DICTIONARIULU

LIMBEI ROMANE

DUPO INSARCINAREA DATA DE SOCIETATEA ACADEMICA ROMANA

ELABORATU CA PROIECTU

DE

A. T. LAURIANU si J. C. MASSIMU.

Collaboratori **JOSEFU HODOSIU si G. BARITIU.**

TOMU II.

I—Z.

BUCURESCI.

NOUA TYPOGRAPHIA A LABORATORILORU ROMANI.

19. STRAT'A ACADEMIEI, 19.

1876.

www.dacoromanica.ro

I.

I, a nóuea littera in alfabetulu romanu, si a trei'a d'intre vocali. Pronunti'a vocalei *i* e sau *plenisona* sau *semisona;* I. plenisona e in syllabele intonate precumu : *miru, dicu, vinu, maritu, vecinu, fugitu, perire, petire, putire, cingu, ninge, dominica, audí, essí, mentí, morí,* etc.; II. semisona e in syllabele neintonate: 1. la finitulu vorbeloru, precumu : *anni, pomi, furi, faci, plangi, pasci, multi. vedi, versi, gusti, albi,* etc.; 2. in mediulu vorbeloru inainte de vocali cu cari formedia unu diftongu impropriu, precumu : *aria, facia, sociu, sôcia, vinia, dulcétia, scientia, potentia, vérdia, verdétia, muliere, taliare, cuniariu,* etc.; 3. in mediulu verbeloru intre dóue consone, unde se confunde cu *e* scurtu, precumu : *úmidu, nétidu, férricu, mânicu, judicu, pantice, purice, dégitu, cogitu, fumigu, selbaticu. lunaticu,* etc.; in casulu acestu-a se scrie si cu *e,* precumu : *umedu , netedu, vecinu, lunatecu,* etc. Vocalea *i* se aude obscuru in : *riu, ridu, risu, uritu;* assémine si in prepos. *in,* (nu inse in *d'in* si *prin*); éro in : *implu, influ,* se aude aprópe ca *u.* Confere si *buricu,* nascutu d'in *biricu.*

1 I, sau *hí,* interiectione, sau imperativu d'in verbulu *ire,* **ire,** care se applica ca essortativa la menarea calliloru.

2 I, articlu plurariu masc. nom. si acc. nascutu d'in *elli, li.* care determina substantivele sau adiectivele, precumu : *ómeni-li, ómeni-i* sau *ómenii, lupi-li, lupi-i* sau *lupii, formosi-li, formosi-i* sau *formosii, invetiati-li, invetiati-i* sau *invetiatii.*

3 I, pronume pers. masc. pl. acc. scurtatu d'in *elli, li,* **illos, eos,** precumu : *nu li vedemu,* sau *nu i vedemu; li amu connoscutu,* sau *i amu connoscutu,* si *connoscutu-li amu,* sau *connoscutu-i amu.*

4 I, articlu singulariu fem. gen. si dat. nascutu d'in *ellei, lei, ei,* precumu : *case-lei, case-ei,* sau *casei, muliere-lei, muliere-ei, mulierei* sau *mulierii.*

5 I, pronume pers. pl. dat. m. si f., scurtatu d'in *lui, li,* si d'in *lei, li,* precumu : *spune-li,* sau *spune-i, da-li,* sau *da-i, i l'amu datu,* sau *datu-i-l'amu; i ua amu datu,* sau *datu-i-ua-amu; i amu spusu,* sau *spusu-i-amu, dissu-i ai, tramitte-i vestimente nóue.*

†† IACERE, v., **jacere,** a arruncá, in composite ca : *adiecere, deiecere, eiecere, iniecere, obiecere, proiecere, reiecere , traiecere. subiecere.*

* IACTARE, v., **jactare,** vedi *jactare,* cu tóte derivatele sele.

* IACTU,-*a,* adj. part., **jactus,** arruncatu, subst. **jactus,** actulu de arruncare, arruncatura; vedi *jactu,* cu tóte derivatele selle.

* IACULARE, v., **jaculari,** a arruncá, si in specie a arruncá cu *jacululu;* vedi *jaculare,* cu tóte derivatele selle.

* IACULU, pl-*e,* **jaculum,** mica lancia care se arrunca asupr'a inimicului, dardu; vedi *jaculu.*

IADU, s. m., (ἀΐδης, contrassu ᾅδης), **infernus, infernum,** mai allessu in pl. **inferna,-orum,** infernulu : 1. loculu unde resiedu suffletele mortiloru; apoi 2. tartarulu sau loculu unde resiedu suffletele condemnatiloru pentru crimele ce au

www.dacoromanica.ro

commissu in viétia. Vorb'a *iadu* s'a introdussu in limb'a româna prin influenti'a basericei grece.

* IAMA, pl.-*mate*, (ἴαμα), medicamentu, medicatura.

* IAMATICU,-*a*, adj.,(ἰαματικός), relativu la medicare : *remediu iamaticu.*

* IAMBICU,-*a*, adj., **iambicus** (ἰαμβικός), in *iambi*, d'in *iambi: petioru iambicu, versu iambicu, poesía iambica.*

* IAMBOGRAPHÍA sau *iambografía*,, s. f., (ἰαμβογραφία), scriere in iambi, compositione de iambi.

* IAMBOGRAPHICU sau *iambografícu -a*, adj., relativu la *iambografía* sau la *iambografu.*

* IAMBOGRAPHU san *iambografu*, s. m., (ἰαμβογράφος), care scrie in iambi, autoriu de iambi.

* IAMBU, s. m., **iambus**, (ἴαμβος), 1. petioru metricu compusu d'in una syllaba scurta si d'in alt'a lunga; 2. compositione poetica scrissa in iambi, mai vertosu compositione satyrica.

* IAMICU,-*a*, adj., (de la gr. ἴαμα, medicamentu, fr. **iamique**), medicamentosu, terminu de farmacía.

* IAMOLOGÍA, mai bene *iamatología*, s. f., (d'in gr. ἴαμα, medicamentu, si λόγος, fr. **iamologie**), tractatu despre medicamente.

* IAMOLOGICU, mai bene *iamatologicu,-a*, adj., (fr. **iamologique**), relativu la *iamologia: opera iamologica, tractatu iamologicu.*

* IAMOLOGU, mai bene *iamatologu*, s. m., care se occupa cu iamologi'a, care tractedia despre medicamente.

* IAMOTECHNIA, mai bene *iamatotechnía*, s. f., (d'in gr. ἴαμα, medicamentu, si τέχνη, arte, fr. **iamotechnie**), artea de a prepará medicamente.

* IAMOTECHNICU, mai bene *iamatotechnicu,-a*, adj., (fr. **iamotechnique**), relativu la *iamotechnía.*

* IANTE, adj. part. pres., **hians**, care casca.

* IANTIA, s. f., **hiantia**, calitate de *iante*, stare *iante.*

* IARE, v , **hiare**, a cascá, a se cascá, a stá cascatu. Radecin'a vorbeloru : *iante, iantia, iascere, iatu.*

* IASCERE, v., **hiascere**, a se cascá.

* IATRALIPTICA, s. f., **iatraliptice** (ἰατραλειπτική) artea de a medicá prin ungere si frecare.

* IATRALIPTICU,-*a*, adj., (**iatraliptícus**, ἰατραλειπτικός), relativu la iatraliptica : *medicu iatralipticu, cura iatraliptica.*

* IATRALIPTU, s. m., **iatraliptes** (ἰατραλείπτης) medicu care tractedia pre morbosi prin ungere si frecare; care unge si freca pre celli ce se scalda in therme.

* IATRICA, s. f., **iatrice** (ἰατρική), medicina, artea medica.

* IATRICU,-*a*, adj., (ἰατρικός), relativu la medicina, medicu, medicinale.

† IATRO-, (de la gr. ἰατρός, medicu), in diverse compositioni de termini technici, precumu in : *iatrochymía. iatro chymicu, iatrochymistu, iatrología, iatrologicu, iatrologu, iatromathematica, iatromathematicu, iatrophysica, iatrophysicu*, pentru allu caroru intellessu consulta partea posteriore a compositionei.

* IATU, s. m., **hiatus**, cascatura, despicatura, abyssu; in gramm. concursu de vocali cari se pronuntia difficile separate un'a de alt'a.

* IBALIA, s. f.. (fr. **iballe**), genu de insecte pupivore, d'in ordinea hymenopthereloru.

* IBERIDE, s. f., **iberis**, (ἴβηρις ,fr. **ibéride**), genu de plante crucifere : *iberidea e antiscorbutica, si se póte mancá ca salata.*

* IBERNARE, *ibernaclu, ibernu*, vedi *iérna, iernare, iernaticu*, etc.

* IBICE, s. f., **ibex**, specia de caprioru sau de capru selbaticu.

* IBIDE, s. f. **ibis** (ἴβις), passere care sémina cu ciconi'a, se nutresce cu reptili, d'in care causa fú considerata ca sacra de vechii Egyptiani.

* IBIOCEPHALU sau *ibiocefalu,-a*, (fr. **ibiocéphale**), care are capulu ca allu ibidei.

* IBISCU, s. m., **ibiscum** si **bibiscum**, (ἰβίσκος) specia de planta, **althæa officinalis** lui *Linneu.*

* IBITINU, s. m., (fr. **ibitin**), mare sérpe d'in insulele Filippine, care si léga

www.dacoromanica.ro

cód'a de trunchiu arboi loru, si astepta asiá préd'a ce i vine iuainte.

* IBRIDU,-*a*, adj., **ibr d.** si **hi rida,** nascutu d'in dóue ani nali de diversa specia, nascutu d'in doi i parenti de diversa natioue; in grami i. compus d'in dóue radecine luate d'in diverse limbi, precumu *protoparenti.*

*ICASTICA, s. f., (εἰκαστική), 1. artea de a representá, artea de a face imagini; 2. facultatea imagiuativa, facultatea representativa.

* ICASTICU,-*a*, adj., (εἰκαστικός), representativu; coniecturale.

†† ICERE, v., *icere*, a lovi. Radecin'a vorbeloru: *iclu, ictu, ic i.*

ICHIU, s. m., (*iclu*, de la *ice e*), instrumentu ce serve a lo i, vedi *icl i.*

* ICHNEUMONE sau *icneumo ic* s. m., **ichnenmon** (ἰχνεύμων), 1. genu de mammifere carnivore digitigrade, de marimea unei cate, si de form'a marturei; 2. genu de iusecte hymenoptere.

* ICHNEUMONIDE, adj., (fr. **ic neumonide**), care sémena a *ichneumo ie;* subst. tribu de insecte hymenoptere.

* ICHNEUMONOLOGÍA, s. f., (fr. **ichneumonologie**), tractatu despre *ichneumoni.*

* ICHNOGRAPHIA sau *icnografía*, s. f., **ichnographia** (ἰχνογραφία), planu orisontale si geometricu allu unui edificiu.

* ICHNOGRAPHICU sau *ic iog fi-cu,-a*, adj., relativu la *icnog afia.*

* ICHNOGRAPHU sau *cnograf i*, . m., (fr. **ichnographe**), care essercit *icnografi'a,* care desémna planuri orisontali de edificie.

* ICHNOZOARIU, pl.- *e*, (fr. **i nozoaire**), animale care nu offere de catu primele trassure de animalitate

* ICHORE sau *icóre*, s. f., (ἰχώρ, numóre apósa), serositate acra, puroniu serosu, fetidu si corrosivu ce curge d'in ulcere.

* ICHOROIDÉ sau *icoroide*, a lj., (fr. **ichoroïde**), care sémina a ichóre.

* ICHOROSU sau *icorosu,-a*, ad ., (fr. **ichoreux**), plenu de *ichóre, uroniu icorosu.*

* ICHTHYACU,-*a*, adj., (d'in ιχθύς, pesce), relativu la pesce; de natur'a pescelui.

* ICHTHYDINU,-*a*, adj., (fr. **ichthydin**), c re sémina a *ch hydiu.* subst. *chtl yd n l* , famil'a de auimalcule infusórie.

* ICHTHYDIU pl.-*ie*, (ἰχθύδιον, pescisioru, fr. **i h li n**), specia de animalcule infusorie.

† ICHTHYO-, (d'in gr. ἰχθύς, pesce), in diver e compo itioni de termini zoologici precumu in: *ichth jocentauru, ichthyocolla, ichth jode, ichthyodonte, ichthyogra h a, ichtl ographicu, ichthyograpl u chthyolitl ologia, ichthyolithu, ich h j g ic ith jologicu, ichthyologu, ichthyo i nt ichthyo nanticu, ichthyo ia itia, hthyo ethya, ichthyomorphicu, i ht yh n or hi , i hth jo hagia, ichthyo hag ci , chthyo h igu ichthyophilu, ichthi h l iite, hthyosarcolithu, ichtl jo i u, h l yosauroide, ichthyosa r l th os , ichthyospondylu, ichthyo ypo thu, chthyperia,* pentru allu caro u i tell s u co isulta partea posterió e a compositiouei.

ICI, a lv., **l ic,** compusu *ici-á*, mai determiuatu; *aici* si *ai i-á*, **isthc,** iu acestu locu.

ICIU, pl - , **li um,** vedi *liciu.*

ICLU, s. m , (cu *l* molliatu, *ichiu*), instru nen de lovire, si iu specia la joculu de *t c* sau *arsic*; articlulu ce serve a lovi lti ar icli.

ICONA, . f., **ico** (εἰκών), imagine, i presei tatione, effigia; mai allessu imagine d ai ct .

ICONARIU, s. m., care face icone, care vende ico e

ICO I U, **iconici** (εἰκονικός), repr se t tu piiu una icona.

ICONISARE, v., (εἰκονίζειν), a representá.

ICONISMU s. n., (εἰκονισμός), repr sentatione figurata, allegorica sau symbolica, mystica a cugetului; hypotypos .

† ICONO , (d'i g . εἰκών, imagiue, effigi), in dive se compositioni de termiu technici, precumu in: *inconoclas-u, onocla cu, icon oclastu, iconograph a, i on gr hi i iconographu, icon latri ic nol tri u conolatru, icono-*

www.dacoromanica.ro

logía, iconologicu, iconologu, iconomachia, iconomachicu, iconomachu, iconomane, iconomania, iconophilia, iconophilu, iconostase, iconostaticu, iconostrophu, pentru allu caroru intellessu consulta partea posterióra a compositionei.

* ICOSAEDRU, s. m., (εἰκοσάεδρος), polyedru terminatu prin dóuedieci de facie.

*ICOSANDRIA, s.f., (d'in εἴκοσι, dóuedieci, si ἀνηρ, barbatu, fr. **icosandrie**), in sistem'a lui Linneu classea de plante cari au dóuedieci de stamine sau mai multe, affipte pre parietele internu allu calicelui : *rosele si cameliele pertinu la icosandría.*

* ICOSANDRICU,-*a*, adj., (fr. **icosandrique**), relativu la *icosandría.*

* ICOSANDRU,-*a*, adj., (fr. **icosandre**), acellu-asi cu icosandricu.

* ICOSAPROTI, pl. m., **icosaproti**, (εἰκοσάπρωτοι), cei dóuedieci cetatiani de fronte d'in una cetate gréca pre tempulu guvernului romanu.

* ICOSAPROTIA, s. f., (fr. **icosaprotie**), demnitate de *icosaprotu.*

ICOSARIU, s m., (gr. mod. εἰκοσάριον, d'in εἴκοσι, dóuedieci), moneta turcesca in valóre de 20 lei turcesci ; *vicussariu* sau *vicessariu.*

* ICTERIA, s. f., **icterias** (ἰκτερίας), 1. una petra pretiósa; 2. genu de passeri selbane d'in famili'a tessutórieloru, d'in Americ'a.

* ICTERICU,-*a*, adj., **icterious**, (ἰκτερικός), relativu la *icteru,* care suffere de icteru.

† ICTERO-, (d'in gr. ἴκτερος, galbinare), in diverse compositioni, precumu in : *icterocephalu, icterode, icteroide, icteromelante, icterope, icterophyu, icteropode, icteropteru, icterorote,* pentru allu caroru intellessu consulta partea posterióre a compositionei.

*ICTERU, s. m., **icterus**, (ἴκτερος), 1. galbinare, morbu; 2. una passere galbina, alln carei aspectu, dupo parerea anticiloru, vendica de galbinare.

* ICTU, s. m., **ictus**, lovitura, impunsura, imbrancitura : *cu unu ictu nu cade arborele.*

† ICU,-*ica*, terminatione de adiective si substantive derivate, prin care se indica calitatea sau relationea coprensului in radecin'a vorbei, *a)* cu penultim'a lunga, precumu *lumbricu, umbiricu, lenticu, mendicu, amicu, inimicu. formica, lorica, besica, lectica, urtica* sau *urdica*; *b)* cu penultim'a scurta, precumu : *canticu persicu, persica, scuticu, peticu, petióricu, manica, pedica, musica, dominica, medicu, intunericu, fabrica, baserica;* si mai allessu in adiective : *selbaticu, lunaticu, erraticu, domesticu, publicu, rusticu, veraticu, primaveraticu, tomnaticu, iernaticu, surdaticu, indemanaticu, sangeraticu, prosaticu,* si *prosaicu;* apoi in celle de origine gréca : *poeticu, epicu, dramaticu, ereticu, clericu, dogmaticu, practicu, theoreticu, organicu, logicu, physicu, astronomicu mechanicu, mathematicu, grammaticu.* Aici se numera si celle derivate de la nationi : *germanicu, romanicu, britannicu anglicu, italicu, ispanicu, francicu, dacicu, turcicu, russicu, ungaricu,* cari s-a termina si in *escu,* precumu : *romanescu, francescu, turcescu, russescu, ungurescu.*

ICU, pl.-*uri*, **cuneus**, cuniu, cuiu, sau penna de ferru sau de lemnu, care se applica mai allessu la creparea sau spargerea de lemne. Probabile co e acelluasi cu *ichiu* sau *iclu,* d'in verbulu *icere.*

ICUIRE,-*escu*, v. **cuneare**, 1. a face *icu,* 2. a crepá cu *iculu.*

ICUTIU, p.- *ie,* **cuneolus**, deminutivu d'in *icu,* micu *icu.*

* IDATIDE, s. f., (fr. **idatide**), verme cere se incuiba in carne.

* IDE sau *iduri,* pl. f., **idus**, pleniluniu, diu'a candu lun'a e plena, in calendariulu romanu. Dupo reformationea calendariului facuta de Juliu Cesare, diu'a 15 in lunile Martiu, Maiu, Juliu, Octobre, si 13 in celle alte luni.

†IDE, (d'in gr. εἶδος, forma, specia, séminare), terminatione de adiective, prin care se arréta co derivatulu sémina cu radecin'a, usitata mai allessu in scientiele naturali, precumu : *arachnoide, ellipsoide, icteroide,* cari apoi devinu a dese ori substantive.

* IDEA, s. f., **idea** (ἰδέα), 1. represen-

www.dacoromanica.ro

tatione mentale, notione ce si formédia mentea despre unu lucru; 2. se iea si pentru mente, intelligentia, cogitatione, imaginatione : *a avé ceva in idéa*, in mente, in cogitu, in imaginatione, 3. prototypu, modellu eternu; in acestu intellessu se dice : *ideele lui Platone*; 4. visione chimerica : *vana idéa, idéa estravagante*, de ací variulu intellessu allu frasiloru : *ce idéa aveti? idéa formosa, idee mari, dupo idé'a mea, ellu amblu dupo idé'a sea; a luá idé'a altui-a, omu fora idéa.*

* IDEALE, adj., **idealis**, relativu la *idéa*; imaginariu, chimericu, fantasticu; subst. *ideale*, typu de perfectione : *cellu mai inaltu ideale e domnedieu, a si forma unu ideale de bonetate, ideale de intelleptione, ideale de formosetia; acestu artistu e fecundu in ideali.*

* IDEALISARE, v., (fr. **idéaliser**), a face *ideale*, a se inaltia la *ideale : poetiloru le place a idealisá viéti'a omenésca.*

* IDEALISATIONE, s. f., (fr. **idéalisation**), actione de *idealisare : idealisationile unui poetu, unui pictoriu, unui musicu.*

* IDEALISATU,-*a*, adj. part., **idéalisé**), inaltiatu la ideale : *viétia idealisata, felicitate idealisata.*

* IDEALISMU, s. m., (it. **idealismo** fr. **idéalisme**), systema filosofica care pretende : sau co tóta connoscenti'a nóstra consiste numai d'in idee, co noi avemu de a face numai cu ideele, nu cu lucrurile; sau co totu universulu cu tóte lucrucile d'intr'ensulu sunt numai idee : *idealismulu s'a arretatu sub diverse fasi in filosofia, incependu de la Platone pêno la Fichte; idealismului se oppune realismulu.*

* IDEALISTICU,-*a*, adj., relativu la *idealismu*, relativu la *idealistu.*

* IDEALISTU, s. m., (it. **idealista**, fr. **idéaliste**), care e de system'a *idealismului : idealistiloru se oppunu realistii.*

* IDEALITATE, s. f., (it. **idealità**, fr. **idéalité**), calitate sau stare de ideale : *idealitatea se oppune realitàtii.*

* IDEARE, v., (it. **ideare**), a proiectá in idéa, a combiná, a imaginá; refl. *a si ideá*, (it. **idearsi**), a si imaginá.

* IDEARIU, pl.-*ie*, (it. **ideale**, fr. **idéal**), typu de perfectione, modellu cumu póte se fia numai in idéa; vedi *ideale.*

* IDEATU,-*a*, adj. part., (it. **ideato**), proiectatu in idéa, combinatu, imaginatu : *planu ideatu de unu mare architectu.*

* ID EM, lat. **idem**, acellu-asi; arréta co s e re petescu acelle-asi vorbe.

* IDENTICU,-*a*, adj., (formatu d'in lat. **idem**, it. **identico**, fr. **identique**), care e acellu-asi, care n'a sufferitu neci una scambare, care nu differe in nemica.

* IDENTIFICARE, v., (it. **identificare**, fr. **identifier**), a face identicu, a coprende sub acea-asi idéa; refl. *a se identificá*, a se confunde cu altulu.

*IDENTIFICATIONE, s. f., (fr. **identification**), actione de *identificare*, actione de *a se identificá.*

* IDENTIFICATU,-*a*, adj. part., (it. **identificato**, fr. **identifié**), facutu identicu.

* IDENTITA TE, s. f., (it. **identità**, fr. **identité**), calitate de identicu, care face ca dóue sau mai multe lucruri se se coprenda sub ac ea-asi idéa; conformitate completa.

* IDEOGENIA, s. f., (fr. **idéogénie**), scientia care tractédia d espre originea ideeloru.

* IDEOGENICU,-*a*, adj., (fr. **idéogénique**), relativu la originea ideeloru : *tractatu ideogenicu, cestione ideogenica.*

* IDEOGRAPHIA san *ideografia*, s. f., (fr. **idéographie**). espressione directa a ideei prin imagini pinse sau sculpite.

* IDEOGRAPHICU sau *ideografi cu*,-*a*, adj., (fr. **idéographique**), relativu la *ideografia*, care esprime una idéa : *cifrele numeriloru su addeverate semne ideografice; scriptur'a chinesiloru e ideografica.*

* IDEOGRAPHU sau *ideografu*, s. m., care essercita *ideografi'a.*

* IDEOLOGIA, s. f., (it. **ideologia**, fr. **idéologie**), tractatu despre idee; theoria despre formationea ideeloru; metaphysica.

* IDEOCOGICU,-*a*, adj., (fr. **idéologique**), relativu la *ideologia.*

www.dacoromanica.ro

* IDEOLOGU, s. m., (fr. **idéologue**), care se occupa cu *ideologi'a;* metáphisicu.

† IDIO-, (gr. ἴδιος, propriu) in diverse compositioni precumu: *idioelectricu, idiogynia, idiogynu, idiolatría, idiolatricu, idiolatru idioma, idiomaticu, idiomelu, idiometallicu, idiomographia, idiomographicu, idiomographu, idiomorphu, idiopassalu, idiopathía, idiopathicu, idioscopicu, idiosthenía, idiosthenicu, idiosymboloscopicu, idios ncrasía. idiosyncrasicu, idiothalamu, idiotia, idioticu, idiotismu, idiotrophia, idotrophospermu, idiotrophu,* pentru allu caroru intellessu consulta partea posteriore a compositionei.

*IDIOMA, pl.-*mate*, **idioma** (ἰδίωμα), limba propria unei natione; dial ctu.

* IDIOMATICU,-*a*, adj., (ἰδιωματικός, fr. **idiomatique**), relativu la idiomate.

* IDIOTICU,-*a*. adj., **idiot cus** (ἰδιωτικός), relativu la idiotu, ignorante fora invetiatura, fora cultura

* IDIOTISMU, s. m., **i iot'smus** (ἰδιωτισμός), la antici: stylu familiariu; la moderni: modu de espres ione propriu unei nationi prin ca e se lepai ta de la legile grammaticei generali: *idiotismulu propriu limbei gi ce se n mesce ellenismu, propriu limbei latine latinismu, propriu limbei on ân ro i anismu, propriu limbei fran se gallicismu,* etc.

* IDIOTU, s. m., **idiota** (ἰδιώτης), omu fora invetiatura; ignorante; marginitu; imbecillu, stupidu.

* IDOLARE, v., (it. **idolatrare**), vedi *idolatrare.*

* IDOLATRARE, v., (it. **idolatrare**, fr. **idolatre**·), a adorá idoli; a adorá pre cineva ca pre unu idolu; a amá cu passione.

* IDOLATRIA, s. f., vedi *idololatria.*

* IDOLATRICU,-*a*, adj, vedi *idololatricu.*

* IDOLATRU, s. m., **idololatra**, (εἰδωλολάτρης), vedi *idololatru.*

*IDOLICU,-*a*, adj., **idolicus**, de *idolu.*

* IDOLIU, pl.-*ie*, **idolium** si **idoleum** (εἰδωλεῖον), templu de idolu.

* IDOLOLATRIA, s. f., **idololatria** (εἰδωλολατρεία), adoratione de idoli, cultu addussu idoliloru.

* IDOLOLATRICU,-*a*, adj., **idololatricus**, relativu la idololatría.

* IDOLOLATRU, s. m., **idololatra** si **idolatres** (εἰδωλολάτρης), adoratoriu de idoli.

* IDOLOMANE, s. m., (fr. **idolomane**), nebonu pentru idoli terminu essaggeratu in locu de idololatru.

* IDOLOTHYTU sau *idolotutu*,-*a*, adj., **idolothytus** εἰδωλόθυτος), sacrificatu idoliloru; subst. carne sacrificata idoliloru, carne de la victimele sacrificate.

* IDOLU, s. m., **idolum** (εἴδωλον), imagine, representatione, simulacru; spectru, fantasma; imagine, statua de divinitate, insasi d virita ea; obiectu de orróre pent u crestinii primitivi; in limbele moderne se iea pentru fientia adorabile: *idol lu meu: acestu copillu e ido ulu parentiloru sei· aurulu e idolulu v riloru.* In limb'a gréca si latina **idolum**, **idolon** e de g nulu neutru si are debé se faca plurariulu *idole* in limb'a româna, inse idé'a de *di u,* pl. *diei,* a dussu la *idolu,* pl. *doli.* Francesii l'au facutu chiaru de genulu femininu.

* IDONEITATE, s. f., **idoneitas**, aptitudine, capacitate.

* IDONEU si *idoniu*,-*u*, **idoneus**, covientiosu, demnu, aptu, capace, utile, bonu.

* IDU, pl. *iduri*, **idus**, diu'a pleniluniului in calendariulu romanu; vedi *ide.*

† IDU,-*ida*, terminatione de adiective derivate parte de la substantive parte de la verbe. precu nu: *umidu. mucidu, limpidu, lucidu, rapidu, langidu, morbidu, n tidu, rancidu, solidu, vescidu* cari d'in caus'a vocalei *i* scurte, se scriu si: *umedu, mucedu, langedu,* etc. Contrasse su: *caldu, crudu, udu, verde.*

*IDYLLICU,-*a*, adj., (fr. **idyllique**), relativu la *idylliu*: *caracteriu idyllicu, g nu idyllicu, forma idyllica.*

* IDYLLIU, pl.-*ie*, **idyllium** (εἰδύλλιον), poema pastorale

*IDYLLU, pl.-*e*, **idyllium**, (εἰδυλλιον) contrassu d'in idylliu, mica poema poema pastorale.

www.dacoromanica.ro

IEA, ind. pres. pers. III sing. si imperat. pers. II sing. **sumis, sume**, de la verbulu *luare* (**levare**), **sumere**, vedi verbulu *luare* si form'a *leuare*.

IEAI, ind. pres. pers. II sing. **sumis**, de la verbulu *luare* (**levare**), **sumere**, vedi verbulu *luare*.

IEAU, ind. pres. pers. I sing. si pers. III pl. **sumo**, de la verbulu *luare* (**levare**), **sumere**, vedi verbulu *luare*.

†† IECTARE, v., **jactare**, a arruncá, in composite ca *adiectare*, *coniectare*, *iniectare*, *obiectare*, *proiectare*, *subiectare*, *traiectare*.

IEE, conj. pres. pers. III sing. si pl. **sumat, sumant**, de la verbulu *luare* (**levare**), **sumere**, vedi verbulu *luare*.

IEPTARE, v., **jactare**, a arruncá, acellu-asi cu *iectare*, in composite.

IEPURE, s. m., **lepus**, vedi *lepure* cu tóte derivatele selle.

* IERABOTANA, s. f., **hierabotane**, (ἱεραβοτάνη), verbina, planta.

* IERACIA, s. f., **hieracia**, una specia de laptuce selbatice.

* IERACIU, s. m., **hieracium**, (ἱεράκιον), numele unui collyriu.

* IERARCHIA, s. f., **hierarchia**, (ἱεραρχία), ordine sacra, subordinatione de demnitari politici sau ecclesiastici; acumu se dice mai allessu : *ierarchía ecclesiatsica*; demnitate de *ierarchu*; vedi si *hierarchia*.

* IERARCHICU,-*a*, adj., (ἱεραρχικός), relativu la *ierarchía*: *ordine ierarchica, statu ierarchicu*.

* IERARCHU, s. m., (ἱεράρχης), demnitariu ecclesiasticu, archiereu, episcopu.

* IERATICU,-*a*, adj., (ἱερατικός), ecclesiasticu : *stare ieratica, administratione ieratica*; vedi si *hieraticu*.

* IEREU, s. m., (ἱερεύς), sacerdote, preutu, ministru sacru.

* IERNA, s. f., **hiems, hibernum (tempus)**, partea cea mai rece a annului, la noi lunele Decembre, Januariu si Februariu : *iérna rece*, *iérna gerósa*, *iérna lena*, *iérna dulce*, *iérna calda*; cu articlu *iérn'a*, in tempulu iernei: *a lucrá iérn'a*, *iérn'a inglacia ap'a*, *iern'a nu sedemu la câmpu*, *ci ne divertimu in cetate*; *ce faceti voi iern'a*; locutioni : *ésta iérna*, iern'a presente; *la iérna*, iern'a venitória.

IERNARE,-*ediu*, v., **hiemare, hibernare**, a petrece iérn'a; in genere intransitivu, déro se dice si activu : *a ierná vitele*. a le nutrì in tempulu iernei.

1 IERNATICU,-*a*, adj., **hibernus**, de iérna.

2 IERNATICU, s. m., **hibernaculum, hiberna,-orum**, locu de iernatu; pretiu pentru iernatu.

1 IERNATU, adj. part., nutritu in tempulu iernei : *vite iernate la câmpu*.

2 IERNATU, s. m., **hiematio**, actulu de *iernare*.

IERNATURA, s. f., **hiematio**, actione si effectu allu actionei de iernare; modu de iernare.

† IERO-, (d'in gr. ἱερός, sacru), in diverse compositioni, precumu : *ieroceryce*. *ierodulu*, *ieroglyphu*, *ierogramma*, *ierographu*, *ierologu*, *ieromenia*, *ierophante*, *ierophoru*, *ieroscopu*, pentru allu caroru intellessu consulta partea posteriore a compositionei; vedi si *hieroceryce*. *hierodulu*. *hieroglyphu*, etc.

IERTARE, v., **liberare, veniam dare, parcere, ignoscere, remittere**, vedi *libertare*, si contrassulu *liertare* cu tóte derivatele selle.

* IGNARU,-*a*, adj., **ignurus**, care nu scie, care nu connósce, fora connoscentia; neconnoscutu.

* IGNAVIA, s. f., **ignavia**, lipse de activitate, lipse de energía, indolentia, apathía, pigrétia, lenosía, lassitate, fricosía.

* IGNAVIRE,-*escu*, v., **ignavire, ignavescere**, refl., *a se ignaví*, a cadé in *ignavia*.

* IGNAVU,-*a*, adj., **ignavus**, fora activitate, indolente, pigru, lenosu, lassiu, fricosu.

†† IGNE, s. m., **ignis**, focu, cumu se vede in urmatóriele compositioni.

* 1 IGNIARIU,-*a*, adj., **igniarius**, d'in care se scóte focu.

* 2 IGNIARIU, pl.-*ie*, **igniarium**, amnariu, vedi *amnariu*.

* IGNICANTE, adj., **ignicans**, care da focu, care sémina cu foculu arditoriu,

www.dacoromanica.ro

* IGNICOLORU,-*a*, adj., **ignicolor** si **ignicolorus**, de colórea focului.

* IGNICOMU,-*a*, **ignicomans** si **ignicomus**, care are pêru de focu: *sórele ignicomu*, **sol ignicomus**. Apul.

* IGNIDU,-*a*, adj., **ignidus**, arditoriu.

* IGNIFERU,-*a*, adj., **ignifer**, care da focu, infocatu, inflammatu, arditoriu.

* IGNIFLUU,-*a*, adj., **ignifluus**, d'in care curge focu.

* IGNIGENU,-*a*, adj., **ignigena**, nascutu in focu, epithetu ce se da lui Bacchu.

* IGNIPEDE, adj., **ignipes**, cu petióre de focu.

* IGNIPOTENTE, adj., **ignipotens**, focosu, luminosu, radiosu; epithetu ce se da lui Vulcanu.

* IGNIRE,-*escu*, adj., **ignire**, a face se ardia.

* IGNISPICIU, pl.-*ie*, **ignispicium**, modu de divinare d'in focu.

* IGNITABLU, pl.-*e*, **ignitabulum**, locu unde se conserva foculu; irritamentu.

* IGNITU,-*a*, adj. part., **ignitus**, infocatu, imflammatu, ardente.

* IGNIVAGU,-*a*, adj., **ignivagus**, care âmbla ca foculu.

* IGNIVOMU,-*a*, adj., **ignivomus**, care vérsa focu: *monte ignivomu, giganti ignivomi.*

* IGNOBILE, adj., **ignobilis**, neconnoscutu, neinsemnatu, obscuru; vile, bassu, abiectu.

* IGNOBILITATE, s. f., **ignobilitas**, stare ignobile, obscuritate, vilitate, bassétia.

* IGNOMINIA, s. f., **ignominia**, rosine, desonóre, opprobriu, infamia.

* IGNOMINIOSU,-*a*, adj., **ignominiosus**, rosinosu, infamatu, petatu.

* IGNORABILE, adj., **ignorabilis**, care se póte ignorá; neconnoscutu.

* IGNORANTE, adj. part. pres., **ignorans**, fora connoscentia, fora scientia, fora cultura, care nu scie; subst. *unu ignorante.*

* IGNORANTIA, s. f., **ignorantia**, nescientia, lipse de scientia, lipse de connoscentia: *ignoranti'a e mare, a se luptá in contr'a ignorantiei, a invinge ignoranti'a.*

* IGNORANTISMU, s. f., (fr. **ignorantisme**), systema care tende a favorí ignoranti'a.

* IGNORARE, v., **ignorare**, a nu scí, a nu connósce; a nu luá in consideratione, a nu considerá, a desconsiderá.

* IGNORATIONE, s. f., **ignoratio**, actione de *ignorare*, nescientia, neconnoscentia.

* IGNORATU,-*a*, adj., **ignoratus**, nesciutu, neconnoscutu; neconsideratu.

*IGNOSCENTE, adj. part. pres., **ignoscens**, indulgente, iertatoriu.

* IGNOSCENTIA, s. f., **ignoscentia**, indulgentia, iertatione.

* IGNOSCERE, *ignoscui, ignoscutu* si *ignotu*, v., **ignoscere**, a trece cu vederea, a iertá, a escusá.

* IGNOTU,-*a*, adj. part., **ignotus**, neconnoscutu; neconnoscutoriu.

IH, interiectione, **heu, hei**, care esprime dorere, rosine, despretiu.

IHA, interiectione, prin care se imita vocea asinului.

IIA, s. f., **indusium feminarum, tunica feminarum**, vedi *liia* si *linia.*

* ILARITATE, s. f., **hilaritas**, dispositione voliósa, buccuri'a, serenitate.

* ILARU,-*a*, adj., **hilarus, hilaris**, (ἱλαρός), bene dispusu, cu voli'a bona, voliosu.

† ILEO-, (d'in gr. εἰλεός, intestinu), in diverse compositioni, precumu: *ileographia, ileographicu, ileographu, ileologia, ileologicu, ileologu*, etc.

* ILEOSU,-*a*, adj., **ileosus**, suppusu morbului iliacu.

* ILEU, s. m., **ileus** si **ileos** (εἰλεός), 1. intestinulu mediu; 2. morbu inflammatoriu, care pare a avé originea sea in intestinulu *ileu.*

* ILIA, **ilia,-ium**, 1. parte a corpului animale de sub ultimele cóste: *cercetédia, dómne, iliele nóstre*, in càrtile vechie, stramutatu in urma in: *cercetédia, domne, renunchii nostri;* 2. partea inferióre a pantecelui de la ultimele coste peno la pàrtile genitali.

* ILIACU,-*a*, adj., (it. **iliaco**, fr. **iliaque**), relativu la *ileu, ilia* si *iliu: morbu iliacu, passione iliaca; ossu iliacu, fossa iliaca.*

www.dacoromanica.ro

* ILICE, s., m., **ilex**, una specia de cerru.

* ILICETU, pl.-*e*, selba de *ilici*.

* ILICIU,-*a*, adj., **iliceus**, de *ilice*; subst. *iliciele*, familia de arbori cari au de typu genulu *ilice*.

* ILIGNU,-*a*, adj., **iligneus**, de *ilice*.

* ILIU, s. m., **ilium**, (it. **ilio**, fr. **ilion**), ossulu coxale la copilli si la fetu.

* ILLATIONE, s. f., **illatio**, adducere; in logica: conclusione.

* ILLATIVU,-*a*, adj., **illativus**, conclusivu.

* ILLATRARE, v., **illatrare**, a latrá la cineva, a latrá pre cineva.

* ILLATU,-*a*, adj. part., **illatus**, addussu, facutu, causatu.

* ILLECEBRA, pl. *illecebre*, **illecebræ**, incantamentu, farmecu, medie attractive, medie ammagitórie.

* ILLECEBRARE, v., **illecebrare**, a attrage prin *illecebre*.

* ILLECEBROSU,-*a*, adj., **illecebrosus**, attractivu, incantatoriu, ammagitoriu.

* ILLECTAMENTU, pl.-*e*, **illectamentum**, mediu de *illectare*; invitamentu, farmecu.

*ILLECTARE, v., **illectare**, a attrage, a fermecá, a ammagí.

* ILLECTU,-*a*, adj. part., **illectus**, attrassu, ammagitu, sedussu.

* ILLEGALE, adj., (**illegalis**, it. **illegale**, fr. **illégal**), contrariu legei: *fapta illegale*, *mesure illegali*.

* ILLEGALITATE, s. f., (fr. **illégalité**), caracteriu de illegale: *illegalitatea unei sententie*.

* ILLEGIBILE, adj., care nu se pote lege: *scrissóre illegibile*; *nume illegibile*.

* ILLEGITIMITATE s. f., (it. **illegittimità**, fr. **illégitimité**), defectulu legitimitàtii: *illegitimitatea unui copillu*.

* ILLEGITIMU,-*a*, adj., (it. **illegittimo**, fr. **illégitime**), care n'are conditionile cerute de lege: *casatoria illegitima*, *copillu illegitimu*, *pretensioni illegitime*.

* ILLESIBILE, adj., **illæsibilis**, care nu se póte *lede*, care nu se póte vettemá.

* ILLESU,-*a*, adj. part., **illæsus**, nevettematu.

* ILLIBATETIA, s. f., (it. **illibatezza**), integritate, castitate, stare nepetata, stare nespurcata.

* ILLIBATU,-*a*, adj., **illibatis**; neattinsu, nepetatu, castu; integru, (vedi *libare*).

*ILLIBERALE, adj., **illiberalis**, contrariu *liberale*; ignobile, avaru; sordidu; fig. *arti illiberali*, se numiau acelle arti mechanice, cari nu erau pentru ómeni *liberi*. ci se poteau essercitá numai de *servi*.

* ILLIBERALITATE, s. f., **illiberalitas**, contr. *liberalitate*, ignobilitate, avaritia; (vedi *illiberale*).

* ILLICIDU,-*a*, adj., (it. **illiquido**), contrariu *licidu*; neclaru, se dice despre compute.

* ILLICITU,-*a*, adj., **illicitus**, nepermissu de lege, illegale, illegitimu: *fapte illicite*.

* ILLIMITATIONE, s. f., starea si calitatea de ce nu are margini.

* ILLIMITATU,-*a*, adj., **illimitatus**, contr. *limitatu*, nemarginitu, fora margini.

* ILLITERATU,-*a*, adj., **illiteratus**, nelitteratu, fora connoscentia de littere, ignorante.

* ILLOCABILE, adj., **illocabilis**, ce nu se póte locá.

* ILLOGICU,-*a*, adj., nelogicu, in contr'a logicei.

* ILLUDERE, v., *illusi* si *illusei*, *illusu*, **illudere**, a si bate jocu de ceva, sau de cineva.

ILLUMINABILE, adj. **illuminabilis**, care se póte luminá.

* ILLUMINANTE, part. adj., **illuminans**, ce *illumina*, ce lumina, ce respandesce lumina.

ILLUMINARE,-*ediu*, v. a., **illuminare**, a luminá, a dá lumina, a respandí lumina, a resipí intunericulu, obscuritatea, a face splendóre; *a illuminá*, se dice si in locu de *a face illuminationi*, *a apprende lumini*, *focuri*, etc. In intellessu religiosu, insemnedia: *a luminá spiritulu*, *ânim'a*; vedi *luminare*.

* ILLUMINATIONE, s. f., **illuminatio**, respandire de lumina; actione de a luminá; stare de *illuminatu*; *illumina-*

www.dacoromanica.ro

tione, se dice si in locu de una multime de luminari puse in symmetria, cu occasionea unei festivitati sau dille insemnate.

* ILLUMINATIVU,-*a*, adj., (it. **illuminativo**), care are virtutea de a luminá.

* ILLUMINATORIU,-*toria*, adj. s., **illuminator**, care *illumina;* care dispune *illuminationi.*

* ILLUMINATRICE, s. f., **illuminatrix**, femina care *illumina.*

* ILLUMINATU,-*a*, adj. part., **illuminatus**, luminatu, invetiatu, cultivatu.

* ILLUMINISMU, s. m., (fr. **illuminisme**), doctrina a celloru ce pretendu co domnedieu respandesce lumin'a divina in noi; mani'a de a luminá prin filosofia.

* ILLUMINISTU, s. m., (fr. **illuministe**), sectariu allu illuminismului.

* ILLUSIONARE, v., (fr. **illusionner**) a face *illusioni*, a face imaginationi vane si chimerice, a ammagì, a insellá prin illusioni. Vedi *illudere si illusione.*

* ILLUSIONATU,-*a*, adj. part., (fr. **illusionné**), ammagitu.

* ILLUSIONE, s. f., **illusio**, apparentia falsa si insellatoria provenita sau d'in propri'a imaginatione sau prin maiestri'a altui-a; imaginatione falsa, vana, chimerica : *nu-ti face illusioni*, nu te lassá a te ammagí prin imaginationi estravaganti.

* ILLUSORIU,-*soria*, adj., **illusor**, care *illude*, care ammagesce prin false apparentie.

* ILLUSTRAMENTU, pl.-*e*, **illustramentum**; illustratione, ornamentu, decoramentu; claritate, lumina.

* ILLUSTRANTE, adj., **illustrans**, care *illustra.*

* ILLUSTRARE, v., **illustrare**, a dá *lustru*, splendóre, lumina : *a se illustrá*, a se distinge, *a illustrá pre cine-va*, a i face nume, a lu face celebre; *a illustrá unu autoriu, unu opu de scientia, de litteratura*, a esplicá.

* ILLUSTRATIONE, s. f., **illustratio**, actione de illustrare, illustramentu; esplicatione, desvoltare de formosetiele unui lucru, unui opu sau altu subiectu; *diurnale cu illustrationi*, diurnale in care se publica imagini, tabelle, etc., cu sau fora descrierile loru.

* ILLUSTRATORIU,-*toria*, adj. s., **illustrator**; care *illustra;* care esplica una parte sau unu intregu opu de scientia, litteratura, si altele.

* ILLUSTRATU,-*a*, adj. part., **illustratus**, luminatu, ornatu, informosetiatu : *diurnale illustratu*, in care apparu *illustrationi.*

* ILLUSTRE si *illustru*,-*a*, adj., **illustris**, nobile, celebru, renumitu : *omu illustru*, omu celebru prin merite, prin nobilitate, prin scrieri sau prin altu lucru considerabile si de lauda.

* ILLUSTRISSIMU,-*a*, adj., **illustrissimus**, titlu ce se da personeloru de inalta demnitate, mai allessu in republic'a ecclesiastica; de ací si substantivulu **illustritate.**

* ILLUSTRITATE, s. f., calitate de *illustru*, luatu mai allessu ca titlu de onore ; (vedi si *illustrissimu*).

* ILLUSU,-*a*, part., **illusus**, ammagitu, insellatu.

* ILLUVIE, s. f., si

* ILLUVIONE, s. f., **illuvies**, inundatione; versare de ape; eruptione.

* ILOTIA, si

* ILOTISMU, s. m., stare de *ilotu.*

* ILOTU, sau *elotu*, s. m., **helotes, ilota**; servu publicu, precumu erau servii publici la Spartani, cari se applicau la cultivare agriloru.

* IMAGINABILE,-*a*, adj., **imaginabilis**, ce se póte imaginá.

* IMAGINARE, v., **imaginari**, a formá imagini; refl. *a si imaginá*, a si representá unu lucru; a si formá una idea, imagine.

* IMAGINARE, s. verbale, **imaginatio**, in t. s. verbului.

* IMAGINARIU,-*aria*, adj., **imaginarius**, de *imaginatione;* fantasticu, chimericu, ce nu e in realitate : *morbu imaginariu*, se dice starea unui omu care se crede morbosu, de si in realitate nu este ; *avere imaginaria*, candu crede cineva co e avutu, fora se fia.

* IMAGINATIONE, s. f., **imaginatio**, actione de *a imaginá*, facultatea de a imaginá, de a formá imagini despre

www.dacoromanica.ro

lucruri ce sunt sau nu in realitate, si a le combiná in diverse moduri; fantasia; idea falsa, estravagante.

* IMAGINATIVU,-*a*, adj., prin care se imagina; facultate *imaginativa*.

* IMAGINATORIU,-*toria*, adj. s., **imaginans.** care *imagina*.

* IMAGINATU,-*a*. adj. part., representatu prin poterea imaginativa.

* IM'GINE, s. f., **imago;** representationea unui lucru in sculptura, pictura, desemnu etc.; dupo uni filosofi : *imagine* este acea impressione sau semnu ce obiectele esterne imprimu in mente prin organele sensorie; retorii si poetii nnmescu *imagine* descriptionea unui subiectu intr'unu discursu; in sensu particulariu intellegemu prin *imagini* iconele ce sunt obiectulu unui cultu religiosu; in sensu fig. se dice despre una persóna care sau nu lucra nimica : *sta ca una imagine:* sau e perita in facia, n'are nici una fisionomia : *e numai imagine·* sau e formosa : *e una imagine· imagine* se iea pentru *assemenare, similitudine*, si pentru *idea, visu, umbra : una imagine trecutoria*, unu visu; *imagine mortei*, umbr'a mortei; se mai iea si pentru *fantasma. monstru : imagini de nopte imaginile intunericului;* precumu si pentru essemplariu, modellu : *imagine de blandetia, imagine de pietate·* — vorbindu despre unu opu cu descriptioni formóse in prosa sau in versuri : *plenu de imagini*, plenu de narrationi, descrieri formóse.

* IMAGINOSU,-*a*, adj., **imaginosus**, care facile *imagina:* plenu de imaginàri; care suffere de preponderanti'a imaginationei.

IMBAIERARE, v., **alligare, fibulare,** a legá cu baierele : *imbaiera camesi'a.*

IMBAIERATU,-*a*, adj. part., **fibulatus,** legatu cu baierele.

IMBAIERATURA, s. f., starea de *imbaieratu;* legatura, inchiauatura.

IMBAIARE, *imbaire*, etc., v. *imbaniare.*

IMBALLARE, v., **salivare, sali a aspergere, spurce loqui** (d'in *in* si *balle*, de cari vedi in Glossariu), a implé de *balle;* fig. a vorbí vorbe obscene, spurce.

IMBALLARE, s. verbale, in t. s. verbului.

IMBALATU,-*a*, adj. part., implutu de balle.

IMBALLATURA, s. f., resultatu allu *imballarei* ceva *imballatu*, spurcu, obscenu : *imballaturele lui pentru totu ce e puru si santu*, nespallatura, obscenitate.

IMBALLICARE, si

IMBALLECARIRE, v. spurcarire; a se serví de vorbe obscene, (d'in aceaasi fontana cu *imballare*).

IMBALLECARITU,-*a*, adj. part., spurcaritu.

IMBALLEGARE, v., a implé, a unge cu ballega, (vedi *ballega* in Glossariu).

IMBALLEGATU,-*a*, adj. part., unsu cu ballega.

IMBALLEGATURA, s. f., spurcatione; lucru urîtu.

IMBALSAMARE, v., **balsamo illinere;** a unge unu corpu cu balsamu spre a lu conservá.

IMBALSAMARE, s. verbale, in sensulu verbului.

IMBALSAMATU,-*a*, adj. part unsu cu balsamu.

IMBANIARE, (cu *n* molliatu : *imbaiare*),-*ediu*, (mai pucinu bene : *imbanire* sau *imbaire -escu*), v., **in balneo lavare,** a scaldá in baia, a scaldá in genere.

IMBARBARARE si *imbarbarire*, v., a face sau a devenì *barbaru·* a selbatecí.

IMBARBARATU si *imbarbaritu*,-*a*, adj. part., facutu barbaru.

IMBARBATARE,-*ediu* si *imbarbatire*,-*escu*, v., a insufla ânima de barbatu; a ânimá, a incoragiá; fig. a desceptá din ammortire.

IMBARBATARE si *imbarbatire*, s. verbale, in t. s. verbului.

IMBARBATATU si *imbarbatitu -a*, adj. part, ânimatu, incoragiatu, desceptatu la actvitate.

IMBARCAMENTU, s. m., **in navem conscensio;** actulu de *imbarcare*, suire pre nave.

* IMBARCARE, v., **in navem imponere,** a pune pre nave; **navem conscen-**

www.dacoromanica.ro

dere, a intrá, a se suí pre nave; a se pune pre nave spre a callatorí.

* IMBARCARE, s. verbale, in t. s. verbului.

* IMBARCATIONE s. f., actione de *imbarcare*, imbarcamentu.

* IMBARCATU,-*a*, adj. part., **in navem illatus.**

* IMBECILLE si *imbecillu*,-*a*, **imbecillis, imbecillus**; nepotentiosu, debile, fora potere, fora mente, fora intellegere, ineptu; substantivu, *unu imbecillu, unu mare imbecillu!*

* IMBECILLITATE, s. f., **imbecillitas**, debilitate, nepotentia; lipse de spiritu, ineptia.

IMBEERE, *imbeui*, *imbeutu*, (*imbeetu* si *imbetu*), **imbibere**, a face se bea, se suga; a trage in sene, a bee.

* IMBELLE si *imbellu*,-*a*, adj., *imbellis*; lassiu, timidu, pusillanimu, fora coiagiu, mólle, effeminatu; proprie, ineptu la bellu.

IMBERBECARE, v., (de la baterea *berbeciloru* in capete) a lovi cá unu berbece, a bate in capete.

IMBERBECATU,-*a*, adj. part., batutu in capete.

IMBERBE si *imberbu*,-*a*. adj., **imberbis, imberbus**; fora barba, june, spânu.

* IMBESTIARE,-*ediu*, v., **efferari, sævire**; a devení *bestia*, feroce; a se selbateci : refl. *a se imbestiá*, a se infuriá, a se irritá ca una bestia; **brutescere.**

* IMBESTIATU,-*a*, adj. part., **in brutum versus.**

IMBETARE, v., **inebriare, imbibere**; a face se bea sau se suga forte multu : *a imbetá tessutur'a de apa*; in speciale, a dá se bea beuture spiritose peno candu se ammetesce : *a imbetá pre cineva cu vinu*; a ammetí in genere, a face se perda mentile, a confunde, etc. : *m'am imbetatu de capu*, am venitu in confusione, am ammetitu; *nu me imbetá atâtu!* nu me tormentá, nu me incurcá.

IMBETARE, s. verbale, in t. s. verbului.

IMBETATORIU,-*a*, adj., **inebriator, inebrians**, ce *imbéta*: *beutura imbetatoria.*

IMBETATU,-*a*, adj. part., **inebriatus, ebrius**, care a beutu prea multu in câtu a perdutu poterea mentii; fig. *imbetatu de amore, de placere, de furia, de superbia*, etc.

IMBETATURA, s. f., **inebriatio**, starea cellui ce a beutu prea multu, mai vertosu vinu sau alte beuture spirituóse.

IMBETRANIRE,-*escu*, v., **senescere, inveterascere**; a devení *betranu*, a perde din poteri fia physice, fia spirituali : a *imbetraní in servitiu*, a remané multu timpu in unulu si acelluasi servitiu; *a imbetraní june*, a remané neinsoratu; *a imbetraní inainte de tempu*, a traí in sufferentie; *a imbetraní in relle*, a face fapte relle.

IMBETRANIRE, s. verbale, in t. s. verbului.

IMBETRANITU,-*a*, adj. part., **senex factus**, care a adjunsu betrânu.

IMBEUTU,-*a*, adj. part., **imbutus**, adapatu.

IMBIARE, v., **offerre, invitare**, a dá, a offerí, a presentá; a propune; a invitá ; refl. *a se imbiá*, a se offerí, a se presentá, a se recommendá : *a imbiá la mesa*, *a imbiá pre cineva cu ce nu i place; se imbia si unde nemine nu lu chiama.*

IMBIARE, s. verbale, **oblatio, invitatio**, in t. s. verbului.

IMBIATORIU,-*tória*, s. adj., **oblator, invitator**, care offere, care imbía.

IMBIATU,-*a*, adj. part., **oblatus, invitatus.**

IMBINARE, v., (**combinare**), a combiná, a uní, a legá impreuná, a reuní; a compará : *sprincene imbinate*, *omeni de aprope imbinati*, (d'in *in* si *binu*).

IMBINARI, s. verbale, in t. s. verbului.

IMBINATU,-*a*, adj. part., combinatu, legatu impreuna.

IMBINATURA, s. f., actione si resultatu allu actionei de imbinare.

IMBLANDIRE,-*escu*, v., **mitigare, (blandiri)**, a mitigá; a face *blandu*; a reduce la *blandetia*; a desalbatecí, a infrená, a stemperá, *a se imblandí*, a devení *blandu*.

IMBLANDIRE, s. verbale, **mitigatio**, in t. s. verbului.

www.dacoromanica.ro

IMBLANDITORIU,-*tória*, **mitigaus**, care *imblandesce*, care mitiga.

IMBLANDITU,-*a*, adj. part., **mitigatus**, mitigatu.

IMBONARE, v., **placare, mulcere, lenire**, a placá, a stemperá, a alliná meni'a cuiva.

IMBONATU,-*a*, adj. part., **placatus, lenitus**, placatu, stemperatu.

IMBONETATIRE,-*escu*, v., **meliorem vel melius facere, vel reddere**; a face mai bonu, a ammeliorá.

IMBONETATITU,-*a*, adj. part., facutu mai bonu, ammelioratu.

IMBRACCAMENTU, pl.-*e*, **indumentum, vestimentum, vestitus**; complessulu lucruriloru ce servu pentru investirea corpului omului, fia pentru necessitate fia pentru ornamentu; vestimentu, ornatu: *imbraccamentu nationale, de véra, de tómna, de iérna, de primavéra*, etc.

IMBRACCARE, v., (d'in *in* si *bracca*), **induere, vestire**; a investì: *a imbraccá una salla*, a ua mobilá, tapetá, orná; *a imbraccá cu auru sau cu argentu*, a illustrá; refl. *a se imbraccá*, a se investì; *a se imbraccá dupo moda*, a portá vestiminte de mod'a cea mai noua; *a imbraccá doliu*, a portá vestiminte de doliu; *l'am imbraccatu;* i am pusu una sarcina sub care va succumbe; i am facutu unu reu; *arborele s'a imbraccatu in flori*, a infloritu.

IMBRACCARE, s. verbale, **vestitus**, actione de *imbraccare*.

IMBRACCATU,-*a*, **indutus**, investitu: *omu imbraccatu*, care a luatu vestiminte pre sene; *vestiminte imbraccate*, vestimintele puse; *imbraccatu cu gustu*, se refere la omulu *imbraccatu; imbraccamente cu gustu*, se refere la *vestiminte*.

IMBRACCINARE, v., (d'in *in* si *braccina*), **braccas alligare, cingere**, a incinge, a legá braccele preste medilocu; refl. *a se imbraccinà*, a si legá braccinele; *imbraccina-te bene*, tine-te bene la lucrulu ce te astépta.

IMBRACCINARE, s. verbale, actionea de *imbraccinare*.

IMBRACCINATU,-*a*, adj. part., **cinctus**, incinsu, cu braccele incinse.

IMBRACIARE, v., vedi *imbraciosiare*.

IMBRACIOSIARE, *imbracisiare*, si *imbraciare*, v., **brachio circumdare, amplectì, amplexari** (it. **imbracciare**); a coprende, a stringe in bracie: *a se imbraciosiá*, a se stringe unulu pre altulu in bracie; fig. *unulu pre altulu se ne imbraciosiamu*, se ne amàmu; *ce maiestría vrei a imbraciosiá?* ce vrei se devini, ce maiestria allegi? *a imbraciosiatu caus'a mea*, a luatu asupra-si de a defende caus'a mea; *a imbraciosiatu starea ecclesiastica*, s'a consecratu servitiului basericescu; *a imbraciosiá opinionea cui-va*, a adoptá, a tiné la opinionea cui-va; *aceste opere imbraciosédia numai idee generali*, coprendu numai idee generali; *cellu generosu imbraciosiedia si adjuta pre toti*, protege si adjuta.

IMBRACIOSIARE, s. verbale, in t. s. verbului.

IMBRACIOSIATU,-*a*, adj. part. verbului *imbraciosiare*.

IMBRANCIRE, v., **pellere, depellere, deturbare**, a impinge, a arruncá, a dá pre cine-va afora.

IMBRANCIRE, s. verbale, in t. s. verbului.

IMBRANCITU,-*a*, adj. part., **pulsus, depulsus, deturbatus**; impinsu, arruncatu, datu afora.

*IMBRE, s. m., **imber** (ὄμβρος), plouia, plouia mare si fortunósa, plovoniu; de ací: apa de plouia, apa in genere, fluidu, unda, unda de poporu, etc.

* IMBRICANTE, part. pres., **imbricans**, (fr. **imbriquant**), se dice despre foliolele unei frundie compuse candu elle in tempulu somnului plantei, se pléca de a lungulu petiolului accoperindu-se unele pre altele ca teglele unui tectu.

* IMBRICARE, v., **imbricare**, a accoperí cu imbrici.

* IMBRICARIU, s. m., (fr. **imbricaire**), genu de cryptogame.

* IMBRICATIONE, s. f., (fr. **imbrication**), actione de imbricare, superpositione de corpuri cari se imbina unele intr'altele ca imbricile unui tectu.

* IMBRICATIVU,-*a*, adj., (fr. **imbricatif**), se dice despre foliele inco nedesvoltate candu rudimentele loru se accoperu unele pre altele.

www.dacoromanica.ro

* IMBRICATU,-*a*, adj. part., **imbricatus**, (fr. **imbriqué**), accop ritu in form'a tectului de imbrici.

* IMBRICE, s. f., **imbrex**, tegla, ollana cu care se accoperiau casele.

* IMBRICLU, s. m., **imbriculus**, mica ollana, d'in care se pare a se fi formatu *ibrichiu*, si apoi *ibricu*, si dem. *ibricellu*.

* IMBRICU,-*a*, adj., **imbricus**, de plouia, plouiosu, fortunosu.

* IMBRIDU,-*a*, adj., **imbridus**, incarcatu de plouia.

* IMBRIFERU,-*a*, adj., **imbrifer**, care adduce plouia: *imbriferii austri*.

* IMBRIFICU,-*a*, adj., **(imbrificus)**, care uda cu apa imitându ploui'a.

* IMBRIGENU,-*a*, adj., **imbrigenus**, nascutu d'in plouia.

IMBRUMARE, v., (d'in *in* si *bruma*), a accoperi cu *bruma*.

IMBRUMATU,-*a*, adj. part., accoperitu cu *bruma*.

IMBUCCARE, v., (d'in *in* si *bucca*), a pune ceva in gura, a gustá, a mancá pucinu: *imbucca ceva inainte de a pleca; tòta diu'a n'amu imbuccatu nemica:* fig. *a imbuccà doue lucruri*, a imbiná doue lucruri, a le prende unulu in altulu: *unu ossu se imbucca cu altulu; assea se imbucca in modiorulu rotei*.

IMBUCCATU,-*a*, adj. part., luatu in gura, pusu in gura, prensu in altulu cá in una gura.

IMBUCCATURA, s. f., actulu de imbuccare; partea unui instrumentu de musica ce se pune in gura; versatur'a unui rîu.

IMBUCCATIRE,-*escu*, v., (d'in *in* si *buccata*), **in partes dividere**, a face buccàti, a taliá in buccàti, a rupe in buccàti.

IMBUCCATITU,-*a*, adj. part., taliatu in buccàti.

IMBUCCATURARE si

IMBUCCATURIRE,-*escu* v., a dá cuiva mici buccature de mancatu, mai allessu la passeri.

IMBUCCURARE, v., **exhilarare, lætitia afficere, lætificare**, a causá buccuría.

IMBUCCURATORIU,-*tòria*, adj. s., **lætificus**, care causa buccuria, care da sperantia.

IMBUCCURATU,-*a*, adj. part., **lætus, lætatus**, plenu de buccuria.

* IMBUERE, *imbui*, *imbutu*, v., **imbuere**, a imbee, a adapá, a implé; a invetiá, a indoctriná.

IMBUIBARE, v., **ingurgitare**, a indapá, a saturá; refl., *a se imbuibá*, 1. a se indapà, a se saturá: *cine se imbuiba si strica stomachulu; cellu imbuibatu nu crede cellui flamendu;* 2. a se ingrassiá, a se superbi, a se face arrogante si insolente.

IMBUIBATU,-*a*, adj. part., **ingurgitatus**, indapatu, saturatu; ingrassiatu; insolente.

* IMBULBARE, v., (d'in *in* si *bulbu*), refl., *a se imbulbà*, a se face bulbu.

* IMBULBATU,-*a*, adj. part., inflatu ca unu bulbu.

IMBUMBARE, v., (d'in *in* si *bumbu*, confere *bulbu*), **nodulis adstringere**, a inchiauá cu bumbi: *a imbumbà vestimentele*.

IMBUMBATU,-*a*, adj. part., **nodulis adstrictus**, inchiauatu cu bumbi.

IMBUNARE, v., **placare, mulcere, lenire**, vedi *imbonare*.

IMBUNATU,-*a*, adj. part., **placatus, lenitus**, vedi *imbonatu*.

IMBUNETATIRE,-*escu*, v., **melioriem vel melius facere vel reddere**, vedi *imbonetatire*.

IMBUNETATITU,-*a*, adj. part., facutu mai bonu, ammelioratu; vedi *imbonetatitu*.

IMBURARE, v., **pruina obducere**, a accoperi cu bura.

IMBURATU,-*a*, adj. part., **pruina obductus**, accoperitu cu bura.

IMBUTAMENTU, pl.-*e*, **imbutamentum**, adapatura cu scientia, invetiatura.

* IMBUTARE, v., (frec. de la *imbuere*), a adapá cu scientia, a invetiá pre cineva.

* IMBUTU,-*a*, adj. part., **imbutus**, adapatu, invetiatu, ornatu.

* IMITABILE, adj, **imitabilis**, ce se póte *imitá*, ce merita a fi imitatu, ce este de a se imitá.

www.dacoromanica.ro

* IMITANTE, adj., **imitans**, care imita.

* IMITARE, v., **imitare**, a urmá essemplulu altui-a; a face ca altii; a se conformá dupo altii; vorbindu despre opere de scientia sau de arte, *a imita* se dice despre unu scriitoriu candu in scrierile selle suscepe spiritulu, geniulu, stylulu altui scriitoriu, sau despre unu pictoriu candu urmedia modellulu, gustulu si trassurile altui pictoriu; *a imitá, a copiá, a contraface ; imitedi spiritulu, copiedi vorbele, contrafaci lucrulu.*

* IMITARE, s. verbale, **imitatio**, in t. s. verbului.

* IMITATIONE, s. f., **imitatio, imitamen**; actione de imitare : *Imitationea lui Jesu-Cristu,* este titlulu unei carte plena de pietate.

* IMITATIVU,-*a*, adj., (it. **imitativo**, fr. **imitatif**), care are facultatea de a *imitá*, sau de a fi imitatu.

* IMITATORIU,-*toria*, adj. s., **imitator**, care *imita*, care se incérca a imitá.

* IMITATRICE, s. f., **imitatrix**, femina care imita.

* IMITATU,-*a*, adj. part., (it. **imitato**), facutu dupo altulu.

* IMMACULATU,-*a*, adj., **immaculatus**, fora *macula*, fora péta, fora scadere, puru, intactu, intregu.

* IMMAGAZINARE, v., **condere**, a pune in *magazinu*, in depositu; a assediá negotiulu in locu destinatu pentru ellu.

IMMAGAZINARE, s. verbale, assediare in magazinu.

IMMAGAZINATU,-*a*, adj. part., **conditus**, pusu in *magazinu*.

* IMMANENTE, adj. part. pres. **immanens**, ce remane si nu trece in altulu; continuu, constante, vedi si *immanere*.

IMMANENTIA, s. f., (de la **immanente**), starea de ce remane si nu trece in altulu.

* IMMANERE, v., **immanere**, a mané in, a fi inerinte.

*IMMANE, adj., **immanis**, forte mare, nespusu de mãre, nemesuratu, enorme; in sensu morale: terribile, selbaticu, crudu, barbaru, neomenosu, etc.

IMMANIFESTU,-*a*, adj., **obscurus**, obscuru, occultu; ce nu e claru.

* IMMANITATE, s. f., **immanitas**, crudelitate, brutalitate, neumanitate, ferocitate, barbaria.

* IMMANSUETU,-*a*, adj., **immansuetus**, neimblanditu, selbaticu, inumanu, indocile, intractabile, feroce, barbaru.

IMMARIRE,-*escu*, v., **augere, amplificare, exaggerare**; a face mare, a immultí, a estende, a desvoltá, a amplificá, a magnificá; a essaggerá; refl. a se *immarí*, a se face mare, a se laudá, a se ostentá.

IMMARITU,-*a*, adj. part., **auctus**, maritu.

IMMARMORIRE,-*escu*, v., (it. **immarmorare**); a face *marmore;* a petrificà; a intarí ca cu marmore; fig. **stupefieri**, a remané ammetitu, inlemnitu de suppréndere.

IMMARMORITU,-*a*, adj. part., **stupefactus**, inlemnitu.

IMMATERIALE, adj., **immaterialis, expers corporis**, nemateriale, fora materia, spirituale.

* IMMATERIALISMU, s. m., (fr. **immaterialisme**), system'a sau doctrin'a immaterialistiloru.

IMMATERIALISTU, s. m., (fr. **immaterialiste**), care pretende co totu e spiritu, si lumea e compusa numai d'in fientie cogetatórie.

IMMATERIALITATE, s. f., (fr. **immatérialité**), calitatea de *immateriale*, abstractulu d'in *immateriale.*

IMMATRICULARE, v., (fr. **immatriculer**), a inscrie in *matricula.*

IMMATRICULATIONE, s. f., (fr. **immatriculation**), actione de *immatriculare;* starea de immatriculatu.

IMMATRICULATU,-*a*, adj. part., (fr. **immatriculé**), inscrissu in *matricula.*

IMMATURITATE, s. f., **immaturitas**, starea de immaturu; fig. precipitatione, inopportunitate.

IMMATURU,-*a*, adj., **immaturus**, nematuru, necoptu, crudu; ce nu e inco maturu, ce n'a adjunsu la maturitate; fig. se dice despre lucruri cari se facu inainte de tempu : *amóre immatura, mórte immatura, consiliu immaturu,* etc.

IMMEDIATIONE, s. f., (fr. **immédiation**), stare si calitate de immediatu.

www.dacoromanica.ro

IMMEDIATU,-*a*, adj., (it. **immediato**, fr. **immédiat**), ce se succede fora vre una interpositione, fora intervallu, fora se fia altu ceva la medilocu; nemedilocitu, neinterruptu; *immediatu* ca adv. insemna: *numai de câtu, fora intardiare, fora ammanare.*

* IMMEDICABILE, adj., **immedicabilis**, ce nu se póte medicá, ce nu se póte **eurá**, incurabile, nevindecatu.

* IMMEDITATU,-*a*, adj., **immeditatus**, necogetatu, nemeditatu, fora premeditatione; care nu reflecte.

* IMMELIORARE, v., **meliorem facere, fieri**; a face mai bonu; a devení mai bonu, a se indreptá; (mai bene *ammeliorare*).

IMMELIORATU,-*a*, adj. part., **melir** sau **melius factus.**

* IMMEMORABILE, **immemorabilis**, ce trece preste memori'a ómeniloru; de ce nu si mai adducu ómenii a mente; se dice despre tempu, sau despre ori ce, candu nu i scimu sau i amu uitatu cu totulu inceputulu: *possessione immemorabile* sau *immemoriale*, dicemu, candu prin decursu de anni ce trecu, nu ne mai adducemu a mente sau nu potemu connósce originea ei.

* IMMEMORATU,-*a*, adj., **immemoratus**, ne mai memoratu, ne mai auditu, cu totulu nou.

* IMMEMORE, adj., **immemor**, care a perdutu adducerea a mente; care nu tine mente, ci si uita; fig. *immemore* se dice *ingratulu care a uitatu beneficiele accepte.*

* IMMEMORIA, s. f., **immemoria**, lipse de *memoria.*

IMMEMORIALE,-*a*, adj., vedi *immemorabile.*

* IMMENSITATE, s. f., **immensitas**, estensione *immensa;* alle carei margini nu se connoscu: *immensitatea naturei, immensitatea universului*; — vastitate, marime, intendere; nemesurare, nemarginire; infinitate.

* IMMENSU,-*a*, adj., **immensus**, nemesuratu, nemarginitu, fora mesura, fora margini, infinitu; de una estendere fórte mare, vastu: *desideriu immensu, ambitione immensa*, in locu de: *desideriu escessivu, ambitione escessiva; summa immensa, avere immensa, spese immense*, spre a indicá co sunt mari, multe, grelle, summa mare, avere multa, spese grelle; *mente, memoria immensa*, etc., mente mare, memoria vasta, *a comperá cu pretiu immensu*, a comperá fórte scumpu.

* IMMENSURABILE, adj., **immensurabilis**, ce nu se póte *mesurá*, nemesuratu, nemesurabile.

* IMMERGERE, *immersi* si *immersei, immersu*, v., **immergere**; a affundá, a cofundá, a innecá, etc.

* IMMERGIBILE, **mersabilis, immersabilis**; coventu dubiu, insemnandu: 1. ce se pote *immerge*, cofundá, sau affundá; 2. ce nu se póte cofundá, nu se póte affundá, nu póte intrá peno in fundu.

* IMMERITABILE, adj., **immeritus**, nedemnu, care nu merita; nemeritatu.

* IMMERITU,-*a*, adj., **immeritus**; vedi *immeritabile.*

* IMMERSIONE, s. f., **immersio**, actione prin care lassamu, bagamu, affundamu unu lucru in apa sau in altu fluidu; astronomii dicu *immersione* la intrarea unei planete in umbr'a altei planete; in baseric'a nóstra româna s'are poté dice *immersione* la actulu candu se batteza copillulu affundându-se in apa.

IMMERSU,-*a*, adj. part., **immersus**, cofundatu.

* IMMIGRARE, v., **immigrare**, a trece dintr' unu locu in altulu, mai allessu din una terra in alt'a, cu cogetu de a si stabilí locuinti'a acollo.

* IMMIGRATIONE, s. f., **immigratio**, migratione, intrare si stabilirea de straini intr'una terra.

* IMMIGRATU,-*a*, **immigratus**, adj. part., intratu in térra straina.

* IMMINENTE, adj., **imminens**, ce este aprópe de a se intemplá; ce ammenintia de aprópe; ce sta se cada; ce nu se póte incongiurá, ammenintiatoriu; urgente: *periclu imminente; ruina, disgratia imminente*, periclu, ruina, disgratia, ce ammenintia de aprópe; *bellulu e imminente;* bellulu nu se mai póte evitá.

* IMMINENTIA, s. f., **immiuentia**;

www.dacoromanica.ro

appropiare; calitate, sau stare de *imminente : nu vedu imminenti'a periclului*, nu connoscu periclulu ce ammenitia, ce este aprópe.

* IMMISCERE, v., **immiscere**, a ammestecá unu ce cu altu ce.

* IMMINERE, v., **imminere**, a fi aprópe se se intemple, a stá se se faca, a ammenitiá; vedi *imminente*, *imminentia*.

*IMMISCIBILE, adj., (**immiscibilis**), care nu se póte mestecá.

* IMMISERICORDE, adj., **immisericors**, fora *misericordia*.

* IMMISERICORDIA, s. f., **immisericordia**, lipse de *misericordia*, si chiaru crudime, barbaria, etc.

* IMMISERICORDIOSU,-*a*, **immisericors**, nemisericordiosu, care nu sente compassione, neindoratu; crudele, inumanu.

* IMMISSARIU,-*ria*, adj., (de la **immittere**), oppositulu lui *emmissariu*.

* IMMISSIONE, s. f., **immissio**, actulu de a lassá sau a face se intre in possessione.

* IMMISSIVU,-*a*, adj., ce da facultatea de *immissione*.

* IMMISSU,-*a*, adj. part., **immissus**, bagatu in, lasatu in, intratu in.

* IMMISTIONE, s. f., mestecarea unui lucru cu altulu, ca term. jur., actionea de a se ingere, mestecá intr'una successione, de a intrá in calitate de erede allu unui defunctu.

* IMMISTU,-*a*, adj., **immistus**, **immixtus**, ammestecatu; — neammestecatu, puru, curatu.

* IMMITE, adj., **immitis**, fora blandetie, severu, crudu, crudele, neindoratu.

* IMMITIGABILE, adj., **immitigabilis**, implacabile, neimblanditu; care nu se póte mitigá, neindoratu.

* IMMITTERE si *immettere*, *immisi* si *immisei*, *immissu*, v., **immittere**, a lassá se intre, a introduce, a bagá.

* IMMOBILE, adj., **immobilis**, fora miscare; ce nu se póte miscá; nemiscatu; nemiscatoriu; constante, nestramutatu; fermu, stabile; se dice si despre case, averi, bunuri si alte realitati nemiscatorie.

* IMMOBILIARIU,-*ria*, adj., (fr. **immobilier**), ce concerne bonurile *immobili : actione immobiliaria*, actionea intentata pentru intrarea in possessione de lucruri nemiscatorie.

* IMMOBILISARE, v., (fr. **immobiliser**), a face *immobile*; a converte in *immobile*.

* IMMOBILISATIONE, s. f., (fr. **immobilisation**), actione si effectu allu actionei de *immobilisare*, de convertere unu lucru *mobile* in *immobile* fictitiu.

*IMMOBILISATU,-*a*, adj. part. verbului *immobilisare*.

* IMMOBILITATE, s. f., **immobilitas**, stare si calitate de *immobile*; nemiscare, stabilitate, constantia, fermitate.

*IMMODERANTIA, s. f., **immoderantia**, trecerea preste regul'a justa ce ar debé observata in tóte lucrurile atâtu morali câtu şi physice; necompetare, nestemperare, intemperantia; desfrenare, escessu; defectulu moderationei.

* IMMODERATIONE, s. f., **immoderatio**, peccatulu, vitiulu contr'a moderationei; immoderantia, (vedi acestu coventu).

* IMMODERATU,-*a*, adj., **immoderatus**, fora regula, fora modu, fora competu; escessivu, violentu; desordinatu, neregulatu; necompetatu, nestemperatu, nemoderatu.

*IMMODESTIA, s. f., **immodestia**, contrariulu *modestiei*, lipse de modestia; indecentia, impudentia; nerosinare; fapta sau discursu contrariu boneloru datine sau reguleloru de bona covientia; portare scandalósa.

* IMMODESTU,-*a*, adj., **immodestus**, care lucra sau vorbesce in modu contrariu *modestiei*; nerosinatu, impudente, indecente; nemodestu.

IMMOIARE, (cu *l* de totu molliatu), vedi *immolliare*.

* IMMOLARE, v., **immolare**, a sacrificá; a taliá pentru sacrificiu : *a immolá boi. vitelli, amnelli*.

* IMMOLATIONE, s. f., **immolatio**, actione de *immolare*.

* IMMOLATU,-*a*, adj. part., **immolatus**, sacrificatu.

www.dacoromanica.ro

IMMOLLIARE, v., (cu *l* de totu molliatu), **mollire, humectare, tingere, mitigare, imminuere, pacare, flectere, domare, debilitare,** (it. **immollare** si **amollare**) : *a immolliá ânim'a cui-va*, a lu addulcí, a lu imblandi, a lu alliná; *a immolliá pandi'a*, a albi, a bagá in apa; *a immolliá canep'a, inulu* a topí canep'a, inulu spre a se poté lucrá; *a immolliá grâulu inainte de a lu seminá*, a pune grâulu in apa cu calce inainte de a lu seminá; *a immolliá gogosie de metasse*, a le pune in apa spre a poté scóte metassea de pre elle; — refl. *a se immolliá*, a scadé d'in poteri, fia physice fia morali, a deveni debile; a se moderá, a se alliná; *gerulu se immollia, petiorele, genuchii se immollia.*

IMMOLLIARE, s. verbale, **mollimentum, mollities, debilitatio,** in t. s. verbului.

IMMOLLIATU,-*a*, adj part., **mollitus,** redussu in stare mólle.

*IMMORALE, adj., (it. **immorale**, fr. **immoral**), contrariu *morale;* care nu urmédia principiele si doctrinele moralei; nemorale, demoralisatu, de rea portare, cu relle invetiuri.

* IMMORALITATE, s. f., (it. **immoralità**, fr. **immoralité**), calitate de *immorale : a urmá, a committe fapte contrarie principiéloru moralei, este immoralitate; a nu se conformá bonei covientie, este immodestia.*

IMMORMENTARE, v., (d'in *in* si *mormentu*), **humare, sepelire,** a pune in *mormentu*, a accoperí cu pamentu, a ingropá; a ascunde; *a immormentá cu ceremonia religiósa*, se dice numai despre corpurile umane : *unu omicidu nu immormenta corpulu victimei selle, ci lu ascunde in pamentu; a immormentá ingeniulu*, a nu lu cultivá; de aci : *a se immormentá de viu; a se immormentá*, a se perde, a se cofundá in ceva, *s'a immormentatu intre carti*, se occupa in continuu cu scientiele.

IMMORMENTARE, s. verbale, **humatio, sepultura,** punere in *mormentu*, ingropatione; ceremonia religiósa ce se observa la ingroparea corpuriloru omenesci, funeralie.

IMMORMENTATU,-*a*, adj. part., **humatus, sepultus,** ingropatu.

* IMMORTALE, adj., **immortalis,** nemoritoriu, nesuppusu mortalitatei; in sensu fig. *immortale* se dice despre ce se suppune co are durata fórte lunga, despre persóne, lucruri, a caroru memoria se tine in perpetuu : *omu, opera, fapta immortale*, a caroru memoria e eterna, neuitata; botanicii dicu *immortale* la una flóre alle carei frundie sunt pururea verdi; germ. *immergrün*, it. **sempreviva;** *immortalii* se dice in locu de *dieii*, in opposetione cu *mortalii=omenii.*

* IMMORTALISARE, -*ediu*, (it. **immortalizzare**, fr. **immortaliser**), v., a face *immortale* in memoria, prin monumente, elogie si altele assemeni; a eternisá, a perpetuá; *a se immortalisá*, a se face immortale, gloriosu.

* IMMORTALISATIONE, s. f., actione de *immortalisare.*

* IMMORTALISATU, -*a*, adj. part., (fr. **immortalisé**), facutu *immortale.*

* IMMORTALITATE, s. f., **immortalitas,** calitate si conditione de *immortale;* viétia sau essistentia continua si perpetua in memori'a ómeniloru; nemorire, perpetuitate, eternitate.

IMMUGURARE, v., **gemmascere, germinare, gemmas agere,** a essi *muguri*, a se implé cu *muguri;* a cresce, a produce *muguri.*

IMMUGURARE, s. verbale, **gemmatio,** in t. s. verbului.

IMMUGURATU,-*a*, adj. part., **gemmatus,** ce are *muguri*, plenu, accoperitu de *muguri.*

IMMUGURIRE,-*escu*, v., **gemmascere,** vedi *immugurare* cu derivatele selle.

IMMUIARE, v., vedi *immoiare, si immolliare.*

IMMULTIRE,-*escu*, v., **multiplicare,** a multiplicá, a cresce, a adauge, a augmentá in numeru; a face operationea aritmetica, care se dice *multiplicatione : a se immultí*, a se latí, a se propagá prin generatione; *a immulti starea*, a deveni avutu.

IMMULTIRE, s. verbale, **multiplicatio,** in t. s. verbului.

IMMULTITORIU, -*a*, **multiplicator,**

www.dacoromanica.ro

care multiplica, immultesce, propaga.

IMMULTITU,-*a*, adj. part., **multiplicatus**, in t. s. verbului.

* IMMUNDITIA, s. f., **immunditia, immundities**, spurcatione, necuratia, uritione, luriditate, sorde.

* IMMUNDU,-*a*, adj, **immundus**, spurcatu, necuratu, sordidu : *spirite immunde, immundele scrofe.*

* IMMUNE, adj., **immunis**, scutitu, apperatu de sarcine si greutati, in specie : scutitu de sarcine si greutati alle statului : *merci immuni de portorie.*

* IMMUNITATE, s. f., **immunitas**, essemptione de sarcine precumu de contributione, de servitie, etc.; privilegiu: *immunitati eclesiastice* se numescu essemptionile si privilegiele de cari se buccura credentiosi basericei respective; — *immunitate* differe de *essemptione*, intru câtu *immunitate*, se applica la essemptionile concesse corporationiloru, comuniloru, sau unui intregu corpu de cetatiani ; éro *essemptione* se dice atunci candu e vorb'a de privilegie particularie, personali. *H.*

* IMMUTABILE, adj., **immutabilis**, ce nu se póte *mutá;* invariabile, nescambatiosu, nestramutatu, nesuppusu scambarei, stabile.

* IMMUTABILITATE, s f., **immutabilitas**, stare si calitate de totu ce nu e suppusu scambàrei ; stabilitate, constantia, invariabilitate.

IMMUTARE, v., **immutare**; vedi *mutare* si tóte derivatele selle.

*IMNARU, adj., **ignarus**, vedi *ignaru* si tóte derivatele urmatórie, in cari, dupo natur'a limbei române, *gn* se muta in *mn*.

IMPACARE, v., **pacare**, a face *pace*, a reconciliá : *a impacá inter ssile, propunerea cotarui-a a impacatu tóte partitele;* refl., *a se impacá*, **reconciliari**, a se reconciliá, a face *pace: copillii se impaca usioru.*

IMPACARE, s. verbale, **reconciliatio**, in t. s. verbului.

IMPACATIONE, s. f., **pacatio, reconciliatio**, actione si effectu allu actionei de *impacare.*

IMPACATIOSU,-*a*, adj., **qui facile pacari potest**, care se impacá facile, cu care facile te poti impacá.

IMPACATORIU,-*a*, adj. s., **pacator, reconciliator**, care *impacu.*

IMPACATU,-*a*, adj. part., **pacatus, reconciliatus**, reconciliatu.

IMPACIUIRE,-*escu*, v., **pacem inire, pacisci**; a inchiaiá pace, a face pace; a pacificá; a restabili pacea; refl. *a se impaciuí*, a face pace cu cine-va. De preferitu e form'a mai bona *impacare; impaciuire*, cu tóte derivatele selle, e unu provincialismu de evitatu.

* IMPAGINARE, v., (it. **impaginare**), a insemná *paginele;* a reduce paginele unei compositioni in ordine, a regulá paginele unei scrieri. *Paginare* e de preferitu.

* IMPALLIRE, v. n., **impallescere**, a devení pallidu; a ingalbiní.

* IMPALLITU, *a*, adj. part., **pallidus**, ingalbinitu.

* IMPALPABILE, adj., (**impalpabilis**), nepipaitu, finu si delicatu in câtu nu se póte pipaí, nu face nici una impressione sensibile la tactu.

* IMPALPABILITATE, s. f., calitatea de *impalpabile.*

IMPAMENTARE, v., **humare**, vedi *immormentare*, si derivatele.

IMPAMENTENIRE,-*escu*, v., **civitate donare**, a incetatianí, a indigená, a naturalisá : refl. *a se impamenteni*, a se incetatianí, etc.

IMPAMENTENIRE, s.verbale, **civitatis donatio**, in t. s. verbului.

IMPAMENTENITU,-*a*, adj. part., **civitate donatus**, naturalisatu,

IMPARARE, v., **palare**, a pune pari in gradina, in viia, a bate pari in pamentu.

IMPARATU,-*a*, adj. part., **palatus.**

* IMPARE, adj., **impar**, fora *parechia : numeru impare.*

IMPARECHIARE, v., (cu *l* de totu molliatu, in locu de) :

IMPARECLARE,-*ediu*, v., **conjungere, copulare**, (it. **parechiare**, fr. **apparelller**), a face, a dá parechia la unu lucru; a pune sau a cercá parechia la unu lucru; candu vorbimu despre persóne, insémna *a face discordia, cérta : a imparechia pre Petru cu Marinu*, a i

www.dacoromanica.ro

adduce in discordia, a face cérta intre ei; *a se imparechiá*, **dissidere**, a veni in discordia, a intrá in cérta cu cine-va.

IMPARECLARE, s. verbale, in t. s. verbului.

IMPARECLATU,-*a*, adj. part., in t. s. verbului.

* IMPARILATE, s. f., **imparilitas**, diversitate ce este intre dóue obiecte de acea-asi calitate si natura; disparitate, inecalitate

IMPARTIALE, adj., (it. **impa zial·**. fr. **impartial**), care nu iea partea cui-va spre a i preferi interessile facia cu interesile altui-a, justu, ecitabile.

IMPARTIALITATE, s. f., (it. **imparzialitá**, fr. **impartialité**), calitatea, caracteriulu cellui impartiale, justu, ecitabile: *se facemŭ ca impartialitatea se nu trèca in indeferentismu.*

IMPARTIRE, v., **partiri, impertire, dividere**, (it. **im artire**), a divide; a separá una parte de alt'a; a distribui; a face din unu intregu sau din una parte mai multe pàrti; a face pàrti: a dá: *a imparti premie*, a da premie; *a se imparti*, se dice in particulariu despre *impartire* in ereditate, in avere;—*impartire* in aritmetica,=*dividere.*

IMPARTIRE, s. verbale, **divisio, partitio, distributio**, in t. s. verbului.

IMPARTITORIU,-*a*, adj. s., **divisor, distributor**, care *imparte*, care distribue, care are parte in ceva: *sumu impartitori pre avere, pre ereditate*, avemu parte; — *impartitòria*, subst. se dice unu instrumentu ce se pune mai allessu in apele de la minerele de auru, spre a imparti ap'a in parti ecali sau proportionate; apoi la semnele ce se punu intre agri, spre a indicá unde unu agru se separa de altulu.

IMPARTITU,-*a*, adj. part., **divisus, distributus**, divisu.

IMPARTITURA, s. f., **distributio**, impartirea ensasi; partea obiectului distribuitu; locu unde se impreuna unu superedificatu, precumu si unde se desparte unu immobile de altulu; *impartitura* se dice si impartirea bene ordinata a pàrtiloru unui edificiu.

IMPASSIBILE, adj., **impassibilis**; care nu e suppusu dorerei, care nu e accessibile sufferentiei, fora passione.

IMPASSIBILITATE, s. f., **impassibilitas**, calitate de impassibile.

IMPASSU, s. m., (fr. **impasse**), **angiportum**, fundatura; fig. incurcatura, din care nu poti essi.

* 1 IMPATIENTARE, v., (fr. **impatienter**), a face pre cineva se si pérda patienti'a, a supperá, a molestá; refl. *a se impatientŭ*, a perde patienti'a, a nu mai poté sufferi, a nu mai poté asteptá.

* 2 IMPATIENTARE, s. verbale, in t. s. verbului.

* IMPATIENTE, adj., **impatiens**, care nu e *patiente*, care nu se póte moderá, care nu póte asteptá implenirea unui lucru.

* IMPATIENTIA, s. f., **impatientia**, calitate, stare sau fapta de *impatiente.*

IMPATRARE, v., **quadruplare, quadruplicare**, a face de patru ori câtu a fostu mai inaiute.

IMPATRARE, s. verbale, **quadruplicatio**, in t. s. verbului.

IMPATRATU,-*a*, **quadruplex, quadruplus, quadruplicatus**, ce este de patru ori atâtu-a, de patru ori mai mare sau mai multu.

IMPATRIARE, v., (it. **impatriare**), a se intórce in patri'a sea.

IMPATRIATU,-*a*, adj. part., (it. **impa riato**), intorsu in patria.

IMPATRIRE, *impatritu* etc., vedi *impatrare, impatratu.*

IMPATURARE, v., **plicare, involvere**, a indoui de multe ori in modu ordinatu, pandia, rufe, charteia, si altele assemeni; a stringe, a assediá, a pune in *patura*; fig. *a ua impaturá*, insémna a fugi, a luá la fuga, a luá la sanetos'a. H.

IMPATURATU,-*a*, adj. part., **plicatus**, facutu *patura.*

IMPAUNARE, v., (d'in *in* si *paunu*), a ornâ cu penne de *paunu*. a pune la pellaría penne de paunu sau si de alte passeri.

IMPAUNATU,-*a*, adj. part., ornatu cu penne de paunu.

IMPAVIDETIA si *impaviditate*, s. f., calitate si stare de *impavidu.*

IMPAVIDU,-*a*, adj., **impavidus**, care

www.dacoromanica.ro

nu se infrica in momente de periclu, intrepidu, nefricosu, coragiosu.

IMPECCABILE, adj., **impeccabilis**, care nu póte peccatuí, incapace de a committe peccatu.

IMPECCABILITATE, s. f., stare si calitate de *impeccabile*; s'ar poté usá in intellessu mai largu si pentru *infallibilitate*, sau facultate de a nu poté gressí.

IMPEDECAMENTU, s. m., **impedimentum**, lucru ce impedica, obstaclu, impedimentu.

IMPEDECARE si *impedicare*, v., **impedicare, impedire**; a pune *pedeca*, a opprí, a contrariá; a se oppune; a face pre cine-va se intardie de la ceva; a turburá pre cine-va in lucrarile, in occupationile selle; a legá pre cine-va de petióre; a pune cui-va pedeca cu petiorulu: *a impedecá callulu*; a i legá petiorele; *a impedecá rot'a*, a ua legá sau a i puue pedeca, ca se nu se póta invertí; *a se impedecá* a se incurcá; *a se impedecá in vorba in limba*, a esitá, a balbutí, a se incurcá in vorbire.

IMPEDECARE, s. v., **impedimentum, obex**, actionea de a *impedecá* sau de a se *impedecá*, in t. s. verbului.

IMPEDECATIOSU,-*a*, **impediment osus**, care se impedeca usioru in mersu sau in vorbire; greu, plenu de pedece.

IMPEDECATORIU,-*tória*, adj., **impeditor, impediens**; ce *impedeca*; *impedecatória*, substant. se iea pentru *pedeca*, instrumentu care serve, a impedecá mai allessu rot'a la carru, la carrutia, etc.

IMPEDECATU,-*u*, adj. part., **impeditus**, in t. s. verbului.

IMPEDIMENTU, pl.-*e*, **impedimentum**, obstaclu; difficultate.

IMPEDICARE, v., vedi *impedecare*.

IMPELLERE, *impulsei*, *impulsu*, v., **impellere**, a impinge, a pune in miscare, a miscá, a loví. Radecin'a derivateloru: *impulsu*, *impulsione*, *impulsivu*.

IMPELLITIARE, v., (d'in *in* si *pp lle*), a pune pellitia, a prinde pellitia; a se transformá in pelle, a intrá, a penetrá in pelle; a se incarná, a luá carne si pelle.

IMPELLITIARE, s. verbale, in t. s. verbului.

IMPELLITIATU,-*a*, adj. part., de la *impellitiare*: *dracu impellitiatu*, diabolu incarnatu, omu blastematu.

* IMPEMNARE, v., **oppignerare, pignori** dare, (it. **impegnare**), a pune unu lucru in *pemnu* pentru securitatea creditului, a hypothecá.

* IMPEMNATU,-*a*, adj. part., **oppigneratus**, datu, pusu in *pemnu*, impemnoratu, hypothecatu.

* IMPEMNORARE, v., vedi *impemnare*.

* IMPEMNORATU, adj. part., vedi *impemnatu*.

* IMPENDERE, *impensi* si *impensei*, *impensu*, v., **impendere**, a spende, a face mari spese. a sacrificá, a consume, etc.

* IMPENDIOSU,-*a*, adj., **impendiosus**, care face multe spese, care spende mai multu decâtu i adjungu poterile, sau de câtu s'are cadé se spenda.

* IMPENDIU, pl.-*e*, **impendium**, ce se spende pentru unu lucru, spese.

IMPENNARE, v., (**pennare**), **plumare**, a pune penne sau flori in capu, la pellaría, etc.; a orná cu penne sau cu flori: *a se impenná*, a'si pune penne, a se orná cu flori; — d'in alta insemnare a coventului *penna* decurru espressioni ca: *iepure impennatu cu lardu*, *vàlli impennate cu osti*.

IMPENNARE, s. verbale, in t. s. verbului.

IMPENNATU,-*a*, adj. part., **plumatus, pennatus, floribus ornatus**, ornatu cu penne sau cu flori.

* IMPENETRABILE, adj., **impenetrabilis**, ce nu se póte *penetrá*; nepetrunsu: *materia impenetrabile*, materia in care nu intra apa sau alte fluide; *impenetrabili sunt faptele lui domnedieu*, mentea omului nu le póte coprende; *omu impenetrabile*, inchisu, ascunsu, secretu, mysteriosu in tóte lucrurile.

* IMPENETRABILITATE, s. f., calitate de *impenetrabile*, calitate in poterea carei-a doue corpuri nu potu occupá acellu-asi locu in acellu-asi tempu; fig. discretione, reserva in gradu eminente, resistentia la veri ce tentatione

www.dacoromanica.ro

* IMPENITENTE, adj., **impœnitens,** obstinatu in peccate, (vedi si *impenitentia*).

* IMPENITENTIA, s. f., **impœnitentia,** starea omului, care persevera in reu, sente mustrare de cogetu si nu va se se correga, obstinatione in reu, nesentire de mustrare pentru peccate.

* IMPENSU, adj. part., **impensus,** applicatu ca pretiu: *oper'a impensa la acesta lucrare;* subst. f., **impensa,** summa impensa, pretiu datu in veri ce lucru, spese.

* IMPERANTE, adj. part. pres. s., **imperans,** care *impera,* care commanda.

* IMPERARE, v., **imperare,** a commandá, a dá ordini; a domní, a avé potere si autoritate asupr'a altoru-a; a dominá, a regná.

IMPERATESCE, adv., **imperialiter, imperatorie,** in modu *imperatescu,* cá unu imperatu; in modu imperiosu; cu superbia.

IMPERATESCU,-*a,* adj., **imperialis, imperatorius,** relativu la *imperatu* ori la *imperatía,* imperiale; escellente in genulu seu, atâtu in bene, câtu si in reu: *betivu imperatescu.*

IMPERATIA, s. f., **imperium, regnum,** statu *imperatescu,* unde domnesce unu *imperatu* · domnía, dominatione, autoritate, potestate, guvernamentu; prin analogía: monarchia, regatu, remnu, principatu, imperiu, etc.

IMPERATIRE,-*escu,* v., **imperare, imperitare, regnare,** a domní, a regná, a guberná unu statu.

IMPERATIRE, s. verbale, **imperium,** actionea de a domní, de a guberná, domnire, dominatione, imperatía.

IMPERATIVU,-*a,* adj., **imperativus,** aptu a imperá; domnitoriu; ca terminu de grammatica: modu *imperativu,* modulu verbeloru prin care se esprime commandu, rogatione sau essortatione: *dispositione imperativa,* care ordina in modu absolutu de a face ceva; subst. *imperativulu categoricu*

* IMPERATORE si *imperatoriu,* s. m., **imperator,** care *impera,* care domnesce; care are potere si autoritate asupr'a altoru-a; nume ce se da in unele staturi la capulu statului ca la suprem'a demnitate temporale; domnu, domnitoriu, rege, principe-domnitoriu.

* IMPERATRICE, si *imperatessa,* s. f., **imperatrix,** consorte a *imperatorelui,* principessa care e ensasi capulu unui imperiu, regina, domna.

IMPERATU, s. v., **imperator, princeps,** vedi *imperatore.*

* IMPERCEPTIBILE, adj., **imperceptus,** ce nu se póte coprende cu sensurile, ce nu se póte precepe; incompresibile; nesentitu, nepreceputu.

IMPERCEPTIBILITATE, s. f., calitate de *imperceptibile.*

* IMPERDONABILE, adj., (it. **imperdonabile,** fr. **impardonnable**), ce nu se póte iertá; neiertatu.

* IMPERFECTIBILE, adj., ce nu se póte face perfectu; ce nu se póte duce la perfectione.

* IMPERFECTIBILITATE, s. f., calitate de *imperfectibile.*

* IMPERFECTIONABILE, adj., ce nu se póte perfectioná.

* IMPERFECTIONABILITATE, s. f., calitate de *imperfectionabile.*

* IMPERFECTIONE, s. f., **imperfectio,** contrariulu *perfectionei,* stare *imperfecta.*

* IMPERFECTU,-*a,* adj., **imperfectus,** ce nu e *perfectu,* ce nu e complenitu; defectuosu, neperfectu, necompletu; ca terminu de grammatica: *tempulu imperfectu,* tempulu verbeloru care esprime inceputulu si cursulu unei actioni fora de a i arretá finitulu.

* IMPERIALE, adj., **imperialis,** *imperatescu;* vedi acestu coventu.

* IMPERIALISMU, s. m., (fr. **impérialisme**), domnire *imperialistica;* doctrina care pretende co system'a *imperialistica,* sau system'a de gubernamentu *imperiale,* e cea mai bona.

* IMPERIALISTICU,-*a,* adj., relativu la *imperialismu.*

* IMPERIALISTU, s. m., (fr. **impérialiste**), care tine la guvernamentulu *imperiale.*

* IMPERIBILE, adj., (fr. **imperissable**), ce nu póte *perí;* neperitoriu.

* IMPERIBILITATE, s. f., calitate de neperitoriu, neperitione.

www.dacoromanica.ro

* IMPERIOSITATE, s. f., (it. **imperiosità**, fr. **impériosité**), passione de a commandá, portare *imperiosa*, tonu *imperiosu*.

* IMPERIOSU,-*a*, adj., **imperiosus**, cui place a commandá, superbu, mundru, trufosu.

* IMPERITIA, s. f., **imperitia**, lipse de connoscentia, lipse de esperientia.

* IMPERITU,-*a*, adj., **imperitus**, fora connoscentia, fora esperientia.

* IMPERIU, pl.-*ie*, **imperium**, 1. commându, autoritate; 2. potestate suprema, guvernu supremu, guvernu absolutu; 3. titlulu guvernului imperiale; 4. titlulu statului guvernatu de unu imperatore.

* IMPERMEABILE, adj., (it. **impermeabile**), ce nu se póte penetrá, impenetrabile.

* IMPERMEABILITATE, s. f., calitate de *impermeabile*.

* IMPERMISSU,-*a*, adj. part., **impermissus**, oppritu, illicitu.

* IMPERMISTU,-*a*, adj. part., **impermixtus**, neammestecatu.

* IMPERMUTABILE, adj., (it. **impermutabile**), ce nu se póte permutá.

* IMPERMUTABILITATE, s. f., (it. **impermutabilità**), calitate de *impermutabile*.

* IMPERSCRIPTIBILE, adj., (ital. **imperscrittibile**), vedi *imprescriptibile*.

* IMPERSCRUTABILE, adj., (it. **imperscrutabile**), ce nu se póte perscrutá.

* IMPERSEVERANTE, adj., (it. **imperseverante**), care nu *persevera*.

* IMPERSEVERANTIA, s. f., (it. **imperseveranza**), lipse de *perseverantia*.

* IMPERSONALE, adj., **impersonalis**, nepersonale, fora personalitate; ca terminu de grammatica : *verbu impersonale*, care se conjuga numai in a trei'a persona din singulariu.

* IMPERSONALITATE, s. f., (fr. **impersonalité**), calitate de *impersonale*.

* IMPERSPICABILE, adj., **imperspicabilis**, imperspicuu.

* IMPERSPICUITATE, s. f., contr. *perspicuitate;* stare sau calitate de *imperspicuu*.

* IMPERSPICUU,-*a*, adj., **imperspicuus**, care nu se póte petrunde cu vederea, care nu e deplenu luminatu.

* IMPERSUASIBILE, adj., (it. **impersuasibile**), care nu se póte persuade.

* IMPERSUASIBILITATE, s. f., (it. **impersuasibilità**), calitate de *impersuasibile*.

* IMPERTERRITU,-*a*, adj., **imperterritus**, care nu se inspaimentá; intrepidu, impavidu, nespaimentatu.

* IMPERTINENTE, adj., **impertinens**, (fr. **impertinent**); care vorbesce sau face fapte contr'a benecovientiei, contr'a rationei; sau arréta vanitate nebonésca; ca substantivu : *unu impertinente*, arrogante, insolente, nerosinatu; —*impertinente* si *insolente* sunt synonyme, differenti'a este numai co *impertinentele* nu respecta bon'a covientia d'in nerosinare, d'in imprudentia; éro *insolentele* d'in *arrogantia; impertinentele* este ridiculu, *insolentele* odiosu.

* IMPERTINENTIA, s. f., (fr. **impertinence**), calitate de *impertinente;* se dice despre vorbe sau fapte, cari sunt in contr'a benecovientiei, cari nu suna neci la locu, neci la tempu, neci pentru persone cotra cari sunt indreptate; insolentia.

* IMPERTURBABILE, adj., **imperturbabilis**, care nu se turbura intru nemica, care nu se misca de nemica.

* IMPERTURBABILITATE, s. fem. **imperturbatio**, stare sau calitate de *imperturburabile*.

* IMPERTURBATIONE, s. f., **imperturbatio**.

IMPESTRICIARE si *impistriciare*, v., **variis coloribus pingere**, a face *pestriciu* sau *pistriciu*, a dá diverse colori.

IMPESTRICIATU,-*a*, adj. particip., **varius**, pinsu cu diverse colori.

IMPETECARE si *impeticare*, v., (d'in *in* si *péticu*), **sarcire**, a pune, a cose pre ceva *petece;* a carpí, a direge unu vestimentu.

IMPETECATU,-*a*, adj. part., **sartus**.

IMPETERE si *impetire*, a attacá; a sollicitá.

IMPETITU,-*a*, adj. part., **impetitus**, attacatu; sollicitatu.

IMPETRABILE, adj., **impetrabilis**,

www.dacoromanica.ro

ce se póte *impetrá*; ce se póte obtiné prin rogare: *beneficiu impetrabile*, candu e vacante prin morte si se póte obtiné.

* IMPETRANTE, adj. part. pres., **impetrans**, care *impetra*, care obtine ceva.

* IMPETRARE, v., **impetrare**, a obtiné ceva, si in specie, a obtiné prin rogare: *a impetrá unu beneficiu*.

* IMPETRATIONE, s. f., **impetratio**, actione si effectu allu actionei de *impetrare*.

* IMPETRATIVU,-*a*, adj., **impetrativus**, care se obtine.

* IMPETRATORIU,-*toria*, adj. s., **impetrator**, care impetra, care obtine prin rogare.

* IMPETRATU,-*a*, adj. part., **impetratus**, obtinutu, obtinutu prin rogare.

* IMPETRIRE,-*escu*, v., **in lapidem cogere, convertere, mutare, lapide munire vel sternere**; a petrificá; a straformá in pétra: refl. *a se impetrí* **lapidescere, lapis fieri, in lapidem mutari, in lapidem concrescere**; a se preface in pétra, a se petrificá, a devení pétra sau cá pétr'a; a asterne cu petra: *a impetrí càllile*

IMPETRIRE, s. verbale, in t. s. verbului.

IMPETRITU,-*a*, adj., **saxeus, lapideus in lapidem versus**; petrificatu scambatu in pétra; nesentitoriu; neindoratu.

* IMPETU, s. m., **impetus**, miscare viua, impetuósa, veemente, violenta, furiósa; lovire, attacu; rapiditate de miscare, vivacitate, assaltu, rapedione; inpetuositate; adventu, sboru, etc.; vedi *impetere*.

* IMPETUOSITATE, s. f., calitate de *impetuosu*; violentia, furia, veementia; rapeditione; vivacitate estrema in spiritu, in portare.

* IMPETUOSU,-*a*, adj., (it. **impetuoso**), violentu, veemente, iute, furiosu, repede, se dice despre spiritulu unui omu carè nu se póte dominá, cí trece preste marginile benecovientei, furiosu, infocatu, precipite.

IMPIETATE, s. f., **impietas**, lipse de pietate, irreligiositate.

IMPILLARE, *impillu* si *impillediu*, v., **opprimere, vexare, spoliare, expilare**, a opprime, a assuprí, a despoliá.

IMPILLARE, s. verbale, **oppressio, vexatio, spoliatio, expilatio**, in t. s. verbului.

IMPILLATORIU,-*tória*, adj. s., **oppressor, vexator, spoliator, expilator**, care impilla.

IMPILLATU,-*a*, adj. part., **oppressus, vexatus, spoliatus, expilatus**, oppressu, assupritu, despoliatu.

IMPILATURA, s. f., **oppressio, vexatio**, effectulu actionei de *impillare*.

IMPINGERE, *impinsi* si *impinsei*, *impinsu*, v., (**impingere**), **pellere, propellere, compellere, trudere**; *a impinge de la sene*. **abstrudere**; *a impinge inainte*, **protrudere**; *a impinge inapoi*, **retrudere**; *a impinge in intru*, **intrudere**; *a impinge afora*, **extrudere**; *a impinge in diosu*, **detrudere**; *a impinge la unu locu*, **contrudere**; *a impinge usi'a*, a inchide usi'a; *a impinge rot'a*, a applicá potere la rota, ca se mérga carrulu; *a impinge inderetru*, a face se se retraga, *a impinge pre inimicu in batalia*, a lu bate, a lu respinge cu forti'a; *a impinge la greutáti*, a supportá greutati mari, a sufferí greutati; *a impinge la banni*, a dá banni pentru a corumpe; *a impinge d'in una parte in tr'alt'a*, a vré s scape de unu lucru.

IMPINGERE, s. verbale, in t. s. verbului

IMPINGUTORIU,-*tória*, adj. s., care *impinge*; cu ce se impinge.

IMPINSETURA, s. f., effectúlu actionei de impingere.

IMPINSU,-*a*, adj. part., **trusus, propulsus**, in t. s. verbului.

* IMPIU,-*a*, adj., **impius**, fora *pietate*, care nu are respectu si amore de celle ce se cade a respectá si amá; in specie: care nu are respectu si amore de domnedieu si de celle divine.

IMPISTRIRE,-*escu*, v., **variare, maculare**; vedi *impestritiare*.

IMPISTRITURA, s. f., vedi *impestritiatura*.

*IMPLACABILE, adj., **implacabilis**, care nu se póte stemperá, imblandí, induplecá; care nu iérta neci de cumu; allu

www.dacoromanica.ro

carui resentimentu nu se póte indulcí, sau immolliá cu nemica; inflessibile, irreconciliabile; neimblanditu; neimpacatu.

*IMPLACABILITATE, s. f., **implacabilitas**, stare si carcteriu de *implacabile*, perseverantia obstinata in resentimentu.

IMPLANTARE, v., **plantare**, a bagá unu lucru intr'altu lucru: *a implantá pari in pamentu*, a pune, a bate pari din departare in departare; *s'a implantatu cu petiórele dinainte*, s'a impedecatu si a cadutu in ceva, se dice despre animali cu patru petióre, *mi am implantatu man'a, petiorulu*, mi am bagatu man'a, petiorulu in ceva, am pusu man'a petiorulu pre ceva.

IMPLANTARE, s. verbale, **plantatio**, in t. s. verbului.

IMPLANTATIONE, s., **plantatio**, actione de *implantare*.

IMPLANTATU,-*a*, adj. part., **plantatus**, plantatu, bagatu.

IMPLENIRE,-*escu*, v., (d'in *in* si *plenu*), **implere, adimplere, supplere, exsequi; peragere, perficere; satisfacere**; a face, a essecutá, a realisá: *a implení una promissione*, a face celle promisse; *a implení una ordine*, a essecutá; *a implení conditionile*, a le observá; *a implení detoriele cotra patria, cotra natione*, a serví patriei si nationei; *a implení una lucrare*, a finí, a terminá; *a implení tempulu, servitiulu*, a serví câtu tempu s'a obligatu; *a implení lipsea*, a supplení, a intregí unu lucru necessariu, sau ce n'a fostu de adjunsu; *a implení unu terminu*, a serví unu tempu determinatu; *a si implení scopulu*, a si adjunge scopulu; *a implení una summa de banni*, a ua realisá, a ua respunde; *implinesce-mi bannii*, da-mi bannii toti câti mi esti detoriu; *a implení unu, doui, trei anni*, a adjunge atâti annui; *a implení voi'a cui-va*, a fí cu condescentia cotra cine-va; *profeti'a s'a implenitu*, predicerile s'au realisatu; *terminulu s'a implenitu*, terminulu a trecutu; *a si implení officiulu*, a si face detori'a ca functionariu; *a implení loculu cui-va*, a supplení pre cine-va, sau a urmá in loculu cui-va; *s'au implenitu tote posturile*, s'au occupatu tote prin allegere, sau denumire.

IMPLENIRE, s. verbale., **adimpletio**, in t. s. verbului.

IMPLENITORIU,-*tória*, adj., **adimpletor**, care implenesce.

IMPLENITU,-*a*, adj. part., **impletus, adimpletus**.

IMPLERE, *implu, implui, implutu*, v., **implere**, a pune in ceva desertu atâta materia câta pote coprende: *a implé unu vasu, a implé pusc'a, tunulu*, a pune celle necessarie spre a dá cu elle; *a implé cas'a cu omeni*, a face se intre in casa una multime de omeni; *a implé cas'a cu soldati*, a pune multi soldati in casa; *a implé cu sarcine*, a pune mari sarcine; *a implé cu carne toccata*, a face carnati; *a se implé de tena, de sange*, a se intená, a se cruntá cu sange; *a implé pip'a*, a pune tabacu in pipa.

IMPLERE, s. verbale, **impletio**, in t. s. verbului.

IMPLETTECIRE, si *impletticire*,-*escu*, **implectere, amplicti, plectere, flectere, irretire**, a impedicá, a incurcá; a vacillá; a perde ecilibriulu; a incalcí, a se incalcí: *serpele se impletticesce pre mediloculu nefericitului; mi se impletticescu petiorele; copillulu si impletticesce manile de guttulu tatalui seu.*

IMPLETTECIRE, s. verbale, **implexio**, in t. s. verbului.

IMPLETTECITU,-*a*, adj. part., **implexus, implicatus, implicitus**, incurcatu, ammetitu, turburatu.

IMPLETTIRE,-*escu*, **implectere**, a intretesse, a infasciorá fire de peru, de canepa sau altele asemeni, si a le dá form'a de unu totu compusu: *a impletti tortulu, a impletti una fune.*

IMPLETTIRE, s. verbale, **implexio**, in t. s. verbului.

IMPLETTITORIU,-*tória*, adj. s., care *implettesce*; ce *se implettesce.*

IMPLETTITU,-*a*, adj. part., **implexus** infascioratu.

IMPLETTITURA, s. f., **implexus - us**, resultatulu actionei de *implettire: implettitur'a capului*, perulu inplettitu si pusu in ordine pre capu.

www.dacoromanica.ro

IMPLETURA, s. f., vedi *implutura.*

* IMPLICARE, v., **implicare**, a incurcá, a verí, a bagá, a infasciorá, a ammestecá; refl. *a se implicá*, a se incurcá: *una propositione implica contradictione*, coprende in sene una contradictione.

* IMPLICARE, s. verbale, **implicatio**, in t. s. verbului.

* IMPLICATIONE, s. f., **implicatio**, actione si effectu allu actionei de *implicare.*

IMPLICATORIU,-*tória*, adj. s., **implicans**, care implica, ce implica.

* IMPLICATU,-*a*, adj., **implicatus**, incurcatu, infascioratu, ammestecatu.

*IMPLICATURA, s. f., **implicatura**, effectu sau resultatu allu actionei de *implicare.*

* IMPLICITE, adv., **implicite**, in modu *impticitu.*

* IMPLICITU,-*a*, **implicitus**, contr., *esplicitu;* incurcatu, ammestecatu; coprensu in termini obscuri, asiá in câtu deductionea se póte face numai prin combinatione.

IMPLINIRE,-*escu*, v., **implere**, vedi *implenire.*

IMPLINITORIU,-*toria*, adj. s., vedi *implenitoriu.*

IMPLINITU,-*a*, adj. part., **implitus**, vedi *implenitu.*

* IMPLORABILE, adj., **implorabilis**, ce se póte *implorá*, chiamà in adjutoriu.

* IMPLORANTE, adj., **implorans**, cellu ce *implora*, chiama in adjutoriu.

* IMPLORARE, v., **implorare**, a cere cu umilentia, cu ardore, cu lacrime, adjutoriu, favore, gratia; a chiamá in adjutoriu; a cere misericordia cui-va; a rogá pre cine-va de marture.

* IMPLORARE, s. verbale, **imploratio**, in t. s. verbului.

* IMPLORATIONE, s. f., **imploratio**, actione de *implorare*, rogatione, supplicatione.

IMPLORATU,-*a*, adj. part., **implo ratus**, cerutu, rogatu.

IMPLUMBARE, v., **implumbare**, a legá in plumbu; a lepí cu plumbu, precumu sunt ferrale ce se punu in muri: *a implumbá negotiulu la vama*, a pune plumbu de vama pre negotiu, a plumbuí.

IMPLUMBATU,-*a*, adj. part., **implumbatus**, legatu cu plumbu.

IMPLUTU,-*a*, adj. part., **impletus**, in t. s. verbului.

IMPLUTURA, s. f., **impletum, repletum**, effectulu actionei de implere; materi'a cu care se imple ceva: *implutura de carne; implutura de pusca; implutura de vérdia; implutura cu pamentu, cu fascine*, etc.; *implutura cu materie sordide.*

* IMPOLITETIA, s. f., calitate de *impolitu.*

* IMPOLITICU,-*a*, adj., *nepoliticu*, fora *politica.*

IMPOLITU,-*a*, adj., **impolitus, inurbanus**, nepolitu, inurbanu, nelimatu, fiendu mai vertosu vorb'a de portare.

* IMPOLLUTU, adj. part., **impollutus**, nepetatu, neviolatu.

IMPONERE si *impunere, impusi* si *impusei, impusu;* si *imposi* si *imposei, impositu, impostu* si *imposu*, v., **imponere**, 1. a pune in ceva sau pre ceva: *a impune sarcine, a impune tributu, a impune penitentia;* 2. a dictá, a commandá, a insufflá respectu: *a impune tacere, a impune respectu, a impune prin coventele selle, prin vultulu seu, prin gesturile selle.*

IMPONERE, s. verbale, **impositio**, in t. s. verbului.

IMPONITORIU,-*tória*, adj. s., **imponens**, care *impune*, in t. s. verbului.

IMPOPORARE, -*ediu*, v., (it. **popolare**), a poporá, a implé cu poporu: *a impoporá una térra;* fig. *a impoporá cu pomi, a impoporá cu pesci;* refl. *a se impoporá*, a se implé cu poporu, a se immultí, a se latí.

IMPOPORARE, s. verbale., in t. s. verbului.

IMPOPORATIONE, s. f., (it. **popolazione**), actione de *impoporare.*

IMPOPORATU,-*a*, adj. part., (ital. **popolato**), implutu cu poporu.

*IMPOPULARE, v., vedi *impoporare* cu tóte derivatele selle.

IMPOPULARE, adj., **non popularis**, (fr. **impopulaire**,) nepopulariu, care nu tine la poporu, ce nu se refere la poporu,

www.dacoromanica.ro

care nu place poporului, ce nu este acceptu de poporu, ce nu se unesce cu dorenticle si inclinationile poporului.

* IMPOPULARITATE, s. f., (fr. **impopularité**), contr. *popularitate;* nepopularite, portare contraria dorentieloru, inclinationiloru si aspirationiloru poporului.

* IMPORTANTE, adj. part. pres., (it. **importante**), de mare insemnatate, insemnatu, considerabile, interessante.

* IMPORTANTIA, s. f., (it. **importanza**), stare *importante;* insemnatate : *lucru de mare importantia*, lucru ce merita attentione; *omu cu importantia*, omu cu calitati considarabili, cu autoritate cu creditu mare sau cu vasta scientia si mare capacitate; *a dá importantia la totu ce face; a pune prea mare importantia pre unu lucru.*

IMPORTARE, v., **importare**, a portá sau duce in unu locu, si in speciale : a adduce, a trece producte, merci straine in una terra; oppusulu verbului *esportare;* impersonale, *importa multu, pucinu*, e de mare sau mica insemnatate; *câtu importa?* câtu adduce, câtu venitu produce? absolutu : *nu importa; ce importa? nu mi importa, ce ne importa?* ce ne pésa? nu ne interesédia, nu ne attinge.

IMPORTARE, s. verbale, in t. s. verbului.

IMPORTATIONE, s. f., actione de *importare.*

IMPORTATU,-*a* adj. part., **importatus**, addussu in *producte importate.*

IMPORTU, s. m., (it. **importo**, fr. **import**), se dice de regula numai in singulariu, si insemna : *a)* actione de importare, miscarea importationii de producte straine; *b)* mercile importate, valórea celloru importate : *importulu nu e bene se intrecta esportulu unei terre; c)* spese, valóre, pretiu : *câtu este importulu?*

* IMPORTUNARE, v., (it. **importunare**), a incommodá, a molestá, a supperá pre cine-va prin prea multe vorbe, prin prea dese cereri.

* IMPORTUNARE, s. verbale, in t. s. verbului.

* IMPORTUNATU,-*a*, adj. part., (it. **importunato**), molestatu.

* IMPORTUNITATE, s. f., **importunitas**, molestia, incommodare, supperare, importunare.

* IMPORTUNU,-*a*, adj., **importunus**, supperatoriu, uritiosu, incommodu; care face ceva ce nu e la tempulu neci la loculu seu; molestu.

* IMPOSANTE,-*a*, adj., (fr. **imposant**), care impune, impunitoriu, ce attrage attentionea, respectulu, considerationea, admirationea.

* IMPOSITIONE, s. f., **impositio**, actione de *impunere*, contributione, dare ce se impune poporului; greutate, sarcina, ce se pune asupr'a poporului.

IMPOSITU, pl. *imposite.* (**impositus** ital. **imposta**, franc. **impôt**), impositione, tributu, contributione; aceste covinte sunt synonyme : *impositu* este sarcin'a, darea impusa, dupo natur'a lucruriloru asupr'a veniturilor particularie, spre a formá unu venitu publicu affectatu la spesele necessarie pentru securitatea si prosperitatea statului; *impositione* este una dare speciale, sau una parte a venitului publicu, stabilita in anumitu tempu, in anumitu modu, cu anumite conditioni; *tributulu* este una dare la care are dreptu unu principe care domnesce asupr'a altoru-a, dupo institutioni, conventioni, tractate; *contributione* este una dare variabile, *contributionea* sta cotra *tributu*, ca *impositionea* cotra *impositu.* H.

* IMPOSSESSIONARE, v., a introduce pre cine-va in *possessione; a se impossessioná*, a prende, a luá ceva in possessione; a pune man'a.

* IMPOSSESSIONATU,-*a*, adj. part., introdussu in possessione.

* IMPOSSIBILE, adj., (**impossibilis**), ce nu póte fí, ce nu se póte face : *a face impossibile pre cine-va*, a adduce pre omu in stare de a nu poté face, de a nu poté lucrá nemica; de ací : *m'ai facutu impossibile*, m'ai stricatu, mi ai redicatu potenti'a de a lucrá mai departe pre callea si dupo principiele de peno acumu; subst. : *pretendi de la mene impossibilele; nu cere impossibilele; a reduce pre cineva la impossibile*, a adduce pre

www.dacoromanica.ro

cineva in stare de a nu sci ce respunde, fora a veni in contradictione; in proverbiulu : *la impossibile nemine nu e oblegatu.*

IMPOSSIBILITATE, s. f., (**impossibilitas**), calitate de *impossibile : impossibilitate physica, impossibilitate morale.*

* IMPOSTORIU, s. m., **impostor,** (it. **impostore,** fr. **imposteur**), ammagitoriu, insellatoriu, seductoriu.

* IMPOSTU,-*a*, una d'in formele participiale alle verbului *imponere.*

* IMPOSTURA, s. f., **impostura,** ammagitura, insellatoría.

* IMPOTENTE, adj., **impotens,** nepotente, debile; care nu e in stare de a face ceva; incapace de a generá; care nu si pote dominá passionile.

* IMPOTENTIA, s. f., **impotentia,** nepotentia, debilitate; incapacitate de a generá.

IMPOTERIRE,-*escu*, v., 1. **roborare, vires addere,** a intarí in *poteri*, a face poterile mai tari ; *a se impoterí*, a capetá, a prende *poteri*, a devení mai tare; 2. *a impoterí pre cineva a face ceva,* **alicui potestatem dare,** a i dá potestate, autoritate, plenipotentia; a lu autorisá de a lucrá, de a face ceva; a i dá deplena potere.

IMPOTERIRE, s. verbale, **potestas, auctoritas,** plenipotentia, autorisatione.

IMPOTERITU,-*a*, adj. part.; 1. intaritu; 2. autorisatu, plenipotentiariu.

* IMPRACTICABILE, adj., (fr. **impraticable**) ce nu se póte practicá, ce nu se póte face; difficile de facutu, impossibile; iuacessibile; inapplicabile : *planuri impracticabili,* cari nu se potu essecutá; *locuri impracticabili*, pre unde nu se póte trece, cari nu se potu strabate; *riu impracticabile*, care nu se póte navigá; *strata impracticabile*, pre care nu se póte ambla; *casa impracticabile*, care nu se póte locuí.

* IMPRACTICABILITATE, s. f., (fr. **impraticabilité**) calitate de *impracticabile.*

* IMPRACTICATU,-*a*, adj. partic., (fr **impratiqué**), nepracticatu.

* IMPRACTICU,-*a*, adj., care n'are practica, care n'are facilitate sau esperientia a face ceva ; impracticabile : *omu impracticu*, care nu se scie accommodá dupo tempu, dupo impregiurari, nu scie speculá; *lucru impracticu*, care mai multu strica de câtu direge; *idea impractica*, idea fantastica, care nu póte avé resultatu reale.

* IMPRECARE, v., **imprecari,** a blastemá a pronuntiá *imprecationi;* vedi *imprecatione.*

* IMPRECATIONE, s. f., **imprecatio,** blastemu, maledictione, essecratione : *imprecatione.* blastemu d'in menía; *maledictione*, blastemu d'in autoritate, d'in potestate ; *essecratione*, blastemu d'in ura religiósa. H.

* IMPREÇATORIU,-*tória,* adj.s., **imprecans , imprecatorius ,** *imprecante*, care *impreca : covente imprecatorie.*

IMPREGIURARE,v.(**in,per si cyrare**) **ambire, circumire; cingere, incingere, circumdare;** a merge impregiuru, a coprende impregiuru, a incinge impregiuru, a luá impregiuru, a incongiurá : *a impregiurá unu locu,* a lu inchide cu gardu; *a impregiurá una pellaría cu flori*, a ua impenná, giuru-impregiuru; *a impregiurá una cetate cu ostire*, a ua assediá.

IMPREGIURARE, s. verbale, incongiurare; circumstantia : *in impregiurarile de facia, nu me iérta impregiurarile, a luá in cosideratione impregiurarile, impregiurari locali, dupo impregiurari, impregiurare favoritória, relle impregiurari.*

IMPREGIURATU,-*a*, adj. part., incongiuratu.

IMPREGIURU , s. m., pl.-*ruri*, f., **ambitus, circuitus;** cercu, tinutu : *totu impregiurulu am amblatu, si nicairi nu l'am aflatu;* ca prep. si adv., **circa, circum** : *impregiurulu casei, lini'a de pre impregiuru, a amblá pre impregiuru,* a merge pre càlli laterali; *a stá pre impregiuru,* a nu se departá de longa cineva sau ceva; *a taliá impregiuru,* a circumcide; *giuru-impregiuru.*

* IMPREMEDITATU,-*a*, adj., nepremeditatu, neprecogetatu.

* IMPREMERE, v., vedi *imprimere.*

* IMPRESCRIPTIBILE, adj., (it. **im-**

www.dacoromanica.ro

prescrittibile, fr. **imprescriptible**), ce nu se póte prescrie, nesuppusu prescriptionei.

* IMPRESCRIPTIBILITATE, s. f., (fr. **imprescriptibilité**), calitate de *imprescriptibile*.

* IMPRESSIONABILE, adj., (fr. **impressionnable**) care póte fi *impressionatu*, aptu de a se *impressioná;* sensibile, nervosu, sentitoriu.

* IMPRESSIONARE,-*ediu*, v., **animum afficere**, (it. **impressionare**, fr. **impressionner**), a causa una *impressione*, a miscá, a emotioná; *a se impressioná*, a capetá impressione.

*IMPRESSIONARE, s. verbale, in t. s. verbului.

*IMPRESSIONATU,-*a*, adj. part., (it. **impressionato**, fr. **impressionne**).

* IMPRESSIONE, s. f., **impressio**, actione de *impremere*, de intyparire; resultatulu acestei actione; semnu sau figura ce lassa ceva appesatu pre unu lucru; typariu, typarire, typaritura; fig. imagine intyparita in mente; sentimentu intyparitu in âuima.

* IMPRESSIVU,-*a*, adj., aptu de a impreme sau impressioná, care face *impressione*.

* IMPRESSORE, s. m., **impressor**, typographu, typaritoriu de carti.

IMPRESSU,-*a*, adj. part., **impressus**, typaritu.

IMPRESSURARE,-*ediu*, v., (*in* si *pressurare*, d'in *pressu* de la *premere*), **obsidere, obsidione premere;** a appesá, a strimtorá de approape; a incongiurá; a assediá : *a impressurá inimiculu*, a lu strimtorá, a lu incongiurá, *a impressura una cetate*, a ua assediá.

IMPRESSURARE, s. verbale, in t. s. verbului.

IMPRESSURATU,-*a*, adj. part., **obsessus**, strimtoratu, care suffere de frica; care e coprensu si frementatu de spirite relle.

* IMPRETERIBILE, adj., (it. **impreteribile**), ce nu póte lipsí, ce nu se póte intermitte, nu se póte trece cu vederea.

IMPREUNA, adv., **una, simul;** in unire cu altulu, in societate, in commune : *a lucrá impreuna, a merge impreuna, a locuí impreuna. impreuna cu noi, impreuna cu socii loru, toti impreuna.* Mai bene s'are scrie *imperuna.*

IMPREUNARE, v., **unire, conserere, conjungere, coire;** a uní unu lucru cu altulu, a intruní, a imbiuá, a imparechiá, a face parechia; a insocí, a maritá, a insorá; refl. *a se impreuná*, a se uní, a se intruní, a se insocí; in speciale : a se casatorí : *pre cari domnedieu a impreunatu, omulu se nu despartia.*

IMPREUNARE, s. verbale, **connexio, conjunctio**, intrunire, insocire; casatoría.

IMPREUNATU,-*a*, adj. part., **unitus, conjunctus, connexus**, unitu, intrunitu, insocitu, imbinatu, casatoritu.

IMPRIMAVERARE, v. impers., **vernare**, a se face primavéra.

*IMPRIMERE si *impremere*, *impressi* si *impressei*. *impressu*, v., **imprimere;** a appesá si lassá semnu pre unu lucru, fia trassure, fia figure, fia littere; a typari, a intyparí : *a imprime profunde vestigie, a imprime unu dulce sarutatu; acésta injuria i remase lungu timpu impressa in memoria : mi am terminatu opulu, am se lu impremu.*

* IMPROBABILE, adj., **improbabilis**, neprobabile, ce nu este *probabile;* ce nu se póte probá; ce nu are apparenti'a veritatei.

* IMPROBABILITATE, s. f., **improbabilitas**, calitate de *improbabile.*

* IMPROBARE, v., **improbare**, a nu probá, a nu approbá, a desaprobá.

* IMPROBATIONE, s. f., **improbatio**, actione de *improbare.*

* IMPROBATORIU,-*tória*, adj. s., **improbator**, care *improba.*

* IMPROBITATE, s. f., **improbitas**, defectulu *probitatei;* reutate; despretiu de totu ce e dreptu si ce e onestu; nelegiuire, nedreptate; nerosinare.

* IMPROBU,-*a*, adj., **improbus**, contr. *probu:* reu in sensu morale; stricatu, nerosinatu, neonestu, nedreptu.

* IMPRODUCTIVITATE, s. f., calitate de *improductivu.*

IMPRODUCTIVU,-*a*, adj., (fr. **improductif**), ineptu a produce; neproductoriu, sterile, infecundu.

www.dacoromanica.ro

* IMPROFANABILE, adj., ce nu se cade a profaná.

* IMPROMPTETIA si *improptitudine*, s. f., calitate sau fapta de impromptu.

* IMPROMPTU,-*a*, adj., **non promptus**, care nu e *promptu;* care nu e essactu.

*IMPROMPTU, s. m., (**in promptu**), compositione litteraria occasionale fora multa meditatione, mai allessu in versuri; improvisatione.

IMPROMUTARE, v., vedi *imprumutare.*

* IMPROPRIARE,-*ediu*, v., a face proprietariu : *a impropriá pre coloni;* mai bene de câtu a *improprietarí.*

IMPROPRIETATE, s. f., **improprietas**, calitate de *impropriu.*

* IMPROPRIU,-*a*, adj., **improprius**, ce nu este *propriu;* ce nu convine, ce n'are acea *proprietate*, acellu sensu, ce se cere.

IMPROSPETARE,-*ediu*, v., **renovare**, a face *prospetu;* a renouí, a reinteneri : *a improspetá lucrulu*, a lu adduce d'in nou inainte; *a improspetá vorbele; a se improspetá*, a revení la vigóre, a si restabilí poterile.

IMPROSPĔTARE, s. verbale, in t. s. verbului.

IMPROSPETATU,-*a*, adj. part., **renovatus**, renouitu, reinteneritu.

* IMPROVISARE,-*ediu*, v., **in promptu facere**, a face ceva fora neci una preparatione, fora a studiá mai inainte : *a improvisá unu discursu, una poesia, una buccata de musica*, etc.

* IMPROVISARE, s. verbale, in t. s. verbului.

* IMPROVISATORIU, -*tória*, -*trice*, adj. s., care are talentu de *a improvisá.*

* IMPROVISATIONE, s. f., actulu de *improvisare;* lucrulu *improvisatu*, calitatea si starea cellui ce *improvisa.*

* IMPROVISATU,-*a*, adj. part. verbului *improvisare.*

* IMPRUDENTE, adj., **imprudens**, lipsitu de *prudentia*, neintelleptu, incautu, indiscretu; se dice atâtu despre fapte câtu si despre vorbe.

* IMPRUDENTIA, s. f., **imprudentia**, lipse de prudentia, calitate sau fapta de *imprudente;* stultetia, indiscretione, errore, etc.

IMPRUMUTARE si *impromutare*, v., **mutuum dare vel sumere;** a dá ori a luá *impromutu; a impromutá cuiva* = a dá *impromutu a impromutá de la cineva* = a luá *impromutu;* a se *impromutá : a)* cu sensu reciprocu : *a se impromutá* unulu pre altulu; *b)* a luá *impromutu : a se impromutá de la cineva; a impromutá pre cineva;* camu in acellu-asi sensu cu : *a impromutá cuiva·—a impromutá cuiva unu morbu*, a i lu communicá.

IMPRUMUTARE, s. verbale, **mutuatio, commodatio**, in t. s. verbului.

IMPRUMUTATORIU,-*tória*, adj. s., **commodator, creditor**, care da *imprumutu* creditoriu; déro si care iea *impromutu.*

IMPRUMUTATU,-*a*, adj. part., **mutuatus, commodatus**, care a luatu *impromutu*, cui s'a datu *impromutu;* déro si datu *impromutu : instrumentele impromutate*, date sau luate *impromutu;*— *impromutatu* = reciprocu, mutuale : *amore impromutata.*

IMPRUMUTU, si *impromutu*, pl.-*uri*, (d'in **in** si **promutuus**); ce se da sau se iea cu *impromutare : impromutulu statului; impromutu*, si *impromutatu*, se ieau si cá adverbie, precumu : *ami facutu impromutatu* unulu altuia; *da-mi impromutu*, da-mi ceva sub titlulu de *impromutare : am luatu impromutu*, am luatu sub titlulu de *impromutu.*

* IMPUBE si *impuberu,-a*, adj., **impubes, impuber;** care n'a adjunsu inco ubertatea; care este inco in annii coillarieí, la copilli camu peno la 14, si la copille camu peno la 12 anni.

IMPUBERTATE, s. f., **impubertas**, tatea de *impuberu.*

IMPUCINARE,-*ediu*, v., (**in** si **paucus**), **minuere, deminuere;** contr. *immultire;* a scadé, a reduce la numeru, cantitate ori spatiu mai micu; a dimiuuí, a scurtá : *mi se impucina tempulu*, mi se scurta; *a se impucinâ*, a descresce, a se reduce la mai pucinu.

IMPUCINARE, s. verbale, **deminutio, imminutio**, diminutione, reductione, scadimentu.

www.dacoromanica.ro

IMPUCINATU,-*a*, adj. part., **deminutus**, deminuitu, redussu la mai puciuu.

* IMPUDENTE, adj., **impudens**, care u'are *pudóre*, uerosiuatu; iusoleute, resfaciatu; care uu rosiesce de faptele ori vorbele selle, subst. *unu impudente*, uuu omu fora rosiue.

* IMPUDENTIA, s. f., **impudentia**, lipse de pudore, lipse de rosine, uerosiuare, iusoleutia.

* IMPUDICITIA, s. f., **impudicitia**, vitiu contrariu *castitatei*, lipse de *pudicitia;* desfrâuare, obsceuitate.

* IMPUDICU,-**a**, adj., **impudicus**, desfreuatu, libidiuosu; uerosiuatu; care face fapte contrarie castitatei; totu ce offeude castitatea; obsceuu.

*IMPUGNARE si *impuuuare*,-*ediu*, v., **impugnare**; a combate; a disputá contra priu vorbe, iu scrissu; a attacá uua propositiouе sau doctriua; a contrariá, a desapprobá.

*IMPUGNARE, s. verbale, **impugnatio**, combatere, attacu.

*IMPUGNATU,-*a*, adj. part., **impugnatus**, combatutu.

IMPULLIARE, v., (cu *ll* de totu molliatu, *impuiare* (a face *pulli* sau *pui*, a se immultì, propagá, intende : *lupii se impullia; uncle plante se impullia forte; — a impullià ceva*, a implé; *a impullià urechile capului cuiva.*

* IMPULSIONE, s. f., **impulsio**, (de la **impellere**), miscarea ce uuu corpu communica altui-a priu attingere; impingere, imbraucire; iudemuu, impulsu, stimulatiouе; escitare; iustiuctu.

IMPULSIVU,-*a*, adj., (it. **impulsivo**), aptu de a dá *impulsione;* iudemuatoriu; iustigatoriu.

* IMPULSORIU,-*sòria*, adj. s., **impulsor**, care iudemua, care iustiga, care attîtia, care impiuge.

* IMPULSU, (d'in *impellere*) : *a)* part. pass., **impulsus**, imbraucitu, impiusu, iudemuatu, attitiatu; *b)* s. m., actiouе sau actu de *impellere*, imbraucire, iudemuu, etc., de aci: motivu : *impulsulu fapteloru omului, unulu din impulsele actioniloru nostre este si interessea.*

IMPUMNARE,-*ediu*, v., **impugnare**, a bate. a lovi; a dá cu pumuii; a combate, a *impugnà*. Vedi si *impugnare*.

IMPUMNARE, s. verbale, **impugnatio**; iu t. s. verbului.

IMPUMNATU,-*a*, adj. part., **impugnatus**, combatutu.

IMPUNGERE, *impunsi* si *impunsei*, *impunsu*, **pungere**, a puuge cu uuu instrumeutu ascutitu : *a impunge cu aculu, cu lanci'a, cu baioneť'a;* fig. *a impunge cu vorb'a*, a offeude pre cineva cu vorbe muscatorie; *a impunge de versatu*, a vacciuare; *a impunge la ânima*, a lu mustrá couscienti'a; *junghiulu inco impunge.*

IMPUNGERE, s. verbale, **punctio**, iu t. s. verbului.

IMPUNGUTORIU,-*tòria*, adj. subst., **pungens, mordax**; care impunge : *covente impungutorie.*

IMPUNIBILE, (it. **impunibile**), adj., uepuuibile; ce uu se póte puuí, ce uu merita a se puni.

IMPUNITATE, s. f., **impunitas**, stare de impuuitu, iertarea puuitionei d'iu partea celloru ce au dreptulu de a puui; scaparea de puuitiouе spuueudu judecatoriului complicii la uuu delictu.

IMPUNITU,-*a*, adj., **impunitus**, uepuuitu; care remaue uepedepsitu.

IMPUNSETURA si *impunsura*, s. f., **punctura**, actulu de *a impunge*, loculu *impunsu;* cicatricea causata priu *impungere;* cosutura.

IMPUNSU,-*a*, adj. part., **punctus**, puusu.

IMPUPIRE,-*escu*, v., **pullulare, impubescere**, *impupesce una planta*, caudu *pupii* = puii, ochii iucepu a crepá, a se desvoltá : *arborii i nmugurescu, florile impupescu.* H.

* IMPURGABILE, adj., **impurgabilis**, care uu se póte *purgà.*

* IMPURITATE, s. f., **impuritas**, contr. *puritate;* stare necurata, stare spurcata, spurcatiouе, corruptiouе.

IMPURU,-*a*, adj., **impurus**, uecuratu, spurcatu, contamiuatu, iuteuatu, corruptu, impudicu.

IMPUSCARE, v., **glande plumbea trajicere**, a trage cu pusc'a in cineva sau iu ceva, a uccide impuscaudu; refl. *a se*

www.dacoromanica.ro

impuscá, a se uccide tragundu cu pusc'a asupr'a sea.

IMPUSCARE, s. verbale, in t. s. verbului.

IMPUSCATU,-*a*, adj. part., **trajectus**, uccisu cu pusc'a.

IMPUSCATURA, s. f., effectulu actionei de *impuscare*.

IMPUSU,-*a*, adj. part., **impositus**, in t. s. verbului *imponere*.

* IMPUTABILE, adj., (it. **imputabile**), 1. ce se póte imputá: *fapte imputabili*; 2. cui se potu imputá: *person'a imputabile*.

* IMPUTABILITATE, s. f., (it. **imputabilità**), calitate de *imputabile*.

IMPUTARE, v., **imputare**; 1. a attribuí cuiva ceva ca meritu sau culpa; 2. a criticá, a mustrá, **reprehendere, vitio vel crimini dare**; a face *imputationi*.

IMPUTARE, s. verbale, **imputatio**, vedi *imputatione*.

IMPUTATIONE, s. f., **imputatio**, actione de *imputare*; mustrare.

IMPUTATIVU,-*a*, adj., **imputativus**; cui se póte *imputá*; aptu de a *imputá*.

IMPUTATORIU,-*tória*, adj. s., **imputator, castigator**, care *imputa*, mustra, etc.

IMPUTATU,-*a*, adj. part., **imputatus**.

IMPUTERIRE,-*escu*, *imputeritu*, vedi *impoterire, impoteritu*.

IMPUTIRE,-*escu*, v., **putidum reddere, putescere**, (it. **impuzzare**, cumu pare a se dice pre a locurea si intre unii Români: *imputiare*); a face se *puta*, a implé cu *putóre*, a infectá, a respandí odóre putorósa; *a se imputí*, a trece in putrédine; a se stricá; a se descompune, a se corrupe, a capetá rea odore; — a fi forte pigru.

IMPUTIRE, s. verbale, in t. s. verbului.

IMPUTITU,-*a*, adj. part., **putidus, fœtidus, desidiosus**.

IMPUTREDIRE,-*escu*, v. n., **imputrescere, putrefieri**, a putredí.

IMPUTREDIRE, s. verbale, in t. s. verbului.

IMPUTREDITU,-*a*, adj. part., **putrefactus**, trecutu in *putredione*.

IN, prep., **in**, se pune inainte de nume, pronume, verbe si adverbie, si de multe-ori se impreuna cu elle, pr.: *in casa, in mene, inducu, in-susu*; se applica nu numai simpla, cí si compusa cu alte prepositioni sau adverbie: *in-de-séra, in-sub-séra, in-spre-diua; in-apoi, in-ainte, in-addeveru, in-acollo, in-collo, in-cóce, in-cotrau*, etc.; se pune dupo alte preposetioni: *de-in, pre-in*, si se reduce in: *d'in, pr'in*. Usitata in compositione cu alte covente, si conserva form'a originaria, déco aceste covente incepu cu vocali sau cu alte consone, afora de *b, p, m, l, r, inaptu, inespertu, incredere, infrangere, injugare*, etc.; candu coventele incepu cu labialile *b, p, m*, atunci prepositionea *in* in compositione se stramuta in *im*, sau mai bene litter'a *n* d'in prepositionea *in*, se stramuta in *m*: *imbecille, immutabile, impatiente*; éro candu coventele incepu cu litter'a *l* sau *r*., atunci litter'a *n* d'in prepositionea *in* se stramuta prin assimilatione, in aceste licide: *illimitatu, illustratu, irrevocabile, irreligiosu*, etc. Prepositionea *in* are in composite, I. sensulu: *a)* generale de *intru*, repausu sau miscare in intrulu unui ce: *importare* = *in-portare, immittere* = *in-mittere, incurrere* = *in-currere*, etc.; *b)* particulariu, de scopu, etc.: *inducere* = *in-ducere, impellere* = *in-pellere, imponere* = *in-ponere*, etc.; *c)* in multe composite *in* se pune numai spre a transformá unu adiectivu sau unu substantivu in verbu: *imbonare* = *in-bonu, in-negrire* = *in-negru, in-florire* = *in-flore*, etc. II. prefissa adiectiveloru si participieloru, precumu si substantiveloru nascute d'in adiective si participie particell'a *in* are sensu privativu sau negativu, precumu: *impuru, ineptu, inimicu, importunu, incapace, incapacitate*, ca si grec. *αν*, germ. *un*. — Usulu acestei prepositioni este fórte intensu si variatu, diversele nuantie su asiá de delicate in câtu in locu de regule generali, mai multu vei invetiá d'in practica, consultandu si dictionariulu si imitandu scriitorii cei mai boni; ecco unele essemple despre diversele acceptioni alle ei: *in apparentia*, la vedere, dupo cumu se pare; *in*

www.dacoromanica.ro

abstractu, intr'unu modu abstractu; *in camésia*, desbraccatu, numai in camésia; *in fapta*, intr'addeveru; *in credentia*, pre creditu; *in credenti'a mea*, pre legea mea; *in bonu tempu*, la tempulu seu; *in reu tempu*, intre relle impregiurari; *in scurtu tempu*, currendu; *in scurtu*, *a)* in scurtu tempu, *b)* in pucine covente; *in modu canescu*, canesce, cu menía, cu rabia; *in trei dille*, preste trei dille; *in parte*, in doue; *in capu*; *a)* in intrulu capului, si de acì *in mente*; *b)* pre capu : *a pune pellari'a in capu*; *c)* chiaru, accuratu; *in petióre*, pre petióre, standu; *in numele legei*, dupo lege, conforme legei, in puterea legei; *a avé pre cine-va in mana*, a prejudecá cui-va, a urmarí pre cine-va; *a face ce-va d'in mana in mana*, a se adjutorá, a face adjutoriu; *a avé lacrime in ochi*, a lacrimá; *acésta idea se afla in tóte cartile vechie*; *lucrulu este inco in intregu*, *intactu*; *victori'a este in mana*, e certa; *in presente si in venitoriu*, pentru acumn si tempulu venitoriu; *viéti'a mi este in dubiu*, este in periclu; *ânim'a i este in dubiu*, e dubiosu; *in arme*, cu armele in mana; *in ochii totoru-a*, la vederea totoru-a; *a fi in familiaritate cu cine-va*, a *fi* intimu amicu; *e in gur'a totoru-a*, tóta lumea vorbesce; *candu eramu in calle*, candu mergeamu; *mi stetera in calle*, venira asupr'a mea; *s'a pusu in patu*, s'a colcatu; *ti sta in potere se nu fia*, peti impedecá se nu se intemple.

* INABILE, adj., **inhabilis**, contrariu *abile*; neabile, nepotentiosu, neindemanaticu, incapace.

* INABILITATE, s. f., (it. **inabilità**, fr. **inhabilité**), lipse de abilitate, neindemanare; nesufficientia de potere, de desteritate, de capacitate de a face unn lucru.

* INABITABILE, adj., **inhabitabilis**, contr. *abitabile*; care nu se póte *abitá*, nnde nu se póte locuí.

* INABITARE, v., **inhabitare**, a locní, a sedé unde-va, intr'unu locu.

* INABITATIONE, s. f., **inhabitatio**, actione de locuire; locuenti'a ensa-si; abitatione.

*INABITATORIU,-*tória*, adj. s., **inhabitator**, locuitoriu, care locuesce, abitatoriu.

*INABITATU,-*a*, adj. part., (**inhabitatus**), locuitu, *abitatu*.

* INABURARE,-*ediu*, v., a espune la *aburi*, a trece prin aburi; vedi *aburire*.

* INACCEPTABILE, adj., **non acceptabilis**; care nu se póte *acceptá*, nu este de primitu.

* INACCESSIBILE, adj., **inaccessibilis**, contr. *accessibile*, de ce nu se póte appropiá; se dice despre locu, lucru si persona.

* INACCOMODABILE, adj., **non accomodus**; care nu se póte *accommodá*, nu se pote applicá.

* INACCORDABILE, adj., **inconcessus**, ce nu se póte *accordá*, concede, nepermissu, neiertatu.

* INACERBARE, v., **exacerbare**, a interritá, a amarí, a supperá prin vorbe; a inasprí; a adduce pre cine-va la menía.

*INACERBATU,-*a*, adj. part., **acerbatus**; interritatu, amaritu, inveninatu, supperatu.

INACRIRE, v., **acidum reddere**, (it. **inagrire**), a acrí, a face acru; refl. *a se inacrí*, a devení acru, acescere.

* INACTIONARE,-*ediu*, v., **actionem iustitnere vel intendere**, a accusá, a trage pre cine-va in judecata.

*INACTIONATU,-*a*, adj. part., trassu in judecata.

*INACTIVITATE, s. f., (fr. **inactivité**), neactivitate, lipse de activitate, de diligentia, de energia; stare fora occupatione.

* INACTIVU,-*a*, adj., **non activus**, neactivu, nelucratoriu, care nu se adopera a lucrá.

* INADAPTABILE, adj., **non adaptatus**, ce nu se póte *adaptá*, contr. *neadaptabile*.

* INADECATU,-*a*, adj., **non adæquatus**, neadecatu, neconforme cu obiectulu, neproportionatu, desproportionatu.

INADENSU, v., **de industria**, vedi *intr'adensu*.

* INADMISSIBILE, adj., **non admissibilis**, neadmissibile, ce nu se póte admite, approbá.

www.dacoromanica.ro

* INADMISSIBILITATE, s. f., calitate de *inadmissibile*.

INAINTARE,-*ediu*, v., (d'in adv. *inainte*), **procedere, progredi, proficere,** a merge inainte, a dá inainte; a promove, a accelerá; a face progressu, a progressá; a continuá : *a inaintá in etate*, a imbetrani, a deveni d'in ce in ce mai betranu; *a inaintá in studiu*, a face progressu in invetiatura; *a inaintá in officiu*, a adjunge in postu mai inaltu; *a inaintá in stare*, a deveni mai avutu; a *inaintá una charteia*, a presentá, a adressá, a substerne cui-va.

INAINTARE, s. verbale, in t. s. verbului.

INAINTATU,-*a*, adj. part. verbului precedente : *etate inaintata*, betranetia.

INAINTE, prep. si adv., (d'in *in-a-ante*), **ante,** (**in ante**); ca prepos. se applica numai: *a)* cu *de : inainte d fac - rea lumei; b)* cu articlulu fem. *a*, si cu genitivulu : *inaintea multoru omeni;* asiá si cu possessivele: *inaintea mea inaint a vostra;* acea-asi regula se applica si la compusele : *de inainte* si *d'inainte, pre de inainte* sau *pre d'inainte : pre d'in i- intea casei, pre d'inaintea vostra;* — alte frasi cu *inainte*, in intellessu tempoiale sau locale, atâtu ca prep. câtu si ca adveibiu : *inainte cu patru dille; de acumu inainte, de astadi inainte, i ia nte de prandiu, inainte de acésta-a; a essi cui-va inainte*, alu intempiná; *inainte de a face*, peno a nu face; *mai inainte nu erá asiá*, in tempulu trecutu erá altramente; *a dá banni inainte*, a antecipá; *a appucá inainte*, a prevení; *a merge inainte*, a precede; *inainte de tôte*, **primum et ante omnia;** *cumu s'a dissu mai inainte*, cumu s'a dissu mai susu.

INALBIRE,-*escu*, v., **inalbare, candefacere; inalbescere, candescere;** a face albu, a albí; a se face albu, a se albi : *inalbescu la capu*, imbetranescu; *inalbescu cas'a*, ua spoiescu albu; *inalbescu pandi'a*, ua spellu si punu la sore spre a deveni alba; *cotare se inalbesce*, si pune dressu, si pune albu pre facia.

INALBIRE, s. verbale, in t. s. verbului.

INALBITORIU,-*tória*, adj s., **dealbator; albescens,** care *inalbesce*, albitoriu.

INALBITU,-*a*, adj. part., **dealbatus.**

INALBITURA, s. f., actulu de *inalbire.*

* INALIENABILE, adj., (it. **inalienabile**), ce nu se pote *alienà*, instrainá, departá, cede, st amutá, scambá, vende; contr. *alienabile.*

* INALIENABILITATE, s. f., (it. **inalienabilità**), stare sau calitate de *inalienabile.*

* INALTERABILE, adj., **immutabilis,** (it. **inalterabile**), ce nu e suppusu *alterationei.*

* INALTERABILITATE, s. f., **immutabilitas,** (it. **inalterabilità**), stare sau calitate de *inalterabile*, immutabilitate.

INALTIARE, v., **inaltare, extollere, erigere,** a redicá in susu; fig. a laudá, a mari : *a inaltiá unu muru a inaltiá una statua, unu monumentu*, a erige; *a inaltiá la unu postu*, a promóve; *a inaltiá vocea*, a pronuntiá tare; *i se inaltia cornele*, devine arrogante, superbu; *a inaltiá pre cine-va*, a lu laudá, a lu celebrá, a lu onorá; refl. *a se inaltiá,* **ascendere,** a ascende, a adjunge la ceva; a se gloriá : *a se inaltiá la ceru; a se inaltiá in aeru*, a ascende.

INALTIARE, s. verbale, **elevatio, ascensio;** elevatione, ascensione : *inaltiarea crucei,* **elevatio, ere tio crucis Christi;** *inaltiarea lui Christu,* **Christi ascensio,** serbatoria in a sessea Joui dupo Pasci.

INALTIATORIU,-*tória*, adj. s., **elevator, ascensor;** care *inaltia*, care se *inaltia.*

INALTIATU,-*a*, adj. part., **elatus, erectus, in sublime eductus;** ca titlu : stralucitu, serenissimu : *inaltiate dómne*, serenissime principe.

INALTIME, s. f., **altitudo;** stare sau calitate de *inaltu : inaltimea unui monte, unui arbore, unei case, unei persône; inaltimea corpului*, statur'a; *inaltimea apei*, profunditatea apei; *e la inaltimea chiamarei sale*, implenesce cu demnitate chiamarea sea; ca titlu : serenitate, altetia.

www.dacoromanica.ro

INALTU,-*a*, adj., **altus, elatus,** mare in linia verticale : *una statua e inalta in linia verticale, lata in linia orisontale;* redicatu, inaltiatu, elevatu; sublime, nobile : *monte inaltu, arbore inaltu, casa inalta, omu inaltu; de inaltu genu,* de stirpe nobile; *mente inalta; stylu inaltu,* modu de scriere sublime, *voce inalta,* voce tare, sonora; *inaltu cá turnulu,* de inaltimea turnului, de mare inaltime; *pretiu inaltu,* pretiu mare, pretiu essaggeratu, *locu inaltu,* positione inalta a locului. — *Inaltu,* ca titlu, in locu de serernissimu, onoratu onorabile, etc.; —*inaltu,* ca adverbiu, in locu de *susu, in-susu,* in modu elevatu, nobile, sublime.

* INAMABILE, adj., **inamabilis,** care nu póte fi *amatu,* care nu merita a fi amatu, neplacutu.

INAMARIRE,-*escu,* v., **amaricare; inamarescere;** a amarí, a face *amaru;* a intristá, a supperá; a afflige; a interritá; refl. *a se inamarí,* a se amarí, a se face *amaru;* a se intristá, a se supperá, a se interritá, a se afflige.

INAMARIRE, s. verbale, **amaritudo, mœror;** amaritione; tristetia, supperare.

INAMARITU,-*a*, adj. part., amaru, supperatu, intristatu, interritatu.

*INAMENU,-*a*, adj., **inamœnus;** contr. *amenu;* neplacutu.

INAMICU,-*a*, adj., vedi *inemicu* si *inimicu.*

INAMORARE,-*ediu,* v., **amore accendere,** (it. **inamorare**), refl. *a se inamorá,* **amore capi** (it. **inamorarsi**), a se apprende de amore; a sentí affectu sau passione particulare pentru una persona sau lucru.

INAMORARE, s. verbale, in t. s. verbului.

INAMORATU,-*a*, adj. part., **amore captus,** coprensu de amore, apprensu de amore.

* INAMOVIBILE, adj., **amotioni non subiectus,** ce nu se póte *amóve,* departá, destituí, degradá : *officiu inamovibile,* officiu din care nu se póte scóte cineva.

* INAMOVIBILITATE, s. f., stare sau calitate de *inamòvibile.*

* INANE, adj., **inanis,** desertu, vanu : *cugetari inani,* nefolositórie; *scrissóra inane.* care nu coprende in sene neci ceva formosu, neci ceva utile.

INANITATE, s. f., **inanitas,** desertatione, vanitate, futilitate, inutilitate.

INANTE, vedi *inainte.*

INAPOI, adv., **retro, retrorsum,** (d'in particellele *in, a, poi*), contr. *inainte,* inderetru, la spate : *a cautá inapoi; a se intorce inapoi; inimiculu s'a intorsu inapoi, a remasu inapoi;* unu canticu dice : *asiá joca pre la noi, s'inainte s'inapoi; a merge inainte si inapoi;* se compune cu particul'a *de,* si se dice si *d'inapoi,* in comparativu si superlativu : *omulu cellu mai d'inapoi;* in frasile : *inapoi'a mea, tea, sea, ómeniloru,* etc. occurre ca prep. cu articlulu femininu, (vedi si *inainte*).

INAPOIARE,-*ediu,* v., 1. **restituere,** a restituí, a dá altui-a ce avemu d'in allu seu; 2. **tardare** : *a inapoiá pre cine-va in lucru,* a lu retardá, a lu impedecá, 3. **retrocedere,** a se retrage inapoi.

INAPOIARE, s. verbale **restitutio, remissio, recessus,** restituire, retragere.

INAPOIATU,-*a*, adj. part., **restitutus, recessus,** restituitu, datu in deretru, intorsu, remasu inapoi.

* INAPPELLABILE, adj., **a quo appellari non potest;** ce nu admite appellatione, ce nu lassa locu de recursu, ce nu se póte *appellá.*

* INAPPLICABILE, adj., ce nu e applicabile, ce nu se póte applicá; care n'are applicatione.

* INAPPRETIABILE, adj., **inæstimabilis,** inestimabile, ce nu se póte appretiá destullu; ce e de unu pretiu infinitu.

* INAPTITUDINE, s. f., **ineptitudo;** lipse de *aptitudine,* inabilitate, incapacitate.

*INAPTU,-*a*, adj., **ineptus,** care n'are *aptitudine:* incapace.

INARBORARE, v., **arbores serere,** a plantá arbori; fig. *a inarborá vessillulu.*

INARBORARE, s. verbale, in t. s. verbului.

INARBORATU,-*a*, adj. part., **arboribus consitus.**

www.dacoromanica.ro

INARGENTARE, v., **argentare, argento obducere,** (it. **inargentare**), a obduce ceva cu argentu, cu folie de argentu, a dá colorea argentului.

INARGINTATU,-*a*, adj. part., **argentatus, argento obductus** (it. **inargentato**).

INARIA si *linaría*, s. f., **linaria;** locu unde se sémina, se face, precumu si unde se veude *inulu;* vedi *linaría*.

INARIU si *linariu*, s. m., **linarius,** lucratoriu in *inu*, negotiatoriu cu *inu;* vedi *linariu*.

INARMARE,-*ediu*, v., **armare,** a provedé cu *arme*, a armá; a intarí, a fortificá; a provedé una nave cu tóte celle necessarie: *a se inarmá*, a se intarí, cu arme, a face preparative bellice, *a se inarmá cu patientí'a, cu coragiu; a se inarmá cu argumente.*

INARMARE, s. verbale, in t. s. verbului: *inarmarea poporului e salvarea republicei de cesarii oppressori.*

INARMATU,-*a*, adj. part., **armatus,** armatu, in arme.

*INARTICULARE,-*ediu*, v., a face articlu de lege despre unu dreptu, si a lu introduce in codicele sau cartea de legi alle terrei.

* INARTICULARE, s. verbale, in t. s. verbului.

* INARTICULATU,-*a*, adj. part., 1. formulatu in articlu de lege: *natione inarticulata*, alle carei drepturi politice si nationalisu recounoscute si assecurate priu articlu de lege; 2. *inarticulatu*, cu *in* negativu, *a)* ce nu se póte articulá, nu se póte prouuntiá cu precisione si distinctione: *limbe inarticulate*, cari nu se potu scrie; *voci inarticulate*, cari nu se potu prouuntiá; *b) coventu inarticulatu*, fora articlu.

* INARTIFICIALE, adj., **inartificialis,** contr. *artificiale*, naturale.

INASPRIRE,-*escu*, v., **asperare, exasperare;** a face ceva aspru, duru, a iritá, a interritá, a essacerbá; refl. a *se inasprí*, a deveuí duru, aspru. crudele; *a inasprí vestimentele*, a le intarí cu materia licida-farinósa, si apoi a le uetedì, a le calçá; *s'a inaspritu tempulu*, s'a facutu rece, frigurosu.

INASPRIRE, s. verbale, **asperitas,** stare aspra, irritatione, meuía.

INASPRITU,-*a*, adj. part., **exasperatus.**

* INATTACABILE, adj., (it. **inattaccabile**), ce nu se póte attacá cu successu.

* INAUGURALE, adj., (**inauguralis**), relativu la *inaugurare: serbatória inaugurale*, serbatória de inauguratione; *oratione inaugurale*, oratione ce se tiue la intrarea cuiva in officiu.

INAUGURARE,-*ediu*, v., **inaugurare,** 1. a consultá semuele diviue, a face augurie; 2. a consecrá: *a inaugurá unu templu, una cetate*, etc.; 3. a incepe una lucrare, una functione: *a si inaugurá ministeriulu prin unu actu crudele.*

* INAUGURARE, s. verbale, **inauguratio;** inauguratione, dedicatione, consecratione.

* INAUGURATIONE, s. f., **inauguratio,** consecratione inceputu: *inaugurationea unui templu, inaugurationea unei cetati, inaugurationea unui imperatoriu, inaugurationea unui pontefice, inaugurationea unei functioni.*

* INAUGURATU,-*a*, adj. part., **inauguratus,** consecratu priu augurie; coronatu; inaintatu in una functione cu solennitate.

INAURARE,-*ediu*, si

INAURIRE,-*escu*, **inaurare, auro obducere,** a aurí, a obduce cu auru, cu fóie de auru; a dá colórea aurului.

INAURITU,-*a*, adj. part., **inauratus,** auritu.

INAURITURA, s. f., **inauratura,** auritura.

INAVUTIRE,-*escu*, v., **divitare** si **ditare,** a face avutu, a marí averea; refl. *a se inavutí*, a deveuí avutu, a aduná mari si multe avutie.

INAVUTIRE, s. verbale, in t. s. verbului.

INAVUTITU,-*a*, adj. part., **ditatus.**

INCA, adv., **adhuc;** vedi *inco*.

INCADRARE, -*ediu*, v., (**in** si **quadrum**) a pune ceva in cadru.

INCADRATU,-*a*, adj. part., (fr. **encadré**), pusu in cadru.

INCAI, *incaillé*, *incaillete*, adv., **saltem, certe, quidem;** cellu puciuu, macaru,

www.dacoromanica.ro

déro : *déco nu poti face bene, incai nu face reu.*

INCAIBERARE, v., **capillos alicujus capere et vellere, manus conserere, capere;** a luá pre cineva de peru, a lu luá la bataia, a pune pre ellu mana de violentia, a lu maltractá; — in acelluasi intellessu si sub form'a *incaierare*, cu differentia co *incaierare* espreme ceva mai seriosu de câtu *incaiberare : doue osti se incaiera, doui ómeni beti se certa si se incaibera.* — Câtu pentru originea loru, *incaierare* s'ar poté consideră ca unu compositu d'in *in* si *caieru*, (acestu d'in urma cuventu applecandu-se si la *perulu capului* in espressioni ca : *ti scarmenu caierulu*); mai bene inse se esplica amendoue formele prin compunere d'in *in* si *cap*, *in-cap-eru*, care pote devení : *in-ca-b-eru, in-cai-b-eru, in-cai-u-eru, in-cai-eru. M.*

INCAIERARE,-*ediu*, v., **manus conserere, confligere,** a se appucá de peru, a se appucá de capu, a vení la pumni, a se palmuì, a se certá, a incepe batali'a.

INCAIERARE, s. verbale, in t. s. verbului.

INCAIERATU,-*a*,adj.part., **consertus.**

INCAIERATURA, s. f., actulu de *incaierare.*

INCALCIAMENTU, pl.-*e*, **calciamentum,** totu lucrulu cu ce ne *incalciamu : calcii, calcionii, cibótele, soccii se numescu incalciamente;* vedi *calciamentu.*

INCALCIARE, v., **incalciare,** a imbraccá petiórele, a pune *calcii* sau *calcionii* in petióre.

INCALCIARE, s. verbale, **calceatus,-us,** in t. s. verbului.

INCALCIATU,-*a*, adj. part., **calceatus,** fig. *callu incalciatu, bou incalciatu, vita incalciata,* omu care nu precepe, nu scie nimica.

INCALCIRE,-*escu*, v., **implicare, intricare, confundere,** a incurcá, a mestecá, a complicá; refl. *a se incalcí,* a se incurcá, a venì in confusione, in desordine.

INCALCITU,-*a*, adj. part., **implicitus, confusus,** incurcatu, complicatu.

INCALCITURA, s.f., **intricatio, confusio;** confusione, complicatione, incurcatura, desordine.

INCALCULABILE, adj., ce nu se póte calculá, ce trece marginile calculului.

INCALDIRE,-*escu*, v., **calefacere,** a face caldu, a induce caldura : *a incaldí cas'a, coptoriulu; a incaldí pre cineva,* a lu escitá, a lu animá, a lu adduce in menía, a i escitá vre un'a passione; refl. *a se incaldí,* **incalescere,** a recepe caldura, propr. si fig.

INCALDIRE, s. verbale, **calefactio, calfactus,-us.**

INCALDITORIU,-*toria*, adj., **calefaciens, calfactor,** care da caldura, care are proprietatea de a *incaldí,* ce servesce a incaldí.

1 INCALDITU,-*a*, adj. part., **calefactus,** caldu, plenu de caldura.

2 INCALDITU, s. m., **calfactus,-us,** actulu de *incaldire.*

INCALLECARE, v., **equum inscendere, in equo sedere,** a se urcá, a se pune, a sedé pre callu; a plecá callare : *a incallecá bene, a incallecá formosu;* fig. *a incallecá pre cineva,* a lu dominá; *a incallecá pre ceva,* a fì domnu asupr'a unui lucru, a fi securu de successu.

INCALLECARE, s. verbale, **inscensio, conscensio equi,** in t. s. verbului.

INCALLECATU,-*a*, adj. part., **inscensus, conscensus.**

INCAMARE, v., **equos jungere,** a pune callii in camu.

INCAMATU,-*a*, adj. part., **junctus.**

INCAMINARE,-*ediu*, v., **incipere,**(it. **incamminare**), a incepe, a pune pre calle, a pune in lucrare : *a incaminá unu processu,* se dice in Daci'a superióre, in locu de a incepe, a urdí unu processu. *H.*

INCAMINARE, s. verbale, **inceptus,-us,** incepere. *H.*

INCAMINATU,-*a*, adj. part., inceputu. *H.*

INCANIRE,-*escu*, v. refl., **canimus fieri,** a se caní, a se retrage de la ceva ce s'ar cadé se faca; a devení reu, stricatoriu, veninosu; a se meniá, a turbá, a se inversioná, a se irritá.

INCANITU,-*a*, adj. part., **canimus,** obstinatu.

INCANTAMENTU, pl.-*e*, **incantamentum,** actulu de *incantare.*

INCANTARE, v., **incantare,** a ferme-

www.dacoromanica.ro

cá; a transportá, a transformá prin cantece magice.

INCANTARE, s. varbale, **incantatio**, in t. s. verbului.

INCANTATORIU,-*toriu*, adj. s., **incantator**, care incanta, care fermeca.

INCANTATIONE, s. v., **incantatio**, incantare, incantamentu; fermecatura.

INCANTATU,-*a*, adj. part., **incantatus**: *in Bucuresci, am statu trei luni de dille incantatu de calitatile celle bone alle Românilorŭ.*

INCANTU, pl.-*uri*, f., **incantamentum, incantatio**, incantamentu, incantatione, farmecu.

INCANUTIRE, *incanuntire,-escu*, v., **incanescere**, vedi si *incaruntire.*

INCAPABILE, adj., **incapabilis**, ce nu se pote coprende cu man'a sau cu mentea, incomprensibile;—numai Francesii au applecatu acestu coventu in intellessulu de *incapace* = care nu pote coprende sau intellege; precumu si simplulu *capabile*, care insemna *ce se pote coprende;* acei-asi l'au applecatu cu sensulu de *capace* = *care pote coprende.*

* INCAPACE, adj., **incapax**, ce nu pote coprende ceva : *butea acesta-a este incapace de atâtu-a vinu;* fig. *omu incapace,* fora *capacitate;* vedi *incapabile*, si *incapacitate.*

* INCAPACITATE, s. f., **imperitia**, lipse de capacitate, nescientia, nepotentia.

INCAPARRARE,-*ediu*, v., (it. **incaparrare**), **arrhabonem dare**, a arvoní, a cumperá ceva dandu *caparra.*

INCAPARRARE, s. verbale, **emptio dato arrhabone**, in t. s. verbului.

INCAPARRATU,-*a*, adj. part., (it. **incaparrato**), **emptus dato archabone**, comperatu prin darea de *caparra.*

INCAPERE, (**in si capere**), *incapui, incaputu*, v., a avé locu unde-va sau in ceva; a coprende in sene, a intrá in ceva: *incapu si eu in casa? cas'a nu i incape pre toti; in vasulu acestu-a mai incape; nu mi incape in capu*, nu precepu, nu potu coprende cu mentea; *nu incape jocu*, e lucru seriosu; *nu incape dubiu*, nu ne potemu indouí; *nu lu incape pellea*, e forte grossu, e forte superbu; *nu lu mai incapu vestimentele* = *crépa de grassu; nu me incapu calcionii*, sunt prea mici, nu intra petiorele in ei.

INCAPERE, s. f., **continentia**; localitate, locuentia, coprendere: *câte incâperi sunt in acestu edificiu?*

INCAPESTRARE,-*ediu*, v., **incapistrare**, a pune in capestru, a legá pre cine-va cu *capestru;* a pune capestrulu la callu, a legá callulu cu capestru.

INCAPESTRARE, s. verbale, legare cu *capestru.*

INCAPESTRATU,-*a*, adj. part., **incapistratus**, bagatu in capestru, legatu cu capestru.

INCAPETORIU, sau *incapitoriu, incaputoriu*, adj. s., **capax**; care *incape* sau in care *incape* multu; largu, spatiosu, commodu; *case incaputorie; scol'a nu e destullu de incaputoria.*

INCAPUTARE v., vedi *caputare.*

INCAPUTU,-*a*, part. verb. *incapere.*

INCARBONARE, v., si.

INCARBONIRE,-*escu*, v., **in carbonem verti, colorem carbunculi imbibere**, a se preface *in carbone*, a luá colorea carbonelui,

INCARBONIRE, s. verbale, **in naturam vel colorem carbunculi versio**, prefacere in natur'a ori colórea carbonelui; in carbone.

INCARBONITU,-*a*, adj. part., **in carbonem versus**, prefacutu in carbone.

INCARCARE, v., **onerare, gravare, superponere**, (it. **incarcare**); a pune sarcina, a pune greutate, a aggravá, a pune de-asupr'a, a ingreuiá, a insarciná, contr. *descarcare : a incarcá merci, a incarcá lemne; a incarcá carrulu; a incarcá navea; a incarcá unu computu*, a lu face mai mare de câtu se cade; *a incarcá pre cine-va cu una missione; a incarcá una arma*, a ua implé; refl. *a se incarcá*, a luá sarcin'a in spate, a se insarciná *a si incarcá stomaculu*, a mancá prea multu; *cerulu e incarcatu cu nueri.*

INCARCARE, s. verbale, **onus, sarcina**, in t. s. verbului.

INCARCATU,-*a*, adj. part., **oneratus**, insarcinatu, etc. : *carru incarcatu, nave incarcata, omu incarcatu de miserie.*

INCARCATURA, s. f., actione de *incarcare*, effectulu acestei actione, ce se

www.dacoromanica.ro

incarca, câtu se *incarca* : *incarcatur'a navei. incarcatura puscei.*

*INCARCERARE, v., **in carcerem conjicere, includere**; a pune, a inchide, a arruncá in *carcere*.

* INCARCERARE, s. verbale, in t. s. verbului.

* INCARCERATIONE, s. f., actione de *incarcerare*.

* INCARCERATU, *a*, adj. part., inchisu in carcere.

INCARNARE, v., mai vertosu ca refl. *a se incarná*, a se investí in carne, a luá corpu.

INCARNATIONE, s. f., **incarnatio**, incarnare, vorbindu in speciale de mysteriulu, prin care coventulu lui Domnedieu s'a facutu corpu.

INCARNATU,-*a*, adj., (**incarnatus**), care a luatu carne, care s'a facutu carne, care s'a incorporatu, a devenitu omu : *unu dracu, unu demone incarnatu.*

INCARRUTIARE,-*ediu*, v. refl., **curru vehi**, a se pune in carrutia si a se perâmblá; vedi *carrutiare*.

INCARRUTIARE, s. verbale, perâmblare in carrutia.

INCARRUTIATU,-*a*, adj., **vectus**, trassu in carrutia.

INCARUNTIRE,-*escu*, v., **incanescere**, a devení *caruntu*, a albí la capu, a imbetraní, vedi *incanutire* si *canutire*.

INCARUNTIRE, s. verbale, **canities**.

INCARUNTITU,-*a*, adj. part., **canus, canutus**.

* INCASARMARE -*ediu*, v., a pune in *casarme*, a assediá soldatii in casarme.

* INCASARMATU,-*a*, adj. part., assediatu in casarme.

* INCASSAMENTU pl.-*e*, punere in *cassa*, stringere sau adunare de banni si punerea loru in *cassa*; actionea de *a incassá*.

* INCASSARE,-*ediu*, v., **in arcam condere**, (it. **incassare**); a aduná, a pune in *cassa*; a inchide in *cas a* pentru mai secura pastrare sau transportare.

* INCASSARE, s. verbale, incassamentu : *incassarea banniloru*.

* INCASSATU,-*a*, adj. part., (it. **incassato**), pusu in cassa : *banni incassati, summe incassate*.

*INCASTITATE, s. f., **incontinentia**, (it. **incastità**), contr. *castitate*.

* INCASTU,-*a*, adj., **incontinens, incestus**, contr. *castu*.

* INCASTRARE, v., **incastrare**, a inchide unu lucru in altulu, a inclauá.

* INCASTRATU,-*a*, adj. part., **incastratus**, pusu si inchisu in altulu.

* INCASTRATURA, s. f., **incastratura**, inclanatura.

*INCATENARE,-*ediu*, **catenare, catena constringere**; a pune in *catene*, a legá cu catene.

*INCATENATU,-*a*, adj. part., **catenatus, nexus**; legatu, pusu in *catene*.

INCATELLIRE,-*escu*, vedi *catellire*

INCÂTU, adv., (d'in *in* si *câtu*; **in quantum**), **ut, quoad, quatenus**, (vedi si la simplulu *câtu*); peno intr'atâtu, asiá de, etc.

INCATUSIARE,-*ediu*, v., **vincire**, a pune, a legá in *catusie*.

INCATUSIATU,-*a*, adj. part., **vinctus**, legatu in catusie.

INCATU-VA. adv., **aliquantum, quodammodo**, cevasi, in óre-ce modu; vedi *câtu*.

* INCAUTELA, s. f., **incautela, negligentia**; contr. *cautela*; neprevedere, imprudentia.

* INCAUTU,-*a*, adj., **incautus**, fora precautione, imprudente.

* INCAVARE,-*ediu*, v., **cavare, incavare, excavare**, a scobí, a sapá, a gaurí.

* INCAVATU,-*a*, adj. part., **excavatus**, scobitu, sapatu.

* INCAVATURA, s. f., **excavatio**; scobitura.

* INCAVU,-*a*, adj. s., **cavum**, scobitura, grópa, sapatura, scorbura, aduncime.

* INCEDERE, *incessi* si *incessei, incessu* v., **incedere**, a passí, a merge, a procede, a inaintá.

INCENDERE, *incensi* si *incensei, incensu*, v., **incendere**; a apprende : *unu mare focu se incense in cetate.* — Pre a locurea confundu acestu verbu, la tempuile actionei imperfecte, cu *incingere*, asiá in câtu dicu : *focului se incinge*, in locu de : *focului se incende*.

www.dacoromanica.ro

INCÉNDIARE,-*ediu*, v., **incendere**, a apprende, a dá focu, a pune focu.

INCENDIARIU,-*ria*, adj. s., **incendiarius, incensor**, care *incendia*, apprinde, da focu; care causa incendiu; subst. *incendiariu*, autoriu voluntariu de unu incendiu sau de alte relle; turburatoriu, agitatoriu; *incendiaria*, passere, ce carrá de pre altariu carbonii, candu se faceau sacrificie.

INCENDIATU,-*a*, adj. part., **incensus.**

INCENDIU, pl.-*e*, **incendium**, focu mare, focu devastatoriu.

* INCENSURABILE, adj., ce nu se póte *censurá*, ce nu póte fi suppusu la critica, perfectu; ce nu merita censura.

INCENUSIARE,-*ediu*, v., **cinefacere, in cinerem redigere**, a preface in *cenusia;* a destruge; a presará cu *cenusia*, **cinere aspergeré**; proverbiu : *pulbere si cenusia;* totale destructione; refl. *a se incenusiá*, a se preface in cenusia, **in cinerem redigi, cinerescere;** a se implé cu cenusia.

INCENUSIATU,-*a*, adj. part., **cinefactus**, prefacutu in cenusia; aspersu cu cenusia.

INCEPERE, *incepui, inceputu*, v., **incipere**, a face primulu passu in una lucrare : *incepu a scrie, incepi a vorbí, incepe a jocá, incepemu a imbetraní, incepeti a mancá, incepu a dormí; a incepe una pâne, a incepe una bute cu vinu; a inceputu ventulu a bate; a inceputu batalí'a; aici incepe istori'a Romaniloru.*

INCEPERE, s. verbale, **inceptio, inceptum, initium, principium**, in t. s. verbului.

INCEPETORIU, sau *inceputoriu,-toria*, adj. s., **inceptor, inchoator;** care *incepe*, care face *inceputulu;* elementariu, primitivu.

INCEPETURA, s. f. **inceptio, inchoatio**, inceputu.

INCEPTARE, -*ediu*, v., **incptare**, a incepe ce-va pre diumetate; a se adoperá se incepa.

1 INCEPUTU,-*a*, adj. part., **inceptus, exorsus, inchoatus.**

2 INCEPUTU, pl.-*uri*, **initium, principium, exordium**, initiu, principiu, esordiu, primulu passu sau primulu momentu in essistentia sau in lucrare : *inceputulu lumei, inceputulu annului, inceputulu dillei, inceputulu caldurei, inceputulu frigului, inceputulu morbului, inceputulu bellului, inceputulu nefericiriloru nostre; in inceputu, d'in inceputu, de la inceputu; cu inceputulu iernei m'am retrassu in cetate.*

INCERARE,-*ediu*, v., **incerare, cera obducere;** a unge cu céra, a frecá cu céra.

INCERARE, s. verbale, frecare sau ungere cu céra.

INCERATU,-*a*, adj. part., **ceratus, cera illitus**, unsu, frecatu cu céra.

INCERCARE, v., **tentare, experiri, con ari**, a face una proba, a pune la proba, a face unu esperimentu : *amu incercatu multe; a incercá credenti'a cuiva; incercati si acésta-a; a incercatu se lu impace si n'a potutu;* refl. *a se incercá*, a cutedia : *nu te incercá, co vei patí urîtu.*

INCERCARE, s. verbale, **tentamen, tentatio, conatus**, in t. s. verbului.

INCERCATORIU,-*toria*, adj. s., **tentator**, care incérca.

INCERCATU,-*a*, adj. part., **expertus, tentatus.**

INCERCELLARE,-*ediu*, v., a pune *cercelli*, a oruá cu cercei, a dá forma de *cercellu.*

INCERCELLATU,-*a*, adj. part., ornatu cu cercelli.

INCERCUIRE,-*escu*, v., a puue, a legá in cercuri; vedi cercuire.

INCERCUITU,-*a*, adj. part., pusu in cercuri.

INCERERE, *incerui, incerutu* si *incesitu, incisitu* (vedi *cerere*), v., **inquirere**, a cercetá cu ammenuntulu, a face profunde cercetari; a cautá se afle addeverulu de la cineva cu verice mediloce, chiaru si cu tortura.

* INCERTETIA, s. f., **incertitudo**, si

* INCERTITUDINE, s. f., **incertitudo**, contr. *certitudine*, stare incerta, stare dubia.

* INCERTU,-*a*, adj., **incertus, dubius**, ce nu e *certu;* lucrulu ce nu se póte sci, de se va obtiné, sau nu, de va fi sau nu, dubiu, dubiosu, nesecuru.

* INCESITIONE si *incisitione*, s. f., **inquisitio**, (fr. **enquête** si **inquisition**;

www.dacoromanica.ro

de la *incesitu*, d'in *incerere*), actione de *incerere*, cercetare scrupulosa; cercetare judiciaria sau administrativa; — in speciale si forte desu, in baseric'a catholica, cercetare facuta de multe ori cu torture asupr'a celloru considerati ca abbatuti de la doctrin'a catholica : *tribunariulu ce facea aceste incisitioni se chiamá si ellu incisitione; incesitonea cea mai infricosiata se stabilí in Ispania.*

* INCESITORIU,-*toria*, adj. s., **inquisitor**, (fr. **inquisiteur**), cercetatoriu scrupulosu; judecatoriu cercetatoriu, instructoriu; — in speciale membru allu tribunariului catholicu numitu *incisitione.*

INCESTU, pl.-*e.*, **incestus**, relatione illicita intre consangeni; spurcatione de sange.

INCESTUOSU,-*a*, adj., **incestuosus**, culpabile de *incestu : commerciu incestuosu, matrimoniu incestuosu;* subst. *unu incestuosu.*

INCETARE,-*ediu*, v., **cessare, desinere**; a nu mai fi; a nu mai continuá; a finí : a morí; *a incetá d'in gura*, a tacé; *a incetá pre unu tempu; ellu a incetatu d'in viétia.*

INCETARE, s. verbale, **cessatio**; in t. s. verbului; suspensione, interruptione, stagnatione.

INCETATU,-*a*, adj. part. **qui cessavit.**

INCETINELLU, adv., **leniter, paullatim**, diminutivu de la *incetu;* vedi : *incetu.*

INCETISIORU, adv., synonymu cu *incetinellu.*

INCETU, adj., **lentus, tardus, modicus, segnis**; si adv. **lente, tarde, leniter, sensim, seguiter, paullatim**; lenu, lenisioru, nu currendu; dulce; cate-unu picu; molle, fora energia : *a face ce-va incetu; a merge incetu; ambla incetu, se nu strici; manca mai incetu, vorbesce mai incetu, incetu-incetu*, cu tempulu; *incetu domnule!* nu te infuriá; *ce omu incetu! tonu incetu, voce inceta;* — *incetu-incetu, departe adjungi.*

INCETUTIU, diminutivu de la *incetu*, incetinellu, incetisioru.

INCHIAGARE (in locu de : *inclagare* prin stramutarea lui *l* d'in *incaglare;* vedi *cagliu*), v., **coagulare, a** face se se prenda unu licidu, si de ací, a condensá a combiná, a prende bene, a legá si uní strinsu : *sangele se inchiaga, laptele s'a inchiagatu; a inchiagá una amicetia, a inchiagá câtiva banni.*

INCHIAIARE, *inchiaiatu, inchiaiatura*, etc., vedi *inclauare, inclauatu, inclauatura.*

INCHIAUARE, *inchiauatu*, vedi *inclauare, inclauatu.*

INCHIAUATORARE, v., vedi *inclauatorare.*

INCHIAUATORE, vedi *inclauatóre.*

INCHIAUATURA, vedi *inclauatura.*

INCHIDERE, si *inclidere, includere, inchisei, inchisu*, v., **claudere, operire; occludere, includere**, a coprende intr'unu spatiu datu : *a inchide unu locu cu gardu sau cu muru, a inchide cas'a, a inchide baseric'a, a inchide usi'a, a inchide fenéstr'a; a inchide adunarea; a inchide ochii si urechiele, a inchide gur'a, a inchide pre debitori.*

INCHIDERE, s. verbale, **inclusio**, in t. s. verbului.

INCHINARE si *inclinare*, v., **inclinare, inflectere, sacrare, dedicare, consecrare, salutare**, a plecá, a incoveiá, a sacrá, a dedicá, a consecrá; a salutá, a trametre cui-va salutare : *a inchiná ceva lui domnedieu; a inchiná cuiva una carte; a inchiná in sanetatea cui-va*, a bee cu urare intru sanetatea cui-va; **propinare**; *a inchiná sau a se inchiná cui-va*, a lu salutá cu plecatione; *a se inchiná la domnedieu*, a se rogá, a adorá; *a se inchiná la inimicu*, a se plecá, a se supune; *a se inchiná cu plecatione; a se inchiná la cine-va, la una femina*, a ua adorá; *a se inchiná la pamentu*, a se plecá cotra pamentu a se umilí, a se prosterne, a ingenuchiá; *a inchiná la ceva sau spre ceva, spre pace, spre bene, spre reu : d'in copillaria omulu inclina mai multu la reu de câtu la bene.*

INCHINARE si *inclinare*, s. verbale, **adoratio, veneratio, cultus, inclinatio, proclivitas**, in t. s. verbului.

INCHINATIONE, si *inclinatione*, s. f., **inclinatio, flexio, propensio; dedicatio, cultus, adoratio**, plecatione, pleca-

www.dacoromanica.ro

tione d'in respectu si amore, adoratione, salutatione, applecatione, despositione: *lui Domnedieu se cade tóta inchinationea; a face umili inchinationi celloru potenti: inchinationea templului la unu santu; inclinationile omului la reu* etc.

INCHINATORIU,-*tória*, adj. s., **inclinans; adorans**, care *inchina*, san se *inclina*, mai vertosu in sensu religiosu: *inchinatoriu de idoli.*

INCHINATU, si *inclinatu*,-*a*, adj. part., **inclinatus**, plecatu, applecatu, sacratu, consecratu, dedicatu, proprensu, etc.: *templu inchinatu santului Petru; omu inchinatu pantecelui; inchinatu la relle.*

INCHINATURA, s. f., vedi: *inchinare, inchinatione.*

INCHINGARE; v., **subcingere**, a incinge cu chinga, cu cingutória, cu corélle: *a inchingá callulu;* vedi si *incinglare.*

INCHINGARE, s. verbale, in t. s. verbulni.

INCHINGATU,-*a*, adj. part., **succinctus**, incinsu cu chinga, etc.; vedi si *incinglatu.*

INCHINU, s. m., **salutatio, inclinatio**, (ital. **inchino**), semnu de reverentia, ce se face plecandu capulu, complimentandu.

INCHISÓRE, s. f., **claustrum, custodia, carcer**, carcere, arrestu, casa de arrestu: *a pune la inchisóre*, a inchide.

INCHISU, si *inclisu*, **clausus, inclusus**; ca adiectivu, **obscurus, fuscus, secretus, severus, tristis**, intunecatu, dissimulatu, severu, tristu, neappropiatu: *albastru inchisu, ceru inchisu, omu inchisu, timpu inchisu;* subst. arrestatu, detinutu.

* INCIDENTE, adj. part. pres., **incidens**, ce *incide*, ce se intempla in cursulu unei affaceri; subst. evenimentu, casu, intemplare, circumstantia, impregiurare—*Incidente*, in una drama insemna evenimentu considerabile ce obvine in cursulu actionei principale; totu asiá se dice *incidente* in materia de processu, candu in cursulu causei principali se nasce unu puntu, care canta desbatutu in parte; *unu incidente*, se póte nasce si in mediocrulu disputeloru, jocului etc.; *frase incidente*, care interrupe cursulu altei frase.

* INCIDENTIA, s. f., (vedi *incidente*), **casus**, casu, digressione, abbatere de la subiectulu principale: *prin incidentia*, = *prin incidente*, diceinu candu in cursulu lucrului principale, ne opprimu asupr'a unui lucru, de si neasteptatu, déro care este san póte veni in legatura cu materi'a despre care tractamu; pre candu *digressione* pare co ar insemná mai bene departarea, cu volia. cu propusu, de la materi'a principale spre a tractá in parte unu subiectu accessoriu; *incidentia*, cá terminu de geometria, caderea unei radie asupr'a unui planu sau superfacie: *anghiulu de incidentia*, este oppussu anghiului de *reflessione.*

* 1 INCIDERE, v., (*in cadere*), **incidere**, a cadé in ceva; a coincide: *incide una serbatória cu alt'a*, intr'una dì.

*2 INCIDERE, *incisi* si *incisei, incisu*, v., **incidere**, a taliá sau sapá in ceva, a face *incisione.*

* INCIETARE, v., **inquietare**, a face *incietu*, a turburá.

* INCIETATIONE, s. f., **inquietatio**, actione de *incietare.*

* INCIETATORIU,-*tória*, adj. s., **inquietator**, cale *incieta.*

* INCIETE, s. f., **inquies**, vedi *incietudine.*

* INCIETUDINE, s. f., **inquietudo**, (fr. **inquiétude**), lipse de *cietudine*, nestemperare.

* INCIETU,-*a*, adj., **inquietus**, fora pace de suffletu, nestemperatu.

INCINCIRE,-*escu*, **quintuplicare**; a immultí cu cinci, a face de cinci ori mai mare.

INCINCIRE, s. verbale, **quintuplicatio.**

INCINCITU,-*a* adj. part., **quintuplicatus.**

INCINGERE, *incinsi* si *incinsei, incinsu*, v., **incingere**, a legá impregiuru cu cingutória, cu cingulu, cu brâu; a coprende impreginru; *a se incinge*, a si legá, a si pune cingutória, etc.

INCINGERE, s. verbale, **cinctura.**

INCINGUTÓRIA, s. f., **cinctura, cingulum**; vedi simplulu *cingutória.*

www.dacoromanica.ro

INCINSETURA, s. f., **cinctus, cinctura**, modu de incingere.

INCINSU,-*a*, adj. part., **cinctus, incinctus, succinctus.**

INCINSURA, s. f., **cinctus**, modu de *incingere;* vedi si *incinsetura*, carei-a e de preferitu *incinsura.*

*INCIRCUMCISU,-*a*, adj., **incircumcisus**, netaliatu impregiuru.

* INCIRCUMSRIPTU,-*a*, adj., **incircumscriptus**, *necircumscriptu*, nemarginitu, nelimitatu.

INCISITIONE, s. f., vedi *incesitione.*

INCISIONE, s. f., **incisio**, (vedi 2 *incidere*), taliatura, artea de a taliá in arame sau altu metallu, in lemnu, în pétra, etc.; lucrulu taliatu, sapatu; in chirurgia *incisione cruciale*, dupla taiatura incrucisiata.

* INCISIVU, adj., (**incisivus**, fr. **incisif**, d'in 2 *incidere*), care pote taiá: *denti incisivi*, cei ascutiti, ca ai cauiloru, de essemplu.

* INCISU, (d'in 2 *incidere*), 1. part., **incisus**, taliatu, sapatu: *figurele incise in petra;* 2. *incisu*, s. pl.-*e*, **incisum**, frase *incidente*, care interrupe alta frase.

* INCISURA, s. f., **incisura**, (d'in *incisu*, de la 2 *incidere*), taiatura, sapatura.

* INCITAMENTU, pl.-*e*, **incitamentum**, modu, mediu de *incitare;* incitatione, indemnu.

* INCITARE, v., **incitare**, a indemná, a instigá, a attitiá, a interritá, a imbarbatá, a ânimá, a incoragiá, a escitá, a provocá; a impinge, a stimulá.

* INCITARE, s. verbale, **incitatio.**

* INCITATIONE, s. f., **incitatio**, indemnu, instigatione, escitatione; interritare, attitiare; imbarbatare; provocatione.

* INCITATIVU,-*a*, adj., aptu a *incitá*, ce incita, propriu a *incitá.*

* INCITATORIU,-*tória*, adj. s., **incitator**, care *incita*, indemna, instiga, provoca, etc.

*INCITATU,-*a*, adj. part., **incitatus**, attitiatu.

* INCIVILE, adj., **incivilis**; necivile, inurbanu, nepolitu, fora omenía; fora crescere;—*actu incivile*: *a)* in genere, nepolitu; *b)* in speciale, contrariu legei *civile.*

* INCIVILITATE, s. f., **incivilitas, inurbanitas**, calitate sau fapta de *incivile.*

INCLAGARE, v., in locu de *incaglare*, etc., vedi *inchiagare.*

* INCLARITATE, s. f., lipse de claritate, obscuritate.

* INCLARU,-*a*, adj., **inclarus**, necelaru, obscuru.

INCLAUARE (pronuntiatu si *inchiaiare*), v., **claudere, includere, concludere, jungere, conglutinare, coagmentare, conficere, facere, finire, fibulare**; (d'in *in* si *claue*=*chiaie*), proprie, a inchide cu *chiaie*, si de ací in genere, a prende, a uní, a conjunge, a imbiná, a legá; a face, a finí, a terminá: *a inclauá braccinele, nasturii, camesi'a; unde se inclaua braciulu cu umerulu; a inclauá pace, negotiationile incepute, lucrulu de facutu, coventulu pronuntiatu; a inclauá computele unui annu.*

INCLAUARE, s. verbale, **inclusio, conjunctio, conclusio, affibulatio**, etc., *inclauarea camesiei, degetului cu restulu manei, discursului, lucrariloru unui annu, computelor unui annu.*

INCLAUATU,-*a*, adj. part., **conjunctus, affibulatus, confectus**, etc.: *negotie inclauate, pace inclauata, nasturi inclauati.*

INCLAUATORARE, (pronuntiatu: *inchiauatorare*, de unde si forme reu scrisse: *inchieuatorare, inchieotorare;* vedi *clauatore*, d'in care *inclauatorare*), v., **fibulare**; a prende *clauatorea* sau *clauatorile*: *a inclauatorá camesi'a, braccele;* a pune sau cose *clauatore* sau *clauatori.*

INCLAUATÓRE, s. f., **fibula**, d'in care s'a formatu verbulu *inclauatorare*, vedi *clauatóre.*

INCLAUATURA, s. f., **junctura, articulus**, resultatu allu actionei de *inclauare*, ceva *inclauatu*, ceva ce *inclaua*, loculu de *inclauare*: *me doru tote inclauaturele osseloru.*

*INCLEMENTE, adj., **inclemens**, duru severu; aspru, rigorosu, fora clementia fora misericordia, crudele.

www.dacoromanica.ro

INCLEMENTIÁ, s. f., **inclementia**; calitate sau fapta de *inclemente*,

INCLINABILE, adj., **inclinabilis**, ce se póte *incliná*, ce póte fí *inclinatu*.

INCLINARE, v., **inclinare**, a plecá, a indoui, a incoveiá; a prende la una parte, a avé una dispositione si aptitudine naturale sau abitudinale spre ceva.

INCLINARE, s. verbale, **inclinatio**, in t. s. verbului.

INCLINATIONE, s. f., **inclinatio**; plecatione, incoveiare; propensione; dispositione naturale, aptitudine spre ceva; applecarea ce au dóue persône ori lucruri spre a se appropiá sau uní; affectione, amore : *inclinationea coperimentului casei; a avé inclinatione spre una persona; a avé inclinatione spre unu lucru; am lassatu inclinationile puerili; sunt unii, alle caroru inclinationi nu se potu connósce; totu omulu si are inclinationile selle proprie; n'are inclinatione la studiu;* — co atâtu *inclinatione*, câtu si *inclinare*, *inclinatu*, etc., au si alte multe intellese, vedi la *inchinare*, *inchinatione*, *inchinatu*.

INCLINATU,-*a*, adj. part., **inclinatus, propensus**, propensu; plecatu, incoveiatu, indouitu.

* INCLITU,-*a*, adj., **inclitus**, illustru, insemnatu, renumitu, connoscutu.

INCLUDERE, *inclusi* si *inclusei*, *inclusu*, v., **includere**, acellu-asi cu *includere=inchidere*.

INCLUSIVU,-*a*, adj., contr. *esclusivu*, coprensu in celle precedenti.

INCLUSU,-*a*, adj. part., **inclusus**, inchisu.

INCO, adv., **adhuc**, vedi sí *inca*.

INCOCE, *incóci*, adv., **huc, horsum**, in acésta parte, in acésta directione; contr. *incollo*, in acea parte, in acea directione.

* INCOCTIONE, s. f., **incoctio**, ferbere in, cócere in.

* INCOERENTE, adj., **incohærens**, fora legatura, fora connessione, fora combinare; ce nu *coere*.

* INCOERENTIA, s. f., **incohærentia**, lípse de legatura, de connessione; desunire, divergentia, discrepantia; calitate de *incoerente*.

* INCOGITABILE, adj., **incogitabilis**, ce nu se póte cogitá.

* INCOGNITU,-*a*, adj., **incognitus**, neconnoscutu; *incognitu* in form'a ital. *incognito*, ca adverbiu, se dice despre persone, cari callatorindu in térra straina nu vreu se fia connoscute, sau din rationi particulari nu vreu se fia tractate dupo conditionea loru, si si ieau altu nume, sub care callatorescu; subst. : *a pastrá incognitulu*.

* INCOLA, s. m., **incola**, locuitoriu, abitatoriu.

* INCOLATU, s. m., **incolatus**; locuentia; abitatione unde-va afora de patria; tempulu câtu cine-va locuesce in altu locu.

* INCOLERE, v., **incolere**, a locuí; vedi *incola*, *incolata*.

INCOLLACIRE,-*escu*, **circumvolvere**, a face in forma de *collacu*, a incoveiá a infasciorá : *mi se incollacescu petiórele; sérpele se incollacesce; a si incollací cód'a pre crestetulu capului*.

INCOLLACIRE, s. verbale, **circumvolutio**, in t. s. verbului.

INCOLLACITU,-*a*, adj. part., **circumvolutus**.

INCOLLACITURA, s. f., effectulu actionei de *incollacire*, stare de *incollacitu*.

INCOLLO, *incollea*, adv., **illuc, illorsum**, in acea parte, in acea directione; prov. *a luá pre cine-va incollo*, a ride, *a si bate jocu de cine-va; mai incollo, mai incollea;* mai departe, mai tardiu; vedi *collo*.

INCOLORARE,-*ediu*, vedi *colorare*.

INCOLTIORARE, v., **angulare**; a face ceva in *coltiuri*, a taliá in coltiuri; a cóse in coltiuri.

INCOLTIORARE, s. verbale, **angulatio**.

INCOLTIORATU,-*a*, adj. part., **angulatus**.

INCOLTIORATURA, s. m., formatione de coltiuri.

INCOLTIRE,-*escu*, v., **germinare, germinascere**, a germiná, a dá germini, a dá *colti*, despre grâu sau alte plante candu puse ori semenate in pamentu, crépa si arrunca una forma de dente,

www.dacoromanica.ro

care este semnulu co plant'a s'a prensu, va cresce si va produce fructe; *a muscá cu colţii*, a prende cu dentii; a tormentá, a strimtorá, a adduce in ansietate, in incurcatura, (vedi *coltiu*, de unde *incoltire*).

INCOLTIRE, s. verbale, **germinatio, morsicatio;** in t. s. verbului.

INCOLTITU,-*a*, adj. part., **germinatus, morsus.**

INCOLTITURA, s. f., actulu de *incoltire*.

* INCOLUME, adj., **incolumis**, intregu, sanetosu, neviolatu, curatu.

* INCOLUMITATE, s. f., **incolumitas**, stare sau calitate de *incolume*.

INCOMARE,-*ediu*, **comare**, a pune, a face cóma; a accoperí, a pune coperitura la una casa, la unu muru, la unu edificiu.

INCOMATU,-*a*, adj. part., **comans, comatus.**

* INCOMBINABILE, adj., **quod combinari non potest**, ce nu se póte *combiná*,

*INCOMBUSTIBILE, adj., **quod comburi non potest**, ce nu se póte consume in focu.

* INCOMBUSTIBILITATE, s. f., calitate de *incombustibile*.

* INCOMMENSURABILE, adj., (**incommensurabilis**), ce nu se póte *mesurá* cu acea-asi mesura.

* INCOMMENSURABILITATE, s. f., (**incommensurabilitas**), calitate de *incommensurabile*.

INCOMMETTERE, v. refl., *a se incommette*, **audere**, a cutediá. Se aude si *incommetare*, cu ratione sau fora ratione, remâne a se decide.

INCOMMISCIBILE, adj., **incommiscibilis**, ce nu se póte ammestecá.

* INCOMMODARE,-*ediu*, **incommodare**, a causá *incommoditate*; a impedecá; a turburá, a supperá, a strimtorá.

* INCOMMODARE, s. verbale, în t. s. verbului.

* INCOMMODATU,-*a*, adj. part., **incommodatus.**

* INCOMODITATE, s. f., **incommoditas**, contr. *commoditate;* stare incommoda, neadjunsu, stricatione, damnu.

* INCOMMODU,-*a*, adj., **incommodus**, ce nu e *commodu* : neplacutu, supperatoriu, fastidiosu, molestu; ce nu póte serví cu facilitate; *omu incommodu*, uritiosu, importunu, fatigante, de nesufferitu.

* INCOMMUNICABILE, adj., **quod communicari nequit**, ce nu se póte communicá altui-a.

* INCOMMUTABILE, adj., **incommutabilis;** ce nu se póte *mutá*; stabile; *immutabile*.

* INCOMMUTABILITATE, s. f., **incommutabilitas**, ştare de *immutabile*.

* INCOMPARABILE, adj., **incomparabilis**, ce nu se póte compará cu altulu; *omu incomparabile*, care nu si afla parechia.

* INCOMPARABILITATE, s. f., (**incomparabilitas**), calitate de *incomparabile*.

* INCOMPATIBILE, adj., (it. **incompatibile**), **discrepans**, ce nu se unesce, ce nu suffere a fí cu altulu; contrariu : *functioni incompatibili*.

* IMCOMPATIBILITATE, s. f., (it. **incompatibilità**), **discrepantia**, calitate si natura de *incompatibile: incompatibilitatea officieloru*, cari dupo lege sunt de natura ce nu se potu uní in acellu-asi tempu in un'a si acea-asi persóna.

* INCOMPENSABILE, adj., (it. **incompensabile**), care nu se póte *compensá*.

* INCOMPETENTE, adj., **incompetens, ineptus, sine auctoritate, non legitimus**, care nu e competente; fora dereptu, fora cadere, care n'are poterea legitima de a tractá una causa : *foru incompetente*, la care citatulu nu e obligatu a se presentá.

* INCOMPETENTIA, s. f., **incompetentia, jurisdictionis dedefectus;** lipse de competentia.

* INCOMPLETU,-*a*, adj., **incompletus**, necompletu, imperfectu.

* INCOMPRENSIBILE, adj., **incomprehensibilis**, ce nu se póte *coprende*, ce trece preste intelligenti'a nóstra, necoprensu.

* INCOMPRENSIBILITATE, s. f., (it. **incomprensibilità**), stare si calitate de *incomprensibile*.

www.dacoromanica.ro

* INCOMPRENSU,-*a*, adj. part., **incomprehensus** si **incomprensus**, necoprensu.

* INCOMPRESSIBILE, adj., **quod comprimi non potest**, ce nu se póte *compreme*, ce nu se póte stringe prin appesare.

* INCOMPRESSIBILITATE, s. f., proprietatea unui corpu de a resiste compressionii, de a nu se poté reducé la volume mai micu prin *compressione*.

* INCONCESSIBILE, **inconcessibilis**; ce nu se póte *concede*, ce nu se póte iertá, neiertatu.

* INCONCILIABILE, adj., **quod conciliari non potest**, ce nu se póte conciliá, ce nu se póte uní, neimpacatu.

INCONDEIARE, si *incondeliare* v., (d'in *in* si *condeliu*), a descrie, in specie a descrie cu colóre negra, a descreditá.

INCONDEIATU, si *incondeliatu*,-*a*, adj. part., descreditatu.

* INCONDITIONATU,-*a*, adj., **sine conditione**, fora *conditione*, fora reserva, fora restrictione, *neconditionatu*.

* INCONFIDENTE, adj., **non confidens**, contr. *confidente*, lipsitu de confidentia, de incredere.

* INCONFIDENTIA, s. f., (it. **inconfidenza**), lipse de *confidentia*, contr. *confidentia*, neincredere.

INCONGIURARE, v., **circumdare**, a circundá; a devitá.

INCONGIURATU,-*a*, adj. part., **circumdatus**, circundatu; devitatu.

* INCONGRUENTE, adj., **incongruens**, contr. *congruente*, ce nu convine ce nu se adapta : *parti incongruenti*, disproportionate.

* INCONGRUENTIA, s. f., **incongruentia**, contr. *congruentia*, neconvenientia; disarmonia, disproportione.

* INCONGRUITATE, s. f., **incongruitas**, acellu-asi cu *incongruentia* : *multe incongruitati afli in limb'a acestui scriptoru*.

* INCONGRUU,-*a*, adj. **incongruus**, vedi *incongruente*.

INCONNOSCENTIARE, v., **notum facere**, a face connoscutu, a inscientiá, a adduce la connoscentia.

INCONNOSCENTIARE, s. verbale, adducere la connoscentia, inscientiare.

INCONNOSCENTIATU,-*a*, adj. part., addussu la connoscentia, inscientiatu.

INCONONARE, v., **coronare**, vedi *inconunare* si *incoronare* cu tóte derivatele selle.

* INCONSCIENTE, adj., **inconscius**; care nu are *conscientia*, fora conscientia; reu; blastematu; care n'are conscientia de sene, care nu se sente pre sene : *animalile facu multe fapte inconscienti*.

* INCONSCIENTIA, s. f., **inconscientia**, lipse de conscientia.

* INCONSCIU,-*a*, adj., **inconscius**; contr. *consciu*; care n'are conscientia despre ceva; care nu scie nimica despre ceva.

* INCONSECENTE, adj., **inconsequens**, care in vorbirile ori in actionile selle nu se confórma principieloru selle, care lucra sau vorbesce fora legatura, fora ordine.

* INCONSECENTIA, s. f., **inconsequentia**, lipse de *consecentia* in idee, in vorbe, in fapte, lipse de armonía cu senesi; actione, discursu fora legatura, fora regula, fora reflessione; *consecentia falsa*, contradictoria; *inconsecentia in portare*, portare necogetata.

* INCONSIDERANTE, adj., **inconsultus**, **imprudens**, care nu *considera*, nu cogita, usiorellu de mente.

* INCONSIDERANTIA, s. f., **inconsiderantia**, lipse de reflessione in vorbire sau in lucrare, imprudentia in discursu ori in portare.

* INCONSIDERATIONE, s. f., camu in acellu-asi sensu cu *incosinderantia*, inse *inconsideratione* se dice si pentru lipsea de stima.

* INCONSIDERATU,-*a*, adj., **inconsideratus**, **inconsultus**, imprudente, care face ceva fora *consideratione*, fora attentione, fora judecata : *omu inconsideratu*, omu care lucra fora judecata; inse si omu neconsideratu de cei alti ómeni.

* INCONSISTENTE, adj., (it. **inconsistente**), lipsitu de *consistentia*.

* INCONSISTENTIA, s. f., **inconsistantia**, lipse de *consistentia*.

* INCONSOLABILE, adj., **inconsolabilis**, care nu se póte *consolá*.

www.dacoromanica.ro

* INCONSOLATIONE, s. f., (it. **inconsolazione**), contr. *consolatione,* stare nemangaiata.

*INCONSOLATU,-*a,* adj., **inconsolatus,** nemangaiatu, tristu, amaritu.

* INCONSTANTE, adj., **inconstans,** contr. *constante,* scambatiosu, usioru la mente, vacillante.

* INCONSTANTIA, s. f., **inconstantia,** contr. *constantia,* mare levitate, usioretate de mente.

* INCONSTITUTIONALE, adj., **constitutioni adversus,** neconstitutionale, contrariu *constitutionei.*

*INCONSTITUTIONALITATE, s. f., calitate, fapta sau caracteriu de contrariu constitutionei.

* INCONSULTU,-*a,* adj., **inconsultus,** neconsultu, neconsideratu, temerariu, imprudente : *batalia inconsulta,* data fora consultare.

* INCONSUMMATU,-*a,* adj., **inconsummatus,** *neconsummatu,* neimplenitu, neessecutatu, neterminatu.

* INCONSUMPTIBILE, adj., ce nu se póte *consume,* durabile, nesecatu.

* INCONSUMPTU,-*a,* adj., **inconsumptus,** neconsumptu, ce dura, ce persiste inco, nesecatu, *inessauritu.*

*INCONSUETU,-*a,* adj., **inconsuetus,** ce n'a trecutu in consuetudine.

* INCONTAMINABILE, adj., **incontaminabilis,** ce nu se póte *contaminá,* ce nu se póte spurcá, petá, intiná; inviolabile.

* INCONTAMINABILITATE, s. f., stare sau calitate de *incontaminabile.*

*INCONTAMINATU,-*a,* adj., **incontaminatus,** *necontaminatu* nespurcatu, nepetatu, necorruptu.

* INCONTENTABILE, adj., **insatiabilis,** care nu se póte *contentá,* insatiabile, nesaturatu, nemultiannitu.

*INCONTENTABILITATE, s. f., **insatiabilitas,** calitate de *incontentabile;* nesatiu, nesaturare, nemultiannire, aviditate.

* INCONTENTU,-*a,* adj. **incotentus;** contr. *contentu,* neindestullatu.

* INCONTESTABILE, adj., (it. **incontestabile**), ce nu se póte *contestá,* ce nu se póte negá, disputá, contradice.

* INCONTESTABILITATE, s. f., calitate de *incontestabile.*

* INCONTESTATU,-*a,* adj., *necontestatu,* necontradissu.

*INCONTINENTE, adj., **incontinens,** desfrenatu, neinfrenatu, netemperatu, nemoderatu.

* INCONTINENTIA, s. f., **incontinentia,** contr. *continentia;* desfrenare, neinfrenare.

INCONTRA, prep., **contra, adversus;** vedi *contra.*

* INCONTRASTABILE, adj., **certus, minime dubius,** incontestabile, certu, nedisputabile, ce nu admitte disputa, controversia.

* INCONTROVERSIBILE si *incontroversu,* adj., **incontroversus;** vedi *incontestabile, incontrastabile.*

* INCONTURBABILE, adj., (it. **inconturbabile**), **non turbatus, non perturbatus,** *neconturbabile,* neturburatu, care nu se póte turburá, imperturbabile.

INCONUNARE, v., **coronare,** a pune conuna in capu; vedi si *incoronare.*

INCONUNATU,-*a,* adj. part., **coronatus,** ornatu cu conuna; vedi si *incoronatu.*

* INCONVENIENTE, adj., **inconveniens,** ce nu se covine; necovientiosu, necovenitu; indecente; necovientia, incommoditate; obstaclu, pedeca, disordine.

INCONVENIENTIA, s. f., **inconvenientia,** necovientia, lucru necovientiosu; indecentia, disordine, incommoditate.

*INCONVERTIBILE, adj., **inconvertibilis,** nestramutatu, nestramutabile; care nu se converte usioru; care nu se póte reduce la alte principie.

INCORAGIARE,-*ediu,* v., **addere animos,** a inspirá coragiu, a animá, a indemná, a imbarbatá; refl. *a se incoragiá,* a prende coragiu, a prende anima, a se animá etc.; **animos summere.**

INCORAGIARE, s. verbale, **fidentia, animatio;** imbarbatare; animare, indemnare : *artile si scientiele au mare lipsé de incoragiare.*

INCORAGIATORIU,-*tória,* adj. s., **animator;** care *incoragiédia,* indémna, ânima.

INCORAGIATU,-*a,* adj. part., **anima-**

www.dacoromanica.ro

tus, excitatus, incensus; ânimatu, escitatu, apprensu.

INCORDARE, *incordu* si *incordediu;* **tendere, intendere; chordam, fides intendere;** a intende, s. e., cordele la unu instrumentu : *a incordá arculu, viór'a, citar'a;* fig. a intende forte, a pune tóte poterile : *a si incordá mentea.*

INCORDARE, s. verbale, **nervorum distentio, rigor fidium, intentio;** in t. s. verbului.

INCORDATU,-*a,* adj. part., **tensus, extensus, nervis obrigescens,** cu córdele intinse : *omu incordatu,* ai cui nervi sunt rigidi.

INCORDATURA, s. f., effectulu incordarei; contractione morbósa a nerviloru, muschiloru.

INCORNARE si

INCORNORARE, *incornurare,-ediu,* v. a pune *córne,* a provedé cu córne; a dá lovitura cu córnele; a face in coltiuri, in ânghiuri; fig. a essagerá : *vorbe incornorate.*

INCORNORATU,-*a,* adj. part., provedutu cu córne, cu ânghiuri; fig. stupidu, imbecillu, stultu; inflatu, essaggeratu, superbu, ingonfatu; subst. *unu incornuratu,* uuu stupidu.

INCORONARE, *incoronu* si *incoronediu,* v., **coronare,** a pune *coróna* pre capu, a pune diadema, a orná, a incinge cu coróna, a inconuná; refl. *a se incoroná,* a se orná cu corona.

INCORONARE, s. verbale, **coronamen,** in t. s verbului.

INCORONATIONE, s. f., **coronatio, coronæ impositio,** actione de *incoronare.*

INCORONATU,-*a,* adj. part., **coronatus, corona redimitus,** ornatu cu corona.

* INCORPORABILE, adj., (it, **incorporabile**), de intellessu duplu si dubiu: 1. ca compusu d'in *corpu* si negativulu *in, incorporabile* = *necorporabile,* carui nu se póte dá corpu; 2. ca essitu directu d'in verbulu *incorporare,* coventulu *incorporabile* = care se pote *incorporá.*

* INCORPORALE, adj., **incorporeus. incorporalis,** fora corpu, immateriale, spirituale.

*INCORPORALITATE, s. f., **incorporalitas,** stare sau calitate de *incorporale;* immaterialitate; spiritualitate.

* INCORPORARE,-*ediu,* v., **in unum corpus regidere,** a uní, a legá, a impreuná mai multe corpuri, a preface, a redige mai multe corpuri intr'unulu : *a incorporá unu dominiu, unu statu, una térra,* a le uní cu altu dominiu, cu altu statu, cu alta térra; refl. *a se incorporá,* a se uní, a se adnessá; a luá corpu, a se immbraccá in corpu; a se mestecá.

* INCORPORARE, s. verbale, in t. s. verbului.

* INCORPORATIONE, s. f., actione de *incorporare.*

*INCORPORATU,-*a,* adj. part., **incorporatus.**

* INCORRECTETIA, s. f., stare si calitate de *incorrectu.*

* INCORRECTU,-*a,* adj., **incorrectus,** necorrectu, neindreptatu, inessactu, imperfectu, defectuosu, falsu.

* INCORRIGIBILE, adj., **incorrigibilis,** care nu se póte indreptá; inemendabile, indocile, obstinatu : *omulu acestu-a este incorrigibile,* **hic ad frugem corrigi non potest.**

*INCORRIGIBILITATE, s. f., (**incorrigibilitas**), stare, calitate de *incorrigibile,* impossibilitate, incapacitate de a se indreptá.

*INCORRUPTIBILE, adj., **incorruptibilis,** care nu e suppusu corruptionei, necorruptibile, nestricatiosu; puru, integru; care nu se lassa a fi sedussu prin donuri ori altu ce-va, spre a face ce nu se covine; care nu se cumpera, nu se vinde spre a lucrá contr'a detoriei selle.

INCORRUPTIBILITATE, s. f., **incorruptibilitas,** stare si calitate de *incorruptibile;* integritate, probitate, onestate, etc.

* INCORRUPTIONE, s. f., **incorruptio,** contr. *corruptione;* vedi *incorruptibilitate.*

* INCORRUPTU,-*a,* adj., **incorruptus,** *necorruptu,* nestricatu, care nu se lassa a se *corrupe;* integru, probu, onestu, curatu, immaculatu, puru, justu.

INCORTINATU,-*a,* adj., **aulaeis circumdatus,** circumdatu cu *cortine;* cortinatu, provedutu si ornatu cu *cortine.*

www.dacoromanica.ro

INCOSCRIRE si *incuscrire,-escu,* v., (d'in *in* si *coscru* sau *cuscru*), **affinitate jungere;** refl. *a se incoscrí,* **affinitate jungi;** a intrá cu cine-va in legatura de affinitate, de *coscría,* a se coscrí.

INCOSCRIRE si *incuscrire,* s. verbale, **affinitas.**

INCOSCRITU si *incuscritu,-a,* adj. part., **affinitate junctus,** coscritu.

INCOTRAU, adv., (d'in **in, contra, ubi**), **quorsum,** in ce directione? in ce parte? prov. *a nu avé incotràu,* a nu poté altramente, a nu se mai poté oppune, a fi constrinsu de a merge pre ací, de a lucrá asiá; *a scí care incotràu,* a se connósce, a se precepe;—*incotràu-va,* in óre-care parte; vedi si *co.*

INCOVEIARE, v., (d'in **in, con, viere**), **flectere, inflectere, sinuare, curvare,** a plecá, a curbá, a strambá, a arcá, a incurbá.

INCOVEIARE, s. verbale, **flexio, sinuatio, incurvatio;** in t. s. verbului.

INCOVEIATU,-*a,* adj. part., **flexus, inflexus, curvatus, sinuatus,** curbatu, plecatu, arcatu.

INCOVEIATURA, s. f., **flexura, curvatura,** *incoveiatur'a petiorului la genunchiu.*

INCOVEIOSU,-*a,* adj., **flexibilis,** ce *se incoveia usioru,* flessibile.

INCOVIENTIARE si *incuvientiare,* (contrassu d'in *inconvenientiare*),-*ediu,* v., **probare, approbare,** a approbá.

INCOVIENTIARE si *incuvientiare,* s. verbale, **approbatio,** approbare, approbatione.

INCOVIENTIATU si *incuvientiatu,-a,* adj. part., **probatus, approbatus,** approbatu.

* INCREATU,-*a,* adj., **non creatus, æternus;** necreatu, eternu.

INCREDERE, v., **credere, concredere, fidere, committere;** a lassá ceva in boua credentia altui-a; refl. *a se increde,* a crede cui-va, a se lassá pre bona credenti'a cui-va; *a se increde sie-si* sau *in sene,* a se redimá pre sene insusi; *a se increde in domnedieu,* a si pune credenti'a in domnedieu.

INCREDERE, s. verbale, **fiducia, confidentia,** in t. s. verbului; si in reu: summetía, presumptione; *increderе in sene,* convingere de propriele selle poteri; *increderе preste mesura,* credulitate órba; *omu de increderе,* pre a carui onorabilitate te poti basá, carui se potu increde lucrurile celle mai delicate si celle mai secrete; *locu de increderе,* unde se potu dá copillii la invetiatura si educatione cu tóta securitatea.

INCREDENTIARE,-*ediu,* v., **credere, concredere, fidere, committere; certiorem facere, persuadere,** a increde, a concrede, a dá unu lucru pre bona credentia cui-va; a assecurá pre cine-va despre ce-va; a lu face se créda, a lu persuade, a lu face certu; refl. *a se incredentiá,* a se convinge, a se assecurá; a se logodí: *fii'a lui Petru s'a incredentiatu cu fiiulu lui Antoniu; i am incredentiatu tóta averea mea,* i am lassatu in grige totu ce am; asiá si: *i am incredentiatu educationea, crescerca copiiloru mei; te potu incredentiá co este addeveratu; am cercatu se lu incredentiediu; sum deplenu incredentiatu.*

INCREDENTIARE, s. verbale, **fiducia; confidentia, persuasio,** assecurare, persuasione, convictione, certitudine, logodire.

INCREDENTIATU,-*a,* adj. part., **concreditus, commissus; persuasus, tutus, securus,** securu, convinsu, assecuratu, persuasu; datu pre credentia, lassatu in grigea cui-va, depusu, etc.

* INCREDIBILE, adj., **incredibilis,** ce nu se pote crede, ce este difficile de a se crede; estraordinariu, de necredutu.

*INCREDIBILITATE, s. f., **incredibilitas;** calitate de *incredibile;* ce face a nu se poté crede unu lucru.

* INCREDULITATE, s. f., **incredulitas;** contr. *credulitate,* calitate de incredulu, necredentia.

* INCREDULU,-*a,* adj., **incredulus;** care nu crede sau numai cu greu crede; subst. *unu incredulu: pre increduli nu i poti convinge.*

INCREDUTU,-*a,* (cu *d* sibilaute), adj. part., **concreditus, commissus; confidens,** ce s'a datu cui-va pre credentia; care prea multu se increde in sene.

INCREMENIRE,-*escu,* v., **stupere,**

www.dacoromanica.ro

obstupere; a devení ca *cremenea*. a remané inlemnitu, a fi supprensu de mirare, a se speriá; a ammortí : *am incremenitu d ce am vedutu.*

INCREMENIRE, s verbale, **stupor.** in t. s. verbului.

INCREMENITU,-*a*, adj. part., **stupefactus.**

* INCREMENTU, pl.-*e*, **incrementum,** accrescementu, augmentu, crescere, sporire, marire, progressu.

INCRESTARE, v., **incidere,** a face *creste,* a face semne, *a crestá,* a insemná : *a increstá pre vergella dillele de lucru, incrésta-ti-ua pre fronte,* tine mente; — *incresture,* dice mai multu de catu simplulu *crestare.*

INCRESTARE, s. verbale, **incisio,** in t. s. verbului.

INCRESTATU,-*a*, adj. part., **incisus.**

INCRESTATURA, s. f., resultatu allu actionei de *increstare.*

INCRETIRE,-*escu,* v., **crispare, rugare, corrugare, rugas facere, rugosum facere, contrahere, adstringere; corrugari;** a face *cretiu,* a reduce in *cretie;* a pune, a trage in cretie; a contrage; a adstringe : *a increti frontea, unu vestimentu, perulu,* etc.; *annii i au incretitu frontea,* a imbetranitu; — *a se increti; i s'a incretitu faci'a, frontea de amarurile ce a sufferitu; ce te incretiesci asiá?* ce cauti asiá uritu, asiá meniosu?

INCRETIRE, s. verbale, **incrispatio,** in t. s. verbului.

INCRETITU,-*a*, adj. part., **crispatus, rugatus, corrugatus, rugosus.**

INCRETITURA, s. f., stare de *incretitu,* ceva *incretitu.*

* INCRIMINARE,-*ediu,* v., (d'in **in** si **crimine**), **culpare, insimulare, incusare,** a accusá pre cine-va de una crime, a imputá unu lucru de crime, fiendu mai vertosu vorb'a de culpe ce nu su addeverate sau cellu pucinu nu su probate : *a se incrimină unulu pre altulu,* a si face imputari reciproce.

* INCRIMINARE, s. verbale, **culpatio, insimulatio,** accusare, imputare, imputatione.

* INCRIMINATIONE s. f. actione de *incriminare.*

* INCRIMINATU,-*a*. adj. part., **culpatus, insimulatus.**

INCRUCIRE,-*escu,* **decussare,** a pune in *cruci* a pune ceva in forma de cruce, in forma de x; refl. *a se incruci.*

INCRUCIRE, s. verbale, **decussatio,** in t. s. verbului.

INCRUCISIARE,-*ediu*. v., a pune crucisiu, a merge crucisiu.

INCRUCISIATU,-*a*. adj. part., **decussatus,** oppusu crucisiu.

INCRUCISIU,-*a*. adj., (d'in *in* si *crucisiu*). Radecin'a verbului *incrucisiare* si a part. *incrucis atu.*

INCRUDELIRE, vedi *incrudire.*

INCRUDIRE,-*escu,* v., **sævire, crudescere,** a deveni crudu, crudele, sel baticu.

INCRUDIRE, s. verbale, **crudelitas, immanitas, feritas.**

INCRUDITU,-*a*. adj. part., **sævus, exasperatus.**

INCRUNTARE, v., **cruentare,** a intinge in sange, a sangerá; a implé, a se implé de sange; a cautá asupr'a cui-va cu reu, aspru, selbaticu : *a ncruntá mânile in sangele innocentiloru; a incruntá ochii, a incruntá d'in sprincenie,.*

INCRUNTARE, s. verbale, **cruentatio,** in t. s. verbului.

INCRUNTATU,-*a*. adj. part., **cruentatus.**

INCRUSTARE,-*ediu,* v., **incrustare,** a imbraccá, a accoperi, si in speciale, a accoperi ca cu una *crusta; a se incrustá,* a intrá si a se infige.

INCRUSTARE, s. verbale, **incrustatio,** in t. s. verbului.

INCRUSTATIONE, s. f., **incrustatio,** actione de *incrustare* si effectu allu acestei actioni : *incrustatione este si scorti'a petrósa ce se face in ape asupr'a unoru corpuri.*

INCRUSTATU,-*a*, adj. part., **incrustatus.**

INCRUSTATURA, s. f., **tectorum incrustatio;** incrustatione; marmore merunta, sau alta assemene materia redussa in buccati spre a adorná ceva.

* INCUBARE, v., **incubare,** (vedi *cubare*); a stá colcatu pre ceva, a nu se

www.dacoromanica.ro

miscá de pre ceva; a persis e in ceva; a clocí ceva; a urdí, a prepará cu mare diligentia si incordare de poteri.

* INCUBATIONE, s. f., **incubatio**, actione de *incubare*.

* INCUBATORIU,-*toria*, adj. s., **incubator**, care *incuba*

* INCUBATU,-*a*, 1. part. **incubatus**, colcatu; 2. subst. **incubatus**,-*us* : *incubatulu gallineloru*.

* INCUBATURA, s. f., **incubatio**, actione de *incubare*, cumu si tempu câtu tine ea.

* INCUBITARE, v , **incubitare**, a incubá cu persistentia.

* INCUBITU, pl.-*e*, **incubitus**, actione de *incubare*, positione a cellui ce *incuba*; tempu de incubare : *incubitulu passeriloru*.

* INCUBU, s. m., **incubus**, grea appesare pre peptu in somnu, (fr. **cauchemar**, germ. **alp**) : *di po cred nti'a popularia incubulu ar fi unu geniu reu unu spiritu necuratu*.

* INCUDE, s. f., **incus**, instrumentu pre care faurulu rédima ferrulu de *incusu*, (vedi si *incudere*).

* INCUDERE, *incusi* si *incusci*, *incusu*, v., a bate cu potere, a bate in speciale ferrulu de lucratu, si de ací, a lucrá, a fanrí.

1 INCUIARE si *incuniare*,(vedi *cuniu*, d'in care *in-cuniare*) v., **claudere, includere, obserare**; a inchide cu *cuiu*, cu chiaue, cu locatu etc.; *a se incuiá*, **alvum habere obstructam** *a se incuia la pantece; a se incuiá la pisiatu*=**dysuria, stranguria.**

2 INCUIARE si *incuniare* (vedi 1 *incuniare*), s. verbale, **inclusio, obseratio**, in t. s. verbului.

INCUIATORIA, s. f, vedi *incuiatoriu*.

INCUIATORIU si *incuniatoriu -toria*, adj. s., **obserator, constipator** vel **constipatorius**; care *incuia : mancari incuiatorie*; — s. f., *incuiatoria* = *incuiatore*, instrumentu de *incuiare*=**sera.**

INCUIATU si *incuniatu*, (vedi 1 *incuiare*),-*a*, adj. part., **clausus, occlusus, inclusus, obseratus; tenesmo laboraus, stranguriosus.**

INCUIATURA si *incuniatura*, s.f., **obseratio, constipatio**; resultatu allu *incuiarei*.

INCUIBARE si *incubiare*, v., **nidulari, nidificare nidum struere**; a face *cuibu*, a si construí cuibu, a pune ca in cuibu; refl. *a se incuibá*, a se assediá, a se intrude, a se introduce, a se stabilí unde-va; fig *s'a incuibatu reulu intre ei*, s'a inradecinatu tare.

INCUIBARE si *incubiare*, s. verbale, in t. s. verbului.

INCUIBATU si *incubiatu*,-*a*, adj part., **nidificatus.**

INCULPABILE , adj., **inculpabilis**, contr *culpabile*, care nu póte fiinculpatu, care nu e culpabile.

INCULPARE, v., **inculpare**, a accusá pre cine-va de una culpa;—*a inculpá*, si *a accusá*, sunt synonyme; *a inculpá* inse insemna proprie a implicá, a incurcá, a mestecá pre cine-va in una fapta rea; *a accusá* in sensu rigorosu insémna a denunciá, a prefacia si a adduce pre cine-va inaintea judecatii.

INCULPARE, s. verbale, **culpatio**, in t. s. verbului.

INCULPATIONE, s. f., **culpatio**, actione de *inculpare*.

INCULPATORIU, *toria*, adj. s., care *inculpa*.

INCULPATU,-*a*, adj. part., **culpatus**, accusatu; inse si cu sen ulu negativu, **inculpatus**=*n inculpatu* sau care *nu se pote inculpa*.

* INCULTU,-*a* adv , **incultus**, fora cultura.

* INCUMBENTIA, s f, (it **incumbenza**), **munus**, detoria.

* INCUMBERE, v. n , **incumbere**, a se colcá pre ceva, a se lassá spre ce-va, a se pune cu peptulu, a se dá la ce va, a si pune tóte poterile la ce-va . *a incumbe studieloru; mie mi incumbe probationea* pre mene cade ca sarcina, ca detoría.

INCUMMETARE, v., **udere**, vedi *incommettere* .

INCUNGIURARE, v., vedi *incongiurare*.

INCUNUNARE, v., **coronare**, vedi *inconunare* si *incoronare*.

* INCURABILE, adj., **incurabilis**, ce

www.dacoromanica.ro

nu se póte vendecá, fora remediu : *morbu, defectu, passione incurabile.*

* INCURABILITATE, s. f., **incurabilitas**, stare de *incurabile.*

INCURAGIARE, vedi *incoragiare.*

INCURBARE, etc., vedi *incurvare.*

INCURCARE, v., **implicare, intricare, turbare, perturbare, confundere**; a implicá, a intricá, a confunde; a impedecá; a ammestecá, a ratecí; refl. *a se incurcá*, a se impedecá; a vení in confusione; *a se incurcá in vorbire*, a balbutí, a vorbí fora intellessu; *a se incurcá in detorie; ce incurci?* de ce nu spui dreptu? *ce te incurci cu atâtu-a?* ce vrei se incepi numai cu atâtu de pucinu? *i se incurca limb'a dupo prandiu*, a beutu prea multu la mésa.

INCURCARE, s. verbale, **implicatio, intricatio, perturbatio, confusio**; in t. s. verbului.

INCURCATORIU,-*tória*, adj. s., **implicans**, etc., care *incurca.*

INCURCATU,-*a*, adj. part., **implicitus, perturbatus**, implicatu, complicatu.

INCURCATURA, s. f., **confusio**, confusione, labirintu, franc. **pêle-mêle.**

INCURGERE, v., vedi *incurrere, incursare.*

* INCURIA, s. f., **incuria**, negrigentia, negligentia.

INCURRERE, *incursi* si *incursei, incursu*, v., **incurrere**; a curre in : *incurru apele fluviiloru in mare*; a intrá cu impetu si violentia : *barbarii incurru in terrele nostre*; si cu obiectu fora în : *Turcii incursera terr'a.*

INCURSARE, v., **incursare**, ca intensivu sau iterativu d'in *incurrere, incursare* = a *incurre* cu furia, a *incurre* continuu.

INCURSATIONE, s. f., **incursatio**, actione de *incursare*, desa si furiosa *incursione.*

INCURSATORIU,-*toria*, adj. s., care *incursa.*

INCURSIONE, s. f., **incursio**, invasione, irruptione, intrare de inimicu in térra.

INCURSORIU,-*soria*, adj. s., **incurreus**, care *incurre.*

INCURSU, 1. part., **incursus** : *ostile incurse*; 2. subst. **incursus,-us** : *incursulu ostiloru.*

INCURSURA, s. f., actione si resultatu allu actionei de *incurrere : incursura de numerose fluvie in acea parte a marei.*

INCURVARE si *incurbare*, v., **incurvare**; a strâmbá, a incoveiá, a indouí; refl. *a se incurbá*, a se strambá.

INCURVARE, s. verbale, **incurvatio**; in t. s. verbului.

INCURVATU,-*a*, adj. part., **curvus**, strâmbu, incoveiatu.

INCUSARE, vedi *accusare*, de care inse *incusare* differe, nefiendu asiá de solenne.

INCUSCRIRE,-*escu*, v., **affinitate jungere**, vedi *incoscrire* cu derivatele selle.

* INCUTERE, *incussi* si *incussei, incussu*, v., **incutere**, a dá in, a bagá in; contr. *scotere.*

INCUVIENTIARE, v., **approbare**, vedi *incovientiare* cu derivatele selle.

* INDAGARE, v., **indagare**, a cercetá, a investigá, a cautá ceva cu de ammeruntulu.

* INDAGARE, s. verbale, **indagatio**, cercetare, cautare.

* INDAGATIONE, s. f., **indagatio**, actione de *indagare.*

* INDAGATORIU,-*toria*,-*trice*, **indagator, indagatrix**; cercetatoriu, cautatoriu.

* INDAGATU,-*a*, adj. part., **indagatus**; cercetatu, cautatu.

* INDAGINE, s. f., **indago, indages**; cercetare minutiosa, indagatione.

INDAPARE, v., **dapiuare**, a dá multu de mancare; refl. *a se indapá*, a mancá multu. Se confunde cu *indopare.*

INDAPATU,-*a*, adj. part., **dapibus saturatus**, saturatu.

INDATA, adv., **mox, illico, confestim, actutum, protinus, statim, continuo, extempio, cito, subito, repente, quamprimum**; numai de câtu, in momentu, intr'unu minutu; câtu mai currendu; *indata ce*, conj. **ut primum.**

INDATINARE, *indatinu* si *indatinediu*, v., **assuefacere**, a dedá, a deprende; refl. *a se indatiná*, **assuescere**, a se dedá, a se deprende.

www.dacoromanica.ro

INDATINATU,-*a*, adj, part., **solitus, consuetus, usitatus.**

* INDECENTE, adj., **indecens**, necovientiosu.

* INDECENTIA, s. f. **indecentia**, fapta contr'a *decentiei*, necovientia.

* INDECISU,-*a*, adj., **non diremptus**, nedecisu.

* INDECLINABILE, adj., **indeclinabilis**; ce nu se pote *declinâ*, nedeclinabile; ca term. de gramm. *vorbe nedeclinabili*, cari nu admittu declinatione.

* INDECLINABILITATE, s. f., term. de gramm. calitatea cuventeloru *indeclinabili*.

* INDECORU,-*a*, adj., **indecorus**, necovientiosu, uritu.

* INDEFECTIBILE, adj., **indefectus**, care nu pote *incetâ*, nu pote perí.

* INDEFICIENTE, adj., **indeficiens**, care nu incéta, durabile, continuu, perpetuu.

* INDEFICIENTIA, s. f., **abundantia**, abundantia; durabilitate.

* INDEFINIBILE, adj., **quod definiri non potest**, ce nu se pote *defini*, ce nu se póte marginí, terminá, determiná, esplicá.

* INDEFINITU,-*a*, adj., **indefinitus, non definitus, nullis rationibus definitus**, nedefinitu, nedeterminatu; alle carui margini nu se determina: *tempu, numeru, linia, spatiu indefinitu; nume, pronume, verbe, participiu* etc. *sunt indefinite*, candu aceste-a esprimu una idea vaga ori generale, si se ieau in sensu nedeterminatu, in sensu incertu.

* INDELEBILE, adj., **indelebilis**; ce nu se pote sterge, nestersu.

* INDELICATETIA, s. f., lipse de *delicatetia*, nedelicatetia.

* INDELICATU,-*a*, adj., **non delicatus**, nedelicatu.

INDELUNGARE, v., **prorogare, amovere, removere, elongare, differre, proferre**; a prolungá, a prorogá, a trage in lungu; a allungá; a intardiá; a tramandá, a ammená d'in di in di; a departá de unde-va.

INDELUNGARE, s. verbale, **amotio, remotio, elongatio, dilatio; prorogatio, prolatio**, in t. s. verbului.

INDELUNGATU,-*a*, adj. part., **amotus, remotus**, etc.

INDELUNGU,-*a*, adj., **longus, longiquus, diuturnus**, ce tine, ce dura lungu tempu. *In de lungu* proprie e adverbiu compusu, cumu se intellege d'in frasile: *a ammená in de lungu, a durá prea in de lungu.*

INDEMANA, adv. (d'in *in-de-mana*), **apte, commode**; commodu: *nu mi e indemana. ti sta la indemana.*

INDEMANARE, v., **commodum facere**, a face *indemana*, a fi utile, a face servitiu, a prestá adjutoriu, a succurre; a adaptá, a accommodá, a adjutorá; *a se indemaná*, a avé tempu, otiu, potere abilitate: *nu me indemanediu a ti face ce mi ceri.*

INDEMANARE, s. verbale, **commodum, commoditas, facilitas**, commoditate, facilitate, abilitate; potentia; otiu.

INDEMANATICU,-*a*, adj., **commodus, aptus, dexter**; commodu, aptu, abile, destru, paratu, promptu la servitu, prevenitoriu.

INDEMNARE, v., **impellere, incitare, exstimulare, permovere, adhortari, cohortari**; a dá impulsu, a escitá, a animá, a attitiá, a incoragiá; a consiliá, a miscá; refl. *a se indemná la lucru; candu siede la mesa cu mai multi, se indemna si ellu a mancá.*

INDEMNARE, s. verbale, **impulsus, impulsio, incitatio, exstimulatio, permotio**; impulsu, impulsione, incitatione, stimulatione, *indemnu*, incoragiare: *nu asteptá atata indemnare.*

INDEMNATU,-*a*, part. verbului *indemnare*; **impulsus, incitatus, exstimulatus, permotus**; animatu, incitatu, instigatu, etc.

INDEMNISARE, v., **indemnem reddere**, a desdamná, a respunde cuiva damnulu ce a sufferitu.

INDEMNISARE, subst. verbale.

INDEMNISATIONE, s. f., **indemnitas**, actione de *indemnisare*.

INDEMNISATU,-*a*, adj. part., **indemnis**, desdamnatu.

INDEMNITATE, s. f., **indemnitas; indignitas**, scapare de damnu, indemnisatione; actulu prin care se promitte in-

www.dacoromanica.ro

demnisatione; 1. In jurisprudenti'a feudale: *indemnitate*, pretiulu ce personele in possessione de averi de mana morta respundu domn lui la occ sioni de mutatione. 2. *Indemnit te* actu prin care representantii nationei disculpa preg i-bernu de cevafacutu fora leg sau contra lege: *votu de indemnitate*.-in fine, 3.; *indemnitate*—indignitate, fapta nedemna.

1 INDEMNU, pl.-*uri*, **causa, incitamentum, ratio movendi;** motivu incitamentu, ratione: *indemnulu ce m'a m'scatu se f cu acesta-a.*

2 INDEMNU.-*a*, adj., **indignus,** vedi *indignu* si *nedemnu.*

* INDEMONSTRABILE, si *indemostrabile*, adj. **indemonstrabilis,** ce nu se pote *demonstrá*, arretá, esplicá, documentá.

* INDEPENDENTE, adj. **independens,** care nu *depende* dela una persona sau de la unu lucru: *poporu nat one, terra independente; spiritu independente*, care nu se lassa domní de volienti'a altui-a

* INDEPENDENTIA, s. f., **(independenti),** starea unui ce *independente*; facultatea de a lucrá dupo voli'a propria, starea unui poporu nesuppusu gubernului, armeloru, volientiei altui oporu ori rege: *a proclamá independenti'a terrei, nationei patriei: a descrie bellulu de independentia a poporului romanu.*

INDEPLENIRE -*escu*, v., **complere, adimplere, terminare, finire;** a deplení, a completá, a terminá, a finí, a effectuá, a essecutá, a realisá: *a se indeplení*, a se intemplá, a se adduce la *indeplenire.*

INDEPLENIRE, s verbale, **completio,** in t s verbului.

INDEPLENITORIU, *toria* adj., **completor,** care *indeplenesce.*

INDEPLENITU.-*a* adj pa t, **completus;** deplenitu.

INDERECTARE si *ind reptare*, vedi *indreptare* si derivatele selle.

INDERETRICESCE, adv., **pertinaciter, contumaciter, obstinate,** in modu pertinace, in modu obstinatu, in modu renitente, cu renitentia.

INDERETRICÍA, (reu *inderetnicia*), s f., **pertinacia, contumacia, obstinatio, pervicacia,** calitate sau fapta de *inderetricu: cu greu poti invinge inderetrici'a ace.tui omu.*

INDERETRICIRE,-*escu*, v. refl., **refragari, adversari, reniti, resistere; contumacem se extribere, repugnare;** a se oppone, a se arretá pertinace, obstinatu, renitente; a resiste; a fi contrariu.

INDERETRICIRE, s. verbale, **contumacia, pervicacia, pertinacia, obstinatio, cerebrositas,** in t. s. verbului.

INDERETRICITU,-*a*, adj. part., **renitens.**

INDERETRICU,-*a*, adj., (reu *inderetnicu;* it. **ritroso;** fr. **rétif**), **pervicax, pertinax, contumax, obstinatus;** care in locu de a merge inainte da *inderetru;* de ací, obstinatu, indocile, rebelle, renitente. recalcitrante, pertinace, etc.

INDERETRU, adv., **retro, retrorsum,** inapoi; *a dá inderetru*, a restituí; *a se dá inderetru*, a retrogradá; a se intorce, a esitá: *orologiulu a remasu inderetru*, intardia, a intardiatu; ca prepositione impropria *inderetru* admitte articlulu: *inderetrulu casei, d'inderetrulu casei, inderetrulu nostru, d'inderetrulu nostru*, etc. Pentru celle alte compuse analoge, vedi *retro* si *retru.*

INDESARE, v., **densare, condensare, spissare, comprimere,** a compreme, a stringe, a pune desu un'a longa sau preste alt'a: *a se indesa*, a se intrude, a se impinge unulu intr'altulu, a se stringe, a se mestecá: *aindesá granulu in sacci; a indesá caciull'a in capu; toti se indesa la mancare si fugu de lucru.*

INDESARE, s. verbale, **compressio, densatio, condensat'o,** in t. s. verbului.

INDESATU,-*a*, adj. part., **densatus, compressus,** massivu, compactu, tare: *omu indesatu, vorba indesata*=**dictum pressum, vox pressa;** *verdia indesata,* **crambe densa, brassica densa;** *saccu indesa u.* **saccus refertus.**

INDESIRE,-*escu*, v., cu sensu pucinu diversu de precedentele *indesare: a indesi cu venirea*=**ventitare,** oppusu la: *a rari cu venirea.*

* INDESCRIPTIBILE, adj., **indescriptibilis,** ce nu se pote descrie.

INDESERTU, adv., (compusu d'in *in*

www.dacoromanica.ro

si *desertu*, si mai bene ar fi a se scrie despartitu in elementele selle : *in desertu*), **frustra, inaniter, in assum.**

* INDESTRUCTIBILE, **quod dirui non potest**, ce nu se pote distruge : *essenti'a lucruriloru este indestructibile.*

* INDESTRUCTIBILITATE, s.f., starea sau calitatea de *indestructibile.*

INDESTULLARE, *-ediu*, v., **satisfacere, contentum reddere**; a dá destullu, a procurá destullu, a face destullu, a satisface, a contentá; a saturá, a nutrí.

INDESTULLARE, s. verbale, **saticitas, sufficientia, satisfactio**, in t. s. verbului.

INDESTULLATORIU, *-toria*, adj., **sufficiens**, care indestulla, impaca, satura, etc.

INDESTULLATU, *-a*, adj. part., **contentus, sufficienter provisus**, care are destullu.

INDESTULLIRE *-escu*. vedi *indestullare* cu derivatele selle.

INDESTULLU, *-a*, adj., vedi *destullu.*

INDESUIRE, *-escu*, vedi *indesare*, de care differe cu intellessulu in frasi ca : *a se indesuí intr'unu coltiu de gardu.*

* INDETERMINABILE, adj., **indeterminabilis**, ce nu se pote determiná, definí.

* INDETERMINATIONE, s. f., **cunctatio, animi fluctuatio**, dubietate, incertitudine, irresolutione.

* INDETERMINATU, *-a*, adj., **indefinitus, non definitus, incertus**; ce nu are certe margini sau termini, indefinitu, nemarginitu; dubiosu, incertu, indoiosu, indecisu, irresolutu. In geometria sau mathematica, *problema indeterminata*, carei se potu dá mai multe solutioni; *cantitate indeterminata*, care nu are certe si determinate margini.

INDETORARE, *-ediu*, v., **obligare, obstringere, ære alieno obstringere; debita contrahere, officium præstare, gratiam habere**; a obligá, a impone obligationi, a constringe, a fortiá : *a indetorá pre cine-va a face ceva; a se indetorá*, a se obligá, a face detorie; a se impromutá; a se legá, a respunde pentru cineva; *lucrurile me indetoredia a m rge in cetate; sum indetoratu prin promissionile melle; ti remaniu tar indetoratu.*

INDETORARE, s. verbale, **obligatio**, in t. s. verbului.

INDETORATU, *-a*, adj. part., **obligatus, obstrictus.**

INDETORIRE, *-escu*, v., vedi *indetorare.*

* INDEVOTIONE, s. f., **indevotio**, lipse de *devotione.*

* INDEVOTU, *-a*, adj., **indevotus**, fora devotione, irreligiosu.

* INDIANA, s. f., specia de pandiá.

* INDIAVOLIRE, si *indiabolire, -escu*, v., vedi *indracire.*

* INDICABILE. adj., **indicabilis**, ce se pote *indicá*, ce se pote *arretá.*

* INDICARE, v., **indicare**, a arretá, a insemná, a inscientiá, a declará, a annuntiá, a divulgá, a publicá : *pre candu e indicata sedenti'a, adunarea?*

* INDICARE, s. verbale, **indicatio**, in t. s. verbului.

* INDICATIONE, s. f., **indicatio, demonstratio**; actione prin care se indica; arretare, semnu, indiciu.

* INDICATIVU, *-a*, **indicativus**, care are poterea de a *indicá*, prin ce se indica, se arreta ce-va.

* INDICATIVU, s.m., in grammatica, modulu prin care se indica directu lucrarea unui verbu.

* INDICATORIU, *-toria*, adj. s., **indicator**, care arreta, care indica; arretatoriu.

* INDICATU, *-a*, adj. part., **indicatus**, arretatu.

* INDICE, s. m., **index**, care arreta, arretatoriu; tabla, elencu, conspectu, registru, scara, catalogu; repertoriu de carti; *degetul i arretatoriu inco se dice indice; unu arcu, sagetta, mana care se pote invertí spre a arretá ce-va inco se numesce ind'ce; congregatione de indice, se numesce in Rom'a congregationea care pr veghiedia censur'a cartiloru si registredia intr'unu indice cartile opprite:* de ací, *carte pusa la indice*, condemnata; asiá si : *omu pusu la indice.*

* INDICERE, *indicu. indissi* si *indissei, indissu* si *indictu*, v., **indicere**; a intimá, a annuntiá, a declará : *a indice bellu; a indice adunare.*

www.dacoromanica.ro

* INDICIBILE, adj., **ineffabilis, inenarrabilis, indictus,** nespusu, ce nu se pote spune.

* INDICIU, pl.-*ie*, **indicium, argumentum,** semnu, argumentu; inceputulu probei, proba necompleta, nedeplena; semnu apparente si probabile co unu lucru essiste; symptoma; conjectura, presumptione, care pote fi falsa, dero care cellu pucinu are caracteriulu de verosimilitate.

* INDICULU si *indicellu*, s. m., **indiculus,** deminutivulu de la *indice;* indice micu.

INDIECIRE,-*escu*, v., (d'in *in* si *diece*), **decuplare,** a face de diece ori atâtu câtu a fostu mai inainte.

INDIECITU,-*a*, adj. part., **decuplus.**

INDIEIRE,-*escu*, v., (d'in *in* si *dieu*), **deum facere, inter deos referre;** a face dieu, a pune intre diei, a deificá, a glorificá, a inaltiá peno la ceru.

INDIEIRE, s. verbale, **apotheosis,** in t. s. verbului.

INDIEITU,-*a*, adj. part., **deus factus, divus;** fig. *nu ti credu se fii indieitu*, sub neci una conditione.

* INDIFFERENTE, adj., **indifferens, in neutram partem inclinans;** care sente, déro nu e miscatu, si pentru acea-a nu se pleca neci intr'una parte neci intr'alt'a; neci caldu, neci rece; neci bonu neci reu; nepesatoriu, fora interesse, nesentitoriu, etc.: *lucruri indifferenti; omu indifferente,* pre care nu lu interessa mai multu unu lucru de câtu altulu; care n'are mai multa inclinatione spre ceva; *suffletu indifferente*, nesentitoriu; *numai indifferentii potu judecá asiá.*

* INDIFFERENTIA, s. f., **indifferentia;** starea animei care nu se pleca neci intr'una parte neci intr'alt'a, starea omului *indifferente;* nesentire, recire.

* INDIGENARE, v., **civitate donare,** a face *indigenu*, a dá dreptulu de indigenu, a naturalisá, a impamentení.

* INDIGENATU,-*a*, adj.part., **civitate donatus,** reconnoscutu ca indigenu; naturalisatu, impamentenitu.

* INDIGENATU, s. m., calitate sau stare de *indigenu*, naturalisatione.

* INDIGENTE, adj., **indigens,** lipsitu, miseru, pauperu.

* INDIGENTIA, s. f., **indigentia,** stare de indigente.

* INDIGENU,-*a*, adj., **indigena si indigenus,** nascutu in acea terra; pamenteanu.

* INDIGESTIBILE, adj., **indigestibilis;** ce nu se pote *digere*, greu de mistuitu.

* INDIGESTIONE, s. f., **indigestio;** stare a cellui ce nu *digere*, nu mistue nutrimentele d'in stomachu.

* INDIGESTU,-*a*, adj., **indigestus,** ce nu e concoptu, nu se pote concoce; fig. confusu, desordinatu, rude, nelimatu.

* INDIGETE, s., **indiges,** camu in acelluasi intellesu cu *indigenu*, applicatu de antici in specie la dieii si eroii nationali: *diei indigeti.*

* INDIGITARE sau *indegitare*, v., a arretá, a face semnu cu *degitulu*, si de ací prin vorbe sau altu cumu-va a face attentu; a insemná, a numí, a memorá.

* INDIGITARE, s. verbale, **indicium,** in t. s. verbului.

* INDIGITATU,-*a*, adj. part., **indigitatus.**

* INDIGNARE, v., **indignari,** a se supperá, a se meniá, a se irritá forte, a se revoltá, a se infuriá.

* INDIGNARE, s. verbale, **indignatio,** in t. s. verbului.

* INDIGNATIONE, s. f., **indignatio,** resentimentu ce escita una fapta rea; supperare, menía, furia.

* INDIGNATIVU,-*a*, adj., **indignativus,** care se *indigna* usioru.

* INDIGNATORIU,-*toria*, adj., care *indigna.*

* INDIGNATU,-*a*, adj. part., **indignatus.**

* INDIGNITATE, s. f., **indignitas,** contr. *dignitate=demnitate:* nedignitate, nedemnitate; actione necovientiosa, nedrepta, perfida; insufficientia de meritu; calitate odiosa, prin care cineva este reputatu de *indemnu* la ceva; insulta, affrontu, barbaria, crudime, etc.: *a sufferí indignitati.*

* INDIGNU,-*a*, adj., **indignus,** *nedemnu,* nemeritatu; care nu e *demnu*, care nu merita nemica.

* INDIGU, s. m., **indicum** (mai bene

www.dacoromanica.ro

indicu, ca masculinu d'in adj. *indicu-a*; reu inse sub form'a *indigo*); planta ce crésce in Indie; colorea ce se trage d'in succulu acellei plante: *sunt plantationi si fabrice de indicu.*

* INDILIGENTE, adj., **indiligens**, negligente, lenosu, fora voia de lucru.

* INDILIGENTIA, s. f., **indiligentia**, negligentia, lene.

INDÍMETATIRE sau *indiumetatire,-escu*, v., **dimidiare**, a impartí in doue medietati; vedi *medietatire.*

INDIMETATITU sau *indiumetatitu.-a*, adj. part., **dimidiatus**; vedi *medietatitu.*

INDIOSIRE,-*escu*, v., **demittere, deprimere, humiliare**, a lassá diosu, a umilí; refl. *a se indiosí*, a se lassá diosu, a se umilí.

INDIOSITU,-*a*, adj. part., **demissus, depressus, humilis**, lessatu diosu, plecatu, umilitu.

INDIOSU, adv., **deorsum**, mai bene separatu *in diosu.* Radecin'a verbului *indiosire.*

* INDIRECTU,-*a*, adj., **indirectus**; contr. *directu*, care nu e de a dreptulu, ci pre a laturea: *calle, critica, lauda, cestione indirecta: mediloce indirecte; scirea acesta-a mi a venitu pre calle indirecta; linia indirecta sau collaterale*, in oppositione cu *linia directa; dare, contributione indirecta*, pusa asupr'a obiecteloru de commerciu sau asupr'a altoru lucruri, de cari e necessitate numai eventuale.

INDIREPTARE, si celle alte, vedi *indreptare.*

* INDISCIPLINABILE, adj., **non disciplinabilis**, care nu se pote disciplinâ.

INDISCIPLINATU,-*a*, adj., **indisciplinatus**, nedisciplinatu, neinvetiatu, ignorante.

* INDISCRETIONE, s. f., **intemperantia, temeritas**, contr. *discretione;* lipse de *discretione;* lipse de prudentia in lucrare sau vorbire; usiorentia in vorbe; neabilitate de a allege tempulu sau vorbele candu faci ori vorbesci ceva: *a committe una indiscretione*, a face una fapta *indiscreta.*

* INDISCRETU,-*a*, adj., **indiscretus**, contr. *discretu*, neintelleptu, fora judecata, usioru la mente, usioru la vorbe: *fapta indiscreta, omu indiscretu, coventu indiscretu, limba indiscreta, semnu indiscretu, cautatura indisrceta.*

* INDISCUSSU,-*a*, adj., **indiscussus**, fora discussione, nedesbatutu, necercetatu.

* INDISPENSABILE, adj., **necessarius**, ce nu se pote dispensá, de ce nu se pote dispensá, necessariu: *dctorentia indispensabile; lucru indispensabile*, forte necessariu.

* INDISPONIBILE, adj., **de quo disponi non potest**, despre ce nu se pote dispune, *avere, parte indisponibile*, bunuri sau averi despre cari legea nu permitte a dispune sub titlu gratuitu sau prin testamentu.

* INDISPOSITIONE, s. f., **levis invaletudo**, usiora alteratione in sanetate; starea acellui-a care nu se sente bene; aversione, disgustu ce sente cineva facia cu altulu: *ellu suffere de una mica indispositione.*

INDISPUSU,-*a*, adj., **indispositus, æger, infirmus, male affectus, infirma valetudine affectus**, care nu e bene *dispusu;* care sente alteratione de sanetate; care se sente reu, nesanetosu, alteratu in sanetate; infirmu; *a fi indispusu spre ceva*, a nu avé inclinatione spre ceva.

* INDISPUTABILE, adj., **indisputabilis**, ce nu se pote *disputá.*

* INDISSIMULABILE, adj., **indissimulabilis**, ce nu se pote *dissimulá.*

* INDISSIPABILE, adj., ce nu se pote dissipá, resipí.

* INDISSOCIABILE, adj., **indissociabilis**, ce nu se pote despartí.

* INDISSOLUBILE, adj., **indissolubilis**, ce nu se pote *dissolve*, desface, deslegá: *unione indissolubile, matrimoniu indissolubile la catolici.*

* INDISSOLUBILITATE, s. f., (**indissolubilitas**), stare sau calitate de *indissolubile: indissolubilitatea aurului in acidulu nitricu; indissolubilitatea matrimoniului la catolici.*

* INDISTINCTU,-*a*, adj., **indistinctus**, ce nu e bene distinctu: *sonuri indistincte..*

* INDISTINGIBILE, adj., **quod non**

www.dacoromanica.ro

admittit distinctionem, ce nu se pote *distinge,* ce nu pote fi distinsu.

* INDISTINSU, vedi *indistinctu.*

* INDISTINTU,-*a,* adj., **indistinctus;** nedistinsu, confusu; neperceputu, nesentitu, nevedutu.

* INDISSU,-*a,* participiulu verbului *indicere,* **indictus;** declaratu, publicatu.

* INDIVIDU, s. m., **individuum,** ce nu se pote divide, fientia indivisibile; vedi *individuu.*

* INDIVIDUALE, adj.. **singularis, particularis,** relativu la individuu.

* INDIVIDUALISARE,-*ediu* . v., a reduce la *individu;* a tractá, a presentá unu ce in *individualitatea* sea, a dá lucrului caracteriu propriu, prin care se se distinga de tote celle de speci'a sea.

* INDIVIDUALISATU,-*a.* adj. part., redussu la *individuu.*

* INDIVIDUALISMU, s. m., (fr. **individualisme**), system'a de a separá lucrurile, studiele, fientiele, opposita *spiritului de associatione.*

* INDIVIDUALITATE, s. f., (fr. **individualité**), rationea formale a *individului;* ce constitue *individulu;* singularitate, personalitate, particularitate.

* INDIVIDUU, pl.-*ue,* **individuum;** fientia indivisibile, persona.

* INDIVINARE, v., **divinare, vaticinari, hariolari, futura augurare, præsagire, prædicere, prænuntiare, præsentire, prospicere, conjectari, conjicere; assequi conjectura;** a divinà, a spune viitoriulu, a prevedè, a presenti, a predice, vedi *divinare.*

* INDIVINARE, s. verbale, **divinatio, vaticinium,** facultatea de a *divinà.*

* INDIVINATIONE, s. f., **divinatio,** predicere, presentire; vedi *divinare.*

* INDIVINATU,-*a,* adj. part., **divinatus.**

* INDIVISIBILE, adj., **indivisibilis;** ce nu se pote *divide,* ce nu se póte imparti.

* INDIVISIBILITATE, s. v., (**indivisibilitas**), stare si calitate de *indivisibile.*

* INDIVISU,-*a,* adj., **indivisus,** neimpartit

* INDOCILE, adj., **indocilis, indocibilis;** contr. *docile;* care nu se pleca la admonitioni, instructioni; nu se lassa instruí, guberná; neintellegutoriu; neascultatoriu; greu la capu, ineptu a invetiá : *caracteriu, spiritu, copillu, omu. callu indocile.*

* INDOCILITATE, s. f., **indocilitas, incibilitas;** contr. *docilitate;* lipse de *docilitate;* nesupponere, neascultare.

* INDOCTU,-*a,* adj., **indoctus;** contr. *doctu;* neinvetiátu, ignorante, fora scientia, fora doctrina, nelitteratu.

* INDOCTRINARE, v., a instrui pre cene-va, a lu adapá cu una doctrina; refl. *a se indoctriná,* a se adapá cu una doctrina.

* INDOCTRINATU,-*a,* adj. part., adapatu de una doctrina.

* INDOLENTE, adj., **minime dolens, socors, iners, segnis;** nepesatoriu, nesentitoriu, langedu, pigru, indifferente.

* INDOLENTIA, s. f., **indolentia, doloris vacuitas, affectionum vacuitas;** nepesare, nesentire, langedime, pigretia, indifferentia.

* INDOMABILE, adj., **indomabilis;** care nu se pote domitá, neinfrenatu, nesuppusu, neinvinsu.

INDOMITU,-*a,* adj., **indomitus;** neinfrenatu, neinvinsu, furiosu, sventurosu.

INDOMNEDIEIRE,-*escu,* v., **deificare.**

* INDOPARE, v., **effercire, refercire; farcire· inserere, exsaturare, saginare;** a astupá cu dopu; a implé, a saturá, a imbuibá : *a indopá passerile: a indoná cu mancari pre cineva;* refl. *a se indopá* a se implé.

* INDOPARE, s. verbale, **farcitura, iusitio, exsaturatio,** in t. s. verbului.

* INDOPATU,-*a,* adj. part., **refertus, exsaturatus.**

INDORARE, v., vedi *indurare.*

* INDORSARE,-*ediu,* v., (fr. **endosser**), a pune ceva in dorsu, in spate; in speciale, a scrie una resolutione in *dorsulu* supplicei : *a indorsá unu cambiu, pollitia,* a pune in *dorsu* ordinea de a respunde la alta persona summ'a indicata in cambiu, in scrissore, etc.

* INDORSARE, s. verbale, (fr. **endossement**), in t. s. verbului.

www.dacoromanica.ro

* INDORSATU,-*a*, adj. part., (fr. endossé).

* INDORSU, adv., **in dorso**; *in dosu, in spinare*, in spate : *in dorsu* la cambiu, scrissore, etc.

* INDOSARE,-*edu*, vedi *indo sare*.

INDOUENTIA, s. f., **dubium dubietas**, stare dubia, dubietate

INDOUIOSU,-*a*, adj., **dubius**, dubiosu.

INDOUIRE,-*escu* v., **duplicare, geminare, flectere, plicare**; a face doui, a face doue parti; a plicá, a curbá; refl. *a se indoui*, **dubitare, ambigere**, a dubitá.

INDOUITIONE, s. f., **dubitatio**, stare indouiosa, dubitatione, esitatione.

INDOUITIOSU,-*a*, adj., **flexibilis**, care se póte indoui.

INDOUITORIU,-*tória*, adj. s., **flecteus, curbans**, care indouesce.

INDOUITU,-*a*, adj. part., **duplicatus, duplus, duplex, flexus**, duplicatu.

INDOUITURA, s. f., **flexio, flexura, flexus, sinus, ruga**, plicatura.

INDRACIRE,-*escu*, v., **furere, debacchari, malum genium in aliquem locum arcessere; exagitare, a diabolo obsideri**, (it. **indragare, indragarsi**); a face *dracu*, a se face *dracu*; a fi coprensu de *draculu*; a supperá, a turburá, a adduce in furia, a infuriá; refl. *a se indrací*, a inneboní, a fi allu dracului, a se infuriá, a turbá.

INDRACIRE, s verbale, **furor, diabolicus, obsessio, energema**, in t. s. verbului.

INDRACITU,-*a*, adj. part., **dæmoniacus, a dæmone obsessus, exergumenus**; furiosu, coprensu de turbare, de furia; care are, precumu se dice, pre draculu in ellu; coprensu sau possessu de draculu; reu, forte reu, furiosu, turbatu : *spiritu indracitu; calle indracita*, periculosa, rea.

INDREPTARE, *indreptu* si *indreptedu*, v., **dirigere, regere, disponere, ordinare; æquare, complanare, emendare, viam alicui monstrare**, a derege, a ordiná, a dispune, a regulá; a applaná; a corrége, a imbonetatí, a face mai bonu, a pune in stare mai bona, a reparâ; a arrettá cuiva callea; — refl. *a se indreptá*, **emendari, melior fieri**, a se emendá, a se face mai bonu, a devení mai bonu; a se desculpá, a se justificá; — a se adressá cotra ceneva : *a si indreptá errorile; a indreptá unu opu innainte de tjparire; a indreptâ stylulu; a indreptá una nave dupo ventu; a indreptá pre cineva*, a lu instruí, a i arretá, a i indicá, a i spune unde siede cotare, a lu pun pre calle; *a indreptá unu tunu*, a puntá, a direge unu tunu; *se indrepta tempulu*, se face tempu formosu, *a se indreptá sore bene*, a recucuperá sanetatea, a devení sanetosu; *a indreptá unu guttu sirambu*.

INDREPTARE. s. verbale, **rectio, directio, dispositio, ordinatio, æquatio, correctio, emendatio**; **viæ monstratio, excusatio, purgatio, justificatio**, in t. s. verbului.

INDREPTATORIU,-*toria*, s. adj., **rector, director, ordinator, emendator, monstrator viæ**, care indrepta, direge, corrége, emenda, arreta, repara, rectifica; conductoriu, correctoriu; si ca substantivu reale pentru ori ce semnu care arreta una directione.

INDRUGARE, v., **crassa fila ducere**. a torce fire grosse; fig. *a indrugá multe*, a vorbí multe, a vorbí nimicuri.

* INDUBITABILE, adj., **indubitabilis**, *nedubitabile*, ce nu se póte pune la indouentia, ce nu suffere dubiu; certu, securu.

* INDUBITATU,-*a*, adj., **indubitatus**, nedubitatu.

INDUCERE, *indussi* si *indussei*, *indussu* si *inductu*, v., **inducere**, a introduce pre cineva undeva; a duce in ceva sau la ceva, mai allessu reu : *a induce in errore, in peccatu, in tentatione*.

INDUCTIONE, s. f., **inductio**, actione de *inducere*, introducere, introductione, indemnare, persuasione, argumentatione prin care se demostra una prepositione enumerandu diverse essemple; consecentia ce deriva d'in ore-care lucru; suppositione, hypothese; modulu de a probá, de a judecá veritatea unei formule generali, prin applicationea ei la casuri speciali.

www.dacoromanica.ro

INDUCTIVU,-*a*, adj., (fr. **inductif**); ce se face prin inductione; *rationamentu inductivu.*

INDUIOSIARE si *induiosire,-escu.* v., a atinge anim'a a desceptá compassione, a miscá, a emotioná; refl. a se emotioná, a se coprende de compassione.

INDUIOSIRE,s.verbale, compassione.

INDUIOSITU,-*a*, adj. part., coprensu de compassione.

INDULCIRE, -*escu*, v., **indulcare, dulcare, dulcorare, dulce reddere, temperare, mitigare, placare,** a face dulce, a temperá acrimea unui lucru acru; a mitigá; a imblandí, a usiorá; refl. *a se indulcí*, a devení *dulce:* a se desmeniá, a se imblandí; fig. *m'am indulcitu*, am mancatu carne in di de seccu; *a indulcí buccatele*, a pune sacharu in elle; *a indulcí una espressione*, a corege, indreptá; *a indulcí meni'a cuiva.*

INDULCIRE, s. verbale, **dulcoratio, mitigatio,** in t. s. verbului.

INDULCITORIU,-*toria*, adj., **dulcorans, mitigans,** care *indulcesce*, care mitiga, stempera.

INDULCITU,-*a*, adj. part., **edulcatus, mitigatus, mollitus, lenitus, sedatus, temperatus, placatus.**

INDULCITURA, s. f., resultatulu actionei de indulcire.

* INDULGENTE, adj., **indulgens,** care iérta usioru rellele, defectele; blandu, bonu, iertatoriu, tolerante, sufferitoriu.

* INDULGENTIA, s. f., **indulgentia, facilitas, remissio,** facilitatea de a iertá errorile si offensele; blandetia; bonitate.

* INDULGERE, *indulsi* si *indulsei, indulsu*, v., **indulgere,** a fi *indulgente*, blandu, tolerante, trecutoriu cu vederea de rellele ce facu altii; a tolerá cu bonitate.

INDUPLECARE, v., **flectere, persuadere,** a persuade, a face se creda, a miscá; refl. *a se induplecá*, **flecti, persuaderi,** a se persuade, a se determiná, a se miscá; a cede, a consentí: *cu rogationi nu l'indupleci; pre cerbicosi nu i poti induplecá.*

INDUPLECARE, s. verbale, **persuasio,** in t. s. verbului.

INDUPLECATU,-*a*, adj. part., **persuasus.**

INDURARE, v., 1. **misereri,** a avé *misericordia: indura-te, domne, de noi; avarulu abiá s'a induratu se mi dea una bucatella de pane; ce omu impetritu la anima. in câtu nu se indura de nemica!* dero si: *domne, nu te indurá de noi* = aibi misericordia de noi;— 2. **durare, indurare, obdurescere,** a face *duru*, a intarí a impetrí; (cuventulu provine: *a)* in insemnarea de sub 1. din *in* si *doru, doru de anima; b)* în insemnarea de sub 2. d'in *in* si *duru*=tare, impetritu, etc.; spre a scapá déro de ambiguitati e bene a se scrie in insemnare de la 1. sub form'a, *indorare*).

INDURARE, s. verbale, **misericordia, miseratio, commiseratio; duratio,** in t. s. verbului.

INDURATORIU,-*a*, adj. s., **misericors; durator,** care indura sau se indura.

INDURATU,-*a*, adj. part., **misericors; duratus.**

* INDUSTRIA, s. f., **industria,** diligentia, desteritate, abilitate ingeniosa; arte, studiu, maiestria, professione mechanica ori mercantile; *industria se dice in genere la tote artile de mechanica si de manufactura, in oppositione cu agricultur'a:* locut. *de industria*=intr'adensu.

INDUSTRIALE, adj., relativu la industria, ce depende de industria, ce provine d'in industria: *arte industriale: professione industriale: producte industriali; espositione industriale:* etc.

* INDUSTRIOSU,-*a*, adj., **industrius, industriosus,** care se adopera cu desteritate, cu diligentia si abilitate de a inventá si applicá mediloce si moduri de lucrare, de essecutare; ingeniosu, destru, laboriosu, activu; *unu lucru industriosu,* facutu cu mare maiestria, cu mare arte.

* INEBRIARE, v., **inebriare,** vedi *imbetare.*

* INECALE, adj., **inæqualis,** contr. *ecale;* ce nu este de acea-asi durata, de acea-asi valore, de acea-asi intensitate, etc.: *cantitati inecali, omeni de conditioni inecali.*

* INECALITATE, s. f., **inæqualitas,** contr. *ecalitate;* calitate de *inecale.*

www.dacoromanica.ro

* INEDITU,-*a*, adj., **ineditus**, nepublicatu, netyparitu inco, nepromulgatu, nedatu inco la lumina.

* INEFFABILE, adj., **ineffabilis**, ce nu se pote espreme prin cuvente, indicibile.

* INEFFABILITATE, s. f., **ineffabilitas**, calitate de *ineffabile*, natura *ineffabile*.

* INEFFICACE, adj., **inefficax**, care nu produce neci unu effectu.

* INEFFICACIA si *inefficacitate*, s. f., **inefficacia**, lipse de *efficacitate*, lipse de potere.

* INELEGANTE, adj., **inelegans**, fora elegantia; uritu, neplacutu, fora formosetia, fora ornamente, inurbanu, nepolitu.

* INELEGANTIA, s. f., **inelegantia**, lipse de elegantia, calitate de inelegante.

* INELIGIBILE, adj., ce nu se pote allege, care nu are calitate spre a fi allessu.

* INELIGIBILITATE, s. f., stare sau calitate de *ineligibile*.

INELLARIU, s. m., **annularius**, care face ânnelle, vedi *ânnellariu*.

INELOCENTE, adj., **ineloquens**, care n'are elocentia.

* INELUCTABILE, adj., **ineluctabilis**, inevitabile, insuperabile, neinvinsu.

* INEMENDABILE, adj., **inemendabilis**, incorrigibile, care nu se póte emendá.

* INEMICETIA, s. f., vedi *inimicitia*, *inimicetia*.

* INENARRABILE, adj., **inenarrabilis**, ce nu se pote narrá, spune, esprime prin vorbe, ineffabile.

* INENUNTIABILE, adj., **inenuntiabilis**, ce nu se póte enuntiá, articulá, pronuntiá.

* INEPTIA, s. f., **ineptia**, caracteriu de *ineptu*, fapta de *ineptu*.

* INEPTU,-*a*, adj., **ineptus**, contra *aptu*, inabile, neindemanaticu; care face tote pre dosu, cumu nu se cade, neci la tempu, neci la locu.

* INERTE, adj., **iners**, fora potere, sterile, apathicu, indolente, molle, addormitu, ammortitu, fora activitate, fora miscare, pigru, greu de lucru.

* INERTIA, s. f., **inertia**, stare sau calitate de *inerte*, apathia, indolentia, mollitione, ammortire, addormire, neactivitate, nemiscare.

* INERUDITU,-*a*, adj., **ineruditus**, neinvetiatu, ignorante, incultu.

* INESCOGITABILE, adj., **inexcogitabilis**, ce nu se pote *escogetá*.

* INESCUSABILE, adj., **inexcusabilis**, ce nu se pote *escusá*, ce nu se pote iertá.

* INESPERIENTIA, s. f., **inexperientia, imperitia, inscitia**, lipse de *esperientia*, de practica.

* INESPERTU,-*a*, adj., **inexpertus, imperitus**, care n'are esperientia, nedeprensu, nepatitu.

INESPIABILE, adj., **inexpiabilis**, care nu se pote *expiá*, curetiá, sterge prin punitioni: *peccatu inespiabile*, nestersu, ce nu se pote spellá.

* INESPLICABILE, adj., **inexplicabilis**, ce nu se pote esplicá, intellege.

* INESPREMIBILE, adj., **ineffabilis**, ce nu se pote *esprime*.

* INESPUGNABILE, adj., **inexpugnabilis**, ce nu se pote *espugná*, ce nu se pote luá prin batalia, insuperabile, invincibile.

* INESSACTITATE, s. f., si *inessactitudine*, s. f., (fr. **inexactitude**); lipse de essactitudine, de precisione, de essactitate.

* INESSACTU,-*a*, adj., ce nu este *essactu*, ce nu este precisu.

* INESSAURIBILE, adj., **inexhaustus**, ce nu se pote seccá; interminabile, nesseccatu.

* INESSAUSTU,-*a*, adj., **inexhaustus**, neseccatu, ce nu se mai terminá.

* INESSECUTABILE, adj., ce nu se pote essecutá: *planuri inessecutabili*, *idea inessecutabile*.

* INESSERCITABILE, adj., **inexercitatus**, ce nu se pote *essercitá* sau practicá.

* INESSIGIBILE, adj., ce nu se pote *essige*, pretinde, *nonessigibile*.

* INESSORABILE, adj., **inexorabilis**, ce nu se pote essorá, implacabile prin rogationi, deprecationi; inflessibile.

* INESSORABILITATE, s. f., stare sau calitate de inessorabile.

* INESTERMINABILE, adj., **quod**

www.dacoromanica.ro

exterminari non potest, ce nu se pote *esterminá*, stinge, estirpá.

* INESTIMABILE, adj., **inæstimabilis,** de unu pretiu infinitu.

* INESTINGIBILE, adj., **inextinguibilis,** ce nu se pote stinge.

* INEVITABILE, adj., **inevitabilis,** ce nu se pote *evitá*, incongiurá, de ce nu poti scapá.

INFACISIARE si *infaciosiare,-ediu*, v. **proponere, præsentare, personam agere, describere, jungere,** a pone in *facia*, sub ochi, a propone, a presentá, a arretá, a pone la vedere; a representá : *acestu omu ne infaciosiedia bonetatea personificata; acesta pictura infaciosiedia cu totulu trassurele selle; in scrierile selle infaciosiedia obiectulu sub colorile celle mai viue; a infaciosiá documente, a infaciosiá marturii cu inculpatulu;* fig. *Egyptianii si infaciosiau annulu printr'unu serpe care si musca cod'a;* — refl. *a se infaciosiá;* a se presentá, a comparé, a vení inainte : *a se infaciosiá inaintea tribunariului; a se infaciosiá pre scena; mii de lucruri se infaciosiedia inaintea nostra.*

INFACISIARE, s. verbale, **propositio, propositum, descriptio, aspectus, conspectus, vultus,** presentare, arretare, comparitione, espositione; confrontatione; apparentia: facia, aspectu; in t. s. verbului.

INFACISIATU,-*a*, adj. part., **propositus, præsentatus, descriptus, oculis subjectus,** addussu inainte; figuratu, etc.; presentatu, arretatu, conformatu, desemnatu, etc.

INFAINARE si *infarinare,-ediu*, v., **farina adspergere,** (it. **infarinare**); a spolí, a presará, a unge cu farina, a inalbí : *a infariná perulu capului,* **pulvere cyprio caput conspergere.**

INFAINARE si *infarinare*, s verbale; in t. s. verbului.

INFAINATU si *infarinatu*, adj. part., **farina aspersus.**

INFAINOSIARE si *infarinosiare,-ediu*, v.; a preface in farina, in pulbere.

INFAINOSIATU si *infarinosiatu*, adj. part.; prefacutu in faina.

* INFALLIBILE, adj., (**infallibilis,** fr. **infaillible**), **erroris immunis,** care nu pote rateci, care nu pote fallí, care nu se pote insellá; certu.

* INFALLIBILITATE, s. f., (**infallibilitas,** fr. **infaillibilité**), **erroris immunitas,** calitate de *infallibile : infallibilitatea unui calculu, unei regule unu principiu*, etc.; la catholici se dice co basserica loru este *infallibile*, si acumu voru se faca si pre capulu loru, Papa, *infallibile :* numai Domnedieu inse e *infallibile.*

* INFAMANTE, adj., **infamans;** care *infama*, care desonora : *covente, fapte, condemnari, punitioni infamanti.*

* INFAMARE,-*ediu*, v., **infamare, infamia notare, dedecorare, fama spoliare, infamem facere, notam vel infamiam alicui inferre, lurere,** a stricá reputationea cuiva, a insemná pre ceneva cu not'a *infamiei;* a diffamá, a calumniá.

* INFAMARE, s. verbale, **infamia,** in t. s. verbului.

* INFAMATORIU,-*tória*,-*trice*, s adj., **infamator, obtrectator,** care *infama*, diffamatoriu, calumniatoriu.

* INFAMATIONE, s. f., **infamia, infamatio,** actione de *infamare*,

* INFAMATU,-*a*, adj. part., **infamatus, fama spoliatus.**

* INFAME si *infamu, a*, adj., **infamis,** de rea fama; desonoratu, notatu, diffamatu, perdutu in opinionea publica; vile : *lucru infame, portare infame locu infame*, subst. *unu infame*

* INFAMIA, s.f., **infamia, ignominia, dedecus,** desonore, opprobriu, rosine.

* INFANDU,-*a*, adj., **infandus,** care nu se pote spune; terribile, spaimentat riu

* INFANTARIA, s. f, (fr. **infanterie**), **pedidatus, pedites;** pedestrime.

* INFANTE (si scurtatu *fante*), adj., **infans,** pruncu, copillu micu, care nu pote inco vorbí; subst. *infante : a)* titlu datu fiiloru secundogeniti ai regiloru Ispaniei si Portugalliei; *b)* uu'a d'in figurele de la cartile de jocu.

* INFANTIA, s. f., **infantia,** copillaría, étate copillaresca, prim'a etate a omului.

* INFANTICIDIU, s. m., **infanticí-**

www.dacoromanica.ro

dium, occisionea copillului abiá nascutu, in momentulu candu se nasce, sau chiaru in pantece inco fiendu.

* INFANTICIDU,-*a*, s. adj., **infanticida,** care committe *infanticidiu*, occiditoriulu unui fetu sau prunc u.

* INFANTILE, adj., **infantilis,** puerile, de copillu, copillarescu, prunc escu.

INFARINARE, v., vedi, *infainare* cu derivatele selle.

INFASCIARE si *infasiare*, v., **fasciare fasciis involvere,** a legá in fascie.

INFASCIARE si *infasiare*, s. verbale; **involutio,** legatura in fascie.

INFASCIATU si *infasiatu*, -*a*, adj. part., **fasciatus, fasciis involutus,** legatu in fascie.

INFASCIORARE si *infasiorare*, v., **circumvolvere,** a legá impregiuru una *fasciora*, a invelí bene : *a infasciorá in charteia; a infasciorá una fune pre unu lemnu; a se infasciorá*, a se implettici.

INFASCIORARE si *infasiorare* verbale, **circumvolutio,** actione de *infasciorare.*

INFASCIORATU si *infasioratu*, -*a*, adj. part., **involutus, circumvolutus.**

INFASCIORATURA si *infasioratura*, s. v., resultatu allu actionei de *infasciorare.*

* INFATIGABILE, adj., **infatigabilis, indefessus, invictus a labore,** care nu se fatiga in lucru.

* INFATIGABILITATE, s. f., **infatigabilitas,** stare sau calitate de *infatigabile.*

* INFAUSTU,-*a*, adj., **infaustus,** de reu augmiu, nefericitu, funestu.

* INFAVORABILE, adj., **infavorabilis,** nefavorabile; sinistru, greu.

* INFECERE, *infeci, infectu*, (in-facere), v., **inficere,** a cofundá in ceva, si in specie : a intinge, a cofundá intr'unu licidu; a colorá; a implé de putore; a corrupe, a stricá, a imputí, etc.

* INFECTARE, v., **infæcare, inficere, corrumpere,** a imputí, a corrupe, a stricá prin lucru contagiosu, veninosu.

* INFECTATU,-*a*, adj. part., imputitu, stricatu, putorosu.

* INFECTIONE, s. verbale; **infectio, contagium;** stricatione causata intr'unu corpu prin attingere cu alte substantie stricate.

* INFECTU,-*a*, adj., **infectus,** apropo de una insemnare cu *infectatu*, (vedi *in ficere*).

* INFECUNDITATE, s. f., **infecunditas,** lipse de fecunditate, sterilitate, sterpitate, neproductione.

* INFECUNDU,-*a*, adj., **infecundus,** sterile, sterpu.

INFELICE, adj., **infelix,** neferice, nefericitu, infortunatu, miseru.

INFELICITATE, s. f., **infelicitas,** nefericire, infortuniu, miseria, calamitate, reu, adversitate, disgratia.

INFERRARE,-*ediu*, v., **stigmare, cauterizare, cauterio inurere notam alicui inurere;** a insemná cu ferrulu arsu, a stigmatisá; a diffamá, a desonorá, a degradá, a tractá cu infamia : *a inferrá unu callu.*

INFERRARE, s. verbale, **stigma, inusta nota,** in t. s. verbului.

INFERRATU,-*a*, adj. part., **cauteriatus, stigmaticus.**

INFERRATURA, s. f., resultatu allu inferrarei.

INFERBENTARE, v., **fervefacere, percalefacere, irritare, excitare, incitare,** a incaldí tare, a face ferbente; a irritá, a adduce la menía; refl. *a se inferbentá*, **infervescere,** a se incaldi forte, a se meniá, a se irritá.

INFERBENTARE, s. verbale, **calefactio, fervefactio, irritatio;** in t. s. verbului.

INFERBENTATORIU,-*tória*, adj., **calefaciens, irritans,** care inferbenta, care irrita.

INFERBENTATU,-*a*, adj. part, **fervidus, fervefactus, excitatus.**

* INFERIORE, adj., **inferior,** mai de diosu, ce e pusu sau ce jace mai diosu, mai la valle : *Daci'a inferiore, Pannoni a inferiore*, ca subst. subalternu, subordinatu, care depinde de la altulu, mai micu, mai infirmu: *inferiore cuiva in conditione, in avere, in scientia, in virtute; merce de calitate inferiore: omu de unu talentu inferiore; tribunariu inferiore de la care appellulu e admissu; classi inferiori*, in cari se incepe cursulu invetiaturei.

www.dacoromanica.ro

INFERIORITATE, s. f., **inferior conditio,** stare sau calitate de inferiore; mediocritate, infirmitate.

INFERIRE si *inferere,* v., **inferre;** a induce, a introduce, a conclude: *d'in coventele melle nu poti inferí ce ai inferitu tu.*

* INFERMITATE, vedi *infirmitate.*

* INFERNALE, adj., **infernalis,** de *infernu,* de iadu; dracescu, diavolescu: *omu infernale, machina infernale,* care se imple cu artificiu spre a face violenta esplosione; *petra infernale,* substantia caustica preparata d'in argentu viu si spirtu de nitru, care are proprietatea de a arde carnea bene asupr'a carei seaplica.

* INFERNALITATE, s. f., (it. **infernalità**); caracteriu de *infernale,* mare reutate: *confusione infernale, fapte infernali.*

* INFERNU, s. m., **infernus,** iadu, locu unde petrecu sufletele mortiloru, la crestini *tartarulu,* loculu condemnatiloru; contr. *paradisulu,* loculu fericitiloru; fig. locu de suppliciu, de doreri estreme.

* INFEROCIRE,-*escu,* v., **ferocire, sævire,** a devení feroce, a se selbatecí.

* INFEROCITU,-*a,* adj. part., **ferox, sævus,** feroce, selbatecu, crudu.

* INFERTILE, adj., **infertilis, infecundus, sterilis;** sterile, neproductoriu.

* INFERTILITATE, s. f., **infertilitas, infecunditas, sterilitas;** contr. *fertilitate,* lipse de fertilitate.

* INFERU,-*a,* adj., **inferus,** de giosu, de valle; oppusu *superu.*

* INFESTANTE, adj., **infestans, molestus,** care infesta.

* INFESTARE, v., **infestare vexare,** a vettemá, a turburá, a supperá, a incommodá, a desgustá, a molestá, a tormentá, a importuna, a vessá: *pestilenti'a infesta una terra; inimicii infesta patri'a.*

* INFESTARE, s. verbale; **molestia, vexatio, infestatio,** in t. s. verbului.

* INFESTATIONE, s. f., **infestatio,** actione de infestare.

INFESTATORIU,-*toria,* adj. s., **infestator,** care *infesta.*

* INFESTATU,-*a,* adj. part., **infestatus, vexatus molestia affectus.**

* INFESTU,-*a,* adj., **infestus,** molestu, importunu; incommodu, supperatoriu, inimicu, vettematoriu, stricatoriu.

* INFEUDARE,-*ediu,* v., (fr. **inféoder**); a dá in *feudu,* a dá unu pamentu cu dreptu de feudu; a constituí unu pamentu in conditioni de feudu.

* INFEUDATIONE, s. f., (fr. **inféodation**); actu prin care unu pamentu se da altui-a in *feudu.*

* INFEURARE, v., vedi *infiorare.*

* INFICERE, v., vedi *infecere.*

* INFIDELE, adj., **infidelis,** necredentiosu, care nu tine credenti'a, care nu si implenesce detorentiele sau promissionile; care nu este constante in affectionile selle: *amicu infidele, muliere infidele, memoria infidele;* care nu tine cu firmitate representationile castigate; *traductione infidele,* care nu reproduce essactu testulu originale.

* INFIDELITATE, s. f., **infidelitas,** necredentia; lipse de fidelitate: *infidelitatea* si *perfidia* paru a fi synonyme; *inse infidelitatea e connoscuta de cellu cui se face; éro perfidi'a se ascunde sub apparenti'a fidelitatei; infidelitatea pote se nu fia de câtu una debilitate; perfidi'a e totu de un'a una crime precugetata.*

* INFIDU,-*a,* adj., **infidus,** *necredentiosu,* insellatoriu, differitu de *infidele.*

INFIENTIARE,-*ediu,* v., **creare, facere, facere ut exsistat;** a creá, a formá; a face; a dá viuetia, essistentia; a stabilí, realisá, effectuá, essecutá; a traduce una idea, unu planu, etc., in faptu, in lucru; refl. *a se infientiá,* a se nasce, a provení, a resultá, a se implení.

INFIENTIARE, s. verbale; **creatio, formatio, existentia;** creatione, formatione, essistentia; stabilire; realisare, essecutare.

INFIENTIATU,-*a,* adj. part. **creatus.**

* INFIGERE, v., *infissi* si *infissei*=*infipsei, infictu*=*infiptu* si *infissu;* v., **infigere;** a implantá, a impunge; a pune, a bate ceva, a face se penetre, se petrunda, se intre: *a infige spat'a in peptulu inimicului; a infige in memoria.*

INFIGERE, s. verbale, **fixura, fixio, incussio,** in t. s. verbului.

* INFILTRARE, v., (fr. **infiltrer**), **co-**

www.dacoromanica.ro

lare, penetrare; a strebate, a stracurá, a se stracurá: *ap'a se infiltra si in pellea cea mai dura; serulu se infiltra prin pannur'a mai desa.*

* INFILTRATIONE, s. f., (fr. **infiltration**), actulu prin care unu fluidu intra si petrunde: *infiltrationea apei prin differite strate arenose.*

* INFILTRATU,-*a*, adj. part., petrunsu prin pori.

* INFIMU,-*a*, adj., **infimus**, superlativul d'in *inferu*, allu cui comparativu e *inferiore;* cellu mai de diosu, cellu d'in urma; vedi si *inferiore.*

* INFINIBILE, adj., **infinibilis**, fora finitu, fora margini, fora capetu.

* INFINITATE, s. f., **infinitas**, calitate de ce este *infinitu;* multitudine infinita, numeru infinitu: *unii philosophi sustinu infinitatea lumiloru.*

* INFINITIVU, adj., **infinitivus**, ce nu pote sau nu se pote finí sau definí; in gramm. *modulu infinitivu,* care presenta actionea fora a determiná neci numerulu neci person'a: *a laudá, este infinitivulu verbului, allu carui presente indicativu este: eu laudu.*

*INFINITU,-*a*, adj., **infinitus**, nemarginitu, nenumeratu, ce n'are neci inceputu, neci fine; fora margini, fora numeru: *potere infinita,* mare, multa, considerabile.

INFIORARE, v., **horrorem incutere;** refl. *a se infiorá,* **horrere, horrescere;** 1. a inspirá *fiori,* a face se sentia recele frigului, a spaimentá, a infricosiá forte; a trasarí de *fiori,* a tremurá de frica, a sentí ca si candu aru trece furnici prin corpu; 2. *a se infiorá: me infiora friguríle;* (vedi febre, feure, fiori, fiorare).

INFIORARE, s. verbale; **horror,** in t. s. verbului.

INFIORATORIU,-*toria*, adj., **horribilis**, orribile, spaimentatoriu; infricatoriu.

INFIORATU,-*a*, adj. part., **horrore captus, terrefactus.**

INFIPTU si *infissu*,-*a*, adj. part., **infixus.**

INFIRARE, v., **ordinare,** in **ordinem collocare, in seriem dispouere; puugere,** a pune in firu, a pune in ordine, a ordiná: *a infirá margelle;* vedi *inseriare.*

* INFIRMARE, v., **infirmare,** a debilitá, a invalidá, a infrange: *a infirmá una proba, unu argumentu,* a arretá nevaliditatea loru: *a infirmá una lege, una judecata, una decisione, una sententia,* a i luá poterea, a ua face invalida.

*INFIRMARE, s. verbale; **infirmatio;** in t. s. verbului.

*INFIRMARIA, s. f., vedi: *infirmariu.*

* INFIRMARIU,-*a*, adj. s., **valetudinarius-ium,** (fr. **infirmier,** infirmerie): 1. adj., relativu la *infirmu,* in insemnarea speciale de *morbosu: edificiu infirmariu;* 2. subst. *a)* personale; *infirmariu,-a,* cellu insarcinatu a cautá de morbosi; *b)* f. reale; *infirmaría,* casa, incapere de morbosi; vedi si *valetudinariu,-ia.*

* INFIRMATIONE, s. f., **infirmatio,** actione de infirmare.

* INFIRMATU,-*a*, adj. part., **infirmatus.**

* INFIRMITATE, s. f., **infirmitas,** calitate de *infirmu.*

* INFIRMU,-*a*, adj. s., **infirmus,** fora potere, nepotentiosu, cadutu in morbu, morbosu.

INFISSU,-*a*, adj. part., **infixus,** infiptu.

INFLABILE, adj., **inflabilis,** ce se pote *inflá;* ce se infla usioru, inflatiosu.

INFLACURARE, v., **inflammare,** a face se dea flacura, a apprende, a inflammá; a electrisá, a escitá, a irritá; a infocá, a incaldí tare; refl., *a se inflacurá,* a face flacura, a se apprende, infocá, inflammá; a se irritá, etc.

INFLACURARE, s. verbale; **inflammatio,** in t. s. verbului.

INFLACURATU,-*a*, adj. part., **inflammatus,** inflammatu, infocatu, ardente; apprensu: *omu inflacuratu, coventare inflacurata,* plena de focu, attitiatoria.

* INFLAGRARE, v., **flagrare, inflagare,** a apprende, a inflacurá.

*INFLAGRATIONE, s. f., **flagrantia,** stare *de inflagratu.*

* INFLAMMABILE, adj., **inflammabilis,** ce se pote *inflammá: materia inflammabile, corpu i inflammabili.*

INFLAMMARE, v., **inflammare,** a

www.dacoromanica.ro

apprende; refl. *a se inflammá*, a se apprende, a se inflacurá.

INFLAMMARE, s. verbale; **inflammatio;** in t. s. verbului.

INFLAMMATORIU,-*toria*, adj. s., **inflammator;** care *inflamma*, care inflacura, care apprende.

INFLAMMATIONE, s. f., **inflammatio,** apprendere; specie de morbu impreunatu cu mare caldura, friguri mai multu ori mai pucinu acute : *inflammatione de creeri, de pulmoni, de gura, de stomachu*, etc.

INFLAMMATU,-*a*, adj. part., **inflammatus;** inflacuratu, apprensu, etc.

INFLARE, (pre a locurea *unflare*), v., **inflare,** a implé cu ventu sau cu altu lucru, a dá unu volume mai mare de cumu erá sau de cumu se cade se fia : *a inflá una besica cu aeru; ventulu infla pandiele navei; se infla riulu*, cresce, essunda; *se infla man'a, capulu de lovi-ture, de bube;* fig. *a se inflá de superbia, de vanitate, de menia; a inflá budiele, buccele; a se inflá in penne* (ca curcanii sau paunii); *a inflá pre cineva*, a lu prende, a lu bate; *a inflá ceva*, a sufflá, a spulberá, a sterge, a luá, a pune man'a, a furá : *unulu mi inflá pung'a, altulu vestimentele.*

INFLARE, s. verbale, **inflatio,** in t. s. verbului.

INFLATU,-*a*, adj. part., **inflatus,** *omu inflatu*, meniosu, superbu; *stylu inflatu*, essaggeratu, ampullatu.

INFLATURA, s. f., **inflatio, tumor, tuberculum,** effectu allu actionei de *inflare : inflatura la ochi, la genuchi, la petioru, la renichi; inflaturele fruntii.*

* INFLECTERE, *inflessi* si *inflessei, inflessu;* **inflectere,** a *flecte* tare, a incurbá, a incoveiá; de ací : a induplecá, a abbate, a stramutá, a scambá, etc. : *boulu nostru are corne inflesse; nici cu rogationi, neci cu ammenitiari nu poti inflecte anim'a acestui omu; a inflecte unu coventu*, a i dá differite forme, a lu declinà sau conjugá.

* INFLESSIBILE, adj., **inflexibilis,** care nu se pote inflecte, *omu inflessibile la rogatione.*

* INFLESSIBILITATE, s. f., **inflexibilitas,** caracteriu, calitate de *inflessibile.*

* INFLESSIONE, s. f., **inflexio,** abbatere de la lini'a drepta, inclinare; in optica, *inflessionea luminei*, refractione multifaria a radieloru provenita d'in densitati inecali si d'in undulationea corpului asupr'a carui-a radiele batu; *inflessionea* sau *modulationea tonului, a vocei, a accentului; inflessionea verbului, numelui*, declinatione, conjugatione; *inflessione* se dice in locu de flessibilitate, facilitate.

* INFLESSU,-*a*, adj., **inflexus.**

* INFLICTIONE, s. f., **inflictio,** actione de a *inflige*, de a applicá una pedepse; condamnare la pedepse pentru crime, delicte ori transgressioni.

* INFLICTU,-*a*, adj., **inflictus,** applicatu, vorbindu de punitione.

* INFLIGERE, v., **infligere,** a applícá una pedepse pentru ore-care crime, delictu sau transgressione.

* INFLIGERE, s. verbale, **inflictio,** in t. s. verbului.

INFLORIRE,-*escu*, v., **florere, florescere,** a dá sau face flore; a fi in flore; fig. a prosperá, a fi in stare bona, a inaintá : *inflore.ce campulu*, se imbracca in flori; *inflorescu scientiele*, progressa, prospera; *a infloritu vinulu, grâulu*, s'a muceditu, s'a incinsu; refl. *a se inflorí*, a se adorná cu flori, a se adorná.

INFLORIRE, s. verbale, **inflorescentia,** in t. s. verbului.

INFLORITORIU,-*toria*, adj. s., **florescens,** in flore; ce da flori; prosperatoriu; adornatoriu.

INFLORITU,-*a*, adj. part., **floridus, florens, floruleutus,** ce are flori, ce e incongiuratu de flori; adornatu; muceditu.

* INFLUENTE, adj. part., **influens, potens, gratia valens,** (fr. **influent**); care *influe*, 1. proprie : *fluviu influente in mare;* 2. metaforice : *omeni forte influenti prin averile loru.*

* INFLUENTIA, s. f., (**influentia**) **influxus, gratia;** 1. proprie : potere de a *influe*, de a curre, a se versá in altulu; 2. metaforice : actione ce se communica de la unu omu sau de la unu lucru in altulu; actionea unei cause de a produce

www.dacoromanica.ro

sau opprí unu effectu; auctoritate, preponderantia, efficacitate, creditu, favore: *a avé influentia asupr'a cuiva*, a avé auctoritate.

* INFLUENTIARE, v., **gratia valere, influere;** a produce, a essercitá *influentia;* a impune altui-a facultatea, virtutea, voli'a propria; a impressioná; a lucrá asupr'a cuiva : *lun'a influentiedia multu asupr'a nutrimentului si asupr'a crescerei animaliloru.*

* INFLUENTIARE, s. verbale, in t. s. verbului.

* INFLUENTIATU,-*a*,adj.part., **præoccupatus.**

* INFLUERE si *influire*, *influssi* si *influssei*, *influssu* si *influitu;* v., **influere, valere, gratia valere;** 1. proprie, *a flui in*, a se versá: *fluviele influu in mare;* 2. metaforice : a avé ammestecu, a luá parte la una actione; a avé potere, creditu, favore : *a influí allegerile* sau *in allegeri; aerulu influe multu asupr'a sanetatei; muierea influe forte asupr'a mentei barbatului.*

* INFLUSSIONE, s. f., **influxio,** incurgere, influentia.

* INFLUSSU,-*a*, adj. part., **influxus;** ca subst. influentia, influssione.

INFOCARE, v., **ignire, ignescere, candescere, effervescere;** a dá focu, a inflacurá, a apprende, a arde; a inflammá, a escitá, a animá, a incoragiá; a essaltá, a entusiasmá; refl. *a se infoca*, a se inflacurá, a se apprende, a se animá, incoragiá, insuffleti, entusiasmá.

INFOCARE, s. verbale, **inflammatio, ardor, æs us, fervor,** inflacurare, ardere, apprendere; ardore, fervore; entusiasmu, essaltatione, insuffletire; passione, etc.

INFOCATU,-*a*, adj. part., **ignitus, ardens, candens, accensus, incensus, inflammatus, candefactus;** apprensu, ardente, inflacuratu, inflamn tu; ca adj., *omu infocatu*, cu spiritu ardente, ageru, passionatu; *anima infocata*, *suffletu infocatu*, *ochi infocati.*

INFOIARE, (cal molliatu in locu de):

INFOLIARE, v., **foliis vel pannis munire, vestire; folia vel p nnos suere, amplificare; foliis vel pa nnis vestiri, tumescere;** a coperí cu *folie*, a cose folie: *a infoliá rochi'a; a infoliá bene unu omu; a se infoliá*, a se accoperí *cu folie*, a se investí : *arborii se infolia; d'in nudu aprope ce erai, acumu mi te ai infoliatu si tu.*

INFOLIARE, s. verbale, accoperire cu folie, vestire.

INFOLIATU,-*a*, adj. part., accoperitu cu folie, vestitu.

* INFORMARE,v., **informare, certiorem facere;** a instruí, a inscientiá; *a formá prin instructione;* a face connoscutu; refl. *a se informá*, a consultá, a studiá, a se inconnoscientiá, a aflá ceva : *a se informá de sanetatea cuiva;* ca term. de jurisprudentia : *a informá unu processu*, lu instruí.

* INFORMARE, s. verbale, **informatio,** in t. s. verbului.

* INFORMATIONE, s. f., **informatio; cognitio, notitia;** actione de informare: *dare sau luare de informationi necessarie unui faptu; ellu are bone informationi despre lucrulu acestu-a;—informationea unui processu.*

* INFORMATIVU,-*a*, adj., **informans,** ce serve spre a informá.

* INFORMATORIU,-*toria*, s. adj., **informator,** care *informa.*

* INFORMATU,-*a*, adj. part., **informatus, edoctus, instructus.**

* INFORME si *informu*,-*a*, adj., **informis,** differitu de *difforme*, intru câtu ce e *informe* n'are neci una *forma*, éro ce e *difforme* are *forma*, déro *disgratiosa.*

* INFORMITATE, s. f., **informitas,** calitate de *informe.*

INFORMICARE, v., vedi *infurnicare.*

INFORMOSETIARE,-*ediu*, v., (d'in *in* si *formosetia*); **pulchrum reddere, ornare, decorare;** a face formosu, a orná, a decorá.

INFORMOSETIARE, s. verbale, **decoratio,** in t. s. verbului.

INFORMOSETIATU,-*a*, adj. part., **ornatus, decoratus,** ornatu, decoratu.

INFORMOSIARE,-*ediu*, v., (d'in *in* si *formosu*); **formosare, ornare,** a face formosu, a orná.

INFORMOSIARE, s.verbale, **ornatus.**

www.dacoromanica.ro

INFORMOSIATU,-*a*, adj. part., **formosatus, ornatus,** ornatu.

*INFORTIARE,.v., (fr. **enforcer**), a dá *fortia*.

* INFORTUNARE, s. f., **infortunatum reddere,** a face *infortunatu*.

*INFORTUNATU,-*a*, adj.part., **infortunatus,** nefericitu, miseru, fora *fortuna*, persecutatu de *fortuna*.

* INFORTUNITATE, s. f., **infortunitas,** nefericire, disgratia, desastru; adversitate, infortuniu, miseria.

* INFORTUNIU, s. m., **infortunium,** *fortuna* rea, intemplare nefericita; stare de miseria.

† INFRA, prep., **infra,** contr. *supra*, de desuptu; in compositioni ca *infrascriptu*, etc.

* INFRACTIONE, s. f., **infractio,** frangere, infrangere, rupere; calcare, transgressione, violationea unei legi, unui tractatu, etc.

*INFRACTORIU,-*toria*, adj. s., **infractor,** care frange.

* INFRACTU,-*a*, adj.part., **infractus,** frantu, ruptu, infrantu; calcatu; in speciale: frantu in doue, ruptu in doue, indouitu : *colla infracta*.

INFRAGEDIRE,-*escu*, v., **fracidum reddere, fragescere vel fracescere;** a face fragedu; refl. *a se infragedí*, a se face fragedu.

INFRAGEDIRE, s. verbale, in t. s. verbului.

INFRAGEDITU,-*a*, adj. part., **fracidus.**

INFRANGERE si *infringere*, *infransi* si *infransei*, *infransu*, *infrantu* si *infractu*; v., **infringere;** a frange; a invinge; a infrená : *a si infringe cupiditatile;* a calcá una detoria, una lege, una conventione. etc. : *a infrange legile;* — a vettemá partile genitali : *omu impotente*, *pentru co e infrantu*.

INFRANGERE, s. verbale, **fractio, fractura,** fractura, ruptura, violare, calcare.

INFRANGIBILE, adj., **infragilis,** care nu se pote frange : *coragiu infrangibile*.

INFRANSU,-*a*, adj. part., **infractus.**

INFRANTU,-*a*, adj. part., **infractus,** ruptu; vedi si *infractu*.

INFRANTURA, s. f., resultatu allu actionei de *infrangere*.

INFRATIRE.-*escu*, v., **fraterno amore jungere;** a legá cu amore *fratesca;* a uní, a impacá; refl. *a se infratí*, a se uní, a se impacá; a fraternisá; a legá unione intima, a traí ca frati.

INFRATIRE, s. verbale, in t. s. verbului.

INFRATITU,-*a*, adj. part., **fraterno amore junctus, fraternus.**

INFRENARE, v., **infrenare, temperare, moderari, continere, reprimere;** a pune in *frenu*, a pune frenulu la callu sau la altu ceva; fig. *a refrená*, a contení, a repreme, a impedecá, a opprí, a retiné; refl. *a se infrená*, a se retiné, a se contení, a se abtiné, a se dominá : *a si infrená cupiditatile, passionile*.

INFRENARE, s. verbale, **infrenatio,** actione de a infrená; fig. abstinentia, moderatione.

INFRENATORIU,-*toria*, adj. s., **infrenans, temperans, continens;** care infrena; moderatoriu, temperatoriu.

INFRENATU,-*a*, adj. part., **infrenatus, moderatus, abstinens, continens, temperans;** cui s'a pusu *frenu*, margine mesura; abstinente, moderatu, temperatu.

INFRICARE, v., **terrere, pavorem incutere;** a bagá frica, a sparià.

INFRICATU,-*a*, adj. part., **territus, pavidus, pavibundus, metu correptus,** coprensu de frica.

INFRICOSIARE,v., **timidum reddere;** a face fricosu; a bagá mare frica in cineva, *a intimidá*.

INFRICOSIATU,-*a*, adj. part.; 1. proprie, **pavore percussus,** cui s'a bagatu mare frica, *infricatu : inimiculu una data infricosiatu nu mai cotedià a dá peptu cu noi;* 2. metaforice : *a)* care baga frica, care insufla frica, **timendus, horrendus, metuendus, terribilis : *tyrannu infricosiatu; oste infricosiata,*** numerosa, spaimentatoria; deací: *b)* enorme; *vinu infricosiatu, infricosiatu oratoriu*, in acestu intellessu si ca adv., *infricosiatu -de mare, infricosiatu de invetiatu, infricosiatu destultu, infricosiatu, de uritu;* etc.

www.dacoromanica.ro

INFRONTARE, vedi *infruntare* cu derivatele selle.

INFRUCTUOSU,-*a*, adj., **infructuosus**, care nu adduce neci unu fructu, fora folosu, inutile.

INFRUMUSETIARE, vedi *informosetiare* cu derivatele selle.

INFRUMUSIARE, vedi *informosiare* cu derivatele selle.

INFRUNDIRE,-*escu*, v., **frondere, frondescere, effrondescere**, a prende frundie, a se accoperí cu frundie; a inverdí, a se face *frundiosu*.

INFRUNDIRE, s. verbale, inverdire; inflorire.

INFRUNDITU,-*a*, adj. part., **frondens, frondosus**.

INFRUNTARE, v., **objurgare, exprobrare, castigare, verbis corripere, reprehendere; obire, oppetere**; 1. a dá preste *frunte*, sau, cumu se dice, a dá preste nasu, a mustrá, a reprobá : *a infruntá pre copillu pentru insolenti'a sea*; 2. a dá *frunte* sau peptu : *a infruntá cu coragiu mortea*.

INFRUNTARE, s. verbale, **objurgatio, exprobratio, animadversio, reprehensio**.

INFRUNTATORIU,-*toria*, adv. adj., **objurgator, castigator, exprobrator, reprehensor**; care *infrunta*, reproba, repreme, etc.

INFRUNTATU,-*a*, adj. part., **objurgatus, exprobratus, castigatus, reprehensus**.

INFUMURARE, v., **arrogantem reddere, aliquem magna de se opinione imbuere**; a bagá *fumu* de mundría in capulu cuiva, a lu face se se creda ce nu e si câtu nu e; refl. *a se infumurá*, a luá *fumu* de mundría, a se mundrí, a se crede mai multu de ce e.

INFUMURATU,-*a*, adj. part., **qui magnam de se opinionem habet, qui sibi nimium placet, stulte superbus vel arrogans, confidens**, care a capetatu si are prea mare idea de sene, coprensu de una mundría stulta si nebonesca.

INFUNDARE, v., **fundo munire, obturare, claudere, seponere, abscondere, relegare, intercludere, vincere, convincere, refellere, hærere, inops consilii esse**; 1. a pune *fundu* : *a infundá butile si butoniele*; prin estensione, a inchide, a astupá : *a infundá una usia, una ferestra, una gaura cu unu cuniu*; 2. a taiá, a opprí, a impedicá : *a infundá callea, drumulu*, a pune in strimtorare, a strimtorá; a pune la una parte, a ascunde : *a se infundá in casa, in padure*; si : *a infundá padurile* = a fugí, a se resipí, a se ascunde prin paduri; *a infundá pre inimicu intr'una valle, intr'unu lacu*; de ací : 3. a redege la estremitate, a nu lassá medilocu de scapare, a invinge; si in sensu ideale : a bate cu coventulu, a lassá fora coventu, a confunde, etc. : *l'am infundatu de n'are ce se mai dica, singuru s'a infundatu cu contradictionile si mentionile selle; acumu vi s'a infundatu, nu mai aveti in cotrau scapá; ací m'am infundatu si eu*.

INFUNDATU,-*a*, adj. part., **fundo munitus**, in t. s. verbului.

INFUNDATURA, s. f., resultatu allu actionei de *infundare*, locu retrassu si ascunsu : *in infundaturele pamentului; siede intr'una infundatura a cetatei intr'alta infundatur'a de casa; infundatur'a butiloru; infundatur'a la care a redussu pre inimicu*, etc.

* INFUNDERE, *infunsi* si *infunsei*, *infunsu* si *infusu*, v., **infundere**, a versá ceva pre sau in altu ceva : *a infunde oliu in apa; a infunde flóre de teliu in apa bene destillata*.

* INFUNDIBLU si *infundibulu*, pl.-*e*, **infundibulum**, instrumentu de *infundere*, instrumentu in forma conica prin care se torna apa, oliu sau alte licide intr'unu vasu (it. **imbuto**, fr. **entonnoir**).

INFURIARE, v., **furore afficere**, refl. *a se infuriá*, **furere, insanire, sævire**.

INFURIARE, s. verbale, **insania, rabies, furor, sævitia**.

INFURIATU,-*a*, adj. part., **furens, furibundus, sævus**; turbatu, rabiatu, furibundu, furiosu.

* INFUSIONE, s. f., **infusio**, infundere, versare, actione de *infundere*.

* INFUSORIU,-*oria*, **infusor** si **infusorius,-um**; care infunde; subst. m., reale : *a)* instrumentu de *infundere* : *infusoriulu lampei*, unde sau pre unde se

www.dacoromanica.ro

torna si curre oliulu; *b)* animalculu microscopicu.

* INFUSU,-*a*, adj. part., **infusus**, versatu in c va, si de aci, innascutu, inspiratu : *scientia infusa nu e.*

INGALBINIRE, v., **pallescere, flavescere,** a se face *galbinu*, a se meniá, a deveni pallidu.

INGALBINIRE, s. verbale, **pallor,** in t. s. verbului.

INGALBINITU,-*a*, adj. part., **pallidus,** facutu galbinu.

INGANARE, v., **subsannare, ridicule imitari, deridere; balbutire, confundi :** 1. a ride, a luá in risu, imitandu vorb'a, gestulu in modu ridiculu, a carricaturá : *nu me inganá, candu vorbescu eu; e peccatu a inganá pre parenti;* 2. a vorbí reu, confusu, a se incurcá in vorba : *vedêndu co l'am prensu asiá de bene, abiá potu inganá doue covente; nu totu inganá, ci mi respunde limpede;* 3. vorbindu de lumina si intunericu, de colori, etc., ce se confundu asiá co nu se pote bene d. inge un'a de alt'a : *diu'a se ingana cu noptea, lumin'a cu intunericulu; pre faci'a copillei rosele se ingana cu crinii.* (? it. **ingannare**).

INGANATU,-*a*, adj. part., **subsannatus.**

* INGENIARE, v., (it. **ingegnarsi**), **studere, conari, intendere aciem ingenii, ingenium intendere;** a se adoperá cu mentea, a studiá, a si incordá poterile mentei.

*INGENIARIU,-*a*, adj. s., (it. **ingegnero,** fr. **ingénieur**); proprie, relativu la *ingeniu* sau *geniu*, luatu de regula ca subst., 1. m. personale, care connesce scienti'a si possede artea de a construi fortificationi bellice, edificie militari sau si civili, de a direge saparea minereloru, de a face calli de communicatione, de a construi si direge machine, etc.; 2. f. abstractu, *ingeniaria*, scienti'a sau artea de *ingeniariu.*

* INGENIOSITATE, s. f., **ingeniositas,** calitate de *ingeniosu;* mente, sagacitate, potere de cogitare.

* INGENIOSU,-*a*, adj., **ingeniosus,** plenu de *ingeniu.*

* INGENIU, s. m., **ingenium,** proprietate innascuta si naturale a unei persone sau lucru; potere ori sagacitate a spiritului de a percepe, distinge, judecá, imaginá, combiná; mente capace, capu, spiritu, intelleptione, talentu, geniu; spiritu de inventione : *a imblá dupo ingeniulu seu,* dupo voli'a, dupo placulu seu, a si satisface placerea; *ingeniu canescu,* natura canesca; *potereu ingeniului,* vivacitatea, sagacitatea spiritului; *ingeniu mare,* talentu, *geniu.*

* INGENTE, adj., **ingens,** mare, forte mare; insemnatu, considerabile, estraordinariu.

* INGENUITALE, s. f., **ingenuitas,** calitate de *ingenuu.*

* INGENUU,-*a*, adj., **ingenuus,** naturale, sinceru, simplu; curatu la anima, nobile, cu anim'a deschisa; ca subst. in dreptulu romanu insemná: omu *nascutu* liberu, d'in parenti liberi.

INGENUCLARE, *ingenuchiare, ingenunclare, ingenunchiare,* vedi *ingenunclare* cu derivatele selle.

INGENUNCLARE sau *ingenunchiare,* v., **geniculare, genu flectere,** a plecá *genunchii,* a pune in *genunchi;* intr. a cadé in *genunchi,* a se prosterne, a se umili, a se suppune, a cadé sub greutate sau appesare, a nu mai poté.

INGENUNCLARE sau *ingenunchiare,* s. verbale, (**genuflexio**), in t. s. verbului.

INGENUNCLATU sau *ingenunchiatu,-a,* adj. part., **geniculatus,** pusu in *genunchi.* cadutu in *genunchi.*

* INGERENTIA, s. f., (de la **ingerere,** fr. **ingérence**); actione de a se ingere in lucrurile altui-a, ammestecu, intervenire.

* INGERERE, *ingerui, ingerutu* si *ingestu;* v., **ingerere;** *a gere in,* a bagá, a introduce, a adduce; refl. *a se ingere,* a se bagá, a se ammestecá in lucrurile altui-a.

INGHIACIARE, *inghiaciatu, inghiaciu,* vedi *inglaciare* cu derivatele selle.

INGHITIRE, *inghititore, inghititura, inghitiu,* vedi *inglitire* cu derivatele selle.

INGLACIARE sau *inghiaciare,* v., **gelare, congelare, gelascere;** a prende glacia, a trece in glacia, a se face glacia :

www.dacoromanica.ro

a inceputu a inglaciá; asta nopte a inglaciatu; Dunarí'a a inglaciatu; mi au inglaciatu petiorele·i au inglaciatu urechiele; inglacia sangele in vene.

INGLĂCIARE sau *inghiaciare*, s. verbale, **gelatio, congelatio;** in t. s. verbului.

INGLACIATA sau *inghiaciata*, s. f., compositione d'in diverse fructe redusse in glacia, care se gusta in tempu caldu spre recorire.

INGLACIATU sau *inghiaciatu,-a*, adj. part., **gelatus, congelatus, glacié concretus, glaciatus;** coprensu de glacia, invinsu de frigu.

INGLACIU sau *inghiaciu*, s. m., **gelu, gelidium,** frigu mare, ce face se inglacie ap'a; tempu candu inglacia ap'a.

INGLITIRE, *inglutire* sau *inghitire*, v., **glutire, deglutire, vorare, devorare, sorbere, absorbere, haurire;** á introduce in stromachu, propr. si figuratu; *l'a inghititu pamentulu*, a peritu, nu se afla; *a inglití injuriele si amarurile*, a le supportá, a le sufferí nepotendu face alt'a; *a si inglití averea*, a ua dilapidá; *a inglití pre altu*, a lu opprime, a lu nemicí; *a inglití nodulu*, a ascultá una reprobatione fora a respunde, a sufferí amarulu cu patientia; *tote le are inglití*, tote le are trage la sene, tote le are coprende, sau : tote are rabdá.

INGLITIRE, s. verbale, in t. s. verbului.

INGLITITORE, s. f., **faux, gula, œsophagus, vorago;** partea interiore a guttului, pre unde buccatele trecu d'in gura in stomachu; fig. affundime, gura, voragine.

INGLITITORIU,-*toria*, adj. s., **deglutiens, devorans;** care *inglite*, devora etc.

INGLITITU,-*a*, adj. part., **devoratus.**

INGLITITURĂ, s. f., **haustus,** câtu se inglite una data : *una inglititura de vinu.*

INGRADIRE, sau *ingardire,-escu*, v., **sepire,** a incongiurá cu *gardu*, a inchide cu *gardu* sau muru.

INGRADITU,-*a*, adj. part., **septus.**

INGRADITURĂ, s. f., **septio,** stare de *ingraditu;* ceva ingraditu.

INGRASSIARE, v., **saginare, pinguefacere;** a face grassu : *a ingrassiá passeri, a ingrassiá pamentulu;* refl. *a se ingrassiá*, **pinguescere;** *a se ingrassiá de pre spatele altoru-a*, a se inavutí, a se sustiné prin sudorea altoru-a.

INGRASSIARE, s. verbale, **saginatio,** actione de a *ingrassiá.*

INGRASSIATORIU,-*toria*, adj., **saginans,** care ingrassiá.

INGRASSIATU,-*a*, adj. part., **saginatus, pinguefactus.**

* INGRATITUDINE, s. f., **ingratitudo,** calitate de *ingratu*, nereconnoscentia, nemultiamire pentru faceri de bene; anima ingrata.

* INGRATU,-*a*, adj., **ingratus,** neplacutu; nereconnoscutoriu; sterile : *persona ingrata; omu ingratu; pamentu ingratu*, ce nu remunera laborea.

INGRECARE, v., vedi *ingreunare.*

† INGREDERE, *ingressi* si *ingressei, ingressu;* **ingredi,** a intrá.

* INGREDIENTE, adj. part., **ingrediens,** (fr. **ingrédient**); care *ingrede*, intra ca parte intr'una compositione medicale sau de mancare; subst. m. reale, *ingredientele*, substantia, materia ce intra in compositionea unui medicamentu sau unei mancare.

* INGREDIENTIA, s. f., **(ingredientia), condimentum,** vedi *ingrediente* ca subst.

* INGRESSIONE, s. f., **ingressio,** intrare. actione de *ingredere.*

* INGRESSU, part. s., **ingressus,** care a intratu; locu de intrare.

INGRETIOSIARE,-*ediu*, v., **nauseam procurare, nauseare; nauseam capere, gravari, tædere, pigere;** a face cuiva *gretia;* a avé gretia; a vení greu; a disgustá; a se saturá, a nu mai poté sufferí, a i se urí : *a se ingretiosá de lume si de alle lumei.*

INGRETIOSIARE, s. verbale; **nausea, tædum.**

INGRETIOSIATU,-*a*, adj. part., **nauseatus, pertaesus.**

INGREUIARE, cu *n* molliatu in locu de *ingreuniare*; vedi *ingreunare.*

INGREUNARE si *ingreonare*, v., **onerare, gravare; praegravare, difficilius reddere; gravidare, ingravidare,**

www.dacoromanica.ro

gravidum, prægnantem reddere; a face *greu*, sau mai bene, a face *greone* sau *greune*=a face *tare greu*, a face difficile; a causá greutate, a ingrecá; refl. *a se ingreuná*, **gravari, ingravescere.** Observa nuantiele intre : *a ingreuná pre cineva cu multu lucru; a ingrecá una muliere, a ingreuniá stylulu.*

INGREUNARE, s. verbale, **gravatio,** in t. s. verbului.

INGREUNATORIU,-*toria*, adj., **gravans, ingravans,** care ingreuna.

INGREUNATU,-*a*, adj. part., **gravatus : *muliere ingreunata*=gravida, prægnans.**

INGRIGIRE,-*escu*, v., **curam gerere, sollicitum esse, curare;** a avé *grige* de ceva sau de cineva; a portá grige; a se teme de ceva, a provedé, a intretiné, a fi *cu grige : a nu se ingrigí de nimica, a ingrigi de copilli.*

INGRIGIRE, s. verbale, **cura, diligentia, sollicitudo,** cura, diligentia, sollicitudine.

INGRIGITU,-*a*, adj. part., **sollicitus, curis distentus, anxius;** sollicitu, ansiosu.

INGRIGITORIU, -*tória*, adj. s., **curator, procurator, custos,** care ingrigesce.

INGROPARE, v., **infodere, defodere, accumulare, humare, contumulare, sepelire;** a pune in pamentu; a sapá şi a astupá in pamentu : *a ingropá unu thesauru, a ingropá unu mortu.*

INGROPARE, s. verbale, **infossio, defossio; humatio, sepultura;** in t. s. verbului.

INGROPATIONE, s. f., **infossio; funus, funeralia, exequiæ;** actione de *ingropare*, immormentare, ceremonia funebre

INGROPATORIU,-*tória*, adj. s., **fossor, sepultor,** care *ingropa.*

INGROPATU,-*a*, adj., **humatus, sepultus.**

INGROSSIARE, v., **crassare, incrassare, crassescere, incrassescere;** a face *grossu*, a invertosiá, a intarí prin ferbere, prin ammestecare : *a ingrossiá lapte cu pesatu;* refl. *a se ingrossiá*=a devení grossu; dero si=a devení seriosu, ammenintiatoriu, violentu : *s'a ingrossiatu cert'a. vorbele intre densii.*

INGROSSIARE, s. verbale, in t. s. verbului.

INGROSSIATU,-*a*, adj. part., **crassatus, incrassatus.**

* INICITATE, s. f., **iniquitas,** calitate sau fapta de *inicu : Domnedieu uresce inicitatea si inicitatile.*

* INICU,-*a*, adj., **iniquus,** contr. *ecu;* 1. proprie, care nu e *ecu*, nu e ecale, nu e planu : *appucatu de inimicu in locuri inice;* 2. metaforice : *a)* aspru, scabrosu, si de ací, difficile, periculosu; *b)* contrariu, adversu, inimicu, defavorabile; *c)* forte nedreptu, inumanu, barbaru, scelestu : *judece inicu; inicele vostre fapte v'au attrassu pre capu urgia cerului.*

† INIECERE, v., **injicere,** a arruncá in, a introduce, a bagá; de ací : *iniectione, iniectare*=*inieptare*, etc.

* INIECTARE, v., **injectare,** vedi *inieptare.*

* INIECTIONE, s. f., **injectio;** actione de *iniecere;* — ca terminu de medicina, introducere a unui medicamentu licidu prin una vena, una canale a corpului, intr'una plaga profunda.

INIEPTARE, v., **injectare, jactare, cum impetu jacere,** a arruncá, a aieptá a impinge in intru.

INIEPTARE, s. verbale, **impetus,** in t. s. verbului.

INIEPTATU, -*a*, adj. part., **injectus, injectatus.**

INIMA, s. f., vedi *anima.*

INIMAGINABILE, adj., **inimaginabilis,** ce nu se pote *imaginá.*

INIMARE, v., vedi *animare.*

INIMICETIA, *inimicia* si *inimicitia*, s. f., **inimicitia,** contr. *amicitia;* stare si calitate de *inimicu.*

INIMICU,-*a* adj. s., **inimicus;** contr. *amicu;* adversariu, contrariu, neamicu.

INIMIORA, s. f., dem. d'in *inima;* vedi *animiora.*

* INIMITABILE, adj., **inimitabilis;** ce nu se pote *imitá.*

INIMOSIA, s. f., vedi *animosía* si *animositate.*

INIMOSU,-*a*, adj., vedi *animosu.*

www.dacoromanica.ro

INIMUTIA, s. f., **cordulum, animulus,** vedi *animiora.*

* ININTELLIGIBILE, adj., **ininteligibilis;** ce nu se pote *intellege,* ce nu se pote coprende cu mentea.

* ININTERPRETABILE, adj., **ininterpretabilis,** ce nu se pote *interpretá;* inesplicabile.

* ININVENTIBILE, adj., **ininventibilis,** ce nu se pote *inventá.*

* ININVESTIGABILE, adj., **ininvestigabilis,** ce nu se pote *investigá.*

* INITIALE, adj., **initialis,** incepetoriu, ce incepe; originale.

* INITIARE, v., **initiare, inchoare, incipere;** a face inceputu; a incepe, a introduce pre cineva in ceva pentru prim'a ora, a i dá primele connoscieutie despre unu ce; in sensu religiosu, a introduce pre cineva in numerulu celloru ce professa unu cultu particulariu, a lu admitte se participa la ceremoniele, mysteriele, ce se tinu de cultulu particulariu allu unei divinitati; a lu instruí in religione, a i dá primele notioni despre religione; assemine : a invetiá pre cineva in una scientia sau arte : *a initiá pre cineva in una arte, profession ; nu e initiatu in filosofia,* n'are inco primele connoscentie, liniameute alle scientiei filosofice; *a initiá pre cineva in una societate,* a lu admitte iu numerulu acelloru-a ce ua compunu.

* INITIARE , s. verbale , **initiatio ,** in t. s. verbului.

* INITIATIONE, s. f., **initiatio,** introductione sau admissione iu conuoscentie de certe lucruri secrete; actulu prin care cineva este *initiatu* in ceva; la antici insemná admitterea la celebrationea mysterieloru si sacrificieloru in onorea ore-carei divinitate.

* INITIATIVA, s. f., actulu prin care se face, se da iuceputulu; dreptulu de a incepe de a face ceva : *a luá initiativ'a,* a face inceputulu ; *dreptulu de initiativa pentru facerea legiloru l'au, dupo constitutionea nostra , tote poterile statului.*

INITIATORIU,-toria,-trice,* adj. s., **initiator, initiatrix,** incepetoriu ; care incepe, care *initia.*

* INITIATU,*-a,* adj. part., **initiatus.**

* INITIU, pl.*-e,* **initium,** inceputu, principiu; primu elementu.

INJOSU, adv., **deorsum,** vedi *indiosu.*

INJOSIRE,*-escu,* v., vedi *indiosire.*

* INJUCUNDITATE, s. f., **injucunditas,** contr. *jucunditate,* neplacere, supperare, tristeti'a animei reflessa in facia.

* INJUCUNDU,*-a,* adj., **injucundus,** neplacutu, displacutu, fora volia bona.

INJUGARE, v., **jungere (currum), conjungere, domare,** a pune in jugu , a prende in jugu, a suppune, a assuprí; fig. *a se injugá cu lucrulu,* a se invoí, a i placé; *a se injugá bene cu cineva.*

INJUGARE, s. verbale, **jugatio,** punere in jugu.

INJUGATU,*-a,* adj. part., **jugatus.**

INJUMETATIRE,*-escu,* v., vedi *indimetat're* si *indiumetatire.*

* INJUNCTIONE, s. f., **injunctio,** impunere, mandatu, ordine.

INJUNGHIARE, v., (cu *l* molliatu in locu de:)

INJUNGLARE, v., **jugulare,** a taliá guttulu, a uccide.

INJUNGLARE, s. verbale, **jugulatio;** in t. s. verbului.

INJUNGLATU,*-a,* adj. part., **jugulatus.**

INJUNGLATURA, (pronuntiatu si *injunghiatura*), s. f., **jugulum, jugulatio,** actione si resultatu allu *injunglarei;* — *injunglatur'a guttului,* iuchiaiatura: *a si infrange injunglatur'a.*

INJURARE, v., **injuriari,** a offende pre cineva prin covente injurióse; a blastemá, a insultá, a batujocorí; refl. *a se injurá unulu pre altulu.*

INJURARE, s. verbale, **injuria, contumelia, maledictum.**

INJURATORIU,*-toria,* adj. s., **conviciator; contumeliam in aliquem jaceus; maledicta dicens, jactans , proferens;** care *injura,* insulta, batujocuresce.

INJURATU,*-a,* adj. part., **injuria affectus, contumeliis , conviciis prosciissus;** insultatu.

INJURATURA, s. f., **injuria,** actu de *injurare,* espressione de *injurare.*

* INJURIA, s. f., **injuria,** insulta, offensa : *injuri'a este totu ee contr'a*

www.dacoromanica.ro

dreptului; in sensu mai strinsu : *injuria e dispretiulu ce tende a offende onorea cuiva ; injuri'a* se committe prin vorbe, prin scrissu, prin cantari, prin desemne, prin fapte, batendu, maltractandu, ammenintiandu cu batalia si maltractare; in particulariu inse *injuri'a* se committe prin covente injuriose vettematorie, supperatorie, etc.; *injuri'a tempului,* aspreti'a elementeloru naturei, a ventului, aerului, etc., perdere causata prin prea lunga ori prea scurta durata a tempului, sau prin alte eventualitati ori calamitati legate de tempu; *injuri'a sortei,* calamitate, estraordinaria si nemeritata.

* INJURIARE, v., vedi *injurare;* inse *injuriare* e mai generale si prin acesta-a mai dulce; pre candu injurare e speciale, crudu si chiaru obscenu: *injuriare*=a face *injuria*, éro *injurare*=*a trage injurature.*

* INJURIOSU, -*a*, adj., **injuriosus,** ce adduce *injuria;* nedreptu, vettematoriu, supperatoriu, insultatoriu : *sorte injuriosa, destinu injuriosu.*

* INJUSTITIA, s. f., **injustitia,** contra *justitia;* nedreptate; actione contraria reguleloru dreptatei si ecitatei.

* INJUSTU,-*a*, adj., **injustus,** nedreptu ; care lucra contr'a reguleloru dreptatei; contrariu dreptatei: *fapte injuste, tendentia injusta.*

INLATURARE, v., vedi *delaturare.*

INLEMNIRE,-*escu,* v., **stupere, obstupere,** a deveni *lemnu;* a perde sentirea de frica, de spaima; a immarmori.

INLEMNIRE, s. verbale, **stupor,** in t. s. verbului.

INLEMNITU,-*a,* adj. part., **stupefactus,** immarmoritu.

INLOCARE, v., (*in* si *locare*) **substituere, sufficere;** a pune in locu, a implé loculu; a substitui, a tiné loculu.

INLOCARE, s. verbale, **substitutio,** in t. s. verbului.

INLOCATU,-*a,* adj. part., **substitutus.**

INLOCUIRE,-*escu,* vedi *inlocare.*

INM-, vedi *imm-.*

INNASCERE, *innascui, innascutu,* v., **innasci,** a se *nasce in,* a se *nasce* de una data cu altu ceva; form'a cea mai usitata d'in acestu cuventu este urmatori'a :

INNASCUTU,-*a,* adj., **innatus,** nascutu impreuna cu, ce se capeta de una data cu nascerea : *proprietate, reutate, sanetate innascuta.*

* INNAVIGABILE, adj., **innavigabilis,** ce nu se pote *navigá*, unde nu poti amblá cu navea.

INNEBONIRE,-*escu,* v., **insanire, furere,** a perde mentea, a delirá, a estravagá.

INNEBONIRE, s. verbale, **insania, deliri.m,** in t. s. verbului.

INNEBONITU,-*a,* adj. part., **insanus.**

INNECARE, v., **suffocare, aquis necare, aqua mergere,** a suffocá in apa sau in altu fluidu; refl. *a se inneca,* **suffocari, aquis necari,** fig. : *a se innecá cu unu ossu, cu una imbuccatura prea mare; tussea me inneca; plouiele celle mari au innecatu campiele,* inundatu; fig. *armatele numeróse innecara terrile nostre.*

INNECARE, s. verbale, **suffocatio, inundatio,** in t. s. verbului.

INNECATIOSU,-*a,* adj., **suffocans;** proprie, óspusu *a se innecá,* inse, de regula, cu sensu activu, ce are calitatea de a *innecá, aptu de a innecá : pome innecatiose.*

INNECATORIU,-*toria,* adj.s.; **suffocans, inundans,** care *inneca.*

INNECATU,-*a,* adj. part., **suffocatus, præfocatus, strangulatus, oppressus, examinatus; aqua mersus, immersus :** *omu innecatu de fumu, campiele innecate de versaturele riului.*

INNECU, s. m., **inundatio, diluvium,** versatura de apa multa pre locuri uscate : *de asiá innecu nu mi mai adducu a mente.*

INNEGRIRE,-*escu,* v., **nigrum reddere, offuscare,** a face negru : *a innegri pre cineva,* a defaimá, a calumniá, a i stricá reputationea, *a se innegri de sore,* a se face negru, **nigrescere.**

INNEGRIRE, s. verbale, in t. s. verbului.

INNEGRITU,-*a,* adj. part., **offuscatus,** *innegritu de sóre, innegritu de calumnie.*

INNEGRITURA, s. v., **nigredo;** resultatu allu actionei de *innegrire.*

www.dacoromanica.ro

INNOBILIRE, v., vedi *nobilire, nobilitare.*

* INNOCENTE, adj., **innocens, innocuus,** contrariu *nocente*, cui nu se pote nemica imputá; fora culpa, fora connoscentia de peccatu; fora reutate, fora vitiu, puru, curatu : *portare innocente, vorba innocente, fapta innocente.*

* INNOCENTIA, s. f., **innocentia;** stare si calitate de *innocente.*

INNOCTARE, v., vedi *innoptare.*

INNODARE, v., **nodare, innodare, connodare;** a legá cu *nodu*, a face *nodu*, a impreuná legandu; fig. *nu scie a innodá doue idee; a innodá amicitia, connoscentia.*

INNODARE, s. verbale; **nodamen,** in t. s. verbului.

INNODATU,-*a*, adj. part., **nodatus, innodatus.**

INNODATURA, s. f., **nodamen,** legatura in nodu, nodulu ensusi.

INNOPTARE, v. n., **noctescere; nocte opprimi; pernoctare;** a se face *nopte*, a adjunge unde-va noptea; a remané undeva preste nopte; a intardiá peno in nopte : *a innoptá pre calle.*

INNOPTARE, s. verbale, in t. s. verbului.

INNOPTATU,-*a*, adj. part., care a intardiatu peno in nopte; si ca adv. *am adjunsu a casa innoptatu.*

INNOTARE, v., **nare, natare, innatare;** a se sustiné si a inaintá pre faci'a apei : *a innotá peno d'incollo, a innotá in bene*, a avé fortuna, a fi in avutía, in placeri; *a innotá in sange*, a versá multu sange.

INNOTARE, s. verbale, **natatio, natatura;** in t. s. verbului.

INNOTATORIU,-*toria*, s. adj., **natator, natans;** care *innota*, care serve la innotatu.

1 INNOTATU,-*a*, adj. part., care a trecutu innotandu.

2 INNOTATU, s. m., **natatus,-us,** actulu de innotare : *mergemu la innotatu, la scol'a de innotatu, se invetiámu artea de innotatu.*

INNOTU, s. m., **natatus,-us,** innotare, innotatu : *a trece ap'a cu innotulu.*

INNOUIRE,-*escu*, v., **novare, innovare, renovare, restaurare, instaurare; integrare;** a face nou, a renouí, a restaurá, a intregí; refl. *a se innouí*, a se renouí, a se restaurá, a se reintregí; a face de *nou*, a procurá d'in *nou*, a restabilí; *a innouí servitorii, a se innouí cu vestimente*, a si luá vestimente noue; *a innouí una dorere trecuta.*

INNOUIRE, s. verbale, **novatio, innovatio, renovatio, instauratio, restauratio.**

INNOUITORIU,-*toria*, adj. s., **novator, innovator, renovator, restaurator;** care innouesce.

INNOUITU,-*a*, adj. part., **novatus, innovatus, renovatus, restauratus.**

INNOUITURA, s. f., **novatio, innovatio,** actoine si resultatu allu actionei de *innouire.*

* INNOVARE, v., **innovare,** a innouí, a face novationi, innovationi; a introduce ceva nou.

* INNOVARE, s. verbale, **innovatio,** in t. s. verbului.

* INNOVATIONE, s. f., **innovatio,** actione de *innovare*; introductione de ceva nou in gubernamentu, in legi, intr'unu actu, intr'una credentia, in usu, in scientia, etc.

* INNOVATORIU,-*toria*, adj. s., **novator,** care *innova*, care introduce *innovationi.*

*INNOVATU,-*a*, adj. part., **innovatus.**

* INNOVATURA, s. f., resultatulu actionei de *innovare.*

INNUERARE, v., **nubilare, innubilare, obnubilare,** a se redicá nueri, a se intunecá; a se accoperí cu nueri, a se face intunericu, a se turburá tempulu; a fi intunericu : *innueredia cerulu;* fig. *a innuerá d'in sprincene*, a si espreme supperarea prin contractionea sprinceneloru.

INNUERARE, s. verbale, in t. s. verbului.

INNUERATU,-*a*, adj. part., **obnubilatus,** *tempu nueratu*, intunericu.

* INNUMERABILE, adj., **innumerabilis,** ce nu se pote *numerá*, nenumeratu.

* INNUMERABILITATE, s. f., **innumerabilitas,** calitate de *innumerabile.*

www.dacoromanica.ro

INNUORARE, vedi *innuerare*, cu tote derivatele selle.

* INOBEDIENTE, adj., **inobediens**, nesuppusu, neascultatoriu, indocile.

*INOBEDIENTIA, s. f., **inobedientia**, nesuppunere, neascultare, indocilitate, contr. *obedientia*.

* INOBSECENTE, adj., **inobsequens**, neascultatoriu.

*INOBSECENTIA, s. f., **inobsequentia**, neascultare.

* INOBSERVABILE, adj., **inobservabilis**, ce nu se pote observá.

* INOBSERVANTIA, s. f., **inobservantia**, lipse de observantia.

*INOBSERVATIONE, s.f., **inobservantia**, lipse de observatione, neimplenire.

*INOBSERVATU,-*a*, adj. part., **inobservatus**, neobservatu.

* INOCULARE, v., **inoculare**, a communicá in modu artificiale, a altui arbori, a vacciná.

* INOCULATIONE, s. f., **inoculatio**, actione de inoculare, altuire, vaccinare.

* INOCULATU,-*a*, adj. part., **inoculatus**, altuitu, vaccinatu.

* INODORARE, v., **inodorare**, a communicá odore.

* INODORU, adj., **inodorus**, fora *odore, neodorosu*.

* INOFFENSIBILE, adj., **qui offendi non potest**; care nu se póte offende, vettemá, stricá, etc.

* INOFFENSIVU,-*a*, adj., **inoffensus**, care nu offende, nu attaca pre nemine, nu strica, nu vettema, etc.

* INOFFICIOSITATE, s. f., **inofficiositas**, calitate de *inofficiosu*.

*INOFFICIOSU,-*a*, adj., **inofficiosus**, neofficiosu, contrariu detoriei : *testamentu inofficiosu*, prin care unu erede legitimu este esclusu fora causa de la ereditate; *donatione inofficiosa*, de ací: *actione, cerere, de inofficiositate*, actione intentata, cerere facuta contr'a unui testamentu *inofficiosu*, unei donatione *inofficiose*, etc.

* INOFFUSCATU,-*a*, adj., **non obscuratus, non obscurus**, neintunecatu.

* INONESTITATE, s. f., **inhonestas**, calitate contraria *onestitatei*, neonestitate, ncomenía.

* INONESTU,-*a*, adj., **inhonestus**, contr. *onestu*, neonestu, neomenosu.

* INONORABILE, adj., **inhonorabilis**, care nu merita *onore*.

* INONORATU,-*a*, adj., **inhonoratus**, neonoratu, fora onore.

* INONORIFICU,-*a*, adj., **inhonorificus**, ce nu face onore.

* INOPIA, s. f., **inopia**, lipse, scadere, neavere, neadjunsu, indigentia.

* INOPINABILE, adj., **inopinabilis**, ce nu se pote opiná, imaginá.

* INOPINANTE, adj., **inopinans**, care nu cogeta la ceva, a nume care nu cogeta intr'unu casu datu la cea ce i se pote intemplá.

* INOPINATU,-*a*, adj., **inopinatus, inopinus**, nepreveduta, la ce omulu nu se astépta, neasteptatu : *vorbe inopinate*; ca adv. *inopinate*, pre neasteptate, pre neprevedute.

* INOPPORTUNITATE, s. f., **inopportunitas**; lipse de opportunitate, calitate de *inopportunu*.

* INOPPORTUNU,-*a*, adj., **inopportunus**, contr. *opportunu*, ce nu este la tempu, la locu.

* INOPTABILE, adj., **inoptabilis**, ce nu e de *optatu*.

* INOPTATU,-*a*, adj., **inoptatus**, nedesideratu.

* INORDINABILE, adj., **inordinabilis**, ce nu se pote *ordiná*, nu se pote aduce in ordine.

* INORDINATIONE, s. f., **inordinatio**, desordine, confusione in lucruri, in idee.

* INORDINATU,-*a*, adj., **inordinatus**, desordinatu, confusu, fora ordine.

* INORGANICU,-*a*, adj., **non organicus**, neorganicu, anorganicu : *natura inorganica. corpuri inorganice*.

* INORNATU, -*a*, adj., **inornatus**, contr. *ornatu*; fora ornatura.

*INOSPITALE, adj., **inhospitalis, inhospitus**, neospitale, neprimitoriu, neamatoriu de ospeti, de straini, selbaticu, barbaru, crudu.

* INOSPITALITATE, s. f., **inhospitalitas**, contr. *ospitalitate*; tractare rea, neomenía, brutalitate facia cu ospetii, cu strainii.

www.dacoromanica.ro

* INQUIETARE, *inquietudine, inquisitione*, etc., vedi *incietare, incietudine, incisitione*, etc.

INRADECINARE,-*ediu*, v., **radicare, radicari, radices agere, radicescere**, a prende radecine; a face radecine : *a se inradeciná, a se inradeciná in relle, in peccate*, etc., a imbetraní in elle, a se invetiá cu elle.

INRADECINARE, s. verbale, **radicum actio**, prendere de radecine.

INRADECINATU,-*a*, adj. part., **radicatus, radices habens**, ce a prensu radecine, tare, obstinatu, invechitu.

INREGISTRARE, v., (fr. **enrégistrer**), a pune, a scrie unu lucru in registru; a luá nota despre unu lucru.

INREGISTRARE, s. verbale, in t. s. verbului.

INREGISTRATU,-*a*, adj. part., (fr. **enrégistré**).

INREUTATIRE,-*escu*, v., (d'in *in* si *reutate*), a face reu, a stricá, a corrupe, **pejorem reddere**, refl. *a se inreutatí*, **pejorem fieri**, s se face reu, a se stricá, a se corrupe, a se inveniná.

INREUTATIRE, s. verbale, in t. s. verbului.

INREUTATITU,-*a*, adj. part., **pejor factus**.

INRIURIRE,-*escu*, vedi *influentiare*.

INROURARE, v., **inrorare, rore aspergere**, a arruncá picature de apa sau de altu licidu.

* INSALUBRE, adj., **insalubris**, nesanetosu, ce strica sanetatea.

* INSALUBRITATE, s. f., **insalubritas**, calitate de insalubre.

* INSALUTARE si *insalutariu,-a*, adj., **non salutaris**, nesalutariu, nesanetiosu, stricatiosu sanetatei.

* INSALVABILE, adj., **qui salvari non potest**, ce nu se pote salvá.

* INSANABILE, adj., **insanabilis**, ce nu se pote vendecá; ce nu se pote curá, incurabile.

INSANETOSIARE,-*ediu*, v., **sanare, resanare, mederi, valetudini restituere**; a face sanetosu; a restituí sanetatea; a vendecá; refl. *a se insanetosiá*, **convalescere, consanescere, convalere, valetudinem recuperare**, a se face sanetosu.

INSANETOSIARE, s. verbale, **sanitatis recuperatio, convalescentia**, in t. s. verbului.

INSANETOSIATU,-*a*, adj. part., **sanatus, resanatus**.

* INSANIA, s. f., **insania**, nebonía, furia.

* INSANU,-*a*, adj., **insanus**; care nu e cu mentea *sanetosa*; nebonu, smentitu, stultu; fanaticu.

INSAPONIRE,-*escu*, v., (d'in *in* si *sapone*); a implé cu *sapone*, a dá cu *sapone*; a preface in *sapone*; a trece in *sapone*.

INSAPONITU,-*a*, adj. part., datu cu *sapone*.

INSARCINARE, v., **sarcinare, onerare, sarcinas imponere**, a pune sarcina, a ingreuná, a dá ordine, a dá comissione; refl. *a se insarciná*, a luá asupr'a sea.

INSARCINARE, s. verbale, **oneratio**, in t. s. verbului; sarcina, missione, commissione.

INSARCINATU,-*a*, adj. part., **oneratus**; fig. *femina insarcinata*, grea, ingrecata, gravida.

* INSATIABILE, adj., **insatiabilis**, care nu se pote saturá, insaturabile.

* INSATIABILITATE, s. f., **insatiabilitas**, nesaturare, aviditate de a mancá si a nu se mai saturá; cupiditate de a avé totu mai multu.

* INSATURABILE, **insaturabilis**, vedi *insatiabile*.

* INSCENDERE, v., vedi *ascendere*.

* INSCIENTE, adj., **insciens**; care nu scie, care n'are scientia sau connoscientia de ceva.

INSCIENTIA, s. f., **inscientia**, calitate sau stare de *insciente*.

INSCIENTIARE,-*ediu*, v., (d'in *in* si *scientia*); **nuntiare, annuntiare, denuntiare, significare, certiorem facere**, a face connoscutu; a annuntiá; a inconnoscientiá; a arretá; a notificá; a communicá.

INSCIENTIARE, s. verbale; **nuntiatio, denuntiatio, significatio, renuntiatio**, in t. s. verbului.

INSCIENTIATORIU,-*toria*, s. adj., **nuntius, nuntiator, denuntiator**, care *inscientiedia*.

www.dacoromanica.ro

INSCIENTIATU,-*a*, adj. part., **nuntiatus, denuntiatus, significatus, certior factus.**

* INSCITIA, s. f., **inscitia,** calitate de *insciu* sau *inscitu;* vedi aceste covente.

* INSCITU,-*a*, adj., si

* INSCIU,-*a*, adj., **iuscitus si iuscius,** nesciutoriu, ignorante, care nu *scie* nemica, de ací : fora scientia, fora esperientia, fora capacitate, fora abilitate, etc.; — *inscitu* si mai vertosu *insciu* dice mai multu de câtu *insciente*, si priu urmare si *insciti'a* e mai grea si mai culpabile de câtu *inscienti'a*.

INSCORTIRE,-*escu*, v., **cortice obducere,** a face scortia; refl. *a se inscorti*, a se preface in scortia, a se intari ca scorti'a.

INSCORTITU,-*a*, adj. part., **corticatus.**

INSCRIERE, *inscrissi* si *inscrissei*, *inscrissu* si *inscriptu*, v., **inscribere;** a scrie numele cuiva, a luá notitia, ori a face mentione asupr'a unui lucru intr'unu registru, intr'una lista; a face inscriptione; refl. *a se inscrie*, a si pune numele, a se insemná intr'una lista, catalogu, etc.

INSCRIERE, s. verbale, **inscriptio,** in t. s. verbului.

INSCRIPTIONE, s. f., **inscriptio,** inscriere; ce se inscrie pre una tabla, pre una marmure, pre una petra, pre unu edificiu publicu sau privatu; pre cruce spre a indicá sau a adduce a mente de una persona, de unu evenimentu, de destinationea edificiului; titlu, firma.

INSCRIPTU,-*a*, adj. part., **inscriptus.**

INSCRISSU,-*a*, d'in *inscriere:* 1. part. pass., **inscriptus :** *nume inscrissu, persona inscrissa, oratori incrissi pentru vorbire;* 2. subst., actu scrissu, billetu, reversu, titlu, declaratione: *a perde inscrissulu.*

* INSCRUTABILE, adj. **inscrutabilis,** ce nu se pote *scrutá*, ce nu se pote petrunde cu mentea; nepetrunsu.

* INSCRUTABILITATE, s. f., **inscrutabilitas,** calitate de *inscrutabile.*

* INSCULPIRE, v., **insculpere,** a taliá sau a sapá in lemnu, in petra sau in metallu.

* INSECARE, v., **insecare,** *a secá* sau taliá afundu in ceva.

* INSECATIONE, s. f., si

*INSECTIONE, s. f., **insectio,** actione de *insecare.*

* INSECTU, s. m., **insectum,** nume commune la nesce animali mici, cari n'au osse si allu caroru corpu e impartitu ca prin annelle: *d'in insecte unele se tragu, ca vermii, altele mergu, ca furnicele, altele sbora, ca muscele, fluturii*, etc.

*INSEDATU,-*a*, adj. **insedatus,** *nesedatu,* nestemperatu, ne impacatu.

INSELBATECIRE,-*escu*, v., vedi *selbatecire.*

INSELLARE, **equo sellam imponere, equum consternere, decipere, fraudare, fallere,** 1. a puue *sell'a* pre callu : *a insella bene callulu;* 2. *a fraudá*, a rapí dreptulu altui-a, a lu despoliá, a lu vettemá in alle selle prin mentioni; a menti, a induce in ratecire : *muiere ce insella pre barbatu;* refl. a ratecí, a cadé in errore: *a se insellá* in parere, in calculu; *asiá e, deco nu me insellu.*

INSELLATIONE, s. f., **dolus, fraus, fallacia,** actione de *insellare,* mai vertosu in insemnarea acestui cuventu de sub 2., fapta de *insellare: traiesce d'in insellationi.*

INSELLATORIA, s. f., **dolus, fraus, fallacia,** calitate sau fapta de *insellatoriu : cine nu connosce insellatoriele telle.*

INSELLATORIU,-*toria*, adj. s., **fraudator, impostor, dolosus, fallax, fraudulentus,** care insella.

INSELLATURA, s. f., actione de *insellare,* mai vertosu in sensulu de sub 1.

INSEMENARE, v., **inseminare,** vedi *semenare.*

INSEMENTIARE, vedi *sementiare.*

INSEMNARE, v., **signare, consignare, notare, connotare, adnotare, indicare, designare, denotare, significare, insignire,** a semná, a face semnu, a consemná, a notá, a adnotá; a indicá, a arretá : *a insemná in carte, in catalogu, in lista,* etc., a inregistrá, a inscrie; a notá; *acesta vorba insemna,* arréta, are

www.dacoromanica.ro

intellessu, sensu; *nu insemna nemica*, nu va se dica nemica, lucru fora intellessu; *a se insemná prin fapte*, a se distinge.

INSEMNARE, s. verbale, **signatio, consignatio, signatura, notatio, adnotatio, connotatio, significatio,** in t. s. verbului.

INSEMNATORIU,-*toria*, s. adj., **annotator, significans; insignis, gravis,** care *insenma;* care are sau da *insemnetate : perdere insemnatoria.*

INSEMNATU,-*a*, adj. part., **insignis, insignitus, signatus, notatus,** semnatu, notatu, adnotatu; considerabile, notabile, distinsu, famosu : *perderi insemnate, omeni insemnati.*

INSEMNATURA, s. verbale, resultatu allu actionei de *insemnare.*

INSEMNETATE, s. f., **gravitas, pondus, magnum momentum,** valore, importantia, pondu : *lucru de mare insemnetate*=**res magni momenti.**

INSEMNU, pl.-*e*, **insigne,** semnu distinctivu : *insemnele unei familie, unui poporu, unei natione, insemnele unui magistratu, insemnele unui institutu.*

INSENINARE, vedi *inserenare.*

* INSENSATU,-*a*, adj., **insensatus,** lipsitu de *sensu*, de *bonulu sensu;* nebonu, care si a perdutu mentile; stupidu, stultu : *omu insensatu,* care a perdutu usulu rationei.

* INSENSIBILE, adj., **insensibilis,** 1. care nu se pote *sentí*, care nu cade sub *sentire;* immateriale, spirituale; 2. nesentitoriu, care nu sente dorere, compassione.

* INSENSIBILITATE, s. f., **insensibilitas,** lipse de sensibilitate.

* INSENSUALE, adj., **insensualis,** fora sensuri; care n'are a face cu sensurile esterne.

* INSENSUALITATE, s. f., (**insensualitas**), lipse de *sensualitate*, calitate de *insensuale.*

* INSEPARABILE, adj., **inseparabilis,** ce nu se pote *separá.*

* INSEPARABILITATE, s. f., **inseparabilitas,** calitate de *inseparabile.*

INSERARE, v., **vesperascere, adverperascere, crepusculo cooperiri,** a se face *sera*, a intardiá peno in sera : *a inserá pre calle; a inseratu, se plecamu a casa.*

INSERARE, s. verbale, **crepusculum.**

INSERATU,-*a*, adj. part., *tempulu erá inseratu;* ca adv., *boii adjungu a casa forte inseratu.*

INSERENARE, v., **serenare,** refl. *a se inserená,* **serenum fieri,** a se face serenu, a se luminá : *cerulu s'a inserenatu; a inceputu a se inserená; i s'a inserenatu faci'a de buccuria.*

INSERENATU,-*a*, adj. part., **serenatus.**

* INSERERE, *inserui, inserutu* si *insertu*, v., **inserere,** a bagá, a introduce, a trece intre altu ceva : *a inserе in lege unu articlu scapatu d'in vedere.*

* INSERIARE, v., **inserere,** a pune in una *seria*, a bagá, a introduce in una *seria.*

* INSERIATU,-*a*, adj. part., **insertus,** pusu in una *seria.*

* INSERTARE, v., **insertare,** a pune intre, a introduce, a adauge, a bagá.

* INSERTARE, s. verbale, **insertatio,** in t. s. verbului.

* INSERTATU,-*a*, adj. part., **insertatus, insertus.**

* INSERTIONE, s. f., **insertio,** actione de *inserere;* starea unui lucru *insertu,* introductione.

* INSERTU,-*a*, adj. part., **insertus,** introdussu, adaussu, bagatu; subst. *unu insertu,* **insertum.**

* INSERVIRE,-*escu*, v., **inservire,** a serví spre ceva, la ceva; vedi *servire.*

INSETARE,-*ediu*, v., **sitire,** a sentí, a avé *sete*, a sufferí de *sete*, a fi *setosu;* fig. *a insetá de dreptate.*

INSETARE, s. verbale, **sitis,** sufferire de sete.

INSETATU,-*a*, adj. part., **sitiens, sitibundus, siticulosus;** setosu, arsu de sete.

* INSIDIA, s. f., **insidiæ,** cursa urditura astuta, laciu.

* INSIDIARE, v., **insidiari,** a pune, a tende insidie, a urdí curse cuiva.

INSIDIATORIU,-*toria*,-*trice*, s. adj., **insidiator, insidiatrix,** care pune insidie altui-a; astutu, insellatoriu, falsu.

INSIDIOSU,-*a*, adj., **insidiosus,** plenu

www.dacoromanica.ro

de *insidie*; periculosu, care si bate capulu a pune curse, a insellá, a ammagi.

* INSIMULARE, v., **insimulare**, a vorbí de reu, a spune mentioni de cineva, a calumniá, a accusá pre nedreptu.

* INSIMULARE, s. verbale; **insimulatio**, in t. s. verbului.

* INSIMULATORIU, -*toria*, s. adj., **insimulator**, care *insimula*.

* INSIMULATIONE, s. f. **insimulatio**, actione de *insimulare*.

*INSIMULATU,-*a*,adj. part., **insimulatus**, accusatu, calumniatu.

* INSINCERU,-*a*, adj., **insincerus**; nesinceru, falsu.

* INSINUARE, v., **insinuare**, proprie a bagá in *sinu*, si de ací in genere : a bagá, a introduce, a intrude; in speciale : a bagá pre nesentite si cu mare artificiu in capulu sau mentea cuiva, a arruncá suspicioni, prepuse; a dá se intellega pre departe; refl. *a se insinuá*, a se bagá, a se introduce; a capetá anim'a sau spiritulu cuiva prin artificie, prin medie indirecte, etc.

* INSINUARE, s. verbale, **insinuatio**, in t. s. verbului.

* INSINUATIONE, s. f., **insinuatio**, actione de *insinuare*.

*INSINUATORIU,-*toria*, adj. s., care *insinua* sau se *insinuă*.

* INSINUATU,-*a*, adj. part., **insinuatus**, in t. s. verbului.

INSIRARE, v., vedi *inseriare*.

*INSIPIDITATE,s. f.,**insipiditas**,calitate de *insipidu*.

* INSIPIDU,-*a*, adj., **insipidus**, fora *sapore*, fora gustu, sarbedu, neplacutu, nesaratu.

* INSIPIENTE, adj., **insipiens**, contrariu *sapiente*; nebonu.

* INSIPIENTIA, s. f., **insipientia**, contrariu *sapientia*; nebonia.

* INSISTENTE, adj. part., (d'in *insistere*), **insistens**, care *insiste*.

* INSISTENTIA, s. f., **pervicacia, obstinatio, pertinacia**, actione de *insistere*, staruentia; obstinatione; pertinacia.

* INSISTERE, v., **insistere**, a perseverá intru ceva cu obstinatione, fora interrumpere : *inimicii insistu d'in tóte poterile.*

* INSISTERE, s. verbale, **perseverantia**, in t. s. verbului.

* INSOCIABILE, adj., **insociabilis**, care nu pote trai in societate, care nu se pote associá cu altii.

* INSOCIABILITATE, s. f., **insociabilitas**, calitate de *insociabile*.

* INSOCIALE, adj., **insocialis, insociabilis**, nesociale, insociabile.

INSOCIRE,-*escu*, v., **sociare, consociare, socium adjungere vel conjungere, comitari, societatem iuire**, a uni, a impreuná, a parechiá; a servi de sociu : *a insoci pre cineva peno a casa; omulu e insocitu de umbr'a lui*; refl. *a se insoci*, a se uni, a se legá, a se associá, a formá societate, a intrá in una societate ca membru; a se parechiá.

INSOCIRE, s. verbale, **sociatio, consociatio**, in t. s. verbului.

INSOCITU,-*a*, adj. part., **sociatus, consociatus**.

* INSOLENTE, adj., **insolens**, arrogante, impertinente, petulante, nerosinatu; ca subst. *unu insolente*.

* INSOLENTIA, s. f., **insolentia**, calitate de *insolente*, arrogantia, superbia, nerosinare, impertinentia, petulantia.

* INSOLITU,-*a*, adj., **insolitus**, ce nu este in usu; ce este contr'a usului, neusitatu.

*INSOLUBILE, adj., **insolubilis**, ce nu se pote *solve*, sau desface, ce nu se pote *resolve*, deslegá, esplicá : *resin'a in apa e insolubile*; care nu pote ori nu vrea a *solve* una detoria.

* INSOLUBILITATE, s. f., **insolubilitas**, calitate de insolubile.

* INSOMNE, adj., **insomnis**, fora *somnu*, care n'are *somnu*, care nu dorme sau nu pote dormi.

INSOMNIA, s. f., **insomnia**, stare de *insomne*, nepotentia de a dormi : *a sufferí de insomnia*.

INSOMNIOSU,-*a*, adj., **insomniosus**, care suffere de *insomnia*.

* INSOMNIU, s. m., **insomnium**, visu ce se vede in *somnu*.

INSORARE, v., **uxorem dare**, refl. *a se insorá*, **uxorem ducere**, a se casatori : *barbatii se insóra, feminele se marita*; fig. *a insorá calcionii*, a i caputá.

www.dacoromanica.ro

INSORATORE, s. f., vedi *insoratura*.

INSORATU,-*a*, adj., **uxorem habens, matrimonio junctus**, casatoritu : *barbatu insoratu, femina maritata*.

INSORATURA, s. f., **conjugium**; stare de omu insoratu.

INSPAIMENTARE, v., **terrere, terrefacere, perterrefacere**; a bagá *spaima*, frica, a infricá; refl. *a se inspaimentá*, a se coprende de spaima, de frica.

INSPAIMENTARE, s. verbale., **terror**; in t. s. verbului.

INSPAIMENTATORIU,-*toria*, adj. s., **terrorem injiciens, terrificus**; care *inspaimenta*.

INSPAIMENTATU,-*a*, adj. part., **territus; perterrefactus.**

†† INSPICERE, v., **inspicere**; a spectá bene, radecin'a vorbeloru : *inspectione, inspectoriu, inspectare, etc.*

* INSPECTARE, v., **inspectare, inspicere**; a cautá, a cercetá ceva cu diligentia; a supraveghiá; a vedé de ceva.

* INSPECTARE, s. verbale, **inspectatio**; in t. s. verbului.

* INSPECTATU,-*a*, adj. part.; **inspectus.**

* INSPECTIONARE, v.; vedi *inspectare*.

* INSPECTIONE, s. f., **inspectio**; actione de *inspecer*°, cercetare, supraveghiare.

* INSPECTORATU, s. m., functione de *inspectore*.

*INSPECTORE,-*toriu,-toressa,-trice*; **inspector**; care *inspece* sau *inspecta*; care are functionea de a *inspectá*.

* INSPERABILE, adj., **insperabilis**; ce nu este de *speratu*; ce nu se pote *sperá*.

* INSPERANTE, adj., **insperans**; care nu *spera*, care n'are *sperantia*.

* INSPERGERE, *inspersi* si *inspersei*, *inspersu*, v.; **inspergere**; a versá pucinu, a presará, a udá : *a insperge sare, apa, vinu pre carnea de fertu*.

* INSPERSIONE, s. f., **inspersio**; actione de *inspergere*.

INSPICARE, v.; **inspicare**; a face *spicu*; a produce *spicu*.

INSPICATU,-*a*, adj. part.; **spicatus.**

INSPINARE, v., **spina pungere**; a impunge cu *spinu*.

INSPINATU,-*a*, adj. part.; **spina punctus.**

* INSPIRARE, v., **inspirare**; a spirá in, a insufflá; a face se nasca in mente, in anima una miscare, unu cogetu, unu effectu; a animá.

* INSPIRARE, s. verbale, **inspiratio**; in t. s. verbului.

* INSPIRATIONE, s. f., **inspiratio**; actione si effectu allu actionei de inspirare : *inspiratione fericita, inspiratione poetica, inspiratione divina*.

*INSPIRATORIU,-*toria*,-*trice*, adj. s., **inspirator**; care inspira.

* INSPIRATU,-*a*, adj. part., **inspiratus**; insufflatu.

*INSPONTANEU, si *inspontaniu*,-*ia*, adj.; **non spontaneus**; fora volia propria, nu d'in volia libera, impinsu de voli'a altui-a; involuntariu.

INSPUMARE,-*ediu*, v., **inspumare**; a face *spuma*, a spumá.

INSPUMATU,-*a*, adj. part.; **inspumatus**; spumatu, coprensu de spuma.

* INSTABILE, adj., **instabilis**; contr. *stabile*; mobile, variabile, inconstante; usioru.

* INSTABILITATE, s. f., **instabilitas, mobilitas, inconstantia, levitas**; lipse de *stabilitate*, inconstantia, usiorentia, mutabilitate.

* INSTALLARE, v., (fr. **installer**); a introduce cu solennitate pre cineva intr'unu officiu, intr'una functione, intr'una demnitate.

* INSTALLATIONE, s. f., (fr. **installation**); introductione.

*INSTALLATU,-*a*, adj. part., (fr. **installé**).

* INSTANTE, 1. adj. part. pres., **instans, imminens**; ce sta asupra, ce e forte approape de effectu, imminente, urgente; care insiste, persiste forte; 2. subst. **momentum vel punctum temporis**, (fr. **instant**); momentu, minutu.

* INSTANTIA, s. f., **instantia**, (fr. **instance**); calitate de *instante:* 1. mare appropiare, prossimitate; presentia, stare in care cineva e pre puntu de implenire; urgentia; 2. sollicitatione urgente, rogatione ferbente; 3. tribunariu : *tribunariu de prima instantia*, unde se ju-

www.dacoromanica.ro

deca processele in prim'a linia si peno la una anumita summa; de ací si *jude de prima instantia.*

* INSTARE, v., **instare**; a stá pre, applecatu pre, a ammenitiá; a fi forte approape, urgente; a strimtorá, a nu dá pace, a insiste, a se rogá ferbente, etc.

* INSTAURARE, v., **instaurare**; a stabilí bene, a construí; a restaurá, a reparà, a renouí, a restabilí, a dirige; a face, a reface, a reedificá.

* INSTAURARE, s. verbale; **instauratio**; instauratione.

* INSTAURATIONE, s. f., **instauratio**; actione de *instaurare.*

*INSTAURATORIU,-*toria*,-*trice*, adj. s., **instaurator**; care *instaura.*

* INSTAURATU,-*a*, adj. part.; **instauratus.**

INSTELLARE,-*ediu*, v., **stellis ornare**; a orná sau accoperí cu *stelle.*

INSTELLATU,-*a*, adj. part.; **stellatus**; prov.: *nu ti credu se fii instellatu*, se fii d'in ceru si nu ti credu, nu ti credu sub nici una conditione.

* INSTIGARE, v., **instigare**; a indemná; a incitá, a escitá, a stimulá, a attitiá, a interritá; a animá, a incoragiá.

* INSTIGARE, s. verbale; **instigatio**; indemnu, stimulu; impulsu, interritare, incoragiare.

* INSTIGATIONE, s. f.; **instigatio, incensio, inflammatio, immpulsus**; actione de *instigare.*

*INSTIGATORIU,-*toria*, adj. s., **instigator**; care *instiga*, indemna, attitia.

* INSTIGATU,-*a*, adj. part.; **instigatus, incitatus, incensus**; attitiatu, aprensu, incitatu, escitatu.

* INSTILLARE, v., **instillare, stillatim infundere**; a versá in ceva cu piculu: *a instillá in anim'a cuiva opinionile proprie*; a le intrude cu incetulu cu incetulu.

* INSTILLARE, s. verbale; **instillatio**; in t. s. verbului.

* INSTILLATIONE, s. f., **instillatio**; actione de *instillare.*

* INSTILLATU,-*a*, adj. part.; **instillatus.**

* INSTIMULARE, v., **instimulare**; vedi *stimulare.*

*INSTINCTIVU,-*a*, adj.; (fr. **instinctif**); d'in *instinctu*, ce se face prin *instinctu.*

* INSTINCTU, s. m., **instinctus**; indemnu ce natur'a a datu animaliloru de a cautá ce e bonu si de a evitá ce e stricatiosu; presentire; la omu: miscarea interna fora reflessione, carei se attribuescu actioni spontanee; propensione irresistibile la unu lucru: *a face ceva mai multu d'in instinctu de câtu dupo ratione.*

* INSTITUERE, si

* INSTITUIRE, v., **instituere**; a stabilí, a assediá; a incepe; a infientiá; a ordiná; a allege, a numí; a invetiá, a cresce, a formá, a instruí: *a instituí una societate*; *a instituí erede*; *a instituí pre cineva in functione*; *a instituí unu fundu*, a creá.

* INSTITUITU,-*a*, adj. part.; **institutus.**

* INSTITUTIONE, s. f., **institutio, institutum**; **constitutio**; assediamentu; dispositione; fundatione; constitutione; lege; educatione; institutu; scola; vedi *institutu.*

* INSTITUTORE,-*toriu*,-*toria*,-*trice*, adj. s., **institutor**, care *institue*; fundatoriu, inceputoriu, directoriu; crescutoriu, educatoriu; care tine unu *institutu* de educatione, una scola, etc.; invetiatoriu.

* INSTITUTU, d'in *instituere*: 1. adj. part., **institutum**, instituitu, stabilitu, ordinatu, regulatu, etc.; 2. subst. m., **institutum**; institutione; assediamentu, stabilimentu; *institutu litterariu*; *institutu academicu*; *institutu religiosu*, *institutu de pauperi.*

INSTRAINARE si *instraniare*,-*ediu*, v., **alienare, abalienare**; a dá in *mani straine*, a alienà, a departá, a vende; *ai instrainatu tota averea parentesca*; refl. *a se instrainá*, a se departá, a se duce d'in terr'a sea; a se retrage, a se recí de ceva sau de cineva, a nu mai avé bona volientia: *a se instrainá de parenti, de amici.*

INSTRAINARE, s. verbale; **alienatio, abalienatio**; in t. s. verbului.

INSTRAINATU si *instraniatu*,-*a*,

www.dacoromanica.ro

adj. part.; **alienatus, abalienatus;** trecutu in mani straine.

* INSTRUCTIONE, s. f., **instructio;** actione si resultatu de *instruire*, invetiamentu, invetiatura, doctrina, educatione; connoscentia, scientia; ordine, mandatu, esplicatione; *instructionea unui processu*, tote formalitatile necessarie pentru a pune processulu in stare de a fi judecatu; de ací, *jude de instructione*, care cercetedia caus'a, adunandu tote probele sau indiciele, face interrogatoriulu inculpatului, etc.

* INSTRUCTIVU,-*a*, adj., **instruens, instituens;** aptu de a *instruí : carte instructiva*, plena de invetiatura, de *instructione*.

* INSTRUCTORIU,-*toria*, adj. s.; **instructor;** care *instrue*.

* INSTRUCTU,-*a*, adj., **instructus;** instruitu, invetiatu; *fundu instructu*, mosía proveduta cu celle necessarie la economia : boi, aratre, carre, etc.

* INSTRUERE si *instrugere*, *instrusi* si *instrusei*, *instrussu* si *instructu;* si

* INSTRUIRE, v., **instruere;** a construí, a edificá, a ordiná, a regulá, a prepará, a provedé, a approvisioná; a educá, a cresce, a invetiá, a deprende, a informá, a dá informationi precise asupr'a celloru de facutu; refl. *a se instruí*, a se informá, a luá *instructione*, informatione.

* INSTRUITU,-*a*, adj. part., **instructus;** ordinatu, preparatu, provedutu, educatu, invetiatu, informatu.

* INSTRUMENTALE, adj., **instrumentalis;** relativu la *instrumentu; musica instrumentale.*

* INSTRUMENTU, pl.-*e;* **instrumentum;** nume collectivu allu lucruriloru ce servu in arte sau in una scientia spre a essecutá ceva: *instrumentu de musica*, cu carè se canta; *instrumentu inscrissu*, documentu, contractu, actu publicu, scrissore autentica; in genere, medilocu, adjutoriu: *a se face instrumentulu cuiva*, a face totu ce dice acestu-a, fia bene, fia reu.

* INSTUPIDIRE,-*escu*, v., **obstupescere, stupere;** a devení *stupidu*, a inlemní, a incremení, a immarmorí.

* INSTUPIDITU,-*a*, adj. part., **stupefactus.**

INSU,-*a*. pron. **ipse;** vedi *ensu*.

* INSUAVITATE, s. f., **insuavitas;** *nesuavitate*, neplacere; lucru ingratu, neplacutu.

* INSUAVE, adj., **insuavis;** neplacutu.

* INSUBORDINATU,-*a*, adj., nesubordinatu.

* INSUDARE, v., **insudare;** vedi *assudare*.

* INSUFFICIENTE, adj., **insufficiens;** ce nu adjunge; neindestullatoriu, nesufficiente.

* INSUFFICIENTIA, s. f., **insufficientia;** neadjunsu; lipse de mediloce ori de capacitate.

INSUFFLARE, v., **insufflare, inspirare;** a sufflá in ceva, a inspirá : *a insufflá coragiu*, *a insufflá frica; mentea me insuffla*, mi spune, mi dictedia.

INSUFFLARE, s. verbale; **inspiratio:** in t. s. verbului.

INSUFFLATU,-*a*, adj. part., **adflatus, inspiratus:** *profetu insufflatu.*

INSUFFLETIRE,-*escu*, v., **animare;** a dá *suffletu*, a animá, a vivificá, a dá viétia, a escitá; a dá potere; *a se insuffletí*, a se animá, a se restabilí, a se recollege; a luá viétia : *n'aveá ce se mance, ero acumu vedu co a insuffletitu bene*, a prensu potere, a capetatu stare.

INSUFFLETIRE, s. verbale; **animátio;** in t. s. verbului.

INSUFFLETITORIU,-*toria*, adj. s., **qui animat;** care insuffletesce.

INSUFFLETITU,-*a*, adj. part., **animatus.**

INSUGERE, v., vedi *sugere*.

* INSULA, s. f., **insula;** pamentu incongiuratu de tote partile cu apa.

* INSULANU,-*a*, adj., **insulanus;** rélativu la *insula;* locuitoriu de *insula*.

* INSULARIU,-*a*, adj., **insularis;** relativu la *insula*.

* INSULOSU,-*a*, adj., **insulosus;** plenu de insule.

* INSULTA, s. f., **insultatio, insultura;** injurare, injuratura; tractare necovientiosa prin fapte ori vorbe; áttacu; maltractare, batujocura; injuria.

www.dacoromanica.ro

*INSULTANTE, adj., **insultans**; vedi si *insultatoriu*.

* INSULTARE, v., **insultare, contumelia afficere**; a injurá; a offende prin fapte ori covente; a attacá, a attinge onorea; a maltractá; a si bate jocu de cineva, a batujocurí; proprie, *insultare=in-saltare*; a saltá pre cineva, a lu calcá in petiore.

INSULTARE, s. verbale; **insultatio**; in t. s. verbului.

INSULTATIONE, s. verbale, **insultatio**; actione de *insultare*.

INSULTATORIU,-*toria*, adj. s., **insultans** si **insultatorius**; care insulta.

INSULTATU,-*a*, adj. part., **insultatus, contumelia affectus**.

* INSUMMARE,-*ediu*, **addere, implere numerum**; a face *summ'a*; a implení numerulu.

* INSUMMARE, s. verbale; **additio**; addunare.

*INSUMMATU,-*a*, adj. part., **additus**.

* INSUPERABILE, adj., **insuperabilis**; care nu se pote invinge, neinvinsu, care nu se pote intrece, neintrecutu.

* INSUPERBIRE,-*escu*, v., **superbire, superbia efferi**; a devení superbu, a se mundrí, a se ingonfá.

* INSUPERBIRE, s. verbale; **superbia**; in t. s. verbului.

*INSUPERBITU,-*a*, adj. part., **superbus, animo elatus**; mundritu, ingonfatu.

* INSUPPORTABILE, adj., **intolerabilis, non ferendus**; *intolerabile*, de nesufferitu, ce nu se pote *supportá*, sufferí.

INSURARE, v., vedi *insorare*, cu tote derivatele selle.

* INSURGENTE, adj. part. pres. s., **insurgens, seditiosus**; rebelle, revoltante, care se rescolla.

* INSURGENTIA, s. f., **seditio**· rescollare; vedi *insurrectione*.

* INSURGERE, *insursi* si *insursei*, *insursu* si *insurrectu*, v.; **insurgere**; a se rescollá, a se revoltá, a face revolta, rebellione.

* INSURRECTIONALE, adj., **seditiosus, rebellis**; de *insurrectione*; seditiosu, rebelle, rescollatoriu.

* INSURRECTIONE, s. f., **motus, seditio**; rescollare, seditione; miscare, revolta, rescollare; rebellione.

INSUSIRE,-*escu*, v., **sibi aliquid assumere, attribuere, sibi arrogare; vindicare, suum facere, proprium facere** appropriare; vedi *appropriare*.

* INTACTU,-*a*, adj., **intactus, integer, incoruptus**; neattinsu; intregu; necorruptu; puru, curatu, nemaculatu, fora macula.

INTALIARE, v., **incidere, insculpere**; a sculpí; vedi *taliare*.

INTARDIARE, v., **tardare, retardare**; a remané undeva prea-multu; a face ceva prea-tardiu; a remané inderetru.

INTARDIARE, s. verbale, **retardatio, commoratio, tarditas, mora, tardities, tarditudo**; in t. s. verbului.

INTARDIATORIU,-*toria*, adj. s., **retardans**; ce produce *intardiare*.

INTARDIATU,-*a*, adj. part., **tardatus, retardatus**.

INTARIRE,-*escu*, v., **fortificere, roborare, corroborare, munire, communire; approbare**; a face tare; a fortificá; a roborá, corroborá: *a intarí una cetate*, a face fortificatione; *a si intarí sufletulu*, a capitá potere; *a intarí una lege*, a approbá, a sanctioná, a confirmá, a ratificá; a assecurá.

INTARIRE, s. verbale; **firmatio, confirmatio, fortificatio, roboratio, munitio, munimen; approbatio, comprobatio**; in t. s. verbului.

INTARITORIU,-*toria*, adj. s.; **fortificans**; care *intaresce*.

INTARITU,-*a*, adj. part.; **fortificatus, roboratus, munitus; firmatus, confirmatus**.

INTARITURA, s. f.; locu intaritu, cetate intarita; intarirea ensa-si.

*INTANGIBILE, adj.; **intactilis**; ce nu se pote *attinge*; neattinsu, *intactu*.

*INTEGRALE, adj.; **constituens, componens; princeps, praecipuus**; ce cu alta parte face *integru*; essentiale, principale; *integrante*; in math. *calculu integrale*.

* INTEGRANTE, adj.; *integrale*, care contribue la integritatea unui totu; care face *integrulu*.

www.dacoromanica.ro

*INTEGRARE, v.; **componere, perficere, absolvere**; a face *intregu;* vedi si *intregire.*

*INTEGRATIONE, s.f.; **(integratio)** actione de *integrare.*

*INTEGRATU,-*a*, adj. part.; **integratus**; intregitu.

INTEGRITATE, s. f.; **integritas; probitas, innocentia**; starea unui totu, a unui lucru care si are tote partile; virtutea, calitatea bona a unei persone; probitate.

*INTEGRITUDINE, s.f.; **integritudo**; intregime, integritate.

INTEGRU,-*a*, adj.; **integer, incorruptus**; totu, neattinsu, deplenu; fig. de una probitate incorruptibile, necorruptu, onestu, probu; care nu se pote corrupe.

INTELLECTIONE, s. f.; **intellectio**; vedi *intelleptione.*

* INTELLECTIVU,-*a*, adj.; **intellectivus**; care are potere de a intellege, de a coprende cu mentea.

INTELLECTU, s. m.; **intellectus**; poterea de a intellege, mentea; — cu intellesu de adj. vedi form'a: *intelleptu.*

* INTELLECTUALE, adj.; **intellectualis**; relativu la intellectu.

INTELLECTUALITATE, s.f., **intellectualitas, intellectus**; stare, calitate, caracteriu de *intellectuale.*

INTELLEGERE, *intellesi* si *intellessei, intellesu* si *intellectu* = *intelleptu* (cu *t* sibilante, *intiellegere,* etc.) v., **intelligere; cognoscere, audire, obedire**; a coprende cu mentea, a precepe; a audí, a luá connoscentia; a ascultá, a se suppune, a fi docile; a avé insemnare: *intellegemu una limba sau nu ua intellegemu; am intellesu co tu nu vrei se mai inveti; cine nu intellege de cuventu, cauta se intellega de batalia; ce se intellege prin acestu coventu? — a se intellege*=a se invoí: *se intellesera latronii, ca se me despolie.*

INTELLEGERE, s. verbale; **intelligentia, intellectus; concordia, consensio**; actione, potere si stare de *intellegere: omu cu mare intellegere; bon'a intellegere d'intre socii face fericirea domestica.*

INTELLEGUTORIU,-*toria*, adj. s.; **intelligens, rationis particeps, providus; docilis**; care *intellege: omulu e animale intellegutoriu; n'am vedutu copillu mai intellegutoriu si mai ascultatoriu.*

INTELLENIRE,-*escu*, (cu *t* sibilante), v., **inculus relinqui, torpescere**; a remané sau a se face tellena: *pamentulu nelucratu intellenesce*; fig. a ammortí, a incremení, a inlemní, a putredí: *candu audiramu aceste-a, intelleniramu de frica; mentea ce nu cugeta, intellenesce.*

INTELLENIRE, s. verbale; **torpor**; in t. s. verbului.

INTELLENITU,-*a*, adj. part., **torpore captus.**

INTELLEPTESCE, adv., **sapienter, prudenter**; ca *intelleptu*, cu intelleptione, cu merite: *intelleptesce faci.*

INTELLEPTESCU,-*a*, adj., **sapiens, prudens**; de *intelleptu*, cumu se cade *unui intelleptu: fapta intelleptesca*; contr. *nebonescu.*

INTELLEPTIA, s. f., **sapientia, prudentia**; calitate de *intelleptu.*

INTELLEPTIRE,-*escu*, v., **sapientem vel prudentem reddere**; a face *intelleptu*, a invetiá si cresce bene; a invetiá mente, a castigá; *a se intellepti*, **sapiens vel prudens fieri**; a invetiá mente a se lassá de neboníe si blastamatíe.

INTELLEPTIONE, s. f., **intellectus, intelligentia, sapientia, prudentia**; actione si facultate de a *intellege*, calitate si fapta de *intelleptu: cu intelleptione derepta se ascultati; a se portá si lucrá totu de a un'a cu intelleptione.*

INTELLEPTU,-*a*, adj. s., **sapiens, prudens**; care a invetiatu a *intellege.* plenu de intellegere, prudente, sapiente.

INTELLESSU,-*a*, 1. part. pass.; **intellectus,-a,-um**; covente *intellesse si neintellesse; latroni intellessi intre densii*; 2. supin. **intellectum-u**; *greu de intellesu*; 3. s. m., **significatio, sententia, vis**: *care e intellessulu acestui coventu; vorbesce pre intellessu; frasi fora intellessu.*

INTELLIGENTE, adj. part., **intelligens**; care *intellege*; aptu *a intellege*; preceputu, penetrante, abile, espertu, connoscutoriu; intellegutoriu; cu mente;

www.dacoromanica.ro

docile; care are eruditione, invetiatura, abilitate: *facia intelligente,* care esprime intelligentia.

INTELLIGENTIA, s. f., **intelligentia, intellectus;** mente, facultate, potere intellectiva, capacitate de a coprende, de a petrunde bene lucrurile; connoscentia profunda; *intelligenti'a romana,* partea erudita, invetiata, etc.

* INTELLIGIBILE, adj.; **intelligibilis;** ce pote intellege; ce se pote precepe.

INTELNIRE,-*escu,* v.; **aliquem convenire, alicui obviam fieri;** a intempiná, a convení.

INTEMELIARE, v.; **fundare, fundamenta jacere;** a fundá, stabilí, assediá; a pune *temelie.*

* INTEMPERANTE, adj.; **intemperans;** netemperatu, necompetatu, neinfrenatu, nemoderatu.

* INTEMPERANTIA, s. f.; **intemperantia;** lipsede *temperantia;* usu escessivu de mancari, beuture, placeri corporali; desfrenare, necompetare.

* INTEMPERIA, s. f.; **intemperies;** tempu reu.

* INTEMPESTIVU,-*a,* adj.; **intempestivus;** ce nu e la tempulu seu, ce se face inainte de tempu.

INTEMPINARE, v.; **obviam fieri, occurrere;** a essí inainte.

INTEMPLARE, v.; **accidere, evenire, contingere;** a se face, a se petrece, a evení: *intemple-se ori-ce; nu m'am intemplatu a casa; mi s'a intemplatu mare reu.*

INTEMPLARE, s. verbale; **casus, fors, fortuna, eventus, accidentia;** evenementu, accidente, incidente; casu; sorte, fortuna; circumstantia, occurrentia, adventura: *intemplare rea, intemplare nepreveduta, d'in intemplare, la templare.*

INTEMPLATORIU,-*toria,* adj. s.; **casualis, fortuitus;** casuale, accidentale, eventuale, occasionale, fortuitu; neprevedutu.

INTEMPLATU,-*a,* adj. part.; **quod accidit;** locut. *pre intemplate,* dupo intemplare.

* INTENDENTE, adj. s.; **intendens,** (fr. **intendant**); care intende, in speciale, care si intende mentea la ceva, care preveghiédia, administra, etc., administratoriu, directoriu, inspectoriu, prefectu.

* INTENDENTIA, s. f.; calitate de *intendente;* functione de *intendente;* directione, administratione, inspectione.

INTENDERE, *intensi* si *intensei, intensu,* v.; **tendere, intendere, extendere, pandere, expandere;** a tende, a incordá, a estende, a latí: *a intende man'a, a intende petiorulu, a intende funea, a intende cord'a, a intende pând'a:* fig. *ellu se intende prea departe.*

INTENDERE, s. verbale, **tensio, intensio, extensio,** in t. s. verbului.

INTENDITORIU,-*tória,* adj. s., **tendens, extendens,** care intende.

INTENERIRE,-*escu,* v., **juvenescere,** a se face têneru.

INTENERITU,-*a,* adj. part., **juvenis factus:** *betrâna intenerita.*

INTENSETURA, s. f., **expansio;** actione si rusultatu allu actionei de intendere.

* INTENSIONE, s. f.; **intensio;** *intendere,* incordare.

* INTENSITATE, s. f.; **intensio;** calitate de *intensu;* gradu; *intensitatea mentei, frigului, calorei.*

* INTENSIVU,-*a,* adj., cu potere de *intensitate.*

INTENSU,-*a,* adj. part.; **intensus, extensus, expansus;** incordatu, potente; estensu, latitu, vastu, diffusu.

INTENSURA, s. f., **tensio, extensio, expansio;** stare produssa prin actionea de *intendere: connoscute su intensurele omului dupo sommu.*

INTENTABILE, adj.; **non tentabilis;** care nu se pote *tentá;* care nu se pote duce in tentatione.

* INTENTARE, v.; **intentare;** a tentá spre, a tende cu potere, a presentá; in speciale, *a intentá processu* a porní processu.

* INTENTATU,-*a,* adj. part.; **intentatus.**

* INTENTIONALE, adj.; **in mente, in intellectu positus;** ce este in *intentione,* ce depende de la *intentione;* ce este

www.dacoromanica.ro

in *intentione* si nu se spune cu vorbele proprie, ci cu altele.

*INTENTIONARE,-*ediu*, v., **in mente, in intellectu habere**; a avé ceva in mente; a avé ceva de scopu.

* INTENTIONATU,-*a*, adj. part., **animatus, affectus**; care are *intentione* bona ori rea.

* INTENTIONE, s. f., **intentio, consilium, voluntas, mens, animus**; actione de intendere; tensione sau pressione potente; fig. incordare a mentei, cogetu, volientia; scopu, propusu.

* INTERCALARE, si *intercalariu,-ia*, adj., **intercalaris, intercalarius**; interpusu; in speciale despre diu'a care la fia care annu bissestile se adauge lunei Februariu: *annu intercalare; luna intercalare; di intercalare; versu intercalare*, care se repetesce dupo un'a ori doue strofe intr'unu cantecu.

* INTERCALARE, v., **intercalare**; a interpune, adauge: *a intercalá una di la fia-care allu patrule annu.*

* INTERCALATIONE, s. f., **intercalatio**; actione si effectu allu actionei de *intercalare*; additionea unei dille la lun'a Februariu in annii bissestili.

* INTERCALATORIU,-*toria*, adj. s., **intercalator**; care *intercala.*

* INTERCALATU,-*a*, adj. part., **intercalatus.**

INTERCARE, v., (cu *t* sibilante, *intiercare*), **interdicere, prohibere, intercludere, ablactare, siccare**, in genere a opprí, a nu mai dá, a seccá; a desvetiá de titia: *a intercá unu copillu, a intercá amnellii, edii, vitellii.*

INTERCARE, s. verbale, **interdictio, interclusio, ablactatio**, int. s. verbului.

INTERCATU,-*a*, adj. part., **interdictus, prohibitus, interclusus, ablactatus.**

* INTERCEDERE, v., **intercedere**; a intervení, a se interpune spre a obtiné gratia, favore, etc.

*INTERCEPERE, *intercepui, interceputu* si *interceptu*, v., **intercipere**; a *cape* sau prende in calle, in mersu; a impedicá, a opprí; a supprende, a appucá pre neasteptate; a sustrage, a furá.

* INTERCEPTARE, v., **intercipere**; a prende, a appucá, a opprí, a luá cu poterea, a interrumpe; a prende scrissori sau alte assemeni spre a aflá unu secretu; a impedecá essecutarea unui lucru; a taliá vorb'a cuiva, a interrumpe cursulu directu allu unui lucru.

*INTERCEPTARE, s. verbale, **interceptio**; in t. s. verbului.

*INTERCEPTATU,-*a*, adj. part.; **interceptus.**

* INTERCEPTIONE, s. f., **interceptio**; actione de *intercepere.*

* INTERCEPTU,-*a*, adj. part., **interceptus.**

* INTERCESSIONE, s. f., **intercessio, deprecatio, preces**; actione de *intercedere.*

* INTERCESSORIU,-*soria*, adj. s., **intercessor, intercedens, deprecator**; care *intercede*, se roga pentru altulu; mediatoriu.

* INTERCESSU,-*a*, adj. part., **intercessus.**

* INTERCIDERE, v., **intercidere**; a taliá, a rupe in doue.

* INTERCISIONE, s. f., **intercisio**; taliare, rupere in doue, actione de *intercidere.*

* INTERCISU,-*a*, adj. part., **intercisus.**

* INTERCLUDERE, *interclusi* si *interclusei, interclusu*, v., **intercludere**; a inchide callea, a impedicá, a opprí d'in mersu; a esclude.

*INTERCLUSIONE, s. f., **interclusio**; actione de *intercludere*, difficultate, greutate de a respirá; parenthese.

* INTERCOLUMNIU, pl.-*e*; **intercolumnium**; spatiulu intre doue columne.

* INTERCOSTALE, adj., **costis injectus**; se dice despre muschii si arterele ce sunt *intre coste.*

* INTERCURRERE, *intercursi* si *intercursei, intercursu*, v., **intercurrere**; a *curre intre*, a intervení, a medilocí; a curre intre unu puntu si altu puntu de tempu.

*INTERCURSU,-*a*, 1. part. **intercursus-a um**; 2. s. m., **intercursus-us**; actulu de *intercurrere*, intervenire etc.

*INTERCUTANEU,-*a*, adj., **intercus, intercutaneus**; ce e intre pelle si carne; interiore, ascunsu.

www.dacoromanica.ro

INTERDICERE, *interdissi* si *interdissei*, *interdissu* si *interdictu*, v., **interdicere, prohibire, vetare**; a oppri, a proibí, a suspende, a puni prin *interdictu*, a luá poterea, dreptulu de a dispune despre averea si despre person'a sea, a lu pune sub tutela ori curatela.

INTERDICERE, s. verbale, **interdictio**; in t. s. verbului.

INTERDICTIONE, s. f., **interdictio, prohibitio, interdictum**; proibitione, interdictu; opprire perpetua ori temporaria de la essercitiulu certoru functioni, pronuntiata prin sententi'a sau decisionea unei autoritate superiore; privatione totale ori partiale de drepturile civili; actione de a luá cuiva dreptulu de libera dispositione asupr'a bonuriloru selle, si chiaru asupr'a personei selle, candu e in stare de imbecillitate sau de neboni'a etc.; — *interdictione de la apa si focu*, formula la Romanii vechi cu intellessulu de *condemnare la essiliu*.

INTERDICTORIU,-*toria*, adj. s.; **interdictor, interdictorius**; care *interdice*, proibitoriu, oppritoriu; *sententia interdictoria*, prin care se pronuntia *interdictione*.

INTERDICTU, pl.-*e*; **interdictum**; interdictione, proibitione: *la Romani interdictulu era formul'a prin care pretorele ordiná sau proibiá ceva relativu la possessione*.

INTERDISSU,-*a*, adj. part.; **interdictus, prohibitus, vetitus**; oppritu, proibitu, suspensu d'in functionile sau d'in drepturile selle.

INTERDUCTU, pl.-*e*; **interductus, -us**; puntu, pausa ce se face in scrissu sau in typariu in periode sau frasi.

* INTEREMERE, *interemui*, *interemutu* si *interemptu*, v.; **interimere**; a perde, a stricá, a nemecí, a uccide.

* INTEREMPTIONE, s. f.; **interemptio**; actione de *interemere*.

* INTEREMPTORIU,-*toria*, adj. s.; **interemptor**; care *intereme*; ucciditoriu.

* INTEREMPTU,-*a*, adj. part.; **interemptus**; uccisu, distrussu, perdutu; vedi *interemere*.

* INTERESSANTE, adj. part.pres.; (it. **interessante**, fr. **intéressant**), ce interessa; ce place, ce allecta; importante; attragutoriu; *lucru interessante*; *persona interessante*.

* INTERESSARE, v.; **interesse**, (it. **interessare**, fr. **intéresser**); **placere, capere, delectare**; a inspirá *interesse*; a attrage; a miscá; a placé; a trage attentionea cuiva; a fi de importantia, de folosu, de adjutoriu; *a se interessá*, a avé interesse pentru ceva; a fi curiosu: *nu me interessa*, nu mi importa, nu su curiosu, n'am neci una interesse.

* INTERESSATU,-*a*, adj. part., (it. **interessato**; fr. **intéressé**); care are *interesse* la ceva; care n'are inaintea ochiloru de catu interessea propria; care tote le face numai petru interessea sea; avaru; curiosu.

* INTERESSE, s. f.; (**interesse**); **utilitas; compendium; usura, fœnus, impendium**; folosu, venitu, castigu; usura, procentu; attentione, plecare, attragere, favore, curiositate; sollicitudine: *n'am neci una interesse; lucru de mare interesse*; *a fi cu interesse contra cineva*.

* INTERFECERE, *interfeci* si *interfecei*, *interfectu*, v.; **interficere**, a *face se dispara*, a uccide, a perde.

* INTERFECTIONE, s. f.; **interfectio**: actione de *interfecere*.

* INTERFECTORIU,-*toria*, adj. s.; **interfector**; care *interfece*.

* INTERFECTU,-*a*, adj. part.; **interfectus**: uccisu.

* INTERFLUERE si *interfluire*; v.; **interfluere**; a *flue* sau curre *intre*: a taliá prin cursulu seu; a curre d'in candu in candu.

* INTERFLUITARE, v.; **interfluitare**; forma intensiva sau interativa d'in *interfluere, a interflue desu*.

* INTERFLUU,-*a*, adj., **interfluus**; care *interflue*.

* INTERFUNDERE, *interfunsi* si *interfunsei*, *interfunsu* si *interfusu*, v., **interfundere**; a funde *intre* sau *intru*.

* INTERFUSIONE, s. f., **interfusio**; actione de *interfundere*.

* INTERFUSU,-*a*, adj. part., **interfusus**.

www.dacoromanica.ro

* INTERIECERE, v., **interjicere**; a arruncá intre, a interpune, a intercalá, a bagá intre.

* INTERIECTIONE, s. f., **interjectio**; actione de *interiecere;* in speciale, esclamatione, ce se arrunca in discursu spre a espreme affecte de dorere, de buccuría, de admiratione, de menía, etc.: *ah, oh, vai! sunt interiectioni.*

* INTERIECTIVU,-*a*, adj., **interjectivus**; care se interiece.

* INTERIECTU,-*a*, adj. part., **interjectus.**

* INTERIMALE si *interimariu,-aria,* adj., (d'in **interim**); provisoriu, tempurariu, pentru momentu, de pucina durata; contr. *definitivu.*

* INTERIMARE, v., a face *interimu,* a substituí pre cineva intr'unu officiu, in una functione intr'unu modu provisoriu; a implení acea functione provisoriu.

* INTERIMU, s. m., (**interim**), tempu câtu se occupa provisoriu sau tempurariu una functione; cu prepos. *ad, ad-interimu,* pusu numai provisoriu peno la dispositione definitiva, peno la numirea definitiva sau reintorcerea cuiva in officiu : *ministru ad-interimu.*

* INTERIORE, adj., **interior,** (**interus**), d'in intru; contr. *esteriore;* subst.: *interiorele casei, interiorele bassericei; a connosce interiorele cuiva,* secretele, etc.

* INTERIRE, v., **interire,** a se duce *intre,* a disparé. a perí, a morí.

* INTERITIONE, s. f., si

* INTERITU, s. m., **interitus**; perire, morte.

* INTERJACENTE, adj. part. pres.; **interjacens,** care *interjace.*

* INTERJACERE, *interjacui; interjacutu,* v., **interjacere;** *a jacé intre;* a fí situatu intre.

* INTERJUNGERE, *interjunsi* si *interjunsei, interjunsu* si *interjunctu,* v., **interjungere;** *a junge intre,* a legá intre sene, a legá unulu cu altulu.

* INTERJUNCTU,-*a*, adj. part., **interjunctus**; unitu cu altulu, legatu cu altulu impreuna.

* INTERLEDERE, *interlesi* si *interlesei, interlesu,* v., **interlidere;** *a lede intre,* a striví unu ce bagandu-lu intre alte lucruri.

* INTERLEGARE, v., **interligare,** *a legá intre,* a legá unulu cu altulu, a implettí.

* INTERLENERE, *interlenui, interlenutu,* si

INTERLENIRE, v., **interlinere,** *a lení* sau unge *intre;* a unge; fig. a sterge, a rade ceva scrissu, etc.

* INTERLINIA, s. f., mai bene inse *interliniu.*

* INTERLINIARIU,-*a*, adj., (fr. **interlinéaire**), relativu la *interliniu,* d'in *interliniu : esplicatione interliniaria.*

*INTERLINIU, pl.-*e*, (fr. **interligne**), spatiu *intre doue linie : notele de musica se scriu pre linie si pre interlinie.*

INTERLOCARE, v., **interlocare;** a *locá intre,* a pune intr'unu locu *intermediu.*

* INTERLOCERE, *interlocui, interlocutu,* v., **interloqui;** a vorbí *intre,* a interrupe vorb'a cuiva ; a vorbí intre sene; a conversá.

INTERLOCUTIONE, s. f.; **interlocutio**; actione de *interlocere;* sententia interlocutória.

INTERLOCUTORIU, -*tória*, -*trice*, adj. s., **interloquens**; care se ammesteca in vorbire, care conversa cu altulu; in processe : *sententia interlocutoria,* care nu decide in fundu, ci dispune ceva pentru informationea causei.

*INTERLUCARE, v., **interlucare**; a amputá, a curetiá una planta, unu arbore.

* INTERLUCATIONE, s. f., **interlucatio**; actione de **interlucare.**

* INTERLUCIRE, v., **interlucere,** a *lucí intre,* a lucí d'in candu in candu; a lucí printre, a fi raru, gauritu, transparente, etc.

* INTERLUDERE, *interlusi* si *interlusei, interlusu,* v., **interludere**; a *lude* sau jocá intre sene.

* INTERLUNE, adj., **interlunis**; in care *lun'a* nu appare.

* INTERLUNIU, s. m., **interlunium**; durata de tempu, in care *lun'a* nu se vede.

* INTERMEDIARIU,-*iu*, adj., **inter-**

www.dacoromanica.ro

medius; ce este intre altii, ce este la medilocu; care se interpune, medilocitoriu, care se pune intre doui se i impace, ori pentru alte affaceri.

* INTERMEDIU, adj. s., **intermedius**; de medilocu, interpusu, bagatu la medilocu.

* INTERMINABILE, adj., **interminabilis**, ce nu se mai termina; ce tine prea lungu, indeluugatu.

* INTERMINATU,-*a*, adj., **interminatus**; ce n'are *terminu*, infinitu, nemarginitu.

* INTERMISSIONE, s. f., **intermissio**, interlassare, precurmare, incetare, interrupere.

* INTERMISSU,-*a*, adj. part., **intèrmisus**, interlassatu, precurmatu, incetatu, interruptu.

* INTERMITTENTE, adj., **intermittens**, care *intermitte:* care inceta si reincepe erosi la intervalle: *friguri intermittenti.*

* IMTERMITTENTIA, s. f., statu de *intermittente.*

* INTERMITTERE, *intermisi* si *intermisei, intermissu*, v., **intermittere**, a interlassá, a incetá, a lassá intr'atâtu, a precurmá, a interrupe.

* INTERMUNDIU, pl.-*e*, **intermundium**, spatiulu intre mai multe lumi dupo idea lui Epicuru; spatiu immaginariu, ideale.

* INTERMURALE, adj., **intermuralis**, ce este intre muri.

* INTERMUSCULARE si *intermuscullariu,-aria*, adj., term. de anatomia, ce este intre *muschi.*

* INTERNARE,-*ediu*, v., **includere**, a inchide; a face *internu;* a pune pre cineva intr'unu locu de unde se nu póta essí, de unde se i fia impossibile sau prea difficile de a scapá; a pune pre cineva intr'unu *internatu.*

* INTERNARE, s. verbale, **inclusio**, in t. s. verbului.

* INTERNATIONALE, adj., (**inter** si **nationalis**, fr. **international**), intre natione si natione: *dreptu internationale.*

* INTERNATU,-*a*, adj. part., **inclusus**, inchisu, pusu in unu locu d'in care nu este iertatu a essí; subst. *internatu*, (fr. **internat**), institutu in care copillii locuescu, se nutrescu si invétia.

* INTERNECARE, v., **internecare**, a uccide, a perde, a esterminá.

* INTERNECIONE, s. f., **internecio**, uccidere, macellu, destructione.

* INTERNECIVU,-*a*, adj., **internecivus**, de *internecione: bellu internecivu.*

* INTERNECTERE, *internessi* si *internessei, internessu*, v., **internectere**, a *necte* sau innodá *intre;* a implettí.

* INTERNODIU, pl.-*e*, **internodium**, spatiu intre *doue noduri*, intre doue inchiauature.

* INTERNU,-*a*, **internus**, d'in intru; contr. *esternu: elevu internu*, care locuesce in collegiu, in *internatu*, in *pensionatu; cause interne*, cari provinu d'in lucrulu ensusi; *morbu internu*, intestinu.

* INTERNUNTIU, s. m., **internuntius**, *nuntiu intre* doui sau mai multi, ministru insarcinatu pre longa una curte straina; astadi cu acestu nume se intitula ministrulu estraordinariu allu Papei, candu nuntiulu este in absentia, si ministrulu Austriei pre longa curtea ottomana.

* INTERORDINIU, pl.-*e*, **interordinium**, spatiu intre doue ordini de columne.

* INTERPELLARE, v., **interpellare**, a intrebá, a interrogá; a cere deslucire, a cere esplicatione.

* INTERPELLARE, s. verbale, **interpellatio**, in t. s. verbului.

* INTERPELLATIONE, s. f., **interpellatio**, actione de *interpellare.*

* INTERPELLATORIU,-*toria*, adj. s., **interpellator**, care interpella.

* INTERPOLARE, v., **interpolare**, a inscrie unu coventu, una frase in testulu unui opu, unui manuscriptu, ce este allu altui-a; a alterá, a scambá, a falsificá; in math. *a interpolá una seria.*

* INTERPOLARE, s. verbale, **interpolatio**, in t. s. verbului.

* INTERPOLATIONE, s. f., **interpolatio**, actione de *interpolare.*

* INTERPOLATORIU,-*tória*, adj. s., **interpolator**, care face interpolatioui, falsificatoriu de scripte.

www.dacoromanica.ro

* INTERPOLATU,-*a*, adj. part., **interpolatus.**

* INTERPONERE si *interpunere*, *interpusi* si *interpusei*, *interpusu;* si *interposi* si *interposei*, *interposu*, *interpositu* si *interpostu*, v., **interponere**, a pune intre, a bagá, a ammestecá; *a se interpune*, a se pune la medilocu, a se ammestecá, etc.

* INTERPOSITIONE, s. f., **interpositio**, actione de *interponere*, interventione, medilocire, mediatione.

* INTERPRENDERE, v., vedi: *intreprendere.*

* INTERPRETABILE, adj., **interpretabilis**, ce se pote interpretá.

* INTERPRETARE, v., **interpretari**, a esplicá ce este obscuru, ambiguu, dubiosu intr'unu opu, intr'unu actu, intr'una lege, etc.; a deslucí, a desvoltá, a commentá; a traduce.

* INTERPRETARE, s. verbale, **interpretamentum;** esplicare, deslucire, desvoltare; commentariu, traductione.

* INTERPRETATIONE, s. f., **interpretatio;** actione de *interpretare.*

* INTERPRETATORIU,-*toria*, adj. s., **interpretator**, care *interpreta;* esplicatoriu, commentatoriu; traductoriu.

* INTERPRETATU,-*a*, adj. part., **interpretatus**, esplicatu, desvoltatu, commentatu, tradussu.

*INTERPRETE, adj. s., **interpres**, interpretatoriu, care esplica, espune altui-a coventele, frasile, cogetele, scrierile altui-a; care traduce d'in una limba in alt'a; commentatoriu, traductoriu; fig. *ochii sunt interpretii cei mai boni ai animei.*

* INTERPUNCTIONE, s. f., **interpunctio**, actione de *interpungere;* arte de a *interpunge.*

* INTERPUNCTU, s. m., **interpunctum**, puntu pusu pentru distinctione intre covente, frasi, etc.; repausulu vocei cerutu de *interpunctu.*

* INTERPUNGERE, *interpunsi* si *interpunsei*, *interpunsu* și *interpunctu*, v., **interpungere**, a *punge intre;* a face *puncte* intre covente sau frasi, a *punctuá.*

* INTERREGE, s. m., **interrex**, cellu ce tine locu de *rege* de la mortea unui-a peno la proclamarea altui rege; la vechii Romani se chiamá asiá si magistratulu ce guberná intre incetarea d'in functione a unoru consuli si intrarea altoru-a.

* INTERREGNU, si *interremnu*, s. m., **interregnum**, tempulu, intervallulu de la mortea unui principe peno la allegerea sau intronarea altui-a.

INTERRITARE, v., **irritare, stimulare, incitare**, a incitá, escitá, attitiá, stimulá; a impunge: *a interritá poporulu, a interritá pre cineva*, a lu supperá, a lu meniá, a lu adduce la furore; *a si interritá sangele*, a si face sange reu, a se meniá. a veni in furore.

INTERRITARE, s. verbale, **irritatio, stimulus**, irritatione, incitatione, escitatione, attitiare, menía, etc.; actione de a *interritá.*

INTERRITATIOSU, adj., **irritabilis**, irritabile, care se *interrita* usioru, inclinatu spre menía.

INTERRITATIONE, s. f., **irritatio, stimulus**, irritatione, irritabilitate, dispositione la menía.

INTERRITATORIU,-*toria*, adj., **irritans, stimulans**, care interrita, irritatoriu, provocatoriu, revoltatoriu, incitatoriu, attitiatoriu, etc.

INTERRITATU,-*a*, adj. part., **irritatus, incitatus, stimulatus**, irritatu, attitiatu, meniosu.

* INTERROGARE, v., **interrogare**, a intrebá, a essaminá.

* INTERROGATIONE, s. f., **interrogatio**, intrebatione, cestione.

* INTERROGATIVU,-*a*, adj., **interrogativus**, intrebatoriu; de intrebare; aptu a intrebá; in gramm., *modu interrogativu.*

* INTERROGATORIU,-*toria*,-*trice*, adj. s., **interrogator**, care *interroga* sau intréba, care essamina; essaminatoriu, cercetatoriu; subst. reale, *interrogatoriu*, actu ce coprende intrebarile si respunsurile accusatiloru, *a face interrogatoriulu a luá interrogatoriulu.*

* INTERRUMPERE si *interrupere*, *interrupsi* si *interrupsei*, *interruptu*, v., **interrumpere**, a *rupe intre*, la medilocu,

www.dacoromanica.ro

in cursu; a taliá vorb'a; a turburá, a impedecá.

* INTERRUPTIONE, s. f., **interruptio**, actione de *interrupere;* stare de interruptu.

* INTERRUPTU,-*a*, adj. part., **interruptus.**

* INTERSCALMIU, pl.-*e*, **interscalmium**, spatiu *intre* doue *scalme.*

* INTERSECARE, v.. **intersecare**, a *secá* sau taliá *intre*, la medilocu; refl. *a se intersecá*, a se taliá unulu pre altulu, a se intertaliá.

* INTERSECTIONE, s. f., **intersectio**, actione de *intersecare*, intertaliare.

* INTERSISTERE, v., **intersistere**, a stá *intre*, a stá la medilocu, a se interpune.

* INTERSTARE, v., **intersistere**, a intersiste.

* INTERSTERNERE, *intersternui*, *intersternutu* si *interstratu*, v., **intersternere**, *a sterne intre.*

* INTERSTITIU, pl.-*e*, **interstitium**, intervallu determinatu; spatiu desertu intre altele plene.

* INTERSTRUERE, si *interstrugere*, *interstrusi* si *interstrussei*, *interstrussu* si *interstructu*, v., **interstruere**, a *strue intre*, a pune, a asterne, a astrucá la medilocu.

* INTERTALIARE, v., (**intertaleare**), a *taliá intre*, a taliá la medilocu; a taliá unu *surcellu.*

* INTERTENTIONE, s. f., actione de *intertinere.*

* INTERTESSERE, *intertessui*, *intertessutu* si *intertestu*, v., **intertexere**, a *tesse intre*, a tesse un'a prin alt'a, a implettí.

* INTERTIGNIU, pl.-*e*, **intertignium**, spatiu *intre* doue *tigne* sau capriori.

INTERTINERE, pres., *intertiniu*, *intertinu* si *intertiiu; intertinui*, *intertinutu* (si *intertentu*), **tenere, detinere, retinere, morari, sustinere, sustentare**, a tiné, a detiné, a retiné, a sustiné; a divertí; a conversá cu cineva.

INTERTINERE, s. verbale, in t. s. verbului.

INTERTINUTU,-*a*, adj. part., **tentus, detentus, retentus, sustentus, sustentatus.**

* INTERTURRIU, pl.-*e*, **interturrium**, spatiu sau muru *intre* doue *turnuri.*

* INTERUSURIU, pl.-*ie*, **interusurium**, usura, procente, procente la procente.

* INTERVALLU, pl.-*e*, **intervallum**, spatiu intermediu; distanti'a de la unu locu ori de la unu tempu la altulu: *in intervallu de una di; intervallu de musica*, differenti'a intre unu tonu si altulu.

INTERVENIENTE, adj. part., **intervenieus**, care intervine.

INTERVENIRE, pres., *interviniu*, *intervinu* si *interviu; intervenii*, *intervenitu* si *interventu*, v., **intervenire**, a *vení intre*, a stá intre, a vení pre neasteptate; a se pune la medilocu, a stá pedica; a medilocí, a se ammestecá in affacerile altoru-a.

* INTERVENTIONE, s. f., **interventio**, actione de intervenire intr'unu actu, intr'unu lucru, intr'una affacere, controversia, intr'unu processu, etc., interpunere pentru impacare; mediatione, medilocire.

* INTERVENTU, s. m., **interventus**, actu de *intervenire.*

* INTERVERSIONE, s. f., **interversio**, actione de intervertere, restornare, stricare, incurcare.

* INTERVERTERE, *interversi* si *interversei*, *interversu*, v., **intervertere**, a restorná, a stricá ordinea, a dá alta directione, a sucí, a stricá.

* INTERVERTITU si *interversu,-a*, adj. part., **interversus.**

* INTESTATU,-*a*, adj. part., **intestatus**, mortu fora a fi facutu testamentu.

* INTESTINU,-*a*, adj., **intestinus**, d'in intru: *bellu intestinu*, intre cetatianii acellui-asi statu; subst. pl. *intestinele*, partile d'in intru alle corpului; sing. *intestinulu*, matiulu.

INTETIRE,-*escu*, v., **urgere, cogere, incitare, instare, flagitare, sævire, furere**, a strinctorá tare; a pune, cumu se dice, sull'a in costa; a nu dá pace: *a intetí pre cineva se solva ce e detoriu;*

www.dacoromanica.ro

ne intetescu nevoliele; a fi violentu, furiosu, forte intensu: *ventulu, in locu se incete, mai tare intetesce.*

INTETIRE, s. verbale, **intentio, intensio, vis,** actione de a *intetí,* cumu si calitate de ce e *intetitu* sau *intetitoriu: intetirea doreriloru de facere.*

INTETITORIU,-*toria,* adj. s., **intentus, intensus, violentus, sævus, urgens,** care *intetesce* sau e *intetitu: doreri intetitorie.*

INTETITU,-*a,* adj. part., **intentus, violentus, sævus, urgens;** vedi si *intetitoriu.*

INTIEPARE, v., **pungere,** (it. **incepare**), a impunge, a infige, a pune in tiépa. Vedi si *ciepa.*

* INTIMARE,-*ediu,* v., **intimare,** a face *intimu,* a pune in intru, a introduce, a intyparí afundu: *a intimá imaginea cuiva in anim'a sea;* a notificá, a declará cu autoritate de superiore; a face se intellega; a chiamá in judecata; a presentá una judecata.

* INTIMARE, s. verbale, **intimatio;** in t. s. verbului.

* INTIMATIONE, s. f., **intimatio,** actione de *intimare;* notificatione facuta cu autoritate; inscientiare, inconnoscientiare.

* INTIMATU,-*a,* adj. part., **intimatus,** subst. *intimatu=intimatione;* personale: *intimatulu se dice defensoriulu in cause de appellu;* contr. *appellante.*

* INTIMIDARE, v., **metum injicere, terrere,** a infricá, a bagá frica in cineva; refl. *a se intimidá,* a se infricá, a se inspaimentá.

* INTIMIDARE, s. verbale, **terror,** in t. s. verbului.

* INTIMIDATIONE, s. f., actione si effectu allu actionei de *intimidare.*

* INTIMIDATU,-*a,* adj. part.; **territus,** infricatu, coprensu de frica.

* INTIMITATE, s. f., **(intimitas),** calitate de *intimu,* legatura intima; fig. cordialitate.

* INTIMU,-*a,* adj., **intimus,** cellu mai d'in intru; familiariu, amicu forte de aprope.

INTINARE, v., (d'in *in* si *tina,* **cœnum**), **inquinare, maculare, fœdare; inficere, luto inficere,** a implé de *tina,* de lutu; a maculá, a spurcá, a pangarí.

INTINARE, s. verbale; **inquinamentum, squalitas, squalor, sordes, macula, tabes,** in t. s. verbului.

INTINATU,-*a,* adj. part.; **inquinatus, sordidus, squalidus, maculatus.**

INTINGERE, *intinsi* si *intinsei, intinsu* si *intinctu,* v., **tingere, intingere,** a affundá in ceva fiuidu, in apa, in vinu, in unsore; a immolliá; dero si pentru ceva ce nu e licidu: *a intinge cu pane in sare.*

INTINGERE, s. verbale, **intinctio, intinctus,** in t. s. verbului.

INTIPARIRE,-*escu,* v., vedi *intyparire.*

* INTITULARE, v., **titulum dare, inscribere, nuncupare,** a dá *titulu;* a pune *titulu,* adressa.

* INTITULATIONE, s. f., **inscriptio, nuncupatio,** actione de *intitulare.*

* INTITULATORIU,-*tória*, adj. s., **titulans,** care *intitula.*

* INTITULATU,-*a,* adj., part., **titulatus, inscriptus, cognominatus.**

* INTOLERABILE, adj., **intolerabilis,** care nu se pote *tolerá,* de nesufferitu.

* INTOLERANTE, adj., **intolerans,** care nu *tolera,* care n'are *tolerantia*, care nu suffere.

*INTOLERANTIA, s.f., **intolerantia,** lipse de *tolerantia;* nesufferire.

* INTOLERANTISMU, s. m., sentimentulu sau doctrin'a acelloru-a, cari nu sufferu alta religione de câtu a loru.

INTONARE, v., **intonare,** a dá *tonulu,* a pune tonu pre una syllaba; a cantá cu potere unu tonu musicale; a incepe unu cantu; a cantá, a face bene tonurile musicali, a appesá cuventulu; a spune respicatu se intellega si se precepa.

INTONARE, s. verbale, **intonatio,** in t. s. verbului.

INTONATIONE, s. f., **intonatio,** actione de a intoná una cantare pre tonurile addeverate; diversitatea tonuriloru ce s'audu in vorba, in cantare: *intonatione falsa, placuta, bona, tare, elevata, surda,* etc.

www.dacoromanica.ro

INTONATORIU,-*toria*, adj. s., **intonator**, care *intona*.

INTONATU,-*a*, adj. part., **intonatus**.

* INTONSU,-*a*, adj. part., **intonsus**, netunsu; neinceputu, neforfecatu,

INTORCERE, *intorsi* si *intorsei*, *intorsu* si *intortu*, v., **intorquere, contorquere, vertere, convertere, invertere, inversare**, a inverte, a invertí, a retorná, a restorná : *a intorce pre cineva la credentia*, **convertere**; *a intorce inapoi ce a luatu*, **reddere, restituere, pensare, compensare**, a restituí; *a intorce vorb'a cuiva*, **contradicere**, a contradice; *a intorce agrulu*, **terram vertere, iterare**, a ará a dou'a ora; *a intorce porumbulu*, **repastinare**, a lu sapá de a dou'a ora; *a intorce un'a pentru alt'a*, **par pari referre**, a si resboná, a face altui-a ce nea facutu si ellu; *a intorce spatele*, a despretiá; *a intorce dosulu*, a appucá la fuga; *a intorce unu orologiu*, a lu trage; *a intorce unu vestimentu*, a lu lucrá de nou asiá câtu dosulu vine facia si faci'a dosu; *a intorce foliele intr'una carte*, **evolvere librum**, a foliá; *a intorce pre cineva d'in propunere*, a lú face se si scambe parerea; *a intorce pre cineva inapoi*, a lu adduce inderetru; *a intorce pre cineva morbulu*, a cadé erosi in morbulu de mai inainte; refl. *a se intorce*, a se invertí, a revení, a vení a casa; *a se intorce cotra cineva*, a se adressá cu rogare; *a se intorce depre callile celle relle*; *a si intorce bannii*, a castigá ce a perdutu, ce a pusu in vre-unu negotiu; — apoi multe alte nuantie de insemnare : *a intorce unu juncu*, a lu castrá; *stomachulu se intorce*, candu se revolta, se ingretiosiedia; *a intorce*, absolutu, a nu mai vre la ce s'a invoitu, a stricá pactulu, à vorbí altele de ce a dissu si promissu ; *tu singuru mi ai vendutu de bona volia lucrulu, si acumu intorci*, etc.

INTORCERE, s. verbale, **reditus, reversio, reditio, regressio; restitutio; conversio; agri iteratio**, in t. s. verbului.

INTORNARE, v., **vertere, reddere, restituere**, a intórce; vedi *intórcere*.

INTORNARE, s. verbale, **versio**.

INTORNATU,-*a*, adj. part., **versus; redditus, restitutus**, intorsu; vedi *intorsu*.

INTORSETURA, s. f., **versio, conversio, sinus, deflexio; subterfugium**, actione si resultatu allu actionei de *intorcere*, prin metafora, abbatere, supterfugiu, artificiu, fermentatura.

* INTORSIONE, s. f., **intortio**, actione de intorcere.

INTORSU,-*a*, adj. part., **versus, conversus**.

INTORSURA, s. f., **versura**, actione si resultatu allu actionei de *intorcere*, mai vertosu, pamentu *intorsu*.

* INTORTIONE, s. f., **intortio**, actione de *intorcere*; strambare, intortochiare, incurcare, etc.

INTORTOCHIARE si *intortoclare*, v., **contorquere, distorquere, convolvere, complicare, depravare** (it. **attortogliare**), a sucí, a strambá, a deformá, a incurcá.

INTORTOCHIARE si *intortoclare*, s. verbale.

INTORTOCHIATU si *intortoclatu*, adj. part., **intortus, convolutus, distortus, depravatus**.

INTORTOCHIATURA si *intortoclatura*, s. f., **contortio, distortio, depravatio**, resultatu allu actionei de *intortochiare*.

INTORTU,-*a*, adj. part., **intortus, distortus**, *intortochiatu*, strambatu, depravatu, scalciatu; incollacitu, incurcatu.

*INTOSSICARE, v. (it. **intossicare**, fr. **intoxiquer**), a invenená.

* INTOSSICATIONE, s. f., (fr. **intoxication**) actione si effectu allu actionei de *intossicare*.

* INTOSSICATU,-*a*, adj. part., **toxicatus**, invenenatu.

* INTRA, adv. prep., **intra**, in intru, contr. *estra*.

* INTRACTABILE, adj., **intractabilis**, cu care nu se pote *tractá*; duru, selbaticu; difficile de condussu; impracticabile; fantasticu; rigidu; neappropiatu.

* INTRACTABILITATE, s. f., (**intractabilitas**), stare sau calitate de *intractabile*.

www.dacoromanica.ro

* INTRAMURANU,-*a*, adj., **intramurauus,** ce e *intra muri*, in intrulu muriloru unei cetate.

* INTRANSITIVU,-*a*, adj.!, **intransitivus,** in gramm. *verbu intransitivu*, a carui actione nu trece preste subiectu, si prin consecentia n'are neci forma pasiva.

INTRARE, v.; **intrare, introire,** a trece, a passi d'in afora in intru : *a intrá in casa, a intrá in trassura, am intratu in patru diece si doui de anni*, mergu, incepu annulu 42; *nu pote se mi intre in capu*, nu potu coprende cu mentea; *a intrá in officiu, a intrá in servitiu; a intrá in favorea cuiva, a intrá in militia; a intrá in manile cuiva; a intratu draculu in ellu, a intratu frigulu peno la ossu,* a petrunsu, a penetratu; *a intrá in periclu*, a si pune vieti'a in periclu; *lumina intra prin pandia*, strabate; *a intrá in vorba*, a tractá, a desbate una cestione; *a intrá in patu*, a se colcá; *a intrá in terra, a intrá intr'una societate, a intrá in lupta; a intrá ca mediatoriu intr'una causa*, a intreveni, a se interpune, a se mestecá; *a intrá in conversatione cu cineva; a intrá in monasteriu*, a se calugeri.

INTRARE, s. verbale; **introitus, ingressus,** in t. s. verbului.

INTRARMARE, v.; **armare,** a armá, a pune in arme, a provedé cu arme; refl. *a se intrarmá*, **armari,** a se armá, a luá armele.

INTRARMARE, s. verbale; in t. s. verbului.

INTRARMATU,-*a*, adj. part.; **armatus,** armatu, provedutu cu arme.

INTRE, prep.; **inter,** in medilocu : *intre noi doui, intre mene si tene, intre omeni onesti, intre vii, intre morti, intre altele, intre trei si patru ore; unulu care a fostu intre ei; numai intre noi: se dice numai intre poporu; intre sene; intre aceste-a, intre acelle-a,* **interea;** *a fi intre omeni; a pune pre cineva intre patru pereti*, in carcere, in arrestu; *intre patru ochi; intre vietia si morte; a se imparti intre sene*, a face repartitione, si a luá fia-care partea sea; *a se adjutá intre sene*, a se adjutá reciprocu. Pentru arretarea diverseloru relationi, propositionea *intre* se compune cu *de* si cu *pre: unulu d'intre noi, ellu se stracorà printre noi.* In compositioni recenti figuredia form'a *intre : intrevedere;* in celle mai multe inse se pastredia form'a latina *inter : intercedere, interdicere, interritare;* cu assimilationea litterei *r*, *intellegere.*

INTREBARE, v.; (contrassu), **interrogare,** a interrogá, a cere scire, a cercetá, a essaminá, a cestionà.

INTREBARE, s. verbale; **interrogatio,** in t. s. verbului.

INTREBATIONE, s. f.; **interrogatio,** actione de *intrebare*, cestione.

INTREBATORIU,-*toria*, adj. s.; **interogator,** care intreba, essamina, cercetedia.

INTREBATU,-*a*, adj. part.; **interrogatus.**

INTRECERE, *intrecui, intrecutu*, v.; **præstrare, præcellere, antecellere, superare, præcedere, eminere, superesse; aemulari; peritias exercere;** a trece inaintea altoru-a, a superá, a invinge pre altii; refl. *a se intrece*, a emulá, a rivalisá, a concurre; *copilullu si intrece.* face petulantie.

INTRECERE, s. verbale; **præstantia, eminentia, præcellentia, æmulatio, petulantia,** in t. s. verbului.

INTRECUTORIU,-*toria*, adj. s.; **superans,** care intrece.

INTRECUTU,-*a*, adj. part.; **superatus;** fig. *copillu intrecutu*, pelulante,

INTREGIME, s. f.; **totum; integritas, integritudo;** totu, totalitate, integritate; vedi *integritate.*

INTREGIRE,-*escu*, v.; **integrare, supplere, absolvere, componere, finire,** a face intregu; a completá; a face deplenu; a fini; a indepleni; a integrá; a terminá.

INTREGIRE, s. verbale; **supplementum, completio,** completare, finire, terminare.

INTREGITATE, s. f.; **integritas,** intregime; vedi *integritate.*

INTREGITU,-*a*, adj. part.; **completus, finitus, suppletus,** completu, terminatu, supplenitu.

www.dacoromanica.ro

INTREGU,-*a*, adj., **integer**, totu, care are tote partile selle constitutive, completu; fora defectu; perfectu : *omu intregu*, sanetosu in sensu materiale, probu in sensu morale; *una dí intrega*, doue dieci si patru de ore; *restitione in intregu*, in starea de mai inainte, *in intregu*, in totalitate; *in numeru intregu*, in oppositione cu fractionile. Ca subst. : *acestu lucru este in intregulu seu*, in totalitatea sea; *intregulu vorbirei a statu d'in frasi*, tota vorbirea n'a fostu altu de catu frasi; *intregulu armatei*, grossulu armatei; locut. *pre de intregulu*, in totale, fora distinctione; vedi si *integru*.

INTREIRE,-*escu*, v.; **triplicare**, a triplicá, a repetí de trei ori; a immultí, a face de trei ori.

INTREIRE, s. verbale; **triplicatio**, triplicare, triplicatione.

INTREITU,-*a*, adj. part.; **triplicatus**, triplicatu; immultitu, adaussu de trei ori.

INTREMARE,-*ediu*, v.; **convalere, convalescere, sanescere, resanescere, vires recuperare**, a se insanetosiá, rensanetosiá; a revení la sanetate, a se restaurá, restabilí in sanetate, in potere.

INTREMARE, s. verbale; **convalescentia, reconvalescentia, sanitatis recuperatio**, insanetosiare, reconvalescentia, restabilire in sanetate.

INTREMATU,-*a*, adj. part.; **sanitati redditus**, rensanetosiatu.

*INTREPRIDETIA si *intrepriditate*, s. f.; **intrepiditas, constantia**; calitate de intrepidu; coragiu mare; constantia, firmitate de anima.

* INTREPIDU,-*a*, adj.; **intrepidus, imperterritus, impavidus**, care nu se teme in momentu de periclu; imperterritu, impavidu; fora frica, coragiosu, animosu.

INTREPRENDERE,-*prensi*,*si*-*prensei*,-*prensu*, v.; **suscipere, incipere, moliri**, a incepe ceva, a se appucá de ceva, a face unu lucru, una fapta, unu opu, a incepe a lu essecutá; a face unu lucru sub certe conditioni; a se insarciná cu unu lucru; a incercá ceva; a speculá.

INTREPRENDERE, s. verbale; **susceptio**, in t. s. verbului.

INTREPRENDITORIU,-*toria*, adj. s.; **susceptor, qui opus aliquod aggreditur**, care intreprende ceva, care se appuca de unu lucru.

INTREPRENSU,-*a*, adj. part.; **susceptus, inceptus**.

INTREPUNERE, v., **interponere**; vedi *interponere*, cu tote derivatele selle.

INTRERUMPERE si *intrerupere*, v., **interrumpere**, vedi *interrumpere* cu tote derivatele selle.

INTRETINERE, v., **tenere, detinere, retinere, sustinere, sustentare**; vedi *intertinere*, cu tote derivatele selle.

INTRETESSERE, v., **intertexere**; vedi *intertessere*, cu tote derivatele selle.

INTREVEDERE, *intrevedui*, *intrevedutu*, (cu *d* sibilante, *vediui*, *vediutu*), v., **per transennam adspicere, perspicere; prospice re, prævidere**, a vedé imperfectu, a vedé pucinu; a presentí, a diviná, a prevedé, a intelní.

INTREVEDERE, s. verbale, (fr. **entrevue**), **congressus, colloquium**, visita concertata intre mai multe persone, conferentia.

INTREVENIRE, v., **intervenire**; vedi *intervenire*, cu tote derivatele selle.

INTREVORBIRE,-*escu*, v., **colloqui, sermonem conferre cum aliquo, interloqui**, a vorbí cu cineva, a avé cu cineva vorba, a se ammestecá in vorbirea altoru-a.

INTREVORBIRE, s. verbale, **colloquium, sermo, interlocutio**, in t. s. verbului.

INTRIGA sau *intrica*, s. f., **tricæ, ambages, artes, artificia, doli, fraudes**, incurcatura, machinatione, appucatura insellatoria, insellatione, astutia, malitia, reutate.

INTRIGANTE, adj. part. pres. s., **veterator, vafer, callidus**, care intriga, care face intrige, care se mesteca in intrige.

INTRIGARE, v., **intricare, implicare, involvere, in tricas aliquem conjicere, dolo grassari, occulte agere**, a machiná, a lucrá in secretu pentru adjungerea unui scopu, a incurcá lucrurile, a insellá, a ammagí.

www.dacoromanica.ro

*INTRINSECU,-*a*, adj., (adv. **intrinsecus**), **internus, intimus, proprius,** ce este in intrulu unui lucru si face parte essentiale d'intr'ensulu; internu, intimu: *valore intrinseca,* valore ce au lucrurile independente de ori-ce conventione, si in specie valore metallica a unei monete.

INTRISTARE,-*ediu,* v., **contristare, aliquem dolore vel luctu officere;** refl. *a se intristá,* **contristari, tristari, mœrere,** a fi tritsu, a sentí tristetia, dorere, afflictione.

INTRISTARE, s. verbale, **contristatio, tristitia, dolor, mœstitia, luctus, afflictio,** tristetia, dorere, supperare, afflictione, melancolia.

INTRISTATORIU,-*toria,* adj. s., **contristans, dolore officiens,** ce intrista.

INTRISTATU,-*a,* adj. part., **tristis, mœstus,** tristu, supperatu, afflictu.

INTRODUCERE, *introdussi* si *introdussei, introdussu* si *introductu,* v., **introducere; admittere, intr mittere, inducere,** a duce in intru, a conduce pre cineva in una casa, a face cuiva intrare in una societate, familia, etc.; a adduce, a importá, a stabilí una usantia, consuetudine, ceremonia.

INTRODUCERE, s. verbale, **introductio,** in t. s. verbului.

INTRODUCTIONE, s. f., **introductio,** actione de *introducere.*

INTRODUCTIVU,-*a,* adj., (**introductivus**), aptu a introduce, ce forma introductionea, ce serve la introductione, la incepere.

INTRODUCTORIU, adj. s., **introductor, introducens, inducens,** care introduce, ce serve de introducere.

INTRODUCTU,-*a,* adj. part., **introductus, inductus, intromissus,** dussu in intru, indussu, intromissu.

* INTROMISSIONE, s. f., **intromissio,** actione de *intromittere.*

INTRODUSSU,-*a,* adj. part., **introductus,** dussu in intru.

* INTROITU, s. m., **introitus,** intrare, actulu de intrare.

* INTROMITTERE,-*misi* si-*misei*, -*missu;* v., **intromittere,** a bagá in intru, a tramitte in intru.

*INTRONARE si *intronisare,-ediu,* v., (**inthronizare**), **in solio collocare, in solium evehere,** a pune pre tronu, a redicá la tronu: *a intronisá unu episcopu, a introná unu domnitoriu.*

* INTRONISARE, s. verbale, **in solio collocatio, in solium evectio.**

*INTRONISATIONE, s.f., actione de *intronisare.*

* INTRONISATU,-*a,* adj. part., **in solio collocatus, in solium evectus,** introdussu, collocatu, assediatu in scaunu domnescu.

INTRU, 1. prep., **in,** se pune a dese ori in locu de simplulu *in,* mai allessu inaintea vorbeloru cari incepu cu vocali: *intru tóte, intru câtu, intr'atâtu, intr'addeveru, intr'adensu, intru memori'a eterna, intru laud'a celloru boni;* 2. adv. **intro, intus,** compusu: *in intru, d'in intru, pre d'in intru,* care in unire cu substantivele iea ensusi form'a de substantivu: *in intrulu casei. d'in intrulu casei, pre d'in intrulu casei.*

* INTRUDERE, *intrusi,* si *intrusei, intrusu,* v., **intrudere,** a bagá cu forti'a; refl. *a se intrude,* a se bagá cu forti'a in intru.

INTRUNIRE, -*escu,* v., **unire, conjungere, adsociare,** a uní, a legá intr'un'a; a impreuná; a associá; a face unione; refl. *a se intruní,* **convenire, congredi,** a se aduná, a se stringe la unu locu, a convení.

INTRUNIRE, s. verbale, **conjunctio, adsociatio, conventio,** in t. s. verbului.

INTRUNITU,-*a,* adj. part., **conjunctus, adsociatus,** unitu, adunatu, associatu.

* INTRUSIONE, s. f., **immissio, injectio,** actione de a se intrude cu forti'a, fora dreptu, fora forma legale.

* INTRUSU,-*a,* adj. part., **intrusus, illatus, injectus,** bagatu cu forti'a, contr'a dreptului, fora titlu legale.

INTUITARE, contrassu *uitare,* v. refl., **intueri,** a si indereptá vederea spre unu obieotu spre a lu coprende benè; a cautá la ceva, a considerá, a observá: *a se uitá la unu obiectu; me uitai impregiuru si nu lu vedui; uita-te la mene; ellu se uitá cu ochii rei la voi.*

INTUITARE, contrassu *uitare,* s. ver-

www.dacoromanica.ro

bale, (**intuitio**), **intuitus**, in t. s. verbului.

INTUITATIONE, s. f., (intuit), **intuitus**, actione de *intuitare*, in specie : *intuitione sensuale*.

INTUITATIVU,-*a*, care serve la *intuitare* : *potere intuitativa, facultate intuitativa*.

INTUITATU,-*a*, adj. part., consideratu, observatu.

INTUITIONE, s. f., (**intuitio**), **intuitus,-us**, actione de *intuitare* in genere, atâtu prin sensuri, câtu şi prin poterea imaginativa : *se vorbesce si de una intuitione intellectuale, inse natur'a ni a negatu atare facultate*.

INTUITIVU,-*a*, (**intuitivus**), relativu la *intuitione* ; *facultate intuitiva, modu intuitivu*.

INTUITU, pl. *intuite*, **intuitus,-us**, actulu de *intuitare*, intuitione, modu de *intuitare*, respectu.

INTUNECARE, (contrassu d'in **intunericare**), v., **tenebrare, tenebricare, tenebris inducere, obscurare**, a face intunericu, a luá lumin'a ; refl. *a se intunecá*, **tenebrescere**, a se innuerá, a inserá, a inoptá : *a se intunecá la facia*, a se turburá ; *se intuneca*, se face séra, nopte.

INTUNECARE, s. verbale, **tenebratio, obscuratio**, in t. s. verbului.

INTUNECATU,-*a*, adj. part., **tenebricus, tenebrosus, obscurus, obscuratus**, obscuru, negru, nuerosu.

INTUNECIME, s. f., **obscuratio, eclipsis**; intunericu, eclipse.

INTUNECOSU,-*a*, adj., **tenebrosus, tenebricosus, obscurus**, obscuru, tenebrosu.

INTUNERICARE, v., **tenebrare, tenebricare, obscurare**, vedi *intunecare*, cu tóte derivatele selle.

INTUNERICU, s. m., (**tenebricum**), **tenebræ**, defectu de lumina : *intunericulu noptei; e intunericu de nu ti vedi man'a*.

INTYPARIRE sau *intuparire,-escu*, v., **imprimere**, a insemná cu *typariulu*, propriu si figuratu.

INTYPARIRE sau *intuparire*, s. verbale, **impressio**, in t. s. verbului.

INTYPARITU,-*a*, adj. part., **impressus**, insemnatu cu *typariulu : imaginea lui mi a remasu intyparita in anima*.

† INU, *ina* terminatione de substantive si adjective derivate, precumu : *vicinu, vicina*, sau *vecinu, vecina; cristinu, cristina*, sau *crestinu, crestina; patrinu, patrina; matrinu, matrina; filinu, filina*, etc.

2 INU sau *linu*, s. m., **linum**, planta firosa cu granuntie oliose; vedi *linu*.

* INUMANITATE, s. f., **inhumanitas**; lipse de *umanitate*, barbaría, crudelitate.

* INUMANU, -*a*, adj., **inhumanus**, contr. *umanu*, barbaru, selbaticu, crudele.

INUNDARE,-*ediu*, v., **inundare**, a acoperi cu apa; fig. se dice despre popore, nationi, mari armate, sau alta multitudine de omeni, cari irrumpu intr'una terra; assemene si despre locuste.

INUNDARE, s. verbale, **inundatio**, actione de *inundare*, inundatione; versare de ape; fig. invasione de popore, etc.

INUNDATIONE, s. f., **inundatio, exundatio, eluvio**, versare de apa care inunda pamentulu; essundatione, diluviu.

INUNDATORIU,-*tória*, adj. s., **inundans, exundans**, care inunda, care essunda.

INUNDATU,-*a*, adj. part., **inundatus, exundatus**.

INUNGERE, *inunsu* si *inunsei, inunsu* si *inunctu*, v., **inungere**, a unge pre de asupr'a cu una materia oliosa, a frecá cu atare materia ca se intre in corpu.

INUNGERE, s. verbale, **inunctio**, in t. s. verbului.

INUNIRE, -*escu*, v., **unire**, a uní, a intruni; vedi *intrunire, unire* si derivatele loru.

INUNSU,-*a*, adj. part., **inunctus**, unsu si frecatu cu una materia oliosa.

* INURBANITATE, s. f., **inurbanitas**, lipse de *urbanitate*, rusticitate, nepolitetia.

* INURBANU, -*a*, adj., **inurbanus, rusticus**, contr. *urbanu*, rusticu, nepolitu, selbaticu, grossolanu.

* INUSATU si *inusitatu,-a*, adj., **inusitatus, insolitus, præter consuetu-**

www.dacoromanica.ro

dinem, contr. *usatu* sau *usitatu*, c e nu mai e in usu, afora de usu.

* INUTILE, adj., **inutilis, inanis,** nefolositoriu, desertu.

*INUTILITATE, s. f., **inutilitas,** lipse de utilitate, lipse de folosu; futilitate, vanitate, desertatione.

* INVADERE, *invasi* si *invasei*, *invasu*, v., **invadere,** a intrá cu potere armata in territoriulu altui-a; a attacá, occupá; predá, a uccide, a face fapte barbare in pamentulu altui-a.

* INVALIDARE,-*ediu*, v., **infirmare, irritum facere,** a infirmá, a declará de invalidu, de nullu; a desfientiá, a annullá.

* INVALIDATU,-*a*, adj. part., **infirmatus,** infirmatu, desfientiatu; declaratu nullu.

*INVALIDITATE, s. f., (**invaliditas**), lipse de validitate; nullitate; term. de jurispr. precumu: *a sustiné invaliditatea unui testamentu.*

* INVALIDU, adj., **invalidus, infirmus, irritus, nullus, inefficax,** ce n'are conditionile cerute de lege spre a poté avé effectulu seu; ce n'are potere; nullu, illegale; debile, nepotentiosu; inabile de a portá arme; in acestu d'in urma sensu se usa ca subst. masc.: *unu invalidu, casarm'a invalidiloru.*

* INVARIABILE, adj., **invariabilis, certus, firmus, constans, immutabilis,** ce nu se pote scambá; immutabile; certu, firmu, constante; nescambatu, nestramutatu; stabile, uniforme.

* INVARIABILITATE, s. f., **invariabilitas, firmitas, constantia, immutabilitas,** calitate de *invariabile.*

* INVASIONE, s. f., **invasio,** actione de *invadere* in pamentulu altui-a spre a lu occupá, predá, etc.

* INVASORIU,-*soria*, adj. s.; **invasor,** care *invade.*

INVECHIRE, mai bene *invéclire*,-*escu*, v., **veterare, veterascere, inveterascere, obsolescere; senescere; consenescere;** a face sau a devení *vechiu*, a se usá, a se stricá; a trece d'in usu; a imbetraní, a devení betranu; a durá multu: *se invéclescu lucrurile, se invéclescu si legile.*

INVECHIRE, mai bene *invéclire*, s. verbale, in t. s. verbului.

INVECHITU, mai bene *invéclitu*,-*a*, adj. part., **inveteratus, senio confectus; obsoletus.**

INVECHITURA, mai bene *invéclitura*, s. f., stare de *invechitu, vechitura.*

INVECINARE,-*ediu*, v., **vicium, confinem reddere,** a face *vecinu*; refl. *a se invecinâ*, **vicinari, vicinus, confinis fieri, esse,** a fi *vecinu*, a se face *vecinu*; a locuí in vecinetate; a se appropiá unulu de altulu.

INVECINARE, s. verbale, **vicinia, vicinitas,** vecinia, vecinetate.

INVECINATU,-*a*, adj. part., **vicinus, finitimus, confinis, propinquus, conterminus,** vecinu, confine, approape.

* INVECTARE, v., **invehere, objurgare, insectari, reprehendere,** proprie intensivu d'in *invegere*, a *invege* sau importá multu si cu mare labore, in speciale: a dice, a spune *invective*, a injurá, a insultá, a infruntá, a si versá ficulu.

* INVECTARE, s. verbale, **invectio, insectatio, objurgatio, reprehensio,** in t. s. verbului.

* INVECTATU,-*a*, adj. part., **invectus, insectatus, objurgatus, reprehensus.**

* INVECTICIU,-*a*, adj., **invecticius,** (d'in *invectu*, de la *invegere*), importatu, strainu, ce nu e nationale, indigenu, ce nu e naturale: *merci invecticie.*

* INVECTIONE, s. f., **invectio,** (d'in *invectu*, de la *invegere*), actione de a *invege*, importatione; mustrare, infruntare.

* INVECTIVU,-*a*, adj., **invectivus,** ce contine *invectioni*, subst. fem., *invectiva*, reprensione injuriosa facuta contr'a cuiva in menía; vorbe amare si violente; injuratura.

INVEDERARE,-*ediu*, v., **demonstrare, probare; argumentis tueri, veritatem stabilire,** a pune in *vedere*, a demonstrá peno la *evidentia*, a probá, a arretá cu argumente; a stabilí addeverulu despre ceva.

INVEDERARE, s. verbale, **evidentia,** demonstrare peno la *evidentia.*

INVEDERATU,-*a*, adj. part., **evidens, manifestus,** ce se pote vedé cu ochii, ce se intellege cu mentea asiá, in câtu nu mai incape indouentia.

* INVEGERE, *invessi* si *invessei*, *in-*

www.dacoromanica.ro

vessu, si *invectu*; v., **invehere**, *a vege*, sau carrá in *intru*, a importá, a bagá: *a invege in térra merci straine*; a si versá foculu pre cineva, a l'attacá cu violentia, a lu mustrá cu acerbitate, etc.

INVELIRE,-*escu*, v., **velare, tegere, contegere, integere, obducere**, a pune in, a coprende de tote partile unu lucru intr'altulu, a coperí, a pune sub coperta; a ascunde: *a inveli copillulu; a se inveli in patu; a inveli miress'a*, a pune velulu pre capulu miressei, **flammeâ velare**; *a inveli una casa*, a ua accoperí.

INVELIRE, s. verbale, **velamen, velamentum, tegumentum**, in t. s. verbului.

INVELITORE, s. f., **velamen, tegumentum**, proprie fem. d'in *invelitoriu*, luatu cu intellessulu reale de: cea ce serve a *inveli*, a coperí: *invelitorea casei*; — de acea se pote scrie si *invelitoria*.

INVELITORIU,-*toria*, adj. s., care *invelesce*, cu ce se *invelesce*; subst. m., *invelitoriu*, fusulu pre care se *invelesce* pandi'a sau firele inco netessute.

INVELITU,-*a*, adj. part., **velatus, tectus, obductus**.

INVELITURA, s. f., **velamen**, actulu *invelirei*; invelirea ensasi; invelitorea.

INVELUIRE,-*escu*, v., **involvere, confundere**, a infasciorá, a coperí; a confunde; a incurcá.

INVELUITU,-*a*, adj. part., **involutus, confusus**.

INVENENARE,-*ediu*, v., **venenum alicui dare, porrigere, infundere; aliquem veneno tollere, occidere venenum sumere, veneno mortem præcipere; inficere; exacerbare**, a da cuiva *veninu*, a uccide cu veninu; a luá veninu, a si dá morte cu veninu; a infectá; a interritá; a supperá reu; a inturiá, turbura, etc.

INVENENARE, si *inveninare*, s. verbale, **veneni porrectio; veneni sumtio; infectio; exacerbatio**, in t. s. verbului.

INVENENATU, si *inveninatu*,-*a*, adj. part., **venenatus, veneno imbutus, infectus**, ce are *venenu*, cui s'a datu sau care a luatu venenu, plenu de venenu; tare supperatu.

INVENETIRE, si *invinetire*,-*escu*, v., **veneto colore obducere, cæruleum reddere, lividare; livescere**, a face vêntu; a devení vênetu.

INVENETIRE si *invinetire*, s. verbale, in t. s. verbului.

INVENETITU, si *invinetitu*,-*a*, adj. part., **venetus, cæruleus, lividus**.

* INVENIRE, *inveni* si *invenii*, *invenitu* si *inventu*, v., **invenire**, a *veni in*, sau *la* ceva, a dá preste ceva, a aflá, a gassí; a aflá cu mentea, a nasce prin cogitare, a cogitá, a imaginá; a descoperí, a aflá ceva nou.

* INVENTARE, v., **invenire, reperire; nancísci; excogitare**; proprie, intensivu d'in *invenire*, a aflá prin multa incordare de poteri, a aflá ceva nou; a descoperí, a escogitá, a produce, a creá ceva; fig. a mentí, a spune metioni, falsitati, nemicuri, fabule; *a inventá una avere*, a face *inventariu* de ea.

* INVENTARE, s. verbale, **inventio**, in t. s. verbului.

* INVENTARIU, pl.-*ie*, **inventarium**, catalogu unde sunt numerate si descrisse unulu câte unulu lucrurile, bonurile, documentele unei persone sau case: *beneficiulu de inventariu*, facultatea accordata unui erede de a nu respunde detoriele successionei de câtu peno la summ'a coprensa in *inventariu*; *inventariu de productione*, statu ce coprende enumerarea si descrierea acteloru produsse intr'unu processu si conclusionile partei care le a produssu.

* INVENTATU,-*a*, adj. part., **inventus, repertus; excogitatus**, aflatu, descoperitu, escogitatu; — coprensu, descrissu in *inventariu*.

* INVENTIONE, s. f., **inventio**, actione de *invenire*, descoperirea unui lucru neconnoscutu; facultatea ingeniului de a *inventá*; aflare de argumente, de idee, etc., ce au a intrá intr'una compositione ore-care; *carte de invention*, patente, diploma ce unu guberniu da autorului unei inventione, spre a lu assecurá de esclusiv'a proprietate intr'unu certu terminu de anni; mentiona, fabula; curata fantasia.

* INVENTIOSU,-*a*, adj., care inventa cu facilitate argumente, fig. mentionosu; vedi *inventivu*.

www.dacoromanica.ro

* INVENTIVU,-*a*, **inveniendi facultate prœditus**, care are talentulu de a *inventá*; plenu de inventione; spirituosu.

INVENTORIU,-*trice*, adj. s., **inventor, excogitator, auctor**, care *inventa*, descopere, afla unu lucru ellu mai antâiu; descoperitoriu, aflatoriu, auctoriu.

INVENTU, s. m., **inventum, inventus**, (vedi *invenire*), ce afla cineva cu mentea sau altu cumu-va.

* INVENUSTU,-*a*, adj., **invenustus**, fora gratia, fora elegantia, fora formosetia; lipsitu de venustate, uritu.

INVERDIRE,-*escu*, v., **virescere, virere, frondere**, a devení *verde*; a infrundí, a inflorí; a cresce erba; a se imbraccá campulu in verde; si activu, **viridare**, a depinge verde.

INVERDIRE, s. verbale, **viriditas**, in t. s. verbului.

INVERDITU,-*a*, adj. part., **viridatus, viridis**.

* INVERECUNDIA, s. f., **inverecundia**, contr. *verecundia*, nerosinare, impudentia, immodestia; lipse de modestia, de rosine in portare si vorbire.

* INVERECUNDU,-*a*, adj., **inverecundus**, nerosinatu, impudente, immodestu.

INVERGARE, v., **variare, variegare**, a face verge, p. e. una vérga alba, alt'a rosia, etc.

INVERGARE, s. verbale, in t. s. verbului.

INVERGATU,-*a*, adj. part., **virgatus, variegatus, variatus**.

INVERGATURA, s. f., stare sau calitate de *invergatu*.

INVERIGARE, v., **pessulo, occludere**, a pune *verige*, a inchide cu *verige* : *a inverigá una rota*, a ua legá in verige de ferru; *a se inverigá pre mana*, a si pune annelle, verige, la mâna.

INVERIGATU,-*a*, adj. part., provedutu cu verige.

INVERMINARE, v., **vermiculare, vermiuare**, a se implé de vermi, a devení *verminosu*.

INVERMINATU,-*a*, adj. part., **verminosus**, verminosu.

* INVERISIMILE, adj., **non verisimilis**, neverisimile, neassemine cu addeverulu; ce nu se apropia de addeveru, improbabile.

* INVERISIMILITATE, s. f., calitate de *inverisimile*.

INVERSIONARE,-*ediu*, v. ir · , **concitare, excitar , suscitare, exacerbare**, a irritá, a escitá, a infuriá; refl. *a se inversioná*, **sævire, furere, aversari**, a devení furiosu, a se catraní; a se meniá.

INVERSIONARE, s. verbale, **irritatio, concitatio, incitatio, furor, aversio, acerbitas**, irritatione, furia, apprendere.

INVERSIONATORIU,-*toria*, adj. s., **acerbus, sævus, irritans**, care *inversionédia*.

INVERSIONATU,-*a*, adj. part., **irritatus, lacessitus, acerbus, sævus, acer**, irritatu, tare supperatu, interritatu, meniosu, coprensu de furia, neimpacatu.

INVERSIONE, s. f., 1. **inversio**, actione de *invertere*, si statu produssu prin acesta actione : intorcere pre dosu; scambarea ordinei; strambarea intellesului unei frase; — 2. **aversio, ira, furor, acerbitas**, aversione, ura neimpacata, menía neimblandita, apprendere mare contr'a cuiva, furia, etc.

INVERSU,-*a*, adj. part., **inversus**, intorsu, contrariu ordinei, sensului, directiouei actuale sau naturale a lucruriloru; intorsu pre dosu, scambatu, pusu in locu de altulu.

INVERTERE, *inversi* si *inversei*, *inversu*, v., **invertere, circumvertere**, a intorce, a scambá, a restorná ordinea, sensulu, directionea, etc. unui lucru; a intorce pre dosu; a pune un'a in locu de alt'a; a face se merga in giuru sau in cercu, *a se inverte* = a se miscá in giuru, a se intorce de la cineva sau contr'a cuiva; — a avé *aversione*, ura mare, menía furiosa contr'a cuiva, vedi *inversionare*.

INVERTIRE,-*escu*, v., **circumagere, circumvertere, circumferre**, a intorce impregiuru, a sucí, a resucí : *a invertí una arma in mana; pre longa ellu sí invertescu tote, ellu este centrulu; a ine vertí unu capitale*, a manoperá cu ellu; *a inverti cuiva capulu*, a ammetí; *se invertesce cas'a cu mene*, sum ammetitu.

www.dacoromanica.ro

INVERTIRE, s. verbale, **versio, versatio**, in t. s. verbului.

INVERTITORIU,-*toria*, adj. s., **vertens**, care *invertesce*, ce se *invertesce*.

INVERTITU,-*a*, adj. part., **versus, versatus, conversus, circumactus.**

INVERTITURA, s. f., **versio**, actione si effectu allu actionei de *invertire*.

IVERTOSIARE,-*ediu*, v., **durare, indurare; densare**, a face vertosu; refl. *a se invertosiá*, **durescere, indurescere, crassescere**, a se face *vertosu*, a se intari, a deveni duru, tare, indesatu, etc.

INVERTOSIARE, s. verbale, **obduratio, crassitudo, densitas; animi durities, animi obfirmatio**, in t. s. verbului.

INVERTOSIATU,-*a*, adj. part., **duratus, obduratus, induratus.**

INVESCUTU,-*a*, adj., **viscatus, intricatus, involutus, hærens**, lipitu cu *vescu;* inerente, aderente; tare inradecinatu, a fundu inciubatu : *reulu invescutu in acesti omeni corrupti.*

* INVESTIGABILE, adj., **investigabilis**, ce se pote *investigá*, petrunde, cercetá.

* INVESTIGARE, v., **investigare**, a cercetá cu diligentia, a essaminá cu attentione, a intrebá spre a descoperi ceva.

* INVESTIGARE, s. verbale, **investigatio**, cercetare.

* INVESTIGATIONE, s. f., **investigatio**, actione de *investigare*, cercetare.

INVESTIGATORIU,-*toria*,-*trice*, adj. s., **investigator**, care *investiga*, care face cercetare asupr'a unui obiectu.

* INVESTIGATU,-*a*, adj. part., **investigatus**, cercetatu, essaminatu.

INVESTIMENTARE, v., **vestire, investire, induere**, a pune vestimente pre corpu, a imbraccá.

INVESTIMENTATU,-*a*, adj. part., **vestitus, investitus, indutus**, imbraccatu.

INVESTIRE, v., **vestire, investire**, a pune vestimente pre corpu, a investimentá, a imbraccá; fig. *a investi pre cineva cu una demnitate; a investi pre unu episcopu*, a i conferi unu beneficiu, a lu introduce in possessionea beneficiului; *a investi unu capitale*, a lu pune se fructifice; *a investi unu dominiu*, a spende pentru ammeliorarea lui.

INVESTIRE, s. verbale, **vestitus,-us**, in t. s. verbului.

INVESTITIONE, s. f., **vestitus;** actione de *investire*, in t. s. verbului.

INVESTITU,-*a*, adj. part., **vestitus, investitus, in possessionem missus.**

INVESTITURA, s. f., **vestitus**, modu de a *investi*, de a imbraccá, ornatu; fig. ceremonie prin care cineva se introduce in unu beneficiu, dominiu, demnitate, etc. prin care cineva transfere, concede unu dominiu la altulu; dominiulu ce se da sub titlu de *investitura;* introducere, intarire in possessionea unui dominiu, unei demnitate, etc.; **constitutio in dominio, in munere, concessio dominii; dominium.**

* INVETERARE, v., **inveterascere**, a se invechi, a se imbetraní.

* INVETERATIONE, s. f., **inveteratio**, actione si statu produssu de actionea de *inveterare*.

* INVETERATU,-*a*, adj. part., **inveteratus**, invechitu, imbetranitu, trecutu, d'in usu, inradecinatu: *morbu inveteratu.*

INVETIACELLU, s., **discipulus, alumnus**, discipulu, alumnu, elevu, scolariu, studente; care ambla la scola.

INVETIAMENTU, pl.-*e*, **doctrina, disciplina, institutio**, modulu de *a invetiá;* svstema de a cresce junimea

INVETIARE, v., 1. **docere, edocere; erudire, instituere: præcipere**, a instruí; a educá, a cresce; a deprende, a dedá : *a invetiá junimea; a invetiá copillii carte; a invetiá pre cineva una scientia, una arte;* 2. **discere, ediscere, percipere, studere**, a studiá, a se instruí, a se deprende : *copillii invetia carte, junii invetia legile; noi invetiámu filosofi'a; elli invetia medicin'a; a invetiá d'in memoria; a invetiá mente;* 3. refl. *a se invetiá cu ceva : ellu s'a invetiatu a dormi dupo prândiu*, **assuescere.**

INVETIARE, s. verbale, **doctrina, disciplina**, in t. s. verbului.

INVETIATORIU,-*toria*, adj. s., **doctor, præceptor, institutor, eruditor, magister; moderator**, *care invetia pre altulu*, docente, professoriu, institutoriu, preceptoriu, maiestru.

INVETIATU,-*a*, adj. part., **doctus, edoctus; eruditus, litteratus, scientiis**

www.dacoromanica.ro

lu butus; instruitu; eruditu, litteratu, doctu; deprensu, disciplinatu.

INVETIATURA, s. f., **doctrina, disciplina eruditio, scientia; præceptum, consiliu n, admonitio, studium, ars, litteræ;** studiu, instructione; do trina, disciplina; eruditione, scientia, lectione, connoscentia; consiliu : *invetiatura in baserica; se ti fia de invetiatura,* invétia d'in esperienti'a ce ai facutu; *lucru de invetiatura,* care incepe cineva si care prin urmare nu e perfectu; *a ascultá invetiaturele parentelui seu.*

INVETIU, pl.-*uri,* **consuetudo, usus, mos; assuetudo; doctriu.** , usu, deprendere, dedare, invetiare : *totu invetiulu are si desvetiu,* se pote cineva *desvetiá* de ce a *'nvetiatu.*

1 INVIARE, v., (d'in **in si i** , calle), **viam monstrare,** a arretá callea, a indreptá pre cineva, a lu pune pre calle.

2 INVIARE, v., (d'in **in si vivus,** viuu) **resuscitare,** vedi *inviuare.*

* INVIATIONE, s. f., **directio, instructio,** indreptare, instructione.

* INVICTU,-*a,* adj. part., **invictus, insuperabilis,** neinvinsu, invincibile, insuperabile.

* INVIDIA, s. f., **invidia, invidentia; livor,** sentimentu neplacutu ce se nasce in anima, vedendu benele sau fericirea altui-a, pisma, dorentia rea, volientia rea : *inv'di'a e inimica virtut i.*

* INVIDIABILE, adj., **invidendus,** *de invidiatu,* demnu de *invidia: calitate invidiabile, lucru invidiabil , stare invidiabile.*

* INVIDIARE,-*ediu,* v., **invidere,** a senti dorere pentru fericirea altui-a; fig. a desiderá pentru sene fericirea altui-a.

* INVIDIARE, s. verbale, **invidentia,** in t. s. verbului.

*INVIDIATORIU,-*toria,* adj. s., **invidens, invidus.** care *invidiédia.*

* INVIDIATU,-*a,* adj. part., **invisus.**

*INVIDIOSU,-*a,* adj.,**invidus, invidiosus, lividus,** plenu de *invidia;* espusu la *invidi'a* altoru-a, uritu.

* INVIDU,-*a,* adj. s , **invidus,** care sente *invidia: invidulu macresee candu vede co altulu se ingrassia.*

* INVIGILARE, v., **invigilaro,** a veghiá, a preveghiá asupr'a unui lucru; a fi attentu,

* INVIGORIRE,-*escu,* v., **vires addere, vires acquirere,** a dá, a prende potere, vigore, anima; a intarí; a se intarí in poteri, a devení mai tare, mai vigorosu.

* INVIGORITU,-*a,* adj. part. , **vividus, validus, firmatus,** vigorosu.

* INVILIRE,-*escu* , v., **animo concidere, labascere, animo cadere;** a devení vile, fricosu ; a se avilí, a perde coragiulu.

* INVILITU,-*a,* adj. part., **vilis.**

INVINCERE,· v., **vincere,** vedi *invingere.*

* INVINCIBILE, adj., **invincibilis , insuperabilis, inexpugnabilis, invictus,** nevincibile, ce nu pote fi invinsu; invictu, n invinsu, inespugnabile.

INVINETIRE, *invinetitu,* etc., vedi *invenctire, invenetitu.*

INVINGERE si *invincere, invinsi si invinsei, invinsu,* si *invictu,* v., **vincere, superare, do nare,** a intrece cu poterea fia morale, fia fusica, a reportá *victoria,* a triunfá; a remané de asupr'a.

INVINGERE, s. verbale, **victoria,** in t. s. verbului.

INVINGUTORIU,-*toria,* adj. s., **victor, victoriosus,** care invinge, victoriosu.

INVINSU,-*a,* adj. part , **victus, superatus domatus,** intrecutu.

* INVIOLABILE, adj., **inviolabilis,** care nu se pote violá.

*INVIOLABILITATE, s. f., **inviolabilitas. sanctitas.** calitate de *inviolabile.*

* INVIOLATU,-*a,* adj. part., **inviolatus, incorruptus, integer, impolutus,** nevettematu, intregu, curatu, incorruptu, nestricatu.

INVIOSIARE (mai bene *inviuosiare*),-*ediu,* v , **animare, vitam dare, animum addere, impellere,** a ânimá; a dá vietia, coragiu, ânima ; a face *viuosu,* ânimosu.

INVIOSIARE (bene *inviuosiare*), s. verbale, **animatio,** in t s. verbului.

INVIOSIATU (bene *inviuosiatu*),-*a,* adj. part., **animatus, vividus.**

INVIPERARE, v., **exacerbare, sævire, exasperari,** a face sau a devení

www.dacoromanica.ro

vipera, a inveniná si a se inveniná forte; a incrudelí.

INVIPERATU,-*a*, adj. part., **exasperatus, exardescens, excandescens.**

INVISIBILE, adj., **invisibilis,** ce nu se pote vedé, ce scapa d'in vedere sau prin natur'a sea sau prin micimea sau prin positionea sea; fig. *invisibile*, care nu se lassa vedé, care sta ascunsu; nu se arréta : *s'a facutu invisibile*, a disparutu d'in ochii omeniloru.

INVISIBILITATE, s. f., **invisibilitas, res obtutum effugiens, non spectabilis,** stare si calitate de *invisibile.*

INVITANTE, adj. part. pres., **invitans,** care *invita.*

INVITARE, v., **invitare,** a chiamá, a rogá pre cineva la ceva, precumu : la prandiu, la cena, la ospetiu, a face unu lucru; a indemná la ceva, a provocá, a escitá, a interitá; a attrage; *a se invitá,* a se offerí, a merge nechiamatu.

INVITARE, s. verbale, **invitatio, vocatio,** in t. s. verbului.

INVITATIONE, s. f., **invitatio,** actione de *invitare,* chiamare, provocare, propunere.

INVITATORIU,-*toria,* adj. s., **invitator, invitans,** care invita.

INVITATU,-*a*, adj. part., **invitatus, vocatus,** chiamatu, rogatu, provocatu, attitiatu,

INVIUARE, *inviuu,* si *inviuediu,* v., 1. **vivificare, animare, recreare, vegetum reddere, suscitare, resuscitare,** a reduce la viétia, a recreá, a resuscitá, a revocá la viétia; a animá d'in nou; 2. **reviviscere, resurgere,** a revení la sene, a se descetá d'in letargia, a se scollá d'in morti; a capetá anima, spiritu, viétia.

INVIUARE, s. verbale, **resuscitatio, resurrectio,** in t. s. verbului.

INVIUATU,-*a*, adj. part., **resuscitatus, in vitam revocatus, resurrectus,** redussu la stare viua, descetatu, scollatu d'in morti.

INVIUERE, *invissi* si *invissei, invissu,* v., **reviviscere, resurgere,** forma vechia romanesca, in loculu carei-a s'a pusu modern'a *inviuare : Christu a invissu din morti,* acumu *Christu a inviuatu d'in morti.*

* INVOCARE, **invocare, appellare,** implorare, a chiamá; a chiamá in adjutoriu; a rogá : *a invocá legea,* etc.; a ua citá in favorea sea, a se provocá la ea.

* INVOCARE, s. verbale, **invocatio,** in t. s. verbului.

* INVOCATIONE, s. f., **invocatio,** actione de invocare, chiamare, strigare intru adjutoriu; rogatione spre a obtiné favorea cuiva; *invocatione,* in poesia, rogatione ce poetulu indata la inceputulu poemei selle indrepta cotra una musa, unu geniu sau alta divinitate, spre a capetá succursulu ei.

* INVOCATORIU,-*toria,* adj. s., **invocans,** care *invoca,* ce pertine de *invocatione.*

* INVOCATU,-*a*, adj. part., **invocatus, imploratus.**

INVOIRE, si *involire,* v., **consentire, assentire; pacare, conciliare,** a accordá, a complaná, a impacá, a conciliá, a reconciliá; a consentí, a transige, a convení, a se impacá; a se intellege; a contractá, a inchiauá unu contractu etc.; a acceptá : *te invoiesci cu cererea lui? cumu ve invoiti?* cumu ve impacati; *nu se prea invoiescu,* nu prea traiescu bene impreuna.

INVOIRE, si *involire*, s. verbale, **consensio, consensus, conciliatio,** intellegere, impacare; pactu, contractu, conventione, transactione; adesione; conciliare, reconciliare : *a face invoire cu creditorii,* a se impacá cu ei.

INVOITU, si *involitu,-a*, adj. part.; **qui consentit; pactus, pacatus.**

INVOLBARE, v., **volvere, vertere, versare, turbare,** *a volbe* sau *volve*, cu potere, a intorce, a intorce pre dosu : *a involbá ochii;* a intortochiá; a agitá, a turburá.

INVOLBERE, *involsi* si *involsei, involsu* si *involtu,* v., **volvere, involvere;** vedi *involvere.*

INVOLTU si *involutu,-a*, adj. part., **involutus,** invelitu, legatu, convolutu, ascunsu; *flore involta,* cu folie indesate.

*INVOLUCRU, pl.-*e*, **involucrum,** ce serve a *involve : involucrulu unei scrissore.*

* INVOLUNTARIU, -*ria,* adj., **invo-**

www.dacoromanica.ro

luntarius, ce se face fora concursulu *volientiei*, fora *volia*, fora propusu.

INVOLVERE, *involsi* si *involsei*, *involsu*, *involtu* si *involutu*, v., **involvere**, a volve in sene, a infasciorá, a stringe; a coperí, a invelí.

* INVULNERABILE, adj., **invulnerabilis**, care nu se pote *vulnerá*.

* INVULNERABILITATE, s. f., **invulnerabilitas**, abstractulu d'in *invulnerabile*.

* INVULNERATU,-*a*, adj. part., **invulneratus**, nevulneratu.

IO, pron. pers. I, **ego**, in locu de *eu*, in Daci'a superiore, care nu e de câtu una contractione di'n *ieu*, precumu demostra *mio* contrassu d'in *mieu*, *to* d'in *teu*, *so* d'in *seu*.

* IODATU,-*a*, adj., (fr. **iodé**), mestecatu sau preparatu cu *iode*; subst. *iodatu* (fr. **iodate**), combinatione de acidu iodicu cu basi salificabili.

* IODE si *iodu* (fr. **iode**, d'in gr. ἴον = *viorella*, si εἶδος = forma, pentru co vaporea produssa de acestu corpu are una formosa colore *violacea*), corpu chymicu, care are form'a de mici frundie venete si e de unu luciu metallicu, reagentele cellu mai propriu spre a descoperí umiditatea, la una temperatura mai elevata *iodele* se evapora.

* IODHYDRICU,-*a*, adj., (fr. **iodhydrique**), care coprende *iode* si *hydrogeniu* : *acidu iodhydricu*.

* IODICU,-*a*, adj., de *iodu*, ce contine *iodu*.

* IODIDE, s., (fr. **iodide**), combinatione de *iodu*, cu corpuri mai pucinu electronegative.

IODINA (pre a locurea: *iudina*), s. f., (fr. **iodine**). vedi *iode*.

* IODOARGENTATU, s. f., (fr. **iodoargentate**), genu de sari formate prin combinationea *iodidei de argentu* cu *iodure* de metallu electropositive.

* IODOBORICU,-*a*, adj., (fr. **iodoborique**), care coprende *iode* si *boriu* : *acidu iodoboricu*.

* IODOCHLORURA, s. f., (fr. **iodochlorure**), combinatione de *chlorura* cu *iodura*.

* IODOCYANURA, s. f., (fr. **iodocyanure**), combinatione de *cyanura* cu *iodura*.

* IODOHYDRARGYRATU, s. m., (fr. **iodohydrargyrate**), genu de sari formate prin combinatione de *iodura de mercuriu* cu *iodure* de metalle electropositive.

* IODONITRICU,-*a*, adj., (fr. **iodonitrique**, care coprende *iode* si *nitru* : *acidu iodonitricu*.

* IODOPHOSPHORICU,-*a*, adj., (fr. **iodophosphorique**), care coprende *iode* si *phosphoru* : *acidu iodophosphoricu*.

* IODOPHOSPHURA, s. f., (fr. **iodophosphure**), combinatione de *iode* si de *phosphoru* cu altu corpu simplu.

* IODOPLUMBATU, s. m., (fr. **iodoplombate**), genu de sari formate prin combination a *iodidei de plumbu* cu *iodure* de metallu electropositive.

* IODOSULFURA, s. f., (fr. **iodosulfure**), combinatione de *iodura* cu *sulfura*.

* IODOSULFURICU,-*a*, adj., (fr. **iodosulfurique**), care coprende *iode* si *sulfure*: *acidu iodosulfuricu*.

* IONICU,-*a*, adj., **ionicus**, de *Ioni'a*, propriu *Ioniei*: *architectura ionica*, *dialectu ionicu*, *columna ionica*, etc.

IOTA, f., **iota**, *i* grecu, fig. unu lucru prea micu : *n'adjunge una iota*, n'are neci unu pretiu.

† IPERBATE, *iperbola*, *ipochondria*, si alte 4 ovente cari incepu cu *iper-*, *ipo-*, *ipso-*, vedi *hyperbate*, *hyperbola*, *hypochondria*, etc., si *superbate*, *superbola*, *supocondria*, etc.

* IRA, s. f., **ira**, menía, furore scurta, **ira furor brevis**.

* IRACUNDIA, s. f., **iracundia**, applecare la menía.

* IRACUNDU,-*a*, adj., **iracundus**, applecatu la menia, furiosu, supperatiosu.

* IRASCENTIA, s. f., **irascentia**, apprendere de menía.

* IRASCIBILE, adj., **irascibilis**, care se menia usioru.

* IRCINU,-*a*, adj., **hircinus**, de *ircu*.

IRCU,-*a*, s., **hircus**, bircu, capru.

IRIDATU,-*a*, adj., vedi *iride*.

IRIDE, s. f., **iris**, curcubeu sau cucurbeu, arcu cerescu, arcu de diverse colori ce se vede pre ceru, candu de una

www.dacoromanica.ro

parte ploua si de partea contraria lucesce sorele; cercu coloratu ce incongiura pupill'a ochiului, transparentia de cristalle si de diamante; ca derivatu d'in *iride* se usa adiectivulu *iridatu, iridata*, care are colori ca *iridea;* assemine si *iridescentia*, proprietate de a reflecte diverse colori; in acestu sensu s'are poté dice si *iridatione*.

* IRIDESCENTIA, s. f., vedi *iride*.

*IRONIA, s. f., **ironia**, (εἰρωνία), modu de a vorbí contrariulu de cea ce insemna cuventele, a spune un'a si a intellege alt'a; se usa mai multu pentru batalia de jocu, derisione : *a vorbí in ironia, a luá in ironia*.

* IRONICU,-*a*, adj., **ironicus**, relativu la *ironía*, in care este *ironia*, batujocuritoriu, derisoriu.

* IRRADIARE, v., **irradiare**, a arruncá radie, a luminá cu radie; a lucí, a stralucí.

*IRRADIATU,-*a*, adj. part., **irradiatus, radiatus, illustratus.**

* IRRATIONABILE, adj., **irrationabilis**, contr. *rationabile*, care nu consuna cu rationea : *vorbire irrationabile*.

*IRRATIONABILITATE, s. f., **irrationabilitas**, stare sau calitate de *irrationabile*.

* IRRATIONALE, adj., **irrationalis**, contr. *rationale*, fora ratione, lipsitu de ratione : *fientia irrationale*; in math. *cantitate irrationale*, care nu se pote representá neci prin numeri neci prin fractioni.

*IRRATIONALITATE, s. f., **irrationalitas**, stare sau calitate de *irrationale*.

* IRRECITABILE, adj., **irrecitabilis**, ce nu se pote recitá.

*IRRECOMPENSABILE, adj., ce nu se pote *recompensá*.

* IRRECONCILIABILE, adj., **irreconciliabilis**, ce nu se pote *reconciliá*.

* IRRECUPERABILE, adj., **irrecuperabilis**, ce nu se pote *recuperá*.

* IRRECUSABILE, adj., **irrecusabilis**, ce nu se pote *recusá : cerere, pretensione irrecusabile*.

* IRREDUCIBILE, adj., si

* IRREDUCTIBILE, adj., (fr. **irréductible**), ce nu se pote reduce : *unu oxydu metallicu este irreductibile in stare de metallu*.

* IRREFORMABILE, adj., **irreformabilis**, ce nu se pote reformá.

* IRREFRAGABILE, adj., **irrecusabilis**, (fr. **irréfragable**), ce nu se pote *refrange;* ce nu se pote *recusá*, ce nu se pote *combate*.

* IRREFRAGABILITATE, s. f., (fr. **irréfragabilité**), calitate de *irrefragabile*.

* IRREFRENABILE, adj., **qui frænari nequit**, care nu se pote *infrená*, care nu se pote retiné.

* IRREFRENABILITATE, s. f., calitate de *irrefrenabile*

* IRREFUTABILE, adj., **irrefutabilis**, ce nu se pote *refutá*, ce nu se pote combate.

*IRREFUTATU,-*a*, adj., **irrefutatus**, nerefutatu, necombatutu, nerestornatu.

* IRREGULARE, adj., vedi *irregulariu*.

* IRREGULARITATE, s. f., (**irregularitas**), lipse de regularitate, de ordine, disordine, deformitate, pravitate.

* IRREGULARIU,-*ria*, adj., **irregularis**, ce nu e dupo *regula*, dupo norma, dupo ordine; afora de regula, contrariu ordinei; fig. ce nu e dupo symmetria, ce este contrariu gustului, formosetiei, etc.

* IRREGULATU,-*a*, adj., **exlex**, neregulatu, afora de regula, de lege, de norma, de ordine; in sensu morale : desfrenatu.

* IRRELIGIOSITATE, s. f., **irreligiositas, impietas**, lipse de *religiositate*, despretiu de religione, impietate.

*IRRELIGIOSU,-*a*, adj., **irreligiosus, impius**, nereligiosu, care n'are religione, necredentiosu, necoviosu, fora respectu cotra religione sau cotra lucruri relative la religione, impiu.

*IRRELIGIONE, s. f., **irreligio**, lipse de religione; vedi si *irreligiositate*.

*IRREMEABILE, adj., **irremeabilis**, ce nu se pote trece in deretru, de unde nemine nu se mai pote reintorce.

* IRREMEDIABILE, adj., **irremediabilis**, ce nu se pote *remediá*, fora remediu, fora scapare, fora indreptare, fora vendecare.

www.dacoromanica.ro

*IRREMISSIBILE, adj., **irremissibilis**, ce nu se pote *remitte*, ce nu se pote iertá, ce nu merita iertare.

* IRREMUNERABILE, adj., **irremunerabilis**, ce nu se pote *remunerá*, recompensá, premiá.

* IRREMUNERATU,-*a*, adj., **irremuneratus**, neremuneratu, nerecompensatu, care n'a avutu neci una remunerátione.

* IRRENOVABILE, adj., ce nu se pote *renová*, repará.

* IRREPARABILE, adj., **irreparabilis**, ce nu se pote *reparâ*, ce nu se pote indereptá, recastigá, ce a trecutu pentru totu de a uu'a.

* IRREPARABILITATE, s. f., **irreparabilitas**, stare sau calitate de *irreparabile*.

* IRREPERE, *irrepsi* si *irrepsei*, *irreptu*, v., **irrepere**, *a repe in*, spre sau cotra; a se introduce pre nesentite, pre furisiu.

* IRREPRENSIBILE, adj., **irreprehensibilis**, **irreprehensus**, care nu se pote criticá, carui-a nemica nu se pote imputá.

* IRREPROBABILE, adj., **non improbandus**, **probandus**, care nu se pote *reprobá*, care nu merita *reprobare*, coutr'a carui-a nu se pote adduce vre-una causa de recusatione.

* IRREPTIONE, s. f., **irreptio**, actione de *irrepere*.

* IRREPTORIU,-*a*, adj. s., **irreptor**, **irrepens**, care *irrepe*.

* IRREPUGNABILE, sau *irrepumnabile*, adj., **certus**, **firmus**, **evidens**, ce nu se pote *repugná*, disputá, negá; certu, evidente.

* IRRESISTIBILE, adj., **cui resisti nequit**, cui nu se pote *resiste*.

* IRRESOLUBILE, adj., **irresolubilis**. care nu se pote *resolve*.

* IRRESOLUTETIA, s. f., stare de *irresolutu*.

* IRRESOLUTIONE, s. f., **cunctatio**, **animi fluctuatio**, contr. *resolutione*, stare *irresoluta*, incertitudine, indouentia, fluctuatione, perplessitate : *irresolutionea ne face se esitàmn, incertitudinea se vacillàmu, perplessitatea se remanemu in suspensu; irresolutionea ne impedeca se facemu ceva, incertitudinea se credemu ceva, perplessitatea ne turbura.*

* IRRESOLUTU,-*a*, adj., **irresolutus**, **incertus animi**, **dubius**, **anceps**, **fluctuans**, **dubitans**, care nu se pote *resolve*, determiná la ceva, indouiosu, nesecuru, fluctuante, dubiosu, indecisu, neresolutu : *irresolutu e omulu in lucruri unde are a se determiná prin sentimentu; indecisu in lucruri unde se cere se se determine prin ratione in urm'a unei discussione; unu omu irresolutu debe animatu, unulu indecisu debe luminatu.*

* IRRESPECTUOSU,-*a*, adj., **qui non honorat alios**, **inurbanus**, cui lipsesce respectulu, care n'are respectulu covenitu cotra altii, nerespectuosu.

* IRRESPIRABILE, adj., **irrespirabilis**, ce nu se pote *respirá*, *nerespirabile*.

* IRRESPONSABILE, adj., care nu e respunditoriu, nu e suppusu responsabilitatei, neresponsabile.

* IRRETIRE,-*escu*, v., **irretire**, a prende in *rete*, in laciu sau alta cursa; a prende, a incurcá, a impedecá.

* IRRETRACTABILE, adj., **irretractabilis**, *neretractabile*, ce nu se pote *retractá*, revocá, recusá.

* IRREVERENTE, adj. part. pres., **irrevereus**, care nu *revere*, n'are respectu, uu observa bon'a covientia.

* IRREVERENTIA, s. f., **irreverentia**, lipse de *reverentia*, de respectu.

* IRREVOCABILE, adj., **irrevocabilis**, ce nu se pote *revocá*, iutorce, luá inderetru, stramutá, scambá.

* IRREVOCABILITATE, s. f., abstractulu de la *irrevocabile*, stare sau calitate de *irrevocabile*.

* IRREVOCATU,-*a*, adj., **irrevocatus**, ce n'a fostu, ce n'a potutu fi *revocatu*.

* IRRIDERE, *irrisi* si *irrisei*, *irrisu*, v., **irridere**, a ride de cineva, a lu luá in risu, a si bate jocu.

* IRRIGARE, v., **irrigare**, a udá; a conduce d'intr'unu fluviu, d'intr'unu riu ap'a printre agri cultivati spre a capetá umeditate si a face producte mai boue, mai grasse si mai multe; a udá una mare estensione de pamentu,

www.dacoromanica.ro

* IRRIGATIONE, s. f., **irrigatio**, udarea agriloru si prateloru prin canali, cari conducu apa d'in fluvii, riuri; actionea de a udá, *irrigá*.

* IRRIGATORIU,-*tória*, adj. s., **irrigator, irrigans**, care uda, *irriga*.

* IRRIGATU,-*a*, adj. part., **irrigatus**.

* IRRIGUITATE, s. f., **irriguitas**, stare sau calitate de *irriguu*.

* IRRIGUU,-*a*, adj., **irriguus**, udatu, care serve a udá.

IRRIIRE, si

IRRIRE, v., vedi *hirrire*.

* IRRISIONE, s. f., **irrisio**, actione de *irridere*.

* IRRISORIU,-*a*, adj. s., **irrisor** si **irrisorius**, care *irride* sau serve a *irride: covente irrisorie*.

* IRRITABILE, adj., **irritabilis**, care *se irrita* usioru, applecatu la irritatione; interritatiosu, susceptibile; forte sentitoriu, delicatu.

* IRRITABILITATE, s. f., **irritabilitas**, calitate de *irritabile;* proprietate a corpuriloru organice, prin care sentu una miscare subitanea in partea unde se attingu; facilitate de a *se irritá*.

* IRRITAMENTU, pl.-*e*, **irritamen, irritamentum**, ce *irrita*, medilocu de *irritare*.

* IRRITANTE, adj., **irritans**, care *irrita*, care *se irrita*.

* IRRITARE, v., **irritare**, a interitá, a escitá, a attitiá, a in sprí, a apprende.

* IRRITARE, s. verbale, **irritatio**, in t. s. verbului.

* IRRITATIONE, s. f., **irritatio**, irritare; alteratione causata in una parte a corpului prin substantie physice sau chymice ori mis'e, cari lucra directu in partea attensa, agitatione a spiritului; interritare, attitiare, inaspri e, provocatione.

* IRRITATORIU,-*tória*, adj. s, **irritator; irritans**, interritatoriu, attitiatoriu; ce irrita, attitia, interrita, escita, provoca, apprende, inasp esce, etc.

* IRRITATU,-*a*, adj. part., **irritatus**, interritatu, attitiatu, etc.

* IRROGARE, v., **irrogare**, a impune, a inflige, a condemná.

* IRROGATIONE, s. f., **irrogatio**, actione de a *irrogá*.

* IRROGATU,-*a*, adj. part., **irrogatus**.

* IRRORARE, v., **irrorare**, a udá cu roua.

* IRRUCTARE, v., **irructare**, a *ructá*, sau vome pre cineva sau ceva.

* IRRUMPERE si *irrupere*, *irrupsi* si *irrupsei*, *irruptu*, v., **irrumpere**, a intrá unde-va cu forti'a; a se rapedí, a intrá cu rapiditate, a intrá rupendu.

* IRRUMPERE, s. verbale, **irruptio**, in t. s. verbului.

* IRRUMPITORIU,-*tória*, adj. s., **invasor**, care *irrumpè;* mai bene : *irruptoriu*.

* IRRUPTORIU,-*toria*, adj. s., **irrumpens, invasor**, vedi si *irrumpitoriu*.

IRRUPTIONE, s. f., **irruptio, invasio**, actione de *irrumpere*, invasione; intrare repentina si pre nesciute de omeni armati intr'una terra spre a predá, devastá, etc.; inundatione de popore barbare, attacu neasteptatu.

* IRRUPTU,-*a*, adj. part., **irruptus, invasus**.

* IRSUTU,-*a*, adj., **hirsutus**, spinosu, perosu, floccosu, aspru, sburlitu.

IRU, s. m., **iruum, unguentum ex iride**, unsore de vindecare.

* ISAGOGE, si

* ISAGOGIA, s. f., **isagoge**, (εἰσαγωγή), introducere intr'una scientia, prime lectioni.

* ISAGOGICU,-*a*, adj., **isagogicus**, relativu la *isagogia*, ce serve de introductione.

* ISCHIACU si *ischiadicu*,-*a*, adj., **ischiacus** si **ischiadicus** (ἰσχιακός si ἰσχιαδικός), relativu la *ischiade*.

* ISCHIADE, s. f., **ischias**, (ἰσχιάς de la ἰσχίον=copsa), dorere de copse.

* ISCHURIA, s. f., **ischuria** (ἰσχουρία), opprirea urinei sau udului.

* ISEU si *isiu*, s. m., **iseum** si **isium** (ἰσειον), templu allu *Isidei*.

* ISIACU,-*a*, adj., **isiacus**, relativu la *Iside : cultu isiacu*.

* ISIDE, s. f., **Isis**, divinitate a Egyptianiloru.

* ISLAMISMU, s. m., (**islamismus**), religione propagata de Machomede.

www.dacoromanica.ro

* ISLAMITU, adj. s., nume ce se da celloru ce tinu de islamismu.

* ISLAMU, s. m., (arabicu); vedi *islamismu*.

* ISOCHRONISMU, s. m., (fr. **isochronisme**), calitate sau stare de *isochronu*.

*ISOCHRONU,-*a*, adj., (fr., **isochrone**, d'in ἴσος=*ecale* si χρόνος=*tempu*), care se face in a cellu-asi tempu sau in tempu ecale: *baterile pulsului sunt isochrone*.

† ISO-, (gr. ἴσος=*ecale*), care intra in celle doue compuse precedenti: *isochronu* si *isochronismu*, intra si in alte multe compuse, cumu: *isoclinu*, *isocolu*, *isodactylu*, *isodimu*, *isodonte*, *isodynamu*, *isoedru*, *isogonu*, *isographu*, *isomeru*, *isomorphu*, *isonomu*, *isoperimetru*, *isopetalu*, *isophonu*, *isophyllu*, *isopode*, *isopogone*, *isoscele*, etc., peutru allu caroru intellesu consulta ultim'a parte a compositionei.

* ISONU (gr. ἴσον, fr. **ison**), se applica ca terminu de musica, spre a esprime *cantulu*, *unisonu*, ce accompaniedia altu cantu: *a tiné isonu*.

* ISOLAMENTU, s. m., (fr. **isolement**), vedi: 2 *isolare*, *isolatione*.

* 1 ISOLARE,-*ediu*, v., (fr. **isoler**), **separare**, **sejungere**, a separà cu totulu unu lucru de altulu, a face ca se nu fia neci una legatura intre unu lucru cu altele, a lu face *solu* = **solus** = singuru.

2 ISOLARE, s. verbale., **separatio**, despartire, separatione.

* ISOLATIONE, s. f., (fr. **isolation**), stare sau calitate de *isolatu*; vedi *isolare*.

* ISOLATU,-*a*, adj. part., (fr. **isolé**), **separatus**, **sejunctus**, separatu, ruptu de tote legaturele cu altii, singuraticu, solitariu, ce nu este in legatura cu altu lucru, despartitu.

* ISPIDU-*a*, adj., **hispidus**, spinosu, aspru, perosu, etc.

* ISSOPU, s. m., vedi *hyssopu*.

* ISTERIA, *istericu*, etc., vedi *hysteria*, *hystericu*, etc.

* ISTMICU sau *isthmicu*,-*a*, adj., **isthmicus**, relativu la *istmu*: *jocuri istmice*, cari se celebrau la patru anni una data pre istmulu de la Corintu in onorea lui Neptunu.

* ISTMU sau, *isthmu*, s. m., **isthmus**, limba de pamentu intre doue mari, impreunandu unu continente cu altulu, sau una peninsula cu unu continente.

ISTORIA, s. f., **historia**, (ἱστορία), narratione de fapte, de evenimente, de lucruri demne de memoria; descriptione fidele si ordinata a fapteloru cu impregiurarile, causele si effectele loru; descriptione, recitare de unu singuru evenimentu, legenda; narrarea unei adventure particulare; opu istoricu, connoscenti'a fapteloru ce descrie unu assemine opu; representatione istoriça, pictura ori sculptura ce representa una fapta, unu evenimentu; lucru lungu si incurcatu, fabula, inventione, fictione in genere; descriptione de lucruri naturali, s. e., plante, animali, minerali, etc.; *istoria naturale*, in sensu absolutu: scienti'a, connoscenti'a diverseloru fientie, diverseloru producte alle naturei; éro in parte: descriptionea systemateca a animaliloru, vegetaliloru si minerariloru, in câtu aceste-a prin calitatile loru naturali se manifesta sensului omenescu. — *A! aceste-a su istorie*, fabule, mentioni; *a face multe istorie*, multe ceremonie, lucruri superflue, ba si blastematie; *formosa istoria! nu face atâte istorie*, nu face atâte difficultati, incurcari, tragauiri, impedecari.

ISTORICU-*a*, adj., **historicus**, relativu la istoria; intemplatu, addeveratu; ca subst. *istoricu*, scriptoriu de istoria, **historiographus**; fig. *nume istoricu*, care are ceva insemnetate in istoria, celebru; *fapta istorica*, care nu e imaginaria, ci intr'addeveru s'a intemplatu; *tempuri istorice*, in opositione cu *tempuri fabulóse*

* ISTORIOGRAFIA sau *istoriographia*, s. f., **historiographia**, descriptione istorica a evenimenteloru mai allessu contemporane cellui care le face sau le descrie; artea de a scrie istori'a: *istoriografi'a nu e asiá facile cumu credu cei mai multi*.

* ISTORIOGRAFU sau *istoriographu*, **historiographus**, scriptoriu de istoria, déro mai allesu de tempulu in care traiesce: *câte una data statulu insarcinedia pre a nume omu, care se scria istori'a*

www.dacoromanica.ro

si atunci acestu insarcinatu se numesce istoriografu.

ISTORIORA, s. f., **historiola**, dem. de la *istoria*, narratione de unu lucru mai pucin importante; descriptione a unei adventure; fabula.

ISTORIRE,-*escu*, v., **narrare, commemorare, prodere; describere**, a narrá, a spune, a descrie; a narrá fapte istorice; a spune fabule, intemplari, adventure, mentioni.

ISTORISIRE,-*escu*, v., vedi *istorire*.

ISTORITU,-*a*, adj. part., **narratus, descriptus**; narratu, descrissu, spusu.

* ISTRICE s. m. **hystrix**; vedi *hystrice*.

* ISTRIONE, s. m., **histrio**, nume datu de Romani la toti actorii, la comediani, si in particulariu, la pantomimi; astadi se usa numai ca terminu de despretiu : buffone, comedianu.

* ISTRIONIA, s. f., **histrionia**, professione de istrione.

* ITEM, adv., **item**, sub form'a latina, cu intellessulu de : *assemine*.

* ITERABILE, adj., **iterabilis**, ce se pote *iterá*, repetí, renouí.

* ITERARE, v., **iterare**, a repete, a repetí, a face de mai multe ori, a face d'in nou, a innouí, a renouí.

* ITERARE, s. verbale, **iteratio**, in t. s. verbului.

* ITERATIONE, s. f., **iteratio**, repetitione.

* ITERATIVU,-*a*, adj., **iterativus**, care pote esprime *iteratione : verbu iterativu*.

*ITERATU,-*a*, adj. part., **iteratus**, repetitu, renouitu.

* ITINERARIU, pl.-*e*, **itinerarium, itineris descriptio**, descriere de callatoría; callea de urmatu spre a adjunge de la unu locu la altulu; carte de callatoría, memoriu de tote locurile pre unde are omulu se treca spre a adjunge d'intr'una terra in alt'a, coprendendu si raritatile mai insemnate, demne de vedutu, evenimentele legate de acelle locuri etc.; certe descriptioni geografice etc.; certe descriptioni topografice, etc.; certe rogationi insemnate in cartile basericesci pentru celli ce callatorescu; ca adj., relativu la callatoría; amblatoriu, callatoriu; relativu la mersu si venitu.

* ITINERE, s., **iter,-itineris**, calle, callatoría; vedi si *itinerariu*.

IUBIRE,-*escu*, v., (**iubere, libere**), **amare**; vedi *lubire* cu derivatele selle, si *iubire*, in Glossariu.

IUNTE, adj. si adv., (d'in *eunte*), vedi *iute*.

IUSIORARE,-*ediu*, v., (d'in *liusioru*), **levare, allevare, sublevare**, vedi *usiorare* cu derivatele selle.

IUSIORU,-*a*, adj., **levis; leviusculus; facilis**; vedi *usioru*.

IUTE, adj., (contrassu d'in *eunte*), **celer, citus, repentinus velox**, rapidu, promptu, deligente, agile; viu, violentu; care se apprende, care se menia usioru; veemente : *iute la gustu*, acru aspru, ce pisca; ca adv., *iute*, currendu, la momentu, indata, lat. **cito**.

IUTIME, s. f., **celeritas, velocitas; vehementia; iracundia; asperitas, acrimonia**, calitate de *iute*.

IUTIRE,-*escu*, v., **accelerare; excitare, accrescere**, a accelerá a escitá a acrí : *a iutí passulu*, a merge iute; *a iutí canii*, a ammutiá; refl. *a se iutí*, a se apprende.

IUTIRE, s. verbale, in t. s. verbului.

IUTITU,-*a*, adj. part., **acceleratus, excitatus**.

IVERNA, *iuérna*, si *iérna*, s. f., **hiems, hibernum**; vedi *iérna* cu tóte derivatele selle.

IVISCU, s. m. **hibiscum**; vedi *ibiscu*.

IVORIU, s. m., **ebor** si **ebur** (it. **avorio**, fr. **ivoire**); vedi *ebore* si *eboriu*,

† IVU,-*a*, terminatione de adiective modali, formate de la supinulu verbeloru, precumu : *activu, passivu, indicativu, conjunctivu, imperativu, infinitivu, nominativu, genitivu, dativu, accusativu, ablativu, positivu, comparativu, superlativu, adiectivu, betivu*, etc.; mai raru de la alte forme, precumu : *substantivu, tardivu* sau *tardiuu*.

www.dacoromanica.ro

J.

J, a diecea littera d'in alfabetulu romanu, de currendu introdussa in acestu alfabetu, coci anticii Latini scrieau pre totu indine *i*, distingeau inse int e *i* vocale, si *i* consonante. Consonant a *i* se pare a se fi pronuntiatu ca *i* allu nostru in vorbe ca : *muierc, treierare* etc; in limbele noue latine a luat decisivu una pronuutia de consonante, déro variata in diverse moduri : intre Români numai, dupo localitati, se audu doue pronuntie differite, asiá co *j* d'in vorbe ca : *jo u* = **jocus**, *jugu* = **jugum**, *jurare* = **jurare**, etc. se aude cu sonulu francescului *j* d'in co ventele correspónditorie : **jeu, joug, jurer;** éro in gur'a altoru Români acellu-asi semnu are pronunti'a de *g* sibilante : *giocu, giugu, giurare*, etc., ca si in italicele : **gioco, giugo, giurare.** De si chiaru d'in compararea de covente latine ca : **major, magis,** etc., resulta co intre sonulu representatu prin *j* si cellu representatu prin *g*, essiste maie affinitate, totusi noi credemu a avé momentose rationi spre a preferí pentru *j* pronunti'a ce are si in limb'a francesca, si care e adoptata si in cartile litteraturei nostre de peno acuma. In vorbele curatu romanice consonantea *j* sta de regula numai inainte de vocalile : *a, e, o, u;* in terminationea *jone* si *joru*, consonantea *j* e in locu de *di : putrejone, rapejone*, etc. in locu de *putredione, rapedione; rotunjoru* in locu de *rotundioru;* asiá si *mijilocu, vescejire*, in locu de *mēdilocu, vescedire;* si viceversa, *j* in *jacere* se aude ca *di* siueratu.

1 JACERE (pronuntiatu *diacére*), *jacui, jacutu*, v., **jacere, jaceo, jacui,** a stá colcatu, a stá cu corpulu intensu in patu ori pre pamentu; a fi morbosu; a sufferí de ceva : *aici jace*, formula ordinaria cu caie se incepu epitafiele; *jace pre morte*, e greu morbosu; fig. *cerbulu jace in colcusiu*, e ascunsu, sta ascunsu; *ací joce nodulu*, ací e secretulu, ací e punctulu de deslegare, ací e difficultatea lucrului; ca terminu de geografia : *Români'a libera jace spre resaritu si spre media-di de Transilvani'u.*

JACERE, s. verbale, in t. s. verbului,

2 JACERE, *jacui, jacutu* si *jactu*, v., **jacere,** differitu in forma de 1 *jacére* intru câtu acestu-a are accentulu pre *e (jacere)* si e prin urmare de conj. II, éro 2 *jacere* are tonulu pre prim'a syllaba (*jacere*), si e prin urmare de conjugarea III; éro câtu pentru intellessu *jacére* e effectulu lui *jacere*, de ora ce *jacére* = *a fi arruncatu diosu, a fi sau a stá colcatu*, éro *jácere* = *a colcá, a arruncá diosu;* — *jacere* a datu nascere nu numai la *jacére*, ci si la mare multime de alte derivate si compuse, pre cumu : *jactantia, jaclu, abiectu, abiectare, aiectare* = *aieptare, traiecere*, etc.

* JACTABUNDU,-*a*, adj., **jactabundus,** care se *jacta*, se lauda, se gloriedia.

* JACTANTE, adj. part., **jactans,** care *jacta*, sau *se jacta*, se lauda, se glorieda.

* JACTANTIA, s. f., **jactantia,** calitate sau fapta de *jactante*, de laudarosu.

* JACTARE, v., **jactare,** proprie, a

www.dacoromanica.ro

arruncá cu potere, cu violentia, a saltá, a arruncá in coce si in collo, a agitá, a fermentá; de ací: 2. prin metafora: *a)* a turburá, a tormentá, a amarí, a supperá tare, a nu dá momentu de repausu si de pace; *b)* a inaltiá prin vorbe, a laudá; in speciale, a laudá preste mesura; de unde, *a se jactá*=a se laudá fora mesura, a se gloriá, a se ingonfá, a fi arrogante, superbu, insolente.

* JACTATIONE, s. f., **jactatio**, actione si actu de *jactare*.

* JACTATORIU,-*toria*,-*trice*, adj. s., **jactator**,-**trix**, care *jacta*, si mai vertosu care *se jacta*, se lauda, se gloriedia, care vre se se arrete mai multu de câtu e.

* JACTATU,-*a*, adj. part., **jactatus**; sup. si subst. **jactatus**,-**us**.

* JACTITABUNDU,-*a*, adj., **jactitabundus**, care are manía de a vorbi de sene cu *jactantia*, laudarosu, gretiosu si nesufferitu.

* JACTITARE, v., **jactitare**, forma iterativa d'in *jactare*, a *jactá* continuu si cu ori-ce occasione, cu locu si fora locu.

* JACTURA, s. f., **jactura**, actione si resultatu allu actionei de *jacere*, arruncatura, la pedatura; deací: perdere, dauna sau damnu.

* JACULABILE, adj., **jaculabilis**, ce se pote *jaculá*: *arme jaculabili*.

* JACULARE, v., **jaculari**; proprie, a arruncá cu *jacule*; in genere, a arruncá; fig. *ochii lupului jacula radie de lumina in intunericu*.

* JACULATIONE, s. f., **jaculatio**, actione de *a jaculá*.

*JACULATORIU,-*toria*,-*trice*, adj. s., **jaculator**, **jaculatrix**, si **jaculatorius**, care *jacula* sau serve a *jaculá*: *arme jaculatorie*.

* JACULU si *jaclu*, pl.-*e*, **jaculum**, (d'in 2 *jacere*), lancia ce se arrunca; veri-ce arma cu care arruncamu de de parte in cellu ce vremu a lovi.

JACUTORIU,-*toria*, adj. s., **jacens**, care *jace*; fig. pigru; *jacutoria* sau *jacutore*, subst. f., loculu unde *jacu* sau se culca animalile domestice.

JACUTU,-*a*, adj. particip. verbului 1 *jacére*, cumu si allu verbului 2 *jacere*.

JACUTURA, s. f., modulu si starea de *jacére*.

* JALAPA sau *jalapu*, s. f. m., (**jalap**, **jalapa**, **jalapium**), una planta cu flori forte formose addussa d'in Messicu, cu radecin'a resinosa forte efficace ca purgativa.

JALUSIA, *jalusu*, etc., vedi *gelosia*, *gelosu*, etc.

JANUARIU, s. m., **januarius**, (de la Janu=**Janus** dieulu annului la vechii Romani); lun'a cu care incepe annulu, (vedi *calendariu*).

* JECORALE, adj., **jecoralis**, relativu la *jecore* sau ficatu.

* JECORE, s. m., **jecus**, ficatu, parte interna a corpului unui animale.

* JECOROSU,-*a*, adj., **jecorosus**, cu *jecore* mare, morbosu de *jecore*.

* JEJUNARE, v., **jejunare**, vedi *ajunare* cu tote derivatele selle.

* JENTACLU, s. m., **jentaculum**, gustare de demanetia, *dejunu*.

* JENTARE, v., **jentare**, a gustá de demanetia, *a dejunâ*.

* JENTATIONE, s. f., **jentatio**, actione de *jentare*.

JESU, s. m., **Jesus**, numele mantuitoriului nostru Jesu Christu.

* JESUITISMU, s. m., (fr. **jésuitisme**) systema, doctrina a *Jesuitiloru*.

* JESUITU, s. m., (fr. **jésuite**), membru allu unei ordine religiose, fundata in annulu 1534 de *Ignatiu Loyóla*, numita si *societatea lui Jesu*, de si formata cu scopu de a propagá religionea lui Jesu Christu, membrii sei inse, prin portarea loru, facura co astadi *jesuitu* este synonymu cu: *hypocritu*, *intrigante*, *ammagitoriu*, *impostoriu*, etc.

JOCARE, v., **jocari**, **saltare**, **ludere**, a petrece cu *jocu*, a saltá; a se diverte; a se luptá in modu amicabile, pentru recreatione sau pentru essercitiu; *a se jocá cu cuventele*, a glumi, a face allussioni, *a si jocá joculu*, a lucrá dupe interessea propria; *joca apele*, undula sau se arrunca in susu; *a jocá unu jocu*, a face cu cineva unu jocu sau a saltá; *a jocá pre cineva*, sau *a i ua jocá*, a lu bate, a lu insellá,

www.dacoromanica.ro

a lu supperá; *a jocá*, a da representationi teatrali; *a jocá bene ori reu*, a face bene ori reu cu ce e insarcinatu; *nu te jocá*, nu fii prea temerariu; — *joca cuiva ochii, manele, mentea, petiorele*, etc.; se misca, mergu bene, functionedia usioru si cumu se cade.

JOCARE, s. verbale, **lusio, saltatio,** in t. s. verbului.

JOCAREIA cu *l* molliatu, in loçu de: JOCARELIA, s. f., si

JOCARIA, s. f., **jocus, ludus, solatium; ludibrium, crepundia, res lusoria, puerile ludicrum,** lucru de *jocu*, mai allessu pentru copilli, lucru de petrecere, de risu : *a comperá jocarie pentru copilli;* fig. *a fi jocari'a totoru venturiloru.*

JOCARIORA, s. f., deminutivu d'in *jocaría.*

JOCATORIU,-*toria*, adj., **lusor, saltator,** care *joca*, care salta : *jocatoriu in carti, jocatoriu pre fune*, etc.

JOCATU,-*a*, adj. part., **lusus, illusus.**

JOCOSU,-*a*, adj., **jocosus,** plenu de *jocu*, cui place se *joce;* cui place se rida, se glumesca.

JOCU, pl -*uri*, **jocus, ludus, lusus, saltus, saltatio,** distractione sau placere ce serve spre recreationea corpului si a animei : *jocu de carti; scola de jocu,* **ludus saltatorius;** *locu de jocu*, casa unde se joca; *jocu publicu;* se dice despre unu lucru seriosu, co *acesta a nu e de jocu,* sau *acesta-a e mai multu de câtu jocu,* precumu d'in contra se dice in locu de gluma sau de risu, *co acesta-a e numai jocu* sau *jocaría;* fig. *joculu naturei,* adeco productione a naturei, care pare estraordinaria; *a addure pre cineva in jocu*, a mestecá pre cineva intr'unu lucru fora scirea lui; *a invitá pre cineva in jocu*, a chiamá pre cineva se faca unu lucru ce e de gustulu si professionea sea; *a si bate jocu*, a ride de cineva, a si face gustulu si placerea; *a face bonu ori reu jocu*, a i merge bene ori reu; — arte sau artificiu, de aci : *jocuri magice, jocuri* artificiose; — *jocu* = saltu, dantiu; — *joculu unei machine, joculu ochiloru, joculu apei*, etc., miscarea, mersulu usioru si regulatu.

* JOCULARE si *jocurare*, v., (**jocu-lari**), a vorbi in risu, a spune vorbe sau face lucruri ce facu pre altii se rida, a nu vorbí sau a nu lucrá seriosu, a glumí.

* JOCULARIU si *jocurariu,-a*, adj. s., **jocularius,** relativu la *joculu*, care *jocula.*

* JOCULATIONE si *jocuratione*, s. f., **joculatio,** actione de a *joculá.*

* JOCULATORIU si *jocuratoriu,-toria*, adj. s., **joculator** si **joculatorius,** care *jocula*, ce serve a *joculá : disputatione joculatoria.*

* JOCULU si *jocuru*, s. m., **joculus,** proprie deminutivu d'in *jocu*, micu *jocu*, applicatu in speciale la *jocu de vorbe*, risu, gluma.

JOCURA, s. f., **jocus, joculus,** joculu; vedi *joculu.*

JOSU, adv., vedi *diosu.*

JOUE si *Jove*, s. m., **Jupiter-Jovis,** 1. numele regelui dieiloru la anticii Romani, de unde si numele dillei *Joui;* 2. un'a d'intre planete.

JOUI, s. f., **dies Jovis,** un'a d'in celle septe dille alle septemanei, numita asiá pentru co erá consecrata lui *Joue;* — *Joui mare, Joui'a* din septeman'a mare a paresimiloru.

JOUI MARE, s., vedi *Joui.*

JOUIMARITIA, s. f., **larva, terriculum, bubo;** 1. specia de spectru, femina imaginaria cu care se sparia fetele ce nu lucredia cu ânima, spunendu-li-se, co acesta *Jouimartia* in diu'a de *Jouimare* vine se arda assemine fete; 2. prin metafora, ce sparia sau ce adduce fiori : *a)* cucuvea sau bufa; *b)* omu tristu si inaffabile.

JOVIALE, adj., **jovialis; festivus, hilaris,** 1. relativu la *Jove* sau *Joue;* de aci s. f. pl., *jovialiele* = serbatoria a lui Joue; 2. dupo fr. **jovial,** festivu, ilaru.

* JUBA, s. f., **juba,** peru ce spendura la guttulu animaliloru, coma : *jub'a callului, leului;* applecatu apoi si la perulu lungu si desu allu unui omu, de aci :

* JUBATU,-*a*, adj., **jubatus,** provedutu cu *juba*, comatu.

* JUBERE, *jussi* si *jussei, jussu*, v., **jubere,** a commandá, a invitá, a dice cuiva se faca ceva.

* JUBILARE, v., **jubilare,** a strigá,

www.dacoromanica.ro

a dá clamori violente, mai vertosu strigari de bucuria mare; de ací, a se bucurá forte, a se dá la escesse de bucuria.

* JUBILATIONE, s. f., **jubilatio**, actione de *jubilare*.

* JUBILEU, s. f., **jubilæus**, (ἰωβηλαῖος, coventu ebraicu), 1. fia-care allu cincile annu la Judei, in care toti servii se liberau si tote possessiunile fundane revenieau la primii loru possessori; 2. la catholici, allu 25-le annu, in care Ponteficele romanu da indulgentia plenaria, generale si solenne la credentiosi; 3. festivitate religiosa si solenne cu occasionea implenirei a 50 de anni de casatoría; de ací, 4. in genere, mare solennitate si festivitate.

* JUBILU, s. m., **jubilum**, mare strigare, clamore de bucuría.

* JUCARE, etc., vedi *jocare*.

* JUCUNDARE, v., **jucundare**, a face *jucundu*, a adduce *jucunditate*.

* JUCUNDITATE, s. f., **jucunditas**, calitate sau statu de *jucundu*.

* JUCUNDU,-*a*, adj., **jucundus**, (in locu de **jocundus**, d'in acea-asi radecina cu **jocus**=*jocu*), care e ca unu jocu placutu incantatoriu, farmecato-riu, desfetatoriu.

* JUDAICU,-*a*, adj., **judaicus**, relativu la *Judei*: *religionea judaica*.

* JUDAISMU, s. m., **judaismus**, modu de espressione sau de portare *judaica*, religione *judaica*.

JUDANU,-*a*, s., **judæus**, cu acellu-asi intellesu cu *judeu* sau *ebreu*, inse cu nuanti'a particularia care caracterisa pre *ebreu*, adeco Judeu usurariu fora misericordia, cautandu a se inavutí cu veri-ce mediloce; de ací in genere, *judanu*=omu ce insella, iea usura escessiva, are ardore de a se inavutí pe càlli strambe.

JUDE, *judece* si *judice* s. m., **judex**, care *judeca*, judecatoriu, arbitru; in specie, *judice* se numesce acellu-a, care prin autoritatea publica e pusu a pronuntiá dreptate particulariloru; *judice naturale*, desemnatu de lege pentru acc isati, pentru parti dupo calitatea loru si dupo natur'a causei: *nemine nu pote fi sustrassu de la judicele seu naturale; judice ordinariu*, cui pertine de dreptu connoscenti'a lucruriloru civili sau criminali, si care este permanente, spre distinctione de *judicii in commissione*; *judice imperatescu, regescu*, care pronuntia dreptate in numele imperatorului, regelui, ori principelui, in oppositione cu *judicii allessi* de municipalitati, cari pronuntia dreptate in numele legei; *judice delegatu*, care e numitu pentru una causa particularia, in oppositione cu *judicele permanente* sau *ordinariu*; se pote dice si *judice commissariu*; *judice de instructione*, pusu a cercetá criminele, delictele, collegundu probele sau indiciele, a face interrogatoriulu si a pune in arrestu pre preveniti; *jude de pace*, care fora spese multe si fora intervenirea de advocati sau procuratori e chiamatu a judecá contestationile de mai pucina importantia si a conciliá, de se pote, differentiele ce de altramente sunt reservate tribunarieloru civili ordinarie.

JUDECABILE si *judicabile*, adj., **judicabilis**, ce se pote judecá; litigiosu, contentiosu, contestabile.

JUDECARE si *judicare*, v., **judicare**, a decide una cestione, una lite, in calitate de *judice*, dandu sententia, sau dupo statutulu legiloru sau dupo propri'a conscientia; a considerá criminele ori delictele, si a mesurá, applicá penele la cei caduti in crimine si delicte; a compará done idee, done lucruri, spre a decide deco este convenientia intre elle; a si dá parerea; a face judecata buna ori rea; a condamná; a decide ca arbitru, adeco ca allessu d'in partea celloru cari au differentie intre sene; a si formá sau a enuntiá opinionea asupr'a unei persone sau asupr'a unui lucru; a decide despre meritele altui-a, despre cogetele, despre sentimentele, despre motivulu actioniloru acestui-a; a considerá, a coniecturá, a combiná, si a si spune parerea; a prevedé a presenti, a connosce, a scí d'inainte ce resultatu pote se aiba unu evenimentu sau unu lucru; a sentí: *ochiulu judeca colorile, urechi'a sunetulu; a se judecá pre sene*, a enuntiá una parere despre sene; prov. *nu judecá, ca se nu fii judecatu; a se judecá cu cineva*, a avé processu cu cineva; *a se judecá inaintea tri-*

www.dacoromanica.ro

bunarului: *a judeca pre cineva*, a lu mustrá aspru, a i imputá cu amaritione.

JUDECARE si *judicare*, **judicatio, actio judicandi**, in t. s. verbului.

JUDECATA si *judicata*, s. f., pl.-*ti*, **judicatum, judicium, sententia, tribunal**, judeciu, sententia, decisione pronuntiata in justitia; determinatione de ce e justu sau injustu: *a dá pre cineva in judecata; scaunu de judecata*, forn, tribunariu; de ací: *a merge la judecata; a incepe judecata contra cuiva*: parere, opinione, prevedentia; bonu sensu: *omu cu judecata; dupo judecat'a mea*: *fiti cu judecata*; *judecat'a de apoi* sau *judeciulu despre urma*, judeciulu universale, candu Domnedieu va judecá viii si mortii; *judecat'a lui Domnedieu*. volienti'a divina; *a face judecata*. a judecá faptele si intentionile altui-a, sau a judecá prin combinationi, coniecture, etc.; *a dá* sau *a face judecata*, a decide despre bonetatea, calitatea, perfectionea sau imperfectionea unui lucru ori individuu; *a nu avé judecata*, a fi lipsitu de bonulu sensu, a nu scí cumu se si conduca lucrurile; facultatea de a *judecá*, mente, ratione, intelleptione.

JUDECATORESCE si *judicatoresce*, adv., **judicialiter**, in modu *judecatorescu*, dupo lege, in forma *judiciaria*.

JUDECATORESCU si *judicatorescu*,-*a*, adj., **judicialis**, relativu la *judecatoría*. la administrationea justitiei, ce se face prin justitia, prin judecatoría: *actu judecatorescu*, care are tote formele judiciarie; *marturia judecatoresca*: *combatere judecatoresca*, modulu de a procede injustitia, de a sustiné dreptulu seu contr'a adversariului prin medie judiciarie covenite.

JUDECATORESSA si *judicatorèssa*, s. f., **judicatrix**, femina care judeca; muliere a judecatorului.

JUDECATORIA, s. f., **judicium**, judeciu, tribunariu, scaunu de judecata, curte de justitia, loculu unde se face judecata, justitia, dreptate: *a merge inaintea judecatoriei*; *judecatoría*, ca corpu morale, cei ce au poterea de a judecá intr'una certa estensione si in certe cause, **magistratus**.

JUDECATORIU,-*toria*, adj. s., **judicator, judicatorius, judex**, care *judeca*, care are autoritatea de a *judecá*, judice, arbitru, magistratu; connoscutoriu, appretiatoriu, censoriu, criticu; opinatoriu: *omu judecatoriu*, cu judecata, cu ratione, cu bonu sensu, cu mente.

JUDECATRICE si *judicatrice*, s. f., **judicatrix**. femina care judeca; vedi *judecéssa* si *judecatoressa*.

1 JUDECATU si *judicatu*,-*a*, adj. part., **judicatus**.

2 JUDECATU si *judicatu*. pl.-*e*, 1. **judicatum**, decisione judecatoresca, judecata; 2. **judicatus**,-**us**, officiu judecatorescu, magistratu.

JUDECE si *judice*, s. m., **judex**, jude, judecatoriu.

JUDECESSA si *judicessa*, s. f., **judicis uxor**, muliere a judelui.

JUDECIU si *judiciu*, pl.-*ie*, **judicium**, actu de *judecare*, judecata; tribunariu, cercu, districtu judecatorescu, districtu in genere.

JUDICARE, v., **judicare**, vedi *judecare*.

JUDICATIONE, s. f., **judicatio**, actione de *judicare*, judecata.

JUDICE, s. m., **judex**, vedi *jude*, *judece*. *judecatoriu*.

JUDICIALE si *judiciariu*,-*ria*, adj., **judicialis, judicia-ius**, relativu la *judicíu*. judecatorescu.

JUDICIOSU,-*a*, **judiciosus**, adj., care are bona judecata, care lucra cu judecata; prudente, cu mente, cu bonu sensu, cu ratione, intelleptu.

* JUGALE, adj., **jugalis**, relativu la *jugu*; in anatomia: *ossu jugale*, numitu si *zygomaticu*

* JUGALITATE, s. f., **jugalitas**, stare de *jugale*.

JUGANIRE,-*escu*, v., (d'in *juganu*), **castrare, exsecare, evirare**, a castrá, se dice atâtu despre omu câtu si mai vertosu despre animali, in specie despre calli; fig. *a juganí una planta*, a i luá potera de a face sementia; *a juganí unu arbore*, a lu curetiá de ramurile celle superflue; *a juganí stupii*, a luá parte d'in miere; vedi si *castrare*.

JUGANIRE, s. verbale, **constratio, evi-**

www.dacoromanica.ro

ratio, virilitatis exsectio, in t. s. verbului.

JUGANITORIU,-*toria,* adj. s., **castrator,** care *juganesce.*

JUGANITU,-*a,* adj. part., **castratus, exsectatus, eviratus,** castratu.

JUGANITURA, s. f., **castratio,** actione si resultatu allu actionei de *juganire,* loculu sau partea corpului unde s'a facutu *juganirea;* stare de *juganitu.*

JUGANU, s. m., **canterius,** proprie, *bonu de jugu,* applicatu in particulariu la *callu juganitu.*

JUGARE, v., **jugare,** a pune in *jugu,* a uní, a legá, a impreuná, etc., in intellessu mai generale de câtu compusulu *injugare : a jugá furci, capriori, vitie de vinia.*

JUGARIU,-*a,* adj., **jugarius,** relativu la *jugu,* ce se reporta la trassu de carru ori carrutia; subst. *jugariulu,* lemnulu pusu perpendicularíu pre timone, si legatu de acestu-a si de capetele esteriori alle roteloru d'inainte; cellu ce conduce boii pusi la carru; boulu ensusi injugatu cu altulu.

JUGATIONE, s. f., **jugatio,** actione de *jugare.*

JUGATORIU,-*toria,* adj. s., **jugator,** care *juga.*

JUGATU,-*a,* part. d'in *jugare,* **jugatus.**

JUGASTRU, s. m., **acer campestris,** lemnu ce se dice si *cornu,* d'in care mai allessu se facu *juguri.*

* JUGE, adj., **jugis,** continuu, neinterruptu, vorbindu in speciale de ap'a, care curre in totu tempulu, fora se secce in vre una epoca a annului.

* JUGERALE, adj., **jugeralis,** relativu la *jugeru,* la mesurarea pamentului dupo *jugere.*

* JUGERATIONE, s. f., **jugeratio,** impartirea pamentului sau agrului dupo *jugere,* actionea de a impartí in jugere.

* JUGERU, pl.-*re,* **jugerum,** mesura vechia de pamentu, avendu in lungime 240 si in largime 120 de petiore, in superfacia 28,800 de petiore cadrate, camu atâtu câtu se pote ará intr'una di cu una parechia de boi; de acea-a se dice si *jugu,* pl. *juguri.*

* JUGIFLUU,-*a,* adj., **jugifluus,** (vedi *juge* si *fluere*), care in totu tempulu curre : *fontane jugiflue.*

* JUGITATE, s. f., **jugitas,** calitate sau stare de *juge.*

* JUGLANDE, s. f., **juglans,** specia de *glande.*

JUGU, pl. *juguri,* **jugum,** 1. unu instrumentu de lemnu, in care se prendu boii seu alte vite spre a trage; 2. ferulu sau lemnulu de care dependu lancile unei bilance, de aci *jugu*=bilance, si de aci, 3. *jugu*=semnulu de pre ceru care se dice si *bilance* sau *libra;* la vechii Romani, 4. *jugu*=furci pre sub care treceau pre inimicii invinsi in semnu de batujocura; *jugu* se mai chiama 5. una parte a stativeloru sau scaunului de tessutu; 6. instrumentulu in care se pune remulu.

* 1 JUGULARE, adj., **jugularis,** relativu la *jugulu* sau guttu : *vena jugulare.*

* 2 JUGULARE, v., **jugulare,** a taliá *jugulu,* a junghiá, a uccide, a strangulá, a perde; vedi *junghiare* cu derivatele selle.

* JUGULATIONE, s. f., **jugulatio,** actione de *jugulare.*

* JUGULATU,-*a,* adj. part., **jugulatus,** junghiatu.

* JUGULU, s. m., **jugulum,** (din aceea-asi radecina cu **jugum**=*jugu*), proprie, ossulu ce conjunge umerulu cu peptulu, clavicul'a; de ací : *a)* cavitatea de longa guttu, *b)* guttulu ensusi.

JUGUMENTU, pl.-*e,* **jugumentum,** cu ce se lega doue lucruri impreuna in forma de *jugu,* legatura, jugariu; term. de architectura.

JUGURELLU, s. m., deminutivu de la *jugu,* jugu micu, mai allessu una forma de jugu ce se pune la porci spre a nu póte intrá in gradine.

JULIU, s. m., **Julius,** un'a din celle doue spre diece luni alle annului, numita asiá dupo numele lui Juliu Cesare reformatoriulu calendariului.

JUMETATE, *jumetatire;* vedi *dimetate, dimetatire,* si *medietate, medietatire.*

* JUMENTARIU,-*a,* adj., **jumentarius,** relativu la *jumentu.*

* JUMENTU, *pl.*-*e,* **jumentum,** (contrassu d'in **jugumentum**), vita de *inju-*

www.dacoromanica.ro

gatu, de jugu, de trassu, de transportu.

JUNA, s. f., **juvenis, juvenca, juvencula,** féta tenera; féta pucinu ina intata in etate; fig. fora esperientia; vedi *june,* care e si masculinu si femeninu.

JUNCA, s. f., **juvenca, junix,** vedi *junice* si *juninca.*

JUNCANU, s. m., **juvencus,** boulianu de doui anni; boulianu juganitu.

* JUNCTIONE, s. f., **junctio,** actione de a *junge,* modu cumu si locu de *jungere : callea ferrata are lipse de junctioni.*

* JUNCTORIU,-*toria,* adj. s., **junctor,** care *junge.*

* JUNCTURA, s. f., **junctura,** resultatu allu actionei de *jungere;* ce junge, locu de jungere.

JUNCU, s. m. (si femeninu : *junca*), **juvencus, buculus,** bou teneru, boulianu; — in alta insemnare, ca lat. **juncus,** planta palustre.

JUNE, adj. s., **juvenis, adolescens,** teneru pucinu inaintatu in etate, in florea etatei; necasatoritu; fig. *june betranu,* care a remasu de nu s'a casatoritu; barbatu, omu teneru si animosu.

JUNESCU,-*a,* adj., **juvenilis,** de *june : etate junesca.*

JUNETIA s. f., **ætas juvenilis, juventus, adolescentia,** etate junesca, intre copillaría si virilitate; teneretia.

* JUNGERE, *junsi* si *junsei, junsu,* si *junctu,* v., **jungere,** a legá, a prende, a uní, a impreuná, etc.

JUNGHIARE, etc., cu *l* molliatu, in locu de :

JUNGLARE, v., **jugulare,** a uccide taiandu *jugulu : se junglara mai multi amnelli si vitelli;* a uccide taiandu alta parte a corpului, impungundu reu şi mai vertosu spantecandu; — a casioná doreri acute : *me jungla capulu, me jungla la petiore.*

JUNGLARE, s. verbale, **jugulatio,** actione de *junglare.*

JUNGLARIU, *pl.-e.* **pugio,** pumnariu, styletu, instrumentu acutu de a strapunge, junglá, uccide.

JUNGLATIONE, s. f., **jugulatio,** actione de *junglare.*

JUNGLATORIU,-*toria,* adj., **jugulans,** care jungla, impunge, causedia dorere petrunditoria; subst. care uccide, taia, strapunge, jungla de morte.

JUNGLATU,-*a,* adj. part., **jugulatus.**

JUNGLATURA, s. f., 1. **jugulum,** inchiaitur'a guttului cu trunchiulu corpului : *a si frange junglatur'a guttului;* vedi si *jugulu;* 2. dorere acuta.

JUNGLU, pl.-*uri* , **junctio, dolor acutus, pleuritis,** dorere acuta, impungere ce sentimu mai allessu in coste : *jungluri de facere, de nascere.*

JUNIA, s. f., **juventus,** 1. in acelluasi intellessu cu *junetia;* 2. viétia necasatorita.

JUNICE, s. f., **junix,** vedi *juninca.*

JUNIME, s. f., **juventus,** omeni juni, tenerime, multime indeterminata de juni, teneri, copilli, fetiori si fetiore.

JUNINCA (de preferitu *junice*), s. f., **juvenca, junix,** vitella de doui anni, vacca tenera.

JUNINCUTIA, s. f., **juvencula,** juninca mica; vitella.

JUNIPERU (pronuntiatu pre alocurea si : *iuniperu, ienuperu, giuniperu, giuniperu,* etc.), s. m., genu de plante conifere; femin. *junipera,* fructu de juniperu.

JUNIRE,-*escu,* v., **juventutem agere,** a petrece juneti'a sea, a stá june, a duce vietia necasatorita, a remané celibe.

JUNIU, s. m., **Junius,** un'a din celle douesprediece luni alle annului.

JURAMENTU, pl.-*e,* **juramentum, jusjurandum,** affirmatione ce se face chiamandu de marturía pre Domnedieu, co affirmantele va spune addeverulu : *juramentu judiciariu,* care da una parte litigante, la alt'a, facundu pendente de ací sententi'a in causa, sau care propune judele d'in officiu la un'a d'in parti spre a poté decide caus'a sau a determiná mesur'a penei. *Juramentulu, in sensu juridicu,* sau este *capitale,* ori *principale,* unde nu sunt alte probe, sau *suppletoriu,* unde essistu semiprobe, sau estimatoriu, prin care se comproba pretiulu unui lucru; — *juramentu,* promissione de a implení cu fidelitate detorentiele si a sustiné drepturile : *juramentu falsu,* perjuriu. In unele locuri se dice

www.dacoromanica.ro

si in locu de *injuratura*, *essecratione*, *blastemu*.

JURARE, v., **jurare**, a affirmá ceva sub *juramentu*, chiamandu pre Domnedieu de marturía; a ratificá, a confirmá ceva sub *juramentu*; a promitte ceva seriosu fora a depune juramentu : *a jurá morte, ruina, perdere cuiva*, a luá ferma resolutione de a nemicí pre cineva; *a se jurá pre nemica*, adeco fora necessitate, d'in rea datina; *a jurá in manele cuiva*, inaintea personei destinate spre a acceptá juramentulu; *a jurá credentia; a jurá in vorbele cuiva; a jurá strambu*, falsu; a injurá, a essecrá, a blastemá.

JURARE, s. verbale, **jurandi actio, juratio**, actione de *jurare*.

JURASSORE, s. m., (**juris assesor**), in Daci'a superiore, assesorele supprefectului, care are si attributioni juridiciarie in cause civili peno la una summa determinata, care le pote decide numai cu jurassorele, seu : *supprefectulu cu jurassorele seu facu testimoniu, marturía legale*.

JURATORIU,-*toria*, adj. s., **jurator, adjurator**, care jura singuru; care jura pre altulu : *juratoriu strambu*.

JURATU,-*a*, adj. part., **juratus, adjuratus**, ca subst. m. *a)* allessii communei carí cu judele constituu magistratur'a communale; *b)* mai inainte, in Romani'a libera, allessu allu unei commune rurale, astadi *consiliariu communale; c)* in Daci'a superiore, *jurassore* sau adjunctu allu supprefectului; *d)* membru allu unui judeciu formatu d'in cetatiani spre a judicá pre concetatianii sei accusati de crimine : *curte de jurati*, (vedi si *juriu*).

* JURE, s., *jus*, abl. *jure*, dreptu, luatu numai in espressioni adverbiali, ca: *de jure*=de dreptu, dupo dreptu, etc.

* JURECONSULTU sau *jurisconsultu*, s. m., **jurisconsultus vel jureconsultus**, care e versatu in scienti'a dreptului si a legiloru; care face professione de a dá consilie in cestioni de dreptu, legistu, jureprudente.

* JUREDICTIONALE sau *jurisdictionale*, adj., **jurisdictionalis**, relativu la *juredictione*.

* JUREDICTIONE sau *jurisdictione*, s. f., **jurisdictio**, facultatea, poterea judicelui sau acellui care are dreptu de a judecá; potere si facultate data prin autoritate publica de a pronuntiá dreptate; facultate de a administrá justitia, administrationea ensasi; estensionea communei sau a districtului unde judecele are poterea si facultatea de a si esercitá autoritatea sea publica : *juredictione civile*, in cause civili, *criminale*, in cause criminali; *j. ecclesiastica*, in celle bassericesci, etc.; districtu, municipiu, tribunariu, cercu, sfera, etc.

* JUREPRUDENTE si *jurisprudente*, s. m., **jurisprudens, jurisperitus**, versatu in legi, in scienti'a dreptului : *jurespertu*, legistu, juristu.

* JUREPRUDENTIA si *jurisprudentia*, s. f., **jurisprudentia**, scienti'a dreptului, scienti'a legiloru; principiele de dreptu, ce se urmedia intr'una terra, la unu tribunariu, etc.

* JURESPERTU sau *jurisperitu*, adj. s., **jurisperitus**, espertu in legi, in scienti'a dreptului : *jurisprudente*.

* JURGARE, v., **jurgare**, a certá, a mustrá; a se certá, a se batujocurí.

* JURGATIONE, s. f., **jurgatio**, actione de a *jurgá*.

* JURGATORIU,-*toria*, adj. s., **jurgator** si **jurgatorius**, care *jurga* sau serve a *jurgá*.

* JURGIOSU,-*a*, adj., **jurgiosus**, care cauta *jurgiu*, dispusu la *jurgie*.

* JURGIU, s. m., **jurgium**, certa.

* JURIDICIALE, adj., **juridicialis**, relativu la dreptu.

* JURIDICU,-*a*, adj., **juridicus**, ce este dupo dreptu, conforme dreptului, legiloru; relativu la administrationea justitiei: *terminu juridicu*, espressione care in dreptu sau in lege nu se pote dá prin alt'a, ci este consecrata de scientia ca singurulu terminu correctu.

* JURISCONSULTU, *jurisdictione, jurisprudentia*, etc.; vedi *jureconsultu, juredictione*, etc.

* JURISTITIU, s. m., **juristitium**, ferie in cari judecatorii nu tienu sedentie; vacantie la tribunariu; unu periodu sau certe dille, candu justitia tace.

www.dacoromanica.ro

JURISTU, s. m., **jurisperitus**, care se occupa cu dreptulu; care a scrissu in materia de dreptu: jurespertu, jurisprudente; mai allessu studente, care se occupa cu studiulu legiloru.

JURIU s. m. corpulu juratiloru.

JURNALE, *jurnalismu*, etc.; vedi *diurnale, diurnalismu*.

JURU, s. m., **gyrus**, vedi *giuru*.

* JUSTA, adv., **juxta**, a laturea, longa, mai allessu in compuse ca: *justapusu*.

* JUSTETIA, s. f., (fr. **juste se**), calitate de *justu*, aptu, adecatu. essactu, precisu, etc.

* JUSTIFICABILE, adj, **justificabilis**, ce se pote *justificá*.

* JUSTIFICANTE, adj., **justificans, justificus**, care *justifica*.

* JUSTIFICARE, v., **justificare**, a demonstrá co una persona e innocente, si co nu merita imputar a ce pote i se face; a arretá co unu lucru e te justu, legitimu; a probá bonetatea, validi atea, soliditatea, veritatea, unui lucru; refl. *a se justificá*, a probá innocenti'a sea, a se desculpá de una accusatione, a demonstrá addeverulu fapteloru ori vorboloru selle.

JUSTIFICARE, s. verbal, **justificatio, justificandi actio**, in t. s. verbului.

* JUSTIFICATIONE. s. f., **justificatio**, actione de *justificare*.

* JUSTIFICATIVU,-*a*. adj., **justificus**, ce tende a *justificá* ce serve spre justificare, adeco spre a probá co unu lucru este asiá precumu s'a espusu.

* JUSTIFICATORIU,-*toriu*, adj., **justificans**, care justifica.

* JUSTIFICATU,-*a*, adj. part., **justificatus. jure omni comprobatus, purgatus, excusatus**, excusatu, desculpatu, apperatu de accusari, legitimatu.

* JUSTITIA, si *justetia*, s. f., **justitia**, dreptate, vertute morale, volientia ferma si constante de a dá fia-carui-a ce è allu seu, de a respectá tote drepturile altui-a: *justitia commutativa*, care se refere la scamburi, la vendere-comperari, si oblega a dá atâtu-a câtu s'à luatu; *justiti'a distributiva*, prin care se adjudeca fia-carui-a ce este allu seu, distribuendu, recompensele si penele; acesta-a d'in urma, candu se refere la pedepse. se numesce *justitia vindicatrice; justitia* = dreptu, ratione, addeveru, ecitate, detorentia, precumu si potere de a face dreptate, de a administrá dreptatea; *a si face siesi justitia*, a si resboná singuru, sau a se condemná singuru pentru peccatele selle; *a dà cuiva justitia*, a appretiá calitatile, portarea, faptele, etc. altui-a; *justitia* = tribunariu, magistratu care e insarcinatu cu administrarea justitiei; jurisdictione, pr. *justitia civile, justitia criminale, justitia militare*, etc.; *a vende justiti'a*, a lassá a se corrumpe de interesse in judecarea unei cause; *e demnu de justitia*, in sensu injuriosu, demnu de furci; vedi si *dreptate*.

* JUSTITIABILE, adj., (**justitiabilis**), su pusu u jus itiei, care are se respunda inaintea ju i iloru; suppusu jurisdictione': *tu esci justitiabile de cotare judice d pace*, adeco suppusu justitiei, jurisdictionei acestui-a.

* JUSTITIARE, v., **supplicio afficere, aliquem supplicio necare**, a puni pre cineva cu pena corporale in intellessulu sententiei addusse contr'a lui; a essecutá una sentent'a capitale, prin care cineva e condemnatu la morte.

* JUSTITIARIU,-*aria*, adj. s., **judex, carnifex, tortor**, care representa *justiti'a*, care face se se pronuntie justiti'a; care essecuta una sententia de morte,— carnefice.

* JUSTITIATU,-*a*, adj. part., **supplicio affectus**, essecutatu, uccisu in poterea unei sententie.

* JUSTITIU, s. m., vedi *jurestitiu*.

* JUSTU,-*a*, adj., **justus**, dreptu, ecitabile, covenitu, aptu, adecatu, essactu, precisu, proportionatu: *omu justu*, care nu vettema pre altulu sau care judeca bene, cu essactitate; *causa justa, menia justa*. fundata.

* JUVENILE, adj., **juvenilis**, de *june* teneru, de etate tenera.

JUVENILITATE, s. f. **juvenilitas**, calitate de *juvenile*.

* JUVENTUTE, s. f., **juventus**, vedi *junetia* si *junime*.

www.dacoromanica.ro

K.

K, a unaspredіecea littera in alfabetulu romanu, care inse a devenitu cu totulu superflua, fiendu co pre totu indine se supplenesce prin *c*. In limb'a nostra figurédia numai in vorbele straine, si in specie in nominele proprie spre a le pastrá fusionomi'a, precumu: *Klopfstock*, *Kington*, *Shakespeare*, *Kléber*.

L.

L, a douespredіecea littera in alfabetulu romanu, numita *limbale*, dupo organulu cu care se pronuntia, tiece prin diverse nuantie in gur'a Romanului. I. are sonulu seu genuinu: 1. la inceputulu vorbeloru, precumu in: *lacu, largu, locu, lucru, lumina, legu, lemnu, limba, linge*; etc.; 2. in medilocu inantea consonantiloru, precumu in: *albu, caldu, mulgu, vulpe, ulmu, callu, calle, valle molle, fólle, pelle, satullu, destullu, copllu*, etc.; 3. dupo consonantile *f, b, p, r*, precumu in: *flóre, floccu, sufflare, blandu, place, plumbu, amblare, urlare*, etc. II. se immóllia sau se suppreme: 1. in medilocu intre dóue vocali d'intre cari urmatória *e i*, precumu in: *filia, filiu, filii, filie, fólia, paliu, maiu, muliere, talиare. teliu, meliu*, etc.; 2, assemine si candu *l* e duplicatu, déco urmédia *i*, precumu in: *molli, folli, calli, calli, vàlli, pelli, copilli, satulli, catelli, vitelli, miselli, alliu, pulliu, gallina, elli, celli, acelli*, etc.; 3. in syllab'a *ella*, terminatione feminina, precumu in: *porcella, catella, corella, vergella, nouella, margella, massella, stella, sella, amnella, rondi ella, ella, cella, acella*, etc.; 4. la inceputulu urmatórieloru inco se immóllia sau se suppreme, d'in caus'a vocalei *i* sau *e* assimilatu cu *i*. óre-cumu in *ie*: *limu, liciu, licie, linia, liertare, lepure, liusioru, oblitare, leau, leai, lea, lee, (ieau, ieai, iea, iee)*, si in *mille*, prin

www.dacoromanica.ro

una specia de reactione a plurariului *milli*; 5. dupo consonantile c si *g*, precumu in: *claru, clamare, claue, oclu, veclu, musclu, trunclu, peduclu, genunclu, renunclu, manunclu, unclu, parecla, urecla, cureclu, glacia, glande, glomu, ungla, ânglu, cingla, inglitire, sugglitire, junglare, veglare*, etc. In casulu acestu-a, in Daci'a Traiana se scrie si *chiaru, ochiu, urechia, ghiacia, ghiande, unghia, veghiare*, etc.; éro in Daci'a Aureliana: *cliaru, ocliu, ureclia, gliacia, unglia*, etc. III. se aude ca *r*, intre dóue vocali, precumu in: *palu, sale, sóle, pelu, filu, culu, dolere, volere, salutu, gula, gelu, ângelu, móla, scala, scandula, spendula, ventula, secelare, pulice, felic e.petiolu, urciolu, fetiolu, vióla, bulete, melu*, etc. In casulu acestu-a se scrie de ordinariu cu *r*, precumu: *paru, sare, sóre, pèru, firu, dorere, vorere, sarutu, gura, geru, móra, scara, vióra, burete, mèru*, etc.

1. LA, prep. **ad, apud, prope, juxta, circa, circiter**, se pune cu accusativulu, si indica: 1. starea aprópe de unu lucru sau persona, starea in unu locu nedeterminatu cu precisione: *la mene, la tene, la sene, la noi, la voi, la elli, la elle, la parenti, la scóla, la baserica, la theatru, la peramblare, la venatu, la collessu, la campu, la térra, la militia, la prandiu, la cena*; 2. directionea spre unu locu, lucru sau persona: *mergemu la Roma, veniti la noi, duceti-ve la lucru, procedeti la visite*; 3. momentulu tempului: *la cinci óre plecàmu; noi cenàmu la nóue; la mediulu noptii inco scrieamu, la primavéra vomu ará; la annulu nou ne vomu vedé*; 4. espreme dativulu: *dati apa la boi si fênu la calli; nemine nu póte servi totu de una data la doui domni*; 5. indica numerulu approssimativu: *la patru milli de ómeni*, unde se pare a fi ellipse, in locu de: *cá la*, sau *camu la*; 6. spre a espreme ablativulu se compune cu *de*: *de la mene pêno la tene e callea totu asiá de lunga ca si de la tene pèno la mene*; 7. spre a espreme appropiarea in unu modu si mai pucinu determinatu se compune cu *pre*: *mai treceti pre la noi; veniti pre la cinci óre; nu lu vedemu pre lascóla*; 8. prepositionea *la* formédia multi idiotismi in limb'a romana: *omu mare la satura si bonu la beutura; muliere alba la facia si négra la ânima, lunga la pèru si scurta la mente, ellu e coptu la mente si dulce la vorbe; Antoniu manca la pane si bee la vinu.*

2 LA, scurtatu d'in *ella*, **illa**, articlu femininu, redussu la *a*: *muliere-la, muliere-a, mulierea*; vedi *ellu*.

3. LA, scurtatu d'in *ella*, **illam**, pronume pers. III sing. accusativu, redussu la *ua* candu sta la inceputulu frasei: *ua connoscu, ua invetiu*; si la *a*, candu urmédia dupo unu verbu terminatu in *u*, precumu: *connoscu-a, invetiu-a*; vedi *ellu*.

LABA, s. f., **bestiæ pes**, petioru sau branca de bestia. (Confere gr. λαβή, ca instrumentu de prensione. Vedi *laba*, in Glossariu).

* LABARE, v., **labare**, a fí in punctu de a cadé, a ammenitiá ruina; a fí fórte debile.

LABARTIARE, v., **laxare, remittere; languescere**, se dice despre persone allu caroru ambletu si vestimente nemesurate pre corpu si reu puse, le arréta ca mollatice, nepesatórie sau si morbide.

LABARTIATU,-*a*, adj. part., **laxus**, vestimentu *labartiatu*; stylu *labartiatu*, fora legatura, fora concisione.

LABARTIATURA, s. f., **res laxa, remissa**, lucru labartiatu, persona labartiata.

* LABARU, s. m., **labarum**, flammura militaria pre care imperatoriulu Constantinu a pusu crucea si monogramm'a J. C. cu care a invinsu pre adversari.

* LABE, s. f., **labes**, (de la **labi**, cadere), cadere, derimare, derimatura, ruina, nemicire, perire, peste, pestilentia, contagione, macula, sorde, opprobriu, desonore.

* LABECULA, s. f., **labecula**, deminutivu d'in **labe**, mica macula, micu defectu.

* LABEFACERE, *labefeci, labefactu*, v., **labefacere**, a face se cada, a pune in stare de cadere; a face se vacille, a debilitá, a perde, etc.

www.dacoromanica.ro

* LABEFACTARE, v., **labefactare**, forma intensivă d'in *labefacere*.

* LABEFACTATIONE, s. f., **labefactatio**, actione de labefactare.

* LABELLU, pl.-*e*, **labellum**, deminutivu d'in *labru*, vedi si *labiu*.

* LABERE, *lapsi* si *lapsei*, *lapsu*, v., **labi**, a lunecá, a cadé, a perí, a se perde, a se stracorá pre nesentite.

* LABIA, s. f., **labium**, vedi *labiu*.

* LABIALE, adj., (**labialis**), de *labiu*: *littere labiali* cari se pronuntia prin *labie* sau *budie*, precumu su: *b*, *p*, *f*, *v*, *m*.; *offerte labiali*, cari se facu cu gur'a sau in scrissu, insc fora a numerá banni.

* LABIATU,-*a*, adj. (**labiatus**) care are forma de *labie* sau *budie*: *plantu labiata*, *flóre labiata*; subst. *una labiata*: *famili'a labiateloru*.

* LABIDU,-*d*, adj., **labidus**, lunicosu, prè unde usioru poti allunecá; care sta se cada; vedi *labere*.

* LABILE, adj., **labilis**, contr. *stabile*, care cade usioru: *positione stabile si positione labile*.

* LABINA, s. f., **labina**, caditura, restornatura, (confere *lavina*, vedi *labere*).

* LABIOSU,-*a* adj., **labiosus**, care are *labie* mari.

* LABIU, pl.-*ie*, **labium**, **labrum** (de la **lambere**), marginea esteriore a gurei, budia.

* LABLABU, s. m., (la **lab vulgaris**), planta d'in class'a peripetalel ru, numita si fasiola turcesca.

* LABORANTE, adj. s., **laborans**, lucratoriu; in farmacia: cellu ce lucra in *laboratoriu* sau in asiá numit'a *culina*.

* LABORARE, v., **laborare**, a lucrá; a essecutá lucruri grelle; a lucrá cu manile, cu menteá; a se fatigá.

* LABORATIONE, s. f., **laboratio**, actionè de *laborare*, lucrare.

* LABORATORIU,-*tóriu*, adj. s., **laborans**, (compara si it. **laboratore**, si **laboratorio**; fr. **laboureur**, si **laboratoire**), care *lábora*, 1. personalè: *d'in sudórea laboratoriloru traimu toti*; 2. reale, *laboratoriu* pl.-*e*, locu unde sé labora, si in specie locu unde chymicii si alti artefici facu operationile loru: *laboratoriu chymicu*, *fia-care farmacia are laboratoriulu seu*; *ellu petrece diu'a si nopte'a in laboratoriu*.

* LABORE, s. f., **labor**, lucru, mai vertosu lucru difficile; fatiga.

* LABORIOSU,-*a*, adj., **laboriosus**, plenu de labóre: *omu laboriosu*, *viétia laboriosa*.

* LABRACE, s. m, (**labrax**), specia de pesce marinu, care se dice si stiuca de mare, si se crede a fi acellu-asi care lá Pliniu se humesce **labros** (λάβρος, proprie mancatiosu).

* LABROSU,-*a*, adj., **labrosus**, vedi *labiosu*.

* LABRU, pl.-*e*, **labrum**, labiu, budia; — vasu sau catinu de marmore ce serviá in therme si in temple la antici.

* LABYRINTHU sau *laburintu*, *labirintu*, s. m., **labyrinthus** (λαβύρινθος), in anticitate, edificiu-compusu d'in mare numeru de camere, salle, gallerie, dispuse asiá in câtu cei ce intrau intr'ensulu, numai cu mare difficultate poteau essí afora: *labyrinthulu d'n Egjptu*, *labyrinthulu lui Dedalu d'in Creta*, *labyrinthulu d'in Lemnu*; la moderni: *a)* in orticultura, padure cu carrari, prin cari facile te poti ratecí· *b)* fig. confusione, incurcatura, complicatione de affacerí forte mare: *me aflu in mare labyrinthu*; *advocatii l'au arruncatu in unu labyrinthu de unde a nevolia va mai póte scapá*; *c* in anatomia: *labyrinthu*= cavitatea interiore a urechiei, compusa d'in mai multe canali ce mergu in directioni diverse.

* LACCA. s. f., vedi *luccu*.

* LACCATU, s. m., (fr. **laccate**), sare produssa prin combinationea acidului *laccicu* cu una base.

* LACCU si *lacca*, s, (it. **lacca**, isp. **laca**, fr. **laque**), in sensulu strictu: substantia compusa d'in solutionea unoru resine, precumu e copalulu, ambr'a, asfaltulu, in oliu aeratu, ammestecatu cu oliu de terebintina; si serve a unge diverse obiecte, precumu: ferru, lemnu, papiru, spre a le intari in contr'a influentiei aerului si a apei; *lacculu de Chin'a* e unu succu resinosu care esse d'in arborele numitu cichonu (**angia chinensis**), se ammesteca cu olie ce curgu d'in arborele

www.dacoromanica.ro

numitu **vernicia montana**· *lacculu de Japoni'a* se scurge d'in sumaculu verniciosu (**rhus vernix**), si se ammesteca cu oliu de **bignonia tomentosa**; laccu e si unu lutu aluminosu ce are succu coloratoriu cu care se servescu pictorii : *laccu de Veneti'a, de Florenti'a.* Colorea laccuriloru inco e diversa. Laccu e şi numele unei plante, **cheiranthus dei**, d'in famili'a cruceferelorn, cu pastari lungi liniali; lacculu commune sau lacculu auriu, **cheiranthus cheiri**; lacculu tufosu ori meruntu, si lacculu lungu, se tinu totu de una familia.—Laccu in Indi'a e una summa de 100,000 rupie.

* LACERABILE, adj., **lacerabilis**, ce se póte *lacerá.*

* LACERARE, v., **lacerare**, a sfasciá, a rupe, a spantecá : *a lacerá una chartcía, unu scriptu.*

* LACERATIONE, s. f., **laceratio**, actione de *lacerare.*

*LACERATORIU,-*tória*, adj. s., **lacerator**, care *lacera.*

* LACERATU,-*a* adj. part., **laceratus**, sfasciatu, ruptu, spantecatu.

†† LACERE, v. **lacere**, a attrage, a attitiá, a ammagí. Radecin'a compuseloru : *allecere, allectare, illecere, illectare, delecere, delectare.* Confere si *lacessere* si *lacinia.*

* LACERNA, s. f., **lacerna**, mantellu de plouia la vechii Romani.

* LACERNATU,-*a*, adj., **lacernatus**, vestitu sau coperitu cu *lacerna.*

* LACERNULA, s. f., **lacernula**, deminutivu d'in *lacerna.*

LACEROLA, s. f., (it. **laceroli**), specia de scorusiu connoscutu ca articlu de commerciu.

* LACERTA, s. f., **lacerta**, specia de reptile, serpilla, gusteru.

* LACERTU, s. m., **lacertus**, partea superiore a braciului de la umeru peno la cotu.

* LACERU,-*a*, adj., **lacer**, ruptu : *vestimente lacere, cersitoriu laceru.*

* LACESSERE, v., **lacessere**, a interritá, a provocá; a attacá, a vettemá.

* LACESSITU,-*a*, adj. part., **lacessitus**, interritatu, provocatu; attacatu, vettematu.

* LACINIA, s. f., **lacinia**, pulpana sau pólla de vestimentu; fascia sau bétta ce se pune pre marginea unui vestimentu; fascia, péticu, buccata de materia tessuta; vestimentu.

* LACINIATU,-*a*, adj., (**laciniatus**, fr. **lacinié**), ruptu, sfasciatu; adornatu sau provedutu cu lacinie : *frundie laciniate,* crestate pre margini, presentandu óre-cumu *lacinie.*

* LACINIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **lacinifolié**), cu foliele *laciniate.*

* LACINIFORME si *laciniformu,-a*, adj., (fr. **laciniforme**), in forma de *lacinia.*

* LACINIOSU,-*a*, adj., **laciniosus**, plenu de *lacinie.*

LACIOSU,-*a*, adj., (cu *c* suptire sineratu, *latiosu*), cu peru lungu si cretiu asiá incâtu formédia ânnelle ca alle *laciului.*

LACIU, s. m., (cu *c* suptire sineratu *latiu*), **laqueus**, ochiu de acia, de fune, de ferru, etc., ce serve a prende ceva : *faceti laciu la amendóue capetele funii; a dá in laciu: a prende in laciu; a pune laciulu de gûttu;* prov. *a se dá in laciu,* sau : *a se dá, ca cior'a, in laciu;* fig. *mulierea vre se lu prendia in laciele selle:* — cu plur. in *i, lacii,* in locu de *lacie* se applica la spatedie sau scandurelle ce se punu pre capriorii invelitorei.

LACIUIRE,-*escu*, v., **allaquearè**, a prende in *laciu,* a legá cu *laciu.*

* LACONICU,-*a*, adj., **laconicus**, (fr. **laconique**), proprie : relativu la *Laconi;* de aci : scurtu, concisu si óresi-cumu indesatu, cumu vorbieau Laconii : *stylu laconicu, respunsu laconicu, discursu laconicu.*

* LACONISMU, s. m., (fr. **laconisme**), espressione sau frase concisa si ponderosa, ca a Laconiloru : *laconismulu unui respuusu.*

LACRA, s. f., **arca, arcula**, ladá cuteía, scatula, cofferu; (pre a locrrea se aude si *racla,* care se pare una transpositione d'in *arcla, arcula.*)

LACRIMA, s. f., **lacrima**, picatura de umóre licida care esse d'in ochiu dupo una impressione viua physica sau morale : *ellu a sufferitu doreri mari fora a versá macaru una lacrima; cu lacrimile in ochi se roga se lu ierti; acea vedua*

www.dacoromanica.ro

versà torrenti de lacrime pentru perderea sociului seu; intórcerea lui m'a facutu se versu lacrime de buccuría; prunculu in lacrime suspina dupo mamma sea; a udatu cu lacrime mân'a tata seu; lacrimele curgeau d'in ochii ei; a venitu cu faci'a scaldata in lacrime; acellu hypocritu versá lacrime de crocodilu, plangea intr'adensu pentru ca se inselle; *lacrima de vitru,* sau *lacrima batavica* picatura de vitru tornata in forma de lacrima; *lacrim'a cerului,* una planta (**adiantum?**).

* LACRIMABILE, adj., **lacrimabilis,** demnu de lacrime, de plânsu; miseru care te face se versi lacrime.

* LACRIMABUNDU,-*a,* adj., **lacrimabundus,** care versa multe lacrime.

* LACRIMALE, adj., (fr. **lacrymal**), relativu la lacrime : *saccu lacrimale, conductu lacrimale, puncte lacrimali, glandula lacrimale, umóre lacrimale, fistula lacrimale.*

LACRIMARE,-*ediu,* v., **lacrimare,** a versá lacrime, a dá d'in sene lacrime: *de ce ti lacrimedia ochiulu stangu?*

LACRIMATIONE, s. f., **lacrimatio,** actione de *lacrimare.*

LACRIMATORIU,-*tória,* adj. s., **lacrimans,** care lacrimedia : *ochiu lacrimatoriu;* subst. *lacrimatoriu,* pl.-*e,* **lacrimatorium,** vasu de lutu sau de vitru depusu in partea cea mai mare a sicrieloru de morti, care dupo tota apperentia se implea cu olie odorifere, si se versá pre rogu inainte de a lu apprende.

LACRIMIORA, s. f., **lacrimula,** deminutivu d'in *lacrima: copillulu allergà la mamma sea cu lacrimiórele in ochisiori;* nume de planta, sub care in Transilvania se intellege **convallaria,** éro in Moldavia **majathemum,** dupo dr. Cehacu, care ua numesce *lacrimitia.*

LACRIMOSU,-*a,* adj., **lacrimosus,** plenu de lacrime: *cu ochii lacrimosi s'a intorsu scolariulu de la scola.*

LACTANIU,-*a,* adj., **lactaneus,** de *lacte* sau *lapte: colóre lactania, porcellu lactaniu.*

1 LACTARE sau *laptare,* v., **lactare,** 1. a avé lapte, a fi cu lapte; 2. a dá lapte, a dá se suga lapte: *mamm'a ensasi lacta copillulu;* 3. a suge lapte: *doui amnelli lapta una singura oue.*

2 LACTARE si *lactariu,-a,* adj., **lactaris,** si **lactarius,** de lapte sau cu lapte : *vaccile lactarie au si dau lapte.*

LACTARESSA, *luctaría, lactariu,* etc., vedi *laptaressa, laptaría, laptariu,* etc.

LACTATIONE, sau *laptatione,* s. f., **lactatio,** actione de *lactare.*

LACTATU sau *laptatu,-a,* 1. part., *copillu lactatu;* 2. sup. si subst. tempulu de *lactatu: lactatulu copilliloru;* 3. s. m. concr., *lactatu,* (fr. **lactate**), nume genericu de sari compuse d'in *acidu lacticu* cu una base.

LACTE, s. m., **lac, lactis;** vedi *lapte.*

LACTESCENTE, adj. part., **lactescens,** d'in *lactescere,* care *lactesce: plante lactescenti.*

LACTESCENTIA, s. f., (fr. **lactescence**), calitate de *lactescente: lactescenti'a planteloru.*

LACTESCERE, v., **lactescere,** a devení *lacte,* sau lapte; a avé lapte.

LACTEU,-*a,* adj., vedi *lactiu.*

LACTI, s. m. pl., vedi *lapti.*

LACTICOLORU,-*a,* adj., **lacticolor,** care are *colore* de *lacte* sau lapte.

*LACTICU,-*a,* adj., (fr. **lactique**), de *lacte* sau lapte : *acidu lacticu.*

* LACTIFERU,-*a,* adj., **lactifer,** care da sau duce *lacte* sau lapte.

LACTIFICU,-*a,* adj., (fr. **lactifique**) care face *lacte* sau lapte : *alimente lactifice.*

LACTIFLORU,-*a,* adj., (fr. **lactiflore**), care are *flori* albe ca *lactele* sau laptele : *plante lactiflore.*

LACTIFORMU,-*a,* adj., (fr. **lactiforme**), care are *apparentia de lacte.*

LACTIGENU,-*a,* adj., (fr. **lactigène**), care *genera* sau produce *lacte* sau lapte.

LACTILAGINE, s. f., **lactilago,** planta cu *lacte* sau lapte, care se dice si *chamedaphne*=**chamædaphne.**

LACTINA, s. f., vedi *lactinu.*

LACTINIU,-*a,* adj., **lactineus,** ca *lactele* sau laptele, albu.

LACTINU,-*a,* adj. s., (**lactinus,** fr. **lactine**), de *lacte* sau lapte;—s. f., *lactina,* sacharu de lapte.

www.dacoromanica.ro

LACTIOLINA, s. f., (fr. **lactéoline**; vedi *lactiolu*), *lacte* sau lapte incetu scursu de apa prin actionea focului.

LACTIOLU,-*a*, adj., **lacteolus**, ca *lactele* de albu.

LACTIPENNU,-*a*, adj., (fr. **lactipenne**), care are *pennele* albe ca *lactele*.

LACTIRE, v., **lactere**, a suge, a fi sugariu; a avé lapte sau altu succu laptosu.

LACTIU si *lacteu*,-*a*, adj., **lacteus**, de *lacte* sau lapte, albu ca laptele : *calle-a lactea; numita si callea lui Trajanu nu este de câtu una nebulosa.*

LACTORE, s. f., **lactor**, specia de planta *lactosa* sau *laptosa*.

LACTOSU, *lactuca*, etc., vedi *laptosu laptuca*.

LACU, s. m., **lacus**, cantitate mare de apa inchisa prin argini artificiali sau prin positionea sea topografica intre colline sau munti, balta, palude.

LACUNA, s. f., **lacuna**, affundatura in forma de albia, scavatura, spartura, gropa; locu desertu, neimplutu cu ceva : *istori'a nostra este plena de lacune*, adeco i lipsescu documentele cari ni aru poté dá connoscentie despre intemplarile cotaroru epoche; *in acestu documentu sunt lacune;*—in anatomia : *lacuna*, cavitate unde se aduna mucositati, muci, scuipatu.

LACUNOSU,-*a*, adj., **lacunosus**, plenu de *lacune*.

LACUSTRU,-*a*, adj., (fr. **lacustre**), de *lacu*, care se nasce, cresce, viue in *lacu : plante lacustre, pesci lacustri.* Compara *palustru*.

LADA, s. f., **arca**, **cista**, arca, cassa, in care se punu si se pastredia vestimente, banni etc;—pre unde essistu cu acellu-asi intellessu si coventele : *lacra* sau *racla* si *tronu*, elle differu prin eleganti'a formei : *tronulu* si *lacr'a* au mai pucina elegantia de câtu *lad'a*. Vedi *lada* in Glossariu, cu derivatele selle.

LADANU, s. m., **ladanum**, specia de planta d'in famili'a *cistinieloru* (de la **cistus**), classea a treisprediecea, prim'a ordine a lui *Linneu;* productulu acestui arbustu este asiá numit'a *resina de ladanu* sau *gumma ladanu*.

* LAGANU, s. f., **laganum**, (λαγανον), specia de placenta.

*LAGENA, s. f., **lagena**, vasu cu guttulu strimtu, carafa.

* LAGOIDE, s. f., **lagois**, (λαγωΐς), specia de passere.

* LAGOPHTHALMIA, sau *lagoftalmía*, s. f., **lagophthalmia**, morbu prin care genele nu se potu inchide, asiá in câtu ochiulu remâne descoperitu ca la lepuri.

* LAGOPHTHALMU sau *lagoftalmu*,-*a*, adj. s., **lagophthalmus**, (λαγωφθαλμός d'in λαγώς = lepure, si ὀφθαλμός = ochiu) care sufere de *lagophthalmia*.

* LAGUNA, s. f., 1. vedi *lagena;* 2. vedi *lacuna*.

* LAGUNCULA, s. f., **laguncula**, deminutivu d'in *lagena*. carafiora.

*1 LAMA, s. f., **lama**, lacuna, gaura, gropa, etc.

*2 LAMA, s. f., (isp. **lama**, **camelus glama**), animale cadrupede rumegatoriu, care sémena cu camelulu, inse e mai micu si fora gibba : *patri'a primitiva a lamei este Americ'a.*

3 LAMA, s. m., archiereu in religionea buddhistica, in imperiulu Tibetanu, la Mongoli, la Calmuci si in parte la locuitorii d'in imperiulu Chinei : *Lama supremu se numesce Dalai-Lama, si este consideratu ca incarnationea unei divinitati; dupo vechi'a doctrina buddhistica se ceru se fia 16 Dalai-Lama incarnati, immortali si infallibili; ero Chinesii i au immultitu peno la cinci cente.*

* LAMBERE si

* LAMBIRE, v., **lambere**, a linge, a sorbí cu limb'a; vedi si *lampire*.

* LAMBITARE, v., **lambitare**, iterativu de la *lambire*, cu intellessulu de : *a lambí continuu*, a totu lambí.

* LAMBITU,-*a*; 1. part., *vase lambite de catusie;* 2. sup. si subst. abstr. *lambitulu catusieloru*.

* LAMELLA, s. f., **lamella**, deminutivu d'in *lamina*.

* LAMENTABILE, adj., **lamentabilis**, care merita se fia *lamentatu*, care este de vaieratu : *sorte lamentabile; sbieretu lamentabile*.

* LAMENTARE, v., **lamentari**, a se

www.dacoromanica.ro

vaiera, a plange cu suspine si tipete, a se bocí.

* LAMENTATIONE, s. f., **lamentatio,** espressione a dorerei si a parerei de reu: *nu mai inceta cu lamentationile.* se vaiera neincetatu; *lamentationile profetului Jeremia,* poem'a compusa, de acellu profetu pre ruinele Jerusalemului.

* LAMENTATU,-*a.* adj. part., d'in *lamentare.*

* LAMENTU, pl.-*e,* **lamentum,** actu de *lamentare,* vaietu, tipetu de dorere; plansu, plansetu.

* LAMIA, s. f., **lamia,** la cei noui, *capu de cane,* specia de *cetu* = **cetus pistris,** (ital. **pesce cane,** germ. **Hai, Haifisch**): *lami'a este de una marime estraordinaria, rapace* si *vorace;* — la cei antici:

* LAMIA, s. f., **lamia,** fientia fabulosa, despre care se credea co rapesce pruncii se i mance: *lamiele erau representate cu capu de femina si corpu de serpe.*

* LAMINA, s. f., **lamina,** tabla, scandura, discu, placa de lemnu sau de metallu.

* LAMINARIU, adj., de *lamina,* relativu la lamina; s. m. reale, machina compusa d'in doue cylindre de aciariu printre care trecu *laminele* de metallu spre a le suptiá; s. m. person., *laminariu,* maiestru care lucra *lamine* sau cu *lamine.*

* LAMINOSU,-*a,* adj., **laminosus,** plenu de *lamine,* compusu d'in *lamine: minerali laminose.*

LAMPA, s. f., **lucerna, lampas,** (it. **lampade, lampada,** fr. **lampe**), vasu in care se pune una materia, care ardendu da lumina, precumu: oliu, unsori, spiritu de vinu, etc.: *lampa de lutu, de metallu, de vitru, de cristallu; lampa portativa, lampa de nopte, lampa antica. lampa la mormente, lampa cu pompa; lampa de minerari; theori'a perfectionata a combustionei adausse forte multu la perfectionea lampeloru.*

LAMPADARIU, adj., **lampadarius,** relativu la *lampa,* si la *lampade;* s. m. pers., *lampadariu,* la anticii Romani, cellu ce portá una lampade inaintea peroneloru insemnate; *lamparíu,* care face sau vende *lampe;* s. m. reale, *lampadariu,* specia de candelabru pre care se punea *lamp'a.*

LAMPADE, s. f., **lampas,** 1. cu intellessulu formei *lampa;* dero 2. in speciale: facla, fanale.

* LAMPADEDROMIA, s. f., (fr. **lampadedromie,** λαμπαδηδρομία = allergatura cu lampade), jocu, la antici, care consistea in allergare pre diosu sau callare cu una *lampade,* sau facla in mana: *cine din lampadisti adjungea mai antaiu, fora se i se stinga lampadea, obtinea premiulu.*

* LAMPADISTU, s. m., (fr. **lampadiste**), allergatoriu cu *lampade,* spre a capetá premiulu in cursele publice la serbatoriele *lampadophorieloru.*

* LAMPADOPHORIE, s. f. pl., (fr. **lampadophorie,** λαμπαδοφορία, portare de lampade), serbatore, la antici, in care se intreceau la allergatu cu lampadi apprense in mana, (vedi si *lampadedromía*).

* LAMPADOPHORU, s. f., (fr. **lampadophore,** λαμπαδοφόρος), care *porta lampade.* in speciale, la antici, cari porta *lampadi* in ceremonie religiose; cari dau cu *lampadi,* semnu de lupta.

LAMPARIU, s. m., vedi *lampadariu.*

LAMPISIORA, s. f., **lucernula, lampadula,** 1. deminutivu d'in *lampa,* in sensulu propriu; 2. metaf. planta d'in classea *hypopetaleloru.* **lychnis dioica,** lui *Linneu,* counoscuta pre a locurea sub numele de *opaitia,* care pote disparé din limba.

LAMPISTU, s. m., vedi *lampariu.*

* LAMPYRIDE, s. f., **lampyris,** (λαμπυρίς), iusectu lucitoriu, de aci si numirea popularia de: *lucuriciu.*

LAMURA, s. f., **quod in aliqua re optimum et purissimum est, flos,** ce este mai bonu, mai curatu, mai allessu, mai de frunte, precumu: *lamur'a farinei, lamur'a grânului.*

LAMURIRE,-*cseu,* v., **purgare, clarificare, polire, expolire, explanare, declarare,** a curetiá, a allege ce e reu si a lassá ce e bonu, a cerne, a desface unu ce de totu ce se tine de ellu; a esplicá, a deslucí: *a lamurí aurulu; a lamurí ideele, computele,* (vedi *lamura*).

www.dacoromanica.ro

LAMURITORIU,-*toria*, adj. s., care *lamuresce*.

LAMURITU,-*a*, adj. part., **purgatus, purus, clarus**, d'in *lamurire*, curetitu, allessu, limpeditu; curatu, limpede, luminatu, claru.

LANA, s. f., **lana**, peru molle si desu care cresce pre pellea ouiloru si altoru animali : *lan'a de oue si are numirile dupo calitate : lana merina, lana cretia, lana fina, lana lunga, lana molle, lana elastica*, etc. — *Lan'a broscei*, **byssus flos aquæ**, care cresce pre de asupr'a apei pre unde nu are cursu regulatu.

LANARE, adj., **lanaris**, relativu la *lana*, care are lana: *animale lanare*, vedi si *lanariu*.

LANARESA, s. f., **lanifica**, lucratoria la *lana*, si negotiatoressa de *lana*.

LANARIA, s. f., **lanaria, lanificium**, 1. collectivu, tote mercile facute d'in lana; 2. fabrica, unde *lan'a* se spélla, usca, sau unde se lucra; 3. maiestría de a lucrá *lan'a*.

LANARITIA, s. f., **eriophorum**, planta d'in classea 3, ordinea I a systemei lui *Linneu*.

LANARIU-,*a*, adj., **lanarius-a**, relativu la *lana* : *lucrari lanarie*; s. m. pers. *lanariu*, care lucra sau vende *lana*.

LANATU,-*a*, adj., **lanatus**, provedutu cu *lana*, coperitu cu *lana*.

* LANCE, s. f., **lanx**, discu aduncatu, *bilance*, de unde si numirea acestui instrumentu, (vedi *bilance*).

LANCEA si *lancia*, s. f., **hasta, lancea**, (λόγχη, it. **lancia**, fr. **lance**), arma compusa d'in unu lemnu lungu, in allu carui capetu e affiptu unu ferru ascutitu. Românii Transilvani au luptatu pentru libertatea loru aprope numai cu lanci'a : *redica, retrage, inainta, pleca lanci'a; in ferborea luptei lanciele se frangea; inieptare de lancie; lancia cu flammura;* — prin metaf. meteoru focosu, a carui forma sémena cu *lanci'a;* doue instrumente chirurgice, d'intre cari cu unulu se facu operationi la fistulele lacrimali, éro cu altulu se strapunge capulu fetului mortu, ca se pota essí.

LANCIARE, v. **lanceare** si **lanciare**, a arruncá cu lanci'a, in genere a arruncá.

LANCIARE, s. verbale, arruncare, in t. s. verbului.

LANCIARIU, s. m., **hastatus, lanciarius**, omu care porta lancia si lupta cu ea : *lanciariu callare, lanciariu pedestru; regimentu de lanciari; lanciariu* e si numele unui *cadrillu* de saltatu.

* LANCIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **lancifofolié**) care are *folie lanciolate*.

* LANCIFORME si *lanciformu*,-*a*, adj., (fr. **lanciforme**), care are forma de *lancia*.

LANCIOLA si *lanciora, lancisiora*. s. f., **lanciola**, deminutivu d'in *lancia*.

LANCIOLATU,-*a*, adj., **lanciolatus**, armatu cu *lanciola;* metaf. in forma de *lanciora : folie lanciolate*.

LANCINARE, v., **lancinare**, a sfasciá, a rupe.

LANCINATIONE, s. f., **lancinatio**, actione de *lancinare*.

LANCINATORIU,-*toria*, adj. s., care *lancina*.

LANCIU, s. m., (cu *c* suptire sineratu, *lantiu*), **catena**, vedi *catena*.

LANCIUSIORU, s. m., deminutivu d'in *lanciu*.

LANGEDIME, s. f., **languor**, starea unei persone *langide*, lassitudine : *m'a coprensu langedime mare*.

LANGEDIRE, v., **languere**, a fi in stare de *langidu*, causata prin veri-unu morbu, care incetulu cu incetulu consume poterile : *suffere de plumoni, de acea-a langedesce asiá tare;* a fi debile, molle, a perde vigorea si energiá; a fi nepotentiosu, morbosu : *langedimu, nu traimu*.

LANGEDU si *langidu-a*, adj., **languidus**, fatigatu, debilitatu, nepotentiosu, morbosu; fora vigore, fora energía, ammortitu.

LANGORE, s. f., **languor**, debilitate lipse de potere, de vigore, de energía, mollitione, ammortire, nepotentia, morbu; in speciale si forte desu, *typhu*, friguri nervose, unu morbu forte periculosu, mai allessu co e si contagiosu : *langore de ospitale, de casarme, de prinsori, de paludi*.

* LANICIU,-*a*, adj. s., **lanicius, lanicium**, de lâna; s. m., *laniciu* sau *lanicia*, lâna.

LANIFERU,-*a*, si

www.dacoromanica.ro

* LANIGERU,-*a*, adj., **lanifer si laniger**, care porta lana, lanosu : *animali lanigere.*

* LANIFICIU, s. m., **lanificium**, lucru de lâna, maiestría de a lucrá lân'a.

*LANIFICU,-*a*, adj. s., **lanificus**, care lucra lâna, care spella, scarmina, torce, tesse lâna, etc.

* LANIPEDE, adj., **lanipes**, care are lâna pre petiore.

LANITIU,-*a*, vedi *laniciu.*

LANUGINE, s. f., **lanugo**, peri forte suptiri sau fulgi la plante, ce au asseminare cu *lân'a*; primii peri de barba la juni.

LANUGINOSU,-*a*, adj., **lanuginosus**, plenu sau coperitu de *lanugine.*

LAPATU, s. m., **lapathum** (λάπαθον) specia de planta, macrisiu?

LAPEDARE si *lapidare*, v., **lapidare, jacere, abjicere, deponere, respuere, repudiare, abjurare, abortum pati**; 1. in sensu originariu, a arruncá cu *lapide* sau pétra, a uccide cu petre : *multi martyri au moritu lapidati*; — a coperí sau muní cu petre : *a lapidá una calle*; — 2. ca mai desu inse in usulu populariu : a arruncá de la sene, a departá de la sene ceva sau pre cineva, a delassá, a repudiá, a abjurá, a renegá, etc. : *a lapedá unu vestimentu spre a se imbraccá cu altulu; a lapedá armele si a appucá fug'a, a scote si lapedá celle stricate; de trei ori Petru se lapedà de Christu; a se lapedá de Satana si de toti angerii lui; serpii lapeda in totu annulu pellile; filiulu ingratu se lapeda de parenti;* de ací, *a se lapedá de cineva* a nu lu reconnosce, a fugí de ellu, a lu delassá, a lu renegá, etc.; inse : *a lapedá unu copillu : a) a lu espune; b)* a abortí : *mulierea acésta-a a lapedatu trei baiati si doue fete*; de unde absolutu, *a lapedá* = a abortí.

LAPEDATU si *lapidatu,-a*, adj. part.; **lapidatus** : *profetii lapidati de Judani; càllile inco nelapidate;* **abiectus** : *vestimente vechie si lapedate; omu lapedatu de Domnedieu : a)* fora Domnedieu, impiu; *b)* sceleratu, urritu de Domnedieu ; asiá si : *omu lapedatu de toti*, misellu de care toti fugu, despretiatu.

LAPEDATURA si *lapidatura*, s. f., **lapidatio, depositio, abjectio, abortus, sentina, sordes**; resultatu allu actionei de *lapedare : lapidatur'a unei calle*; in speciale : *a)* abortu, abortivu, fetu nascutu inainte de tempu, si de ací, cellu nascutu prea micu, nu deplenu ore-cumu : *lapedatura de vitellu, de omu; b)* ce e mai reu, mai de nemica in ceva : *lapedatur'a societatei.*

* LAPICIDINA, s. f., **lapicidina**, taliare de *lapide* sau petre, si in speciale locu unde se taia petre de constructione.

LAPICIDU, s. m., **lapicida**, care *cede* sau taia *petra*, care lucra la nna *lapicidina.*

LAPIDARE, *lapidatu*, etc.; vedi *lapedare*, etc.

LAPIDARIU, adj., **lapidarius**, relativu la *lapide*, de *lapide : littere lapidarie*, cari sémina cu celle taiate pre petrele monumentali la antici; *stylu lapidariu*, scurtu si singulariu, usitatu in inscriptionile romane : *limb'a latina este cea mai calificata pentru stylulu lapidariu.*

LAPIDATIONE, s. f., **lapidatio**, actione de *lapidare : lapidationea callei nationale; suppliciulu lapidationei.*

* LAPIDE, s. f., **lapis**, petra, materia petrosa sau massa de petra ; tabla de petra, petra de mormentu, petra de limite, petra de pre marginea unei calle etc.

LAPIDIRE,-*escu*, v., **lapidescere**, a devení *lapide.*

LAPIDOSITATE, s. f., **lapidositas**, calitate de *lapidosu.*

LAPIDOSU,-*a*, adj., **lapidosus**, plenu de *lapide*, care coprende *lapide : munti lapidosi.*

* LAPILLU, s. m., si *lapilla*, f., **lapillus**, deminutivu d'in *lapide*, petricella.

* LAPPA, s. f., **lappa**, specia de planta, (populariulu *lippanu* pare a fi in locu de *lappanu*, essitu d'in *lappa*).

* LAPPAGINE, s. f., **lapago**, genu de plante ce sémena cu *lapp'a.*

* LAPPAGINIU,-*a*, adj., (fr. **lappaginé**), care are analogia cu *lappaginea*, de ací s. f. pl., *lappaginie*, familia de plante ce au de typu genulu *lappagine.*

* LAPSANA, s. f., **lapsana**, (fr. **lap-**

www.dacoromanica.ro

sana si lampsane), genu de plante d'in famili'a *cicoracieloru*; 2. **sinapisarvensis** lui *Linneu*.

* LAPSARE, v., **lapsare**, forma iterativa de la *lapsu* d'in *labere*, a stá se cada, a vacillá, a titubá, a se impedicá, a lunicá, etc.

* LAPSILE, adj., **lapsilis**, plecatu spre *lapsu*, plecatu a *labe*, a lunicá, a cadé; lunicosu.

* LAPSIONE, s. f., **lipsio**, actione de *labere*; lunicare, cadere; mai vertosu, applecare a lunicá, a cadé; propensione, pornire la ceva sau incotrauva.

* LAPSU,-*a*, d'in *labere*, 1. part. **lapsus,-um**, lunicatu, cadutu, trecutu, perdutu; 2. s. m., **lapsus,-us**, actione de *labere*, lunicare, currere, cursu; fuga, sboru, vacillare, cadere, perdere, cadere in peccatu, errore, retacire.

* LAPIS sau *lapis-lazuli*, vedi *lazulite*.

LAPTARE, v., **lactare**, vedi *lactare*.

LAPTARESSA, s. f., femina care vende lapte.

LAPTARIA, s. f., loculu unde se mulge, camer'a sau ori-ce localitate, in care se tine *laptele*; buccata facuta cu *lapte*: *locuitorii de la terra se nutrescu mai multu cu laptarie; in septeman'a alba se manca numai laptarie.*

LAPTARIU si *lactariu*, s. m., omu care vende *lapte*.

LAPTE si *lacte*, s. m., **lac, lactis**, licore alba care se formedia in titiele feminei pentru nutrimentulu pruncului, si in alle femelleloru de animali mammifere pentru nutrimentulu fetiloru: *lapte de vacca, lapte de oue; lapte dulce, lapte acru* (**oxygala**); *lapte batutu, lapte grossu, lapte inchiagatu*, prensu; *lapte de amygdale; denti de lapte*, dentii copilliloru d'in primulu periodu; *laptele câinelui* sau *cucului*, **euphorbia helioscopia**, lui *Linneu*, planta bene connoscuta, allu carui succu albu e veninosu; *laptele stancei*, **androsace**, erba amara; — plur. *lapturi* = mancari de *lapte, brendia, casiu*, etc.

LAPTI si *lacti*, m. pl. **lactes**, matiç: *laptii pescelui; lapti de vitellu*, glandule de vitellu; — in economi'a ouiloru, pre unde locuitorii communei tinu turme communi, si fia-care economu mulge turm'a intrega in proportionea numerului ouiloru ce va fi avendu, se dice: *câti lapti ai? — doui lapti*, adeco mulgu turm'a de doue ori in ordine; in acestu intellessu *lapti* e invederatu pl. d'in *lapte*, care, in altu intellessu, are si pl. *lapturi*, (vedi *lapte*).

LAPTOSIARE si *lactosiare*, v., **lactescere**, a se face lapte.

LAPTOSU si *lactosu*,-*a*, adj, **lactosus**, plenu de *lapte*, cu multu lapte, sau simplu, care are lapte: *oue laptosa*, care da lapte multu; *planta laptosa*, cu succu albu copiosu.

LAPTUCA si *lactuca*, s. f., **lactuca**, specia de planta d'in classa 19, ordinea I d'in system'a lui *Linneu*, de famili'a *compositeloru*, divisionea *cicoriacieloru*, latita forte multu in zon'a temperata si in cea ferbente, presentandu multe varietati; varietatile cari se manca sunt connoscute in terrile nostre si sub nume de *salata; laptuca veninosa* = **lactuca virosa**, planta inalta, allu carei succu laptosu si amaru produce dorere de capu, ammetire si somnulentia s' vomitu; *laptuca veneta* = **lactuca perennis**, *laptuca selbateca* = **lactuca scariola**, ce cresce a laturea drumuriloru si pre ruine; *laptuca commune sau de gradina* = **lactuca sativa**, care érosi se subimparte in mai multe varietati, precumu: *salatu cu capetina, salata lungaretia, endivia de vera; laptuca* se numesce in Transilvani'a si una specia de burete grascioru, de rotundime perfecta, forte succosu si atâtu de dulce in câtu se manca crudu; coventulu *laptuca*, in locu de *salata*, se pronuntia totu de a un'a in numerulu plurariu: *laptuce*.

LAPTUCARIU si *lactucariu*, s. m., **lactucarius**, relativu la *laptuca*; s. m., 1. pers., cellu ce cultiva sau vende laptuce; cui placu forte laptucele; 2. reale, substantia preparata d'in succulu laptosu uscatu allu laptucei veninose: *laptucariulu e compusu d'in trei materie, adeco: laptucinu, laptucosu si acidu laptucicu.*

LAPTUCICU si *lactucicu*,-*a*, adj., (fr.

www.dacoromanica.ro

lactucîne), de *laptuca*, d'in *laptuca : acidu lactucicu.*

LAPTUCINU si *lactucinu,-a*, adj., de *laptuca;*—ca s. reale, m. *lactucinu;* déro mai vertosu f. *lactucina*, substantia d'in succu de *lactuca.*

LAPTUCOSU si *lactucosu,-a*, **lactucosus**, plenu de *laptuce*, carè coprende ceva d'in allu laptucei.

LAPTURI, pl., vedi *lapte* si *lapti.*

LARALE, adj., (**laralis**), relativu la dieii *Lari*, applecatu de regula ca s. plur. f. *larali* = **laralia**, sau *laralie* (ca *rosalie*), serbatore in onorea dieiloru *Lari*, (vedi *Lare*).

LARARIU, s. m., **lararium**, micu templu, incapere in care stau dieii *Lari*, (vedi *Lare*).

LARDARIU, adj. s., **lardarius**, relativu la *lardu*, subst. m. pers., care vende *lardu.*

LARDU, s. m., **lardum**, grassime, untura, unsore; grassime de porcu, in specie : grassime d'intre pelle si carne; *lardu prospetu, affumatu, rancedu, unu patrariu de lardu; costitie cu lardu suptire; liepure impennatu cu lardu.*

LARE, s. m., **lar**, pl. **lares**, luatu dè regula in plurar *Lari*, dieu sau diei protectori ai unei certe sfere de lucruri : *Lari ai cetatiloru, ai sateloru, ai suburbieloru; Lari rurali, marini, fluviali, compitali, viali* (protectori ai *càlliloru*, **via**=*calle*); dero *Larii* erau in specie *familiari* sau *domestici;* ca custodi ai familieloru sau caseloru : *imaginile lariloru stáu la focariulu sau vetr'a casei sau intr'una incapere particularia a casei numita lararíu;*—prin metafore : *a)* focariulu, vétr'a, cas'a propria sau parentesca : *larii parentesci; a lassá cu dorere larii sei; b)* in genere, locuentia : *passerile peregrine si lassa tomn'a larii si fugu in alte terre.*

LARE, v., prin contractione in locu de *lauare*=**lavare**; verbulu nostru ca si cellu classicu formedia perf. si supinulu dupo conj. III, cumu : *laui*=**lavi** si **lavavi**, *lautu* si *lotu* = **lautum** si **lotum**, éro tempurile actionei imperfecte mergu, ca si in limb'a classica, dupo conj. I, si irregularitatile provinu numai d'in caus'a suppressionei lui *u*=*v.*, s. e : inf. *lare* = *lauare* = **lavare**, ind. *lau*=*lauu*= **lavo**, *lai* = *laui* = **lavas**, *la* = *laua*= **lavat**; *làmu*=*lauàmu*=**lavamus**, *lati*= *lauati*=**lavatis**, etc.; subj. *se lau* = *se lauu, se lai*=*se laui, se lae*=*se lé* = *se laue*, etc.; imperf. *lám*=*lauám, lái*= *lauái, lá*=*lauá, lamu*=*lauámu, lati*= *lauati*, etc.; câtu pentru intellessu, espressionea *a lá pre capu*, arréta co *lare* nu se applica numai la *spellarea pre capu*, ci are sensulu intregu allu classicului *lavare;* Macedoromanulu dice : *mân'a mâna lá*=cu dacoromanesculu : *mân'a pre mâna spélla*, si prin urmare : *a si lauá faci'a, perulu, petiorele, camesiele, vestimentele; a lauá* sau *lá vasele.*

LARGANU,-*a*, adj., **vastior, amplior; largiloquus**, camu prea-largu; camu, prea-limbutu si chiaru impudente.

LARGIME, s. f., **latitudo, laxitas amplitudo, capacitas**, calitate de *largu.*

LARGIMENTU, s. m., locu spatiosu locu largu, intensu; liberalitate.

LARGIRE,-*escu* v., **pandere, expandere, extendere, amplificare, laxare, largiri**, (fr. élargir), a face *largu : a largí casele, cerculu, vasele, vestimentulu; a largí laciulu, legatur'a;* — a dá cu mana *larga*, a face *largitati* sau liberalitati, a fí generosu, munificu; a traí si spende d'in *largu*, a dispende beneficie cu mana larga; a procurá cuiva ceva cu îndestullare.

* LARGITATE, s. f., **largitas**, calitate si fapta de *largu*, mai allessu in insemnarea adiectivului *largu* de *generosu* sau *liberale*, generositate, liberalitate, munificentia.

* LARGITIONALE, adj., **largitionalis**, relativu la *largitione*, in insemnarea speciale a acestui coventu : *officialii largitionali administrau fisculu imperatoriloru romani.*

* LARGITIONE, s. f., **amplificatio, largitio**, actione de *largire*, mai vertosu in insemnarea speciale a acestui coventu de : *a dá cu mana larga*, si prin urmare *largitione*=distributione de muneri, de benefaceri, generositate, liberalitate; — si in reu, daru de corrumpere, distributione de muneri spre a

www.dacoromanica.ro

corrumpe; munificentia nemesurata, resipa; — in intellessu concretu, cassa a imperatoriului destinata la distributione de muneri.

LARGITORIU,-*tória*, adj. s., **amplificator, largitor**, care *largesce*, mai vertosu cu insemnarea verbului *largire* de *dare cu mana larga*, si priu urmare *largitoriu* = care da cu mana larga, dispende beneficie si muneri; si in reu, care corrumpe cu muneri.

LARGITUDINE, s. f., vedi : *largitate* si *largime*.

LARGU, adj., **latus, patulus, diffusus, amplus, capax; largus**, (it. **largo**, fr. **large**), care are mare *capacitate*, in care incape multu sau indestullu, tare estensu in tote sau in un'a d'in dimensioni, oppusu la *strimptu : casa larga, campu largu, porta larga, vestimentu largu, gura larga; riulu e mai largu aici de câtu mai susu, unde e mai angustu;* — ca s. m., abstr., *te afli in largulu teu; a essí, a scapá la largu*, a scăpá d'in unu locu strimptu la unulu largu, la campu, pre strata: *navea esse la largu* san *in largulu marei*, departandu-se de termu; — *mana larga : a) mana sparta*, omu resipitoriu; *b)* generosu, liberale, care face largitati : *a traí d'in largu* sau *in largu;* de ací *largu* = avutiosu, avutu; generosu, liberale, munificu.

LARI, s. pl., vedi *lare* 3.

LARICE, s., **larix**, arbore ce *Linneu* si alti botanici annumera la speci'a *pinului*, classea *abietineloru*, famili'a *coniferelor*, de forma pyramidale, cu folie anguste si corymbiforme, cari iérn'a cadu; acestu arbore se numesce in Romani'a *melezu* (fr. **mélèze**); *larice commune*=**pinus larix**, sau **larix europæa**, arbore formosu care cresce in Alpi, in Carpati si in Apennini peno la inaltime de 60—100 petiore, si traiesce peno la doue cente de anni, trunchiulu lui e dreptu si mai preste totu plenu de resina, prin urmare lemnulu seu suffere forte multu, in apa se intaresce, éro carii raru lu attaca; de acea-a *laricele* este forte cautatu pentrn rote de mora, fuse, assi de rote in apa, scocuri, capre, navi; d'in scorti'a lui taiata esse unu terpentinu sau terebintina de una calitate fina, care in commerciu se numesce *terebintina veneta; laricele de Siberia* = **larix sibirica**, pre longa calitatile laricelui commune, mai are si calitatea co arsu da una speci'a de gumma care sémena cu cea de Arabi'a, de colore rosiatica; éro in apa se solve de totu si e connoscuta in commerciu sub nume de *gumma orenburgense;* pre *laricele betranu* cresce si una speci'a de burete, numitu **polyporus officinalis**, applicatu in medicina ca purgativu drasticu, si ca remediu in contr'a sudoriloru hecticali; *laricele cu folie fine*=**larix tenuifolia**, cresce in Americ'a septentrionale; *laricele cu ramuri plecate*=**larix pendula**, cresce totu in Americ'a septentrionale, forte inaltu si are folie mai lunge.

LARINGE, s. f., etc., vedi : *larynge*.

LARMA, s. f., **clamor, strepitus, tumultus**, (fr. **alarme, allarme**, isp. **alarma**), strigare, sbierare, strépetu, scommotu, clamore turburatoria, turburare : *copillii facu larma in scola, larm'a de nopte a trecutoriloru m'a desceptatu d'in somnu.*

LARMUIRE,-*escu*, v., **strepere, clamitare, tumultuari;** a face *larma*, a strigá, sbierá, turburá linitatea altoru-a, a vorbí in tonu passionatu, tare si in desordine : *ce mai larmuesci atâtu pentru nemica.*

LARIU, s. m., **lar;** vedi *lare*.

LARU, s. m., **larus** (λάρος), nume genericu de passeri maritime, intre cari cea mai insemnata e *rondinell'a cu capulu negru.*

* LARVA, s. f., *larva*, 1. insectulu in starea in care se afla essindu d'in ou, si in care ellu petrece unu tempu mai lungu sau mai scurtu, inainte de metamorfosea, adeco prefacerea sea : eruca sau omid'a este larv'a fluturelui; 2. masca; 3. in batalia dè jocu, persona care si albesce si rumenesce faci'a; 4. la antici, strigoiu, demoniu reu, suffletu de omu reu, care dupo morte se reintorce sub nesce figure fedose ca se torture pre celli vii.

* LARVALE, adj., **larvalis**, relativu la larva : *insecte larvali.*

www.dacoromanica.ro

* LARVATU,-*a*, adj., **larvatus**, mascatu, deformatu, scambatu, prefacutu la faci'a.

* LARYNGE sau *larunge*, s. f., **larynx**, (λάρυγξ), guttulegiu: in speciale, canalea vocei, organulu principale allu vocii.

* LARYNGITE, s. f., (fr. **laryngite**), inflammatione a *laryngei*.

* LASCIVIA, s. f., **lascivia**, calitate si fapta de *lascivu*.

* LASCIVIRE, v., **lascivire**, a fí *lascivu*, a se portá sau vorbí ca *lascivu*.

* LASCIVITATE, s. f., **lascivitas**, vedi *lascivia*.

* LASCIVU,-*a*, adj., **lascivus** (in locu de **lassivus** = *lassivu*), care *se lassa*, 1. in bene, care da liberu cursu miscariloru selle, voiosu, cu voia bona, vivace, nebonaticu, petulante: *lascivii copilli, copilla mai lasciva ca una capra*; 2. in reu, nestemperatu, fora cumpetu, fora modestia, fora rosine: *versuri lascive*, libidinose.

LASSAMENTU, pl.-*e*, **laxamentum; hereditas, legatum**, actione de 1. *lassare* si resultatu allu acestei actione: *lassamentulu panticelui*: *a)* lassare in diosu, labartiare a panticelui; *b)* descuiare a panticelui, urdinare; — *incaperile se aiba lassamentu*, se aiba spatiu; *nu aflàmu lassamentu la dorerile nostre*, indulcire, allenare la doreri; asia si: *legile sunt surde si inessorabili, si n'au lassamentu*; — *lassamentu*, stare ce lassa cineva dupo morte, si anume: *a)* stare in totulu ei, ereditate; *b)* parte d'in stare lassata cuiva, legatu.

LASSANTE, adj. part. pres., **laxans, lassans**; care *lassa*; in t. s. verbului.

1 LASSARE, v., **laxare**, (it. **lasciare** si **lassare**; isp. **laxar** si **lascar**; prov. **laxar, lascar, laissar, laisar**; fr. **laisser** si **lâcher**; alban. **lieshoig**); coventulu are, in limb'a nostra, pre longa insemnarile classicului **laxare**, si insemnarile ce a luatu in celle alte sorori noue latine, afora de multe altele proprie numai limbei nostre; ca derivatu d'in 1 *lassu*, **laxus**, *lassare*=a face *lassu* si prin urmare, *a se lassare*=a se face *lassiu*, opositu cu: a *stringe*, a face *strimptu*, *a se stringe*, *a se strimptà*, etc.; I. communi cu classìculu **laxare** are insemnarile: 1. a spatiá, a lati, a rari, a largí: *a lassà una platia*, *a lassà retele unei armata*; 2. a desprende, a desface, a deslegá, a deschide, a descuniá: *a lassà una scrissore, una cuniatore*; *a lassà panticelu*; *a lassà laciulu, caten'a*; 3. mai vertosu a destende: *a lassà arculu, cord'a arcului, cordele viorei*; *cingutorea e prea strinsa. cauta dèro se ua mai lassi*; *prea ai intensu aci'a, mai lassa-ua pucinu*; *pellea se lassa prin macrire, se intende prin ingrassiare*; *mai lassa man'a, si nu ua stringe sau intende asià de tare*; de ací, a molliá, a licedi: *a lassà ferrulu*, de unde: 4. prin metafora, a indulcí, a usiorá, a allená, a deminui, a micusiorá, a scadé: *gerulu s'a mai lassatu astadi, eri erà mai intensu*; *mai dau si eu ceva, dèro mai lassa si tu, ca sè ne adjungemu la pretiu*; *si mai lassà meni'a, temeritatea, obstinationea*; *nu mai lassi nemica d'in càtu ai cerutu*? *nu me lassa unu momentu compliť a dorere, ci me tine intr'una*; *a se lassà de lucru*; — II. insemnari particulari limbei nostra, d'in care parte communì cu limbele sorori noue: 1. **premere, deprimere; descendere, subsidere, inclinare**; a dá in diosu, a se dá in diosu, a descende, a cadé, a scadé: *a lassà budi'a, capulu, manule*; *a se lassà pre spate, in genuchie*; *a se lassà benisioru de pre scara*; *de pre coperimentu, d'in arbore*; *ce e prea grcu nu plutesce, ci se lassa la fundu*; *a lassà pre cineva in putiu legatu de medilocu cu una fune*; *se lassasse grossa negura*; *riulu reversatu, candu se retrage, lassa limu*; *a se lassà pre patu, pre èrba*; *a se lassà greu pre cineva*; *ploi'a se lassà spre campu*; *locuri lassate*, in opositione cu: *locuri inalte*; *coperimentu lassatu*, etc., de aci: 2. prin metafora, **committere, confidere**, a pune in sarcina, a committe, a increde: *lassa tota cas'a pre mene, in sarcin'a mea, in spinarea mea*; *lassa pre mene se te scapu de nevolia*; *nu me lassu eu pre tene*; *a se lassà pre manule mediciloru*; 3. **permittere, dimittere, remittere, liberare,**

www.dacoromanica.ro

expedire; sinere, veniam dare, pati, a dá cursu liberu, a nu impedicá, a nu opprí, a nu retiné, a scapá, a dá drumulu, a da voia, a permitte, a concede, a iertá, etc. : *a lassá se intre, se essa, se se duca; a lassá ouile se pasca granele: a nu lassá pre copilli se se joce; invétia, deco vrei se lassu se te preambli: a lassá totoru debitoriloru ce sunt detori; a lassá altoru-a errorile, déco vremu sé ne lasse si éi alle nostre;* prin ellipse : *a lassá in casa, a lassá afora, a lassá la petreceri,* etc. in locu de : *a lassá se intre in casa, se éssa afora, se mérga la petreceri;* asiá si : *a lassá inchisii; a lassá d'in mâna, d'in gura; lassa-me de urechia, de brânu, de capu; a lassá in pace; a lassá sange;* prov.: *mi lassa gur'a apa,* am mare appetitu; 4. **relinquere, derelinquere, deserere,** a pune diosu, a desertá, a parassí, a incetá, a nu mai vré, a nu mai face, a reiectá, a repudiá, a abjurá, a se departá, etc. : *a lassá carteu pre mésa; a lassá una calle si a appucá alt'a: a lassá joculu si a se appucá de lucru; a si lassá muierea, copillii, cas'a, térr'a, totu, si a luá lumea in capu; abiá s'a insoratu si cauta se si lasse muierea; ti lassu ací cartea spre a te uitá pre dens'a; nu te lassi de betia si de reutate? — a nu se lassá,* a tiné cu dentii, a persiste, a se obstiná : *nu me lassu de carte, se sciu co nu voiu avé ce mancá;* 5. **omittere,** a trece cu vederea, a nu luá in consideratione, a trece preste, a sarí, etc. *ai lassatu necopiatu unu locu insemnatu;* de ací : *se lassu co* = afora de, fora, nu numai : *se lassu co nu scii bene calculá, déro nu scii neci scrie; — spune tóte, fora se lasse nemica d'in ce scie;* 6. **cedere, concedere, dare, donare, legare, heredem instituere,** a dá ceva cuiva ca propriu, a doná, a legá, a face erede, a dispune prin legatu : *déco te porti reu, nu ti lassu nemica; lassu mosiele la institutulu de benefacere, asiá a lassatu cu limba de morte:* 7. **curare, facere, efficere,** a face pre cineva se faca, a i committe, a l' insarciná, a i dice, a i commandá (vedi si mai susu la 2), si simplu, a face, a produce : *am lassatu calcionariului se mi derega calcionii; mortea lassà unu mare desertu intre noi; a lassá pre cineva in sapa de lemnu;* 8. in forte multe locutioni, cumu : *a lassá in urma : a)* proprie, a merge in ainte de altulu; déro si : *b)* **superare,** a intrece; asiá si : *a lassá pre diosu* = a intrece : *nu me lassu mai pre diosu; a lassá seccu,* a incetá de a mancá *dulce: a lassá seccu de carne, de brendia,* si prin estensione : *a lassá seccu de tote placerile lumei;* déro cea mai mare varietate de sensuri presenta form'a reflessiva, *a se lassá,* care, afora de insemnarile formei active, are si altele particularie sie-si, cumu : α) absol. *me lassu, cedo : nu me lassu neci tie neci altui-a; nu ve lassati copilli;* β) cu *se : se lassa se lu bata toti; nu ve lassati se ve calce pre coda;* γ) cu *dupo; lassate dupo pèru, co ti e culp'a; lassa-te si tu dupo parerea altoru-a;* δ) *a se lassá in collo sau incocc,* a se plecá, a porní, a porcede, a merge, etc. : *de voiu poté, si voiu avé tempu, me voiu lassá peno la satulu vostru.*

LASSARE, s. verbale, **laxatio; descensio, depressio, remissio, cessio, derelictio, permissio, emissio,** etc., actione de 1. *lassare* in t. s. verbului, cumu : *lassarea cordeloru, a tablatului casei, a negurei, a panticelui; lassarea copilliloru pre drumuri; lassare de multu sange; lassare de seccu,* etc.

2 LASSARE, v., **lassare;** a face *lassu,* (vedi 2 *lassu*), a astení, a seccá de poteri, a rupe si desellá prin fatiga.

LASSATIONE, s. f., **laxatio, depressio, remissio,** etc., actionea de *a lassá* sau *d'a se lassá,* (vedi 1 *lassare*), si resultatu allu acestei actione : *lassationea marei, a tectului, a podului, a arculuí, a doreriloru,* etc.

LASSATIVU,-*a*, adj., **laxativus;** care are potere de *a lassá* (vedi 1 *lassare*), si in speciale, de a molliá, indulcí : *medicamente lassative.*

LASSATU,-*a*, 1. d'in 1 *lassare : a)* part., **laxatus, demissus, depressus, profundus: remissus, permissus; relictus, desertus,** etc. : *frunte lassata, podelle lassate; detorie lassate; muliere lassata;* —

www.dacoromanica.ro

in speciale, **traditus, destinatus, donatus, legatus,** venitu prin traditione, donatu, legatu, destinatu, despusu, regulatu : *asiá e lassatu de Domnedeu;* — *b)* sup. si subst. abstr. **laxatio, demissio, derelictio,** etc., *lassatulu cordeloru, allu tablatului; lassatulu de seccu;* — 2. d'in 2 *lassare,* part. **lassatus,** ruptu de fatiga, storsu de poteri.

LASSATURA, s. f., **laxatio, depressio,** resultatu allu actionei de 1 *lassare: lassatur'a podellei.*

* LASSESCERE, v., **lassescere;** a devení *lassu* (2 *lassu*), a fi ruptu de fatiga, a cadé de astenire, a fí storsu de poteri, a nu mai poté.

* LASSITATE, s. f., **laxitas,** (fr. **lâcheté**), calitate de *lassiu* sau *lassu:* 1. in sensu materiale : *lassitatea unei platia, a marei,* vastitate; *lassitatea cordei, a pellei,* statu de a nu fi intense; 2. in sensu morale : *a)* mollitione, negligentia; *b)* déro mai vertosu, fricosía, lipse de anima, frica nemesurata si culpabile, prin care omulu se avilesce; fapta de *lassiu: acestu omu e capace de tóte lassitatile.*

* LASSITUDINE, s. f., **lassitudo,** stare de *lassu* (vedi 2 *lassu*), seccare de poteri, astenire complita.

* LASSIU,-*a,* adj., (fr. **lâche**); d'in 1 *lassu,* cu una mai mare nuantia de energia, luatu inse raru in sensu materiale cumu : *pelle lassia,* ci mai multu in sensu morale, fora ânima, forte fricosu, care e in stare de a face veri-ce fapta immorale d'in lipse de coragiu.

* 1 LASSU,-*a,* adj., **laxus,** oppusu la *strinsu* sau *intensu, lassu* = destensu, largu, departatu, raru, etc.: 1. proprie : *calcioni lassi; vestimente lasse; legatura lassa, frene lasse; lass'a corda a arcului; fune acuma intensa, acuma lassa;* 2. metaforice : *pronuntia lassa, stylu lassu.*

*2 LASSU,-*a,* adj., **lassus,** (de acea-asi origine cu precedentele 1 *lassu*); ruptu de fatiga, storsu de poteri, care nu mai pote de astenitu; metaf. satullu, desgustatu.

LASTARIU, pl.-*ie,* vedi *blastare* si *blastariu.*

LASTUNU, s. m., **hirundo riparia,** una pasere, numita pre a locurea *rondinella de termu,* si *pulliu de rondinella.*

LATARETIA, s. f., **cotula, hemina,** semilitra, mesura de 50 drachme, cindiecina sau *cindiéca.*

LATARETIU,-*a,* adj. s., 1. adj., **latior;** camu prea *latu,* a cui latime nu e proportionata cu celle alte dimensioni, sau cui lipsescu alte dimensioni, afora de latime : *discu lataretiu,* fora profunditate; 2. s.: *a)* m., *lataretiu;* **clupea sprattus,** pesce care sémina cu *scumbri'a* sau *aringulu,* (**clupea aringus**); *b)* f., *lataretia,* vedi acestu coventu la loculu seu.

* LATEBRA, s. f., **latebra;** locu de *latere* = ascundere, unde se ascunde cineva; culcusiu, cuibu; refugiu; scusa, mediu de scusa sau apperare.

LATEBROSU,-*a,* adj., **latebrosus;** plenu de *latebre : selba latebrosa;* obscuru, greu de intellessu, de descurcatu; secretu, ascunsu : *latebrose cogitationi.*

* LATENTE, part. adj., **latens;** care *late* = sta ascunsu, nu se arréta, nu se manifesta, nu se sente : *morbu latente, caldura latente.*

* LATERALE, adj., **lateralis;** relativu la *latere* = *latura : doreri laterali, callu laterale; calle laterale.*

* LATERE, v., **latere;** a stá ascunsu, a nu se arretá, a nu se manifestá, a nu se sentí.

2 LATERE, s. f., 1. **latus,** vedi *latura;* 2. **later,** caramida, ollanu si alte assemini lucruri de pamentú ce servu la constructione.

* LATERARIU,-*a,* adj. s., **laterarius;** relativu la 2 *latere;* s. *laterariu,* omu ce fabrica *lateri;* f. *lateraria,* officina de *laterariu.*

LATERITIU si-*iciu,-a,* adj., **lateritius-tius;** facutu d'in *lateri* (2 latere): *muri lateritii.*

* LATERINU,-*a,* adj. s., **laterinus-a,** de 2 *latere;* s. f., *laterina,* casciora de *lateri.*

LATERNA si *lanterna,* s. f., **laterna** si **laterna;** lampa; *laterna magica,* apparatu opticu care pusu in locu

www.dacoromanica.ro

obscuru reproduce pre pariete sau pre altu ceva figurele depinse pre vitru in colori transparenti.

LATERNARIU,-*a*, adj., **lateruarius**; relativu la *laterna*; s. m., *laternariu*, care face *laterne*; care porta una laterna in mana.

LATIA, s. f., **asser**, in locu de *lacia*, forma femenina d'in *laciu*, se applica in insemnarea de scandurella sau nouella ce se pune pre capriorii invelitorei, (vedi *laciu*).

* LATICE, s. m., **latex**; (proprie, d'in *latere*, apa ascunsa in senulu pamentului, fontana de apa), in genere, veri-ce licidu : *apa, vinu*, etc.

* LATIBLU si *latibulu*. s. m., **latibulum**; locu de *latere*, unde sta cineva ascunsu, pititu; culcusiu, cuibu, gaura, etc.

* LATICODU,-*a*, adj., (fr. **laticaude**); care are coda lata si tufosa.

* LATICLAVIALE, adj., **laticlavialis**; relativu la *laticlavu*, provedutu cu *laticlavu*.

* LATICLAVIU,-*a*, adj., **laticlavius**; provedutu cu *laticlavu* : *tunica laticlavia*; s. m., *a)* personale, cellu ce are dereptu a portá *laticlavu*, patriciu; *b)* reale, *laticlavulu* insusi.

* LATICLAVU, s. m., **laticlavus**; lata fascia sau bétta de purpura pre marginea tunicei, adornata cu *clavi* (vedi *clavu*), insemnu allu senatoriloru, allu tribuniloru militari d'in familie ecestre si allu filiiloru de familie cari se preparau a portá magistrature.

* LATICOLLU,-*a*, adj., (fr. **laticolle**); care are *collulu* sau guttulu *latu* sau largu.

* LATICORNU,-*a*, adj., (fr. **laticorne**) care are *corne late* sau large.

* LATIFICARE, v., **latificare**; a *face latu, a latí*.

* LATIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **latifolié**); care are *folie late*.

* LATIFUNDIU, s. m., **latifundium** (*latu-fundu*); mare si lata mosía : *latifundiele perdura Italí'a*.

* LATILABRU,-*a*, adj., (fr. **latilabre**); care are *labrele late*, (vedi si *labru*).

* LATILOCU,-*a*, adj., **latiloquus**; care vorbesce *latu*, pronuntia *latu*.

* LATIMANU,-*a*, adj., (fr. **latimane**), care are mâne late.

LATIME, s. f., **latitudo**, calitate de latu; vedi si *latitudine*.

LATINARE,-*ediu*, v., **latinare** si **latinizare**, vedi *latinisare*.

LATINESCE, adv., **latine**, in modu *latinu*, in limb'a *latina* : *medicii vorbescu intre sene latinesce, ca se nu i intellega famili'a morbosului*.

LATINESCU,-*a*, adj., **latiuus**, relativu la *latini* : *vorba latinesca; coventu latinescu, discursu latinescu*; vedi *latinu*.

LATINIA, s. f., **lingua latina**; limba latina : *spune mi pre latinia, ca se nu te intellega si altii, afora de mene*.

LATINISARE sau *latinizare*. v., **latinare** si **latinizare**; a face *latinu* sau latinescu : *a latinisá nominile proprie*, a le dá forma latina; a se espreme cu forme latine; a se portá si lucrá ca *latinii; a latinisá unu grecu*, a lu converte la ritulu romanocatholicu.

LATINISATIONE, s. f., (fr. **latinisation**), actione de *latinisare*.

LATINISATORIU,-*tória*, adj. s., care *latinisa*.

LATINISATU,-*a*, adj. part., **latinizatus**.

LATINISMU, s. m., (fr. **latinisme**); modu, forma de espressione a limbei latine, idiotismu latinu : *stylulu acestui auctoriu e plenu de latinismi*.

LATINISTU, s., (fr. **latiniste**); care connosce a fundu limb'a si litteratur'a latina : *unu bonu latinistu*.

LATINITATE, s. f., (fr. **latinité**); calitate de *latinu*, dreptu de cetate *latina*, in diversele insemnari alle coventului *latinu*; lumea *latina, latinii*, in acelle-asi differite insemnari alle coventului *latinu*; in speciale inse, modu de a vorbí sau scrie curatu latinesce : *latinitatea acestei espressioni este forte indoiosa*; de ací, litteratura latina.

LATINU,-*a*, adj. s., **latiuus**; 1. adj., *a)* proprie, relativu la *Latiu*, parte a vechiei Italia : *limb'a latina, dictionariu latinu; b)* prin estensione : α) relativu la poporele ce vorbescu limbe de acea-asi origine cu cea *latina* : *membri ai gentei latine sunt Italii, Franciĭ*,

www.dacoromanica.ro

Ispanii. Portugallii. Dacoromanii, Retoromanii, Brasilianii, etc.; *vele latine*, ca celle usitate de poporele latine de pre longa Mediterani'a, adeco : *triangularie;* β) relativu la poporele de *ritulu romanocatholicu*, care se serve in baserica cu *limb'a latina : baserica latina*, espressione analoga cu : *baserica greca*, de si cei ce se tinu de acesta baserica nu au limb'a greca ca limba a basericei; — 2. ca subst., in tote insemnarile selle de adiectivu : *a) Latinii sunt locuitorii Latiului; b) toti Latinii aru fi bene se formedie una confederatione si se se unesca strinsu. ca si Germanii; c) Latinii nu vrura se adjute pre Greci in contr'a Machomedaniloru.*

LATIONE, s. f., **latio**; actione de a portá, a adduce.

LÁTIOSU,-*a*, adj., vedi *laciosu.*

* LATIPEDE, adj., **latipes**; care are petiorele late : *latipedile gâsce.*

* LATIPENNE si *latipennu,-a*, adj., (fr. **latipenne**); care are *pennele late* sau *largite*, aripile *late* sau *largite.*

LATIRE,-*escu*, v., **dilatare, pandere, extendere, spargere, vulgare**, a face *latu.* a intende, a respandí, a divulgá : a propagá : *l'au batutu de l'au latitu; a latí placent'a; se latesce fam'a; latiti acea scire ca se afle si altii.*

* LATIREME sau *latiremu,-a*, adj., (fr. **latirème**), care are *remi lati:* care are la petiore *talpe late*, de ací : *latiremele*, sectione de passeri ce au degetele unite prin *late membrane.*

* LATIROSTRU,-*a*, adj., (fr. **latirostre**), care are *rostrulu latu;* de ací : *latirostrele.* familia de passeri.

* LATITARE, v., **latitare**, intensivu, d'in *latere*, a se ascunde bene, a se pití, a stá bene ascunsu.

LATITORIU,-*a*, s. m., care *latesce*, intende sau respandesce.

LATITU,-*a*, adj. part., **dilatatus**, intensu, respanditu.

* LATITUDINE, s. f., **latitudo**, calitate sau dimensione de *latu*, latime; ca terminu de geografia, distanti'a unui locu de la ecatoriu, mesurata pre gradele meridianului, de aci : *latitudine septentrionale, meridionale; latitudine de patrudieci si optu grade;* ca terminu de astronomia, distanti'a unui astru de la planulu eclipticei; de ací : *latitudine australe, boreale, heliocentrica, geocentrica;* in sensu morale, intindere, estensione : *acestu principiu pote se fia de una mare latitudine; se da prea mare latitudine cotarui principiu; s'a lassatu mare latitudine agentiloru.*

* LATITUDINARISMU, s. m., (fr. **latitudinarisme**), doctrina a *latitudinariului.*

* LATITUDINARIU,-*a*, s., (fr. **latitudinaire**), applicatu mai vertosu la theologii anglicani, cari si dau mare *latitudine* in alle credentiei, forte toleranti in respectulu dogmei; care crede co toti voru fi mantuiti : *latitudinarii aveau mare doru de pacea universale.*

1 LATIU, s. m., **latium**, nume propriu de térra, vedi *latinu.*

2 LATIU, s. m., **laqueus**, vedi *laciu.*

LATRARE, v., **latrare**, proprie de *cani*, une ori si de *vulpi : canii latra la furi; cane care latra la toti trecutorii:* proverb. *nu toti canii musca câti si latra.* nu toti omenii câti ammenitia, sunt si de temutu; *cane ce latra la luna* sau *la stelle*, omu care vorbesce in desertu, *spune-i se nu mai latre atâta,* in batujocura despre una persona ce si allerga gur'a neincetatu in contr'a cuiva defaimandu si spunendu neaddeveruri : *criticastrii latra inco si asupr'a celloru mai boni auctori.*

LATRATORIU,-*a*, adj. s., **latrator**, care *latra : latratorii*=canii; applecatu la omu, *latratoriu : a)* rabulistu, advocatu care sbiera fora neci unu temeiu; *b)* omu care vorbesce de reu fora se pota vettemá.

LATRATU, 1. part., **latratus-a-um**: *ursulu latratu de cani:* 2. subst., **latratus-us**, *m'am desteptatu in latratulu caniloru; pastorii allerga la latratulu caniloru.*

LATRATURA, s. f., (**latratura**), resultatu allu actionei de *latrare : latratur'a de cani este semnu co vinu lupii; n'am auditu neci una data latratura de vulpe.*

LATRINA, s. f., **latrina**, (contrassu

www.dacoromanica.ro

d'in **lavatrina** de la **lavare**=*lauare* sau *lare*), locu de *lauare* sau *lare*, spellatoría, bania; — essitória, amblatória, privata; — de ací, casa de avilire, lupanariu.

LATRONE, s. m., **latro**, (compara si λάτρις), 1. primitivu, mercenariu, cellu ce pre banni se baga a serví, satellitu; apoi, cellu ce in numele seu porta bellu de preda, de ací: 2. ca mai desu si usuale, predatoriu, furu de codru.

* LATROCINALE, adj., **latrocinalis**, relativu la *latrone* in insemnarea de sub 2. sau la *latrociniu*.

* LATROCINARE, v., **latrocinari**, a fi *latrone*, a essercitá professionea de *latrone*.

* LATROCINATIONE, s. f., actione de *latrocinare*, statu de *latrone*.

* LATROCINIU, s. m., **latrocinium**, professione de *latrone*.

LATU,-*a*, adj., **latus**, contrariu *ângustu*; correlativu la *lungu* si la *profundu*. care espremu celle alte doue dimensioni alle estensionei: *corella lata. spata lata, latu in umeri; pândia lata de unu cotu*; fig. *acellu fanfarone spune la vorbe late*, vorbesce multe si iu tonu maretiu; — s. m., *a strabate terr'a in latu si in lungu; de unu latu de palma: latulu spatei*.

LATURALE, adj., vedi *laterale*.

LATURA, *laturariu*, vedi *loturá, loturariu*.

LATURE, s. f., **latus, regio**, 1. un'a d'in celle doue parti alle trunchiului corporale formate de coste: *am unu junghiu in laturea drépta: l'a impuscatu in laturea stanga; se culca pre laturea drepta*; — 2. prin metafora: *a)* lini'a ce marginesce una figura, si de ací, parte de locu, regione, etc.: *triânglulu are trei laturi, cadratulu patru laturi; b)* parte de locu, regione, directione: *ventulu suffla d'in celle patru laturi alle lumei; d'in laturea acellei terre; cauta in laturea drépta a armarului; s'au assediatu in laturea drépta a riului; laturea de la appusu a muntiloru; unu obiectu pote avé mai multe laturi; se considerámu lucrulu de tote laturile: acellu monumentu are emblemate pre tóte patru laturile; laturile unei pyramide; laturile tablei; inimiculu attacá cetatea d'in laturea cea mai espusa; poti intrá pre doue laturi*; — *in latura* sau *in laturi*: *a se dá in laturi*, a se dá la una parte; *a latura* sau *a laturi* = longa: *eu stám a laturi cu densulu*; *de latura* sau *de laturi* = la margine: *eu siedu de laturea satului*, de ací, *de laturi* = afora d'in satu: *a scote vitele de laturi*; *de a laturea* sau *de a laturi*=de longa.

LATURIANU, s. m., **lateralis, vicinus**; de *latura*: *callu laturianu*, si absolutu *laturianu-lu*; omu d'in alta commune sau d'in altu tinutu, vecinu, care inse e consideratu in câtu-va ca strainu: *cine este acestu-a? este unu laturianu; au venitu nesce laturiani ca se compere fenulu boiariului; laturianii pascu ouile pre campurile nostre*; cellu ce siede de laturea satului.

LATURI, s. f. pl., vedi *lotura*.

LATURISIU,-*a*, adj., **lateralis**, de *laturi*. cu speciale nuantia de reprobare: *cei culpabili ambla laturisi*, sau ca adv., *ambla laturisiu*; — s. m., *laturisiu-lu*, parte retrassa, locu de una latura.

LATUROIA, s. f., cu *n* molliatu, in locu de:

LATURONIA, si m. *laturoniu*, allu cui pl. *laturonie* se confunde apoi cu allu formei feminina, **pars lateralis, delíratio** (germ. **Fadenbruch**), ca derivatu d'in *latura*, coventulu are insemnarea generale de *ceva a laturi*, se applica inse in speciale la: *a)* partea laterale a unui coperimentu; *b)* essirea aratrului d'in sulcu, parte abbatuta a sulcului; *c)* parte de tessetura, unde urditur'a, dupo ce s'a ruptu, se innoda.

LAUARE, v., vedi: *lare*.

LAUDA, s. f., **laus**, covente prin care cineva inaltia meritulu vre-unei persone, allu vre-unei actione, allu vre-unui lucru: *lauda mare, lauda escessiva, lauda essaggerata, lingusitoria, grossolana, reu applicata, lauda fina, delicata, indirecta, sincera, ingeniosa*; *acellu june merita lauda; dati lauda Domnului; omu care sta mai pre susu de orice laude; laudele acellui erou au strabatutu peno la marginile pamentului; fia*

www.dacoromanica.ro

dissu spre laud'a lui; nesentitoriu pentru lauda ca si pentru defaima; doritoriu de lauda; laud'a propria, adeco lauda de senesi, pute.

* LAUDABILE, adj., **laudabilis**, care merita *lauda*, ce este demnu de *lauda*: *lucru laudabile, fapta laudabile.*

* LAUDABILITATE, s. f., **laudabilitas**, calitate de *laudabile.*

LAUDANU, s. m., **laudanum**, medicamentu de opiu, preparatu mai allessu in stare fluida cu vinu de *Malaga*, de unde resulta: *laudanulu licidu*, allu lui *Sydenham; laudanu licidu de Londinu, laudanu opiatu*, etc.

LAUDARE, v., **laudare; glorificare**, a onorá si relevá meritulu cuiva, allu vre-unei actione, allu vre-unui lucru prin termini, cari espremu stim'a ce i se arréta; a glorificá, a celebrá, a cantá: *a laudá multu, cu demnitate, finu, delicatu, grossolanu; laudati pre Domnulu; nu laudati ca lingusitorii si ca fariseii; acei doi autori se lauda unulu pre altulu fora pudore;* proverbiu: *lauda-te gura, co ecco pumnulu*, despre omenii laudarosi, fanfaroni.

LAUDAROSU,-*a*, adj., **jactator, ostentator, vaniloquus, gloriosus**, care se lauda cu calitatile selle si le inaltia preste alle altoru-a; care se lauda multu si continuu: *pre câtu de fricosu, pre atâtu si laudarosu; vorbe laudarose; unu pleca-fuga laudarosu; laudarosu si fanfarone* este aprope totu un'a.

LAUDATIONE, s. f., **laudatio**, actionea de *a laudá;* coventu sau covente de *lauda; lauda* facuta cuiva, panegyricu.

LAUDATIVU,-*a*, adj., **laudativus**, care se refere la *laudare*, vorbindu in speciale de unu genu oratoricu: *scripte, discursuri, orationi, predice laudative.*

LAUDATORIU,-*tória*, adj. s., **laudator** si **laudatorius**, care *lauda: discursu laudatoriu.*

LAUDATU,-*a*, adj. part., **laudatus.**

LAUDATURA, s. f., *lauda* ce da sau si da cineva, fanfaronía, ostentatione, glorificare deserta: *ce mai laudatura a facutu ellu fiiului seu.*

LAUDEMIU, s. m., **laudemium**, coventu formatu d'in lat. **laus**, candu acestu-a semnificá *incovientiare, invoientia; concessione;* prin *laudemiu* se intellege in dreptulu feudale summ'a de bani ce luá proprietariulu de pamentu, candu si vendea ellu dreptulu emphyteuticu, cea ce asta-di se dice *embaticu; laudemiulu* a trecutu si in dreptulu germanu in acellu-asi intellessu, adeco ce da vasallulu domnului feudale pentru investitura: *laudemiulu devenisse mare sarcina pentru poporu.* B.

LAUDIFICARE, v., **laudificare**, a face *laude*, a dá laude, a glorificá, a cantá, a celebrá; in speciale, a face coventu de lauda, mai allessu unui mortu.

LAUINA, s. f., vedi *lavina.*

LAURA, s. f., **datura stramonium** lui *Linneu*, dupo altii **hydoscyamus** si **hydoscyamum**, planta alle carei grauntie mancate de omu i turbura mentea: *se vede co ai mancatu laura*, se vede co ai innebonitu.

LAURAGINE, s. f., **laurago**, planta analoga cu *laurulu.*

LAUREA, *laureare, laureatu, laureola, laureu*, etc.; vedi *lauria, lauriatu, lauriola, lauriu.*

LAURETU, s. m., **lauretum**, selba sau gradina de *lauri.*

LAURIA, s. f., **laurea**, corona de *lauru.*

LAURIATU,-*a*, adj., **laureatus**, coronatu cu *lauru*, ornatu sau prevedutu cu *lauru.*

LAURICOMU,-*a*, adj., **lauricomus**, care are frundia ca a *laurului.*

* LAURIFERU,-*a*, adj., **laurifer**, care da sau produce *lauru.*

* LAURIFOLIA, s. f., vedi *laurifoliu.*

* LAURIFOLIU,-*a*, adj., (fr., **laurifolié**), care are *folie* assemini cu alle *laurului;* s. f., *laurifolia*, arbore essoticu cu *folie* ca alle *laurului.*

*LAURIGERU,-*a*, adj., **lauriger**, care porta *lauru*, coronatu cu lauru.

LAURINU,-*a*, adj. s., **laurinus**, de *lauru:* 1. adj., *oliu laurinu, substantia laurina;* 2. subst. *a)* m. *laurinu*, oliu, substantia trassa d'in baccele *lauruluidaphne, b)* f. *laurina, α)* cu acellu-asi

www.dacoromanica.ro

intellessu ca si *laurinu* de sub *a)*; β) ramura de *lauru;* corona de lauru.

LAURIOLA, s. f., **laureola**, proprie, deminutivu d'in s. *lauria;* ramura de *lauru*, corona de lauru; metaf. gloriola, lauda, gloria deserta.

LAURIU,-*a*, adj., **laureus-laurea**, de *lauru : corone laurie;* — s. f., *lauria : a)* lauru, de ací: corona, successu, triunfu; *b)* specia de planta, **daphne laureola** lui *Linneu.*

* LAURIVORU,-*a*, s. adj., (fr. **laurivore**), proprie, care *devora* sau manca *lauru*, applicatu la divinatori, sau pentru co mestecá frundie de *lauru* spre a se inspirá, sau in risu cu allusione la mercedea ce capetau.

LAUROCERASU, s. m., **prunus laurocerasus** lui *Linneu*, arbore d'in genulu pruniloru, alle cui frundie stau totu de a un'a verdi si sunt veninose.

LAURUSCA, s. f., **labrusca**, viti'a selbateca, viti'a de vinia necultivata, viti'a de agurida selbatica, (vedi si *labrusca*).

LAUTA, (pre a locurea si *alauta*), s. f., (**violina**; it. **violino**; fr. **violon**), instrumentu de musica cu patru corde, pre care maiestrulu trage cu unu *plectru* numitu si *arcusiu*, si produce varietatea cea mai mare in tonuri curate, plene, usiore, pertunditorie; *viora, violina;* vorb'a *lauta* pare a se fi introdussu in multe limbe europiane (comp. fr. **luth**) d'in isp. **laud**, imprumutatu de la Aarbi; *laut'a addeverata sémena mai multu cu citar'a de câtu cu vior'a.*

LAUTARESSA, s. f., femin'a lautariului, sau si una femina care canta cu laut'a.

LAUTARIU, s. m., musicu care canta cu *laut'a;* in sensu mai intensu, despre una ceta de musici : *au venitu lautarii ca se mi cante de diu'a numelui; ospetiu cu lautari;* prov. *cert'a fora batalia ca nunt'a fora lautari.*

LAUTETIA, s. f., **lautitia**, statu sau modu de a fi *lautu*, magnificentia in traiu, (vedi *lautu*).

LAUTORIU,-*toria*, s. m., **lavator**; spellatoriu, care spella; vedi *lare.*

LAUTU, adj. part., **lavatus, lautus**, spellatu, curetiatu, si de ací, ornatu, elegante, magnificu, mai vertosu in traiulu seu; cui place se aiba casa, mesa, mancari, vase allesse si stralucite.

LAUTURA, s. f., **lavamen**, spellare, spellatura, (vedi *lare*).

LAVACRU si *lauacru*, s. m., **lavacrum**, vasu in care se spella cineva, spellatoriu.

LAVA, s. f., **massa ardens, saxa liquefacta, massa sulphurea**, (it. **lava**, fr. **lave**), materia topita si inflacurata, arruncata de vulcani in tempulu erruptionei loru: *lav'a recita se preface in petre mai multu sau mai pucinu besicose; in lava se afla trachitu, basaltu, granitu, petra verde; lava de Vesuviu, torrente de lava; cetati immormentate in lava.*

LAVANDA, s. f., vedi *lavenda.*

LAVATERA, s. f., (**lavatera trimestris**, L.), planta d'in classea 16, famili'a malvacieloru, cu flori mari rosiatece sau si albe.

LAVATIONE si *lauatione*, s. f., **lavatio**, actione de *lauare* sau *lare*, in intellessu concretu, instrumentu de lavatione, bania, casa de bania, etc.

LAVATORIU si *lauatoriu.-tória*, adj. s., **lavator**, care *laua* sau *la;* vedi si *lautoriu;* ca s. m. reale, *lavatoriu*, ceva ce serve la *lauare*, (forma forte bona, care cauta se iee loculu formei ratecite *lavoaru*, dupo fr. **lavoir**).

LAVATRINA, s. f., **lavatrina**, vedi *latrina.*

LAVENDA, s. f., **lavandula**, specia de planta d'in famili'a labiateloru, cu odore aromatica : *spiritu sau apa de lavenda: oliu de lavenda; affuma cu flori de lavenda; lavenda spicosa* (**Lavandula spica**), *lavenda motiata* (**Lavandula stœchas**).

LAVENDULA, s. f., vedi *lavenda.*

LAVINA, s. f., **nivium moles vento cumulata**, (it. **lavina** si **lavanga**, fr. **lavanche** si **avalanche**), colossale massa de neue, care prin rapid'a sea cadere se volvura d'in culmea si de pre crescetele muntiloru, causa adesea celle mai mari stricationi : *lavinele Alpiloru se impartu dupo calitatile loru in cinci classi : lavinele de neue prospata si celle de*

www.dacoromanica.ro

primavcra, cari rupu si coste de munti sunt forte periculose.

LAVRA s. f., **cœnobium, monasterium,** (nou grec. λαῦρα sau λάβρα); 1, monasteriu, cenobiu; 2. synagoga sau templu judanescu; de aci: 3. societate unde toti vorbescu, striga, si nemine n'asculta; conversatione tumultuosa, **tumultus, strepitus.**

LAZARETU, s. m., (it. **lazzaretto,** fr. **lazaret,** germ. **lazaret**), 1. in origine, ospitale, spitale, casa de morbosi, mai allessu locu de *leprosi*, pre cari cautau a i marginí, spre a micusiorá contagionea; de ací, mai tardiu: 2. *carantina.* locu la unele porturi de mare, la riuri si la munti, spre a tiné acollo persone sau merci venite d'in tinuturi sau terre infectate de pește in tempu de 40 de dille, de unde si numele de *carantina.*

LAZULITE, s. f. **lapis lazuli,** (fr. **lazulite**), petra de formosa colore cerulia: *lazulitea e asiá de tare in câtu sgaria vitrulu;* — se dice si *lapislazule*, sau simplu: *lazule.*

1 LE, art. f. pl. nom. si acc., scurtatu d'in *elle*, **illæ**: *case-le, mulieri-le* etc., vedi *ellu.*

2 LE, art. m. sing. nom. si acc., scurtatu d'in *elle*, **ille**, care se pune pentru eufonia in locu de *lu* dupo subst. si adiect. m. terminate in *e*: *parente-le, frate-le, cane-le*, etc.; vedi *ellu.*

3 LE, pron. pers. III, f. pl. acc., scurtatu d'iu *elle*, **illas**: *le vede, ecco-le, lassa-le.* etc., vedi *ellu.*

4 LE, pron. pers. III, pl. dativu, scurtatu d'in *loru*, **illis**: *spune-le se me astepte*, etc.; vedi *ellu.*

LEA, s. f., **lea,** leonessa, femin'a *leului*, (vedi *leu*).

* LEBETE, s. m., **lebes,** (λέβης), vasu de arame, tingere, caldare, etc.

LECHUSA, s f., (λεχοῦσα), **puerpera,** femina care sta in patu (λέχος, **lectus**) dupo ce á nascutu, in tempu de mai multe septemâne: *dupo vechi'a consuetudine lechusele nu essu d'in casa sésse septemâne.*

LECHUSIA, s. f., starea de *lechusa*, tempulu câtu feminele stau in patu dupo nascere.

LACHUSIRE,-*escu*, v., a fi *lechusa.*

LECTARIU,-*a*, adj. s., **lectarius,** care face sau vende *lecte.*

LECTICA, s. f., **lectica,** *lectu* sau patu portativu dusu de omeni sau de vite: *lectica de umeri; lectica de calli sau de muli, adeco* portata de calli sau de muli: *lectic'a, facuta antaiu pentru callatoria, servi in urma si la lussu.*

LECTICARIU, s. m., **lecticarius,** omu ce porta cu umerii *lectic'a.*

LECTIONE, s. f., **lectio,** actione de *legere*: 1. in genere, *lectione de spice*, 2. in speciale: *a)* allegere, déro mai vertosu: *b) lectura* de unde cu intellesu concretu: α) ce face obiectulu lecturei ensasi, scriptulu, testulu: *a confrontá lectionile, diversele lectioni alle acelluiasi locu d'in unu auctoriu;* β) instructione sau invetiatura ce se da de regula in classe sau de la inaltimea unei cathedre personeloru ce voliescu se invetie veri-una scientia sau limba: *lectione de dreptu, de chymia, medicina, botanica, theologia, de limb'a latina, greca; a tiné lectioni publice; merge lumça se asculte lectionile de cosmogonia: a dá si a luá lectioni de desemnu, musica, callaritu, gymnastica, istoria, grammatica;* γ) mustrare: *s'a portatu cu multa impertinentia, a luatu inse lectione aspra.*

* LECTISTERNIU, s. m., **lectisternium,** (*lectu-stenere*), ceremonia religiosa, in care imaginile dieiloru se scotéau, si se puneau pre *lecte* sau paturi, unde li se offeriea mancare.

* LECTITARE, v., **lectitare,** (d'in *lectu* de la *legere*), cu intellessu intensivu: a lege desu si cu zelu.

LECTORE si *lectoriu,-toria*, adj. s., **lector,** care *lege*, 1. in genere: *lectoriu de spice*, 2. in speciale: *lectoriu de carte, lectoriu bonu, lectoriu reu, cu voce monotona*, care are functionea de a lege: *lectoriulu regelui, lectori'a reginei; in institutele de educatione sunt de regula lectori sau lectorie de septemana spre a lege in refectoriu sau in sall'a de mancare; lectoriu* se dice si cellu ce *lege* singuru unu opu, fora a communicá cu altulu: *conditionea essentiale pentru unu scriptoriu este se placa lectoriloru; a-*

www.dacoromanica.ro

cesta carte are lectori multi, pucini; lectoriulu voliesce claritate in tote; in baserica, *lectoriu*=*anagnoste*, infimulu gradu ieraticu; in monastorie, *lectori*, cei ce propunea filosofi'a si theologi'a; *lectori regesci*, professori de la collegiulu regescu d'in Franci'a : *lectoriu regescu de filosofia, de mathematica;* in unele terre, *lectori*, professori de la seminariele episcopesci; *lectori* se dicu, pre la universitatile Germaniei, professorii de limbe moderne, cari s'au suppusu la essaminele respective, n'au inse necessitate de veri-unu gradu academicu, si neci co facu parte d'in corporationile academice.

* LECTU, s. m., **lectus**, locu de colcatu, (vedi *legere*), sau de sedutu, în speciale, patu; targa.

LECTUALE, adj., **lectualis**, relativu la *lectu* sau patu.

LECTUARIU,-*a*, adj., **lectuarius**, vedi *lectuale*.

LECTURA, s. f., (fr. **lecture**), d'in *lectu* de la *legere* : 1. actionea unei persone ce *lege* cu voce inalta : *se da, se face lectur'a contractului de casatoria in presenti'a totoru consangeniloru;* 2. actionea, invetiulu, datin'a, abitudinea de a *lege* singuru numai cu ochii pentru instructionea sea : *lectur'a acestei carte este forte placuta; lui place lectur'a; ellu s'a intelleptitu numai prin lectur'a autoriloru celloru mai boni; lectur'a formedia spiritulu; lectur'a se fia forte bene allessa, se correspundia facultatiloru lectoriului, se fia metodica; lectur'a prea multa, neregulata, reu allessa fatiga, debilitedia, une ori turbura spiritulu: carte de lectura; cabinetu de lectura; societate de lectura; comitatu de lectura*, in care se lege si dejudeca dramatele destinate pentru theatru.

*LEDERE, *lesi* si *lesei*, *lesu*, v., **lædere**, a lovi cu violentia : *undele ledu cu furia littorile màrii;* a vettemá prin lovire; *a)* proprie : *jugulu a lesu guttulu boiloru, b)* metaf., a vettemá, a supperá, a stricá : *nu lede pre nemine, a lede fam'a, numele bonu, averea interessile.*

LEDU, s. m., (**ledum**, *Linn.*), specia de planta d'in classea 10, ordinea I a systhemei sessuale d'in familia *oriacieloru ;* speci'a europiana se numesce *rosmarinu selbatecu*=**ledum palustre**, cresce in unele paduri de 2-5 urme inalta, cu folie, a caroru aroma forte tare si neplacuta face dorere de capu ; acestu arbustu erá connoscutu mai inainte in farmacia sub nume de *erba de rosmarinu selbatecu*=**herba rosmarini silvestris ;** *ledulu americanu*=**ledum latifolium** da d'in foliele selle *thea de Labrador* pentru dorere de peptu.

LEENA, s. f., **leæna**, lea, leonessa.

LEGA, s. f., mesura itineraria gallica, **lenca** si **lenga**, (isp. prov. **legua;** port. **legoa**, it. **lega**, fr. **lieue**, augl. **leagne**): *leg'a commune d'in Franci'a e de 2282 stensini francesci* (**toises**), *sau in metri 4452. 263; pre unu gradu allu ecatoriului se numera 25 lege; leg'a marina e mai mare; de aceste-a se numera numai 20 pre unu gradu allu ecatoriului.*

* LEGALE, adj., **legalis**, relativu la *lege*, conforme *legiloru;* ce este stabilitu prin *lege : forme legali, interesse legale, mediloce leguli, calle legale; ori-ce fapta pote fi legale, adeco conforme legiloru positive alle statului, fora se fia si morale;* contrariu *illegale; medicina legale, adeco applicationea connoscenticloru medicali la differite cestioni de dreptu spre a le clarifică si a facilità decisionea; tractatu de medicina legale;* in domeniulu religionei, ce concerne *legea* lui Domnedieu, data prin Moise : *ceremonie legali; carnarie legali, necuratie leguli.*

* LEGALISARE, v., (fr. **légaliser**), a confirmá, a attestá, certificá authenticitatea vre-unui actu publicu, pentru ca ellu se fia credutu afora d'in cerculu unde a essitu : *a legalisá una procura sau plenipotentia, unu actu de nascere, de morte, de matrimoniu, unu passaportu.*

LEGALISATIONE, s. f., (fr. **légalisation**), attestatione, priu care unu functionariu publicu competente certifica, co cutare actu este authenticu si are se i se dé credimentu : *actu carui lipsesce legalisationea; legalisatione* se dice si despre actionea *legalisarei : cancellaria de legalisatione; acestu magistratu este in-*

www.dacoromanica.ro

sarcinatu cu legasliationea acteloru.

LEGALITATE, s. f., (fr. **légalité**), calitate de *legale : legalitatea unui actu, legalitatea acestoru forme, acelloru mediloce, acelloru mesure.*

LEGAME, pl. *legamine*, s., **ligamen, ligamentum**, ce serve a legá : *legamine* de *pandia*, de *papura*, de *palie*, vedi si *legamentu, legatura, legatore.*

LEGAMENTU, pl.-*e*, **obligatio, ligamentum, vinculum**, ce serve a *legá;* resultatu de legare, déro mai vertosu in sensu morale, **contractus, fœdus**, ca actioni cari cadu in cerculu legiloru positive sau si morali : *amu inchiaiatu legamentu tare cu ellu*, adeco l'am legatu bene prin conditioni ; *legamentulu familiariu d'intre cetatiani ; legamentu d'intre staturi* si *gubernie*, adeco conventione sau si confederatione; in anatomia, substansia alba si fibrosa, prin care se lega si se intarescu ossele sau si viscerele : *legamentu largu, legamentele de la matrice, legamentele osseloru de la copse.*

LEGANARE, v., (de la *léganu*), a miscá *leganulu*, a l'agitá linu, pentru ca se addorma prunculu; fig. *m'am leganatu cu promissionile loru si cu sperantiele de venitoriu.* Vedi *léganu.*

LEGANATIONE, s. f., actione de *leganare.*

LEGANATORIU, s. m., care *légana*, care pune *léganulu* in miscare.

LEGÁNATU,-*a*, 1. part., *copillu leganatu;* 2. sup. si subst. abstr. : *tota diu'a perde cu leganatulu pruncului.*

LEGANATURA, s. f., actionea si effectulu actionei de *leganare.*

LEGÁNU, pl-*e* , **cunæ , cunabula ,** paticellu, in care se culca pruncii, construitu asiá co se se pota bilanciá : metaf. copillaría, primii anni ai vietiei unui omu, unui poporu, unei institutione, sau loculu unde se petrece acea etate : *léganulu nationalitàtii, civilitationei, institutionea e inco in léganu;* — pre a locurea in locu de *leganu* se dice *cuna* si *culla*, (vedi aceste covente cumu si *cunabulu.*) Pentru etymología compara : λίκνον, λέχος, **lectus, lectica;** in plurariu se pronuntia de ordinariu *légene;* assemine si in verbu de câte ori urmedia *i* sau *e* in ultim'a sylaba : *légeni, se legene.*

LEGARE, v., I. **ligare**, (it. **legare** si **ligare**, isp. si port. **ligari, liar**, pr. **liguar, liar**, fr. **lier**), 1. in sensu materiale : *a)* a impreuná, a prende : *a legá boulu, callulu la presepe sau de gardu cu funea; a legá viti'a de characi; a legá unu omu de altulu; a legá de capu, de mâna, de petiore; b)* a infasciora, a incongiurá strinsu, a incinge : *a si legá capulu cu una batista; a legá una vulnu, unu buboniu, una fractura de la mâna sau de la petioru; a se legá la capu,* fia cu unu fomentu sau cu altu ceva d'in caus'a dorerei de capu, déro, si mai vertosu vorbindu de femine, pentru modestia si ornamentu : *ce bene se lega la capu mulierea acesta-a !* — asiá si : *a se legá la guttu;* differu inse aceste espressioni de : *a si legá capulu,* (vedi si mai susu si mai diosu); *c)* amendoue semnificationile precedenti unite : *a legá una carte, a legá lemnele d'in unu carru sau d'in una sarcina cu funi; a si legá totu ce are se iee in callatoria intr'una pandia, a legá butile cu cercuri;* prin estensione : *a legá bene caramid'a cu calce ; d)* cu intellessu neutrale, a se prende, a se inchiagá : *dulceti'a lega;* in acestu sensu si sub forma refl. *a se legá : reciturele si gelatinele s'au legatu forte bene ;* déro nu mai sub forma activa cu intellessu neutrale in insemnarea de *a dá d'in flore fructu : viti'a a legatu bene, pomii au avutu multa flore, déro n'au legatu de locu; e)* a face impotente prin farmice; 2. in sensu ideale : *a)* in genere a uní, a conciliá, a involí, a infratí, a compone, etc., *a se legá amici, frati de cruce, a se lega prin juramentu, a legá amicitiu; b)* in speciale : α) refl. *a se legá,* a se oblegá, a se indetorá : *m'am legatu se i facu acestu servitiu;* β) de assemine refl. *a se legá,* a se prende, a pune remasu : *me legu pre ce vrei co lucrulu e asiá;* γ) a stabilí ca *lege,* si in speciale, a opprí ceva prin una *lege* sau dispositione orecare, in opp. cu *deslegare* = a permitte : *câte veti legá, legate voru fi, si câte veti deslegá deslegate voru fi;* —acestu sensu se attenge cu celle de sub urmatoriulu II;

www.dacoromanica.ro

—3. locutioni si proverbie: *a) a se legá de cineva :* α) a se lipí (fr. **s'attacher**); β) a nu dá pace, a supperá; γ) in speciale, a i imputá de ce nu e culpabile; *b) a legá manule cuiva*, a l'impedicá in actionea sea, a lu pune in nepotentia de a face ceva; *c) a si legá capulu*, a se insorá; *d) a legá la gardu*, metafor. a ammagí a face se creda lucruri neaddeverate, etc.,— II. **legare** (fr. **léguer**), d'in *lege*, a face; ore-cumu *lege*, a dispune; a regulá. etc., si in speciale : 1. a dispune prin testamentu : *fratele legà fratelui usufructulu averei selle;* a insarciná pre cineva cu essecutionea unei dispositione testamentaria; de ací: 2. in genere, a commette, a insarciná, a dá una missione, a trametto cu una missione: *cetatianii legara cotra Domnu pre cellu mai insemnatu d'in ei*, (vedi si *delegare, delegatu*).

LEGATARIU,-*a*, adj. s., **lagatarius**, relativu la *legatu*, (vedi *legatu* sub 2.); — s. personale, cui se lassa unu *legatu*, in oppositione cu *legatoriu*, care lassa *legatulu*.

LEGATICIU si *legatitiu,-a*, adj., **legaticius**, vedi *legativu*.

LEGATIONE, s. f., **ligatio, legatio**, actione si resultatu allu actionei de *legare :* 1. in insemnarea coventului de sub I: *legationea callului cu capestru; a vitiei de vinia cu smicelle; legationea unei fractura;* 2. in insemnarea coventului de sub II: *legatione de mai multi barbati la imperatoriu;* personele caroru se da una *legatione : peno astadi ambassatele pontificali se dicu legationi, legatione* se chiama, in statulu pontificale, si *administrationea* unui tinutu, incredutu unui *legatu*.

LEGATIVU,-*a*, adj., **ligativus**, relativu la *legatione* in sensulu de sub 2.

LEGATORIA, s. f., maiestría si officina a *legatoriului* in sensulu de sub 1. a *legatoriului de carti*.

LEGATORIU,-*toria*, adj. s., **ligator, legator**, d'in *legare :* 1. in sensulu de sub I. : *legatoriu de carti; legatoria* sau *legatore*, s. f. reale, ceva ce serve la legatu, legatura; 2. in sensulu de sub II: *legatoriu de mai multe legate la institute de invetiatura*.

LEGATU,-*a*, part. adj. s., **ligatus ligatio; legatus, legatum**, d'in *legare;* 1. in sensulu de sub I. : *a)* part. pas., *luntre legata la termu, mulieri formosu legate la capu, celle legate anevoia se deslega; b)* sup. si subst. abstr., *legatulu vitiei;* 2. in sensulu de sub II. : *a)* part., *summele de banni legate prin testamentu; b)* subst. masc. α) personale, tramissu in missione, delegatu, ablegatu, ministru plenipotente, ambassatore : *legati venira la curte d'in tote terrile;* locotenente allu unui generariu sau commandante; in statulu pontificale, cardinariu sau altu prelatu, cui se increde guberniulu unui tinutu : *ministrii plenipotentiari ai pontificelui inco se chiama legati;* β) reale, ce se lassa cui-va prin testamentu.

LEGATUENTIA, s. f., **foedus**, federatione; tractatu de pace; vorba ineptu formata, déro deja obsoleta.

LEGATUIRE,-*escu*, v. refl. **foederari**, a se legá prin tractatu, a inchiaiá tractatu; verbu ineptu formatu, déro deja obsoletu.

LEGATURA, s. f., **vinculum, ligamentum, copula, conjuctio, copulatio, societas; fascia, vitta, fascis, manipulus, sarcina**, actione si mai vertosu effectu allu actionei de *legare*, in sensulu de sub I.; apoi ce serve a *legá*, si chiaru lucruri *legate* impreuna: *legatur'a vitiei de vinia; legatura de ferru, legatur'a rotei, legatura formosa de carti; legatura la capu, legatura cu nodu, fora nodu, legatura cu cercuri, legatura de fenu, de nouelle; legatura*, adeco sarcina, cu care cineva pleca la drumu; *legaturele*, catenele, ferrecaturele unui servu, unui captivu; in sensu ideale, *legatura de amore, legatura de interesse; legile sunt legatur'a societatei civile; legatura religiosa*.

LEGE, s. f., **lex**, (it. **legge**, isp. **lei**, fr. **loi**,) la anticii Romani s'au numitu *legi*, pre la inceputulu republicei numai conclusele emanate d'in *comitiele curiate* sau *centuriate : aceste legi* se numieau si populiscite (*populiscitu* = **populiscitum**), mai tardiu conclusele comitieloru *tribute*, cari se numieau *plebiscite* (*ple-*

www.dacoromanica.ro

biscîtu=plebiscitum) inco au fostu coprense sub numele de *lege*; asiá *legea* se definí actu allu auctoritatei supreme ce reguledia, dispune, permitte sau si interdice: *a face, a adduce, a decretá legi, a propune, a discute, a emendá, a votá, sanctioná, promulgá, publicá legea; suppunere la lege, ascultare de lege; lege restrinsa, modificata, scambata, abrogata, interpretata, citata, allegata; judecatorii voliescu a moderá rigorea legei, preambulului, articlii, dispositionile, testulu unei legi; legile cari se afla in vigore; legi cadute in desuetudine; maiestatea, santitatea legiloru; tineti-ve mai pucinu de litter'a legei, si mai vertosu de spiritulu si intentionea ei;—legile naturei* in sensu physicu, prin cari este regulata ordinea lucruriloru physice: *legile attractionei, miscarei, greutatei, refractionei de lumina sunt legi alle naturei;* in sensu morale, numite si *legi naturali*, sentimente, principie de justitia si de benevolientia sau affectione si dispositioni favorabili pentru altii, fora cari societatile omenesci nu aru poté se subsista: *amorea cotra parenti si reconnoscenti'a cotra benefacutorii sunt legi alle naturei; legea naturale ne commanda: ce tie nu ti place, altui-a nu face;—legea divina, legea naturei* sau *naturale*, in sensu morale; mai de multe ori inse sub *legea divina* se intellegu preceptele positive date prin revelatione; in ambele intellesuri: *legile divine; — legea vechia*, sau vorbindu limb'a santei scripture, *legea*, absolutu, sau *legea lui Moisè*, legea judaniloru: *cartea legei, legea si profetii; legea vechia* se oppune la: *legea noua* sau *legea gratiei, adeco legea lui Jesu Christu, legea christiana* sau *crestinesca;* de ací *lege* in sensu religiosu se applica asiá, in câtu poporulu prin *lege* mai totu de a un'a intellege *religionea* si *confessionea religiosa: De ce lege esti? au trecutu la legea calvinesca; acellu-a nu e de legea nostra, ce lege are? n'are neci una lege,* adeco este unu omu perdutu, unu omu periculosu pentru societate; ba inco adesea *lege,* luatu in sensu religiosu, se confunde cu nationalitatea genetica, une ori si cu cea politica: *acellu germanu a trecutu la legea nostra romanesca, soci'a lui Petru s'a facutu romana, co-ci s'u battezatu in legea nostra; ai mai vedutu tu romanu de legea unguresca?— acesta identificare a legei religiose cu legea civile sau politica este unu ce caracteristicu pentru noi Romanii, ea coprende una invetiatura profunda, ereditata de la cei mai vechi straboni, invetiatura pretiosa, de care nu s'are cadé se ne uitamu;—legile divine* se oppunu la: *legi umane*, adeco *legi* assediate prin omeni pentru sustinerea ordinei in societate: *acesta actione violediu tote legile, divine si umane; legile nationiloru*, dreptulu poporeloru, dreptulu gentiloru; *legile bellice*, massimele sau regulele normali, convenite si adoptate spre a se observá intre nationi in tempu de bellu; *lege fundamentale* a unui statu prin care se reguledia natur'a, estensionea si essercitiulu potestatei gubernieloru; totu in acestu sensu se dice si *lege constitutionale; lege de statu* sau simplu *lege*, regula sau regulamentu receputu in statu cu valore de lege, fia cu respectu la gubernamentulu generale, fia co determina drepturile particulariloru; *a observá, a indeplini, a essecutá legea, a infrange, a violá, a calcá, a elude sau evitá legea; a lucrá in contr'a legei; a contravení la lege; a dispensá de lege; a recurre la lege; a invocá, chiamá legea in adjutoriu; acea fapta este in contr'a legei, nu este permissa de lege; — legi politice*, allu caroru obiectu este conservarea statului, cu abstractione de societatile si individii locuitori in statu; *legi organice*, allu caroru obiectu este regularea modului si actionei acelloru institutioni sau assediamente, cari in principiu au fostu consecrate prin veri-una lege precedente; *legi civili*, prin cari se reguledia drepturile si detorentiele sau oblegamentele, interessile si relationile cetatianiloru intre senesi; *legi criminali*, cari determina delictele si criminele, cumu si modulu de a le persecutá si pedepsele cari vinu a li se applicá; *lege*

www.dacoromanica.ro

penale, care determina veri-una pedepsa; *lege fiscale*, prin care se reguledia cantitatea si modulu de perceptione a contributioniloru publice; — *lege de bursa* sau *bursale*, allu carei obiectu este, ca in casu de necessitate estraordinaria, se procure statului þanni; — *leg esumptuaria*, lege de lussu, allu carui obiectu este a infrená lussulu; — *lege martiale*, care auctorisa, ca in unele casuri se se applice forti'a armata, dupo ce se implenescu unele formalitati; — *lege agraria*, la Romanii antici, prin care se regulá impartirea sau si administrationea territorieloru cocerite, adeco occupate cu forti'a de la alte popore; in dillele nostre, *lege agraria*, se pote applicá prea bene la asiá numit'a *lege urbariale*, in Daci'a superiore si Pannoni'a, si *lege rurale* in Dacia inferiore; *lege agraria* se potu numí si acelle regulamente si dispositioni prin cari se reguledia modulu cultivarei territorieloru communali, impartirea, commassarea, segregarea loru; — *lege annonaria*, care provede de victualie; — *lege municipale*, prin care se reguledia administrationea communiloru; — *lege esceptionale*, care deroga pre unu tempu ore-care legiloru constitutionali alle statului sau veri-carei alte legi generale, adeco: *legile se suspendu*, ero loculu loru l'occupa alta lege; — *legea talionei*, care voliesce ca unu culpabile se fia tractatu asiá precumu tractasse sau volisse a tractá ellu pre altii; — *legea cellui mai tare*, care se dice si *legea pumnului*, porta numele de lege in sensu impropriu, in locu de a se dice *barbaría, brutalitate, selbatecía, tyrannía*; — *legea victoriului* este adesea identica cu *legea cellui mai tare*; — *lege* = potere, auctoritate: *Alessandru suppuse tota Asi'a legiloru selle; a fi sub legile unei muiere*; in sensulu cellu mai largu, *lege* = regula, detoria, datina, usu, consuetudine, modu, faptu constante, fenomenu regulatu, conceptu generale, etc.: *legile onorei, legile officiului, legile bonei covientie, alle politetiei, alle onestatei, alle societatei; legile grammaticei, alle syntacticei; tote limbele au si locutioni particularie, cari se abbatu de la legile ordinarie alle grammaticei*; — *fora de lege*, cu sensu de unu substantivu compusu traduce grec. ἀνομία: *fora de legea mea eu connoscu*.

LEGEDATATORIU, s. m., vedi *legislatoriu*.

LEGELATIONE, s. f., vedi *legislatione*.

* LEGENDA, s. f., **legenda**, (fr. **légende**), carte ce coprende vietiele santiloru; in acestu intellessu *legenda* este synonyma cu *synassariu* si cu cartea intitulata *vietiele santiloru: legendele au fostu introdusse in servitiulu basericescu indata de la inceputulu christianismului; legendele vechie sunt plene de fabule, cari potu mai multu scandalisá de câtu edificá; legenda*: ca terminu de numismatica, inscriptionea cercularia sapata pre marginea, éro une ori si in curmedisiulu moneteloru si medalieloru: *legenda pre una parte; legenda pre reversul legenda pre ambele parti*.

* LEGENDARIU, adj. s., (fr. **légendaire**), relativu la *legenda*; s. m., personale, *legendariu*, auctoriu, scriptoriu de *legende: se imputa la cei mai multi legendari co au fostu preste mesura creduli; legendariu lipsitu de critica, legendariu mentionosu*; — s. m. reale, *legendariu*, carte de lectura.

* LEGERE, *lessi* si *lessei*, *lessu* si *lectu*, v., **legere**, ca simplu, acestu verbu appucasse se dispara d'in limba, se conserva inse compuse d'in ellu, precumu: *allegere, collegere, intellegere*, verbe connoscute de nationea intrega; simplulu *legere* are semnificarile: 1. in genere, a compusului *collegere*, *a college* sau *cullege*, a aduná, a stringe; 2. in speciale: *a) a college* pre furisiu, a luá, a sterge, a furá: *a lege celle sacre*, (vedi *sacrilegu*, etc.); *b)* vorbindu de localitati, α) a strabate, a percurre: *a lege totu termulu marei; a lege urmele cuiva*, a calcá in urmele, a merge dupo densulu; β) a adjunge; *c)* mai vertosu, *a allege*, a luá d'in mai multe celle ce ne placu; *d)* metaf. *a college* sau coprende unu coventu, a ascultá si audi, *a college* sau coprende cu ochii, a vedé, a observá, a considerá; de ací ca mai desu: *e)* in sensulu ordinariu ce are in it. **leggere** si

www.dacoromanica.ro

fr. **lire**, a college unu scriptu, a recitá : *legeti bene celle scrisse; nu sciu lege ce e in carte; precepi ce legi? lessu-ai cartea ce ti am datu? n'am lessu carte mai bene scrissa de câtu acesta-a;* de ací, a propune *legundu*, a face *lectioni* recitandu celle scrisse.

* LEGIFERARE si .

* LEGIFERIRE, v, **legem vel leges ferre**, a dá legi, a face legi.

* LEGIFERU, *a*, adj. **legifer**, care da sau face legi : *adunantia l gifera.*

LEGIONARIU,-*a*, adj s **legionarius**, relativu la *legione*. *nil't ri legionari, nu aussiliari*, s. m, *l gionariu* : *a)* militariu d'in una *legione* : *gardistii nostri, ca impartiti in legioni, se potu numí legionari; b)* in Franci'a, membru *legionei de onore.*

LEGIONE, s f., **legio**, la anticii Romani, corpu de armati compusu d'in pedestri si callari : *legionea prima, legionea gemina, legionea fulminatrice; — numerulu de armati ai unei legione nu fu totu de una acellu-asi, ci a variatu de la 3300 la 4200, apoi la 6000, si peno la 12000 — una armata consulare se compunea d'in do legioni romane si d'in doue legioni de alle sociiloru; legionea avea sesse ti buni; callarimea legionei erá commandata de prefectu, care in tempu de dictatura se numiá magestrulu callaril ru, legionea se impartiea in coorti, maniple, centurie*, — in tempuri mai noue, in Franci à, se dicea *legione* cea ce astadi se dice *r gimentu* de pedestri sau de infantaria de linia : *fia-care leg one porta nun el veri unui despartimentu allu Franci i;* astadi inco se numescu *l g oni* regimentele *de gardà nationale; leg o ie d o ore* este una decoratione infien iata in Franci'a spre a recompensá servitie e si talentele distinse; de ací : *mare fficiariu commandante, officiariu, cavallar u, membru allu legionei de onore; d coratione legionei de onore; degradatu d'in legionea de onore pentra fapte infami;* — in poterea etymologiei selle, ca essitu d'in *legere* = *collegere*, stringere, adunare, coventulu *legione* = ceta, multime mare : *una legione de draci,* (cu forma ratecita, in evangeliu, *legionu*, si mai reu *legeonu* dupo grec. λεγεών),

* LEGIRUPU,-*a*, adj. s., **legirupa**; care calca legile, contravenitoriu la lege.

* LEGISLATIONE, s. f., **legislatio**, (fr. **législation**); actione si dreptu de a *legiferí*, a dá, a face sau pune legi : *in terrele unde regimele are potestatea absoluta legislationea este in man'a monarchului;* cu intellessu concretu, *legislatione*, corpulu de legi : *legislatione bona, vitiosa, defectuosa, legislatione reformata, legislatione cu lacune.*

LEGISLATIVU,-*a*, adj., (fr. **législatif**), care pote *legiferí*, care are dreptulu de *legislatione : potestate legislativa, auctoritate legislativa, corpu legislativu; adunare, camera legislativa; in monarchi'a constitutionale poterea legislativa se formedia prin concursulu regelui si prin allu celloru doue camere.*

LEGISLATORE,-*trice*, si *legislatoriu,-tória*, adj. s., care *legifere*, da sau pune legi : *rege legislatoriu, principe bellicosu si legislatoriu, subjuga poporele cu armele si le cultiva prin legi.*

LEGISLATURA, s. f., **legislatura**, (fr. **législature**), 1. corpulu de cetatiani, diversele potestati ce concurru la facerea legiloru : *legislatura numerosa, completa, defectuosa; asta data legislatur'a decise una cestione grea :* 2. tempulu sau periodulu de tempu, câtu trece de la installationea sau inceperea activitatei unei adunari legislative peno la espirarea mandateloru, adeco a potestatei date ei de cotra allegutori : *in terrele nóstre legislaturele se succedu in periode scurte; prim'a legislatura fu dissoluta; secund'a legistatura perdù tempulu cu interpellationi si declamationi sterili.*

LEGISTU, s. m., **legisperitus**, care connosce *legile* sau le studiedia : *in caus'a tea toti legistii sunt de acea-asi opinione; legistu june, betranu sî multu versatu.*

* LEGITARE, v., **legitare**, forma iterativa d'in *legere*, in intellessu de *a lege unu* scriptu, si prin urmare *legitare* = *a lege continuu.*

* LEGITIMARE, v., (fr. **légitimer**),

www.dacoromanica.ro

a face *legitimu*, a investí cu tote formele legali, a dá potere de dreptu, si de ací : 1. in genere, a justificá, a probá, a demonstrá, a verificá, a addeverá : 2. in speciale, a dá unui copillu naturale dreptulu de copillu *legitimu*.

* LEGITIMARIU,-*a*, adj., (fr. **légitimaire**), relativu, covenitu la cellu *legitimu : parte legitimaria, drepturi legitimarie; eredi legitimari*.

* LEGITIMATIONE, s. f., (fr. **légitimation**), actione de *legitimare : legitimationea titlului de possessione; legitimationea copilliloru spurii*.

* LEGITIMATU,-*a*, adj. part., d'in *legitimare : pruncii legitimati; procura legitimata*.

* LEGITIMISTU, s. m., (fr. **légitimiste**), care tine ca form'a regimelui de statu se fia numai ereditaria si legata numai de una familia; care se crede allessu chiaru de *Domnedieu* pentru tronu si domnia : *Burbonii d'in Franci'a se dicu pre sene legitimisti, éro pre Orleanisti si pre Napoleonisti i numescu usurpatori*.

* LEGITIMITATE, s. f., (fr. **légitimité**); calitatea unei actione, fapte, care este *legitima*, conforme legei, justitiei, rationei, sau reguleloru stabilite : *a trage la indouentia legitimitatea unei casatoria; legitimitatea unui dreptu, unei actione, unei cereri, unui postulatu unei pretensioni;* in speciale : starea, calitatea unui pruncu *legitimu* cu tote drepturile sélle : *acestui june se disputa legitimitatea; curre processu asupr'a legitimitatei loru;* —dreptulu de essistentia a unui regime de statu : *in monarchiele ereditarie legitimitatea se confunde cu dreptulu divinu;* de ací si formul'a de *legitimitate*, care suna : *Rege d'in grati'a lui Domnedieu*, acésta formula se applica apoi, ca dupo unu dreptu divinu, la domnitorii rei si tyranni ca si la cei boni si umani; *legitimitatea unui regente este combatuta de usurpatori; legitimitatea la tronu a lui Henricu V, ca rege allu Franciei, nu este reconnoscuta*.

* LEGITIMU,-*a*, adj., **legitimus**, (fr. **légitime**), care are conditionile si calitatile cerute de *lege : potere legitima, auctoritate legitima, casatoria legitima, prunci legitimi*, adeco nascuti in tempulu pre câtu a duratu casatori'a sau si dupa mortea parentelui in spatiu de tempu anumitu prin *lege; interesse legitima*, adeco interesse de banni sau pretiuri stabilite pentru vendiarea unoru producte.

1LEGIUIRE,-*escu*, v., **legem vel leges ferre; jure agere;** 1. a legiferá, a face legi; 2. a judecá dupo legi : *ce a legiuitu terr'a, remane bonu; s'au legiuitu unii cu altii, peno au seracitu cu totii*, adeco au portatu processu, etc., verbu obsoletu.

2 LEGIUIRE, s. v., **legislatio, lis;** in t. s. verbului; vorba obsoleta.

LEGIUITORIU, s. m., **legislator, legisperitus;** care *legifere*, care face *legi;* care connosce legile, legistu; obsoletu.

LEGIUITU, adj., **legalis, legitimus,** legale, legitimu; obsoletu.

* LEGULEIU, s. m., **legulejus ;** care vessa pre adeversariu cu pedantice subtilitati de lege; reu legistu.

LEGUANA, s. f., (**iguana**), lacerta sau serpilla d'in Americ'a meridionale, cu capulu latu, cu spini pre spinare, cu cod'a forte lunga, care se catiera cu mare agilitate pre arbori, si innota forte bene in apa; se nutresce cu oua, insecte si plante, musca reu;—*leguan'a commune* = **iguana tuberculata,** are lungime de cinci urme : *locuitorii se nutrescu cu carnea acestei-a. B*.

LEGUMARETIU,-*a*, adj., **cui legumina placent; liguritor; frugi, parcus;** 1. cellu cui placu leguminele, care se nutresce mai multu cu legumine; de ací : 2. prin metafore : *a)* care traiesce simplu, frugale; si in intellessu morale, économu; *b)* cui placu buccatellele bone, cui place se mance bene.

LEGUME, pl. *legumine*, **legumen,** (it. **legume**, fr. **légume**); 1. planta cu pastari; 2. plante bone de mancatu si cari se cultiva mai allessu in gradina : *mancàmu mai multu legumine de câtu carne*.

LEGUMINARIU,-*a*, adj. s., **leguminarius,** care cultiva legumine, care vende legumine.

LEGUMINOSU,-*a*, adj., **leguminosus,** (it. **leguminoso**, fr. **légumineux**); care sé-

www.dacoromanica.ro

mena cu *leguminele*, care are *pastàri* ca *leguminele*; de ací *leguminose*, s. f. pl., mare divisione de plante cu sementi'a invelita in pastare : *leguminosele sunt respandite in tote partile lumei; leguminosele se impartu in patru familie; famili'a papilionacieloru este cea mai mare si mai considerabile; cassi'a, acaci'a, mimos'a inco sunt plante leguminose, ca si fasolea, lentea si fab'a.*

LEGUMIRE,-*escu*, v., **frugaliter vivere, admodum parce vivere; opsonio vesci; cupedias appetere;** 1. a mancá numai *legumine*, a trai numai cu *legumine* fora carne; a traí simplu, frugale; a fí prea economu; 2. a mancá *buccate*, si nu numai pane sau memelliga; a appetí buccatele bone, a fi delicatu la mancare.

LEGUMISTU, s. m., vedi *leguminariu*.

LEGUMITORIU, s. m., care *legumesce*, applecatu a *legumí*.

1 LEI, articlu fem. gen. si dat. sing. scurtatu d'in *ellei*, **illius, illi**, si care se contrage si mai tare in *ei* si *i;* vedi *ellu*.

2 LEI pron. pers. III fem. gen. si dat. sing. scurtatu d'in *ellei*, **illius, illi**, si care ca pronume conjunctu in dat. sing. se contrage in *li* si chiaru in *i;* vedi *ellu*.

LEIMOSINA, s. f., vedi *eleemosyna*, sau *elemosuna*.

* LEMBU, s. m., **lembus**, specia de micu vasu de plutitu forte usiorellu si rapidu, luntre usiora.

* LEMMA, s. f., **lemma**, (λῆμμα); propositione a carei demostratione este necessaria pentru alta propositione care are se i urmedie, propositione adjutatoria; propositione sau principiu ce se admitte sau se presuppune, spre a serví la demonstrarea altei propositone : *ce e lemma in una scientia, pote fi theorema, sau assioma in alta scientia; multe lemmate alle mechanicei sunt theoremate alle geometriei; lemmatele se distingu de hypothesi; adeco de presuppuneri arbitrarie.*

* LEMNA, s. f., **lemna**, genu de plante de apa care pertine la classea 21 d'in system'a lui *Linneu*, si formedia typulu unei familia mica numita famili'a *lemnacieloru;* acea-asi planta se numesce si *lente de balta, de mare, de apa*, sau si *erb'a ratieloru: lemn'a innota pre deasupr'a apei in forma de crusta verde, lemn'a da nutrimentu bonu pentru ratie si porci.*

LEMNARIA, s. f., **ligna, -orum**, lemne multe, accumulate la unu locu; magazinu de lemne, depositoriu de lemne; lucru de lemnu; arte de a lucrá lemne sau cu lemnu : *in aceste case este multa lemnaria, si potu arde usioru; filiu seu a invetiatu lemnari'a.*

LEMNARITU, s. m., impositulu, tass'a, contributionea ce se da pentru taiatu lemne d'in padure; dreptulu de a taiá lemne in padure : *terranii nostri solvu lemnaritulu fora se aiba dreptulu de lemnaritu; in padurile domnesci lemnaritulu este oppritu.*

LEMNARIU, s. m., **faber lignarius** sau **lignarius;** omu ce scie lucrá d'in lemnu, a nume la coperisiele de edificie : *chiamati pre lemnari ca se assedie trabile si se ridice coperisiulu; lemnarii facu porta formosa; lemnariulu nu scie face rote; lemnariu se dice si negutiatoriulu de lemne.*

LEMNIRE,-*escu*, v., vedi *inlemnire*.

LEMNISIORU, s., diminutivu d'in *lemnu*, lemnu micu, buccata de lemnu, batisioru : *lemnisioru de apprensu, lemnisioru de catranitu; serman'a femina are numai unu lemnisioru pre focu.*

LEMNOSU, -*a*, adj., care coprende *lemnu*, de natur'a *lemnului*.

LEMNU, pl. -*e;* **lignum**, (it. **legno**), substantia tare si compacta la arbori si arbusti : *lemnu verde, lemnu uscatu, lemnu resinosu, lemnu tare, lemnu putredu, lemnu mancatu de cari, lemnu albu, lemnu de cerru, de fagu, de frassinu, de teiu, de pinu, de cedru, de ebenu, de plopu, de arinu, de nucu, de mèru, de pèru, de persicu; lemnu de focu* sau de arsu; *lemnu mortu*, adeco uscatu; *lemnu de lucru*, de construction; *lemnu pentru navi; lemne pentru mesari, lemnu pentru rotari; despicatura de lemnu, mobili de lemnu indigenu, de lemnu essoticu; casa de lemnu;* fig. *pare co e facutu d'in lemnu*, adeco

www.dacoromanica.ro

omu neindemanaticu, lipsitu de agerimea mentei si a gestului; — *lemnu canescu*, **daphne mezereum** L., numitu si *daphinu micu*, specia de planta d'in classea 8, ordinea 1 a systemei sessuale; *lemnulu canescu* se numera intre arbusti, de la inaltimea de un'a peno la sesse urme, *lemnulu canescu* cresce prin paduri umbrose, are fructele sau baccele rosie scarlatine, forte acre; *lemnulu* canescu se numera intre plantele veninose, d'in caus'a veninului ce coprende mai allessu scorti'a lui; la *lemnulu canescu* se annumera si arbustulu *laurea*, **daphne laureola**, cumu si **daphne cneorum**, care cresce micu de totu, apoi **daphne odora**; *lemnulu canelui*, **evonymus**, specia de planta d'in classea 4, ordinea 1 a systemei lui *Linneu*, d'in famili'a celastrinieloru; *lemnulu canelui* cresce dupo variationile selle, de la 5 peno la 10 urme inaltime: *lemnulu canelui europeanu* = **evonymus europæus** este cellu mai latitu, fructele lui causedia vometu copiiloru, cari le manca; d'in *lemnulu canelui* lucredia organarii si altii; *lemnulu canelui* se numesce pre alocurea si *salba molle*, **rhamnus frangula** *Linn.*; — *lemnu de aloe*, **gentiana** *Linn.*, specia de planta d'in classea 5, ordinea 1 a systemei sessuale, si d'in famili'a *gentianacieloru*; *lemnulu de aloe* are multe variationi, cari sunt respandite approape preste totu pamentulu, connoscute sub numele commune de *gentiana*, (vedi acestu coventu); *lemnu dulce* = **glycyrrhiza**, planta d'in classea 17, din famili'a celloru cu flori papilionarie; intre pucinele variationi alle acestei plante mai connoscuta e *lemnulu dulce de Ispani'a* = **glycyrrhiza glabra**, care in terrele caldurose cresce selbateca; *decoctulu de lemnu dulce* se vende la farmacie, sacharulu scossu d'in lemnu dulce se numesce *glycyrrhinu* sau *glycyrrhina*; *lemnu galbinu*, **berberis vulgaris**, *Linn.*, se dice si *acrisiu rosiu*, specia de planta, d'in famili'a berberidieloru, respandita in ambele emisferie; fructele sau baccele *lemnului galbinu* sunt forte acre; una variatione a lui are fructe dulci, alt'a bacce fora sementia: *succu si siropu de lemnu galbinu se vende in farmacie; radecin'a si scorti'a lemnului galbinu e bona de coloratu, colorea galbina d'in lemnu galbinu se dice si berberinu sau berberina*; — *lemnulu Domnului*, **artemisia abrotanum** *Linn.*, specia de planta d'in classea 19, famili'a compositeloru: *lemnulu Domnului este unulu d'in celle patru generi alle artemisiei; lemnulu Domnului se crede a fi bonu in contr'a epilepsiei*; — *lemnu piperatu*, **lignum sassafras**, arbore d'in classea 22 a systemei lui *Linneu*: *patri'a lemnului piperatu este Americ'a; lemnulu piperatu cresce peno la cinci dieci de urme in susu; radecin'a de lemnu piperatu este articlu de commerciu si de farmacia; lemnu putiosu*, **sorbus aucuparia** *Linn.*, specia de arbore d'in classea 12, ordinea 3, a systemei lui *Lenneu*, famili'a pomacieloru: *lemnulu putiosu are pomisiore rosie scarlatine, acre; d'in lemnulu putiosu se facu instrumente musicali: fluieru, flautu, picula, clarinetu; e lemnu putiosu domesticu, selbaticu si spuriu.*

LEMNUSIU si *lemnutiu*, s. m., diminutivu d'in *lemnu*, ca si *lemnisioru*.

LEMONATA, s. f., (it. **limonata**, fr. **limonade**), beutura ce se face d'in succulu lemoniei, ammestecatu cu apa si cu sacharu: *lemonat'a e recoritoria; se bcmu câte una lemonata.*

LEMONIA (cu *n* moliatu *lemoia* sau *lemuia*). s. f., **malum citrum**, fructulu *lemoniului*, (vedi si *citra*).

LEMONIORA (si cu *n* molliatu *lemoiora* sau *lemuiora*), diminutivu d'in *lemonia*; — specia de planta, **serpyllum**.

LEMONIU (cu *n* molliatu *lemoiu* sau *lemuiu*) s. m., **citrus medica**, specia de arbore d'in famili'a hesperidieloru: *lemoniulu infloresce mai in tote tempurile, asiâ co se collegu lemonie de trei ori pre annu; lemoniulu prospera in Asi'a si in Europ'a pre longa marea Mediterranea*, (vedi si *citru*).

* LEMURE, s., **lemures**, de regula in pl. *lemuri*, umbre, suffiete alle celloru repausati, d'intre care celle bone se numiea si *lari*, éro despre celle relle se credea, ca si in dillele nostre, co aru amblá in tempu de nopte ratecindu si

www.dacoromanica.ro

turburandu pacea celloru viui : *urmele credentiei despre lemuri au remasu peno astadi in unele superstitioni alle românilloru; serbatorea lemuriloru se tinea in fia-care annu pre la mediulu noptei câte trei dille in lun'a lui Augustu.*

* LENA, s. f., **lena,** femina ce collocesce, concilia alte muieri barbatiloru, (vedi si *lenone*).

LENDINE, *lendinosu* etc.; vedi; *lindine,* etc.

LENE, s. f., **ignavia, pigritia, inertia, segnites, desidia;** nepasare, nelucrare, neimplenirea lucruriloru la care cineva este obligatu : *lene mare ; acellui omu lenea i pune capulu; acea domna passesce a lene; i e lene se si vorbesca; lenea e unulu d'in celle septe peccate mortali.*

LENESIU, adj., vedi *lenosu.*

LENEVIA, s. f., **ignavia, desidia, inertia, socordia,** pigretia.

LENEVIRE,-*escu,* v., **pigrum reddere,** refl. **pigrere, pigrescere**

* LENIME, pl. *lenimine,* **lenimen,** si

* LENIMENTU, pl.-*e*, **lenimentum,** actione, resultatu allu actionei de *lenire,* mediu de *lenire.*

* LENIRE, v., **lenire,** a face *lenu, a allená*, a mollá, a imblandí, etc.; 1. proprie : *nucile lenescu saporca ccpei;* 2. metaf., *a lení meni'a cuiva;* (verbulu pote fí si de conj. I, cumu se vede d'in compos. *allenare;* in limb'a classica *lenare* are sensu rosinosu, vedi *lena, lenone*).

* LENITATE, s. f., **lenitas,** calitate de *lenu,* blandetia, dulcetia : *lenitatea vinului; nu e locu de lenitate ci de severitate. lenitatea stylului;* **tranquillitas,** trancillitate.

LENITIA si *lenetia* s. f., **lenities,** blandetia, dulcetia, molletia.

LENITIVU, adj., (fr. **lénitif**), care pote *lení* sau *allená* dorerile : *remediu lenitivu; beutura lenitiva;* ca substantivu: *micrea este unu bonu lenetivu.*

LENITUDINE, s. f., **lenitudo,** calitate de *lenu,* blandetia, dulcetia, molletia.

* LENONE, s. m., **leno,** (d'in acea-asi radecina cu *lenu, lenire, al-lenare;* vedi *lenire* in parenthese), cellu ce collocesce sau concilia altoru barbati muieri; de ací : seductoriu, ammagitoriu, insultatoriu.

* LENOCINARE, v., **lenocinare,** a essercitá rosinos'a maiestría de *lenone* san de *lena.*

LENOCINAMENTU, pl.-*e,* **lenocinamentum,** actione si mediu de *lenocinare.*

LENOCINATORIU,-*toria,* adj. s., **lenocinator,** care *lenocina.*

LENOCINIU, pl.-*ie,* **lenocinium,** maiestría de *lenone.*

LENONIU,-*a,* adj., **lenonius,** relativu la *lenone.*

LENOSU,-*a,* adj., **piger, segnis, deses, negligens, ignavus, otiosus, socors, iners,** pigru, negligente, inactivu, care se misca si lucra cu greu, care fuge de lucru,

LENTA, s. f., proprie adj. subintellegundu : *febre, febre lenta : a moritu de lenta; suffere de lenta: — lenta,* cordone latu, care se porta cu veri-una decoratione de celle mari ce se dau in staturi monarchice, san precumu se porta de unii monarchi si alte persone militarie, curmedisiu preste umeru, cu occasionea unoru mari solennitati.

LENTE, s. f., **lens,** planta leguminosa; vedi si *linte.*

LENTICOSU, si *lentosu,-a,* adj., sufferitoriu de *lenta;* se dice si despre acelle persone cari sufferu de splena si sunt cadute in *hypochondria : lentosu peccatosu.*

LENTICU sau *lentichiu,* s. m., **clitoris** (κλειτορίς).

LENTICULA, s. f., **lenticula,** deminutivu d'in *lente, lentisiora* sau *lintisiora;* 2. prin metafore: *a)* specia de cosiu sau buba mica, spuditura ce se face vér'a pre pelle; *b)* nestimata, petra, vasu si mai vertosu vitru ce are form'a unei *bacca de linte.*

* LENTICULARIU,-*a,* adj., **lenticularis,** (fr. **lenticulaire**); care are forma de *lenticula : vitre lenticularie.*

* LENTIGINE, s. f., **lentigo;** 1. multime de *lenticule* pre pelle (vedi *lenticule* sub 1); 2. picature in forma de *lenticule . facia plena de lentigine; stellioncle e plenu de lentigine,*

* LENTIGINOSU,-*a,* adj., **lentigino-**

www.dacoromanica.ro

sus; plenu de *lentigine: facia lentiginosa.*

* LENTIPEDE, adj., **lentipes,** care are petiore *lente*, lentu de petiore, care cu greu se misca : *lentipedii asini.*

* LENTISCIFERU,-*a*, adj., **lentiscifer;** care adduce sau produce *lentiscu.*

* LENTISCINU,-*a*, adj., **lentisciuus;** de *lentiscu;* s. f., *lestiscina*, resina de *lentiscu, mastica.*

* LENTISCU, s. m., **lentiscus ;** arborellu d'in famili'a terebinthacieloru, **pistacia lentiscus** lui *Linneu*, connoscutu si sub numele de *masticu.*

* LENTITIA si *lentetia*, s. f., **lentitia,** calitate de *lentu.*

* LENTITUDINE, s. f., **lentitudo;** calitate de *lentu;* vedi si *lentitia.*

* LENTORE, s. f., **lentor,** calitate de *lentu,* vedi si *lentitudine, lentitia.*

* LENTU,-*a*, adj., **lentus;** (compara: *lenire, lenitu*, de unde, prin suppressionea lui *i*, *lentu*); 1. molle, fragidu, flessibile, viscosu : *lentele ramuri alle tenerei salce; a tiné in debili mâne lentele frene alle armessariloru;* prin metaf., molle in miscare care incetu si cu greu se misca : *lentele unde alle profundului fluviu;* 2. prin noue metafore : *a)* indelungu, ce dura multu : *lenta sperantia; b)* pregitatoriu, negligente : *lentii asini, stylu lentu si aprope rece; c)* nepesatoriu, nesentitoriu, indolente, apathicu, flegmaticu, rece : *lentu in dorere; ce siedi lentu cu manule in senu? d)* facile, applecatu, paratu.

LENU,-*a*, adj., **lenis;** vedi *linu.*

LEOIA, s. f., cu *n* molliatu in locu de *leonia;* vedi *leoniu.*

LEOICA, s. f., cu *n* molliatu in locu de : *leonica;* vedi *leoniu.*

LEONE, s. m., **leo;** vedi *leu.*

LEONESSA, s. f., **leæna;** lea sau leena.

LEONINU,-*a*, adj., **leoninus** (fr. **léonin**); de *leone* sau *leu : pelle leonina, peri leonini;* metaf., *societate leonina,* in care unulu trage numai folose si cei alti numai daune; *versu leoninu*, pentametru sau essametru a cui syllaba media consuna cu cea ultima.

LEONIU, s. m., **leo;** proprie, augmentativu d'in *leu*, d'iu care fem. *leonia*, si *leonica*, se dicu reu in locu de *lea* sau *leena, leonessa.*

LEONTIASE, s. f., (fr. **léontiase**); morbu ce da patientelui *physionomia* asseminea cu a *leonelui* sau *leului.*

LEONTICU,-*a*, adj., **leonticus ;** relativu la *leone* sau *leu;* s. f., 1. sing., *leonticu*, genu de plante din famili'a berberidieloru; 2. pl., *leontice*, serbatore in onorea lui *Mitra*, representatu ca omu cu capu de leu.

* LEONTODONTE, s. m., (fr. **léontodon,** d'in λέων=*leu*, si ὀδούς=dente); genu de plante d'in famili'a cicoracieloru, intre cari si *papadi'a.*

* LEONTOPHONU,-*a*, s. m., **leontophonos,** (λεοντοφόνος, d'in λέων = leone si φόνος=uccidere); micu animale, a cui urina se crede *mortifera* leului.

* LEONTOPODE, adj., (fr. **léontopode**); care are petiore ca alle *leonelui* sau *leului.*

* LEONTOPODIU, s. m., **leontopodium,** (λεοντοπόδιον); genu de plante.

LEOPARDINU -*a*, adj., **leopardinus;** de *leopardu : pelle leopardina.*

LEOPARDU, s. m., **felis leopardus,** animale cadrupede, carnivoru, cu pellea vergata, pestriciata : *leopardulu e connoscutu si sub numele de pantera; patri'a leopardului este Afric'a, Persi'a, Indi'a: leopardulu traiesce mai multu in paduri, se suie usioru pre arbori, nu attaca pre omu de câtu numai irritatu sau de fame; leopardulu se pote imblandi.*

LEPEDARE, *lepedatura*, etc., vedi *lapedare lapedatura.*

† LEPIDE, s. f, (λεπις), scama, soldiu, — coventu ce occurre in multime de termeni scientifici:

* LEPIDIOPTERU si *lepidopteru,-a*, adj. s., (fr. **lépidoptère** si **lépidoptère;** d'in λεπίς = *lepid*, si πτερόν=*aripa*), care are *lepidi* sau scame pre *aripe*, vorbindu in speciale : certe insecte, cari au pre aripe una pulbere scamosa : *insectu lepidioptru;* s. f. pl *lepidioptere*, ordine de insecte cu patru aripe coperite de pulbere scamosa.

* LEPIDOCERU, *a*, adj., (fr. **lépidocère,** λεπις = *lepide*, si κερας = cornu), care are *lepide* pre *corne* sau pre *anten-*

www.dacoromanica.ro

ne, vorbindu de insecte; —asiá si multe alte composite cu *lepide,* cumu: *lepidolithu* (fr. **lépidolithe**), s. m., petra sau minerale cu lamelle ce sémena a scama, *lepidophyllu,-a,* adj., (fr. **lépidophylle**); care are frundie sau *folie* assemine cu scamele; *lepidopomu,-a,* adj., (fr. **lépidopome**), care are *opercule* coperite cu *scame,* de unde s. f., *lepidopome,* familia de pesci; *lepidópteru,-a,* adj., (vedi *lepidiopteru*), de ací, *lepidopterologia, lepidopterologicu, lepidopterologu; lepidosarcoma,* s. f., **lépidosarcome**), carnositate sau tumore de carne coperita cu scame; *lepidosomu,-a,* adj., (fr. **lépidosome**), care are *corpulu* coperitu cu *scame,* de ací: s. f. pl., *lepidosome,* familia de reptili; *lepidospermu,* s. m., (fr. **lépidosperme**), genu de plante d'in famili'a cyperacieloru; *lepidote,* s. f., (**lepidotis,** fr. **lépidotis,** λεπιδωτίς), specia de *spathu; lepidotu,-a,* adj., (fr. **lépidote**), *provedutu* sau coperitu cu *lepide* sau scama.

* LEPIDU,-*a,* adj., **lepidus,** gratiosu, placutu, amabile: *lepide versuri.*

1 LEPORE, s. f., **lepos** sau **lepor,** (cu accentulu pre penultima, *lepóre,* prin ce se distinge de urmatoriulu *lépore:* sau *lépure*), gratia, amabilitate, farmecu, (vedi *lepide*).

2 LEPORE si *lépure,* s. m., **lepus,** animale cadrupede selbaticu; vedi *liepure* si *iepure.*

LEPORARIU,-*a,* adj. s., relativu la *lépore* = *liepure* sau *iepure;* — subst. 1. f. *leporaria,* specia de vitia de vinia; 2. m., *a)* personale, *leporariu,* care prende *lépori: unu bonu leporariu; b)* reale, *leporariu,* locu unde stau *lépori.*

LEPORIDE, adj., (fr. **léporide**), care sémena cu *léporele;* s. f. pl., *leporidi,* familia de mamifere, care au de typu genulu *lépore.*

LEPORINU,-*a,* adj., **leporinus,** de *lépore: pulli leporini.*

LEPRA, s. f., **lepra,** (λέπρα), morbu forte gretiosu, care copere corpulu de pustelle, bube si soldi, peno ce lu consume successive si lu desfientedia: *multi morbi alta data connoscuti sub nume de lepra, astadi se annumera la morbii syphilitici si scrofulosi; lepr'a se arréta astadi in terrile maritime la classile omeniloru miseri; lepr'a domnesce multu in ambele Indie si in Brasili'a;* sub nume de lepra sunt connoscute si *lov'a* d'in Greci'a, *pelagr'a* in Itali'a, *falcodin'a* in Dalmati'a; *medicii inco totu nu sciu a vendecá lepr'a; celli cu lepra se separa de societatea omenesca; capulu lui e coperitu de lepra;* fig. *lepr'a peccateloru, lepr'a credentiei deserte; lepr'a corruptionei; — lepr'a lupului,* **anthoceras,** specia de planta d'in classea cryptogameloru.

LEPRARIA, s. f., ospitale pentru omenii *leprosi.*

LEPRARITIA, s. f., **lepraria,** specia de planta d'in classea cryptogameloru.

LEPROSU,-*a,* adj., cellu ce are morbulu *leprei: celli diece leprosi d'in evangeliu; ospitale pentru omenii leprosi;* fig. *nemica mai leprosu de câtu peccatulu.*

LEPTICA, s. f., vedi *lectica.*

* LESIONE, s. f., **læsio,** actione si effectu allu actionei de *ledere,* vettemare: *are mai multe lesioni la capu, provenite d'in loviture cu parulu.*

* LESORIU,-*oria,* adj. s., **lædens,** care *lede,* vettema.

LESSA, s. f., **crates, storea,** implottitura d'in nouelle sau vergelle, mai grosse sau mai suptiri: *léssa de carru, lessa de uscatu pome, léssa mare de prensu pesci, léssa de cernutu petrisiu meruntu; lessa de fortificatione bellica la cetati si castre,* (compara *pléssa,* **plexus, si nassa, naxa**).

LESPIDE si *laspide,* s. f., **lapis fissilis** vel **schistus,** tabla de petra: *a asterne cu laspedi;* (coventulu e *lapide* cu unu *s* adaussu).

LESPIDIORA si *laspediora,* s. f., **lapillus fissilis,** deminutivu d'in *lespede.*

LESPEDIRE si *laspedire,-escu,* v., **lapidibus fissilibus sternere,** a asterne cu lespedi.

LESSIA (pron. *lessía*), s. f., **lix, lixivia** si **lixivium,** (it. **lisciva, liscia** si **liscio,** isp. port. **lexia,** fr. **lessive**), apa ferbente, in care s'a pusu cenusia, si care stracorata serve la spellatulu albiture-

www.dacoromanica.ro

loru : *lessiá bona, tare, pucinu tare;* de ací : *a) lessía,* solutione ce resulta d'in tornarea de apa pre unele substantie, d'in cari, fiendu co nu se solvu bene, ap'a absorbe unele parti; *b)* operatione chymica, prin care se versa apa calda sau rece pre materie terrenose sau si altele, spre a scote d'in elle partile solubili; *c)* in sensu strinsu, *lessía* = solutione de *alcali nevolatili : lessía molle*=solutione de natru carbonicu;— *lessía mamma* (fr. **lessive-mère**), fluidulu de care e incongiuratu cristallulu unui corpu separatu de alte corpuri.

LESSIARE, v., **lixivio lavare,** a bagá in *lessía,* a spellá cu *lessía : a lessiá albiturele, a si lessiá capulu, a lessiá gypsulu spre a scote d'in ellu salpetrulu.*

LESSIATIONE, s. f., actione de *lessiare.*

LESSIATORE, s. f., vedi *lessiatoriu.*

LESSIATORIU,-*toria*, adj. s., care *lessia;* s. f., reale, *lessiatoria* sau *lessiatore,* vasu de *lessiatu.*

LESSIATU,-*a*, adj. part. sup., d'in *lessiare.*

LESSIATURA, s. f., actione si effectu allu actionei de *lessiare : lessiatur'a albitureloru n'a fostu bona.*

LESSICOGRAFIA sau *lexicographia,* s. f., scienti'a, artea de a scrie *lessice* sau dictionarie, vocabularie; *lessicografi'a presuppune multe connoscentie si cere mare patientia.*

LESSICOGRAFU, sau *lexicographu,* s. m., omu invetiatu care se occupa cu *lessicografi'a.*

LESSICU, s. m., (fr. **lexique,** gr λεξικόν, d'in λέξις = coventu, espressione), carte in care se inscriu si se esplica coventele unei limbe, dictionariu, vocabulariu.

LESSINARE, v., **animo linqui, deliquium pati, animo deficere, exanimari,** a perde connoscenti'a de sene d'in caus'a incetarei subite a respirationei si a circulationei sangelui; a cadé in ultimulu gradu de debilitate : *acea femina a lessinatu audindu de mortea barbatului seu; servulu batutu complitu lessinà de dureri; acellu miseru sta se lessine de fome; am lessinatu de risu.*

LESSINATIONE, s. f., **deliquium, animi defectio,** actione de *lessinare.*

LESSINATORIU,-*a*, adj. s., care te *lessina*, te face se *lessini.*

LESSINATU,-*a*, adj. part., **animo defectus, fame exhaustus, effetus,** care *a lessinatu;* si prin urmare care *e lessinatu,* cu connoscenti'a de sene perduta; storsu cu totulu de poteri : *au venitu lessinati d'in térr'a loru si s'au ingrassiatu in a nostra.*

LESSINATURA, s. f., **animi defectio, deliquium,** debilitate, impotentia, perderea conscientiei de sene cu incetarea subita a circulationei : *lessinatura de callu;* — fig. omu reu nutritu, totu de a un'a flamendu, sau si nesatiosu, forte mancatiosu : *lessinatura de omu.*

LESSINU, s. m., **deliquium, animi defectio, exanimatio,** statu in care cinéva si are perduta conscienti'a, in câtu nu scie nemica de senesi : *domn'a, strinsa prea tare in corsetu; cadù in lessinu; mi vine lessinu pre anima; caldur'a prea mare adduce lessinu,* (coventu essitu, probabile, d'in acea-asi fontana cu lat. **deliquium,** vedi : 1 *licere*).

* LESSU,-*a*, d'in *legere,* 1. part., **lectus-a-um** : *locurile lesse de mene in acesta carte;* 2. sup., **lectum-u** : *nu e acumu tempu de lessu asssemine carte.*

* LESU,-*a*, part., d'in *ledere,* **læsus,** vettematu, stricatu : *intestinele lui erau lese in mai multe locuri.*

* LESURA, s. f., **læsura,** effectu allu actionei de *ledere,* vettematura : *lesura la capu.*

* LETALE, adj., **letalis,** care da sau adduce *letu : lovitura letale,* de morte, care adduce sau pote adduce morte.

* LETALITATE, s. f., **letalitas,** calitate de *letale : despre letalitatea unei vettemari are a documentá mediculu; judecatorii au se respecte attestatele medicali despre letalitate; a judecá despre letalitatea unei vettemari in corpu, este lucru forte greu : medicii si judecatorii au se distinga intre letalitatea absoluta si letalitatea relativa.*

* 1 LETARE, v., **letare,** a dá *letu,* a ommorí, a uccide.

* 2 LETARE, v., **lætare**; a facé *letu.*

www.dacoromanica.ro

a buccurá, a facé se se buccure; refl. *a se letá*, **lætari**, a se buccurá.

LETHARGIA sau *letargía*, s. f., **lethargia**, (ληθαργία); applecare mare la somnu; cadere in somnu aduncu, in somnu ca de morte; somnu profundu si complicatu cu veri-unu morbu, in câtu usulu sentiriloru incéta, somnulu mortei : *a cadé in lethargía; lu credeamu mortu, déro cadusse numai in lethargía* : fig. lipse de veri-ce activitate, langedire, ammortire.

* LETHARGICU sau *letargicu,-a*, adj., **lethargicus**, de lethargia, de morte : *stare, repausu, somnu lethargicu;* fig. nepesatoriu, indolente, nesentitoriu, lipsitu de veri-ce activitate, ammortitu : *suffletu lethargicu, indolent a lethargica.*

* LETIFERU,-*a*, adj., **letifer**, care adduce sau casiona *letu*, morte : *letifere sagette.*

* LETIFICARE, v., **lætificare**, a face *letu*, a face se se buccure.

* LETIFICU,-*a*, adj., **lætificus**; care face *letu*, care adduce *letitia.*

* LETITIA si *letetia*, s. f., **lætitia**; contrariu *tristetia*, buccuria, mai vertosu mare buccuría.

* LETU,-*a*, adj., **lætus**; contrariu *tristu*, plenu de buccuría, care sente sau manifesta mare buccuria.

LETRINA, s. f., vedi *litterina.*

LEU, s. m., **leu**, **felis leo**, cadrupede carnivoru, cu pelle ce bate in rosiu, forte tare, forte coragiosu; patri'a lui principale este Afric'a : *leulu se numesce regele animaliloru rugitulu leului: leii celli mai mari sunt lungi de optu urme, inalti de trei urme, éro cod'a de patru: leulu are viéti'a pe no la sept dieci de anni.* prin m[illegible]tore *leu* se dice despre omeni juni, infumurati, allergatori dupo mode si adventure; *leu paraleu*, despre omeni sau coragiosi, sau si numai furiosi : *ce llu militariu e animosu ca unu leu; se appera ca unu leu;* prov. *asinu imbracatu in pelle de leu*, adeco omu fricosu si simplu, care iea tonulu unui omu coragiosu; *d'in unghie connosci leulu*, adeco este de adjunsu unu singuru coventu ori una singura fapta, ca se connosci caracteriulu unoru omeni geniali; *partea leului*, adeco totu sau mai totu pentru sene, si nemica pentru altii; — in astronomía, una constellatione in cerculu zodiacului; in numismatica una moneta, confusa cu *leur'a*, **libra**, acumu moneta de argentu de valorea unei litre de arame.

LEUARE, v., vedi *luare.*

LEUCA, s. f., **rotæ brachium**, parte constitutiva a carrului sau carrutiei, lemnu care cu unu capetu de diosu intra in asse immediatu dupo rota, éro cu cellu de susu care e incurbatu, sustine parietele carrului ca se nu cada in afora; fig. *lovitu cu leuc'a*, ammetitu, bétu, une ori desuchiatu, cu tone.

* LEUCACANTHU,-*a*, adj. s., **leucacanthus** = **leucacantha** (λευκάκανθος-λευκάκανθα); care are spini sau tiepi albi, (vedi *leucu* si *acanthu*); s. m., *leucacanthu* sau f. *leucacantha*, specia de scaiu cu spini albi.

* LEUCACHATE, s. f., **leucachates** (λευκαχάτης); specia de achatu sau *agatu* de colore alba, (vedi *leucu* si *agatu* sau *achatu*).

* LEUCANTHEMU,-*a*, adj. s., **leucanthemis**, **leucanthemon** (λευκάνθεμις-λευκάνθεμον, fr. **leucanthème**, din λευκός = *albu*, si ἄνθος = flore); care are flori albe; s. m., *leucanthemu*, f. *leucanthema*, specia de plante.

* LEUCASPIDE, adj. s., **leucaspis** (λέυκασπις); provedutu cu scutu albu.

* LEUCE, s. f., **leuce**, (λεύκη = litt. *alba*, vedi *leucu*); 1. specia de planta; 2. specia de lepra alba.

* LEUCHEMIA, s. f., (**leuchæmia**, d'in λευκός = leucu si αἷμα = sange); morbu in care particellele albe alle sangelui se inmultescu in modu estraordinariu, éro celle rosie se impucina : *morbulu leuchemici pote fi transitoriu; in leuchemía se infla splen'a, une ori si ficatulu; celli cari sufferu de leuchemía sunt pallidi, respira greu, perdu sange copiosu pre nasu, pre sedutu si prinpelle; morbulu leuchemiei este incurabile.*

* LEUCINA, s. f., (fr. **leucine**, vedi *leucu*); substantia alba ce se pote capitá d'in gelatina tractata cu acidu sulfuricu.

www.dacoromanica.ro

†LEUCO- (d'in gr. λευκός = albu, vedi *leucu*), afora de celle peno ací date, formedia inco una multime de derivate si composite, cumu : *leucitu*, s. m., (fr. **leucite**, minerale *incolore*, sau de colore, une ori *alba*; *leucoblepharu-a*, adj., (fr. **leucoblépharе**, βλεφάρον = palpebra), care are *palpebrele albe: leucocarpu,-a*, adj., (fr. **leucocarpe**, καρπός = fructu), care are *fructele albe; leucocephalu,-a*, adj., (fr. **leucocéphale**, κεφαλή=*capu*), care are *capulu albu:* in botanica, despre plante ce au flori albe unite in forma de capitelle; *leucocoeru,-a*, adj., (fr. **leucocère**, κέρας=*cornu*), care are *corne albe; leucochrysu*, s. m., **leucochrysus**= λευκοχρυσός (χρυσός=auru), gemma d'in genulu *chrysolithu; leucocrotaphu,-a*, adj., (fr. **leucrotaphe**), κρόταφος=*templa*), care are *templele albe: leucocomu-a*, adj., **leucocomus** = λευκόκομος, care are *com'a* sau *perulu albu·* in botanica, care are frundia sau flore alba; *leucodendru*, s. m., (fr. **leucodendre**, δένδρον = arbore), genu de plante d'in famili'a proteacieloru; *leucodermu,-a*, adj., (fr. **leucoderme**, δέρμα = *pelle*), care are *pellea alba; leucodonte*. adj., fr. **leucodonte**), care are *dentii albi;* s. m., *leucodentele*. genu de plante; *leucogastru.-a*, adj., (fr. **leucogastre**, γαστήρ=*panticc*), care are *pantecele albu; leucogéa*, s. f., **leucogæa**=λευκογαῖα (γαῖα=pamentu), specia de gemma proprie femin. d'in adj., *leucogéu.-a*, **leucogæus** = λευκογαῖος, care are *pamentu albu; colline leucogee; leucogrammu,-a*. adj., (fr. **leucogramme**, γρᾶμμα = linia), care are *linie* sau dungi *albe*, *leucographu,-a* adj., (fr. **leucographe**, γράφειν=*scriere*), care are *littere albe·* vorbindu de certi scai; *scai leucographi*, alle caroru frundie presenta *linie albe;* assemini cu litterele; *leucoia*, s. f., genu de plante : *leucoia de iérna. leucoia glabra, leucoia de ferestra; leucoiu*, s. m., (lat., fr. **leucoion**), specia de plante d'in familia amaryllideloru, connoscutu intre Romani si sub nume de *cocosilli*—**leucoium-vernum**, fr. si **perce-nei**, *leucolithu*, s. f., (fr. **leucolithe**, λίθος=petre), specia de *pyrite; leucolytu,-a*, adj s., (fr. **leucolyte**, λυτός=*solutu* sau *dissolutu*) care *solutu* e *incolore*, vorbindu de certe substantie minerali, cari *solute* in acide incolori dau *solutioni* totu *incolori*; ca subst., *leucolytu-lu, leucolyte-le; leucoma*, s. f., pl. *leucomate*, (fr. **leucome**), *a)* albu de scrissu, tabella alba de scrissu, si de ací, registru, la Atheniani; *b)* albetia in ochiu; *leucomelu -a* adj., (fr. **leucomèle**, μέλι = *miere*), albu ce bate spre galbinu sau spre negru; *leucomoria*, s. f., (fr. **leucomorie**, μωρία= *smentire*), dementia pacifica, fora accessu de furore, melancholía; *leuconotu,-a*, adj., (fr. **leuconote**, νωτος = *spinare*, *spate*), care are *spinarea alba; leucopathia*, s. f., (fr. **leucopathie**, πάθος = *sufferentia*, *morbu*), *morbu* care face pellea animaliloru *alba* ca *laptele: leucopode*, adj., (fr. **leucope**, ποῦς-ποδός = *petioru*), care are *petiore albe· leucophlegmatía*, s. f., (fr. **leucophlegmatie**), hydropisia succutanía; *leucophcu,-a*, adj., **leucophæus** = λευκόφαιος), de colore inchisa, cenusiu, venetu, etc.; *leucophru.-a*, adj., (fr. **leucophre**, ὀφρός = *sprinceana*); care are *sprinceane albe; leucophthalmu.-a*, adj., (fr. **leucophthalme**, ὀφθαλμός=*ochiu*), care are *ochi albi; leucophyllu,-a*, adj., (fr. **leucophylle**, φυλλον =*folia*), care are *folie* sau *frundie albe:* coperite de *fulgi albi; leucopilu -a*. adj., (fr. **leucopile**, πῖλος = *pellaría*) care are pellaría alba; s. m., specia de fungu; *leucoproctu, -a*, adj., (fr. **leucoprocte**, πρωκτός=*curu, dosu, sedutu*), care are *dosulu albu : insecte leucoprocte; leucoprymnu,-a*, adj., (fr. **leucoprymne**, πρύμνη = bucca de sedutu), care are *buccele dosului albe; leucope*, adj., (fr. **leucops**, ὄψ=*ochiu*), care are *ochi albi; leucopteru,-a* adj., (fr. **leucoptère**, πτερόν=*aripa*), care are *aripe albe; leucopygu,-a*, adj., (fr. **leucopyge**, πυγή=*bucca. dosu*), care are *dosulu albu; leucopyrrhu,-a*. adj., (fr. **leucopyrrhe**, πυρρός=*rosiaticu*), a cui colore e unu ammestecu de *albu* si de *rosiu: leucorrhizu.-a*, adj., (fr. **leucorrhize**, ῥίζα = *radecina*), care are *radecina alba; leucorrhynchu,-a*, adj., (fr. **leucorrhynque**, ῥυγχος=*rostru*), care are *rostrulu albu; leucorrhea*, s. f., (fr. **leu**

www.dacoromanica.ro

corrhée, ῥέειν=*curgere*), scursore alba d'in partile sessuali, numita de poporu si *flori* sau *polla alba*; *leucoryce*, s. m., (fr. **leucoryx**), specia de antilope indiana; *leucose*, s. f., (fr. **leucose**), morbu ce attaca vasele lymphatice; *leucospermu,-a*, adj., (fr. **leucosperme**, σπέρμα = *sementia*), care are *sementia alba*; s. m., *leucospermulu*, genu de plante d'in famili'a proteacieloru; *leucospilu,-a*, adj., (fr. **leucospile**, σπίλος = *macula*), care are *macule albe*; *leucostictu,-a*, adj., (fr. **leucosticte**, στικτός = *impunsu*, *puntatu*), care are pre densulu mici macule albe; *leucostina*, s. f., (fr. **leucostine**), specia de petra vulcanica; *leucostomu,-a*, adj., **leucostome**, στόμα=*gura*), care are *gura alba*; *leucotu,-a*, adj., (fr. **leucote**, οὖς-ὠτός=*urechia*), care are *urechie albe*; *leucotrichu,-a*, adj., (fr. **leucotrique**, θρίξ-τριχός = *peru*), provedutu cu *peri albi*; etc.

* LEUCU,-*a*, adj., **leucus**, (λευκός), albu. albu luciosu.

LEURDA, s. f., **allium montanum**, planta connoscuta si sub nume de *alliu selbatecu*.

1 LEUSIORU, s. m., dimin. d'in *leu* adeco : *leu micu*; prin metafora, domnisioru investitu elegante, inso spulberatu, escessivu.

2 LEUSIORU,-*a*, vedi *liusioru*, *iusioru*, *usioru*, si derivatele.

LEUSTIANU, s. m., **ligustrum**, **leusticum officinale**, planta selbatica connoscuta mai allessu la poporele munteane cari ua applica la vite ca medicamentu in contr'a tussei si in contr'a vermiloru, inse leustianulu cresce si la sessuri, si poporulu se folosesce de ellu in doue moduri, adeco d'in frundiele crude mai allessu in paresime face zéma, éro in morbulu langorei (**typhus**), d'in radecin'a de *leustianu*, pisata bene, dospita, se storce unu succu cu care morbosulu se freca preste totu corpulu; totu una data d'in frundia de *leustianu* se face si *thea* de beutu;—*radecin'a de leustianu*, **radex leustici**, se afla si in farmacie.

* LEVABILE, adj., **levabilis**; ce se pote *levá*; (vedi 1 *levare*)

* LEVAME, s., pl. *levamine*; **levamen**; mediu de 1 *levare*, (vedi si *levamentu*).

* LEVAMENTU, pl.-*e*, **levamentum**; actione, effectu si mediu de 1 *levare*; *ce levamentu potu aflá la atâta dorere?*

* LEVANTE, adj., **levans**; care *leva*, (1 *levare*);—ca s. m., *levante-le* s'a applicatu si in limb'a nostra cu intellessulu de *oriente*; *resaritu*, (compara it. **levante**), si, in speciale, terrile ce cadu spre *resaritu* de Itali'a; de ací si *levantinu,-a*, adj., orientale; *poporele levantine*; ca s. m., *levantinii*, omeni d'in *levante*; s. f., *levantina* metasse.

* LEVANTINU,-*a*, vedi *levante*.

* 1 LEVARE, v., **levare**; acellu-asi cu *leuare*, (vedi *luare*), a face *leve* (1 *leve*); 1. a face se se redice in susu, a redicá in susu : *de trei ori se redimà si se levà pre cote*; 2. a usiorá, a face usioru: *te voiu levá de acesta grea sarcina*; de ací : 3. prin metafore: *a)* a usiorá ânim'a, a animá, a incoragiá, a confortá, a buccurá; a adjutá, a protege: *adesea prin coventele telle mi ai levatu angorea animei*; *a levá pre cineva de miseria*, sau *a levá miseri'a cuiva*; *b)* a molliá, a allená, a indulcí, a micusiorá, a face se fia de sufferitu : *a levá furi'a morbului*; *a si levá fatigile selle prin conversationi*; a scadé, a deteriorá: *a levá laud'a si meritele cuiva*; a scapá, a mantuí : *a levá spiritele de spaim'a ce le a coprensu*; 4. in speciale, *a luá: a levá tributu* = **tributum levare**; — acestu d'in urma intellesu s'a desvoltatu mai vertosu in limb'a nostra, (vedi *luare*).

* 2 LEVARE, v., **levare**; a face *leve* (2. *leve*), a netedì, (vedi si *levigare*).

LEVATIONE, s. f., **levatio**; actione si statu de 1 *levare* : *levatione de greutati, de doreri.*

LEVATORIU,-*toria*, adj. s., **levator**, care *leva*, (1 *levare*).

LEVATU,-*a*, part., 1. d'in 1 *levare*, **lĕvatus**; *sarcine levate de pre spinarea nostra*; 2. d'in 2 *levare*, **lĕvatus** : *lamina bene levata.*

* 1 LEVE, adj., **lĕvis**; oppusu la *grave*, usioru, care nu trage greu : 1. proprie : *mai leve ca penn'a*; 2. prin metaf., *a)* usioru in miscare, la digerere,

www.dacoromanica.ro

ageru, celeru, veloce: *buccati levi, levii cerbi, terrenu leve*, nu grassu, *b)* micu, neinsemnatu, de pucina valore, *c)* usioru de mente, inconstante, cui uu te poti increde: *omeni levi si ammagitori.*

* 2 LEVE, adj., lĕvis; netidu, bene politu, oppusu la *aspru*: 1. proprie: *corpuscule levi, locuri plane sau montóse, levi sau aspre; fronte leve*, fora peru, fora cretiture; 2. metafor., vorbindu de stylu, bene limatu, fluente, bene legatu: *periode levi si cadrate; espressione ı pre leve perde nervii.*

* LEVIATHANU, si *leviatanu*, s. m., (**leviathanus**, fr. **leviathan**), nume de animale de marime estraordinaria, despre care se vorbesce in biblia: *unii credu co leviathanulu ar fi cetulu sau balen'a*; in genere, monstru, veri-ce de marime monstrosa.

*LEVICODU,-*a*, adj., (fr. **lévicaude**); care are cod'a *leve* (2 *leve*).

*LEVICOLLU,-*a*, adj., (fr. **lévicolle**); care are *collulu leve* (2 *leve*).

* LEVIFIDU,-*a*, adj., **levifidus**; care merita pucina incredere, (vedi *fide* si 1 *leve*).

* LEVIGARE, v., **levigare**; a face *leve* (2 *leve*), a netedí, polí; metaf., a suptiriá, micusiorá, pulberisá.

* LEVIGATIONE, s. f., **levigatio**; actione de *levigare*.

* LEVIGATORIU,-*toria*, adj. s., **levigator**; care *leviga*.

* LEVIGATU,-*a*, adj. part. d'in *levigare*, **levigatus**.

LEVIGATURA, s. f., **levigatio**; stare de *levigatu*.

* LEVIPEDE, adj., **levipes**; *leve de petioru*, (vedi 1 *leve* si *pede*).

LEVISIORU,-*a*, adj., vedi *leusioru*.

* LEVISOMNU,-*a*, adj., **levisomnus**; care are *somnu leve*, (1 *leve*).

* LEVITATE, s. f., calitate de *leve*: 1. d'in 1 *leve*, lĕvitas, usiorentia; *levitatea penneloru, armeloru; levitatea juniloru, opinionei; levitatea stylului*; 2. d'in 2 *leve*, lēvitas, netedime: *levitatea specleloru.*

LEVITICU,-*a*, adj., **leviticus**, relativu la *Levi*, sau la *leviti*: *sementi'a levitica*,—s. m., reale, *leviticu*, carte a bibliei in care se descriu ceremoniele cultului ebraicu.

LEVITU,-*a*, adj. s., **levites, levitis**; 1. d'in sementi'a lui *Levi*, unulu d'in cei 12 filii ai lui Jacobu; 2. Israelitu destinatu la servitiulu religiosu.

* LEVITUDINE, s. f., **lĕvitudo**; in acellu-asi intellessu cu *levitate* sub 2.

* LEVORE, s. f., **lēvor**; calitate de 2 *leve*, netiditate, (vedi si *levitudine*).

1 LI, (scurtatu d'in *elli*), art. m. pl. nom. si acc. cu *l* mólle la Macedoromâni si de totu molliatu la Dacoromâni: *ómeni-li, ómeni-i, ómenii, lupi-li, lupi-i, lupii* etc.; vedi *ellu.*

2 LI, (scurtatu diu *lui (ellui)* si *lei (ellei)*, pron. pers. III. sing. dat., cu *l* molle la Macedoromâni, si de totu molliatu la Dacoromani: *da pâne copillului; li dau* sau *i dau, dau-li* sau *dau-i; dându-li* sau *dandu-i; da flori fetei; li dau* sau *i dau; dau-li* sau *dau-i*, etc.; vedi *ellu.*

3 LI, (scurtatu din *elli*), pron. pers. III. m. pl. acc. cu *l* molle la Macedoromâni si de totu molliatu la Dacoromâni: *vedi lupii; li vediu* sau *i vediu, vediu-li* sau *vediu-i, vedendu-li* sau *vedendu-i*; vedi *ellu.*

4 LI, (scurtatu d'in *loru*), pronome pers. III. pl. dat., pronuntiatu intregu in locu de usitatulu *le*, cându urmedia pronominele *se, lu, ua, li, le*: *li se cade*, in locu de *le se cade; li lu da*; in locu de *le lu da; li ua da*, in locu de *le ua da*; etc.

* LIBACLU, si *lībaculu*, s. m., **libaculus**, deminutivu d'in *libu.*

* LIBADE, s. f., vedi *livade.*

*LIBADIU, s. m., pl.-*e*, **libadium**, (λιβάδιον), picatura de apa, umiditate, si de ací, locu umedu (vedi si *libade*); specia de planta.

* LIBAME, pl. *libamine*, **libamen**, si

* LIBAMENTU, pl.-*e*, **libamentum**, ce se *liba*: *a)* ce se vérsa la unu sacrificiu in onorea dieiloru, sacrificiu cu licide; sacrificiu; *b)* ce se ardea impreuna cu cadaverulu unui mortu; *c)* inceputu, gustare, prima incercare.

* LIBARE, v., **libare**, (compara si grec. λείβειν), 1. a picá, a versá picature

www.dacoromanica.ro

de unu licidu, a versá in genere, a udá: *libà cateva picature de oliu;* in speciale, a versá unu licidu in onorea dieiloru, a sacrificá cu licide, a sacrificá veri-cumu: *cu large patere libau altariele; a libá dieiloru uve, grânu;* 2. prin metaf., *a)* in genere, a luá ceva d'in ceva, a incepe, a attinge, a stricá intregimea lucrului; *b)* in speciale: α) a incepe gustandu, a gustá: *a libá buccat'a, beutur'a, cup'a;* β) a attinge: *a libá buccatele numai cu degitele;* γ) a micusiorá, a impuciná, a vettemá: *a libá fam'a, virginitatea;* δ) in sensu ideale: *a libá d'in scriptele totoru geniiloru mari, d'in tote scientiele si connoscientiele omenesci.*

* LIBARIU,-s. m., **libarius,** care face sau vende *libe.*

* LIBATIONE, s. f., **libatio,** actione de *libare: libationi de vinu ammestecatu cu lapte.*

LIBATORIU,-*toria*, adj. s., **libator, libatorius-um,** care *liba* sau serve la *libatu;* s. reale, m. *libatoriu* sau f. *libatoria* locu sau vasu de *libatu.*

* LIBATU,-*a*, part. d'in *libare,* **libatus.**

*LIBELLA, s. f., **libella,** deminutivu d'in *libra.*

* LIBELLARE, adj., **libellaris,** relativu la *libellu.*

* LIBELLATICU,-*a*, s., **libellaticus,** nume datu crestiniloru, cari in tempulu persecutioniloru cautau a scapá de densele prin unu falsu *libell* datu p e banni de la vre-una deregutoria.

* LIBELLISTU, s. m., (fr. **libelliste**); care face *libelli* in sensulu coventului *libellu* de sub 2. *g*).

* LIBELLIONE, s. m., **libellio;** notariu, (vedi *libellu*).

* LIBELLU, s. m., **libellus;** deminutivu d'in *libru:* 1. pellicella de arbore, ce serviea la scrissu; de ací: 2. carticella, carte mica, scriptu micu in genere, éro in speciale: *a)* diariu, registru; *b)* scrissore de invitare; scrissore; *c)* proclamatione, annuntiu; *d)* petitione, supplica; *e)* accusatione; *f)* addeverentia, certificatu; *g)* mai vertosu si forte desu; scriptu satyricu, scriptu injuriosu pentru altulu.

* LIBENTE, part. adj., **libens,** (d'in *libere*), cui place; buccurosu, voiosu.

LIBENTIA, s. f., **libentia,** calitate sau fapta de *libente,* placere, voia bona.

* LIBERALE, adj., **liberalis,** (fr. **libéral**); *liberu* de mana, care da altui-a buccurosu *d'in allu seu: omu generosu si liberale, mecenate liberale cotra omenii de meritu; este differentia mare intre omenii predatori si intre celli liberali; din man'a lui cea liberale ati receputu multe bonetati; natur'a fu liberale cotra acellu omu pentru co ea lu adornà cu multe si formose calitati· — educatione liberale,* care e in stare a nobilí spiritulu si ânim'a; *arti liberali,* cari stau oresicumu in oppositione *cu artile mechanice. Artile liberali se reducu mai multu la spiritulu omenescu,* in câtu cu acelle-a se occupa si deprendu mai multu facultatile intellectuali, pre candu d'in contra *artile mechanice* au a face mai multu cu facultatile physice alle omului: *pictur'a, music'a si sculptur'a sunt arti liberali; — liberale,* favorabile sau in favórea *libertatei;* de ací se dice *principiu liberale, doctrina liberale, idea si opinione liberale, institutioni si legi liberali, capii partitei liberale d'in patri'a nostra au lipse de prudentia si moderatione; — liberale,* nascutu si crescutu in *libertate,* generosu, nobile, bonu, benevoitoriu, plenu de sentimente nobili.

* LIBERALISMU, s. m., (fr. **libéralisme**), amóre, favóre pentru libertate: *liberalismulu d'in tempulu nostru pórta adesea masc'a egoismului; liberalismulu fora virtute si moralitate este unu co ventu desertu.*

* LIBERALITATE, s. f., **liberalitas,** applecare, dispositione, indemnu nobile internu de a dá, a doná cu prudentia, cu tactu, cu bona allegere: *liberalitate mare potu arretá numai celli dotati cu mari avutie materiali; liberalitate intellepta; liberalitatea tine mediloculu intre prodigalitate si intre avaritia.*

* LIBERARE, v., **liberare,** a face liberu, a scapá, a salvá; a declará liberu, a dá libertate, a emitte: *a liberá mandatu, bonu ori obligatione ca se si pota incassá cineva bannii.*

www.dacoromanica.ro

* LIBERATIONE, s. f., **liberatio**, actione de *liberare : liberationea statului de una detoria pubica*, adecŏ coperirea, ammortisationea, stergerea detoriei publice.

*LIBERATORIU,-*toria*, adj., **liberator**, care libera, scapa, salva; *liberatoriulu patriei; liberatoriulu familiei.*

* LIBERE, v., **libere**, impersonale, a placé cuiva, a fí pre placu, (ved' si *libire* si *lubire*).

LIBERTARE, v., **liberare, emittere, condonare**; vedi *liertare* si *iertare* cu tote derivatele loru.

* LIBERTATE, s. f., **libertas**, starea de *liberu*, potestate de a vietiuí dupo volienti'a sea, independentia : *libertate intrega, absoluta, nelimitata; libertatea loru a trecutu in desfrenu; libertatea fora moralitate e numai licentia; libertatea se nu se confunda cu licenti'a; civilisationea fora libertate nu are intellessu; sub despotismu nu ai libertate deplena neci de a ride, nici de a plange; servulu nu are libertate neci de a contradice, neci macaru de a approbá;* in metaphysica, *libertatea* semnifica *arbitriulu liberu*, facultatea innascuta omului ca se pota allege intre diverse lucruri si se se decida pentru unulu sau pentru altulu : *cestionea libertatei a fostu desbatuta in celle mai multe scole philosophice; fora libertate nu ar fi neci de cumu moralitate in actionile omeniloru; libertate naturale* potestatea firesca a omului de a si applicá facultatile selle asiá, in câtu se facá ori-ce afla co ar fi utile sau placutu pentru ellu : *in starea sociale, in societatea omenesca libertatea naturale e restrinsa prin conventionile stabilite pentru utilitatea commună; libertatea civile*, potestatea de a face totu ce nu este interdissu prin legi : *libertatea civile nu pote se essista sub potestatea arbitraria, discretionaria, absoluta; toti omenii cu mente sanatosa ama libertatea si urescu servitutea; candu mi am perdutu patri'a si libertatea, mi a mai remasu conscienti'a curata; libertatea politica*, drepturi politice, cari se dau si se assecura fia-carui cetatianu prin constitutione a terrei ; *marea charta obtinuta de angli de la regele Joanne este fundamentulu lib rtatiloru loru; bull'a de auru data aristocratici unguresci de regele Andreiu a pusu fundamentu si la libertatea si la desfrenulu ei; libertatea politica este anevolia de castigatu si de cons rvatu; — libertatea conscientiei.* dreptu ce are totu omulu de a adoptá opiniomle religiose ce crede a fi conforme veritatu, fora se lu pota turburá in acestu respectu autoritatea publica; *libertatea cultelloru*, dreptulu ce au sectatorii diverseloru religion de a si essercitá cultulu si a propagá doctrinele proprie ; — *libertatea de a cugetá*, dreptulu de a si manifestá cugetele, ideele, opinionile selle fora neci una restringere; — *libertatea de a scrie*, dreptulu de a si manifestá cugetele selle prin scriere ; *libertatea pressei*, dreptulu de a si manifestá cugetarile selle pre callea pressei, prin typarin ; *libertatea individuale*, dreptulu ce are totu cetatianulu de a nu fí privatu de *libertatea* personei selle de câtu numai in casurile prevedute de lege si dupo formele prescrisse in acea-a; *constitutionea terrei cauta se assecure cetatianitoru libertatea loru individuale; in statele despotice nemine nu este securu de libertatea sea individuale ; in statele constitutionali libertatea individuale se pote periclitá prin escessele autoritatiloru publice; libertatea de commerciu*, facultatea ce au commerciantii de a comperá si a vende atâtu in intru câtu si in afora, fora a fí summissi la legi restrictive si la regulamente proibitive ; *libertatea marilloru*, dreptulu totoru natiuniloru de a navigá pre mari; — *libertate* se ia adesea in opposetione cu *servitutea*, si semnifica starea unei persone de *conditione libera* · *libertatea e statulu natural allu omului; in Europ'a s a restituitu totoru servilor u libertatea loru* · *a ta data celli cari erau prensi in batalie, si perdea libertatea si deveniá servi, iro altu omeni si vendeá ei insisi libertatea ;* in oppositione cu *captivitatea : captiviloru d'in bellulu trecutu le s'a redatu libertatea indata dupo inchiaiarea pacei; officiarii captivi si rescomperarea liberta-*

www.dacoromanica.ro

tea cu mari summe de banni; libertate in oppositione cu restringerea sau marginirea actioniloru si portariloru omenesci: *a vorbí, a lucrá in libertate; regulele convenientiei restringu libertatea conversationei; in acesta societate conversationea decurre in deplina libertate; libertate* in locu de *independintia* de caracteriu, de conditione sau stare sociale; *acestu omu si ama libertatea; libertatea de ori-ce influentia straina este singur'a lui fericire; nu mi obligu si nu mi vendu libertatea mea pentru decorationi; libertate*, starea unui omu scutitu de passioni: *d'in amóre cotra acea femina densulu si perdù libertatea; nu sacrificá libertatea animei la una formosetia, care se vescedesce currendu; libertatea spiritului*, in casuri candu cineva este scutitu de ori ce preoccupatione: *domnitorii, gubernatorii, judecatorii au necessitate de cea mai mare libertate de spiritu; criticii lipsiti de libertatea spirtului cadu in errori mari; libertatea limbei* sau a *graiului*, candu adeco cineva nu si pune frenu gurei selle, ci vorbesce cu multa cutediare: — *acellu cetatianu a vorbitu principelui cu mare libertate; ellu vorbesce cu atâta libertate, in câtu ti se pare co nu ar depende de la nemine; a vorbitu in tota libertatea; libertatea inse de vorbire sau de portare pote fí audacia, neconvenientia, si chiaru imprudentia; acea libertate ce se da scolariloru nostri va trage dupo sene consecentie triste; acellu june si iea prea mare libertate facia cu superiorii sei; libertatea lui de portare cotra acea femina adjunse a fi de scandalu;* d'in simpla politetia: *mi voiu luá libertatea a ti cere ceva, a ti face visita, a ti adduce a mente de promissione;* — *libertate*, facilitate sau usioretate a miscarei corpului: *acellu omu dispune de mare libertate de actione, de miscari, gestu, limba, vorbire; tote le face cu libertate si gratia; ellu manuesce penn'a, penellulu cu mare libertate;*—applecatu si la lucruri neinsuffletite: *rotele si cordele acellui mechanismu nu functionedia cu destulla libertate;* — in pl. *libertati*, in locu de *privilegie, prerogative, immunitati, scutentie*, mai allessu in sensu feudalisticu adesea inse si in sensu mai modernu: *patri'a mea occupata de straini si perdusse libertatile selle; libertatile communiloru au fostu totu de a un'a combatute de oligarchía; libertatile ecclesiceastice erá de mare valore.*

* LIBERTINITATE, s. f., **libertinitas**, statu, calitate sau fapta de *libertinu.*

* LIBERTINU,-*a*, adj. s., **libertinus**, (fr. **libertin**), in sensu anticu: *a)* adj., relativu la *libertinu;* in oppositione cu *ingenuu: conditione libertina; b)* subst. **libertinus,-a;** α) in acellu-asi sensu cu *libertu*, cu differentia co *libertinu* se luá cu respectu la starea *libertului;* éro *libertu* ensusi cu respectu la *manumissione: cine e servu si se manumitte; devine libertinu;* β) filiu de *libertu;* spre distinctione de *libertu* ensusi; camu in intellessulu de sub *a);* in sensu modernu: *c)* in Daci'a superiore, terranu care nu erá legatu de gleba, ci se buccurá de libertatea de a se poté mutá la cetati, fora inse a se buccurá de alte drepturi alle cetatianiloru liberi; *d)*, care abusa de libertatea morale, si duce una viétia desfrenata: *acellu june e mare libertinu; feminele libertine sunt despretiate de toti omenii onestii* in acestu intellessu si ca adjectivu: *portare libertina, narratione libertina; imaginatione libertina.*

*LIBERTU,-*a*, adj. s., **libertus**, servu *liberatu* de domnulu seu.

* LIBERU,-*a*, adj., **liber**, care are potestatea de a face si a lucrá dupo volienti'a sea, sau a nu face si a nu lucrá nemica: *volienti'a este libera; arbitriu liberu; judecata libera; omulu e nascutu liberu;* in oppositione cu *servu: acestu omu e de conditione libera; nascutu liberu d'in generationi nenumerate; professione libera;* in oppositione cu *captivu: ellu a fostu captivu, acumu inse este liberu;* independente, *liberu ca passerea cerului nu voliesce se intre in fonctione, pentru co i place se fia liberu;* necasatoritu: *ellu este inco liberu, nu e casatoritu; mân'a acellei domnisiore este libera;* nu despotisatu: *statu liberu, po-*

www.dacoromanica.ro

poru liberu, *natione libera*; *poporulu românu incetasse a fi liberu*, *de candu si perdusse datinele si incepusse a despretiá moralitatea*; fora temere: *in societatea in care nu me sentiu liberu*, *mi se uresce currendu*; *acellu omu are unu tonu si una portare preste mesura libera cu feminele*; *ellu este prea liberu in vorbele selle*; *versurile si cantecele lui sunt prea libere*; asiá si in gur'a poporului: *femina libra*, *livra*, *libera*, limbuta, cu portari insultatorie, de prepusu; in alte mai multe sensuri descrisse la subst. *libertate*: *adunare libera*, *voturi* sau *suffragie libere*, *liberu in conscienti'a sea*, *commerciu liberu*, *pressa libera*, *màri libere*, *calle libera*, *locu* sau *spatiu liberu*, neoccupatu de nemine; *intrare libera la cineva*, unde adeco nu ai se ceri audientia; *am campu liberu de a face si derege*; *am tempu liberu*, adeco sum scutitu de occupationi obligate; *mane voiu fi liberu de affaceri*, *de occupationi*; *anim'a i e libera*, adeco neturburata de passionea amorei; *spiritu liberu*, nepreoccupatu de prejudecie, de superstitioni, de informationi sinistre ori false sau de passioni; *traductione libera*, traductione care nu este litterale, din vorba in vorba, unde traductoriulu nu s'a supusu se urmedie testului cu tota essactitatea; *papiru liberu*, nesuppusu la timbru; *versuri libere*, in cari se admittu mesure differenti, si nu sunt strinse in regulele rythmului; *liberu* = indemanatecu, usioru in miscari si in tote attitudinile corpului: *corpu liberu si sveltu*, *voce libera*, neimpedecata; *mana libera la scrissu*, care scrie usioru.

* LIBIDINE, s. f., **libido**; et **lubido**; dorentia necumpetata, ferbinte, infocata, applecare pronuntiata spre ceva, passione violenta, adesea capritiosa si fantastica; placere ne infrenata spre ceva; placu, bonu placu, bona placere, capritiu, fantasía, etc.; in speciale: cupiditate sensuale necumpetata, sensualitate, desfrenare: *omu suppusu libidiniloru celloru mai rosinose*.

* LIBIDINOSU,-*a*, adj., **libidinosus**, plenu de *libidine*, passionatu, neinfrenatu, desfrenatu, servu cupiditatiloru, voluptatiloru selle; inflacuratu de *libidine*, de sensualitate.

LIBIRE,-*escu*, v. (**libere**, **lubere**), **amare**; vedi *libere*, *lubire*, *iubire* in Glossariu.

* LIBITINA, s. f., **libitina**; 1. diéa a funeriloru, de ací: 2. prin metafore: *a)* celle necessarie la immormentarea cadaverului unui mortu, *b)* morte.

* LIBITINARIU, s., **libitinarius**, cellu ce essercita maiestrí'a de a immormentá morti.

* LIBITU, s. m., **libitum**, placu, bonu placu, placere, bona placere.

* LIBRA, s. f., **libra** (λίτρα), 1. pondu sau greutate de una litra; 2. campena sau bilance, de ací semnu sau constellatione zodiacale; 3. *libella* sau *nivella*; 4. moneta care la differitele nationi are differite valori: *libr'a româna (leur'a)*, *in valóre de una litra de arame*, *e identica cu lir'a italiana si cu franculu*; *libr'a sterlina la angli e una moneta de auru in valóre de 25 libre de arame*; *libr'a (lir'a) turcésca in valóre de 22 3/4 libre de arame*.

* LIBRAME, pl. *libramine*, **libramen**, *si libramentu*, pl.-*e*, **libramentum**, actione de *librare*: sboru, adventu; pondu, greutate.

* LIBRARE, v., **librare**, a trage in *libra*, a cantarí, de ací: *a)* a *ecilibrá*, a *ecalá*, a netedí; *b)* a *suspende*, a bilanciá, a leganá; a face ventu, a repedí; *c)* a essaminá, a considerá, a estimá, a judecá.

LIBRARIA, s. f., **libraria**, locu in care se tinu cartile si scriptele, si de ací: officina in care se vendu carti; professionea vendiarei de carti, commerciulu cu carti: *frate-seu a deschisu una librarí'a*; *la noi este greu a se inavuti cine-va d'in commerciulu librariei*; *acea carte nu se afla in neci una librarí'a*.

LIBRARIU,-*a*, adj. s., **librarius**, relativu la *libru* sau carte: *negretia libraria*; *taberna libraria* = *librarí'a*, ca s. m., *a)* care transcrie carti de pre alte essemplarie, *b)* care face commerciu cu carti, mercatoriu de carti.

* LIBRATIONE, s. f., **libratio**, actione de *librare* si statu produsu prin acesta actione.

www.dacoromanica.ro

* LIBRATORIU,-*tória*, adj. s., **librator**, care *libra*, si in speciale, care cu una *libra* de apa *(libella)* cauta se ecale unu terrenu.

* LIBRATURA, s. f., **libratura**, actione, déro mai vertosu effectu allu actionei de *librare*.

* LIBRIGERU,-*a*, adj., **librigor**, care pórta *libri*, in speciale, s. m., cellu ce âmbla cu *libri* sau carti de vendiare.

* LIBRILE, adj., **librilis**, relativu la *libra;* ca s., *librile*, greutate de una *libra;* jugu de *libra*.

* LIBRIPENDE, s. m., **libripens**; 1. cellu ce la una vendiare simulata, cumu se facea la vechii Romani, tinea *libr'a* sau bilanci'a; 2. cellu ce *cantarieá* sau solveá militariloru mercedea.

* LIBRU, s. m., **liber**, 1. in sensu originariu, pellicell'a de sub scórti'a arboriloru : *trunchii se coperu* cu *libru si cu scortia, ca se se appere de frigu si de caldura;* si fiendu co cei antici scrieau pre assemine *libru*, de ací; 2. scriptu cu mai multe folie, carte scrissa sau typarita si legata; in speciale apoi : *a)* parte a unui scriptu; *b)* carte de dreptu sau de religione; *c)* catalogu, registru; si mai vertosu si forte desu: *d)* cartea cea mare a negotiatoriloru, numita si *maiestru*, unde se concentra tote affacerile unei case commerciale; asseminea se numesce *libru mare* si cartea in care se concentra detoriele unui statu.

* LIBU, s. m., **libum**, placenta, torta; la antici, *libulu* serviá si la sacrificiu.

LIBUTIU, s. m., **fringa vanellus**, *Linn.* una passere connoscuta si in terrile nóstre; alta passere connoscuta in ornithología si sub numele de *corbu de mare*.

* LICEFACERE, v., **liquefacere**, a face *licidu*.

* LICENTE, part. adj., **licens**, care *lice*, d'in 1 *licere*.

* LICENTIA, s. f., **licéntia**, stare de *licente*, libertate, permissione de a face ce voliesci, independentia, delaturare sau absentia de veri-ce pedeca : *scolarii au essitu d'in scola fora licentia; functionariulu de statu a callatoritu numai dupo ce i veni licenti'a; acellu ieromonachu absentasse d'in monasteriu fora licenti'a superiorelui; in unele state, militarii nu se potu casatorí fora licentia; proprietarii de servi impartiá alta data acestoru-a licenti'a de casatoría cu conditioni forte umilitorie; mercea de monopolu se pote adduce in terra numai cu licentia de la ministeriulu de finantie; licentia pentru vendereá de tabacu;*—libertate prea mare contraria respectului, bunei convenientie, modestiei: *acellu tenecru cade in licentia; libertate escessiva* care trece in neregularitate, in lipse de subordinatione, in desfrênu : *licentia desfrenata, licentia de studenti, de soldati, de poporu; nu deschideti portile la licentia; licentia fora margini, prin licentia se distruge libertatea;* — libertatea ce si ieau poetii in contr'a reguleloru si a usului adoptatu: *licentia poetica, licentia autorisata de ratione si approbata de bonulu gustu;* in acestu sensu *licentia* se applica si in pictura, sculptura, architectura, musica; *licentia* este si unu gradu academicu : *licentia in littere, in scientie, licentia in dreptu*.

* LICENTIARE, v., **dimittere, permittere, veniam dare** (fr. **licencier**); a demitte din servitiu : *dupo inchiaiarea pacei au licentiatu una parte d'in oste*.

* LICENTIATU,-*a*, adj. part., **dimissus**, in speciale : *a)* dispensatu de servitiu : *osti licentiate; b)* cellu ce a capetatu unu gradu academicu cari este intre cellu de *baccalauriatu* si intre cellu de *doctoratu : in Franci'a gradulu de licentiatu se da la facultatile de theologia, de medicina si jurisprudentia;* in *Germani'a gradulu de licentiatu se da numai la facultatea theologica, nu inse la tote universitatile*.

* LICENTIOSU,-*a*, adj., **licentiosus**, plenu de *licentia*, destramatu, nerosinatu, fora mesura in vorba si in portare.

* 1 LICERE si *lecere*, v., **licere**; verbu unipersonale, cu intellessulu de: a fí permissu, a nu fi oppritu de lege, fia morale, fia civile, fia de convenientia, etc.: *nu lice omului cu mente sanetosa a amblá despoliatu*.

†† 2 LICERE si *lecere* sau *lincere*,

www.dacoromanica.ro

lipsi sau *lepsi* si *lessi*, *lessu* sau *lectu* si *lictu*, **liquere** (in locu de **liquere** = λειπ-ειν), de ací derivate ca : *delictu*, *delicente* etc. ; de ací forte probabile *lessinu*, anume d'in sup. *lessu*, ca si lat. **diliquium** = *lessinu;* pote chiaru *lipse* nu vine directu d'in grec. λείψις, ci d'in sup. romanu. *lipsu. M.*

* 3 LICERE, v., **liquere;** 1. a devení suptire ca ap'a, a devení *licidu*, a fi *licidu;* 2. prin metafora, a fi limpidu, claru, luminosu.

LICIARI, (cu *l* molliatu, *iciari* sau *itiari*) s. m. pl., **tibialia, femoralia, braccæ**, imbraccamentu ce copere petiorele de la copse peno la calcânie.

* LICHENU si *lichene*, s. m., **lichen**, planta cryptogama, un genu de muschiu, care cresce pre trunchii arboriloru si pre muri ca una crusta : *lichene de Islandia*, bonu de peptu; in medicina unu morbu de pelle, la omeni si la vite, una specia de petingine uritiosa care esse pre facia si pe barba, connoscuta sub numele de **mentagra.**

LICIATORIU, s. m., **liciatorium**, sullu de care su legate *liciele* sau *iciele;* (vedi *liciu*).

* LICIDARE, v., **liquefacere, clarificare, declarare; expedire, rationes expedire**, (fr. **liquider**); a face *licidu*, de ací, a limpedí, a lamurí, si in speciale, a lamurí computele.

* LICIDATIONE, s. f., (fr. **liquidation**), actione de *licidare : licidationea computeloru.*

* LICIDATORIU,-*tória*, adj. s., care *licida.*

* LICIDATU,-*a*, part., d'in *licidare.*

* LICIDITATE, s. f., **liquiditas**, calitate de *licidu.*

* LICIDU,-*a*, adj., **liquidus**, 1. fluidu, care flue sau curre suptire ca ap'a si celle assemini : *licidele unde ; alimente licide;* 2. prin metaf., limpedu, lamuritu, luminatu, serenu, curatu, certu; molle : *consonanti licide.*

*LICITANTE, part. adj., d'in *licitare*, **licitans.**

* LICITARE, v., **licitari, liceri;** a vende in publicu cellui ce offere pretiu mai mare de câtu altulu : *acelli eredi nu se potu impartí peno nu se va licitá cas'a remasa de la parenti ; au licitatu pre temeliulu sententiei judecatoresci;* a se intrece care mai de care.

* LICITATIONE, s. f., **licitatio**, vendere publica la cellu ce da mai multu; offerta de pretiu mai mare de câtu voliescu se dea altii : *a vende una casa prin licitatione; contractu de licitatione; licitatione obligata, licitatione voluntaria sau de bona volia; licitatione de ereditati, licitatione intre cleronomi maiorenni.*

* LICITATORIU,-*tória*, adj., **licitator**, care *licita*, vende sau cumpera prin *licitatione : commissariu licitatoriu; licitatoriu d'in officiu.*

* LICITU sau *lecitu*,-*a*, part. adj., d'in 1 *licere*, **licitus**, permissu, iertatu, neoppritu de lege : *casatorie licite*, oppusu la *casatorie illicite.*

LICIU (cu *l* molliatu : *iciu*, pronuntiatu si *itiu*), s. m., pl.-*e*, **licium**, 1. in sensu originariu, firu de pandia; 2. in speciale, in machin'a de tessutu, parte formata d'in fire, prin care se trecu firele de urditura.

* LICORE, s. f., **liquor**, (fr. **liqueur**), substantia ce curge, fluida ca ap'a, laptele, vinulu, mierea curata, etc. cumu si care devine fluida prin topire, fundere : *ap'a este licorea cea mai abundante ; vinulu este licore ce imbéta ;* in speciale : *a) licore*, beutura ce se obtine prin destillatione, chiaru si d'in alte beuture, a caroru base este spirtulu de vinu sau asiá numitulu *vinarsu : licóre dulce, licore tare, spirtosa; licori recoritorie*, cari se facu d'in lemoia, d'in acrisie, granate, etc.

* LICTARIU, s. m., **electarium**, vedi : *electuariu ;* adauge inse, co *electuariu* sau *lictariu*, e si terminu de economia domestica, applicatu la una buccata de mancare de una consistentia care intrece pre a mierei : *lictariu de prune, lictariu de corne si de cocodari;* deco anumite pome se ferbu cu cevasi apa si cu sacharu la care uneori se mai ammesteca si alte substantie, atunci *lictariulu* se dice *dulcetia ;* ero deco este fertu mai tare se chiama *peltella.*

www.dacoromanica.ro

* LICTORIU, s. m., **lictor**, servitoriu publicu, care mergea inaintea magistratiloru investiti cu potestate imperatoria in antic'a Roma : *lictorii portá câte una secure infipta intr'unu manunchiu de verge; lictorii porcedea unulu dupo altulu, strigá multimei se faca locu si se dee functionariului de statu onorea covenita; lictorii erá insarcinati a essecutá sententiele, a legá pre condemnati, a i bate cu verge si a le taiá capetele.*

LICURICIU si *lucuriciu*, s. m., 1. **ignis fatuus**, specia de meteoru, de una evaporatione focosa inflacurata, care se vede uneori pre la locuri baltose; 2. **cicindela**, insectu sau vermuletiu care da lumina la intunericu : *licuricii se vedu in noptile de véra*, (d'in aea-asi fontana cu *lucire, lucore*).

LICURINU si *lucurínu*, s. m., **clupea encrasicolus**, sardella mare, specia de pesce, (d'in acea-asi fontana cu *lucire*); *scamele lucurinului sunt aurie.*

LICURIRE si *lucurire* (d'in *lucore* de la *lucire*), v., **micare, lucere**, a luminá intr'unu cercu micu restrinsu, numai pre aprope, a dá lumina pucina : *candel'a lipsita de oliu lucuresce abiá; nu sciu ce lucuresce acollo pre intunerecu; acollo lucuresce ceva, pare co s'ar vedé lumina.*

LICURISIU, s. m., **truncus**, pre a locurea partea trunchiului de arbore care dupo taliatura a remasu in pamentu impreuna cu radecinele, butucu cu radecine.

LICURITORIU si *lucuritoriu,-toria*, adj. s., **micans, subluceus**, care *lucuresce.*

LICURITURA si *lucuritura*, s. f., (it. **lucor**), effectu allu *lucurirei*, mica *lucire* sau lumina.

LIEPURARIU, s. m., **vertagus, vertragus**, cane de venatu, care prende *liepurii* in fuga; (mai bene de câtu *ogariu*).

LIEPURE, (cu *l* molliatu), s. m., **lepus**, catrupede selbatecu, forte bonu de fuga si forte fricosu, are urechie lunge si coda scurta : *liepure mare, liepure teneru; fricosu ca unu liepure; liepure de casa*, **cuniculus**, animale micu catrupede d'in ordinea roditorieloru, cari si sapa gaura in pamentu spre a locuí intr'ens'a, éro intr' altele sémena multu cu *liepurele : liepure de casa albu; manusie d'in pelle de liepure de casa;* in astronomía numele unei *constellatione* d'in emisphericlu australe; vedi si *lepore*, si *iepure.*

LIEPURASIU, s. m., **lepusculus**, pulliu de *liepure*, liepure micu.

LIEPURELLU, s. m., **lepusculus**, deminutivu d'in *liepure.*

LIEPUROICA si *liepuroia*, s. f., cu *n* molliatu d'in :

LEPURONIU, s. m., augmentativu d'in *liepure*, de unde reu se dice *liepuronia* in locu de *liepure femella.*

* LIGA, s. f., (fr. **ligue**), *legatúra, legamentu*, unione, confederatione a mai multoru staturi spre a se apperá intre senesi, sau a se scollá unite in contr'a altoru-a : *liga defensiva, liga offensiva; lig'a catholiciloru in contr'a protestantiloru; liga formata, liga rupta.*

* LIGNARE sau *legnare*, v., **lignari**, a taiá sau carrá *lemne.*

* LIGNATIONE si *legnatione*, s. f., **lignatio**, actiene de *lignare.*

* LIGNATORIU, si *legnatoriu,-toria*, adj. s., **lignator**, care si face una maiestría d'in *lignare.*

* LIGNIFERU, si *legniferu,-a*, adj. s., care carra sau duce *lemne.*

*¡LIGNIPERDU si *legniperdu,-a*, adj. s., (fr. **ligniperde**), care perde lemnulu : *insecte ligniperde.*

* LIGNIRODU si *legnirodu,-a*, adj. (fr. **lignirode**), care rode *lemnulu: gumma ligniroda.*

* LIGNITE, si *lignitu, legnitu*, s. m., (fr. **lignite**), productu fossile negru, combustibile, a cui testura e ca a lemnului : *lignitulu serve in multe casuri ca si carbonele de pamentu.*

* LIGNIVORU,-*a*, adj. s., (fr. **lignivore**), care manca sau *vora* lemnulu; de ací s. f. pl., *lignivore*, familia de insecte d'in ordinea *coleoptereloru.*

LIGNIORU si *legnioru,-a*, adj., **ligneolus**, deminut. d'in *ligniu.*

* LIGNIU si *legniu,-a*, adj., **ligneus**, de *lemnu*, cu tonu pre *ní*, *legniu=lemniu*, de colorea lemnului.

* LIGULA, s. f., **ligula**, 1. *lingura;*

www.dacoromanica.ro

2. *limba*, si in speciale: *a)* limba de catarame; *b)* limba sau clapa la fluere, flaute, etc.; *c)* limba la bilance; *d)* partea cea mai scurta a jugului cantariului; *e)* cepulu, partea ascutita a unui lemnu, care se imbucca in alt'a.

* LIGURIRE, v., **ligurire**, in intellessulu popularieloru: *lingarire* sau *lingurire* si *licarire*, a linge, si in speciale, a linge taliariele, a fí gurosu, a fí parasitu.

* LIGURITIONE, s. f., **liguritio**, actione de *ligurire*.

* LIGURITORIU,-*toria*, adj. s., **liguritorius**.

* LIGURIU,-*a*, adj. s., **ligurius**, applecatu a *liguri*, *lingonu*, gurosu, nesaturatu, parasitu.

* LIGUSTRU, s. m., **ligustrum**, specia de planta d'in classea 2. ordinea I a systemei lui *Linneu*, d'in famili'a *oliacieloru*; **ligustrum vulgare**, connoscutu si sub numele de *salce ispaniola*.

LILIA, s. f., **lilium**, planta bulbosa cu fustellu inaltu si cu flori compuse d'in câte sesse folie sau foliore: *lilia alba*, **lilium candidum**; *lilia galbina*, **iris pseudochorus**; *lilia rosia*, **lilium bulbiferum**; *lilia veneta*, **iris germanica**; *lili'a* se dice si *crinu* pre alocurea.

LILIACIU,-*a*, adj., **liliacus**, de *lilia*, care sémina cu *lili'a*, de ací s. f. pl., *liliacie*, familia de plante monocotyledonie, d'intre cari multe se numera la famili'a acelloru plante de gradina, cari se distingu prin formoseti'a si prin odorea loru cea bona; mai multe plante d'in famili'a *liliacieloru* sunt addusse d'in terrele mai caldurose.

LILIACU, s. m., 1. animale mammiferu sburatoriu, **vespertilio**: *liliacii sbora numai sér'a*, de ací si numele seu classicu, de care vedi *verspertilione*; 2. specia de arbori, **syrinx vulgaris**; vedi si *mallinu*.

* LIMA s. f., **lima**, instrumentu de politu ferrulu si alte metalle, *pilla*.

* LIMACE, s. m., **limax**, molluscu cu conca spirale; — popularlulu *melcu* pare una transformare d'in *limacu*.

* LIMACIU,-*a*, adj., **limaceus**, relativu la *limu*: *terrenu limaciu*.

LIMANU, s. m., (λίμην), **portus**, portu, locu la termu, unde marea strimptorata intre costele uscatului, da naviloru scutire in contr'a venturiloru si tempestatiloru; sinu de mare, parte mai vasta sau mai angusta a marei, care strabate prin uscatu in una distantia mai intensa: *limanu mare*, *limanu micu*, *marea face acollo unu limanu*; delta la gur'a unui fluviu; prin metafora, locu de scapare, refugiu; *tu esti limanulu dorerilloru melle*.

*LIMARE, v., **limare**, a polí cu **lim'a**.

* LIMARIU,-*a*, adj., **limarius**, 1. relativu la *limu*, (vedi si *limaciu*); 2. *limariu*, relativu la *lima*; s. m., *limariu*, care fabrica *lime*, sau lucra cu *lim'a*.

* LIMATORIU,-*toria*, adj. s., **limator**, care *lima*, polesce cu *lim'a*.

* LIMATU,-*a*, adj. part., **limatus**.

*LIMATURA, s. f., **limatura**, actione si effectu allu actionei de *limare*; concretu, pulbere ce da rasetur'a cu *lim'a*.

LIMBA, s. f., **lingua**, (form'a antica **diugua**; it. **lingua**, sard. **limba**, isp. **lengua**, prov. **lengua** si **lenga**, fr. **langue**), 1. partea carnosa si mobile d'in gura, care e organulu principale allu gustului, allu vocei, vorbirei: *limb'a omului*, *a passerei*, *a catrupedeloru*; *limba ascutita*, *agera*; *capulu limbei*, *radecin'a limbei*; *a si arde*, *a si muscá limb'a*; *a scote limb'a*; *ingana cu limb'a*, in batujocura; *limba affumata*, *fripta*, *férta*, *debou*, *de oue*, *de porcu*; *limba impedecata*, care se incurca vorbindu; *volubilitatea limbei*: *canii si mitiele si lingu si vendeca plagele cu limb'a*; familiariu: *tineti limb'a in gura*, nu mai vorbí atâtea, sau nu te mai certá, se dice si: *tineti gur'a*; *i s'a deslegatu limb'a*, adeco i da mân'a se vorbesca; *are limb'a lunga*, vorbesce prea multe; prov., *talia pop'a limb'a*, candu dai se se pricepa, co este interdissu a se face unu lucru; *rasur'a limbei*, **linguarium**, pedepse, amenda pentru vorbele de batujocura si calumnia; *ellu si musca limb'a*, i pare forte reu de ce a vorbitu; sau si: ar volí se dica ceva vettematoriu, dero si infrêna passionea si tace; *cu doue limbe*, **bilinguis**, **ambigui ingenii**, omu falsu, omu cu caracteriu

www.dacoromanica.ro

dubiu, prefacutu, faciariu; *limb'a*, idiom'a vorb'a unei nationi; *limb'a latina, limbele de origine latina sau romanice, limbele orientali; limba formosa, copiosa, abundante, avuta, fecunda, armoniosa, dulce, sonora; limba paupera, aspra, grossolana, barbara; limba energica, forte pomposa; limba respandita in tota Asi'a; limb'a francesca e respandita in tota lumea; limb'a angliloru predomina in Americ'a boreale, in Indi'a si in Australi'a; Românii cultiva limb'a loru; geniulu, caracteriulu, etymologi'a, dialectele, grammatic'a, syntassea, ortografi'a, prosodi'a limbei, ca ttou atâtea studie, dau de lucru la câteva generationi; sunt omeni cari vorbescu si scriu mai multe limbe; Românii nu se mai afla in periclu de a si perde fromos'a loru limba; invetiati mai bene limb'a vostra, respectati geniulu limbei, idiotismii, frasile, proverbiele ei; limb'a corupta si degenerata este un'a d'in probele corruptionei si degenerationei nationale; ammestecarea, confusionea limbeloru ca la turnulu Babylonicu; usulu este tyrannulu limbeloru; se covine ca in Daci'a limb'a româna se occupe loculu ce avusse limb'a latina, in tote affacerile publice, inaltiandu-se intru tote la loculu ce tinu sororile selle in Europ'a;—limb'a primitiva*, despre care se presuppune co a fostu cea d'antâiu vorbita de omeni; sau *limb'a originale*, despre care se presuppune co n'a fostu formata d'in alt'a; *nemine nu scie cari au fostu limbele primitive; tote dissertationile omeniloru erruditi connoscute peno in dillele nostre n'au fostu de adjunsu a ne probá, care a fostu limb'a primitiva; — limb'a mamma* sau *matre*, care nu a fostu formata d'in vreuna limba de celle connoscute, ci d'in ea s'au formatu altele; *limba derivata*, care s'a formatu d'in alt'a: *limba morta*, care s'a vorbitu de unu poporu ore-candu, astadi inse mai essiste numai in carti, se dice si *limba antica* sau *erudita; limba viua* sau *moderna* sau *vulgare*, care se vorbesce actuale de unu poporu: *limba litteraria* si de *litteratura*, vedi *litterale, litterariu* si *litteratura; — limbe semitice*, cari au fostu sau sunt vorbite de filii si descendentii lui Semu, adeco: *limb'a ebraica antica, arabica, syriaca, culdaica si altele;— limb'a materna sau naturale*, ce suge ore-cumu omulu cu titi'a mammei, invétia a ua stimá si amá ca pre cellu mai pretiosu thesauru: *limb'a materna a individiloru, fiendu commune unei nationi intrege, se numesce si limb'a nationale; multu e dulce si formosa limb'a românesca*, adeco limb'a nationale a Româniloru; in opposetione cu *limb'a materna si nationale* sta *limb'a straina*, a unui altu individu, altu poporu, alta natione; *limb'a patriei*, care se impune sau prin nascere, sau prin lege, sau si prin fortia brutale, ca limba de affaceri publice, une-ori si pentru invetiamentu si chiaru pentru cultulu basericescu: *in unu statu eterogenu potu fi doue si mai multe limbe alle patriei; in state locuite numai de câte unu poporu omogenu, de una natione compacta, limb'a patriei coincide cu limb'a materna si nationale; limb'a patriei* sau *officiale essercita influentia potente asupr'a caracteriului poporeloru; limba santa* sau *sacra* numescu theologii limb'a ebraica; déro *limba sacra* se numesce si acea *limba*, in care s'au scrissu unele càrti despre cari se presuppune co au fostu inspirate de divinitate; — *limba transpositiva*, in care legaturele, reporturele, referentiele coventeloru intre senesi sunt indicate prin terminationile loru, si in care prin urmare vorbitoriulu sau scriitoriulu dispune de facultatea de a dá coventeloru loculu ce ceru indigentiele de sentimentu, de armonía, de rythmu, effectu, etc.: *limb'a latina si cea ellenica sunt limbi transpositive; limba filosofica*, in care generationea coventeloru ar succede essactu la a ideeloru, si nu ar presentá neci anomalie, neci distinctione de sensu propriu si de sensu figuratu; *limba universale*, care ar fí commune la tote poporele, la omenimea intrega: *Leibnitz s'a occupatu cu proiectulu unei limbe universale; in tempulu nostru si sférma mentea mai multi eruditi cu inventarea unei limbe universale; limb'a latina, connoscuta omeniloru invetiati d'in tote terrile, supplenesce oresicumu*

www.dacoromanica.ro

lipsea unei limbe universale; limba, adesea in locu de *natione : multe limbe straine au cotreieratu pamentulu patriei nostre; parentii nostri au sufferitu multe si mari relle de la limbele straine; de ce limba se fia acellu strainu ? limba spurcata; limba* , in locu de modu de a vorbí sau a scrie, abstragundu de la idiom'a sau dialectulu in eare vorbesci sau scrii : *acellu omu vorbesce in una limba sublime; poesi'a este limb'a dieiloru; music'a este limb'a ânimei; limb'a filosofiei, mathematicei, agriculturei;* — lucru ce sémena cu *limb'a : limb'a campanei sau a clopotului, a câmpenei, a ferrului de calcatu albele, a cateramei, limb'a cutitului; limba de pamentu*, peninsula, promontoriu, buccata de pamentu mai lunga de câtu mai lata, càre se léga cu uscatulu numai prin unu capetu allu seu, éro de celle alte parti este incongiurata preste totu cu apa; *limba de pamentu*, mai numescu una buccata de locu, care se intende printre alte doue territorie mari; in espressioni botanice ca nomine de planta, cumu : *limb'a boului*, **auchusa officinalis**, *L.*; *limb'a broscei*, **alisma plantago**, *L.*, planta de apa; *limb'a canelui*, **cynoglossum officinale**, *L.* si **lingua canina**; *limb'a cerbului*, **asplenium scolopendrium**, si **asplenum ceterach**, *L.*, planta numita si *limb'a vaccei* si *limba vaccina; limb'a marei*, **iberis**; *limb'a ouei*, **plantago major**, *L.*; *limb'a pescelui*, planta cu succu astringente, **statice ameria**, *L.*; — *limba* intra si in mai multe proverbie, cumu : *tota passerea dupo limb'a ei pere.*

* LIMBALE, adj., (**lingualis**), relativu la *limb'a : sonuri limbali, littera limbale.*

LIMBARE, adj. s., 1. in acea-asi insemnare cu *limbale*, (vedi suffisulu *ale*), déro mai vertosu : 2. s. f. : *a)* morbu ce se face la *limba*, tumore molle sub limba; besica sub limba sau in capetulu limbei; *b)* specia de planta, (ca subst. se dice si *limbaritia* in locu de *limbare* ca si *guraritia* in locu de *gurare;* inse form'a simpla e de recommendatu).

LIMBARITIU,-*a*, ajd. **linguax, loquax**; vedi, *limbutu*, care e de preferitu.

LLIMBARITIA, s. f., vedi *limbare*, sub 2.

LIMBATU,-*a*, part. adj., **linguatus**, provedutu cu *limba, limbutu.*

LIMBISTICA, s. f., (fr. **linguistique**), **linguarum scientia**, studiulu si connoscerea principieloru limbei, scienti'a grammaticei generale, applicata la diverse limbe : *limbistic'a face progresse mari in tempulu nostru.*

LIMBISTICU, adj., relativu la *limba: studiu limbisticu*, (vedi *limbistica*, f. d'in *limbisticu*).

LIMBISTU, s. m., (fr. **linguiste**), care se occupa in speciale cu studiulu limbeloru, cu principiele generali alle loru, si cu relationile d'intre elle : *mai de multu limbistii se numiea litterati; unele popore au limbisti eruditi.*

LIMBOIU s. m., (cu *n* molliatu in locu de:)

LIMBONIU, pl.-*e*, **major lingua**, limba mare.

LIMBRICARE si *lumbricale*, adj. s., 1. adj., (**lumbricalis**), relativu la *lumbrici;* déro mai vertosu : 2. s. f., *lumbricarea*, medicamentu bonu pentru *lumbrici*, materia d'in care se face acestu medicamentu, (fr. **semencine vermifuge**) (se aude pre a locurea si *limbricaritia*, in locu de *limbricare*, ca si *guraritia* in locu de *gurare;* vedi si *limbare;* dero e de preferitu form'a *lumbricare*).

LIMBRICOSU si *lumbricosu*,-*a*, adj., **lumbricosus**, plenu de *lumbrici*, mai vertosu se dice despre pruncii cari sufferu de *lumbrici.*

LIMBRICU si *lumbricu*, s. m., **lumbricus** (it. **lombrico**, isp. **lombriz**, prov. **lumbric** si **lombric**, fr. **lombric**), verme ce se face in stomachulu omenescu, mai allessu in etatea cea mai frageda : *acellu pruncu are lumbrici, suffere de lumbrici; se iee lumbricare ca se perda lumbricii; lumbricu tenia* sau *lumbricu solitariu*, **taenia solium**, *L.*, verme lungu si latetiu ca una cordella, care se face in unii organismi omenesci, si este forte periculosu pentru sanetatea si viéti'a omului.

LIMBRICUTIU si *lumbricutiu*, s. m., (it. **lombricuzzo**), deminutivu d'in *lumbricu.*

www.dacoromanica.ro

LIMBU, s. m., **limbus**, margine, gardine, estremitate : *limbulu unui instrumentu mathematicu; limbulu de a supra ori de desuptu allu sorelui ori allu lunei;* in botanica, *limbulu unui calice sau allu unei folie; limbu,* dupo unii theologi, locu in care se crede co sedu si astepta suffletele omeniloru, câti au moritu in grati'a lui Domnedieu, cumu si suffletele prunciloru nebaptezati.

LIMBURUSIU, s. m., **uva**, acea particella a esofagului care pende in form'a unui cepu micu si desparte esofagulu in doue; pre a locurea se dice si *gallatusiu,* éro pre alte locuri *ousioru* si *omusioru.*

LIMBUSIORA, s. f., **ligula, lingula**; limba mica; *limbusiora* este si numele unei plante.

LIMBUTIA, s. f., **ligula, lingula**, limba mica.

LIMBUTIA, (cu tonu pre *tí*, *limbutía*), s. f., **garrulitas, loquacitas**, calitate de *limbutu.*

LIMBUTU,-*a*, adj., **linguax, loquax, garrulus**, care vorbesce multu, care mai vertosu impunge si suppera cu vorbele selle.

* LIME, pl. *limine*, **limen**, parte inferiore d'intre usiorii unei usie, preste care are se passésca cine-va si essindu si intrandu; prin estensione : *a)* usia, *b)* casa.

* LIMENARCHU, s. m., **limenarcha**, (λιμενάρχης), inspectoriu sau capitanu de *limanu* sau portu.

* LIMICOLU,-*a*, adj., **limicola**, care locuesce in *limu* : *limicole conce.*

* LIMIGENU,-*a*, adj., **limigenus**; *generatu* sau nascutu in *limu* : *limigen'a papura.*

* LIMINARE si *liminariu,-a*, adj., **liminaris**, relativu la *lime* sau *limine* : *trabe liminare.*

* LIMITANIU,-*a*, adj., **limitaneus**, relativu la *limite* : *agri limitanii.*

* 1 LIMITARE, v., **limitare**, a pune *limite*, a marginí, a infrená, a strimtorá, a determiná, a stabilí.

* 2 LIMITARE si *limitariu,-a*, adj., **limitaris**, relativu la *limite.*

* LIMITATIONE, s. f., **limitatio**, actione de *limitare*, marginire, determinare accurata : *in urbea nostra pânea si carnea se vendu fora limitatione.*

* LIMITE, s. f., **limes**, margine, linia sau si punctu prin care se desparte, se separa unu locu, unu territoriu de altulu cu care se invecinedia : *limitea d'intre Romani'a si Bulgari'a este Dunari'a; limitea d'intre Russi'a si Turci'a este marea negra; demarcati limitile bene.*

* LIMITROPHU si *limitrofu,-a*, adj., (**limitrophus**), cari au limite commune : *terri limitrophe.*

LIMONATA, s. f., vedi *lemonata.*

LIMONATARIU, s. m., vedi *lemonatariu.*

LIMONE, s. f., vedi *lemonia.*

LIMONIA, s. f., **limonia**, numele a doue plante d'intre cari una este specia de *anemone*, éro cea alta e connoscuta cu numele ei scientificu **scolymus.**

LIMOSU,-*a*, adj., **limosus**, plenu de *limu*, care coprende *limu* : *paludi forte limose.*

LIMPEDE, *limpedu* sau *limpidu,-a*, (care e de preferitu), adj., **limpidus**, ce este curatu, claru, transparente : *apa limpeda; vinu vechiu si limpedu; ceru limpedu*, seninu; fig. *capu limpedu*, mente descépta, luminata, deschisa; *idee limpede*, clare si puse in ordine logica : *ti am spusu limpede, se nu faci asiá; se vorbimu limpede ca se ne intellegemu si se scimu de ce se ne tinemu.*

LIMPEDIME, s. f., **limpiditas**, calitate de *limpedu* : *acellu vinu e de una limpedime admirabile; apele de la munti intrecu cu limpedimea pre celle de la sessuri.*

LIMPEDIRE,-*escu*, v., **limpidare**; a face limpidu, a curatiá de partile eterogene, a face ca se remâna curatu, neammestecatu, ca necuratiele se se assedie la fundu, se nu mai fia turbure : *dupo incetarea ploiei riulu s'a mai limpeditu; ap'a turbure se limpedesce cu pétra acra; vinulu in bute s'a limpeditu dupo ce a mai statu; nuerii au disparutu si cerulu s'a limpeditu*, s'a inseninatu; fig. v. *mentea betivului nu se limpedesce neci una data; situationea poli-*

www.dacoromanica.ro

tica a terrei nu s'a limpeditu de locu.

LIMPEDITORIU,-*a*, adj. s., care *limpedesce.*

LIMPEDITURA, s. f., actione si effectu allu actionei de *limpedire.*

LIMPIDITATE, s. f., **limpitudo**, calitate de *limpidu.*

LIMPIDU si *limpedu*,-*a*, adj., **limpidus**, vedi *lmpede.*

· LIMPIRE, *limpitoriu*, *limpitura*, vedi: *lambire* si *lampire*, *lambitoriu*, *lambitura.*

1 LIMU (cu *l* molliatu, *imu*), s. m., **limus**; lutu, tina, noroiu, de ací necuratía, sorde.

2 LIMU,-*a*, adj., **limus**, strambu la una parte : *cu limi ochi se uita la noi.*

* LIMULA, s. f., **limula**, deminutivu d'in *lima*, vedi si *lamura.*

LINAMENTU, s. m., **linamentum**, materia de *linu* sau *inu.*

LINARIA, s. f., (cu tonulu pre *rí*, *linaría*, cu *l* molliatu : *inaría*); 1. locu plantatu cu *linu* sau *inu*, in acestu intellesu mai bene : *linetu* sau *inetu*; 2. maiestría de a lucrá *linu*; 3. officina unde se lucra sau se vendu obiecte de *linu*; 4. lucruri facute d'in *linu.*

LINARICA, s. f., (**linarica**), planta d'in classea 14, ordinea 2 a systemei lui *Linneu*, se tine de famili'a *scrofularinieloru*, care se distinge in varietati numerose : *este linarica de campu si linarica de munte; linaric'a de campu era mai inainte officinale si se applicá in contr'a hemorhoidiloru; — linarica* (cu *l* molliatu), *linu* sau *inu* selbaticu, vedi si *linariu.*

LINARIU,-*a*, (cu *l* molliatu, *inariu*), adj. s., **linarius**, 1. adj., relativu la *linu*; *materie linarie*; déro mai vertosu : 2. s., *a)* m., *linariu*, care fabrica obiecte de *linu*, care *torce*, *tesse linu*, etc.; *b)* f., *linaria*, *a)* in acellu-asi intellessu cu *linarica*, *b)* specia de passere.

LINDINE (mai bene *lendine*), s. f., **leus**, **lendis**, (it. **lendine**, prov. **lende**, fr. **lente**), ouu de peduchiu : *copillulu are lendini in capu.*

LINDINOSU (mai bene *lendinosu*), adj., plenu de *lendine.*

LINGARIA, (cu tonu pre *ri*; *lingaría*) s. f., calitate si fapta de *lingariu.*

LINGARIRE,-*escu*, v., **lingurire**, **adulari**, **assentari**; a linge, a fi parasitu; a laudá in modu escessivu, a adulá.

LINGARITORIU,-*toria*, adj. s., care *lingaresce.*

LINGARIU,-*a*, adj. s., **adulator**, **parasitus**, care are invetiulu reu de a *lingarí.*

LINGAROSU,-*a*, adj., **adulans**, care are calitatea de a se scí *lingarí*, de a laudá fora cumpetu pentru ca se placa, cumu si se castige ceva, sau incai se se pota saturá la més'a altoru-a.

LINGERE, *linsi si linsei*, *linsu*, v., **lingere**, a trece cu limb'a preste unu obiectu : *linge taliariulu* sau *disculu; miticle si lingu barbele, si lingu budiele; canii si lingu plagele pentru ca se se vindeçe; vacc'a si linge vitellulu; — a se linge : a)* a se *lingusí*, a amblá benisioru si cu lingusire pre longa cine-va, *b)* a se stracorá, a se duce, a fugí, etc., pre nesentite; prov. : *a linge unde a scuipatu;* a laudá ce a defaimatu, sau a defaimá ce a laudatu : *cellu ce ambla cu miere si linge degetele.*

LINGORE, s. f., vedi *langore.*

LINGOU, *lingonu*, *lingone*, s. m., **adulator**, **assentator**, **parasitus**; *lingoulu* e mai reu de catu *lingariulu.*

LINGURA, s. f., **cochlear**, **ligula** si **lingula**, instrumentulu de culina si de mésa cu care se manca zéma si alte buccate de consistentia mica, adico licide, fluide : *lingura de lemnu*, *de cossitoriu*, *de argentu; lingura mare câtu unu causiu*, *lingura de culina*, *lingura de mésa*, *lingura de cafea*, *lingura de inghiatiata; lingura* = câtu contine una *lingura : a sorbí doue trei lingure de zéma; lingura* = partea cava a peptului, vedi inse si *lingurella.*

LINGURARIA, s. f., artea de a fabricá *lingure*; summa mai mare de *lingure*; officina unde *se facu si* se vendu *lingure.*

LINGURARIU, s. m., **faber cochlearium**, care face, fauresce *lingure : una classe de tigani inco se numescu lingurari, pentru co facu lingure si alte utensilie de lemnu; lingurariu*, s. reale, armariu de culina, in care se tinu *lin-*

www.dacoromanica.ro

gurile si alte utensilie de culina si de mésa : *assédia vasele in lingurariu, incuia lingurariulu.*

LINGUREA, s. f., (cu *ll* molliatu in locu de) :

LINGURELLA, s. f., partea esteriore cava a peptului, cavitatea esteriore a peptului, care se dice si *capulu peptului*, vedi si *lingura* côtra finitu.

LINGURICA, s. f., deminutivu d'in *lingura*, inse luatu cu insemnarea speciale ce are si *lingurella.*

LINGURITIA, s. f., demin. d'in *lingura : linguritie de dulcétia.*

LINGUROIU, s. m., (cu *n* molliatu, in locu de) :

LINGURONIU, s. m., *lingura* mare.

1 LINGUSIRE,-*escu*, v., **adulari, assentari, blandiri,** a laudá preste mesura, a spune cui-va vorbe blande si formose cu scopu de a seduce : *a lengusí pre cei mari, nu lingusiti passionile, capritiele si neboniele omenesci;* refl. *a se lingusí*, cu dativulu personei : *omulu lassiu se lingusesce inimiciloru sei*, se umilesce ca se castige grati'a loru.

2 LINGUSIRE, s. f., **adulatio, assentatio,** lauda falsa sau essaggerata ce se da cuiva cu scopu de a i placé : *lingusire miserabile, lingusire rosinatoria; bassa lingusire, lingusire gretiosa, grossolana, canesca; ati insellatu pre acelli omeni simpli cu nerosinatele vostre lingusiri; fiti inimici ai lingusirei; lingusire delicata, fina, abiá sentita; lingusire in batalia de jocu, in tonu umoristicu.*

LINGUSITORIU,-*toria*, adj. s., **adulator, assentator, blanditor,** care lingusesce, se incerca a seduce pre altii, spre a se insinuá in favorea loru prin laude false, prin complimente si complaceri umilitorie : *celli mai pericolosi inimici ai domnitoriloru sunt lingusitorii miserabili, lingusitorii corrumpu si pre femine; lingusitoriu nerosinatu; nu confundeti laudele omeniloru de onóre cu laudele perfide alle lingusitoriloru; feriti-ve de lingusitori.*

1 LINIA (cu *l* si *n* molliatu), s. f., proprie f. d'in *liniu*, si prin urmare acellu-asi coventu cu urmatoriulu 2 *linia*, applicatu la intellessulu speciale de *camésia feminesca cu altitie si alte infloriture.*

2 LINIA, s. f., **linea,** proprie fem., d'in *liniu*, applicatu ca s. f., cu intellessulu de *acia linia* = *acia de linu* sau *inu* : I. proprie, acia, firu, fune etc.; 1. in genere : *gallin'a se custodesce legata de petiore cu una linia; porta la guttu una linia de margaritarie;* 2. in speciale : *a)* firulu ce formedia ochiurile unei plesse, unei rételle, si de ací : pless'a ensasi : *a scote lini'a plena de pesci; b)* acia de care se lega uncinulu unei unghitia; *c)* acia ce serve de dereptariu lemnariloru si murariloru : *intende bene si indrepta lini'a; pari batuti in linia;* de ací : II. prin metafore : *a)* trassura in form'a firului de condeiu sau de pennicellu : *a trage linie cu plumbulu, cu carbonele, cu condeiulu, cu cret'a;* mai vertosu in intellessu geometricu : *linia drépta, curba, frânta, circularia, perpendicularia, oblica, orizontale, verticale; linie paralelle; a duce una linia drépta de la unu puntu la altulu; a impreuná printr'una linia doue anghiuri oppuse*, etc.; *b)* in speciale : *α) linia limitatoria* intre doui agri sau doue terre; de ací, margine, capetu, finitu; *c) liniele faciei*, principalile trassure esterne, care dau form'a sau figur'a unui ce, umbr'a sau adumbrationea unui obiectu, planulu, etc. : *a trage primele linie alle figurei marelui erou;* fig., *a dá liniele caracteriului personei; d) linia ecinoptiale* si simplu *linia*, ecatoriulu; *linia meridiana*, meridianu; *linia lossodromica*, care serve mai vertosu la chartele marine; *liniele de apa*, trasse la navi paralelle cu faci'a apei; in militia, *linia* = ordine, seria : *armata de linia*, regulata si permanente; *callarime de linia; linia de batalia; a formá, a deschide, a inchide, a duplicá, a sparge lini'a; navi de linia;* ca terminu de fortificatione militare, sapatura, fossatu : *a lucrá la linie, linie de appropiare, linie de circumvallatione, de contravallatione, linie paralelle;* — apoi *linie telegraphice*, etc.; — *e)* successione prin generationi : *linia drepta, collaterale; a se trage d'in cineva in linia drepta; f)* in-

www.dacoromanica.ro

strumentu de trassu *linie : fora linia nu tragi liniele drepte.*

LINEALE, adj., **linealis**, relativu la 2 *linia : desemnu lineale;* subst., instrumentu cu adjutoriulu carui-a se tragu *linie : liniale de lemnu, de metallu.*

LINIAMENTU, pl.-*e*, **lineamentum**, trassura, trassetura cu penn'a, cret'a, plumbulu, etc.; trasseturele prime, elementarie, form'a elementaria a unei fientie, a unui obiectu : *Cicerone observasse co in geometria sunt a se tiné in vedere liniamentele, form'a sau figur'a, intervallulu, marimea; physiognomistii voliescu a judecá d'in liniamentele faciei caracteriulu omeniloru; liniamente,* forma, configuratione a unui locu, a unui tinutu; in sensu morale : *liniamentele suffletului sunt mai formose de câtu alle corpului; primele liniamente alle unei carte.*

1 LINIARE,-*ediu*, **lineare**, a trage linie : *liniati tabl'a cu cret'a; au liniatu papirulu cu plumbu; liniédia cartea de compitu, co eu liniediu cea de correspondentia.*

2 LINIARE, adj., si

LINIARIU,-*a*, adj., **linearis** si **liniarius**, ce sta in relatióne cu *linie;* ce se face prin linie : *desemnu liniariu, demonstratione liniaria*, adeco geometrica : *problema liniaria, perspectiva liniaria;* in botanica : *folia liniaria*, lunga si forte angusta : *foliele celloru mai multe plante grauntiose sunt liniarie.*

LINIATIONE, s. f., **lineatio**, actione de *liniare;* concr., *linia*, trassura liniaria; liniamentu, configuratione.

LINIATURA, s. f., **lineatio**, in sensu concretu se dice ensasi lini'a sau liniele trasse : *liniatura drepta, liniatura stramba, neplacuta ochiloru;* se dice *liniatura* si in locu de *liniamentu.*

* LINIFERU,-*a*, adj., **linifer**, care porta *linu* sau *inu.*

* LINIFICINA, s. f., fabrica de *linu.*

* LINIFICIU, s. m., **linificium**, lucru de *linu* sau *inu*, torsulu sau tessutulu *linului.*

* LINIFICU,-*a*, s. adj., **linificus**, care lucra *linu.*

* LINIGERU,-*a*, adj., care porta vestimente de *linu.*

* LINIME, pl., *linimine*, **linimen**, si

* LINIMENTU, pl.-*e*, **linimentum**, medicamentu facutu d'in oliu si d'in alte substantie, cu care se unge corpulu sau una parte a lui spre a ua molliá si a allená dorerea, a adjutá ca inflatur'a sau bub'a se coca si se sparga mai currendu si mai usioru.

LINIORA, s. f., **lineola**, linia mica, scurta.

LINIRE, v., **linire** si **linere**, a unge, a applicá unu *linimentu.*

1 LINISIORU (cu *l* molliatu, *inisioru*), s. m., deminutivu resfaciatoriu d'in *linu* sau *inu.*

2 LINISIORU (mai bene *lenisioru*), s. m., diminutivu : *a)* d'in *linu* sau *lenu*, ca pesce : *amu vré patru lenisiori; b)* d'in *linu* sau *lenu* pentru storsu struguri.

3 LINISIORU,-*a*, (mai bene *lenisioru*), adj., **linius culus**, deminutivu d'in adj., *linu* sau *lenu.*

LINITATE, s. f., **lenitas, tranquillitas**, stare lina, stare neturburata, trancillitate : *a trai in linitate, linitatea sufletului, linitatea màrei;* vedi *linu.*

* LINIU,-*a*, adj., **lineus**, de *linu* sau *inu : vestimente linie, camésia linia.*

LINIUTIA, s. f., vedi *liniora.*

LINSETU, pl.-*e*, **linctus**, effectu si modu de *lingere : dupo indélungu linsetu, abiá capeta pullii de ursu una forma.*

LINSETURA, s. f., **linctus**, actione si effectu de *lingere : pre sare se vede linsetur'a viteloru.*

LINSU,-*a*, d'in *lingere :* 1. part., **linctus** : *grundiu de sare linsu de vite; — linsu*, peptenatu, unsu, netedu; figur. si familiariu : *june linsu*, adeco peptenatu si neteditu, scossu d'in cuteía; 2. sup. si s. m., abstr. **linctus-u** : *sare de linsu pentru vite; linsulu pulliloru.*

LINSURA, s. f., **linctus**, actione, modu si effectu de *lingere.*

LINTE, s. f., (mai bene *lente*), **ervum lens** *L.*, planta leguminosa d'in acelle-a cari se cultiva in fia-care annu si pertine la famili'a *papilionacieloru: grauntiulu lentei este micu, latetiu, la*

www.dacoromanica.ro

margini suptiatu si de colore ce bate cevasi in rosiu; lentea este unu nutrimentu sanetosu; lentea selbateca=**lemna minor**, da nutretiu bonu pentru vite; este si *lente passeresca perosa*=**ervum hirsutum**; *lente in patru grauntie* = **ervum tetraspermum**, *lente de apa sau lente de balta si lente brostesca*=**lens supra aquam natans**, una planta ce innota pre de asupr'a apeloru statatorie, éro foliele ei sémena cu alle *lentei*; — *lentea pratului* = **lathirus**, planta d'in classea *diadelpheloru*; — *lente* ca terminu medicale, petisiore rosie ce essu mai allessu pre faci'a si pre mânile unoru persone; medicii le mai dicu si *cphelide* (vedi si *lentigine*); — *lente* ca terminu de dioptrica, vitru taliatu in forma de *lente: dupo diversele forme lentea dioptrica se numesce biconvcssa*, deco ambele laturi sunt bulbucate; *plana concava*, deco una latura e plana, éro alt'a cava; *convessa-concava*, deco una parte e bulbucata éro alt'a cava; *lente concava convessa* si *meniscu*, sau *lunisiora*, *lunetta*; *lentea dioptrica, compusa d'in doue sau trei se dice lente applanatica: eu lcgu literele mice cu lentea; in focariulu lentei se concentra radiele*; — in orologiaria, *lentea pendulului*, pondu de arama sau de alama, de form'a *lentei*, care este applicatu la estremitatea unui pendulu; plur. *linti* sau mai bene *lenti* = sorde sau lepra la porci.

* LINTIARIU,-*a*, adj. s., **lintearius**, relativu la *lintiu*; s. care fabrica *lintie*.

LINTICICA, (*lenticica*), vedi *lentisiora*.

LINTICULARIU, adj., **lenticularis**, vedi *lenticulariu*.

LINTICULATU,-*a*, **lenticulatus**, etc. vedi *lenticulatu*.

LENTIOLU, pl.-*e*, **linteolus**,-**um** (it. **lenzuolo**, prov. **linsol** si **lensol**, fr. **linceul**), deminutivu d'in *lintiu*, buccata de pandia ce serve la ceva, si in speciale, pandi'a cu care se accopere cadaverulu unui mortu; sub form'a syncopata *tiolu* sau *tiollu* se applica la copertur'a de patu, cu care se invelesce omulu candu dorme noptea.

LINTISIORA (mai bene *lentisiora*), s. f.. **lenticula**, deminutivu d'in *linte* sau *lente*.

LINTIU,-*a*, adj. s., **linteus**,-**um**, 1. adj., in acellu-asi sensu cu *liniu*, de *linu* sau *inu*: *vestimente lintie, tunica lintia*; 2. s. m., reale, *lintiu* pl.-*e*, *a)* in genere, materia, tessutura de *linu*, pandia de linu: *a comperá lintiu pentru vele dc navi*; *b)* in speciale: α) stergariu de pandia de *linu*; β) camesia, braccine si alte vestimente de *linu*; *c)* prin estensione, tessutura in genere, chiaru déco nu e de *linu*.

LINTITIA, *lentitia*, s. f., **lenticula**, ca si *lenticica* si *lentisiora*, deminutivu d'in *linte* sau *lente*; form'a *lentitia* inse se iea mai allessu in pl. *lentitie*=*lentigine* (vedi acestu coventu); vorba reu formata, inse deja obsoleta.

1 LINU (cu *l* molliatu, *inu*), s. m., **linum**, planta connoscuta, d'in a carui semintia se scote oliu, éro fibrele cari se ieau de pre paliele lui dau fire d'in cari se tesse pandia bona si fina cumu si celle mai formose dentelle.

2 LINU (mai bene *lcnu*), s. m., **cyprinus tinea**, pesce d'in speci'a carpiloru, inse cu soldi mai mici, éro pellea negra si vescosa, oresicumu ballosa.

3 LINU (mai bene *lenu*=ληνός), s. m., **torcular**, vasu de storsu struguri, specia de albia sau de capistere in care se punu si se calca struguri; loculu unde este assediatu storcutoriulu si tote vasele, cadele, in care se calca si se storce mustulu de vinu: *duceti butile la lenu; scotcti butea d'in lenu si ua assediati in cellariu*.

4 LINU (mai bene *lenu*)-*a*, adj., **lenis**, **lentus**, **tranquillus**, insemna mai multe calitati de ntardiare, de mersu incetu, de durata mai lunga, de nepesare sau apathia, care tote se illustra mai bene prin essemple: *somnu lenu; mersu, ambletu lenu, pulsu lcnu, ap'a ce curge lenu estc affunda, voce lena, mare lena, venturi lene*.

LIPANU, s. m., 1. planta, **beta**: *lipanu albu, lipanu rosiu, foliele de lipanu sunt emollienti*, (vedi si *lapanu*

www.dacoromanica.ro

pre a locurea in locu de *lipanu* se aude si *lipianu*); 2. specia de pesce, **thymalus**, *Linn.*

LIPELLA, s. f., **importunus, molestus**; proprie, ce *se lipesce*, applecatu inse de regula a insemná : persona de care nu te poti curetiá, scapá; importunu, nesuferitu : ce *lipella si omulu estu-a.*

LIPIA, s. f., **crustulum, libum, panis**; pâue azyma, adeco d'in coca fora alluatu, (vedi si *lipiu*).

LIPIANU, s. m., planta, **verbascum thapsus** *L.*, vedi *cod'a vaccei*, si *luminica.*

LIPICA, s. f., **tinea**; cea-a ce pre alte locuri se chiama *molle.*

LIPICIU, s. m., **venus, gratia, invitamentum, illecebra**; ce place si attrage la sene, ce face ca ceva se fia amabile, se ne attraga si se se *lipesca* de anim'a nostra : *acestu omu n'are neci unu lipiciu in vorba lui; muiere formosa, déro fora lipiciu;* in locu de *lipiciu* se dice si *vino incoce : muierea acesta-a n'are ce se dice vino incoce.*

LIPICU, s. m., vedi : *lipiciu.*

LIPIRE,-*escu*, v., **luto, limo, glutine aliisque similibus linere; delutare, agglutinare, ferruminare, coagmentare; devincire; adhaerere; lentus vel tenax esse; accidere; appropinquare, vicinum, contiguum esse,** (pentru etymologia compara : sanscr. **lip**=*ungere, lipire;* grec. λίπα, λίπος = *unsore, untura;* λιπάειν =*ungere,* lat. **linere, limus,** etc.); 1. a prende sau aderí, vorbindu de ceva unsurosu, glutinosu, sau viscosu : *mierea glutinulu, coc'a se lipesce de degete;* 2. a prende doue alte lucruri prin unu allu treile glutinosu : *a lipí scandurele mesei cu bonu glutinu; a lipí cu plumbu; a lipí ferestrele cu coca;* 3. in speciale, a applicá lutu, limu pre parieti, garduri, etc., a astupá asiá ceva : *a lepí parietii cu lutu; a lipí gaurele caldarei;* 4. in genere, a face se adera veri-ce lentu sau viscosu de altu ce : *a lipí unu micu emplastru la capetulu urechiei; a lipí unu annuntiu pre pariete; lipiti charteie pre cartonie;* 5. in intellessulu cellu mai estensu, fora se interceda nemica glutinosu, a appropiá, a allaturá, a face contiguu, a pune unulu longa altulu, etc. : *vecinulu vré se lipesca murulu seu de allu meu; gardurile nostre sunt lipite unulu de altulu; nu te poti lipí de unu locu,* nu te poti appropiá, e inaccessibile; asiá si : *nu te poti lipí de unu omu,* nu lu poti accede, nu i poti neci vorbí, nu te poti adjunge si intellege cu densulu; *nu te poti lepí de unu callu, care e reu si selbaticu; copillulu, candu i e frica, se lipesce de tatalu, de mamm'a, de cine connosce; a lipí una palma sau mai multe cuiva,* a dá, a applicá; 6. ca refles. *a se lipí; a)* proprie : *mierea se lipesce de degite;* déro mai vertosu : *b)* metaf. : α) a nu se poté departá de unde-va, a stá acollo prea indelungu : *se uita si se lipesce pre unde se duce;* β) a se devotá, a se legá strinsu prin amore : *omulu lassa parentii, si se lipsesce de muiere; a se lipí pre longa cineva; nu se lipesce ellu de parenti, necumu de altii;* γ) a fi lentu, viscosu, tenace; δ) a se intende, a infectá, a fi contagiosu : *langorea se lipesce;* ε) a fi covenitu, a se adaptá, de ací : prov. *se lipesce ca nuc'a in pariete.*

LIPITIONE, s. f., actioue de a *lipí* si de *a se lipí : lipitionea gardului cu ballega;* mai vertosu, contagione, infectione.

LIPITIOSU,-*a*, adj., **tenax, resinaceus, glutineus; contagiosus,** ce se *lipesce* in sensu physicu si morale : *langorea este lipitiosa, pestilenti'a este lipitiosa; se crede co si choler'a ar fi lipitiosa; corruptionea este lipitiosa; lussulu inco este lipitiosu.*

LIPITORE, s. f., **hirudo, sanguisuga,** verme negru de apa, care suge sange d'in corpurile organice de care se *lipesce; lipitore mare, lipitore mica, lipitore flamenda, lipitore satulla;* fig. se dice despre speculanti si omeni politici, cari scotu si storcu averea poporului prin mediloce si càlli blastemate; totu *lipitori* se numescu, si advocatii cari storcu asiá numite onorarie, prin care clientii loru se ruinedia : *lipitorile sateloru,* se numescu ebreii; *lipitorile statului, lipitorile clientiloru.*

LIPITORIA, s. f., **asperula arvensis,**

www.dacoromanica.ro

Linn.; lipitoria de coloratu, **asperula tinctoria.**

LIPITORIU, s. m., **linens, lentus; proletarius**; care *lipesce* sau se *lipesce; feminele lipitorie lipescu paretii scolei satesci; morbu lipitoriu*, (vedi *lipitiosu*); in speciale, in Transilvania, dupo legile feudali, omu venitu d'in alta commune, care se allatura pre longa altu locuitoriu.

LIPITURA, s. f., **agglutinatio, ferruminatio, delutatio, adhæsio si adhærentia** etc., actione si effectu allu actionei de *lipire: lipitura cu lutu, cu plumbu cu coca;* in speciale: *lipitura*, unu morbu care pote fi sau numai psyhicu sau si physicu, fiendu effectulu amorei sensuale ce sente unu individu de unn sessu cotra altu individu d'in cellu-altu cu una intensitate estraordinaria in câtu d'in acésta causa are visioni fantastice: *fet'a se usca pre petiore, a datu in lipitura;* (vedi si *sboratoriu*).

LIPIU, s. m., **libum**, placenta, 1. in acellu-asi sensu cu *lipia;* 2. specia de placenta cu brendia, cu vérdia sau cu alte verdetie.

* LIPPITUDINE, s. f., **lippitudo**, morba de care suffere *lippulu.*

*LIPPU,-*a*, adj. s., **lippus**, cui curgu ochii, care nu vede bene, orbu.

LIPSA sau *lipse*, s. f., **defectus, penuria, privatio, inopia, necessitas, usus, opus, absentia**, absentia de ce s'ar cere sau ar fi necessariu, neavere, inopia, defectu, neadjunsu, nevolia, necessitate, etc.: *dupo secerisiu reu urmedia lipse de buccate; lipsea de subsistentia l'a facutu se si lasse patri'a; in platicle commerciali nu se sente lipsea de banni; in acellu tinutu este lipse mare de apa bona; lipsea de carti scolastice este una d'in causele lipsirei de la scola; lipsea respectului cotra parenti l'a degradatu in ochii lumei; cellu avutu nu sente lipsele pauperului, care este privatu de tote celle necessarie; tabellulu are atâte lipse in câtu e departe de perfectione; nu e de lipse se te duci tu acollo; avemu lipse de boni conductori; unui bonu capu ni e de lipse; ce ti e de lipse? ce ai de lipse? in lipsea mea se nu ve miscati de a casa; a condemná in lipse; ce mi e bonu amiculu, déco nu m'adjuta in lipse.* (*Lipse* a potutu essí directu d'in grec. λείψις=λειπ-σις; déro nu pare mai pucinu probabile nascerea lui d'in **lic**, sanscr. **ric**=λιπ, de unde lat. **linquere**, vedi *lessinu* si 2 *licere*). *M.*

LIPSIRE,-*escu*, v., **deficere, privare, deesse, abesse, superesse, reliquum esse, opus esse, necesse esse; privari, renuntiare**, a fi *lipse*, a fi in *lipse*, a pune in *lipse*: *l'au lipsitu d'in functione; mortea ne lipsí de celli mai boni barbati ai nostri; m'am lipsitu pre mene, pentru ca se lu adjutu pre densulu; lipsieam de a casa candu au venitu elli; scolarii boni nu lipsescu de la scola; lipsescu bannii in platia; lipsesce unu callu; mi lipsescu trei cente peno la una mille; indata ce voiu adjunge la Bucuresci nu voiu lipsí a ve scrie; se nu lipsiti de la mésa, de la adunare, de la baserica; acellui nefericitu i lipsesce mentea; ce mai lipsesce, ca se fiu completu nefericitu? lipsesce se mi vina si acesta-a la capu;* de ací, forte desu la Macedoromani, cu intellessulu de: *e de lipse* = **opus est**: *lipsesce se fugimu, nu lipsesce se mergi tu acollo;* — apoi: *me lipsescu si de més'a vostra si de tote; de asiá lucru me lipsescu mai facile; me lipsescu de tene*, nu te mai voiu, te lapedu; — *a se lipsí*, a se smentí; — *a lipsí pre cineva de la sene*, a lu departá.

LIPSIRE, s. f., **absentia; privatio**, absentia: *lipsirea lui de la officiu bate la ochi, acellu scolariu are multe lipsiri de la scola.*

LIPSITU,-*a*, adj. part., d'in *lipsire*, **absens, privatus, egenus, inops, insanus**, care sente *lipse, lipsitu de banni, lipsitu de functione, lipsitu de celle necessarie, lipsitu de mente*, si absol. *unu lipsitu, una lipsita: una lipsita de muiere.*

* 1 LIRA, s. f., **lira**, fasci'a de pamentu ce se taia sau rupe d'intru una data cu aratrulu: *foss'a ce se face prin taiarea unei lira se chiama sulcu.*

2 LIRA, s. f., coventu corruptu d'in *libra* sau *livra*, si applicatu la monete

www.dacoromanica.ro

cari, dupo terre au differite valori : *lir'a italiana de argentu are valorea unei leure române; lir'a turcésca are 22 leure si 75 banni; lir'a sterlina are 25 leure* sau *franci*.

LISTA, s. f., **catalogus, index, tabulæ**, (it. **lista**, fr. **liste**); mai multe nomine de persone sau de lucruri, scrisse in seria pre una folia de charteia; catalogu indice : *list'a militariloru conscrissi; list'a juratiloru, list'a càrtiloru comperate*, etc. — *list'a civile*, summ'a destinata pentru capulu statului.

* LITABILE, adj., **litabilis**, ce se pote *litá*.

* LITAME, s. pl., *litamine*, **litamen**, ce se *lita*, sacrificiu.

LITANIA, s. f., **litania** (λιτανεία), rogationi publice cari se facu cotra Dumnedieu, si cotra toti santii, invocandu pre toti unulu dupo altulu.

* LITARE, v., **litare**; 1. a face rogationi; 2. a face sacrificie, cari se adduca semne bone; 3. a sacrificá in genere; 4. a sacrá, a consecrá.

* LITATIONE, s. f., **litatio**, actione de *litare*.

* LITE, s. f., **lis**, (forma antica **stlis**); certa, disputa, controversia, processu, cautarea dreptului in faci'a judecatei, la tribunariu.

LITEIA, s. f., vedi *litia*.

LITERA si *littera*, s. f., **litera** si **littera**, 1. semnu sau caracteriu prin care insemnàmu sonurile vorbirei, le scriemu : *littere latine, littere grece, littere gothice, littere maiuscule; copillulu formedia litterele cu condeiulu; typographulu college litterele;* 2. scientiele in genere, scientiele formose in specie, litteratur'a : *ellu invétia litterele, facultatea de littere, junii nostri facu mare progressu in littere;* 3. epistola : *amu scrissu mai multe littere; n'am acceputu inco litterele telle.*

LITERALE si *litterale*, adj., **literalis** si **litteralis**, ce este conforme *litterei*, dupo *littera : sensulu litterale allu acestui locu d'in scriptura differe prea multu de sensulu seu cellu allegoricu; acea poesia este a se intellege in sensu figuratu, éro nu in cellu litterale; traductione litterale*, adeco facutu d'in coventu in coventu : *acellei traductioni lipsesce eleganti'a, pentru co este prea litterale;—limba litterale*, care se scrie, in oppositione cu un'a ce numai se vorbesce; *cantitati litterali*, semnate cu *littere*, cumu se face in Algebra.

LITERALITATE si *litteralitate*, s. f., calitate de *litterale*, ce se tine strinsu de littere sau de sensulu litterale.

LITERARIU si *litterariu*, **-a**, adj., **litterarius**, relativu la *littere;* 1. in intellessulu cellu mai strinsu, relativu la lectura si scriere; la invetiatur'a elementaria; 2. in sensu mai largu, ce se reffere la *litteratura*, la scientie si arti si mai vertosu la artea formosa de a scrie : *folia litteraria* sau *diariu litterariu, disputa litteraria, critica litteraria; acestu omu se occupa prea multu cu lucruri litterarie, d'in care nu si pote assecurá essistenti'a; lumea litteraria*, care cultiva litterele; *acea dissertatione litteraria si are meritulu seu.*

LITERATORIU si *litteratoriu*, adj. s., **litterator** si **litteratorius**, care se occupa cu *litterele*, care se refere la *littere* : 1. in sensu strinsu : care invétia pre altulu se lega si se scria, invetiatoriu elementariu; 2. care connosce limb'a, sau se occupa cu scienti'a limbei, grammaticu, filologu; 3. care este adapatu bene in *litteratura*, si face professione d'in ea.

LITERATU si *litteratu*, **-a**, adj., **litteratus** : 1. semnatu cu *littere* : *spata litterata; servu litteratu*, stigmatisatu cu litterele initiali alle domnului seu; 2. invetiatu, instruitu, versatu in littere, in scientiele formose : *omu litteratu, femina litterata;* ca subst., *cine este acellu-a care vorbesce asiá bene? este unu litteratu;* in acestu casu *litteratu* se confunde mai de multe ori cu *litteratoriu; litteratu* inse nu presuppune co cineva face professione d'in *litteratura*, precumu se presuppune la *litteratoriu*.

LITERATURA si *litteratura*, s. f., **litteratura**, 1. scienti'a sau mai bene artea elementaria de a connosce si a scrie *litterele;* 2. instructione elementaria; 3. scienti'a unei limbe, cumu si a

www.dacoromanica.ro

grammaticei ei, a filologiei; scientia care coprende grammatic'a, ratoric'a si poetic'a, care se chiama si *littere formose; arti formose, scientie formose;* 5. totu ce s'a scrissu intr'unn ramu sau in tote ramurile de scientia intr'una limba : *litteratur'a greca e mai variata de câtu cea latina;* 6. in fine *litteratura*, eruditione, invetiatura si scientia multa si profunda connoscere a totoru productioniloru litterarie alle unei natione, terre sau epoce; in aceste trei d'in urma acceptioni se dice : *studiulu litteraturei este placutu junimei; poesi'a este partea cea mai illustra a litteraturei; cursu de litteratura; acellu professoriu are litteratura vasta si profunda; cellu altu are numai una tinctura de litteratura; litteratur'a moderna in unele respecte nu se pote neci compará neci mesurá cu litteratur'a classica a Elleniloru si a Romaniloru; litteratur'a angla coprende multe opuri morali; litteratii, si mai vertosu litteratorii români, sunt detori a preveghiá, ca litteratur'a nationale se nu appuce una directione falsa, corrumpetoria de bonulu gustu si de moralitate; litteratur'a are necessitate mare de mecenati, de patroni si protectori; litteratur'a pote se fia studiu de profession, inse forte raru da mediloce de subsistentia materiale.*

* LITHARGYRU, s. m., **lithargyrus**; oxydu de plumbu liceditu si cristallisatu in place sau table : *vinarii se nu ammestice lethargyru in vinu.*

* LITHIASE, s. f. (fr. **lithiasis** = λιθίασις, d'in λίθος=*pétra*); formare de pétra in besic'a udului.

LITHIASICU,-*a*, adj., relativu la *lithiase.*

* LITHIATU, s. m., (fr. **lithiate**); sare formata d'in combinationea acidului *lithicu* cu una base.

* LITHICU,-*a*, adj. (fr. **lithique**, d'in λίθος=*pétra*); de petra : *acidu lithicu.*

* LITHINU,-*a*, adj. s. (fr. **lithine**, d'in λίθος=*pétra*); de *lithiu;* s. m. si f., alcaliu ce se afla numai in minerali.

* LITHIU, s. m., (fr. **lithium**); corpu chymicu inco pucinu connoscutu.

* LITHOBIU,-*a*, adj. (fr. **lithobie**, λίθος=*pétra*, si βίος=*viétia*); care viue in pétra; s. m., *lithobiulu*, genu de insecte aptere d'in famili'a myriapodiloru.

* LITHOCALAMU, s. m., (fr. **lithocalame**, λίθος=*pétra*, si κάλαμος=*calamu*); tubu de arundine fossile.

* LINTHOCARPU, s. m., (fr. **lithocarpe**, λίθος=*pétra* si καρπός=*fructu*); fructu petrificatu.

* LITHOCHROMIA, s. f., (fr. **lithochromie**, λίθος=*pétra*, si χρῶμα = *colore*); processu *lithographicu*, prin care pre una pandia se impreme unu campu negru cu spatie de differite colori, asiá in câtu se produce effectulu unui tabellu lucratu cu oliu.

* LITHOCHROMICU,-*a*, adj., relativu la *lithochromia.*

* LITHOCHROMISTU, s. m., (fr. **lithochromiste**); artistu in *lithochromia,*

* LITHOCOLLA, s. f., (fr. **lithocolle**, λίθος=*pétra* si κόλλα=*colla*); cementu ce serve lapidariloru a fissá gemmele ce voru a lucrá.

* LITHOGENESIA, s. f., (fr. **lithogenesie** λίθος *pétra*, si γένεσις=*generatione*); parte a mineralogiei care esplora legile de formatione a petreloru.

*LITHOGENIU,-*a*, adj. (fr. **lithogène**, λίθος=*pétra* si γένος=*genu*); care nasce sau produce pétr'a : *cementu lithogeniu.*

* LITHOGLYPHICU,-*a*, adj., (fr. **lithoglyphique**); relativu la *lithoglyphia;* s. f., *lithoglyphica*, arte a *lithoglyphului.*

* LITHOGLYPHU, s. m., (fr. **lithoglyphe**, λίθος=*pétra*, si γλύφειν=*sculpere*); sculptoriu in pétra la antici.

LITHOGRAPHIA sau *litografía*, s. f., (fr. **lithographie**, λίθος=*pétra*, si γράφειν =*scriere* si *depingere*); arte de a scrie sau de a desemná pre petra; officina de *lithographu.*

LITHOGRAPHICU sau *litograficu,-a*, adj., relativu la *lithographia.*

LITHOGRAPHU sau *litografu*, s. m., fr. **lithographe**); maiestru in *lithographia.*

LITHOLOGIA sau *litologia*, s. f., **lithologia** (d'in λίθος = *pétra*, si λόγος= *discursu*), parte a istoriei naturale, care se occupa cu cercetarea si connoscerea petreloru.

www.dacoromanica.ro

LITHOLOGICU sau *litologicu,-a*, adj. relativu la *lithología*.

* LITHOLOGU sau *litologu*, s. m., **lithologus**, cellu ce studia *lithologi'a*.

* LITHOPHAGU sau *litofagu*, adj. s., **lithophagus**, care manca petre, mancatoriu de petre, mai vertosu una specia de scoice cari si sapa locuenti'a in petre.

† LITHO-, (d'in gr. λίθος = *petra*), afora de compositele ce au occursu peno ací, intra inco in multe alte composite, cumu: *lithophania* (φανεῖν = *lucire*), transparentia a petrei si altoru materie analoge; *lithophilu,-a*, (φιλεῖν = *amare*), cui place petra, vorbindu de unele plante, ca subst., *lithophilele*, genu de plante d'in famili'a amaranthacieloru; genu de insecte ce viuu in locuri petrose; *lithophosphoru*, barytu sulfatatu; *lithophyllu,-a*, adj., care are folie de petra; s. m., folia de fossile; *lithophytu* (φυτόν = *planta*) s. m., productu marinu ce tine si de petra prin duretia si de planta prin forma; *lithoscopiu* (σκοπεῖν = *spectare*), instrumentu cu care se connosce presenti'a petrei in besic'a udului; *lithospermu,-a*, adj., (σπέρμα = *sementia*), care are sementie dure; s. m., specia de erba; *lithostrotu,-a*, **lithostrotus**, (λιθόστρωτος, στρωτός = *asternutu*), asternutu cu petra; s. m., *lithostrotu* = **lithostrotum**, locu asternutu cu petre, *musaicu*; *lithotomia*, s. f., (fr. **lithotomie**, τομή = *taliare*), taliarea sau scoterea petrei d'in besic'a udului; *lithotomicu,-a*, adj., relativu la *lithotomía*; *lithotomu*, (fr. **lithotome**), (vedi mai susu *lithotomía*), s. m., *a)* persona care talia sau scote una petra d'in besic'a udului; *b)* reale, instrumentu de scossu acésta petra; *lithotripse* (fr. **lithotripsie** = τρίψης = sfermare), sfermare si scotere a petrei d'in besic'a udului; *lithotripticu,-a*, adj., relativu la *lithotripse*; *lithotypographia* (fr. **lithotypographie**), arte de a reproduce pre pétra una tabla typarita cu littere ordinarie.

LITIA, s. f., (λιτεία), **processio**, processione religiosa: *au incongiuratu baseric'a cu litia*; — artu, pâne benecoventata; — istoría, vorba lunga si adesea molesta: *ce de litie mai scie si omulu acestu-a!*

* LITIGANTE, part. adj. s., **litigans**, care *litiga*, se judeca: *partile litiganti au de a se infaciosiá in terminu de cincisprediece dille; in acellu processu sunt mai multe parti litiganti.*

* LITIGARE, v., **litigare**, a portá *lite*, a disputá, a se certá, a portá processu, a stá la judecata cu cine-va.

* LITIGATIONE, s. f., **litigatio**, actione de *litigare*, cérta, processu.

* LITIGATORIU,-*toria*, adj., **litigator**, care *litiga*, care are cérta, processu cu cine-va.

* LITIGIOSU,-*a*, adj., **litigiosus**, ce se afla in cérta, in processu, in judecata: *cestione litigiosa, causa litigiosa*; cui placu certele, processele: *mulieri litigiose.*

* LITIGIU, pl.-*e*, **litigium**, cérta, in specie, cérta in faci'a justitiei, portare de processu: *acestu locu este in litigiu; d'in acea pretensione se pote nasce unu litigiu.*

* LITORALE si *littorale*, adj., **litoralis**, de *littore*, de la termulu marei; ca subst.: *costele Dalmatiei de la Fiume peno la Novi se dicu litorale.*

* LITORARIU, si *littorariu,-a*, adj., **litorarius**, camu in acellu-asi sensu cu *litorale*; relativu la *littore.*

* LITORE si *littore*, s. m. f., **littus**, ripa sau costa de mare, vedi si *littu* si *litu.*

* LITOROSU si *littorosu,-a*, adj., **litorosus**, care are *litori intense.*

LITRA, s. f., (λίτρα), cu acellu-asi intellessu ce are *libra*, mesura de capacitate si de greutate = 100 drachme = 325 gramme francesci, si prin urmare identica cu **libra pondo** a Romaniloru antici: *da-mi una litra de cafea si doue litre de sacharu; una litra de pome si una pane de trei litre; addune câte una litra de vinu; amu beutu impreuna cinci litre; amu cumperatu una litra de tortu.*

* LITRU, s. m., (fr. **litre**), mesura noua de capacitate, considerata ca unitate a mesurei francesci pentru aride si fluide; capacitatea ei este de unu decimetru cubicu, prin urmare = $\frac{1}{1000}$ d'in

www.dacoromanica.ro

metru cubicu, sau=0,707 d'in mesur'a de Vienn'a: *litrulu se imparte in 10 decilitre, de câte 10 centilitre, de câte 10 millilitre;* 10 litre se dicu *decalitru*, 100 litre se dicu *hectolitru*, 1000 litre se dicu *chilolitru* (**kilolitre**), sau *unu steriu*= metru cubicu; pondulu unui litru de apa destillata se numesce *chilogrammu*.

LITTERA, etc., vedi *litera* etc.

* LITTU si *litu*, s. m. pl., *littori* sau *litturi*, ripa, costa de mare: *pre littorile marei se afla multe cetati infloritorie.*

* LITURA, s. f., **litura**, ungere, stergere, si in speciale, stergerea de ce e scrissu, *stersetura.*

LITURGIA, s. f., (λειτουργία, **liturgia**), functione, officiu, servitiu; officiu divinu, servitiu divinu; acumu redussu la partea officiului divinu in care se celebra sacrificiulu in baseric'a chrestina ortodoxa: *liturgi'a sântului Basiliu cellu mare; liturgi'a sântului Joanne Chrysostomu; a merge la liturgia; a ascultá sânt'a liturgía.*

LITURGIARIU, s. m., carte in care se coprendu tote rogationile si actionile attingutorie de facerea liturgiei: *liturgiariu typaritu la Bucuresci.*

LITURGICA, s. f., (λειτουργική), scientia, care se occupa cu administrarea cultului: *liturgic'a are trei parti: dogmatica, istorica si practica.*

LITURGICU,-*a*, adj., (λειτουργικός, **liturgicus**), ce se refere la *liturgia.*

LITURGISIRE,-*escu*, v., (λειτουργεῖν) a celebrá, a lege *liturgi'a.*

LITURGU, s. m., (λειτουργός, **liturgus**), proprie functionariu, functionariu publicu; apoi functionariu ecclesiasticu, sacerdote, pontefice; compositoriu de liturgíe.

* LITUU, s. m., **lituus**; 1. bastonu curbu allu auguriloru Romani; 2. instrumentu musicale de suffiatu, cu care se dá semnu de batalia.

LIURCA si *liorca*, s. f., **lorea; liquamen, sordes**; 1. vinu ce se storce in urma, dupo ce s'a storsu d'in struguri fruntea vinului; de ací, vinu reu de bentu, vinu nesufferitu gustului; 2. zéma rea, fertura reu preparata, *zemurca*; 3. sorde, mare necuratía; *copillulu s'a bagatu in lacu si s'a facutu liurca;* (câte trelle semnificationile se esplica prin essirea coventului d'in *lioru*, ori fem. *liora*, care prin stramutarea d'in locu a lui *i*, e in locu de *loria*, de care vedi la loculu seu).

LIURU sau *lioru*, s. m., *liora*, f. **loria**, vedi *liurca*, sub 1.

LIUSIORU,-*a*, *liusiorare*, etc.; vedi *usioru, usiorare.*

LIVADE, s. f., (λιβάς), **pratum, campus herbosus**, pratu, lunca, campu erbosu, pastione; in unele locuri se dice si *livade de pruni*, locu plantatu cu pruni.

* LIVEDINE, s. f., **livedo**, statu de *lividu*, venetare, loculu lividu remasu pre pelle prin appesare, lovire, etc.

* LIVERE, v., **livere**, a fi *lividu*, metaf. *a fi lividu* la suffletu, a fi invidiosu.

* LIVIDU,-*a*, adj., **lividus**, venetu; fig. invidiosu.

* LIVORE, s. f., **livor**, venetare, (vedi si *livedine*); metaf. invidia.

* LOBARIU,-*a*, adj., (fr. **lobaire**), relativu la *lobu* sau la *lobi*, care are *lobi: arterie lobarie;* — s. f., *lobaria*, genu de *licheni.*

* LOBATU,-*a*, part. adj., (fr. **lobé**), provedutu cu *lobi: folie lobate.*

* LOBELIA, s. f., **lobelia**, (fr. **lobélie**), planta d'in classea 5, ordinea 1 a systemei lui *Linneu*, d'in famili'a *lobeliacieloru: lobelia cardinale*=**lobelia cardinalis** *L.*, are flori de colore scarlatina; *lobelia inflata* = **lobelia inflata**, etc., tote plante americane.

* LOBELIACIU,-*a*, adj., (fr. **lobéliacé**), care sémena cu una *lobelia*; de aci s. f. pl., *lobeliacie*, familia de plante, cari au de typu genulu *lobelia.*

* LOBELINU, s. m. si fem., *lobelina*, acidulu care se scote d'in succulu plantei americane *lobelia*; *lobelinulu se applica contr'a morbiloru syphilitici.*

* LOBIFERU,-*a*, adj., (fr. **lobifère**), care are unulu sau mai multi *lobi.*

* LOBULARIU,-*a*, adj., (fr. **lobulaire**) provedutu cu *lobuli;* relativu la *lobulu*, cu forma de *lobulu; lobularie*, plante d'in celle crucifere.

www.dacoromanica.ro

* LOBULATU,-*a*, adj., (fr **lobulé**), provedutu cu *lobuli*.

* LOBULU sau *loburu*, s. m., (fr. **lobule**), deminutivu d'in *lobu*, lobu micu: *fia-care lobu dé la acestu organu se divide in mai multi lobuli*; —in botanica, rudimentu de folia.

* LOBU, s. m., (it. **lobo**, fr. **lobe**, λοβός); 1. capetu inferiore allu urechiei; 2. prin metafore, applicatu la ori-ce parte de organu proeminente si rotunda: *lobii ficatului, creierului, pulmoniloru; lobii folieloru sau frundieloru sunt crestature profunde pre marginile loru; lobi seminali*, sau absol. *lobi*, celle doue parti carnose alle sementiei planteloru dicotyledonie in germinatione.

LOCALE, adj., **localis**, relativu la locu: *impregiurari lacali, datine locali, usu locale, drepturi locali, auctoritati locali; memoria locale*, care tine in mente bene dispositionea si situationea *locuriloru* si a lucruriloru assediate pre acelle-a; s. m., *locale*, locu anumitu.

* LOCALISARE, **collocare, defigere**, (fr. **localiser**), assediare, punere la unu locu, defigere: *bellulu s'a localisatu, nu va fi universale*; — a adaptá unui locu.

* LOCALISATIONE, s. f., (fr. **localisation**), actione de *localisare*.

* LOCALISATU,-*a*, part., d'in *localisare*, (fr. **localisé**.)

* LOCALITATE, s. f., **locus, sedes, loci situs**, (fr. **localité**), impregiurare, circumstantia locale: *unele legi cauta se se modifice dupo localitati*;—locu particulare: *mai inainte de a ne assediá, cauta se connoscemu localitatea; acelle localitati nu correspundu scopului; nu mi mai adducu a mente de localitatile acelle-a*.

LOCANDA, s. f., **deversorium, taberna deversoria, caupona**, (it. **locanda**); proprie f., d'in *locandu*=**locandus**=de locatu, luatu ca s. f., cu insemnarile: 1. casa de locatu; 2. ospetaría, unde omenii se óspeta pre banni.

LOCANDARIU,-*ia*, s. m. si f., **caupo; tabernarius**; care tine *locanda*, care ospeta pre banni, ospetariu.

LOCARE, v., **locare**, 1. a face *locu*, a pune intr'unu *locu*, a assediá: *a locá militari in insidie*; in speciale, a pune la *loculu seu*, si mai vertosu, a dá la *cas'a sea*, a maritá una féta; 2. a dá sau luá ceva in usu pre una summa de banni (a inchiriá): *a locá casele, mosi'a, gradin'a, agrulu; a si locá manule, braciele, lucrulu seu; a locá banni*, a dá cu usura, a imprumutá cu folosu.

LOCARIU,-*a*, adj., **locarius-um**, relativu la *locare*, la dare sau luare in folosentia pre una summa de banni; s. m. reale, *locariu*, pretiulu *locariu*, pentru care vedi si *locaticu*.

LOCATARIU, s. m., **conductor, locatorius**, cellu ce iea in arrenda, cu tassa, cu banni, pre unu tempu determinatu: *in acellu contractu de arrenda locatoriulu este Petru, éro locatariulu Alessandru*.

LOCATECU si *locaticu*, pl.-*e*, **merces conducta, merces stipulata, pretium**, pretiulu, summ'a arrendei, tassei, *locationei*, unui obiectu, p. e. casa, agru, mora, etc.; vedi si *locariu*.

LOCATIONE, s. f., **locatio**; actione si modu de *locare*, ordine, positione, locu in care se assedia persone, obiecte, covente: *acellu studente are locationea a trei'a; in limb'a romána locationea coventeloru inco nu este fissata prin regule*; in speciale, dare sau si luare cu folosentia, cu unu pretiu, arrendare, dare de banni imprumutu: *locationea ce se face banniloru publici cauta se fia cu totulu secura*.

LOCATITIU si *locatîciu*,-*a*, adj., **locatitius** si **locaticius**, datu cu *locaticu*.

LOCATORIU, s. m., **locator**, care *loca*, da in arrenda, imprumutu, (inchiriatoriu): *in capitale e mare lipse de locuentie; locatorii au urcatu locaticulu éro locatarii sufferu greu; locatoriulu a datu afora pre locatariu d'in causa, co acestu-a n'avù se i solva locaticulu*.

1 LOCATU,-*a*, adj. part., **locatus**, appusu, assediatu; datu in arrenda, (inchiriatu).

2 LOCATU, pl.-*e*, (fr. **loquet**, it. **lucchetto**), una mica machina mobile care serve a incuiá usiele, armariele, etc.

* LOCACE, adj., **loquax**, limbutu, fecariu, (vedi *loccre*).

www.dacoromanica.ro

* LOCELLU, s. m., **locellus**, deminutivu d'in *locu*, locusioru.

* LOCERE, *locui*, *locutu*, v., **loqui**, a vorbí, a se espreme, a vorbi multu, a limbutí.

* LOCITARE, v., **locitare**, iterativu d'in *locare*.

* LOCOMOBILE, s. m., (**locomobilis**, fr. **locomobile**), ce se pote *miscá* d'in *locu*.

* LOCOMOBILITATE, s. f., (fr. **locomobilité**), calitate de *locomobile*.

* LOCOMOTIONE, s. f., (fr. **locomotion**), scambarea *locului* in virtutea facultatei *locomotive*; *locomotionea este facultate commune mai totoru animali*.

* LOCOMOTIVU,-*a*, adj. s., (fr. **locomotif-ve**), care are potere de a *miscá*, care misca din unu locu in altulu; s. m., *locomotivu*, si f., *locomotiva*, trassura cu machina de vapori, care pune in miscare alte trassure legate un'a de alt'a.

* LOCOMOTORIU,-*a*, adj. s., (fr. **locomoteur**), care misca din locu in locu: *muchina locomotoria*.

* LOCOTENENTE, adj. s., care *tine loculu* altui'a; ca s. m., se applica la grade de militia: *unu locotenente, unu sub-locotenente, locotenente generale*.

* LOCOTENENTIA, s. f., (fr. **lieutenance**), calitate de *locotenente*; concr. persone ce tinu loculu, mai vertosu loculu de domnu: *locotenentia domnesca*.

LOCU, pl.-*uri*, **locus**, spatiu ce occupa unu corpu; *totu corpulu occupa unu locu, este intr'unu locu, imple unu locu; unu corpu nu pote fi in acellu-asi tempu in doue locuri*; spatiu, luatu absolutu, fora a considerá, co ar fí in ellu veri-unu corpu, incapere, situatione, tinutu, regione, parte de proprietate, positione in societate sau in statu, etc.: *locu largu, micu, angustu, marginitu, inaltu, assediatu, affundatu, subterranu; locu caldurosu, umedu, baltosu, nesanetosu, placutu, urritiosu, incantatoriu, desertu, singuratecu, padurosu, fertile, nelocuitu, intunecosu, luminosu; loculu cellu mai formosu d'in lume; acestu-a e loculu unde s'a nascutu ellu; omu care umbla d'in locu in locu;—locu de adunare, de convenire, de recreatione, petrecere; locu de aratu, de fenatiu, de trei falci; locu de perdiare; puneti ori-ce lucru la loculu seu; pune bannii la locu securu*; fig., *n'am neci locu, neci focu*, n'am patria, assediamentu, capetâniu; *locu santu*, baserica, — *locuri sante*, Palestin'a, celebre prin mysteriele redemptionei nostre: *acellu omu a peregrinatu la locurile sante; locuri inalte*, posturi, functioni inalte;—*locu de scapare;—locuri relle*, casa de desfrenare; *locu*, absol. uteru, matrice; — *locuri*, latrina unde se desérta stomachulu; — *locu* = spatiu sau puntu anumitu, indicatu de inainte: *se mergemu la faci'a loculuí*, se ne consultàmu *acollo pre locu;* — in geometría, *locu*, linia drepta sau curba in care tote puntele servescu pentru a resolve cutare problema ce are solutioni nenumerate; in astronomía, *locu*, puntu pre ceru, la care respunde veri-una planeta sau cometa veduta de pre superfaci'a globului nostru, si care differe cu totulu de acellu-a in care amu vedé corpulu cerescu, candu s'ar poté se stàmu in centrulu pamentului; de acea-a astronomii distingu intre *loculu apparente* si intre *loculu addeveratu*, ero differenti'a intre acelle doue locuri se numesce *parallasse;—locu*, positione, servitiu, officiu, functione: *d'in trei candidati Petru este pusu la loculu antaniu; Octaviu fu numitu prefectu in loculu lui Juliu; s'a facutu ministru de culte in loculu lui Tulliu; commandante supremu fu denumitu Traianu in loculu lui Caiu; cine fu allessu primariu in loculu lui Liviu?—locu*, tempu, occasione, opportunitate; causa, ansa: *nu este loculu aici ca se disputàmu; lassa co vomu vorbí la loculu seu; nu este ací neci tempulu neci loculu; se vedemu, déco este locu se vorbimu cu ministrulu;* inse e gallicismu in frasi ca: *are locu audienti'a, evenimentulu, avura locu visitele, au locu essaminele publice*, etc.; in locu de; *se da audienti'a, se facura visitele, se tinu essamine*, etc.;—*locu*, parte, fia si numai una sententia, d'in vre-unu scriptoriu: *Aristotele dice la mai multe locuri; loculu citatu de la Cicerone este usioru de intellessu; locuri communi* sau *lo-*

www.dacoromanica.ro

curi oratorie, fontanele san adjutoriele retorice generali, d'in cari oratoriulu poté se si scota argumentele selle; *locuri communi*, unele tractate si reflessioni generali care se potu applecá la una cestione particularia : *preutulu ne avendu cé se dica despre repausatulu, a vorbitu d'in locuri communi despre celle septe virtuti cristiane; acellu advocatu voliendu se laude pre judicatoriu, a vorbitu d'in locuri communi despre justitia; acellu membru allu camerei vorbesce totu numai d'in locuri communi si neci una data nu descende la cestionea ce sta la ordinea dillei; — in locu : a)* cu *de* si inf., *in locu de a si vedé de familia, petrece dille si nopti in betie si desfrenari; b)* cn subj., *in locu se me adjute, ellu me appésa; — pre locu : a)* la faci'a locului; *b)* in data; *— de locu : a)* in data, la momentu; *b)* în frase negativa, neci de cumu, neci de câtu : *n'am beutu de locu, nu invetia de locu; — cu locu fora locu*, correlat. la : *cu tempu fora tempu;* prov.: *nu e locu de jocu; a nu si aflá locu*, a nu se astemperá, a fi tare tormentatu de ansietate, de dorere, etc.

LOCUENTIA, s. f., **domicilium, sedes, habitatio, habitaculum,** *loculu*, urbea, communea rurale, in care *locuesce* cineva, éro in speciale, *locuentia*, cas'a, ori si camer'a în care petrece mai multu sau mai pucinu : *se afla cu locuenti'a in Bucuresci, in Clusiu; locuenti'a lui se compune d'in una salla si trei camere; locuenti'a gubernatoriului terrei e unu palatiu cu trei despartimente; Domnitoriulu s'a mutatu in locuenti'a sea de vera; frate meu s'a mutatu cu locuenti'a la Gallati; locuentia strimta si nesanetosa, locuentia formosa si larga;* vedi si : *domiciliu, resedentia.*

LOCUIRE,-*escu*, v., **habitare, domicilium habere, incolere,** a petrece, a sedé in unu *locu*, tinntu, terra : *acesti omeni locuescu in tinuturi muntose, frate meu locuesce in Giurgiu; cas'a in care locuesce ellu, este proprietatea lui; Corneliu locuesce in casa locata, in casa cu locaticu; noi locuimu in acelle-asi case; elli locuescu in ospetari'a la «Bouru»;* fig. *unu suffletu forte raru va locuí intr'unu corpu effeminatu; mentea sanetosa locuesce in corpu sanetosu; amorea sensuale si rationea nu locuescu impreuna.*

LOCUITORIU, adj. s., **habitator, incola, accola,** care *locuesce*, care petrece la unu locu, undeva : *locuitorii acestei case sunt omeni de pace; locuitorii d'in vecinetate sunt omeni de cérta; locuitorii munteani se distingu in unele calitati de locuitorii campiani; egoismulu locuitoriloru d'in urbile commerciali; locuitorii comnuniloru rurali considerati in simplitatea vietiei loru; locuitorii urbiloru si cetatiloru sunt espusi la mari pericle de lussu si corruptione; numerulu locuitoriloru români cauta se mai crésca multu; locuitorii terrei nostre se fia bene crescuti, nutriti, imbraccati si essercitati la arme;* poetice : *locuitorii paduriloru, ai aerului, apeloru,* ferele selbatece, passerile, pescii.

*LOCULAMENTU, s. m., **laculamentum,** cassa cu *locule* sau mici *locuri* despartite, cu despartiture; un'a d'in aceste despartituré, casciora, cassutia de armariu, etc.; totu ce e destinatu a pune pre densulu ceva.

* LOCULARE si *loculariu,-a*, adj. **locularis,** provedutu cu *locule ;* pusu in *locule.*

* LOCULATU,-*a*, part. adj., **loculatus,** provedutu cu *locule : pictorii au table loculate.*

*LOCULOSU,-*a*, adj., **loculosus,** plenu de *locule: fructu loculosu* sau *bacca loculosa.*

* LOCULU sau *locuru*, pl.-*e*, **loculus,** deminutivu d'in *locu;* locu micu, *locusioru;* in speciale: despartitura intr'unu armariu, intr'una cnteia, etc., capsula, casciora, cassutia.

* LOCUPLETARE, v., **locupletare,** a face *locuplete;* a inavutí: *locupletatu cu prede;* fig. *a locupletá unu templu cu formose picture.*

* LOCUPLETE, adj., **locuples,** 1. avutu in *locuri*, in bonnri immobili; 2. in genere avutu; 3. fig. demnu de credentia, validu.

LOCUSIORU, s. m., **loculus,** deminutivu de la *locu*, adeco *locu micu*, buc-

www.dacoromanica.ro

catella, clinisioru de *locu : mi am cumperatu unu locusioru de casa in strat'a de susu; are si ellu unu locusioru in capitale; locusioru de repausu*, adeco mormentulu.

LOCUSTA, s. f., **locusta**, insectu aripatu, care adjutatu de celle doue petiore posteriori, multu mai lunge de câtu celle alte, merge saltandu sau sarindu, de unde se dice si *saltatoria* sau *saritoria : locustele sunt insecte forte stricatiose; locustele sbora in cete de multe millioni preste terri si mari; nueru de locuste; entomologii numera locustele intre greri; acesti copii manca ca locustele; au vcnitu preste noi strainii ca locustele.*

*LOCUTARIU,-*a*, adj. s., **loquax, garrulus**, care vorbesce multu, limbutu, locace.

* LOCUTENENTE, s. m., vedi *locotenente.*

* LOCUTIONE, s. f., **locutio**, actione de *locere*, vorbire; in speciale, espressione; modu de espressione particulariu.

LOCUTIRE-*escu*, v., **loqui, garrire**, a vorbí multu, a nu mai tacé d'in gura.

LOCUTORIU,-*a*, adj. s., **locutor**, care *loce*, vorbesce; cu nuantia rea, limbutu, flecariu.

*LOCUTU-*a*, adj. part., **locutus, dictus.**

*LOCUTELEIU-*a*, adj. s., **lucutelejus**, limbutu, flecariu, cui nu mai tace gur'a.

* LODICE, s. f., **lodix**, cópertura tessuta, copertura de patu.

* LODICULA, s. f., **lodicula** (fr. **lodicule**), deminutivu din *lodice;* in botanica, parte a floriloru la graminie, care copere immediatu ovariulu.

LOGARITHMICU, adj., (**logarithmicus**), relativu la *logarithmu : systema logarithmica, table logarithmice*

LOGARITHMU, s. m., **logarithmus** (d'in grec. λόγος = proportione ἀριθμός = numeru), numeru d'in una progressione aritmetica care respunde la altulu d'in una progressione geometrica; sau logarithmulu in mathematica este esponentele care correspunde la unu numeru ore-care absolutu atunci, candu acestu-a este consideratu ca potenti'a unui numeru luatu ca base; deco numerulu luatu ca base este 2, atunci 1 este logarithmulu de la 2, éro 2, log. de la 4, 3 log. de la 8, 4 de la 16; cea mai bona systema de logarithmi se dice a fi a lui Brigge d'in Angli'a, la care basea este 10; calculàtionea cu logarithmi este necessaria celloru ce au a face cu computuri mari.

LOGICA, s. f., **logica**, (λογική), scienti'a care ne invétia a rationá justu; scienti'a de a cugetá, parte a scientiei omenesci care se occupa cu formele cugetarei : *regulele logicei; tractatu de logica, logic'a este de adjutoriu la tote celle alte scientie; logic'a applicata spre a combate sau a se apperá, se dice dialectica;* — *logica*, opu scrissu despre artea de a rationá : *logic'a lui Aristotele, logic'a lui Condillac, logic'a transcendentale a lui Kant; logica* se dicea classea prima sau annulu ântaiu allu cursului de filosofia la lycee si universitati; *logicu*, mente sanetosa, judecata matura, dispositione de a rationá dreptu : *acestu omu vorbesce cu multa logica, mi place multu logic'a naturale, securа, sanetosa si justa a acestoru terrani; omulu acellu-a e unu capu seccu, lipsitu de logica; logica*, rationamentu, metodu, decursulu ideilorn : *acestu opu e scrissu fora logica; logica*, modu singulariu de a rationá, *logic'a ânimei, logic'a passioniloru, logic'a ingratului; este si una logica a fapteloru, evenimenteloru*, etc.

LOGICU,-*a*, adj., **logicus**, (λογικός), relativu la *ratione, rationale : a dice si a desdice nu e logicu;* subst. care se occupa cu *logic'a*, care scie *logic'a* sau ua practica bene, care rationedia cu metodu si justu : *bonu logicu, reu logicu.*

LOGISTICA, s. f., **logistica**, arte de calculatu, aritmetica, calculatione, computu.

LOGISTICU,-*a*, adj., relativu la *logistu.*

LOGISTU, s. m., **logista**, finantiariu, officiariu de tesauru publicu pre tempulu imperatoriloru; verificatoriu de computuri.

*LOGODEDALIA, s. f., **logodædalia**, (λογοδαιδαλία) artificiu de covente,

* LOGODIARRHEA, sau *logodiarréa* s. f., (fr. **logodiarrhee**, d'in λόγος = *dis-*

www.dacoromanica.ro

cursu, si διάῤῥοια = *diarréa*), flussu de vorbe deserte de intellessu.

* LOGOGRAPHIA sau *logografia*, s. f., (fr. **logographie** d'in λόγος = *discursu*, si γράφειν = *scriere*), arte de a scrie asiá de rapide cumu se vorbesce; árte de a tiné computele.

*LOGOGRAPHICU sau *logograficu,-a*, adj., relativu la *logographia*.

LOGOGRAPHU sau *logografu*, s. m., **logographus**, (fr. **logographe**), càre studia sau connosce *logographi'a*.

* LOGOGRIPHU sau *logogrifu*, s. m., (**logogriphus**, fr. **logogriphe**, d'in λόγος = *coventu*, si γριφος = *incurcatura, enigma*); genu de enigma constatoria d'in unu coventu alle carui littere combinate in móduri diverse formedia alte covente ce ai se devini luandu sau ponendu cate una littera, p. e. *dracu, rácu, acu, cu*, care tote si au semnificationea loru diversa: *logogriphii nu sunt demni de omenii seriosi, cari sciu pretiui tempulu si vieti'a.*

* LOGOMACHIA, s. f., (**logomachia**, λογομαχία, d'in λόγος = *discursu* si μάχη = *lupta, batalia, certa*); disputa, cérta pentru vorbe: *acésta cestione este una logomachia curata; intre carturari si politici se nascu multe discussioni, cari nu sunt de catu logomachie*, adeco cérta de vorbe deserte, sau nesce vorbe adesea synonyme, cari differu numai in unele nuantie: *logomachi'a esté artea pedantiloru; logomachi'a irrita spiritele.*

LOGOTHETESSA (reu *logofetéssa*) s. f., **conjux logothetæ**, mulierea, soci'a *logothetului.*

LOGOTHETIA, (reu *logofeti'a*), s. f., **officium logothetæ**, officiulu, functionea, demnitatea de logothetu; cancellari'a logothetului; mai inainte se dicea: *logotheti'a basericésca, logotheti'a dreptatei* etc.

LOGOTHETU, (reu *logofetu*) s. m., (**logotheta**, λογοθέτης), 1. in sensulu mai anticu: *a)* verificatoriu de compute, *b)* inspectoriu de càlli sau de poste; *c)* cancellariu, secretariu, oratoriu allu imperatoriului; 2. in sensu mai modernu: *a)* functionariu inaltu, ministru, si in speciale: α) *logothetu basericescu sau logothetu allu credentiei*, astadi ministru allu cultelòru si instructionèi; β) *logothetu allu dreptatei* sau simplu, *logotetú*, astadi ministru allu justitiei; *b)* cu conceptulu de cancellariu nu s'a applicatu de catu la officie subordinate, si anume: α) *logothetu de satu*, notariu d'in una commune rurale; β) in genere copistu: *logothetii supprefecturei; logothetii d'in cancellari'a marelui negotiatoriu;* γ) cu sensu si mai estensu, cellu ce invétia sau scie carte, cellu pucinú a lége si scrie; — pentru ca inaltii demnitari, cari portau titlulu de *logothetu* se se distinga de *logothetii* in sensulu de sub *b)*, se dá acelloru-a titlulu de *mare: mare logothetu allu credentiei;* — in fine *logothetu* erá si unu titlu de nobilitate, fora functione, titlu, cá si tote alte assemini, date numai pre vietia; — infine *fetu logothetu* se aude si in multe fabule popularie.

*LOLIACIU,-*a*, adj. s., **loliaceus**, (fr. **loliacé**), de *loliu*, care sémena cu *loliulu: farina loliacia;* s. f. pl., *loliacie*, tribu d'in famili'a graminieloru, care are de typu genulu *loliu.*

* LOLIGINE, s. f., **loligo**, specia de pesce, numitu si *calamariu.*

* LOLIU, s. m., **lolium**, neghina.

LONGANU,-*a*, *longariu*, etc., vedi *lunganu, lungariu.*

* LONGEVITATE, s. f., **longævitas**, statu de *longevu.*

* LONGEVU,-*a*, adj., **longævus** (= *longu-evu*), care are *longu-evu* sau *longa etate*, annosu, betranu.

* LONGICAULU,-*a*, adj., (fr. **longicaule**), care are *caule lungu.*

*LONGICODU,-*a*, adj., (fr. **longicode**), care are *coda lunga.*

* LONGICOLLU,-*a*, adj., (fr. **longicolle**); care are *collu lungu: animali longicole.*

* LONGICONU,-*a*, adj., (fr. **longicône**); care presenta unu *conu lungu: rostru longiconu.*

* LONGIFLORU,-*a*, adj., (fr. **longiflore**); care are *flore* sau *flori lunge.*

* LONGIFOLIU,-*a*. adj., (fr. **longifolié**); care are *foliele lunge: plante longifolie.*

www.dacoromanica.ro

* LONGILABRU,-*a*, adj., (fr. **longilabre**); care are *labre lunge.*

* LONGILOBU,-*a*, adj., (fr. **longilobe**); care are *lobi lungi.*

* LONGIMANU,-*a*, adj., **longimanus**, (fr. **longimane**); care are *mane lunge;* despre insecte, cari au *labe lunge;* care are una mâna mai lunga de câtu alt'a; care are unele labe mai lunge de câtu altele.

LONGIME, s. f., **longitudo;** vedi *longitudine* si *lungime.*

* LONGIMETRIA, s. f., (fr. **longimétrie**); 1. parte a geometriei elementaria care tracta despre proprietatile linieloru; 2. arte de a mesurá *longitudini.*

* LONGIMETRICU,-*a*, adj., (fr. **longimétrique**); relativu la *longimetría.*

* LONGIMETRU, s. m., (fr. **longimétre**); instrumentu de luatu mesura pentru sartori.

* LONGINCITATE, s. f., **longinquitas;** calitate de *longincu.*

* LONGINCU,-*a*, adj., **longinquus;** tare *longu*, departatu, indelungu, lentu: *longinc'a mare. longinc'a vietia.*

* LONGIPALPU,-*a*, adj., (fr. **longipalpe**); care are *palpe lunge;* s. f. pl. *longipalpele,* tribu de insecte d'in famili'a coleoptereloru brachelytre.

* LONGIPEDE, adj., **longipes**, (fr. **longipède**); care are *pedi* = petiore sau *pedunculi lungi;* s. f. pl., *longipedile,* ordine de passeri.

* LONGIPEDUNCULU,-*a*, adj., (fr. **longipedoncule**); care are *pedunculi lungi.*

* LONGIPENNU,-*a*, adj., (fr. **longipenne**); care are *lunge penne* sau *aripe;* s. f. pl., *longipennele,* familia de passeri d'in ordinea palmipediloru.

*LONGIPETALU,-*a*, adj., (fr. **longipétale**); care are *petale lunge: corolla longipetala.*

* LONGIPETIOLU,-*a*, adj., (fr. **longipetiolé**); care are *petiole lunge.*

* LONGIPINNU,-*a*, adj., (fr. **longipinne**); care are *pinne lunge.*

* LONGIROSTRU,-*a*, adj., (fr. **longirostre**); care are *rostru lungu;* s. f. pl. *longirostre* : *a)* familia de mammifere, *b)* familia de passeri.

* LONGISCAPU,-*a*, adj., (fr. **longiscape**); care are *scapi lungi.*

*LONGISETU,-*a*, adj., (fr. **longisète**) care are *sete lunge.*

* LONGISILICU,-*a*, adj., (fr. **longisiliqueux**); care are *silici lunge.*

* LONGISPINU,-*a*, adj., (fr. **longispinuleux**); care are *spini lungi.*

* LONGISTYLU si *longistulu,-a*, adj. (fr. **longistyle**); care are *stylu* sau *stulu lungu : plante longistyle.*

* LONGITUDINALE, adj., (fr. **longitudinal**); de *longitudine : grade longitudinali; linia longitudinale.*

* LONGITUDINE, s. f., **longitudo;** dimensione de *longu*, vedi si *lungime.*

* LONGIUSCULU,-*a*, adj., **longiusculus;** pucinu camu *lungu.*

* LONGIVARICU,-*a*, adj., (fr. **longivariqueux**); care are *varici lunge.*

* LONGINASU,-*a*, adj., (fr. **longinez**); care are *nasu lungu.*

LONGU,-*a*, adj., **longus;** vedi si *lungu*

LONGURIU, s. m., **longurius;** pertica *lunga.*

LONICERA, s. f., (**lonicera**, fr. **lonicère**), specia principale a familiei *lonicerieloru* sau *caprifoliacieloru* d'in classea 5, ordinea 1 a systemei lui *Linneu: variationile lonicerei se impartu in doue gruppe: lonicer'a este arbustu care cresce sub clim'a ferbente si stemperata a emisferiului septentrionale; curpenulu albu se tine de speci'a lonicerei.*

LOPATA, s. f., **pala, batillum, remus,** instrumentu de curatitu neue, lutu, stercu, de venturatu grane, etc.; instrumentù de menatu luntrea; (nu vedemu neci unu cuventu, pentru care vorb'a *lopata* ar fi unu impromutu slavicu; compara mai bene gr. λοπάς, λοπάδος, λοπάδιον).

1 LOPATARIU, s. m., **palarum confector, remex,** 1. cellu care face *lopate;* 2. care da cu lopat'a, *remige,* ce mêna luntrea cu *lopat'a.*

2 LOPATARIU, s. m., **platalea,** genu de passeri ce au rostrulu in forma de *lopatella* si cari se nutrescu cu pesci mici, cu vermi si cu alte animali de balta; in ornithología sunt mai bene connoscute cu terminii scientifici : **platalea leucorodea,** *lopatariu motiatu* =

www.dacoromanica.ro

rhynchaspis clypeata = *gasca selbateca cu motiu; lopatariu* = **zeus gallus**, una specia de pesce.

LOPATELLA, s. f., **palula**, deminutivu d'in *lopata*.

LOPATIA, s. f., **lunaria**, planta d'in speci'a *tetradynamieloru*.

LOPETICA, s. f., si :

LOPETIORA, s. f., ca si *lopatella*, deminutivu d'in *lopata*.

LOPESIA *(strugurosa)*, s. f., **lopesia racemosa**, planta dicotyledonia d'in classea a 2 a peripetalieloru.

LORA, s. f., **loria**; vedi *loria*.

* LORAMENTU, s. m., **loramentum**, lucru de *loru*, de curella; curella.

* LORARIU,-*a*, adj., **lorarius**, relativu la *loru*; s. m. : *a)* care lucra *lore*, *b)* care porta unu *loru* de *batutu*, in speciale, de *batutu servii* la antici.

* LORATU,-*a*, adj. part., **loratus**, provedutu sau legatu cu *loru*.

LORDU, s. m., **dominus**, coventu anglo-sassonicu, adoptatu si de alte popore mai vertosu in publicitate; precumu coventulu *domnu* la Români se applica la omeni de classi forte differite, incependu chiaru de la person'a care occupa tronulu, asiá si la Anglo-Sassoni si la Scoti (cu esceptione inse de acea persone inalta), *lordu* e titlulu aristocratiloru, allu membriloru de la tribunarie, allu membriloru ammiralitatei, ca si ai consiliului finantiariu; primarii unoru cetati mari inco porta numele de *lordu; cas'a lordiloru*, adeco adunarea magnatiloru celloru mai de frunte peno diosu la barone.

LORIA, s. f., **lorea**, vinu secundariu; vinu prostu, (vedi si *liuru, liura, liurca*).

* LORICA, s. f., **lorica**, camésia sau peptariu de *lore*, captusite cu nasturi de arame sau alama; in genere, *a)* thorace, peptariu, fia si de fire de ferru, de arame, etc.; *b)* arma defensiva.

* LORICARE, v., **loricare**, a vestí sau coperí cu *lorica*; a captusí.

* LORICARIU,-*a*, adj., **loricarius**, relativu la *lorica*; si *loricariu*, care face *lorice*.

* LORICATIONE, s. f., **loricatio**, actione de *loricare*.

* LORICIFERU,-*a*, adj., **loricifer**, care *porta lorica*.

* LORICULA si *loricella*, s. f., **loricula**, deminutivu d'in *lorica*.

* LORIOLA si *loriora*, s. f., **loriola**, deminutivu d'in *loria*.

* LORIPEDE, adj., **loripes**, care are petiorele coperite de *loru*, impedecate, si de ací, strambe.

* 1 LORIU,-*a*, adj., **loreus**, de *loru*.

2 LORIU, s. m., **stenops**, specia de simia mica pigra, cu corpu suptire, cu capu rotundu, cu ochi mari : *loriulu dorme tota diu'a, si âmbla noptea dupo nutrimentu*.

* 1 LORU, s. m., pl.-*e*, sau *uri*, 1. curella; 2. lucruri facute d'in curella : *a)* frenu ; *b)* flagellu.

2 LORU, art. m. si f. gen. si dat. pl. scurtatu d'in *elloru*, **illorum** : *ómeni-loru* sau *ómeniloru*, *mulieri-loru* sau *mulieriloru*, *boni-loru ómeni*, *formóse-loru mulieri*; vedi *ellu*.

3 LORU, pron. pers. III. m. si f. gen. si dat. pl. scurtatu d'in *elloru* : **illorum, illis** : *faptele loru merita lauda; loru se covine lauda*; si care apoi ca pronume conjunctu in dativu pl. se contrage in *le* : *le damu ce le se covine; spune-le se taca*; vedi *ellu*.

LOSTRITIA, s. f., **salmo**, specia de pesce, care se afla in forte multe variationi si se tine de classea celloru ce au aripe la pantece; se dice si *salmu* si *salmone* : *lostriti'a cresce de la 2 peno la 4 urme in lungime; lostriti'a de Renu este cea mai bona*.

LOTARIA, s. f., **alea sortium**, (in latinitatea ev. med. **lotum** semnifica **sors; tributum, census**; it. **lotto**, fr. **lotterie**), jocu de fortuna, unde se punu banni, pentru cari se dau billete cu numeru, si numerii cari essu la loculu si tempulu tragerei loru, castiga obiectele care s'au pusu in jocu : *mi am pusu cas'a la loteria; ellu a castigatu unu orologiu la loteria*; — specia de banca deschisa de unele gubernie, in cari celli cari punu banni sau joca, vinu in positione de a castigá summe considerabili sau a perde ; *lotaría clandestina, ascunsa; billetu de lotaría, a castigá unu estrassu, unu ca-*

www.dacoromanica.ro

ternu la lotaria; lotari'a este una invențione d'in evulu mediu; ștaturile europeane au facutu d'in lotaria unu monopolu; lotari'a este una institutione periculosa, immorale, condemnabile; prin lotaria se ruina mai vertosu omenii d'in classile inferiori.

* LOTIONE, s. f., **lotio**, (d'in *lotu* = *lautu;* vedi *lauare* si *lare*), actione de *lauare*, spellare, udare, cofundare in apa, etc.; in speciale, spellare de vulneri, spellare a corpului sau a partiloru lui vettemate, cu scopu de vindecare.

LOTIU, s. m., **lotium** (d'in *lotu* = *lautu;* vedi si preced. *lotione*), necuratía, immunditia; in speciale, udu, urina.

LOTOPHAGU si *lotofagu*, s. m., **lotophagus** (λωτοφάγος), locuitoriu d'in Afric'a septentrionale, pentru co se nutriea cu 1 *lotu*, d'in alle cui fructe se facea si vinu.

LOTRIA, s. f., **latrocinium**, actione, fapta, maiestria de *lotru;* prada facuta de *lotru;* vedi *latrone.*

LOTRIRE,-*escu*, v., **latrocinari**, a essercitá maiestri'a de *lotru*, a predá ca *lotrii*, a latrociná; vedi *latrocinare.*

1 LOTRU, s. m., **latro, prædo**, latrone, predatoriu; vedi *latrone.*

2 LOTRU,-*a*, adj., **velox, pernix, pervigil; mordax;** mai multu despre câniі boni de casa, rei pentru straini, carii se dau mai vertosu pre *furisiu*, de unde si numirea loru, (vedi 1 *lotru*, cu care e identicu) : *la turmele de oui se ceru cani lotri; locuentiele singuratice la campu si la padure au necessitate de câni lotri; acestu-a este unu omu lotru*, nestemperatu, reutatiosu.

1 LOTU, s. m., **lotos** si **lotus**, (λωτός), nume ce se da la mai multe plante, d'intre cari unele au fostu si mai sunt de mare importantia pentru una parte a omenimei; *lotu* se dice si *spinulu ebreescu*=**ziziphus lotus**, *Linn.* d'in famili'a *rumnieloru*, are fructe câtu prunele, forte gustose, cari si peno astadi dau nutrimentulu principale locuitoriloru Egyptului septentrionale; *lotu*, numele mai multoru rose forte formose de apa, in Egyptu si in Indi'a orientale, precumu : *ros'a albastra*=**nymphea cærulea**; *ros'a egyptiana de mare*=**nymphea lotus**, *Linn.*, si *nelumbiulu pomposu*=**nelumbium speciosum**, care cresce pre Nilu si Gange, éro d'in fructele lui se face pâne bona, si este sacra pentru Indiani; *lotu*, una specia de trifoliu cu foliorele mai late de câtu trifoliulu commune, care cresce in Germani'a si pre la noi; *lotulu corniculatu*=**lotus corniculatus**, trifoliulu cellu mai intensu si mai bene connoscutu in tota Europ'a ca nutretiu de vite.

2 LOTU, s. m., 1. **semiuncia** (lat. med. **lotum**, germ. **loth**), semiuncia, adeco $\frac{1}{12}$ d'in unu *pundu* de commerciu, $\frac{1}{24}$ d'in una *libra*, $\frac{1}{16}$ d'in una *marca;* 2. **perpendiculum**, (germ. **loth**), perpendiclu, dereptariu, instrumentu compusu d'in una funicella plumbuita la unu capetu, care serve murariloru sau marinariloru spre a aflá directionea *perpendiculare*, de acea-a : *perpendiclu* sau *dereptariu*, cari sunt de preferitu lui *lotu;* 3. amalgama de metalle ce serve a lepi alte doue metalle (germ. **loth**); 4. **sors** (fr. **lot**, germ. **loos**), numeru de *loturia : mi a picatu lotulu cellu mare;* 5. *lotu* si *lotoniu*, (fr. **loton**), jocu de petrecere, ce sémena cu *lotari'a.*

3 LOTU,-*a*, part. si sup., d'in *lauare* (vedi si *lare*), **lotus-a-um.**

LOTURA, s. f., **lotura; purgamenta, sordes; liquamen**, (d'in *lotu* = *lautu* de la *lauare;* vedi si *lare*), 1. actione si resultatu allu actionei de *lauare : barbiariulu cere prea multu pentru una lotura pre capu*, (in acestu sensu mai desu cu diftongulu *au : lautura*); déro de regula cu *o*, *lotura :* 2. apa iu care s'au spellatu vasele in cari s'a datu mancare : *versati celle loturi d'in cetura;* de ací, mancare forte rea, zéma lunga, mancare reu preparata si necurata : *voi mancati bucatellele si totu ce este bonu, mie mi lassati numai loturele.*

LOXODROMICA sau *lossodromica*, s. f., (**loxodromica**, λοξός-δρόμος = *oblica calle*), linia cu cursu strambu, curbu, curmedisiu, trassa in directione dupla pre unu globu sau pre superfaci'a unui sferoide ellipticu; proprietatea acellei linie este, co talia sub acellu-asi

www.dacoromanica.ro

anghiu tote cercurile celle mari (meridianele), câte se tragu de la unu polu : *lini'a loxodromica este applicata in artea nautica; dupo proiectionea lui Mercator ori-ce linia loxodromica e trassa pre charta ca linia drepta.*

LOVIRE,-*escu*, v., **ferire, percutere, verberare; tangere, impellere; offendere; lædere.** a attinge cu potere, cu violentia : *a lovi cu paṣulu in capu; a lovi in spate;* metaf., *a lovi in onore, in ce are cineva mai caru; a lovi in interessile cuiva*, sau : *a lovi interessile cuiva; pestea, langorea si alti morbi lovescu pre omeni;* prov. *unde lovesci si unde crépa; a se lovi : a)* proprie, *a se lovi la capu cu ceva*, sau : *a se lovi cu fruntea de unu muru; b)* metaf., *amendoui se lovescu in covente si în cogete; nu ne lovimu amendoui;— a lovi armat'a inimica in coste*, etc. (compara grec. λωβάειν=a vettemá, a maltractá, a batujocorí, a stricá, etc.).

LOVITORIU,-*toria*. adj. s., **percussor, offensor**, care lovesce, (compara grec. λωβήτωρ).

LOVITU,-*a*, part., **percussus, vulneratus, offensus, læsus**, (compara grec. λωβητός).

LOVITURA, s. f., **ictus, percussio, læsio, offensio**, actione si resultatu allu actionei de *lovire*.

1 LU, articlu m. nom. si acc. sing. scurtatu d'in *ellu*, **ille** : *omu-lu bonu* sau *omulu bonu, bonu-lu omu* sau *bonulu omu;* dupo substantiele si adjectivele terminate in *e* se pune *le* in locu de *lu*, pentru eufonía : *parente-le, frate-le, câne-le; marè-le capitanu; dulce-le frate;* vedi *ellu*.

2. LU, pron. conjunctu pers. III. m. acc. sing. scurtatu d'in *ellu*, **illum** : *nu lu connoscu, connoscu-lu, connoscundu-lu, arréta-mi-lu, arretandu-mi-lu ; l'amu rogatu, rogatu-l'amu;* vedi *ellu*.

LUARE, v., **levare; tollere; sumere, demere, rapere; capere, accipere, recipere**, etc., avendu, ca tote coventele popularie, forte multe si variate insemnari; câtu pentru forma, verbulu e acellu-asi cu *levare* = **levare**=proprie : a face *leve*, a usiorá si de ací, a face se se redice susu, a redicá d'in locu, de unde apoi multimea de semnificationi ce are in usulu popularíu; *v* inse s'a stramutatu in *u*. *leuare*, éro *e*, in unele forme, s'a assimilatu cu urmatoriulu *u*, (compara si *alluatu*, essitu totu d'in unu compusu allu lui *levare* = *leuare*), si prin urmare a datu *luuare*, (mai bene de câtu *luare*), de unde apoi : imperf. *luuam* (mai bene ca *luam*), perf. *luuai* (mai bene ca *luai*), sup. *luuatu* (mai bene ca *luatu*); se pote inse scrie bene si : *leuare, leuam, leuai, leuatu*. adeco in locu de *u* cu *e*, care se si aude limpede la formele presentelui, unde inse, pre a locurea se introduce unu *i* longa *l* si de ací acestu-a se mollia : *leuu* = *'leu* = *lieu* = *ieu; leui* = *lei* = *liei* = *iei; leua* = *lea* = *liea* = *iea*, se *leue* = *lee* = *liee* = *iee, leuàmu* (=*luuàmu*), *leuati* (=*luuati*), etc.; observamu aici, co formele monosyllabe alle acestui verbu se conjuga de unii dupo analogí'a verbeloru *dare* si *stare* : *dau, dai, da*, se *dee*, se *dea; stau, stai, sta*, se *stee*, se *stea; ieau, ieai, iea*, se *iee*, se *iea;* — asupr'a sensului : 1. cellu mai appropiatu de cellu originariu, datu mai susu, sensu ce are si verbulu classicu, a redicá si mutá ceva d'in loculu seu, appucandu-lu cu unu instrumentu si mai vertosu cu man'a : *cu una furca cu doi denti leuà de susu una spata de porcu affumata*=**furca levavit bicorni sordida terga suis**, Ov. Met. 8,647; asiá si : *a si leuá caciull'a d'in capu; a leuá cartea de pre mésa si a ua pune in biblioteca; a leuá batiulu, cartea, punea, furc'a, furcuti'a, cutitulu in mana; a leuá bannii de unde erau bene pusi*, prov. *vreti se leuati carbonele d'in focu cu man'a altui-a; a si leuá mucii; a leuá in spinare unu pruncu, pusc'a, una sarcina; a si leuá legatur'a si a plecá ; n'aveti de câtu se luati cu man'a de pre mésa si se duceti la gura; leuati, mancati d'in corpulu, si beti d'in sangele meu;* — metafor., *a si leuá anim'a in denti; a leuá unu invetiu, unu morbu, una rea datina, chiaru una palma, una batalia*, etc.; de ací : 2. insemnarile speciali-de : *a)* appucare, prendere, capitare, etc., *α)* simplu, fora neci una

www.dacoromanica.ro

alta idea accessoria : *a leuá de mana, de guttu. de capu, de petioru, de medilocu; una bute pote leuá apa, unu vasu leuá odore rea*, etc., cu tote co una idea accessoria ore-care se adauge coventului prin ensasi vorbele cu cari se construe, cumu : *a leuá in gura ceva*, a mancá, bee, etc., de unde : *n'amu leuatu adi nemica in gura; a se leuá de capu* : α') a si appucá capulu in mana déro si : β') a fi desperatu de dorere; γ') a se appucá la batalia; metaf., *a se leuá de cogitu* = a intrá in mare cura; *a leuá spaima*; — déro in espressioni ca : *vasulu pote sau nu pote leuá atâte litre*, coventulu *leuare* =cu simplu *coprendere; mancati câtu ve liea follele; una casa, una arma, pote leuá focu:* prov. *vedi co ti liea perulu focu* = manci batalia; proverb. *a leuá porcell'a de coda* = a se imbetá; *b)* cu ide'a accessoria de *fortia, violentia*, ca fr. **prendre**, sau mai bene **enlever**, de acea-asi radecina cu allu nostru *leuare: ce poti leuá de la cellu ce n'are nemica; a leuá una cetate; cetate tare ce nu se pote leuá asiá de usioru; mi ati leuatu tota averea, vreti se mi luati si suffletulu;* prov., *a leuá suffletulu* : α') a uccide, β') a ammarí forte; de ací si : *l'a leuatu domnedieu, l'a leuatu draculu;*— violenti'a pote fi rapina, furtu, despoiare, etc.: *latronii mi au leuatu toti bannii, neomenosulu de barbatu m'a batutu si mi a leuatu si cellu d'in urma bannu;*— metaf., *a leuá mentile; lumin'a erá asiá de piua in catu ne leuá ochii; ap'a in furi'a sea pote leuá case, omeni, turme;* — γ) cu ide'a accessoria de *utilitate* sau *dauna* pentru subiectulu sau obiectulu verbului ensusi : *ti am leuatu multe jocarie; ti am leuatu trei parechie de calcioni, ca se aibi totu annulu, mie inse nu mi am leuatu de la mercatu; cine va cotediá a mi leuá ce am mai caru; a leuá cuiva sange; pare co a leuatu cu man'a dorerea, morbulu*, etc. *n'aveti ce ne leuá; pote se ne leuati pellea; nu te teme co tie nu-ti lieu nemica;* prov., *a leuá cuiva ap'a de la mora; a leuá de socia*, si de ací absel. *a leuá : nu vrei se mi liei pre sora-mea care e mai formosa? de ce ne ati leuatu atâti banni pentru nemica; de la unii leuati dari mari, de la altii nu leuati nemica;* (compara franc. **prélever les impôts**); *b)* cu ide'a accessoria de *calle, directione*, etc., *a leuá drumulu de la derept'a; a leuá multii d'in calle, una bona buccata de calle pre fia-care di; in cotrau ati leuatu? nu leuati intr'acollo, mai bene se leuati incóce;* de ací proverb. *a leuá campii. lumea in capu; a leuá la petioru, la fuga, la sanetos'a; a leuá fug'a, a leuá pre cineva in fuga; a se leuá dupo cineva* : α) a l'urmarí, a merge dupo cineva spre a lu aflá sau prende, etc.; déro si : β) metaf.. a imitá, a ascultá, etc. : *lupii, latronii se leuara dupo noi si in currendu ne adjunsera; nu te leuá dupo essemplulu celloru miselli; nu te leuá dupo vorbele, dupo gur'a lui*; — cu intellessu mai ideale de *portare*, de *modu de a tractá* sau de a *intellege* : *a leuá pre cineva rapide, cu benele, cu reulu; a se leuá bene pre longa cineva; a leuá ceva, unu coventu, una idea, in nume de bene sau de reu; a leuá in risu* = *a leuá pre cineva in collo, a leuá in resperu; a leuá in guttu* =a se obstiná; *a leuá prea susu* : α) a cantá sau vorbí in tonu prea redicatu; de ací : β) a se portá cu arrogantia, cu superbia; γ) a fi prea pretentiosu; *c)* cu ide'a accessoria de *a prende* si *coprende in mente : a leuá in capu, ve totu tocu si nu leuati in capu; a leuá de coventu; potu leuá porcii de coventu? leuati si puneti bene in mente;* mai vertosu : α) *a leuá a mente* : α') **attendere**, a si incordá mentea spre a intellege : *cu intelleptione dereptu se leuàmu a mente* : *leuati a mente la celle ce ve spune*, inse : *leuati a mente celle spuse* = puneti in mente; β') **providere, custodire** : *leuati a mente de cesti copilli, ca nu cumu-va se dé in gropa;* β) cu *séma*, construitu in mai multe moduri cu differite insemnari : α') *a leuá séma*, si a nume : *a leuá sém'a cuiva*, a l'observá, a se uitá bene la densulu : *ce mi licau cesti-a asiá sém'a;* a i cere computu : *avemu se ti leuamu séma de banii ce ti amu datu;* absolut., *a leuá séma* =a leuá a mente, a ascultá si intellege, a observá si per-

www.dacoromanica.ro

cepe: *leuati séma, se nu ve impedicati; a leuá in séma* = a tiné computu, a nu scapá d'in vedere, a estimá: *pucini te lieau in sém'a;* a respunde, a garantá: *nu ve potemu leuá in sém'a nostra;* in acestu-asi intellessu si: *a leuá pre sema;* dero *a leuá pre sém'a sea* = a leuá pentru sene, in computulu seu, in sarcin'a sea, etc.; *d)* in sensulu cellu mai generale, ca correlativu la dare: *leuare si dare, dare si leuare*, se dice de tote daraverile ce potu face omenii; — chiaru frasi proverbiali ca: *a leuá nasu*, correspondu la altele ca: *a dá nasu.*

LUATIONE, (mai bene *leuatione*); **captio, acceptio,** etc.; actione de *luare.*

LUATORIU,-*toria*, (mai bene *leuatoriu* sau *luuatoriu*), **capiens, accipiens;** care *lica* (vedi *luare*): *leuatoriu a mente* = **attentus, attendens.**

LUATU,-*a*, (mai bene *leuatu* sau *luuatu*), part., **captus, acceptus, raptus,** etc.

LUATURA (mai bene *leuatura* sau *luuatura*); s. f., **captio; acceptio,** etc., actione si resultatu allu actionei de *leuare.*

* LUCANICA, s. f., **lucanica, botulus cruore distentus,** carnaciu grossu implutu cu *sange*, de unde se dice si *sangerete, sangeretecu*, pre candu **lucanica** in limb'a latina classica, semnifica mai multu *carnaciu* de friptu, care se face d'in carne; *lucanica ferta cu mória; lucanic'a este buccata grea pentru stomachu;* (de la *Lucani*, poporu italicu).

LUCE, s. f., **lux,** ce *lucesce*, lumina, lumin'a sorelui si altoru corpuri ceresci luminose, in speciale, lumin'a dillei; lucire, stralucire; splendore, formosetia; obiectu de amore.

LUCEDU si *lucidu,-a*, adj., **lucidus,** ce *lucesce*, ce este *lucitoriu.*

LUCEFERU, s. m., **lucifer** (φοσφόρος); adducutoriu de *luce*, de lumina; planet'a *Venerei* numita sér'a, *lucéferu de sér'a*, éro demaneti'a, *lucéferu de demaneti'a: essi afora de vedi co a resaritu lucéferulu, ca se plecàmu la drumu; lucéferulu e la media-di*, in meridianu; *inco nu se vede lucéferulu;* vedi si *luciferu.*

* LUCENTE, adj. part. pres., **lucens,** care *lucesce.*

LUCERNA, s. f., **lucerna; trifolium;** 1. candela, lampa, fanariu; 2. una specia de pesce; 3. una variatione de *trifoliu*, a carei specia se numesce lat. **medicago sativa,** connoscuta si sub nume de *trifoliu spirale, trifoliu de luna, trifoliu perpetuu*, planta forte pretiosa ca nutretiu, addussa d'in Ispani'a si din Oriente, cu folie de trei pollicarie, cu flori albastre violacie, pastarosa, cu radecine affunde; se pote secerá de patru ori pre annu; botanicii distingu *lucern'a* in câteva variationi, precumu: *lucerna sativa, lucerna negra, lucerna in form'a secerei; lucerna lemnosa;* (vedi si fr. **luzerna**).

LUCIARE,-*ediu*, v., **poliro, limare,** a face *luciu;* a polí.

*LUCIDITATE, s. f., (fr. **lucidité**), calitate sau statu de *lucidu: luciditatea mentei, ideeloru.*

* LUCIDU,-*a*, adj., **lucidus;** vedi *lucedu.*

*LUCIFERU, adj. s., **lucifer,** care adduce *luce*, sau lumina: *luciferele stelle;* ca s. m., *luciferu; a)* in acea-asi insemnare cu *lucéferu; b)* si in insemnare de: domnu allu intunericului, capu sau domnu allu diaboliloru: *pentru mundri'a sea luciferu fu precipitatu d'in ceru in infernu.*

* LUCIFICU,-*a*, adj., **lucificus,** care *face* sau *da luce: lucificulu sore.*

* LUCIFLUU,-*a*, adj., **lucifluus,** d'in care *curre luce*, radiante; metaf., divinu: *resaritulu lucifluu; lucifluulu coventu allu lui Domnedieu.*

* LUCIFUGU,-*a*, adj., **lucifugus,** care *fuge* de *luce: lucifuge le blatte.*

LUCIOSU,-*a*, adj., **nitidus, splendens, splendidus,** plenu de *luciu: faci'a Arabului erá luciosa de négra.*

LUCIRE,-*escu*, v., **lucere, lucescere, splendere, fulgere, nitere,** a dá *luce*, a fi *lucidu: pare co ar fi auru, asia lucesce, ce lucesce acollo pre intunerecu? sabiele, puscele si cascele se vedea de departe lucindu; acea moneta falsa lucesce ca si cea buna; lun'a lucesce intre nueri; sorele lucesce preste totu; lucescu stellele pre ceru;* metaf. *lucesce una radia de sperantia.*

www.dacoromanica.ro

LUCITORIU,-*toria*, adj. s., **lucens, fulgens, nitens;** care *lucesce.*

LUCIU,-*a*, adj., **lucidus, nitidus, levigatus, politus, limatus;** ce este *luciosu* cumu si lunecosu, pentru co e *neteditu* si *politu;* care e asiá de *neteditu* in câtu *lucesce; superfacia lucia, materia lucia, papiru luciu, luciu ca vitrulu; columna lucia,* a carei superfacia nu e crestata de locu; *tote corpurile lucie sunt reci la tactu;* ca s. m., *luciu: luciulu marei;* adeco superfaci'a marei candu este lina; *luciulu campiei intense; luciulu campului Traianu la Turda.*

LUCORE, s. f., (it. **lucore;** fr. **lueur**); mica lucire sau lumina, *lucurire.*

LUCRARE, *lucru* si *lucrediu*, v., **agere, laborare, operam dare; facere, conficere, fabricari, colere, expolirè,** etc.,—clasiculu **lucrari,** ca si substantivulu **lucrum** (vedi *lucru*), se applica cu intellessu speciale de *castigare;* éro in limb'a nostra *lucrare* are sensulu estensu de *agere*, a si desvoltá activitatea, a si pune poterile la effectuarea unui ce, a se adoperá, a nu fí inerte, si de ací, a face, a effectuá, a fabricá, a cultivá, etc., sensu ce a potutu avé si in limb'a vechia a poporului Romanu, de ore-ce in latinitatea media **lucrari**=**arare; terra lucrabilis**=pamentu arabile: *a lucrá di si nopte, lucrati multu, nu lucrati in desertu; cellu ce nu lucra in tenerétie, va sufferí lipse la betranetie; ellu e inco in poteri, pote lucrá; elli lucra de una data la vinia, la gradina si la campu; a lucrá cu spiritulu este mai greu de câtu a lucrá cu braciele; pauperii atunci sunt mai nefericiti, candu nu potu lucrá; a lucrá pamentulu; a si lucrá bene gradin'a, vini'a; a portá vestimente lucrate de man'a sociei selle; unu medicamentu lucra sau nu lucra asupr'a patientelui; a lucrá la campu, la una camesia, la una gradina.*

2 LUCRARE, s. verbale, **actio, actus, opus, opera, labor,** actione si resultatu allu actionei: *lucrarile camerei legislative d'in acea sessione; lucrarea medicamentelui se face currendu.*

LUCRATIONE, s. f, **lucratio; actio, operatio,** actione si resultatu allu actionei de *lucrare*, in specialu, castigare, castigu.

LUCRATIVU,-*a*, adj., **lucrativus,** relativu la *lucrare,* care are facultate sau potere de *a lucrá: partea lucrativa a suffletului,* partea activa, voienti'a; in speciale: *cause, functioni, negotie lucrative,* cari procura *lucru* = *castigu.*

LUCRATORE, s. f., vedi *lucratoriu.*

LUCRATORIU,-*tória*, adj. s., care *lucra:* 1. adj., **agens, activus, actualis; fabricator, cultor; faciens, efficiens, conficiens, laboriosus, operosus:** *ómeni lucratori de pamentu; lege lucratoria,* in vigore; *medicamente bene lucratorie;* 2. subst. *a)* personale, **laborator, operarius, opifex, artifex:** α) in genere; *lucratoriulu mónumentului;* β) in speciale care lucra cu manule: *lucratori la vinia,* sapatori; *lucratori si lucratorie cu diu'a, cu lun'a, cu buccat'a; secerisiulu e bonu, déro lucratori nu se afla; b)* reale, *lucratoria* sau *lucratore,* locu, tempu, in care se *lucra: di de lucratore,* in opositione cu *di de serbatore; am luatu parte la lucratorea ce s'a facutu pentru invetiatoriulu satului.*

*LUCRIFACERE, v., **lucrifacere,** a face *lucru*=*castigu,* a castigá, a si appropriá, a considerá ca castigu.

*LUCRIFICU,-*a*, adj., **lucrificus,** care *face* sau adduce *lucru*=*castigu.*

LUCRISIORU, s. m., **opusculum,** deminutivu d'in *lucru.*

LUCROSU,-*a*, adj., **lucrosus,** plenu de *lucru* = *castigu, castigosu.*

LUCRU, pl.-*uri*, 1. in intellessulu cellu mai originariu, **lucrum,** *castigu,* folosu trassu d'in labore si de ací, avere, avutiá, stare: *a trage mare lucru d'in negotiu;* déro precumu in limb'a lat. **res** =*avere* si *lucru,* in insemnarea cea mai larga a coventului, (vedi 2 *c*), asiá si in limb'a nostra *lucru* insemna; 2. ca mai desu atâtu *labore* ce produce castigulu, câtu si *veri-ce* productu allu *laborei,* si de ací, *veri-ce* in genere: *a)* **labor, negotium, opera, occupatio, pensum,** adoperare, fatiga ce pune cineva, ca se faca ceva, fia cu partile corpului si mai vertosu cu manule, fia cu poterile spiritului, sau cumu se dice cu ca-

www.dacoromanica.ro

pulu: *lucru mare, lucru greu, déro reu remuneratu; lucru migallosu si storcutoriu de poteri; omu dedatu la lucru, omu de lucru, mergeti la lucru, nu sedeti fora lucru; lucru de mana, lucru de machina; cautati-ve de lucru; acelloru omeni nu le place lucrulu, de acea-a su pauperi; lassa-te de lucru si mergi la mésa; nu voliu se te retinu de la lucru; Domnedieu benecoventa lucrulu omeniloru drepti; casa de lucru*, adeco institutu in care se inchidu omenii perde-véra si le se da de *lucru*; — *b)* **opus**, productulu *lucrarei* sau allu *lucrului*; fia de veri-ce natura si veri-cumu facutu: *formosu lucru, mare lucru s'a facutu aici; a essitu unu lucru de nemica; ce mai lucru delicatu acea argentaría; lucrulu seu estè espusu la censur'a publica;* c) **res, ens**, uuu ce, veri-ce s'a facutu, essiste sau chiaru numai se cugeta, fientia, ceva: *Domnedieu a creatu tote lucrurile; loru le lipsescu lucrurile celle mai necessarie; lucrulu de care me temu mai multu este acestu-a; acellu lucru nu s'a mai auditu; lucrurile omenesci, lucrurile d'in lumea acésta-a; in acésta carte se coprendu forte multe lucruri formose; in acea stare a lucruriloru nu avuramu alta scapare; ordinea lucruriloru, lucrurile nu mai sunt in starea de mai inainte; acellu omu a facutu lucruri mari; lucrurile mergu bene, reu, iute, incetu; d'in doue lucruri unulu; ellu si precepe bene lucrulu seu*, adecò interessea sea, caus'a sau si artea sea; *lucrurile publice*, adeco affacerile publice; *d)* in speciale *lucru*, se oppune une-ori α) *personei: acellu epitetu, acea frase se applica la persone ca si la lucruri; se dice omu formosu, cumu se dice si lucru formosu;* β) la coventu, vorba, nume, candu apoi semnifica unu *obiectu*, una *realitate, fapta implenita* sau de implenitu: *coventu si lucru; vorbe multe lucru nemica; ve spariati mai multu de vorbe ca de lucru;* — γ) in sensu ca mai appropiatu de celle de sub 1. *lucru possedutu*, avere, possessione: *la plecare si luà tote lucrurile; i s'au vendutu tote lucrurile cu tob'a; ellu avusse numai unu lucru bonu, orologiu;* asiá si: *a si stringe si legá lucrurile de casatoria; lucrurile de buccataria;* de ací, δ) ca terminulu de jurisprudentia, totu ce se pote *possede*, ce se distinge de persone si de actionile juridice, ce pote fi de ceva folosu omului: *personele, lucrurile si actionile; lucruri corporali, lucruri incorporali;* — *lucru judecatu*, adeco caus'a de certa sau differenti'a care a fostu decisa prin tribunarie: *respectulu ce se da lucrului judecatu*, ε) in locutioni cu variate si delicate semnificationi, cumu: *a dá cuiva de lucru: a)* proprie *deco n'are ce lucra am eu se-i dau destulu de lucru;* déro *b)* si metaf., *a dá cuiva de lucru* = ai face incurcature, a lu fatigá prin difficultate ce i se suscita.

LUCTA, *luctare*, etc., vedí *lupta, luptare*.

* LUCTIFERU,-*a*, adj., **luctifer**; care porta sau adduce *lucta*.

* LUCTIFICU,-*a*, adj., **luctificus**; care *face* sau adduce *luctu: calamitati luctifice*.

* LUCTISONU,-*a*, adj., **luctisonus**; care are sau da *sonu de luctu: gemete si mugite luctisone*.

* LUCTOSU,-*a*, adj., **luctuosus**; plenu de luctu.

* LUCTU, s. m., **luctus**, (d'in **lugere**), intristatione ce casiona perderea unei fientie amate, si in specie, manifestationea acestei doreri prin semne esteriori, vestimente, gestu, etc., *doliu*.

* LUCU, s. m., **lucus**; selba consecrata unui dieu; in genere, selba desa, codru.

* LUCUBRARE, v., **lucubrare** (*luce operare?*); a lucrá noptea, si a si petrece noptile lucrandu la *lucerna* sau la *luminare: aflà mulierile lucubrandu intre serve*.

* LUCUBRATIONE, s. f., **lucubratio**, actione de *lucubrare*, productu allu acestei actione: *arde de dorulu de a si publicá lucubrationile selle; tote lucubrationile melle au devenitu pred'a foculuí*.

* LUCUBRATORIU,-*tória*, adj. s., **lucubrans, lucubratorius**; care *lucubra* sau serve la *lucubrare: scaunu lucubratoriu*.

www.dacoromanica.ro

* LUCULENTIA, s. f., **luculentia**; calitate de *luculentu*.

* LUCULENTU,-*a*, adj., **luculentus**; 1. proprie, plenu de *luce* sau de lumina: *laculentele palatie alle avutiloru in tempu de nopte;* 2. prin metaf., *a)* distinsu, escellente in genulu seu: *luculentele covente alle marelui oratoriu; luculentu patrimoniu; luculenta familia; b)* demnu de credentia: *marturi luculenti.*

* LUCUMONE, s. m., **lucumo**; coventu etruscicu, ce insemna: 1. proprie, possedutu, inspiratu; 2. principe sau sacerdote etruscu.

* LUCURICIU, *lucurire*, etc., vedi: *licuriciu, licurire.*

* LUDERE, *lusi* si *lusei, lusu*, v., **ludere**; a jocá spre a si petrece tempulu, spre a se divertí: 1. proprie: *a lude pila, cu sociu sau fora sociu, carti*, etc.; 2. metaf., *a)* a se occupá de ceva in jocu, petrecundu, sau a se occupá cu ceva spre a petrece tempulu, *b)* a si bate jocu, a ride de cineva sau de ceva; *c)* a ammagí, a insellá.

* LUDIARIU,-*a*, adj., **ludiarius**; relativu la *ludu.*

*LUDIBRIOSU,-*a*, adj., **ludibriosus**, plenu de *ludibriu.*

*LUDIBRIU, s. m., **ludibrium**; 1. jocu de petrecere, (vedi *ludere*); 2. risu, jocu de vorbe; in speciale, batalia de jocu, risu, batujocura.

* LUDIBUNDU,-*a*, adj., **ludibundus**, cui place a *ludere*, care *lude*, si petrece cu jocuri.

*LUDICRARE, v., **ludicrari**, a fi *ludicru.*

* LUDICRU,-*a*, adj., **ludicer**, ce serve la *ludu*, la jocu, la petrecere: *covente ludicre; arti ludicre, certa, lupta ludicra* adeco numai in jocu si spre petrecere.

* LUDIFICARE, v., **ludificare**; a si *face ludu*, sau jocu, a ride pre cine-va sau de cine-va.

*LUDIFICATIONE, s. f., **ludificatio**, actione de *ludificare.*

*LUDIFICATORIU,-*toria*, **ludificator**, si **ludificatorius**, care *ludifica*, sau serve la *ludificare: covente ludificatorie.*

* LUDIFICATU,-*a*, part. d'in *ludificare*, **ludificatus.**

LUDIFACERE, v. **ludifacere**, camu in acellua-si sensu cu *ludificare.*

* LUDIONE, s. m., **ludio**, jocatoriu pre scena, actoriu, comedianu, (vedi *ludere* si *ludu*).

* LUDIU,-*a*, adj. s., **ludius**; proprie ca adj., care are a face cu *ludulu*, care *lude*; de regula ca subst. personale, *ludiua*, omu sau femina care joca pre scena, sau care joca si face comedie pentru spectaclu, pentru placerea spectatoriloru: actoriu, comedu, comedianu.

* LUDU, s. m., **ludus**, (vedi *ludere*), jocu de petrecere, in speciale, jocu publicu, spectaclu in onorea veri-unui dieu veri-unui triunfu, etc., jocu in genere, petrecere; de ací: lucru usioru de facutu jocu in vorbe, risu, batalia de jocu; in fine locu unde cineva si essercita poterile corpului si alle spiritului; gymnasiu, scola, etc.

†LUERE, v., **luere**, forma a verbului *lauare* = **lavare** (vedi *lare*), d'in care compuse si derivate ca: *abluere, ablutione, diluere, diluviu, alluere; alluvione.*

* LUGERE, v., si

LUGIRE,-*escu*, v., **lugere**, a sentí dorere pentru perderea unui ce amatu; a se intristá, a plange: *nu lugeti pre celli morti, ci pre celli viui;* in speciale, a si manifestá dorerea, a portá *doliu*, (vedi si *luctu*).

* LUGUBRE si *lugubru,-a*, adj., **lugubris**; relativu la *lugere*, de *lugere* sau de *luctu: lugubre lamente;* ce adduce *luctu: bellu lugubre;* ce annuntia infortuniu: *passeri lugubre.*

1 LUI, articlu m. gen. si dat. sing. scurtatu d'in *ellui*, **illius**: *omu-lui bonu* sau *omului bonu; bonu-lui omu* sau *bonului omu;* vedi *ellu.*

2 LUI, pron. pers. III masc. gen. si dat. sing. scurtatu d'in *ellui*, **illius, illi**, si care ca pronume conjunctu in dat. sing. se contrage in *li* (mólle la Macedoromâni), si chiaru in *i* (la Dacoromâni); vedi *ellu.*

LUICARE, *luicu, luici, luica*, etc., in locu de *lullicare.*

LULLICARE (cu *l* de totu molliatu, *luicare*), **infantem in cunis movere, in-**

www.dacoromanica.ro

fanti neulam cantare; a cantá *lullu* prunciloru, ca se i addorma; a leganá.

LULLU, **nenia, qua infantes in cunis moventur, ut obdormiant,** coventu cu care se canta prunciloru, candu se légana, ca se addorma; in acellu-asi intellessu se dice si *nane : lullu! lullu! pulliulu mammei = nane! nane! pulliulu mammei!*

* LUMBAGINE, s. f., **lumbago;** debilitate, morbu de *lumbi,* desellatura.

* LUMBARE, adj. s., **lumbaris-e;** relativu la *lumbu:* s. f., *lumbaria,* fascia ce incinge lumbii.

* LUMBELLU, s. m., **lumbellus;** deminutivu d'in *lumbu.*

* LUMBIFRAGIU, s. m., **lumbifragium;** *frangere a lumbiloru,* desellare.

LUMBRICOSU, *lumbricu,* etc., vedi *limbricosu, limbricu.*

* LUMBU, s. m., pl.-*i,* **lumbus,** parte posteriore a abdominelui, *sélle : lumbii cal lului, omului, feminei.*

LUME, s. f., pl. *lumine,* **lumen,** (contrassu d'in *lucime* de la *lucire*), 1. in sensu originariu si propriu, ce *luce* si *luminedia :* luminare, candela, lampa, sore, stella, ochiu sau lumin'a ochiului, fenestra sau alta gaura prin care vine lumina; — *luce* sau lumin'a ensasi, lumin'a dillei in speciale, lumin'a vietiei sau viétia; splendore, colore splendente, luciu, politura, etc.; déro mai vertosu si forte desu : 2. prin metaf., **mundus, rerum natura; pars mundi : terra, homines,** etc., (compara si *mundu=mundus,* it. **mondo,** fr. **monde**) : *a)* totu ce e *luminatu* de unu sore, universulu, cerulu si pamentulu, si totu ce se coprende intr'ensele : *Domnedieu a creatu lumea d'in nemica ; creationea lumei, finitulu lumei; multi filosofi au credutu co lumea este eterna;* proverb. fam. : *câtu e lumea si pamentulu; pêno e lumea, de candu lumea; ce mai lume de nemica; a luatu lumea in capu,* adeco s'a dussu desperatu, nu se scie unde; *lumea physica,* considerata in partea ei sensibile, in ce cade sub sensuri, in oppos. cu *lumea morale* sau *intellectuale,* ce se concepe cu mentea, cu intellegenti'a; *lume ideale;* dupe filosofulu *Platone,* ide'a archetypa a *lumei; b* in sensu mai restrinsu : α) *lume,* pamentulu, globulu pamentului, *celle cinci parti alle lumei: lumea sublunaria : centrulu, capetulu, marginile, estremitatile, confiniele lumei,* adeco alle pamentului; *a incongiurá lumea; lui Alessandru i casionasse a subjugá tota lumea : a veni in lume,* adeco a se nasce; *a se mutá d'in lumea acésta-a,* a morí; *lumea vechia,* adeco una parte a globului, câta connoscea anticii, in oppositione cu *lumea noua,* partile globului cu insulele câte sunt connoscute numai de la descoperirea *Americei* in coce; *lumea noua si lumea vechia,* celle doue lumine, celle doue continenti; β) omeni, generationi de omeni : *lume noua, lume vechia;* generationile betrane cari s'au trecutu, si generationile tenere, cari succedu; γ) *lume,* planeta, mai multe planete, satelliti, comete, etc., luminate de acellu-asi sore, systema solare : *Domnedieu a semenatu luminele in spatiu; pluralitatea lumineloru este titlulu unei carte a lui Fontenelle;* δ) *lume,* parte de pamentu vasta si forte populata : *Parisulu este una lume mica;* ε) *lume* numai omenii ca locuitori ai globului pamentescu, totalitatea genului omenescu : *Jesu Christu este salvatoriulu lumei; opinionea este regin'a lumei: lumea christina, lumea machomedana, lumea idolatra;* ζ) ba chiaru *lume,* omeni in genere, maioritatea omeniloru de pre acestu globu : *lumea este reutatiosa, lumea nu iérta pre ingrati; tota lumea scie de lucrulu acestu-a; connoscutu la tota lumea, respectatu de tota lumea, urgisitu de tota lumea; s'a retrassu d'in lume in singuratate; as'á m rge lumea;* η) *lume,* numai unele persone, oresicari omeni : *nu ti bate jocu de lume; nu te scii portá cu lumea; de unde vine atâta lume? la theatru, la bassêrica erá multa lume; la plec rea prefectului nu se adunasse lume multa ; la festivitatea loru se ve le lume pucina;* ϑ) *lume,* societate omenesca preste totu, sau si numai una parte a ei : *lumea romana, lumea commerciale ; petrecu buccurosu cu lumea ; omu care a vedutu, care connosce lumea,* adeco pre omeni dupo diversele loru so-

www.dacoromanica.ro

cietati si classi; *la intrarea sea in lume erá lipsitu de ori-ce esperientia; departe de lumea scommotosa; retrassu d'in lume si d'in incurcaturele ei; spiritulu acestui june s'a formatu multu in lume; acésta-a este una lume corrupta*, adeco societate desfrenata; *a voi se figuredie in lume; ellu voliesce se impuna lumei prin avutia si lussu, éro nu prin vertuti; lumea se occupa multu de ellu; omu de lume*, adeco care petrece in *lumea mare*, in societatile celle mari; *lumea mare*, societatea cea mare, ce se distinge prin avutiele si positionea acelloru-a d'in cari este compusa: *eu me ammetiescu in lumea cea mare; nu este pentru ellu viéti'a d'in lumea mare; voliendu a figurá in lumea mare s'a ruinatu si s'a facutu de risu; lume mare*, veri-ce societate numerosa: *omu retrassu d'in lumea mare; acea dómna a renuntiatu la placerile d'in lumea mare; omu solitariu, care fuge de lumea mare;* ι) *lume formosa*, adeco societatea cea mai elegante: *amu vedutu destulla lume formosa; lumea formosa nu e pentru pauperi; —lumea invetiatiloru, lumea litteratiloru;* omenii cari se occupa de litteratura: *lumea litteratiloru se separa de lumea mare si formosa; — lume ideale*, imaginaria, despre care se crede co ar fi mai bona de câtu acesta-a in care petrecemu noi: *nefericitulu si creà una lume ideale: s'a ratecitu prin una lume ideale; illusionile lumei ideale l'au facutu se uite lumea reale;* — κ) in limb'a celloru devoti *lume*, omeni rateciti (corrupti), placeri demoralisatorie si trecutorie, etc.: *a renuntiá la lume si la desertationile ei; vanitatile lumei; massimele lumei sunt contrarie celloru d'in evangeliu;* λ) viétia secularia, in oppositione cu cea monastica: *ellu a lassatu lumea si s'a calugeritu; ea a essitu d'in monasteriu si a reintratu in lume;* μ) *lume*, in espressione de affirmare sau negare energica: *nu mai are nemica pre lume; nu i am dissu nemica pre lume; pentru tota lumea acésta-a nu mi asiu dá onorea; pentru ea famili'a este lumea sea; câtu lumea si pamentulu nu mai vedi bannii de la ellu;* — cu essageratione: *omulu cellu mai bonu d'in lume; pre lumea acésta-a omu asiá blastematu n'ai mai vedutu; lucru cellu mai bonu d'in lume; s'a dussu pre cea lume, a moritu; pre lumea cea alta ai se dai séma de faptele telle; credenti'a nostra religiosa ne invétia co mai este una lume afora de acésta-a; pare co a venitu d'in cea lume, asiá nu scie nemica d'in tote aceste-a.*

LUMIANU, s. m., **laicus, muudanus**; care se tine de *lumea d'in afora*, de *lumea profana*, laicu, (vedi *si lumescu*).

LUMESCE, adv., **laice, profane, ad modum secularium**, in modu *lumescu*, ca *lumea*, in modu profanu.

LUMESCU,-*a*, adj., **profanus, laicus, secularis**; ce este d'in *lumea* trecutoria, sensuale, in oppositione cu *lumea* morale, religiosa, eterna; cea ce nu se tine de baseiica, sau de cleru: profanu, seculariu; — *morbu lumescu*, morbu venericu, syphiliticu.

LUMETIU,-*a*, adj., **profanus, mundanus, voluptatibus deditus, rebus terrestribus inhiaus**; cui place *lumea* sensuriloru.

LUMINA, s. f., **lux, lumen**, caus'a obiectiva in natura, care face ca obiectele se se pota vedé cu ochii fientieloru organice, substanti'a care *lumina*, si face ca obiectele se fia visibili: *physicii nu sunt de accordu despre natur'a luminei; auctoriulu theoriei despre emanationea sau emissionea luminei a fostu Newton; theori'a undulationei sau vibrationiloru este adoptata de mai multi; celeritatea luminei este admirabile; lumin'a percurre in una secunda 42000 de milliarie; lumin'a de la sore peno la pamentu adjunge in 8 ¼ minute; lumin'a de la luna ne vine numai in ceva mai multu de câtu una secunda; lumin'a vibrandu si trecundu numai prin unu mediu se propaga in linia drepta; lumin'a ce adjunge la unu altu mediu eterogeniu, se refrange; lumin'a ce attinge unu obiectu impenetrabile, se reflecte; reflessionea si refractionea radieloru luminei; interferenti'a luminei candu radiele appuca directioni diverse; polarisationea luminei, phosphorescenti'a luminei; lumina mare, curata, stralucitoria, viua,*

www.dacoromanica.ro

orbitoria, lina, pallida, debile, lucuritoria; radia de lumina; fanariulu arrunca lumina multa; lumin'a sorelui, a dillei, a lunei, a stelleloru; lumina de gazu photogeniu, de gazu aerianu, sorele imparte lumin'a sea preste totu pamentulu si tóte planetele; stellele fisse au lumin'a loru propria; lumina zodiacale; lumin'a unei facle, unui fanariu, unei candele sau lampe; luminarea de seu da mai pucina lumina de câtu luminarea de céra curata sau de seu curatitu chymice; ochii unoru omeni nu pote sefferí lumin'a; — prin metafore : *lumina* =luminare, candela, lampa, focu, focariu, veri-ce altu lucru ce da *lumina : apprende lumin'a, se vedemu; addu lumin'a; ne a lassatu fora lumina in salla; in camer'a de dormitu nu arde lumina;* — in stylu biblicu : *angerii luminei, filii ai luminei;* in oppositione cu : *angerii intunericului,* adeco cu diavolii si cu filii satanei;—in baserica : *lumina lina a santei mariri;* fig. *astadi a vedutu mai antaniu lumin'a dillei,* s'a nascutu; *mi amu pruncii ca lumin'a ochiloru; lumin'a ochiului* = ochiulu, pupill'a; *a scote una carte la lumina,* a publicá si a vende una carte; *a scote unu addeveru la lumina, omenii de nemica se temu de lumina; ne avendu pentru ce se rosiescu, nu me temu de lumina;* — *lumina* in pictura, effectele *luminei* imitate in una imagine : *applicare intelligente a luminei; effectu formosu allu luminei; claru-obscurulu este distributionea justa a umbreloru si a luminei; in acea imagine luminele sunt bene impartite si bene computate; acestu pictoriu se pricepe bene la distribuirea lumineloru;* — *lumina,* gaura prin care se da focu la una arma de focu, tunu, pusca, pistollu : *lumin'a acellei pusce este prea-larga; lumina,* gaura prin care in unele instrumente optice se vede objectulu; apertura prin care intra aerulu in tuburile organeloru de cantatu;—*lumin'a pumpei,* apertur'a prin care ap'a intra in pumpa; — in sensu ideale; *lumina,* intellegentia, scientia, connoscentia, cultura a mentei : *acellu barbatu pre longa talentele selle naturali este adornatu si cu luminele scientiei; adjutati-ne cu luminele vostre in acésta affacere grea si scabrosa;* — *lumina firesca,* spiritu desceptu d'in natura sea; *luminele esperientiei, alle vietiei practice; lumin'a rationei omenesci; lumin'a credentiei; esplicationile lui arruncara lumina mare preste acelle cestioni incurcate, scolele bone respandescu lumina abundante in capetele celle intunecate; acellu scriptoriu a fostu lumin'a tempului in care a traitu ellu; scriptele lui sunt totu atâte lumine pentru acestu poporu nefericitu.*

LUMINARARIA, s. f., vedi *luminaria.*

LUMINARARIU, s. m., **candelarum ductor, fusor,** care face *luminari,* (3 *luminare.*)

1 LUMINARE, v., *luminu* si *luminediu,* **lucere; luminare, illuminare, illustrare, collustrare, lumine admoto inspicere aliquid,** a respandí, a arruncá *lumina : sorele lumina pamentulu; fac'a apprensa lumina in casa;* absolutu: *sorele lumina, lun'a lumina, candel'a lumina pucinu, luminarile de seu lumina reu;* — *a tiné cui-va lumin'a ca se védia; lumina-mi pre scara in diosu ca se nu cadu;* — metaforice. a face se pricepa, a desceptá mentea; *studiulu istoriei si allu mathematicei a luminatu spiritulu acestoru juni; publicistii boni si onesti luminedia capetele omenilgru; acea societate de abderiti nu voliesce a se luminá; betranii, lipsiti de scole si carti bone, s'au luminatu numai prin esperientia, amu intrebatu pre jurisconsulti si m'am luminatu in caus'a mea;*— in militia; *a luminá,* a visitá si observá accuratu locurile si tinuturile, pre unde are se treca ostea, (gallicismu, in locu de care e bene se se applice *esplorare*); in pictura, *a luminá,* a impartí, a distribuí *luminele* si umbrele pre imagine cu intelligentia si cu gustu;—*luminare* in locu de *lucire, stralucire* si *licurire : ochii mitiei lumina pre intunericu, licuriciulu lumina noptea;* imperson., *se lumina de diua,* adeco se revérsa de diua, este in faptulu dillei;—*se lumina tempulu,* adeco se inserina, se face serinu; — metef., a se curatiá, a se glori-

www.dacoromanica.ro

ficá : *spellatu-tĕ-ai, cu atiàtu-te-ai, luminatu-te-ai.*

2 LUMINARE, s. f., **illuminatio**; actionea verbului 1 *luminare : luminarea mentii prin cultura.*

3 LUMINARE, s. f., **candela, lampas**, si mai vertosu, **luminar**, de unde a nostra *luminare;* 1. in genere, ce serve a dá *lumina,* cumu : ferestra, etc., inse : 2. in speciale, materia inflammabile, care se apprende, arde si luminédia : *luminarea de seu este cea mai usitata; luminarile de seu de capra sunt mai bone de câtu celle facute d'in alte seuri; luminare d'in cepu de pinu; luminare de céra; luminari albe, galbine, rosie; luminari bene arditorie; a prende luminarea, stinge luminarea; lucràmu la luminare peno la mediulu noptei; tine-mi luminarea ca se vediu; au adjunsu a casa pre la apprensulu luminariloru; a tiné cui-va luminarea,* la care trage se mora, asiá : *a morí fora luminare;* déro si *a tiné luminarea* la nunta; *luminare,* specia de planta connoscuta sub numele *de lipanu* si *cod'a vaccei;—dreptu ca lunarea,* forte dreptu; proverbiu : *dreptu ca luminarea in saccu,* strambu; *a mancá muculu luminarei,* a fí in mare periclu, a fí perdutu.

LUMINARÍA (scurtatu d'in *luminararía*), s. f., **fabrica candelis fundendis**, fabrica de *luminari.* sau de facle de céra; *saponaría,* candu fabricarea de *luminari* e impreunata cu cea de saponu; arte de a fabrica *luminari.*

LUMINARICA, s. f., **thapsus, verbascum,** *Lin.* planta d'in classea pentandrieloru, connoscuta sub acestu nume de ambele laturi alle Carpatiloru, cresce in tinuturi camu sterili, are unu fustellu dreptu, ca una *luminare,* pre care crescu giuru in pregiuru flori galbine, éro frundiele sunt flocose; —inse in genere *luminarica,* deminutivu d'in *luminare;* — una specia de jocu: *a jocá luminaric'a.*

LUMINARIU, s. m., **candelabrum, lychnuchus,** instrumentu in care se pune *luminarea* sau facl'a ca se ardia : *luminariu de cossitoriu, de alama, de ferru tornatu, de argentu, de cristallu, luminariu mare; luminariu pentru doue luminari sau cu doue bracie; luminariulu cu bracie mai multe si spenduratu susu se dice candelabru; luminariu* se dice si form'a in care se torna *luminarile : luminariu de vitru, luminariu de ferru albu;* — si ca s. m., personale, *luminariu* = *luminarariu,* care face sau vende *luminari.*

LUMINATÍA, s. f., **illustritas, serenitas**, d'in luminatu, introdussu camu de la annulu 1835 in coce, spre a intitulá pre Domni, Domne, filii si filiele de Domni ai terriloru românesci, correspondendu germanicului *Durchlaucht.*

LUMINATIONÉ, s. f., **illuminatio**, 1. actione de *luminare;* 2. statu de *luminatu.*

LUMINATORIU,-*toria,* adj. s., **illuminator, illustrator, collustrator,** care *lumina*, atâtu in sensu physicu câtu si morale : — *sorele luminatoriu, candela luminatoria; spiritu sublime, luminatoriu; doctrina evangelica, luminatori'a poporeloru; luminatoriulu dillei,* sorele.

LUMINATU,-*a,* adj. part., **luminatus, illuminatus, illustratus, clarus, perspicuus** : *diu'a e luminata de sore, noptea de luna si stelle; campulu luminatu de focului castreloru bellice; salla luminata cu facle, gradina luminata cu milli de candele; spiritu luminatu,* adeco desceptatu prin invetiatura si esperientia; *jude luminatu, publicu luminatu, judecata luminata, critica luminata, mente luminata; septeman'a luminata,* septeman'a dintre dominec'a pasciloru si a sântului Thoma; ca titlu datu Domnului, Domnei si filiiloru sau filieloru de Domnu: *luminate Domne.*

LUMINOSU,-*a,* adj., **luminosus, clarus, lucidus, serenus, splendidus, fulgens,** plenu de *lumina,* implutu sau petrunsu de lumina: *sóre luminosu, incaperi spatiose si luminose; baserica luminosa;* metaf., *espressioni luminose, principiu luminosu, fapte luminose, stralucite;* s. reale : *a)* m., *luminosu,* **asclepias vincetoxicum,** *L.*, **hirundinaria,** planta, variatione a speciei connoscuta sub numele genericu latinu: **cynanchum** lui *Linneu,* d'in classea 5, ordinea 2 a systemei sessuale, d'in famili'a ascle-

www.dacoromanica.ro

piadieloru; mai inainte erá planta officinale; se dice si *balionea; b)* f., *luminosa*, **clementis**, *L.*, planta d'in famili'a ranunculacieloru : *luminosa integrifolia* = **clementis integrifolia**, *Linn.*, *luminosa commune* = *vitia alba* = **clementis vitalba**, *L.*; *luminosa de Virgini'a* = *luminosa virginiana* = **clementis virginiana**, *Linn.*, etc.

LUNA, s. f., **luna**, corpu cerescu care se misca in pregiurulu pamentului, si de aceea-a se numesce si satellitulu pamentului : *lun'a lumina pamentulu preste nopte cu lumin'a ce imprumuta si reflecte de la sore; corpulu, callea sau orbit'a, cerculu, globulu, disculu, patrariele lunei; lun'a se misca in pregiurulu pamentului de la appusu spre resaritu, si cu acestu-a impreuna in pregiurulu sorelui; lun'a inainta câte 13 grade pre fia-care di spre resaritu; luna noua este, candu ea sta dreptu intre pamentu si sore; luna plena, candu pamentulu sta in linia drepta intre luna si sore; celle patru fasi alle lunei au datu occasione la divisionea tempului in septemane;* astronomii destingu intre lun'a

siderale	= 27·	7^h 43′ 11″ 5;
tropica	= 27^d	7^h 43′ 4″. 7;
synodica	= 29^d	12^h 44′ 2″. 9;
anomalistica		27^d 13^h 18′ 37″. 4;
draconitica	= 27^d	5^h 5′ 36″. 0;

In viéti'a commune prin *luna* se intellege de ordinariu *lun'a synodica. Lun'a solaria*, (**mensis**, *mese*) sau tempulu in care sorele percurge unu semnu d'in zodiacu, este = 30^d 10^h 29′ 4″. In calendariulu nostru unele *luni solarie* au câte 31, altele câte 30 dille; numai lun'a lui Februariu are 28 in annii ordinari, si 29 dille in annii bissestili; — *luna*, **luna**, la chymistii vechi, numele ce se da *argentului; — luna*, regulele feminesci : *i a venitu lun'a;* si in pl. *are lunele;* proverbiu : *ti va solve la lun'a calliloru*, adeco neci una data, *la calendele grece*, cumu dicea betranii Romani; *— lun'a apei*, **byssus**, planta d'in classea cryptogameloru, d'in famili'a *byssacieloru*, d'in care essu nisce fire si fulgi, de unde li s'a datu si numelo de *byssu*, care este synonymu cu **gossypium**, si **xilon**, adeco bombacu, éro nu inu (= **linum**), pre cumu se credusse peno la unu tempu.

LUNAIA, s. f., **vacca die lunæ nata**, nume ce se da vacceloru fetate in una di de *luni*, precumu se da celloru de *marti* numele de *martiana*, celloru de *mercuri* numele de *mercuriana*, celloru de *joui* numele de *jouiana*, celloru d'in una di senina numele de *mandraia.*

LUNALE, adj., **menstruus**, vedi *lunariu.*

LUNARIA, corruptu in *lunarica*, si in *lunaritia*, s. f., **botrychium**, si **osmunda lunaria**, planta d'in classea cryptogameloru, d'in care in Europ'a se afla numai una variatione.

LUNARIU, adj., **lunaris**, ce se tine de *luna*, ce sta in relatione cu *lun'a : annu lunariu* de trei cente cinci dieci si patru dille : *Turcii computa tempulu dupo annulu lunariu; cyclu lunariu; atmosfera lunaria; influentie lunarie, cursu lunariu*, adeco cursulu lunei in callea sea, sau cursu de invetiatura, ce se face in una *luna*, **menstruus** si **menstrualis;** *—curatire lunaria*, **purgatio menstrua, menstruum.**

LUNATECU si *lunaticu*, adj., **lunaticus**; suppusu influentiei lunei, luatu mai desu ca subst., si a nume : *a) lunaticu*, persona somnambula care se scolla noptea in somnu si face totu genulu de lucruri ce e dedatu a face diu'a fiendu descepta, éro une-ori se urca pre coperitulu caseloru cu cellu mai mare periclu allu vietiei, si totusi cu cea mai mare securetate; assemini persone se potu numí lunatice somnambule : *lunaticii somnambuli se scolla si ambla mai allessu pre tempulu scambarei lunei; actionile lunaticiloru somnambuli sunt provocate prin fantasi'a loru agitata de visuri; b)* fig.si familiariu, *lunaticu*, fantastu, capritiosu, nebonu, furiosu, despre care se dice co arrunca cu bard'a in luna : *acestu omu e unu lunaticu*, cu capulu intr'una urechia; *acea femina lunatica s'a insocitu reu cu acellu barbatu seriosu; c) lunaticu*, care nu vede la *luna*, sau vede forte reu; despre calli, ai caroru ochi sunt suppusi la nosce scursori sau

www.dacoromanica.ro

urdori periodice; *d)* nascutu in acea-asi luna cu altulu : *copilli lunatici.*

LUNATU,-*a*, adj., **lunatus**, facutu in forma de *luna*, mai vertosu care are sau porta figur'a *semilunei*, sau secerei : *flammur'a turcésca e lunata; diadema lunata.*

LUNECARE si *lunicare*, v., **lubricare, labi, lubricum esse**, 1. a fí *luciu*, asiá co nu presenta asperitati si pedice la mersu : *glaci'a, ce se prende pre tempu serinu, lunica forte;* 2. a merge pre ceva *luciu*, a merge fora pedice : *buccatele unsorose lunica usioru pre guttu;* in speciale: a si perde ecilibriulu, mergundu pre ceva luciu: *lunecà pre glacia si cadù de si sparse capulu;* metaf., *a lunecá in peccatu: vorbele dulci si blande usioru potu face se lunice una muiere.*

LUNECATORIU,-*tória*, adj. s., **labens, lubricus**, care *lunica* sau face se lunice.

LUNECOSU si *lunicosu,-a*, adj., **lubricus**, care usioru *lunica* sau face se *lunice calle lunicosa, passu lunicosu.*

* LUNETTA, s. f., (fr. **lunette**), **lunula, vitrum oculare, perspicium, telescopium**, instrumentu d'in una sau mai multe vitre, taliate asiá, in câtu se vedi prin elle obiectele mai mari de câtu cu ochiulu liberu, sau incaî se le vedi mai curate si mai bene distinse : *lunetta convessa, concava; lunetta ce maresce, ce micusioredia obiectele; lunetta ce appropia obiectele; lunetta de diece urme, lunetta achromatica,* prin care vedi obiectele fora colore straina, fora iride;— *ochiellari* la cai, pellicutia rotunda cosuta la fiene asiá, in câtu se vina a laturea ochiloru pentrŭ ca se védia inainte de sene, éro nu si in laturi; — la fortificatione : castellu sau fortarétia mica assediata in forma de semiluna, afora d'in cetatea principale, inaintea vallului sau a planului inclinatu, care se intende de la cetate inainte : *lunett'a are de regula câte doue facie, de câte 150—200 urme, laturea lunettei este de cate 50—60 urme; in lunetta incapu cate 200—400 militari cumu si câteva tunuri;* — ochiu sau fenestra prin care se descarca tunuri si pusce; (vedi si *lunica, lunisiora, lunitia, lunula*).

LUNGANU,-*a*, adj. s., **valde longus, longurio**, prea-*lungu*, vorbindu despre persone prea-inalte, caroru lipsesce proportionea dimensioniloru; ca subst., *cine este acellu lunganu? cumu se chiama acea lungana?*

LUNGARETIU,-*a*, adj., **oblongus**, cevasi camu *lungu*, ceva mai lungu de câtu e largu : *figura geometrica lungaretia, patratu lungaretiu, platia lungaretia, gradina lungaretia.*

LUNGIME si *longíme*, s. f., **longitudo, longinquitas**, dimensione in *lungu : lungimea batiului, lungimea callei, sabiei, lanciei;* — in sensu ideale : *lungimea cartei*, care e voluminosa si cere tempu *lungu* pentru lectur'a sau componerea ei;—prisosu, superabundantia : *in acesta tragedia lungimea monologeloru e nesufferita;* tempu *indelungu: acea lungime a negotiationiloru diplomatice pune lu proba patienti'a publicului; lungimea evenimenteloru bellice ne a ruinatu;*—in speciale, estensionea cea mai mare a unei superfacie : *lungimea gradinei este de unu centu de metri; latimea de cincidieci; mesura de lungime*: cotu, metru, stensiu; *lungime si latime geographica, lungime de la unu gradu peno la altulu; curtea nostra se intinde in lungime ca si in largime.*

LUNGIRE, -*escu*, v., **longius facere, producere, prorogare, continuare**, adaugere la *lungimea* unui lucru, pentru ca se lu faci mai *lungu; — lungesce mes'a tragundu-i tablele; ellu a lungitu galleri'a la casa; lungesce zém'a, ca se adjunga; advocatulu lungesce procesulu prin formalitati; Dumnedieu se ti lungésca dillele; nu mai lungiti vorb'a; a lungí urechiele de fome; a si lungí nasulu;* etc. *a se lungí; a)* a se culcá, intende diosu; *b)* a fi prea pretentiosu.

LUNGIRE, s., verbale, **productio, continuatio, prorogatio**, actione de *lungire.*

LUNGITU,-*a*, adj. part., **productus, prolatatus, prollixus, continuatus**; intensu de a lungulu; *jace lungitu pre érba.*

LUNGU si *longu -a*, adj., **longus, procerus, promissus**, despre obiecte conside-

www.dacoromanica.ro

rate in estensionea loru de la unu capetu peno la altulu, de la una estremitate peno la alt'a, in oppositione cu ce e *scurtu: vèrga lunga, linia lunga, mâna lunga; petiore lunge, vorba lunga, calle lunga; cursulu riuriloru mari este lungu; vestimentu lungu* : proverb. si fig. *regii au mana lunga*, adeco poterea regiloru adjunge departe; *acellu omu are degete lunge*, adeco fură; *omu lungu la vorba;* — despre una superfacia considerata, in dimensionea sa cea mai mare, si in oppositione cu *latu* sau *largu : gradina lunga, tabla mai lunga de câtu lata; campu lungu, diro angustu : superfaci'a unui paralellogrammu este productulu lungimei multiplicate cu latimea; a cadutu catu e de lungu;* — despre tempu ce dura multu: *dillele de vèra sunt lungí; ellu a sufferitu lungu de friguri; e tempu lungu de candu nu l'amu vedutu; viètia lunga si fericita; domnia lunga; somnu lungu; disputa lunga; ar tinè prea-lungu, dèco v'asiu spune tote; tempulu e totu de a una lungu pentru cellu ce astèpta; callatoria lunga, syllaba lunga; dactylulu e compusu d'in una syllaba lunga si din doue scurte; câtu este annulu de lungu?* — despre productele spiritului, alle mentii omenesci : *poema lunga; oratione lunga, petitione lunga, dissertatione lunga;* — prov. *acestu omu e vorba lunga*, adeco i place se vorbesca multe verdi si uscate; *connoscetilungulu nasului*, adeco connosceti inferioritatea; — ca subs. *s'a intensu de a lungulu carrului, atâtu in lungu, catu si in latu; crepati lemnele de a lungulu; pandi'a nu se talia de a lungulu, ci de a latulu; allerga ca unu nebonu de a lungulu si de a latulu terrei; amu vorbitu cu ellu pre lungu pre largu; amu mersu de a lungulu riului; amu appucatu in lungulu padurei.*

LUNGULLETIU,-*a*, adj., **longiusculus, lougulus**, camu **lungu**, destullu de *lungu*, camu prea lungu : *patu lungulletiu; bastonu lungulletiu, sabia lungulletia.*

LUNGUSIORU,-*a*, adj., **longiusculus;** destullu de *lungu : vestimentu lungusioru.*

LUNGUTIU,-*a* adj., vedi *lungusioru.*

LUNI, s.f., **dies lunæ**, a dou'a di d'in septemana; ca tote dillele septemanei, afaro de *dominica* si *sambeta*, ca *marti mercuri, joui, vineri*, asiá si *luni* e unu genitivu corresponditoriu cu genit. classicu, **lunæ**, dèro tractatu ca unu nominativu, asiá co form'a *luni* se dice in tóte numerile cumu si casurile ce se espremu cu prepositioni; p.e., *luni e diu'a cu care incepe septeman'a; de luni peno veneri, multe betrane tinu lunile, adjunandu ca mercuri'a* si *vineri'a;* — ca tote nominele de dille si alte nomine ce espremu portioni de tempu ; *sèra, demanetia, tomna*, etc., coventulu *luni* sta fora prep. candu espreme tempulu la intrebarea candu : *luni legemu, marti scriemu;* prepositionea e necessaria numai candu *luni* are longa sene unu attributu : *intr'una luni, in lun'a septemanei luminate.*

LUNISIORA, s. f., **lunula**, demin. de la *luna*, adeco *luna mica.*

LUNITIA, s. f., vedi *lunisiora.*

LUNTRARIA, s. f., **fabrica lintrium, statio lintrium, numerus quidam lintrium**, loculu unde se facu *luntri*, statione de *luntri*, unu numeru ore-care de *luntri : in luntrari'a de la portulu nostru se facu luntri de tota marimea; luntraria multa sta in portu spre a incarcà sare.*

LUNTRARIU, s. m., **faber lintrium, remex lintris, lintrarius**, care face *luntri.* care mena una *luntre.*

LUNTRE, s. f., **linter, cymba, scapha**, nave mica ce n'are neci catartu, neci vele sau pandie, ci care se mena pre apa numai cu remi (lopate); scafa, barca : *luntre mare, luntre mica, luntre cu doui remi; luntre cu diece remi; luntre de transportatu persone; luntre de transportatu merce; luntre legata de nave; luntre cu cabine; luntre de pescari.*

LUNTRICELLA, si

LUNTRISIORA, s. f., **liutriculus**, deminutivu d'in *luntre*, luntre mica'; — *luntrisiora* e si numele unei plante d'in classea *diadelphieloru*, **oxytropis.**

LUNULA, s. f., **lunula**, deminutivu d'in *luna.*

LUPA, s. f., 1. **lupa**, (fr. **louve**), femina a lupului; metaf., curtesana; 2. (fr. **loupe**, de acea-asi origine cu cellu de

www.dacoromanica.ro

sub 1) : *a)* tumore connoscuta poporului sub numele de *lupare*, de care vedi 1. *lupare; b)* lenticula, instrumentu opticu d'in vitru convessu, care appropia si maresce la ochi obiectele de vedutu : *acestu meruntu typariu nu se pote lege fora lupa.*

LUPANARIU,-*a*, adj. s., **lupanaris, lupanar** sau **lupanarium**; relativu la *lupa* = curtesana ; s. m. reale, *lupanariu* = casa de curtesane.

1 LUPARE, s. f., **herpes**, (vedi si *lupa* sub 2. *a)*, inflatura inchisa sub pelle, care cresce rotunda, une-ori peno la marime prodigiosa : *i s'a facutu lupare in capu, luparea a rosu cu'a peno la ossu; l'a mancatu luparea de viu: a moritu de lupare; luparea este adesea numai effectulu cellei mai mare necuratia a pellei; lupare*, in botanica, e una crescutura lemnosa care se vede pre trunchii sau pre ramurile unoru arbori : *luparile de la ulmi sunt utili mesariloru si altoru lemnari.*

* 2 LUPARE, v., **lupari**; a petrece in desfrenari, a fornicá, a castigá vendendu-si corpulu.

LUPARIA, s. f., **latibulum luporum**, locu unde se tinu *lupi* (fr. **menagerie de loups**); 2 *lupanariu*, adeco casa de prostitutione, casa de femine publice ce se dice si *bordellu.*

LUPARIU, s. m., **luparius**, venatoriu de *lupi*.

LUPATU,-*a*, adj., **lupatus**, provedutu cu denti de *lupu* — cu denti de ferru : *frene lupate;* s. f. pl., *lupatele* frene lupate.

LUPEIU, s. m., **lycisca**, cane ossitu d'in crucire cu *lupu* nome propriu de cane.

* LUPERCALE, adj., **lupercalis**, relativu la *lupercu:* de ací :

* LUPERCALIE, pl., **lupercalia**, serbatoria tienuta in onorea lui *Lupercu.*

* LUPERCU,-*a* s., **lupercus**, la antichi Romani, dieu apperatoriu de *lupi*, mai vertosu dieulu *Pan*, ce porta la greci epithetulu λυκειος.

LUPESCE, adv., **ad modum luporum, instar lupi**, pre lapite, pre appucate, cu mare aviditate, ca *lupulu : acellu omu re, tu de fome manca lupesce.*

LUPESCU,-*a*, adj., **lupinus**, de *lupu*, relativu la *lupi : rapacitate lupesca, fome lupesca, crudelitate lupesca.*

LUPINA, s. f., **faba lupini**, fructulu plantei *lupinu;* — proprie, f. d'in *lupinu*, ca si *nuca* d'in *nucu.*

LUPINACIU,-*a*, adj., **lupinaceus**, de *lupinu*, sau care sémena cu *lupinulu.*

LUPINARIU,-*a*, adj., **lupinarius**, relativu la *lupinu* sau la *lupina;* s. personale, care vende *lupine.*

LUPINU, adj. s., **lupinus**, de *lupu*, relativu la *lupu : peri lupini; lupina pelle; furia lupina* s. *a)* masc., *lupinu*, planta leguminosa, cu folie in form'a unei apparetorie, (fr. **éventail**), d'in familia papilionacieloru, alle carei specie se impartu in : *lupini annuali si perenni*, adeco cari crescu si fructificá in cursu de mai multi anni : *lupinulu cresce in regionile marei medeterrane si in Americ'a septentrionale; lupinulu albu* = **lupinus albus**, *L., erá connoscutu Romaniloru* si *Elleniloru ca nutrimentu; in dillele nostre lupinulu albu serve de nutretiu viteloru domestice; lupinulu egyptianu* = **lupinus termis**; *lupinulu galbinu* (**luteus**) si *lupinulu venetu sunt folositori la agricultura; lupinulu americanu* (**l. perennis**) *cresce mare: b)* fructulu lupinului, sub forma femina , *lupina*, vedi acestu coventu.

LUPITU,-*a*, adj., proprie, part. pass. d'in unu verbu *lupire*, devenitu *lupu*, reu, indracitu : *ce lupita de muiere.*

LUPOIA, s, f., in locu de *luponia*, vedi *luponiu.*

LUPOIU, s. m., in locu de :

LUPONIU, s. m., **magnus lupus**, augmentativu d'in *lupu*, lupu mare; fem. *luponia* sau *lupoia* se applica reu in locu de *lupa*, de care vedi la loculu seu.

LUPTA si *lucta*, s. f., **lucta, pugna, prœlium, certamen**, 1. specia de essercitiu in care doui omeni si incérca poterile invingundu unulu pre altulu : *lupta drepta, lupta de pumni, lupta cu pedece.* 2. in sensu mai largu si chiaru figuratu, batalia cu armele ce se incinge intre mai multi *luptatori*, éro une-ori se pune in locu de batalia ensasi : *pacea puse capetu sangeroseloru lupte cari tinussera*

www.dacoromanica.ro

trei anni intre aceste doue nationi; diversele doctrine religiose au causatu luptele celle mai furiose intre calugeri si prin acelli-a intre popore; lupt'a luminei cu intunericulu, lupt'a rationei cu superstitionea si cu stupiditatea; lupt'a potestatei arbitrarie si a despotismului cu libertatea.

LUPTACE, adj. s., **pugnax, luctator, bellator,** *luptatoriu* deprensu bene la *lupta*, gymnastu bonu.

LUPTARE si *luctare*, v., **luctare** si **luctari**, 1. a se prende peptu la peptu cu cineva spre a lu dá la pamentu : *se lupta baiatii; ellu se lupta bene;* 2. in genere, despre ori-ce specia de combatere : *ambele armate luptara cu eroismu ecale; lupta greu unulu contr'a doui: luptàmu cu totii pentru essistentia, pentru nationalitate, limba, patria, onore, libertate; luptàmu in contr'a coruptionei; luptàmu pentru conservarea moralei si pentru apperarea innocentiei; virtutea lupta in contr'a peccatului; marinarii lupta contr'a tempestatei si a valluriloru; barbatii de cdracteriu tare lupta incontr'a ori-caroru obstacle; luptàmu in desertu incontr'a mortei si a destinului; poporulu reu gubernatu lupta forte greu incontr'a miserici; se luptàmu toti ca unulu incontr'a inimiciloru interni si esterni.*

LUPTATIONE si *luctatione* s. f., **luctatio,** actione de *luptare.*

LUPTATORIU, *-tória*, s. adj., **luctator, bellator,** care tine *lupta : luptatoriu cu braciele nearmate; luptatoriu armatu, luptatoriu la jocurile olympice, luptatoriu coragiosu, luptatori pentru patria, pentru libertate onore, nationalitate, si limba.*

LUPU, s. m., **lupus,** catrupedu selbatecu si carnivoru, rapace, care sémena cu cânele mare : *lupu mare, lupu rapace, lupu betranu, lupu furu, pelle de lupu; lupu turbatu; lupii au spartu turm'a; urlatulu lupiloru este fiorosu; cursa de lupi, gropa de prensu lupi : ecco lupulu! venatóre de lupi;* — proverb. si fig. *lupulu manca si d'in ouile celle numerate,* adeco : de omulu rapitoriu nu te poti apperá de adjunsu; *lupulu si scamba pèrulu, nu si invetiulu* = macedorom. *lupulu muta perulu, mentea nu* = **natnram expellas furca, tamen usque redibit,** omulu reu d'in natur'a sea, abiá se mai pote indreptá; *lupu betranu,* omu astutu d'in natura, adjutatu si de una mare esperientia; *are fomea lupului, manca ca unu lupu; urla a laturea cu lupii,* se sciu accommodá dupo volientiele, capritiele si datinele omeniloru intre cari petrecu, de si nu le approba : **ululа cum lupis, cum quibus esse cupis;** *a se arruncá in gur'a lupiloru,* a se espune la unu periclu evidente; *a inchide lupulu in staululu ouiloru;* adeco : a lassá pre cineva la unu locu, in una functione, servitiu, fora neci una superveghiare, unde ar poté face reu câtu de multu; *a vré se sparie lupulu cu pellea ouei; a tiné lupulu de urechia;* — prin metafore : *a) lupu de mare* = *lupu marinu,* **perca labrax,** specia de foca marina : *cutitu cu plesselle d'in pelle de lupu marinu;* una specia de pesce marinu cu denti grossi conici; fig. *lupu de mare,* marinariu, care petrece tota viéti'a sea pré mare, in câtu se desvétia cu totulu de uscatu si de lume; *b) lupu,* constellatione d'in emisferiulu australe; *c) lupu,* planta ce se dice si *crest'a cocosiului; d) lupulu passeriloru,* **corvus pica,** passere rapitoria, pica, cotiofana.

LUPULLETIU, s. m., **lupulus,** deminut. d'iu *lupu.*

LUPULLINU, s. m.; 1. proprie, deminutivu d'in *lupu,* ca si *lupulletiu;* 2. planta, **humulus lupulus** *L.*, numita de poporu si *humeiu* sau *hameliu* (*humeliu*); *lupullinu* = farina de *humeiu.*

LUSCA, s. f., **ornithogallum** lui *Linneu*, planta ceposa, *cepa selbateca,* de specie differite : *lusca menunta,* **ornithogallum nimium;** *lusca galbina,* **orn. luteum,** connoscuta prea bene in mai multe regioni europeane; *lusca uniflora,* **orn. uniflorum;** *lusca arabica,* **orn. arabicum;** *lusca francesca,* **orn. narbonnense,** lapte de passere.

* LUSCINIA, s. f., **luscinia,** passere connoscuta in poporu sub numele de *preveghiatoria;* propr. fem. d'in *lusciniu: lusciniele canta formosu.*

www.dacoromanica.ro

* LUSCINIORA, s. f., **lusciniola**, demin. d'in *luscinia*.

* LUSCINIU,-*a*, adj., **luscinius**, vedi si *luscinia*.

* LUSCINU,-*a*, adj., **luscinus**, unoclu, cu unn ochiu, chioru.

* LUSCIOSU,-*a*, adj., **lusciosus**, d'in *luscu*, care nu vede bene, si in speciale: *a)* care in tempulu crepusculului nu vede, care are, cumu se dice, *orbulu gallineloru*; *b)* care chiaru diu'a nu vede bene, scurtu de vedere, *myope*.

* LUSCIRE, v., **luscus esse**; a fi *luscu*. a vedé reu.

* LUSCITIA sau *luscetia*, s. f., **luscitio**; statu de *luscu*.

* LUSCITIONE, s. f., **luscitio**; actione de *luscire*; statu de *luscu* sau *lusciosu*.

* LUSCITIOSU,-*a*, adj., **luscitiosus**; vedi *lusciosu*.

* LUSCU,-*a*, adj., **luscus**; 1. *unoclu*, cu unu ochiu, chioru; 2. lipsitu de ochi, cu ochii scossi, fora ochi : *statua lusca*; in speciale, care se uita strambu, care cauta reu; care nu vede bene.

* LUSIONE, s. f., **lusio**; actione de *ludere*.

* LUSORIU,-*a*, adj. s., **lusor lusorius**; d'in *lusu*, de la *ludere*, care *lude* serve la *lusu*: *pila lusoria*, *a se intrece cu navi lusorie*; *ammenintiare lusoria*.

*1 LUSSARE, v., **luxare**, a face *lussu*, (vedi 2 *lussu*) a strambá, a deslocá, a smentí : *chiama chirurgulu se ti puna la locu genuchiulu lussatu*.

* 2 LUSSARE si *luxare*, v., **luxari**, a face *lussu* sau *luxu*, a trai in *lussu*, (vedi 1 *lussu*).

* LUSSATIONE si *luxatione*, s. f., **luxatio**; actione de 1 *lussare*.

LUSSATURA si *luxatura*, s. f., **luxatura**; resultatu allu actionei de 1 *lussare*.

LUSSOSU si *luxosu*,-*a*, adj., **luxuriosus**; plenu de 1 *lussu*, applecatu la *lussu*.

* 1 LUSSU si *luxu*, s. m., **luxus**; 1. in sensulu cellu mai originariu, strambare, deslocare, smentire d'in locu; 2. ca mai desu inse : *a)* essire d'in mesura in spese, spese nemesurate pentru mancare, beutura, vestitu, etc., traiu fora computu si desfrenatu : *lussulu corrumpe societatile*; *vestitu fora lussu*; *pentru multi lussulu adjunge una necessitate pentru a cui satisfacere sunt in stare se faca celle mai mari lassitati*; *b)* fora idea accessoria pejorativa : magnificentia, munificentia in traiu, splendore in alle vietiei : *casele regali su adornate cu lussu si cu multu gustu*; *lussulu pentru cellu cui da man'a nu e de câtu viéti'a munita cu tote commoditatile*; essuberantia : *lussulu ramuriloru si frundieloru pote vettemá desvolatarea plantei*.

* 2 LUSSU si *luxu*,-*a*, adj., **luxus**; (affine cu **luscus**, compara si λοξός=oblicu, strambu), smentitu d'in locu, scrintitu : *emplastru bonu pentru osse frante sau lusse*.

* LUSSURIA, s. f., **luxuria**; 1. essuberantia, superabundantia, (vedi si 1 *lussu* cotra fine) : *lussuri'a ramuriloru si frondieloru impedica desvoltarea covenita a vitiei* de *vinia*; de ací 2. prin metafore : *a)* nestemperu, lascivia, petulantia, voia bona, nebonatecia; déro mai vertosu : *b)* desfrenu in traiu, traiu voluptosu si libidinosu.

* LUSSURIANTE, part. adj., **luxurians**, care *lussuria*.

* LUSSURIARE, v., **luxuriare**; a fi in *lussuria* : *viti'a de vinia ce lussuria*, *cauta bene tunsa*; *amnellii saru si lussuria pre érba verde*; *celli avuti nu potu se nu lussurie*.

* LUSSURIOSU,-*a*, adj., **luxuriosus**, plenu de *lussuria*, applecatu la *lussuria* : *semenature lussuriose*, *ospetiu lussuriosu*, *petrecere lussuriosa*, *a trai lussuriosu cu celli libidinosi*.

* LUSTRAGINE, s. f., **lustrago**; specia de planta numita *verbonaca*.

* LUSTRALE, adj., **lustralis**; relativu la *lustru* in intellessulu de sub 2 : *apa lustrale*, *sacrificie lustrali*.

* LUSTRAME, pl. *lustramine*, **lustramen**; mediu de 1 *lustrare*.

* LUSTRAMENTU, pl.-*e*, **lustramentum**; mediu de 2 *lustrare*.

1 LUSTRARE, v., **lustrare**, (*lustru* sub 2); a face sau a dá *lustru*; si in speciale : 1. a spellá, a curetiá; la antici mai vertosu, a curetia, a purificá prin acte si sacrificie religiose : *a lus-*

www.dacoromanica.ro

trá unu agru, una casa, unu putiu spurcatu: 2. a netedí, a polí, a face *luciu* (vedi si *lustruire*): *a si frecá si lustrá bene faci'a;* 3. in intellessu mai ideale, trassu de la *lustrulu*, ce se facea la anticii straboni la finitulu unui *censu*: *a)* a recensá, a face recensione, a inspectá, a cercetá, a visitá, a trece in revisione, etc., *principele insocitu de generari lustrà tota armat'a; lustrati padurea in lungu si latu, dóra veti dá preste latroni: uita-te si lustra ce e in giurulu teu;* metaf., a considerá, a cogitá; — de aci: *b)* a visitá, a strabate, a percurre, a amblá: *terre lustrate de noi.*

2 LUSTRARE, v., **lustrari**, (vedi *lustru* sub 1), a visitá *lustrele* de curtesane, a amblá si petrece prin locuri de corruptione.

* LUSTRATIONE, s. f., **lustratio**; actionea de 1 *lustrare*: *lustrationea putiului cu agiasma, lustrationea codriloru. spre a dá preste latroni.*

*LUSTRATORIU,-*toria*, adj., **lustrator**, care *lustra* sau serve *a lustrare*, (1 *lustrare*): *lustratorii acelloru locuri pucinu connoscute peno acumu.*

* LUSTRICU,-*a*, adj., **lustricus**; relativu la *lustru*, in sensulu de sub 2: *dille lustrice*, cumu aru fi celle in care se curetia femin'a dupo nascere.

* LUSTRIFICU,-*a*, adj., **lustrificus**; care face sau adduce *lustru* in sensulu de sub 2.

*LUSTRINU,-*a*, adj. s., (compara fr. **lustrine**); proprie, de *lustru*, cu *lustru* (*lustru* sub 2); luatu inse mai multu ca subst.: *a)* masc., *lustrinu*, tessatura *lustrosa* de metasse ammestecata cu bombacu sau cu cânepa; *b)* fem. *lustrina* α) in acellu-asi sensu cu *lustrinu* de sub *a)*; β) petra forte tare care contine si ferru si care serve si la *lustratulu* nestimateloru: *lustrin'a se preface in pulbere, si cu acesta-a se freca si lustra gemmele.*

LUSTROSU,-*a*, adj., **nitidus, lucidus, lævis**; plenu de *lustru* = *luciu.*

LUSTRU, s. m., **lustrum**; 1. d'in *luere* = *lauare*, sau spellare: *a)* spellacitura, lotura, sorde; tina, noroiu; *b)* metaf.: α) locu de sedere sordidu ca allu porciloru, si de ací: β) locuentia de animali selbatice; γ) codru, padure; δ) casa de desfrenari, de curtesane; ε) viétia desfrenata;—2. d'in *luere* combinatu cu *lucire*, statu allu unui lucru asiá de *lautu* in câtu devine *luciu*, si in speciale: *a)* sacrificiu, la anticii straboni, ce facea *censoriulu*, la fia-cari cinci anni, dupo finitulu censului, pentru totu poporulu romanu; sacrificiu de curatire de peccate, numitu *suovetaurilie*, pentru co se sacrificá unu porcu, una oue si unu tauru: *a incepe, a face, a terminá lustrulu; candu se face allu diecele lustru;* de ací: *a)* in genere, veri-ce sacrificiu sau actu religiosu de purificatione; *b)* spatiu de cinci anni: *numeru abiá patru lustre de la nascerea mea; c)* prin estensione, spatiu de tempu de mai multi anni; *lustru mare* = 100 de anni; *d)* luciu, politura, splendóre: α) proprie: *mese cu lustru sau fora lustru; ce mi adduci calciamentele fora se le fii datu lustru?* de aci: *lustru* = candelabru; β) metaforice: *ornamentele bene allesse dau unu lustru formosetiei naturale: ultimele victorie dedera unu nou lustru gloriei nostre; uritulu da lustru formosului.*

LUSTRUIRE,-*escu*, v., **polire, levigare**; a dá *lustru*, a polí, a dá politura.

LUSTRUOSU,-*a*, adj., vedi *lustrosu.*

LUTARIA, s. f., **lutamentum**, obiectu de *lutu*, locu *lutosu*, locu unde se afla multu lutu.

LUTARIU,-*a*, adj., **lutarius**, relativu la *lutu*; care traiesce in *lutu*, sau se nutresce cu *lutu: porci lutari.*

LUTHERANISMU, s. f., (fr. **luthéranisme**), invetiatur'a lui *Lutheru*, confessionea celloru ce urmédia invetiatura lui *Lutheru: lutheranismulu se numesce si protestantismu.*

LUTHERANU,-*a*, adj. s., relativu la invetiatur'a lui *Lutheru: confessionea lutherana; basseric'a lutherana; elli su lutherani.*

LUTOSU,-*a*, adj., **lutosus**, plenu de *lutu*, incarcatu cu *lutu: esti lutosu pre mâni; vestimentu lutosu; agru lutosu, collina lutósa, regione lutósa.*

LUTU, s. m., **lutum**, pamentu de olle,

www.dacoromanica.ro

argilla; pamentu molle, limu, tina, noroiu : *ólle de lutu*, *vase de lutu*, *casa de lemnu lepita cu lutu; bibli'a dice co Domnedieu formà pre omu d'in lutu si i insuffla spiritu de viétia.*

LUTUIRE,-*escu*, v., **lutare**, a unge cu lutu, a lepi cu lutu.

* LUXOSU, *luxu*, *luxuria*, *luxuriosu*, etc.; vedi *lussosu*, *lussu*, *lussuria*, *lussuriosu*, etc.

* LUZULA, s. f., **luzula**, planta d'in classea glumacieloru.

* LYCEALE, adj., relativu la *lyceu*, de *lyceu : classi lyceali.*

* LYCEISTU, s. m., scolariu care frecenta *lyceulu.*

* LYCEU sau *luceu*, pl.-*e*, **lyceum**, si **lycium** (λυκεῖον, fr. **lycée**); 1. gymnasiu la Athene, afora d'in cetate, unde Aristotele propunea invetiatur'a sea; 2. la moderni gymnasiu superiore; vedi *gymnasiu.*

* LYCHNIDE, s. f., (**lychnis**, λυχνὶς = *lucente*) specia de planta d'in classea 10, ordinea 1 a systemei lui *Linneu*, d'in famili'a *diantheloru* sau *caryophylleloru*, d'intre cari unele su connoscute la noi sub numele de *garofa*, *flóre domnésca*, *scanteiutia*, de cari vedi la loculu loru.

* LYCHNITE, s. m., **lychnites**, (λυχνιτης), specia de marmore alba si *luciósa*, ce se sparge la lumin'a *lychnului.*

* LYCHNITIDE, s. f., **lychnitis**, (λυχνιτις), specia de planta d'in care se facea festille pentru lychnu.

* LYCHNOBIU,-*a*, adj., **lychnobius**, (λυχνόβιος), care traiesce la *lychnu*, care d'in nopte face di.

* LYCHNU, s. m., **lychnus**, (λὐχνος), lampa, lucerna, lumina.

* LYCHNUCHU, s. m., **lychnuchus** (λυχνουχος), care tine lychnulu; si in specie candelabru.

* LYCISCU,-*a*, s., **lyciscus**, (λυκίσκος) nume de câne, (vedi *lupetu*).

* LYCOPERDACIU,-*a*, adj., (fr. **lycoperdacée**), care sémina cu *lycoperdulu;* s. f. pl., *lycoperdaciele*, familia de fungi care are de typu genulu *lycoperdu*, (besin'a lupului).

* LYCOPERDASTRU, s. m., (fr. **lycoperdastre**), genu de fungi d'in famili'a *lycoperdacieloru.*

*LYCOPERDINU,-*a*, adj. s., (fr. **lycoperdine**), relativu la *lycopordu;* subst. *lycoperdinele*, genu de insecte d'in famili'a *fungicoleloru.*

* LYCOPERDITE, s. f., (fr. *lycoperdite*), fossile ce sémina tare cu *lycoperdulu.*

* LYCOPERDU, s. m., (fr. **lycoperdon**, d'in λὐκος = *lupu*, si πέρδειν = *besire*), genu d'in famili'a fungiloru.

* LYCOPODE, adj. s., (fr. **lycopode**, d'in λὐκος = *lupu*, si ποῦς = *pede*), proprie, care are petiorn de lupu; applicatu inse ca subst. genu de plante d'in famili'a lycopodiacieloru.

* LYCOPODIACIU,-*a*, adj. s., (fr. **lycopodiacée**), d'in familia *lycopodiloru.*

* LYCOPODITE, s. (**lycopodite**), genu de plante fossili, ce sémina cu *lycopodele.*

* LYCOPODIU, s. m., pulbere de plant'a *lycopode.*

* LYMPHA, s. f., **lympha**, (fr. **lymphe**), 1. apa limpede (confere **limpidus** = *limpidu*); 2. licidu aposu ce se afla in vasele *lymphatice* alle animaliloru; assemine licidu ce se afla in venele vegetaliloru.

* LYMPHACIU,-*a*, adj., **lymphaceus**, ca *lymph'a* de limpedu, ca cristallulu.

* LYMPHANGITE, s. f., (fr. **lymphangite**), inflammatione a *vaseloru lymphatice.*

* LYMPHANGIU, s. m., (d'in **lympha**, si ἀγγεῖον = *vasu*), vasu *lymphaticu.*

* LYMPHARE, v., **lymphare**, a spariá cu apa (*lympha*), a spariá in gradulu supremu, a turburá mentea, a infuriá.

* LYMPHATICU,-*a*, adj., **lymphaticus**, (fr. **lymphatique**), relativu la *lympha : 1. vase lymphatice*, canali prin cari trece *lymph'a; glandi lymphatice; systema lymphatica; temperamentu lymphaticu;* 2. coprensu de spaima, spariatu in gradulu supremu, turburatu; turbatu, smentitu, lunaticu, nebonu.

* LYMPHATIONE, s. f., **lymphatio**, actione de *lymphare*, stare produssa prin

www.dacoromanica.ro

lymphare, turburare de mente, turbare, furia de nebonu.

* LYMPHATU,-*a*, adj. part., **lymphatus**, turburatu la mente, lunaticu, nebonu : *capete lymphate, mente lymphata.*

* LYMPHITE, s. f., (fr. **lymphite**); vedi *lymphangite.*

* LYMPHOSE, s. f., (fr. **lymphose**), actione prin care se formédia *lymph'a.*

* LYMPHOTOMIA, s. f., (fr. **lymphotomie**), dissectione a *vaseloru lymphatice.*

* LYNCE sau *lunce*, s. f., **lynx**, (λύγξ), animale mammiferu d'in speci'a felineloru, cu perulu rosiaticu vergatu : *luncea are una vedere forte agera, anticii credeau co ea vede chiaru si prin parieti.*

*LYNCURIU, s. m., **lyncurium** (λυγκούριον), una pétra dura transparente, cu probabilitate turmalinulu.

* LYRA sau *lura*, s. f., **lyra** (λύρα), unu instrumentu musicale cu corde usitatu la antici : *a cantá cu lyr'a; anticii credeau co Mercuriu fu inventatoriulu lyrei; Pythagora st mperà affectele cu canteculu lyrei.*

* LYRICU sau *luricu*,-*a*, adj., **lyricus**, (λυρικός), relativu la *lyra*, sau mai bene la cautarea cu *lyr'a : poesia lyrica*, care se cantá accompaniata de *lyra; pocti lyrici; Pindaru e primulu poetu lyricu la Greci, Oratiu la Romani; cantecele lyrice se numescu ode; poesi'a lyrica are una mare varietate de metru; addeveratii pocti lyrici incânta spiritele prin idee sublimi si sentimente nobili.*

* LYRISMU sau *lurismu*, s. m., (**lyrismus**, λυρισμός), cantare cu *lyr'a;* tonu *lyricu*, posia *lyrica.*

* LYRISTU sau *luristu*, s. m., **lyristes**, (λυριστής), care canta cu *lyr'a.*

* LYSIMACHIA, s. f., **lysimachia**, (λυσιμαχία, fr. **lysimachie** si **lysimaque**), genu de plante d'in famili'a primulacieloru.

* LYSSA, *lussa*, si *lytta*, *lutta*, s. f., **lytta** λύσσα si λύττα, fr. **lysse** si **lytte**); proprie turbare sau turbatione, applicatu inse in specie la : *a)* pustule sau bubusióre ce se desvolta sub limb'a cânelui turbatu, sau a cellui muscatu de atare câne; *b)* cantharide.

www.dacoromanica.ro

M.

M, a treispredieceа littera in alfabetulu romanu, si un'a d'intre acelle-a care si a conservatu pronunti'a originaria in tóte casurile; numai in unele locuri inainte de *i* se aude ca *gn* italicu si gallicu, precumu in: *mie, micu, nemica, misca, temi;* si inainte de *e* cu assimilatione de *ie*, precumu in: *meu* sau *mieu, mediu, mercuri, miere.* Acésta nuantia se observa mai allessu la Românii d'in Macedoni'a, la celli d'in Daci'a ea dispare d'in dí in dí, si in genere se restabilesce pronunti'a genuina a litterei *m.*

MA, (contrassu d'in *mai,* si acestu-a d'in *magi* = **magis**), adv. conj, **magis; sed, ast, at, at tamen, at enim, at vero;** mai multu in usu la Macedoromani; in Daci'a se servescu cu: *inse, éro, déro,* si pentru comparatione cu *mai;* vedi *mai.*

* MACACU, s. m., (fr. **macaque**), specia de simia cu capulu latu, si cu cod'a scurta, care se numesce si *mitia de mare.*

* MACARELLU, s. m., (fr. **maquereau**), **scomber,** numele unei familie de pesci marini, de care se tine si *scumbri'a commune,* (**scomber scombrus**), connoscuta ca articlu de commerciu, apoi *tunnulu,* (**thynnus, thunnus**), si *pescele sabiatu* (**xiphius**): *macarellii se prendu cu millionile in lunile Maiu si Juniu in oceanulu atlanticu si in marile boreali; Romanii antici faceau d'in macarelli sau scumbrie una zéma cu dressuri multe numita* **garum.**

MACARIU, *macari, macaru,* adv. conj.; 1. ca adv. restrictivu, **saltem, minimum,** cellu pucinu, cellu mai pucinu, incai: *déco nu mi poti dá capetele imprumutate, da-mi macariu procentele pre una luna; se avemu macariu doi boi, amu poté lucrá agrulu, si scote d'in ellu traiulu nostru;* déro si cu intellessu contrariu, **etiam, quoque, quidem, ipse:** *macariu eu, macariu tu, macariu de septe palme in frunte se fia, nu me inchinu lui; neci macariu* = **ne... quidem;** *neci macariu câtu negru sub unghia;* asiá cu tóte coventele de cantitate: *macariu ce, macariu câti, macariu câtu de mare, de micu; macariu care, macariu cine;* etc. = **quidvis, quotvis, quamvis magnus, parvus, quivis;** 2. cu acestu d'in urma intellessu se pune pre longa tóte relativele conjunctive, si formedia conjunctioni si adverbie compuse: *a)* cu *de* = *déco,* si cu *se* = **si, etiamsi, etsi:** *macariu se me talie nu facu si nu dicu asiá; macariu se me pice cu céra ferbente, totu nu vreu;* déro si: *macariu de ar vení,* **utiuam veniret;**—*b)* cu *co, macariu co* = **quamquam, etiamsi:** *macariu co ai lucratu multu, totu ti a mai remasu inco destullu; macariu co ti jura, te va insellá;* *c)* cu celle alte relative formédia atâtu conjunctioni, câtu si adverbie: *macariu candu, macariu cumu, macariu unde,* etc.; α) ca conjunctione: **quandocunque, utcunque, ubicunque;** β) ca adverbiu: **quandovis, ubivis,** etc. (confere greculu mod. μακάρι)

* MACARONE, s. m., (**maccheroni,** fr. **macaroni**), taliatelli italiani in forma cylindrica facuti d'in farina fina

www.dacoromanica.ro

fig. ammestecatura burlesca : *stylu de macarone; poesia de macarone*, versuri latine ammestecate cu italiane.

* MACARONICU,-*a*, adj., (it. **maccheronico**, fr. **macaronique**), de macarone; fig. : *poesia macaronica, versuri macaronice*,

* MACARONISMU, s. m., (fr. **macaronisme**), modu de poesia macaronica.

* MACEDONE, s. m., **Macedo**, locuitoriu allu terrei numite *Macedonia*

* MACEDONIA, s. f., **Macedonia**, térra d'in Europ'a orientele, prin care trece riulu Assiu, astadi Vardariu, vecina cu Thraci'a spre resaritu, cu Illuri'a spre appusu, cu Thessali'a spre média-dí si cu Moesi'a spre média-nópte : *Macedoni'a fu patri'a lui Fillippu si a lui Alessandru magnulu; Macedoni'a se prefacú in provincia romana, Macedoni'a de astudi e locuita in mare parte de Romàni.*

* MACEDONIANU,-*a*, adj. s., **Macedonius, Macedonianus, Macedonicus**, locuitoriu allu *Macedoniei*, diversu de *Macedone* = care e de origiue macedonica; fig. *macedonianu*, 1. una specia de buccate compuse d'in diverse ingredientie; 2. unu jocu de carti.

*MACEDONICU,-*a*, adj., **macedonicus**, relativu la *Macedoni* sau la *Macedonia* : *regnulu macedonicu, falangea macedonica, limb'a macedonica.*

* MACEDONISMU, s. m., idiotismu propriu Macedoniloru, caracteriu macedonicu; sentimentu macedonicu.

*MACEDOROMANU,-*a*, adj. s., Romànu din Macedoni'a, spre distinctione de *Dacoromànu*, Romànu d'in Daci'a.

MACELLARE, v., **laniare, cædere, stragem edere**, a macellarí, a taliá vite la macellu, si apoi in genere : a taliá, a uccide fora misericordia.

MACELLARESSA, s. f., **uxor lanionis**, femin'a *macellariului.*

MACELLARIA, s. f., **macellum, laniarium, laniena**, loculu unde se talia si vende carne de vite; fig. **cædes, strages**, occisione cruda, barbara, fora misericordia.

MACELLARIRE,-*escu*, **cædere, laniare**; a taliá, a uccide ca unu macellariu; fig. *in acea batalia se macellarira multe milli de omeni.*

MACELLARIU, s. m., **lanio, lanius, macellarius**; cellu ce talia sau uccide vite cornute, lanose, porci, etc., sau vende carne cruda cumpanita : *macellariu brutale, cutitu de macellariu, scaunu de macellariu, mes'a macellariului*; — fig. omu crudu si barbaru, fora misericordia si brutale.

MACELLU, pl.-*e*, **macellum, cædes, strages**, actione de *macellare*, taliare, uccidere, in speciale de vite, in genere si de ómeni, mai vertosu uccidere cruda, brutale si fora misericordia, uccidere in massa etc.; locu unde se talia vite si se vende carne; platia unde se afla *macellariele : batali'a se finí cu unu macellu infricosiatu, care assecurà ostei nostre victori'a decisiva; dupo unu macellu furiosu de baionete inimicii se retrassera in desordine si in fuga pre tote liniele.*

* MACERARE, v., **macerare**, a face *maceru* sau *macru*; a molliá, a fragedí, a face fragilu, morbidu : *venatulu nemaceratu e grcu de mancatu; a macerá lentea, faseol'a si alte sementie de semenatu*; metaf., a debilitá : *pre multi macera acellu morbu*; a tormentá, a torturá, a marturisá : *a si macerá corpulu ca primii marturi ai credentiei crestine; de ce se te maceri atâtu-a pentru nemica?*

* MACERATIONE, s. f., **maceratio**; actione de *macerare.*

* MACERIA, s. f., **maceria**; (affine cu **macellum** = *macellu*); gardu, muru, in speciale, gardu viu.

* MACERIATU,-*a*, adj., **maceriatus**; inchisu cu *maceria, mormente maceriate; vinia maceriata.*

* MACERIRE,-*escu*, v., **macerescere**; a devení *maceru* sau *macru* : a se molliá, a se fragedí.

*MACERU,-*a*, adj., **macer**; vedi *macru.*

MACESIA, s. f., **bacca rosæ caninæ**; fructu sau bacca de macesiu.

MACESIRE,-*escu*, v., a molliá sau netedí batendu; affine pre de una parte cu *mac-ellu, mactare*, etc., pre de alt'a cu : *mac-ru, mac-erare*, etc.; compara si *macescere*=*macerire.*

www.dacoromanica.ro

MACESIU, s. m., **rosa canina**, *Linn.*, specia de rosa selbatica, allu carei arbustu, ori mai bene spinu, cresce printre tufarie si printre alte spinete, éro din fructele lui copte bene se face *lictariu* sau decoctu; (affine cu *macu* sau cu *macru?*).

* MACHIA, s. f., **macula**, (it. **macchia**), péta, macla sau macula; vedi *macula*.

*MACHIARE, v., **maculare**,(it. **macchiare**), a petá, a maclá sau maculá; vedi *maculare*.

* MACHIATU,-*a*, adj. part., **maculatus**, (it. **macchiato**), petatu, maclatu sau maculatu; vedi *maculatu*.

*MACHIAVELLICU,-*a* adj., (fr. **machiavélique, secundum doctrinam Machiavellii**), conforme principieloru si doctrineloru politice remase de la *Machiavelli* Florentinulu : *systema si portare machiavellica;* in sensu intensu, despre systemate, doctrine si actioni cari n'au a face cu politic'a onesta, ci sunt basate pre rea credentia, pre perfidia.

*MAHIAVELLISMU, s., (fr. **machiavélisme, systema Machiavellii**), systema politica a lui *Machiavelli : Machiavellismulu a revoltatu pre omenii de bona credentia; in systematele staturiloru moderne s'a mai pastratu inco multu machiavellismu;* — principiele si actionile conforme systemei politice a lui *Machiavelli;*—in sensu intensu, despre portarile private alle unoru omeni.

* MACHIAVELLISTU, s. m., **assecla Machiavellii**, cellu ce adopta si urmédia din doctrinele lui *Machiavelli : machiavellistu agerU, machiavellistu periculosu.*

* MACHINA, s. f., **machina**, (fr. **machine**), instrumentu prin care se póte miscá d'in locu, redicá, trage, arruncá, sau prin care se pune in activitate unu agente naturale, precumu : foculu, aerulu, ap'a, etc. *: machina de metallu, machina de lemnu; machina mare, machina mica, machina admirabile, ingeniosa, simpla, complicata, noua, vechia; a inventá una machina; constructionea machinei functionea machinei; effectele unei machine; theori'a, planulu, esplicationea unei machine; buccatelle, rotele, cordele miscatorie alle unei machine; inventarea si immultirea machineloru de tota speci'a este spre benele, éro nu spre reulu omeniloru; prin lucrarea cu machinele se crutia poterile si viéti'a omeniloru si a vitetoru de jugu si de camu; machinele producu forte multu si totusi dau occupatione la multe millioni de omeni; machina simpla,* care are unu singuru medilocu prin care immultiesce actionea poteriloru miscatorie, in oppositione cu *machina compusa,* formata d'in mai multe *machine simple*, combinate intre senesi : *machine compuse sunt nenumerate; machina architectonica*, de redicatu, compusa d'in buccati de lemnu dispuse asiá, in câtu cu adjutoriulu unoru rotille sau discuri si allu unoru funi se potu redicá greutati mari si se potu assediá la loculu destinatu; — *machina de compressione,* destinata a comprime aerulu si a lu condensá, se dice si *machina de condensatione; — machina electrica,* destinata a produce si a demonstrá differitele phenomene alle *electricitatii; — machine bellice*, instrumente cari servu spre a rapedí petre, globuri de ferru, etc. a bate si a sparge murii : *inventionea pulberei de tunuri a facutu pre ómeni se renuntie la machinele bellice applicate de poporele antice; — machina hydraulica* sau *machina de apa*, prin care se conduce si redica ap'a; *machina hydraulica* se dice si una compositione de machine diverse prin care se producu certe effecte hydraulice;—*machina pneumatica*, pumpa destinata a rarí aerulu coprensu intr'unu asiá numitu recipiente; *machina pyrica* sau *machina de focu,* una compositione d'in buccati dispuse cu arte si destinate a dá focului directionea ceruta, si a face ca caldur'a se se communice pre unde voliesci; — *machina sufflatoria*, folle de metallu, in care aerulu se comprime tare, pentru ca combustionea materialiloru de focu se se pota effectuá mai bene, si mineralile se se topesca mai currendu si mai perfectu; *machina de vapori*, unde pump'a este pusa in miscare prin abori, — *machina de doue-dieci, de trei-dieci de*

www.dacoromanica.ro

calli, etc., a carei potere functionatoria este ecale poterei a douedieci, a treidieci de calli, etc.; *machina*, apparatu care pote produce una esplosione ommoritoria; — in genere, *machina*, lucru artificiale, mechanismu sau compositione de rote, rotille, corde, etc., alle caroru miscari si effectu se termina in ensasi acea machina, fora a mai veni in communicatione inco si cu alte obiecte; asiá se dice: *acestu orologiu este una machina formosa; unii automati sunt machine forte ingeniose;* — in sensu intensu si fig.: *omulu este una machina admirabile; animalile inco sunt machine viue;* poetice: *machina rotunda*, adeco nniversulu, sau numai pamentulu, adeco globulu pamentului; cu *machine*, la theatru, se scamba scenele, se representa simulacre de animali etc.: *oper'a, tragedi'a, dram'a, chiaru si comedi'a are machine;* figur. si familiariu, *machina*, effectulu veri-unei desvoltari sau desnodari dramatice care este prea-fortiata, care adeco nu se pote deduce bene d'in cursulu firescu allu lucruriloru: *acésta incurcatura prea sémena a machina; machina*, in viéti'a practica: inventione, intriga, astutia, artificiu, mediu de insellatione etc.: *acellui omu nefericitu atâtu i-a intorsera machin'a, pono ce lu addusera la sapa de lemnu*, (vedi *machinatione*; — prin suppressionea aspiratei *h*, *machina*, a devenitu *macina*, de unde: *macinare;* reu inse se pune *masina*, dupo pronunti'a fr. **machine**, in locu de *machina*).

* MACHINALE, adj., **mechinalis** (fr. **machinal**), relativu la *machina*: *poteri machinali, róta machinale;* in speciale, fora conscientia, fora intellegere sau fora intellessu: *respunsu machinale.*

* MACHINAMENTU, pl.-*e*, **machinamentum**, machina, instrumentu, arteficiu, intriga.

* MACHINARE, v. a., **machinari**, **moliri**; proprie: a face *machina*, luatu inse de regula cu sensulu metaf. de a urdí sau face *intrige*, a preparà in secretu planuri relle in contr'a cuiva, a arruncá curse morali, sau si physice, spre a lu perde: *inimicii machina ceva in tacere; elli machina misellie.*

* MACHINARIA, s. f., **machinamentum, machinatio, ars vel fabrica machinaria**; 1. arte de a construí sau direge *machine;* artea *machinariului;* officina unde se construescu sau se vendu *machine*, depositu, multime de *machine; machina complicata*, unu totu de *machine* ce formédia una singura *machina;* fig. tessutura de intrige, de planuri secrete cu scopu de a insellá, incurcá sau perde pre cineva.

* MACHINARIU,-*a* adj. s., **machinarius**, relativu la *machina*: *lucrari machinarie;* s. personale, *machinariu* = constructoriu sau directoriu de machine.

* MACHINATIONE, s. f., **machinatio, molimen**, actione de *machinare*, construire, directione arteficiale si ingeniosa: *unoru bestie e data óre-care facultate de machinatione;* metaf., planu secretu, intriga facuta cu scopu de a scote la calle veri-una fapta rea, de a stricá cui-va, de a perde pre cineva: *machinationi blastemata; acea machinatione fu de capu machinatorului; prin machinatione astute a invinsu pre contrariulu seu.*

* MACHINATORIU,-*toriu*, adj. s., **machinator, molitor**, care *machina*: 1. in sensulu bonu allu coventului, care construe, sau direge una *machina*: *Domnedieu machinatoriulu totoru lucruriloru;* 2. in sensu ren, care face intrige, *machinationi*, care se incérca se adjunga la scopu pre càlli secrete si tortuose: *machinatoriulu principale allu acellei conjurationi a fostu ellu.*

* MACHINATU,-*a*, adj. part, urditu: *acestu planu ascunsu erá machinatu de fostulu ministru.*

* MACHINIORA, s. f., **machinula**; dim. de la *machina*, adeco *machinamica.*

* MACHINISTU, s. m., **machinarum faber vel confector; machinarum conductor**, cellu ce face, compune sau direge, *machine* spre unu scopu sau altulu: *bonu machinistu: acest machinistu este chiamatu d'in Angli'a; machinistulu fabricei melle este pucinu abile; machinistu*, in modn impropriu, conductoriu de *machine* in fabrice sau la càllile ferrate, etc.

www.dacoromanica.ro

* MACHINOSU,-*a*, adj., **machinosus**; cu mare arte compusu sau facutu.

*MACHINUTIA, s. f., **machinula**, dem. de la *machina*; vedi si *machiniora*.

* MACHOMEDANISMU, s. m., religione monotheistica propagata de *Machomede*, si care se numesce si *islamismu*, sau simplu *islamu*: *machomedanismulu paralysà tare christianismulu*.

* MACHOMEDANU,-*a*, adj. s., care urmedia invetiatur'a lui *Machomede*: *machomedanii sunt monotheisti rigorosi*; *religionea machomedana se intende preste mare parte a Asiei, Africei si a Europei*.

* MACHOMEDE, s. m., nume propriu allu propagatoriului religionei monotheistice care pórta numele de *machomedanismu* sau *islamismu*: *Machomede trece de profetu la asseclii sei*.

* MACIA, s. f., **macies**, statu de *macru*, macrime.

* MACILENTU,-*a*, adj., **macilentus**, tare *macru*.

MACINA, s. f., **machina**, (vedi *machina*).

MACINARE, v. a., **molere**, (lat. med. **macinare**, it. **macinare**, tote d'in *macina*=*machina*); a sfermá, a preface in pulbere, in farina, cu adjutoriulu *macinei* sau *machinei* numita *mora*: *macinàmu grânu, secare, ordiu, popusioniu, orediu; in mòr'a nostra se macina preste totu annulu; mòr'a communei n'are apa de adjunsu, ci macina numai câte sesse luni pre annu; ai macinatu prea-mare, sau prea-menuntu; macinati bene*; — prin estensione: *dentii betrâniului macina inco bene; nu pote stomachulu meu macinà assèmine mancare; una rîpa; unu pariete se macina*, cade in pulbere.

MACINATORIU,-*toria*, adj. s., **pistor, molitor**, care *macina*, fia veri-cine, nu numai morariulu de professione: *macinatoriu in mòra*; *macinatoriu de cafea la ospetarie*; *macinatoriu de colori la pictori*.

MACINATU, 1. part. pas. **mola comminutus, tritus**: *sacci de grânu macinatu*; metaf., *muri de totu macinati*; 2. sup. si subst., *macinatulu meliului*; *amu terminatu cu macinatulu*.

MACINATURA, s. f., **actio molendi, quod mola comminutum est**, (it. **macinatura**); actione de *macinare*; dero mai vertosu resultatu allu acestei actioni, ce s'a macinatu: *bona macinatura, macinatura mare pentru ingrassiatu rimatorii*:—*macinatur'a parietelui*.

MACINISIU, s. m., **quod ad molendinum destinatur, quod molitur**: *mor'a vostra are macinisiu multu; vèr'a este macinisiu pucinu; macinisiu de grânu, macinisiu de buccate ammestecate*.

MACIRE,-*escu*, v., **terere, conterere, maciare**, a strivi, a sfermá, a molliá: *pome macite*, batute si molliate prin batalia; (d'in ace-asi fontana cu **maciare, macescere** etc., vedi *macru*, *macerare*, *macesire*, etc.)

MACITU,-*a*, part. d'in *macire*.

MACITURA, s. f., resultatu allu actionei de *macire*.

MACIU, s., pl.-*e*, vedi *matiu*.

MACIUCA, s. f., **clava, stipes, fustis**, bàtiu mai lungu sau mai scurtu, cu nodu sau *maciullia* la unu capu, si de'commune asiá de grossu, in câtu cu ellu poti attacá sau te poti apperá pre mórte, (compara ital. **mazza, mazzetta, mazzuola**, isp. **mazuca**, fr. **massue**, si in limbe ce nu su romanice: grec. ματζοῦκα, pol. **macsuga** si **macsuska**, serb. **maciuga**; forme mai simple: it. **mazza** si **mazzo**, isp. **maza** si **mazo**, prov. **massa**, fr. **masse**, grec. μάτζα etc., d'in care s'ar poté trage co coventulu in cestione si derivatele lui au essitu d'in lat. [**matea**], de unde **mateola**, de ora ce la noi *matea* ar soná: *matia*, de unde apoi: *matiuca* = *maciuca*; dèro de alta parte forme ca: *maconu*, fr. **maque** sau **macque, maquet**, it. **macco, maccare, ammaccare**, etc., paru a duce la radeciu'a **mac-**, ce se vede in **mac-tare** = *lovire*, **occidere**; pote **matea**=**mactea**);—*a taliá, uccide, ommori cu maciuc'a*; *am maciuca nodorosa, maciuca de cornu, de pèducellu*; *maciuca facuta d'in radecina de stegiariu, maciuca lunga si tintuita*; — prov. *destullu una maciuca la unu carru de olle*.

MACIUCATU,-*a*, adj., **capitatus**, provedutu cu *maciuca*, care la unu capetu

www.dacoromanica.ro

are *maciuca=maciullía*, gamallía : *bastonu maciucatu.*

MACIUCOIU, s. m., in locu de :

MACIUCONIU, (cu *n* molliatu), s. m., **lugens clava**, mare *maciuca.*

MACIUCUTIA, s. f., deminutivu d'in *maciuca;* (compara it. **mazzochiuto**).

MACIULLIÀ, s. f., **globulus, pilula, pila, bulbus, tuber;** capetu mai grossu si globosu allu unui lucru, capetina, globu, etc. : *bastonu cu maciullia; celle dóue maciullie alle sellei; maciulli'a muculuí, a florei sorelui ; maciulli'a cepei si a alliului.*

* MACORE, s. f., **macor,** statu de *macru.*

MACOU,*maconu, macone*, s. m., **clava,** bastonu grossu.

MACRETIA, s. f., (it. **magrezza**), **macies,** statu de *macru.*

MACRIME, s. f., **macies, macritas, macor,** starea sau conditionea in care se afla corpulu personeloru sau allu animaliloru *macre : macrimea càrnei de mancatu, macrime causata prin nutrimentu reu sau pucinu; macrimea e consecenti'a a unui morbu physicu sau a unoru passioni, ori si desastre; macrim e naturale, macrime contra-naturale.*

MACRIRE,*-escu*, v., **macrescere ;** a face sau devení *macru.*

MACRISIORU, adj.s., 1. adj., deminutivu d'in *macru*, **macriusculus;** 2. subst. demin. d'in *macrisiu*, luatu cu intellessu de **oxalis acetosella,** *Linn.*, planta d'in classea decandrieloru; se dice si *macrisiu passerescu.*

MACRISIU, s. m., **acetosa rumex ; Linn.**, genu de plante cu mai multe specie, cumu : *macrisiulu callíloru*, **rumex acutus,** *Linn.* **hippolapathum,** plan a connoscuta si sub numele de *macrisiu callescu, steghia* sau *stevia*, cu frundia amara; *macrisiu de apa*, **rumex aquaticus;** *macrisiu de balta*, **sysimbrium nasturtium,** *Linn.; macrisiu de gradina*, **acetosella rotundifolia,** *Linn.*, se dice si *macrisiu latu; macrisiu de spinu*, **berberis vulgaris,** se dice si *macrisiu* sau *acrisiu rosiu*, si *lemnu galbinu; macrisiu liepurescu*, **oxalis acetosella,** *Linn.*, se dice si *macrisiu trifoliosu*, si *macrisiu paduretiu* sau de *padure*, si *trifoliu acru; macrisiu latu=macrisiu de gradina; macrisiu passerescu.*

MACRITATE, s. f., **macritas,** si

MACRITUDINE, s. f., **macritudo,** stare de *macru.*

* MACROBIOTICA, s. f., (**macrobiotica,** d'in μακρός=longu si βίος=*viétia*); artea sau scienti'a de a lungí viéti'a; se dice in acellu-asi sensu si *dietetică* si *hygiena* sau *orthobiotica*, adeco artea de a viue regulatu, parte a culturei omenesci, care face ca viéti'a oresicumu se reinteneresca, acestei arte Hufeland dede mai antaniu numele de macrobiotica.

* MACROCOLLU, s. m., **macrocolum** si **macrocollum,** *cólla* de charteía formatu *mare.*

* MACROCOSMU, s. m., (**macrocosmus,** μακρόκοσμος); lumea mare, adeco : universulu, cerulu si pamentulu, si tote câte sunt intr'ensele, in oppositione cu *microcosmu*, adeco : omulu, care se dice si *lume mica.*

MACRORE, s. f., **macor;** statu de *macru : macrorea faciei telle e spaimentatoria.*

MACRU,*-a*, adj., **macer;** (it. **macro** si **magro,** fr. **maigre**); ce n'are *grassime* sau are pucina grassime; ce are carne *pucina*, ce nu este neci macaru carnosu; vorbindu de *carne* in parte, *macra* e carnea fora grassime si fora osse; prin estensione si metafora : molle, flaccu, fragidu; debile, fora puteri : *vite macre; callu macru; cocosiu macru; buccata, fertura, friptura macra*, nu grassa; *prandiu macru; mésa macra*, fora bucate de carne;—sau metaf. *pamentu macru; agru macru*, ce nu produce multu; *stylu macru*, lipsitu de ornamente; *columna macra : a)* lunga si suptire : *b)* cu preapucine ornamente ; *scriptura macra*, prea-suptire, etc.

* MACTARE, v., **mactare,** a sacrificá, a taliá, a uccide, a perde.

* MACTATIONE, s. f., **mactatio,** actione de *mactare*, taliare, uccidere, ommorire, perdere.

* MACTATORIU,*-toria*, adj. s., **mactator,** care macta, talia, uccide, ommore, perde.

www.dacoromanica.ro

*MACTATU,-*a*, adj. part., **mactatus**, taliatu, uccisu, perdutu.

*MACTU,-*a*, adj., **mactus**, 1. proprie, maritu, glorificatu, laudatu, onoratu cu sacrificie, adoratu; 2. sacrificatu, uccisu, perdutu.

MACU, s. m., **papaver**, (compara gr. μήκων si μάκων), planta d'in classea polyandrieloru, cu flori mari, cu capetin'a plena de sementia, a carei calitate este se produca somnulentia: *macu albu*, care se dice si *macu de gradina*, lat. **papaver somniferum**; *macu liepurescu*, numitu si *macu selbaticu* sau *macu rosiu* = **papaver rhoeas** *Linn.*; *macu de Caucasu*, **papaver caucaseum**; *macu involtu* sau *dreptu*: *d'in succulu unei specie de macu se prepara opiu.*

* MACULA, *macla*, *machia*, s. f., **macula**, péta, unsura, mangitura ce se face asupr'a unui lucru, ce strica colorea genuina, face uritu: *macula mare*, *macula de atramentu*, *macula de oliu*; *a sterge macul'a*; fig. *macul'a peccatului*: *baptismulu sterge macul'a peccatului originale*; *amnellu fora macula*; *macula pre onorea sea*: *acea fapta este macula pre caracteriulu seu*; *unii credu co macul'a ce se arrunca pre caracteriu prin calumnia, se pote sterge numai cu sânge*; *a cautá macule in sore*, adeco: a cautá defecte, scaderi si in lucrurile celle mai bone si mai escellenti; in astronomia se numescu *macule* unele pete obscure ce se observa pre disculu sorelui sau allualtui astru.

* MACULARE, v., **maculare**, a face *macula*, a picá, a petá: *ellu si a maculatu epistol'a*, *vestimentulu*; fig. *una singura fapta lassia e in stare a macula viéti'a cea mai formosa.*

* MACULATIONE, s. f., **maculatio**, actione de *maculare*.

* MACULATURA, s. f., (**maculatura**), effectulu *macularei*, *macul'a* ensasi; se dice de regula despre scriptur'a stricata intr'unu modu sau intr'altulu, cumu si despre compositioni sau asiá numite concepte, si despre traductioni facute reu, stricate; in artea typographica, *maculatura* se dice ori-ce colla mangita si stricata, care nu mai pote serví de catu spre invelire.

* MACULOSU,-*a*, adj., **maculosus**, plenu de *macule*: sordidu; vergatu, diversicoloru.

* MADEFACERE, v., **madefacere**, a face *madidu*.

* MADIDARE, v., **madidare**, a face *madidu*.

* MADIDU,-*a*, adj., **madidus**, udu, molliatu de apa sau altu licidu; unsu, adapatu; imbetatu, bétu; molle, ammortitu; in genere, plenu de ceva.

* MADIANA, s. f., (**madia**), planta americana d'in famili'a compositeloru, despartimentulu corymbifereloru: *madiana oliosa* = **madia sativa**, cresce de 3—5 urme, si are oliu forte bonu: *patri'a madianei oliose este Chili. inse s'a transportatu si in Europ'a*; *madian'a elegante* = **madia elegans**, provine d'in Californi'a; *madian'a* se numesce si *melosa.*

* MADRIGALE, s. m., **poëmatis lyrici species nova**, (fr. **madrigal**, ital. **madriale** si **madrigale**), poema scurta, care in unu numeru micu de versuri co prende câte una idea ingeniosa si amorosa; poema galante.

MAGA, s. f., **maga**, **venefica**, **saga**; farmecatoria, strigonia; vedi *magu*.

MAGALLIA, s. f., **pilula**, **capitulum**, **globulus**, **bulbulus**, capetina, parte mai grossa si globosa a unui ce: *magalli'a aculuí de capu*, *magalli'a macului*, (pre a locure se aude *gamallia*, inse amendoue formele mirosa a straine).

MAGARESCE, adv., in modu *magarescu*.

MAGARESCU,-*a*, adj., **asininus**, asininu, relativu la *magariu*, de *magariu*, ca unu *magariu*.

MAGARIA, s. f., calitate de *magariu*; fig. stupiditate.

MAGARIRE,-*escu*, v., a nuui pe cineva *magariu*.

MAGARISMU, s. m., systema *magaresca*, portare *magaresca*, adeco, stupida.

MAGARIU, s. m., **asinus**, asinu, animale catrupede domesticu, mai micu de catu callulu, si connoscutu pentru pigreti'a sea; fig. stupidu.

MAGASIA si *magazía* (cu *n* molliatu in locu de);

www.dacoromanica.ro

* MAGASINIA si *magazinia*, s. f., vedi *magasinu*.

* MAGASINARIU si *magazinariu*, s. m., (fr. **magasinier**), cellu insarcinatu cu *magasinulu*.

* MAGASINATICU, s. m., (fr. **magasinage**), tempu câtu stau mercile sau productele intr'unu *magasinu*; pretiu ce se solve pentru acestu tempu.

* MAGASINU si *magazinu*, pl.-*e*, **horreum**, (fr. **magasin**, it. **magazzino**, coventu arabicu trecutu mai in tote limbile europiane), locu, unde se tiue si pastrédia una cantitate de merci: *magasinu mare; magasinu construitu d'in materiale solidu; la cas'a mare se afla magasine multe; mercile sunt assediate bene in magasinu.*

MAGI, adv., **magis**, prin suppressionea gutturalei *g* contrassu in *mai;* vedi *mai*.

MAGÍA, s. f., **ars magica**, arte sau scieutia pretensa de a scambá natur'a lucruriloru prin vorbe, superstitione provenita de la anticii magi persici; farmecatoría; *magia naturale* se numesce una operatione physica, mechanica sau chymica prin care se producu effecte neintellesse de profani; fig. se dice *magia*, totu ce farmeca, incanta, casiona transportu de placere: *magi'a formosetiei, stylului, vorbirei*, etc.

MAGICU,-*a*, adj., **magicus**, relativu la *magia*, de *magia: arte, potere, illusione magica; formule magice, caracterie magice, vergella magica, lanterna magica.*

MAGIORATU, *magiore*, etc., vedi *maioratu*. sau *majoratu*, etc.

MAGISTERIA, s. f., **magisterium; ars, artificium, officium, negotium**; 1. in genere, statu, calitate sau officiu de *magistru;* 2. in speciale inse: statu, occupatione, essercitiu allu unei arte; — in acestu intellessu, coventulu s'a redussu in usulu popularin: *a)* prin syncopea lui *g*, la *maiesteria* sau *maesteria; b)* prin contractionea vocaliloru, la *mesteria*= scientia si essercitiu allu unei arte; *c)* in fine prin assimilationea lui *t* cu *s*, la: *messeria* = arte ca mediu de traiu, professione, negotiu, etc.; vedi in parte: *mesteria* si *messeria;* compara si: *magisteriu*, cumu si fr. **maître** si **métier**=*messeria*.

MAGISTERIU si *magesteriu*, s. m., **magisterium**; calitate, demnitate sau officiu de *magistru*, sau *magestru*. 1. in genere: *a avé magisteriulu callarimei, pedestrimei, sacerdotiului;* 2. in speciale, officiu de a preveghiá, invetiá, educá juni.

MAGISTERU, *magesteru, maiesteru*, redussu la *mesteru*; vedi *maiestru*.

MAGISTRA, s. f., vedi *magistru*.

MAGISTRALE, adj., **magistralis**, (fr. **magistral**); relativu la *magistru* in genere, si in speciale la *magistru* = *invetiatoriu: mana magistrale, tonu magistrale.*

MAGISTRARE si *magestrare:* v., **magistrare** si **magisterare**; a fí *magistru*, *a)* in genere, a fí mai mare, capu, directoriu; a direge, commandá, conduce; *b)* in speciale, a fi educatoriu: a preveghiá, invetiá, educá juni.

MAGISTRATIONE si *magestratione*, s. f., **magistratio**; actione de *magistrare*, commandare, conducere in genere; preveghiare si invetiare de juni in parte.

MAGISTRATORIU,-*toria*, adj. s., **magistratus**; care e mai mare, care commanda, conduce in genere; care preveghiedia si invetia juni in parte.

MAGISTRATU, s. m., **magitratus**, (it. **magistrato**, fr. **magistrat**), 1. s. reale: in genere, statu, officiu, functione sau demnitate de *magistru, magistratura;* si a nume: *a)* la anticii Romani, in sensulu cellu mai originariu, demnitate inalta: *censura, consulatu, pretura, edilitate; la Rom'a erau doue specie de magistrate, ordinarie si estraordinarie; dictatur'a erá magistratu estraordinariu; magistratele erau functioni civili ce se portau la Rom'a, éro imperiele functioni militarie ce se portau mai vertosu in provincie; b)* la Români, *magistratu*, cu sensu collectivu: α) consiliu *municipale: magistratulu Sabiniului;* β) collegiu de functionari, fia administrativi sau judecatoresci; 2. s. m., personale, *magistratu*, pl. *magistrati: a)* la anticii Romani, persona investita cu una inalta functione, functionariu in genere; *b)* la Români,

www.dacoromanica.ro

α) cellu investitu cu una *magistratura* =functione judecatoresca : *magistratu integru ; magistrati severi si drepti ;* β) membru allu unei municipalitate, intellessu ce incepe a cadé in desuetudine.

MAGISTRATURA, s. f., **magisterium, officium judicis,** demnitate, functione de magistratu = *judecatoriu : a fi numitu in una magistratura, a fi investitu cu una inalta magistratura; ellu s'a distinsu, si a castigatu renume mare in magistratura; — magistratura,* corpulu intregu allu judecatoriloru, collegiulu judecatoriloru : *magistratura demna de vocationea sea ; magistratura integra ;* durat'a functionei, tempulu in care cineva se afla in activitate ca judecatoriu : *acésta-a s'a intemplatu in magistratur'a frate-meu; pre câtu tempu a tinutu magistratur'a loru, nu s'a pertractatu neci unu processu celebru.*

MAGISTRU,-*a*, adj. s., **magister,** 1. sub form'a originaria si intrega : *a)* in genere, cellu mai mare, capu, capitanu, directoriu, inspectoriu, etc.; *b)* in speciale : α) la anticii Romani : α') dictatoriu : *dictatoriulu se chiamá si magistrulu poporului;* β') capulu callarimei, numitu de dictatoriu : *Caiu Juliu, creatu dictatoriu, numí pre L. Emiliu magistru de callari;* asiá si : *magistru de pedestri* sau *de pedestrime;* γ') *magistrulu moraliloru* = censoriu; β) in insemnari mai large, ce si astadi au si potu avé cursu, α') in genere : *magistrulu unui suburbiu,* commissariu allu suburbiului; *magistrulu lucràriloru si constructioniloru,* directoriu sau inspectoriu; *magistrulu pastoriloru,* primulu pastoriu; *magistrulu fauriloru, ferrariloru, templariloru,* etc.; *magistru unei nave,* capitanu, si chiaru : *magistrulu unei casa, unei turma, unui callu,* etc., domnu, possessoriu; — cu sensulu si mai generale de *auctoriu, indemnatoriu, conductoriu, capu,* etc. : *tu esti magistrulu totoru'relleloru; capu si magistru allu totoru blastematieloru;* β') in speciale invetiatoriu : *magistrulu invétia pre copilli; reu magistru ai avutu; magistru de arti liberali;* applicatu si la lucruri : *stylulu e cellu mai bonu magistru;* mai vertosu, preveghiatoriu, invetiatoriu, educatoriu de juni : *betrânii potu fi magistrii juniloru;* — cellu ce e absolutu in una scientia sau arte, mai vertosu arte liberale sau formosa, cellu ce professa una arte formosa : *magistru in filosofia, magistru de filosofía; magistru de pictura, de desemnu;* de ací in sensulu de : cellu ce escelle intr'una arte, fia formosa sau si numai utile, cellu ce scie bene essercitá una arte si invetiá si pre altii, de unde si intellessulu de : *destru, indemanatecu, preceputu,* etc., care resare mai vertosu in form'a coventului de sub urmatoriulu : 2. in form'a mutilata : *a)* prin caderea lui *g, magistru* redussu la *maiestru :* α) ca s. personale cu celle mai multe d'in insemnarile date sub 1. *b),* β), despre care vedi si *maiestru;* β) ca adj., **callidus, dexter, habilis, solers,** etc., indemanaticu, preceputu, ingeniosu, etc. (vedi sub 1. cotra finitu, si *maiestru* in parte); *b)* prin contractionea vocaliloru form'a *maiestru* redussa la *mastru,* care pre a locurea se aude si *masturu, mastoru.* pentru care vedi *mesteru.*

* MAGNANIMITATE, s. f., **magnanimitas,** calitate sau fapta de *magnanimu,* marime de sufletu, generositate; contrariu *pusillanimitate.*

* MAGNANIMU,-*a*, adj., **magnanimus,** care are *anima mare :* animosu, coragiosu; generosu.

MAGNATE, s. m., (**magnas**), **optimas, procer** (pl. **proceres**), aristocratu in Poloni'a si in Ungari'a : *magnatii poloni au immormentatu independenti'a terrei loru; magnatii unguri au fostu celli mai mari tyranni ai poporului.*

*MAGNESIA, s. f., (**magnesia**), pamentu albu, finu, absorbitoriu, fora gustu, care nu se dissolve in apa, ci numai in acide, candu apoi se preface in sari forte amare, de unde se dice si pamentu amaru; *magnesi'a* este compusa d'in metallulu *magnesiu* si d'in *oxygeniu; magnesi'a* in natura nu se afla necaire curata; *magnesi'a* se estrage prin *potassa* sau *soda* d'in *sulfatulu de magnesia : magnesi'a ca medicina, magnesia calcinata sau arsa, magnesia carbonica.*

www.dacoromanica.ro

* MAGNESIATU,-*a*, adj., (fr. **magnésie**) mestecatu cu *magnesia*.

* MAGNESIFERU,-*a*, adj., (fr. **magnésifère**), care porta sau contine *magnesia*.

* MAGNESITU, s. m., (**magnésite**), minerale ce are ca base *magnesi'a*.

* MAGNESIU, s. m., (**magnesium, magnium**), metallu albu ca argentulu, straluciosu : *magnesiulu inferbentatu arde cu flacura forte intensa*.

* MAGNETE, s. m., **magnes**; vedi *magnetu*.

* MAGNETICU,-*a*, adj., **magneticus**, relativu la *magnetu*, ce are proprietatile *magnetului : potere, attractione magnetica, fluidu magneticu, vergella magnetica, firu magneticu; placa, lamina magnetica; cur'a magnetica este illusoria; polu magneticu; declinatione magnetica, acu magneticu*.

* MAGNETISARE si *magnetizare*, v. (fr. **magnétiser**), **fluido magnetico imbuere**, a suppune unu individuu la processulu indicatu de adeptii doctrinei ce se numesce *magnetismu*.

* MAGNETISATORIU, -*tória*, adj. (fr. **magnétiseur**) s., care se occupa cu *magnetismulu* si cu *magnetisarea*.

* MAGNETISATU,-*a*, adj. part., (fr. **magnétisé**).

* MAGNETISMU, s. m., (**vis magnetica, magnetismus**), doctrina despre proprietatile *magnetului*, poterea magnetica : *magnetismu animale; magnetismulu pamentulni este effectulu fluideloru elcctrice impartite preste globu*.

* MAGNETOLOGIA, s. f., (fr. **magnétologie**), tractatu asupr'a *magnetului* si *magnetismului*, theoría a *magnetismului*.

* MAGNETOMETRU, s. m., (fr. **magnétomètre**), instrumentu prin care se mesura poterea *magnetica* a unui *magnetu*.

MAGNETU, s. m., **magnes, magnes lapis**, (μάγνης, proprie : pétra de *Magnesi'a*, cetate a *Asiei minore*), pétra sau minerale, ce are proprietatea de a attrage la sene ferrulu, cumu si de a se intórce totu de a un'a in acea-asi directione, candu sta spenduratu de unu firu nesucitu : *pétra de magnetu, magnetu naturale, si magnetu artificiale; magnetu naturale*, adeco pétra connoscuta sub numele de *magnetu*, care are circa 72 pàrti de ferru si 28 parti de oxygeniu : *proprietatea magnetului erá connoscuta si in anticitate; magnetulu communica poterea sea attractiva ferrului si aciariului; declinationea magnetului; magnetulu si electricitatea occupa forte multu mentile physiciloru*.

* MAGNIDICU,-*a*, adj., **magnidicus**; care vorbesce mare, laudarosu.

* MAGNIFACERE, v., si :

* MAGNIFICARE, v., **magnificare**, a *face mare*, a marí, a inaltiá, a laudá, a estimá multu.

* MAGNIFICATIONE, s. f., **magnificatio**, actione de *magnificare*.

* MAGNIFICENTIA, s. f., **magnificentia**, calitate sau fapta de *magnificu : magnificentia in cogetare, sentire si lucrare; magnificenti'a ospetiului, funeriloru, edificieloru*,—si in reu : *magnificenti'a vorbeloru*, vorbe late si grasse; —in opere de arte : *magnificenti'a detalieloru acellui capu de opera*; — titlu datu rectoriloru de universitati, cancellariloru, primariloru, etc. in unele parti alle Germaniei.

* MAGNIFICU,-*a*, adj., **magnificus**, 1. despre omu, mare in fapte, in cogetare si sentire, mare de suffletu : *sufletu magnificu si inaltu; magnifice si sublimi sentimente*; in reu : laudarosu, fanfarone; — ca titlu datu rectoriloru si cancellariloru de universitati, cumu si primariloru de cetati in unele terre, precumu in Germani'a; — 2. despre lucruri si obiecte abstracte, mare, pomposu, splenditu : *stylu magnificu, ospetie magnifice, receptione magnifica, funeri magnifice*.

* MAGNILOCACE, adj., **magniloquax**, (*magnu-locere*); applecatu a vorbí mare, laudasosu, fanfarone.

* MAGNILOCENTIA, s. f., **magniloquentia**, calitate de *magnilocu* : 1. in bene, limba, stylu, espressione sublime : *magnilocenti'a oratoriului, poetului epicu*; déro : 2. si in reu, vorbe late si grasse, laude essaggerate, fanfaronata.

www.dacoromanica.ro

* MAGNILOCU,-*a*, adj., **magniloquus**, sublime, in limba, in espressione; si in reu, in acellu-asi sensu cu *magnilocace.*

* MAGNISONANTE, adj., si:

*MAGNISONU,-*a*, adj., **magnisonans**, care da *sonu mare: magnisonantile scopelle.*

* MAGNITUDINE, s. f., **magnitudo**, statu sau calitate de *magnu: magnitudinea are longitudine, latitudine si profunditate; magnitudinea dilleloru si noptiloru; magnitudine de suffletu;* — ca titlu: *magnitudinea sea imperatoriulu.*

* MAGNOLIA, s. f., (**magnolia**), specia de arbore asiaticu si americanu ce se numera in classea 13 a systemei lui *Linneu*, si este typulu familiei *magnoliacieloru*, care sta aprope de plantele connoscute sub numele botanicu de *ranuncule: magnoli'a este arbore mare si formosu; magnoli'a are mai multe variationi: magnoli'a purpuria* = **magnolia purpurea**, d'in Chin'a si Japoni'a, se vede tansplantata si in gradinele cu arte d'in Europ'a; *magnoli'a grandiflora* = **magnolia grandiflora**, cresce in Americ'a septentrionale; *magnoli'a lui Campbell*, cresce peno la inaltimea de 80 urme; **magnolia acuminata; magnolia glauca.**

* MAGNU,-*a*, adj., **magnus**, mare: *Alessandru magnulu, Carlu magnulu;* in composite ca: *magnanimu, magnificu, magnilocu, magnisonu*, etc., si in subst. *magnitudine.*

MAGU,-*a*, s. m., **magus**, (μάγος); 1. in origine, la Persi, preutu, omu invetiatu, initiatu in mysterie; 2. apoi farmecatoriu, incantatoriu, descantatoriu, scarminatoriu.

MAGULLA, s. f., **pellis malarum, pellis maxillarum**; pellea ce se iea de pre falcile unui animale, cumu: vulpe, lupu, etc., spre a dublani cu ea: *dublan'a de magulla; scurteica dublanita cu magulla.*

MAGULLIRE,-*escu*, v., **adulari, blandiri**; a lingusí.

MAGULLIRE, s. *verbale* **adulatio**; action de *magullire.*

MAGURA, s. f., **prominentia**, inaltime, collina, tumulu.

MAGURELLA, pl. *magurelle*, **clivus, locus editus**; collina, locu inaltiatu; deminutivu d'in *magura*, mica *magura.*

* MAHAGONU, si *mahonu*, s. m., **swietenia mahagoni**, *Linn.*, arbore ce cresce in Indi'a appusana si in Americ'a centrale, se numera la classea 16 a systemei lui *Linneu*, la famili'a *cedrelacieloru: mahagonulu cresce la inaltime 80-100 de urme; lemnulu de mahagonu este forte pretiosu*, pentru *co e tare si se polesce formosu.*

* MAHONIA, s. f., **mahonia aquifolium**; planta dicotyledonia, d'in classea 1 a hypopetalleloru, familia berberidieloru; se dice si *mahonia formosa.*

MAI, adv. (scurtatu d'in *magi* = **magis**); 1. in comparationi de adiective si adverbie, correspunde: *a)* latinescului, **magis**: *mai necessariu*, **magis necessarius**· *b)* terminationiloru latine -**ior**,-**ius**: *mai latu* = **latior** = **latius**; asiá si: *pânea de grâu este mai bona ca cea de secara; in Maiu avemu tempu mai formosu de câtu in Aprile; acestu omu este mai interessatu de câtu fratii sei; eu lucru mai multu de catu voi; ellu este mai avutu de câtu toti concetatianii sei; tu ai callatoritu mai departe de câtu noi; se te porti mai intelleptesce de câtu in trecutu; mâne ti voiu spune mai multe; ea este mai fericita de câtu sororile selle;* —*mai multu, mai pucinu* = **plus, minus**; — cu verbe intra forte raru in acestu intellessu, mai numai cu *volire* sau *vrere*, ca si in latin'a **malo** = (**magis-volo**): *mai vreu se moru de câtu se committu una lassitate;* in comparationi superlative, *mai* precessu de *cellu* sau de *ca* si *câtu*, correspunde: *a)* latinescului **maxime**, *cellu mai necessariu, ca mai necessariu* = **maxime necessarius**; *b)* terminationiloru latine: — **issimus**,-**issime**, etc.: *cellu mai latu* = **latissimus**; asià si: *cellu mai bonu d'intre omeni, cellu mai intelleptu d'intre Greci, celle mai formose flori, celli mai crudi omeni;* — 2. in multime de locutioni cu diverse nuantie delicate, déro in tote ide'a fundamentale a coventului, ide'a de *cantitate* sau *intensitate*, petrunde si se mantine, cumu: *a)* cu neg.

www.dacoromanica.ro

nu, α) intr'unu singuru coventu, *numai*; ά) ca adv., **solum, solummodo, tantum:** *numai doui, numai patru, numai unu picu;* — *nu numai* = **non tantum, non solum,** *nu numai eu, ci si toti ai mei*; β') ca adj., pre longa subst., **solus, unus:** *numai tata meu* = **solus pater** sau **unus pater**; *numai noi ve potemu scapá de acéste-a; acollo am vedutu numai unu omu;* β) separatu de *nu*, cu intellessulu lat. **jam, adhuc, amplius, parumper,** etc.: *totu mai traiesce tatalu? totu mai traiesce, nu mai traiesce; de atunci nu l'am mai vedutu: Camillu nu a mai venitu pre aici; nu me mai doru ochii; Victoriu nu ne mai scrie; Flora nu mai canta; Antoniu nu mai siede la noi; nu se mai duce, ci ne sta pre capu; nu mai vine, l'asteptàmu in vanu; nu mai are banni, nu mai are creditu; nu mai este, a repausatu; mai vedi si tu de lucrulu casei, nu lassá totu pre servitórie; mai adduceti-ve a mente si de noi; mai vedi si de vitele de la campu; mai adjunga-ti cu limbutí'a tea; a scrissu tota nóptea si totu mai scrie; nu au mai venitu essecutorii; tote am cercatu, n'am ce se i mai facu; ce mai faceti, ce mai dregeti? — abiá a mai incetatu ventulu; a mai scadutu ceva ap'a; se mai molliasse gerulu dero érosi s'a intetitu acumu;* — *c)* cu intellessu lat. **jam, jam-jam, prope, ferme, pæne:** *mai erá se cada, mai mai se cada* = **jam-jam casurus;** *mai totu de a un'a; mai mortu de betu; mai câtu mene de mare; d)* in espressioni de mirare precessu de interrogative, are sensu de *forte: ce mai omu! ce mai bonetate de copillu!* inse si cu sensu reu, mai allessu ironicu: *ce mai misellu de omu! ce mai lucru! ce mai avutie ti au remasu! ce mai societate! ce mai baiatu! ce mai tempu! ce mai buccate! ce mai drumu! ce mai locuentia! ce mai lemne*, etc.: in tote aceste-a si alte nenumerate espressioni de natur'a acestoru-a, ascultatoriulu sau lectoriulu cauta se fia cu attentione mare ca se percépa bene, déco calitatea se dá subiectului in seriosu sau numai in ironia.

MAIALE, s. m., **majalis,** porcu castratu.

MAIESTATE, s. f., **majestas,** maría suprema, demnitate inalta, caracteriu augustu ce insuffla veneratione, applicatu mai antaniu dieiloru si lucruriloru divine, apoi si omeniloru de positione inalta: regiloru, imperatoriloru, consuliloru, etc., éro in statele republicane, poporului: *maiestate divina, maiestate imperiale sau imperatesca, maiestate regale sau regesca, maiestatea poporului romanu; maiestatea altariului, tronului; maiestatea senatului; maiestatea legiloru; lege de maiestate sau legea maiestatei*, facuta in contr'a celloru ce aru cotediá se vetteme *maiestatea* poporului sau monarchului; de ací si: *crimine de lesa maiestate, crimine contr'a maiestatei;* in sensu mai largu, *maiestate*, despre persone sau lucruri cari au infaciosare maretia, maiestuosa, cari inspira admiratione si respectu; *câta maiestate in acea persona; maiestatea acestui templu este admirabile; maietsatea acestoru munti; stylulu acestu-a e plenu de maiestate.*

MAIESTATICU, adj., **quod maiestati competit,** ce compete *maiestatei: drepturi maiestatice*, drepturi personali alle domnitoriului; *attributioni maiestatice.*

MAIESTOSU si *maiestuosu,-a*, adj., **augustus, splendidus, magnificus,** (it. **maestoso, maestevole,** fr. **majestueux**); *plenu de maiestate: portare maiestosa, mersu maiestosu, frunte maiestosa, portu maiestosu.*

MAIESTRA, s. f., (**magistra**), **maga, venifica;** femininu d'in *maiestru*, are pre longa insemnarile acestui-a si insemnarea speciale de: femina care scie se descante, se farmece prin covente si prin operationi pretense magice, farmecatoria, descantatoria, maga; in sensu mai largu si femina intrigante, care scie se ammetésca cu vorbe pre alte persone, éro déco nu pote, si resbona cu veri-ce pretiu; in acesta acceptione se pote luá si ca adj., de unde se si dice: *femina maiestra;* — pl., *maiestre*=**divæ,** (ital. **fata,** fr. **fée**), nume ce se da in fabule la nesce fientie imaginarie, despre cari se crede co aru possedé poteri supernaturali, co aru connosce venitoriulu si

www.dacoromanica.ro

aru face minoni : *maiestrele in limb'a poporului se numescu si simplu elle.*

MAIESTRIA, s. f., (d'in *maiestru*), **calliditas, solertia, industria; ars, artificium; techna**, calitate si statu de *maiestru* : *a)* in genere despre talentulu si artea cu care cineva face unu lucru : *acésta machina este facuta cu mare maiestría; acellu orologiu e de una maiestría miraculosa, maiestría in stylu, maiestría in musica; a conduce affacerile terrei cu mare maiestría;*—in reu : *maiestría*, faciaría, insellatoría, fraudulentia : *ellu a insellatu cu maiestría diavolesca pre fratii sei; acellu omu desfrenatu a sedussu innocenti'a cu maiestría blastemata; advocati ce porta processe cu maiestría; in politica se applica multu maiestría;*—adeco, intrige, mentioni, insellationi;—*b)* in speciale, *maiestría*, essercitiu intelligente allu unei *arte u'ile : maiestri'a calcionariului; maiestri'a mesariului; maiestri'a sartoriului; maiestri'a fauriloru, ferrariloru; maiestría de pânari, de curellari, de pannurari, de pandiari, de saponari; dati-ve filii se invetie si maiestrie.*

MAIESTRIOSU,-*a*, adj., **industrius, solers, ingeniosus; callidus, artificiosus, fallax**, plenu de *maestría* : *a)* in sensu bonu : *maiestrios'a albina : b)* in sensu reu : *maiestriosele arteficie alle curtesanei.*

MAIESTRITU, adj., **artificiosus, arte factus**, ce este facutu cu *maiestría*, cu arte; — (proprie, participiu d'in unu verbu *maiestrire*, formatu d'in *maiestru*, cu intellessulu de **callere**).

MAIESTROSU,-*a*, adj., vedi *maiestriosu*. si *maiestritu*.

MAIESTRU, (mutilatu d'in *magistru* sau *magestru;* vedi acestu coventu, si compara ital. **maestro** si **mastro**, fr. **maître**); adj. s., are insemnarile indicate la art. *magistru* si a nume : 1. s. personale : *a)* in genere, **magister**, invetiatoriu : *pre cine ai avutu maiestru de filosofía;* si in sensu mai generale de auctoriu, indemnatoriu. consiliatoriu, etc.; *b)* in speciale : α) invetiatoriu si preveghiatoriu de juni, de copilli; institutoriu, invetiatoriu, pedagogu; β) profes soriu de una arte formosa: *maiestru de musica;* γ) **artifex, opifex,** cellu ce a invetiatu una arte utile si ua essercita singuru in numele seu, potendu invetiá si essercitá-si pre altii acea-asi arte : *maiestru fauru, curellariu, templariu; maiestrulu lucrédia cu minestrii sei in officina*, etc.; 2. adj., **solers, ingeniosus, industrius, callidus, fallax**, escellente in una arte sau operatione ore-care : destru, indemanaticu, priceputu, ingeniosu, etc. : *mana maiestra, maiestrele albine, passere maiestra*, α) ingeniosu, β) devinatoriu (vedi si la *maiestra, femina maiestra*); γ) insellatoriu, ammagitoriu, etc.

MAI-MARE, s. m., **major, superior, magister;** comparativulu adiectivului *mare* prefacutu in substantivu : superiore pusu in fruntea vre-unei societate de omeni spre a ua conduce, commandá, guberná : *ascultati de mai-marii vostri; fii supusu mai-marelui teu; s'au revoltatu in contr'a mai-mariloru;* — *mai-mare*, strabonu, mosiu, stramosiu : *mai-marii nostri ne au castigatu patri'a cu sangele loru, éro noi ua dànu preda inimiciloru; de la mai-marii nostri amu ereditu patriotismulu si tote virtutile cetatiane; se le conservámu si noi pentru succesorii nostri;* in speciale, magistru allu unei corporatione de mesteri : *mai-marele fauriloru.*

* MAIMONE, s. m., (fr. **maimon**), **cynocephalus mormon**, numele unei simia care pertine la speci'a pavianiloru; vedi *mandrillu.*

MAIMUTIA, s. f., **simia**, vedi *mimutia*. cu derivatele selle.

MAIORANU sau *majoranu*, s. m., **origanum amaracum**, planta aromatica d'in famili'a *labiateloru; maioranu de gradina*=**origanum majorana**, *Linn.*, a carui patria este Afric'a septentrionale si orientale, are multu oliu ethericu; *maioranu de iérna, maioranu de Smyrna*=**origanum Smyrneum**, *Linn., maioranu de Cret'a*=**diptamus**, *L.*

MAIORATU si *majoratu*, s. m., vedi *majoratu.*

MAIORITATE si *majoritate*, s. f., **majoritas**, calitate de *maiore*, *maiorita-*

www.dacoromanica.ro

tea de anni; in speciale, numeru mai mare, cantitate mai mare; vedi si *majoritate.*

MAIORE si *majore*, adj. s., vedi *majore.*

MAIORU (bene scrissu mallioru), s. m., **malleolus**, deminutivu d'in *malliu.*

1 MAIU (bene scrissu *malliu*=**malleus**), s. m., **malleus, fistuca, pavicula**, instrumentu de batutu pari, penne, pamentu, pannura, pandia, etc.; *malliu de lemnu, malliu de ferru, malliu micu, malliu mare : faurulu lucredia cu mai multe mallie; fora unu bonu malliu nu potemu bate parii afundu in pamentu; mallie de lemnu legate cu cercuri de ferru; malliele faurului sunt de ferru.*

2 MAIU, s. m., **majus**, a cincea luna d'in annulu crestinescu, connoscuta in poporu si sub numele de *Florariu* sau *Pratariu : lun'a lui Maiu; originea numelui Maiu se perde in anticitate.*

MAIUGU, (in locu de *malliugu*, sau *malliucu*), s. m., **malleus stuparius**, instrumentu de lemnu facutu d'in una buccata cu coda scurta, cu doue superfacie mai late, doue mai anguste, cu care se bate cânep'a si linulu uscatu, pentru ca se se franga si se cada diosu partile selle lemnose;—*malliugu*, ori-care altu *malliu* de batutu, fia mare, fia micu;—*malliugu* in fine, paru infascioratu la unu capu cu cârpe sau cu paie, cu fenu, etc., ce serve : *a)* la curetiatulu fornuriloru si camineloru; *b)* infiptu in pamentu ca semnu de limite, ca spariatore pentru passeri.

MAIULLETIU, s. m., si :

MAIUSIORU (scrissu bene *malliusioru*), s. m., **malleolus**, deminutivu d'in 1 *maiu*=*malliu.*

MAJESTATE, *majestosu;* vedi *maiestate, maiestosu.*

MAJORATU, s. m., (fr. **majorat**), statu de *majore :* 1. gradulu *majorelui* d'in militia : *dupo capitanatu currendu se inaltià la majoratu;* 2. etate de *majore : dupo legea nostra in vigore attenge ceneva majoratulu la 21 anni;* 3. dreptulu sau drepturile ce are filiulu *majore* in unele terre, cumu, de essemplu, in Angli'a; mai vertosu proprietate immobile, care nu se pote instrainá prin vendiare, pentru co este legata de unu titlu de nobilitate, cu care trece la unu erede legitimu sau adoptivu : *sunt trei specie de majorate : majoratu de primogenitura,* in care succede totu de a una cellu mai betranu d'in lini'a agnatiloru : *majoratulu lordiloru d'in Angli'a este de primogenitura; majoratu in sensu mai strinsu,* in care succede consangenulu cellu mai betranu d'intre cei ce sunt mai aprope dupo gradu; *majoratulu* dissu si *senioratu*, care reconnosce dreptulu de successione la cellu mai betranu d'in tota famili'a, fora respectu la gradulu consangeniei : *majoratele ca institutioni feudali aristocratice sunt anomalie alle legiloru de succesione; proprietatea declarata de majoratu este indivisibile, si se dividu numai veniturile.*

MAJORE (proprie, forma comparativa d'in *magnu*=**magnus**), **major**, mai mare : 1. adj., ca oppusu la *minore : a)* mai mare de etate, mai betranu candu e vorb'a de doui; cellu mai inaintatu in etate, cellu mai betranu, candu e vorb'a de multi : *Catone majore*, cellu betranu; in speciale, vorbindu de fili cellu mai mare, adesea cellu antâniu nascutu; *b)* adjunsu la etatea legale, candu ciueva pote face acte legali valide, contracte, in propriulu seu nume, adeco *majorenne; c)* adjunsu la maturitate; *α)* mai coprenditoriu, mai estensu, mai generale, etc., mai vertosu in logica, vorbindu de judecie sau de propositioni : *propositione majore* sau abs. *majorea*, in oppos. cu *propositionea minore*, sau abs. *minorea;* — in militia, *serviente majore, statu majore*, etc. (vedi urmat. 2.); 2. s. m., personale : *a)* gradulu cellu mai micu in asiá numitulu *statu majore*, nomenclatura sau titlu introdussu mai antâniu in armat'a Ispaniei in seclulu XVI, unde **mayor** semnificá cellu mai mare preste *magistrii de veglie*, cumu s'ar dice astadi *serviente*= *sergente majore;* titlulu de *majore* a trecutu de la Ispani in tote armatele europiane, inse ca gradu si functione multu differitoria; *b)* officiariu superiore, care conduce administrationea si computu-

www.dacoromanica.ro

rile unui regimentu, cumu si affacerile relative la tironi si la statulu civile allu corpului : *majorele regimentului allu cincidiecile; capitanulu cellu mai vechiu fu inaintatu la gradulu de majore; trei capitani fura pensionati cu titlulu de majore; majorii la pedestrime commanda câte una batalione; majorele de la callarime commanda câte una divisione, sau si regimentulu intregu in absenti'a columnariului; majorele de artillaria commanda câte-una bateria;—c) majore*, officiariu superiore, carui se committu in cetati si in alte locuri suppuse la inspectionea bellica, mai multe detalie alle servitiului sub auctoritatea commandantelui supremu : *majore allu cetatei; majorele d'in fortaretia, majore adjutante allu cetatei; d) majore-generariu*, officiariu generariu care implenesce functionile de *majore* pentru câte unu corpu intregu de armata, precumu si espedesce tote ordinile si dispositionile venite de la supremulu generariu commandante, si face relationi despre operationile militarie : *adjutantii generari stau immediatu sub ordinile majorelui-generariu; α) statu majore*, prætorium, (it. **stato maggiore**, fr. **état-major**, germ. **General-stab**), nume collectivu ce se da la officiari si subofficiari fora osti; totu *statu-majore* se numescu si officiarii superiori ai unui corpu de armata; éro, β) *statu majore generale*, corpulu officiariloru generali ai unei armata : *statu majore de artillaria, de geniu* (fr. **état-major de l'artillerie, du genie**, germ. **Stabs-offiziere der Artillerie, des Genie-corps**), *statu majore de cetati, de fortaretie*, corpulu officiariloru, si subofficiarilorn applicati la servitiulu unei cetate, unei fortaretie; *corpulu statului majore*, corpu de officiari destinati a indeplení functionile de capi ai *statului majore*, de *majori*, de *adjutanti generari* sau cari secundedia officiarii de acestu gradu; γ) *statu majore*, se dice si loculu, in care se afla cancellariele *statului majore; e) adjutante-majore*, adjutante de regimentu, care are a commandá si supervegliá servitiulu unui regimentu, cumu si a direge essecutionile manoperiloru, adeco essercitiele; *f) tamburu-majore*, care commanda si conduce pre tamburii unui regimentu; totu asiá se dice si *trompettariu-majore, sergente- majore* (mai bene *serviente majore* = fr. **sergent-major**=germ. **Feldwebel**), cellu de antâiu intre subofficiarii unei compania; *g) majore*, in Angli'a, Irlandi'a si in republic'a staturiloru unite (**mayor**), primariulu cetatei, care se allege d'intre membrii senatului cu majoritate de voturi pre câte unu annu; la *Londinu, Dublinu* si *York* acellu primariu porta titlulu de *Lord mayor;* (la francesi **maire** in evulu medin **magister civium**).

MAJORENNITATE, s. f., **ætas pubes**, (it. **majorennità**), etatea cellui ce este *majorenne : Octavianu inco nu e adjunsu la majorennitate; unele affaceri de statu au se remana suspense peno la majorennitatea regelui.*

MAJORENNE si *majorennu,-a*, adj., **sui juris, suæ potestatis**, (it. **majorenne**, d'in *majore-annu*), proprie, *mare de anni*, luatu inse cu sensulu speciale de cellu adjunsu in etatea prescrissa de legi spre a se bucurá de drepturile selle, a poté inchiaiá contracte cu valore : *in Franci'a se face tenerulu majorenne la etatea de douedieci si unulu de anni, déro nu se pote casatorí fora invoirea parentiloru, díco nu va fi de 25 de anni; dupo legile austriace majorennc este cineva la etate de 24 de anni, se da inse dispensatione si la 22 de anni; unu majorenne in sensulu legiloru nu totu de a un'a e majorenne si in realitate*, adeco nu este *maturu* a se conduce pre sene si affacerile selle : *adesea si majorenii se punu sub curatela prin sententia judecatoresca.*

MAJORESSA, s. f., muliere a *majorelui;* vedi *majore.*

MAJORIA, s. f., functione de *majore.*

MAJORITATE, s. f., **major pars, major numerus**, (fr. **majorité**), calitate de *majore :* 1. in genere : *majoritatea etatei nu dà, dupo legeu nostra, drepturi mai mari, fratelui majore:* 2. in speciale, numeru mai mare, parte mai numerosa, applicatu mai vertosu la adunari de omeni, cari consulta intre

www.dacoromanica.ro

sene, delibera si decidu cu pluralitate de voturi, de suffragie : *nu numai cestioni politice ci si alte multe se decidu prin majoritate de voturi; camer'a legislativa a decisu cu majoritate considerabile; majoritatea castigata prin voturi falsificate este una infamia; majoritate terroristica, majoritate ostile; majoritate absoluta*, compusa d'in medietatea voturiloru plus unulu : *majoritatea de la 100 este 51, majoritatea de la 90 e 46; majoritate relativa*, formata in modu simplu prin impartirea voturiloru intre mai multi individi, fora respectu la medietatea numerului votantiloru, *au fostu trei candidati si 100 de voturi, de la cari A castigà 40 de voturi, B 35, C 25*: *A este allessu cu majoritate numai relativa; — majoritate*, absolutu: partea sau partit'a adunarei, care intrunesce de regula *majoritatea* voturiloru : *acestu deputatu este d'in majoritate; frate-meu votedia regulatu cu majoritatea; in discussionile asupr'a legei electorale majoritatea s'a desbinatu intre sene: majoritatea camereloru a fostu compusa numai d'in reactionari; democratii nu potu adjunge la majoritate d'in caus'a lipsei totale de solidaritate si pentru co representantii ei sunt parte mare si omeni ignoranti; —* applicatu si la alte ordini de lucruri cu acellu-asi intellessu de *numerulu cellu mai mare: majoritatea locuitoriloru terrei, majoritatea industriariloru si commerciantiloru suffere greu d'in lipsea de communicatione; Românii in Transilvani'a facu majoritate respectabile; majoritatea acellui poporu a degeneratu.*

* MAJUSCULU si *maiusculu,-a*, adj., **majusculus,** (d'in **major-majus**, comparativu d'in **magnus,** cu forma deminutiva), oppusu la *minusculu*, mai mare, ceva mai mare : *littera majuscula;* s. f., *majuscula* (subint. *littera*) : *majusculele differu in forma de minuscule.*

* MALACHE, s. f., **malache** (μαλάχη), specia de nalba.

* MALACHIA (cu tonu pre *i*, in locu de form'a regulata *malacia*); s. f., **masturbatio,** vedi *malacia,* sub 2, *d.*

* MALACHITE, s. m., (**malachites** =μαλαχίτης); pétra susceptibile de *politu*, opaca buburosa, de colore verde formosa ca a smaragdului : *malachitele e unu oxydu carbonicu de arena, care se afla in masse cristalline prin Chili si Siberi'a.*

* MALACIA, s. f., **malacia,** statu de *malacu*, 1. in genere : *malaci'a creierului, a mânei ammortita, a unei nouelle verde;* fig. *a jacé in malaci'a lenei;* 2. in speciale : *a)* bonacia, perfecta trancillitate, lipse de veri-ce sufflare de ventu, mai vertosu pre mare : *malaci'a e spaimentatoria pentru marinari; b)* completa lipse de appetitu : *sementiele de lemonia sunt bone de malacia; malaci'a provine d'in depravationea gustului sau a stomaculuí* 3. impotentia provenita d'in *masturbatione*, ensasi *masturbationea*, onanismulu, **masturbatio,** (vedi si *malachia*).

MALACINA, s. f., **basilicum;** planta, acea-asi cu *basilicu.*

* MALACIRE, si :

* MALACISSARE, v., **malacissare;** a face *malacu*, = molle, flessibile, a mollía.

* MALACTICU,-*a*, adj., **malacticus,** (μαλακτικός), care *malacissa* : *remedie malactice.*

* MALACU,-*a*, adj. s., **malacus,** (μαλακός); **bubalus, bubali vitulus;** 1. adj., molle; mollesitu, flessibile, lentu : *a dormí in malacu asternutu; a se infasciorá intr'unu malacu vestimentu;* fig. lascivu, lussuriosu, voluptosu; 2. s. *malacu,-a*, bubalu sau bufalu=bivolu, mai vertosu vitellu de bufalu : *mo le si lenosu ca unu malacu.*

* MALAFRANTIA, s. f., (it. **mal francese**), **syphilis,** morbu venericu, addussu d'in Americ'a, si propagatu in Europa prin contagione, mai vertosu de francesi.

* MALAGMA, s. f., pl. *malagmate,* **malagma** (μάλαγμα); mediu de *malacire,* ce immollia, ceva emolliente.

MALBA, s. f., **malva,** una planta; vedi *malva si nalba.*

* MALE, adv., **male;** reu, applicatu mai vertosu in composite : *malecontentu, maledicere, maletractare*, *male-*

www.dacoromanica.ro

volu, etc.; in uuele composite appare si fora *e* : *malcontentu, maltractare.*

* MALECONTENTU,-*a*, si *malcontentu*, adj. s., (**male contentus**, it. **malcontento**, fr. **malcontent**), nemultiamitu, applicatu mai allessu la cellu nemultiamitu de starea lucruriloru politice : *malecontentii revoltara terr'a intrega.*

*MALEDICENTE, part. adj., **maledicens**; care *maledice.*

* MALEDICENTIA, s. f., **maledicentia**; dispositione, faptu de *maledicente.*

* MALEDICERE, *maledissi*, si *maledissei, maledissu* si *maledictu*, v., **maledicere**; *a dice male*=a vorbí reu de cineva, a vorbí de reu pre cine-va; a blastemá : *vedi se nu te maledica parentele.*

* MALEDICTIONE, s. f., **maledictio**, actione de *maledicere : a si attrage maledictionile totoru-a.*

*MALEDICTORIU,-*toria*, adj. s., **maledictor**; care *maledice;* se pune si iu locu de *maledicente*, si in locu de *maledicu.*

* MALEDICTU,-*a*, **maledictus**, adj. part., blastematu : *copilli maledicti, pentru co au supperatu pre parenti.*

*MALEDICU,-*a*, adj., **maledicus** (d'in *maledicere*), care vorbesce de reu, care mai vertosu are reulu invetiu de a vorbí pre altii de reu : *omeni maledici, limba maledica.*

* MALEDIȸSU,-*a*, adj. part., **maledictus**, blastematu, maledictu.

*MALEFACERE, *malefeci, malefactu*, v., **malefacere**; a *face male*, a face reu cuiva; a face blastematíe, mai vertosu latrocinie.

*MALEFACTIONE, s. f., **malefactio**; actione de *malefacere.*

* MALEFACTORIU,-*toria*, adj. s., **malefactor**; care *maleface.*

* MALEFICENTIA, s. f., **maleficentia**; vitiu si fapta de *maleficu.*

* MALEFICIU, pl.-*e*, **maleficium**; facere de reu; si in specie : 1. fapta rea, crime, blastematía; 2. insellatoría, fraude; 3. deochiare, farmecare, sau deochiu, farmecu.

* MALEFICU,-*a*, adj. s., **maleficus**; 1. facutoriu de reu, si iu specie : facutoriu de relle, blastematu, impiu; 2. stricatoriu, vettematoriu : *malefice stelle; ventu maleficu;* 3. farmecatoriu, deochiatoriu : *cautatara malefica; maleficii si divinatorii.*

* MALESUADU,-*a*, adj., **malesuadus**; care *suade* relle, care da relle consilie : *stomaculu flamendu e malesuadu.*

* MALETRACTARE si *maltractare*, v., vedi : *maltractare.*

* MALEVOLENTE, adj., **malevolus**; reu sau de reu volitoriu; vedi si *malevolu.*

*MALEVOLENTIA, s. f., **malevolentia**; statu sau dispositione a cellui *malevolente* sau *malevolu.*

* MALEVOLU,-*a*, adj., **malevolus**; care *vré reu* altui-a, care porta cogetu reu altui-a, inimicu, reu volitoriu, de reu volitoriu; applicatu si la lucruri : *covente malevole.*

* MALIGNITATE, s. f., **malignitas**; calitate sau dispositione si fapta de *malignu.*

* MALIGNU,-*a*, adj., **malignus**, (*male-genu*); de rea natura, care d'in uatura, d'in nascere e reu; vettematoriu, stricatoriu, perditoriu, reu volitoriu, reutatiosu, inimicu, etc. : *omeni mlaigni, lumea e maligna, vorbe maligne, aeru malignu, morbi maligni;* iu speciale, strinsu la mâna, avaru, si de ací : sterpu, pucinu fructuosu : *agri maligni.*

* MALITIA, s. f., **malitia**; calitate sau dispositione de *malu* = *reu : maliti'a pamentului saratu se sterge cu ploiele de iérna;* iu speciale, reutate ascunsa sub apparenti'a de bonetate : *maliti'a si perfidi'a acestui omu;* de ací si in seusu de jocu cu care vré ciueva se suppuna pre altulu.

* MALITIOSU,-*a*, adj., **malitiosus**; plenu de *malitia : omu ascunsu, astutu si malitiosu;* si despre lucruri : *interpretatione malitiosa a contractului.*

MALLAIU, s. m., vedi *mellaiu* cu tote derivatele selle.

* MALLIABILE, adj, (**malleabilis**, fr. **malléable**); ce se pote *molliá*, si intinde la baterea cu malliulu; care se *mallia* usioru si bene : *metallu malliabile, metalle nemalliabili* sau *immalliabili;* metaf. *natura de omu forte malliabile.*

www.dacoromanica.ro

* MALLIABILITATE, s. f., (fr. **malléabilité**); calitate sau proprietate de *malliabile.*

MALLIARE (cu *l* molliatu: *maiare*), v., (**malliare**); a bate cu *malliulu* sau *maiulu: a malliá bene ferrulu, peno e caldu; cânepa malliata*=**cannapis malleata.**

MALLIATIONE, s. f., actione de *malliare.*

MALLIATORIU,-*toria*, adj. s., **malleator**; care *mallia: malliatorii faurului, intre cari ellu e primulu malliatoriu.*

MALLIATU,-*a*, adj. part.. **malleatus**, batutu cu *malliulu.*

MALLINA, s. f., fructulu sau bacc'a *mallinului.*

MALLINU, s. m., specia de arborellu: *mallinu albu*, **prunus padus**, *L., mallinu negru*, **ligustrum vulgare**, *L.; mallinu rosiu*, scumpía, liliacu.

* MALLIOLARE si *malliorariu,-a*, adj., **malleolaris**; relativu la *malliolu: ramurelle malliorari.*

MALLIOLU, s. m., **malleolus**; dem. d'in *malliu*, pentru care vedi si *mallioru*: *malliolu de tocatu la baserica*; metaf., *a)* blastariu de vitia de vinia teneru, ce presenta forma de *malliolu; b)* specia de sagetta apprenditoria.

MALLIORU, s. m., vedi *maioru.*

MALLIU, s. m., vedi 1 *maiu.*

MALLOIU, cu n molliatu in locu de *malloniu.*

MALLONE, s. m., **mallo**; stylulu cepei.

MALLONIU, s. m., **ingens ripa**; dem. d'in : 2 *mallu.*

MALLOSU,-*a*, adj., 1. d'in 1 *mallu: oue mallosc, cane mallosu*; 2. d'in 2 *mallu*, cu ripe mari: *riu mallosu*, (vedi si *mallurosu*); si cu insemnare de *lutosu, argillosu, limosu, tinosu.*

MALLOTELLA, s. f., (μαλλωτή); d'in 1. *mallu*, vestimentu femininu cu manece, largu si lungu peno in calcanie, ce se punea, ca unu mantellu, preste celle alte vestimente si cari are totu dossulu cumu si marginile captusite cu pelli mallose de celle mai pretiose: *mallotellele, d'in causa mareì loru valore, se pastrau cu multa cura si treceau ca ereditate d'in mamma la filia; — pre* a locurea: vestimentu *de pelle de oue.*

1 MALLU, s. m., pl.-*i*, **mallus**, (μαλλός), floccu de lâna.

2MALLU, pl.-*uri*, **ripa, littus; margo, ora; argilla, limus**; 1. pariete sau margine de pamentu inaltiatu, care inchide sau marginesce: *a)* unu fluviu sau riu, *ripa; b)* una mare, *termu*, sau *littu; c)* unu lacu; *d)* una aduncatura sau gropa in genere: *pre mallulu lacului, riului, marei, gropei de arena*, prov. a *dà de mallu* = a cadé in apa, in riu, etc; in gropa: *am datu cu carrulu de mallu*; de ací metaf. a se innecá, a cadé in mare nevoia, a perí; *càtu unu mallu de grassu*; 2. specia de pamentu, si anume: *a)* lutu, argilla; limu, tina; *b) marga* = **marga** (fr. **marne**), ce serve si la spolitu de case; *c)* saburra, petrisiu, **lapis arinaceus**; *d)* schistu, ardesia, **lapis fissilis**, sau **lapis schistus.**

MALLURA, s. f., **robigo**; morbu allu graneloru, care face ca substanti'a farinosa se se prefaca in pulbere negra.

MALLUROSU,-*a*, adj., 1. d'in *mallura: granu mallurosu*, plenu de *mallura*; 2. d'in 2 *mallu: riu mallurosu*, cu *malluri inalte.*

MALOBATHRU, s. m., **malobatrum** (μαλόβαθρον), planta indica, d'in care se face unu suave si pretiosu oliu de unsu; oliulu d'in acesta planta.

MALOPA, s. f., **malopa**, specia de *malva.*

MALTA, s. f., (it. **malto**, fr. **malt**, germ. **malz**), **hordeum tostum**, granutie de cereali, si mai vertosu de ordiu, tractate prin macerationе peno la incoltire si apoi uscate, d'in care se face bere, acietu, vinarsu, etc.

MALTRACTARE si *maletractare*, v., **male habere, vexare, vim afferre, injuriam inferre**, (it. **maltrattare**, fr. **maltraiter**); a tracta reu, a portá reu; a face cuiva reu, batendu-lu, injurandu-lu, batujocorindu-lu.

* 1 MALU, s. m., 1. **malus**, pomulu ce da *mere, meru*; 2. fructulu acestui pomu, *meru*; vedi *meru.*

* 2 MALU,-*a*, adj., **malus**; reu, contr. *bonu*, — coventu intratu si vulgarisatu

www.dacoromanica.ro

in mai multe derivate si composite: *malignitate, malitia, maledicere* etc.; simplulu *malu* se pare a se fi confusu de tempuriu cu *maru* si apoi cu *amaru*.

MALVA, s. f., **malva**; planta, care la noi se dice si *nalba*.

* MALVERSARE, si *maleversare*, v., (fr. **malverser**); a versá sau invertí reu, applicatu in specie cu sensulu de: a administrá reu lucrulu publicu, mai vertosu, a face mancatorie de banni publici sau de alti banni commissi in administrarea *malversatoriului*.

MALVERSATIONE, s. f., (fr. **malversation**), actione de *malversare*.

MAMA si *mamma*, s. f., **mamma, mater**; 1. in sensu originariu si classicu, seusu ce are esclusivu in composite si derivate: *mamilla, mamiferu*, etc., *mama* = titia prin metafore, despre obiecte assemini cu *titi'a* feminei, despre *titine*, si alte assemini; 2. ca mai desu inse, cu sensulu de *nascutoria, matre*, fémina ce nasce; acestu sensu avea de certu si la betranii Romani, de ora ce *Varrone* ne spune: **quum cibum ac potionem buas ac pappas vocent, matrem mammam patrem tatam**=*chiama mancarea papa, beutur'a buia, pre matre mamma, pre patre tata*; frasi: *mamma dulce, mamma bona, cara mamma; frati boni de tata si de mamma: — mamm'a mare* = abona, mamma a tatalui sau a mammei; — metafor., *mamm'a nostra commune* = pamentulu; *mamma a orfaniloru; — mamma:* α) calugeritia, β) femin'a betrâna: *mamm'a Eufemia, mamm'a Cristina; — mamma* = causa, auctoriu, inceputoriu, fontana, etc.: *beti'a e mamm'a reutatiloru; antic'a Grecia fu mamm'a artiloru si scientieloru; — mamm'a padurei: a)* **dryas, monstrum silvestre:** α) dina de padure; β) mai vertosu, fientia monstruosa, urita si spaimentatoria: *lua-te-ar mamm'a padurei; b)* specia de planta: *mamma padurei de campu* = **asperula arvensis**, L., *mamm'a padurei odorata* = **asperula odorata**. *L.*

* MAMALE si *mammale*, adj., **mammalis**; relativu la *mama* in sensulu de sub 1.

MAMALLIGA, *mamelliga* si *memelliga*, s. f., farina de *meliu* sau de *porumbu*, ferta, mestecata si ingrossiata, care serve poporului de pâne: *mamalliga de meliu, de porumbu; se face mamalliga si de ordiu; avutii nu manca de câtu raru mamalliga cu untu sau cu lapte dulce: a mestecá mamallig'a, a cerne de mamalliga; —* pre a locurea se aude form'a simpla malliga, ce se pote crede co e in locu de *melliga*, (it. **melliga**, gr. μηλιχή); vedi si *melliga* si *memelliga*.

MAMALLIGARIU,-*a*, adj.s., cui place *mamallig'a*, care se nutresce numai cu *mamalliga;* — metaf., nepreceputu, grossu de capu, stupidu.

MAMALLIGUTIA, s. f., deminutivu d'in *mamalliga: mamalligutia cu untu;* — se dice si *malligutia*, fora duplicatione.

MAMANA si *mammana*, s. f., **matercula, nutricula**; 1. in acellu-asi sensu cu *mamma: d'in amorea cotra mammana sea*· 2. nutrice, preveghiatoria de copilli mici.

MAMARUTIA si *mamarudia*, s. f., specia de insectu forte micu, rotundu aprope ca unu semiglobu, cu aripiore ascunse; se dice si *paparutia: copilii joca* cu *mamarutie, cantandu-le paparutia — rutia, sui-me in carrutia*.

MAMATU si *mammatu-a*, adj., **mammatus**; provedutu cu *mamme*, in sensulu coventului *mamma* de sub 1.; metaforice: *urciore mammate*, cu titie de beutu pre elle apa.

MAMESCE si *mammesce*, adv., **matrum more**, ca *mammu*, in modu *mammescu*.

MAMESCU si *mammescu,-a*, adj., **maternus**; de *mamma, amore mammesca*.

MAMICA, s. f., vedi *mamitia, mamutia, mamisiora* si *mamitia*.

MAMIFERU si *mammiferu,-a*, adj. (**mammifer**, fr. **mamifère**); care porta sau are *mamme* = titie: *vaccele sunt mammifere;* s. f. pl., *mammifere*, prim'a classea d'in regnulu animale; *mammiferele locuescu in tote partile globului; mammifere fossili*.

* MAMIFORME si *mammiformu,-a*, adj., (fr. **mammiforme**); care are *forma* de *mamma*=titia.

MAMILABRU si *mammilabru,-a*, adj.

www.dacoromanica.ro

(fr. **mammilèvre**); care are *labre* in forma de *mamma* = titia.

MAMILLA si *mammilla*, s. f., **mamilla** si **mammilla**, deminutivu d'in *mamma*, mai vertosu in sensulu de sub 1., luatu inse si: *a)* cu acellu-asi sensu ce are si form'a *mamma* = titia; *b)* capetulu titiei, bulbucellulu; *c)* metaf., *mamill'a unui tubu*.

MAMILLANU si *mammillanu,-a*, adj., **mamillanus** si **mammillanus**; cu *mammille*, plenu de mammille; metaf., incoltitu, immuguritu.

MAMILLARIU si *mammillariu,-a*, adj. s., **mammillaris-e**; relativu la *mammille*; s. m., reale, *mammillariu*, cingutore de peptu; parte de vestimentu ce copere peptulu, *peptariu*;—s. f., reale, *mammilaria*, specia de cactu, alle carei flori sémina cu *mammill'a* = bulbucellulu titiei: *mammillariele crescu numai in florarie artificiali*.

MAMILLINA sau *mammillină*, s. f., si *mamellinu* si *mammellinu*, s. m., (it. **mammellina**, fr. **mamelon**), demin. d'in *mamilla*, titisiora.

MAMISIORA, s. f., si:

MAMMUTIA, s. f., **matercula**, deminutivu d'in *mama* sau *mamma*.

MAMMONA, s. f., (**mammona, mammonas**), la scriptorii ecclesiastici, in locu de **divitiæ, opes, fortunæ**, avutía pamentesca, adunata cu aviditate escessiva si prin rapacitate; — mai vertosu, dieulu, demoniulu avutíei, avaritiei, (compara pentru sensu pre *Plutone* allu Greciloru).

* MAMMUTHU si *mamutu*, s. m., (fr. **mammouth**); elefantu fossile, numitu si *elefantu primordiale*, si *mastodonte*; acestu d'in urma terminu ar fi de preferitu.

MAMU si *mammu*, (μάμμος, proprie, masculinulu formei *mama* sau *mamma*), s. m., **magister obstetriciæ**; medicu sau chirurgu care sta femineloru in adjutoriu pre câtu tinu dorerile nascerei.

* MAMULA si *mammula*, s. f., **mamula** si **mammula**, deminutivu d'in *mamma* =titia.

MAMMULLARIU,-*a*, adj. s., **institor, circitor, scrutarius**, negotiatorastru care âmbla cu pucin'a sea merce d'in locu in locu.

MANA, s. f., pl., *mâne, mâni* si *mânu* (cu art. *manule*), **manus** (it. **mano**, vechiu it. **mana**, isp. **mano**, prov. **man** si **ma**, fr. **main**), in genere, estremitatile anteriori alle corpului omenescu; in specie, partea estrema a acestoru-a, care se intende de la corpu peno in verticii degeteloru, si este organulu cellu mai aptu pentru lucrare: *omulu are doue mâne, mân'a drepta* si *mâna stanga; laturea supina a mânei se numesce palma; mân'a strinsa si dice pumnu; mâna* cu prepositioni si fora propositioni occurre in summa de locutioni: *am cartea a mâna; ce e in mâna nu e mentiona; am unu lucru in mâna; l'am la mâna; nu mi e in de mâna, mi e preste mâna; lassati-lu pre mân'a mea, co lu voiu invetiá eu mente; ellu are mai multi argati sub mân'a sea; da-i pre sub mâna ca se nu scia altii; acellu diariu âmbla d'in mâna in mâna; du de mâna pre micutellulu; furii au cadutu in mânile persecutoriloru; treceti la mân'a stanga; appucati de la mân'a drepta spre stang'a; bannii trecu d'in una mân'a in alt'a; lucru de mâna*; proverb. si familiariu: *una mâna spella pre alt'a*, omu la omu face servitiu reciprocu; *am mâna bona cu cine-va*, petrecu in intellesu bonu cu ellu; *acellu insellatoriu m'a pusu la mâna*, m'a insellatu; *mai da si tu d'in mâni si d'in petiore*, mai allérga, mai lucra si tu, éro nu asteptá totu de la altii; *a se oppune cu mâni, cu petiore*, d'in tote poterile; *cu mâna tare si cu braciu inaltu*, cu tóta poterea si potestatea; *averea acelloru minorenni se afla la mâna bona*, locu sau persona secura, de unde nu se pote perde; *mi spellu mânile ca Pilatu*, voliu se mi apperu innocenti'a mea, me lapedu de ceva; *se nu scia mân'a stanga ce face drept'a*, se nu ti buccini benefacerile in gur'a mare, ca fariseii; — *mâna drepta* = omu care serve cu fidelitate; *ellu e mân'a drepta a mea*; — *mâna de adjutoriu*; omu ce adjuta, si in genere, adjutoriu: *a dá mâna de adjutoriu, a fi mâna de adjutoriu cuiva*; — *a dá ací mâna*, in di-

www.dacoromanica.ro

verse intellessuri: a se impacá in urma unei certe, a inchiaiá veri-una conventione sau a se prende cu cine-va; *a avé mâna bona*, de omenii carii sunt fericiti in intreprenderile loru: *commatrulu are mân'a bona, co toti finii traiescu; mâna bona*, se dice si candu voliesci a denotá una persona onorabile demna de credimentu: *am acésta scire de la mâna bona;*—differitu inse: *bonu de mana*= furace; vedi mai diosu si: *mana lunga; — mana usiora*, de omulu care scrie usioru sau care manuesce usioru veri-unu instrumentu de musica, sau de unu chirurgu care si face operationile cu multa abilitate; *mâna lunga*, despre domnitorii cu potestate absoluta, conforme sententiei latine: **an nescis, longas regibus esse manus,**—se dice inse si despre furi, si mai allessu despre furii de casa, in acestu casu si *degete lunge;—a avé mâna curata*, a se scí curatu in conscientia, a se portá cu probitate, a conduce si administrá cu fidelitate, a nu allergá dupo castiguri desonestatorie; *a pune mân'a pre conscientia*, a jurá; *mi da mân'a, nu mi da mân'a*, potu sau nu face ceva fora temere de veri-unu reu: *nu mi da mân'a se i spunu addeverulu; mi da mân'a se lu adjutu in calamitatea sea; ti da mân'a se faci spese mari, co ti a remasu avutia mare de la parenti; — a scaldá mânule in sânge*, a uccide omu; *mâni legate*, impossibilitate de a si implení volienti'a sea: *de cându mi am perdutu averea, mi sentiu mânile legate; functionarii sunt cu mânile legate, de candu au essitu aceste instructioni; a pune mân'a pre cine-va*, a prende: *se nu puneti mân'a pre mene; in numele legii puneti mân'a pre ellu;*—inse: *a pune mân'a si a se appucá de ceva*, a lucrá; *a merge cu mânile deserte*, a nu duce neci unu donu; — *a scapá d'in mânile cuiva*, a si recastigá libertatea; *a avé mâna de ferru*, a dominá in modu despoticu; *a avé mâna larga*, a fi liberale, despre omenii avuti, cari dau buccurosu la altii; — *a avé mâna strinsa*, a fí avaru, sau incai forte pastratoriu; in domeniulu jurisprudentiei: *a radicá man'a*, a se prepará la juramentu cu man'a drepta inaltiata spre ceru;—*a donâ cu una mâna si a retiné cu cea alta*, a face donationi fora ca obiectele donate se le dea d'in mâna; *casatoría de mâna stanga*, candu unu principe sau domnitoriu iea una socia de conditione inferiore, carei-a da mân'a stanga sau braciulu stangu in loculu celluĭ dreptu, cu occasionea ceremoniei nuptiale, éro pruncii cari se nascu d'in asséminea casatoría nu eredescu demnitatea si potestatea tatalui loru;—*mâna morta*, (**manus mortua**), in genere, veri-ce persona physica sau morale, care possede avere pamentesca de veri-ce natura, fora inse se pota dispune in libertate despre dens'a; de aicí, *mâna morta*, tota averea acelloru vasalli, cari nu poteau testá nemica, pentru co dupo mortea loru trecea tota averea la domnii loru; totu *mâna morta* se dicea si atunci, candu dupo mortea servului trecea numai una parte d'in averea lui in proprietatea domnului seu; *mâna morta*, communitati, mai vertosu ecclesiastice, une-orĭ inse si profane, a caroru avere se considerá de inalienabile, in câtu nu mai potea trece de la unu proprietariu la altulu: *totu ce castiga basericele si monasteriele, sau prin donatione, sau prin camperare ori scambare, cade in mâna morta; in unele state donationea sau vendcrea de proprietati immobili la mâna morta este interdissa prin legi; cu averile cadute in mâna morta s'au facutu celle mai mari abusuri; in unele terre averile immobili s'au luatu de la mâna morta prin secularisare; dreptulu de mâna morta este limitatu;—mâna drepta, mâna stanga*, ca symbolu allu locului de onore: *in Europ'a loculu de onore este la mân'a drepta, in Asi'a la mân'a stanga;—impunerea mânuloru*, ca terminu ecclesiasticu, consecrarea sau *chirotonirea* de presbyteri si de episcopi;—*mâna*, espreme si ide'a de *cantitate*, si a nume: *a)* câtu contine coprensulu mânei: *una mâna de sare; b)* câtu pote appucá sau tine cineva cu mân'a: *una mâna de fenu, de palie, de érba; c)* numeru de omeni indeterminatu, céta de omeni, mai vertosu armati, relativu mica: *eroulu cu*

www.dacoromanica.ro

una mâna de Români invinse formidabilea armata a Turciloru.

2 MANA, vedi *manna.*

* MANARE, v., **manare,** a curá, a curge, a essí, a picurá : 1. proprie, despre licide : *d'in totu corpulu manà multa sudore; riurile acellei terri mana miere si lapte;* 2. metaforice, de lucruri ce nu su fluide : *a)* a se respandí, a se latí : *lumin'a mana de la resaritu; scirea mana prin tota cetatea; b)* a se nasce, a urmá, a essí : *d'in betía mana multe alte relle.*

MANARIA, s. f., **modus, ratio, mos, ritus, habitus,** (it. **maniera,** fr. **manière**), modu de lucrare si de portare, appucatura : *manarie bone, manarie relle, nu mi placu manariele lui;* vedi *maniaria* si *maniera.*

MANARIU, s. m., **manubrium,** parte a unui lucru, instrumentu sau vasu care se appuca cu mân'a; vedi *maniariu.*

MANASTERGURA, *manestergura* si *manustergura,* s. f., **mantele,** *stergariu* de *mâne,* cu cari ne stergemu pre mâni si pre facia.

MANATARCA, s. f., **boletus bovinus,** vedi *minatarca.*

* MANATIONE, s. f., **manatio,** actione de *manare.*

MANATU, s. m., (**manatus**), specia de animale maucatoriu de plante, d'in classea cetacieloru, care are forma de pesce : *manatulu are coda rotunda.*

1 MANCARE, v. a., **manducare, edere, comedere, vesci,** (regulatu in totu dupo conjugarea I; inse in unele locuri personele d'in siug. si III iu plurariu repetu syllaba *an : manâncu, manânci, manânca, se manânce;* compara it. **mangiare,** fr. **manger**), a mestecá si a inghití alimente : *a mancá pane, carne, legumine, pesce, pome; nu toti buretii sunt boni de mancatu; vitele cornute mânca fênu, érba verde si granutie; lupii manca oui; multe passeri manca musce si vermi;* — fora regime sau accusativu : *astadi inco n'am mancatu; neci n'a beutu neci n'a mancatu; de ti ei dille n'a mancatu; ellu nu mânca, ci devora ca lupulu; da copiiloru se mânce; lucratorii au mancatu si s'au colcatu;* dupo scriptura : *intru sudorea faciei telle vei mancá panea ta; mancavoru pauperii si se voru saturá si voru laudá pre Domnulu;* — famil. : *a mancá lupesce = a mancá câtu patru;*—in sensu restrinsu : *a mancá,* in locu de *a prandí : ellu nu manca a casa; noi mancàmu in familia; elli manca la locanda, la restauratoriu, se mancàmu cu totii; salla de mancare; astadi am mancatu bene;* prin metafore : *a mancá,* a consume, a resipí, a si perde starea si averea in spese nebonesci : *spendendu cumu a inceputu in doui anni si va mancá tota averea; acellu omu stupidu si mânca averea in processe; fratii sei au mancatu peno acillea diece milli de galbini; Gabiniu a mancatu patrimoniulu parentescu si dotea consortei selle; pre Antoniu l'a mancatu servitorii sei; pre Alessandru l'au mancatu feminele, callii si canii; pre acelle domne le au mancatu lussulu si desfrenulu;* — in speciale ca proverbiu : *a mancá friptu pre cineva sau ceva,* a lu perde; éro : *a mancá banni; a)* a consume, a spende; *b)* a face abusuri cu bannii commissi sie, a malversá, a furá, a resipí, a perde bannii publici sau ai altui-a, commissi sie, a frustrá etc.; in blasteme : *mancá-l'aru furcile; mancá-l'aru cânii; mance-te corbii;* — in dispretiu si batalia de jocu : *mance-si vorb'a; mance-si-ua fripta, mance-si-ua imputita, manance-si-ua de la capetâniu;*—cu obiecte de lucruri; *a mancá,* a consume, a stricá, destruge, corrumpe, absorbí, nullificá : *acésta fabrica manca multi carboni; luparea i a mancatu petiorulu peno la ossu; rugin'a manca ferrulu; ellu manca câte una syllaba candu vorbesce;*—intr'unu mare numeru de frasi figurate, proverbiali, familiarie, cumu : *lupii manca si ouile numerate,* adeco pentru furi si ómenii rapaci neci una supraveghiare nu este de adjunsu; *pescii cei mari mananca pre celli mici,* celli mai tari si mai potenti oppremu pre celli nepotentiosi; *cellu ce se face oue, lu manca lupii,* omulu prea bonu este assupritu de omenii blastemati; *ce copillu formosu! mi vine se lu mancu; mancá-ti-asiu ochisiorii; pulliulu mam-*

www.dacoromanica.ro

mei, te manâncu; asta-a me mânca, adeco chiaru acésta-a e caus'a sau pedec'a de nu potu face ce voliu eu; *a mancatu batalia; te mânca pellea* = *te mânca spinarea*=ti s'a facutu de batalia; *me mânca urechi'a, palm'a, talp'a, nasulu, narea*, etc.; si in modu impersonale: *me manca la urechia, la spate, la talpa*, sentiu pruritu la aceste parti; dero: *me mânca palm'a* insémna nu numai simplu: *a)* a sentí pruritu sau *mancarime* la palma; ci si: *b)* a avé gustu, a vré se bata pre cineva; *c)* a vré se capite banni; *a mancá palme, injurature*, etc., a sufferí; *a mancá urechiele cuiva* = a nu i da pace cu insistentiele, etc.

2 MANCARE, s. f., **manducatio, actio edendi; cibus, alimentum, prandium, cœna**; 1. actione de *mancare, mancatione*, in t. s. verbului: *mancarea prea multa este vettematoria stomacului; mancarea de bannii publici trage dupo sene pene infamanti;* 2. mésa, prandiu, cina, dejunu; etc.: *mancarea de séra, de demanétia, de prandiu;* proverb. *insoratorea de têneru e ca mancarea de demanétia;* 3. in sensu de totu concretu, ce se *manca*, buccate, ce se face sau se da *de mancare: mancari delicate, deliciosé, simple, dulci, acre; mancari de carne, de verdetie, de dulce, de seccu;*—trecerea la acestu sensu s'a facutu prin locutionea: *de mancare*= *cevu de mancare: a avé de mancare, a face de mancare; celle de mancare*=*alle mancarei; unde se vendu de alle mancarei?*

3 MANCARE, v., (fr. **manquer**, it. **mancare**); a face *mancu;* a fi *mancu;* a lipsí.

MANCARIME, s. f., **pruritus, prurigo**; irritatione in pelle ce face se ne scarpînamu: *urdicele casiona mai multa usturime de câtu mancarime; mancarimea bubeloru e semnu de vindecarea loru;* — metaf. *mancarime de a scrie, de a vorbí; ce mancarime de vorbe pre tene!*

MANCATIONE, s. f., **manducatio, actio edendi, consumptio; ruina**; actione si resultatu de 1 *mancare: mancationile facute de batali'a undeloru in ripele fluviului.*

MANCATIOSU,-*a*, adj., **edulis; edax, gulosus**; 1. bonu de *mancatu: pere acrisiore* si *forte mancatiose;* 2. avidu de *mancare*, cui place se *mance* continuu si multu, nesaturatu: *omu mai mancatiosu de câtu unu lupu.*

MANCATORIA, (pron. *mancatoría*), s. f., **rapina, violenta pecuniarum exactio, repretundarum crimen**; vitiu si fapta de *mancatoriu* in intellessulu acestui coventu de sub 2.: *macatoriele cassariloru au lassatu tesaurulu de totu seccu.*

MANCATORIU,-*toria*, adj. s., **esor, edax; raptor, violentus pecuniarum exactor; repetundarum reus**; 1. care *manca: selbatici mancatori de omeni;* — cu nuanti'a ce esprime in speciale form'a *mancatiosu*, cui place se *mance ceva: mare mancatoriu de lapturi;* 2. care cu violentia sau prin fraude storce pre altulu, lu despolia de allu seu: rapitoriu, essactoriu, assupritoriu, fraudatoriu, etc. *toti impillatorii si mancatorii pauperiloru;* — in speciale, functionariu ce abusa de increderea si poterea ce i s'a datu, spre a storce banni de la administrati, sau veri-ce altu mandatariu ce abusa de increderea data si detorce bannii incredentiati administrationei selle: *jud catori rapaci si mancatori; cu mancatorii nerosinati, pusi in functioni finantiarie, nu vomu avé banni in cass'a st atului.*

MANCATU,-*a*, (d'in 1 *mancare*): *a)* part., **esus, adesus, exesus**: *ripele mancate de ape; bannii mancati de cassariu; b)* sup. subst., **esum,-u**: *nu e tempu de mancatu; ce e mancatulu acestu-a, la assémin-a ora!*

MANCATURA, s. f., care unesce in sene parte d'in sensulu formeloru: 1. *mancatione* sau 2 *mancare: mancatura ca la omulu acestu-a, inco n'am vedutu; amu trassu mancatura de struguri infricosiata;* 2. *mancarime: nu sciu ce e acésta mancatura de urechie pre mene;* 3. déro mai vertosu, **excavatio, cavum** = actione de rodere, si mai allessu resultatu allu acestei actione, gaura produssa prin ea: *mancatur'a apeloru in ripele riului, a ulcereloru in carne.*

MANCIORA, s. f., **manciola**; deminut. d'in *mânu* = *mâna.*

www.dacoromanica.ro

* MANCIPARE, v., **mancipare,** (vedi *mancipe* si *mancipiu*); 1. proprie, a appucá cu mân'a, si de ací in genere, a appucá, a prende; 2. mai desu inse in sensu metaf. ideale, a luá ca *propriu*, a si appropriá, a comperá, etc.: *cu usulu prin prescriptione, se mancipa multe lucruri;* — in sensu si mai ideale: *omu mancipatu betiei si desfrenarei*, datu sau inclinatu, *asservitu.*

*MANCIPATIONE, s. f., **mancipatio,** actione de *mancipare.*

* MANCIPATU,-*a*, adj. part., **mancipatus,** comperatu, appropriatu, asservitu, etc.

* MANCIPE, s. m., **mancceps, (mancapere);** proprie, care *cape* sau appuca, iea in *mâna*, applicatu inse aprope esclusivu la insemnarile metaf. ideali: *a)* cellu ce prin vendiare iea ceva, ca *propriu, si appropria* ceva, comperatoriu; *b)* in genere, possessoriu, proprietariu; *c)* intreprenditoriu, care prin licitatione iea ceva in intreprendere, compera ceva; *d)* garante, respunditoriu.

* MANCIPIU, pl.-*e*, **mancipium;** proprie, actione sau fapta de *mancipe*, prendere sau appucare, luare in mâna,—applicatu inse aprope esclusivu la insemnarile metaf. ideali de: 1. modu de comperare formale, care la anticii Romani se facea prin symbolic'a luare in mâna a lucrului si ponderare a pretiului, adeco: comperatore in formele legali, appropriare in tote formele a unui lucru: *mancipiu de boi, de calli, de asini, de servi;* 2. in genere: *a)* dreptu de proprietate, proprietate, possessione; *b)* luare sau tinere a unui ce ca cautione; in sensu concretu: α) lucru possessu, possessione, proprietate; β) cautione, lucru pusu, luatu sau tinutu ca cautione.

MANCU,-*a*, adj., **mancus,** (d'in *mânu*=*mâna*); 1. proprie, *mutilu* de *mâna* sau de *mâni*, fora *mâni*, care nu se pote serví cu *mânule* selle, debile de *mâna* sau de *mâni*: *schiopi, manci, orbi, muti si surdi, ce se pote face cu ei?* 2. in genere mutilu de alta parte sau organu, si de ací, nedeplenu, necompletu defectuosu, debile, nepotentiosu, etc.: *vacce mance, oui mance, epe mance, capre mance,* se numescu pre a locurea vaccele, ouile, epele, caprele caroru lipsescu titiele, au titie defectuose; *copillu mancu: — au aflatu registrele mânce.*

MANDALLACU, s. m., **lathirus tuberosus,** *L.*, planta numerata de *Linneu*, la famili'a papilionacieloru: *mandallacii au flori rosie si formose; bulbii mandallaciloru sunt boni de mancare;* — (cuventulu e forte probabile, essitu d'in acea-asi fontana cu *migdala*, [vedi *amygdala*], cumu se vede d'in compararea formeloru essite d'in acellu-asi fonte: it. **amaudo** si **maudola,** franc. **amaude;** compara si germ. **Erdmaudel**=*mandallacu*=lit. *migdala de pamentu;* numele acellei-asi plante e germ. si **Erduuss**=lit. *nuca* sau *alluna de pamentu; mandallacu-lu* se chiama in romanesce *allunella* sau *allunella de pamentu*, pre unele locuri, éro in alte locuri se aude *baraboiu* sau *barlaboiu*, ca nume allu acellei-asi plante, forme corupte, cumu se pare d'in *bulbu* sau *bolbu*, de unde unu femininu *bolba*, care prin stramutarea lui *l* in *r*, a datu: *borbona*, si *brobona*, si a potutu dá si *barba*, in locu de *borba*, ca *afara* in locu *afora*, si spre a se evitá confusionea cu *barba de peru*, plant'a *barba* s'a transformatu in *baraba*, de unde *baraboiu;* variantea *barlaboiu* a pastratu pre *l*, cumu *caruntu* d'in *canutu* pastrédia si pre *n* originariu pre longa *r* provenitu totu d'in *n*). *M.*

* MANDAMENTU, s. m., (fr. **maudement;** it. **maudamento**), **jussum; præceptum, mandatum;** in genere, actione de *mandare*, cumu si ce se *manda*, in sensulu generale ce are si form'a *mandatu*, sub 2.: ordine de mandatione, instructione etc., in speciale, epistola pastorale a unui episcopu cotra diecesanii sei, prin care se da acestoru-a instructione despre diverse cestioni religiose.

* MANDANTE, part. adj., **mandans;** care *manda*, da unu *mandatu* in intellessulu acestui coventu de sub 2. asiá co *mandante* se oppune, ca si *mandatoriu*, la *mandatariu*: *mandantii au dereptu a pune mandatariloru sei conditionile ce acesti mandanti credu de covenientia a le pune; mandatarii sunt detori a esse-*

www.dacoromanica.ro

cutá cu bona credentia mandatele mandantiloru sei.

MANDARE, v., **mandare**, (*manu*= *mâna-dare*); de si essitu una data d'in usulu limbei, astadi insę reintratu, e asiá de vulgarisatu ca si compusele popularie: *commandare* si *demandare*, in intellessulu de: 1. a dá in *mâna* sau pre *mâna*=a committe, a dá una commissione, una insarcinare, a *commandá: generariulu mandà capitanului se esplore bene locurile; prin scrissore mi a ti mandatu se ve cumperu aceste lucruri;* 2. metaf. *a)* in genere, *a increde.* a committe, a dá in mâna, a dá: *a mandá copillii sei unui bonu educatoriu; aratoriulu manda sementi'a pamentului; b)* in speciale: α) a dá scire, a insciintiá: *prin scrissore ti mandàmu mai multe noutati de aici, d'in cetatea nostra;* β) a dá ordine de desfacere sau solverea unei summe de banni; γ) a dá ordine, a demandá sau commandá: *noi judicele mandàmu si ordinàmu*, etc.

* MANDARINU, s. m., (fr. **mandarin**, it. sí port. **mandarino**); invetiatu sau litteratu Chinese; functionariu Chinese, coci in Chin'a pentru fia-care functione se cere cu rigore una certa dose de litteratura.

MANDATARIU, -*a*, adj. s., **mandatarius**; oppusu la *mandante* si la *mandatoriu*= care da *mandatu*, coventulu mandatariu=cui se da *mandatu* in intellessulu acestui coventu de sub 2.: *mandatarii allegutoriloru, mandatarii nationei*=deputatii, *mandatarii sultanului*=ambassatori, tramessi cu missione politica; *mandatarii partiloru litiganti*=plenipotentiari, mediatori de impacatione sau advocati cari sustinu drepturile litigantiloru.

MANDATIONE, s. f., **mandatio**; actione de *mandare.*

MANDATIVU, -*a*, adj., **mandativus**; care serve la *mandatu: modu mandativu, form'a addressei e mandativa.*

MANDATORIU, -*toria*, adj. s., **mandator** si **mandatorius**; care *manda* sau serve a *mandá: mandatoriulu da mandatu, mandatariului se da mandatu*, asiá o *mandatoriu* e in acésta frase synonymu cu *mandante; — epistola mandatoria.*

MANDATU, -*a*, 1. adj., part. **mandatus**, ce s'a *mandatu* sau cui *s'a mandatu* ceva: *nu uitá a mi procurá lucrurile mandate prin precedentea-mi epistola; summ'a mandata de ministru nu s'a potutu solve tota de cassariu; satellitii mandati a prende si arrestá pre ucciditoriu; advocatulu mandatu a apperá interessile melle;* 2. s. m., reale, *mandatu* = **mandatum**: *a)* in genere, commissione, missione, insarcinare, ordine, plenipotentia, potere de a face ceva in numele si pre computulu altui-a, commandu, instructione, cumu si lucru *mandatu*, commissu, pusu in sarcina cui-va: *se scit co am implenitu bene mandatulu ce mi ai datu; cu ce mandate ne insarcinati? cu ce mandate vinu acesti tramissi ai potcriloru straine? a dá cuiva mandate, a acceptá mandate gratuite de la multi si multe, in daraverile private; candu cineva pentru in parte interessi, neglige unu mandatu sau nu l'essecuta cu tota diligenti'a, si attrage mare desonore; b)* in speciale: α) ordine, instructione; plenipotentia, commandu, emanatu de la auctoritatea suprema: *mandatu imperiale, regale; mandatulu datu de regi plenipotentiariloru insarcinati a inchiaiá tractatulu de pace;* β) ordine emanata de la unu judice, mai vertosu de la judice insarcinatu a urmarí criminile: *mandatu de depunere, de infaciosiare, de adducere, de arrestare, de inchidere;* γ) applicatu la allessii poporului pentru camerele legislative, *mandatu* insemna: *á)* sarcin'a de increderea si deplen'a potere ce le se dá spre a tractá interessile terrei; β') procur'a, scriptulu ce se da unui allessu deputatu, spre a documentá allegerea sea in camera; γ') instructione ce coprende puntele ce allegutorii ceru de la allessu se le sustina in camera; δ) intre privati, *mandatulu* este: *á)* sarcina de incredere data cuiva spre a tractá interessi in numele nostru cumu si actulu in serissu, prin care se da acésta insarcinare: procura, plenipotentia, auctorisatione, etc.: *mandatariulu nu pote essí d'in mandatulu ce i a datu man-*

www.dacoromanica.ro

datoriulu; de ací espressioni ca: *a calcá mandatulu, a essí d'in marginile prescrisse in mandatu; a nu avé mandatu pentru ceva;* β') in commerciu, billetu, incrissu ce are mai tote formele si consecentiele unei pollicia; ε) ordine data pentru solutionea unei summa cotra cassariulu unei cassa publica sau unei societate privata.

* MANDERE, *mandui, mandutu* si *manditu*, v., **mandere**; 1. a mestecá in gura, a maciná, sfermá cu dentii; de ací: 2. a mancá, a devorá, a consume;— form'a cea mai primitiva a verbului *manducare*.

MANDIA, *mandiare, mandiatu*, etc., vedi *mansare, mansatu*.

* MANDIBLA sau *mandibula*, s. f., vedi *mandibulu* sau *mandiblu*.

* MANDIBULARIU,-*a*, adj., (fr. **mandibulaire**); relativu la *mandibulu: ossu mandibulariu*.

* MANDIBULATU,-*a*, adj. part., (fr. **mandibulé**); provedutu cu *mandibule*; s. f. pl. *mandibulate, a)* familia de parasite aptere, cari au *mandibuli, b)* sectione d'in classea insecteloru ce in statulu loru perfectu si pastredia organele de masticatione.

*MANDIBULIFORME, adj., (fr. **mandibuliforme**); care are *forma* de *mandibulu*. vorbindu in speciale de *falcile* certoru insecte: *falci mandibularie*, dure si cornose.

* MANDIBULITHU, s. m., (fr. **mandibulithe**); *mandibulu* de pesce fossile sau *petrificatu*.

* MANDIBULU sau *mandiblu*, si *mandibula* sau *mandibla*, s., **mandibulum** si **mandibula** (fr. **mandibule**); proprie, instrumentu de *mandere*, si in parte: 1. falca, mai allessu falca inferiore, barbía la mamifere: *dentii incepu se appara d'in mandibulu;* 2. la passeri, un'a d'in celle doue parti carnose in cari se desparte rostrulu; 3. la insecte, parte laterale de asupr'a budiei de susu.

MANDIU, s. m., **mannus**, pulliu de épa.

* MANDOLINA, s. f., (it. **mandolina**, fr. **mandoline**); instrumentu musicale de aciariu cu patru, une-ori cu sesse si chiaru mai multe corde: *mandolin'a sémena cu laut'a; cordele mandolinei se batu cu penn'a sau cu degetulu.*

* MANDRA, s. f., **mandra** (μανδρα); staulu de vite, si in speciale, staulu de oui, stêna, turma, etc.; — compara: *archimandritu*, in care partea ultima e d'in *mandra*.

MANDRAGORA, (transformatu in pronunti'a de pre a locurea in *madraguna* sau *matraguna*), s. f., specia de planta bene cunnoscuta; vedi si *matraguna*,

MANDRAIA, *mandretia, mandrire, mandru*, etc.; vedi *mundraia, mundretia mundrire, mundru*.

* MANDUCARE, v., **manducare**; d'in *mandere*, cu acellu-asi sensu mai energicu; — de ací si *mancare*.

* MANDUCATIONE, s. f., **manducatio**; actione de *manducare*.

* MANDUCATORIU,-*toria*, adj. s., **manducator**; care *manduca*.

* MANDUCITATE, s. f., calitate de *manducu*.

* MANDUCONE, s. m., **manduco**; augmentativu d'in *manducu*.

* MANDUCU,-*a*, adj. s., **manducus**; mancatiosu.

MANDULA, s. f., **amygdala**, (it. **mandola** si **mandorla**), vedi *amygdala, amygdalu, mygdala* si *mygdalu*.

MANE, adv. (**mane**), **eras**, diu'a ce urmedia immediatu acellei-a in care ne aflàmu: *vomu plecá mâne; ve asteptu pre mâne demanétia; nu lassá pre mâne ce poti face astadi;* spre a indicá mai enfaticu diu'a de mâne, pre a locurea se adauge si subst. *di: mâne-dí am se te vediu; mâne-dí espira terminulu polliciei.*

MANECA si *mânica* s. f., **manica, manulea**, parte a vestimentului in care bagi *mân'a* sau braciulu intregu: *mâneca larga, mâneca strimpta, mâneca lunga, mâneca scurta; mâneca de camésia; mâneca de tunica· mâneca de mantellu; a summette, a resfrânge mânicele penô in cote;* prov. *acellu omu a bagatu-a pre mâneca* a venitu in confusione sau s'a petrunsu de frica; *omu care si sterge nasulu cu mânec'a*, omu simplu, care nu connósce regulele bonei covientie; asiá si: *a lovi in mâneca*,

www.dacoromanica.ro

α) a volí se faca reu fora ca se i succéda; β) a delirá, a aliurá, a spune ceva ce n'are a face; *a nu rupe mânec'a sau mânecile cuiva*, a nu lu rogá;—*mâneca* insémna: α) catena de mâna; β) códa, ansa la certe lucruri.

1 MANECARE si *manicare*, v., (d'in adv. *mâne*), **manicare, summo mane proficisci; maturare, festinare, properare;** a porcede, a plecá la drumu desu de demanétia: *au manicatu inainte de resaritulu lucéferului; se manicàmu in diori de diua;*—in càrtile basericesci: *se manecàmu cu manecare de nópte; se manecàmu la lucru*, se properàmu.

2 MANECARE, s. verbale, **discessus maturus**, plecare de demanétia la drumu; properare.

MANECARIU si *manicariu,-a*, adj. s., **manicarius**, (confere si it. **manicotto**, fr. **manchon**); relativu la *manica;* luatu de regula ca subst. m. reale, *manecariu*, coperimentu ce serve a apperá *manule* de frigu, *manica* de pelle, in care se baga *manule* spre a le scutí de geru, — reu dissu astadi prin unele cetati *mansionu* dupo fr. **manchon.**

MANECATIONE, s. f., **summo mane profectio, maturus discessus, festinatio;** actione de *manecare.*

MANECATU si *manicatu*, 1. d'in *manecare: a)* part., α) in sensu activu neutru, **summo mane vel mature profectus**, plecatu tare de demanetia, care a properatu a plecá de tempuriu: *celli manecati appuca inainte celloru nemanecati;* β) in sensu passivu, **mature vel festinanter, studiose factus**, facutu cu mare celeritate sau precipitantia: *lucrurile manecate nu su totu de a un'a si bone; b)* sup., *nu e de manecatu* = **non maturandum, non festinandum est;** *c)* subst., α) m. abst., **matura profectio:** *nu mi place manecatulu vostru pre assemine tempu reu;* β) f., *manicata*, (ca *judicata*), **matura profectio, festinatio:** *ce insémna manecatele vostre?* — de ací si locutioni adverbiali ca: *pre manecate*=**summo mane, mature, festinanter, studiose**, tare de demanetia, currendu si properandu, cu ardore, pre intrecute, etc.; — 2. d'in *maneca, manecatu,-a,*=**manicatus** = provedutu cu *manece: vestimente manecate si nemanecate, camesiele domneloru nu su manecate.*

MANECUTIA si *manicutia*, s. f., (compara it. **manichetto**, fr. **manchette**), deminutivu d'in *maneca: sufflecati manecutiele camesiutiei baiatului;* — ornamentu d'in pandia suptire si cu flori, ce serve ca capetu la manic'a de camésia,—reu numitu astadi prin unele cetati *mansieta* dupo fr. **manchette.**

MANERE, *masi* si *masei*, *masu* si *mansu*, v., **manere; pernoctare;** a stá loculuí, a se opprí d'in miscare, a nu se miscá; a stá in de lungu, a durá; mai vertosu, a stá din calle si a petrece noptea unde-va, si in genere, a petrece noptea sau tempulu unde-va: *unde ati masu ésta nópte? amu masu in campu; voiu merge pre callea ferrata nu voiu mané necaire peno demanétia; maneti la mene ésta nópte, apoi manecati in faptulu dillei; nu potu mané in casa straina.*

MANGA, s. f., (fr. **mangue**); fructulu *mangului.*

MANGAIARE, (bene scrissu *manganiare*), v., 1. **consolari**, a cautá se allinàmu, se indulcimu supperarea, intristarea, dorerea cui-va: *a manganiá pre celli miseri, tristi, morbosi; nu ne potemu manganiá de perderea amicului;* 2. **opem ferre, stipem dare**, a dá adjutoriu, si in speciale adjutoriu bannescu, a dá elemosyna: *de câte ori allergu la generositatea domnului, nu me lassa nemanganiatu;* 3. **mulcere**, a resfaciá: *callariulu mangania focosulu seu callu pre gâttu, pre spinare; nu scii manganiá copillii;* (acestu d'in urma sensu pare a legá coventulu de *mâna;* compara isp. port. **manga** = *manica*, it. **maneggiare**, fr. **ménager;** pote inse se stea in relatione si cu radecin'a d'in care a essitu grec. μάγγανον = *machina* si *farmecu*).

MANGAIATORIU,-*torix* (bene scrissu *manganiatoriu*), adj. s., **consolator** si **consolatorius**, care *mângania* sau serve *a manganiá: tu esti singurulu meu manganiatoriu in dorerile ce sentiu; imperatore cerescu manganiatoriule.*

MANGAIOSU, (bene scrissu *manganiosu*)-*a*, adj., **solatium ferens; animum**

www.dacoromanica.ro

mulcens, capiens et movens; suavis et blandus; 1. plenu de *manganiare*, care adduce *manganiare : covente manganiose;* ce incanta si farmeca prin dulceti'a si blandeti'a sea: *ochi manganiosi;* —(coventulu presupune una forma *mangania* sau *manganiu*, coci d'in *manganiare* nu a potutu essi).

MANGANARE, v., si :

MANGANIRE,-*escu*, (it. **mangaunare**) ; a dá cu *manganulu;* a netedí una pannura, a intende una fólia de coca cu *manganulu* sau *manganellulu.*

* MANGANATU, s. m., (fr. **manganate**); nume genericu datu la sarile formate d'in combinationea acidului *manganicu* cu una base.

MANGANELLU, s. m., (it. **manganella**); deminutivu d'in *manganu*, micu *manganu*, ca cellu ce serve a intende folie de placenta.

* MANGANESIATU, s. m., vedi *manganatu.*

* MANGANESICU,-*a*, adj., vedi *manganicu.*

* MANGANESIFERU,-*a*, (fr. **manganésifère**); care coprende *manganesu.*

* MANGANESIU, s. m., (fr. **manganèse**); unulu d'in corpurile chymice elementarie : *manganesiu essiste multu in statu naturale, inse combinatu in fosfatu si in carbonatu.*

* MANGANICU,-*a*, adj., (fr. **manganique**); de *manganu* = *manganesiu : oxydu manganicu, acidu manganicu.*

* MANGANIDE, adj. s., (fr. **manganide**); cu *manganu* = *manganesiu;* de regula ca subst. *manganidile* = corpurile ce coprendu *manganu* sau combinationi de *manganu.*

* MANGANOSU,-*a*, adj., (fr. **manganeux**); care coprende *manganu* = *manganesiu : oxydu manganosu*, primulu gradu de oxydatione a *manganesiului; sulfura manganosa*, singurulu gradu de sulfuratione a *manganesiului.*

* MANGANU, s. m., 1. *manganu* si f., *mangana* (it. **mangano**, fr. **manganneau**, gr. μάγγανον) : *a)* machina bellica, machina in speciale de arruncatu petre, ballista; *b)* machina : α) de batutu si neteditu pannura si alte tessuture; *b)* sullu, vergella, ce serve a intende folie de coca, (vedi si *manganellu;* vedi si in Glossariu : *mangaleu* si alte derivate d'in *manganu*); *c)* in sensu ideale : artificiu, stratagema, prestigiu, farmecu, descanticu, incantamentu; 2. *manganu* = *manganesiu*, (vedi si *manganicu, manganosu*, etc.).

* MANGONE, s. m., **mango**, (d'in aceaasi fontana cu μάγγανον; vedi *manganu* sub 1.), venditoriu de servi, de calli si de alte lucruri, caroru-a prin artificie cauta se scota unu pretiu mai mare; turc. geambasiu, siarlatanu, etc.

* MANGÒNICU,-*a*, adj., **mangonicus**; relativu la *mangone : artificie mangonice.*

* MANGONIU, s. m., **mangonium**; messeria de *mangone*, fapta de *mangone.*

* MANGONIZARE, v., **mangonizare**; a si laudá mercea, a cautá se venda mercea sea pre pretiu bonu; a face messeria de mangone.

* MANGOSTANA, s. f., vedi *manga.*

* MANGU, s. m., **mangifera indica**, L., (fr. **manguier**); arbore d'in classea 5, ordinea 1, famili'a terebinthiacieloru : *mangulu cresce in Indie si in terrele tropicali; fructele lui sunt forte suavi si cautate de Indiani.*

* MANI, s. pl. m. si f., **manes**; suffletele reposatiloru divinisate, suffletulu sau umbr'a unui mortu, dieii infernului ca fientie benevolitorie, in oppos. cu *lemurii* si *larvele*, fientie spaimentatorie si reu facutorie.

* MANIA, s. f., **mania**, (μανία), **furor, insania**, 1. alienatione mentale, nebonia; 2. passione dominante : *ambitionea e mani'a de a domni; avariti'a e mani'a de a possede multu;* 3. capritiu, fantasia : *ellu are mani'a de a face versuri;* 4. **ira, iracundia**, irritatione violenta asupr'a cuiva, *menia*, dupo definitionea **ira furor brevis**; inse in sensulu acestu-a se scrie mai bene *menia*, dupo form'a omerica μῆνις.

MANIACU,-*a*, adj., (it. **maniaco**, fr. **maniaque**), 1. relativu la *mania : morbu maniacu, deliriu maniacu;* 2. coprensu de *mania : barbatum aniacu, muliere maniaca*, si subst. *unu maniacu, una maniaca.*

www.dacoromanica.ro

1 MANIARE, v., (de la *manía*), **irasci**, vedi *meniare*.

2 MANIARE,-*ediu*, v., **manu tractare, tractare**, a tractá bene cu mân'a, a tractá cu desteritate : *a maniá bene arm'a; a maniá bene condeiulu;* vedi si *manuire*.

* MANIARIA, (corruptu *maniera*, it. **maniera**, fr. **manière**), vedi *manaria*, pentru forma compara : *carraria*, (lat. med. **carraria**, it. **carriera**, fr. **carrière**).

* MANIARIATU,-*a*, adj., (it. **maniera-to**, fr. **maniéré**), prea-cautatu, affectatu, essaggeratu, ce nu e naturale; — s'ar scrie mai bene *manariatu*.

MANIARIU, pl.-*ie*, **manebrium, ansa**, partea unui lucru, unni instrumentu, unni vasu, de care appuci cu mân'a; vedi *manariu*.

MANICA, s. f., **manica**, vedi *mâneca*.

MANICARE, v., **manicare**; vedi *mânecare*.

MANICARIU,-*a*, adj. s., **manicarius**; vedi *mânecariu*.

MANICLA, *manicula*, *manichia*, s. f., **manicula**, demin. *a)* d'in *mâna; b)* d'in *manica, manicutia*, applicatu si in sensulu de ceva de care appucàmu cu mânile, precumn : tórt'a nnei caldare, cornele aratrului, etc.

MANICUTIA, s. f., **manicula**, demin. d'in *manica*, mica *manica*.

MANIERA, vedi *manaria* si *maniaria*.

* 1 MANIFESTARE, v., **manifestare**, a dá pre facia, a arretá, a face connoscutu, a scóte la lumina, a publicá: *a si manifestá volienti'a sea; domnedieu s'a manifestatu in fapturele selle*.

* 2 MANIFESTARE, s. verbale, **manifestatio**; vedi *manifestatione*.

* MANIFESTATIONE, s. f., **manifestatio**, actione si resultatu allu actionei de *manifestare*.

* MANIFESTATORIU,-*tória*, adj. s., **manifestator**, care *manifesta*.

* 1 MANIFESTU,-*a*, adj., **manifestus**, manifestatu, luminatu, invederatu, pre facia : *fapte manifeste, peccate manifeste, probe manifeste*.

2 MANIFESTU, pl.-*e*, (**manifestum**, it. **manifesto**, fr. **manifeste**), declaratione publica, prin care cineva si da pre facia intentionea sea, sau si justifica portarea sea : *imperatorii inainte de a appucá armele emittu câte unu manifestu; manifestu de bellu*.

* MANIOCU, s. m., arbustu d'in Americ'a, d'in a carui radecina se face una specia de pâne ce se dice *cassava*.

MANIOSU,-*a*, adj., (de la *manía*), **iratus, iracundus**, plenu de *menía*; vedi *meniosu*.

* MANIPULANTE, adj. part. pres., care *manipula*; vedi si *manipulatoriu*.

* MANIPULARE, v., (d'in *manipulu*, it. **manipolare**, fr. **manipuler**), **manu conficere**, a lucrá, a face cu mân'a, a tractá; *a)* in genere : *a manipulá banni publici; a manipulá bene armele; b)* in specie, despre *chymisti si pharmacisti*, cari opera, lucra cu mân'a substantie chymice : *a manipulá unu medicamentu;* — si despre substantie : *aceste substantie se manipula bene*.

* MANIPULATIONE, s. f., (fr. **manipulation**), actione de *manipulare : manipulatione de arme, de substantie chymice; desteritatea in manipulationi se capeta numai prin unu longu essercitiu*.

* MANIPULATORIU,-*a*, adj. s., (fr. **manipulateur**); care *manipula* sau serve *a manipulá : unu bonu manipulatoriu de pharmacia*.

* MANIPULATU,-*a*, adj. part., (it. **manipulato**, fr. **manipulé**.

* MANIPULU si *maniplu*, pl.-*i*, **manipulus** (d'in *mâna*); 1. *manuchiu* càtn poti tiné in mâna : *maniplu de érba;* de ce tini sau appuci cu *mân'a, manusia : maniplulu aratrului, urciorului;* 3. prin metaf., céta de ómeni, de vite, si in specie la anticii Romani, céta de armati, mai antaniu de 100, apoi de 200 de omeni.

MANNA, s. f., **manna** (μαννα, fr. **manne**, it. **manna**, isp. port. **mana**; de orig. ebraica); 1. in sensu originariu, nutrimentu ce picá d'in ceru in desertele Arabiei; 2 prin metafore : *a)* in bene *a*) **fructus**, fructu, castigu : *vacc'a mea nu mi e de neci una manna; cu ce manna te ai allessu d'in acestu negotiu? se vedemu cu ce manna vini de la venatu;* β) **ubertas, abundantia, copia** : *annulu acestu-a e addeverata manna de grânu*

www.dacoromanica.ro

si de tote buccatele; b) in reu ; α) **rubigo,** morbu allu grânului : tetione, mallura; β) negura sau cétia vettematoria semenatureloru; *c)* specia de succu ce curre de sene sau prin crestare d'in unele vegetali.

MANNOSU,-*a*, adj., (**mannæ plenus**), **uber, abundans, fertilis; rubigine corruptus;** plenu de *manna; a)* in bene: *vacca mannosa*, care si feta desu si da lapte multu; asiá si : *campuri mannose: agri mannosi, tempu mannosu; b)* in reu, *grânu mannosu*, stricatu prin tetione.

* MANOPERA, s. f., (it. **manopera,** fr. **manœuvre**), lucrare, operatione, appucatura, intorsetura; ca terminu de marina: artea de a guberná, a conduce una nave, de a i regulá miscarile, de a face cu ea tote evolutionile necessarie sau spre a callatorí sau spre a se bate: *bona manopera, rea manopera, a scambá manoper'a; açellu capitanu se precepe preu-bene la manopera ; — manopere* in pl. tote funile destinate a pune velele navii in miscare; — *manopera* ca terminu de tactica, miscarile cari se essecuta cu corpurile armate: *manoperele commandantelui nostru addussera in strimptóre pre inimicu; manoperele acestui generariu au decisu victori'a; manopera coragiósa;* — in genere càllile, mediele, appucaturele cu care cineva incérca se si adjunga scopulu : *manopera fina, manopera intellepta, manopera periculosa.*

* MANOPERARE, v., (fr. **manœuvrer**), **manu agere; callide agere, navem agere; movere exercere ;** a face *manopera* sau *manopere, a)* in genere : a lucrá, a se miscá, a se agitá; *b)* in specie: α) a face manopera nautica; β) a face miscari si evolutiori militarie; *c)* a lucrá, a face ce se cere pentru successu.

MANSA si *mandia*, s. f., vedi *mansu.*

MANSARE, si *mandiare*, s. f., oue carei s'a leuatu miellulu si totu laptele i se mulge in folosulu domnului ouei : *a mulge mansarile;* — coventulu e in locu de *mansaria*, forma feminina d'in unu masc. *mansariu*, de acea-a se si dice : *oue mansaria ;* vedi *mansarariu* si *mansu;* de altramente *mansariu* se dice cu sensu de *mansu* de unu annu, adeco : annotinu sau *notinu. M.*

MANSARARIU, si *mandiarariu,-a;* adj. s., **pastor;** pecorariu, pastoriu, si in speciale, pastoriu de oui *mansarie*, comp. lat. **mansuetarius,** isp. **mansero** = *pastoriu* sau *conductoriu de tauru.*

MANSARIU,-*a*, adj. s., vedi *mansare.*

MANSATU,-*a*, si *mandiatu*, s., **vitulus ablactatus;** vitellu sau vitella intercata, vitellu de unu annu : *mansatulu inco suge biét'a vacca; am predutu una mansata d'in celle patru mansate comperate;* — compara it. **manzotta,** de unde si gr. mod. μαντζώτα = *junca;* vedi si *mansu.*

MANSIRE si *mandire,-escu*, v., vorbindu de *armasari*, a fecundá *epe : armasariulu astenitu nu pote mansí atâte epe;* refl. *a se mansí* a se fecundá, vorbindu in speciale de epe; — vedi *mansu* de unde *mansire.*

MANSOCU, si *mandiocu,-a*, s., *mansu* de unu annu, *annotinu* sau *notinu*, vedi si *mansariu.*

MANSU si *mandiu,-u*, s., **mannus, pullus equinus, equulus,** (comp. it. **manso** si **manzo** = *juncu*, **manza** = *junca;* it. isp. port. **manso** = *domesticitu* ; isp. **manso** = *ariete;* alb. **mazo** = *mansu;*— tote d'in lat. **mansues** sau **mansuetus.**

* MANSUEFACERE, v., **mansuefacere;** a face *mansuetu*, a domesticí, a imblandí, in sensu materiale si ideale.

* MANSUESCERE, v., **mansuescere;** d'in **manu** sau *mana* si **suescere** = a invetiá, deprende, sau a se invetiá, deprende, dedá, proprie : a se invetiá cu *man'a*, a deprende cu *man'a* omului animalile, si de ací : *a)* act. tr., a imblandí, a dometicí : *a mansuesce calli, boi, lupi, tigri,* etc;. *b)* intr., a se domesticí, imblandí : *si ferele celle mai selbatice mansuescu.*

* MANSUETARE, v., **mansuetare,** *a face mansuetu.*

* MANSUETARIU,-*a*, adj., **mansuetarius;** care face *mansuetu*, de regula ca subst., domesticitoriu, imblanditoriu de fere selbatice.

www.dacoromanica.ro

* MANSUETU,-*a*, part. d'in *mansuescere*, **mansuetus**, luatu de regula ca adj., domesticitu, imblanditu, si de ací, blandu, bonu, indulgente, clemente : *ouile sunt animali mansuete; — omu câtu se pote de mansuetu si bonu.*

*MANSUETUDINE, s.f., **mansuetudo**; statu de *mansuetu*, blandetia in sensu materiale si morale.

MANTA, s. f., **mantum**, una specia de mantellu largu si lungu pêno la calcânie.

MANTE, s. f., **pallium ecclesiasticum**, manta suptire si larga ce porta persone ecclesiastice la solennitati : *mante archierésca.*

* MANTELE, s. f., si *mantelu*, s. m., pl.-e, **mantele** si **mantelum**, (d'in *mânu*, sau *mâna*); manustergura; battista de mâna sau de nasu.

MANTELLA, s. f., **mantellum**; deminutivu d'in *manta*, manta mai scurta si mai strimpta ce serve mai vertosu mulieriloru.

MANTELLU, s. m., pl.-*e*, **mantellum**; deminutivu d'in *manta*, — mantu mai scurtu si mai elegante ce serve mai vertosu barbatiloru, (comp. it. **mantello**, fr. **manteau**.)

MANTELLUCIA si *mantellutia*, s. f., deminutivu d'in *mantella : mantelluci'a copillului;* déro si : *mantelluci'a domnei*, mantella câtu se pote de elegante si fina.

MANTIA, s. f., vedi *mante.*

1 MANTICA, s. f., 1. in seusulu ce e populariu : untu de lapte sau brendia de oue; (isp. **mantega**, port. **manteiga**=untu, untura; neap. **mauteca**=untu de lapte de oue; it. **manteca** = unsore); 2. in sensulu classicu : saccu de *mâna*, saccu de mantellu si alte assemine; — celle doue sensuri inse se concilia prin impregiurarea co *untulu* si *oliulu* d'in cea mai inalta vechime si peno astadi se depunu in *sacci de pelle*, sau *utri*. M.

*1MANTICA, s. f., **mantice**, (μαντική), 1. artea divinatória; 2. dîé'a divinationei.

*MANTICULA, s. f., **manticula**; deminutivu d'in *mantica.*

* MANTICULARE, v., **manticulari**: proprie, a sparge sau luá *manticulele* omeniloru, si de ací; a furá, a fí bonu de mana, a fi maiestru in *carpacia.*

*MANTICULARIU,-*a*, adj. s., **manticularius**; relativu la *manticula*, luatu de regula ca subst. personale, care sterge seau carpesce *manticulele*, furu; carpaciu, borfasiu; unu omu bonu de mâna, sau mai beue reu de mâna.

* MANTILE, s. f., vedi *mantele.*

MANTILLA, s. f., **mantellum**, **lacernulla**; deminutivu, ca si *mantellu*, d'in *mântu*, applecatu inse la una *mantella* mulieresca elegante; (comp. si fr. **mantille**).

*MANTINERE, v., (fr. **maintenir**, it. **mantenere**, d'in *manu - tinere*), **sustinere**; **asserère**; **stare**, **permanere**; proprie, *a tiné cu mân'a*, si de ací : *a tiné bene*, a tiné in acellu-asi statu : *a mantiné vechiele datine si institute;*—a sustiné, a affirmá, a tiné cu tote poterile la una parere; — refl. *a se mantiné* = a permané, a remané in acellu-asi statu, a stá, a se pastrá, a nu se mutá sau scambá.

MANTISSA, s. f., **mantissa**; ce trece la cantariu, ce trage mai multu preste pondu; ce se da pre deasupr'a, ce se adauge mai multu.

MANTU, s. m., **mantum**, vedi si *manta*, observandu inse co *mantu* nu insémna vestimentu longu si largu, *ca manta*, ci mai multu una *mantellucia.*

MANTUENTIA, s. f., **salus**, statu sau mediu de *mantuitu;* vedi *mantuire.*

MANTUIRE,-*escu*, inse si *mantuiu;* v., **liberare**, **salvare**; (compara **mantutor** la *Plautu*); a scapá, a liberá : *a mantuí terr'a de toti inimicii; nu me potu mantuí de acestu importunu; si nu ne duce in cercare, ci ne mantuesce de cellu reu; appera-ne, Domne, si ne mantuesce de acésta urgia; pre altii au mantuitu, éro pre sene nu se pote mantuí;* — cu intellessuri speciali ca cellu de *scapare* de unu morbu : *nu me potu mantuí de dorerea de capu; nu mai sap'a si lopat'a te potu mantuí de acesstu reu;* — provincialismu in Moldavi'a, in sensu de *finire, terminare, consumere : mantuit'ai de treiaratu? a mantuitu bannii impromutati si acuma vre altii.*

MANTUITORIU,-*toria*, adj. s., **libe-**

www.dacoromanica.ro

rator, vindex, salvator, redemptor; care *mantue* sau *mantuesce : mantuitoriulu terrei de incursionile barbariloru*; — si cu sensulu de **salutaris**=salutariu : *consilie mantuitorie*;—in speciale, *mantuioriulu*, rescumperatoriulu nostru de servitutea peccatului.

MANU, s. f., vedi *mâna*.

MANUALE, adj. s., **manualis-e**, (compara si fr. **manuel**); relativu la *manu*=*mâna*, de *mâna*, care se face sau e facutu cu *mân'a : labore manuale, lucru manuale; mora manuale*, morisca, mora ce se misca cu mân'a; *arti manuali*, ce ceru mâna si braciu mai multu de catu mente; *operationi manuali*; — s. m., reale, *manuale*, carte in formatu micu, care permitte a ua portá totu de a un'a *a mâna*, espunendu essenti'a unui ramu de scientia sau de arte : *manuale de filosofia, de mathematica, de chymia de istoria*.

MANUARIU,-*a*, adj. s., **manuarius**; relativu la *manu*=*mâna*, de *mâna : vasu manuariu*, ce se duce sau se pote duce in *mâna*, — s. m., reale, *manuariu*, vedi *manuale*.

MANUATU,-*a*. adj., **manuatus**, provedutu cu *mâni*.

* MANUBIA, s. f., **manubiæ**; preda facuta de la inimici in bellu, si a nume, bannii ce se tragu d'in vendiarea obiecteloru *predate*, pre câudu *préda* se dice propriu de insesi *obiectele predate : la anticii Romani d'in totulu manubieloru se faceau patru parti : prim'a pentru erariu, secund'a pentru militari, terti'a pentru generariu, cart'a consecrata* de regula *de cotra generariu, la edificie publice*; — prin estensione, préda facuta de la inimici, si in sensu si mai estensu, rapina, latroniu, mancatoría.

* MANUBIALE, adj., **manubialis**; relativu la *manubia*.

* MANUBRIOLU, s. m., pl.-*e*, **manubriolum**; deminut. d'in *manubriu*.

* MANUBRIU, s. m., pl.-*e*, **manubrium**; mânariu, (vedi *mânariu*).

MANUCHIORU si *manunchioru*, pl.-*e*, vedi *manucloru*.

MANUCHIU si *manunchiu*, pl.-*e*, in locu de *manuclu*.

MANUCIA sau *manutia*, s. f., deminutivu d'in *manu* = *mâna*.

MANUCLORU, pl.-*e*, deminutivu d'in *manuclu*.

MANUCLU, s. m., **manipulus, fascis, fasciculus; ansa, manubrium**, (lat. med. **manuclum**, isp. **manojo**); 1. câtu se prende sau se coprende cu una *mâna* sau si cu amendoue *manule : manuclu de flori*, inse, prin estensione : *a)* si de mai multe ori, coprensulu *mânuloru : manuclele de grânu, de ordiu, de meliu*, ce se facu la seceratu, coprendu cate-va manucle de coprensulu unei singura *mana*; *b)* legatura de mai multe obiecte, mai mare sau mai mica : *manuclu de cepa, de alliu*; 2. parte a unui vasu sau instrumentu de care appucàmu cu *mân'a* sau cu mânule : *manariu, manusia, mânica, torta, códa*, etc., cumu : *manuclulu cutitului, spatei, securei, malliului*, etc.

MANUDUCERE, *manudussi* si *manudussei, manudussu* si *manuductu*, v., **manu ducere**, *a duce* ore-cumu de *mâna*, a arretá cellea, a conduce, a dereptá, a invetiá, etc.

MANUFACERE, *manufeci manufactu*, v., **manu facere vel conficere, fabrefacere**; *a face* sau lucrá cu *manule : a manuface camésie; lingure*, etc.

MANUFACTURA, s. f., (fr. **manufacture**); **opificium, officina**; actione si arte de *manufacere*, cumu si resultatu allu acestei actioni, adeco lucru facutu de *mâna*, locu unde se facu lucruri *manuali : manufactur'a linului a adjunsu la perfectione; manufacture de linu, de lâna, de cânepa; celle mai multe d'in vestimentile nostre sunt manufacture de lâna; in acea mare cetate sunt manufacture de tota speci'a*.

MANUFACTURARE, v., (fr. **manufacturer**); a face *manufacture*, a fabricá, a *manufface*.

MANUFACTURARIU,-*a*, adj. s. (fr. **manufacturier**); capu sau proprietariu allu unei *manufacture*=fabrica de manufacture.

MANUIRE,-*escu*, v., **manutractare, tractare**; a portá si tractá cu *mânule : a manuí bene armele*; fig. *a manuí banni publici*; vedi si 2 *maniare*.

www.dacoromanica.ro

* MANUMISSIONE, s. f., **manumissio**; actione de *manumittere*, vorbindu in speciale de servi : *manumissionea se facea prin censu, prin testamentu, prin vindicta, prin cinci marturi.*

*MANUMISSIORIU,-*a*, adj. s., **manumissor**; care *manumitte*, libera sau liérta servi.

*MANUMISSU,-*a*, adj. part., **manumissus**, liberatu d'in servitute.

* MANUMITTERE, *manumissi* si *manumissei, manumissu*, v., **manumittere**; proprie, *a lassá d'in mâna*, d'in poterea sau possessionea sea, si de ací, applicatu in speciale cu sensulu de : a liberá unu servu, a i dá libertatea.

MANUNCHIU, s. m., vedi *manuchiu.*

MANUPRETIU, s. m., **manupretium**; *pretiu* allu lucrului de *mâna*, si de aci, pretiu allu laborei, valorea lucrului.

MANUSCRIERE, *manuscrissi, manuscrissu* si *manuscriptu* v., **manu scribere**; a scrie cu mân'a; — form'a cea mai usitata peno acumu este part. de amendoue formele : *a) manuscrissu,-a : codice manuscrissu, carti manuscrisse*; s. m., *unu manuscrissu*=carte, volume scrissu de mâna; — *b) manuscriptu,-a*, luatu de regula ca s. m. reale, *manuscriptu* = carte sau volume scrissu de mâna : *manuscriptele auctoriloru classici; a possede in bibliotec'a sea multe si pretiose manuscripte.*

MANUSCRIPTU si *manuscrissu*, vedi *manuscriere.*

MANUSIA, s. f., (d'in *mânu*=*mâna*), **manuclum, chirotheca, digitabulum; manubrium, ansa**; 1. coperimentu, vestimentu pentru mâna : *manusie de pelle, de pannura, implettite d'in fire de bumbacu; manusie de metasse, de lâna; manusie spellate, curate, sordide; manusie albe, negre, de faci'a paliului;* — *a arruncá manusi'a* = a provocá la duellu, allussione la datin'a vechiloru cavallari; — parte a unui lucru, de care appucàmu cu man'a : *manariu, manica, manuchiu*, torta, urechia, coda, etc.: *manusi'a urciorului, manusiele malliului.*

MANUSIARIA (pron. *munusiaria*), s. f., arte sau fabrica de *manusie.*

MANUSIARIU, s. m., **chirotheca-rius**; care fabrica sau vende *manusie*; f., *manusiaressa*; *a)* muliere a *manusiariului*; *b)* muliere ce in numele seu fabrica sau vende *manusie.*

MANUSIORA, s. f., si :

MANUSITIA, s. f., **manuciola**; deminutivu d'in *mânu*=*mâna*; vedi *manucia, manciora.*

MANUSTERGURA, s. f., **manuterglum**; d'in *manu* = *mana*; si *stergere, stergariu* de *stersu manele* si faci'a.

MANUTINERE, v., vedi *mantinere.*

* MAPPA, s. f., **mappa**, (comp. si fr. **mappe**); 1. cu sensu mai originariu : *a)* pandia, pannura; *b)* obiecte de pandia : α) stergariu, manestergura, servetu; β) mésa de pandia ce asternu pre més'a de lemnu; 2. ca mai desu, charta geographica : *mappa-mundu* = charta ce represinta faci'a pamentului intregu, *planiglobu.*

MARACINE si *marracine*, s. m., **spina, vepres, sentes**; specia de plante si de arborelli cu ramuri spinose, spinu : *fructele sau baccele marracíniloru se dicu porumbelle*; —prin estensione, nume genericu pentru *spinu, spinetu*, plante cu *spini*; (compara lat. **marra**; it. **marruca** si **marrucajo**=*spinetu*).

MARACINETU si *marracinetu*, s. m., si :

MARACINISIU si *marracinisiu*, pl.-*e*, **spinetum, vepres, sentes**; locu unde se afla crescuti multi *maracini.*

MARACINOSU si *marracinosu*, -*a*, adj., **spinosus**; plenu de *maracini : locuri sterpe si maracinose.*

MARACINU, s. m., vedi *maracine.*

MARARIU, s. m., **anethum**; planta d'in famili'a umbelliferelor : *placenta cu marariu; oliu de marariu;* — *mararíulu canelui* = **anthemis cotula, fœtida**, L. — comp. lat. **marathrum**, gr. v. μάραθρον, n. gr. μέραθρον si μάλαθρὸν, alb. **maraig**, vedi si *maratru* sau *marathru.*

MARARELLU, s. m., deminutivu d'in *marariu.*

*MARASCA, s. f., (fr. **marasca**); specia de cerésia.

*MARASCINU,-*a*, adj., (fr. **marasquin**); de *marasca*; s. reale, m., *mara-*

www.dacoromanica.ro

scinu, sau f., *marascina*, beutura spirtuosa facuta d'in *marasca*.

*MARASMU, s. m., (**marasmus**, fr. **marasme**=μαρασμός); estrema *macrore* a corpului; consumptione, deperitione a corpului si poteriloru lui; — fig. *marasmu politicu, sociale, morale.*

*MARATRU, s. m., **marathrum**, (μάραθρον).

MARCA, s. f., (lat. med. **marca**, it. **marca**, fr. **marque**); 1. semnu scrissu sau depinsu, si in genere, semnu : *marc'a terrei; marc'a pusa pre acelle butonie nu se pote bene destinge; marcile de pre saccii cu lâna, de pre capsele cu merci coloniali; la ospetarî'a cu marc'a amnellului de auru; marce de jocu*, cu care se computa castigulu si perderea ce resulta la finitulu jocului; *marc'a viteloru melle este unu B*; 2. pondu de 8 uncie, sau de 16 semiuncie; —3. semnu de limite, si de ací : limite, confiniu.

*MARCARE, v., (it. **marcare**, fr. **marquer**); a pune sau face una *marca* sau mai multe *marce : marcati vitele; marcati capsele, arcele, ladile; a marcá camesiele, braccinele, stergariele, cutitele*, etc.; —in genere, a insemná cumuva, a pune semnu; a notá; si fig. a observá.

*MARCARIU, s. m., (fr. **marqueur**); care face *marce*, luatu in sensulu speciale de : *servitoriu*, care la unu jocu, de *billiardu* mai vertosu, e insarcinatu a numerá puntele ce castiga jucatorii; —se pote inse leuá si cu sensu mai generale; vedi si *marcatoriu*.

* MARCATIONE, s. f., actione de *marcare*.

*MARCATORIU,-*toria*, adj. s., (franc. **marqueur**); care *marca : marcatoriulu capseloru cu merci ce au se se espedesca.*

*MARCATU,-*a*, part. d'in *marcare : mai multe vite au remasu nemarcate.*

*MARCEDIME, s. f., **marcor** (comp. si it. **marciume**); statu sau calitate de *marcedu : marcedimea pomeloru prea copte, floriloru de mare calore; marcedimea poteriloru casionata de lassitudine.*

*MARCEDIRE,-*escu*, v., **marcescere, marcidare**, (compara si it. **marcire**, prov. **marcesir** si **marcezir**, isp. **marchitar**); 1, intr., a se face *marcedu*, a devení *marcidu : florile marcedescu de mare caldura; currendu marcedesce juneti'a si formoseti'a; marcedesce de betraneti'a, si vediulu si audiulu*; 2. trans., a face *marcedu : lenea si somnulu marcedesce corpulu si mentea.*

MARCEDU si *marcidu,-a*, adj. **marcidus**, (it. **marcido** si **marcio**, isp. **marcido** si **marchito**); vescedu, molle, flaccu, *marcitu*, (vedi *marcire*), 1. proprie : *flori marcide; albii crini de totu marcidi si au plecatu capitele spre pamentu; pome prea marcide*; —putredu : *scandure marcide de vechime; marcidele urechie alle acestui cane*; — 2. metaf., ruptu de labore, storsu de poteri, nepotentiosu, coptu si putredu de nepotentie si vitie, mollesitu, lassiu, lascivu : *ochi marcidi de fatiga, sau d'in escesse libidinose; vedi acesti juni marcidi si mai vertosu faciele loru marcide de somnu si de vegliari libidinose.*

MARCIRE (cu *c* suptire siueratu) v., *-escu*, **marcere, marcescere** (comp. si it. **marcire**); 1. trans., a face *marciu*, cu acellu-asi intellessu, inse si : a face *marciu* pre unu jocatoriu la carti, la table etc.

MARCIU,-*a*, **marcidus; debilitatus, viribus exhaustus, profligatus, fractus** (compara si it. **marcio**); pre longa insemnarile formei *marcidu*, form'a *marciu* sau *martiu*, insemna si : redussu la completa nepotentia de a mai face ceva, frantu, ruptu, strîvîtu, sfermatu, debellatu; *a)* in genere : *m'au batutu de me au facutu marciu, b)* in speciale, la jocuri de carti, de table, etc. : *te facu marciu, esti marciu*, (pre a locurea se dice si *maciu* sau *matiu*, pentru care compara si it. **macco**).

MARCORE, s. f., **marcor**; statu allu cellui *marcitu* sau *marciditu* (vedi *marcire* si *marcedire*), *marcorea celloru putredi de somnu si de desfrenari.*

1 MARE, s. f., **mare**, (it. **mare**, isp. port. **mar**, fr. **mer**); 1. massa de apa amara si sarata ce copere aprope trei d'in patru parti alle superfaciei pamentului numita si *oceanu*; 2. parte d'in acea

www.dacoromanica.ro

massa de apa, care apoi iea nume de la unele impregiurari locali : *marea mediterrana, marea atlantica, marea baltica, marea pacifica, marea inglaciata, marea négra, marea rosia, marea mórta; sinu sau cotitura, strimptóre de mare, portu de mare, abyssulu sau profundulu marei, cóstele marei, flussulu si reflussulu marei, vallurile marei; tempestate pre mare; marea spumega si volbura; mare lina sau calma; marea e coperita de navi; navigatione pre mare; a se bate pre uscatu si pre mare; statulu cellu mai potente pre mare;* prov. : *acestu omu a amblatu septe mari si septe terri; promitte marea cu sarea.*

2 MARE (contrassu d'in **maiore**; compara isp. **mayor**, port. **maior** si **mor**, prov. **maier** si **mair**, fr. **maire**), adj., **magnus, grandis, vastus, amplus, ingens**; fórte intensu in dimensionile selle; care trece preste mesur'a media : *omu mare, callu mare, casa mare, arbore mare, ochi mari si formosi; acésta familia are prunci mari; filiulu teu este mai mare de catu allu meu,* (de statura sau etate); *crescere mare,* salutare ce face una persona matura la unu copillu; —despre lucrurile physice sau si morali cari trecu preste mesur'a commune a lucruriloru de acea-aşi natura, adeco de acellea ce suut considerabili, estraordinarie, supprinditorie etc. : *imperiu mare; avutie mari, greutati mari, spese mari, armata mare, poporulu romanu anticu a fostu mare in faptele selle; serbatori mari; callatoría cu celeritate mare; ploia mare; ventu mare; dorere mare, caracteriu mare; dí mare,* serbatore; *diu'a mare,* dopa ce s'a luminatu bene de dí; — despre persone, cari sau prin nascerea loru sau prin potestate, avutía, demnitate, ori prin geniulu loru stau multu mai pre susu de câtu multime de alti omeni : *Domnu mare, regente mare, filosofu mare, reformatoriu mare, artistu mare, poetu mare, capitanu mare; omu mare prin generositate, umanitate si moralitatea sea; strabonii nostri celli mari,* sau cu comparativu : *mai marii nostri,* etc.; titlulu certoru demnitari : *mare logothetu* sau *cancellariu, mare camerariu, mare pontefice, mare magistru allu cavallariloru de Malta,* etc.—titlulu unoru domnitori : *marele sultanu, marele chanu, marele mongolu, marele duce;* ca connome de distinctione pentru barbatii cei mai illustri in istori'a poporeloru, cari s'au distinsu si s'au inaltiatu mai pre susu de toti sau prin eroismulu loru sau prin alte fapte estraordinarie, in acestu casu, adj. *mare* se pune mai bene inaintea nomelui propriu, sau déco se pune in urma, se adauge art. *cellu : marele dascalu allu lumei; marele Alessandru* sau *Alessandru cellu mare; marele Pompeiu, marele Juliu Cesare, marele Cicerone, marele Gregoriu, marele Basiliu, Stefanu cellu mare,* etc., inse intre celle doue constructioni : *a) marele Stefanu,* si *b) Stefanu cellu mare,* este una differentia bene sentita, differentia ce consiste in impregiurarea, co in constructionea de sub *a),* adj. *mare* este unu simplu epitetu ce espreme parerea de occasione a poetului sau a istoricului ce ar vorbí de Stefanu; ero in constructiouea de sub *b),* adj., *cellu mare* este unu addeveratu connome, una calificatione permanente ce s'a datu lui Stefanu;—in pl. se pune in locu de *optimati, magnati, aristocrati : celli mari ai terrei;*—si in reu : *mare misellu, mare spulberatu, mare gura-casca, mentionosu mare, mare betivu, mare criminale, mare flecariu;* in espressionea de affectu : *mare lucru, mare minune, mare blastematía;* — afora de aceste-a, *mare* intra in forte multe locutioni cu sensu particulariu, precumn : *a se tiné mare* =a fi mundru; *a vorbí mare*=a fi mare si tare;—in espressioni ca : *atât'a mar' de omeni, atât'a mar' de tempu,* etc. *mar'* e sau adj. *mare* cu *e* syncopatu, luatu ca substantivu, sau e subst. f. *mare* (vedi 1 *mare*), de assemine cu *e* syncopatu si luatu ca masculinu.

3 MARE, s. m., **mas**, nome genericu datu la veri-ce animale de sessu *masculinu,* se applica de poporu numai : α) in vocativu, (cu *a* obscuru), *màre : ce ai facutu màre? spune màre, unde ai fostu!* β) in sensulu de sponsu, transformatu in *mire;* γ) in derivate ca : *maritu, maritare, mascuru,* etc.

www.dacoromanica.ro

MARESSA, (transformatu in *miressa*, d'in masc. *mare* transformatu in *mire*), s. f., **sponsa**, sponsa; vedi si *miressa*.

MARETIA, s. f., **magnitudo**, forma ce pre a locurea, se dice si in locu de *marime*, si in locu de *maría*, si in locu de *maretía*.

MARETIU,-*a*, adj., **magnificus, sublimis, superbus, fastuosus**, care sémina a *mare*, care are ceva *mare* in sene, care se crede *mare*: *spectaclu maretiu, fapta maretia, june maretiu*; *vorbe maretie*, *destinate a umili pre ascultatori*.

MARGA, s. f., **marga**, (ital. **marga** si **marna**, fr. **marne**), specia de pamentu calcariosu, ammestecatu cu lutu (=*argilla*), care a inceputu se se applice in agricultura spre a ingrassiá agrii si fenatiele, cumu si la unele ramuri de industria: *marga alba, marga rosia*; se dice pre a locurea si *mallu* cu care feminele *albescu* parietii caseloru; in unele tinuturi *mallulu* se numesce *ardesia*.

MARGARITA, si *margaritu*, s., **margarita**, cu sensulu formei *margaritariu* de sub 2., *b)*, α): *insira-te margarite*.

MARGARITARELLU, s. m., 1. deminutivu d'in *margaritariu*, in insemnarea de sub 2., bacca de *margaritariu*, **unio, margarition**, bacca mica; 2. prin metaf., specia de planta alle cui flori sémena ca *margaritarelle*: *margaritarellele se chiama pre a locurea si lacrimiore*.

MARGARITARIU, s. m., **margaritarius; margarita, unio, maris bacca**; 1. in sensu originariu, negotiatoriu si lucratoriu de *margaritarie*; 2. subst. reale: *a)* productu allu naturei, care se formedia in scoicele de mare prin scurgerea si inchiagarea unei substantie ce esse d'in parietele internu allu scoicei; in acestu sensu, *margaritariu* in ital. se dice **perla**, éro substanti'a d'in care se inchiaga **madreperla**, adeco *mamm'a margaritariului, sau margaritariu mamma*; in franc. **perle**, éro substanti'a productoria **nacre**: *margaritariu albu, margaritariu orientale, margaritariu de Scoti'a, margaritariu rotundu, si curatu; diece fire de margaritariu mare m'au costatu trei mii de franci; mai inainte se portá margaritariulu la guttu si in peru: margaritariu imitatu*, falsu; — metaf. *acea femina are denti de margaritariu*, adeco denti albi, curati; *b)* prin metafore: α) obiectu de *margaritariu*, bacca sau *margella* de *margaritariu*: *doue fire de margaritarie*; β) specia de planta, **loranthus**, *L.*

MARGARITATU,-*a*, adj., **margaritatus**, ornatu cu *margarite*.

MARGELLA, s. f., **margaritum, margarita, unio, bacca gemmea, corallina, vitrea** etc., *margella*: 1. proprie bacca de *margianu*, si de ací: 2. prin estensione, *a)* bacca de alte petre pretiose, *b)* chiaru bacca de vitru, de eboriu, etc., tote servindu mulieriloru ca ornamentu: *unu vechiu cantecu suna: de candu te ai dussu baiatelle, n'am mai pusu la guttu margelle*; *c)* prin metaf.: α) *margelle*, la typographia, litterile celle mai menunte din tote; β) una planta.

MARGIANARIU, s. m., pescuitoriu de *margianu* sau de *coralle*.

MARGIANU, s. m., **coralium, corallum**, (it. **corallo**, fr. **corail**), productu petrosu si calcariosu de mare, in form'a unui arbustu mai multu sau mai pucinu tufosu, in care se sustine una specia de polypi; d'in acestu productu se prepara *margianulu*, cu care se adorna feminele, si din care se facu si alte lucruri de lussu: *margianu rosiu, margianu albu, margianu negru, braciaria de margianu*; fig. *budie de margianu*.

MARGINALE, adj., (**marginalis**, fr. **marginal**), de *margine*, pusu la margine: *note marginali*.

MARGINARE, v., **marginare**, a provedé cu *margini*, a pune *margini*, vedi si *marginire*.

MARGINARIU, -*a*, adj. s., **limitaneus**, de la margine, de pre margine; apperatoriu allu marginiloru unei terri: *militari marginari; comite marginariu*.

MARGINATIONE, s. f., **limitatio**, actione de *marginare* si resultatu allu acestei actione.

MARGINATU,-*a*, part., **marginatus**.

MARGINE, s. f., **margo, ora, limes, extremitas**, estremitatea superfaciei, sau acea parte a superfaciei cu care ea se

www.dacoromanica.ro

termina : *marginea vestimentului, sudariu cosutu cu auru pre la margini; marginea ollei; am adjunsu la marginea pamentului; marginea unui abyssu, marginea mormentului; pellaria cu margini late;*—in locu de termu, littore sau cósta, care inco este margine : *se preâmbla pre marginea marei, vitele pascu pre marginea lacului;*—*margine*=seândura ce se talia, dupo *laturonia;* — fig. *sunt in totè lucrurile margini, preste cari nu potemu trece; a nu essi d'in marginile subiectului seu.*

MARGINIANU, -*a*, adj. s., **limitaneus, accola ;** locuitoriu de pre *marginile* unei terri, la fruntarie : *in Transilvania se numescu marginiani in specie acelli locuitori d'in partea meridionale a terrei, despre cari avèmu si urme istorice, co peno cotra seclulu allu sessespredieelea s'au tinutu, mai multu de Montani'a de câtu de Transilvani'a; marginianii se connoscu dupe portulu loru; marginianii sunt economi de vite si speculanti de producte; marginianii au fostu adesea spoliati de alte popore;* in sensu mai generale : *callu marginianu.*

MARGINIRE,-*escu*, v., **marginare, limitare,** a pune *margine,* a trage linia demarcatoria, a despartí, a limitá : *agrii lui se marginescu cu ai lui Corneliu; padurea mea e marginita de a lui prin semne taliate in arbori; Daci'a lui Traianu s'a marginitu cu Istrulu, cu Parthissulu si cu Dunastrulu;*—in locu de restringere, moderare, infrenare : *marginesce-ti rapacitatea, marginiti-ve cupiditatile;* — in locu de infruntare, mustrare, dare preste nasu; —*marginire* déro are sensu mai largu de catu *marginare,* care se iea aprope esclusivu numai in sensulu materiale : *unu putiu e marginatu,* asiá si : *vestimentu marginatu,* etc., *vestimentu marginitu* ar fi mai pucinu bene.

MARGINITU,-*a*, adj. part., **limitatus,** afora de insemnarile ce are si verbulu, *marginire,* part. *marginitu* se applica la mente : *omu marginitu,* lipsitu de agerimea si profunditatea sau inaltimea mentei.

MARIA, s. f., **majestas, magnitudo, magnificentia, celsitudo, illustritas ;** d'in adj. *mare,* applicatu in sensu ideale, cumu : *maria de suffletu,* dero mai vertosu ca titlu : *a)* la domnitorii d'in terrele române; *b)* la filii loru; *c)* in Daci'a superiore la functionarii inalti; *d)* la alte persone de consideratione.

MARICELLU, adj., deminutivu d'in 2 *mare;* vedi si *marisioru.*

MARIME, s. f., **magnitudo,** intendere in lungime, inaltime, latime, grossime; durata, etc. : *de ce marime se conscriu la voi militarii? grandine de marimea unui ou de porumbu; acesti doui frati sunt de acea-asi marime;* — despre lucruri physice sau morali, cari trecu preste mesur'a usitata : *marimea pedepsei se correspundia la marimea crimei; marime de spiritu; marimea conceptionei, marimea perderei si a sacrificiului; causele marimei si decadentiei Romaniloru;* — concr., lucru mare, verice e estensu, voluminosu.

MARINA, s. f., **res maritimæ, res nauticæ,** (it. **marina, marineria,** franc. **marine,** tote d'in subst. 1 *mare,* proprie f., d'in *marinu*), scienti'a navigationei : *acestu omu connosce bene marin'a; locuitorii continentelui au prea-pucine connoscentie despre marina;* — servitiu pre mare : *filiulu seu se afla in servitiu la corpulu de marina; officiariu de marina, consiliu de marina, ministrulu marinei;* — poterea ce are unu statu pre mare, navi, arme si armati pre mare, sau, cumu se mai dice, *poterea navale : marin'a Americei si a Britanniei mari petrunde prin tote marile; marin'a Franciei; marina infricosiata; statu lipsitu de marina; marina militaria si marina de commerciu.*

MARINARE, v., **muria condire,** (fr. **mariner**), proprie, a dá gustu de *marina*=*apa marina* sau sarata, si de ací : a ferbe ori frige pesci, sarandu-i si aromatisandu-i asiá in câtu se se pota conservá tempu mai indelungatu; — se dice si despre carnacii, cari se punu in acietu cu cépa, cu oliu, cu cimbru, sau si cu alte dressuri.

MARINARIU, s., **nauta, navicularis,**

www.dacoromanica.ro

classiarius, (fr. **marinier**, d'in *marina*), 1. in genere, cellu ce serve pre una nave, a cui messería este de a navigá pre mare sau pre riuri; 2. in specie, militariu de *marina*.

MARINATU,-*a*, part., **muria conditus**: *pesce marinatu, carnuri marinate, stridie marinate;* si despre unele merci, cari addusse pre mare se altera si chiaru se strica prin ap'a sau prin aerulu de mare: *acea cafea, acea cacaua este marinata;* — s. f., *marinata: marinata de carpu.*

MARINIMIA, s. f., **magnanimitas**, calitate de *marinimosu*, magnanimitate.

MARINIMOSU,-*a*, adj., (d'in *mare* si *ânima*), **magnanimus, magno animo prædítus, clemens, liberalis;** generosu, nobile de sufletu, applecatu a face multu bene si a liertá pre cei ce l'offensa; a despretiá ce altii admìra si dorescu cu focu, etc.

MARINU,-*a*, adj., **marinus**, (comp. si fr. **marin**), relativu la 1 *mare*, de *mare: mugetele marine, pesci marini, cane marinu, tuba marina;* s. m., *marinu*, omu invetiatu la mare; si in speciale: *a) classiariu*, militariu in armat'a navale; *b)* nautu, marinariu, omu ce serve pre una nave.

1 MARIRE,-*escu*, v., **amplificare, magnificare, augere, dilatare, laudare, laudibus efferre, celebrare;** 1. trans., a face *mare*, *a)* proprie: *a marí curtea, cas'a; a marí armat'a, turm'a de vite, avutîele; b)* metaf., a laudá, celebrá, cantá, glorificá: *se marimu pre Domnulu cerului si allu pamentului; maresce, sufflete allu meu, pre Eternulu;* 2. refles., *a se marí*, **crescere, grandescere**, a cresce, a se immultí, a se largí, a se lungí, etc.: *apele se marescu forte prin topirea neuiloru; in locu de a se micusiorá, reulu se marcsce; se studiàmu cumu se marescu statele; fetele s'au maritu.*

2 MARIRE, s. f., **auctio, celebratio, gloria;** 1. actione de *a marí* si *a se marí*, cumu si mediu de *a marí: marirea si immultirea averiloru;* 2. lauda, gloria, etc.: *marire tie, Domne, marire tie.*

MARISCA, s. f., **marisca**, (comp. si fr. **marisque**), 1. specia de fica mare si rea; 2. genu de plante monocotyledonie d'in famili'a cyperacieloru.

MARISIORU,-*a*, adj., deminutivu d'in 2 *mare: fete marisiore.*

* MARITALE, adj., **maritalis**, de *maritu: vestimente maritali.*

MARITARE, v., **maritare**, a uní una femina cu unu *maritu* prin legamentulu conjugale, conforme legiloru divine si legiloru statului, se dice numai despre *mulieri*, co-ci *maritii* se *insora*, éro candu este vorb'a despre ambele sesse, se dice *casatorire: educati filiele vostre bene si le veti maritá bene;*—refl., *a se maritá*, **nubere**: *nu me insoru, peno ce nu se va maritá soru mea; in annulu in care s'a maritatu Octavia, s'a insoratu si frate-seu; feminele bene crescute, formose si intellepte se marita si fora dote; feminele reu crescute nu se marita neci cu dote; nu voliu se me maritu de frica; Julia nu se marita, pentru co e una fantasta; faceti ca feminele române se se marite dupo Români;* - - metaforice: *a maritá viti'a cu ulmii; candu intunereculu se marita cu lumin'a; colorile unui tabellu se marita bene*, armonisa; — la unu *maritu* sau *barbatu* se applica *maritare* numai in batujocura.

MARITATU,-*a*, adj. part., **nupta**: *femina maritata; dupo portulu modernu nu mai poti distinge feminele tenere maritate de fetele nemaritate; tote filiele lui sunt maritate in alte terri;* — d'in natur'a insemnarei (vedi *maritare*), *maritatu* in masc. nu se pote applecá de câtu cu sensu metaforicu: *ulmi maritati cu vitia de vinia;* — sup. si subst. m., abstractu: *fetei s'a facutu de maritatu; maritatulu feteloru.*

MARITIMU,-*a*, adj., **maritimus**, de *mare*, aprope de *mare: cetati maritime, prefectura maritima;*—in genere, relativu la *mare: popore, nationi, staturi maritime; potere, legislatione maritima, codice maritimu; legi, institutioni maritime.*

MARITISIU, s. m., **nuptiæ, connubium, conjugium, matrimonium**, (d'in *maritare*, reu formatu dupo analogiele it. **maritaggio**, fr. **mariage**), actulu de

www.dacoromanica.ro

maritare, maritatulu, connubiulu, conjugiulu, casatorí'a, matrimoniulu.

1 MARITU,-*a*, adj. part., **auctus, amplificatus, dilatatus; gloriosus, celebratus, magnificus**; in tinuturile, pre unde au mai remasu urmele feudalismului, se mai aude titulatur'a de : *marite Domne, marita Domna*.

2 MARITU, s. m., **maritus**, (d'in **mas, maris**, *mare*; it. **marito**, fr. **mari**); barbatu allu muierei, omu legatu prin cununía cu una muiere; — numai prin estensione si *maritulu caprei*.

MARLIRE, v. a., **inire, salire, coire, fecundare**; se dice despre *coitulu* sessuale allu *ouiloru* si *capreloru : arietii marlescu ouile; ouile se marlescu* : — precumu *catellire* a essitu d'in *catellu catella*, e probabile co si *marlire* a potutu essí d'in acea-asi radecina cu μαλλός (vedi *mallotella*), μῆλον = *oue, capra*; se pote inse ca *marlire* se fia essitu chiaru si d'in *mare* = **mas** = *masculu*; (vedi 3 *mare*). *M.*

MARLITU,-*a*, part., **fecundatus**: *ouile marlite si nemarlite*.

MARLITURA, s. f., actione de *marlire : marlitur'a capreloru*.

MARMORARE, v., **marmorare**; a captusí, a coperí cu *marmore : a marmorá parietii pre d'in intru si pre d'in afora*; a dá colore de *marmore*.

MARMORATIONE, s. f., **marmoratio**, actione si resultatu allu actionei de *marmorare*.

MARMORATU,-*a*, part., **marmoratus**, incrustatu cu *marmore*.

MARMORE, s. f., **marmor**, specia de pétra calcariosa tare si solida, care se pote polí, si se applica mai allessu la lucrari de sculptura si architectura: *marmore alba ori negra, marmore de colori diverse, marmore cu vene; figura, statua, columna de marmore; palatiu de marmore; marmore de Greci'a, de Carrar'a; table de marmore*; — *marmore*, la typographía, petr'a pe care se punu paginele spre a le assediá in forme si apoi a le corege; *marmore* se dice si fundamentulu sau tabl'a pressei de typaritu, pre care se assédia form'a typariului; — in pictura, *marmore*, petr'a pre care se freca colorile.

MARMORIRE, v., vedi *immarmorire*.

MARMORIU,-*a*, adj., **marmoreus**; de *marmore*.

MARMOROSU,-*a*, adj., **marmorosus**, de natur'a *marmorei*.

MARMURE, *marmurire*, etc., vedi : *marmore, marmorire*, etc.

MAROCHINU, s. m., mai bene :

MAROCINU,-*a*, adj. s., (compar. fr. **maroquin**), 1. proprie adiect. d'in *Marocu*, terra in Afric'a : de ací : s. m., *marocinu*, pelle de capra preparata, care mai antâniu s'a lucratu asiá in Marocu: *carte legata cu marocinu*.

* MARRA, s. f., **marra**; sapa sau uncu ce serve a smulgé si curetiá maracini, spini si alte plante inutili sau vettematorie; in genere, sapa, uncu.

* MARRUBIU, s. m., **marrubium**, (fr. **marrube**); genu de plante dicotyledonie d'in famili'a labiateloru.

* MARSUPIALE, adj. (fr. **marsupial**); relativu la *marsupiu*, ce are unu *marsupiu* sau forma de *marsupiu*, familia de mammifere, ce au titiele intr'unu *marsupiu*.

* MARSUPIU, pl.-*e*. **marsupium**, punga de banni, bursa; si in genere, saccu, sacculetiu.

* 1 MARTE, s. m., **martes**, *martora* sau *martura*, specia de animale connoscutu pre a locurea in poporu si sub numele de *bursucu*.

* 2 MARTE, s. m., **Mars**, 1. nume propriu allu dieului bellului, care, dupo traditione, trece de tata allu lui *Romulu*, parente allu gentei romane; 2. prin metafore : *a)* bellu, lupta, batalia; *b)* essitu allu luptei, sortiu de lupta : *commune e Marte; c)* un'a d'intre planete.

MARTI, s. f., **dies Martis**, un'a d'intre dillele septemanei, care vine dupo *luni* si inainte de *mercuri : de marti peno mercuri; in tote martile; marti'a scriemu, joui'a legemu; intr'una marti, intr'un'a d'in marti; marti vomu plecá*, ětc.

* MARTIALE, adj., **martialis**; relativu la 2 *Marte* : bellicosu, passionatu si deprensu la arme : *spiritu martiale, coragiu martiale, portare martiale; tribunariu martiale*, adeco tribunariu militariu; *lege martiale*, adeco lege esce-

www.dacoromanica.ro

ptionale care se proclama si applica in unele casuri estraordinarie nu numai la militia, ci si la poporationea intrega : *s'a proclamatu legea martiale; in staturi despotice se proclama adesea legi martiali; neci staturile democratice nu potu fi scutite une ori de rigorea legei martiale;* in chymica si pharmaceutica se dicea mai inainte despre substantiele in cari se coprende *ferru;* in acestu casu *martiale* erá synonymu cu terminulu *ferruginosu : apa martiale,* precumu sunt câteva ape minerali; *medicina martiale,* etc.

MARTIANA, s. f., vacca nascuta marti'a.

MARTIOLE, s. m., fientia mysteriosa, dotata de fantasi'a poporului cu poteri supernaturali; *feminele se nu torca marti'a, co vine Martiole si le intorce gur'a; totu de fric'a lui Martiole nu este bene se pleci marti'a la drumu;* este invederatu co si acestu terminu de superstitione vine d'in celle mai antice traditioni alle Româniloru ca si *Jouimariti'a, Rosaliele* etc.

MARTIORU, s. m., si

MARTISIORU, s. m., deminutivu d'in subst. 2 *Martiu : martisioru dice poporulu in locu de martiu, prim'a luna de primavéra;* — prin metaf., *martisioru* = laciu implettitu d'in firu rosiu si albu ce se pune la mâne sau la guttu in prim'a di a lunei *martisioru.*

MARTIU, adj. s., **martius, (mensis),** 1. propriu adj. trassu d'in 2 *Marte,* camu in acea-asi insemnare ce are si form'a *martiale*=relativu la *Marte,* bellicu, bellicosu, etc. : *campulu martiu* = *campulu lui Marte,* destinatu la essercitie militarie; 2. ca mai desu s. m., propr. *martiu* (subint. *mése*), mesele *martiu,* allu treilé d'in annu si primulu de primavéra, care erá dedicatu dieului *Marte,* ca si diu'a a trei'a d'in septemana, adeco *marti'a; inghiaciulu d'in martiu, aratura si semenatura d'in martiu;*— proverbiu : *nu pote lipsí martiu d'in paresime,* se dice de omulu carui place se allerge pre la adunari, societati, conversationi, petroceri, ca se nu lipsesca de nicaeri.

MARTIUSIORU, s. m., vedi *martisioru.*

MARTIRA, *martyra si martura,* s. f., vedi *martiru.*

MARTIRISARE, *martyrisare,* si *marturisare,* v., (fr. **martyriser**), a face *martyru : a)* a pune sau numerá intre *martyrii credentiei; b)* a cruciá, a torturá pentru credentia; *c)* prin estensione, a torturá reu.

MARTIRIU, *martyriu* si *marturiu,* pl.-*e,* **martyrium** (μαρτύριον); 1. *marturire* a credentiei crestine, confessione de crestinu; 2. in specie, tortura sufferita pentru acésta confessione : *a fi suppusu la martyriu, corona de martyriu;* 3. prin estensione, *martyriu,* oricare alta dorere mare fia physica sau psychica : *morbulu seu este unu martyriu; paupertatea pentru familiele numerose, oneste si laboriose este unu martyriu; calumniele spurcate pentru omulu de onóre sunt unu martyriu.*

MARTIROLOGIU, *martyrologiu,* si *marturologiu;* pl.-*e,* (**martyrologium** = μαρτυρολόγιον), cartea sau catalogulu in care s'au inscrissu nominele *martyriloru,* a caroru memoria se celebra preste annu : *martyrologiulu coprende si victiele martyriloru.*

MARTIRU, *martyru* si *marturu,-a,* s., **martyr,** (μάρτυρ), 1. in origine, in acellu-asi intellessu cu *marturu,* care si in forma este acellu-asi, prin scambarea lui *y* in *u;* in specie inse, applicatu la cellu ce *martureséce* sau *confessa* addeverulu credentiei crestine; care de facia confessá acesta credentia pre candu erá persecutata; de ací : 2. cellu ce a sufferitu suppliciu pentru credenti'a crestina : *baserica conserva si onora memori'a martyriloru; santulu Stefanu e primulu martyru allu religionei crestine; er'a martyriloru se incepe de la imperatoriulu Dioclentianu;* 3. prin estensione : *a) martyru* = omu ce suffere tormente si chiaru morte pentru convictionile selle : *errorea, ca si addeverulu si are martyrii sei; tote religionile si au martyrii sei; Socrate inco a fostu unu martyru; Românii au avutu forte multi martyri, d'intre cari sunt*

www.dacoromanica.ro

forte pucini connoscuti cu numele loru; martyrii nationalitatei, martyrii patriei; in sensulu cellu mai estensu, care suffere grelle sufferentie fia morali, fia physice : *bieta muliere este una martyra in vièti'a sea cu acestu barbaru maritu; acea operatione chirurgica lu va face se mora ca martyru; ellu este martyrulu acellei femine nebone; martyru allu ambitioniloru selle.*

MARTORA sau *martura*, ș. f., (it. **martora**, isp port. **marta**, prov. **mart**, fr. **marte**, **martre**, germ. **marder**, d'in lat. **martes**), unu annimale mammiferu d'in terrile septentrionali, d'in a carui pelle perosa se facu dublane.

MARTURIA, (pron. *marturia*), **testatio, testimonii dictio, confessio, testimonium, documentum; testis, auctor,** (μαρτυρία; vedi si *mqrtyru*); 1. in sensu abstr., declaratione a *marturu-lui*, depositione, addeverire, etc. : *am vedutu si am marturitu, si marturi'a mea addeverata este; a dà marturia; dupo marturi'a totoru filosofiloru; marturia in scrissu, prin graiu; marturia mentionosa; marturia de bona portare data mie de toti cetatianii;* 2. in sensu concr. mediu de confirmare sau addeverire : documentu, monumentu, scriptu, chiaru omu ce prin graiu sau prin scrissu face *auctoritate*, etc. : *marturia de cununia*, billetu prin care se da voia de cununia; *marturia de battezu : a)* billetu de battezu, *b)* numisma commemorativa de battezulu unui pruncu; *cu doue sau trei marturie asià de imbecille nu poti probà ce vrei; marturie ca Platone si Aristotele au mare importantia.*

1 MARTURIRE (mai pucinu bene *marturisire*),-*escu*, v., **faterl, confiteri; testari; peccata confiteri; peccatorum confessionem audire;** 1. a dá *marturia*, a depune pentru sau contra cineva; 2. a spune addeverulu, a nu ascunde nemica d'in ce a facutu sau scie : *criminalii au marturitu singuri atrocea loru fapta;* 3. in sensu basericescu : *a)* a confessá religionea crestina, a crede in addeverulu ei si a manifestá prin fapte acésta credentia (vedi si *martyriu, martyru*); *b)* a si spune peccatele, α) in genere : *connoscu si mi marturescu peccatele;* β) in speciale, a ascultá, ca confessoriu, unu crestinu spunendu-si peccatele : *numai preutiloru mai betrani se da volia de a marturi pre crestini; c)* refl. a si spune peccatele la unu confessoriu : *marturiti-ve unulu altui-a peccatele vostre; ca crestinu esti detoriu a te marturi de mai multe ori pre annu; marturirea este unulu d'in celle septe sacramente alle basericei.*

2 MARTURIRE, (mai pucinu bene *marturisire*), s. f., **confessio, testatio; peccatorum confessio;** actione de *marturire*, si mai vertosu de *marturirea peccateloru*, (vedi 1 *marturire*).

MARTURISIRE, v. si s. f., vedi 1 si 2 *martvrire.*

MARTURISITORIU,-*toria*, adj. s., vedi *marturitoriu.*

MARTURITORIU,-*toria*, (mai pucinu bene *marturisitoriu*), adj. s., **peccatorum confessor; martyr;** care *marturesce*, mai vertosu in insemnarea coventului *marturire* de sub 3., si anume : *a) marturu* allu addeverului credentiei crestina; *b)* preutu ce *marturesce* crestinii.

MARTURU,-*a*, s., **testis, martyr,** (vedi si *martiru*); 1. ca mai desu in insemnarea ce are in grecesce μάρτυρ, teste, care a vedutu cu ochii sau auditu cu urechiele ceva, si spune in conscientia ce scie : *marturu ocularlu ; marturu care a auditu = marturu auricularlu, marturu falsu, mentionosu, corruptu, marturu integru necoruptibile, a produce, a recusà, a confruntà marturi; marturu assuppritoriu; marturu usioratoriu, martorii au depusu*, adeco au *marturisitu*, au spusu la tribunariu; *infaciosarea, depositionea si confrontarea marturiloru; marturii sunt de accordu*, adeco spunu toti ca unulu : — *marturu*, persona chiamata se assista la indeplenirea unoru acte : *a stà marturu la cununia, la facere de testamentu, de contracte; marturii in sensulu legiloru au calificationi forte diverse : marturi judiciali, instrumentari, necessari*, (ca pruncii si domesticii in lipsea altoru-a); *marturu mutu*, cumu ar fi sabi'a sangerosa in cas'a unui omu assassinatu;—

www.dacoromanica.ro

marturu = auctoriu demnu de credentia : *marturi ti potu dá despre acesta-a pre toti scriptorii antici;* si despre lucruri : *multimea de monasterie in aceste terre sunt marture alle pietatei, adesca inse si alle fanatismului; colisseulu d'in Rom'a mai este inco si astadi marturu allu marimei romane;*—in frasi ce espremu affecte : *marturu mi e unulu Domnedieu; marturu mi e cugetulu meu curatu,* etc.; 2. in cartile mai vechie, *marturu* = *martyru* in intellessulu religiosu.

MARU, (cu *a* obtusu, *màru*), s. m., 1. plur. *meri*, **malus**, specia de arbore alle carui pome sembarose sunt bone de mancare; 2. pl. *mere*, pom'a rotunda si sembarosa a pomului ce se dice assemine *màru : màru dulce, dulciu, màru acrisioru, mere domnesci, mere veratice, mere tomnatice, mere venete, mere selbatice, mere uscate in coptoriu;* 3. pl. *meri*, applicatu la numire de alte plante: *a) màrulu lupului :* **aristolochia**, specia de planta d'in famili'a gynandrieloru, germ. **Holzwarz**, cu flori monopetale si neregulate : *màrulu lupului cresce in diverse parti alle lumei; serpentari'a d'in Virgini'a este varietate de màrulu lupului; succulu màru-lupului uccide serpii;* — *b) màrulu lupului rotundu,* **aristolochia rotunda**, germ. **runde Osterluzei.** Vedi *mèru.*

MASCA, s. f., **larva, persona,** (it. **maschera,** fr. **masque**), facia falsa, coperimentu ce represanta alta persona omenesca, sau si veri-unu animale, sub care unii omeni si ascundu faci'a loru la unele occasioni, pentru ca se remâna neconnoscuti : *masca formosa, masca urita, deforme, gretiosa; masca de carnevale, masca de Veneti'a; furi cu masca;*—prin metaf., *a) masca,* persona ce porta *masca,* si a nume in carnevale ; *mascele au libertate mare; invetiatur'a basericesca condamna aspru mascele; acea femina s'a rumenitu asiá de tare, in câtu pare a fi una masca; b) masca,* faciaria, insellatione, apparentia insellatoria : *adesca sub masc'a pietatei s'au ascunsu una victia forte destramata; sub masc'a patriotismului se ascunde une ori cellu mai spurcatu egoismu; pentru acestu omu portulu calugerescu este numai una masca; masc'a hypocresiei; masc'a tyranniei este adesea legalitatea; legile cari nu sunt conforme rationei si dreptatei servu numai de masca tyranniei; acellu omu perfidu âmbla diu'a mare cu masca; smulge-i masc'a,* adeco da-i pre facia faptele selle blastemate; — *c) masca,* specia de lutu preparatu si applicatu assupr'a feciei cuiva spre a i luá form'a sau modellulu, dupo care se i se torne bustulu : *bustulu lui este facutu dupo masc'a formata pre faci'a sea;* — *d) masca,* in architectūra, facia de barbatu sau de mulierę sculptata si pusa ca ornamentu la veri-una parte a edificiului; — *e) masca,* persona urita si nesufferita.

MASCARATA, s. f., **conventus hominum personatorum; actio obscena, dedecus,** (ital. **mascherata,** fr. **mascarade**); 1. una adunare de omeni, cari si petrecu mascati; *patri'a mascarateloru este Itali'a; in Ispani'a se facu mascarate si diu'a mare;* 2. *mascarata,* portare rosinosa ce lovesce in facia moralea si bon'a covenientia.

1 MASCARE, v., **personam alicui aptare, induere, ferre,** (it. **mascherare;** fr. **masquer**), a pune *masca* pre faci'a cuiva ca se nu fia connoscutu, sau in sensu mai largu, a i scambá tote vestimentele asiá, in câtu se nu lu connosci; si refl., *a se mascá;* — fig. *vitiulu s'a mascatu adesca sub apparenti'a virtutei;* —ca terminu technicu : *a mascá baterielc,* a le ascunde in dosulu truppeloru sau in dosulu unoru case ori allu unui vallu.

2 MASCARE, (d'in *masca,* ca *braciare* d'in *braciu*), s. f., **turpe dictum vel factum, obscenitas, sermo obscenus, actio obscena;** vorba sau fapta rosinosa, desfrenata : *ellu vorbesce celle mai gretiose mascari; a vorbí mascari este a se degradá pre sene si a scandalisá pre ascultatori; mascarile sunt veninu complitu pentru suffletele copilloru;* —despre omeni : *mascare de omu, nu omu;* —*mascare* = partile rosinose alle omului sau muierei; (vedi si *mascarella*).

www.dacoromanica.ro

* MASCARELLA, (prin deschiderea prea mare a vocalei *a* : *mascará*), deminutivu d'in 2 *mascare* : *mascarella de omu.*

MASCARIA, s. f., *masce* sau larve multe : *iérn'a pre la bolte se vede multa mascaría:* — fig. fapta sau vorba rosinosa, urita, rea : *asta-a e mascaría, éro nu fapta de omu cumu se cade.*

MASCARIRE,-*escu.* v., **conspurcare, deturpare, dedecorare, dehonestare, maculare; obscena loqui; obscenis verbis persequi vel mordere;** 1. proprie, a dice sau face *mascari* (vedi 2 *mascare*), sau *mascarie*, si a nume : *a)* intr. *a mascarí*, a spune *mascari* ca se rida altii, inse fora a offende pre cineva; *b)* tr. *a mascarí pre cineva*, a l'incarca de *mascari*, a lu batujocorí cu vorbe rosinose; —cu acestu sensu inse occurre mai raru; ca mai desu se dice : 2. in intellessu cu multu mai seriosu, de a si bate jocu in modulu cellu mai spurcatu cu vorb'a si chiaru cu fapt'a, si acésta-a : *a)* atâtu in sensu materiale, de a maculá, a spurcá, a maletractá, a stricá etc. : *mi ai mascaritu vestimentele;* α) le ai maculatu, sorditu, ruptu etc.; β) le ai lucratu forte reu; asiá si : *a mascarí cartea, chartei'a; b)* câtu si in sensu ideale, de a dedecorá, a spurcá, a pangarí, a desonorá : *a mascarí casele. fetele. muierile ómeniloru.*

MASCARITIONE, s. f., **deturpatio, dedecoratio;** actione de *mascarire.*

MASCARITIOSU,-*a*, adj., **turpis, obscenus;** care *mascaresce;* sau serve *a mascarí : covente mascaritiose, ce omeni mascaritiosi.*

MASCARITURA, s. f., resultatu allu actionei de *mascarire : asta-a nu e scriptura, ci mascaritura.*

* MASCARPIONE, s. m., **mascarpio,** (d'in **mas** = 3 *mare*, si *carpere*); masturbatoriu.

MASCATU,-*a*, part. (d'in 1 *mascare*): *furi mascati, muiere mascata, ballu mascatu, tunuri bene mascate.*

* MASCULETU, si *mascuretu*, s. m., **masculetum;** multime de *masculi;* vorbindu in speciale de plante, locu plantatu cu plante *mascule.*

* MASCULINU,-*a*, adj., **masculinus;** de *masculu*, (vedi *masculu* sub 2) : *planta de sessu masculinu, plante masculine, facia masculina;* — in speciale, ca terminu de grammatica : *genu masculinu, nomine masculine, substantivu masculinu; bonu, formosu, negru sunt adiective masculine; adiectivele, ca sî substantivele, in limb'a nostra, admittu numai doue genuri : genulu masculinu si genulu femininu; articlulu masculinu.*

* MASCULOFEMINA, s. f., **masculofemina;** fientia ce are amendoue sessele, adeco sessulu *masculu-lui* si sessulu *feminei.*

MASCULU, si *mascuru*,-*a*, adj. s., **masculus** (compara it. **maschio**, fr. **mâle**, sard. **mascu** = *ariete*); proprie deminutivu d'in **mas** = 3 *mare*, se applica : 1 ca adj., *masculu-a*, barbatescu, in sensu materiale si morale : *plante mascule; anima mascula;* 2. ca s. m. *masculu* si *mascuru : a)* oppositu la *femina*, veri-ce fientia de sessu *masculinu*, fia omu, bestia sau planta : *callulu, taurulu, arietele, asinulu sunt masculi; masculului caprei este caprulu; mascurii scrofeloru sunt verrii; b)* applicatu de poporu, sub form'a *mascuru*, si cu intellessulu restrinsu de *maiale, porcu castratu si ingrassiatu.*

MASCURELLU, s. m., deminutivu d'in *mascuru* = *maiale.*

MASCURIRE,-*escu*, v., **verrem castrare;** a face *mascuru*, a castrá unu porcu.

MASCUROIU, s. m., cu *n* molliatu in locu de :

MASCURONIU, s. m., mare *mascuru.*

MASCURU, s. m., vedi *masculu* sub 2, *a, b.*

MASSA, s. f., **massa, moles;** (it. **massa**, fr. **masse**); 1 buccata mai mare sau mai mica d'in una materia : *massa de sare, de coca, de pamentu, de pétra, de lapte prensu, de sange inchiagatu, de ferru. de plumbu*, etc.; 2. cantitatea de materia ce coprende unu corpu sub unu volume determinatu : *massele planeteloru, satellitiloru; mass'a sorelui, a lunei, a lui Mercuriu; mass'a ferrului, a apei, a aerului; mass'a e in ratione directa cu pondulu; cu câtu corpurile sunt mai*

www.dacoromanica.ro

dese cu atâtu au massa mai multa sub acellu-asi volume; 3. totulu, sau summ'a, sau, cellu pucinu, partea cea mai mare a unui ce, multime, etc.: *mass'a populationei unei terre; a merge in massa, massele armate, massele de pauperi; mass'a creditoriloru unui commerciante; mass'a averei unui commerciante este tota starea acellui commerciante, d'in care se potu desdamná in commune toti creditorii, si d'in care se sustragu detoriele cu privilegiu.*

MASSELLA, s. f., (**maxilla**), **dens maxillaris** (compara si it. **mascella**, isp. **mijilla**, prov. **maissella**); dente *mollare*, dente ce serve la macinatulu buccateloru: *masselle de susu, masselle de diosu; massella bona, sanetosa, stricata, gaunosa; me dore una massella, dorulu de masselle; a scote massellele;* proverb. *nu me doru massellele de ceva*, nu mi pésa; *a scote si massellele cuiva*, a lu face se desfaca una detoría de unde are sau n'are.

MASSELLARE, adj. s., **maxillaris; dentium molarium morbus**; 1. relativu la *massella*; luatu inse de regula: 2. s. f., *massellare-a: a)* doru sau morbu de *masselle* si denti in genere; *b)* planta ce se crede bona de acestu morbu, **hyoscyamus niger.**

MASSELLARITIA, s. f., vedi *massellare* sub 2. *a, b.*

MASSELLARIU,-*a*, adj. s., 1. adj. **maxillaris**, relativu la *masselle : denti massellari;* 2. subst. personale, (**maxillo**): *a)* m., *massellariu, α)* scotitoriu de *masselle*, dentistu; β) reale: *α')* totulu *masselleloru;* loculu *masselleloru*, falc'a; *β')* planta, de care vedi *massellare* sub 2, *b; b)* f. reale, *massellaria*, in acelle-asi insemnari cu *massellare* sub 2.

* MASSIMA, s. f., vedi *massimu.*

* MASSIMU,-*a*, adj. s., **maximus**, (compara it. **massimo-a**, fr. **maxime**), superlativu d'in *magnu*=mare, cellu mai mare, sau forte mare, contrariu *minimu: massim'a parte a omeniloru este ignorante; massimulu reu e reulu ce noi insine ne facemu;* — déro mai multu ca: 2. subst. reale: *a)* in genere, m., *massimu-lu*, in espressioni ca: *massimulu calduréi si allu frigului; morbulu a adjunsu massimulu paroxysmului; flussulu marei a adjunsu la massimulu de crescere; b)* f., *massima: α)* principiu, mai vertosu, regula de portare morale sau politica: *massimele evangeliului; d'in nefericire massimele moralei si alle politicei differu adesea intre sene, in locu se fia acelle-asi; acesta-a e inco una massima de statu forte perniciosa; massimele lumei nu su acelle-asi cu alle evangeliului; b)* in mathematice: *massimele si minimele; theoria massimeloru si minimeloru.*

* MASSIVU,-*a*, adj., **solidus, massivus**, (it. **massivo**, fr. **massif**); plenu de *massa*, desu, indesatu, solidu, plenu: *globu de auru massivu, torte de auru massive.*

* MASSORA, s. f., (fr. **massore**); coventu ebraicu, sub care se intellege essamele criticu, prin care invetiatii ebrei au stabilitu testulu scripturei sacre.

MASTERA, (contrasu d'in *matrastra*), s. f., **noverca**, mamma vitriga, se applica si ca adiectivu: *mamma mastera.*

* MASTICA, s. f., vedi *masticu.*

MASTICARE, v., 1. **masticare**, a mesticá cu gur'a (vedi *mestecare*); 2. (**mastichare**), a mestecá una licore cu *mastica;* a lipí cu *mastica*, si in genere, a lipí cu verice glutinosu.

* MASTICATIONE, s. f., actione de *masticare* in amendoue sensurile coventului: *lipsea de denti adduce rea masticatione; masticationea licorei.*

* MASTICATORIU,-*toria*, adj. s., care *mastica* in amendoue insemnarile verbului *masticare: masticatoriu de tabacu; masticatori de licori.*

* MASTICATU,-*a*, adj. part.: *buccate reu masticate; licori masticate.*

* MASTICU, s. m., **mastiche, mastix** si **mastichum**; arborellu d'in care suda *mastica*, specia de resina in bacce rosie: *vinarsu cu mastica*, si abs. *mastica; mi place mastic'a.*

* MASTIGOPHORU, s. m., **mastigophorus**, (μαστιγοφόρος), care *porta flagellu*, in speciale nume datu unui servitoriu publicu, care la ceremonie si spectacle erá insarcinatu a pastrá tacerea si ordinea.

* MASTITE, s. f., (**mastitis**, fr. **ma-**

www.dacoromanica.ro

stite); inflammatione a *mastului*, (mammillei): *dupo facere si in tempulu allaptarei se nasce mai vertosu mastitea.*

* MASTODONTE, s. m., (**mastodon**, fr. **mastodonte**, d'in μαστός, mamilla, si ὀδοῦς-ὀδόντος, dente); specia de animale antedeluvianu, assemine cu elefantulu de astadi; vedi si *mammuthu.*

* MASTOIDE, adj. s., (fr. **mastoïde**, μαστός, mamilla, si εἶδος forma); care are *forma* de *mamilla: apophyse mastoide*, pusa la partea posteriore si inferiore a ossului temporale; in acellu-asi sensu si absol., s. f., *mastoidea.*

* MASTOTHECA si *mastoteca*, s. f., (fr. **mastothèque**, d'in μαστός, mamilla, si θήκη, teca, saccu), marsupiu de titie, sufflecatura de pelle, care la animalile *marsupiali* infascióra si tine titiele; vedi si *marsupiu.*

* MASTU, s. m., **mastos** (μαστός); 1, mamilla sau titia; 2. planta, care e bona pentru morbi de mamille.

* MASTURBARE, v., **masturbari**, (d'in *manu* si *turbare* sau *stuprare*); a face *malacia* sau *onania.*

* MASTURBATIONE, s. f., **masturbatio**; actione de *masturbare*, abitudine de a masturbá sau a se masturbá: *masturbationea e contr'a naturei si trage dupo sene celle mai funeste consecintie.*

MASU,-*a*, 1. part., **mansus**; 2. sup., **mansum**; *nu e locu de masu aici.*

MATACINA si *matacine* sau *matacione*, s. f., planta, **apiastrum melissa officinalis**; — *matacina moldavianésca*, **dracocephalum**, d'in classea a dynamieloru, planta aromatica d'in famili'a labiateloru; vedi si *melissa.*

MATASSA, s. f., vedi *metassa.*

MATASSARIU s. m. vedi *metassariu.*

* MATELLA, s. f., **matella**, olla si alte assemini vase pentru fluide.

MATERIA, s. f., **materia** si **materies**, (d'in **mater** = *matre*), d'in ce e facutu ceva, 1. in genere: *petr'a, caramidea, lemnele, ferrulu*, etc. *sunt materie, d'in cari se edifica case; linulu, cânep'a, bombaculu sunt materie, d'in cari se tesse pandia; aurulu si argentulu sunt materie, d'in cari se talia sau se bate moneta; sunt multe manufacture si fabricate, la cari lucrulu si form'a ce le se da costa neassemenatu mai multu de câtu materi'a; a comperá materia pentru camesie, vestine, mantelle*, etc.; 2. in speciale si prin metafore: *a) materia primitiva* = *materia bruta sau cruda;* in limb'a manufacturariloru si a fabricantiloru: α) ori-ce materia, mai inainte de a se luá in lucrare si a se preface in manufactura; β) in parte inse *materia*, cumu esse d'in man'a naturei, fora neci una cultura a omului; *b) materia*, ca terminu de filosofía; substanti'a *intensa*, divisibile, impenetrabile si susceptibile de veri-ce forma si de miscare: *proprietatile materiei se camu sciu déro nu se scie care este essenti'a materiei; c) materia*, in physica, causa a mai multoru fenomene sau apparitioni; asiá se dice: *materia electrica, materia magnetica, materia suptire, materi'a focului*, fora ca peno acumu se fia connoscute in essenti'a loru; se mai dice si: *materia animale, vegetale, minerale;* substantia care pertine la regnulu animale, vegetale, minerale; *d) materia*, in oppositione cu *spiritu: a se inaltiá mai pre susu de materia; a fi numai materia fora spiritu; e) materia*, in medicina, substantia desfacuta de unu corpu organicu: *materia de vomitura, materia de transpiratione, materia puroiosa sau purulenta*, ce esse d'in bube, buboie, abscese, plage sau vulneri; *materia medicale*, adeco substantie de medicina preparate si administrate: *ellu connosce bene materi'a medicale; f) materia*, in sensu morale sau artisticu, subiectulu, them'a despre care cineva scrie sau vorbesce: *materia formosa si copiosa, ca se scrii despre ea cu mare placere; materia secca*, sterile; *acestu oratoriu a studiatu si approfundatu materi'a despre care a vorbitu; intrati in materia, nu ve abbateti; ne ati datu materia de risu* adeco causa, occasione; *g)* in jurisprudentia: *materia civile, materia criminale, materia feudale; h)* in sensu ideale, mai generale, *materia* = capacitate, aptitudine, talentu naturale, etc.: *e multa materia in acestu copillu, si poti face ce vrei d'in ellu; regulele si artea nu*

www.dacoromanica.ro

potu adjutá intru nemica pre omulu in care lipscsce materi'a.

MATERIALE, adj., **corporeus, materialis,** (compara si fr. **matériel, matériaux**), relativu la *materia*, de *materia;* ce cade sub unulu d'in celle cinci sensuri: *substantie materiali; lucruri materiali; uni filosofi credu co actionile animaliloru sunt numai mechanice si materiali;* ângerii nu su fientie *materiali;* 2. in speciale si metaforice: *a) materiale* = *sensuale, grossolanu: omeni materiali, voluptate materiale; b) materiale* in oppositione cu *formale: causa materiale, causa formale;* asiá se distinge si in jurisprudentia, intre *dreptulu materiale, si dreptulu formale;* intre *delicte materiali*, adeco commisse fora volia, fora intentione culpabile, si intre *altele formali*, adeco commisse intr'adensu si cu intentione rea; — 3. s. *materiale*, mai vertosu pl. *materiali;* anumite materie cari intra, in constructionea unui edificiu, precumu petra, caramide, calce, lemnu, ferru, etc.: *adunati materiale, ca se facemu scole bone.*

MATERIALISARE, v. a., (fr. **matérialiser**), **considerare aliquid tanquam materiam; concorporare;** a presuppune ceva ca *materiale*, a considerá de *materiale: inchinatorii de idoli au materialisatu divinitatea; unii filosofi materialisara suffletulu omenescu;* a sensificá: *in mentile tenere nu incapu abstractionile, si de acea-a cauta se le materialisàmu.*

MATERIALISMU, s. m., (**materialismus,** fr. **matérialisme**); systema a celloru filosofi, cari credu, co totulu este *materia* si nemica *spiritu: materialismulu impromutatu de la câtiva filosofi greci antici, a inceputu se ammetesca érosi capetele unoru filosofi mai noui;* — *materialismu*, se dice si tendenti'a omeniloru epocei de a allergá dupo auru, dupo tote commoditatile si voluptatile lumei, fora a mai reflecte si la alte scopuri superiori: *materialismulu tempului nostru despretia virtutea si nu are idéa neci despre addeverat'a onore; unu materialismu grossolanu rode celle mai multe societati moderne.*

MATERIALISTICU,-*a*, adj., relativu la *materialistu* si la *materialismu: doctrina materialistica.*

MATERIALISTU, s. m., (**materialista,** fr. **matérialiste**); cellu ce admitte numai *materia*, nu si *spiritu;* cellu ce se tine de doctrin'a *materialismului: acesti omeni fura materialisti grossolani, fora ca se fia facutu cursuri de filosofia.*

MATERIALITATE, s. f., (fr. **matérialité**); calitate de *materiale: materialitatea suffletului este doctrina forte periculosa, care pote se aiba urmarile celle mai funeste; materialitatea electricitatei, a magnetismului, a luminei nu se pote definí.*

MATERIARE, v., **materiare** si **materiari;** 1. in genere, a face *materia;* a transformá in *materia;* a provedé cu *materia;* 2. in speciale, a lucrá d'in *materia* de constructione; mai vertosu, a lucrá d'in *lemnu;* a stringe, a procurá assemine materia.

MATERIARIU,-*a*, adj. s., **materiarius;** relativu la *materia:* 1. in genere, camu in acellu-asi sensu cu allu formei *materiale;* 2. in speciale, cu sensulu de *materia* de constructione si mai vertosu de *lemne;* de ací ca s. m. pers. *materiariu*=cellu ce lucra, procura sau vende *materiali de constructione*, mai vertosu cellu ce lucra, vende sau procura lemne de constructione, lemnariu.

MATERIATIONE, s. f., **materiatio;** *lucrare* si *lucru* de *materiariu*, construction d'in lemne, lemnaría.

MATERIATURA, s. f., **materiatura;** actione si resultatu allu actionei de *materiare*, in speciale lucrare si lucru de lemne, lemnaría.

MATERIORA, s. f., **materiola;** deminutivu d'in *materia.*

*MATERNITATE, s. f., (fr. **maternité**); calitate de *matre;* vedi si *maternu.*

* MATERNU,-*a*, adj., **maternus;** (de *matre* = **mater**): *amore materna, doru de ânima materna; linia materna*, de consangenitate de partea *matrei; limba materna*, supta cu laptele de la *matre*, limba nationale: *poporele adjunse la conscienti'a de sene si appera limb'a materna cu ensusi sangele seu.*

www.dacoromanica.ro

*MATHEMA si *matema*, pl., *mathemate*, (μάθημα); invetiatura, lectione; si in specie, lectione de calculu.

*MATHEMATICA si *matematica*, s. f., (**mathematica**, μαθηματική), proprie: femininu d'in urmatoriulu *matematicu*, subintell. *scientia*, *scientia mathematica* = scienti'a marimei si a numerului, scienti'a care are de obiectu proprietatile marimei, in câtu ea este calculabile si mesurabile: *scienti'a mathematicei, cursu de mathematica; algebr'a, geometri'a, mechanic'a sunt parti alle mathematicei; mathematic'a pura, mathematic'a applicata, mista.*

*MATHEMATICU si *matematicu,-a*, adj. s., **mathematicus**, (μαθηματικός), 1. adj., relativu la *mathema* = invetiatura a geometriei, algebrei, etc.: *scientie mathematice; demonstratione mathematica; addeveru mathematicu;* 2. subst. *a)* m. person., *mathematicu*, cellu ce se occupa cu scientiele mathematice: *unu mare mathematicu; b)* f. reale, *mathematica*, (vedi acestu coventu in parte); 3. adv., *mathematice: nu se potu tote demonstrá mathematice.*

MATIA, s. f., (**matea si mattea**), **mateola**; maiu, maioru, batiu de batutu granu, porumbu, cânipa, etc.

MATIARIA, s. f., multime de *matie*; locu unde se lucra *matie*; vedi *matiariu.*

MATIARIU,-*a*, s., **intestinorum opifex vel mercator**; cellu ce lucra sau vende *matie* (vedi *matiu*);—s. f. reale, *matiaría*; *a)* stabilimentu de lucratu sau de vendutu *matie; b)* multime de *matie.*

MATIU, s. m., pl.-*e*, **intestinum, viscera**: parte interna a unui corpu organicu lunga si impletticita, care accepe nutrimentele si scote escrementele: *matiu de porcu, de gallina, de bou; corde de matie; a versá si matiele; mi vine se mi versu matiele*: *a)* a vome reu, *b)* a uccide, *c)* a se indignâ forte, a avé mare grétia de una fapta sau persona misella; — *matiulu curului* = **rectum**;—prov. *a tiné matiu*, a nu mai incetá, a nu mai dá pace, (in locu de *maciu*, d'in caus'à molletiei, si prin urmare d'in acea-asi fontana cu *macire, marcire, marciu*, etc.).

MATISIORU sau *matiusioru*, s. m., **parvum intestinum**; deminutive d'in *matiu: matisiorele pulliului.*

MATRACUCA, s. f., vedi 2 *matrecuca.*

MATRAGUNA, s. f., planta; (vedi *mandragora.*)

MATRASTRA, s. f., (fr. **marâtre**, formatu dupo analogi'a correlateloru *filiastru, filiastra*), **noverca**, mamma vitriga; vedi si contrassulu *mastera.*

MATRE, s. f., **mater**; mamma, nascutoria: *terr'a è matrea commune*; metaforice: *cetate matre, baserica matre.*

MATRECA si *matrica*, s. f., **matercula; apium regina; novercula; anicula, muliercula, famigera**, etc.; proprie deminutivu d'in *matre*, applicatu inse mai multu la insemnari metaforice, cumu: 1. mamma rea, vitriga; 2. muliere betrâna, inepta si stulta, (vedi si *matrecuca, matricucia*); 3. muiere cui place se afle tote si se porte vorbe de la unii la altii; muiere intrigante; 4. in fine in pronunti'a populare, syncopatu, si redussu la *mateca*, apoi la *matca*, cu insemnarile de: *a)* regin'a albineloru; *b) matrice* a femineloru, uterulu; albi'a unui riu, unui fluviu, unei ape in genere: *apele si au essitu d'in matric'a loru; d)* parte ce remâne intr'unu registru d'in unu actu taliatu d'in acellu registru: *matric'a addeverentiei tolle e rupta d'in registru; registru cu matrica, addeverentie cu matrica; e)* partea de diosu a trunchiului unei plante, etc. (vedi si *matrice*).

MATRECIA si *matretia*, s. f., **capitis furfur vel sordes**; d'in *matre*: 1. matre sau *matrice* de peduchi, larve de peduchi, lendini: *a uccide cuiva matreci'a*; 2. sorde farinosa ce se face in capu: *ai multa matrecia in capu; lautur'a cu galbinusiu de ou e bona de matrecia*; 3. planta, d'in classea hexandrieloru, **peplis.**

MATRECIOSU, si *matretiosu,-a*, adj., plenu de *matrecia: capu matreciosu.*

MATRECUCA, si *matricuca*, s. f., **fatua, inepta, stulta muliercula**; proprie, deminutivu d'in deminutivulu *matrica*, luatu cu intellessu speciale de *muiere stulta si inepta.*

MATRECUCIA, si *matr cutia*, s. f., deminutivu d'in deminutivulu *matreca*

www.dacoromanica.ro

in differitele insemnari alle acestui coventu, syncopatu in pronunti'a poporului ca si *matrica*, sub 4.: *matrecucia*=*matecucia*.

MATRECULA, s. f., vedi *matricula*.

MATRICA, *matricucia*, etc., vedi *matreca, matrecucia*.

MATRICALE, s. f., **matricalis**; relativu : *a)* la *matrice : vene matricali ; b)* la *matrica* sau *matreca : vorbe matricali*.

MATRICE, s. f., **matrix**; d'in *matre*, 1. proprie, mamma, nascutoria, vorbindu mai vertosu de vite, fetatoria : *ouile matrici; a nu avé destulli tauri pentru atâte matrici;* 2. metaforice : *a)* in sensulu cellu mai latu, causa, auctoriu, inceputoriu, fonte sau fontana : *matricea totoru legiloru e acestu principiu ; b)* in speciale: α) pantecele maternu, uterulu: *are matricea vettemata;* β) doreri de facere, si de ací, doreri de pantece in genere, colica, taiature de stomacu: *pruncii sufferu forte de matrice, sunt inse si omeni mari cari sufferu reu de matrice;* γ) la plante, radecin'a trunchiului, trunchiulu : *blastari essiti d'in matrice ;* δ) registru, mai allessu registru publicu, mai vertosu registru, d'in care se talia acte, remane inse parte d'in actulu taliatu : *registru matrice sau cu matrice;* ε) la typographía, forma de littera facuta d'in arame : *nu avemu indestulle matrici de litterele a, b si c;* ζ) la minerali, locu sau substantia, d'in care se tragu acelle minerali : *matrice de auru;* η) specia de planta, **pyrethrum parthenium** : *mierea de matrice nu este bona pentru albine.*

MATRICELLA, s. f., si

MATRICUCIA sau *matricutia*, s. f., deminutivu d'in *matrice;* vedi si *matrecucia*.

* MATRICIDIU, s. m., pl.-*e*, **matricidium** (d'in *matre* si 1 *cedere*); *uccidere de matre.*

* MATRICIDU,-*a*, adj. s., **matricida**; cellu ce committe unu *matricidiu, uccéditoriu de madre : ce poti sperá bonu de la unu matricidu sau de la una matricida; manule telle matricide.*

* MATRICULA, s. f., **matricula**; deminutivu d'in *matrice*, applicatu mai vertosu in insemnarea de registru, in care se trecu acte sau nomine de persone de certa categoria : *matricul'a battezatiloru; matricule de conunati, de morti, de nascuti; a trece in matricul'a scoleı, a sterge d'in matricule.*

* MATRICULARE, v., **inscribere**, a trece, a scrie in *matricula : acestu actu nu e inco matriculatu.*

* MATRICULATIONE, s. f., **inscriptio**; trecere in *matricula.*

* MATRICULATU,-*a*, part. d'in *matriculare : nascuti si matriculati.*

* MATRIMONIALE, adj., **matrimonialis**, relativu la *matrimoniu : causa matrimoniale.*

* MATRIMONIU, pl.-*e*, **matrimonium**, (de la *matre*), casatoría : *a dá filiele in matrimoniu dupo boni mariti; a luá in matrimoniu.*

* MATRIMU,-*a* adj., **matrimus**; cu *matre*, cui traiesce inco *matre-a : diece teneri si diece tenere; toti patrimi si matrimi.*

* MATRINA, s. f., (it. **matrina** si **madrina**, fr. **marraine**), nascia, femina care serve de matre copilliloru la baptesmu.

* MATROṆA, s. f., **matrona**, (d'in *matre*, mare-matre); 1. proprie, muiere maritata, data, cumu se dice, *la casa ei*, de unde Gelliu dice : *matrona, proprie se dice eea unita cu unu maritu in matrimoniu, si e matrona, pre câtu tine matrimoniulu, de si nu devine matre, ci se spera numai co va devení;* 2. metaforice : *a)* cu ide'a accessoria de *conditione inalta. avutiosa : opulentele nostre matrone; b)* cu ide'a accessoria de *demna, virtuosa, casta*, etc. : *sanctitatea numelui de matrona; sentimentulu demnitatei de matrone.*

* MATRONALE, adj., **matronalis**; relativu la *matrona : decore matronale, ornatu matronale.*

* MATRUELE, s. m., **matruelis**; consobrinu sau veru d'in fratele *matrei* sau mammei.

* MATTA, s. f., **matta**; asternutu grossolanu, asternutu sau tapetu de papura.

* MATTARIU,-*a*, adj. s., **mattarius**;

www.dacoromanica.ro

relativu la matta; in speciale; cellu ce implettesce *matte*; *b)* cellu ce dorme pre *matta;* pauperu in gradulu estremu.

* MATTU si *matu,-a*, adj., **mattus** si **matus**, (it. **matto**, fr. **mat**, compăra si sanscr. **mattá**, part., d'in **mad**, care pare a fi si radecin'a latinesceloru : **mad-ere**, **mad-idus**, vedi si *madidu*); 1. bétu, imbetatu; 2. capiu, smentitu, nebonu; 3. deballatu, marcitu, mollesitu, ruptu de fatiga, nepotentiosu, etc.;—*colori matte*, fora vivacitate, fora lustru.

* MATULA sau *matúra*, s. f., **matula**, ólla de nopte; fig. omu ineptu.

MATURA, *maturare*, etc., vedi *mètura*, *meturare*, etc.

* MATURARE, v., **maturare**, a face *maturu*, de ací : *a)* a cóce, a molliá, a indulcí; *a matură olive in mória, fructe maturate prin cocere sau ferbere; b)* a properá, a festiná, a precipitá, etc. : *a matură mortea cuiva, a matură lupt'a; maturati a vení la noi; nu matură lucrulu, co-ci totu ce e maturatu nu esse bene;* — si cu intellessu intransitivu, déro in acestu sensu se applica mai bene form'a *maturire*.

* MATURARE, s. verbale, **maturatio**, in t. s. verbului.

* MATURATIONE, s. f., **maturatio**, actione de *maturare : maturationea fructeloru, a cogetationiloru*, etc.

* MATURATU,-*a*, adj. part., **maturatus**, propreratu, precipitatu; *batalia maturata si data inainte de tempulu covenitu.*

MATURIRE,-*escu*, **maturescere**, a devení *maturu*, 1. proprie : *aceste pome maturescu de timpuriu;* 2. metaforice : *mentea maturesce cu etatea; fetii in pantece maturescu la unele animali dupo noue mensi;* — si cu intellessu trans., *a maturí unu consiliu, unu planu*, etc. inse in acestu sensu se iea mai bene form'a *maturare*.

MATURITIONE, s. f., **maturatio**, actione de *maturire*.

* MATURITATE, s. f., **maturitas**, statu sau calitate de *maturu;* 1. proprie : *pomele au adjunsu la deplena maturitate; tomn'a e caracterisata prin maturitatea totoru fructeloru; in maturitatea loru grânele devinu flave;* 2. metaf. *a)* in genere : *maturitatea mentei, cogitarei, consilieloru, planului; b)* in speciale : α) timpulu sau momentului covenitu pentru facerea unui lucru, momentulu precisu in care e se se faca ceva, si de ací, implere, complere, consummare, perfectione, etc. : *maturitatea fetului conceputu; maturitatea etatei;* in pl. *maturitatile tempuriloru annului*, proprietatile inerenti tempuriloru; β) precipitanti'a, festinatione, facere prea in currendu sau inainte de tempu a unui lucru : *maturitatea venirei selle si a inceperei bataliei ammetí pre toti.*

MATURU,-*a*, (pronuntia *matúru*), adj. coptu, tempuríu, adjunsu la tempulu seu, adjunsu la deplena desvoltare, deplenu, perfectu, etc., 1. in genere si proprie : *pomele déco sunt mature, de sene cadu d'in pomi; grânu, ordiu maturu; fica prea matura; persice prea mature; meri maturi;* 2. metaf. : *a)* in genere, la timpu, tempuriu, deplenu, perfectu, adjunsu la cea mai mare desvoltare, la completa desvoltare : *fetii conceputi sunt marturi; féta matura de maritatu; mente matura; omu maturu de mente, de si inco nu maturu de corpu; incepe a scrie candu cogetarile telle sunt deja mature; b)* in speciale, α) prea trecutu, cui a trecutu tempulu : *fete mature :* α') bone de maritatu, dero si : β') caroru-a le a trecutu sau cellu pucinu e aprope se le treca acestu tempu; asiá si : *juni maturi,* γ') prea tempuríu, cui n'a venitu inco tempulu seu : *cirasie mature, iérna matura;* — in acestu intellessu se iea mai vertosu composit. *prematuru.*

MATUSIA, s. f., **amita, matertera, anus, anicula;** 1. *soru* a *matrei* sau *mammei*, cumu si *soru* a tatalui : *matusia de tata* sau *despre tata, matusia de mamma* sau *despre mamma; nepotii si nepotele dicu matusia sororei mammei sau tatalui loru;* 2. muiere betrâna sau cellu pucinu mai betrâna de càtu altulu ce i dice *matusia : matusi'a Florea, matusi'a preutessa.*

MATUSICA, s. f., deminutivu d'in *matusi'a;*—scurtatu in pronuntia pre a locurea in *tusica*, ca si *matusia* in *tusia*.

www.dacoromanica.ro

* MATUTINALE, scurtatu *matinale*, adj., **matutinalis**, de demanétia: *tempulu matinale; omu matinale*, care se scólla de demanétia.

MATUTINU,-*a*, adj. s., **matutinus**, de demanétia: *órele matutine, somnulu matutinu; officiulu matutinu* (ὄρθρον).

* MAUSOLIU, s. m., **mausoleum**, 1. mormentulu pomposu facutu lui *Mausolu*, regelui Cariei, de soci'a sea *Artemisia;* de aci: 2. prin metafore: *a)* mormentu sau monumentu funebre pomposu; *b)* simulacru de mormentu ce se inaltia in baserica cu occasionea commendationei unui reposatu; in acestu sensu se dice si *catafalcu*.

MAXIMA, *maximu;* vedi *massima, massimu*.

MAZERE, s. f., **pisum sativum**, *L.*, planta leguminosa cu mai multe varietati: *mazere de gradina, de campu; mazere sacharosa*.

MAZERICHIA, s. f., **vicia nigra**, *L.*, planta ce sémena cu *mazerea* propriu dissa, pre a locurea se dice si *ciccrica* si *tertiarica*.

MAZEROIU, cu *n* de totu molliatu, in locu de :

MAZERONIU, s. m., **latyrus odoratus**, *L.*, un'a d'in varietatile *mazerei*, numita si *florea mazerei*, germ., **wohlriechende Platterbse**.

1 ME, pronome conj. pers. I sing. acc. **me**: *me bate, me lauda, me scollu, me duce;* vedi *eu*.

2 ME, vocativu scurtatu d'in *mâre: me baiate, me crestine, me vere, me cumnate;* la femine se applica *fe* scurtatu d'in *féta: fe Marina, fe comnata!* A dese ori se applica si singure : *ce faci me? ce faci fe?*

MEA, **mea**, fem. d'in possess. *meu;* vedi *meu*.

* MEABILE, adj., **meabilis**, ce se pote calcá, strabate, amblá : *calle meabile;* vedi si compos. *permeabile*.

†† MEARE, v., **meare**; a merge, a curre, a amblá, a strabate, etc.; — de aci : *meatu, permeare*, etc.

MECAIRE,-*escu*, v., **belare, mutire**; a sberá ca caprele; a avé voce tremula; a incurcá vorb'a;—comp. gr. μηκάσθαι.

MECANICA, *mecanicu*, etc., vedi *mechanicu*.

MECENATE, s. m., **Maecenas**, 1. proprie, numele unui ministru allu lui Augustu, omu luminatu si forte amatoriu de arti si scientie, protectoriu allu acestoru-a si allu celloru ce se occupau cu elle, de aci : 2. metaf., protectoriu allu artiloru si scientieloru: *pucine secle au produssu mecenati*.

MECHANICU,-*a*, adj. s., **mechanicus** (μηχανικός); relativu la *machine*, ce se tine de machine, se face cu machine sau ca cu una machina, si de aci, la care nu se cere sau lipsesce intelligenti'a, etc. : *lucru mechanicu, arti mechanice, lectura mechanica; gesturile acestui oratoriu sunt curatu mechanice; automatii sunt omeni sau alte animali mechanice;* — ca adv., *mechanice*=**mechanice** : *a lege mechanice, a gesticulá mechanice;* — subst., *a)* person., *mechanicu*=**mechanicus**, cellu ce se occupa cu una arte *mechanica;* déro mai vertosu cellu ce scie sau se occupa cu *mechanic'a*, (vedi urmatoriulu *b)* : *nu poti fi bonu mechanicu, déco nu esti bonu geometru; b)* reale f., *mechanica*=**mechanica**: α) scientia ce se occupa cu legile miscarei : *mechanica theoretica, practica; principiulu, legile mechanicei; mechanica ceresca*, scienti'a sau theori'a miscarei astreloru; β) structura *mechanica, mechanismulu* unui lucru : *mechanic'a orologiului, a corpului omenescu, a lumei*, etc.; γ) constructione de *machine*.

MECHANISARE, v., (fr. **mécaniser**), a face *machina : industri'a mechanisa omenii*.

MECHANISMU, s. m., (fr. **mécanisme**); structura *mechanica* a unui corpu, camu in acea-asi insemnare cu *mechanica* (vedi *mechanica*, ca subst. f.) : *mechanismulu orologiului, corpului omenescu, universului, locomotiveloru;* — fig. *mechanismulu limbei, versificationei, administrationei*.

* MECONE, s. m., **mecon** = μήκων specia de *macu*.

* MECONIDE, s. f., **meconis**, (μηκωνίς), specia de laptuca.

MECONIU, s. m., **meconium** (μηκώ-

www.dacoromanica.ro

μον), 1. succu de *macu* sau de *mecone;* 2. specia de planta, numita si *peplide;* 3. escrementele prunciloru mici, cari essu indata dupo nascere.

*MEDALIA, s. f., **numisma,** (it. **medaglia,** fr. **medaille**), buccatella de metallu facuta in memori'a si onorea veriunei persone illustre, sau si spre a conservá memori'a unui evenimentu, a veriunei actione memorabile sau a unei intreprenderi de mare insemnatate, alle carei resultate se astepta : *anticele monete grecesci si romane inco se numescu medalie; medalia de auru, de argentu, de arama, de bronzu; medalia antica, medalia d'in tempu mai nouu; legend'a, campulu, inscriptionea medaliei, cabinetu de medalie; capulu medaliei, reversulu medaliei; medalia falsa, stersa; — medalie* se mai numescu si acelle buccati de metallu, cari se dau la poeti, la oratori, artisti, fabricanti cari intrecu pre celli alti in concursulu ce se face : *la espositionea universale s'au impartitu medalie; fabric'a loru a obtinutu peno acumu trei medalie de argentu si un'a de auru; impartirea de medalie este unu bonu stimulu pentru industria.*

* MEDALIARIU, s. m., armariu facutu a nume pentru assediarea si conservarea collectioniloru de medalie.

* MEDALIONE, s. m., (fr. **medaillon**), *medalia* mare ce intrece multu in volume si greutate pre celle alte; este si terminu de architectura.

* MEDALISTU, s. m., cellu ce aduna *medalie,* le esplica si le descrie.

†† MEDERE, v., **mederi,** a vindecá de unu *morbu;* de ací derivatele si compusele : *medicu, remediu,* etc.

MÉDIADI, s. f., **meridies,** vedi *di* si *mediu.*

* MEDIALE, adj., **medialis,** (d'in *mediu*), de medilocu.

* MEDIANTE, adj. part., **medians,** care *media : nota mediante,* de musica, ce sta in medilocu intre dominante si cinta.

* MEDIANU,-*a,* adj., **medianus,** de *mediu* sau *medilocu : degitulu medianu, formatu medianu de charteia.*

* MEDIARE, v., **mediare,** 1. a despartí prin *mediu,* a taliá in doue parti ecali; 2. a stá in *medilocu,* a se aflá in *mediu* sau la *medilocu;* a intervení, a intercede.

* MEDIASTINU, s. m., **mediastinus,** (d'in *mediu*), care sta in *mediu* sau la *medilocu,* applicatu in speciale : *a)* la unu servu, ce sta paratu la orice ordini alle domnului seu; *b)* omu ce adjuta pre altulu in lucrulu seu; *c)* despartitura membrania d'intre celle doue pleure alle peptului.

* MEDIATIONE, s. f., **intercessio,** actione de *mediare,* mai vertosu in insemnarea de *intervenire, intercedere, medilocire : prin abilea tea mediatione ai readdussu pacea intre celle doue popore.*

* MEDIATISARE, v., (fr. **médiatiser**), a lipsí unu domnitoriu, sau una dynastia de dreptulu de suveranitate, vorbindu mai vertosu de acei principi si principelli germani, cari si perdura potestatea cu sau fora desdamnare.

* MEDIATISATU,-*a,* adj. partic. : *principe germanu mediatisatu.*

* MEDIATORIU,-*toria,* adj. s., **mediator,** (fr. **médiateur**), care *media,* se interpune intre doue sau mai multe persone, spre a le impacá, mai vertosu in diplomatía : *regele Italiei fu mediatoriu intre Franci'a si Britanni'a.*

*MEDIATU,-*a,* adj. adv., (**mediatus**), prin intermediu : *a participá mediatu si immediatu la buccuriele terrei.*

* MEDICABILE, adj., **medicabilis,** ce se pote medicá.

* MEDICALE, adj., (fr. **medical**), **ad medicinam pertinens,** ce se tine de medicina : *instructione medicale; carte medicale; proprietate medicale a unei plante,* potere medicatoria; *materia medicale,* substantie applicate in *medicina,* cumu si modu de a le prepará si administrá : *tractatu, dissertatione, carte despre materi'a medicale.*

* MEDICAMENTARIU, s. m., **medicamentarius,** ce tractedia despre *medicamente : carte medicamentaria, lege medicamentariá;* vedi si *apothecariu,* si *pharmacistu.*

www.dacoromanica.ro

* MEDICAMENTU, pl.-*e*, **medicina, medicamen, medicamentum,** substantia de la care se spera vindecarea, ce se da pre d'in intru, sau se applica si pre d'in afora, dupo natur'a morbului : *pre acestu omu l'au ruinatu medicamentele; medicamente palliative; medicamente luate fora neci unu scopu.*

* MEDICARE, v., **medicare,** a curá, a dá *medicina* unui morbosu, a vindecá; vedi si *vindecare* si *curare.*

* MEDICINA, s. f., **medicina, medicamen, ars medicinæ, ars medica, ars medendi,** artea ce invétia modurile de a conservá sanetatea si de a tractá morbii : *a studiá medicin'a; doctoriu in medicina; facultate de medicina; systema de medicina ; medicin'a arabiloru, medicin'a europeana; medicin'a clinica,* care se practica la patulu patientiloru; —*medicina mentale*, care se occupa de morbii spirituali; — *medicina legale*, care se applica la differite cestioni juridice, spre a le poté deslegá; — *medicina veterinaria,* care se occupa cu morbii animaliloru domestice; — *medicina,* se dice adesea si *remediulu*, cu care crede cineva co se pote vindecá; vedi *medicamentu.*

* MEDICINALE, adj., **medicinalis,** ce se tine de *medicina,* cumu si ce are potere medicatoria : *planta, beutura medicinale.*

* MEDICINISTU, s. m., **arti medicæ incumbens,** care studia *medicin'a: acellu studente e unu medicinistu.*

MEDICU, s. m., **medicus, medicinæ peritus,** care essercita artea *medicinei: medicu bonu, renumitu, intelleptu; medicii de la facultatea d'in Parisu differu adesea in opinionile loru de cei veniti de la facultatea d'in Vienna; chiamati mediculu; consiliu de medici; vai de ellu, a appucatu pre mâna de medici; candu ai adjunsu la patru dieci de anni, ti poti fi tu tie medicu;* — in locu de *medicu* se dice si *doctoriu;* prov. *medice, vindeca-te pre tene'ensuti,* despre omenii, caroru-a place a dá consiliu la tota lumea, si inco cu impertinentia; — *vestimentulu nu face pre medicu,* pote avé cineva titlulu de *medicu,* si totusi se fia unu ignorante; — *medicu de apa dulce,* adeco *medicu neindemanatecu,* nepracticu, fricosu, care ambla se vindece cu remedie palliative; — *i a venitu mediculu dupo morte,* adjutoriu forte tardiu, in câtu nu mai pote fi de neci unu folosu; *in unele casuri mediculu sufletescu este mai necessariu de câtu mediculu corporale; tempulu este unu mare medicu;* — in origine coventulu e adj., *medicu,-a* = **medicus-a-um,** trassu d'in *medere* = *medicare,* si prin urmare : *medicu,-a,* = *medicatoriu,* care medica : *medicele erbe, medic'a potere a beuturei.*

MEDIETATE, (corruptu in *dimetate, diumetate* si *jumetate*), s. f., **medietas,** un'a d'in dóue pàrti ecali in care e impartitu unu totu.

MEDIETATIRE,-*escu,* v., **dimidiare,** a imparti in dóue pàrti.

MEDIETATITU,-*a*, adj. part., **dimidiatus,** impartitu in doue pàrti.

MEDILOCIRE,-*escu,* v., **intercedere,** a se pune la *medilocu* a intercede.

MEDILOCIRE, s. verbale, **midiatio,** intercessione.

MEDILOCITORIU,-*tória,* adj. s., **mediator, intercessor,** care *medilocesce.*

MEDILOCITU,-*a,* adj., **intermedius;** adv., mediatu.

MEDILOCU, pl.-*e,* **medium;** vedi *mediulocu* cu tóte derivatele selle.

* MEDIMNU, s. m., **medimnus,** (μέδιμνος), mesura attica pentru aride, de dóue patrantarie sau de sesse modie romane.

* MEDIOCRE, adj., **mediocris;** vedi *mediocru.*

* MEDIOCRITATE, s. f., **mediocritas,** calitate de mediocru, stare de medilocu, mesura de medilocu, mesura de medilocu intre prea-multu si prea-pucinu; fig. : *acestu studente, acellu diaristu, acellu scriptoriu este una mediocritate ; acea carte este mai diosu de mediocritate.*

* MEDIOCRU,-*a,* adj., **mediocris,** ce tine *mediulu* sau *mediloculu* intre multu si pucinu, bonu si reu ; mesuratu, modestu, ordinariu, commune, vulgariu, etc.; pucinu insemnatu, de pucina importantia, etc. : *filosofu mediocru, scriptoriu si mai mediocru; barbati nu me-*

www.dacoromanica.ro

diocri, ci mari si docti; intelligentia mediocra.

MEDIORU,-*a*, adj. s., (**mediolus**); deminutivu d'in *mediu*, 1. ca adiectivu : *omeni mediori, muieri mediore; vite mediore*, etc., adeco *medie* de etate, de statura, de stare, etc.; 2. ca subst., *medioru de pane, mediori de nuci.*

MEDIOSU,-*a*, adj., **medullosus, pulposus, carnosus**, etc. ; plenu de *mediu*, (vedi *mediu* sub 2) : *pepeni mediosi, nuca mediosa, grauntie mediose;* — metaf., *coventu mediosu; carte pre scurtu, déro mediosa.*

MEDIRE, -*escu*, v., (pronunt. pre a locuri si : *miedire, midire, mijire;* vedi si *mediu* sub 2. *a);* **mediare; nutare; dormitare; subridere; illucescere; germinare**, etc. (compara si gr. μηδιᾷν); proprie : a face sau a se face numai de *medietate*, a incepe a se face, cumu : 1. *a medí* = a inchide ochii, a dormitá, a nu dormí bene, a incepe abiá a dormí; de ací si : *a medí*, a si astupá sau inchide ochii la joculu ce se chiama *media;* 2. *medesce de diua* sau *midesce de di a* = se crépa de diua, incepe abiá a se luminá; 3. *erb'a medesce, perulu barbei sau barb'a medesce* = incepe a dá, a incoltí; 4. *medesce cineva d'in budie* sau *budiele medescu cuiva* = subridu forte pucinu, etc.

* MEDITABUNDU,-*a*, adj., **meditabundus**, confundatu in *meditare*.

* MEDITAME, pl. *meditamine*, **meditamen**, si :

* MEDITAMENTU, pl.-*e*, **meditamentum**, meditare asupr'a unui ce ; in speciale, essercitiu de cogitare si de invetiare a scolariloru.

* MEDITARE, v., a cogitá a fundu, a reflecte, a se occupá seriosu cu mentea de ceva : *a meditá* asupr'a miseriei omenesci; a combiná cu maturitate sau preparú cu mentea : *a meditá mari reforme, a meditá pre cineva*, a lu face se precepa si se invetie ceva, una lectione, etc.

* MEDITATIONE, s. f., **meditatio** ; actione si resultatu allu *meditarei : nu turburati pre cogitatoriu in profundele lui meditationi; Antoniu si a publicatu meditationile selle;*—locu de *meditare : elevii au intratu in meditatione*, in sall'a de *meditatione.*

* MEDITATIVU, -*a*, adj., **meditativus;** relativu la *meditare*, datu la *meditare : omulu prea meditativu e ineptu pentru viéti'a practica.*

* MEDITATORIU,-*toria*, adj. s., **meditator si meditatorius;** care *medita* sau serve la *meditatu : meditatorii si repetitorii eleviloru interni;* — s. m. reale, *meditatoriu*, locu de *meditatu*, camera de studiatu.

MEDITATU,-*a*, adj. part., cogitatu, preparatu, invetiatu.

MEDITERRANIU,-*a*, adj., si :

MEDITERRANU, -*a*, adj., **mediterraneus,** *(mediu-terra)*, ce se afla in *mediulu* sau *mediloculu terrei* (= uscatului) : *terre mediterranie, cetate mediterrania*, opp. la *cetate maritima; marea mediterrania*, si abs. *mediterrani'a*, mare intre Europ'a, Asia si Afric'a : *navigationea pre mediterrania.*

MEDIU, -*a*, (pron. pre a locurea si *miediu;* vedi cotra finitulu acestui art.), adj. s., **medius; medium; nucleus; robur; opes; ratio;** 1. adj., *mediu,-a, a)* care se afla intre sau intru alte lucruri sau persone, adesea cu ide'a accessoria co occupa *centrulu* acelloru-asi sau allu unui spatiu de tempu ori de locu : *termenii medii ai unei proportione; cei doui calli medii d'in patru pusi a laturi unulu cu altulu; dupo antici, terr'a occupa loculu mediu in lume; b) mediocru*, modestu, ce nu e multu neci pucinu, bonu neci reu, avutu neci pauperu, etc., *talente medie, stari medie*, (vedi si *mediocru*); *c)* care e *medietate* sau *diumetate* d'in ceva, un'a d'in doue parti ecali alle unui ce : *media-di*, (vedi si mai diosu la 2. *mediulu dillei*) ; asiá si *media ora, media calle, mediu capu, medie mere, medi pepeni*, etc. —se se observe bene differenti'a de intellessu intre : α) *media di, media calle*, etc., de una parte, si de alta parte : β) *di media, calle media;* espressionile de sub α insémna sau *diumetate de di, de calle*, sau *puntulu mediu, mediloculu, centrulu dillei, callei*, etc.; éro espressionile de sub β insémna *di, calle pusa la medilocu intre alte dille* sau *calli : pre*

www.dacoromanica.ro

callea media e cineva câtu se pote de securu; cine a strabatutu peno la media calle, n'are se mai strabata de câtu cea alta medietate a acellei-asi calle; — 2. subst. m., *a)* cu pl. in *i*, *mediu*, *medi*, (pre a locuri pron. *meji*, vedi mai diosu), parte interna a fructeloru sau pomeloru, parte ce se manca, dupo ce se curetia de scortia, pelle, pellicella, etc. : *trei medi de nuca, patru medi de pepeni; cu medi de nuca se face bona dulcetia; medi de amygdale, de samburi de caisse; in composte intra numai medii de pere si de mere; medii bene curatiati de pellitiele loru; d'in mediulu sementieloru de linu si de canipa si de rapitia se estrage oliu; din mediulu grauntieloru de grânu, de secare, de meliu, de ordiu, se trage farin'a; b)* fora pl., *mediu-lu* : α) in sensu analogu cellui precedente de sub 2., *a)* : *mediu de pane;* de unde metaf., *vorbe fora mediu, carti fora neci unu mediu; a scrie pucine, dero cu mediu;* si chiaru in sensu si mai generale, *mediu* =*materia* : *e multu mediu in acestu poporu;* β) parte sau puntu centrale, puntu unde ceva e de *medietate* sau *diumetate* : *in mediulu verei, tomnei, iernei; a se scollá la mediulu noptei; mediulu dillei* =**medium diei** sau **meridies;** — observa differenti'a intre espressionile : α') *mediulu dillei, mediulu noptei*, de una parte, si de alt'a : β') *media di, media nopte;* — afora de acésta-a, *media-di* se dice si contrassu *média*, de regula compusu cu *a*, *amédia* : *a mancá de amédia, a dejugá si pune boii de amédia;* si in pl. *amédie*, redussu in *amedi* : *in amedi, de in amedi, d'in amedi; nu am dormitu d'in amedi;* in acestu sensu si sub forma masc. *amediu*=somnu sau mancare de *amedi* : *nu mi am facutu amediulu;* — *c)* cu pl.-*e*, *mediu*, *medie*, α) in genere, ori-ce lucru cu care ne adjutàmu a face altu lucru ; *cu ce mediu amu poté scapá de acésta greutate?* β) in specie : α') avere, potere, facultate, influentia, talentu, etc. : *scolariu fora medie de a si continuá studiele; avutului stau la dispositione destulle medie de a si satisfuce tote placerile; omu cu pucine medie de spiritu;* β') spatiu, societate, aeru, etc. in care ceva sau cineva viue sau se misca; *mediulu, in care traiesci, nu e bonu pentru constitutionea si caracteriulu teu; lumin'a se refracta, candu trece d'in unu mediu in altulu; d)* ca s. f., *media* : α) *media-di*, (vedi mai susu) ; β) *media* (pron. pre a locuri si : *miedia, midia, mija*), jocu analogu cellui numitu *bab'a orb'a*, (vedi *medire*).

MEDIUINA, s. f., **limes intermedius, sulcus termiualis,** (d'in *mediu*), sulcu *mediu* intre doue arature ; in genere fascia de pamentu ce sta ca limite intre doui agri, doue mosie, doui muri, etc.

MEDIULOCIRE,-*escu*, (de preferitu form'a *medilocire;* vedi *mediu si mediulocu*), **interesse, intercedere ; sese veloperam suam pro aliquo interponere, interjicere;** 1. a fi la *medilocu*, fia vorb'a de locu sau de tempu : *intre derimarea Troiei si intre fundarea Romei medilocesce unu lungu spatiu de tempu;* in genere, a se aflá, a fí : *intre noi nu medilocesce neci una ura;* 2. a se interpune in favorea cuiva : *ellu a medilocitu de am capetatu acesta functione; prin medilocirea tea credu co asiu poté intrá in acea casa.*

MEDIULOCITORIU,-*toria*, (de preferitu *medilocitoriu*, vedi *mediulocu*), adj. s., **mediator, intercessor,** care *medilocesce, mediatoriu* : *fii, nascutoria de Domnedieu, mie medilocitória la infricosia'ta di a judeciului de apoi.*

MEDIULOCITU,-*a*, adj., (de preferitu *medilocitu*), mediatu; si ca adv., *medilocitu* = mediatu, *nemedilocitu* = immediatu.

MEDIULOCIU,-*a*, (de preferitu *medilociu;* vedi si *mediulocu*), adj., **medius, medianus;** ce e de *mediulocu* sau la *mediulocu* : *omu de statura medilocia,* (vedi si *mediu* sub 1).

MEDIULOCU (pron. pre a locurea *miediulocu, miedilocu, midilocu, mijilocu;* vedi *mediu* cotra fine; de preferitu, ca mai correcta si mai usiora, e form'a *medilocu*), pl.-*e*, **medius locus, medium, meditullium;** 1. proprie : *mediloculu pamentului, mediloculu liniei, mediloculu ariei; mediloculu omului* = tali'a; *a si incinge mediloculu; a si frange medilo-*

www.dacoromanica.ro

culu; a stá si mané in mediloculu câmpului; in mediloculu, la mediloculu apei, allu riului, allu marei; mediloculu cartei, a essí d'in mediloculu amiciloru; crucefissera pre Jesus la mediloculu intrè doi latroni; prin metafore : *a)* despre tempu : *mediloculu annului, lunei, septemânei, dillei, noptei; b)* despre lucrari si lucruri abstracte : *la mediloculu ospetiului, nuntei, callatoriei, serbatorei, joculul; c)* despre ce nu e multu neci pucinu, reu neci bonu, avutu neci pauperu : *stare, avere de mediloculu, sateani de mediloculu, etate de mediloculu; a recrutá militari d'intre cetatianii de mediloculu; neci inaltu neci menutu, ci de mediloculu; d)* cu ce ne adjutàmu a face ceva, α) in genere : *care e mediloculu cellu mai bonu de a se inavutí?* β) in specie, avere, stare, potere, facultate : *omu cu mediloce indestullatorie; copilli fora mediloce de invetiatu carte;* — asiá déro form'a *mediloculu* are mare parte d'in insemnarile formei *mediu*, (vedi mediu sub 2).

MEDUA si *meduva*, s. f., vedi *medulla*.

MEDULLA s. f., **medulla**, (comp. it. **midolla si midollo**, isp. **medula si meollo**, port. **medulla si miolo**, prov. **medulla, mezola si meola**, fr. **moële**, tote d'in aceaasi radecina cu *mediu*), substantia molle ce se afla in mediulu osseloru; prin analogia, substantia ce se afla in tuburile planteloru.

1MEDULLARE, adj., **medullaris**, relativu la *medulla*.

2 MEDULLARE, v., **medullare**; *a)* a implé cu *medulla; b)* a divide in *medullarie*, a provedé cu *medullarie;* contrariu *desmedullare*.

MEDULLARIU,-*a*, adj. s., **medullaris; membrum;** relativu la *medulla, madullare;* ca subst., *a)* m., *medullariu* : α) reale, plur. *medullarie*, membru allu corpului : *me doru tote medullariele;* — in speciale membrulu genitale virile; — β) pers., pl. *medullari*, omu cè face parte d'in una societate : *medullarii societatei de adjutorie mutuali; b)* f., reale, *medullaria*=*medullare*, membru ce contine *medulla;* vedi si *membru*, astadi aprope mai usitatu de catu *medullariu* in differitele selle acceptioni.

MEDULLOSU,-*a*, adj., **medullosus;** plenu de *medulla*.

* MEDUSA, s. f., **medusa** (μέδουσα); fientia fabulosa, un'a d'intre feminele *Gorgoni*, cu peru de serpi, d'in allu carei sânge a essitu callulu poetiloru *pegasu*, éro capulu ei a remasu proprietate a lui Perseu : *cine cotediá se se uite la acellu capu, se prefacea in pétra*.

* MEFITE si *mephite*, s. f., **mephitis** si **meïtis**, effluviu, essalatione pestifera d'in pamentu, miasma.

* MEFITICU si *mephiticu,-a*, adj., **mephiticus**, ce coprende *mefite*, ce vine d'in *mefite*, putorosu si pestiferu:

* MEGERA, s. f., **megæra**, (μέγαιρα); nume propriu allu unei-a d'in furiele mythologice; applicatu inse si ca commune la feminele relle si furiose : *mulierea lui e addeverata megera*.

MEI, plur. pronumelui possessivu *meu*, **meus**, plur. **mei**.

MEIORU, *meisioru, meiu*, etc., vedi *melioru, melisioru, meliu*.

* MELANCHOLIA si *melancolía*, s. f., **melancholia**, (μελαγχολία), **tristitia et perpetua taciturnitas, mœstitia;** propr. *fiere négra*, si de ací : dispositione trista, ce se crede co vine de la prea multa fiere négra, sau de la veri-una causa morale : *melancholía mare, profunda; s'a datu melancholiei; a cadutu in melancholia; scoteti melancholí'a d'in corpu si ânima;* — dispositione a suffletului, in care cineva fuge de alte placeri, si afla sengur'a placere in meditationi, fora neci unu planu, in idee estravaganti : *melancholía dulce, melancholía de omu teneru*.

* MELANCHOLICU si *melancolicu,-a*, adj., **melancholicus**, (μελαγχολικός), applecatu spre *melancholía*, dominatu de dens'a.

MELCARIA, s. f., **fetura limacum;** locu unde se nascu si se nutrescu melci.

MELCARIU, s. m., **qui limaces vendit;** venditoriu de *melci*.

* MELE, s. m., **meles;** specia de animale cadrupede, numitu pre alocurea *bursucu*.

* MELILOTU, s. f., **melilotus si melilotos** (μελίλωτος), **trifolium melilotus,**

www.dacoromanica.ro

Lin.; planta d'in famili'a leguminoseloru, ce sémena multu cu trifoliulu.

1 MELINU, s. m., **ligustrum vulgare;** specia de plante; — *melinu rosiu*= **sambucus niger** *L.*

2 MELINU,-*a*, adj., **melinus,** (μηλινός), estrassu d'in gutonie : *oliu melinu,* **oleum melinum.**

3 MELINU,-*a*, adj., **melinus,** (d'in μέλι = miere), facutu cu miere sau d'in miere; subst. f. *melina,* **melina,** mulsu de miere.

* MELIORARE,-*ediu*, v., **meliorare,** a face *meliore,* a face mai bene, a reformá spre bene, a corege, a indreptá, a imbonetati : *meliorati starea poporutui; la noi sunt multe de melioratu.*

* MELIORATIONE, s. f., **melioratio,** reformatione spre bene : *meliorationile facute costa summe mari; melioratione considerabile; melioratione apparente, illusoria.*

* MELIORATU,-*a*, adj. part., **melioratus,** reformatu spre bene : *starea poporului pucinu meliorata.*

* MELIORE, adj., **melior,** comparativu d'in *bonu,* si prin urmare *meliore* =mai bonu, contrariu *pejore*=mai reu.

MELIORU, (cu *l* molliatu, *meioru*), s. m., deminutivu d'in *meliu.*

MELISIORU, (cu *l* molliatu, *meisioru*), s. m., deminutivu d'in *meliu.*

MELIOSU,-*a*, (cu *l* molliatu, *meiosu*), adj., plenu de *meliu.*

MELISSA, s. f., **melissa officinalis,** se dice si *matacina* si *erb'a stupiloru;* vedi *matacina.*

MELIU, (cu *l* molliatu, *meiu*), s. m., **milium;** planta cereale bene connoscuta : *melliga de meliu; farin'a de meliu.*

MELLAIARIU,-*a*, adj. s., cui place *mellaiulu,* care mânca multu *mellaiu* sau numai *mellaiu,*

MELLAIELLU, s. m., deminut. d'in *mellaiu;* — specia de planta, **cistus helianthemum,** *Linn.*

MELLAIETIARE,-*ediu*, v., **malacissare, mollire, macerare,** a face *mellaietiu : perele selbatice puse in palie perdu duréti'a si se mellaietiédia.*

MELLAIETIU,-*a*, adj., **mollis et farinosus vel granosus; insipidus, insulsus;** molliosu, farinosu, care presenta granutie molliose : *pere mellaietie;* — fig. disgratiosu, neplacutu, nesaratu : *omu mellaietiu, vorbe mellaietie.*

MELLAIONIU. (cu *n* molliatu *mellaioiu*), s. m., augment. d'in *mellaiu,* in specie : *a)* turta de sementie olióse de linu, cânepa, etc., ce se da vacceloru ca se dea multu lapte; *b)* planta numita si *mellaiellu.*

MELLAIORU, s. m., deminut. d'in *mellaiu : mâncu mellaiorulu meu, si nu asteptu de la altulu.*

MELLAIRE,-*escu*, v. refl. *a se mellaí,* a devení molle; a se cóce tare, vorbindu de póme.

MELLAIU, s. m., 1. **milium,** meliu= *mellaiu meruntu;* 2. **farina ex milio vel ex tritico turcico,** farina de meliu sau de porumbu : *mellaiu de meliu, mellaiu de porumbu.* 3. **libum ex tali farina factum,** pâne facuta d'in farina de meliu sau de porumbu : *ne amu saturatu de memelliga, mai faceti si câte unu mellaiu.*

* MELLARIU, s. m , vedi *mierariu.*

* MELLATU,-*a*, adj., **mellatus,** ammestecatu cu melle (miere); indulcitu, fórte dulce.

* MELLE, s. f., **mel,** *miere;* vedi *miere.*

* MELLIFERU,-*a*, adj., **mellifer;** care porta, adduce sau face *melle : melliferele albine.*

* MELLIFICARE, v., **mellificare;** *a face melle : albinele mellifica.*

* MELLIFICIU, s. m., **mellificium;** *facere de melle,* maiestría de a face *melle.*

* MELLIFICU,-*a*, adj., **mellificus;** care face *melle,* aptu a face *melle.*

* MELLIFLUU,-*a*, adj., **mellifluus;** d'in care *flue* sau curre *melle : plante melliflue, riu mellifluu.*

* MELLIGENU,-*a*, adj., **melligenus;** care *genera melle;* de *genulu mellei,* ca *mellea.*

MELLIGA, s. f., (it. **melliga,** compara gr. μηλική), vedi *memelliga.*

* MELLIGINE, s. f., **melligo;** succu assemene cu *mellea,* mursa de miere; succulu ce albinele tragu d'in flori inco netransformatu in miere, materia de miere si céra.

www.dacoromanica.ro

* MELLILLA, s. f., **mellilla**; ceva de *melle*, forte dulce.

* MELLINIA, s. f., **mellinia**; ceva de *melle*. dulcetia; placere, vorba de miere.

* MELLITU,-*a*, adj., **mellitus**; facutu d'in *melle* sau cu *melle*, dulce ca mierea : *mellitii faguri; covente mellite.*

* MELLIU,-*a*, adj., **melleus**; de *melle*; dulce ca *mellea.*

* MELLOSU,-*a*, adj., **mellosus**; plenu de *melle:* tare dulce.

* MELODIA, s. f., **melodia**, (μελωδία, d'in **melos** si **ode**); seria de sunete sau tonuri, de unde resulta cantare placuta si regulata : *melodia dulce, canticu lipsitu de melodia; — melodía*, in sensu strinsu technicu, se dice veri-ce regulare a tonuriloru, essecutate si ascultate successivu in acea-asi aria, diversu de *armonía*, care consiste in accordulu mai multoru parti essecutate si ascultate de una data : *mesur'a este proprietatea essentiale a melodiei, nu inse si a armoniei; —* in sensu mai largu, *melodía*, in poesía si prosa, seria de covente si de frasi, cari placu audiului; *melodi'a stylului, melodi'a vorbirei.*

* MELODIOSU,-*a*, adj., plenu de *melodía: cantecu melodiosu, voce melolodiósa.*

* MELODRAMA, s. f., (**melodrama**), specia de drama, unde dialogulu este intreruptu prin musica instrumentale.

* MELODU, s. m., **melodus** (μελωδός); cellu ce canta dulce si placutu, sonoru.

* MELOFOLIU, s. m., **melofolium**; *melu* sau *meru* cu una *folia* laterale.

* MELOMANIA, s. f., **molomania**; passione escessiva pentru musica, *manía* de *melodia: toti membrii acestei familia sunt dominati de melomanía.*

MELOMELE, s. f., **melomeli**, (μηλόμελι), mursa cu *mere* sau cu *gutonie.*

MELONE, s. m., **melo**, pepene.

* MELOPEPONE, s. m., **melopepo** (μηλοπέπων); camu in acelluasi sensu cu simplulu *melone.*

* MELOTA, s. f., **melota**, (μηλωτή); pelle de oue; in genere, pelle cu lân'a sau perulu pre ea; vestimentu facutu sau captusitu d'in atare pelle; vedi si *mallotella.*

* MELPOMENE, s. f., **melpomene**, (μελπομένη), mus'a poesiei lyrice.

1 MELU, s. m., vedi *meru.*

2 MELU, s. m., (μέλος), membru, mesura; voce emissa cu mesura, cu tactu; cantecu; vedi *melodía, melodiosu*, etc.

* MEMBRANA, s. f., **membrana**, (d'in *membru*), tessetura suptire si larga in corpulu animaliloru, a carei destinatione este a formá, inveli sau coperí organe diverse : *fibrele unei membrane, membranele cu cari se coperu muschii; membranele creieriloru, membrane pituitarie; membran'a d'in ou;—membrana se numesce, in sensulu anticiloru* si *pergamen'a* sau *pergamentulu.*

* MEMBRANACIU,-*a*, adj., **membranaceus**; relativu la *membrana*, de *membrana*, assemine *membranei* : *scortia membranacia, codice membranaciu.*

* MEMBRANARIU,-*a*, adj. s., **membranarius**, relativu la membrana; s. m., personale, care prepara *membrane de scrissu.*

* MEMBRANIU,-*a*, adj., **membraneus**; de *membrana* = pergamentu : *pugillarie membranie.*

* MEMBRANULA, s. f., **membranula**, deminut. d'in *membrana.*

* MEMBRANOSU,-*a*, adj., **membraneus**; de *membrana : parti membranose.*

* MEMBRARE, v., **membrare**; a provedé cu *membre*, a formá cu membre; *a se membrá* = a face *membre*, a formá *membre : fetulu se membra in treidieci si cinci de dille.*

* MEMBRATURA, s. f., **membratura**; actione de *a membrá*, sau *a se membrá*, si resultatu allu acestei actione.

* MEMBROSU,-*a*, adj., **membrosus**; cellu ce are *membre* mari, vigorose.

* MEMBRU, s. m., **membrum**; verice parte esteriore a unui animale, distinsa de tote celle lalte prin functionile selle particularie; — *membru*, in sensu figuratu: *membru allu statului, allu unei societate, membru allu camerei deputatiloru, allu senatului, allu consiliului administrativu, municipale, scolasticu, bellicu*, etc., *membru allu unui periodu; intre aceste patru membre alle periodului este multa symmetria;* — la marina *membru* sau *membrele unei nave;* in algebra *membru allu unei ecatione,*

www.dacoromanica.ro

adeco fia-care d'in cantitatile separate prin semnulu ecalitatei; vedi si *medullariu*.

MEMELLIGA, s. f., (it. **melliga**, comp. gr. μηλική), farina de *meliu*, de *saracenu*, de *ordiu* sau de *porumbu*, férta, mestecata si ingrossiata, care serve de alimentu; vedi si *mamalliga*.

MEMELLIGARIU,-*a*, adj. s., cui place *memellig'a*, care se nutresce cu *memelliga*; vedi si *mamalligariu*.

MEMELLIGUTIA, s. f., deminut. d'in *memelliga*; vedi si *mamalligutia*.

* MEMORABILE, adj., **memoria dignus, memorabilis**; demnu de adducere a mente, sau detinere de mente, ce merita a fí conservatu in memori'a omeniloru : *dille memorabili, fapte sau evenimente memorabili, invetiatura memorabile; acellu domnitoriu inco nu a facutu nemica memorabile*.

* MEMORABILITATE, s. f., abstractulu d'in *memorabile*.

MEMORANDU,-*a*, adj., **memorandus**; camu in acellu-asi sensu cu form'a *memorabile*, implicandu una idea de necessitate mai pronuntiata : *fapte memorande, di memoranda, locu memorandu*; —ca s. m., reale, *unu memorandu* = *unu memoriale*.

* 1 MEMORARE, v. a., **memorare**; a face *memore*, si a nume : *a)* a adduce a mente cuiva ceva; *b)* a spune, sau narrá ceva; *c)* a recitá d'in *memoria* ceva.

* 2 MEMORARE, s. verbale, **memoratio**, in t. s. verbului.

* MEMORATIONE, s. f., **memoratio**; actione de *memorare*.

* MEMORATORIU,-*toria*, adj., **memorator**, care *memora*.

* MEMORATU,-*a*, adj. part., **memoratus**, addussu a mente, attinsu, pusu, recitatu.

* MEMORE, adj, **memor**, care tine in *mente*, care tine *mente*, care si adduce a *mente*, care nu *uita*; *a)* in genere : *filii memori de glori'a paterna; omu memore de beneficie*; *b)* in specie, care si adduce usioru a *mente*, care are bona *memoria*, care adduce altui-a a *mente*.

* MEMORIA, s. f., **memoria**; adducere a *mente*, tinere de *mente*, facultate prin care sufletulu conserva, tine si descépta in sene celle ce au cadutu veri-una-data atâtu in sensulu esternu câtu si in cellu internu : *memoria bona, mare, vasta, prodigiosa; pucina memoria, omu lipsitu de memoria, te insélla memoria; ellu are memoria bona, este inse lipsitu de judecata; ai memoria scurta; ti a scapatu d'in memoria; a si esercitá, cultivá, inavutí memori'a; a scrie sau spune d'in memoria; a si incarcá memori'a cu nemicuri; memoria naturale; memoria artificiale; memoria locale; fapte de memoria eterna, monumente inaltiate in memori'a unoru barbati mari; dupo memori'a omeniloru se scie numai atâtu; memori'a benefacutoriloru este bene coventata, memori'a tyranniloru este blastemata; nu calumniati memori'a omeniloru de onore; in memori'a fericitului reposatu; in memori'a parentiloru mei am pusu acesta cruce; barbatu de fericita memoria, de gloriosa memoria*; — in jurisprud. *a reabilitá, a spellá memori'a cutarui reposatu*, adeco a face se se annulle sententi'a de condamnare.

* MEMORIALE, adj. s., **memorialis**, pl. **memorialia**; relativu la *memoria : epistole memoriali*; s. m., reale, *memoriale*, scriptu compusu intr'adensu cu scopu de a informá pre cineva despre decursulu si starea veri-unui lucru, a veri-unei cause : *memoriale elaboratu pentru gubernatoriulu terrei in cestionea callíloru ferate; memoriale in causa de processu*; plur. *memoriali*, adnotationi ce si face unu omu, care a participatu la conducerea affaceriloru publice alle unei terri; *memorialile fratelui meu, memorialile fostului ministru, memorialile unui commandante generariu, memorialile lui Buonaparte; aceste memoriali sunt prea bone fontane istorice*; — in scientia, disertatione asupr'a veri-unui obiectu de scientia, litteratura, etc.; *memoriale asupr'a fenomeneloru electricitatei*; — in jurisprud. *memoriale de spese*, computu ce presenta, p. e. unu advocatu sau ore-care altulu, asupr'a speseloru facute in veri-una causa; in commerciu, asiá numit'a *stratia*, (ital.

www.dacoromanica.ro

strazza), adeco câteva colle de papyru, prense in lungu, in care commerciantele este obligatu a consemná tote affacerile selle commerciali de preste dí, cari cumu urmedia, cu penn'a sau cu plumbulu; pre a locurea, *memoriale* este ensusi asiá numitulu *diurnale* sau *diariu;* une-ori se dice *memoriale* si not'a, computulu, ce presenta unu negotiatoriu, apothecariu, etc. spre solutione.

*MEMORIOSU,-*a*, adj., **memoriosus**, care are *bona memoria.*

MENARE, v. a., **agere, pellere, depellere, mittere**; (it. **menare si minare**, isp. port. **menar si minar**, fr. **mener**, tote d'in **minare**, form'a activa d'in deponentea classica **minari**=*ammenitiare*, forma activa ce se afla si in autorii anteclassici si post-classici, cumu de ess. la Appuleiu: **asinos et equum sarcinis onerant et minantes baculis exigunt** = *incarca asinii si callulu cu sarcine si i facu se merga menandu-i cu betie;* acésta-a e si insemnarea primitiva, éro cea de *ammenitiare* e derivata d'in acésta-a, in lat. med. inco e **menare**); — 1. a face se mérga inainte vite si alte animali: *menati vitele la apa; ai menatu callulu prea tare; pecurarii mena oule vér'a la munte; mena mai iute; menau de focu caii,* — famil. si prov. *pare co a menatu porcii, asiá nu scie de omenía;*—2. metaf., *a)* despre persone, a tramitte, a duce: *pre cine ai menatu se chiame copillii? se menàmu pre cine-va d'in noi se ne compere merinde; ce me menati de la unulu la altulu?*—de ací: *a menà cu vorb'a de adi pre mane; a menà de la Pilatu la Caiafa;—b)* despre lucruri, α) ca subiectu allu verbului: *callea mena pre cineva departe; una idea te mena departe;* si fora obiectu de persona: *unde mena callea; unde mena acésta idea?* β) ca obiectu allu verbului: *a menà lucrulu departe, a menà cu vigore, cu pucina tragere de anima.*

MENATORIU,-*toria*, adj. s., (**minator**) **pecoris actor**; care *mena: menatoriu de oui la staulu; menatoriu de calli, de boi, de porci,* — ca subst. reale: *menatoriu,* m. sau *menatoria,* f., instrumentu cu care se mena vitele.

MENATURA, s. f., **pecoris actio, jumentorum actio**; actione de *menare: menatur'a asiá de rapida va astení currendu callii.*

* MENDA, s. f., **menda**; vitiu, defectu, 1. de corpu, materiale: *nu afli menda in acestu formosu corpu;* 2. de scrissu si altele: *furmica mendele in copi'a ce ai facutu.*

* MENDACE, adj. s., **mendax**; applecatu a spune *mentioni, mentionosu.*

* MENDACILOCIU, s. m., **mendaciloquium**, vorba *mentionosa.*

* MENDACILOCU,-*a*, adj., **mendaciloquus**; care spune mentioni.

* MENDACITATE, s. f., **mendacitas**; calitate, vitiu de *mendace.*

* MENDACIU, pl.-*e*, **mendacium**, mentiona.

* MENDICANTE, adj. part. pres., **mendicans**; cersitoriu; — ca s. m. personale, monachu ce si duce vieti'a cu cersitori'a.

* MENDICARE, v., **mendicare**; a cersí, a traí *mendicandu.*

* MENDICATIONE, s. f., **mendicatio**; actione de *mendicare.*

* MENDICATORIU,-*toria*, adj. s., **mendicans, mendicus**; care *mendica,* cersitoriu.

* MENDICITATE, s. f., **mendicitas**; statu de *mendicu.*

* MENDICU,-*a*, adj. s., **mendicus**; care *mendica,* cersitoriu si cersitorescu.

* MENDOSITATE, s. f., **mendositas**; statu sau calitate de *mendosu.*

* MENDOSU,-*a*, **mendosus**; plenu de *mende,* (vedi *menda*): *copia mendosa; espressioni mendose.*

*MENDU, s. m., **mendum**; in acellu-asi sensu cu *menda,* applicatu inse si in speciale la *mendele* de scriere sau de copiare.

MENEIU, pl.-*e*, (μηνολόγιον), carte basericesca ce coprende totu ce e de cantatu si de lessu in baserica pre fiacare di d'in cei douisprediece mesi ai annului, de unde si numele seu, (μήν= **mensis**=mese).

MENIA, s. f., (μῆνις), **ira, iracundia**, irritatione violenta asupr'a cuiva, ira, furóre subita si scurta, **ira furor brevis**: *apprendere de menía, omu sup-*

www.dacoromanica.ro

pusu mentei; meni'a turbura mentea; omului intelleptu se covine se si infrenedie meni'a.

* MENIANA, s. f. si *menianu*, m., **mæniannm**, (de la *Meniu*, nome propriu romanu), specia de micu *balcone* sau *altanu*, inchisu, in care esse cineva se specte.

MENIARE, v. a., **offendere, irritare**: *a meniá pre Domnedieu*; refl., *a se meniá*, **irasci**: *ellu se menia pentru nemica; nu te meniá pre mene: nu ve meniati pre cei ce ve spunu addeverulu.*

MENIATU,-*a*, adj. part., **iratus**, coprensu de *menia*, apprensu de *menia*: *ellu a plecatu meniatu.*

* MENIDE si *mena*, s. f., **mæna**; pescisioru ce se affuma.

* MENINGE, s. f., (fr. **méninge**, μήνιγξ); membrana forte suptire; in specie, membrana ce infasciora creierii: *meningile sunt trei*, adeco: *dur'a matre* sau simplu *meningea; arachnoidea* sau *meningin'a; pi'a matre* sau *meninget'a.*

* MENINGETA, s. f., (fr. **méningette**); vedi *meninge;* — proprie deminut. d'in *meninge*, ca si *meningina.*

* MENINGINA, s. f., (fr. **méningine**); vedi *meninge* si *meningeta.*

* MENINGINITE, s. f., (fr. **méningiuite**); inflammatione a *meninginei*, (vedi *meningina*).

* MENINGITE, s. f., (fr. **meningite**); inflammatione a *meningiloru* in genere, si in specie, a *durei matre*, (vedi *meninge*).

† MENINGO-, (d'in *meninge*), intra in mai multe composite scientifice, cumu: *meningocephalite* (fr. **méningocephalite**, s. f., d'in κεφαλή=*céfa, capu*), doru de capu provenitu d'in inflammationea *meningiloru; meningogastralgía*, s. f., (fr. **meningogastralgie**, d'in γαστηρ = *pantice* si ἄλγος = *doru*), doru de pantice provenitu d'in inflammationea *meningei* stomaculni; *meningogenu*, -*a*, adj. (fr. **méningogène**, d'in γένος=*genu*), ce da nascere la *meningi false; meningophylace*, s. f. (fr. **meningophylax**, d'in φύλαξ = *custode*); instrumentu de chirurgía, aptu a *protege meningile*, candu se facu operationi la creieru; *meningorrheia*, s. f. (fr. **meningorrhée**, d'in ῥεος =*flussu, scursura*); congestione a nnui *fluidu* óre-care intre *meningi*, pre *meningi*. sau sub *meningi.*

MENIOSU,-*a*, adj., **iratus, iracundus**, plenu de *menia*: *lassa-lu in pace, co e meniosu; eu nu disputu cu omeni meniosi; meniosulu facile committe errori.*

* MENISCOIDE, adj., (fr. **méniscoïde**, d'in μηνίσκος = *meniscu* si εἶδος = *forma*); care are *forma* de *meniscu.*

* MENISCU, s. m., **meniscus**, (μηνίσκος, comp. si fr. **ménisque**, d'in μήν= *luna*), proprie, *lunula, lunisiora*, applicatu prin metafore: *a)* la ornamente ce au forma de una lunisióra, si mai vertósu forma de luna noua; *b)* la vitre convesse de una parte si concave de alt'a; *c)* la figure geometrice solide sau plane ce au forma ca si vitrele de cari e vorb'a sub *b.*

MENITIARE, *menitiatoriu, menitiatu*, etc., vedi *ammenitiare, ammenitiatoriu, ammenitiatu*

MENOLOGIU, s. m., (**menologium**= μηνολόγιον); vedi *meneiu.*

MENSA, s. f., **mensa**; vedi *mesa.*

MENSALE si *mesale*, adj. s., **mensalis**, relativu la *mensa*=*mésa*, de *mésa*; s. f. reale, *mensale-a* sau *mesale-a*: *a)* més'a de pandia de asternutu pre *més'a* de lemnu; *b)* servietu de *mĕsa.*

MENSARIU si *mesariu*, -*a*, adj. s., **mensarius**; relativu la *mensa* sau *mésa*; ca s. m.; *a)* person., *mensariu*=bancariu, scambatoriu de banni, *b)* reale, in acellu-asi sensu cu *mensale* sub *a* si *b.*

* MENSIONE, s. f., **mensio**; actione de *mesurare;* vedi 2 *mensu.*

* MENSORIU,-*oria*, adj. s., **mensor**; care *mesura*, mai vertosu in compuse: *agrimensoriu.*

* MENSTRUALE si *mestruale*, adj., **menstrualis**; de *mensu*, (vedi 1 *mensu*): *emolumente menstruali;* in specie, *flussu de sange menstruale*. la muieri.

* MENSTRUATIONE, s. f., statu de *menstruata. fire, luni.*

* MENSTRUATU,-*a*, adj. part., **menstruatus**, plenu de *menstruu*, (vedi *menstruu* ca subst.), vorbindu de femine

www.dacoromanica.ro

çari au *menstrele=lunile : cârpa menstruata; muieri menstruate.*

MENSTRUU,-*a*, si *mestruu* sau *mestru* (vedi si *semestru*), adj., **menstruus**, de *mensu*, de fia-care *mensu*, (vedi 1 *mensu*) : *usura menstrua*, *serbatori menstrue*; in specie, *flussu de sange menstruu*, la muieri; de ací abst., *menstrulu* sau pl., *menstrele*, lun'a muieriloru; — care dura unu *mensu*, de aci absol. s. m. reale, *menstru-lu*, provisione, mercede, emoluniente, etc. pre unu *mensu*.

1 MENSU, *mesu* si *mese*, s. m., pl. *mensi* si *mesi*, **mensis**, (it. **mese**, franc. **mois**); *luna de dille*. treidieci de dille, ca in *mensulu lui Juniu*, treidieci si una de dille, ca in *mensulu lui Juliu*; *annulu are douispredieci mensi*; — metaf., *mensulu* si mai vertosu plur. *mensii* = *lunile*, curetiare *mensuale* a muieriloru; — essitu d'in acea-asi fontana cu urmatoriulu 2 *mensu*, cumu attesta *Cicerone* : **lunæ cursus quia mensa spatia conciunt, menses nominantur** = *fiendu co cursurele lunei se facu in spatie mense, de acea-a se si numescu mensi.*

* 2 MENSU,-*a*, adj. part., **mensus**, si subst. **mensus-us**, *mensuratu* si *mesuratu*, applicatu mai versosu in composite si derivate : *immensu, dimensu, dimensione*, etc.

MENSURA si *mesura*, s. f., **mensura**, d'in 2 *mensu*; vedi *mesura*.

* MENSURABILE, adj., **mensurabilis**; ce se pote *mensurá*.

MENSURALE, adj., **mensuralis**; de *mensura* : *linia mensurale*.

MENSURARE si *mesurare*, v., **mensurare, metiri**; vedi *mesurare*.

MENSURÁTIONE, s. f., **mensuratio**; vedi si *mesuratione*.

MENSURATU si *mesuratu*, adj. part., **mensuratus**; vedi *mesuratu*.

MENTA, s. f., **menta** si **mentha**, (μεν-θη); specia de planta aromatica bene connoscuta, numita pre a locuri si *isma* (ὀσμή) : *vinarsu cu menta*.

* MENTAGRA, s. f., **mentagra**; formatu ca si *podagra*, *mentagra*, va se dica doru sau morbu de *mentu*.

MENTALE, adj., (it. **mentale**, fr. **men-**tal); de *mente*, in *mente*, d'in *mente* : *calculu mentale, operationi mentali; alienatione mentale.*

* MENTASTRA, s. f., **mentastrum**, *menta selbatica.*

MENTE, s. f., **mens**, abl. **mente**, (gr. μένος, it. isp. port. **mente**; prov. **ment**); **ratio**; 1. ca mai desu, facultatea sufletului de a cogitá, intellege, concepe, judecá : *cu mentea intellegemu ce ni se spune. percepemu celle ce vedemu si sentimu in genere: mentea judica, combina, abstrage, analysa; mentea imagina formosele ideali alle artei; cu mentea omulu imbracia trecutulu, connosce presentele, prevede fiitoriulu; mente limpeda, lucida; omu ageru sau grossu de mente; se ceremu de la Domnedieu mente sanitosa in corpu sanitosu; a pune in mente, a veni in mente; ce vream se spunu mi a scapatu d'in mente; cere câte nu ti trece prin mente; ce spuneti voi, nu pote intrá in mente de omu;* 2. in specie : *a)* derepta judecata, prudentia, intelleptione : *omu cu mente, fora mente; ce copillu cu mente!* — mai vertosu la pl., *a si essi d'in menti, a perde mentile, a si veni in menti, a luá mentile, a rapi mentile; a si bee mentile; a scote d'in mente sau d'in menti* : α) a inneboní, β) a insellá, a ammagi, a seduce : *a scossu biét'a fëta d'in menti; a invetiá mente* : α) senguru d'in patite; in acestu sensu si ca refl. *a se invetiá mente*, mai energicu de catu simplulu : *a invetiá mente : nu s'a invetiatu inco mente;* β) *a invetiá mente pre altulu*, dandu-i aspre lectioni, batalia, etc.; asiá si : *a capetá mente, a pune mente, a cresce la mente, mentea cresce*, etc.; *b)* attentione : *a si incordá mentea sau mentile, spre a ascultá si intellege; a luá amente; cu intelleptione se luàmu a mente; luare a mente* = attentione; *c)* memoria : *acestu omu tine mente de multu; nu mai tine mente nemica, pre nemine; a si aduce a mente, a rechiamá in mente; a adduce cuiva a mente*, a i rechiamá in memoria, a i spune : *de ce mi adduceti a mente de acestu trecutu? d)* conscientia, connoscentia sau sentire de sene, mai vertosu in plur. *menti*, compara mai

www.dacoromanica.ro

susu la *a*), espressioni ca: *a si essi d'in menti*, etc.; 3. prin mai mare estensione applicatu si la partea sensitiva, affectiva si volitiva a sufletului: *lassa se faca cumu lu duce mentea; lupulu muta perulu, nu mentea*, asiá se dice in unele parti proverbiulu ce in alte parti suna: *lupulu si scamba perulu, neci una data invetiulu.*

* MENTECAPTU,-*a*, adj., **mentecaptus**, nebonu, stultu.

MENTEMINU,-*a*, adj., **prudens**; la Macedoromani, cu acellu-asi sensu, in care se dice *mentosu* intre Dacoromani.

* MENTIENTE, adj. part., **mentiens**; care *mente*, (vedi *mentire*).

* MENTIGINE, s. f., **mentigo**; morbu de mentu mai vertosu la amnelli, morbu mortiferu pentru sugaci.

MENTIONA, (pron. vulg. *minciuna*) s. f., (compara ital. **menzogna**, prov. **mensonga** si **mensonja**, fr. **mensonge**), **mendacium**; faptu sau spusa *mentita*, neaddeveru spusu cu intentione de a insellá: *mentiona mare, grossa, pre de intregulu; a spune, a carpi, a taliá mentioni; a asculta mentionile sau la mentioni; ce credi in mentionile betrâneloru si farmecatorieloru; mention'a dupo religione, e mare peccatu; a dá de mentiona* = *a convinge de mentiona, a desmentí*, a arretá co *mentioni* a spusu; — in sensu mai dulce: fictione, fabula: *mentionile poetiloru ne incanta*; prov. si *mention'a e vorba.*

* MENTIONARE, v., **mentionem facere**, (fr. **mentionner**), a face *mentione*, (vedi *mentione*), a indicá prin vorbe: *a mentioná pre scurtu dissele cuiva; a mentioná numele cuiva intr'unu actu, intr'una conversatione; de ce n'ai mentionatu in processulu verbale si propositionea mea.*

* MENTIONE, s. f., **mentio**, (d'in *mente*, sau mai benè d'in rad. **men**), actione de a *adduce a mente*, de a spune, a numi, a dice, mai vertosu a dice in trécutu: *a face mentione de ceva sau de cineva; de ce nu ai facutu mentione si de mene in acellu inscrissu?*

MENTIONELLA, s. f., **mendaciolum**; deminutivu d'in *mentiona*: *scii spune mentionelle, baiete; cu mentionellele tele m'ai scossu si pre mene d'in menti*; — despre primele incercari de vorbire alle prunciloru: *e pruncu de trei mensi, si spune continuu la mentionelle.*

MENTIONOSU,-*a*, adj., (d'in *mentiona*) **mendax, fallax, falsus**; plenu de *mentioni*; 1. proprie: *covente mentionose, marturia mentionosa; nu ascultati laudele mentionose alle lingusitoriloru; nu ve ammagiti, fete, de vorbele dulci, dero mentionose alle juniloru spulberati*; — mai vertosu despre persone, ce au reulu invetiu de *a mentí*, sau numai d'in placerea de *a mentí*, sau si mai allessu cu intentione culpabile de a ammagí si vettemá pre altulu; *este unu mentionosu, nu te increde lui*; 2. ammagitoriu, illusoriu, falsu, neaddeveratu, etc.: *monete mentionose, nestimate mentionose, carti mentionose; o lume, lume, ce mentionosa esti! mentionosii nu se distingu de insellatori.*

MENTIRE, *mintiu* sau *mentu* (reu *mentescu*); v., **mentiri, fallere**; a spune *mentioni*, a nu spune addeverulu, a falsificá addeverulu fora intentione, sau cu intentione, si mai vertosu cu intentione rea de a insellá, ammagi si vettemá: *menti candu mi spuni co laptele e negru; mi ai promissu se mi comperi unu callu, si m'ai mentitu; asiá mentu parentii pre copilli, ca se iea unu medicamentu amaru; mentimu pre copillu cu ceva miere pusa in acellu medicamentu;* asiá si: *a mentí pesci cu buccatelle de rime; a mentí passeri cu grauntie puse la lacie; a menti ciorele cu paliatie, puse in semanature*; — *cine mente una data, nu mai e credutu, coci si addeverulu in gur'a mentionosului perde dereptulu seu*; — in sensu mai dulce: *asiá mente poetulu, in câtu ne farmeca si ne face se credemu mentionile lui*; — *a menti fora rosine; a menti pre d'intregu* = *a menti mentioni grosse, invederate*; — *a mentí*, cu subiectu de lucru: *ochii, faci'a, vultulu mentu, candu nu reflectu ce e in mente sau in ânima; una bilancia, unu cantariu ne mente, candu su false*; — cu obiectu de lucru: *mentimu uritulu prin conversationi; mente cineva una*

www.dacoromanica.ro

lorere prin distractioni; mente lungimea oreloru prin occupatione.

MENTIRE, s. verbale, **mentitio, mendacium,** in t. s. verbului.

MENTITIONE, s. f., **mentitio,** actione de *mentire.*

MENTITU,-*a,* adj. part., **mentitus;** *peru mentitu, nestimate mentite,* false, imitate; *omeni crudu mentiti, muiere reu mentita de barbatu seu.*

* MENTORE, si

* MENTORIU, s. m., (**mentor,** fr. **mentor**); nume propriu allu unui intelleptu grecu, sub a cui figura *Minerv'a,* dié'a intelleptionei, conducea, cumu spune Omeru, pre *Telemachu,* filiulu lui *Ulysse;* de ací, *mentore* = bonu consiliariu, invetiatoriu, conductoriu, etc. : *reu mentore ai avutu.*

* MENTU, s. m., **mentum;** partea anteriore a falciloru, pre care cresce barb'a, barbía, barbiora.

* MENTULA, s. f., **mentula;** membrulu virile.

* MEPHITE, *mephiticu,* vedi *mefite, mefiticu.*

* MERACU,-*a,* adj., **meracus,** (vedi si 2 *meru*); neammesticatu, curatu : *vinu meracu.*

MERARESSA, s. f., muliere care cultiva sau vende *mere.*

MERARIA, s. f., multime de *mere* (vedi 1 *meru*); officina unde se vendu *mere.*

MERARIU, s. m., care cultiva sau vende *mere,* (vedi 1. *meru*).

* MIRCABILE, adj., **mercabilis;** de *mercatu,* ce se pote *mercá,*

* MERCANTE, part. adj. s., **mercans, mercator,** (comp. si fr. **marchand,** it. **mercante**); care *merca; mercatoriu,* negotiatoriu de professione.

* MERCANTILE, adj., (fr. **mercantile**), **mercatorius;** relativu la *mercante* sau *mercanti,* si la *mercatura : cetate mercantile, operationi si daraveri mercantili;* — cu nuantia pejorativa : *sentimente mercantili, anima mercantile.*

* MERCARE, v., **mercari;** a negotiatorí, a face *negotiu,* a fi negotitoriu de professione, a comperá si vende : *a mercá ceva cuiva,* a vende; *a mercá ceva de la cineva,* a cumperá.

MERCATIONE, s. f., **mercatio;** actione de *mercare.*

MERCATORIA, contrassu *mertoría,* s. f., **nundinæ,** dí de *mercatu : poimâne e mertoría la Blasiu; ómenii s'au intorsu beti de la mertoría.*

MERCATORIU,-*toria,* adj. s., **mercator,** si **mercatorius;** care *merca* sau serve a *mercá, negotiatoriu* si *negotiatorescu : mercatori de buccate; navi mercatorie.*

MERCATU,-*a,* 1. part., **mercatus-a-um,** negotiatoritu, comperatu sau vendutu; 2. s. m., reale, **mercatus-us:** *a)* abstr. negotiu, negotiatoría, comperare si vendere; *b)* concr. **emporium,** locu de negotiu, emporiu : *mercatu de boi, de cai, mercatu de alle mancarei; déco aveti necessitate de vestimente, mergeti la mercatu si de acollo comperati-ve ce voiti.*

MERCATURA, s. f., **mercatura;** negotiu, professione de *mercatoriu* sau negotiatoriu : *mercatura in mare, in micu; a face mercatura;* — concr. *merci,* obiecte de vendutu si comperatu.

* MERCE, **merx,** lucruri *mercabili,* de comperatu si vendutu, de negotiatu, asiá numit'a *marfa* : *merce bona, addeverata, fulsa; mercea bona se cauta si se vende currendu; merce nationale, straina, mercea librariului sunt cartile, chartei'a,* etc.; *mercile importate si mercile esportate.*

* MERCEDE, s. f., **merces;** ce dàmu cuiva pentru lucrulu sau servitiulu ce ne face : emolumente, onorariu, salariu, sembria, remuneratione, recompensa, etc. *mercedea sapatoriloru de vinia; mercedea invetiatoriului, functionariloru;* — in sensu pejorativu, ce se da cuiva spre a lu corrumpe, — pretiu; folosu, procente, etc.

MERCENARIU,-*a,* adj. s., **mercenarius,** care pentru *mercede* face ceva; contrariu *gratuitu: marturi mercenari,* corrupti cu banni; *militariu mercenariu; judecatoriu mercenariu,* care nu numai accépta *mercedea* covenita pentru servitiu, ci inco storce, câtu pote, de la litiganti; — despre lucruri : *laude mercenarie; suffletu mercenariu,* applecatu a face tote turpitudinile pentru banni; —

www.dacoromanica.ro

ca subst. m. pers., *mercenariu*, *a)* in genere, lucratoriu invoitu cu mercede pre dí, pre mese, pre annu; *b)* in specie, militariu ce serve pre banni, mai vertosu militariu strainu: *corpu de mercenari; cu mercenari nu se appera libertatea si indepedenti'a unei terre.*

MERCURI, s. f., **dies Mercurii**, a patr'a dí d'in septemana, care si are numele seu de la dieulu mythologicu *Mercuriu*, filiu allu lui *Joue* si allu lei *Maia*: *de mercuri in trei septemane; de luni peno mercuri au tinutu allegerile; mercuri'a si veneri'a nu se manca carne.*

MERCURIALE, adj., **mercurialis**, (compara sí fr. **mercuriel** si **mercuriale**), 1. relativu la dieulu *Mercuriu*: *a)* proprie: *caduceulu mercuriale*; *b)* metaforice, *α)* negotiatorescu, mercantile: *operationi mercuriali*; ca s. m. pers., *unu mercuriale*, *mercurialii*, negotiatoriu; s. f., reale: *α')* *mercuriale-a*, registru constatatoriu de pretiulu graneloru, fenului, viteloru, etc., la unu *mercatu óre-care*: *mercurialea mercatului de mercuri inco nu s'a affissiatu*; *β')* *mercuriale-a*, pretiulu acelloru *merci* intr'unu *mercatu*: *mercurialea grâneloru nu s'a urcatu neci de cumu*; *β)* pl. f., *mercuriali* sau *mercurialie* = serbatore in onorea lui *Mercuriu*; *γ)* f., *mercuriale-a*, genu de plante d'in famili'a *euphorbiacieloru*; 2. la planet'a *Mercuriu*: *influentiele mercuriali*, *cursulu mercuriale*; 3. la diu'a lui *Mercuriu*, la *mercuri*, ce se face sau se petrece *mercuri'a*, de unde ca subst. fem. reale, *mercuriale*, adunare facuta *mercuri'a*, si in speciale: *α)* adunare a curtiloru judiciarie francese, ce se faceau mai inainte in prim'a *mercuri* dupo deschiderea audientieloru de Pasci; de ací: *β)* *mercuriale*, discursulu primului presedente, prin care essortá pre judici a fí scrupulosi in administrationea justiciei; *γ)* *mercuriale*, discursu ce procuratoriulu generale pronuntiá la redeschiderea tribunarieloru dupo vacationi; de ací: *δ)* in genere, *mercuriale*, mustrare aspra, castigare, ba chiaru cérta si batalia: *a face cuiva una bona mercuriale*; *noi nu sumu deprensi cu mercurialile vóstre*; 4. la metallulu numitu *mercuriu*: *pilule mercuriali*; si ca s. f., *mercurialile sunt vettematorie sanitatei.*

MERCURIANU,-*a*, adj. s., **ad diem Mercurii pertinens**; relativu la *mercuri*, de *mercuri*, in specie, nascutu *mercuri'a*, applicatu mai vertosu ca nume propriu la boi si la vacce: *mercurian'a e alba*, *mercurianulu e negru.*

† MERCURICO-, d'in *mercuricu*, applicatu in multime de composite scientifice, mai vertosu chymice, cumu: *mercurico-ammonicu*,-*a*, adj., (fr. **mercurico-ammonique**): *sare mercurico-ammonica*, formata d'iu combinationea unei sare *ammonice*, cu un'a *mercurica*; *mercurico-argenticu*,-*a*, adj., (fr. **mercurico-argentique**); *mercurico-baryticu*,-*a*, adj., (fr. **mercurico-barytique**); *mercurico-calcicu*,-*a*, adj., (fr. **mercurico-calcique**); *mercurico-cericu*,-*a*, adj., (fr. **mercurico-cérique**); *mercurico-cobalticu*,-*a*, adj., (fr. **mercurico-cobaltique**); *mercurico-cupricu*,-*a*, adj., (fr. **mercurico-cuivrique**); *mercurico-ferrosu*,-*a*, adj., (fr. **mercurico-ferreux**); *mercurico-glucicu*,-*a*, adj., (fr. **mercurico-glucique**); *mercurico-lithicu*,-*a*, adj., (fr. **mercurico-lithique**); *mercurico-manganosu*,-*a*, adj., (fr. **mercurico-manganeux**); *mercurico-manganicu*,-*a*, adj., (fr. **mercurico-manganique**); *mercurico-potassicu*,-*a*, adj., (fr. **mercurico-potassique**); *mercurico-sodicu*,-*a*, adj., (fr. **mercurico-sodique**), *mercurico-zincicu*,-*a*, adj., (fr. **mercurico-zincique**); etc.

* MERCURICU,-*a*, adj., (fr. **mercurique**); de *mercuriu* (metallu): *oxydu mercuricu*, secundulu gradu de oxydatione a mercuriului; *sari mercurice*, formate sau d'in combinationea *oxydului mercuricu* cu acide, sau a *sulfurei* cu *sulfide*; sau a metallului ensusi cu corpuri *halogene.*

* MERCURIFICARE, v., (fr. **mercurifier**); proprie, a face *mercuriu* (metallu), si a nume: 1. in sensulu vechiloru *alchymisti*, a transformá, cumu pretendeau ei, unu altu metallu in *mercuriu*, a ammestecá *mercuriu* cu altu metallu; 2. in sensulu astadi usuale, a estrage *mercuriulu* d'in alte metalle.

* MERCURIFICATIONE, s. f., (fr.

www.dacoromanica.ro

mercurification); actione de *mercurificare.*

* MERCURIOSO-MERCURICU,-*a*, adj., (**mercuroso-mercurique**): *sare mercurioso-mercurica*, formata d'in combinationea unei sare *mercuriosa* cu un'a *mercurica.*

MERCURIOSU,-*a*, adj., (fr. **mercureux**); care coprende *mercuriu* (metallu), si in specie: *oxydu mercuriosu*, primulu gradu de oxydatione a mercuriului, correlativu la *oxydu mercuricu*, (vedi *mercuricu*).

MERCURIU, s. f., 1. **Mercurius**, nume propriu allu unui-a d'in dieii straboniloru Romani, filiulu lui *Jove* si allu lei *Maia*, care, pre longa alte functioni, avea si acea-a de a protege negotiulu si negotiatorii, de unde si numele de *Mercuriu*, (vedi *merce*, *mercatu mercatoriu*, etc.), cumu si acea-a de a fi nuntiu, portatoriu de sciri si vorbe de la unu dieu la altulu; de ací prin metaf., *a)* nume datu unei-a d'intre planete, cea mai appropiata de sóre; *b)* nume datu la cellu ce pentru placeri libidinose procura altoru-a muieri, collocitoriu; 2. **argentum vivum, hydrargyrum**; argentu viu, metallu fluidu, care sémena la colore cu argentulu: *mercuriu dulce, medicamentu cu mercuriu.*

MERDA, s. f., **merda**, (fr. **merde**); escremente de omu si de animali.

MERDACIU,-*a*, adj., **merdaceus**; plenu de *merda*, si de ací, spurcu, immunde necuratu.

MERDARIRE,-*escu*, v., **merda conspurcare; sordidare; squalefacere**; a implé de *merda*, si de ací, a spurcá, sordí, (*murdarí*, cumu se pronuntia pre a locuri, sî prin urmare e forte probabile, co *murdarire* e acellu-a si cu *merdarire*, applecatu numai in sensu generale de *sordire*, *spurcare*; vedi si *merdariu*).

MERDARIU,-*a*, adj., (**merdarius**), **merda conspurcatus; immundulus, sordidus; latrinarum lotor**; relativu la *merda*, plenu de *merda*, si de ací: spurcu, sordidu, gretiosu, etc., ca subst. m. pers. *merdariu*, ce pre a locuri se dice *cacanariu*, curetiatoriu de latrine; ca s. f., *merdaría*, ce pre a locuri se dice *cacaría*, multime de *merda*, de balliga balligariu; apoi in genere, sorde, spurcatione immunditia, necuratía mare, gretiosa; prin metafora, fapta de nimica, misellía; — (*murdariu*, *murdaría*, cumu se aude pre a locurea, in locu de *merdariu*, *merdaria*, sunt, forte probabile, acelle-asi covente, applicate inse numai in sensulu generale de *sordidu* si *sorde*.) *M.*

MERE, s. f., **mel**; vedi *micre.*

MERENDA, (pron. si *merinda*), s. f., **merenda**, (it. port. **merenda**, isp. **merienda**, de ací si nou gr. μερενδα), 1. in sensulu cellu mai vechiu, mancare de séra, mancare pre la 5 ore dupo prandiu (vedi si 1. *merendare*); 2. in lat. media, in acellu-asi sensu cu **præbenda** = *prebenda*; 3. in sensu astadi populariu, provisione de buccate, de victualie, in intellessulu cellu mai largu, atâtu pentru omeni câtu si pentru vite; in acestu sensu de regula in pl. *merende: merende de callatoría, de iérna; nu e bene a plecá in calle fora merende; mai dati-ne si noue merende, co noi amu adjunsu la capetulu merendeloru ce aveamu; a carrá merende pentru armata* in specie, viaticu, provisione, ce si iea cineva plecandu de a casa in callatoría sau la lucru de campu: se *luàmu merende pre mai multe dille, co-ci callea e lunga*; coventulu pare essitu d'in acea-asi fontana cu *meridia*, insemnandu, proprie: *mancare* de *amédia.*

1 MERENDARE,-*ediu* v., **merendare** (it. **merendare**, isp. port. **merendar**, de unde si nou gr. μερενδίζειν); a face *merenda* sau *merende*, adeco: 1. a mancá la ór'a fissata pentru *merenda*, (vedi *merenda*, sub 1.); a procurá, stringe, duce, carrá, etc., de alle mancarei: *a merendá pane si carne pentru armata; a merendá seceratorii*, a duce seceratoriloru de mancare; — si compos. *ammerendare.*

2 MERENDARE, s. f., **mappa**; buccata de pandia ce serve la mancare sau la alle mancarei, cumu: mésa de pandia, servietu de mésa, servietu de infascioratu *merende* de calle: *amu datu fiacarei maritata câte douesprediece merendari; merendare de tortu in tortu, de bombacu, de cânepa, de linu*; — ca sí me-

www.dacoromanica.ro

rendecia sau *merendetia*, care insemna nu numai buccata de pandia servindu la alle mancarei, ci si *saccu*, *desaccu*, *canistru*, etc. pentru *merende* de calle, form'a *merendare* a essitu d'in *merenda*.

MERENDARIU,-*a*, adj. s., **merendarius**; relativu la *merenda*; ca subst. *a)* m. personale, care face sau procura *merende*, approvisionatoriu; *b)* m. reale, locu unde se depunu si pastredia *merendele*, armariu, cellariu, magasinu de merende; f. reale, *merendária* sau *merendaría*=*merendariu* de sub *b*.

MERENDATIONE, s. f., actione de *merendare*.

MERENDATORIU,-*toria*, adj. s., care *merendedia*, luatu mai vertoru in sensulu formei *merendariu* de sub *a*.

MERENDECIA si *merendetia*, s. f., vedi 2 *merendare*.

* 1 MERERE, *merui*, *merutu* si *meritu*, v., **merere**; in acellu-asi sensu cu derivatulu *meritare*.

*2 MERERE, *merui*, *merutu* si *mestu*, v., **mœrere**; a fi tare tristu, turburatu, afflictu, a plange, a se vaierá; transit. a plange pre cineva sau ceva: *meremu mortea cellui mai bonu amicu*.

* MERETRICE, s. f., **meretrix**; femina publica, curtesana, prostituita.

* MERETRICIU,-*a*, adj., **meritricius**; relativu la *meretrice*: *lingusiri meretricie*.

*MERGA, s. f., **merga**; furca de strinsu manuchiele de buccate, buccatele secerate, (vedi si *mergite*).

1 MERGERE, *mersi* si *mersci*, *mersu*, v., (**mergere**), **ire**, **vadere**, **gradi**, **ingredi**, **cedere**, **incedere**, **ambulare**, **meare**, **migrare**, **moveri**; in sensu intransitivu, a se miscá d'in locu, de regula cu ide'a accessoria co miscarea se face *in una directione ceruta*; a se miscá in genere, de regula cu ide'a accessoria co miscarea se face *dupo regula*, *asiá cumu se cere*; *a)* in genere: *unde mergeti? mergemu la mercatu*; *déro voi unde mergeti? noi mergemu a casa*; *callii*, *boii si omenii rupti de fatiga*, *nu mai potu merge inainte*; *sorele*, *in parut'a sea miscare diurna*, *merge de la resaritu spre appusu*; *orologiulu merge bene*, *nu mai merge*; *una machina*, *in care s'a stricatu ceva*, *merge reu sau nu mai merge de locu*; *a merge*, *la calle*, *pre diosu*, *callare*, *in carru*; *a merge tare*, *incetu*, *in fuga*, *cu passu rapidu*, *bene*, *reu*, *in susu*, *in diosu*; *pentru parenti*, *copilli*, *socie*, *patria mergemu in focu*, *la batalia*, *la morte*; *a merge in strainetate*, *in Americ'a*, *in Franci'a*, *la marginile pamentului*, *la mesa*, *la ospetiu*, *la theatru*, etc.; *b)* in specie cu nuanti'a de *regulatu*, *de ordinariu*, a frecentá: *dominic'a mergemu la baserica*; *de la etatea de septe anni toti copillii de amendoue sessele sunt detori a merge la scola*; *nu mi place se mergu la mese mari*, *la ospetie*, *la spectacle*; *omu solitariu*, *care nu merge necaire si la nemine*; *c)* metaforice: α) in genere, a se portá, a stá, a se aflá, a fi, a se poté: *copillii mergu bene sau reu la scola*, se porta si invétia bene sau reu; asiá si: *semenaturile mergu bene*; si in modu impersonale: *merge cuiva bene sau reu ceva*, *la ceva sau in ceva*: *ti merge bene commerciulu*, *processulu*; *ti merge sau nu ti merge unu vestimentu*; — apoi: *merge cuiva onorariulu*, *mergu emolumentele*; — *asiá merge lucrulu*, *asiá merge lumea*, asia e; *unu ce merge sau nu merge*=trece sau nu trece, se pote sau nu se pote: *ce spuni tu nu merge*; de ací prov. *treca*, *merga*=fia, se dicemu co se pote, etc; *cumu merge administrationea? carrulu administrationei nu mai merge*; β) in specie, α') *a merge cu*: *cumu mergi cu sanitatea*, *cu cas'a*, *cu negotiulu*, *cu amicii*, *cu politic'a?* adeco: cumu stai; β') *a merge la*, a veni bene, a covení: *asta-a*, *nu mi merge la computu*; *a merge la anima*, a placé: *una mancare*, *una vorba*, *unu canticu ti merge sau nu la anima*;—2. **mergere**, in sensu transitivu, cadutu aprope in desuetudine, déro de revivificatu, *mergere*=a face se *merga* intr'una directione, si in speciale, in directione inferiore, mai totu de un'a prin unu licidu si prin urmare *a merge*=a bagá a affundá; a cofundá, etc.; *a)* in genere si proprie: *generariulu Romanu commandà se merga in mare pullii sacri ce nu vreau se mance*; *unele passeri apatice*

www.dacoromanica.ro

se mergu in apa; a merge acĭ'a prin urechĭ'a acului; mai usioru pote merge camelulu prin urechĭ'a acului de càtu a face d'in unu blastematu unu omu de omenia; a merge pumnariulu in peptulu innocentelui; b) in speciale si metaforice, α) a ascunde: *a si merge facĭ'a intre mani;* β) a cofundá, a innecá, a perde, nemici: *parente mersu in intristare pentru perderea filiului seu; a se merge in voluptati libidinose; a fi mersu in detorie; a si merge tota stare; a merge tote navile inimicului.*

2 MERGERE, s. f., (**mersio**), **ambulatio, incessio,** etc., actione de *mergere* in tote insemnarile verbului: *mergerea la batalia; — mergerea naviloru inimice,* **mersio.**

MERGITARE, v., (**mergitare**); **incessere;** ca si *capitare* d'in *capere*, asiá si *mergitare* d'in *mergere* este forma intensiva si iterativa, si prin urmare, *a mergitá: a) intr., a merge continuu sau rapide; b)* trans., a cofuudá tare sau de mai multe ori.

* MERGITE, s. f., **merges,** manuchiu de spice secerate cumu si legatura de mai multe manuchie, asiá numitulu *snopu: mergiti de grânu, de ordiu, de meliu; a luá mergiti cu merg'a si a i arruncá in carru.*

* MERGU, s. m., **mergus,** passere apatica, care *se merge* continuu, (vedi 1 *mergere* sub 2.)

MERGUTORIU,-*toria,* adj. s., (**mergens**), **incedens,** care *merge,* 1. in insemnarea verbului *mergere* de sub 1: *calli rapide mergutori;* in speciale: *inaintemergutoriulu*, Joanne battezatoriulu; 2. in insémnarea verbului *mergere* de sub 2: *mergutorii navilóru.*

* MERIBIBU,-*a,* adj., **meribibus,** care *bee meru,* (vedi 2 *meru*).

*MERIDIA, s. f., **meridies,** prin scambarea euphonica a lui *d* in *r*, in locu de *medidia,* 1. *media-di*, mediulu dillei, *amédia,* (vedi *mediu*); 2. partea lumei despre *media-di;* 3. mancare *de amédia,* prandiu; somnu de amédia.

* MERIDIALE, adj., **meridialis,** de *meridia: temperatura meridiale, venturi meridiali.*

MERIDIANU,-*a,* adj. s., **meridianus,** relativu la *meridia: ora meridiana, tempu meridianu;* de acĭ si compos. *antemeridianu, pomeridianu: ore antemeridiane si pomeridiane;* — metaf. ce e despre *media-di: partea meridiana a cetatei, emisferiu meridianu allu globului terrestru; cercu meridianu,* cercu mare, ce trece prin polii sferei ceresca sau terrestra, asiá numitu, pentru co tote locurile sau puntele ce se afla pre acellu cercu, au *meridia,* candu sorele adjunge in dreptulu acellui cercu; *linia meridiana,* in amendoue insemnarile ce are si *cercu meridianu,* —subst., *a)* masc. *meridianu,* α) person., omu de la media di, unu *meridionale;* β) reale, in acelluasi sensu cu *cercu meridianu,* inse si cu sensu de: α′) semicercu sau semicercunferentia a unui *cercu meridianu*, ce trece prin poli; β′) chiaru una parte mai mica d'in asseminea cercunferentia; γ′) orologiu solariu cu unu tunu, ce iea focu si detuna, candu sorele e *la amédia.*

* MERIDIARE, v., **meridiari,** 1. a mancá de *meridia;* 2. a dormí de *meridia;* a pausá de *meridia: vaccile meridiedia;* 3. a fi la *meridia,* vorbindu de sore.

* MERIDIATIONE, s. f., **meridiatio,** actione si statu de *meridiare,* prandiu, repausu de *amedia.*

* MERIDIONALE, adj., **meridionalis,** de *meridia: terri meridionali.*

MERINDA, *merindare,* etc., vedi *merenda, merendare.*

MERINOCTIALE, adj., de médianopte: *temperatura merinoctiale.*

MERINOCTIU, s. m., mediulu noptei, formatu dupo analogi'a *meridiei.*

MERINU,-*a,* adj., (isp. **merino**), proprie, *errante,* care âmbla d'in locu in locu, se applica la una specia de oui ispanice, cari âmbla d'in pastione in pastione si cari sunt forte cautate pentru escellentea loru lâna: *oue merina, ariete merinu; lâna merina, pannure merine, vestimentu merinu; lân'a merina e cea mai fina d'in're tote speciele de lâna.*

MERISIORA, s. f., **rubi idæi bacca,** se dice in mai multe parti *smeura.*

MERISIORU, s. m., 1. cu plur. *merisiori,* **parva malus,** deminutivu d'in

www.dacoromanica.ro

meru ca pomu: *a plantá mai multi merisiori si perisiori*; 2. cu plur. *e, merisiore*, **parvum malum**, deminutivu d'in *meru* ca poma: *a impartí copilliloru merisiore*; 3. fora plur., **buxus**, specia de planta numita si *bussu*, éro pre alte locuri si *bunutellu* sau *bunulletiu*: *pre marginile carrariloru gradinei e plantatu merisioru; d'in merisioru se facu corone pentru scolarii premiati.*

MERITARE, v., **merere, meritare**, a se face *demna* de ceva, in sensu bonu si in sensu reu: *ellu merita ca se fia inaintatu in functione, merita se fia incoronatu; a meritá lauda, stima, si recompensa; acelli omeni rei meritá pedepsa grea; nu meritassem acésta maltractare de la voi; acea carte merita se fia studiata; nu merita se perdemu vorb'a pentru acellu lucru de nemica; acésta idea merita se meditàmu asupr'a ei;* — *a meritá bene sau reu de cineva*, a serví bene sau reu, a i face bene sau reu: *a meritá bene de patria*, a si castigá merite pentru patria.

MERITATU,-*a*, part., **meritus**, de regula ca pass.: *punitione meritata, laude meritate;* — inse si act., *omeni bene meritati de patria*, (vedi si *meritu*).

MERITORIU,-*toria*, adj. s., **meritorius**, care are *meritu*: *fapta meritoriu, scripte meritorie,*

MERITOSU,-*a*, adj., plenu de *meritu*: *carte meritosa.*

MERITÚ,-*a*, (d'in 1. *merere*): 1 part., **meritus-a-um**, *a)* act., care a *merutu* sau *meritatu*: *cetatiani bene meriti de patria; b)* pass., *morte merita*, meritata, justa; asiá si: *d'in merite cause;* 2. ca mai desu, *meritu*, s. m. reale, pl.-*e, merite*, **meritum**, ce e demnu de recompensa, de regula in bene, mai raru in reu, (de óra ce in acestu casu se applica compos. *demeritu*), in genere déro *meritu* = ce e demnu de recompensa sau de punitione, si mai vertosu de recompensa, de lauda, de stima: valore, pretiu, importantia, facere de bene, servitiu, bonetate, etc.: *reconnosceti, nu ascundeti si negati meritele altoru-a; nu dati functioni, demnitati si recompense la omeni lipsiti de ori-ce meritu; merítulu seu este, co scie ce i lipsesce si tace la tempu; a si sentí si connoscé scaderile si errorile selle, este addeveratu meritu; ce a facutu ellu, este unu mare meritu; Cesare si Pompeiu avea fia-care meritele selle, cari inse differiea unele de altele; este ridiculu a cautá merite in fapte de vanitate si in lussu nebonescu; Domnedieu va dá fiacarui-a dupo meritele selle.*

MERLA, s. f., **merula, turdus**, (it. **merlo**, fr. **merle**) una passere bene connoscuta: *merla galbina, merla negra; fluiera ca merl'a; invétia merl'a se vorbesca.*

MERLISIORA si *merlicia* sau *merlitia*, **parva merula**, diminut. de la *merla*.

MERLOIRE,-*escu*, v., **fellre, clamorem felinum edere; misere et balbe loqui**, 1. despre vocea catusieloru sau mitieloru: *catusiele merloiescu*, 2. despre omeni ce se plangu si se roga cu voce umile si inganata: *éro vini se mi merloiesci la capu;* — de ací si *merloitu, a)* ca part., *omu merloitu, b)* sup. si subst. abstr. m., *merloitulu catusieloru, copilliloru malecontenti;* — *merloitura;* — pentru vocea catusieloru se audu inco espressionile: *miauire, miaunare*, espressioni imitative de vocea animaliloru in cestione, se potu inse compará cu fr. **miauler**, de acellu-asi sensu; câtu pentru *merloire*, ellu pare essitu d'in *merloiu* = *merloniu*, de applicatu proprie la vocea *merloniului*, si de scrissu: *merlonire*, de unde apoi, prin metat., applicatu la catusia si la omeni, (vedi si *merloniu*). *M.*

MERLOITU, *merloitura*, vedi *merloire.*

MERLONIU, (cu *n* molliatu, *merloiu*), s. m., 1. **merulus**, (compara si it. **merlone**), *merla* masculà; 2. **merulus major**, augmentativu d'in *merlu;* pesce; 3. voce vaietatoria a catusieloru; prin estensione, plansu de copilli, de muieri, in genere de omeni cari ingana fogationi umili cu voce plangerosa.

MERLU, s. m., **merulus**, pesce numitu si *as nu de mare.*

MERLUCIA si *merlutia*, s. f., vedi *merlisióra*, si *merlicia* sau *merlitia.*

MERLUCU, *merluciu* si *merlutiu*, s. m., (it. **merluzzo**, fr. **merluche**), proprie

www.dacoromanica.ro

deminutivu d'in *mĕrlu*, applicatu la genulu de pesci numitu *gadi*, dupo ce i sara si usca.

MERLUTIA, s. f., vedi *merlucia*.

* MERORE, s. f., **mœror**, (d'in 2 *merere*), dorere interna, ânima rea, sau manifestarea ei in afora; intristatione, vaietare, lamentatione, etc.

MEROSU,-*a*, adj., **merosus**, de totu curatu, deplenu puru : *vinu merosu*, (vedi 2 meru).

MERSETU, pl.-*e*, si :

MERSETURA, s. f., **incessus, ingressus, itio, ambulatio**; actu de *mergere* : *mersetulu sau mersetur'a callului; ce ati capetatu dupo atâte mersete sau mersetture pre la densulu?*

MERSIONE, s. f., (**mersio**), **incessio**, actione de *mĕrgere*.

MERSU, (d'in *mergere*), 1. part., *â)* pass., **mersus-a-um**; cofundatu, innecatu, perdutu : *navile merse, ómeni mersi in detorie; b)* act., **qui ivit** : *ómenii mersi una data acollo, nu se mai intorcu;* 2. sup. (**mersum**), **itum-u** : *e greu dè mersu cu petiorulu pre aici;* 3. s. m. abst., **incessus, gressus, cursus, agmen** : *mersulu sorelui, lunei, caḷlului, negotiului, administrationei, armatei; mersu rapidu, incetu, lenosu;* — form'a *mersu*, fiendu vorb'a de armate in *mĕrsu*, e de preferitu formei *marsiu*, dupo fr. **marche**.

MERSURA, s. f., (**mersio**), **incessus, cursus**; actione si actu de *mergere* : *mersur'a navíloru in mareă négra; mersur'a ce amu mersu noi atunci, n'amu mai mersu neci una data.*

1 MERU, s. m., 1. pl.-*i*, *meri*, **malus**, pomu bĕne connoscutu; 2. pl.-*e*, *mere*, **malum**, poma a pomului *meru;* vedi si *maru*, compara si form'a gréca μῆλον.

* 2 MERU,-*a*, adj., **merus**, 1. in genere, curatu, puru, fora ammesticu de ceva strainu naturei : *lapte meru, cafea mera;* 2. in specie, fora apa, vorbindu de vinu si de alte beuture : *vinu meru, vinarsu meru;* de ací ca s. m., *meru*=vinu curatu, fora apa; — 3. metaforice, *a)* in genere : *meru Romanu, meru Grecu; mĕri banni*, nu falsi; *b)* simplu, numai : *despoliatu, standu in mera camesia; mere vorbe; pre mera credenti'a vostra.*

* MERULA, s. f., vedi *merla*.

* MERULARE, v., (**merulari**); a bee *meru*, (vedi 2 *meru*, ca subst.); de ací : *merulatoriu* = **merulator**, betivu de vinu.

* MERULENTU,-*a*, adj., **merulentus**, plenu de *meru*, (vedi 2 *meru*, ca subst.), bétu, tare imbetatu.

MERULITIA, *meruloniu, merulu, merulucia, meruluciu*, etc., vedi : *merlicia, merloniu, merlu, merlucia, merluciu.*

MERUNTAIU, cu *l* molliatu suppressu, in locu de :

MERUNTALIU, (bene pronuntiatu si scrissu : *menutaliu;* vedi *meruntu*); s. m., de regula pl. *menutalie;* 1. proprie, ca essitu d'in *menutu*, se applica la totu ce e taiatu, tocatu, ruptu etc. in buccatelle *menute*, lat. **minutalia**, (it. **minutaglia**) : *menutalie de caramida sfermata, menutalie de matie de amnellu tocate;* in specie inse : *a)* partile *menute* alle unei passere : capu, guttu, aripe si petiore, ficatu, pipota, etc. : *zema de menutalie cu móriа;—b)* tocatura de matie si ficatu de amnellu : *placenta de menutalie;* 2. prin metafore : *a)* **intestina, viscera, exta**, (fr. **entrailles**), matie, ficatu, splena si tote celle d'in intru alle unui animale, chiaru si alle omului; *b)* veri-ce lucruri *menute*, fig. secature, nemicuri : *musce, tintiari, fornice si alte menutalie de acestu genu;* vedi si *minutale*.

MERUNTELLU,-*a*, (bene pronuntiatu si scrissu : *menutellu;* vedi *menutu*), adj., **minutulus**, (compara si isp. **menudillo**); deminutivu d'in *menutu*, tare *menutu* : *fete menutelle; omeni menutelli; buccatellele su prea mari, talialе mai menutelle; grauntiele de granu estu tempu sunt prea menutelle;* — ca adv., *a calcá menutellu ca unu sorice; a pisá sarea menutellu.*

MERUNTETIA, (bene pr. si scrissu *menutetia*) si :

MERUNTIA, (bene pron. si scrissu : *menutía;* vedi *menutu*), s. f., **minutia**, (compara si it. **minùtezzo**, isp. **menudencia**, port. **miudeza**, prov. **menudeza**,

www.dacoromanica.ro

fr. **minutie**), si in fine, *meruntime*, s. f., (compara si it. **minuzzame**), câte trei aceste forme abstracte, applicate, dupo localitati, la insemnarile de: 1. proprie, calitate de *menutu : menuteti'a, menuti'a, menutimea muieriloru de acea gente e de spariatu; menuteti'a, menuti'a, menutimea grauntioreloru de meliu;* 2. prin metafore : *a)* lucru *menutu*, sau collective, lucruri si persone *menute*, neinsemnate; *b) ammenutu* sau *ammenute* de lucrare, narrare, etc., *preamenute* si neinsemnate; *c)* seccatura, nemica, sau seccature, nemicuri; — totu pre acelle locuri, unde sunt in usu câte trei formele, pare co *menutime* se applica mai multu collectivu, *menutetia* ca calitate, si *menutia* ceva *menutu* si neinsemnatu; — vedi si *minutia*.

MERUNTIARE, (bene pronuntiatu si scrissu : *menutiare*; vedi *menutu*), v., **minuere, deminuere, comminuere; minutim frangere, concidere, terere,** (compara it. **minuzzare**, prov. **menuzare**); a face *menutu*, si in specie : 1. a face *micu*, a micusiorá, a suptiá, a scurtá, a strimptá; 2. a face in mice buccatelle; a sfermá, a pisá, a pulberisá; *a menuntiá sarea, petrá, piperulu; a menuntiá lemne;* 3. metaf., a face lucruri mice, a se occupá cu seccature, cu nemicuri; fig., a spune, a narrá, celle mai mice *ammenute*, mai vertosu *ammenute* fora importantia.

MERUNTICU,-*a*, (bene pronuntiatu si scrissu : *menuticu;* vedi *menutu*), adj., **minutulus** (compara si isp. **menudico**); ca si precedentele *menutellu* sau *meruntellu*, deminutivu d'in *menutu*, applicatu in specie la persone de statura mica : *nu mi place acestá muiere, pentru co e prea menutica si funduca.*

MERUNTIME, s. f., vedi : *meruntetia* si *meruntia*.

MERUNTIOSIARE, v., vedi *meruntiosu*.

MERUNTIOSU, -*a*, (bene pron. si scrissu : *menutiosu*), adj., (**minutiosus**, fr. **minutieux**), forte *menutu : sare menutiosa; narratione menutiosa; omu menutiosu*, prea *menutu* sau cui placu prea multu *menutiele, ammenutele*, nemicurile, scrupulosu;—vedi si *minutiosu;* de aci si : *menutiosiare*, v., a face sau a fi *menutiosu : a menuntiosiá sarea; a menutiosiá faptulu.*

MERUNTIRE,(bene pron. si scrissu : *menutire*),-*escu*, v., in acellu-asi sensu cu *menutiare*, applicatu inse mai vertosu in insemnarile metaforice de *a spune, narra in ammenute : prea menutesci faptele; assemine menutire nu pote de câtu adduce uritu lectoriloru.*

MERUNTISIARE,-*iediu*, v., si :

MERUNTISIRE,-*escu*, v., **comminuere, minutim dividere, concidere, terere;** reduce in stare menuta.

MERUNTISIU, s. m., **res minutæ**, lucruri menunte.

MERUNTU,-*a*, (straformatu d'in *menuntu*, si acestu-a d'in *menutu*, adj.), **minutus**, (it. **minuto**, isp. **menudo**, port. **miude**, prov. **menut**, fr. **menu**); micu, redussu la mice dimensioni, la proportioni mice, la volume micu, in particelle mice : *ploia menuta, piperu menutu, meliu menutu; grauntie menute, margelle menute, littere menute; omeni menuti, muieri menute*, applicatu in speciale la cei ce nu su inalti; *sare menuta, lente menuta, grânu menutu; passi menuti ca ai sorecelui;* metaf., *poporulu menutu, lumea menuta*, de conditione bassa, obscura; *filosofi menuti*, mici si neinsemnati; *a spune multe si menute, a scí multe si menute, banni menuti, moneta menuta : a)* mica in dimensioni, déro si *b)* mica in valore; — ca subst. m. reale, *menutu : a vende sau compará cu menutulu; a spune tote ce scie a menutu, cu ammenutulu;* de ací ca adv. *menutu* = **minutim, minutatim** : *a taliá, a pisá menutu; a calcá, a amblá menutu; a plouá, picá menutu;* — vedi si *minutu*, forma mai classica, care inco a adjunsu usuale, applicata si la alte insemnari, pre longa celle date ací pentru form'a *menutu*.

MESA, s. f., pl. *mese*, **mensa**, (it. **mensa** si **mesa**; isp. port. **mesa**, prov. **mensa**), 1. mobile de casa, de ordinariu cu patru sau si mai multe petióre, destinata spre a pune ceva pre dens'a : *mese de pinu, de frassinu, mese cadrate, ro-*

www.dacoromanica.ro

tunde, ovali; mèsa ce se trage in doue parti; mese de mancatu, de scrissu; mese de pètra, de marmore, de ferru; mese pentru patru, sesse, douesprediece persone, mese lunge de ospetiu; 2. in specie, assemine mobile ce serve la mancare, cumu si mancarile ce se servu pre mésa: *pune mès'a, pune pre mèsa buccate, asterne mès'a, sedeti la mèsa; conversàmu la sau asupr'a mesei; se scólla de la mèsa; stau impregiurulu mesei; ospetiloru chiamati la mèsa le face onorile domnulu casei; celli invitati la mèsa au venitu; stringeti, redicati mès'a, intendeti mès'a, intendeti mès'a de buccuria; domnii si domnele s'au scollatu de la mèsa, acumu siedu numai domesticii la mès'a loru; la nunte mès'a de frunte e acea-a la care siedu conunatii si nunii; omu care da mese mari; omu carui place se mânce pre la mesele altoru-a; omu care tine mèsa deschisa,* adeco are totu de a un'a ospeti la mèsa; *Caiu da acestoru studenti locuentia si mèsa; mèsa de ospeti* sau *mèsa commune,* (**table d'hôte**), unde ospetii si callatorii mânca d'in acelle-asi buccate cu unu pretiu fissu; absolut.: *a petrece numai in mese;—facia de mèsa, mèsa de pandia=mèsa;* — la nunte: *mès'a cea mare,* data in sér'a dupo conunia; apoi: *mès'a mirelui, mès'a miressei, mès'a nunului, mès'a socriloru,* etc. —pentru espressioni ca: *capulu mesei, in capulu mesei,* vedi *capu;*—prov., *tu lu chiami la mèsa, si ellu se baga pre sub mèsa, ca catusi'a sau pissic'a,* nu appretia onorea, benele, ce i faci; — 3. *mèsa* de scrissu, si in specie, in unu ramu de servitu publicu, sectione, divisone, subdivisione a servitiului: *capu de mèsa; acèsta charteia se se dea la mès'a computeloru;* 4. *callari de mes'a rotunda,* unde callarii, candu se adunáu la unu locu, sedeau la *mese rotunde,* ca se se evite cért'a pentru antaietate.

MESALIU, (cu *l* molliatu, *mesaiu*) s. m., **mappa,** facia de *mèsa;* vedi si *mesale.*

MESALE, adj. s., vedi *mensale.*

MESANU,-*a*, adj. s., vedi *meseanu.*

MESARIA, *mesaressa*, s., vedi *mesariu.*

MESARIU,-*a*, adj. s., **mensarius, lignarius,** ralativu la *mèsa,* luatu de regula ca subst., 1. masc., *a)* pers. α) in sensu strinsu, care scie face si lucrá *mese* de lemnu; β) prin estensione, care scie face si lucrá certe obiecte de lemnu, cumu: scaune, usie, armarie, cruci de ferestre, etc., templariu, lemnariu; γ) *bancariu; b)* reale: facia de *mèsa,* servietu de *mèsa,* (vedi si *mensariu*); 2. fem., *a)* pers. *mesaressa,* muiere a *mesariului* cu sensulu de sub 1. *a); b)* reale: α) *mesaria,* ca si *mesariu* sub *b);* β) *mesaria* α') arte a *mesariului;* β') multime de obiecte fabricate de *mesariu.*

MESE, s. m., **mensis,** (μήν, it. **mese,** fr. **mois**), durata de tempu in care lun'a si face cerculu seu: *annulu se imparte in douispredece mesi.*

MESEANU,-*a*, adj. s., **conviva, convictor,** omu care siede la mesa si mânca, se ospeta; ospete.

MESCIORA, (contrassu d'in *mesutiora*) s. f., **mensula,** deminutivu d'in *mesa, mesa* mica: *mesciora pentru prunci, mesciora de cafea.*

MESCERE, *mescui, mescutu* si *mestu, mistu,* v., **miscere,** populariu pre a lolocuri, pre candu in alte parti se audu numai derivate; *mesticare,* etc., a pune intr'una doue sau mai multe lucruri, *a ammestecá: mesceti vinulu cu apa:* de aci: a torná cuiva se bea, a l'onorá cu beutura, a bee in sanetatea cuiva; a inchiná lovindu cupele; — metaf., a turburá, a stricá, a falsificá.

MESERE, *meseria, meseru,* etc., vedi: *misere, miseria, miseru.*

MESO-, (d'in μέσος=**medius**), in composite scientifice, ca: *mesocarpu,* s. m., (fr. **mésocarpe,** d'in καρπός=fructu), substantia *media* intre epidermele unui pericarpu; *mesobranchiu,-a,* adj., (fr. **mésobranche**), care are *branchiele* in *mediulu* corpului; de aci s. f. pl. *mesobranchiele,* ordine de annellide; *mesobrachu-a,* adj., **mesobrachys,** (d'in βραχύς=scurtu), care are una *media* syllaba *scurta: petioru de versuri mesobrachu,* (de cinci syllabe d'in cari medi'a scurta, cumu ar fi: **pulcherrimarum;** *mesocephalu,-a,* adj., (fr. **mésocéphale,** d'in κεφαλή=

www.dacoromanica.ro

capu), care e in *mediulu capului* sau *creierului*, — ca s. m., protuberantia cerebrale;— *mesocephalite*, s. f., (fr. **mésocéphalite**), inflammatione a protuberantiei cerebrale;—*mesochondriu,-a* sau *mesochondriacu,-a*, adj., (fr. **mésochondriaque**, d'in χονδρίον = cartilagine), care e *mediu* intre *chondrie*;—*mésochoru*, s. m., **mesochorus**, care e *mediu* intr'unu *choru* de saltatori, cantatori, etc., dandu tonulu acellui choru si diregundu-lu;—*mesocolu*, s. m., (fr. **mésocolon**, d'in κῶλον = colu), espansione a peritoniului;—*mesocraniu*, s. m., (fr. **mésocrâne**), parte *media a craniului*; *mesocyniu*, s. m., (fr. **mésocynion**, μεσοκύνιον), junctur'a petiorului cu fluerulu; *mesogastru,-a*, adj. s., (fr. **mésogastre**, d'in γαστήρ=pantice), care e in *mediulu panticelui* : *aripiore de pesce mesogastre*; s. m., regione media a abdominelui; *mesoglossu,-a*, adj., (fr. **mésoglosse**, d'in γλῶσσα=limba), care e in *mediulu limbei*; *mesoide*, adj. s., **mesoides** (d'in εἶδος=forma, modu), de *modu mediu*; s. f., *mesoidea*, specia de modulatione musicale la antici; *mesolabiu*, s. m., **mesolabium** (d'in λαβή=leuare), instrumentu geometricu de *leuatu linie medie* proportionali; *mesoleucu,-a*, adj. s., **mesoleucos** (fr. **mésoleuque**, d'in λευκός=albu), care are mediulu albu, ca subst. m., *a)* pétra pretiosa negra, petrunsa de una vérga alba, *b)* specia de planta; *mesolithu*, s. m., (fr. **mésolithe**), varietate de *mesotypu*; *mesolobu*, s. m., (fr. **mésolobe**), parte *media* intre cei doi *lobi* ai creierului; *mesomacru,-a*, adj., **mesomacros**, (d'in μακρὸς=longu), care are *mediulu longu*, in oppos. cu *mesomicru*, vorbindu de unu petioru de versu : *petiore mesomacre*, de cinci syllabe, d'in cari *medi'a e longa*; *mesomelanu,-a*, **mesomelas** (d'in μέλας = negru), care are *mediulu negru*; s. m., pétra pretiosa camu galbina cu una vérga *negra*; *mesonyctiu*, s. m., **mesonyctium** (μεσονύκτιον), servitiu bassericescu cè se face la *mediulu nopței*; *mesomeríe*, s. f., (fr. **mésomérie**, d'in μηρος=copsa), parte a corpului *intre copse*; *mesomyde*, adj., (fr. **mésomyde**, d'in μυῖα=musca, si εἶδος=forma), care are *forma* de *musca media*; s. f. pl., *mesomydi*, familia de insecte d'in ordinea *myodarieloru*; *mesomyone*, adj. s., (fr. **mésomyone**, d'in μύων=muschiu), care sémena cu unu *muschiu mediu*, de ací s. m., nume datu la una ordine de conchylie, care abiá presenta urma de unu *muschiu centrale*; *mesonicmu,-a*, adj., (fr. **mésonème**, d'in νῆμα=firu, tortu), care are unu *firu*, sau *acia*, la *medilocu*; *mesopentecoste*, s. f., septeman'a *media* intre pasci si *pentecoste*=*rosalie*; *mesophragma*, s. f. pl., *mesophragmate*, (fr. **mésophragme**, d'in φράγμα = ingraditura), parte d'in thoracele insecteloru *media intre profragma* si *metafragma*; *mesophruu*, s. m., (fr. **mésophryon**, d'in ὀφρύς=sprincéna), partea fróntei *media* intre *sprincene*; *mesophyllu*, s. m., (fr. **mésophylle**, d'in φύλλον = foliora), tessutu de fire sau de cellule, ce formedia corpulu insusi allu familiei planteloru; *mesophytu*, s. m., (fr. **mésophyte**, d'in φυτόν=planta), modu vitale allu planteloru, linia *media* intre partea ascendente si cea descendente a vegetalei; *mesopleuriu,-a*, adj., (fr. **mésopleurios**, d'in πλευρά = costa), care e *mediu* la *coste* : *muschi mesopleurii*; *mesopode*, adj., (fr. **mésope**, d'in ποῦς-ποδός=pede), care are *pede* la *medilocu* : *fungi mesopodi, borete mesopode*; *mesopyrrhu,-a*, adj., (fr. **mésopyrrhe**, d'in πυῤῥός = rosiaticu), care e *rosiu* sau *rosiaticu* la *medilocu* : *passeri cu coda mesopyrrha*, *mesoriu*, s. m., (fr. **mésore**, d'in ὥρα = ora), intervallu *mediu* intre *orele* de servitiu divinu; *mesorhiniu*, s. m., (fr. **mésorhinion**, d'in ῥίν=nasu), parte *media* a *rostrului* passeriloru intre celle doue *nari*; *mesosperma*, s. f., (fr. **mésosperme**, d'in σπέρμα=sementia), parte a involucruluĭ unei sementie sau unui grauntiu intre celle doue pellicie; *mesosternu*, s. m., (fr. **mésosternum**, d'in στέρνον =sternu, ossulu peptului), parte *media* a *sternului*; *mesostomu,-a*, adj., (fr. **mésostome**, d'in στόμα = gura), care are *gur'a* in *mediulu*, adeco in *assea* corpului, de ací s. f. pl., *mesostemé*, tribu d'in familĭ'a echinodermeloru; *mesothorace*, s. m., (fr. **mésothorax**, d'in θώραξ = tho-

www.dacoromanica.ro

race), parte *media* a *thoracelui*; *mesotomu,-a*, adj., (fr. **mésotome**, d'in τομή = taliatura), care la *medilocu* are una *taliatura* sau *vérga* profunda; *mesotypu*, s. m., (fr. **mésotype**, d'in τόπος = typu), substantia minerale de colore *media* intre albu si galbinu; *mesoxanthu,-a*, adj. (franc. **mésoxanthe**, d'in ξανθός = flavu), care la *medilocu* e *flavu*: *insectu cu abdominele mesoxanthu*; *mesozeugma*, s. f., pl. *mesozeugmate* (fr. **mésozeugme**, d'in ζεῦγμα = injugatura, legatura), figura de retorica, numita si simplu *zeugma*, prin care in *mediloculu* frasei se esprimu covente subintellesse mai inainte, sau ce mai in urma se lassa a se subintellege.

MESONIU, (cu *n* molliatu, *mesoiu*), pl.-*e*, **major mensa**; *mésa* mare.

* MESPILA, s. f., vedi *mespilu*.

* MESPILIFORME, adj., (fr. **mespiliforme**); care are forma de *mespilu*.

* MESPILU, s. m., 1. **mespilus**, genu de arbori d'in famili'a rubacieloru, d'in care specie sunt cunnoscute si poporului nostru, si se chiama pre a locuri *mosimollu* sau *mosimonu*, éro fructulu seu, placutu la mancare, se dice *mosimolla* sau *mosimona*, (compara si fr. **néflier** = arborele, **nèfle** = fructulu); 2. f., *mespila* = **mespilum**, fructulu *mespilului*: *nu mi placu mespilele*; — (pare essitu d'in precedentele *meso* = μέσος = mediu, si πῖλος = globutiu).

* MESSE, s. f., **messis**, (d'in **metere**); secere, seceratu, seceratura, de unde *messella*, si apoi *messellariu* = relativu la *messe* sau *messella*, si in specie ca s. m., *messellariu* = mesele *messellariu* = parte d'in *Juliu* si *Augustu*.

MESSELLA, s. f., vedi *messe*.

MESSELLARIU, vedi *messe*.

MESSERIA (pron. *messería*), s. f., **ars, artificium; opificium, negotium**; (in locu de *mesteria*, redussu d'in *magisteria*, vedi acestu coventu si *magistru*, apoi compara si fr. **métier** si **maitrise**, it. **mestiere**), *messería*, calitate de *mesteru*, scientia, invetiu si practica de *mesteru*, si de ací: *a)* in sensulu cellu mai latu, occupatione ordinaria, prin care si castiga cineva traiulu: *ce messería are acestu omu? una messería face câtu una mosía; negotiulu, industri'a, agricultur'a si alte messerie*; *b)* in specie, occupatione la care se cere mai multu lucrulu mâneloru de câtu allu mentei: *sellari'a, curellari'a, lemnari'a sunt messerie*; — de acea-a, *messería* tine ore-cumu loculu ultimu dupo *arte* si *maiestría*. *M.*

MESSERIARIU, s. m., **artifex, opifex**; care scie si essercita una *messería*.

1 MESSIA, s. f., **messia**; diéa a *messei* la anticii Romani.

2 MESSIA, s. m., **messia**, (coventu ebraicu, care insémna atâtu câtu si grec. χριστός = *unsu*; vedi *christu*); nume datu mantuitorului nostru.

MESSIADE, adj. s., (**messiades, messias**); sectatoriu, urmatoriu allu lui *Messia*, crestinu; — s. f., reale, *messiade-a*, poema ce are de obiectu a celebrá triunfulu lui *Messia*, sau Christu.

MESSINA, s. f., **corium ovile, aluta**; coriu de oue, si prin estensione, coriu molle si delicatu, (vedi si *messiu*).

MESSIU, s. m., **calceus alutinus**; calcionu de *messina* sau de alta pelle molle, ce portau boiarii preste *calcii*; (vedi si *messina*, si compara lat. med. **messi**).

* MESSORIU,-*oria*, adj. s., **messor** si **messorius**; d'in *messu*, de la 1 *metere*, care *mete* sau serve a *mete*, seceratoriu: *messorii au flamenditu*; *instrumente messorie*.

* MESSU,-*a*, part. *a)* d'in 1 *metere*, **messus**; seceratu; *b)* d'in *mettere* = *mittere*, **missus**, tramissu.

* MESSUARIU,-*a*, adj., **messuarius**, relativu la *messe*: *a stringe spicele in corbile messuarie*, (vedi si *messe*).

* MESSURA, s. f., **messura**; actione si resultatu allu actionei de 1 *metere*, seceratura, (vedi si *messe*).

MESTECANU (pron. *mestécanu*), s. m., **betula alba**, *L.*; arbore din classea tetrandrieloru: *nouelle de mestécanu, metura de mestécanu, padure de mestécani*; — form'a cea mai correcta are fí *mestécanu*, in locu de *mestécinu*, sau *mestécenu*.

MESTECARE si *mesticare*; **masticare, miscere**; 1. a sfermá in gura cu dentii:

www.dacoromanica.ro

are boni denti si mestica bene; cine nu mestica bene, nu concoce bene; a inghiti fora a mesticá bene; 2. a pune impreuna, a uní, a face se se confunda doue sau mai multe lucruri : *a mestecá vinu cu apa, arame cu argentu; a si mestecá ouile selle cu alle altoru-a; ni s'au mestecatu ouile, cumu se le mai allegemu? a mesticá melliga; pune impreuna miere, lapte si vinu, apoi mestica-le bene impreuna;*—in acestu din urma sensu se aude mai desu compos. *ammesticare;* — coventulu se refere la doue fontane, adeco : in sensulu de sub 1. la *masticare*, d'in *mastu* de la *mandere*, éro in sensulu de sub 2. la *mestu* d'in *mescere*.

MESTECATIONE si *mesticatione*, s. f., **masticatio** si **mixtio**; actione de *mesticare*.

MESTECATORIU si *mesticatoriu,-toria*, adj. s., **masticans** si **misceus**; care *mestica;* subst. reale, m. *mesticatoriu,* sau f. *mesticatoria, mesticatore*, **rudicula**, bàtiu de *mesticatu* mellig'a sau si alte *mesticature*.

MESTECATU, si *mesticatu,-a*, part., **masticatus** si **mixtus**; — de ací supin. *bàtiu de mesticatu;* s. m., abst., *mesticatulu melligei*.

MESTECATURA si *mesticatura*, s. f., **masticatio** si **mixtura**; actione si resultatu allu actionei de *mesticare*.

MESTECU si *mesticu*, s. m., **mixtio** : *nu e nici unu mesticu intre mene si tene, intre alle melle si alle telle;* vedi *mesticare* sub 2.

MESTERIA (pron. *mesteria;* se audu si formele: *mestria, mastria, masturia, mastoria*, tote d'in *magisteria;* vedi : *magisteria, magisteru* si *magistru;* compara inco med. lat. **mestera**), s. f., **artificium**; statu, scientia, arte a *mesteru-lui. M.*

MESTERU,-*a*, adj. s., (cu intellessulu de adj. si sub formele : *mestru, mastru, masturu, mastoru*, tote d'in *magisteru;* compara : *magisteru, magisteria, magistru;* vedi si : *mesteria; mestria*); 1. ca adj., **solers, rei vel artis peritus, industrius, callidus**; absolutu sau completu, perfectu in ceva, care precepe, scie si pactica bene una arte, preceputu, indemanaticu, abile, etc.: *ferrariu câtu se póte de mesteru, chirurgi forte mesteri; mesteru de gura, de mana;* 2. ca subst., care scie si practica bene una arte utile, maiestru in artea sea; **artifex, opifex**, *mesteru in rotaria, ferraria. M.*

* MESTETIA, s. f., **mœstitia**, stare de *mestu* sau tristu, tristetia.

MESTICARE, *mesticatione*, etc., vedi *mestecare*.

MESTICIU si *mestitiu,-a*, adj., **mistus, bigener, misti generis**, (compara : isp. **mestizo**, fr. **métis**); d'in *mestu*, de la *mescere, mesticatu* sau *ammestecatu*, applicatu in specie ; *a)* la animali nascuti d'in masculi si femine de differite generi, curcitu; *b)* mai vertosu la omeni nascuti d'in differite vitie sau genti, si in parte : omu nascutu in Americ'a d'in unu Europeanu si una Indiana.

* MESTIONE, s. f., vedi *mistione*.

* MESTITIA, s. f., **mœstitia**; vedi *mestetia*.

MESTITIU,-*a*, adj., vedi *mesticiu*.

MESTRELLA, s. f., proprie deminutivu d'in *mestria*.

MESTRIA (pron. *mestria*, pre a locuri : *mistria*), s. f., **artificium; trulla**; 1. proprie, ca abstr. (cumu arréta si form'a), calitate, scientia, arte si practica de *mestru* = *mesteru*, (vedi *mesteria* si *mesteru*); 2. prin metaf., instrumentu de *mestru*, si in speciale, instrumentu de *mestru* murariu, *trulla : luati calce cu mestri'a si muruiti cu anima; cumu se muruimu, déco n'avemu mestrie?* — prov., *are se mi iee mestri'a* = nu mi pote face neci unu reu. *M.*

1 MESTRU, adj., s., vedi *mesteru*.

2 MESTRU,-*a*, adj., vedi *menstru* sau *menstruu*.

* 1 MESTU,-*a*, adj., **mœstus**; tristu, intristatu, plenu de supperare si amaritione de suffletu : *stau mesti, tacuti si confundati in intristatione? ce ambli senguru, mestu si confundatu in negre cogitari?*

2 MESTU,-*a*, (d'in *mescere*), part. vedi *mistu;* asiá si subst. in locu de *mestura, mistura*, etc.

MESU, s. m., **mensis** (μήν), vedi *mese*.

MESURA, s. f., **mensura, modus**, (it.

www.dacoromanica.ro

misura, isp. port. **mesura**, prov. **mensura** si **mesura**, fr. **mesure**); ce serve ca puntu de plecare sau ca regulatoriu la estimarea estensionei, cantitatei, duratei, etc.: 1. pentru lucruri mai multu sau mai pucinu sensibili, materiali: *a)* in genere: *mesura de lungime, de capacitate, de volume; de buccate, de grauntie, plena, rasa, indesata; mesurile nóstre sunt regulate dupo system'a decimale; dupo miscare computàmu mesur'a tempului; a leuá mesura pentru vestiminte, pentru calciamente; mesura derepta, stramba; cu ce mesura veti mesurá, cu acea-a vi se va mesurá;* si pentru continutulu unei *mesura: mesura de grânu,* de *fârina,* de *sare,* de *cafea,* de *orezu,* etc.; — *b)* in specie: *α)* la versificatione, numerulu de syllabe combinate dupo accentu in celle mai multe limbe móderne, dupo cantitate in limbele antice: *mesura dactylica; acelle versurelle n'au mesura, pentru co in fia-care lipsescu syllabe;* β) in poesia ca si in prosa, *mesura* = cadentia armoniosa a frasiloru, numeru oratoriu; γ) in musica, *mesura* = tactu; δ) in saltu, *mesura* = tempu, in care are se se faca certe miscari saltatorie; ε) la duellu, *mesurà* = distantia determinata intre duellisti; 2. in sensu ideale si morale: *a)* planu, mediu de adjungere la unu scopu; *b)* computu sau cumpetu, moderetione, bonà covientia, etc.: *s'au luatu mesure intellepte pentru securitatea publica, mesure reu allesse, mesure secrete, mânca si bee cu mesura, acestu omu e preste mesura furiosu, mesur'a in tote este bona.*

MESURABILE, adj., **mensurabilis**, ce se pote *mesurá*, vedi si *mensurabile.*

MESURARE, v. a., **mensurare, metiri, emetiri; moderari, temperare**, a applicá *mesura*, a leuá *mesura*, a pune *mesura*, etc.; 1. in sensu materiale: *a mesurá grânulu, a mesurá unu putiu, una bute, a mesurá caldur'a, frigulu; a mesurá cu ochii, d'in ochi; a mesurá cu passulu una distantia; a si mesurá passii, miscarile; a mesurá versuri;* 2. prin metafore: *a)* a strabate, a merge de la unu locu la altulu: *a mesurá cu passi rapidi cas'a in lungu si in latu; a mesurá pre cineva cu ochii d'in capu pêno in calcânie;* *b)* a moderá, infrená, a se portá cu tactu si prudentia: *a si mesurá vorbele; a se mesurá in vorba, in mancare, in beutura;* *c) a si mesurá poterile*, a se luá la lupta; de ací: *a se mesurá* = a se luptá, certá, intrece: *celle doue osti se mesurara pre campulu de batalia.*

MESURATORIA, s. f., 1. femina care mesura; 2. mesuratura: *am fostu de facia la mesuratoria.*

MESURATORIU, *-toria*, adj. s., **mensurans**, care *mesura.*

MESURATU, *-a*, adj. part., **mensuratus**; 2. sup. si subst.: *ai fostu la mesuratu? se mergemu la mesuratulu de buccate, de vinu.*

MESURATURA, s. f., **mensuratio**, actione si resultatu allu actionei de *mesurare: ce mai mesuratura neregulata!*

MESUTIA, s. f., **mensula**, deminutivu d'in *mésa*, *mésa* mica.

MESUTIÓRA, (contrassu *mescióra*), s. f., **mensula**, deminutivu d'in *mesutia.*

*META, s. f., **meta**, in origine, veri-ce figura pyramidale sau conica, si in parte, columna conica la marginea circului romanu, pre longa care cei ce se intreceau la cursu cu calli si carre, aveau se se invertà de patru ori, fora se se attinga cu carrulu de acea columna, si fiendu co acea columna erá locu de intórcere, cumu si scopu de adjungere, de acea-a *meta* insémna si locu de intorcere, si scopu, fine, margine, confiniu, etc.: *collin'a presenta figur'a unei pete; bussulu se inaltia in meta, metele unui agru, metele unei calle; met'a vietiei; a attinge met'a la care tintesci.*

*METACARPIU, s. m., (μετακάρπιον, fr. **métacarpe**); parte a manei de la *carpu* peno la degete.

METACISMU, s. m., **metacismus**, (μετακισμός); cacofonia produssà: *a)* prin des'a repetitione a sonului *m; b)* in limb'a latina, si prin punerea acestui *m* la finitulu unui coventu ce sta inainte de altu coventu ce incepe cu vocalè.

* METALE, adj., **metalis**; de *meta* sau in forma de *meta* = conicu: *petre metali alle unui agru, caciulla metale.*

www.dacoromanica.ro

*METALEPSE, s. f., **métalepsis** (μετάληψις), transpositione, figură retorica, prin care pentru *antecedente* se applica *consecentele*, p. e. *spicele* in locu de *seceratura*.

METALLARIA, s. f., vedi *metallariu*.

METALARIU,-*a*, adj. s., **metallarius**; relativu la *metallu*, applicatu de regula ca subst., *a)* pers. lucratoru la una fodina de metalle; *b)* reale f. *metallaría*, α) multime de *metallu* sau de *metalle*; β) fodina d'in care se scote *matallu*.

METALLICU,-*a*, adj., **metallicus**; relativu la *metallu*, *de metallu : substantie metallice; penne metallice*, cari lucescu ca *metallulu* cellu mai bene politu; *insecte metallice*, cu colori *metallice; voce metallica*, sonora si pura; *istoria metallica*, alle cui evenimente se constata prin medalie de *metallu*; — s. f., *metallica* = *scientia* sau *arte metallica*=*metallurgia*; plur. *metallice*, in Austri'a detorîe de statu ce au se se solva in moneta *matallica*, éro nu in *charteia-moneta*.

* METALLIFERU,-*a*, adj., **metalliferus**; care contine *metallu : vene metallifere, monti metalliferi*.

*METALLIFORME, adj., (fr. **métalliforme**); care are forma = apparentia de *metallu*.

*METALLINU,-*a*, adj., (fr. **métallin**); de *metallu*, ce coprende *ceva metallu*.

*METALLISARE, v., (fr. **métalliser**), a face *metallu*, a dá, prin certe operationi chymice sau metallurgice, mineraliloru *proprietatile metallice*; refl. *a se metallisá*, a se face *metallu* prin actione naturale sau artificiale.

* METALLISATIONE, s. f., (**métallisation**); actione de *a metallisá* sau *a se metallisá*.

* METALLOCHYMIA, s. f., (fr. **métallochimie**); parte a *chymicei* care se occupa cu *metallele*.

* METALLOCHYMICU,-*a*, adj., (fr. **métallochimique**); relativu la *metallochymía*.

* METALLOGRAPHIA sau *metallografia*, s. f., (fr. **métallographie**, d'in μέταλλον = metallu, γράφειν = descriere); *descriptione* scientifica a *metalleloru : metallographi'a face parte d'in mineralogía*.

* METALLOGRAPHICU sau *metallograficu*,-*a*, adj., relativu la *metallographía*.

* METALLOGRAPHU sau *metallografu*; s. m., (fr. **métallographe**), care se occupa cu *metallografi'a*, auctoriu de *metallografia*.

* METALLOIDE, adj. s., (fr. **métalloïde**); care are *apparentia* de *metallu*; subst. *metalloidi-i*, corpuri simple cari, fora se fia *metalle*, sémena inse in unele parti cu *metallele*.

METALLU, pl.-*e*, **metallum** (μὲταλλον, d'in μέταλλᾶν = scrutare, sapare); corpu minerale simplu : *aurulu, argentulu, ferulu, plumbulu, mercuriulu, aramea, stamnulu sunt metalle; proprietatile metalleloru sunt : ductilitatea, splendorea, sonoritatea; vase de metallu; metalle pretiose sunt aurulu si argintulu; metallu nativu*, ce se afla in senulu pamentului; prin metafore : *a)* locu de undè se scote *metallu*, fodina, minera; *b)* lucru de *metallu*, si in specie, moneta, banni : *metallulu s'a ascunsu, si are cursu numai chartei'a, c)* materia : *omeni de mai bonu metallu;* de ací si celle patru etati prin care, dupo antici, au trecutu lumea, se desémna prin *metalle : etatea de auru, de argentu, de arame, de ferru;* si astadi bonele sau rellele certoru lucruri inco se desémna prin *metalle : etatea de auru a literaturei grece, latine, italiane, francese*.

* METALLURGIA, s. f., (fr. **métallurgie**, d'in μέταλλον = metallu, si ἐργάζεσθαι = lucrare); scientia si arte de a estrage *metallele* d'in minerali : *ca scientia, metallurgi'a se léga de mineralogia, care procura connoscenti'a mineraliloru; de chymica, care procura connoscenti'a agentiloru de cari metallurgi'a are lipse; de mechanica, care procura connoscenti'a machineloru, cu cari metallurgulu are a se servi*.

* METALLURGICU,-*a*, adj., (fr. **métallurgique**); relativu la *metallurgia*.

* METALLURGU, s. m., (μεταλλουργος, fr. **métallurgiste**); cellu ce se occupa cu metallurgi'a.

*METAMECONICU,-*a*, adj., (fr. **métaméconique**); *acidu metameconicu*, trassu

www.dacoromanica.ro

prin ferbere d'in *acidulu meconicu*, (vedi si *mecone*, si *meconiu*).

* METAMORPHOSARE, şau *metamorfosare*, v., (fr. **métamorphoser**); a trece prin una *metamorphose*, a transformá: *a metamorphosá unu omu in lupu; Narcissu fiendu omu se metamorphosà in florea ce porta numele seu*; fig. *inalt'a positione, la care a adjunsu acestu omu, l'á metamorphosatu in omu usiorellu.*

* METAMORPHOSE sau *metamorfose*, s. f., **metamorphosis**, (μεταμόρφωσις) transformatione, trecere d'in una forma in alt'a, in sensu propriu si metaforicu: *metamorphosea Procnei, d'in muiere in rondinella, este un'a d'in multele si miraculosele metamorphosi, in cari credeau cei antici; déro si poporulu de astadi crede in multiplele metamorphosi alle dracului; — insectele trecu prin mai multe metamorphosi inainte de a adjunge la form'a loru definitiva; ce metamorphose in acestu omu! d'in lupu turbatu écco-lu amnellu blandu.*

METANIA, s. f., **metanœa** (μετάνοια), **pœnitentia; genuflexio, devotio**; proprie, scambare a cogetarei relle in bona, adeco parere de reu, penitentia pentru peccatele commisse; de ací: *mediu espiatoriu de peccate*, si in specie, *inchinatione, genufléssione, prostratione: confessoriulu mi a datu se facu câte unu centu de metanie pentru fia-care peccatu ce am commissu; se facu inse metanie si numai in onorea santíloru si locuriloru sante; candu rogàmu, si ne inchinamu*, etc.; de ací: *metania* = **rosarium** seria de globutie cu cari se servescu monachii spre a si numerá rogationile si inchinationile; atari metanie porta si peregrinii la locurile sânte; in fine *metaniele* sunt si nnu obiectu de lussu: *multe matrone porta metanie de electru;* — ca abstr. e nsuale in sensn de *devotione*, consecratione la servitiulu divinu, vorbindu de preutii ce se consacra la servitiulu unei baserice anumite, sau de calugerii ce se inchina la unu anumitu cenobiu sau monasteriu: *eu mi am inchinatu metani'a la sântulu monte.*

* METANOETICU,-*a*, adj., (μετανοητικός) relativu la *metanoia*,

* METANOIA, s. f., **metanœa** (μετάνοια), scambare a cogetarei relle in bona, penitentia.

* METAPHLOGOSE sau *metaflogose*, s. f., (fr. **métaphlogose**, d'in μετά = **trans**, si φλογωσις = inflammatione); gradu estremu de *inflammatione.*

* METAPHORA sau *metafora*, s. f., **metaphora** (μεταφορά), figura retorica, prin care unu coventu de la insemnarea sea *propria* se *transfere* la alta insemnare *figurata: prin metaphora numimu columna a statului unu mare barbatu de statu; a vorbí si scrie numai in metaphore.*

* METAPHORICU si *metaforicu*,-*a*, adj., **metaphoricus**; relativu la *metaphora: insemnare metaphorica, intellessu metaphoricu;* — adv. *metaphorice* = **metaphorice**: *a se espreme metophorice.*

* METAPHOSPHATU, s. m., (fr. **métaphosphate**); sare in a carei combinatione intra acidu *metaphosphoricu.*

* METAPHOSPHORICU,-*a*, adj., (fr. **métaphosphorique**); *acidu metaphosphoricu*, in care intra *phosphoru.*

* METAPHRAGMA sau *metafragma*, pl.-*mate*, (fr. **métaphragme**, d'in μετά = intre, si φράγμα = ingraditura); membrana, la insecte, intre cavitatea thoracica si cea abdominale.

* METAPHRASE sau *metafrase*, s. f., (μετάφρασις, fr. **métaphrase**), scambare a espressionei, espressione a acelleiasi idea cu alte covente; interpretatione, traductione a sensului mai multu de câtu a formei sau formosetieloru.

* METAPHYSICU sau *metafusicu*,-*a*, adj. s., (fr. **métaphysique**, d'in μετά = **trans**, si φυσικὸς = **physicus**); sensulu acestui coventu e inco vagu si pucinu determinatu; pentru prim'a ora se afla ca titlu la unu tractatu filosoficu d'in operele lui Aristotele, care nu coprende nemica, mai pucinu de câtu idee cari se dicu astadi *metaphysice.* Se póte co acestu titlu: τὰ μεταφυσικά, se fia datu numitului tractatu numai pentru co vine *dupo* partea operiloru numite: τὰ φυσικά; inse astadi *metaphysicu* insemna totu ce trece d'in collo de marginile observationei cu sensulu internu

www.dacoromanica.ro

sau esternu, chiaru armatu cu celle mai potenti medie de observare si esperimentare, totu ce e de dominiulu *rationei*, ce se intellege si connosce numai prin *ratione: absolutulu, necessariulu sunt idee metaphysice;* — de ací applicatu in sensu de abstractu : *spusele telle sunt prea metaphysice pentru mentea cruda a copillului;* — ca subst. f. *metaphysica* (subintell. scientia), scientia ce are de obiectu absolutulu, necessariulu, fienti'a in sene, totu ce e de dominiulu *rationei* si trece preste marginile sensului, fia internu, fia esternu,—déro si cu intellessulu de: philosophia theoretica : *metaphysic'a limbeloru;* — si in sensu reu, *metaphysica* = abusu de abstractioni : *ce de metaphysica in acestu tractatu de litteratura, de morale, de politica!* — ca subst. m. pers., *metaphysicu*, omu ce se occupa cu *metaphysic'a;* — adv. *metaphysice.*

* METAPLASMU, s. m., **metaplasmus** (μεταπλασμός), forma grammaticale contraria legiloru limbei, applicata prin licentia poetica, barbarismu poeticu permissu in favorea unei formosetie particularie.

* METAPLASTICU,-*a*, adj., **metaplasticus** (μεταπλαστικός); relativu la *metaplasmu : forme metaplastice.*

* METAPODIU, s. m., (fr. **métapode**; d'in μετὰ=dupo, si πῦος-ποδός pede); parte a *pedelui*, care sta cotra acestu membru ca si *metacarpulu* cotra mâna.

* METARE, v., **metari**; a pune *mete*, (vedi *meta*), si de ací: a marginí, a inchide in margini; a mesurá; in specie, a desemná marginile, planulu de castre, a face, a stabilí castre.

* METARIU,-*a*, adj., **metarius**; relativu la *meta*, la margine, limite, confiniu.

METASSA si *metasse*, s. f., **metaxa** (μέταξα, it. **matassa**, isp. **madexa**, prov. **madaisa**, fr. **matasse**), **sericum bombycinum**; 1. firu suptire ce se trage d'in *bombyce* sau *vermele de metasse;* materia, tessutura d'in assemini fire: *metassa alba, rosia, galbina; metassa cruda; rochia de metassa, legatura de guttu de metassa; imbraccatu numai in metassa; metassa cu lana;* 2. prin metaf., veri-ce firu forte suptire: *in tempulu unei tómna formosa se vede metassa pre campu; auri'a metassa a capului junei*, peru suptire si molle; — ca subst. materiale nu are plurariu de câtu in sensu derivatu, *metassi* si *metassuri* = materie de *metasse* sau specie de *metasse.*

METASSARESSA, s. f., femina care lucra sau vende *metassa.*

METASSARIA (pron. *metassaría*), s. f., 1. materia de *metasse;* 2. vestimentu de *metasse;* 3. multime de *metasse;* 4. magazine de materie de metasse; 5. fabrica de *metasse.*

METASSARIU, s. m., **metaxarius**, care lucra sau vende *metasse* sau materie de *metasse.*

METASSOSU,-*a*, adj., plenu de *metasse;* molle si delicatu ca *metassea : peri metassosi.*

* METASTASE, s. f., (μετάστασις, fr. **métastase**); proprie, transpositione, applicatu inse in particulariu la: *a)* figur'a retorica, prin care oratoriulu arrunca pre altii lucrurile ce se vede nevoitu a mărturi; *b)* stramutarea unui morbu d'in unu puntu allu corpului in altulu : *metastase salutaria.*

* METASTATICU,-*a*, adj., (μεταστατικός, fr. **métastatique**); relativu la *metastase : crise metastatica.*

* METATARSU, s. m., (fr. **métatarse**, d'in μετά = **trans**, si ταρσός = tarsu); parte a petiorulu intre *tarsu* si degite.

* METATHESE sau *metatese*, s. f., (μετάθεσις=**transpositio**); mutare d'in unu locu in altulu, vorbindu in speciale de sonurile unui coventu : *caglu, prin metathese, devine clagu.*

* METATHORACE sau *metatorace* s. m., (fr. **métathorax**, d'in μετά = dupo, si θώραξ = thorace); allu treile segmentu d'in *thoracele* insecteloru aripate.

* METATIONE, s. f., **metatio**; actione de *metare*, si in specie, determinare si assediare a castreloru.

* METATORIU,-*toria*, adj. s., **metator** si **metatorius**; care *meta* sau serve a *metá*, vorbindu mai vertosu de castre.

* MATATU,-*a*, adj. part., **metatus.**

* METATURA, s. f., **metatura**; actione si resultatu allu actionei de *me-*

www.dacoromanica.ro

tare, vorbindu, mai allessu de castre.

* METEMPSYCHOSE sau *metempsucose*, s. f., (μετεμψύχωσις, fr. **métempsychose**), transmigratione a suffletului d'in unu corpu in altulu : *metempsychosea e de origine indiana; metempsychosea fu adoptata de Pythagora.*

* MENTENSOMATOSE, s.f., **metensomatosis** (μετενσωμάτωσις), trecerea sau stramutarea unui corpu in altulu.

* METEORICU,-*a*, adj., (fr. **météorique**); relativu la *meteoru : fenomene meteorice; flori meteorice*, a caroru deschidere si inchidere depende de la meteore.

† METEORO-, (gr. μετέωρον = meteoru), in diverse compositioni de termini technici, precumu: *meteorographía, meteorolithu, meteorologia, meteoromantía, meteoronomía, meteoroscopía*, pentru allu caroru intellessu consulta partea posteriore a compositionei.

* METEORU, pl.-*e*, (μετέωρον), fenomenu ce se petrece in *aeru*, in atmosphera, precumu: ventu, ploia, neue, tunetu, fulgeru, etc.; *meteorele se impartu in luminose, apose, focose, aerose; meteore luminose sunt curcubeulu, auror'a boreale; meteore apose sunt rou'a, brum'a, neuea, ploi'a, grandinea*, etc.; — prin metaf., *meteoru*=omu stralucitu.

†† 1 METERE, *messi* si *messei, messu*, v., **metere**; a secerá, a taliá erba, grânu, secara, ordiu, etc., vedi *messe*.

†† 2 METERE, *mesi* si *mesei, mesu* si *mensu*; v., **metiri**, a *mesurá*; vedi si *meta, metare*.

* METHODICU sau *metodicu,-a*, adj. **methodicus** (μεθοδικός), relativu la *methodu : invetiamentu methodicu, cercetare methodica, lectioni methodice; professoriu methodicu;* — in specie : regulatu, care nu esse d'in regulele invetiate: *medicu methodicu; omu methodicu in tote alle selle;* — s. f., *methodica*, parte a *didacticei* ce se occupa cu *methodele de invetiamentu;* — adv., *methodice : a invetiá methodice, a tractá methodice.*

* METHODISMU sau *metodismu*, s. m., (fr. **méthodisme**); doctrina a *methodistiloru*, in sensulu lui *methodistu* de sub 1.; inse se pote applicá si in sensulu de *processu methodicu.*

*METHODISTU sau *metodistu,-a*, s., (fr. **méthodiste**); 1. sectariu allu unei secta religiosa, ce se nascù in Angli'a, unde, ca si in Americ'a, avù numerosi proselyti : *methodistii se destingu prin severitatea doctrinceloru;* 2. coventulu inse se pote applicá si in sensulu mai generale de *omu methodicu*, care procede cu *methodu.*

* METHODOLOGIA sau *metodología*, s. f., (fr. **méthodologie**); parte a philosophiei ce se occupa cu *methodulu*, parte a *didacticei* ce se occupa cu *methodele de invetiamentu.*

*METHODU si *metodu*, s.m., **methodus** (μέθοδος), **via**, calle, adeco processu, modu, regula, dupo care cineva cauta a adjunge câtu mai currendu la unu resultatu doritu, 1. in genere : *methodu de a invetiá si cantá ori-ce canticu; omulu nostru are unu methodu allu seu, spre a si procurá banni de la altii; acésta cantatrice are formosa voce, déro n'are methodu; methodu usioru, bonu, reu, greu;* 2. in specie : *a)* in philosophía, in scientie, in totu ce face obiectu de connoscentia, *methodu*=processu sau processe de a aflá addeverulu si de a lu communicá altoru-a : *methodu analyticu, syntheticu, scientificu, esperimentale, inductivu, deductivu; b)* in didactica, *methodu* = processu de a invetiá pre copilli : *methodu catecheticu, erotematicu, euristicu, socraticu, intuitivu; methodu mutuale, simultaniu; c)* in scientiele naturali, *methodu* = processu sau regula de classificatione: *methodulu naturale, artificiale; d)* si concretu, *methodu* = carte ce indica callea de a invetiá ceva : *methodu de a invetiá limbele straine; e)* in medicina, *methodu*= modu de curare; *f)* in mathematica, *methodu*=modu de a resolve problematele.

*METICULOSU,-*a*, adj., **meticulosus**; fricosu; vedi *metuere.*

* METONOMASIA, s, f., **metonomasia** (μετονομασία), ca si subsecentele, insemna proprie : *scambare de nume;* in specie inse se applica la scambarea unui nume propriu, traducundu-lu in alta

www.dacoromanica.ro

limba; asiá **Schwarzerd** si dede numele grecescu **Melanchthon**=pamentu negru: *poporele cuceritorie applica cu persistentia metonomasi'a; prin metonomasia s'au falsificatu celle mai multe nomine românesci de cetati, riuri si situri.*

* METONYMIA sau *metonumia*, s. f., **metonymia**, (μετωνυμία), proprie, scambare de nume, figura retoria, prin care se iea effectulu in locu de causa, continutoriulu in locu de continutu, speci'a in locu de genu, etc.; asiá frasile: *a tinè mortea, a bée mai multe cupe*, etc., continu *metonymie*, pentru co *morte* sta in locu de *instrumentu allu mortei*, si *cupa* in locu de *beutura*.

* METOPÁ, s. f., **metopa**, (μετόπη) spatiu mediu, intervallu patratu intre triglyfele dorice in care intra ornamente.

* METOPOSCOPIA, s. f., (**metoposcopia**), arte de a determiná caracteriulu cuiva d'in liniele frontei, si de a predice venitorulu.

* METOPOSCOPU, s. m., (**metoposcopos**, μετωποσκόπος), care determina caracteriulu cuiva d'in liniele frontei, si predice venitoriulu.

METRA (pronuntiatu si *mitra*, dupo grecii moderni), s. f., (μήτρα), **matrix**, *matrice*, mai vertosu a muierei: *acésta muiere suffere forte de metra.*

* METRALGIA, s. f., (fr. **métralgie**, d'in μήτρα=metra, si ἀλγεῖν = dorere), dorere de *metra* sau *matrice*.

* METRANASTROPHIA, s. f., (fr. **métranastrophie**, d'in μήτρα = metra, si ἀναστροφή=invertire), restornare a *metrei* sau *a matricei*.

* METREMPHRAXIA, s. f., (fr. **metremphraxie**, d'in μήτρα=metra, si ἔμφραξις = obstructione), obstructionea *metriei*.

* METRENCHYTU, s. m., (μητρεγχύτης, fr. **métrenchyte**), ce se vérsa sau cu ce se vérsa in metra, adeco: *a)* licide ce se iniépta in metra, *b)* instrumentu cu care se face acesta inieptione.

* METRETA, s. f., **metreta**, (μετρητής, vedi *metru*); mesura greca pentru aride si fluide, ce coprendea 12 *congii romani*;— si una mesura mai mare de capacitate: *butoniu, bute*, etc.

* METRICA, s. f., **ars metrica**, scienti'a cantitatei si a diverseloru specie de mesure poetice: *metric'a grèca, metric'a latina.*

* METRICU, -*a*, adj., **metricus**, (μετρικός), dupo mesur'a syllabeloru: *versurile grece si latine sunt metrice; incércare de a face versuri metrice in limbele moderne.*

† METRO-, (d'in μέτρον = metru, si d'in μήτρα=metra), in diverse compossitioni mai allessu scientifice, parte inse si popularie, precumu: *metrocampse*, s. f., (fr. **métrocampsie**, d'in μήτρα=metra si κάμψις = inflessione), inflessione a metrei; *metrocele*, s. f., (fr. **métrocèle**, d'in μήτρα = metra, si κήλη=tumore), surpatura a metrei; *metrodynia*, s. f., (fr. **métrodynie**, d'in μήτρα = metra, si ὀδύνη=dorere ascutita), doru de metra (vedi si *metralgia*); *metrographia*, s. f., (fr. **métrographie**, d'in μετρον = metru, si γράφειν=scriere), scriere asupr'a mesureloru; de aci si: *metrographicu*, -*a*, adj., relativu la *metrographia*; *metrographu*, s. m., auctoriu de una *metrographia*;—*metrologia*, s. f., (**métrologie**, d'in μέτρον = metru, si λόγος = discursu), scientia a mesureloru de la tote poporele antice si moderne, tractatu asupr'a acestui subiectu; de ací si: *metrologicu*, -*a*, adj., relativu la *metrologia*; *metrologu*, s. m., auctoriu de *metrologia*;—*metromanía*, s. f., coventu ambiguu: *α)* d'in μέτρον = metru (poeticu), si μανία = mania, si prin urmare *metromania* = passione, furore, mancarîme de a face versuri; *β)* d'in μήτρα si μανία, si prin urmare *metromania* = furore, furiosa mancarime de metra sau matrice, (cu acestu sensu si *nymphomanía*); de aci cu acellu-asi sensu ambiguu si: *metromanicu*, -*a*, adj., *metromanu*, -*a*, adj. s. personale, cellu ce suffere de mancarimea de a face versuri, cea ce suffere de mancarimea matricei;—*metronomu*, s. m., (fr. **métronome**, d'in μέτρον = metru, si νόμος = lege), *α)* pers., verificatoriu de mesure, *β)* reale, instrumentu de mesuratu tempulu musicale; *metrometru*, s. m. reale, (fr. **métromètre**, d'in μέτρον= metru sau mesura, si μετρεῖν = mesu-

www.dacoromanica.ro

rare), instrumentu de regulatu mesur'a unei buccata de musica; *metropole*, s. f., **metropolis** (μητρόπολις, d'in μήτηρ = matre, si πολις=cetate), cetate d'in care s'au formatu alte cetati ca colonie, applicatu apoi, prin estensione, si la : *a)* capitale a unei terre, *b)* cetate unde resiede unu *metropolitu;* de ací si derivatele : α) *metropolia :* ά) demnitate de *metropole*, si a nume, sau *cetate* de resedentia a unui *metropolitu*, sau *baserica* cathedrale, in care officiedia de regula *metropolitulu*, β') eparchia a unui *metropolitu*, γ') demnitate de *metropolitu : a fi allessu si chiamatu la metropolia, se mergemu se ascultamu liturgi'a la metropolia, metropoli'a are mai multe judecie de câtu episcopiele;* β) *metropolitanu,-a*, adj. s., **metropolitanus**, relativu la *metropole* si la *metropolitu*, α') in genere : *metropolitanii* = locuitori ai unei *metropole*, β') in speciale : *baserica metropolitana;* γ) *metropolitu*, s. m., **metropolita**, α') in genere : *metropolitii* = locuitori d'in una *metropole;* β') in speciale, *metropolitu* = *archiepiscopu*, prelatu de prim'a ordine;—*metropolypu* s. m., (fr. **métropolype**, d'in μήτρα = metra, si πόλυπος = polypu), polypu de metra sau matrice ; *metroptose*, s. f., (fr. **métroptose**, d'in μήτρα = metra, si πτῶσις = cadere), surpatura sau vettematura de metra; *metrorrhagia*, s. f., (fr. **métrorrhagie**, d'in μήτρα = metra, si ῥαγεῖν = rumpere), scursore escessiva de sange d'in metra : *abusulu de placeri libidinose, mai vertosu abusulu prematuru, casiona metrorrhagie mortifere;* —*metrorrheia*, s. f., (fr. **métrorrhée**, d'in μήτρα = metra si ῥεειν = currere), scursore mucosa d'in metra; *metroscopia*, s. f., (fr. **métroscopie**, d'in μήτρα=metra, si σκοπεῖν = observare), esploratione a metrei; de ací si : *metroscopicu,-a*, adj., relativu la *metroscopia : instrumentu metroscopicu; mestroscopu*, s. m., *a)* person., cellu ce essamina *metr'a* sau *matricea; b)* reale, instrumentu de esploratu *metr'a;*—*metrotomia*, s. f., (fr. **métrotomie**, d'in μήτρα=metra, si τομή=taliare), operatione chirurgica la *metra;* de ací si : *metrotomicu,-a*, adj., relativu la *metrotomia : instrumente metrotomice; metrotomu*, s. m., *a)* pers., cellu ce face una *metrotomia, b)* reale, instrumentu de *metrotomia*.

METROPOLIA, *metropolitu*, etc., vedi *metro-*.

METRU, s. m., **metrum**, (μέτρον, compara si fr. **mètre**, tote d'in radecin'a lui 2 *metere*, d'in care si *mesura*), inse cu intellessulu generale de *mesura* numai in limb'a greca, éro in limbele romane se applica numai in certe insemnari, si a nume in limb'a nostra : 1. in poesía, mesura poetica, si in specie : *a)* combinatione de syllabe, numita si *pede* sau *petioru* = **pes** = ποῦς, facuta mai vertosu dupo cantitatea syllaboloru in limbele antice, éro in celle noue dupo accentulu acelloru-asi : *metru dactylicu, iambicu, trochaicu; spondeulu e metru, ce espreme gravitate, maiestate, mestitia*, etc., *pre candu dactylulu e metru, prin care se espreme usiorentia, rapiditate, buccuria*, etc.; *b)* combinatione de mai multi *pedi* sau petiore, *versu : metru eroicu, dramaticu; metrulu iambicu, compusu d'in pedi numiti iambi, e câtu se pote de aptu la actionea dramatica; c)* in genere, mesura poetica;— in aceste insemnari cu plur. *metre* : *metrele sunt forte variate intr'una poema lyrica;*—2. cu plur. *i, metri*, mesura liniaria, de longitudine, ecale cu $\frac{1}{10000000}$ = a diece milionesima parte d'in cadrantele meridianului terrestru ce trece prin observatoriulu d'in *Parisi*, capitale a *Franciei*, cadrante coprensu intre ecatoriu si polulu boreale allu pamentului : *metrulu e aprope ecale cu medietate de stensinu; prin una lege metrulu e astadi mesur'a legale in Romani'a; metrulu e basea nu numai a totoru mesureloru liniarie, de superfacia si de volume, ci si allu mesureloru de capacitate si de pondu; metru cubicu, metru cadratu; divisionile decimali alle metrului se espremu prin composite cu numeri romani : decimetru, centimetru, millimetru; èro multiplele metrului se espremu prin composite cu numeri greci : decametru, hectometru, chilometru, myriametru.*

METTERE, v., **mittere**; vedi *mittere*.

www.dacoromanica.ro

* METU, s. m., **metus**; frica : de *metulu punitionei si ascunde peccatele.*

* METUENTE, adj. part. pres., **metuens**, care *metue*, care duce frica, fricosu, plenu de frica, de ansietate, de incietudine.

†† METUERE, v., **metuere**, a se teme, a sentí frica, ansietate, incietudine. Radecin'a vorbeloru : *metuente, meticulosu.*

* METULA, s. f., **metula**, deminutivu d'in *meta*, mica *meta.*

METURA, s. f., **scopæ**, instrumentu cu care se curetia unu locu de lucruri straine, se sterge de pulbere si de alte sfermature: *metura de nouelle, metura de palie, metura de peru de porcu.*

1 METURARE, v., **scopare, verrere**, a curetiá unu locu de lucruri straine cu *metur'a*, a sterge pulbere si alte sfermature cu *metur'a : a meturá cas'a, a meturá curtea; fia-care se meture d'inaintea usiei selle.*

2 METURARE, s. verbale; curetiare cu *metur'a.*

METURATORIU,-*tória*, adj. s., **verrens**, care *metura : meturatorii stateloru publice;* s. reale : *meturatoriu*, m. si *meturatoria*, f., instrumentu de meturare.

1 METURATU,-*a*, adj. part. **versus**, curetiatu cu *metur'a.*

2 METURATU, s. m., actulu de *meturare*, effectu allu actionei de *meturare : perde diu'a cu meturatulu.*

METURATURA, s. f., actionea de *meturare*, si resultatulu acellei actione.

METURICIA si *meturitia*, s. f., deminutivu d'in *metura.*

METURONIU, (cu *n* molliatu, *meturoiu*), pl.-*ie*, augmentativu d'in *metura*, mare *metura.*

MEU, *mea*, pl. *mei, melle*, pronume possessivu allu personei I sing. **meus, mea, meum** : *callulu meu, ép'a mea, callii mei, epele melle.* Cându pronumele possessivu sta singuru fora substantivu, (absolute), cere articlu inaintea sea : *allu meu, (alli) ai mei, (alla) a mea, alle melle; allu cui e boulu? — allu meu; alli cui su boii? — alli mei; a cui e vacc'a? a mea; alle cui su vaccele? — alle melle;* — asiá si candu possessivulu se pune inaintea substantivului seu : *allu meu copillu, alli mei copilli, alle melle copille.* Intre Dacoromâni *meu*, ca si celle alte possessive, nu are flessioni de casuri, éro intre Macedoromâni se declina possessivulu *meu* si celle alte possessive, p. e. *frenele callíloru meoru*=dacorom. *frenele callíloru mei; boulu miui vicinu*= dacorom. *boulu vecinului meu.*

MI, pron. conjunctu, persona I, sing. dativu **mihi, mihe**, si **mi**; proprie ca dat., α) *mi se covine, mi s'a spusu, nu mi place asiá; ce bene sau reu mi ai facutu?* — β) cu nuantia de resfaciare, gratia, favore, compassione si alte affecte, ca asiá numitulu dativu *ethicu*, sau *charisticu* allu limbeloru classice : *poti essí acumu, co-ci ti am cumperatu totu ce mi-ai dissu; ce mi facu copillii? du-mi-te acumu, joca-mi-te bene; mi-ti-lu batui bene ; mi-ti-lu batura, de mi-ti-i sfermara tote ossele; mi-si au batutu reu jocu de ellu;* — γ) in genere, mai la tote verbele transitive ce au unu obiectu passivu sau directu, spre a arretá person'a in favorea sau defavorea cui se face ceva, in care casu alte limbe romanice punu possessivulu : *mi-am perdutu pellari'a,*=fr. **j'ai perdu mon chapeau**; asiá si : *mi tundu perulu, mi radu barb'a, mi am lassatu barb'a , mi am perdutu starea, sanetatea, tempulu cu tene in desertu; b)* ca genitivu sau altu casu ce espreme terminulu *de unde?* — cumu : α) genitivu possessivu : *cas'a mi nu mai e de locuitu*=*cas'a mea nu mai e de locuitu*=fr. **ma maison n'est plus habitable**; asiá si : *asupra-mi*=*asupr'a, mea, nu mi ieu asupra-mi;* β) ca ablat., *mi a leuatu vestimente*, pote insemná, α') *a leuatu vestimente pentru mene* : β') *a leuatu vestimente de alle melle;* γ') *a leuatu de la mene vestimente*, a rapitu, furatu;—form'a *mie*, de si cea mai primitiva, pentru co d'in ea, prin reductioni, s'a formatu *mi*, nu se applica inse in tote constructionile, in cari intra *mi*, asiá nu intra in casurile de sub *b*, precumu neci ca *ethicu : mie lu batura*, nu se dice in locu de : *mi lu batura;* si fiendu co la acestu articlu avemu se ne referimu si pentru celle alte covente analoge, cauta

www.dacoromanica.ro

se insemńámu inco: *mi*, ca scurtatu d'in *mie*, e *encliticu* sau *procliticu*, ca si analogele : *ti*, *si*, *li*=*i*, etc., d'in *tie*, *sie*, *lui*, *lei*; *procliticu* numai candu nu-i precede altu coventu, coci atunci *mi* cu coventulu urmatoriu face ca una singura vorba cu unu singuru accentu, unindu-si vocalea in diftongu cu vocalea initiale a coventului urmatoriu : *mi-e frigu*: *mi-abbate*, *mi-adduce*; inse *encliticu* in: *nu-mi place*, *déco-mi place*, *candu-mi place*; déro in frasi ca : *nu mi e frigu*, *candu mi abbate*, etc., *mi*, ca si analogele selle : *ti*, *si*, etc., pote fi si procliticu : *candu mi-abbate*, si encliticu : *candu-mi abbate*; in casulu de *proclinatione*, frasea: *candu mi-abbate*, are una cantitate numai de *patru syllabe*, éro in casulu de *inclinatione* are cinci syllabe : *candu-mi abbate*, cea ce e importante pentru *metric'a* nostra;—candu coventulu, pre care de necesse se proclina *mi*, incepe cu consonante, atunci pentru facilitatea pronuntiei, se prefige lui *mi* una vocale obscura si pucinu sentita, mai multu una specia de aspiratione vocale : *mi da*, se aude pre a locuri cu : *êmi da*; e inse reu a scrie asiá, si mai reu a pune apostrofu in casuri ca : *'mi adducu a mente* : co-ci, de si in limb'a greca, pre longa formele : μοὶ, σοὶ etc., essistu si formele : ἐμοὶ, ἐσοὶ, etc., care aru paré co auctorisa forme ca : *êmi*, *êti*, etc. in locu de *mi*, *ti*, etc.; totusi nu e mai pucinu addeveratu cò : α) alle nostre nu vinu d'in celle grece, ci d'in celle latine : **mihe**, **tibe**, **sibe**, etc., transformate mai antaniu in : *mie*, *tie*, *sie*, apoi si contrasse in : *mi*, *ti*, *si*; β) in form'a cea mai primitiva, cumu se vede in *sanscrit*. **mahyam** =**mihe**, **tubhyam** = **tibe**, nu au vocale initiale; γ) apoi ar fi absurdu a scrie fora apostrofu : *mie*, *tie*, etc., cu apostrofu : *'mi*, *'ti*; δ) si mai absurdu a apostrofá, in frasi ca : *mi se cade*; *ti se cade*, etc., unde nu pote incapé elisione de vocali; — se se observe co ací coventele in cestione sunt deplenu tonice d'in caus'a monosyllabeloru ce le succedu, fenomenu ce se obsereva si in limb'a greca; asiá in frasea : οὐ ποιήσω=nu voiu face, οὐ e fora tonu, inse cu tonu in : σοὶ ποιήσω = nu ti voi face, d'in caus'a monosyllabei σοι. *M.*

MIASMA, pl. *miasmate*, (μίασμα, fr. **miasme**); proprie, contagione spurcata, spurcatione, applicatu inse in speciale la essalatione, corpu forte suptire ce efflue d'in materie stricate, sî care se considera ca propriu a communicá contagionea corruptionea la corpuri sanetose : *miasmate putorose, pestilentiali; apele morte scotu miasmate;*—prin estensione, ori-ce fluidu aeriforme, suffocante, care, in certe parti, se essala d'in senulu pamentului.

MIASMATICU,-*a*, adj., relativu la *miasma*, care contine sau produce *miasmate* : *atmosphera miasmatica.*

MIAU, tonu cu care se imita vocea *catusieloru*, *pissiceloru* : *catusi'a face miau! miau!*

MIAUIRE, v., (ca forme simple : *catusi'a miaue*, dero si lungite : *miauesce;* d'in *miau*, compara inse si fr. **miauler**; vedi si *merloire*); a face *miau*, vorbindu de vocea *catusieloru;* — prin metafora, despre plansulu copilliloru mici, si chiaru despre plansulu *copillarescu* allu unui omu mare : *ce mi totu miauiti pre capu?*

MIAUITU, d'in *miauire*, 1. part. applicatu la persone ce abiá vorbescu cu una voce plangerosa : *ce muieri miauite;* 2. subst. abst., *mi-ati spartu capulu cu miauitulu vostru.*

MIAUITURA, s. f., actione si actu de *miauire* : *miauitur'a catusiei, a copillului d'in léganu.*

MIAUNARE, (cu forme simple : *cotoniulu miáuna*, dero si lungite : *miaunedia*), v., vedi *miauire.*

MIAUNATU,-*a*, adj., part., vedi si *miauitu.*

MIAUNATURA, s. f., vedi *miauitura.*

MICA, s. f., **mica**, (it. **mica** si **miga**, isp. **miga**, port. **micha**, prov. **mica**, **miga**, **mica** si **micha**; fr. **miche** si **mie**; der. **miette**); 1. buccata câtu se pote de *mica*, etc., buccatella, *sfermatura*, firu sau firicellu, *a)* in genere si proprie : *nu avemu mica de sare*, *de pâne*, *de vinu*, *de farina*, (compara compos. *nemica*, *de-micare* sau *dumicare*, *de-re-micare*, *dre-micare*, sau *dru-micare*, *s-dru-micdre* etc.); *b)* metaf. seccatura, *nemica* : *a vorbí cica-mica*

www.dacoromanica.ro

(pronuntiatu pre a locuri si *ciga-miga*, éro in plur. *ciguri-miguri*, ca *nemicuri* d'in *nemica*, trecutu prin *nemicu*); 2. specia de petra *lucuritoria*, foliosa, scamosa, asiá in câtu cu unu cutitu se pote divide in *folie mice* sau forte suptiri, *elastice* si *flessibili*, (compara fr. **mica**): *colorile micei sunt destullu de varie, mic'a se afla in tote terrenele; Russi punu, in locu de vitru, folie de mica la fenestre*; —de ací, prin metafore, *mica* s'a applicatu la mai multe substantie forte differenti unele de altele, si differenti de *mica*, avendu cu acésta-a, proprietatea commune de a avé folie suptiri, flessibili si lucuritorie : *mica de ferru, mica de graphitu*; — *mica*, nu e de câtu forma feminina din *micu*, si cumu s'a potutu applicá la doue sensuri in apparentia asiá de divergenti, vedi la verbulu *micare*. *M.*

* MICANTE, part. adj., (d'in *micare*), **micans** : *ocli micanti, lumina micante pre luciulu apei.*

* MICARE, v., **micare, minuere, nictare**; 1. proprie, a face *micu, a micí, a micusiorá*, in acestu sensu inse se aude numai pre a locuri, ca si *fricare* sau *in-fricare* d'in *frica*, in locu de ce se dice pre alte locuri *infricosiare*; in specie *a micá oclii* = a face *oclii mici*, adeco : *a)* de somnu, *b)* in genere, a inchide oclii; a inchide si deschide oclii, a clipí, vibrá d'in ocli : *cumu mica oclii?* sau : *cumu-i mica oclii?!* — de ací : 2. in genere, a miscá rapide, a vibrá, a se bate : *mi mica ânim'a de frica; ce tare mica pulsulu!* — in speciale, despre lumin'a ce joca, vibra : *stellele mica; radiele sorelui micau pre coperimentulu de ferru albu allu palatiului*; — de unde, *micare* = lucurire, lucire, radiare.

* MICATIONE, s. f., **micatio**; actione de *micare : micationea ocliloru lupului, stelleloru, frondieloru, ânimei, cordeloru unei viora.*

* MICATU,-*a*, (d'in *micare*) : 1. part., *corde micate, ocli micati*; 2. sup. si sub., *micatu-lu ocliloru, stelleloru.*

MICIA, (pron. *micía*), si *micime*. s. f., **parvitas, pusillitas**; calitate de *micu : mic'a sau micimea camereloru, micía de suffletu; nu ne despretiá in micí'a nostra*; —*micime* pare singuru applicatu si in sensu concretu : *micime de omu.*

MICIA, si *mitia*, s. f., **felis**, vedi *mitia*.

MICIDU si *micedu,-a*, adj., **micidus**; tare *micu* : *micid'a lui avere.*

MICIRE,-*escu*, **minuere, parvum vel parvi facere, levare**, etc., a face *micu : a micí in locu de a marí lucrulu; a micí una camésia; a micí furi'a reului*; si refl. *a se micí.*

MICIU si *mitiu*, s. m., vedi *mitiu*.

† MICR- si *micro-*, (d'in grec. μικρός = *micu*, si prin sensu si prin origine), in diverse compositioni mai allessu scientifice, cumu : *micracanthu,-a*, adj., (fr. **micracanthe**, d'in ἄκανθος = acanthu, spinu), care are *spini mici : capperu micranthu; micracusticu,-a*, adj., (fr. **micracoustique**, d'in ἀκουστικός = care aude bene), aptu a face se se *audia* celle mai *mici* sonuri : *instrumente micracustice; micranthu,-a*, adj., (fr. **micranthe**, d'in ἄνθος = flore), care are flore mica; de ací si micranthiu,-*a*, (fr. **micranthé**), relativu la una planta cu flori mice, ca s. f. pl., *micranthie*, classe de plante cu flori forte mice; *micranthia*, s. f., genu de plante d'in famili'a euphorbiacieloru; *micrencephalu,-a*, adj., (fr, **micrencéphale**, d'in ἐγκέφαλος = cerebru), care are *cerebrulu*, creierulu *micu; microcarpu,-a*, adj. s., (fr. **microcarpe**, d'in καρπός = fructu), care are *fructu* sau *fructe mice*; s. m., *microcarpulu*, genu de fungi; *microcephalu,-a*, adj. s., (fr. **microcéphale**, d'in κεφαλή = céfa, capu), care are *capu micu*, si vorbindu de plante alle cui flori formedia una *capitina*; s. f. pl., *microcephale*, tribu de insecte d'in famili'a coleoptereloru branchelytre; *microceru,-a*, adj. s. (fr. **microcère**, d'in κέρας = cornu), care are *cornu* sau *corne mice*, si de ací *antenne mice*; s. f. pl., *microcere*, sectione de insecte d'in famili'a nereidiloru; *microchronometru*, s. m., (fr. **microchronomètre**), instrumentu de physica, cu care se *mesura* si celle mai *mice* fractioni de *tempu*; *microcona*, adj., (fr. **microcone**, d'in κῶνος = conu), care are *mice conur*; *microcosmu*, s. m., (fr. **microcosme**, d'in κόσμος = lume), *lume mica*, lume in mi-

www.dacoromanica.ro

niatura : *omulu e unu microcosmu* ; de ací *microcosmicu,-a*, adj., relativu la *microcosmu; microcosmologia*=antropologia, *microdactylu,-a*, adj., (fr. **microdactyle**, d'in δάκτυλος=degitu), care are *degite mice;* s. m., *microdactylu*, genu de passeri; *microdonte*, adj., (fr. **microdon**, d'in ὀδοῦς, ὀδόντος=dente), care are *mici denti*, se dice si de plante cu *dentisiori* la calice; *microelectrometru*, s. m., (fr. **micro-électromètre**), instrumentu cu care se descoperu celle mai *mice* cantitati de electricitate; *microgastru,-a*, adj., (fr. **microgastre**, d'in γαστήρ=pântece), care are *pântece micu*, s. m., genu de hymenoptere; *microglossu,-a*, adj., (fr. **microglosse**, d'in γλῶσσα=limba), care are *limba mica;* s. m., *microglossu*, genu de passeri d'in famili'a psittacieloru; *micrognathu,-a*, adj., (fr. **micrognathe**, d'in γνάθος=falca), care are *falci mice;* s. m., *micrognathulu*, genu de pesci; *micrographía*, s. f., (fr. **micrographie**, d'in γράφειν=scriere), descriere de lucruri sau fientie *microscopice;* de ací si *micrographicu,-a*, adj., relativu la *micrographía; micrographu*, s. m., auctoriu de una *micrographía; microlepu,-a*, adj., (fr. **microlèpe**, d'in λεπὶς=scama sau soldiu), care are *mice scame;*— cu acelluasi intellessu si *microlepidotu,-a: micrología*, s. f., (fr. **micrologie**, d'in λόγος= discursu), tractatu despre lucruri *mice* si *menunte*, si in reu, vorba multa despre lucruri secce si fora importantia; de ací si *micrologicu,-a*, adj., relativu la *micrología; micrologu,-a*, s., care se occupa cu *micrologí'a*, cui place *micrologi'a; micromelía*, s. f., (fr. **micromélie**, d'in μέλος= membru), monstruositate de *micía* a unoru *membre; micromeru,-a*, adj., (fr. **micromère**, d'in μέρος=parte), care are *parti mice* si *menunte; micrometru*, s. m., (fr. **micromètre**), instrumentu ce serve a *mesurá* cu precisione celle mai *mice* dimensioni liniarie : *micrometru universale*, ce serve la observationea anghiuriloru si totoru eclipsiloru de sore si de luna : *cu unu micrometru se mesura si gradulu de finetia allu lânei;* de ací si *micrometría*, arte de a se serví cu *micrometrulu; micrometricu,-a*, relativu la *micrometru : observationi micrometrice; micromatu,-a*, adj., (fr. **micromate**, d'in ὄμμα-τος= ochiu), care are *ochi mici*, s. m., *micromatu-lu*, genu de *arachnidi* pulmonarie; *micronemu,-a*, adj., (fr., **micronème**, d'in νῆμα = firu), care are *fire* sau *antènne* forte *mice; microonte* s. m., (fr. **microon**, din ὄν-ὄντος = fientia), cadrupede fossile, cellu mai *micu* d'in rumigatorie; *micropede*, adj., (fr. **micropode**), care are *pede* sau *pedi mici;* s. pl. f., *micropodi*, ordine de conchilie; *micropeplu,-a*, adj., (fr. **micropèple**, d'in πέπλον = tunica), care are *mica tunica;* s. m., genu de insecte coleoptere pentamere; *micropetalu,-a*, adj., (fr. **micropétale**, d'in πέταλον = petalu), care are *petale mice : dianthulu micropetalu; microphonu,-a*, adj., (fr. **microphone**, din φωνή = sonu, voce), care arréta si celle mai *mice voci* sau *sonuri*, care maresce sonulu sau vocea; care are sau face *voce mica, sonu micu;* cui place *voce mica* sau *sonu micu;* de ací si *microphonía*=*micía* sau debilitate de voce; *microphthalmu,-a*, adj., (fr. **microphthalme**, d'in ὀφθαλμός=ochiu), care are *ochi mici; microphyllu,-a*, adj., (fr. **microphylle**, d'in φύλλον = folia), care are *folia mica; microporu,-a*, adj., (fr. **micropore**), care are *pori* forte *mici, micropsychía*, s. f., (fr. **micropsychie**, d'in ψυχή=suffletu), micía de suffletu; *micropteru,-a*, adj., (fr. **microptère**, d'in πτερόν=aripa, aripiora), care are *aripe* sau *aripiore mice : papagalli micropteri;* pl. m., *micropteri-i*, genu de pesci, pl. f. *microptere-le*, familia de insecte coleoptere ; *microrchidu,-a*, adj., (fr. **microrchide**, d'in ὄρχις = coliu), care are prea *mice colie*, s. f., *microrchida*, atrophía a colieloru; *microrhizu,-a*, adj.,(fr. **microrhize**, d'in ῥίζα=radecina), care are *radecina mica; microrhynchu,-a*, adj., (fr. **microrynque**, d'in ῥυγχος=rostru), care are *rostrulu micu; microrthorhynchu,-a*, adj., (fr. **microrthorhynque**; d'in ὀρθός =directu); care are *rostrulu micu* si *direptu*;f. pl.*microrthorhynche-le*,familia de passeri; *microscopu*, s. m., reale (fr. **microscope**, d'in σκοπεῖν = spectare), instrumentu dioptricu care maresce obiectele si de acea-a serve a *spectá* si essa-

www.dacoromanica.ro

miná lucruri *mice* si *menute*: *microscopu simplu, compusu*; fig. *a vedé tote cu microscopulu*, a si essagerá; de ací si *microscopicu,-a*, adj., relativu la *microscopu*: *observatione microscopica*, *marimi microscopice*; s. f. pl., *microscopice*, animalcule ce se potu vedé numai cu *microscopulu*; *microscopía*, s. f., arte de a se servi cu *microscopulu*, *microsomatu,-a*, adj., (fr. **microsomate**, d'in σῶμα = corpu), care are corpu *micu* sau prea *micu*; de ací *microsomatía*, s. f., monstruositate de micía a corpului; *microspermu,-a*, adj., (fr. **microsperme**, d'in σπέρμα = sementia), care are *sementie mici*; asía si *microsporu,-a*, (d'in σπόρος = sementia); *microstemonu,-a*, adj., (fr. **microstémone**, d'in στήμων = stamine), care are stamine mice; *microstomu,-a*, adj., (fr. **microstome**, din στόμα = gura); care are *gura mica*; m. pl. *microstomi*, familia de pesci cu *gura mica*; *microtrachelu,-a*, adj., (fr. **microtrachèle**, d'in τράχηλος = guttu), care are *guttu micu* sau scurtu; *microzoariu,-a*, adj. s., (fr. **microzoaire**, d'in ζῶον = animale), mai multu in pl. f., *microzoariele*, *animalcule* de estrema *micime*; *microzonu-a*, adj., (fr. **microzone**, d'in ζώνη = cingutore), care are una *mica cingutore*: *conchylie microzone*; *micruru,-a*, adj., (fr., **micrure**, d'in οὐρά = coda), care are *coda scurta*, *sorici micruri*.

* MICTIONE, *mictu*, *mictuale*, *micturire*, vedi: *minctione*, *minctu*, *minctuale*, *mincturire*.

MICU,-*a*, adj., **parvus, pusillus, minutus, exilis, exiguus, tenuis**, (vedi *mica*, mai vertosu sub 1. si compara si grec. μικρός, carui-a allu nostru *micu* e affine, déro nu filiu); contrariu *mare*; *micu* va se dica redussu in dimensionile selle, in estensionea sea, volumele seu, sau in un'a d'in aceste dimensioni, fia vorb'a de estensione in spatiu sau in tempu; apoi prin metafore: obscuru, neinsemnatu, de bassa conditione, fora valore, vile, fora potere, debile, pucinu, fora intensitate, etc.: *casa mica*, *mosióra mica*, *carru micu*, *caldare mica*, *lacu micu*, *riuri mice*, *padure mica*, *unu micu numeru de omeni*, *partea cea mai mica*; *ce pruncu micu a nascutu acea muiere*; *apa mica*, *stare sau avere mica*, *suffletu micu*, *ânima mica*; *celli mari assuprescu pre celli mici*; *grânulu pre aratura e inco micu*; *venissera toti mari cu mici*: *celli mici sunt mai usiorelli de câtu celli mari*; *littere mici si mari*; *ai facutu pre a prea micu*; *neci micu neci mare*, *ci mediu*; *unu omu micu* pote fi *micu de corpu in totu* sau *micu de statura* = *menutu*, *micu in grossime* = *suptirellu*, *micu de suffletu*, *de mente*, *de ânima*, *micu de etate*, *micu de positione*, *micu de stare*, *de avere*, *de potere*; — *buccatele au pretiu micu*; *mica dorere*, *mica sperantia*.

MICUCIU si *micutiu,-a*, adj., **parvulus**, deminutivu d'in *micu*.

MICURA, s. f., **micula**; deminutivu d'in *mica*, in sensulu de sub 1. (vedi si verbulu *smicurare*, derivatu de la *micura*).

MICUSIORARE,-*ediu*, (d'in *micusioru*), v., **minuere, diminuere, extenuare, levare**; a face *micu*: *a micusiorá partea covenita cuiva*, *pretiulu unui lucru*, *dorerea intensa*; *a micusiorá armat'a*; *a micusiorá starea*, *averea*, *unu numeru prin scadere*; *a micusiorá dorerea*, *furi'a unei dorere*; *a se micusiorá*: *apele se micusioredia*, — metaf., a se indiosorá: *nu me micusiorediu eu peno acollo*.

MICUSIORIME, s. f., si:

MICUSIORITATE, s. f., **parvitas, pusillitas, tenuitas**; calitate de *micusioru*: *micusioritatea numerului*, *starei*, *sufletului*, *animei*.

MICUSIORU,-*a*, (cu *u* scurtu de totu, *micŭsioru*, ce se observa si in derivatele selle *micŭsiorare*, etc.), adj. **parvulus, pusillulus, minutulus**; deminutivu d'in *micu*: *copilli micusiori*.

MICUTELLU,-*a*, (pre a locuri, *mitutellu*, si *mititellu*), adj. **pusillus**, deminutivu d'in *micu*, sau mai bene d'in *micutiu*.

MICUTIU,-*a*, adj. **parvulus**, deminutivu d'in *micu*, vedi si *micusioru*.

MIDIA, s. f., **mutilus**, (d'in μύδιον, ca si *stridia* d'in ὀστρίδιον); specia de conca marina, care, ca si *stridi'a*, e bona de mancare: *nu mi placu midiele*, *mai bene mi placu stridiele*; *ce vei se mânci? midie? stridie?*

www.dacoromanica.ro

MIDILOCU, *midilocire*, etc., vedi *medilocu, medilocire*, etc.

1 MIE, pron., per. I sing. dat. **mihi**; vedi *mi* si *eu*.

2 MIE, s. f., **mille**, vedi *mille*.

MIEA, in locu de *miella*, si acestu-a in locu de *amnella*.

MIEDIU, adj. s., **medius**, vedi *mediu*.

MIELLA, s. f., **agnella**; vedi *amnella*.

MIELLARESSA, s. f., pastoressa de *mielli*, muliere a *miellariului*.

MIELLARIU, (d'in *amnellariu*), s. m., **agnorum pastor**, pastoriu de *mielli*.

MIELLU, s. m., **agnellus**, fetu de oue; vedi *amnellu*.

MIELLUSELLU, *miellusella*, deminutivu d'in *miellu* sau *amnellu*.

MIERARIU, s. m., **mellarius**; care cultiva *miere*, adeco albine, ca se specule *mierea* si *cér'a*.

MIERE, s. f., **mel**, (it. **mele** si **miele**, isp. **miel**, prov. **mel**, fr. **miel**); succu sacharosu ce albinele tragu d'in flori, si de ací, prin metafora, dulcetia: *miere de primavéra, de véra; miere selbatica; miere de salce; d'in gur'a lui curre coventulu mai dulce de câtu mierea; mierea budieloru telle;* — prov. *mai multe musce prendi cu una lingura de miere de câtu cu una bute de acietu; pre budie miere, in ânima fiere;* — *luna de miere*, prim'a luna a casatoriei, — *mierea ursului*, planta = **pulmonaria officinalis**.

MIERICELLA si *miericica*, s. f., deminut. d'in *miere*: *a mancá miericella cu pane*.

MIERISIORA, s. f., vedi *miericella* si *mierucia*.

MIERIU (pron. *mieríu*)-*a*, adj., **melleus**; de colorea *mierei*.

MIERLA, *mierloiu, mierloire*, etc., vedi: *merla, merloiu*, etc.

MIEROSU,-*a*, adj., **mellosus**, (isp. **mieloso**, fr. **mielleux**); plenu de *miere*, si de ací, in genere, dulce si placutu: *plante mierose; covente mierose*.

MIERUCIA si *mierutia*, s. f., 1. deminut. d'in *miere*, (vedi si *miericella, mierisiora*); 2. specia de planta *mierosa*, **anchusa officinalis**. *Lin.*

MIGÁ, s. f., vedi *mica* sub 1.

MIGAIA, *migaiosu, migaire*; vedi: *migale, migalire, migaliosu* si *migalosu*.

MIGALE (si *migala, migalia, migaia*), adj. s., **nugator** si **nugatorius, nugalis, nugax, vitilitigator; nugæ, tricæ apinæque, tenuia, futilia; nugatio, vitilitigatio**; proprie, relativu la *miga* = *mica*, (vedi *mica* sub 1.), si prin urmare si *migale* = *micale* (compara si *mocaire* = *mucuire* = *micaire*), asiá co sensulu primitivu allu coventului resare in constructioni ca: *occupatione migale, occupationi migali*, cu *mige* sau *mice* = lucruri mice; asiá si: *omu migale* = care se occupa *cu mice lucruri*; in locu inse de acestu sensu simplu, coventulu, pre longa ide'a fundamentale de: *relativu* la *lucruri mice*, se incarca de regula si cu ide'a accessoria de *lucruri difficultose*, si asiá *migale*, in sensu de adj. sau de subst., se dice: *a)* de lucruri *mice*, déro *difficultose*, care adeco ceru *tempu indelungu; b)* de persone, cari se occupa cu lucruri *mice*, déro difficultose, sau la cari, d'in neindemanaticía sau chiaru si d'in manía, punu tempu prea multu: *ce migale de muiere! peno se se imbracce, migalesce una dí! me migale, unu annu stai pre lucru de una ora! a allege lente, oreziu, granu, nu e lucru mare, déro forte migale; esti unu migale, cumu si soru-tea, una migale*,—applicatu apoi, prin metafora, ca subst. f., *a)* abstr., occupatione cu lucruri *mice* si *difficultose*, labore pusa in assemini lucruri: *lucrulu nu e mare, déro cere migale; cu mare migale poti essí la capetulu acestui lucru;* — manía de a se occupá cu assemini lucruri, manía de a se occupá cu seccaturi, cu *nemicuri;—b)* concr., seccatura, nemica. *M.*

MIGÁLIRE,-*escu*, v., **nugari, vitilitigare, rebus nugatoriis studere; lente agere**, a fí *migale*, a se occupá de lucruri *mice*, déro difficultose; a lucrá incetu; a pune prea multu tempu pentru nemicuri; a face seccature, nemicuri; a perde tempulu: *migalesci unu annu, peno se bagi una acia prin urechi'a acului*. *M.*

MIGALITU,-*a*, 1. part., *lucru migalitu, dero reu facutu*; 2. sup. si subst., *nu e tempu de migalitu; ce atâtu-a mi-*

www.dacoromanica.ro

galitu pentru nemica; 3. déro mai vertosu ca adj., **nugax, rebus nugatoriis addictus, lentus, futilis;** cui place, care aré mani'a sau vitiulu de a *migalí*, care lucra prea incetu, etc. : *ce omu migalitu! M.*

MIGALITURA, s. f., **nugatio; vitilitigatio, lenta actio;** actione de migalire : *ce atâta migalitura pentru unu lucru asiá de simplu si usioru! in locu se si faca lucrulu, se tine de migalitare.*

MIGALOSU,-*a*, adj., **rebus minutis vel futilibus studens, lente et difficile agens; nugax, vitilitigator; laboriosus, operosus, nugatorius;** plenu de *migale*, 1. despre persone, cari se dau la *migale*, cari cu greu facu lucruri *mice*, cari se occupa de *nemicuri*; 2. despre lucruri, cari dau *migale;* mice, déro difficultose : *allessulu de orezu nu e lucru mare, déro migalosu; lucrari migalose*, mice, fora importautia; déro cari ceru tempu si persistentia. *M.*

MIGDALA, *migdalu*, etc., vedi *amygdala, amygdalu.*

MIGMA, pl. *migmate*, **migma** (μίγμα); mestecatura, resultatu d'in doue sau mai multe substantie *ammestecate : migma de argentu si de arame.*

* MIGRARE, v., **migrare;** a merge, a se duce d'in unu locu in altulu, a si scambá loculu, mai vertosu, a si lassá loculu de nascere, de sedere ordinaria, patri'a, etc., a fugí d'in loculu seu, a se stramutá: *tomn'a multe passeri migra d'in terrele nostre in altele mai calde; multi Romani migrara preste Dunare din caus'a assupririloru greciloru.*

* MIGRATIONE, s. f., **migratio;** actione de *migrare* : *migrationile Asiaticiloru in Europ'a.*

* MIGRATORIU,-*toria*, adj. s., **migrator;** care *migra* : *passeri migratorie.*

* MILITANTE, adj. part. pres., **militans,** care *milita : baseric'a militante in contr'a eresieloru si a paganismului; militantii pentru bene in contr'a reului.*

* 1 MILITARE, adj., **militaris;** vedi : *militariu.*

2 MILITARE, v., **militare;** a fi *milite*, a serví in *militia;* a se luptá, a combate: *a militá trei anni; am militatu in tote bellele d'in urma, sub totii generarii nostri celli mai mari;—spusele telle milita in favorea mea, a opinionei melle, a interessiloru nostre; a militá pentru virtute in contr'a vitiului si a corruptionei.*

MILITARESCE, adv., **militarie, militariter,** in modu *militarescu : a se portá militaresce,* in sensu bonu si reu.

MILITARESCU,-*a*, adj., **militaris, militarius;** relativu la *unu militariu : uniforma militaresca;* — in reu : insolente, violentu, arrogante : *portare militaresca.*

MILITARIME, s. f., **militia;** collect. *militari multi.*

MILITARIU,-*a*, adj. s., **militarius;** relativu la *milite*, la *militia*, la bellu : *fapte militarie, tribuni militari, uniforma militaria, scóla militaria, academia militaria; despotismu militariu; servitiu militariu;*—subst., *a)* m. personale, *militariu*, cellu ce serve in *militia*, ostianu, soldatu : *unu bonu militariu; a impartí militarii prin iernatice; a essercitá pre militari la arme; b)* s. f. reale, *militaría;* servitiu de *militariu.*

* MILITE, s. m., **miles,** (de la **mile** sau **mille,** proprie, unulu d'in una **mille,** ce dá fia-care din celle trei triburi pentru formarea unei legione romana, care la inceputu fu de *trei milli* de omeni armati), omu armatu pentru apperarea terrei, ostianu, soldatu, *militariu.*

MILITIA, s. f., **militia,** (it. **milizia,** isp. port. **milicia,** fr. **milice**), 1. calitate, statu, servitiu de *militi : a leuá la militia, a invetiá militi'a, a sci bene militi'a; scutentia de militia;* 2. prin metafore : *a)* spiritu militariu, barbatía, ânima, eroismu; *b)* concr. coll., cei ce servu ca *militari*, cei armati : *armata, oste;* — in specie, parte a armatei ce serve ca reserva pentru armat'a permanente la casuri de pericle mari pentru térra.

MILITIANU,-*a*, adj. s., (fr. **milicien**) relativu la *militia;* care se tine de *militia*, fiendu vorb'a mai vertosu de *militia* in insemnarea speciale de sub 2. *b)* : *uniforma militiana;* s. m. *unu militianu, militianii*, cari facu parte din armat'a de reserva.

www.dacoromanica.ro

MILITIORA, s. f., **militiola**; deminutivu d'in *militia*.

MILLE, (cu *ll* moliatu, *mie*), s. f., **mille** si **mile**, (it. **mille** si **mila**, isp. port. **mil**, prov. **mil**, fr. **mil** si **mille**); numeru ce coprende *diece cente;* se applica ca subst. si face pl. *milli*, (cu *ll* moliatu *mii*) : *una mille de omeni, doue milli, trei milli, patru milli; diece milli, douediece si una de milli, nouedieci si noue de milli, unu centu de milli, doue cente de milli, noue cente nouedieci si noue de milli; diece cente de milli facu unu milione; una mille de Români se batura cu cinci milli de Turci; de una mille de ori ti am spusu acèsta-a,* de fórte multe ori; *cu millea, cu millile : vinu cu millile straini in tèrra;* prov. *unde s'a dussu millea, duca-se si centulu,* déco am datu multulu, nu mai tinu la pucinulu ce mai remane.

MILLEFOLIA, (cu *ll* molliatu, *miefoia*), s. f., si :

MILLEFOLIU, s. m., **millefolia** si **millefolium**, specia de planta, d'in famili'a synantherielorn, tribulu corymbifereloru; — inse *millefolliu,-a,* figuredia si ca adj., care are *mille de folie,* adeco forte multe si menute folie.

* MILLEFLORU,-*a,* adj., (fr. **mille-fleurs**), care are *mille,* adeco numeru forte mare de flori.

* MILLEFORME, adj., **milliformis**; care are sau iea *mille* de *forme,* adeco forte multe si varie : *milliformi demoni.*

MILLENARIU,-*a,* adj., **millenarius**; de una *mille,* care coprende una *mille: numeru millenariu,* s. m. reale, *unu millenariu*=numeru de una mille; s. m. personale, *unu millenariu* = sectariu crestinu care se tinea de doctrin'a co dupo judeciulu de apoi, cei allessi voru remané inco una *mille* de anni pre pamentu, spre a se buccurá de tote placerile.

*MILLENNIU, pl. *millennie,* numeru de una *mille* de *anni : ântaiulu millenniu allu erei vulgare.*

* MILLENU,-*a,* adj., **milleni**; de règula la plur., câte una *mille,* in cete de una *mille.*

*MILLEPEDE, sau *millepedu,-a,* adj. s.; **millepeda**, (**millepes**, fr. **mille-pieds**); care are *mille* de *pedi* sau *petiore,* adeco forte multe petiore; de aci, ca subst. f. pl., *millipedile, a)* myriapodile; *b)* familia de insecte aptere cu petiore mai la tote annellele ce formedia corpulu loru.

*MILLEPORU,-*a,* adj.s.(fr. **millepore**) care are *mille de pori;* s. m. *milleporulu,* genu de polypi cu forte multe gaurelle pre superfacia.

* MILLESIMU,-*a,* adj. ordinale, **millesimus**; allu *millele,* care vine dupo 999 : *annullu millesimu; millesim'a parte, doue millesime* = $1\,0^{2}\,0\,0$.

MILLIARDU, s. m., (fr. **milliard**); una mille de millioni.

MILLIARIU,-*a,* adj., **milliarius**; de una *mille,* care coprende una *mille : turma milliaria, divisione de militie milliaria;* —subst. masc., *milliariu, a)* person., unulu d'in sect'a de crestini, care credea in imperati'a pamentesca de una *mille de anni;* vedi si *millenariu*=gr. *chiliastu*=χιλιαστής; *b)* reale pl.-*e, milliarie, a)* in genere, una *mille,* numerulu de *una mille : unu milliariu de anni, de omeni, de vite, de monete; b)* in speciale : α') pétra, columna de pétra, pusa pre marginea unei calle la distantie de una *mille de passi;* de aci : β') distantia de una *mille de passi : milliariulu romanu; fossa lunga de sessedieci de milliarie;* γ') prin estensione, mesura itineraria, care, dupo tempu si dupo popore, este varia : *milliariu geograficu, milliariu germanu;*—in acestu intellessu se audu si formele *milla,* f., si *'millu,* m., forme corrupte totu d'in *mille.*

MILLIFOLIU, *milliforme,* etc., vedi : *millefoliu, milleforme.*

MILLIGRAMMU, s.m., pl.-*i,* (fr. **milligramme**); *millesim'a* parte d'in *grammu.*

MILLILITRU, s. m., pl.-*i,* (fr. **millilitre**); *millesim'a* parte din *litru.*

MILLIMETRU, s. m, pl.-*i,* (fr. **millimétre**); *millesim'a* parte a *metrului : millimetrulu e aprope* ½ *linia d'in vechiele mesure,* (vedi si *metru*).

MILLIONARIU,-*a,* adj.s. (fr. **millionnaire**); care contine, are unu *millione,* sau mai multi *millioni : unu millionariu* = omu ce are stare de unu *millione* sau de

www.dacoromanica.ro

mai multi *millioni*, şi in genere, forte avutu.

MILLIONE, s. m. (**millio**, fr. **million**); *mille mare*, şi in specie, una mille de milli, sau diece cente de milli=**decies centena millia**: *populationea Românieĭ libere e aprope de cinci millioni de sufflete; sunt in totu aprope la cinci sprediece millioni de Români.*

MILLIONESIMU,-*a*, adj. ordinale, (fr. **millionième**), allu *millionele.*

MILLISTERIU, s. m., (fr. **millistère**); millesim'a parte d'in *steriu.*

* MILVAGINE, s. f., **milvago**; specia de pesce.

*MILVINU,-*a*, adj., **milvinus**, relativu la *milvu.*

* MILVŬ, s. m., **milvus**; specia de pasere rapace.

* MIMA, s. f., vedi *mimu.*

* MIMICA, s. f., vedi *mimicu.*

* MIMICU,-*a*, adj. s., **mimicus**; relativu la *mimu: tonu mimicu, gesturi mimice;*—fig. *morte mimica*, affectata, prefacuta;—adv. *mimice*=**mimice**: a *calcá* si *gesticulá mimice;* — s. f., *mimica*, arte a *mimului; mimic'a, la antici, adjunsesse la mare perfectione.*

* MIMOGRAPHIA sau *mimografia*, s. f., **mimographia**, (fr. **mimographie**, d'in μῖμος=mimu si γράφειν=scriere), scriere asupr'a *mimiloru* sau *mimicei.*

*MIMOGRAPHICU sau *mimograficu*, *-a*, adj., relativu la *mimografía.*

* MIMOGRAPHU sau *mimografu*, s. m., **mimographus**, (μιμογράφος); auctoriu de poemate *mimice* sau de *mimografhie.*

* MIMOLOGIA, s. f., (fr. **mimologie**); arte, actione de *mimologu.*

* MIMOLOGU,-*a*, adj. s., **mimologus** (μιμολόγος), cellu ce imita vocea, gestulu, pronunti'a, miscarile personeloru, sonulu obiecteloru, etc.; unu *mimu*, care joca intr'una drama *mimica.*

MIMOSA, s. f., vedi *mimosu.*

MIMOSU,-*a*, adj., (fr. **mimeux** = **mimeuse**); se dice de plante, care, candu le attingi, se contragu, se stringu si paru a *imitá strambaturele unui mimu;* de ací, s. f., *mimosa*, genu de plante leguminose.

MIMU,-*a*, s., **mimus**, (μῖμος, d'in μιμεῖν=*imitare*); 1. personale, cellu ce imita vocea, gestulu, etc. altoru-a, si in specie cellu ce cu arte face assemine imitatione, actoriu numai cu gestulu; 2. reale, *a)* drama *mimica*, comedia; *b)* ceva prefacutu, affectatu, apparente, falsu.

MIMUCIA si *mimutia*, s. f., **simia**, animale dotatu cu speciale aptitudine de *imitatione;* — coventulu e, dupo forma, unu deminutivu d'in *mima*, f. d'in *mimu*, (vedi acestu cuventu).

MIMUCIARE sau MIMUTIARE, v., a imitá ca una *mimutia.*

MIMUCIATORIU sau MIMUTIATORIU,-*tória*, adj. s., care imita ca una *mimutia.*

MIMUCIATU sau *mimutiatu*,-*a*, adj. s., imitatu in modulu *mimutieloru.*

*MIMULA, s. f., **mimula**; deminutivu d'in *mima*, (vedi *mimu*);—prin metafora genu de plante d'in famil'ia *scrofularieloru*, (vedi si *mimosu.*)

* MINA, s, f., 1. **mina**, (μνᾶ), mesura attica, pondu de 100 de *drachme* attice; moneta attica de auru sau de argentu in valore de 100 *drachme* attice, mai in urma de 100 de denari rŏmani; 2. **minæ**, (compara si fr. **mine**; vedi si verbulu *menare*=*minare*), ammenitiare; de ací, prin metafore: *α)* facia ammenitiatoria, β) in genere, facia, vultu, facia ca reflessu allu celloru ce se petrecu in suffletu: *mina bona, rea; mina de omu morbidu;* γ) attitudine, infaciosiare, apparentia bona sau rea; 3. **fodina, cuniculus, fossa**, (compara si fr. **mine**), *minera*, locu, gropa, d'in care se scote metallu; vena de metallu;—in genere: gropa, sapatura; si in specie, sapatura pre sub pamentu, cuniclu, cu scopu de a petrunde intr'una cetate impressurata: *mincle militarie se facu si cu scopu de a surpá murii cetatei; pentru acesta-a se implu cu pulbere detonatoria, carei-a apoi se da focu;*—fig. *mina de scientia.*

* MINACE, adj., **minax**, care *mina* sau *ammenitia*; (vedi 1 *minare*).

* MINACIA, s. f., **minaciæ**, ammenitiare; (vedi 1 *minare*).

* 1 MINARE, v., **minare, minari**; vedi *menare.*

* 2 MINARE, v., (fr. **miner**, vedi

www.dacoromanica.ro

mina, sub 2.), a face *mina*, a sapá pre dedesuptu, vorbindu mai allessu de saparturele la impressurarea cetatiloru : *a miná tote locurile d'in giurulu cetatei;* fig. *a miná sanetatea, a miná moralea publica, a miná basile societatei.*

* MINARIU, s. m., (fr. **mineur**), **fossor metallicus**; cellu ce lucra la una *mina;* (vedi *mina* sub 3.).

MINCIUNA, s. f., **mendacium**, vedi *mentiona.*

MINCIUNOSU,-*a*, adj., **mendax**; vedi *mentionosu.*

* MINCTIONE si *mictione*, s. f., **minctio si mictio**, actione de *mingere.*

* MINCTORIU si *mictoriu*, -*tória*, adj. s., **minctor**, si **mictor**, **mictorius**, care *minge*, sau serve a *minge.*

* MINCTU si *mictu.-a*, adj. part., **minctus** si **mictus**; subst., actulu de *mingere.*

* MINCTUALE si *mictuale*, adj., **mictualis**, relativu la *minctu : erbe minctuali*, cari provóca *minctulu.*

* MINCTURA si *mictura*, s. f., **minctura** si **mictura**, actione si resultatu allu actionei de *mingere.*

* MINCTURIRE si *micturire*,-*escu*, v., **micturire**, desideratívu d'in *mingere.*

* MINERA, s. f., (isp. **minera**, prov. **miniera**, fr. **minière**, din mina sub 3.), **fodina**, **metallum**, **fossile**, fodina de unde se scóte metallu, *minera de ferru; minera de auru, de argentu, de arama*, etc.; prin metaf. ce se scote d'in *minere*, veri-ce corpu anorganicu : metallicu, salinu, terrosu, combustibile, etc.

* MINERALE, adj. s., (fr. **minéral**, **minéral**), **fossilis**, **metallicus**, relativu la *minera*, de *minera*; 1. adj., *substantia minerale, carbone minerale, regnulu minerale, ape minerali;* 2. subst. totu ce se scóte din *mina* sau d'in *minera*, corpuri metallice, petrose, saline, terróse *: tote corpurile anorganice se numescu minerali.*

* MINERALISABILE, adj., (fr. **minéralisable**), ce se póte *mineralisá.*

* MINERALISARE, v., (fr. **minéraliser**), a face *minerale*, luatu inse in insemnarea speciale : a scambá caracteriele physice si chymice alle unei substantie prin combinationea ei cu materie metallice.

* MINERALISATIONE, s. f., (fr. **minéralisation**); actione de *mineralisare*, de scambare a caracteroloru unei substantie prin combinationea ei cu materie metallice.

* MINERALISATORIU,-*toria*, adj. s., (fr. **minéralisateur**); care *mineralisa;* ca s. m. reale, unu *mineralisatoriu, mai multe mineralisatorie*, se applica la una substantia, care combinata cu materie metallice, si scamba caracteriele esterne physice si chymice;—in acellu-asi sensu se pote dice si f. *mineralisatoria* sau *mineralisatore.*

* MINERALOGIA, s. f., (fr. **minéralogie**, d'in *minera* si λόγος, prin urmare coventu *hybridu*), parte a scientieloru naturale care are de obiectu studiulu *regnului minerale;* — carte ce tractedia despre *minerali.*

* MINERALOGICU,-*a*, adj., relativu la *mineralogía.*

* MINERALOGU, s. m., (fr. **minéralogue** si **minéralogiste**), cellu ce se occupa cu scienti'a *mineralogíei*, cellu ce possede acésta scientia.

* MINERVA, s. f., **Minerva** si **Menerva**, (din rad. **men**, de unde *mente*), diéa la vechii straboni Romani, diéa a intelleptionei, despre care se credea, co ar fi essitu d'in capulu lui Joue in tota splendorea junetiei, si inarmata d'in crescetu peno in calcanie; la noi coventulu se applica in sensulu de : *intellegere, capu, mente.*

MINESTRU,-*a*, adj. s., **minister**, servu, servitóriu, lucratoriu : *maiestrulu si minestrii sei;* vedi *ministru.*

MINGERE, *minsi* si *minsei, minsu, minctu* si *mictu*, (si cu forme de a IV conj. *mingire*, reu inse : *minjire*), **mingere**; in origine si propriu, a *pissiá* sau a se *pissiá;* cu acestu intellessu inse mai nu se aude, ci de regula in sensu derivatu de a *maculá, spurcá, sordi*, etc.

* MINIACIU,-*a*, adj., **miniaceus**; de *miniu : colore miniacia.*

* MINIARE, v., **miniare**; a colorá cu *miniu.*

MINIARIU,-*a*, adj., **miniarius**; rela-

www.dacoromanica.ro

tivu la *miniu*; s. m. reale, *miniária* si *miniaría*, minera de *miniu*.

* MINIATORIU,-*toria*, adj. s., **miniatus**, (compara si fr. **miniateur**); care *minia*; — in specie, pictoriu in *miniatura*.

* MINIATU,-*a*, adj. part., **miniatus**.

* MINIATURA, s. f., **miniatura**, (compara si fr. **miniature**); actione si resultatu allu actionei de *miniare*; in speciale, littere rosie trasse cu *miniu*, cu cari sunt scrisse capitulele principali alle vechieloru manuscripte; de ací : *a)* pictura delicata, mai vertosu de obiecte mice, la care intra de ordinariu colorea *miniacia*; *b)* veri-ce pictura, de obiecte cu proportioni redusse; *c)* opu litterariu in proportioni mici; *d)* in sensu si mai generale, persona sau lucru micu si delicatu : *fetiti'a acésta e una gratiosa miniatura*; *omulu e lumea intrega in miniatura*; *a descrie totu globulu in miniatura*; *istoria in miniatura*.

* MINIMU,-*a*, adj., **minimus**, cellu *mai micu* intre mai multi sau intre toti, contrariu *massimu* : *minimulu d'intre frati*, *minim'a d'intre sorori*; sau si absolutu, forte *micu*, catu se pote de *micu*: *valore minima*; — ca subst. f., *minima*, *a)* nota musicale de cea mai *mica* valore temporale; *b)* in genere, cea mai mica cantitate sau marime;—subst. m., *minimu-lu*, cellu mai micu gradu de intensitate sau de una cantitate : *minimulu caldurei*, *frigului*, *pensionei*, *punitionei*, *recompensei*; *minimulu scaderei*; — ca adv., *se i dati a patr'a parte minimulu*.

* MINISTERIALE, adj., (fr. **ministériel**); relativu la *ministeriu-lu* unui statu : *politica ministeriale*, *omeni ministeriali* : *a)* tramissi cu officie de *ministeriu*; *b)* partessani ai *ministeriului*;— in acestu sensu si ca subst. *ministerialii*; — *banca ministeriale*, pre care stau *ministerii* in camere.

* MINISTERIARIU,-*a*, adj., **ministeriarius**; relativu la *ministeriu*, in sensu mai generale de câtu allu formei *ministeriale*, care implenesce unu *ministeriu* = servitiu.

* MINISTERIU, s. m., pl.-*e*, **ministerium**, (compara si fr. **ministère**); actione, functione, sarcina a unui *ministru* : servitiu, officiu, adjutoriu, mâna de adjutoriu, etc.; 1. in genere : *a si impleni detoriele ministeriului seu*; *invetiatorii au unu sacru si inaltu ministeriu*; *demnitatea de rege e unu ministeriu de justitia cotra poporu*; *ministeriulu altariului*, *basericei*, *este unu ministeriu cotra Domnediu*; *a avé nevoia de ministeriulu cuiva*; *a offerí cuiva ministeriulu seu*; *ministeriulu advocatului*, *oratoriului*, *preutului*, *professoriului*; — si pentru lucruri : *ministeriulu pecureloru*, *canelui*, *armeloru*, *naviloru*;—*a impleni unu tristu ministeriu*; *prin ministeriulu amiciloru*; — 2. in specie, in sfer'a guberniului unei terre, *a) ministeriulu publicu*, α) magistratura pre longa fia-care judeciu sau tribunariu, a carei insarcinare e a preveghiá mantinerea ordinei publice, a cere essecutarea si aplicarea legiloru, a urmarí criminele, etc.; β) in sensu collectivu, toti magistratii insarcinati cu assemini functioni; *b)* absolutu *ministeriu*, α) parte a administrationei gubernamentale incredentiata unui inaltu demnitariu, unui *ministru*, numitu de principe si responsabile cotra acestu-a si cotra representanti'a terrei : *asta-di guberniulu Romaniei e divisu in septe ministerie* : *ministeriulu de interne*, *ministeriulu de esterne*, *ministeriulu de finantie*, *ministeriulu justitiei*, *ministeriulu instructionei si culteloru*, *ministeriulu agriculturei*, *commerciului si lucrariloru publice*, *ministeriulu bellului*; β) tempu catu administra unu *ministru* : *sub ministeriulu lui N.*; γ) loculu, palatiulu, unde se afla cancellari'a *ministeriului* : *a se duce la ministeriulu finantieloru*; δ) collect., α') toti *ministrii actuali* : *a scambá ministeriulu*; *ministeriulu se oppune acestei proponere*; *ministeriulu se numesce de regula dupo numele primului ministru*, *ministeriulu M.*; β') toti functionarii unui *ministeriu* : *dupo ministeriulu finantieleru se presentà Domnitoriului ministeriulu instructionei si culteloru*.

* MINISTRA, s. f., vedi *ministru*.

* MINISTRARE, v., **ministrare**; a fi *ministru*, a face functione de *ministru* :

www.dacoromanica.ro

a adjutá, a fi sau dá mana de adjutoriu, a serví, a fi paratu la servitiu, a oferí, a se offeri; si metaf., a curá, a tractá, a manuí, direge, conduce, duce, adduce, a dá, procurá: *a ministrá buccate si beuture unului altui-a; a ministrá morbosului medicamentele prescrisse; a ministrá cuiva arme si omeni, térr'a ministra succu planteloru; vinulu ministra vorba.*

* MINISTRATIONE, s. f., **ministratio;** actione de a *ministrare.*

* MINISTRATORIU,-*toria*, adj. s., **ministrator** si **ministratorius;** care *ministra:* adjutatoriu, adjutoriu, mâna de adjutoriu, servitoriu, paratu la ordinî si servitiu, etc.; ce serve de mâna de adjutoriu.

MINISTRU,-*a*, adj. s., **minister,** (dupo unii d'in **manus,** si priu urmare, proprie : cellu ce sta *la in de mana,* la dispositione, paratu a serví; dupo altii d'in **minus,** ca si **magister** d'in **magis,** unu vechiu comparativu = *mai micu,* subordinatu, suppusu si paratu la ordinile cuiva); cellu ce da mâna de adjutoriu : adjutoriu, servitoriu, indepleuitoriu allu voieloru si ordiniloru cuiva, etc., 1. in genere *: ministrii altariului, basericei,* preuti, diacoui, cantatori, parecclesiari, etc.; *ministrii lui Domnedieu, ministrii cerului,* augerii, preutii; *ministrii luminarei poporului,* iuvetiatorii; *ministru orbu allu passioniloru si libidiniloru unui tyrannu; toti si tote se facu ministri si complici ai passioniloru celloru potenti; ministru, ministra de corruptione,* collocitoriu, collocitoria; — si despre lucruri : *acésta arma va fi ministra fidele a justei melle vendicta; pestea, bellulu, fómetea si alte calamitati sunt ministrii si ministrele urgiei ceresci;* — 2. in specie, *a)* in sfer'a guberniului si politicei, α) absol., *ministru,* α′) inaltu demuitariu pusu in capulu unui mare ramu de administratione ce se dice *ministeriu,* numitu de principe, responsabile cotra acestu-a si cotra representanti'a natiouale : *ministru de justitia, de instructione si culte; astadi in Romani'a sunt septe ministri; ministrulu de interne este presedente allu consiliului de ministri; ministru secretariu de statu la departamentulu affaceriloru esterne; ministri de statu=ministri fora portufoliu,* cari, fora se aiba unu *ministeriu,* sunt chiamati numai pentru consiliu; β′) inaltu demuitariu diplomaticu, ambassatoriu : *poterile celle mari au ministri pre longa curtile principiloru stateloru potenti;* β) insocitu de unu attributu, cumu : α′) *ministru plenipotentiariu,* cui se da depleua potere spre a tractá unu negotiu politicu importante; β′) *ministru publicu,* persona tramissa de unu principe spre a lu representá la una natione straina; *b)* in sfer'a basericei, α) absolutu, *ministru,* α′) preutu allu unui templu sau unui dieu, la cei antici : *ministrulu lui Apolline, lui Marte, lui Joue;* β′) la luterani, calviui, anglicani si alti protestanti, *predicatoriu : ministrulu luteranu, calviuu allu basericiloru d'in Bucuresci;* β) cu unu attributu : *ministrii lui Domnedieu, ai coventului lui Domnedieu, ai cultului, ai religionei, ai altariului, ai basericei, ai templului,* etc., sacerdotii.

* MINITABUNDU,-*a.* adj., **minitabundus,** pleuu de *minitare,* forte *ammenitiatoriu,* terribile.

* MINITARE, v., **minitare** si **minitari;** forma intensiva d'in 1 *minare=ammenitiare.*

* MINIU, s. m., **minium;** oxydu rosiu de plumbu : *anticii numica miniu nu numai plumbulu oxydatu pulverulentu, ci si sulfur'a de mercuriu, connoscuta sub numele commune de cinnobariu; miniulu are multe applicatoni in arti si maiestrie, servindu mai vertosu la colorare.*

* MINORARE, v., **minorare;** a face *minore,* a micusiorá.

* MINORATIONE, s. f., (fr. **minoration**); actione de *minorare;* — in medicina, purgatione molle, fora colice si turburare generale a econoniei.

* MINORATIVU,-*a*, adj., (fr. **minoratif**); care are potere de a *minorá,* micusiorá, molliá, indulcí : *purgationi minorative.*

*MINORATU,-*a*, 1. part., **minoratus:**

www.dacoromanica.ro

pretiu minoratu, dorore minorata; 2. s. m., *minoratu-lu,* statu de minore in intellessulu de sub 2.

* MINORE, adj. s., **minor**, forma comparativa, *mai micu* de câtu altulu, candu e vorb'a de doi, in oppositione cu *majore,* 1. ca adj., *fratele minore, sorumea minore;* — in logica, *propositionea minore,* si absol., *minorea,* in oppos. cu *majorea* : *deco negi minorea, de ce nu negi si majorea? — Asia minore;* in musica *tertia minore,* cu ½ de tonu mai mica de câtu *terti'a majore;* in specie : *a)* mai micu in *etate* de câtu cere legea, care nu are etatea ceruta de lege spre a poté face acte civili sau politice valide : *fëta minore, baiatu minore, copilli minori; b)* in baserica, α) *ordine minore,* unulu d'in celle patru grade inferiori in ierarchi'a basericesca, adeco : *portariu, lectoriu, essorcistu, acolytu;* β) *escommunicatione minore,* care privedia de sacramente; γ) *frate minore,* ordine de monachi catholici; — 3. s. m. person., *minore, unu minore, a)* cellu ce nu are inco etatea legale; cellu ce nu a adjunsu inco la maturitatea covenita : *multi sunt minori si dupo ce au adjunsu la etatea legale; b)* cellu ce a intratu in veri-un'a d'in ordinile basericesci *minori.*

*MINORENNE, adj., (it. **minorenne**), mai micu de anni de câtu cere legea; contrariu *majorenne.*

* MINORENNITATE, s. f., (it. **minorennità**), stare de *minorenne.*

* MINORITATE, s. f., (fr. **minorité**); calitate sau statu de *minore,* oppos. la *majoritate,* si anume : *a) minoritate a minorelui,* ce nu a attensu etatea legale cumu si tempulu câtu dura acésta stare : *in minoritatea eredelui de tronu; b)* in genere, numeru mai micu : *minoritatea locuitoriloru cetatei, votantiloru, suffragieloru,* si mai allessu : *minoritatea unei adunare deliberante sau legiferente.*

* MINORITU, s. m., (fr. **minorite**); monachu d'in ordinea *fratiloru minori,* (vedi *minore*).

* MINOTAURU, s. m., **minotaurus**, (μινώταυρος, litt. *taurulu lui Minoe*), monstru mythicu cu capu de omu si cu corpu de tauru.

MINTA, *minte, mintire,* etc.; vedi : *menta. mente, mentire,* etc.

†† MINUERE si *minuire,* v., **minuere** (d'in **minus**), a face mai *micu,* a micusiorá, a impuciná, a scadé, etc. Radecin'a derivateloru : *minutu, menutu, meruntu,* etc.

MINUNARE,-*ediu,* v., 1. transit. **admiratione afficere, percellere, stupefacere, mirare;** a implé de *minune,* de *mirare* = a miscá forte prin una *minune : credendu-te mortu pre toti ne ai minunatu cu neasteptat'a tea venire intre noi;* 2. refl. *a se minuná,* **mirari, admirari, stupescere, obstupescere,** a se implé de *minune,* a fi plenu si petrunsu de commotionea ce casiona una *minune,* si a si manifestá acésta commotione : *ne minunàmu de totu ce e estraordinariu, de ce trece preste normele usuali, de ce nu asteptàmu, de ce ni se pare supernaturale; ne minunàmu de prestigiele unui prestidigitatoru;* — prin estensione, a fi in perplessitate, a nu scí ce se cogite sau se faca intr'una impregiurare grea : *stau si me minunediu ce se dicu, ce se facu, in cotrau se appucu.*

MINUNATU,-*a,* 1. part. pass. (**miratus**), **admiratione affectus, perculsus; stupefactus;** inse: 2. ca mai desu, ca adj., **mirus, mirabilis, mirandus, miraculosus, portentosus, prodigiosus, stupendus; enormis, immanis, ingens; singularis, praecipuus, egregius; inopinatus, improvisus** etc., care face sau a facutu *minune* sau *minuni,* care e de *minune,* plenu de *minune, care inspira minune* sau *mirare : cellu minunatu intre santi parentele nostru Cyrillu; ce forma minunata a datu natur'a acestoru micutelle fientie; natur'a e minunata in celle mai mice lucrari alle selle! mari si minunate sunt lucrurile telle, Domne; omu minunatu in vorba, in fapta, in tote alle selle; amiculu meu are copilli minunati de formosi; scolari minunati de intelligenti, diligenti, si mentosi; am comperatu case minunate de bone, commode si sanetose; ce mi-*

www.dacoromanica.ro

nunate lucruri face acellu prestidigitatoriu! aceste-a sunt minunatele fapte alle misellului de copillu; — si ca adv., **mire, prodigialiter, singularitor, egrigie,** etc., cumu: *a vorbí minunatu de bene, scrie minunatu de bene, de formosu, de rapide.*

MINUNE, s. f., (d'in *mirione*, cu intellessu reale, ca *legione* d'in *legere*, *regione* d'in *regere*), **mirum, res mira, miraculum, prodigium, portentum;** ce adduce *mirare* ce e neasteptatu, neprevedutu, necogitatu, ce trece preste norm'a, ordinea, regul'a, legea, mentea sau rationea commune, ce e estraordinariu, supernaturale, inintelligibile, inesplicabile, ce e dussu la gradulu estremu sau supremu, de regula in bene, déro si in reu, etc., si in specie: 1. ce e supernaturale, contr'a ordinei legiloru naturei, *miraclu*, (fr. **miracle**): *minunile, narrate de istoricii vechi;* estraordinariu, (fr. **merveille, prodige, monstre**), ce se face in contr'a normei si regulei ordinarie: *unu omu cu doue capete e una minune; b)* ce trece preste norm'a sau mesur'a ordinaria, ce e sublime, ce imple de *mirare*, si essalta sau confunde mentea omenesca, perfectu in sene: *minunile naturei; a face minuni de eroismu; minuni alle artei; minune de omu, de copillu formosu; celli vechi numerau intre celle septe minuni colossulu de la Rodu, cumu si templulu de la Ephesu;* mai vertosu in locutionea: *de minune*, cumu: *formosa de minune; se porta de minune; lucredia, scrie bene de minune; militarii nostri s'au luptatu de minune; c)* ce e distinsu, escellente, insemnatu, ce attrage attentionea, etc., *d)* ce e neasteptatu, neprevedutu, supprenditoriu, etc., *ce minune, co te ai scollatu si tu astadi de demanetia; e minune, co nu mai vine copillulu a casa; e de minune, cumu a potutu se intre ellu asiá de grossu pre una gaura asiá de strimpta;* — si in ironía: *audi minune! ce minune, ce mai minune!*

* MINURIRE,-*escu*, v., **minurire;** a da voce menuta = *minuta*, mica, suptire, etc., vorbindu de certe passeri sau passerelle, a ciripí, (compar. si gr. μινυρίζειν): *ouile sbera, porcii grumescu, porumbellii minurescu.*

* MINURITIONE, s. f., **minuritio;** actione de *minurire.*

* MINURITU, s. m., actione de *minurire: minuritulu rondinelleloru.*

* MINUSCULARIU,-*a*, adj. s., **minuscularius,** (d'in *minusculu*); de totu *micu, menutu*, fora importantia: *lucruri suptirelle si minuscularie.*

* MINUSCULU,-*a*, adj., **minusculus,** (d'in **minus**); contrariu *majusculu*, micu, micutellu, camu micu; de forma mica: *littere minuscule.*

* MINUTALE, adj. s., **minutalis, minutal;** relativu la ceva *minutu: limba minutale a unui orologiu;* ca subst. m., *minutale; a)* buccata, mancare d'in lucruri *minute*, taiate sau tocate minutu; *b)* in genere, lucruri *minute, minutie*, seccature, nemicuri; — si in forma *minutalia*, pl. *minutalie.*

MINUTARIU,-*a*, adj. s., relativu la ceva *minutu*, camu in acellu-asi sensu cu allu formei *minutale;* s. m., *a)* pers., *minutariu*, cellu insarcinatu a concepe si redege *minute* de acte; *b)* reale, *minutariu*, limb'a orologiului care arréta *minutele;* s. f., *minutaría*, (comp. si fr. **minuterie**), parte a mecanismului de orologiu, destinata a indicá *minute* si alte fractioni de *ora.*

MINUTIA, s. f., **minutia,** (compara si fr. **minutie,** vedi si *meruntía* — *menutía*); 1. calitate de *minutu*, micía, *minuti'a farinei, granutieloru de meliu; a reduce la cstrema minutia ceva prin tocure, taliare, pisare;* 2. ca mai desu inse, in sensu concretu, lucru *minutu* = *menutu*, micu forte; *mica*, una *mica*, sau *miga*, si de ací, nemica, seccatura, futilitate, frivolitate, etc.: *minutie grammaticali, dialectice; minuticle denota mici'a de geniu si bassetia de anima; acestu detaliu e curata minutia.*

* MINUTIARE, v., vedi *meruntiare* = *menutiare.*

* MINUTIFLORU,-*a*, adj., (fr. **minutiflore**), care are flori *minute* = *menute: plante minutiflore.*

* MINUTILOCIU, s. m., **minutiloquium,** espressione modu de espressione

www.dacoromanica.ro

minuta = *menuta*, scurta; — cellu ce possede acésta calitate, si e *minutilocu* = **minutiloquus.**

* MINUTILOCU,-*a*, adj. s., **minutiloquus**; vedi *minutilociu.*

* MINUTIONE, s. f., **minutio**; actione de *minuere.*

* MINUTIOSU,-*a*, adj., (fr. **minutieux**; vedi *meruntiosu* = *menutiosu*), **rebus minutis et futilibus studens**; cui placu *minutiele: omu minutiosu; omenii minutiosi marescu si essaggera lucrurile mice si importanti'a loru; celloru minutiosi nu le merge lucrulu inainte, pentru co minutiosii se misca ca brosc'a testosa sau ca limacele; istoricu, artistu minutiosu*; si despre lucruri: *essactitate minutiósa, cercetari minutióse.*

* MINUTIRE, v., a face *minutia* sau *minutie*; a face *minutu* = *menutu*; vedi *menutire* = *meruntire.*

* MINUTU,-*a*, adj., **minutus**, (d'in *minuere*), micu, tare micu in tote dimensionile sau in un'a d'in dimensioni, si de ací, cu totuln neinsemnatu, fora neci una importantia sau valore: *omeni minuti, cestioni minute; moneta minuta*, etc. (vedi *menutu* = *meruntu*); — apoi ca subst., 1. masc., *minutu*, plur. *minute*, *a)* fractione d'in unu spatiu de tempu, si anume: α) sessagesim'a = $\frac{1}{60}$ parte d'in una ora: *or'a are sessedieci de minute, éro minutulu are sessedieci de secunde; unu minutu, doue minute; cartu de minutu; a computá orele si minutele* = *a computá sau numerá peno si minutele*, a fi in mare impatientia; β) spatiu de tempu scurtu, déro nedeterminatu: *nu e unu minutu de candu a plecatu; intr'unu minutu me ducu si me intorcu; asteptati unu minutu; se vini intr'unu minutu*; — de ací locutioni: *la minutu, cu minutulu*, etc., cu mare essactitate si precisione: *intra in classe si esse la minutu*; — *b)* fractione d'in unu cércu sau cercunferentia, si a nume, *sessagesim'a* = $\frac{1}{60}$ parte: *cerculu se imparte in 360 de grade, fia-care gradu in 60 de minute, fia-care minutu in 60 de secunde; dupo una alta divisione a cercului, minutulu e centesim'a* = $\frac{1}{100}$ *unu gradu*; *c)* in pictura, fractione a capului omenescu, dupo care se diregu proportionile unei figura; camu $\frac{1}{4}$ parte a capului; *d)* in architectura partea $\frac{1}{12}$, $\frac{1}{18}$ si $\frac{1}{30}$ d'in *modulu*; *e)* in nautica, *minutulu* = unu *milliariu* sau $\frac{1}{8}$ d'in *leuc'a marina*, care intra de 20 ori intr'unu gradu de cercu mare allu pamentului; — 2. subst. f., *minuta*, *a)* littera, si de aci: scriptura sau typaritura câtu se pote de *menuta: a typarí, a scrie cu minuta*; *b)* in speciale, caracterie *menute*, cu cari se scriu acte publice si originali; de ací: *c) minuta* = originale, si a nume: α) maculatura, conceptu, etc., care apoi se copiedia si se scrie pre curatu; *b)* originale in genere, originale a actelorn judiciarie: *minutele sententieloru, decisioniloru, processeloru verbali*, etc., *d)* in desemnu, prime liniamente alle figurei unui terrenu luate d'in ochiu sau cu instrumente si asternute pre charteía.

MIOPIA, *miope*, etc., vedi, *myopía; myope*, etc.

MIÓRA, s. f., (corruptu d'in *amnióra*), amnella mare.

MIORARIU, s. m., pastoriu de *miori* si de *miore.*

MIORU, s. m., (corruptu d'in *amnioru*), amnelln mare.

* MIRABILE, adj., **mirabilis**, demnu de *mirare*, estraordinariu: *lucru mirabile, fapta mirabile; mirabile e co nu mai vine, se nu mai vina*, — s. f., *mirabile-a*, specia de planta, **mirabilis.** *L.*

* MIRABILITATE, s. f., **mirabilitas**; calitate de *mirabile: mirabilitatea opereloru lui.*

* MIRABUNDU,-*a*, adj., **mirabundus**; plenu de mirare: *stámu si ne uitámu la ellu mirabundi.*

* MIRACLU sau *miraculu*, pl.-*e*, **miraculum**, ceva de *miratu, minune: miraclele naturei, totu ce esse d'in cursulu naturale allu lucruriloru e miraclu; déro miracle sunt si tote câte se intempla raru si câte trecu preste norm'a commune; miraclu de formosetia, de uritione, de micia sau de marime.*

* MIRACULOSU,-*a*, adj., (fr. **miraculeux**), plenu de miracle, care sémina a miraclu: *fapte miraculose.*

www.dacoromanica.ro

1 MIRARE, v., **mirari si mirare, admirari, demirari; stupefacere, stupescere, obstupescere,** (it. **mirare,** isp. port. **mirar,** fr. **mirer, se mirer**); a sentí si manifestá acellu affectu de care e coprensu suffletulu nostru, candu se afla in presenti'a unui ce neasteptatu, estraordinariu, supprenditoriu; 1. sub form'a activa cu obiectu directu: *venirea lui neasteptata ne a miratu pre toti; asta-a nu me mira d'in partea unui ca tene, negligenti'a tea dè alle telle me mira si me spaimenta; miràmu estrem'a micime ca si estrem'a marime; miràmu estrem'a formosetia ca si estrem'a uritetia; miràmu estrem'a intelleptione ca si estrem'a stupiditate;* in acestu sensu inse se applica de regula compos. *admirare,* sau form'a reflessiva: 2. *a se mirá,* construita *a)* cu subst. precesse de prep. *de*: *stultii se mira si de ce nu e de miratu; ne miràmu de intelleptionea acestui omu si de stupiditatea cellui altu; ne miràmu de una fapta mare si generosa, ne miràmu inse si de crimine atroci ca alle unei Medea; mirarea, inse in casulu de antaniu, e unu sentimentu de suprema satisfactione a suffletului; éro mirarea, in casulu allu doile, e unu sentimentu ce ingliacia si immarmoresce anim'a; ne miràmu de capite mari, déro fora creieri; si vulpea se mirà de assemini capite, b)* cu propositioni legate prin: *co, de, déco, ce, de ce, unde, de unde,* si celle alte conjunctive, adverbie sau adiective: *me miru co ai venitu asiá currendu; stau si me mìru ce se facu; ne amu mirá forte, déco s'ar face un'a ca acésta-a; stau si se mirau de unde se le vina acellu neasteptatu adjutoriu;*—locutioni popul. *te miri ce* = nu scii ce, Domnedieu scie ce: *te miri ce, si nu e nimica; te miri ce i s'a intemplatu, si candu, nemica; te miri de*=nu scii, nu sciu de, nu è certu: *te miri de va venì;* camu in acellu-asi sensu si: *te miri co; te miri co mai potu si vorbí;—te mira, mira-te* = *te'i mirá, mirá-te'i* = *te vei mirá, mirátevei* = *minune mare va fi, te vei mirá si éro te vei mirá, tare te vei mirá* = e forte indouiosu: *te mira, mira-te de va venì.*

2 MIRARE, s. f., verbale, **miratio, admiratio; stupor, stupefactio, consternatio;** actione de 1 *mirare,* in tote sensurile: *mirare me prende, co ai venitu asiá de currendu; mirare ne coprende de spusele vostre; a pune in mirare pre toti; a implé de mirare, a vedé cu mirare ceva ce nu astepti, ba neci ti trece prin mente; stàmu muti si nemiscati de mirare; a desceptá, a provocá mirarea celloru mai reci si indifferenti; de mirarè*=**mirabilis,** *lucru de mirare*=**res mirabilis**: *lucru de mirare, vacc'a nostra a fetatu unu vitellu cu doue capite.*

MIRATIONE, s. f., **miratio, admiratio, stupor; res inopinata;** actione de *mirare,* luatu inse si concretu, lucru de *mirare, minune.*

MIRATORIU,-*toria,* adj. s., **mirator, admirator;** care *mira* sau *se mira.*

MIRATU,-*a,* 1. part. pass., **miratus-a,** *muieri tare mirate de celli ce le vedeau;* 2. sup., *nu e de miratu*=**non est mirandum**: *nu e de miratu co n'a venitu inco.*

MIRE, (in locu de 3 *mare*), s. m., **sponsus,** barbatu in stare de conunatu: *mirele a statu camu tristu câtu a tinutu conuni'a, se vede co nu i place miress'a.*

MIRESMA, s. f., (μύρισμα), unsore de bona odore, profumu, odore; — applicatu in speciale in stylulu basericescu: *cei trei magi addussera auru si pretiose myresmate; si cu myresmate ungundu corpulu lui in mormentu nou l'au pusu*

MIRESSA, s. f., (d'in *mire*), **sponsa,** femina in stare de conunatu.

MIRICA, s. f., vedi *myrica.*

* MIRIFICENTIA, s. f., **mirificentia;** calitate de *mirificu.*

* MIRIFICU,-*a,* adj., **mirificus,** care *face,* adduce, casiona *mirare, mirabile,* estraordinariu, neasteptatu, necogitatu: *omu mirificu prin vast'a si profund'a sea scientia;* adv. *mirifice*=**mirifice**; *a laudá mirifice.*

MIRIIRE, *miriitu, miriitura,* etc., vedi: *mirire, miritu, miritura.*

* MIRIONE, s. f., **mirio,** m. (d'in 1 *miru*), 1. in sensulu classiciloru: *a)* cineva sau ceva ce imple de *mirare,* prin formoseti'a sau uriteti'a sea, etc.: *mirione de copillu, de muiere; b)* una per-

www.dacoromanica.ro

sona care *mira* sau se *mira* multu si tare, unu mare admiratoriu, atâtu in bene câtu si reu; 2. in sensulu modernu, *minune*, care nu e de câtu una straformatione d'in *mirione;* (vedi *minune*).

MIRIRE, (*i* ce vine dupo *r* se aude ca duplicatu : *miriire*), cu forme simple: *miriu* sau *miriiu*, *miri* si *mirii*, *mirie*, dero si cu forme lungite : *miriescu*, *miriesci*, etc. v., **latrare, gannire; murmurare, queri, flebiliter loqui, orare;** (d'in 2 *miru*), 1. proprie, de vocea caniloru inainte de a incepe a dá vocea ce se dice *latratu*, *latratu* confusu; assemine uuui *murmuru*, in care se aude mai multu sau mai puciuu sonulu *caninei r : vedi se nu te musce cellu cane ce mirie asía de reu la noi;* proverb. *canele ce mirie, musca*, contrariu proverbiului : *canele ce latra, nu musca;* 2. prin metafore, a murmurá, a se plange incetu, a si arretá supperarea prin bombaniture, a cere ceva scancindu, vorbindu mai vertosu de copilli : *s'a supperatu, si de si betrânu, mirie reu; ce totu mi mirii, baiate, pre capu?*

MIRITORIU,-*toria*, adj. s., **gannieus; querulus,** care *mirie*.

MIRITU, si *miriitu*, (vedi *miríre*); part. sup. si subst. d'in *mirire : audiu unu miritu de câne; ce e acestu miritu pre tene?*

MIRITURA si *miriitura*, (vedi *mirire*), s. f., **gannitus; murmur; querela;** actione si actu de *mirire : miritur'a canelui, ursului, copillului, omului supperatu.*

*MIRMILLONE, *mormullone* si *murmullone*, s. m., **mirmillo** si **murmillo,** (compara gr. μορμόλος, si alle nostre : *murmullu, mormullocu*, etc.); 1. specia de pesce, *mormullu mare*, (vedi *mormullu*); 2. prin metafora, unulu d'in parechi'a de gladiatori, care avea se se lupte cu *Traculu* si cu *retiariulu*, si care portá una casside gallica, pre a carei crescetu se afla una figura de *pesce.*

* MIRMILLONICU si *mormullonicu*, *-a*, adj., relativu la *mirmillone : armatura mirmillonica.*

MIRODE si *mirodia*, s. f., (μυρωδία), **odor; unguentum; cupedia,** (vedi si *miresma*, 3 *miru*), 1. odore profumata, profumu; unsore, essentia odorosa, 2. mancare delicata, de bonu gustu si bona odore, bene condita cu *mirodie* = *aromate : ce vrei de nu manci? vrei mirodie?* — déro si : *vrei ventu, aeru?*

MIROSIRE, *mirosu, mirosi, mirósa, mirosimu, mirositi, mirósa*, **olere, olface re;** 1. a dá sau a respandí *mirosu : unele flori mirósa bene, altele mirósa reu, altele in fine nu mirósa de locu,*—in modu impers. *reu mirosa ací; ingradina mirosa formosu; nu sciu a ce mirosa; mirosa a arsu, a affumatu, a pâne calda, a vinu*, etc. — 2. a sentí *mirosu : cu placere mirosimu viorelle si alte flori; canele mirosa cadaverulu, urmele domnului seu; mirósiti cea carne si vedeti a ce mirósa.*

MIROSITORIU,-*toria*, adj. s., care *mirosa*, (vedi *mirosire* sub 1.), care da, respande, are *mirosu*, **odorus, olens, fragrans** : *flori mirositorie sau nemirositorie.*

MIROSU, s. m., pl.-*e*, **odor, olfactus,** (μύρωσις, si prin urmare de acea-asi origine cu 3 *miru*); 1. ce affecta nasulu ca organu de sentire, ce d'in unu lucru se sente cu nasulu, *odore : a)* conformu originei etymologice, ce place nasului : *placutulu mirosu allu floriloru; b)* ce nu place *nasului, putore : mirosu de mortacine; c)* indifferente : *ap'a bona e fora mirosu, si fora gustu; d)* concretu, ceva *mirosítoriu*, ceva ce nu place numai nasului, déro chiaru si gurei, gustului, nu numai profumatu, déro si aromatu : *a dá cu mirose pre capu; a pune mirose in buccate.*

MIRSINA, s. f., vedi *myrsina.*

MIRTU, etc., vedi *myrtu.*

1 MIRU,-*a*, adj., **mirus;** care imple de *mirare*, mirificu, minunatu, estraordinariu.

2 MIRU, (cu *i* inchisu, *mîru*), tonu cu care se imita voce a cânelui, candu nu latra, ci numai scóte unu *mur-muru*, in care se aude canin'a *r* mai multu sau mai pucinu articulata : *canele face miru! miru!* applicatu inse si la scancitulu copilliloru, si chiaru allu omeniloru mari : *ce totu miru! miru! mai taca-ti gura;*—ca s. m., *mirulu canelui;*

www.dacoromanica.ro

— (aceea-asi syllaba se vede cu differite vocali in: *mur-murare mor-maire*, grec. μορμορύζειν, μύρεσθαι).

3 MIRU, s. m., **myrum** si **myron** (μύρον), **chrisma**; essentia licida odorata, untu sau unsore odorata: *a si unge capulu cu miru de multu pretiu;* in specie, in sfer'a basericei, oliu sacratu, cu care se ungu: *a)* copillii la battezu, *b)* sacerdotii la consecrarea loru si la morte; *c)* regii si principii la incoronare, (vedi si *myru*).

MIRUIRE,-*escu*, v., **sacro myro unguere**; a unge cu *miru*, in intellessulu seu basericescu.

MIRUITU, part. sup. si subst., unsu cu *miru*.

MISANTHROPIA sau *misantropía*, s. f., (μισανθρωπία, fr. **misanthropie**), vitiu-lu *misanthropu-lui*.

MISANTHROPU sau *misantropu,-a*, adj. s., (μισάνθρωπος, d'in μισεῖν=urire si ἄνθρωπος=omu), contr. *philanthropu*, cellu ce uresce *omenii*, societatea omeniloru, fuge de omeni, nu vre se i véda; de ací: omu inchisu, difficile, supperatiosu, morosu.

1 MISCARE, v., **movere, moveri, commovere, agitare,** (cu *s* sibilante, pentru co e d'in *missicare*, cumu se si covine a scrie, de la *missu* d'in *mittere*, a carui insemnare primitiva e: *a face se merga*, adeco, *a miscá d'in locu;* compara inco, pentru forma si intellessu, lat. **missiculare**, numai pentru forma si *muscare* =*mussicare*=*mursicare* sau *morsicare*); 1. ca trans., *a)* a face se lasse loculu ce occupa, a porní d'in locu: *cu patru boi nu poti missicá d'in locu unu carru asiá de incarcatu; fora patru omeni nu poti missicá asiá mare butoniu d'in loculu unde e; missicati mai incollo cea lampa, cellu scaunu, celle mese; unu centu de bracie n'ar poté missicá petroniele ce Ajace arruncá cu usiorentia la mare departare; puneti toti umeri, déco vreti se missicàmu acésta massa;* — mai vertosu, a smentí d'in *loculu covenitu: nu permitte legea a missicá petrele metali de la mosie;* — *b)* a agitá: *missica léganulu ca se nu se descepte copillulu; missica pre mamm'a addormita greu, ca se se descepte; a missicá man'a, manule, capulu, degitele, petiorele; a miscá unu arbore;*—inse: *a missicá petiorele*, are si sensulu de sub *a);* — *c) a missicá poporulu* =a lu turburá, rescollá, attitiá la turburari si desordine, asiá si: *a missicá armat'a*, inse si cu sensulu de sub *a)*, a ua face se plece d'in unu locu la altulu;—de ací, *d)* metaf., *a missicá animele, suffletele, cordele celle mai delicate alle animei omenesci*, etc., a le attinge, a le affectá, a le turburá, a le insufflá affectele ce voimu; asiá si: *nu poti missicá acestu omu neci cu rogationi, neci cu ammenitiari, neci cu banni, neci cu laude lingusitorie;* — prov. *a missicá tota cord'a, totu firulu, tota petr'a* = a face totu pentru successu in ceva; — 2. intr., *a)* a merge d'in locu in altulu, a amblá: *a missicá barbatesce d'in valle la deallu, de diosu in susu, missicati, baiati, inainte; missica, murgule; missicati, juganii mei; se nu missici de acollea, co e vai de tene! nu sciu ce missica prin perulu meu, pre spinare, pre peptu; ce missica collo in érba, intre tufe? b)* a se agitá, a se intorce, a se vólbe, etc.: *e asiá de lenu tempulu, co nu missica neci frondi'a; fetulu d'in pantice incepe a missica dupo patru mensi; pullii missica in ghioca; e pre scollate, co a inceputu a missicá, d'in degitu, d'in sprincene*, etc., metaforice: *nu missica nici de cumu commerciulu; plati'a nostra a inceputu a missicá, de unde peno ací dormiea dussa;* de ací espressionea asiá de batuta: *missica ceva?* esse veri-unu folosu? *vreti se ve apperu la judecata, déro missica ceva?* — 3. intr. de forma reflessiva, *a se missicá*, *a)* a merge intr'una directione: *sorele pare a se missicá de la resaritu spre appusu; a se missicá de susu in diosu; missica-te de ací; nu se missica peno collea; se missica lumea, nu sta pre locu; b)* a se agitá, si de ací, a nu fi bene stabilitu, legatu, adaptatu, solidu: *dentii mi se missica; cuniulu nu e batutu, co se missica tare; cas'a se missica si sta se cada; ce are de totu se missica si nu dorme bene copillulu? tine-mi scar'a, co se missica, si*

www.dacoromanica.ro

pote cadé; fugiti departe de acestu muru, co se missica reu; c) a amblá, a se perambla, a face essercitiu de amblatu : *a se missicá multu pre fia-care di; fiendu co nu te missici de acea-a nu esti sanetosu; d)* a se turburá, a se rebellá, a se agitá, a fí in ferbere : *se missica tóta Europ'a; se missica tote poporele Asiei.*

2 MISCARE, (bene scrissu *missicare;* vedi 1 *miscare*), s. verbale, **motus, agitatio; commotio; perturbatio, affectus,** in t. s. verbului : *paru'a missicare a sorelui, a lunei; missicarile ventului, ânimei, suffletului, missicare revolutionaria, missicarea commerciului, a unei platia de commerciu.*

MISCATIONE, (bene scrissu *missicatione;* vedi 1 *miscare*); actione de *missicare,* si prin urmare camu in acellu-asi intellesu cu 2 *miscare.*

MISCATIOSU,-*a,* (bene scrisru *missicatiosu*), adj., **mobilis;** care se pote *missicá,* usioru de *missicatu* sau la *missicare.*

MISCATORIU,-*toria,* (bene scrissu *missicatoriu*), adj. s., **movens, motor, sese movens; mobilis;** care *missica* sau *se missica, se pote missicá : avere missicatoria sau nemissicatoria; unu mare misicatoriu allu poporului;* subst. reale, m. *misicatoriu,* sau fem. *missicatoria,* ce serve la *missicare,* instrumentu sau fortia, prin care se da *missicare.*

MISCATU,-*a,* (bene scrissu *missicatu*), **motus;** *a)* part. pass. : *denti missicati d'in locu, b)* sup. si subst. : *nu e de missicatu.*

MISCELLANIU,-*a,* adj., **miscellaneus;** (d'in *miscellu*), ammestecatu, facutu d'in ammestecature de mai multe si diverse elemente : *limbe miscellanie;* s. f. pl., *miscellanie,* ammestecatura: *a)* de buccate si beuture, si in specie, mancare compusa d'in câte de tote, mancare prosta; *b)* de spectaclu, compusu d'in jocuri comice de totu gennlu, care se succedeau fora neci una ordine; *c)* de scripte de differitu coprensu.

* MISCELLU,-*a,* adj., **miscellus,** (d'in *miscere=mescere*); ammestecatu, facutu d'in diverse elemente : *d'in aceste doue specie de uue se face unu allu treile genu de uue miscelle;* s. pl. f., *miscelle,* vedi *miscellanie* la *miscellaniu.*

* MISCIBILE, adj., **miscibilis;** ce se pote *miscere=mescere.*

MISCERE, v., vedi *mescere.*

MISELLESCE, adv., **misere, ignave, abjecte, sceleste;** in unu modu *misellescu; misellesce ai traitu, misellesce ai se mori; toti se portara cotra noi misellesce.*

MISELLESCU,-*a,* adj., **miser, ignavus, perditus, abjectus, vilis;** de *misellu,* (vedi *misellu* sub 2.) : *viétia misellésca, productione misellésca, fapte misellesci; ce pote fi mai misellescu de câtu a si bate jocu de unu infortunatu? nu me bagu, nu me ammestecu la ceva asiá misellescu.*

MISELLETATE, s. f., **ignavia, abjectio, nequitia; scelus, dedecus, malum facinus;** calitate, statu si actu de *misellu,* camu in acellu-asi intellesu cu allu formei *misellia,* cu differenti'a co *miselletate* e una espressione mai allessa, si prin urmare mai apta a espreme nuantiele morali alle calitatei in cestione.

MISELLIA (pron. *misellía*), s. f., **miseria, ignavia, nequitia, abjectio; scelus, dedecus; fraus, malum et scelestum facinus;** calitate, statu, actu, fapta de *misellu : s'a legatu misell'a de capulu teu; in misellía si sorde ai traitu, in misellía ai se mori; la atâta misellía si nemicia a adjunsu, in catu si ar vende si pre tata seu; nu e misellía mai mare de câtu a ve uní cu celli potenti spre a assupri pre celli innocenti; tote misselliele le unesce in ellu; nu te mai lassi de misselliele telle? nu me bagu eu in misselliele si blastematiele vostre.*

MISELLIRE,-*escu,* v., de regula refl. *a se miselli;* **miserescere, vilescere, se abjicere, nequam esse, contemptui esse;** a devení *misellu : câtu erá de bonu inainte, asiá s'a misellitu de multu de la unu tempu in coce; invetiai bene si lucrai cu deligentia, de ce mi te ai misellitu acumu? bietulu omu s'a datu la betia si s'a misellitu asiá co a adjunsu de risulu lumei.*

MISELLU,-*a,* adj., **mesellus, miser, nequam, nebulo, mendicus, vilis, abjectus, ignavus, perditus; turpis, infamis,** etc., deminutivu d'in *miseru,* si prin

www.dacoromanica.ro

urmare proprie : de plansu, in stare de plansu, raru cu ide'a co e *demnu sau co merita de a fi plansu*, ci de regula cu ide'a accesoria co cellu calificatu cu epithetulu de *misellu*, a meritatu, prin faptele selle, starea sea de plansu : 1. ca adj., *a) misellu*=nefericitu, infortunatu, cofundatu in sufferentiele unei lucia miseria : *pucini sunt asiá miselli in acestu satu, in câtu se n'aiba ce mancá ei si copillii loru; aveti indurare de fratii vostri cei miselli; cumu se fii generosu cotra vecinii miselli, candu sunt miselli, pentru co sunt betivi?—b)* care nu e bonu de nemica, batutu de Domnedieu, care nu e aptu la neci-unu negotiu, care nu scie, sau nu vré a face nemica utile sau, de si face, face reu : *s'a maritatu biéta muiere cu unu barbatu asiá de misellu, in câtu ea cauta se assude si se lu nutresca ca pre unu orbu; ce servitori miselli! ce copistu misellu! nu transcrie unu coventu fora mai multe errori; c)* applicatu apoi la partea morale, *misellu* = *perdutu* in tota poterea coventului, care nu mai are nemica d'in omu in ellu, putredu de corruptione, batutu de bruma, reu de totu, si a nume: α) de partea mentei, nepreceputu, stupidu, β) de partea ânimei, a caracteriului : α′) micu de ânima, fricosu, lassiu; bassu, vile, abiectu; β′) netemperatu, desfrenatu, betivu, blastematu; γ′) fora sentimentu de dreptate, insellatoriu, mentionosu, perfidu; δ′) fora sentimentu de onore, infame, etc.: *nu ti increde ânim'a acestui omu misellu, capace de a si vende si pre tata seu; barbatii miselli si lassa castele loru socie, ca se se volute in sordea mueriloru miselle; ce misella a essitu acésta muiere una data asiá de modesta si pudibunda; d'in parenti miselli nu potu essí de câtu miselli; misellulu n'are rosine se mentia pre d'intregulu;* — applicatu si la animali, *misellu* = reu, adeco sau care nu e bonu de nemica : *ce boi miselli am! nu potu miscá d'in locu una carruciora deserta;* sau, care e selbaticu, indocile, care impunge, musca etc.: *ce callu misellu! nu vré se dea in camu ;* — applicatu la obiecte abstracte, in acellu-asi intellessu ce are si form'a *misellescu : cogite miselle, fapte si mai miselle;* — 2. ca s. personale : *cu misellulu misellu vei fi; asteptai credentia si constantia de la unu misellu ca densulu! unu misellu s'a insocitu cu una misélla; m'a friptu misellulu, m'au tradatu misellii;* — inse si in sensu mai dulce cotra persone ce ni su familiarie, la copilli mai vertosu, (vedi si dem. *misselluciu*) : *nu fiì, misellu; taci tu, misellule; ce misellu esti, baiate!*

MISELLUCIU si *misellutiu,-a*, adj., deminutivu d'in *misellu*, applicatu numai la copilli, mai vertosu sub form'a feminina ca subst., *una misellutia, esti una misellutia si medietate.*

* MISERABILE, adj., **miserabilis**, (compara si fr. **misérable**); demnu de *miseratu : aveti indorare de celli miserabili; acelli miserabili si au vendutu si térra si parenti si totu; miserabili poesie, miserabile musica ; miserabili calli,* forte rei, adeco : *a)* cari nu su boni de nemica, lessinati, caduti; *b)* selbatici, indocili, cari musca sau dau d'in petiore, etc. (vedi si *misellu*, cu care *miserabile* are aprope acellu-asi sensu).

MISERARE, v., **miserari si miserare**; proprie : a sentí si dice pre cineva sau ceva *miseru*, a se pune ore-cumu in loculu cellui *miseru;* a sentí dorere de ânima pentru densulu si a ua manifestá, a compatí, a plange, a deplange, a deplorá : *nu potu indestullu miscrá trist'a stare a terrei; a miserá sortea crudá a amiciloru.*

MISERATIONE, s. f., **miseratio**; actione de *miserare.*

MISERATORIU,-*toria*, adj. s., **miserator**; care *misera* sau serve *a miserá : covente miseratorie.*

1 MISERERE, (si *meserere*, in cartile mai vechie chiaru in celle basericesci in locu de barbarismulu *milluire*), *miserui, miserutu, miseritu* si *misertu*, v., **miserere, si misereri**, a sentí pre cineva sau ceva ca *miseru*, a se pune in loculu lui ore-cumu, a compatí, a avé *indorare, dorere* de ânima, si a i vení in adjutoriu : *misereti pre cei scapetati si infortunati; Domne, miserere pre toti si pre mene miserulu; meserere, Domne; cantati, diceti : mese-*

www.dacoromanica.ro

rere, Domne, de trei ori; — si refl. *a se miserere de cineva sau de ceva.*

2 MISERERE, s. verbale : *a)* in bene: *misererea Domnului cu noi; b)* in reu, morbu de *miseritu*, morbu in care vérsa cineva escremente pre gura.

MISERIA, s. f., **miseria**, (vedi si *miselliá*); statu si fapta de *miseru*, 1. in sensulu lui *miseru* de sub 1 : *amiculu se afla in asiá miseria, in câtu n'are ce mancá; vestimentele lui rupte si soliose spunu in destullu miseri'a, in care se afla; a cadé in mare miseria; a nu poté, cu tota laborea, essí d'in miseria; cine pote spune tote miseriele si amarurile melle?*—2. in sensulu lui *miseru* de sub 2; *miseri'a betiei éro s'a legatu de capulu teu.*

* MISERICORDE, adj., **misericors**; cu ânima plena de *miserere*, indoratu, indoratoriu, pre care lu dore *cordea* de *miseri'a* altui-a, si e dispusu a i ua usiorá : *Domnedieu e indoratu si misericorde; fiti si voi misericordi cotra celli miseri; ânima, suffletu de omu misericorde.*

* MISERICORDIA, s. f., **misericordia**, sentimentu, affectu allu cellui *misericorde : aibi, Domne, mesericordia de noi peccatosii; si de vite se cade se avemu misericordia; multe peccate ai facutu, déro Domnedieu, in infinit'a sea misericordia, ti le va liertá, déco te vei lassá de a mai face si altele.*

* MISERICORDIOSU,-*a*, adj., **misericors**; plenu de *mesericordia : Domnedieu e mesericordiosu, déro si dereptu.*

* MISERITATE, s. f., **miseria, nequitia, abjectio; dedecus, scelus**; calitate sau statu si faptu de *miseru*, unindu in sene aprope sensulu si allu formei *misselletate* si allu formeloru *miselliá, miseria.*

* MISERITUDINE, s. f., **miseritudo**; cu sensulu ce are : *a) miseria, b) miserere* si *misericordia.*

MISERU, si *neseru*,-*a*, adj., **miser**, (vedi si *misellu*); demnu de plansu, de compassione, in stare de plansu, si a nume : 1. tristu, nefericitu, persecutatu de sorte, adapatu cu amaritione, in lipse, in sufferintia, reu, etc. : *nu e ceva mai dorerosu si mai miseru de câtu a perdé ce ti e caru pre lume; in misera stare, misera sorte; omeni miseri, de n'au ce mancá; misere vestimente, misera mancare; a duce viétia misera; miseri copilli fora tata si mama; miserulu de mene! miserii de noi, ce se ne facemu?* 2. de rea calitate, vile, fora valore, care nu e bonu de nemica, sau in sensu morale, perdutu, corruptu, reu de totu, de nemica, abiectu, lassiu, *misellu* in fine : *misere poemate; miseru Domnu; miseri servitori; misere, m'ai tradatu, cu tote juramentele ce mi ai facutu; am si eu doi miseri de calli; doue misere caduture de calli.*

* MISSA, s. f., (in baseric'a catholica latina), **missa**; (it. **messa**, fr. **messe**, d'in *missu* de la *mittere*); vedi *liturgía.*

*MISSALE, adj. s., **missale**, (it. **messale**, fr. **missel**); relativu la *missa*, luatu de regula ca s. f., *missale-a*, carte ce coprende rogationile, canonele *liturgiei.*

MISSICARE, *missicatoriu*, etc., vedi : *miscare, miscatoriu.*

*MISSICIU si *missitiu*,-*a*, adj., **missicius-tius**; care e *missu, demissu* d'in unu servitiu, p. e. *militari missicii*, demissi, liberati de servitiu, essiti d'in servitiu, emeriti, veterani.

* MISSICULARE, si *missicurare*, v., **missiculare**; a tramitte continuu : *elli si missicura scrissori unulu altui-a.*

* MISSILE, adj., **missilis**; de *missu*, de arruncatu : *arma missile, sagettele sunt missili*; s. f., *missile-a*, in genere, ce se arrunca, in specie : *a)* arma de arruncatu : sagetta, jaculu, petre, globuri de metallu, glontie, alice, apprenditori, etc., *b)* ce se *mitte* ca daru, donu, liberalitate, largitione, etc., si in specie, *c)* in pl. *missili*, donuri ce arruncau Cesarii poporului.

MISSINA, *missinare*, vedi 2 *missione, missionare.*

MISSIONARE (si *missiunare, missinare*, vedi 2 *missione*); **abundare, redundare, affluere, formicare**; a fi in *missione*, a abundá, a formicá sau furnicá : *missiona pescele in lacu; missionau peduchii in capulu si pre totu corpulu lui; copilli multi vedu missionandu in acea*

www.dacoromanica.ro

casa; missiona soricii la aria, in cumuri de grânu, de ordiu si de meliu.

* MISSIONARIU,-*a*, adj. s., (fr. **missionnaire**); relativu la una *missione*, luatu de regula ca s. m. personale, cellu insarcinatu cu una *missione;* in speciale, cellu insarcinatu cu *missionea* de a predicá evangeliulu si a convertí popore pagane: *missionariu romano-catholicu; missionari protestanti, anglicani*, etc.

* MISSIONATU,-*a*, adj., part., tramissu in una *missione*.

* 1 MISSIONE, s. f., **missio**, (compara si fr. **mission**); actione de *mittere*, 1. si in genere, tramittere, espedire; arruncare: *missione de legati, de scrissori, de carre incarcate cu victualie; missioni de sagette, de glontie, de petre*, déro mai vertosu: 2. in specie: *a) dimittere, demittere*, α) de prensi, de inchisi, liberare: *a scrie amicului se intercéda pentru missionea servitoriului pusu la inchisore;* β) de militari, functionari, servitori, etc., liberare, punere in disponibilitate, licentiare, voia, *tramettere*, pre a casa, scutire etc.: *missionea militariloru ce si au implenitu terminulu nu se pote face estu tempu d'in caus'a impregiurariloru ammenitorie; a cere missione, a dá missione; la anticii Romani missionea d'in militia erá de trei specie: missione onesta dupo implenirea terminului de servitiu, missione causaria d'in cause bene-coventate, vitie de corpu sau de suffletu; ignominiosa pentru causa de delictu; missione gratiosa*, capetata prin gratia sau favore, prin voia data; γ) de pena sau pedepsa, *remittere*, gratiare, liertare, perdonare; *b) tramittere, commitere*, insarcinare, sarcina, mandatu, potere ce se da cuiva spre a face ceva, etc., α) in genere: *formosa missione are unu învetiatoriu allu poporului; la inalt'a si divin'a missione de a fericí poporele sunt chiamati principii; fia-care d'in noi are una missione; missionea omului pre pamentu e a combate reulu si a realisá benele; a si implini cu succesu missionea; missione nobile, importante; a dá una missione, a acceptá una missione;* β) in specie, α') in sfer'a politica, functione temporaria data de unu guberniu unui agente speciale pentru terminarea unui anumitu negotiu, si collectivu, personele insarcinate cu assemine negotiu: *missionea francese la Constantinopole;* β') in sfer'a militaria, espeditione particularia; sarcina de a assiste si urmá operationile unui bellu; collect. persone, officiari insarcinati cu assemine *missioni;* γ') mai vertosu in sfer'a religiosa, insarcinare, chiamare, vocatione considerata ca data de Domnedieu spre a instituí unu cultu: *Machomede justificá missionea sea prin colloclele ce pretindea co are cu angerulu Gabriele;* sarcina de a predicá religionea crestina, mai allessu la pagâni, sarcina de a convertí popore pagâne; de ací, collective, persone insarcinate cu assemine *missione*, congregatione de predicatori ai crestinismului, institutu de *missionari: seminariu de missioni straine, missionea d'in Chin'a; missionile d'in Americ'a.*

2 MISSIONE, (*missiune*, pre a locuri si *missiuna, missina*), s. f., **turba, ingens numerus, abundantia, copia; affluentia, cumulus; fons; cubiculum, latebra;** 1. mare numeru, nespusu de mare multime, cu nuantia particularia, co indivídii ce compunu acea multime stau *indesuiti, ammestecati* unii cu altii, *turburati, desordinati: missione de furnice, de peduchi, de vermi, de musce, de sorici, de pulli de sorici, de copilli, de albine*, etc.; 2. multime mare in genere, abundantia, copia: *missione de banni; de grânu, de ordiu, de meliu;* 3. locu, unde sta assemine multime: culcusiu, cuibu, etc., *missione de sorici, de serpi; ce de pulli de serpi in acea missione;* (forte probabile, trassu d'in *mistione;* pentru forma compara: *passione* sau *passiune* d'in *pastione, vesimentu* d'in *vestimentu*, etc., de una parte, erǫ de alt'a: *morteciune, morteciuna* si *mortecina;* pentru sensu compara lat. **turba;** compara si urmatoriulu *messionella*, — form'a *missiuire* pressuppune si una forma *missiu*=*mistiu*, pentru care vedi *misticiu*). *M.*

MISSIONELLA, (si *missiunella* sau *missiunéa, mixiunéa*), s. f., **tricolor, viola**

www.dacoromanica.ro

tricolor; specia de flore : *missionelle de campu, missionelle de gradina;*—proprie, deminut. d'in 2 *missione*, d'in caus'a *mistionei de colori* ce presenta florile de acestu genu; pentru forma compara lat. **mixtio**, pre longa **mistio**, compara si *missiorare* in locu de *micŭsiorare*. *M.*

MISSIORARE, *missioratu*, etc., vedi *micusiorare*, *micusioratu*.

*MISSITARE, v., **missitare**; d'in *missu* de la *mittere*, intens., a *tramitte* continuu : *junele misista pe titori la fet'a ce i place. M.*

MISSITIU,-*a*, adj., vedi *missiciu*.

MISSIUIRE,-*escu*, v., **formicare, abundare**; vedi *missionarei* si 2. *missione*.

* MISSORIU,-*soria*, adj. s., **missor, missorium**; d'in *missu*, de la *mittere*, care *mitte*, sau serve a *mittere*; s. reale, m., *missoriu*, sau f. *missoria*=*missore*, ceva pre care se adducu buccate : taliariu, patella, catinu, castronu, mescióra, tava, etc.

MISSU,-*a*, 1. part. pass., **missus-a-um** : *petrele misse, sagett'a missa se infipse dreptu in junghiatura;* 2. sup., **missum-missu** : *instrumentu de missu missili;* 3. s. m., abstr. **missus-ūs**, actione de *mittore* : *missulu missililoru*.

* MISTARIU,-*a*, adj. s., **mistarius** si **mixtarius**; relativu la *mistu;* s. m., reale *mistariu*, vasu ce serve la mesticare, p. e. vasu de mesticatu vinu cu apa.

MISTAGOGU, s. m., vedi *mystagogu*.

MISTERIU, *misticu*, etc.; vedi *mysteriu*, etc.

MISTICIU si *mistitiu*,-*a*, adj., **misticius-tius**; vedi *misticiu*, sau *mestitiu*.

† MISTI-, d'in *mistu*, intra in compositioni scientifice, ca : *mistiliniu*,-*a*, adj., (fr. **mistiligne**), care are *linie miste*, adeco derepte si curbe : *figura mistiliniai mistibinariu*,-*a*, adj., (fr. **mixtibinaire**), vorbindu de cristalle, cari au decrescere *binaria mista; mistinervu*,-*a*, adj., (fr. **mixtinerve**), vorbindu de folie sau frondie, cari au *nervi* sau acie *miste*, adeco incepute si de la base si d'in laterile nervului medianu; *mistiternariu*,-*a*, adj., (fr. **mixtiternaire**), vorbindu de cristalle, cari au si decrescere *mista* pre longa una *ternaria;* asiá si : *mistitriunitaria*, adj., (fr. **mixtitriunitaire**), care pre longa una decrescere *mista* are si un'a *trinaria; mistiunibinariu*,-*a*, adj., (fr. **mixtiunibinaire**), care are una decrescere *mista*, un'a *unitaria* si alt'a *binaria*.

* MISTIONE, s. f., **mistio** si **mixtio**, (compara si fr. **mixtion**; vedi si 2 *missione* d'in *mistu* = *mestu* de la *mescere* =*miscere*), actione de *mescere* si resultatu allu acestei actione, *ammestecare* si *ammestecatura, ammesticu, a)* in genere : *mistione de apa si vinu, de auru si arame; mistionile se descomponu usioru in stomacu; b)* in specie, ammesticu de mai multe substantie pentru compositionea unui medicamentu, medicamentulu insusi asiá compusu : *in locu de mistione, cu acestu intellessu, se dice si compositione;— compositione de auru si arame*=*mistione de auru si arame*.

MISTRETIU,-*a*, adj. s., **parcus, præparcus; tenuis, exilis, exiguus, macilentus; aper**; 1. adj., *a)* de totu *macru*, macilentu, *firavui* suptire si pucinellu, *pitigaiatu, lessinatu*, care, cumu dice Românulu, *pare co manca numai Mercuri'a si Veneri'a : ce se faci cu acesti calli mistreti? mistretiu mai e bietulu omu;* de ací, *b)* alte doue semnificationi derivate : α) *prea strinsu la mana*, de una parte; β) de alt'a : miseru; tristu; supperatiosu, difficile, morosu, insociabile, *solitariu, selbaticu;* de ací : 2. *scrofa mistretia, porcu mistretiu*, si ca subst., *unu mistretiu*, in speciale, *porcu selbaticu* = *apru : padure plena de mistreti; a uccide, a impuscá, a vená mistreti; denti ca ai mistretiului;*—noi nu connoscemu prin insine sensulu de sub 1., ci numai cellu de sub 2.; cu tote aceste-a amu datu si primulu sensu dupo dictionariulu de *Buda*, pentru co, de certu, n'a potutu vení de câtu d'in gur'a poporului din vre-una parte a terreloru române, si pentru co lu credemu essitu d'in bona vena, a nume d'in unu perdutu *mestru* = *mestu* = **mœstus**; cu unu *r* adaussu, de unde apoi *mestretiu* sau *mestreciu*=(lat. **mœsticius**); pentru esplicarea metaforei de sensu se se compare : fr. **sanglier** = (**senglier**); d'in *med.-lat.*

www.dacoromanica.ro

singularis=apru, si mai transformatu in it. **cinghiale** si **cignale**; apoi grec. μόνιος (=litt. *solitariu*)=*apru*, si sard. **sulone** (d'in *solu*=singuru) = apru. *M.*

MISTRETIORU,-*a*, adj. s., deminutivu d'in *mistretiu*, 1. adj.: *ce te vedu asiá mistretioru?*—2. subst.: *am vedutu, prin padure, una mistretia cu mistretiorii dupo dens'a. M.*

MISTRIA, s. f., vedi *mestría.*

* MISTU,-*a*, si *mestu*, **mistus** si **mixtus**, (compara si fr., **mixte**), *mesticatu; ammestecatu*, compusu d'in elemente de diversa natura: 1. adj., *a)* in genere: *corpuri miste*, in opp. cu *corpuri simple, drama mista*, d'in tragedia si comedia; *b)* in specie, α) in politica, *guberniu mistu*, forma de *guberniu mista*, care e unu ammesticu d'in monocratía, democratía, aristocratía; *monarchia mista, temperata, constitutionale;* β) in mathematica, *figura mista*, cu linie parte derepte, parte curbe; *numeru mistu*, parte intregu si parte fractionariu; *proportioni miste*, in cari se compara rationea antecedentelui si consecentelui cu differenti'a loru; γ) in mineralogía, *cristallu mistu;* δ) in litteratura si philología: *limbe miste; scriptura mista*, cu littere de diverse marime sau cu littere impromutate d'in diverse alphabete; ε) in pictura, *pictura mista*, d'in puntatura, miniatura, etc.; ζ) in negotie, *commissione mista*, compusa d'in omeni d'in diverse societati sau nationi: *commissione mista pentru allegerea limitiloru terrei nostre despre Austri'a;* — 2. s. m., *mistulu*, ceva *ammesticatu*, corpu *mistu: elementele unui mistu; a reduce mistele la elementele sau principiele loru; e probabile co tote corpurile d'in natura sunt miste;* — in specie vinu mesticatu cu apa, cupa de vinu mestecatu cu apa ce se presenta cuiva; de ací, cupa ce se bee in sanitatea cuiva, asia dissulu *toastu*, (vedi si *mescere*).

MISTUIRE,-*escu*, v., **concoquere, digerere; devorare, consumere;** 1. a concoce in stomacu buccatele introdusse: a *mistuí bene, reu;* a devorá, a nemicí; *foculu mistuí tota cetatea, a mistuí tota averea parentesca; locustele au mistuitu érba, semenature, totu de pre câmpu;* — (d'in *mistu*, sau *mestu*, de unde si *mesticare;* vedi si *mandere*).

MISTURA si *mestura*, s. f., **mistura**, si **mixtura**, (comp. si fr. **mixture**); actione si mai vertosu resultatu allu actionei de *miscere* = *mescere*, *ammesticatura*, compositione sau compositu d'in mai multe si diverse lucruri; 1. in genere: *mistura de tote mancarile, de varie succuri de erbe; una mistura de metalle, de beuture spiritose; mistur'a si compositionea unei unsore, unui untu, unui oliu; mistura de colori, de virtuti si de vitie;* 2. in specie: *a)* ammesticu carnale, de sange, imparechiare intre masculi si femine de differite generi, cumu si productu allu acestei *mistura; b) ammesticatura* licida de medicamente forte drastice, destinata a se leuá in picature pre sacharu sau intr'unu pocarellu de apa.

MITA, s. f., **merces, usura, fœnus; munus, largitio, corruptela;** 1. in sensulu cellu mai generale, care e si cellu originariu, *mita* = *mercede*, pretiu allu servitiului facutu; 2. éro in usulu popularíu, applicatu in specie la: *a)* usura, procente, folosu trassu d'in capite impromutate, mai allessu folosu prea-mare, *cameta; b)* munu, donu, largitione, ce se dau spre a corrumpe pre cineva, mai allessu pre cellu ce e chiamatu a judicá si dá dereptate. Coventulu nu credemu se fia slavicu, ellu se afla mai in tote limbele europiane: germ. vechiu **mieti**, germ. nou **miethe**; ang. **meed**, grec. class. μισθός, μισθάρνης = *mercenariu, mitariu;* grec. sicil. μοῖτος, care la noi ar soná *mitu*, (de unde fem. *mita*, de unde directu: *mitu-ire*), si care la Siceliani insemná intre altele, si *in-pro-mutu*, intorcere de *in-pro-mutu*, cea ce e una proba co sicil. μοῖτος e de acea-asi radecina cu lat. **mutuum** = *in-pro-mutu;* vedi si *mutuu. M.*

MITARIU,-*a*, adj. s., care iea *mita*, cui place a leuá *mita: judecatori mitari, usurariu mitariu;* in genere, *mitariu* = *mercenariu. M.*

* MITE, adj., **mitis;** blandu, lenu, dulce, maturu sau coptu, (vorbindu de

www.dacoromanica.ro

pome): *ouea e de natura forte mite; avemu castane molli si miti; omu mite si trancillu; ventu mite si dulce; vorbe câtu se pote de miti si blande.*

* MITELLA, s. f., **mitella**; deminutivu d'in *mitra*; vedi si *mitrisiora*.

* MITESCERE, v., **mitescere**; a devení *mite*: *tomn'a tote pomele mitescu; cumu incepe a mitescere tempulu, resare erb'a si infrondescu codrii;* — a face *mite*: *si ferele selbatice mitescu, déro acestu cruntu tyrannu nu se mitesce cu nemica.*

*MITHRA, s. m., **mithras**, (μίθρας), dieu allu Persiloru, sorele deificatu, Apolline allu Greciloru si Romaniloru.

MITIA, s. f., si *mitiu*, s. m., **lanæ glomus, floccus, flocculus stupeus, fomes; felis femina**; 1. lâna scurta menuta, floccu de lâna micu, mai allessu de lâna de amnellu sau nótinu: *acesta óue nu e bona de lâna, coci nu face de câtu mitie; astérnutu implutu cu mitie;* —(in acestu sensu pre a locuri si: *mnitiu*, care ar fi scurtatu d'in *amnitiu* = **agnitius**); 2. in genere, floccu de peru, de fire perosé sau lânose: *mai tundeti mitiele de pre capu;* 3. in specie, ghiomu, manuchioru, funicella, fescilla de scame, càlcii, si alte materie apprenditióse, cari servu la apprensulu de focu, la arme de focu, etc.; 4. specia de animale domesticu, **felis**, (it. **micia**), catusia, pissica; prov. *mitia blanda sgaria reu; miti'a cu clopotelli nu prende sorici; se jóca ca miti'a cu sorecii; ochi de mitia* = *micanti si ageri;* — de ací metaf., *a)* ancora, carligu, cangellu; *b) miti'a popei*, specia de insectu numitu si *millipedu;*—5. se aude, si form'a masc. *mitiu*, in tote insemnarile de sub 1—3; in acceptionea de sub 4. *mitiu* insémna pulliu de *mitia* d'in care si augm. *mitioniu (mitioiu);* d'in *mite* = blandu;—6. in fine coventulu se applica si ca subst. pers. *mitiu-mitia*, la copilli ca nume de resfaciare: *mitiulu meu, mitiule, fii bonu si mi addu apa.*

MITIARIA (pr. *mitiaría*), s. f.; 1. in sensulu coventului *mitia* de sub 1—3, *a)* negotiu cu *mitie*, *b)* multime de *mitie*, *c)* officina unde se vendu *mitie;* 2. in sensulu coventului *mitia* de sub 4., multime de *mitie* = *catusie: ce ati strinsu atâta mitiaría.*

MITIARIU,-*a*, adj. s., rélativu la *mitia*, luatu de regula ca subst. pers.; 1. in sensulu coventului *mitia* de sub 1—3, cellu ce face negotiu de *mitie;* fem. *mitiaressa* = muiere a *mitiariului* sau muiere care face in numele seu negotiu de *mitie;* 2. in sensulu coventului *mitiu* de sub 4., *a)* cui placu *mitiele* = catusiele, passionatu de *mitie*, s. f., *mitiaria: ce omu mitiariu! ce muiere mitiaria!* — *b)* cellu insarcinatu a vedé de *mitie*, f. *mitiaressa.*

* MITIFICARE, v., **mitificare**; a face *mite*: *elefantulu se mitifica currendu; a mitificá pucinu furi'a dororiloru;* vedi si *mitigare*, care e mai usitatu.

* MITIFICU,-*a*, adj., **mitificus**; care *mitifica*, (vedi *mitificare*).

* MITIGABILE, adj., **mitigabilis**; care se pote *mitigá.*

* MITIGARE, v., **mitigare** (*miteagere*); a face *mite*, a imblandí, a molliá, a maturí, indulcí, allená, impacá, incetá, etc.: *caldur'a covenita mitiga uuele si tote pomele; a mitigá carnea si alte lucruri de mancare prin cocere si fierbere; a mitigá unu agru prin aratura si cultura; a mitigá furi'a dororiloru, intristationea, amarulu sortei, miseri'a si sufferentiele cuiva; a mitigá pre tyrannulu in furi'a sea de leu.*

* MITIGATIONE, s. f., **mitigatio**; actione de *mitigare*: *mitigationea furiei, dorerei.*

* MITIGATIVU,-*a*, adj., **mitigativus**; care pote *mitigá*: *cura lassativa si mitigativa.*

* MITIGATORIU,-*toria*, adj. s., **mitigans** si **mitigatorius**; care *mitigá* sau serve a *mitigá*: *medicamente mitigatorie; vorbe mitigatórie.*

MITIONIU,-*a*, (cu *n* molliatu *mitioiu*), adj. s., augmentativu d'in *mitiu* si *mitia;* compara *catoniu* (*catoiu*), si *pissoniu* (*pissoiu*).

MITIOSU,-*a*, adj., plenu de *mitie*, (vedi *mitia* sub 1—3): *oue mitiosa, stergariu mitiosu.*

MITIRE,-*escu*, (cu *t* duru), v., *mituire.*

www.dacoromanica.ro

MITISIORU,-*a*, adj., (cu *t*, sibilante), s., deminutivu d'in *mitiu* si *mitia*.

MITITELLU,-*ella*, adj., **parvulus, pusillus**, vedi *mitutellu*.

MITIU, s. m., vedi *mitia*.

MITOLOGIA, *mitologicu*, etc., vedi *mythologia*. *mythologicu*, etc.

1 MITRA, s. f., vedi *metra*.

2 MITRA, s. f., **mitra** (μίτρα); 1. legatura de capu, coperimentu de capu ce portau Persii; 2. prin estensione, ornatu de capu, asséminea cellui persianu, si a nume: *a)* ce portau matronele, muierile anticiloru Romani; *b)* ce porta si astadi, la occasioni solemni: α) prelatii: *mitr'a metropolitului, episcopului; mitra papale, patriarchale*; β) certi imperatori si regí pre sub corona: *mitra imperiale, regale;* 3. prin noue metafore: *a)* capetina a certoru fungi; *b) mitr'a lui Hippocrate*, specia de legatura applicata la plage de capu; *c)* capacu la caldari, mai allessu la caldarile de locomotive, etc.

MITRATU,-*a*, adj., **mitratus**; provedutu, cu *mitra: capete mitrate*, metropoliti, episcopi, regi, etc.; s. f. pl., *mitrate*. tribu de iusecte.

MITRISIORA, s. f., **mitrula**; deminutivu d'in *mitra*.

MITROPOLIA, *mitropolitu*, etc.; vedi: *metropolia, metropolitu*, etc. la articlulu *metro-*.

* MITRULA, s. f., **mitrula**, demin. d'in *mitra*, (vedi si *mitrisiora*), applicatu mai vertosu la insemnari metaforice, cumu, p. e. unu genu de fungi a caroru capitina sémena cu una *mitrisiora*:—de ací si adj. *mitrulinu*,-*a*, (fr. **mitruline**), care sémena cu una *mitrula*, s. f. pl., *mitruline*, tribu de fungi cari au de typu genulu *mitrula*.

* MITRULINU,-*a*, adj. s., vedi *mitrula*.

* MITTENDARIU, s. m., **mittendarius**; sub Cesarii romani, functionariu insarciuatu cu stringerea impositeloru d'in provincie.

* MITTERE si *mettere*, *missi* si *missei*, *missu*, v., **mittere**, (cadutu in desuetudine ca simplu, déro de revivificatu, de óra ce avemu compusele, *committere* sau *commettere*, *incommettere*, *tramittere*' *summittere* sau *summettere*, etc.; si derivatele: *missione*, *missionariu*, etc).; sensu forte variatu; 1. in genere, a face se merga, a pune in miscare, a porní, a èspedí, *a tramitte: a mitte pre cineva la bellu, la mesa, la mercata, a mitte se véda, se consulte, se ufle; a mitte adjutorie, arme, banni; a mitte la morte; a mitte in focu, in periclu, in possessionea unui lucru; a mitte cuiva scrissori, sciri, salutari; unele terre mittu producte naturali altele mittu manufacture;* 2. in specie: *a)* a departá, allungá, lassá la una parte, *a omitte: mitteti negrele cure, desertele sperantie, certile infructuose; mittemu a spune si alte mice, déro importanti ammenute; b)* a lassá se se duca, a dá drumulu, a lassá callea deschisa, a dá cursu liberu, a liberá, licentiá, *dimitte, demitte, permitte: mitteti-ne d'in acesta inchisore; a mitte servi, servitori, functionari, militari d'in servitiulu loru; nu ne mitteau se mergemu inainte; c)* a arruncá: *a mitte sagetti, petre, fulgere; a mitte ceva in focu, a se mitte in apai ca se se innece; a mitte una buccata de pâne cânelui; d)* a lassá se éssa, a dá afora, a versá, a produce, a *emitte: ven'a taliata mitte sange; arborii mittu frondia, pamentulu mitte érba; pre guttu mittemu vocea;* — cumu se vede d'in esplicarile date, noi applicàmu in fia-care d'in insémnari unu compusu allù simplului: *tra-mittere, demittere, dimittire, per-mittere, pro-mittere; emittere, omittere*, etc. —compara si it. **mettere**, fr. **mettre**.

MITUIRE,-*escu*, v., **muneribus vel largitionibus corrumpere; mercede conducere**; a dá *mita*, a prende sau obligá cu *mita*, a si procurá cu banni omeni sau servitiele loru, *a)* in genere: *a mituí seceratori. servitori, lucratori la vinia*, etc., *b)* in specie si ca mai desu, a capitá sau attrage in parte cu daruri, cu banni, vorbindu mai vertosu de celli insarcinati a judicá si a dá dereptate: *a mituí pre judicatoriu, pre advocatii adversariului.*

MITUTELLU,-*ella*, adj., **parvulus**, deminutivu d'in *micu*, transformatu

www.dacoromanica.ro

d'in *micutellu;* — compara inse si grec. μίτυλος, lat. **mutilus.**

MIU,-*a*, pron. poss., **mius** = **meus**; vedi *meu.*

MIUIRE,-*escu*, v., **minurire**; vedi *minurire* si *miauire.*

* MIURU,-*a*, adj., **miurus**, (μιοῦρος si μειοῦρος comp. si fr. **miure**), proprie, *scurtu de coda : câni miuri, vacca miura*, — applicatu in specie la : *a)* unu versu ce are unu tempu mai pucinu in ultimulu petioru, p. e. *unu iambu in locu de spondeu; b)* pulsu incetu, inecale, intrerruptu.

MIXANDRA, s. f., **viola odorata**, L., specia de *missionella* cu tare si placuta odore; — se aude mai desu *missandra;* vedi *missionella*, cu care *missandr'a* e affine prin origine si sensu.

*MNA, s. f., **mna**; vedi *mina* = moneta attica.

MNELLA, s. f., vedi *mnellu.*

MNELLARE (si *miellare*, pre a locuri si *miellaritia*) s. f., **riciuus**, insectu supperatoriu *mnelliloru;* planta bona in contr'a acestoru insecte.

MNELLARELLU (si *miellarellu*, vedi *mnellu*), s. f., **vitex, agnus castus**, L., specia de planta.

MNELLARESSA, s. f., vedi *mnellariu.*

MNELLARIA (pron. *mnellaría*, are tote modificationile de pronuntia alle primitivului *mnellu*), s. f., 1. multime de *mnelli*; 2. occupatione cu crescerea de *mnelli;* 3. custodia sau pastoría de *mnelli.*

MNELLARIU, s. m., (cu tote modificationile de pronuntia alle primitivului *mnellu*), care cresce sau custodesce *mnelli* sau *mnelle;* fem. *mnellaréssa.*

MNELLU, *mnella*, s., **agnus**, (scurtatu d'in *amnellu* = *agnellu* = **agnellus**, [compara si grec. ἀμνός = **agnus**], apoi mutilatu inco in pronuntie locali si in : *mellu-mella* sau *miellu-miella;* compara si it. **agnello** si **gnello**, prov. **agnel**, fr. **agneau**); fetu de *oue : mnelli temporii, prematuri, tardii; a intercá mnellii, ouea acesta-a face in tote primaverele câte doi mnelli, câte una parechia de mnelli, unu mnellu si una mnella; pelle de mnellu;* prov. *mai multe pelli vedi de mnelli de câtu de oui betrâne* = viéti'a juniloru e mai espusa de câtu a betrâniloru; *vrei se scoti mnellulu d'in gur'a lupului* = **eripere agnum lupo** = vrei ce nu se pote; — ca symbolu de blandetia, se applica de câte ori e vorb'a de persone bone si blande, mai vertosu de copilli boni si blandi : *blandu ca unu mnellu, ca mnellulu de blandui are blandetia de mnellu; d'in leu ce e, sciu se mi-ti-lu facu mnellu;* de ací ca proverb. *mnellulu lui Domnedieu* = persona de estrema blandetia; inse si : *mnellulu lui Domnedieu* = typulu supremei bonitate si blandetia, filiulu lui Domnedieu, datu in sacrificiu pentru noi ominii : *jungla-se mnellulu lui Domnedieu.*

MNELLUCIU si *mnellutiu,-a*, (pron. si *mellutiu* sau *miellutiu, niellutiu*, etc. vedi *mnellu*), s., **aguellus**, deminutivu d'in *mnellu;* — pre a locuri si *mnellusiu* sau *mellusiu, miellusiu, niellusiu*, de unde apoi unu nou deminutivu : *mnellusellu,-ella*, pron. dupo localitati si *mellusellu, miellusellu, niellusellu;* — acésta forma occurre de preferentia, in cartile basericesci, luata cu sensu figuratu pentru *una sânta matryra : mnellusell'a tea, Domne Jesu Christe;* totu acésta forma intra si in locutionea : *códa mnellusellului*, specia de planta, (vedi si *mnellare, mnellarella*).

MNELLUSELLU,-*a*, *mnellusioru,-a*, vedi *mnelluciu* si *mnellutiu.*

* MNEME, s. f., (d'in grec. μνήμη **memoria** = d'in acea-asi radecina cu *men-te* si *memoria*), se applica atâtu simplu câtu si in derivate si composite scientifice, cumu : 1. simplu, *mneme*, s. f., (fr. **mnémé**), musa a memoriei; 2. in derivate si composite : *mnemecephalicu,-a*, adj., (fr. **mnémécéphalique**, d'in κεφαλή = capu), despre unu balsamu miraculosu, despre care se credea co, applicatu la *capu*, avea proprietatea de a conservá, in mente, nestersa *memori'a* lucruriloru trecute; si ca s. m., *unu mnemecephalicu; mnemeide*, adj. s., (fr. **mnémélde**, d'in εἶδος = forma), care are *forma* de *mnemia sémena* cu *mnemi'a;* s. f. pl., *mnemeidi*

www.dacoromanica.ro

familia de acalephe cari au de typu genulu *mnemía; mnemía*, s. f., (fr. **mnémie**), genu de acalephe; *mnemonica*, s. f., (μνημονική, subint. τεχνη = arte, fr. **mnémonique**), arte de a facilitá *memori'a*, methodu prin care se formédia una *memoria artificiale : a invetiá mnemonic'a, a scrie asupr'a mnemonicei; poetulu Simonide se crede co ar fi fostu inventoriulu mnemonicei;* — coventulu nu e de câtu form'a femin. d'in adj. *mnemonicu,-a : essercitie mnemonice, arte mnemonica, figure mnemonice;* — *mnemosyne*, s. f., (μνημοσύνη, fr. **mnémosyne**), *a)* nume propriu allu dieei memoriei, matrea museloru, *b)* nume commune, applicatu la una formosa specia de flutturi; *mnemotechnía*, s. f., (fr. **mnémotechnie**, d'in τέχνη = arte), *arte* de *memoria*, si prin urmare synonymu cu *mnemonica; mnemu*, s. m., (fr. **mnème**), pretensu balsamu de capu pentru *memoria*, (vedi mai susu *mnemocephalicu*).

* MNIA, s. f. si m., *mniu*, (fr. **mnie** si **mnion**, d'in gr. μνίον=muscu, planta), forme applicate la doue generi de *muschiu* sau *muscu;* — de ací si : *mnioide*, adj. s., (fr. **mnioïdé**, d'in εἶδος = forma), care are *forma* de *mniu*, sémena cu mniulu; s. f. pl., *mnioidi*, familia de plante ce au de typu *mniulu;*—*mniariu,-a*, adj. s., (fr. **mniare**), care sémena cu *mni'a* sau *mniulu;* ca subst., genu d'in famili'a'atripliciloru, cari sémena tare cu unu *muscu* sau *muschiu*, (planta).

* MNIARIU, *mnioide;* vedi *mnía.*

MNIORU,-*a*, (d'in *amnioru,-a*), **agnus vetulus**, amnellu mare : *a pasce mniorii* sau *mniorele, a tunde mniori sau mniore.*

* MOBILARE,-*ediu*, v., **supellectile instruere; domum instruere**, (compara fr. **meubler**); a provedé cu *mobile*, (vedi *mobile* sub 2. in intellessu collectivu); 1. in speciale pentru *casa* sau *case* de sedutu : *a si mobilá bene cas'a; am facutu case, déro fiendu co nu su inco mobilate, nu potu sedé in elle;* 2. in genere : *a mobilá una scola, una cancellaría, una culina;* si fig., *a si mobilá bene stomaculu* = a mancá; *a si mobilá capulu*=a lu implé cu connoscentie si scientia.

MOBILATIONE, s. f., si :

MOBILATURA, s. f., (compara fr. **ameublement**), actione, effectu si modu de *mobilare.*

MOBILE, adj. s., **mobilis**, (compara si fr. **mobile**, si **meuble**; — tote redusse d'in *movibile*); ce se pote *mové*=miscá, 1. adj., care se misca, de regula cu nuanti'a de *usiorentia*, care *usioru* se misca, care nu e stabile, *usioru* de miscatu etc., si metaforice, inconstaute, flessibile, nestemperatu, sventuratu, scambatiosu, usiorellu, gratiosu, etc., *a)* in genere : *rotele carrului ce mi ai vendutu, nu su destullu de mobili, ochiu mobile, ochi mobili, sprincene si gene forte mobili; lucruri mobili intr'una casa sunt mesele, scaunele, speclele, lampele*, etc., *écco unu remediu ce firma dentii mobili; turnuri mobili pentru impressurarea cetatiloru; mulierea e mobile, cumu sunt mobili fulgii batuti de ventu, mobili sunt si junii, se pleca si scamba dupo venturi, cari nu su mai pucinu mobili; mobili ca ventulu; tempu mobile; mobili si instabili sunt tote celle omenesci, anima mobile, caracteriu mobile; b)* iu specie : α) in sfer'a religiosa, *serbatore mobile*, care nu cade, in toti annii, in acea-asi di : *Pascele, Rosaliele sunt serbatori mobili; éro Santa-Mariele amendoue sunt serbatori immobili;* β) in militia, *óste mobile, trupa mobile*, ce la impregiurari se pote stramutá si duce d'in loculu unde siéde de ordinariu in alte locuri; asiá si : *garda nationale mobile;* γ) la typograhpía *caracteriu mobile*, separatu, care serve la compunerea cuventeloru; δ) in technologia, *lemnaría mobile*, cumu, p. e. usie, ferestre etc., ε) in scientiele naturali, *colore mobile*, care se scamba dupo corpurile colorate cu dens'a; ζ) in jurisprudintia, *bonu mobile, avere mobile*, ce se pote stramutá d'in locu in locu fora deteriorare; η) in agricultura, *pamentu mobile, terrenu mobile*, terrinosu si usioru de aratu : *cu câtu terrenulu e mai afundu mobile, cu atâtu e mai fertile;*—2. subst. m., unu *mobile*, plur. f., *multe mobili;* (nu pare inse contrariu analogieloru limbeï a applicá si femin. singulariu in unele acceptioni,

www.dacoromanica.ro

cumu ar fi, de essemplu, *una mobile de casa*, totu ce se *pote miscá*, ce e in *miscare*, si chiaru *ce pote pune altu ceva in miscare*, pote dá impulsu, impulsione de miscare, si in specie: α) in mecanica, *mobile*, corpu ce *se pote miscá : unu mobile communica parte d'in miscarea sea altui mobile cu care se intempina*; apoi ce da impulsione de miscare, fortia motrice: *ap'a e mobilele moreloru de apa; precumu ventulu e mobilele moreloru de ventu; vaporea e unu potente mobile*, (vedi la finitulu articlului observationea asupr'a acestui sensu); β) in machinaria, in machine, rota sau alta parte ce serve a dá impulsu de miscare : *primele mobili alle unui orologiu sunt rot'a mare si fusulu, éro ultimele lui mobili sunt rot'a media, rot'a de campu, rot'a de jugu si pendululu*; γ) in filosofia si morale, ce da impusu la una actione morale : *argentulu si aurulu sunt mobilele totoru actioniloru acestui sordidu avaru; glori'a e mobile de mari si stralucite fapte*, δ) in usulu commune, ce serve a orná sau instruí altu ceva fora se faca parte d'in acestu-a, si a nume : α') una casa, una incapere de sedutu: *mobili de nucu, de cerru; a comperá mobili, a si vende mobilile; mobili vechie*; β') incapere cu diverse destinationi : *mobili de culina, de cancellaria, de scola, de cabinete de lectura*; γ') ca instrumentu in genere : *cutitulu e bonu mobile de callatoria*; — si figuratu : *virtutea, fora banni, este una mobile inutile in ochii celloru ce credu numai in banni*; — in acestu sensu de sub δ), *mobile* si collectivu : *a si comperá mobile noua pentru casa noua, una mobile completa pentru culina*; inse de preferitu, in sensu collectivu, e form'a *mobiliariu*; — observamu in fine, co in locu de *mobile* = *fortia motoria*, ce da impulsu, sunt de preferitu formele : *motoriu, motivu*, etc.

* MOBILIARIU,-*a*, adj. s., (fr. **mobiliaire** si **mobilier**), relativu la *mobile* ca substantivu, (vedi *mobile* sub 2.) : *contributione mobiliaria, avutie mobiliarie, imposite mobiliarie ; bannii in numeratoria, obligationile, buccatele secerate, strinse sau treierate sunt effecte mobiliarie; erede mobiliariu, actione mobiliaria*, prin care se revendica *unu mobile ; dreptu mobiliariu;* asupr'a unui *mobile;* — 2. s. m. reale, *a)* totulu *mobililoru* unei casa, unei camera, unei culina, unei scola, etc. : *mobiliariu de scola completu; elegante, lussosu mobiliariu de casa; b)* totulu averei *mobile : cellu ce lassa pre cineva erede pre mobiliariulu seu, lu face erede nu numai pre mobilile casei, ci si pre bannii sei numerati, si pre argentarie, si pre nestimate, si pre vestimente, si pre carti, si pre instrumente de scientia sau de arte, si pre trassure, si pre calli, pre totu ce possede mobile.*

* MOBILICORNU,-*a*, adj., (fr. **mobilicorne**); care are unu *cornu mobile*, cumu, de essemplu, çerte *zoophyte.*

* MOBILIRE,-*escu*, v., in acellu-asi sensu cu *mobilitare* si *mobilisare.*

* MOBILISABILE, adj., (fr. **mobilisable**); care se póte *mobilisá.*

* MOBILISARE, v., (fr. **mobiliser**); 1. a face *mobile*, applicatu inse : 2. in speciale cu sensulu : *a)* a pune in miscare, a tramitte sau stramutá unu corpu de armata *mobile* d'in loculu seu ordinariu in alte locuri, unde cere necessitatea : *a mobilisá militiele, gard'a nationale; b)* a scambá, prin contractu sau conventione, unu *immobile reale*, sau consideratu ca *immobile*, in unu *mobile* : *prin contractu de casatoria se mobilisa adesea immobilile.*

* MOBILISATIONE, s. f., (fr. **mobilisation**), actione de *mobilisare.*

* MOBILITARE, v., **mobilitare**, a face *mobile*, in tota estensionea intellessului acestui coventu ; de preferitu formeloru : *mobilire* si *mobilisare.*

* MOBILITATE, s. f., **mobilitas**, (fr. **mobilité**), calitate, proprietate de *mobile : mobilitatea ochiloru, mâniloru, limbei, vocei, materiei, corpuriloru sferice, ventului*, etc., si fig. *mobilitatea mulieriloru, caracteriului, fortunei, physionomiei, faciei, lucruriloru umane.*

* MOBILITATIONE, s. f., (**mobilitatio**), actione de *mobilitare.*

* MOBILITATU,-*a*, adj. part., (**mo-**

www.dacoromanica.ro

bilitatus), facutu *mobile*, pusu in statulu de miscare.

MODA, s. f.; vedi *modu*.

*MODALE, adj. (it. **modale**, fr. **modal**); relativu la *modu : espressioni modali; forma modale*, care espreme unu *modu* grammaticale.

* MODALITATE, s. f., (it. **modalità**, fr. **modalité**); calitate de *modale*, modu de a fí, de a se face : *albeti'a e una modalitate a neuei; modalitatea unei buccata de musica; cu cari modalitati amu poté duce acestu lucru la bonu capitu?*

*MODELLABILE, adj., (it. **modellabile**), ce se pote *modellá*.

*MODELLARE, v., **efformare, effingere**, (it. **modellare**, fr. **modeler**); a face *modellulu* unei persone sau unui lucru, 1. in genere : *marea a modellatu uscatulu; a si modellá portarea dupo portarea altoru-a; a modellá tonulu si espressionile dupo caracteriulu personeloru ce pune cineva in scena;* 2. in specie, *a)* in sculptura, a face cu céra sau cu pamentu *modellulu* unui ce de essecutatu in marmore sau in alta materia : *a modellá cu céra, cu gypsu, cu argilla· artea de a modellá este partea principale si essentiale a statuariei; b)* in pictura, a representá essactu partile proeminenti alle unei figure, cumu *muschii*, de essemplu; *c)* in genere, in artile plastice, a trage una copia, mai vertosu a trage una copia in micu.

*MODELLATIONE, s. f., actione de modellare **efformatio, effictio.**

*MODELLATORIU,-*toria*, adj. s., **efformator**, (compara si it. **modellatore**, fr. **modeleur**); care *modella* sau scie bene *modellare*.

*MODELLATU,-*a*, adj. part. sup. si subst. abstr. m., d'in *modellare : figura modellata, modellatulu unei figura* (compara şi fr. **modelé**).

*MODELLATURA, s. f., **effictio, effingendi modus, effigies**; actione si effectu de *modellare*, (compara si fr. **modelé** si **moulure**); in specie ornatura architecturale.

* MODELLU, pl.-*e*, (it. **modello**, fr. **modèle**) **exemplar**; proprie deminutivu d'in *modu* = forma, si de ací, representare in micu a unei persone sau lucru, si prin estensione, copia, essemplu, essemplariu, typu, typariu, norma, dupo care face cineva ceva, forte desu cu nuanti'a *de essemplariu demnu de imitatu, essemplu bonu*, perfectu in genulu seu, atâtu in sensulu materiale câtu si morale, in genere : *modellu de scriere, de desemnu, de pictura, de statuaria; aiscrie, desemná, depinge dupo modelle bone; scriptur'a nu merita a serví de modellu eleviloru; unu modellu de bracce, de camesia, de vestimente; operile prosaice si poetice ca si celle artistice alle anticiloru, sunt eternele modelle, de cari nu s'ar cadé se ne departàmu; a fi modellu de portare; regele acellei terre e unu modellu de rege; modellulu vietiei crestinesci; sunt bone si relle modelle; tu urmedia si imita modellele bone in portarea, lucrareai vieti'a tea; modelle de littere de typariu, unu modellu de campane, modelle de ollei de caramide*, etc. 2. in speciale, *a)* in artile formose, persona sau lucru ce se depinge, se desemna, se sculpesce : *natur'a intrega, fientiele tote, persone, animali, arbori*, etc., *sunt modelle pentru artisti; modellu mortu, de natura morta*, obiectu fora viétia ce desémna, depinge sau sculpesce artistulu, in oppos. cu *modellu viu*, omu ce serve de *modellu* artistului; *a pune modellulu in attitudineai de representatu;* —vorbindu in specie de sculptura, *modellu* = forma de céra, de pamentu, dupo care are se se essecute alt'a in marmore sau in alta materia; *modellulu unei statua; modellu in mare, in micu; b)* in architectura, machinaría si in alte arti si maiestríe, *modellu* = imagine in micu a lucrului de essecutatu in mare : *modellu de case de campu, de scola elementaria; de bance si scaune pentru scola; modellu de mora; modellu de gypsu, de lemnu, de pluta; modelle de navi; c)* in anatomia, desemnu, sculptura, tornatoria si altele, *modellu*, α) imagine a obiectului de marime naturale : *modellu anatomicu*, corpu omenescu, formatu d'in osse addeverate, d'in sceletu, si d'in muschi de cartone, coperiti cu scame de cânepa, cari imita fibrele musculare, si depinsi cu colori naturali; *modellu de*

www.dacoromanica.ro

cosutura, modellu de pictura, de scriptura, etc.; ce au se imite essactu cosutoriulu sau cosutoress'a, pictoriulu, scriptoriulu; β) forma, typu, typariu: *modelle de campane, de littere, de olle, de urciore.*

* MODENATURA si *modinatura*, s. f., (it. **modanatura**, fr. **modénature**); proportione, mesura a *modellaturei* cornicei unui edificiu: *modinatur'a determina caracteriulu diverseloru ordini de architectura; modinatur'a corinthia e elegante.*

* MODERABILE, adj., **moderabilis**; care se pote *moderare.*

* MODERAME, pl. *moderamine*, **moderamen**, si:

* MODERAMENTU, pl.-*e*, **moderamentum**; actu, cumu si mediu sau instrumentu de *moderare: intre moderamentele unei nave e si gubernaclulu.*

* MODERANTE, part. adj., **moderans**; care modera.

* MODERANTIA, s. f., (it. **moderanza**), calitate, potere de *moderare.*

* MODERARE, v., **moderare**, si **moderari**, (comp. si it. **moderare**, fr. **modérer**); a tiné in *modu* = in mesura, a mesurá, *a computá*: a regulá, direge; a infrená; micusiorá, indulcí, imblandí, alliná, stemperá, impacá, etc.; *a si moderá dorentiele, passionile, furi'a, meni'a; a moderá intensitatea fortiei vaporiloru; a si moderá spesele, passii, vorbele, gusturile; punitionea se modera si dupo calitatea si cultur'a personeloru; suffletulu direge, modera si missica corpulu; a moderá calli, una nave, unu choru de cantatori.*

* MODERATIONE, s. f., **moderatio**, (it. **moderazione**, fr. **modération**); actione, actu si calitate sau potere, virtute de *moderare: moderationea in tote e bona, moderationea vocei, gestului, passiloru de facutu in viétia, passioniloru, speseloru, dorentieloru; spiritulu de moderatione e unu semnu de lassitate in ochii fanaticiloru si spulberatiloru; moderatione in mancare, in vorbire, in punire, in pretiu*, etc.

* MODERATORIU, -*toria*, adj. s., **moderator**, (it. **moderatore**, fr. **modérateur**); care *modera* sau serve *a moderá: moderatoriulu universului, allu unei nave; covente moderatorie de furia; moderatoriu allu fanaticiloru si essaltatiloru.*

* MODERATU, -*a*, adj. part., **moderatus**, (it. **moderato**, fr. **modéré**): *menía moderata, passioni moderate;* — luatu de regula ca adj., care se *modera* =se mesura, se computa, e computatu, mesuratu, infrenatu, stemperatu: *fiti moderati in tote câte faceti si diceti, portare moderata, vorbe moderate;* — ca adj., *a vorbí si a se portá moderatu*, **moderate.**

MODERNARE, v., si:

* MODERNISARE, v., (fr. **moderner** si **moderniser**); a face *modernu* ceva *anticu*, a appropiá si appropriá lucruri antice cu gustulu *modernu: a modernisá pantheulu* sau *pantheonulu; chorulu dramateloru s'a modernisatu.*

* MODERNU, -*a*, adj., (**modernus**, it. **moderno**, fr. **moderne**, — d'in *modu*, si a nume d'in form'a **modo**=*de currendu*); oppos. la *anticu, vechiu*, coventulu *modernu* = nou, nou dupo tempu, care a fostu sau s'a facutu, e sau se facú de currendu, nu de multu tempu: *tempurile antice si moderne; auctori moderni si antici; opére de arte moderne imitate dupo celle antice, architectura moderna, sculptura si pictura moderna; chymic'a moderna, philosophii moderni si philosophi'a moderna; istori'a moderna.*

* MODESTIA, s. f., **modestia**, (ital. **modestia**, fr. **modestie**); calitate, portare si fapta de *modestu: modesti'a nu i permitte se vorbesca de minunile de barbatii ce a facutu in ultimulu bellu.*

* MODESTU, -*a*, adj., **modestus**, (it. **modesto**, fr. **modeste**); d'in *modu*, mesuratu, moderatu, computatu, stemperatu, infrenatu, etc., 1. in genere: *limba modesta, portare modesta in tote, vorbe modeste, passi modesti, avere modesta, spese modeste, vestimente modeste;* 2. in specie, in dominiulu moralei; *a)* onestu, virtuosu, bonu, regulatu in portarea si vieti'a sea, rosinosu: *juni câtu se pote de modesti; mulierea modesta si cauta de casa, nu allerga dupo petreceri, nu*

www.dacoromanica.ro

are setea lussului si ostentationei; b) mai vertosu, fora pretensioni, care nu e mundru, laudarosu, cui nu place a se arretá, a vorbí de sene, de meritele selle: *addeverulu e totu de una modestu; fiti mai modesti, si nu credeti co ati fi capaci de tote; una féta formosa e si mai formosa, déco e si modesta.*

* MODIALE, adj., **modialis**; de unu *modiu*, de capacitatea unui *modiu*: *calice modiale.*

* MODIARE, v., **modiare**; a mesurá cu *modiulu.*

* MODICITATE, s. f., (franc. **modicité**), calitate, statu de *modicu*: *modicitatea fortunei nostra nu ne permitte spese mari.*

* MODICU,-*a*, adj., **modicus**; care are *modulu*=mesur'a covenita, 1. mesuratu, computatu, infrenatu, mai vertosu in portare: *a merge cu passi modici, beutura modica, ospetiu modicu;*— 2. déro si care nu are *mesur'a cuvenita*, mediu, de medilocu, micu, neinsemnatu, nedistinsu: *statura modica, ocli modici, stare modica, progresse modice, talentu modicu.*

* MODIFICABILE, adj., (fr. **modifiable**); care se pote *modificá.*

MODIFICANTE, part. adj., **modificans**, (it. **modificante**); care *modifica.*

* MODIFICARE, v., **modificare**, (it. **modificare**, fr. **modifier**); a face sau pune *modu, a mesurá*, 1. in sensu mai originariu, a mesurá, computá, stemperá, temperá, infrená, marginí, restringe, micusiorá, etc.: *a modificá punitionea, conditionile prea onerose alle contractului, amend'a prea mare, sensulu prea largu allu coventului, frasei, espressionei; oratoriulu si poetulu e detoriu, pentru armonia, a modificá tote periodele, frasile, si tote membrele periodeloru si frasiloru;* 2. in sensu mai departatu si metaforicu, a scambá, a dá altu *modu* sau *forma* unui lucru sau uneia din partile lucrului, de regula cu nuanti'ade *corregere, ammeliorare*, déro adesea si *scambare in differentz*, sau chiaru in reu: *clim'a, educationea, cultur'a, legile modifica a fundu natur'a omului; a modificá una lege prin amendamente; acésta revolutione a modificatu natur'a nu numai a guberniului, ci si a nationei intrega, differitele dispositioni alle partiloru modifica materi'a; ideele particularie modifica si clarifica ideele generali si vage; unu singuru coventu adaussu unei frase modifica sensulu ei generale; adverbiele sunt covente ce modifica verbele si adiectivele.*

* MODIFICATIONE, s. f., **modificatio**, (fr. **modification**, it. **modificazione**), actione si effectu allu actionei de *a modificare: modificationea unei punitione grea; modificationile facute in originalile unui actu.*

* MODIFICATIVU,-*a*, adj., (fr. **modificatif**), care pote *modificá: clausa modificativa de totu contractulu.*

* MODIFICATORIU,-*toria*, adj. s., **modificator**, (fr. **modificateur**); care *modifica* sau sèrve a *modicá: elemente modificatorie naturei unui lucru.*

* MODIFICATU,-*a*, adj. part., **modificatus**, (it. **modificato**, fr. **modifié**); *verbe modificate in sensulu loru prin substantive, construite ca obiecte; lege in totu modificata.*

* MODIFICU,-*a*, adj., **modificus**; care *modifica.*

* MODIMPERATORE, s. m., **modimperator**, (contrassu d'in **modi imperator**), *imperatore* de *modu*, in speciale, de mesur'a de beutura, de numerulu de pocarie ce fia-care ospete e detoriu a bee la unu ospetiu: *modimperatorele se chiama si dictatorele, magistrulu, regele ospetiului.*

* MODIOLIFORME, adj., (fr. **modioliforme**); care are *forma* de *modiolu* de rota.

MODIOLIRE, *modiolítu, modiolitura*, etc., vedi: *modiolu.*

MODIOLU sau *modioru* si *mosoru*, pl.-*e*, **modiolus**, **tuber**; **mica**; **nugax**, (compara si fr. **modiole** si **moyeu**, it. **mozzo** si **mozzolo**); deminutivu d'in *modiu*, 1. in sensu si usu scientificu, *a)* propriu: *unu modiolu de ordiu, de lente, de faseola, de meliu; trei modiole de farina de grânu; b)* prin metafora, α) genu de conchilie bivalve; β) instrumentu chirurgicu, compusu d'in unu *tubu* cu *rota*

www.dacoromanica.ro

la unu capetu; 2. in usu popularìu applicatu la obiecte ce sémina mai multu sau mai pucinu cu unu *modiolu*, (in sensulu primitivu de sub 1. *a)*, ba chiaru la semnificationi ideali, si a nume : *a)* ce sémina in forma cu unu *modiolu*, tubu, tiéva, vasu de beutu *cylindricu*, ceva inflatu si cavu : *nodu*, ghiandura, inflatura, grumuru, etc.; α) in genere : *modiorulu rotei*=butea; *rota de pumpa, de scossù apa, de storsu oliu cu doue modiole*, doue tuburi, doue tieve, doue capse : *modiore de pamentu facute de orbeti; modiore de furnice;* β) in specie *modiolu de dᵉpenatu*, si absolutu *modiolu*, pre care se dépena, se infasciora tortu, acia : *unu modiolu de acia de linu; doue modiole de fire de metasse; am terminatu doue modiole de fire de lâna; modiolu de lemnu, de arundine;* de ací, *modiolu* = cantitate de tortu sau de acia depenata pre unu *modiolu: unu modiolu* = *modioru de metasse; b)* in sensu ideale, α) concr., lucru micu, una *mica* sau *nemica*, sfermatura; β) abstracte, (vedi si *modiolire* mai la valle), rupere, muscare de mici buccatelle, mancare si mestecare cu mare labore, fora se se allega cu *nemica* in gura : *vedi ce modiole da copillulu buccatellei de carne appucata in gura; prunculu da modiolu titiei fora lapte sau cu pucinu lapte;* — de ací, 3. derivatele, *a)* d'in form'a *modiolu*, α) *modiolire* (pre a locuri : *mosolire*),*-escu*, v., α′) **difficulter et laboriose morsicare vel masticare**, vorbindu de copilli fora denti sau de betrâni fora denti, de sorici, etc., cari cu difficultate potu muscá d'in ceva, si de acea-a, si de cei ce sugundu si rodindu cu mare difficultate potu mancá câte ceva : *soricii au modiolitu casiulu, brendi'a, carnea; copillulu modiolesce numai titi'a, fora se pota suge ceva : nu mancu eu buccatelle modiolite in gura de ballosi de copilli si de betrani;* de ací, *modiolire*, β′) a masticá in delungu, a tiné in de lungu in gura : *de candu mai modiolesce catellulu osciorulu ce i am datu! ce totu modiolesci cellu meru, cea péra, cellu ossu*, etc.? — γ′) **corrugare, atterere, sordidare**, vorbindu de vestimente, a le stringe reu, a le botí, a le sordí : *mi ai modiolitu rochiele tote;* β) *modiolitoriu,-toria*, adj. s., (pre a locuri *mosolitoriu*), care *modiolesce;* γ) *modiolitura*, s. f., (pre a locuri *mosolitura*, actione si effectu de *modiolire : modiolitur'a ssului de carne, a titiei de copillu, a rochiei; b)* d'in form'a cu *r* in locu de *l*, *modioru* (si pre a locuri *mosoru*), essu formele : *modiorire* si *mosorire*, *modioritu* si *mosoritu*, *modiorosu* sau *mosorosu*, etc., de cari vedi la *modu* cotra finitu); si derivatele *modioroniu*, *mosoroniu* si *mosioroniu* (cu *n* molliatu : *modioroiu*, *mosoroiu* si *mosioroiu*), s. m., augmentativu d'in *modioru*, luatu in sensulu de sub 2. *a)* : α) in genere : *modioroniu de rota; modioroniu* sau *mosoroniu*, *mosioroiu de orbeti, de limite de mosía; a face modioronie la diverse punte alle confinieloru agrului;* β) in specie : *modioroniu de firu de metasse, de tortu, de acia. M.*

*MODIORELLU, (pre a locuri *mosorellu*, si *mosiorellu*; vedi *modiolu*), pl.-*e*, **modiolus orbiculus, fusus; tuber, glandula**, deminutivu d'in *modioru; modiorellu de acia, de pumpa, de rota, coclia sau scripete; modiorele de metasse de diverse colori.*

MODIORIRE sau *mosorire*, *modioritu* sau *mosoritu*, etc., vedi *modiolu* si *modu* cotra finitu.

* MODISTU,-*a*, s. pers., luatu de regula mai multu in forma femina, (fr. **modiste**), care face si vende *mode*, mai vertosu pellaríe muieresci.

MODIORONIU (cu *n* molliatu, *modioroiu*, pronuncia si : *mosoroiu, mosioroiu*), pl.-*e*, augument. d'in *modioru;* vedi *modiolu* cotra fine.

MODIORU, (pre alocuri si *mosoru*, si *mosioru*), s. m., demin. d'in *modiu*, si prin urmare acellu-asi cu *modiolu*, mai vertosu sub 2. si 3.

MODIU, pl.-e, si-*uri*, **modium** si **modius**; antica mesura romana de capacitate pentru lucruri aride, grauntie, farina, etc., care coprendea ½ parte d'in patrantariu sau ¼ parte d'in medimnulu atticu : *unu modiu de farina, trei modie de ordiu;*—d'in acea-asi fontana cu *modu*,

www.dacoromanica.ro

MODRU, s. m., vedi *modu* si *moduru*.

MŌDU, pl.-*uri* s.f., *moda*, **modus**, (it. **modo** si **moda**, fr. **mode** m. **le mode**, si f. **la mode**), mesura, forma, A. sub form'a masculina, *modu*, 1. in intellessulu cellu mai primitivu de *mesura*, *a)* in genere: *varie sunt modurile de mesuratu pamentulu sau agrulu; modu de longime, modu liniariu; modu de superfacia, de volume de capacitate; ammestica seu cu semintia de hyoscyamu si de urdica, de ammendoue in acellu-asi modu; e unu modu de observatu in tote lucrurile;* de ací *b)* in specie: α) *mesur'a covenita, just'a mesura: in tote se càutamu peno unde potemu merge, coci in tote e unu modu, si prea-multu suppera mai reu de càtu preapucinu; riurile se inflasse preste modu; avaritia fora modu, nemoderata; spese fora neci unu modu si computu;* β) in retorica, poetica, musica, saltatione, *modu*=mesura, rhythmu, tactu, mesura a sonuriloru sau tonuriloru si passiloru, miscariloru: *surdulu nu pote intellege modulu vociloru si sonuriloru; modu oratoriu, poeticu, musicu, lyricu, epicu; ai perdutu modulu passiloru, nu salti in modulu canticului;* mai vertosu in musica: *modu ionicu, doricu, phrygicu, lydicu, modu grave, leve, lentu, celere, acceleratu, moderatu,* etc., *modu majore,* in càre *terti'a* si *sest'a sunt majori,* in oppositione cu *modulu minore,* in care acelle-asi intervalle de sonuri sunt *minori: tonu in la, modu majore; tonu in la, modu minore;* 2. in intellessu derivatu si metaforicu de *forma* = dispositione, accidentia, calitate, genu, specia, methodu, regula, lege, categoria, typu, si alte assemini idee metaphysice, sau philosophice, *a)* in genere: *in tote lucrurile mentea nostra distinge substanti'a sau materi'a si modulu sau accidenti'a, substratulu si attributulu, fundulu si forma; un'a d'in principalile cause alle erroriloru nostre e co confundemu modurile cu substantiele, substantiele cu modurile; modurile separate de corpuri n'au realitate de càtu in mentea nostra; in dominiulu istoriei naturale, in regnulu animale, de essemplu, totefientiele sunt facute d'in un'a si acea-asi materia, si numai dispositionea acestei materie, modulu loru de formatione, adduce varietatea ce observàmu si admiràmu in generile acestui regnu; generile insesi, speciele cu varietatile loru, familiele, ordinile, classile acellui-asi regnu nu sunt de càtu differite moduri de a fi alle fientieloru d'in acestu regnu; in dominiulu spiritului, omenii, de essemplu, au toti facultatea de a cogitare; déro modulu de a cogitare differe nu numai de la omu la omu, ci chiaru in acellu-asi omu asupr'a acellui-asi obiectu; modulu de a cogitare pote differí;* asiá si: *modu de a vorbí, de a se portá, de a scrie, de a se espreme, modu de crescere allu plantei, allu animalelui; modu de a se guberná, modu de guberniu: tote scamba mod'a, peno si modulu de guberniu; in doue moduri se face injuria, prin violentia si prin fraude; b)* in specie *modu,* ca terminu de cea mai inalta metaphysica, se applica forte desu in *logica* la *formele* cogitarei, si prin urmare si in *grammatica* la *espressionile; acestoru forme,* α) in genere: *differitele moduri alle judeciului ceru differite moduri alle proposetionei sau frasei; la unu modu de judeciu universale, absolutu, se cere unu modu de propositione erosi univerale, absolutu; concepte luate in modu abstractu sau concretu se espremu de asseminea in uodu abstractu sau concretu; inse covente de modu abstractu se applica une ori la concepte de modu concretu, si viceversa;* asiá: *mancare,* care de regula e, ca tote celle de acea-asi forma, unu coventu de *modu abstractu,* cumu in frasea: *mancarea de multe fructe casiona morbi,* e de *modu concretu* in constructionea: *mancari grasse* ;β) in speciale, *modu* applicatu: α') la concepte de actione si la espressionile loru, la asiá numitele *verbe: modu personale,* care admitte unu subiectu allu actionei de câte trei personele, in oppositione sau cu *modu impersonale,* care nu admitte subiectu de neci un'a d'in celle trei persone: *ploua, ninge, grandina sunt verbe de modu impersonale,* ori simplu: *verbe impersonali;* sau cu *modu unipersonale,*

www.dacoromanica.ro

care admitte subiectu numai de *una persona*, de a treia *persona* : *se covine, se cade sunt verbe de modu unipersonale numai de singulariu;* éro : *se dice; se spune, se astepta sunt verbe de modu unipersonale si de singulariu si de plurariu; — modu impersonale* se dice in genere de acelle forme verbali ce nu admittu *flessioni personali*, cumu : *modulu infinitivu*, in forme ca : *a mancá=mancare, a placé=placere, a duce=ducere, a audi=audire; modulu participiale* sau *gerundiale*, a nume, la *participie*, de forma ca: *laudatu-a, auditu-a, intellessu-a, coptu-a;* sau de forma ca : *currente, mandante, moriente;* la *supinu* in forme ca : *de facutu, de portatu, de collessu, de coptu;* la *gerundiu*, de forme ca : *arandu, cerendu, ducundu, audindu;* in tote aceste casuri, *modulu impersonale* se oppune la *modulu personale*, in forme ca : *facu, faci, face, facemu; faceam, faceai, facui, facusi, facussem; se facu, se faci, asiu face, ai face*, etc., *modulu impersonale, in acestu intellessu, se dice si modu infinitu*, in oppositione cu *modulu finitu=modulu personale;* inse espressionile *de modu finitu si infinitu* sunt de preferitu in acestu casu, lassandu espressionile de *modu personale si impersonale* sau *unipersonale* pentru casurile precedenti;—*modu activu*, candu subiectulu insusi face *actionea* espressa prin verbu, ca in : *copillulu cresce si se desvolta bene*, in oppositione cu *modu passivu*, ca in : *copillulu lui a fostu crescutu de altii;* sau cu *modu reflesivu, reciprocu*, etc., ca in: *copillulu se spella pre mane, si spella manele;* — β') déro mai vertosu la judecie si la espressionile loru, la propositioni, coventulu *modu* insemna, antaniu, in sensu largu, relationi alle *predicatului* cu *subiectulu*, relationi ce se potu reduce la *realitatea* sau *nerealitatea* predicatului ensusi in respectulu subiectului, ca in frasile: *copillulu canta, ceresiele sunt rosiore*, de una parte, si : *copillulu nu canta, ceresiele nu su rosiore*, de alta parte; in casulu de antaniu *judeciele sunt in modu positivu, affirmativu*, sau simplu *positive, affirmative*, asiá si *propositionile* ce le espremu sunt *in modu positivu, affirmativu*, sau simplu *positive, affirmative;* in casulu allu doilé, *judeciele*, ca si *propositionile*, sunt in *modu negativu*, sau simple *negative; modulu negativu e modulu impossibilitatei absolute sau nerealitatii;* e inse si *unu modu allu impossibilitatei relalive*, oppusu la *modulu possibilitatei*, asiá co *modu* espreme si relationi alle predicatului cotra subiectu, cari se potu reduce la *possibilitate* si *impossibilitate* a predicatului, fia *physica, materiale*, ca cea espressa in frasi ca : *copillulu pote sau nu pote cantá, scie sau nu scie cantá;* fia *morale*, in frasi ca : *copillului se cade, se covine a fi suppusu si docile; filiulu e detoriu sau nu e detoriu a sustiné pre parenti;* — allu doile, relationi *logice*, adeco relationi alle *judeciului insusi* cotra facultatea judecatoria, cotra ratione sau mente, relationi ce inco se reducu la *realitatea* sau *possibilitatea* judeciului in sene, asiá in câtu avemu proprie doue *moduri logice* : *a) modulu realitatei logice, modulu certitudinei*, in care judeciulu se espreme cu certitudine in numele subiectului cogitatoriu ensusi, fia in frasi *positive* ca : *copillulu canta, pote cantá, e detoriu a cantá*, fia si in frasi negative : *copillulu nu canta, nu pote cantá, nu e detoriu a cantá; b) modulu possibilitatei logice, modulu incertitudinei, nerealitatei logice*, in casurile: α) candu judeciulu nu e allu subiectului cogetatoriu ensusi, ca in frasile : *pamentulu s'ar fi miscandu, dupo spus'a astronomiloru; Socrate dicea, co densulu nu ar fi sciendu nemica; omulu ce mente, nu mai e credutu=omulu mentionosu nu mai e credutu;* β) candu judeciulu e *interrogativu : cine scie tote? venit'a frate teu? unde ai pusu cartea? se pote un'a ca acesta-a?*—γ) candu judeciulu e *conditionatu : déco su culpabile, spune-mi culp'a; éro de nu su culpabile, de ce me bati? se vina acumu tata teu, ar fi vai de tene;* δ) candu judeciulu espreme ceva numai *doritu, vrutu, cogitatu*, cumu: *asiu vré se mâncu; mancati, copilli; vreu se mancu; in grammatica espressionea modului realitatei logice se*

www.dacoromanica.ro

dice modu indicativu, éro espressionea modului nerealitatei logice porta numirile de modu subjunctivu sau conjunctivu, modu conditionale, modu imperativu; modurile ce arreta relationi alle predicatului cu realitatea, se espremu in tote limbele cu covente formali anumite, cumu : nu, ba, da, pote, se cade, se covine, etc., *éro modurile logice, adeco relationile judeciului cotra ratione insasi, se espremu parte cu vorbe anumite, cumu, deco, co, pote, pre semne,* etc., *parte cu flessioni;* in acestu respectu usulu limbeloru variedia forte multu; asiá, ca se dàmu macariu unu essemplu, se luàmu frasea romanesca: α) *connoscu unu omu, care pote face acésta-a,* cu modu *indicativu* in prop. *care pote,* etc., in altu intellessu cu *modu conditionale* de doue forme: β) *connoscu unu omu care ar poté face acésta-a,* γ) *connoscu unu omu, care ar fi potendu face acésta-a;* lat. espreme primulu casu, ca si noi, cu *modulu* indicativu: **cognosco hominem, qui potest hoc facere,** éro celle alte doue casuri numai cu *modulu conjunctivu :* **cognosco hominem, qui possit hoc facere;** si totu cu acestu d'in urma *modu* espreme si *modulu conjunctivu* allu nostru d'in acea-asi frase *negativa : nu connoscu unu omu, care se pota face acésta-a,* = **non cognosco hominem, qui hoc facere possit;** — B. sub forma feminina, *moda* = forma trecutoria data unui lucru d'in fantesía, arbitriu, capriciu, bonu placu, etc., in sensu materiale, éro in sensu morale, forma, modu de portare, de lucrare, etc., capriciosu, arbitrariu, fantasticu, usu, abitudine particularia unui omu sau mai multoru-a, adesea cu nuanti'a particularia de abitudine trecutoria, gustu fantasticu si greu de contentatu, 1. in genere: *moda noua, moda vechia; omu de mod'a noua, omu de mod'a vechia; moda vechia de tunice, de camesie, de pellarie, de calcioni; a fi servulu sau serv'a modei; atari complimente sunt de moda vechia; érosi au essitu la moda vechiele forme de vestimente; modele se destrugu unele pre altele, si adesea celle mai estravaganti sunt preferite celloru mai formose moduri de ornatu, unu omu, una muiere sunt de moda, sunt in moda, candu sunt forte cautati; asiá si una carte, una mancare, una merce, sunt de moda sau nu mai sunt de moda; moda italiana, francese, germana; dupo mod'a turcesca de portu, de mancare, de sedere de amblare;* 2. in specie, *a)* ornamentu *de moda* sau *in moda,* ce serve in particulariu femineloru: *modist'a e fabricatoria si venditoria de mode; muierea, cui nu place lucrulu si cas'a, e setosa de mode; muierile nostre aru face bene, in locu se se lasse despoiá de modiste, se invetie a si face singure modele de cari au lipse; modele francese sunt celle mai estimate si mai cautate pentru eleganti'a si bonulu gustu ce le distingu; modelle de mode francese pentru pellarie; b)* fantasía, capriciu, tona, de regula cu nuanti'a deco elle sunt *supperatorie, importune, nesufferite* pentru altii, applicatu si la animali: *ce moda a mai luatu estu-a, de nu vre se dé inainte?* déro in particulariu la omeni: *ce sunt este-a ce faci pre tota diu'a? a mai leuatu acuma una moda, mod'a de a mi sedé tota diu'a despoiatu; a traí dupo mod'a sea, a face tote modele copillului;* — in acestu sensu si m. *modu,* pl. *moduri,* cumu se vede d'in *modorosu,* etc., de care la urmatoriulu: C. câte-va derivate popularie d'in *modu,* se esplica ca mai bene allaturate de ultimulu sensu allu acestui coventu, si anume: 1. directu derivate d'in *modu, a) modorosu-a,* si *modurosu* (ca *nasorosu* si *nasurosu* d'in *nasu*), adj., **morosus, difficilis, importunus, tristis, tetricus,** plenu de *mode* sau *moduri; moduri* = de tone relle, supperatiosu, greu de contentatu: *betrânii sunt modorosi; ce betrâna modorosa? nu siede bene teneriloru se fia modorosi ca betrânii, ca muierile relle; b) modorone* si *modoroniu,-a;* (cu *n* molliatu *modoroiu*), **morosus;** camu in acellu-asi sensu cu *modorosu;* 2. indirectu, prin intermediulu deminutivului *modioru* = *modiolu* (pronuntiatu si *mosoru;* vedi *modiolu*), derivate d'in *modu: a) modioru* insusi, pl.-*e,* **morositas, libido, insulsa libido, tetricitas,** fantasía, capriciu, tona mai rea, mai irrationale

www.dacoromanica.ro

si mai supperatiosa de câtu cea espressa prin form'a primitiva *modu*, tona *copillaresca* orecumu; de ací *b)* essite, α) *modiorire* (si *mosorire*, vedi *modiolu*),-*escu*, v., **morosum, difficilem, tristem, tetricum præbere**, a face sau a se face supperatiosu, tristu, difficile, mai melancolicu, amaritu, inveninatu, etc., de regula, ca refl. *a se modiorí: ce esti asiá modioritu, ca cumu ti s'aru fi innecatu navile? de candu i a moritu copillulu, asiá e de modioritu bietulu tata, in câtu nu lu vedi ridendu neci una data*; si pentru lucruri: *cerulu se modioresce; ce nueri modioriti!* — β) *modiorire* (*si mosorire*) s. f., actione, de 1 *modiorire*, cumu si actu sau statu, calitate de *modioritu*: intristare, tristetia, melancolía, anima rea, amaritione, supperatione, difficultate de fire, etc., **morositas, difficultas, importunitas, tetricitas, tristitia, ægritudo**, etc.; γ) *modioritu*,-*a*, (si *mosoritu*), part. d'in α) *modiorire*, luatu inse mai adesea cu intellessu de: **morosus, difficilis, tristis, mœstus, æger, importunus, tetricus**, bosinflatu, supperatiosu, difficile de contentatu, tristu, melancolicu, insociabile, inaffabile, etc.: *ce omu modioritu! ca cumu le ar stricá tota lumea, usiá sunt de modioriti, modiorita muiere mai ai; eu n'asiu poté traí una ora cu una muiere modiorita*; si despre lucruri: *ochi modioriti, fronte modiorita, tempu modioritu, di modiorita;* δ) *modiorosu-a*, (si *mosorosu*), adj., plenu de *modiore* = tone, capricie, supperare; capriciosu, greu forte de contentatu, supperatiosu, plenu de veninu si de amaritione, etc., **morosus, tristis, tetricus, difficilis, importunus**: *ce omeni modiorosi! ce muieri modiorose!* — compara lat. **morosus**, d'in **mos-moris**, care are aprope acellu-asi sensu cu *modu*, si e, probabile, de acea-asi radecina ca acestu-a; — probabile co si *posomorire* e, cu profunda transformatione, essitu d'in *permosorire*, compusu d'in *per* (transformatu in usulu populariu de pre a locuri in: *pe, pi, pă, po*), si d'in *mosorire* = *modiorire*. *M.*

* MODULABILE, adj., care se pote *modulá*.

* MODULAME, pl. *modulamine*, **modulamen**, si:

* MODULAMENTU, pl.-*e*, **modulamentum**; actione, mai vertosu effectu allu actionei de *modulare*, ceva melodicu, melodia, eufonia: *modulamente plene de arte.*

* MODULARE, v., **modulari**, (it. **modulare**, fr. **moduler**), d'in *modulu*: 1. in genere, a mesurá, regulá, ordiná; 2. in specie, despre tonu, sonu, voce sau vorba, musica, saltatione: a mesurá, cadentiá, armonisá, a face intonari si miscari mesurate, rhythmice, a saltá, jocá, vorbí, pronuntiá, scrie cu rhythmu sau in rhythmu; *a)* in genere: *ensa-si natur'a a modulatu vorb'a, componendu-a, d'in voci acute si gravi; a modulá passii dupo mesur'a musicei; verginile modula cu petiorele canteculu ce canta; a modulá si rotundí membrele; a modulá in versuri lyrice laudele eroului; copillulu, de si micu, modula forte bene totu ce vorbesce si lege; b)* in specie, in musica, α) a cantá, a dice si scrie musica in mesur'a rhythmului, tactulu covenitu: *a modulá unu canticu de doru cu vocea sau cu unu instrumentu;* β) a trece d'in unu tonu in altulu, d'in scar'a unui tonu in scar'a altui tonu: *a modulá d'in do majore in do minore, d'in tonulu majore in cellu minore; se modula inse si fora a essí d'in tonu si d'in modu.*

* MODULARIU,-*a*, adj., (fr. **modulaire**); relativu la *modulu*: *architectura modularia*, derivata d'in celle trei ordini de architectura antica.

* MODULATIONE, s. f., **modulatio**, (it. **modulazione**, fr. **modulation**); actione si effectu allu actionei de *modulare*: *modulationea saltului, vocei, vorbeloru; minunate modulationi afli in acellu opu de musica; modulationi de addeverata preveghiatore; ne a incantatu cu modulationile selle ângeresci.*

* MODULATORIU,-*toria*, adj.; **modulator**, (fr. **modulateur**); care *modula*: *minunatu modulatoriu de cantice de doru, compositoriu de musica, bonu modulatoriu.*

* MODULATU,-*a*, 1. part. pass., **modulatus, -a**: *cantecu bene modulatu*;

www.dacoromanica.ro

2. sup. si subst. abst., **modulatus,-us** : *modulatulu passiloru in saltatu.*

* MODULU, pl.-*e*, **modulus**, (fr. **module**); deminutivu d'in *modu*, mesura mica, 1. in genere : *a mesurá pre fia-care cu modululu seu;* 2. in specie, *a)* in architectura, norma, unitate de mesura arbitraria, ce serve la determinarea proportioniloru partiloru unui edificiu : *diametrulu sau semidiametrulu basei unei columne serve, de regula, ca modulu in differitele ordini; in columnele de genulu doricu se liea ca modulu a cincisprediecea parte d'in inaltimea loru impreuna cu capitellulu; b)* cu sensu mai generale de norma sau mesura a diametrului unui corpu cylindricu, unui tubu, unei tieva; *c)* in poesía, musica, saltatione : rhythmu, tactu, melodia, eufonía; *d)* in numismatica, diametrulu unui numu sau medalia; *e)* in algebra, cantitate cu care cauta se se multiplice logarithmii de una systema spre a se aflá logarithmii correspondenti in alta systema; *f)* in genere, norma, essemplariu, essemplu, modellu, typu : *modululu mesureloru liniarie e metrulu.*

MODURU, s. m., **modulus;** forma popularia, deminutivu d'in modu=*modulu*, usatu mai allessu sub form'a scurtata, *modru*, si cu acellu-asi intellessu ce are *modu.*

MOIARE, *moiatu*, etc., vedi : *molliare, molliatu*, etc.

* MOLA, s. f., **mola**, (d'in **molere**), machina de *molutu* = macinatu, acellu-asi si in origine si in sensu cu populariulu *mora;* applicatu inse si cu sensulu de : *a)* pétra de *mora: b)* farina, si in speciale, grauntie de ordiu, de granu, de secare, macinate mare, care ammestecate cu sare, se arruncau pre victim'a dussa la altariu spre junglare : *a asperge vinu si mola pre taurulu de sacrificatu;* (de ací verb. *immolare*); *c)* fetu abortitu in matricea mammei, buccata de carne informa si inanima, ce femin'a sau nasce sau adjunge se mora, sufferindu ca de unu morbu; *d)* nume propriu de diéa, de regula in plur. *mole* = **molæ**, filie alle lui Marte, protectrici *moreloru* si *morariloru.*

MOLARE, adj. **molaris**, si :

MOLARIU,-*a*, adj., **molaris** si **molarius**, (compara si fr. **molaire**); relativu la *mola*, care serve la *molutu*=macinatu, de *mora : asinu molariu, calli molari; denti molari*, si absol., *molarii*, numiti *masselle; petra molare* sau *molaria*,—s. f., *molaria*, fodina de petre de *mora;* s. m., personale, *molariu*, care scote d'in fodina sau lucra petre de mora.

MOLCELLU, *molcutiu*, etc., vedi : *mollicellu, mollicutiu.*

* MOLE, s. f., **moles**, (it. **mole**, franc. **môle**); 1. massa de materia informe, mare si grea : petroniu, stâna de pétra, grumuru, cumuru, acervu, etc.; 2. in specie : *a)* constructione colossale, mai vertosu de pétra; α) in genere : *mole de palatiu, de case, de nave, de mormentu; de constructioni;* β) in speciale, α') constructione oppusa actionei destructoria a unei apa : *molile oppuse furiei undeloru; totu campulu ar fi inundatu de versaturele torrentelui, déco molile nu l'aru tiné in albi'a lui;* β') apparatu bellicu, apparatu de attacu, assaltu; 3. tropice, *a)* marime, mare numeru, cantitate, multime, potere, greutate : *a fi strivitu sub molea urei si invidiei; poterea brutale se surpa prin ensasi molea sea; mole de avere, de auru si argentu; mole de cure, de amaritioni; b)* greutate, difficultate, sarcina, labore : *mai mare mole avea capitanulu cu ai sei de câtu cu inimicii.*

* MOLECULA, s. f., (**molecula**, franc. **molécule**); deminutivu d'in precedentele *mole*, particella de materia, mica particella d'in unu corpu materiale; 1. in genere : *moleculele sangelui; molecule de carne, de aeru;* 2. in specie, in scientiele naturali : *molecula elementaria*=*molecula constituente*, care da nascere unei minerale : *in barytulu sulfatatu moleculele elementarie sunt parte molecule de acidu sulfuricu, parte molecule de barytu; molecula integrante* care resulta d'in combinationea *moleculeloru elementarie sau constituenti : fia-care molecula integrante d'in unu fragmentu de sulfura de mercuriu e formata d'in doue molecule constituenti, un'a de sulfure si un'a*

www.dacoromanica.ro

de mercuriu; molecula organica, particella de materia ce se pressuppune co e totu de un'a viua si activa, co contribue la nutrirea si desvoltarea fientieloru *organice* si co se divide in atomi incorruptibili si indestructibili, capaci de a *se organisá* si formá in corpuri de animali si vegetali; *molecula organica* sau absolute, *molecula* se dice si la unu animale microscopicu, in sperma;—mai inainte se confundea *molecul'a* cu *atomulu*, astadi se face distinctione intre acesti doi termini: *molecul'a se presuppune ca formata d'in mai multi atomi; se presuppune co atomii prin positur'a loru dau moleculei form'a ei particularia, apoi d'in positur'a atomiloru in molecule ar fi resultandu diversitatea substantieloru.*

MOLECULARE, adj., si:

MOLECULARIU,-*a*, adj., (**molecularis**, fr. **moléculaire**); relativu la *molecula* sau la *molecule: dispositionea molecularia, compositionea molecularia a unui corpu: attractione moleculare.*

MOLEMA si *molesma*, s. f., (μόλυμμα si μόλυσμα), **contagio, pestis, lues**; spurcatione, contactu cu ceva spurcatu si morbidu, contagiu, pestilentia, peste, epidemia: *molema de peste, de vite cornute, de oui si de capre.*

MOLEMATICU si *molesmaticu*,-*a*, adj., relativu la *molema.*

* MOLEMONIU, pl.-*ie*, **molemonium** (d'in **molere**), insemna proprie: *macinare*, sfermare, spargere, — applicatu inse in specie la una planta, cu care se crede co se potu sparge sau descuniá ferrale? planta analoga cu cea connoscuta de poporu sub nume de *érb'a ferraloru.*

MOLEMOSU,-*a*, si *molesmosu*, adj., **contagiosus, pestilens**; plenu de *molema*, molematicu.

* MOLENDARIU,-*a*, adj., **molendarius**, (d'in **molere**), relativu la macinatu sau la *mora: asina molendaria.*

* MOLENDINACIU,-*a*, adj., (fr. **molendinacé**), care sémena cu unu *molendinu*, vorbindu de frundiele sau granutiele certoru plante, cari prin aripiorele loru sémina cu una *mora de ventu.*

MOLENDINARIU,-*a*, adj., **molendinarius**; relativu la *molendinu*, la *mora*, la *macinatu*;—s. m. personale, *molendinariu* = morariu.

* MOLENDINU, pl.-*e*, **molendinum**, (d'in **molere**); locu sau casa de *mora*, mor'a insasi.

MOLENSE, s. f., (*molese* si *moleuse*), vedi *molensire.*

MOLENSIRE (si *molesire, moleusire, molepsire*),-*escu*, v., **contaminare, infestare, peste inficere**, (gr. μολύνειν, inse allu nostru formatu prin intermediulu substantivului f., *molense* = μόλυνσις = actione de *contaminare*, si statu de *contaminatu* sau *molensitu*); a attinge cu ceva spurcatu, a spurcá, a sordí, a pangarí, si in specie, a communicá sorde *pestifera: unu molesitu molesesce pre mai multi; una oue molesita molesesce tota turm'a; a se molesí*; si fig. *a se molesí de essemplulu celloru rei; tota societatea e molesita si putreda de corruptione.*

MOLENSITORIU (si *molesitoriu, moleusitoriu, molepsitoriu*),-*toria* adj. s., **contagiosus, pestilens**; care *molesece: morbi molesitori, essemple molesitorie.*

MOLENSITU (si *molesitu, moleusitu, molepsitu*),-*a*, part. d'in *molensire*, **infectus, contaminatus, peste infectus.**

MOLEPSIRE, *molepsitoriu*, etc., vedi *molensire, molensitoriu*, etc.

†† MOLERE, *molui, molutu* si *molitu*, v., **molere**; a sfermá grauntie de buccate, a maciná: *a mole granu, ordiu, meliu, cafea.*

MOLESIRE, *molesitoriu*, etc., vedi *molensire, molensitoriu*, etc.

* MOLESTARE, v., **molestare**, (fr. **molester**); a fi *molestu* cuiva, a lu supperá, vessá, invenină, amarí: *a molestá cu processe, cu cereri impertinenti; taci, si nu me totu molestá.*

* MOLESTATIONE, s. f., **molestatio**, (fr. **molestation**); actione si actu de *molestare.*

* MOLESTATORIU,-*toria*, adj. s., **molestans**, care *molesta*, care suppera, amaresce; superatoriu, amaritoriu.

MOLESTATU,-*a*, part. sup. s. abst., **molestatus**: *patienti tare molestati de*

www.dacoromanica.ro

dorori de capu, de petiore; molestatulu vostru, copilli impertinenti, a adjunsu nesufferitu.

* MOLESTIA, s. f., **molestia**, calitate, statu si faptu de *molestu: cea mai mare molestia si inco multe si forte mari molestie are cea mai inalta functione in statu; molesti'a de leganatur'a marei; molestie de tota diu'a si or'a.*

* MOLESTU,-*a*, adj., **molestus**, (it. **molesto**, d'in **moles**), greu, onerosu, ce vine cuiva cu greu, tare greu, si de ací, importunu, nesufferitu de supperatoriu: *sarcina laboriosa si molesta; celloru ce inséta de placeri e molestu a fi privati de elle; veri-ce impertinentia, arrogantia e molesta; calcioni molesti, vestimente moleste; incetati cu celle vorbe moleste; molesta pronuntiare a celloru mai simple syllabe; nu fii molestu, co me scoti d'in pepeni; molestu cersitoriu, nu ti da pace neci una di.*

* MOLETRINA, s. f., **moletrina**, (d'in **molere**), mora, morisca.

MOLIBDENA, *molibdicu, molibdosu, molibdu*, etc., vedi: *molybdena, molybdicu, molybdu*.

* MOLIME, pl., *molimine* si:

* MOLIMENTU, pl.-*e*, **molimen** si **molimentum**, actione si effectu de *molire: luntrariulu cu mare molime mena luntrea in susulu apei rapida; cu mari molimente capitanulu aduna si stringe ostea ce fugisse si se resipisse de frica; nu se cere mare molimentu pentru asiá lucru micu.*

* MOLINA, s. f., vedi *molinu*.

* MOLINISMU, s. m., (fr. **molinisme**), doctrina a lui *Molina*, celebru jesuitu ispanicu.

* MOLINISTU,-*a*, adj. s., (fr. **moliniste**); sectariu allu lui *Molina* si allu *molinismului* acestui-a, (vedi *molinismu*).

* MOLINU,-*a*, adj. s., **molinus-a**; relativu la *mola* = *mora*; s. m., *molinu* si fem. *molina*, mora, morisca.

†† MOLIRE, v., **moliri** si **molire**; (d'in **moles**), proprie, a face *mole*, a se occupá de *una mole*, si de ací: 1. a si incordá tote poterile, a si pune tote poterile; 2. a face d'in tote poterile, a pará, urdí, planuí, tesse, combiná cu multa diligentia si persistentia, a pune in miscare, *a miscá*, etc.

* MOLITIONE, s. f., **molitio**; actione de *molire: molitione de infricosiate intariture in pregiurulu cetatei.*

* MOLITORIU,-*toria*, adj. s., **molitor**; 1. (de la *molitu* d'in *molere*, macinare): *dentii molitori*; s. m., morariu; 2. (de la *molitu* d'in *molire*): *molitoriu de rebellioni si de turburari in statu.*

* MOLITU, part. s., 1. d'in *molire, molitu,-a*, **molitus**; 2. d'in *molere, molitu*, **molitus**.

* MOLITURA, s. f., **molitura**; actione si effectu allu actionei, 1. de *molere* = macinare: *molitura de ordiu, molitur'a masselleloru*; 2. de *molire: moliturele ce facu dusmanii spre a ne perde.*

MOLLACIU,-*a*, (pron. si *mollatiu*, si *mollasiu*), adj., **mollior, molliusculus, flaccus; mustela piscis**, compara si fr. **mollasse**, it. **mollaccio**); fórte *molle*, de totu *molle*, flaccu; *carne mollacia*, si fig. *omu mollaciu in lucru, in mersu;*— s. m., specia de pesce, asiá numitu dupo *mollaci'a lui carne fora osse*, connoscuta si sub numele de *michaltiu*; s. f., *mollacia*, (compara fr. **molasse**), specia de terrenu arenosu, fora neci una potere de productione, pentru co radecinele planteloru nu se prendu si nu tinu in ellu; — in acestu sensu se pote scrie si *molacia*, ca provenitu d'in *mola* = *macinatoria*, pamentu ce *se macina;*—vedi si *molleciu. M.*

MOLLASIU,-*a*, adj. s., vedi *mollaciu*.

MOLLATECIA si *mollaticía*, s. f., calitate de *mollatecu*.

MOLLATECU si *mollaticu,-a*, adj., **molliusculus, flaccidus, languidus, lentus, ignavus, piger**; fórte *molle*, mai raru in sensulu originariu allu coventului: *céra mollatica, pétra mollatica*; ca mai desu inse in sensu derivatu si metaforicu, si a nume: *a)* molle in mersu, *α)* ca neavendu destulla potere in petiore: *pullii de gâsca sunt in primele dille, dupo essirea d'in ou, asiá mollatici, co vrendu se amble, cadu pre spate; omulu acestu-a e mollaticu de petiore si de medilocu; au ti su mânele mollatice, de scapi diosu*

www.dacoromanica.ro

lucrurile? β) ca fiendu de natura lenta: *callu mollaticu, boi mollatici si greoni, cari abiá si ducu petiorele; mollaticu ca unu asinu; ce mollatice sunt mulierile la calle! b)* mollę in lucrare, fia de corpu, fia de mente si de anima; lentu, langidu, pigru, fora energía : *enervati de voluptati cumu vrei se nu fia junii mollatici si de braciu si de mente? n'amu vedutu omu mai mollaticu ca tene in tote câte faci; caracterie de omeni mollatici.*

MOLLE, adj. s., **mollis**, (it. port. **molle**, isp. **mole** si **muele**, pr. **molh**, fr. **mol** si **mou**); contrariu *duru, vertosu, tare;* care cede usioru, care nu e duru, nu e vertosu, nu e tare, etc.; 1. in genere : *pamentu molle, pâne molle, céra molle, carne molle;* prov., *cine pote osse rode, cine nu, neci carne molle; pantice molle; lâna molle; peri metassosi si molli; ouu molle, oua molli, nerescopte; prune molli nu petrose; a se intende si dormí pre érba molle; vinu molle; medicamentu forte molle;* fig., *tempu molle; de câtiva anni avemu iérna forte molle;* prov., *pica molle in gura, se te mance; asternutu molle; corelle molli prin ungere de tota diu'a; calli molli, ba chiaru mollatici; asinulu e molle animale; omu asiá molle de gura, co li se missica dentii toti si stau se cada;* inse : *molle de gura* e si cellu greu sau nepreceputu la esplicatu, cui nu merge gur'a, si prin urmare neci capulu : *omeni molli in tote ce facu, molli in ambletu, molli in mancatu, molli in mersu, molli in cogitatu;* 2. in specie, *a)* delicatu : *omu molle de ochi, déro tare de urechie; ânima molle; b)* in reu, effeminatu, fora taría si energía, fia de corpu, fia de mente : *actioni molli, viétia molle; molli si cofundati in langedire, le e frica a pune man'a la lucru; molle de angeri*=fricosu; *c)* blandu, usiorellu, fora energia, fora vigore : *cu aceste molli mostràri nu se intelleptesce unu blastematu ca ellu; venturi molli; d)* lentu, langidu, lenosu : *mollii asini; mollii Asiatici;*—3. ca adv., in diversele insemnari alle adiectivullui : *a lucrá molle, a amblá molle, a vorbí cuiva prea molle; a attinge molle cu mânele;* 4. ca sub. m., numai in sing., ce e molle, parte molle, *a)* in genere : *a dormí pre molle; numai eu sciu si tarele si mollele; mollele e contrariu tarelui, asprului; a attinge pre omu la mollele seu; b)* in specie, *mollele capului* (compara isp., **mollera**, port., **molleira**), parte anteriore a craniului, ce, la copilli, se si sente cu mân'a co e *molle : a lovi la mollele capului, in mollele capului, a palpá copillulu la mollele capului.*

MOLLECIU,-*a*, si *molletiu*, (mai pucinu bene *mollesiu*), adj., **mollissimus, flaccidus**: *pere mollecie, pepene molleciu, carne mollecia;* vedi si *mollaciu, mollesire;* (compara si it. **mollicio, mollicico**); — s. m., *molleciu, a)* in genere: *de si june in florea etatei, e inse unu molleciu si de braciu si de mente si de anima; b)* in speciale, insectu devastatoriu de cereali: *mollecii strica granele.*

MOLLECONE, *molleconiu,-a*, (cu *n* molliatu, *mollecoiu*, pre a locuri si *mollecou*), adj. s., **mollissimus, flaccus, lentus, dissolutus, piger**, (compara si it. **mollicone**); augument. d'in *mollecu*, tare *mollecu : una mollecone de muliere, de epa; unu mollecone de omu.*

MOLLECU,-*a*, adj., **molliusculus, flaccidulus, lentulus;** camu *molle*, deminutivu d'in *molle*, d'in care altu deminutivu : *mollecutiu;* vedi si *mollicu, mollicutiu.*

MOLLESIARE,-*ediu*, v., si :

MOLLESIRE,-*escu*, v., **mollire, laxare, enervare, effeminare; mollescere, flaccescere; mollius habere**, (compara it. **molleggiare**, isp. port. **amollecer**, prov. **amollezir** si **amolegar**); a face *mollesiu* = *molleciu : a mollesiá lutulu turnandu multa apa pre densulu; prea mollesiti bietii copilli; tinendu-li in prea mare caldura; prin educatione mollatica se mollesescu nu numai corpurile juniloru, ci si caracteriele; avutiele si abundanti'a de tote mollesescu nationile, facundu-le se se dea la lussu si la voluptati; perele si alte pome batute se mollesiedia forte; asiá sunt de ruptu de fatiga, in câtu mi s'au mollesiatu si nu me mai tinu petiorele.*

MOLLESIATORIU si *mollesitoriu*,

www.dacoromanica.ro

toria, adj. s., **mollicus, enervans, effeminans,** care *mollesiedia* sau *mollesesce: lussu mollesitoriu si corruptoriu de ânime si de caracterie.*

MOLLESIATU si *mollesitu,-a*, adj. part., **mollitus, mollis, laxus, flaccidus, ignavus, piger, dissolutus, effeminatus;** *lutu mollesiatu cu multa apa; copilli mollesiti prin molle crescere; celli mollesiti prin lussu si desfrenari au spaima de a pune mân'a pre una arma.*

MOLLESIATURA si *mollesitura;* **mollimentum, mollitudo, laxitas, flaccitas, dissolutio, effeminatio;** actione si effectu allu actionei de *mollesiare*, sau *mollesire*, statu de *mollesiatu* sau *mollesitu: mollesiatur'a pomeloru de prea mare maturitate; una mollesitura de omu.*

MOLLETATE si *mollitate*, s. f., **mollitia, mollitudo, flaccitas, laxitas; lentitudo, ignavia, pigritia;** calitate si statu de *molle: molletatea cerei topita; molletatea vinuriloru de estu tempu; molletate de omu, de callu, de asinu; molletate addussa mânuloru si petioreloru prin prea multa caldura; atâta molletate in ânima de barbati nu credeamu se pota fi.*

MOLLETIA, s. f., **mollitia** si **mollities,** (compara si it. **mollezza,** isp. port. **molleza;** pr. **moleza,** fr. **mollesse**);—proprie, forma fem. d'in *molletiu* = *molleciu;* stare, calitate de *molle: molleti'a cerei, plumbului si altoru metalle topite; molleti'a mânuloru, faciei, pellei, perului; molleti'a vocei, sonului; molleti'a tempului, climei; molleti'a pamentului, pomeloru batute si prea-copte, molleti'a creierului; ce molletia de ânima! a vorbi, a se portá, a amblá cu multa molletia; lussuri'a si libidinile adducu cu sene molletia de corpu, de mente si de caracteriu.*

MOLLETIOSU,-*a*, si *molleciosu, molliciosu,* adj., **mollior, flaccidus, ignavus; lentus, piger;** plenu de *molletia*, tare *molleciu: pome molletiose; boi molliciosi; asinu molliciosu intre mollii asini.*

MOLLETIU,-*a*, adj., vedi *molleciu.*

MOLLEU, adj., vedi *molliu.*

MOLLIARE, *molliatu*, (cu *l* molliatu: *moiare, moiatu*), v., **mollire, mollescere, tingere, infundere, humectare; madefacere, aspergere,** (it. **mollare,** isp. **mojar,** port., **molhar;** prov., **molllar,** fr. **moulller**), a face *molle*, in sensu propriu si metaforicu, 1. in genere: *a molliá si plecá capulu, a molliá manule; a molliá cér'a, plumbulu, aurulu si alte metalle prin focu; a molliá vinulu, rachiulu, alte spirtose beuture si medicamente; a molliá una legatura strinsa, una acia prea-intensa, una córda prea-incordata;* prov., *a molliá córd'a*=*a lassá pre corda mai de diosu*=a mai lassá din pretentioni, d'in pretiu, etc.; *a molliá menî'a, furi'a cuiva; a molliá dorerea, amaritionea, acrimea; a molliá gur'a, spinarea cuiva cu batali'a; a molliá pre cineva infuriatu si obstinatu; cu vorbe bone cine nu se mollia? a se molliá dupo ventu ca papur'a si arundinea; nu l'am potutu molliá cu nemica, neci cu reulu neci cu benele; bubele unse se mollia, perulu unsu inco se mollia, pulbere de molliatu pellea faciei;* 2. in speciale, *a)* a bagá in apa, sau altu licidu, a udá, si fiendu vorb'a de albiture, a spellá, a incepe a spellá: *am molliatu camesiele peno acumu in trei ape, si totu nu su curate; ploi'a mi a molliatu nu numai vestimentele, ci si pellea; a molliá pâne in untu; a si molliá barb'a spre a se rade; a molliá boretele si a sterge cu densulu incetisioru puroniulu de pre buboniu; b)* a incoveiá, a flecte, a plecá, si fig. a induplecá: *a molliá guttulu si dá capulu in deretru; a molliá ânim'a cuiva;* c) a perde d'in intensitate: *s'a mai molliatu, s'a molliatu bene fortun'a; tine geru de diece dille, fora se se mollie de locu,* (vedi *mollina*=*moina*).

MOLLIARIU,-*a*, adj. s., relativu la ceva *molle*, care coprende *molle: ammestecatura molliaria,* d'in lucruri *molli* sau *molliate;* — s. m., reale, *molliariu* = **mortarium,** ammesticu cu apa de arena si de calce pentru muruire.

MOLLIATIONE, s. f., **mollitio, madefactio;** actione si effectu de *molliare: molliationea camesieloru in doue ape; molliationea tempului, frigului, gerului.*

MOLLIATORIU,-*toria*, adj. s., **mollicus, madefaciens;** care *mollia; covente molliatorie de ânima.*

www.dacoromanica.ro

MOLLIATU,-*a*, (si *moiatu*), adj. part., **mollitus, madefactus** : *cammesiele molliate in doue ape;* subst., *nu mai e lipse de molliatu; molliatulu albitureloru.*

MOLLIATURA, (si *moiatura*), s. f., **actio molliendi vel madefaciendi;** actione si effectu de *molliare : molliatura camesieloru in una apa; molliatur'a nouellei, molliatur'a gerului, ghiciei.*

MOLLICELLU,-*ella*, (prin taliarea lui *i*, *moicellu;* compara si : *vălcella, olcella* etc., in locu de *vallicella, ollicella*), adj., **mollicellus,** (it. **mollicello**); deminutivu d'in *molle,* prin intermediulu formei *mollicu : tempulu s'a facutu mollicellu; pâne mollicella; vinu camu mollicellu; boi mollicelli; omeni mollicelli de gura;* si ca adv., *a amblá mollicellu, a vorbí si lucrá camu mollicellu.*

MOLLICIORU,-*a*, adj., deminutivu d'in *molliciu.*

MOLLICIOSU,-*a*, adj., vedi *molletiosu.*

MOLLICIU, si *mollitiu,-a*, adj., vedi *molleciu, molletiu, mollesiu.*

* MOLLICOMU,-*a*, adj., **mollicomus,** care are *coma* sau peru *molle.*

MOLLICONE, adj. s., vedi *molleconiu.*

MOLLICOSU,-*a*, adj., **molliusculus,** forte *mollicu.*

MOLLICU,-*a*, adj., **molliculus,** deminutivu d'in *molle*, camu *molle : calli camu mollici;* de aci si altu deminutivu: *mollicutiu,-a,* (prin taliarea lui *i* : *molcutiu,-a;* vedi *mollicella*); de totu *mollicu : mollicutia muliere, mollicuti jugani;* (compara si it. **mollico-a**, **mollicico**); — s. f., *mollica,* directu d'in *molle,-a,* (it. **molla**), lama de aciariu sau de altu metallu in certe machine, forte suptire, *molle* si flessibile.

MOLLICULU,-*a*, vedi *mollicellu; mollicutiu-a,* vedi *mollicu.*

* MOLLIFICARE, v., **mollificare,** (it. **mollificare**, fr. **mollifier**); a face *molle : prin assemini beuture si mollifica ventrele; a mollificá carne, bube, bubonie.*

* MOLLIFICATIONE, s. f., (it. **mollificazione**, fr. **mollification**); actione de *mollificare : mollificationea muschiloru, nerviloru.*

MOLLIFICATIVU,-*a*, adj., (it. **mollificativo**), care póte *mollificá : remediu mollificativu de pântice.*

* MOLLIFICATORIU,-*toria*, adj. s., care *mollifica.*

* MOLLIFICATU,-*a*, adj. part., (it. **mollificato**) : *plumbu mollificatu.*

* MOLLIFICU,-*a*, adj., **mollificus,** care *face molle, mollificante, mollificativu, mollificatoriu : caldura mollifica de corpu si de spiritu.*

* MOLLIGINE si *mollugine*, s. f., **molligo si mollugo;** una specia de planta d'in genulu *lappaginei.*

MOLLIMENTU, pl.-*e*, **mollimentum,** mediu de *mollire : mollimente de dorori podagrice.*

MOLLINA, s. f., (cu *l* molliatu, *moina*), vedi *mollinu* si *mollinosu.*

MOLLINARE,-*edia*, (cu *l* molliatu : *moinare*), v., t. ca unipersonale, a fi sau a se face *mollina, a)* sub forma activa : *mollinedia* = **tempus vel gelu mitescit, tempus est pluviosum,** *α)* se *mollia* gerulu, frigulu, e tempu *molle,* nu e geru aspru : *ce geru erá a séra, si acumu mollinedia, a inceputu a mai molliná;* si cu subiectulu speciale *geru, frigu : gerulu a mai mollinatu;* de unde, prin estensione, cu alte subiecte, a scadé in intensitate : *a mai mollinatu ventulu, fortun'a, plouï'a;* β) a fi tempu ploiosu, a burá, a fi nueru : *mollinedia afora, si e tema co va plouá mai tare;* 2. personale, *a)* in sensulu de sub 1. **mollire, mitigare tempus, gelu :** *Domnedieu, cu misericordi'a sea pentru miseri, a mollinatu acellu infricosiatu geru; b) a molliná unu agru, unu pamentu* = **agrum vervagere, pastinare et repastinare;** *c)* **in limosam aquam mergere, in limo hærere,** a bagá, a cofundá sau intiepení in *mollina* = *locu mollinosu : a molliná reu carrulu; a se molliná reu cu carru cu totu. M.*

MOLLINATIONE, s. f., actione si statu de *mollinare : mollinationea gerului, agrului, carrutiei. M.*

MOLLINATU, si *moinatu,-a*, adj. part. sup. s., d'in *mollinare : tempu mollinatu, mollinatulu agriloru. M.*

MOLLINATURA, si *moinatura*, s.

www.dacoromanica.ro

f., actione si effectu de *mollinare : mai multe mollinature facute locului allessu pentru vinia. M.*

MOLLINU,-*a*, (cu *l* molliatu *moinu*), adj. s., **mollicinus, molliculus,** (compara si it. **mollicino-a**); deminutivu d'in *molle*: *dorere mollina, ventu mollinu, vinuri molline, carne mollina, tempu mollinu;* —s. f., lucru, ceva *molle*, si in speciale *a)* materia de vestimentu, vestimentu de materia *molle* si delicata; *b)* in acellu-asi sensu cu *mollica* (vedi *mollicu*); *c)* tempu *molle : e mollina astadi, pre candu eri erá tare geru; d)* tempu ploiosu: *nu plecá pre acésta mollina, co pote se te ploue reu; e)* pamentu *molliatu* prin sapatura, intorsura, aratura, **pastinum, vervactus ager**; de ací si cu sensu abstr. **pastinatio, repastinatio,** sapatura, intrsura, aratura repetita; *f)* locu umedu, umedosu, aposu, lacu sau balta tinosa, **locus paluster, paludosus, uliginosus** : *cu molline nu succede bene graneloru ; a bagá carrulu in mollina, de unde nu se mai pote scote,* (compara si fr. **moite** = umedu). *M.*

MOLLINOSU,-*a*, (cu *l* molliatu, *moinosu*), adj., **pluviosus, uliginosus; mollis;** plenu de *mollina* : *pamentu mollinosu: a)* umedu, baltosu; *b)* molle, *molliatu* prin sapatura, intorsura, etc.; *tempu mollinosu*, (compara si it. **mollume**). *M.*

MOLLIOSU,-*a*, (cu *l* molliatu *moiosu*), adj., **mollis, liquidus, flaccidus, flexibilis;** plenu de *molle* sau *molletia : sonuri molliose, pome molliose, pétra molliosa; littere molliose; lemnu molliosu; omeni molliosi de caracteriu.*

MOLLIRE,-*escu*, v., **mollire, mollescere;** a face *molle*, a devení *molle : de frigu si de geru duresce pamentulu, éro de caldura si de mollina mollesce; foculu mollesce cér'a, plumbulu si chiaru alte metalle mai dure; a mollí foculu, ardorea, dorerea, furi'a, meni'a; ventulu, fortun'a mollesce; furi'a dorerei a mai mollitu; a mollí ânimele, caracteriele, vocea; a mollí copillii cu tractare mollatica.*

* MOLLIPEDE, adj., **mollipes;** care e *molle de pede* sau *petioru : mollipedii boi, mollipedele asinu.*

* MOLLIPENNU,-*a*, adj., (fr. **mollipenne**); care are *penne* sau aripe *molli;* s. f. pl., *mollipenne-le*, familia de insecte coleoptere cu *elytre molli.*

MOLLISIARE, *mollisire, mollisiu*, etc. vedi : *mollesiare, mollesire, mollesiu* sau *molliciu, molleciu.*

MOLLISCA (cu *l* molliatu, *moisca*), *mollisce* (cu *l* molliatu, *moisce*), s. f., vedi *molliscu. M.*

MOLLISCINU,-*a*, (cu *l* molliatu, *moiscinu*), adj., **molliculus,** deminutivu d'in *molliscu : carne molliscina;* s. f., *molliscina* = *mollisca* = *mollisce*, (vedi *molliscu*). *M.*

MOLLISCU,-*a*, adj., (cu *l* molliatu *moiscu*), **molliculus, humidus, flaccus,** deminutivu d'in *molle : locu, pamentu molliscu, carne mollisca;* s. f., *a) mollisca,* α) **gobio,** specia de pesce cu carne forte *molle;* β) locu umedu, baltosu, tina, limu, **locus paludosus, uliginosus;** γ) **tempus clemens, pluviosus,** tempu *molle*, dulce, temperatu, sau tempu umidu, ploiosu; *b) mollisce*, in sensulu formei *mollisca* de sub β si γ. *M.*

MOLLISIORU,-*a*, adj., **molliculus;** deminut. d'in *molle*, prin intermediulu lui *mollisiu* = *molliciu*, de acea-a si *mollicioru.*

MOLLITIONE, s. f., (si *mollicione*), **actio et effectus molliendi, mollitia, mollitudo, laxitas; lentitudo, iguavia, pigritia;** actione si effectu allu actionei de *mollire : mollitionea cerei, plumbului prin topire; a sentí mollitione de petiore; molletionea asinului e proverbiale; lussulu si placerile libidinose adducu mollitione de corpu, de spiritu si de caracteriu; mollitionea vostra ne a facutu se perdemu momentulu favorabile de actione, si totu mollitionea si miselli'a vostra ne a facutu se perdemu si batali'a; d'in mollitione de ânima se porta asiá; a trai in mollitione corruptoria de sufletu; mollitionea victiei, traiului, vestitului, perului, vocei.*

MOLLITIOSU, si *molliciosu*,-*a*, adj., **mollis, lentus, flexibilis, laxus, lascivus, dissolutus, ignavus, piger;** 1. care se pote *mollí* sau *molliá : nouelle verdi si mollitiose; aurulu si alte metalle sunt*

www.dacoromanica.ro

mollitiose; 2. plenu de *molletia* sau *mollitione : vite mollitiose, omeni mollitiosi in tote ce facu; celli avuti si lussosi sunt de regula mollitiosi;* — vedi si : *molleciosu*=*molletiosu, molleciu, molletiu.*

MOLLITIVU,-*a*, adj., (it. **mollitivo**), care are potere de *mollire: medicamente mollitive de pântice.*

MOLLITORIU,-*toria*, (cu *l* molliatu *moitoriu*), care *mollesce*, **mollificus.**

MOLLITUDINE, s. f., **mollitudo**; calitate de *molle, molletia, molletate.*

MOLLITU,-*a*, adj. part., **mollitus.**

MOLLITURA(cu *l* molliatu *moitura*), s. f., actione de *mollire* si effectu allu actionei : *mollitur'a capului pre spate.*

MOLLIU, (pron. *molliu* si *molleu*, scurtatu d'in una forma *mollivu*), f., *mollia* (sau *mollea*), **mollior, lentus, tardus, ignavus, piger**; forte *molle*, de natur'a sea *molle, mollaticu*, vorbindu mai vertosu de una fientia, alle carui miscari si lucrari se facu incetu si cu anevoientia: *boulu, asinulu sunt d'in natura mollii! ce muliere m llia! betranii sunt mollii, siede inse reu unui june se fia molliu. M.*

MOLLUGINE, s. f., vedi *molligine.*

MOLLUSCU,-*a*, adj., **molluscus**, (it. **mollusco**, fr. **mollusque**); deminutivu d'in *molle*, (vedi si *molliscu, mollisca*), camu *molle : nuci mollusce*, cu *molle* si suptire ghioca; si subs. m. *molluscu*, pomu ce da assemine fructe, f., *mollusca*, fructulu *molluscului; conce* sau *conchilie mollusce*, cu carne *molle;* asiá si : *fungi, bureti mollusci;*—s. f., *mollusca, mollusce, a)* ordine d'in classea vermiloru; *b)* classe sau mare divisione de animali invertebrate, allu caroru corpu e mai multu sau mai pucinu *molle; c)* mare divisione de animali, a caroru carne *molle* e coperita sau cu una *membrana suptire* si se numescu *mollusce nude*, sau cu una *testa, una scortia petrosa* si se dicu *mollusce testacie : se afla in stare fossile teste de mollusce.*

* MOLOCHE si *malache*, s. f., **malache** si **moloche** (μαλάχη si μολόχη); specia de nalba.

* MOLOCHINU,-*a*, adj. s., **molochinus**; de colorea *molochei : vestimente molochine;* — subst. *molochinu* si f. *molochina*, emplastru verde, (compara si fr. **molochine**).

* MOLOCHITE, s. f., **molochites**, (μολοχίτης, fr. **molochite**); nestimata de colore a *molochei.*

* MOLOSSIAMBU, s. m., **molossiambus**; petioru metricu compusu d'in *unu molossu* si unu *iambu.*

* MOLOSSICU,-*a*, adj., **molossicus**; relativu la *molossu*, mai vertosu la petiorulu metricu *molossu : versuri molossice.*

*MOLOSSOPYRRHICHIU, s. m., **molossopyrrhichius**; petioru metricu composu d'in unu *molossu* si unu *pyrrhichiu.*

* MOLOSSOSPONDEU, s. m., **molossospondeus**; petioru metricu compusu d'in unu *molossu* si unu *spondeu.*

* MOLOSSU, s. m., **molossus**; proprie, nume ethnicu allu unei populationi antice d'in *Epiru*, applicatu inse si ca nume commune la : *a)* unu câne mare, câne de oui sau de curte : *molossii potu luptá cu lupii celli mai mari; b)* petioru metricu compusu d'in trei syllabe lunge, cumu : **vīrtūtēs**; *c)* omu, mai vertosu copillu mare, grassu, grossu, greoniu : *te ai facutu, baiate, câtu molossulu de la oui.*

1 MOLU, s. m., vedi *mole* = constructione oppu sa actionei apeloru.

2 MOLU, s. m., **moly** (μόλυ), specia de planta.

* MOLUCRU, s. m., pl.-*e*, **molucrum**; instrumentu de *molere*=macinare : mora, morisca, parti de alle acestoru-a : rota, fusu, etc.

* MOLYBDATU,-*a* adj. s., (fr. **molybdate** si **molybdaté**); facutu *molybdu : plumbu molybdatu;* facutu cu *molybdu*, si in specie, cu *acidu molybdicu*, luatu de regula ca s. m. reale : *molybdatu* = sare formata d'in *acidu molybdicu* combinatu cu una base.

* MOLYBDENA, s. f., **molybdæna**, (μολύβδαινα, fr. **molybdène**, d'in *molybdu*=*plumbu*), metallu solidu de colore assemine cu a *plumbului*, forte greu de topitu; — unii confundu *molybden'a* cu *plumbaginea.*

* MOLYBDENITE si *molybdite* s. f.,

www.dacoromanica.ro

molybditis (fr. **molybdite**), 1. *molybdena* nativa; 2. materia de molybdena sau de *molybdu;* minera de *molybdu;* obiectu d'in acesta materia.

* MOLYBDICU,-*a*, adj., (fr. **molybdique**); care contine *molybdu : acidu molybdicu.*

* MOLYBDIDE, adj. s., (fr. **molybdide**); care tine de *molybdu;* s. m., *molybdidi-i*, familia de minerali, cari coprendu *molybdulu* sau *molybden'a* si combinationile ei.

MOLYBDITE, s. f., vedi *molybdenite.*

* MOLYBDOIDE, adj. s., (fr. **molybdoïde**); care sémina cu *molybdulu;* s. m. specia de plumbu mai usiora de câtu cea commune, déro cu multu mai desa de câtu acea-asi.

* MOLYBDOSU,-*a*, adj., (fr. **molybdeux**), *oxydu molybdosu*, primulu gradu de *oxydatione* a *molybdului*=*molybdena.*

* MOLYBDU, s. m., **molybdus** (μολυβδος); *plumbu*, applecatu inse cu sensulu formei *molybdena.*

MOMANIA (cu *n* molliatu, *momâia*), **s. f., terriculum, avium formido, hominis larva, larva, persona; pertica ad metationem idonea, signum, insigne; spectrum, vana imago;** 1. paliatia, omu de *palia*, ce se pune in gradine sau in semenature, spre a spariá passerile : *de candu am pusu mai multe momânie in gradina, s'au desbaratu multimea de ciore ce stricau complitu tote fructele;* de ací, prin metafore : *a)* spariatóre in genere, ceva reale sau imaginariu cu care vremu se spariàmu pre cineva, mai allessu pre copilli, déro mai vertosn spectru, fientia imaginaria, umbra deserta : *nu ne spariati pre noi cu momânie; numai copillii se sparia cu momânie, si pre acesti-a nu e bene a spariá cu momânie; b)* umbra de omu, persona imbecilla de corpu si de mente, si in genere, animale strigosu si deforme : *nu e callu, ci momânia de callu; nu mai connosci intr'ensulu unu omu, coci e numai una addeverata momânia de omu;* 2. pertica cu fênu sau palie la capetulu superiore, ce se pune la limitile unei mosíe sau la puntele principali alle acellei-asi, ca se serva agrimensorelui ca punte de orientare intru redicarea planului; de ací : *a)* pertica ce serve de semnu; *b)* in genere, semnu ce indica limiti, lucruri de vendiare, etc. (Dupo forma coventulu ar fi derivatu d'in una thema : *momu-a*=μῶμος=*risu, batujocura;* in respectulu sensului, coventele *risu* si *batujocora* inco se dicu de *lucruri reu facute, deformi;* acésta nuantia de *ridiculu* resare mai allessu si in derivate ca *momitia;* cu tote aceste-a se pote ca se fia intratu la medilocu si influentia de covente ce sunt de acea-asi radecina cu grec. μορμώ sau μορμών= *figura deforme, spectru, larva, masca cu gura forte mare, spariatoria*, etc., de unde si allu nostru : *mormolocu*, analogu in forma si chiaru in intellessu cu gr. μορμολύκειον=*spariatore* pentru *copilli : spectru*, etc.; compara si fr. **marmot**, analogu in forma si sensu cu allu nostru *mormolocu;* vedi si *momariu, momarlanu; momia* sau *mumi'a egyptiana* a potutu avé influentia numai in covente mai noue, éro nu vechie, ca celle de a caroru familia se tine *momânia. M.*

MOMANIORA (cu *n* molliatu *momâióra*), s. f., deminutivu d'in *momânia.*

MOMARIA, s. f., vedi *momariu.*

MOMARIU,-*a*, adj. s., **momar, ridiculus, insulsus, ineptus, absurdus, turpis**, (compara si gr. μῶμαρ); imbecillu de mente, stultu, de risu, ineptu, absurdu, nesufferitu, de nemica, etc., de ací si populariulu : *momarlanu*=*mare momariu;* — s. f., reale, *momaría:* ca si *momarlanía* d'in *momorlanu*, calitate de *momariu;* stultetia, absurditate, mascare, stare de risu, umbra de omu, masca de omu, (compara si fr. **momerie**) *M.*

MOMARLANIA, *momarlanu;* vedi *momariu.*

MOME, pl. *momine*, **momen, illecebra, esca;** (in locu de *movime*, de la **movere**=missicare); 1. in sensu propriu *movere* sau *missicare*, si de ací : 2. ce serve *a mové*, a pune in *missicare*, de essemplu, una greutate, fia si mica, déro a carei actione e decisiva, cumu greutatile, cari, puse in una lance a bilan-

www.dacoromanica.ro

cei, rupu ecilibriulu acestei-a si ua facu se incline, se *traga*, de una sau alta parte, de ací: 3. ce attrage, provoca, invita si in speciale, ce attrage prin farmecu, ammagire, insellatione, (vedi acestu sensu mai vertosu in derivatele : *momella, momire*, etc.)

MOMELLA, s. f., **invitamentum, illecebra, esca**; proprie, deminutivu d'in *mome*, luatu inse cu sensulu speciale allu formei *mome* de sub 3. adeco : mediu de a attrage si prende prin insellatione si ammagire : *cu momelle se prendu pescii in carlige; cu momelle si soselle se prendu numai copillii si bobletii. M.*

* MOMENTALE, adj., **momentalis**; de *momentu*; vedi *momentaniu*.

* MOMENTANIU,-*a*, (mai pucinu bene *momentanu*); adj., **momentaneus**, (it. **momentaneo**, fr. **momentanée**), de *momentu*, care dura unu *momentu: momentania ardore, placeri momentanie; venenulu mometaniu da morte momentania.*

* MOMENTANU,-*a*, adj., vedi *momentaniu*.

MOMENTARIU,-*a*, adj., **momentarius**; camu in acellu-asi sensu cu form'a *momentaniu* : *viétia momentaria.*

MOMENTOSITATE, s. f., **magnum momentum, magnum pondus**; calitate de *momentosu* in insemnarea acestui coventu de sub 2. : gravitate, valore, insemnetate, pondu, importantia.

MOMENTOSU,-*a*, adj., **momentosus, magni momenti**; proprie, plenu de *momentu* : 1. forte scurtu, de forte scurta durata : *momentosele flori*; 2. ca mai desu, importante, grave, de mare insemnetate : *casatori'a e epocha momentosa inviéti'a omului.*

MOMENTU, pl.-*e*, **momentum**, (it. **momento**, fr. **moment**,—in locu de *movimentu* de la **movere** = *missicare*); 1. proprie, actione de *movere* = *missicare : pescii se diregu cu cod'a, cu allu carui momentu intr'una sau alta parte si dau directionea ce vreu a appucá; tote gestele, tote momentele acestei muiere sunt juste, usiorelle si gratiose*; mai vertosu *missicare bilanciata, ecilibriu : millioni de millioni de stelle se missica in immensulu spatiu allu universului, pastrandu nestramutate momentele loru*; sau *primu actu de missicare*, inceputu de missicare : *se consideràmu spiritulu ca momentu adeco ca pura fortia*; de ací: 2. prin metafore : *a)* principiu de *missicare :* potere, fortia, pondu si celle assemini, cumu si influentia, actione, a acestoru motori; *ponduri ecali suspense la distantie inecali de lini'a centrului dau momente inecali; coci pondulu mai departatu de acea linia are mai multu momentu de câtu pondulu mai appropiatu de acea-asi linia*; de aci, *b)* sensulu metaphysicu de *causa* in genere, causa de *valore*, si prin urmare : valore, importantia, gravitate, insemnetate : *fapta, motivu, ratione, vorba de micu sau pucinu momentu; evenimente de grave momentu; acésta-a fu de mare si grave momentu in viétia nationei nostra; form'a de guberniu e de ore-care momentu in sortea si fortun'a unui poporu; momentu terribile, momente solemni; momentu de menía, de furia, de dorere, de reflessione; in tempu indelungu pote se nu fia, se nu intervina neci unu momentu in una situatione, in cursulu unui evenimentu, in missicarile unui commerciu, in pretiulu merciloru d'in unu mercatu; c)* pondulu, forti'a, principiulu motoriu, caus'a efficiente, etc., potu fi si forte *mice, minime*, asiá co *momentu* = *particea, buccatella, sfermatura, picatura, puntu*, etc. inse *puntu rapidu si decisivu*; cumu, α) in genere : *certe ponduri mice, ca granele, grammele, sunt momente; coci una bilance sentitoria se missica si se bilancia prin influentia de momente si mai mice de câtu milligrammele; Turcii considerara Bucovina ca unu momentu de pucina importantia pentru marele imperiu allu Sultaniloru; unu momentu de myrrha da odore la mare cantitate de licore; a reduce corpulu unui discursu la mice momente; a luá in considerare tote momentele, celle mai mice momente alle unui obiectu de cogitare; in momente bone, in unu momentu reu; in momente de generositate, de enthusiasmu, de furia*, etc.; β) in speciale, α') par-

www.dacoromanica.ro

ticella de tempu, tempu forte scurtu, *clipa : acumu, in acestu momentu; in momentulu vorbirei; in momentulu pre candu vorbescu, pre candu emittu coventulu d'in gura; me ducu si vinu intr'unu momentu; d'in momentulu nascerei peno la momentulu mortei*, asiá : *d'in momentulu ce*, candu, de candu, in data ce, de in data ce, etc.; *in primulu si ultimulu momentu allu unei actione; asculta-me unu momentu; doue. trei momente vei avè se perdi cu mene; a nu avè momentu de repausu, de fericirè, de buccuria;* inse si cu sensu vagu de tempu indeterminatu mai lungu, ca in espressionile : *intr'unu momentu de òra, allu dillei; intr'unu momentu de tempu; mortea e momentulu de care depende eternitatea;* ba chiaru, in modu hyperbolicu, in espressioni ca : *momentele mi paru anni, secle;* — β') in musica, *momentu musicale* = durata de tempu representata de note de cea mai mica valore temporale, asiá si : *momentu primu* sau absol. *momentu;* care nasce d'in divisionea tempului musicale in unu numeru *primu* óre-care; *momentu secundu,* care nasce d'in divisionea *momentului primu* in unu numeru *primu* óre-care; *momentu debile,* neaccentatu, in oppositione cu *momentu forte,* ce are *accentulu forte.*

MOMIA, s. f., **feminæ vel hominis larva vel umbra, femina strigosa et deformis; terriculum, spectrum;** 1. muiere strigosa, de totu macra si deforme, unu *sceletu*, una *strigonia : nu mai potu manè in casa cu acèsta momia de muiere; dupo ce erà urita, apoi de langorea ce a sufferitu, a si macritu, asiá -in câtu a adjunsu momia;* applicatu si la barbati si chiaru la bestie : *momia de omu, momia de callu;* si in speciale, 2. la una specia de *mimutie*, d'in celle mai deformi; de aci si : *momicia* sau *momitia,* α) proprie deminutivu d'in *momia;* β) in usulu populariu inse cu sensulu de *mimutia*, in genere; 3. in sensulu ce are mai vertosu form'a *momânia* = spectu, spariatoria; — sensulu de *mumia* este relativu nou; compara : *momânia,* apoi si isp. **momio = strigosus.** *M.*

MOMIRE,-*escu,* v., **allicere, irretire, seducere, corrumpere;** a attrage si capetá cu *momine* sau *momelle,* (vedi *mome* si *momella*), si de ací, a ammagi, a corrumpe, etc. : *pescii se momescu cu una buccatella de rima; a momi cu banni marturii, judicii; a momi pre toti cu promissioni; innocentile se momescu si cu vorbe blande si mierose.* (Nu e dèro necessitate a cautá *momire* in slaviculu **mamati,** si cu atâtu mai pucinu in russ. **zamanitĭ.**) *M.*

MOMITIA, s. f., vedi *momia.*

MOMITORIU,-*toria,* adj. s., 1. care *momesce,* **allicions, decipiens, corruptor, seductor;** 2. s. f. reale, *momitoria* = *momitore,* mediu de *momire,* **illecebra, esca.** *M.*

MOMITU,-*a,* adj. part. sup. subst., d'in *momire.*

MOMITURA, s. f., **allectio, deceptio, seductio, corruptio; corruptela, illecebra, esca;** actione, effectu si mediu de *momire : rim'a e bona momitura pentru pescisiori, cumu vorbele blande sunt relle momiture pentru innocenti. M.*

MOMORDICA, s. f., **momordica balsamica** *L.*, specia de planta, numita si *balsamina.*

MONACHA, s. f., **monacha,** (μοναχή), femina retrassa d'in societate si inchinata devotionei, calugera.

* MONACHALE, adj., (**monachalis**), de *monachu : vietia monachale.*

* MONACHICU,-*a,* adj., **monachicus,** (μοναχικός), relativu la *monachu,* calugerescu.

* MONACHISMU, s. m., viétia *monachica,* calugeria, calugerismu.

MONACHU, s. m., **monachus,** (μοναχός), omu retrassu d'in societate si inchinatu devotionei, calugeru.

* MONADE, s. f., (μονάς), **unitas,** unitate, fientia simpla : *monadile lui Leibnitz sunt fientie simple dotate cu perceptione.*

* MONADELPHIA, s. f., (d'in μόνος = unu singuru, si ἀδελφός = frate), classe de plante in system'a lui *Linneu,* alle caroru stamine su legate in unu singuru fasciclu.

* MONADICU,-*a,* adj., (μοναδικός), solitariu, relativu la *monade.*

www.dacoromanica.ro

* MONADOLOGIA, s. f., doctrin'a despre *monadi : monadologi'a lui Leibnitz.*

* MONANDRIA, s. f., (d'in μόνανδρος = care are unu singuru barbatu), classe de plante d'in system'a lui *Linneu*, cari au numai unu stamine, ca organu barbatescu.

MONARCHIA, s. f., **monarchia**, (μοναρχία), 1. forma de guberniu in care domnesce (essercita potestatea suprema) unulu singuru : *monarchia absoluta*, in care domnitoriulu nu e restrinsu prin legi; *monarchia temperata*, in care potestatea domnitoriului e restrinsa prin óre-cari legi; *monarchia constitutionale*, in care potestatea domnitoriului e determinata prin constitutionea terrei; *monarchia electiva*, in care domnitoriulu se allege; *monarchia ereditaria*, in care domnitoriulu succede prin nascere; 2. statu gubernatu de unu monarchu : *monarchi'a austriaca; — monarchia universale.*

MONARCHICU,-*a*, adj., (μοναρχικός) relativu la *monarchia* sau la *monarchu : guberniu monarchicu, forma monarchica.*

MONARCHISARE, v., (fr. **monarchiser**), a face *monarchicu.*

MONARCHISMU, s. m., (fr. **monarchisme**), systema, doctrina a celloru ce pretendu co *monarchi'a* e guberniulu cellu mai bonu.

MONARCHISTU, s. m., (fr. **monarchiste**), partesanu allu *monarchiei.*

MONARCHU, s. m., (**monarcha**, μονάρχης), singuru domnitoriu, capu allu statului, principe : *monarchulu se pote numí imperatoriu, rege, princîpe, duce, domnu*, etc.

* MONARDA, s. f., (fr. **monarde**), genu de plante labiate d'in Americ'a, care se cultiva si prin gradinele nostre pentru odorea loru cea bona.

MONASTERESCU,-*a*, adj., **monasterialis**, relativu la *monasteriu : viétia monasteresca.*

MONASTERIALE, adj., **monasterialis**, relativu le *monasteriu, monasterescu : avere monasteriale.*

MONASTERIU, pl.-*ie*, **monasterium**, (μοναστήριον), locu unde petrecu monachii : *monasteriu de barbati, monasteriu de mulieri; monasteriu vechiu; monasteriu desolatu.*

*MONASTICU,-*a*, adj., (**monasticus**, μοναστικός), relativu la *monastu* sau la *monasteriu : viétia monastica, disciplina monastica.*

MONASTRIA, s. f., **monastria**, (μονάστρια), monacha, calugera; vedi *monacha.*

* MONASTU, s. m., (μοναστής), solitariu, care traesce singuru, monachu.

* MONECIA, s. f., **monœcia**, d'in μόνος si οἶκος = casa, abitaclu), classe de plante care facu pre acellu-asi paliu sau petioru flori mascule si femine : *cucuruzulu e planta monecia.*

* MONERE, *monui, monutu* si *monitu*, v., **monere**, a adduce mente, a spune cuiva ceva, a i dice se faca, a lu invetiá, a lu indemná, alu advertí.

MONETA, s. f., **moneta**, buccata de metallu care serve in commerciu ca mesura a pretiului : *moneta de arame, de argentu, de auru; moneta vechia, moneta nóua; moneta curata; moneta falsa, chartei'a e una moneta imaginaria ; a bate moneta; a scóte d'in cursu monetele straine; monet'a de argentu prin immultirea aurului a disparutu d'in commerciu.*

* MONETALE, adj., **monetalis**, relativu la *moneta : auru monetale.*

* MONETARIA, s. f., **moneta, res nummaria**, fabrica de moneta, artea de a fabricá moneta, occupationea cù fabricarea de moneta.

* MONETARIU,-*a*, adj. s., **monetarius**, relativu la *moneta;* care face moneta, fabricatoriu de moneta.

* MONILE, s. m., **monile**, collanu cu care se adorna mulierile, copillii, militarii si callii.

* MONIRE,-*escu*, v., **monere**, vedi *monere.*

* MONITARE, v., **monitare**, intensivu d'in *monere.*

*MONITIONE, s. f., **monitio**, actione de *monere*, advertimentu : *monitione parentésca.*

* MONITORIU,-*tória*, adj. s., **moni-**

www.dacoromanica.ro

tor; monitorius, care *mone*, adduce a mente, descépta attentionea, indemna, animédia, invétia, mustra; de ací subst. pers. *monitoriu* = invetiatoriu, pedagogu; s. reale, *monitoriu*, pl. *monitórie*, diariu officiale care adduce la connoscenti'a publica actele gubernului, decretele, legile, etc.;—*monitoriu* se dice si una nave loricata, care innota in apa; *monitoriu americanu, monitoriu de constructione nóua.*

* MONITU,-*a*, adj. part., **monitus,** si subst. *monitu*, pl. *monite*, **monitum:** *filii su detori a ascultá de monitele parentiloru.*

† MONO-, (d'in gr. μόνος = **solus,** singuru), in diverse compositioni, precumu: *monobaphia, monobase, monobiu, monobolu, monocarpicu, monocarpu, monocentride, monocentru, mocephalia, monocephalicu, monocephalu, monocerate, monocerote, monoceru, monochalmu, morochelu, monochiru, monochlamydeu, monochordu, monochroite, monochromate, monochromaticu, monochromu, monochrou, monochlade, monoclinoedricu, monoclinu, monoclu, monoconchu, monoconicu, monocotylariu, monocotyledone, monocotyledoniu, monocotylu, monocrepidu, monocrotu, monocularíu, monoculistu, monocultura, monocyclu, monodactylu, monodelphu, monodendru, monodia, monodiariu, monodimetricu, monodonte, monodynamu, monoeleutherogynia, monoepigynía, monoepigynu, monogamía, monogamicu, monogamistu, monogamu, monogastricu, monogene, monogenía, monogenicu, monogeniu, monogomphu, monogramma, monogrammaticu, monogrammu, monographía, monographicu, monographu, monogynía, monogynicu, monogynu, monohistu, monohydratu, monohydricu, monohylu, monohypogynía, monohypogynicu, monohypogynu, monoiamicu, monoicia, monoiciu, monoicu, monolepide, monolinu, monolithu, monolocularíu, monologicu, monologiu, monologu, monomachu, monomane, monomanía, monomanicu, monomerasomu, monomeru, monometricu, monometru, monomphalia, monomphalicu, monomphalu, monomyariu, monomyce, mononeuru, monope, monopede, monopegía, monoperianthiu, monoperigynía, monoperigynu, monopetalía, monopetalu, monophagía, monophagu, monophlebu, monophonu, monophoru, monophtalmu, monophyllu, monophysismu, monophysitu, monophytanthiu, monophytu, monopira, monopleurobranchiu, monopnou, monopode, monopodía, monopodicu, monopodiu, monopolisare, monopolisatione, monopolisatoriu, monopolisatu, monopoliu, monoprotophyllu, monopse, monopsia, monopteru, monopteryglcu, monoptotu, monopyrene, monorabone, monorchide, monorchite, monorhynchu, monorhythmu, monoscele, monoschemasticu, monoschemu, monosepalu, monositía, monosomía, monosomicu, monosomu, monospermaticu, monospermía, monospermicu, monospermu, monospheria, monosporu, monostachyu, monostichu, monostigmatía, monostigmaticu, monostigmatu, monostomu, monostroite, monostrophu, monostylu, monosyllaba, monosyllabicu, monosyllabismu, monosyllabu, monosymphytogynía, monosymphytogynu, monothalamicu, monothalamu, monotheicu, monotheismu, monotheistu, monothele, monothelete, monothelismu, monothelitu, monothyru, monotide, monotoca, monotomu, monotonia, monotonu, monotremu, monotriglyphu, monotrimetricu, monotrochu, monotropa, monotropiu, monotropu, monotypicu, monotypu, monoxylu*, pentru allu caroru intellessu consulta partea posteriore a compositionei.

*MONSTRABILE, adj., **monstrabilis,** care se pote *monstrá*, demnu de *monstratu*, distinsu.

* MONSTRABILITATE, s. f., calitate de *monstrabile.*

* MONSTRANTE, adj. part. pres., **monstrans,** care *monstra*, care arreta.

* MONSTRANTIA, s. f., (**monstrantia,** it. **mostranza**), apparatu in baseric'a catholica in care se tine eucharisti'a si se *arréta* poporului la solemnitàti.

* MONSTRARE, sau *mostrare*, v., **monstrare,** arch. **mostrare,** (de la **monstrum**), a arretá, a indicá, a documentá,

www.dacoromanica.ro

a invetiá, a consiliá : *mi a monstratu multa benevolentia;*—a mustrá; vedi *mustrare.*

* MONSTRARE sau *mostrare,* s. verbale, **monstratio,** in t. s. verbului.

* MONSTRATIONE sau *mostratione,* s. f., **monstratio,** actione de *monstrare* in t. s. verbului.

* MONSTRATIVU sau *mostrativu,-a,* adj., (**monstrativus**), prin care se *montra* sau se arréta.

* MONSTRATORIU sau *mostratoriu,-toria,* adj. s., **monstrator,** care *monstra,* care arréta, arretatoriu.

* 1 MONSTRATU sau *mostratu,-a,* adj. part., **monstratus,** arretatu.

* 2 MONSTRATU sau *mostratu,* s. m., **monstratus,-us,** actulu de *monstrare,* monstratur'a.

* MONSTRATURA sau *mostratura,* s. f., **monstratus,-us,** resultatulu actionei de *monstrare.*

* MONSTRIFERU,-*a,* adj., **monstrifer,** care produce *monstre.*

* MONSTRIFICABILE, adj., **monstrificabilis,** si,

* MONSTRIFICU,-*a,* adj., **monstrificus,** minunatu, estraordinariu.

* MONSTRIGENU,-*a,* adj., **monstrigena,** care genera, produce *monstre.*

* MONSTROSITATE sau *mostrositate,* s. f., **monstrositas,** calitate de *mostrosu.*

* MONSTROSU, *monstruosu, mostrosu,-a,* adj., **monstrosus** si **monstruosus,** care sémina a monstru, in contr'a naturei.

* MONSTRU sau *mostru,* pl.-*e,* **monstrum** (de la **monere**), arretare, arretare estraordinaria, arretare a divinitàtii prin semne estraordinarie, portentu, prodigiu; apparitione care se abbate de la legile naturei, revolta sentimentulu si produce mirare, orróre, terrore: *monstru orrendu, monstru de omu, monstru de muliere, monstru marinu; monstru cu dóue capete; productele naturei cari se abbatu de la typurile ordinarie se numescu monstre; monstre de animali; monstre de flori.*

* MONSTRUOSITATE, s. f., **monstruositas;** vedi *monstrositate* si *mostrositate.*

* MONSTRUOSU,-*a,* adj., **monstruosus** si **monstrosus;** vedi *monstrosu* si *mostrosu.*

MONTANESCE, adv., in modu *montanescu;* vedi *montanescu.*

MONTANESCU,-*a,* adj., (it. **montanesco**), de la *monte,* care se afla in *monte,* care petrece la *monte: lupi montanesci, portu montanescu, portare montanésca.*

MONTANIA, s. f., (it. **montagna,** fr. **montagne**), locu *montosu,* tinutu *montosu,* terra *montosa,* Romani'a *montosa.*

* MONTANISTICU,-*a,* adj., relativu la saparea montiloru pentru scoterea metalleloru; de ací subst. f., *montanistica,* lucrarea minereloru, arte de a lucrá minerele : *in Transilvani'a se occupa multi Români cu montanistic'a; codice de legi si regulamente montanistice.*

* MONTANISTU, s. m., care se occupa cu lucrarea montiloru si scoterea metalleloru : *montanistii debu se posseda connoscentie geologice, mineralogice si metallurgice.*

MONTANU,-*a,* adj. s., **montanus,** de *monte,* de la *monte,* care se afla in *monte* sau pre *monti,* care locuesce la *monte* sau in *monti : arbori montani, frage montane, fere montane;* subst. *unu montanu, una montana; montanii si campanii.*

MONTE sau *munte,* s. m., **mons, montis,** abl. **monte,** mare massa de pamentu sau de pétra forte redicate de asupr'a terrenului d'impregiuru : *monti inalti de una mille de petiore, celli mai inalti monti de pre pamentu sunt montii Himalai d'in Asi'a cari se inaltia pêno la 28,000 petiore; montii Carpati despartu Daci'a in doue parti, superiore si inferiore; montii Daciei coprendu in sinulu loru multe metalle pretiose; montii Daciei au salvatu nationea româna in turburarile evului mediu; a sedé la monte; a petrece la monte; a trai la monte; celle mai multe si mai mari monasterie române sunt in partea montelui; iérn'a petrecemu la campu, si vér'a la monte; ne place a visitá montii vér'a; adese ori in lun'a lui Maiu ninge la monte;* — fig. *monte de auru, callu inaltu ca unu*

www.dacoromanica.ro

monte; valluri de apa assémine montiloru.

MONTEANESCU,-*a*, adj., (d'in *monteanu*), **montanus, alpinus**; vedi *monteanu*.

MONTEANU,-*a*, adj., **montanus, montensis, alpinus**, de *monte*, de la *monte*, relativu la *monte;* subst. *monteanu, monteana*, care locuesce la *monti* sau in *monti;* vedi *montanu*.

MONTENESCU,-*a*, adj., (d'in *monteanu*), vedi *monteanescu*.

MONTENU,-*a*, adj. s., **montensis, montanus, alpinus;** vedi *monteanu*.

MONTICELLU, s. m., **monticellus**, deminutivu d'in *monte;* micu *monte : una seria de monticelli*.

MONTICOLU,-*a*, adj. s., **monticola**, 1. care locuesce in *monti*, 2. care cultiva *montii*.

MONTICULTORIU,-*tória*, adj. s., **montium cultor**, care lucra si esplora *montii;* vedi si *montanistu*.

MONTICULTURA, s. f., **montium cultura**, lucrarea si esplorarea *montiloru;* vedi si *montanistica*.

MONTIFERU,-*a*, adj., **montifer**, care duce unu *monte : giganti montiferi*.

MONTIGENU,-*a*, adj., **montigena**, nascutu in *monti*.

MONTINU, s. m., **montinus**, dieu de monte, ca *Silvanu*, dieu de padure.

MONTIVAGU,-*a*, adj., **montivagus**, care âmbla prin *monti : féra montivaga venatoriu montivagu*.

MONTOSITATE, s. f., calitate de *montosu : montositatea unui locu, unei terre*.

MONTOSU,-*a*, adj., **montuosus** si **montosus**, plenu de *monti : locuri montóse, terre montose*.

* MONUMENTALE, adj., **monumentalis**, relativu la *monumentu : terminu monumentale; petre monumentali; descriptione monumentale; istoria monumentale*.

* MONUMENTARIU,-*ia*, adj. s., **monumentarius**, relativu la *monumente*, care face *monumente*, care se occupa cu *monumentele*.

* MONUMENTU, pl.-*e*, **monumentum** si **monimentum**, (de la **monere**), totu ce adduce a mente de ceva, semnu commemorativu, opera de sculptura sau de architectura facuta cu scopu de a transmitte posteritatii memori'a unei persone sau a unui evenimentu importante: *monumentu gloriosu, monumentu superbu; necí unu poporu d'in lume n'a lassatu atâte monumente in urm'a sea ca Romanii; filii su detori a respectá si a conservá monumentele parentesci; la noi s'a facutu una lege pentru conservarea monumenteloru strabone; ellu scrie istori'a monumenteloru romane; Publiu scrie istori'a dupa monumente; monumentele su celle mai mari documente istorice*.

MOPSU, s. m., (fr. **mopse**, it. **musolo, musetto**), **canis fricator**, *Linn.*, uua varietate de câni, cu nasulu obstusu, de ací : *nasu de mopsu*.

1 MORA, s. f., **mola**, machina de macinatu : *móra de apa, móra de ventu, móra de mâna, mora de calli; móra de vapore; pétra de mora; cine vine mai de temporiu la móra, acellu-a macina mai inainte; li tóca gur'a ca mór'a; li a venitu apa la móra*.

* 2 MORA, s. f., **mora**, intardiare, causa de intardiare, pedica, obstaclu : *fora mora, e periclu in mora*.

* 3 MORA, s. f., **mora**, (μόρα), una divisione a armatei spartane, de 400, de 500, de 700, ba chiaru de 900 militari.

* MORALE, adj., **moralis**, (de la **mores**), relativu la *mori* (**mores**), la portarea ce se covine dupo legile rationii : *fapta morale, viétia morale, lege morale, filosofia morale, theología morale, doctrina morale;* de ací subst. f. *moralea* = *ethic'a : asiá ne invétia moralea; omu fora morale; omulu fora morale nu e omu, ci bestia; nemine nu se pote dispensá de legile moralei;* subst. m., *moralele*, oppositu *physicului*.

* MORALEMENTE, adv., **moraliter**, in modu *morale : acellu omu e perdutu moralemente; acésta lucrare e impossibile moralemente*.

* MORALISARE, v., (fr. **moraliser**, it. **moralizzare**), a dá invetiatura *morale;* a mustrá; a indereptá.

www.dacoromanica.ro

* MORALISATORIU,-*tória*, adj. s., (fr. **moraliseur**), care *moralisa*, care predica moralea, mustra.

* MORALISATU,-*a*, adj. part., (fr. **moralisé**, it. **moralizzato**), care a primitu invetiatura morale, care s'a indereptatu.

* MORALISTU, s. m., (it. **moralista**, fr. **moraliste**), care invétia *moralea*.

* MORALITATE, s. f., **moralitas**, calitate *morale*, caracteriu *morale*: *moralitatea unei fapte; omu cu multa moralitate; moralitatea publica; moralitatea nu suffere a fi vettemata*.

* MORALITERE, adv., **moraliter**, in modu *morale*.

* MORAMENTU, pl.-*e*, **moramentum**, (de la **mora**, **morari**), intardiare.

* MORARE, v., **morari**, (de la **mora**), a intardiá, a retiné.

MORARESCU,-*a*, adj., (**molitorius**), relativu la *morariu*: *portu morarescu, vestimente moraresci*.

MORARESSA, s. f., **molitoris uxor**, mulierea *morariului*.

MORARIU, s. m., **molitor**, care construge, direge si superveghiedia *mor'a*, care macina cu *mor'a*: *morariulu e totu de a un'a plenu de farina; multi Români se facu morari*.

* MORATIONE, s. f., **moratio**, actione de *morare* = intardiare.

* MORATORIU,-*toria*, adj. s., **morator**, **moratorius**, intardiatoriu; subst. reale, *moratoriu*, terminu juridicu, prin care se *ammâna* decisionea unui processu.

* 1 MORATU,-*a*, adj. part., **moratus**, intardiatu, ammanatu.

* 2 MORATU,-*a*, adj., **moratus**, (de la **mores**), deprensu a lucrá dupo covientia: *juni bene morati; muliere reu morata*.

* MORBIDU,-*a*, adj., **morbidus**, ammenitiatu de morbu, langedu, flaccidu, morbosu: *corpu morbidu; ellu e morbidu mai multu de suffletu de câtu de corpu*.

* MORBIFERU,-*a*, adj., **morbifer**, care adduce *morbu*: *aeru morbiferu; pome morbifere*.

* MORBOSITATE, s. f., **morbositas**, stare *morbósa*, stare nesanetosa.

* MORBOSU,-*a*, adj., **morbosus**, coprensu de *morbu*, plenu de *morbu*, care suffere de *morbu*, nesanetosu: *omeni morbosi, vite morbose; morbosii nu potu sufferí acésta temperatura; sanetosulu nu crede morbosului*.

* MORBU, s. m., **morbus**, turburare a sanetàtei, stare nesanetosa: *morbu usioru, morbu greu, morbu periculosu, morbu physicu, morbu psychicu; a sufferí de morbu; a curá unu morbu; medicin'a se occupa cu cur'a morbiloru; morbu incurabile*.

* MORDACE, adj., **mordax**, muscatoriu, carui-a place a muscá, care musca numai de câtu: *câne mordace*; fig. *omu mordace; vorbe mordaci, versuri mordaci; gustu mordace*.

* MORDACITATE, s. f., **mordacitas**, calitate de *mordace*, potere de a *morde* = muscá: *mordacitatea cânelui; mordacitatea unui omu; mordacitatea vorbeloru*.

* MORDERE, *morsi* si *morsei*, *morsu*, v., **mordere**, a muscá; de unde *mordicare, morsicare, moscare* si *muscare*.

* MORDICARE, v., **mordicare**, a muscá, proprie si figuratu: *me mordica pantecele*.

* MORDICATIONE, s. f., **mordicatio**, actione de *mordicare*: *mordicationea pantecelui*.

* MORDICATIVU,-*a*, adj., **mordicativus**, care musca: *acietu mordicativu*.

MORE, s. f., **muria**; vedi *móriа*.

* MORGANA, s. f., (it. **morgana**), in: *fata morgana*, (it. **fata morgana**), fenomenu naturale care reflecte obiecte, de multe ori cetati intregi, in aeru.

* MORGANATICU,-*a*, adj., (fr. **morganatique**), in: *casatoría morganatica* = casatoría cu man'a stânga intre principi si persone de conditione inferiore.

* MÓRI, pl. m., **mores**, portare conforme naturei selle, portare care caracterisa pre una fientia animata, mai allesu pre omu: *morii omeniloru, morii animaliloru*; de ací: *morale, moralitate*, etc.

MORIA, s. f., **muria**, (ἅλμυρίς), apa sarata ammestecata cu succu de vérdia

www.dacoromanica.ro

acra : *móriа de vérdia, móriа de cucumeri;* vedi si *muria.*

* MORIBUNDU,-*a*, adj., **moribundus,** care se lupta cu mortea, care e aprope se móra : *moribundulu deschise ochii, se uità la ceru si repausà.*

* MORIFICARE, v., **morificare** (de la **mora**), a causá *mora*, a causá intardiare.

* MORIGERARE, v., **morigerare**, si **morigerari**, (d'in **mos, moris**, si **gerere**), a se suppune volientiei altui-a, a condescende, a face concessioni, a ascultá.

* MORIGERATIONE, s. f., **morigeratio**, suppunere, condescendentia, ascultare.

* MORIGERATORIU,-*toria*, adj. s., **morigerator,** care se suppune volientiei altui-a, care asculta de ordinile altui-a, ascultatoriu.

* MORIGERU,-*a*, adj., **morigerus,** suppusu, ascultatoriu : *copilli morigeri, scolari morigeri.*

* 1 MORIONE, s. m., **morio,** (μωρός), nebonu, bufone, care face neboníe pentru ca altii se rida.

* 2 MORIONE, s. f., **morion,** una specia de pétra pretiósa.

MORIRE, *moriu, mori, móre, morimu, moriti, moru, morii, moritu* si *mortu*, v., **mori;** a incetá din viéti'a : *moru omenii, moru vitele, moru tóte animalile, moru chiaru si plantele; a morí de fome; a morí de dorere, de supperare, de intristare; asiu dorí inainte de a morí se facu fapte pentru carí posteritatea se si adduca a mente de mene cu gratitudine; celli mai multi ómeni s'au nascutu, au traitu si au moritu fora a lassá ceva in urm'a sea.*

MORITIONE, s. f., actione de *morire*, incetare d'in viétia, peritione.

MORITORIU,-*tória*, adj. s., **moriens, moriturus, mortalis,** care móre, care e suppusu mortii, mortale : *am remasu moritoriu de fóme; toti ómenii su moritori;* de ací subst. *moritorii*, in opp. cu *dieii*, cari nu su *moritori.*

* MORIU, s. m., **morion,** (μώριον), 1. una planta de care nebonesce omulu, planta d'in genulu *strychnu;* 2. granutiu de *mandragora.*

MORMENTARE,-*ediu*, v., (de la *mormentu*), **sepelire, humare,** a pune in mormentu, a immormentá, a ingropá; fig. *a se mormentá in detorie.*

MORMENTU, pl.-*e*, **monumentum, sepulcrum, tumulus,** loculu unde se depune unu mortu si se accopere cu pamentu : *amu petrecutu pre amiculu la mormentu; aici su mormentele straboniloru nostri; mortii nu sc mai scólla d'in mormente.*

* MOROCHITE, s. m., **morochites,** una specia de pétra pretiósa.

* MOROLOGU, s. m., **morologus,** (μωρολόγος), care vorbesce neboníe, unu nebonu.

* MOROSITATE, s. f., **morositas,** calitate de *morosu*, umore *morósa*, portare capriciosa, difficile, supperatiosa : *morositatea betrâniloru.*

* MOROSU,-*a*, adj., **morosus,** (de la **mos, moris**), care scie alle selle si se tine de alle selle, difficile de guvernatu, capriciosu, scrupulosu, importunu, supperatiosu, gretiosu : *betrânu morosu; amantii su morosi; nu mi place a avé de a face cu omenii morosi.*

* MORPHEU sau *morfeu*, s. m., **morpheus,** (μορφεύς), dieulu somnului, de ací fig. somnu.

* MORPHICU sau *morficu,-a*, adj., (fr. **morphique**), somniferu, addormitoriu; in chymica, *sare morfica*, a carei base e *morphin'a.*

* MORPHINA sau *morfina*, s. f., (fr. **morphine**), alcaliu vegetale care da opiului virtutea sea soporifica si stemperatória.

* MORPHOLOGIA sau *morfologia*, s. f., (fr. **morphologie,** d'in μορφή = forma, si λάγος = discursu), descriptionea formei obiecteloru, terminu usitatu mai allessu in anatomía.

* MORPHOLOGICU sau *morfologicu,-a*, adj., (fr. **morphologique**), relativu la *morphologia : tractatu morphologicu.*

* MORPHOLOGU sau *morfologu*, s. m., care se occupa cu *morphologi'a* sau cu descriptionea formeloru obiecteloru.

* MORPHOZOARIU sau *morfozoariu*, pl.-*ie*, (fr. **morphozoaire,** d'in μορ-

www.dacoromanica.ro

φή = forma, si ζῶον = animale), animale care are una forma bene determinata.

* MORPHUROMOLGU sau *morfuromolgu*, s. m., (fr. **morphuromolge**, d'in μορφή = forma, οὐρά = códa, si μολγός = salamandra), care are códa de salamandra; de ací subst. *morphuromolgii*.

* MORSICARE, v., **morsicare**, (intens. d'in **mordere**), a muscá continuu, apoi a muscá in genere.

* MORSICATIONE, s. f., **morsicatio**, actione de *morsicare*.

* MORSIONE, s. f., **morsus,-us**, muscatura.

* MORSU,-*a*, adj. part., **morsus**, muscatu; subst. m., *morsu*, muscatura.

* MORTALE, adj., **mortalis**, (d'in *morte*), suppusu mortii, moritoriu, peritoriu; de morte : *tote fientiele organice su mortali; corpulu e partea nóstra cea mortale; peccate mortali, crimine mortali.*

* MORTALITATE, s. f., **mortalitas**, calitate de *mortale : mortalitatea corpului e connoscuta, déro mortalitatea sufletului nu se póte demonstrá; mortalitatea s'a intensu fórte intre copilli; e una mortalitate infricosiata in térra.*

MORTARE, v., (de la *mortu*), **mortem affere, occidere, necare**, a dá mortii, a luá viéti'a, a uccide.

MORTATU,-*a*, adj. part., **morti datus, necatus, occisus**, datu mortii, uccisu.

* MORTARELLU, pl.-*e*, **mortariolum**, deminut. d'in *mortariu*, micu *mortariu*.

* MORTARIU, pl.-*ie*, **mortarium**, vasu cavu in care se pisedia granutie vertose; — tunu scurtu pre murii fortaretieloru.

MORTE, s. f., **mors, mortis**, abl. **morte**, incetare d'in viétia, trecere d'in starea organica in stare anorganica, perire : *mórtea nu crutia pre nemine; nemine nu póte scapá de mórte; nu te voiu lassá pêno la mórte; in or'a mortii inco mi voiu adduce amente de tene; mórte naturale, mórte violenta, mórte infricosiata.*

MORTECINA, s. f., **morticinum**, corpu de animale mortu : *redicati mortecin'a d'in calle, mortecin'a pute, infecta aerulu*; fig. ca injuratura : *mortacina putorósa.*

* MORTIFERU,-*a*, adj., **mortifer** si **mortiferus**, care adduce morte, care uccide : *morbu mortiferu, lovitura mortifera, beutura, mancare mortifera.*

* MORTIFICARE, s., **mortificare**, a uccide : *a mortificá carnea prin sufferentie de totu genulu spre a se spellá de peccate.*

* MORTIFICATIONE, s. f., **mortificatio**, actione de *mortificare : mortificationea carnei.*

* MORTIFICU,-*a*, adj., **mortificus**, care causa *mórte : buccate mortifice.*

MORTISIU,-*ia*, adj. si adv., (d'in *morte*), pre viétia si pre mórte : *a se tiné mortisiu de ceva*; **mordicus, mordicitus.**

MORTU,-*a*, adj., **mortuus**, contrariu *viuu : morte se numescu corpurile cari au fostu viue; mineralile numai prin metafora se numescu corpuri morte; omu mortu, vita morta; mortii nu mai inviédia; ellu a cadutu mortu; cand u am adjunsu la densulu, l'am aflatu mortu; ea e mórta de doue dille; am petrecutu pre mortu la mormentu; lassati pre moritori se si immormente mortii; ne vomu vedé la inviarea mortiloru.*

MORTUARIU,-*ia*, adj., **mortuarius**, relativu la *mortu : carru mortuariu, vestimente mortuarie.*

MORTUOSU,-*a*, adj., **mortuosus**, assemine unui mortu, unui cadaveru, ca unu mortu, ca unu cadaveru.

MORESCU,-*a*, adj., (it. **moresco**), relativu la moru sau mauru : *jocu morescu.*

1 MORU sau *mauru*, s. m., **maurus**, (it. **moro**), omu negru; vedi *mauru*.

2 MORU, s. m., (it. **moro**), vedi *muru*.

MOSCARE, v., **mordere**, vedi *muscare* cu tóte derivatele selle.

* MOSCHU, *moscu* si *muscu*, s. m., **moschus**, *Linn.*, (it. **musco** si **muschio**, fr. **musc**), unu animale mammiferu de marimea unei capriore, carui-a cresce aprope de buricu una besica de marímea unui ouu de gallina, plena de una materia cu od óre fórte tare; materi'a ensasi se numesce moscu : *mosculu si a casti-*

www.dacoromanica.ro

gatu mare renume in medicina si in profumaría.

1 MOSIA, (pron. *mósia*), s. f., **avia**, 1. mamm'a mammei; 2. muliere betrâna; **anus, anicula**; 3. obstetrice, **obstetrix**, femina care sta intr'adjutoriu nascutórieloru : *copillulu cu mósie multe remâne cu buriculu netaliatu.*

2 MOSIA, (pron. *mosía*, derivatu de la *mosiu*), s. f., **patrimonium, heredium, hereditas**; avere ereditata da la *mosi* de la *stramosi*, apoi, ereditate de pamentu, proprietate fundiaria, fundu : *mosía mare, mosía mica; ellu a comperatu una formósa mosía; a mancatu mosí'a cea mare remasa de la parenti.*

MOSIARIU, s. m., (de la *mosía*), proprietariu sau possessoriu de una *mosía*; care se occupa cu lucrarea *mosiei.*

MOSIRE,-*escu*, v., (de la 1 *mósia*= obstetrice), a dá adjutoriu ca *mósia* unei nascutórie : *a mosí unu copillu.*

MOSITIANESCU,-*a*, (contrassu *mostianescu* si *mostenescu*)), adj., **hereditarius**; ereditariu : *avere mostianesca, bonuri mostianesci.*

1 MOSITIANIRE,-*escu*, (contrassu *mostianire* si *mostenire*), v., **hereditatem adire, hereditare**, a ereditá, a capetá prin successione : *amu mostenitu tóta averea parentiloru, ellu a mostenitu numai bannii, inse nu si virtutile parentiloru.*

2 MOSITIANIRE, (contrassu *mostianire* si *mostenire*), **hereditas**, ereditate, successione in averea provenita de la altii, lucrurile ereditate.

MOSITIANITORIU,-*tóriu*, (contrassu *mostianitoriu* si *mostenitoriu*), adj. s., **hereditarius, heres, successor**, ereditariu, erede, care eredita, care succede in averea altui-a cu dreptu ereditariu.

MOSITIANITU,-*a*, (contrassu *mostianitu* si *mostenitu*), **hereditate relictus**, ereditatu, remassu prin ereditate.

MOSITIANU,-*a*, (contrassu *mostianu*), **heres**, erede, successoriu in averea remasa de la altulu, proprietariu vechiu.

MOSIU, s. m., **avus, major**, tatalu tatalui, patrele patrelui, abonulu, de ací apoi omu betrânu : *asiá amu appucatu de la mosi de la stramosi; mosiulu nu mai póte de betranetie; mosiu Petru, mosiu Nicola, mosiu Lazaru.*

MOSORU, s. m., **modiolus**, vedi *modiolu* si *modioru.*

MOSSICARE, v., **mordere, morsicare**; vedi *muscare* cu tote derivatele selle.

*MOSTELLARIA, s. f., **mostellaria**, casa in care âmbla mostellele sau spectrele.

*MOSTELLU, pl.-*e*, **mostellum**, (d'in **monstrum**), spectru, fantasma.

MOSTENU, *mostenescu*, *mostenire*, etc., vedi : *mositianu, mositianescu, mositianire*, etc.

MOSTIANU, *mostianescu*, *mostianire*, etc., vedi : *mositianu, mositianescu, mositianire*, etc.

* MOSTRA, s. f., **specimen**, vedi *mustra.*

* MOSTRARE, v., **monstrare**; a arretá; vedi *monstrare* si *mustrare.*

* MOSTRATIONE, s. f., **monstratio**, vedi *monstratione* si *mustratione.*

*MOSTRATORIU,-*tória*, adj. s., **monstrator**, vedi *monstratoriu* si *mustratoriu.*

* MOSTRATU,-*a*, adj. part., **monstratus**, vedi *monstratu* si *mustratu.*

* MOSTRU, pl.-*e*, **monstrum**, vedi *monstru* si *mustru.*

* MOTACILLA, s. f., **motacilla**, una passere care misca códa candu cânta, codobatura.

* MOTACISMU, s. m., **motacismus** si **myotacismus**, desa repetitione a litterei *m.*

MOTIATU,-*a*, adj., **cirratus, galeatus**, cu *motiu* in fronte : *omu motiatu, gallina motiata, passeri motiate.*

* MOTIONE, s. f., **motio**, miscare; de ací apoi, propunere a unei idee noue, mai vertosu in limb'a parlamentaria : *am se facu una motione; motionea lui n'a trecutu, nu s'a admissu, nu s'a adoptatu; tote motionile lui s'au respinsu.*

MOTIU, s. m., **cirrus, capillus, crista**, fasciclu sau tufa de peru pre frunte sau pre verticele capului la ómeni si la animali; tufa de penne pre capu la passeri : *Românii d'in montii aurari ai Transilvaniei pórta câte unu motiu, si de acea-a se numescu ensisi moti; copilli*

www.dacoromanica.ro

cu motiu in frunte; pulli de gallina cu motiu; fig. *am se ti smulgu motiulu.*

1 MOTIVARE,-*ediu*, v., (it. **motivare**, fr. **motiver**), **rationem afferre**, a spune *motivele* unei propositione, unei portari sau unei lucrari: *ministrulu a motivatu proiectulu seu de lege; ellu nu si póte motivá absenti'a sea; ce te a motivatu a face acésta-a?*

* 2 MOTIVARE, s. verbale, **causæ** vel **rationis adjectio**, in t. s. verbului.

* MOTIVATU,-*a*, adj. part., (it. **motivato**, fr. **motivé**), sustinutu prin declararea motiveloru; alle carui motive s'au spusu: *parere motivata, passi motivati.*

* 1 MOTIVU,-*a*, adj., (it. **motivo**), **movens**, prin care se misca: *potere motiva.*

* 2 MOTIVU, pl.-*e*, (it. **motivo**, fr. **motif**), **ratio, causa, momentum, incitamentum**, causa care ne indemna la lucrare, ratione pentru care facemu ceva; *neci una fapta omenesca nu e fora motivu; motivele fapteloru nu su totu de un'a connoscute; mai multe motive me facu se siedu a casa; spune-mi ce motivu te a indemnatu se te scolli asupr'a mea?*

* MOTORIU,-*tória*, adj. s., **motor, motorius**, miscatoriu: *Domnedieu e primulu motoriu dupo doctrin'a lui Aristotele; muschiu motoriu; ap'a e motoriulu róteloru de móra; vaporea e motoriulu acestoru machine; motoriulu unei conspiratione.*

* MOTRICE, s. f., (it. **motrice**), miscatoria, applicatu mai allessu ca adj. f., *causa motrice, virtute motrice* etc.

* MOTU,-*a*, adj. part., **motus**, miscatu; subst. m., *motu*, **motus,-us**, miscare: *motulu stelleloru, motulu planeteloru, motulu lunei; motu uniforme, motu acceleratu, mota retardatu.*

†† MOVERE, *movi, motu*, v., **movere**, a miscá. Radecin'a vorbeloru: *motu, motoriu, motrice, motione, motivu, motivare; momentu, momentosu*, etc.

MU, interj. **mu**, (μῦ), sonu prin care se imita vocea boului candu *muge.*

MUCARE, pl. *mucàri*, **emunctorium**, instrumentu cu care se curetia mucii luminàrii; mai bene s'ar dice *mucariu*, pl. *mucarie.*

MUCEDIME, s. f., (**mucedo**), **mucor**, calitate de *mucedu*, stare *muceda: mucedimea pânei, mucedimea casiului.*

MUCEDIONE, (contrassu d'in *muceditione*), s. f., **mucescendi actio**, vedi *muceditione.*

MUCEDIRE si *mucidire,-escu*, v., **mucere, mucescere**, a se face *mucedu: pânea déco sta multu in locu umedu, mucedesce; mucedescu si parietii unei case umede; facile mucedesce casiulu.*

MUCEDIRE si *mucidire*, s. verbale, trecere in stare *muceda.*

MUCIDITIONE, s. f., **mucescendi actio**, actione de *mucedire.*

MUCEDITU si *muciditu,-a*, adj. part., **mucidus**, facutu *mucedu: pane mucedita, casiu muceditu, parieti muceditu.*

MUCEDITURA, s. f., **mucor**, effectulu actionei de *mucedire: muceditur'a parietiloru.*

MUCEDU si *mucidu,-a*, adj., **mucidus**, accoperitu pre superfacia cu una specia de muschiu candu unu corpu incepe a putredí: *pâne muceda, casiu mucedu, vinu mucedu, pelle mucida, carne muceda.*

MUCIANU,-*a*, adj., (**mucianus**), **muculentus** si **mucilentus**; cu muci in nasu, scurtatu *mucia*, unu mucosu, ca nume de batujocura.

MUCIU,-*a*, adj., (**mucius**), **mucilentus** si **muculentus**, cu *muci* in nasu, mucosu, cui curgu mucii.

MUCIDALIU, pl.-*ie*, **mucor**, una specia de cryptogame ce crescu pre corpurile cari au muciditu tare.

MUCIDIME, *mucidione, mucidire, muciditione, muciditu, nuciditura, mucidu*, vedi: *mucedime, mucedione, mucedire, muceditione, muceditu, muceditura, mucedu.*

MUCIGALIU, (cu *l* molliatu, *mucigaiu*), vedi *mucidaliu.*

MUCORE, s. f., **mucor**, stare *mucósa*; stare *muceda*; mucedime, muceditura.

MUCOSU,-*a*, adj., **mucosus**, plenu de *muci; copillu mucosu*; subst. *unu mucosu, una mucósa.*

* MUCRONATU,-*a*, adj., **mucronatus**, provedutu cu *mucrone.*

* MUCRONE, s. m., **mucro**; vertice ascutitu, verticele spatei.

www.dacoromanica.ro

MUCU, pl. *muci*, **mucus**, umore glutinosa ce esse d'in nasu: *a si sterge mucii; e frigu de curgu mucii;* fig. *mucu de luminare.*

MUCULENTU,-*a*, adj., **muculentus**, si **mucilentus**, cu *muci* in nasu, mucosu.

MUCULU si *mucuru*, s. m., **gemma, germen, oculus, calix**; vedi *muguru.*

MUGINARE, v., **muginari**, a perde tempulu cu nimicuri, a lucrá fora tragere de ânima, a esitá, a tergiversá, a se trage inderetru de la lucru.

MUGIRE, v., **mugire**, proprie se dice despre vocea ce scotu boii candu se striga unii pre altii: *boii mugu, vaccile mugu si chiama pre vitellii; muge turm'a intréga;* fig. *mugu venturile, muge tempestatea.*

MUGITORIU,-*tória*, adj. s., **mugitor**, care *muge: vite mugitórie; littera mugitória, m.*

MUGITU,-*a*, adj. part., **mugitus**; s. m, *mugitu* si *mugetu*, **mugitus,-us**: *mugitulu boiloru; amu auditu unu mugetu infricosiatu.*

MUGITURA, s. f., **mugitus,-us**, effectu allu actionei de *mugire.*

MUGURELLU, s. m., **gemmula**, deminutivu d'in *muguru*, micu *muguru;* vedi *muguru.*

MUGURIRE,-*escu*, v., **gemmas agere, gemmascere**, a scóte *muguri*, a dá *muguri*, a immugurí: *arborii mugurescu; au inceputu toti pomi a mugurí.*

MUGURITU,-*a*, adj. part., care a datu muguri: *arbori muguriti.*

MUGURU, s. m., **gemma, germen, oculus, calix**, prim'a desvoltare a planteloru spre a scóte sau a dá flori, frundie: *pomii su pleni de muguri; gerulu a stricatu toti mugurii.*

MULA, s. f., **mula**, femin'a *mulului*; vedi *mulu.*

MULARE, adj., **mularis**, relativu la *mulu, de mulu: carrutia mulare;—érba mulare.*

MULARIU, s. m., **mullo**, (it. **mulattiere**, fr. **muletier**), care mena *mulii.*

MULATU,-*a*, adj. s., (it. **mulazzo**, fr. **mulâtre**), omu nascutu d'in unu europeanu si d'in una africana, sau d'in unu albu si d'in una negra.

* MULCARE, v., **mulcare**, a tractá reu, a bate: *a mulcá pre cineva cu fusti.*

* MULCATORIU,-*toria*, adj. s., **mulcator**, care *mulca*, care tractedia reu, care bate.

* MULCATU,-*a*, adj. part., **mulcatus**, reu tractatu, batutu, vettematu.

* MULCEDINE, s. f., **mulcedo** (de la **mulcere**), attractione placuta, incantamentu, farmecu, gratia.

* MULCERE, *mulsi* si *mulsei, mulsu*, v., **mulcere**, a palpá, a netedí cu mân'a, a caretiá, a incantá, a fermecá, a ammagí: *a mulce barb'a cu mân'a, a mulce dororile, a mulce ferele selbatice, a mulce meni'a, a mulce urechiele auditoriloru.*

* MULCETRA, s. f., **mulcetra**, una planta, flórea sorelui.

* MULCIBERU, s. m., **mulciber**, epithetu datu lui Vulcanu, fiendu co *mulce* ferrulu; de ací, focu.

* MULCTA si *multa*, s. f., **mulcta** si **multa**, emenda, punitione pecuniaria: *a impune una mulcta, a solve una mulcta.*

*MULCTARE si *multare*, v., **mulctare** si **multare**, a condemná la una emenda, a impune una emenda, a puní cu una emenda; a despoliá pre cineva de ceva cu dreptu cu nedreptu.

* MULCTATICIU si *multaticiu,-a*, adj., **mulctaticius**, relativu la *mulcta.*

*MULCTATIONE si *multatione*, s. f., **mulctatio** si **multatio**, actione de *mulctare*, punitione pecuniaria.

*MUCTATU si *multatu,-a*, adj. part., **mulctatus** si **multatus**; condemnatu la una *mulcta*, punitu cu una *mulcta;* despoliatu.

*MULCTRA, s. f., **mulctra**, vasulu in care se mulgu vaccile sau ouile; galléta; sestariu.

*MULCTRARIU, pl.-*ie*, **mulctrarium**, si :

*MULCTRU, pl.-*e*, **mulctrum**, vasu de mulsu, galléta, sestariu, in care se mulgu vitele, ouile, caprele.

MULGERE, *mulsi* si *mulsei, mulsu, mulctu* si *multu*, v., **mulgere**, a trage laptele d'in titie: *a mulge vaccile; a mulge ouile, a mulge caprele; mulierea mulge vaccile de trei ori pre di; lassa caprele, nu le mai mulge.*

www.dacoromanica.ro

MULIEBRE, adj., **muliebris**, relativu la *muliere*, mulierescu : *venustate muliebre, mente muliebre, ânima muliebre.*

MULIEBRITATE, s. f., **muliebritas**, vedi *mulieritate.*

MULIERARIU,-*ia*, adj., **mulierarius**, de *muliere*, mulierescu; subst. m., *unu mulierariu*, care âmbla dupo *mulieri*, mare amatoriu de *mulieri.*

MULIERE, (cu *l* molliatu, *muiere*), s. f., **mulier**, persona de sessulu femininu : *barbatulu si mulierea su destinati se traiésca impreuna si se se adjute unulu pre altulu; barbatulu e tatalu copilliloru, mulierea e mumm'a copilliloru; muliere tênera, muliere betrâna; muliere maritata, muliere vedua; muliere formósa, muliere intellepta, muliere onesta; castitatea e virtutea principale a unei mulieri; turculu dice co consiliele mulieresci su bone pentru mulieri; machomedanii tinu mai multe mulieri.*

MULIERESCE, adv., **muliebriter**, in modu *mulierescu*, ca una *muliere : ellu plange mulieresce; vorbesce mulieresce, lucra mulieresce; déco esci barbatu, nu te portá mulieresce.*

MULIERESCU,-*a*, adj., **muliebris**, relativu la *muliere* sau la *mulieri : lucru mulierescu, portu mulierescu, facia mulierésca, mente mulierésca, ânima mulierésca, capricie mulieresci, consîlie mulieresci.*

MULIERETU, s. m., collectivu ridiculu, multime de *mulieri.*

MULIERITATE, s. f., **mulieritas**, stare *mulieresca;* contrariu *virginitate.*

MULIERONIU, (cu *n* molliatu, *mulieroiu*), s. m., augm. d'in *muliere*, mare *muliere.*

MULIEROSITATE, s. f., **mulierositas**, calitate de *mulierosu;* mare amore de *mulieri* sau pentru *mulieri: mulierositatea acestui june ti inspira desgustu.*

MULIEROSU,-*a*, adj., **mulierosus**, carui-a place a petrece cu *mulierile : barbatii mulierosi desplacu chiaru mulieriloru; amiculu meu are unu mare defectu, co e prea-mulierosu.*

MULIERUSCA si *mulierutia*, s. f., **muliercula**, mica *muliere.*

* MULINU,-*a*, adj., **mulinus**, (de la **mulus**), relativu la *mulu*, de *mulu: nasu mulinu, nàri muline, unghia mulina.*

* MULIONE, s. m., **mulio**, mulariu, care mena *mulii.*

* MULIONICU si *mulioniu,-ia*, adj., **mulionicus** si **mulionius**, relativn la *mulione : vestimentu mulionicu.*

* MULLU, s. m., **mullus**, unu pesce marinu, barba rosia, **mullus barbatus** lui *Linneu.*

* MULOMEDICINA, s. f., **mulomedicina**, medicina care se òccupa cu curarea *muliloru.*

* MULOMEDICU, s. m., **mulomedicus**, veterinariu care se occupa cu curarea *muliloru.*

MULSETURA, s. f., **mulsura**, resultatulu actionei de *mulgere.*

1 MULSU,-*a*, adj. part., **mulctus** : *vacca mulsa, oui mulse;* subst. *mulsulu ouiloru.*

2 MULSU,-*a*, adj. part., **mulsus**, (de la **mulcere**), ammestecatu cu miere; de ací subst. m., *mulsu*=**mulsum**, vinu ammestecatu cu miere.

MULSURA, s. f., **mulsura**, actulu de *mulgere*, resultatulu *mulgerii*, laptele mulsu : *mulsur'a vacciloru.*

* MULTA, *multare, multatione, multatu;* vedi: *mulcta, mulctare, mulctatione, mulctatu.*

MULTANGLU,-*a*, adj., **multangulus**, cu multe *ânghiuri : figura multangla.*

* MULTANIMU,-*a*, adj., **multanimis**, cu multa ânima, ânimosu, coragiosu.

* MULTANNU,-*a*, adj., **multannus**, de multi anni, betranu longevu.

* MULTESIMU,-*a*, adj., **multesimus**, unulu d'intre multi : *parte multesima.*

MULTIAMITA, s.f., **gratiarum actio**, manifestare de gratitudine, reconnoscentia.

MULTIAMIRE, *multiamu* si *multiamescu*, v., **gratias agere, reddere, referre**, a reconnosce benefacerea si a si manifestá gratitudinea : *a multiamí benefactoriloru sei cu vorb'a si cu fapt'a; multiamimu lui Domnedieu pentru tote donurile selle; multiamimu parentiloru pentru educationea ce ne au datu si pentru tote sacrificiele ce au facutu pentru noi; multiamiti mie pentru co v'am sca-*

www.dacoromanica.ro

patu d'in processulu in care ve incurcasserati;—refl. *a se multiamí;* a se contentá, a fi contentu : *ellu se multiamesce cu pucinu.*

MULTIAMIRE, s. verbale, 1. **gratiarum actio**, manifestare de gratitudine, reconnoscentia; 2. **animus contentus, gaudium, voluptas**, placere, satisfactione.

MULTIAMITORIU,-*a*, adj. s., **gratus**, care *multiamesce*, care reconnosce benele ce i s'a facutu, reconnoscutoriu.

MULTIAMITU,-*a*, adj., **contentus**, contentu, satisfacutu : *ellu e forte multiamitu cu sortea sea; ea nu e multiamita cu nemica.*

MULTIANNIRE, *multiannitoriu*, *multiannitu*, vedi : *multiamire, multiamitoriu; multiamitu.*

* MULTIBIBU,-*a*, adj., **multibibus**, care bee multu, mare beutoriu.

* MULTICAULE, adj., **multicaulis**; care are mai multi cauli : *planta multicaule.*

* MULTICAVU,-*a*, adj., **multicavus**, care are multe gaure.

* MULTICIU,-*ia*, adj., **multicius**, desu, finu, bene tessutu; tessutu cu fire de diverse colori : *vestimente multicie.*

* MULTICOLU,-*a*, adj., **multicola**, care face curtea la multe persone.

* MULTICOLORU,-*a*, adj., **multicolor** si **multicolorus**, care are multe colori.

* MULTICOMU,-*a*, adj., **multicomus**, care are multa coma sau multu peru.

* MULTICUPIDU,-*a*, adj., **multicupidus**, care doresce multe, plenu de passioni.

* MULTIFARIU,-*a*, adj., **multifarius**, de multe specie, variu, variatu : *connoscentie multifarie.*

* MULTIFERU,-*a*, adj., **multifer**, care produce multu, fertile, fecundu.

* MULTIFIDU,-*a*, adj., **multifidus**, fissu sau despartitu in multe pàrti : *petiore multifide, facle multifide, limba multifida; multifidulu Istru*, care se desparte si se vérsa in mare prin mai multe gure.

* MULTIFLORU,-*a*, adj., **multiflorus**, care are multe flori.

* MULTIFLUU,-*a*, adj., **multifluus**, care flue sau curge in abundantia; fig. *vorbe multiflue.*

* MULTIFORME sau *multiformu,-a*, adj., **multiformis**, care are multe forme : *machine multiforme, omu multiformu*, de caracteriu variu.

* MULTIFORU,-*a*, adj., **multiforus**, care are multe faramine sau gaure.

* MULTIGENERU si *multigenu,-a*, adj., **multigeneris, multigenus**, de multe genuri.

* MULTIGRUMU,-*a*, adj., **multigrumus**, cu multe grumuri, fórte inflatu : *valluri multigrume.*

* MULTIJUGU,-*a*, adj., **multijugis** si **multijugus**, cu multe juguri, cu mai multi calli incamati unii longa altii, de ací apoi in genere, numerosu, complicatu.

MULTILATERALE si *multilateru,-a*, adj., **multilaterus**, care are multe laturi, *figura multilatera; considerationi multilaterali.*

* MULTILICIU,-*a*, adj., **multilicius**, in multe licie : *tessutura multilicia.*

* MULTILOCIU, pl.-*e*, **multiloquium**, multa vorbire.

* MULTILOCU,-*a*, adj., **multiloquus**, multu vorbitoriu.

* MULTIMAMMIA, adj. s., **multimammia**, cu multe mammelle sau titie : *scrofa multimammia;* — epithetu ce se dá Dianei de la Ephesu.

MULTIME, s. f., **multitudo**, collectione de multi sau de multe : *multime de ómeni; multimea fora de mente; mare multime; infricosiata multime de locuste.*

* MULTIMETRU,-*a*, adj., **multimeter**, cu multe specie de metre sau de versuri.

* MULTIMODU,-*a*, adj., **multimodus**, de multe moduri, in multe moduri, variu, diversu.

* MULTINODU,-*a*, adj., **multinodus**, cu multe noduri, nodosu, nodurosu.

* MULTINOMINE, adj., **multinominis**, cu multe numine.

* MULTINUBENTIA, s. f., **multinubentia**, connunía cu mai multe persone, polygamía.

* MULTINUBU,-*a*, adj., **multinubus**, care se conuna de multe ori : *muliere multinuba.*

www.dacoromanica.ro

*MULTINUMMU,-*a*, adj., **multinummus**, care costa multi nummi, scumpu.

* MULTIPARTITU,-*a*, adj., **multipartitus**, impartitu in multe parti.

* MULTIPEDA, s. f., **multipeda**, scolopendria, insectu cu multe petiore.

* MULTIPEDE, adj., **multipes**, cu mai multe petiore : *insecte multipedi*; subst. *multipedile*.

* MULTIPLICABILE, adj., **multiplicabilis**, care se pote multiplicá.

* MULTIPLICABILITATE, s. f.; calitate de *multiplicabile*.

* MULTIPLICANDU,-*a*, adj., **multiplicandus**, care debe multiplicatu; in arithmetica, *numerulu multiplicandu*, si simplu, *multiplicandulu*.

*MULTIPLICANTE, adj. part. pres., **multiplicans**, care multiplica : *numerulu multiplicante*, prin care se multiplica altu numeru.

* MULTIPLICARE, v., **multiplicare**, a face de mai multe ori, a adauge de mai multe ori, a face multu, a immultí : *a multiplicá unu numeru prin altulu; a multiplicá nevoliele; a multiplicá genulu omenescu; cresceti si ve multiplicati, si impleti totu pamentulu.*

* MULTILICARE, s. verbale, **multiplicatio**, immultire.

* MULTIPLICATIONE, s. f., **multiplicatio**, actione de *multiplicare*, de immultire : *multiplicationea planteloru, multiplicationea viteloru, multiplicationea nummiloru in commerciu; in arithmetica multiplicationea si devisionea se verifica un'a prin alt'a.*

* MULTIPLICATIVU,-*a*, adj., prin care se *multiplica : mediu multiplicativu.*

* MULTIPLICATORIU,-*toria*, adj. s., **multiplicator**, care multiplica, care immultesce, immultitoriu; in arithmetica, *numerulu multiplicatoriu*, sau simplu, *multiplicatoriulu*.

*MULTIPLICATU,-*a*, adj. part., **multiplicatus**, immultitu : *numeru multiplicatu, familia multiplicata, nummi multiplicati, nevolie multiplicate.*

* MULTIPLICE, adj., **multiplex**, care are multe plicature, compusu d'in multe si varie părti : *natura multiplice, folie multiplice; ingeniu multiplice.*

* MULTIPLU,-*a*, adj., **multiplex**, compusu d'in multe si varie parti : *unu lucru cu mai multe calitati, unu conceptu cu mai multe caracterie, nu mai e simplu, ci multiplu.*

*MULTIPOTENTE, adj. part. pres., **multipotens**, care pote multu, forte potente.

* MULTIPOTENTIA, s. f., (**multipotentia**), poterea sau potenti'a de a face multu; mare gradu de potentia.

* MULTIRADICE, adj., **multiradix**, cu multe radecine : *planta multiradice.*

* MULTIRAME sau *multiramu,-a*, adj., **multiramis**, cu multe ramuri : *arbore multiramu.*

* MULTISCIU,-*a*, adj., **multiscius**, care scie multe : *omu multisciu, muliere multiscia.*

* MULTISONORU si *multisonu,-a*, adj., **multisonorus** si **multisonus**, forte sonoru, forte sonatoriu.

MULTITUDINE, s. f., **multitudo**, multime, (forma contrassa d'in *multitudine*), mare numeru de lucruri cari se potu numerá.

* MULTIVAGU,-*a*, adj., **multivagus**, care âmbla multu, vagabundu, errabundu.

* MULTIVIDU,-*a*, adj., **multividus**, care vede multu, cu vedere clara.

* MULTIVIRA, s. f., **multivira**, care s'a maritatu cu mai multi barbati; oppos. *univira.*

* MULTIVOCU,-*a*, adj., **multivocus**, care are multe synonyme.

* MULTIVOLU,-*a*, adj., **multivolus**, care voliesce multe, care doresce si cere multe, capriciosu: *muliere multivola.*

* MULTIVORANTIA, s. f., **multivorantia**, appetitu de a mancá multu, voracitate.

*MULTIVORU,-*a*, adj., (**multivorus**), care manca multu : *bestie multivore.*

1. MULTU,-*a*, adj., **multus**, in mare numeru : *multu auru, multu argentu, multa pane, multa vorba, multi ómeni, multe mulieri, multe lucruri*; gen. si dat. sing. *multui, multei*, pl. *multoru : multoru ómeni nu place vinulu; amu auditu d'in gur'a mai multoru ómeni*; fora subst. *multoru,-a*; cu articlu ; *elli multi, elle*

www.dacoromanica.ro

multe, sau *celli multi*, *celle multe*; inaintea possessiveloru : *meu*, *teu*, *seu*, *lui*, *lei*, *nostru*, *vostru*, *loru*, admitte articlulu suffissu ca si celle alte adiective : *multulu seu auru*, *mult'a sea avere*, *multii nostri amici*, *multele vostre connoscentie*, *mult'a lui eruditione*, *multele loru peccate*; comparativu, *mai multu*, *mai multa*, *mai multi*, *mai multe*; superlativu, *celli mai multi*, *celle mai multe* : *celli mai multi ómeni nu intellegu scopurile vietiei*; *celle mai multe femine su vanitóse*; *celle mai multe lucruri au pretiu numai in imaginationea nostra*.

2 MULTU, adv., **multum**; **multo** : *multu me miru*, *cumu au potutu ómenii descoperí atâte secrete alle naturei*; *multu doritu amice! reulu e cu multu mai mare de câtu crede stultulu*; *de multu nu l'am vedutu*; *ellu a muritu de de multu*.

3 MULTU, s. m., **multum**, mare cantitate, cu art. *multulu*, oppos. *pucinulu*.

MULU, s, m., **mulus**; *mula*, s. f., **mula**; animale nascutu d'iu unu asiu si d'iu una épa, sau d'iu unu callu si d'iu una asiua, (ἡμίονος), si care de ordinariu nu mai produce : *mulii su mai pucinu delicati de câtu callii*, *suppórta mai bene fatig'a*, *au petiorulu mai securu*, *si ducu sarcine mai grelle*.

MUMA si *mumma*, s. f., **mater**, **mamma**, matre, mamma, (d'iu care *mumma* e una simpla transformatione): *mum'a si copillii*; *muma bona*, *muma vitriga*; *au remasu copillii fora muma*; se dice si despre animali : *amnellulu si mum'a lui*; *pullii si mum'a loru*.

* MUNDANU,-*a*, adj. **mundanus**, relativu la *mundu*, d'iu *mundu* : *lucrurile mundane*, *placeri mundane*; *intelleptione mundana*, iu opposit. cu *sacra* sau *divina*.

* MUNDARE, v., **mundare**; a curetiá, a purificá : *a se mundá de tote spurcationile*; *prin baptesmu se munda omulu de peccate*.

* MUNDATIONE, s. f., **mundatio**, actione de *mundare*, curetiare, purificare, purificatione : *mundationea de peccate*.

* MUNDATORIU, -*tória*, adj. s., **mundator**, **mundatorius**, care *munda*, care curetia; purifica, curetiatoriu, purificatoriu : *medicamentu mundatoriu*; *mundatorii latrineloru*.

* MUNDATU,-*a*, adj. part., **mundatus**, curatu, curetiatu, purificatu.

* MUNDETIA, s. f., **munditia** si **mundities**, 1. stare curata, curetía; 2. elegantia, ornatu; 3. politetia : *epistolele lui su plene de mundetia*, *venustate si prudentia*.

* MUNDIPOTENTE, adj., **mundipotens**, care are potere in *mundu* : *addeveratulu mundipotente e Domnedieu*.

* MUNDIPOTENTIA, s. f., potere iu *mundu* sau asupr'a *mundului*.

* MUNDITENENTE, adj., **muditenens**, care tiue *mundulu*, care domuesce preste *mundu*.

* MUNDITENENTIA, s. f., domuire asupr'a *mundului*.

* MUNDITIA, s. f., **munditia** si **mundities**; vedi *mundetia*.

* MUNDIVAGU,-*a*, adj., **mundivagus**, care âmbla, ratecesce iu *mundu*.

MUNDRIA, s. f., **munditia**, **elegantia**, **superbia**, calitate de *mundru*, elegantia, formosetia, superbia.

MUNDRU,-*a*, (contrassu d'iu *mundulu*, *munduru*), **mundus**, **mundulus**, **elegans**, **venustus**, **superbus**, elegante, formosu, veunstu, superbu; s. f., *mundr'a mea*=veuerea mea, amantea mea.

1 MUNDU,-*a*, adj., **mundus**, curatu, uetedu, elegante, formosu : *omu mundu*, *vorbe munde*, *lucruri munde*.

2 MUNDU, s. m., **mundus**, ornamentu, mai allessu ornamente pentru femine : *mundulu mulibre*, **mundus muliebris**; fig. instrumente : *mundulu Cererii*, **mundus Cereris**.

3 MUNDU, pl.-*uri*, **mundus**, cerulu cu stellele, lumea, uniuersulu; pameutulu cu tote celle su intr'eusulu; societatea omeuesca, omeuii; fig. *mundulu romanu*, imperiulu romauu; *a trai in mundu*, iu societate, nu iu mouasteriu; *vanitatile mundului*, *placerile mundului*.

MUNDULU, *munduru*, *mundru*,-*a*, adj. **mundulus**; vedi *mundru*.

* MUNERALE, adj., **muneralis**, relativu la *munere*.

www.dacoromanica.ro

* MUNERARE, v., **munerare**, a dá unu *munu*, a doná, a remunerá, a gratificá : *a munerá benefacerea; a munerá pre servii fideli.*

* MUNERARIU,-*a*, adj. s., **munerarius**, de *munere*, care da *munere*; la anticii Romani, care da unu spectaclu publicu; — subst. reale, *munerariu*, pl.-*ie*, remuneratione.

* MUNERATIONE, s. f., **muneratio**, actione de *munerare*, donatione, remuneratione.

* MUNERATORIU,-*tória*, adj. s., **munerator**, care *munera*, care dona, donatoriu.

* MUNERATRICE, s. f., **muneratrix**, femina care *munera*, *muneratória*.

* MUNERATU,-*a*, adj. part., **muneratus**, gratificatu, donatu, remuneratu.

MUNGERE, *munsi* si *munsei*, *munsu* si *munctu*, v., **mungere**, a sterge nasulu de *muci*.

* MUNICIPALE, adj., **municipalis**, relativu la *municipiu : interesse municipale, avere municipale; functionari municipali*, si simplu, *municipalii*.

* MUNICIPALITATE, s. f., (it. **municipalità**, fr. **municipalité**), corpulu functionariloru municipali allessi de commune pentru administrarea affaceriloru selle.

* MUNICIPE, s. m., **municeps**, cetatianu allu unui *municipiu*.

* MUNICIPIOLU, pl.-*e*, **municipiolum**, micu *municipiu*.

* MUNICIPIU, pl.-*ie*, **municipium**, cetate care si are magistratulu seu si se administra dupo legile selle.

* MUNIFICARE, v., **munificare**, a gratificá.

* MUNIFICE, adj. s., **munifex**, care si face detorí'a sea : *militari munifici*, si simplu, *munificii*.

* MUNIFICENTIA, s. f., **munificentia**, generositate, liberalitate : *munificenti'a principelui*.

* MUNIFICU, -*a*, adj., **munificus**, generosu, liberale : *domnu munificu*.

* MUNIME, pl. *munimine*, si

* MUNIMENTU, pl.-*e*, **munimentum**, intaritura, fortificatione; mediu de apperare, armatura, lorica, scutu.

* MUNIRE,-*escu*, v., **munire**, a intarí, a fortificá; fig. a provedé : *a se muní in contr'a valluriloru sortei; a muní unu documentu cu sigillulu seu.*

* MUNITIONE, s. f. **munitio**, actione de *munire*, fortificatione; provisione : *munitione pentru armata*, pulbere, plumbu, etc.; *munitione de bellu si de gura*, provisione pentru armele de focu si pentru nutrimentu; *militarii remanendu fora munitione s'au retrassu d'in focu.*

* MUNITORIU,-*tória*, adj. s., **munitor**, care *munesce*, care intaresce, intaritoriu; *munitorii*, militarii cari lucra la intarirea locuriloru, facerea drumuriloru, operarii, minerarii.

* MUNITU,-*a*, adj. part., **munitus**, intaritu, fortificatu, apperatu, accoperitu; provedutu : *locu munitu, castre munite, cetate munita; cu mânile munite; ellu a venitu bene munitu; diplom'a erá munita cu sigillulu regelui.*

* MUNITURA, s. f., **munitura**, incinsura cu muru.

* MUNTE, *munteanu*, *muntenescu*, *muntosu*, vedi : *monte*, *monteanu*, *montenescu*, *montosu*.

* MUNU, pl. *munere*, (si *munuri*), **munus**; 1. functione, officiu, servitiu; detoriá; opera, occupatione; 2. beneficiu, donu; gratia, favore; 3. la antici, spectaclu publicu datu poporului de unu magistratu.

* MUNUSCULARIU, s. m., **munusculariu**s, care da *munuscule*.

* MUNUSCULU, pl.-*e*, **munusculum**, deminutivu d'in *munu*, micu *munu*, micu donu.

MURA, s. f., **morum rubi**, poma de *muru* selbaticu.

* MURALE, adj., **muralis**, relativu la *muru*, de *muru : érba murale, corona murale*.

1 MURARE, v., **in aceto condire**, a face *murature : a murá vérdia, ardeiu, cucumeri*.

2 MURARE, v., (it. **murare**, d'in **murus**), **murum struere, ædificare**, a face *muru*, a muruí.

MURARIU, s. m., **structor parietarius, cœmentarius**, care face *muru*, muratoriu.

MURATORIU,-*toria*, adj. s., (it. **mu-**

www.dacoromanica.ro

tore), cæmentarius, structor parietarius, care face *muru*, murariu.

1 MURATU,-*a*, in aceto conditus: *ardeiu muratu, vérdia murata, cucumeri murati.*

2 MURATU,-*a*, adj. part., muratus, (de la murus), intaritu cu *muru: pariete muratu.*

1 MURATURA, s. f., res in aceto conditæ, lucruri *murate: muratura de legumine, muratura de ardeiu, de porumbu, de cucumeri*, etc.

2 MURATURA, s. f., structura de *muru*, cinctura cu *muru.*

MURCIDU,-*a*, adj., murcidus, pigru, fricosu, lassiu.

MURCU, s. m., murcus, unu lassiu care si talia degetulu cellu mare spre a scapá de servitiulu militariu.

* MURE, s. m., mus, muris, abl. mure, sórece.

* MURENA, s. f., muræna, (μύραινα), una specia de pesce.

MURGU,-*a*, adj., murinus color: *callu murgu*, murinusequus; si subst. *murgulu meu.*

MURIA, s. f., muria, (ἁλμυρίς), apa sarata, apa de mare; de ací apoi *mórea*, si comp. *salamura.*

MURIARE, v., muriâ condire, a face *salamura.*

MURIATICU,-*a*, adj., muriaticus, facutu cu *muria*, cu *salamura.*

MURIATU,-*a*, adj. part., muriâ conditus, facutu *salamura.*

* MURICATU,-*a*, adj., muricatus, (de la murice), spinosu ca muricele: *passu muricatu*, fricosu, ca si cumu ar merge pre murici.

* MURICE, s. m., murex, conchyliu d'in care anticii estrageau colorea de purpura; de ací apoi *purpura.*

* MURILEGU, s. m., murilegus, care prende sóreci.

* MURILEGULU, s. m., murilegulus, care prende *murici.*

* MURINU,-*a*, adj., murinus, (de la mure), de *mure*, de sórece: *colóre murina*, color murinus; *callu murinu*, equus murinus.

* MURMURARE, v., murmurare, a produce unu sunetu raucu si confusu: *marea murmura; mi murmura matiele*, mihi intestina murmurant; de ací apoi, a vorbí incetu si confusu: *servulu murmura cu sene; ce totu murmura copillii?* — a se plange, a fi malecontentu: *poporulu murmura, nu e bene.*

* MURMURARE, s. verbale, murmuratio, vedi *murmuratione.*

* MURMURATIONE, s. f., murmuratio, actione de *murmurare*, plangere, stare malecontenta.

* MURMURATORIU,-*tória*, adj. s., murmurator, care murmura; care se plange, care e malecontentu.

* MURMURATU,-*a*, adj. part., murmuratus, facutu murmurandu.

* MURMURATURA, s. f., murmur, murmuratio, actulu de *murmurare*, resultatulu *murmurarii.*

* MURMURE si *mermuru*, s. m., murmur, sunetu raucu si confusu: *murmurulu riului, murmurulu màrei, murmurulu ventului; murmurulu passeriloru;* de ací apoi, vorbire incéta si confusa: *murmurele servitoriloru; am auditu unu murmuru.*

* MURMURILLARE, v., murmurillare, a vorbi incetisioru, a pronuntiá asiá ca abiá se se audia.

* MURMURILLU, pl.-*e*, murmurillum, deminut. d'in *murmure*, micu *murmure*, vorbe pronuntiate incetisioru.

* MURMURIOSU,-*a*, adj., murmuriosus, care are consuetudinea de a murmurá.

* MURRA, s. f., murrha, materia minerale, fluatu de calce, d'in care se faceau vase pretióse.

* MURRINU,-*a*, adj., murrhinus, de *murra: vase murrine*, si simplu, *murrinele.*

1 MURU, s. m., morus, arbustu care face *mure.*

2 MURU, s. m., murus, pariete de pétra sau de caramida: *murulu cetàtii, murii casei, muru de pétra, muru de caramida legata cu calce; a inchide curtea cu muru de pétra; a inaltiá murii; a derimá murii unei cetate.*

MURUIRE,-*escu*, v., parietem incrustare, a incrustá parietele, a lu netedí dandu-i una crusta pre facia.

www.dacoromanica.ro

* MUSA, s. f., **musa**, (μοῦσα), fientia supernaturale care inspira artile formose: *celle noue muse alle anticiloru; poëtii invóca musele;* — de ací apoi, cantare, cantare poetica, poema, poesia; doctrina, scientia: *ellu petrece cu musele, e favoritu allu museloru.*

* MUSAICU,-*a*, adj., (it. **musaico**), facutu de petricelle incrustate, musivu: *opera musaica,* si simplu, *musaica; representatu in musaica.*

*MUSAGETE, s. m., **musagetes**, (μουσαγέτης), conductoriu allu museloru, epithetu datu lui Apolline.

MUSCA, s. f., **musca**, insectu dipteru cu arepiorele transparenti: *muscele suppera pre omu; a prende muscele cu miere;* fig. omu curiosu, parasitu, importunu: *musc'a nu mi da pace.*

MUSCARE, v., (d'in *morsicare*), **mordere**, a appucá si rupe cu dentii: *cânele musca, l'a muscatu unu câne turbatu; i au cadutu dentii, nu póte muscá;* fig. *a muscá cu vorb'a; ellu nu póte scrie, fora se musce.*

MUSCARIU,-*a*, adj. s., **muscarius**, 1. relativu la *musce;* 2. care prende musce; 3. venturatória cu care se departedia muscele din casa, de la mésa, etc.

MUSCATIONE, s. f., **morsus,-us**, actione de *muscare.*

MUSCATORIU,-*tória*, adj. s., **mordens**, care *musca: câne muscatoriu, vorbe muscatórie.*

1 MUSCATU,-*a*, adj. part., **morsus**, ruptu cu dentii: *copillu muscatu de câne; buccata muscata.*

2 MUSCATU, s. m., **morsus,-us**, actulu de *muscare: muscatulu cânelui.*

MASCATURA, s. f., **morsus,-us**, resultatulu actionei de *muscare: ellu suffere de una muscatura de câne; e de temutu co va ramané schiopu de muscatura.*

* MUSCERDA, s. f., **muscerda**, cacatu de sóreci.

MUSCHIU, s. m., **musculus**, vedi *musclu.*

* MUSCIPLA, s. f., **muscipula** si **muscipulum**, cursa in care se prendu sóricii.

MUSCLOSU,-*a*, adj., (cu *l* molliatu, *muschiosu*), **musculosus**, plenu de *muscli*, carnosu, vigorosu.

MUSCLU, s. m., (cu *l* molliatu, *muschiu*), **musculus**, legatura sau fasciclu de fibre de carne: *musclu de vita, ossele corpului animale su accoperite cu muscli.*

MUSCONE, *musconiu*, (cu *n* molliatu *muscoiu*), s. f., augmentativu d'in *musca*, mare *musca.*

MUSCOSU,-*a*, adj., **muscosus**, pleuu de *muscu.*

MUSCU, si *musclu*, s. m., (cu *l* molliatu, *muschiu*), **muscus**, familia de plante cryptogame d'in classea acotyledonieloru, cu care se investesce pamentulu, arborii si petrele: *musculu arboriloru; a sedé pre muscu.*

MUSCULA sau *muscura*, s. f., **muscula**, deminut. d'in *musca*, mica *musca;*— cantharide.

MUSCULOSU,-*a*, adj., **musculosus**, formatu de *muscli*, plenu de *muscli*, carnosu, vigorosu; vedi si *musclosu.*

MUSCULU, *musclu, muschiu*, s. *m.*, **musculus; muscus**; vedi *musclu* si *muscu.*

MUSEU, pl.-*e*, **museum**, (μουσεῖον), templu inchinatu museloru; de ací: academia, bibliotheca, collectione de obiecte de arte, de istoria naturale, etc.: *museu de anticitàti, museu de istoriu naturale, museu de medalie,* etc.

MUSICA, s. f., **musica**, (μουσική) artea sonuriloru, cantare cu vocea sau cu instrumente: *musica vocale, musica instrumentale; a invetiá music'a, a se delectá cu music'a; regulele musicei, musica italiana.*

MUSICALE, adj., (it. **musicale**), relativu la musica: *tonu musicale, voce musicale, machina musicale,* care se dice de ordinariu sí simplu *musica.*

MUSICANTE, adj. s., care essercita *music'a.*

MUSICARE, v., (it. **musicare**), a face *musica*, a cantá cu unu instrumentu de *musica.*

MUSICARIU, s. m., **musicarius**, care essercita *music'a*, si care face instrumente de *musica.*

MUSICU,-*a*, adj., **musicus**, (μουσικός), relativu la *musica*, musicale: *arte musica; jocu musicu, concursu musicu;* subst. m., *unu musicu*, artistu care essercita *music'a.*

www.dacoromanica.ro

* MUSIVARIU, s. m., **musivarius**, care face *musive* sau *musaice*.

*MUSIVU,-*a*, adj., **musivus**, musaicu, representatu prin petricelle colorate incrustate, vedi si *musaicu*.

* MUSSARE, v., **mussare**, a vorbí printre denti, a murmurá; a esitá, a tacé.

MUSSICARE, vedi *morsicare* si *muscare*, cu tóte derivatele loru.

* MUSSITARE, v., **mussitare**, a murmurá; a se plange, a se vaietá.

* MUSSITATIONE, s. f., **mussitatio**, actione de *mussitare*.

* MUSSITATORIU, -*tória*, adj. s., **mussitator**, care mussita, murmura, se plange, malecontentu.

MUSTACIA, s. f., **mystax**, (μύσταξ, it. **mostaccio**, fr. **moustache**), perulu de pre labrulu superiore : *mustacia négra, e têneru inco nu i au essitu mustaciele; pórta mustacie si barba*.

MUSTACIATU,-*a*, adj., ornatu cu *mustacie*, *mustaciosu*.

MUSTACIOSU,-*a*, adj., cu mustacie mari.

MUSTARIU, s. m., (**mustarium**, it. **mostarda**, fr. **moutarde**, isp. **mostaza**), compositione de sementia de sinapi cu mustu, cu acietu sau cu altu licidu.

MUSTELLA, s. f., **mustella**, si **mustela**, micu animale selbaticu care se introduce in granarie, in staule, se nutresce cu sorici si cu serpi, si cauta cu aviditate ouele de porumbu si de gallina.

* MUSTELLAGINE, s. f., **mustellago**, unu arbustu, laureolu.

MUSTELLINU,-*a*, adj., **mustellinus**, de *mustella* : *specia mustellina, colóre mustellina*.

*MUSTIONE, s.m., **mustio**, musca care se nasce in *mustu*, sau mai bene in vinu.

MUSTOSU,-*a*, adj., **mustulentus**, plenu de mustu.

MUSTRA, s. f., 1. **specimen, exemplar**, proba in micu d'in care se póte connosce lucrulu intregu; 2. **exercitium militare**, essercitiu militariu; vedi *mostra*.

MUSTRARE, v., **monstrare, docere, exercere, objurgare**, a arretá; a invetiá pre militari la exercitiu; a remustrá, a certá cu vorbe aspre, a imputá : *a mustrá pre peccatosi spre a i corege; parentele bonu nu liérta errorile filiiloru, ci i mustra; mustra pre cellu intelleptu, si mai intelleptu va fi;* vedi si *mostrare*.

MUSTRARE, s. verbale, **monstratio**, in t. s. verbului.

MUSTRATIONE, s. f., **monstratio**, actione de *mustrare*.

MUSTRATORIU,-*a*, adj. s., **monstrator**, care *mustra*.

MUSTRATU,-*a*, adj. part., **monstratus, exercitus, objurgatus**, in t. s. verbului.

* MUSTRICLA si *mustricula*, s. f., **mustricula**, forma cu care se serve calcionariulu, callapodu.

MUSTULENTU,-*a*, adj., **mustulentus**, plenu de *mustu*, mustosu.

MUSTU, s. m., **mustum**, succu de uve, vinu dulce care inco n'a inceputu a ferbe : *mustu dulce;* prin estensione veri-ce succu : *mustu de pere, mustu de mere*.

MUTABILE, adj., **mutabilis**, care se póte *mutá*, se póte scambá.

MUTABILITATE, s. f., **mutabilitas**, calitate de *mutabile*.

MUTARE, v., **mutare**, a scambá, mai allessu a scambá loculu : *a mutá scaunele d'in una casa in alt'a;* refl. *a se mutá : m'am mutatu d'in casele vechie in celle noue; ellu s'a mutatu de unde sedea pêno acumu*.

MUTARE, s. verbale, **mutatio**, in t. s. verbului; vedi *mutatione*.

MUTATIONE, s. f., **mutatio**, actione de *mutare*.

MUTATIOSU,-*a*, adj., **mutabilis**, care se *muta* currendu, scambatiosu, inconstante.

MUTATORIU,-*toria*, adj. s., **mutator, mutatorius**, care *muta*, care se *muta*.

MUTATU,-*a*, adj. part., **mutatus**, scambatu, mai allessu scambatu d'in locu.

MUTATU, s. m., **mutatus,-us**, actulu de *mutare : cu mutatulu d'in unu locu in altulu, am perdutu fórte multu*.

* MUTILAGINE, s. f., **mutilago**, una planta care se numesce si **tithymalus**.

* MUTILARE, v., **mutilare**, a taliá una parte d'in totu, a detrunchiá, a desfigurá prin taliare, a vettemá, a estur-

www.dacoromanica.ro

piá : *a mutilà corpulu;* fig. *a mutilà vorbele; a mutilà patrimoniulu.*

* MUTILATIONE, s. f., **mutilatio,** actione de *mutilare.*

* MUTILATORIU,-*tòria,* adj. s., **mutilator,** care *mutila.*

* MUTILATU,-*a,* adj. part., **mutilatus,** detrunchiatu, vettematu, desfiguratu, esturpiatu.

MUTIRE,-*escu,* v., **mutescere,** a se face *mutu,* a ammutí; vedi *ammutire.*

MUTU,-*a,* adj., **mutus,** care nu póte vorbi : *mutu si surdu, muta si surda;* subst. *unu mutu, una muta, mutulu, mut'a, mutii; cu mutii nu te poti intellege;* in grammatica : *littere mute.*

* MUTUALE, adj., **mutuus,** (fr. **mutuel**), de una parte si de alt'a, reciprocu : *adjutoriu mutuale; invetiatura mutuale.*

* MUTUARE, v., **mutuare,** a impromutá, a luá impromutu.

* MUTUARIU,-*a,* adj., **mutuarius,** de una parte si de alt'a, reciprocu : *beneficie mutuarie, donuri mutuarie.*

* MUTUATICU,-*a,* adj., **mutuaticus,** impromutatu : lucruri *mutuatice, pecunia mutuatica.*

* MUTUATIONE, s. f., **mutuatio,** actione de *mutuare,* impromutare.

* MUTUATU,-*a,* adj. part., **mutuatus,** impromutatu, luatu impromutu.

* MYACANTHU, sau *muacantu,* s. m., **myacanthos** sau **myacanthon,** (μυάκανθος, μυάκανθον), una planta de mancatu, asparagu spinosu.

* MYCE si *mycete,* s. m., (μύκης, gen. μύκου si μύκητος), fungu, burete.

* MYCETOGRAPHIA sau *mucetografía,* (fr. **mycétographie**), s. f, descriptionea buretiloru.

* MYCETOGRAPHICU,-*a,* adj., relativu la *mycetographia.*

* MYCETOGRAPHU, s. m., care se occupa cu *mycetographi'a.*

* MYCETOIDE, adj., (fr. **mycétoïde**), care sémina cu burete.

* MYCETOLOGIA, s. f., (fr. **mycétologie**), tractatu despre bureti.

* MYCETOLOGICU,-*a,* relativu la *mycetologia.*

* MYCETOLOGU, s. m., care se occupa cu *mycetologi'a.*

* MYCETOPHAGU, s. m., (fr. **mycétophage**), care mânca bureti, genu de coleoptere tetramere.

* MYCETOPHILU, s. m., (fr. **mycétophile**), care ama buretii, genu de diptere d'in famili'a nemocereloru.

*MYOCTONU, sau *muoctonu,* s. m., **myoctonus,** (μυοκτόνος), una specia de aconitu de care se dice co ar uccide sóricii prin odórea ei.

* MYOGRAPHIA, sau *muografía,* s. f., (d'in μῦς = muschiu, si γράφειν = scriere), descriptionea muschiloru.

*MYOGRAPHICU, sau *muograficu,-a,* adj., relativu la *myographia.*

*MYOGRAPHU, sau *muografu,* s. m., care se occupa cu *myographi'a.*

* MYOLOGIA sau *muologia,* s. f., (d'in μῦς = muschiu, si λόγος = discursu), tractatu despre muschi, parte d'in Anatomia.

* MYOLOGICU, sau *muologicu,-a,* adj., relativu la *myologia.*

* MYOLOGU sau *muologu,* s. m., care se occupa cu *myologi'a.*

* MYOPARONE, sau *muoparone,* s. m., **myoparon,** (μυοπάρων), una specia de nave piratica usióra.

* MYOPE, sau *muope,* s. m., **miops,** (μύωψ), scurtu de vedere.

* MYOPIA, sau *muopia,* s. f., (fr. **myopie**), stare de *muope,* vedere scurta.

* MYOPISMU sau *muopismu,* s. m., (fr. **myopisme**), in acellu-asi intellessu cu *myopia.*

* MYOSOTE sau *muosote,* s. f., **myosotis** si **myosota,** (μυοσωτίς μυοσώτη), urechi'a sórecelui, una planta.

* MYRAPIA sau *murapia,* s. f., **myrapia,-orum,** (μυράπια), una specia de pere cu bona odóre.

* MYRICA sau *murica,* s. f., **myrica** si **myrice,** (μυρίκη), arbustu tufosu care cresce pre campânia, tamarisca.

*MYRIOPHYLLU, s. m., **miriophyllon,** (μυριόφυλλον), millefoliu, planta.

MYRESMA, pl.-*mate,* (μύρισμα), unsetura cu *myru,* profumu.

* MYROBALANU sau *murobalanu,* s. m., **myrobalanum,** (μυροβάλανον), una specia de nuca aromatica d'in Arabia.

* MYROBRECHARIU sau *murobre-*

www.dacoromanica.ro

chariu, s. m., **myrobrecharius** si **murobrecharius**, (d'in μύρον, si βρέχειν = udare, plouare), profumatoriu.

MYROPHORU,-*a*, adj. s., (μυροφόρος) care duce profumuri : *mulierile myrophore*, sau simplu *myrophorele*.

* MYROPOLIU sau *muropoliu*, s. m., **myropolium**, (μυροπώλιον), officina de profumuri; negotiu de profumuri.

* MYROPOLU sau *muropolu*, s. m., **myropola** si **muropola**, (μυροπώλης), care vende profumuri.

* MYROSE, s. f., (μύρωσις), ungere cu *myru*, odóre.

MYROSIRE, *myrositoriu*, *myrosu*, tóte d'in μύρωσις, vedi : *mirosu*, *mirosire*, *mirositoriu*, etc.

* MYRTU sau *murtu*, s. m., **myrtus** (μύρτος), unu arbustu : *ramu de myrtu*, *conuna de myrtu*, *bacca de myrtu; lancea de myrtu*.

*MYRU, *muru*, sau *miru*, s. m., **myrum**, (μύρον), oliu bene *myrositoriu;* in baseric'a crestina *sântulu myru*.

* MYSTAGOGU sau *mustagogu*, s. m., **mystagogus**, (μυσταγωγός), care introduce in mysterie; care conduce in locurile mystice.

* MYSTERIOSU sau *musteriosu*,-*a*, adj., (fr. **mystérieux**), plenu de mysterie, secretu, mysticu.

* MYSTERIU sau *musteriu*, pl.-*ie*, **mysterium**, (μυστήριον), secretu, ceremonia sacra, care de ordinariu se facea in secretu : *mysteriele religionei crestine*, *a se initiá in mysterie*, *a se communicá cu sacrele mysterie*.

* MYSTICISMU sau *musticismu*, s. m., (fr. **mysticisme**), systema theologica sau philosophica care admitte una communicatione secreta intre omu si divinitate.

*MYSTICU sau *musticu*,-*a*, adj., **mysticus**, (μυστικός), relativu la *mysterie*, mysteriosu : *lucrare mystica*, *representatione mystica; testamentu mysticu*, secretu.

* MYSTIFICARE sau *mustificare*, v., (fr. **mystifier**), a portá pre cineva cu mentioni, facundu-lu se creda lucruri cari toti celli alti le sciu co nu sunt asiá, a ammagi.

* MYSTIFICATIONE, s. f., (fr. **mystification**), actione de *mystificare*.

* MYSTIFICATORIU,-*tória*, adj. s., (fr. **mystificateur**), care mystifica.

* MYSTIFICATU,-*a*, adj. part., (fr. **mystifié**), portatu cu mentioni, ammagitu.

*MYTHICU sau *muticu*,-*a*, adj., **mythicus**, (μυθικός), relativu la *mythologia*, fabulosu.

*MYTHISTORIA sau *mutistoria*, s. f., **mythistoria**, (μυθιστορία), istoria mythica, istoria fabulosa.

* MYTHISTORICU sau *mutistoricu*, -*a*, adj., **mythistoricus**, (μυθιστορικός), mestecatu cu istorie si cu fabule, romanticu.

*MYTHOGRAPHIA sau *mutografía*, s. f., (μυθογραφία), scriptura fabulosa.

* MYTHOGRAPHICU sau *mutografícu*,-*a*, adj., relativu la *mythographia*.

* MYTHOGRAPHU sau *mutografu*, s. m., (μυθόγραφος), scriptoriu de fabule.

*MYTHOLOGIA sau *mutologia*, s. f., (μυθολογία), tractatu despre *mythuri* sau despre fabulele accreditate : *mythologi'a grécа*, *mythologi'a romana*.

*MYTHOLOGICU sau *mutologicu*,-*a*, adj., (μυθολογικός), relativu la *mythologia*, d'in *mythologia* : *diei mythologici*.

* MYTHOLOGU sau *mutologu*, s. m., (μυθολόγος), care tractédia despre myturi, care espune mythurile.

* MYTHU sau *mutu*, pl. *mythuri* sau *muturi*, **mythus** si **mithos**, (μῦθος), fabula : *istori'a antica e plena de mythuri; mythulu despre diluviu; mythulu despre seclulu de auru*.

www.dacoromanica.ro

N.

N, a patruspredieceа littera in alfabetulu romanu, conserva sonulu seu genuinu, care se aude in limb'a classica antica si in sororile ei moderne, precumu: in: *nasu, nostru, numeru, cane, pane, lana, fontana, prune, cornu, somnu, mancare, luminare, seminare*, etc. Inse se mólia dupo locuri, ca *gn* italicu si gallicu, sau se suppreme, in syllabele: *ania, anie, aniu, anii, enia, enie, eniu, enii, onia, onie, oniu, onii, unia, unie, uniu, unii, inia, inie, iniu, inii*, precumu in: *calcâniu, capetâniu,ântâniu, remâniu. remânia, tiniu, tinia, viniu, vinia, linia, gutôniu, gutônia, rônia, strigoniu, strigonia, petroniu, petronie, furconiu. furconie, cuniu, cunie, puniu, punia*, etc. chiaru si in syllabele *ani, eni, oni, uni, ini*, in vorbele cari in urm'a flessionii au trecutu prin syllabele de mai susu, precumu in: *remâni, tini, vini, puni, strigoni*. Se retace in: *grânu, granuntiu, frênu, brânu, cântu, atântu*, si in articlulu nedeterminatu *una*; se aude inse in; *grâne, frêne, brâne, une*. Se aude ca *r*, in: *fenéstra, menutu, canutu, ammenitiare*, cari se audu si: *meruntu, caruntu, ammerintiare*, precumu si derivatele loru. Acésta tendentia se manifesta in unele locuri chiaru si in vorbe ca: *bene, ómeni, unu, bonu, pâne*, tendentia care de commune se considera ca vitiosa. In mediloculu vorbeloru, *n* dupo vocali si inainte de consone, mai allessu duple, se suppreme in multe covente, precumu: *mesa, mesura, desu, pesare, remasu, mostrare, câtu, atâtu, cotare, coscru, cosere, costare, covenire*.

NA, interj., **en, ecce, en habes, hic habes, accipe, excipe**; ecco, vedi, iea, accepe: *ná, baiate, unu denariu, du-te si compera ceva merende; am destulla pane; ná déro si vóue; ná tie, ná vóue, ná finului, ná comnatului, ná la toti; ná. lucru formosu; ná, ce se intempla!*

NABLIU, (*nablu, nauliu, nalliu*), s. m., **nablium, nablum, naulium**, instrumentu de musica, una specia de arpa, numita si *psalteriu*.

* NAIADE, s. f., **najas**, (ναΐάς, d'in νάειν = currere, innotare), proprie care *curre* sau *innota*, applicatu in specie ca nume genericu la divinitati, nymphe sau dine de apa; prin estensione, veri-ce nympha sau dina; prin metafore, *naiade*, genu de plante apatice, d'in cari speci'a cea mai commune, *naiadea tetrasperma*.

* NAIADIU,-*a*, adj., (fr. **naïadé**) care sémena cu *naiadea*; pl. *naiadie*, familia de plante cari au de typu genulu *naiade*.

NALBA, (*malba*), s. f., **malva**, (it. isp. port. prov. **malva**, fr. **mauve**); — planta d'in famili'a *malvacieloru, monadelphia polyandria* lui *Linncu*. d'in care speciele celle mai communi sunt: *nalba mare* = *nalba alba* = **althæa officialis** *L.*; *nalba mica* = **malva vulgaris rotundifolia**, *L.*; numitu si *casiulu popei*, desí acesta esp ressione se applica in speciale la fructulu acestei specia de *nalb-*.

www.dacoromanica.ro

NALBIRE,-*escu*, v., *nalbitu*, *nalbitura*, etc., vedi *inalbire*, *inalbitu* *inalbitura*.

NALBISIORA, s. f., **malvula**, deminutivu d'in *nalba*,

NALBOSU,-*a*, adj., plenu de *nalba*.

NALLUCA, s. f., **allucinatio** sau **hallucinatio**, **fascinatio**, **mentis error**, **visio**, **visum**, **phantasma**, **spectrum**, **vana species**, **umbra**; ratecire a mentei, a sentirei, mai vertosu a vederei, si de aci, ce percepe cineva cu mente sau sentire ratecita, mai vertosu ce pare cuiva co sente sau vede, fora se fia ceva: visu, fantasma, spectru, umbra, idea fantastica, parere deserta, chimera, etc.: *discíplii vedendu pre Jesus venindu, fora nave, pre undele marei, credura co eră una nalluca; ce nalluci in capulu seu! lassu nallucile cu cari te legini in desertu; nalluc'a gloriei, fericirei visate; callulu si a facutu nalluca, nu sciu de ce; callu cu nalluca.* (*Nalluca* nu pote fi slavicu, cumu pretende d-nu *Miklosich*, co-ci, *a)* nu se afla subst. *nalluca* in limb'a slavica, *b)* sensulu lui *nalluca* n'are a face nemica cu verbulu slav. **naluciti** = **invenire** = *aflare;* ci *nalluca* e scurtatu d'in *inalluca*, ca si *naltu* d'in *inaltu;* éro *inalluca* e compusa d'in *in* si *alluca*, primitivu allu verbului *allucinare*, lat. **allucinari** si **hallucinari**; de restabilitu e si simplulu *alluca*, de unde apoi: *allucire*, *allucinare*, etc.) *M.*

NALLUCIRE,-*escu*, v., **allucinari** si **hallucinari**; a si face *nalluca*: *ce ti ai nallucitu, de te ai spariatu asiá? ce si voru fi nallucitu callii, de fugu asiá orbi? nu mai sunt copillu, ca se mi nallucescu ce nu se pote;* — mai vertosu ca refl. unipersonale, *a se nalluci cuivá: dé ce ti se nallucesce co eu asiu vrè se te uccidu? ce ti s'a nallucitu de sberi asiá, ca cumu ai arde in focu? nu crede in tote câte ti se nallucescu; i se nallucesce co vinu se lu talie; te mira ce i se nallucesce domnului pre noi, si atunci vai de pellea nostra servitoriloru. M.*

NALLUCITORIU,-*toria*, adj. s., **allucinator** sau **hallucinator**, **delirans**, **vanus**; care si *nallucesce* sau care face se si *nallucesca* cineva: *n'am vedutu muliere mai nallucitória; sperantie nallucitorie, fericire nallucitoria; ce ve speriati ca callulu nallucitoriu?*

NALLUCITU,-*a*, adj. part. sup. s., d'in *nallucire.*

NALLUCITURA, s. f., **allucinatio** sau **hallucinatio**, **deliratio**, **visio**, **phantasma**, **spectrum**, **umbra**, **vana species**, **somnium**; actione si resultatu allu actionei de *nallucire: ce ve ammagiti cu propriele vostre nalluciture?* (vedi si *nalluca*). *M.*

NALTU,-*a*, (contrassu d'in *inaltu*), adj., **altus**; vedi *inaltu.*

NAMEDIA, s. f., *namediu*, **meridies**, scurtatu din *in-a-media*, *in-a-mediu*, si de scrissu separatu: *in-a-media*, *in-a-mediu*: *eră in a mediulu dillei;* vedi *mediu.*

NAMILA, s. f., vedi *namilu.*

NAMILU,-*a*, adj. s., **immanis**, **ingens moles**; adj., nespunsu de mare, ce trece preste mesur'a ordinaria de marime: *ce namili omeni! ce namile muieri!* — subst. *ce namilu de callu! ce namila de épa!* — mai vertosu sub forma feminina, *namila: ce namila de omu, de muiere! câtu mai namila de bou, de carru!* (Coventulu pare una transformatione d'in **immanis**, cu atâtu mai multu co pre a locuri se aude si *manilu*, *manila*, éro in alte locuri si *maninu-a*). *M.*

NAPACIU,-*a*, adj., (fr. **napacé**), care sémena cu *napulu.*

NAPELLU, s. m., (it. **napello**, franc. **napel**); proprie, ca si *napisioru*, deminutivu d'in *napu*, applicatu inse la una specia de aconitu, **aconitum napellus**, *L.*, a cui radecina sémena cu cea de *napu.*

*NAPEU,-*a*, adj. s., **napœus** (ναπαῖος, d'in νάπος = valle, selba); de *valle*, de *selba: dine napee;* s. f., *napéa; a)* nympha sau dina de valle, de selbe: *b)* genu de plante malvacie, (compara si fr. **napée**).

NAPHTHA sau *nafta*, s. f., si *naphthu* sau *naftu*, s. m., **naphtha**, (νάφθα si νάφθας, it. **nafta**, fr. **naphthe**), specia de bitume licidu, limpidu, insipidu, de colore alba galbinastra, de odore terebintacia, mai usioru de câtu ap'a, si forte inflammabile: *oliulu de naphtha e utile in medicina.*

* NAPHTHALASE sau *naftalase*, s. f., (fr. **naphthalase**); productu capetatu

www.dacoromanica.ro

d'in *naphtha* prin actionea *chlorului*, *bromului* sau *iodului*.

NAPHTHALINU sau *naftalinu*,-*a*, adj. s., (fr. **naphthaline**); de sau d'in *naphtha*: *substantia naphthalina*; absol. ca s. m., *naphthalinu*, sau f. *naphthalina*: *a)* hydrocarbura solida, cristallisabile, transparente, volatile, fusibile, combustibile, ce se estrage d'in varie substantie vegetali, si mai allessu d'in carbone fossile: *d'in naphthalina se estragu producte de varie colori applicabili la tinctura*; *b) naphthalina pura*, hydrocarbura ce are compositionea *naphthalinci*, inse differe prin varie proprietati, si care se estrage d'in gazulu de illuminatu impreuna cu *naphthalina*.

NAPIA, s. f., vedi *napiu*.

NAPIFORME si *napiformu*,-*a*, adj., (fr. **napiforme**); care are *forma de napu*.

NAPISIORU si *napusioru*, s. m., **napulus**; deminutivu d'in *napu*.

NAPOLEONE, s. m., (fr. **napoléon**, it. **napoleone**), nume propriu a doi imperatori francesi, applicatu inse ca nume commune la una moneta de auru francésca, in valore de 20 de franci: *in terr'a nostra circula multi napoleoni*.

NAPONE sau *naponiu*, (cu *n* molliatu, *napoiu*), s. m., *napu* mare, (compara it. **napone** si **navone**).

NAPU, s. m., **napus**, (it. **napo**, isp. port. **nabo** si **naba**, fr. **navet**); genu de plante crucifere, **brassica napus**, *L.*, a caroru radecina, bona de nutrimentu si pentru omeni si pentru pecure, se chiama totu *napu*, care se cultiva in gradine si e bene connoscuta poporului nostru: *a dá vaccei se mance napi*.

NAPURA, s. f., **napura**; fune de *papura* sau de *palie*; legatura facuta d'in assémini materie.

NARANDIU, etc., vedi *narantia*.

NARANTIA, s. f., (in locu de *inarantia*, d'in *in* si *arantia*, in locu de *aurantia* = **aurantium**), fructu allu *aurantiului*, specia de *portocalle*; asiá si pomulu: *narantiu* in locu de *inaurantiu* sau simplu *aurantiu*; de ací si adj. *narantiu*,-*a*, = de colorea *narantiei*: *rochia narantía*, in locu de *inaurantiu* sau simplu *aurantiu*; asiá si: *narantiatu*,-*a*, = *narantiu*; *vestimentu narantiatu*; — compara: it. **arancia** si **narauza**, **arancio** = *portocalla*, *portocallu*, etc., in locu de **aranza** sau **arancia**, **arancio**; **rancio** = *narantiu*; fr. **orange** = *portocalla*; isp. si **naranja** = *portocalla*, **naranjo** = *portocallu*; nou gr. νεράντζιον. (In limb'a nostra, pre a locuri, se audu aceste covente si cu *d*, in locu de *t*, si cu *m* in locu de *n*: *narandia* sau *naramdia*, *narandiatu* sau *naramdiatu*, etc. — Unii nu admittu etymologi'a acestoru covente d'in lat. **aurantium**, de la *auru*, cumu diceau anticii: **mala aurata** = litt. *mere aurate* = *portocalle*, *narantie*; ci le deriva d'in pers. **nârong'**, arab. **nârang'**.) *M.*

NARÀNTIU, etc., vedi *narantia*.

* NARCA si *narce*, s. f., **narce**, (νάρκη, νάρκα); ammortire, addormire; de ací, nume datu la unele plante sau substantie ce au proprietatea de a ammortí, addormí.

* NARCEINU,-*a*, adj. s., (fr. **narcéine**); relativu la *narce* sau *narca*, ce contine *narca*; s. f., *narceina*, unulu d'in alcaloidii *opiului*.

* NARCINU,-*a*, adj. s., (fr. **narcine**); de *narce* sau *narca*, care contine ceva de alle *narcei*; s. m., *narcinu*, pesce ce are potere de electrisare.

* NARCISSINU,-*a*, adj., **narcissinus**, (νἀρκίσσινος); de *narcissu*: *oliu narcissinu*.

* NARCISSITE, s. f., **narcissites**, (νἀρκισσίτης, fr. **narcissite**); pétra ce prin venele selle sémena cu *narcissulu*.

* NARCISSOIDE, adj. s., (fr. **narcissoïde**, it. **narcissoide**, d'in νάρκισσος = narcissu, si εἶδος = formă); care are *forma de narcissu*; s. f. pl., *narcissoidi*, familia de plante ce are de typu genulu *narcissu*.

* NARCISSU, s. m., **narcissus**, (νάρκισσος, it. **narcisso**, fr. **narcisse**); 1. genu de plante d'in famili'a amaryllidieloru, *hexandria monogynia* lui *Linneu*, asiá numite de la *narca*, d'in causa odorei loru addormitoria: *oliulu de narcissu mollia si incaldesce*; *speciele de narcissu ce se cultiva in gradinele de placere sunt*: *narcissulu selbaticu*, *narcissulu poeticu*;

www.dacoromanica.ro

2. allussione la fabula cu *Narcissu;* transformatu in flore, *narcissu* = omu inamoratu de sene, care si place sie ensusi forte multu; de ací si: *speclulu lui Narcissu* = apa forte limpida.

* NARCOGENINA, s. f., (it. **narcogenina**); alcaloidu nascutu d'in *narcotina.*

* NARCOSE, s. f., (fr. **narcose**, νάρκωσις, vedi si *narca*); statu de ammortire, de torpore.

NARCOTICU,-*a*, adj., (it. **narcotico**, fr. **narcotique**, ναρκωτικός; vedi si *narca*); care adduce sau casiona *narca* = torpore, ammortire, addormire: *odore narcotica, medicamente narcotice;* in speciale: *acidu narcoticu,* d'in potassa si d'in apa *narcotina;* fig. *discursu narcoticu, poesia narcotica, politica narcotica;* ca s. m. reale: *unu narcoticu, multe narcotice,* despre veri-ce pote addormí sau ammortí, déro mai vertosu despre medicamente addormitorie.

NARCOTINA, s. f., (it. **narcotina**, fr. **narcotine**), unulu d'in alcaloidii principali ai opiului.

NARCOTISMU, s. m., (fr. **narcotisme**); statu produssu prin substantie *narcotice;* fig. *narcotismulu spiriteloru.*

* NARDIFERU,-*a*, adj., **nardifer**; care produce *nardu: nardifere terri.*

* NARDIFOLIU, s. m., **nardifolium**; folia de *nardu.*

NARDINU,-*a*, adj.. **nardinus**; relativu la *nardu,* de *nardu: vinu nardinu,* dressu cu *nardu; pere nardine,* cu odore de *nardu; unsore nardina.*

NARDU, s. m., **nardus**, (νάρδος, it. **nardo**, fr. **nard**); 1. nume datu la varie plante, cumu: *a) nardu suptire* = **nardus stricta** *L.*, numitu si *fênu de monte,* planta d'in famili'a graminacieloru, *triandria monogynia* lui *Linneu; b) nardu celticu* sau *gallicu,* specia de *valeriana; c) nardu commune* sau *spicatu* = **lavandula spica,** sau **asarum europeum,** L.; *d) nardu indianu* sau *spicatu* = **andropogon nardus,** L; 2. substantia de *nardu: a)* de *nardu indianu,* ce serve ca medicamentu; *b)* essentia odorata ce anticii estragea d'in certe plante odorose: *cu nardu erá unsa miress'a ce canta Salamone in canticulu canticeloru; cu nardu unsera capulu si petiorele lui Jesus.*

NARE, s. f., **naris**, (it. **nare** si **narice**, isp. port. **nariz** = *nasu,* prov. **naretz**, fr. **narine**); un'a d'in celle doue canali sau gaure alle nasului, pre cari respira omulu si alte animali: *narea derepta, narea stanga; amendoue narile mi su infundate, in câtu cauta se stau cu gur'a cascata, ca se potu respirá; astupa una nare, ca se poti sufflá mai bene mucii d'in cea alta nare;* — *nare* intra in unele espressioni in concurrentia cu *nasu,* inse are mai multa energía de câtu acestu-a: *a bagá pre sub nàri, a bagá in nàri, a spune la nàrile cuiva,* etc., mai energice de câtu: *a bagá pre sub nasu, a bagá in nasu, a spune la nasulu cuiva;* — *nare,* ca si *nasu,* e espressione nu numai a sensului simplu de *ulmecare,* ci si a delicatetiei estreme, a finetiei nu numai de odoratu, ci a perceperei in genere, a sagacitatei, calliditatei, dicacitatei, etc.; de acea-a: *omu cu nàri, cu bone nàri* = care sente bene celle mai delicate odori, si de aci: delicatu, finu, callidu, spirituale, dicace, facetu, etc., in oppositione cu *omu fora nàri.*

NARINOSU,-*a*, si

NAROSU,-*a*, adj., **narinosus**; care are *mari* sau *bone nàri;* de ací: *omu narosu* in tote insemnarile ce are: *omu cu nari* sau *cu bone nari,* de care vedi la *nare.*

*NARRABILE, adj., **narrabilis**; care se pote *narrá: aceste-a nu su narrabili.*

*NARRANTE, part. adj., d'in *narrare,* **narrans**, care *narra: nu poti pune temeliu pre istoricii narranti acellui evenimentu.*

* NARRARE, v., **narrare**, (d'in **gnarurare**, de la **gnarus** = care connosce bene), a face bene connoscutu, a espune, a spune ceva cu atâte ammenute, in câtu se lu faca bene intellessu, a istorí, 1. proprie: *ce se ti narru eu lucru ce tu scii mai bene ca mene? a narrá viéti'a, faptele bellice alle cuiva; de la istoricu se cere a scí se narre bene; fora talentulu de a narrá nu poti fi istoricu; narramu celle ce ti s'au intemplatu pre calle; nu e bene a narrá istorie in care*

www.dacoromanica.ro

naratoriulu e singuru actroriu; — si cu subiectu de lucruri : *cerurile narra potérea divina; stratele terrei narra istori'a omului preistoricu;*—2. prin estensione, a dice, spune, espreme, etc : *narra-mi ce e, ce vrei, ce cugeti.*

* NARRATIONE, s. f., **narratio,** (fr. **narration,** it. **narrazione**); actione si modu de *narrare*, cumu si effectu allu acellei-asi actione; discursu sau parte de discursu, in care *se narra : narratione istorica; narrationi oratorie, poetice; fii breve in narrationi; narrationile lui Tacitu, lui Titu Liviu; narratione essacta, minutiosa; intr'unu discursu oratoriu narrationea face a dou'a parte a discursului, in care se espune fapt'a.*

* NARRATIVU,-*a*, adj., **narrativus** (fr. **narratif,** it. **narrativo**); care *narra* sau *póte narrá : a esplecá in modu narrativu celle mai grelle punte de cosmographia; poema narrativa*, in opositione cu *poema dramatica.*

* NARRATORIU,-*toria*, adj. s., **narrator,** (it. **narratore,** fr. **narrateur**); care *narra*, care scie *narrá*, care serve *a narrá : unu bonu narratoriu; narratoriu essactu, fidele, interessante, fastidiosu.*

* NARRATU,-*a*, adj. part., **narratus,** spusu, recitatu.

NARTHECA, *narthece*, si *narteca*, s. f., **narthex,** (νάρθηξ, ital. **nartece,** fr. **nartex**); 1. arborellulu cu *longu fustellu*, numitu si *ferula;* 2. prin metafore, *a)* obiecte facute d'in acestu arborellu, α) vérga, bàtiu de *ferula*, si in genere, bàtiu, vérga, éro in speciale, vérga de correctione sau castigatione; β) capsula, cuteía de *ferula*, si prin estensione si de altu lemnu sau alta materia ; capsula de profume, capsula de medicamente, etc. in specie, γ) famos'a capsula ce *Alessandru* aflà intre spoliele luate de la *Dariu*, capsula de escellente lemnu si escellente lucru, ce Alessandru destinà pentru conservarea essemplariului de *Iliade* ce totu de un'a portá cu sene; *b)* in insemnari mai ideali, α) spatedia de legatu unu membru fracturatu; β) parte a basericei unde stau alta data catechumenii si penitentii publici, ore-cumu sub *ferul'a penitentiei;* δ) astadi parte a basericei, in care, α') la monasterie, stau monachii laici; β') éro la basericile d'in commuuni, stau feminele.

NARTHECE, s. f., vedi *nartheca.*

NARTHECIA sau *nartecia*, s. f., **narthecia,** (ναρθηκία); specia de *narthece* sau *ferula : sunt doue specie de nartheci : cea ce se redica in susu, se chiama proprie narthece sau ferula; éro cea ce nu se inaltia multu de la pamentu, se dice narthecia.*

NARTHECIU sau *narteciu*, s. m., pl. -*e*, **narthecium,** (ναρθήκιον), proprie, adj., *de narthece*, si de aci ca subst. cu insemnarea formei *narthece* de sub 2, *a) b)* : capsula sau buccata de ferula sapata, in care se punu si se tinu profume sau medicamente, si de ací, veri-ce capsula de profume sau medicamente.

NARTOSU,-*a*, adj., **narinosus;** de acea-asi insemnare cu *narosu* si *narinosu*,— trassu d'in *nartu*, scurtatu d'in *narutu*=provedutu cu *nari.*

NARUTU,-*a*, vedi *nartosu.*

NASALE si *nasare*, adj. s., (**nasalis,** ital. **nasale,** fr. **nasal**) ; relativu la *nasu*, 1. ca adj., *osse nasali, arteria nasale, nervi nasali; consonanti nasali, vocali nasali, sonuri nasali*, etc., cari se dicu pre nasu; *pronuntia nasale;* 2. ca subst. f., si sub form'a *nasare*, applicatu la diverse lucruri ce stau in relatione cu *nasulu*, cumu : *a) nasale, una nasale*, sonu sau littera, vocale sau consonante ce se pronuntia pre *nasu : n e nasale; limb'a francese are multe nasali intre vocali; b)* parte a unei cassside, ce serve la apperare a *nasului : a appucá pre cineva de nasalea cascei si a l'intrebá cine e; c)* medicamente de *nasu*, cari provoca sternutatulu; *d)* parte a capitelleloru de frenu ce se pune pre *nasulu* calliloru, boiloru, etc., ce se pune in nasulu sau pre botulu certoru animali spre a le conduce sau a le opprí de a fi vettematorie : *nasare de ursu, de porcu; canelui ce musca se pune nasare; nu poneti nasare in gur'a boului ce treiera;* (compara si it. **nasiera**); — in acestu intellessu si sub form'a *nasaritia* sau *nasaricia.*

www.dacoromanica.ro

*NASALARE, v., (fr. **nasaler**); a face *nasale : a nasalá una vocale.*

*NASALITATE, s. f., (fr. **nasalité**); calitate de *nasale : nasalitatea vocaliloru, nasalitatea pronuntiei.*

1 NASARE, adj. s., vedi *nasale.*

2 NASARE, v., (it. **nasare**, fr. **nasarder, nasiller**); a ulmecá; a dá pre *nasu* = a pronuntiá pre nasu; a dá preste *nasu* = a loví preste *nasu* cu man'a, cu degitulu sau altu ceva, si metaf. a mustrá; de ací, *nasata*, ca subst. f. reale, (compara it. **nasata**), lovire preste *nasu* = bobernacu, si fig. mustrare aspra.

NASARIA, s. f., vedi *nasariu.*

NASARIRE, v., **nasutus esse; fastidire; stomachari; delirare, mentis errore, insulsa lubidine laborare, furere;** 1. proprie a fi *nasariu*, a impinge *delicateti'a nasului* preste marginile covenite, a crede co *sente* cu *nasulu* ce nu sente in addeveru, si de ací : 2. in genere, a crede co *sente* sau *percepe ce nu e*, a avé *nalluciri*, a se infuriá fora causa bene coventata, etc., applicatu de regula ca unipersonale, sub forma activa: *mi nasaresce, ti nasaresce*, etc., sau si cu mai multa energía, sub form'a reflessiva, passiva : *mi se nasaresce, vi se nasaresce, li se nasaresce*, etc. : *ce se va fi nasaritu callului, de sare asiá? ce se va fi nasaritu vaccei, de sbera asiá? ce vi s'a mai nasaritu acumu, de ne injurati cumu ve vine la gura; li se nasarí, co amu vré se i uccidemu; in inferbentarea creieriloru li se nasarisse, co aru fi regi si domnitori;* — pre a locuri se aude cu *s* siueratu ca *d : nadiarire*, si in derivate : *nadiaritura. M.*

NASARITU, adj. part. sup. subst. d'in *nasarire.*

NASARITURA, s. f., **hallucinatio, insulsa lubido, mentis error et furor;** actione si resultatu de *nasarire : te miri ce nasarituve ti se mai nasarescu. M.*

NASARIU,-*a*, adj. s., (**nasalis,-e**, it. **nasale, nasiera**, fr. **nasal, nasard, nasillard, nasillardise**), **nasutus, fastidiosus; lubidinosus, insanus, furens; mentis error, furor;** relativu la *nasu :* 1. adj., *a)* cu acellu-asi intellessu ca si form'a *nasale* sau *nasare : sonu nasariu, pronuntiatione nasaria; consonanti si vocali nasarie; b)* prea-*nasosu* sau *nasutu*, care impinge *delicateti'a de nasu* prea departe, si de ací, fastidiosu, capritiosu, plenu de allucinationi sau *nalluci*, care si imagina a sentí ce nu e, nallucosu, cu mente ratecita, furiosu; 2. ca subst. reale, fem. *nasaria : a)* in acellu-asi sensu cu *nasare*, (vedi *nasale sub* 2.); *b)* apoi si cu sensulu ce are *nasariu* sub 1. *b) : de unde vine asta nasaría callulului;* — cu tonu pre penultima *nasaría*, (compara it. **nasaria**), unesce tote insemnarile de *nasariu : nasarí'a e unu defectu de pronuntia adesea nesufferitu; nasarí'a adduce nasariture.*

NASCARE, s. f., **ortus, origo, initium; natale, natalitia;** camu in acellu-asi sensu cu *nascere : omu d'in nascare orbu, surdu;* prov. *invetiulu d'in nascare remediu nu are.*

NASCATORIU,-*tória*, etc., vedi *nascutoriu.*

NASCENTE, part. adj., **nascens, pariens,** (it. **nascente**); care *nasce* sau se *nasce* in tote insemnarile verbului *nascere : litteratura abiá nascente; absurditati nascenti alte absurditati.*

NASCENTIA, s. f., (it. **nascenza**, fr. **naissance**), **ortus, origo genus, natale;** calitate, cumu si tempu, locu, actu de *nascente : in nascenti'a litteraturei nostra.*

1 NASCERE, *nascui, nascutu* si *natu*, **nasci, oriri; parere, parturire, eniti, procreare, gignere, generare, proferre;** (it. **nascere**, isp. si port. **nacer**, prov. **nascer** si **naisser**, fr. **naître** = **naistre**; — *nascere* e in locu de *gnascere* = [**genascere**], si prin urmare de acea-asi radecina cu [**genere**] = **gignere**, grec. γεννάω), a luá sau dá inceputu de fientia, a vení sau face se vina in lume, a se face sau a face, a se produce sau a produce, etc., A. intrans., *a nasce*, mai desu sub forma reflessiva passiva neutra, *a se nasce*, care e mai precisa si mai energica de câtu cea activa, *a nasce*, 1. in sensu propriu si strinsu, applicatu la omu si alte animali ce se producu sau producu feti vii, *a)* fora alte nuantie accessorie : *ce nasce d'in pissica soreci ma-*

www.dacoromanica.ro

nanca = fetii eredescu calitatile parentiloru; *d'in timide porumbelle nu potu nasce animose acere, precumu neci d'in lei animosi nu nascu liepuri fricosi; a nasce la tempu, inainte de tempu; nu s'a nascutu inco omulu, de la care asteptàmu salutea nostra; nascu mai multi de câtu moru* = *se nascu mai multi de catu moru; b)* cu nuantie accesorie fórte varie, déro mai vertosu nuantiele de *ereditate paterna*, de *destinatione*, *predestinatione*, *sorte*, *vocatione*, *missione; talentu naturale*, etc.: *dupo unu vechiu adagiu*, *poetii se nascu, éro oratorii se facu; noi credemu cu Oratiu co si poetii, ca si oratorii, nu numai se nascu, ci se si facu, co-ci d'in nemica neci nasce, neci se face ceva; pote cineva nasce sau a sé nasce orbu, surdu, mutu, idiotu; a se nasce sub bona sau rea stea, in bona sau rea ora; unii paru nascuti numai pentru miseria, altii nascuti a gustá numai placerile lumei; pote nasce cineva Solone, Cicerone, Omeru; déro toti nascutii pentru unu ce, se facu asiá prin sene ensisi si prin potérea impregiurariloru; canticulu dice co s'a nascutu muierea spre a ammagí, éro barbatulu s'a nascutu spre a sufferí; cellu nascutu a fi pictoriu nu vá poté dá capite de opera fora studiu profundu si essercitiu indelungu si laboriosu in artea picturei;* 2. prin estensione si metafore, a luá inceputu, a incepe, a se desvoltá, a se produce, a se face, a se trage, a essí, a resari, etc., *a)* despre omeni: *a se nasce d'in familia obscura, stralucita, d'in boni si straboni gloriosi; b)* despre alte animali: *calli nascuti d'in vitia arabica; pullii passeriloru nascu d'in oua; pullii serpiloru inco nascu d'in oua; c)* despre plante: *tote câte nascu d'in pamentu, nascu d'in una sementia; d'in sementia de persicu nu potu nasce peri; d)* cu sensu si mai generale, *α)* despre lucruri materiali sau sensuali: *unu riu nasce d'in unu monte, d'in altu riu, d'in una fontana; unu monte ensusi nasce d'in altu monte, nasce si se inaltia de la rip'a unui fluviu; diu'a ca si noptea, nasce sau se nasce; se nascu si bube, morbi periculosi; stellele inco nascu si se inaltia de la orizonte; unu ossu nasce d'in altu ossu, nervii se nascu d'in alti nervi, ramure se nascu d'in ramure; dentii nascu d'in gingiue; focu mare se nasce d'in una mica scantelia; unu imperiu nasce nou pre lume*, etc.; *b)* despre lucruri abstracte, ideali si chiaru intellectuali, metaphysice, despre evenimente mai vertosu: *d'in cérta se nasce batalia, cumu d'in batalia se nascu capite sparte; d'in reu nasce reu; d'in vorbele cuiva nasce unu intellessu, cumu si d'in faptele lui nascu ca consecentie alte fapte; intre doue popore, doue state, potu nasce neintellegeri, belle sangerose; in mentile nostre nascu prepuse, opiniони, cogitari, idee, imaginationi, ba nascu chiaru fantasie, capricie si nalluci; se nascu inco intrebari, discussioni, certi, dispute, cumu se nascu si processe, judecati si altele assemini; se nasce adesea fómete, cumu se nascu revolutioni, conspirationi, belle civili si alte calamitati; cumu se nascu ideele, se nascu si doctrinele, systematele si scolele filosofice si de alte generi; se nascù filosofi'a, astronomi'a si celle alte scientie, cumu se nascu artile;* etc.; B. trans., mai in tote insemnarile descrisse sub *A: cu mari dorori nasce muierea prunculu seu; a nasce fete si baiati; a nasce copilli d'in flori; a nasce d'in barbatu legitimu; a nasce cuiva multi copilli; vacc'a nostra a nascutu unu vitellu baltiatu; se scremu montii, ca se nasca sorici; sunt menti cari nu nascu nemica; imaginationea fora judecata nasce numai monstre; geniulu fora arte nu pote nasce nemica perfectu.*

2 NASCERE, s. f., **otus, partus, enixus; origo, genus; natale, natalitia, nativitas,** actione, effectu, cumu si tempu, locu allu actionei de *nascere: éro nascerea lui Jesus asià fu; cellu mutu d'in nascere e si surdu d'in nascere; nascere de prunci cu mari dorori; nascerea unei idea, unui prepusu, unei certe; nascerea lui Christu* = *nascerea mantuitoriului* = absol. *nascerea* = diu'a de 25 Decembre: *de la nascere peno la pasce;* asiá si: *nascerea nascutoriei de Dommedieu* = 8 Septembre; — *nascerea planteloru,*

www.dacoromanica.ro

frundieloru; nascere tempuría, la tempu, fora tempu;—*nascere* absol.=parti genitali alle feminei : *muiere vettemata la nascere prin dese lapedature.*

*NASCIONE, s. f., proprie : actione si potere de *nascere,* applicatu in speciale ca nume allu dieiei ce presedea la *nascere;* vedi si *natione;* — in modu analogu a potutu essí d'in *nascere* si form'a *nasciu-nascia,* care apoi s'a redussu la *nasiu-nasia.* ca si *fascia* la *fasia. M.*

NASCOCIRE, *nascucire* si *nascutire,-escu,* v., **excogitare, comminisci, invenire; rem comminisci, de sua sententia fingere, fabricare, libidinose agere;** a fi *nascociu, a nasce cu mentea,* 1. in sensu bonu sau indifferente : *inainte de a scrie, depinge, sculptá, artistulu cauta se nascocesca ide'a sau ideele de espressu; nu connoscemu cine au nascocitu machinele si instrumentele celle mai utili si mai usuali; incapace de a nascocí ceva de la sene, acestu pictoriu este numai unu servile imitatoriu;* 2. in reu, *a)* a faurí, a *mentí,* a imaginá, a *nasce cu mentea,* ce nu e sau nu pote fi : *se nu credeti co celle ce ve spunu, le nascocescu de la mene; nu sciu ce se mai nascocesca, ca se me compromitta; b)* a avé dorentie irrationali, libidini, capricie, fantasie insulse: *desí nu i e fome, nascocesce co ar mancá câte prin mente nu ti ar vení; ca omu cu stomacu stricatu, nascocesce candu un'a, candu alt'a, si d'in nemica nu gusta macariu; numai din placere de a nu ne dá unu minutu de repausu, nascocesci candu un'a, candu alt'a, ca se ne fermenti in desertu.*

NASCOCITORIU,-*toria,* adj. s., **excogitando, invenicudo, flugendo aptus, ingeniosus; mendax; libidinosus, morosus;** care *nascocesce,* aptu si applicatu *a nascocí : mente nascocitoria, nascocitoriu de macule in sore.*

NASCOCITURA, s. f., **excogitatio, inventio, fictio; excogitatum, inventum; res commentitia, insulsa lubido, morositas;** actione si mai vertosu resultatu allu actionei de *nascocire : nascocituréle facute spre a me calumniá; ellu e fórte fecundu in nascocituré.*

NASCOCIU,-*a,* adj., **aptus excogitando,** etc., care pote *nasce cu mentea,* etc., vedi *nascocitoriu.*

NASCUME, s. pl. *nascumine,* si :

NASCUMENTU, s. m., pl.-*e,* (it. **nascimento**), **ortus, partus, origo, stirps;** actione, resultatu si tempu sau locu de *nascere : vitiele sunt sau d'in nascumentu sau d'in invetiu; omeni de bassu nascumentu; nascumentulu adamantelui e d'in cristallu.*

NASCUTORIU,-*toria,* adj. s., **parieus, giguens, parturiens, generans; parens, genitor,-trix, pater,-mater; genitalis;** care *nasce* sau *serve a nascere : parti nascutorie*=parti genitali la omu si mai vertosu la femina; *nascutorii*=*parentii; nascutoriulu* = tatalu, *nascutori'a* = mamm'a : *nascutori'a de Domnedieu vergur'a María.*

NASCUTU, (d'in *nascere,* comp. it. **nasciuto**), 1. part., *a)* passivu, **partus generatus, procreatus :** *copilli nascuti si copille nascute de mamm'a loru in casatoria legitima; idea nascuta de una imaginatione morbida; b)* intransit., **natus, ortus :** *nascutu d'in parenti nobili si avuti; nu sumu dora nascuti d'in petre, certa nascuta intre frati; calamitati nascute d'in peccatele nostre; omu nascutu a fi mare; situ nascutu pentru cetate capitale; filiu unulu nascutu, nascutu, éro nu facutu;*—absolute *unu nascutu-a*=filiu-a : *nascutii si nascutele ne sunt cari;* — 2. sup., **ortum,-u, partum,-u** : *tempulu de nascutu;* 3. subst. abstr., **ortus, partus** : *nascutulu copillíloru e insocitu de acute si sfasciatorie doreri.*

NACSUTURA, s. f., **ortus, partus, natura, fœtus;** actione si effectu allu actionei de a *nascere : tote nascuturele acestei muiere au fostu difficultose; nascuturele vaccei sunt vitelli; érb'a si tote plantele sunt nascuturele pamentului.*

* NASICOLU,-*a,* adj. s., (fr. **nasicole**), care *locuesce,* se incuiba in *nasu : verme nasicolu.*

* NASICORNU,-*a,* adj. s., (fr. **nasicorne**); care are unu cornu pre *nasu* sau *botu : scarabei nasicorni.*

1 NASICU, s. adj., (cu tonu pre *si* nesiueratu : *nasícu*), **nasica,** (compara si

www.dacoromanica.ro

fr. **nasique**); 1. subst. m., deminutivu d'in *nasu;* vedi si *nasucu;* 2. adj., *a)* care are *nasu mare* sau *lungu*, de ací: *nasice*, s. f., familia de animali d'in ordinea mammifereloru; *b)* care are *botulu lungu: pesci nasici; c)* vorbindu de plante, cari au flori in forma de *tubu lungu* rosiu, ce sémena cu unu *nasu lungu.*

2 NASICU,-*a*, s., (cu tonu pre *si* siueratu: *nasícu*), deminutivu d'in *nasiu: a merge cu collacu la nasiculu si la nasic'a.*

NASIRE,-*escu*, v., a fí *nasiu* cuiva.

NASISIORU,-*a*, s. m., deminutivu d'in *nasu;* vedi: *nasucu, nusuciu, nasucioru* si *nasusioru.*

NASITU,-*a*, adj. part. sup. subst. d'in *nasire.*

NASIU,-*a*, (*nasciu,-a, ?*) **pater, mater baptismalis, matrimonii testis**, patrinu, matrina, cari tinu locu de parenti la baptesmu; cari assistu la conunía.

NASONE si *nasoniu*, (cu *n* molliatu *nasoiu*) s. m., (**naso**, it. **nasone**); *nasu mare: ce nasoniu si la cestu omu!*

NASOSU,-*a*, adj., **nasutus**; care are *nasu mare*, lungu si grossu: *ai fi formosa, déco n'ai fi nasosa;* vedi si *nasutu.*

NASPRIRE, *naspritu*, etc., vedi *inasprire, inaspritu*, etc.

NASSA, s. f., **nassa**, (it. **nassa**, fr. **nasse**); pléssa, impletitura, retella, si in speciale, pléssa de smicelle in forma de corbe conica, ce serve la prensu pesce si mai allessu pesce meruntellu: *nass'a de tortu inco dre forma conica; de ora ce e intensa pre cercuri d'in ce in ce mai strimpte;* — fig. *nassa* = laciu, cursa: *nu sciu cumu avemu se essimu d'in acésta nassa;* — prin metafore, applicatu si la obiecte de form'a *nassei*, cumu: *a)* specia de vasu vitriu in care speciarii tinu licori espuse la evaporare; *b)* specia de furnu chymicu; *c)* genu de conchylie univalve ce coprende mai multe specie viventi si fossili.

NASSADA, s. f., vedi *nassare.*

NASSARE, v., **sepire, claudere**; a face *nassa*, si in speciale, a face *nassa de nouelle* sau de altu ceva assémine, si de ací, a ingradí, a inchide cu *gardu: a nassá agrulu;* — form'a cea mai usitata e part. f. *nassata*, ca subst., **septimentum, claustrum**, gardu, inchisore de gardu: *nassat'a livadei, fenatiului;* — pre alocuri si cu *d: nassada.*

NASSARIU,-*a*, adj. s., (**nassarius**, fr. **nassaire**); relativu la *nassa: animalcule nassarie*, cari locuescu in conchyliele numite *nasse;* — subst. personale, care face sau vende *nasse;* care pescue cu *nasse;* — subst. reale, m. *nassariu*, si f. *nassaria*, locu, lacu, riu, unde se prende pesce cu *nass'a;* fem. *nassaria* sau *nassaría*, messería de *nassariu*, officina de *nassariu*, multime de *nasse.*

NASSATA, s. f., vedi *nassare.*

NASSONE si *nassoniu*, s. m., (it. **nassone**, fr. **nasson**), *nassa* mare.

NASSU, un'a d'in formele supinali de la *nancere*, **nancisci.**

NASTERNA, s. f., **nasiterna** si **nassiterna, nasterna** (d'in *nasu-ternu*); cupa, pocariu, canna, vasu ore-care cu *trei nasuri* = cu trei titie, gure sau gutturi.

NASTRARE, *nastrellu, nastru*, etc. vedi: *nasturare, nasturellu, nasturu.*

NASTURARE si *nastrare*, v., (it. **nastrare**), **globulis vestem instruere vel astringere**; 1. a provedé unu vestimentu cu *nasturi;* 2. a inchiaiá unu vestimentu cu *nasturi.*

NASTURARIU,-*a*, adj. s., (ital. **nastrajo**); relativu la *nasturi*, luatu inse de regula ca subst., *a)* person., *nasturariu*, care fabrica sau vende *nasturi;* in acestu intellessu, f. *nasturaressa* = muiere a *nasturariului* sau *muiere* ce singura fabrica ori vende *nasturi; b)* f. reale, *nasturaría*, *α)* arte sau commerciu de *nasturariu; β)* officina sau fabrica de *nasturariu; γ)* multime de *nasturi.*

NASTURATU,-*a*, adj. part. sup. subst. d'in *nasturare.*

NASTURE, s. m., vedi *nasturu.*

NASTURELLU, s. m., **globulus**; deminutivu d'in *nasturu: vestimentu de copillu cusutu cu firu de auru si provedutu cu nasturelli totu de auru.*

NASTURTIU, s. m., **nasturtium**, (it. **nacturzio** si **nasturcio**, fr. **nasturtie**, — d'in *nasu — turtu* sau *tortu*, de la *tor-*

www.dacoromanica.ro

cere, **a nasi vel narium tormento** = *de la intorcerea nasului sau nariloru*, d'in caus'a tariei odorei plantei); genu de plante d'in famili'a cruceferelor, *tretradynamia silicolosa* lui *Linneu*, d'in care speciele mai insemnate sunt: *a) nasturtiulu commune: Xenophonte ne spune co pre longa pâne Persii nu mai mancá altu de câtu nasturtiu; b) nasturtiu officinale* = *nasturtiu de apa*, connoscutu pre a locuri sub nume de *bruncrutiu*, éro pre alte locuri snb cellu de *bubolnicu*; (vedi in Glossariu: *bruncrutiu* si *bubolnicu*).

NASTURU, s. m., pl.-*i* (si *násture*, *nastru*), **globulus vestiarius**, (it. **nastro**; in dialectulu de Como **nastola**, — d'in acea-asi radecina cu *nassa*); chiauatore de vestimentu, si in speciale, chiauatore de forma globosa sau cerculare, facuta d'in matasse sau lâne formosu colorate, sau d'in metalle: *nasturi de auru, de argentu, de alama; nasturi de lana, de metasse, de acia, de tortu, de firu; nasturii servu adese si numai de ornamentu; a inchiauá si deschiauá nasturii vestimentului; a pune, cose, prende unu nasturu; a descose, rupe nasturii.*

NASU, s. m., pl.-*uri*, **nasus**, (it. isp. **naso**, prov. **nas**, **naz**, fr. **nez**); parte proeminente a faciei intre fronte si gura, care e organulu olfactului sau odoratului, A. in sensu ce are, in limb'a nostra, commune cu cellu d'in limb'a classica si celle alte limbe sorori, 1. in intellessu propriu, *a)* restrinsu la omu: *inchiaiatur'a nasului cu fruntea sau radecin'a nasului; narile nasului, capetulu nasului, lungulu nasului, ossele si nervii nasului; a si sufflá nasulu*, espressione mai alléssa de câtu: *a si sufflá mucii, a si leuá mucii de la nasu; nasu bene sufflatu, curatu, infundatu de gutturariu*; prov. si popul. *a fi inco cu mucii la nasu* = *a nu fi lapedatu inco mucii de la nasu* = *a fi inco cu casiu la gura*, a fi iuco de totu copillu, teueru, crudu si fora esperientia; *nasu scurtu, turtitu, sinu, grossu; nasu suptire, acutu; nasu micu, mare; nasu dereptu, strambu, curbu, incocordatu, acilinu, corbinu; nasu proportionatu; nasu de betivu; cine nu are nasu de completa perfectione, nu pote arretá formosu in profilu; mi a cursu sange d'in nasu; a appucá si stringe de nasu; cu nasulu olfacemu, ulmicàmu; unoru-a ulmica reu nasulu; a vorbí, cantá, pronuntiá pre nasu, cu nasulu, d'in nasu*; in juramente: *se mi taiati nasulu, déco nu voiu face ce dicu; b)* prin estensione, applicatu si la alte animali: *nasulu cânelui, callului, boului, porcului; cânele are nasu forte bonu; c)* prin una si mai mare estensione, parte proeminente a certoru vase: titia, tubu, etc.: *calice, urcioru cu mai multe nasuri*; 2. prin metafore de intellessu ideale, *a) olfactu, odoratu*, facultate de a *olface*, si in specie, delicatetia de *olfactu: anticiloru placea mistretiulu rancidu, desí se scie co aveau bonu nasu; canele cu bonu nasu de departe ulmica lupii; ce nu ulmica sau nu pute a nasu de omu, e fetidu, putidu, si nesufferitu nasului unui omu, si prin urmare gretiosu, revoltante; a avé sau nu nasu, nasu bonu, delicatu; omu cu nasu, cu nasu bonu; omu fora nasu; odorile tari dau in nasu; b)* prin noue metafore, α) delicatetia de sensu sau de sentimentu, α') in genere, sagacitate, perspicacitate, judicata severa, gustu delicatu si justu: *cu nasulu seu de diplomatu sente totu ce se urdesce in cellu mai profundu secretu; a avé bonu nasu, candu e vorb'a de poesie, de picture, de stylu*; β') in specie, spiritu, finetia in jocuri, in risu, dicacitate, risu plenu de urbanitate: *cine n'are nasu bonu, nu pote fi bonu satyricu sau comicu*; β) menía, supperare, interritare: *a inflá nasulu sau narile; a veni cuiva musc'a, mustariulu in nasu; fumiga, freme cuiva nasulu*; — d'in aceste-a: B. in sensu particulariu limbei nostre, 1. **animus, audacia, impudentia, petulantia, arrogantia, superbia, fastus, fastidium** = coragiu, coragiu prea-mare, cotediantia, insolentia, nerosinare, arrogantia, superbia, putida mundría, despretiu de altii, etc.: *nu mai are nasu se éssa in lume; mai ai nasu se dai ochi cu mene; copillulu a leuatu prea mare nasu; a redicá nasulu; a amblá cu nasulu pre susu, a tiné nasulu susu; a nu si con-*

www.dacoromanica.ro

nosce lungulu nasului; a nu adjunge cuiva cu stemurarea la nasu; a tiné nasulu susu; asta-a nu e de nasulu vostru; a taliá, frange, rupe nasulu cuiva; a dá preste nasu cuiva; a plecá nasulu, a lassá nasulu in diosu; porta nasulu susu cu celli mai mici, déro lassa si pleca nasulu forte diosu cu celli mai mari ca densulu; nu dati nasu copillioru fora mente, co vi se urca in capu; a intorce nasulu, in semnu de gretia, de despretiu, de nevolientia, etc.; *a arretá nasu sau nasulu cuiva*; prov. si popul. *a storce cuiva cépa, lemonia in nasu*= a l'infrontá reu; 2. **fastidium, putidiuscula elegantiæ vel gratiæ affectatio, nimis exquisita urbanitas, morositas, insulsa lubido** = affectata si essaggerata gretia sau despretiu pentru mancare, vestimente si altele ce ni se offeru, affectata nevolientia, despretiu de a acceptá ce ni se offere, de a ne multiamí pre ce ni se da; capritiu, fantasi'a, etc.: *muierile sunt nasurose ca si copillii; candu le rogi, facu nasuri; candu te faci co nu le bagi in sema, lassa tote nasurile; ce va se dica nasulu estu-a, de nu vrei se manci ce mancàmu toti; celli mai avuti si mai nobili nu facu atâte nasuri la mancare, cate ne faci tu; nu sciu cumu se mai impacu nasurile acestei capriciosa de muiere*; — in acésta insemnare se aude pre a locuri si cu *s* sinerau ca *d : nadiu*, cumu si in derivate: *nadiuire*=*nasuire*, etc.; compara : *mandiu, mandire*, etc. in locu de *mansu, mansire*;—3. cu insemnare mai energica de câtu *ochiu, nasu* intra intr'una multime de espressioni, spre a arretá pucina sentire si precepere de lucrurile celle mai usiore de sentitu si perceputu : *unii nu vedu nici celle ce le stau in nasu, la nasu, sub nasu; a nu si intende vederile mai departe de câtu lungulu nasului; a ascultá cu nepesu injuriele ce se facu, se arrunca, se baga, se dicu la nasu, in nasu; a da pre cineva (care nu sente si nu intellege) cu nasulu de lucru ensusi*;4. d'in tote celle espuse se intellege, cumu *nasu*, construitu cu unulu si acellu-asi coventu pote leuá insemnari forte multe si variate; asiá, pre longa : *a avé si a nu avé nasu*, (in care *nasu* iea mai tote insemnarile mai susu descrisse), vomu citá inco câteva constructioni alle coventului *nasu* cu verbele : *a) dare*, α) cu obiectu directu, *a dá nasu*, α') *a dá nasu cuiva* = a lassá se fia familiariu, audace si chiaru insolente; β') *a dá nasu cu cineva* = a avé coragiulu si insolenti'a, nerosinarea de a i se presentá; β) cu prep., α') *a dá in nasu*=a cadé *in nasu*, pre facia; a arruncá *in nasu* = a imputá; β') *a dá la nasu* sau *pre la nasu* = a lu face se odore, si fig. a i imputá reu; γ') *a dá preste nasu* = a loví preste *nasu*, si fig. *a mustrá si castigá reu*, a marginí si pune la loculu seu; δ') *a dá cu nasulu, prin ceva, in ceva, pre undeva* = a cadé, a se loví; *a trece cu nasulu pre acollo*; fig. a trece, a vedé in trecere, a leuá ore-care idea, una tinctura: *a dá cu nasulu prin scola, prin istoría*, etc.; ε') *a dá pre cineva cu nasulu*= a lu bagá cu *nasulu* in ceva, si fig. a lu face se véda, se intelléga reulu ce a facutu, errorea in care e, etc.; ζ') *a dá d'in nasu*=*a face d'in nasu*, a dá semn de intellegere, de approbare sau desapprobare, de despretiu, etc.; η') *a dá de nasu* = a adjunge la nasu : *nu sciu ce odore mi a datu de nasu*; fig. a sentí, a intellege, etc.; *b) bagare*, α) *a bagá nasulu*, α') proprie : *a bagá nasulu pre crepatur'a usiei*; β') metaf., *a si bagá nasulu in tote*=a se ammestecá in tote; β) *a bagá in nasu*, α') proprie : *a bagá in nasu unu cingellu*; β') metaf., *a bagá in nasu dissele, faptele, lucrulu, meritele*, etc.; γ) *a bagá pre nasu*, α') proprie : *a bagá unu firu pre nasu*, β') metaf., *a bagá pre nasu câtu-i pote leuá pantecele*; in acestu intellessu mai precisu : *a bagá pre sub nasu; c) a duce de nasu*, α) proprie : *boii, callii se ducu cu funea de nasu*; β.) metaf., ά) *callea acesta-a te duce de nasu unde vrei se mergi*, adeco directu, fora mare greutate, etc.; β') *a duce de nasu pre omu*, a lu dominá, a lu face se faca ce vremu noi, a l'ammagí, etc. : *multe muieri ducu de nasu pre barbatii sei*; in tote insemnarile se dice cu mai multa energía : *a trage de*

www.dacoromanica.ro

nasu, espressione ce are inco si insemnarile de : *appucá si scuturá de nasu*, spre a desceptá, insultá, etc.

NASUCIU si *nasutiu*, s. m., **nasulus**; micu *nasu*.

NASUCU, pl.-*e*, **nasulus, nasica**, (compara si it. **nasino, naseca, nasello, nasellino, nasetto**); deminutivu d'in *nasu*, *nasu* micu, gratiosu, etc.; de ací nou deminutivu : *nasuciu* si *nasutiu*, de unde altu demin. *nasucioru*, si scurtatu, *nascioru*, care pote vení si d'in *nasicu* = *nasucu*, (vedi inse si 1 *nasicu*); — tote aceste forme se ieau si cu sensu pejorativu, in ironía, vorbindu de unu nasu *mare*, disproportionatu, disgratiosu, etc.: *nu póti, co omulu nostru n'are nascioru*.

NASUENTIA, s. f., actu de *nasuire*, mai vertosu in insemnarea coventului *nasuire*=*nesuire* de sub 5.: *nesuentia la domnía, la adjutoriulu lui Domnedieu*.

NASUIRE,-*escu*, v., **balba uare loqui; naso aliquem prehendere, tenere et concutere; objurgare, castigare, increpare; regere ac versare; audere, aspirare, sibi arrogare; niti, conari; confugere, refugere; expetere, flagitare, efflagitare, sollicitare**; 1. a vorbí, pronuntiá, cantá, etc., *pre nasu*; 2. a appucá, tiné si scuturá *de nasu*; 3. a dá *preste nasu*: a infruntá, mustrá, castigá, rupe sau frange *nasulu*, etc.; 4. a duce sau trage de *nasu*: a dominá, a suppune volientiei selle, a ammagí, insellá, etc., 5. mai vertosu, a redicá *nasu*, a pretende, *a avé nasu*, a avé coragiu, a si arrogá, a aspirá, a tende d'in tote poterile, etc., de ací : *a)* a se adoperá, a si incordá poterile : *a nasuí se ajunga la domnía; b)* a dorí ferbente, a implorá, a sollicitá, si mai vertosu, a sollicitá adjutoriu, a cautá refugiu, scapare : *la tene nasuimu, prea bone domne si parente*. (In acestu intellessu, *nasuire*, póte fí si unu derivatu de la *nisu*, **nisus**, si s'ar scrie mai bene *nesuire*).

NASUROSU,-*a*, (pre a locuri si *nadiurosu*; vedi *nasu* sub B. 2.), adj., **morosus, lubidinosus, fastidiosus, difficilis, importunus, exquisioris elegantiæ vel urbanitatis putidiusculus affectator**; plenu de *nasuri*, fastidiosu, pretentiosu, putidu, gretiosu, capritiosu, greu de multiamitu, care face pre marele, delicatulu, greulu, mundrulu, etc. : *ce nasurose su muierile; mai nasurosi ca elle nu su neci copillii; capritiosa si nasurosa e fortun'a; ? de candu mi te ai facutu asiá de nasurosu, de nu ti place nemica d'in ćelle parentesci : nasurosu in mancarea ce ti se da, nasurosu in vestimentele ce ti offeru, nasurosu cu parentii, nasurosu cu fratii si surorile, nasurosu cu amicii tei de copillaría*.

NASUTIU, s. m., vedi *nasuciu*.

NASUTU,-*a*, adj., **nasutus**, provedutu cu *nasu*, si in speciale : *a)* cu *nasu mare, nasosu; b)* cu *nasu bonu*, si de ací, sagace, spirituale, dicace, facetu.

*NATABILE, adj., **natabilis**, pre care se pote *natá : locu natabile*.

*NATABLU si *natabulu*, pl.-*e*, **natabulum**; locu de *natare*.

*NATALE, adj., **natalis-e**; (d'in *natu* de la *nascere*), relativu la *nascere : térra natale, di natale, casele natali*; s. f., *natale*, mai vertosu cu pl. *natali*, dí de *nascere*, serbatore de *nascere*: a celebrá *cu splendidu ospetiu natalile selle*; de ací, in genere, nascere, origine, inceputu, genu, sementia, etc., vorbindu chiaru si de lucruri.

* NATALICIU, si *natalitiu*,-*a*, adj. s., **natalicius** si **natalitius**; relativu la tempulu, or'a sau diu'a de *nascere : ospetie natalicie* : s. m., reale, *nataliciu*, pl. *natalicie*, munu, serbatore de diu'a nascerei.

NATARE si *notare*, v., **natare**; *a notá* sau *innotá*, a merge pre de a supr'a apei sau altui licidu; metaf. a sborá; a fi cofundatu, inundatu : *nata ochii in lacrime; nata avutulu in placeri*, etc.; vedi *innotare*.

* NATATICIU,-*tiu*,-*a*, adj., **nataticius**,-**tius**, aptu la *natatu*, care pote *natá*.

* NATATILE, adj., **natatilis**; aptu la *natatu*, care pote *natá : passerile acatice sunt si natatili*.

NATATIONE, s. f., **natatio**; actione, scientia sau arte si locu de *natare : scola de natatione*.

NATATARIU si *notatoriu*,-*toria*,-*trice*, adj. s., **natator**,-**trix**, si **natatorius**,

www.dacoromanica.ro

care *nata* sau serve la *natare : bonu natatoriu , bone natatorie; passere natatoria, pluta* sau *scortia natatoria;* — s. f., reale, *natatoria* si *natatore*=locu de natatu si arte de *a natá*.

NATATU si *notatu*, part. sup. subst. d'in *natare*, **natatus**.

NATATURA, s. f., **natatura;** actione si modu sau locu de *natatu : pre tóta diu'a facu mai multe natature.*

* NATE, s. f., **natis;** un'a d'in celle doue parti rotunde si carnose alle partii postice la omu si alte animali.

* NATICA, s. f., (it. **natica**), d'in precedentele *nate*, camu in acellu-asi intellessu.

* NATICIDIU, s. m., **naticidium;** *uccidere* de *natu* = filiu; vedi si *infanticidiu.*

NATICOSU,-*a*, adj. si :

NATICUTU,-*a*, adj., (it. **naticuto**); provedutu cu *natice*, si in speciale, care are *natice mari.*

NATIONALE, adj., (it. **nazionale**, fr. **national**); relativu la *natione*, de *natione*, *d'in natione : portu nationale, limba nationale; basserica nationale; economía nationale, scole nationali, interessi nationali, guberniu nationale, colori nationali, synodu nationale; garda nationale, ca oppusa la militi'a regulata, e mai multu de câtu unu neintellessu; militi'a nostra, d'in fericire, nu e si nu se cade se fia mai pucinu nationale de câtu gard'a nostra nationale;*—s. personale : *nationalii mei*, compatrioti de acellu-asi sange.

NATIONALISARE, v., (fr. **nationaliser**); a face *nationale : a nationalisá uniformele militari; a nationalisá unu omu;* fig. *a nationalisá una scientia, una arte, una planta, una animale*, etc.

NATIONALISATIONE, s. f., (fr. **nationalisation**); actione de *nationalisare* si statu produssu prin acesta actioue.

NATIONALISATU,-*a*, adj., part. si sup. (fr. **nationalisé**).

NATIONALITATE, s. f., (it. **nazionalità**, fr. **nationalité**); abstr. d'in *nationale*, caracteriele *nationali*, cari facu d'in unu poporu una addeverata *natione* : *nationalitate romana, germana, italica;* inse in locu de a dice, co *cineva e de nationalitate romana, francese*, etc., e mai bene a dice : *de natione româna*, sau *Românu de natione*, etc.

NATIONE, s. f., **natio,** (it. **nazione**, isp. **nacion**, fr. **nation**, — tote d'in *natu* de la *nascere*), 1. proprie, *nascere;* 2. prin metafore : *a)* dina a *nascerei*, dina ce presedea la nascerea prunciloru; vedi si *nascione; b)* locu de nascere; *c)* origine, inceputu; *d)* mai vertosu, sementia, vitia, classe, familia, genu, specia, typu, etc., α) in genere : *nationea optimatiloru, aristocratiloru; nationea irritabile a poetiloru, nationea lingusitoriloru;* β) in specie si ca mai desu, societate de familie legate prin legatura commune de origine, de limba, de traditioni, de aspirationi, etc.: *limb'a, datinele, credentiele, aspirationile nationei; nationi culte, nationi barbare; nationea romana, italiana, germana; Românu de natione; fora limba commune, in care se traducu datinele si aspirationile communi, nu pote fi natione; Românii, prin limb'a si traditionile loru, sunt una natione, de si asprimea tempuriloru si a sortei nu le a permissu inco a se constituí in modu formale, civile si politicu; in statele aristocratice patricii se credu a fi tota nationea;* — peno astadi conceptulu de *natione*, in cellu d'in urma intellessu ce dedemu, pare a nu fi inco bene definitu; astadi, ca si in vechime, se confunde adesea *nationea* cu *poporulu* si cu *gentea*, mai allessu *nationea* cu *gentea*, de ora ce amendoue aceste covente implica in sene not'a de *nascere* = *de origine commune :* la antici, la *Cicerone* chiaru, aflàmu *natione* in concurrentia si a laturi cu *gente*, asiá co *natione* se iea acumu cu sensu mai strimptu de câtu allu *gentei*, candu in acullu-asi sensu cu allu *gentei;* astadi pare co *gente* incepe a se applicá definitivu in sensu mai largu de câtu allu *nationei : gentea slavica coprende nationile russa, polona, serba, bulgara, slovaca*, etc.; *in gentea latina se numera nationea francese, italiana, ispanica, româna*, etc.; espressiouea mai popularia, cu care, in limb'a nostra, se

www.dacoromanica.ro

dá si se da inco conceptulu de *natione*, e coventulu *limba*: *tote limbele s'au scollatu unele asupr'a altoru-a*; éro *poporu* implica simplu ide'a de *multime*, aiba sau nu *nascere si limba commune*.

* NATIVITATE, s. f., **nativitas, ingenuitas, candor, naturalis lepos, venustas,** (it. **natività**, fr. **nativité**, si **naïveté**); calitate, statu, vorba, si fapta de *nativu*: *nativitatea stylului; nativitate de anima si de cogetare;* in specie tempu *nativu* sau de *nascere*: *serbatorea nativitatei; a opt'a di dupo nativitate.*

* NATIVU,-*a*, adj., **nativus,** (it. **nativo** si **natio,** fr. **natif** si **naïf,** — d'in *natu* de la *nascere*); de *nascere*, d'in *nascere, naturale*, care se pote *nasce*, care e *nascutu*, etc.; 1. proprie. *térra nativa, loculu nativu, coperimentele native; nativu d'in Romani'a*, differitu de: *Românu nativu*, de ore ce: *nativu d'in Romanía* pote fi si unu Chinese; éro *Românulu nativu e essitu* d'in sange românu; *plante native*, in oppositione cu *plante exotice*, sau cu *plante artificiali;* asiá si: *colori native*, nu *artificiali; limb'a nativa unei natione* = *limba nationale; éro limba nativa* in genere pote fi limba ce invétia cineva de la nascerea sea, fora ca acésta *limba nativa* se fia *limba materna* sau *nationale; covente native*, primitive; *ce e nativu, e si mortale;* 2. prin metafore, *a) innascutu*, d'in *nascere, naturale*, nu artificiale: *gratia nativa, nu affectata; sterilitatea acestei muliere e nativa; morbi nativi, b)* puru, curatu, simplu, fora ammesticu: *Românu nativu; vinuri native;* **c)** in genere, candidu, plenu de simplicitate si de gratia, fora affectatione, etc.: *nativele gratie alle limbei; nativele vorbe si sentimente alle innocentiei; elegantia nativa si plena de farmecu.*

NATRICE, s. f., **natrix,** (it. **natrice,** fr. **natrix**; — d'in **nare** — **natum** = *natare*), specia de sérpe apaticu, numitu asiá de la *natare* sau *notare*.

NATRIU, s. m., (fr. **natrium**), in acellu-asi sensu cu *sodiu*.

NATRU, s. m., (fr. **natrum**), carbonatu de soda, solidu si nativu, de regula ammesticatu cu una sare marina sau cu sulfatu de soda.

NATU,-*a*, adj. part. subst., **natus,** una d'in formele participiali alle verbului *nascere*, luata de regula ca subst. personale, *nascutu,-a, filiu,-a*: *Domnedieu ne a datu, nati si nate formose;* sub form'a mascul. *natu* = omu: *totu natulu se audia si se intellega.*

NATURA, s. f., **natura,** (it. **natura,** fr. **nature**; — precumu *nascutura*, d'in *nascutu*, asiá si *natura* d'in *natu* de la acellu-asi verbu *nascere*); proprie, *nascere*, actione de *a nasce* sau *a se nasce*, apoi metaforice, potere de *a nasce*, cumu si effectu allu acestei potere, etc.; 1. proprie, nascere, nascare: *tu mi esti tata si de ânima si de natura; déco tu esti acestui copillu tata de natura, sum si eu tatalu lui de suffletu; spiritulu, ingeniulu, formoseti'a, fortun'a, nobilitatea sunt donuri de natura; adeco de nascere;* 2. metaforice, *a)* totulu fientieloru *create*, universulu, lumea: *omulu e regele naturei; sorele e ochiulu naturei, pentru co luminedia tota lumea; ellu se chiama si tatalu naturei, pentru co incaldesce, fecunda si vivifica lumea; natur'a in acestu intellesu se dice si natur'a lucruriloru; pantheistii sustinu co Domnedieu e sau lumea ensasi sau mentea, intelligenti'a, suffletulu naturei;* prin essaggeratione: *nu e ceva mai uritu, mai reu, mai formosu*, etc., *in tota natur'a; a contemplá natur'a; in natura nu essiste ce spuneti voi; b)* potere, fortia activa care a produssu si produce tote, potere identificata de naturalistii antici si de mare parte d'in celli moderni cu poterea divina, cu Domnedieu ensusi; (vedi si urmatoriulu *c*): *natur'a, Domnedieu si natur'a nu facu nemica inutile; natur'a, matre a totoru lucruriloru, are cura nu numai de ce e necessariu si utile, ci si de ce e formosu; natur'a lucra si opera pre càllile celle mai simple; natur'a nu face saltu; natur'a e admirabile peno si in celle mai mice opere alle selle; jocurile, capriciele naturei* = fenomene inesplicabili ce se considera ca minuni; inse:

www.dacoromanica.ro

minunile naturei, fenomene ce, in totu tempulu, prin rar'a loru formosetia, au provocatu *mirarea* omului; *natur'a pare mamma bona pentru unele climate, éro pentru altele mamma vitriga; dupo anticele religioni, natur'a erá divinitate, mamma sau filia a lui Joue; dupo multi filosofi antici, natur'a erá suffletulu lumei sau Domnedieu; filosofi mai noui, filosofi crestini, mai allessu filosofi scolastici d'in evulu mediu destingeau intre natur'a naturante = Domnedieu creatoriu, si natura naturata = lumea creata;* asiá si : *natura superiore=natura naturante*, in oppositione cu *natura minore = natur'a naturata*, sau *natura generante*, in oppositione cu *natura generata;* inse espressionea de *natura generante*, si asbol. *natura* se dice si de *poterea* ce are una fientia ore-care de *a nasce, procreá fientie* assemini, atâtu in sensu physicu câtu si morale; *c)* ordine nestramutata, legi immutabili impuse de creatoriu universului si partiloru selle, providentia, geniu allu universului, si de ací, cursu ordinariu, regulatu, allu lucruriloru : *legile naturei; a lege in marea carte a naturei; omulu cellu mai potente nu póte turburá ordinea naturei; a trai conforme naturei; a si incliná capulu la legea naturei; a se rebellá contra natura e a se rebellá contra Domnedieu; nemica mai contra natura de càtu se caute a vettemá omulu pre omu; a solve tributulu covenitu naturei =a cede naturei=*a morí de morte *naturale;* asiá si : *a satisface naturei*, inse si cu sensu mai generale de : a implení, a face totu ce impune legea *naturei; d)* caracteriu, proprietate, attributu essentiale, calitate, si de ací : α) ce constitue una fientia, fia creata sau increata: *natur'a lui Domnedieu, natur'a divina, natur'a omului=* omulu ensusi sàu genulu omenescu; *natur'a bestiei, plantei;* β) essentia, substantia, fientia, lucru cu cotari sau cotari calitati : *Aristotele pre longa celle alte elemente sau principie, d'in cari s'aru nasce tote lucrurile, numera si a cincia natura, d'in care s'ar nasce suffletulu; natur'a aerului e suptire; natur'a suffletului e de a cogitá; natur'a magnetului de a attrage; cogitarea e admirabile in natur'a sea; omulu, in mundri'a sea, pretende a umanisá natur'a divina, si a divinisá, natur'a umana;* γ) genu, specia : *sunt mai multe nature de boi, de calli, de peri; a nu ammestecá vinuri de differite nature; ce natura de animale e acestu-a? d'in ce natura de lemnu e bene a construí aratre? morbi de rea natura; e)* calitate sau totu de calitati, caracteriu, datine, dispositioni, sentimente, temperamentu, etc., ce una fientia are d'in *nascere*, d'in constitutionea sea *originaria*, in oppositione cu calitatile si dispositionile castigate prin invetiu : *consuetudinea devine a desea natura, consuetudinea a dou'a natura ; fia-care animale si are natur'a sea particularia; a satisface cerentiele naturei; a concede si dá ceva naturei; a fortiá natur'a=*a vré se faca ce nu e *nascutu* a face; *elocenti'a naturei, formoseti'a naturei; mimuti'a e d'in natur'a sea imitatoria; e greu a implení celle ce nu ne a datu natur'a;* prov. *cu furc'a se allungi natur'a, ea totu vine; ce natura de omu morosa; bonetati de natura de omu; n'am mai vedutu natura de omu ca estu-a; nu e bene a si essí omulu d'in natur'a sea; a si essí d'in natura =* a face lucruri ce nu e *nascutu* a face, si : a perde sensulu, *mentea* naturale, sau : a se infuriá, a si perde cumpetulu, (compara si : *a si essí d'in fire*, de ora ce *fire* este espressionea popularia ce se applica in celle mai multe d'in insemnarile coventului *natura*); asiá inco *natura* e in locu de *lumin'a rationei, conscientiei,* etc., in espressioni ca : *assemini crimine facu se se infiore natur'a; natur'a ensasi ne spune co nu se cade a face reu altui-a; immanente e naturei nostre omenesci ide'a justului si injustului;* mai vertosu de affectele *naturali* omului : *a sacrificá natur'a de parente amorei de patria; natura bona, rea, perversa, corrupta;* de ací, in limb'a basericesca : *natura*, in oppositione cu *gratia* si *revelatione : d'in starea de natura trecemu prin baptesmu in starea de gratia, si asiá ne reabilitàmu d'in natur'a omenesca caduta dupo dogm'a religionei;* inse : *statu de*

www.dacoromanica.ro

natura allu omului e si : α') statu presuppusu in care s'a aflatu omulu inainte de veri-ce cultura : *statulu de natura allu omului ar fi barbarí'a; inse acestu-a nu e statulu naturale allu omului;* β') *statu de natura* sau *de pura natura* = nuditate; sensulu de temperamentu, constitutione, complessione, etc., allu coventului *natura* resare d'in espressioni ca : *natura secca, biliosa, flegmatica; omu de natura melancholica; artea medicului consta a usiorá si adjutá natur'a;* — ca *parti naturali*, se iea si *nqtura* = parti genitali alle masculului sau feminei : *asiá de innocente, in câtu nu si sente inco natur'a; natur'a femineloru, a omului;* f) cu sensu si mai generale, α) productu allu *naturei*, in oppositione cu productu allu artei : *artea pretende a perfectioná natur'a; multi pictori, actori si auctori se departa de natura; totu artistulu e detoriu a imitá nu natur'a, ci natur'a formosa; raru artea pote intrece natur'a; natura formosa* = productu allu *naturei* câtu se pote de perfectu, ce pote serví ca modellu reale, in oppositione cu *natur'a ideale*, sau absolutu *ideale* = modellu mai perfectu ce nu essiste de câtu in *idé'a* artistului; *figura mai mare, mai mica de câtu natur'a*, care are dimensioni mai mari sau mai mice de câtu celle *naturali;* absolut : *in acestu tabellu vedi natur'a, natur'a ensasi;* β) in oppositione cu *valore, semnu, imagine, symbolu, umbra*, etc., *natur'a* = lucrulu ensusi : *a restituí mobilele in natura sau a solve pretiulu loru; poti acceptá nutrimentulu teu in natura sau in banni; a dá decimele in natura sau in banni; nu vreu altu vestimentu, vreu allu meu in natura;* γ) de ací, prin noue metafore, *natura* = ceva simplu, fora ammestecu, mai vertosu, ceva fora incarcatura de ornamente, fora affectatione, fora essaggeratione, fora arteficiu, etc. : *in muierile d'in lumeá cea mare nu vedi natura neci in facia, neci in gestu, neci in vorba, neci in sentimente; anim'a ca si vorb'a, copillului, e natur'a ensasi.*

* NATURALE, adj. s., **naturalis**, (it. **naturale**, fr. **naturel**), relativu la *natura*, d'in *natura*, de la *natura*, de *natura*, conforme *naturei:* 1. adj., *filiu naturale*, opp. la filiu *legitimu; parente naturale, nu adoptivu sau suffletescu;* asiá si : *mamma naturale, nu adoptiva sau vitriga; filosofia naturale, scientie naturali; producte naturali, nu artificiali; agenti naturali, cumu : aeru, caldura, ventu, plouia, electricitate; corpuri naturali; dreptu naturale nu civile; calitati, dispositioni, talente naturali, nu studiate si capetate; vinu naturale, nu falsificatu sau deressu cumuva; formosetia naturale, nu fucata; espressioni, gesturi naturali, nu affectate, ambitiose, studiate sau essaggerate; colori naturali; colorea naturale a lanei e alba sau negra sau cenusia; morte naturale, nu violenta; di naturale de 24 de ore; apa naturale, nu scossa sau destillata, neci mestecata cu altu ceva; auctoriu candidu si naturale in cogitarile si espressionile selle; tonu, passu naturale; statulu naturale allu omului nu e selbatici'a, ci societatea si cultur'a;* cu tote acestea : *omu naturale* insemna si omu cumu a essitu d'in *manule naturei*, atâtu in reu : omu incultu, impolitu, etc.; câtu si in bene : nu affectatu, nu prefacutu, etc., ci simplu, candidu, sinceru, curatu la â-nima, ingenuu, etc.; *magía naturale, care delecta pre omeni cu minuni naturali, facute in poterea unei profunda connoscentia a mysterioseloru legi alle naturei; necessitati naturali, de cari nu se pote dispensá cineva;* 2. subst., *a)* personale, *unu, una naturale,* α) cellu sau cella nascuta in una terra : *mai multi naturali d'in Americ'a;* β) *naturalistu.* auctoriu, doctoriu in scientie *naturali;* β) reale, *unu naturale,* plur. f., *naturali;* α) in genere, productu, lucru, calitate, donu allu *naturei*, fia materiale sau morale : caracteriu, sentimentu, talentu, instinctu, etc. : *bonu naturale de muiere, de omu, de copillu, de callu; unu bonu naturale nu vale mai nemica fora studiu si scientia,* β) in specie, *naturalile,* α') *partile naturali* sau *genitali; b)* necessitati, datine, nepotentie alle naturei omenesci.

NATURALETIA, s. f., (it. **natura-**

www.dacoromanica.ro

lezza), calitate, dispositione, talentu, etc. *nascute*, de la *natura : naturaleti'a espressionei, gestului, pronuntiationei, sentimenteloru, cogetariloru.*

NATURALISARE, v., (fr. **naturaliser**, it. **naturalizzare**); a face *naturale*, applicatu in specie : 1. la straini, caroru-a intr'una térra se dau derepturi ca si celloru *naturali* sau *nascuti* in acea térra, a indigená, a impamenteaní, *a naturalisá pre cineva Românu;* 2. la plante si animali, a acclimatá, a invetiá cu clim'a si cu térr'a in care se transporta d'in alte climate si terre : *multe plante si animali d'in terrele calde, nu se potu naturalisá in terre cu clima temperata, ne cumu in terre frigurose;* 3. la scientie, arti, institutioni si alte assemini, a le adduce si introduce d'in alte terre in una térra : *a naturalisá in terre barbare artile, scientiele si institutionile Europei culte;* 4. la covente noue sau introdusse d'in limbe straine, a le introduce si face familiari : *a naturalisá in limb'a româna covente grecesci, a naturalisá si face familiari coventele d'in nou formate;* 5. in genere, a dedá, a familiarisá, a face d'in ceva ca una *natura : a traí si petrece in Franci'a spre a se naturalisá in limb'a, datinele si institutionile marei natione a Francesiloru.*

NATURALISATIONE, s. f., (fr. **naturalisation**); actione si statu de *naturalisare.*

NATURALISATU,-*a*, adj. part., (fr. **naturalisé**, it. **naturalizzato**), in t. s. verbului.

NATURALISMU, s. m., (fr. **naturalisme**), systema religiosa a celloru ce punu *natur'a ca principiu supremu, ca Domnedieu : naturalismulu lui Schelling,— naturalismulu mediciloru considera natur'a cea provida, ca principale causa a curationei morbiloru.*

NATURALISTU,-*a*, adj. s., (fr. **naturaliste**, ital. **naturalista**); 1. cellu ce se occupa *cu scientiele naturali*, doctu in aceste scientie : *addeveratulu naturalistu nu orbica si nu se perde in amenute inutili, ci se rédima pre aceste-a numai spre a se redicá la unu puntu de vedere mai inaltu*, ca adj. *scriptori naturalisti;* 2. cellu ce pune *natur'a ca principiu, supremu, ca Domnedieu : naturalistii nu potu fi de câtu pantheisti;* ca adj. : *d'in puntu de vedere naturalistu nu poti adjunge de câtu la pantheismu;* 3. cellu ce in dominiulu artei nu reconnosce unu *ideale*, ci iea de principiu fundamentale *natur'a reale.*

NATURALITATE, s. f., **naturalitas**, (it. **naturalitate** si **naturalità**, fr. **naturalité**); calitate si fapta de *naturale : naturalitatea coloriloru, vinului, espressioniloru, stylului, cogitationiloru; naturalitatea derepturiloru;* in specie, dereptulu de *naturale*, ce se concede unui strainu, naturalisationea, cumu si diplom'a, documentulu de naturalisatione,

NATURANTE, adj. part. pres., (**naturans**, it. **naturante**); vedi *natura naturante*, la art. *natura.*

NATURARE, v., (it. **naturare**), a face *natura*, a face dupo legile *naturei*, *a nasce*, a generá : *bene naturatu; naturatu pentru scientie abstracte; impulsulu la mancare e naturatu in noi.*

NATURARIU, pl.-*ie*, (it. **naturale**, fr. **naturel**), calitàti date de la natura, donuri alle naturei, vedi *naturale* 2, *b*), *α*).

NATURATIONE, s. f., actione de *naturare.*

NATURATU,-*a*, adj. part., d'in *naturare.*

NAUCESCE, adv., **stolide, inepte, inconsulto, inconsiderate**; in modu *naucescu : naucesce vorbesce si face tote câte dice si face. M.*

NAUCESCU,-*a*, adj., **stupidus, stolidus, ineptus, hebes, inconsultus, temerus**; de *naucu*, in insemnarea acestui coventu de sub 2.: *naucescu respunsu, naucesca fapta, naucesci passi, naucescele vostre vorbe. M.*

NAUCIA, (pron. *naucía*), s. f., **stupor, vertigo, stoliditas, ineptia**; calitate si fapta de *naucu*, in insemnarea acestui cov ntu de sub 2.: *in atâta naucía se afla, in câtu nu scie ce face si dice; d'in naucía cade in gropi si se lovesce cu capulu de toti parietii. M.*

NAUCIRE,-*escu*, v., **stupefacere, obstupescere, ineptire**; 1. transit. a face

www.dacoromanica.ro

naucu : cu atâte intrebari au naucitu copillulu; 2. intrans. a se face, a deveuí sau a fi *naucu : de atâte palme a naucitu bietulu copillu; am naucitu de atâte vorbe si intrebari fora locu;* ca refl. *a se naucí* e mai espressivu de câtu intrans. act. *a naucí. M.*

NAUCITU,-*a*, adj. part., **stupefactus** : *naucitu prin intrebàrile de tote pàrtile, nu mai sciea ce respunde fia-carui-a. M.*

* NAUCLERICU,-*a*, adj., **nauclericus**, (ναυκληρικός); relativu la *naucleru* si *naucleriu* ca subst.

*NAUCLERIU,-*a*, adj. s., **nauclerium**, (ναυκλήριος-ον); 1. adj., relativu la *naucleru*; 2. subst. reale m., *naucleriu* si f., *naucleria*, statu allu *nauclerului*, proprietate sau possessione a *nauclerului.*

* NAUCLERU, s. m., **nauclerus**, (ναύκληρος, d'in ναῦς=naue, si *cleru*=proprietate); proprietariu de una naue negotiatoresca.

* NAUCLIA, s. f., (it. **nauclea**, franc. **nauclée**); genu de plante d'in famili'a rubiacieloru, *pentandria monogynia* lui *Linneu.*

* NAUCORE, s. f., (fr. **naucore**, d'in ναῦς=naue, si κόρις=cariu, peduchiu de lemnu); genu de insecte hemiptere apatice, asiá numite dupo form'a loru de una mica *naue.*

* NAUCORIDE, adj. s., (fr. **naucoride**); care *sémena* cu *naucorea*; f. pl., *naucoridi*, familia de insecte hemiptere ce are de typu genulu *naucore.*

NAUCU, s., 1. reale, cu pl.-*i* sau -*e*, *nauci, nauce*, **naucus** si **naucum**, pellitia ce desparte mediulu unei nuca in doue sau in patru, putame; si de ací, prin metafora, lucru micu, neinsemnatu, seccatura, mica, nemica : *nu dau neci unu naucu pre aceste-a; acestu omu nu face unu naucu;* 2. s. adj. personale, *naucu-a*, **nugax, vappa, hebes, ineptus, stolidus, stupidus, inconsideratus, inconsultus, incogitans, amens**, etc., care nu vale *naucu* sau *nemica* in respectulu *mentei*, stupidu, ebete, care nu cogita de locu, care nu scie ce dice sau face sau care dice si face tote pre dosu : *e asiá de naucu in câtu nu scie ce face neci ce dice; pote fi cineva naucu d'in natur'a sea, déro pote fi naucu si d'in passione, d'in meni'a, d'in distractione, d'in cupiditate; cu nauculu nu scoti nemica la bonu capelu; cu naucii nu te poti intellege;* — nu e neci possibilitate de partea formei, necumu necessitate de a referí *naucu* in insemnarea de sub 2 la slav. **neukŭ**, cumu face d. *Miklosich*, care pretende co d. *Diez* fora coventu l'ar fi referitu la lat. **naucus.** *M.*

NAUCULA, *nauculare*, etc., vedi *navicula, naviculare.*

NAUE, s. f., vedi *nave.*

* NAUFRAGALE, adj., **naufragalis**; relativu la *naufragiu*, care casiona *naufragie : scopelle naufragali.*

* NAUFRAGANTE, part. adj., **naufragans**, (it. **naufragante**, fr. **naufragant**), care *naufraga : cine adjuta naufragantiloru in tempestati?*

* NAUFRAGARE, v., **naufragare**, (it. **naufragare**, fr. **naufrager**); a face sau patí *naufragiu : mai multe navi au naufragatu in acelle locuri;* fig. *celle mai mari stari au naufragatu in acellu desastru, celle mai mari ingenie au naufragatu in acelle scopelle.*

* NAUFRAGIOSU,-*a*, adj., **naufragiosus**, (fr. **naufrageux**, it. **naufragoso**); plenu de *naufragie*, unde se facu multe *naufragie*, unde usioru se pote face *naufragiu : scopelle naufragiose; cu marea naufragiosa sémena suffletulu passionatu;* fig. *naufragiosa e viéti'a omului.*

* NAUFRAGIU, pl.-*e*, **naufragium**, (it. **naufragio**, fr. **naufrage**, — d'in *naue — frangere*); 1. proprie, *frangere* sau spargere de *naue* sau de vasu pre apa, innecu : *a face, a patí naufragiu; a nu scapá nemine si nemica d'in naufragiu; a perí omeni si lucruri in naufragiu; barcele, luntrile si alte vase fecero naufragiu pre fortun'a infricosiata ce le appucà in mediloculu fluviului;* prov. *a face naufragiu la ripa, in portu* = a se innecá la mallu = a perí, candu se crede scapatu, a finí reu ce incepusse bene, etc.; *a spectá de pre uscatu naufragiulu altui-a* = a vedé in securitate periclulu altoru-a; 2. metafor., mare desastru, perdiare mare : *in naufragiulu*

www.dacoromanica.ro

invasioniloru de barbari perí mai tóta cultur'a antica; naufragiulu starei, familiei, totoru amiciloru.

* NAUFRAGU,-*a*, adj. s., **naufragus**, (it. **naufrago**, fr. **naufrage**); care a facutu sau patitu *naufragiu: miserii naufragi abiá au scapatu cu pellea; naue naufraga, muieri naufrage;* — si care casiona *naufragiu: naufraga mare, naufrage lacuri;* — fig. *stare naufraga, omeni naufragi de nume si de avere.*

NAULIA s. f., si m. *nauliu*, vedi *nabliu.*

* NAULATICU,-*a*, adj. s., relativu la *naulu: pretiu naulaticu;* — s. m., *naulaticu-lu* = *naulu-lu.*

* NAULISARE, v., (fr. **nauliser** si **noliser**); a leuá sau dá una *naue* cu

NAULU, pl.-*e*, **naulum**, (ναῦλον, it. **naulo** si **navolo**, fr. **naule, naulage**, — tote d'in *naue*); ce se solve pentru transportulu cu una *nave.*

* NAUMACHIA, s. f., **naumachia**, (ναυμαχία, it. **naumachia**, fr. **naumachie**, — d'in ναῦς = naue, si μάχη = lupta, batalia); batalia *navale*, cu *navile* pre mare, apoi spectaclu la antici, care constá in lupta navale simulata, cumu si loculu unde se facea assemini lupte.

* NAUMACHU, s. m., **naumachus**, (ναύμαχος); care iea parte la una *naumachia.* luptatoriu in una *naumachia.*

* NAUPEGIA, s. f., vedi *naupegiu.*

* NAUPEGIARIU,-*a*, adj. s., **naupegiarius**; relativu la *naupegu* sau la *naupegiu* si *naupegia: lemne naupegiarie;* —subst., *a)* m. personale, constructoriu de *navi, b)* m. reale, locu unde se construgu *navi; c)* f. *naupegiaría*, α) arte a *naupegiariului*, β) locu unde se lucra *navi* si alte vase de plutitu.

* NAUPEGIU,-*a*, adj. s., (ναυπήγιον, ναυπηγία), proprie adj., relativu la *naupegu*, luatu inse de regula ca subst. reale, *a)* f. *naupegia*, arte a *naupegului; b)* m. *naupegiu*, locu de constructioni *navali.*

* NAUPEGU, s. m., **naupegus**, (ναυπηγός, d'in ναῦς = naue, si πηγ-νύειν = **pangere**), care construge *navi*, si alte vase de plutitu, in specie, cellu ce lucra si combina *lemnari'a unei nave.*

* NAUPHYLACE sau *naufulace*, s.m., **nauphylax**. si **naufulax**, (ναυφύλαξ, d'in ναῦς, = naue, si φύλαξ = custode), 1. *custode* allu lucruriloru celloru ce callatorescu pre una *nave*; 2. officiariu subalternu intr'unu portu sau pre una *nave.*

* NAUSCOPIA, s. f., (fr. **nauscopie**, d'in ναῦς = naue, si σκοπεῖν = observare); vedere d'in mare departare a *naviloru* cu adjutoriulu *nauscopiului.*

* NAUSCOPICU,-*a*, adj., (fr. **nauscopique**); relativu la *nauscopia*, sau la *nauscopiu.*

* NAUSCOPIU, pl.-*e*, (fr. **nauscope**), instrumentu de *nauscopia.*

* NAUSEA si *nausia*, s. f., **nausea**, (ναυσία comp. si it. **nausea**, fr. **nausée**); 1. d'in *naue*, reu de mare, gretia si vomitu, ce provoca mersulu cu *navea* pre mare: *pucini d'in callatorii pre mare scapa de sufferentiele nausiei;* 2. prin metafore, gretia, desgustu, fastidiu: *insipidele, si putidele lui espressioni nu potu provocá de câtu nausia.*

* NAUSIABUNDU,-*a*, adj., **nausiabundus**, plenu de *nausia*, gretiosu: *alimentu nausiabundu, remedie nausiabunde, odore nausiabunda; toti de pre nave erá nausiabundi.*

* NAUSIANTE, part. adj., d'in *nausiare*, **nauseans.**

* NAUSIARE, v., **nauseare**; a avé, a sentí, sau patí, *nausia*, 1. proprie: *de leganatur'a undeloru marei toti nausiamu;* 2. metaforice *a)* a avé gretia, *b)* a i fi se voma, *c)* a vome covente putide si gretiose, *d)* a adduce, a provocá gretia, desgustu.

* NAUSIOLA, sau *nausióra*, s. f., **nauseola**; deminutivu d'in *nausia*, pucina gretia.

* NAUSIOSU,-*a*, adj., **nauseosus**; plenu de *nausia*, care casiona mare *nausia: medicamentele desi nausiose, sunt utili.*

* NAUSTIBULU, s. m., pl.-*e*, **naustibulum**; specia de vasu de form'a unei *naue*, specia de albia sau cavata.

NAUTIA, s. f., **nautea**, *nautiare*, etc., vedi: *nausia, nausiare*, etc.

NAUTICA, s. f., vedi *nauticu.*

NAUTICARIU, s. m., **nauticarius**;

www.dacoromanica.ro

care mêna sau duce una *naue*, barca, luntre, etc.

NAUTICU,-*a*, adj. s., **nauticus**, (it. **nautico,-a**, fr. **nautique**); relativu la *naue*, la *nauti*, la *navigatione : arte nautica, instrumente nautice, dictionariu nauticu, termini nautici, legi nautice, scola nautica, collegiu nauticu, astronomia nautica*; — subst., *a)* m. personale, *unu nauticu:* unu marinariu; *b)* f. reale, *nautica*, scientia si arte *nautica*, scientia de *navigare*.

* NAUTILU, s. m., pl.-*i*, **nautilus**, (it. **nautilo**, fr. **nautile**, ναύτιλος, — d'in *naue*, pentru co acésta conca sémena cu una *navicella*); genu de molluscecephalopodi; — specia de cingutoria d'in tessutura impermeabile, impluta cu aeru, servindu ca adjutoriu la innotare.

NAUTU, s. m., **nauta si navita**, (d'in *naue*). *marinariu*.

* NAVACLU, pl.-*e*, **navaculum**; statione de *navi* portu.

* NAVALE, adj. s., **navalis-e**, (it. **navale**, fr. **naval**), de *nave*, relativu la *nave:* 1. adj., *lupte navali, batalie navali, armata navale; scientia navale, istoria navale, constructioni navali, pece navale; corona navale*, ce se dá cellui ce mai antaniu se suiá in una *nave* inimica; 2. sub. m., *navale, a)* locu de constructione de *navi; b)* locu unde stau de se adapostedia sau se deregu *navile; c)* materiale de constructione de *navi*.

*NAVARCHIA, s. f., **navarchia**, (ναυαρχία, fr. **navarchie**); titlu, officiu allu *navarchului*.

*NAVARCHICU,-*a*. adj., **navarchicu**, (ναυαρχικός); relativu la *navarchia* sau la *navarchu*.

*NAVARCHU, s. m., **navarchus**, (ναύαρχος, it. **navarco** si **navarca**, fr. **navarque**, — d'in ναῦς = naue, si ἀρχή = commandu); 1. commandante allu unei flotta; 2. capitanu allu unei *nave;* 3. domnu allu unei *nave;* 4. menatoriu de *nave*, gubernatoriu de *nave : a peritu navarchulu, navea e in periclu*.

* NAVARE, v., **navare**; a fi *navu*, a face ca *navu : a navá servitie; a navá bellulu, a navá beneficie*.

NAVE (si *naue*, cumu si *naie* sau *nae*), s. f., **navis**, (it. isp. port. **nave**, isp. port. **navio**, port. **nao**, prov. **nau**, vechiu fr. **nau**, nou fr. **nef**, si **navire**); 1. in sensulu cellu mai strinsu, vasu mare de plutitu, éro in sensu mai largu, veri-ce vasu de plutitu, barca, luntre, etc. *a)* proprie : *navi bellice* = *navi de linia; navi onerarie* = *navi de transportu* = *navi de carratu merci* = *navi mercantili; nave pretoria* = *nave capitana*, pre care se afla commandantele unei flotta : *gubernaclulu navei; puppea si pror'a navei; funile naviloru; coperťa navei, sentin'a navei, catartele si velele sau pandiele unei nave; a face, a construge una nave; a derege sau repará navile stricate; a lovi navea de scopelle; a deduce sau dá navea la apa; a se suí sau imbarcá pre una nave; navile se missica cu remi si cu vele inflate de venturi; nave bireme, trireme, cadrireme;* prov. *ce cauti in nave?* = *draculu te a pusu se intri in nave?* a se arruncá in periclu mare; *navi captusite cu ferru; b)* prin metafore, α) partea unei baserica sau a unui assemine edificiu, coprensa intre unu muru si una seria de pilastri sau intre doue serie de pilastri; β) *nave* sau *navea Arga*, constellatione; γ) câtu contine una nave, mercile sau callatorii câti intra intr'una *nave;* δ) in sensu ideale : *navea statului, ai carei gubernatori sunt adesea inabili;* 2. sub form'a : *navia, (nauia si naia), a)* in acellu-asi sensu cu form'a *nave: b)* vasu de form'a *navei*, ce se applica la diverse usuri : albia, capistere, cavata, si mai vertosu, vasu ce serve la collessu de vinia.

NAVIA, s. f., vedi *nave*, mai vertosu sub 2.

NAVICA, (si *nauica, naica*), s. f., **navicula, navicella**; deminutivu d'in *nave*, d'in care apoi si deminutivele : *navicella, navicia* sau *navitia, naviciora* si *navisiora*, tote popularie, la cari se adaugu si classicele : *navicula* si *naucula, navigiolu*, etc., ce se potu applicá la vase de differita forma si marime, vase nu numai de plutitu, ci si pentru alte usuri, cumu, de essemplu : *multe vase ce servu la operationi culinarie, chymice*, etc. potu

www.dacoromanica.ro

fi *navicelle, naucelle, navicie, naviciore, navicule*, etc.

NAVICARE, si *nauicare, naicare*, v., vedi *navigare*.

NAVICELLA, *navicia, naviciora, navicula*, etc.; vedi *navica*.

*1 NAVICULARE, adj., **naviculariſ**; relativu la *navicula : tassa naviculare; ossu naviculare*, de form'a unei *navicule*.

* 2 NAVICULARE si *nauculare*, v., **naviculari** si **nauculari**; a merge, a callatorí, a se carrutiá cu *navicula*.

* NAVICULARIU,-*a*, adj. s., **naviculariuſ-a**, relativu la *navicula*; ca subst., *a)* m. personale, *navicullariu*, domnu de *nave* sau *navicula*, cellu ce pre banni da una *nave*, sau duce, transporta, carra persone sau merci, cu *navea*; negotiatoriu cu *nave* sau *navi, luntri, barce*, etc.: *naviculariulu infernului* = Charone; *b)* fem. reale, *naviculariа*, professione de *naviculariu*.

*NAVIFORME, si *naviformu,-a*, adj., (fr. **naviforme**); care are *forma de nave: osse naviformi*.

NAVIFRAGARE, *naviſragu*, etc., vedi *naufragare, naufragu*.

* NAVIGABILE, adj., **navigabilis** (it. **navigabile**, fr. **navigable**); ce se pote, pre unde sau cu care se pote *navigá : riu navigabile; a face riurile navigabili, littori navigabili; nave navigabile*.

*NAVIGANTE, part. adj., **navigans**, (it. **navigante**); care *naviga : a castigá multi banni de la navigantii pre acellu lacu*.

*NAVIGARE, v., **navigare**, (it. **navicare**, fr. **naviguer**); 1. intr., a merge, âmblá, callatorí cu *navea : nu e tempu de a navigá pre fortuna; a navigá pre mare, pre riu, pre lacu; scientia, arte, professione de a navigá*; cu subiectu de lucru : *flott'a navigá pre longa termu; nu s'a stipulatu déco mercile au se navige cu periclulu creditoriului*; 2. trans., *Xerxe vrea se amble marile si se navige terrele, a amblá noue terre si a navigá noue mari*; de ací si pass., *nu se pote navigá unu cursu de apa asiá de rapidu*; 3. metaf., *a)* a portá bellu, a se bate cu *navi* pre ape; *b)* a plutí, a innotá: *obiectele usiore naviga pre faci'a apei*; *c)* a castigá cu transportulu pre *navi*; 4. proverb. si metaf., *a navigá in relle ape, intre scopelle*=a nu avé successu, sau a fi in mari pericle; *a scí navigá cu ori-ce ventu*=a se scí derege dupo tempuri, a scí operá si in impregiurari bone si in celle relle; *a navigá cu ventu in prora* = a avé pedice, in opposit. cu : *a navigá cu ventu in puppe*.

* NAVIGATIONE, s. f., **navigatio**, (it. **navigazione**, fr. **navigation**); actione, actu, abitu si arte de *navigare: patru dille de navigatione necurmata; navigatione cu vele, cu remi, cu vapori; navigationi in giurulu pamentului; navigationea pre mari, pre riuri; tractatu de navigatione, legi asupr'a navigationei*.

* NAVIGATORIU,-*toria*, adj. s., **navigator**, (it. **navigatore** si **navigatorio**, fr. **navigateur**); care *naviga* sau serve a *navigare*, care mai vertosu are abitulu, artea, scienti'a de a *navigare: navigatorii si deregu callea pre luciulu marei dupo stellele cerului; poporu navigatoriu nu pote fi, deco nu e in contactu cu marea; multi navigatori au navigatu de giuru in giurulu pamentului; vase navigatorie*; — s. f. reale, *navigatoriа*=*nautica*, maiestría, arte scientia a navigationei.

*NAVIGATU,-*a*, adj. part., **navigatus**, âmblatu cu *navea : marile pucinu navigate; termi navigati de noi; omeni navigati si âmblati*; sup. *vasu bonu de navigatu, tempu de navigatu*; si subst. m. abstractu : *navigatulu nostru e forte marginitu*.

* NAVIGERU,-*a*, adj., **naviger**, (it. **navigero**); care duce, porta *navi: fluviu navigeru, naviger'a mare*.

* NAVIGIOLU, sau *navigioru*, s. m., **navigiolum**, deminutivu d'in *navigiu : abiá a potutu scapá pre unu navigiolu; se perâmbla într'unu navigiolu fora a se teme de fortuna*; vedi si *navica*.

*NAVIGIU, s. m., **navigium**, (it. **navigio**); actione de *navigare, navigatione*, déro si mai vertosu, instrumentu *de navigare :* nave, barca, luntre, vasu de plutitu, etc.: *de mare usu sunt arborii la constructionea de navigie; a si vincí*

www.dacoromanica.ro

navigiele crepate; a se carrutiá intr'unu magnificu navigiu.

* NAVILE si *naviliu,-a*, adj. s., (it. **navileo, navilio** si **naviglio**; compara si fr. **navire**, essitu d'in acea-asi forma, care in limb'a classica ar fi **navilis** = **navalis**); de *nave*, relativu la *nave: ostire navile;* leuatu inse mai vertosu ca subst. m. sau f. *navile*, numai m. *naviliu*, cu intellessu de: *a)* vasu *de navigare; b)* collectivu, multime de *vase de navigare; c)* locu *de navigare:* canale, strimptore, lacu, mare; *d) naulu*, pretiu de *navigare.*

NAVISIORA, s. f., vedi *navica.*

* NAVITATE, s. f., **navitas**; calitate si fapta de *navu: connoscu navitatea si tragerea tea de anima pentru interessile melle; connoscuta mi e studios'a tea navitate pentru totu ce me attinge.*

* NAVU,-*a*, si *gnavu*, adj., **navus**; care are tragere de ânima la ceva sau cotra cineva: diligente, zelosu, studiosu, activu, nepregetatoriu, voiosu, buccurosu; oppositu *ignavu.*

1 NE, pronome conjuctu pers. I pl. dat. **nobis**, si acc. **nos**; *ne pare bene co ai scapatu d'in periclu; dati-ne adjutoriu; ne dóre ânim'a de voi; lassati-ne in pace;* — in dativu *ne* trece in *ni* inaintea altoru pronomine monosyllabe si inaintea verbeloru: *e, su, ai, a, amu, ati, au*, precumu: *ni se spune, ni lu va dá, ni ua va dá, ni i va dá, ni le va dá; ni e destullu, ni su connoscuti, ni a datu, ni ati spusu, ni au dissu.*

2 NE, particla negativa, care in forma, e identica cu lat. **ne** si **ni** (vechiu **nei**), forma originaria si propria a negationei absoluta in limb'a classica, (cumu se va vedé mai pre largu la articlulu *nu* = lat. **non**), applicata inse, ca particla de compositione, numai la pucine covente, cumu: *a)* verbe: **nescio** = *nu sciu*, **nequeo** = *nu potu*, *b)* adiective: **nefarius**, *nefariu*, **nefastus** = *nefastu*, **neuter** = *neutru*, **nepurus** = *nepuru* = *necuratu; c)* substantive: **nihilum** = *nemica; d)* adverbiu: **neutiquam** = *necicumu*, etc., observandu inco in respectulu formei, co **e** d'in **ne** inainte de covente cu vocale initiale une-ori se elide: **nullus** = **ne-ullus** = *nullu, neci-unu;* **nunquam** = *nici una data*, etc.; alte-ori admitte unu *c*: **necopinatus** = *necopinatu* sâu *neopinatu*, etc. si acestu *c* se stramuta in unele covente in affinele *g*: **negotium** = *negotiu*, **negare** = *negare*, etc., cea-a ce se face une-ori si inainte de consonante initiale, ca in: **negligere** = *neglegere:* inse acestu **nec** sau **neg** pote fi scurtatu d'in compusulu **neque** = *nece* sau *neci*, care se dice si **nec**, (compara si popularulu *nec-aire*); — éro in limb'a vulgare, la coventele curate populari, *ne*, (afara pote de mai susu citatulu *necaire*), nu suffere neci-una scambare, veri-care ar fi initialea coventului cu care se compune, si are una estensione de applicare, cu multu mai mare: 1. la tote verbalile, (adeco la tote acelle covente, care stau cu verbulu in strinsa legatura de sensu, sunt forme de verbu, destinse de acestu-a numai intru câtu nu admittu *flessioni* personali), cumu *a)* participie passive: *mancatu-nemancatu, dormitu-nedormitu, venitu-nevenitu, laudatu-nelaudatu, cantatu-necantatu, placutu-neplacutu, avutu-neavutu, batutu-nebatutu, auditu-neauditu, vedutu-nevedutu, curatu-necuratu, curetiatu-necuretiatu, attinsu-neattinsu, linsu-nelinsu, intellessu-neintellessu; deressu-nederessu, trassu-netrassu, scossu-nescossu, mutatu-nemutatu, dussu-nedussu, coptu-necoptu, covenitu-necovenitu*, etc.; *b)* participie presenti si adiective: *ferbente-neferbente, potente-nepotente, coveniente-necoveniente, patiente-nepatiente, deligente-nedeligente, tolerante-netolerante*, etc.; *c)* gerundie: *fiendu nefiendu, dormindu-nedormindu, vrendu nevrendu, cantandu-necantandu, intellegundu-neintellegundu, potendu, nepotendu*, etc.; *d)* infinitivele depline in *re*, leuate ca substantive: *mancare-nemancare, placere-neplacere, sentire-nesentire, cogitare-necogitare, aflare-neaflare, spellare-nespellare, albire-nealbire, vedere-nevedere, prevedere-neprevedere, tacere-netacere, scire-nescire*, etc.; — inse infinitivulu scurtatu, de regula cu *nu: a nu scí, a scí sau a nu scí; a nu placé, a placé sau nu placé*, etc., (vedi

www.dacoromanica.ro

nu); éro : *a nescí, neplacé*, etc., au altu intellessu, de care vedi mai diosu; —*e)* participiele in *tu*, leuate ca adjective sau substantive: *intelleptu-neintelleptu, dereptu-nedereptu, aptu-neaptu*, etc., 2. la tote adiectivele derivate : *umidu-neumidu, rancidu-nerancidu, putridu-neputridu, petrosu-nepetrosu, potentiosu-nepotentiosu, pretentiosu-nepretentiosu, mucosu-nemucosu, laudabile-nelaudabile, nobile-nenobile, visibile-nevisibile, ospitale-neospitale, ostile-neostile, omenescu-neomenescu*, chiaru la celle in *toriu : coventatoriu-necoventatoriu, amblatoriu-neamblatoriu, missicatoriu-nemissicatoriu*, etc.; inse d'in adiective *originarie* sau *nederivate*, — cellu pucinu intru càtu ne marginimu in limb'a nostra, — d'in adj. *nederivate*, cumu : *negru, albu, bonu, reu, verde*, etc., nu se dice absolutu : *nenegru, nealbu*, etc. ci sau numai in modu relativu, in locutioni speciali, ca : *verde neverde, addumi érba incoce;* asiá si : *albu nealbu, reu nereu, bonu nebonu*, etc., in locu de : *albu sau nu, reu sau nu, bonu sau nu*, (compara lat. **bonus necne** = *bonu sau nu*); sau in sensu cu totulu speciale si esceptionale, ca : *nebonu* = **demens**, (vedi si mai diosu); se dice inse absolutu si forte bene : *nealbitu, nenegritu*, etc., ca formate d'in derivatele : *negritu, albitu*, de la *negrire, albire;* asiá si : *nescurtatu, nemaritu, nelungitu*, etc.; inse nu absolutu : *nescurtu, nelungu, nemare*, ci numai correlativu : *scurtu nescurtu, lungu nelungu, mare nemare, fia cumu va fi;* — se intellege de sene, co adiectivele compuse cu *ne* potu devení si adverbie : *a se portá neomenesce;*—3. la tote substantivele abstracte derivate d'in adjective sau verbe ce admittu absolutu compositionea cu *ne* : *nepotentia nevolientia, nevolia, necuratia, nefricosía, nepatientia, necovenientia, neabilitate;* inse : *a)* d'in adiectivele ce nu admittu absolutu composetionea cu *ne*, se dice de asséminea numai in modu correlativu : *lungime nelungime, bonetate nebonetate, nu vreu se sciu;* sau in sensu esceptionale : *nebonía* = **dementia**; *b)* substantive *nederivate* si *concrete* nu admittu compositionea cu *ne* de câtu ca si adiectivele *nederivate*, adeco : α) in modu de oppositione : *callu necallu, vestimente nevestimente, domnu nedomnu;* etc., in locu de : *domnu sau nu, callu sau nu callu*, etc.; β) in modu si sensu esceptionale : *neomu, a face d'in omu neomu;* asiá : *nemica* sau *nemicu, nimicu;* in locu de *neomu* avemu si form'a antica, cu altu intellessu : *neme* sau *nemine* = **nemo**, déro despre aceste-a vomu tractá la articli speciali, cumu si despre compusele d'in adverbie sau conjunctioni cu *ne*, de essemplu : *nece* sau *neci, nici, necumu, necaire*, etc.; pentru acumu, spre a ne scutí de necessitatea de a tractá in speciale fia-care d'in nenumerat'a multime de covente in care intra *ne*, vomu cautá a determiná mai bene sensulu generale allu lui *ne* in urmatoriulu : 4. *ne* asiá déro, prepusu unui coventu, espreme negationea *absoluta*, (vedi si *nu*), asiá co compusulu devine contrariulu simplului, avendu mai raru (cumu avemu se vedemu) si alte nuantie particularie; asiá *nemica, nefientia, neme* sau *nemine, necantatu, nedussu, neincarcatu*, etc., sunt contrariele sau *negationile* simpleloru : *mica, fientia, omu, cantatu, dussu, incarcatu;* asiá : *negotiu, lucru* si *negotiare* = lucrare, sunt opposite essacte la : *otiu*=*nelucru, neoccupatione*, si *otiare* = *nelucrare, neoccupare;* asiá : *neglegere, neglegente, neglegentia*, sunt oppositele nu alle simpleloru : *legere, legente*, etc., ci alle compositeloru : *dilegere, dilegente, dilegentia;* co-ci *legere* insémna simplu : *collegere, stringere*, etc. éro comp. *dilegere* = *allegere, essaminare, cercetare cu mare cura*, si de ací : *dilegente*=*accuratu, attentu, essactu*, etc.; éro : *neglegente* = *neaccuratu, nedilegente*, etc.;— spre a face inse se resara si mai bene sensulu lui *ne* in composite, se l'allaturàmu cu *synonymele* lui cari sunt : *a) in* = lat. **in**, (differitu in sensu de prep. *in* = lat. **in**), acellu-asi in forma si in sensu cu gr. ἀν si *à privativu*=germ. **un**, se prepune, ca si *ne*, — si inco in modu si mai esclusivu de càtu acestu-a,—numai la adiective si par-

www.dacoromanica.ro

ticipie, la adverbie si substantive derivate d'in adiective si participie, mai raru la alte specie de substantive, și in aceste pucine, chiaru d'in substantivu se formedia de regula unu adiectivu : *insomne* = insomnis = cellu ce n'are *somnu*, fora *somnu*, si numai prin intermediulu adiectivului si substant. *insomnia* = *nesomnu* = insomnia; pentru forma nu e de observatu de câtu co *n*; α) inainte de *m*, *b*, *p* devine *m* : *mobile-immobile*, *peritu-imperitu*, *barba-imberbe*; β) inainte de *l* si *r* se assimila completu : *liberale-illiberale*; γ) inainte de *gn* se lapida : *ignoscere*, sau se omitte *g* si se dice : *innoscere*; — câtu pentru sensu, ellu e aprope cu allu lui *ne*, asiá in celle mai multe casuri essistu forme si cu *ne* si cu *in*, cu singur'a differentia de forma, éro nu si de sensu, ci celle cu *ne* sunt popularie si vechie, éro celle cu *in* mai de currendu introdusse in usu : *justu-nejustu* si *injustu*, *patiente-nepatiente* si *impatiente*, *laudabile-nelaudabile* si *illaudabile*; inse de celle mai multe ori sensuln lui *in* nu merge la *absoluta negatione*, ca allu lui *ne*, nu e *indifferente*, ci merge la *estrem'a opposita*, la unu *contrariu positivu*; asiá : *infame*, *infamia*, d'in *fama* = uume, reputatione, nu espremu simplu *negationea* sau *lipsea* acestei *idea*, ci : *numele reu*, si fig. *opprobriu*, *desonore*; asiá : *ignobile* d'in *nobile*, nu va se dica numai simplu : *nenobile* = *neconnoscutu*, *obscuru*, ci si : *vile*, *bassu*, *abiectu*, *misellu*; *inutile*, d'in *utile* = *de care poti usá*, nu va se dica numai : *neutile* = de care *nu poti usá*, ci si *nocente*, *vettematoriu*; asiá déro *in* de regula e *pejorativu*, in oppositione cu *ne*, care e *indifferente* sau simplu *negativu*; *insciu* si *nesciu*, *insciente* si *nesciente*, differu asiá, co celle cu *in* implica defaima, ce nu implica celle cu *ne* : *insciulu e cellu mai pucinu unu ignorante*; *pre candu cellu nesciu pote ca totu omulu, se nu scia ceva*; *infandu si nefandu* differu asiá co *lucrulu infandu e de nespusu, nu se pote spune*, nu se pote espreme cu limb'a, asiá e de monstrosu in marime, spaimentatoriu, infioratoriu; éro *lucrulu nefandu e de nespusu*. intru câtu *nu se cade* a fi spusu, asiá de impiu, infame, nerosinatu, revoltatoriu, etc.; *infanda dorere mi impune a mi adduce amente*, inse : *nefandulu carru cu care fii'a lui Serviu calcà preste cadaverulu tatalui seu*; asiá in acestu essemplu, prin esceptione, *ne* are sensulu pejorativu; totu asiá si in pucine altele, cumu : *neomu*, *nebonu*; de regula are acestu sensu numai in compuse cu verbe : *a nescí*, *a neconnosce*, etc. differite de : *a nu scí*; *a nu connosce*, = méconaître; *b)* pre longa *in* vinu in concurrentia, de si mai raru, cu *ne* si : α) *se* = lat. se, (care sub forma sine = sene e prep. = *fora*), inainte de vocali *sed* : *seducere*, *separare*, *seditione*, etc., se applica de regula la verbe, cu intellessulu de *despartire*, *departare*, *punere de una parte*, etc., si in speciale, cu nuanti'a de *cogitu* sau *scopu* : *sepunere* = a pune de uua parte, a pune bene; asiá si : *seducere*, *secedere*, etc., cu scopn de a vorbí, de a si capitá drepturile, care erá *scopulu secessioniloru plebei romane*; mai raru cu sensn reu ca in : *seducere* = a ammagí; — *se* inse se applica si la unu micu numeru de substantive, spre a formá adiective ca : *secorde (socorde)*, *securu*, etc. d'in *corde*, *cura*, de unde apoi derivate si substantive abstr. *secordia (socordia)*, *securitate*, cu intellessu *negativu*, ca allu lui *ne* si *in* de regula *pejorativu*, (vedi mai diosu); β) *ve* = lat. ve sau væ, pusu inainte de nnu micu numeru de covente, espreme, ca si *ne* sau *in*, ide'a de negatione, sau, ca si urmatoriulu *dis*, negatione si augumentatione, cnmu : *vecorde*, *vecordia*, d'in *corde* si *ve*, va se dica : *smentitu*, *smentire*, *stultu* si *stultitia*, sau *nebonu*, *nebonia*; asiá si : *vesanu*, *vesania*; *vemente*, care *nu e* domnu pre *mentea* sea, si de ací : *impetuosu*, *foriosu*, *violentu*; *vescidu*, formatu din *ve* si *esca* = *mancare*, adeco *macru*, *strigosu*, etc., vorbindu de animali si plante; *vepallidu* = *forte pallidu*; γ) *dis* sau *des*; *de* = lat. dis, de, care inco au adesea sensu *negativu*, ca si *in* sau *ne*, si de acea-a se numera ací, tramittendu pentru sensulu loru completu la articlii

www.dacoromanica.ro

speciali asupr'a lui *de* si *dis* sau *des*, si dandu ací numai câteva essemple, d'in care se se védia differenti'a loru de intellessu in casurile, in cari paru a se confunde cu celle peno ací enumerate: *insanu*, *vesanu*, *nesanu*, espremu câte trei ide'a contraria lui *sanu*, inse cu aceste differentie, co *nesanu* = *nesanetosu* este una espressione generale ce espreme negationea absoluta a simplului *sanu*=*sanetosu*, fora se determine macaru, déco e vorb'a de *sanetatea corpului sau a mentei;* d'in contra *insanu* si *vesanu* se dice fiendu vorb'a mai vertosu de *sanetatea mentei*, cu acésta differentia, co *vesanu* espreme *lipsea de mente in supremulu gradu;* pre candu *insanu* espreme acea-asi lipse in gradu mai micu: *cellu vesanu face acte estravaganti si furiose, cellu insanu nu se scie tiné in mesur'a covenita; informe si deforme* insemna amendoue *fora forma*, sunt amendoue opposite la *formosu*, inse cu acésta differentia, co *informe* e negationea simplului *forma*, pre candu *deforme* arréta una deteriorare mai mare sau mai mica a formei: *obiectulu deforme se departedia de typulu formosetiei physice sau morale, si suppera, ba chiaru revolta sentimentulu nostru estheticu sau morale. M.*

NEACCENTATU, *neaccessibile*, *neacoperitu*, *neaccordabile*, *neaccordatu*, *neaccordu*, *neactivu*, *neadappostatu* etc., vedi *ne* si simplele: *accentatu*, *accessibile*, *accoperitu*, *accordabile*, *accordatu*, *accordu*. *activu*, *adappostatu*.

NEADDEVERATU,-*a*, si *neaddeveritu*,-*a*, adj. part., vedi *ne* si simplele: *addeveratu*. *addeveritu*.

NEADDEVERU, s. m., **falsum, falsitas, error;** contrariulu *addeverului*, differitu de *mentiona*, care e unu *neaddeveru* spusu cu *intentione* de a insellá si ammagí.

NEADDORMIRE, s. f., **insomnia, vigilantia, diligentia;** 1. lipse de *addormire*, nesomnu; déro si: 2. preveghiare *neaddormita*, activitate, vigilantia, dilegentia.

NEADJUNSU, contrariulu lui *adjunsu*, (vedi *adjunsu* si *adjungere*), 1. part., *neadjunsu* = **intactus**: *neadjunsu de sore; lucruri neadjunse cu mente de omu* = **incomprensibilia;** 2. s. m. pl.-*uri*, **inopia, defectus; labor, difficultas; negotium;** *a)* lipse, necessitate, strimtorare de medie, neavere, paupertate: *d'in totu neadjunsulu nostru totu adjutàmu si pre altii mai lipsiti ca noi de celle necessarie; d'in adjunsu, d'in neadjunsu cauta se implenimu si satisfacemu acésta necessittate; b)* nevolia, periclu, incurcatura: *mari neadjunsuri mi face acestu copillu cu neboniele lui; candu sum asiá de amaritu, mai vini si tu de mi face neadjunsuri.*

NEADMISSIBILE, *neadmissibilitate*, vedi *ne* si simplele: *admissibile*, *admissibilitate*, cumu si: *inadmissibile*, *inadmissibilitate.*

NEALIENABILE, *neallessu*, *nealterabile*, *nealterare*, *nealtuitu*, *neamblatu*, *neammestecatu*, *neamovibile*, etc., vedi *ne* si: *alienabile*, *allessu*, *alterabile*, *alterare*. *altuitu*, *âmblatu*, *ammestecatu*, *amovibile*, etc., cumu si: *inalterabile*, *inamovibile.*

NEAPPERATU,-*a*, adj. part., 1. **indefensus, obnoxius,** care *nu e apperatu; a)* proprie: *cetati neapperate cu energi'a si barbati'a ceruta; b)* metaforice: *esti inco in etatea neapperata de venturile si fortunele passionei;* 2. **inevitabilis, necessarius, quo nemo immunis fieri potest;** ce nemine nu pote evitá, de care nemine nu se pote scutí; necessariu, imperiosu, inevitabile, etc.: *celle neapperate la viéti'a ordinaria; aerulu e conditione neapperata a vietiei nostre; ti dau ce e de neapperata lipse;* — si ca adv. **necessario** = de necesse: *neapperatu, de neapperatu se cere presenti'a vostra; de neapperatu cauta se faci asiá;* — *de neapperatu* dice mai multu de câtu simplulu *neapperatu.*

NEAPPLICARE, *neapplicatu*, *neapprensu*, *neappropiatu*, *nearabile*, *nearatu*, etc., vedi *ne* si: *applicare*, *applicatu*, *apprensu*, *appropiatu*, *aratu*, *arabile*, cumu si *inarabile.*

NEASCUNSU,-*a*, adj. part., 1. **non celatus, non occultus, qui non latuit vel non latet,** contrariu *ascunsu*: *lucrurile ce cauta*

www.dacoromanica.ro

sunt bene ascunse si nu le pote aflá neci una data; 2. **apertus, sincerus, candidus, non dissimulatus;** deschisu, cu anim'a deschisa, sinceru, care ce are pre facia sau in gura, are si in anima : *ce natura neascunsa si candida in acésta muliere!*

NEASSEMINARE, s. f., **dissimilitudo, magna differentia;** contrariu *asseminare*, lipse de *asseminare*, si in specie, mare differentia : *cu neasseminare mai mare* = **multo major.**

NEASSEMINATU,-*a*, adj. part., 1. **non assimilatus, non collatus, non comparatus;** 2. **differens, incomparabilis,** *ce nu se pote assemená;* forte differitu : *cu neasseminare mai mare de câtu tene.*

NEASSECURARE, *neassecuratu, neassediare, neassediatu, neastemperare, neastemperatu, neastemperu,* etc., vedi : *ne* si : *assecurare, assecuratu, assediare, assediatu, astemperare, astemperatu, astemperu;* vedi si : *nestemperu* = *neastemperu.*

NEASTEPTARE, *neasteptatu*, etc., vedi *ne* si : *asteptare, asteptatu*, etc.

NEATARNARE, *neatarnatu, neattentione, neattentu, neattinsu*, etc., vedi *ne* si : *atarnare, atarnatu, attentione, attentu, attinsu*, cumu si : *inattentione inattentu;* cu tote co, dupo celle spuse la *2 ne*, composeloru cu *ne* le s'are potè dá sensu mai pucinu *pejorativu* de câtu celloru compose cu *in*.

NEAUDITU, *neascultare, neascultatu, neascultatoriu, neavere, neavutu*, etc., vedi *ne* si : *auditu, ascultare, ascultatu, ascultatoriu, avere, avutu*, etc., cù tote co, dupo celle spuse la *2 ne*, unele d'in aceste covente nu su simpl'a *negatione* a celloru primitive, ci implica si *contrariulu positivu*, cumu : *neavere*=*paupertate, inopia; neavutu* = *pauperu, inope.*

NEBAGARE, *nebagatu, nebagare in séma, nebagatu in séma, nebagatoriu in séma, nebattezatu, nebatutu*, etc.; vedi *ne* si : *bagare, bagatu, bagatoriu, battezatu*, etc.

NEBONARE si *nebunare*, adj. s., proprie, relativn la *nebonu*, leuatu inse de regula ca subst. f. *nebonare* (subintell. *érba*), specia de planta d'in genulu *hyoscyamului*, adeco : *hyoscyamulu negru* = **hyoscyamus niger,** *L.*; in acestu intellessu si sub form'a : *nebonaritia* si *nebunaritia.*

NEBONATICU si *nebunaticu,-a*, adj., **lascivus, petulans, petulcus, lascivibundus, alacer, improbulus;** ce tine de *nebonu*, in sensulu cellu mai bonu ce are acestu coventu sub *2 : nebonaticele jocuri alle nebonaticiloru copilli ne placu si ne farmeca; de si in etate destullu de inaintata, acésta muliere e inco nebonatica ca una copilla; nebonaticii si nebonaticele sunt insipidi numai candu sunt affectati si mai vertosu supperatori pentru altii.*

NEBONESCE si *nebunesce*, adv., **insane, dementer, insipienter, stulte; inconsiderate, furiose;** in modu *nebonescu*, ca *nebonulu*, ca *unu nebonu : nu allergá asiá nebonesce, co poti cadè si ti sparge capulu; totu ce face, face nebonesce si fora computu.*

NEBONESCU si *nebunescu,-a*, adj., **ad insanum, vesanum pertineus; amens, demens, insipiens, desipiens, inconsideratus, stultus, furiosus, immanis, sævus,** etc., relativu la *nebonu* ca subst.; (vedi *nebonu* sub 2), *de nebonu : allergatura nebonesca, jocu nebonescu, spese nebonesci, ura nebonesca, passioni nebonesci.*

NEBONIA si *nebunía*, s. f., calitate si fapta de *nebonu*, **insania, dementia, stultitia, furor, lascivia, petulantia, ludus, obleclamentum :** *nebonía furiosa neboni'a de a se crede ce nu e cineva; neboni'a lussului, in neboni'a meniei, urei; neboniele betíei; éro ti au venitu neboniele; neboniele junetiei; nebonía de copillu; numai neboniele reutatiose potu supperá sì pre cei ilari si bene disposi.*

NEBONIRE si *nebunire,-escu*, v., a face si devení *nebonu*, in insemnarea coventului de sub 2; 1. transit. a face *nebonu*, a adduce la *nebonía*, a scote d'in menti = **ad insaniam adigere, mente capere, insanum vel vesanum, furiosum reddere :** *cu laudele vostre poteati neboní unu omu tare de ângeri,*

www.dacoromanica.ro

necumu se nu neboniti acestu omu imbecillu; m'ati facutu se mi essu d'in fire, m'ati nebonitu cu blastematíele vostre, 2. a devení *nebonu,* a si perde mentile, a se smentí, a fi furiosu, etc. = **mentem amittere, mente deseri, in insaniam incidere, furere, sævire:** *a neboní de necompetu; nebonesce cineva de meníu, de amore, de uritu, de mundria; ai nebonitu, se vede, de mi vorbesci asiá, de bati copillii si pre toti câti ti casiona; pote neboní omulu de multa buccuría, ca si de multa dorere, de multa felicitate ca si de multa miseria; multi nebonescu, candu adjungu la potere, candu se redica de diosu la positione mai inalta, nebonescu asiá co nemine nu se mai pote intellege cu densii;* — vedi si *innebonire* sau *innebunire.*

NEBONU si *nebunu,-a,* adj. s., 1. in genere, negatione a ce e *bonu,* in frasi ca : *bonu nebonu* = **bonus necne,** (vedi la 2 *ne*) : *bonu nebonu vestimentulu acestu-a, cauta se l'imbracci, co n'ai altulu; bona nebona mancarea ce ti dau, cauta se ua manci, co nu e alt'a;* — ca mai desu inse si de regula : 2. *ne* d'in *nebonu* are sensu *pejorativu,* insemnandu : care *nu e bonu de mente, nu e bene la mente, e smentitu* cumu-va, si a nume : *a)* **mente captus, demens, amens,** smentitu, essitu d'in menti, morbosu de mente, de capu, care si a perdutu mentile, alienatu de mente : *nebonii se punu in case de neboni; d'in nebonele lui fapte si disse intellegi indata co e nebonu; candu inse tace si nu face nemica, nu credi co ar fi nebonu; vorbe fora capu si fora coda ca alle nebonului; a ride ca nebonulu;* inse : *risulu nebonului* sau *allu unui nebonu* nu e totu atâtu câtu : *risulu nebonescu;* popol. si famil. *ride ca nebonulu, candu si vede curulu; ce poti intellege d'in vorb'a si vorbele nebonului; b)* **vesanus, insanus, furiosus,** smentitu, alienatu cu *furia,* care face relle, strica, sparge, rupe, bate, etc. : *nebonu de legatu; nebonii se léga si se punu in ferra; nu te pune cu nebonulu, co ti sparge capulu;* prov. *cine se pune cu nebonulu, mai nebonu e; c)* si fiendu co : **ira brevis furor est** = *meni'a e scurta neboni'a,* de acea-a *nebonu* = care d'in passione violenta si esse d'in fire, si perde mentile, competulu, nu mai scie ce face : *nebonu de menía, de amore, de ura, de uritu, de dorere, de buccuría;* de ací : *d)* **violentus, vehemens, præceps, immanis, sævus, immoderatus, immodestus** = violentu, impetuosu, nemesuratu, escessivu, furiosu, estremu, fora competu etc., atâtu despre persona, câtu si despre bestie si chiaru despre lucruri neinsuffletite : *ura nebona, amore nebona, spese nebone; nebonu la jocu, nebonu in mersu, si in gestu; callu nebonu la fuga, nebon'a fuga a calliloru; marea nebona se sparge cu furia de scopelle; Românulu afla co pote fi cineva nebonu si in carte; lussu nebonu; joca nebonii peno se vettema si cadu in grelle sufferentie; spaima nebona; e)* **acer, alacer, agilis, petulans, petulcus, lascivus, laetus, hilaris, lepidus, facetus, turbulentus, improbulus, levis, inconsideratus, temerus,** etc. plenu de vivacitate de corpu sau de spiritu, nestemperatu, viu, ageru, agile, α) in bene : *nebonii amnelli joca pre verdea érba ca si candidii si nebonii copilli; nebone copille tragu chore gratiose cu nebonii baiati; de si pleca spre betranetia, acésta muliere e inco viua si nebona ca una copilla;* β) in reu, α′) turbulentu, supperatoriu prin nestemperulu seu, reutatiosu; β′) usiorellu, demente, temerariu, neintellegutoriu, γ′) perde-véra in jocuri si seccature, neglegundu lucrurile seriose si detoríele; δ′) cu pucina rosine, desfrenatu : *nu te leuá cu nebonii de copilli ai vecinului, co ai se devini si tu nebonu; junii sunt d'in natura neboni si temerari; de cine mai asculta nebonulu acestu-a de copillu; a dá nebonu cu capulu de toti parietii; astempera-te, nebonule, co mi ai spartu capulu cu strigetele si strepetele telle.*

* NEBRIDE, s. f., **nebris** (νεβρίς, it. **nebride,** fr. **nébride**), pelle de pulliu de cerbu, ce bacchantile portau la bacchanalie.

* NEBRITE, s. f., **nebritis** (νεβρῖτις), petra pretiosa, consecrata lui Bacchu d'in caus'a colorei selle cellei assémenea cu a *nebridei.*

www.dacoromanica.ro

* NEBULA, s. f., **nebula**, — acelluasi cu populariulu : *negura*, (compara si it. **nebula** si **nebbia**, neapol. **neglia**, isp. **niebla** si **neuba**, port. **nevoa**, prov. **nebla**, **neula**, **niola**, **nivol**, **niol**, **niul**, alb. **niegul**; compara si allu nostru : *nueru, nuoru, noru*), negura, cétia, aburu, fumu, etc.: *nebul'a* ce *demanétia se vede pre riuri si lacuri; nebul'a pomposeloru si inflateloru lui espressioni.*

* NEBULONE si *nebuloniu,-a*, s., **nebulo**; proprie, mare *nebula*, leuatu inse de regula ca subst. personale, vorbindu de cineva care e *seccu, venturatu venturosu*, care âmbla dupo seccaturi.

* NEBULOSITATE, s. f., **nebulositas**; calitate sau statu de *nebulosu : nebulositatea cerului, stelleloru;* fig. *nebulositatea cogitariloru si espressioniloru.*

* NEBULOSU,-*a*, adj., **nebulosus**, (compara si it. **nebuloso**, fr. **nébuleux**); plenu de *nebula : ceru nebulosu, lacuri nebulose, nebulosele tomne;* fig. *ochi nebulosi* = ce nu vedu bene sau tristi, *facia nebulosa* = trista : *stylulu lui e nebulosu, cumu nebulosa e si cogitarea lui;* in specie, *stelle nebulose* si absol. *una nebulosa, multe nebulose :* α) in oppositione cu *stelle lucide*, se dicu *nebulose* celle ce nu dau *luce* bene determinata in giurulu loru, ci paru ca infasciorate de unu stratu de *nebula;* β) stelle ce cu ochiulu nearmatu sau cu ochiane de mica putere se vedu ca una *nebula* lucente, déro care observate cu ochiane tari se resolvu in myriadi de stelle sau cete de stelle : *sunt mai multe classi de nebulóse.*

NEBUNARE, *nebunaticu, nebunescu, nebunía*, etc., vedi : *nebonare, nebonaticu, nebonía*, etc.

NECALIRE, *necaire*, si *necairi*; adv., **nullibi, nusquam, nuspiam**, (d'in *nec* si *alire* = **alibi**); in neci unu locu : 1. fora missicare : *atare lucru nu se afla nicalire pre acestu pamentu*; 2. cu missicare : *a nu se duce necaliri;* 3. cu prep., *a)* cu *de*, spre a arretá loculu *de unde: de necalire nu vine nemine; b)* cu *pre : pre necairi nu poti adjunge acollo unde vrei;* — cu *a*, *necalirea* sau *necaliria*, are mai multa precisione; — in locu de *necalire* se dice pre a locuri si ; *neci unde.*

NECANTARITU,-*a*, adj. part., vedi *ne* si *cantaritu.*

NECAPACE, *necapacitate*, vedi *ne* si : *capace, capacitate*, cumu si : *incapace, incapacitate.*

NECAPETUITU, *necaptusitu, necarpitu* vedi *ne* si : *capetuitu, captusitu, carpitu.*

NECARTURARIU,-*a*, adj., **illiteratus, indoctus**; care *nu e carturariu*, neinvetiatu, fora invetiatura.

1 NECARE, s. f., si *necarella*, vedi 2 *necu.*

2 NECARE, v., **necare**; a uccide nu cu arme, cu veninu, fame; suffocare, etc., mai vertosu, in usu popularu, a uccide cofundandu in apa, si de ací, a stricá, nemicí prin inundatione; vedi si compusulu *innecare.*

NECATIONE, s. f., **necatio, inundatio**; actione de *necare.*

NECATIOSU,-*a*, adj., **necans, suffocans**; care *neca* sau *se neca;* vedi si *innecatiosu.*

NECATORIU,-*toria*, adj. s., **necator, suffocator, inundans**; care *neca;* vedi si *innecatoriu.*

NECATU,-*a*, adj. part., **necatus, suffocatus**; vedi si *innecatu.*

NECATURA, s. f., actione si resultatu de *necare;* vedi si *innecatura.*

1 NECE, s. f.. **nex**, (vedi si *necare*), morte, morte violenta, ommoru, in genere, nemicire, perdiare.

2 NECE, (*neci* si *nici*), adv. conj. **ne... quidem, neque, nec**, (d'in *ne* si *ce* = **que**, compara si it. **nè**, fr. **ni**); 1. ca adv., in intellessulu latinescului **ne... quidem** : *marea e lena, candu nu suffla neci cea mica bore de ventu, m'ati addussu in asiá stare, in câtu neci a me teme se nu potu fora temere; totu a predatu, asiá co n'a lassatu nemica prin case, ba neci prin cetati; neci legatu nu me poteti duce acollo; nu vreu neci mortu ; nu mi e frica neci de septe ca voi; neci eu n'asiu poté face acésta-a, necumu se poti face tu;* — acestu intellessu allu lui *nece* se corrobora cu *chiaru* sau cu *macariu : neci chiaru eu; neci chiaru de septe ca voi nu mi ar fi frica; nu e asiá, si neci macariu nu pote fi asiá;* —

www.dacoromanica.ro

e elegante a omitte a dou'a negatione : *neci pote fi asiá*, sau : *neci macariu pote fi asiá;* — 2. ca conjunct., *a)* pusu numai una data : *nu facu, neci potu face; nu am facutu, neci potu face;*—precessu si de alte conjuct. ca : *si, déro : n'am facutu, si neci poteam face; nu e negru, déro neci albu; nu merge in susu, déro neci in diosu; b)* repetitu : *neci Românii nu attacara pre Turci, neci Turcii nu cotediara a attacá pre ai nostri; nu vrei neci popa neci preutessa; nu vreu se am cu voi neci in clinu neci in manica; neci tenerii—neci betranii, neci avutii—neci pauperii, neci imperatorii—neci militarii nu potu scapá de morte;* — cu elegantia se omitte a dou'a negatione : *neci mancarea mi e mancare, neci beutur'a beutura; neci salcea pomu, neci incultulu omu; neci ti vorbescu, neci se mi vorbesci;* — *c)* propositionea cu *neci* pote a avé ca correspondente alta propositione positiva : *neci nu vrei a lucrá, si pretendi a castigá; si amiciloru se faci servitie, neci detoriele se nu ti neglegi;* — 3. *neci*, ca particla negativa, intra in unele specie de composite, si a nume : *a)* cu *unu*, α) *neci unu-a* = **nullus-a-um**, ca adj. numai la sing., cumu : *neci unu omu n'ar poté face acestu-a; neci una muliere n'ar poté consentí la aceste-a;* ca subst, *neci unulu, neci un'a nu vre ceva asiá;* pl. *neci unii, neci unele*, are sensulu generale oppositu la : *neci altii, neci altele*, precumu si sing. *neci unulu—neci un'a* se oppune la : *neci altulu—neci alt'a;* — β) *neci una ora* = *neci una data* = **nunquam** : *neci una data nu voiu mai face asiá; neci una data nu te voiu uitá; b)* cu adverbiele relative : α) *neci candu*=*neci una data* = **nunquam** : *neci candu nu voiu uitá benefacerile telle;* β) *neci unde*=*necalire* sau *necaire* = **nullibi, nusquam**, (vedi *necalíre*); *neci câtu*, si mai energicu : *neci de câtu*, α') **nequicquam, nihil** : *nu meriti neci câtu numele ce porti;* β') **neutiquam**, — vedi urmatoriulu : γ) *neci cumu*=**neutiquam, nullo modo** : *nu se pote neci cumu;* in sensu mai energicu : *neci de cumu*, si mai energicu : *neci ca cumu : n'am mancatu neci de cumu; acésta-a nu se pote neci de cumu.*

NECENATU, si *necinatu, -a*, partic. adj., vedi *ne* si *cenatu.*

NECERCARE, *necercatu, necercetatu, necernutu, necertu, necerutu*, etc., vedi *ne* si : *cercare, cercatu, cercetatu, cernutu, certu, cerutu*, cumu si *incertu.*

*NECESSARIU, -*a*, adj., **necessarius**, (it. **necessario**, fr. **nécessaire**); care e *de necesse*, fora care *nu se pote*, care *nu se pote se nu fia, se nu se faca*, de care ai lipse neapperata, etc.; 1. in genere : *ce se impune, e necessariu; ce se permitte, e voluntariu; e necessariu pentru unn omu de statu se connosca bene economia nationale; panea, aerulu, ap'a sunt necessarie la viétia; legile naturei sunt fatali si necessarie; instrumentele necessarie la scrissu sunt condeliulu si chartei'a ; a merge la cetate, spre a si comperá celle necessarie; multe necessarie avutului nu su totu asiá si pentru pauperu; sensulu esternu ne arréta numai ce e, éro nu si ce e necessariu; addeveru necessariu; consecentie necessarie; demonstratione necessaria; Domnedieu e fienti'a absolutu necessaria;* 2. in specie, *a) parti necessarie*=parti genitali; *locu necessariu*=latrina; *b)* strinsu legatu cu cine-va : consangenu de apórpe, amicu familiariu : *fili, parenti, frati si alti necessari;* inse : *una persona e necessaria* nu numai prin affectu de ânima, ci si ca *mediu necessariu* pentru una lucrare, unu scopu, etc.; 3. ca subs., *a)* personale, *necessariu*, in sensulu de sub 2. *b; b)* in genere, s. reale, *necessariulu*, ce sau câtu e *necessariu* cuiva lasceva : *necessariulu spre a traí; avemu necessariulu, si nu ceremu mai multu.*

* NECESSE si *necessu*, adj., **necesse** si **necessum**, (d'in *ne* si *cessu* de la *cedere*), proprie, ce nu se pote *cede*, si de ací, ce nu se pote evitá, *necessariu*, neapperatu, care nu pote se nu fia, fora care nu se pote : *necesse e omului a morí;* si ca subst. *de necesse : cine s'a nascutu, de necesse cauta se si mora; de necesse mancàmu, dormimu; nu e de necesse a mancá mancari escisite; de necesse e se aibi pânea de tote dillele; a face ceva de necesse.*

www.dacoromanica.ro

* NECESSITANTE, part. adj., **necessans, cogens, urgens,** (it. **necessitante**); care *necessita : fortia necessitante, cause necessitanti, rationi necessitanti actionile omului.*

*NECESSITATE, s. f., **necessitas,** (it. **necessità,** fr. **nécessité**); calitate de *necesse* sau *necessariu,* cumu si *lucru necessariu,* ceva fora care nu se pote, sau care nu pote se nu fia si se nu se faca, lipse, nevolia, etc., 1. in genere : *necessitatile vietiei sunt pucine; numai lussulu nasce necessitati multe si varie; necessitatea legiloru naturei; necessitati naturali, cumu sunt necessitatile de a mancá, bee, respirá,* in oppositione cu : *necessitati artificiali, facticie, necessitate physica,* in oppositione cu : *necesitate, logica, necessitate morale; a avé necessitate de ceva, de cineva; a avé mare necessitate; a fi in necessitate; nu su in necessitate de a me umilí peno acollo; necessitatea nu are lege; a face d'in necessitate virtute* = a se arretá co face buccurosu ce ar fi constrinsu a face; *necessitati corporali, necessitatile panticelui, necessitate urgente, dura, aspra, amara, irresistibile, inessorabile, inevitabile; déco ai necessitate de banni sau de bracie, eu ti potu procurá si banni si bracie; nu e necessitate se ne scollàmu si se plecàmu asiá de demanétia; nu vedu necessitatea de a face ce dici tu;* 2. in speciale, *a)* in acellu-asi sensu cu *necessitudine* = strinsa legatura de sange sau de ânima : comnatía, consangenitate, amicitia, etc., *b)* divinitate, fatulu, gr. ἀνάγκη.

* NECESSITARE, v., **necessare, necessarium facere, cogere,** (it. **necessitare,** fr. **nécessiter**); a pune *in necessitate,* a constringe, etc., *indemnati, nu necessitati a face aceste-a; a leuá mesure seriose; nu su necessitatu a cersí viéti'a de la altii.*

* NECESSITATU,-*a,* adj. part., constrinsu.

* NECESSITOSU,-*a,* adj., **inops, egenus,** (it, **necessitoso,** fr. **nécessiteux**); plenu de *necessitate* sau *de necessitati : adjutati pre celli necessitosi; necessitosulu cersitoriu.*

* NECESSITUDINE, s. f., **necessitudo,** (it. **necessitudine**); in genere, cu acellu-asi sensu ce are si form'a *necessitate : necessitudinile naturali,* — applicatu inse de regula in sensulu formei *necessitate* de sub 2, *a) : necessitudinile, affinitatile si amicitiele.*

NECETIA, s. f., si *necitia,* vedi 2 *necu.*

NECHEZARE, v., vedi : *nichezare, rinchezare, ronchezare.*

NECLAMATU=*nechiamatu, neclocitu, necoloratu, necommoditate, necommodu, necomparabile, necomperatu, necompetente, necompetentia, necompletu, necompressibile, neconciliabile, neconsecentia, neconsolabile, neconstante, neconstantia, neconstitutionale,* etc., vedi *ne* si : *clamatu* = *chiamatu, coloratu, commoditate, commodu, comparabile, comperatu, competente, competentia, completu, compressibile, conciliabile, consecentia, consolabile, constante, constantia, constitutionale,* etc., cumu si : *incommoditate, incommodu, incomparabile, incompetente, incompetentia, incompressibile, inconciliabile, inconsecentia, inconsolabile inconstante, inconstantia.*

NECONTENENTIA, s. f., **incontinentia;** nu numai negatione a *contenentiei,* ci si desfrenulu, desfrenarea; vedi si *incontinentia.*

NECONTENITU,-*a,* adj. part., 1. **incontinens,** nu numai neinfrenatu, ci chiaru si desfrenatu, fora competu; 2. **continuus, perpetuus:** *necontenite ploie, necontenite cereri;* — ca adv. **continuo, perpetuo** : *necontenitu bate ventulu de mai mulie dille.*

NECONTESTABILE, *necontestatu,* vedi *ne* si : *contestabile, contestatu;* vedi si : *incontestabile, incontestatu.*

* NECOPINANTE, adj. part., **necopinans,** cui nu trece ceva prin mente, care neci cogita sau astépta ceva : *a appucá si supprende pre inimici necopinanti.*

* NECOPINATU,-*a,* adj. part., **necopinatus;** de care neci trece cuiva prin mente, neasteptatu : *fericire necopinata; buccuria neocopinata; inimicii vinu necopinati.*

www.dacoromanica.ro

NECOPINU,-*a*, adj., **necopinus**; cu intellessu atâtu passivu câtu si activu, asiá iu câtu unesce in sene sensulu amendouoru formeloru : *necopinatu* si *necopinante*, cumu : *a)* act., *acer'a se arrunca pre sérpele necopinu; b)* pass., *cogitati la periclele necopine.*

NECOPRENSU, *necoptu, necorrectu, necorruptibile, necorruptu*, etc., vedi *ne* si : *coprensu, coptu, coorrectu, corruptibile, corruptu;* etc., cumu si : *incorruptu, incorruptibile* = *necorruptu, necorruptibile.*

NECREDENTE, part. adj.; vedi *ne* si *credente.*

NECREDENTIA, s. f., **incredulitas, impietas, infidelitas, perfidia**; nu numai : 1. lipse de *credentia : necredenti'a lui Thoma, neredentia in minuni;* ci si mai vertosu : 2. calcare a *credentiei* data sau jurata, perfidia, sau despretiu de *credenti'a religiosa, impietate : necredenti'a sociiloru e surparea casei.*

NECREDENTIOSU,-*a*, adj., **incredulus, impius, infidelis, perfidus**; care e in *necredentia*, committe *necredentie : servu necredentiosu domnului seu; muliere necredentiosa barbatului seu, tu esti Thoma necredintiosulu.*

NECREDULITATE, *necredulu, necredutu*, etc., vedi *ne* si : *credulitate, credulu, credutu*, cumu si : *incredulu, incredulitate.*

† NECRO-, (d'in gr. νεκρός = mortu, de acea-asi radecina cu *nece* si verbulu *necare*), intra in multe composite scientifice, cumu : *necrodulia*, s. f., (fr. **nécrodoulie**, d'in δουλία = cultu), cultu allu mortiloru, in specie, cultulu ce Chinesii dau suffleteloru celloru reposati; *necrogenu,-a*, adj., (fr. **nécrogène**, d'in γένειν = nascere), nascutu pre unu vegetale *mortu* sau *moriente; necrographia*, s. f., (fr. **nécrographie**, d'in γράφειν = scriere), descriptione a corpuriloru morte, a cadavereloru; de ací si : *necrographicu,-a*, adj., relativu la *necrographia* sau la *necrographu; necrographu*, s. m., (fr. **nécrographe**), cellu ce se occupa cu *necrographi'a; necrographismu*, s. m., (fr. **nécrographisme**), abusu ce unu medicu face d'in studiulu cadavereloru; *necrolatria*, s. f., (fr. **nécrolâtrie**, d'in λατρεία = cultu), cultu allu mortiloru, doru essaggeratu de unu mortu; de ací si : *necrolatricu,-a*, adj., (**nécrolâtrique**), relativu la *nécrolatria* sau la *necrolatru; necrolatru,-a*, adj. s., (fr. **nécrolâtre**), care are cultulu mortiloru, care duce doru essaggeratu de morti; *necrologia*, s. f., (fr. **nécrologie, necrologia**, d'in λόγος = discursu), micu discursu consecratu la faptele unui de currendu reposatu; de ací si : *necrologicu,-a*, adj., (it. **necrologico**, fr. **nécrologique**), relativu la *necrologia : nota necrologica; necrologiu*, (it. **necrologio**, fr. **nécrologe**), registru de morti; *necrologu*, s. m., (fr. **nécrologue**), autoriu de *necrologie; necromantia*, s. f., **necromantia**, (it. **necromanzia**, fr. **nécromancie**, d'in μαντεία = divinatione), pretensa arte de a *diviná* prin *evocarea mortiloru* immormentati; de ací si : *necromante*, s. pers. (fr. **nécromant**), cellu ce face professione de *necromantia; necromanticu,-a*, adj., relativu la *necromante* sau la *necromantia; necrophagu,-a*, adj., (fr. **nécrophage**, φαγεῖν = mancare), care *manca mortecine*, s. pl. f., *necrophage*, familia de insecte coleoptere clavicorne; *necrophobu,-a*, adj., (fr. **nécrophobe**, d'iu φόβος = frica), cui e frica de morti sau de morte; de ací si : *necrophobia*, s. f., (fr. **nécrophobie**), frica essaggerata de morti sau de morte; *necrophobicu,-a*, adj., (fr. **nécrophobique**), relativu la *necrophobia; necrophoru*, s. m., (fr. **nécrophore**, it. **necrophoro**, φερειν = ferere, ducere), proprie care duce morti, applicatu inse la unu genu de insecte coleoptere clavicorne, d'in care specie carra si ingropa mortecine de sorici si alte mice animali, in cari *necrophorii* depunu apoi ouale selle.

* NECROPOLE, s. f., (it. **necropoli**; fr. **nécropole**, d'iu πόλις = cetate), cetate a mortiloru, cemeteriu : *necropole se chiamara mai antaniu gradinele d'in Alessandri'a Egiptului in care se aflau mormente si tote celle necessarie la imbalsamare de morti; in Egiptu si bestiele avura necropolile selle; niecropsia*, s. f., (fr. **nécropsie**, d'iu ὄψις = vedere,

www.dacoromanica.ro

inspectare), dissectione si essaminare a unui cadaveru; *necroscopia*, s. f., (fr. **nécroscopie**, it. **necroscopia**, σκοπεῖν= essaminare), dissecare si essaminare a unui cadaveru, (mai bene de câtu *autopsía*, care nu da unu sensu determinatu); de ací si : *necroscopicu,-a*, adj., (it. **necroscopico**, fr. **nécroscopique**), relativu la *necroscopia : observationi necroscopice; necrose*, s. f., (it. **necrosi**, fr. **nécrose**), mortificatione a osseloru : *necrosea e cangren'a osseloru;* de ací si : *necrosare*, v., (fr. **nécroser**), a adduce in stare de *necrose : osse necrosate; necrotomia*, s. f., (fr. **nécrotomie**, d'in τομή = taliare), *dissecare* a unui *cadaveru;* de ací si : *necrotomicu,-a*, adj., relativu la *necrotomia : instrumente necrotomice; necrothytu,-a*, adj., **necrothytus** = νεκρόθυτος, (d'in θυτος=consecratu, sacrificatu), inchinatu mortiloru.

NECTARE, (si *nectaru*), s. m., **nectar**, (fr. **nectar**, it. **nettare**); 1. beutur'a *dieiloru* antici, precumu *ambrosia*, erá mancarea acelloru-asi *diei;* 2. prin metafore, *a)* in genere, veri-ce dulce, deliciosu, placutu; *b)* in specie, α) beutura dulce sau deliciosa, suave, mai vertosu vinu : *mai da-mi una cupa de cellu nectare;* β) dulce succu ce distilla florile.

NECTARIRE, *nectaritu* ; vedi *nectariu.*

NECTARIU,-*a*, adj., **nectareus** si **nectarius**, (it. **nettareo**, fr. **nectarée** si **nectaire**); de *nectare*, relativu la nectare : *beutura nectaria, vinu nectariu; pentru fluturi deschide ros'a nectariele glandule alle senului seu;* ca subst. reale *a)* fem. *nectaria*, planta cu care se aromatisa vinulu; de ací : *nectarire*, v., a aromatisá vinu cu *nectariu*, mai vertosu part. *nectaritu*, leuatu si ca s. m., *nectaritulu*=**nectarites**, vinu aromatisatu cu *nectaria*, sau cu alte aromate; *b)* m., *nectariu*, α) veri-ce dulce sau deliciosu; β) in specie, parte sau parti alle florei, care continu si distilla *netcarele.*

NECTARU, s. m., vedi *nectare.*

* NECTERE, *nessi* si *nessei*, *nessu* sau *nexu*, v., **nectere**; a prende, a innodá, a legá, a impreuná, a implettí, a incollací, etc. : *a necte funi d'in teliu, cânepa, pèru de callu; a necte conuni de flori; a si necte pèrulu in funda sau mai multe plette; a necte lacie, retelle, plesse; a necte debitorii si a i arruncá in carcere; a dispune si necte bene frasile, cogitarile selle.*

1 NECU, s. m., **nex, suffocatio, inundatio**; actione si resultatu allu actionei de *necare : necu mare s'a facutu prin versarea riuriloru d'in multe si necontenite ploie;* vedi si compos. *innecu.*

2 NECU,-*a*, si *negu,-a*, adj., **nequam, molestus, tædiosus, fastidiosus; contumax vel molestus, tædiosus, petitor, sollicitator, contradictor**; 1. d'in *ne* si *ce*=**qui**, (lat. **nequam** e fem. accus. d'in **ne-quī**) proprie, care *nu e neci ce*, care *nu e de nemica, bonu de nemica*, care nu face una cépa degerata, inutile, fora valore; miserabile, misellu, etc. : *a scarminá lan'a va se dica a ua desface de ce e necu in ea; asiá facu omenii neci si miselli;* 2. in specie, *a)* imbecillu de mente, fora mente, stultu, nepreceputu, fora capu : *asiá me credi de negu, in câtu cotedi a me insllá la ochi? mulierea disse ; dóra n'am calbitu, neci me chiama neg'a ca se mai credu in coventele unui insellatoriu ca tene; b)* supperatoriu, molestu, insulsu, nesaratu, si in specie cellu ce cu repetite contradictioni, vorba lunga, sau repetite cereri pentru seccature suppera pre cineva; — fem. *neca* si *nega*, cumu si derivatele : *necare* si *negare*, s. f., si deminut. *necarella* si *negarella*, s. f., se appleca la una persona ce are vitiulu de a supperá cu repetite cereri, contradictioni, prin vorba lunga despre seccature : *nu me potu scapá de acésta negarella, care mi rode de atâte dille urechiele, ca se l'imprumutu;* — se pote inse ca la sensulu formeloru *necare* sau *negare, necarella* sau *negarella*, se fia contribuitu si 1 *necare*=*uccidere*, asiá co *negarella*=persona ce *néca* = *uccide* cu seccaturele selle, vorbele selle secce si fora locu; se pote inco ca la sensulu de *insulsu contradictoriu* se fia contribuitu si verbulu *negare*, (compara it. **nego**, subst. = *negatione*). *M.*

NECUGETARE, *necugetatu, necuge-*

www.dacoromanica.ro

tatoriu, necullessu, neculpabile, necultu, necultivatu etc., vedi *ne* si : *cugetare cugetatu, cugetatoriu, cullesu, culpabile, cultivatu, cultu*, etc., cumu si *incultu*.

NECUMMETTU,-*a*, = *necomittu,-a*, adj., **timidus, non audax;** care *nu se commette* sau *incommette*.

NECUMMUNICATU, *necumpetare, necumpetatu*, etc., vedi *ne* si : *communicatu, cumpetare* sau *computare, cumpetatu* sau *computatu*.

NECUMU, conj., **nedum**, 1. in sensu originariu, esprime ca si *neci-cumu*, (vedi 2 *nece*), negatione completa, de *totu nu*, cu atâtu mai pucinu, in comparatione cu ce s'a dissu : *unu Cresu n'ar póte cu avutiele selle, satisface tote libidinile telle, necumu se potu eu, unu bietu negotiatoriu a ti face tote voliele; abiá potu sufferí frigulu in casa, necumu afora; eu n'asiu acceptá lumea tota in scambulu amicitiei telle, necumu se te tradu pentru una miserabile summa de banni;* 2. si dupo una propositione affirmativa, cu sensulu de : *cu atâtu mai multu, fora a mai adauge, tacundu, ca se tacu*, etc. : *felicitatea infumura si capitele intelleptiloru, necumu alle celloru usiori de mente si corrupti de ânima; faptele tyrannului spaimenta pre amici, necumu pre inimici; eu nu me spariu de diece barbati, necumu se mi fia frica de doue umbre de omu ca voi; atâta mancare ar adjunge la patru d'in celli mai mancatiosi, necumu tie singuru, care esti asiá de sobriu*.

NECUNNOSCENTE si *neconnoscente*, part. adj., **insciens, beneficii immemor**, (fr. **méconnaissant**); care *neconnosce : ce neconnoscenti sunteti de benele ce v'am facutu!*

NECUNNOSCENTIA si *neconnoscentia*, s. f., **inscientia, immemoris animi vitium**, (fr. **méconnaissance**); calitate si fapta de *neconnoscente : neconnoscenti'a de benele facutu*.

NECUNNOSCERE si *neconnoscere*, v., **nescire, non agnoscere, ignorare**, (compara si fr. **méconnaitre**); 1. nu numai simpla negatione a verbului *connoscere, a nu cunnósce*, ci si mai vertosu : 2. in sensu pejorativu, (vedi *2 ne*), *a nu connosce ce s'ar cadé a connosce, a nu vré a connosce, a se face co nu connosce*, sau *a connosce reu* = a se *ammagí*, *a)* in genere : *a neconnosce detoriele selle, a neconnósce parenti, filii, benefacutori, amici; a neconnósce importanti'a lucrului, consecentiele principiului; b)* in specie, a *nu connósce* benele facutu, a si uitá de benele facutu, a fi ingratu, *a nu reconnósce;* — sub form'a part. *neconnoscutu*, α) cu sensulu puru negativu, **ignotus : *lucruri neaudite si neconnoscute de nemine; omulu acestu-a mi e neconnoscutu; connoscuti-neconnoscuti, lassa se intre toti la mene;*** — ca subst., α') m., fia personale : *unu neconnoscutu, una neconnoscuta bate la port'a nóstra;* fia reale, *neconnoscutu-lu, ce nu se connosce : de necunnoscutu se teme omulu;* β') f., reale, *neconnoscuta* (sub intell. *cantitate*); in problemate de calculu, *cantitate neconnoscuta* ce e de aflatu prin celle *connoscute : ecatione cu doue neconnoscute;* β) in sensu pejorativu, α') **ignobilis, obscurus** = neinsemnatu, fora nume, obscuru, de bassa conditione, de bassa origine : *omeni neconnoscuti neci prin positionea loru neci prin faptele loru;* β') **ignoratus, non agnitus** = *nereconnoscutu; beneficie neconnoscute; addeverulu neconnoscutu*.

NECUNNOSCUTORIU si *neconnoscutoriu,-toria*, adj. s., **insciens, ignorans; ingratus**, (fr. **méconnaissant**); care *neconnósce; câtu bene i am facutu, si totu neconnoscutoriu e*.

NECUNNOSCUTU si *neconnoscutu-a*, adj. part., **ignotus**.

NECURATIA, (pron. *necuratía*), s. f., **immunditia, impuritas, sordes, spurcitia, impudicitas;** calitate de *necuratu*, si fapta sau lucru *necuratu : necurati'a mânuloru si a faciei; necurati'a peccatului; a spellá necuratiele corpului ca si alle suffletului*.

NECURATU,-*a*, adj. part., **impurus, immundus, sordidus, spurcus;** 1. nu numai care *nu e curatu*, adeco pura negatione a simplului *curatu;* ci si mai vertosu : 2. plenu de sorde, sordidu, spurcu, spurcatu, atâtu in sensu materiale câtu

www.dacoromanica.ro

si morale : *nu esse omulu in lume cu vestimentele necurate, neci cu faci'a necurata, neci cu mânule necurate;* — s. m., *necuratulu* = spiritulu immundu, draculu, diabolulu : *necuratulu ne impinge la peccatu; se ti faci cruce de necuratulu.*

NECUVENTATORIU, si, *necoventatoriu, necuvientia si necovenientia, necuvientiosu si necovenientiosu, necuviosu si necoveniosu,* etc.; vedi *ne* si : *coventatoriu, covenientia, covenientiosu, coveniosu.* etc.

NEDECISIONE, *nedecisu, nedeclinabile, nededatu, nedelebile, nedelicatetia, nedelicatu, nedemnu, nedependente, nedeplenu, nedeprensu, nederimatu, nederivatu, nedepartatu, nedesertatu, nedespartitu, nedespicatu, nedestructibile, nedeterminatu,* etc., vedi *ne* si : *decisione, decisu, declinabile, dedatu, delebile, delicatetia, delicatu, demnu, dependente, deplenu deprensu, derimatu, derivatu, departatu, desertatu, despartitu, despicatu, destructibile, determinatu,* etc., cumu si : *indecisione, indecisu, indelicatu, indemnu, indestructibile, indeterminatu,* etc.

NEDIGESTIONE, *nedigestu, nedirectu, nedisciplina, nedisciplinatu, nedispensabile, nedispusu, nedissolubile, nedocile, nedomesticitu, nedormitu,* etc., vedi *ne* si : *digestione, digestu, directu, disciplina, disciplinatu, dispensabile, dispusu, dissolubile, docile, domesticitu, dormitu,* etc., cumu si : *indigestione, indigestu, indisciplina, indisciplinatu, indispensabile, indocile.*

NEDREPTATIRE, (d'in *nedereptatire*=*nederectatire*),-*escu,* v., **injuriam facere, lædere, offendere;** a face *nedreptate* : *in locu se mi dai câtu mi se cade, m'ai nedreptatitu cu diumetate; omulu dreptu nu nedreptatesce pre nemine.*

NEDREPTATE, (d'in *nedereptate* = *nederectate*), s. f., **injuria, injustitia,** calitate si fapta de *nedreptu,* in sensulu speciale allu coventului de sub 2. : *nedreptatea turbura societatile civili; judicele face multe nedreptati d'in nescientia sau d'in rea credentia; nedreptatea revolta sensulu morale.*

NEDREPTU,-*a,* (d'in *nedereptu*=*nederectu*), adj.: 1. in genere, ca pura negatione a ce e *dreptu,* cumu : *dreptu, nedreptu,* **rectus necne,** (vedi 2. *ne*) : *addu-mi una vergella, fia drepta-ne-drepta; drumu dreptu-nedreptu, pre densulu cauta se mergemu; pre càlli drepte-nedrepte, pucinu ve pésa, cautati se adjungeti la scopu;* 2. in specie, **injustus, iniquus, injurius, injuriosus, calumniosus, damnosus;** in sensu pejorativu morale, contrariu la ce e *dreptu :* injustu, inicu, daunosu, assupritoriu, vettematoriu, neaddeveratu, calumniosu : *nedreptu e a rapí ce e allu altui-a; judecata nedrepta; accusationi nedrepte; ur'a ca si favorea, ne face nedrepti cotra altii; nu ni se cade a fi nedrepti neci cotra inemicii nostri;* — s. m., *a)* personale : *cei drepti* (sau *dreptii*) *voru eredi felicitatea eterna, éro cei nedrepti* (sau *nedreptii*) *voru avé parte de tormentele eterne; b)* reale *nedreptulu : cu nedreptulu mi ai vendutu casele; cu nedreptu me accusi;* asiá si : *pre nedreptu ne accusati.*

NEDRESSU,-*a,* (d'in *nederessu*), vedi *ne* si *dressu* sau *deressu.*

NEDUBIOSU, *nedubiu, nedubitabile* etc.; vedi *ne* si : *dubiosu, dubiu, dubitabile,* cumu si : *indubiu, indubiosu, indubitabile.*

NEEFFICACE, *neecale, neespertu, neessactu, neevitabile,* etc., vedi *ne* si : *efficace, ecale, espertu, essactu, evitabile,* etc., cumu si : *inefficace, inecale, inespertu, inessactu, inevitabile.*

NEFACUTU,-*a,* vedi *ne* si *facutu.*

NEFANDU,-*a,* **nefandus,** (**ne**·**fari**), ce nu se *cade* a se spune d'in caus'a revoltei sensului morale : impiu, sceleratu, sacrilegu, obscenu, gretiosu si revoltatoriu : *nefanda crudelilate, nefandele telle fapte, nefande covente;* — vedi la *2 ne,* differenti'a intre *nefandu* si *infandu.*

* NEFANTE, adj., **nefans;** camu in acellu-asi sensu cu *nefandu* si *nefariu.*

* NEFARIU,-*a,* adj. **nefarius,** relativu la *nefaru* sau *nefasu :* impiu, sceleratu, nelegiuitu, blastematu, fora Domnedieu, etc. : *omeni nefarii, fapte ne-*

www.dacoromanica.ro

farie; — s. m., reale, *nefariulu*=*nefarulu*, (vedi *nefaru*).

* NEFARU si *nefasu,-a;* adj. s., **nefas**, ce e contra legea divina, peccatosu, impiu, blastematu, abominabile : *nefaru e a uccide pre fratele seu: nu pote fi bellu mai nefaru ca bellulu civile;* — subst. m. reale: *cu faru-nefaru* sau prin *faru-nefaru vrei se ti adjungi scopulu. M.*

NEFASTU,-*a*, adj., **nefastus** (d'in acea-si fontana cu *nefariu*, *nefandu*, etc.), ce e contrariu legei divine, ce nu e permissu de lege; contr. *fastu : dille nefaste, la antici, in cari nu erá permisse certe lucruri; dille nefaste la noi cesti moderni, sunt dille relle, in cari se crede co ti merge reu de veri-ce te appuci;* de ací *nefastu* cu doue sensuri generali : *a)* ca si *nefariu*, impiu, nelegiuitu, sceleratu, blastematu, abominabile : *ce nu au pangaritu acesti omeni nefasti ?* — *b)* funestu, nefericitu, *nefaste dille; nefasta or'a in care te ai nascutu,*

NEFATIGABILE, *nefavorabile, neferice, nefericire, nefericitu, neferricatu, nefertu, nefidele, neflessibile, nefolositoriu, neformatu, nefortunatu, nefrementatu, nefrantu*, etc., vedi *ne* si : *fatigabile, favorabile, ferice, fericire, fericitu, ferricatu, fertu, fidele, flessibile, folositoriu, formatu, fortunatu, frementatu, frantu*, etc., cumu si : *infatigabile, defavorabile, infidele, inflessibile, infortunatu.*

* NEFRENDE, adj., **nefrens**, d'in *ne* si *frendere*), care *nu* pote inco *frende*= *muscá*, care nu are inco denti, nu a facutu denti : *copillu nefrende, arieti nefrendi, porcelli de lapte si nefrendi.*

NEFRICOSU, *nefriptu, nefructuosu, nefusibile*, etc.; vedi *ne* si : *fricosu, friptu, fructuosu, fusibile*, cumu si : *infructuosu, infusibile.*

NEGA, s. f., vedi 2 *necu.*

* NEGABILE, adj., (**negabilis**, ital. **negabile**); care se pote *negare.*

* NEGANTE, part. adj., **negans**, (it. **negante**), care néga : *filosofi neganti immortalitatea suffletului.*

1 NEGARE, s. f., vedi 2 *necu.*

*2 NEGARE, v., **negare**, (it. **negare**; fr. **nier**), a dice *nu* co *nú e* addeveratu ce dice altulu, a dice contrariulu de ce a dissu, a desdice, etc. : *am facutu acésta-a, nu negu; cine pote negá evidenti'a ? te am prensu cu man'a in saccu, si nu mai poti negá furtele telle; numai negati, ci spuneti addeverulu; a negá meritele cuiva; a negá pre cineva* = a nu lu reconnosce; *a si negá credentiele, opinionile, dissele, fautele;* — *negare* = a nu dá, a nu concede, a recusá sau refusá : *a negá cuiva ce cere cu arrogantia; a negá cuiva dreptulu de cetate; a si negá celle mai mice satisfactioni;* si cu subiectu de lucru : *vreu se me missicu, déro petiorele néga a merge.*

NEGARELLA, s. f., vedi 2 *necu.*

* NEGATIONE, s. f., **negatio**, (it. **negazione**, fr. **négation**); actione de *negare* si statu sau resultatu allu acestei actione, oppussu la *affirmatione, positione* etc. : *nu scimu déco affirmationea nostra, sau negationea vostra e addeverata; negationea faptei, unei dissa, a essistentiei, a calitatei unui lucru; negationea pote fi esplicita, implicita, totale, partiale; unele doctrine pretense positive nu su decâtu absolute negationi; principiulu scepticiloru e negationea; cu negationi nu se pote edificá; formele de negatione sunt diverse, cumu : nu spuni addeverulu, nu e asiá, te departedi de addeveru, menti, acesta-a e mentiona*, etc.; —*negatione de sene*, renuntiare la dorentiele selle, la affectionile selle, : *asceticii tendu la negationea de sene.*

* NEGATIVU,-*a*, adj., **negativus**, (it. **negativo-a**, fr. **négatif**); care are potere *de a negá, de negatu : particula negativa, propositioni negative; responsu negativu, aceste covente nu au sensu positivu, ci negativu; sunt doue moduri de a face bene : unulu positivu, altulu negativu; a nu offende pre cine ne a offensu, e modu negativu de a face bene; cantitatile negative se opponu la cantitatile positive; cantitatea negativa se sémna cu* (—); *electricitatea negativa, magnetismulu negativu se oppune la magnetismulu positivu; polulu negativu si polulu positivu allu unei pilla electrica; polu electronegativu; preceptele*

www.dacoromanica.ro

negative sunt celle ce commanda se nu se faca ceva; judeciele negative sunt contrarie judecieloru affirmative; doctrinele negative contradicu alte doctrine, fora se puna altu ceva in locu; — s. f., reale, *negativa: negativ'a unei propositione, unui judeciu; a responde cu negativ'a la tote intrebarile; a stá nestramutatu in negativa.*

* NEGATORIU,-*a*, adj. s., **negator** si **negatorius**; care *néga* sau serve la *negatu: negatoriu allu poterei divine; negatori ai principieloru morali; doctrine negatorie de celle mai sacre detorie si drepturi.*

* NEGATU,-*a*, adj. part., **negatus**, (it. **negato**): *permissione ceruta, déro negata: negate tote câte dissesse.*

NEGELLOSU,-*a*, adj., **verrucosus**; plenu de *negelli*, (vedi 2 *negellu*); *facia negellosa corpu negellosu.*

1 NEGELLU,-*a*, adj., **nigellus**; deminutivu d'in *negru;* vedi si *negrisioru, negrutiu.*

2 NEGELLU, pl.-*i*, **nævulus**; deminutivu d'in 2 *negu*, d'in care si altu deminutivu: *negelluciu* sau *negellutiu.*

NEGELLUTIU, s. m., vedi 2 *negellu.*

NEGHINA, s. f., si: *neghinella, neghinosu;* vedi: *negina, neginella, neginosu.*

NEGINA, (cu *g* duru, *neghina;* vedi finitulu acestui articlu), s. f., **git** sau **gith, melanthium, zizania, robigo, malum, vitium**, (compara si: it. **nigella**, isp. **neguilla**, port. **nigella**, prov. **niela**, fr. **nielle**, cumu si lat. **nigina**); 1. in sensu speciale, specia de planta, **lychnis githago** lui *Linneu*, ce cresce in grâne si a cui sementia e *negra: negin'a da pânei colore negra, si acesta-a micusioredia pretiulu pânei;* de ací prin metafore, *a)* morbu de grâne, analogu cu cellu ce se chiama inco *mallura, carbone, tetione; b)* poleiu *negru*, ce se applica la figure sapate, la sapature ornamentali, poleiu ce e una ammestecatura de argentu, de plumbu si de sulfura fuse impreuna; *c)* ornamentu sau sapatura, care se *polesce* cu *poleiu* de cellu de care e vorba sub *b; d)* in sensu ideale, reu ore-care, vitiu, lucru sau persona corrupta: *nu e grânu fora negina*=nemica nu e perfectu, tote au parti vitiose; *a allege negin'a d'in grânu* = a allege benele d'in reu, pre celli boni d'in celli rei; 2. in sensu mai estensu, genu de plante d'in famili'a ranunculacieloru: *neci laptuc'a, neci papaverulu. neci negin'a nu potu dá somnu cellui insomne.* — Pronunti'a dura a lui *g* pote auctorisá a presuppune co *negina* ar fi in locu de *negrina*, d'in care ar fi cadutu *r*, cumu cade regulatu, la Dacoromani, *l* dupo *g:* inse noi credemu co *negina* = **nigina**, cumu it. **nigella** = *lat.* **nigella**, si co *g.* prin esceptione, ca si in *gebosu* = **gibbosus**, a remasu nesiueratu; asiá *negina* ar fi fem. d'in *neginu*, deminutivu d'in *negru*, ca si *negellu* = **nigellus**, leuatu inse ca subst. subintell. *planta. érba. M.*

NEGINELLA. (cu *g* duru, *neghinella*, vedi *negina*), s. f, **dianthus caryophyllus**, *L.*, specia de garofe, *negina*=*negrisiora;* — proprie, forma fem. d'in *neginellu*, deminutivu d'in deminutivulu *neginu.*

NEGINELLU,-*a*, adj., deminutivu d'in *neginu:* vedi si *neginu, neginella.*

NEGINOSU,-*a*, (cu *g* duru, *neghinosu;* vedi *negina*), adj., plenu de *negina: grâne neginose.*

NEGINU,-*a*, adj., **nigellus**; deminutivu d'iu *negru:* vedi si *negina.*

*NEGITARE, v., **negitare**; iterativu si intensivu d'in *negare.* si prin urmare, a totu negá, a negá continuu, a negá d'in tote poterile. a persiste in *negarea* sea.

* NEGLECTARE, v., (**neglectare** = it. **neglettare**); d'in *neglectu* de la *neglegere*, forma intensiva, si prin urmare, *a neglege cu totulu*, inse si cu sensulu simplu allu primitivului *neglegere.*

* NEGLECTIONE, s. f., **neglectio**, (it. **neglezione**, d'in *neglectu* de la *neglegere*), actione si actu de *neglegere: neglectionea de amici, de parenti, denota ânima de omu denaturata.*

* NEGLECTORIU,-*toria*, adj., s., **neglector**, (de la *neglectu* d'in *neglegere*), care *neglege: neglectoriu allu interessiloru casei selle.*

* NEGLECTU,-*a*, adj. part. s., ne-

www.dacoromanica.ro

glectus, (it. negletto), proprie. un'a d'in formele participiali alle verbului *neglegere*, levatu inse de regula ca subst. si adj., *a)* adj., *ornatu neglectu, peptenatura neglecta, parenti neglecti d'in partea fililoru; interessi private neglecte pentru interessi publice; b)* subst., *neglectulu ornatului; a recepe omeni straini in neglectu: in ornatu neglectu.*

NEGLEGENTE, part. adj., **negligens**, (it. **negligente** si **negrigente**); care *neglege : negligente de detoriele selle; neglegenti in cogetare, in scriere, in tote alle loru: negligenti de omeni si de diei.*

NEGLEGENTIA, s. f., **negligentia**; (it. **negligenza, negligenzia** si **negrigenzia**), calitate si fapta de *neglegente : neglegentia de interessile selle; grave neglegentie observa cineva in acésta copia de scriere; neglegenti'a in ornatu, in scriere, in cogitare; neglegenti'a filiului ingratu de miserii sei parenti.*

NEGLEGERE (si *negligere, negligire*, si cu *r* in locu de *l*, *negrigire;* compara si it. **negrigente, negrigenza**), *neglessi* si *neglessei, neglessu* si *neglectu*, v., **negligere**, (it. **negligere**, fr. **négliger**); d'in *neg*=*nec*=*ne*, si *legere*, inse *neglegere* nu e contrariulu simplului *legere*, ci allu compusului *dilegere*, (vedi 2 *ne*), asiá co *neglegere* insémna a fi *nedilegente*, a fi sau lucrá fora tragere, sau doru de ânima, fora attentione, fora cura, fora pèsu, ba si mai multu, a despretiá, a nu bagá in séma, a considerá ca nemica, etc., *a si neglege detoriele, interessile casei; a neglege agrii, lassandu-i inculti; a si neglege studiele, occupationile seriose, dandu-se la jocu, la petreceri si la seccature; a neglege scól'a, baseric'a, scienti'a, pre diei si pre omeni; filii ingrati neglegu parentii; cine neglege fam'a e unu impudente; pre noi ne ai neglessu si uitatu cu totulu; misellii cumu se vedu ceva, neglegu pre amicii si connoscutii de alta data; a si neglege suffletulu, mentea; a neglege reposatii.*

NEGLEGIA (si *negligia, negrigia*), s. f., **negligentia, incuria;** vedi si *neglegentia.*

NEGLEGITORIU, *-toria*, (*negligitoriu, negrigitoriu*, vedi si *neglegere*), adj. s., **negligens, neglector**, care *neglege;* vedi si *neglectoriu neglegente.*

NEGLEGITU, (*negligitu, negrigitu*), adj. part. s., d'in *neglegere*, **neglectus, neglectio**, vedi si *neglectu, neglessu.*

NEGLESSU, *-a*, 1. part., **neglectus**, *detorie neglesse, copilli neglessi de parenti;* 2. s. m., **neglectus, -us**; *neglessulu scolei, baserice, detorieloru, ornatului.*

NEGLIGENTE, *negligentiu, negligere*, vedi : *neglegente, neglegentia, neglegere.*

NEGOSU, *-a*, adj., **nævius, verrucosus, nævorum plenus**; plenu de *negi*, (vedi 2 *negu*) : *cu faci'a si mânele negose.*

NEGOTIABILE, adj.; (it. **negoziabile**, fr. **négociable**); ce se pote *negotiá : title de creditu negotiabili; in unele terri erau si mai sunt inco negotiabili si titlele de nobilitate si de functioni.*

NEGOTIABILITATE, s. f., (it. **negoziabilità**, fr. **négociabilité**), calitate de *negotiabile : negotiabilitatea obligationiloru sau actioniloru.*

NEGOTIALE, adj., **negotialis**, (it. **negoziale**), de *negotiu : scrissori negotiali.*

NEGOTIANTE, part. adj. s. **negotians**, (it. **negoziante**); care *negotiédia : negotianti de grâne; negotianti tramessi d'in partea amenduoru partiloru spre a tractá de impacare;* mai vertosu, *negotiante in mare.*

NEGOTIARE *si negutiare*, (cu forme simple : *negotiu, me negotiu, te negotii*, etc., si lungite: *negotiediu, me negotiediu, te negotiedi*, etc.), v., **negotiari**, (it. **negoziare**, fr. **négocier**); a face *negotiu, a tractá unu negotiu*, a se occupà sau a fi insarcinatu cu unu *negotiu;* 1. in specie, si ca mai desu, a tractá unu *negotiu mercantile : a negotiá cu grâne, cu vinu, cu coloniali*, sau : *a se negotiá cu grâne, cu vinu, cu coloniali;* inse : *a se negotiá si a negotiá*=**de pretio contendere, din contendere;** (vedi si *negotiatorire*); —*a si negotiá bene productele, fabricationile; multi si negotiédia si conscienti'a;*—mai vertosu, vorbindu de credite, effecte, bonuri de alle statului, scripte de cambiu, etc., *a le negotiá*=a le cede

www.dacoromanica.ro

altui-a, ce da pre elle câtu facu, opprindu-se de regula procentele summei : *a negotiá cambiali, mandate, bonuri, obligationi dominiali; a negotiá cu folosu, cu perdere, cu scadimentu;* 2. in genere: *a negotiá una casatoria, una impacatione:* si mai vertosu : *a negotiá una facenda politica, nationale, de statu; a negotiá pacea, unu tractatu de commerciu, de federatione offensiva si defensiva.*

NEGOTIATIONE, s. f., **negotiatio,** (it. **negoziazione,** fr. **négociation**); actione de *negotiare*, cumu si lucrulu ce *se negotiédia : negotiatione cu grâne; negotiationi de cambiali, de effecte alle statului; a incepe negotiationi de pace, de inchiaiarea unui tractatu de commerciu; a fi in negotiationi de insoratore.*

NEGOTIATORASTRU, s. m., **tenuis mercator,** *negotiatoriu* micu, care face *negotiu* micu, restrinsu, ce nu i pote procurá folose mari: *negotiatorastrulu vre se trèca de mare negotiatoriu.*

NEGOTIATORESCE, (*negutiatoresce* si *negustoresce*, vedi *negotiatoriu*), adv., **mercatorum more;** in modu *negotiatorescu*, ca *negotiatoriulu*, sau ca *unu negotiatoriu : a portá belle negotiatorcsce, a face beneficie negotiatoresce.*

NEGOTIATORESCU,-*a*, (*negutiatorescu* si *negustorescu*, vedi *negotiatoriu*), adj., **mercatorius, negotiatorius;** de *negotiatoriu*, relativu la *negotiatoriu: nave negotiatoresca, facende negotiatoresci.*

NEGOTIATORESSA, s. f., vedi *negotiatoriu.*

NEGOTIATORIA, (*negutiatoria* si *negustoria*), s. f., **mercatura, negotiatio;** statu, professione de *negotiatoriu : reu facu Românii co fugu de negotiatoria; negotiatori'a e una occupatione d'in celle mai castigose.*

NEGOTIATORIME, (*negutiatorime*, si *negustorime*), s. f., **mercatorum multitudo;** multime de *negotiatori : ce de negotiatorime erá la mercatu! negotiatorimea d'in acea cetate.*

NEGOTIATORIRE, (*negutiatorire*, si *negustorire*),-*escu*, v., 1 **mercari, negotiari, mercaturam facere, mercatura quæstum exercere,** a fi *negotiatoriu* de professione, a castigá comperandu si vendendu cu folosu, *a)* in genere, proprie si absolutu : *am negotiatoritu si eu câti-va anni in viéti'a mea; dupo ce te ai inavutitu negotiatorindu dieci de anni, trage-te d'in commerciu si te buccura de starea ce ai facutu; b)* in specie : *a se negotiatori cu grâne, cu vite, cu banni,* sau : *a negotiatori grâne, vite, banni, vinuri; c)* in sensu reu, immorale : *a negotiatori celle sânte = a se negotiatorí cu celle sânte; a se negotiatori cu corpulu; multi si negotiatorescu conscienti'a, onorea;* 2. **de pretio contendere, pretium pacisci; parcimoniose agere;** a desbate pretiulu, mai vertosu, a desbate pretiulu multu si indelungu, a fi strinsu la mâna, a tiné peno la unu bannu, etc.: *a negotiatori sau a se negotiatorí si pentru unu bannu; n'am vedutu muliere care se se negotiatorésca asiá.*

NEGOTIATORITU,-*a*, adj. part. sup. s., d'in *negotiatorire : cambiali bene negotiatorite; nu mai am tempu de negotiatoritu; ce atâtu negotiatoritu pentru unu nemica?*

NEGOTIATORE,-*trice*, adj. s., si :

NEGOTIATORIU,-*toria*, (redussu in pronuntie locali si la : *negutiatoriu, negustoriu*), adj. s., **negotiator,-trix, negotiatorius,** (it. **negoziatore,** fr. **négociateur**); care *negotia*, sau serve a *negotiá*, 1. adj., camu in acellu-asi sensu cu allu formei *negotiatorescu : navi negotiatorie, charteia negotiatoria;* — mai vertosu cu nuanti'a pejorativa de la urmatoriulu 2. *b : vulpea e negotiatoria, negotiatori'a vulpe;* 2. subst., *a)* in sensu bonu, α) in genere : *negotiatoriu allu pacei, allu tractatului de commerciu, mulierile au fostu adesea bone negotiatorie chiaru in facende de statu; dèro elle su bone negotiatorie de casatorie; negotiatoriu intelligente, indemanatecu, fericitu, negotiatori nefericiti, neindemanatici si stangaci;* — fem. in acestu intellessu e *negotiatoria* sau *negotiatrice;* — β) in specie, cellu ce si face d'in *negotiu* una professione : *professione de negotiatoriu*, sau *negotiatoriu de professione; negotiatoriu mare, in mare; cu redicat'a, cu grossulu; negotiatori mici, cu ammenutulu, in micu; nego-*

www.dacoromanica.ro

tiatori de grâne, de vinuri, de vite, de calli. de coloniali. de oliu de metasse. de lana, etc.; proverb. *negotiatoriu de pelli de cloca* = perde-véra, fora neci unu *negotiu*. fora neci una messeria; — femininulu in acestu intellessu e : *negotiatoria. negotiatoressa*, fia in intellessu de *muliere a negotiatoriului* de professione, fia in intellessu de *muliere ce essercita singura* una ramura de *negotiu; — b)* care e *prea negotiatoriu*. in sensulu speciale allu coventului de sub β) de susu, si a nume : α) in sensu mai pucinu pejorativu, care *prea desbate, negotia pretiulu, se negotia prea multu si pentru nemica*. prea economu, strinsu la mâna, pucinu generosu : *n'am mai vedutu domnu asiá de negotiatoriu ; pentru unu bannu mai multu. e in stare se desbata ore intrege, atâtu e de negotiatoriu!*—β) in sensu de totu reu, care cauta cu veri-ce pretiu si veri-cumu, chiaru cu daun'a altui-a. a trage folose, a insellá, ammagí, captusí pre altii : *nu e animale mai negotiatoriu ca vulpea;* de ací espressioni ca : *negotiatoress'a de vulpe; negotiatoriulu de vulponiu cauta se mânce casiulu bietului corbu;* — aceste esplicari adjungu, credemu, spre a face se se intellega nuantiele delicate ce destingu formele : *negotiante, negotiatoriu, mercante, mercatoriu*. etc. si nu mai e lipse de a le compará noi ací.

NEGOTIOLU si *negotioru*, pl.-*e*, **negotiolum**; deminutivu d'in *negotiu : a si cautá de negotiorulu seu; negotiorele te facu adesea se assudi mai reu de câtu negotiele.*

NEGOTIOSITATE, s. f., **negotiositas**; calitate si statu de *negotiosu : negotiositatea omului insarcinatu cu multe officie.*

NEGOTIOSU,-*a*, adj., **negotiosus**; plenu de *negotiu* sau de *negotie;* 1. in genere, *a)* despre persone, cari se occupa multu si cu multe, cari au sau si facu de lucru : forte activu, occupatu, etc.: *destullu de negotiosi cu alle nostre si alle casei nostre, nu ne mai putemu insarciná si cu negotiele altoru-a; cellu mai mentosu e si cellu mai negotiosu; b)* despre lucruri, facende, occupationi. etc.. ce dau multu de lucru : *facenda negotiosa. déro pucinu castigosa: provincie negotiose: nu e ceva mai negotiosu de câtu tyranni'a: si otiulu unui omu cogitatoriu e si cauta se fia negotiosu;* 2. in speciale. vorbindu de *commerciu. a)* despre persone applicate la commerciu : *poporu negotiosu, omeni negotiosi: Anglii sunt celli mai negotiosi: b)* despre locuri. terri. cetati. etc., unde infloresce *negotiulu : cetate negotiosa. terri negotiose.*

NEGOTIU, pl -*e*, **negotium**, (it. **negozio**, isp. port. **negocio**. prov. **negoci** si **negossi**. fr. **négoce**); d'in *nec*, (vedi *2 ne*), si *otiu*. contrariulu *otiului. lucru* occupatione. atâtu in sensulu absractu de *adoperare* = applicare a poteriloru, fia alle corpului sau alle mentei. câtu si in sensulu concretu de *ceva*. la care se applica poterile nostre : lucru. occupatione, facenda, affacere. officiu, functione, professione, maiestría, messería, arcina, etc., 1. in genere : *sunt filosofi, ce 'n credu co dieii, n'au neci unu negotiu; negotiele domestice, negotie publice: negotie politice, administrative. judiciarie. militari, municipali: a dá cuiva negotiu: a fí in negotiu, a si leuá asupra unu negotiu: a implení. a face, essecutá, transige, tractá. portá unu negotiu; sumu in otiu. d'in lipse de negotiu: a intrá in negotiele publice : a se abstiné de veri-ce negotiu publicu; ce negotiu are acestu omu? n'am neci unu negotiu cu voi; omu fora negotiu, omu de neci unu negotiu, care nu e bonu de neci unu negotiu; omu allu negotiului; formosu negotiu, uritu negotiu, periculosu negotiu; ti committu negotiulu salutei melle; cu unu negotiu de nemica perdemu unu tempu pretiosu; negotie amorose; negotie basericesci; nu intellegu negotiulu acestu-a; ce seccatura de negotiu!* — mai vertosu, lucru greu, difficultate, incurcatura : *nu e mare negotiu a invetiá a scrie si lege; mare negotiu e a navigá in timpu fortunosu pre una mare scopellosa; a face cuiva negotiu; a guberná fora negotiu; ce negotiu e pentru unu tauru ca tene a se*

www.dacoromanica.ro

luptá cu unu bietu tintiariu ca mene? 2. in specie, *negotiu mercantile : negotiu de grâne, de vinuri, de pecore, de oliu, de sare, de medicamente, de coloniali; negotiu mare, cu redicat'a, in mare, negotiu micu, in micu. cu ammenutulu; a face negotiu. a se dá la negotiu, a imbraciá negotiulu; térra fora negotiu nu se pote inavuti; a se inavuti prin negotiu, cu negotiulu; a pune banni in negotiu; intreprenderi de negotiu; negotiulu merge, prospera, infloresce; si d'in contra. negotiulu langidesce.*

NEGRECIU si *negriciu* sau *negritiu,-a* adj.. vedi *negriciu.*

NEGRÈIU, *negreliu,-a*, adj. s., **nigellus**; deminutivu d'in *negru*, — applicatu si ca subst. ca cognome de omu, sau ca nome de animali : câni, boi, calli : *canele negreiu e mai reu de câtu albeiu.*

NEGRETIA, s. f., **nigritia**, (ital. **negrezza**); calitate de *negru*, cumu si lucru *negru : negréti'a Arabiloru; negréti'a faciei, mâneloru, vestimenteloru; negrétia de scrissu : nu sciu ce negrétia vedu in departare;* fig. *negréti'a ânimei, suffletului, fapteloru cuiva.*

NEGRICARE, v., **negricare**, a bate in *negru.* a fi *negru.*

NEGRICIU si *negreciu* sau *negritiu, negretiu,-a*, adj., **nigellus**; deminutivu d'in *negru*, camu *negru*, de ací alte deminutive : *negricioru,-a, negrisioru,-a ;* éro *negriciosu,-a* e ca augmentativu d'in *negriciu : omeni negriciosi; fete negrisiore.*

NEGRICOLORU,-*a*, adj., **nigricolor**; de *colore negra.*

NEGRIDU,-*a*, adj., **nigridus**; destullu de *negru.*

NEGRIFICARE, v., **nigrificare**; a face negru : *a negrificá perulu.*

NEGRIGIA, *negrigire, negrigitu*, etc., vedi : *neglegia, neglegentia, neglegere, neglectu, neglessu.*

NEGRIME, s. f., **nigror, nigritudo**; calitate sau cantitate de *negru*, lucru negru : *negrime de scrissu;* — mare multime : *au venitu negrime de Turci in térra;* si in specie, multime de persone investite in negru : *erá multa negrime la baserica.*

NEGRINU,-*a*. adj., **nigrinus**; deminutivu d'in *negru;* vedi si *neginu,-a.*

NEGRIRE,-*escu*. v., **nigrere, nigrescere, nigrificare**; 1. intr., a fi *negru*, a se face *negru : ap'a marei negresce prin reflessulu nueriloru negri;* 2. trans. a face *negru : a si negrí pèrulu, vestimentele; a se negrí de sóre;* vedi si *innegrire.*

NEGRITIORU,-*a*, adj., vedi *negriciu, negricioru.*

NEGRITU,-*a*, adj, part. sup. subst. d'in *negrire.*

NEGRITUDINE, s. f., **negritudo**; in acellu-asi seusu cu allu formei *negrime*, (care e numai una contractione d'in *negritudine*).

NEGRITURA, s. f., actione si effectu allu actionei de *negrire : negritur'a pèrului.*

NEGRONE, *negroniu* si *negruniu* (*cu n* molliatu, *negruiu*),-*a*, adj., **nigriusculus**; fórte *negru*, cumu si *camu negru.*

NEGRORE, s. f., **nigror**; calitate de *negru*, intru câtu acésta-a affecta sensulu vederei, si prin urmare destinsa de *negrétia*, care n'are acésta nuantia : *negrorea noptei; albore ammestecata cu multa negrore.*

NEGRU,-*a*, adj., **niger**, (it. **negro** si **nero**, isp. port. **negro**, prov. **negre, neir** si **ner**, v. fr. **neir**, si **ner**, n. fr. **noir**); contrariu *albu, candidu;* sau mai bene, lipsitu de colore; 1. proprie : *Arabii sunt negri, bou negru, vacca negra, porci negri, amnelle negre : negra nópte, negrulu tartaru; mai negru ca pecur'a, fumu negru ca pecur'a;* 2. metaforice, *a)* despre *morte* si alle *mortei : negrulu rogu, negrele vestimente, negr'a dí a mortei; negrulu si recele mormentu; negrulu domnitoriu allu infernului; b)* tristu, de plansu, doliosu ; *c)* nefericitu : *ce dille negre amu adjunsu se traimu; tota viéti'a mea a fostu seria necormata de negre dille; sub négra stella nascutu; d)* despre ânima, despre caracteriu, reu, reutatiosu, invidiosu, etc. : *omu negru la suffletu sau de suffletu; suffletu, ânima negra de omu, e)* uritu, infioratoriu : *mi este negru in ochi ca draculu; négr'a cruntetia a tyrannului ;* 3. ca substant.

www.dacoromanica.ro

a) personale, *unu negru. una negra*, persona *negra* la facia, la pelle, si in specie, Africanu: *Americanii numai cu unu cruntu bellu potura desfientiá servitutea Negriloru; b)* reale, α) in genere ca subst. abstractu, fora plurale: *negrulu, albulu, verdele, albastrulu, rosiulu, galbinulu sunt colori pincipali: negru se oppune la albu: albulu allaturi cu negrulu pare mai albu*; si in modu adv. metaf., *a depinge, descrie tote in negru; a vedé tote in negru;* β) in specie, α') vestimentu *negru: lugentii, monachii. preutii porta negru sau negre; de ce te ai imbraccatu in negre? Nu esti inco betrana, ca se porti negru;* β') macula *negra: amnellu totu albu ca neuea cu unu micu negru in fronte.*

NEGRUCIU, *negrutiu.* si *negrusiu,-a*, adj., **nigellus**, deminutivu d'in *negru*; applicatu inse in specie la persone cu peru si ochi *negri: una copilla negrusia.* si ca subst. *unu negrusiu. una negrusia;* — de ací noue deminutive: *negrutioru* si *negrusioru;* vedi si *negreciu, negresiu. negricioru, negrisioru.*

NEGRUIU,-*a*. adj., vedi *negroniu.*

NEGRUSIU, *negrutia*, etc., vedi *negruciu.*

1 NEGU,-*a*, adj. s., vedi 2 *necu.*

2 NEGU, s. m., pl.-*i*, 1. **nævus**, (it. **nevo** si **neo**), mica macula negreciora pre pelle d'in *nascere*, numita pre a locuri si *allunella: negi pre mâna, unu negu intre sprincene, doi negi pre albulu seu guttu: nu sciti co unu negu micu, unu negellu pre una formosa facia e adesea una noua gratia; multe femine si facu pre peptu sau pre frunte mici negi artificiali; negii muieriloru sunt adesea perosi, cumu de regula negii de pre faci'a barbatiloru;* — prin metafore: *a)* micu vitiu, defectu, imperfectione, in sensu atâtu materiale câtu si morale: *pre longa multe si mari formosetie alle unei carte se trecu cu vederea negii ce s'au potutu stracorá in ea; b)* unu nemica, lucru de pucina valore sau de neci una valore; 2. **callum, verruca** = carnositate, buba, batutura: *a si taliá negii de la degetele petioreloru; sunt si negi de cea mai rea natura, negii venerii;* — de observatu e in *negu* = lat. **nævus**, ca in *faguru* = **favulus**, trecerea consonei *v* in *g.*

NEGUCIU si *negutiu*, s. m., **nævulus**; deminutivu d'in 2 *negu*, de unde apoi noulu deminutivu: *negucioru* si *negusioru:* vedi si 2 *negellu.*

NEGURA, s. f., **nebula**, in acellu-asi sensu cu *nebula.* (d'in care s'a si formatu *negura*, prin trecerea consonei *b* in *g* si a lu *l* in *r*); 1. proprie: *negurele tomnei; negur'a esse d'in lacuri, riuri: negur'a nu e de câtu nueru diosu pre faci'a pamentului; negura desa asiá co nu poti vedé omulu la distantia de doi passi;* 2. metaf., *a)* multime nespusa: *negura de cióre, de locuste. de musce. de osti turcesci; b)* obscuritate, intunericu, fia materiale sau ideale: *ce poti intellege d'in negur'a frasiloru si cogetationiloru acestui scriptoriu? — c)* tristetia, morositate, supperare: *negur'a de pre frontea meniosului.*

NEGURARE, v. unipersonale, **nubilare**, *negura* si *negurédia*, = **fit, est nebula, aer nubilat**: *tomn'a negurédia mai in tote dillele;* leuatu inse si ca personale, in sensu figuratu: *ce mi neguredi d'in sprincene* = **quid tristi es fronte? quid fronte minaris;** *a se negurá* = **contristari;** mai vertosu part. *neguratu* = **tristis, melancholicus**: *natura de omu negurata, fronte negurata;* vedi si compusulu *innegurare.*

NEGURATIONE, s. f., actione si statu de *negurare.*

NEGURATU,-*a*, adj. part., **nebulatus. tristis, melancholicus.**

NEGURETIA, s. f., **nebulositas, tenuior nebula;** negura mai rara, tempu *negurosu.*

NEGUROSU,-*a*, adj., **nebulosus, nubilus, obscurus, tristis, taciturnus, melancholicus; iratus, succensus;** plenu de *negura;* 1. proprie: *dille negurose, lacuri negurose, demanétia negurosa, monte negurosu;* 2. metaforice: *cogitationi negurose, cogite negurose, espressione si mai negurosa, fronte negurosa, omeni negurosi.*

NEGUSIORU, s. m., vedi *neguciu.*

NEGUSTORESCE, *negustorescu, ne-negustoressa, negustoría, negustorire,*

www.dacoromanica.ro

negustoriu, etc.; vedi: *negotiatoresce, negotiatorescu, negotiatoressa, negotiatoria; negotiatorire, negotiatoriu.*

NEGUTIATORESCE, *negutiatorescu, negotiatoria*, etc., vedi : *negotiatoresce, negotiatorescu. negotiatoria*, etc.

NEIERTATU = *neliertatu*, vedi *ne* si *liertatu.*

NEIMBLANDITU, *-a, neimbraccatu, neimitabile, neimmultitu, neinpacatu, neimpareclatu, neimpartitu, neimpedecatu, neimplettitu, neimplenitu, neimpreunatu, neinalbitu, neincarcatu, neincercatu, neincetare, neincetatu, neinchiauatu = neinclauatu, neincredere, neincreditoriu, neincredutu, neincredentiatu, neincuiatu = neincuniatu, neindemanare, neindemanaticu, neindeplnitu, neindestullatoriu, neindestullatu, neindetoratoriu, neindreptatu, neinduplecatu, neindurare, neinduratione, neinduratu, neinfientiatu, neinfrenare, neinfrenatu, neingraditu, neingrigitu, neingropatu, neinsemnatoriu, neinsemnatu, neinstrainatu, neinsuffletitu, neinsoratu = neinsuratu, neintellegente, neintellegere, neintellegutoriu; neintelleptia, neintelleptione, neintelleptu, neintellessu, neintemeiatu, neinteressatu, neintensu, neinterruptu, neintristatu, neinvederatu, neinvetiatu, neinvetiatura, neinvinsu, neinvoitu = neinvolitu, neinvoire = neinvolire*, etc.; vedi *ne* si : *imblanditu, imbraccatu, imitabile, immultitu, impacatu, impareclatu = imparechiatu, impartitu, impedicatu, implettitu, implenitu, impreunatu, inalbitu, incarcatu, incercatu, incetare, incetatu, inclauatu = inchiauatu, incredere, increditoriu, incredutu, incredentiatu, incuiatu = incuniatu, indemnare, indemanaticu, indeplenitu, indestullatoriu, indestullatu, indetoratoriu, indreptatu, induplecatu, indurare, induratione, induratu, infientiatu, infrenare, infrenatu, ingraditu, ingrigitu, ingropatu, insemnatoriu, insemnatu, instrainatu, insuffletitu, insoratu = insuratu, intellegente, intellegere, intellegutoriu, intelleptia, intelleptione, intelleptu, intellessu, intemeiatu, interessatu, intensu, interruptu, intristatu, invederatu, invetiatu, invetiatura, invinsu, involire = invoire, involitu = invoitu*, etc.

NEIU, pl. *-uri*, **fistula, calamus, avena, arundo**; flueru pastorescu, si in speciale, fluerulu lui Pane, flueru compusu de regula d'in septe tieve : *intre lautari unulu canta totu de a un'a cu neiulu.*

NEJUDECATU, *nejudecata, nejuganitu, nelamuritu, nelaudatu, nelegale, nelegalitate, nelegitimitate, nelegitimu*; etc.; vedi *ne* si : *judecatu, judecata. juganitu, lamuritu, laudatu, legale, legalitate, legitimitate, legitimu*, etc., cumu si : *illegale, illegalitate, illegitimitate. illegitimu.*

NELEGIUIRE, s. f., **illegitimitas; injuria, iniquitas, nefas, sacrilegium**, nu numai negare pura a simplului *legiuire*, (vedi 2 *ne*), ci si mai vertosu, calcare de lege, abbatere de la lege nu numai civile, ci chiaru si umana, divina; injuria, nedreptate, inicitate, neomenía, fora de lege, impietate, crime, scelu, atrocitate, impietate, blastemu.

NELEGIUTU, *-a*, adj. part., **illegitimus, illegalis, injurius, injustus, injuriosus, iniquus, scelestus, nefarius, sacrilegus, impius, atrox, abominabilis**; ca si precedentele *nelegiuire*, nu numai pura negatione a simplului *legiuitu*, ca in frasile : *casatori'a nelegiuita, copilli d'in muliere nelegiuita, potere nelegiuita*, ci si mai vertosu, nedreptu, injustu, inicu, injuriosu, neomenosu, impiu, sacrilegu, spurcatu, sceleratu, etc. : *nelegiuitele lui crudimi; nelegiuit'a lui reutate; faptele telle nelegiuite si abominabili.*

NELEUATU = *neluatu, nelimitatu, nelipsitu, nelocuitu, neluciosu, neluminatu, nelussuosu, nemancatiosu, nemancatu, nemangaiatu = nemanganiatu, nemarginitu, nemaritatu, nemaritu, nemateriale, nemediatu, nemedilocitu, nemantuitu, nementionosu, nemeritatu, nemesuratu*, etc., vedi *ne* si : *leuatu, = luatu, limitatu, lipsitu, locuitu, luciosu, luminatu, lussuosu, mancatiosu, mancatu; mangaiatu = manganiatu, marginitu, maritatu, maritu, materiale, meditatu, medilocitu, mantuitu, mentinosu, meritatu, mesuratu*, etc., cumu si : *illimitatu, immediatu, immeritatu.*

www.dacoromanica.ro

1 NEME si *nime*, s. m., vedi *nemine*.

2 NEME, s. pl., *nemine*, **nemen**, (d'in **nere**); firu, tortu.

NEMICA (*nimica*, *nemicu* si *nimicu*), s., **nihil**=**nil**=**nihilum**=**nilum**; (d'in *ne* si *mica*, *nemica*=*neci mica*, *neci sfermatura*, *neci picatura*; asiá si lat. **nihilum**, d'in **ni**=*ne*, si **hilum**=*puntulu negru* de la unu bobu de faba; it. **nè mica**, despartitu, cu sensulu ce are la noi: *neci mica*=*de locu*, *neci decumu*, *neci câtu negrulu de sub unghia*; fr. **ne... goutte**=*neci picatura*: **ne voir goutte**=*a nu vedé nemica*, *a nu vedé neci cumu*; **ne**=**mie**=*neci mica*=**ne... pas**=*neci passu*; inse corresponditoriele in sensu cu allu nostru *nemica* sunt it. **niente** d'in **ni**=*ne*, si **ente**=*fientia*, fr. **rien**=lat. **rem**=*lucru*, *lucru micu*; — *nemica* e addeveratu subst. femininu si appare asiá in espressioni ca: *nemic'a tota*; inse de regula, si sub acésta forma feminina, se iea, in modu neutrale, ca masculinu, cumu: *unu nemica*; plurariulu, *nemicuri*, — care se applica numai in casuri speciali ce se voru indicá la valle, — a datu nascere formei masculina cu *u*, *nemicu*; déro *nemicuri* se pote trage si d'in *nemica*, ca si *lânuri*, *cârnuri*, etc. d'in sing. femin. *lâna*, *carne*; cându se pune articlu, atunci form'a *nemica* se iea ca femininu: *nemic'a*=*nemica-a*, si demonstrativele sau alte cuvente analoge apparu dupo *nemic'a* in femininu: *nemic'a acésta-a face multu pentru mene*, éro inainte de *nemic'a* stau de regula in masculinu: *acestu nemic'a*; adiectivele calificative, puse la *nemica* sau si articl. *nemic'a*, stau totu de un'a, ca si cu form'a *nemicu*, in masculinu: *nemic'a bonu*, *nemic'a reu*, *nemic'a nou*; alte forme casuali nu are form'a *nemica* sau art. *nemic'a*, ci relationile casuali se espremu cu prepositioni: *la nemica*, *cu nemica*, *de nemic'a*, totu asiá merge lucrulu si cu form'a *nemicu*: *cu nemicu*, *d'in nemicu*; inse acésta forma, leuandu, art. masculinu: *nemicu-lu*, are gen. si dat. *nemicu-lui*, cumu si pl. *nemicuri-le*, gen. si dat. *nemicuri-loru*; in fine form'a *nemicu* in sing. articulata: *nemicu-lu*, are [cumu avemu se vedemu indata], sensu mai absolutu de câtu fem. art. *nemic'a*); precumu *nemine* e negationea absoluta a *fientiei veri-carei persona* sau *omu*, asiá *nemica* e negationea absoluta a *fientiei: veri-carui lucru*, cu acésta differentia, *co nemica* de la ide'a *de negatione* trece si la cea de *depretiatione*, ce nu are neci una data form'a *nemine*; 1. ca negativu, *a)* in espressioni si frasi de regula negative, α) ca subiectu si obiectu directu: *nemica nu e mai formosu pre lume ca fruntea candida si innocente a copilului*; *despre aceste-a nu mi ai vorbitu nemica*; *câtu e de lunga diu'a de véra ella dorme si nu face nemica*; *nemica nu mi e mai caru pre lume de câtu tene*; *nu scie nemica*, *nu invétia nemica*; *nu se appuca de nemica*; *nu e nemica nou*; *n'am aflatu nemica nou*; β) ca obiectu indirectu, cu differite prepositioni, mai allessu cu celle ce espremu: *a nu se appucá de nemica*, *a nu se leuá de nemica*, *a nu vré se scia de nemica*; *a nu avé pèsu*, *cura*, *doru de ânima de nemica*; *a nu i pesá de nemica*; *a nu cogitá la nemica*; *a nu se dá*; *a nu se applicá la nemica bonu si utile*; γ) in modu adverbiabile, α') cu prep. *cu*, *in*, sau *intru*: *nu me lassu cu nemica*, *in nemica*, *intru nemica mai pre diosu de voi*; *acestu-a nu e cu nemica mai bonu de câtu cellu altu*; β') si fora prepositione: *acésta-a nu ne adjuta nemica*, *nu ne folosesce nemica*, etc., asiá co *nemica*=*neci cumu*, *neci de cumu*, etc.;— in tote aceste casuri a *dou'a* negatione e de regula dupo usulu limbei, inse nu absolutu necessaria, de ora ce in limb'a classica se omitte de regula, cumu se omitte si in dialectulu macedoromanu; asiá dacorom. *nemica nu face* = lat. **nihil agit**, = macedorom. *nemica face*, sau *ceva nu face*, de acea-a si chiaru la dacoromâni acésta a dou'a negatione inco se omitte cu multa elegantia in frasi populari ca: *nemica invétia*, *nemica scie*, *de nemica se appuca*, etc., si mai vertosu in frasi unde aru cautá se intre trei negationi: *nemica neci invétia*, *neci scie* = *neci invétia neci scie nemica* = *neci nu invetia neci nu scie nemica*; sau in frasi fora verbu espressu: *ne-*

www.dacoromanica.ro

mica mai formosu de câtu acestu situ, nemica mai minunatu; inse in frasile cu verbu coventulu *nemica* cauta se preceda verbului, coci altramente ar dá locu la ambiguitati, potendu-se leuá in ver-unulu d'in intellessele de cari e vorb'a mai diosu;—*b)* in frasi fora alta negatione sau si cu negatione, déro nu attrassa, ca in celle de susu, de ensusi coventulu *nemica: dupo biblia Domnedieu fece lumea d'in nemica; dupo naturalisti d'in nemica nu se face nemica, si nemica nu se reduce la nemica; a reduce la nemica, a face ceva sau pre cineva nemica e numai a lu sfermá, dissolve, desface, mutá,* etc.; in acestu sensu dice Românulu : *te facu nemica*=*te facu buccatelle, te ruinu, te derapinu,* etc.; in espressioni ca : *a se supperá de nemic'a, a se spariá de nemic'a, a i se nallucí de una nemica,* etc., coventulu *nemica* insemna : α') *pucinu lucru, mica, mai nemica,* etc., sensu de care vedi in speciale la urmatoriulu 2.; β') *nefientia completa, nemica absolutu,* sensu de care e vorb'a in acestu paragraphu, si care resare bene in frasea : *d'in nemica fece Domnedieu lumea,* si d'in frasi ca : *pescarii adesea, in locu de pesce, prendu una nemic'a tota; a se allege cu nemic'a tota; nemic'a missica?* etc.;—in acestu intellessu se applica mai vertosu articulatulu *nemicu-lu,* cumu : *a si peramblá fantasi'a in regionile nemicului;* 2. ca deminutivu si depretiativu, *a)* ca simplu deminutivu, *nemica* = forte micu in valore, stare, potere, pondu, etc.: *unu nemica pote nemicí celle mai bone stari, celle mai bone planuri; de unu nemica pote omulu morí; unu nemica scamba cursulu cellu mai regulatu allu unui evenimentu; ce ai capitatu pre callulu vendutu?—nemic'a tota, una nemica; lucru greu pentru mene, e nemica pentru tene; acésta summa e unu nemica pentru avuti ca voi;* de ací espressionea asiá de popularia : *cu nemica totu nemica*=cu asiá pucinu *totu nemica nu faci; nu e de multu de candu unu copillu, unu nemica; a se supperá de nemica, de unu nemica, de cellu mai micu nemica;* si plur. *a se spariá de tote nemicurile; b)* ca depretiativu si chiaru pejorativu, α) in genere, *nemica* = ceva fora valore, fora pondu, fora insemnatate, fora utilitate; seccatura, floccu, stultétia, etc.: *arrogantii credu co toti celli alti omeni sunt nemica sau unu nemica; a vorbí nemicuri, a perde tempu pretiosu pentru nemica, in nemicuri. la unu nemica; a si petrece dillele de lucru in nemica, cu nemicuri; a se tiné de nemicuri; tote nemicurile afli si scii, déro la nemica seriosu nu te precepi, de nemica bonu nu te appuci neci te occupi; lassati nemicurile si appucati-ve de lucru;* β) in speciale, *de nemica* = **nequam, nugax, vappa, hebes, stolidus, ignavus, perditus, miser, abjectus, obscenus, vilis, improbus,** etc., nu numai care *nu e bonu de nemica,* déro inco care *e misellu* in tota poterea coventului : *ce omu de nemica! ce mulieri de nemica! ce vorbe de nemica essu d'in gur'a misellului! omu de nemica, ce poti face de câtu fapte de nemica si chiaru lucruri de nemica?*

NEMICIA, (si *nimicía*), s. f. **ipsum non esse, non existere; vilitas, humilitas, nequitia, inertia, insulsitas, nugacitas, obscenitas, abjectio,** etc.; calitate sau statu de *nemica;* 1. in genere, in sensulu coventului *nemica* de sub 1.: *bibli'a presuppune nemici'a lumei, d'in care acésta-a ar fi essitu numai prin potentea vorba a creatoriului;* 2. in specie in sensulu coventului *nemica* de sub 2.: *nemici'a pretiului grâneloru me face, de si nu am lipse, se comperu continuu; nemici'a fapteloru unui omu de nemica: cu tota nemici'a nostra nu ne dàmu noi pre voi.*

NEMICIME, (si *nimicime*) s. f., camu in acellu-asi sensu cu allu formei : *nemicía : nemicimea lucrului nu mi a trassu attentionea.*

NEMICIRE, (si *nimicire*),-*escu*, v., a face *nemica,* 1. in sensulu coventului *nemica* de sub 1. *a)* absolutu, ca trans. **ad nihilum redigere** = a reduce la *nemica : Domnedieu, care a trassu tote d'in nemica, le si pote nemicí;* ca intr. **ad nihilum recidere**=a se face *nemica,* a se reduce la *nemica : déco tote au essitu d'in nemica, tote au se se ne-*

www.dacoromanica.ro

micésca; b) in sensu relativu, α) ca trans., **delere, abolere, exstinguere, evertere, dissolvere, rumpere, frangere, rescindere, tollere, disturbare,** etc. = a destruge, a stricá, a desface, a sfermá, a derimá, a devastá, a surpá, a face se nu mai fia ce a fostu, a stinge, a sterpí, a desfientiá : *a nemicí una cetate, una seminatura, unu palatiu, una casa; a nemicí si urmele edificieloru monumentali; a nemicí unu poporu, una natione, una secta, una societate; a nemicí consiliele, planurile, detoriele; a nemicí reulu d'in rudecina; a nemicí unu contractu in totu sau in partile selle; a si nemicí starea, sanetatea; foculu nemicesce una padure, una casa, una familia;* β) ca intr. **interire, cadere, perire, evanescere**=a se perde, a perí, a cadé, a se stinge, a se desface, a se stricá, etc.: *cu atâtu scrissu la luminare mi s'au nemicitu ochii, vederile; solvendu câte pucinu-pucinu, se nimicescu si celle mai mari detorie; s'au nemicitu tote sperantiele nostre, cumu se nimicescu visele deserte; una armata se nimicesce, cumu se nimicescu si planurile cellui ce ua commanda; sophismatele se nemicescu cu argumente fundate pre addeveru;* 2. in sensulu coventului *nemica* de sub 2, **vilem facere vel fieri, vilescere; contemnere, despicere vel contemtui esse, abjicere vel se abjicere;** a face sau a se face *vile*, fora valore, fora insemnetate, a depretiá, degradá, umilí, avilí; a se misellí : *facia cu unu arrogante nu se cade se te nemicesci; omulu addeveratu desinteressatu se nemicesce pre sene ; inse unii se nemicescu, se facu de nemica, si d'in misellia; n'am vedutu omu mai nemicitu ca acestu-a; vorbele nemicite, ca si faptele nemicite sau lucrurile nemicite, sunt vorbe de nemica, fapte de nemica. lucruri de nemica.*

NEMICITORIU, (si *nimicitoriu*),-*a*, adj. s., care *nemicesce*, (vedi : *nemicire*).

NEMICITU, (si *nemicitu*),-*a*, adj. part. redussu la *nemica;* (vedi *nemicire*).

NEMICU, s., vedi : *nemica.*

NEMINE, (*nimine, neme* si *nime*) s. m., **nemo,** abl. **nemine;** precumu *nemica* e negationea *fientiei unui lucru,* asiá *nemine* e negationea *fientiei unei persona, unui omu,* (vedi *nemica*), si se applica de regula cu una a dou'a negatione : *nemine nu pote sci ce va adduce or'a urmatoria ; pre nemine nu dilegu mai multu ca pre tene; de la nemine, afora de tene, n'asiu acceptá assemini observationi; cu nemine nu se invoiesce acestu omu.* Negativulu personale *nemine* formédia genit. si dat. *neminui,* nu admitte articlu, inse admitte suffisulu,-*a*, candu termina frasea, si n'are plurariu : *lucrulu neminui cede primului occupante ; nu su detoriu neminui; n'am vorbitu cu nemine-a; n'am spusu acésta-a neminui-a.* Form'a de gen. si dat. *nemului,* care se aude in unele gure, e una confusione neiertata.

NEMISCARE,=*nemissicare, nemiscatoriu* = *nemissicatoriu, nemiscatu* = *nemissicatu, nemobilatu, nemoderatu, nemorale, nemoralitate,* etc., vedi *ne* si : *miscare, miscatoriu, miscatu, mobilatu, mobile, moderatu, morale, moralitate,* etc., cumu si : *immobilé, immoderatu, immorale, immoralitate.*

* NEMOCERU, s. m., (it. **nemocero,** d'in νῆμα=2 *neme,* si κέρας=*cornu*), de regula in pl. *nemocerele,* un'a d'in celle doue divisioni alle ordinei insecteloru diptere.

* NEMORALE, adj., **nemoralis ;** relativu la *nemu : nemorali umbre, nemorale antru.*

* NEMORENSE si *nemorese,* adj., **nemorensis;** relativu la *nemu,* approape in acea-asi insemnare cu precedentele *nemorale.*

* NEMORICULTORE,-*trice,* si *nemoricultoriu,-toria,* adj. s., **nemoricultor;** care *cole* sau locuesce unu *nemu,* (vedi *nemu*).

NEMORIRE, *nemoritoriu :* vedi *ne* si : *morire, moritoriu.*

* NEMORIVAGU,-*a,* adj., **nemorivagus;** care âmbla prin *nemori;* (vedi *nemu*) : *nemorivagii apri.*

* NEMOROSU,-*a,* adj., **nemorosus ;** plenu de *nemori;* (vedi *nemu*), padurosu: *monti nemorosi, colline nemorose.*

* NEMU, s. m., pl. *nemuri* sau *ne-*

www.dacoromanica.ro

mori, **nemus**, (affine cu gr. νέμος), selba sau padure cu pastioni pentru pecore, padure avutiosa in pastioni : *nemori cu grasse pastioni ; á pasce turmele in nemori; umbrose si recorose nemori.*

NEMULTIAMIRE,-*escu*, v. ; *nemultiamire*, s. f., *nemultiamitoriu,-toria*, adj. s.; *nemultiamitu,-a*, part. adj., nu numai pura negatione a simpleloru : *multiamire,-escu, multiamire-a, multiamitoriu, multiamitu*, ci si mai vertosu cu nuanti'a prejorativa de *ingratitudine*, *nerecconoscere.*

NEMUTABILE, *nemutabilitate*, etc.; vedi *ne* si : *mutabile, mutabilitate*, etc. cumu si : *immutabile, immutabilitate.*

* NENIA, s. f., **nænia** si **nenia**, 1. canticu funebre, canticu de bocitu : *mortii straluciti se onora cu nenie si covente de laude;* 2. prin metafore, *a)* canticu tristu in genere, canticu de doru; *b)* descanticu, formula farmecatoria : *mi a ammetitu capulu cu neni'a ei; c)* canticu monotonu, care te addorme, canticu de addormitu copillii : *cu neni'a tea me faci se addormu; neni'a tintiariului m'ar addormí; déco nu mi ar fi frica co are se me musce.*

† NEO-, (d'in gr. νέος=**novus**=nou), in forte multe composite, cumu : *neochristianismu*, s. m., (fr. **néochristianisme**), doctrina filosofica ce unii cérca a substituí crestinismului hieraticu, de ací si: *neochristianu,-a*, adj. s., (fr. **néochrétien**), aderente la *neochristianismu; neogalactu,-a*, adj. s., (franc. **néogale**, d'in γάλα-γάλακτος = lapte), care are lapte nou, recente; éro ca s. m., *neogalactulu*, primulu lapte dupo *corostra* sau *colostra; neogamu,-a*, adj. s., (fr. **néogame**, d'in γαμός = nunta, casatoría), nou casatoritu; de ací si: *neogamía*, s. f., (fr. **néogamie**), noua sau recente casatoria; *neographu,-a*, adj. s., (fr. **néographe**, d'in γράφειν = scriere), care introduce sau admitte una *noua scriere, noua orthographía*, de ací, si : *neographía;* tractatu despre una noua orthographía; *neographicu,-a*, adj., (fr. **néographique**), relativu la *neographu* sau la *neographía; neogrecu,-a*, adj., (fr. **néogrec**), nou grecescu, grecu sau grecescu mederau : *limb'a neogreca; neolatinu,-a*, adj., (it. **neolatino**, fr. **néolatin**), nou latinu, latinu modernu : *limbele italica, francesca, si romanesca se dicu neolatine; asiá si celli ce vorbescu aceste limbe ; neología*, s. f., (it. **neologia**, fr. **néologie**, λόγος= coventu, espressione), modu, usu de a se serví cu covente noue, cari inco n'au intratu in usulu limbei populare : *neologi'a cere multa precautione si mare tactu;* de ací si : *neologu,-a*, adj. s., (fr. **néologue**), cellu ce vorbindu sau scriendu face usu de *neologia* sau de *neologismu; neologismu*, s. m., (it. **neologismo**, fr. **néologisme**), espressione, coventu, intorsura, sensu sau forma de coventu neusitata inco in limb'a populare; *neologicu,-a*, adj., (fr. **néologique**), relativu la *neologia* sau la *neologismu; neomenia*, s. f., (it. **neomenia**, fr. **néomenie**, d'in μήν-μηνός=mese), luna noua, prima di a unei lune; *neomeniele erau serbatori ce se celebrá la antici in fia-care di de luna noua;* (se nu se confunda cu purulu romanismu *neomenía*, de care vedi separatu la art. *neomenía*); *neophobu,-a*, adj. s., (fr. **néophobe**, d'in φόβος = frica), care are spaima de totu ce se face nou, de ori-ce innovatione; de ací si : *neophobia*, s. f., (fr. **néophobie**), calitate sau sentimentu de *neophobu; neophytu,-a*, adj. s., (fr. **néophyte**, it. **neofito**, d'in φυτὸς =plantatu), proprie, *nou plantatu*, currendu plantatu, se dice de regula, prin metafora, de cellu de currendu intorsu la una credentia, la una religione : *fervore de neophytu; in politica, ca si in religione, neophytii sunt animati de una fanatica fervore;* de ací si : *neophytismu*, ardore de a face *neophyti; neoplatonicu,-a*, adj., (it. **neoplatonico**, fr. **néoplatonique**), relativu la *neoplatonismu*, s. m., (fr. **néoplatonisme**), doctrina a lui Platone desvoltata de filosofii d'in Alessandria si ammestecata cu diverse fantasie; *neotericu,-a*, adj., (it. **neoterico**, fr. **néotérique**, d'in νεώτερος=mai nou), camu in acellu-asi sensu cu *recentiore* sau cu *modernu.*

NEOMENESCE, adv., **inhumane, crudeliter, barbare, inurbane, rustice;** in modu *neomenescu* sau *neomenosu*, ca

www.dacoromanica.ro

neomu sau ca *unu neomu: a se portá, neomenesce chiaru cu soci'a si copillii sei.*

NEOMENESCU,-*a*, adj., **iuhumanus, ferus, crudelis, barbarus, improbus, inurbanus, rusticus;** de *neomu: acésta-a e portare neomenesca.*

NEOMENIA, (pron. *neomenía*), s. f., **inhumanitas, crudelitas, barbaria, feritas, improbitas, inurbanitas, rusticitas,** calitate sau statu cumu si fapta de *neomu,* nu numai simpla negatione a positivului *omenía,* ci si mai vertosu: selbatecía, barbaría, lipse de cultura fia materiale sau esterna, fia interna sau intellectuale si morale: *pote fi mai mare neomenía de câtu a maletractá unu bietu copillu innocente? neomení'a lui merge asiá departe, in câtu se ti intorca benele cu reulu cellu mai mare.*

NEOMENITU,-*a*, adj. part., vedi *ne* si *omenitu.*

NEOMENOSU,-*a*, adj., vedi *ne* si *omenosu.*

NEOMU, s. m., nu numai simpla negatione a *omu-lui,* ca *nemine*=**nemo**=**nehomo,** (vedi *nemine*), ci cu sensulu cellu mai pejorativu, si a nume: 1. in genere, **homo nihili, nullius momenti, miser, improbus, nequam** = omu cumu nu se cade a fí, sensu ce resare in frasea populare si proverbiale: *ce folosu co tata teu a fostu omu, déco tu esti neomu! unu data eram si eu omu cu allu meu, éro acumu am adjunsu neomu si cersitoriu;* — 2 in specie, misellu = **miser,** *a)* de partea corpului, **mutilus, deformatus, membra fractus, elumbatas, monstrum horrendum** = mutilatu, deformatu, debilitatu, desellatu, sfermatu, monstru, redussu la completa nepotentia: *calcatu de carru, am adjunsu d'in omu neomu; l'au batutu reu o l'au facutu d'in omu neomu; b)* mai vertosu de partea morale, **ferus, crudelis, sævus, barbarus:** *ce neomu de tyrannu!*

NEOSPETE, *neospitale, neospitalitate,* etc.; vedi *ne* si: *ospete, ospitale, ospitalitate,* etc., cumu si: *inospitale, inospitalitate.*

*NEPA, s. f., **nepa,** (it. **nepa,** fr. **nèpe**); 1. specia de animale venenosu, numitu si *scorpiu,* mai vertosu *scorpiu de apa,* applicatu si la *scorpiulu cerescu;* 2. specia de planta apatica; 3. genu de insecte hemiptere.

*NEPENTHE, s. f., **nepenthes,** (νηπενθές = proprie, care scapa de intristare; compara si it. **nepente,** fr. **népenthe**), genu de plante, asiá numite, pentru co succulu unoru-a d'in specia, ammestecatu cu vinu sau altucumuva preparatu, allena dorerea sau intristarea; de ací, beutura ce allena dorerea sau letifica â-nim'a.

NEPESARE, *nepesatoriu, nepèsu;* vedi *ne* si: *pesare, pesatoriu, pèsu.*

NEPEDEPSITU, *nepeptenatu, neperdutu, neperceptibile, neperfectione, neperfectu, neperitoriu, nepermeabile, nepersonale, nepetrunsu* = *nepertunsu,* etc.; vedi *ne* si: *pedepsitu, perdutu, perceptibile, perfectione, perfectu, peritoriu, permeabile, personale, petrunsu*= *pertunsu,* etc., cumu si: *imperceptibile, imperfectione, imperfectu, impermeabile.*

*NEPETA, s. f., **nepeta,** (it. **nepeta,** fr. **népète**), genu de plante, asiá numite, pentru co un'a d'in speciele ei se crede bona de vindecatu muscatur'a de *nepa;* de aci si deminut. *nepetella* = **nepeta, nepetella,** *L.*, applicatu la una specia de *nepeta,* numita si *nepeta caturia.*

*NEPETELLA, s. f., vedi *nepeta.*

*NEPHELIU sau *nefeliu* s. m., **nephelion,** (νεφέλιον, deminut. d'in νεφέλη, *nebula, nueru,* compara si fr. **néphélion**); 1. macula alba pre corne'a ochiului, prin care radiele de lumina trecu ca prin unu nueru; 2. genu de plante.

*NEPHELOIDE sau *nefeloide,* adj. s., (fr. **néphéloïde,** vedi si *nephelíu*); care are forma de *nueru,* ce sémena a *nueru: urina nepheloide,* in care apparu nuerisiori albi.

*NEPHRALGIA sau *nefralgía,* s. f., (fr. **néphralgie,** d'in νεφρός=renichiu, si ἄλγος = dorore), dorere de renichi, insocita de tremuru si recire a pellei; de ací si multe derivate si compuse, cumu: *nephralgicu,-a,* adj., (fr. **néphralgique**), ralativu la *nephralgía;* si ca subst. unu *nephralgicu,* care suffere de *nephralgía; nephridiu,* s. m., (fr. **néphridion**), grassime d'in giurulu renichiloru; *ne-*

www.dacoromanica.ro

phrite, s. f., **nephritis**, (νεφρῖτις, fr. **néphrite**), *a)* inflammatione, dorere, morbu de renichi, — de unde : *nephriticu,-a*, adj., (fr. **néphritique** si **néphrétique**), relativu la *nephrite*, sau la *nephri*=*renichi : remedie nephritice, colica nephritica;* ca subst., *a)* f. reale, *nefritica* =colica nefritica, casionata de pétr'a ce se desprende de renichi si trece prin uretra; *b)* m. reale, *unu nephriticu*, remediu de *nephrite* sau de *nephritica; c)* personale, *nephriticu,-a*, care suffere de colica *nephritica;*—*nephritite*, s. f., (fr. **néphritite**), steatite verde pellucida; *nephrocele*, s. f., (fr. **néphrocèle**; κηλή= surpatura), surpatura de renichi; *nephrographia*, s. f., (fr. **néphrographie**, d'in γράφειν = scriere, descriere), descriptione a renichiloru; de ací si : *nephrographicu,-a*, adj., (fr. **néphrographique**), relativu la *nephrographia; nephrographu*, s. m., (fr. **néphrographe**), auctoriu de *nephrographie; nephrolithu*, s. m., (fr. **néphrolithe**, d'in λίθος = pétra), pétra in renichiu; de ací si : *nephrolithicu,-a*, adj., (fr. **néphrolithique**), relativu la *nephrolithu; nephrolithiase*, s. f., (fr. **néphrolithiase**), facere de pétra in renichi, morbu causatu de acésta pétra; *nephrolithotomia*, s. f., (fr. **néphrolithotomie**, d'in τομή=taliare), operatione chirurgica la renichi spre a scóte pétr'a de care sufferu ; *nephrología*, s. f., (fr. **néphrologie**, d'in λόγος = discursu), tractatu despre renichi; de ací si : *nephrologicu,-a*, adj., (fr. **néphrologique**), relativu la *nephrología, nephrologu*, s. m., (fr. **néphrologue**), auctoriu de *nephrologie; nephrophlegmasia*, s. f., (fr. **néphrophlegmasie**, d'in φλέγμα = imflammatione), inflammatione a renichiloru; *nephrophlegmaticu,-a*, relativu la *nephrophlegmasia; nephroplegía*, s. f., (fr. **néphroplégie**, d'in πλήγειν = plagare), paralysía, nepotentia de renichi, de selle; *nephroplethora*, s. f., (fr. **néphroplethore**, d'in πληθώρα = pletora), plethora de renichi; *nephropyose*, s. f., (fr. **néphropyose**, d'in πῦον = puroniu), suppuratione a renichiloru; *nephrorrhagía*, s. f., (fr. **néphrorrhagie**, d'in ῥαγεῖν=spargere si currere), scursore de sânge d'in renichi; *nephrothromboide*, adj., (fr. **néphrothromboïde**, d'in θρόμβος = tromba de sange), care se afla in trombe de sange d'in renichi; *nephrotomia*, s. f., (**néphrotomie**) = *nephrolithotomia.*

*NEPIDE, adj. s., (fr. **népide**), care sémina cu *nepa;* f. pl., *nepidi*, tribu de insecte *hemiptere*, cari au de typu genulu *nepa.*

NEPIETATE, *nepietosu, nepiosu, nepisatu, neplacere, neplacutu, neplecatu, neplutitoriu, nepoliticu, nepolitetia, nepolitu, neponderabile, neponderatu, nepopulare, nepopulatu, nepossibile*, etc., vedi *ne* si : *pietate, pietosu, piosu, pisatu, placere, placutu, plecatu, plutitoriu, politicu, politetia, ·politu, ponderabile, ponderatu, populare, populatu, possibile*, etc., cumu si : *impiu, imponderabile, impopulare, impossibile.*

NEPOTA, s. f., **neptis**, vedi *nepotu.*

NEPOTALE, adj., **nepotalis**; de *nepotu : spese nepotali, lussu nepotale.*

NEPOTARE, s., **nepotari**; a fi *nepotu : nepotati in mese, betíe si libidini, fora se ve pese de cellice moru de fome.*

NEPOTATU,-*a*, adj. part. sup. sub., d'in *nepotare : nepotatu in mancare si beutura.*

NEPOTELLU,-*ella*, s. pers., **nepotulus,-a, nepticula, nepotilla**; deminutivu d'in *nepotu-a : a avé multi nepotelli si nepotelle.*

NEPOTENTE, (*neputinte*); **impotens, infirmus, debilis, imbecillis, corpore vel animo deficiens**, (d'in 2 *ne* si *potente*, care *nu pote*); 1. in genere, espremendu lipse, negatione a *poterei* sau *potentiei : nepotente de a resiste, de a se tiné pre petiore, de a se inaltiá cu cogitarea;* 2. in specie, espremendu scadere a poterei de corpu sau de mente, de caracteriu, etc.; *a vindecá morbosi si nepotenti; natur'a umana e nepotente.*

NEPOTENTIA, (*neputintia*), s. f., **impotentia, debilitas, imbecillitas, infirmitas, morbus**; calitate, statu de *nepotente;* 1. in genere : *nepotenti'a de a trece riulu d'in calle, forte inflatu de ploie, ne tinea pre locu in câmpu; pote fi potentia physica pentru ceva, inse e ne-*

www.dacoromanica.ro

potentia morale, care impédica de a se face acellu ceva; asiá facerea de reu e una nepotentia morale pentru Domnedieu; 2. in specie : *a vindecá totu morbulu si nepotenti'a; nepotenti'a naturei omenesci, nepotentiele omenesci; nepotentiele naturali nu se potu invinge, ci numai moderá si regulá.*

NEPOTENTIOSU, (*neputinciosu*),-*a*, adj., **impossibilis, quod fieri non potest; impotens, infirmus, imbecillus, animo vel corpore deficiens;** plenu de *nepotentia;* 1. ca contrariu essactu la *potentiosu,* care absolutu *nu se pote, impossibile : nemine nu e obligatu a face lucruri nepotentiose; potentiosu-nepotentiosu, lucrulu cauta se se faca;* 2. in specie : *câti nepotentiosi sufferu in celle ospitie! mana nepotentiosa, petiore nepotentiose; omeni nepotentiosi, betrani nepotentiosi; celli betrani si nepotentiosi sunt scutiti de sarcinele publice.*

NEPOTESCU,-*a*, adj., **ad nepotem pertinens;** relativu la *nepotu.*

NEPOTIA, (pron. *nepotía*), s. f., calitate de *nepotu,-a,* legamentu de consangenitate *nepotesca;* legamentu de consangenitate mai departata.

NEPOTICA, s. f., **nepticula;** deminutivu d'in *nepota;* vedi si *nepotellu.*

NEPOTINU,-*a*, adj. s., **nepotinus,** (compara si it. **nepotino**); relativu la *nepotu : spese nepotine, betía nepotina; legamentu nepotinu;* — ca subst. personale, *nepotinu,-a,* = *nepotellu-ella.*

NEPOTIRE,-*escu*, v., 1. **nepotem appellare** = a numí *nepotu,* a dice cuiva *nepote : ce me totu nepotesci, candu eu nu ti su de locu nepotu;* refl. *a se nepotí* = a si dice unulu altui-a *nepotu;* déro : 2. *a se nepotí* = a fi *nepoti,* a fi in legatura *nepotésca.*

NEPOTISMU, s. m., (it. **nipotismo,** fr. **népotisme**); 1. in sensu bonu, ca si *nepotía,* legamentu de consangenitate *nepotésca;* 2. déro si mai vertosu, in sensu reu, *a)* in genere, favoritismu, abusu de potere si influentia spre a pune in functioni, a inaintá si folosí pre favoriti, pre consangeni; *b)* in speciale, acellu-asi abusu facutu de persone basericesci cu influentia, de prelati, etc.

NEPOTU,-*a*, s. personale, **nepos, neptis,** (it. **nepote** si **nipote,** venet. **nevodo,** catal. **nebodo** si **neto,** isp. **nieto,** port. **neto,** prov. **neps, nebs, nebod** si **bot,** v. fr. **niez,** si **nevod,** n. fr. **neveu-nièce,** alb. **nipp**); 1. gradu de consangenitate, si a nume : *a)* filiu sau filia allu filiului sau filiei, *b)* filiu sau filia allu fratelui sau sororei : *nepoti de filiu, de filia; nepotu de frate, nepotu de sora; nepotii d'in nepoti se dicu stranepoti;* inse : *stranepotu,-a,* fiendu terminu vagu, pentru mai multa claritate, se dice : *nepotu antâniu, nepotu allu douile, nepotu ullu treile,* etc.; si mai bine : *nepotu primariu, nepotu secundariu,* etc.;—*a traí se védia nepoti d'in nepoti si nepote d'in nepoti; nepotii nepotiloru pote voru adjunge assémine tempuri fericite;* — 2. prin estensione, *a)* nepotu = consangenu la unu gradu câtu de departatu, essitu d'in acea-asi origine de sange in gradu câtu de departatu : *Românii de astadi sunt nepotii sau stranepotii vechiloru coloni Romani; Românii au dreptu a se mundrí co sunt nepotii lui Traianu; b)* nume datu de unu mai betrânu sau superiore altui-a, mai têneru sau inferiore, mai vertosu preutii si alte persone basericesci applica acestu nume la poporanii loru : *camu raru vini, nepote, la baserica; adjuta, nepota, pre miseri d'in averea ce ti a datu Domnedieu.*

NEPOTUCIU si *nepotutiu,-a,* s. personale, **nepotulus,-a;** vedi : *nepotelluella.*

NEPRACTICABILE, *nepracticu, nepracticatu, neprecugetatu, neprecurmatu, neprefacutu,* etc.; vedi *ne* si : *practicabile, practicu, practicatu, precugetatu, precurmatu, prefacutu,* etc., cumu si : *impracticabile, impracticu.*

NEPREGETARE, *nepregetatoriu, nepregetatu, nepregetu;* vedi *ne* si : *pregetare, pregetatoriu, pregetatu, pregetu.*

NEPRESCRIPTIBILE, *nepretiuitu, neprevedere, nepreveditoriu, neprevedutu, neprecepere, nepreceputu, nepreveghiare, neprobabile, neproducere, neproductoriu, neproductivu, neproportionatu, nepropriu, neprudente, nepru-*

www.dacoromanica.ro

dentia, etc.; vedi *ne* si: *prescriptibile, pretiuitu, prevedere, preveditoriu, prevedutu precepere, preceputu, preveghiare, probabile, producere, productoriu, productivu, proportionatu, propriu, prudente, prudentia*, etc., cumu si: *imprescriptibile, improbabile, improductivu, impropriu, imprudente, imprudentia.*

* NEPTUNALE, adj. s., **neptunalis**; relativu la *Neptunu*, care, la anticii straboni, erá dieulu marei, si de ací, applicatu si la *mare, oceanu: la jocuri neptunali*, iu onorea lui *Neptunu*; s. f. pl., *neptunali* = jocuri, serbatori *neptunali*. de ací si: *neptunia* s. f., **neptunia**, specia de planta, — proprie femin. d'in *neptuniu,-a*, adj., **neptunius**, relativu la *Neptunu*, si de aci, relativu la *mare: campâniele neptunie*=marea; —*neptunicu,-a*, adj., camu in acellu-asi sensu cu allu precedentelui *neptaniu*, cumu si allu formei: *neptunianu,-a*, (fr. **neptunien**): *imperiulu neptunianu*=marea; *terrenu neptunianu*, formatu prin actionea apeloru; ca subst. m. personale, *neptunianu*, cellu ce e de credentia, co petrele sau rupile ce nu presenta caracterie de fusione prin focu, sunt productulu actionei apeloru; de ací, *neptunismu*, s. m. (fr. **neptunisme**), systema a *neptunianului* sau *neptunistului*, co-ci *neptunistu*, s. m., (franc. **neptuniste**) = *neptunianu* ca subst.; — afora de acesteá, nomele *Neptunu* ensusi insémna inco: *a)* un'a d'in planetele systemei nostre solare; *b)* atlante, ce coprende carte maritime, si in genere, carte redusse.

NEPTUNIA, *neptunianu, neptunicu, neptuniu neptunismu, neptunu*, etc.; vedi *neptunale*.

NEPURTATU = *neportatu*, vedi *ne* si *purtatu* = *portatu*.

NEPURU.-*a* adj., **nepurus, impurus**, vedi *impuru*.

NEPUTINCIOSU, *neputintia*; vedi: *nepotentiosu, nepotentia*.

NERABDARE, *nerabdatoriu nerationale, nereconnoscutoriu nereconnoscentia, nerefecatu, neregulare, neregulariu, neregularitate, neregulatu*, etc.; vedi *ne* si: *rabdare, rabdatoriu, rationale reconnoscutoriu, reconnoscentia, refecatu, regulare, regulariu, regulatu*, etc., cumu si: *irrationale, irregulariu, irregularitate.*

* NEREIDE, s. f., **Nereis**, filia a lui *Nereu*, unulu d'in principalii diei ai marei, dina de mare.

NERELIGIOSU, *nereparabile, nereprensibile, neresistibile, neresolutione, neresolutu*, etc.; vedi *ne* si: *religiosu, reparabile, reprensibile, resolutione, resolutu*, etc., cumu si: *irreligiosu, irreparabile, irreprensibile, irresistibile, irresolutione, irresolutu.*

NERUGATU = *nerogatu, neruginitu, nerumenitu, neruptu, nerusinare* = *nerosinare, nerusinatu* = *nerosinatu*, etc.; vedi *ne* si: *rugatu* = *rogatu, ruginitu, rumenitu, ruptu, rusinare* = *rosinare, rosinatu* = *rusinatu.*

* NERVALE, adj., **nervalis**, (it. **nervale**, fr. **nerval**); relativu la *nervu: tusse nervale, morbu nervale, balsamu nervale, remedie nervali.*

* NERVATU,-*a*, adj. part., (**nervatus** = it. **nervato**, fr. **nervé**), provedutu cu *nervi.*

* NERVATURA, s. f., (it. **nervatura**, fr. **nervure** si **nervaison, nervation**); constitutione a *nerviloru: omu de robusta nervatura*; — applicatu si la: *a)* fire proeminenti de pre superfaci'a folieloru certoru plante; *b)* fire d'in aripiorele insecteloru; *c)* brâne architectonice; *d)* dungele de la dosulu cartiloru legate.

* NERVIA, s. f., vedi *nerviu.*

* NERVICIU,-*a*, adj., **nervicius**; de *nervie*, (vedi *nervia* la *nervu*): *funi nervicie*; — ca s. reale, *nervíciu*. deminut. d'in *nervu*, de unde noulu deminutivu: *nervicioru* si *nervisioru.*

NERVICU,-*a* adj., **nervicus**. de *nervu*, relativu la *nervi: morbu nervicu*; — s. pers. unu *nervicu*, care suffere de *nervi.*

NERVINU,-*a*, adj., **nervinus**, (compara si it. **nervino**, fr. **nervin**); de *nervu*, relativu la *nervu: fune nervina remedie nervine*; — s. m. reale, *nervinu, a)* remediu de *nervi; b)* deminutivu d'in *nervu* (vedi si *nerviciu*).

NERVOSITATE. s. f., **nervositas**, (it. **nervosità** si **nervositate**, fr. **nervosité**);

www.dacoromanica.ro

calitate de *nervosu: nervositatea stomacului, creierului.*

NERVISIORU, s. m., **nervulus** vedi si *nerviciu.*

NERVIU,-*a*, adj. s., **nervius-a** (it. **nervio**), de *nervu*, relativu la *nervi: actione nervia sensoria, actioni nervie olfactive, functioni nervie, tunic'a nervia a stomacului, fibre nervie, fluidu nerviu;* — s. f., *nervia* = corda, corda de nervu, de matiu.

NERVOSU,-*a* adj., **nervosus**, (it. **nervoso**, fr. **nerveux**); plenu de *nervu* sau de *nervi: carne nervosa, nervose pulpe, folie nervose, system'a musculare si nervosa*, etc., déro in acestu sensu mai bene ar fi pote de applicatu form'a *nerviu,-a;*—inse forte bene: *espressione nervosa, stylu nervosu*, cumu si: *temperamentu nervosu dor'ri nervose irritabilitate nervosa omu nervosu* va se dica: *α)* omu vertosu. plenu de vertute, vigurosu; β) care suffere de *nervi;* γ) in genere. supperatiosu.

NERVU, (si *nevru*) pl.-*i*, **nervus**, (νεῦρον, it. port. **nervo**, isp. **nervio**, pr. **nervi**, fr. **nerf**); 1. in sensu mai anticu, care e si cellu populariu, *nervi* se dicu si *tendinile, legamentele*, si chiaru *venele* si *arteriele*, éro in sensu strinsu si scientificu *nervi* sunt fire albe si cylindrice, implettite si aderenti cu una estremitate la vre-unu tegumentu, apparatu de sentire, la musculi, la vase, etc., éro cu alta estremitate la vre-unu centru *nervosu: nervii sunt organulu sensului si motului; nervii nascu d'in cerebru si d'in medull'a spinale; nervii dau totoru partiloru corpului poterea de a senti si a se missicá; nervii transmittu cerebrului sensationile si ducu musculiloru ordinile volientiei; nu e sensatoine potentiosa pentru cerebru, deco nu e nervu intre acestu-a si partea corpului ce suffere impressionea esterna; dupo locurile unde se afla, nervii sunt: nervi cardiaci, nervi spinali, nervi diafragmatici, nervi intercostali, nervi sensitivi: nervu opticu, nervu acusticu; contractione a nerviloru; a irritá nervii, a áttacá nervii, a sufferí de nervi, morbu de nervi; pictoriulu ·auta se scia a espreme bene nervii, venele, perii:* fig. *prepositionile si conjunctionile sunt nervii orationei;* 2. prin metafore, *a)* in sensu materiale: *α) nervu de bou.* si abs. *nervu* = vena sau corda de matie, corda de instrumentu musicale: *cantulu vocei, nerviloru si fluereloru* β) corda de arcu si chiaru arcu: *sagette arruncate d'in nervulu bene incordatu;* γ) curella de batutu sau de legatu, si de ací: δ) laciu, catena in genere, fia chiaru de ferru; ε) firu sau systema de fire proeminenti la foliele, frondiele, petalele planteloru: *nervii primari, laterali sau secundari;* ζ) in architectura, *nervu* sau mai bene *nervatura* = ornamentu proeminente, brânu la unu arcu sau la una bolta; parte proeminente a folieloru de ornamente; *c)* in sensu ideale, potere, vertute, vigore, taria, etc.: *nervulu bellului sunt b nnii; nervulu lemnulu', metallului, nervulu unei armate; nervulu argumentationei, demonstrationei, discursului; stylu fora nervu espresioni fora nervu.*

NERVUCIU si *nervutiu* s. m., **nervulus**; deminutivu d'in *nervu* de unde apoi noulu deminutivu: *nervucioru* si *nervusioru.*

NERVULU, *nervusioru;* vedi *nervuciu.*

NESANETOSU,-*a*. *nesapatu*, etc. adj. vedi *ne* si: *sanetosu, sapatu.*

* NESAPIU,-*a*, adj., **nesapius**; *nesapiente*, neintelleptu, neitellegutoriu.

NESARATU,-*a*, part. adj., **non salsus, insulsus, insipidus, illepidus, fatuus, fastidiosus**; 1. care nu e *saratu* si de ací, 2. neplacutu, desgratiosu: *omu nesaratu. vorbe nesarate.*

NESATIOSU,-*a*, adj., **insatiabilis, inexplebilis, avidus, cupidus, insulsus, insipidus, fatuus, fastidiosus, tædiosus**; plenu de *nesatiu: nesatiosa sete de gloria de avutia omu nesatiosu: α)* omu ce nu se mai satura de mancare sau de altu ceva; déro si *omu* nesufferitu prin portarea sau vorbele selle: *vorbele nesatiose sunt mai nesufferite de câtu celle nesarate. vorb'a nesatiosa e gretiosa.*

NESATIU, s. m., **insatiabilitas, inexplebilis cupiditas, gula, ingluvies, voracitas; insulsitas, fatuitas, tædium,**

www.dacoromanica.ro

fastidium; 1. contrariu la *satiu : nesatiu de mancare, de petreceri, de placeri, de gloria;* 2. desgustu, gretia, uritu nesufferitu ce ne adduce unu omu cu portarea sau vorbele selle : *e nesufferitu nesatiulu vorbeloru lui.*

NESATURARE, *nesaturatu, nescâmbare, nescâmbatu*, etc.; vedi *ne* si : *saturare, saturatu, scâmbare, scâmbatu.*

NESCATU,-*a*, vedi *câtu.*

NESCARE, vedi *care.*

NESCE, vedi *ce.*

NESCIENTE, adj. part., **nesciens**; care *nescie*, ignora : *nescienti de primele elemente alle detorieloru.*

NESCIENTIA, s. f., **nescientia, inscientia; ignorantia, inscitia, imperitia**; calitate si fapta de *nesciente : asiá de barbari sunt, co se afla in completa nescientia de ce e bene si ce e reu; nescienti'a e mamm'a miseriei materiale si morale; in nescientia omulu âmbla ca orbulu fora ochi.*

NESCINE, vedi *cine si ce.*

NESCIRE, *nesciu, nesciui, nesciutu*, (vedi *ne* si *scire*), v., **nescire, ignorare, delirare**; 1. in genere mai raru, cu sensulu de negatione simpla a *scirei*, in frasi ca : *scire, nescire, nu connoscu ce pote fi; scii, nescii, cauta se te appuci a face ce ti dicu;* 2. ca mai desu inse, (vedi 2 *ne*), in sensu pejorativu, si a nume : *a) a se face co nu scie : si ce sciti me rogu se nesciti; si ce scie, nescie; vai de pellea tea, deco nu vei nescire, ce scii; b) a nu vré a scire : a nescí parenti, amici, diei si omeni; c) a nu scí ce se cade : a nescí detoriele, artea sea; d)* a fi *incapace* de a *scire*, a nu precepe a nu avé precepere, neci deprendere la ce *s'ar cadé* a avé : *e rosinosu a nescí limb'a sea, limb'a mammei selle; a vorbí in nescire e a vorbí fora connoscentia de lucru si chiaru a bate campii;* de ací : *e) nèscire*=aiurare, delirare, perdere a mentei, a conscientiei, asiá co *a nescí* = a fi *inconsciu* de ce face si dice : *de trei dille morbulu s'a aggravatu asiá, in câtu morbosulu e intr'una nescire completa.*

NESCIU,-*a*, adj., **nescius**, care *nescie : mentea nostra e nescia de fiitoriu; morbosi in deliriu, nescii de sene; nesciu de detorie, de a scriere.*

NESCIUTORIU,-*toria*; adj. s., **nesciens, insciens, ignorans**; care *nescie : nesciutoriu de detoriele selle.*

NESCIUTU, part. sup. subst., **nescitus, incognitus, ignoratus; inscius, inscitus, ignorans, imperitus**; 1. part. pasivu : *lucruri sciute si nesciute*, si abol. *sciutele si nesciutele; ce cauta la noi acesti nesciuti, neauditi?* 2. part. act. intr. care *nescie, nesciente : nesciutii nu se precepu la nemica;* 3. supinu : *nu e de nesciutu;* 4. subst. abst., *cu sciutulu unoru-a si nesciutulu altoru-a.*

NESCOSSU, *nescrissu, nescursu, nescurtatu, nesecabile, nesecatu, neseceratu, nesemenatu, nesemtire* = *nesentire, nesemtitu* = *nesentitu, nesemtitoriu* = *nesentitoriu, neseparabile, neseparatu, nesmentitu, nesociabile, nesolubile, nesolutu, nesomnorosu, nesomnu, nespaimentatu, nespartu, nespellatu, nesperatu; nespurcatu, nespusu*, etc.; vedi *ne* si : *scossu, scrissu, scursu, scurtatu, secabile, secatu, seceratu, semenatu, semtire* = *sentire, semtitu* = *sentitu, semtitoriu* = *sentitoriu, separabile, separatu, smentitu, sociabile, somnorosu, somnu, spaimentatu, spartu, spellatu, speratu, spurcatu, spusu*, etc.; cumu si : *inseparabile, insociabile, insomnia.*

* NESPILA, s. f., fructulu *nespilului.*

* NESPILU, s. m., **mespilus**, (it. **nespilo** si **nespolo**, fructulu **nespola**, fr. **néflier**, fructulu **nèfle**); vedi *mespilu.*

* NESSARE, v., **nexare**; d'in *nessu* de la *nectere*, ca forma intensiva, leuata inse adesea cu sensulu primitivului *nectere* = prendere, impreunare, innodare, allipire; vedi si compositulu : *adnessare* = *annessare.*

* NESSERE, *nessui, nessutu*, v., **nexere**; in acellu-asi sensu cu *nectere*, de óre ce *nessere* e, ca si *nessare*, formatu d'in *nessu* de la *nectere.*

* NESSILE, adj., **nexilis**, (it. **nessile**); d'in *nessu*, de la *nectere*=*nessere*, care se pote *nessere*, dispusu *a se nessere : vestimentele inainte de a fi testili, fura nessili; nessilea edera, nessilile plésse.*

* NESSIONE, s. f., **nexio**; actione de

www.dacoromanica.ro

nectere sau *nessere* : *nessionea plessiloru, lacieloru.*

* NESSU, (d'in *nectere*); 1. part. pass. **nexus-a** : *fire-le nesse in retella; perii nessi pre crescetulu capului*; 2. s. m. reale, **nexus-ûs** = *nessu-lu* = actione de *nectere, nessione*, cumu si ce *necte* sau e *nessu, a)* in genere : *nessulu bracieloru in lupta drepta; serpele cu nessurile selle infasciora caduceulu; a stringe bene cu unu nessu de fune, de curella, de smicelle;* mai vertosu figur. *nessulu intre causa si effectu, nessulu intre principiu si consecentia; nessu logicu, nessulu ideeloru, nessulu argumentationei; neci unu nessu in vorbele si cogitationile vostre; nessu politicu, nessulu Ungariei cu Austri'a; nessu federale, nationale; b)* in specie, la anticii Romani, *nessu*=oblegatione pentru detorîe, contractu de vendiare, si mai allessu, servitute a personei pentru una detoría; de ací si ca s. m. personale, *nessulu*=cellu ce se da in servitute pentru una detoría.

* NESSUTU, part., d'in *nessere*.

NESTABILE, *nestabilitate, nestatutu, nestemperare, nestemperatu, nestemperu, nestersu, nestimabile, nestimatu, nestinsu, nestrabatutu, nestramutare, nestramutatoriu, nestramutatu, nestricatione, nestricatiosu, nestricatu, nestrinsu, nesubjugatu, nesubordinatu, nesufferitu, nesuppunere, nesuppusu, netacutu, netaliatu*, etc.; vedi *ne* si : *stabile, stabilitate, stemperare, stemperatu, stemperu, stersu, stimabile, stimatu, strinsu, strabatutu, stramutare, stramutatoriu, stramutatu, stricatione, stricatiosu, stricatu, strinsu, subjugare, subordinatu, sufferitu, suppunere, suppusu, tacutu, taliatu*, etc.; cumu si : *instabile, instabilitate, inestimabile, insubordinatu;*—pre longa aceste-a se se observe ce amu spusu in multe casuri analoge, co adeco unele d'in aceste compuse, nu su numai simpl'a negatione a sensului d'in coventulu primitivu, ci au unu sensu positivu contrariu cellui ce are coventulu simplu (vedi 2 *ne*), cumu, de essemplu, *nestemperu*, care insémna nu numai **inquietus,** = *fora stemperu*, ci si mai vertosu: **angor, sollicitudo, anxietas** = *ansietate, angore, sollicitudine.*

NESUENTIA, s. f., **nisus, conatus, conamen,** tendentia, adoperatione, incordare de poteri spre a face ceva: *nesuenti'a omului spre bene.*

NESUIRE,-*escu*, v., **niti, conari,** a tende, a se adoperá, a si incordá poterile spre a face ceva: *toti omenii nesuescu spre bene.*

NESUITORIU,-*tória*, adj. s., **nitens, conans,** care *nesuesce.*

NETEDIA si *netidia*, s. f., **levitas, levor, politura, nitiditas;** calitate de *netidu : netedi'a faciei unui june inco imberbe; netedi'a faciei grassa, formosa si ilare; netedi'a placei bene frecata, a superfaciei unei apa neagitata de ventu, a unui speclu.*

NETEDIARE, *netediu, netediatu*, v., **nitidare, levigare; expedire;** a face *netidu*, si de ací, a usiorá, a descurcá, a elucidá, a redicá pedicele, obstaclele, etc.: *a netediá armele, polindu-le si frecandu-le; a netediá calleu; a netediá terrenulu, solutionea unei cestione obscura,* (compara si it. **nettare,** fr. **nettoyer**); vedi si *netedire.*

NETEDIATIONE, s. f., **levigatio, politio, politura; expeditiô,** actione si resultatu allu actionei de *netediare : netediationea callei, placeloru metallice, terrenului.*

NETEDIATORIU,-*toria*, adj. s., care *netedia*=**levigator, politor, explanator, expeditor** : *netediatorii callei.*

NETEDIATU,-*a*, part., **levigatus, politus, expeditus** : *calle netediata, arme bene netediate.*

NETEDIATURA, s. f., actione si effectu allu *netediarei*=**levor, politura** : *netediatur'a callei.*

NETEDIME, s. f., **levor, politura, nitiditas, planities, expedita planities, aequor;** calitate de *netidu*, cumu si ceva *netidu : netedimea pèrului, apei unui lacu limpedu si neagitatu de venturi; dupo mai multe valli si colline, urmedia una vasta netedime de câmpu.*

NETEDIRE,-*escu*, v., **nitidare, levigare, polire, expedire, complanare, æquare, exæquare, mulcere, blande palpari;** a face *netidu*, camu in acellu-asi sensu cu allu formei *netediare ; nete-*

www.dacoromanica.ro

dimu pèrulu, ungundu-lu si peptenandu-lu; callii se netedescu tessellandu-i; a netedí lemnulu cu securea; placele metallice se netedescu prin politura, precumu petrele se netedescu prin frecatura; fig. *a si netedí stylulu, espressionea; a netedí callea, a)* proprie, a face netida, plana, fora obstacle; *b)* metaforice, a facilitá, a face se dispara difficultatile : *a si preparâ si netedí callea la domnia, desfacundu-se de rivali;* de ací : *netedire*=facilitare, descurcare, elucidare, esplicare, etc. : *a netedí solutionea unei spinosa cestione; —a netedí unu callu : α)* proprie, a lu tessellá, β) metaf., a lu manganiá, a lu palpá spre a lu manganiá; asiá si : *a si netedí amic'a pre fronte; cineva si netidesce barb'a in semnu de satisfactione;* si metaf., a lingusí; — inse : *a netedí spinarea cuiva*=a lu bate bene.

NETEDIORU,-*a*, adj., **nitidulus**, deminutivu d'in *netedu*, pronuntiatu pre a locuri si : *netejoru* = *netedioru.*

NETEDITATE, s. f., vedi *netiditate.*

NETEDITIONE, s. f., **levigatio, politura, nitiditas, nitor; expedita planities, æquor;** actione si effectu allu actionei de *netedire : neteditionea armeloru prin continua spellatura si frecatura; neteditionea faciei unui limpide lacu nebatutu de ventu.*

NETEDITORIU,-*toria*, adj. s., **levigator, politor, complanator, expeditor, blanditor;** care *netedesce : neteditorii callei.*

NETEDITU,-*a*, adj. part., **nitidatus, levigatus, politus.**

NETEDITURA, s. f., camu in acellu-asi sensu cu allu formei *neteditione.*

NETEDU si *netidu,-a;* adj., **nitidus, politus, limatus, levis, enodis, imberbis, glaber, planus, æquus, expeditus, commodus facilis; clarus, liquidus,** (it. **nitido** si **netto**, isp. **neto**, port. **nitido** si **nedeo**, prov. **net** si **ned**, fr. **net**); opositu la *aspru, netidu*=care nu are *asperitati* de neci unu genu, appropiatu prin sensu de *luciu* sau *luciosu*, de si sunt *multe netide fora se fia si lucie sau luciose;* precumu sunt si *multe lucie sau luciose fora se fia si netide;* 1. proprie si in genere : *una campânia netida n'are valli, n'are colline, n'are paduri; faci'a marei lena e netida si lucia; marmorea si alte petre se facu deplenu netide prin frecatura; prin limatura devinu netide lucrurile fabricate d'in metalle; faci'a unui omu netida e fora ruge, fora pèru, fora bube, fora negelli; pèrulu unsu si peptinatu e netidu; calle netida, pelle netida, mâne netide; lemnu netidu, scortia de lemnu netida; a descende de pre monte in campânia netida; a avé facia spana si netida; pullui de passeri sunt câtuva netidi si fora penne pre pelle;* 2. metaforice, *a)* vorbindu de cogitare si cogitate, cumu si de stylu : *stylulu e netidu, espressionea e netida, frasile sunt netide, candu sunt nu numai polite si curate de veri-ce asperitati ce vettema urechi'a si sensulu armoniei si mesurei, ci inco limpedi si plene de claritate;* asiá si : *cogitari netide, idee netide* = luminose, splendide, allesse; *b)* in genere, facile, commodu, placutu, etc. : *nu e netidu a dormí cu capulu pre petre; nu e netidu a se colcá pre spini; vorbele ce aude cineva, i vinu sau nu netide;* si ca adv., *nu mi a venitu netidu, candu am auditu acésta-a; a nu dormí pre netidu.*

NETEMERE, *netemutoriu* = *netemitoriu, netemutu, netemperante, netemperantia, netemperatu,* etc.; vedi *ne* si *temere, temutoriu* = *temitoriu. temperante, temperantia, temperatu,* etc., cumu si : *intemperante, intemperantia.*

NETEMPORIU, *(netempuriu),-a,* adj. **intempestivus,** care nu e *temporiu,* care nu vine la tempu, sau vine inainte de tempu, prematuru.

* NETERE, *netui, netutu,* v., **nitere** vedi *netescere.*

NETERMINABILE, *neterminatu;* vedi *ne* si : *terminabile, terminatu,* cumu si *interminabile.*

* NETESCERE, *netescui, netescutu,* v., **nitere, nitescere,** (vedi si *netire,-escu*), a fi *netidu,* a lucí, stralucí, etc.; *cerulu serenu netesce; terr'a si tóte de pre dens'a netescu vér'a; netescu perii animaliloru grasse si linse; netescu grânele mature, florile desvolte; — espressionile nitescu.*

www.dacoromanica.ro

NETESELLATU, *netestatu*, vedi *ne* si : *tessellatu, testatu*, cumu si *intestatu*.

NETIDETIA, s. f., (compara it. **nettezza**), : si

NETIDITATE, s. f., **nitiditas, nitor, levor, politura, æquor, expedita planities, claritas**; calitate de *netidu*, cumu si ceva *netidu : neteditatea faciei, callei, espressionei*.

NETIRE,-*escu*, v., vedi *netescere*.

NETOLERABILE, *netolerante, netolerantia*; vedi *ne* si : *tolerabile, tolerante, tolerantia*, cumu si : *intolerabile, intolerante, intolerantia*.

* NETORE, s. f., **nitor**; calitate de *netidu*, intru câtu ea e activa asupr'a sensului; splendore : *netorea placeloru polite, netorea coloriloru, netorea luciului marei; netorea periloru, faciei, formosetiei, espressionei, formei si a cogitarei; netorea si magnificenti'a descriptioniloru, cultului*.

NETORSU, vedi *ne* si *torsu*.

NETOTIA, (pron. *netotia*), s. f., **stultitia, stoliditas, stupor, ineptiæ, amentia, iusania, dementia**; calitate si fapta de *netotu*, mai vertosu in insemnarea coventului de sub 2. : *netotia de copillu, de muliere nebona; d'in netoti'a tea am perdutu si eu una causa drepta; nu e netotia se arrunci copillulu d'in bracie diosu? ce su netotiele aste-a?*.

NETOTU,-*a*, adj., 1. mai raru in sensulu de pura negatione, **non totus, mancus, incompletus, imperfectus**, care *nu* e *totu, deplenu*, in frasi ca : *totu, netotu, vreu se am acestu lucru; toti, netoti, cauta se mergemu impreuna peno acollo; a nasce copilli totu netoti si copille totu netote*; 2. ca mai desu insc si in speciale, cu sensu pejorativu, **stultus, stolidus, ineptus, stupidus, amens, demens, desipiens, insipiens, insanus**, carui-a, lipsesce, cumu se dice, una *doga*, sau are mai multu una *doga*, carui-a lipsesce mentea de totu sau care n'are *tote* mentile : stultu, stupidu, bou, ineptu, smintitu, nebonu, etc. : *ce muliere netota! ce omeni netoti! netoti se chiamau si se chiama una specia de Tigani, cari la furia erau in stare se se bata, dandu unii in altii cu proprii loru copilli*; si absol. *cu netotulu nu te poti intellege, cu netot'a nu poti trai in casa*.

NETRAMISSU, *netrecutu, netreieratu, netunsu, neturburare, neturburatu, netyparitu, neudatu*, etc.; vedi *ne* si : *tramissu, trecutu, treieratu, tunsu, turburare, turburatu, typaritu, udatu*.

NEUALE si *nevale*, adj., **nivalis**; de *neue*, relativu la *neue : dille neuali*, in cari ninge *neue; apa neuale*, de *neue; sarutare neuale*, rece; *calli de candore neuale*. ca *neuea* de albi.

NEUARE si *nevare*, v. impers., **nivere**, (it. **nevare**), a cade *neue*=a ninge.

NEUARIU si *nevariu,-a*, adj. s., **nivarius**, (it. **nivajo-a**); relativu la *neue*;— subst. reale, *a)* m. *neuariu*, si *b)* f. *neuaria*, α') mare cantitate de *neue*, β') vasu de *neue* spre a reci ceva; — in sensu de multime de *neue* si form'a *neuaria*.

NEUATU si *nevatu,-a*, **nivatus**, (it. **nevato-a**), 1. part. coperitu de *neue : crescetete de monti neuate*, sau recitu cu *neue : apa neuata*; 2. s., *a)* m., *neuatu*= actione de *neuare; b) neuata*, cantitate de *neue* caduta.

NEUE, si *nevc*, (dupo pronuntie locali si *nee, nè*), s. f., **nix**, abl. **nive**, (it. si port. **neve**, isp. **nieve**, prov. **neu** si **nieu**, v. fr. **nief, neif** si **noif**, n. fr. **neige**); ninsore, ce a *ninsu*, picatura de ploia in forma de flocci sau fulgi albi : *multa neue a cadutu in ésta ièrna; ièrn'a trecuta nu a cadutu de locu neue; albu ca neue'a, mai albu de câtu neuea; spellà-me-vei si mai vertosu de câtu neuea me voiu albi*; fig. *neuea capului betraniloru*, perii albi; *neuea guttului. faciei unei formosa*.

NEUICARE, si *nevicare*, v., **nivere, nivescere**, (it. **nevicare**), 1. a ninge; 2. a albí ca neuea.

NEUITATU, vedi *ne* si *uitatu*.

NEUNIRE, *neunitu, neunsu*; vedi *ne* si : *unire, ui tu, unsu*.

NEUOSITATE, si *nevositate*, s. f., (it. **nevosità**), statu de *neuosu*.

NEUOSU, si *nevosu,-a*, adj., **nivosus**, (it. **nevoso**); plenu de *neue : ièrna neuosa, monti neuosi*; fig. *peri neuosi*.

NEURALGIA, *neuricu*, etc., vedi : *nevralgia, nevricu*, etc.

www.dacoromanica.ro

NEURMATU, *neuscatu, neusitatu, neutile, neutilitate;* vedi ne si : *urmatu, uscatu, utile, utilitate* cumu si: *inutile, inutilitate.*

* NEUTRALE, adj., (it. **neutrale**), relativu la *unu neutru*, de *neutru;* (vedi *neutru* ca subt.); *opinioni neutrali, attitudine neutrale;* — leuatu inse si cu intellesulu ce are form'a *neutru: cetatiani neutrali in cert'a d'intre partite; térra neutrale, statu neutrale.*

* NEUTRALISARE, v., (ital. **neutralizzare**; fr. **neutraliser**); a face *neutrale* sau *neutru: a neutralisá una térra; a neutralisá unu acidu, una base; poterile publice alle statului, in locu de a se bilanciá, nu facu adesea de câtu a se neutralisá; a neutralisá unu reu cu altu reu.*

*NEUTRALISATIONE, s. f., (it. **neutralizzazzione**, fr. **neutralisation**); actione si effectu de *neutralisare : neutralisationea unui acidu.*

* NEUTRALISATORIU, *-toria*, adj. s., care *neutralisa.*

* NEUTRALISATU, *-a*, part., (it. **neutralizzato**, fr. **neutralisé**): *acidu neutralisatu, proiecte neutralisate.*

* NEUTRALITATE, s. f., (it. **neutralità** si **neutralitate**, fr. **neutralité**); calitate, statu de *neutrale*, sau de *neutru : neutralitatea celloru alte poteri in bellulu d'intre Franci'a si Germani'a; a respectá neutralitatea unui statu, unei terre, unei cetati; in epocele de dissensione civile e greu a pastrá neutralitatea; a tiné, a observá una stricta neutralitate facia cu statele sau partitele in lupta; neutralitate de territoriu; neutralitate armata; neutralitatea acideloru sau basiloru le pune in stare de a nu lucrá ca acide sau ca basi.*

* NEUTRU, *-a*, adj. s., **neuter**, (it. **neutro**, fr. **neutre**; — d'in **ne** si **uter**, asiá déro): 1. proprie, *neci care=(neci unulu d'in doi);* in acestu intellessu, dupo analogi'a celloru alte covente de aceea-asi categori'a, cauta se aiba flessioni casuali : sing. nom. si acc. *neutru, -a*, gen. si dat. *neutrui*, si *neutrei*, nom. si acc. *neutri-e*, gen. si dat. *neutroru*, cumu : *a)* ca nominativu : *d'in aceste propositioni neutr'a nu mi place. d'in antici si moderni neutrii nu su de preferitu in modu absolutu; b)* ca accusativu : *d'intre ellu si tene neutru nu potu allege; si unii si altii sunt miselli, pre neutri nu poti preferi; c)* genetivu : *a neutrui d'in voi nu e cartea ce amendoi revindicati; d)* dativu : *fiendu co amendoi cereti acellu-asi lucru, nu lu dau neutrui; e)* cu prepositioni : *nu inclina bilancea in neutra parte; nu se decide pentru neutra muliere neci pentru cea formosa si paupera, neci pentru cea urita si avuta; sunt fientie, chiaru fientie omenesci, cari nu tinu de neutru genu, cari n'au neutru sessu;* 2. prin metafore, care nu e neci un'a neci alt'a d'in doue sau si mai multe categorie, *a)* in genere : *se cercetàmu ce e bonu, ce e reu, ce e neutru,* adeco indifferente, neci bonu, neci reu; *b)* in specie, α) in grammatica : *genu neutru*, neci masculinu, neci femininu, lipse de genu addeveratu, si in acestu sensu si *sessu neutru; verbu neutru,* ce nu pote avé constructione neci passiva, neci activa : *sedere, stare, dormire,* etc., *sunt verbe neutre ;* sunt si *reflessive neutre,* cumu : *a se plange;* β) in scientie naturali : *flore neutra, planta neutra,* care nu are neci *stamine,* neci *pistillu; sare neutra :* α') in care *basea* sau *acidulu* sunt completu *saturate,* asiá in câtu resultatulu combinationei loru n'are *sapore neci alcalina, neci acida,* si nu essercita neci una actione asupr'a coloriloru vegetali; β') in care *oxygeniulu acidului* sta cotra allu *basei* in acea-asi proportione ce essiste in combinationile celle *mai neutre,* in cari pote intrá acellu-asi *acidu :* asiá de essemplu, in *carbonatele neutre* acidulu contine de doue ori atâtu oxygeniu câtu contine basea, éro in *sulfate* contine de trei ori atâtu-a; se cere déro pentru tote *sarile neutre* ce au acellu-asi acidu, acea-asi proportione de oxygeniu in tote basile, de cari se pote saturá acestu acidu; asiá déro: *una sare neutra prin compositionea sea se pote se nu fia neutra din partea actionei selle asupr'a coloriloru;* de acea-a se dice : *sare neutra cu reactione acida,* déco rosesce *heliotropiulu*, ca *sulfatulu*

www.dacoromanica.ro

de alumina, in oppositione cu: *sare neutra cu reactione alcalina*, déco verdesce *heliotropiulu*, ca *boratulu de soda*; — *insecte neutre*, la cari nu se potu observá urme de organe sessuali: *albinele sunt neutre*; — in physica se applica numele de *neutru* la veri-ce agente physicu, care nu manifesta activitate actuale: *electricitate neutra*; γ) in politica, care nu iea parte cu neci un'a d'in poterile sau partitele in lupta: *potere neutra, state neutre*; *drepturile neutriloru in tempu de bellu, flamura neutra, navi alle neutriloru; cetatianii neutri sunt cei mai rei d'in cetatiani, pentru co arréta nepèsu de lucru publicu*; *numai strainii sunt detori a stá si remané neutri in certele si luptele cetatianiloru terrei, in care petrecu acci straini*; de ací in genere, *neutru* = care nu se ammesteca, neci vre a se ammestecá in affacerile si desbaterile altoru-a, indifferente, nepesatoriu, etc., — *terrenu neutru*, ce nu e allu neminui, in care neci unulu d'in vecini nu pote invade sau face bellu: *tér'a nostra e declarata si reconnoscuta in dreptutu europianu ca térra neutra*; fig. *déco nu ne potemu intellege si uní pre terrenulu interessiloru nostre particulari, se uitàmu, pentru unu momentu, aceste interessi, ca se ne intellegemu si unimu pre terrenulu neutru allu interessiloru nationali.*

NEVALE, *nevare*, *nevariu*, *nevatu*; vedi: *neuale, neuare, neuariu, neuatu.*

NEVEDERE, *nevedutu*, vedi *ne* si: *vedere, vedutu.*

NEVENDICARE, *nevendicatu*, vedi *ne* si: *vendicare, vendicatu.*

NEVENDUTU,-*a*, vedi *ne* si *vendutu.*

NEVETTEMARE, *nevettematoriu*, *nevettematu*; vedi *ne* si: *vettemare, vettematoriu, vettematu.*

NEVICARE, vedi *neuicare.*

NEVIOLARE, *neviolabile, neviolatu*; vedi *ne* si: *violare, violabile, violatu*, cumu si *inviolabile.*

NEVISIBILE, vedi *ne* si: *visibile*, cumu si *invisibile.*

NEVOLIA (cu *l* molliatu, *nevoia*), s. f., 1. mai raru cu sensulu de pura negatione a simplului *volia*, lat. **volentia, non-voluntas**, in espressioni generali, ca: *de nevolia*=**gravate, invite, ingratiis** =fora *volia bona*, fora tragere de *ânima* = fr. **à contre-cœur**; *de volia de nevolia* = **volens-nolens** = fr. **bon gré malgré**: *de volia-de nevolia veti face ce ve dicu*; *cu mare nevolia* = **gravate**: *cu mare nevolia s'a indoratu a mi responde la persistentile melle cereri si rogationi*; 2. ca mai desu cu sensu pejorativu, leuatu mai vertosu ca concretu, asiá co *nevolia*=ceva ce *nu vremu*, contrariu *volientiei*=dorentiei, ânimei nostre, sau: ceva ce se impune *volientiei*; ce nemicesce *volienti'a* nostra, si de ací: *ceva greu, nesufferitu*, etc., a nume: *a)* **necessitas, vis, violentia**, necessitate, fortia majore ceva ce nu se pote se nu se faca, contra care nu se pote resiste: *nevoli'a nu are lege*; *de nevoli'a cutitului ce mi au pusu la guttu a cautatu se mi plecu capulu*; *care e nevoli'a ce v'au constrinsu a face ce nu se cade? de nevolia face omulu si ce nu vre*; absolutu: *nevolia* = necessitate naturale, cumu: *a appucá pre cineva nevoli'a pre calle*; *nu si face cineva nevoliele in oclii altoru-a*; *b)* **opus, usus, egestas, inopia, miseria**=lipse mare, sentita miseria, paupertate lucia: *amicii avutiloru fugu de acesti-a candu cadu in nevolia*; *déco nu mi adjuti la nevolia, candu mie ap'a la gura, ca se nu me inchida pentru detorie, ce nevolia mai am de tene? nu e nevolia de voi*; *n'am nevolia de nemine, de bannii neminui, de adjutoriulu neminui*; *nu su in nevolia de banni, de bracie, de adjutorie*; *ce nevolia e de noi? ce nevolia de voi? e nevolia de unu bonu capitanu*; *de ar fi nevolia de noi, ne ar chiamá si rogá*; *prin marile perderi ce a sufferitu in commerciu, bietulu omu se afla in mare nevolia*; *nevoli'a invétia pre omu*; *nevoliele casei, familiei*; *c)* in genere, **res adversa, malum, incommodum, casus, infortunium, calamitas, cruciatus, tormentum, labor, gravamen, molestia, tribulatio, anxietas, difficultas**=lucru reu, intemplare rea, reu in genere, lucru greu, positione grea, difficultate, greutate, etc., de la calamitatea si afflictionea cea mai desperatoria peno la contrarietati si sup-

www.dacoromanica.ro

perari mai usiore, déro neplacute si grelle de sufferitu : *bellu, famete, peste, tote nevoliele au cadutu pre noi in acestu annu; prin multe si complite nevolie au trecutu biét'a nostra tèrra; terranii mai vertosu supportau aceste nevolie; a portá tote nevoliele casei, álle statului; mi su destulle nevoliele melle, fora se me mai incarcu si cu nevoliele altoru-a; adjutati pre celli in nevolia; omulu se adjute pre omu la nevolia; co-ci in nevolia are omulu nevolia de adjutoriulu omului; de cátu cu unu misellu la castigu mai bene cu unu omu cumu se cade la nevolia; cu mare nevolia am potutu scote carrulu d'in tina; a trage mari si grelle nevolie pre calle; nevoliele nu cadu pre petre, ci pre omeni;* de aci locutionea batuta : *a nevolia*, leuatu si ca adverbiu : *a nevolia*=**difficile, difficulter** : *a nevolia sui, dèrò usioru descendi; a nevolia se cresce unu copillu, a nevolia ve missicati, a nevolia ne determinàmu a face ce nu ne place;* si ca adj. : *a nevolia* = **difficilis** : *lucru a nevolia, a nevolia e a face d'in neomu unu omu, mai a nevolia e a custodi una muliere de cátu una turma de liepuri;* — acea-asi locutione scrissa intr'un'a : *anevolia*, construita apoi si cu prep. *cu : cu a nevolia* = *cu anevolia : cu a nevolia lu vei potè induplecá;* — *lucru de nevolia* : α) facutu in *nevolia*, (in sensulu de sub 1.), β) in sensulu de sub 2 : α') facutu d'in necessitate; β') de lipse, de neapperata lipse; γ') reu mare, calamitate, periclu, difficultate, etc. : *lucru de nevolia are se se intemple, se se petrecu;* γ) déro si in sensulu de la urmatoriulu : *d)* **ineptus, socors** = persona care nu se precepe, si mai reu care nu vre se se precepa, care totu ce face, face reu, incetu sau pre dosu, care e una greutate, sarcina grea si inutile pentru altii, stultu, indolente, fora energia, etc.; in frasi ca : *nevolia de servitoriu, nevolia de muliere, nevolia de copillu : ce poti face bonu cu nevoliele aceste-a de omeni?*

NEVOLIENTE, adj. part., **nolens, invitus, gravans; laborans, operam navans, diligens, industrius;** 1. in insemnarea de sub 1. a verbului *nevolire : volienti nevolienti, cauta se facemu ce ni a dissu Domnulu; nevolienti si abiá responsera la intrebarile nostre;* 2. in insemnarea de sub 3. a verbului *nevolire : nevoliente a terminá prin altii bene si currendu lucrulu ce ensusi cu mare nevolientia abiá pote face,* (vedi si : *nevolientia, nevolire*).

NEVOLIENTIA, (cu *l* molliatu : *nevoientia, nevointia*), s. f., calitate si fapta de *nevoliente*, 1. **nolentia** : *cu volientia-nevolientia, lucrulu cauta se lu faceti;* 2. **gravamen, labor, opera, nisus, diligentia, industria;** *cu tote nevolientiele nostre n'amu potutu essi la bonu capetu; nevolienti'a de a se perfectioná, de a se inavuti, de a perveni la potere;* 3. **difficultas, obstaculum, impedimentum** = greutate, pedica : *cu mare nevolientia ne potemu sui susu;* — de aci si compos. *anevolientia.*

NEVOLIENTIOSU,-*a*, (pron. si. *nevoinciosu*), adj., plenu de *nevolientia* sau *anevolientia* = **invitus, gravis, laboriosus, difficilis** : *mice, dero nevolientiose lucrari.*

NEVOLIOSU,-*a*, (si *nevoiosu*, vedi *nevolia*), adj., plenu de *nevolia;* 1. in sensulu coventului *nevolia* de sub 1. **invitus, nolens, gravans, aversus, tristis, mœstus, alienus** : *face ce i dici dèro face nevoliosu; cu pucinu mai inainte erai plenu de volia bona si de claritate, de ce acumu pari nevoliosu?* 2. in sensulu coventulni *nevolia* de sub 2. **gravis, incommodus, difficilis, laboriosus, operosus** : *positione nevoliosa; lucrari nevoliose pentru altii mai potenti si mai desteri ca noi; nevoliosa sarcina ti ai leuatu asupra;* — in acestu sensu si *anevoliosu* d'in *anevolia* = *a nevolia*, (vedi *nevolia*).

NEVOLIRE, (cu *l* molliatu : *nevoire*),-*escu*, v., 1. mai raru in sensu de pura negatione a simplului *volire*, **nolle, involuntarie vel invite, gravate agere** : *volindu-nevolindu cauta se ne supunemu ordiniloru;* — mai desu, cu sensu analogu cu allu substantivului *nevolia* sub 2. si a nume : *a)* **cogere, vim afferre** = a face se faca de *volia*

www.dacoromanica.ro

de nevolia, a constringe, a necessitá: *me nevoliti a spune vorbe ce nu ve voru placé*; mai vertosu sub form'a participiale, *nevoitu : me vedu nevolitu a spune ce nu asiu vré; fura nevoliti a acceptá pacea cu celle mai grelle si chiaru rosinose condtioni; nevoliti de miseria a se avilí si cersí de la alt i victulu de tota diu'a; b)* ca mai desu, si in specie sub forma reflessiva, *a se nevolire*=**niti, summa vi niti, eniti, operam dare, diligenter et industrie agere** = a si incordá poterile, a si pune tote poterile, a se adoperá, a laborá, a lucrá d'in tota ânim'a la ceva greu si laboriosu, etc.: *ne nevolimu a attinge perfectionea la care a nevolia pote adjunge omulu; in desertu me nevoliescu a face d'in voi omeni cumu se cade.*

NEVOLITU, (*nevoitu*); vedi *nevolire.*

NEVOSU-*a*, adj., vedi *neuosu.*

* NEVRADE, s. f., **nevra-**, (νευράς, compara si fr. **névrade**; vedi *nevru*); 1. specia de plante, ce escita *nervii*, numita si *manica*, (=érba *manica*, ce casiona *manía*); 2. specia de planta, numita si *poteriu*; 3. genu de plante d'in famili'a rosacieloru.

* NEVRADIU si *neuradiu*,-*a*, adj. s, (fr. **neurade**), care sémena cu *nevradea*; s. f. pl., *nevradie.* familia de plante rosacie cari au de typu genulu *nevrade.*

* NEVRALGIA si *neuralgia*, s. f. (fr. **névralgie**, it. **nevralgia** si **neuralgia**, d'iu νεῦρον=nevru, si ἄλγος = dorore), dorere de nervi: *nevralgia frontale, masseltare.*

* NEVRALGICU si *neuralgicu*,-*a*, adj., (fr. **névralgique**), relativu la *nevralgia : dorori nevralgice.*

* NEVRAMPHIPETALU si *neuramphipetalu*,-*a* adj., (fr. **névramphipétale**, d'in νεῦρον = nevru, ἀμφί = impregiuru, si πέταλον = petalu); care are petale provedute cu una nervatura de giuru impregiuru; s. f. pl., *nevramphipetale*, nume datu plantelloru *synantherie.*

* NEVRARTERIALE si *neurarteriale*, adj., (fr. **névrarteriel**), ce tine si de *nervi* si de *arterie.*

NEVRERE, v., vedi *ne* si *vrere*, cumu si *nevolire.*

* NEVRICU si *neuricu*,-*a*, adj., **nevricus** si **neuricus**; relativu la *nevru*= *nervu*· vedi *nervicu.*

* NEVRILEMMA si *neurilemma*, pl. *nevrilemmate.* (fr. **névrilemme**, d'in νεῦρον=nevru, si λέμμα=membrana, fascia); membrana ce infasciora nervii cerebrului si care contine una materia *albitiosa*, care nu e de câtu *medulla* ensasi.

* NEVRILEMMATICU si *neurilemmaticu*,-*a*, adj., (fr. **névrilemmatique**), relativu la *nevrilemma.*

* NEVRILEMMITE si *neurilemmite*, s. f., (fr. **néurilemmite**), inflammatione a *nevrilemmei.*

*NEVRITE si *neurite*, s. f., (fr. **névrite**), morbu, inflammatione de *nevri*=*nervi.*

* NEVRITICU si *neuriticu*,-*a*, adj., (fr. **névritique**), relativu la *nevrite : remedie nevritice.*

† NEVRO si *neuro-*, (d'in νεῦρον = nevru = nervu), in multe compositioni scientifice, cumu: *nevrobatu* si *neurobatu.* **neurobata**, (νευροβάτης, d'in βάτης=âmblatoriu), care âmbla, jóca pre unu *nevru* = *fune subtire*, in oppos. cu *funambulu* = care âmbla sau joca pre fune; de ací: *nevrobaticu* si *neurobaticu*,-*a*, adj., relativu la *nevrobatu : desteritate nevrobatica*; f. reale, *nevrobatic'a*, arte a *nevrobatului; nevrogamia* si *neurogamia*, s. f., (fr. **névrogamie**, d'in γάμος = nunta), magnetismu animale = pretensa *communione* nervica intre magnetisatoriu si magnetisatu; *nevrographia* si *neurographia*, s. f., (fr. **névrographie**, d'in γράφειν=scriere), descriptione a nerviloru, tractatu asupr'a nerviloru; de ací si: *nevrographu* si *neurographu* s. m., (fr. **névrographe**), auctoriu de *nevrographia; nevrographicu* si *neurographicu*,-*a*, adj., relativu la *nevrographu* sau la *nevrographia; nevroide* si *neuroide.* adj. s., **neuroides**, (νευροειδές, fr. **nevroïde**, d'in εἶδος = forma), care are forma de nervu; ca s. f. *nevroidea*, specia de planta, de laptuca; *nevrología* si *neurologia*, s. f., (fr. **névrologie**, d'in λόγος = discursu), pàrtea anatomiei sau a medicinei care tracta despre nervi; de ací si: *nevrologu*, s. m., auctoriu de *nevrologia, nevrologicu*,-*a*, adj., relativu la *nevrologia* sau la *nevrologu; nevroma* si *neuroma*, pl. *neuromate*,

www.dacoromanica.ro

(fr. **névrôme**), tumore, inflatura a nerviloru; *nevromyelite* si *neuromyelite*, s. f., (fr. **névromyélite**, d'in μυελός = medulla), inflammatione a *medullei spinale*; *nevroparalysía* si *neuroparalysía*, s. f., (fr. **névroparalisie**), *paralysía* a nerviloru; de ací si: *nevroparalyticu*, si *neuroparalyticu*,-*a*, adj., relativu la *nevroparalysía*, si ca subst. personale, *unu nevroparalyticu*, care suffere de *neuroparalysía*; *nevropathia* si *neuropathia*, s. f., (fr. **névropathie**, d'in πάθος = affectione, sufferentia), affectione, morbu de nervi; *nevropathología* si *neuropathologia*, s. f., (fr. **névropathologie**), *pathologia* a nerviloru; *nevrophlogose*, si *neurophlogose*, s. f., (fr. **névrophlogose**, d'in φλόγωσις = inflammatione), inflammatione a nerviloru; *nevroporu* si *neuroporu*, s. m., (fr. **névropore**), genu de plante; *nevropteru* si *neuropteru*, -*a*, adj. s., (fr. **névroptère**, d'in πτερόν = aripa, aripiora), care are aripele tessute d'in *nervi*=*vene* transparenti; s. f. pl., *neuroptere*, ordine d'in classea insecteloru; *nevropterologia* si *neuropterologia*, s. f., (fr. **névroptérologie**, d'in λόγος = discursu), parte a scientiei naturale care se occupa cu *neuropterele*; de ací si: *nevropterologu*, s. m., auctoriu de *nevropterología*; *nevropterologicu*,-*a*, adj., relativu la *nevropterología*; *nevropyru* si *neuropyru*, s. m., (fr. **névropyre**, πῦρ = focu, febre), febre de nervi, febre nervosa; adj., *nevropyricu*,-*a*, adj., relativu la *nevropyru*; *nevrose* si *neurose*, s. f., (fr. **névrose**), morbu de nervi in genere; *nevrosicu*,-*a*, adj., relativu la *nevrose*; *nevrosceletu*, si *neurosceletu*, s. m., (fr. **névrosquélette**, *sceletu* allu nerviloru, totulu osseloru ce infasciora partile centrali alle systemei nervosa; *nevrosceleticu*,-*a*, adj., relativu la *nevrosceletu*; *nevrospastu* si *neurospastu*, s. m., **neurospaston**, (νευρόσπαστον, fr. **neurospaste**, d'in σπαστός = trassu), specia de papusia ce se pune in miscare prin *funicule*, sfore, si in speciale, papusia ce se portá in Baccanali; *nevrosthenia* si *neurosthenia*, s. f., (fr. **névrosthénie**, d'in σθένος = potere, vigore), escessu de irritatione, inflammatione, incordarea nerviloru; *nevroticu*,-*a*, si *neuroticu*, adj., (fr. **névrotique**), relativu la *nevrose*: *remediu neuroticu*; *nevrotomía* si *neurotomía*, s. f., (fr. **névrotomie**, d'in τομή = taliare, operare), dissectione a nerviloru, operatione chirurgica la unu nervu; de aci si: *nevrotomu* si *neurotomu*, subst. personale, care face *nevrostomia*; *nevrotomiu* si *neurotomiu*, subst. m. reale, instrumentu, scalpellu ce serve la *neurotomia*.

NEVROSU, si *neurosu*,-*a*, adj., **nervosus**, plenu de *nevri*, vedi: *nevru* si *nervosu*.

NEVRU, si *neuru*, pl.-*i*, **nervus**; in acellu-asi sensu cu *nervu*, cu acésta differentia, co form'a *nevru* se applica numai in sensu propriu si materiale, déro neci de cum in sensu metaforicu, si cu atâtu mai pucinu in sensu ideale: nu se dice, de essemplu: *nevrulu stylului*, in locu de: *nervulu stylului*.

NEVRUTU,-*a*, vedi *ne* si *vrutu*, cumu si *nevolire*.

NEVULNERABILE, *nevulneratu*; vedi *ne* si: *vulnerabile*, *vulneratu*, cumu si: *invulnerabile*.

NEXERE, *nexile*, *nexu*, etc.; vedi: *nessere*, *nessile*, *nessu*.

1 NI, pronome conjunctu pers. I pl. dat. **nobis**, vedi 1 *ne*.

2 NI, esclamatione, specia de imperativu, cu care, 1. se striga la câni se se duca, se nu mance ceva, se fuga, se nu latre, se nu musce, etc., **abi**: *ni*, *de acollea*; *ni*, *catellu*;—se dice si la copilli, candu voru se musce: *ni*, *catellu*, *nu muscá*; 2. se pune in vedere ceva, **vide**, **ecce**, **en**,—écco, vedi!

1 NICA = **nica** = νίκα, proprie, imperativu d'in νικάειν = *vincere*, 1. la anticii Romani, se applicá ca esclamatione, cu care fia-care parte de spectatori, la circu, animá pre luptatoriulu favoritu de dens'a; 2. in limb'a nostra se applica érosi numai la inscriptionea de pre crucile mormentali; cea mai commune inscriptione de pre aceste cruci e in addeveru: *Jesu-Christu nica*.

2 NICA, s. f., **nictatio**; **mica**, **hilum**; actione sau actu de *nicare*, *clipa*: *intr'una nica de ochiu* = fr. **en un clin**

www.dacoromanica.ro

d'œli; *a face nica* = a face semnu cu ochiulu, si in genere, a face semnu; 2. metaforice, mica, miga, nemica, seccatura.

NICAIRE, adv., **nullibi**, vedi *necaire*.

NICARE, v., **nicere**, **nictare**; a inchide ochii, a missicá ochii, a clipí; si de ací, in genere, a missicá capulu, mânule, etc., a dá semnu prin missicare de ochi, de capu, etc.: *se nu nici, co esti perdutu; ce mi nicati d'in ochi, d'in capu d'in mâne?*

NICATIONE, s. f., **nictatio**; actione de *nicare*.

NICATORIU,-*toria*, adj. s., **nictans**; care *nica*.

NICATU, part. sup. subst., d'in *nicare*; **nictus**; *nu e tempu si locu de nicatu; nicatulu ochiloru, mâneloru, capului*.

* NICERE, *nissi* sau *nissei*; *nissu* si *nictu*, v., **nicere**; forma mai originaria d'in care a essitu *nicare*; leuatu in acellu-asi intellessu de a *missicá* ochii, capulu, mânele, etc., a missicá in genere, a tremurá.

NICI, adv. conj., **neque**; vedi *nece*.

* NICOTIANA, s. f., (fr. **nicotiane**; it. **nicotiana**; — proprie, adj., formatu d'in numele propriu de omu **Nicot**, care fu introductoriulu tabacului la Francesi), 1. in sensu strinsu, tutunu, tabacu; 2. in sensu largu, genu de plante d'in famili'a solanieloru, *pentandria monogynia*, L., planta originaria d'in insul'a, allu carei nume reproduce acésta planta in denominationea de *tabaccu*.

* NICOTIANIU,-*a*, adj. s., (fr. **nicotiané**), care sémena cu *nicotiana*; s. f., pl. *nicotianie*, tribu de plante d'in famili'a solanieloru cari au de typu genulu *nicotiana*.

* NICOTIANINU,-*a*, adj. s., (fr. **nicotianine**), relativu la *nicotiana*, de *nicotiana*; ca subst. reale, m. *nicotianinu* sau f. *nicotianina*, substantia solida si volatile, trassa d'in *nicotiana*.

* NICOTICU,-*a*, adj., (fr. **nicotique**), *sare nicotica*, in care intra *nicotina* ca base.

* NICOTINU,-*a*, adj. s., (fr. **nicotine**; vedi si *nicotiana*), adj., leuatu de regula ca subst. m. sau f., alcaliu vegetale, estrassu d'in *nicotiana* = *tabaccu*, substantia tare venenosa.

* NICTANTE, part. adj., **nictans**; care *nicta: ochi nictanti, callu nictante*.

* NICTANTIA, s. f., calitate si actu de *nictante: nictanti'a viuiloru sei ochi*.

* NICTARE, v., **nictare**; a missicá si inchide ochii: *callii nicta continuu de musca; la apparitionea subita a fulgerului nictàmu vrendu nevrendu*; — in genere, a se missicá, a tremurá, a vacillá, si: a face semnu cu ochii, cu capulu, etc.

* NICTATIONE, s. f., **nictatio**; actione si actu de *nictare*.

* NICTU, s. m., **nictus**, actu de *nicere*, *nica*: *nictulu ochiloru, intr'unu nictu de ochiu*.

* NIDACE, adj., (it. **nidace**, fr. **niais**); d'in *nidu*, leuatu d'in *nidu*, care e inco in *nidu*, si nu pote inco sborá; de ací, stultu, fora esperientia, care, cumu se dice, n'a perdutu inco casiulu de la gura.

* NIDIFICARE, v., **nidificare**, (it. **nidificare**); a face, construge *nidu*: *tote passerile nidifica la inceputulu primaverei*; a pune in *nidu* sau pre *nidu*.

* NIDIFICATIONE, s. f., **nidificatio**, (it. **nidificazione**, fr. **nidification**); actione si effectu de *nidificare*.

* NIDIFICATORIU,-*toria*, adj. s., care *nidifica*, sau serve a *nidificare*.

* NIDIFICATU, part. sup. subst. **nidificatus**.

* NIDIFICIU, pl.-*e*, **nidificium**; modu si effectu de *nidificare*.

* NIDIFICU,-*a*, adj. s., **nidificus**; care *nidifica*, care face *nidu: nidificele passeri*.

* NIDORE, s. f., **nidor**, (it. **nidore**); d'in *nidu*, insémna: 1. proprie, odore de *nidu*, odore de oua copte sau clocite, si de ací: 2. odore assémine cu cea de oua clocite; in sensu si mai estensu, odore de lucruri unturose, fripte, arse, ferte, copte, etc.: *nidore de buccate, de carne fripta, de pesce friptu, de luminare de seu stinsa, de cârpa sau de charteia apprensa*.

* NIDORARE, v., **nidorare**; a dá **nidore**, a emitte sau respandí *nidore*; a spirá, sentí *nidore*.

www.dacoromanica.ro

* NIDOROSU,-*a*, adj., **nidorosus**; plenu de *nidore : nidorose holocauste.*

* NIDU, pl.-*uri*, **nidus**, (it. **nido**, fr. **nid**); cuibu, in care passerile oua, clocescu si scotu pullisiori.

* NIDULARE, v., **nidulari**; a face *nidu*, a se pune sau a sedé pre *nidu*; a pune in *nidu.*

* NIHILARE, v., **ad nihilum redigere** = a reduce la *nihilu*, a *nemicí*; vedi compos. *annihilare.*

* NIHILISMU, s. m., (fr. **nihilisme**), systema filosofica, care adjunge la negationea fientiei.

* NIHILISTU,-*a*, s. person., (fr. **nihiliste**), care se tine de *nihilismu*, care nu crede in *nemica* absolutu, scepticu.

* NIHILONE, s. m., **nihilo**; unu mare nemica, una nemica tota, si de ací, personale, omu de nemica, misellu.

* NIHILU, s. m., **nihil, nihilum**; *nemica* absolutu.

† NILOMETRU, s. m., (fr. **nilomètre**, it. **nilometro**), columna graduata ce serviea a *mesurá* crescerea fluviului *Nilu* in Egyptu.

* NIMBATU,-*a*, part. adj., **nimbatus**; de *nimbu*, d'in *nimbu*; provedutu cu *nimbu.*

* NIMBIFERU,-*a*, adj., **nimbifer**; care adduce *nimbu : nimbifere venturi.*

* NIMBOSU,-*a* adj., **nimbosus**, (it. **nemboso** si **nimboso**); plenu de *nimbi : tomna nimbosa*, *mari nimbose*, *monte nimbosu.*

* NIMBU, pl.-*uri*, **nimbus**, (it. **nimbo** si **nembo**, fr. **nimbe**); d'in acea-asi fontana cu *nube*=*nuuru* sau *nuoru*, si prin urmare : 1. proprie, ploia assémine cu unu nueru, ploia nebulosa, ploia subita, si tempestosa, violenta : *plovoiu : a spaimentá lumea cu fulmine*, *nimbi*, *neue si grandine*; *nnu nimbu in ricosiatu innecà totu câmpulu in câte-va minute*; 2. prin metafore : *a) nueru* grossu si negru de ploia : *unu nimbu negru ca pecur'a asc.nse lumin'a dillei*; *b)* nueru in genere, si in specie, nueru luminosu, lumina in forma de nueru ce incingea capulu dieiloru, in care se incinge si astadi capulu ângeriloru, sântiloru, *aureola : Minerva appare cu frontea incinsa de unu splendidu nimbu*; *splendidu nimbu incinge capulu ângerului*; fig. *nimbulu gloriei*; *c)* nueru de fumu, de pulbere, etc., si de ací, multime nespusa de mare : *nimbu de pulbere, de sagette, de locuste, de armati, de inimici*; *d)* legatura de capu; *e)* vasu, catinia cu multe gaurelle ce serve a asperge cu essentie odorifere; *f)* cercu ce pre certe monete sau medalie se observa in giurulu capiteloru imperatoriloru; *g)* tempu reu, fortuna, calamitate, nevolia subitana : *se ne felicitàmu co nimbulu a trecutu currendu preste capitele nostre.*

NIMFA, s. f., vedi *nympha.*

NIMICA, *nimicía*, *nimicire*, etc.; vedi *nemica*, *nemicía*, *nemicire*, etc.

NIME, *nimine*; vedi : *neme*, *nemine.*

* NIMIETATE, s. f., **nimietas**; calitate de *nimiu*, prea-mare cantitate, intensitate, volume, etc; escessu, prisosu : *nimietatea pruneloru, mancarei, beuturei, buccuriei, intristationiei; a tiné mesur'a intre nimietati.*

* NIMIU,-*a*, adj., **nimius**; care trece mesur'a, preste mesura, prea-mare, prea-multu, prea-intensu, etc. : *viti'a se amputa, ca se nu se intenda nimia in tote partile; nimia celeritate, nimie placeri, nimie caldure*; ca subst. abst. *nimiulu nu e sanetosu.*

NINGERE, *ninse. ninsu*, v., impersonale, **ningere, ningit**, cade *neue : tota diu'a si tota noptea a ninsu; ninge fora incetare de mai multe dille: in iérn'a acésta-a n'a ninsu de locu; e bine se ninga câtu de multu; ploua, grandina, ninge*; — si trans. *tota diu'a si tota noptea ne a ninsu pre calle*; numai in sensu metaforicu pote fi si personale, cumu : *l'au ninsu flori pre capu*, sau : *l'au ninsu cu flori pre capu.*

NINGEU, s. m., **nivosus (mensis)** = **D cember**; *mesu* de *ninsu*, de *ningere* = *D cembre. M.*

NINGORE, s. f., **ningor**; vedi *ninsore.*

NINIRARE, *niniru* si *niniredin*, v., 1. **lallare** = a cantá spre a addormí, vorbindu in specie de copilli; a cantá incetu sau monotonu, a inganá unu

www.dacoromanica.ro

canticu; 2. prin metaf., **blandiri, nimiis blanditiis corumpere, molliter vel perperam educare,** a lingusí, a desmerdá, a corrumpe cu desmerdarí, a cresce in mollitione : *a ninirá prea-multu copillu-lu de micu è a lu corrumpe cu totulu.* — Vedi : *nane,* cu care coventulu sta in legatura, si de acea-a e bene a se scrie : *ninnarare;* (compara si it. **ninnare** cu acellu-asi intellessu). *M.*

NINSETU, pl.-*e*, actione si effectu, cumu si tempu de *ningere* = **ningor** : *destullu atâtu ninsetu; prea-multu ninsetu, ca si pucinu ninsetu, vèttema.*

NINSETURA, s. f., **ningor, nix;** actione si effectu, si tempu de *ningere : ce ninsetura infricosiata!*

NINSORE, s. f., **ningor, nix,** (d'in *ninsu* de la *ningere*); actione, effectu, cumu si tempu de *ningere : ninsorea tinú trei dille; ninsore abundante; ninsore a cadutu multa si grossa de mai multe palme pretotindinea; albu ca ninsorea; fig. ninsorea bètrânetiei de pre capulu vostru.*

NINSU, part. sup. subst. d'in *ningere;* 1. part. pass.: *campâniele bene ninse;* 2. sup. *nu a trecutu tempulu de ninsu;* 3. subst. abstr. *ninsulu acestu-a e de mare utilitate.*

NISCARE, *nisce, niscine,* vedi : *nescare, nesce, nescine.*

NISU si *nissu,* pl.-*uri,* **nisus** si **nixus;** adoperatione, incordare de poteri : *cu mare nisu se puse se missice petroniulu d'in locu; tote nisurile nostre, spre a invinge, au essitu deserte; cu dororose nisuri nasce biéť a mamma.*

NISUENTE si *nissuente,* adj. part. pres., **nitens,** care *nisuesce.*

NISUENTIA si *nissuentia,* s. f., **nisus, nixus, conatus;** adoperatione, tendentia : *nisuentie deserte pentru adjungere de scopuri deserte; nesuentiele ce ati pusu pentru unu nemica, aru fi fostu demne pentru lucruri mari;* (vedi si *nesuentia*).

NISUIRE si *nissuire,-escu,* v., **niti, eniti, conari;** a se adoperá, a tende, a si incordá poterile : *in desertu nesuiti la ce nu poteti adjunge;* si refl. *a se nisuí,* mai energicu de câtu simpl. *a nisuí : a se nisuí se restorne montii; se nisuescu montii, ca se nasca sorici;* (vedi si *nesuire*).

NISUITORIU si *nessuitoriu,-toria,* adj. s., **nitens, conatus, operam novans;** care nesuesce.

NISURIRE,-*escu,* v., **nixurire;** a avé doru de *nissu;* a i casioná se faca *nissuri:* in genere, a i casioná se faca.

NITELA, s. f., **nitela,** (d'in **nitere**), 1. splendore, lucore, netiditate, 2. specia de soricellu luciosu, animalculu ce se afla in allune.

* NITERE, *nisi* si *nissi,* sau *nisei* si *nissei, nisu* si *nissu,* v., **niti,** proprie, a se redimá; de ací apoi : a si incordá poterile, a si pune tote poterile, a se adoperá, a se incercá, a si dá labore, a se nevolí, a tende, a se screme, etc.

* NITIDITATE, *nitore,* etc., vedi *netiditate, netere.*

* NITRARIA, s. f., vedi *nitrariu.*

* NITRARIACIU,-*a,* adj. s., (fr. **nitrariacé**), care sémena cu plant'a *nitraria;* s. f. pl., *nitrariacie,* familia de plante ce are de typu genulu *nitraria.*

* NITRARIU,-*a,* adj. s., **nitrarius-a,** (comp. si it. **nitrera** sau **nitriera,** fr. **nitraire** si **nitrière**); relativu la *nitru,* leuatu de regula ca subst., *a)* m. pers., care negotia cu *nitru; b)* f. reale, *nitraria* si *nitraría,* α) negotiu allu *nitrariului;* β) locu de unde se scote *nitru;* γ) genu de plante.

* NITRATU,-*a,* adj. s., **nitratus,** (compara si it. **nitrato,** fr. **nitrate**); mestecatu cu *nitru : ape nitrate;* s. m. reale, *nitratu-lu,* sare formata d'in combinationea acidului *nitricu* cu una base.

* NITRICU,-*a,* adj., (it. **nitrico,** fr. **nitrique**), de *nitru : acidu nitricu.*

* NITRIFICARE, v., (it. **nitrificare,** fr. **nitrifier**); a face *nitru,* a coperí sau ammesticá cu *nitru : prin actionea naturei multe petre porose se nitrifica.*

* NITRIFICATIONE, s. f., (it. **nitrificazione,** fr. **nitrification**); actione naturale sau artificiale de *nitrificare,* cumu si effectu allu acestei actione.

* NITRIGENIU, s. m., vedi : *nitrogeniu.*

* NITRITU, s. m., (it. **nitrito,** fr.

www.dacoromanica.ro

nitrite), sare formata d'in acidulu *nitrosu* combinatu cu una base.

*NITRIU, s. m., (fr. **nitrium**), presuppusu radicale allu *azotului*.

†NITRO-, (d'in *nitru*), in mai multe composite scientifice, cumu : *nitrobenzina*, s. f., (fr. **nitrobenzine**), combinatione de acidu *nitricu* cu *benzina*; *nitrohematatu*, s. m., (fr. **nitrohématate**), sare formata d'in *acidulu nitrohematicu* combinatu cu una base; *nitrohematicu,-a*, adj., (fr. **nitrohématique**, d'in αἷμα-αἵματος = sânge), *acidu nitrohematicu*, care produce sari de colorea *sângelui*; *nitrogeniu*, s. m., (it. **nitrogeno**, fr. **nitrogène**, γένος = genu), unulu d'in nominele date *azotului* *nitroleucatu*, s. m., (fr. **nitroleucate**, d'in λευκίνη = creta), sare formata d'in acidu *nitroleucicu* combinatu cu una base; *nitroleucicu,-a*, adj., (fr. **nitroleucique**), *acidu nitroleucicu*, care se nasce d'in actionea acidului *nitricu* asupr'a *leucinei*; *nitrometru*, s. m., (fr. **nitromètre**), instrumentu de mesuratu *nitrulu* d'in commerciu; *nitromuriaticu,-a*, adj., (fr. **nitromuriatique**), in acellu-asi sensu cu *hydrochloronitricu*; *nitronaphthalide*, s. f., (fr. **nitronaphthalide**), compositu d'in *naphthalina* cu acidu *nitricu*; *nitropicratu*, s. m., (fr. **nitropicrate**, d'in πικρός = amaru), sare formata d'in acidu *nitropicricu*, combinatu cu una base; *nitropicricu,-a*, adj., (fr. **nitropicrique**), *acidu nitropicricu*, produssu d'in actionea acidului *nitricu* asupr'a *indigului*; *nitroprussiatu*, s. m., (it. **nitroprussiato**), sare formata d'in acidulu *nitroprussicu* combinatu cu una base; *nitroprussicu,-a*, adj., (it. **nitroprussico**): *acidu nitroprussicu*; *nitrosacharatu*, s. m., (fr. **nitrosaccharate**), sare formata d'in acidu *nitrosacharicu* combinatu cu una base; *nitrosacharicu,-a*, adj., (fr. **nitrosacharique**): *acidu nitrosacharicu*, produssu de actionea acidului *nitricu* asupr'a *sacharului*.

* NITROSITATE, s. f., (it. **nitrosità** si **nitrositate**, fr. **nitrosité**), calitate de *nitrosu*: *amaretí'a si nitrositatea absinthiului*.

*NITROSONITRICU,-a, adj., (fr. **nitrosonitrique**): *acidu nitrosonitricu*, formatu d'in combinationea acidului *nitrosu* cu acidulu *nitricu*.

* NITROSU,-a, adj., **nitrosus**, (it. **nitroso**, fr. **nitreux**); plenu de *nitru*: *lacu nitrosu*, *ape nitrose*: — in specie, in chymica, *nitrosu* califica unu acidu sau oxydu ce coprende mai pucinu *nitru* de câtu cellu callificatu prin *nitricu*.

* NITROSULFATU, s. m., (fr. **nitrosulfate**), sare formata d'in acidu *nitrosulfuricu* combinatu cu una base.

* NITROSULFURA, s. f., (it. **nitrosulfuro**, fr. **nitrosulfure**), compositu analogu cu *nitroprussiatulu*, numai co contine *sulfure* in locu de *cyanogeniu*.

* NITROSULFURICU,-a, adj., (fr. **nitrosulfurique**); *acidu nitrosulfuricu*.

* NITRU, s. m., **nitrum**, (νίτρον, it. **nitro**, fr. **nitre**), numele vulgariu allu *nitratului*, sare formata d'in acidu *nitricu* combinatu cu *potassa*; e si alta specia de *nitru*, care are de base *sod'a*, *soda* naturale, applicata la spellare, si de ací fig. *precumu corpurile se curetia cu nitru, asiá si suffletele se purifica prin nevoliele sufferite*.

* NITRURA, s. f., (fr. **nitrure**), combinatione de *nitrogeniu* sau *azotu* cu altu corpu elementariu.

* NIVELLA, s. f., **libella**, (demin. d'in **libra**), corruptu d'in *libella*, (dupo fr. **niveau**), instrumentu in forma de tubu implutu cu apa, cu care se servescu geometrii spre a pune unu planu in *ecilibriu* = positione orizontale.

* NIVELLAMENTU, (mai bene *libellamentu*), pl-*e*, **libramentum**, **libratio**, (= fr. **nivellement**), actione de *libellare* si statu produssu prin acésta actione : *libellamentulu callei*, *curtei*, *stratei*, *ariei*.

NIVELLARE, v., (mai bene *libellare*), **librare**, **ad libram explorare et exigere**, **æquare**, **exæquare**, (fr. **niveler**); a pune in *libella*, a ecalá, a netedí, a complaná : *a libellá curtea*, *strat'a*, *callea*, *ari'a*; fig. *a libellá fortunele*, *conditionile*.

* NIVELLATIONE, s. f., (mai bene *libellatione*), **libratio**, **perlibratio**, **æquatio**, (fr. **nivellemet**); actione si effectu allu actionei de *libellare*.

www.dacoromanica.ro

*NIVELLATORIU,-*toria*, adj. s. (mai bene *libellatoriu,-toria*), **librator**, (fr. **niveleur**), care *libella* sau serve a *libellá*: *libellatorii callíloru nationali; sunt si libellatori de fortune, de stari.*

*NOBILARE, v., **nobilitare**, **nobilem creare**; a face *nobile*, 1. in genere: *a si nobilá numele, suffletulu, ânim'a, mentea;* 2. in specie: *a nobilá pre mai multi d'in plebe.*

*NOBILE, adj., **nobilis**, (it. **nobile**, fr. **noble**), d'in *noscere*: 1. proprie si in genere, ce *se pote connosce*, usioru de *connoscutu*, si de ací, *connoscutu*, raru inse applicatu in acestu intellessu originariu, ci: 2. ca mai desu, *connoscutu*, cu mare nome, renomitu, famosu, distinsu, etc., *a)* in genere, fia in bene, fia in reu: *Isocrate fu mare si nobile oratoriu; stralucita si nobile cetate; nobile victoria; sunt omeni ce se facu nobili prin crimine si blastematie; Titu Liviu nomesce pre una curtisana nobile muliere; Eratostratu cautà a se face nobile, dandu focu minunatului templu d'in Ephesu; b)* in specie, α) care prin nascere sau prin diploma data de principe face parte d'in una classe distinsa de celle alte in statu: *la anticii Romani, omenii nobili se distingeau prin dreptulu de imagini, asiá co omenii nobili poteau fi d'in familie atâtu patriciane câtu si plebeiane; celli ce pentru prim'a ora d'in una familia sę inaltiau, prin merite personali, peno la celle mai mari magistrature, se numieau omini noui; déro la omu nobile nu se oppunea numai omulu nou, ci si mai vertosu omulu ignobile sau innobile; nu famili'a face nobili personele singulari, ci aceste-a facu nobile famili'a; cu tote aceste-a s'a dissu si se dice: nobile de nascere, d'in nobile familia, d'in vechia familia nobile; omeni nobili d'in boni, d'in straboni; ba inco si astadi celloru de currendu nobilati nu se da acellu-asi pretiu ca celloru d'in vechiu tempu nobili; si peno astadi sunt omeni nobili de diverse categorie, e una icrarchía de nobili;* β) in genere, distinsu, escellente in genulu seu: mare, inaltu, superiore, sublime, augustu, generosu, etc.: *partea cea mai nobile a omului e suffletulu; in suffletu partea cea mai nobile e rationea; nobili instincte alle omului, alle naturei omenesci*, in opositione cu: *instincte, passioni ignobili sau innobili; nobile ardore, studiu, emulatione, ambitione; nobili scientie, sau nobili arti, sunt tote câte ducu la nobile fine, veri-câtu de umile ar fi materi'a de care se occupa; nobili cogitationi espresse in nobili covente; ânima nobile, suffletu nobile; limba nobile*=stralucita prin *nobili auctori, ce au produssu nobili opere; déro* si: *limba nobile*=*stylu nobile; unu poporu e nobile, una natione e nobile prin strabonii sei, prin istori'a sea, prin faptele presenti meritose: nobilea Francia, nobilea cetate a artiloru si scientieloru; nobile professione, occupatione, officiu, sarcina; nobile aspectu, nobili facia, nobili liniamente alle faciei;* — ca substantivu, *unu nobile, nobilii*, are, de regula, sensulu de sub 2, *b*), α): *nobilii nu vreu a cede nimica d'in privilegiele loru.*

*NOBILESCU,-*a*, adj., vedi *nobiliariu.*

*NOBILETIA, s. f., (it. **nobilezza**, fr. **noblesse**); vedi *nobilitate.*

*NOBILIARIU,-*a*, adj. s., (fr. **nobiliaire**); relativu la *nobile* (ca substantivu): *ordine nobiliaria, sange nobiliariu; castelle nobiliarie, superbia nobiliaria, privilegie nobiliarie; particula nobiliaria*, preposctione ce punu inaintea nomelui seu *nobilii* si pretensii *nobili;* — s. m., reale, *nobiliariu* = carte, registru de *nobili*, de familiele *nobili* alle unei térra, provincia, etc.

*NOBILIME, s. m., **nobilitas**; multime de *nobili*, toti *nobilii* unei terre, unei provincia, etc.: *multa nobilime se aflá in acea batalia.*

*NOBILIRE,-*escu*, v., vedi *nobilare* si *nobilitare.*

*NOBILISSIMATU, s. m., (fr. **nobilissimat**); demnitate, titlu de *nobilissimu;* tempu câtu tinea acésta demnitate.

*NOBILISSIMU,-*a*, adj. s., **nobilissimus**, (it. **nobilissimo**, fr. **nobillissime**) superlat. d'in *nobile*, cellu mai *nobile*, forte *nobile*, 1. raru in genere: *nobilis-*

www.dacoromanica.ro

simele fapte alle armatei nostre; nobilissimulu meu amicu; 2. applicatu in specie, ca titlu onorificu, in tempurile mai d'in urma alle imperiului, la Cesari si mulierile loru, cumu si la alti membri ai familiei imperiale.

* NOBILITARE, v., **nobilitare,** (it. **nobilitare**); a face *nobile,* 1. a face *connoscutu* in bene sau in reu : *nu prin tene ci prin braciele telle te ai nobilitatu; de si de currendu venitu, ellu si nobilitasse nomele la toti d'in cetate;* 2. a redicá la unu gradu de *nobile : principele a nobilitatu pre mai multi pentru insemnatele si nobilile servitie;* 3. a face distinsu, escellente, bonu, etc. : *bonele doctrine nobilita suffletele si animele; unu bonu scriptoriu scie nobilitá lucrurile celle mai vulgari; laborea nobilita pre omu, destullu ca ea se fia consecrata la nobili lucruri.*

* NOBILITATE, s. f., **nobilitas;** (it. **nobilità** si **nobiltate,** fr. **nobilité** si **noblesse**), calitate de *nobile,* 1. cu sensu de *connoscutu : nobilitatea unei victoria, unei batalia, unui evenimentu, a unui omu mare, a unui filosofu, a unui sceleratu, a unui desfrenatu ;* 2. cu sensu de *distinsu* prin gradu ierarchicu : *nobilitate de nascere, de familia; vechia, noua nobilitate;* 3. cu sensu de distinsu, escellente, mare, generosu, bonu, etc. : *nobilitatea suffletului, ânimei, sentimenteloru, cogitariloru; este una certa nobilitate de espressione chiaru si pentru ideele celle mai vulgari; câta nobilitate in portarea si vorb'a acestui omu! laborea, lucrulu utile e nobilitatea addeverata a omului; nobilitatea vitiei nostra de calli;* 4. in sensu collectivu ca si form'a *nobilime : nobilitatea assupri in totu modulu plebea romana ;* — in celle trei prime insemnari se applica si form'a *nobiletia,* si scurtatu, *nobletia* = fr. **noblesse.**

* NOBILITATIONE, s. f., **nobilitatio,** (it. **nobilitazione,** v. fr. **nobilitation**); actione de *nobilitare : nobilitationea celloru meritosi; nobilitationea suffletului, espressionei.*

* NOBILITATORIU,-*toria,* adj. s., **nobilitans,** (it. **nobilitatore**); care *nobilita* sau serve a *nobilitá : arti si scientie nobilitatorie de ânima.*

* NOBILITATU,-*a,* adj. part. sup., **nobilitatus : *unu desmatiatu nobilitatu prin blastematiele selle.***

* NOCENTE, adj., part. d'in *nocere,* **nocens,** (it. **nocente**); care *noce,* (vedi *nocere*); 1. in genere : *prea-multa ploia e nocente planteloru, caprele sunt nocenti vitii de vinia;* 2. in specie, culpabile, de reu facutoriu : *nu potu leuá apperarea unui nocente; pre longa unu innocente scapa adesea si multi nocenti.*

* NOCENTIA, s. f., **nocentia,** (it. **nocenzia** si **nocenza**); contrariu *innocentia,* calitate, statu de *nocente : Domnedieu e judicatoriu allu innocentiei si allu nocentiei.*

* NOCERE, *nocui, nocutu* si *nocitu,* v., **nocere,** (it. **nuocere,** fr. **nuire**); a vettemá, a adduce dauna : *multa ploia noce planteloru sau plantele.*

* NOCITORIU,-*toria,* adj. s., **nocens, nociturus, nocivus;** care *noce : plante veninose si nocitorie sanetatei.*

* NOCIVU,-*a,* adj. s., **nocivus;** applecatu a *nocere,* vettematoriu : *érba nociva pecoreloru.*

* NOCTAMBULATIONE, s. f., (fr. **noctambulation**), si :

* NOCTAMBULISMU, s. m., (it. **nottambulismo,** fr. **noctambulisme**), actione de *noctambulu.*

* NOCTAMBULU,-*a,* adj. s., (it. **nottambulo,** fr. **noctambule**), care *âmbla noctea,* si in specie, ca si *somnambulu,* care *âmbla noctea in somnu, addormitu fiendu.*

NOCTARE = *noptare,* v., **noctescere; pernoctare;** 1. impersonale, a se face *nocte* = *nopte : a inceputu a noctá, a noctatu bene; nu sciu de ce nu mai noctedia; nu noctà bene si latronii ne calcara;* 2. personale, a mané *noctea,* a se afflá *noctea,* a adjunge in *nocte : amu noctatu cu grânulu in aria; noctassemu cu copilli mici pre calle departe de verice locuentia omenesca; la ce ospetaria ati noctatu noctea trecuta? a noctá afora d'in casa; barbatii blastemati noctédia prin satu, afora d'in casa;* vedi si : *innoctare* = *innoptare.*

www.dacoromanica.ro

NOCTATU = *noptatu*, part. sup. subst. d'in *noctare : omeni noctati pre calle, la una ospetaría; câtu ati datu pentru noctatu la ospetaría?* si in modu adv., *in noctatu am adjunsu a casa.*

NOCTE=*nopte*, s. f., **nox-nocte**, (it. **notte**, isp. **noche**, port. **nocte**, prov. **noit, noich, noig, nuech, nueg, nuoit, nuot**; v. fr. **noit**, n. fr. **nuit**, alb. **nate**); 1. tempu ce trece de la unu appusu de sore peno la unu resaritu immediatu de sore, oppositu la *diua : noctea nu e de câtu absenti'a luminei sorelui; nocte longa, scurta : noctile de véra sunt cu multu mai scurte de câtu noctile de iérna; nocti umide, reci, calde, serene, nuerose; formose, urite, intunericose, cu luna si stelle, fora luna si stelle; nocte profunda, trancilla, tacuta, muta, tempestosa, scommotosa; sunt si nocti amare, triste, agitate, relle, dorerose pentru bietii mortali, cumu sunt si nocti ferici, placute, festive, letifice; inceputulu noctei este sér'a, capetulu sau finitulu noctei e demaneti'a; se face nocte, se lassa nocte, e nocte, a trecutu noctea, ne appuca noctea ací in campu; noctea cu diu'a face una dí civile, noctea cede dillei, cumu si diu'a cede noctei; d'in nocte peno in dí, si d'in dí peno in nocte;* — la salutari : *nocte bona, ti orediu nocte bona, a dice nocte bona, a leuá nocte bona, a lassá nocte bona*, etc.; — *a face d'in nocte dí* = a veghiá tota *noctea*, in opp. cu : *a face d'in dí nocte*=a dormí diu'a; — *de nocte*, afora de intellessulu : *inainte de diua, cu multu inainte de diua;* ca in frasile : *a plecá de nocte, a manecá de nocte, a se scollá de nocte* etc., sensu care se corrobora si prin *desu : desu de nocte; de nocte* are si insemnarea attributiva de unu adj.= **nocturnus** : *passeri de nocte, corbu de nocte*= **nyoticorax**; *nalluca de nocte, lucru de nocte*, etc.; — inse : *nocte de dorere, de amaru, de nesomnu, de placeri, de petrecere, de uritu*, etc.=*nocte plena de doreri* sau *amarita*, etc.; asiá si : *nocte de ploia, de ventu, de fortuna, de turburari;* — in multiple espressioni temporali cu nuantie forte delicate, cumu : *a)* pusa singura, spre a espreme : *α)* epoc'a la intrebarea *candu : noctea a plecatu, noctea s'a intorsu, noctea a adjunsu; nu e bene a lucrá noctea si a dormí diu'a;* β) durat'a : *tota noctea lucredia; tota noctea ambla, éro diu'a dorme; b)* in unire cu alte covente, cumu : *α) poterea noctei* = **multa nox** : *a plecá in poterea noctei, a calcá pre cineva in poterea noctei, a se desceptá in poterea noctei;* β) cu alte espressioni temporali, aprope ca si compusu : *eri nocte, mâne nocte, allalta nocte, Marti nocte, Mercuri nocte*, etc. : *Luni nocte cade in morbu si Marti nocte more;* cu articl. neutrale : *eri noctea, Joui noctea, Domineca noctea*, etc., aceste espressioni au una nuantia pucinu differita de form'a nearticulata, acésta differentia resare ca mai bene in : *adi nocte*, si *adi noctea*; — γ) cu forte multe prepositioni cu sensuri diverse si delicate, (vedi *de nocte*, si *desu de nocte*, mai susu) : *pre nocte, spre nocte, noctea, preste nocte*, etc., δ) *mediulu noctei, mediu de nocte*, opp. *la mediulu dillei : a se scollá la mediulu noctei, in mediulu noctei, pre la mediulu noctei*, sau : *in mediu de nocte, pre la mediu de nocte*, etc., cu acésta differentia co : *mediu de nocte* e una espressione mai vaga de câtu : *mediulu noctei*, apoi amendoue espressionile differu de : *media-nocte*, ca opp. la : *media-di*, intru catu *media-nocte* e : *α')* partea, regionea oppusa cellei de *media-di;* β') spectru creatu de imaginationea poporului, (vedi si *mediu*); 2. prin metafore, *a)* dié'a noctei, la antici; *b)* lucru de *nocte*, ce se face sau intempla *noctea;* de ací : *nocti attice*, titlu unei carte a lui *Gelliu*, scrissa la *Athena* in tempu de *nocte; c)* intunerecu, si fig. orbía a mentei, ratecire, etc. : *in noctea uitarei, noctea orbiei de ochi ai corpului sau ai mentei; negr'a nocte a mortei.*

* NOCTICOLU,-*a*, adj., **nocticola**; cui place *noctea : nocticole passeri.*

* NOCTICOLORU,-*a*, adj., **nocticolor**; care are *colorea noctei*, negru ca noctea.

* NOCTIFERU,-*a*, adj. s., **noctifer**; care adduce *noctea;* s. m. reale, *noctiferu-lu*=luceferulu de séra sau de *nocte*,

www.dacoromanica.ro

in opp. cu *luceferulu*, care se applica in speciale la luceferulu de demanétia.

* NOCTIFLORU,-*a*, adj., (fr. **noctiflore**); care noctea face, deschide *florea sea : plante noctiflore.*

* NOCTILIONE, s. f., (**noctilio** = fr. **noctilion**); specia de vesperellu.

* NOCTILUCA, s, m., **noctiluca**; care luminedia *noctea*, applicatu : *a)* la *luna*, *b)* la *lampa;* — si ca adj. *noctilucu,-a*, care luce *noctea;* (compara si fr. **noctiluque**) : *animalcule noctiluce; flori noctiluce*=*flori noctiflore.*

* NOCTIVAGU,-*a*, adj., **noctivagus**, (it. **nottivago**, fr. **noctivague**); care *vaga*, âmbla *noctea : passeri noctivage m'am saturatu de acesta viétia noctivaga.*

* NOCTIVIDU,-*a*, adj., **noctividus**, care vede *noctea : noctivid'a passere.*

* NOCTIVIGLU,-*a*, adj., **noctivigilus**, care *vegla noctea*, care nu dorme *noctea.*

* NOCTUA, s. f., **noctua**, passere de *nocte;* consecrata de antici Minervei, *cucuvella.*

* NOCTULA, s. f., (fr. **noctule**, it. **nottola**); 1. specia de vesperellu; 2. specia de flutturu de nocte; 3. specia de passere nocturna rapace; 4. ca deminut. d'in *noctua*, **noctua.**

* NOCTURNALE, adj., **nocturnalis**, (comp. si fr. **nocturnal**); relativu la *nocte* sau la *nocturna* (ca substantive) : *rogationi nocturnali;* s. f., *nocturnale-a*, officiu basericescu de *noctea.*

* NOCTURNU,-*u*, adj. s., **nocturnus**, (it. **notturno**, fr. **nocturne**); de *nocte;* d'in tempulu *noctei : ore nocturne, consilie nocturne, lucrare nocturna, petrecere nocturna;*—s. f., *nocturna*, si m. *nocturnu* =servitiu basericescu de *nocte*, parte a liturgiei ce se canta *noctea;* s. m. pers. *nocturnu* = dieu allu *noctei* la antici.

* NOCUITATE, s. f., (fr. **nocuité**), calitate de *nocuu.*

* NOCUME, s. pl., *nocumine*, si :

* NOCUMENTU, pl.-*e*, (it. **nocume** si **nocumento**); actione si effectu de *nocere*, damnu, stricatione, perdere, vettemare, reu facutu, etc. : *a face, adduce, casioná cuiva mare nocumentu.*

* NOCUTORIU,-*toria*, adj. s., vedi *nocitoriu.*

* NOCUU,-*a*, adj., **nocuus**, care *noce, nocivu*, vettematoriu, stricatoriu, stricatiosu, etc. : *lucruri nocue stomacului.*

NODALE, adj., (it. **nodale**, fr. **nodal**); de *nodu : ossu nodale;* in specie : *punte nodali, linie nodali, superfecie nodali*, cari, intr'unu corpu vibrante, stau in repausu.

NODAME, s. pl., *nodamine*, si :

NODAMENTU, s. m., pl.-*e*, **nodamen**, actione si effectu de *nodare.*

NODARE, v., **nodare**, a face *nodu* a provedé cu *nodu* sau *noduri*, a legá cu *nodu* sau *noduri : a nodá brânulu, braccillele, cormeliu cu cormeliu, baierele desagiloru; laciu nodatu de guttu, guttu nodatu cu laciu; a si nodá perulu cu unu laciu de auru; a si nodá capulu* = *a si legá capulu : a)* in sensu materiale, a se legá la capu cu ceva ca ornamentu sau ca remediu; *b)* in sensu ideale, α) in genere, a se obligá; β) in specie, a se maritá sau a se insorá : *de ce se mi nodu capulu asiá de teneru;* vedi si compos. *innodare.*

NODATIONE, s. f., **nodatio**, actione si effectu de *nodare : nodationea unui capetu de acia.*

NODATORIU,-*toria*, adj. s., **nodans**, care *nóda.*

NODATU,-*a*, part. sup. subst., **notatus** : *brânu nodatu; nodatulu brânului.*

NODATURA, s. f., **nodamen**, (it. **nodatura**), actione si resultatu de *nodare : nodatur'a bracíului cu man'a, nodaturele osseloru, nodatur'a guttului cu capulu; nodature de columne*=*brâne.*

NODECIU si *nodetiu.-a*, s., dem. d'in *nodu,-a*, leuatu mai vertosu ca depretiativu si reu : *nodecie de sophistu, de advocatu*=**sophistæ, causidici laquei;** *nodecie*=**nugæ**, floccuri, seccature, sau **verborum cavillatio**, *cavillationi : nu me prendeti in nodeciele vostre;* vedi si : *nodicu. nodiciu*, etc.

NODELLU, pl.-*e*, si f. *nodella;* **nodulus**, deminutivu d'in *nodu*, (compara si it. **nodello**, vedi si : *nodicu, nodiciu, nodicioru, nodisioru, noduciu*, etc.)

www.dacoromanica.ro

NODIA, s. f., **nodia**, specia de planta; vedi si *nodicia* la *nodicu*.

NODICA, s. f., vedi *nodicu*.

NODICAIOSU, *nodicaire*, etc.; vedi : *nodicare. nodicariu*, etc.

NODICARIU,-*a*, (cu *r* suppressu, *nodicaiu*), adj. s., proprie, relativu la *nodicu,-a*. si in speciale, applicatu la *nodice* cui placu *nodicele*, in sensulu metaforicu : **vitilitigator, cavillator, nugis vel tricis immorans, nugas vel tricas agens**, in speciale, **vafer, litigator, litigiosus** = cui placu judecatile, incurcaturele de judecata, certele pentru tote nemicurile, care cu *nodecie* = cu sofismate cauta se castige ori-ce causa: *advocati nodicari*;— s. f., reale, *a) nodicaria*, abitudine, vitiu si fapta de *nodicariu* = **cavillatio, fraudulenta litigandi ratio, nugæ, tricæ, in nugis vel tricis immoratio** : *nodicari'a advocatiloru, criticastriloru ; nodicarie de advocatellu; ce va se dica atâta nodicaria cu unu nemica; nu mi placu nodicariele mulierei, cui nu adjungu ore intrege, spre a si pune unu acu in peru ; b) nodicaria* si *nodicare*, camu in acellua-asi sensu cu form'a *nodicaría : ce nodicare de criticastru, de muliere ; nodicarile de omu bobletiu;*—de ací : *c) nodicarosu* si *nodicariosu*, (cu *r* suppressu, *nodicaiosa*)-*a*, adj., cu sensu mai energicu de câtu allu formei *nodicariu*, si in specie, **vitilitigator, nugis vel tricis diu immorans, totus in nugis vel tricis** : *n'ai mai vedutu omu nodicariosu ca acestu-a;—nodicarire* (cu *r* suppressu *nodicaire*)-*escu*, v., **nugis diu immorari, negas vel tricas agere, vitilitigare** = a se occupá in delungu cu *nodicie*, cu seccature, nemicuri, a pune sau perde tempu multu pentru nemicuri, etc. : *ca se bage in urechiele acului, nodicaresce una ora;* ca refl. *a se nodicarí*, cu sensu mai energicu : *tota diu'a se nodicaresce spre a face unu nodu la fune; -- nodicaritura* (cu *r* suppressu, *nodicaitura*), actione de *nodicarire : ce atâta nodicaritura pentru nemica! nodicariturele mulieriloru, alle advocatiloru rei.*

NODICIA, *noditia*, etc., vedi *nodicu*.

* NODICOLLU,-*a*, adj., (fr. **nodicolle**), care are *noduri* pre *collu* = guttu.

* NODICORNU,-*a*, adj., (fr. **nodicorne**), cu *noduri* pre *corne*.

NODICU, pl.-*e*, si f., *nodica*, 1. proprie, **nodulus** = deminutivu d'in *nodu-noda*, 2. prin metafore, *a)* in genere, **mica, hilum, nugæ, tricæ** = nemica, seccatura, lucru fora valore, fora insemnetate si utilitate, la care si perde cineva tempu lungu si pretiosu; *b)* in specie; **cavillatio, verborum vel legum laquei, misera captiuncula**, incurcatura in vorbe, sophisma, laciu de vorbe, argumentu captiosu si seccu, critica sau obiectione pentru *nodice in papura : cu miserele si misellele vostre nodice nu me prendeti pre mene;*— de ací noue deminutive : *nodeciu.-a*, (vedi *nodeciu*, in parte), *nodiciu,-a*, de unde apoi : *nodicioru,-a*, si *nodisioru,-a noduciu,-a* si *nodutiu,-a*, de unde apoi : *noducioru* si *nodusioru,-a*, — unele d'in aceste forme au leuatu si sensuri cu totulu speciali; asiá *nodicia*, afora de : α) sensulu generale de *noda mica*, are si sensurile de : β) *nodicia* sau *noditia*, si *noducia* sau *nodutia* = specia de plante = **leucoium vernum**.

NODIFLORU,-*a*, adj., (fr. **nodiflore**); alle cui *flori* nascu din noduri = articulationi : *plante nodiflore.*

NODISIORU,-*a*, s., vedi *nodicu*.

NODOROSU,-*a*, adj., **nodosus**, (compara si it. **nodoroso** si **noderoso**), plenu de *noduri : betie nodorose, arbori nodorosi;* fig. *sonuri nodorose.*

NODOSITATE, s. f., **nodositas**, (it. **nodosità** si **nodositate**); calitate de *nodosu : nodositatea trunchiului, ramuriloru, pariloru, nodositatile de la articulationile degiteloru.*

NODOSU,-*a*, adj., **nodosus**, (it. **nodoso**, isp. **nudoso**, prov. **nodos**, fr. **noueux**); plenu de *noduri : a pisá pre cineva cu una nodosa maciuca; nodose implettiture, fustellu de planta forte nodosu; nodos'a chiragra*, pentru co produce *noduri* la inchiauaturele degeteloru; fig. *nodosa cestione; nodose frasi, argumente.*

NODU, pl.-*uri*, si f., *noda*, **nodus**, (it. **nodo**, isp. **nodo** si **nudo**, prov. **not** si **no**, v. fr. **nod** si **no**, n. fr. **nœud**); 1. sub forma masc. *nodu, a)* proprie, legatura

www.dacoromanica.ro

in forma de globu care se face d'iu lucruri flessibili ce se potu iufasciorá : *la unu capetu allu aciei, cu care se cose ceva, se face nodu; fune cu mai multe noduri; nodu tare strinsu, nodu facutu d'in mai multe implettiture; nodurile unei plésse, unei retelle; curellele calcioniloru se léga cu nodu, precumu si brânele, cingutorile, braccillele inco se lega cu nodu; capetele unei pandia in care punemu ceva, se léga cu nodu, nodulu strinsu allu baieriloru pungei;* 2. metaf., *a)* iu sensu materiale, α) iu corpulu auimaliloru, inchiauatura, articulatione, si proprie, proemiuentia a articulatiouiloru : *nodurile degiteloru, genuchiloru;* β) la plaute, la lemne, proemiuentia : *bastonu cu noduri; arundinea are noduri; papur'a nu are noduri;* de ací prov. *a cautá, a aflá nodu in papura* = lat. **nodum in scirpo quærere** = a cautá si aflá vitie unde uu se aflá sau cellu puciuu cu greu s'aru aflá, a cautá se critice ce uu e de criticatu; γ) parte tare, dura a uuui ce, de regula inflata : *scanduri cu multe noduri; sentiu unu nodu la guttu pre sub pelle;* δ) puutu de intersectione allu liuieloru derepte sau circulari, puutu iu geuere : *nodulu ascendente sau descendente allu orbitei unui astru; nodurile celloru patru tempuri alle annului;* ε) peutru corpuri sonore, *nodu* iusémua : α') locu iu care corpulu vibraute e iu repausu, β') *nodu armonicu,* iu care uua corda pusa iu vibratione face se suue de seue si cordele coucomitanti; ζ) iu architectura, *nodu* =brâuu, ornameutu proemiueute; η) iu geuere, brâuu, ciugutore, legatura, iuchiauatura : *nodulu guttului cu capulu; nodulu ce tine pèrulu strinsu pre crescetulu capului;* ϑ) ce striuge, astupa, iueca, impedica : *mi s'a pusu unu nodu in guttu; sentiu noduri pre guttu; am inghititu acestu medicamentu, déro cu mari noduri;* ι) ceva micu, micutellu : *unu nodu de copillu; cumu ti a placutu asiá nodu de muliere? — b)* iu sensu ideale, α) iu geuere, legatura, legameutu, relatione, etc. : *nodulu amicitiei, consangenitatei; strinsu nodu lega pre omu de térra sea;* β) iu specie, α') difficultate, greutate, incurcatura : *ací e nodulu; nodu gordianu* = *nodu erculianu* = mare difficultate, problema, puutu insolubile sau cellu puciuu forte greu de deslegatu, lucru aprope impossibile; β') puutu essentiale, capitale, priucipale, fuudameutale : *nu sta ací nodulu cestionei;* γ') ceva greu de sufferitu, mustrare, imputare grea, offensa mare ce pate ciueva : *de si greu si mare, a inghititu nodulu; cu tota averea de care dispunu de la densulu, inghitiu pre tota diu'a amare noduri d'in caus'a neomeniei lui;* inse : *a inghiti noduri* iusemua si : a duce dorulu, a avé mare doru de ce amu perdutu sau ue lipsesce; ε') *nodu*= **cavillatio, nugæ, tricæ**=iucurcatura de vorbe, sophisma, si de ací : seccatura, uemica; 3. form'a femiuiua, *noda.* se applica mai vertosu cu seusulu de **junctura, articulatio, vinculum** = legatura, iuchiauatura materiale a corpului : *nod'a guttului, braciului, degitului, mânei;* iu specie : *nod'a sedutului, curului,* =**coccyx**, — cumu si cu seusulu abstactu de *nodare : nod'a nodului facuta de tene nu a tinutu;* — de ací, precumu d'iu *afora* s'a facutu *afara,* asiá si *noda* a adjuusu *nada,* cu seusulu de : *a)* **cuneus, vinculum**=legatura, mediu de *nodare,* si metaf., **esca, illecebra**=mediu de a preude : *pentru pesci se arruncă in apa ca nada sfermature de pane, cumu si granutie de grânu; b)* **appendix** = ce se adauge la altu ceva : *arip'a stanga a palatiului e una nada facuta de currendu; c)* si cu seusu abstr. de *nodare, innodare, addaugere* = **annexio**;—de ací verb. *nadire* (comp. *innadire*),-*escu,* = **nectere, nodare, annectere, adjungere, addere, alligare; esca vel illecebris capere, allicere, rei assuescere;** α) a adauge, a preude ceva de altu ceva, a legá sau uodá impreuua, a allougá sau marí priu adaussu : *a nadí funea ce nu adjunge, a nadí doue funi, a nadí mai multi cormeli; a nadí murulu, parietele;* β) a iuvetiá cu ceva, a capitá sau captivá, facundu-lu se guste d'iu ceva placutu : *a nadí callulu la ordiu, s'a naditu lupulu la mnelli; una muliere se nadecse cu unu barbatu;* de ací si subs.

www.dacoromanica.ro

f., *naditura*, actione si resultatu, si mediu de *nadire* = **annexio, conjunctio, allectio, appendix, esca, illecebra.** *M.*

NODUROSU,-*a*, adj., vedi *nodorosu.*

NODUSIORU,-*a*, *nodutiu*,-*a*, vedi *nodicu.*

NOI, pron. pers. 1, plur. **nos**; ca nominat. *noi plangemu, voi rideti*; ca acc. cu *pre*: *pre noi attinge lucrulu, pre voi nu*; in celle alte relationi cu prepositioni: *de noi, de la noi, la noi, cu noi, fora noi*: *nu poteti tractá de noi, fora noi*; vedi si *eu.*

NOIANU, s. m., pl.-*e*, **mare, oceanus, gurges, abyssus, diluvium**; mare si vastu spatiu coperitu de apa: oceanu, mare abyssu: *a ratecí pre intensulu noianu; si* fig. *unu noianu de amaruri; noianu de lumina; cofundatu in noianulu calamitatiloru la tene allergu, Domne, ca la singurulu meu limanu;* —d'in *oceanu*=**oceanus**=ὠκεανός? *M.*

* NOLISARE, *nolu*, etc., vedi: *naulisare*, si *naulu.*

* NOMADE si *nomadu*,-*a*, adj. s., **nomas,** (νομάς, it. **nomade**; fr. **nomade**); 1. proprie, cellu ce âmbla cu turmele d'in locu in locu spre a le pasce; 2. prin estensione, errante, cellu ce âmbla d'in locu in locu, fora a se stabilí necairi, care âmbla cu cortulu, fora casa, fora stabilitate: *tribu nomade, popore nomadi; nomadii traiescu mai allessu cu pastorí'a si cu venatorea; nomadii nu ara, nu lucra pamentulu;* — ca adj. si *nomadicu*,-*a*, relativu la *nomade*: *viétia nomadica.*

NOMADICU, *nomadu*; vedi *nomade.*

NOME, si *nume*, pl., *nomine*, **nomen,** (it. port. **nome**, isp. **nombre**, prov. fr. **nom**; alb. **emin** sau **emen**, macedorom. *nama*, d'in f. *noma* cu *o* deschisu peno la *a*, ca si dacorom. *afara*, facia cu macedorom. *afora*: compara si grec. ὄνομα; d'in *noscere*, ca si *nobile, nome* = espressione propria a *notionei*, conceptului despre unu ce; fientia sau calitate, actione a fientiei, 1. proprie, *a)* in genere: *a dá nomine noue la idee noue; nominele arboriloru, animaliloru, petreloru se tragu in origine d'in una calitate ce face mai mare impressione omului, care le da aceste nomine; a nomí fia-care lucru cu nomele seu: unu conceptu fora nome se sterge d'in mentea nostra; nome de locu. de monte, de fluviu, de lacu; passeri de differite nomine; filosofia domna de acestu nome; acestu-a nu e nomele propriu allu lucrului ce vrei a spune; sunt si lucruri fora nome, caroru omulu nu a datu, nu a potutu. sau nu a vrutu a dá unu nome; sunt lucruri ce au nomine, déro nu vremu a le dice pre nome; a nomí succulu d'in buccatele macinate in stomacu cu nomele grecescu de chylu; cu ce nome se spunu lucrulu, nu sciu; b)* in specie, α) pentru omeni, caroru-a se dau in speciale *nomine proprie*: *nome de battezu, nome de familia; nome addeveratu,* in oppositione cu *nome falsu* sau *nome scambatu; la anticii straboni se intellegea prin nome nu nomele individuale allu fia-carui omu, nu nomele de battezu, cumu se dice astadi, ci nomele de gente; nomele de familia se dicea cognome sau connome; éro nomele individuale, se dicea pronome;—a dá, a pune cuiva nome; a dice cuiva pre nome; am uitatu cumu lu chiama, di-i tu pre nome; cumu i dicu pre nome? cumu te chiama pre nomele de battezu? cumu ti e nomele de familia; a portá unu nome*: *porta nomele tatalui naturale, tatalui adoptivu, mosiului, strabonului; a si leuá, a si dá unu nome de familia; a nu avé nome de familia;* β) la certe animali domestice, cumu: calli, boi, cani: *boiloru se dau nomine dupo diu'a in care se nascu; Mercurianu, Jouianu. Vinerianu sunt nomine de boi; calliloru se punu nomine dupo colorea perului*: *Galbinulu, Negrulu, Albulu;* γ) la cetati, monti, lacuri, riuri: *nomele cetatei erá Rom'a;* δ) in grammatica, α') cu sensulu mai largu, se applica, in oppos. uc *verbu*, la tote coventele câte espremu concepte de fientie si de calitati, si de ací: *nomine substantive si nomine adiective; precumu logiculu destinge intre substantia si accidentia, asiá si grammaticulu destinge intre nome si verbu;* in sensu mai strimptu, numai la concepte de fientie: *nome propiu, no-*

www.dacoromanica.ro

mine communi, generice, nationali; nome materiale, concretu, abstractu; nomine patronymice, masculine, feminine, plurali, singulari; nomele, in limb'a nostra, nu admitte flessioni casuali; 2. metaforice, *a)* familia, natione, poporu : *marele nome romanu, gloriosulu nome romanu, a vré se stinga nomele romanu;* si societate, societate de commerciu : *nome onoratu in acea platia; b)* nome = coventu desertu, vorba desérta, fora realitate corresponditoria : *frate de nome fora se fia si cu fapt'a; a remasu numai nomele unei cetate*, etc. = au peritu; *se ti remana nomele* = se peri, inse cu sensu bonu, de care mai la valle; *o virtute, si tu esti unu nome, ar fi esclamatu Brutu in ultimele momente; nu ti face unu idolu d'in unu nome desertu;* de ací, *c)* apparentia, pretestu : *sub nome de amicu vre se me traga in precipitiulu ruinei materiale si morale; cu nome, sub nome de remedie vende veninu; d)* titlu : *si arroga cu fastu nomele de doctu si sapiente; nome de academicu, de istoricu; demnu de nomele de Romanu; a dá fia-cui nomele de domnu, de frate, de sora; e)* reputatione, opinione, illustratione : *a si face nome; a si face mare nome; nomele teu e in tote gurele, resuna pre totindene; omu, theatru, scola, universitate de mare nome sau cu mare nome; glori'a nomelui; nome stralucitu, gloriosu; f)* memoria, suvenire : *a si lassá unu nome, nome bonu, nome reu; traiesce si va trai nomele stralucitului barbatu; pere cu sunetu nomele celloru blastemati; g)* si in reu : *a si face nome reu; nu numai omulu, ci famili'a, térr'a pote avé nome reu; a si maculá nomele, a si accoperí nomele cu rosine si opprobriu; lucru fora nome e nu numai cellu ce nu are unu nome, ci si mai vertosu lucru nefandu; h) nome* = persou'a ensasi : *nomine respectabili; a lucrá in nomele seu, in nomele regelui; beu in nomele teu*=beu pentru tene, in onorea personei telle; *templu consecratu nomelui lui Domnedieu; a adorá nomele cellu sântu allu lui Domnedieu : in nomele tatalui cerescu; pentru nomele lui Domnedieu, nu faceti asiá, veniti-mi in adjutoriu, nu me lassati se periu; in nome de bene*, si *in nome de reu*=in bene, in reu, si in speciale : *a leuá ceva in nume de bene, in nume de reu* = a intellege bene, reu, si prin urmare, a nu se supperá, a se supperá; — camu in acellu-asi intellessu si : *a nome de bene, a nome de reu;* 3. *nome* in multe constructioni cu sensuri variate si delicate, d'in cari dàmu ací inco câteva, *a)* cu *de : a connosce de nome, numai de nome : Românu de nome, strainu de ânima; b) a si face nome, nome bonu, nome reu, nome de invetiatu, de omu onestu, de insellatoriu; c)* cu *cu : e numai cu nomele omu, e si ellu cu nomele barbatu;* asiá déro : *cu nomele* are apropre acea-asi insemnare cu : *de nome;* inse cu altu sensu in : *cu nomele meu poti redicá câti bani vrei de la ori-ce casa de commerciu; d)* cu prep. *a : sciu pre toti cetatianii a nome; a chiamá pre fia-care a nome; a spune tote câte scie a nome; spune a nome ce vrei; nu mi spuni a nome ce ai facutu; unu omu a nume Constantinu; trei omeni a nome Antoniu, Marcu, Aureliu;* in unele d'in aceste constructioni intra si *pre : scie tote pre nome, le chiame pre nome*, etc., inse : *a chiamá pre nome* differe in sensu de : *a chiamá a nume;* coci *chiama cineva pre nome numai cu vocea, cu gur'a sea; déro pote chiamá a nume si prin scrissu, si prin vocea altuia, si prin alte medie.*

* NOMENCLATIONE, s. f., **nomenclatio**, (d'in unu verbu inusitatu : **nomenclare**, d'in **nomen** = *nome*, si **clare** =**calare**=*chiamare*=gr. καλεῖν); 1. in genere, chiamare pre *nome, nomire : nomenclationea totoru cetatianiloru adunati in mare numeru;* 2. in specie, arte, methodu de a nomí persone sau lucruri numerose, spre a le tiné apoi bene mente. *Catone, censoriulu, care sciea nominele totoru cetatianiloru romani, e unulu d'in rarele essemple in nomenclatione ce s'aru poté citá.*

* NOMENCLATORIU,-*toria*, adj. s., **nomenclator**; care face *nomenclatione*, sau serve la *nomenclatione : systema nomenclatoria;* in specie : *a)* servu ce adducea a mente Domnului seu *nomi-*

www.dacoromanica.ro

nele celloru ce intempiná, spre a i salutá, ca persone bene connoscute, si asiá a i trage in favore si a le capetá suffragiele pentru allegeri; *b)* cellu ce se occupa cu *nomenclatur'a unei scientia; c)* ca subst. reale, *nomenclatoriu* = carte de nomine proprie de auctori, etc.

* NOMENCLATURA, s. f., **nomeclatura,** (it. **nomenclatura,** fr. **nomenclature;** vedi si *nomenclatione*); 1. in genere chiamare pre *nome, nomire,* si de ací, ordine, seria de covente, de *nomine;* 2. in specie, collectione systematica si methodica de toti terminii unei scientia sau arte : *nomenclatur'a planteloru data de Linneu; nomenclatur'a chymica; fora una bona nomenclatura, una scientia cu greu se pote divulgá.*

NOMINALE, adj., **nominalis,** (it. **nominale,** fr. **nominal**); relativu la *nome : chiamare nominale=appellu nominale, ce se face membriloru unei adunantia; definitionile nominali nu su tare instructive; valore nominale, scrissa numai pre charteia, déro de ordinariu inferiore valorei reale; filosofia nominale, filosofi nominali,* sau *nominalisti,* cari sustinea *nominalismulu; invitare nominale a totoru ospetiloru la mésa; diu'a nominale = diu'a nomelui;* pl. f., *nominali*=serbatore de diu'a nomelui.

NOMINARE, v., **nominare;** a nomí, a dice, chiamá, strigá pre *nome,* 1. in genere : *eu nu me nominu leu; montii terriloru nostre se nomina Carpati;* 2. in speciale : *a)* a celebrá, a face *renomitu; b)* a chiamá la una functione : *a nominá judici, professori, administratori.*

NOMINATIONE, s. f., **nominatio;** nomire, actione de *nominare : Domnulu are dreptulu de nominatione a totoru functionariloru statului; a face multe nominationi in judicatura;*—figura retorica, prin care oratoriulu da ensusi unu nome unui lucru ce n'are *nome,* sau n'are *nome* covenitu.

NOMINATIVU,-*a,* adj., **nominativus,** (it. **nominativo,** fr. **nominatif**), relativu la *nominare* sau la *nominatu,* care *nomina* sau pote *nominá : title nominative,* cari porta *nomele* creditoriului; *decrete nominative de noui functionari;*—in gram. *casu nominativu* si abs. *nominativu,* flessione ce iea unu nome, candu sta in frase ca subiectu sau in concordantia cu subiectulu : *nominativulu singulariu sau plurariu allu unui nome, pronome.*

NOMINATORIU,-*toria,* adj. s., **nominator** si **nominatorius,** (it. **nominatore,** fr. **nominateur**); care *nomina* sau serve *a nominá;*—1. in genere : *Adamu fu nominatoriulu totoru lucruriloru ce vedú;* 2. in specie : *Domnulu e nominatoriulu judeciloru; decrete, registre nominatorie.*

NOMINATU,-*a,* adj. part., **nominatus,** numitu.

NOMIRE si *numire,-escu,* v., **nominare,** (comp. it. **nomare,** isp. **nomear,** fr. **nommer**); a dice, a chiamá, a strigá pre *nome;* a chiamá, a pune in functione, si prin urmare de acea-asi insemnare cu *nominare : a nomí lucrurile cu nomele loru; a nomí pre cineva in functione; cumu se nomesce fapt'a tea?*

NOMITORIU si *numitoriu,-tória,* adj. s., **nominator,** care *nomesce* sau serve a *nomí ;* — applicatu ca s. m. reale si cu sensulu de *denominatoriu* = unulu d'in celli doi termini ai unei fractione numerica.

NOMITU, si *numitu,-a,* part., **nominatus : *celli nomiti in functione.***

* NOMISMA si *numisma,* pl. *nomismate,* si *numismate,* **nomisma,** (fr. **nomisma,** νόμισμα), 1. una moneta, unu bannu : *nomisma regale;* 2. in specie, moneta ce n'are cursu, medalia, etc.; 3. typariulu, imaginea de pre una moneta; 4. una specia de planta; vedi si *numisma.*

* NOMIU, s. m., (it. **nomio**); unulu d'in terminii *binomiului* sau *polynomiului.*

* NOMU, s. m., **nomus,** (νόμος), 1. districtu, cercu, circumscriptione; 2. modu de cantare, melodia, si in specie, melodia ce nu se potea scambá in ver-unu modu.

* NONAGENARIU,-*a,* adj., **nonagenarius,** (it. **nonagénario,** fr. **nonagénaire**); care coprende *noue dieci,* 1, in genere : *numeru nonagenariu; coorte no-*

www.dacoromanica.ro

genaria; 2. in specie, s. m., *a)* commandante de nouedieci de armati, *b)* omu de nouedieci de anni : *unu nonagenariu*, *nonagenarii*.

* NONAGENU,-*a*, de regula in pl. *nonageni*,-*e*, adj., **nonageni** = câte nouedieci.

* NONAGESIMU,-*a*, adj., **nonagesimus**, (it. **nonagesimo**, fr. **nonagésime**); allu nouediecele : *nonagesim'a parte*.

* NONALE, adj., **nonalis**; relativu la *none*, (vedi *nonu*); s. f. pl., *nonali*, sacrificîe la *none*.

* NONANU,-*a*, adj. s., **nonanus**; care face parte d'in ceva *nonu*, si in specie d'in *legionea nona*, d'in classea *nona*, d'in corpulu *nonu*, leuatu de regula ca s. m., *unu nonanu*, *nonanii*.

* NONARIU,-*a*, adj., **nonarius**, relativu la ceva *nonu*, si in specie, la or'a *nona* : *rogationi nonarie*.

* NONGENTESIMU,-*a*, adj., **nongentesimus** = $\frac{1}{900}$, allu noue centele.

NONNU si *nunnu*-*a*, s. pers., **nonnus** (it. **nonno**); 1. monachu-a, calugeru, frate, soru de monasteriu; 2. tata crescutoriu, mamma crescutoria; tata sufletescu; 3. nasiu de conunía.

* NONU,-*a*, adj., **nonus**; allu nouele : *non'a ora*, si abstr., *non'a*; s. pl. f., *none*, la antici, a nou'a dí inainte de iduri; si subst. f., sing. *nona*, *a)* a nou'a parte, *b)* a nou'a ora, de essemplu : *nou'a in servitiulu basericei*, *intre nona si vespera*; *non'a vine dupo sest'a*.

NOPTARE, *nopte*, etc., vedi *noctare*, *nocte*, etc.

NORA si *nuora* sau *noru* si *nuoru*, pl. *norori* si *nurori*, s. f., **nurus**, (it. **nuora**, isp. **nuera**, prov. port. **nora**, v. fr. **nore**); soci'a filiului : *socrele nu se au bene cu nurorile*; *noru mea e si noru tea*.

* NORDICU,-*a*, adj., (it. **nordico**), relativu la *nordu* : *popore nordice*, mai bene inse : *popore septentrionali*.

* NORDU, s. m., (it. **nord**, **nort** si **norte**, fr. **nord**; — coventu sassonicu), applicatu numai ca terminu geographicu, cu acea-asi insemnare ce au si alle nostre : *media-nopte*, *septentrione*; — applicatu si in compositele : *nordu-uestu*, *nordu-vestu*.

* NORIA, s. f., (it. **noria**, fr. **norie**), machina hydraulica ce serve la irrigatu, ceva analogu cu cea ce poporulu numesce *rota* sau *rota de udatu*; — (coventulu pare scurtatu d'in *anoría*, ca formatu d'in ἀνά = in susu, si αἴρειν = redicare).

NORISIORU, s. m., vedi *nuerisioru*.

NORMA, s. f., **norma**, (it. **norma**, — affine cu gr. γνώριμος, si prin urmare d'in acea-asi fontana cu *noscere*); 1. mesuratoriu de unghiuri, dereptariu cu care murarii, lemnarii si alti assémini operari, mesura ânghiuri; 2. prin metafore, mesura, ordine, modu de actione, regula, inse *norm'a* pare a avé sensu mai generale si mai nobile de câtu *regul'a* : *norme alle justitiei*; *norme juridice*, *politice*, *morali*; *norme de portare*, *de cogitare*, *de invetiare si propunere*; *norme didactice*; *dupo norm'a stoiciloru*, *nemine d'in celli ce noi credemu sapienti*, *n'a fostu sapiente*; *clasicii antici sunt inco cea mai bona norma a celloru moderni*; *a deduce d'in fapte norm'a*, *normele covenite*; *a dá norm'a*, *a leuá de norma*, *a se conformá normei*, *a lucrá dupo norm'a stabilita*; *fora norma afora d'in norma*, *d'in norme*; *scole*, *institute de norma*.

NORMALE, adj., **normalis**, (it. **normale**, fr. **normal**); de *norma*, ce da *norma* : destinatu a dá *norme*, care e in *norma*, *ânghiuri normali*; *scole normali*; *lin'a normale la unu puntu allu unei curbe e perpendicularea la tangentea dussa prin acellu puntu*; *conditione normale*, *usu normale*, *victu normale*, *statu normale allu sanetatei*, *circulatione normale a sangelui*, *pulsu normale*; *sunt fientie in natura cari in structur'a loru se abbatu de la typulu normale*; — s. f., *normalea (linia)* = perpendicularea, verticalea, si in specie, verticale a unui locu ore-care : *corpurile cadu in directionea normalei*.

NORMALITATE, s. f., (it. **normalità**); calitate sau statu de *normale*.

NORMARE, v., **normare**; a mesurá sau direge cu *norm'a*; a pune sau regulá dupo norma.

www.dacoromanica.ro

NORMATIONE, s. f., **normatio**; actione de *normare*.

NORMATU,-*a*, adj. part. **normatus**.

NORMATURA, s. f., **normatura**; actione si effectu allu actionei de *normare*.

NOROSU, *noru*; vedi : *nuorosu*, *nuoru*, si *nuerosu*, *nueru*.

* NOSCENTE, part. adj., **noscens**; care *nosce*, care connosce.

NOSCENTIA, s. f., **noscentia**; vedi compos. *connoscentia*.

†† NOSCERE, *noscui*, *noscutu* si *notu*, v., **noscere**, (in locu de **gnoscere**), form'a primitiva d'in care provinu compositele si derivatele : *connoscere*, *agnoscere* sau *annoscere*, *notare*, *notione*, etc.

† NOSO-, (d'in gr. νόσος = morbu), in composite scientifice, ca : *nosocomu*, s. m., **nosocomus**, (fr. **nosocome**, d'in κομέειν = curare), directoriu sau curatoriu de ospitale; de ací si : *nosocomiu*, s. m., reale, (it. **nosocomio**, fr. **nosocomium**), ospitale, unde se cura morbosii; *nosodendru*, s. m., (fr. **nosodendre**, d'in δένδρον = arbore), genu de insecte coleoptere pentamere, asiá nomite pentru co se afla in ulcerele certoru arbori; *nosogenía*, s. f., (fr. **nosogénie**, d'in γένος = generatione), origine si desvoltare a morbiloru, si de ací, theoria asupr'a causeloru primordiali alle morbiloru si asupr'a modului loru de desvoltare; *nosogenicu-a*, adj., (fr. **nosogénique**), relativu la *nosogenía*; *nosographia*, s. f., (fr. **nosographie**, d'in γράφειν = descriere), descriere si classificare a morbiloru, cumu si carte in care se face assémine descriere; *nosographu*, s m., (fr. **nosographe**), auctoriu de *nosographia*, cellu ce se occupa cu *nosographi'a*; *nosographicu*,-*a*, adj., (fr. **nosographique**), relativu la *nosographia*; *nosologia*, s. f., (fr. **nosologie**, d'in λόγος = discursu), parte a *pathologiei*, care tracta despre morbi in genere; *nosologicu*,-*a*, adj., (fr. **nosologique**), relativu la *nosología*; *nosologu*, s. m., care se occupa cu *nosologi'a*.

* NOSSA si *noxa*, s. f., **noxa**; (d'in **nocere**), vettemare, damnu ce face sau suffere cineva : *cine precogita nossa altuia-a, e ensusi espusu la nossa*; fapta vettematoria, damnósa, culpa : *nu su eu de nossa; care e noss'a nostra, ca se ne infligeti asiá de mare pena? furtu, latrociniu si alte nosse ti se imputa;* — pen'a, mulct'a impusa pentru dauna; — concretu, cellu ce a facutu reulu; vedi si *nossia*.

* NOSSALE si *noxale*, adj., **noxalis**; relativu la *nossa* : *actioni nossali*.

* NOSSIA si **noxia**, s. f., **noxia**; vedi *nossiu*.

* NOSSIETATE si *noxietate*, s. f., **noxietas**, si :

* NOSSITUDINE sau *noxitudine*, s. f., **noxitudo**; calitate si fapta de *nossiu*.

* NOSSIU si *noxiu*,-*a*, adj. s., **noxius**; relativu la *nossa*, vettematoriu, stricatoriu, damnosu, culpabile : *passeri nossie semenatureloru; nossii de mari delicte;* — s. f. *nossia* = **noxia**, camu in acellu-asi intellessu cu allu formei *nossa*.

* NOSTALGIA, s. f., (fr. **nostalgie**, it. **nostalgia**, d'in νόστος = intorcere la loculu seu, si ἄλγος = dorere), mare *doru* de térr'a sea, doru de a se intórce in térr'a sea, *dorulu de térra*, cumu dice Românulu, care unitu cu influentie climatice diverse de alle terrei proprie, pote degenerá nu numai in profunda melancholía, ci chiaru in morbi gravi, peno la smentire, nomita de medici *nostomanía*.

* NOSTALGICU,-*a*, adj., (it. **nostalgico**, fr. **nostalgique**), relativu la *nostalgía* : *doru nostalgicu*; si ca subst. personale, *unu nostalgicu*, *una nostalgica*.

* NOSTOMANÍA, s. f., vedi *nostalgía*.

* NOSTRALE, adj., si :

NOSTRANU,-*a*, adj., si :

NOSTRATE, adj., **nostras**, abl. **nostrate**, (compara si : it. **nostrale**, **nostrano**, si **nostrate**, fr. **nostrate**), allu *nostru*, de térr'a *nostra*, pamenteanu, pamentescu, indigenu : *plante nostrane*, *covente nostrane*; *militari nostrati*; *portulu nostrate*; si absol. *unu nostranu*, *unu nostrate*, *nostranii*, *nostratii*.

NOSTRU,-*a*, adj., **noster**, **nostras**, (it. **nostro** si **nosto**, isp. **nuestro**, port.

www.dacoromanica.ro

nosso, prov. **nostre**, v. f. **nostre**, n. fr. **nôtre**); d'in *noi*=**nos**, arréta relationea de possessione in respectulu personei antânia plurale, correlativu cu *meu*, ce espreme possessionea acellei-asi persone singulare : *callulu nostru, ép'a nostra, vaccile nostre, taurii nostrii, térr'a nostra, casele nostre;* — possessulu ce precede possessivului,are de regula articlulu, chiaru si fiendu *nome* de consangenu : *fratele nostru; fratii nostri, sor'a nostra, sororile vostre; tatalu nostru, care esti in ceruri*, etc., pre candu se dice : *tata meu* si *tatalu meu, frate meu* si *fratele meu*, inse nu : *frati mei*, ci numai : *fratii mei*, ca si : *fratii nostri;*—pote inse stá possessivulu si inaintea possessului déro atunci articlulu sta inaintea possessivului : *allu vostru peccatu, alle vostre peccate trageti;* asiá si candu sta possessivulu absolutu: *allu cui e boulu? —allu nostru; ai cui su boi?—alli nostri;*—candu possessulu e insocitu si de unu calificativu, atunci avemu : *a) verdele nostru campu, verdile nostre campuri; b) allu nostru verde campu, alle nostre verdi campuri; c) verdele campu allu nostru, d) campulu nostru cellu verde, e) campulu verde allu nostru*, etc., — *ai nostri*=consangeni, compatrioti, omeni ai casei, amici, partisani, etc.; *allu nostru*, leuatu asiá absolutu, pre longa alte insemnari, insémna forte desu si : *omulu, barbatulu, patronulu, domnulu casei*, mai vertosu in gur'a mulierii lui : *allu nostru nu face asiá, allui nostru nu placu aceste-a;* asiá si barbatulu dice de a sea muliere *a nostra;* in locu de *allu nostru*, si : *omulu nostru*, mai familiariu fiendu : *omulu meu*, inse si : *omulu nostru* = omulu in cestione, de care e vorb'a.

* NOTA, s. f., **nota**, (it. **nota**, fr. **note**); femin. d'in *notu* de la *noscere*, ce ne face *connoscutu* ceva : semnu, semnu caracteristicu, caracteriu, facutu de mâna de omu sau de mân'a naturei; 1. proprie, *a)* in genere : *pre scrissorile ce ti voiu tramitte de ací inainte, voiu face not'a ce m'am intellessu cu tene a face; fa si tu acea-asi nota pre epistolele ce mi vei espedí; se ponemu nota pre loculu acestu-a; note inferrate distingu vitele melle de celle assemine cu alle telle, care n'au neci una nota; plantele, casi animalile, au notele loru proprie si naturali; cu aceste note ne formàmu noi conceptele despre fientie, despre specie si genuri; speci'a coprende in sene, ca conceptu, mai multe note de câtu genulu; b)* in specie, α) littera, semnu de scrissu : *cu pucine note potemu scrie tote coventele limbei cellei mai avute;* β) semnu arbitrariu de scrissu : numeru, cifra, etc. : *se mi scrii cu notele ce intellegemu numai amendoi;* γ) semnu tachygraphicu : *nu s'au prescrissu inco cu littere notele tachygraphiloru leuate in sedenti'a adunarei d'in septeman'a trecuta;* δ) ce se insémna pre marginea pagineloru unui manuscruptu sau a unei carte, la finitulu loru, sau si pre una charteía differita, cumu si ce si insémna d'in audite spre tinere de mente : insemnare de adducere amente, observatione critica sau esplicativa, etc. : *ti tramettu testele ensesi, si ca se nu te fatigi multu, spre a aflá ce vrei, am facutu ensumi note la locurile ce te potu interessá; a illustrá cu note; a trage note dupo una carte lessa; a leuá note dupo discursulu pronuntiatu; editioni de auctori classici cu note critice si esplicative; ti voliu communicá notele melle asupr'a spectaclului de eri séra; nu sciu déco vei poté invetiá dupo notele melle de classe;* ε) mai multe si diverse alte specie de insemnari in scrissu, cumu : α') scurta espositione, resumtu; β') registru, lista, catalogu, indice : *écco una nota de lucrurile ce ti dau de calle; addu-mi not'a de buccate; fa-mi not'a de ce am mancatu, nota de ce am se compéru; dati-mi una mica nota de ce v'am datu si am se mai dau; a leuá sau dá nota de coprensulu acteloru si documenteloru d'in archivu asupr'a unei cestione;* γ') communicatione in scrissu intre diplomati : *nota confidentiale, secreta, officiale, officiosa;* δ') declaratione officiale sau officiosa facuta de uuu guberniu prin monitoriu sau altu diariu : *prin asséminî note se facu connoscute cogitele guberniului asupr'a cotarei sau co-*

www.dacoromanica.ro

tarei cestione; ε') insemnare a gradului de meritu a unui scolariu: *a meritá nota bona, a avé la catalogu note relle si de portare si de invetiatura;* ζ) semnu de scrissu musica, cumu si musica scrissa: *a cantá pre note, fora note; a comperá note, a scrie, a copiá note; a pune pre note unu cantecu;* de ací, prin metefore, sonulu representatu, melodi'a, canticulu, armoni'a, compositionea musicale: *ai cantatu falsu, nu ai facutu mai multe note; note essacte, precise; noť a dominante; note triste, ilari; cu greu vei poté inaltiá vocea peno la acea nota, nu poti tu face una nota asiá de inulta;* η) semnu pre vase cu vinu, pre case cu merci, etc., fr. **étiquette;** ϑ) semnu de distinctione, caracteriu, si de ací, specia, genu; ι) semnu d'in capu, d'in mâna, etc., κ) typariu pre moneta; λ) semnu pre pelle, fia naturale: allunitia, negellu, etc. fia facutu intr'adensu, si in speciale: inferratura, mai vertosu in reu, inferratura facuta pentrn crimine, si de ací, macula, etc.; *nota infamante, de infamia;* de ací: 2. metaforice, *a)* in genere, semnu, indiciu, presagiu, urma, etc.: *a lassá urme si note de crimea sea; pre fronteu sea poti vedé notele impresse de grelle sufferentie· b)* in specie, desonore, infamia, ignominia, opprobriu, etc.: *cauta se scii tote maculele si notele ce ai meritatu prin turpitudinile telle.*

* NOTABENE, vedi verbulu *notare.*

* NOTABILE, adj., **notabilis** (it. **notabile**, fr. **notable**), demnu de *notatu*, (vedi 2 *notare*): *casuri notabili, mare si notabile; potere de coventu; evenimentu notabile; notabile batalia; annu notabile prin notabili si memorabili calamitati;* — s. m., personale, *unu notabile*, cetatianu de fronte, insemnatu in una cetate sau provincia: *notabilii provinciei, adunare de notabili; notabilii unei cetate sunt adesea pucini negotiatori privelegiati prin averea loru.*

NOTABILITATE, s. f., (it. **notabilità**, fr. **notabilité**); calitate de *notabile: notabilitatea acelloru evenimente;* — si cu inteltessu concretu de persona *notabile: nu esti notabilitate, notabilitatile acellei cetate,*

1 NOTARE, v., vedi: *natare* si *innotare.*

2 NOTARE, v., **notare**, (it. **notare**, fr. **noter**); a face *nota*, 1. a semná, a insemná: *a notá cu sigillulu, a notá vitele cu ferrulu; a notá unu locu prin unu paru infiptu; a notá unu coventu d'in carte cu una cruce;* 2. a scrie in genere, si in specie, a scrie cu semne abbreviative: *n'am potutu urmá pre oratoriu si notá tote câte a vorbitu; discursurile pronuntiate sunt numai notate, si inco netranscrisse;* 3. a face observationi, esplicationi la unu testu: *a notá celli mai insemnati auctori spre a facilitá intellessulu loru;* 4. metaforice, *a)* a insemná, a desemná, a espreme, a arretá: *a notá noue idee cu noue nomine; tote aceste-a notau dorulu ascunsu allu ânimei selle;* mai vertosu, a face allusione, a dá se intellega: *cu acelle vorbe, ca si cu gesturile, prevoi vre se notedie actoriulu; b)* a observá, a leuá a mente, a considerá, intellege: *potemu notá numerulu in caderea picatureloru; nu poteti notá acellu-asi numeru in und'a ce se precipita; a observá si notá cursulu stelleloru, a observá si notá tote dissele cuiva; dandu attentione la altulu, n'am notatu ce ai dissu tu;* mai vertosu la imperativu, in locutionea: *nota bene*, cumu: *nota bene ce ti spunu eu; notati bene ce spunu invetiatorii;* — locutionea: *nota bene* se iea si in modu de subst.: *unu nota bene*, sau scrissu intr'una *unu notabene: vreu ací se facu unu importante notabene:* acesta locutione in scrissu se desemna prin abbreviatione asiá: *NB*, sau *N. B; c)* a face pre altulu se observe, se intellega; *d)* a inferrá, a infamá: *a notá pre cineva de mentionosu, de misellu, de nemica; a notá pre cine ca desfrenatu, abiectu si miserabile; a notá pre vitiosii de totu genulu in satyrele si comediele selle, e)* in sensu mai dulce: *a notá reu pre unu scolariu.*

NOTARIA, s. f., vedi *notariu.*

NOTARIALE, adj., (it. **notariale**, fr. **notarial**), relativu la *notariu*: *acte notariali.*

www.dacoromanica.ro

NOTARIATU, s. m., (it. **notariato**, fr. **notariat**); officiu de *notariu : a face studie necessarie la notariatu.*

NOTARIESCU,-*a*, adj. (it. **notaresco**, fr. **notaresque**); de *notariu : stylu notariescu formule notariesci.*

NOTARIU,-*a*, adj., **notarius**, (it. **notario** si **notajo**, fr. **notaire**), relativu la *nota* = scriere in genere, si in specie la scriere abbreviata sau tachygraphica, leuatu inse de regula ca subst., 1. masc., *notariu, unu notariu, a)* in intellessulu de *tachygraphu*, α) la anticii Romani : α′) servu insarcinatu a leuá *note* tachygraphice pentru domnulu seu; β′) servu publicu insarcinatu a leuá *note* tachygraphice de celle ce se diceau la judecatorie sau in adunari deliberanti; γ′) in tempurile mai d'in coce alle imperiului, sarcin'a de *notariu* erá portata de omeni liberi si chiaru de *patricii;* β) in baseric'a crestina primitiva, *notariu* = officiariu insarcinatu a college si pastrá in *note* abbreviative actele martyriloru, *b)* in intellessu de *scriitoriu sub dictatu* sau de *scriitoriu conceptoriu :* scriitoriu, copistu, logothetu, grammaticu, secretariu, etc., α) *notariu imperiale* erá, in imperiulu de resaritu, *secretariulu imperatoriului;* β) *notariu apostolicu* e officiariulu insarcinatu cu espeditionea facendeloru curtei pontificia; γ) *notariulu unui tribunale* e cellu ce, la noi, se chiama astadi *graphiariu;* δ) *notariulu unui negotiatoriu, unui particulariu orecare* e cellu ce mai inainte, la noi, se dicea grammaticu; ε) *notariulu unei comune, unui satu,* se dice astadi si la noi cellui ce alta data se dicea *logothetulu satului*, si mai incoce *scriitoriulu satului;* ζ) in fine *notariu* = officiariu cu caracteriu publicu, insarcinatu a face acte authentice si a pastrá copie de pre densele pentru actele de daraveri, pentru transactioni ce se petrecu intre particulari pre calle de invoire; acestu-a e intellessulu ce a leuatu coventulu *notariu* inco d'in tempurile imperiului romanu de resaritu, si cu care se applica astadi ca mai desu, si in speciale in limb'a nostra ca si in celle alte limbe sorori; 2. s. f., *notaria* = **notaria**, si *notaría* = arte, officiu, lucru de *notariu*, applicatu, *a)* sub form'a *notária*, in sensu mai largu, asiá co insemna si *tachygraphía, secretaría*, etc. si chiaru *note in scrissu;* éro : *b)* sub form'a *notaría* se dice mai vertosu de officiulu *notariului* in sensulu speciale de sub ζ), in care, cu una mica differentia de intellessu, se applica si form'a *notariatu*

1 NOTATIONE, s. f., **natatio**, vedi *natatione* si *innotatione.*

2 NOTATIONE, s. f., **notatio**, (it. **notazione**, fr. **notation**); actione, modu si effectu de 2 *notare*, 1. in genere : *notationea viteloru cornute cu ferrulu, notationea ouiloru cu negrétia; notationea eleviloru dupo meritulu ce au;* 2. in specie, *a)* notare in reu, inferrare; *b)* observare : *celle demne de notatione, notationea differentieloru de tempu si de locu; c)* esplicarea insemnarei unui coventu, etymologia a coventului; *d)* descriptione, caracterisare, incondeiare; *e)* in musica, modu de *notare* allu sonuriloru, cumu si systema, totu allu *noteloru* sau semneloru musicali : *notatione boetiana, gregoriana, numerica; f)* in algebra : *notationea algebrica facilita forte descoperirea proprietatiloru numeriloru;* asiá si : *notatione chymica cu littere majuscule si minuscule si cu esponenti numerici.*

1 NOTATORIU,-*toria*, adj. s., **natator**; vedi : *natatoriu* si *innotatoriu.*

2 NOTATORIU,-*tória*, adj. s. **notator**, insemnatoriu.

1 NOTATU, part. sup. subst., d'in 1 *notare* = *natare*, **natatus**, vedi : *notatu* si *innotatu.*

2 NOTATU, part. sup. subst., d'in 2 *notare*, **notatus**, 1. part. *pecore notate cu ferrulu, omeni notati cu ferrulu infamiei;* 2. sup. *ferru de notatu vitele;* 3. subst. abstr. *notatulu viteloru cu ferrulu arsu.*

NOTATURA, s. f., **notatio**, vedi : *natatura* si *innotatura.*

* NOTESCERE, v., **notescere**, a se face *notu* = *connoscutu : multi notescu prin fapte blastemate.*

* NOTHU sau *notu*,-*a*, adj. s., **nothus**, (νόθος), spuriu, 1. proprie, *a)* despre omeni, nascutu afora d'in casatoría

www.dacoromanica.ro

legitima: *Dariu II portà connomele de nothu; b)* despre bestie, mesticiu, crucitu; 2. metaforice, falsu.

* NOTIA, s. f., **notia,** (νοτία, fr. **notie**); specia de pétra pretiosa, de care se crede co ar cadé cu ploi'a; — co-ci νοτία = insémna proprie *umida, umiditate,* si de ací si: *notiometru,* s. m., (fr. **notiomètre,** it. **notiometro**), instrumentu de mesuratu umiditatea atmospherei, nomitu mai desu *hygrometru.*

* NOTIFICARE, v., **notificare,** (it. **notificare,** fr. **notifier**); a face notu = connoscutu, a dá se intellega, a dá pre facia, etc.: *a notificá ceva prin affisse, prin diarie, prin scrissori; a notificá unu tractatu, ordinile sau mandatele cu cari e cineva insarcinatu; s'a notificatu veneticiloru se éssa in data d'in terra.*

* NOTIFICATIONE, s. f., **notificatio,** (it. **notificazione,** fr. **notification**), actione si actu de *notificare: notificationea sententiei, orei, tempului de adunare, casatoriei cotarui-a cu cot...*

* NOTIFICATORIU,-*toria,* adj. s., (it. **notificatore**); care *notifica* sau serve *a notificare: vinu notificatori dupo notificatori ai marei calamitate intemplata.*

* NOTIFICATU,-*a,* adj. part., **notificatus.**

NOTINU,-*a,* adj. s., **annotinus,** (vedi si *annotinu,* d'in care *nótinu,* prin taliarea syllabei initiale); de unu *annu,* luatu de regula ca subst., 1. masc. *nôtinu, a)* callu de unu annu = **equus annotinus;** *b)* amnellu de unu annu = **agnus annotinus;** *c)* fetatura mascula d'in unu annu = **fetura mascula annotina;** 2. f. *nótina, a)* épa de unu annu, *b)* amnella de unu annu, *c)* fetatura de animali femine d'in unu annu.

* NOTIONE, s. f., **notio,** (it. **nozione,** fr. **notion**), d'in *notu* de la *noscere,* 1. actione de *noscere,* de connoscere in genere, si in specie *connoscere* a unei autoritate legale, cercetare: *notionea censorelui, judicelui, prefectului; a ammaná notionea unui lucru ce nu suffere ammanare;* 2. prin metafore resultatu allu actionei de *connoscere:* connoscentia, idea, representatione, conceptu, etc., *a)* in genere: *notione clara, precisa essacta, distincta, certa; notioni vage, imperfecte, confuse; ne potemu face mai multe notioni despre acellu-asi lucru; n'am de acésta-a neci cea mai mica notione; a nu avé neci notionile communi totoru omeniloru; notionea benelui si a reului, justului si a injustului; mentea nostra capeta notioni de lucruri sau prin esperientia, prin sensulu esternu ori internu, sau prin comparatione, sau prin analogia, sau prin conclusione, si alte processe alle rationei; natur'a a impressu in mentea totoru omeniloru notionea de Domnedieu; b)* in specie, α) connoscentia particularia de un ce, conceptu despre unu ce particulariu sau individuale: *notionea e ide'a particularia facia cu ide'a generale, cu speci'a sau genulu;* β) idea data a priori; γ) connoscentia elementaria, forte imperfecta: *primele notioni alle copillului; a avé notioni de physica, de istoria, de geographia; notioni populari asupr'a drepturiloru si detorieloru; primele notioni de scientia si de litteratura; notioni generali si elementari d'in varie domenie alle scientiei; dupo Kant, judeciulu analyticu desvolta notionea, fora se adauga la connoscentia noue elemente.*

* NOTITIA, s. f., **notitia,** (it. **notizia,** fr. **notice**), d'in *notu* de la *noscere,* 1. proprie, ștatu de *notu* = *connoscutu;* raru inse cu acestu intellesu; 2. prin metafore, connoscentia, scientia, scire, representatione, notione, idea, conceptu, etc., *a)* in genere: *a leuá una notitia clara sau confusa de celle vedute sau spuse; neci unu animale, afora de omu, nu are notitia de dieu; a adduce la notiti'a publica; a leuá notitia prin scrissore de celle intemplate; notitie noue, telegraphice, pacifice, gravi, triste; a cere si capitá notitie mai detaliate; notitiele venite de la mai multi asupr'a lucrului concorda sau se contradicu; notitie confirmate, notiti'a data eri prin telegraphu se confirma astadi prin alte notitie concordanti; ai sau nu ai notitia de ce s'a intemplatu? a dá notitie, a capetá notitie certe;* 3. in specie, *a)* connoscentia de aprope de unu lucru sau una persona, connoscentia de aprope cu cineva,

www.dacoromanica.ro

familiaritate, commerciu intimu : *e vechia notitia intre noi amendoi; b)* scire data prin scrissu sau altu cumuva despre ceva, annuntiu, primu annuntiu de ceva de currendu intemplatu si inco neconnoscutu : *noi amu leuatu notitia de acésta-a de acumu trei dille; c)* scurta indicatione, espositione, esplicare data asupr'a personeloru sau lucruriloru : *notitia necrologica; notitie istorice, geographice, bibliographice; notitiele ne dau connoscentia de omeni si de lucruri; prefatione plena de notitie; a dá una notitia asupr'a vietei unui scriptoriu, unui artistu, unui barbatu mare; a scrie una notitia despre operele unui artistu; d) notitia a unui librariu* e una lista ce coprende unu micu numeru de carti : *list'a de multe carti nu ar mai fi notitia, ci catalogu;* — in acestu intellessu si celle analoge, *notitia* e unu deminutivu d'in *nota*, sènsu ce resare si mai bene d'in frasi ca : *in locu de una notitia mi adduci una longa nota;* — *e)* carte, tractatu in care se da connoscentia de demnitatile, locurile, callile, etc., alle unei provincia, unei terre : *notiti'a imperiului Gallieloru; notitiele anticiloru despre vulcani; notiti'a de dignitatile imperiului de oriente si de occidente, publicata sub Theodosiu;* absol. *notiti'a imperiului*, opu geographicu publicatu dupo Constantinu.

* NOTORIETATE, s. f., (it. **notorietà**, fr. **notoriété**), calitate de *notoriu : lucru de notorietate publica, notorietatea faptéloru nu e prin sene proba juridica.*

* NOTORIU,-*toria*, adj. s., **notor** si **notorius**, (it. **notorio**, fr. **notoire**); d'in *notu* de la *noscere*, care *connósce* sau face *a connósce*, 1. mai raru, persona care connosce, marturu irrecusabile; 2. ca mai desu, lucru ce face *a connósce* ceva bene connoscutu, invederatu, asiá co *notoriu* = manifestu, luminatu, invederatu, connoscutu de tota lumea, publicu, etc. : *fapta notoria, fapte notorie, proba notoria, addeveru notoriu.*

1 NOTU, s. m., **natatus**; vedi si *innotu.*

* 2 NOTU,-*a*, **notus-a-um**, (it. **noto**); proprie, una d'in formele participiali alle verbului *noscere*, leuata inse de regula ca adj. sau subst.; (vedi form'a femin. *nota* ca subst. la loculu seu), connoscutu, bene connoscutu; opp. la *ignotu* sau *innotu : lucru notu fia-caruia; omeni noti mie si tie; a discerne notulu de ignotu; a merge de la notu la ignotu; a âmblá pre callile note; nota voce, note locuri.*

* 3 NOTU,-*a*, vedi *nothu.*

* 4 NOTU, s. m., **notus**=νότος, ventu ce bate despre media-di, (vedi si *austru*); prin estensione, ventu, ventu violentu.

* NOTULA, s, f., **notula**; deminutivu d'in *nota.*

NOU, *noua;* vedi : *nouu.*

* NOUACLA si *novacula*, s. f., **novacula**; d'in *nouare*, 1. rasoriu, cutitu de rasu; 2. veri-ce cutitu tare taliosu.

* NOUALE si *novale*, adj. s., **novalis**, -*e*, (it. **novale**, fr. **novale**); d'in *nouu* = *novu*, applicatu la *agru* care d'in *nouu* se ara : *agru nouale*, inco nearatu sau d'in *nouu* aratu, dupo ce s'a lassatu nearatu unu annu sau mai multi.

* NOUALIU si *novaliu*, s. m., agru *novale.*

* NOUAME si *novame*, s. pl., *nouamine*, **novamen**; actione si effectu allu actionei de *nouare : nouamine in ceremoniele religiose, in institutioni si datine.*

NOUARE si *novare*, v., **novare**, (it. **novare**); a face *nouu* sau d'in *nouu, a nouí* sau *innouí*, 1. proprie : *a nouá turmele, vestimentele, casele; a attitiá si nouá ardorea luptatoriloru;* — *a nouá unu agru, una térrina* = a ará éro dupo unu repausu; — *a face si nouá covente ce nu s'au auditu sau cadute in desuetudine; a nouá unu tractatu, unu contractu, una conventione, vechi'a amicitia;* 2. metaforice, a scambá, mutá, etc., *a)* in genere : *n'am avutu de nouatu multe in legislatione; ati novatu faci'a terrei, lucruriloru; b)* in specie, despre statu si lucrurile politice, chiaru absol. *a nová* = a scambá, restorná constitutionea in vigore; a face turburari, restornari, rebellioni; (vedi si *innovare*).

NOUATIONE si *novatione*, s. f., **novatio**, (it. **novazione**, fr. **novation**); actione si effectu de *nouare*, 1. in genere :

www.dacoromanica.ro

novationi in legi, in datine, in limba, in statu, in guberniu; prin novationile vostre neintellepte turburati pacea cetatianiloru; 2. in specie, scambarea unei obligatione in alt'a posteriore : *novationea contractului, hypothecei; novatione necessaria, imperfecta, perfecta.*

NOUATORIU,-*toria* si *novatoriu*, adj. s., **novator**, (it. **novatore**, fr. **novateur**); care *noua : nouatoriu in limba; neologii sunt novatori in alle limbei; novatoriu in legi, in politica, in filosofia, in litteratura; nouatorii in religione sunt escommunicati; novatoriu imprudente, periculosu; cu tote aceste-a fora novatori progressulu n'ar fi cu potentia, si lumea fora novationile unoru animosi novatori ar putredi in immobilitate.*

NOUATU si *novatu*, adj. part., **novatus.**

1 NOUE si *nove*, (in locu de *nobe*), pron. absol. pers. I. plur. dat. **nobis** : *pânea cotidiana da noue; liertati noue peccatele, precumu si noi liertàmu voue;* — acésta forma deplena (absoluta) intra in locu de cea redussa (conjuncta) *ne* sau *ni*, numai candu e vorb'a de a appesá tare pre dens'a, in oppositione, de essemplu : *noue nu voue, se cade partea cea mai bona d'in acésta préda; dati noue* (nu *loru* sau *altoru-a*) *partea acésta-a;* in assemini casuri numai prin unu pleonasmu provinciale se mai pune si form'a redussa (conjuncta) : *dati-ne noue acésta pâne.*

2 NOUE si *nove*, **novem**, (it. **nove**, isp. **nueve**, prov. **nov**, v. fr. **nœf**, n. fr. **neuf**), numeru ce coprende 8+1=9: *noue si cu unu facu diece; de noue ori diece facu noue-dieci; de noue ori unu centu facu noue cente; de noue ori una mille facu noue milli; noue-dieci de milli, noue cente de milli noue nuci, noue calli negri;* ca ordinale : m. *allu nouelé*, f. *a nouea*=**nonus-a-um** : *allu nouediecile, allu nouc centele, a noue millia parte;* — pentru unu numeru indefinitu, ca in proverbiele : *pentru una surda nu tóca pop'a de noue ori; duce-te-ai se te duci preste noue mari si noue terri.*

NOUELLA si *novella*, s. f., **novella, vimen, virga**, (it. **novella**, fr. **nouvelle**), proprie, fem. d'in adj. *nouellu* sau *novellu*, leuatu ca subst., subintellegundu: 1. vérga, vergella, ramura suptire : *nouelle de salce, de carpinu, de cornu, de jugastru, de vitia de vinia; cu nouelle, mai vertosu cu nouelle de salce, se ingradescu garduri; gardu de nouelle; unu manuchiu de nouelle, una carrutia de nouelle; a bate, a persicá cu nouelle de vitia; a rupe una nouella, mai multe nouelle pre spinarea cuiva; cu nouelle uscate se apprende focu; nouellele ca mai mice si suptirelle se dicu smicelle si smicure; a taliá nouelle, a carrá nouelle; parietii caseloru terranesci sunt celli mai multi de nouelle;* 2. dispositione de lege mai *noua : novelle se nomira constitutionile imperatoriloru facute dupo publicarea codicelui justinianu;* 3. narratione, istoria, istoriora, scire, etc., asiá co *nouella* sau *novella* insémna : *a)* scire de ceva *nouu*, de currendu intemplatu, α) addeverata : *am novelle imbuccuratorie de la tatalu nostru; trista novella venita de la câmpulu de batalia;* β) rumore, vorba, mentiona : *a respandi, a portá novelle de la unulu la altulu;* prov. *vrei se vendi novelle barbiariului;* de ací : γ) lucru frivolu, nemica, seccatura : *curate novelle in vorbe inflate si pompose; b)* narratione, istoria, istoriora imaginaria, verisimile sau si fabulosa, destullu se fia placuta si interessante : *a scrie, a compune, typari novelle; novelle antice, populare novellele lui Boccaccio; novelle morali, arabice, orientali; novelle pentru copilli; sunt inse si novelle de mulieri betrâne.*

NOUELLARE si *novellare*, v., (it. **novellare**), 1. in genere, a face *novellu : luu'a se novella, a novellá agrulu;* 2. in specie, a spune, narrá una *novella* sau *novelle : tota diu'a novella, fora se si caute de lucru.*

NOUELLARIU si *novellariu,-a*, adj. s., (it. **novellagio** si **novelliere, novelliero**); cui place a spune sau audí *novelle*, (vedi nouella sub 3): *novellariulu satului.*

NOUELLASTRU si *novellastru,-a*, adj., **novellaster**; deminutivu depretiativu d'in *nouellu.*

www.dacoromanica.ro

NOUELLATORIU si *novellatoriu,-toria*, adj. s., (it. **novellatore**); care spune sau scrie *novelle*, (vedi *nouella* sub 3).

NOUELLATU si *novellatu,-a*, adj. part., **novellatus**, (it. **novellato**).

NOUELLETU si *novelletu*, s. m., **novelletum**; locu plantatu cu *nouelle*, (vedi *nouella* sub 1.): *pre marginea riuriloru sunt multe nouellete; nouelletu forte desu.*

NOUELLINU si *novellinu,-a*, adj. s., **novellaster, novellicus, noviciolus, novellinus**, (it. **novellino-a**); deminutivu resfaciatoriu d'in *novellu: fructe novelline, vestimentu novellinu;* — subst. f. reale, *nouellina* si *novellina*, deminutivu d'in *novella*.

NOUELLISTU si *novellistu,-a*, adj. s., (it. **novellista**), cui place a află, portá sau inventá si spune *novelle*, (vedi *nouella* sub 3).

NOUELLITATE si *novellitate*, s. f., **novellitas**; calitate de *nouellu*.

NOUELLU si *novellu,-a*, adj., **novellus**; (it. **novello**, fr. **nouveau**); deminutivu d'in *nouu* = *novu*, leuatu cu sensu de *nouu*=recente, teneru, de currendu.

NOUELLUCIA si *nouellutia, novellucia* si *novellutia*, deminutivu d'in *nouella* sau *novella*.

NOUEMBRE si *novembre*, s. m., **november** si **novembris**, (it. isp. fr. **novembre**), allu nouele mese allu annului, allu treile mese de tomna: *cu Septembre incepe, cu Nouembre finesce tómn'a; mesele Nouembre = mesele lui Nouembre, lun'a Nouembre = lun'a lui Nouembre; in Nouembre, d'in Nouembre peno in Decembre, de la Nouembre peno la Decembre, in totu cursulu lui Nouembre.*

* NOUEMESTRE si *nouemestru* sau *novemestru,-a*, adj., (it. **novemestre**), de *noue mesi: gestationea nouemestra a mulierei.*

* NOUENA si *novena*, s. f., vedi *nouenu*.

* NOUENARIU si *novenariu,-a*, adj. **novenarius**, (it. **novenario**), de *noue*, care coprende *noue: numeru novenariu, versuri novenarie* = de *noue* syllabe.

* NOUENDIALE si *novendiale*, adj., **novendialis**, (it. **novendiale**, fr. **novendial**), de *noue dille*, si a nume, 1. care tine noue dille: *serbatori novendiali, ferie novendiali; se annuntià co in montele Albanu ar fi plouatu cu petre, si de acea-a Romanii celebrara ferie novendiali;* 2. ce se face dupo noue dille: *capete novendiali facute mortului de noue dille*, si absol. *Românii de astadi, ca si vechii Romani, facu mortiloru novendiali.*

* NOUENNALE si *novennale*, adj., (**novennalis** = it. **novennale**), care vine sau se face dupo fia-cari *noue anni.*

* NOUENNE si *novenne*, adj., **novennis**, (it. **novenne**); de *noue anni: frati gemini novenni; copillu chiamatu la domnía, candu abiá erá novenne.*

* NOUENNIU si *novenniu*, s. m., **novenninm**, (it. **novennio**); spatiu de tempu de *noue anni;* — ce se face dupo noue anni: *novenniu pentru mortu* = capete, parastase la noue anni dupo morte.

* NOUENSEDE si *novensede*, adj. s., leuatu de regula la pl. *novensedi* = **novensides** = noui diei introdussi de la straini, in oppositione cu *indigeti* = **indigetes** = diei nationali, pamenteani; cu acellu-asi sensu si: *novensile*, pl. *novensili* = **novensiles.**

* NOUENSILE si *novensile*, vedi *nouensede.*

* NOUENU si *novenu,-a*, adj. s., **novenus**, (it. **noveno-a**), de *noue, de câte noue, allu nouele: noven'a legione, numeru novenu; noveni, noveni mergeau junii;* — s. f., *novena, a)* a nou'a parte, *b)* a nou'a di, sau ce se face a nou'a di: *novena pentru celli morti; c)* totu de *noue: novena de camesie, de calcioni.*

NOUERCA si *noverca* (redussu dupo localitati: *noerca, norca, nerca*), s. f., **noverca**, (it. **noverca**); mamma vitriga; prin metafore, cellu plenu de ura, de veninu, acerbu cotra altulu; — probabile co de ací si nomele de *norca*, applicatu la una specia de *vipera*, de ora ce la *mulierile relle* se applica asiá de desu nomele de *vipera*. (In *naperca* = *vipera* ar fi una estraordinaria stramutare a lui *v* in *n*, cumu in sensu contrariu in it. **novero** in locu de **nnmero**, e una estraordinaria stramutare a lui *m* in *v*, cumu

www.dacoromanica.ro

in acea-asi limba, totu in sensu contrariu se dice *v* in locu de *p* : **coverta** in locu de **coperta**).

*NOUERCALE si *novercale*, adj., **novercalis**, (it. **novercale**) ; de *nouerca* : *ura novercale, a vedé cu ochi novercali pre filii nascuti d'in alta casatoría.*

*NOUERCARE si *novercare*, v., **novercari**; a se portá ca *nouerca.*

NOUETATE, (redussu, *noutate*), si *novitate*, s. f., **novitas**, (it. **novità** si **novitate**, fr. **nouveauté**, isp. **novedad**, prov. **novitat**), calitate de *nouu*=*novu*, cumu si lucru *nouu* : *nouetatea vestimenteloru, caseloru; nouetati in articlulu de vestitu; negotiatoriu de nouetati in alle mancarei, alle vestitului; a aflá si portá nouetati; nouetatile venite in urma de la câmpulu de batalia sunt triste ; nouetatea place omului; nouetatea espressionei, cogitarei; a introduce nouetati in institutioni si datine.*

NOUICIA si *novicia* sau *nouitia*, *novitia*, (redussu, *noitia*), s. f., vedi *noviciu.*

NOUICIALE si *noviciale* sau *nouitiale* si *novitiale*, adj., (it. **noviziale**) ; relativu la *nouicia* sau la *novicia*, subst. (vedi *nouiciu*).

NOUICIATU si *noviciatu* sau *nouitiatu* sau *novitiatu*, s. m., (it. **noviziato**, fr. **noviciat**); statu de *noviciu*, ca sub., tempu câtu e cineva *noviciu*, locu unde stau *novicii* : *noviciatu de pharmacistu, noviciatu de doi anni ; a incepe, a fini noviciatulu unei maiestri'a, unei professione; noviciatulu acellui monasteriu sau cenobiu.*

NOUICIU si *noviciu* sau *nouitiu* si *novitiu*,-*a*, adj. s., **novicius-tius**, (it. **novizio-a**, fr. **novice**); deminutivu d'in *nou* = *novu*, tare *nouu*, care forte de currendu a inceputu a fi sau a face ceva : *vinu noviciu, militari novicii, maritate novicie, scolari novici, vestimente novicie, generatione novicia; omini novici in maiestri'a, professionea, artea, scienti'a, functionea loru; = individuu prea noviciu in negotiulu ce li s'a incredentiatu ;* — subst., 1. personale, *noviciu*,-*a*, *a)* in genere : *novicii in militia, novicii in casatoría; b)* in specie, frate religiosu, sora religiosa, persona ce de currendu a intratu intr'una ordine calugaresca sau religiosa : *a luá vestimentulu de noviciu;* 2. f. reale, *nouicia* si *novicia* sau *nouitia* si *novitia; a)* in genere, ceva nou, teneru, si de ací, mundru, elegante; *b)* in specie, macula alba pre unghia, despre care se crede co annuntia *nouire* cu ceva : *am nouicie pre tote unghiele, si prin urmare am se me nouescu de pasce;* — acésta forma, ca si tote celle mai usitate in gur'a poporului, sunt si redusse : *noicia* sau *noitia;* d'in *nouiciu* sau *noviciu* esse noua forma de deminutivu : *nouicioru* si *novicioru*,-*a*=lat. **noviciolus**, redussu *noicioru*, cu *s* in locu de *c* : *nouisioru* si *novisioru*, redussu *noisioru*,-*a*.

NOUILUNIU si *noviluniu*, s. m., (**novilunium** = it. **novilunio**) ; luna *noua*, tempu de luna *noua.*

NOUIRE si *novire*,-*escu*, v., **novare**, a face *nouu* = *novu ;* vedi si : *nouare, innouire.*

NOUISIORU, (redussu *noisioru*) si *novisioru*,-*a*, adj., vedi *nouicioru* la *nouiciu.*

*NOUISSIMALE si *novissimale*, adj., **novissimalis**, relativu la *novissimu* = *ultimu.*

* NOUISSIMU si *novissimu*,-*a*, adj., **novissimus**, superlativu d'in *nouu* = *novu*, cellu mai *nouu*, forte *nouu*, forte de currendu, si, in specie, ultimu, cellu d'in urma : *novissim'a parte a ostei.*

NOUITORIU si *novitoriu*, (redussu *noitoriu*)-*a*, adj. subst. **novator**, care *nouesce* sau serve *a nouire.*

NOUITURA, (redussu *noitura*), si *novitura*, s. f., **novatio**, actione si effectu de *a nouire.*

NOUSIORU,-*a*, adj., vedi *nouisioru la nouiciu.*

NOUTATE, s. f., vedi *nouetate.*

NOUTIU,-*a*, adj., vedi *nouuciu.*

NOUU,-*a*, (redussu in masc. la *nou*, asiá in pl. *noi* in locu de *noui*, inse f., *noua*, *noue*), si *novu*,-*a*, adj., **novus**, (it. **nuovo**, isp. **nuevo**, prov. **nou** si **nueu**, v. fr. **noef**, n. fr. **neuf**), oppusu la *vechiu* sau *anticu*, ce e de currendu facutu, nascutu, intemplatu, etc., ce nu e por-

www.dacoromanica.ro

tatu, usatu, sorditu, stricatu prin usu, 1. in genere : *a fundá noue cetati si a conservá celle fundate; a adauge noue summe de banni la celle de mai inainte strinse; nu vinu se ve spunu nemica nouu; nemica nu e nouu sub sore; nouii deputati; nouele legi, nou'a constitutione, noue vestimente,* (differitu in sensu de : *vestimente noue*), *nou'a generatione, buccate noue, vinu nouu, omeni noui=teneri,* déro si : *scambati, altii;* cumu si : *de currendu nobilati; a uní ostea noua cu ostea vechia; noulu domnitoriu, nouii allessi, preoti noui, professori noui, noui prefecti, noui ministri, cupe noue, mesa noua, cuciulla noua, camesie noue, braccine noue, ânellu nouu, ordiu nouu; la legi noue se ceru omeni noui; stare noua de lucruri, nou'a stare politica a terrei nostre; ce mai nouu? ce mai scii nouu? neci sciu nemica nouu, neci credu se fia ceva nouu;* 2. in specie, *a)* neusitatu, neauditu, nevedutu, neconnoscutu, estraordinariu : *crime noua si neaudita, lucruri noue si neasteptate; nou'a virtute a mulierei fu recompensata cu unu nouu genu de onore; noue monstre de mulieri; b)* de currendu intratu intr'una functione, la una professione, etc., fora esperientia si fora connoscentie intr'una arte sau maiestría; *c)* fiendu co in espressioni ca : *noua batalia, noue lovi̯ture, noua ploia,* etc., *nouu* are si insemnarea de *altu, repetitu,* etc.; de ací espressionea adv. *de nouu, d'in nouu* = **de nuo**=*erosi.*

NOUUCIU (redussu *nouciu*), si *novuciu* sau *nouutiu* si *novutiu,-a,* adj., **novellus,** deminutivu d'in *nouu* = *novu;* de ací nouu deminutivu : *nouucioru* (redussu *noucioru*) si *novutioru,-a,* cu *s.* in locu de *c* : *nouusioru* (redussu *nousioru*) si *novusioru,-a.*

NOUULLECIU, (redussu *noulleciu*), si *novulleciu* sau *nouulletiu* si *novulletiu,-a,* adj., **novulus, novellus;** deminutivu d'in *nouu* = *novu;* inse in espressionea : *nouu nouulleciu,* deminutivulu serve spre a corroborá pre *nouu* : *vestimente noue nouullecie, si nu vré se le mai imbracce; copillulu a perdutu càrtile noue noulletie.*

NOUUSIORU,-*a*, *nouutiu,-a*, etc., vedi *nouuciu.*

NOVALE, *novare, novella, noviciu,* etc. vedi : *nouale, novare, nouella, nouiciu,* etc.

* NOXA, *noxiu,* etc., vedi : *nossa, nossiu.*

NU, adv., **nou,** (it. **non** si **no,** isp. **no,** v. fr. **no,** n. fr. **non,** prov. **non** si **no**); particla negativa, care 1. respunde latinului **non,** *a)* totu de a un'a, afora de casurile arretate sub *b),* pre longa predicatulu unui judeciu sau unei propositione : *unu singuru omu nu pote luptá cu tota lumea; argentulu nu e galbinu, canele nu canta; apele nu curru de diosu in susu; fiendu co tu nu mergi acollo, nu voiu merge neci eu; candu nu te asiu connosce, nu ti asiu incredentiá ce am mai pretiosu; cine nu spune totu dea una addeverulu, nu mai e credutu; nu pote a nu vorbí, nu potemu se nu ne supperàmu* = **non possumus non irasci;** *de ce nu ati plecatu inco? de ce nu vreti a plecá? spune-mi de ce nu ai plecatu;* inse, *b)* pre longa predicatulu unei propositione interrogativa, *nu* are sensu duplu, α) ca lat. **non** sau **nonne,** espremendu sub forma de intrebare una potente affirmatione : *nu e misellu filiulu ce si uita de parente? cine n'ar vré se fia mai bene domnu de câtu servu? cui n'ar placé se i vina tote fora labore? nu ti am spusu eu, co ai so perdi totu? cine nu vede co asiá e lucrulu?* spre a inlaturá ecivocitatea si a dá si mai multa potere acestui sensu allu lui *nu,* se prepune acestui-a unu *au : au nu ti am spusu; au nu connoscu toti co asiá e ?* *b)* ca lat. **ne** encliticu : **vidistine,** candu responsulu e indouiosu : *nu ati vedutu callulu meu pre aici? nu ati mancatu?* in acésta impregiurare se pune si *cumuva* immediatu longa *nu* sau despartitu : *nu cumuva ati vedutu pre aici unu callu negru ?* = *nu ati vedutu cumuva pre aici unu callu negru?* inse : *nu cumuva* se dice si in locu de *nu* ori *au nu* = **nonne,** avendu si una nuantia de ironía : *nu cumuva laptele e negru pentru oclii vostri?* fora ironía si fora ambiguitate se dice in acestu sensu : *nu cumuva nu,*

www.dacoromanica.ro

p. ess, : *nu cumu va nu ti am implenitu tote voliele?* inse, *nu cumuva*, de regula, are sensulu latinescului **num**, espremendu adeco una forte negatione: *nu cumuva te am batutu?* = **num** te **verberavi**, (responsulu ar fi chiaru d'in partea intrebatului : *nu*, adeco, de certu negativu); — asiá si in interrogationi indirecte : *nu sciu candu n'ai fostu misellu* (= *totu de a un'a ai fostu misellu*); — de ací frasi ca : *de ce n'ai face? de ce se nu faci?* si mai vertosu elliptic'a locutione : *de ce nu?* = de certu poti face ceva; inse si in ironía : *de ce nu?* = neci decumu nu se pote; — ellipsea predicatului, la care se pune *nu*, ba chiaru a propositionei intrega d'in care face parte acellu-asi predicatu, e forte desa si usuale : *pleci sau nu? nu sciu de a venitu sau nu; candu vre, candu nu; mi a spusu co nu; responde co nu; toti voru face, déro eu nu; nu e acésta-a nebonía? nu blastemátia? nu crime? nu sacrilegiu?* — mai vertosu : *de nu, déco nu, éro de nu* = lat. **si minus, sin minus**, in frasi ca : *déco te porti bene, bene me portu si eu; éro de nu, si eu me portu reu; de vei mancá, mi vei fi ca unu frate, éro de nu, ca doi*, (vedi si sub 2, *de nu* sau *déco nu*); si mai allessu in responsuri : *faci ć césta-a? nu; asiá e ?* — *nu;* cu politetia : *nu, Domnule; nu, Domn'a mea; nu, amiculu meu; nu, amicele melle;* cu appesare : *nu de certu, de certu nu, una data cu capulu nu*, si mai vertosu repetitu intru acellu-asi intellessu : *nu, nu; nu si nu si nu, una mille de ori nu;* in altercationi : *asiá, ba nu; ba nu, ba dá;* repetitionea lui *nu* se face si in propositioni complete : *nu, nu ne suppunemu; neci una data nu mi plecu capulu la voi, nu;* spre a espreme negationea cu potere, se applica inco covente ca : *firu, firicellu, câtu negru sub unghia, mica, de locu, neci de cumu*, etc. : *n'ai firu de mente, nu aveti mica de judecata; nu se precepe neci câtu negrulu sub unghia: nu intellegu de locu; nu afli fire de sare in dissele lui;* — de regula intre *nu* si verbu nu potu intervení alte covente, afora de monosyllabe neintonate : *nu face, nu se face, nu mi se face;* — de ací *nu* ca subst., *unu nu, doi nu, una mille de nu; unu nu decisivu; di unu nu resolutu, si te scapa de elli; cu nu a nevolia te scapi de noi; ce insémna nu allu vostru facia cu evidenti'a? a dice nu* = **negare**, precumu : *dicu dá* = **ajo** : *unulu dice nu, altulu dice dá; acumu dice nu, acumu dice dá* = **nunc negat, nunc ait**; asiá si : *dice co nu a facutu* = **negat se fecisse**; — *c)* totu de a un'a, candu negationea cade cu mare appesare pre alte covente, afora de predicatu, α) in genere : *nu cu omeni ca voi vomu poté face lucruri mari; nu noue, ci voue se cade a commandá; vreti nu a me convinge, ci a me constringe; ve dau nu doi, ci dece calli, déco vreti; lucru nu finitu, ci neci macaru inceputu; nascutu, éro nu facutu; vaccele albe, nu celle negre; nu asiá, ci altramente; imbracca vestimentele noue, éro nu celle vechie; nu cu reulu, ci cu benele se capita ânimele omeniloru; nu cu spat'a, ci cu dreptatea se talia cestionile de dreptu; nu sedendu cu mânule in senu, ci lucrandu cu ânima, ne vomu inavutí; de la voi nu de la noi, se astépta atâtu de multu;* β) in specie, inainte de covente ce espremu una cantitate sau ceva reu : *nu departe de ací, nu asiá de mare, nu mare, nu pucinu: nu pucini credu asiá; nu multu; nu multi se indémna a face bene; nu reu, nu uritu; nu indesertu, nu fora coventu; nu urita muliere; nu de despretiatu, nu de lapidatu; nu fora coventu; disse nu fora sare; omeni nu stulti;* mai vertosu cu *prea, nu prea : nu prea-mare, neci prea-micu, nu prea-ingeniosu, nu prea-preceputu*, etc., espressioni ce coprendu, cumu se vede, si una nuantia de *litote* sau *euphemismu; nu prea*, si cu verbu : *nu prea invétia bene, nu prea se porta bene; nu prea vré;* in limb'a latina, in locu de **non**, intra si **haud** cu acestu intellessu : *nu longu* = **non longus, haud longus**, *nu prea se covine* = **haud decet**; — *d) nu co* si *nu co dora* = **non quod; non quo** : *tacu. nu co n'asiu avé ce dice; nu mergu la petrecere, nu co dóra nu mi ar placé si mie se petrecu, déro lucrulu nu mi permitte a perde tempulu in petreceri; e)* cu *mai*, α) despar-

www.dacoromanica.ro

titu, *nu mai* sau *mai nu;* β) impreunatu, *numai: nu numai... ci* sau *déro, ci si, ci inco,* sau *déro si, dero inco* = **non modo,** sau **non solum ... sed,** sau **sed etiam** : *nu numai a inceputu, ci a si finitu; nu numai voi, ci si noi; ne a leuatu nu numai vestimentele, ci si pellile de pre noi;* de ací si: *nu numai nu... ci,* sau *déro* ori *ci si, déro si* = **non modo** (**solum**) **non...sed,** sau **sed etiam,** *déro neci* sau *neci nu* = **sed ne...quidem** : *nu numai nu tace, candu i dici se taca, déro inco incepe a vorbí mai multe si mai insolente; nu numai nu ti da neci unu adjutoriu, candu i ceri, déro si cauta se te appese mai reu; nu numai nu aude, déro neci nu vede; f)* in limb'a classica **non** in frasi cu covente negative, formedia una affirmatione, care e partiale, déco **non** precede coventului negativu : **non nullus** = **aliquis** = *cineva;* e inse totale sau generale, candu **non** vine dupo coventulu negativu : **nullus non** = **omnis, quisque** = *fia care, toti;* in limb'a nostra inco se face acésta-a, inse numai in locutioni d'in doue covente, în cari se pote appesá tare pre *nu,* cumu : *nú nemica* = *ceva; nú nemine* = *cineva; nemica nú* = *totu* sau *ceva;* 2. casuri in cari *nu* allu nostru nu corresponde cu lat. **non,** *a)* la imperativu, α) person'a II, sing. se dá cu *nu* si infinitivulu scurtatu : *nu face, nu dormí, nu siedé, nu portá, nu te umilí, nu te rogá,* etc., ca si in it. **non portar gatto in sacco** = *nu portá catusi'a in saccu;* in lat. se pune **noli** si infinitivulu, sau **ne** si conjuctivulu, sau imperativulu: **noli me tangere** = *nu me attinge,* **ne me tangas, ne me tetigeris, ne me tange, ne me tangito** = *se nu me attingi,* sau *nu me attinge,* inse cu nuantie differite; β) person'a II, plur., se da cu *nu* si indicativulu : *nu faceti, nu ve umiliti,* sau cu conjunctivulu : *se nu ve umiliti,* inse cu nuantia de sensu differita; in limb'a classica cu **nolite** si infinitivulu sau cu **ne** si conjunctivulu ori imperativulu : **nolite sepelire, ne sepeliatis, ne sepelite, ne sepelitote** = *nu ingropati, se nu ingropati;* γ) pers. III, sing. si plur., cu nuantie differite, se pune la conjunctivu cu sau fora *se : nu faca, se nu faca,* in latin'a conjunctivulu sau imperativulu cu **ne : ne sepeliat, ne sepelito** = *nu ingrope, se nu ingrope;* **ne veniant, ne veniunto** = *se nu vina, nu vina; b)* in modulu hypotheticu sau optativu, cu sau fora *se : se n'appucu diu'a de mane, nu dé Domnedieu câtu pote sufferí omulu; se nu fia, cumu dicu eu, nu e neci cumu dici tu; nu fia asiá, totu nu e cumu diceti voi,* etc., lat. **ne : ne vivam** = *se nu traiescu;* **ne sit bonus** = *nu fia bonu,* etc.; *c)* totu cu lat. **ne** correspundé, de regula, allu nostru *nu* sau *se nu,* in propositioni subordinate, α) finali, **ne erremus** sau **ut ne erremus, non festinabimus** = *ca se nu ratecimu, nu ne vomu precipitá;* asiá si: *facu scommotu, ca se nu potu dormí; se properàmu, ca se nu ne appuce altii inainte; rogara pre invingutoriu, se nu dé mortii pre prensi;* β) subiective sau obiective : *cautati se nu ne dati ce ne sunteti detori; s'a intemplatu se nu fiu atunci facia;* mai vertosu candu verbulu d'in propositionea principale espreme precautione : *vedi se nu cadi* = **cave ne cadas** ; *feriti-ve se nu dati in gropa; cauta se nu te prendi singuru in curs'a ce tendi altui-a;* γ) in multe d'in aceste casuri *nu* este espletivu, ca si in latin'a **ne** sau **quin, quominus;** asiá : *nu te impedicu se nu faci, cine te impedica se nu scrii?* = *nu te impedicu se faci sau de a face, cine te impedica se scrii sau de a scrie?* in lat. **non impedio, quin facias; quis impedit quominus scribas ?** — in casulu constructionei verbeloru ce espremu *temere,* latinii punu in propositionea subordinata α') conjuctivulu cu **ne : timeo ne pluat,** pre candu la noi unulu d'in modurile de a dá acésta frase, e indicativulu fora negatione : *me temu co ploua sau co va ploná;* β') conjunctivulu cu **ut** = *se* : **timeo ut pluat,** precandu in limb'a nostra chiaru in acestu casu unulu d'in modurile de a traduce proprositionea subordinata e modulu negativu : *me temu co nu ploua* sau *co nu va ploná;* si fiendu co in limb'a classica doue negationi facu de regula una affirmatione, de ací : **timeo ne non pluat** = **timeo ut pluat** = *me temu co nu va ploná;*

www.dacoromanica.ro

déro in limb'a nostra se dice, in casulu de sub α'), afora de : *me temu co ploua* si : *me temu se nu ploue, nu cumuva se ploue ;* asiá si : *me temu co mi vine barbatulu* = *me temu se nu mi vina barbatulu* = *me temu nu cumuva se mi vina barbatulu* = **timeo ne maritus veniat;** éro in casulu de sub β'), afora de : *me temu co nu ploua*, se dice : *me temu nu cumuva se nu ploue*, cu doue negationi si conjunct. ca si lat. **timeo ne non pluat;** asiá si : *mi e frica co nu vine, co nu va vení* = *mi e frica nu cumuva se nu vina*=lat. **pavor est ut veniat** sau **ne non veniat;** — *d)* la lat. **nisi,** respondu de regula alle nostre : *se nu, de nu* sau *déco nu, afora de nu* : **nisi forte** = *afora de nu cumuva, afora numai déco cumuva*, etc. : *ce altu e a se rebellá contra natura, déco nu a se revoltá contra Domnedieu? cine altulu, de nu tu, mi ar poté face acestu servítiu? fa asiá, afora numai déco scii tu face altramente si mai bene;* — multe aru fi inco de dissu asupr'a negationei ; déro cauta se ne marginimu ací, tramittendu numai la celle disse la negativulu *ne*.

* NUANTIA si *nuentia;* s. f., (fr. **nuance**), tonu de colore, differentia graduale si pucinu sensibile a acellei-asi colore, care de la tonulu cellu mai inchisu merge cotra tonulu cellu mai deschisu, 1. proprie : *de la una colore la alt'a trecemu prin una multime de nuantie delicate; transitioni aprope insensibili d'in nuantia in nuantia ;* 2. metaforice, differentia delicata, aprope imperceptibile intre lucruri de acea-asi specia, intre idee de acea-asi ordine, intre covente de acellu-asi intellessu : *nuantiele, ce distingu volienti'a de volia, sunt d'in celle mai delicate.*

* NUANTIARE, v., (fr. **nuancer**), a face *nuantie,* si a nume, 1. a trece pre nesentite de la una colore principale la alt'a, punendu intre aceste colori principali diverse grade alle loru; in genere, a armonisá, a concordá, a maritá bene colorile; 2. metaf., a distinge si pune in vedere celle mai delicate differentie.

*NUANTIATU,-*a*, adj. p., (fr. **nuancé**).

* NUBE, s. f., **nubes,** (ital. **nube**); nueru, nuoru, noru; vedi *nueru.*

*NUBECULA, s. f., **nubecula,** (it. **nubecula,** fr. **nubicule**); deminutivu d'in *nube;* fig. macula pre cornea ochiului; morbù ce face se véda cineva obiectele ca prin nuoru sau negura.

* NUBERE, *nupsi* si *nupsei, nuptu,* v., **nubere,** (d'in acea-asi fontana cu *nube, nubilu, nueru, nuoru, noru,* etc., si prin urmare) : 1. proprie, a coperí, infasciorá, invelí, si in specie, a coperí, infasciorá, legá capulu; de unde : 2. metaforice, si cu totulu in specie, vorbindu de femine, a si coperí capulu, a incetá de a fi féta, vergine, cari, la anticii Romani, ca si la noi peno astadi, amblá cu capulu neinvelitu; si de ací, a se maritá; 3. prin estensione si despre barbati, a se insorá; ba chiaru si despre plante, a se legá de arbori.

* NUBIFERU,-*a*, adj., **nubifer,** (it. **nubifero,** fr. **nubifère**); care porta, duce *nubi : nubifere crescete de monti.*

* NUBIFUGU,-*a*, adj., **nubifugus,** (fr. **nubifuge**); care pune nuerii pre fuga : *nubifugulu acilone.*

* NUBIGENU,-*a*, adj., **nubigena,** (fr. **nubigène**); 1. nascutu d'in *nube;* 2. nascutoriu de *nubi.*

* NUBIGERU,-*a*, adj., **nubiger;** vedi *nubiferu.*

*NUBIGOSU,-*a*, adj., **nubigosus,** nuerosu.

* NUBILARE, v., **nubilare;** nuerare, (care e numai una transformatione d'in *nubilare*).

*NUBILARIU,-*a*, adj. s., **nubilarius-a-um;** ce si adduce cu *nubilulu,* ce da *nubilu,* (vedi *nubilu*); — s. reale, *a)* in genere, umbrariu; *b)* in specie, umbrariu de grâne.

* NUBILE, adj., **nubilis,** (it. **nubile,** fr. **nubile**); d'in *nubere,* de *nuptu* = de maritatu, in etate de maritatu : *fete nubili, vergine nubile; anni nubili* = in care una persona e de maritatu.

* NUBILITATE, s. f., (it. **nubilità**) calitate, etate de *nubile : pentru fete nubilitatea e aprope synonyma cu pubertatea.*

* NUBILOSU-*a*, adj., **nubilosus,** nue-

www.dacoromanica.ro

rosu, (care e numai una transformatione d'in *nubilosu*).

* NUBILU, s. m., **nubilum**, nueru sau nuoru (care e numai una transformatione d'in *nubilu*).

NUCA, s. f., **nux**, (it. **noce**, isp. **nuez**, port. **noz**, prov. **notz**, fr. **noix**), fructu allu *nucului : a sparge nuci, a jocá in nuci; oliu de nuci; medi de nuci, placenta cu medi de nuci; nuca amara* = amygdala, *nuca mare* = **juglans**; *nuca de lacu* = **trappa natans**, *L.*, *nuca de mare* = *nucusiora*.

NUCALE, adj., **nucalis**; ca *nuc'a*, de *nuca*, câtu *nuc'a*; — s. f. *nucale*, buccata, placenta cu *nuci*.

NUCAMENTU, pl.-*e*, **nucamentum**; 1. ceva facutu cu *nuci*, cu medi de nuci : buccata, placenta ; 2. ceva ca *nuc'a*, poma, fructu ca *nuc'a*; vedi si *nucatu*,-*a*.

NUCARIA, s. f., **nucetum**; multime de *nuci*.

NUCATU,-*a*, s. m. si f., (it. **nucato**, fr. **nougat**), conditura, placenta cu *nuci* sau medi de *nuca*.

NUCELLA, s. f., **nucella**, (ital. **nocella**, fr. **nocelle**); 1. deminutivu d'in *nuca*; 2. prin metafore, *a)* ossu ce unesce braciulu cu mân'a; *b)* pulpa ce occupa centrulu ovulului unei vegetale.

NUCETU, pl.-*e*, **nucetum**; locu plantatu cu *nuci*; multi *nuci* sau multe *nuci*, (vedi si *nucaria*).

NUCIFERU,-*a*, adj., **nucifer**, (it. **nucifero**, fr. **nucifère**); care produce nuci sau alte fructe assemini cu nucile.

NUCIFORME, si *nuciformu*,-*a*, adj., (fr. **nuciforme**), care are forma de nuca.

NUCIFRAGU,-*a*, adj. s., (fr. **nucifrage**) care *frange* = *sparge nuci : instrumentu nucifragu*; — s. m. *nucifragu*, specia de passere care cu rostrulu seu sparge nuci.

NUCIFRANGIBLU, pl.-*e*, **nucifrangibulum**; instrumentu de a *frange* = *sparge nuci, spargutóre de nuci*; — comice, applicatu si la dente.

NUCINU,-*a*, adj. s., **nucinus**, (it. **nocino**); de *nucu : mese nucine, patu nucinu*; — subst., *a)* masc. *nucinu*, deminutivu d'in *nucu*, (vedi si *nucusioru*); *b)* f. *nucina*, deminutivu d'in *nuca*, (vedi si *nucutia*, *nucusiora*).

NUCIPERSICU,-*a*, s., **nucipersicum**, (it. **nocepesco-a**, fr. **nucipersica**); 1. m., pomu ce produce una specia de persice, allu caroru mediu sémina cu una nuca; 2. f., pom'a acestui pomu.

NUCIPRUNU,-*a*, s., **nuciprunus-um**; 1. m., prunu altuitu in nucu; 2. f., poma a acestui pomu, pruna d'in altuitulu in nucu.

NUCIU,-*a*, adj., **nucens**; de *nucu*, de colorea lemnului de *nucu : armarie nucie: vérga nucia*.

NUCLIARE, v., **nucleare**; a face *nucliu : a se nucliá* = a face tare ca *nucliulu*: a scote *nucliulu : struguri nucliati*.

NUCLIARIU,-*a*, adj., **nuclearius**, (fr. **nucléaire**); relativu la *nucliu : corpu nucliariu allu semburelui, allu sementiei, allu grauntiului*.

NUCLIATU,-*a*, adj. part. **nucleatus**.

NUCLIU, s. m., **nucleus**, (scurtatu d'in **nuculeus** = *nuculiu*, de la *nuca*); nuca, mediu de nuca, cumu si ori-ce fructu asséminea acestui-a ; *nuclii de amygdale, de allune, de pinu*; proverb. *cine vre se mance nucliulu, sparge nuc'a*; déro si *sembure*, parte dura a fructului ce nu se manca : *nuclii de olive, de persice, de cerasie*; prin metafore, *a)* sembure, parte interna : *nucliulu concei, stridiei, midiei, b)* ce e mai duru, mai solidu in ceva.

NUCU, pl.-*i*, **nux**, abl. **nuce**, (it. **noce**, éro isp. **nogal**, prov. **noguier**, si **nogier**, fr. **noyer** d'in adj. **nucalis**, **nucarius**); genu de arbori d'in famili'a balanifereloru, d'in cari specie forte connoscute si la noi : *lemnulu de nucu e forte cautatu pentru mobili eleganti; mese de nucu, armariu de nucu, scrinie de nucu; frondia de nucu; fructulu nucului se dice nuca*.

NUCUCIU,-*cia*, si *nucutiu*,-*tia*, s., **nucula**; 1. m., deminutivu d'in *nucu*, 2. f., deminutivu d'in *nuca*; de ací noue deminutive : *nucucioru*,-*a*, si cu *s* in locu de *c* : *nucusioru*,-*a*, (*nucŭsioru*,-*a*); form'a fem. *nucusiora* (*nucusiora*) are si insemnare de *nuca moscata* = **nux moschata** L. = fr. **noix muscade** = it. **noce moscata** si **moscada**.

NUCULA, s. f., **nucula**, (fr. **nucule**),

www.dacoromanica.ro

1. deminutivu d'in *nuca*; 2. prin estensione, fructu assémine *nuculei*; 3. prin metafora, genu de conchilie bivalve.

NUCULARIU,-*a*, adj., (fr. **nuculaire**), care contine *nucula*, care sémena cu una *nucula* : *fructe nucularie*.

NUCUSIORU,-*a*, s., vedi *nucuciu*,-*a*.

NUCUTIU,-*a*, s., vedi *nucuciu*.

* NUDARE, v., **nudare**, (it. **nudare**), a face sau lassá *nudu*=a despoliá, descoperí, desvelí; a predá, etc. : *a si nudá peptulu, petiorele, capulu; a nudá dentii; apele nuda locurile ce inundasse; a nudá cetatile de presidie, a nudá basericele, templele, agrii; a si nudá cogitulu indelongu ascunsu; a si nudá aramea, reutatea*.

* NUDATIONE, s. f., **nudatio**, actione de *nudare* : *nudationea peptului, femuriloru, capului, pulpeloru*.

* NUDATU,-*a*, adj. part., **nudatus**.

* NUDIBRANCHIU,-*a*, adj., (it. **nudibranchio**, fr. **nudibranche**), care are *branchiele nude*; s. f. pl., *nudibranchie*, ordine de mollusce gasteropode.

* NUDICAUDU,-*a*, adj., (fr. **nudicaude**), care are *caud'a* sau *cod'a nuda*, fora pèru pre coda.

* NUDICEPITE, adj., (fr. **nudicops**), care are *capulu nudu*, vorbindu de pesci, de ací s. pl. m., *nudicepitii*, tribu de pesci.

* NUDICOLLU,-*a*, adj., (fr. **nudicolle**), care are *collulu* sau guttulu *nudu*, fora pèru, vorbindu de certe animali; fora scame, vorbindu de reptili; fora pene vorbindu de passeri; de ací s. f. pl., *nudicolle*, *a)* familia de passeri d'in ordinea rapaciloru; *b)* tribu de insecte hemiptere.

* NUDIFLORU,-*a*, adj., (fr. **nudiflore**), care are *flori nude*, fora corolla apparente.

* NUDIFOLIU,-*a*, adj. (fr. **nudifolié**), care are *folie nude*.

* NUDILIMACIU,-*a*, adj., (fr. **nudilimace**), care e *nudu* ca unu *limace*; s. f. pl., *nudilimacie*, familie de mollusce gasteropodi.

* NUDIPEDALE, adj. s., **nudipedalis**, (fr. **nudipedale**); relativu la *nudipedi*; s. f. pl., *nudipedali* = **nudipedalia**, processione cu petiorele nude, spre a implorá ploia in tempu de seceta.

* NUDIPEDE, adj. s., **nudipes**, (fr. **nudipède**), care are petiorele nude : *nudipedi selbatici; nudipedi cadrupedi, passeri*; s. f. pl., *nudipedi*, familia de passeri d'in ordinea gallinacieloru.

* NUDITATE, s. f., **nuditas**, (it. **nudità** si **nuditate**; fr. **nudité**); calitate sau statu de *nudu* : *amu sufferitu famea, frigulu si nuditatea; nuditate nerossinata*.

* NUDU,-*a*, adj., **nudus**, (it. **nudo**, fr. **nu**); despoliatu, neimbraccatu, necoperitu, neinvelitu, desvelitu, descoperitu, etc., 1. proprie, *a)* in genere : *cu capulu nudu, cu petiorele nude, cu totu corpulu nudu*; mai vertosu, numai in camesia, sau desarmatu, nearmatu : *uccidu multime de inimici nudi si addormiti*; despre lucruri : *collina nuda, monti nudi* = fora érba, fora arbori; *a dormí pre pamentulu nudu*, fora érba, fora asternutu; *iérn'a arborii sunt nudi de ornamentele loru; cu spatele nude; b)* in specie, α) despoliatu, predatu, desartatu, vacuu : *nudi de argentu, covente nude de intellessu, vase nude*; β) pauperu, neavutu : *nudii cersitori*; 2. metaforice, *a)* in genere, singuru, numai : *cu ochii nudi*, fora ochellari; *cu manule nude*, fora nemica in elle; *cu nudu suf, fletu*, fora corpu; *b)* in specie, α) simplu, fora ornamente : *stylu nudu, peri nudi*; β) crudu, obscenu : *nude vorbe, espressioni*.

NUELLA (sau *nuéa*) *nuellucia*, etc., vedi : *nouella, nouellucia*, etc.

NUERARE, v. (d'in *nueru*), **nubilare**, a se face *nueru*, a se accoperí cu *nueri* : *tempulu a inceputu a se nuerá; de mai multe dille nuerédia fora se ploue*; fig. *ce mi nuerati asiá d'in sprencene?* vedi comp. *innuerare*.

NUERATU,-*a*, adj. part., **nubilatus**, accoperitu cu *nueri*, propr. si fig. *ceru nueratu; fronte nuerata*.

NUERISIORU, s. m., **nubecula**, deminutivu d'in *nueru*, micu *nueru*, pucinu *nueru*.

NUEROSU,-*a*, adj., **nubilosus, nubilus**, plenu de *nueru*, sau de *nueri* : *dille si*

www.dacoromanica.ro

nopti nueróse, tempuri nueróse; fig. *facia nuerosa.*

NUERU, *nuoru* si *noru*, pl.-*i*, **nubes, nubilum**, (it. **nuvolo** si **nuvola, nugolo** si **nugola**, isp. **nublo**, prov. **nuble** [si **nui**, fr. **nue**, d'in **nubes**], éro tóte celle alte d'in **nubilum**, allu nostru a trecutu d'in *nubilu* prin *nuberu, nuveru*, in *nueru, nuoru* si *noru*), massa de vapori ce se forma in atmosfera si di'n care cade apoi plouia, grandine, neue etc.; 1. proprie : *nueri negri, albi, floccosi, desi, rari, grossi, suptiri; se indésa nuerii, sè rarescu nuerii; nuerii ascunsera lumin'a dillei d'in ochii nostri;* fig. *a âmblá cu mentea prin nueri;* 2. massa, multime mare : *nueru de pulbere, de locuste, de musce; nueru de turci, de tatari*, etc.: 3. ceva desertu, vanu : *nueru de fumu e glori'a lumei acestei-a;* 4. intunericu, obscuritate, tempu reu, proprie si fig. *nuerii betiei i au luatu vederile; ce insémna nuerulu de pre faci'a tea? nueri nepetrunsi infasciora cogetationile lui; s'a intensu unu nueru peste orisontele politicu.*

NUERUCIU, si *nuerutiu*, s. m., **nubecula**, demin. d'in *nueru*, micu *nueru*, nuerisioru.

* NUGA, s. f., **nugæ**; seccatura, mica sau miga, nemica, nemicía, ineptia, etc.; *lassa nugele, si te occupa cu lucrulu teu; nu mi placu nugele vostre; nugele mulieresci, nuga copillaresca; aste-a su nuge de alle telle; perdi vér'a cu nuge;*—prin metaforé, cu sensu concretu de *persona* care se occupa de *nuge : unu nuga de omu, una nuga de muliere; tote nugele se stringu pre longa densulu.*

* NUGACE, adj. s., **nugax**; cui placu *nugele.*

* NUGACITATE, s. f., **nugacitas**; calitate si fapta de *nugace.*

* NUGALE, adj., **nugalis**; de *nuga*, care se occupa cu *nuge.*

* NUGALITATE, s. f., **nugalitas**; calitate si fapta de *nugale.*

* NUGAMENTU, pl.-*e*, **nugamentum**; actione si effectu allu actionei de a *nugare.*

* NUGARE, v., **nugari**; a se occupá cu *nuge*, a face *nuge;* a ride, a perde tempulu in seccaturi, nemicuri; a spune seccaturi, fabule, mentioni : *a nugá cu cine-va; n'am tempu de nugatu; déco nugati, vreu si eu se nugu.*

* NUGATIONE, s. f., **nugatio**, (it. **nugazione**, fr. **nugation**); actione si actu de a *nugare.*

* NUGATORIU,-*toria*, adj. s., **nugator** si **nugatorius**, (it. **nugatore** si **nugatorio**); care *nuga*, sau serve *a nugá : omu de nemica si nugatoriu; nugatorie argumente.*

* NUGIVENDU,-*a*, adj. s., **nugivendus**; care vende *nuge : unu nugivendu de seccature mulieresci.*

* NUGONE si *nugoniu*, s. m., **nugo**; 1. mare *nuga*, 2. personale, cui placu nugele, una mare seccatura, omu de nemica.

NULLA, s. f., vedi : *nullu.*

* NULLIFICAME, s. m. pl., *nullificamine*, **nullificamen**, actione de *nullificare.*

* NULLIFICARE, v., **nullificare**, (fr. **nullifier**); a face *nullu*, 1. in genere, a nemicí, a desfientiá; *a nullificá unu contractu, una conventione;* 2. in specie, a depretiá; a despretiá.

* NULLIFICATIONE, s. f., **nullificatio**, (fr. **nullification**), actione de *a nullificare : nullificationea legiloru.*

* NULLIFICATORIU,-*toria*, adj. s., **nullificans**, (fr. **nullificateur**); care *nullifica.*

* NULLISMU, s. m., (it. **nullismo**), systema filosofica care, negandu veri-ce principiu ontologicu, adjunge a affirmá *nemiculu*, a face d'in positivu si negativu unu chau.

* NULLISTU,-*a*, s. adj., (it. **nullista**), cellu ce se tine de doctrin'a *nullismului.*

NULLITATE, s. f., (it. **nullità** si **nullitate**, fr. **nullité**); calitate de *nullu : deminutionea gravitatei are ca terminu ultimu nullitatea de pondu; nullitatea motului; se ceru certe formalitati pentru fia-care actu civile, formalitati fora cari actulu e attinsu de nullitate; medie de a probá nullitatea unui actu; nullitate essentiale, de forma, de dreptu, de fundu; nullitatea obligationei unui minore vettematu e una nullitate de dreptu;*

www.dacoromanica.ro

nullitatea omeniloru vostri politici;—si cu sensu concretu, persona fora neci una capacitate : *nu numai mediocritatile, ci si tote nullitatile pare co su chiamate in adensu la celle mai importanti functioni alle statului.*

* NULLU,-*a*, adj., **nullus**, (it. **nullo-a**, fr. **nul-nulle**); d'in 2 *ne* si **ullus** = *verunu; nullu* = *neci unu*, 1. proprie si in genere, declinatu ca si *unu :* sing. nom. si acc. *nullu,-a*, gen. si dat. *nullui, nullei*, plur. nom. si acc. *nulli,-e*, gen. si dat, *nulloru*, supplinitu acumu prin *neci-unu, neci-una* = *nullu omu*, neci-unu omu; *nulla persona*, neci-una persona; 2. metaforice, *a)* de neci una valore, fora valore, fora pondu, neinsemnatu, de nemica, inutile, fora capacitate, nemica, seccatura, etc. : *viéti'a fora amici e nulla; argumente nulle, omeni de statu nulli; dorentie mari, potere nulla; nullę sunt sperantiele vostre; nulla are se fia memori'a vostra; b)* in specie, despre acte legali, fora potere legale, fora validitate : *testamentu nullu in fundu si forma; contracte nulle; marturia nulla, addeverentie nulle;* — 3. s. f., reale, *nulla*, ceva ce nu e *nemica*, si de ací, ceva fora valore, fora pondu, fora potere, etc., seccatura, *a)* in genere : *a reduce la nulla; ce ti spunu eu, nu e nulla, ci ceva, si ceva importante; nu scie nulla; nulle de omeni, de mulieri; cu nullele aceste-a de omeni nu faci nemica; tote câte ai promissu remanu déro nulla; contractulu remane nullu; nulla nu pote se fia si se remâna vorb'a mea; b)* in specie, in arithmetica, *nulla*=cifra fora valore in sene, déro care indiecesce valorea cifrei semnificative, la derept'a carei-a se pune.

NUMAI, adv., **solum, tantum**; vedi *mai* si *nu*.

NUMARIU si *nummariu,-a*, adj., **numarius** si **nummarius**, relativu la *numu: arca numaria, difficultati numarie; legi numarie, pene numarie*, contra falsificatori de *numi*;—cui placu *numii*, ce se corrumpe cu *numi : judici numari; mulieri nummarie.*

NUMATU si *nummatu,-a*, adj., **numatus** si **nummatus**; provedutu cu *numi*, avutu : *junii ambla dupo fete bene numate.*

1 NUME, s. m., vedi *nome.*

2 NUME, pl. *numine*, **numen**, (it. **nume**, d'in **nuere**); 1. proprie, dare d'in capu, inclinare sau reclinare a capului, si de ací, semnu d'in capu, mai vertosu semnu approbatoriu: *se intellegu cu numine;* 2. metaforice, semnu de approbare, si de ací, approbare, involire, volia, volientia, si in specie, volientia divina, maiestate divina, potere divina, divinitate.

NUMELLA, f. si *numellu*, m., pl.-*e*, **numella** si **numellus**, catusia, catena pentru bestie sau pentru condemnati, in care se baga atâtu petiorele câtu si capulu : *nervi, catene, carceri, numelle, écco ce te astépta.*

NUMERABILE, adj., **numerabilis**, (it. **numerabile**); ce se pote *numerá* : *stellele nu su numerabili.*

NUMERABILITATE, s. f., (it. **numerabilità**); calitate de *numerabile.*

NUMERALE, adj., **numeralis**, (it. **numerale**, fr. **numéral**); de *numeru* : *nome numerale, covente numerali; numeralile sunt parte adiective, parte substantive; unu* e adiectivu *si numerale si indefinitu; semnele numerali se chiama si cifre.*

NUMERARE, v., **numerare**, (it. **numerare** si **noverare**, isp. port. **numerar**, prov. **numerar, numbrar** si **nombrar**, fr. **nombrer**, alb. **nemeroig** si **noumeroig**); a face *numeru*, a supputá câte unitati sunt intr'una cantitate, 1. in genere: *a numerá ouile, boii, callii; ouile se numera de doue ori pre annu; vrei se numeri stellele, aren'a marei*, se faci ce nu se pote, sau cellu pucinu ce e forte greu; *a numerá pre degite*, in sensu figuratu, a fi forte pucini; *invetiatii nostri se potu numerá pre degite; a si numerá bannii castigati intr'una di, in cursulu unei septemane; se ne numeràmu câti suntemu de acea-asi parere;* 2. in specie, *a) a numerá ca allu seu*, α) a avé, a posedé: *celli avuti si fericiti numera multi amici; abiá numeram optu primavere in viéti'a mea;* β) a solve, a dá banni: *a numerá militariloru stipendiulu; a numerá*

www.dacoromanica.ro

cuiva arrend'a mosiei; mai vertosu a solve la momentu cu moneta sunatoria : *a numerá in mana câtu cere cineva;* si de ací : *a lassatu erediloru millioni numerati; a comperá cu banni numerati; a nu vende de câtu pre banni numerati; a acceptá dotea mulierei numerata; b)* a pune intr'unu genu, intr'una categoría, a computá; a eredí : *a numerá pre cineva intre amici, intre oratori; a numerá mortea ca beneficiu, c)* a insemná cu *numeru : a numerá paginele unui registru, paturile unui dormitoriu de elevi; d)* refl., *a se numerá,* a intrá in linia de computu.

NUMERARIU,-*a,* adj. s., **numerarius,** (it. **numerario,** fr. **numéraire**), relativu la *numeru,* 1. adj., *a)* care are de obiectu *numerii : artea numeraria* = arithmetica; *b)* care e d'in unu *numeru determinatu : functionariu numerariu,* in oppos. cu *supernumerariu,* preste numerulu fissatu; *c) semnu numerariu,* prin care se arréta numerulu de ordine intre mai multe persone sau lucruri d'in acea-asi categoría; *valorea numeraria a unei moneta e ensusi valorea ei legale sau valorea de cursu;* 2. subst. m., *a)* personale, care *numera* banni, computá, mai vertosu banni publici sau ai unei societate; *b)* reale, banni sunatori, moneta metallica, in oppositione cu monet'a de charteia sau cu alte obiecte de valore : *a desface summ'a detorita parte cu numerariu, parte cu obligationi domeniali; numerariulu abunda, lipsesce, e raru.*

NUMERATIONE, s. f., **numeratio,** (it. **numerazione,** fr. **numeration**), actione si modu, arte de *a numerare : numerationea turmeloru de oui, a populationei unei cetate; system'a numerationei nostra e fundata pre diece; sunt popore selbatice, cari n'au neci una notione de numeratione.*

NUMERATIVU,-*a,* adj., (it. **numerativo,** fr. **numératif**); aptu *a numerá : omulu e animale numerativu; nome numerativu, adiective numerative.*

NUMERATORE, s. f., vedi *numeratoriu.*

NUMERATORIU,-*toria,* adj. s., **numerator,** (it. **numeratore,** fr. **numérateur**), care *numera* san serve *a numerá : numeratoriu allu stelleloriu; fia-care cassariu generale va avé unulu sau mai multi numeratori; numeratoriulu cassariei centrale unu e bonu numeratoriu, ineptu numeratoriu, inepti numeratori;* — subst. reale, *a)* masc. *numeratoriu,* unulu d'in celli doi termini ai unei fractione numeraria; *b)* f., *numeratoria* si *numeratore,* **numeratio; census,** actione si modu, tempu de *numerare : numeratori'a viteloru, turmeloru de oui si de porci; la fia-care trei anni se va face numeratore generale de cetatiani; banni in numeratore* = *banni numerati : nu acceptu de câtu banni in numeratore; aici se vende numai pre banni in numeratore;* si : *a solve in numeratore, a acceptá dotea in numeratore.*

NUMERATU,-*a,* adj. part., **numeratus.**

NUMERATURA, s. f., **numeratio;** actione si effectu de *numerare : a face mai multe numerature turmei pre fia-care di.*

NUMERELLU, s. m., (it. **numeretto**); **parvus numerus;** deminutivu d'in *numeru.*

NUMERICU,-*a,* adj., (it. **numerico,** fr. **numérique**); relativu la *numeru* sau la *numeri : semne numerice, solutione numerica a unei problema de calculu; calculu numericu, seria numerica, proportioni numerice; majoritate numerica, fortia numerica;* — s. f., *numerica,* arte de a notá tonurile musicali cu *numeri.*

NUMERIU,-*a,* adj., **numerius;** relativu la *numeru,* in acellu-asi sensu cu allu formei *numericu;* — *numeria,* s. f., *erá dié'a numerarei.*

NUMERONE si *numeroniu,* (cu *n* molliatu *numeroiu*), s. m., (it. **numerone**); *numeru* forte mare.

NUMEROSITATE, s. f., **numerositas,** (it. **numerosità** si **numerositate,** fr. **numérosité**), calitate de *numerosu,* mare numeru : *numerositatea locusteloru, copilliloru;* fig. *numerositatea frasei, versului.*

NUMEROSU,-*a,* adj., **numerosus,** (it. **numeroso,** fr. **nombreux**); plenu de *numeru;* in *mare numeru,* 1. proprie : *poporu numerosu; natione numerosa; adu-*

www.dacoromanica.ro

nantia numerosa, copilli numerosi, nepoti numerosi, casa sau familia numerosa, turma numerosa, óste numerosa, turme numerose; inimicii erau mai numerosi de câtu noi; 2. metaforice, armoniosu, mesuratu, plenu de armoni'a, de rythmu: *versuri numerose, prosa numerosa, frasi numerose, periodu forte numerosu;* si despre persone: *poetu numerosu, prosatori numerosi, scriptoriu elegante si numerosu.*

NUMEROTARE, v., (fr. **numéroter**); a semná si destinge cu *numeri: a numerotá paginele unui registru, elevii unei classe, camesiele, caciullele, bastonele, militarii unei compania.*

NUMERU, pl.-*i* (si-*e*), **numerus**, (it. **numero**, si **novero**; isp. port. **numero**, prov. fr. **nombre**, alb. **nemer** si **noumer**;—d'in acea-asi fontana cu *numu* = **numus**); collectione de mai multe lucruri sau persone, 1. proprie si in genere: *numeru determinatu, numeru indeterminatu; doue, trei, patru, cinci, doue dieci sunt numeri; numeri cu sociu* = *numeri pari, numeri fora sociu* = *numeri impari;* mai vertosu in espressioni arithmetice: *numeru concretu,* opp. la *numeru abstractu; numeru intregu,* op. la *numeru fractu, numeru fractionariu, fractione; numeru complessu; numeru cadratu* sau *cadratulu unui numeru; numeru cubicu* sau *cubulu unui numeru; radecin'a cubica, cadrata a unui numeru; numeru ternariu, septenariu,* etc., *numeru perfectu, numeri primi, numeru divisibile prin alti numeri; — numeru cardinale,* in correlatione cu *numeru ordinale, multiplicativu, distributivu; numeru rotundu; numeru mare, numeru micu; mare numeru de omeni, de mulieri, de pecore, de porci, de arbori; pucini la numeru, multi la numeru;—numerii*=*cartea numeriloru* se chiama una parte d'in vechiulu testamentu allu bibliei, in care se espune *numerulu* omeniloru d'in triburile israelite;—2. in speciale si prin metafore *a)* semnu de numeru: *numeri arabici, numeri romani sau latini; la greci litierele servu si ca numeri; b) numeru* = folia sau fasciclu: *numerulu cinci allu diariului; numerulu septe d'in revist'a contemporana; c) numeru,* care pusu la unu lucru sau la una persona sau collectione de lucruri si persone, serve a le face connoscute: *domnulu de care intrebi siede in cas'a cu numerulu cinci d'in callea mosiloru; scrie numerulu casei unde siedi; regimentulu cu numerulu septe, compani'a cu numerulu trei; butea cu numerulu optu; d)* in commerciu, *numeru* espreme longimea, largimea, grossimea, cantitatea, etc., lucruriloru de negotiu: *charteia de numerulu patru, manusie de numerulu sesse; vinu de numerulu doue;* si calitate: *e unu omu de numerulu unu, musica de numerulu unu; scrie, canta, joca, lucra de numerulu unu; numeru de auru,* α) in genere, numeru bonu, calitate escellente; β) in specie, *numerulu 19,* care espreme cyclulu lunei; *e)* multime mai mare sau mai mica de lucruri sau de persone, cantitate de totu indeterminata; sau determinata, α) in atâtu in câtu se da a intellege co e mare: *au venitu in mare numeru, numeru immensu de locuste, numerulu nu face forti'a; bonu numeru de spectatori; mare numeru de omeni asiá credu;* β) in atâtu in câtu se da a se intellege co e micu: *mai pucini la numeru, in micu numeru;* γ) categoria, classe, genu: *in numerulu celloru fericiti, d'in numerulu celloru avuti;* δ) cu totulu determinatu: *adunanti'a nu e in numeru, deputatii nu su in numeru; dreptulu nu sta in numeru, a implení numerulu; mai lipsescu inco doi peno la numerulu cerutu; f)* in grammatica: *numeru plurale, duale, singulariu: vorbesce in numeru singulariu; a concordá in numeru, genu si casu, g)* in musica, *numeru* = tonu, tactu, rythmu, armonía: *numerulu e proportionea tempului unui momentu musicale cu tempulu altui momentu; h)* in retorica si poetica α) *numeru* = parte de versu, petioru, syllaba, hemistichu, etc., β) in genere, mesura, cadentia, rythmu, armonia: *periode rotunde in perfectu numeru; numerulu oratoriu differe de numerulu poeticu,* 3. *numeru* se construge cu multe prepositioni in varie sensuri; asiá, afora de *in,* ce a occursu

www.dacoromanica.ro

in multe d'in essemplele precedenti, çitàmu inco : *a) cu numeru*, α) in genere : *cas'a cu numerulu doui, charteia cu numeru*, etc., β) in speciale, *numeratu : ti am datu aceste-a cu numeru, cu numeru ti le ceru ; b) fora numeru*, α) in genere : *case fora numeru, charteia fora numeru neci de essire neci de intrare ;* β) in specie, *nenumeratu*, si a nume α') ce *nu s'a numeratu : i s'au incredentiatu lucrurile fora numeru;* β') ce nu *se pote numerá*, in immensa cantitate : *fora numeru sunt stellele, locuste fora numeru; c) preste numeru*, mai multu de câtu se cere, de câtu e determinatu : *s'au mai acceptatu inço patru stipendisti preste numeru.*

NUMIRE,-*escu*, v., vedi *nomire.*

NUMISMA, s. f. pl. *numismate*, (**numisma** = νόμισμα, it. **numisma**); medalia, moneta antica, moneta ce n'are cursu; vedi si *nomisma.*

NUMISMALE, adj., (it. **numismale**, fr. **numismale**), care are forma de *numisma*, vorbindu de certe petre si conchilie.

NUMISMATICA, s. f., vedi *numismaticu.*

NUMISMATICU,-*a*, adj., (it. **numismatico**, fr. **numismatique**) ; relativu la *numisma : studie numismatice, collectione numismatica, diariu numismaticu;* — subst., *a)* m. personale, cellu ce se occupa cu studiulu sau collegerea de *numismate, b)* f. *numismatica*=arte, studiu, scientia de *numismate.*

NUMITORIU, *numitu*, vedi : *nomitoriu, nomitu.*

NUMMU, vedi *numu.*

NUMOSU si *nummosu,-a*, adj., **numosus** si **nummosus** ; plenu de *numi*, bannosu, avutu : *muliere numosa, omeni numosi.*

NUMU si *nummu*, pl.-*i*, **numus** si **nummus**, (it. **nummo**, affine cu νόμος, la Siciliani cu intellessulu si de *moneta*); buccata de auru, de argentu, de arame, etc., ce serve ca mesura a valorei lucruriloru negotiabili, si ca mediu de negotiare a acelloru-asi lucruri, bannu, moneta, 1. in genere : *numi adulterini, falsi, mentionosi*, in oppos. cu *numi addeverati; a avé multi numi; nu ti dau neci unu numu pre assemine callu; fora nunu in punga;* 2. metaforice, moneta de cea mai mica valore, bannu; 3. in specie, la anticii Romani, *numu*=*numu sestertiu*=*sestertiu*, moneta de argentu cu valore de aprope 20 de bani de ai nostri.

NUMULACIU,-*a*, si *nummulaciu*, adj. (fr. **nummulacé**), care sémena cu unu *numu* sau unu *numulu;* s. f., pl. *numulacie*, familie de mollusce d'in ordinea cephalopodiloru.

* NUMULARIU, si *nummulariu,-a*, adj. s., **numularius** si **nummularius**, (it. **nummulario**, fr. **nummulaire**); relativu la *numu* sau la *numulu : negotiu numulariu;* de ací *numulariu*, s. personale, cellu ce specula asupr'a *numiloru*, bancariu, mesariu.

* NUMULITE si *nummulite*, s. f., (fr. **nummulithe**, it. **nummulite**), genu de mollusce cu conca assémine unui *numulu.*

* NUMULU, si *nummulu*, pl.-*i*, **numulus** si **nummulus** ; deminutivu d'in *numu.*

NUNA sau *nunna*, s. f., 1. fem. d'in *nunu;* 2. lentigine.

NUNCE si *nunci*, adv., **nunc**, (d'in **num** si **ce**); acú, acumu, acusi; compusu *a-nunci.*

* NUNCIARE si *nuntiare*, v., **nunciare** si **nuntiare**, (it. **nunciare** si **nunziare**); a dá, duce, ad duce, tramitte *nuntiu*, a spune unu ce nou; 1. in genere: *mergi si nuncia domnului ce ti am dissu; a nunciá prin unu a densu tramissu, prin scrissore, prin telegraphu;* 2. in specie, a dá pre facia, a denuntiá; — vedi si compos. *annuntiare.*

* NUNCIATIONE si *nuntiatione*, s. f., **nunciatio** si **nuntiatio**; actione de *nunciare.*

* NUNCIATORIU si *nuntiatoriu-toria*, adj. s., **nunciator** si **nuntiator**; care *nuncia.*

* NUNCIU si *nuntiu,-a*, s., **nuncius** si **nuntius**; 1. personale, cellu ce da, duce, adduce, tramitte una *scire*, una *nouella : a inscientiá prin nuncii certi ;* — in specie, legatu, delegatu, cellu tramissu de unu principe la curtea altui principe : *nunciulu apostolicu;* 2. *nunciu* si *nuntiu*, pl.-*e*, reale, scire, novella, nouetate :

www.dacoromanica.ro

triste nuncie, letificu nunciu; nu avemu nuncie de la câmpulu bellului; (vedi si compos. *annuntiu*).

* NUNCUPARE, v., **nuncupare**, (d'in **nomen-caperc**), a nomí, a nominá, a dá nome, etc., terminu mai vertosu juridicu.

* NUNCUPATIONE, s. f., **nuncupatio**, (fr. **nuncupation**); actione de *nuncupare: nuncupatione de erede.*

* NUNCUPATIVU,-*a*, adj., (**nuncupativus**, it. **nuncupativo**, fr. **nuncupatif**); care serve a *nuncupá: testamentu nuncupativu.*

*NUNCUPATORIU,-*toria*, adj., **nuncupator**; care *nuncupa.*

* NUNDINA, s. f.. vedi *nundinu.*

* NUNDINALE, adj., **nundinalis**, (it. **nundinale**, fr. **nundinal**); relativu la *nundina: di nundinale, littere nundinali* = *littere dominicali* = *littere pascali sau alle pascalei.*

* NUNDINARE, v., **nundinari**, a fi la *nundine*, a tiné *nundine*, si prin estensione, a negotiá, a vende-comperá; metaforice, a se stringe in mare numeru la unu locu.

* NUNDINARIU,-*a*, adj., **nundinarius**, (fr. **nundinaire**); relativu la *nundine: platia nundinaria, dille nundinarie.*

*NUNDINATICIU,-*tiu*,-*a*, adj., **nundinaticius**,-**tius**, de *nundine*, ca ceva de la nundine.

* NUNDINATIONE, s. f., **nundinatio**, (fr. **nundination**); actione de *nundinare*, daravere la *nundine;* pretiu de *nundine.*

*NUNDINATORIU,-*toria*, adj., **nundinator**, (fr. **nundinateur**); care *nundina.*

*NUNDINU,-*a*, adj., **nundinus**, (compara si it. **nundine**, fr. **nundines**,—d'in *noue-di* = **novem-dies**); de a nou'a di, leuatu de regula ca subst., *a)* f., *nundina*, (subintellege *di*), si de ordinariu in pl. *nundine*=**nundinæ** (subintellege *ferie* = **feriæ**), *α)* la anticii Romani, a nou'a di, adeco di de mercatu, cumu si loculu de mercatu : *la nundine venieau terranii in urbe se venda si se compere, cumu si se afle facendele politice si religiose*, de ací, β) in genere, di si locu de mecratu, mercatu; si prin metafora, negotiu, daravere, etc.; *b)* m., locu si tempu de mercatu, etc., ca si *nundina* sau *nundine* sub β.

NUNELLA si *nunnella*, s. f., deminutivu d'in *nuna* sub 2.

NUNELLOSU,-*a*, si *nunnellosu*, adj., plenu de *nunelle;* vedi *nunella.*

NUNOSU si *nunnosu*,-*a*, adj., plenu de *nune*, in sensulu coventului *nuna* de sub 2.

NUNTA, s. f., **nuptiæ**, (it. **nozze**, isp. port. **nupcias**, prov. **nossas**, v. f., **nopces**, n. fr. **noces**; — allu nostru d'in *nupta* = **nupta**, de la *nuptu; n* in locu de *p* se esplica prin *m* ce a statu inaintea lui p, *numpta*, de unde apoi *nunta*, ca si *franta* d'in *frampta*, *strimta* sau *stranta* d'in *strimpta*); casatoría, matrimoniu, si in specie, rituri si ceremonie, celebrare solenne a matrimoniului, cumu si ospetie, mese, petreceri ce se facu cu occasionea acestoru ceremonie : *Românii facu celle mai multe nunte in carnevale; a merge la nunta, a jocá la nunt'a cuiva, a face nunta; nunt'a, la Români, tine una septemana intregra : nemica mai interessante pentru nationalitatea nostra de câtu descrierea unei nunte românesca in comparatione cu una nunta romana antica; vestimentu de nunta;* — prov. *am-se ti carru la nunta apa cu ciurulu; cérta fora batalia ca nunt'a fora lautari;*—applicatu si la animali : *cânii au nunta, intr'una nunta ducu catellele vostre.*

NUNTARIU,-*a*, adj. s., de *nunta*, si in specie, invitatu la petrecerile de *nunta : toti nuntarii manca si beu in sanetatea màrelui si maressei.*

NUNTESCU,-*a*, (cu *t* duru) adj., **nuptialis**; de *nunta.*

NUNTIARE, *nuntiu*, etc.; vedi : *nunciare, nunciu*, etc.

NUNTIRE,-*escu*, v., **nubere; nuptias celebrare vel agere**; a face *nunta;* a celebrá *nunta;* a petrece la *nuuta*, a leuá parte, a se dá la petrecerile, la festivitatile unei *nunta : nu e tempu de nuntitu; fetiora nenuntita*=**innupta puella.**

NUNTITU,-*a*, (cu *t* duru), adj. part. sup., d'in *nuntire.*

NUNTIU,-*a*, s., vedi *nunciu.*

www.dacoromanica.ro

NUPTALICIU,-*tiu*,-*a*, adj., **nuptalicius-tius**; de *nupta* = *nunta* : *donuri nuptalicie.*

NUPTARE, v., vedi *nuptiare.*

NUPTIA, s. f., de regula in pl. *nuptie*, **nuptiæ**; *nunta.*

NUPTIALE, adj., **nuptialis**, (it. **nuziale**, fr. **nuptial**); de *nuptia* : *vestimente nuptiali, ceremonia nuptiale, benecoventare nuptiale.*

NUPTIARE si *nuptare*, v., **nuptiare si nuptare**; a face *nuptie* = *nunta*, a se casatorí.

NUPTIATORIU,-*toria* adj. s., **nuptiator**; care *nuptia*, face *nuptie.*

NUPTU,-*a*, **nuptus**, 1. part. pass. *noua nupta, mulierile nupte in acestu annu; fete innupte;* 2. absol. subst., *a)* f. *nupta*, α) personale, *una nupta* = una muliere maritata; β) reale, *nupta* = casatoría, (vedi si *nunta*); *b)* m., *nuptu-lu*=casatorire, maritare.

NUORARE, *nuorosu*, *nuoru*, etc., vedi : *nuerare, nuerosu, nueru.*

NURA si *nuru* sau *noru*, s. f. pl., *nurori*, **nurus**; vedi si *nora.*

NURU, pl.-*i*, **venus-veneris**, **venustas, lepos, gratia, illecebra**; ce place si attrage, (compara fr. **attrait**), farmecu, carme, incantamentu, gratia : *sunt mulieri formose, déro fora nuri; nurii candorei si innocentiei; nuru se dice si vino in-coce; n'are neci unu nuru* = *n'are neci unu vino-incoce;*—pre a locuri coventulu se aude si cu *o* : *noru* = *nuru*, si prin urmare atâtu form'a câtu si sensulu coventului ducu la una origine identica cu a *nuerului* sau *nuorului*, (vedi *nubere*); *nuru*, abbreviatu d'in *nueru*, a cautatu se insemne antâniu *velulu de miressa*=*velulu pudorei*, care se scie câtu e de farmecatoriu, si de ací, in genere, farmecu, illecebra, etc.; se pote inse se fia la medilocu si una influentia a lui *nuere*=a face semnu cu capulu, si de ací a chiamá, provocá,a trage, (compara : *vino-incoce*=*nuru*). *M.*

* NUTABILE, adj., **nutabilis**, vedi *nutante.*

* NUTABUNDU,-*a*, adj., **nutabundus**; care *nuta* : *nutabundi de somnu si de fatiga.*

* NUTAME, s. pl., *nutamne*, **nutamen**; actione si effectu de *nutare.*

*NUTANTE, part. pres. adj., **nutans**; care *nuta* : *capite nutanti de somnu.*

*NUTARE, v., **nutare**, (d'in **nutus** de la **nuere**), 1. proprie, a dá d'in capu, a plecá capulu, si a nume, *a)* a vacillá, a avé guttulu molle, in câtu capulu vacilla in tote partile; *b)* a face semnu d'in capu, si in specie, a dá semnu de approbare, a approbá, a consentí; *c)* a missicá, tremurá capulu : *ce nutati si involbati asiá ochii?* 2. prin estensione, a leganá, a vacillá, a oscillá, a tremurá : *barbi'a nutante i bate peptulu;* 3. metaforice, a vacillá in opinionea, judecata, resolutionea, positionea sea, a fi incertu, infidele, inconstante, instabile, agitatu, in rea positione : *mentea loru nuta intre dá si bá; tote provinciele nutau si erau parate a se rebellá.*

* NUTATIONE, s. f., **nutatio**; actione de *nutare* : *nu e gratiosa nutationea capului in doue parti; nutationea numeroseloru popore alle Asiei.*

NUTRETIU, *nutretioru* si *nutrecioru*, vedi *nutriciu.*

NUTRIBILE, adj., **nutribilis**, (it. **nutribile**), aptu *a nutrire.*

NUTRICAME, pl. *nutricamine*, **nutricamen**, si :

NUTRICAMENTU, pl.-*e*, (comp. it. **nutricamento**); actione de *nutricare*, cumu si lucru ce *nutrica.*

NUTRICANTE, part. pres. adj., **nutricans**, (it. **nutricante**); care *nutrica* : *umiditate nutricante de plante.*

NUTRICARE, v., **nutricare**, (it. **nutricare si notricare**); a fi *nutrice*, a dá lapte, si de ací, a nutrí, a cresce : *scrofele nutrica bene si câte optu porcelli; a nutricá calli, boi, capre si alte pecore; a nutricá copillii altoru-a.*

NUTRICATIONE, s. f., **nutricatio**, (it. **nutricazione**); actione de *nutricare: nutricationea fetiloru de cotra matri.*

NUTRICATIVU,-*a*, adj., (it. **nutricativo**); aptu *a nutricá.*

NUTRICATORIU,-*toria*, adj. s., (it. **nutricatore**); care *nutrica* : *nutricatoriele prunciloru si fetiloru de totu genulu.*

www.dacoromanica.ro

NUTRICATU,-*a*, adj. p., **nutricatus.**

NUTRICE, s. f., **nutrix si notrix,** (it. **nutrice si notrice,** fr. **nourrice**); 1. femina ce cu laptele seu nutresce unu fetu, si de ací in genere, nutritoria, crescutoria, educatoria: *tote i dá in gura bene mestecate, cumu dau nutricile pruncilor; a suge bone si relle cu laptele nutricei; gallina nutrice=gloca; matre nutrice*, ce singura allapta copillulu seu; 2. prin estensione si metafore: *virginile nutrici si conservatrici alle focului perpetuu; nutricile=titiele; terr'a e nutricea nostra totoru-a; terra nutrice de lei, de tigri, de popore, de cultura; paupertatea e nutricea umilitatei, artile si scientiele sunt nutricile mentei, sufletului nostru.*

NUTRICIU si *nutritiu*, sau *nutreciu* si *nutretiu*, (*notretiu*),-*a*, adj. s., **nutricius-tius,** si **notricius-tius,** (it. **nutricio** si **nutrizio**); de *nutrice*, relativu la *nutrice* sau la *nutrire*, care *nutresce*: *parente nutriciu, mamma nutricia, senu nutriciu; agru nutriciu, terra nutricia, erbe nutricie;*—subst., *a)* masc., α) pers. *nutriciu*, crescutoriu, parente crescutoriu, educatoriu: *unu pastoriu fu nutriciulu lui Romulu;* β) reale, α') *nutriciu=* crescere, educare; β') *nutriciu* = pretiu de crescere, ce se solve pentru crescere; γ') *nutriciu* si *nutritiu*, sau *nutreciu* si *nutretiu*, (*notretiu*), ce serve la *nutrire* si crescere, *nutrimentu*, de mancare, si in speciale, cu ce se *nutrescu* pecorele sau vitele: *nutreciu de calli, de boi; fenulu e cellu mai bonu nutreciu pentru calli; paliele, érb'a sunt nutreciu; a stringe nutreciu pentru iernatulu ouiloru; a avé, aflá nutreciu abundante; nutreciulu lipsesce;*—de ací si demin. *nutricioru, nutrecioru;—b)* f. *nutricia*, α) personale, crescutoria, nutritoria, educatoria, preveghiatoria, etc.; β) reale, officiu, occupatione de crescutoria.

NUTRICULA, s. f., **nutricula,** deminutivu d'in *nutrice: fabule de nutricule.*

NUTRIENTE, part. pas. adj., **nutriens,** (it. **nutriente**); care *nutresce*: *alimente bene nutrienti.*

NUTRIME, s. pl., *nutrimine*, **nutrimen,** si:

NUTRIMENTU, pl.-*e*, **nutrimentum,** (it. **nutrimento**); 1. mediu de *a nutrí*: *a dá totu ce are pentru nutrimentulu pauperiloru; nutrimentu de carne, de legume; nutrimentu substantiale; succulentu, bonu, placutu; nutrimentu abituale, cotidianu; umiditatea e nutrimentu allu planteloru; ordiulu e bonu nutrimentu pentru calli;* 2. prin metafore, totu ce serve a conservá, fomentá, attitiá, vivificá, etc.: *nutrimentulu focului, passionei, urei, amorei, favorei, benevolientiei, elocentiei, spiritului, coragiului.*

NUTRIRE,-*escu*, v., **nutrire,** (it. **nutrire si notrire, nodrire,** fr. **nourrir**); a dá de mancare, a allaptá, a cresce, a educá, a curá, etc.; 1. proprie: *n'ai destullu lapte pentru doi copilli, abiá poti nutrí unulu; scrof'a pote nutrí multi porcelli; fundatoriulu Romei fu nutritu cu lapte de lupa; balenele si nutrescu, ca si alte mammifere, fetii cu lapte; calli bene nutriti, vitellu reu nutritu; terr'a nutresce plantele salutari ca si celle nocenti; cine nu si nutresce si incaldesce corpulu seu?* 2. metaforice, a tiné, conservá, fomentá, attitiá, vivificá, intarí, marí, etc.: *a nutrí bene foculu cu lemne uscate; a nutrí sperantie, cogite, ura, resbonare, coragiulu ostei, amora, foculu de amore, furorea, passionea; a nutrí spiritulu, anim'a, mentea.*

NUTRITIONE, s. f., (**nutritio,** fr. **nutrition,** it. **nutrizione**); actione si resultatu allu actionei de *nutrire*, mai vertosu, modu sau functione de *nutrire; nutritione de prunci, de pecore; nutritionea animaliloru, planteloru.*

NUTRITIVU,-*a*, adj., (it. **nutritivo,** fr. **nutritif**), aptu *a nutrí: plante nutritive; partile nutritive alle carnei, laptelui, legumineloru; succu tare nutritivu; nutretiu nutritivu.*

NUTRITORIU,-*toria*, adj. s., **nutritor,** si **nutritorius,** (it. **nutritore**), care *nutresce* sau e aptu *a nutrí: nutritorii lui Romulu; unu bonu nutritoriu de calli; laptele e nutritoriu; legumine nutritorie, succu nutritoriu, parti de carne nutritorie.*

NUTRITU,-*a*, adj. part., **nutritus:** *calli bene nutriti si grassi, copillu gras-*

www.dacoromanica.ro

su si bene nutritu; sup. *nutretiu de nutritu pecorele;* s. m., *nutritulu acestui animale cere multa cura si prccautione.*

NUTRITURA, s. f., (ital. **nutritura**); actione de *nutrire*, cumu si *modu* de *nutrire*, si effectu allu acestei actione.

* NUTU, s. m., **nutus**; (proprie, part. sup. d'in **nuere**, leuatu inse de regula ca subst. mascul.); 1. proprie, dare d'in capu, missicare a capului, semnu facutu d'in capu, si mai vertosu, semnu de approbare, involire, volia, etc. : *cu nutulu seu Joue face se tremure lumea; unu nutu d'in partea tea, care este asiá de potente, va face se dispara tote pedicele; la unu nutu allu tyrannului cadù capulu innocentelui;* 2. metaforice, *a)* plecare, pornire, tendentia, si mai vertosu, missicare in diosu : *prin nutulu seu corpurile tragu si cadu spre pamentu; b)* semnu, ordine, volientia, potere : *prin nutulu si volienti'a dieiloru se face totu ce se intempla.*

NUVELLA, etc., vedi *nouella*, etc.

* NYCTHEMERIU, s. m., (fr. **nichthémère**, d'in νύξ-νυκτός = nocte, si ἡμέρα = di); spatiu de tempu ce coprende una di si una nocte, di civile de 24 de ore,

* NYCHTHEMERU,-*a*, adj., (fr. **nichthémère**); de una di si una nopte, *ephemeru*, care nu tine si nu viue de câtu una dí; care e parte albu si parte negru : *pesci nychthemeri.*

* NYCTAGU,-*a*, adj. s., (fr. **nyctage**, d'in νύξ-νυκτός = nocte, si ἄγειν = agere); care traiesce noctea, leuatu de regula ca subst., *a)* reale; genu de plante ce se deschidu numai noctea; *b)* personale, ereticu ce credea co noctea ar fi peccatu a se rogá; in acestu intellessu si *nyctazonte* = fr. **nyctazonte**.

* NYCTALOPIA, s. f., **nyctalopia**, (νυκταλωπία, fr. **nyctalopie**); calitate de *nyctalope.*

* NYCTALOPE si *nyctalopu,-a*, adj. s., **nyctalops**, (νυκτάλωψ, fr. **nyctalope**, d'in νύξ-νυκτός = nocte, si ἀλαός = ce nu vede, si ὤψ = ochiu); 1. cellu ce in tempulu crepusculului nu vede; 2. cellu ce noctea vede mai bene de câtu diu'a, sau care numai noctea vede : *passeri nyctalopi.*

* NYCTELIU,-*a*, adj., **nyctelius**; unulu d'in epithetele date lui Bacchu, alle cui mysterie, se celebrau *noctea*, (νύξ-νυκτός = nocte); s. f. pl., *nyctelie* = bacchanali nocturne.

* NYCTERU, s. m., (fr. **nyctère**, νύκτερος = *nocturnu*), genu de vesperelli cari sbora noctea.

* NYCTICORACE, s. m., **nycticorax**, (νυκτικόραξ, fr. **nycticorax**); passere ce crocesce noctea ca *corbulu*, de unde si nomele ei populariu de *corbu de nocte.*

* NYCTOBASE, s. f., (fr. **nyctobase**), âmblare noctea a unui omu addormitu, somnambulismu; de ací si:

* NYCTOBATU,-*a*, s. m., *somnambulu*, care âmbla noctea addormitu fiendu.

* NYCTOGRAPHIA, s. f., (fr. **nyctographie**, d'in νύξ-νυκτός = nocte, si γραφειν = scriere); arte de a scrie prin intunerecu, fora a vedé semnele ce face.

* NYCTOGRAPHIU, s. m., (fr. **nyctographe**), instrumentu ce serve la *nyctographia.*

* NYCTOGRAPHU,-*a*. s. personale, cellu indemanaticu in *nyctographia.*

* NYMPHA, *nunfa* si *ninfa*, s. f., **nympha**, (νύμφη, it. **ninfa**, fr. **nymphe**); 1. miressa, dilecta, muliere de currendu maritata; 2. dina, semidiéa de mare, de riu, de fonte, de selba, de arbore, etc.: *nymphele lacului, fluviului; nymphele Parnassului, Permessului = musele;* de ací *nympha* = apa, fonte, etc.; 3. obiectu de amore si adoratione, muliere sau féta formosa si gratiosa; predilecta, amante; în reu si in risu, curtesana; 4. papusia de jocu; 5. papusia de insectu, si in specie, allu doile stadiu de viétia, de desvoltare a insectului, stadiu intermediu intre *larva* si *statulu perfectu : nymphele nu su de câtu chrysallidi mobili; nymphele de formice sunt ouale acestoru-a;* 6. prolungatione a membraneloru d'in partile sessuali alle feminei; si cu sensulu de *clitore.*

* NYMPHACIU,-*a*, adj., (fr. **nymphacé**); care sémena cu una *nympha*, s. f. pl. *nymphaciele*, familia de conchylie.

* NYMPHAGOGU,-*a*, adj. s., (fr. **nymphagogue**, νυμφαγωγός); care conduce *nymph'a* = *miress'a* de la cas'a parentiloru la a mirelui.

www.dacoromanica.ro

* NYMPHALE, adj. s., **nymphalis**, (fr. **nymphal**, it. **ninfale**); relativu la *nympha;* s. f., *nymphale-a, a)* ornamentu de capu la *nymphe* si la mulieri in genere, *b)* genu de flutturi; de ací si *nymphalide*, adj., (fr. **nymphalide**), assemine unei *nymphale*, de unde: s. f. pl., *nymphalidi*, familia de insecte lepidoptere, care are de typu genulu *nymphale*.

* NYMPHALIDE, adj. s., vedi *nymphale*.

*NYMPHEA, s. f., **nymphaea**(=νομφαία, fr. **nymphéa**, it. **ninfea**); genu de plante d'in famili'a *nympheacieloru, polyandria monogynia* lui *Linneu;* de ací *nympheaciu,-a*, adj., (it. **ninfeacio**, fr. **nymphéacé**), care sémena cu *nymphea*, de unde *s. pl. f., nympheacie*, famili'a ce are de typu genulu *nymphea*.

* NYMPHEACIU,-*a*, vedi *nymphea*.

*NYMPHEU, s. m., **nympheum**, (νομφεῖον, fr. **nymphée**, it. **ninfeo**); 1. templu inchinatu unei *nympha* sau unoru *nymphe;* 2. locu inchinatu unei *nympha*, si, in specie, fontana cu apa saritoria; 3. spelunca naturale sau artificiale, micu templu cu fontana consecratu unei *nympha;* 4. locu unde se afla apa, statue, vase, catine si fontane, si care serve la imbaiare; 5. edificiu cu incaperi mari si commode, in care se celebrá nunt'a celloru ce nu aveau case commode.

* NYMPHITE, s. f., (fr. **nymphite**), inflammatione a *nymphei* la femine.

* NYMPHOMANIA, s. f., (fr. **nymphomanie**), manía de *nympha* la femine, propensione furiosa si irresistibile la acte venerie.

* NYMPHOMANIACU,-*a*, adj., (fr. **nymphomaniaque**); relativu la *nymphomania:* s. f., *una nymphomaniaca*.

*NYMPHONE, s. m., **nymphon**, (νομφών), incapere, camera de miressa, camera nuptiale.

*NYMPHOTOMIA, s. f., (fr. **nymphotomie**); taliare a *nympheloru* la femine, sau a clitorelui.

* NYMPHOTOMICU,-*a*, adj., (fr. **nymphotomique**); relativu la *nymphotomia* sau la *nymphotomiu*.

* NYMPHOTOMIU, s. m., pl.-*e*, (fr. **nymphotome**); instrumentu cu care se servescu chirurgii spre a face amputationi la *nymphele* femineloru

www.dacoromanica.ro

O.

O, a cincisprediecea littera in alfabetulu romanu, se pronuntia : I. inchisu sau curatu, in syllabele intonate candu au unu *i* sau *u* in cea urmatória, precumu : *dormi*, *mori*, *joci*, *morti*, *poti*, *toti*, *locu*, *focu*, *jocu*, *mortu*, *portu*, *nostru*, *vostru*, *rostru*, etc.; II. deschisu si claru, cu appropiare de *oa*, in sylabele intonate candu au unu *e* sau *a* in cea urmatória, precumu : *mórte*, *sórte*, *fórte*, *mólle; sudóre*, *langóre*, *óste*, *coste*, *póte*, *róde*, *pórta*, *mórta*, *córda*, *cóma*, *sócra*, *róga*, etc., III. se aude ca *u:* 1. in syllabele neintonate, precumu: *rogare*, *portare*, *morire*, *arbori*, *porcellu*, *occidere*, *ordire*, *dominica*, *domnedieu*, etc.; cu tote aceste-a in multe derivate conserva pronuntiationea originale; 2. assemine se aude ca *u* in syllabile finali : *one*, *oni*, *ome*, *omi*, *onte*, *onti*, *onde*, *ondi*, precumu in : *carbone*, *carboni*, *tetione*, *tationi*, *rogatione*, *rogationi*, *nome*, *nomine*, *monte*, *monti*, *ponte*, *ponti*, *fronte*, *fronti*, *tonde*, *tondi*, *responde*, *respondi*, etc. IV. se aude obscuru in : *co*, *déco*, *déro*, *éro*, *écco*, *peno*, *dupo*, *inco*, *fora*, *locusta*, *lotura*, *rotundu;* V. raucu sau nasale in : *fontana*, *pulmoni*, *ronia*, *gutoniu*, *gutonia*, *lemoniu*, *lemonia;* VI. se suppreme in: *cosocru*, *cosocra*, *cosocría*, *cosocrire*, *formosetia*, *formosetiare*, *formosetiatu*, *volere* sau *vorere*, *volutu* sau *vorutu*, cari se scriu si simplu : *coscru* sau *cuscru*, *cuscrire*, *cuscritu*, *vrere*, *vrutu*.

1 O, in locu de *ua*, scurtatu d'in *una*, una, femininu d'in *unu*, unus : *o casa*, *ua casa*, in locu de *una casa;* vedi *unu*.

2 O, in locu de *ua*, nascutu d'in *la* pron. conjunctu pers. III, fem. acc. illam : *vedi cartea? o vediu*, mai bene : *ua vediu; vedut'ai cartea? am vedut'o* mai bene : *am vedutu-a;* vedi *ellu*.

3 O, nascutu d'in *ua*, in locu de *va : o fi*, si *a fi*, in locu de: *va fi; s'o face*, si *s'a face*, in locu de : *se va face*.

4 O, nascutu d'in *au*, v. auss. pers. III sing. si pl. mai multu usatu in Daci'a superiore : *o facutu*, in locu de : *au facutu*.

5 O, interj. o, (it. o), care espreme mirare, buccuría, intristare, si alte multe si varie affecte : *o lume, ce desérta esti! o dille de fericire alle copillariei! ascultati, o ómeni boni! o domne, de ce nu me ieai?*

* OASE, s. f., oasis, (ὄασις, it. oasi, fr. oasis); 1. portione de terrenu fertile in mediloculu unui desertu arenosu, specia de insula fertile in mediloculu unei màri de arena stérpa : *a transformá una parte a desertului in fertile oase;*—fig. *una oase intr'unu desertu* = locu, statu, puntu, tempu de fericire si multiamire in mediloculu nefericiriloru; una idee, unu affectu consolatoriu in calamitati si stari desperati;—de ací si *oasenu,-a*=oasenus, adj., relativu la *oase*, locuitoriu de *oase*.

* OASENU,-*a*, adj. s., vedi *oase*.

† OB, prep. lat. ob, applicata in limb'a nostra numai ca particula de compositione cu verbe; in forma *ob* remane nescambatu inainte de vocali si chiaru de consonanti, afora de *p*, *f*, *c*, *g*, cu cari *b* d'in *ob* se assimila : *opponere* = *ob-*

www.dacoromanica.ro

ponere sau *punere, offerire* = *ob-ferire, occurrere* = *ob-currere;* inainte de *m* se pote ca *b* d'in *ob* se remana nescambatu : *obmurmurare,* sau se cada : *omittere,* sau se se assimile : *ommorire;* intre *b* d'in *ob* si *t* initiale se introduce une-ori unu *s : obstinatu;* si in unele casuri *b* cade inainte de acestn *s : ostendere* =*obs-tendere;*—câtu pentrn sensu, *ob* insémna : *a)* proprie, *pre, asupra, preste : oblimare*=a pune *limu* pre ceva, a coperí cu limn; *b)* ca mai desu, *in facia, inainte,* si une ori, *a laturi, longa : opponere* = a pnne inainte, in facia; si d'in intemplare, *essire inainte, intelnire, intempinare : offendere, occurrere, obvenire; c) contra,* idea de impedicare, resistentia, ostilitate, sau celln pucinu de oppositione : *obstare, obtrectare, obmurmurare, oppremere, offendere, offensa, obstinare,* etc.; *d)* in multe casuri particul'a *ob,* ca si *ad, in,* etc., pare a nu face de câtu se adjnte a traduce in verbu unu adiectivu san substantivu, cumu : *obdurare, obmutire.*

OBAUDIENTE, *obaudientia, obaudire,* etc., vedi : *obediente, obedientia, obedire.*

OBAURATU,-*a,* part. adj., **obauratus,** coperitu cu *auru.*

* OBBA, s. f., **obba,** vasn largu la fnndu, strimtn spre gura.

* OBBATU,-*a,* part. adj., **obbatus,** facutu in forma de *obba.*

*OBBRUTIRE,-*escu,* v., **obbrutescere,** a face sau a se face brutu; vedi si : *abbrutire.*

OBDORMIRE, v., **obdormire,** a incepe a dormí; a face se dorma; vedi si *addormire,* cumu si *ob.*

OBDUCERE, *obdussi* si *obdussei, obdussu* si *obductu,* v., **obducere,** a accoperí, a ascunde.

OBDUCTIONE, s. f., **obductio,** actione de *a obducere.*

* OBDURARE, v., **obdurare,** a face *duru;* mai rarn, a se face *duru,* a se invertosiá.

* OBDURATIONE, s. f., **obduratio,** áctione de a *obdurare.*

* OBDURIRE,-*escu,* v., **obdurescere,** a se face *duru,* a se invertosiá, si metaforice,, a se face nesentitoriu; a perde sentirea, a se impetrí la ânima.

* OBEDIENTE, part. adj., **obediens,** care *obede,* asculta : *filiu forte obediente parentiloru.*

* OBEDIENTIA, s. f., **obedientia,** calitate si fapta de *obediente : obedientia de filiu cotra parenti.*

* OBEDIRE, v., **obedire,** (d'in **obaudire**); a fi paratu, a audí, a ascultá, si de ací, a se suppune, a face totu ce vre si dice altulu, a serví : *a obedí parentiloru, invetiatoriloru, mai mariloru, magistratiloru, legiloru.*

* OBELISCU, s. m., pl.-*e,* **obeliscus,** (ὀβελίσκος, it. **obelisco,** fr. **obélisque**); columna inalta cu patru laturi plane, assemine columna colossale facuta d'in una singura buccata de petra : *Egyptulu e terr'a obelisciloru.*

* OBELU, pl.-*e,* **obelus,** (ὄβελος, = it. **obelo**); proprie : acume de lancia, lancia, applicatu inse prin metafora la unu semnu cu care se notedia locnrile snspecte intr'unu auctorin.

* OBERARE, v., (**obærare,** d'in **ob** si æs - ære = *arame* = *banni detoriti*); a incarcá de detoríe, mai vertosu in forma participiale, *oberatu* = **obæratus,** incarcatu de detoríe, innecatu in detoríe : *oberatii, la anticii Romani, déco peno in trei dicci de dille dupo una sententia data, nu satisfaceau pre creditori, devenieau servi ai acestoru-a; statu oberatu prin impromute onerose.*

*OBERARIU,-*a,* adj. s., **obærarius,** detoriu ce nu si pote desface altramente detoriele, si de acea-a cauta se si le desfaca lucrandn ca servu pentrn creditoriu.

* OBERATU,-*a,* adj. part., **obæratus** incarcatu cu detorie.

* OBESARE, v., **obesare,** a face *obesu: a se obesá ca unu mascuru de taliatu.*

* OBESITATE, s. f., **obesitas,** (it. **obesità,** fr. **obésité**); statu de *obesu : multi sufferu de obesitate ca de unu morbu.*

* OBESU,-*a,* adj., **obesus,** tare ingrassiatu prin mancare, indapatu, cui sta se crepe pellea de grassn; *omu obesu, muliere obesa; celli obesi trecu de stulti;*

www.dacoromanica.ro

bucce obese; cefa obesa ca de porcu ingrassiatu; prin metafore, grossu, fora agerime, greoniu, lenosu, etc.

* OBICE si *obiece*, s., **obex**, abl. **obice** si **objice**, (vedi verbulu *obiecere*), ce se *obiece*=se pune inainte, ce se arrunca, ce sta inainte spre a oppri, impedicá, inchide, etc. : cuniatore, veriga, sullu de incuniatu, vallu, muru, mole sau mollu, termu, obstaclu, etc. : *riurile rupu obiecile si se vèrsa preste arature.*

†† OBIECERE, *obièc-ui, obiecutu* si *obiectu*, v., **objicere**; mai usitatu sub form'a intensiva : *obiectare.*

* OBIECTACLU, pl.-*e*, **objectaculum**, ce se *obiecta* spre a impedicá, a oppri : *obiectaclele riuriloru ce ammenitia cu inundationi.*

* OBIECTAME, pl. *obiectamine*, **objectamen**, si :

* OBIECTAMENTU, pl.-*e*, **objectamentum**; ce se *obiecta* ca imputatione.

* OBIECTARE, v., **objectare**, (it. **obiettare**, fr. **objecter**); d'in *obiectu* de la *obiecere*; 1. proprie, a arruncá, a pune inainte : *a obiectá scutulu la sagettele arruncate;* 2. metaforice, *a)* in genere : *a obietá pre cineva pericleloru; unei morte certa; b)* in speciale, a pune inainte, a arruncá in facia, in ochi ca imputatione, ca errore, ca argumentu contrariu, ca opinione contraria, etc., *unu spiritu sophisticu afla a obiectá totu de a un'a ceva la addeverulu cellu mai bene demonstratu; ce obiectati la celle ce noi amu dissu? nu obiectàmu neminui paupertatea; a obiectá cuiva misellia, rapine, spoliationi; nu ti mai obiectu co m'ai uitatu cu totulu.*

* OBIECTATIONE, s. f., **objectatio**, actione, mai vertosu mania de a *obiectare : obiectationea cu locu si fora locu denota incapetinare.*

* OBIECTATORIU,-*toria*, adj. s., **objector**, **obiectans**; care *obiecta* sau serve a *obiectá*, care mai vertosu are manî'a de *a obiectare.*

* OBIECTIONE, s. f., **objectio**, (it. **obiezione**, fr. **objection**); d'in *obiectu* de la *obiecere*, (vedi si derivatulu *obiectare*); actione si resultatu de *obiecere*; metaforice, *a)* imputatione : *obiectione a paupertatei; vietiei dissolute; b)* mai vertosu oppunere si ce se oppune la una opinione: *a respunde la tote obiectionile ce s'au facutu sau s'aru potè face; se pote respunde la obiectioni cu argumente sau cu seccatore si insolentie: obiectione fundata; obiectioni usiorelle, futili.*

* OBIECTIVU,-*a*, adj., (it. **oggettivo**, fr. **objectif**), relativu la *obiectu* ca subst., care serve sau pote serví ca *obiectu*, 1. in genere : *vitru obiectivu, lenticula obiectiva*, si absol. *obiectivulu*, vitru ce, in ochiane, accépta imaginea obiectului observatu : *obiective achromatice, simple, composite; a direge obiectivulu in obiectulu de observatu; fiendu vorb'a de espressione, obiectivulu e espressionea unui obiectu d'in una frase, precumu subiectivulu e espressionea subiectului din frase;* 2. în specie, ca oppusu la *subiectivu*=ce vine de la *subiectulu cogitatoriu :* cogitatu numai, imaginatu, doritu, etc.; *obiectivu* = reale, ce nu are relatione cu sentimentulu nostru, ci cu luerulu ensusi in sene : *totu ce in mentea nostra, in connoscenti'a nostra, vine de la fientia reale, e obiectivu, pre candu ce adaugemu cu sentimentulu nostru, ca atare, nu e decâtu subiectivu; veritate obiectiva si indubitabile; argumente obiective; ratione obiectiva.*

* OBIECTIVITATE, s. f., calitate de *obiectivu : obiectivitatea ideeloru, argumenteloru, cogitationiloru.*

* OBIECTÓRIU,-*toria*, adj. s., **objector**; care *obiece*, face *obiectione* sau *obiectioni : falsi obiectori de crimine mentionose.*

* OBIECTU,-*a*, **objectus**, (it. **obietto** si **oggetto**, fr. **objet**), 1. part. passivu : *inimicii obiecti mortei, petre obiecte cursului apei; imputatione obiecta noue pre nedreptu; opinioni futili obiecte la argumente solide;* 2. subst. m., *a)* abstr., *obiectulu*=actione de *obiecere : cu obiectulu câtoru-va petre nu vomu oppri cursulu riului; b)* déro mai vertosu concr. : *obiectulu* = ce e pusu sau sta inainte, inaintea ochiloru corpului sau ai mentei, lucru sentitu sau cogitatu : *obiectu sensibile, placutu, gratiosu, amabile, obiecte sensibili, neplacute, disgratiose,*

www.dacoromanica.ro

odiose; artea de a representá obiectele e forte differita de artea de a face acelleasi obiecte connoscute; sunt obiecte ce nu se potu representá pre scena la ochii spectatoriloru; odorile sunt obiectulu olfactului, precumu colorile sunt obiectulu vediului; sonulu e obiectulu audiului; addeverulu e obiectulu connoscentiei, benele e obiectulu volientici, formosulu e obiectulu mai multoru facultati nobili alle suffletului; fia-care scientia si arte si are obiectulu seu: obiectulu logicei, metaphysicei, physicei, medicinei; obiectulu theologiei e ensusi Domnedieu; obiectulu amorei, curei sollicitudinei cuiva; obiectu de ura, de spaima, de orrore, de abominatione pentru tota lumea; obiectulu dorentici, aspirationiloru, voturiloru nostre; obiectulu laboriloru nostre pote fi atâtu scopulu la care vremu se adjungemu, câtu si motivulu ce ne indemna a lucrá; mai vertosu in limb'a filosofica: *de obiectulu sentitu si cogitatu cauta se se distinga bene subiectulu sentiente si cogitante; prin obiectu se intellege ceva vedutu sau intuitu fora neci una relatione a intuentelui; obiectulu perceptionei e cea ce connoscemu prin perceptione, precumu obiectulu cogitarei e lucrulu presente noue in essistenti'a sea possibile, e materi'a pre care se essercita cogitarea, materia destinsa de fienti'a ce cogita; cogitarea pote leuá sau avé de obiectu si nemiculu, nallucile; co-ci usioru se confunde subiectulu cu obiectulu, cari nu se potu divide, ci numai distinge: subiectulu nu crea obiectulu, precumu neci obiectulu nu trece de sene in subiectu, ci subiectulu e agente care, de si ar paré completu passivu, totusi essercita una actione, fora care impressionea obiectului nu s'ar face, si mai vertosu n'ar remanc in subiectu;* — de ací si espressioni ca: *idee adecate, conforme cu obiectulu; idee fora obiectu,* fora realitate, etc.; cu sensulu mai largu ce are si lucrulu: *obiectu de negotiu; obiecte de arti, de lussu, de prim'a necessitate; a vende totu genulu de obiecte de mancare; obiectu utile, inutile; obiecte de importantia, de valore, de mare pretiu; obiectele unui lemnariu sunt instrumentele lui; obiecte de buccataria, de callatoria,* etc.: — in grammatica, *obiectu* = fientia, de la care sau spre care se face actionea: *obiectu necessariu, completivu, directu, indirectu, circunstantiale, activu, passivu; verbe ca* dare *ceru doue obiecte, cumu: a dá elemosyna pauperiloru.*

* OBIRE, v., **obire,** (*ob-ire,* ca si *perire*=*per-ire*); a merge spre unu ce; in specie, a merge cotra finitulu seu: a appune, a perí, a morí; a strabate, a percurre, a visitá; a infrontá, a se appucá cu ânima de ceva;—applicatu mai vertosu in form'a participiale, *obitu,* ca subst. m., mersulu la ceva, si de ací, mersulu cotra finitu, appusu, morte.

* OBITU, part. sup. subst., d'in *obire* = **obitus;** vedi *obire.*

* OBJURGARE, v., **objurgare;** a mostrá, castigá, imputá: *a objurgá pre altii pentru reulu facutu de densulu; a objurgá altui-a peccate ce ensusi nu incéta a committere.*

* OBJURGATIONE, s. f., **objurgatio;** actione de *objurgare: objurgationile vostre sunt nedrepte; cruda objurgatione a celloru ce nu su pauperi d'in culp'asca.*

* OBJURGATORIU, *-toria,* adj. s., **objurgator,** si **objurgatorius,** (compara si fr. **objurgateur,** si **objurgatoire**); care *objurga* sau serve *a objurgá: nu numai ca accusatoriu, déro neci ca objurgatoriu nu te potu sufferi; scrissore objurgatoria.*

* OBJURGATU, *-a,* part. sup. subst. **objurgatus.**

* OBJURGITARE, v., **objurgitare,** (iterativu si intensivu d'in *objurgare*); 1. a totu *objurgá,* a *objurgá* continuu, a nu mai contení cu *objurgarea;* 2. a *objurgá* reu, cu violentia, cu acerbitate.

* OBLACIARE, v., **oblaqueare** (*ob-laciare* = *laciuire* d'in *laciu*); a legá cu laciu, a infasciorá si stringe ca cu unu laciu, si de ací, a infasciorá, a incongiurá, a inchide: *nestimate oblaciate in auru;* — prin noua metafora, a sapá radecin'a unei plante, unui arbore, a face una gropa de giuru in giurulu radecinei.

* OBLATICIU si *oblatitiu, -a,* adj., **oblaticius, -tius;** relativu la *oblatu* sau *oblata* ca subst., de *oblatu.*

* OBLATIONE, s. f., **oblatio,** (it. **obla-**

www.dacoromanica.ro

zione, fr. **oblation**); d'in *oblatu*, actione de *offerire*, cumu si lucru *offeritu*, daru mai vertosu *offerta* facuta la diei: *oblationi facute de imperatori militariloru; oblationi voluntarie, liberali, generose; oblationile facute pentru impacarea si stingerea processului; oblationi addusse la altariu d'in primiciele totoru fructeloru; oblatione de purgatione, de pace, de victoria, de successulu capetatu prin adjutoriulu lui Domnedieu; in fiacare liturgia se face oblatione.*

* OBLATIVU,-*a*, adj., **oblativus**; relativu la *oblatu*, ce e *offeritu* de bona volia.

* OBLATORIU,-*toria*, adj. s., **oblator**, (it. **oblatore**, fr. **oblateur**); care face *oblatione*, care *offere*: *oblatorii de pretiu mai mare; oblatoriu allu viétiei selle pentru salutea publica.*

* OBLATRARE, v., **oblatrare**; a respunde la latrare prin latrare; metaforice, a latrá contr'a cuiva, a vorbí de reu, a criticá, a censurá fora coventu si fora effectu; a nu mai tacé d'in gura, a totu mostrá si criticá.

* OBLATRATIONE, s. f., **oblatratio**; actione de *oblatrare*.

* OBLATRATORIU,-*toria*, adj. s., **oblatrator**; care *oblatra*: *nu vreu se mi bagu in casa una oblatratoria.*

* OBLATU,-*a*, **oblatus**; un'a d'in formele participiali alle verbului *offerire*, 1. in genere: *conditionile oblate de adversariu pentru impacatione; lucru ne mai vedutu, oblatu atunci ochiloru nostri;* 2. in specie, offeritu dieiloru; iuchinatu, sacrificatu, consecratu, devotatu, etc.: *amnellulu oblatu prin mysteriulu liturgicu; primicie oblate altariului;* — ca subst., *a)* persouale, *oblatu,-a*, ce se inchina lui Domnedieu, altariului sau servitiului lui Domnedieu; *b)* reale, f. *oblata*, si m. *oblatu*, pl., *oblate*, ce se offere lui Domnedieu: *oblatele celle mai placute sunt ânima curata si mane curate de tota spurcationea peccatului; c)* pâne, azyma suptire ca chartei'a, bullinu.

* OBLECTABILE, adj., **oblectabilis**; de care se *oblecta* cineva, care *oblecta*: *oblectabile novella.*

* OBLECTAME, pl. *oblectamine*, **oblectamen**, si:

* OBLECTAMENTU, pl.-*e*, **oblectamentum**; actione de *oblectare*, cumu si mediu de *oblectare*: *oblectamente de copilli, de ochi, de gura; oblectamentu si manganiare in amarulu dilleloru relle.*

*OBLECTANTE, adj. part., pres., **oblectans**; care *oblecta*:

OBLECTARE, v., **oblectare**; a desfetá, a usiorá greutatea lucrului, uritului, amarului; a recreá: *a oblectá ânimele lectoriloru; a se oblectá cu joculu, cu vorb'a, cu cantarea, cu peramblarea; studiele nutrescu anim'a junelui, oblecta ânim'a betranului;—dclectare* dice mai multu de câtu *oblectare.*

* OBLECTATIONE, s. f., **oblectatio**; actione de a *oblectare*: *cercetarea si aflarea addeverului e plena de oblectatione.*

*OBLECTATORIU,-*toria*, adj. s., **oblectator**, si **oblectatorius**; *care oblecta* sau serve *a oblectá*: *enigmate oblectatorie.*

†† OBLEDERE, *oblesi* si *oblesei*, *oblesu*, v., **oblidere**; a sfermá, a striví: *a oblede ouale, puii gallinei.*

* OBLEGAMENTU si *obligamentu*, pl.-*e*, **obligamentum**, (it. **obbligamento**); actione si mediu de *oblegare*: *oblegamentulu partei vettemate;* fig., *a implení tote oblegamentele selle.*

OBLEGARE si *obligare*, v., **obligare**, (it. **obbligare**, fr. **obliger**); 1. proprie, a legá de altu ceva sau longa altu ceva; a legá de giuru in pregiuru, a infasciorá: *a oblegá vulnerile, a oblegá altuiulu;* metaforice, *a)* in genere, a indetorá, constringe, suppune, etc.: *a oblegá preç garante se solva pentru garantatu; a oblegá pre multi prin liberalitatile selle; oblegatu me vedu a ve spune ce nu asiu fi vrutu; a se obligá cu vorb'a, in scrissu; a oblegá si face amici pre toti câti connosce; b)* in specie, *α)* a legá sau indetorá dupo formele legali; si de ací, a hypothecá: *a oblegá tote immobilile selle mulierei; ellu se oblegà se servesca doi anni de dille; nu me potu oblegá se ti facu acestu lucru asiá de currendu.*

* OBLEGATIONE si *obligatione*, s.

www.dacoromanica.ro

f., **obligatio**, (it. **obbligazione**, fr. **obligation**); actione, actu si instrumentu de *oblegare*; 1. proprie si in genere : *oblegationea vulneriloru, oblegationile fracturei de la braciu*; 2. in specie si metaforice : *oblegatione prin scrissu la lucru cu mânule; a implení tote oblegationile de parente, de filiu; oblegationi morali; la implenirea oblegationiloru juridice suntemu constrinsi prin medie coercitive; oblegationea fora consentimentulu voluntariu allu oblegatului nu e valida; a contrage oblegationi, a se desface de oblegationile contractate; oblegationile facute cu volia bona ne attragu amici; oblegationile ce possedemu de la ministeriulu finantieloru.*

* OBLEGATORIU si *obligatoriu,-toria*, adj. s., **obligator**, si **obligatorius**, (it. **obbligatore** si **obbligatorio**, fr. **obligeant** si **obligatoire**); care *oblega* sau serve a *oblegá*, mai vertosu in sensulu metaforicu si speciale allu coventului : *precepte oblegatorie, consilie neoblegatorie; servitie oblegatorie si procuratorie de amici; clause d'in contractu oblegatorie in veri-ce casu; studie oblegatorie; instructionea primaria, e, dupo legea in vigore, oblegatoria pentru toti filii si filiele de Românu.*

* OBLEGATURA si *obligatura*, s. f., **obligatura**; actione si resultatu allu actionei de *oblegare*, mai vertosu in sensulu propriu allu coventului : *oblegaturele fracturei de la fluerulu petiorului.*

* OBLICANGULU,-*a*, adj., (it. **obliquangolo**, fr. **obliquangle**); care are ânghiuri *oblice : trianglu oblicangulu.*

* OBLICARE, v., **obliquare**, (it. **obliquare**, fr. **obliquer**); 1. a face *oblicu : a oblicá lini'a, ochii, petiorele, cautatur'a, capulu, callea*; 2. a merge mersu *oblicu*, a amblá pedisiu : *a oblicá la stang'a, la derépt'a; carrulu oblicà d'in drumu; callii oblicara d'in calle si appucara preste campi*; fig. *a oblicá in vorba, in cererile, rogationile ce face.*

* OBLICATIONE, s. f., **obliquatio**; actione de *oblicare : oblicationile planteloru repenti.*

* OBLICATORIU,-*toria*, adj. s., **obliquans**; care *oblica*, dispusu *a oblicá.*

*OBLICATU,-*a*, adj. part., **obliquatus.**

* OBLICATURA, s. f., **obliquatio**; actione si resultatu allu actionei de *oblicare : oblicaturele cautaturei.*

* OBLICE, adv., **oblique**; vedi *oblicu.*

* OBLICITATE, s. f., **obliquitas**, (it. **obliquità** si **obliquitate**, fr. **obliquité**); calitate, statu de *oblicu : oblicitatea liniei, callei, cautaturei, eccliptícei.*

* OBLICU,-*a*, adj., **obliquus**, (it. **obliquo** si **oblico**, fr. **oblique**); care nu e dereptu : strambu, si mai vertosu, plecatu sau intorsu la una parte, inclinatu, pedisiu, intr'una parte; 1. proprie si in genere : *calle oblica, linie oblice; planu oblicu; cercuri oblice, sfere oblice; a taliá unu planu, unu volume cu taliatura oblica; cautatura oblica, petioru oblicu, passi oblici, mersu oblicu, missicaré oblica, radiele sorelui cadu iérn'a mai oblice de càtu vér'a; stamine oblice, pistille oblice; invidiosulu cauta la cellu fericitu cu ochi oblici*; 2. metaforice si in specie : *a amblá cu medie oblice, cu vorbe oblice, pre calli oblice; consangenu in linia oblica; oratione oblica=oratione indirecta*, oppusa la : *oratione directa; casuri oblice*, opp. la *casuri recte*;—ca adv. *oblicu*, si mai bene : *oblice : a amblá oblice, a vorbí oblice, a se missicá oblice.*

* OBLIGAMENTU, *obligare, obligatione*, etc.; vedi : *oblegamentu, oblegare, oblegatione.* etc.

* OBLIMARE, v., **oblimare**, (*ob-limu*); 1. proprie, a coperí cu *limu*, a lepí cu limu, a implé cu limu : *Nilulu inunda térr'a periodice, oblima, mollia si fecunda agrii; fosse oblimate, sulci oblimati, rote forte oblimate*; 2. metaforice, *a)* a confundá, a affundá, a innecá, a perde, vorbindu, de essemplu, despre avere si alte assemini : *ai oblimatu colossalea stare strinsa si lassata de parentii tei; a si oblimá nomele bonu; b)* a intunericá, obscurá, confunde, ratecí, ammetí, a leuá mentile, a rapí mentile, a scote d'in sene : *glori'a si averile pre multi oblima; m'am oblimatu, mi s'a oblimatu mentea; la acésta scire neasteptata toti remasera oblimati; oblimati de placere, de minunile ce vedu*, etc., in acestu d'in urma sensu se aude mai ver-

www.dacoromanica.ro

tosu in usulu populariu, si anume, si sub form'a *oblimire*, adjunsu a se pronuntiá : *ulimire* si *uimire*, dupo ce a trecutu successivu prin formele: *ublimire, uvlimire, uulimire, ulimire*, etc.; se pote inse ca *oblimire* se fia derivatu si d'in *oblime*, s. d'in *oblire*=*obliuire;* vedi si: *oblitare, obliuire, oblire,* etc). *M.*

OBLIME, s., vedi *oblimare.*

OBLIMIRE,-*escu*, v., (redussu la: *ulimire, uimire*); vedi : *oblimare*, si *uimire* sau *ulimire. M.*

* OBLINERE, *oblinui, oblinutu* si *oblitu*, v., **oblinere,** (*ob-linere*), a unge, a trage sau dá cu ceva pre de asupra; si de ací: a sterge, a trage cu ceva preste ce e scrissu; a lepí cu lutu, cu balliga; a lepí, astupá, unge in genere; a implé, incarcá, cumulá, coperí, innecá, etc.

OBLIRE, v., **oblivisci;** vedi : *oblivire.*

OBLITARE, (redussu in pronunţia la formele : *ulitare* si *uitare*), v., **oblivisci;** de ací si : *oblitatoriu, oblitatione*, redussu la : *ulitatoriu* si *uitatoriu, ulitatione* si *uitatione;* vedi *uitare* si *ulitare* cu tóte derivatele selle.

* OBLITERARE si *oblitterare*, v., **obliterare,** si **oblitterare;** 1. proprie, a sterge, a trage pre de asupr'a cu ceva, care sterge sau ascunde si face se dispara scrierea sau alte assemine lucruri; 2. metaforice, a sterge d'in memoria, a face se se uite, se péra d'in usu, a destruge, nemicí.

* OBLITERATIONE si *oblitteratione*, s. f., **obliteratio,** şi **oblitteratio;** actione de *obliterare : obliterationea datinelor antice.*

*OBLITERATORIU si *oblitteratoriu,-toria*, adj. s., **obliterator,** si **oblitterator;** care *oblitera, obliteratoriu allu monumenteloru.*

* OBLITERATU si *oblitteratu,-a*, part. sup. **obliteratus,** si **oblitteratus,** stersu d'in memoria, uitatu.

* 1 OBLITU,-*a*, part. d'in *oblinere.*

* 2 OBLITU,-*a*, part. sup. d'in *oblire* **oblitus;** vedi *obliuire.*

* OBLIUIALE si *obliviale*, adj., **olivialis;** de *obliviu*, care adduce *obliviu* : *beuture obliviali.*

*OBLIUIARE si *obliviare*, v., **olivisci,** (compara it. **obliare,** si fr. **oublier**); vedi *obliuire.*

* OBLIUIONE, si *oblivione*, s. f., **olivio,** (it. **oblivione**); actione si statu allu cellui ce *oblive* sau e *oblivitu*, uitare, lassare in uitare : *a vindicá de tacere si oblivióne marile fapte alle poporului; a dá ceva oblivionei, a pune la oblivione; ce insémna asta oblivione si ammetire a vostra!*

* OBLIUIOSU, si *obliviosu-a*, adj., **oliviosus,** (it. **olivioso,** fr. **oublieux**); coprensu de *obliviu*, care uita usioru; ammetitu : *omeni ammetiti si obliviosi; fric'a si spaim'a face pre omu obliviosu.*

OBLIUIRE si *oblivire*, v., **olivisci;** a scapá d'in mente, a nu mai tiné mente sau in menté, a uitá, a perde memori'a unui ce : *a se obliuí de morti, de viui, de parenti, de copilli, de patria, de celle promisse, de vechiele datine, offense;* si cu obiectu directu : *a oblivi parenti, patria, detorie, injurie, offense; a si obliuí pung'a pre mésa, a oblivi cas'a neincuniata;* vedi si : *uitare, ulitare*=*oblitare.* Acestu coventu si celle de acea-asi familia, au sufferitu in limb'a nostra, ca si in alte limbe sorori, modificationi mai multu sau mai pucinu profunde; asiá : *oblivire* sau *obliviare* s'au redussu mai antaniu la : *obliuire* si *obliuiare, obliire* si *obliiare, oblire* si *obliare*, sau *ublire* si *ubliare*=it. **oblire, obliare** si **ubliare**= fr. **oublier;** asiá si part. *oblivitu* s'a redussu in *obliuitu, obliitu, oblitu* = ital. **olito,** cumu e dejá si class. **oblitus,** d'in care apoi verbulu derivatu : *oblitare*, redussu successive la : *ublitare, uulitare, ulitare, uitare*, éro isp. **olvidar,** e in locu de *ovlidar* (=**oblitar**=*oblitare*);—d'in form'a redussa *oblire* a cautatu se éssa si subst. *oblime*, de unde verb. *oblimire*, redussu, ca si *oblitare*, la : *ublimire, ovlimire, ulimire, uimire*, (vedi si *oblimare*); de alta parte *olivire* s'a redussu si in modulu urmatoriu : *ubliuire, ubluire, uuluire, uluire*, asiá co *uluire* e populariu camu in acea-asi insemnare cu *ulimire*, (vedi *uluire* in parte). *M.*

* OBLIUIU si *obliviu,-a*, adj. s., **olivius,** (compara it. **oblio,** fr. **oubli**, vedi si *obliuire*); 1. adj., uitatu, datu uita-

www.dacoromanica.ro

rei, cadutu in uitare; 2. subst. m. reale, *obliviu-lu* : *obliviulu de ai sei, de sene, de celle mai sacre detorie, de patria; a cautá obliviu de amarulu vietiei in distractioni costatorie de sanctate.*

*OBLIVIARE, *oblivione, oblivire*, etc., vedi *obliuiare obliuione, obliuire*, etc.

OBLONGU si *oblungu,-a*, adj., **oblongus**, (it. **oblungo**, fr. **oblong**); mai lungu de câtu latu, prea-desvoltatu in lungime : *cadrgtu oblongu, facia oblonga, folie oblonge.*

*OBLUCINARE, v., **oblucinare**, vedi: *allucinare* si *nallucire*

* OBLUCTARE, si *obluptare*, v., **obluctari**, a luctá contrá, a se oppune.

* OBLUCTATIONE si *obluptatione*, s. f., **obluctatio**, actione de a *obluctare.*

* OBLUCTATORIU, -*toria*, ad. s., care *oblucta.*

* OBMURMURARE, v., **obmurmurare**, a respunde cu murmuru la murmuru; a respunde murmurandu.

* OBMURMURATIONE, s. f., **obmurmuratio**, actione de *obmurmurare.*

* OBMURMURATORIU,-*toria*, adj. s., care *obmurmura.*

* OBMURMURATU,-*a*, part. sup., subst. **ob murmuratus.**

* OBMUSSARE, v., **obmussare**, a respunde bombanindu, a respunde incetu.

* OBMUSSITARE, v., **obmussitare**, (iterativu d'in *obmussare*), a totu bombani, a respunde continuu si la tote bombanindu.

* OBMUTIRE,-*escu*, v., **obmutescere**, vedi *ammutire.*

* OBNOSSIARE si *obnoxiare*, v., **obnoxiare**, a face *obnossiu.*

* OBNOSSIU si *obnoxiu,-a*, adj., **obnoxius**; (vedi : *nossiu, nocere)* ; 1. proprie, suppusu la pena pentru culpa, culpabile, demnu de pena; 2. prin metafore, *a)* suppusu, docile, voliosu, obediente; *b)* indetoratu, oblegatu; *c)* plecatu, umile, fricosu, servile; *d)* espusu la periclu, debile, fragile; si de aci : periculosu, vettematoriu, ammenitiatoriu.

*OBNUBILARE, v., **obnubilare**; a coperí, infasciorá cu nueru; a obscurá, intunericá.

* OBNUBERE, *obnupsi* si *obnupsei, obnuptu, (ob-nube)*, v., **obnubere**; a coperí, invelí.

* OBNUNCIARE si *obnuntiare*, v., **obnunciare-tiare**; a *nuntiá* sau *annuntiá* ceva reu, a dá rea scire, trista nouetate.

* OBNUNCIATIONE si *obnuntiatione* s. f., **obnunciatio si obnuntiatio**; actione de *obnunciare.*

* OBNUNCIATORIU si *obnuntiatoriu,-toria*, adj. s., care *obnuncia.*

* OBNUNCIATU si *obnuntiatu,-a*, part. sup. **obnunciatus-tiatus.**

* OBORIRE, *oboriu, oboritu*, si *obortu*, v., **oboriri**; a se orcá, a resarí, a se redicá, a se inaltiá; si de ací : a apparé, a nasce, a se nasce.

* OBORITORIU,-*toria*, adj. s., **oboriens**; care *obore;* vedi *oborire.*

* OBORITU,-*a*, part. d'in *oborire;* **obortus.**

*OBORTU, s. m., **obortus**, resaritu: *obortulu stelleloru.*

* OBREPERE, *obrepsi* si *obrepsei, obreptu*, v., **obrepere**; a vení pre nesentite, si de ací, a se insinuá, a ammagí, a insellá.

* OBREPTICIU si *obreptitiu-a*, adj., **obrepticius-tius**; care obtepe, care vine pre nesintite sau pre ascunsu, care cu insellatione se insinua, se introduce.

* OBREPTIONE. s. f., **obreptio**; actione de a *obrepere.*

* OBREPTIVU,-*a*, adj., **obreptivus**; care *obrepe*, care se face, se introduce pre ascunsu.

* OBREPTORIU,-*toria*, adj. s., **obrepens**; care *obrepe.*

* OBREPTU,-*a*, adj. part., **obreptus.**

* OBRETIRE,-*escu*, v., **obretire**; a prende in *rete*, a trage in *rete*, a *irretí.*

* OBROGARE, v., **obrogare**; a oppune la una vechia lege alta lege noua, prin care acea-a se modifica in parte; a propune amendamente la una lege; a se oppune la assemini amendamente : *una lege se obroga, fora se se abroge.*

* OBROGATIONE, s. f., **obrogatio**; actione de *obrogare.*

* OBROGATU,-*a*, part. sup., **obrogatus.**

www.dacoromanica.ro

* OBRUSSA, s. f., vedi *obrussu.*

* OBRUSSATU,-*a*, vedi *obrussu.*

* OBRUSSU,-*a*, adj. s., **obrussus, obrussa, obryzum,** (comp. it. **obrizzo**), 1. adj., forte puru, de totu puru, fora firu de ammestecu, vorbindu in specie de metalle si mai vertosu de auru : *aurulu obrussu e de cea mai bona calitate si colore, fora firu de macula;* 2. s. f., reale, *obrussa,* lamurire a aurului, cercare prin focu : *obruss'a e cercarea aurului prin focu, asiá co aurulu rosesce ca si foculu;* fig. *pentru puritatea espressionei rationea e addeverat'a obrussa;* de ací si : *obrussatu*=suppusu la *obrussa,* cercatu, probatu ca aurulu prin focu, lamuritu; — in locu de **obrussa** aflamu in lat. si **obryzum** = gr. ὄβρυζον, de unde apoi si : **obryzatus** = *obrizatu* = *obrussatu.*

* OBRYZATU, *obryzu,* vedi : *obrussatu, obrussa, obrussu.*

* OBSALUTARE, v., **obsalutare;** a respunde cu *salutare* la *salutare.*

* OBSCENITATE, s. f., **obscenitas,** (it. **oscenità** si **oscenitate,** fr. **obscénité**), calitate si fapta de *obscenu : obscenitatea auguriului; obscenitatea vorbeloru, a spune obscenitati; obscenitati gretiose si revoltatorie; obscenitatea missicariloru, attitudinei, gestului.*

* OBSCENU,-*a*, adj., **obscenus,** si **obscœnus, obscœnus** (it. **osceno,** fr. **obscène**); 1. de reu auguriu, defavorabile, reu, nefericitu, vorbindu in specie de auguriu, presagie, semne prenuntiatorie : *se nu dicu vorba obscena in ora rea; passeri obscene; obscenulu cane;* 2. ca mai desu, *a)* in genere, uritiosu, gretiosu, revoltatoriu : *animali sordide si obscene; d'in obscen'a gura a belluci curre negru, sordidu si obscenu veninu; b)* in specie, revoltatoriu de pudore, de castitate, de sentimentulu bonei convenientia si allu moralitatei : *obscene cantice, scripte obscene, saltu obscenu; covente obsene, gestu obscenu, attitudine obscena; auctori obsceni, poeti obsceni; versuri obscene, scripte obscene;—parti obscene alle masculului sau femínei* = *parti rosinose.*

* OBSCURANTE, part. adj., **obscuraus,** (it. **oscurante**), care *obscura,* intuneca.

* OBSCURANTISMU, s. m., (fr. **obscurantisme**), systema de *obscurantistu.*

* OBSCURANTISTU,-*a* adj. s., (it. **oscurantista,** fr. **obscurantiste**), cellu cui nu place lumin'a scientiei si a filosofiei, care d'in princìpiu cauta a stinge veri-ce lumina a rationei, si a cofundá genulu omenescu in ignorantia, stupiditate si superstitione.

* OBSCURARE, v., **obscurare,** (it. **oscurare**); a face *obscuru;* 1. proprie : *lumin'a unei lampa se obscura de lumin'a sorelui; ceru obscuratu de nocte si de nueri; sore obscuratu, ochi obscurati;* 2. metaforice, *a)* a ascunde, a coperí, a umbrí, a face nevedutu; *b)* despre mente : *passionea obscura rationea; c)* despre espressione : *a obscurá frasile; a obscurá in adensu dissele selle, ca se nu l'intellegą altii; d)* despre sonu, a pronuntiá inchisu, inganatu; *e)* a micusiorá sau stricá valorea : *a obscurá nomele, glori'a cuiva; f)* a face se se uite, a sterge, a nemicí.

* OBSCURATIONE, s. f., **obscuratio,** (it. **oscurazione,** fr. **obscuration**); actione de *obscurare* si effectu allu acestei actione : *obscurationea sorelui, lunei, stelleloru, luceferului, ochiului; obscurationea unei espressione, unui sonu.*

* OBSCURATORIU,-*toria*, adj. s., **obscuraus,** (it. **oscuratore**); care *obscura: nueri obscuratori ai sorelui; doctrina obscuratoria de mentea omenesca;* ca si *obscurantistu,* cui place *obscuritatea* rationei omenesca.

* OBSCURATU,-*a*, part. sup. **obscuratus.**

* OBSCURITATE s. f., **obscuritas,** (it. **oscurità** si **oscuritate,** fr. **obscurité**), calitate, statu de *obscuru : obscuritatea cavernei, a noptei, a ochiloru, négr'a obscuritate a desiloru codri; obscuritatea tartarului; obscuritatea in idee adduce obscuritate in espressione; obscuritatea viseloru si enigmateloru, obscuritatea nomelui, originei, familiei cuiva; cine pote petrunde obscuritatea cogiteloru acestui omu dissimulatu?*

* OBSCURU,-*a*, adj., **obscurus,** (it.

www.dacoromanica.ro

oscuro, fr. **obscur**); fora lumina, lipsitu cu totulu de lumina, sau care are pucina si insuficiente lumina; 1. proprie : *dese si obscure selbe, pre obscura nocte, in obscurulu tartaru, locuri reci si obscure, camere strimte si obscure;* despre colori : *verde obscuru*, inchisu; asiá si : *rosiu obscuru, galbinu obscuru; camera obscura*, d'in care se esclude lumin'a, lassandu se petrunda radi'a solare numai pre una mica apertura, spre a face observationi de physica, etc.; 2. metaforice, *a)* despre vorbire si scriere, sau despre vorbitoriu si scriptoriu, fora claritate : *limba obscura, frasi obscure; poetu obscuru, filosofi obscuri; b)* despre sonu, pronuntia, *obscura* = inchisu sau reu pronuntiatu, incetu, incurcatu, inganatu : *vocali obscure*, opp. *vocali clare; syllaba obscura; c)* de idee, cogitationi si alte lucruri attingutorie de intelligentia, *obscuru*=neintellessu, greu de intellessu, complicatu, incurcatu : *cestione obscura; d) obscuru* = neconnoscutu, pucinu connoscutu, si de ací : neinsemnatu, umile, bassu, micu : *omu obscuru; nascutu d'in familia obscura; de obscura conditione; e) obscuru*=tristu, melancholicu, supperatu : *obscur'a lui fronte; pre obscur'a vostra facia se vede intristarea; f) obscuru*=ascunsu, secretu : *obscure orditure de conspirationi; g)* despre caracteriu, *obscuru*=ascunsu, callidu, astutu, dissimulatu, prefacutu, etc.

* OBSECENTE, part. adj., **obsequens**; care *obsece*, si in specie, care e paratu a *obsece*, voliosu a serví, indetorá, ascultá, placé altui-a : *filiu obsecente parentelui; mariti obsecenti mulieriloru;* mai vertosu despre diei, favorabile, benevolitoriu, gratiosu : *obsecentea fortuna.*

* OBSECENTIA, s. f., **obsequentia**; calitate sau dispositione si fapta de *obsecente : prea-marea obsecentia a maritului cotra muliere.*

* OBSECERE, *obsecui, obsecutu*, v., **obsequi**; 1. a face cuiva pre placu, pre volia, a face tote voliele cuiva, a cautá se i placa, a fi paratu a lu ascultá, serví, indetorá : *a obsece amiciloru; filii su detori a obsece parentiloru;* 2. a cede, a se accommodá : *a obsece tempului, fortunei.*

* OBSECIA, s. f., de regula in pl. *obsecie*, **obsequiæ**, (fr. **obsèques**); in acellu-asi sensu cu *essecie*, ultimele detoríe facute unui reposatu, ceremonie de immormentare, funeralie.

* OBSECIALE, adj., **obsequialis**; applecatu la *obseciu : obseciale amante.*

* OBSECIARE, v., (it. **obsequiare**); a dá, arretá *obseciu : a obseciá amicii.*

* OBSECIOSITATE, s. f., (it. **obsequiosità**, fr. **obséquiosité**); calitate si fapta de *obseciosu : nu totu de a un'a obseciositatea e proba de obseciu sinceru.*

* OBSECIOSU,-*a*, adj., **obsequiosus**, (it. **obsequioso**, fr. **obséquieux**); plenu de *obseciu : obseciosu ca servii cotra cineva; discipuli obseciosi cotra maiestri; mariti obseciosi, mulieri obseciose, tacere obseciosa, portare obseciosa.*

* OBSECIU, s. m., pl.-*e*, **obsequium**, (d'in *obsecere*); volia, volia bona de a serví, indetorá, ascultá pre cineva, de a i face tote pre placu ; reverentia, respectu, suppunere, ascultare, complacere, facere dupo placulu şi voli'a cuiva, etc.: *obseciu religiosu cotra parenti; profundu, affectuosu obseciu; pentru obseciulu cotra personele si loculu unde ne aflàmu, obseciulu face amici, addeverulu inimici.*

* OBSECRARE, v., **obsecrare**, (it. **ossecrare**, fr. **obsécrer**); a rogá in nomele celloru *sacre*, in nomele dieiloru, a rogá ferbente si cu umilentia, a conjurá : *ve rogu si ve obsecru se nu faceti asiá.*

* OBSECRATIONE, s. f., **obsecratio**, (it. **ossecrazione**, fr. **obsécration**); actione de *obsecrare*, rogatione ferbente, umilita si persistente.

* OBSECUNDARE, v., **obsecundare**; *a secundá* cu volia bona, a fi paratu a *secundá*, a face pre placulu si voli'a cuiva : *a obsecundá tote voliele cuiva; si venturile obsecunda la dorentiele lui,*

* OBSECUNDATIONE, s. f., **obsecundatio**, actione, dispositione de *obsecundare.*

* OBSECUNDATORIU, -*toria*, adj. s., **obsecundator**, care *obsecunda : obsecundatorii capricieloru tyrannului.*

* OBSECUTIONE, s. f., **obsecutio**, (d'in *obsecutu* de la *obsecere*), actione, dispositione de *obsecere.*

www.dacoromanica.ro

* OBSECUTORIU,-*toria*, adj. s., **obsecutor**, care *obsece*, urmatoriu, ascultatoriu, supusu, paratu a serví si a indetorá.

* OBSEDE, s. m., **obses**, ostaticu, persona ce se da in poterea altui-a spre a assecurá essecutarea unei conventione, a unui tractatu, observarea pacei inchiaiata, etc. : *partile belligeranti si dau obsedi; a dá, a luá, acceptá obsedi; a cere si impune obsedi, a tiné sau retiné obsedii, a dimitte obsedii; intre obsedi erau si vergini de familie nobili;*— prin estensione, cautoriu, responditoriu, garante.

* OBSEDARE; v., **obsidare**, a dá, a leuá ca *obsede*.

* OBSEDATIONE, s. f., actione de a *obsedare*.

* OBSEDATU,-*a*, adj. part. sup. subst. **obsidatus**.

* OBSEDERE, *obsedui*, *obsedutu* si *obsessu*, v., **obsidere**, (comp. si it. **ossedere**, fr. **obséder**), 1. a sedé longa, in giuru, a incongiurá, impressurá, si mai vertosu, a tiné impressuratu unu locu, una cetate : *a obsedé una cetate, unu castellu; a obsedé callile de communicatione;* 2. prin metafore si in specie, *a)* a cautá se castige âuim'a sau favorea cuiva : *a obsedé pre principe; b)* a nu dá pace, a tormentá cu cereri repetite; in sensu mai ideale : *una idea, una cogitare obsede pre cineva, obsede si absorbe mentea cuiva; c)* a cautá momentu opportunu, a speculá, a spionú.

* OBSEDIARE, v., **obsidiari**; cu acellu-asi sensu generale ce are si *obsedere*, déro mai vertosu si in speciale : a spionú, a cautá momentu opportunu spre a prende si capitá pre cineva sau ceva, (comp. si it. **ossediare**).

* OBSEDIONALE, adj., **obsidionalis**, relativu la *obsedione : corona obsedionale*, datata capitanului ce scapá una oste de *obsedione*.

* OBSEDIONE, s. f., **obsidio**, (it. **ossedione**); actione de *obsedere*, in insemnarea speciale a coventului : *obsedionea cetatei in tempu de mai multi mesi; a cinge unu locu cu obsedione, a scapá unu locu de obsedione.*

* OBSEDIU, pl.-*e*, **obsidium**, (it. **ossedio**), actione de *obsedere*, 1. impressurare, incongiurare, inchidere a unui locu cu poteri armate : *cetatea scapà in fine de lungulu obsediu allu inimiciloru;* 2. spionare; *vulpea face cu obsedie ce n'ar pote face cu poterea;* 3. precautione : *de mare obsediu ai lipse in delicatulu passu ce vrei a face;* 4. statu de *obsede : a dá in obsedie pre filii principiloru cetatei.*

* OBSEPIRE, *obsepitu* si *obseptu*, v., **obsepire**; a inchide cu gardu, si in genere, a inchide, a impedicá, a tiné pre locu, etc.

* OBSERARE, v., **obserare**, (*ob-sera*); a inchide cu cuniatore, a incuniá, si in genere, a inchide : *a obseratu usiele si portile si a plecatu la câmpu cu argatii.*

* OBSERVABILE, adj., **observabilis**, care se pote *observá*, demnu de *observatu : differentie observabili, scambare observabile.*

* OBSERVANTE, part. adj., **observans**; care *observa : discipulu observante si reverente cotra invetiatori; unu monachu observante*, regulatu, care observa regul'a, canonulu tagmei sau ordinei monachale la care s'a inchinatu.

* OBSERVANTIA, s. f., **observantia**, (it. **osservanza** si **osservanzia**, fr. **observance**), actione si actu de *observante*, 1. in genere : *observanti'a tempuriloru, locuriloru, personeloru;* 2. in specie, *a)* respectu, inalta consideratione, attentione si dispositione de a prevení si implení dorentiele si voliele unei persona amata si respectata : *observantia cotra parenti, cotra mai mari, cotra amici, cotra ospeti; prin observanti'a sea officiosa capeta ânimele totoru-a; b)* covenitulu respectu, suppunere covenita legiloru, covenientieloru, datineloru, etc : *fidele observantia a legiloru, datineloru si usuriloru strabonesci; c)* urmare scrupulosa a rituriloru si ceremonieloru cultului religiosu, cumu si a regulelor sau canoneloru stabilite pentru una ordine religiosa, si de ací : *d)* lege, regula, usu, datina, ritu, ceremonia, practica, etc : *phariseii tineau forte la observantiele prescrisse de lege; obser-*

www.dacoromanica.ro

vantiele de urmatu in una societate allessa si bene crescuta.

*OBSERVARE, v., **observare**, (it. **osservare**, fr. **observer**); proprie a *servá*= avé sau tiné inainte, inaintea ochiloru corpului sau mentei, si de ací, a se uitá cu d'in a densulu, a se uitá lungu, a spioná, a bagá séma, a leuá a mente sau in mente, a cercetá spre a notá, connosco, intellege, etc., 1. in genere: *observàmu celle ce se petrecu in noi, in sufletulu nostru; precumu observàmu si celle ce se petrecu in giurulu nostru; lupulu observa peno se addorma cânii, ca se se repedia in turma; a observá calitatile, relationile lucruriloru; variationile tempului se observa ca mai bene cu instrumente ca barometrulu; astrele si missicarile loru se observa cu adjutoriulu telescopieloru; cu microscopiulu potemu observá celle mai mice lucruri; a observá si studiá unu omu, unu poporu, una natione;* 2. in specie, *a)* a custodí de aprope, a vedé de ceva sau de cineva, a avé necontenitu ochiulu asupr'a lui, a preveghiá: *omu suspectu si observatu de omenii politiei; a observá copilli, turme, usi'a, portá unei casa; b)* despre legi, datine, regule, precepte, etc., a urmá, a tiné, a implení, a essecutá, a nu se abbate: *a observà ordinile superiorelui, prescriptionile medicului, preceptele grammaticei, regulele bonei covientia; riturile si ceremoniele cultului, massimele moralei si evangeliului: a observá accentulu, cantitatea syllaboloru; c)* a respectá, venerá, estimá, a fi paratu a l'ascultá si serví, etc.: *a observá pre cineva ca parente; a observá pre amici, pre mai mari; arrogantii nu observa pre nimene.*

* OBSERVATIONE, s. f., **observatio**, (it. **osservazione**, fr. **observation**); actione, actu, resultatu si modu de *observare: observationea stelleloru, regulelor; observationi meteorologice, astronomice, medicali; observationea limitiloru de cotra militari; observatione scrupulosa a reguleloru, a ceremonieloru; a avé geniulu, spiritulu observationei; a face cuiva observationi asupr'a portarei; a face mai multe observationi juste asupr'a celloru propuse; cellu arrogante nu accepta observationile altoru-a.*

* OBSERVATORIU, -*toria*, adj. s., **observator**, (it. **osservatore** si **osservatorio**, fr. **observateur** si **observatoire**); care *observa* sau serve la *observatu: observatorii si custodii limitiloru terrei; ageru observatoriu allu defecteloru selle; scrupulosi observatori ai formeloru legei;* — s. m. reale, *observatoriulu*, locu de *observatu*, si in specie, *observatoriu astronomicu: observatoriulu d'in Parisi; sunt in cetate mai multe observatorie pentru casuri de incendiu.*

* OBSERVATU, -*a*, part. sup. subst. **observatus.**

* OBSESSIONE, s. f., **obsessio**, (fr. **obsession**); actione de a *obsedé* si statu de *obsessu: obsessionea cetatei, castrului, palatiului de rebelli; a se lassá de obsessione; cu obsessionile vostre nu capetati nemica de la mene; a cede obsessioniloru mulierei; ce obsessione importuna si fatigante! — obsessione* = possessione de cotra necuratulu: *remediele ce baseric'a prescrie contr'a obsessionei sunt: rogationile, essorcismii, ajunulu, faptele de caritate.*

* OBSESSORIU, -*soria*, adj. s., **obsessor**, (fr. **obsesseur**); care obsede: *obsessorii palatiului justitiei si allu adunantiei nationale; obsessorii capeta in fine ce sollicita.*

* OBSESSU, -*a*, part. sup. subst., **obsessus**: *cetatile obsesse de invasori; celli avuti sunt obsessi de sollicitatori; — obsessulu cetatei, in tempulu osbessului acelloru castre.*

* OBSISTERE, v., **obsistere**; vedi *obstare.*

* OBSOLEFACERE, v., **obsolefacere**, (*obsolere-facere*); a face *obsoletu*, a invechí, deteriorá prin usu.

* OBSOLERE, *obsolui*, *obsolutu* si *obsoletu*, v., **obsolere**, si **obsolescere**, (d'in *obs* = *ob*, si *olere*); a decresce, a se invechí, a se deteriorá prin usu, a se depretiá, a si perde valorea, a cadé in desuetudine.

* OBSOLESCERE, v., **obsolescere**; vedi *obsolere.*

* OBSOLETU, -*a*, **obsoletus**, un'a d'in

www.dacoromanica.ro

formele participiali de la verbulu *obsolere*, invechitu, portatu, frecatu, folositu, deterioratu prin usu; si de ací, cadutu in desuetudine, essitu d'in usu, fora valore, fora pretiu, fora trecere: *vestimente obsolete; covente, forme de covente obsolete; espressioni vulgari si obsolete; moda de pellaría obsoleta; onori obsolete, lauda obsoleta.*

* OBSONARE, *obsoniu*, etc.; vedi: *opsonare, opsoniu.*

* OBSOPIRE, si *obsupire*, v., **obsopire**; a addormí singuru sau a addormí pre altulu; vedi si: *assopire* sau *assupire.*

* OBSORDIRE, v., **obsordescere; sordidare**; a face sau devení *sordidu.*

* OBSTACLU, pl.-*e*, **obstaculum**, (it. **ostacolo**, fr. **obstacle**); d'in *obstare;* ce sta contra, in calle cuiva; pedica, si de ací, difficultate: *a intempiná obstacle, a invince obstaclele; marile nu mai sunt astadi obstacle la communicationi d'in térra in terra.*

* OBSTANTE, part. adj., **obstans**, (it. **ostante**, fr. **obstant**); care *obsta: pedicele obstanti la scopulu nostru.*

* OBSTANTIA, s. f., **obstantia**, (it. **ostanza**, fr. **obstance**); statu de *obstante.* si de ací cu sensulu concretu ce are si *obstaclu.*

* OBSTARE si *obsistere*, v., **obstare** si **obsistere**, (it. **ostare**, v. f., **obster**); a stá in facia, si in specie, a stá contra, a stá pedica, a se oppune, a impedicá, mai vertosu cu sensulu de inimicitia: *accumulati la portile castreloru ei obstau mai multu de câtu se luptá; cine pote obstá torrentelui infuriatu?*

* OBSTETRICALE, adj., (**obstetricalis**, fr. **obstétrical**), relativu la *obstetrice.*

* OBSTETRICARE, v., (**obstetricare**); a fi *obstetrice*, a essercitá artea *obstetricia;* a assiste una muliere la facere.

* OBSTETRICE, s. f., **obstetrix**, (it. **ostetrice**); d'in *obstare*, fémina ce assiste alta femina la nascere, mósia.

* OBSTETRICIU,-*a*, adj. s., **obstetricius**; relativu la *obstetrice* sau la artea ei: *a avé lipse de manule obstetricie;* — subst. reale, *obstetricia*, arte sau scientia de *obstetrice.*

* OBSTINARE, v., **obstinare**, (it. **ostinare**, fr. **obstiner**); a face incapitinatu sau cerbicosu: *a obstiná copillulu, callulu;* mai vertosu ca refl. *a se obstiná*, a se incapitiná.

* OBSTINATIONE, s. f., **obstinatio**, (it. **ostinazione**, fr. **obstination**), actione si calitate de *obstinatu: obstinatione in opinionile, in errorile selle; obstinatione de a nu innová nemica.*

* OBSTINATU,-*a*, part. adj., **obstinatus**, (it. **ostinato**, fr. **obstiné**); care cu pertinacia sta in ceva, incapetinatu, care tine cu dentii de ce a appucatu, fia bene fia reu: *obstinatu in parerile selle; asinulu e animale obstinatu; reulu obstinatu difficile se pote vindecá: resistentia obstinata, tacere obstinata.*

* OBSTREPERU,-*a*, adj., **obstreperus**; care *obstrepe*, applecatu a *obstrepe.*

* OBSTREPITACLU, pl.-*e*, **obstrepitaculum**; in acellu-asi sensu cu *obstrepitu.*

* OBSTREPERE, v., *(ob-strepere)*, **obstrepere**; 1. a respunde cu *strepitu* la *strepitu;* 2. a interrupe cu *strepitu* pre unu vorbitoriu; a innecá vorb'a altui-a cu strepitu.

* OBSTREPITARE, v., **obstrepitare**, (d'in *obstrepitu*, ca forma iterativa sau intensiva d'in *obstrepere*); a totu obstrepe, a obstrepe continuu; a obstrepe cu violentia si furia.

* OBSTREPITU, pl.-*e*, **obstrepitaculum**; strepitu contra strepitu; strepitu violentu, cu care se innéca vocea altui-a.

* OBSTRINGERE, v., **obstringere**; 1. a legá longa ceva, déro mai vertosu, a legá si stringe de giuru in giuru, a incinge, 2. metaforice, a legá, a oblegá; a constringe.

* OBSTRUCTIONE, s. f., **obstructio**, (it. **ostruzione**, fr. **obstruction**); actione de *obstruere: obstructionea ficatului; splenei; obstructionea mai multoru usie si ferestre.*

* OBSTRUCTIVU,-*a*, adj., (it. **ostruttivo**, fr. **obstructif**); aptu *a obstruere: alimente obstructive.*

* OBSTRUCTU,-*a*, adj. part., **obstructus**, astupatu: *fèrestre obstructe, splena obstructa.*

www.dacoromanica.ro

* OBSTRUENTE, part. adj., **obstruens,** (it. **ostruente,** fr. **obstruant**); care *obstrue : remedie obstruenti.*

* OBSTRUERE, *obstruire;* si :

* OBSTRUGERE, *obstrussi* si *obstrussei, obstrussu* si *obstructu,* v., **obstruere;** 1. a inchide construindu, a astupá murandu, si de ací, a astupá, a inchide in genere; *a obstruge una ferestra, una usia, unu canale, una trecutoria; mortea obstruge urechiele; vene obstrusse;* 2. in specie, despre parti si vase alle corpului : *alimentele obstrugu ficatulu, splen'a, vasele.*

*OBSTRUSSU,-*a*, adj. part., **obstructus,** astupatu.

* OBSTRUSU,-*a*, adj. part., **obstrusus;** vedi *obtrusu* si *obtrudere.*

* OBSTUPEFACERE, v., **obstupefacere;** a face se *obstupesca,* a uimí, a scote d'in menti, a ammetí, a immarmorí.

* OBSTUPESCERE, v., si :

* OBSTUPIRE, v., **obstupescere;** a se uimí, a se ammetí, a si perde mentile, a immarmorí, a inlemní.

* OBSURDIRE, -*escu,* v., **obsurdescere;** vedi : *assurdire* si *surdire.*

* OBTEMPERARE, v., **obtemperare,** (it. **ottemperare,** fr. **obtempérer**); a se suppune, a ascultá : *a obtemperá rationei, volientiei altui-a.*

*OBTEMPERATIONE, s. f., **obtemperatio;** actione si actu de *a obtemperare.*

* OBTENEBRARE, v., **obtenebrare** si **obtenebrescere,** a intunericá si a se intunericá.

*OBTENTU,-*a,* adj. part. sup. subst., **obtentus.**

*OBTESTARE, v., **obtestari;** 1. a leuá de *teste*=de marturu, a chiamá sau invocá ca marturu; 2. a rogá in nomele lui Domnedieu, a rogá ferbente, a implorá, conjurá, obsecrá, (comp. it. **ottestare**).

*OBTESTATIONE, s. f., **obtestatio,** (it. **ottestazione**); actione de *obtestare.*

OBTINENTE, adj. part. pres., **obtinens,** (it. **ottenente**); care *obtine.*

OBTINERE, *obtinui, obtinutu* si *obtentu,* v., **obtinere;** a appucá si tiné la sene, a tiné de tote partile, a tiné bene; 1. a tiné la sene, a avé, a possedé : *a obtiné terrile prin arme; a obtiné ca provincia; a obtiné nome, auctoritate, mare reputatione;* 2. a leuá in possessione, a capetá, a castigá : *a obtiné avere, onori, unu processu, una causa;* 3. ca intr., a tiné, a se mantiné, a durá, a fi in vigore : *fam'a antica obtine peno astadi; obtine credenti'a co fortun'a da si iea imperiulu.*

OBTINITORIU si *obtinutoriu,-toria,* adj. s., **obtinens,** (it. **ottenitore**); care *obtine.*

OBTINUTU,-*a*, adj. part., **obtentus,** (it. **ottenuto,** fr. **obtenu**).

* OBTINGERE, *obtinsi* si *obtinsei, obtinsu,* v., **obtingere;** a attinge ceva sau la ceva; ca unipers., a se intemplá, a vení, a cadé cuiva ceva prin sorte, d'in intemplare : *mie obtinse onorea de a fi capulu acellei interprendere.*

OBTORCERE, v., *(ob-torcere),* **obtorquere;** a torce sau intorce in una directione; a intorce in pregiuru, a invertí.

* OBTORPESCERE si :

* OBTORPIRE, -*escu,* v., **obtorpere, obtorpescere;** a inglaciá, inlemní, immarmorí; a perde ori ce sentire, a se uimí.

*OBTRECTARE, v., **obtrectare,** d'in ura a rupe, sfasciá innegrí, micusiorá, umilí ceva sau pre cineva cu vorb'a : *a obtrectá glori'a, meritele cuiva.*

* OBTRECTATIONE, s. f., **obtrectatio;** actione de *obtrectare* si dispositione de *a obtrectá : nu vorbimu asiá d'in obtrectatione si invidia; invidia si obtrectatione a gloriei altui-a.*

* OBTRECTATORIU, -*toria*, adj. s., **obtrectator;** care *obtrecta : invidiosi obtrectatori ai meriteloru altui-a.*

* OBTRUDERE si *obstrudere,* v., **obtrudere** si **obstrudere,** *(ob-trudere);* a *trude*=bagá cu violentia, a inghití cu aviditate; a ascunde bene, a bagá a fundu.

* OBTRUNCARE, v., **obtruncare;** a taliá in buccati, a retediá, a mutilá, a uccide.

* OBTRUNCATIONE, s. f., **obtruncatio;** actione de *obtruncare.*

* OBTRUSIONE, si *obstrusione,* s. f., **obtrusio;** actione de *obtrudere.*

www.dacoromanica.ro

*OBTRUSU si *obstrusu,-a*, adj. part., **obtrusus.**

* OBTUNDERE, *obtunsi* si *obtunsei*, *obtunsu* si *obtusu*, v. **obtundere**, (it. **ottundere**); a bate, lovi ceva de altu ceva, si de ací, a tortí prin batere, a stricá agerimea, acumele sau ascutitulu : *a obtunde spat'a, gladiulu, securea; ânghiu obtusu, pumnariu obtusu, ace obtuse;* si metaforice : *a obtunde audiulu, vediulu, mentea; a obtunde dororea;* inse : *a obtunde urechiele* = a mancá, rupe urechiele cu multe vorbe; asiá si : *a obtunde pre cineva cu scrissori.*

* OBTUNSIONE, s. f., **obtunsio**; actione de *obtundere.*

* OBTUNSU,-*a*, adj. part., **obtunsus** si **obtusus** : *secure obtunsa, spate de totu obtunse.*

* OBTURACLU, pl.-*e*, **obturaculum**; mediu de *obturatu*, cu ce se *obtura* ceva; astuponiu, astupusiu, dopu, etc. *obturaclulu butoniului, allu carafei, allu caldarei.*

* OBTURAMENTU, pl.-*e*, **obturamentum**, (it. **otturamento**); actu si effectu de *obturare;* si in sensulu formei *obturaclu.*

* OBTURANTE, adj. part. pres., **obturans**, (fr. **obturant**, it. **otturante**), care *obtura.*

* OBTURARE, v., **obturare**, (it. **otturare**); a astupá : *a obturá gaur'a, nasulu, narile, gur'a, venele; a obturá vasele, canalile, ficatulu; obturati bene tote resufflatorile;* fig., *a obturá unu pantice nesatiosu e forte greu.*

* OBTURATIONE, s. f., actione de *obturare*, modu de *obturare*, (comp. fr. **obturation**) : *obturationea gaureloru d'in bolt'a palatiului.*

* OBTURATORIU,-*toria*, adj. s., (it. **otturatore** si **otturatorio**, fr. **obturateur**) care *obtura* sau serve la *obturatu : obturatoriulu butilleloru implute cu vinu; membrana obturatoria, muschiu obturatoriu, nervu obturatoriu, arteria obturatoria*, etc., ce serve la orificiulu ovariu; — s. m. reale, *obturatoriu* sau si fem. *obturatoria* si *obturatore*, ce serve la obturare : *obturatorea gurei caminului sau fornului.*

*OBTURATU,-*a*, adj. part., **obturatus**, (it. **otturato**), astupatu.

* OBTURATURA, s. f., actione, modu si resultatu de *obturare.*

* OBTURBARE, v., **obturbare**; a turbură forte.

* OBTUSANGLU,-*a*, adj., (it. **ottusangolo**, fr. **obtusangle**); care are ânghiuri *obtuse : triangle obtusangle.*

* OBTUSETIA, s. f., (it. **ottusezza**); calitate de *obtusu;* vedi si *obtusitate.*

* OBTUSIFIDU,-*a*, adj., (fr. **obtusifide**, — d'in *obtusu* si *fidu* de la *findere*); care e despicatu in segmente obtuse : *folie obtusifide.*

* OBTUSIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **obtusifolié**), care are folie obtuse : *planta obtusifolia.*

* OBTUSIONE, s. f., **obtusio**, (it. **ottusione**); d'in *obtusu* de la *obtundere*, actione, déro mai vertosu statu produssu prin actionea de *obtundere : obtusionea ferraloru aratrului*, si fig. *obtusionea vediului, mentei, sensuriloru.*

* OBTUSIROSTRU,-*a*, adj., (fr. **obtusirostre**); care are rostrulu obtusu : *passeri optusirostre.*

* OBTUSITATE, s. f., (it. **ottusità**), calitate de *obtusu : obtusitatea ânghiuriloru, securiloru, vederei, audiului, mentei.*

* OBTUSU,-*a*, **obtusus**, (it. **ottuso**, fr. **obtus**), un'a d'in formele participiali de la *obtundere*, leuata de regula ca adj., fora acume, fora ascutitu, tortitu, tocitu : *ânghiu obtusu, spate obtuse, férra obtuse;* si fig. *audiu obtusu, mente obtusa, omu obtusu de mente*, si *omu obtusu*, ebete.

* OBTUTU, s. m., **obtutus**; uitare la ceva, cautatura.

* OBUMBRARE, v., **obumbrare**, (it. **obumbrare**, fr. **obombrer**); a coperí cu umbra, si de ací, a coperí, intunerecá, ascunde, protege.

* OBUMBRATIONE, s. f., **obumbratio**; actione de *obumbrare.*

OBUMBRATU,-*a*, adj. part., **obumbratus.**

* OBUNCARE, v., **obuncare**; a face *obuncu : unghie obuncate;*—vedi si *aduncare.*

www.dacoromanica.ro

* OBUNCATIONE, s. f., actione de *obuncare*.

* OBUNCATU,-*a*, adj. part., **obuncatus**.

* OBUNCU,-*a*, adj., **obuncus**; uncu in sene, addussu in intru: *rostre obunce ca allu acerei*; vedi si *aduncu*.

* OBVALLARE, v., **obvallare**, (compara si fr. **obvaller**); a incóngiurá cu *vallu*, si de aci, a muní, intarí.

OBVENIENTE, adj. part. pres., **obveniens**; care *obvine*.

OBVENIENTIA, s. f., **obvenientia**, statu si actu de *obveniente*, cumu si lucru ce obvine, casu, intemplare.

OBVENIRE, *obvenii*, *obvenitu* si *obventu*, v., **obvenire**; 1. a veni inainte, a intempiná, a intelní: *ver-cine mi va obvení, e bene venitu*; 2. a veni ca parte, prin sorti, a cadé cuiva: *ereditatea obvine vóue*; 3. in genere, a se intemplá, a se petrece: *veri-ce va obvení, cauta se plecàmu*.

OBVENTICIU,-*tiu*,-*a*, adj., **obventicius-tius**, (d'in *obventu* de la *obvenire*), intemplatoriu.

OBVENTIONE, s. f., **obventio**, (compara si it. **ovvenzione**, fr. **obvention**); ce obvine cuiva, venitu, mai vertosu venitu fortuitu, casuale, estraordinariu: *obventionile preutiloru sunt prea neinsemnate*.

OBVENTU, s. m., **obventus**; intempinare, intelnire, *obventione*.

OBVENTURA, s. f., ce *obvine*; vedi si *adventura*.

* OBVERSARE, v., **obversare** si **obversari**, (d'in *obversu*) a intorce spre cineva, a intorce incoce si incollo, de regula ca refl. *a se obversá* = a se intorce incoce si incollo pre d'inaintea cuiva, si de aci, a planá, a paré cuiva.

* OBVERSU,-*a*, part., **obversus**: *cost'a obversa*, *faci'a obversa*; s. m. reale, *obversulu monetei*, *medaliei*, in opp. cu *reversulu*.

* OBVERTERE, *obversi* si *obversei*, *obversu*, v., **obvertere**; a *verte* sau intorce cotra, spre: *a obverte arculu*, *arm'a in cineva*.

* OBVIARE, v., **obviare**, (fr. **obvier**, it. **ovviare**); a essí in calle, a essí inaintea cuiva, a intempiná, a intelní: *nuntiulu obvia altui nuntiu*; in specie, a fi pedica, a impedicá, a oppri: *a obviá unui reu, unui morbu, unei calamitate*; *potemu obviá acestoru relle cu medie forte simple*.

* OBVIATIONE, s. f., (it. **ovviazione**); actione de *obviare*.

* OBVIATORIU,-*toria*, adj. s., (it. **ovviatore**); care *obvia* sau serve a *obviare*.

* OBVIATU,-*a*, part., (it. **ovviato**), essitu inainte.

* OBVIU,-*a*, adj., **obvius**, (it. **ovvio**); 1. care e in calle, care esse inainte, intempina, e in facia; 2. in specie, *a)* in reu, contrariu, inimicu, impedicatoriu; *b)* in bene, ce vine de sene, usioru, usioru de intellessu; la indemana, paratu; *c)* espusu; *d)* vulgare, ordinariu.

* OBVOLBERE, v., vedi *obvolvere*.

* OBVOLITARE, v., **obvolitare**; a sborá, flutturá pre d'inainte sau impregiuru; a planá inaintea ochiloru mentei.

* OBVOLTU,-*a*, adj. part., **obvolutus**.

* OBVOLUTARE, v., **obvolutare**; (iterativu sau intensivu d'in *obvolvere*), a *obvólve* de mai multe ori, sau a *obvolve* cu potere si violentia.

* OBVOLUTATIONE, s. f., actione de *obvolutare*.

* OBVOLUTATU,-*a*, adj. part., **obvolutatus**.

* OBVOLUTIONE, s. f., **obvolutio**, actione de *obvolvere*.

* OBVOLUTIVU,-*a*, adj., (fr. **obvolutif**); aptu, dispusu la *obvolutu*, care e *obvolutu*.

* OBVOLUTU,-*a*, adj. part., **obvolutus**.

* OBVOLVENTE, adj. part. pres., **obvolvens**, (compara si fr. **obvolvant**); care *obvolve*: *conce obvolventi*.

* OBVOLVERE, sau *volbere*, *volsi* si *volsei*, *voltu* si *volutu*, v., **obvolvere**; a *volve* in sene, a infasciorá, a indoí, si de ací, in genere, a infasciorá, a coperí, a ascunde; a infasciorá unulu cu altulu sau pre altulu.

OCCA, s. f., **occa**; grapa, instrumentu de a grapá araturele semenate, spre a ingropá sementi'a.

www.dacoromanica.ro

* OCCABU, s. m., **occabus**, (ὄκκαβος, fr. **occabe**); braciare sau collanu de guttu, ornatu cu nestimate.

OCCARE, v., **occare**, (it. **occare**); a grapá, a dá cu *occ'a*, a trage *occ'a* preste aratur'a semenata, spre a ingropá sementi'a; in genere, a complaná, netedí pamentulu sapatu.

* OCCASIONALE, adj., (it. **occasionale, occasionnel**); de *occasione : causa occasionale.*

* OCCASIONARE, v., (it. **occasionare**, fr. **occasionner**); a dá *occasione*, a fi *occasione*, causa; a *casioná : a occasioná morte, damnu, periclu, irritatione, cérta*, etc.; vedi si *casionare.*

* OCCASIONE, s. f., **occasio**, (it. **occasione**, fr. **occasion**); cadere, intemplare de tempu, de locu, de impregiurari, momentu opportunu ce se presenta spre a face ceva : *bona occasione de a tramitte scrissori, de a respunde la scrisorile accepute; a avé occasione de a se inavutí; a perde, a lassá se treca occasionea de a vende bene mercile selle; a asteptá mai bonâ occasione; a se folosí de occasione; occasione de a face bene, de a peccá; la occasione favorabile voiu intervení pentru tene; in ori-ce occasione, cu ori-ce occasione, in tote occasionile; cu occasionea venirei, plecarei, insoratorei, mortei cuiva; a caulá occasione de a face ceva; occasione prossima de a peccá; de occasione : vestimente de occasione, mobili de occasione; ospeti de occasione*, nu in adensu chiamati, sau invitati, etc.

* OCCASU, s. m., **occasus**; appusu : *occasulu sorelui, lunei, lucéferului;* — prin estensione, perire, morte.

OCCATIONE, s. f., **occatio**; actione si effectu de *occare : occationea araturei semenatu.*

OCCATORIU,-*toria*, adj. s., **occator** si **occatorius**; care *occa* sau serve a *occare.*

OCCATURA, s. f., actione, déro mai vertosu modu de a *occá*, cumu si effectu allu *occarei.*

* OCCIDENTALE, adj., **occidentale**, (it. **occidentale**, fr. **occidental**); de *occidente*, despre *occidente*, (vedi *occidente*) : *ventu occidentale, terri occidentali, popore occidentali ;* si ca subst. personale : *occidentalii*, omenii d'in *occidente.*

* OCCIDENTE, s. m., **occidens**, appusu, appusulu sorelui, locu unde appune sorele : *omeni d'in occidente, vinu straini d'in orientesi d'in occidente, sorele pare a se missicá despre occidente spre oriente.*

1 OCCIDERE si *ucccidere*, *occisi* si *occisei, occisu*, v., **occidere**, (it. **occidere** si **uccidere**); proprie, a ommorí *cedendu*=taliandu, si de ací in genere, a omorí, a leuá viéti'a cuiva intr'unu modu ore-care : *a occide porci, boi, amnelli, calli, omeni, passeri; multi s'au occisu in acea batalia de amendoue partile; e mare crime a occide unu omu; ce se dicemu de cellu ce occide unu parente? — a occide lupi, liepori, ciore; locuste, musce;* — fig. *litter'a occide spiritulu ; memorisarea fora intellessu occide mentea copillului;* — in sensu mai mitigatu : *a occide cu batali'a.* — Estraordinaria e pronunti'a de *g* in locu de *d*, ce se aude pre a locuri in unele d'in formele acestui verbu : *se ucciga*=*se uccida.*

2 OCCIDERE, *occidui, occedutu*, si *occasu*, v., **occidere**. (d'in *ob*=*cadere*), a cadé cu totulu, a appune, a perí, a morí; vedi si *occidente.*

OCCIDIONE si *uccidione*, (pron. si *uccigiune*), s. f., **occidio**, actione de 1 *occidere : occidione de locuste, de lupi, de liepori; infricosiata occidione de omeni se fece in acea batalia.*

OCCIDITORIU si *ucciditoriu,-toria*, adj. s., **occisor**, (it. **occiditore**), care *occide* (d'in 1 *occidere*) : *peccate occiditorie de suffletu, methodu de a invetiá occiditoriu de mente;* vedi si *occisoriu.*

OCCIDIU, pl.-*e*, **occidium**, d'in 1 *occidere*, perdiare, perire.

* OCCIDUU,-*a*, adj., **occiduus**, (it. **occiduo**); ce e pre calle de a *occidere*, (2 *occidere*), aprope de *occasu*, de appusu, de perire : *stelle occidue, terre occidue, óra occidua; omeni occidui, aprope cu unu petioru in gropa.*

* OCCIPITALE, adj., (it. **occipitale**, fr. **occipital**); de *occipite*, relativu la *oc-*

www.dacoromanica.ro

cipite : regione occipitale, tegumentu occipitale, muschi occipitali, penne occipitali.

* OCCIPITE, s. m., si :

* OCCIPITIU, pl.-*e*, si :

* OCCIPITU, pl.-*e*, **occipitium** si **occiput**, (it. **occipite** si **occipizio**, fr. **occiput**); parte posteriore si inferiore a craniului sau *capului*, *céfa : occipitele insectelorn; occipitele e mai departe de câtu frontea.*

OCCISIONE si *uccisiune*, s. f., **occisio**, (it. **occisione**, v. fr. **occision**); actione de 1 *occidere : occisione de lupi, de ciore, de vite; mare occisione se fece in acea batalia.*

OCCISORIU si *uccisoriu-a*, adj. s., **occisor** si **occisorius**, (it. **occisore**, fr. **occiseur**); care *occide*, sau serve a *occidere*, (vedi 1. *occidere*) : *instrumente occisorie; venatori occisori de liepori, de lupi, de vulpi, de ursi.*

OCCISU si *uccisu,-a*, part. (d'in 1 *occidere*), **occisus**, (it. **occiso**, fr. **occis**) : *ursi occisi, scrofe occise, militari occisi pre câmpulu de batalia.*

* OCCLUDERE, *occlusi* si *occlusei*, *occlusu*, v., **occludere**, (it. **occludere**), a inchide de tote partile, a inchide bene; a opprí, a impedicá.

* OCCLUSU,-*a*, part., **occlusus.**

* OCCUBARE, v., **occubare**, a stá colcatu, a jacé; a repausá in mormentu, a fí mortu.

* OCCUBITU, s. m., (d'in *occumbere*), **occubitus**, perire, morire.

* OCCULCARE, v. (*ob-calcare*), **occulcare**; a calcá preste ceva sau cineva, a calcá in petiore sau cu petiorele : *pune terrina in gropa si occulca ua bene.*

†† OCCULERE, *occului*, *occulutu* si *occultu*, v., **occulere**, (*ob-colere*); a coperí, a invelí, a infasciorá; a ascunde. Radecin'a lui *occultu* si a derivateloru selle: *occultare, occultatione, occultatoriu*, etc.

* OCCULTARE, v., **occultare**, (it. **occultare**, d'in *occultu* de la *occulere*), a ascunde : *a si occultá appetitele, cogitele, flagitiele; n'am unde se me occultu si se plangu.*

* OCCULTATIONE, s. f., **occultatio**, actione de *occultare : occultatione in caverne, in codri desi; occultationea unui astru.*

* OCCULTATORIU,-*toria*, adj. s., **occultator**, care *occulta.*

* OCCULTATU,-*a*, part., **occultatus**, ascunsu.

* OCCULTU,-*a*, adj. part., **occultus**, (it. **occulto** si **occolto**, fr. **occulte**), ascunsu, nevedutu, secretu, mysteriosu, neconnoscutu, etc. : *poteri occulte alle naturei, causa occulta, discipuli occulti ai nouului invetiatoriu, adoratori occulti ai nouului cultu, consilie occulte, appetitu occultu, ura occulta, focu occultu; liniele occulte, cari abiá se vedu si se potu usioru sterge; scientie occulte se nomescu magi'a, farmecatori'a, necromanti'a si celle assemini.*

†† OCCUMBERE, v., **occumbere**; a se colcá, a se lassá diosu, a se arruncá diosu, a cadé, si de ací, a perí, a morí.

OCCUPANTE, adj. part. pres., **occupans**, (it. **occupante**, fr. **occupant**); care *occupa : lucrulu neminui devine allu primului occupante.*

OCCUPARE, v., **occupare**, (it. **occupare**, fr. **occuper**); proprie, a appucá, a prende, si de ací : a pune man'a pre ceva, a se face domnu pre ceva, a capetá, a obtiné, a possedé, etc., mai vertosu, a appucá cu poterea, pre nedreptu, 1. proprie si in genere : *a occupá unu locu, una cetate, una collina, unu monte; a occupá tronulu, domni'a, sceptrulu; a occupá unu portu cu navi una térra cu numerosa oste; a occupá locurile de aratu alle altui-a; primulu venitu occupa lucrulu ce nu e allu neminui-a; a occupá mai multe locuri la theatru; més'a occupa prea multu locu;* 2. in specie si prin metafore, *a)* a coprende a implé : *a occupá tota gradin'a cu flori, a occupá callile cetatei cu multime de carra si de carrutie; b)* a appucá inainte cuiva, a preveni : *acestu callu va occupá pre toti celli alti la fuga; c)* a coprende, a appucá, vorbindu despre suffletu : *mare spaima occupà pre toti; mirarea occupasse pre numerosii spectatori; d)* a face se lucre cu corpulu sau cu mentea : *a occupá pre multi la lucrulu de càlli de communicatione; a se occupá cu negu*

www.dacoromanica.ro

tiulu, cu agricultur'a, cu facende politice, cu facende de alle casei; a se occupá de altii si de alle altoru-a, neglegundu pre ai sei si alle selle; omu forte occupatu; cellu occupatu cu multe si varie, nu face nemica cumu se cade; a se occupá cu seccature si a neglege ce e seriosu; a nu avé tempu de a se occupá de ceva; a se occupá cu... dice mai multu de câtu : *a se occupá de ceva : cellu ce se occupa cu commerciu, cu agricultura, e unu omu de professione, negotiatoriu sau agricultoriu; cellu ce se occupa de agricultura sau de negotiu, pote se nu fia negotiatoriu sau agricultoriu de professione.*

* OCCUPATIONE, s. f., **occupatio,** (it. **occupazione,** fr. **occupation**); actione de *occupare*, cumu si lucru de care sau cu care se *occupa* cineva, 1. proprie si in genere : *occupationea unui largu spatiu numai cu câteva persone; occupationea terrei, cetatei cu osti; occupationea lucrului neminui; a possedé ceva in poterea unei vechia occupatione; occupationea domniei prin usurpatione; occupatione cu lucrari seriose, occupatione cu seccature; alta-a e occupationea mea;* 2. in specie si metaforice, *a)* preoccupatione, prevenire, antecipare, appucare inainte, si mai vertosu, ca terminu de retorica, preintempinare a obiectioniloru ce se potu face; *b)* ca mai desu, applicare a poteriloru corpului sau spiritului la unu lucru, si mai vertosu, lucru ce face cineva ca d'in professione : facenda, affacere, lucru, negotiu, officiu, professione, maiestría, messería, etc. : *incurcatu cu multe si varie occupationi; a fugí de veri-ce occupatione; omu fora occupatione; occupationile cu menteafatiga mai multu de câtu celle cu corpulu.*

* OCCUPATORIU,-*toria*, adj. s., **occupator** si **occupatorius,** (it. **occupatore,** fr. **occupateur** si **occupeur**); care *occupa : osti occupatorie de térra, de cetati; unu mare occupatoriu de terri.*

*OCCUPATU,-*a*, adj. part. sup. subst., **occupatus** : *locuri occupate, locu de occupatu, occupatulu unui locu care e allu altui-a, occupatulu cu seccature.*

* OCCURENTE, adj. part. pres., **occurrens,** (it. **occurrente** si **occorrente,** fr. **occurrent**); care *occurre : a se consultá asupr'a lucruriloru occurenti, spésa occurente, facende occurrenti, casulu occurente, occasionea occurente, reflessionile occurrenti in asseminea impregiurare.*

* OCCURRENTIA, s. f., (it. **occurrenza** si **occorrenza,** fr. **occurrence**); de sí de forma abstracta, leuatu inse cu intellessu concretu de *ceva ce occurre, ceva occurrente* : lucru, facenda, casu, occasione, impregiurare, etc., ce se presenta d'in intemplare : *occurrentia rea, supperatoria; occurrentie bone, fericite; a se aflá in diverse si grelle occurrentie; d'in occurrentie domestice si neprevedute nu potemu essí d'in casa.*

* OCCURRERE, *occursi* si *occursei*, *occursu (ob-curere)*, v., **occurrere,** (it. **occorrere,** v. f. **occurrir**); 1. proprie, a *curre* sau vení inainte, a merge inainte cuiva : *latronii occursera callatoriloru; a occurre amiciloru ce vinu d'in strainitate;* 2. in specie, *a)* a vení inainte ca inimicu, a sarí pre cineva sau la cineva, a l'attacá, assaltá : *centrulu armatei nostra occurre la centrulu ostei inimiciloru; b)* a dá de cineva sau de ceva, a intempiná, a intelní d'in intemplare; 3. prin metafore, *a)* a intempiná, a pretempiná, a leuá mesure de a impedicá, opprí unu reu, si de ací, a vení in adjutoriu, a cautá se adduca remediu : *amu occursu si ne amu opposu la tóte consiliele loru funeste lucrului publicu; b)* a respunde la obiectioni : *a occurre la tote imputarile ce i se potu face; c)* a se presentá ochiloru corpului sau mentei, a vení in ochi sau in mente : *una scena d'in celle mai formose occure a-collo ochiloru nostri; nu mi occurre a-cumu mentei; mi occurse d'in intemplare bon'a cogitare de a plecá indata de acollo.*

* OCCURSA, s. f., vedi *occursu.*

* OCCURSACLU, s. m., pl.-*e*, (**occursaculum**); ce occurre cuiva, fia reale, fia numai nalluca; vedi si *occurrentia*, care are camu acellu-asi sensu, inse mai estensu.

* OCCURSARE, v., **occursare,** (in-

www.dacoromanica.ro

tensivu d'in *occurrere*), a *occure* cu rapiditate, violentia, astutia, etc.; in specie, a dá in *occursa*, a intende *occurse*; a prende in *occurse*; a attacá, assaltá.

* OCCURSATIONE, s. f., **occursatio**; actione de *occursare*.

* OCCURSATORIU,-*toria*, adj. s., **occursator**; care *occursa*.

* OCCURSATU,-*a*, part. sup., d'in *occursare*.

* OCCURSIONE, s. f., **occursio**; actione de *occurrere*.

* OCCURSITARE, v., **occursitare**; (iterativu d'in *occurrere*), a *totu occurre*, a occurre continuu : *acésta idea mi occursita di si nopte*.

* OCCURSORIU,-*soria*, adj. s., **occursor** si **occursorius**; care *occure*, *occursitoriu*.

* OCCURSU,-*a*, adj. part. sup. subst., **occursus**, 1. part., *facendele occurse si occurrenti*; 2. sup., *medie de occursu reului ce ammenitia*; 3. subst., *a)* m. abstr., *a evitá occursulu cuiva sau cu cineva*; *b)* f. *occursa*, ce *occurre* in genere, cu sensulu ce au si formele : *occurrentia*, *occursaclu*, cumu si cu sensulu formei *occursu* de sub *a)*; éro in speciale, insidie, cursa de prensu; vedi si *cursa*.

* OCEANIA, s. f., multime de insule d'in *oceanulu pacificu* grupate impreuna; vedi *oceaniu*.

* OCEANIANU,-*a*, adj. s., (fr. **océanien**); de *Oceania*, d'in *Oceania* : *coloni oceaniani*; s. personale, *unu oceanianu*, locuitoriu d'in *Oceani'a*.

*OCEANICU,-*a*, adj. s., (it. **oceanico**, fr. **océanique**); de *oceanu*, relativu la *oceanu* : *insule oceanice*, *planta oceanica*, *navigatione oceanica*, *tempestati oceanice*; — s. f., *Oceanica*, in locu de *Oceania* = un'a d'in celle cinci parti principali alle uscatului.

* OCEANIDE, adj. s., 1. **oceanis**, (ὠκεανίς, fr. **océanide**), filia a oceanului, dina de mare : *se numera la trei milli de oceanidi, d'in cari celle mai insemnate sunt : Asi'a, Europ'a si Liby'a*; 2. care sémina cu una planta d'in genulu *oceania*, si de ací, s. f. pl., *oceanidi*, nome datu *hydrophytiloru de oceanu*.

* OCEANITIDE, s. f., **oceanis**; in acellu-asi sensu cu *oceanide* sub 2.

* OCEANIU,-*a*, adj. s., (fr. **océanie**); de *oceanu*, applicatu de regula in forma femiuina ca subst. *oceania*, *a)* un'a d'in celle cinci parti principali alle uscatului, compusa d'in numerose insule d'in *oceanulu pacificu*; vedi si *oceanicu*; *b)* genu, α) de conchylie, β) de zoophyte.

* OCEANU, s. m., **oceanus**, (ὠκεανός, it. **oceano**, fr. **océan**); 1. proprie, vast'a massa de apa sarata si amara ce accopere cea mai mare parte d'in superfaci'a pamentului, *marea*; in sensu mai strinsu, parte insemnata d'in acesta mare : *sunt cinci oceane : oceanulu atlanticu*, *oceanulu pacificu*, *oceanulu indicu*, *si doue oceane glaciali*; *marea in speciale, e una parte mai mica a oceanului*; *cu tote aceste-a se dice adesea mare in locu de oceanu : marea atlantica=oceanulu atlanticu*; 2. metaforice, *a) oceanulu*, marea personificata la antici, dieu ce e filiu allu cerului si allu terrei, sociu allu *Tethyei*, si patre allu fluviiloru si nympheloru; *b)* ceva vastu si immensu : *unu oceanu de dorori*, *de calamitati*, *de amaritioni*; *a cofundá intr'unu oceanu de lumina*, *de tristetia*; *cumu se essimu d'in acestu oceanu de infortunie?*

1 OCELLARE, v. (**ocellare**, fr. **occeller**); a provedé cu *ocelli*, (vedi *ocellu*), si de ací, a insemná cu punte ce sémina cu *ocelli* : *penne ocellate*, *pelle de sérpe ocellatá*.

2 OCELLARE, si :

OCELLARIU,-*a*, adj. s., (fr. **ocellaire**), relativu la *ocellu*, ce sémina cu *ocelli*, care porta sau are *ocelli* : *pelle de sérpe ocellaria*, *penne de curca ocellarie*; — subst. f., *ocellaria*, genu de polypi; — pl. m., *ocellari* ar fi form'a cea mai simpla in locu de *ochiellari*, *ochellari*, la care poporulu a allergatu, spre a evitá ecivocitatea ce s'ar fi nascutu d'in una forma ca *ochiari*.

* OCELLATIONE, s. f., (fr. **ocellation**); actione de *ocellare*, (vedi 1 *ocellare*), cumu si mai vertosu resultatu allu acestei actione; ceva *ocellatu* : *ocel-*

www.dacoromanica.ro

lationea codei pauonului, ocellationea aripeloru certoru galline.

* OCELLATU,-*a*, adj. part., d'in 1 *ocellare*, **ocellatus**.

* OCELLIFERU,-*a*, adj., (fr. **ocellifère**); care porta sau are *ocelli : ocellifer'a coda a pauoniloru.*

* OCELLU, s. m., pl.-*i*, **ocellus**, (compara si fr. **ocelle**), deminutivu d'in *oclu* sau *ochiu*, ochiu micu; 1. proprie : *ocellii copillului, dulcii si mangaiosii ocelli ai verginei; ocellii gallinei, gâscei; ocelli de formica;* spre resfaciare : *ocellulu mammei*, copillutiu; 2. metaforice, *a)* nodu de planta, mugurellu; *b)* macula iu forma de ochiu, ca pupill'a ochiului : *ocellii de pre cod'a pauonului, de pre aripele, de pre pennele certoru passeri, de pre pellea certoru reptili, de pre tést'a certoru testacie; ocellii de pre ossiciorele de jocu; c)* specia sau varietate de flore, (vedi si *oclu*).

OCHIALE, *ochiana, ochianu, ochiare, ochiosu, ochire*, etc., vedi : *oclale, oclana, oclanu, oclosu, oclire.*

OCHIELLARI si *ochellari*, s. m. pl., ochi de vitru cari adjuta vederea; vedi *ocellariu, oclariu* si *ocularіu.*

*OCHLOCRATIA, s. f., (it. **oclocrazia**, fr. **ochlocratie**, d'in ὄχλος=vulgu, plebe, multime, si κράτος = potestate), domnía, guberniu allu plebei, forma de guberniu in care plebea dispune de potestatea suprema.

* OCHLOCRATICU,-*a*, adj., (it. **oclocratico**, fr. **ochlocratique**); relativu la *ochlocratía : guberniu ochlocraticu.*

* OCHRA, s. f., **ochra**, (ὤχρα, it. **ocra**, fr. **ochre** si **ocre**, — proprie fem. d'in ὠχρός=galbinu); substantia argillosa, de regula galbina; candu are peroxydu hydratu, déro si rosia, candu are peroxydu de ferru : *ochr'a serve la coloratu, cu ochra se colora scandurele de la podelle.*

* OCHRACIU,-*a*, adj., (it. **ocraceo**); de *ochra : terrenu ochraciu.*

† OCHRO-, (d'in ὠχρός = galbinu, vedi si *ochra*), intra in composite scientifice ca : *ochrocarpu,-a*, adj., (fr. **ochrocarpe**, d'in καρπός = fructu), care are fructe sau succulu de fructe galbinu; s. m., *ochrocarpu-lu*, genu de plante d'in famili'a guttifereloru; *ochrochloru,-a*, (fr. **ochrochlore**, d'in χλωρός = verde), verde ce bate in galbinu; *ochroite*, s. f., (fr. **ochroïte**), substantia galbina, oxydu de ceriu; *ochroleucu,-a*, adj., (fr. **ochroleuque**, d'in λευκός=albu), care are colore alba mestecata cu galbinu; *ochronu*, s. m., (fr. **ochrone**), genu de plante dicotyledonie d'in famili'a malvacieloru; *ochropode*, adj., (fr. **ochrope**, d'in ποῦς-ποδός=pede), care are petiorele galbinastre; *ochropteru,-a*, adj., (fr. **ochroptère**, d'in πτερόν=aripa); care are aripe galbinastre; *ochrosia*, (fr. **ochrosie**), s. f., *a)* morbu de plante, in care partile aeriane ingalbinescu; *b)* genu de plante dicotyledonie; *ochrosticta,-a*, adj., (fr. **ochrosticte**, d'in στικτός=puntatu), care pórta sau are *punte galbinastre.*

OCLARE, adj. s., vedi 2 *oclare.*

OCLANA (si *ocliana, ochiana*), s. f., 1. specie de pesce fluviale, **rubellio** = fr. **rouget**, déro la acestu-a ar respunde mai bene pescele numitu si in limb'a nostra *rosiora;* mai probabile co *oclana* e pescele chiamatu si it. **occhiata**, éro in *Celsu* lat. **oculata**; 2. camu in acellu-asi sensu ce are si form'a mascul. *oclanu;* vedi si *oclanu.*

OCLANU, (si *oclianu, ochianu*), s. m., pl.-*e*, **telescopium, conspicillum**; instrumentu de optica care appropia obiectele departate de *ochiulu* omului, spre a le poté vedé si observá mai bene : *oclane se numescu instrumentele optice destinate a appropiá si face vedute obiectele d'in mari departari; cu oclanulu se servu capitanii in bataliele mari; cu oclanulu se observa stellele;* éro form'a f. *oclana, (ochiana)*, are sensu mai vagu si se pote applicá, de essemplu, si la unu *binoclu*, bá chiaru şi la ce se nomesce in fr. **lorgnette.**

1 OCLARE (si *ocliare, ochiare*), *-ediu*, v., **oculare**, (it. **occhiare** si **occhiaggiare**, isp. **ojar** si **ojear**, port. **olhar**, prov. **ocleiar**, fr. **œillader**); 1. in insemnarea propria a acestui coventu, a lucrá cu *oclulu*, si a nume : *a)* **oculos conjiccre**, a arruncá *oclii* pre cineva sau pre ceva, a se uitá, a spectá in trecere,

www.dacoromanica.ro

a dá una cautatura de *oclu; b)* in specie, α) **aspectare, contemplari, inspicere, intueri** = a se uitá lungu, a fissá ochii pre cineva sau pre ceva, a observá : *nu sciu de ce omulu acestu-a me ocledia continuu;* β) **per conspicillum vel telescopium inspicere** = a se uitá, a spectá cu *oclanulu* sau *oclan'a* : *a oclá una stella; capitanulu oclà bene dispositionea armatei inimice;* γ) **collineare, collimare, ad signum dirigere**=a cautá fissu la una tinta, a direge arm'a in ceva: *ce atâtu oclatu, co sbóra venatulu; venatorii essercitati ocledia currendu si bene;* δ) **nictare**=a face semnu cu *oclulu;* ε) **oculis blandiri, affectare** = a face *ochi* dulci, a mangaiá cu oclii, sau a pune ochii pre ceva, a dorí cu infocare : *oclati la domnia; a oclá una muliere;* 2. in insemnarea metaforica a coventului *oclu, a)* **gemmare, germinare** = a face *ocli*, vorbindu de plante, a dá *muguri : au inceputu a oclá salcile; b)* **porosus, fistulosus fieri** = a face *ochi*, vorbindu de casiu, pâne si altele assemine, a face pori, gaurelle; *c)* **maculis vel hamis providere, conserere**=a face *ocli* sau *ocluri*, vorbindu de implettiture, etc.

2 OCLARE, (si *ocliare, ochiare*), adj. subst. si :

OCLARIU,-*a*, (si *ocliariu, ochiariu*), adj. s. **ocularius** si **oclarius, conspicillum,** (it. **ochiale**), relativu la *oclu*, ce serve *ocliloru;* vedi si *ocularíu.*

OCLATA, s. f., vedi *oclatu.*

OCLATU, (*ocliatu, ochiatu*),-*a*, adj. part. sup. subst., d'in 1 *oclare*, **oculatus, ocellatus, spectatus, affectatus,** etc. (compara si it. **ochiato, ochiata,** fr. **œillade**); 1. part. pass., *locuri bene oclate, venatu bene oclatu; mulieri oclate de multi ocli; arbori oclati; brendia forte oclata; oclat'a coda a pauonului;* 2. supin. *instrumente de oclatu calcii;* 3. subst. abstr. m., *oclatulu aciei in ochi mai mici, prin cari se nu pota trece pescii menuti;* 4. s. f., *oclata* = cautatura lunga, fissa, mai vertosu affectuosa, aruncatura de ocli spre cineva sau pre ceva.

OCLATURA, (si *oclíatura, ochiatura*), **s.** f., **spectatio, inspectio, nictatio, obtutus,** etc., actione si actu de *oclare : oclatura lunga si fissa; oclature dulci si amorose ; oclature meniose.*

OCLIRE, (si *ochire*),-*escu*, v., *oclitu* =*ochitu, ochitura*=*oclitura*, etc., vedi: *oclare. oclatu, oclatura.*

OCLISIORU, (si *ochisioru*), s. m., deminutivu d'in *oclu*, **ocellus;** vedi si : *ocellu, oclueiu.*

OCLOSU, (si *ochiosu*),-*a*, adj., **oculeus, magnoculus,** (compara si it. **occhiuto**); 1. plenu de *ocli*, cu multi *ocli*, *a)* proprie : *oclosulu Argu; b)* metaforice : *oclos'a coda a pauonului; oclosele plesse, retelle; oclosa pâne, oclosu cosiu;* 2. cu *ocli mari : oclosulu bou; oclós'a muiere, oclós'a Junone.*

OCLU, (*ocliu, ochiu*), s. m., **oculus** si **oclus,** (it. **occhio,** isp. **ojo,** port. **olho,** prov. **olh, ol** si **oill,** v. fr. **oil** si **oel,** n. fr. **œil**); 1. proprie, organu allu vederei, parte a corpului sferoide, assediata intr'una cavitate a faciei si missicata de sésse mici muschi : *globulu oclului, cas'a oclului* = *caps'a oclului, orbit'a oclului, cercenulu oclului, form'a oclului, cod'a oclului; a se uitá sau cautá la cineva sau la ceva cu cod'a oclului,* a se uitá pedisiu, si de ací, a se uitá pre furisiu, cu despretiu, cu menía, etc.; *lumin'a oclului* = *pupill'a oclului,* de ací, *luminele* = oclii : *sarí-v'aru luminele* = *sarí-v'aru luminele ocliloru*=*sarí-v'aru oclii;* prin metafora, *lumin'a oclului* = ceva forte caru si pretiosu : *copillii su pentru fia-care parente luminele ocliloru sei,* espressione mai energica de câtu simplu: *oclu* sau *oclii*, care inco se applica cu acestu sensu, mai allessu in locutionea : *oclii d'in capu,* cumu : *oclii d'in capu nu mi su mai cari de câtu copillulu meu; pastrediu acésta sculla ca oclii d'in capulu meu; — albulu oclului e una parte a oclului, éro albeti'a oclului, albeti'a in oclu, sau d'in oclu, pre oclu, este una macula, unu vitiu, unu morbu; dupo colori sunt : ocli albastri, ocli negri, ocli verdi, ocli cerulii, ocli caprii, ocli de pissica, ocli de gâsca; dupo forma : ocli de sérpe, ocli de brósca, ocli de bou, ocli amygdalini, ocli mari, ocli mici, ocli essiti sau proeminenti; ocli trassi, cavi, dussi in fundulu capului, cofundati*

www.dacoromanica.ro

in capu; d'in pantu de vedere allu functionii: oclu ageru, pertunditoriu, limpedu, claru; oclu de lynce, ocli de Argu; si d'in contra: ocli turburi, obscuri, ebeti; éro: *oclu bonu, ocli boni,* si: *oclu reu, ocli rei,* nu se dicu numai cu respectu la *bon'a* sau *reu'a* functione a *ocliloru*, ci si cu respecte morali sau ideali, de cari se va vorbí in speciale mai la valle, si a nume: α) *oclu reu, ocli rei* = cari *deochia*, adducu *reu* cellui la care se uita: *ce ocli rei la mulierea acésta-a, care deocla copillii; face se crepe vit'a numai cu una singura cautatura; te appuca capulu in data ce cauta la tene acestu omu cu ocli rei;* β) *oclu reu, ocli rei* = *ocli de invidia, de neplacere, de supperare, de menía, de nefavore, de furore*, etc.: *vede cu ocli rei fericirea nostra; de ce se uita cu ocli rei la tene? in oclii rei ai tyrannului se vede furi'a suffletului lui;* — *oclu bonu, ocli boni* au insemnarile contrarie celloru ce au: *oclu reu, ocli rei;*—addeverulu e co *oclulu, oclii*, ca partea in care se manifesta ca mai bene suffletulu omului, se applica in una multime immensa de espressioni alle missicariloru suffletesci in totu, la partea affectiva ca si la cea puru intellectuale a suffletului; α′) la partea affectiva: *ocli blandi, mangaiosi, angelici, farmecatori, ardenti, apprensi de menía, inflacurati de libidine, scanteliatori de furia, pleni de voluptate, voluptosi, doliosi; ocli de amicu, de parente, de mamma, de amante, de furu, de desfrenatu; oclulu amorei, caritatei, credentiei, sperantiei, misericordiei: cauta, Domne, spre noi cu oclii sau cu oclulu indulgentiei si misericordiei telle infinita; ocli de astutu, de vulpe*, etc.; β′) la partea intellectuale: *ocli intelligenti, ocli spirituali; oclu de filosofu, oclu de addeveratu criticu; oclu de istoricu; oclulu mentei, oclulu suffletului, oclulu conscientiei, neadormitulu oclu allu conscientiei, oclulu lui Domnedieu;* —*a fi oclulu cuiva*, vorbindu de una persona, va-se dica nu numai a fi obiectulu de predilectione, ci si cellu prin care vede si afla tote: *Antoniu e oclulu dereptu allu lui Paulu;* — prin una mai mare estensione metaforica: *porturile nostre principali sunt oclii prin cari tota Europ'a se uita in terr'a nostra;*—missicarile oclului sunt de assemine forte multe si varie: *oclii se deschidu, se casca, se redica, se inaltia, se intorcu, se involba, se detorcu, se attinta, se defigu, se intortochiedia, se inchidu, se lassa, se pleca*, etc.; mai vertosu: *oclii joca in capu la omenii vivaci si animati de passioni violente, de menía oclii fulgera, scantelia;* inse: *scantelia oclii cuiva si de palme violente preste facia;* asía si: *scapera oclii*, etc.;—*a)* in multime de proverbie: *prende orbulu, scote-i oclii; corbu la corbu nu scote oclii; are ocli numai se nu dé in gropa, asiá e de stultu; vedeti sterculu d'in oclii altui-a, nu vedeti inse trabea d'in oclii vostrii; a fi cuiva caru ca sarea in ocli; oclii ce nu se vedu, se uita; intre orbi cellu cu unu oclu e domnu; doi ocli vedu mai bene de câtu unulu; oclulu domnului ingrassia pecorele*, etc.; —*b)* construitu cu nenumerata multime de verbe, coventulu *oclu* da cu fia-care multe si delicate nuantie de intellessu, d'in cari dàmu ací numai câteva specimine: *á)* cu *facere*, α) *a face ocli*, α′) despre animali, a deschide *oclii* la câteva dille dupo nascere: *catellii au facutu ocli;* a se desceptá d'in somnu: *ati facutu si voi oclii? a face ocli mari* = a desceptá bene sau a cascá *oclii* tare de mirare, etc.; *a face oclii mici* = a inchide, a i veni somnu sau a se face co nu vede; *a face ocli dulci*, etc.; *a face oclii patru sau in patru* = a leuá bene a mente: *fa-ti oclii patru, déco vrei se nu te inselle toti;* —*mediculu mi a facutu ocli*, adeco: sau mi a redutu vederea, sau mi a pusu *ocli* artificiali de vitru, etc.; β′) despre plante, apa, casiu, etc. (vedi si mai diosu la 2), *a face ocli: brendi'a face ocli; ap'a face ochiuri*, (pentru pl. *ochiuri* vedi érosi sub 2); β) *a face cu oclulu*, α′) a chiamá cu unu semnu d'in oclu; β′) a face semnu de intelligentia secreta; γ′) a essecutá ceva numai d'in *oclu*, fora adjutoriulu de instrumente, fora mesura, si celle alte: *a mesurá cu oclulu, a desemná cu oclii;* —in acestu intellessu si cu prep. *d'in, dupo, la*, etc.: *dupo oclu pare a nu fi*

www.dacoromanica.ro

in acésta turma mai multu de una mille de oui; a mesurá d'in ocli; — inse : γ) *a face ceva la ocli, in ocli*, α') a operá, lovi, supperá, etc., β') a face ceva inaintea *ochiloru*, in vederea cuiva : *facè miselle la oclii sau in oclii nostri;*—pentru claritate intra déro, candu se cere, prep. *inainte* si *sub*, de óra ce : *a face ceva inaintea ocliloru sau sub oclii cuiva*, n'are de câtu unu intellessu, si acestu-a precisu; — γ') *a face d'in oclu*, camu in acelle-asi insemnari ce are si : *a face cu oclulu*, numai co : *a face d'in ocli*, absolutu leuatu, insemna si simplu.: *a dá d'in ocli* = *a missicá oclii*, fora se dé a intellege, ca : *a face cu oclulu*, a face semnu de intellegere; inse numai *d'in* pote intrá in frasi ca : *a perí d'in ocli, a furá d'in ocli, a scapá d'in ocli*, etc.; — *b') a scote oclii*, α) proprie : *prense pre rivalele seu la domnia si i talià nasulu, scotendu-i oclii;* β) metaf, α') *a scote oclii cuiva* = a imputá cuiva cu acerbitate si chiaru barbaria servitiele facute : *mi scote oclii cu imprumutulu ce mi a facutu;* β') in genere, a imputá cu amaritione : *ne scote oclii cu innobilitatea familiei vostre, cu errorile in cari amu cadutu;* γ') *a si scote oclii cu ceva sau cu cineva*, sau in genere : *mi am scossu oclii cu aceste littere menute*, sau in specie : *cu acea muliere desfrenata si scote oclii tota diu'a si tota noptea; nu am lipse de averea vostra, scoteti-ve oclii cu dens'a;* — ε') cu *leuare*, α) construindu *oclu* ca subiectu : *câtu pote luá oclulu* = câtu pote imbraciá cu vederea : *una campânia câtu ne leua oclii se desfaciorá inaintea nostra;* β) construindu *oclu* ca obiectu directu, *a leuá oclii*, a privá de *ocli : i au leuatu unu oclu cu sagett'a;* mai vertosu, vorbindu de lumina, splendore, si fig. despre lucruri seductorie, a ammagí, a ammetí, a seduce, etc. : *lumin'a erá asiá de viua, co ne leua ochii; splendorea vestimenteloru lui ne leuá ochii; vrei a mi leuá ochii cu promisse ammagitorie;*—in acelasi sensu si : *a unge oclii;*—γ) construitu cu *de, a leuá de ocli*=*a appucá de ocli :* α') proprie, a appucá cu mânule de *ocli*, asiá ca se nu mai védia, si de ací β') metaforice, a ammagí, ammetí, stupeface, uimí, confunde, seduce, etc., cumu si a appucá pre neasteptate, cu mare violentia, etc.; δ) *a leuá d'in, de la ocli*= a departá *d'in ocli, de la ocli;* inse : ε) *a leuá la ocli* sau *la oclu, a leuá ceva d'in oclii, de la oclii, de sub oclii cuiva, de inaintea ocliloru cuiva*, déro si : α') *a ochiá*=a pune si direge *oclii* sau arm'a intr'una tinta : *a leuá la oclu una passere, una vulpe;* β') *a ochiá* = a pune simplu arm'a la *oclu : leuati puscele la oclu;* γ') a observá, notá, insemná, etc. in sensu bonu si in sensu reu; co-ci : *lumea pote leuá la ocli si pre unulu ce se destinge prin facte bone, ca si pre unulu ce face mari relle;* in acestu intellessu, inse cu mai multa energia si cu sensu mai estensu si mai variu se dice si : *a pune oclii pre cineva sau ceva;* si camu in sensu analogu occurru si : *ceva prende sau nu prende oclii, bate sau nu bate la ocli, bate sau nu bate oclulu*, etc.;—déro ne vedemu constrinsi a ne marginí, citandu inco numai unu verbu; *a inchide*, de comparatu in tote insemnarile cu opp. *a deschide : c') a inchide oclii;* α) in genere : *oclii se inchidu si deschidu cu facilitate; acumu deschide, acumu inchide oclii; nepotendu sufferi una viua lumina, inchidemu oclii;* β) in specie, α') *a inchide oclii*, a incepe se dorma; β') *a inchide oclii*, a morí : *acumu se ascultati de mene, éro candu voiu inchide oclii, faceti dupo capulu vostru;* si cu sensu causativu : *filiului se cade a inchide oclii parentelui; e crudu pentru parente se inchida oclii filiului in florea etatei;* γ) metaforice, α') *a inchide oclii* = a trece cu vederea, a se face co nu vede reulu ce se face, a lassá se treca, se se faca fora oppositione; β') *a inchide oclii* = *a si leuá*, cumu se dice, *ânim'a in denti*, a se arruncá in periclu manifestu; γ') *a inchide oclii* = a nu bagá séma, a nu leuá a mente, a nu cogitá la ce face; de ací espressionile asiá de batute : *ocli inchisi, ocli deschisi*, cumu : *nu amblati cu oclii inchisi, deschideti-ve oclii, fiti cu oclii deschisi*, etc.; — ar fi inco de trecutu in revisione multe alte espressioni popularie si plene de energía, ca celle formate cu *sorbire* si *man-*

www.dacoromanica.ro

care, in frasi ca: *acestu omu te sorbe cu oclii sei, formosa se ua sorbi cu oclii, placutu se lu manci cu oclii,* etc., ca celle formate cu diverse prepositioni, cumu s'au si attensu câte-va d'in celle formate cu prep. *cu,* si d'in cari notàmu inco ací locutionea: *cu ocli,* care leuata asiá absolutu, insémna, intre altele, sí *reale,* cu totu reale, manifestu, impelliciatu, lucrulu ensusi in pelle si in corpu, etc., mai vertosu insociitu si de: *cu sprincene,* cumu: *draculu cu ocli si cu sprincene; — intre patru ocli* = in secretu; — trecemu la: 2. insemnari metaforice trasse d'in form'a si destinationea materiale a coventului *oclu,* ce se potu resume in urmatoriele: *a)* la edificie si alte constructioni, α) ferestra, gaura facuta in muru, in pariete, in accoperimentu, mai vertosu gaura rotunda, spre a dá lumina: *a facutu in usi'a porumbariului doue ocluri, prin cari se éssa si se intre porumbii; de ce n'ati facutu mai multe ocluri pentru luminarea in podu? focariu sau vétra cu mai multe ocluri;* β) despartimentu allu unei ferestra sau allu unui armariu, allu unui coptoriu, allu unui vasu, etc.: *feréstra cu mai multe ocluri; s'a spartu vitrulu de la multe ocluri alle ferestrei despre appusu; armariulu are prea pucine ocluri; in differitele ocluri alle unei cassa typopraphica se punu differite littere; cuteia cu trei ocluri; oclurile in stupu sunt si despartimente mai mari, déro ocli se clama si cellulele sau casutiele faguriloru;* de ací: *b)* spatiu ore-care marginitu, mai vertosu spatiu micu, rotundu sau spatiu desertu: *unu oclu de padure e una parte determinata de padure,* déro si: *oclu de padure sau in padure*=*locu fora arbori pre densulu; candu incepu a se sparge nuerii, incepu a se vedé ocluri d'in cerulu albastru,* (fr. **éclaircie, clairiere**); asiá si: *unu oclu de apa; unu oclu de mare, de locu; unu oclu de gradina;* inse, candu e vorb'a de apa, *oclu* = **vortex** = *verteciu: intr'unu oclu de apa usioru se potu innecá omeni si chiaru navi; oclulu fluviului attrasse luntrea si ua inghiti; c)* despre pâne, casiu, petre, etc., *oclu* = **porus, rima, caula** = poru, gaurella; *d)* despre acie, fire, funi, etc., ce se implettescu sau se innoda, *oclu* = **hamus, macula,** (fr. **maille**): *a impletti cu ocli; prin asiá de mari ocli ai pléssei potu trece si pesci mai mari; prea rari faci oclii la calci; oclii vamesiei de ferru; fa oclulu la fune mai strimptu; d)* despre *ou,* scossu d'in ghioca si fertu fora se se sferme: *ocluri cu untu prospetu; e)* macula colorata in forma de *oclu* pre pennele passeriloru, pellea animaliloru, pre charteía, etc. si de ací, puntu de alta colore: *diece ocli de cupa, noue ocli de pica, formosii ocli de pre cod'a pauoniloru; e) oclu* = **clavus, callus** = buba, mai vertosu batutura la petiore, intre degite, nomita in speciale si: *oclu de gallina; f)* despre plante, α) in constructione cu alte covente, ca nome de plante speciali: α') *oclulu boului* = **buphthalmum,** β') *oclulu sérpelui* = **myosotis scorpoides;** β) in genere. *oclu* = **oculus, ocellus, gemma, calix, caliculus, surcellus** = muguru, coltiu, altuiu, etc.: *doi ocli de rosa stau se se deschida; oclii salcei se vedu tare inflati.* — Câtu pentru genulu coventului *oclu* la plur. notàmu, co in insemnarile de sub 1. e totu de a unâ masc. *ocli;* éro in indemnarile de sub 2. admitte si pl. f. *ocluri,* inse numai candu *oclulu metaforicu* se departédia prea multu in marime de *oclulu propriu: ochiuri de oua, de fune, de ferestra, de apa,* etc.; éro, candu e vorb'a de plante sau si de tote celle alte casuri, in care *oclu* désemna ceva appropiatu de marimea *unui oclu de animale,* se applica de regula pl. m. *ocli: ocli de carti de jocu; ocli de plesse, de retelle, de pane,* etc.

OCLUCIU, si *oclutiu,* (pronuntia si *ocliutiu, ochiutiu*), s. m., pl.-*i,* **ocellus; ocellulus,** deminutivu d'in *oclu,* (comp. si it. **occhiuzzo**).

* OCRIA, s. f., **ocrea;** coperimentu pentru fluerulu petiorului, care la antici erá de metallu si servieá militariloru, venatoriloru si terraniloru; de aci si *ocriatu*=**ocreatus,** provedutu, incalciatu cu *ocrie: militari bene ocriati; ocriatii Achivi.*

www.dacoromanica.ro

* OCRIATU,-*a*, adj. part. **ocreatus**, incalciatu cu *ocrie*.

* OCTACORDU,-*a*, adj., **octachordus**, (ὀκτάχορδος, it. **ottacordo**, fr. **octacorde**); care are *optu corde* sau tonuri: *psalteriu octacordu*.

* OCTAEDRICU,-*a*, adj., (fr. **octaédrique**, it. **ottaedrico**); relativu la *octaedru*: *forme octaedrice*.

* OCTAEDRIFORME şi *octaedriformu*,-*a*, adj., (fr. **octaédriforme**); care are apparentia de *octaedru*.

* OCTAEDRU, s. m., **octaedrus**, (it. **ottaedro**, fr. **octaèdre**, — d'in ὀκτώ = optu, si ἕδρα = base), proprie adj., care are optu basi sau facie, leuatu inse ca s. m., figura solida cu optu facie: *octaedru regulatu*, *octaedru cu basi cadrate*.

* OCTANDRIA, s. f., vedi *octandru*.

* OCTANDRU,-*a*, adj., (fr. **octandre**, d'in ὀκτώ = optu, si ανήρ-ἀνδρός, barbatu), vorbindu de plante cari au optu stamine in fia-care flore: *florile octandre sunt in mare numeru*; — de ací: *octandriu*, care are caracterie de *octandru*, leuatu de regula ca s. f., *octandria* (subintell. *classe*), classe de plante *octandre*.

* OCTAMETRU,-*a* adj. s., **octameter**, (ὀκτόμετρος), care coprende optu *metre*, vorbindu de versuri, care coprendu optu petiore.

* OCTANGULARE, si *octangulariu*, -*a*, adj., **octangularis**, (it. **ottangolare**), relativu la *octangulu* care are optu ânghiuri sau optu laturi.

OCTANGULU si *octanglu*.-*a*, adj. s., **octangulus**, (it. **ottangolo**); care are optu *ânghiuri*, — leuatu de regula ca s. m. reale, *unu octangulu* = figura geometrica cu optu ânghiuri.

* OCTANTE, s. m., **octans**, (fr. **octant**), a opt'a parte d'in ceva, si in specie a opt'a parte d'in cercu=45°; de ací, instrumentu nauticu sau astronomicu, cu care se mesura altitudinea marei.

*OCTANTHERU,-*a*, adj., (fr. **octanthère**), care are *optu anthere*: *flore octanthera*.

* OCTANU,-*a*, adj., (fr. **octane**), care vine a opt'a dí, vorbindu de morbi intermittenti si periodici: *febre octana*.

* OCTASTYLU si *octastulu*,-*a*, adj., **octastylos**, (ὀκτάστυλος), care are *optu styli* sau columne.

OCTAVA, s. f., vedi *octavu*.

OCTAVANU,-*a*, adj., **octavanus**; care face parte d'in *octav'a* = *a opt'a* classe, ordine, céta, etc.: *octavanii d'in lyceulu nostru*; *octavanii d'in una armata sunt militarii d'in allu optule regimentu*, *de essemplu*; *la anticii Romani octavanii erau militarii d'in a opt'a legione*.

OCTAVARIU,-*a*, adj., **octavarius**; relativu la *octav'a*=a opt'a parte;—s. m., personale, *octavariu*, care accepe *octav'a* parte d'in ceva; s. m. reale, spatiu de optu dille consecutive, mai vertosu dupo una serbatore, dille in cari se facu rogationi in onorea sântului a cui e serbatorea; carte basericesca ce coprende servitiulu liturgicu dupo *octave*, (compara si it. **ottavario**, fr. **octavaire**).

OCTAVU,-*a*, adj., **octavus**; *allu optule*, care vine in ordine dupo sépte altii: *octav'a parte*, *octavulu regimentu*; *octav'a óra*;—s. f., *octava*; *a)* in ganere, a *opt'a* parte; *b)* in specie, α) a opt'a ora; β) a opt'a dí ce vine inainte de una serbatore sau dupo acea serbatore; γ) spatiu de optu dille ce precedu sau succedu unei serbatore: *liturgi'a octavei*, *serbatorile d'in octava*, *a celebrá octav'a*; δ) stantia de optu versuri d'in cari primulu consona la fine cu tertiulu si cintulu, éro secundulu cu cartulu si sestulu, si celle doue ultime impreuna: *poem'a epica a lui Tasso e scrissa in octave*; ε) voce, tonu distante de altulu cu optu tonuri continuate; ζ) intervallu musicale de optu grade coprendendu cinci tonuri si doue semitonuri diatonice: *octava justa*, in opp. cu: *octava deminuta* sau *octava augmentata*; — s. m.. *octavu*; *cólla in octavu*; *formatulu se fia octavu*; (compara si it. **ottavo-a**, fr. **octave**).

OCTENNE, adj., **octennis**, (it. **ottenne**), de optu anni: *copille octenni*.

OCTIMU=*optimu*=*octavu*; s. f., *octima*=a opta parte.

OCTINGENARIU,-*a*, adj., **octingenarius**, care coprende optu cente: *cete*

www.dacoromanica.ro

octingenarie; in America sunt arbori octingenari, de optu cente de anni.

OCTINGENTESIMU,-*a*, adj., **octingentesimus**, care vine in ordine dupo 799, allu optu centele : *octingentisim'a parte.*

OCTINGENU,-*a*, adj., de regula in pl. *octingeni-e*, **octingeni**, câte optu cente.

OCTIPEDE, adj., **octipes**, care are *octu* sau optu *pedi*=petiore; vedi si *octopede.*

OCTIRE = *optire*, v., vedi *octuplare.*

OCTOBRE, (mai pucinu bene *octombre*) s. m., **october**, (it. **ottobre**, isp. **octubro**, port. **outoubro**, fr. **octobre**); d'in *octu*=optu, allu diecele mese d'in annulu civile, asiá nomitu pentru co in vechiulu calendariu allu Romaniloru erá allu optule d'in annulu inceputu atunci cu Martiu : *in Octobre, in mesele lui Octobre; Octobre e mese de tomna; d'in Octobre peno in Decembre.*

OCTOCENTESIMU,-*a*, adj., **octingentisimus**, vedi *octingentisimu.*

* OCTOCERU,-*a*, adj., (fr. **octocère**, d'in ὀκτώ=octu, si κέρας=cornu), care are patru parechie de cornutie, vorbindu de certe insecte, s. f. pl., *octocere*, familia de cephalopodi.

* OCTOCORNU,-*a*, adj., (fr. **octocorne**), care are optu corne.

* OCTOCORDU,-*a*, adj. s., vedi *octacordu.*

* OCTOCOSTU,-*a*, adj., (fr. **octocosté**), care are optu coste proeminenti.

* OCTODACTYLU,-*a*, adj., (fr. **octodactyle**, d'in ὀκτώ=octu, si δάκτυλος= degitu) care are optu degite.

OCTODECIMALE, adj., (fr. **octodécimal**) relativu la *octodecimu : cristalle octodecimali*, cu 18 facie.

OCTODECIMU,-*a*, adj., **octavus-decimus**, (it. **ottodocimo**, fr. **dix-huitième**), care vine in ordine dupo 17, allu optuspre-diecele : *octodecim'a parte.*

OCTODENTE, adj., (fr. **octodenté**), care are optu denti : *animali octodenti.*

OCTOECHU, (dupo pron. neogreca *octoichu*), s. m., (fr. **octoèque**, d'in ὀκτώ = octu, si ἦχος = sonu, tonu, voce), carte ecclesiastica ce coprende tropariele si alte rogationi, cantate pre celle optu voci sau tonuri,

* OCTOFASCIU,-*a*, adj., (fr. **octofascié**), care are *optu fascie*, sau verge colorate.

* OCTOFIDU,-*a*, adj., (fr. **octofide**, d'in **octo** = octu, si **fidus** d'in **findere** = despicare); care are optu fissure sau despicature.

OCTOFORU,-*a*, adj., (fr. **octofore** d'in **octo**=octu si **forare**=gaurire), care are optu gaurelle.

OCTOGAMU,-*a*, adj. s., **octagamus**, (fr. **octogame**, d'in ὀκτώ=octu, si γάμος = nunta), care a facutu optu nunte, care s'a insoratu sau maritatu de 8 ori.

OCTOGENARIU,-*a*, adj., **octogenarius**, (fr. **octogénaire**), relativu la *octogenu*, care coprende optudieci, si in sprcie, care are optudieci de anni : *arbori octogenari;* si ca subst. *unu octogenariu*, *una octogenaria*, persona de optudieci de anni.

OCTOGENU,-*a*, adj., leuatu de regula in pl. *octogeni,-e*, **octogeni**, câte optudieci.

OCTOGESIMU,-*a*, adj., **octogesimus**; care vine in ordine dupo 79, allu optudiecile : *octogesim'a parte.*

* OCTOGONU,-*a*, adj. s., **octogonus**, (fr. **octogone**, it. **ottogono**); care are *optu ânghiuri*, (d'in ὀκτώ=octu, si γωνία=ânghiu); vedi si *octanglu.*

* OCTOGYNIA, s. f., vedi *octogyniu.*

* OCTOGYNIU,-*a*, adj. s., (fr. **octogynie**), relativu la *octogynu*, leuatu de regula ca s. f. reale, *octogynia*, (subint. *ordine*), ordine de plante allo caroru flori sunt *octogyne.*

* OCTOGYNU,-*a*, adj., (fr. **octogyne**, d'in ὀκτώ=octu, si γυνή=femina), care are de optu ori organulu femininu, vorbindu de plante, cari au *optu pistille : flore octogyna.*

* OCTOJUGE, adj., **octojugis**; care are optu la jugu, cu optu injugati.

* OCTOLEPIDU,-*a*, adj., (fr. **octolépide**, d'in ὀκτώ = octu, si λέπις = scama, soldiu), care are optu scame.

OCTOMACULU,-*a*, adj., (fr. **octomaculé**), care are *optu macule.*

OCTONARIU,-*a*, adj., **octonarius**, (fr. **octonaire**), care coprende *octu*=optu : *numeru octonariu.*

www.dacoromanica.ro

OCTONU,-*a*, adj., leuatu de regula in pl. *octoni,-e*, **octoni,** câte optu; — *octona*, s. f., ceva formatu d'in optu assemini lucruri : *una octona de camesie.*

OCTOPENNE si *octopennu,-a*, adj., (fr. **octopenné**); care are optu penne, in coda, de éssemplu.

OCTOPETALU,-*a*, adj., (fr. **octopétale**), care are optu petale : *corolle octopetale.*

OCTOPHORU, s. m., **octophoru,** (ὀκτώφορον, fr. **octophore**), lectica portata de optu servi.

* OCTOPHYLLU sau *octofoliu,-a*, adj., (fr. **octophylle**), care are optu foliore : *frundie octophylle.*

OCTOPUNTU,-*a*, adj., (fr. **octoponctué**), care are optu punte colorate.

OCTORADIU,-*a*, adj., (fr. **octoradié**), care are optu radie.

* OCTOSEPALU,-*a*, adj., (fr. **octosépale**), care are optu sepale.

* OCTOSTEMONE, adj., (fr. **octostémone**), care ere optu stamine.

* OCTOSTYLU si *octostulu,-a*, adj. s., vedi *octastylu.*

OCTOSYLLABU,-*a*, adj., **octosyllabus;** care are optu syllabe : *versuri octosyllabe;* si s. m., *unu octosyllabu,* unu versu de optu syllabe.

* OCTOTOPU, s. m., pl.-*i*, **octotopus,** de regula in pl. *octotopi*, **octotopi,** (ὀκτώ τόποι), ca terminu de astrologia sau astronomia, celle optu regioni alle cerului coprense intre celle patru regioni principali.

OCTU si *optu*, adj. s., **octo,** (it. **otto,** isp. **ocho,** port. **oito,** prov. **oit** si **uelt,** fr. **huit**); numeru cardinale 7+1=8 : *octu omeni, octu femine; octuspredìece omeni, octudieci de calli; octucente de oui, octu milli de armati, octudieci de milli, octu cente de milli, octu millioni; octu si cu octu facu séssespredìece; de octu ori octu sunt séssedieci si patru.*

OCTUPLARE, v., si :

OCTUPLICARE, v., **octuplicare,** (compara si fr. **octupler**); a face de optu ori mai mare, a repetí de optu ori.

OCTUPLICATIONE, s. f., **octuplicatio;** actione de *octuplicare.*

OCTUPLICATU,-*a*, part. sup. subst., d'in *octuplicare,* **octuplicatus.**

OCTUPLU,-*a*, adj., **octuplus,** (fr. **octuple,** it. **ottuplo**); de optu ori atâtu, de optu ori mai multu.

OCTUSSE, s. m., **octussis;** optu assi.

OCULARIARIU,-*a*, adj., **ocularlarius;** relativu la *oculu* = *oclu.*

1 OCULARE, v., **oculare,** (compara si fr. **oculer**), 1. a dá *oclu*, a face se védia; 2. metaforice, a luminá, a face se védia cu oclii mentei, a deschide oclii cuiva; 3. a si arruncá *oclii*, a pune *oclii*, a leuá la *oclu*, etc.; vedi *oclare;* 4. a altuí; vedi si *oclu.*

2 OCULARE, adj. si :

OCULARIU,-*a*, adj. s., **ocularis** si **ocularius,** (contr. **oclarius;** vedi *oclariu*, compara si it. **oculare,** fr. **oculaire**); relativu la *oculu* = *oclu*, de *oclu : marturu oculare, marturi oculari, nervu ocularìu; medicu ocularìu,* si abs. *unu ocularìu;* — s. reale, *a)* f. *oculare-a* si m., *ocularìu*, remediu de ocli; *b)* f. *oculare-a* (subintell. *lente*, si m. *ocularìulu* subintel. *vitru*), lente sau vitru d'in unu *oclanu*, la care si applica observatoriulu *oclii : oculare dioptrica* = *ocularìu dioptricu, ocularì composite*=*ocularie composite.*

OCULATA, s. f., **oculata;** proprie femin. d'in part. *oculatu*, una specia de pesci; vedi si *oclana.*

OCULATIONE, s. f., **oculatio,** (fr. **oculation**), actione de *oculare : oculationea unui surcellu.*

OCULATU,-*a*, adj. part., **oculatus,** (compara si fr. **oculé,** it. **oculato**) : *oculatele code alle pauoniloru; omu bene oculatu* = cu agera vedere; *oculatii boi,* cu mari ocli.

OCULISTICU,-*a*, adj. s., (it. **oculistico-a**), relativu la *oculistu : arte oculistica,* si absol. *oculistic ı*, arte a *oculistului.*

OCULISTU, s. m., (it. **oculista,** fr. **oculiste**); cellu ce se occupa in speciale cu tractarea morbiloru de *ocli.*

OCULU, s. m., pl.-*i*, **oculus** = **oclus;** vedi *oclu.*

† OCY-, (d'in grec. ὠκύς = rapidu, usioru de petiore), intra in composite

www.dacoromanica.ro

scientifice ca : *ocydromu,-a*, adj., **ocydromus**, (ὠκὐδρομος, d'in δρόμος=cursu, fuga), care curre rapide, si de ací ca subst., *ocydromu*, *a)* nome de câne, *b)* genu de insecte coleoptere; *ocypetu,-a*, adj., (**ocypète**, d'in πέτασθαι = sborare), care sbora rapide; ca subst. m., genu de insecte; *ocypode*, adj. s., (fr. **ocypode**, d'in ποῦς-ποδός = pede), rapidu sau ageru de petiore; ca s. m., genu de crustacie decapodi; *ocypteru,-a*, adj. s., (fr. **ocyptère**, d'in πτερόν = aripa), care are aripe rapide; s. m., genu de insecte diptere; de aci si : *ocypteriu,-a*, adj. s., (fr. **ocyptéré**), care sémena cu unu *ocypteru*, de unde : s. f. pl., *ocypterie*, sectione de insecte care are de typu genulu *ocypteru*.

* ODA, s. f., **ode**, (ᾠδή, it. **ode** si **oda**, fr. **ode**); 1. la antici, cantu, canticu, verice poema lyrica, destinata a se cantá, caracteriu prin care se distingea de *elegia : odele eroice alle lui Pindaru;* 2. la moderni, poema de genu lyricu, in care poetulu cu imagini viue si gratiose espreme celle mai intime sentimente alle sufletului seu : *oda religiosa*, *ode morali*, *ode anacreontice* = *ode bacchice si erotice; odele celle mai inalte sunt celle cari celebra divinitatea.*

* ODALISCA, s. f., (it. **odalisca**, fr. **odalisque**, d'in turc. *odà* = *camera*); muliere in servitiulu sororiloru, filieloru si mulieriloru sultanului; si muliere destinata la placerile sultanului : *imaginationea poetiloru a datu odaliscelorù formosetia fermecatoria; parte mare d'in odalisce sunt georgiane sau circassiane.*

* ODARIARIU, s. m., **odarlarius**; care invétia a cantá ode, a cantá in genere.

* ODARIU, pl.-*e*, **odarium**, (ᾠδάριον), canticu, mica *oda*.

* ODEFACERE, v., vedi *olefacere*.

†† ODERE, v., (**odere** =) **odisse**, forma primitiva, d'in care derivatele : *odiu*, *odiare*, *odiosu*, *odire*, etc.

* ODEU si *odeone*, s. m., **odeum**, (ᾠδεῖον, it. **odeo**, fr. **odéon**, d'in ᾠδή=oda); edificiu in care se facu probe de musicʻa ce are se se cante la theatru; edificiu unde musicii si poetii si producu compositionile loru, edificiu unde se recita poemate si se canta musica : *la greci odeulu erá si unu theatru mai micu de regula a laturi cu theatrulu cellu mare.*

* ODIABILE si *odibile*, adj., **odibilis**, (it. **odibile** si **odiabile**), demnu de *odiu*.

* ODIARE, v., **odiare**, (it. **odiare**); vedi *odire*.

* ODIOSITATE, s. f., (it. **odiosità**, fr. **odiosité**); calitate, statu si fapta de *odiosu*.

*ODIOSU,-*a*, adj., **odiosus**, (it. **odioso**, fr. **odieux**); plenu de *odiu*, care attitia, provoca *odiu :* uritiosu, gretiosu, revoltatoriu, nesufferitu, indegnatoriu, etc. : *odiosi limbuti ; odiosa vitia de omeni; ce odiosa si amara viétia ! odiosu despotismu; tote comparationile sunt odiose;* —si cu sensulu de cellu care uresce, nutresce ura.

* ODIRE, v., **odisse**; a portá *odiu*, a *urí;* — popul. *urire* pote fi in locu de *orire*, transformatu d'in *odire*, cumu si in limb'a classica chiaru in locu de *odere* se dice si *olere;* vedi acestu coventu.

ODIU, s. m., **odium**, (it. **odio**), menia invechita, passione ce face se voliésca si se dorésca cineva reu altui-a, *ura*, (vedi si *odire*) : *d'in odiu dedera mortei pre justulu justiloru; fora menia si odiu; odiu mare, neimpacatu, inveteratu; a attitiá la odiu pre frati, pre cetatiani; a face ceva in odiulu cuiva; covente plene de odiu; a si attrage odiulu lumei; de odiulu vostru am se lieu lumea in capu;* — prin metafore, totu ce e neplacutu, uritu, uritiosu, gretiosu, revoltatoriu, indignatoriu.

†ODONTE-, (d'in gr. ὀδοῦς-ὀδόντος= dente), applicatu in composite scientifice ca : *odontagogu*, s. m., (fr. **odontagogue**, d'in ἀγωγή = tragere), instrumentu de scossu denti, masselle; *odontagra*, s. f., (fr. **odontagre**, d'in ἄγρα = prensura, appucatura), dorere de denti reumatismale; *odontalgia*, s. f., (fr. **odontalgie**, it. **odontalgia**, d'in ἄλγος = dorere), dorere de denti adesea insocita si de inflatura a falciloru; de aci : *odontalgicu,-a*, adj., (it. **odontalgico**, fr. **odontalgique**), relativu la *odontalgia : remedie odontalgice; odon-*

www.dacoromanica.ro

tiase, s. f., (fr. **odontiase**), fenomene ce insociescu essirea dentiloru la prunci; *odontogenia*, s. f., (fr. **odontogenie**), generatione a dentiloru, parte a physiologiei ce are de obiectu modulu de desvoltare a dentiloru; *odontographia*, s. f., (fr. **odontographie**, d'in γράφειν = descriere), descriptione a dentiloru; *odontoïde*, adj., (fr. **odontoïde**, d'in εἶδος =forma), care are forma de dente : *apophyse odontoide; odontolithu*, s. m., (fr. **odontolithe**, d'in λίθος = petra), *a)* pétra ce se formédia la basea dentiloru; *b)* specia de pétra provenita d'in osse fossili si mai vertosu d'in denti de animali; de ací si : *odontolithiase*, s. f., (fr. **odontolithiase**), formatione de *odontolithu* la denti; *odontologia*, s. f., (fr. **odontologie**), tractatu asupr'a dentiloru; de ací si *odontologicu,-a*, adj., relativu la *odontologia*; *odontorhamphu,-a*, adj. s., (fr. **odontorhamphe**, d'in ῥάμφος=rostru), care are mandiblele rostrului munite cu denti; de ací s. f. pl., *odontorhamphele*, familia de passeri; *odontorhizu-a*, adj., (**odontorhize**, d'in ῥίζα= radecina), care are radecine ca dentii; *odontorrhagia*, s. f., (fr. **odontorrhagie**, d'in ῥαγεῖν=a se rupe si curre), scursore de sange d'in alveolii dentiloru scossi; *odontotechnia*, s. f., (**odontotechnie**, d'in τέχνη=arte), arte a dentistului; *odontotrimma*, s. f., (fr. **odontotrimme**, d'in θρίμμα = pulbere), pulbere de frecatu si curatu dentii.

* ODORABILE, adj., (it. **odorabile**, fr. **odorable**), ce se póte *odorare*.

* ODORAME, s., pl. *odoramine*, **odoramen**, si :

* ODORAMENTU, pl.-*e*, **odoramentum**, (it. **odoramento**), actione de *odorare*, déro mai vertosu, mediu de *odorare :* profumu, aroma, odore, unsore, etc. : *a pune odoramente in vinu.*

* ODORANTE, adj. part. pres., **odorans**; care *odora : flori odoranti, unsore odorante.*

* ODORANTIA, s. f., (it. **odorance**); calitate de *odorante*, cumu si ceva *odoratoriu.*

* ODORARE, v., **odorare** si **odorari**, (it. **odorare**, fr. **odorer**); 1. a dá *odore*, a provedé cu *odore*, a myrosá; in specie, *odore bona : a odorá vinulu, mierea, buccatele;* de ací *odoratu*, si cu sensulu de cellu ce are sau da *odore*, odoriferu : *odoratulu cedru, odorate flori;* 2. a dá *odore*=a respandí, a avé odore *bona* sau *rea* : *sunt si flori cari nu odora; gur'a vostra odora cépa*, sau mai bene : *odora a cépa; nu potu sufferí pre celli caroru odora nasulu;* 3. a leuá sau sentí *odore : a odorá flori, a odorá buccatele ce li se punu dinainte;* 4. a *ulmá* = a urmá cu *odoratulu*, a ulmecá; 5. metaforice, *a)* a dá indicie : *faci'a lui nu mi odora nemica assecuratoriu; b)* a sentí, aflá, mai vertosu ceva secretu : *nu poti ascunde de ellu nemica, co-ci odora si ce cogiti in mentea tea; c)* a ulmá numai, a gustá, a leuá ceva connoscentia, una tinctura de scientia : *ati odoratu si voi filosofi'a, filologi'a.*

* ODORARIU,-*a*, adj. s., **odorarius**; relativu la *odore* sau la *odorare;* ca subst. personale, cellu ce prepara sau vende *odori.*

* ODORATIONE, s. f., **odoratio**, (it. **odorazione**, fr. **odoration**); actione de *odorare : odorationea camereloru cu profume; odorationea floriloru cu nasulu.*

* ODORATIVU,-*a*, adj., **odorativus**, (it. **odorativo**), aptu a *odorare : facultatea odorativa a câniloru; sementie forte odorative, flóre neodorativa.*

* ODORATU,-*a*, part. sup. subst. d'in *odorare*, **odoratus**, (it. **odorato**, fr. **odoré**, si **odorat**); 1. ca part. *peru odoratu;* 2. ca sup., *essentie de odoratu;* 3. ca subst. abstr., *a)* in genere, *odoratulu vinului, vestimenteloru; odoratulu floriloru cu nasulu; b)* facultatea de a *odorare* sau *olfacere : cânele are odoratu ageru; nu e sensu mai voluptariu ca odoratulu; a perde odoratulu; sunt omeni, d'in nascere fora odoratu.*

* ODORE, s. f., **odor**, (it. **odore**, fr. **odeur**), sensatione produssa de emanationile certoru corpuri asupr'a sensului ce are de organu nasulu, asiá nomitulu *myrosu* ce sentimu cu nasulu, 1. in genere : *odore de ceva arsu; a trage pre nasu odorea unui ce; sunt si flori fora odore; ap'a bona de beutu n'are neci*

www.dacoromanica.ro

sapore neci odore; odore de mucidu; sunt omeni ce nu sentu odorile; 2. in specie, *a)* care place nasului, *odore bona : odorea rosei, viorellei, suavea odore a floriloru; b)* care nu place nasului, *odorea rea=putore : odore de cadaveru, odorea de mortacina; gravea odore a gurei, a carnei imputita;* 3. metaforice, *a)* ceva *odoratu*, corpu, substantia cu bona *odore : odori pentru capu, pentru vestimente, pentru beuture, pentru mancari; odorile campului sunt florile; b)* indiciu, presagiu, pregustu, presentimentu; connoscentia vaga, notione *preliminaria*, etc. vedi si *odore*.

* ODORIFERU,-*a*, adj., **odorifer**, (it. **odorifero**, fr. **odorifère**); care da, respande *odore*, *una odore* in genere, *bona odore* in specie : *odorifere flori*.

* ODORIFICU,-*a*, adj., (it. **odorifico**, fr. **odorifique**), care face, produce *odore : plante odorifice*.

* ODORINU,-*a*, adj., s., (it. **odorino**, fr. **odorine**), proprie adj. *de odore*, leuatu inse ca subs. reale f., *odorina*, *a)* in genere, deminutivu d'in *odore; b)* base chymica trassa d'in unu *oliu animale*, nomita asiá d'in caus'a nesufferitei putore ce are.

* ODOROSU,-*a*, adj., (it. **odoroso**), plenu de *odore*, de *bona odore*, a nume : *odorose aure, vinu odorosu, peri odorosi, vestimente odorose*.

* ODORU,-*a*, adj., **odorus**; care are *odore*, fia bona sau rea, in opp. cu : *neodoru = inodoru*, fora *odore : odor'a myrra, odorii capri*.

OE, *oeritu*, etc., vedi : *oue, oueritu*.

OF, interj., vedi *oh*.

* OFFA, s. f., **offa**, (it. **offa**); 1. buccata, buccatella de imbuccatu, de mancatu, si, in specie, buccatella de coca rotunda, gallusca, perisiora, etc. : a *arruncá una offa cânelui; zéma cu offe*; 2. prin estensione buccata, massa, grundiu : *offa de carne*.

* OFFARIU,-*a*, adj. s., **offarius**; care face sau prepara *offe*.

* OFFELLA, s. f., **ofella** si **offella**, deminutivu d'in *offa*.

* OFFENDENTE, part. adj., **offendens**, (it. **offendente**); care. *offende : a perdoná celloru offendenti, ca se ne perdone celli offensi pre noi*.

* OFFENDERE, *offensi* si *offensei*, *offensu*. v., **offendere**, (it. **offendere**, fr. **offendre** si **offenser**; vedi si *offensare*); a supperá, a vettemá, a dauná : *prea multa lumina offende oclulu; a nu offende pre nemine cu vorbele; a offende onorea, demnitatea cuiva; déco vremu se capitàmu liertare de la celli ce offendemu, se liertàmu si noi pre celli ce ne offendu*.

* OFFENDICLU, pl.-*e*, **offendiculum**, si:

* OFFENDIMENTU, pl.-*e*, **offendimentum**, (it. **offendicolo** si **offendimento**); ce *offende* sau in ce *offende* cineva, scandalu, etc.

*OFFENDITORIU,-*toria*, adj. s., **offensor**, (it. **offenditore**); vedi *offensoriu*.

* OFFENSA s. f., **offensa**, (it. **offensa** si **offesa**, fr. **offense**); 1. attingere supperatoria, supperare, ura, menía, inimicía provocata : *mai multa offensa de câtu gratia ti attragi, spunendu omeniloru addeverulu;* 2. vettemare, calcare a unui dreptu, a unei lege civile sau morale : *gravi offense addusse pudorei, moralei, religionei, addeverului; fora offens'a legei;* 3. vettemare, supperare, injuria patita : *a si resboná cu spat'a offens'a patita; a uitá si perdoná offensele detractoriloru si invidiosiloru;* 4. statu, addus su prin *offensa*, neplacere, supperare, incommoditate, menía, ura, irritatione, etc.

*OFFENSACLU, pl.-*e*, **offensaculum**; ce adduce *offensa*.

* OFFENSARE, v., **offensare**, (fr. **offenser**); proprie intensivu, d'in *offendere*, asiá co *offensare* = offendere cu violentia, leuatu inse peno acumu numai cu acellu-asi intellessu ce are si form'a offendere : *a offensá pre toti, fora a se multiamí neci pre sene; a offensá si revoltá pre toti; n'aï coventu se te offensi, candu ti spunu addeverulu; a offensá pre cineva in onorea sea, a l'offensá unde lu dore mai tare; prea multa lumina offensa oclii*.

*OFFENSATIONE, s. f., **offensatio**; actione de *offensare : dese offensationi de memorie*.

* OFFENSATORIU,-*toria*, adj. s.,

www.dacoromanica.ro

offensator; care *offensa : covente offensatorie pentru noi.*

* OFFENSIONE, s. f., **offensio**, (it. **offensione**); actione de *offendere : a)* supperare, vettemare, ura, aversione, etc. *a cadè in odiulu si offensionea cuiva; b)* sentimentulu ce casiona una vettemare : dorere, ura, menia, acerbitate; *c)* statu de vettematu, neplacere, sufferentia, amaritioni, nevolia etc. : *mari offensioni adducu morbii gravi.*

*OFFENSIVU,-*a*, adj., (it. **offensivo**, franc. **offensif**), aptu *a offendere : arme offensive*, in opp. cu : *arme defensive, portare offensiva, moduri de portare offensive; legamentu intre poteri offensivu si defensivu;* — ca s. f., *offensiv'a : a leu'a offensiv'a.*

* OFFENSORIU,-*soria*, adj. s., **offensor**, (it. **offensore**, fr. **offenseur**); care *offende : cu greu se pote impacà cineva cu offensorii onorei selle; in duelle mai adese cade offensulu de câtu offensoriulu.*

* OFFENSU,-*a*, adj. part. **offensus** : *amici offensi si instrainati; toti su offensi si inversionati pre densulu ; pudorea offensa, addeverulu offensu, legea offensa cere resbonare.*

OFFERENTE, part. adj., **offerens**, (it. **offerente**, fr. **offrant**); care *offere : celloru offerenti mai multu, se va adjudecà lucrulu; amici generosi offerenti viéti'a loru pentru noi; muliere paupera offerente altariului totu ce are;* subst., *unu offerente, una offerente, offerentii.*

OFFERENTIA, s. f., **offerentia**; actione de *offerente;* cumu si *ce se offere.*

OFFERERE, *offerui, offerutu* si *offertu.* sau *oblatu*, v., si :

OFFERIRE, *offeru, offerii, offeritu*, v., **offerre**, (it. **offerere**, **offerire** si **offrire**, fr. **offrir**; — pentru forma compara si rom. *sufferire*), a adduce inainte, a pune inainte, a presentá, dá ceva cuiva, 1. in genere : *a offeri cuiva unu daru, una cupa; a offeri cuiva mès'a si cas'a sea, pung'a si tote alle selle; se offere bona occasione de a face ceva cuiva; in intensulu desertu neci unu arbore, neci una flore nu se offere oclului; me offeru a face eu gratuitu ce voi nu vreti a face bene remunerati; a si face arme d'in totu ce i se offere; a nu offerì obstacule, difficultati;* 2. in specie, *a)* a dá d'in generositate, d'in benevolientia, beneficentia : *a offeri scolei charte, biblioteca, instrumente pentru esperimente scientifice; a offeri tota starea pentru fundarea unui institutu scientificu; b)* a dá d'in reconnoscentia, d'in sentimentu de respectu si veneratione, mai vertosu, a adduce ca semnu de reconnoscentia si adoratione basericei, lui Domnedieu, a sacrificá, inchiná, etc. *ce potemu offeri lui Domnedieu mai placutu de câtu anima curata si infranta; c)* a dá pretiu, mai vertosu a dá mai multu la licitatione, si in genere, a propune, a pune la dispositione : *buccate s'au facutu multe, dèro pucini offeru pretiu bonu pre densele; dèco n'ai unde se siedi, ti offeru una camera la mene; a offeri cuiva mân'a.*

OFFERITORIU,-*toria*, adj. s., **offertor**, (it. **offeritore**); vedi : *offertoriu* si *offerente.*

OFFERITU,-*a*, adj. part., **oblatus.**

OFFERTA, s. f., vedi *offertu.*

OFFERTORIU,-*toria*, adj. s., **offertor**, si **offertorium**; (d'in *offertu* de la *offerere*), care *offere* sau serve la *offeritu : offertori de adjutorie la baserica, la scola, la ospitale; offertorii ce s'au presentatu a licità, a comperà mosie de alle statului; merci multe, dèro pucini offertori si comparatori; offertoriu*, pl.-*ie*, adducerea daruriloru la consecratione, parte a liturgiei in baseric'a crestina.

OFFERTU,-*a*, adj. part., **oblatus**, si **oblatum, donum, oblatio, conditio**, (it. **offerto-offerta**, fr. **offre, offrande**); 1. ca part. *lucrurile pretiose offerte de credentiosi altariului, vase si vestimente offerte basericei; primitiele offerte lui Domnedieu; materialile offerte pentru edificarea unei scole;* 2. ca subst. f., *offerta*, actione de *offerire*, si ce *se offere : offert'a facuta de maiestrii romàni pentru una asternere a càlliloru cu pètra e mai utile de câtu offertele facute de straini; offertele pentru licitationi de lucràri publice se se faca in scrissu si sigillate; offertele benevolitoriloru pentru baserica si scola ne vinu d'in tote partile; offerte pentru adjutoriulu pau-*

www.dacoromanica.ro

periloru; — offerta=offertoriu, vedi *offertoriu*, pl.-*ie*.

OFFERUMENTU, pl.-*e*, **offerumentum**; ce se *offere*, daru, si in specie sacrificiu.

OFFERUTU,-*a*, adj. part., **oblatus**, vedi *offeritu* si *offertu*.

* OFFICE, s. m., **offex**; d'in *officere*, care *office=impedica*.

* OFFICERE, *oheci, ohectu*, v., **officere**, (*ob-facere*); 1. a fi paratu, a fi presente, a fi ací, inaintea ocliloru cuiva spre a i face ce vre si cere, si acésta-a de volia, de bonavolia, d'in complacere sau d'in necessitate, fia materiale, fia morale, (vedi *officiu*); 2. ca mai desu inse a face contra, a stá pedica, a impedicá si de ací, a vettemá, supperá, etc. : *prea multa lumina office ocliloru*.

* OFFICIALATU, s. m., demnitate de *officiale*, in insemnarea estensa a coventului *officiale* ca substantivu.

*OFFICIALE, adj., **officialis**, (it. **officiale ufficiale**, si **offiziale; ufficiale**; fr. **officiel**, si **officier**); de *officiu=*functione, sarcina etc., mai vertosu, sarcina publica, deregutoría, autoritate : *in ornatu officiale, adresse officiali; receptione officiale, cu formele officiali; omeni officiali; intellegere officiale, pre calle officiale;* si ca adv., *a scrie, a tractá officiale, a vorbi officiale;* — ca sub. m. personale, *unu officiale, a)* in genere cellu investitu cu una functione, functione publica mai vertosu : *officialii politiei, ai ministericloru. prefectureloru si supprefectureloru; officialii d'in cancellari'a unei societate de commerciu; officiali civili, militari, muncipali; b)* in specie functionariu superiore in armata : *officiali de marina, officialii statului majore; avemu armata, déro n'avemu destulli boni officiali;* (vedi si *officiariu*).

*OFFICIALITATE, s. f., (fr. **officialité**), calitate de *officiale* : *officialitatea acellui actu*.

* OFFICIARE, v., (it. **officiare**, fr. **officier**), a face *officiu;* 1. in genere : *in lipsea primariului unulu d'in consiliarii municipali officia ca primariu peno la noua nominatione; tote rotele machinei potu officiá de minune, déco inse un'a officia reu, machin'a incéta de a officiá;* 2. in specie, a face *officiu divinu : cu mare pompa officia metropolitulu nostru; unu singuru preutu officia la baseric'a unei commune asiá de mare*.

* OFFICIARIA (pron. *officiaría*), s. f., vedi *officiariu*.

* OFFICIARIU,-*a*, adj. s., **officialis**, (it. **officiale, ufficiale, uffiziale, officiere**, fr. **officiel**, si **officier**), relativu la *officiu*, in acellu-asi sensu cu allu formei *officiale*, (vedi *officiale*), leuatu inse de regula ca subst. personale, functionariu publicu; *a)*, in genere : *officiari civili si militari; officiariulu starei civile tine registre de nascuti si morti, de casatoriti*, etc., *officiariu de sanetate, co nu e inco doctore medicu; b)* in specie, functionariu militariu : *officiarii de infantaría, de callarime;*—de ací : α) *officiaressa*, muliere a *officiarului;* β) *officiaría*, gradu, functione de *officiariu*.

* OFFICIATORIU,-*toria*, adj. s., care *officia*, (it. **officiatore**).

OFFICIATU, part. sup. subst., d'in *officiare*, (it. **officiato**).

*OFFICINA, s. f., **officina** (contrassu di'n **opificina**,—it. **officina**, fr. **officine**); 1. locu, edificiu, incapere de lucru a unui magestru in industria, in arte : laboratoriu, fabrica : *officina de arme, de pandiaría; officin'a calcionariului, pictoriului, tinctoriului; officine de negotiatori cu redicat'a:* 2. metaforice, fabrica, locu de lucru in genere : *officina de poeti, de oratori*, etc., scola, *officina de functionari*.

* OFFICINALE, adj., (it. **officinale**), relativu la *officina*, de *officina*, si in specie, de *officin'a pharmanceutica*, de *pharmacía : plante officinali, preparate officinali*.

*OFFICINATORIU,-*toria*, adj. s., care tine, are *officina*, magestru, maiestru.

*OFFICIOSITATE, s. f., **officiositas**, (it. **officiosità**, fr. **officieuseté**, si **officiosité**); calitate si fapta de *officiosu : omu cu multa officiositate in tota portarea sea; mi s'a ingretiosiatu de officiositatile telle affectate si facticie*.

* OFFICIOSU,-*a*, adj., **officiosus**, (it. **officioso**, fr. **officieux**); plenu de *officiu*

www.dacoromanica.ro

sau de *officie*, paratu si promptu a face placere ori-cui si in ori-ce impregiurare, bonu si politu cu totii si totu de a un'a indetoritoriu, gratiosu : *officiosi amici, unu omu bene crescutu e officiosu cotra toti, officiosu cotra amici, officiosu cotra connoscuti si neconnoscuti; deligentia officiosa, attentione officiosa : mentione officiosa.*

*OFFICIU, pl.-*e*, **officium**, (it. **officio** si **offizio**, fr. **office**); d'in *officere*, ce se astépta de la cineva se faca, servitiu, indetorire d'in libera volia sau d'in necessitate, fia esterna (physica, materiale), fia interna (morale), 1. d'in libera volia, servitiu, indetorire, adjutoriu, placere, bene, bonetate, gratia, favore, onore etc., *a)*, in genere : *officie impromutate intre boni amici, officiele ce si facu unii altoru-a vecinii boni; bonele officie facu bonii amici ; nu e genu de omeni mai uritiosu de càtu celli ce ti scotu ochii cu officiele ce ti au facutu; co-ci acellu-a cui s'au facutu officiele e detoriu se le tina mente, éro nu cellu ce le a facutu, se i le adduca a mente; b)* in specie, actu de considerare, de stima, de respectu : attentione, salutare, visita, inchinatione, politetia, etc.; 2. d'in necessitate esterna sau interna : oblegatione, detoría, sarcina, etc., *a)* in genere : *officie morali, officie sociali, officie de bona covenientia, officie cotra Domnedieu, officie cotra ómeni, officie cotra sene ensusi; nu e momentu in viéti'a nostra, in care se nu avemu a impleni unu officiu;* — in sensu si mai estensu si de animali, ba chiaru si despre lucruri, functione, etc. ; *cânii facu officiu de custodi ai caseloru si turmeloru; asinulu face leului officiu de buccinu; corpulu se si faca officiulu seu, cumu si mentea implenesce officiulu seu ; fiacare membru allu corpului are officiulu seu, precumu fia-care cuiu in una machina e destinatu a face unu officiu; b)* in specie, α) servitiu publicu, sarcina publica, functione a statului, magistratura, deregutoría, ramu de servitiu publicu : *officie civili, militari, administrative; officiu judeciariu; officiu in ministeriu, in administrationea unui judeciu, in armata; officiulu judecelui, ministrului, primariului; officiele celle mai lucrative; ce officiu are acestu omu?* de ací si cu sensu concretu de : α') personele ensesi ce implenescu officiele, totulu personeloru intr'unu ramu de servitiu publicu : *officiulu centrale, a trage pre cineva la officiu;* β') locu unde functionédia, cancellaría, tribunariu, etc. : *in officiulu curtei de appellatione,* γ') addressa, nota d'in partea unui *officiu publicu*, mai vertosu cotra subordinati : *officiulu domnescu, officie alle ministeriului de interne cotra prefecti; c) in* sfer'a basericesca, *officiu divinu*=absol. *officiu*=*servitiu divinu*, liturgía sau ori-ce alta functione sacra ce se face de preuti in baserica sau si afora d'in baserica : *officiu funebre: officiu de séra, de demanétia, de nópte, de mediulu noptii; unui santu martyru;* — *sântulu officiu* = incisitionea in baseric'a catholica; *congregationea sântului officiu.*

*OFFUNDERE, *offunsi* si *offunsei, offunsu* si *offusu*, v., **offundere**, (*ob-fundere*); a funde sau versá preste, a reversá asupra, si de ací, a respande, a inundá, a innecá.

* OFFUSCANTE, adj. part pres., **offuscans**, (it. **offuscante**), care *offusca.*

* OFFUSCARE, v., **offuscare**, (it. **offuscare**, fr. **offusquer**); a intunericá; a face se pérda d'in splendorea, d'in poterea, d'in valórea sea.

* OFFUSCATIONE, s. f., **offuscatio**, (it. **offuscazione**), actione de *offuscare.*

*OFFUSCATORIU,-*toria*, adj. s., **offuscator**; care *offusca.*

* OFFUSCATU,-*a*, part. sup. subst., **offuscatus.**

OFTARE,-*ediu*, v., **suspirare, gemere, dolere, mœrere, desiderare**; a suspiná, a geme, a scote profunde *ofturi*, a scote *of* d'in peptulu seu; a sentí dorere, si in specie, dorere de suffletu, doru si focu in ânima : *mare doru si focu ai, de ora ce oftedi continuu; oftedi diu'a, oftedi noptea, oftedi chiaru in somnu; copillulu intercatu oftédia de dorulu titiei ; nu mai oftá, co ai se oftícedi de atâtu oftatu; a oftá filii sau dupo filii perduti in florea etatei;* — formatu

www.dacoromanica.ro

d'in interj. *of*=*oh*, sau pote d'in *optare* =*dorire*, ca si *oftica* d'in *optica* = *eptica* = *ectica*. *M.*

OFTATU,-*a*, part. sup. subst., d'in *oftare*; ca subst., **suspirium, gemitus** : *ce ti folosescu oftatele aceste-a? cu oftatulu nu indupleci mortea se ti redè ce ti a rapitu. M.*

OFTATURA, s. f., **suspirium, singultus, gemitus**; d'in *oftare* : *cu oftaturele telle ai se ofticedi. M.*

OFTICA, s. f., **hectica febris, phthisis**; morbu bene conoscutu; — vedi si *ectica*; cumu si *oftare*.

OFTICARE, *ofticu* si *ofticediu*, v., 1. ca intr., in **hecticam febrim vel phthisim incidere**; a capitá *oftica*, a cadé in morbu de *oftica* : *are se oftice de atâte amaritioni; a ofticatu bietulu omu de atâta ânima rea*; 2. ca trans., **phthisi afficere; ægritudine, dolore afficere** = a face pre cineva se capite *oftica*, si fig., a adapá cu amaritioni, a supperá reu : *amarulu vietiei au ofticatu pre bietulu crestinu; cu atâte supperari aveti se me ofticati; eu reutatea tea ai oftică si pre omulu cellu mai tare de peptu.*

OFTICOSU,-*a*, adj., **hectica febri, phthisi laborans, implicitus**, (compara si fr. **étique**, it. **etico**; vedi si *oftica*); cadutu in *oftica*, care suffere de *oftica* : *juni ofticosi si fora venitoriu*; — prin estensione si metafore, **macilentus, strigosus** = forte macru si debile, lipsitu de veri-ce carne, potere, vigore : *de unde ai comperatu ofticosii acesti-a de calli?*

OFTU, s. m., pl.-*ri*. **suspirium, gemitus, desiderium, ægritudo, dolor**; d'in *oftare*, oftatu, oftatura, actu de *oftare*, déro, mai vertosu, sentimentulu ce casiona *oftarea*, dorulu, foculu ce arde ânim'a cuiva pentru lipsea sau perderea unui ce caru si dilectu : *a capitatu oftu la ânima in câtu bietulu omu ure se ofticedie. M.*

OH si *of*, *o*, interj., **oh**, (it. **oh** si **ohi**, fr. **oh**), espremendu dorere corporale sau suffletesca, mai allessu inse suffletesca : doru, doru mare, focu la ânima : *of! si éro of! striga diu'a si noptea*; — vedi si *oftare*; câtu pentru commutarea lui *h* cu *f*, ea e forte vechia, asiá scimu co, in locu de **hœdus** = *edu*, se dicea si **fœdus**, in locu de **faba** si **haba**. *M.*

OITIA, etc., vedi *ouitia*,

OIU = *voiu* sau *voliu* = **volo**, vulg. 1. pers. singulare de la presentele indicativului d'in verbulu *volire*, leuatu ca aussiliariu pentru formarea fiitoriului : *oiu face, oiu dice, oiu vedé*, etc., vedi *volire*.

OLA, *olanu*, etc., vedi : *olla*, *ollanu*, etc.

OLEFACERE, v., vedi *olfacere*.

OLEIOSU, *oleiu*, etc., vedi : *oliosu*, *oliu*, etc.

* OLERACIU,-*a*, adj. s., **oleraceus** (fr. **oléracé**), care sémena cu *olerile*, (vedi *olu*), care serve ca alimentu : *plante oleracie*; — s. f. pl., *oleracie*, familia de plante.

* OLERARE, v., **olerare**; a plantá cu *oleri*, a cultivá *oleri*, (vedi *olu*).

*OLERARIU, s. m., reale, **olerarium**; locu plantatu cu *oleri*, gradina de *oleri*, (vedi *olu*).

* OLERATORIU,-*toria*, adj. s., **olerator**; care *olera*, care cultiva sau vende *oleri*, (vedi *olu*).

* OLENTE, adj. part., **olens**; care *ole*, are *odore* : *plante grave olenti.*

* OLENTIA, s. f., **olentia**; calitate de *olente* : *suave olentia de santitate.*

* OLENTICU,-*a*, adj., **olenticus**; care *ole*, care respande *odore*, (vedi *olente*), si in specie rea *odore, putore* : *locuri olentice*, si absol. *olentice*, = **olentica**; de ací si :

* OLENTICETU, s. m., **oleuticetum**; locu *olenticu*, putorosu, unde sunt depuse sau se depunu putori.

* OLERE, *olui*, *olutu* si *oltu* sau *ultu*, v., 1. **olere** = a dá sau a avé *odore*, a respande *odore*, *a)* proprie α) fora obiectu, : *ap'a bona de beutu nu ole; a ole bene sau reu, ce greu ole acestu vasu;* β) cu obiectu in acc. : *a ole crocu, unsore, céra, smyrna;* γ) cu obiectu construitu cu *a* : *vasulu ole a vinu;* δ) cu obiectu construitu cu *de* : *ole de nardu, de allíu; b)* metaforice, α) a dá se se intellega, se se connosca, a trade, a dá pre facia : *form'a coventului ole a straínu; oleti a invetiati si filosofi; assemini*

www.dacoromanica.ro

covente olu a copillu cu casiu la gura; β) a se connosce, aflá, vedé, observá dupo *odore*, si in genere, a se intellege, vedé etc.—D'in acesta radecina se conserva multime de derivate populare : *olma* sau *ulma*, *urma*, *olmare*, *ulmare*, *urmare* etc. *olmecare* sau *ulmecare;* déro coventulu s'a dissu si cu *d* in locu de *l : odere* in locu de *olere*, cumu appare d'in derivatele : *odore*, *odorare*, *odoru*, etc.; ba înco unele si acelle-asi forme occurru, chiaru in limb'a latina, si cu *d* si cu *l*, asiá chiaru **olor** = **odor**; — 2. compara si grec. ὄζειν = *olere*, ὀσμή = *odore* etc.; — 2. **olere** si **olescere** (affine cu *olere* = nutrire, crescere), a cresce, a se marí, a se desvoltá etc., si trans. a cresce, educá, desvoltá, marí, etc., de unde : *abolere* sau *abolire*, *adolere* si *adolescere*, *adolescente*, *adolescentia*, *adultu*, etc.

* OLESCERE, v., **olescere;** vedi *olere* sub 2.

* OLETARE, v., **oletare;** a implé de *oletu.*

* OLETICU,-*a*, adj., (**oleticus**), de *oletu : odori oletice.*

* OLETU, s. m., **oletum;** escrementu, balliga, mai allessu escrementu omenescu,-multime de assemeni escremente; de ací, locu putorosu, putore; (vedi *olere* sub 1).

* OLFACERE, (si *olefacere*, d'in *olere*), v., **olfacere** si **olefacere,** (compara si it. **olfare**); a *odorá* = a aspirá sau sentí *odorea*. 1. proprie : *unii sustinu, co celle ce vedemu nu ne delecta atâtu câtu celle ce gustàmu, olfacemu, attingemu sau palpàmu, audimu; cânii olfacu cu mare agerime; foliele de lauru pisate si olfacte preserva de contagiulu pestilentiei;* 2. metaforice, a urmarí, a aflá dupo odore, si de ací, a sentí, aflá, intellege : *a olface bannii ascunsi, a olface loculu unde si au ingropatu cineva thesaurulu.*

* OLFACTARE, v., **olfactare;** intensivu d'in *olfacere, a olface* cu mare aviditate.

* OLFACTIONE, s. f., (**olfactio,** fr. **olfaction**), sensatione de *olfacere.*

* OLFACTIVU,-*a*, adj., (**olfactivus,** fr. **olfactif**), aptu a *olfacere : membrana olfactiva, nervi olfactivi.*

* OLFACTORIU,-*toria*, adj. s., **olfactor** si **olfactorius,-a-um,** (comp. si fr. **olfactoire,** it. **olfactorio**); care *olface* sau serve a *olfacere : nervii olfactori, nasu bene olfactoriu;* — ca subst. reale, *a)* masc. *olfactoriu,* ceva ce serve la *olfactu :* manuchiu de flori, fiala cu essentie profumatorie, etc., *b)* f., *olfactoria* si *olfactore;* in acellu-asi sensu cu allu masculinulului de sub *a.*

* OLFACTU,-*a*, adj. part. subst., **olfactus,** 1. part. pass., vedi *olfacere,* 2. sup. *organulu de olfactu, e nasulu;* 3. subst., actione de *olfacere*, si mai vertosu facultatea de a *olfacere : ageru e olfactulu câniloru.*

* OLIA, s. f., **olea,** vedi *oliua* sau *oliva.*

* OLIACIU,-*a*, adj., **oleaceus;** de *oliu*, ca *oliulu* sau ca *olivulu*, (comp. si it. **oliaceo**) : *licore oliacia, folie oliacie, bitumine si alte materie oliacie.*

* OLIAGINIU,-*a*, adj., **oleaginius,** si :

* OLIAGINOSU, (it. **oleaginoso,** fr. **oléagineux**); de *oliu*, care sémina cu *oliulu*, sau *olivulu*, care coprende *oliu;* etc. *materia oliaginosa, lemnu oliaginiu, ramure oliaginie; carne de fructe oliaginosa.*

* OLIAME, pl. *oliamine*, si :

* OLIAMENTU, pl.-*e*, **oleamen** si **oleamentum,** mediu de *oliare,* (vedi 1. *oliare*), ceva ce serve la *oliatu*, si in specie, *oliu* de *olivu*, ce serve la *unsu.*

* OLIANDRU, si *oleandru*, s. m., (it. **oleandro,** fr. **oléandre**), genu de plante d'in *pentandria monogynia* lui *Linneu : florile oliandrului sunt rosie purpurine, oliandri facu deliciele gradineloru nostre.*

1 OLIARE si *oleiare,-ediu*, v., (fr. **huiler**), a unge cu *oliu : a si oliá capulu;* a preparà sau condí cu *oliu : a sará si oliá salat'a.*

2 OLIARE, adj., **olearis;** vedi *oliariu.*

OLIARESSA, *oliaria*, etc., vedi *oliariu.*

OLIARIU,-*a*, (si *oleiariu, uleiariu*), adj. s., **olearius,** (compara si it. **oleario** si **oliere, oliero,** fr. **oléaire, huilier**), relativu la *oliu : cella oliaria, vase o-*

www.dacoromanica.ro

liarie, negotiatori oliari; provisione oliaria; — subst. *a)* personale, *oliariu*, care face sau vende *oliu;* in acestu sensu f. *oliaressa*, muliere a *oliariului* sau muliere ce singura fabrica sau vende *oliu; b)*, α) reale, m. *oliariu*, pl. *oliarie*, vasu de *oliu;* utre sau bute, butoniu in care se pune si se tine *oliu*, cumu si vasu in care la mésa se pune si se tine *oliu;* β) femin., α') *oliaria* si *oliare*, in acellu-asi sensu cu form'a *oliariu* de sub *b*, α); β') *oliaría*, arte sau negotiu allu *oliariului*, sau *oliaressei;* fabrica sau officina de oliu; multime de oliu; aviditate de a mancá *oliu*, sau buccate condite cu *oliu*.

OLIASTELLU, s. m., **oleastellus;** deminutivu d'in *oliastru*.

OLIASTRU, s. m., **oleaster,** (it. **oleastro**), *olivu* selbaticu : *selba de oliastri*.

OLIATIONE si *oleiatione, uleiatione*, s. f., actione de *oliare*, (vedi 1 *oliare*).

OLIATORIU,-*toria* si *oleiatoriu, uleiatoriu*, adj. s., care *olia : oliatoriulu regelui*.

OLIATU,-*a*, adj. part. sup. subst., **oleatus,** (it. **oleato,** fr. **oléate**), 1. part. pass. *buccate oliate, salata bene oliata, capite oliate;* 2. sup. *oliu de oliatu capulu;* 3. subst., α) abst., *oliatulu capului, oliatulu salatei;* β) concr., *oliatu*, sare formata d'in acidu *olicu* combinatu cu una base chymica.

OLIATURA, si *oleiatura, uleiatura*, s. f., actione si resultatu allu actionei de *oliare*, (vedi 1 *oliare*) : *oliatur'a si saratur'a salatei de lapturi*.

* OLICRANIU,-*a*, adj., (fr. **olécranien**); de *olicranu : fossa olicrania*.

*OLICRANU, s. m., pl.-*e*, (it. **olicrano** si **olecrano,** fr. **olécrane,** ὠλένη = braciu, si κράνον = capu, capitu); apophyse a estremitatei umerale a braciului.

OLICU si *oleicu*,-*a*, adj., (it. **oleico,** fr. **oléique**); de *oliu* sau *oleiu : acidu olicu*.

OLIDE si *oleide*, adj., (fr. **oléide**); care sémena cu *oliulu;* s. m. pl., *olidii* sau si f. *olidile*, familia de corpuri ternarie organice, care are de typu *oliulu*.

OLIDU,-*a*, adj., **olidus;** d'in *olere* in insemnarea de sub 1., plenu de *odore: bene olide vase, olidii capri*.

OLIFERU, si *oleiferu*,-*a*, adj., (it. **oleifero,** fr. **oléifère**); care adduce, produce *oliu*.

OLIFOLIU si *oleifoliu*,-*a*, adj., (fr. **olifolié**), care are *folie* assemini cu alle *olivului*.

* OLIGARCHIA, s. f., (it. **oligarchia,** fr. **oligarchie**); guberniu de *oligarchi* sau *oligarchicu*.

* OLIGARCHICU,-*a*, adj., (it. **oligarchico,** fr. **oligarchique**); relativu la *oligarchia* sau la *oligarchu : guberniu oligarchicu*.

*OLIGARCHU,-*a*, s. personale, (it. **oligarcha,** fr. **oligarque,** d'in ὀλίγος=pucinu, si ἀρχή=domnía), cui place *oligarchi'a*=domnía a unui micu numeru de cetatiani : *oligarchulu e frate mai mare cu aristocratulu*.

OLIGENU si *oleigeniu*,-*a*, adj., (fr. **oléigene**); care nasce sau da unu licidu ca *oliulu*.

† OLIGO-, (d'in gr. ὀλίγος=pucinu), intra in composite scientifice ca : *oligoblennia*, s. f., (fr., **oligoblennie,** vedi si *blenna*, etc.), pucinitate sau lipse de *blenna; oligocarpu*,-*a*, adj., (fr. **oligocarpe,** d'in καρπός = fructu), care da pucine fructe sau seminţie; *oligoceru*,-*a*, adj., (fr. **oligocérate,** d'in κέρας=cornu) care are pucine corne sau alte prominentie assemini corneloru; *oligocholia*, s. f., (fr. **oligocholie**), statu de *oligocholu*,-*a*, adj., care se cerne pucina bile (χολή); *oligochroniu* si *oligrochronu*-*a*, adj., **oligochronius** (ὀλιγοχρόνιος, fr. **oligochrone,** d'in χρόνος = tempu), care dura pucinu tempu, de pucina durata; *oligochronometru*, s. m., (fr. **oligochronomètre,** it. **oligocronometro**), instrumentu cu care se mesura celle mai mice intervalle de tempu; *oligochylu*,-*a*, adj., (fr. **oligochyle,** d'in χυλός=chylu, succu), care are pucinu chylu, e pucinu nutritivu; de ací si *oligochylia*, (fr. **oligochylie**); *oligocopria*, s. f., (fr. **oligocoprie,** d'in κόπρος = escrementu), raritate si pucinitate de secretione de pantice; *oligocratia*, s. f., (fr. **oligocratie,** d'in κράτός = domnía), aristocratía pucinu

www.dacoromanica.ro

numerosa, (vedi si *oligarchía); oligohemia*, s. f., (fr. **oligohémie**, d'in αἷμα = sange), pucinitate de sange; *oligomanía*, s. f., (fr. **oligomanie**), manía de pucine idee, de ací si adj. *oligomaniacu*, cumu si subst. personale, unu *oligomaniacu; oligomeru,-a*, adj., (fr. **oligoméré**), care are pucine parti; *oligopharmacia*, s. f., (fr. **oligopharmacie**), pharmacia câtu se pote de simplificata, de ací si subst. pers. *oligopharmacu*, (fr. **oligopharmaque**), care se tine de *oligopharmacia; oligophyllu,-a*, adj., (fr. **oligophylle**, d'in φύλλον=folia), care are folie pucine sau rare; *oligopionia*, s. f., (fr. **oligopionie**, d'in πίων=grassu), pucinitate sau lipse de grassime; *oligoposía*, s. f., (fr. **oligoposie**, d'in πόσις=potione), deminutione a sétei; *oligopsychia*, s. f., (fr. **oligopsychie** d'in ψυχή=suffletu), calitate de *oligopsychu* = care e micu de suffletu, *pussilanimu; oligosialía*, s. f., (fr. **oligosialie**, d'in σιαλός = saliva), calitate sau statu de *oligosialu,-a*, care are pucina saliva; *oligospermia*, s. f., (fr. **oligospermie**, d'in σπέρμα = sementia), statu de *oligospermu,-a*, care are pucina sementia; *oligostemone*, adj., (fr. **oligostémone**, d'in στήμων=stame, pl. stamine), care are pucine stamine : *flori oligostemoni; oligotrichu,-a*, adj., (fr. **oligotrique**, d'in θρίξ—τριχός pèru), care are pucini peri; s. f. pl., *oligotrichele*, genu de muschi; *oligotrophia*, s. f., (fr. **oligotrophie**), statu de *oligotrophu,-a*, care se nutresce mai pucinu de câtu se cade; *oligouresia*, s. f., (fr. **oligourésie**), pucinitate de *urina*.

OLIME, pl. *olimine*, si :

OLIMENTU, pl.-*e*, (**olimentum**, it. **olimento**); ce *ole*, (vedi *olere* sub 1.), ceva *olente, odore;* — amendoue formele se dicu si scurtate in : *olme, olmentu;* vedi si *olma*.

OLINU si *oleinu,-a*, adj., (it. **oleino,-a**, fr. **oléine**); de *oliu;* ca subst. m., *oleinu* sau f. *oleina, olina*, substantia d'in *oliu* si alte grassimi.

OLIOLU si *olioru, oleioru, uleioru*, s. m., **oleolum**; deminutivu d'in *oliu*.

OLIOMETRU, s. m., (it. **oleometro**), instrumentu de mesuratu densitatea *olieloru;* de ací : oliometría, artea de mesuratu densitatea *olieloru*.

OLIORU, s. m., vedi *oliolu*.

OLIOSITATE si *oleiositate*, adj., (it. **oleosità**), calitate de *oliosu*.

OLIOSU si *oleiosu, uleiosu,-a*, adj., **oleosus**, (it. **oleoso** si **olioso**, fr. **huileux**), plenu de *oliu*, care coprende *oliu*, care sémena cu *oliulu : untu de vacca tare oliosu, asiá de oliosu ca si cellu de bufala; beuture oliose*.

OLIRE si *oleire,-escu*, v., vedi *oliare*.

OLIU, (dupo localitati si : *oleiu, uleiu*), s. m., **oleum**, (it. isp. **olio** si **oleo**, port. **oleo**, fr. **huile**;—trecutu de la Romani mai in tote limbele Europei); licore grassa ce prin storcere sau prin alte medie se estrage d'iu substantie animali sau vegetali, si in speciale, licorea grassa ce se scote d'in fructele *olivului*, d'in *olive*, de sí in usulu vulgariu la acésta specia de *oliu* se applica espressionea de : *untu de lemnu*, de ora ce *untu* are mai aceasi estensione de intellessu ce are si *oliu*, cumu : *untu de nuca, de amygdale, de naphtha=oliu de nuca, de amygdale, de naphtha;* dero numai : *oliu de linu= oliu de sementia de linu; oliu de sementia de cânepa; oliu de sulfure; oliu de buccate, de salata; oliu de rapitia; oliu pentru candele; mai puneti oliu in candela, ca se sté si tina apprensa peno la diua; oliu sântu = sântulu oliu = santulu myru cu care se ungu battezatii, preutii, regii*, etc.; — proverb. *nu mai arruncá oliu pre focu; a innotá ca oliulu;* — in pictura : *a depinge, a colorá cu oliu*.

OLIVA, s. f., **olea, oliva**, (it. **oliva**, fr. **olive**); 1. fructulu *olivului : olive mari, olive mici, olive verdi; semburi de oliva; mancare de liepore cu olive;* — se dice si cu intellessulu de *olivu*, arbore ce produce *olivele*, si mai vertosu, ramu de *olivu;* 2. prin metafore, *a)* applicate la diverse obiecte ce au forma de oliva, cumu : nasturi, ornamente de architectura, etc., *b)* in specie, genu de mollusce gasteropodi d'in famili'a buccinoidiloru.

OLIVACIU,-*a*, adj., (**olivaceus**, fr. **olivacé**), care sémena cu *oliv'a*, care are colorea *olivei : vestimente olivacie*.

OLIVARE, v., (**olivare**, it. **olivare**);

www.dacoromanica.ro

1. a collège *olive*, 2. a dá forma de *oliva*.

OLIVARIA, s. f., vedi *olivariu*.

OLIVARIU,-*a*, adj., **olivarius**; relativu la *oliva* si la *olivu* : *nasturi olivari*, cu forma de *oliva*; *storcutori olivarie*; —subst., *a)* personale, care cultiva sau vende *olive*; cui placu olivele; *b)* reale, f., *olivaria*, calitate de *olivariu*; multime de *olive* sau de *olivi*, locu unde se storcu *olivele* de *oliu*; f. pl. *olivarie*, familia de mollusce cari au de typu genulu de mollusce nomitu *oliva*, (vedi *oliva* sub 2).

OLIVASTRU,-*a*, adj. s., **oleaster**, (it. **olivastro**, fr. **olivâtre**); 1. ca subst. in acellu-asi sensu cu *oliastru*=*olivu selbaticu*; 2. ca adj., care are colore de *oliva*, *olivaciu* : *omeni olivastri de pelle*.

OLIVATIONE, s.f., (**olivatio**, fr. **olivaison**), actione de a *olivare*, si in specie, collegerea de *olive* si tempu de collessu *olivele*.

OLIVELLA, s. f., (ital. **olivella**), **olivula**; deminutivu d'in *oliva*.

OLIVETA si *olivita*, s. f., **oliveta** si **olivita**; collessu de *olive*, tempu de collessu olive.

OLIVETU, s. m., **olivetum**, (it. **oliveto**); locu plantatu cu *olivi*.

OLIVIFERU,-*a*, adj., **olivifer**; care da sau produce *olive* sau *olivi* : *olivifere terri*; *olivifera corona*, d'in ramuri de *olivu*.

OLIVILE, adj. s.,(fr. **olivile**); de *olivu*, leuatu de regula ca s. f., *olivile-a*, principiu de vegetali, care curre d'in *olivu*.

OLIVINU,-*a*, adj., (it. **olivino**, si **oliviguo**, fr. **olivine**); de *oliva*, de faci'a *olivei* : *vestimente olivine*, *ramu olivinu*; — s. f. *olivina*, pétra verde batendu in *olivinu*; substantia chymica, estrassa d'in *salicina*.

OLIVIRE,-*escu*, v., (**olivire**), a collège sau plantá *olive*; vedi *olivita* si *olivitoriu*.

OLIVITA, s. f., vedi *oliveta*.

OLIVITATE, s. f., **olivitas**; tempu de collessu *olive*; vedi si *oliveta*.

OLIVITORIU,-*toria*, adj. s., **olivitor**; care planta sau collége *olive*; plantatoriu de olive d'in professione.

OLIVU, s. m., **olea**, **oliva**, (it. **olivo** si **oliva**, fr. **olivier**; vedi si *oliva*); arbore care produce *olive* : *olivulu da olive d'in cari se estrage oliulu*.

OLLA, s. f., **olla**, si **aula**, (it. isp. **olla**, pòrt. **olha**, prov. **ola**); 1. sub form'a feminina data, vasu in care se ferbu buccate, se pune si pastrédia lapte, vinu, miere, untu si alte lucruri licide, si, in specie, vasu de pamentu : *buccatele ferte in olle sunt mai sanitose de câtu celle ferte in vase de arame*: *olle de pamentu*, *de arame*, *de ferru albu*, *a pune oll'a la focu*, *a trage oll'a de la focu*; *a mancá d'in olla*, *a si bagá nasulu in olla*, *a spurge oll'a*; *olle sparte*, *crepate*; *ollele crepate curru*; — construitu cu *de* insémna atâtu continutulu câtu si destinationea vasului : *olla de untu*, *de vinu*, *de lapte*, *de miere*; *a bé doue olle*, *mai multe olle de vinu*, *a mancá una olla mare de lapte*; *a mancá doue olle de lente*; *a bé*, *a scurre oll'a intrega*, *peno in fundu*; *olla de galbini*, *a ulmicá ollá cu galbini a cuiva*; — *olla* abs.=*olla de nopte* : *pune copillulu pre olla*; — prov. *nu ti bagá lingur'a unde nu ti ferbe oll'a*; *destullu una maciuca la unu carru de olle*; — 2. sub form'a masculina, *ollu*, pl. *olle*= **cupa**, **lacus**, **labrum**, **urceus**, **amphora**, **alveus**, **alvear**, **canalis ligneus vel lapideus vel terreuus**, **canaliculus**, **tubus**, **sulcus**, **fistula**, **imbrex**; **septum**, **cors**, **domus appendix**, etc. (compara si form'a latina **aula**, care intre altele, se applica si cu sensulu de **alveus**=*olleiu* sau *ulleiu*, mai vertosu gr. αὐλή = curte, staulu, casiariu, gardu, etc.; αὐλός =flueru, tuba, canale, spatiu cerculariu inchisu; αὖλαξ = sulcu, fossutia; αὐλις =staulu, spatiu inchisu, etc.; compara si alle nostre : *olleiu*=*ulleiu*=**alvear**, *ollucu*=*ullucu*=**canalis** si **septum**, *ollanu* =**canalis**, **tubus**; *ollata*=**domus accessio**, etc.), adeco: *a) ollu*=*olla mare*, *olloniu* sau *olloiu*, vasu de pamentu, de vitru, de lemnu sau de alta materia, mai allessu vasu de forma cylíndrica, canna, stupu, etc. : *unu mare ollu de apa*, *de miere*, *de vinu*; *b)* tubu, canale, tiéva, fossa, sulcu, etc. prin care curre apa sau altu fluidu, mai vertosu apa de ploia : *ollulu fornului*, *caminului*, *caminu cu mai multe olle*; *ollu de adapatu*

www.dacoromanica.ro

turmele la putiu; caminulu face fumu, pentru co i s'au astupatu ollele; pre olle se scurre ap'a de pre coperimentu, (vedi: *ollana, ollanu*); *c)* spatiu inchisu, gardu, casiariu, curte, staulu; appendice la casa, la unu edificiu mai mare, (vedi: *ollucu, ollata;* — vedi si in Glossariu: *ullitia*).

OLLANA, s. f., si m. *ollanu*, pl. *ollane*, (vedi *olla*), **tegula, imbrex, canalis, canaliculus, tubus;** 1. tegla de pamentu, mai vertosu tegla aduncata, care serve la coperitu de case: *casa invelita cu ollane; e mai fora periculu coperimentulu de ollane de câtu cellu de scandure;* 2. canale, tiéva, tubu: *pre ollane se scurre ap'a de pre coperimentele caseloru; fora ollane parietii sunt espusi; ollanu de ferru albu;* — form'a fem. *ollana* se aude mai numai in insemnarea de sub 1.

OLLANARESSA, s. f., muliere a *ollanariului* sau muliere ce in nomele seu fabrica sau vende *ollane*.

OLLANARIA (pron. *ollanaría*), s. f., arte sau negotiu de *ollanariu;* stabilimentu de fabricatu sau de vendutu *ollane*.

OLLANARIU, s. m., **tegularum vel tubulorum fabricator vel venditor;** cellu ce fabrica sau vende *ollane*.

OLLARE, adj., **ollaris;** vedi *ollariu*.

OLLARESCU,-*a*, adj., **figulinus;** de *ollariu*, relativu la *ollariu* ca substantivu: *instrumente ollaresci*.

OLLARESSA, s. f., muliere a *ollariului*, sau muliere ce fabrica ori vende *olle* in numele seu.

OLLARIA (pron. *ollaría*), s. f., **ollaria ars, figuli artificium vel officina;** maiestria sau negotiu allu *ollariului;* officina unde se fabrica sau se vendu *olle*, (comp. isp. **olleria**, port. **olaria** si **oleria**).

OLLARIRE,-*escu*, v., **figulinam exercere;** a fi *ollariu*, a fabrică *olle;* mai vertosu in forme participiali: *ollaritu-lu*, maiestri'a de *ollariu*, cumu si multime de *olle*.

OLLARIU,-*a*, si *ollare*, adj. s., **ollarius** si **ollaris, figulus,** (comp. isp. **ollero,** port. **olleiro** si **oleiro,** fr. **ollaire**), relativu la *olla*, in forma de *olla: instrumente ollarie sau ollari;* subst. m., *ollariu, a)* personale, cellu ce scie fabrică *olle;* cellu ce fabrica sau vende *olle; b)* reale, pl. *ollarie*, locu pentru *olle*.

OLLATA, s. f., **accessio domus;** appendice, dependentia la case; staulu, umbrariu, etc.; — vedi *olla* sub 2. *M.*

OLLEIU, si *ulleiu*, pl.-*e*, **alveus, alvear;** stupu, casa de albine; vedi *olla*, sub 2. *M.*

OLLICA, s. f., **ollicula, ollula;** deminutivu d'in *olla;* de unde noue deminutive: *a) ollicica*, scurtatu *olcica, ulcica*, si de aci altu deminutivu: *ulcicutia; b) ollicella*, scurtatu: *olcella, ulcella*, de unde nou deminutivu: *ollicellucia* si *ollicellutia*, scurtatu: *olcellutia, ulcellutia;* si cu *s* in locu de *c*: *ulcellusia; c) ollicucia* si *ollicutia*, scurtatu *olcutia; d) ollicia* si *ollitia*, de unde nou deminut. *olliciora;* si cu *s* in locu de *c*: *ollisiora; e) ollucia* si *ollutia*.

OLLICELLA, *ollicia, ollisiora*, etc., vedi *ollica*.

OLLU, s. m., pl.-*e*, vedi *olla*, sub 2.

OLLUCELLU, si *ullucellu*, s. m., pl.-*e*, deminutivu d'in *ollucu;* vedi *olluca*.

OLLUCA, si *ulluca*, s. f., si m. *ollucu, ullucu*, pl. *olluce, ulluce;* 1. deminutivu din *ola*, **ollicula;** vedi *ollica;* 2. **canalis, canaliculus, lacus, alveus** = tiéva, canale, albia, fossa, tubu, etc.: *la putiulu acestu-a nu e ollucu, si cu greu se pote adapá turm'a numai cu gallete fora olluce; ollucu de pétra, de lemnu;* 3. **septum, sepes, arundo, vimen, tabula, palus** = gardu de nouelle, de pari, de scanduri, gardu in genere, cumu si paru, lemnu, scandura, d'in cari se face gardulu: *ulluc'a despre vecinu a cadutu; sari preste olluce, déco nu poti intrá pre porta;* — vedi si *olla* sub 2. *M.*

OLMA, si *ulma*, si cu *r* in locu de *l*: *orma, urma*, s. f., **olor, (olmen), odor, olma, vestigium,** (compara it. **orma**, totu cu *r*, pre candu in ispanicele **husma** si **husmo**=*olma* sau *ulma*, **husmar**= *olmare* sau *ulmare*, etc. se afla *s* in locu de *l* sau *r;* asiá si in dialecte italice: **usma** = *ulma*, **usmare** = *ulmare*, si in v. fr. **osme** = *olma*, **osmer** =

www.dacoromanica.ro

olmare, adeco unu *s* analogu cu gr. ὀσμή = *olma*, *odore*, ὀσμᾶσθαι = *olmare*, *odorare*; vedi *olere* d'in care *olma*); 1. in genere, odore, a nume, lucru *olente*, ceva ce da *odore*; 2. in specie, *a)* una planta, *ebulu*, specia de *socu* = **sambucus ebulus** lui *Linneu*, planta nomita, cumu ne spune botaniculu *Apuleiu*, si la *Daci* cu nomele de **olma**, (in acestu intellessu a potutu contribuí de certu, si intellessulu de sub 2. allu lui *olere*); *b)* semnu de calcatura, de petioru, etc., semnu *olente*, dupo care canii, de essemplu, *olma* sau *olmica* pre cellu ce a lassatu semnulu; de ací, *c)* in genere, vestigiu de petioru, impressione sau intyparitura de petioru, si in genere, vistigiu; vedi pentru acestu intellessu form'a cu *r* : *orma* = *urma*, in parte la loculu seu.

OLMARE, si *ulmare*, *ormare* si *urmare*, (vedi *olma*), pres. *olmu* si *olmediu*, v., 1. **olfacere, indagare; investigare**; a leuá, percepe *olma* = *odore*, a urmá dupo *odore*, si in genere, a sentí, intellege, mai vertosu ceva ascunsu, a cautá, cercetá, etc. : *vulturii d'in mari departari olma mortacinele; cânele olma urmele domnului seu facute de mai multe dille; lingusitorii mei au olmatu co am érosi banni;* 2. **sequi, persequi**=a merge pre *urmele* cuiva, (vedi pentru acestu sensu, form'a cu *r* : *ormare* = *urmare*, in parte la locul ei).

OLMATU, si *ulmatu*, *ormatu* si *urmatu*,-*a*, adj. part. sup. subst., d'in *olmare*; 1. part. pass., *banni ascunsi bene, déro olmati de furu;* 2. sup. *avemu câni boni de olmatu liepori;* 3. subst. *olmatulu ageru allu câniloru;* (vedi, pentru form'a cu *r* : *ormatu*, in parte la loculu seu).

OLMECARE sau *olmicare*, si *ulmicare*, cu *r* in locu de *l* : *ormicare* si *urmicare*, (vedi *olma*), v., **olfacere, indagare, investigare; vestigia legere vel premere; sequi, persequi; sectari, consectari;** cu intellesu mai energicu de câtu *olmare*; 1. a *olmá* bene, a merge, cautá si aflá dupo *olma* : *cânii au olmicatu lieporii;* prin estensione, a sentí, percepe, intellege, aflá, etc., mai vertosu ceva ascunsu, secretu : *copillulu face ce face si olmica unde ascundu dulceti'a;* 2. a urmari, persecutá, a se tiné dupo cineva, a nu lu scapá d'in ocli, etc., in acestu sensu mai vertosu cu *r* in locu de *l* : *ce me ormicati si nu mi dati pace? a ormicá pre cineva dille intregi;* fig. *a ormicá orbesce implenirea libidinoseloru selle cupiditati; a ormicá gloria, una umbra, una nalluca.*

OLMICATIONE si *ulmicatione*, *ormicatione* si *urmicatione*, s. f., **olfactio, indagatio, investigatio, consectatio,** actione de *olmicare* : *olmicationea lieporelui de lieporariu; ormicationea cu sete a umbrei de gloria.*

OLMICATORIU si *ulmicatoriu*, *ormicatoriu* si *urmicatoriu*,-*a*, adj. s., **olfaciens, indagator, sectator;** care *olmica* sau *ormica* : *olmicatorii câni; ormicatori de gloria desérta, de novelle scandalose.*

OLMICATU si *ulmicatu*, *ormicatu* si *urmicatu*,-*a*, part. sup. subst., **olfactus.**

OLMICATURA si *ulmicatura*, *ormicatura* si *urmicatura*, s. f., **olfactus, indagatio, consectatio, persecutio;** actione si modu de *olmicare* : *olmicatur'a cânelui nu te insélla.*

† OLO=*holo*-, (d'in grec. ὅλος=totu, intregu), intra in composite ca : *olocaustu*,-*a*, adj. s., **holocaustum,** (ὁλόκαυστον, fr. **holocauste**, d'in καυτός = arsu), de totu arsu, vorbindu de sacrificiu, de victima, la Judani; leuatu mai vertosu ca subst. reale, m. *olocaustu* sau si f. *olocausta*=sacrificiu, la Judani, in care victim'a se ardea de totu, si de ací, sacrificiu in genere, victima : *filiulu omului se dede pre sene olocaustu pentru noi;* in acellu-asi sensu si form'a : *olocautoma*, pl. *olocautomate* = **holocautoma,** (ὁλοκαύτωμα); *olocrusu* = *holochrysu*, s. m., **holochrysus,** (ὁλόχρυσος, d'in χρυσός = auru), specia de flore; *olodontaspistu*,-*a*, adj., (fr. **holodontaspiste**, d'in ὀδούς=dente, si ἀσπίς=scutu), care are scute si toti dentii depleni; s. f. pl. *olodontaspistele*, tribu de reptili ophidie; *olodonte* si *holodonte*, adj., (fr. **holodonte**), care are dentii toti câti pote avé; s. f. pl. *holodontile*, familia de rep-

www.dacoromanica.ro

tili ophidie; *olodontophide*, adj., (fr. **holodontophide**, d'in ὄφις=sérpe), serpe ce are toti dentii; s. f. pl. *olodontophidile*, tribu de reptili ophidie; *oloedria* = *holoedria*, s. f., (fr. **holoédrie**, d'in ἕδρα = facia), calitate a unui cristallu ce pote uni tote faciele câte se potu coordiná in giurulu unei cérta systema de assi determinate; de ací si adj. *oloedricu*=*holoedricu* : *cristalle oloedrice; olographu*=*olografu,-a*, adj., **holographus**, (ὁλόγραφος, fr. **holographe** si **olographe**, it. **olografo**), scrissu totu de acea-asi mâna, de mân'a autoriului manuscriptului : *testamente olografe; ololepidotu*=*hololepidotu,-a*, adj., (fr. **hololépidote**, d'in λεπίς=scama, soldiu), care e preste totu coperitu cu scame; *ololeucu,-a*, adj., (fr. **hololeuque**, d'in λευκός = albu), de totu albu; *olometru* = *holometru*, s. m., (fr. **holomètre**, it. **olometro**), instrumentu astronomicu de leuatu altitudinile angulari alle unui puntu de asupr'a orizontelui; *olopetalu*=*holopetalu,-a*, adj., (fr. **holopétale**), care are petalele intrege; *olophaneru*= *olofaneru,-a*, adj., (fr. **holophanère**, d'in φανερός = manifestu), in totu manifestatu : *insecte holophanere*, cari si au facutu tote evolutionile sau metamorphosile; *oloporu*=*holoporu,-a*, adj., (fr. **holopore**), care pre totu corpulu are pori; *olopteru*=*holopteru,-a*, adj., (fr. **holoptère**, d'in πτερόν=aripa), care are una aripa sau aripiora ce se intende pre totu corpulu; *olosericu*=*holosericu -a*, **holosericus**, cu totulu de metasse, *olosideru* = *holosideru-a*, adj., **holosiderus**, (ὁλοσίδηρος, d'in σίδηρος=ferru), cu totulu de ferru; *holosphyratu,-a*, adj., **holosphyratus**, (ὁλοσφύρατος, d'in σφῦρα = malliu), bene *malliatu*, indesatu, solidu, massivu; *olothuria*=*holothuria*, s. f. (fr. **holothurie**, d'in θύρα=usia), genu de zoophyte cu pellea preste totu semenata de gaurelle; pl. f., *holothuriele*, ordine d'in familia radiarieloru ce are de typu genulu *holothuria*.

OLORARE = *odorare*, (it. **olorare**), formatu d'in *olore*=*odore;* vedi si *olere*.

1 OLORE, s. f., = *odore*, **olor** = **odor**, (compara si it. **olore**); vedi si *olere*.

2 OLORE, s. f. si m., **olor**=**cycnus**; vedi *cycnu* sau *cicnu*.

OLTEIU, s. m., vedi *oltoiu*. *M.*

OLTOIRE si *ultuire,-escu*, v., **inoculare**, **inserere**; vedi *altuire*, *si oltoiu*. *M.*

OLTOIU, si *ultoiu*, s. m., pl.-*e*, si f. *oltoia*, *ultoia;* **surculus**, **oculus**, **insitum**, **insita arbor**; **vaccinum virus**; 1. surcellu, oclu, blastariu ce se inocula : *mai multe oltoie de peru;* 2. arbore, pomu in care se inocula sau s'a inoculatu unu *surcellu* sau mai multe; 3. vaccinu sau vaccina de inoculatu in contr'a bubatului sau versatului; — pre alte locuri si cu *a : altoiu*, si verbulu *altoire*, *altuire;* noi credemu co si form'a *altoiu* si form'a *oltoiu*, sau *ultoiu* sunt bone, de ora ce *oltoiu*, e probabile, essitu d'in *oltu* sau *ultu* de la *olere* (vedi *olere* sub 2), éro, *altoiu*, probabile d'in *altu*. **altus**, de la *alere*, de unde si compos. *inaltu;* de ora ce *alere*=*olere* de sub 2; si a nume, *oltoiu* si *ultoiu* nu su de câtu augm. d'in *oltu*, *si ultu*, part. d'in *olere*, leuatu si cà subst. cu insemnarea de ceva crescutu; *planta*, *blastariu*, *ramu*, etc., (vedi si *olu*, totu d'in *olere*), precumu e si *altoiu* d'in *altu*, cà subst. ceva crescutu; *planta*, etc.; form'a : *olteiu*=**adolescens**=june, omu de insoratu, déro inco neinsoratu, allaturata cu lat. **adolescens**, **adultus**, **soboles**, **proles**, etc., essite totu d'in *olere*, confirma esplicarea data; — asiá fiendu, coventele cauta se se scria : *altoniu oltoniu*, etc.;—de si atâtu form'a câtu si sensulu confirma acésta esplicare, nu avemu inse a esclude absolutu esplicarea formei *altuire* prin *altu* = **alter**, de ora ce si lat. **adulterium** (d'in **ad-alter**) = *surcellu* sau *altoiu*. *M.*

* OLTU si *ultu*, part. sup. subst. d'in *olere*; vedi si *oltoiu*. *M.*

* OLU, s. m., pl. *oluri* si *oleri*, **olus-oleris**; (d'in *olere* in insemenarea de sub 2), érba, planta ce cresce d'in pamentu, leuata inse de regula in intellesulu speciale de *planta culinaria*, legume : *a se nutrí mai multu cu oleri de câtu cu carne*,

* OLUSCULU, s. m., pl.-*e*, **oluseulum**, (it. **oluscolo**); deminutivu d'in *olu*

www.dacoromanica.ro

a se nutri cu pomisiore si cu oluscule.

* OLYMPIADE si *olumpiade*, s. f., **olympias**, (ὀλυμπιάς, fr. **olympiade**, it. **olimpiade**), spatiu de patru anni ce trecea de la una serbare a *jocuriloru olympice* peno la alta serbare a acelloru-asi jocuri, si care Greciloru serviea la numerarea anniloru: *primulu annu allu primei olympiade coincide cu annulu 776 inainte de Christu; Thalete se nascù in primulu annu allu olympiadei a treidieci si treia; olympiade*, ca si *jocurile olympice*, s'au numitu asiá dupo *Olympia*, unu locu in *Elide*, pre rip'a riului *Alpheu*, cu una selba de olivi, in care se serbau *jocurile olympice*, si in care se aflá si unu templu inchinatu lui *Joue Olympiu*;—pre longa formele *olympiade* si *olympicu*, au essitu d'in acea-si fontana adj.: *olympiacu,-a*, = **olympiacus**, *olympianu,-a*,=**olympianus**, *olympiu,-a*, **olympius**, subst. *olympiu* si *olympicu*= **olympium** si **olympicum** = templu allu lui *Joue olympiu*; — acelle-asi forme se referu inse si la *Olympu*=**Olympus**, (Ὄλυμπος), nume allu mai multoru monti, d'in cari cellu mai connoscutu e cellu de la confiniele Macedoniei si Thessaliei, unde, dupo antici, resedea *Joue* cu celli alti diei de prim'a ordine, si de ací, *Olympu* = ceru.

* OLYMPIACU, *olimpianu, olympicu, olympiu, olympu*; vedi *olympiade*.

OMAGIA, (pron. *omagía*), stare de 2 *omagiu*, omagismu.

OMAGISMU, s. m., systema feudale, vassallismu sau vassallitate; mai allessu stare a terraniloru (coloniloru) suppusi proprietariului directu: *annulu 1848 sfermà omagismulu terraniloru.*

1 OMAGIU, s. m., (fr. **hommage**, it. **omaggio**), 1. terminu feudale, suppunere, professione si actu de suppunere a *vassallului* cotra superiorele seu: *a promitte, a face omagie;* 2. prin estensione, reverentia, inchinatione, officiu, respectu, covenita onore, etc.;—nu e inse de lipse in acésta insemnare.

2 OMAGIU, s. m., vassallu, colonu indetoratu cu mari prestationi cotra proprietariulu directu allu pamentului (fundului): *lucratorii fonduriloru mari* (**latifundiorum**), *fura servi, apoi omagi sau coloni legati de gleba, in fine omagi usufructuari, si dupo 1848 devenira proprietari pre pamentulu loru.*

*OMASU, s.m., **omasum**, (fr. **omasum**), 1. ventriculu de rumegatorie, 2. matie si alte parti de intestine, d'in care se facu mancari; buccata d'in intestine.

* OME, s., pl. *omine*, **omen**, (forma antica: **osmen**, de care *Varone* dice: **omen, quod ex ore olatum est, osmen dictum** = *ome, fiendu co e emissu d'in ore* = *gura* [=**os**], *s'a dissu osme;* pote co e affine cu grec. ὄσμα, si ὄψ, in origine si proprie, *voce presagitoria*), si de ací in genere, veri-ce semnu consideratu ca presagitoriu sau prenuntiatoriu allu celloru venitorie: semnu, presagiu, etc.: *omine fericite, bone, favorabili; omine relle, defavorabili; si peno astadi Românii tragu omine d'in differite missicari alle partiloru corpului.*

OMEDIRE si *omidire, omijire,-escu*, v., vedi: *medire*, d'in care *omedire*, cu *ob*, si prin urmare se pote scrie si: *ommedire. M.*

OMEGA, s. f., ω μέγα, (it. **omega**, fr. **oméga**), nome allu ultimei littere d'in alfabetulu grecu, care are valore de unu *o* lungu, si de ací si nomele ei, in oppositione cu ο μικρὸν=*o* scurtu; prin metafora, fine, finitu: *eu sum alph'a si omeg'a, inceputulu si finitulu.*

OMENESCE si *ominesce*, adv., **humane, honeste**; iu modu *omenescu*, ca *omu: a se portá, a vorbí omenesce; a tractá pre altii omenesce, ca si densii se ne tractedie omenesce.*

OMENESCU si *ominescu -a*, adj., **humanus**, de *omu*, allu *omului*, ce tine de *omu*, de *natur'a omului*, ce se covine omului, (compara prov. **omenesc**=*omagiu*), 1. in genere: *voce omenesca, cultu omenescu, figura omenesca, capite omenesci; mentea omenesca are marginele selle; peno acollo nu se pote suí mentea omenesca; sudore si labore omenesca: passioni omenesci, nepotentie omenesci; fantasie omenesci; preste poterea omenesca; omulu are lipse de victu, de traiu omenescu; mancare omenesca, nuporcesca; tractare omenesca, âmbletu omenescu;*

www.dacoromanica.ro

conditionile ce mi imṗuni nu su omenesci, ci neomenesci; — conditioni omenose si neomenose differu in sensu de : *conditionile omenesci si neomenesci;*—2. in specie, *a)* **rectus, bonus, conveniens, commodus, perfectus** = cumu se cade, cumu se cere, bonu, perfectu, etc.: *lucru omenescu,* nu e numai *lucrulu omului, facutu de omu,* ci si mai vertosu: *lucru bene facutu, lucru cumu se cade;* asiá si : *limba omenesca,* limba correcta, intellessa; *b)* **modestus, moderatus**= mesuratu, nu essaggeratu : *ceri pretiu neomenescu, cere pretiu mai omenescu; c)* **alienus** = allu altui-a, strainu : *gallina omenesca; alle telle sunt aceste vestimente sau omenesci? nu te buccurá la lucru omenescu; allege pecorele nostre d'in celle omenesci.*

OMENIA si *ominía,* s. f., 1. **humanitas,** calitate de *omu,* natura *omenesca, fientia omenesca,* totulu calitatiloru ce facu pre *omu,* si in specie complessulu calitatiloru particularie *omului,* cari lu distingu de celle alte animali : *sunt omeni cari n'au in ei firu de omenía, nemica omenescu;* — in acestu sensu se applica mai vertosu formele : *omenire* si *umanitate,* (vedi si 2 *omenire*); éro form'a *omenía* occurre ca mai desu : 2. cu insemnarile morali speciali de : *a)* **honor, honestas; probitas,** onore, onestate, probitate, bonetate: *a lucrá pre omenía; nu te lassá pre omení'a lui; ti promittu pre omení'a mea co nu te voliu insellá; omu de omenía, omeni cu multa omenía; te lassu la omení'a tea; si eu se lucrediu in omenía; b)* **humanitas, urbanitas, affabilitas, comitas, officiositas, officium,** manifestatione esterna a *omeniei* interne, urbanitate, delicatetia, bonetate, politetia, affabilitate, officiositate, dispositione cumu si actu de a face altui-a placere, de a l'indetorá, officiu, respectu si benevolientia, attentione si prevenientia cotra *omeni : a se porta cotra toti cu omenía; omení'a omenía astépta; omenía la omenía merge; omu fora omenía; omu ce nu scie de omenía, nu intellege de omenía, nu precepe de omenía sau la omenía;* mai vertosu, *c)* **exceptio hospitalis,** acceptione, tractare ospitesca : *in cas'a lui totu strainulu, totu calatoriulu afla omenía; a ospitá pre toti cu multa omenía; a si face omení'a, a si arretá omení'a.*

OMENIME si *ominime,* s. f., **humanitas,** collectivu, *omeni* multi, si in specie, toti omenii, totulu omeniloru de pre pamentu, genulu *omenescu : omenimea integra asiá a credutu si crede.*

1 OMENIRE,-*escu,* v., 1. in genere, **colere excolere, erudire, efferare, mitigare,** a face *omu,* a desvoltá natur'a *omului,* si in specie, *natur'a particularia omului,* prin care se destinge de celle alte animali, a scote din barbari'a morale si intellectuale, a erudí, a formá, a polí, a imblandí, a civilí sau civilisá : *multi invétia multe si de tote, fora se se omenésca; inainte de a cogitá se dàmu fililoru nostri unu statu in societate, se ne adoperàmu a i omení;* 2. in specie *a)* **colere, observare, vereri, venerari,** a tractá ca *omu,* a onorá, respectá, a se arretá plenu de respectu si benevolientia, a fi respectosu si officiosu cotra *omeni,* mai vertosu, *b)* a ospitá, a tractá ospitesce, a tractá cu tota attentionea si benevolienti'a : *abiá s'a indoratu se ne lasse in curtea sea; déro nu ne a omenitu cu nemica; a omení pre toti câti tragu pre la cas'a sea; a omení pre connoscuti ca si pre neconnoscuti; c)* inse si in reu, a face reu servitiu, a batujocorí, si mai vertosu a spurcá cu escremente : *copillulu s'a omenitu, si te a omenitu si pre tene, si a omenitu vestimentele;* inse in acestu sensu si ca euphemismu : *a se omení* = *a si face nepotenti'a omenésca.*

2 OMENIRE, s. verbale, 1. **eruditio, cultus, expolitio,** actione de *omenire : omenirea copilliloru prin studiulu artiloru, litteraturei si scientiei;* 2. **humanitas** = natur'a *omului;* vedi si : *omenía* sub 1.; 3. **humanitas** = toti *omenii,* genulu omenescu; vedi si *omenime.*

OMENOSU si *ominosu,-a,* adj., **humanus,** plenu de *omenía,* si prin urmare differitu de *omenescu,* pentru care limb'a classica, ca si alte sorori, applica totu form'a **humanus,** pre candu allu nostru

www.dacoromanica.ro

omenosu se dice in speciale numai de *natur'a particularia omului*, a nume de *natur'a morale*, asiá co *omenosu* insémna in speciale : **eruditus, cultus, urbanus, comis, civilis, officiosus, affabilis, mitis, honestus, probus, bonus, æquus**, etc., adeco : *a)* scossu d'in barbaría, cultu, eruditu, formatu, bene crescutu; *b)* in parte, α) affabile, politu, officiosu, indetoritoriu, bonu, ospitale, civile; β) onestu, probu; γ) blandu, bonu, etc.; essemple : *conditioni omenose d'in partea invingutoriului, a se arretá omenosu si cotra celli ce l'offendu, nu e omenosu a si ride de celli infortunati, se fimu omenosi si cu pecorele nostre; tractare omenosa a celloru inferiori noue.*

* OMENTU, s. m., **omentum**, (it. **omento**); 1. membrana ce infasciora matiele; 2. matiele insesi; 3. in genere, veri-ce membrana, care infasciora una parte interna a corpului.

† OMEO = *homeo-*, (d'in gr. ὅμοιος = assémiue), intra in multe composite scientifice ca : *omeomeru* = *homeomeru,-a*, adj., (fr. **homéomère**, d'in μέρος = parte), formatu d'in parti assémini; de ací si subst. f., *omeomeria* = *homeomeria*, **homœomeria** = (ὁμοιομερία, fr. **homéomérie**, it. **omeomeria**), statu de *omeomeru*, in specie, in filosofi'a lui Anassagora, similitudine a elementeloru primitive; *omeopatia* = *homeopathia*, s. f., (fr. **homéopathie**, it. **omeopatia**, d'in πάθος = morbu, affectione), systema medicale, care pretende a vindecá caldur'a cu caldura, frigulu cu frigu, etc.; de ací : adj., *omeopaticu* = *homeopathicu,-a*, si subst. person. *omeopatu*, = *homeopathu*, doctoriu de system'a *homeopathica*; *omeoptotu* = *homeoptotu,-a*, **homœoptotus**, (ὁμοιόπτωτος, fr. **homéoptote**, d'in πτῶσις = casu, casu grammaticale), care e in acellu-asi casu; *omeoproferu* = *homeopropheru,-a*, adj., **homœopropheros,-on**, (ὁμοιοπρόφερον, fr. **homéoprophère**, d'in προφέρειν = pronuntiare), care se pronuntia asséminea, are sonu assemine, si ca s. m., *homeopropherulu* = vitiu de sonu assémine in covente consecutive; *omeoteleutu,-a*, adj. s., **homœoteleutos,-on**, (ὁμοιοτέλευτος-ον, d'in τελευτή = finitu, terminatione), care are terminatione assemine, vorbindu de sónuri, de voci; si ca s. m., terminatione assemine.

OMETEU, s. m., omu mare, mai vertosu tare inaltu si lungu; vedi si *omoniu*.

* OMICIDIALE, adj., si :.

* OMICIDIARIU,-*a*, adj., **homicidiarius**, (it. **omicidiale** si **omicidiario**), relativu la *omicidiu*; ca subst. personale, *omicidiariu* dice mai multu de câtu *omicidu*.

* OMCIDIU, pl.-*e*, **homicidium**, (it. **omicidio**), fapta de *omicidu*.

* OMICIDU,-*a*, s., **homicida**, (it. **omicida**, d'in *omu* si *cedere* = *occidere*), occisoriu de *omu*, de *omeni*, ommoritoriu de *omeni*; si ca adj., *mânule omicide alle latronelui*.

* OMIDIRE,-*escu*, v., vedi : *medire* si *omedire* sau *ommedire*. *M.*

OMILIA, s. f., (ὁμιλία, fr. **homélie**, it. **omelia** si **omilia**), coventare, coventu, mai allessu coventu basericescu, tinutu in baserica pentru invetiatur'a credentiosiloru, sermone.

* OMINALE, adj., **ominalis**; in acellu-asi sensu cu allu formei *ominosu*.

* OMINARE, v., **ominari** si **ominare**; a dá *ome* sau *omine*, a presagí, prenuntiá, a dá semne de venitoriu : *ti oràmu si ominàmu domnia si gloria; a ominá bene, reu.*

* OMINATIONE, s. f., **ominatio**; actione de *ominare*.

* OMINATORIU,-*toria*, adj. s., **ominator**; care *omina*, predice, prenuntia : *ominatoriu numai de relle si calamitati.*

* OMINOSU,-*a*, adj., **ominosus**, (fr. **omineux**), plenu de *omine*, de presagie, mai vertosu de presagie relle : *ominose passeri, ominosulu urletu allu canelui.*

OMIOMERIA, *omiopatía*, etc., vedi : *omeomería*, *omeopatia*, etc, la articlulu *omeo-*.

OMISIONE, s. f., **omissio**, (it. **omissione** si **ommissione**, fr. **omission**), actione de *omittere*, cumu si *ce se omitte : omissione importante, omissione de covente d'in una frase, omisioni multe d'in una carte; cu atâte omissioni ati facutu cartea neintellessa.*

www.dacoromanica.ro

OMISSU,-*a*, adj. part., **omissus.**

OMITTERE si *omettere, omisi* si *omisci, omissu*, v., **omittere,** (it. **omettere,** si **ommettere,** fr. **omettre,** d'in *ob* cu suppressionea lui *b*, si d'in *mittere;* se pote inse si assimilá *b*, si scrie : *ommittere* sau *ommettere*), a lassá la una parte, de una parte; a lassá se se duca, se treca de la sene, si in specie, a lassá se treca d'in vedere, in adensu sau d'in scapare d'in vedere, si de ací, a lassá in neglegentia, a nu face ce se cade a face : *a omitte frânele callului; a omitte tristele cogitari, voluptatile, seccaturele; omittemu a dice, a scrie ceva, sau pentru co ne scapa d'in vedere, sau pentru co nu vremu a le spune sau scrie; a omitte mai multe covente d'in periodu, asiá co acestu-a remane neintellessu; adauge pre margine locurile omisse in originale; a peccá prin omittere.*

OMMEDIRE si *ommidire* sau *omedire, omidire,-escu*, v., **subridere, arridere,** d'in *ob* si *medire*, cu intellessulu speciale de *a subride*, si mai vertosu, a *obride* sau *a arride*, a responde cu subrisu la subrisu. *M.*

OMMORIRE si *omorire*, (d'in *ob* si *morire;* pentru forma vedi si parenthesea de la *omittere*), *ommoriu, ommori*, etc., v., **interficere, enecare, necare, occidere, obtruncare, vita privare;** a face se *moria*, a privá de viétia, cea mai generale espressione a genului acestui-a de actione : *a ommorí cu arma de focu, cu arma taliosa, cu batali'a, dandu cu parulu in capu; a ommorí omeni, vite; a ommorí, calcandu cu carrulu, suggrumandu, innecandu suffocandu; se nu faci asiá co te ommoriu; te ommore tata teu cu batali'a, de va audí, ce ai facutu; a ommorí spiritulu, suffletulu prin ignorantia sau prin peccate; a se ommorí lucrandu, a se ommorí de supperare; ommore cineva pre altulu si prin cereri persistenti : me ommore se lu ducu la theatru, se i comperu unu callu; m'ati ommoritu cu seccaturele vostre de vorbe.*

OMMORITORIU si *omoritoriu,-a*, adj. s., **interfector, percussor, occisor, homicida;** care *ommore*, si in specie, care *ommore omu* sau *omeni : ommoritorii cu morte se se punésca.*

OMMORITU si *omoritu,-a*, adj. part. sup. subst., **interfectus.**

OMMORIU si *omoriu*, s. m., **occisio, homicidium, nex;** actione si actu de *ommorire : ommoriu precogitatu, ommoriu fora precogitare.*

* OMNE, adj., **omnis** = *totu, fiacare*, applicatu, 1. ca pl. dat. cu form'a latina : *omnibus* = litt. *pentru toti*, cu intellessulu de *carru* sau *trassura mare*, cu care, pre unu pretiu modicu, se transporta omenii da la unu puntu la altulu in cetate; ca se se indigene coventulu cauta se i se dé form'a : *omnibu, unu omnibu, mai multe omnibe* sau *omniburi;* 2. in composite ca : *omnicolore*, adj., **omnicolor,** (fr. **omnicolor**), = care are tote colorile; *omnifariu,-a*, adj., **omnifarius,** de totu genulu, de tota speci'a; *omniferu,-a*, adj., **omnifer** = care porta sau duce, tine tote : *omnifer'a terra; omniforme*, adj., **omniformis,** (fr. **omniforme**) = care are sau pote avé, leuá tote formele; *omnigenu,-a*, adj. **omnigenus,** (fr. **omnigène**) = de totu genulu : *omnigene colori, omnigene sementie; omnimodu,-a*, adj., **omnimodus,** (fr. **omnimode**), = de totu modulu, de tota form'a : *omnimode tonuri; omnimorbiu,-a*, adj. s., **omnimorbius-a** = care serve la toti *morbii : remedie omnimorbie*, ca subst. f., *omnimorbia*, planta ce se credea bona pentru toti morbii; *omniparente*, adj. **omniparens** = care nasce tote : *terr'a omniparente; omnipotente*, adj. **omnipotens** = care pote *tote : Domnedieu numai e omnipotente; se facu inse sau se dicu si se dau ca omnipotenti si omenii; celli omnipotenti in republica;* — *omnipotentia*, s. f., **omnipotentia,** (fr. **omnipotence**), calitate de *omnipotente : omnipotenti'a divina, omnipotenti'a juratiloru; omnipresente*, adj., (fr. **omniprésent**) = pre totendine si totu de a un'a presente; *omnipresentia*, s. f., (fr. **omniprésence**), calitate sau facultate de *omnipresente : omnipresenti'a lui Domnedieu; omniscientе*, adj., (**omniscius,** fr. **omniscient**), = care scie tote; *omniscientia*, s. f., calitate de *omniscientе ; omniscienti'a di-*

www.dacoromanica.ro

vina; omnisciu,-a, (**omniscius**), care scie tóte; *omnisonu,-a,* adj., **omnisonus,** care are tote sonurile, sau care resona pretotindine; *omnitenente,* adj., **omnitenens,** care tine, domina tote; *omnivagu,-a,* adj., **omnivagus,** *a)* care vaga pretotindine; *omnivolu,-a,* adj., **omnivolus;** *a)* care *voliesce* tote; *b)* care *sbora* pretotindine; *omnivomu,-a,* adj., (fr. **omnivome**), care *vome* totu ce mânca; *omnivoru-a,* adj., **omnivorus,** care mânca *totu,* sau care mânca *tote,* de *tote: omulu e omnivoru, ca unulu ce mânca si carne si erbe.*

* OMNIBUS, *omnicolore, omnimodu, omnipotente,* etc., vedi *omne.*

† 1 OMO-, (d'in gr. ὦμος = umeru, si d'in grec. ὠμός = crudu), intra in composite scientifice ca : *omoalgia,* s. f., (fr. **omoalgie**, d'in ἄλγος = dorere), dorere de umeru, in umeru; de aci adj., *omoalgicu,-a; omocotyla,* s. f., (fr. **omocotyle**, d'in κοτύλη = cavitate), cavitate in care se imbucca capitulu umerului; *omophagu,-a,* adj., (fr. **omophage**, d'in φαγεῖν = mancare), care *manca* carne *cruda: se dice co bacchantile erau omophage;* de aci si subst. f., *omophagia* = **omophagia,** (ὠμοφαγία, fr. **omophagie**), mancare de carne cruda, pl. f., *omophagiele,* serbatore a lui Bacchu, in care mancau carne cruda; *omophoriu=omoforiu,* pl.-*e,* (ὠμοφόριον, fr. **omophorion** si **omophore,** d'in φέρειν = ferere, portare) = vestimentu archierescu ce se pune pre *umeri; omoplatu,* s. m., (fr. **omoplate,** d'in πλατύς=latu, largu), ossu latu si suptire, triangulare, care formédia partea posteriore a umeriloru, spat'a, spatele, ossulu spateloru.

† 2 OMO = *homo-,* (d'in grec. ὁμός = semile, assemine), intra in composite scientifice ca : *omobranchiu* = *homobranchiu,-a,* adj., (fr. **homobranche,** d'in βράγχια = branchia) = care are *branchie assemini;* s. f. pl., *omobranchiele,* ordine d'in classea crustacieloru; *omocarpu=homocarpu,-a,* adj., (fr. **homocarpe,** d'in καρπός = fructu) care are fructe assemini, sementie assemini; *omocentru=homocentru,* s. m., (fr. **homocentre**), centru commune allu mai multoru cercuri; de aci si adj. *omocentricu=homocentricu,-a,* care are centru commune; *omochelu=homochelu,-a,* adj. (fr. **homochèle,** d'in χηλή= crure, petioru), care are petiorele assemini; s. f. pl., *omochelele,* sectione d'in famili'a crustacieloru decapodi brachyure; *omocricu=homocricu,-a,* adj., (fr. **homocricien,** d'in κρίκος=cercinn, ânellu), care are anelle assemini; s. f. pl., *omocricele,* ordine de chetopodi; *omodermu=homodermu,-a,* adj., (fr. **homoderme,** d'in δέρμα=pelle), care are pelle assemine, de acea-asi colore; s. f. pl., *omodermele,* familia de reptili ophidie; *omodromu= homodromu,-a,* adj. s., (fr. **homodrome,** d'in δρομος = cursu, drumu), care are cursu assemine, si in specie, *perghia omodroma,* in care poterea sau forti'a activa si forti'a passiva sau resistenti'a sunt de acea-asi parte a puntului de rédimu, si ca subst. m., *omodromulu= perghia omodroma; omogalactu,-a,* si *homogalactu,* adj., (fr. **homogalacte,** d'in γαλα-γαλακτος = lapte), care are sau suge acellu-asi lapte, si de aci ca subst., membru d'in acea-asi familia; *omogamia =homogamia,* s. f., (fr. **homogamie,** d'in γάμος=nunta), statu de planta care are organe de amendoue sessele; *omogeniu,* si *homogeniu,-a,* adj., (fr. **homogène,** it. **omogeneo**), care e de natura sau de forma assemine, composu d'in parti assemini : *parti omogenie, substantia omogenia, adunantia omogenia, ministeriu omogeniu, testura omogenia; lumina omogenia,* alle carei radie sunt tote asiá de reflessibili sau refringibili; *cantitati omogenie;* de aci si : *omogeneitate=homogeneitate,* s. f., (fr. **homogénéité,** it. **omogeneità**)=calitate de *omogeniu : omogeneitatea partiloru; omogenia=homogenia,* s. f., (fr. **homogénie,** it. **omogenia**)=generatione de semini d'in semini; *omogrammu* = *homogrammu,-a,* adj., (fr. **homogramme,** d'in γραμμα=littera), care are acea-asi littera, acellu-asi semnu; *omografu* = *homographu,-a,* adj., (fr. **homographe,** d'in γράφειν = scriere), care e scrissu assemine : *covente omografe, fora inse se aiba acea-asi origine neci acellu-asi sensu ; omo-*

www.dacoromanica.ro

logu=homologu,-a, adj. (fr. **homologue,** it. **omologo,** d'in λόγος=ratione), in figure geometrice assemini, se applica la laturi, cari correspundu si se oppunu la anghiuri ecali; *corpuri analoge,* cari au caracterie, transformationi assemini si compositione analoga; *electricitati omologe, magnetismu omologu,* etc., cari attragu ori respingu acellu-asi corpu; de ací si: s. f., *omologia = homologia,* (it. **omologia**), statu de *omologu;* adj., *omologicu=homologicu,-a;* verb., *omologare=homologare,* (fr. **homologuer,** it. **omologare**), a confrontá, comparâ, asseminá, conformá; in specie, a ratificá, a dá unui actu particulariu potere de actu publicu sau judiciariu; de ací si: *omologatione,* s. f., actione de *omologare; omomallu = homomallu,-a,* adj., (fr. **homomalle,** d'in μαλλός = lâna, pèru), care are perii sau partile proeminenti direptate in acea-asi directione; *omomeru,-a=homomeru,-a,* adj., (fr. **homoméré,** d'in μέρος=parte), care are tote partile assemini; s. f. pl., *omomerele,* ordine d'in classea chetopodiloru, cari au *âncllele* corpului assemini; *omomorfu=homomorphu,-a,* adj., (fr. **homomorphe,** d'in μορφή=forma), care are forma assemine: *parti omomorfe; omonumu = homonymu,-a,* adj., (fr. **homonyme,** it. **omonimo,** d'in ὄνυμα=nome), care are *nome* assemine sau sonu assemine, déro sensu differitu: *doi frati omonumi, trei amice omonume; covente omonume; coventele omonume potu se nu fia neci de cumu synonyme;* de ací s. f., *omonumia = homonymia,* (fr. **homonymie,** it. **omonimia**), calitate de *omonumu: omonumi'a acestoru trei termini; omofonu=homophonu,-a,* adj., (fr. **homophone,** it. **omofono,** d'in φωνή = voce), care are *voce* sau *sonu* assemine: *covente omofone;* de ací si s. f., *omofonia = homophonia,* calitate de *omofonu; omofullu = homophyllu,-a,* adj., (fr. **homophylle,** d'in φύλλον = folia, frondia) care are tote foliele assemini; *omopode = homopode,* adj., (fr. **homopode**), care are totu atâte degite la petiorele posteriori si anteriori; *omopteru,-a,=homopteru-a,* adj., (fr. **homoptère,** d'in πτερόν = aripa), care are aripe assemini; s. f. pl., *omopterele,* sectione de insecte d'in ordinea hemipterelor; *omotele=homotele,* adj. s., (fr. **homotèle,** d'in τέλος=tributu), strainu care sedea in Athene si solvea acelle-asi contributioni cu cetatianii atheniani; *omotene = homotene,* adj., (fr. **homotène,** d'in τείνειν=tendere) = care tende a si mantiné acea-asi forma, vorbindu de certe animali; *omotalamu = homothalamu,-a,* adj., (fr. **homothalame,** d'in θάλαμος = lectu sau patu), care are stratu assimine, vorbindu de certe plante, cari au corpulu assémine cu stratulu pre care stau; *omotimu = homotimu,-a,* adj. s., (fr. **homotime,** d'in τιμή = onore), care are ecale onore, care se buccura si se pote buccurá de ecali onori; de ací si s. f., *omotimia=homotimia,* calitate sau dereptu de *omotimu; omotonu = homotonu,-a,* adj., (fr. **homotone,** d'in τόνος = tonu, intensitate), care are *tonu* assemine sau *intensitate* assemine: *febre omotona;* de ací si subst. f., *omotonia = homotonia* (fr. **homotonie,** it. **omotonia**), calitate de *omotonu; omotropu = homotropu,-a,* adj., (fr. **homotrope,** d'in τρόπος = torsione), care are directione assemine, vorbindu de *embryone,* ce are acea-asi directione cu sementi'a; *omousiu, = homousiu,-a,* adj., **homousius,** (ὁμοούσιος d'in οὐσία = substanstia) = *consubstantiale: filiulu e omousiu cu tatalu; disput'a pentru omousiu causà desbinarea intre ariani si ortodossi.*

OMONE, *omoniu,* (cu *n* molliatu *o-moiu*), s. m., (it. **omone**), augment. d'in *omu,* omu mare de corpu, de statura; in acellu-asi sensu si pentru muliere sub form'a femin. *omonia,* (*omóia*).

OMORIRE, *omoritu, omoriu,* etc., vedi: *ommorire, ommoritu, ommoriu.*

* OMPHACE, sau *onface,* s. f., (ὄμφαξ; compara si fr. **omphax**), 1. popul. agurida, uva necopta, struguri necopti; 2. si alte fructe necopte, mai vertosu olive necopte, olive verdi; de ací: 3. pétra pretiosa pellucida verde galbinastra.

* OMPHACINU, sau *onfacinu,-a,* adj. s., (fr. **omphacin**); de *omphace,* leuatu de regula ca subst. m., *omphacinu,* si

www.dacoromanica.ro

f. *omphacina*=succu de *omphace*, zéma de *omphace*.

* OMPHACIU sau *onfaciu,-a*, adj. s., **omphacium,** (ὀμφάκιος-ον), de *omphace*, trassu d'in *omphace*, si de aci s. reale m. *omphaciu* sau f. *omphacia*=oliu sau succu estrassu d'in struguri necopti, sau d'in olive verdi.

* OMPHACOMELE sau *onfacomele*, s. f., **omphacomel**, (fr. **omphacomel**), miere cu *omphaciu* de uve, siropu cu *omphaciu* de uve.

† OMPHALO-, (d'in grec. ὀμφαλός = buricu), intra in composite si derivate scientifice ca : *omphalocele*, s. f., (fr. **omphalocèle,** d'in κήλη = tumore, surpatura), surpatura, inflatura de buricu, essire a buricului; *omphalode*, adj., (fr. **omphalode**), care are forma de buricu; *omphalodu*, s. m., (fr. **omphalode**, d'in ὁδός = calle), parte a unei plante ce serve de canale vaseloru nutritive; *omphalomantia*, s. f., (fr. **omphalomancie,** d'in μαντεία = divinatione), pretensa arte de a deviná dupo nodurile buricului unui pruncu nascutu, câti copilli are se faca mamm'a lui; *omphaloncia*, s. f., **omphaloncle,** d'in ὄγκος = inflatura), inflatura a buricului; *omphalophyma*, s. f., (fr. **omphalophyme,** d'iu φῦμα = tumore), tumore la buricu ; *omphalopsychu ,-a*, adj. s., (fr. **omphalopsyque,** d'in ψυχή = suffletu), sectariu, specia de illuminatu care crede, co omulu, uitandu-se fissu la buricului seu, se pote pune in communicatione cu divinitatea si vedé asiá cea-a ce assemini alluminati nomescu *lumin'a Thaborului; omphaloptícu* si *omphaloptru,-a*, adj., (fr. **omphaloptique** si **omphaloptre,** d'in ὄπτρον = speclu), vorbindu de una lenticula buricata de amendoue laturile; *omphalorrhagia*, s. f., (fr. **omphalorrhagie,** d'in ῥαγεῖν = a se rupe si curre); scursore de sange d'in buricu, mai vertosu la prunci; *omphalositu,-a*, adj., (fr. **omphalosite,** d'in σῖτος = nutrimentu), care capita nutrimentu prin buricu; *omphalotomia*, s. f., (fr. **omphalotomie,** d'in τομή = taliare), taliare a buricului.

OMU, s. m., pl. *ómini* si *ómeni*, **homo,** it. (**uomo, omo;** isp. **hombre,** port. **omem,** catal. **ome,** prov. **home, hom** si **om,** v. fr. **om,** n. fr. **homme,** adauge si **on**); animale rationale, cogitatoriu si vorbitoriu; in acestu intellessu *omu* se applica la totu genulu, fora distinctione de sessu: *numai omulu communica ideele si sentimentele selle prin semne si sonuri articulate; numai omulu vorbesce; omulu abita in tote climatele; genulu omininloru s'a divisu in mai multe vitie; e una vitia de omeni alba, e alta vitia de omeni negra, si una vitia de omeni galbina; aceste trei vitie de omeni se subdivida in mai multe varietati; toti omenii sunt moritori ; toti omenii sunt ecali inaintea lui Domnedieu; Domnedieu creà pre omu dupo imaginea sea;* — in opp. cu *femina : Domnedieu creà omulu si femin'a; in acea adunare crau mai multi omeni de câtu femine; omu insoratu, omeni veduvi, omu teneru; omeni armati, omenii d'in unu regimentu;* in sensu si mai speciale de *maritu, barbatu : omulu meu,* dice una muliere de barbatulu seu; *omulu teu nu e bonu ca omulu meu;* — cu respectu la calitatile intellectuali si morali, sau la capacitatile si aptitudinile omului : *omu numai de nome; mare ai adjunsu, avutu te ai facutu, dèro omu totu nu esti; a si aflà omulu, nu ti ai aflatu omulu, nu e acestu-a omulu; acestu-a e omulu meu; Diogene cautà omu cu fanariulu diu'a inamedi'a mare; n'am omu care se me intellèga; omulu negotiului, scientiei, curtei; omu de sperantia, de periclu, de incredere, de omenia, de probitate incercata; omulu perdiarei, omulu lui Domnedieu, omulu dracului;* — *omu nouu, omulu nouu,* α) in sensu civile, omu de currendu nobilitu, omu de currendu essitu pre scen'a politica; β) in sensu religiosu, omulu regeneratu prin grati'a divina; — proverb. *nu face nemicu co tata teu a fostu domnu, si tu nu esti omu; neci salcea pomu, neci incultulu omu.*

OMUCIU si *omutiu*, s. m., **homuncŭlus, homullus, homullulus, homuncio,** (compara si it. **omuccio; omicciuolo, omicello, ometto,** etc.); deminutivu d'in *omu* de unde nou deminutivu : *omucioru,* si

www.dacoromanica.ro

cu *s* in locu de *c* : *omusioru*, form'a ce are si sensulu de **uva**, (fr. **luette**) = glandula, limbutia d'in guttu : *mi a cadutu omusiorulu, a redicá omusiorulu cadutu;* —pre longa aceste-a occurre, ca deminutiva, si form'a : *omulleciu* sau *omulletiu*, care presuppune si una forma : *omullu* = lat. **homullus.**

OMULLETIU, *omusioru, omutiu*, etc., vedi *omuciu.*

* ONAGRA, s. f., vedi *onagru.*

* ONAGRIU, *-a*, adj., (fr. **onagré**); care sémena cu *onagr'a*, sau cu *onagrulu.*

* ONAGRU, s. m., **onager**, (ὄναγρος, d'in ὄνος = asinu, si ἄγριος selbaticu); asinu selbaticu, commune in Tartari'a si Persi'a, tare ageru de petiore; — fem. *onagra*, femina a *onagrului*, déro si genu de plante care serve de typu familiei sau tribului *onagrieloru.*

* ONANIA, (pron. *onanía*), s. f., si :

* ONANISMU, s. m., (it. **onanismo**), mallacía, masturbatione, asiá nomita dupo *Onan*, filiu allu lui *Juda*, batutu si perdutu de Domnedieu pentru acestu peccatu.

* ONCARE, v., **oncare**, a sberá, vorbindu in speciale de *asinu : asinii onca; oncatur'a asiniloru.*

* ONERARE, v., **onerare**, (it. **onerare**), a ingreoná : *a onerá navi, carre, calli, asini; a si onerá stomaculu; sunt alimente ce onera, fora se nutresca; a onerá mesele cu buccate de totu genulu; a onerá pre cineva cu injurie, cu argumente*; déro si : *a onerá cu onori, cu promisse; a onerá reulu, morbulu, callea; a onerá butile cu vinu, utrii cu oliu, canistrele cu flori.*

* ONERARIU, *-a*, adj., **onerarius**, (it. **onerario**, fr. **onéraire**); relativu la *onu*, la *oneri*, care porta *oneri : bestia oneraria, nave oneraria*, in opp. cu *nave actuaria, officie onerarie*, in opp. cu *officie onorarie.*

* ONERATIONE, s. f., **oneratio**, (it. **onerazione**); actione de *onerare*,

*ONERATU, *-a*, adj. part. sup. subst., **oneratus.**

* ONEROSITATE, s. f., **onerositas**; calitate de *onerosu; onerositatea sarcineloru impuse umeriloru nostri.*

* ONEROSU, *-a*, adj, **onerosus**, (it. **oneroso**, fr. **onéreux**); incarcatu de *oneri*, greu, appesatoriu, tare greu, incommodu : *sarcine oncrose, buccata onerosa pentru stomacu, aerulu e mai onerosu de câtu foculu, onerose negotie; tutela onerora, donatione onerosa, titlu onerosu, conditioni onerose*, in opp. cu *donatione gratuita, titlu gratuitu, conditioni usiore.*

* ONESTAMENTU, s. m., pl. *-e*, **honestamentum**; mediu de *onestare*, ornamentu, splendore.

* ONESTANTE, adj. part. pres., **honestans**, care onesta.

* ONESTARE, v., **honestare**, (it. **onestare**), a face *onestu* = a investí cu *onore, a onorá*, orná, decorá, etc. : *a onestá cu mari onori; domnulu se onestе cas'a, nu cas'a pre domnu; a onestá pre cineva; insociandu-lu; petrecundu-lu intempinandu-lu; pudorea onesta formosci'a.*

* ONESTATE si *onestitate*, s. f., **honestas**, (it. **onestà** si **onestate**, fr. **honnêteté**); calitate de *onestu;* 1. in insemnarea coventului de sub 1. : *se facemu totu spre a fugí de turpitudine si a ne conservá intacta onestatea; nu e nemica mai de doritu de câtu glori'a; nomele bonu si onestatea;* 2. in insemnarea coventului de sub 2., *a)* demnitate a caracteriului morale, virtute : *nu pote fi demnitate, unde nu e onestate; virtutea, pudorea, onestatea e in partea nostra; in partea vostra e vitiulu si turpitudinea; nu mesurati bonulu supremu dupo utilitate, ci dupo onestate; a observá onestatea in tote actele vietiei; dreptatea, ecitatea. pietatea, blandeti'a, bonitatea, tote virtutile se afla in onestate; omu de una onestate asiá de mare, in câtu, nu committe neci unu reu, neci una nedreptate, ba chiaru neci una necovenientia, chiaru se scia co nemine nu ar poté aflá faptele sau dissele selle contrarie onestatei;*—in sensu mai restrinsu, pudore, pudicitia, castitate, modestia : *covente, scripte ce offendu onestatea; b)* despre lucruri, formosetia, gratia, splendore convenientia, proportione : *onestatea ideeloru face onestatea espressioniloru; cu tote aceste-a penn'a*

www.dacoromanica.ro

artistului, respande gratia si onestate chiaru asupr'a obiecteloru urite si disgratiose; onestitatea vestimentului e atâtu splendorea si formoseti'a lui, câtu si convenienti'a lui nu numai cu corpulu, ci si cu caracteriulu personei ce le porta.

* ONESTITATE, s. f., vedi *onestate.*

* ONESTU,-*a*, adj., **honestus**, (it. **onesto**, fr. **honnête**); investitu cu *onore*, plenu de *onore*, si a nume : 1. care e in *onore*, se buccura de *onore*, *onoratu*, *onorabile*, estimatu, consideratu, etc. : *nascutu d'in nobile si onesta familia; te recommendu la unu omu avutu, influente si onestu in cetatea sea; familia numerosa, mare si onesta; filia d'in onesti si avuti parenti; barbati onesti; mulieri oneste si nobili; cetate populata, avuta si onesta intre tote cetatile; cu respectu acceptu acestu donu d'in onest'a si august'a mâna a benefactoriului nostru;* 2. care adduce sau merita *onore*, demnu de *onore*, de stima, virtuosu, bonu in sensulu morale, etc., oppusu la *turpe : dupo marturi'a omeniloru onesti; fapte oneste, causa onesta, castigu onestu, administratione onesta, negotiatori onesti, viétia onesta; toti parentii dorescu ca filii sei se fia mai onesti, de câtu densii; nu e onestu a rapí ce e allu altui-a; nu e onestu a cautá se te inavutesci cu damnulu appropelui; paupertate onesta;* si ca subst. *onestulu e de sene amabile; onestulu e ensasi virtutea sau fapt'a virtuosa; onestulu singuru e laudabile si desiderabile; fora onestu ce fericire pote omulu gustá?*—in sensu restrinsu, pudicu, castu, modestu : *portu onestu, vestimente oneste, fete oneste, muliere onesta;* 3. despre lucruri : nobile, formosu, gratiosu, coveniente, decente, covenitu, etc. : *ornatu onestu, facia onesta, portu onestu,* nu numai modestu, déro si formosu si mai vertosu covenitu personei si impregiurarei; *sub nomine oneste se ascundu adesea celle mai gretiose lucruri.*

* ONIROCRITIA, s. f., (fr. **onirocritie**), pretensa arte de *onirocritu.*

* ONIROCRITICU,-*a*, adj., (it. **onirocritico-a**, fr. **onirocritique**), relativu la *onirocratia*, sau la *onirocritu.*

* ONIROCRITU,-*a*, s. personale, **onirocrites**, (ὀνειροκρίτης, fr. **onirocrite**, d'in ὄνειρος=visu, applicatu si la *macu* d'in caus'a poterei de a addormí, si κριτής =interprete), interprete de vise;—de ací si : *onirodynía*, s. f., (fr. **onirodynie** d'in ὀδύνη=dorere), dorerea sentita in visu; *onirogynia*, s. f., (fr. **onirogynie**; d'in γυνή=muliere), visare cu muliere, pollutione in visu; *oniromantia*, s. f., (fr. **oniromancie**, d'in μαντεία=divinatione), pretensa divinatione dupo vise; *oniroscopia*, s. f., (fr. **oniroscopie**, d'in σκοπεῖν=observare), studiu allu viseloru.

* ONIRODYNIA, *onirogynia*, etc.; vedi *onirocritu.*

* ONISCIDE, adj. s., (fr. **oniscide**), care sémena cu unu *oniscu*, si de ací s. f. pl. *oniscidile*, familia de insecte myriapodi.

* ONISCU, s. m., **oniscus**, (fr. **onisque**, nomitu si **cloporte**), genu de insecte nomitu si *multipeda.*

* ONOCARDIU, s. m., **onocardion**, specia de planta nomita si *chameleone.*

* ONOCENTAURU, s. m., **onocentaurus**, (fr. **onocentaure**, d'in ὄνος=asinu, si κένταυρος=centauru); monstru fabulosu, medietate asinu si medietate omu; fig. omu desfrenatu si impuru.

* ONOCROTALU, s. m., **onocrotalus**, (ὀνοκρόταλος, d'in ὄνος = asinu si κρόταλον = sunatore), specia de pellicanu, **pelicanus crotalus**, asiá nomitu dupo vocea sea ce sémena cu a asinului.

* ONOMASTICU,-*a*, adj., (fr. **onomastique**, it. **onomastico**, d'in ὄνομα = nome); de *nome* : *diu'a onomastica; vocabulariu onomasticu*, de nomine proprie.

* ONOMATOPEIA, s. f., **onomatopœia**, (ὀνοματοποιία, fr. **onomatopée**, it. **onomatopea** si **onomatopeia**, d'in ὄνομα nome, si ποιεῖν = facere), formare de unu coventu, alle cui sonuri imita lucrulu ce espreme; coventulu imitativu ensusi : *bubuire e una onomatopeia.*

* ONOMATOPEICU, mai bene *onomatopoeticu,-a*, adj., (fr. **onomatopéique**, it. **onomatopeico**), relativu la *onomatopeia : coventu onomatopeicu, (onomatopoeticu).*

* ONOPORDU, s. m., **onopordon**,

www.dacoromanica.ro

(ὀνόπορδον, fr. **onoporde**, d'in ὄνος = asinu, si πορδή=besina), genu de plante d'in famili'a flosculoseloru.

* ONOPYXU si *onopussu*, s. m., **onopyxus**, (fr. **onopyxe**), genu de plante d'in famili'a synantherieloru.

* ONORABILE, adj., **honorabilis**, (it. **onorabile**, fr. **honorable**); 1. demnu de *onore*, de *onoratu*: *persona onorabile*; 2. care face *onore*: *funeri solenni si onorabili*.

* ONORABILITATE, s. f., (it. **onorabilità**, fr. **honorabilité**), calitate de *onorabile*.

* ONORANDU,-*a*, adj., **honorandus**, (it. **onorando**), de *onoratu*, care merita a fi *onoratu*, cui se cade *onore*: *onorandi domni si onorande domne*.

* ONORANTE, adj. part. pres., **honorans**, (it. **onorante**), care *onora*.

* ONORARE, v., **honorare**, (it. **onorare**, fr. **honorer**); a face *onore*, a investí cu *onore* sau cu *onori*: *a onorá mortea unui mare barbatu nu numai cu monumente, ci si cu doliu publicu; onorati parentii, onorati datinele parentiloru, onorati totu ce e nationale; onorati memori'a, faptele gloriose alle straboniloru; a onorá cu una statua, cu una functione inalta; a onorá cu unu ospetiu, cu presenti'a, cu visitele selle: a onorá cu benevolienti'a sea; a onorá vorb'a sea, coventulu seu; cine onora pre altii, se onora pre sene; omenii onorati pentru virtutile loru, pentru scienti'a loru, pentru demnitatile loru*.

* ONORARIU,-*a*, adj., **onorarius**, (it. **onorario**, fr. **honoraire**), de *onore*, ce se da sau face pentru *onore*; 1. in genere: *monumentu onorariu, inscriptioni onorarie; mésa onoraria, ospetiu onorariu, nomiri onorarie; tutoriu onorariu, sacrificiu onorariu, membri onorari ai unei societate*; 2. in specie; *a) donu onorariu*, facutu pentru *onore*, si de ací s. m. reale, *onorariulu* = remuneratione data pentru unu servitiu liberale: *onorariulu professoriloru, onorariele advocatiloru; b)* ca terminu de jurisprudentia romana, *dereptu onorariu*, d'in initiativ'a pretoriului sau d'in consuetudine, in opositione cu *dereptulu strictu* determinatu prin lege; asiá: *oblegationi onorarie, succesoriu onorariu*.

* ONORATIONE, s. f., **honoratio**, (it. **onorazione**), actione, actu de *onorare*.

* ONORATORIU,-*toria*, adj. s., **honorans**, (it. **onoratore**), care *onora*: *onoratoriu allu religionei, allu datineloru strabone*.

* ONORATU,-*a*, adj. part. sup. subst., **honoratus**.

* ONORE, s. f., **honor** si **honos**, (it. **onore**, fr. **honneur**); 1. formosetia, gratia, splendore, ornamentu, farmecu, totu ce attrage si farmeca oclii corpului sau mentei, ce e mai escellente in genulu seu, flore, lucéferu, gemma, etc.: *asprele vcnturi alle tomnei au despoliatu arborii de onorea loru; suavile flori sunt onorea unei placuta verdétia; pallorea mortei a stersu onorea verginalei selle facia; unu omu e onorea nationei, familiei, seclului seu; una formosa intre formose e onorea unui ballu*; 2. gloria, estima, lauda covenita meritului, escelentiei, virtutei; reputatione, nome, ce si capita si are cineva: *onorea e premiulu vertutei; cine d'in occasione, fora voli'a cetatianiloru, se inaltia la imperiu, capetá nu onore, ci numai nomele onorei; onorea nutresce artile; onorea si glori'a armeloru; a face, terminá ceva cu mare onore si gloria; onorea si glori'a acellei di de victoria voue se covine; a pretende la onorea de poetu, de istoricu, de pictoriu, de omu de statu; onorea nomelui romanu; se da, se face onore nu numai personeloru, ci si lucruriloru: se face onore litereloru, se facu onori scientieloru si artiloru; a offensá onorea, a repará onorea*; — inse adesea si in reu, despre lucruri desérte, ba chiaru criminali; asiá se vorbesce de *una onore de corpu, de casta, de jocatori de carti*, etc.; — 3. virtute, ce ne indémna a nu face nemica ce pote avilí, attinge demnitatea de omu, a face d'in contra totu ce ne redica in oclii nostri si ai altoru-a, mai vertosu, a face fapte mari, generose, eroice, etc., *a)* in genere: *omu de onore, covente de onore, ti dau coventulu meu de onore; a nu avé neci unu sentimentu de onore, a*

www.dacoromanica.ro

lucrà pre onore, in onore; pre onorea nostra, pre credenti'a onorei nostre; me lassu pre onorea vostra; stare facuta cu damnulu onorei; onorea cere se morimu mai bene de câtu se committemu una lassitate, acèsta-a, e callea onorei; b) iu specie vorbindu mai allessu de femine, pudicitia, pudore, castitate : *muliere de onore, muliere fora onore si pudore; se crescemu copillele nostre in onore si pentru onore; onorea feminei e flore asià de delicata, co se vescedesce, attinsa de cea mai mica sufflare venita chiaru d'in apparentie ambigue;*—4. functione *onorifica*, demnitate, officiu publicu : *a trece prin tote gradele de onori, si a se inaltià la onorea suprema; onori militari, onori civili; incarcatu de tote onorile; a aspirà la onori, a adjunge, la culmea onoriloru, a capità averi si onori, a ambitionà onorile;* 5. manifestare a estimei, respectului si benevolientiei sau amorei ce avemu cotra cineva sau ceva, prin vorbe si prin fapte, *a)* cotra Domnedieu, sacrificiu, inchinatione, adoratione : *tie, Domne, se covine onorea si tota glori'a; a adduce si depune onori pre altariele dieiloru; b) onori funebre* = *onorile sepulturei* = *ultimele onori*, facute mortiloru; *c)* veri-ce daru sau actu facutu cuiva d'in estima, d'in respectu sau d'in benevolientia, favore, amore : *domnele de onore insocièscu pre principesse; gardà de onore se da personeloru ce occupa unu locu inaltu, mai vertosu in ierarchi'a militare; face cineva onore cuiva, invitandu-lu la ospetiu; terranii si facu onore, dandu-si de beutu; face onore cine-va unei domne, dandu-i braciulu, ca se ua conduca;* de aci espressioni de civilitati ca : *fa-mi onorea de a mi spune ce ai aflatu; avemu onore de a ve salutà; fa-ne onorea de a cenà cu noi; am onore a face connoscutu; concedeti-mi onorea de a ve face una intrebare; nu am avutu onore de a connosce pre Domnulu*, si, ca se scurtàmu : *a face onore numelui Românu; a face onore mesei, buccateloru, vinului*, etc., a mancá si bee cu placere, etc.

* ONORIFICARE, **honorificare**, (it. **onorificare**); a face *onore, a onorà : se onorificàmu si glorificàmu pre regele regiloru, pre Domnedieu.*

* ONORIFICATIONE, s. f., (it. **onorificazione**), actione de *onorificare.*

* ONORIFICATORIU,-*toria*, adj. s., (it. **onorificatore**), care *onorifica.*

* ONORIFICATU,-*a*, part. sup. subst. **honorificatus**, (it. **onorificato**).

* ONORIFICENTE, adj. **honorificans** (it. **onorificente**), care *onorifica;* vedi si *onorificu.*

* ONORIFICENTIA, s. f., **honorificentia**, (it. **onorificenza**); dispositione si actu de *onorificente : a consecrà templulu cu multa onorificentia; a face cui-va onorificentie splendide.*

* ONORIFICU,-*a*, adj., **honorificus**, (it. **onorifico**, fr. **honorifique**); care face *onore*, plenu de *onore : a face totu de a un'a mentione onorifica de meritele nostre; covente onorifice pentru noi; sarcina onorifica, titulu onorificu; nu su onorifice celle ce spuni tu de tene.*

* ONORIGERU,-*a*, adj., **honoriger**; care porta sau face, adduce *onore.*

* ONORU,-*a*, adj., **honorus**; plenu de *onore*, care are sau face multa *onore : onorele carmine alle poetului, onor'a morte pre campulu de batalia.*

* ONOSMA, s. f., **onosma**, (ὄνοσμα, fr. **onosme**), genu de plante, affine cu **anchusa.**

* ONTOGONIA, s. f., (fr. **ontogonie**, d'in ὄν—ὄντος = fientia, si γονή = generatione), theoria a productionei fientieloru de pre pamentu.

* ONTOLOGIA, s. f., (it. **ontologia**, fr. **ontologie**, d'in ὄν—ὄντος = fientia, si λόγος = discursu), tractatu despre fientia in genere : *ontologi'a face parte d'in metaphysica.*

* OHTOLOGICU,-*a*, adj., (it. **ontologico**, fr. **ontologique**), relativu la *ontologia : speculationi ontologice.*

* ONU, pl. *onuri* si *oneri*, **onus**; sarcina ce porta cineva sau ceva, greutate, incarcatura : *a pune grelle oneri pre spinarea callului, asinului; carrulu are se se franga sùb onulu cu care l'ati incarcatu; navi mai large, apte a transportà merci si alte oneri;* fig. greutate, difficultate, dare prea-grea, contribu-

www.dacoromanica.ro

tione grea, etc.: *cetatianii nu mai potu duce onerile de totu genulu ce li se impunu pre tota diu'a.*

* ONUSTU,-*a*, adj., **onustus**, (it. **onusto**), incarcatu, oneratu, si de aci, implutu, ingreonatu: *doi asini onusti, unulu onustu cu sacci de sare, altulu onustu cu sacci de spongia; faretra onusta cu sagette; militarii se intorsera onusti cu prede; stomacu onustu cu vinu.*

* ONYCHE, s. f., **onyx**, (ὄνυξ=ungla de la degitu, comp. si fr. **onyx**), 1. specia de marmore cu verge de colori, cari i dau apparenti'a ungleloru de la degitele mâniloru: *d'in onyche se facu differite vase, cu onyche se asternu podelle;* 2. prin metafore, *a)* vasu de *onyche*, *b)* specia de gemma sau nestimmata, *c)* specia de conchylia.

* ONICHINU,-*a*, adj., **onychinus**, (ὀνυχῖνος; vedi *onyche*), care sémena, are colore asseminea cu a unglei de la degitele mâniloru.

* ONYCHITE, s. f., **onychites**, (fr. **onychite**, vedi *onyche*), specia de alabastru ce coprende *onyche*.

* ONYCHOGRIPHÓSE, s. f., (fr. **onychogriphose**, d'in ὄνυξ = ungla, si γρῖφος = ghiara), incurbatione a ungleloru.

* ONYCHOMANTIA, s. f. (fr. **onychomancie**, d'in ὄνυξ = ungla, si μαντεία = divinatione), pretensa devinatione dupo ungle.

* ONYCHOPHIDE, adj. s., (fr. **onychophide**, d'in ὄνυξ = ungla, si ὄφις = sérpe), se applica la una familia de reptili, *onychophidile*, cari au ungle la partea posteriore a corpului; in acellu-asi sensu si: *onychophoru,-a.*

* ONYCHOPHORU,-*a*, adj. s., (fr. **onychophore**), vedi *onychophide.*

* ONYCHOPHTHORIA, s. f., (fr. **onychophthorie**, d'in ὄνυξ = ungla, si φθορά = corruptione), stricare a ungleloru d'in causa de morbu.

* ONYCHOPHYMA, s. f., (**onychophyme**, d'in ὄνυξ = ungla, si φῦμα = inflatura), inflatura a ungleloru.

* ONYCHOPTOSE, s. f., (fr. **onychoptose**, d'in ὄνυξ = ungla, si πτῶσις = cadere), cadere a ungleloru.

* ONYXE, si *onyxide*, s. f., (fr. **onyxis**, d'in ὄνυξ=ungla), inflammatione a organului ce produce ungla > *onyxide acuta.*

† OO, si *ouo-*, (d'in gr. ᾠόν = ouu) intra in composite scientifice ca: *oolithu*, s. m., (fr. **oolithe**, it. **oolite**, d'in λίθος = pétra), concretioni mice, de regula calcarie, une ori si ferruginose, formate d'in granutie, semburelli si sementiore cari mai adese-a nu sunt mai mari de câtu ouale de pesce: *oolithe miliarie; oolithele se afla mai vertosu in terrenele jurassice*, de aci si adj. *oolithicu,-a*, (fr. **oolithique**) = de *oolithe: calcariu oolithicu*; *oología*, s. f., (fr. **oologie**, d'in λόγος = discursu), tractatu asupr'a oualoru, istoria a oualoru; de ací si adj. *oologicu,-a; oomantía*, s. f. (fr. **oomancie**, d'in μαντεία = divinatione), pretensa devinatione dupo observationea oualoru; *oometra*, s. f., (fr. **oometre**, d'in μήτρα =matrice, metra), ovariulu planteloru phanerogame; *ooninu,-a*, s. reale, (fr. **oonin**), albumina; *oophoru*, s. m., (fr. **oophore**, d'in φέρειν = portare), ovariulu; *oophorite*, s. f., (fr. **oophorite**), inflammatione a ovariului; *ooscopia*, s. f. (fr. **ooscopie**, d'in σκοπεῖν=observare), oomantia; *oosporu,-a*, adj., (fr. **oospore**, d'in σπόρος = sporu), care are spori ca ouulu; *ootheca*, s. f., (fr. **oothèque**, d'in θήκη = teca), ovariu allu ferigiloru; *oozoariu,-a*, adj. s., (fr. **oozoaire**, d'in ζῶον=animale), animale care e redussu numai la *ouu*, fora nervi, fora vase, etc. f. pl. *oozoariele*, familia care formédia unu ramu d'in regnulu animale, in care intra animali cu systema nervosa si sangenia nedesvoltata, asiá co aceste animali se afla in statulu ouului animaliloru superiori.

* OPACARE, v., **opacare**, in acellu-asi sensu cu allu formei *opacire*, sub 1. adeco: a umbrí, coperí, ascunde, intunericá, confunde: *platani opaca acellu locu; prim'a lanugine opacá genele junelui; orb'a passione opaca mentile;* vedi si *opacire.*

OPACIRE,-*escu*, v., (d'in *opacu*), 1. **opacare**, **offuscare**, a face *opacu*, a umbrí, a coperi cu umbra, si de ací, a

www.dacoromanica.ro

coperi, intunericá, ascunde in genere; (vedi si *opacare*); in specie, despre mente, **confundere, perturbare,** a intunerecá mentea, a confunde, ammeti, incurcá, etc. : *cu atâte intrebari m'ati opacitu asiá co nu sciu ce spunu si respundu, se opacesce cineva lucrandu prea multu cu mentea; calcule grelle mai vertosu opacescu mentea; ai opacitu copillulu; cram asiá de opacitu, in câtu, cautám pellari'a ce mi erá in capu;* 2. prin ulteriori metafore, *a)* **moram injicere, retardari, morari, remorari, retinere, detinere** = a incurcá in locu, a tiné in locu, a oppri, a intardiá : *nu me opaci atâtu, co-ci am facende urgenti; celli casca-gura se opacescu la tote seccaturele, si nu si cauta de calle; b)* in genere, **impedire, occludere, intercludere,** a impedicá, a inchide callea : *ne opacira de a merge mai departe; obstacle mari ne opacira de a trece inainte. M.*

*OPACITATE, s. f., **opacitas,** (it. **opacità** si **opacitate,** fr. **opacité**); calitate de *opacu : opacitatea ramuriloru, noptiloru, coloriloru, mentei, ochiloru,* opp. la *transparentia, pelluciditate.*

OPACITORIU,-*toria,* adj. s., care *opacesce;* vedi *opacire.*

OPACITU,-*a,* adj. part. sup. subst., d'in *opacire.*

OPACITURA, s. f., actu si statu de *opacire.*

* OPACU,-*a,* adj., **opacus,** (it. **opaco,** fr. **opaque**); umbrosu, *a)* plenu de umbra, care are multa umbra: *opacele ripe alle riului, in opaca selba; b)* care da multa umbra : *desa si opaca frondia; c)* in specie, prin care nu trece lumin'a, opp. la *transparente,* la *pellucidu : corpuri opace; d)* intunericatu, inchisu, obscuru, si de aci, confusu, neintellessu : *tonuri opace, voce opaca, colori opace; mente opaca;* vedi si la *opacire : mente opacita.*

* OPALE, adj., **opalis;** relativu la **ope,** (compara si fr. **opalies**) : *serbatori opali,* si abs. *opali-le*=**opalia,** in onorea dieei *Ope.*

* OPALESCERE, (it. **opalescere, opalescente**), a avé colorea si transparenti'a *opalului.*

*OPALIFERU,-*a,* adj., (fr. **opalifère**), care pote leuá colorea *opalului.*

* OPALINU,-*a,* adj., (it. **opalino,** fr. **opalin**), de *opalu,* si in specie, care are transparenti'a galbina-albastra a *opalului : licori opaline.*

* OPALISARE, si *opalizare,* v., (it. **opalizzare,** fr. **opaliser**), a dá sau leuá colore sau forma de *opalu : colori opalisate.*

* OPALU, s. m., **opalus,** (it. **opalo,** fr. **opale**); varietate de silice : *opalulu care e de regula albu laptosu sau albastru-galbinu, e insemnatu prin minunatele selle reflesse ce reproducu colorile arculuì cerescu sau alle spectrului solariu; opalulu e forte cautatu de lapidari, cari distingu sésse varietati principali de opalu, cumu : opalulu nobile sau orientale sau inflacuratu, opalulu commune,* etc.

* OPE, s. f., **ops;** (affine cu *opu, opera, operare, copia,* etc.) mediu de *operare,* de lucrare : potere, avere, adjutoriu; — personificatu, *Ope* = diéa a *copiei,* abundantiei, averei, poterei, protectoria in parte a agriculturei, identica cu *Terra* ca diéa.

* OPELLA, s. f., **opella;** deminutivu d'in *opera.*

* OPERA, s. f., **opera,** (it. **opera** si **opra, ovra;** fr. **œuvre,** adauge si **opera**); d'in acea-asi fontana cu *opu, opera* insemna *lucrare, lucru, labore,* pre candu *opu,* e resultatulu *operei,* lucrulu ensusi *operatu,* inse si form'a *opera* se applica cu sensulu ce are in specie form'a *opu* = lucru facutu; 1. proprie, lucru, labore, desvoltare, applicare a poteriloru corporali sau intellectuali, *a)* corporali: *de la mercenari se ceremu opera, dèro se le si solvemu oper'a; sordide se considera maiestriele ce ceru oper'a manuloru, nu a mentei; a si pune, a si dá, si applicá cur'a si oper'a la lucruri utili sau la seccature, cari nu merita oper'a omului; a si consecrá oper'a la unu singuru lucru; lucrulu nu vale oper'a; cu oper'a mea, cu oper'a amiciloru; a pune in opera celle cogitate; b)* intellectuali: cura, dilegentia, attentione, etc., mai vertosu in locutione a : *a dá opera,* cumu: *a si dá opera la facendele domestice, la*

www.dacoromanica.ro

interessile amiciloru; dati-ve opera se nu cumuva se ve impedecati si se cadeti; 2. prin metafore, *a)* tempulu datu la unu lucru, si de ací, di de lucru, lucru de una dí; *b)* lucru facutu, opu, fapta, α) in genere : *oper'a lauda si recommenda pre maiestru; finitulu incorona tota oper'a; opere alle naturei, alle artei; educationea e oper'a maiestrului; opere de lemnaría, de ollaría, de ferraría, de architectura, de pictura; opere de misericordia, de caritate; credenti'a fora opere e ca pomulu fora fructe; lumea e oper'a mânei divine; a face opera de adeveratu crestinu; opera de maiestru; capu de opera* = opulu cellu mai perfectu; β) in specíe, lucru de mente, produssu allu mentei, compositione mai vertosu, compositione originale, in opp. cu *traductione, imitatione : operele lui Virgiliu, lui Tacitu, lui Rafaele; operele complete alle auctorilrru classici,* si in parte, *opera* = compositione dramatica, drama mai allessu lyrica : *libru de opera, music'a unei opera, theatru de opera, opera bene jocata si cantata; oper'a intrunesce doue potenti si fermecatorie arti.*

* OPERABILE, adj., (it. **operabile**, fr. **opérable**), ce se pote *operare.*

* OPERANTE, adj. part. pres., **operans**, (it. **operante**), care *opera : chirurgi operanti; causele operanti in acestu effectu; credenti'a ce nu e operante e secca si desérta.*

* OPERARE, v., **operari**, (it. **operare** si **oprare**, fr. **opérer**); a dá *opera,* a face *opu,* a produce unu effectu : *a operá la campu, la gradina, la lâna, la pandia; a operá opera seriosa; a operá bene sau reu; a operá cu mânule, cu capulu, cu mentea; grati'a lui Domnedieu opera in voi, in suffletele vostre; medicamentele opera bene; Domnedieu numai pote operá minuni; nu te faci bonu chymistu, fora a operá; chirurgii opera pre vulnerati, opera vulneri; d'in tote poterile operàmu se ne adjungemu scopulu; a operá bene cu numeri; a nu scí operá una simpla additione; pentru multi e mai facile a operá cu littere de câtu cu cifre.*

* OPERARIU,-*a*, adj., **operarius**, (it. **operario** si **operajo**), relativu la *opera,* mai vertosu la *opera cu mânile : omu operariu, vite operarie;* ca subst. personale, lucratoriu cu braciele, cu mânile, lucratoriu cu diu'a : *operari pentru seceratu, pentru sapatu vini'a; secerisiulu e multu, pucini inse sunt operarii si mai pucine operariele.*

* OPERATIONE, s. f., **operatio**, (it. **operazione**, fr. **opération**), actione, actu si effectu de *operare : operationile naturei, operatione cu mentea; varie sunt operationile mentei; operationi arithmetice, mathematice, geometrice, chymice, pharmaceutice, chirurgice; operationile la creieri sunt d'in celle mai delicate si difficili.*

* OPERATIVU,-*a*, adj., (it. **operativo**, fr. **opératif**), aptu *a operare : facultate operativa, scientie operative, medicina operativa.*

* OPERATORIU,-*toria*, adj. s., **operator**, (it. **operatore** si **operatorio**, fr. **opérateur** si **opératoire**); care *opera* sau serve *a operare : esperientiele physice si chymice nu succedu fora unu abile operatoriu; medicu operatoriu, medicina operatoria, instrumente operatorie, poterile operatorie alle unui assémine effectu, operatori de marmore*=sculptori.

* OPERATU,-*a*, part. sup. subs., **operatus**, (it. **operato**, fr. **opéré**).

* OPERCULARIU,-*a*, adj. s., (fr. **operculaire**), care serve sau sémena a *operculu : valve opercularie;* s. f. reale, *opercularia,* genu de plante dicotyledonie d'in famili'a rubiacieloru.

* OPERCULATU,-*a*, parț. adj., (fr. **operculé**), munitu cu unu *operculu,* inchisu cu unu *operculu.*

* OPERCULIFERU,-*a*, adj., (fr. **operculifère**), care porta *operculu;* s. f. pl. *perculifere,* familia de polypi.

* OPERCULIFORME, adj., (fr. **operculiforme**), care are forma de *operculu : ostrie operculiformi.*

* OPERCULINU,-*a*, adj. s., (fr. **operculine**), de *operculu,* ce sémena a *operculu;* ca subst. reale, *a)* m., deminutivu d'in *operculu; b)* f., genu de conchylie univalve.

www.dacoromanica.ro

* OPERCULITE, s. f., (fr. **operculite**), *operculu* fossile.

* OPERCULU si *operclu*, pl.-*e*, **operculum**, (fr. **opercule**), 1. proprie, ce serve *a accoperí* sau astupá ceva : *operclu de urcioru, de caldare, de olla, de putina; opercle fisse, amblatorie*, 2. prin metafore, *a)* valva a certoru conchylie, in specie, valva superiore; *b)* parte a cavitatei urechiei; *c)* buccata ossosa ce copere si protege branchiele pesciloru; *d)* parte ce astupa utrii folieloru certoru plante.

* OPERIMENTU si *opermentu*, s. m., **operimentum** si **opermentum**; in aceluasi sensu cu compos. *coperimentu*, potendu inse a se applicá cu sensu mai intensu la veri-ce serve a *coperire* sau *astupare, invelire*, etc.

* OPERIRE, *operitu* si *opertu*; v., **operire**; cu sensu mai intensu de câtu compos. *coperire*, si a nume : *a)* a inchide : *a operí portile, oclii; b)* a coperí, invelí : *a operí capulu, spatele, umerii, petiorele; a operí oll'a, caldarea*, etc.; *c)* prin metafore, α) a ascunde, β) a inchide loculu, si de ací, a impedicá, a nu lassá se se missice, a retiné etc., — in acestu d'in urma sensu si scurtatu : *oprire*, (comp. it. **coprire**, fr. **couvrire**=coperire), despre care vedi in parte la *oprire*.

* OPERMENTU, s. m., vedi *operimentu*.

* OPEROSITATE, s. f., **operositas**, (it. **operosità**), calitate de *operosu : operositatea vietiei, negotiului, negotieloru publice; operositatea unei machine complicata*.

* OPEROSU,-*a*, adj., **operosus**, (it. **operoso**); plenu de *opera*, si a nume, 1. care si dá multa *opera*, tare occupatu, forte activu si dilegente: *coloni operosi; omu operosu, muliere operosa; cetate operosa*; 2. energicu, forte efficace : *operose erbe, operosu medicamentu*; 3. care da multa *opera*, fatigante, difficultosu, anevoliosu: *operose versuri, operosu negotiu, operose lucruri*.

* OPERTANIU,-*a*, adj., **opertaneus**, (d'in *opertu*), ascunsu, secretu : *cultu opertaniu, sacrificie opertanie*, si abs. *opertanie*, (compara si fr. **opertanées**)= sacrificie secrete, mysteriose, mai vertosu in onorea *Cybelei*.

* OPERTARE, v., **opertare**, (d'in *opertu*, intensivu allu lui *operire*), a coperí cu totulu sau a ascunde bene.

* OPERTORIU,-*toria*, adj. s., **operiens, opertorium**; care *copere* sau serve a coperí, (vedi *opertu* d'in *operire*); mai vertosu ca subst. reale, m., *opertoriu*, si f., *opertoria*, sau *opertore* = ce serve a *coperire : opertore de patu, de invelitu noptea, de acoperitu mobili*, etc.

* OPERTU,-*a*, adj. part., **opertus**, coperitu : *capite operte*, s. f., *operta*, sau si m., *opertu*, ce serve a coperí; locu secretu, coperitu, inchisu, (comp. si fr. **opertum**).

† OPHI si *ophio-*, (d'in gr. ὄφις = sérpe), intra in composite si derivate scientifice ca : *ophiase*, s. f., (fr. **ophiase**), alopecia ce lassa spatie deserte, asiá co pellea cellui attacatu, sémena cu a unui sérpe ; *ophicephalu,-a*, adj., (fr. **ophicéphale**, d'in κεφαλή=céfa, capu), care are capu de sérpe, ca allu sérpelui; ca s. m., *ophicephalulu*, genu de pesci ossosi *holobranchii; ophichthu*, s. m., (fr. **ophichthe**, d'in ἰχθύς = pesce), de regula in plur. *ophichthii*, ordine de pesci, cari prin corpulu seu oblongu sémena cu serpii; *ophicleide*, s. f., (fr. **ophicléide**, it. **oficleide**, d'in κλείς-κλείδος=claue), instrumentu musicale ce sémena a sérpe cu claue; *ophidiu,-a*, adj. s., **ophidion**, ὀφίδιον, fr. **ophidie** si **ophidien**), care sémena cu unu *sérpe;* ca s. m., α) genu de pesci, nomitu de poporu si *serpisioru;* in pl. f. *ophidiele*, ordine de reptili, care imbracia tote generile de serpi; *ophidosauriu,-a*, adj., de regula in pl. f., *ophidosaurie*, (fr. **ophidosauries**), = ordine de reptili ce coprende *ophidiele* si *sauriele; ophiode*, adj. s., (fr. **ophiode**), care sémena cu sérpele, ca s. m. genu de reptili *saurie; ophiodonte*, adj. s., (fr. **ophiodonte**), care are denti de sérpe, ca s. m., denti de sérpe fossili; *ophiogene*, adj. s., (fr. **ophiogène, ophiogènes**, ὀφιογενεῖς), de regula in pl. *ophiogenii* = poporu ce se credea *nascutu* d'in *serpi*, si de acea-a

www.dacoromanica.ro

vindecá morsicaturele de *serpi*; *ophioglossu*, s. m., (fr. **ophioglosse**, d'in γλῶσσα = limba), genu de plante d'in famili'a fericiloru, d'in tribulu *ophioglossacieloru*; de ací si s. f., *ophioglossite*, (fr. **ophioglossite**), limba de sérpe fossile; *ophiographia*, s. f., (fr. **ophiographie**, d'in γράφειν = scriere), scriere despre serpi; de ací adj. *ophiographicu*,-*a*, si s. m., personale *ophiographu*, (fr. **ophiographe**), auctoriu de *ophiographie*; *ophioide*, adj. s., (fr. **ophioïde**, d'in εἶδος = forma), care are forma sau apparentia de sérpe; s. f. pl., *ophioidile* = familia de pesci ce sémena a serpi; *ophiolatru*,-*a*, adj. s., (fr. **ophiolâtre**, d'in λατρεύειν = adorare), care adora serpi : *popore ophiolatre*; *ophiolithu*, s. m., (fr. **ophiolithe**, d'in λίθος = pétra) pétra in a carei compositione intra si *serpentina*; *ophiologia*, s. f., (fr. **ophiologie**, d'in λόγος = discursu), tractatu despre serpi; de ací si adj. *ophiologicu*,-*a*, s. m., pers. *ophiologu*, auctoriu de *ophiologia*; *ophiomantia*, s. f., (fr. **ophiomancie**, d'in μαντεία = divinatione, pretensa divinatione dupo observarea serpiloru; *ophiomachu* -*a*, adj. s., (fr. **ophiomaque**, d'in μάχη = lupta, batalia), care bate, combate serpii; *ophiomorphu*,-*a*, adj., (fr. **ophiomorphe**, d'in μορφή = forma), care are forma de serpe; de ací si s. f., *ophiomorphite*, (fr. **ophiomorphite**), fossile ce sémena a sérpe, *ophiophagu*,-*a*, adj. s., (fr. **ophiophage**, d'in φαγεῖν = mancare), care manca serpi : *popore ophiophage*, *passere ophiophaga*: de ací si s. f., abstr. *ophiophagía*, (fr. **ophiophagie**), abitudine de a mancá serpi; *ophiostaphylu*, s. m., **ophiostaphylon**, (ὀφιοστάφυλον, fr. **ophiostaphyle** = planta numita *curpene* sau *vitia alba*; *ophite*, s. f., **ophites** si **ophitis**, (ὀφίτης si ὀφῖτις), genu de pétra, specia de *serpentina*: *ophitu*.-*a*, s. pers. **ophites** si **ophita**, (ὀφίτης), adoratoriu allu sérpelui, membru d'in una secta, care credea co Christu fu ascunsu sub figur'a sérpelui ce ammagí pre Eva; *ophiuchu*, s.m., **ophiuchus**, (ὀφιοῦχος) constellatione boreale, nomita si *serpentariu*; *ophiuru*,-*a*, adj. s., (fr. **ophiure**, d'in οὐρά = códa), care are coda de sérpe, ca s. m., genu de *zoophyte*.

* OPHTHALGIA, s. f., (fr. **ophthalgie**, d'in ὀφθαλμός = oclu, si ἄλγος = dorere), dorere de ocli fora inflammatione.

* OPHTHALMIA, s. f., (fr. **ophthalmie**, d'in ὀφθαλμός = oclu), inflammatione a globului ocularíu.

*OPTHALMICU,-*a*, adj., **ophthalmicus**; relativu la *ophthalmia*; s. m. pers., *unu ophthalmicu* = *oculistu*.

† OPHTHALMO-, (d'in gr. ὀφθαλμός = oclu), intra in composite scientifice ca : *ophthalmoblennorrheia*, s. f., (fr. **ophthalmoblennorhée**, d'in βλεννα = mucu, si ῥεῖν = currere), *ophthalmia purulenta*; *ophthalmodynia*; s. f., fr. **ophthalmodynie**, d'in ὀδόνη = dorere) = dorere reumatica la ocli; *ophthalmographia*, s. f., (fr. **ophthalmographie**, d'in γράφειν = descriere), parte a anatomiei care se occupa cu descriptionea oclului; de ací si adj. *ophthalmographicu*,-*a*, si s. pers. *ophthalmographu*, cellu ce se occupa cu *ophthalmographi'a*; *ophthalmologia*, s. f., (fr. **ophthalmologie**, d'in λόγος = discursu), camu in acelluasi sensu cu *ophthalmographia*; *ophthalmometru*, s. m., (fr. **ophthalmomètre**), instrumentu cu care in anatomi'a oclului se servu a mesurá capacitatea camereloru oclului; de ací s. f., abst. *ophthalmometria*, (fr. **ophthalmométrie**), connoscentia si usu allu *ophthalmometrului*; *ophthalmoncia*, s. f., (fr. **ophthalmoncie**, d'in ὄγκος = inflatura), inflare a oclului; *ophthalmonosologia*, s. f., (fr. **ophthalmonosologie**, d'in νόσος = morbu, si λόγος = discursu), parte a medicinei care se occupa cu morbii oclului; *ophthalmophyma*, s. f., (fr. **ophthalmophyma**, d'in φῦμα = inflatura) inflatura a globului oclului; *ophthalmoptose* s. f., (fr. **ophthalmoptose**, d'in πτῶσις = cadere), essire afora d'in orbita a oclului; *ophthalmorrhagia*, s. f., (fr. **ophthalmorrhagie**, d'in ραγεῖν = a se rupe si curre), scursore de sange d'in oclu; *ophthalmorrheia*, s. f., (fr. **ophthalmorrhée**), scursore de mucositate d'in oclu; *ophthalmoscopia*, s. f., (fr. **ophthalmoscopie**, d'in σκοπεῖν = observare), arte de a

www.dacoromanica.ro

connosce temperamentele dupo observarea ocliloru; *ophthalmostatu*, s. m., (fr. **ophthalmostate**, d'in ἱστάναι = a face se sté), instrumentu cu care, in certe operationi ocularie, se casca palpebrele si se tine fissu globulu oclului; *ophthalmotheca*, s. f., (fr. **ophthalmothèque**, d'in θήκη=teca)=parte a corpului chrysalidei ce protege oclii insectului; *ophthalmoterapeutica*, s. f., (fr. **ophthalmoterapeutique**), *terapeutic'a* morbiloru de ocli; *ophthalmotomia*, s. f., (fr. **ophthalmotomie**, d'in τομή = taliare), estirpatione a oclului; *ophthalmoxyse*, s. f., (fr. **ophthalmoxyse**, d'in ξύσις = scarificatione), scarificare a conjunctivei oclului, de aci si s. m. *ophthalmoxystru*, (=fr. **ophthalmoxystre**), instrumentu de a rade faci'a oclului.

* OPIACIU,-*a*, adj., (fr. **opiacé**), care coprende *opiu : remedie opiacie;* s. m., unu *opiaciu*=medicamentu cu *opiu*.

* OPIARE, v., (fr. **opiacer**), a mestecá sau prepará cu *opiu : medicamente opiate;* si abs. *unu opiatu* = medicamentu cu *opiu*, (compara si fr. **opiat**).

* OPIATU,-*a*, adj. part. sup., preparatu cu *opiu*.

*OPIFERU,-*a*, adj., **opifer**; care aduce *ope*, da adjutoriu, assiste cuiva.

* OPIFICE, adj. s., **opifex**, (*opu-facere*); care face unu *opu utile;* unu *opu* de mâna mai vertosu : maiestru, artifice, fauru : *opificile albine; Domnedieu e opificele lumei; opifice de covente noue*, (compara si it. **opifice** si **opefice**.)

* OPIFICINA, s. f., **opificina**; scurtatu : *officina:* vedi acestu coventu.

* OPIFICIU, pl.-*e*, **opificium**, (it. **opificio**); lucru, occupatione a *opificelui:* maiestria, fauraría, etc.

* OPIGENU,-*a*, adj. s., leuatu de regula ca s. f., **opigena**, diéa ce adjuta la *generare* sau nascere, *Junone*.

* OPILARE, *opilatoine*, etc., vedi : *oppilare*, *oppilatione*, etc.

* OPILIONE, s. m., **opilio**, (in locu de *ovilione*), 1. pastoriu de *oui*, de capre, pecorariu; 2. specia de vulturiu.

* OPIMARE, v., **opimare**; a face *opimu*, a ingrassiá, si de ací, a implé, a saturá de bonetate.

* OPIMITATE, s. f., **opimitas**; calitate de *opimu*, si lucru *opimu : a pune la dispositione tote opimitatile.*

* OPIMU,-*a*, adj., **opimus**, (it. **opimo**, fr. **opime**; d'in *ope*), proprie : avutu, grassu, bene ingrassiatu, si de ací : 1. grassu : *tèrra opima, grâne cu spice opime, sépte vacce opime si sépte macre;* 2. metaforice, *a)* avutu, avutiosu; *b)* magnificu, splenditu, considerabile : *opime avutie, dote opima, prede opime, castigu opimu, opimu ospetiu;* in specie : *spolie opime* = spolie ce unu capitanu, pre campulu de batalia, liéa de la altu capitanu invinsu si occisu, mai vertosu armatur'a invinsului; in acellu-asi sensu si abs. *opimele;* asiá si : *opimu triunfu, opima gloria; c)* despre espressione, prea-incarcatu, essaggeratu, prea-plenu.

* OPINABILE, adj., **opinabilis**, (it. **opinabile**), ce se pote *opinare*.

* OPINANTE, part. adj., **opinans**, (it. **opinante**, fr. **opinant**), care *opina*.

* OPINARE, v., **opinari**, (it. **opinare**, fr. **opiner**); a crede, a si cogitá, a dá cu parerea, a si imaginá, a dá sau enuntiá pareri : *adesea opinàmu despre lucruri ce nu scimu; toti au opinatu, cumu li s'a parutu mai bene, numai tu n'ai opinatu; eu opinu co altramente ar fi mai bene.*

* OPINATIONE, s. f., **opinatio**; actione de *opinare : opinatione inepta si fora neci unu temeiu.*

*OPINATORIU,-*toria*, adj. s., **opinator**; care *opina*,—in tempulu imperiului *opinatoriu* se dicea si cellui ce procurá buccate pentru militia d'in provincie.

* OPINATU,-*a*, adj. part. sup. subst., **opinatus** : *celle opinate de mai multi; nu e tempu de opinatu; cu opinatulu vostru perdeti tempulu.*

* OPINIONE, s. f., **opinio**, (it. **opinione**, fr. **opinion**), 1. in genere, parere. credentia, suppunere, presuppunere, imaginatione, cogitatione si affirmatione despre lucruri dubiose, etc. : *opinione dubiosa, incérta; in oclii ignorantiloru opinionea are mai multa trecere de câtu lucrulu ensusi; opinioni differenti, opinioni unanime, opinione fundata, opinione fora neci unu fundumentu; opinionile concórda, consentu; opinionile asupr'a lucrului sunt impartite; a fi de*

www.dacoromanica.ro

opinione, a avé opinionea sea, a fi totu de a un'a de opinionea altui-a; dupo opinionea nostra asiá ar fi bene, opinionea nostra e se nu faci asiá; a urmá opinionei celloru mai multi; a se tiné de acea-asi opinione; a si scambá opinionile; opinioni politice; nu e bene insese ciba cineva opinioni religiose, ci credentie religiose; opinionile sunt libere; se si dè fia-care opinionea; 2. in specie, idea sau judeciu ce sì face cineva despre altu cineva sau ceva : *a se buccurá de bona opinione; de rea opinione; a avé mare opinione de sene si de talentele selle; aveam alta opinione despre voi; a si face, a capitá, a avé opinione de omu probu, de mare invetiatu; opinionea publica, a avé opinionea publica in favorea sea, in contr'a sea; currentele opinionei publice; a tiné mai multu la opinionea unui numeru de omeni luminati de câtu la opinionea vulgului ignorante; a servì opinionei, a fi servulu opinionei; vai de omulu, ce se porta dupo ventulu opinionei, totusi nu se cade a despretiá opinionea ce au altii de noi.*

* OPIPARU,-*a*, adj., **opiparus**, (*opeparare*), paratu, apparatu cu multa splendore; magnificu, splendidu, lussosu, pomposu : *opipare muneri, opiparu ospetiu.*

† OPISTHO-, (d'in gr. ὄπισθεν = din apoi), intra in composite scientifice ca : *opisthocyphose*, s. f., (fr. **opisthocyphose**, d'in κυφός = gibbosu), gibbosía a spinarei; *opisthodomu*, s. m., **opisthodomus**, (ὀπισθόδομος, fr. **opisthodome**, d'in δόμος = domu, casa), parte posteriore a unui templu, unei casa; *opisthographu,-a*, adj., **opisthographus**, (ὀπισθόγραφος, fr. **opisthographe**, d'in γράφειν = scriere), scrissu in dosu; *folia opisthographa*, de aci si s. f. *opisthographia* = scriere in dosu; *opisthotonia*, s. f., **opisthotonia**, (ὀπισθοτονία), s. m., *opisthotonu* = **opisthotonos**, (ὀπισθότονος, d'in τόνος=tensione), tensione a corpului in âpoi, specia de morbu; in care corpulu se incurba in apoi; de ací si adj. s. *opisthotonicu,-a*, = relativu la *opisthotonu* : *unu opisthotonicu*, care suffere de *opisthotonía.*

* OPITULARE, v., **opitulari**; a dá adjutoriu, a veni in adjutoriu

* OPITULATIONE, s. f., **opitulatio**, (it. **opitulazione**), actione de *opitulare.*

* OPITULATORIU,-*toria*, adj. s., **opitulator**, care *opitula*; asiá si form'a mai scurta : *opitulu,-a*, = **opitulus.**

* OPITULU,-*a*, adj. s., vedi *opitulatoriu.*

OPIU, s. m., **opium**, (ὄπιον, it. **oppio**, fr. **opium**); succu concretu de macu albu, care are facultatea de a ammetí si a addormí : *in Turci'a si alte terre orientali facu de opiu unu usu nemoderatu;* — vedi si † *opo.*

† OPO-, (d'in grec. ὀπός = succu), in composite ca : *opobalsamu*, s. m., **opobalsamum**, (ὀποβάλσαμον, it. **opobalsamo**, fr. **opobalsame**) : *a)* succu de balsamu, balsamu de *Mec'a*; *b)* arborele ce da acestu succu, de ací si s. m., *opobalsametu* =**opobalsametum** = locu plantatu cu *opobalsami*, selba de *opobalsami; opocarpatu*, **opocarpathon**, (ὀποκαρπαθον, it. **opocalpato**, fr. **opocalbasum**), succu odorosu ce se estrage d'in arborele *carpatu; opopanace*, s. m., **opopanax**, (ὀποπάναξ, it. **opopanaco**, fr. **opopanax**), succu de unu arbore nomitu totu *opopanace*, sau simplu *panace.*

* OPORICA, s. f., **oporice**, (ὀπωρικὴ, d'in ὀπώρα = tomna, fructu de tomna), specia de medicamentu forte estimatu de antici, facutu d'in succu de fructe de tomna.

* OPOROTECA, s. f., **oporotheca**, (ὀπωροθήκη, d'in ὀπώρα = tomna, si θήκη = teca, capsula), locu de conservatu pomele, cellariu de pome.

* OPORTERE, v., **oportere**, a se cadé, a se coveni.

* OPPALLIRE, v., **oppallescere**; a se *palli*, a devení forte *pallidu.*

* OPPECARE, v., **oppicare**, *(ob-pecare)*, a coperí, a unge cu *pece : navi si alte vase bene oppecate.*

* OPPETERE, si :

* OPPETIRE, v., **oppetere**, (*ob-petere* sau *petire*), a tende spre ceva, mai vertosu spre ceva reu, a infrontá, a dá peptu cu..., a se arruncá, etc. : *a oppetí mortea, pericle certe.*

www.dacoromanica.ro

* OPPIDANIU,-*a*, adj., **oppidaneus**; de *oppidanu*: *portu oppidaniu.*

* OPPIDANU,-*a*, adj., **oppidanus**; de *oppidu*, d'in *oppidu*: *lussu oppidanu, desfrenàri oppidane, betrani oppidani, mulieri oppidane*; ca s. pers. *unu oppidanu, una oppidana*=locuitoriu,-a, d'in *oppidu.*

* OPPIDU, pl.-*e*, **oppidum**; cetate mai mica, de mai pucina insemnetate de câtu *urbe.*

* OPPILARE, v., **oppilare**, (fr. **opiler**); d'in *ob-pilare*, a inchide, astupá, incuniá: a *oppilá butea, oll'a, urciorulu*; in specie: *vasele corpului se oppila, ficatulu s'a oppilatu, splen'a e forte oppilata.*

* OPPILATIONE, s. f., **oppilatio**, (fr. **opilation**), actione de *oppilarę*, cumu si statu produssu de acésta actione: *oppilationea splenei.*

*OPPILATIVU,-*a*, adj., (fr. **opilatif**), aptu *a oppilare*: *alimente oppilative.*

* OPPILATORIU,-*toria*, adj. s., care *oppila.*

* OPPILATU,-*a*, adj. part. sup. subst. **oppilatus.**

OPPONENTE si *oppunente*, adj. part. pres., **opponens**, (it. **opponente**), care oppone sau *se oppone*: *opponenti politici.*

OPPONERE si *oppunere* (*ob-ponere* =*punere*), *oppusi* si *oppusei, oppusu*, si *opposi, opposei, opposu, oppositu, oppostu*, v., **opponere**, (it. **opponere** si **opporre**, fr. **opposer** = *opposare*), a *pone* sau *pune* contra, in facia, inainte; 1. in genere: *la callarii inimicului capitanulu oppuse parte d'in pedestrii nostrii; oppusera manule frontei sau la frontei; gallinele se oppunu pulliloru, spre a i protege de veri-ce periclu; a se oppune ocliloru cuiva, spre a oprí vederea unui ce; a oppone aggeri inundationiloru; a oppone fortia fortiei, argumente argumenteloru; a oppone cautione la cautione*; 2. in specie, *a)* a repugná, a resiste, a responde contra cu fapt'a sau cu vorb'a, a contradice: *fortun'a se oppone la volienti'a nostra; legea se oppone la acésta-a; adunanti'a se oppone legiloru propose de guberniu; la totu ce i dici se faca, ellu se oppone, celle ce dice acumu se opponu la celle disse mai inainte; b) a oppone, a se oppone la una sententia judiciaria*, a appellá; *c)* a pone ca ecivalente: *la auctoritàtile vostre potemu oppone alte auctoritati totu asiá de ponderose.*

OPPORTUNITATE, s. f., **opportunitas**, (it. **opportunità** si **opportunitate**, fr. **opportunité**), calitate de *opportunu*, cumu si ceva *opportunu*: *tempu, locu opportunu*, etc.; *opportunitatea loculuí, tempului, circumstantieloru; opportunitatea membreloru corpului; opportunitatea de a face ceva; nu e opportunitate de a face acesta-a; a lassá se treca opportunitatea; a se folosí de opportunitate.*

* OPPORTUNU,-*a*, adj., **opportunus**, (it. **opportuno**, fr. **opportun**), d'in *ob* si *portu*, insémna proprie: *la portu, in portu*, si de ací, *a)* in genere: commodu, aptu, la locu si tempu, bonu, covenitu, etc.: *tempu opportunu, locuri opportune, occasione opportuna, etate oportuna la ceva, publicationi opportune, mesure opportune, nu e opportunu a attenge acumu acésta cestione; b)* in specie: α) commodu, bonu, utile: *alte lucruri sunt opportune la impregiurari; amicitì'a e opportuna totu de a un'a si pretotindine;* β) aptu: *omu mai opportunu la aceste-a nu poti aflá altulu;* γ) necessariu: *tramette-mi celle opportune pentru cestionea sciuta.*

* OPPOSANTE, adj. part. pres., (d'in *opposare*), **opponens, adversarius**, (fr. **opposant**), care *opposa* sau se *opposa*, care face *oppositione*; vedi *opponente.*

OPPOSARE, v., **opponere**, (fr. **opposer**), d'in *opposu* de la *opponere*, cu forma intensiva, si prin urmare si intellessu intensivu, a *oppone* cu tota potérea, sau a *oppone* continuu: *a opposá argumente la argumente.*

OPPOSITIFOLIU, *oppositifloru*, etc., vedi *oppositu.*

OPPOSITIONE, s. f., **oppositio**, (it. **opposizione**, fr. **opposition**), actione de *opponere* sí statu produssu prin acésta actione: *oppositionea unui aggere la inundationile riului; a face oppositione cuiva, oppositione facuta guberniului;*

www.dacoromanica.ro

oppositionea systematica e fatale terrei, numai oppositionea de principiu pote fi utile unei terre; a face oppositione la sententi'a data de tribunariu; doue astre sunt sau stau in oppositione in respectulu unui tertiu astru; lun'a candu e plena, se afla in oppositione cu sorele, in respectulu sorelui; asiá unu astru pote fi in oppositione si cu unu nueru; oppositione armata, legale, constitutionale.

OPPOSITORIU,-*toria*, adj. s., (it. **oppositore**), care *oppone* sau *se oppone ; opponente, opposante, opponitoriu.*

OPPOSITU, si *oppostu,-a*, **oppositus, oppostus**, (it. **opposito** si **opposto**, fr. **opposite** si **opposé**=*opposatu*), forme participiali d'in *opponere*, leuate mai multu ca adj. subst., cumu : *vitiele sunt opposite sau opposte virtutiloru; folie sau frondie opposite sau opposte; opositulu acestui conceptu, acestui caracteriu;* — acelle-asi forme applicate si in compositione, cumu : *oppositifloru*, adj. (fr. **oppositiflore**)=care are flori cu peduncle opposite; *oppositifoliu,-a*, adj., (fr. **oppositifolié**)=care are *foliele opposite : planta oppositifolia;* sau care se nasce d'in puntu oppositu cellui d'in care se nasce foli'a; — pre candu form'a *opposu*, fia ca part., ca sup., sau subst. se tine mai strinsu de natur'a sea verbale: *opinionile vostre oppose la argumentele nostre n'au neci una valore; argumente de opposu la argumente; opposulu vostru la ce e necessariu nu pote scambá cursulu lucruriloru.*

OPPOSTU si *opposu* = *oppusu*,-*a*, adj. part. sup. subst., d'in *opponere*, vedi *oppositu* si *opponere.*

* OPPREMENTE, adj. part. pres., **opprimens**, (it. **opprimente**), care *oppreme.*

*OPPREMERE, *(ob-premere), oppressi* sau *oppressei*, *oppressu*, si *oppremui*, *oppremutu*, v., **opprimere**, (it. **oppremere** si **opprimere**, fr. **opprimer**) ; a appesá pre ceva, a stringe, calcá, innecá, suffocá, striví, etc., 1. in genere : *a oppreme gur'a, vocea, a oppreme oclii unui moriente; a oppreme guttulu cu mânule, panticele cu genuclulu; a oppreme respirarea cuiva infasciorandu-lu cu vestimente;* 2. in specie si metaforice, *a)* a face se cada sub ceva greu, a dá la pamentu, a colcá : *a oppreme callulu cu sarcine*, si fig. *a fi oppressu de detorie, a oppreme cu lucru multu; cu sufletele oppresse de spaima, de dorere; a cadé oppressu de ur'a totoru-a; b)* a subjugá, suppune, invinge, opprí, incatená, innecá, stinge, nemicí : *a oppreme unu poporu, multe popore, a oppreme libertatea, licenti'a, tumultulu, rebellionea; a oppreme innocenti'a, addeverulu; c)* a appucá pre neasteptate, a supprende : *a oppreme pre inimici in somnu, mortea l'oppresse pre calle; d)* a ascunde : *a si oppreme ur'a, mani'a, buccuri'a, infami'a.*

* OPPRESSARE, v., (**oppressare** it. **oppressare**, fr. **oppresser**), d'in *oppressu*, intensivu allu lui *oppremere*, asiá co *a oppressá*=*a oppreme cu mare potere sau violentia : nu sciu ce mi-a oppressa peptulu si mi innéca respirarea; grea dorere oppressa anim'a nostra; celli potenti si mari oppressa pre cellu mici si miseri.*

* OPPRESSIONE, s. f., **oppressio** (fr. **oppression**, it. **oppressione**); actione de *oppremere, oppressionea celloru mici prin celli mari; oppressionea poporeloru de tyranni; oppressionea unei revolte; oppressionea peptului, poteriloru.*

* OPPRESSIVU,-*a*, adj., (it. **oppressivo**, fr. **oppressif**), care are potere de a *oppremere : systema de guberniu oppressiva.*

*OPPRESSORIU,-*a*, adj., **oppressor**, (it. **oppressore**, fr. **oppresseur**), *oppremitoriu*, care *oppreme* sau serve a *oppremere : oppressorii libertatei de cogetare.*

* OPPRESSU,-*a*, adj. part. sup. subst., **oppressus** : *revolt'a oppressa; medie tyrannice de oppressu libertatea cogetarei; violentulu vostru oppressu.*

* OPPRESSURA, s. f., **oppressio**, (it. **oppressura**), actione si effectu de *oppremere;* — de ací si verbu : *oppressurare*, ca *impressurare*, cu sensu mai energicu si de câtu allu formei *oppressare.*

www.dacoromanica.ro

* OPPRESSURARE, v., vedi *oppressura*.

* OPPRIMERE, v., vedi *oppremere*.

OPPRIRE,-*escu*, v., **prohibere, retinere, detinere, continere;** vedi *oprire*.

OPPRITORIU,-*toria*, adj. s. **prohibens.**

OPPRITU,-*a*, adj. part., **prohibitus, retentus;** vedi *opritu*.

*OPPROBRARE, v., **opprobrare,** (*obprobrare*), a arruncá in facia *opprobriu*.

* OPPROBRIOSU,-*a*, adj., **opprobriosus,** (fr. **opprobrieux**); plenu de *opprobriu*, care adduce mare *opprobriu*.

* OPPROBRIU, pl.-*e*, **opprobrium,** (it. **opprobrio,** fr. **opprobre**), imputatione, infrontare, batujocura, injuria, rosine, cumu si ceva rosinosu, batujocuritoriu, ignominiosu, ignominia: *voi sunteti opprobriulu nationei, tu esti opprobriulu familiei; me temu nu cumuva acésta-a se fia spre opprobriu cetatei nostra.*

* OPPUGNARE, si *oppumnare*, v., **oppugnare,** (it. **oppugnare**), 1. a pugná sau luptá contra, a assaltá, attacá, a combate, incongiurá, impressurá, obsedé, etc.: *a oppugná una cetate, unu castellu, castrele, una armata;* si fig. *a oppugná cu banni pre cineva; a oppugná addeverulu, dereptatea, vitiele,* etc.; 2. a bate cu *pumnii*, a dá, loví cu *pumnulu: a oppugná faci'a, capulu cuiva.*

*OPPUGNATIONE, si *oppumnatione*, s. f., **oppugnatio,** (it. **oppugnazione**), actione de *oppugnare*, assaltare, impressurare, batere, etc.

* OPPUGNATORIU, si *oppumnatoriu,-tória*, adj. s., **oppugnator** si **oppugnatorius,** (it. **oppugnatore**), care *oppugna:* assalta, impressura, bate una cetate sau oste, ori care serve a *oppugnare: machine oppugnatorie.*

* OPPUGNATU si *oppumnatu,-a*, adj. part. sup. subst., **oppugnatus: *castelle oppugnate, tempu de oppugnatu cetatea, oppugnatulu castreloru.***

OPPUSU,-*a*, part. sup. subst. d'in *opponere;* vedi *oppositu*.

* OPRIMENTU, pl.-*e*, 1. cu respectu la form'a integra a verbului *operire*, in acellu-asi sensu cu form'a: *operimentu* sau *opermentu* = lat. **operimentum, opermentum, oprimentum;** 2. cu respectu la form'a scurtata a acellui-asi verbu, adeco *oprire, oprimentu* insémna: mediu de *oprire*, pedica, obstaclu, legatura, laciu, inchisore, etc. = lat. **impedimentum, pedica, obstaculum, vinculum, carcer, retinaculum.**

OPRIRE,-*escu*, (vedi *operire* si *oprimentu*), v., d'in insemnarea de *coperire*, trecutu la insemnarea de *inchidere*, si de ací, *impedicare, tinere in locu*, si tote celle alte insemnari multiple si variate alle coventului, a nome: 1. in sensu mai appropiatu de allu formei *operire, a)* **claudere, intercludere, obstruere,** a inchide, a astupá: *a oprí una usia, una ferestra, una calle, una carrare, una trecutoria; a oprí importationea si esportationea la mai multe trecutori; impressuratorii cauta se opresca impressuratiloru ap'a si provisionile; vitele nostre prense in grânele arrendatoriului stau de mai multe dille oprite in curtea acestui-a; b)* metaforice, α) **manum injicere, capere, comprehendere, in carcerem vel vincula conjicere, sub custodiam tradere vel capere,** a pune mân'a pre ceva sau cineva, spre a se assecurá de densulu, a arrestá pre cineva, a leuá si tiné ceva ca pegnu: *déco nu mi solvi totu ce mi esti detoriu, ti oprescu vestimentele; nu poti oprí instrumentele maiestrului; nu poti oprí, pentru detoría, d'in onorariulu functionariului, de câtu una a trei'a parte; cauta se opresci pre furi, co apoi dossescu; a cere de la deregutoriu se opresca pre detoriulu reu de plata; nu l'au dussu la cas'a de oprire a politici, déro e opritu la cas'a sea;* β) in genere, **tenere, retinere, detinere, reservare** = a nu dá, a nu lassá se se duca, a leuá si pastrá pentru sene parte d'in ceva: *Josephu demise pre celli alti frati, déro oprí pre Beniaminu; te oprescu la mésa; asiu oprí cu placere la ospetiu pre toti, déro nu avemu toti locu; d'in summ'a castigata ti am datu partea cea mai mare, si am opritu pentru mene mica parte;* γ) **intercipere,** a prende in calle, a prende pre neasteptate, in ascunsu: *mi se oprescu tote scrissorile ce mi vinu chiaru de la consanginí;* δ) **supprimerere, detrahere,** a sup-

www.dacoromanica.ro

preme, a scadé, a desfientiá: *s'au opritu tote diariele oppositionei; nu e justu se mi opresci atâtu d'in miculu meu salariu; a opri vederea;* 2. in sensu mai departatu de allu formei *operire: a)* a impedicá d'in mersu, d'in cursu, α) trans. **tenere, sistere, sustinere, continere, retinere, cohibere, inhibere, prohibere:** *nu opriti callulu d'in fuga pre locu, coci se pote vettemá; opriti carrele; cine pote opri torrentele in impetuosulu seu cursu? a opri pre cineva in calle; a opri sangele, se nu mai curga; a opri inimiculu la marginile terrei; a opri sufflarea, a si opri respirarea;* β) intr. **stare, consistere, cessare,** a incetá d'in mersu, d'in cursu, — raru in acestu intellessu sub form'a activa: *callii oprescu in locu; carrele au opritu;* ci de regula ca refles. *a se opri: orologiulu s'a opritu de multu, de doue ore sangele nu se mai opresce; mi s'a opritu imbuccatur'a in guttu; b)* metaforice, α) **morari, demorari, immorari, obstare, impedire, impedimento esse,** α') trans., a impedicá, a fi pedica: *cc te opresce se nu faci asiá? ce te a opritu se nu plecí? eu unulu nu ve oprescu de a ve cautá de calle;* β') refles. intrans., *a se opri,* a stá la unu locu mai multu tempu, si de aci, a intardiá, a leuá a mente, a observá, a considerá, etc.: *nu s'a opritu la mene de câtu una di; se opresce cu orele la tote nemicurile; se ne oprimu mai multu asupr'a acestui puntu importante;* mai vertosu, **temperare, sibi temperare;** *nu me potu opri de a face* = **non possum mihi temperare quin faciam;** β) **votare, interdicere,** a nu permitte, a nu lassá, a ordiná se nu se faca, a interdice: *legea opresce acesta-a, e opritu de lege; preuti opriti de daru; a opri joculu de carti; a opri adunarile publice; nebonii, furiosii sunt opriti de a administrá averea familiei.*

OPRITORE, s. f., vedi *opritoriu.*

OPRITORIU,-*toria,* adj. s., **tenens, retinens, detinens, continens, inhibens, cohibens, prohibens, impedions, interdicens,** etc., care *opresce;* — s. f. reale, *opritoria* si *opritore,* ce serve *a oprire,* cu sensulu latu ce are si form'a *oprimentu* sub 2. applicatu inse mai speciale, la funea ce tine jugulu callului.

OPRITU,-*a,* adj. part. sup. subst., **prohibitus, retentus, impeditus:** *fapte oprite; omeni opriti d'in calle; apa oprita in cursulu seu prin diverse constructioni.*

* OPSONARE, v., **opsonare** si **obsonare, obsonari;** a si procurá *opsoniu,* a comperá *opsonie,* celle necessarie la culina; metaf., a face mésa, a dá mésa, a ospetá;—*cu multu ambletu si fatiga obsonàmu,* capitàmu appetitu de mancare.

* OBSONATORIU,-*toria,* adj. s., **opsonator** si **obsonator;** care *obsona;* care compera celle necessarie la culina, etc.

*OPSONATU,-*a,* adj. part. sup. subst. **obsonatus.**

* OPSONIU, pl.-*e,* **opsonium** si **obsonium** (ὀψώνιον); ce se mânca afora de pane: carne, pesce, legume, pome, casiu, fertura, tote câte Românulu nomesce udatura.

* OPSOMANIA, s. f., (fr. **opsomanie,** d in ὄψον=alimentu, si μανία=manía), mania, passione furiosa pentru una specia de alimente; de aci s. m. pers., *opsomane,* (fr. **opsomane**), care are *opsomania;* si cu intellessu de *mancatiosu,* care manca multu, cui place se mance multu si bene.

*OPTABILE, adj., **optabilis;** demnu de *optare: nemica mai optabile ca sanetatea si pacea.*

* OPTARE, v., **optare,** (it. **ottare,** fr. **opter**); 1. a allege d'in doue sau mai multe lucruri pre cellu ce crede mai bonu, pre cellu ce place mai multu; *optati ce vreti; d'in aceste-a tote nu scimu ce se optàmu;* 2. a dori, cere: *ce ti opta anima? diu'u si noptea optàmu dupo voi, optàmu se ve vedemu; ti optàmu bonu somnu si tote celle bone,* (vedi si *oftare*).

* OPTATIONE, s. f., **optatio,** (fr. **optation**), actione de *optare: a face trei optationi.*

* OPTATIVU,-*a,* adj., **optativus,** (it. **ottativo,** fr. **optatif**), ce serve a espreme *optatu, optare: covente optative,* si in specie, *modu optativu,* si absol. *optativulu,* in grammatica: *parte de Romàni*

www.dacoromanica.ro

espreme cu optativulu si imperativulu; asia se dice : *dá-mi-ai,* sau *dare-mi-ai cea carte,* in locu de ; *da-mi,* sau *fii bonu de mi da cea carte,* cu sensu differitu de allu frasilosu ca : *dá-mi-ar Domnedieu unu copillu,* etc., unde *optativulu* espreme proprie *optare; optativulu* se applica, in limb'a nostra, in concurrentia cu conjunctivulu si in frasi ce espremu, sub forma hypothetica, una negatione sau impossibilitate absoluta : *déco asiu avé, ti asiu dá=se am, ti asiu dá, (nu am si nu dau).*

* OPTATU,-*a,* adj. part. sup. subst., **optatus.**

* OPTICA, s. f., **optice,** (ὀπτική, fr. **optique,** it. **ottica**), parte a physicei, care tracta despre lumina si visione : *instrumente de optica, optica de theatru, artea magiei cere profunda connoscentia de optica;* si ca adj., *opticu,-a,* relativu la visione ; *illusioni optice, apparentia optica, nervi optici, medicamentu opticu; impressione optica, conu opticu, asse optica, vitre optice, pyramide optica, trianglu opticu;* de ací si ca s. reale, *unu opticu, a)* professoriu de *optica, b)* cellu ce scie construí instrumente *optice;* — dé ací si composite : *opticographia,* s. f., (fr. **opticographie,** d'in γράφειν=scriere), cellu ce scrie asupr'a *opticei,* de unde si s. m. pers., *opticographu,* (fr. **opicographe**), auctoriu de *opticographia;* — *opticometru,* s. m., (fr. **opticomètre**), instrumentu de mesuratu intensitatea vederei cuiva, de unde si s. f., *opticometria,* (fr. **opticométrie**), artea de a manuí *opticometrulu.*

* OPTICU, *opticographu,* etc., vedi *optica.*

* OPTIMATE, s. m., de regula pl., *optimati,* **optimas, optimates,** cellu ce sta de partea celloru *optimi,* (vedi *optimu*), in sensu politicu, *aristocratu,* in oppos. cu *plebeiu, popolariu, democratu; unu guberniu de optimati ar fi pote cellu mai bunu deco, dupo definitionea lui Ciceron: optimatii aru fi optimii in tota potera cuventului — optimatii unei cetati potu fi si celli mai insemnati din cetate, notabilii cetatei.*

OPTIME, *optimu, optire, optu,* etc., vedi : *octime, octimu, octire, octu* etc.

*OPTIMISMU, s. m., (it. **optimismo,** fr. **optimisme**); d'in *optimu,* systema, doctrina, care sustine co totu ce e si totu ce se face e ca mai bonu, e *optimu;* si dispositione, tendentia de a vedé tote bone, câtu se pote de bone.

*OPTIMISTU,-*a,* adj., (fr. **optimiste**); care se tine de *optimismu,* applicatu la *optimismu.*

* OPTIMITATE, s. f., **optimitas;** calitate de *optimu.*

*OPTIMU,-*a,* adj., **optimus,** (it. **ottimo**), superlativu d'in *bonu,* cellu mai *bonu,* forte bonu, câtu se pote de bonu : *optima impressione, optime servitie, optimi amici.*

* OPTIONE, s., 1. fem., **optio,** (fr. **option**), libera allegere, facultate de a *optare : vi se da optionea de a leuá un'a d'in doue, a lassá in voli'a si optionea cuiva se faca sau se nu faca ceva,* 2. masculinu, **optio,** cellu allesu sau preferitu de cineva ca adjutante, adjutoriu, vorbindu mai vertosu despre militari.

OPTIVU,-*a,* adj., **optivus,** de sau d'in allegere, allessu de bona volia : *tutori optivi.*

* OPU, pl. *opuri,* si *operi,* **opus,** (it. **uopo**), lucru in sensulu cellu mai estensu allu coventului, mai vestosu lucru facutu, (vedi si *opera*), in genere : *a si cautá de opulu seu; se connosce, co acestu-a e opu de maiestru; operile auctoriloru classici; operi militari de intarire, de assaltu;* 2. in specie, necessitate, lipse, nevolia, ceva fora care nu se pote : *e opu de boni capitani, e de opu unu bonu capitanu, nu mai am opu de voi; nu face opu se mergi tu acollo; dupo ce ai cogitatu, e opu de lucratu cu vigore; mentea are opu de braciele corpului.*

* OPULENTARE, v., **opulentare,** (it. **opulentare**); a face *opulentu.*

* OPULENTE, adj., vedi *opulentu.*

* OPULENTIA, s. f., **opulentia,** (it. **opulenza,** fr. **opulence**), statu de *opulentu,* cumu si ce face *opulentu : opulenti'a câtoruva particulari face contra-*

www.dacoromanica.ro

stu neplacutu cu miseri'a poporului si paupertatea statului; opulenti'a Angliloru si a Angliei.

* OPULENTU,-*a*, adj., **opulentus** si **opulens**, (it. **opulente** si **opulento**, fr. **opulent**), d'in *ope*, plenu de *opi*, tare avutu, care are stare mare, splendida, cui da man'a se traiesca cumu vré, si se faca ce vré: *opulenta cetate, opulente familie. cetate opulenta, provincie opulente;* 2. metaforice, magnificu, splendidu, potente, etc.: *opulenta mésa, opulente ospetie; factione opulenta.*

* OPUSCULU, pl.-*e*, **opusculum**, (it. **opuscolo** si **opusculo**, fr. **opuscule**); deminutivu d'in *opu: acestu poctu a lassatu gratiose opuscule, opusculele lui Plutarchu.*

1 ORA, s. f., **hora**, (ὥρα, it. **ora**, isp. port. **hora**, prov. **hora** si **ora**, v. fr. **ore**, n. fr. **heure**, alb. **ora**); 1. tempu de $^1/_{24}$ parte d'in diu'a civile: *diu'a are douedieci si patru de ore, douespredece óre antemeridiane, si douespredece óre posmeridiane; la septe ore antemeridiane; la optu óre inainte de amédia, la nóue ore inainte de prandiu;* si: *la or'a septe, la or'a optu, la or'a noue; in or'a septima, in or'a octava, in or'a nona;* inse: *in septe ore*=*in cursu de septe ore;* pre candu: *dupo septe ore* = *dupo trecere de septe ore,* sau: *dupo septim'a ora; se vini la ora*=la or'a covenita: *vine la ora,* se *duce la ora; la ora la ora*=*la fia-care ora* = *d'in ora in ora. ora de lucru, a lucrá cu or'a; a se invoi cu or'a sau pre ora;* inse cu altu sensu: *ore de lucru, ore de repausu; pre la septe ore, cotra doue ore; or'a mortei; or'a nascerei;* 2. prin estensione si metafore *a)* tempu nedeterminatu, mai lungu sau mai scurtu, α) in genere: *in ora rea m'am nascutu; pucine ore de fericire am gustatu; amare ore am petrecutu si atuncea a numerá orele* = a se impatientá, sau a nu lassá cuiva de câtu pucinu tempu de viétia, de lucru, etc.; prov. *ce aduce or'a, n'adduce annulu; asta ora* = **nunc, semel**: *pentru asta una ora fia si unu lupu mancatu de oue; antâni'a ora* = **primum** = *prim'a ora: pentru prim'a ora vedu acestu omu;* a lá si: *a dou'a ora* = **iterum**; *a treia ora, a patr'a ora, a nillea ora,* (vedi si mai diosu la 3.); β) in specie, tempulu opportunu, momentulu candu cauta de neapperatu se se faca ceva: *i a venitu or'a de nascere; pêno candu nu vine or'a, nu nasce femina; b)* cu respectu la despositioni alle suffletului: *a aflá pre cine-va in orele lui celle bone, in orele lui celle relle; in ore de meni'a, de furi'a, de enthusiasmu,* etc.; de ací absolutu in pluralu, *ore-le,* α) in genere, temperamentu, natura, fire, etc.: *a nu fi in orele lui, a si essí d'in ore, a si vení in ore;* β) in specie, furia, nebonía, tona, etc. = **furor, insania, libido**: *érosi i au venitu orele; candu e in ore, fugi d'inaintea lui; nu ti mai trecu orele?* — in acestu intellessu si cu *i* in pl. *ori;*—*c) bona ora* sau *ora bona,* α) lunga *ora*: *am asteptatu dóue bone ore;* β) *ora* fericita, bonu momentu: *in bona ora am plecatu;* de ací, in orari: *bona ora se dé Domnedieu; ora bona; se fia intr'una ora bona!*—γ) numai in ordinea: *bona ora*=d'in fericire, d'in intemplare fericita, de essemplu = **fortuito, exempli gratia, verbi gratia**: *multi sciu acesta-a, bona ora si unulu d'in collegii nostri presenti;*—3. in diverse locutioni, *a)* cu prep. *a*: *a ora*=**nunc, extemplo, cito,** = acumu, indata, etc.: *a ora a venitu; a ora me ducu si me intorcu;* in pl. *a ore*=**interdum**=d'in candu in candu: *vine a ore se me visite;* mai allessu in espresionea: *a rare ore,* si *a rare ori* =**raro**: *a rare ori se intempla acésta-a,* apoi: *a ora,* si pl. *a ore,* sau *a ori;* se compone cu *in*: *in a ora, iu a ori,* si *de: d'in a ora* = pl. *d'in a ore,* sau *d'in a ori,* si articulatu: *a d'in a or'a, a d'in a orea, a d'in a oria*=**nuper**: *a d'in a ori a plecatu; b)* cu numeralile cardinali, α) in genere cu tote cardinalile in intellessulu ce are it. **volta,** (**una volta, due volte,** etc.), fr. **fois,** (**une fois, deux fois,** etc.): *una ora*=**sémel,** *doue ori, de doue ori* = **bis,** *de trei ori* = **ter,** *de patru ori* = **quater,** *de cinci ori* = **quinquies**, *de diece ori*=**decies,** *de una mille de ori* = **millies,** etc.; — in locu de: *una ora* se ande pre a locuri si *una data;* apoi: β) *una ora,* si *una*

www.dacoromanica.ro

data=**aliquando, olim** : *una ora are se si adduca a mente de tote aceste-a;* asiá si : *alta data*=*alta ora*=**a lias, aliquando** : *alta ora vomu vorbí deaceste-a; alta ora strabonii nostri nu faceau asiá;* in pl. *une ore* si *une ori*=**nonnunquam, interdum,** in correlatione cu *alte ori : une ori se intempla si asiá, déro de regula nu; une ori e forte bonu, alte ori forte reu; c)* cu tote relativele, sau interrogativele, si a nume : α) sub form'a *ore*, spre a le dá sensu de indefinitu, ca lat. **ali** prepusu, sau **dam, piam, quam** pospuse la acea-asi ordine de covente : *ore-care*=*ore-cine* = **aliquis, quispiam, quidam;** *ore-ce*=**aliquid, quidpiam, quiddam;** *ore-unde*=**alicubi, aliquo, usquam;** asiá si *ore-candu, ore-cumu*, etc. (vedi si relativele sau interrogativele : *care, ce*, etc. in parte); — pentru mai multa appesare asupra ideei de indeterminare, se pune si unu *si : oresicine, oresicandu;* — β) sub form'a *ori* si scurtata *or'*, (provenita d'in *ueri* = *veri* = **vel**) spre a le generalisá in indeterminationea loru, ca lat. **que, cunque, vis,** pospuse acelloru-asi covente : *ori-cine* si *orcine, ori-care* si *orcare* = **quisque; quicunque, quivis,** asiá si *ori-unde* sau *orunde, ori-candu* sau *orcandu*, etc. (vedi si fia-care relativu in parte);—pentru mai multa appesare asupr'a ideei de generalisare se pune si unu *si* : *orisicine, orisiunde;*— *d)* cu prep. *de* inainte, si cu relat. *ce* in urma : *de óra ce* = **quoniam, quum** : *de óra ce sunt altarie, sunt si diei; de óra ce nu vrei atâtu-a, nu ti mai dau nemica; e)* sub form'a *d'óra* sau *dóra* = **forte, forsitan** : *dóra va veni; dora co ai innebonitu;* si repetitu : *dóra dóra va vení;* inse si cu sensu de **pæne, jam-jam** : *d'ora, d'ora se me prenda; nu lipsieá dora trei d'in atâti-a;* conjunctione, *f)* sub form'a *ore*, la intrebari, ca lat. **nam,** si grec. ποτέ; *cine ore?* **quisnam** = τίς ποτε; *cine ore a venitu? unde ore mi am pusu pung'a? ore candu vine tata teu d'in strainetate?* sau ca grec. ἆρα, sau mai bene ἆρά ποτε, si peno la la unu puntu cu lat. **ne** encliticu : *venit'a ore?* = *ore a venitu?* = **venitne?** ἀρά ποτε ἦλθε? *nu ti am datu ore cartea mea? ore se fia apprope de diua? asiá ore? ore asiá se fia? ore nu?* = ἆρα μή ποτε, etc.; *g)* sub form'a *ori* si scurtata *or'*, (provenita d'in *ueri*, = *veri* = **vel**) : *ori dormi, ori te scolla, ori pleca, ori te appuca de lucru;* — *ori un'a, ori alt'a, totu atâtu mi face*, (compara si it. **or l'uno, or l'altro,** port. **hora hum, hora outro**).

2 ORA, s. f., **avis,** vedi in Glossariu.

3 ORA, s. f., **ora;** estremitate, margine a unui ce, budia, gura, 1. proprie : *a unge or'a ollei cu miere; or'a unui vestimentu, unei putina;* in specie, margine a uscatului : termu, litu, cósta, etc. *or'a maritima, or'a Asiei, or'a Africei;* 2. metaforice, térra, regione, parte de locu : *or'a gelida; primulu venitu de la orele Asiei.*

* ORACLU, pl.-*e*, **oraculum,** si **oraclum,** (it. **oracolo,** fr. **oracle**); spusu, dissu, sententia in genere, applicatu inse : 1. la *responsulu*, datu de profeti celloru ce i consulta, si de ací in genere : coventu divinu, predictione, profetia; 2. prin metafora si estensione, *a)* loculu unde se dau *oracle : oraclulu de la Delphi erá cellu mai renomitu; b)* sententia intellépta a unui omu : *ascultati oraclele marelui filosofu.*

* ORALE, adj. s., (**oralis,** it. **orale,** fr. **oral**); relativu la *ore* = gura : *lectioni orali, traditioni orali*, facute d'in gura sau cu gur'a.

* ORANTE, adj. part., **orans,** (it. **orante**), care *ora*, care se roga.

ORARE si *urare, oru* si *uru*, (provinc. *urediu*), v., **orare,** (it. **orare,** d'in **os, oris**), 1. a vorbí, a coventá, mai vertosu, a coventá in publicu, inaintea unui tribunariu, a perorá, a vorbi ca oratoriu; 2. rogá, a se rogá, a cere cu rogatione, a cere cu umilientia : *orare e laborare, orati sí laborati;* 3. a optá, a gratulá, a fericitá : *a orá cuiva anni multi si fericiti, a orá de diu'a nomelui, de annulu nou; a orá la nunta, la battezu; a orá cuiva la mai mari cu occasionea unei inaltiare in functione; usulu de a orá, sau recitá una oratione, la nunta, se mantine cu rigore la terrani.* — (In acestu d'in urma sensu,

www.dacoromanica.ro

póte co *orare* provine de la *augurare*, = it. **augurare**).

*ORARIU,-*a*, adj. s., **orarius-orarium** (it. **orario**, fr. **oraire**); 1. relativu la 1 *ora* : *observationi orarie, anglu orariu, linia oraria;* ca s. m. reale, *orariu*, pl.-*e*, *a)* instrumentu ce arréta *orele* dillei, *orologiu* : *orariu de pariete, de sore, de brânu; b)* limb'a orologiului ce arréta *orele*, in corresp. cu *minutariulu*, ce arréta minutele; 2. relativu la 2 *ore* = *gura, facia*, leuatu de regula ca s. m. reale, *orariu*, pl.-*e*, *a)* pandia alba cu care se accopere faci'a mortului depusu in secriu, si pre care se afla, de regula, depinsu si unu crucefissu; *b)* buccata de pandia ce serve la stersulu faciei de sudore sau sufflatulu nasului; *c)* epitracheliu sau stola, in specie epitracheliu diaconescu.

ORATIONE, s. f., **oratio**, (it. **orazione**, fr. **oraison**), actione de *orare;* 1. in genere, vorbire, coventare, vorba, coventu, limba : *rationea si orationea sunt celle doue legature ce formédia tote societatile omenesci; orationea tea me face se inglaciu de frica; orationea greca, latina, romanesca; mai dulce ca micrea curre orationea d'in gur'a lui;* 2. in specie, *a)* coventare a *oratoriului*, coventare tinuta in publicu, inaintea unei adunare, unui tribunariu, in baserica, etc. : *oratione funebre, orationi judiciarie, orationi academice, orationi basericesci; a tiné una oratione, a pronuntiá una oratione, a scrie orationi; b)* talentulu de oratoriu, elocenti'a, poterea de coventu; *c)* prosa in oppos. cu poesia; *d)* forte desu, rogatione cotra Domnedieu sau santi : *a face orationi ferbenti cotra domnedieu; orationi de demanétia, de séra, de mésa; a si face orationile de colcare, de scollare d'in somnu; orationea inaltia mentea la domnedieu; oratione mentale, oratione dominicale* = tatalu nostru; *e)* de assémine forte desu si latitu, rogatione pentru successulu cuiva, gratulatione, felicitatione : *oratione de annulu nouu, de diu'a nomelui; toti ti facu orationi se adjungi si la mai mari;* mai vertosu : *oratione de nunta, oratione nuptiale; orationile de nunta se recita de unu a nome carturariu, ce si a facutu collectione de assémini orationi.*

* ORATORE,-*trice*, *oratoria*, vedi *oratoriu*.

* ORATORIU,-*toria*, adj. s., **orator, oratorius**, (it. **oratore** si **oratorio**, fr. **orateur, oratoire**), care *ora*, care scie *orare* sau serve a *orare*, si a nume : 1. s. personale, sensu in care formele classice *oratore-oratrice*, sunt de preferitu formeloru vulgari *oratoriu-toria*, *a)* cellu ce scie si essercita formos'a arte de a coventá in publicu, de a conduce omenii cu poterea coventului : *mare oratore, elocente oratore, reci oratori, veementi oratori, potentea vorba a oratorelui; officiulu oratoriului e de a persuade; fora profunde connoscentie, si mai allessu fora profunda connoscentia a omului, nu pote cine-va persuade omeni, si prin urmare nu pote fi addeveratu oratore; b)* cellu ce e tramissu cu mandate orali ca legatu, nuntiu, ambassatoriu : *oratori de pace, inimicii reu batuti tramisera oratori de pace; c)* cellu ce se roga, in genere : *sacerdotii sunt oratori ai crestiniloru cotra Domnedieu; d)* cellu ce se roga pentru altulu, si in specie cellu ce face voturi pentru fericirea, successulu cuiva, cellu ce pronuntia uua gratulatione : *in locu de oratore amu avutu eri la nunta, una oratrice care a dissu una forte formosa oratione;* — 2. ca adj., *oratoriu,-a*, relativu la *oratore*, mai vertosu in sensulu de sub 1. *a)* : *ornamente oratorie, potere de a dice oratoria, artea oratoriu* = abs. *oratória* si *oratoría*, s. f.; — in acellu-asi sensu, spre a evitá ambiguïtatea formei *oratoriu,-toria*, ca subst., si formele de adj., *a) oratoricu,-a : artea oratorica, b)* popul. *oratorescu,-a; figure oratoresci, vrei se mi liéui oclii cu vorbe oratoresci si inflate;* — 3. s. m. reale, *oratoriu*, pl.-*e*, *a)* locu de rogatione, si meditatione : *a se trage in oratoriu spre a orá si meditá la celle ceresci; b)* baserica, templu; *c)* carte de rogationi, carte ce coprende rogationi pentru tote impregiurarile si momentele vietiei.

ORATU,-*a*, part. sup. subst., **oratus**.

www.dacoromanica.ro

ORBARE,-*ediu*, v., **orbare**, (it. **orbare**), cu sensu mai estensu de câtu allu formei *orbire*, a face *orbu*=a privá nu numai de ocli, ci si de veri-ce altu ceva caru si necessariu, *a)* in cellu mai largu intellessu : *a orbá agrii de bracie, terr'a de omenii celli mai capaci, unu omu de functionea sea; b)* in intellessu mai strimtu : *a orbá parentii de copilli, copillii de mamma; mamme orbate de fili, mariti orbati de sociele loru; c)* pentru sensulu cellu mai strimtu, *a privá de ocli*, vedi *orbire*.

ORBATIONE, s. f., **orbatio**; actione si statu produssu prin actionea de *orbare*: *orbationea mammeloru de fili* :

ORBATORIU,-*toria*, adj. s., **orbator**; care *orbedia*, care e *orbu* in insemnarea de sub 2. a acestui coventu.

* ORBE, s. m., **orbis**, (it. **orbe**, fr. **orbe**); ce e rotundu : cercumferentia, cercu, cercenu, superfacia cercularia sau sferica, sfera, globu, mundu, in sensu propriu si figuratu.

ORBECARE si *orbicare*, v., **cæcutire, cæcultare, caligare; minus in re videre**; a amblá si lucrá ca *orbulu*, ca in intunerecu, a nu scí unde merge si ce face : se *nu mai orbecàmu indelungu prin intunericulu fapteloru particularie, ci se ne inaltiàmu mai currendu la lumin'a ideeloru generali si a principieloru*.

ORBECATIONE si *orbicatione*, s. f., actione si statu de *orbecare*.

ORBECATORIU si *orbicatoriu,-toria*, adj. s., **cæcultans, caligans**; care *orbeca*.

ORBECATU, si *orbicatu,-a*, adj. part. sup. si subst. d'in *orbecare* : *orbecatulu gallineloru in tempulu de nopte*.

ORBECATURA si *orbicatura*, s. f., actu de *orbecare*.

ORBECIU si *orbetiu,-a*, adj. s., **cæcutiens, cæculus; talpa**; deminutivu d'in *orbu*, in insemnarea lui particularia, care nu vede bene; ca subst., specia de animale : *orbetii sapa pamentulu*.

ORBESCE, adv., **cæce, temere**; in modu *orbescu: a lucrá, amblá orbesce: a sĕ arruncá orbesce in periclu invederatu*.

ORBESCU,-*a*, adj., **cæcus, temerus, sævus, insanus**; de *orbu*, (vedi *orbu* sub 2. ca subst.), si de ací : fora leuare amente, fora computu, fora mesura, furiosu, etc. : *orbesca menía, orbesca amore, orbescele vostre passioni, orbesc'a tea ura te face se nu vedi addeverulu; orbesc'a vostra favore, orbesculu vostru ambletu, orbesc'a vostra incredere*.

ORBETIU, adj. s., vedi *orbeciu*.

ORBIA, (pron. *orbía*), s. f., **cæcitas, cæcitudo, mentis error, dementia, furor, temeritas**; calitate si fapta de *orbu* in insemnarea acestui coventu de sub 2., 1. proprie : *orbía de nascere, orbía capitata prin prea multa fatiga a ocliloru; betranii decrepiti cadu nu numai in surdía, ci si in orbía*; 2. metaforice : *orbi'a mentei perdĕ nationile ca si individuele; in orbi'a mundriei, urei, maniei: in orbi'a amorei, cupiditatei de argentu, passionei de jocu; d'in orbi'a vostra ati adjunsu in acésta misellía*.

ORBICARE, etc., vedi *orbecare*.

1 ORBICULARE si *orbicul ariu, -a*, adj., **orbicularis**, (it. **orbicolare** si **orbiculare**, fr. **orbiculaire**); ce are forma de *orbe*, circulare, rotundu, globosu, etc, *figura orbiculare, missicari orbiculari; pesce orbiculare, conchylie orbiculari, cotyledoni orbiculari, musculu orbiculare allu palpebreloru*, si de ací abs. subst. *orbicularele budieloru*.

2 ORBICULARE, v., **(orbiculare)**, a dá forma de *orbe*, a incollací in *orbe*, a face rotundu, applicatu mai allessu in forma participiale, *orbiculatu,-a*, (it. **orbiculato**, fr. **orbiculé**=**orbiculatus**): *frondie cu margini orbiculate : orbicular'a capitina a coreclului*, absol. s. f. pl. *orbiculatele*, familia de crustacie.

*ORBICU,-*a*, adj., **orbicus**; vedi 1 *orbiculare*.

* ORBICULU, sau *orbiclu*, s. m., **orbiculus**, (it. **orbiculo**, fr. **orbicule**); deminutivu d'in *orbe : radecina taliata in orbicli, orbiclulu corollei unei flore*.

*ORBIFICARE, v., **orbificare**; 1. (d'in *orbu* in insemnarea de sub 1.), a privá, a despoliá : *a orbificá parentii de carii loru fili*; 2. (d'in *orbe*), a dá forma de *orbe*, a reduce in *orbe*.

* ORBILE, adj. s., **orbile**; de *orbe*, leuatu de regula ca subst. f. reale, *orbile-a*, parte estrema a unui *orbe*, si in

www.dacoromanica.ro

specie, parte estrema a rotei, cerculu rotei.

ORBIME, s. f., **cæcorum multitudo; cæcitudo**; multime de *orbi*, (vedi *orbu* sub 2.), toti *orbii* d'in unu locu; mai raru si mai pucinu bene si cu intellessulu formei *orbia*.

ORBIRE,-*escu*, v., 1. trans., a face *orbu*, (vedi *orbu* sub 2.), a privá de ocli, *a)* proprie, **obcæcare, excæcare, oculis orbare, cæcum efficere**: *batea ventulu si adducea pulbere in faci'a nostra; care ne orbiea asiá in câtu nu mai vedeamu pre unde calcamu; prea-multa lumina orbesce pre omu; prense pre adversari, le taliá ureclele si nasulu, si i orbí, scotindu-le oclii; b)* metaforice, α) a leuá oclii prin mare lumina sau splendore= **oculorum aciem perstringere, præstringere;** β) **mentis oculos præstringere, mentem cæcare, in errorem vel malum inducere, seducere, decipere, corrumpere**, a leuá oclii mentei, a leuá mentile, a scote d'in menti, a ammagí, a corrumpe: *libidinile orbescu pre omu; ur'a, ca si amorea passionata, orbesce pre omu; a orbí pre toti cu promissioni, cu banni; pre cine vré Domnedieu se perda, l'orbesce; orbiti de passione; cu vorbe formose nu ne poteti orbí; celli imbecilli de mente se orbescu cu nemica, cu seccature;* 2. intr. a devení *orbu*, a perde oclii, vederea=**oculos, visum perdere, omittere**: *a orbitu de multa lectura la lumin'a lampei; adjunsu la adunare betranetie, a surditu si orbitu.*

ORBITA (cu tonu la antepenultima, *ôrbita;* coci *orbita* e femin. d'in *orbitu* de la *orbire*), s. f., **orbita**, (it. **orbita**, fr. **orbite**); d'in *orbe*, 1. urm'a ce lass'a rot'a: *abiá se potu vedé orbitele intyparite de rotele carrului, ce a mersu inaintea nostra;* 2. prin metafore, *a)* in genere: urma, carrare, calle, cercu sau linia de missicare a unui ce: *a scote ceva sau pre cineva d'in orbit'a sea; orbit'a veclei culpa a criminalelui; b)* in specie, α) linia circulare ce descrie unu mobile, si in speciale, unu astru, centrulu astrului: *orbit'a sorelui, lunei, terrei, lui Mercuriu;* β) cavitatea in care sta globulu oclului: *asiá l'a lovitu la oclu, in câtu acestu-a a saritu d'in orbit'a sea.*

ORBITALE, adj., si:

ORBITARE sau *orbitariu,-a*, adj., (it. **orbitale**, fr. **orbitaire**), relativu la *orbita: cavitate orbitale, arteria orbitale, nervi orbitali.*

ORBITATE, s. f, **orbitas**, (it. **orbità** si **orbitate**, fr. **orbité**), calitate sau statu de *orbu:* 1. mai allessu si in specie in insemnarea de sub 1. a coventului *orbu: orbitatea copilliloru, parentiloru, maritului, mulierei;* in sensu mai generale: *orbitatea terrei de celli mai boni barbati;* 2. mai raru in insemnarea coventului *orbu* de sub 2., in care occurre de regula form'a *orbia*, totusi inse cu una determinatione attributiva se pote forte bene dice: *orbitate de lumine, de unu oclu, de amendoi oclii.*

* ORBITELU,-*a*, adj., (fr. **orbitèle**), d'in *orbe* si *tel'a*, care face *tele* sau pandie composite d'in *orbi concentrici*, s. f. pl., *orbitelele*, tribu de insecte d'in famili'a *aranidiloru.*

ORBITIONE, s. f., **cæcatio, cæcitudo;** actione de *orbire* si statu produssu prin acésta actione: *orbitione de amendoi oclii; ce orbitione de menia! ce orbitione de omeni!*

ORBITORIU,-*toria*, adj. s., **obcæcans, præstringens, decipiens**, etc., care *orbesce: lumina viua si orbitoria, promissioni orbitorie de mentile celle mai lucide.*

ORBITOSU,-*a*, adj., **orbitosus;** plenu de *orbite*, (vedi *orbita*): *orbitose locuri.*

ORBITU,-*a*, adj. part. sup. subst., **obcæcatus.**

ORBITUDINE, s. f., **orbitudo**; vedi *orbitate* si *orbime.*

ORBITURA, s. f., **obcæcatio, cæcitas;** statu produssu prin act. de *a orbire.*

ORBONA, s. f., **orbona;** diéa protectoria a *orbiloru* la anticii Romani, in sensulu coventului *orbu* de sub 1.

ORBU,-*a*, adj. s., **orbus, luminibus orbus, cæcus**, (it. **orbo**, prov. **orb, orbs** si **dorp**, fr. **orbe, mur orbe**=muru fora usie si fora ferestre; — affine cu grec. ὀρφός, de unde ὀρφανός=orphanu); 1. in intellessu largu: lipsitu, privatu, si mai

www.dacoromanica.ro

vertosu, privatu de ceva necessariu sau caru, *a)* in genere: *omeni orbi de tote câte cere natur'a, placerea, invetiulu; coventе orbe de potere si chiaru de intellessu; a lassá térr'a orba de braciele necessarie la cultur'a solului; orbi de lumina, oclu orbu, cu amendoi oclii orbi; camera orba*, fora ferestre; *usia orba*, inchisa, mascata; *gropa orba*, fora lumina sau coperita si mascata; *b)* in specie, vorbindu de parenti, fora copilli, care n'a facutu copilli sau a perdutu copillii; vorbindu de copilli, fora parenti, care n'are parenti, remasu fora parenti, *orphanu*, vorbindu de casatoriti, veduu, vedua; 2. in intellessu strimtu: privatu de ocli, de vedere, *a)* proprie: *orbulu nu vede, surdulu nu aude; unii sunt orbi, altii surdi;* a *vindecá orbi, surdi, muti, manci; callu orbu, catusia orba, mulieri orbe;* — prov. *prende orbulu scote-i oclii; a se tiné de ccva ca orbulu de gardu; in térr'a orbiloru sau intre orbi cellu cu unu oclu e imperatu; nu e orbu, déro neci bene nu vede;* — ca subst. abstr., *orbulu*, mai vertosu in espressionea: *orbulu gallineloru* = **lusciliu;** *a avé orbulu gallineloru* = **esse lusciosus;** — *b)* metaforice, lipsitu de lumin'a mentei, fora ratione, fora computu, furiosu, passionatu, ammetitu, farmecatu, nebonu, etc.: *orba amore; orbi de menia; orbi de ura; orbe fapte, appucature; fuga orba, orba spaima a fugí orbi, a dá orbi undeva, a se arruncá orbi in periclu; a fugí orb'a, a amblá orb'a; a strigá orb'a cuiva, a dá cu orb'a cui-va*, si de ací, ca esclamatione absoluta: *orb'a! — a jocá orb'a*: α) *a jocá orbu*, cu passione, fora computu; β) a jocá joculu ce se joca de copilli, legati la ocli, jocu nomitu si *bab'a orba*.

* ORCA, s. f., **orca,** (it. **orca,** fr. **orca,** affine cu gr. ὄρυξ), 1. specia de pesce de mare, **delphinus orca** L.; 2. metaforice, *a)* vasu mare si panticosu, bute, butoniu; *b)* specia de nave de transportu.

ORCARE si *urcare*, v., 1. intr., **oriri, scaudere, ascendere, conscendere, escendere, subire**=a suí, a merge in susu, a se redicá, a se inaltiá: *anevolia urca cineva pre una costa precipitiosa; carrele tare incarcate cu greu urcau pre deallu;* cu cusativu allu lucrului pre care *orcàmu: a orcá montele, collin'a, scar'a; cumu se urce cineva acestu monte?* — in acellu-asi sensu, cu mai multa energia, si refless. *a se orcá: a se orcá pre monte; mai susu nu ne potemu orcá; a se orcá pre muru fora scara; orcati-ve in podu, nu ve orcati in arbore; sorele peno la amédia se orca pre ceru; lun'a se orcasse susu;* 2. trans. **tollere, extollere, efferre, levare,** a redicá, inaltiá, duce susu, duce in susu: *a orcá saccii cu bucate in podu in carru;* metaf., *a orcá pretiulu;* vedi si *urcare;* — (d'in acea-asi radecina cu *orire, oricnte*, etc).

ORCATORIU si *urcatoriu,-toria*, adj. s., **oriens, ascendens, tollens;** care *orca*.

ORCATU si *urcatu,-a*, adj. part. sup. subst. d'in *orcare*.

ORCATURA si *urcatura*, s. f., **ortus, ascensio, ascensus, elatio;** actione de *orcare*, resultatu allu acestei actione, cumu si ceva pre care *se urca* cineva.

* ORCHADE, s. f., **orchas,** (vedi *orche*), specia de oliva, asiá nomita d'in caus'a formei asséminea cu a testiculiloru.

* ORCHE, s. f., **orchis,** (ὄρχις, fr. **orchis**), 1. genu de plante ce serve de typu familiei *orchidiloru*, asiá numite dupo form'a radecinei loru, care sémena cu a testiculiloru; 2. specia de pesci.

* ORCHESIA, s. f., (fr. **orchésie,** d'in ὄρχησις = saltare), genu de insecte coleoptere.

* ORCHESOGRAPHIA, s. f., (fr. **orchésographie,** d'in ὀρχησις = saltare, si γράφειν=scriere), arte de a scrie saltu sau jocu, indicandu passii si missicarile de saltu sub notele musicali.

* ORCHESOGRAPHICU,-*a*, adj., (fr. **orchésographique**), relativu la *orchesographia*.

* ORCHESOGRAPHU,-*a*, s., (fr. **orchésographe**), care se occupa cu *orchesographí'a*.

* ORCHESTICU,-*a*, adj., (fr. **orchestique**;—vedi *orchesia*), relativu la saltare, un'a d'in celle doue parti principali alle gymnasticei; s. f. reale, *orchestica*, parte a gymnasticei ce are de obiectu *saltatulu*.

www.dacoromanica.ro

* ORCHESTRA, s. f., **orchestra**, (it. **orchestra**, fr. **orchestre**, — d'in gr. ὀρχῆστρα, de la ὀρχέεσθαι=saltare), 1. proprie, parte a theatrului, la antici, unde se essecutá saltulu, unde chorulu facea evolutionile selle, si de ací, la Romani, loculu destinatu in theatru pentru senatori; 2. la moderni, *a)* loculu unde stau musicii in theatru; *b)* totulu musiciloru sau instrumenteloru unui theatru, unui ballu, etc., cumu si armoni'a produssa de acestu totu : *orchestra completa, directoriu de orchestra; bona orchestra, rea orchestra; accompaniamentu de orchestra; orchestra de junii elevi.*

* ORCHESTRATIONE, s. f., (fr. **orchestration**, it. **orchestrazione**), 1. arte de a conduce una *orchestra;* 2. accommodare a *orchestrei*, corresponditoria cu melodi'a, armoni'a, si cu sensulu coventeloru de cantatu.

* ORCHESTU,-*a*, s., **orchesta**, (ὀρχηστής, fr. **orcheste**), 1. saltatoriu, jocatoriu, si in specie, pantomimu; 2. genu de insecte coleoptere tetramere.

* ORCHIACIU,-*a*, adj., si :

*ORCHIDE, adj., (fr. **orchidé** si **orchidacé**), care sémina cu *orchea*, s. f. pl., *orchiaciele* sau *orchidile*, familia de plante ce au de typu genulu *orchea*.

* ORCHIOCELE, s. f., (fr. **orchiocèle**, d'in ὄρχις = testiculu, si κήλη= tumore), inflatura a testiculiloru.

* ORCHIONCIA, s. f., (fr. **orchioncle**, d'in ὄρχις=testiculu, si ὄγκος=tumore), in acellu-asi sensu cu allu formei *orchiocele*.

* ORCHITA, s. f., **orchita** si **orchitis** (ὀρχῖτις, fr. **orchite**, d'in ὄρχις=testiculu), specia de oliva; vedi si *orchado*.

* ORCHITE, s. f., (fr. **orchite**, d'in ὄρχις=testiculu), inflammationea testiculiloru.

* ORCHITOMOLOGIA, s. f., (fr. **orchitomologie**, d'in ὄρχις = testiculu, τομή=taliare, si λόγος=discursu), tractatu asupr'a amputationei testiculiloru.

* ORCHOTOMIA, s. f., (fr. **orchotomie**, d'in ὄρχις=testiculu, si τομή taliare) taliarea testiculiloru; de ací si : *orchotomiu*, s. m., instrumentu de *orchotomia; orchotomu*, s. m. personale, care face una *orchotomia;* si adj., *orchotomicu,-a*, relativu la *orchotomu* sau la *orchotomía*.

* ORCHOTOMIU, *orchotomu;* vedi *orchotomia*.

* ORCINU,-*a*, adj., **orcinus**, de *orcu : liberti orcini;* liberati prin testamentu.

* ORCU, s. m., **orcus**, (it. **orco**), cea alta lume, infernulu; dieulu infernului.

* ORCULA, s. f., **orcula**, deminutivu d'in *orca*.

* ORCULARE si *orculariu,-a*, adj., **orcularius**, relativu la *orcula*.

ORDIACIU,-*a*, adj., vedi *ordiariu*.

ORDIARIA (pron. *ordiaría*), s. f., vedi *ordiariu*.

ORDIARIU,-*a*, adj. s., **hordearius**, si **ordearius**, **ordiarius**; relativu la *ordiu : farina ordiaria; pâne ordiaria; pere ordiarie*, ce se cocu, candu se coce si *ordiulu;* — in acestu intellessu si form'a *ordiaciu* = **hordeacius**; *secerisiu ordiaciu, pere ordiacicie;*—numai form'a *ordiariu*. ca subst., *a)* m. pers. *ordiariu*= negotiatoriu de *ordiu*, fem. *ordiaressa; b)* f. reale, *ordiaría*, =magazinu de *ordiu;* cu acestu intellessu si m. *ordiariu*.

ORDIATU, s. m. si f. *ordiàta*, (it. **orzata**, fr. **orgeade** si **orgeat**), beutura de ordiu fertu, si de ací, beutura recoritoria din sacharu, amygdale si alte sementie recoritorie.

ORDIETU, s. m., campu semenatu cu *ordiu*.

* ORDINALE, adj., **ordinalis**, (it. **ordinale**, fr. **ordinal**), de *ordine*, care arréta *ordinea : primu, secundu, octavu sunt numeri ordinali.*

* ORDINAMENTU, pl.-*e*, **ordinatio**, (it. **ordinamento**), actu de *ordinare* si statu produssu prin acestu actu, ordinea ensasi : *ordinamentulu lumei, ceruriloru; ordinamentulu unei ceremonia, unei solennitate; ordinamentele basericei, unei communitate religiosa, sunt regulele, legile ei;* asiá si : *ordinamente militari, disciplinari; ordinamentulu idecloru, scoleloru, justitiei, causeloru si effecteloru; ordinamentu bonu, doctu, intelleptu, providu.*

* ORDINANTE, adj. part. pres., **ordinans**, (it. **ordinante**), care *ordina*.

*ORDINANTIA, s. f., (fr. **ordonnance**),

www.dacoromanica.ro

s. f., (it. **ordinanza**), calitate sau statu de *ordinatu*, si de ací ordine = commandu, regula, dispositione, decretu, etc. : *ordinanti'a unei oratione, unui discursu, unei poema, unui ospetiu, unei solemnitate, unui tabellu de pietura, ordinanti'a cogitationiloru, ideeloru, causeloru, si effecteloru; ordinanti'a ornamenteloru de architectura : ordinantia dorica, ionica, tetrastyla, ordinantia domnesca, ordinantie judiciarie, ordinantie disciplinarie; a da ordinantie, a essecutá ordinantiele, ordinantie ministeriali pentru applicarea noueloru legi; ordinantia de solverea unui mandatu; ordinantiele medicului; militarii, officerii de ordinantia sunt insarcinati a duce ordinantiele sau ordinile superiorelui*, de ací ca subst. concr. *ordinantia* = militariu, officiariu insarcinatu a duce *ordinantiele* superiorelui seu;—*ordinantie*, in limb'a basericesca, sunt : *a)* ordini alle lui Domnedieu si alle basericei; *b)* ultimele sacramente, mai allessu, *ultim'a unctione.*

ORDINARE, v., 1. **ordinare**, a pune in *ordine*, a dispune, collocá, regulá, instituí, stabilí, etc., *a)* in genere : *a ordiná ostile, cetele, regimentele; a ordiná armat'a de batalia; a ordiná una ceremonia, una mésa, 'unu ospetiu; a ordiná arborii, gradin'a, a ordiná negotiele si interessile casei selle; a ordiná partile unui discursu unei compositione musicale, unui tabellu de pictura; a ordiná, prin testamentu facendele selle; Domnedieu a ordinatu tote; natur'a omenesca fu intelleptesce ordinata; a ordiná ideele, cupiditatile selle; b)* in specie, α) despre statu in genere, sau ramuri de alle statului : *a ordiná provinciele, ministeriele, baseric'a, scolele,* —in acestu intellessu, *ordinare* = si *administrare,* — β) a pune in functione, a nominá, instituí : *a ordiná magistrati, prefecti, gubernatori,* mai vertosu : *a ordiná preutu archiereu;* 2. a dá *ordine*, a commandá, a prescrie, *a)* de auctoritate : *curtea judiciaria a ordinatu se se amâne processulu, legea asiá ordina, ministrulu a ordinatu se se solva tote mandatele, Domnedieu ordiná mai antaniu lui Moise se facą tabernuclulu, asiá su ordinatu se facu, asiá voiu face; parentii ordinara fililoru se se porte bene: b)* despre medici : *mediculu mi a ordinatu se tinu rigorosa dietá;* 3. ca intrans., a face, a se intamplá de ordinariu, regulatu, a face desu, de multe ori si regulatu, etc. = **frequentare, celebrare,** *a)* in genere *a ordiná la theatru, la scola, la baserica, b)* in speciale, a essí desu afora, a avé diarreia : *copillulu ordina de mai multe dille, a nu poté oprí ordinarea, a ordiná sange*, (pronunti'a populare in acestu intellessu : *u dinare*).

ORDINARIU,-*a*, adj., **ordinarius,** (it. **ordinario**, fr. **ordinaire**); relativu la *ordine*, de *ordine* sau in *ordine* : 1. conforme cu *ordĭnea* sau cu *consuetudinea* : regulatu, solitu, consuetu, commune etc, opp. la *estraordinariu : spese ordinarie, venituri ordinarie, viétia ordinaria, victu ordinariu, cursu ordinariu allu lucruriloru, sortea ordinaria a omeniloru, modu de a lucrá ordinariu, a merge cu passulu ordinariu, a nu se departá de usulu ordinariu, mesura ordinaria, marime ordinaria;* la persone : *tramissu ordinariu, poetu ordinariu, professoriu ordinariu, cursoriu ordinariu, judici ordinari,* ca si : *judecie ordinarie, processura ordinaria, tribunarie ordinarie,* si absol. s. m. personale : *ordinariulu unei baserica, ordinariulu unei classe de scola;* — 2. commune, vulgare, fora distinctione, fora nobilitate, grossolanu, triviale, etc.: *pannura ordinaria, formosétia ordinaria, vinu ordinariu, cogitari ordinarie, spiritu ordinariu, omeni ordinari, espressioni ordinarie;* — asiá déro espressioni ca : *formosétia ordinaria, discursu ordinariu*, etc., potu avé doue sensuri cu totulu diverse; — ca subst. reale, *ordinariulu* = ce e regulatu, commune, etc.: *ordinariulu alimenteloru;* de ací si in locutioni adverbiali, ca : *de ordinariu* = de regula, mai totu de a un'a, de celle mai multe ori, regulatu: *de ordinariu asiá se face.*

ORDINATA, s. f., vedi *ordinatu.*

ORDINATIONE, s. f., **ordinatio,** (it. **ordinazione**, fr. **ordination**); actione de *ordinare*, si statu produssu prin acésta

www.dacoromanica.ro

actione, ordine ensasi: *ordinatiunea partiloru unui edificiu; ordinationea arboriloru plantati in cincunce; ordinatiorea facendeloru domestice si publice; docta ordinatione a vastei poema*; *ordinationea invetiamentului de tote gradele, militarii essecuta ordinationile capitanului; ordinationea unei provincie, unui ramu de administratione; ordinationea mai multoru preuti si diaconi in aceaasi di; copillulu suffere de ordinatione, candu i essu dentii, ordinationea la locuri relle.*

ORDINATIVU,-*a*, adj., **ordinativus**, (it. **ordinativo**), aptu a *ordinare* sau a espreme *ordine*: *numeri ordinative* = *numeri ordinati*, asiá si: *adverbiu ordinativu: principiu ordinativu.*

ORDINATORIU,-*toria*, adj. s., **ordinator**, (it. **ordinatore**, fr. **ordonnateur**), care *ordina: fienti'a ordinatoria a universului; ordinatoriulu unui ospetiu, unei petrecere, fia-care ministru e ordinatoriu allu speseloru ce se facu in ramulu administrationei selle, archiereulu ordinatoriu allu acestoru diaconi.*

ORDINATU,-*a*, adj. part. sup. subst., **ordinatus**, (it. **ordinato**, fr. **ordonné**): *parti bene ordinate, celli ordinati a essecutá acesta sententia, preutii ordinati de episcopu; nu am tempu de ordinatu alle melle, necumu se me potu occupá si de alle vostre*; — ca subst. f. reale, *ordinata* (subintel. *linia*): *ordinat'a cu abciss'a correspondente determina positionea veri-carui puntu in planulu celloru doua assi; pentru determinarea unui puntu in spatiu se ceru trei ordinate.*

ORDINE, s. f., **ordo**, abl. **ordine**, (it. **ordine**, fr. **ordre**, probabile, d'in aceaasi radecina cu *ordire*=*urdire*); 1. dispositione regulare: *a)* seria, succesione de lucruri sau de evenimente: *pandia ordita in patru ordini de fire, doue ordini de pari, ordinea dentiloru e completa, ordinea maselleloru incompleta, ordinile de scaune in theatru, in scola; inimicii spargu ordinile callarimei nostre, vitiele se planta in ordine, doue ordini de arbori se plantara pre celle doue laturi alle callei, dupo ordine alfabetica, ordine chronologica, lunga ordine de anni, ordinea dilleloru unei septemana, unui mese, a opiná dupo ordinea etatei, a succede dupo ordinea de primogenitura, ordinea terminiloru unei proportione, unei progressione geometrica, a interverti ordinea terminiloru proportionei, ordinea evenimenteloru, causeloru si effecteloru, ordine fatale, providentiale*; proverb. *in ordine sau pre ordine, ca la mora; b)* locu ce occupa ceva sau cine-va in una seria, si de ací locu covenitu, gradu, statu, positione, valore, etc.: *nu e acumu ordinea vostra, dupo noi va veni si ordinea vostra, a venitu ordinea tea de a vorbí, veti vorbí la ordinea vostra; pastrati-ve fiacare ordinea, a occupá cea mai de diosu ordine in ierarchia, a trece si a se inaltiá rapide prin tote ordinile ierarchiei*, (vedi si mai diosu: *ordine* = *classe*, etc.); *c)* in genere, punere in loculu covenitu, suppunere la una regula, dispositione covenita si regulata, regula, cumu si statu produssu prin acésta dispositione: *nu e ordine in acésta casa, puneti in ordine lucrurile, mobilile d'in acésta cosa, fora ordine in finantie adjungemu la ruina statului; fora ordine, mesura si proportione nu pote fi formosétia, ordinea ideeloru, fora ordine in cogitarile selle, ordinea coventeloru intr'una frase, ordinea partiloru principali a unui discursu, ordinea narrationei e data de ordinea evenimenteloru narrate, ordinea universului, in totu universulu domnesce ordinea stabilita de Domnedieu; tote sunt in ordine, si nemica nu e, si nu pote fi, afora d'in ordine, déco d'in desordine nasce, cumu se dice, ordine, acésta ordine nu e opulu nostru, ci allu ordinei eterne si divine; ordinea e potere, desordinea e debilitate*; de ací: *d) ordine* = lege, regula, stabilita de natura, de Domnedieu, de auctoritate omenesca, de usu, de bona covenientia etc. mai vertosu, systema de legi si de regule; regime, methodu, etc.: *ordinea naturei, providentiei, ordinea morale, ordinea intellectuale, ordinea sociale, ordinea physica si morale; nu e in ordinea lucruriloru ca cellu mai imbecillu se assupresca pre cellu mai potente; asiá*

www.dacoromanica.ro

cerea bon'a ordine; ordinea publica, ordine administrativa; de unde: α) *ordine*=mesura, dispositione, combinatione, planu, provedere, etc.: *tote sunt in ordine pentru callatori'a tea, si poti plecá veri-candu; lucrulu a mersu in ordinea de noi combinata; totu e in ordine pentru ospetiu, si poteti pune més'a*; β) *ordine* = *commându*, demandatione, etc. *a dá ordine se se faca ceva, a lucrá dupo ordinile superiorelui, a avé ordine de a face ceva, a lucrá fora ordine; d'in ordinea celloru mai mari; a fi la ordinile cuiva, a urmá ordinile, a essí d'in ordine; ordine de a solve unu mandatu;* — si in commerciu: *a scrie, a pune ordinea pre una pollicia; billetu la ordine.* = de solutu personei nomita in ellu sau altei-a pusa in loculu acellei-a; — γ) *ordine* = totu de persone sau de lucruri, facundu parte d'in altu totu mai mare, despartire, despartimentu, classe, genu, corporatione, categoria, etc.: *ordinile sociali se dicu si caste; ordinea nobililoru, lucratoriloru cu braciele, lemnariloru; ordine de plante, de animali,* (vedi si mai diosu); *d'in una ordine de idee trece abruptu in alte ordini de idee; ordine de fapte, de evenimente, de legi, de institute,* etc.; — 2. in specie: *a)* in sfer'a istoriei naturale, *ordine* = gradu de classificatione immediatu superiore familieloru si generiloru: *regnulu se divide in classi, classile se dividu in ordini, ordinile in familie, familiele in generi; b)* in sfer'a matematicei, *ordine*=classe de linie dupo gradulu potentiei ecationei loru: *prim'a ordine de linie au ecationi de primulu gradu de potentia; c)* in architectura, α) in genere, *ordine*=dispositione covenita scopului, mesurei, proportionei, etc. partiloru unui edificiu; β) in specie, *ordine* = modu de proportionare si ornamentare: *se numera cinci ordini principali de architectura: ordine dorica, ordine ionica, ordine corinthica, ordine tuscana si ordine composta sau romana; d)* in militia, α) *ordine* = seria: *armat'a assediata in doue lungi ordini;* β) *ordine* = dispositione a celloru armati in batalia sau in mersu: *ordine de batalia, de attacu, assaltu; a incepe batali'a fora ordine, fora neci una ordine a nu dá inimicului tempu de a si formá ordinea de batalia; a merge fora ordine, in ordine de batalia; ordine suptire,* in oppos. cu *ordine profunda; ordine laterale, oblica,* in opp. cu *ordine de fronte directa;* γ) *ordine* = despartire, divisione de armati: céta, rota, compania, etc.: *ordini de callari, de pedesttri; a commandá prim'a ordine de callari; a commandá ordinile in lupt'a;* de ací: α') *ordine*=gradu de commandante, capitanu, officiariu; β') *ordine* = concr. capitanu, capu, officiariu, commandante; δ) *ordine* = commandu, imperiu: *militarii asculta de ordinile officiariloru; generariulu dede ordine de mersu asupr'a inimiciloru;* ε) *ordine* sau *ordine de dí*=veri-ce publicatione a generariului cotra armata; ζ) *ordine, coventu de ordine* sau *vorba de ordine* = tessera, nomita si *secretu*, vorba secreta ce se da pre fia-care di militariloru prin care se distingu amicii de inimici: *generariulu dede ordinea; ordinea se communicà capitaniloru; inimicii au aflatu ordinea data astadi, cauta déro se scambàmu ordinea;* cu sensu mai estensu: *coventulu de ordine se ne fia: romanitate in tote alle nostre;* — in acellu-asi sensu se dice populariu si simplu: *coventu, vorba;* — *e)* in sfer'a basericei, α) *ordine* = sacramentu: *ordinea preutesca sau preutiei, ordinea cassatoriei;* β) *ordine* = gradu, officiu basericescu, in ierarchi'a basericésca: *ordini inferiori si ordini superiori;* γ) classe sau tagma de monachi: *ordinea basilianiloru, ordinea benedictiniloru, ordinea franciscaniloru, ordinea dominicaniloru, f)* in sfer'a societatei omenesci, mai vertosu in sfer'a societatei civile sau politica a statului, α) *ordine*=classe de cetatiani, formata dupo avere, dupo positione, dupo occupatione, etc.: *la anticii Romani erau trei ordini: ordinea senatoriloru, ordinea callariloru si ordinea plebeiloru; in Francia, inainte de revolutione, erá una ordine a clerului, alta ordine a nobilitatei, si una a treia ordine a statului mediu; ordinea ferrariloru,*

www.dacoromanica.ro

terraniloru, operariloru; b) ordine = ordine sociale = systema, totu de legi, datine, institute, etc., regime sub care viue una societate civile : *erá vorb'a de a redicá ordinea sociale pre ruinele anarchiei; a turburá ordinea; a stabilí ordinea, a restabilí ordinea, a tiné ordinea, mantinerea ordinei; fora ordine nu e progressu, coci fora ordine nu e securitate; inse sub : omu de ordine, partitu de ordine*, sau : *omu allu ordinei, partitu allu ordinei, e incuibatu adesea nu numai spiritulu de conservatione, ci si spiritulu de reactione sau de immobilitate, contrarie ordinei naturale a societatei omenesci si omului in parte;* asiá si : *ordinea legale*, differita de : *ordinea legitima; ordinea actuale, nou'a ordine de lucruri, vechi'a ordine de lucruri;* γ) *ordine* absol. si *ordine publica*=parte a regimelui ce are de obiectu principale mantinerea trancillitatei si securitatea societatei civile, *politi'a : magistratii sunt detori a mantiné ordinea sau bon'a ordine; a reduce pre rebelli la ordine; dictatoriulu romanu erá unu despotu momentaniu, investitu cu potere discretionaria, spre a restabilí ordinea;* δ) in adunari deliberanti, α') *ordine a dillei*= *ordinea de di*, subiectu de care are se se occupe adunanti'a in acea di : *ordinea de di mare, ordinea de di mica, a se abbate de la ordinea dillei;* β') *a chiamá la ordine pre unu oratoriu*, a l'obligá se nu éssa d'in subiectulu de care e vorb'a, sau la respectulu personeloru, etc.; ε) in afora de societatea civile sau mai bene in sensulu acestei societate : α') *ordine* = compania, societate particularia de cavallari, instituita de suverani si in care se admittu omeni dupo meritu sau servitie, dupo nascere sau favore a principelui : *ordinea coronei de ferru, ordinea cavallariloru de Malta;* β') *ordine*=collanu, cordella, cruce si veri-ce altu semnu distinctivu allu unei *ordine* de cavallari; decoratione : *a avé peptulu incarcatu de ordini.*

ORDIRE si *urdire*, pres. *ordiu* si *ordescu* sau *urdescu*, perf. *ordii* sau *urdii* sup. *orditu* sau *urditu* si *orsu*, v., **ordiri**, (it. **ordire**, isp. port. **urdir**, prov. **ordir**, fr. **ourdir**); 1. a pune unulu longa altulu firele, in care se se téssa altele perpendiculariu : *a ordí pandia de camesie, de stergarie; a ordí, tortu, bombacu; a ordí una nassa, una matta, una storia, una crate; coci se pote ordí, ca si téssse, cu papura, smicelle, nouelle si alte assemini;* fig. *orsitorile voru ordí copillari'a tea din fire de auru; araniele ordu cu maiestria fragilea loru pandia;* 2. prin estensione si metafore, α) a incepe, a intreprinde, a face inceputu, etc. : *asiá ordí a coventá oratoriulu; cumu vei ordí asiá vei finí; Romulu ordí fundamentele cetatei Rom'a; mân'a tea, Domne, a orditu lumea;* β) a pará, preparâ, face, mai vertosu, a pará in ascunsu, a machiná : *una conspiratione se ordisse contra vietí'a principelui; a ordí perderea, ruin'a cuiva; a ordí planuri criminali, intrige misellesci;* c) pentru insemnarea de *destinare, despondere*, etc., vedi form'a *orsire.*

ORDIORU si *ordisioru*, s. m., **hordeolus**, (it. **orzuolo**, isp. **orzuelo**, fr. **orgeolet** si **orgelet**), 1. proprie, deminutivu d'in *ordiu : ordisiorulu s'a coptu, a dá ordisioru nouellu callului;* 2. applicatu α) la una specia particularia de *ordiu;* β) prin metafora, specia de tumore inflammatoria ce se face la palpebre, vedi si : *urcioru.*

ORDISIORU, s. m., vedi *ordioru* sub 1.

ORDITORIU si *urditoriu,-toria*, s. adj., **ordiens**, (it. **orditore** si **orditojo**), care *orde* sau serve a *ordire : orditori de pandia, de pannura, de storie; maiestre orditorie de cingutori;* s. m., roale, *orditoriu* si f. *orditoria* sau *orditore*, instrumentu de *orditu;* sullu, modioru etc.; vedi si *orsitoriu* cu insemnare de *destinare*, etc.

ORDITU si *urditu,-a*, adj. part. sup. subst., **orsus**, (it **ordito**, fr. **ourdi**), 1. participiu : *tortu orditu, pandiele neordite, planu bene orditu, intrige cu maiestria ordite;* 2. sup. *tortulu de orditu stergarie, papura de orditu storie, témpu de orditu conspiratione;* 3. subst. α) m. abs., *nu mi s'a allessu de orditu astadi, orditulu pandiei;* β) f. reale, *ordita*, de

www.dacoromanica.ro

unde prov. *a merge sau a amblá pre ordite, de a orditele* = a amblá in coce si in collo, a trepidá fora capitâniu;—pentru sensulu de *destinatu*, vedi *orsitu*.

ORDITURA si *urditura*, s. f., **orsus,-us, stamen, machinatio**, (it. **orditura**, isp. port. **urdítura**, fr. **ourdissure**), actione de *ordire*, cumu si resultatu allu acestei actione, si firele sau tortulu *orditu*: *orditura de tortu cu batutura de metasse; orditur'a pandiei, cingutorei, bracilleloru, a bate lâna in orditura de bombacu; orditurele conspirationiloru fura dejocate.*

1 ORDIU, pl.-*e*, **hordeum** si **ordeum**, (it. **orzo**, prov. **ordi**, fr. **orge**); genu de plante cereali d'in famili'a graminieloru, *triandria digynia* lui *Linneu*, d'in care speci'a cea mai utile si de tempu immemoriale cultivata e *ordiulu commune* sau *vulgare* = **hordeum vulgare** lui *Linneu;* cumu si sementi'a acestei planta: *farina de ordiu, pâne de ordiu, callului place ordiulu; ordiele se cocu, se secera, se treiera; beutura de ordiu fertu; ordiu mundatu*=arpacasiu; prov. *a stricá ordiulu pre gâsce; manci, callule, ordiu?*

2 ORDIU, s. m., **ordium**, d'in *ordire*, ca si *audiu*, s. m., d'in *audire*, inceputu, applicatu de regula ca compusu: *primordiu;* vedi si *essordiu*.

ORDORE si *urdore*, s. f., **gramia, lippitudo, sordes, colluvies**, (fr. **ordure**, it. **ordura**), 1. ca mai desu, materia glutinosa ce curre d'in ocli morbosi: *cu ordori la ocli, stergeti-ve ordorile de la ocli;* 2. mai raru in genere, sorde, necuratía, lotura, merda, etc.

ORDOROSIA si *urdurosía*, s. f., **lippitudo;** statu de *ordorosu*.

ORDOROSU,-*a*, si *urdurosu*, adj., **gramiosus, lippus, sordidus;** plenu de *ordori: ocli ordorosi.*

1 ORE, pl. d'in 1 *ora;* vedi acestu coventu.

2 ORE, s. f., **os;** 1. gura, 2. facia, 3. gaura, 4. intrare: porta, usia, etc.

3 ORE, adv. interogativu, **utrum, an**, *óre veniva ellu astadi? óre a casa va fi? óre ce ar dice ellu la aceste-a?* — in composite: *óre-cine, óre-ce, óre-unde, óre-cându, óre-cumu;* vedi: *ce, cine, unde. candu. cumu.*

*OREADE, s. f., **oreas**, (ὀρειάς,—d'in ὄρος = monte, fr. **oréade**, it. **oreade**), nympha, dina de monte.

ORECHIA, *orechiora*, etc., vedi: *urechia, urechiora*, etc.

* OREXE, s. f., **orexis**, (ὄρεξις, fr. **orexie**), proprie, appetitu, si in specie, appetitu de mancare, se dice, in medicina, de impulsulu nestemporatu de a mancá ce sente cineva.

OREZARIA, s. f., (fr. **risière**), locu semenatu cu *orezu*.

OREZARIU, s. m., care cultiva *orezu;* cui place *orezulu*, mare mancatoriu de *orezu*.

OREZU si *urezu*, s. m., **oryza** si **oriza**, (ὄρυζα, it. **riso**, pr. **ris**, fr. **ris**); genu de plante monocotyledonie d'in famili'a graminieloru, cumu si sementi'a acestoru plante: *supa de orezu, buccate de carne cu orezu, lapte cu orezu, a allege orezulu.*

* ORFANITATE, *orfanu*, etc.; vedi: *orphanitate, orphanu*.

* ORGANARE, v., (it. **organare**, fr. **organer**), 1. in acellu-asi sensu cu allu formei *organisare;* 2. in specie, *a)* a cantá cu *organulu; b)* a compune, produce accorde musicali, armonia, fiendu co pentru *organu* se inventà mai antâniu *armoni'a*.

* ORGANARIU,-*a*, adj. s., **organarius**, (it. **organajo** si **organaro**), relativu la *organu*, leuatu de regula ca subst. personale, *organariu*=fabricatoriu de *organe* musicali.

* ORGANICE, adv., **organice;** vedi *organicu*.

ORGANICU,-*a*, adj., **organicus**, (ὀργανικός, it. **organico**, fr. **organique**), relativu la *organu* sau la *organismu: viétia organica, regnu organicu, fientie organice, corpu organicu, parti organice, functioni organice, chymia organica, poteri organice, molecule organice, totu organicu, unitate organica, defectu organicu, lesione organica; — lege organica, regulamente organice, regulamentulu organicu; legea comunale e lege organica; — arte organica, a)* in genere,

www.dacoromanica.ro

arte mechanica, *b)* in specie, arte de a construí *organe* si alte instrumente musicali; arte de a cantá cu assemini instrumente; arte de a compune pentru assemine instrumente; in acestu sensu si abs. s. f. *organic'a;* de ací *organicu,-a* = armonicu, musicale, si subst. personale, *unu organicu* = unu musicu, mai allessu musicu ce cânta cu unu instrumentu musicale.

* ORGANISARE si *organizare*, v., (fr. **organiser**, it. **organizzare**), a formá *organe*, 1. pentru fientiele *organice* sau viue : *numai Domnedieu pote organisá unu corpu; déco materi'a se organisa, cauta se reconnoscemu ca se organisa numai prin poteri immanenti, depuse in ea de mân'a cellui omnipotente;* 2. prin estensione, *a)* despre institutioni : *a organisá invetiamentulu, scolele, armat'a, justiti'a, tribunaricle, ministeriele; b)* in intellessu si mai estensu, a ordiná, dispune : *a organisá unu ospetiu, unu ballu, unu jocu;* 3. cu acellu-asi sensu ce are form'a, *organare* in specie, *organisare*= a compune una armonia pentru *organulu* musicale si alte instrumente si chiaru voci.

* ORGANISATIONE si *organizatione* s. f., (fr. **organisation**, it. **organizzazione**), actione, modu de a *organisare*, si statu produssu prin acesta actione : *organisationea corpului omenescu, organisationca vegetaliloru; organisationea ficatului, pulmoniloru; organisationea scoleloru, armatei, tribunarieloru; organisationea vociloru cu instrumente musicali.*

* ORGANISATORIU si *organizatoriu,-a*, adj. s., (fr. **organisateur**), care *organisa : potere organisatoria.*

* ORGANISATU si *organizatu,-a*, adj. part. sup., (it. **organizzato**, fr. **organisé**).

* ORGANISMU, s. m., (it. **organismo**, fr. **organisme**), totulu *organeloru* unei fientia *organisata*, joculu acestoru *organe*, cumu si fienti'a *organisata* ensasi : *tote fientiele viue au unu organismu, déro acestu organismu e mai multu sau mai pucinu simplu; organismu animale; organismulu corpului omenescu; organismulu pescelui; sanitatea, ca si morbulu, sta in organismu.*

* ORGANISTU,-*a*, s. personale, (it. **organista**, fr. **organiste**), care scie cantá cu *organulu : doctu organistu, organistii basericei cathedrale.*

† ORGANO-, (d'in ὄργανον=organu), intra in composite scientifice, ca : *organodynamia*, s. f., (fr. **organodynamie**, d'in δύναμις = potere), studiu allu actionei organeloru de viétia; de ací adj. *organodynamicu,-a*, (fr. **organodynamique**), relativu la *organodynamia; — organogenia*, s. f., (it. **organogenia**, fr. **organogénie**, d'in γένος = generatione), generatione sau formatione a organeloru vitali; de ací si adj. *organogenicu,-a*, relativu la *organogenia; organographia*, s. f., (fr. **organographie**, it. **organografia**, d'in γράφειν=descriere), descriptione a organeloru vitali; de ací si adj. *organographicu,-a*, relativu la *organographia*, s. m. pers. *organographu*, auctoriu de *organographie; — organoide*, adj. (fr. **organoïde**, d'in εἶδος=forma), care are apparenti'a de structura *organisata*, vorbindu de certe minerali; — *organolepticu,-a*, adj. (fr. **organoleptique**, d'in λεπτικός=prenditoriu), care pote prende *organele*, care are actione asupr'a *organeloru; — organologia*, s. f., (fr. **organologie**, it. **organologia**), tractatu despre *organele* vitali, parte a scientiei anatomice : *organographi'a luminedia si interpreta organologi'a* de ací si adj. *organologicu,-a*, relativu la *organologia; — organonymia*, s. f., (fr. **organonymie**, d'in ὄνομα = nome), methodu, arte de a formá nomine pentru nominarea organeloru vitali si de a coordiná pre celle dejá formate; de ací si adj. *organonymicu,-a*, relativu la *organonymia; — organophysia*, s. f., (fr. **organophysie**, d'in φῦσις = natura), parte a physiologiei ce se occupa cu determinarea functioniloru organeloru vitali; de ací si adj. *organophysicu,-a*, relativu la *organophysia; — organopeia*, s.f., (it. **organopeia**, d'in ποιεῖν = facere), parte a musicei antice la Greci, care tractá in speciale despre constructionea instrumenteloru musicali; — *organoplastia*, s. f. (fr. **organoplastie**, d'in

www.dacoromanica.ro

πλάστειν = figurare, formare), arte de a modificá formele fientieloru organice : *organoplastia hygienica*, modificatione a organeloru prin regime ; — *organoscopia*, s. f., (fr. **organoscopie**, it. **organoscopia**, d'in σκοπεῖν = observare), observatione a organeloru vitali, spre a trage indicationi asupr'a affecteloru si dispositioniloru fientiei organice; de ací si adj. *organoscopicu,-a*, relativu la *organoscopia*; — *organotaxia*, s. f., (fr. **organotaxie**, d'in τάξις = ordine), arte de a classificá fientiele organice dupo organele loru celle mai essentiali; de ací si adj. *organotacticu* = relativu la *organotaxia*.

ORGANU, s. m., **organum**, (ὄργανον, din ἔργον = lucru, proprie : instrumentu de lucru, machina ; it. **organo**, fr. **organe** si **orgue**, **organon**, **organum**, in insemnari speciali), instrumentu, mediu, medilocu, intermediu prin care se face una actione, 1. in genere, *a)* raru in sensulu materiale si mechanicu : *organele lemnariului sunt securea, cutitori'a si altele; b)* ca mai desu, α) la parti de alle fientieloru dotate de viétia, fia animali, fia vegetali : *organele de nutritione alle planteloru; organulu vederii e oclulu; organulu cogitarei se crede a fi cerebrulu ; nu e functione fora organu, precumu organulu nu se pote cogitá fora functione; organele vorbirei sunt gur'a, guttulu, pulmonii ;* β) in sensu si mai ideale si generale, α') despre lucruri : *anim'a omului sinceru si bonu e organulu addeverului; gur'a lui e organulu intelleptionei; limb'a e organulu de manifestare a cogitarei ; unu diariu e organulu unei opinione, unui partitu, unui ministru, unei societate scientifica;* β') chiaru despre persone : *prophetii fura organele, prin cari se manifestá volienti'a divina; judicii sunt organele justitiei ; a se face organulu dorenticloru, aspirationiloru poporului;* 2. in specie, *a)* in sfer'a scientieloru naturali; α) despre animali, *organe* = varie parti alle corpului, cari au de implenitu functioni sau officie particularie ; *organulu vederei, audirei, gustarei, vocei; organele sentirei sunt organe sensorie, precumu organele ce sérvu la missicare sunt organe motorie; pulmonii sunt organu de respiratione, precumu ventriclulu sau stomaculu e organu de digestione; totulu organeloru ce concurru la implenirea acellei-asi functioni, se clama apparatu; asiá apparatulu circulationei sangelui, in animalile superiori, coprende ca organe : cordea, venele, arteriele si vasele capillari; organulu organeloru se dice man'a omului; musclii sunt organe de locomotione; armele animaliloru attingu culmea perfectionei in acellu-asi tempu cu organele generationei ;* β) despre vegetali, *organe* = parti alle vegetaliloru, cari constitnu fienti'a loru si cari incepu si se finescu cu viéti'a : *organele elementarie sunt cellulele; organele vegetaliloru sunt de doue categorie : unele sunt organe de vegetatione, destinate la functionile vietiei individului*, cumu : *radecin'a, fustellulu si frondiele; alte organe sunt organe de reproductione, destinate la viéti'a speciei, cumu : florea si fructulu; b)* in mecanica, *organu* = instrumentu, machina simpla, parte de machina : *organele motului unei machina; c) organu* = voce : *a avé formosu organu; cestu cantatoriu n'are organu; fora bonu organu nu te poti face cantatoriu; unu bonu organu e necessariu si oratoriului; d)* in sfer'a musicei, α) *organu* nome genericu allu totoru instrumenteloru musicali; *laudati pre Domnulu in corde si in organe;* β) in specie si ca mai desu, *organu* = instrumentu musicale grandiosu, cu clavi si tieve de ventu = (fr. **orgue**) : *organulu e mai multu una specia de orchestra de vâtu unu simplu instrumentu musicale; maiestatea armoniei face organulu forte aptu pentru stylulu grave si religiosu; nu se pote negá anticitatea organului; a cantá d'in organu, cu organulu; a accompaniá cu organulu;* dupo mechanismulu, ce serve a face se sune *organulu*, sunt : *organe hydraulice; physaulice* sau *pneumatice*, γ) *organu de campane* = numeru de campane, dispuse asiá, co sunate prin unu mecanismu, dau effectulu unui *organu* musicale; δ) *organu* = specia de contrapuntu, ar-

www.dacoromanica.ro

monia; *c)* in filosofia, *organu* = logica, asiá se clama in particulariu, *logic'a lui Aristotele* de unde apoi: *noulu organu* = **novum organum** = titlu datu unui tractatu filosoficu allu lui Bacone.

* ORGASMU, s. m., (it. **orgasmo**, fr. **orgasme**, d'in gr. ὀργασμός, essitu d'in acea-asi radecina cu ὀργή = intendere, incordare, escitare, furia, etc.), 1. mare escitare, incordare si inflare a organeloru, si in specie, a organeloru de generatione, si de aci, impetuosa furia de copulare sessuale; 2. in genere, dorore, essaltare, furia.

1 ORGIA, si *urgia*, s. f., (ὀργή = escitare, incordare, furia): *a)* **ira, horror, furor, indignatio, invidia, odium, aversio**, menía, mare furia, ura acerba si neimpacata, indignatione, inversionare, etc., *orgi'a lui Domnedieu a cadutu pre noi pentru peccatele nostre; a cadè in orgi'a poporului; a si attrage orgi'a lumei; cine pote scapà de orgi'a tyrannului? a si versà orgi'a pre cineva; b)* **calamitas** = nevolia mare: *bellu, pestè, famite, tote orgiele cerului ne au cercatu forte complitu estu tempu, orgia de geru, de seccita, de ploia; c)* concrete, **homo odiosus, invidiosus, detestatus** = persona odiosa, destabile, misella: *ai adjunsu orgi'a omeniloru; ce orgia de muliere!*

2 ORGIA, de regula in pl. *orgie*, **orgia**, (ὄργια, fr. **orgies**, it. **orgie**), bacchanali, si mai vertosu, bacchanali serbate in tempulu noptei de mulieri cu mare larma si mari desordini; de aci, cu sensu mai estensu, veri-ce alta serbare secreta si tumultuosa; ospetiu desfrenatu, betia, in care si uita ospitii de tota verecundi'a si pudorea; licentia, impudentia, desfrenare, trecere preste orice mesura.

* ORGIASTU,-*a*, s. pers., (fr. **orgiaste**, vedi: 2 *orgia*), bacchante ce presiede la *orgie*.

ORGINARE si *urginare*, pres. *orginu si urginu*, (vedi 1. *orgia*), 1. **aversari, detestari, ex ecrari, odisse** = a uri cu focu, a se meniá forte, a se infuriá pre cineva sau ceva: *déco nu ne potemu orginà corpulu si carnea nostra, cumu se ne orginàmu copillii nostri; poporu orginatu de omeni si de dici;* 2. **removere ab amicitia, abjicere, aspernari** = a disgratiá, a lapidá, a despretiá si dá uitarei: *principele a orginatu pre vechii sei favoriti, cumu pote unu parente se si orgine copillii?* — acésta forma e de preferitu formei *orgissire* sau *urgessire*, ce are acellu-asi sensu. *M.*

* ORGIOPHANTE, s. m., **orgiophantes**, (ὀργιοφάντης, fr. **orgiophante**; vedi: 2 *orgia*, composu cu φαίνειν = mostrare), ministru principale la *orgie*, subordinatu inse *orgiastului*.

ORGISSIRE si *urgissire,-escu*, v., vedi *orginare*.

* ORGYA, s. f., **orgya**, (ὄργυια), mesura de 6 petiore, stensinu.

ORI, *ueri, veri*, 1. conjunct. **vel**, sau: *ori unulu, ori altulu;* 2. in composite: *ori-cine, ori-ce, ori-unde, ori-cându, ori-cumu*, etc.; vedi: *ce, cine, unde, cându, cumu*, etc.

* ORIA, s. f., **orea — oreæ, nassa, rete**; d'in 2 *ore* = *gura, gzura*, etc., 1. parte a frenului ce se pune in gur'a callului, de regula in pl. *orie; orie de aciariu;* de ací: *capestru*, oclu, laciu, etc. de legatu, de pusu mai vertosu in capu sau in guttu; de unde: 2. pléssa, specia de pléssa: *pescarii au prensu multu si formosu pesce cu ori'a; a dà cu ori'a, a nu prende nemica cu ori'a.*

ORICARE, v., vedi: *orcare* sau *urcare*.

* ORICHALCU si *oricalcu*, s. m., **orichalcum**, (ὀρείχαλκος, it. **oricalco**, fr. **orichalque**, d'in ὄρος = monte, si χαλκός = arame, asiá co *orichalcu* = lit. *arame de monte*), 1. specia de metallu, ammesticu de arame si de zincu, alama de unu galbinu asiá de formosu in câtu se pote confunde cu *aurulu: la antici, pare co orichalculu erà ammestecu de arame si de auru;* 2. prin metafora, instrumentu sau vasu de *orichalcu: sunau orichalcele de batalia.*

ORICULA si *auricula*, s. f., **oricula** si **auricula**, (fr. **oricule**); deminutivu, care in pronunti'a popularia s'a redussu la *urecla* = *urechia;* vedi déro *auricula* si *urechia;* de aci si adj. *oricullariu,-a*, si *auricullariu,-a* = **oricularius** si **auri-**

www.dacoromanica.ro

cularius, (fr. **oriculaire**), relativu la *oricula* sau *orecla*, *urechia*.

* ORICULARIU,-*a*, adj., vedi *oricula*.

* ORIDURIU si *oriduru*,-*a*, adj., **oridurius**, (2 *ore-duru*), duru sau tare de gura : *oriduri calli*.

* ORIENTALE, adj., **orientalis**, (it. **orientale**, fr. **oriental**); de *oriente* ca subst., relativu la *oriente* : *térra orientale*, *regioni orientali*, *producte orientali*, *ventu orientale*, *lussu orientale*, *limbe orientali*; *baseric'a orientale cu ritulu seu orientale*; ca subst. *mollitionea orientaliloru e proverbiale*.

*ORIENTALISARE si *orientalizare*. v., (fr. **orientaliser**), 1. intrans., a leuá abitudini orientali, a se portá si lucrá ca unu *orientale*; 2. a face se imbracie abitudinile *orientali*.

* ORIENTALISTU,-*a*, s. personale, (fr. **orientaliste**, it. **orientalista**), doctu in limbele si litteraturele *orientali*.

* ORIENTARE, v., (it. **orientare**, fr. **orienter**), a direptá dupo *orientе* sau dupo altu puntu cardinale, si de ací a dereptá : *a orientá una casa*, *una baserica*, *unu monumentu*; *a orientá unu planu*, *unu desemnu*, *unu proiectu de edificiu*; *a orientá*, *dupo ventu*, *velele unei nave*; *a nevolia ne potemu orientá noptea*, *candu e nueru*; *candu nu e nueru*, *noptea ne potemu orientá dupo stell'a polare*; *nu me potu neci orientá in acésta incurcatura*; *intre tote aceste opinioni nu mai scimu cumu se ne orientàmu*.

* ORIENTATIONE, s. f., (fr. **orientation**); actione de *orientare* si statu a unui ce *orientatu* : *orientationea pre tempu de nopte nuerosa e forte difficile*.

* ORIENTATU,-*a*, part., d'in *orientare*.

* ORIENTE, adj. part. pres., d'in *orire*, **oriens**, (it. **oriente**, fr. **orient**) care *ore* = nasce, resare, 1. part. adj., *sorele oriente*, *lun'a oriente*, *stellele orienti*; *tote si intorcu ochii spre tene ca la sorele oriente*; 2. ca mai desu subst. m., reale, in opp. cu *occidente*, *oriente* = resaritu, puntu cardinale de unde resare sorele : *sorcle si tote stellele paru a se missicá de la oriente spre occidente*; *orientele de primavéra*, *de iérna*; de ací : *a)* terri, regioni ce stau spre resaritu; *b)* terri si omeni despre resaritu : *commerciu cu orientele*, *multi voru veni de la oriente si de la occidente*.

* ORIFICIU, pl.-*e*, **orificium**, (it. **orificio** si **orifizio**, fr. **orifice**, — d'in 2 *ore* si *facere*), gaura ce serve la intrare si essire de fluide in unele vase, in unele parti alle corpului, sau ce face se communice doue cavitati : *orificiulu matricei*; *ventrele sau stomaculu are doue orificie*, *unu orificiu superiore si altu orificiu inferiore*; *orificiulu unei butilla*, *orificiulu unde se baga cepulu*.

* ORIGANITU,-*a*. part. adj., formatu d'in *origanu*, cu insemnarea de : *ammestecatu*, *aromatisatu cu origanu*, cumu : *vinu origanitu*, si absol. *origanitu*=**origanites vinum**, si abs. **origanites**.

* ORIGANU, s. m., **origanus** si **origanum**, (ὀρίγανος si ὀρίγανον, it. **origano**, fr. **origan**, — d'in ὄρος = monte, si γάνος = placere, pentru co acestei plante place la monte), genu de plante d'in famili'a labiateloru, *didynamia gymnospermia L.*, d'in care speciele celle mai connoscute poporului si cultivate in gradine ca plante aromatice porta nomele de *majoranu*, *maioranu*, (corruptu *maieranu*, *magieranu*), **origanum majoranoides**, *L.*

* ORIGINALE, adj. s., **originalis**, (it. **originale**, fr. **originel** si **original**; compara si : *originariu*), relativu la *origine*, *de origine*, *d'in origine* : 1. adj., *a)* in genere : *locuitorii originali ai unei terri*, *sociu originale allu unei associatione*; *limba originale*, *idioma originale a unei opera litteraria*, limba in care s'a scrissu antaniu acea opera; asiá si : *carti originali*, *nu tradusse*; *editionea originale a unei carte*; *manuscriptu originale*, scrissu de ensusi auctoriulu opului, sau si de altulu pentru prim'a ora; *modelle originali*, *nu copiate*; *conceptulu originale allu unui actu*, asiá cumu s'a facutu si scrissu pentru prim'a ora, fora se fia copiatu sau emendatu; *terr'a originale*, *limb'a originale*, etc., ce vorbesce cineva d'in nascere; *peccatu originale*, *α*) in opposition cu *peccatu actuale*, *pec-*

www.dacoromanica.ro

catulu originale e peccatu allu primiloru nostri parenti, peccatu d'in nascere, peccatu dupo theologi, ereditu de la primulu parente; in acellu-asi sensu si: *culpa originale*; asiá si: *justitia originale* = statu de inocentia in care fu primulu omu la creationea sea; *b)* in specie, ce se face pentru antâni'a ora, nou, spontanu, inventatu, nu imitatu, nu impromutatu, nu copiatu: *cogitari originali, espressione originale, stylu originale; a face variationi originali pre una thema musicale data; motive de musica originali, thema originale*; applicatu si la persone ce cogita si lucra d'in propri'a loru spontaneitate, in modu sie-si propriu: *poetu originale, auctori originali, pictoriu originale*; *c)* ce e sau pote fi, merita a fi *origine*, adeco *modellu*, care ensusi n'are *modellu*; *d)* singulare, straniu, care nu procede ca altii, fia asiá d'in natura sau d'in affectione, de unde pare ridiculu, chiaru déco nu e: *vestitu originale; ce mersu originale! omu originale, e unu originale, de care ridi de te strambi*; —2. subst. m. reale, *unu originale*, ce e mai antâniu facutu si dupo care se trage copia, *a)* despre acte scrisse authentice: *originalele unui contractu, unui tractatu, unei conventione; originalele acestei coventioni e testulu francese; a collationá copiele cu originalele; a dá fia-carei parte interessata una copia dupo originale*; *b)* despre opere de pictura, sculptura, litteratura, etc., in oppositione cu *copia, versione, traductione*, etc.: *se consultàmu originalele grecescu allu acestei traductione; a lege bibli'a in originalele ebraicu; e bene se consultàmu totu de un'a originalile in materi'a istorica; a trage mai multe copie dupo tabellele maestriloru mari; copi'a e fidele originalelui, asiá in càtu cu greu poti distinge care e originalele*; *c)* despre persone si lucruri, cari se descriu sau depingu, cari se iéa ca modelle: *cine si da imaginea, promitte originalele; in natura aflàmu originalile viue alle animaliloru*; mai vertosu, ce pote si merita a serví de modellu: *imagine trassa dupo eternulu originale allu sapientiei infinita.*

* ORIGINALITATE, s. f., (it. **originalità**, fr. **originalité**), calitate de *originale*, 1. in bene: *originalitatea opului si a auctoriului, a cogitariloru, conceptioniloru, stylului, espressionei unui documentu, unui actu*; 2. in reu, caracteriu si fapta de *unu originale*, singularitate: *originalitatea vestimentului, portului, vorbei, mersului cuiva; nu te poti mirá indestullu de originalitatile acestui originale intre originali.*

* ORIGINARE, v., (it. **originare**; vedi si *originatione*); a cautá, cercetá si dá *origine*, a face se nasca; ca intr., a leuá *origine, a se nasce: de ací origina tote rellele ce ne infesta.*

* ORIGINARIU,-*a*, adj., **originarius**, (it. **originario**, fr. **originaire**); de *origine*, d'in *origine: familia originaria d'in Turci'a, poporu originariu d'in Asi'a; eu su originariu d'in Giurgiu; facultati originarie, insemnari de covente originarie, principie originarie, fontana originaria, drepturi originarie; modulle originarie;—originariu* differe in sensu de *originale*, intru câtu, de essemplu, *membrii unei familia* potu fi *originali in Turci'a*, fora se fia *Turci*, ci *originari* d'in *Franci'a*, Francesi de *origine.*

* ORIGINATIONE, s. f., **originatio**, (it. **origination**), actione de a *originare: originationea coventeloru*=etymologi'a, cercetarea si aflarea *originei* loru.

* ORIGINATORIU,-*toria*, adj. s., (it. **originatore**), care *origina: originatoriu allu acestoru versuri.*

* ORIGINATU,-*a*, part. sup. subst., d'in *originare*, (it. **originato**).

* ORIGINE, s. f., **origo**, (it. **origine**, fr. **origine**), d'in *orire*, resarire si resaritu, nascere, inceputu, principiu, fonte, causa, etc., cumu si locu sau tempu, in care ceva incepe, 1. in genere: *d'in principiu nascu tote, éro principiulu n'are origine; coci déco principiulu ar avé origine, n'ar mai fi principiu; Nilulu si ascunde originea fontiloru selle; originea, unei cetate, unui poporu, unei datine, unei institutione; originea omului, genului omenescu pre pamentu, spe-*

www.dacoromanica.ro

ciei omenesca; se da omului de unii origine simiana; de origine italica, romana, greca; popore de origine semitica, de origine arica; limbe de origine arica; originile crestinismului, societatei umane; divin'a origine a religionei; originile fabulose alle cetatiloru antice; originea lumei, a lucrului, a creationei; originea reului, totoru relleloru; originea fapteloru, evenimenteloru; originea ideeloru, limbeloru, scientieloru; originea limbei; originea nerviloru, unde incepu; asiá si : *originea merciloru*, de unde vinu; *originea stomacului, braciului arterieloru; in origine, d'in origine; a si trage originea, a fi de origine, a avé de origine, a avé originea in sau d'in ceva;* 2. in specie, *a)* inceputu, genu, nascere a unui omu, unei familia, unei natione : *illustre origine, d'in origine obscura, nu se connosce originea acestui omu; a fi anglu de origine; de origine greca; a cercetá originile unui poporu; originea Româniloru; b)* despre persone, strabonu, primu parenté allu unei familia, unei sementia, unei natione, etc.; *c)* etymologia a unui coventu : *originea coventeloru derivate.*

* ORIPELARGU, s. m., **oripelargus**, (ὀρειπέλαργος), pellicanu de monte.

* ORIPUTIDU,-*a*, adj., **oriputidus**, (d'in 2 *ore* si *putidu*), cui pute gur'a.

* ORIRE, *orii, oritu* si *ortu*, v., **orirl**, (it. **orire**,- affine cu gr. ὄρ-νυμι, radec. **or** la tote), a se redicá, a se inaltiá, a resarí, a se nasce, a se produce, a se face, etc.

* ORIUNDU,-*a*, adj., **oriundus**, (it. **oriundo**), d'in *orire*, care se trage, nascutu, essitu, resaritu : *copillii oriundi d'in illustre familia; formosa vergine oriunda d'in onesta si avuta casa; sufletele oriunde d'in sementie ceresci; oriundu d'in plebe;* si de lucruri : *opulu albineloru oriundu d'in flori; riuri oriunde d'in cóst'a montelui.*

* ORISONTALE si *orizontale* sau *horizontale*, adj., (it. **orizzontale**, franc. **horizontal**), de *orisonte*, parallelu cu *orizontele : linia orizontale, directione orizontale, planuri orizontali.*

* ORISONTALITATE si *orizontalitate*, sau *horizontalitate*, s. f., (it. **orizzontalità**, fr. **horizontalité**), statu de ceva *orisontale.*

* ORISONTARE si *orizontare* sau *horizontare*, v., (it. **orizzontare**), in acellu-asi sensu cu *orientare.*

* ORISONTE si *orizonte* sau *horizonte*, s. m., **horizon**, (ὁρίζων, it. **orizzonte**, fr. **horizon**, d'in ὁρίζειν=marginire, ὁρίζων=lit. care marginesce, subintell. *cercu*), 1. linia ce marginesce vederea nostra de giuru in giuru, si unde pare co cerulu se imbina cu pamentulu, cumu si spatiulu sau cerculu coprensu de acésta linia; déro si mai vertosu, cercu mare, parallelu cu cellu precedente, care talia sfer'a ceresca sau terrestre in doue parti ecali, in doue emisferie, unulu superiore sau visibile, altulu inferiore si invisibile : *in scientia, pentru distinctione, se da primului nomele de orizonte apparente sau sensibile, éro secundului nomele de orizonte rationale sau addeveratu, astronomicu; orizonte rectu, oblicu; orizonte artificiale*, la navigatori; *puntele cardinali alle orizontelui; a pune in orizonte* = a dá unui ce directione *orizontale; sorele se ridica pre orizonte, stellele scapita sub orizonte;* 2. cu respectu la *orizontele sensibile*, se dice orizonte cu intellessu de *aspectu*, de *spatiu, cercu*, cumu si de celle coprense in acellu spatiu, imbraciate cu oclii, fia ai corpului, fia ai mentei : *largu orizonte, strimtu orizonte, unu vastu orizonte se deschide oclului, estremulu orizonte, orizontele politicei innuerédia, nuerii se redica la orizontele politicei, a largí orizontele ideeloru; orizontele mentei copillului e cu multu mai marginitu de cátu allu mentei mature.*

ORMA, *ormare*, etc.; vedi : *urma, urmare;* compara alle nostre : *olma, olmare*, si it. **orma, ormare.**

ORMECARE, etc., vedi : *olmecare* si *ulmecare;* compara si it. **ormeggiare.**

* ORNAME, s. pl., *ornamine*, **ornamen**; vedi *ornamentu.*

* ORNAMENTALE, adj., (it. **ornamentale**, fr. **ornemental**), de *ornamentu*: *stylu ornamentale, linie ornamentali*,

www.dacoromanica.ro

pàrti ornamentali; vedi si : *ornamentariu.*

* ORNAMENTARIU,-*a*, adj., **ornamentarius;** de *ornamentu : vestitu ornamentariu, insignie ornamentarie*, numai pentru ornamentu, fora se aiba cellu ce le porta si demnitatea sau officiulu, cui sunt destinate.

* ORNAMENTU, pl.-*e*, **ornamentum,** (it. **ornamento,** fr. **ornement**), actione de *ornare*, cumu si ceva ce *orna :* vestimente, arme, insignie, etc.; 1. in genere : *ornamentele callului; ornamentele venatoriului, militariului: ornamente de baserica, de preutu; dati vestimente pauperului si ornamente altariului;* 2. in specie, cu nuanti'a de *informosetiare*, *a)* in genere : *stellele sunt ornamentulu cerului; florile sunt ornamentulu gradineloru; ornamente de miressa; ornamente utili, necessarie, vane, desérte; ornamente de bonu gustu; ornamente ambitiose, superflue; mulierile credu co si dau mare valore, candu se incarca cu auru si alte ornamente; recile venturi alle tomnei dispolia arborii si campurile de ornamentele loru; picturele, sculpturele facu ornamentulu caseloru nostre; de unde vine setea celloru mai multi omeni de a se distinge prin ornamente esteriori desérte mai multu de câtu prin ornamentele si formosetiele caracteriului? b)* in specie, α) in architectura : *columnele, architrabile, cornicile sunt ornamente; faciata fora ornamente; se facu si ornamente de flori imitate;* β) in retorica : *ornamentele facu stylulu mai elegante si mai placutu; ornamente ambitiose, superflue, desérte, stylu incarcatu de ornamente, stylu simplu si fora multe ornamente; a abusá de ornamente; ornamente retorice; figurele de tota speci'a sunt ornamente alle elocutionei;* γ) vorbindu de suffletu, de intelligentia, de caracteriu : *ornamentele spiritului, cultur'a suffletului e cellu mai formosu ornamentu allu omului; pudorea e cellu mai formosu ornamentu allu mulierei; a fi ornamentulu familiei, sessului, nationei selle; preutii invetiati sunt ornamentulu basericei;* δ) de vestimentu, *ornamente*=vestimente splendide, formose, pretiose, si mai allessu covenite demnitatei personeloru : *ornamente triunfali, regali, consulari; ornamente barbatesci, mulieresci*, etc., ε) in scriere, pictura, desemnu, etc. : *ornamentele sunt figure capritiose, infloriture arbitrarie.*

* ORNARE, v., **ornare,** (it. **ornare,** fr. **orner**); 1. in genere, a provedé sau muní cu celle necessarie sau cu celle covenite, a pará, preparà, armá, etc. : *a orná armate cu noue arme; a orná navile cu vele si celle alte necessarie; a orná unu ospetiu; a orná culin'a; a orná callulu* = a i pune sell'a, si de ací, a implé, incarcá, culmá, dotá bene, etc.; 2. in specie, a informosetiá, *a)* proprie : *a orná ferestrele cu flori, a orná cornele victimei cu corone de flori; a si orná capulu cu corona de adamanti, guttulu cu fire de margaritarie; tabelle de mân'a primiloru artisti orna parietii caseloru lui; monumentele orna cetatile; a orná miress'a, a se orná de miressa; b)* metaforice, a onorá, stralucí, glorificá, incarcá de lauda, gloria, beneficie, etc. : *scriptoriu de geniu scie orná si nobilá tote; se fimu reconnoscutori barbatiloru mari ce au ornatu terr'a cu faptele si scrissele loru; virtutile animei orna pre omu mai multu de câtu alle spiritului.*

* ORNATIONE, s. f., **ornatio;** actione de *ornare*, mai vertosu in intellessulu de *informosetiare*, si statu produssu prin acésta actione.

* ORNATIVU,-*a*, adj., (it. **ornativo**), aptu a *ornare : genu de stylu ornativu.*

* ORNATORIU,-*toria*, adj. s., **ornator,** (it. **ornatore,** fr. **ornateur**), care *orna : ornatoriele miressci.*

* ORNATU,-*a*, adj. part. sup. subst. d'in *ornare*, **ornatus,** 1. part. *barbati ornati cu connoscentie large si mari virtuti; calli ornati si parati la incallecatu; case bene ornate, cellariu cu de tote ornatu; mormente ornate cu flori; juni forte ornati de mente si ânima; stylu ornatu si plenu de elegantia;* 2. sup. *flori de ornatu ferestrele,* 3. subst., *a)* in genere : *ornatulu armatei cu tote celle necessarie pentru unu greu si longu bellu; b)* in specie : *ornatulu regelui, capitanului, militariului; ornatu regescu*

www.dacoromanica.ro

mulierescu, copillarescu; c) metaforice: *ornatulu orationei.*

* ORNATURA, s. f., **ornatura,** (it. **ornatura**), actione, mai vertosu modu de *ornare*, si resultatu allu acestei actione, *ornamentu : vrè se si arrete vanitatea in vestimente si ornature.*

ORNIRE si *urnire,-escu,* v., **mollri, amoliri, amovere;** a missicá d'in locu, vorbindu mai cu séma de persone sau lucruri grelle de missicatu, la cari se cere *mare incordare* de poteri : *nu poti orni acestu carru d'in locu neci cu 10 boi; abiá l'am ornitu de acollo unde se lipisse òre-cumu;* si refl. *a se orni: nu se mai pote orni d'in locu; de ce nu ornescu callii, carrale?*—(d'in radec. **or,** de care vedi la *orire;* compositulu *pornire* pare a fi in locu de *prornire*=**promovere,** cu *r* d'in *pro* eliminatu pentru eufonia). *M.*

ORNITU si *urnitu,-a,* part. sup. d'in *ornire,* **amotus.**

* ORNITHIA si *ornithiu,* s., **ornithias** (ὀρνιθίας, it. **ornitio,** fr. **ornithias,** d'in ὄρνις-ὄρνιθος = passere, sboratore, de la ὄρνυμι, de care vedi la *orire*), ventu ce bate pre la inceputulu lui Martiu, *ventulu passeriloru ore-cumu,* fiendu co atunci revinu passerile peregrine érosi in climatele nostre.

† ORNITHO-, (d'in gr. ὄρνις—ὄρνιθος=passere), intra in composite scientifice ca : *ornithocephalu,-a,* adj., (fr. **ornithocéphale,** d'in κεφαλή=capu), care are capu de passere; de aci si *ornithocephaloide,* adj., (fr. **ornithocéphaloïde**), care sémina cu unu *ornithocephalu : ornithocephaloidii*=familia de reptili saurie; *ornithogalé,* s. f., **ornithogale,** (fr. **ornithogale,** ὀρνιθογάλη, d'in γάλα = lapte), genu de plante d'in famili'a asphodeleloru, d'in cari specia se chiama si in poporu *laptele gallineloru; ornithoglossu,* s. m., (fr. **ornithoglosse,** d'in γλωσσα = limba), genu de plante d'in famili'a colchicieloru; *ornithoide,* adj., (fr. **ornithoïde,** d'in εἶδος=forma), care are forma de passeri : *ornithoidii,* familia de reptili ce au asseminare cu passeri; *ornitholithu,* s. m., (fr. **ornitholithe,** d'in λίθος=pétra), passere fossile sau petrificata; *ornithologia,* s. f., (fr. **ornithologie,** it. **ornitologia,** d'in λόγος =discursu), parte a zoologiei ce tracta istori'a passeriloru; de aci si adj. *ornithologicu,-a,* relativu la *ornithologia,* si subst. m. personale *ornithologu,* care se occupa cu *ornithologi'a; ornithomantia,* s. f., (fr. **ornithomancie,** d'in μαντεία= divinatione), pretensa divinatione dupo sborulu passeriloru; *ornithomyia,* s. f., (fr. **ornithomyie,** d'in μυῖα = musca), genu de insecte diptere; *ornithomysu,-a,* adj., (fr. **ornithomyse,** d'in μυζάειν = sugere), care suge passeri, parasitu de passeri : *ornythomyscle*=familie de insecte aptere, cari traiescu parasite pre corpulu passeriloru; *ornithopu* si *ornithopode,* adj. s., (fr. **ornithope,** d'in ποῦς-ποδός pede), litter. care are petioru de passere, applicatu inse ca s. m. *ornithopodu,* si f. *ornithopodea,* genu de plante dicotyledonie, polypetale, d'in famili'a papilionacieloru; *ornithophilu,-a,* adj. s., (fr. **ornithophile,** d'in φίλος=amatoriu), amatoriu de passeri; *ornithophonia,* s. f., (fr. **ornithophonie,** d'in φωνή=voce), vocea passeriloru sau imitatione a acestei voce; *ornithorhynchu,-a,* adj. s., (fr. **ornithorhynque,** it. **ornitorinco**), care are forma de rostru de passere, s. m., *ornithorhynchu-lu,* genu de mammifere caracterisate prin unu botu asséminea cu rostrulu de ratia; *ornithoscopu,-a,* adj. s., (fr. **ornithoscope,** d'in σκοπεῖν =observare), cellu ce observa passerile cu scopu de a trage presagie; de aci si s. f., *ornithoscopia*=pretensa arte a *ornithoscopului,* si adj., *ornithoscopicu,-a,* relativu la *ornithoscopia: ornithotomia,* s. f., (fr. **ornithotomie,** d'in τομή=taliare), dissectione a passeriloru; *ornithotrophia,* s. f., (fr. **ornithotrophie,** d'in τροφή = nutrire), arte de a produce si cresce passeri; de aci si adj. *ornithotrophicu,-a,* relativu la *ornithotrophia,* si s. personale *ornithotrophu,-a,* care cresce passeri, cumu si *ornithotrophiu,* locu unde se tinu si crescu passeri.

ORNIU,-a, adj., **ornеus,** de *ornu,* (1. *ornu*) : *frondi'a ornia e bonu nutreciu pentru boi.*

1 ORNU, s. m., **ornus,** (it. **orno,** fr.

www.dacoromanica.ro

orne si **ornier**), specia de frassinu: *lemnu de ornu, frondia de ornu.*

2 ORNU=*hornu*, s. m., vedi *fornu*.

† 1 ORO,-si *horo-*, (d'in grec. ὥρα= ora), intra in composite ca: *orografia* si *horographia*, (fr. **orographie**, d'in γράφειν=descriere), arte de a descrie orele, si in specie, de a face *gnomoni*, de unde si *gnomonica=orografia;* de ací si adj. *orograficu,-a* si *horographicu,-a*=relativu la *orografia*, si s. pers. *orografu* si *horographu*=versatu in orografia; *orologiu* si *horologiu*, s. m., pl.-*e*, (fr. **horologe** si **horloge**, d'in λόγος=coventu, spusu), ceva ce spune sau arréta orele, a nome, α) instrumentu ce arréta orele dillei: *orologiu de pariete; de brânu, de sore*, β) carte ce contine regationi dupo orele dillei; de ací si s. pers. *orologiariu*, (it. **orologiere** si **orolajo**) = care fabrica *orologie;* si s. f. abstr. *orologiaria*=arte a *orologiariului*, (comp. it. **orologieria** si fr. **horlogerie**); *orometria* si *horometriu*, s. f., (fr. **horométrie**, d'in μέτρον=metru), arte de a mesurá tempulu, de ací si adj. *orometricu* si *horometricu,-a*=relatiuvu la *orometria*, si s. m. reale, *orometru* si *horometru*=specia de *gnomone;* asiá si: *oroscopare, oroscopiu, oroscopu*, pentru cari vedi: *horoscopare, horoscopiu, horoscopu.*

† 2 ORO-, (d'in gr ὄρος=monte), intra in composite scientifice ca: *orognosia*, s. f., (fr. **orognosie**, d'in γνῶσις = connoscentia), parte a geologiei care tracta istori'a montiloru; *orographia*, s. f., (fr. **orographie**, it. **orografia**, d'in γράφειν = descriere), descriere a montiloru; de ací si adj., *orographicu,-a*, relativu la *orographia; orohydrographia*, s. f., (fr. **orohydrographie**, d'in γράφειν = descriere, si ὕδωρ=apa), istoria a apeloru ce curru d'in monti; *orologia*, s. m., (fr. **orologie**, d'in λόγος = discursu), tractatu despre monti.

* OROBANCHE, s. f., (it. **orobanche**, fr. **orobanche**, gr. ὀροβάγχης, d'in ὄροβος =orobu, si ἄγχειν=suggrumare), genu de plante ce sémina cu lentea si su forte vettematorie legumiloru; de aci formele derivate: *orobanchiu, orobanchia, orobanchoide.*

* OROBITE, s. f., **orobitis**, (fr. **orobite**), specia de minerale cu structura de grauntie ca alle *lentei*, vedi *orobu.*

* OROBU, s. m., (it. **orobo**, fr. **orobe**, ὄροβος), genu de plante d'in famili'a leguminoseloru, care prin sementia sémena cu murulu, éro prin planta cu lentea.

* ORPHANIA sau *orfania*, s. f., si:

* ORPHANITATE sau *orfanitate*, (it. **orfanità** si **orfanitate**, fr. **orphanité**), statu de *orphanu;* fig. miseria.

* ORPHANOTRÓPHIU, s. m., **orphanotrophium**, (it. **orfanotrofio**, fr. **orphanotrophion**, ὀρφανοτροφεῖον, d'in ὀρφανός= orphanu, si τροφή nutrire), institutu, asylu pentru *orphani.*

* ORPHANOTROPHU,-*a*, s. pers., **orphanotrophus**, (ὀρφανοτρόφος, d'in ὀρφανός = orphanu si τροφός = nutritoriu), care nutresce sau cresce *orphani.*

* ORPHANU si *orfanu,-a*, adj. s., (ὀρφανός, it. **orfano**, fr. **orphelin**, vedi si *orbu* sub 1), lipsitu de parenti, care si a perdutu parentii, vorbindu de unu copillu: *orphanu de tata, orphani de tata si de mamma, orphane si de tata si de mamma; bietii orphani!* — fig. *nu e orphanu cellu ce n'are tata si mamma, ci cellu ce n'are invetiatura si crescere.*

* ORPHU, s. m., **orphus**, (ὀρφός, fr. **orphe**), pesce de mare, asiá nomitu pentru co tota iérn'a sta ascunsu in *intunericulu* cavernelor (ὄρφνη = *intunericu*).

* ORPIMENTARE, (mai bene *oripigmentare*, si mai bene: *auripigmentare*), v., (fr. **orpimenter**, it. **orpimentare**), a colorá cu *orpimentu.*

* ORPIMENTU (scurtatu d'in *oripigmentu*, in locu de *auripigmentu* = lat. **auripigmentum**, d'in **aurum**=auru si **pigmentum**=pigmentu), s. m., pl.-*e*, (it. **orpimento**, fr. **orpiment**), sulfura de arsenicu cu colore galbina forte formosa, care se afla in natura sau se si fabrica in modu artificiale.

ORRA si *urra, ura* (d'in *orrere*), s. f., **odium, invidia, aversa mens, alienus animus, aversatio, simultas**; menía invechita, odiu, invidia: *orra neimpacata; orra asconsa, declarata; a si attrage orr'a totoru-a; d'in orra vorbesce reu de*

www.dacoromanica.ro

mene; me accusati, pentru co aveti orra pre mene; orr'a e contrariulu amorei; fora orra neci amore.

* ORRENDU,-*a*, (d'in *orrere*), adj., **horrendus**, (it. **orrendo**); de care nu poti se nu te infricosiedi si spaimenti, *orribile*, infricosiatoriu, spaimentatoriu, cotremuratoriu.

* ORRERE, *orrui*, *orrutu*, v., **horrere**, si :

* ORRESCERE, v., **horrescere**, (it. **orrere**), a se redicá si stá dereptu in susu, a se sberli, a se infricosiá, a tremurá de frigu, a sentí orróre.

* ORRHOCHESIA, s. f., (fr. **orrhochésie**, d'in ὀῤῥός=seru, si χέζειν=cacare), diarrheia care esse numai ca materia licida.

* ORRHOPYGIU, s. m., **orrhopygium**, (fr. **orrhopygion**, ὀῤῥοπύγιον), 1. pennele proeminenti alle codei passeriloru; 2. partea posteriore estrema a corpului passeriloru, *tertiti'a*; 3. aceaasi parte si la alte animali, nod'a sedutului; 4. ca terminu de anatomia, linia ce se intende de la *penne* peno la *anu* si desparte *scrotulu* in doue parti.

*ORRIBILE, adj., **horribilis**, (fr. **horrible**, it. **orribile**); aptu a insufflá *orrore*, infeuratoriu, infricatoriu, spaimentatoriu : *voce mare si orribile; ce asiá de orribile vedusi?* fig. abominabile, forte reu, nespusu de reu, si forte mare, nespusu de mare; déro si in bene, candu se applica, ca si alte covente de sensu analogu, in vorbire familiaria : *orribile vegilantia, orribile cantatoriu.*

* ORRIBILETIA, s. f., si

* ORRIBILITATE, s. f., (it. **orribilezza, orribilità, orribilitate**), calitate si fapta de ceva *orribile*.

* ORRICOME, adj., **horricomis**, (*orrere-coma*), care are *coma orrente : orricomii câni.*

* ORRIDETIA, s. f., (it. **orridezza**), si :

ORRIDITATE, s. f., (it. **orridità** si **orriditate**), calitate sau statu de *orridu : orriditatea perului Arabiloru, aspectului ferei.*

* ORRIDU,-*a*, adj., **horridus**, (it. **orrido**), d'in *orrere*, 1. proprie, redicatu in susu, *sberlitu*, perosu, floccosu, insipidu, spinosu, etc. : *orrida barba, orrid'a coma a leului meniosu, orride albine, orridi cani; orridii scaui, spini; orride frondie pre margini; orridulu auriciu, orridii apri;* 2. metaforice, *a)* in genere, nespallatu, nepeptenatu, aspru, nepolitu, incultu, selbaticu, *orridu* = *urritu*, etc., α) in genere : *orridii pastori; orrid'a pelle a ursului, orrid'a unda, orride espressioni, orrida sapore; orride si acerbe pome, sonu orridu*, β) in specie, α') incultu, nepolitu la sufletu, fora cultura si invetiatura, grossolanu, rusticu, barbaru, etc. : *poporu orridu, orrid'a barbaria;* β') despre stylu : *orride versuri; elocutione orrida si secca;* γ') cu nuanti'a particularia de *feuri*, frica, spaima : *orridulu aspectu allu Britanniloru in lupta; orride batalie, orridele arme, orridii serpi, orrid'a morte; orridulu codru;* — *orrida muliere* = *orrita* sau *urrita* de focu, care prin *orriti'a* sau *urriti'a* ei *esteriore*, ca espressione si a *orritiei interiore*, a reutatei, inspira feuri, frica si spaima.

* ORRIFERU,-*a*, adj., **horrifer**, (*orrore-ferere*), care adduce sau inspira *orrore*, infeuratoriu, infricosiatoriu, spaimentatoriu : *orrifere ammonitiari.*

* ORRIFICARE, v., **horrificare**, (vedi *orrificu*), a face *orridu* = (aspru, sberlitu, infeuratoriu, etc.; vedi si *orridu*) : *ventulu orrifica und'a; a orrificá lumea prin crudimi.*

* ORRIFICU,-*a*, adj., **horrificus**, (*orrore-facere*), care face sau casiona *orrore*, infeuratoriu, spaimentatoriu : *orrifice detonete.*

* ORRIPILARE, v., **horripilare**, (*orrere* si *pilu*=*peru*), a si *sberlí* perulu.

* ORRIPILATIONE, s. f., **horripilatio**; actione de *orripilare*, si statu produssu prin acésta actione.

ORRIRE si *urrire*,-*escu*, v., **odisse, aversari, abhorrere; tædere; fœdare, deturpare**, acellu-asi cu *orrere*, trecutu la conj. IV, ca si *lucire* = lat. **lucere**, ca si it. **orrire**, care are si sensulu speciale allu coventului romanescu, mai vertosu in compos. **aborrire** = isp. **a-**

www.dacoromanica.ro

hurrire=prov. **aborrir** si **aorrir**=nou fr. **abhorrer**, si v. f. **abhorrir**; compara si : isp. port. **aborrecer**=lat. **abhorrescere**, si alb. **urreig** sau **ourreig** = *orrere*; vedi inse si *odire*), a sentí si avé pentru ceva sau cineva aversione, repugnantia, neplacere, desgustu, etc., 1. a nu amá, a nu dilege, nu numai a si instrainá anim'a de ceva sau de cineva, ci a si intorce anim'a de la densulu : *câtu te amám una data, atâtu te orrescu astadi; ve orrescu cu focu; orritu mi e barbatulu acestu-a; se orrimu vitiele omeniloru, se nu orrimu omenii; de si frati boni se orrescu unulu pre altulu si nu voru se se véda; orrescu cânii ca si pissicile; am orritu loculu acestu-a, cas'a acesta-a, terr'a acesta-a, lumea acesta-a; am orritu ómeni si lucruri, nu mi mai place nemica;* de ací : 2. de regula in modu unipersonale si forma reflessiva : *a se orrí cuiva* = a sentí satiu, desgustu, chiaru gretia, etc., construitu, in sensu differitu, *a)* cu prep. *cu*, in intellessu mai appropiatu de cellu precedente de sub 1. : *se orresce cuiva si cu benele; se vede co ti s'a orritu cu mene; vi s'a orritu cu abundanti'a; ni s'a orritu cu dulcele; li s'a orritu cu carnea; b)* cu prep. *de*, in intellessulu cellu mai energicu allu coventului : *li s'a orritu de casatoría; ni se orresce si de bene; lui Adamu de bene se orrisse in paradisulu terrestru; cellui ce s'a orritu de carte, nu mai pune man'a pre ea neci pre alta carte, óro cui s'a orritu cu una carte, pote se sentia placere de alta carte;* — fora *cu* neci *de*, *a se orrí* pote avé amendone intellessele descrisse : *mi s'a orritu in locu, si asiá mi s'a orritu, in câtu mi vinu neboníe de a me uccidere;* — 3. mai raru si cu intellessulu ce are in speciale form'a *orritire* sau *urritire : cumu s'a orritu, dupo ce s'a facutu mare, acésta féta ce erá asiá de formosa, candu erá mica.*

* ORRISONU,-*a*, adj., **horrisonus**, (*orrere-sonu*), care are *sonu*, care *sona* sau *suna orribile : orrison'a mare, orrisonu fremitu.*

ORRITELLU si *urritellu*, -*a*, adj., deminutivu d'in *orritu* ca adj.

ORRITIA si *urritía*, s. f., **turpitudo, vultus fœditas**; calitate de *orritu* la facia, figura, statura, etc. : *Românulu dice co unoru-a si orriti'a sau orritulu e pusu si siede bene;* vedi si *orritione, orritu.*

ORRITIONE si *urritione*, s. f., **odium, aversatio, horror, exsecratio**; **tædium; horrida turpitudo, fœda species**; d'in *orritu* de la *orrire*, actione si statu sau effectu produssu prin acesta actione cumu si statu ce inspira acestu affectu, 1. in insemnarea lui *orrire* de sub 1 : *orritionea de omeni*=misanthropia; *ce atâta orritione la tene pre unu omu ce nu ti a facutu neci unu reu?* in acestu sensu *orritione* are una delicata differentia de sensulu formei *orra* sau *urra;* 2. si mai raru in insemnarea lui *orrire* de sub 2 : *orritionea de lume e semnu de grave morbu, care pote duce la suicidiu;* 3. ca mai desu inse in insemnarea lui *orrire* de sub 3 : *ce orritione la acesti omeni! ce orritione de mulieri! ce orritione de calli; nu me insoru eu cu orritionea acésta-a de muliere;* fiendu co *orritione*=*orrida* sau *feda orritía.* o ideale sau monstru de *orritía;* de ací ea realisatu, persona sau lucru *orridu* in deformitate : *toti ai familiei sunt nesce orritioni; cumu te ai maritatu cu atare orritione?*

ORRITIOSU si *urritiosu*,-*a*, adj., plenu de *orritu*, (vedi *orritu* ca adj. si substantivu); demnu de *orritu*, nesufferitu, gretiosu, importunu, nesaratu, neplacutu, greu, supperatoriu, etc. = **odiosus, detestabilis, tædiosus, importunus, molestus, insulsus** : *orritiosi omeni. orritiosi copilli, orritiose covente, orritiosa occupatione: difficultose si orritiose ammenute; orritiosu cane, orritiosa catusia, orritiosi calli; orritiosa casa, orritiosa térra; orritiosa carte; mai lassa la una parte celle orritiose de carti.*

ORRITIRE si *urritire*,-*escu*, v., **turpare, deformare, fœdare, deturpare**; d'in *orritu* de la *orrire*, cu insemnarea de sub 3 a acestui verbu, a face *orritu*, mai vertosu ca refl. *a se orrití : formosa erai, déro acumu te ai orrititu; s'a stricatu de versatu si s'a orrititu, d'in ce*

www.dacoromanica.ro

cresce mai multu, se orritesce asta féta. M.

ORRITITU si *urrititu,-a,* part., d'in *orritire,* **deformatus, deturpatus.** *M.*

ORRITORIU,-*toria,* adj. s., **inimicus, hostis, aversans, qui odit,** etc., (d'in *orritu* de la *orrire*), care *orresce,* mai numai in sensulu lui *orrire* de sub 1.: *orritoriu de omeni*= misanthropu; *cine e orritoriu de omeni, e orritoriu si de Domnedieu.*

ORRITU si *urritu,-a,* adj. part. sup. subst. adj. d'in *orrire,* 1. part. passivu **odio obnoxius, perosus, detestatus,** etc., numai in insemnarea lui *orrire* de sub 1 : *omeni orriti si de Domnedieu si dc semenii loru; libidinosulu betrânu e orritu si de Domnedieu si de ómeni; tyrannii sunt orriti si de ai sei;* 2. sup. in tote insemnarile lui *orrire : nu e locu de orritu aici, de a se orrí cuiva,* (vedi *orrire* sub 2.); *nu e usioru de orritu assémine barbatu,* (vedi *orrire* sub 1.); 3. subst. abstr., in tote insemnarile verbului *orrire, a)* **odium, aversatio, exsecratio** : *de orritulu barbatului; de orritulu mulierei va leuá lumea in capu; b)* **tædium, ægritudo, molestia, satietas, fastidium** : *de orritulu cartei a fugitu d'in scola; a appucá pre cineva orritulu; a sufferí de orritu; a se peramblá, callatorí de orritu; a morí de orritu; a nu scí ce se mai faca de orritu; orritulu se léga de celli otiosi si neoccupati; orritulu rode ânimele desérte de sentimente nobili; c)* **turpitudo, deformitas** : *si orritulu, cumu dice dicutori'a nostra, siéde unoru-a formosu;* 4. adj. de assémine in tote insemnarile verbului *orrire; a)* **odiosus, inimicus, hostis, aversus, ingratus** : *betranulu libidinosu e orritu lui Domnedieu; acestu-a e unulu d'in celle trei lucruri mai orrite lui Domnedieu; muliere orrita barbatului, barbatu orritu mulierii; mi e orritu cu focu acestu omu; cumu potu filii fi orriti parentiloru? b)* **tædiosus, molestus** : *orrita e si térr'a acésta-a; c)* **turpis, fœdus,** in sensu si materiale si morale: *orrita muliere, orritu tata a avutu acestu copillu; peru orritu, ocli orriti, gura si facia orrita; fét'a e camu orrita, déro placuta; formosa figura, déro orritu suffletu ;* si adverb. *a siedé orritu; ti siéde orritu cu acestu vestitu; siéde orritu se faceti asiá, se vorbiti asiá; nu ve siéde orritu se ve portati asiá;* (compara si it. **orruto,** in frasi ca : **nomini odiosi ed orruti** = *omini odiosi si orriti.*

* ORRORE, s. f., **horror,** (it. **orrore,** fr. **horreur**), d'in *orrere,* insemnandu statulu, impressionea prin actione de *orrere* sau si actionea ensasi, 1. proprie: *orrorea periloru, mùrei, spiceloru, spiniloru, comei, frondiei, undeloru,* 2. metaforice, tremore, tremuratura, si a nome, *a)* in genere : *usiora orrore a frondici, vergelleloru, nouelleloru, tenerei érba, tencreloru arbori; b)* in specie, α) tremore provenita d'in frigu naturale sau d'in friguri, ca morbu, feuri, inglaciu: *rece ororre curre in sangele meu; néuea si boreiulu ne dau orrori; frigulu se sente in partile estreme alle corpului; éro orrorea, ca si feurile, co tremura totu corpulu; nu e unu remediu la orrorea febrile ce me tine de atâte ore?* β) tremore, feuri de frica, de spaima si frica, spaim'a ensasi, inglaciu de frica si de spaima : *fric'a baga orrore in totu corpulu lui; faci'a lui numai mi inspira orrore; la acésta vedere orrore ne coprense;* γ) cotremuru de mirare, de respectu si admiratione, tema si cotremuru religiosu: *divina voluptate si orrore ne imple, candu ne aflàmu facia cu ce e sublime; in selbe betrane si opace ne coprende orrore; pleni de orrore si veneratione adora altariulu acestei antica baserica.*

* ORRUTU,-*a,* part., d'in *orrere;* vedi : *orrere* si *orritu.*

ORSA, s. f., vedi in Glossariu : *ortia* sau *hortia.*

ORSIRE si *ursire,-escu,* v., **destinare, constituere, comparare, prædestinare,** (d'in *orsu* de la *ordire* sau *urdire,* care, prin confusione, pare a se applicá pre a locuri si cu sensulu derivatului *orsire* sau *ursire*), d'in nascere, d'in origine a applicá ceva sau pre cineva la ceva, a destiná, predestiná : *asiá ne a orsitu pre noi cine ne a orsitu; mulierea e or-*

www.dacoromanica.ro

sita a se occupá de casa; ómeni orsiti a fi mari si gloriosi, déro a morí morte tragica.

ORSITELLU si *ursitellu,-a*, s. pers., deminutivu d'in *orsitu,-a*, ca subst. personale, (vedi *orsitu*).

ORSITORE si *ursitore*, s. f., vedi *orsitoriu*.

ORSITORIU si *ursitoriu,-a*, (pre a locuri confusu cu *orditoriu*; vedi *orsire*), adj. s., **destinans, prædestinans; fatum, parca, sors;** care *orsesce : reu orsitoriu ai avutu;* — leuatu inse mai desu si de regula sub form'a de subst. fem. *orsitoria* sau *orsitore*, cu intellessulu de : *a) fatu*, potere mysteriosa, fientia personificata care are potere de a dispune si guberná tote dupo legi nestramutate, de a predeterminá sortea fia-carei fientie; *b) parca*, fientia mysteriosa ce presiéde la nascere fia-carui omu si inco de atunci predetermina modulu lui de viétia; *c)* sorte, lege a unei assemine potere, parte destinata fia-carui omu : *dupo credenti'a poporului, orsitorile vinu a trei'a di dupo nascerea pruncului, ca se torca si se destine viéti'a, sortea micutellului; orsitorile vinu in acea dí noptea, si de acea-a, pentru acea nopte, se pune la capulu pruncului una mésa cu celle mai simple mancari : pane, sare, vinu*, etc., *d'in cari se mance orsitorile si se fia bene dispuse pentru pruncu; cine pote resiste orsitorei? contrá orsitorei nu pote omulu nemica; totusi e bene a nu ne increde prea multu in orsitorile nostre;* (vedi si *orsíta* la *orsitu*).

ORSITA si *ursita*, s. f., vedi *orsitu*.

ORSITU si *ursitu,-a*, (confusu pre a locuri cu *orditu* sau *urditu*; vedi *orsire*), part. sup. subst. d'in *orsire*, **destinatus, fato comparatus; sors;** 1. part. : *am fostu orsita a sufferí si inghití amaru in tota vieti'a;* 2. subst., *a)* personale, *orsitu,-a*, = **futurus sponsus** = cellu destinatu de *orsitore* ca fiitoriu sociu allu unei muliere, cea destinata de *orsitore* ca fiitoria socia a unui maritu : *am barbatu reu, déro se vede co acestu-a a fostu orsitulu meu; cauta se mi mancu amarutu viétiei cu orrit'a de pre lume, coci acésta-a a fostu orsit'a mea; dupo credenti'a populare fetele aru fi potendu, prin certe practice, se connosca d'inainte pre orsitii sei; tu se vede co csti orsit'a mea; se vede co vine inco mamm'a orsitei telle, b)* reale, *orsita* = sorte, parte, lege a *orsitorei* pentru fia-care fientia : *orsita bona, orsita rea; marile orsite alle geniului; marea si nobilea orsita a omului.*

ORSONIU,-*a*, s. f., (cu *n* molliatu, *ursoiu,-ia*), **limen, fundamentum;** fondamentu, inceputu, lime, si ce serve ca fondamentu : trabe, etc.,—d'in *orsu* de la *ordine;* vedi si : *orsoriu. M.*

ORSORIU,-*a* si *ursoriu*, adj. s., **stamen quod ordiendo inservit,** (it. **orsojo**), d'in *orsu* de la *ordire*, proprie, ca si *orditoriu* = care *ordesce*, leuatu inse de regula ca s. m. reale, *orsoriu*, pl. *orsorie*, sau si f. *orsoria* si *orsore*, ce serve la *orditu* : tortu, metasse, bombacu, etc., ce se *ordesce* sau are *se se ordesca.*

ORSU, s. m., **orsus;** un'a d'in formele partipiciale alle verbului *ordire*, leuatu de regula ca subst. cu intellessu de : *inceputu, incepere, intreprendere.*

* ORTAME, s., pl. *ortamine*, **hortamen,** si :

* ORTAMENTU, s. m., pl-*e*, **hortamentum;** d'in *ortare*, mediu de *ortare*, indemnare, indemnu : *nu e nevolia de longu ortamentu, de multe ortamente.*

* ORTARE, v., **hortari,** (it. **ortare**, —d'in *ortu*, de la *orire*, si prin urmare d'in acea-asi radecina si cu *ornire*, etc., vedi : *orire* si *ornire*), in intellessulu intensivu allu lui *orire* si *ornire*, a cautá se ornésca, a si pune tote poterile spre a *orní pre cineva la ceva*, spre a indemná, induplecá : a impinge, indemná, animá, ammutiá, attitiá, etc. : *allena temerile si orta pre fricosi; a ortá alumnii la diligentia, secceratorii la lucru; eu nu potu de câtu a ve ortá se puneti amiciti'a mai pre susu de tote; n'ai nevolia a ortá pre celli currenti;* mai vertosu despre armati, a animá si incoragiá la lupta : *capitanulu ortà in câte-va covente militarii dejá ardenti de a se luptá;* vedi si compos. *essortare, coortare*, etc.

www.dacoromanica.ro

* ORTATIONE, s. f., **hortatio**; actione de *ortare : ce lipse e de ortationi la ce ve place si voue.*

* ORTATIVU,-*a*, adj., **hortativus**; aptu a *ortare, la ortatu : covente ortative.*

* ORTATORIU,-*toria*, adj. s., **hortator**; care *orta*, indemnatoriu, animatoriu, attitiatoriu, auctoriu, etc.: *ortatoriulu totoru blastematieloru; cellu applecatu d'in natura la ceva n'are opu de ortatori.*

* ORTATU,-*a*, adj. part. sup. subst. d'in *ortare*, **hortatus.**

* ORTENSE, adj., **hortensis**, si :

* ORTENSIU,-*a*, adj. s., **hortensius**, (comp. si it. **ortense** si **ortensia**, fr. **hortense, hortensia**), relativu la *ortu*=*gradina*, de gradina : *diei ortensi, flore ortense sau ortensia*; ca subst. reale, *a)* in genere, *ortensie-le*=plante de gradina, legumi si altele; *b)* in specie *ortensia*= genu de plante d'in famili'a sassifragacieloru, *decandria trigynia. L.*

† ORTH- si *ortho-*, (d'in grec. ὀρθός = rectu, derectu), intra in multime de derivate si composite scientifice, cumu: *orthacanthu,-a*, adj. (fr. **orthacanthe**, ἄκανθα=spinu), care are spini derepti; *orthampelu*, s. m., **orthampelus**, (ὀρθάμπελος, d'in ἄμπελος = vitia de vinia), vitia de sene derecta, in câtu n'are nevolia de characi; *ortaptodactylu,-a*, adj., (fr. **orthaptodactyle**, d'in ἅπτειν=prendere, δάκτυλος=degitu), care are ghiare derecte si potenti : *orthaptodactylele*, familia de passeri rapaci diurne; *orthiu-a*, adj., **orthius**, (ὄρθιος, fr. **orthien**) = sublime, plenu de vivacitate, de nobilitate si de inaltime : *cantu orthiu ; orthobasicu,-a*, adj., (fr. **orthobasique**), care are basi derecte : *cristalle orthobasice; orthocelu,-a*, adj., (fr. **orthocèle**, d'in κοιλία = intestinu), care are canalele intestinu derectu, parallelu cu assea longitudinale a corpului, munitu la celle doue capete cu unu orificiu, cari servu unulu de gura si altulu de *anu; orthoceratu,-a*, adj., (fr. **orthocérate**, d'in κέρας= cornu), familia de mollusce cephalopodi; *orthoceratite*, s. f., (fr. **orthocératite**), genu de conchylie fossili; *orthoceru,-a*, adj., s., (fr. **orthocère**, d'in κέρας = cornu), care are corne derepte, ca subst. *a) orthocerele*, sectione de insecte d'in famili'a rhynchophoreloru ; *b) orthoceru*, α) genu de plante d'in famili'a orchidiloru; β) genu de conchylie ; γ) genu de insecte d'in famili'a lucifugeloru; *orthocissu*, s. m., **orthocissus**, (ὀρθόκισσος, d'in κισσός=edera), edera inalta si derepta; *orthocladu,-a*, adj. s., (fr. **orthoclade**, d'in κλάδος = ramu), care are ramii derecti, s. m., *orthocladulu*, genu de plante d'in famili'a graminieloru; *orthocolu,-a*, adj. s., **orthocolus**, (comp. si fr. **orthocolon**, d'in κῶλον = colu, membru), care are membrele *derecte* (= *rigide*), s. m., *orthocolulu* = rigiditate a membreloru, care face co nu le pote cineva *flecte; orthocolymbu,-a*, adj. s., (fr. **orthocolymbe**, d'in κόλυμβος = mergu), care *merge* sau se cofunda forte bene, s. *orthocolymbele*, familia de passeri cari se cofunda forte bene; *orthodactylu,-a*, adj., (fr. **orthodactyle**, d'in δάκτυλος= degitu), care are degite derecte, intense; *orthodonte*, adj., (fr. **orthodonte**, ὀδοῦς-ὀδοντος=dente), care are denti derecti; *orthodoxu* si *ortodossu,-a*, adj. s., **orthodoxus** (ὀρθόδοξος, fr. **orthodoxe**, it. **ortodosso**, d'in δόξα=credentia, opinione), care are credentia ori opiniove derepta, sauetosa, sau care e conformu cu credenti'a derépta, vorbindu mai vertosu de credentie religiose, si in specie de credenti'a nostra religiosa: *baseric'a orthodoxa, credentia orthodoxa, doctrine ortodoxe, principie orthodoxe; orthodoxulu nostru Domnu;* si ca s. personale : *unu orthodoxu, orthodoxii;* de ací si s. abstr. *orthodoxia*, s. f., (fr. **orthodoxie**, it. **ortodossia**), calitate de *orthodoxu : orthodoxi'a credentiei, opinioniloru, doctrinei;* in specie, *orthodoxia* = serbatore instituita de patriarchulu Methodiu in annulu 842, serbatore celebrata in antâni'a dominica a paresimeloru intru commemorarea restabilirei santeloru imagini dupo persecutionea iconoclastiloru, *orthodoxographia*, s. f., (fr. **orthodoxographie**, d'in γράφειν = scriere), scriere asupr'a dogmateloru *orthodoxe;* de ací si adj. *orthodoxographicu,-a*, re-

www.dacoromanica.ro

lativu la *orthodoxographia*, si s. m. personale *orthodoxographu*, auctoriu de *orthodoxographie; orthodromia*, s. f., (fr. **orthodromie**, d'in δρόμος=cursu, calle, drumu), calle a navei in linia directa cotra unulu d'in puntele cardinali; *orthoedricu,-a*, adj., (fr. **orthoédrique**, d'in ἕδρα = facia, superfacia); *cristallu orthoedricu*, alle cui facie coordinate sunt derecte sau perpendiculariе intre densele; *orthoepia*, s. f., (fr. **orthoépie**, it. **ortoepia**, d'in ἔπος = coventu, dicere), arte de a pronuntiá bene sonurile unei limbe, correspondente la *orthographia*= arte de a scrie bene acelle-asi sonuri; se dice si *orthologia* sau *orthophonia*; de ací si adj., *orthoepicu,-a*, relativu la *orthoepia*; *orthogonale* si *orthogoniu,-a*, adj., **orthogonius**, (ὀρθογώνιος, it. **ortogonale** si **ortogonio**, fr. **orthogonal**, d'in γωνία = anglu), care are angluri derepte, synon. cu *rectangulariu : coordinate orthogonali, orthographare* = *orthographiare*, v., (vedi mai diosu : *orthographiare*); *orthographia*, s. f., **orthographia**, (ὀρθογραφία, fr. **orthographe** si **orthographie**, it. **ortografia**, d'in γράφειν = scriere), α) arte de a scrie dereptu, bene, correctu, conforme cu pronunti'a in genere stabilita si cu etymologi'a coventeloru limbei de scrissu: *orthographia phonetica, etymologica, mista*, β) modu ore-care de a scrie coventele unei limbe : *orthographia bona, usiora, grea, fora neci unu principiu regulatoriu*, γ) representatione geometrica a faciei unui obiectu; — de ací si verb. *orthographiare* (fr. **orthographier**) = a scrie dupo *orthographia*, si adj. *orthographicu,-a*, relativu la *orthographia : scriere orthographica, essercitie orthographice, in astronomia, proportionile orthographice alle sferei; in desemnu, planuri orthographice;* si *orthographu*, **orthographus**, (ὀρθόγραφος, it. **ortografo**), α) adj., scrissu bene, dupo *orthographia;* β) s. personale, care scrie dupo *orthographia;* — *orthologia*, s. f., *orthologicu,-a*, adj., vedi: *orthoepia* si *orthoepicu; orthomorphia*, s. f., (fr. **orthomorphie**, d'in μορφή = forma), arte de a redde partiloru corpului omenescu form'a loru normale; si adj. *orthomorphicu,-a*, relativu la *orthomorphia;* si s. m., *orthomorphismu*, (fr. **orthomorphisme**) = conformatioue derepta, regulata, normale; *orthopale*, s. f., (fr. **orthopale**, d'in πάλη = lupta), lupta derepta, iu petiore; *orthopedia*, s. f., (fr. **orthopédie**, it. **ortopedia**, d'in παῖς-παιδός = copillu), arte de a face ca membrele copilliloru se cresca si se se desvolte in modu regulatu, de a prevení si indereptá difformitatile provenîte d'in morbi sau d'in nascere: *in urmarea studiului profundu allu orthopediei si allu applicarei ei la antici, raru se vedea la ei difformitati;* si adj., *orthopedicu,-a*, relativu la *orthopedia;* si subst. person. *orthopedistu*, (fr. **orthopediste**), care se occupa cu *orthopedi'a, orthophrenia*, s. f., (fr. **orthophrenie**, d'in φρήν = anima, spiritu), arte de a indereptá vitiele de anima si de mente; si de ací si adj. *orthophrenicu,-a*, relativu la *orthophrenia, orthoploteru,-a*, adj. s., (fr. **orthoplotère**, d'in πλωτής = plutitoriu, innotatoriu), care innota sau plutesce bene; s. *orthoplotere*le, familia de passeri apatice care innota bene; *orthopnoia*, s. f., **orthopnœa**, (ὀρθόπνοια, d'in πνέειν =resuffiare), difficultate de respirare, asiá co cellu ce suffere de ea cauta se sté dereptu, in petiore, spre a poté resufflá; de ací si adj. *orthopnoicu,-a*, **orthopnoicus** (ὀρθοπνοϊκός), relativu la *orthopnoia*, si subst. person. *unu orthopnoicu*, care pate de *orthopnoia; orthopteru,-a*, adj. s., (fr. **orthoptère**, it. **ortoptero**, d'in πτερόν = aripa), care are aripele concavate in directione derepta, adeco longitudinale; ca s. *othopterele*, ordine de insecte, alle caroru aripe nu su concavate in directione transversale; *orthorhachia*, s. f., (fr. **orthoracie**, d'in ῥάχις = spinare), arte de a indereptá spinarile gibbose; si adj. *orthorhachicu,-a*, relativu la *orthorhachia, orthorhynchu,-a*, adj., (fr. **orthorhynque**, d'in ῥόγχος=rostru), care are rostru dereptu sau forma de assemine rostru; *orthosceliu*, s. m., (fr. **orthoscèle**), instrumentu *orthopedicu*, ce serve a indereptá petiorele (d'in σκέλος = crure, petioru); *orthsomaticu,-a*,

www.dacoromanica.ro

adj. s., (fr. **orthosomatique**, d'in σῶμα-σώματος = corpu), relativu la indereptarea partiloru corpului, mai vertosu, ca s. f., *orthosomatic'a*, (subintell. arte), arte de a dá partiloru corpului forme normali; *orthospermu,-a*, adj. s., (fr. **orthospermé**, d'in σπέρμα = sementia), care are sementia plana; s. *orthospermele*, sectione de plante d'in famili'a umbelliferelor.

* ORTICOLU,-*a*, adj., (fr. **horticole**, it. **orticolo**; d'in *ortu* = gradina si *colere* = cultivare), relativu la cultur'a gradineloru, la *orticultura : technologia orticola*.

* ORTICULTORIU,-*oria*, adj. s., (fr. **horticulteur**, it. **orticultore**), cellu ce se occupa cu cultur'a gradineloru, cu *orticultur'a : pote inse fi cineva orticultoriu, fora se fia ortulanu sau gradinariu de messeria*.

* ORTICULTURA, s. f., (fr. **horticulture**, it. **orticultura**, d'in *ortu*=gradina, si *cultura*), cultur'a gradineloru, arte, studiu, theoria, scientia de a lucrá gradinele.

* ORTIVU,-*a*, adj., **ortivus**, (it. **ortivo**, d'in *ortu* de la *orire*), relativu la *ortu : arcuri ortive*, coprense intre doue *orturi* alle unui astru.

1 ORTU, s. m., **hortus**, (it. **orto**, — affine χόρτος, care d'in *chortu* a trecutu in *hortu, ortu*), locu inchisu pentru plantatu, gradina in cellu mai largu intellessu.

2 ORTU, un'a d'in formele participiali alle verbului *orire*, leuatu ca s. m. reale, *ortu-lu* = **ortus**, (it. **orto**), resaritu allu stelleloru : *ortulu sorelui, allu stelleloru, allu lunei*; — inse si part. cu sensu de adiectivu : *juni orti d'in illustri familie*.

* ORTUALE, adj. **hortualis**, (it. **ortale**), relativu la 1 *ortu : plante ortuali*.

* ORTULANU,-*a*, adj. s., **hortulanus**, (it. **ortolano**), relativu la 1 *ortu : verdetie ortulane*; — leuatu inse de regula ca subst., *a)* personale, *ortulanu,-a*, = gradinariu, gradinaressa; *b)* nome allu unei specia de passere ce se afla adesea si prin gradine.

* ORTYGOMETRA, s. f., **ortygometra**, (ὀρτυγομήτρα, fr. **ortigomètre**, d'in ὄρτυξ=prepellitia, si μήτηρ = mamma), 1. in specie, passere nomita si regele coturniciloru, coci condnce aceste passeri in trecere preste mari; 2. coturnice sau prepellitia in genere.

* ORYCE, s. m., **oryx**, (ὄρυξ, fr. **oryx**), specia de capriora unicorna.

* ORICTERIU, 1. s. m., (fr. **oryctère**, gr. ὀρυκτήρ = sapatoriu), genu deanimali mammifere, dotate cu estraordinaria facultate de a rode; 2. f. pl. *orycteriele*, (fr. **oryctères**), familie de insecte ce sapa pamentulu si si ingropa ouale.

† ORYCTO-, (d'in ὀρυκτός=sapatu, ingropatu), intra in composite scientifice, cumu : *oryctogeologia*, s. f., (fr. **oryctogéologie**, d'in γῆ = pamentu si λόγος = discursu), parte a istoriei naturale ce tracta despre mineralile d'in senulu pamentului; si adj., *oryctogeologicu,-a*, relativu la *oryctogeologia*; *oryctognosia*, s. f., (fr. **oryctognosie**, d'in γνῶσις = connoscentia), parte a istoriei naturale ce invétia a connosce mineralile; *oryctographia*, s. f., (fr. **oryctographie**), in acellu-asi sensu cu *oryctognosia*, asiá si *oryctologia; oryctotechnia*, s. f., (fr. **oryctotechnie**, d'in τέχνη =arte), arte de a ne procurá substantie minerali necessarie noue; si adj., *oryctotechnicu,-a*, relativu la *oryctotechnia*, *oryctozoologia*, s. f., (fr. **oryctozoologie**, d'in ζῶον=animale, si λόγος=discursu), parte a zoologiei ce tracta despre animali fossili; si adj., *oryctozoologicu,-a*, relativu la *oryctozoologia*; si s. pers., *oryctozoologu*, cellu ce se occupa cu *oryctozoologi'a; oryxionomia*, s. f., (fr. **oryxionomie**, d'in νόμος=lege, processu), scientia ce invétia a connosce diversele processe applicabili la cautarea si lucrarea minereloru, spre a se allege celle mai bone.

* OSANNA, (it. **osanna**), coventu ebraicu usitatu in cartile basericesci, cu intellessulu de : *salute! marire! gloria!* — applicatu si fig. *a cantá osanne celloru de la potere*.

* OSCEDINE, s. f., **oscedo**, (d'in **os, oris**=gura), applecare, dispositione de a cascare.

* OSCILLANTE, adj. part. pres., **os-**

www.dacoromanica.ro

cillans, (it. **oscillante**, fr. **oscillaut**), care *oscilla : cordele oscillanti alle lyrei, limba oscillante a orologiului.*

* OSCILLARE, v., **oscillare**, (it. **oscillare**, fr. **osciller**, — d'in 2 *oscillu*), a se missicá in coce si in collo, in susu si in diosu, a se leganá, a tremurá, a vacillá, mai vertosu, a se missicá regulatu in done directioni, cumu : *oscilla pendulului unui orologiu; undele oscilla, érb'a oscilla sub sufflarea venturiloru, cumu oscilla si arundinea;* fig. *oscilla pretiulu, valorile.*

* OSCILLATIONE, s. f., **oscillatio**, (it. **oscillazione**, fr. **oscillation**); actione de *a oscillare : oscillationea pendulului, luminei, radieloru; centru de oscillatione allu navei; oscillationile opinionei, politicei; a si petrece cu oscillatione, ca copillii.*

* OSCILLATORIU,-*toria*, adj. s., **oscillans**, (it. **oscillatorio**, fr. **oscillatoire**), care *oscilla : pendulului oscillatoriu, opinione oscillatoria.*

* 1 OSCILLU, pl.-*e*, **oscillum**, (deminutivu d'in **os**=2 *ore*); 1. proprie, gura mica, guritia, facisiora; 2. prin estensione, *a)* mica caverna, si in specie caveru'a d'in mediulu certoru fructe, cumu allu fabei; *b)* mica figura, imagine, papusica.

* 2 OSCILLU, pl.-*e*, **oscillum**, (d'in **obs**, si **cillere**, cillire); légann, machina de leganatu, si abst. leganatura, vacillare, bilanciare.

* OSCINE, s. f., **oscen**, (d'in **os, oris** =gura, si **canere**=cantare), passere ce canta, si in specie, passere dupo allu cui cantu se tragu presagie.

OSCIORU, s. m., vedi *ossuciu.*

*OSCITABUNDU,-*a*, adj., **oscitabundus**; d'in *oscitare*, applicatu a cascá, care casca gur'a mare; fig. *cascaundu* =*cascabundu.*

* OSCITANTE, adj. part. pres., **oscitans**, (it. **oscitante**, fr. **oscitant**), care *oscita : febre oscitante; oscitantii sunt de ai de casca-gura.*

* OSCITARE, v., **oscitare** si **oscitari**, (d'in **os, oris**=gura, si **citare**), a pune gur'a in missicare, si in specie, a cascá gur'a; a cascá de somnu; despre plante, a se deschide; fig. a cascá gur'a, a fi *casca-gura*, a fi negligente, somnurosu, ammortitu, inatteutu.

* OSCITATIONE, s. f., **oscitatio**, (it. **oscitazione**, fr. **oscitation**); actione de *oscitare.*

* OSCULARE, v., **osculari**, a dá *osculu*=gura, guritia, sarutare, a sarutá, proprie : *a osculá iconele, man'a preutului, copillii pre fronte;* fig. a resfaciá, manganiá; a se attinge, a avé *contactu.*

* OSCULATIONE, s. f., **osculatio**, (fr. **osculation**, it. **osculazione**); actione de *osculare : osculationea iconeloru; osculationea unui cercu, unei curba*, vorbindu de unu cercu sau linia curba ce se attingu intr'unu puntu.

* OSCULATORIU,-*toria*, adj. s., **osculans**, (it. **osculatore**, fr. **osculateur**), care *oscula : cercu osculatoriu*, vedi *osculatione.*

* OSCULATU,-*a*, part. sup. d'in *osculare*, **osculatus.**

* OSCULU, pl.-*e*, **osculum**, (deminutivu d'in **os**=2 *ore* = *gura*), guritia, si de ací, sarutatu, basiu.

* OSMAZOMATU,-*a*, adj., (fr. **osmazomé**); care coprende *osmazoma*, cu *osmazoma.*

* OSMAZOMA, s. f., (fr. **osmazome**, d'in ὀσμή=odore, ζωμός=*zema*), principiu ce da odore zemei : *osmazom'a face parte d'in carnea boului.*

* OSMIATU, s. m., (fr. **osmiate**, it. **osmiato**), nome genericu de sari formate d'in acidu *osmicu* cu una base.

* OSMICU,-*a*, adj, (it. **osmico**, fr. **osmique**); de *osmiu : acidu osmicu, sulfura osmica, oxydu osmicu.*

* OSMIOSU,-*a*. adj., (it. **osmioso**, fr. **osmieux**); de *osmiu : oxydu osmiosu.*

* OSMITU, s. m., (it. **osmito**, fr. **osmite**), nome genericu de sari formate d'in acidu *osmiosu* cu una base.

* OSMIU, s. m., (it. **osmio**, fr. **osmium**, d'in ὀσμή = odore), metallu asiá nomitu dupo odorea ce essala, candu e oxydatu.

* OSMIURA, s. f., (it. **osmiuro**, fr. **osmiure**), nome commune datu ammestecaturelorn de *osmiu.*

* OSMUNDA, s. f., (it. **osmunda**, fr.

www.dacoromanica.ro

osmonde), genu de plante d'in famili'a filiciloru sau feregiloru, *cryptogamia L.*, d'in cari speci'a cea mai importante e *osmund'a regale* = **osmunda regalis** *L.*, a cui radecina se recommenda de câtuva tempu la *rachitici.*

* OSMUNDACIU,-*a*, adj., (fr. **osmondacé**), care sémina cu *osmund'a*, s. f. pl. *osmundacie*, tribu de filici ce are de typu genulu *osmunda.*

OSPE, *ospetare, ospetía, ospetiu*, etc. vedi: *ospite, ospitare, ospitia, ospitiu* etc.

OSPITACLU, pl.-*e*, **hospitaculum**; locu unde tragu si se recepu *ospiti* pre costu, *ospetaria.*

OSPITALE, adj. s., **hospitalis**, (it. **ospitale, ospedale** si **spedale**, fr. **hospitalier**, si **hôpital**), relativu la *ospite* sau la *ospiti*; 1. adj., de *ospiti: casa ospitale, beneficie ospitali, umbre ospitali, mésa ospitale*, — mai vertosu care buccurosu recepe si tracta ospiti: *térra ospitale. familia ospitale. refugiu ospitale;* asiá si despre lucruri: *ospitalea umbra a selbeloru; orientalii sunt ospitali;* 2. subs. *a)* raru personale, *ospitale* = *ospite*, si in specie, cellu ce *ospitedia* pre altulu; *b)* desu, reale m., *ospitale, unu ospitale*, pl. f., *ospitalile* = lat. **hospitalia**, α) camera, incapere pentru ospiti; β) casa publica unde se ospetedia strainii pre costu, (vedi *ospitaría*, ce are in speciale acestu sensu); γ) ca mai desu (in acestu sensu si scurtatu, *spitale*), casa publica unde se admittu si se tinu pauperi, mai allessu morbosi si nepotentiosi.

OSPITALIARIU,-*a*, adj., **hospitalis**, (dupo fr. **hospitalier**, it. **ospitaliere**, compara inse lat. d'in Gl. Isid. **hospitalarius**), in sensulu formei *ospitale* de sub 1.: *térra ospitaliaria, familia ospitaliaria; selbe cu umbre ospitaliarie ne astépta la térra.*

OSPITALITATE, s. f., **hospitalitas**, (it. **ospitalità** si **ospedalità**, fr. **hospitalité**); calitate de *ospitale*, bona volientia de a ospitá, de a recepe si tractá ospiti, se dice inse de cellu *ospitatu*, receputu in *ospitía: a dá, a oferí ospitalitate, actu de ospitalitate; a avé, aflá ospitalitate; detorie, officie de ospitalitate; ospitalitatea terrei nostra a fostu si e inco forte mare, a sufferitu si suffere inco térr'a de generos'a sea ospitalitate.*

OSPITARE si *ospetare,-ediu*, v., **hospitari, hospitaliter excipere, apparatis epulis excipere, epulari, convivari, convivia agere, genio indulgere**, (it. **ospiziare, ospitalare**, isp. port. **ospedar**); 1. a recepe ca *ospite* in cas'a sea, a dá, d'in liberalitate si omenia unui strainu casa si mésa, éro ca intr. a fi *ospite*, a petrece ca *ospite* la cineva, a aflá liberale si omenosa receptione in cas'a cuiva: *cea mai mare placere a Românului e a ospetá pre toti strainii câti pote; de unde are si chiaru de unde nu are, cauta se ospetedie pre fia-care callatoriu si strainu; aveti bona volientia si indemanare se ne ospetati in noptea acésta-a? am ospitatu eri nopte in cas'a unui pauperu terranu, care m'a ospitatu cu tote aceste-a forte bene; Românii ospitau, nu ca anticii Romani, numai pre amici si connoscuti, ci si pre straini; cine n'a fostu ospitatu in cas'a mea? ce trecutoriu n'a ospitatu in cas'a nostra?* — in amendoue sensurile se dice si de receptione pre costu: *cu multi banni ospitedi forte reu la ospitariele ce se afla pre longa callile chiaru celle mai amblate;* — 2. a dá sau leuá parte la unu *ospetiu* = mésa mare, stralucita; a tractá sau a petrece, a mancá si petrece mai multi impreuna: *de diu'a sea amiculu are se ne ospitedie; amu ospitatu ca la una nunta; in tote dillele vreti se ve ospitediu?* 3. a dá se mance sau a mancá: *nu ve placc se vede buccatele nostre, si de acea,-a, nu ospitati; dupo ce ospitati, faceti-ve rogationea de multiamire; a ospitá d'in tote câte pucinu; a investí pre cei nudi si ospitá pre celli flamundi;—ospitare*, in acestu sensu, e una espressione allessa si urbana; — refless. *a se ospitá*, dice mai multu de câtu simplulu *a ospitá* transitivu: *voi ve ospitati pre candu noi stàmu se morimu de fome.*

OSPITARESSA, *ospitaría, ospitarire*, vedi *ospitariu.*

OSPITARIU si *ospetariu,-a*, adj. s., **hospitalis, hospitarius, hospitium**, (com-

www.dacoromanica.ro

para : it. **ostiere**, isp. **hospedero** si **hospederia, hosteria**), relativu la *ospite*, 1. raru ca adj., in sensulu formei *ospitale : familia ospitaria;* 2. mai desu ca subst., *a)* pers., *ospitariu*=cellu ce pre costu recepe *ospeti*, fem. *ospitaressa; b)* reale, *ospitariu*, m., pl.-*e*, casa de *ospiti;* si in specie, casa de nepotentiosi si *morbosi; e)* f. reale, *ospitaria*, α) casa de *ospiti*, β) in specie, casa de *ospeti* pre costu, si de ací, negotiu allu *ospitariului* in sensulu de sub *a)*.

OSPITATIONE si *ospetatione*, s. f., **hospitalis exceptio, epulatio;** actione de *ospitare*.

OSPITATORIU si *ospetatoriu,-toria*, adj. s., **hospitans, hospitaliter excipiens, conviva, comissator;** care ospitedia : *ospitatoriulu flamundiloru, ospitatorii de la nunt'a acésta-a*.

OSPITATU si *ospetatu,-a*, adj. part. sup. subst.; 1. part., *a)* passivu : *flamundi ospitati de tene; b)* cu sensu intrans. *nu plecati in calle neospitati*= (nemancati); 2. sup., *a dá de ospitatu, casa de ospitatu persone insemnate; nu e tempu de ospitatu;* 3. subst. abstr., *fora ospitatulu vostru morieamu de frigu si de fame*.

OSPITE, si *ospete*, (pre a locuri si *ospetu*, de unde fem. *ospita*=**hospita** d'in **hospitus**=*ospitale*, déro cu una nuantia de professionare; si scurtatu : *ospe;* inse atâtu form'a completa, *ospite*, câtu si cea scurtata, *ospe*, se applica si la femine, ca si lat. **hospes** ca si espress. generale *omu*), s. m., **hospes conviva, comissator, amicus,** (it. **ospite** si **ospe;** isp. **huesped;** port. **hosped** si **hospedo;** prov. **hoste, oste, osde;** fr. **hôte** si v. fr. **hospte, hoste**) ; 1. *ospite* = cellu ce cu bona volientia si amicitia e receputu la cineva, in cas'a cuiva : *casa de ospiti publici, ospiti publici* = *ospiti ai terrei; cas'a unui barbatu stralucitu se cade se fia deschisa la ospiti; a recepe sau nu recepe ospiti, a nu avé locu de receputu ospiti; avemu ospita una domna mare, mai multi ospiti si ospite de consideratione; ospitii de consideratione tragu sau sunt trassi la cea mai hona casa d'in satu; abiá amu scapatu eri de ospiti, si écco astadi ne au venitu alti ospiti si mai multi; nu se mai curma ospitii de la noi; lassa se ne vina ospiti, co avemu de la Domnedieu unde si cu ce se i ospitàmu; voi. ospitii mei, de ce trageti la altii? ospitii sunt, pentru poporale orientali, sacri si inviolabili;* fig. *insectele parasite sunt ospiti forte supperatori*, 2. *ospite* = cellu ce cu amicale benevolientia recepe pre unu strainu sau si connoscutu : *cumu se clama ospitele, la care tragi in acésta cetate? eu nu am ospite in acésta cetate, ci cauta se tragu la una ospitaria; inainte de a merge la ospitele nostru, amu vrutu se stàmu la tene, ca se te vedemu; ospitele ospitelui face placere;* acestu sensu occurre de una data cu cellu de susu in frasi ca : *ospite de ospite nu mai e securu; ospiti de ospiti au adjunsu se se tema;* 3. *ospite* = amicu, connoscutu de aprope, oppos. la *oste* = *inimicu*, mai vertosu la Dacoromani : *nu increde ospelui tote, co pote una data se ti fia oste; nu face ostelui totu reulu, co ti pote fi una data ospe;* 4. *ospite* = strainu, nesciutoriu, noviciu, trecutoriu : *rondinellele sunt ospiti de primavéra si de véra ai terreloru nostre; numai tu esti ospite in tote celle ce se petrecu in cetatea nostra; ospiti de tote natiónile avemu in térr'a nostra; ospitii se nu se ammestice in facendele politice alle indigeniloru; Theophrastu, de si mare si escellente auctoriu in limb'a greca, si audí nomele de ospite de la una simpla muliere venditoria de victuali in plati'a Atheneloru; ospite, nu trece nepesatoriu pre longa acestu mormentu; omulu e ospite pre acestu pamentu;* 5. *ospite* = commesanu, invitatu la ospetiu, la mésa, convivu : *ai clamatu pre multi ospeti; atâti ospiti nu incapu la mésa; tu esti ospitele neinvitatu la més'a mea; ospitii mancara si bcura bene; ospite regulatu la més'a cuiva;* 6. *ospite* = locuitoriu, vorbindu de passeri si alte animali : *ospitii selbeloru sunt passerile, apoi si lupii, ursii si alte fere; ospitii unui lacu sunt pescii sau broscele;* 7. *ospite* = ca adj. cu insemnare de *ospitale*, (in acestu sensu mai vertosu intra form'a : *ospi-*

www.dacoromanica.ro

tu,-a) : *ospitele umbre alle selbeloru, ospitele rondinelle, ospita tèrra, ospitulu vinu,* etc., adeco cu insemnarea si de *strainu* si de *amicu, amicale.*

OSPITELLU si *ospetellu,* s., 1. reale, **hospitiolum**, (compara it. **ostello**, fr. **hôtel**), *a)* proprie deminutivu d'in *ospitiu* = casa de *ospiti;* in acestu sensu intra mai bene form'a *ospitioru* si *ospetioru; b)* si cu insemnare generale de *ospitiu*=casa de *ospiti;* 2. personale, ca deminutivu d'in *ospite.*

OSPITESCE si *ospetesce* adv., **hospitaliter;** in modu *ospitescu: a recepe ospitesce.*

OSPITESCU si *ospetescu,-a,* adj., **hospitalis;** de *ospite,* relativu la *ospite : ospitesca receptione; relationi ospitesci; tractare ospitesca; ospitescile termuri alle Dunarii; ospitésc'a terra a Româniloru.*

OSPITIA si *ospetía,* s. f., **hospitalitas, hospitium, amicitia;** calitate, fapta, legamentu de *ospite : legamentu de ospitia; a fi in ospitía, a avé ospitía cu cineva; ospitíe strabone, vechia ospetía, nou'a vostra ospetía; a avé ospetia cu multe familie mari ; a face ospetia cuiva.*

OSPITIORU si *ospetioru,* s. m., 1. mai raru ca personale, deminutivu d'in *ospite* (**hospitulus**); 2. ca mai desu in sensu reale, deminutivu d'in *ospitiu* **hospitiolum, lautulum convivium, frugales et lautulæ epulæ;** *a)* in insemnarea coventului *ospitiu*=mésa mancare, prandiu sau cena, petrecere, conviviu; *b)* in insemnarea coventului *ospitiu* = casa de ospeti.

OSPITIU si *ospetiu,* pl.-*e,* **hospitium, apparatæ et lautæ epulæ, convivium, epulæ,** (it. **ospizio**, fr. **hospice**, isp. **hospicio**), ca abstr. legamentu de *ospite,* amicitia ostpetésca, ospetía, amicitia, benevolientia, connoscentia, etc., éro ca concretu, mediu de manifestare a acestei amicitia; 1. abstr. *cetatiani in ospetiu unii cu altii; a avé ospitiu si amicitia cu celli mai insemnati ai cetatei; a fi in ospitiu cu una familia; am trassu la tene in poterea ospitiului ce é intre noi; a avé anim'a deschis'a pentru ospitiu; a stricá, rupe ospitiulu cu cineva; a legá ospitiu cu mai multi; ospitie de provincia; ospitiulu unui poporu cu altulu;* 2. ca transitione intre sensulu precedente si cellu urmatoriu, *ospitiu* = *ospetare,* receptione si tractare ospetesca : *vino la mene, la tèrra, déco ti place rusticulu ospetiu ce ti am facutu si alta data; a dá, offerí cuiva ospitiu, a recusá cuiva ospitiu;* 3. concretu, *a)* mésa, α) in genere, mancare, prandiu sau cena, β) in specie, mésa mare, cu ospiti sau invitati, mésa de petrecere, de solennitate, etc. : *ospetiu splendidu, abundante, copiosu; ospetiu simplu, frugale; se tine numai de qspetie, a tiné un'a intr'unu ospetiu; ospetie de diu'a nomelui, de diu'a nascerei; a petrece in ospetie si libidine; a si perde averea in ospetie nebonesci; neboniele ospetiului; b)* locu, casa de *ospiti,* de receputu *ospiti,* chiaru *locu* de locuitu in genere, fia pentru ómini, (compara si nou gr. ὁσπίτι si σπίτι=*casa,* coventu corruptu d'in romaniculu *ospitiu*), fia chiaru pentru animali, cumu : *selbele offeru ospitiu passeriloru,* déro pentru omeni, *ospitiu*=casa magnifica : *ospitiu regale, magnificu, lussosu : ospitiulu de marmure allu avutului;* déro si mai desu in sensulu speciale de casa de *ospiti* cu differite nuantie, α) incapere in case partitularie destinata la *ospetare* de amici sau de straini; β) casa publica unde se recepu straini insemnati, veniti cu caracteriu politicu; γ) casa particularia sau de negotiu, unde pre costu se recepu straini si callatori; δ) casa unde se recepu si se tinu nepotentiosi si morbosi : *ospitiu de invalidi, de militari invalidi; ospitiu de orphani, de nascere, de pauperi; ospitie sunt si ospitariele lussose, curate si commode; sunt ospitie maritime pentru callatori la baniele de mare si petrecori la acelle banie, cumu sunt si ospitie alpine pentru celli ce callatorescu sau se perambla la monti.*

OSSALATU, *ossalicu,* etc., vedi : *oxalatu, oxalicu,* etc.

OSSAME, pl. *ossamine,* (it. **ossame**), si f. *ossime,* **ossuarium;** multime de *osse.*

OSSAMENTU, de regula in pl. *ossamente,* (fr. **ossements**), *osse* fora carne,

www.dacoromanica.ro

osse de omu mortu, mai raru si despre osse de animale.

OSSANNA, vedi *osanna*.

OSSARIA, (pronun. *ossaría*), s. f., vedi : *ossariu*.

OSSARIU, si *ossuariu,-a*, adj. s., **ossarius** si **ossuarius**, (it. **ossario**, fr. **ossuaire**), relativu la *ossu : olla ossaria* = urna; subst., *a)* fem. reale, *ossaria* si *ossaría*, α) locu, incapere, grópa de tinutu *ossele* omeniloru morti : *ossari'a monasteriului;* β) multime de *osse:* vedi si *ossame;* γ) arte de *ossariu;* vedi la urmatoriulu *b)* sub α); *b)* m. *ossariu*, α) personale, cellu ce lucra sau vende obiecte artistice lucrate d'in *ossu;* β) reale, *ossariu*, pl. *ossarie*, α') in genere cu insemnarile formei fem. *ossaría*, afora de cea de sub γ); β') olla, cuteia de *osse*, de pastratu *ossele* sau cenusi'a unui mortu, urna funebre.

OSSATURA, s. f., (it. **ossatura**, fr. **ossature**), totu ordinatu, ordine, structura a *osseloru*, structur'a ossosa a animalelui; — prin metafore, se dice si de muri, navi, ponti, etc.

OSSIA, s. f., **axis;** vedi *asse*.

OSSICELLU, pl.-*e*, **ossiculus**, (it. **ossicello**), deminutivu d'in *ossu*.

OSSICLU si *ossiculu*, s. m., **ossiculus**, (it. **ossiculo**, fr. **ossicule**); deminutivu d'in *ossu;* de ací si :

OSSICULARE si *ossicularíu,-a*, adj., **ossicularis**, (fr. **ossiculaire**), ce sémina cu *ossiculu*, ce are forma de *ossiculu;* si :

OSSICULATU,-*a*, adj. part., (fr. **osselé**), munitu cu *ossicule;* s. f. pl., *ossiculatele*, ordine de pesci muniti cu addeveratu sceletu.

OSSIFERU,-*a*, adj., (it. **ossifero**, fr. **ossifère**), care porta sau contine osse : *caverne ossifere.*

OSSIFICARE, v., (it. **ossificare**, fr. **ossifier**), — a face *ossu*, refl. *a se ossificá*=a se face *ossu* : *membranele s'au ossificatu; in betranetia se ossifica multe parti molli alle corpului.*

OSSIFICATIONE, s. f., (fr. **ossification**, it. **ossificazione**), actione *de ossificare.*

OSSIFICATU,-*a*, part. sup. subst., d'in *ossificare.*

OSSIFICU,-*a*, adj., (**ossificus**, fr. **ossifique**), care face *ossu*, care pote face *ossu*, care pote transformá ceva in *ossu : proprietati ossifice.*

OSSIFRAGU,-*a*, adj. s., **ossifragus**, (it. **ossifrago**, fr. **ossifrage** si **ossifrague**, d'in *ossu-frangere*), care frange sau sférma osse, s. m., *ossifragulu* sau f. *ossifrag'a*, specia de passere maritima, vulturu de mare.

OSSIGENARE, *ossigenatu*, *ossigeniu*, etc., vedi : *oxygenare*, *oxygenatu*, *oxygeniu.*

OSSILAGINE, s. f., **ossilago;** duretia de *ossu*, ca a *ossului.*

OSSILEGIU, pl.-*e*, **ossilegium**, (*ossulegere*), adunare, stringere, collegere a *osseloru.*

OSSILEGU,-*a*, adj. s., **ossilegus**, (vedi si *ossilegiu*), cellu ce college sau stringe *ossele* unui mortu.

OSSIME, s. f., vedi *ossame.*

OSSINU,-*a*, adj. s., (it. **ossino**), de *ossu : figure ossine.*

OSSIU,-*a*, adj., **osseus**, (it. **osseo**), de *ossu : substanti'a ossia.*

OSSIVORU,-*a*, adj., (fr. **ossivore**), care devora, rode *ossele : ulceri ossivore.*

OSSONIU, (cu *n* molliatu, *ossoiu*), pl.-*e*, *ossu* mare.

OSSOSU si *ossuosu,-a*, adj., **ossuosus**, (fr. **osseux** si **ossu**, it. **ossoso** si **ossuto**); plenu de *ossu* sau de *osse*, care are *osse multe : pesce ossosu;* sau care are *osse* mari : *ossosulu elephantu.*

OSSU, pl. *osse*, **os-ossis**, si **ossum**, (it. **osso**, isp. **hueso**, port. **oso**, prov. fr. **os**, gr. ὀστέον, sanscr. **asthi**, alb. **asti**, facia cu cari lat. **ossis**, **ossum**, presenta una assimilatione regressiva a lui *t* cu *s*); parte a corpului animale forte solida, alba si privata de sentire : *commissurele osseloru; ossulu occipitale, frontale; me doru ossele, dorere de osse; a si frange, rupe, dislocá unu ossu; cavitatea ossului, medull'a ossului;* — ca espressione a ce e mai intimu : *bub'a a petrunsu peno la osse, reulu a cadutu la osse, taliatura peno la ossu; udati peno la osse;* prov. *a dá cuiva cutitulu de ossu; feurile ne coprenserá peno in medull'a osseloru; gerulu si frigulu ne a petrunsu la osse;*

www.dacoromanica.ro

a cercá medull'a si ossele; Domnedieu cercà medull'a si ossele loru; — ca espressione a soliditatei si poterei: *multu duce ossulu callului; multu i pote ossulu; sciu ce ve pote ossulu; nu e pentru ossele vostre acésta lucrare, la care se cere ossu;* — ca espressione a vietiei sensibile si reale: *ellu e in osse si carne, in osse si pelle; nu nalluca, ci omu in osse si pelle; nu su dora de pétra, ci de carne si de osse; si bietele vite se fatiga si sentu dorere, pentru co si elle sunt, ca si noi, de carne si de osse; cine nu si ama si nu si incaldesce carnea si ossele selle?* ca espressione a macretiei: *numai pelle si osse; nu i a remasu de câtu pellea si ossele; poti numerá ossele acestui callu;* fig. *multi credu co sunt attici, imitandu numai ossele atticismului;* despre *osse* cu carne ce servu ca cibu: *ossele se ferbu, ca se se scota d'in elle seulu; carne de pre osse; ossu cu carne, fora carne;* prov. *cine pote osse rode, cine nu, neci carne molle; celloru tardiu veniti remanu ossele,* sau: *celloru tardiu veniti osse; pentru sene carnea, pentru altii ossele; a se innecá cu unu ossu, cu unu ossu de pesce, a inghití unu ossu; canelui placu ossele, canele rode osse, si omulu rode osse;* fig. *oratoriulu a tacutu si ammutitu, de candu i s'a arruncatu unu ossu se roda si ellu; vei face pre toti cei ce latra acumu, se taca, déco le vei dá câte unu ossu de rosu;* — ca relicie alle omului mortu: *ossele melle se repause longa alle parentiloru mei; aici ne voru jacé ossele; suntemu detori a ne versá sangele pentru térr'a unde jacu ossele boniloru si straboniloru, parentiloru si fililoru nostri; a lege sau college ossele,* a stringe *ossele* mortului arsu, déro si: a stringe si scote buccatile unui *ossu* frantu, sfermatu; — ca materia pentru lucruri de arte: *peptine de ossu, imagini de ossu, presselle de ossu; cu pulbere de osse clarésce sacharulu; nasturi de ossu; multime de osse albescu pre campu;* — prin alte metafore, parte interna si cea mai solida a arboriloru si fructeloru: mediu, sembure, sementia, etc.

OSSUARIU, vedi *ossariu.*

OSSUCIU si *ossutiu,* s. m., **ossiculum;** deminutivu d'in *ossu,* de unde unu nouu deminutivu: *ossucioru,* si scurtatu, *oscioru.*

OSSUOSU,-*a,* vedi *ossosu.*

OSSUTIU, s. m., vedi *ossuciu,*

OSSUTU,-*a,* adj., (it. **ossuto,** fr. **ossu**); munitu cu *osse,* cu mari *osse;* vedi si *ossosu.*

OSTARIU, (corruptu *ostasiu*) s. m., **miles;** omu armatu pentru apperarea terrei: *ostarii nostri se batura eroice; mercenarii straini nu aru meritá nomele de ostari, ci de soldati; a animá ostarii la lupta; ostarii ardeau de dorenti'a de a se bate; Românulu e bonu ostariu;* — vedi si *ostianu.*

OSTATICU, s. m., **obses,** (it. **ostatico, ostaggio;** isp. **hostaje,** prov. **ostatge,** fr. **hôtage;** lat. med. **hostaticum, hostagium;** — dupo unii d'in **obsidaticum,** de la **obsidatus**), persona data de una natione in manule altei-a spre a serví la assecurarea implenirei pacteloru: *a si dá unii altoru-a ostatici, a cere ostatici, a leuá ostatici, a cere ostatici pre filii celloru mai imsemnati cetatiani;* — si alte lucruri ce se dau sau se liéa spre assecurarea unui tractatu, de pace, a unui armistitiu: *a leuá si tiné ca ostatice mai multe cetati.*

OSTE, s. m. f., **hostis, exercitus-copiæ,** (it. **oste,** isp. **hueste,** prov. si v. f. **ost,** istr. **osta;** — d'in primele timpuri alle evului mediu **hostis** occurre cu sensulu de *armata*), in origine, *oste* = *strainu,* cumu attesta Cicerone: **hostis apud majores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus**=*oste, la strabonii nostri, se dicea cellu cui acumu dicemu peregrinu* (*strainu*); trecù apoi la insemnarea: 1. de inimicu, si a nome de inimicu care ne attaca cu armele; 2. de potere armata, militia, si se stabilí in acestu sensu ca subst. reale f., in limb'a româna: *ostea romanesca, turcesca; osti tataresci; a merge la oste, a stringe oste, a se scollá cu oste asupr'a veciniloru; archiducii sau archangelii ostiloru ceresci; frontea ostei, cod'a ostei, mediulu ostei; a pune ostea in ordine de batalia; a infrange ostea inimica.*

* OSTEALE, adj., (fr. **ostéal,** d'in

www.dacoromanica.ro

ὀστέον = ossu), de *ossu*, vorbindu mai vertosu de *sonulu* ce da ossulu batutu : *sonu osteale;* de ací si : *ostealgia*, s. f., (fr. **ostéalgie**, d'in ἄλγος = dorere), dorere de *osse*, de unde si adj. *ostealgicu,-a*,=relativu la *ostealgia; osteide*, adj. s. f., (fr. **ostéide**, d'in εἶδος = forma), care are apparentia de ossu, ca subst. *a)* concretione minerale, ce are apparentia de ossu; *b)* nucliu ososu ce se face in cavitatea interna a dentiloru.

* OSTEALGIA, *ostealgicu, osteide*, vedi *osteale*.

OSTEANU,-*a*, adj. s., vedi *ostianu*.

* OSTENDERE, *ostensi* si *ostensei*, *ostensu* si *ostentu*, v., **ostendere**, (it. **ostendere**), a tende, a pune inaintea ocliloru, a arretá, a monstrá : *a ostende peptulu, dentii, spatele;* refl. *a se ostende : callarii se ostendu;* metaforice : *a si ostende cogitulu, sentimentulu, parerea, fric'a, temerea, reutatea, aramea;* mai vertosu cu vorbe, a esplicá, spune : *cumu mai susu am ostensu indestullu si luminatu; nu si ostende bene celle cogitate.*

* OSTENSIBILE, adj., (it. **ostensibile**, fr. **ostensible**, d'in *ostensu* de la *ostendere*), care se pote *ostende*, a fi *ostensu*, si de ací, invederatu, evidente, ce sare in ocli.

* OSTENSIONE, s. f., **ostensio**, (it. **ostensione**), actione de *ostendere*, (vedi *ostensu*) : *ostensionea mercei, nestimateloru la oclii totoru-a.*

* OSTENSIONALE, adj., **ostensionalis**, pentru ostensione : *militia ostensionale.*

* OSTENSIVU,-*a*, adj., (it. **ostensivo**, fr. **ostensif**), ce se póte *ostende*, facutu spre a fi *ostensu : acte ostensive.*

* OSTENSORIU,-*soria*, adj. s., **ostensor**, (it. **ostensore** si **ostensorio**, fr. **ostensoire** si **ostensoir**); care *ostende* sau serve a *ostende*, arretatoriu;—ca s. m. reale, *ostensoriu*, pl.-*e*, ceva pre care se pune si se arréta altu ceva.

* OSTENSU,-*a*, part. sup. subst. d'in *ostendere*, **ostensus**.

* OSTENTABILE, adj., **ostentabilis**; demnu de a fí *ostentatu*.

* OSTENTACLU, pl.-*e*, **ostentaculum**; vedi *ostentu*.

* OSTENTAME, pl. *ostentamine*, **ostentamen**, si :

*OSTENTAMENTU, pl.-*e*, (it. **ostentamento**), mediu de *ostentare : trece prin publicu cu superbe ostentamine de avuti'a sea.*

* OSTENTARE, v., **ostentare**, (it. **ostentare**), d'in *ostentu* de la *ostendere*, forma intensiva, si prin urmare *ostentare* = a arretá in publicu, a espune ocliloru publicului, a arretá cu fastu, superbia, cu vanitate, a bagá ore-cumu in oclii altoru-a : *vreu se ti ostendu amorea mea, nu se ti ostentu prudenti'a mea; a si ostentá avuti'a, ornamentele, lussosele vestimente; ca fariseii, vreu se si ostente cellu mai micu bene facutu appropelui; bona occasione de a si ostentá scienti'a, talentulu, elocenti'a; nu ostentati benele ce faceti; fiti modesti, si ve feriti de ostentare;* — in specie, *a)* a cautá se castige pre cineva, facundu se lucesca ocliloru sei mari promisse : *a ostentá premie; b)* a cautá se castige pre cineva, punendu-i inainte ammenitiari : *a ostentá periclu de morte; c)* a manifestá, invederá, arretá luminatu.

* OSTENTARIU,-*a*, adj., **ostentarius**; relativu la *ostentu* sau la *ostente :* semne *ostentarie*, — s. reale, *ostentariu* = carte de *ostente*.

* OSTENTATICIU,-*tiu*,-*a*, adj., **ostentaticius-tius**; de *ostentatu*, ce serve la *ostentatu : santitate ostentaticia.*

* OSTENTATIONE, s. f., **ostentatio**, (it. **ostentazione**, fr. **ostentation**), actione, actu si dispositione de a *ostentare*, si in specie, ambitiosa monstra a talenteloru ce avemu sau nu avemu : *ostentationea vestimenteloru, avutieloru, talenteloru; ostentatione de pietate, de onore; desérta ostentatione si gloria; superbe si insolenti ostentationi; ostentatione si vanitate de mulieri; ostentationea vine d'in liusiorentia;* forte desu, apparentia falsa, ammagitoria : *ostentatione de dorere ce nu sente cineva.*

* OSTENTATIVU,-*a*, adj., (it. **ostentativo**), aptu la *ostentatu*, applecatu la *ostentatione : devoti ostentativi.*

* OSTENTATORIU,-*toria*, adj. s., **ostentator** si **ostentatorius**, (it. **osten-**

www.dacoromanica.ro

tatore, fr. ostentateur) care *ostenta* sau serve a *ostentare*, si in specie, vanitosu, laudarosu, superbu : *ostentatoriu allu meritului; virtutei, onorei selle; ostentatori ai fapteloru selle; pompa ostentatoria de desérta splendore.*

* OSTENTIFERU,-*a*, adj., ostentifer, care adduce sau da *ostente*.

* OSTENTU,-*a*, adj. part. adj. subst., d'in *ostendere*, ostentus; pre candu form'a *ostensu*, se applica de regula ca part. si sup., form'a *ostentu* occurre de regula ca adj. si mai vertosu ca subst. m., *a)* abstr. *ostentulu*, α) actione si modu de *ostendere* in genere : *corpulu mortului stete mai multe dille la ostentu;* β) in specie, apparatu, pompa, apparentia estrema pomposa : *face bene de ostentu, sau d'in ostentu; b)* concr. m. *ostentulu*, pl. *ostente-le*, semnu miraculosu, arretare divina, minune, miraclu, lucru de mirare, etc. : *ostentele sunt synonyme cu portentele, monstrele si prodigiele.*

†OSTEO-, (d'in grec. ὀστέον = ossu), intra in derivate si composite scientifice : *osteocele*, s. f., (fr. osteocèle, d'in κήλη = tumore), tumore produssa prin ossificationea unui saccu de surpatura; *osteodermu,-a*, adj., (fr. ostéoderme, d'in δέρμα=pelle), care are pellea coperita de ceva ossosu : *osteodermele*, familia de pesci; *osteodynia*, s. f., (fr. ostéodynie, d'in ὀδύνη = dorere), dorere de osse; *osteogenesia = osteogenia = osteogonia*, s. f., (fr. osteogénèsie, ostéogénie, ostéogonie, d'in γένεσις=γένος=γονή = nascere), formare si desvoltare *a osseloru*, parte a scientiei ce se occupa cu acésta formare; *osteographia*, s. f., (fr. ostéographie, d'in γράφειν = descriere), descriptione a osseloru; de ací si adj., *osteographicu,-a*, relativu la *osteographia*, si subst. person. *osteographu*, cellu ce se occupa cu *osteographia; osteolithu*, s. m., (fr. ostéolithe, d'in λίθος = petra), ossu petrificatu sau fossile; *osteologia*, s. f., (fr. ostéologie, d'in λόγος= discursu), parte a anatomiei ce tracta despre *osse*, tractátu asupr'a acestei materia, de ací si adj., *osteologicu,-a*, relativu la *osteologia : scrieri osteologice;* si subst. m. pers. *osteologu* cellu versatu in *osteologia; osteolyse*, s. f., fr. ostéolyse, d'in λύσις = dissolutione), dissolutione si destructione a osseloru; *osteomalacia*, s. f., (fr. ostéomalacie), malacía sau molletia a osseloru; *osteoncia*, s. f., (fr. ostéoncie, d'in ὄγκος=tumore), inflatura a osseloru; *osteonecrose*, s. f., (fr. ostéonécrose, d'in νέκρωσις = mortificatione), mortificatione a osseloru; *osteophagu,-a*, adj., (fr. ostéophage, d'in φαγεῖν = mancare), care manca osse : *animali osteophage; osteophilu,-a*, adj. s., (fr. ostéophile, d'in φιλεῖν=amare), cui placu *ossele*, ca subst. *osteophilu-lu*, genu de insecte aptere; *osteophthisia*, s. f., (fr. ostéophthisie, d'in φθίσις = consumptione), consumptione a osseloru; *osteophthoria*, s. f., (fr. ostéophthorie, d'in φθορά = corruptione), stricatione, caria a osseloru; *osteophyma*, pl. *osteophymate*, (fr. ostéophyme, d'in φῦμα = inflatura), inflatura de osse; *osteophytu,-a*, adj. s., (fr. ostéophyte, d'in φυτός = crescutu), ce cresce d'in *ossu*, ca subst. *osteophytulu*, ossu ce cresce longa altu ossu cariatu; *osteopsathyrose*, s. f., (fr. ostéopsathyrose, d'in ψαθύρωσις = macinare), macinare a osseloru; *osteopyre*, s. m., (fr. ostéopyre, d'in πῦρ = focu= gangrena, caria a osseloru; *osteosarcoma*, pl. *osteosarcomate*, (fr. ostéosarcome, d'in σάρκωμα=carnositate), ossu transformatu in carne, de ací si s. f., *osteosarcose*, (fr. ostéosarcose), = transformare a ossului in carne; *osteose*, s. f., (fr. ostéose), formatione si desvoltatione a osseloru; *osteosteatoma*, pl. *osteosteatomate*, (fr. ostéostéatome, d'in στεάτωμα =tumore de grassime), transformare a ossului in materia grassa; *osteostomu,-a*, adj., (fr. ostéostome, d'in στόμα=gura), care are gura ossosa : *osteostomii*, familia de pesci; *osteotide*, s. f., (fr. ostéotide), materia *ossia*, substantia ce se face *ossu: osteotomia*, s. f., (fr. ostéotomie, d'in τομή = taliare), dissectione a osseloru, de ací si adj., *osteotomicu,-a*, relativu la *osteotomia;* si *ostcotomu* s. m., dissectoriu de osse; *osteotylu*, s. m., (fr. ostéotyle d'in τύλος = tumore), tumore pre superfaci'a ossului.

1 OSTIA, s. f., ostium, (it. uscio,

www.dacoromanica.ro

isp. **uzo**, prov. **uis**, **us**, **uz**, fr. **huis**, in **huis clos**); vedi *ussia* sau *usia*.

2 OSTIA, s. f., **hostia, jaculum, culter, tridens**, (it. **ostia**, fr. **hostie**;—d'in 1 *ostire*), 1. victima : *ostiele se adduceau la altariu incoronate cu flori*; 2. victima symbolica a religionei crestine, pâne prin care se symbolisa amnelulu lui Domnedieu; 3. instrumentu de junglatu, de occisu, ce are forma de lanciora, *a)* in genere : *pescarii, candu riurile sunt inglaciate, occidu pescii cu ostiele; cu ostie se occidu si fere cu mistretii; impunge cu osti'a, a occide cu osti'a; b)* in specie, cutitellu cu care preutulu face junglarea symbolica a amnellului lui Domnedieu.

OSTIANU, s. m., **miles**; militariu, armatu care serve in *oste*.

OSTIARIU,-*a*, (redussu in pronuntia la : *ossiariu, ussiariu*); adj. s., **ostiarius**, (it. **ostiario** si **usciere**, isp. **ujier** si **ugier**, fr. **huissier**), 1. care ambla d'in *ussia* in *ussia*, vagabundu, cersitoriu, importunu, nerosinatu : *nu siéde bene unei muliere a fi ossiaria; copilli ossiari, omu fora capitaniu si ossiariu*; 2. desu ca subst., *a)* pers. *ostiariu* = *ossiariu, ussiariu*, care custodesce *ossi'a*, portariu, custode la *ossia; b)* reale, *ostiariu*=*ossiariu, ussiariu*, pl.-*e*, dare pre *ussie*; vedi si *ussiariu*.

* OSTICU,-*a*, adj., 1. **hosticus**, de *oste* = inimicu : *terr'a ostica*; 2. **orientalis**, de *ostu* = resaritu.

* OSTILE, adj., **hostilis**, (it. **ostile**, fr. **hostile**, — cu trecerea regulata a lui *l* in *r*, *ostile*, se aude in pron. vulgare *ostire*, cu intellessu numai de subst. f., de care vedi : 2 *ostire*), relativu la *oste* =inimicu, inimicu armatu ; *armat'a ostile, navi ostili, poteri ostili; actu ostile, acte ostili, in terrele ostili;* — prin abusu : *propositione ostile guberniului, partitu ostile ministeriului.*

* OSTILITATE, s. f., (it. **ostilità**, fr. **hostilité**), statu *ostile*, cumu si actu, fapta *ostile*, batalia, lupta intre cei ce se afla in bellu : *a incepe ostilitatile, a incetá ostilitatile; doue poteri sunt in ostilitate;* — prin abusu : *ostilitatea oppositionei.*

OSTIORA, (*osciora, usciora*), s. f., **ostiolum**, deminutivu d'in 1 *ostia* ; *ostior'a caminului, osciorele fornului.*

OSTIORU, (*oscioru, uscioru*), pl.-*i*, *ostiori, ossiori, ussiori*, **ostiolum, postis**; pilastru de *ussia* sau de *porta*, de la intrare, etc. : *ostioruiu dereptu, ostiorulu stangu; ostiorii portei, ussiei; ostioru de lemnu, de muru.*

1 OSTIRE,-*escu*, v., **hostire, pugnare, oppugnare, bellum gerere, bellare**; 1. a lovi : *a osti pescele cu osti'a*; 2. a bate, si in specie, *a)* a bate pamentulu, a batuturi : *a osti pamentulu cu malliulu; a osti callea, b)* a portá bellu, a bate sau a se bate, a fi in bellu cu cineva, (acestu sensu se refere directu si la *oste* = *armata;* compara si : 2 *ostire*, it. **osteggiare**, prov. **ostejar**) : *a se osti cu vecinii; Românii se ostira cu Ungurii, cu Polonii, cu Turcii si cu Tatarii.*

2 OSTIRE, s. f., **exercitus**, (vedi : *ostile*, si *oste* sub 2., si 1 *ostire*), potere armata, armata : *ostire permanente, ostire disciplinata, indisciplinata; ostire bene organisata si essercitata; a intrá in ostire, a essí d'in ostire, a desertá d'in ostire; a formá una ostire.*

*OSTITE, s. f., (fr. **ostite**, d'in ὀστέον =ossu), inflammatione de osse; vedi si : *osteite* la *oste*.

* OSTRACA, si *ostracu*, pl. *ostrace*, (ὄστρακον), testa, testu, coperimentu tare, ossosu ce investe conchyliele, broscele țestoșe, ouale, etc.; buccata de *testa* nu numai ossosa, ci si de pamentu, si de ací, vasu de pamentu; — de ací demin. *ostracla*=*ostraclia, ostrachia*, de unde nouu deminut. *ostraclina* = *ostrachina*, scurt. *strachina*=vasu de pamentu, cu larga gura, strimtu la fundu, in care se da mancare la mésa; vedi si *straclina* sau *strachina;* — *ostraca* sau *ostracu* e formatu d'in *ostria*, s. f., sau *ostriu*, pl.-*e*, **ostrea, ostreum**, (ὄστρεον, fr. **huître**), conca sau scoica de mare, limace de mare, — de unde si *ostridia*, s. f., scurtatu *stridia*, (comp. si nouu gr. ὀστρίδι, στρίδι) ; si *ostriariu*,-*a*, adj. s., **ostrearius**, relativu la *ostrie;* ca subst. m., *ostriariu, a)* personale, cellu ce prende sau vende *ostrie; b)* reale, pl.-*e*, locu unde stau si se prendu

www.dacoromanica.ro

ostrie; si *ostriosu,-a*, adj., **ostreosus,** plenu de *ostrie*, unde su multe *ostrie;*—in locu de *ostriu* se dice si *ostru*, s. m., pl.-*e*, **ostrum,** (ὄστρεον) cu sensulu de : sange de conca marina, si de ací, purpura : *vestimente in ostru colorate*, si prin metafore, *ostru* = vestimentu, tapetu, etc., de purpura; — de ací si compositele : *ostricoloru*, adj., **ostricolor,** de colore de purpura : *ostricolore tapete; ostriferu,-a*, adj., **ostrifer,** care da sau produce, contine multu *ostru* sau multe *ostrie;* si derivatulu : *ostrinu,-a*, adj., **ostrinus,** de *ostru*, purpurinu : *ostrine vestimente;* inse referitu si la *ostria : substantia ostrina*, si absol. *ostrina;*—alte derivate si composite d'in acea-asi fontana : *ostracia*, s. f., (ὀστρακίας), specia de gemma ce sémena a *ostraca;*—*ostracisare* si *ostracizare*, v., (it. **ostracizzare,** fr. **ostraciser**), a essiliá prin *ostracismu;* — *ostracismu*, s. m., **ostracismus,** (ὀστρακισμός, it. **ostracismo,** fr. **ostracisme**), essiliu de diece anni la care se condemná cetatianii atheniani ce prin meritele loru attitiá gelosi'a publica, asiá nomitu pentru co nomele condemnatului se scrieá pre *ostrace* sau *teste;* — *ostracitu*, s. m., (fr. **ostracite**), ostraca sau *ostria fossile; ostraciu,-a*, sau *ostriaciu,-a*, adj., (it. **ostreaceo,** fr. **ostracé**), care are forma de *ostraca* sau *ostria; ostracinu,-a*, adj., (fr. **ostracin**), de *ostraca* sau *ostria*, ca *ostri'a;*—*ostracode*, adj. s., (fr. **ostracode**), care are *testu* asséminea cu *ostrac'a;* s. f. pl., *ostracodile*, familia de animali testacie;—*ostracodermu,-a*, adj.,(fr. **ostracoderme,** d'in δέρμα = pelle), care are pelle de *ostrace;* s. f. pl., *ostracodermele*, familia de insecte; *ostracologia*, s. f., (fr. **ostracologie**), parte a istoriei naturale ce tracta despre *conchylie; ostracomorphitu*, s. m., (fr. **ostracomorphite,** d'in μορφή = forma), conchylia fossile (vedi si *ostracitu* mai susu); cu acellu-asi intellessu si *ostritu.*

OSTRACINU, *ostracismu, ostracode, ostria, ostrinu, ostritu, ostru*, etc., vedi *ostraca.*

† OSU,-*a*, suffissu sau terminatione correspondente la lat. **osus,** (it. **oso,** fr. **eux**), care se suffige la una thema de substantivu si e un'a d'in celle mai avutiose in limb'a nostra, ca si in limb'a classica : *carnosu, petrosu, mucosu, aposu, oliosu, formosu, unsorosu, laudarosu, potentiosu, credentiosu, stricatiosu, mancatiosu, ambitiosu*, etc. d'in *carne, pétra, mucu, oliu, forma, unsore, laudare, potentia, credentia, stricatione, mancatione, ambitione;* — la ceste d'in urma se vede suppressa terminationea *one;* celle terminate in *tate* si *tute* inco perdu finalea *te : sanitosu, vertosu, virtuosu*, d'in *sanitate, vertute, virtute*, unu micu numeru d'in celle terminate in *u* pastredia acestu *u : fructuosu, fastuosu, portuosu, ossuosu*, etc., d'in *fructu, portu, ossu;* inse si : *ossosu, fructosu;* asiá si la unu micu numeru d'in celle in *e* : *montosu* si *montuosu*, d'in *monte;* la pucine themate si de adiective se affige suffissulu *osu : bellicosu, negriciosu, albiciosu, galbiniciosu*, etc., d'in *bellicu, negriciu, albiciu, galbiniciu;* pentru unele substantive se presuppune unu deminutivu, la care se affige *osu : somniculosu* si *somnurosu, nodurosu, meticulosu;* — câtu pentru sensu, se observa : 1. in genere, *osu* arréta co subiectulu possede in abundantia, cu plenitate sau deplenitate cea ce espreme them'a adiectivului in *osu*, sau co subiectulu are amore passionata de cea ce espreme them'a adiectivului in *osu : animosu, ingeniosu, spirituosu, nervosu, petrosu, aposu, succosu, putorosu*, etc. = *plenu de anima, de ingeniu, de spiritu, de nervi, de pétra, de apa, de succu, de putore;* — 2. in speciale, *a)* de partea subiectului, α) sau acestu-a possede simplu in abundantia lucrulu ce insemna them'a adiectivului in *osu : aposu, carnosu, ossosu, mentosu, perosu;* β) sau acellu-asi are de lucru violenta passione : *vinosu, mulierosu, libidinosu, laudarosu, setosu, mancatiosu;* γ) sau subiectulu e activu : *studiosu, fastidiosu, injuriosu, curiosu*, etc.; δ) sau acellu-asi e passivu *odiosu, orritiosu, stricatiosu, peritiosu, spariatiosu, fricosu, arditiosu, apprenditiosu,* ε) sau in fine subiectulu pote fi si activu si passivu : *suspiciosu* = si

www.dacoromanica.ro

cellu ce *suspecta*, si cellu *suspectatu*; *laboriosu* = si cellu ce suffere *labore* si ce da multa *labore*; *voluptuosu*: *omu voluptuosu* cui place *voluptatea*; *lucru voluptuosu*, care da sau casiona *voluptate*, *omu religiosu*, *monumente religiose*; *b)* de partea obiectului adiectivele in *osu* sunt: α) de lauda, in bene: *formosu*, *pecuniosu*, *bannosu*, *fructuosu*, *mentosu*, *carnosu*, *succosu*; β) in reu, spre diffaima: *vinosu*, *orritiosu*, *morosu*, *perniciosu*, *odiosu*; *mucosu*, *nasosu*, *meniosu*, *furiosu*; γ) in sensu indeferente: *petrosu*, *montuosu*, *aposu*; δ) in fine, e de observatu, co d'in formele in *osu*, α') unele sunt ambigue, leuandu-se candu in bene, candu in reu, candu in sensu indifferente: *gloriosu*, *victoria gloriosa*, inse si: *fanfaroni gloriosi si laudarosi*; *famosu*, *imperiosu*, *curiosu*, *arretosu*, *speciosu*, etc.; in: *omu panticosu*, adiectivnlu e cu sensu reu, éro in: *panticose olle*, cu sensu indifferente; β') altele espremu co subiectulu possede nu cea ce espreme them'a, ci numai una calitate a obiectului espressu prin thema: *ceresiele petrose*, de essemplu, nu coprendu *petra*, ci ceva d'in alle *petrei*, una *duretia*, assemine cu a *petrei*.

*OSURE si *osyre*, s. f., **osyris**, (ὄσυρις, fr. **osyris** si **osyride**), genu de plante.

* OTALGIA, s. f., (it. **otalgia**, fr. **otalgie**, ὠταλγία, d'in οὖς-ὠτός=urechia si ἄλγος = dorere), dorere de urechie; de aci si adj. *otalgicu*,-*a*, relativu la *otalgia*.

* OTALGICU,-*a*, adj., vedi *otalgia*.

* OTIABUNDU,-*a*, adj., **otiabundus**; datu la *otiu*, care se buccura de *otiu*.

* OTIANTE, adj. part. pres., d'in *otiare*, **otians**, (it. **oziante**).

* OTIARE, v., **otiari**, (it. **oziare**), a fi in *otiu*, a se buccurá de *otiu*: *a amblá otiandu*; *a otiá cu lucruri si vorbe inutile*.

* OTIOSITATE, s. f., **otiositas**, (it. **oziosità** si **oziosítate**), calitate, stare si fapta sau lucru de *otiosu*: *otiositatea vorbeloru*, *coventeloru*; *a vorbí otiositati*; *a se occupá de otiositati*; *cu greu poti scote acesti omeni d'in otiositatea loru*.

* OTIOSU,-*a*, adj., **otiosus**, (it. **ozioso**, fr. **otieux** si **oisif**); plenu de *otiu*, in *otiu*, fora lucru, neoccupatu; si de ací, vanu, desertu, mai multu de câtu inutile, etc., *suntemu otiosi si ve potemu ascultá*; *a vorbí de lucruri otiose*, *vorbe otiose*; *pre otiosi appuca orritulu*.

*OTITE, s. f., (fr. **otite**, d'in οὖς-ὠτός = urechia), inflammatione de urechia.

* OTIU, s. m., **otium**, (it. **ozio**), oppos. la *negotiu*; 1. in genere, incetare d'in lucru, repausu, stare neoccupata, sedere: *cine abusa de otiu*, *si attrage mai multu negotiu*; *si in otiu se cade a cogitá lanegotie*; *dupo lucru otiulu e legitimu*, *prin otiu reparàmu poterile perdute*, *patri'a reconnoscutoria procura*, *la betranetia*, *otie barbatiloru*, *ce au benemeritatu de dens'a*; 2. in specie, *a)* viétia commoda, neturburata, fora lucrare, fora fatiga, lenosa: *a jacé si putredi in otiu*; *inertele otiu*; *b)* viétia neturburata, pace: *avemu otiu si secura pace*, *dupo mare si complitu bellu veni mare si neturburatu otiu*; *artile si scientiele ceru otiu si pace*; *unu indelungu otiu desvétia omenii de lupta*; *c)* tempu liberu, covenitu, indestullu: *ai otiu*, *se asculti lectur'a celloru ce am scrissu? a lucrá*. *a scrie in otiu*; *negotiele domestice nu ne lassa otiu pentru lucrari litterarie*; *nu ve precipitati*, *ci lucrati in otiu*.

†OTO-, (d'in grec. οὖς-ὠτός=urechia, vedi si: *otalgia*. *otite*), intra in composite scientifice ca: *otocephalu*,-*a*, adj. s., (fr. **otocéphale**, d'in κεφαλή = capu), care are capu formatu d'in urechia, alle cui urechie se impreuna si confundu, si ca subst. unu *otocephalu* = monstru alle cui urechie sunt confuse intr'una; de ací si s. f. abstr., *otocephalia* = monstruositate de *otocephalu*; si adj. *otocephalicu*,-*a*, relativu la *otocephalia* sau la *unu otocephalu*; *otoconia*, s. f., (fr. **otoconie**, d'in κονία=pulbere), concretione pulberosa in intrulu urechiei; *otocryptide*, s. f., (fr. **otocryptide**; d'in κρύπτειν = ascondere), genu de reptili saurii; *otographia*, s. f., (fr. **otographie**, d'in γράφειν=descriere), descriptione a urechiei, de ací si adj., *otographicu*,-*a*, relativu la *otographia*, si subst. personale *otographu*, auctoriu de *otographie*; *otoia-*

www.dacoromanica.ro

tria, s. f., (fr. **otoïatrie**, d'in ἰατρία = medicina), parte a medicinei ce se ocupa de morbii de urechie; *otolithu*, s. m., (fr. **otolithe**), *a)* concretione petrosa ce se afla in intrulu urechiei pesciloru; *b)* genu de pesci; *otologia*, s. f., (fr. **otologie**, d'in λόγος=discursu), tractatu despre urechia; de aci si adj., *otologicu,-a*, relativu la *otologia; otorrheia*, s. f., (fr. **otorrhée**, d'in ῥέειν=currere), scursore d'in urechi'a; *otostomu,-a*, adj., (fr. **otostome**, d'in στόμα = gura), care are gura in forma de urechia : *conchylie otostome; ototomia*, s. f., (fr. **ototomie**, d'in τομή = taliare), dissectione a urechiei; de ací si adj., *ototomicu,-a*, relativu la *ototomia*.

OU, s. m., **ovum**; vedi *ouu*.

OUALE si *ovale*, adj., **ovatus, ovalis**, (it. **ovale**, fr. **ovale**), 1. relativu la *ouu* sau *ovu*, si in specie, care are forma assemine cu a *ouului : figura ovale, gaura ovale, folie ovali, fossa ovale;* si ca subst. f. *una ovale* (subintell. *linia* sau *figura*): *una mare ovale, ovalea faciei;* 2. relativu la *oue* sau *ove*, si in speciale, la triunfulu numitu *ovatione : corona ovale; coron'a ovale erá de myrtu, portata de celli ce intrau in cetate ovanti.*

*OUANTE, si *ovante*, part. adj., 1. d'in *ouare* de sub 1., **ova pariens**, care *oua : galline ouanti;* 2. *ouare* de sub 2., **ovans**, care *oua*=triunfa in modulu nominatu *ouatione : armat'a intra ouante, inimicii ouanti de buccuria.*

OUARE si *ovare*, v., 1. d'in *ouu* = *ovu*, **ovum vel ova parere**, (port. prov. **ovar**, isp. **huevar** si **aovar**), vorbindu de passeri, de pesci, de insecte si de unele reptili : *serpii oua, pescii oua, broscele inco oua; gallinele nostre au inceputu a ouá, ratiele au incetatu de a ouá; dupo ce oua, passerile clocescu;*—refl. *a se ouá*, mai energicu de câtu simplulu *a ouá;* — cu obiectulu *ouu : a oua doue oua; multe oua a ouatu acésta ratia;* — ca trans. *ouare*=a dá forma de *ouu* sau a ammesticá, unge cu *ouu;*—2. d'in *oue* = *ove* **ovare** = triunfare dupo una usiora si fora sange victoria, triunfu in care capitanulu intrá, nu pre unu carru triunfale, ci callare sau pre diosu, incoronatu cu myrtu, si aveá dereptulu de a immolá, nu unu tauru, ca in *triunfulu mare* sau *triunfulu* proprie dissu, ci numai una *oue*, de unde si nomirea acestui genu de triunfu : *ai nostri intrara ouanti;* — prin estensione ca si triunfare, a se buccurá, a si espreme buccurí'a prin festivitati, a se essaltá de buccurí'a.

OUARIA si *ovaria*, s. f., vedi *ouariu*.

OUARIU si *ovariu,-a*, adj. s., **ovarius**, (it. **ovario** si **ovajo**, fr. **ovaire**), relativu la *ouu* = *ovu : organe ouarie;* si cu intellessulu formei *ovale* de sub 1.; de regula inse leuatu ca subst., *a)* masc., *ouariu*, α) personale, care vende *oua*, femin. *ouaressa;* β) reale, pl.-*e*, *ouarie*, locu unde se depunu sau stau *oua*, si a nome, α′) in acellu-asi sensu cu *cuibariu;* β′) vasu sau armariu de pastratu *oua;* γ′) ca mai desu inse, organu allu animaliloru ovipare, unde se formedia *ouale*, si de ací, δ′) la animali vivipare, *ouariu* = corpu situatu pre uterulu femineloru : *ovariulu dereptu, ovariulu stangu; inflarea ovarieloru;* ε′) la plante, *ouariu*=parte a pistillului : *ouariulu e parte essentiale a pistillului; b)* f. reale, *ouaria*, α) negotiu de *ouariu;* β) multime de *oua;* γ) cellariu de pastratu oua.

OUATA si *ovata*, (scurtatu, *vata*), s. f., (it. **ovatta**, fr. **ouate**), scarminatura de bombacu forte finu ce se pune intre captusitur'a vestimenteloru, v. *ouatore* si *ovatore*, (scurtatu, *vatore*,—de preferitu formei *vatuire;* compara : it. **ovattare**, fr. **ouater**), a pune *ouata* la vestimente, a orná cu *ouata : vestimente ouatate si neouatate.*

OUATARE si *ovatare, ouatatu* si *ovatatu;* vedi *ouata*.

OUATIONE si *ovatione*, s. f., 1. d'in *ouare* sub 1., **ovi vel ovorum partus** : *ouatione de galline; tempulu de ouatione allu passeriloru;* 2. d'in *ouare* sub 2 : *nepotendu obtiné triunfulu, se contentà cu una uatione; ouationi populari; ovationile familiei pentru successulu copillului.*

OUATORIU si *ovatoriu,-a*, adj. s., **oviparus;** care *oua : gallina ouatoria;* — s. f., reale, *ouatoria* si *ouatore*, locu si

www.dacoromanica.ro

tempu de *ouatu : in ouatorea passeriloru de apa;*—*ouatore*=si instrumentu de datu unui ce forma de ouu.

OUATU si *ovatu,-a*, part. sup. subst. 1. d'in *ouare* sub 1., *a)* part., α) act. intr. **qui ovum vel ova peperit**=care a *ouatu : gallina ouata, pesci ouati, ratie ouate; b)* pass., α') proprie : *oua de gallina prospete, ouate chiaru de astadi;* β') metaforice, *ouatu*=**ovatus** = facutu in forma de *ouu, ouale*, sau ammestecatu, unsu, preparatu cu *ouu; b)* supinu, *tempu de ouatu;* c) subst. m., α) abstr. *ouatulu passeriloru, farmiceloru, pesciloru;* β) concr., *ouatulu* = spatiu de figura *ouale*, (comp. si it. **ovato**); 2. d'in *ouare* sub 2., **ovatus**, *a)* part. pass. *victoria ouata, omini ouati pentru succesele loru; successu ouatu; b)* sup. si subst. m. abst. *ouatulu invingutoriloru; nu e locu de ouatu peno ce nu ai invinsu.*

OUATURA si *ovatura*, s. f., actione si resultatu de *ouare*, (vedi 1. *ouare*) : *ouatur'a gallineloru; ouatur'a concei, figurei.*

OUE si *oue* (reu scrissu, *oie* si *oe;* istr. *ova* si *oja;* éro isp. **oveja**, port. **ovelha**, prov. **ovella, ovelha, oveilla, oelha**, v. fr. **oeille**, n. fr. **onaille**, d'in dem. *ovella, ovecula, ovicula*, etc.); specia de animale domesticu forte connoscutu : *oue negra, oue alba; blandele oui; fetatorea ouloru; carne de oue, lâna de oue; a tunde ouile, a mulge ouile, a pasce ouile, pastoriu de oui, pastoriulu de oui se dice in speciale si pecurariu; ouile pascu érba;*—proverb. *amnellulu blandu suge la doue oui; a vré se scota ouea d'in gur'a lupului; mai fia si unu lupu mancatu de oui, nu totu ouile de lupu; a vré se traga doue pelli de pre una oue; a se leuá ca ouile unulu dupo altulu;*= *oui coventatorie*=omeni, ca espressione basericesca; in acellu-asi sensu : *ouea cea perduta.*

OUIARIA, si *oviaría*, s. f., vedi *ouiariu.*

OUIARITU, s. m., vedi *ouiariu.*

OUIARIU si *oviariu,-a*, adj. s., **oviarius**, (isp. **ovajero, ovejeria**), relativu la *oue* sau *oui : turme ouiarie;* de regula inse ca subst., *a)* personale, *ouiariu*, α) pastoriu de *oui*, pecurariu; β) crescutoriu de *oui*, care cresce *oui*, pentru specula; γ) perceptoriu de impositu pre *oui;* —cu tote aceste insemnari f. *ouiaressa;* — *b)* reale *ouiaría* si *oviaría*, α) multime de *oui*, β) locu unde se tinu *ouile.* staulu de *oui*, stena; γ) professione a *ouiariului* ca pastoriu si crescutoriu de *oui;* — de ací si verb. *ouiarire,-escu*, a fi *ouiariu*, a essercitá *ouiari'a;* part. *ouiaritu*, ca subst. *ouiaritu-lu*, nu numai professione, occupatione de *ouiariu*, ci si tassa, contributione pusa pre *oui.*

OUICIA sau *ouitia* si *ovicia*, s. f., deminutivu d'in *oue*, de unde apoi si alte deminutive : *ovicella* si *ouicula* si *ovicula, ouiciora* si *oviciora*, cu *s* in locu de *c : ouisoira, ovisiora;* — unele d'in aceste forme si cu sensu speciale, cumu : *ovicella* = **urtica arens**, planta; *ouicia* = **animone silvestris**, planta.

* OUIDUCTU, si *oviductu*, s. m., (it. **ovidutto**, fr. **oviducte**), canale prin care *ouale* essu d'in *ouariu* afora d'in corpulu passerei.

OUIFERU,-*a*, si *oviferu*, adj., (fr. **ovifère**), care porta sau contine *oua, sementia.*

OUIFORME si **oviforme**, adj. (it. **oviforme**, fr. **oviforme**), care are form'a de *ouu*=*ovu.*

OUILE si *ovile*, adj. s., **ovilis**,—**ovile**, (it. **ovile**), relativu la *oue*, sau la *oui*= *ovi : umbra bona pentru staulatione ovile;* —s. f., reale *ovile,-a*, locu unde stau *oui*, staulu *ouile.*

OUILIONE si *ovilione*, s. m., **ovilio**; pecurariu, pastoriu de *oui* = *ovi, ouiariu;* vedi si *opilione.*

OUILLU, si *ovillu,-a*, adj. s., **ovillus**, relativu la *oue*=*ove, : turma ovilla, capite de pecure ouille*,—subst. *a)* m., *ouillulu* si f. *ouill'a* staulu de *oui; b)* f. *ouilla*, deminutivu d'in *oue;* vedi si *ouicia.*

OUINU si *ovinu,-a*, adj., **ovinus**, (it. **ovino**, fr. **ovin**é), de *oue* = *ove : code ouine, capite ouine, pecure ouine.*

OUIPARU si *oviparu,-a*, **oviparus**, (it. **ovlparo**, fr. **ovipare**, d'in ouu=*ovu* si parere=*nascere*), care nasce sau face *oua : passerile sunt ovipare; animalile ovipare se oppunu la celle vivipare.*

www.dacoromanica.ro

OUITIA, vedi *ouicia*.

OUIVORU si *ovivoru,-a*, adj., (**ovivorus**, fr. **ovivore**, d'in *ouu* = *ovu*, si *vorare*), care manca, devora *oua*.

* OUOIDE si *ovoide*, adj., (fr. **ovoïde**, it. **ovoide**), care are forma *ouale*=*ovale*; forma ca a *ouului*=*ovului* : *capsule ovoidi*; s. f. pl., *ouoidile* sau *ovoidile*, familia de mollusce cu coca *ovoide*.

* OUOVIVIPARU si *ovoviviparu,-a*, (fr. **ovovivipare**), care *oua* pulli viui, care clocesce in sene *ouale* si scote pullii viui.

OUU si *ovu*, pl. *oua* si *ova*, **ovum**, (it. **uovo**, isp. **huevo**, port. **ovo**, prov. **ov**, **uov** si **ueu**, v. fr. **of** si **oef**, n. fr. **œuf**), 1. ca mai desu applicatu la fetulu passeriloru : *oua de gallina, de ratia, de gâsca; oua prospete; oua statute, imputite, clocite, galbinusiulu ouului, albusiulu ouului, ghioc'a ouului; oua copte, forte; mancari cu ouu; oua de passeri selbatice, a pune una gallina cloca pre oua de ratia; gallin'a are ouu, a cautá sau cercá rati'a de ouu; oua rosie de Pasce*;—proverb. *mai bene acumu unu ouu de câtu la annulu unu bou; de la ouu peno la meru; a merge ca cu oua in polla, ca cumu ar duce oua in polle; cu gogosie nu se canescu oua*; — 2. la fetu de pesci, de reptili, de insecte, etc. : *oua de murena, de luciu, de cefalu; oua de pesce sarate, indulcite in sare; preveghiatoriloru placu ouale de fornica; oua de brósca testosa; oua de sérpe*; 3. si la omu si alte animali vivipare, sementia.

OUUCIU si *ouutiu, ovutiu*, pl.-*e*, **ovulum**; deminutivu d'in *ouu*=*ovu*, de unde nouu deminutivu : *ouucioru*, si cu *s* in locu de *c*, *ouusioru*.

OUULARE si *ovulare*, *ovulariu,-a*, adj., (fr. **ovulaire**), relativu la *ouulu* = *ovulu*.

OUULU si *ovulu*, pl.-*e*, **ovulum**, (fr. **ovule**, it. **ovolo** si **novolo**), deminutivu d'in *ouu*=*ovu*, applicatu inse in specie si la rudimentulu sementiei unei planta, precandu acésta sementia e in *ouariu*=*ovariu*.

OUUTIU, s. m., vedi *ouuciu*.

OVALE, *ovare, ovariu, ovatione, ove, ovile, ovinu, ovu, ovulu*, etc.; vedi : *ouale ouare, ouariu, ouatione, oue, ouile, ouinu, ouu, ouulu*, etc.

† OX-, si *oxy-*, (d'in grec. ὀξύς=acru, acidu, acutu), intra in multime de derivate si composite mai allessu scientifice : *oxacidu,-a*, (fr. **oxacide**), care e formatu d'in combinationea *oxygeniului* cu altu corpu elementariu : absol. *unu oxacidu*; *oxalatu*, s. m., (fr. **oxalate**), nome genericu de sari formate d'in combinationea acidului *oxalicu* cu una base, *oxalhydratu*, s. m., (fr. **oxalhydrate**), sare formata d'in combinationea acidului *oxalhydricu* cu una base; *oxalhydricu,-a*, adj., (fr. **oxalhydrique**), compositu d'in *oxalicu* si *hydricu*; *oxalicu,-a*, adj., (fr. **oxalique**) : *acidu oxalicu*; *oxalide*, s. f., (fr. **oxalide**), genu de plante, typu allu familiei *oxalidieloru*; *oxalme*, s. f., (fr. **oxalme**, (ὀξάλμη), zéma de acietu cu sare, saratura acra; *oxalovinatu*, s. m., (fr. **oxalovinate**), sare formata d'in combinationea acidului *oxalovinicu* cu una base; acidulu *oxalovinicu*, (fr. **oxalovinique**), compos. d'in *acidu oxalicu* si *hydrogeniu bicarbonatu*; *oxazotatu, oxazoticu, oxazotitu, oxazotosu*, vedi : *nitratu, nitricu, nitritu, nitrosu*; *oxeolatu,-a*, adj. s., (fr. **oxéolé**, **oxéolat**), facutu, preparatu cu *oxeolu*; s. m., *oxeolatu-lu*, acietu de pharmacia destillatu; *oxeolicu,-a*, adj., (fr. **oxéolique**); de *oxeolu*, de natur'a *oxeolului*; *oxeolu*, s. m., (fr. **oxéol**), acietu de pharmacia, *oxhydrocarbonazotatu,-a*, adj. (fr. **oxhydrocarbonazoté**), care coprende *oxygeniu, hydrogeniu, carboniu* si *azotu*; *oxiodicu,-a*, adj., (fr. **oxiodique**) : *acidu oxiodicu*; *oxura*, s. f., (fr. **oxure**), compositu binariu d'in *oxygeniu* ce nu e *acidu*; *oxuratu*, s. m., (fr. **oxurate**), sare formata d'in combinationea acidului *oxuricu* cu una base; *oxuricu,-a*, adj., (fr. **oxurique**, d'in οὖρος = urina) : *acidu oxuricu*; *oxybaphu*, s. m., **oxybaphus**, (ὀξύβαφον, fr. **oxybaphe**), *a)* acietariu, vasu de *acietu*; *b)* mesura de licide grecesca, *c)* genu de plante; *oxybase*, s. f., (fr. **oxybase**), *oxydu* ce lucredia ca *base*; de ací si adj. *oxybasicu,-a*, *sare oxybasica*; *oxybromura*, s. f., (fr. **oxybromure**), combinatione de *bromura* cu

www.dacoromanica.ro

unu *oxydu; oxycarpu,-a*, adj., (fr. **oxycarpe**, d'in καρπός = fructu), care are fructe acuminate; *oxycedru*, s. m., **oxycedros**, (ὀξύκεδρος, fr. **oxycèdre**), arbore d'in famili'a coniferelor; *oxychloratu*, s. m., (fr. **oxychlorate**), sare formata d'in combinationea acidului *oxychloricu* cu una base; *oxychloricu,-a*, adj., (fr. **oxychlorique**) : *acidu oxychloricu*, cellu mai inaltu gradu de *oxygenare* a *chlorului; oxychlorocarbonatu*, s. m., (fr. **oxychlorocarbonate**), sare formata d'in combinationea acidului *oxychlorocarbonicu* cu una base; *oxychlorocarbonicu,-a*, adj., (fr. **oxychlorocarbonique**) : *acidu oxychlorocarbonicu*, formatu prin *chloru* si *carboniu* cu *oxygèniu; oxychlorura*, s. f., (fr. **oxychlorure**), combinatione a unui oxydu metallicu cu *chlorura* d'in acellu-asi metallu; *oxycladu,-a*, adj., (fr. **oxyclade**, d'in κλάδος=ramu), care are ramuri acuminate; *oxycratu*, s. m., (fr. **oxycrat**, d'in κρατός = ammesticatu), ammesticatura de acietu cu apa ce se applica forte desu la morbi inflammatori; *oxycyanura*, s. f., (fr. **oxycyanure**), compositu d'in *cyanogeniu* si *oxydu* metallicu; *oxydabile*, adj., (fr. **oxydable**), care se pote *oxydare; oxydabilitate*, s. f., (fr. **oxydabilité**), calitate de ce e *oxydabile; oxydare*, v., (fr. **oxyder**), a face *oxydu*, a reduce in *oxydu*, si refl. *a se oxydá : oliele oxydandu-se, se solidifica; oxydatione*, s. f., (fr. **oxydation**), actione de *oxydare; oxydatu,-a*, part. d'in *oxydare*, (fr. **oxydé**); *oxydu*, pl.-*e*, (bassu lat. **oxydum**, fr. **oxyde**, it. **ossido**), combinatione de *oxygeniu*, privata de proprietatea de a rosí *heliotropiulu : oxyde metallice; oxyde de apa, de carboniu, oxydu puru, oxydu alcalinu; oxydu casiosu; oxydochlorura*, s. f., (fr. **oxydochlorure**), combinatione a unei *chlorura* cu *oxydu* de acellu-asi metallu; asiá si : *oxydocyanura* (fr. **oxydocyanure**); *oxydoide*, adj., (fr. **oxydoïde**), care nu e neci *acidu* neci *base : corpuri oxydoidi; oxydulu*, pl.-*e*, (fr. **oxydule**), proprie, deminutivu d'in *oxydu*, applicatu in specie la primulu gradu inferiore de *oxydatione* a unui corpu *oxydatu* cu *azotu; oxydulatu,-a*, part. adj., (fr. **oxydulé**), trecutu in statu de *oxydulu : ferru oxydulatu; oxygala*, s. f., **oxygala**, (ὀξύγαλα, fr. **oxygal**, d'in γάλα=lapte), lapte prensu si acru; *oxygenabile*, adj., (fr. **oxygénable**), care se pote *oxygenare* si *oxygenisare*, (fr. **oxygéner** si **oxygéniser**), a uní cu *oxygeniu*, a combiná cu *oxygeniu; oxygenatione* si *oxygenisatione*, s. f., (fr. **oxygénation** si **oxygénisation**), actione de *oxygenare* sau *oxygenisare*, si effectu sau statu produssu prin acésta actione; *oxygenatu* si *oxygenisatu,-a*, part. d'in *oxygenare* si *oxygenisare* (fr. **oxygéné**) : *etheriu oxygenatu, apa oxygenisata; oxygeniu* si *oxygenu*, s. m., (fr. **oxygène**, it. **ossigeno** si **ossigene**), unulu d'in elementele aerului, necessariu la viétia si combustione : *plantele tragu d'in apa oxygeniulu si hydrogeniulu ce le e necessariu; oxygeniulu s'a nomitu asiá pentru co la inceputulu descoperirei se credea, co numai ellu genera sau nasce acide; oxygenoferruginosu,-a*, adj., (fr. **oxygénoferrugineux**), care coprende *ferru* si *oxygeniu : carboniu oxygenoferruginosu; oxygenometru*, s. m., (fr. **oxygénomètre**), *eudiometru*=instrumentu de mesuratu *oxygeniulu* atmosferei; *oxygeusia*, s. f., (fr. **oxygeusie**, d'in γεῦσις = appetitu de mancare), acutu appetitu, desvoltare escessiva a gustului; *oxyglottu,-a*, adj., (fr. **oxiglotte**, d'in γλῶττα=limba), care are un'a d'in limbele frondieloru sau fructeloru acuta; *oxygonu,-a*, adj., (fr. **oxygone**, d'in γωνία = ânghiu), care are ânghiurile tote acute : *trianglu oxygonu*; pl. *oxygonele*, familia de conchylie, alle caroru conce sunt forte angulose; *oxyhaphia*, s. f., (fr **oxyhaphie**, d'in ἁφή = tactu, palpatu), desvoltare escessiva a tactului sau palpatului; *oxylapathu*, s. m., **oxylapathum** (ὀξυλάπαθον, fr. **oxylapathe**), lapathu acuminatu; *oxylobu*, s. m., (fr. **oxylobe**), genu de plante d'in famili'a leguminoseloru; *oxymanganatu* si *oxymanganesiatu*, s. m., (fr. **oxymanganate** si **oxymanganésiate**), sare formata d'in combinationea acidului *oxymanganicu* sau *oxymanganesicu; acidu oxymanganicu* si *oxymanganesicu*, care coprende ca mai multu *oxygeniu; oxy-*

www.dacoromanica.ro

mele, s. f., **oxymeli**, (ὀξύμελι, fr. **oxymel**, d'in μέλι = miere), compositu cu miere si acietu; *oxymoru,-a*, adj., **oxymorus**, (ὀξύμωρος, fr. **oxymoron**, d'in μωρός = stultu), acutu sau ageru, spirituale si totu de una data stultu, in apparentia stultu, absurdu, déro coprendendu unu profundu intellessu : *disse oxymore*, ca : *tacundu striga;—oxymuriatu*, s. m., (fr. **oxymuriate**), vedi *chlorura*; *oxymyrsina*, s. f., **oxymyrsine**, (ὀξυμυρσίνη), specia de myrtu spinosu; *oxyopia*, s. f., (fr. **oxyopie**, d'in ὄψις = vedere), vedere agera, ce petrunde forte departe; *oxyotu,-a*, adj., (fr. **oxyote**, d'in οὖς, ὠτός=urechia), care are urechie acute, acuminate : *omeni oxyoti; passeri oxyote; oxypetalu,-a*, adj., (fr. **oxypétale**), care are petale liniarie si acuminate; *oxyphonia*, s. f., (fr. **oxypphonie**), voce acuta ce caracterisa certi morbi; *oxyphosphura*, s. f., (fr. **oxyhosphure**), compositu d'in *phosphoru* si d'in unu *oxydu* metallicu; *oxyphyllu,-a*, adj., (fr. **oxyphylle**, d'in φῦλλον = folia), care are folie sau foliore acuminate; *oxyporu,-a*, adj. s., **oxyporus**, (ὀξύπορος, fr. **oxypore**, d'in πόρος = mersu, cursu), care curre, percurre, pertunde rapidu, ageru cursoriu; s. m., *oxyporulu*, genu de insecte coleoptere d'in famili'a brevipermeloru; *oxypteru,-a*, adj. s., (fr. **oxyptère**, d'in πτερόν=aripa), ageru de aripe; s. m., *oxypterulu*, genu de pesci cetacii; *oxycu,-a*, adj. s., (fr. **oxyque**), se dice de composite chymice binarie, in cari *oxygeniulu* se comporta ca elementulu negativu; *oxyrhegmia*, s. f., (fr. **oxyrhegmie**, d'in ἐρεύγειν=eructare), versatura acra; *oxyrhodinu,-a*, s., (fr. **oxyrhodin**, d'in ῥόδον = rosa), acietu rosatu de pharmacia; *oxyrhynchu,-a*, adj., (fr. **oxyrhynque**, d'in ῥυγχος=rostru), care are rostrulu acuminatu, ca subst. applicatu la mai multe generi de passeri, de pesci, de crustacie; *oxysaccharu*, s. m., **oxysaccharum** (ὀξυσάκχαρον, fr. **oxysaccharum**), beutura ammesticata cu *sacharu* si *acietu*; *oxyselenicu,-a*, adj., (fr. **oxysélénique**), compositu d'in *seleniura* cu unu *oxydu* allu metallului; *oxyspermu,-a*, adj., (**oxysperme**, d'in σπέρμα = sementia), care are sementie sau fructe acuminate; *oxystomu,-a*, adj. s., (fr. **oxystome**, d'in στόμα = gura), care are marginile gurei forte acute; s. *unu oxystomu*, insectu ce possede assemine caracteriu; *oxystylu,-a*, adj., (fr. **oxystyle**, d'in στύλη = columna), care are columne acute; *oxysulfocyanura*, s. f., (fr. **oxysulfocyanure**), combinatione a unei *sulfocyanura* cu unu *oxydu* de acellu-asi metallu; *oxysulfura*, s. f., (fr. **oxysulfure**), *sulfura* combinata cu *oxydu* de acellu-asi metallu; *oxytonu,-a*, adj., **oxytonus**, (ὀξύτονος), care are *tonulu acutu* pre ultim'a syllaba; *oxytrichinu,-a*, adj., (fr. **oxytrichin**), care sémena cu *unu oxytrichu*, s. f. pl. *oxytrichinele*, tribu de animalcule infusorie; *oxytrichu,-a*, adj. s., (fr. **oxytrique**, d'in θρίξ-τριχός = peru), care are *peri acuti*, ca s. m., *oxytrichulu*, genu de animalcule infusorie; *oxyuru,-a*, adj. s., (fr. **oxyure**, d'in οὐρά = coda), care are coda acuminata; ca subst., *a) unu oxyuru*, genu de vermi intestinali; *b) oxyurele*, tribu de insecte; *oxyzomu,-a*, adj., **oxyzomus**, (ὀξύζωμος), care are *zéma* sau succu *acru*.

* OZENA, s. f., **ozæna**, (ὄζαινα, fr. **ozène**, d'in ὄζειν=a dá rea odore), 1. ulceratione in nàri sau in gura, d'in care esse puroniu fetidu ce infecta aerulu d'in pregiuru; 2. genu de insecte coleoptere.

* OZENOSU,-*a*, adj., **ozænosus**, plenu de *ozena*, care are *ozena*.

* OZONU, s. m., (it. **ozono**, d'in ὄζειν= a dá odore), oxygeniu in statulu cellu mai puru, care are una odore caracteristica.

www.dacoromanica.ro

P.

P, a séssespredieceа littera in alfabetulu romanu, si un'a d'intre acelle-a cari si a conservatu pronunti'a originaria in tóte casurile; numai in unele locuri inainte de *i* se aude ca *k* grecu sau germanicu, precumu in : *lupi*, *napi*, *sapi*, *picu*, *pisare*; si inainte de *e* lungu cu assimilatione de *ie*, precumu in : *pétra*, *pelle*, *perde*. In Daci'a boreale acestu *k* (nascutu d'in *p*) se aude ca *ce*. Inse aceste nuantie disparu d'in dí in dí, si in genere se restabilesce pronunti'a genuina a litterei *p*.

* 1 PABULARE, v., **pabulari**, 1. a pasce, a mancá, a se nutrí; 2. a stringe nutretiu, a cautá si a aduná provisioni, mai vertosu pentru callii de armata.

* 2 PABULARE, adj., **pabularis**, relativu la *pabulu* sau nutretiu, care serve de nutretiu : *lucruri pabulari*, de alle mancàrei.

* PABULARIU, s. m., **pabularius**; 1. care e insarcinatu cu provisionarea de nutretiu; 2. arrendariu de pastioni publice.

* PABULATIONÉ, s. f., **pabulatio**, 1. actione de pascere, de mancare, de nutrire, nutritione; 2. actione de a stringe nutretiu, de a face provisioni.

* PABULATORIU,-*tória*, adj. s., **pabulator, pabulatorius**; 1. care da nutretiu animaliloru, nutritoriu; 2. care stringe nutretiu, provisionatoriu de nutretiu pentru animali, mai vertosu pentru calli de armata.

* PABULATU, sup. si s. m., **pabulatum,-u**, actulu de *pabulare* sau nutrire : *pabulatulu viteloru, pabulatulu calliloru; a procede la pabulatu; a se occupá cu pabulatulu; a se intorce de la pabulatu.*

* PABULOSU,-*a*, adj., **pabulosus**, plenu de pabulu sau de nutretiu, nutritiosu : *térra pabulósa*, *locuri pabulóse.*

* PABULU sau *pablu*, s. m., **pabulum**, (de la **pascere**), 1. pastione, nutretiu, nutrimentu, nutritura; 2. provisione de nutretiu pentru calli, mai vertosu la armata; 3. fig. alimentu pentru omeni si pentru animali : *serpii servescu de pabulu porciloru; a dá pabulu morbului; pomele servescu de pabulu frigu-riloru; vitiele si au aflatu pabulu in abundantia; acestu betranu decrepitu nu e de câtu pabulu pentru infernu*, **acheruntis pabulum**, Plaut.

PACARE, v., **pacare**, (de la *pace*), 1. a pacificá, a restabilí pacea, a restabilí securitatea : *Pompeiu a pacatu marea de pirati; a pacá padurile de latroni*; 2. a suppune cu armele, a domitá unu poporu revoltatu : *a pacá una térra, una cetate*; 3. a ará, a cultivá, a face se produca fructe ca in tempu de pace : *a pacá agrulu.* Compusulu *impacare* e mai multu in usu.

PACATIONE, s. f., **pacatio**, actione de *pacare*, in t. s. verbului.

PACATORIU,-*tória*, adj. s., **pacator, pacatorius**, care pacifica, care restabilesce pacea, impacatoriu.

PACATU,-*a*, adj. part., **pacatus**, pacificatu, ¡impacatu, pacificu, care e in pace; neturburatu : *térra pacata*, *stare pacata a unui omu*, *a unui poporu*, *a marei*, *a aerului.*

PACE, s. f., **pax**, (it. **pace**, isp. **paz**,

www.dacoromanica.ro

fr. **paix**), 1. stare neturburata intre omeni, fora lupta; 2. stare a sufletului neturburata de passioni, de doreri sau de remorsulu conscientiei; 3. trancillitate: *a fi in pace cu vecinii, a face pace intre omeni; a face pace cu inimiculu; a inchiaud tractatu de pace cu poporele cu cari ne amu luptatu peno acumu; a cumperà pacea cu sacrificie; pace generale, pace universale, pace stabile, pace perpetua; a cere pace, a offeri pace; a avè pace, a avè lipse de pace; pacea sufletului;* loc., *da-mi pace, lassa-me in pace*, nu me turburá; prov., *pace bona*, neci una scire.

* PACHUNTICU,-*a*, adj., (fr. **pachuntique**, de la gr. παχύνειν = ingrossiare), ingrossiatoriu : *medicamente pachuntice*, cari ingróssia.

† PACHY-, (grec. παχὺς = grossu, spissu), in diverse compositioni de termini technici, precumu: *pachycarpu,-a*, (fr. **pachycarpe**, d'in καρπός = fructu), care produce fructe spisse, ca leguminele; *pachycephalu,-a*, (fr. **pachycéphale**, d'in κεφαλή=capu), care are capulu fórte spissu, se dice despre passeri; *pachychymia*, (fr. **pachychymie**, d'in χυμός=succu, umore), ingrossiare morbida a umoriloru in corpu; *pachydermu,-a*, (fr. **pachyderme**, d'in δέρμα = pelle), care are pelle gróssa si mai fora pèru; subst. pl., *pachydermele: porculu e unu pachydermu; pachygastru,-a*, (fr. **pachygastre**, d'in γαστήρ=ventre, stomacu), care are stomaculu forte grossu; subst. pl., *pachygastrele; pachyglossu,-a*, (fr. **pachyglosse**, d'in γλῶσσα =limba), care are limb'a fórte grossa, subst. pl., *pachyglossele; pachylide*, (fr. **pachylide**, d'in παχυλός = grossicioru), genu de insecte hemiptere d'in famili'a geocoriseloru; *pachylocelu*, (fr. **pachylocèle**), genu de insecte d'in ordinea pulmonarieloru, d'in famili'a araneideloru; *pachyma*, s. f., (fr. **pachyma**), genu de bureti grossi subterrani cari se afla in regionile celle mai calde; *pachymeru,-a*, (fr. **pachymère**, d'in μέρος=parte, membru), care are membrele grosse; subst. pl., *pachymerele*, genu de insecte hemiptere; *pachimya*, s. f., (fr. **pachymie**, d'in μύας = scoica), genu de conchylie bivalve; *pachynemu,-a*, (fr. **pachynème**, d'in νεμός=selba, lemnu), care are lemnulu fórte grossu; subst. pl. *pachynemii*, plante dycotyledonie, cu flori incomplete, d'in Olland'a noua; *pachyodonte*, adj., (fr. **pachyodonte**, d'in ὀδοῦς=dente), care are dentii grossi: *hydra pachyodonte; pachyotu,-a*, adj., (fr. **pachyote**, d'in οὖς, ὠτός = urechia), care are urechiele grosse; *pachyphyllu,-a*, (fr. **pachyphylle**, d'in φυλλον=folia), care are foliele grosse; subst. pl., *pachyphyllele; pachypleuru,-a*, (fr. **pachypleure**, d'in πλευρά = lature), care are laturile grosse; subst. pl., *pachypleurele*, genu de plante d'in famili'a umbelliferelor; *pachypode*, adj., (fr. **pachypode**, d'in ποῦς, ποδός= petioru), care are petiorele grosse, se dice despre plante si despre mollusce; *pachypomu,-a*, (fr. **pachypome**, d'in πῶμα=apertura), care are unu operclu grossu, se dice despre plante; *pachypu*, s. m., (fr. **pachype**), genu de insecte coleoptere; *pachyptilu,-a*, (fr. **pachyptile**, d'in πτίλον = pénna), care are pennele grosse; subst. pl., *pachyptilele*, genu de passeri; *pachyrhizu,-a*, (fr. **pachyrhyze**, d'in ῥίζα = radecina), care are radecinele grosse; subst. pl., *pachyrhizele*, genu de plante d'in Indi'a, d'in famili'a leguminóseloru; *pachyrhynchide*, adj., (fr. **pachyrhynchide**, d'in ῥύγχος = rostru), care are rostrulu grossu; subst. pl., *pachyrhynchidile*, genu de insecte; *pachysandra*, s. f., (fr. **pachysandre**, d'in ἀνήρ, ἀνδρός = maritu, barbatu), genu de plante americane d'in famili'a cuphorbiacieloru; *pachystemone*, s. m., (fr. **pachystémon**, d'in στήμων = firu), unu arbore originariu d'in Java; *pachystomu,-a*, adj., (fr. **pachystome**, d'in στόμα = gura), care are gur'a forte mare; subst. pl., *pachystomele*, genu de insecte diptere; *pachyte*, s. m., (fr. **pachyte**), 1. genu de conchylie bivalve fossili; 2. genu de insecte coleoptere; *pachytrichu,-a*, (fr. **pachytrique**, d'in θρίξ, τριχός= pèru), care are pèrulu grossu, se dice despre insecte.

PACIARIU,-*a*, adj. s., (fr. **paciaire**), conservatoriu allu pacei, titlu ce se dá

www.dacoromanica.ro

principiloru cari conservau pacea; assemine titlu datu officiariloru tramissi de curtea de la Rom'a la principii insarcinati cu conservarea pacei.

PACIFERU,-*a*, adj., **pacifer**, care adduce pace, epithetu datu dieiloru : *paciferulu Mercuriu, pacifer'a Minerva;* si planteloru : *paciferulu lauru, pacifer'a oliva.*

PACIFICARE, v., **pacificare**, 1. a face pace intre omeni, a impacá, a imblandí; 2. a stabilí pacea in urm'a unei turburàri sau lupte : *a pacificá una térra, a pacificá unu poporu, a pacificá certile intre doui sau mai multi ómeni, intre dóue sau mai multe popore; despotii candu suppunu unu poporu cu armele, dicu co au pacificatu térr'a.*

PACIFICATIONE, s. f., **pacificatio**, actione de *pacificare : Românii d'in Transilvani'a compusera in annulu 1848 unu comitatu de pacificatione care produsse celle mai bone resultate in acelle tempuri turburate.*

PACIFICATORIU,-*toria*, adj. s., **pacificator, pacificatorius**, care *pacifica : comitatu pacificatoriu, mesure pacificatorie, actu pacificatoriu, spiritu pacificatoriu; despotii cari suppunu terrile cu armele, se numescu pacificatori.*

PACIFICATU,-*a*, adj. part. sup. s. m., **pacificatus**, redussu la starea de pace; impacatu : *térra pacificata, poporu pacificatu; acumu e timpulu de pacificatu; totu annulu ne amu occupatu cu pacificatulu certiloru d'intre omeni.*

PACIFICE, adv., **pacifice**, in modu *pacificu : a lucrá pacifice, a se portá pacifice, a traí pacifice cu tota lumea.*

PACIFICU,-*a*, adj., **pacificus**, cui place pacea, care e favorabile pacei : *spiritu pacificu, proiecte pacifice, persona pacifica, purtàri pacifice; marea pacifica* sau *oceanulu pacificu*, marea sau oceanulu d'intre Asi'a si Americ'a; si ca subst., *amu callatoritu pre pacificu, navile se afla pre pacificu.*

PACIRE,-*escu*, v., **pacisci**, a face *pactu*, contractu, concordatu; a se involí, a se intellege cu cineva asupr'a unui lucru, a stabilí conditioni pentru implenirea lui, a stipulá. Radecin'a participiului *pactu,-a*, si a substantiveloru *pactu* si *pactione.*

PACIUIRE,-*escu*, v., (de la *pace*), **pacificare**, forma obsoleta, precumu si a derivateloru : *paciuitoriu, paciuitu*, vedi : *pacificare, pacificatione, pacificatoriu, pacificatu.*

* PACTICIU sau *pactitiu,-a*, adj., **pacticius si pactitius**, relativu la *pactu*, care se coprende in pactu.

* PACTILE, adj., **pactilis**, (de la **pangere**), imbinatu, combinatu, implettitu : *corona pactile.*

* PACTIONE, s. f., **pactio**, (de la **pacisci**), actione de *pacire*, stipulatione, concordatu, contractu : *amu terminatu batali'a prin victoria, nu prin pactione.*

* PACTISARE, v., (fr. **pactiser**, it. **patteggiare**), **pacisci**, a face unu pactu, a se involí cu cineva la ceva, a stipulá : *nemine nu pactisa cu ómenii flacci, pactisa inse cu celli tari; ellu a pactisatu cu sicarii; de omenii perversi se dice co pactisa cu diabolulu.*

* PACTISATIONE, s. f., **pactio**, (it. **patteggiamento**), actione de *pactisare;* stipulatione.

* PACTISATORIU,-*tória*, adj. s., (it. **patteggiatore**), care *pactisa*, care face *pactu*, care stipula.

* PACTISATU,-*a*, adj. part., (franc. **pactisé**, it. **patteggiato**), stipulatu.

* 1 PACTU,-*a*, adj. part., **pactus**, involitu, convenitu, contractatu, stipulatu : *conditionile pacte, mercedea pacta.*

* 2 PACTU, pl.-*e*, **pactum**, actu de involire, conventione, concordatu, contractu : *a face pactu, a rupe pactulu; pactu secretu, pactu sociale, pactu constitutionale; pactu illicitu.*

PADURARESSA, s. f., 1. **saltuarii uxor**, mulierea *padurariului;* 2. muliere care custodesce una *padure.*

PADURARIU, s. m., **saltuarius, silvæ custos**, care custodesce una *padure : padurarii in locu de a custodí padurile, de multe ori le devasta.*

PADURE, s. f., (transformatu d'in **palude**, ca si it. **padule**), **silva, nemus, saltus**, multime de arbori crescuti d'in pamentu, selba : *padure désa, padure*

www.dacoromanica.ro

mare, padure intunericósa; padure de fagu, padure de pinu, padure de salce, padure de cerru; a merge la padure; a taliá lemne in padure; a si petrece viéti'a in padure; omeni crescuti in padure; prov. *a duce lemne in padure.*

PADURECIU sau *paduretiu,-a,* adj., **silvestris, agrestis,** 1. relativu la *padure,* de *padure,* d'in *padure;* 2. selbaticu, fora cultura, acru : *locu paduretiu érba padurétia; póme paduretie;* subst. *unu paduretiu mare,* arbore paduretiu care produce pome, pomu paduretiu.

PADURIANU,-*a,* adj. s., **silvestris, silvicola,** care siéde in padure, care e de la padure; subst. *padurianu,* vitellu sau bou nascutu in padure.

PADURICE, s. f., (contrassu d'in *paduricella*), **silvula,** deminut. d'in *padure,* mica padure, padure cu arbori mici.

PADUROSU,-*a,* adj., **silvosus, saltuosus, nemorosus,** plenu de *padure : monti padurosi, térra padurósa, locuri padurose.*

PAGANESCE, adv., **ethnice, gentiliter, barbare, crudiliter,** in modu paganescu, in t. s. adiectivului : *se pórta paganesce, nu sémena a crestinu.*

PAGANESCU,-*a,* adj., **paganicus, ethnicus, gentilis, barbarus, crudelis, impurus, impius,** relativu la paganu : *oste paganésca. serbatóre paganésca, fapte paganesci, lucru paganescu.*

PAGANETATE, s. f., **paganitas, ethnicismus, barbaries, crudelitas, immanitas,** 1. populatione de pagani, térra locuita de pagani; 2. fapta de paganu, barbaria, crudelitate, perversitate.

PAGANIA, s. f., 1. **paganitas, ethnicismus,** stare de paganu; 2. **barbaries,** barbaria, crudelitate, immanitate.

PAGANICE, adv., **ethnice,** in modu *paganicu:* vedi si *paganesce.*

PAGANICU,-*a,* adj., **paganicus,** relativu la *paganu;* vedi si *paganescu.*

PAGANIME, s. f., **paganitas, pagani, ethnici, gentiles,** multime de *pagani : tóta paganimea s'a versatu asupr'a terrei nóstre.*

PAGANIRE, *escu,* v., a face paganu: *turcii au paganitu tóta Asi'a.*

PAGANISARE, v., (it. **paganizzare**), a cogitá si a lucrá ca paganu; a dá caracteriu de paganu; a face paganu.

PAGANISMU, s. m., (it. **paganesimo** si **paganesmo,** fr. **paganisme**), **ethnicismus,** religionea pagana : *cristianismulu e in opositione cu paganismulu; superstitionile paganismului, intunericulu paganismului.*

* PAGELLA, s. f., **pagella,** demin. d'in *pagina,* mica *pagina.*

* PAGINA, s. f., **pagina,** (de la **pangere,** it. **pagina,** fr. **page**), 1. faci'a unei folie d'in una carte, sau d'in unu dosariu; 2. scriptur'a sau impressionea coprensa pre una pagina : *una pagina cu doue, trei, sau mai malte columne; pagina alba sau négra:* 3. coprensulu paginei consideratu d'in punctulu de vedere litterariu : *formose pagine su in cartea acésta-a; pagin'a secunda d'in discursu e minunata;* 4. fig. *cea mai formósa pagina d'in istori'a si d'in viéti'a unui poporu; numele lui domnedieu e scrissu pre tote paginele naturei.*

* PAGINALE, adj., **paginalis,** relativu la *pagina : numeru paginale, marime paginale.*

* PAGINARE, v., **paginare,** (fr. **paginer**), a insemná cu numeri paginele unui manuscriptu sau dosariu; la typographia, *paginare* = a formá paginele d'in unu materiale preparatu spre impressione.

* PAGINATIONE, s. f., (fr. **pagination**), actione de *paginare,* insemnare cu numeri a pagineloru unei carte : *paginatione essacta, paginatione erratica.*

* PAGINATORIU,-*tória,* adj. s., care insemna paginele cu numeri; care formedia pagine la typographia.

* PAGINATU,-*a,* adj. part., (fr. **paginé**), insemnatu cu numeri pre pagine; pusu in pagine.

* PAGIU, s. m., (it. **paggio,** fr. **page**), june nobile care face servitiu de onóre pre lônga unu rege sau regina, principe sau principessa : *pagii la vechii domni români se numiau copilli de casa, pre tempulu fanariotiloru se diceau ediclii, de la regulamentulu organicu incoce se dissera pagi, cari in currendu se transformara in servitori.*

www.dacoromanica.ro

* PAGODE, s. f., (fr. **pagode**), 1. templu la poporele d'in Indi'a si d'in Chin'a; 2. idolu care se adora in atari temple.

* PAGRU, s. m., **pager** si **phager**, (φάγρος), una specia de pesce marinu.

* PAGURU, s. m., **pagurus**, (πάγουρος), cancru marinu.

PAIANGINARE si *paiaginare*, v. refl., *a se paiaginá*, a se accoperí cu pândia de *paianginu;* fig. *a se paianginá oclii*, a se langedí.

PAIANGINOSU si *paiaginosu*, *-a*, adj., **araneosus**, plenu de *paiangini*, sau de pândia de *paianginu;* fig. *oclu paianginosu*, langedu.

PAIANGINU si *paiaginu*, s. m., **aranea**, **araneum**, **phalangium**, 1. insectu apteru cu petióre multe, care si tesse una pândia suptire spre locuentia, si se nutresce cu alte insecte mai mice, pre cari le prende prin pând'ia diaphana lucrata de densulu; 2. pandi'a tessuta de acellu insectu. Cu tota probabilitate coventulu *paianginu* provine d'in **phalangium**, (φαλάγγιον), de si acestu-a insémna unu *paianginu veninosu.*

PAIARIA, s. f., **palearium**, multime de *palie;* vedi *paliaría.*

PAIATIU, s. m., (it. **pagliaccio**, fr. **paillasse**), saccu implutu cu palie; omu de palie; vedi *paliatiu.*

PAIOSU,-*a*, adj., (**paleosus**), **straminis plenus**, plenu de palie; asternutu cu palie; vedi *paliosu.*

PAISIU, s. m., **tenuis herba**, **tenue gramen**, **tenue fenúm**, érba suptire; vedi *palisiu.*

PAIU, pl. *paie*, **palea**, **culmus**, **calamus**; firulu unei plante graminie; vedi *paliu.*

* PALA, s. f., **pala**, (it. **pala**, fr. **pelle**) instrumentu de lemnu sau de metallu latu, si cu coda, cu care se redica lucruri cari nu se tinu impreuna, lapata sau lopata.

* PALAMA, s. f., (παλάμη), membrana intensa intre degetele animaliloru cu petiorele *palmate.*

PALANCA, s. f., (it. **palanca**, fr. **palanque**), intaritura cu pari infipti in pamentu, vallu, argine, etc.

PALANGA si *paranga*, s. f., **palanga** si **phalanga**, pertica spre a duce sarcine; vedi *paranga.*

PALANGARIU si *parangariu*, s. m., **palangarius** si **phalangarius**, care duce sarcine cu *parang'a;* vedi *parangariu.*

PALATA, s. f., **pala**, transformatu in *lupata*, si apoi in *lopata.*

* PALATALE, adj., (fr. **palatal**), relativu la *palatu* sau cerulu gurei : *littere palatali*, cari se pronuntia attengundu cu limb'a *palatulu* gurei, precumu su : *d*, *t*, *l*, *n*, *r.*

* PALATIALE, adj., (fr. **palatial**), relativu la *palatiu : stylu palatiale*, *ornamente pelatiali.*

* PALATIFORME sau *palatiformu*, *-a*, adj., (fr. **palatiforme**), care are forma de *palatu : limba palatiforme*, se dice de limb'a certoru insecte coleoptere.

* PALATINALE, adj., relativu la *palatinu : proprictatile palatinali*, alle *palatinului.*

* PALATINATU, s. m., (**palatinatus**, fr. **palatinat**), 1. demnitate de *palatinu;* 2. térra allu carei domnitoriu porta titlulu de *palatinu.*

* PALATINU,-*a*, adj., **palatinus**, 1. relativu la *palatiu : montele palatinu*, *officie palatine*, *officiari palatini;* 2. subs. *palatinu (comite)*, demnitariu imperiale; 3. guvernatoriu allu unei provincie : *palatinii Poloniei.*

* PALATITE, s. f., (fr. **palatite**), inflammatione a membranei mucóse care copere bolt'a *palatului* sau cerulu gurei.

* PALATIU, pl.-*ie*, **palatium**, (it. **palazzo**, fr. **palais**), 1. montele pre care s'a fundatu Rom'a primitiva; 2. cas'a imperatoriului Augustu, care coprense totu montele palatinu; 3. casa imperiale, casa domnésca, casa magnifica fia publica, fia privata : *palatiulu imperatoriului*, *palatiulu regelui*, *palatiulu principelui*, *palatiulu justitei*, *palatiulu universitatei;* 4. domnitoriulu si omenii sei cari siedu in *palatiu* sau pertinu la *palatiulu* domnescu : *la palatiu se formédia nouu ministeriu*, *revolutione de palatiu*, *intrigele palatiului;* 5. prin metaf. *palatiele cerului.*

† PALATO-, (de la **palatum**=palatu, cerulu gurei), in diverse compositioni de termini anatomici, precumu : *palatolabiale*, adj., care e in relatione cu pa-

www.dacoromanica.ro

latulu si cu labiele : *arteria palato-labiale; palato-dentale*, adj., care se pronuntia cu adjutoriulu palatului si allu dentiloru, ca litter'a *l; palato-pharyngite*, s. f., inflammatione a palatului si a pharingei; *palato-pharyngiu,-a*, adj., care e in relatione cu palatulu si cu pharyngea; *palato-salpingiu,-a*, adj., care e in relatione cu palatulu si cu salpingea; *palato-staphylinu,-a*, adj., care e in relatione cu palatulu si cu ousiorulu (σταφύλη) : *musclu palato-staphylinu.*

* PALATU, s. m., **palatum**, partea superiore d'in intrulu gurei, bolta gurei, cerulu gurei. Confusionea intre *palatu* si *palatiu* nu e de iertatu.

† PALEO-, (de la gr. παλαιός=anticu, vechiu), in diverse compositioni de termini technici, precumu : *paleocheru,-a*, (fr. **paléochère**, d'in χείρ = mâna), care are mân'a antica : *porculu paleocheru e connoscutu numai in stare fossile; paleographia*, s. f., (fr. **paléographie**, de la γράφειν=scriere), scriptura antica, scientia care se occupa cu diversele specie de scriptura antica; de ací : *paleographicu,-a*, adj. si *paleographu*, s. m.; —*paleologu*, s. m., (παλαιολόγος), care connosce limbele antice, sau care vorbesce ca anticii; cognome ce portara optu imperatori byzantini; *paleomagade*, s. f., (παλαιομάγαδις); una specia de flautu la greci; *paleontographia*, s. f., (fr. **paléontographie**, de la ὤν, ὄντος = fientia, si γράφειν = scriere), descriptione a corpuriloru organice cari se connoscu numai in stare fossile; de ací *paleontographicu -a*, adj. si *paleontographu*, s. m., care se occupa cu *paleontographi'a; paleontologia*, s. f., (fr. **paléontologie**, de la λόγος=discursu), scientia care se occupa cu corpurile organice cari au disparutu, si se afla astadi numai in stare fossile; de ací : *paleontologicu,-a*, adj. si *paleontologu*, s. m., care se occupa cu paleontologi'a;—*paleosauru*, s. m., (fr. **paléosaure**, de la σαῦρος sau σαύρα = lacerta, serpilla) reptile sauricu in stare fossile; *paleotheriu*, s. m., (fr. **paléothérion**, d'in θήρ=féra), genu de animale fossile d'in ordinea pachydermeloru, de marimea unui callu; de ací : *paleothericu,-a*, adj. relativu la paleotheriu; *paleozoologia*, s. f., (fr. **paléozoologie**, de la ζωολογία=tractatu despre animali), istoria naturale despre animalile fossili; de ací : *paleozoologicu,-a*, adj. *paleozoologu*, s. m., (fr. **paléozoologiste**).

* PALESTRA, s. f., **palæstra**, (παλαίστρα), locu unde Grecii si Romanii se essercitau la lupte si la alte jocuri gymnastice, scóla, gymnasiu; de aci in genere, locu si mediu de essercitiu.

* PALESTRICU,-*a*, adj., **palæstricus**, (παλαιστρικός), relativu la *palestra : jocuri palestrice, essercitie palestrice, abilitate palestrica;* de ací : *palestrica*, s. f., **palæstrica**, (παλαιστρική), artea *palestrica*, gymnastic'a; si *palestricu*, s. m., **palæstricus (magister)** = **palæstrites**, (παλαιστρίτης), maiestrulu palestrei, invetiatoriulu palestricei.

PALETTA, s. f., (fr. **palette**), scândura suptire cu care se servescu pictorii pentru tinerea coloriloru candu pingu.

PALIA, s. f., **palea**, (it. **paglia**, fr. **paille**), plurariulu *palie* a datu occasione la transformarea singulariului in *paliu*, (cu *l* molliatu, *paiu*).

PALIANGINU, (cu *l* molliatu, *paianginu*), s. m., **phalangium, aranea, araneum**, vedi *paianginu* si derivatele selle.

PALIARIA, (cu *l* molliatu, *paiaria*), s. f., **palearium**, multime de *palie;* locu unde se tinu *paliele.*

PALIATIU, (cu *l* molliatu, *paiatiu*), s. m. (it. **pagliaccio**, fr. **paillasse**), 1. saccu implutu cu *palie;* 2. omu de *palie;* 3. omu comicu; 4. omu usiorellu care si scamba parerile pre totu momentulu.

* PALILE, adj., **palilis**, relativu la *Pale*, **Pales**, divinitate italica : *flamma palile*, focu de palie la serbatorile *Palei*, nomite *palilie*, **palilia** si **parilia**, pl. n.

* PALILICIU, s. m., **palilicium**, stell'a cea luminósa d'in capulu taurului (**hyades**), care disparea in crepusclulu de séra la serbatorile *palilie.*

*PALILLOGIA, (*palinlogia*), s. f., **palillogia**, (παλιλλογία, d'in πάλιν=érosi, si λόγος=coventu), repetitionea acelleiasi vorbe sau idee.

*PALIMBACCHIU, s. m., **palimbacchius**, (d'in πάλιν = érosi, si βάκχος=

www.dacoromanica.ro

dieulu vinului), petioru metricu de dóue syllabe lungi si un'a scurta.

* PALIMPISSA, s. f., **palimpissa**, (παλιμπίσσα), pece sau pecura topita de dóue ori.

* PALIMPSESTU, s. m., **palimpsestus**, (παλίμψηστος), pergamentu de pre care s'a rasu scriptur'a primitiva spre a scrie pre densulu d'in nouu.

† PALIN-, (gr. πάλιν=**iterum**, érosi, care inainte de *b* si *p*, trece in πάλιμ-, inainte de *l* si *r*, se assimila), in diverse compositioni, precumu: *palindicía*, s. f., (παλινδικία), reinnouirea unui processu; *palindoría*, s. f., (παλινδορία), pelle pentru carpirea incalciamenteloru vechie; *palindromía*, s. f., (παλινδρομία), reflussulu umoriloru vitiate spre pàrtile nobili alle corpului; de aci: *palindromicu,-a*, adj., si *palindromu,-a*, adj., retrogradu; *palingene*, adj., (παλιγγένης), renascutu, regeneratu; *palingenesia*, s. f., (παλιγγενεσία), renascere, regeneratione; de ací: *palingenesiacu* sau *palingenesicu,-a*, adj., *palinodia*, s. f., (παλινῳδία), repetitionea cantecului, cantecu repetitu; apoi, retractatione: *a cantá palinodi'a*, a se retractá; de ací: *palinodicu,-a*, adj., relativu la *palinodia*; *palinodistu*, s. m., (fr. **palinodiste**), care face *palinodie*; *palintocía*, s. f., (παλιντοκία), 1. actione de a nasce a dóu'a óra; 2. repetitionea usurei solute; *palinuru,-a*, adj., (παλίνουρος); 1. care se pissia érosi; subst. nome propriu allu guvernatoriului navei lui Enéa, de ací, guvernatoriu de nave in genere; 2. genu de crustacie, precumu e cancrulu marinu; de ací: *palinurinu,-a*, adj., (fr. **palinurin**), relativu la *palinuru*, ca crustaciu.

PALIOSU, (cu *l* molliatu, *paiosu*),-*a*. adj., (**paleosus**), **straminis plenus**, plenu de *palie*, asternutu cu *palie*: *grânu paliosu*, *flori paliose*, *locu paliosu*.

* PALIRRHEIA, s. f., (παλίῤῥοια, d'in παλιν, si ῥέειν=**curgere**), scursura care se manifesta de nouu, morbu; de ací: *palirrheicu,-a*, adj., relativu la *palirrheia*.

PALISIU, (cu *l* molliatu, *paisiu*), pl.-*e*, **tenuis herba, tenue gramen, tenue fenum**, érba suptire, fenu suptire, érba metassosa; locu accoperitu cu érba suptire.

PALISSANDRU, s. m., (fr. **palissandre**), arbore d'in Guiana, d'in allu carui lemnu se facu arcuri de vióra, precumu si diverse mobili de lussu.

* PALISSARE, v., (de la *palu*=paru), **palis munire**, 1. a intari unu locu cu pari batuti in pamentu; 2. (fr. **palisser**), a legá de pari ramurile unei plante spre a formá unu pariete.

* PALISSATA, s. f., (it. **palizzata** si **palizzato**, fr. **palissade**), **vallum, locus palis munitus**, locu intaritu cu pari grossi, vallu; vedi si *palanca*.

* PALISSATU,-*a*, adj. part., **palis munitus**, intaritu cu pari batuti in pamentu.

PALIU, (cu *l* molliatu, *paiu*), pl. *palie*, **palea, culmus, calamus**; 1. firulu sau fustellulu unei plante graminie: *paliu de grânu, de ordiu, de secara*, etc.; 2. in pl. *palie*, cantitate de assemine fire ce serve la nutretiu si la alte usuri: *vitele manca fënu mestecatu cu palie; ellu a asternutu viteloru palie; a se colcá pre palie*; prov. *omu de palie;* α) figura de omu impluta cu palie spre a spariá passerile; β) omu fora energia; *focu de palie*; care se stinge currendu; *a si apprende palie in capu*, a interritá pre cineva asupr'a sea.

* PALLA, s. f., **palla**, vestimentu lungu si largu ce portau matronele romane preste stola, mantellu de domne; apoi mentellu pomposu; cortina, tapetiaria.

* PALLACA, s. f., **pallaca**, (παλλακή), concubina.

* PALLACANA, s. f., **pallacana**, una specia de cépa.

* PALLADE, s. f., **Pallas**, (Παλλάς), cognome allu dieei Minerva; de aci: *palladiu,-a*, adj., **palladius**, (παλλάδιος), relativu la *Pallade*, si

* 1 PALLADIU, s. m., **palladium**, (παλλάδιον), effigi'a *Palladei* cea caduta d'in ceru, si conservata la Troi'a in secretu, ca pemnu (**pignus**) allu salutei publice; la Rom'a *palladiulu* se conservá in templulu Vestei; de ací apoi metaf. *palladiu* = protectione, garantía tare, secura.

* 2 PALLADIU, s. m., (**palladium**), corpu simplu metallicu, care se afla in minerele d'in Brasili'a, ammestecatu cu

www.dacoromanica.ro

platina si cu iridiu, de colore pucinu mai inchisa de câtu a argentului, e malliabile, si se funde cu greu; de ací: *palladatu.* s. m., (fr. **palladate**), combinatione de *oxydu palladicu* cu certe basi salificabili; *palladicu,-a,* adj., (fr. **palladique**), se dice despre oxydele *palladiului;* si in composite: *palladico-ammonicu,-a, palladico-potassicu,-a,* adj., se dice despre una sare palladica unita cu una sare ammonica sau potassica.

* PALLADOSU,-*a,* adj., (fr. **palladeux**), se dice despre primulu gradu de oxydatione a palladiului, de ací in composite: *palladoso-ammonicu; palladoso-baryticu; paladoso-cadmicu, paladoso-calcicu, palladoso-magnesicu, palladoso-manganicu, palladoso-nicolicu, palladoso-potassicu, palladoso-sodicu, palladoso-zincicu,* se dice despre una sare palladósa unita cu una sare ammonica, etc.

* PALLADURA, s. f., (fr. **palladure**), alligatura sau compositione de *palladiu* si de altu metallu in proportioni definite.

1 PALLAMARIU, s. m., **lucernarius**, paraclesiariu care apprende luminarile in baserica.

2 PALLAMARIU, pl.-*ie*, **rudeus**, fune gróssa, in Daci'a superióre.

PALLAMIDA, s. f., **serratula arvensis**, *Linn.*, specia de planta spinosa care cresce in agri.

PALLAMIDOSU,-*a,* plenu de *pallamide: locu pallamidosu, agru pallamidosu.*

* PALLIARE, v., **palliare**, (de la **pallium** = palliu); 1. a coperí cu *palliu*, apoi in genere, 2. a coperí, a ascunde: *a palliá una plaga, a palliá una dorere, a palliá invidi'a; a palliá unu lucru reu cercandu a i dá una apparentia onesta.*

* PALLIASTRU, pl.-*e*, **palliastrum**, palliu sau mantellu reu.

* PALLIATIONE, s. f., (fr. **palliation**, it. **palliazione**), actione de *palliare.*

* PALLIATIVU,-*a,* adj., (it. **palliativo**, fr. **palliatif**), care serve spre *palliare* numai, nu spre medicare: *remediu palliativu, cura palliativa, tractare palliativa; mesure palliative*; subst. m., unu *palliativu*, pl. *palliative.*

* PALLIATU,-*a*, adj. part., **palliatus**, vestitu in *palliu*, coperitu cu *palliu;* la Romani, *comedia palliata*, de materia gréca, diversa de *comedia togata*, de materi'a romana; la moderni, *palliatu*, ascunsu: *defectu palliatu, reu palliatu, morbu palliatu, crime palliata.*

* PALLIDETIA, s. f., (it. **pallidezza**), stare *pallida*, facia *pallida;* vedi *palladitate*, si *pallore.*

* PALLIDICORNU,-*a*, adj., (fr. **pallidicorne**) cu corne pallide: *insecte pallidicorne.*

* PALLIDIPALPU,-*a*, adj., (fr. **pallidipalpe**), cu palpe pallide: *lydell'a pallidipalpa.*

* PALLIDITARSU,-*a*, adj., (fr. **palliditarse**), cu tarsulu pallidu: *insectu palliditarsu.*

* PALLIDITATE, s. f., (**pallilditas**, it. **pallidità** si **palliditate**, fr. **pallidité**), facia *pallida*, colóre *pallida: pallidita-tea e semnu de frica, cându vine subitu.*

* PALLIDU,-*a*, adj., **pallidus**, albu fora vivacitate, se dice despre faci'a omeniloru: *facia pallida, colóre pallida;* metaf. se applica si la flori, si la alte obiecte colorate; se dice si *stylu pallidu*, fora splendore; *discursu pallidu, poesia pallida.*

* PALLIOLU sau *pallioru*, pl.-*e*, **palliolum**, demin. d'in *palliu*, micu *palliu*, mantellutiu.

1 PALLIRE,-*escu*, v., **pallere, pallescere**, a se face *pallidu: a pallí de mania; ellu pallí de frica; rari su omenii cari nu pallescu dinaintea periclului.*

2 PALLIRE,-*escu*, v. act., (παλλειν?), **ferire**, a attinge, a lovi: *a pallí pre cineva cu una vergella, cu una pétra; e periculosu a pallí pre copilli ín capu.*

3 PALLIRE,-*escu*, v., **uredine affici**, 1. a arde de sécceta: *grânele pallescu;* 2. refl. *a sepallí*, a sufferí in urm'a unei plouie cu sóre: *s'au pallitu pomele;* vedi *pallire* in Glossariu.

PALLITU,-*a*, adj. part., 1. **ictus**, lovitu; 2. **uredine affectus**, arsu de secceta: *grane pallite;* stricatu prin plouia cu sore: *póme pallite;* vedi 2 si 3 *pallire.*

www.dacoromanica.ro

PALLITURA, s. f., **uredo, rubigo**, stricatione prin plonia cu sore sau prin secceta prea-mare.

*PALLIU, pl. *-ie*, **pallium**, vestimentu largu, vestimentu superiore, mantellu: *palliulu Greciloru erá mai micu de câtu tog'a Romaniloru; filosofii si retorii greci inco portau palliu; curtea romana distribue pallie archiepiscopiloru ca semne de distinctione*; prov., *camési'a e mai aprope de câtu palliulu.*

* PALLÓRE, s. f., **pallor**, colóre *pallida*, albóre fora vivacitate: *pallórea mortului; pallóre mortale, pallórea mortii coprense faci'a lui.*

PALMA, s. f., **palma**, (παλάμη) partea supina a mânei d'intre carpn si degite: *a intende palm'a, a avé palm'a lunga sau scurta, a tiné ceva in palma, a lovi pre cineva cu palm'a, a dá palme, a trage palme cuiva; a bate in palme*, α) a applaude, β) a chiamá pre cineva collidendu palmele; *a cautá in palme*, a diviná d'in trassurele palmei; *latulu palmei, lungulu palmei; a mesurá cu palm'a*, a mesurá cu palm'a intensa de la verticele degitului micu peno la verticele pollicariului; *palm'a*, (**palmus**) dupo vechi'a mesura erá octav'a parte a stensinului, acumu e decim'a parte a stensinului; *una palma patrata; una palma de locu, una palma de pamentu*, forte mica portione de pamentu.

PALMARE, v., **palmare**, a intypari figur'a palmei; de aci participiulu *palmatu,-a.*

PALMARIU,-*a*, adj. s., **palmalis, palmaris**, (it. **palmare**, fr. **palmaire**), relativu la *palma*, care se afla in *palma: muschiu palmariu, palmariulu mare, palmariulu micu; aponeurosea palmaria; legamente palmarie*; 2. subst. *palmariu*, m., **palma**, (it. **palma**, fr. **palmier**), **phœnix dactylifera** *Linn.*, fenice sau fenicu, arbore d'in regionile calde care produce dattule (*curmalle*); *palmaria*, f., ramu de palmariu; premiu ce se dá victoriloru, de aci, victoria, gloria.

* PALMATIFIDU,-*a*, adj., (fr. **palmatifide**), se dice despre plantele cu foliele palmate si cu lobii despicati.

* PALMATIFLORU,-*a*, adj., (fr. **palmatiflore**), se dice despre plantele cari au flori cu coroll'a palmata.

* PALMATIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **palmatifolié**), care are foliele palmate.

* PALMATIFORME sau *palmatiformu,-a*, adj., (fr. **palmatiforme**), care sémena a palmatu fora a fi in realitate.

* PALMATILOBU,-*a*, adj., (fr. **palmatilobé**), care are foliele lobate cu nervature palmate.

* PALMATIPARTITU,-*a*, adj., (fr. **palmatipartite**), care are foliele cu nervature palmate.

* PALMATISECU,-*a*, adj., (fr. **palmatisèque**), care are foliele cu nervature palmate si parenchymulu interruptu.

* PALMETU, pl. *-e*, **palmetum**, selba de *palmari* sau de fenici, fenicetu.

* PALMIFERU,-*a*, adj., **palmifer**, care produce palmari: *tèrra palmifera.*

*PALMIFORME sau *palmiformu,-a*, adj., (fr. **palmiforme**), care are form'a unei palme.

* PALMIPEDE, adj., **palmipes**, (fr. **palmipède**), care are petiorele in forma de palma, precumu su alle ratieloru, gâsceloru, castoriloru.

* PALMITE, s. m., **palmes**, 1. vitia de vinia, 2. ramu de arbore, in genere.

* PALMOSCOPIA, s. f., (fr. **palmoscopie**), divinatione trassa d'in inspectionea palmei; de ací: *palmoscopicu,-a*, adj. si *palmoscopu*, s. m.

PALMOSU,-*a*, adj., **palmosus**, 1. plenu de *palme*, care da palme multe; 2. plenu de palmari sau fenici.

PALMU, s. m., **palmus**, palm'a ca mesura de lungime.

PALMUIRE,-*escu*, v., **colaphizare**, a dá palme, a trage palme, a bate cu palm'a: *nu se covine a palmuí pre omu.*

PALMULA sau *palmura*, s. f., **palmula**, demin. d'in *palma*, 1. mica palma; 2. partea infima a remului, 3. fructulu palmariului, dattulu (curmalla).

PALMULARE, adj., **palmularis**, relativu la *palmula*, ca demin. d'in *palma.*

* PALPABILE, adj., **palpabilis**, care se pote *palpá*, care se pote pipaí cu mân'a: *lucru palpabile.*

www.dacoromanica.ro

* PALPAME, pl. *palpamine*, **palpamen**, si

* PALPAMENTU, pl.-*e*, **palpamentum**, actulu de *palpare*.

* PALPARE, v., **palpare**, a pipaí, a attinge lenu cu mân'a : *a palpá membrele unui morbosu; nu me palpá, co nu potiu sufferí.*

* PALPATIONE, s. f., **palpatio**, actione de *palpare*, pipaire.

* PALPATORIU,-*tória*, adj. s., **palpator**, care *palpa*.

* PALPATU,-*a*, adj. part. sup. subst., **palpatus**, pipaitu.

* PALPEBRA, s. f., **palpebra**, partea carnosa care se misca dupo voientia, inchide sau deschide ochiulu, pleopa : *palpebr'a superiore, palpebr'a inferiore, palpebrele sunt armate cu peri scurti si suptiri, cari se numescu cilie.*

* PALPEBRALE, adj., **palpebralis**, relativu la *palpebre : pellea palpebrale, muschi palpebrali.*

* PALPEBRARE, v., **palpebrare**, a miscá desu *palpebrele.*

* PALPEBRATIONE, s. f., **palpebratio**, actione de *palpebrare : palpebrationea ochiloru.*

* PALPICORNU,-*á*, adj., (fr. **palpicorne**), care are *palpe* lungi in forma de antenne : *insecte palpicorne.*

* PALPIFERU,-*a*, adj., (fr. **palpifère**), care pórta *palpe : pàrti palpifere.*

* PALPIFORME. adj., (fr. **palpiforme**), care are forma de *palpu : appendice palpiforme.*

* PALPIGERU,-*a*, adj., (fr. **palpigère**), care porta *palpe : fàlci palpigere la insecte.*

PALPIRE, v., **palpare**, transformatu in *pipalire*, si apoi in *pipaire;* vedi *pipalire* si *pipaire.*

* PALPISTU,-*a*, adj., (fr. **palpiste**), munitu cu *palpe : arachnoide palpista.*

* PALPITANTE, adj. part. pr., **palpitans**, care *palpita : arteria palpitante.*

* PALPITARE, v., **palpitare**, a se miscá involuntariu : *palpita ânim'a, palpita limb'a, palpita membrele unui animale de currendu junglatu*, fig. *palpita foculu.*

* PALPITATIONE, s. f., **palpitatio**, actione de *palpitare : palpitationea ânimei, palpitationea intestineloru, palpitationea foculu.*

* PALPITATU, s. m. sup., **palpitatus**, actulu de *palpitare : palpitatulu arterieloru.*

* PALPITU, pl.-*e*, **palpitatus**, actulu de palpitare : *are palpite de ânima.*

* PALPONE, s. m., **palpo**, adulatoriu, lingusitoriu.

* PALPU, pl.-*e*, **palpum** si **palpus**, (fr. **palpe**), 1. actulu de *palpare;* 2. membru cu care palpa unu animale; 3. mici antenne la gur'a insecteloru, cu cari elle palpa óre-cumu corpulu ce attengu.

PALTINU, s. m., **pseudoplatanus**, unu arbore selbaticu care cresce si in padurile nostre.

PALU, s. m., **palus**, *paru*. Radecin'a subst. *palatu, palanca, palissata*, si a verb. *palissare;* vedi *paru.*

* PALUDA, s. f., **paluda**, vestimentu militariu; vedi *paludamentu.*

*PALUDAMENTU, pl.-*e*, **paludamentum**, vestimentu militariu, mai allessu mantellu de generariu : *a mutá tog'a cu paludamentulu*, a trece d'in statulu civile in statulu militariu, a se armá.

* PALUDARE, v., (**paludare**), refl. a se *paludá;* a se vestí ca militariu, a se armá.

* PALUDATU,-*a*, adj. part., **paludatus**, vestitu ca militariu, armatu; subst. *paludatii*, militarii; *curtea paludata*, curtea domnesca compusa d'in militari.

* PALUDE, s. f., **palus**, gen. **paludis**, abl. **palude**, transformatu in **padule** la italiani, in *padure* la noi, in origine cantitate de apa statatória, *balta*, apoi *balta* arundinosa, selbosa, in fine *selba;* vedi *padure.*

* PALUDICOLU,-*a*, adj., **paludicola**, care locuesce in *paludi* sau in locuri paludinóse.

* PALUDIFERU,-*a*, adj., **paludifer**, care produce *paludi : térra paludifera.*

*PALUDIGENU,-*a*, adj., **paludigena**, nascutu in *paludi.*

* PALUDINE, s. f., **palus**, gen. **paludis**, prelungitu d'in *palude*, locu plenu de apa statatória si turbura, *balta;* vedi *palude.*

www.dacoromanica.ro

*PALUDINOSU,-*a*, adj., **paludosus**, si *PALUDOSU,-*a*, adj., **paludosus**, 1. care formédia *paludi, baltosu;* 2. selbosu; vedi *padurosu.*

* PALUMBA, s. f., **palumba**; vedi *palumbu.*

* PALUMBARIU,-*a*, adj., **palumbarius**, 1. relativu la *palumbi;* 2. sub. pers. omu care tine si educa *palumbi;* 3. locu unde siedu palumbii.

* PALUMBINU,-*a*, adj., **palumbinus**, de *palumbu : carne palumbina.*

*PALUMBU, s. m., **palumbes** si **palumbus**, cu *l* trecutu in *r. parumbu*, apoi *porumbu*, la care póte se fia contribuitu si form'a **columbus** si **columba**; vedi *porumbu.*

* PALUSTRE, adj., **paluster** si **palustris**, 1. care formédia *paludi*, paludinosu, paludosu, baltosu : *locuri palustri;* 2. care provine d'in *paludi : erbe palustri, plante palustri;* 3. care viue in *paludi : passeri palustri, viétia palustre.*

PAMENTEANU,-*a*, adj. s., **terrester** si **terrestris, terrenus; terrigena, indigena;** 1. care viue pre *pamentu*, care locuesce pre *pamentu : pamenteanii su moritori; pamenteanii su formati d'in pamentu si in pamentu se intorcu;* 2. indigenu, nascutu in acea-asi térra : *pamentianii au mai multu dreptu in térr'a loru de câtu strainii;* de ací si adj., *pamentenescu*, si adv. *pamentenesce*, si verb. *pamentenire*, vedi comp. *impamentenire.*

PAMENTESCE, adv., **terrestri modo**, in modu *pamentescu.*

PAMENTESCU,-*a*, adj., **terrester** si **terrestris**, relativu la *pamentu* in t. s. substantivului : *viétia pamentésca, lucruri pamentesci; tóte celle pamentesci su trecutórie.*

PAMENTU, s. m., (d'in **pavimentum**), **terra, solum, orbis terrarum**; 1. globulu sau corpulu pre care locuimu; 2. substanti'a inodora, insipida, si insolubile in apa, care compune in parte globulu pre care locuimu : *pamentu negru, pamentu galbinu, pamentu rosiu, pamentu productivu, pamentu fertile, pamentu sterpu, pamentu sterile, pamentu de ólle, pamentu petrosu, pamentu arenosu; pamentu arabile, pamentu grassu, pamentu macru; pamentu molle, pamentu vertosu; d'in pamentu crescu plante, vermii locuescu in pamentu; pamentulu nutresce tote animalile si tote vegetalile; pamentulu e rotundu de tóte pàrtile; superfaci'a pamentului in cea mai mare parte e accoperita cu apa; pamentulu e invelitu in aeru; diametrulu pamentului e aprópe la 1719 milliarie geografice, inaltimea aerului póte se fia de 100 milliarie; globulu pamentului là ecatoriu e ceva camu inflatu, la poli e camu turtitu; pamentulu se misca in giurulu assei selle in 24 óre; noi ne potemu miscá pre pamentu, déro nu ne potemu departá de la pamentu; noi potemu innotá in apa, passerile sbóra in aeru, ómenii inco au incercatu cu adjutoriulu besiciloru a se inaltiá si preamblá in aeru; assémine au sapatu si au descinsu in senulu pamentului, déro abià peno la distantia de unu patrariu de milliariu geograficu; scorti'a pamentului e petrósa, si numai crust'a de asupr'a e pamentu arabile si fertile; ómenii morti se ingropa in pamentu, putredescu si se transforma in pamentu, de ací blastemulu : mancá-te-ar pamentulu, inglití-te-ar pamentulu; trei coti de pamentu adjungu pentru omulu cellu mai avidu si mai ambitiosu;* prov. *myrose a pamentu*, e aprópe de mórte; *a intratu in pamentu*, a disparutu; *a essitu d'in pamentu*, a apparutu pre neasteptate; *se éssa d'in pamentu*, se apparia cu veri-ce conditione si in veri-ce modu; *câtu pamentulu*, neci una data; *ce pamentu s'a facutu?* unde s'a dussu? *fuge mancandu pamentu*, forte iute, d'in tote pòterile; *jace intensu pre pamentu*, jace mortu; *a redicá de la pamentu*, α) a redicá de pre pamentu; β) a luá si duce unu mortu la mormentu.

*PAMBORU,-*a*, adj., (πάμβορος), **omnivorus**, omnivoru, care mânca tóte : *animali pambore.*

* PAMMACARIU,-*a*, adj., (παμμακάριος) **beatissimus**, cu totulu fericitu.

*PAMMACHARIU, s. m., **pammacharius**, care se lupta la *pammachiu* sau *pancratiu.*

* PAMMACHIU, pl. *-ie*, **pammachium**, (παμμάχιον), lupta in tóte genurile, cu pumnulu si cu cestulu, identica cu *pan-*

www.dacoromanica.ro

cratiulu, essercitiu gymnasticu la antici; vedi *pancratiu*.

* PAMPINACIU,-*a*, adj., **pampinaceus**, de *pampinu*.

* PAMPINARE, v., **pampinare**, a curetiá vini'a de frundia si de vitie inutili; a tali'a vini'a.

* PAMPINARIU,-*a*, adj., **pampinarius**, relativu la *pampinu*, care produce numai *pampini*, nu si fructe.

* PAMPINATIONE, s. f., **pampinatio**, actione de *pampinare*.

* PAMPINATORIU,-*tória*, adj. s., **pampinator**, care *pampina*.

* PAMPINATU,-*a*, adj., part., **pampinatus**, 1. curetiatu de frundia si de vitie inutili; 2. ornatu cu *pampini*: *columna pampinata*, *vasu de metallu pampinatu*,

* PAMPINIFERU,-*a*, adj., (it. **pampinifero**), care produce pampini: *viniele pampinifere*.

* PAMPINIFORME sau *pampiniformu*,-*a*, adj., (fr. **pampiniforme**), in forma de *pampinu*: *corpuri pampiniforme*,

* PAMPINIU,-*ia*, adj., **pampineus**, de *pampinu*: *conuna pampinia*, *tómna pampinia*, *ulmi pampinii*, imbraccati cu *pampini*.

* PAMPINOSU,-*a*, adj., **pampinosus**, plenu de pampini: *vinia pampinósa*.

* PAMPINU, s. m., **pampinus**, vitia de vinia cu frundia si fora fructu; frundia de vinia, carcellu de vinia: *a taliá pampinii*, *a curetiá vini'a de pampini*; *a adorná una statua*, *unu templu*, *una casa cu pampini*.

* PANACEA, s. f., **panacēa**, (πανάκεια, πάνακες, πάναξ), 1. una planta fictiva care ar curá tóte plagele, remediu universale; 2. plant'a numita si **ligusticum silvestre**; 3. plant'a **pastinaca opopanax**, *Linn.*; 4. personificata un'a d'intre celle patru sorori alle lui Esculapiu.

* PANACINU,-*a*, adj., **panacinus**, (de la **panax**, **ponacēa**), de *panacéa*: *clysteriu panacinu*.

PANARESSA, s. f., (**panaria**), **panifica**, femina care face sau vende pâne; mulierea *panariului*.

PANARIA, s. f., (**panaria**), 1. **panifica**, panaressa; 2. sub form'a *panaría*, **panificium**, artea de a face pâne; 3. multime de pâne; 4. loculu unde se face pâne, **pistrinum**.

* PANARICIU, pl.-*ie*, **panaricium**, (**paronychium**?), inflatura la unghie, sugellu.

PANARIU, s. m., **panarius**, **panifex**, **pistor**, care face si vende pane; *panariu*, pl.-*ie*, canistru pentru pâne sau si pentru alte lucruri.

* PANCARPIU, si *pancarpu*,-*a*, adj., **pancarpius** si **pancarpus**, (παγκάρπιος si πάγκαρπος), compusu d'in totu genulu de fructe, apoi compusu d'in totu genulu de lucruri: *sacrificiu pancarpu*, *conuna pancarpa*; *jocuri pancarpe*, *lupte pancarpe*.

* PANCHRESTU, -*a*, **panchrestus**, (πάγχρηστος), bonu pentru tote: *medicamentu panchrestu*.

* PANCHROMU, s. m., **panchromos**, (πάγχρωμος) érb'a ferrului, verbenaca, **verbenaca**.

* PANCRATIASTU, s. m., **pancratiastes**, (παγκρατιάστης), care se lupta in tóte genurile de lupta, care se lupta in *pancratiu*.

* PANCRATIU, s. m., **pancration**, (παγκράτιον), 1. lupta in tote genurile, cu braciele si cu pumnulu; essercitiu gymnasticu la antici; 2. numele unei plante, **scilla maritima radice rubra**, *Linneu*.

1 PANDA, s. f., **Panda**, (de la **pandere**), numele unei divinitati romane, care presedea la deschidere (**pandere**).

2. PANDA, s. f., **insidiæ**, insidia, actione de *pandire*.

* PANDARE, v., **pandare**, a curbá, a incoveiá; refl. *a se pandá*, **pandari**, a se curbá, a se incoveiá.

PANDARIU, s. m., **insidiator**, care *pandesce*; vedi verbulu *pandire*.

* PANDECTA, pl. *pandecte*, **pandectæ**, (πανδέκται), collectione de decisionile jurisconsultiloru romani, compilata d'in ordinea imp. Justinianu, care le dede potere de lege, digeste.

* PANDEMIA, (πανδημία), 1. totu poporulu; 2. morbu care se intende preste totu poporulu, mai usitatu *epidemía*.

www.dacoromanica.ro

*PANDEMICU,-*a*, adj., (πανδημικός), 1. relativu la totu poporulu; 2. epidemicu.

* PANDERE, *pansi* si *pansei*, *pansu* si *passu*, v., **pandere**, 1. a estende, a intende; 2. a deschide: *a pande portile.*

PANDIÀ, s. f., (de la **pandere**, sau de la **panuus**, compara gr. πῆνος, dor. πᾶνος), **tela, linteum, carbasus**, tessutura de cânepa, de linu, de bumbacu, de metassa: *pândia lata, pândia ângusta, pândia grossa, pândia suptire, pândia de cânepa, pândia de linu, pândia de bumbacu, pândia de metassa, pândia de palianginu, a tesse pandia, a intende pandi'a la sóre, a albí pandi'a, vallu de pandia, sullu de pandia; firele pandiei, urditur'a pandiei, batutur'a pandiei; Românele torcu cânepa si linu, tessu si vendu pândia; pandiele navii*, velele; *intendeti pandiele*, pandeti velele! prov. *tine-te pandia, se nu te rupi*, iea-ti coragiu si te prepara de lupta.

PANDIARESSA, s. f., femina care face si vende *pândia;* mulierea pândiariului.

PANDIARIA, (cu *i* lungu, *pandiaría*), s. f., 1. fabrica de pândia, 2. magazinu de pândia, 3. cantitate mare de pândi'a.

PANDIARIÙ, s. m., **textor, linteo, lintearius**, care face pandia, care vende pandia: *pandiarii n'au potutu vende multa pandi'a d'in causa co tineau la pretiu.*

PANDIATURA, s. f., **linteum, linteamen**, buccata de pândia, petecu de pândia; vedi si contrassulu *pastura.*

PANDIOSU,-*a*, adj., plenu de *pândia*, care sémina a *pândia*: *carne pandiósa, scórtia pandiósa.*

PANDIRE,-*escu*, v., **insidiari, in insidiis esse, insidias struere**, a insidiá, a stá la *panda*, a observá pre cineva sau ceva, a asteptá in ascunsu pre unu omu sau unu animale spre a lu prende sau a i face ceva: *a pandí pre omeni, a pandí férele in padure spre a le impuscá cându essu inainte.*

PANDITORIU,-*tória*, adj. s., **insidiator**, care *pandesce*, pandariu.

PANDISIÓRÀ, s. f., demin. d'in *pândia*, mica *pândia.*

PANDIUTIA, s. f., **exigua tela, linteolum**, pucina *pândia*, mica *pândia.*

PANDURA, s. f., **pandura**, (πανδοῦρα), 1. unu instrumentu de musica cu trei corde; 2. muliere a *pandurului.*

PANDURIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **pandurifolié**), care are foliele lungi, largi la base, assemine *pandurei.*

* PANDURIFORME sau *panduriformu,-a*, adj., (fr. **panduriforme**), care are forma de *pandura: folie panduriforma.*

PANDURU, s. m., una specia de dorybanti, una specia de militari pucinu regulati d'in seclele trecute.

PANE, s. f., **panis**, (de la **pascere**, compara πα-εσθαι), alimentu facutu de farina fermentata si copta in coptoriu: *pâne de grânu, pâne de secara, pâne de ordiu; pâne alba, pâne négra, pâne próspeta, pâne molle, pâne vertosa, pâne uscata, pâne despita, pâne azyma; ómenii acesti-a nu sciu cumu se face pânea; a si castigá pânea in sudórea fàciei selle; ellu abiá are pânea de tóte dillele; ea s'a saturatu de panea alba si de carnea grassa; a mancá pânea altui-a;* α) a fi in servitiulu altui-a, a fi clientele altui-a, β) a se buccurá de ospitatea altui-a; *a fi in pâne*, a fi in functione; *ellu e fora pâne*, fora functione; *ellu voliesce se mi iee pânea*, se occupe functionea mea; *pâne ceresca*, comminicatura; *pâne*, in Moldavia, se dice in locu de buccate, grâne, etc.: *estu annu nu s'a prea facutu pâne.*

* PANEGYRE, s. f., (πανήγυρις), adunare generale d'in tóte partile; serbatóre generale; mercatu.

* PANEGYRICU,-*a*, adj., **panegyricus**, (πανηγυρικός), relativu la adunarea generale; *coventu panegyricu*, sau scurtu *panegyricu* se numí coventulu lui Isocrate, pronuntiatu la occasionea unei atari adunari a totoru Greciloru, in care indemnà pre Greci la concordia si laudà totu de una data pre Atheniani; de ací *panegyricu*=coventu laudatoriu; *panegyriculu lui Pliniu*, pronuntiatu in senatulu romanu, in care laudà pre im-

www.dacoromanica.ro

peratoriulu Traianu : *panegyriculu e unu genu de oratione forte lunicosu.*

* PANEGYRISARE, v., (πανηγυρίζειν), 1. a serbá una *panegyre;* 2. a pronuntiá unu *panegyricu.*

* PANEGYRISMU, s. m., (πανηγυρισμός), serbarea unei adunari generale.

* PANEGYRISTU, s. m., **panegyrista,** (πανηγυριστής), care face unu *panegyricu,* care pronuntia unu *pànegyricu: in urm'a lui Pliniu se immultira panegyristii la Rom'a, inse toti remasera departe d'in deretulu maiestrului loru; panegyristii degenera usioru in adulatori.*

* PANERASTU, s. m., **panerastus,** (πανεραστός), amatu de toti, una gemma neconnoscuta nóue.

* PANGERE, *pansi* si *pansei, panctu* si *pactu,* v., **pangere,** 1. a imbiná, a combiná, 2. a face, a compune, a finge : *a pange versuri, cantice, poemate.*

* PANICU,-*a,* adj. (**panicus,** πανικός), se dice despre frica, spaima si terrore : *frica panica, spaima panica, terróre panica,* forte mare.

* PANICU, s. m., **panicum,** melliu, mellaiu meruntu.

* PANIFICA, s. f., **panifica,** femina care face *pâne,* panaressa.

PANIFICE, s. m., **panifex,** omu care face pâne.

* PANIFICIU, pl.-*ie,* **panificium,** 1. facere de pane; 2. buccata de mancare.

PANNOSU,-*a,* adj., **pannosus,** care sémina a *pannu;* vedi *pannurosu.*

PANNU, pl.-*uri,* **pannus,** radecin'a coventului *pannura,* in acea-asi insemnare.

PANNULA sau *pannura,* s. f., (d'in **pannulus**), **pannus,** materia de lâna tessuta : *pannura grossa, pannura suptire, pannura alba, pannura négra, pannura colorata; vestimente de panura; mantellu de pannura; liciari, tiorici de pannura; vestimentele de pannura tinu mai caldu de câtu celle de pandia.*

PANNUROSU,-*a,* adj., **pannosus,** care sémina a *pannura : pre de asupr'a acietulu s'a formatu unu stratu pannurosu.*

* PANNYCHISMU, s. m., **pannychismus,** (παννυχισμός), perveghiare preste tóta noptea.

* PANNYCHIU,-*a,* adj., **pannychius,** (παννύχιος), care dura tóta nóptea.

* PANOPLIA, s. f., (πανοπλία), tota armatur'a unui militariu; fig. *panoplia dogmatica,* provisione de tóte armele spre a combate pre eretici.

* PANOPTICU,-*a,* adj., (d'in πᾶν = totu, si ὄπτεσθαι = vedere), construitu asiá in câtu spectatoriulu póte vede tote pàrtile interiori : *constructione panoptica, edificiu panopticu.*

* PANORAMA, pl.-*mate,* (fr. **panorama,** d'in πᾶν = totu, si ὁρᾶν = vedere), mare tabellu circulariu, dispusu asiá in câtu spectatoriulu assediatu in centru, vede obiectele representate, ca si cându d'in una inaltime ar coprende totu orisontele cu vederea sea : *panorama magnifica, panorama incantatória.*

* PANORAMATICU sau *panoramicu,-a,* adj., (fr. **panoramatique** si **panoramique**), care offere caracteriele unei *panorame : vedere panoramatica.*

* PANOROGRAPHU, s. m., (**panorographe,** d'in πᾶν = totu, ὁρᾶν = vedere, si γράφειν=scriere), instrumentu physicu prin care se póte obtiné immediatu pre una superfacia plana desvoltarea vederei perspective a obiecteloru ce incongiura orisontele.

*PANSOPHIA, s. f., (πανσοφία), scientia care coprende tote, scientia universale; de aci : *pansophicu,-a,* adj., relativu la *pansophia* si *pansophu,* s. m., (πάνσοφος), care scie tote.

* PANSPERMIA, s. f., (πανσπερμία), mestecatura confusa de totu genulu de sementie; de aci : *panspermicu* si *panspermu,-a,* adj., care coprende totu genulu de sementie.

* PANSTRATIA, s. f., (πανστρατία), tota poterea armata.

*PANTALONE, s. m., (it. **pantalone**), numele santului Pantelemone, apoi numele ordinariu allu buffonelui in theatrulu italianu, care se presentá imbracatu in liciari largi; de aci numele liciariloru largi, *pantaloni.*

PANTECE sau *pantice,* s. m., **pantex, venter, uterus,** cea mai mare d'in-

www.dacoromanica.ro

tre cavitatile corpului animalescu care porta intestinele: *pantecele omului, pantecele canelui, pantecele lupului; pantece grossu; pantece de popa*, care manca multu; *me dore pantecele; a concepe in pantece, a portà in pantece*, se dice despre femine; fig. *pantecele unui vasu inflatu.*

PANTECELLU si *panticellu,-e*, **ventriculus**, micu *pantece.*

PANTECOSU si *panticosu,-a*, adj., **ventriosus, ventriculosus**, care are pantice mare: *omu panticosu, muliere panticôsa.*

* PANTHEISMU, s. m., (fr. **panthéisme** d'in πᾶν = totu, si θεός = dieu), systema philosophica care pretende co universuln e dieu, sau co dieu e unu spiritu care petrunde totu universulu; *pantheismulu s'a arretatu sub diverse phasi in philosaphia incependu de la Pythagora peno la Hegel.*

* PANTHEISTICU,-*a*, adj., relativu la *pantheismu: systema pantheistica, philosophia pantheistica, punctu de vedere pantheisticu.*

* PANTHEISTU, s. m., (fr. **panthéiste**), care professa *pantheismulu : pantheistii credu co totulu e dieu, ei vedu tòte lucrurile in dieu, dèro pre sene nu se vedu co sunt neboni;* applicatu si ca adj. *philosophi pantheisti, vise pantheiste.*

* PANTHEOLOGIA, s. f., (fr. **panthéologie**), istoria a totoru dieiloru paganismului; de aci ; *pantheologicu,-a*, adj. relativu la *pantheologia;* si *pantheologu*, s. m., care se ocupa cu *pantheologi'a.*

* PANTHEONE, s. m., (πάνθειον), templu conseratu totoru dieiloru : *pantheonele de la Athene ; pantheonele de la Roma;* fig. locu reale sau imaginariu pentru omenii cei mari, benefacutorii umanitatei.

* PANTHERA si *pantera*, s. f., *panthera* (πάνθηρ), féra selbatica carnivora, lunga de sesse petiore, d'in genulu catiloru (pissiceloru), care locuesce in Afric'a si in regionile calde alle Asiei.

* PANTHERINU, si *panterinu,-a*, adj., **pantherinus**, care sémena cu *panther'a : pelle pentherina, colubra pantherina.*

PANTICE, s. m., **pantex**, vedi *pântece.*

PANTICELLU, pl.-*e*, **ventriculus**, vedi *pantecellu.*

PANTICOSU,-*a*, adj., **ventriculosus**, vedi *pantecosu.*

† PANTO-, (d'in gr. πᾶν, παντός = **omnis**, totu), in diverse compositioni de termini technici, precumu : *pantocratore*, s. m., (παντοκράτωρ, d'in πᾶν si κράτος = potere), omnipotente, omnidominante, care domnesce preste toti si preste tóte, epithetulu lui domnedieu; imaginea lui domnedieu; de aci: *pantocratoria*, s. f., (παντοκρατορία), omnipotentia ; si *pantocratoricu,-a*, adj., (παντοκρατορικός), relativu la *pantocratoria; — pantogene*, adj., *pantogenia*, s. f., (d'in γένος =genu, generatione); *pantogonia*, s. f., (d'in γωνία = ânglu), traiectória reciproca in geometria; *pantographu*, s. m., instrumentu mathematicu prin care se póte copiá unu desemuu in modu mechanicu, si se póte reduce la proportioni cumu vré copiatoriulu; de ací *pantographia*, artea de a copiá cu *pantographulu; pantographicu,-a*, adj., relativu la *pantographu* sau la *pantographia : operatione pantographica; — pantometru*, s. m., (fr. **pantomètre**), instrumentu cu care se potu mesurá totu genulu de ângluri, lungitudini, altitudini si distantie; de aci : *pantometricu,-a*, adj., relativu la *pantometru; —pantomimu*, s. m., (παντόμιμος), actoriu care espreme sentimentele, passionile si ideele prin gesturi si fôra a vorbí, de ací : *pantomima;* 1. atare actrice; 2. drama representata numai prin gesturi, si 3. arte dramatica de a representá una actione numai prin gesturi; *pantomimicu,-a*, adj., relativu la *pantomimu* sau *pantomima : arte pantomimica, representatione pantomimica; —pantophagu,-a*, adj. s., (παντοφάγος), care mânca tote; de ací, *pantophagia*, s. f., (παντοφαγία), mancare de tote; — *pantophobu,-a*, adj. s., (παντόφοβος), care se teme de tóte lucrurile; de aci *pantophobia*, s. f., frica de tote lucrurile; — *pantopteru,-a*, adj., (d'in πτερόν = aripa), care are tote aripele sau pinnele; de ací subst. *pantopterele*, familia de pesci cari au tote pinnele.

PANTOFARESSA, s. f., 1. muliere

www.dacoromanica.ro

a *pantofariului*; 2. muliere care face sau vende *pantofi*.

PANTOFARÍA, s. f., 1. artea *pantofariului*; 2. officina sau magazinu de *pantofi*; 3. multime de *pantofi*.

PANTOFARIU, s. m., (fr. **pantoufl**ier), care face sau vende *pantofi*.

PANTOFU, pl.-*i*, (it. **pantófola** si **pantúfola**, fr. **pantoufle**), calciamente cari nu accoperu totu petiorulu, si se usa mai multu in casa : *pantofi de pelle de óue, una parecla de pantofi*.

1 PÁPA, s. f., **papa** si **pappa**, mancare, in limb'a copilliloru.

2 PAPA, s. m., **papa**, 1. tata, patre, parente, in limb'a copilliloru; 2. titlu ce se dá betraniloru, apoi preutiloru si mai allessu episcopiloru, astadi se dá numai episcopului de la Rom'a, ponteficelui romanu.

PAPADIA, (cu *i* lungu si *d* duru, *papadia*), s. f., (**paphie ?**), **taraxum dens leonis**, *Linn.* planta agreste care cresce primavér'a si se mânca ca salata.

PAPAGALLESCU,-*a*, adj., *papagallesce*, adv., (it. **pappagallesco**), relativu la *papagallu : limb'a papagallesca*.

PAPAGALLESSA, s. f., (it. **pappagallessa**), femin'a *papagallului*.

PAPAGALLICU,-*a*, adj., *papagallice*, adv., ca unu *papagallu*, care imita vocea *papagallului*, vorbesce fôra a cogitá, papagallescu.

PAPAGALLISMU, s. m., modu de vorbire *papagallicu*, imitatione mechanica a vorbeloru altoru-a.

PAPAGALLU, s. m., (it. **pappagallo**, fr. **papegay**), 1. passere verde d'in Americ'a, care imita vocea si vorbele omului; 2. numele unui ventu care suffla pre cost'a orientale a Messicului.

* PAPALE, adj., (it. **papale**, fr. **papal**), relativu la *papa* sau ponteficele romanu: *demnitate papale, ornamente papali*.

* PAPALITATE, s. f., (fr. **papauté**), demnitate *papale*, autoritate *papale*, potestate *papale*.

PAPARA, s. f., **paparium**, vedi *papare* si *paparia*.

PAPARADA, s. f., **paparium**, 1. mancare pentru copilli; 2. mancare de oua ferte mestecate.

1 PAPARE, v., **papare** si **pappare**, (it. **pappare**, fr. **paper**), in limb'a copilliloru a mancá : *ná, papa ! ai papatu ceva? lassa copillulu se pape*; fig. *ellu a papatu tota averea parentesca, acumu nu mai are ce papá*.

2 PAPARE, *papária* si *papára*, s. f., **paparium**, mancare in limb'a copilliloru; in ironia, synonyma cu batali'a : *a mancatu una paparia; i am datu una paparia* = batali'a.

1 PAPATU,-*a*, adj. part. sup. subst. m., mancatu; *de papatu*, de mancatu; *papatulu copilliloru*, actulu de mancare.

2 PAPATU, s. m., (it. **papato**), **pontificatus**, demnitate papale, pontificatu.

* PAPAVERACIU,-*a*, adj., (fr. **papavéracé**) care sémena a *papavere*, subst. *papaveraciele*.

* PAPAVERATU,-*a*, adj., **papaveratus**, splendidu albitu cu papavere : *vestimentu papaveratu*, **papaverata vestis**.

* PAPAVERE, s. m., **papaver**, genu de plante dicotyledonie cari producu una sementia menuta narcotica, *macu*, (μήκων).

* PAPAVERICU,-*a*, adj., (fr. **papaverique**), de *papavere*, meconicu.

* PAPAVERINA, s. f., (fr. **papaverine**), narcotina.

* PAPILIONACIU,-*a*, adj., (fr. **papilionacé**), care sémena a *papilione*; subst. *papilionaciele*, flori.

* PAPILIONARIU,-*a*, adj., (fr. **papilionaire**), de speci'a *papilioniloru*, insecte.

* PAPILIONE, s. m., **papilio**, flutturu; corruptu in *pavilione*, vessillu; cortu.

* PAPILLIONIDE, s. m., (fr. **papilionide**), tribu de insecte, cari sémina a *papilioni*.

* PAPILLA, s. f., **papilla**, titia, mammellina : *papillele in genere sunt mice eminentie respandite pre superfaci'a corpului, si mai allessu pre a limbei, cari paru a fi estremitatile vaseloru si alle nerviloru*.

* PAPILLARE, adj., (it. **papillare**,

www.dacoromanica.ro

fr. **papillaire**), care are *papille : tunica papillare, membrana papillare.*

* PAPILLATU,-*a*, adj., **papillatus**, dotatu cu *papille : limba papillata.*

* PAPILLIFERU,-*a*, adj., (fr. **papillifère**), care produce *papille.*

* PAPILLIFORME s. *papilliformu*,-*a*, adj., (fr. **papilliforme**), care are forma de *papille.*

* PAPILLOSU,-*a*, adj., (fr. **papilleux**), plenu de **papille.**

* PAPISARE, v., (it. **papizzare**), **pontificatum gerere**, a fí *papa*, a domní ca *papa.*

* PAPISMU, s. m., (fr. **papisme**), systema de a guverná baseric'a ca *papa*; in ironia, baseric'a catholica.

* PAPISTICU,-*a*, adj., (it. **papistico**, fr. **papistique**), relativu la *papa*, la *papismu*, sau la *papistu : doctrina papistica, religione papistica*, mai multu in ironia.

* PAPISTU, s. m., (it. **papista**, fr. **papiste**), nume cu care protestantii califica pre catholici, fiendu co acesti-a reconnoscu de capu allu basericei pre ponteficele romanu (*papa*).

* PAPOLATRIA, s. f., (**papolâtrie**), terminu injuriosu datu catholicismului care reconnósce autoritatea ponteficelui romanu.

* PAPOLATRU,-*a*, adj. s., (fr. **papolâtre**), care adora pre *papa.*

PAPURA, s. f., (**papyrus?**), **juncus**, genu de plante monocotyledonie si scamiflore, respandite in tote partile pamentului mai vertosu in locurile limose, cari servescu spre a face pàture.

PAPURARIU, s. m., care face pàture de *papura.*

PAPUROSU,-*a*, adj., **juncosus**, plenu de *papura : locu papurosu, balta papurósa.*

PAPUSIA, s. f., **pupa**, **pupula**, **pupus**, **pupulus**, (fr. **poupée**), mica figura de omu, facuta de lemnu, de céra, de pândia, etc. cu care se jóca copillii, mai allessu copillele : *fetele se jóca cu papusiele;* fig. *ea s'a imbraccatu ca una papusia; ce mai papusia de omu! a jocá papusiele*, a spune mentioni; prin met., *papusia de tutunu, papusia de acia*, etc.

PAPUSIARIA, (cu *i* lungu *papusiaría*), s. f.,1. locu unde se vendu *papusiele;* 2. in-sellatoría.

PAPUSIARIU, s. m., 1. care vende *papusie;* 2. care produce diverse jocuri de papusie; 3. insellatoriu, mentionosu.

PAPUSIONIU, (si cu *n* molliatu, *papusioiu*), porumbu sau cucuruzu, in Moldavia numitu asiá dupo form'a de *papusia* ce representa spiculu invelitu allu acestei plante nutritórie.

PAPUSIRE,-*escu*, v., a face papusie de acia, de tutunu, sau de alte folie.

* PAPYRACIU,-*a*, adj., **papyraceus**, de *papyru.*

* PAPYRIFERU,-*a*, adj., **papyrifer**, care produce papyru : *Nilulu papyriferu, riulu papyriferu.*

* PAPYRIFORME sau *papyriformu*,-*a*, adj., (fr. **papyriforme**), care are forma de papyru : *plante papyriforme.*

* PAPYRINU,-*a*, adj., **papyrinus**, de natur'a *papyrului.*

* PAPYRIONE, s. m., **papyrio**, loculu unde cresce *papyrulu.*

* PAPYRIU,-*a*, adj., **papyrius**, de *papyru.*

* PAPYROGRAPHIA, s. f., (fr. **papyrographie**), artea de a typarí pre *papyru;* de ací *papyrographicu*,-*a*, adj., (fr. **papyrographique**), relativu la *papyrographía; papyrographu*, s. m., (fr. **papyrographe**), care essercita *papyrographí'a.*

* PAPYRU sau *papuru*, s. m., **papyrus** si **papyrum**, (πάπυρος), planta d'in Egyptu, d'in a carei pellicula se facea charteía, de ací charteía.

† PARA, (gr. παρά), prepositione greca care occurre in compositioni si insémna : 1. la, lônga, pre lônga, 2. preste, d'in collo, 3. contra, precumu se va vedé la articlii urmatori.

* PARABASE, s. f., (παράβασις), **transitio**, **digressio**, trecere sau abbatere, in comedi'a gréca, candu chorulù se addressá directu côtra publicu spre a i spune ceva sau a lu criticá.

* PARABATICU,-*a*, adj., (παραβατικός), relativu la *parabase* sau la *parabatu.*

* PARABATU sau *parabate*, s. m.,

www.dacoromanica.ro

(παραβάτης), **transitor, defector, transfuga,** care trece la alta partita, factione sau secta : *Julianu parabatulu.*

* PARABILE, adj., **parabilis**, care se póte *pará*, se póte procurá facile : *lucruri parabili, avere parabile.*

* PARABOLA, s. f., **parabola** si **parabole**, (παραβολή), 1. comparatione, similitudine, fabula; de ací apoi : *parabla*, prov. **paraula**, it. **parola**, isp. **palavra**, vorba; 2. sectione conica facuta prin unu planu parallelu cu un'a d'intre laturile conului : *a descrie una parabola.*

* PARABOLANU, s. m., **parabolanus**, care se arrunca in periclu, temerariu : *intre crestinii primitivi se numiau parabolani celli ce serviau baseric'a si pre morbosi cu periclulu vietiei loru; astadi se chiama parabolani celli ce cauta pre morbosi in tempu de epidemia.*

* PARABOLARE, v., (lat. med. **parabolare**, it. **parlare**), a vorbí.

* PARABOLICE, adj., **parabolice**, in modu *parabolicu : vorbesce parabolice.*

* PARABOLICU,-*a*, adj., (**parabolicus**, παραβολικός); relativu la *parabola* : 1. *covente parabolice*, 2. *linia parabolica, curba parabolica.*

* PARABOLU, s. m., **parabolus**, (παράβολος), temerariu, care si espune viétia la pericle evidenti.

* PARABOLOIDE, s. m., (fr. **paraboloïde**), solidu a carui superfacia se termina in *parabola.*

* PARACARPU, s. m., (fr. **paracarpe**, d'in παρά = lônga, si καρπός = fructu), parte accessoria a fructului.

* PARACELLARIU, s. m., (fr. **paracellaire**), functionariu la curtea romana care erá insarcinatu a impartí pauperiloru remasitiele de la més'a pontificale.

* PARACENTESE, s. f., **paracentesis**, (παρακέντησις), incisione chirurgica facuta in corpulu morbosului.

* PARACENTRICU,-*a*, adj., (fr. **paracentrique**), relativu la centru : *misc'are paracentrica.*

* PARACENTROSTOMU,-*a*, adj., (fr. **paracentrostome**), care n'are gur'a chiaru in centru; subst. pl., *paracentrostomele*, familia d'in ordinea echinidiloru.

* PARACEPHALIA, s. f., (fr. **paracéphalie**), moustrositate iu care lipsesce numai una parte a capului; de ací : *paracephalicu,-a*, adj., (fr. **paracéphalique**), si *paracephalu*, s. m., (fr. **paracéphale**), monstru allu carui caracteriu e *paracephali'a.*

* PARACEPHALOPHORU, s. m., (fr. **paracéphalophore**), care are capulu pucinu distinsu de restulu corpului.

* PARACERCIDE, s. m., (fr. **paracercide**), nume ce dau anatomii osseloru mici de la fluerulu petiorului.

* PARCERCU, s. m., (fr. **paracerque**, d'in παρά = lônga, si κέρκος = códa), códa falsa produssa in unele passeri prin pennele lungite alle hypochondreloru.

* PARACHARACTU, s. m., **paracharactes**, (παραχαράκτης), monetariu falsu.

* PARACHLAMYDE, s. f., (fr. **parachlamyde**), vestimentu militariu la antici.

* PARACHRONISMU, s. m., (franc. **parachronisme**), anachronismu care stramuta unu faptu in unu tempu posteriore; oppusu *prochronismului.*

* PARACLESE, (reu *paraclisu*. gr. παράκλησις), s. f., invocatione, rogatione, consolatione, παρακλητικός, κανών : *paraclesea matrei domnului.*

PARACLESIARIU, s. m., (d'in παρά si ἐκκλησία = baserica), servitoriu la baserica, sacristanu.

PARACLESIU, s. m., (d'in παρά si ἐκκλησία = baserica), baserica mica, capella, allaturata longa alta baserica mai mare sau longa altu edificiu.

PARACLETICU,-*a*, adj., **paracleticus**, (παρακλητικός), 1. relativu la *paracletu* = consolatoriu; 2. *canonu paracleticu*; 3. discursu essortatoriu in baseric'a anatolica; 4. carte care coprende atari discursuri pentru totu annulu.

* PARACLETU, s. m., **paracletus**, (παράκλητος), consolatoriu, mangaitoriu, epithetu ce se da spiritului sântu.

* PARACOROLLA, s. f., (fr. **para-**

www.dacoromanica.ro

corolle, d'in παρά si **corolla**), corolla accessória.

* PARACUSIA, s. f., (fr. **paracousie**, d'in παρά, si ἀκούειν = audire), audire de sonuri imaginarie, morbu de urechie.

* PARADIGMA, pl.-*mate*, **paradigma**, (παράδειγμα), essemplu, modellu, in grammatica.

* PARADIGMATICU,-*a*, adj., **paradigmaticus**, (παραδειγματικός).

* PARADISARIU, s. m., (fr. **paradisier**), genu de passeri omnivore, celebre prin formoseti'a penneloru, originarie d'in Oceani'a.

* PARADISIACU,-*a*, adj., **paradisiacus**, (παραδεισιακός), relativu la *paradisu*, de *paradisu : placeri paradisiace.*

* PARADISICOLU,-*a*, adj. s., **paradisicola**, locuitoriu in *paradisu.*

* PARADISU, s. m., **paradisus**, (παράδεισος), 1. gradina, gradina deliciosa, de ací apoi 2. locuentia a omului primitivu, 3. locuentia a fericiloru : *paradisulu terrestre; dupo essirea d'in acestu mundu celli boni mergu in paradisu, éro celli rei in tartaru.*

* PARADOXALE sau *paradossale*, adj., (fr. **paradoxal**), relativu la *paradoxu*, care sémina a *paradoxu : parere paradoxale, assertione paradoxale; spiritu paradoxale*, cui placu *paradoxele; essistentia paradoxale*, alle carei medie nu sunt connoscute.

* PARADOXIDE sau *paradosside*, s. m., (fr. **paradoxide**), genu de crustacie fossili.

*PARADOXISMU sau *paradossismu*, s. m., (fr. **paradoxisme**), figura retorica prin care se unescu in unu subiectu attribute cari se paru inconciliabili, inse producu effectu prin veritatea loru.

* PARADOXOLOGIA, s. f., (παραδοξολογία), narratione de lucruri mirabili; tractatu de *paradoxe;* de aci *paradoxologicu,-a*, adj. si *paradoxologu*, s. m., (παραδοξολόγος), care narra lucruri mirabili; care se occupa cu *paradaxologi'a.*

*PARADOXU sau *paradossu,-a*, adj., (παράδοξος), contrariu parerei sau credentiei commune, mirabile, estraordinariu, incredibile : *idee paradoxe. propositioni paradoxe;* subst. *unu paradoxu*, pl.-*e : paradoxele stoiciloru; multoru omeni placu paradoxele; a se jocá cu paradoxe.*

* PARADOXURA, s. f., (fr, **paradoxure**, d'in παράδοξος, si οὐρά = coda), genu de animali carnivore d'in climatele calde, de marimea vulpei.

* PARAFULGERU, s. m., (d'in παρά si **fulgur**, fr. **parafoudre** si **paratonnerre**), apparatu de ferru care attrage fluidulu electricu d'in nueri, si cu modulu acestu-a appera de *fulgere=apperatoriu de fulgere.*

* PARAFULMINE, s. m., (d'in παρά si **fulmen**), vedi *parafulgeru.*

PARAGENE, adj., (παραγενης?), **degener, degeneratus, corruptus, miser**, degeneratu, stricatu, ticallosu.

PARAGENIRE,-*escu*, v., **degenerare, vilescere, corrumpi**, a degenerá, a se stricá, a se ticallosí, se dice mai vertosu despre plante : *s'au paraginitu si florile si leguminele.*

PARAGENITU,-*a*, adj. part., **degeneratus, corruptus**, degeneratu, stricatu, ticallositu : *plante paragenite, vite paragenite, gradina paragenita.*

* PARAGEUSIA, s. f., (fr. **parageusie**, d'in γεῦσις=gustu), gustu stricatu.

* PARAGOGA sau *paragoge*, s. f., **paragoge**, (παραγωγή), figura de gramm. adaussu de una syllaba la finitulu unei vorbe, precumu in : *acellu-a, acellu-asi, acellui-asi.*

* PARAGOGICU,-*a*, adj., (fr. **paragogique**), relativu la *paragoge : littere paragogice, particelle paragogice.*

* PARAGRAMMA, pl.-*mate*, **paragramma**, (παράγραμμα), erróre de littere, in scrissu sau in vorbitu, erróre de orthographia sau de limba.

* PARAGRAPHIA sau *paragrafia*, s. f., (παραγραφή), **præscriptio**, prescriptione, in sensu juridicu.

* PARAGRAPHU sau *paragrafu*, s. m., **paragraphus**, (παράγραφος), semnu prin care se distingu diversele materie in una compositione litteraria : *legile se impartu in paragraphi; primulu paragraphu, ultimulu paragraphu; d'in paragraphu in paragraphu; lassa paragraphii, si rationedia cu mene; capulu*

www.dacoromanica.ro

acestui judecatoriu e plenu de paragraphi.

* PARALIPOMENE, pl. (παραλειπομένα), parte d'in biblia care memorédia celle trecute cu vederea in cartile regiloru, chronica.

* PARALIPSE, s. f., (παράλειψις), **prœteritio**, preteritione, fig. de retorica, prin care oratoriulu descepta attentionea asupr'a unui obiectu, prefacundu-se a lu neglege.

* PARALLACTICU,-*a*, adj., (παραλλακτικός), relativu la *parallaxe : ânglu parallacticu, machina parallactica, instrumentu parallacticu*, cu care se mesura *parallaxea.*

* PARALLAXE sau *parallasse*, s. f., (**parallaxis**, παράλλαξις), terminu de astron. ânglu formatu in centrulu unui astru prin dóue linie derepte trasse d'in acestu punctu, un'a la centrulu pamentului, alt'a la loculu unde se afla observatoriulu : *parallassea unei planete; stellele fisse n'au parallasse.*

*PARALLELIPIPEDU, s. m., (**parallelepipedon**, παραλληλεπίπεδον), corpu geometricu terminatu prin sésse parallelogramme, d'intre cari celle oppuse sunt ecali si parallele intre sene.

* PARALLELISMU, s. m., (παραλληλισμός), stare parallela : *parallelismulu douoru linie, parallelismulu douoru planuri;* fig. *parallelismulu douoru evenimente se reduce la câteva puncte de comparatione.*

* PARALLELOGRAMMATICU, -*a*, adj., (fr. **parallelogrammatique**), relativu la *parallelogrammu : figura parallelogrammatica.*

* PARALLELOGRAMMU, s. m., **parallelogrammum**, (παραλληλόγραμμον), figura geometrica alle carei laturi oppuse sunt parallele.

* PARALLELOGRAPHIA, s. f., (fr. **parallélographie**), artea de a trage *parallele;* de ací *parallelographicu,-a*, adj. si *parallelographu*, s. m., (fr. **parallélographe**), instrumentu cu care se potu trage linie parallele.

* PARALLELOPLEURU, s. m., (fr. **parallélopleuron**), parallelogrammu imperfectu, una specia de trapezu.

*PARALLELU,-*a*, adj., (παράλληλος), care curre assémine; 1. in geometria : *linie parallele*, cari au acea-asi distantia relativa intre sene; 2. in istoria : *vietie parallele*, cari curgu assemine si se potu compará.

* PARALOGISMU, s. m., (παραλογισμός), syllogismu falsu, conclusione trassa d'in propositioni nedemonstrate : *paralogismulu se distinge de sophisma numai prin impregiurarea co se face fora intentionea de a insellá.*

* PARALOGISTU, s. m., (παραλογιστής), care face *paralogismi*, care ammagesce prin syllogismi falsi.

* PARALOGISTICU,-*a*, adj., (παραλογιστικός), relativu la *paralogismi*, care se precepe a face *paralogismi : conclusione paralogistica, spiritu paralogisticu.*

* PARALOGU,-*a*, adj., (παράλογος) inopinatu; irrationale.

* PARALYSARE sau *paralusare*, v., (fr. **paralyser**, de la *paralyse*), a impedecá actionea unei cause physice sau morale; a produce inertia, ammortire : *partitele politice se paralysa unele pre altele; resistenti'a oppositionei paralysa actionea guvernului; mi s'a paralysatu braciulu.*

* PARALYSATU sau *paralusatu,-a*, adj. part., fr. (**paralysé**), impedecatu in actionea sea, ammortitu : *organe paralysate in functionea loru; facultati paralysate; lucrare paralysata.*

* PARALYSE, s. f., (παράλυσις), si,

* PARALYSIA sau *paralusia*, s. f., (fr. **paralysie**), incetare de functione a unui organu, privatione de miscare voluntaria, privatione de sentire : *paralysia totale, paralysia partiale; paralysi'a limbei; paralysi'a unui braciu; paralysi'a unui petioru; paralysi'a visceroru; paralysi'a partiloru abdominali.*

* PARALYTICU sau *paraluticu,-a*, adj., **paralyticus**, (παραλυτικός), coprensu de paralysía : *stare paralytica, omu paraliticu;* si ca subst. *unu paralyticu : paralyticulu nu se pote miscá, paralyticii cu greu se vendica.*

* PARAMARTURIA, s. f., (παραμαρτυρία), proba prin marturi in favorea accusatului.

www.dacoromanica.ro

* PARAMASATU, s. m., (παραμασάτης), care cotreiera casele ómeniloru pentru mancare, lingone, parasitu.

* PARAMETRICU,-*a*, adj., (fr. **paramétrique**), relativu la *parametru*.

* PARAMETRU, s. m., (fr. **paramètre**, d'in gr. παραμετρος?), linia constante care intra in ecationea sau in constructionea unei curbe, si care serve de mesura pentru comparationea ordinateloru si a abscisseloru : *parametrulu unei parabole, unei ellipse*.

* PARAMONDRA, s. f., (fr. **paramondra**), specia de fossile care se apropia de alcyone.

* PARAMORPHINA, s. f., (fr. **paramorphine**), substantia aprópe de morphina, si care essiste in opiu.

* PARAMUCATU, s. m., (fr. **paramucate**), sare produssa prin combinationea acidului paramucicu cu una base.

* PARAMUCICU,-*a*, adj., (fr. **paramucique**), se dice despre unu acidu care se obtine d'in acidulu mucicu tractatu cu apa ferbente.

* PARAMYTHIA, s. f., (παραμυθία); specia de poesia care espune una veritate sub forma mythica.

* PARAMYTHICU,-*a*, adj., relativu la *paramythia*.

* PARANAPHTHALESE sau *paranaftalese*, s. f., (fr. **paranaphthalèse**), substantia chymica care se appropia de *naftalese*.

* PARANAPHTHALINA sau *paranaftalina*, s. f., (fr. **paranaphthaline**), substantia chymica care se appropia de *naftalina*.

*PARANDRU, s. m., (fr. **parandre**), genu de insecte d'in ordinea coleoptereloru tetramere, famili'a platysomeloru.

PARANGA, s. f., **palanga** si **phalanga**, pertica cu care se redica sau se ducu sarcine.

PARANGARE, v., **palangare** si **phalangare**, a duce sarcine cu *parang'a*,.

PARANGARIA, (pron. *parangaría*), s. f., **parangaria**, angaría facuta preste angarí'a ordinaria; prestatione preste prestatione : *angariele si parangariele ne au redussu la sapa de lemnu*.

PARANGARIU, s. m., **palangarius** si **phalangarius**, care duce sarcine cu *parang'a*, sarcinariu.

* PARANOIA, s. f., (παράνοια), essire d'in mente, dementia, nebonia; de ací *paranoeticu*,-*a*, adj., relativu la *paranoia*.

* PARANOMIA, s. f., (παρανομία), lucrare contraria legiloru, fôra de lege; la Atheniani propositione contraria legiloru republicei.

*PARANTHINA, s. f., (fr., **paranthine**, d'in ἄνθος = flore), specia de substantia minerale, care perde numai de câtu splendórea sea.

* PARANYMPHU sau *paranunfu*, s. m., si *paranunfa*, f., **paranymphus**, **paranympha**, (παράνυμφος), cari iea parte la nunta sau conunía, si conducu pre conunati, nunu si nuna.

* PARAPARA, s. f., (fr. **parapara**), specia de leguminóse d'in America.

* PARAPECTU sau *parapeptu*, s. m., (it. **parapetto**, fr. **parapet**), constructione de lemnu sau de muru, care appera peno la *peptu;* precumu se facu pre punti, poduri, edificie, si mai allessu pre murii cetatiloru de unde apperatorii potu infestá pre inemicu fôra a poté fi ei ensisi supperati.

*PARAPEGMA, pl.-*mate*, **parapegma**, (παράπηγμα), 1. tabla de metallu pre care se scrieau legile, 2. tabla pre care se insémna observationile astronomice, calendariulu, chronologi'a.

* PARAPETALU, s. m., (fr. **parapetale**, d'in πέταλον = petalu), appendice a unui petalu sau unei corolle; de ací : *parapetaliferu*,-*a*, adj., *parapetaloide*, *parapetalostemone*.

* PARAPETASMA, pl.-*mate*, (παραπέτασμα), cortina in temple si la theatre.

* PARAPHARE sau *parafare*, (contrassu d'in *paragrafare*, fr. **parapher**), a pune parafulu pre unu actu scrissu : *a parafá tote paginele unui memoriu*.

*PARAPHERNALE sau *parafernale*, adj., (fr. **paraphernal**), relativu la *parafernu*, de *parafernu* : *bonuri parafernali*, *avere parafernale*.

* PARAPHERNALITATE sau *pa-*

www.dacoromanica.ro

rafernalitate, s. f., (fr. **paraphernalité**), stare a bonuriloru *parafernali*.

* PARAPHERNU sau *parafernu*, pl.-*e*, (παράφερνα), avere ce adduce consortea preste dotea ei : *iea-ti fernele si parafernele si te dù; mulierea acesta-a, mi-a fertu capulu cu fernele si cu parafernele ei.*

* PARAPHIMOSE sau *parafimose*, s. f., (παραφίμωσις), inflatura la preputiu.

* PARAPHONIA sau *parafonia*, s. f., (παραφωνία), articulatione vitiosa.

*PARAPHOSPHATU, s m., (fr. **paraphosphate**), combinatione de acidu paraphosphoricu cu basi salificabili.

* PARAPHOSPHORICU, -*a*, adj., (fr **paraphosphorique**), care sémina cu acidulu *phosphoricu* in unele respecte, si differe de densulu in alte respecte.

* PARAPHRASARE sau *parafrasare* v., (fr. **paraphraser**), a face *parafrasi*, a transformá in *parafrasi*, a traduce in *parafrasi: a parafrasá legile, a parafrasá psalmii, a parafrasá operele poetice alle anticiloru.*

* PARAPHRASATU sau *parafrasatu*, -*a*, adj. part., (fr. **paraphrasé**), transformatu in *parafrase : traductione parafrasata, poesia parafrasata.*

* PARAPHRASE sau *parafrase*, s. f., **paraphrasis**, (παράφρασις), esplicatione mai intensa a unui testu prea-concisu : *parafrasile n'au dreptulu de a scambá intellesulu originariu allu testului, ci numai a lu luminá; multi autori antici se potu traduce numai prin parafrasi; respunsurile la discursurile tronului sunt adese ori numai nesce parafrasi.*

* PARAPHRASTICU sau *parafrasticu* -*a*, adj., **paraphrasticus**, (παραφραστικός), circunscriptivu : *traductione parafrastica, respunsu parafrasticu.*

* PARAPHRASTU sau *parafrastu*, s. m., **paraphrastes**, (παραφραστής), care face *parafrasi : parafrastii su mai secci de câtu autorii originali.*

* PARAPHRENESE sau *parafrenesia*, s. f., (fr. **paraphrénésie**, d'in φρήν = mente), deliriu transitoriu causatu prin inflammationea diaphragmei.

*PARAPHROSYNIA sau *parafrosunia*, s. f., (παραφροσύνη, fr. **paraphrosynie**), deliriu in genere, apoi deliriu causatu priu beutura de veninu.

* PARAPHU sau *parafu*, s. m., (contrassu d'in *paragrafu*, fr. **paraphe**), una sau mai multe trassure de penna ce se facu la subscriptione spre a face difficile imitationea d'in partea altui-a : *a si pune parafulu; parafulu sultanului; a connósce parafulu unui autoriu sau allu unui demnitariu.*

* PARAPLASMU, s. m., (παραπλασμός, fr. **paraplasme**), semnu ce se face in una carte spre a reaflá unu locu memorabile.

* PARAPLECTICU, -*a*, adj., (παραπληκτικός, fr. **paraplectique**), care produce *paraplexia.*

* PARAPLEGIA, s. f., (παραπληγία fr. **paraplégie**), paralysia de medietatea corpului de la gutture in diosu; de aci: *paraplegicu*, -*a*, adj., (παραπληγικός), attacatu de *paraplegia.*

*PARAPLEURA, s. f., (fr. **parapleure** d'in πλευρά = lature), laturi secundarie la insecte.

* PARAPLEURESIA, s. f., (fr. **parapleurésie**), pleuresia falsa, junghiu.

* PARAPLEURITICU, -*a*, adj., (fr. **parapleuritique**), relativu la *parapleura.*

* PARAPLEURITIDE, s. f., (fr. **parapleuritis**), inflammatione a pleurei care accopere partea superiore a diaphragmei.

* PARAPLEXIA sau *paraplessia*, s. f., (παραπληξία, fr. **paraplexie**), aceasi cu *paraplegia.*

* PARAPLOUIU, s. m., sau

* PARAPLUIU, s. m., (fr. **parapluie**), cortu micu portativu cu care se appera omenii de plouia, umbrariu.

PARAPONISIRE, -*escu*, v. refl., (de la gr. mod. παραπόνεσις), terminu triviale, a fí malecontentu, a se plange.

PARAPONISITU, -*a*, adj. part., (gr. mod. παραπονούμενος), terminu triviale, malecontentu, care se plange, care se lamenta.

PARAPONU, s. m., (gr. mod. παράπονον), t. triviale, malecontentetia, supperare, dorere, plangere, lamentatione.

* PARAPOPLECTICU, -*a*, adj., (fr.

www.dacoromanica.ro

parapoplectique), relativu la *parapoplexia*, care e coprensu de *parapoplexia*.

* PARAPOPLEXIA sau *parapoplĕssia*, s. f., (fr. **parapoplexie**), morbu care sémina a apoplexia.

* PARARE, v., **parare**, 1. a prepará, 2. a procurá, 3. a dispune, a face tóte celle necessarie pentru una intreprendere, a luá mesure, a pune la calle : *a parà unu ospetiu; a parà arme, a parà averi; a si parà amici, a se parà la callatoria, a se parà la lupta.*

*PARARIU, s. m., **pararius**, intermediariu sau medilocitoriu la comperàri.

* PARASANGA, s. f., **parasanga**, (παρασάγγης), mesura itineraria la Persi = 30 stadie = 3000 stensini.

* PARASCEVA, s. f., **parasceve**, (παρασκευή), 1. preparatione, 2. diu'a de preparatione, vineri'a.

* PARASELENA, s. f., (fr. **parasélène**, d'in σελήνη = luna), imagine de luna reflessa in nueru, pre longa lun'a cea reale.

* PARASEMA, pl.-*mate*, si *parasemu*, pl.-*e*, **parasemum**, (παράσημον), emblema, insemnu, scutu, marca.

* PARASEMATOGRAPHIA, s. f., (fr. **parasématographie**), discriptionea insemneloru; de acì : *parasematographicu,-a*, adj., *si parasematographu*, s. m., care se occupa cu *parasematographi'a.*

* PARASIOPESE, s. f., **parasiopesis**, (παρασιόπησις), reticentia, figura de retorica.

1 PARASIRE,-*escu*, v., (d'in παρά, si **sinere, sivi, situm**), **derelinquere**, a lassá cu totulu, a delassá : *a parasi unu lucru; ellu a parasitu cas'a parentesca, a parasitu tèrr'a.*

2 PARASIRE, s. verbale, **derelictio.**

* PARASITARE, v., **parasitari**, a fi parasitu, a face pre parasitu, a viue ca parasitu.

* PARASITASTRU, s. m., **parasitaster**, parasitu malitiosu.

* PARASITATIONE, s. f., **parasitatio**, actione, adulatione de *parasitu.*

* PARASITICU,-*a*, adj., **parasiticus**, (παρασιτικός), relativu la *parasitu : arte parasitica, mésa parasitica, vestemente parasitice;* subst. f., *parasitica*, (παρασιτική), arte parasitica.

* PARASITISMU, s. m., (fr. **parasitisme**), professione, stare de *parasitu;* fig. *parasitismulu planteloru.*

* 1 PARASITU,-*a*, adj. s., **parasitus**, (παράσιτος), 1. care se nutresce cu spesele altoru-a, care mânca la mes'a altui-a, lingone : *parasitii facu tòte bassetiele spre a fi chiamati la mese; a duce viètia de parasitu;* 2. fig. *animali parasite, plante parasite.*

2 PARASITU,-*a*, adj. part., (de la *parasire*), **derelictus**, lassatu cu totulu, delassatu : *lucru parasitu, casa parasite, mosia parasita, tèrra parasita, socia parasita, copilli parasiti, parenti parasiti.*

* PARASOLE sau *parasòre*, s. m., (fr. **parasol**), cortu micu portativu cu care se appera ómenii de sore, umbrariu.

* PARASTADE, s. f., **parastas**, (παραστάς), 1. pilastru in patru ânghiuri, 2. filamentu sterile intre petalele si staminele floriloru.

* PARASTAMINA, s. f., (fr. **parastamine**), stamina abortata.

* PARASTANNICU,-*a*, adj., (fr. **parastannique**), oxydu de stannu care sémina cu oxydulu stannicu.

* PARASTASE, s. f., (παράστασις), **parentatio**, rogatione, ceremonia la morti.

* PARASTATICU,-*a*, adj., (παραστατικός), relativu la *parastase* sau la *parastatu;* subst. f. *parastatica*, **parastatica**, pilastru.

* PARASTEMONE, s. m., (fr. **parastème**), care sémina cu unu stamine, déro nu implenesce functionea acestui-a.

* PARASTICHIDE, s. f., **parastichis**, (παραστιχίς), una seria de littere la inceputulu sau finitulu versuriloru, cari dau unu sensu, acrostichu.

*PARASTYLU, s. m., (fr. **parastyle**), parte d'in unele flori, care sémina a stylu, déro nu implenesce functionea acestui-a.

*PARASULFETHERICU,-*a*, adj., (fr. **parasulféthérique**), care sémina cu acidulu sulfethericu.

*PARASULFOMETHYLATU, s. m., (fr. **parasulfométhylate**), combinatione de acidu parasulfomethelicu cu una base.

www.dacoromanica.ro

*PARASULFOMETHYLICU,-*a*, adj. (fr. **parasulfométhylique**), care sémina cu acidulu sulfométhylicu.

* PARASYNAXE, s. f., **parasynaxis**, (παρασύναξις), adunare opprita.

* PARATARIU,-*a*, adj., **paratarius**, care se procura usioru, parabile.

* PARATIONE, s. f., **paratio**, actione de *parare*.

* 1 PARATU,-*a*, adj. part., **paratus**, preparatu, dispusu, promptu: *ellu e paratu la tóte; vestimente parate; calli parati; maneta parata*, numerata.

* 2 PARATU, s. m., **paratus,-us**, actulu de *parare;—parata*, f., (fr. **parade**).

* PARATURA, s. f., **paratura**, effectulu actionei de *parare*.

*PARAVENTU, s. m., (fr. **paravent**), pariete mobile cu care se appera ómenii de ventu.

* PARCA, s. f., **parca**, (contrassu d'in **partica**), divinitate care ordesce destinulu, orsitóre: *dupo mythologia sunt trei parce cari torcu firulu vietiei*.

* PARCERE, *parsi* si *parsei, parsu* si *partu*, v., **parcere**, a crutiá, a parsitá, a pastrá; vedi *parsitare* si *pastrare*.

* PARCIMONIA, s. f., **parcimonia** si **parsimonia**, pastrare; vedi *parsimonia*.

* PARCITATE, s. f., **parcitas**, calitate de *parcu*, economía, moderatione; sobrietate.

* PARCU,-*a*, adj., **parcus**, pastratoriu, economu, moderatu, cu mesura; avaru: *omu parcu la dare, parcu la spendere, parcu la vorbe, parcu la laude*.

* PARDA, s. f., **parda**, famell'a *pardului*, leoparda.

* PARDALE, s. f., **pardalis**, (παρδαλίς), panthera.

* PARDU, s. m., **pardus**, (πάρδος), leopardu, una féra selbatica.

* PARE, adj., **par**, 1. de acea-asi marime, de acea-asi calitate; 2. parechia *numeru pare, numeru impare*.

PARECHIA sau *parecla*, s. f., **par**, sociu sau socia: *una parecla de boi, una parecla de calli*.

PARECHIARE si *pareclare*, v., a face *parechia*, vedi *imparechiare*.

PARECHIATU si *pareclatu*.-*a*, adj., facutu *parechia*, vedi *imparechiatu*.

* PAREGORIA, s. f., **paregoria**, (παρηγορία), allenare de dorere; solatiu, consolatione.

* PAREGORICU,-*a*, adj., **paregoricus**, (παρηγορικός), allenatoriu, consolatoriu.

* PARELIU, s. m., **parelion**, (παρήλιος), imagine de sóre reflessa in nueru, pre longa sórele cellu reale.

* PAREMBOLA, s. f., **parembole**, (παρεμβολή), ornamente adausse.

*PAREMIA, s. f., (παροιμία), proverbiu; allegoría.

* PAREMIOGRAPHIA, s. f., (fr. **parémiographie**), collectione de proverbie; de ací: *paremiographicu,-a*, adj., si *paremiographu*, s. m., (παροιμιογράφος), collectoriu de proverbie.

* PAREMIOLOGIA, s. f., (fr. **parémiologie**), esplicatione de proverbie; de aci: *paremiologicu,-a*, adj. si *paremiologu*, s. m., autoriu de *paremiologie*.

* PAREMPHATU,-*a*, adj., **paremphatus**, (παρέμφατος), de aprope descrissu, contrariu **aparemphatus**.

* PARENCEPHALU, s. m., (παρεγκεφαλίς), crerii cei mici, cerebellulu, de ací: *parencephalite*, (fr. **parencéphalite**), inflammatione de creri; si *parencephalocele*, (fr. **parencéphalocèle**), ernía de cerebellu, sub forma de tumore.

* PARENCHYMA, pl.-*mate*, (παρέγχυμα), tessutura spongiosa propria organeloru glandulose alle corpului, precumu e a ficatului si a renichiloru; de ací: *parenchymaticu,-a*, adj. si *parenchymatosu,-a*, adj., formatu de *parenchyma*.

* PARENESIA, s. f., (παραίνεσις), indemnare la virtute, discursu morale; de ací: *pareneticu.-a*, relativu la *parenesía*.

* PARENTALE, adj., **parentalis**, 1. parentescu, 2. relativu la funeraliele parentiloru (si consageniloru); de ací subst. pl. *parentalie*, **parentalia**, ceremonie, sacrificie la funerariele parentiloru.

* PARENTARE, v., **parentare**, a face ceremonie, sacrificie, rogationi la mormentele parentiloru (si consangeniloru), a celebrá *parentaliele*.

* PARENTATIONE, s. f., **parentatio**, actione de *parentare*, ceremonie,

www.dacoromanica.ro

sacrificie, rogationi la mormentele parentiloru si altoru persone amate.

* PARENTELA, s. f., **parentela**, consangenitate.

PARENTE, s. m., **pareus**, patre, tata; in pl. *parenti*=tata si mamma : *ellu a remasu fora parenti; parenti boni; parente se numesce si unu omu betranu, apoi unu monachu, unu preutu sau unu episcopu : sânte parente! sânti parenti!*

PARENTESCE, adj., **paterne**, in modu *parentescu : a consiliá pre cineva parentesce, a tractá parentesce.*

PARENTESCU,-*a*, adj., **paternus**, relativu la *parente*, de parente : *consiliu parentescu, invetiatura parentesca, ellu s'a educatu in cas'a parentésca; ea n'a essitu peno acumu d'in cas'a parentesca; avere parentesca; mosia parentésca.*

* PARENTHESE sau *parentese*, s. f., **parenthesis**, (παρένθεσις), 1. covente inserte in unu periodu, si cari facu unu sensu in parte; 2. clausura sau semnu prin care se arréta co cotari covente su inserte.

†† PARERE, (pron. *párere*), v., **parere**; a nasce, a generá, a produce, a casioná, a causá, a procurá, etc.; de ací : *parente* = parens, si compusele : *oviparu, viviparu*, etc.

2 PARERE, (pron. *parére*), v., **parere, apparere; videri, opinari; putare, placere**; 1. proprie a vení sub ochi, a se arretá, a se face sau a fí visibile, a se infaciosiá, etc. : *neci unu nueru nu pare pre ceru; sorele pare pre orizonte; dupo vestimentu, acesti omeni paru negotiatori; de rosine nu mai paru bietii omeni in lume; osti inimice parura pre culmea collinei; de si invitatu si citatu de mai multe ori, culpabilele nu parù inaintea judeciului; prin unu vitru galbinu obiectele paru tote galbine;* proverb. *cellui ce suffere de galbinare tote paru galbine; candu resare sorele pare rosiu; bagatu in apa unu lemnu, de si dereptu, pare curbatu si frântu;*—in acestu sen su intra, in genere, si compusulu : *apparére*, éro in speciale, ca terminu juridicu, si compusulu *comparére;*—in sensu pregnante, *parére*=a prende ochii, si de ací, a satisface, a placé, etc. : *nu mi pare omulu acestu-a; nu mi parejunelé, ce mi ai recommandatu;* — 2. applicatu, prin estensione, si la tactu, la gustu, la audiu: *la una mana delicata paru aspre superficiele ce unei mana grossolana paru cu totulu netide; acestu vinu nu mi pare de lauda; cumu ti pare tie amaru, ce mie pare dulce?* — 3. *parére*, = a seminá, a avé ore-care asseminare, a avé apparentia, *a)* in genere : *cu acestu ornatu pareti mari domni; vitele paru morte; dorme, fora se suffle, in câtu pare mortu; pareti nesce mimutie; voi pareti mai juni, mai betrâni de câtu sunteti;* — mai vertosu construitu cu infinitivu sau cu *co : pare a fi unu latrone; pare co ar fí meniosu; statu'a pare co graiesce; callulu pare co ar sborá, co nu ar attenge de pamentu;* — *pare co*, se aude si scurtatu in *par'co : par'co nu e mortu, par'co dorme, par'co ar fi domnu*, etc.; — *b)* in specie, α) a avé apparentia de ce nu e, a nu fí reale, a fí falsu sau illusoriu, mentionosu, etc. : *multi omeni paru sau se adopera se para ce nu sunt; faciarii vreu se para ce nu sunt; sorele si stellele tote paru a se missicá de la resaritu spre appusu; missicarea sorelui e numai paruta; cu paruf'a lui bonetate ammagesce tota lumea; multe pome verminose sunt la parere câtu se pote de formose; lucrurile celle mai intunericose paru unoru-a luminose;* β) a apparé in visu : *parea sau mi parea co sboru; mi se parea co me aflu in ceru; c)* prin hyperbola, applicatu la veri-ce asseminare veri-câtu de mica, ce appare imaginationei, passionei sau impatientiei nostra : *dillele mi paru secle; or'a mi pare annu, pare co e diluviu, co cade cerulu pre mene; mi se parea co ne aflàmu in ceru; de multe ori urritionile ne paru dine;* — de ací, 4. applicatu la sensulu internu : *a)* la partea intellectuale a suffletului, *parere* = a se arretá, a fí invederatu, sau a fí verisimile, probabile, credibile, si : a crede, a judecá, a opiná, a conjecturá, a si imaginá, a prepune, a presupune, etc. : *momentulu nu pare opportunu, nu ne pare opportunu, nu vi se pare opportunu; mie nu mi pare culpabile; accusatulu*

www.dacoromanica.ro

nu ni se pare sau nu ne pare culpabile; — form'a reflessiva dice mai multu de câtu cea intransitiva; — *pare* sau *se pare co a plecatu; nu pare* sau *nu se pare co ai fi dispusu la ce te rogu se faci; ti se pare co nu te favorescu; li se pare co altii sunt mai bene de câtu densii; se nu vi se para lucru de nimica; ce ti se pare de aestu omu? cumu ti pare acestu omu? nu mi pare destullu de capace, nu mi se pare destullu de activu; faca fia-care ce i se va paré mai bene; déco vi se pare, faceti asiá;* —de unde se vede co : *mi pare, mi se pare*=*mi pare* sau *mi se pare bonu, justu, covenitu*, etc.; —*mi se parea co am adjunsu la suprem'a fericitate;* — ca espressione de politetia si de modestia espreme sub forma de indouentia cea ce pote fi forte certu : *mi se pare co nu ai coventu; ni se pare co lucrulu nu e asiá;* — *b)* la partea affectiva a suffletului, α) *a paré cuiva reu*, (it. **parer male ad uno**) = **dolere, moleste ferre, mœrere, pœnitere, commiserari**, etc. = a sentí dorere de ânima, a sentí penitentia, a sentí neplacere, intristare, invidia, supperare, etc. : *cui pare reu de errorile si peccatele selle, da sperantia de indreptare; ne pare reu d'in ânima co n'ai fostu si tu cu noi; cui nu pare reu d'in suffletu de acesta mare perdere? mi pare forte reu co nu te potu adjutá si eu la nevolia; invidiosului pare reu de benele altui-a; se nu ve para reu de celli reposati, ci de celli ce traiescu in miseria;* β) *a paré cuiva bene*=**gaudere, lætari, delectari** : *ce bene mi pare co te mai vedu una data! nu pare bene parentiloru de miselli'i fililoru; ne a parutu forte bene de successulu vostru; mi pare bene co esti diligente, si mi ar paré si mai bene, deco te ai portá cumu se cade;* 5. *parere*, a fi facia, a fi paratu la servitiu, si de ací, a ascultá, a se suppune; a fi suppusu, dependente; a serví, etc.

3 PARERE (pron. *parére*) subst. verbale, (it. **parere**), **visio, visum, opinio, scutentia, judicium, suspicio**; actione de 2 *parere*, si mai vertosu actu si resultatu de *a paré*, modu de *a paré*, si in specie, idea, judecata, coniectura, credentia, prepusu, etc. (vedi 2 *parere*): *parerea stellei pre orizonte; ur'a ce credi co ti portu, e numai parere a tea; ce parere ai despre acestu omu? câte capete atâte pareri; parere fundata; parere fora neci unu fundamentu; a fi de parere, a se uní cu parerea altui-a; judecatorii sunt de pareri differite; parerile differu, dupo parerea mea, dupo parerea celloru mai luminati; dupo parerea totoru-a; a si scambá parerea; a se tiné de acea-asi parere; a si dá parerea, a nu avé neci una parere a sea; a fi totu de a un'a de parerea altui-a ;* inse : *a dá cu parerea*, differe in sensu de : *a dá parerea*; — in specie : *parere de reu*= **dolor, pœnitentia, mœror, commiseratio**, etc., in oppositione cu : *parere de bene* = **gaudium, lætitia, delectatio** : *cu mare parere de reu amu aflatu de perderea acestui stralucitu barbatu; de si cu parere de reu cauta se ve spunu addeverulu; desérta e parerea tea de reu, candu ce ai perdutu nu se mai pote recuperá; ce parere de bene pre copilli pentru darurile de annulu nou; nu ti potu espreme marea mea parere de bene pentru servitiulu ce mi ai facutu.*

* PARERGU,-*a*, adj. s., **parergon**, (πάρεργον, fr. **parergon**, d'in παρά si ἔργον = lucru); ce face parte d'in altu ceva principale, luatu de regula ca subst. : accessoriu, adaussu, (fr. **hors-d'œuvre**), vorbindu mai vertosu de obiecte de arti.

PARESIMA, pl. *paresime*, (contrassu d'in *patresima*, si acestu-a d'in *patragesima*), **quadragesima, jejunium quadragesimale**; (compara si it. **quaresima**, isp. **cuarezma**, pr. **caresma, carema**, fr. **carême**, si gr. τεσσαραχοστή); 1. ajunulu pasceloru : *a lassá seccu de paresime; prim'a dominica a paresimeloru;* 2. mercuri'a d'in medietatea ajunului pasceloru : *la paresime se numera ouale strinse peno aci in tempulu ajunului;* — vedi si *cadragesimu.*

PARETALE, *paretariu, parete*, etc.; vèdi : *parietale. parietariu, pariete.*

* PARHELIU si *pareliu*, s. m., **parelium**, (παρήλιος, it. **parelio**, fr. **parhélie**), imagine de unu sore sau si de mai

www.dacoromanica.ro

multi ce apparu in nueri pre longa sorele addeveratu; de ací : *parhelicu* sau *parelicu,-a*, adj., (fr. **parhélique**), relativu la *pareliu* : *cercu parelicu*.

PARHIPPU si *parippu*, s. m., **parhippus**, (πάριππος, d'in παρά, si ἵππος = callu), 1. callu de posta ce se cere pre longa numerulu de calli permissu de regulamentu; 2. in genere, *a)* callu laturariu, callu preste numeru; *b)* callu de parata; callu generosu.

* PARHYPATE, s. f., **parhypate**, (παρυπάτη, fr. **parhypate**, d'in παρά, si ὕπατος = cellu mai de susu, de unde f. ὑπάτη [subintel. χορδή=corda]=cord'a cea mai de susu a unui instrumentu), cord'a de longa cea mai de susu a unei lyre sau altui instrumentu cu corde.

1 PARIA, s. m., (it. **paria**, fr. **paria**), 1. omu de cea mai de diosu casta, sau mai bene scossu d'in tote castele Indiei: *unu paria trece de spurcatu in oclii totoru Indianiloru ce se tinu de un'a d'in celle patru caste; vederea numai a unui paria se crede ca communica spurcationea, de care unu brachmanu, de essemplu, nu se pote curetiá de câtu cu indelunga espiatione;* 2. in genere, omu de conditione infame si misera : *paria politicu*.

2 PARIA, s. f., **par, exemplum, exemplar, similitudo, paritas**; d'in *pare*=parechia, copia, essemplariu, assemine originariului.

* PARIAMBODE, s. m., **pariambodes**, (παριαμβώδης); petioru metricu anticu, compusu d'in cinci syllabe, d'in cari prim'a si terti'a scurta, ero celle alte lunge, adeco : ˘-˘--, cumu : pĕtītĭŏnĕs.

* PARIAMBU, s. m., **pariambus**, (παρίαμβος); petioru metricu anticu : 1. de trei syllabe, prim'a scurta si celle alte doue lunge : ˘--; 2. de cinci syllabe, prima lunga si celle alte patru scurte : -˘˘˘˘; 3. de doue scurte numitu si *pyrrhichiu*.

PARIARE, v., **pariare**, 1. a face sau fi *pare*, a face sau fi completu assemine; 2. a solve, a desface de totu una detoria, (fr. **payer**) : *mi am pariatu tóte detoriele si me am impacatu cu toti creditorii;* 3. a trage una copia, (vedi si 2 *paria*), vedi si *parificare;* 4. a se mesurá cu cineva, a se prende, a face prensore, (fr. **parier**).

PARIATIONE, s. f., **pariatio**; actione de *pariare* : *pariationea computeloru*.

PARIATORIU,-*toria*, adj. s., **pariator** si **pariatorius**; *care paria* sau serve *a pariare*.

PARIETALE, adj., **parietalis**, (it. **parietale**); de *pariete*, relativu la *pariete* : *plante parietali; ossu parietale*, ce occupa partea superiore sau laterale a craniului ; *turberositati parietali*.

PARIETARIU,-*a*, adj. s., **parietarius**, (it. **parietajo**, **parietaria**; fr. **parietaire**); de *pariete*, relativu la *pariete* : *planta parietaria;* — s. f., reale, *parietaria*, genu de plante d'in famili'a urticieloru, *polygamia monœcia* lui *Linneu* : *parietaria officinale*.

PARIETE si *parete*, s. m., **paries**, (it. **pariete** si **parete**, isp. **pared**, port. **parede**, prov. **paret**, fr. **paroi**); affine in sensu cu *muru*, ce serve a inchide unu spatiu, se applica in specie la curti, la case etc.: *celli patru parieti ai casei; parietele curtei d'intre mene si vecinu; pariete de nouelle, de caramida, de petra, de lemnu; a sedé la pariete, a se colcá la pariete, a se redimá de pariete; a lipí, spolí parietii; a redicá patru parieti* = a si face cas'a sea propria, fia câtu de modesta; prov.: *a vorbi intre patru parieti*, in secretu; *a dá cu capulu de toti parietii*, a fi orbu sau a fi distrassu; *a vorbí parietiloru*, a nu fi ascultatu, intellessu, sau a fi smentitu; in acellu-asi sensu si : *a vorbí cu parietii;* — prin metafore : *parietii gurei, parietii craniului; parietii gutturelui, peptului; parietii putinei, butoniului*.

PARIETINU,-*a*, adj., **parietinus**, relativu la *pariete* : *forma parietina;* — subst. m., *parietinu* sau f. *parietina*, vechiu si derimatu *pariete*, ruina : *stau ascunsi intre parietina*.

* PARILE, adj., **parilis**, (fr. **pareil**); d'in *pare*, assemine de mare, assemine de tare, ecale; parechia.

PARILITATE, s. f., **parilitas**; calitate de *parile*.

* PARIMIA, s. f., (παροιμία), vedi *paremia*.

www.dacoromanica.ro

PARINCU, s. m., si

PARINGU, s. m., **panicum, panicum miliaceum,** *L.*, (it. **panico,** prov. fr. **panic,** isp. **panol,** — allu nostru *parincu* in locu de *panicu*, ca si *caruntu* in locu de *canuntu*), specia de meliu cu spiculu negru forte fecundu si care serve mai multu ca nutretiu.

* PARINERVATU,-*a*, adj., si

* PARINERVU,-*a*, adj., (fr. **parinervé**), care are doi *nervi pari*.

* PARINTE, *parintescu*, etc., vedi: *parente, parentescu*.

* PARIPENNATU,-*a*, adj., si

* PARIPENNU,-*a*. adj., (fr. **paripenné**); care are foliole *pennate pari*.

* PARISU, s. m., **parison,** (*πάρισον*), nniformitate de voce, de membre alle periodului.

* PARISYLLABICU,-*a*, adj., si

* PARISYLLABU,-*a*, adj., (fr. **parisyllabe si parisyllabique**), care are *syllabe pari*, care are totu atâte syllabe, vorbindu mai vertosu de covente ce au totu atâte syllabe in tote sau celle mai multe casuri, cumu su substantivele latine de declinationea in *a* si in *o*.

* PARITARE, v., **paritare,** (vedi: *parare* si 2 *parere*), a fi totu dea un'a paratu spre a face ceva.

* PARITATE, s. f., **paritas,** (it. **parità si paritate,** fr. **parité**), statu sau calitate de *pare*, ecalitate, perfecta asseminare, etc.: *paritate de voturi; paritatea numeriloru pari, nu pote fi paritate intre lucruri disparate*.

*PARITATICU,-*a*,adj. cu drepturi *pari* sau *ecali*: *scóle paritatice*, in Anstri'a, scóle in cari scientiele se invétia in mai multe limbe, in cari diversele nationi se buccura de *paritatea* dreptului de a si cultiva limb'a sea.

* PARITORIU,-*toria*, adj. s., **paritor,** apparitoriu, servitoriu, custode; (vedi 2 *parere*, sub 5.).

* PARLAMENTARE, v., (fr. **parlementer**), a negotiá una pacificatione in tempu de bellu, a propune conditioni de pace.

* PARLAMENTARIU,-*a*, adj. s., (fr. **parlementaire**), 1. relativu la *parlamentu*: *discursu parlamentariu, regule parlamentarie, termini parlamentari*; de aci subst. *parlamentarismu*, modu *parlamentariu*, systema *parlamentaria*; 2. subst. missionariu insarcinatu a propune inimicului conditioni de pace.

* PARLAMENTU, pl.-*e*, (it. **parlamento,** isp. **parlamiento,** fr. **parlement,** angl. **parliament**), adunare de ómeni cu scopu de a vorbí, a se intellege si a decide ceva; in specie: adunare generale a representantiloru unei terre constitutionale, corpulu legislativu allu unui statu.

††PARLARE, v., (lat. med. **parabolare,** it. **parlare,** fr. **parler**), a vorbí, de aci: *parlamentu* si derivatele; *parlatoriu, parlatura*.

* PARLATORIU,-*toria*, adj. s., 1. personale, care vorbesce, in specie care vorbesce multu; 2. reale *parlatoriu*, pl.-*ie* locu unde e permissu a vorbí cu strainii, in monasterie.

* PARLATURA, s. f., vorba multa.

* PARMA, s. f., **parma,** (*πάρμη*), 1. specia de scutu rotundu, micu si usiorellu: *Polybiu dice co militarii tramissi pentru lupte usiore erau armati cu spata, sagette si parma*; 2. prin estensione si metafora: *a)* scutu de ve-rice forma; *b)* gladiatoriu armatu cu *parma*; *c)* clapa vinturatória de la follele fabrului.

* PARMATU,-*a*, adj. part., **parmatus,** provedutu cu *parma*: *callari parmati*.

* PARMESANU, s. m., (it. **parmegianio,** fr. **parmésan**); specia de casiu care si trage numele de la ducatulu *Parma*: *parmesanulu e bonu cu macaroni, d'in lapte de vacca, mestecatu cu de capra, se face parmesanulu*.

*PARMULA sau *parmura*, s. f., **palmula**; deminutivu d'in *parma*, *parma* mica.

* PARMULARIU,-*a*, adj. s., **parmularius,** relativu la *parmula*, si in specie, armatu cu *parmula*; *parmulariu se dicea si paritoriulu unui pontefice; parmulari erau si una parte de gladiatori, nomiti si Thraci*.

* PARNASIANU si *parnassianu parnassiale, parnassiu,-a* adj., vedi:

PARNASSU si *Parnasu*, s. m., **parnasus si parnassus** (Παρνασός si Παρ-

www.dacoromanica.ro

νασσός), monte cu doue crescete in Phocidea d'in Greci'a, consecratu lui Apolline si museloru, de unde surgea si fontan'a Castaliei, alle cui ape se credeau a inspirá pre poeti; de aci prin metafora, *Parnassu* = inspiratione poetica, poesia, litteratura, arte, etc.; *parnasulu latinu;* — de aci si adj. *parnasianu,-a*, *parnassiu,-a* = **parnassius, parnasseus;** *parnasside* = **parnassis,** de *Parnassu : dieele parnassie* = musele; absol. *parnassidile* = musele.

* PAROCHIA, s. f., **parochia, parœcia** (παροικία, it. **parrochia,** port. prov. **parroquia,** v. fr. **paroche,** n. fr. **paroisse**), 1. in *i*nsemnarea coventului *parochu* de sub 1 : *a)* officiu, intreprendere de *parochu; b)* provisioni procurate de *parochu;* 2. in insemnarea coventului *parochu* de sub 3 : *a)* demnitate de *parochu* allu unei baserica; *b)* communea sau populationea ce sta sub directionea unui *parochu*, enoría.

PAROCHIANU,-*a*, adj. s., relativu la una *parochia;* cellu ce face parte d'in una *parochia basericesca*, poporanu : *parochianii acestei baserica.*

PAROCHU, s. m., **parochus,** (πάροχος; it. isp. port. **parroco**), **prœbitor,** 1. cellu ce pentru una certa summa procurá magistratiloru romani celle necessarie in callatoría; 2. in genere, *a)* procuratoriu, intreprenditoriu de approvisionare; *b)* ospetariu; 3. preutulu primariu allu unei commune basericésca, allu unei baserica.

* PARODIA, s. f., **parodia,** (παρῳδία, it. **parodia,** fr. **parodie**); proprie, contracantare, cantare discorde, contr'a tonului, in tonu falsu; de ací in genere, intervertire sau pervertire, intorcere pre dosu, imitatione si transformare in reu si in modu ridiculu a unui lucru, inganare; in specie, imitatione ridicula a unei poema sau si a unui singuru versu seriosu, a unei disse, etc.: *parodi'a poemateloru lui Omeru;*—canticu, buccata musicale, care d'in instrumentale se transforma in vocale; buccata musicale transformata veri-cumu.

* PARODIARE, v., (it. **parodiare,** fr. **parodier**), a face *parodia : a parodiá una drama, unu versu, una scena, unu canticu;* — in genere : *a parodiá coventele, gestele, dissele cuiva; a parodiá si ce e mai sântu.*

* PARODICU,-*a*, adj., (παρῳδικός, fr. **parodique**), relativu la *parodia* si la *parodu.*

* PARODU, s. m., (παρῳδός, it. **parodo,** fr. **parodiste**), cellu ce face *parodie.*

* PARODONTIDE, s. f., (**parodontide,** d'in παρά, si ὀδοῦς = dente), tumore pre gingie.

†† PARȮLA, s. f., (d'in **paraula,** si acestu-a d'in **parabola,** it. **parola,** fr. **parole**), vorba. Radecin'a verbului *parlare*, si a derivateloru selle.

* PAROMOLOGIA, s. f., (παρομολογία, fr. **paromologia**), figura de retorica, lat. **concessio,** prin care oratoriulu face una concessione simulata, spre a trage d'in ea consecentie contrarie adversariului.

* PAROMOLOGICU,-*a*, adj., relativu la *paromologia.*

* PARONOMASE, si

PARONOMASIA, s. f., (παρονομασία, it. **paronomasia,** fr. **paronomase** si **paronomasie**), figura de retorica, specia de jocu de vorbe, prin care se baga in acea-asi frase covente ce au sonuri assemini, déro sensuri diverse; jocu cu vorbe d'in diverse limbe ce au acelle-asi sonuri, inse sensu cu totulu diversu.

* PARONYCHIA, s. f., si *paronychiu*, m., **paronychia** si **paronychium,** (παρονυχία, fr. **paronychie,** it. **paronichia**); 1. buba la radecin'a unghiei, panariciu, sugellu; 2. genu de planta, asiá numita, fiendu co e bona pentru sugellu.

* PARONYMICU si *paronymu,-a*, adj. s., (fr. **paronyme** si **paronymique**), cari se assémina prin form'a sau radecin'a loru, cumu : *producere, adducere, deducere; paronymele nu su synonyme.*

* PAROPSIDE, s. f., **paropsis,** (πάροψις, fr. **paropside**), 1. vasu de servitu pome la mesa; 2. genu de insecte coleoptere tetramere.

* PARORCHIDIA, s. f., (fr. **parorchidie,** d'in παρά, si ὄρχις = testiclu), positione rea a unui-a sau amendouoru testicleloru.

* PARORCHIDOENTEROCELE, s. f.,

www.dacoromanica.ro

(fr. **parorchidoentérocèle**, d'in παρά, ὄρχις, ἔντερον=intestinu, si κήλη=surpatura), surpatura de testicle, complicata cu vettamatura de intestinu.

* PAROTIDE, s. m., **parotis**, (παρωτίς, it. **parotide**, fr. **parotide**); 1. un'a d'in glandulele salivarie, situate sub urechie, la ânghiulu falcei inferiore: 2. tumore in regionea *parotidia*; de ací; *parotidiu,-a*, adj., relativu la *parotide*; *parotidite* si *parotite*, s. f., (fr. **parotidite** si **parotide**, inflammatione a *parotidei*; *parotoncía*, s. f., (fr. **parotoncie**, d'in ὄγκος = inflatura), inflatura a *parotidei*.

* PAROTIDITE, *parotite, paroncía*; vedi: *parotide*.

* PAROXYSMU, s. m., (παροξυσμός, fr. **paroxysme**, it. **parossismo**, d'in παρά, si ὀξυσμός = ascutire, intetire); 1. accessu sau furia de friguri, si de alti assemini morbi: *scurtu si usioru paroxysmu de febre*; 2. prin estensione si metafora, puntu culminante, furia de dorere, manía, etc.

PARPIANU, s. m., **graphalium dioicum** *Linn.*; specia de planta, care sémina cu talp'a pissicei. S.

* PARRICIDALE, adj., **parricidalis**; relativu la *parricidu*.

* PARRICIDIU, s. m., **parricidium**, (it. **parricidio**, — probabile in locu de *patricidiu*; vedi *parricidu*); crime de *parricidu*.

* PARRICIDU,-*a*, adj. s., **parricida**, (it. **parricida**, fr. **parricide**, — probabile d'in *patricidu*, compusu d'in *patre* si *cedere* = *occidere*), ucciditoriu allu *patrelui* sau allu *matrei*, ucciditoriu allu *parentiloru*, si, prin estensione, ucciditoriu de consangeni; — ca adj., *manule parrecide*; — prin mai mare estensione ucciditoriu allu capului statului, allu unui cetatianu; proditoriu; culpabile de inalta proditione; proditoriu de patria.

* PARSIMONIA, s. f., **parsimonia**, pastrare, economía; vedi *parcimonia*.

* PARSIMONIOSU,-*a*, adj., applecatu la *parsimonia*, tare *parcu* sau economu, vedi *parcu*.

PARSITARE, v., **parcere, servare**, vedi *pastrare*.

PARTE, s. f., **pars**, gen. **partis**, abl. **parte**, (it. **parte** fr. **part**); 1. portione d'in unu lucru: *mie vine una parte d'in banii acestia, tie doue pàrti; se dàmu parte drépta fia-carui-a d'in ereditate*; 2. latura: *mergi spre partea drépta, si de acollo fa la stâng'a; nu te dá la una parte, ci stai dreptu*; 3. localitate, regione: *du-te pre partea cea mai inalta a montelui; partea d'in valle a padurei, partea despre resaritu*; 3. sessu: *partea barbatesca a animaliloru differe de partea feminésca*; 4. rollu: *a luatu parte activa in acésta intriga*; 5. classe in viéti'a sociale: *partea nobile a nationei; partea intelleginte a capitalei*; 5. fortuna, destinu: *n'am avutu parte bona de la dumnedieu; nu avussem parte de la sorte*; 6. coventulu ca unulu d'in celle mai populari, intra in multe locutionii si constructioni cu multe si varie insemnari, cumu: *a) intr'una parte*, α) intr'una directione, intr'unu locu, intr'una térra, etc., β) *omu intr'una parte*=maniacu, smentitu, cu care nu te poti intellege, *b) d'in partea cuiva*, α) cu numele lui, β) in ce l'attinge pre densulu; *c) la una parte*, α) *de una parte*, in secretu, retrassu; β) déro si iuclinatu, pornitu spre ceva, si de ací: smintitu, neintellegutoriu, etc.; *d)* favore, adjutoriu: *vino in partea mea, atare judecatoriu inclina in partea adversariului*.

PARTEANU,-*a*, adj. s., **particeps; partibus studiosus**, 1. care iea parte; 2. care tine parte; de aci verbulu: *parteanire* sau

PARTENIRE,-*escu*, v., **favere, partibus studere, præferre**, a tiné parte, a favorí: *unu jude dereptu nu póte parteni pre nemine*; de ací subst. *partenire*, **partium studium**, partialitate: *a judecá fora partenire*.

PARTENITORIU,-*tória*, adj. s., **partibus studiosus**, care tine parte, partiale: *unu jude partenitoriu nu póte fi dereptu*.

* PARTENIU sau *partheniu,-a*, adj. s., **parthenius**, (παρθένιος,-ον = virginale), relativu la *virgine*, si in specie la *Minerva*; — luatu inse ca subst. reale 1. *partheniu*, m. sau *parthenia*, f., genu

www.dacoromanica.ro

de plante; 2. *parthenia*, f., un'a d'in stellele *virginei* (constellatione); 3. *parthenia*, f., sau *partheniu*, m., canticu in onorea *virginei*, cantatu la serbatorile Greciloru.

* PARTHENOLOGIA, s. f., (fr. **parthénologie**, d'in παρθένος, si λόγος), tractatu medicale asupr'a feteloru.

*PARTHENOMANTIA, s. f., (fr. **parthénomantie**, d'in παρθένος = virgine, si μαντεία = divinatione); divinatione, care in anticitate se facea prin observationea virginitatei la fete.

* PARTHENONE, s. m., **parthenon**, (παρθενών, it. **partenone**, fr. **parthénon**, d'in παρθένος = virgine, in specie, *Minerva*), templu allu Minervei la Athene, destrussu de Persi, si reconstruitu sub Pericle, in care se vedea statu'a Minervei de auru si de eboriu facuta de Phidia: *se admira si astadi ruinele parthenonelui.*

* PARTIALE, adj., (fr. **partial** si **partiel**, it. **parziale**), de *parte;* 1. oppusu la *totale: avere partiale, summe partiali;* 2. care tine *parte* cuiva, favoresce pre cineva: *jude partiale, parentii se nu se arrete partiali cotra neci unulu d'in filii.*

* PARTIALITATE, s. f., (fr. **partialité**, it. **parzialità** si **parzialitate**); calitate sau fapta de *partiale* in sensulu de sub 2., preferentia nedrépta si passionata pentru unu partitu, una persona sau opinione: *a arretá partialitate; a fí cu partialitate manifesta; a fí fora partialitate.*

PARTIARIU,-*a*, adj., **partiarius**, relativu la *parte*, care are *parte*, de *parte*, *partiale: legatariu partiariu.*

* PARTIBILE, adj., **partibilis**, (it. **partibile**, fr. **partible**); care se pote *partí*, divide.

* PARTIBILITATE, s. f., (fr. **partibilité**), calitate sau proprietate de *partibile.*

PARTICELLA, s. f., **particula**, (it. **particella**), deminutivu d'in *parte*, portione mica, fractione d'intr'una parte.

* PARTICIPARE, v., **participare**, 1. a luá parte la ceva: *am participatu la acésta lucrare, voiu participá cu tote daunele; nu voiu se participu la miselíe;* 2. a face parte, a impartí.

* PARTICIPATIONE, s. f., **participatio**, actione de *participare.*

* PARTICIPATORIU,-*tória*, adj. s., **particeps**, care *participa.*

* PARTICIPATU,-*a*, adj. part. sup. subst., **participatus.**

* PARTICIPE, adj. s., **particeps**, (it. **partecipe**); care iea sau are *parte* la ceva, sociu.

* PARTICIPIALE, adj., **participialis**; relativu la *participiu*, in insemnarea coventului de sub 2.: *constructioni participiali, forma participiale.*

* PARTICIPIU, pl.-*e*, **participium**, (vedi: *participe* si *participare*, comp. it. **participio**, fr. **participe**); 1. proprie, *participare;* 2. metaforice, specia de covente, asiá numite, pentru co *participa* si d'in natur'a verbului si d'in a nomelui: *participiulu limbei nostra ar cere desvoltari largi, pentru cari ar cautá se intràmu in multe detalie,*

* PARTICLA si *particula*, s. f., **particula**, (it. **particola**, fr. **particule**); 1. demin. d'in parte, *particella: pamentulu nu e de câtu una particla d'in lume;* 2. metaforice si in specie, ca terminu de retorica si de grammatica: *a)* parte a frasei, membru allu periodului; *b)* coventu indeclinabile si de regula monosyllabicu, ca prepositionile: *a, cu, de,* si conjunctionile: *co, co-ci;* — *particula nobiliaria*, prepositione inaintea nomelui de familia, cumu se pune la francesi **de**, la germani **von.**

1 PARTICULARE, v., (**particulare**), a face *particula*, a divide in *particle*, in mice particelle.

2 PARTICULARE, adj., **particularis**, vedi *particulariu.*

*PARTICULARITATE, s. f., (**particularitas**, fr. **particularité**), circumstantia *particularia: particularitate essentiale, curiosa; a descrie tote particularitatile unui monumentu, unei affaceri, unei intrige, unei vietie, unei persone.*

*PARTICULARIU,-*ia*, adj. s., **particularis**, (it. **particolare**, fr. **particulier**); relativu la *particula* sau *parte*, la individuu, oppusu la *generale, publicu: idee*

www.dacoromanica.ro

particularie, missicari particularie, afaceri particularie; — ce nu este commune la alte persone, la alte lucruri de acea-asi specia : *ospitalitatea este una virtute particularia a poporeloru orientali; stabilitatea nu intra in caracteriulu particulariu allu nationei nostre;* ca opositu la generale : *interessea particularia cauta se céda interessei generale; volienti'a generale invinge pre cea particularia;* ca oppositu la publicu : *avere particularia adunata d'in spoliele averei publice;* minutiosu, circumstantiale : *a face unu inventariu particulariu; spiritu particulariu,* care nu se involiesce cu tota lumea; *opinione particularia,* care deffere de cea commune; — fig. *este ceva particulariu intre aceste doue persone,* ceva secretu; — ca subst. se dice la uua persona privata : *unu particulariu, doui particulari;* — ca adj., cu prep. *in* : *in particulariu,* in secretu, in parte.

PARTINIRE, *partinitoriu;* vedi : *partenire, partenitoriu.*

PARTIRE, v., **partire si partiri,** (it. **partire**), a face *parte,* a divide; vedi si compusulu *impartire.*

* PARTISANU si *partitianu,-a,* adj. s., (fr. **partisan,** it. **partigiano**), **fautor alicuius, studiosus,** (vedi si *parteanu* care ar fi de preferitu); cellu ce se lipesce de sortea unei persone, unui partitu, unei systeme, imbraciosiandu si apperandu-i interessile : *partisanii monarchiei se lupta cu partisanii republicei; autoriulu are multi partisani;* — *partisanii theatrului nationale, music'a italica are multi partisani; partisanu allu placeriloru desfrenate;* — membrulu unui partitu politicu : *partisanu allu conservatoriloru, partisanu allu reformatoriloru;*—osteanu de trupe neregulate, cari se lupta prin supprindere : *bonu partisanu; bellu de partisani; capu de partisani.*

PARTITIONE, s. f., **partitio,** (it. **partizione si partitura,** fr. **partition**), actione de *partire,* si resultatu allu acestei actioni, impartire, divisione, parte, etc.; 1. proprie si in genere : *partitionea unui numeru, unei eredităti; partitionea materiei de scrissu;* 2. metaforice si in parte : *a)* divisione logica, scientifica, artistica : *dupo definitione vine partitionea; b)* ca terminu de musica, impartire a unei compositione musicale, cumu si lotulu partiloru ei : *regul'a de partitione e una regula de proportione ce serve acordatoriloru de instrumente musicali.*

PARTITIVU,-*a,* adj., **partitivus,** (it. **partitivo,** fr. **partitif**), aptu a *parti* sau a espreme *partire* : *covente partitive.*

PARTITU,-*a,* part. sup. subst., **partitus,** (it. **partito si partita,** fr. **parti si partie**); 1. ca part. si supinu, impartitu, divisu : *materia de scrissu bene partita;* 2. déro mai vertosu ca subst. reale, *a) partita,* f., (reu *partida*), α) parte, portione, despartitura, compartimentu : *partitele unei ferestra, unui armariu,* ochiurile; *una partita de cetatiani allergara in adjutoriulu celloru attacati;* β) céta, factione, secta, multime, cantitate, numeru : *partit'a celloru assupriti; una partita de intriganti; partit'a reactionaria; una partita de merci;* γ) parte de computu : *partit'a de essire si partit'a de intrare; a deschide cuiva partita;* computulu ensusi ce cade in partea cuiva : *scrie la partit'a mea si acésta summa;* δ) la jocu : *a jocá mai multe partite; a perde partit'a;* ε) de casatoria : *fet'a formosa si avuta, e una bona partita; b) partitu,* m., (reu *partidu*), factione, cei ce se unescu contra altii, ce au interessi, tendentie, opinioni contrarie : *partitulu albiloru, rosiiloru, reactionariloru; omu de partitu, a nu fi de neci unu partitu; spiritu de partitu; a avé, a si face unu partitu; ministri fora partitu in térra;* — form'a *partitu* se applica inco in celle mai multe d'in insemnarile formei *partita.*

PARTITURA, s. f., (it. **partitura**), actione si mai vertosu effectu allu actionei de *partire : partitura de musica,* (vedi *partitione*).

* PARTU, s. m., **partus,** (it. **parto**); d'in 1 *parere;* 1. abstr. actione sau actu de *parere*=nascere, fetare : *partu greu, cu mari dorori; muliere grea de partu; cu unu partu a nasce trei gémini; virgine inainte de partu, virgine dupo partu;*

www.dacoromanica.ro

2. concretu : fetu, nascutu : *partii ouiloru sunt amneii.*

* PARTUALE, adj., **partualis**, relativu la *partu.*

*PARTURA, s. f., **partura**, (d'in *partu* de la 1 *parere*), fetatura, nascutura.

* PARTURIENTE, part. adj., **parturiens**, (it. **partoriente**); care *partare : monti parturienti unu sorice. M.*

*PARTURIRE, v., **parturire**, (it. **partorire**; d'in *partu*, de la 1 *parere*), a i vení se nasca, a fi appucatu de doreri de nascere, de fetare; prov. *parturu montii, se nasca unu sorice*=popul. *se scremu montii se nasca unu sorice; —* fig. *a parturí una idea; cine scie ce mai partare mentea lui? M.*

* PARTURITIONE, s. f., **parturitio**, (it. **partorizione**, fr. **parturition**); actione de *parturire. M.*

*PARTURITORIU,-*toria*, adj. s., **parturiens**, (it. **partoritore**), care *partare;* vedi si *parturiente. M.*

PARU, s. m., pl.-*i*, **palus**, (it. isp. **palo**, port. **pâo**, prov. **pal**; fr. **pal**, **pieu**, **palis**); lemnu lungu, ce se ascute la unu capetu, apoi se bate si infige in pamentu spre a serví la constructione de garduri sau la legatu de ellu vite sau alte lucruri : *paru grossu, paru suptire; pari de salce, de fagu; a bate pari, a taliá pari, a ascutí parii; —* in genere, *fuste*, etc. : *a se bate cu parii, a dá cu parulu in bietele vite; a sparge capulu cuiva cu parulu.*

PARUCIANU, s. m., deminutivu d'in deminutivulu *paruciu.*

PARUCIU si *parutiu*, (si cu *si* in locu de *ci*, *parusiu*), s. m., **parvus palus**; deminutivu d'in *paru;*—de ací, afora de *parucianu*, si alte deminutive : *parcioru*, si cu *si* in locu de *c* : *parusioru;*—pre longa aceste-a se audu si formele : *paruscianu, paruscetiu, parulletiu.*

PARUIRE,-*escu*, v., a bate *pari;* vedi : *parare* si *imparare.*

PARULLETIU, s. m., vedi *paruciu.*

PARUSCIANU, *parusiu, parutiu*, s. m., vedi *paruciu.*

PARUTU,-*a*, adj. part. sup. subst., d'in 2 *parere*, vedi acestu coventu.

* PARVICOLLU,-*a*, adj., **parvicollis**, (fr. **parvicolle**), care are *collu scurtu.*

* PARVIFICARE, v., **parvificare**, (it. **parvificare**); a face *parvu*, a micŭsiorá, a diosurá, a despretiá, etc.

* PARVIFLORU,-*a*, adj., (fr. **parviflore**), care are *mici flori.*

* PARVIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **parvifolié**), care are *folie mici.*

* PARVITATE, s. f., **parvitas**; statu sau calitate de *parvu.*

* PARVU,-*a*, adj., **parvus**; micu, pucinu, pucintellu, menutellu, scurtu, etc., popularíu mai vertosu ca connome : *Antoniu Pârvulu.*

PASCA, s. f., **pascha**, (πάσχα, it. **pasqua**, fr. **pâques**, — coventu ebraicu : **pasah** = trecere); 1. applicatu de regula in plurariu, *pasce* si *pasci; pascile*, serbatore a Ebreiloru in memori'a essirei d'in Egyptu si a trecerei marei rosia : *pascele Ebreiloru; Christu vrú se mance pascele in Jerusalemu;* 2. applicatu de asseminea in regula la plur., *pasce, pascele*, serbatore intru memori'a inviarei mantuitoriului : *pascele luminate si formose; la pasce mancàmu oua rosie, a face pascele la térra; pascele au fostu annu forte in véra, estu tempu cadu forte in iérna; —* proverb. *nu su in tote dillele pasce; a se vedé d'in joui in pasce; —* 3. applicatu in singulariu, *a) pasca*, pâne fermentata cu lapte si cu oua, impluta cu brendia, ce se face la *pasce; b)* anafora ce se da in diu'a de *pasce.*

* PASCALE, adj., 1. **paschalis**, (it. **pascale** si **pasquale**), de *pasce*, (vedi *pasca) : dille pascali, ospetie pascali, vestimentu pascale;* 2. **pascalis** = **pascualis**, vedi *pascuale.*

PASCALIA si *paschalia*, s. f., (πασχαλιον), d'in *pasca*, 1. calendariu perpetuu, calendariu in care se indica epoc'a *pasceloru* si celloru alte serbatori pre mai multi anni; 2. carte de divinatione, de predictione; in genere, veri-ce mediu de divinatione : *a cautá in pascalia, a spune cuiva sortea dupo pascalia; —* prov. *a si perde pascali'a* = a i se incurcá liciele, a face errori de calculu, a se insellá.

PASCALIRE,-*escu*, v., **divinari**, **va-**

www.dacoromanica.ro

ticinari; a spune *pascali'a* cuiva, a diviná, a predice.

PASCALITORIU,-*toria*, adj. s., **vates, divinator, vaticinator**; care *pascalesce*.

PASCALITURA, s. f., **vaticinium, divinatio, oraculum**; actione si effectu de *pascalire*.

PASCATURA, s. f., vedi *pascutura*.

PASCE, s. f. pl., vedi *pascą*.

PASCERE, *pascui, pascutu* si *pastu*. v., **pascere** si **pasci**, (it. **pascere**, isp. **pacer**, prov. **pascer**, fr. **paître**); 1. a mancá érba, a smulge si mancá érba: *ouile, boii, callii pascu érba verde; de ce nu pasce boulu acestu-a?* 2. a face se *pasca*, a duce la *pascutu*: *pasceti ouile melle, vite bene pascute*, si *érba pascuta*; 3. fig. *a si pasce oclii cu formosetiele dinei*.

PASCIONARE, *pascione*, vedi *pastionare, pastione*.

PASCITARE, v., **pascitare**; a *pasce* continuu, a pasce bene:

PASCIULLA, si *paschiulla*, s. f., φασκώλιον, si φάσκωλος), saccu sau punga de pelle, tessilla.

PASCOSU, *pascu*: vedi: *pascuosu, pascuu*.

* PASCUALE si *pascale*, adj., **pascualis** si **pascalis**; relativu la *pascuu*: *ouile pascuali*.

PASCUOSU si *pascosu*,-*a*, adj., **pascuosus**; plenu de *pascuu*, in insemnarea coventului de sub 2., bonu de *pascutu*: *pascuose valli*.

PASCUTORIU,-*toria*, adj. s., **pascens pastor**; care *pasce*: *pascutoriu de oui*.

PASCUTU,-*a*, part. sup. subst. d'in *pascere*, **pastus**: *capre bene pascute; selba de pascutu ouile; pascutulu viteloru*.

PASCUTURA, s. f., **pastus**,-**us**, actione, actu si effectu de *pascere*: *pascutur'a viteloru*.

* PASCUU, pl.-*e*, **pascuum**, pastione.

PASIONARE, *pasione*: vedi: *pastionare, pastione*.

PASPORTU, s. m., vedi *passaportu*.

PASSAPORTU si *passuportu, pasportu*, pl.-*e*, **commeatus**, (it. **passaporto**, fr. **passeport**; — d'in *passu* si *portu*, vedi si *passu*); carte scrissa de una auctoritate, prin care se da cuiva facultatea de a poté callatorí in libertate si securitate: *passaportu in tota regul'a, passaporte visate de consuli; passaportu pentru Germani'a*; — *a da cuiva passaportu* = a dimitte, a dimitte d'in servitiu: *deco nu ti place servitoriulu, da-i passaportu*.

PASSARE, v., vedi *passire*.

PASSERARIA, s. f., **aucupium, avium cura; aviarium, avium multitudo**; 1. officiu de *passerariu*, 2. multime de *passeri*, 3. locu unde se tinu *passeri*.

PASSERARIU,-*a*, adj. s., **aviarius, aucepes, avium curator**; relativu la *passeri*: *cane passerariu*, de venatu *passeri*; *lacie passerarie*, — vedi si *passerescu*,—mai vertosu ca s. m. personale, *passerariu*, *a)* care veghiédia asupr'a *passeriloru*, care crescе *passeri*; *b)* venatoriu de *passeri*; *c)* in genere, cui placu *passerile*.

PASSERE, s. f., **avis, passer**, (it. **passere** si **passero, passera**; port. **passero** si **passara**; prov. **passer** si **passora**, fr. **passereau**; isp. **pajaro** si **pajara**, — in limb'á ispanica are coventulu, ca si in a nostra, si iusemnarea generale de *animale aripatu*, éro in celle alte se applica numai la unu genu de sboratórie mici cari manca grânulu pre campu, *vorabie*), 1. veri-ce animale aripatu, sboratória: *passerile formédia a dou'a classe d'in vertebrate; passeri domestice* = absol. *passeri*, (comp. isp. **paseros** cu acea-asi insemnare); *passeri selbatice, passeri palustre; multe passeri canta forte formosu; passeri rapitórie; passere nocturna*; 2. genu de *passeri*, asiá numit'a pre a locuri *vorabia*, (cu *o* mutu).

PASSERELLA, s. f., **avicula**, deminutivu d'in *passere*, — in acellu-asi sensu si formele triviali: *passerica, passeruia, passeruica*.

PASSERESCE, adv., **avium ritu**; in modu *passerescu*, ca *passerile*: *a vorbi passeresce*, incurcatu.

PASSERESCU,-*a*, adj., **aviarius**, de *passeri*: *genulu passerescu*; — *limba passeresca* = limba incurcata, neintellessa.

PASSERINU,-*a*, adj. s., **passerinus**,

www.dacoromanica.ro

(compara si it. **passerino**); de *passere : penne passerine, carne passerina;* — subst. cu acellu-asi sensu ca *passerella*, deminut. d'in *passere*.

PASSERUIA, *passeruica*, (forme triviali) s. f., vedi *passerella*.

* PASSIBILE, adj., **passibilis**, (ital. **passibile**, fr. **passible**); 1. capace, susceptibile de a *patí*, sufferí : *omu passibile ca si noi celli alti omeni;* 2. care *pate*, suffere cu rabdare, patiente; 3. carui se cade, care merita se *patia*, se sufferia ca *pena : passibile de tote daunele; delictu passibile de inchisore.*

* PASSIBILITATE, s. f., **passibilitas**, (it. **passibilità** si **passibilitate**, fr. **passibilité**); calitate de *passibile : passibilitatea carnei omenesci;* vedi si *passivitate.*

* PASSIFLORACIU,-*a*, adj., (it. **passifloraceo**); care sémina cu *passiflorea.*

* PASSIFLORE, s. f., (it. **passiflora**, fr. **passiflore**); genu de plante d'in famili'a *passifloracieloru, gynandria pentandria, L.*, asiá numite dupo asseminarea organeloru cu instrumentele *pas sionei* lui Christu.

* PASSIFLORINU,-*a*, adj. s., (franc. **passiflorine**); de *passiflore;* ca subst. reale, *passiflorinu*, m. sau *passiflorina*, f., substantia alcalina estrassa d'in *passiflore.*

* PASSIFLORIU,-*a*, adj., (fr. **passiflore**), vedi *passifloraciu;* s. f. pl. *passiflorie*, familia de plante ce are de typu genulu *passiflore.*

* PASSILLU, s. m., **paxillus**, (d'in **pangere**, compara si grec. πάσσαλος); paru micu de infiptu in pamentu sau in altu ceva : terrusiu, pénna, cuniu, etc.

* PASSIONALE, adj., **passionalis**, (it. **passionale**, fr. **passionnel**); de *passione*, suppusu *passionei : partea passionale a suffletului nostru.*

* PASSIONARE, v., (it. **passionare**, fr. **passionner**), a dá, a inspirá *passione*: *a passioná vocea, gestutu, coventele selle;* refl., *a se passioná* = *a* prende *passione : a se passioná de invetiatura, de anticitate.*

* PASSIONARIU,-*a*, adj. s., (it. **passionario**, fr. **passionnaire**); relativu la *passione*, in specie la *passionea lui Christu*, leuatu inse de regula ca subst. reale, *passionariu* = libru ce coprende *passionea lui Christu;* reale : *passionaria*=*passiflore.*

* PASSIONATU,-*a*, adj. part., (ital. **passionato**, fr. **passionné**) : *omeni passionati de joculu in càrti, mulieri passionate de ornamente desérte; barbati passionati ca martyrii.*

* PASSIONE, s. f., **passio**, (it. **passione**, fr. **passion**); actione de *patire*, si statu produssu prin acésta actione; 1. *patire* dorerosa, patimentu, patima, sufferentia, tormentu, etc., *a)* in genere, sufferentia fia corporale, fia spirituale : *ellu vindecá tote passionile corpului; passione de ficatu, passione de stomacu; n'aveti compassione de passionea acestoru misere fientie? una passione de capu tenace si forte lu condusse la mormentu; medicii si medicamentele nu mi adducu neci una usiorare la dorerea si passionea meu; si asteptarea unui bene e una passione; e una passione d'in celle mai mari a ascultá musica rea sau a lege scripte rau scrisse, passionile de totu genulu imbetranescu pre omu inainte de tempu;* — in sensu concretu, persona sau obiectu ce casiona *passione* cuiva : *tu esti passione nesufferita pentru mene;* — *b)* in specie, α) morbu cu doreri forte acute : *passione de nervi, de fibre; passione iliaca, hysterica, hypochondriaca;* β) despre *patemile* mantuitoriului : *passionea lui Christu; septeman'a passionei sau passioniloru;* de ací : α') *passionea* sau *passionile*=parte a evangeliului sau evangeliele ce coprendu narrationea *passionei lui Christu;* β') *passionea* sau *passionile* = predica asupr'a *passionei lui Christu;* — γ) *passione*=tormentu, tortura, suppliciu, si mai vertosu, *martyriu*, vorbindu de *santi;* — 2. motu sau missicare a suffletului, *a)* in genere, sentimentu, affectu, agitatione ce *pate* sau cérca suffletulu, cumu : *amore* sau *urra, téma, frica*, sau *sperantia: buccuría* sau *intristatione, menía*, etc.; *passionile jóca in arti unu rollu forte insemnatu; suffletulu elocentiei, ca si*

www.dacoromanica.ro

allu poesiei, sunt passionile; numai prin passioni sau prin espressionea addeverata si mesurata a passioniloru pote oratoriulu captivá ânimile ascultatoriloru; singur'a passione permissa istoricului e passionea addeverului; sunt passioni nobili si ignobili: pote avé cineva passionea studiului, déro si pascionea jocului de càrti, passionea betiei; passionile bene dereptate sunt conditionile necessarie alle intregei activitate omenesca; numai passionile desfrenate orbescu, degrada si reducu pre omu la statu de bestia; b) in specie, α) missicare a suffletului ce trece limitile addeverului si benelui, affectu violentu, dorentia desfrenata: *passione orba, impetuosa, violenta, desfrenata; violenti'a passioniloru; passionea betiei, jocului de càrti; a fomentá, escitá, interritá passionile; victima a passioniloru; servituti'a passioniloru, orbi'a passionei; a vorbí cu passione pentru cineva, contra cineva, de ceva; tumultulu, betí'a, desfrenulu passioniloru; a si infrená, repreme, domitá, stemperá, moderá passionile;* β) affectu, amore ardente pentru ceva bonu: *a avé passionea studiului, armeloru, artiloru formose;* γ) amore ardente senssuale; — 3. in sensulu cellu mai generale, *passione* = impressione, fia placuta fia neplacuta, sau dorerosa, venita d'in sensulu fia esternu sau internu: *visulu dispare, déro passionea impressa de ellu remâne;* de aci: *a) passione* = ce *pate* cineva sau ceva, ce se intempla cuiva, ce se petrece: evenimentu, intemplare, etc.; *b) passione* = modificatione, modu, statu, calitate, proprietate, etc.; *c)* mai vertosu, *passione*, in oppositione cu *actione: passionea si actionea subiectului; verbele passive espremu una passione a subiectului, verbele reflessive espremu si actionea si passionea subiectului.*

PASSIRE,-*escu*, v., **gradi, cedere, ire, ingredi, aggredi, trangredi**, (comp. si it. **passare**, fr. **passer**, isp. **passar** si **pasar**); a face *passu*, sau *passi*, a merge, *a amblá* etc.: *copillulu a inceputu a se redicá in petiore, déro nu cutédia a passí; a passí bene, reu, menutu, largu, dreptu, strambu, in desertu, in secu*, etc. *cine passesce reu si screntesce petiorulu; passiti mai incetu, mai iute; se nu passiti d'in locu; bietulu omu nu pote passí cu unu petioru; cu greu passesce cineva numai cu unu petioru; passiti voi celli derepti intru imperati'a tatalui meu; se passimu mai departe, mai incollo;*—cu obiectu directu: *a passí una fossa, unu gardu, una gropa*, etc., a trece preste elle cu unu singuru *passu*, si in genere, a trece, a sarí: *riulletiulu e asiá de angustu, co lu pote passí si unu copillu; nu me passí, nu passiti copillulu, co nu mai cresce; nu ne passiti, co nu mai crescemu;* — metaf. *a passí de la vorbe la fapte, a passí la lucru cu ânima; a passí mai departe cu cercetarile, cu desbaterile; a passí preste marginile legei, ragulamenlului, bonei cuvientia; nu mi place cumu passesci tu;* de ací cu intellessu de *procedere: cumu se passimu la applicarea, la essecutarea acestei ordine?* — cu adverbie de locu, iea sensuri diverse, déro precise: *a passí inainte* = a *propassí*=**progredi**; *a passí preste*= **transgredi**; etc. — in càrtile mai vechie, si pre a locuri si in gur'a poporului, se afla si cu *form'a are*, adeco *passare: passati de la mene intru intunereculu tartarului!* — mai vertosu cu insemnarea de **abire, discedere** = a se duce etc.

PASSITU,-*a*, adj. part. sup. subst. d'in *passire*, **gressus**: *fosse passite, passitulu callului.*

PASSITURA, s. f., **gressus**; actione de *passire*, déro mai vertosu modu de *passire* si resultatu allu *passirei: fa doue, trei passiture; passitur'a copillului e inco incérta si vacillante.*

PASSIU, s. m., vedi 2 *passu.*

PASSIVITATE, s. f., (**passivitas**, it. **passività** si **passivitate**, fr. **passivité**); calitate de *passivu: passivitatea materiei; activitatea suffletului presupune passivitatea lui.*

* PASSIVU,-*a*, adj., **passivus**, (it. **passivo**, fr. **passif**;—d'in *passu*, de la *patire*); aptu a *patire*, care *pate*, suffere accépta actionea straina sau esterna, si de ací, care nu face nemica, nu mis-

www.dacoromanica.ro

sica intru nimica : *materi'a se considera de unii numai ca passiva; sensibilitatea se califica de passiva;* cu tote aceste-a : *fortia passiva, principiu passivu e acellu-a asupra carui-a lucra principiulu activu sau agentele; — ascultare passiva, suppunere passiva; principiulu pedagogicu cere ca disciplii se nu fia prea passivi; — verbu passivu,* allu cui subiectu e *passivu;* asiá si : *participiu passivu,* oppusu *activu;* de ací absol. *passivulu,* s. m. reale, forma *passiva* a verbeloru : *passivulu lipsesce verbeloru in tote limbele noue romane, carî n'au unu passivu, ca passivulu limbeloru classice antice;* — in altu sensu, *pasivulu*= detoría, totu allu detoríeloru unui privatu sau unui statu : *passivulu intrece activulu; a trece cutare summa la passivu.*

1 PASSU,-*a*, part. d'in *patire*, passus.

2 PASSU (pre a locuri *passiu*), **gradus, gressus**, s. m., **passus**, (it. port. **passo**, isp. **paso**, prov. fr. **pas**, alb. **pas**); un'a d'in formele participali alle verbului **pandere**, leuatu de regula ca subst. 1. cu pl. *passi*, *a)* departarea unui petioru de altulu, missicarea ce face cu petiorulu unu omu sau altu animale in mersulu seu, tinendu unu petioru si missicandu altulu inainte, cumu si spatiulu coprensu intre petiorele asiá departate, si de ací, mersu, âmbletu, etc., mai vertosu mersu inainte, déro si mersu inapoi sau in laturi, α) proprie : *passu de copillu, de omu mare; unu passu de ai acestui gigante face cinci de ai tei; passu incetu, passu iute, passu mesuratu, passi mesurati ca cei de jocu; a jocá chora, facundu doui passi inainte si unulu inderetru; passulu militariu;* β) metaforice, mersu, inceputu, progressu, processu, appucatura, mesura, calle, mediu de successu, etc.; *a face passii coveniti pentru successulu lucrului; a face unu passu periculosu; passulu cellu d'antaiu e mai greu in tote; a face passi gigantici in cultura si materiale si morale;* γ) in specie, mesura de lungime : *aratura lata de cincisprediece passi; milliariulu romanu are una mille de passi;* δ) distantia nedeterminata, déro de regula scurta sau reputata ca scurta : *cetatea e la unu passu, la doui passi de satulu nostru;* ε) in differite constructioni cu differite insemnari, cumu : *a scote passu cuiva*=a face se mérga, se se appuce de lucru, *a dá passu*=*a scote passu : a dá passu callului,* déro si a dá tempu, a dá pace, a lassá se se departe, a fi indulgente côtra cineva, etc., *mai da-mi passu, co te voiu desface de totu ce ti sum detoriu,* (vedi si *passuire*); *la passu*=incetu, nu in fuga : *lassa callulu se merga la passu; in passu* = *la passu,* déro si : *in passulu covenitu,* neci mai rapide, neci mai incetu, in mesura, etc.; — 2. cu plur. *passuri*, in genere, *passu*=locu, mai vertosu, locu strimtu, si in specie : *a)* locu de trecutu, α) la una apa, β) la una catena de monti, strimptore, trecutóre, etc. : *passulu pre la Turnulu Rosiu, passulu de Calais intre Franci'a si Angli'a; b)* calle sau strata scurta si angusta; *c)* locu d'in una carte d'in unu auctoriu; *d)* carte de trecerea libera in callatorfa=*passuportu.*

PASSUIRE,-*escu*, v., **indulgere; intervallum vel diem satis laxam ad solvendum dare;** a dá *passu,* a nu constringe pre cineva la terminu se faca ce e oblegatu, sau se solva ce e detoriu; a fi indulgente, a rabdá, a asteptá, a nu pune cuiva unghi'a in gutture.

PASSUITORIU,-*toria*, adj. s., **care** *passuesce,* applecatu a *passui.*

* PASTA, s. f., **pasta**, (πάστη, it. **pasta**, fr. **pâte**), farina molliata si fermentata, coca; veri-ce substantia macinata si fermentata : *pasta de prune; de gutonie, de amygdale;* mancare de *pasta,* placenta, turta, etc.; — metaf. materia : *toti sumu facuti d'in acea-asi pastá.*

PASTAIA, s. f., se dice pre a locure in locu de *pastare* sau *pastaria.*

PASTARE sau *pastaria;* s. f., **siliqua, folliculus,** follicellu sau théca in care se afla inchisu fructulu certoru plante, théca de forma oblunga : *pastare de faseola, de lente, de ardeliu.*

PASTELLU, s. m., (it. **pastello**, fr. **pastel**, — d'in *pasta,* ca si *pastillu,* etc.), buccatella de varie materie pisate, pul-

www.dacoromanica.ro

verisate, si apoi consolidate; 2. turtisióra; 3. specia de condeliu de plumbu, facutu d'in colori pulverisate si preparatu pentru pictori : *pictura lucrata cu pastellulu.*

PASTILIA, s. f., (it. **pastiglia**, fr. **pastille**), mica portione de pasta, de differite forme, facuta cu saccharu, gumma si alte materie gustóse sau odoróse spre a serví la affumatu, sau la tinutu in gura pentru tusse, etc.

PASTILLARIU,-*a*, adj. s., **pastillarius**, relativu la *pastilie* sau la *pastille;* cellu ce face sau vende *pastille.*

PASTILLU, s. m., **pastillus**, (it. **pastillo**, d'in *pasta* sau *pâne*), buccatella de pane sau de coca, panisióra, turtisiora; mica confectura; pilula medicale.

PASTINACU, (si *pasternacu*), s. m., **pastinaca**, (it. isp. port. **pastinaca**, prov. **pastinaga**, fr. **panais**), genu de legume; —pre a locure se dice si *pasternapu.*

* PASTINARE, v., **pastinare**, (it. **pastinare**), a dá *pastinu* agrului, a sapá.

* PASTINATIONE, s. f., **pastinatio**, actione de *pastinare* sau sapare.

* PASTINATU,-*a*, adj. part., **pastinatus.**

* PASTINATURA, s. f., **pastinatus,-us**, resultatu allu actionei de *pastinare.*

*PASTINU, s. m., **pastinum**, instrumentu de sapatu cu doui denti, saponiu pentru sapatulu viniei; — prin metafore : *a)* sapatur'a ensasi; *b)* agrulu sapatu.

PASTIONARE, (pron. *pascionare* si *pasionare*), v., **pabulari, pascere, pasci;** a duce la *pastione*, a face se *pasca* vitele : *a pastioná bene ouile, boii, callii, porcii;* si ca intr. a pasce : *pastionati in pace, capriorele melle.*

PASTIONARITU, s. m., tassa pentru *pastionare;* pretiulu ce se da pentru *pastione: pastionaritulu e una grea sarcina pentru terrani.*

PASTIONATU, (pron. *pascionatu* si *pasionatu*), adj. part. sup. subst., **pabulatus, pastus.** :

PASTIONE, (pron. *pascione* si *pasione*, d'in *pastu*), de la *pascere*), s. f., **pastio, pascuum**, 1. actione de *pascere*, 2. campu de *pascuu*, 3. metal. alimentu, préda : *omulu devine pastione féreloru.*

PASTORALE, adj., **pastoralis**, relativu la *pastoriu : viétia pastorale; poema pastorale*, si subst. *una pastorale*, in care se descriu pastorii, viéti'a loru; prin metaf. relativu la pastorii spirituali : *sollicitudine pastorale, scrissóre pastorale, doctrina pastorale;* si subst. *pastoralea*=scientia de a administrá ecclesi'a ca pastoriu spirituale.

PASTORATICU, s. m., (it. **pastoraratico**), officiu de *pastoriu.*

PASTORATU, s. m., demnitate de *pastoriu* (spirituale), functione de *pastoriu.*

PASTORE, s. m., **pastor**, (it. **pastore**), care essercita functione pastoresca, mai allessu in sensu fig. *pastore spirituale*=sacerdote; vedi *pastoriu.*

PASTORELLU, s. m., (it. **pastorello**), demin. d'in *pastoriu*, june care pasce ouile.

PASTORESCE, adv., **pastoraliter**, in modu *pastorescu.*

PASTORESCU,-*a*, adj., **pastoralis**, relativu la *pastoriu*, de *pastoriu : viétia pastoresca, vestimentu pastorescu, cantice pastoresci.*

PASTORESSA, s. f., **pastoris uxor, ovium custos**, f., muliere a *pastoriului* sau muliere *pastória* de oui.

PASTORICIU sau *pastoritiu*,-*a*, adj., **pastoricius** sau **pastoritius**, relativu la *pastoriu : fluerulu pastoriciu.*

PASTORIA, s. f., **pastoria ars, pastoria vita**, 1. artea de a educá oui sau alte vite; 2. professione de *pastoriu;* 3. functione de pastoriu spirituale; 4. demnitate de pastoriu spirituale.

PASTORIRE,-*escu*, v., **pastorem esse, pascere, custodire, curare**, (it. **pastorare**), 1. a fi *pastoriu* in sensu propriu si figuratu : *a pastorí la ouile cuiva mai multi anni; a pastorí vaccele satului;* 2. a preveghiá : *a pastorí una vinia; una térrina;* 3. a administrá ecclesi'a : *a pastorí ca archiereu una eparchia; a pastorí una diecese mai multi anni; preutulu pastoresce bene pre poporanii sei.*

PASTORITU, s. m., functione de *pastoriu*, in sensu propriu si figuratu; tempulu câtu pastoresce unu omu.

www.dacoromanica.ro

PASTORIU,-*tória*, adj s., **pastor**, (it. **pastore**, isp. port. **pastor**, prov. **pastre**, fr. **pâtre**, si **pasteur**,—de la *pastu*, d'in **pascere**), care *pasce* ouile sau alte pecore : *pastòriulu cellu bonu si pune viéti'a pentru turm'a sea; pastorii sub Romulu au fundatu cetatea Romei; pastoriu de popore* = domnitoriu, principe; *pastoriu spirituale* = preutu, episcopu.

1 PASTRARE,-*ediu*, (d'in *parsitare*, trassu d'in *parsu*, de la *parcere*), v., **parcere, parce uti, servare, conservare**, a crutiá, a conservá, a nu consume, a nu spende, a nu perde, a nu resipí, a economí: *nu e destullu a castigá, cí se cere a sí pastrá; nu spende totu câtu castigi, ci mai pastrédia ceva si pentru dille relle;* fig. *a si pastrá sanetatea ca oclii d'in capu;* — a conservá, a custodí : *pune bene in arca, si mi pastrédia cesti banni ai mei; a dá cuiva ceva in pastrare*, a ferí de stricatione; *a pastrá corpuri in spiritu; carnea se pastrédia bene in vase astupate ermetice.*

2 PASTRARE, s. verbale, **parsimonia, conservatio**, in t. s. verbului.

PASTRATORIU,-*tória*, adj. s., **parcus, parcens, servator**, care *pastrédia* in t. s. verbului.

PASTRATU,-*a*, adj. part. sup. subst., **partus, servatus.**

PASTRATURA, s. f., **parsimonia, conservatio**, actione de *pastrare*, resultatu allu actionei de *pastrare*, calitate de *pastratoriu.*

PASTRU, (contrassu d'in *pastratu*, s. m., de acea-a, vocalea *a* obscura), s. m., **parsimonia, peculium; conservatio**, actione si effectu allu actionei de *pastrare;* economía, strinsura, etc. : *d'in pàstru spende omulu cându nu mai póte castigá.*

PASTU, s. m., **pastus**, un'a d'in formele participiali alle verbului *pascere*, luatu de regula ca subst. m., cu insemnarea de nutretiu, pastione; fig. alimentu, préda : *ellu devení pastulu passeriloru rapitórie.*

1 PASTURA, s. f., scurtatu d'in *pandiatura;* vedi *pandiatura.*

2 PASTURA, s. f., **pastura, favus**, (it. isp. port. prov. **pastura**, fr. **pâture**, d'in *pastu* de la *pascere*): 1. camu in acellu-asi sensu cu form'a *pascutura*, si mai vertosu cu intellessulu de ce se *pasce :* érba, nutretiu, pastione, etc.; cu sensu mai generale : alimentu, préda : *corpurile uccisiloru in campulu de batalia sunt pastur'a vulturiloru;* 2. fagu de miere (confere si isp. port. **panal** [d'in *pane*] = faguru de miere); céra bruta.

PASTUROSU,-*a*, adj., **glutinosus, viscosus**; d'in 2 *pastura*, cu insemnarea de sub 2. : glutinosu, viscosu, cocosu, lepitiosu.

* PATEFACERE, v., **patefacere**, (**patére** si **facere**), a desclide; fig. a descoperí, desvoltá, esplicá, invederá.

* PATEFACTIONE, s. f., **patefactio**; actione de *patefacere.*

* PATELLA, s. f., **patella**, (deminutivu d'in **patena**) : discu, discusioru, etc.; metaf. *a)* rotill'a genuclului, *b)* genu de mollusci, ce au form'a de rotilla.

* PATELLARIU,-*a*, adj. s., **patellarius**; relativu la *patella;* cellu ce face sau vende *patelle.*

PATEMA, *patemariu, patematariu, patemire;* vedi *pathema; pathemariu, pathematariu, pathemire.*

* PATENTARE, v., (it. **patentare**, fr. **patenter**); a dá *patente* cuiva, a muní cu *patente*, a inscrie intre *patentati*, intre *patentari.*

* PATENTARIU,-*a*, adj. s., (it. **patentato**, fr. **patentable** si **patenté**); 1. relativu la *patente*, 2. cellu munitu cu *patente*, pusu sau inscrissu intre celli cu *patente.*

* PATENTATU,-*a*, adj. part., (it. **patentato**, fr. **patenté**), munitu cu *patente;* cu intellessulu formei *patentariu.*

* PATENTE, part. pres. adj. subst., **patens**, (d'in **patere**; it. **patente**, fr. **patent** si **patente**); ce sta deschisu : *porta patente;* invederatu, manifestu : *addeveru patente;* ca subst. f. reale, *patente*, *a)* scrissore, diploma prin care se face connoscuta volienti'a principelui; *b)* actu prin care se regulédia darea cotra statu a unui negotiatoriu sau industriariu : *a dá patente, a solve patente.*

* PATERA, s. f., **patera**, (it. **patera**, fr. **patère**), 1. vasu ce serviá anticiloru

www.dacoromanica.ro

la sacrificie; 2. ornamentu de architectura in forma de *patera*.

* PATERE, v., **patere**, a stá deschisu, a fí deschisu; a se desface, a se intende; a fí invederatu, manifestu.

* PATERNITATE, s. f., **parternitas**, (it. **paternità** si **paternitate**, fr. **paternité**, d'in *paternu*), stare si calitate de *paternu* sau de *patre*, sentimentu de patre : *paternitate legale, paternitate presuppusa, paternitate spirituale.*

* PATERNU,-*a*, adj., **paternus**, (d'in **pater**=patre), relativu la *patre*, parentescu: *amore paterna, mustrari paterne.*

* PATETA, s. f., **pateta** si **patetus**, (πατητός), specia de palmarie asiá de intense, in câtu crépa pre ramurile arborelui ensusi.

PATHEMA, *patema* si *patima*, s. f., (πάθημα), ce *pate*, ce suffere una fientia sentitória; modulu de sufferentia, starea sufferitória, passione; morbu: *pathemele mantuitoriului nostru Jesu Christu, pathemele martyriloru; pathema corporale, pathema spirituale; pathema de ficatu, pathéma de stomachu; pathem'a amorii, pathem'a betiei; ellu nu si scie infrená pathemele; e rosine pentru unu omu cultu a fí suppusu pathemeloru.*

PATHEMARIU, *patemariu* si *patimariu*,-*a*, adj. s., care e coprensu de *pathema*, in t. s. coventului : *omu pathemariu, muliere pathemaria; ellu e pathemariu; pathemariulu nu mai e domnu preste sene.*

PATHEMATARIU,-*a*, adj., care se occupa cu *pathematele*; subst. reale: *pathemataríu* = carte ecclesiastica in care se coprende officiulu divinu pentru septemân'a *pathemeloru* = septemân'a inainte de pasce.

PATHEMIRE, *patemire*, si *patimire*,-*escu*, v., **pati**, **laborare**, **ægrotare**, a patí, a sufferí, a fí coprensu de *pathema : a pathemí de ficatu; multe am pathemitu; omulu s'a nascutu ca se pathemésca;* vedi si *patire.*

PATHEMITORIU,-*tória*, adj. s., **patiens**, **laborans**, care *pathemesce*, care suffere, care se lupta cu dorerile.

*PATHETICE si *patetice*, adj., **pathetice**, in modu *patheticu*.

* PATHETICU, si *pateticu*,-*a*, adj., **patheticus**, (it. **patetico**, fr. **pathétique**); plenu de *pathu*, plenu de passione, de affectu, de focu passionatu, veemente, focosu, attengutoriu de ânimâ, etc. : *discursu patheticu, voce pathetica, tonuri pathetice; nervu patheticu*, unu nervu de la oclu alle cui missicari caracterisa passionile; asiá si *musclu patheticu.*

* PATHETISMU, s. m., (fr. **pathétisme**); arte de a missicá, de a povocá passionile; usu de passioni, si in specie affectatione de *passioni*, (vedi si *pathu*).

† PATHO-, (d'in gr. πάθος = passione, morbu), in diverse compositioni de termeni scientifici, precumu: *pathogenesia*, s. f., (fr. **pathogénésie**, d'in γένεσις = generatione), cause alle morbiloru; de ací si adj. *pathogenesicu*,-*a*, relativu la *pathogenesia; — pathogenia*, s. f., (fr. **pathogénie**), parte a *pathologiei* generale, care se occupa cu generationea sau formationea morbiloru; adj., *pathogenicu*,-*a*, relativu la *pathogenia; — pathognomonicu-a*, adj., (fr. **pathognomonique**, it. **patognomonico**, d'in γνωμονικός = care pote face connoscutu), applicatu la semnele, cari sunt proprie a caraterisá si face connoscutu fia-care morbu; ca s. f., *pathognomonica*, parte a scientiei ce invétia a connosce semnele passioniloru sau morbiloru; — *pathologia*, s. f., (**pathologie**, it. **patologia**), parte a medicinei theoretice ce are de obiectu studiulu morbiloru corpului omenescu : *pathologia interna*, iu opp. cu *pathologia esterna* = chirurgia; *pathologia generale, pathologia speciale*; adj., *pathologicu*,-*a*, relativu la *pathologia*; s. m., personale, *pathologu*, cellu versatu in *pathologia*; — *pathomania*, s. f., (fr. **pathomanie**), morbu de mente, dementia.

*PATHOS, forma greca, in locu de :

*PATHU, s. m., (πάθος), passione, in specie, passione affectata, affectu facticiu : *sublimele degenera facile in pathu nesufferitu.*

* PATIBILE, adj., **patibilis**, (it. **patibile**); care pote *patí*, aptu *a patí*; vedi si *passibile.*

*PATIBULARIU,-*u*, adj., (**patibularius**, it. **patibolare**, fr. **patibulaire**), 1. re-

www.dacoromanica.ro

lativu la *patibulu* : *furce patibularie*; 2. care e demnu de *patibulu*, spenduratu, strangariu.

*PATIBULATU,-*a*, adj., **patibulatus**, spenduratu, pusu in furce.

*PATIBULU, sau *patiblu*, pl.-*e*, **patibulum**, (ital. **patibolo**, franc. **patibule**); 1. furca, lemnu de spenduratu, spenduratóre; — metaf. mare tormentu; — 2. paru de vinia, charace in forma de *patibulu*.

PATIENTARE, v., (it. **pazientare**, fr. **patienter**); a fi *patiente*, a avé *patientia*, a rabdá, etc.

PATIENTE, part. adj., **patiens**, (it. **paziente**, fr. **patient**; d'in *patire*), care *pate*, 1. in genere : *subiectulu e patiente in verbulu passivu, in verbulu reflessivu subiectulu e si agente si patiente; omeni patienti de differiti si gravi morbi; tote in natura sunt si agenti si patienti*; — si ca subst. *patiente-le, patiente-a : in stare de asiá mare debilitate patientele nu pote sufferí acésta operatione chirurgica; —riu patiente de navi; patientile oui*; — mai allessu in sensu morale : *tu scoti d'in pepeni si pre omulu cellu mai patiente, caritatea e patiente; nepatientii compromittu tote; indelungu patiente si multu misericorde e Domnulu.*

PATIENTIA, s. f., **patientia**, (it. **pazienza**, fr. **patience**); calitate de *patiente*, 1. in genere, fortia de a sufferí, rabdá, mai vertosu a sufferi relle, sufferentia : *patientia de frigu, de caldura, de fame si de alte nevolie; patienti'a tormentatului desperà pre tormentatorii sei*; 2. in specie si ca mai desu, virtutea de a sufferí fora murmuru si cu moderatione, pentru bene sau pentru utilitate, relle, adversitati, amaruri, neplaceri, injurie, etc., si de ací, constantia, perseverantia in facerea unui lucru, asteptare trancilla a unui resultatu, etc. : *mare patientia la omulu acestu-a, fora patientia nu potemu face nemica; a avé patientia, a perde patienti'a; Domnedieu se ne dé patientia; a prende patientia; a lucrá cu patientia; patienti'a martyriloru*; 3. in sensu reu, *a)* indolentia, nesentire, impetrire, ammortire, etc. : *patienti'a asinului, patientia de pétra*; *b)* prea mare docilitate, servilitate; 4. cu sensu concretu, *a) patientia* = jocu de càrti, *b) patientia* = genu de plante.

PATIMA, *patimariu, patimire, patimitoriu*; vedi *pathema, pathemariu, pathemire, pathemitoriu.*

PATIME, (cu *i* lungu si *ti* sibilante) pl. *patimine*, si :

PATIMENTU, pl.-*e*, (it. **patimento**); modu de *patire*, sufferentia : *patimentele sunt invetiamente; patimentele unui callatoriu nefericitu.*

* PATINA, s. f., **patina**, (it. **patina**, fr. **patine** si **patin**); 1. vasu de buccate, latu, taliariu, tigaia, etc. : *patine de pamentu, patina de ferru albu*; 2. lustru si mai vertosu, lustru negru, si a nume *a)* lustru fumuriu datu pellei pentru calciamente; *b)* lustru negru naturale ce prendu statuele, medaliele de bronzu, 3. calciamentu cu talpa forte grossa, si in specie, calciamentu munitu cu ferru sub talpa, care serve la datu pre ghiacia, (fr. **patine**).

* PATINARE, v., (d'in *patina*, ital. **patinare**, fr. **patiner**); 1. in sensulu coventului *patina* de sub 2., a dá sau leuá *patina*, a lustruí sau a se lustruí in colórea *patinei*; 2. in sensulu coventului *patina* de sub 3., a lunecá, a merge sau a se dá pre ghiacia cu *patine*, si in genere a se dá pre ghiacia.

*PATINARIU,-*a*, adj. s., **patinarius**, (it. **patinario**); relativu la *patina* in sensulu coventului de sub 1. — metaforice unu lingone, lacumu, gurosu.

* PATINATORIU,-*toria*, adj. s., (it. **patinatore**, fr. **patineur**); care *patina*.

* PATINATU,-*a*, adj. part. sup. substantivu, d'in *patinare*.

* PATINATURA, s. f., (it. **patinatura**, fr. **patinage**); actione si effectu de *patinare*.

PATIRE, (cu forme simple : *patiu* si *patu, pati, pate*, etc., formele : *patescu, patesci, patesce*, etc. sunt provinciali, si inadmissibili), sup. *patitu* si *passu*, **pati, perpeti, experiri**, (it. **patire**, fr. **patir**, isp. port. **padecer**); 1. in sensulu cellu mai generale, ca contrariu la *agere, operare, lucrare, facere*, etc., ver-

www.dacoromanica.ro

bulu *patire*, insémna : a leuá, a sufferí, senti, incercá impressionea, impulsulu, *actionea* altui cuiva : *candu unulu face, altulu pate; ce faci tu, patu eu; dèco voi sunteti dispusi a pati, si noi suntemu parati a lucrá;* — de aci si celle doue insemnari ca mai generali alle verbului : *a)* a cercá, a connosce si invetiá d'in propri'a cercare sau esperientia : *cine a patitu multe, scie si multe si bene;* prov. *totu patitulu e preceputu; b)* a se intemplá, a se face, a sufferi modeficatione in bene sau in reu : *ce ai patitu se te scolli asiá de demanetia? coperimentulu pate sau nu pate nemica de plouia· n'amu patitu nemica, neci bene neci reu, in lung'a mea calle; ce ati patitu, de ati venitu pre la mene?* 2. in specie, a senti, cercá, sufferí ceva reu, greu, dorerosu, etc., fia cu sensulu esternu, fia cu cellu internu : *a pati mari daune, mare rosine, cruda batalia, ascutite doreri; ce am patitu eu, se nu patia neci inimiculu meu; ce mi pate sufletulu cu acesti copilli, cu acea muliere, cu acelle vite; adduceti-ve a mente co amu patitu si mai relle si mai grelle de câtu celle ce patimu astadi; unii patu de ocli, altii de ureclie, altii de capu, altii de stomacu, altii de gura,* etc., si : *ce mi pate capulu, ce mi patu petiorele? ce patu vitele de frigu, de fame, de sete,* etc.; *patu omenii de paupertate, de morbi, de plage si supperare; Christu pati batujocure si supplicie pentru salutea nostra;* 3. a tolerá, a lassá se faca, a concede, a fi indulgente. etc.

PATITORIU,-*toria*, adj. s., **patiens, laborans, dolens**; care *pate*, (d'in *patire*) : *patitoriu de mari doreri si amaruri.*

PATITU,-*a*, adj. part. sup. subst., **passus, expertus** : *omeni patiti, rosine patita; patitulu vostru.*

* PATRANGULARIU si *patrungulariu*,-*a*, adj., vedi : *cadrangulariu.*

1 PATRARE, v., vedi si *cadrare.*

* 2 PATRARE, v., **patrare**, a pará, a face, a essecutá, a implení, a consummá etc. : *a patrá criminele precogitate; a patrá celle proiectate; a patrá bellulu, pacea.*

PATRARIU, s. m., **quatrans**; a *patr'a* parte d'in ceva : *unu patrariu de ora;* vedi : *cartu* si *cadrante.*

* PATRASTRU, s. m., **patraster**, tata vitrigu ; compara si correlatulu *filiastru.*

* PATRATIONE, s. f., **quadratio, patratio**, actione, de 1 *patrare*, actione de 2 *patrare*, essecutare, implenire, consummare a unui lucru.

* PATRATORIU,-*toria*, adj. s., **patrator**, d'in 2 *patrare*, care *patra*, essecuta, consumma, para ceva.

* PATRE, s. m., **pater**; tata, parente, parente suffletescu, basericescu ; senatoriu romanu; *patri conscrissi*, **patres conscripti**!

PATRIA, s. f., **patria**, (it. **patria**, fr. **patrie**); proprie forma femenina d'in adj. *patriu*, subintell. *tèrra*, si prin urmare : *patria* = tèrra *parentesca*, tèrra sau locu de nascere a cuiva : *amore de patria*=*patriotismu;*—metaf. *patri'a bombaculuí e Americ'a.*

PATRIARCHALE, adj., (it. **patriarcale**, fr. **patriarcal**); relativu la *patriarchu, demnitate patriarchale; cruce patriarchale, baserica patriarchale, scaunu patriarchale;*—metafor. anticu, simplu : *datine patriarchali, portu patriarchale.*

PATRIARCHATU, s. m., (it. **parlarcato**, fr. **patriarcat**), demnitate de *patriarchu.*

PATRIARCHIA, s.f., (πατριαρχεία, it. **patriarchia**, fr. **patriarchie**), 1. demnitate de *patriarchu, patriarchatu;* 2. resedentia a *patriarchului.*

PATRIARCHICU,-*a*, adj., **patriarchicus**, relativu la *patriarchu* : *baserica patriarchica.*

PATRIARCHU, s. m., **patriarcha**, (πατριάρχης, it. **patriarca**, fr. **patriarche**); 1. primulu parente allu unei gente; cellu mai betranu intr'una familia, intr'una corporatione ; betranulu venerabile : *patriarchulu acestei familie;* 2. cellu ce occupa cellu mai inaltu gradu in ierarchi'a ecclesiastica : *patriarchulu Jerusalemului, Antiochiei, Alessandriei; patriarchulu Constantinopolii e primulu patriarchu allu basericei anatolice.*

*PATRICIANU,-*a*, adj., **patricius**, re-

www.dacoromanica.ro

lativn la *patre*, ca senatoriu, sau la *patriciu : pretensioni patriciane ; superbia patriciana.*

* PATRICIATU, s. m., **patriciatus**, (it. **patriziato**, fr. **parciat**); demnitate sau ordine de *patriciu.*

* PATRICIDIU, *patricidu*, vedi : *parricidiu, parricidu.*

* PATRICIU si *patritiu,-a*, adj. s., **patricius,-tius**, (it. **patrizio**, fr. **patrice** si **patricien**); relativu la *patre* = senatoriu romanu : *familia patricia*, *gente patricia*; relativu *la patriciu*, ca subst. (vedi mai la valle) : *appucature patricie*; — s. m., personale, *patriciu, unu patriciu, a)* filiu de *patre* sau senatoriu romanu; in genere, nobile romanu; *b)* in sensu mai generale, nobile, aristocratu d'in veri-ce térra sau statu : *patricii au fostu si sunt adversi plebeiloru.*

* PATRICU,-*a*, adj., **patricus**; de patre, parentescu.

*PATRIMONIALE, adj., **patrimonialis**, (it. **patrimoniale**, fr. **patrimonial**); de *patrimoniu : bonuri patrimoniali.*

* PATRIMONIOLU si *patrimonioru*, pl.-*e*, (**patrimoniolum**), deminutivu d'in *patrimoniu*, micu *patrimoniu.*

*PATRIMONIU, pl.-*e*, **patrimonium**, (it. **patrimonio**, fr. **patrimoine**; d'in *patre*), 1. avere de la patre sau de la matre, ereditate parentesca; 2. prin estensione, avere eredita de la boni sau de la straboni; 3. prin estensione si mai mare, avere, stare a unei familia, a unui institutu, a unei societate : *ce avemu, e patrimoniu castigatu cu sangele straboniloru.*

* PATRIMU,-*a*, adj., **patrimus**, (d'in *patre*), cui traiesce *patrele* si *matrea*, cui traiescu parentii : *copillu patrimu*, *copilla patrima.*

* PATRINU,-*u*, adj. s., (it. **patrino**), de *patre*, parentescu, leuatu mai allessu ca subst. personale, *patrinu -a*, nasiu,-a, nasiu de battezu in specie.

*PATRIOTICU,-*a*, adj., (**patrioticus**, it. **patriotico**, fr. **patriotique**), de *patriotu : sentimente patriotice, zelu patrioticu.*

*PATRIOTISMU, s. m., (it. **patriotismo**, fr. **patriotisme**), amore *de patria* : *se imitàmu si se avemu patriotismulu straboniloru; patriotismulu e una detoría a patriotului.*

* PATRIOTU,-*a*, adj. s., (it. **patriota**, fr. **patriote**; d'in *patria*), care si ama *patri'a : bonu patriotu, mare si zelosu patriotu.*

PATRIRE,-*escu*, v., vedi *impatrire* si *cadruplicare.*

PATRISARE si *patrizarc*, v., **patrisare**, (it. **patrizzare**); a se portá sau fi ca *patre.*

PATRIU,-*a*, adj., **patrius**, (it. **patrio**); relativu la *patre*, parentescu.

*PATROCINALE, adj., **patrocinalis**, relativu la *patrocinium.*

* PATROCINARE, v., **patrocinari**, (it. **patrocinare**, fr. **patrociner**); a dá *patrocinium*, a protege, a apperá; a favorí : *a patrocinà unu institutu, una opinione, una intreprendere.*

*PATROCINATORIU,-*toria*, adj. s., (it. **patrocinatore**); care *patrocina.*

* PATROCINATU,-*a*, adj. part. sup. subst., **patrocinatus** : *societate patrocinata; n'am lipse de patrocinatulu vostru.*

* PATROCINIU, pl.-*e*, **patrocinium**, (it. **patrocinio**); protectione, apperare; favore; — in specie, apperare, defensione inaintea unui judeciu.

* PATROLOGIA, s. f., (it. **patrologia**, fr. **patrologie**); scientia despre scriptele *patriloru ecclesiastici.*

* PATRONALE, adj., **patronalis**, (it. **patronale**, fr. **patronal**); relativu la *patronu : adjutorie patronali*, faeute de *patronu*, sau *patronului, drepturi si detorie patronali.*

* PATRONARE, v., (it. **patronare**, fr. **patroner**); a fi *patronu*, a protege, apperá, favorí : *a patroná una societate de benefacere; a patroná una opinione.*

* PATRONATU,-*a*, part. sup. subst. d'in *patronare*, (it. **patronato**, fr. **patroné**, si **patronat**) : *societate patronata, n'am nevolia de patronatulu neminui;* in specie, complessulu drepturiloru unui *patronu : patronatulu da aceste drepturi patroniloru acestei baserica; baserica pusa sub patronatulu Santei Maria.*

* PATRONU,-*a*, adj. s., **patronus**,

www.dacoromanica.ro

(it. **patrono**, fr. **patron**; d'in *patre*); 1. in genere, apperatoriu, sustinitoriu, protectoriu, mai vertosu, persona potente si influente, sub a carei umbrire se pune ceva sau cineva : *patronulu unei societati, allu unei institutione; patronulu totoru causeloru drepte; principe patronu allu artiloru si scientieloru;* 2. in specie, *a)* domnulu ce a liberatu unu servu, domnu facia cu *libertiulu* sau servulu liertatu; *b)* advocatu, apperatoriu inaintea judeciului, *c)* santu, allu cui nome porta cineva; *d)* santu, cui e inchinata una baserica; *e)* ctitoriu sau fundatoriu allu unei baserice; *f)* in genere, fundatoriu allu unui institutu, unei societate; *g)* domnu, α) allu casei, β) allu unei fabrica, etc., in oppositione cu: *operarii, lucratorii, servitorii, h)* possessoriulu unei nave.

* PATRONYMICU,-*a*, adj., **patronymicus** (πατρωνυμικός, it. **patronimico**, fr. **patronymique**); formatu d'in *nomele patrelui : Marcescu, Marcianu, Petrescu, Petrianu, Vulturescu, Vulturianu, sunt nomine patronymice.*

PATRU, adj. numerale, **quatuor** (it. **quattro**, isp. **cuatro**, port. **quatro**, prov. **quatre** si **catre**, fr. **quatre**, alb. **cater** si **catre**,—la noi *pa* in locu de *ca*, ca si *apa* = **aqua**); numeru ce vine dupo *trei*, ecale = 3+1 = 4, : *patru omeni, patru mulieri; patrusprediece calli, patrudieci de oui; patru cente de arbori, patru milli de militari; câte patru patru* = **quaterni**; *toti patru;* — ordinale : *allu patru-le, a patr'a* = **quartus**; — *de patru ori* = **quater**; *cu patru petiore* = **quadrupes**; *cu patru denti; in patru : a face in patru* = **quadrifariam dividere, quadruplicare, rumpere, frangere**, etc.

* PATRUELE, adj. s., **patruelis**; relativu la *patruu;* ca subst. personale, *consobrinu,-a,* d'iñ fratele sau sor'a *patrelui, veru,-a,* despre tata.

PATRUMANU, *patrupede,* etc., vedi: *cadrumanu, cadrupede.*

* PATRUU, s. m., **patruus**; unchiu despre patre sau tata.

PATU, pl.-*uri*, **lectus**; mobile ce serve la colcatu : *patu de lemnu, patu de ferru; a sedé in patu, pre patu; a se scolá si dá diosu d'in patu, de pre patu; a se pune pre patu, in patu; patulu dorerei; patulu mortei; — a nu avé, a nu face patu cu cineva.*

PATUCELLU, pre a locuri scurtatu in *pacellu,* pl.-*e*, si

PATUCIANU, s. m., **lectulus**, deminutivu d'in *patu : patucianu de copillu;* — pre a locuri scurtatu in *pacianu.*

PATUCIU sau *patutiu,* pl.-*ie*, **lectulus**, *patucianu.*

PATULLECIU, si *patulletiu,* pl.-*e*, **lectulus**; deminutivn d'in *patullu,* cu intellesu de *patu micu : patulletiu de copillu.*

PATULLU, pl.-*e*, **lectulus, stratum, cubile; horreum, granarium**; 1. patu micu; 2. patu inaltiatu, pre care, de essemplu, *a)* stau si dormu custodii de térrina, veghiatorii, etc. *b)* stau cuiburi, colcusie de passeri, ca se clocesca aceste-a; 3. magazinu de buccate, de ordiu, de porumbu : *ordiariu, porumbariu,* etc.: *patullu de scandure, de nouelle.*

* PATULU,-*a*, adj., **patulus**, (d'in *patere*), deschisu, desfacutu, intensu, latu; — de ací, probabile, prin scambarea lui *l* in *r* : *patura, paturu.*

PATURA, si *paturu,* (cu *a* obscuru : *pàtura, pàturu,* — pre a locuri si : *peturu*), s., **stragulum, stratum, volucrum, volumen; folium**; folia de pannura, cu care se asterne sau se copere ceva, folia, stratu, vellentia, etc. : *patura de callu, patura de palie, pature de placenta; pature de pamentu;* vedi *patulu;* compara inse si *petalu.*

PATURARE, v., (d'in *patura*), a formá *pàture,* si de regula refl. *a se paturá,* = a se foliá, a se despartí in folie cu strate.

PATUROSU,-*a*, adj., **foliaceus, foliosus**; plenu de folie, formatu d'in folie sau strate; care se desface in *pature,* in folie sau strate : *petre paturose.*

PATURU, s. m., pl.-*i*, vedi *pàtura.*

PATUTIU, s. m., **lectulus**, demin. d'in *patu,* micu *patu.*

* PAUCINU,-*a*, *pucinu* d'in *paucu,* adj., **paucus**; vedi *pucinu.*

*PAUCITATE, s. f., **paucitas**, pucinetate; vedi acestu coventu.

www.dacoromanica.ro

* PAUCU,-*a*, adj., **paucus**; contrariu *multu*; vedi *pucinu*.

PAUNA, *paunare*, *paunu*; vedi: *pauona*, *pauonare*, *pauonu*.

PAUONA, s. f., **pava**; femell'a *pauonului*, vedi *pauonu*.

PAUONARE si *pavonare*, (redussu la *paunare*), **superbire**; de regula refl. *a se pauoná*, a se orná sau adorná forte multu, ca unu *pauonu*, si fig. a se ingonfá, a se mundrí, a se arretá mundru.

PAUONARIU si *pavonariu*, s. m., **pavonum custos vel mercator**; custode sau negotiatoriu de *pauoni*.

PAUONICIU,-*tiu*,-*a*, adj. s., (redussu la *paunitiu*,-*a*), relativu la *pauonu*; ca subst. f., *pauonicia* = *pauona*, femell'a *pauonului*.

PAUONU, s. m., **pavo**, (redussu la *paunu*, — it. **pavone** si **paone**, isp. **pavon** si **paon**, prov. **pao**, fr. **paon**); genu de passeri d'in ordinea gallinacieloru adornate cu penne formose colorate ca ochii: *pauonii sunt cautati pentru formoseti'a penneloru; ellu porta penne de pauonu la pellaria*.

* PAUPERISMU, s. m., **pauperies**, (fr. **pauperisme**); essistentia misera a unui numeru de omeni intr'unu statu, cari n'au cu ce se nutrí.

* PAUPERTATE, s. f., **paupertas**; stare paupera, lipse de celle necessarie alle vietiei.

* PAUPERU,-*a*, adj. s., **pauper**, (it. **povero**, fr. **pauvre**), miseru, care n'are celle necessarie pentru viétia, lipsitu de avere, scapetatu.

* PAURA, (populariu in multe locuri), s. f., (it. **paura**, fr. **peur**,—d'in **pavor**), tema, frica, spaima; de ací verbulu: *spauriare* sau *spariare*, connoscutu totoru Românniloru.

* PAURARE, v., **pavefacere**, (ital. **paurare**), a face, a dá, a inspirá, a bagá *pṷra*, a *spariá*; vedi *paura*.

* PAURIRE, v., **pavere**, **pavescere**; a sentí, a avé *paura*; a fi *spariosu*, a se spariá; vedi *paura*.

* PAUROSU,-*a*, adj., **pavidus**, (ital. **pauroso**); plenu de *paura*, *spariosu*, fricosu; vedi *paura*.

PAUSA, s. f., si *pausu*, pl.-*e*, (pre a locuri si *paosu*), **pausa**, **tranquillitas**, **otium**, **pax**; 1. in genere, incetare d'in lucru sau d'in missicare, otiu, nemissicare, nelucrare, opprire d'in lucru, resufflare, etc.; *pausa de vorba*, *de strepitu*, *de mersu*; *neci serbatorea nu dai unu momentu de pausu bietiloru servitori*; *pausa de amédia d'in lucrulu campului*, —trancillitate, pace; *fiti in pausu*, *dormiti in pausu*; *n'avemu pausu de gur'a loru*; *pausulu mormentului*; — 2. in specie: *a)* incetare d'in missicare in una processione de mortu, etc.: *numai una pausa fecera de la cas'a mortului peno la mormentu*; *a face pause in faci'a fia-carei baserice*; *b)* suspensione a vocei in recitare, cantare, suspensione mesurata a cantului si pronuntiei; — de ací semnu ce indica assemine repausu: *virgulele d'in scriere arréta pause mai mice*, *mai scurte de cátu pausele indicate prin punte*; — *c)* pâne, collacu, vinu, etc., ce se adduce la baserica pentru serbatori, si mai vertosu pentru repausati: *raru se adducu pause la baserica*.

* PAUSABILE, adj., **pausabilis**; ce pote avé *pausa* sau *pausu*, ce e in *pausa*.

PAUSARE, v., **pausare**, (it. **pausare**), a face *pausa* sau *pausu*, a intrá in *pausu*: *a pausá de amédia*; *a pausá de a cantá*; *a pausá in Domnulu* = a addormí, a morí; — a face *pausele* covenite in lectura, vorbire, cantare, etc.

PAUSARIU,-*a*, adj. s., **pausarius**; care face, commenda *pausa* sau *pausu*, mai vertosu la remigi; cui place *pausulu*, commodu, lenosu.

PAUSATIONE, s. f., **pausatio**, (ital. **pausazione**), actione de *pausare*.

PAUSATU,-*a*, part. sup. subst., d'in *pausare*, **pausatus**.

PAUSIA, s. f., **pausia**, (**pausia**, fr. **pausie**); specia de oliva.

PAUSU, s. m., vedi *pausa*, notandu ací numai co masc. *pausu*=si lat. **pausus**, care insemna si dieulu repausului.

* PAVARE, *pavatura*, *pavella* etc.: vedi: *pavire*, *pavimentare*, *pavimentu*, *pavicula*, *pavitura*, etc.

* PAVEFACERE, v., **pavefacere**; a face *pavidu*, *a spariá*, infricá, infricosiá,

www.dacoromanica.ro

* PAVENTARE, v., (it. **paventare**), **pavere**; a fi *pavente*, *pavidu*, a fi *spariosu*, fricosu, a se spariá, a se infricà.

* PAVENTE, part. adj., **pavens**, (it. **pavente, paventevole**, d'in *pavere*), care sente *frica*, fricosu, spariosu.

* PAVERE, v., **pavere, pavescere**; a fi cuiva frica, a sentí frica, *paura*; a se infricosiá, a se spariá, (vedi *paura*).

PAVESA, s. f., (it. **pavese**, fr. **pavois**, isp. **paves**); arma defensiva, scutu mare ce copere totu corpulu unui pedestru.

* PAVICULA, s. f., **pavicula**; instrumentu de *pavitu*, mallin de batutu *pamentulu* sau petrele *pavimentului*;—in acestu sensu si form'a : *pavella*, inse si cu sensu de *pavimentu* ensusi.

* PAVIDU,-*a*, adj., **pavidus**, (d'in **pavere**), paurosu, fricosu, temitiosu, *spariosu : pavidele columbelle*; — sollicitu, nestemperatu, plenu de nestemperu : *dolios'a si pavid'a ânima a mummei.*

* PAVIMENTARE, v., **pavimentare**, (it. **pavimentare**), in acellu-asi sensu si *pavare* = fr. **paver**; a face *pavimentu*, a asterne : *a pavimentá callile cetatei.*

* PAVIMENTARIU,-*a*, adj. s., **pavimentarius**; cellu ce scié si essercita artea de a face *pavimente.*

* PAVIMENTU, pl.-*e*, **pavimentum**, (it. **pavimento**; d'in *pavire*), actione, déro mai vertosu resultatu allu acestei actione : batutura in genere facuta pre bolte, balcone, sau pre pamentu; in specie, batutura de pamentu, pamentu batuturitu, calle batuta, si mai vertosu, asternuta cu petrisiu, cu pétra; —in acestu d'in urma sensu si form'a *pavella* = franc. **pavé**, (reu *paveu*); — *pavimentu* redussu la *pamentu*=terra, care vedi la loculu seu.

* PAVIRE, v., **pavire**, (affine cu gr. παίειν), a loví, a loví de repetite ori, a bate : *a pavi ari'a*, *curtea*, *callea*; de ací, a netedí, a applaná; a consolidá; in specie, despre calli, a asterne cu petrisiu, cu pétra; — in acestu d'in urma sensu si *pavare*=fr. **paver.**

* PAVITARE, v., **pavitare**, (d'in **pavere**), a avé mare frica, a tremurá de frica.

* PAVITATIONE, s. f., **pavitatio**, actione de *pavitare*, mare nestemperu si frica, tremuratura de frica.

* PAVITORIU, adj. s., **paviens**, care *pavesce*, care scie *pavire.*

* PAVITU,-*a*, part. sup. subst., **pavitus,-um** : *calle bene pavita*, *pavitulu calliloru.* D'in *pavitu*, prin suppressionea syllabei *vi*, se pare a se fi nascutu *patu*, cu intellessulu de asternutu, ca si *pamentu* d'in *pavimentu.*

* PAVITURA, s. f., actione si resnltatu allu actionei de *pavire.*

* PAVONARE, *pavona*, *pavonu*, etc., vedi : *pauonare*, *pauona*, *pauonu.*

PE, prepositione, vedi *pre.*

* PEANE, s. m., **pæan**, (παιάν), canticu, hymnu in onórea lui Apolline, sau a altui dieu.

* PEANICU,-*a*, adj., relativu, la *peane : versu peanicu*, *musica peanica.*

* PEANITE si *peanitide*, s. f., **pæanites** si **pæanitis**, una specia de pétra pretiósa.

PECCABILE, adj., (it. **peccabile**), suppusu *peccatului*, capace de a *peccá*, care póte *peccá : omulu e una fientia peccabile*; contrariu *impeccabile.*

PECCABILITÀTE, s. f., possibilitate de *peccare*, capacitate de *peccare : peccabilitatea omului.*

PECCAME, pl.-*mine*, **peccamen**, actulu de *pecare*, cadere morale, *peccatu.*

PECCAMINOSU,-*a*, adj., (it. **peccaminoso**), peccatosu, plenu de peccate.

PECCÀNTE, adj. part. pres., **peccans**, (it. **peccante**), care *pecca*, care committe *peccate.*

PECCÀNTIA s. f., **peccantia**, actione de *peccare*, stare de *peccante.*

PECCARE, v., **peccare**, a committe *peccate*, a cadé in *peccatu*, a calcá legea divina; a committe una erore, a errá; a commite unu delictu; vedi *peccatuire.*

PECCATELLU, pl.-*e*, (isp. **peccadilla**, fr. **peccadille**, it. **peccadiglio**), demin. d'in *peccatu*, micu *pecatu*, care se liérta facile : *ea committe multe peccatelle; cine si permitte a face peccatetelle, facile cade si in peccate, feriti-ve de pecatelle, ca se nu ve deprendeti a face peccate neliertate.*

www.dacoromanica.ro

PECCATIONE, s. f., **peccatio**, actione de *peccare*, cadere in *peccatu*.

PECCATIVITATE, s. f., stare de peccativu : *peccativitatea omului*.

PECCATIVU,-*a*, adj., care committe *peccate*, care e suppusu peccatului : *omulu nu e numai peccabile, ci e si peccativu, si in urma peccatosu*.

PECCATORIU,-*tória*, adj. s., **peccator, peccatorius**, care *pecca*, care committe *peccate*. care *peccatuesce*.

PECCATOSIA, s. f., stare de *peccatosu*.

PECCATOSITATE, s. f., calitate de *peccatosu*, stare de *peccatosu, peccatosía*.

PECCATOSU,-*a*, adj., (it. **peccaminoso**), plenu de *peccate*, incarcatu cu *peccate : omu peccatosu, fientia peccatósa; stare peccatosa;* subst. *unu peccatosu; una peccatósa* = nna meretrice; *toti peccatosii voru dá rationi inaintea lui domnedieu; nu voliesce domnulu mortea peccatosului, ci se se indreptedie, si se fia viuu; de la unu peccatosu ce poti asteptá? ellu si petrece viéti'a cu peccatosele;* fig. miseru : *servu peccatosu, serva peccatósa; a trai d'in spinarea peccatosiloru; idee peccatose; scrissóre peccatósa; cereali peccatose*.

PECCATRICE, s. f., **paccatrix**, femina *peccatória, peccatósa*.

PECCATU, pl.-*e*, **peccatum**, calcare voluntaria a legei divine; erróre, delictu : *a face peccate, a cadé in peccate; domne, ierta-ne peccatele; cine face unu peccatu, calca legea divina; peccate grelle; peccate de morte, peccate neiertate; peccate d'in nescientia, peccate venali;* locutioni : *te trage, te pasce, te duce peccatulu se faci ceva reu; peccatu co e betivu; peccatu co a moritu asiá de têneru; peccatu de domnedieu, se ti bati jocu de sudórea omului; ce peccatele ai lucratu tóta diu'a? du-te la peccatele!*

PECCATUIRE,-*escu*, v., **peccare**; a face *peccate*, a cadé in *peccatu; am peccatuitu inaintea lui domnedieu; cui peccatuesce peccatosulu? ti am peccatuitu, de esti meniosu pre mene? a peccatuí in contr'a legiloru limbei, a peccatuí in logica; a peccatuí cu cineva*, a fi in commerciu sessuale.

PECE (populariu in multe locuri), s. f., **pix, picis**, (it. **pece**, fr. **poix**), substantia resinosa ce suda d'in pinu, si care devine négra si solida prin cocere, si de aci applicatu si la alte substantie resinose sau bituminose, *pecura, catranu*, etc. : *a spolí navile, barcele cu pece; pece licida; pece solida; negru ca pecea;* vedi si *pecura*.

PECETARE, v., (de la *pecete*), **signare, sigillare**, a semná cu *pecetea*, a sigillá.

PECETARIU, s. m., 1. personale, care face *peceti;* 2. reale, instrumentu cu care se impreme *pecetea*, sigillu.

PECETE, s. f., (de la *pece*), **sigillum**; 1. materia de pece, de resina sau de céra, care serve a lipí, astupá sau a inchide ceva, si pre care se impreme unu semnu; 2. semnulu impressu pre atare materia; 3. instrumentulu cu care se impreme, pecetariu, sigillu.

PECINGINE, *pecinginare, pecinginosu*, s. f., vedi : *petigine, petiginare, petiginosu*.

* PECIU,-*a*, adj. s., **piceus, picea**; de *pece;* relativu la *pece*, negru ca *pecea*.

PECORA si *pécura*, s. f., pl. *pécore, pécure* si *pécuri* **pecus, pecoris**, (it. **pecora**, isp. **pecora**); vita, bou, oue, capra, porcu, etc.; turma de vite.

PECORARESCE si *pecuraresce*, adv., **opilionum more**; in modu *pecorarescu*, si *pecurarescu*.

PECORARESCU,-*a*, si *pecurarescu*,-*a*, adj., **pastoralis, pastoricius** : *câni pecoraresci*.

PECORARESSA si *pecurarésa*, s. f., muliere a *pecorariului*, sau muliere ce custodesce singura ouile.

PECORARÍA si *pecuraría*, s. f., **pecorarii vel pastoris ars**; functione sau arte de *pecorariu*.

PECORARIRE si *pecurarire*, -*escu*, v., **oves pascere, custodire** : a fí *pecorariu*.

PECORARIU si *pecurariu*, adj. s., **pecorarius**; 1. relativu la pecore; de regula ca subst., 2. care pasce sau custodesce oui, capre sau alte vite, **ovium pastor, opilio**, (it. **pecorajo**, si **pecoraro**) : *pecorarii pascu ouile*.

www.dacoromanica.ro

PECORINU,-*a*, si *pecurinu*,-*a*, adj., (it. **pecorino**), de *pecore*.

PECOROSU si *pecurosu*,-*a*, adj., **pecorosus**, (it. **pecoroso**), plenu de *pecore*, avutu in *pecore*.

PECTĂRIU, (pron. *peptariu*),-*a*, adj. s., **pectoralis-pectorale**, (it. **pettorale**, fr. **poitrail**); relativu la *pectu*, leuatu de regula ca s. m., reale, *pectariu*, pl.-*e*, ce serve la *pectu*, si a nume : *a)* vestimentu ce copere *pectulu* si spatele : *pectariu de pannura, de metasse, de pelle de oue; b)* lorica, armatura de pelle sau de metallu pentru *pectu : armati cu pectarie de arama; c)* parte a insellaturei callului de la *pectu : pectariulu callului*.

* PECTATU, s. m., vedi : *pecticu*.

* PECTERE, *pessi* si *pessei*, *pessu*, v., **pectere**, a descurcá si netedí *pèrulu cu pectinele;* vedi si *pectinare*.

PECTICU,-*a*, adj., (fr. **pectique**, it. **pectico**), de *pectina*, d'in *pectina : acidu pecticu*, formatu d'in *alcali* cu *pectina;* de ací si *pectatu*, s. m., sare formata d'in combinationea acidului *pecticu* cu una base.

* PECTINA, s. f., (fr. **pectine**, it. **pectina**), substantia, ce se estrage d'in succulu fructeloru copte.

PECTINARE, (pron. *peptenare*), v., **pectinare**, (it. **pettinare**, isp. **peinar**, prov. **penchenar**, fr. **peigner**); a dá si netedí cu *pectinele*, a descurcá, netedí si curetiá cu *pectinele capulu sau pèrulu : a pectiná copillulu; a se pectiná bene*, a si orná capulu prin *pectinare : ecco una muliere care se pectina bene;* — a scarminá cu *pectenele : a pectiná lâna, linu, foliore de canepa;* — fig. a polí bene : *a si pectiná frassile, a pectiná pre cineva* = a i smulge pèrulu, a lu bate : *vedi se nu te pectinu*.

PECTINARESSA, (pron. *peptinaressa*), s. f., femina a *pectinariului*, sau muiere ce singura face sau vende *pecteni*.

PECTINARIA (si *peptinaria*), s. f., **pectinarii artificium vel officina;** functione, negotiu si oficina de *pectinariu*.

PECTINARIU, (si *peptenariu*)-*a*, adj. s., **pectinarius**, (it. **pettinajo**, isp. **peinero**, fr. **peignier**), relativu la *pectine*, — leuatu de regula ca subst. m. personale, *pectinariu*, care vende sau face *pectini*.

PECTINATIONE (si *peptinatione*), s. f., actione de *pectinare;* vedi si *pectinatura*.

PECTINATORIU,-*toria* (si *peptinatoriu*), adj. s., **pectinator**, (it. **pettinatore**, isp. **peinador**, fr. **peigneur**); care *pectina : bonu pectinatoriu de lâna*.

PECTINATU (si *peptinatu*) -*a*, adj. part. sup. subst., **pectinatus**, (it. **pettinato**) : *mulieri bene pectinate; lana reu pectinata; espressioni nepectinate; pectine de pectinatu capulu, lân'a; pectinatulu lânei*.

PECTINATURA (si *peptinatura*), s. f., (it. **pettinatura**, isp. **peinadura**); actione si resultatu allu *pectinarei*, modu de *pectinare : pectinatur'a lânei, capului; pectinatur'a frasei; a trage cuiva bona pectinatura*=a lu scarminá, bate bene.

PECTINE (si *peptene*), s. m., **pecten**, (it. **pettine**, isp. **peine**, fr. **peigne**; d'in *pectere*), instrumentu de *pectinare :* 1. de pectinatu perulu, capulu : *pectine de lemnu, de cornu, de ferru, de argentu, de eboriu; pectine cu dentii rupti;* 2. ce serve de legatu si ornatu perulu muieriloru; 3. de scarminatu lâna si alte assemine; 4. prin noue metafore, *a)* seria de denti, de pari; *b)* plectru pentru instrumente cu corde, cumu lyr'a, etc.; *c)* specia de pesce de mare; *d)* specia de *conchylie* de mare; *e)* ossulu de la *pube*.

PECTINELLU (si *peptenellu*), s. m., **pectunculus;** deminutivu d'in *pectine*.

* PECTINIBRANCHIU,-*a*, adj., (fr. **pectinibranche**), care are *branchiele* in form'a de dentii *pectinelui;* subst. pl. *pectinibranchiele*, ordine de molluscе gasteropodi.

* PECTINICORNU,-*a*, adj., (fr. **pectinicorne**), care are *cornele* sau *antennele* in form'a *pectinelui;* subst. pl. *pectinicornele*, familia de insecte hymenoptere.

* PECTINITE, s. f., (fr. **pectinite**); conchyliu fossile ce are forma de *pectine;* veri-ce petrificatione in forma de *pectine*.

*PECTINOIDE, adj., (fr. **pectinoïde**),

www.dacoromanica.ro

care are forma assemine cu conchyliulu numitu *pectine.*

PECTINUTIU (si *peptinutiu*), s. m., deminutivu d'in *pectine;* vedi: *pectinellu.*

PECTIRE si *peptire,-escu*, v., **magnifice incedere, superbire;** de regula ca refless. *a se peptí*, a se arretá mundru, a se inflá in penne, a se ingonfá.

PECTISIORU si *peptisioru*, s. m., deminutivu d'in *pectu : cu peptisiorulu nudu, peptisiori de camesiutia.*

* PECTORALE, adj. s., **pectoralis,** (it. **pettorale,** fr. **pectoral**); relativu la *pectu : muschi pectorali, mammilla pectorale, penne pectorali;*—bonu de *pectu : vinulu rosiu si generosu e pectorale;*—ca subst. reale, unu *pectorale: a)* armatura de *pectu; b)* vestimentu sau ornamentu de *pectu; c)* in specie, ornamentulu de pre *pectulu* archiereului ebreiloru; *d)* remediu bonu de *pectu; e)* divisione de pesci numiti si *thoracici.*

* PECTORILOCIA, s. f., (fr. **pectorilоquie,** d'in **pectus** si **loqui**); fenomenu ce se presenta la unii ecticosi, candu, la cercarea *pectului* loru cu *sthetoscopulu,* se pare vocea loru a essí tota, pura si limpida prin canalea centrale; in genere, vorbire prin *pectu.*

* PECTORILOCU,-*a*, adj., (fr. **pectoriloque**), la care se presenta fenomenulu de *pectorilocia.*

PECTOROSU,-*a*, si *peptorosu*, adj., **pectorosus;** care are *pectu* tare desvoltatu si vertosu.

PECTOSU si *peptosu,-a*, adj., in acellu-asi sensu cu *pectorosu.*

PECTU si *peptu*, pl.-*uri*, *pecturi*, in intellessu propriu, éro in intellessu metaforicu pl.-*i*, *pecti*, **pectus,** (it. **petto,** isp. **pecho,** port. **peito,** prov. **peich** si **peit, pit**; v. fr. **peis,** n. fr. **pis** si **poitrine**); 1. parte superiore a trunchiului corporale allu animaliloru; cavitatea acestui trunchiu superiore panticelui; 2. parietele ossosu anteriore allu acestei cavitati, in oppositione cu parietele oppusu, numitu *spate;* 3. carne depre acestu pariete : *pectu de gallina, de curcanu, de vacca; pecti de passeri : a mancá numai pecti de passeri;* inse : *pecturile passeriloru nu su ca pecturile omeniloru;* 4. titia, mammilla : *copillulu nutritu cu lacte de la pectulu mammei e mai sanetosu de câtu cellu nutritu cu lacte de la pectulu unei straina;* 5. parte de camésia sau de altu vestimentu ce cade pre *pectu : pectii camesiei: s'au descosutu si ruptu pectii; pecti inflorati cu metasse si cu fluturelli·* — 6. ca coventu forte popolariu se afla in multime de locutioni cumu : *mare amaru appésa pectulu meu, a dá pectu cu cineva, a stá pectu la pectu; a lcuá pre cineva de pectu; a pune pectulu pentru cineva sau la ceva; cu pectulu* = cu forti'a; *cu mânele la pectu,* in semnu de respectu si umilentia : *a stá cu mânele la pectu inaintea celloru mai mari; a pune mânele la pectu,* etc.

PECTUCIU si *peptuciu,-tiu*, s. m., deminutivu d'in *pectu,* vedi si *pectisioru.*

* PECTUNCLU, s. m., **pectunculus;** deminutivu d'in *pectine;* metaf. specia de conca.

* PECU, pl.-*uri*, **pecu,** vita, animale domesticu; vedi si *pecora.*

* PECUALE, adj., **pecualis;** relativu la *pecu : nutretiu pecuale;* si cu sensu collectivu, *pecu*=vite, pecore.

* PECUARIU,-*a*, adj. s., **pecuarius;** relativu la *pecu : turme pecuarie; câne pecuariu;*—subst., *a)* personale, *pecuariu,* care cresce *pecore; b)* f. reale, *pecuaria*, arte, occupatione de *pecuariu;* turma de pecore; locu unde se tinu si crescu vite.

* PECUDALE, adj , **pecudalis;** relativu la *pecude.*

* PECUDE, s. f., **pecus,** gen. **pecudis** vita, capu de vita, *pecora.*

* PECUINA, s. f., **ovis, vervex;** proprie femin. d'in *pecuinu*, leuatu de regula ca subst. f., pecora, vita, si in specia oue, capra.

* PECUINU,-*a*, adj., **pecuinus;** de *pecu : natura pecuina.*

* PECULARE, v., **peculari;** a mancá banni de ai statului, a furá statulu.

* PECULATIONE, s. f., (**peculatio,** fr. **péculation**); actione si actu de *peculare.*

* PECULATORIU,-*toria*, adj. s., **pe-**

www.dacoromanica.ro

culator si peculatorius; care face, committe *peculatu*, culpabile de *peculatu*, applecatu la *peculatu*, mancatoriu de banni ai statului.

*PECULATU, s. m., **peculatus,** reale, manctoría, furtu de banni ai statului: a *accusá pre cineva de peculatu; peculatulu merita asprimea legiloru.*

*1 PECULIARE, adj. si *peculeariu,-a*, adj., **peculiaris,** si **peculiarius,** (it. **peculiare**); relativu la *peculiu*: 1. propriu, de proprietate: *numi peculiari, causa peculiare; servi publici si peculiari;* 2. particulariu, individuale, propriu, speciale etc.: *ce e peculiare nu e commune, nomine peculiarie, forma peculiaria;* 3. singulariu, estraordinariu: *meritu peculiare, talente peculiari*

2 PECULIARE, v., **peculiare;** a provedé cu *peculiu.*

*PECULIARITATE, s. f., (it. **peculiarità**); statu sau calitate de peculiare.

* PECULIARIU, adj., vedi *peculiare.*

*PECULIATU,-*a*, part. sup. d'in 2 *peculiare: servi peculiati; cetatianu bene peculiatu.*

* PECULIOLU si *peculioru*, s. m., **peculiolum;** deminutivu d'in *peculiu.*

* PECULIOSU,-*a*, adj., **peculiosus;** plenu de *peculiu*, cu mare stare sau avere.

* PECULIU, pl.-*e*, **peculium,** (it. **peculio**, fr. **pécule**; d'in *pecu*): 1. stare, avere in *pecore*, si de ací: stare, avere in genere, banni: *cur'a de a si adauge peculiulu, setea de peculiu;* 2. in specie *a)* avere particularia, privata, proprietate, economia, si a nume, α) ce economesce si pune de una parte domnulu de familia; β) ce possede si are domn'a de familia in parte ca allu seu propriu; γ) economíe particularie alle unui filiu sau filia de familia, alle unui servu, facute ca proprie, diverse de alle tatalui sau domnului; δ) economie facute de unu militariu in castre; 3. prin estensione, stare propria, allu seu.

PECUNIA, s. f., (pre a locuri si m. *pecuniu*, de regula in pl. *pecuni* si *peguni*: *piguni* = ce pre alte locuri se chiama *banni*), **pecunia,** (it. **pecunia**); avutía, d'in *pecu*, stare in *pecore*, care erá tota averea anticiloru ca pastori, si de ací: 1. in genere, stare, avere, avutía: *pecuni'a pastoriloru sunt pecurele; a face cu negotiulu de pecure mare pecunia; pecunia mare, mica, modesta, media, stralucita;* 2. in specie, banni, argentu, stare in moneta: *a avé pecunia,* — in acestu intellessu se liea mai vertosu si masc. *pecuniu*, mai allessu in pl. *pecuni: a nu avé pecuni, a perde pecunii pre seccature; lipsesce pecuni'a, se ascundu pecunii de fric'a bellului;* 3. dieéssa a *pecuniei*, a castigului.

* PECUNIALE, adj., **pecunialis,** (it. **pecuniale**); relativu la *pecunia: castigu pecuniale.*

* PECUNIARE, adj., si:

* PECUNIARIU,-*a*, adj. s., **pecuniaris si pecuniarius,** (it. **pecuniario**, fr. **pécuniaire**); relativu la *pecuni*, de *pecunia* sau in *pecunia: adjutorie pecuniarie, medie pecuniarie, stare pecuniaria facende pecuniarie: amenda pecuniaria; a se certá pentru interessi pecuniarie; pena pecuniaria; administratione pecuniaria, officiu pecuniariu;* — subst. m. personale, *pecuniariu*, negotiatoriu care face negotiu cu *pecunia*, finantiariu, bancariu, etc.

* PECUNIOLA si *picuniora*, s. f., si m. *pecunioru*, **pecuniola;** deminutivu d'in *pecunia.*

* PECUNIOSU,-*a*, adj., **pecuniosus,** (it. **pecunioso**, fr. **pécunieux**); plenu de *pecunia*, bannosu, 1. care are *pecunia* multa, banni multi, stare mare: *cetatiani pecuniosi; omu nu atâtu de generosu, pre câtu de pecuniosu;* 2. care da sau adduce multa *pecunia: arte pecuniosa, negotiu pecuniosu.*

PECUNIU, s. m., vedi *pecunia.*

PECURA, s. f., **pix, picula,** (it. **pece**, fr. **poix**); licidu oliosu ce esse d'in pétra, de colore négra, cafenía, care serve spre unsore la trassure, spre fabricare de gase apprinditorie si altele: *pecur'a se estrage d'in pollele Carpatiloru, si esteunu insemnatu articlu de commerciu: pre unele locuri pecur'a este atâtu de grossa, in catu se petrifica si se face cea ce se dice catranu* — proprie deminutivu d'in *pece*, ca si lat. **picula.**

www.dacoromanica.ro

PECURARESCE, adv., vedi *pecurarescu*.

PECURARESCU,-*a* adj., 1. de *pecurariu*=*pecorariu* vedi *pecorarescu*; 2. de *pecurariu*=care vende s'au estrage *pecura*: *butonie pecurcresci*.

PECURARIRE, v., vedi *pecorarire*.

PECURARIU, s. m., 1. d'in *pecura*, care are minere de *pecura* care estrage *pecura*, care face commerciu cu *pecura*; 2. d'in *pecora* vedi *pecorariu*.

* PECUSCULU, s. m., **pecusculum**; deminutivu di'n *pecu* si *pecora*.

* PEDA, s. f, **peda**, urma de *pede* sau petioru.

* PEDAGOGARE, v., **pædagogare**; a fi *pedagogu*, a cresce si educá copilli.

* PEDAGOGIA, s. f., **pædagogatus**, (gr. παιδαγωγία, fr. **pédagogie**); educatione, instructione, invetiamentu la copilli; scientia si arte de a cresce junimea in principie bone.

* PEDAGOGIANU,-*a*, adj., **pædagogianus**; relativu la *pedagogiu*: *copilli pedagogiani*.

*PEDAGOGICU,-*a*, adj., (it. **pedagogico**, fr. **pédagogique**); relativu la *pedagogia*: *systema pedagogica*, *metodu pedagogicu*, *invetiamentu*, *tractatu pedagogicu*; *processe pedagogice*.

* PEDAGOGIRE si *pedagogisare*, v., vedi *pedagogare*.

* PEDAGOGISTU, s. m., vedi *pedagogu*.

* PEDAGOGIU, pl.-*e*, **pædagogium**, (παιδαγωγεῖον); locu unde se invétia *pedagogi'a*, institutu de *pedagogia*; institutu de educatione si invetiatura a copilliloru.

* PEDAGOGU,-*a*, s., **pedagogus**, (gr. παιδαγωγός), 1. care conduce, educa, invétia copilli; 2. in genere, conductoriu, directoriu, 3. versatu in pedagogía, *pedagogistu*: 4. pedante.

* PEDALE, adj. s., **pedalis**, (it. **pedale**, fr. **pédale**); relativu la *pede*: *coperimentu pedale*; de unu *pede* de mare: *spatiu pedale*; ca subst. reale f., *a) pedale*, calciamentu de pede; *b)* fuste, fustellu de planta; *c)* petioru de monte; *d)* la instrumente de musica, partea ce se calca cu *pedele*.

*PEDALIU, s. m., (πηδάλιον); propriu gubernaclu; fig. collectione de canonele ecclesiastice.

* PEDAME, pl. *pedamine*, si :

* PEDAMENTU, pl.-*e*, **pedamen**, si **pedamentum**, paru de sustinutu, de redimatu vit'e de vinia sau alti arbori: charace, proptella, etc.

* PEDANIU,-*a*, adj., **pedaneus**, de *pede*, de unu *pede*. metaforice, micu, neinsemnatu; ca subst. f. reale, *pedania*, (comp. si it. **pedagna**), lemnu, punte de lemnu de trecutu cu *pedele*, mai vertosu, scandura ce se pune in cormedisiu la vase de plutitu, spre a serví de trecere de la unu locu la altulu; buccata de lemnu pre care cineva pune *pedele*, cumu, e de essemplu, cellu pre care pune petiorulu unu menatoriu de trassura.

*PEDANTARIA, s. f., (fr. **pédanterie**), portare de *pedante*, modu de lucrare *pedantescu*.

* PEDANTE, s. m., (it. **pedante**, fr. **pedant**, de la gr. παῖς, παιδός ?). proprie, cellu ce conduce si invétia copilli; se liea ca terminu injuriosu, prin care se desemna unu invetiatoriu ce nu respunde la missionea sea; prin estensione, eruditu ridiculu, paratu totu de a un'a a citá, éro nu a rationá; omu care tine multu la lucruri secundarie si perde d'in vedere celle principali: *unu mare pedante*; *pedante nesufferitu*.

* PEDANTESCE, adv., in modu *pedantescu*, ca unu *pedante*.

* PEDANTESCU,-*a*, adj., (fr. **pedantesque**), relativu la *pedante*, *pedanticu*: propriu *pedantelui*, *argumente pedantesci*; *discursu pedantescu*; *frasi pedantesci*; *appucature pedantesci*.

*PEDANTICE, adv., in modu *pedanticu*, *pedantesce*.

* PEDANTICU,-*a*, adj., relativu la *pedante*, de *pedante*, *pedantescu*.

* PEDANTISMU, s. m., (fr. **pédantisme**), modu de lucrare *pedantescu*: *pedantismulu e ridiculu si nesufferitu*.

* PEDANTUCIU si *pedantutiu*, s, m., (it. **pedantuzzo**), demin. si pejorativu d'in *pedante*.

* PEDANU, s. m., **pedanus**, senatoriu *pedanu*, care n'a essercitatu neci

www.dacoromanica.ro

una functione publica, prin urmare de ordinea infima intre senatori.

* PEDARCHIA, s. f., (fr. **pédarchie**, d'in παῖς,=copillu, si ἀρχή=guvernu), guvernu de copilli, guvernu de juni fora esperientia· de ací *pedarchicu,-a*, adj., (fr. **pédarchique**), relativu la *pedarchía*.

*PEDARIU,-*a*, adj. subst., **pedarius**, 1. lungu sau latu de unu *pede*; 2. senatoriu pedariu, synonymu cu *pedanu*.

* PEDATIFIDU,-*a*, adj., (fr. **pédatifide**), folie *pedatifide*, in botanica.

* PEDATILOBU,-*a*, adj., (fr. **pédatilobé**), folie *pedatilobe*, in botanica.

* PEDATIONE, s. f., **pedatio**, (fr. **pédation**), modu de desvoltare allu petioreloru insecteloru.

* PEDATU,-*a*, adj., **pedatus**, provedutu cu petióre : *bene pedatu, reu pedatu*.

* PEDATURA, s. f., **pedatura**, mesura cu petiorulu sau cu passulu; petióre artificiali.

PEDE, s. m., **pes**, (ποῦς, ποδός), membru cu care calca si passescu ómenii si animalile, petioru; omulu are doue petióre, si de acea-a se nomesce *bipede*, multe d'intre animali au patru petióre, si de acea-a se nomescu *patrupedi* sau *cadrupedi*. De la *pede* derivatele : *pédica, pedestru, pedale, pedatu*, si demin. *petioru*.

PEDECA, s. f., **pedica**, vedi *pédica*.

PEDECARE, *pedecatu*, vedi *pedicare, pedicatu* etc.

* PEDEPLANU, pl.-*e*, **pedeplana, -orum**, catulu de diosu allu edificieloru.

PEDEPSA, sau *pedepse*, s. f., (d'in gr. παίδευσις = disciplina), **pœna, castigatio**, pena, punitione, correctione, applicatione de totu ce póte produce dorere spre a correge pre cineva : *pedepsa corporale, pedepsa grea, pedepsa usiora; a dictá una pedepsa, a inflige pedepsa; a si luá pedeps'a*; vedi si *p devse*.

PEDEPSIRE,-*escu*, v., (de la *pedepsa*), **castigare, punire**, a inflige *pedépsa*; vedi si *pedevsire*.

PEDEPSITORIU,-*tória*, adj. s., **punitor, castigator**, care *pedepsesce*; vedi si *pedevsitoriu*.

PEDEPSITU,-*a*, adj. part., **punitus, castigatus**, care si a luatu *pedeps'a*, carui-a s'a applicatu *pedepsa*; vedi si *pedevsitu*.

* PEDERASTIA, s. f., (παιδεραστία), amore de copilli, vitiu in contr'a naturei la orientali.

* PEDERASTICU,-*a*, adj., (παιδεραστικός), relativu la *pederastía*.

*PEDERASTRIA, s. f., (παιδεράστρια), amatrice de copilli.

* PEDERASTU, s. m., (παιδεραστής), amatoriu de copilli, mai allessu in sensu reu, care vitiédia copilli.

* PEDESTALLU, pl.-*e*, (it. **piedestallo**), base care sustine una columna; base care sustine una statua.

PEDESTRIA, s. fem., **pedestre iter**, mergere pedestra, mergere pre diosu.

PEDESTRIME, s. f., **peditatus, pedites**, multime de pedestri, militari pedestri : *pedestrimea si callarimea; pedestrimea se luptà cu mare coragiu; officiari la pedestrime*.

PEDESTRU,-*a*, adj. s., **pedester**, care merge pre diosu : *boni pedestri, bone pedestre; noi mergemu pedestri, voi mergeti callari;* si adv. *a merge a amblá pedestru;* subst. *pedestri*, **pedites**, militari *pedestri*, in oppositione cu *callari* sau *epestri*, **equites**.

PEDEVSE, s. f., (παίδευσις), educatione, disciplina, correctione, punitione; de ací derivatele : *pedevsire, pedevsitoriu, pedevsitu*, compara cu formele : *pedepsa, pedepsire, pedepsitoriu, pedepsitu*.

PEDICA, s. f., **pedica**, legatura la petióre, lacu, fig. totu ce impédica, impedimentu : *a pune pedica, a deslegá pédicele, a luá pédicele, a redicá pédicele; in acésta lucrare am intempinatu multe pédice; autoriulu are a se luptá cu multe pédice; pédice neprevedute*.

PEDICARE, v., 1. **impedire**, a pune *pedica*; 2. **pædicare**, a face *pederastía*.

PEDICATORIU,-*tória*, adj. s., 1. care impedica; 2. **pædicator**, care face pederastia.

PEDICATU,-*a*, adj. part., legatu in pédice, impedicatu.

PEDICATURA, s. f., effectu allu actionei de *pedicare* 1.

* PEDICELLARIU, s. m., (fr. **pédi-**

www.dacoromanica.ro

cellaire), 1. genu de polypi, 2. specia de conchylie, 3. unu arbore d'in Cochinchin'a.

* PEDICELLATU,-*a*, adj., (fr. **pédicellé**), assediatu pre verticele unui *pedicellu*.

* PEDICELLU, s. m., **pedicellus**, (fr. **pedicelle**), micu pedunclu, ramu de pedunclu care porta numai una flore, in bot.

* PEDICINU, s. m., **pedicinus**, petioru in sensu figuratu, p. e. petiorulu torculariului.

PEDICLU, s. m., **pediclus**, vedi *peduclu* sau *peduchiu*.

1 PEDICULARE sau *pedicullariu,-a*, adj., **pedicularis** si **pedicularius**, relativu la *pedicli* sau *peducli* : *morbu pedicullariu; érba pedicularia*.

2 PEDICULARE, v., **pedicul**are, a àvé morbulu *pedicullariu*.

* PEDICULATIONE, s. f., **pediculatio**, morbu pedicullariu, **phthiriasis**, (φθειρίασις).

* PEDICULATU,-*a*, adj. s., (fr. **pédiculé**), 1. care se afla pre unu pediclu; 2. pre care lu mânca peduclii de viuu.

* PEDICULOSU,-*a*, adj., **pediculosus**; vedi *peduclosu* sau *peduchiosu*.

* 1 PEDICULU, s. m., **pediculus**, dem. d'in *pede*, micu *pede*, pedunclu.

* 2 PEDICULU, s. m., **pediculus**, (d'in **pedis**), insectu parasitu, *peduclu;* vedi *peduclu* sau *peduchiu*.

* PEDICURA, s. f., (fr. **pédicure**), cura de petióre; sub form'a *pedicuru*, s. m., medicu care cura dorerile sau morbii de petióre.

*PEDIFERU,-*a*, adj., (**pédifère**), care e munitu cu petióre, precumu e ovariulu unoru synanthere; subst. pl. *pediferele*.

*PEDIFORME sau *pediformu,-a*, adj. (fr. **pédiforme**), care are forma de petióre.

* PEDILUVIU, s. m., (it. **pediluvio**, fr. **pédiluve**), spellatura de petióre, balia de petióre, term. de medicina.

*PEDIMANU,-*a*, adj., (fr. **pédimane**), se dice despre acelle animali cari se servescu cu petiorele ca cu mânile, p. e. simiele; de ací subst. pl. *pedimanele*.

*PEDINA, s. f., 1. (it. **pedina**), figura la joculu de siachu care representa pre militarii pedestri; 2. (fr. **pédine**), genu de insecte d'in famili'a melasomeloru.

* PEDIOCLU, s. m., (fr. **pédiocle**), genu de crustacie ai caroru ocli stau pre unu singuru pediculu sau pedunclu.

* PEDIOLU sau *pedioru*, s. m., **pediolus**, si **petiolus**, demin. d'in *pede*, vedi *petioru*.

* PEDIONALGIA, s. f., (fr. **pédionalgie**), dorere spasmodica la talpele petióreloru; de ací : *pedionalgicu,-a*, adj. relativu la *pedionalgia*.

*PEDIONOMU,-*a*, adj. s., (πεδιόνομος, fr. **pédionome**), care locuesce la sessu, in campulu planu; subst. pl. *pedionomele*, passeri *pedionome*.

*PEDIPALPU,-*a*, adj., (fr. **pédipalpe**), cu palpele in forma de pedi sau petióre, subst. pl. *pedipalpele*, familia de arachnidi.

* PEDISECU,-*a*, adj. s., **pedisequus**, **pedisequa**, servitoriu sau servitória care insociesce pre diosu pre domnulu sau pre dómn'a sea.

* PEDITARE, v., **peditare**, a merge pre *pedi*, pre diosu, pedestru.

* PEDITATU, s. m., **peditatus**, multime de *pediti* = pedestri, pedestrime.

* PEDITE, s. m., **pedes**, **peditis**, care merge pre *pedi*, pre diosu, pedestru; militariu pedestru, oppusu *callariu*.

*PEDOMETRU, s. m., (fr. **pédomètre**), instrumentu cu care se mesura drumulu, synonymu cu *hodometru*.

* PEDONE, s. m., **pedo**, **pedonis**, care are pedi sau petióre mari; care e bonu de petiore; care merge bene pre diosu.

* PEDOPHILU,-*a*, adj., (παιδόφιλος), amatoriu de copilli, epithetu ce se da Cererei ca nutritória a genului omenescu.

*PEDOTHYSIA, s. f., (fr. **pédothysie**, d'in παῖς = infante, si θυσία = sacrificiu), sacrificiu de infanti s. copilli, superstitione barbara.

*PEDOTROPHIA, s. f., (παιδοτροφία, fr. **pédotrophie**), nutritione a copilliloru; hygiena care se occupa cu regimele alimentariu allu copilliloru; de ací : *pedotrophicu,-a*, adj. si *pédotrophu*, s. m., (παιδοτρόφος), care se occupa cu *pedotrophi'a*.

* PEDU, s. m., **pedum**, verga pastorale,

www.dacoromanica.ro

catia cu care pestoriulu prende ouile; fig. vérga episcopale.

* PEDUCELLU, s. m., (**pedicellus**), 1. unu arbustu selbaticu, **crathægus oxyacantha** lui *Linneu*, de aci fructulu acestui arbustu, *peducella* 2. mancarime la petióre, **uredo in pedibus.**

PEDUCHE, si *peduchiu, peduchiare, peduchiatu, peduchiosu*, vedi : *peduclu, peduclare, peduclatu, peduclosu.*

PEDUCLARE si *peduchiare*, v., **pediculos quærere**; a cautá si uccide *peducli* : a curetiá de *peducli : a peduclá unu copillu, unu catellu, una gallina*, etc.; a cautá si uccide peduclii d'in capulu unui copillu, etc.; a curetiá de peducli unu copillu, etc.

PEDUCLATU, si *peduchiatu,-a*, adj. part., curetiatu de *peducli.*

PEDUCLOSU, si *peduchiosu,-a*, adj., **peduculosus, pediculosus** si **pediclosus**, plenu de peducli : *copillu peduclosu, omu peduclosu;* si subst. *unu peduclosu*, terminu de batujocura.

PEDUCLU, *peduchiu* si *peduche*, pl.-*i*, **pediculus, peduculus, pedielus** si **peduclus**, insectu parasitu care se propaga si se nutresce pre corpulu altoru animali sau chiaru pre allu omului : *peducli de capu, peducli de vestimente; morbu de peducli* = *morbu pedicullariu* = (φθειρίασις); — *peduclu de pariete*, **cimex**, genu de insecte d'in ordinea hemiptereloru, sectionea heteroptereloru, famili'a geocoriseloru, cari infecta casele si mobilile de lemnu, si infesta locuentiele omeniloru.

* PEDULE, s. f., **pedule**, calciamente, materia cu care se imbracca petiorulu.

* PEDUNCLU si *pedunculu*, s. m., (**pedunculus**, fr. **pédoncule**), demin. d'in *pede*, micu *pede*, petioru, in bot. fustellulu care sustine florea sau fructulu.

* PEDUNCULARIU,-*a*, adj., (**pedunculārius**, fr. **pédonculaire**), care produce peduncli; care are lungi peduncli.

* PEDUNCULATU,-*a*, adj., (**pedunculatus**, fr. **pédonculé**), care e sustinutu de unu pedunclu : *flori pedunculate.*

* PEDUNCULOSU,-*a*, adj., (fr. **pédonculeux**), care are mari peduncli : *plante pedunculóse.*

* PEDUNCULU, s. m., (fr. **pédoncule**); vedi *pedunclu.*

* PEGANU, s. m., **peganum**, (πήγανον), una planta de gradina, **ruta graveolens** lui *Linneu.*

* PEGASIDE, s. f., **pegasis**, (πηγασίς), musa.

* PEGASIU,-*a*, adj. **pegaseus** si **pegasēius**, relativu la *pegasu*, de *pegasu.*

* PEGASU, s. m., **pegasus**, (πήγασος), callu aripatu, callu mythicu, callulu museloru; — una constellatione.

* PEGMA, pl.-*mate*, **pegma**, (πῆγμα), machina sau structura de scandure spre a espune pre cineva; machina in theatru, scena, decoratione.

* PEGMATITE, s. f., (fr. **pegmatite**), pétra granitica in carè se afla caolin'a, care serve la fabricarea portiolanei.

* PEGO-, (d'in gr. πηγή = fonte, fontâna), in diverse compositioni, precumu : *pegomante*, (d'in μάντις = vate, profetu), care essercita *pegomantí'a; pegomantía*, s. f., (fr. **pégomancie**), profetía trassa d'in miscarea apei in fontane; *pegomanticu,-a*, adj., relativu la *pegomantía; pegomyde*, adj., care sémina cu una *pegomyia*, s. m., (fr. **pégamye**, d'in μυῖα = musca), genu de insecte diptere d'in tribulu muscidiloru.

* PEJERARE, v., **pejerare**, a jurá falsu, a mentí; a calcá juramentulu.

* PEJERATIONE, s. f., **pejeratio**, actione de *pejerare*, juramentu falsu.

* PEJORARE,-*ediu*, v., **pejorare**, a face mai reu, oppusu, *meliorare* si *ammeliorare*, a inreutatí, a stricá : *noi asteptàmu ca starea sanetatei lui se se melioredie, si ea s'a pejoratu.*

* PEJORATIONE, s. f., actione de *pejorare* : *pejorationea sanetatei.*

* PEJORATIVU,-*a*, adj., (it. **peggiorativo**), prin care se arréta unu gradu de *pejorare : vorbe pejorative, forme pejorative; poetastru e unu pejorativu de la poetu.*

* PEJORATU,-*a*, adj. part., (it. **peggiorato**), stricatu, adjunsu in stare mai rea, inreutatitu.

* PEJORE, adj. comp., **pejor**, mai reu. Radecin'a verbului *pejorare*, si a derivateloru selle.

www.dacoromanica.ro

* PELAGIA, s. f., **pelagia**, (πελαγία), 1. una specia de scoica (concha) marina; 2. purpura; 3. nome propriu allu unei sânte in baseric'a crestina.

* PELAGICU,-*a*, adj., **pelagicus**. (πελαγικός), relativu la mare (πέλαγος), marinu.

* PELAGIU,-*a*, adj., **pelagius**, (πελάγιος). de mare, marinu; maritimu.

* PELAGOSCOPIA, s. f., (fr. **pélagoscopie**). artea de a vedé obiectele in fundulu màrei; de ací : *pelagoscopicu*,-*a*, adj., relativu la *pelagoscopia; pelagoscopu*, s. m., (fr. **pélagoscope**), instrumentu opticu cu care se servescu marinarii spre a vedé obiectele in mare, pre fundulu màrei.

* PELAGU, s. m., **pelagus**, (πέλαγος), mare, **mare**, in sensu propriu si fig. : *unu pelagu de vorbe, unu pelagu de scripte.*

* PELAGUSA, s. f., (fr. **pelaguse**), genu de conchylie univalve polythalame.

* PELAMIDE, s. f., **pelamis** si **pelamys**, (πηλαμίς si πηλαμύς, d'in πηλός= limu), 1. genu de ophidie apodi care viuu in limu, pre littorile màrii; 2. numele unui pesce; — thunnu têneru.

* PELECANU, *pelicanu*, s. m., vedi *pellicanu.*

*PELECINA si *pelecinu*, s., **pelecina**, si **pelecinos**, (πελεκῖνος), una planta, *bisserrula pelecina.*

* PELLĄCE, adj., **pellax**, (de la **pellicere**), ammagitoriu, seductoriu, insellatoriu.

* PELLACIA, s. f., **pellacia**, (de la **pellax**), ammagire, attragere prin insellatione, seductione.

PELLARIA, s. f., *(capellaría)*, **pilleus** si **pileus**, **pilleum** si **pileum**, (it. **cappello**, fr. **chapeau**), coperimentu de capu : *pellaría de peru de bou, pellaría de peru de liepure, pellaría de metassa, pellaría de castore, pellaría de palie, pellaría inalta, pellaría bassa, pellaría négra, pellaría alba, pellaría de barbatu, pellaría de femina, pellaría de mod'a cea mai nóua; pellariele de femine cari mai inainte accoperiau totu capulu, au adjunsu acumu de risu; a si pune pellarí'a in capu; a si luá pellarí'a d'in aintea unui domnu; a stá cu pellarí'a in mâna; ellu pórta pénna'n pellaríc; dupo sânta María nu mai portá pellaría.*

PELLARIARIU, s. m., **pilearius**, (it. **cappellajo**, fr. **chapelier**), care face sau vende *pellarie.*

PELLARIU, s. m., (de la **pelle**), **pellarius**, care lucred'a *pellea* care vende *pelli*:—de-aci deriv. *pellaría*, artea de a lucrá *pellea* sau *pellile*;—multime de *pelli.*

PELLE, s. f., **pellis**, mantellulu universale allu corpului animale : *pellea accopere totu corpulu omului, tote animalile su imbraccate in pelle; pelle molle, pelle dura, pelle suptire, pelle cu peru, pelle rasa; vestimente de pelle; braccamente de pelle, calciamente de pelle manusie de pelle; a luá dóue pelli de pre una óue; lupu imbraccatu in pelle de óue; s'a ingonfatu de nu lu tine pellea; me mânca pellea; vai de pellea lui.*

†† PELLERE, v., **pellere**, a bate, a loví, a impinge, a respinge, a mená, a departá. Radecin'a derivateloru : *pulsu, pulsare, pulsione, pulsoriu*, etc.

PELLICANU, s. m., **pellicanus** si **pelecanus**, genu de passeri mari d'in ordinea palmipediloru, cu rostrulu lungu si latu, dedesuptulu carui-a pende una punga larga de pelle, dupo care se pare a se fí nomitu acésta passere.

* PELLICARE, v., (**pellicare**, de la **pellice**), a avé commerciu cu una *pellice.*

* PELLICATIONE, s. f., **pellicatio**, actione de *pellicare*, commerciu cu una *pellice*, adulatione, seductione.

* PELLICATORIU, s. m., **pellicator**, care are commerciu cu una *pellice;* adulatoriu, seductoriu.

* PELLICATU, s. m., **pellicatus**,-**us**, commerciu cu una *pellice.*

* PELLICE, s. f., **pellex**, (παλλακίς), concubina, tinitória.

PELLICELLA, s. f., **pellicula**, demin. d'in *pelle, pelle* suptire.

* PELLICERE, *pellessi* si *pellesei*, *pellessu* si *pellectu*, v., **pellicere**, (d'in **per** si **lacere**); a attrage prin vorbe seductorie, a seduce, a ammagí, a insellá, a trage in laciu.

PELLICIA, s. f., (it. **pelliccia**, fr. **pelisse**), vestimentu de pelle cu peru lungu.

www.dacoromanica.ro

PELLICIARIU, s. m., (it. **pellicciajo**, fr. **pelletier**), care face sau vende vestimente de pelle cu pèru, *pellicie.*

PELLICIU,-*a*, adj., **pelliceus** si **pellicius**, de *pelle;* de aci subst. *pellicia*, **pellicea vestis.**

*PELLICULA, s. f., **pellicula**, demin. d'in *pelle*, pellicella, pellitia, membrana suptire.

*PELLICULARIU,-*a*, adj., (fr. **pelliculaire**), care are form'a unei pellicule sau lamine suptire.

*PELLICULOSU,-*a*, adj., (fr. **pelliculeux**), plenu de pellicule.

* PELLIGERU,-*a*, adj., **pelliger**, care porta *pelle*, imbraccatu in *pelle* sau in *pellicia.*

1 PELLINU,-*a*, adj., **pellinus**, de pelle, facutu d'in pelle : *bracce pelline.*

2 PELLINU, s. m., **absinthium**, una specia de planta amara; *pellinu albu;* **artemisia absinthium**, Linn.; *pellinu negru*, **artemisia vulgaris**, Linn.; *pellinu micu*, **artemisia pontica**, Linn.

* PELLIONARIU, s. m., **pellio** si **pellionarius**, care lucra *pelli*, pellariu, pelliciariu.

PELLIRE,-*escu*, v., **pellem detrahere alicui, excoriare**, a despoliá de *pelle*, a luá pellea unui animale. (In pronunti'a vulgaria pre a locure *p* a trecutu in *b*, *bellire*).

PELLISIORA, s. f., **pellicula**, demin. d'in *pelle*, pelle forte suptire.

PELLITIA, s. f., **pellicula, cuticula, membrana**, pelle suptire.

PELLITIATU,-*a*, adj., care a prensu pelle, care a leuatu pelle, care s'a vestitu in pelle : *dracu pellitiatu.*

PELLITU,-*a*, adj. part., **excoriatus**, despoliatu de pelle : *vite pellite.*

* PELLUCERE, si *pellucire*,-*escu*, v., **pellucere** si **perlucere**, a stralucí, a petruude cu lumin'a prin unu mediu, a transparé.

* PELLUCIDITATE, s. f., **pellucidĭtas**, calitate de *pellucidu*, transparentia.

*PELLUCIDU,-*a*, adj., **pellucidus** si **perlucidus**, transpareute, diaphanu, stralucitoriu : *mai pellucidu de câtu cristallulu.*

* PELLUVIU, s. m., **pelluvium**, vasu pentru spellatulu petioreloru.

* PELLUVIARIU, s. m., (de la **pelluvium**), care spélla petiórele; compara : *malluviariu* care spélla mânile.

* PELORIA, s. f., (fr. **pélorie**, d'in πέλωρ = monstru), stare particularia a unoru flori, cari d'in irregularie, devinu regularie in unele casuri.

* PELORIDE, s. f., **peloris**, (πελωρίς), una specia de stridie mari.

* PELTA, s. f., **pelta**, (πέλτη), scutu micu in forma de semiluna, ce portau Thracii.

* PELTASTU, s. m., **peltasta**, (πελταστής) militariu armatu cu *pelta*, pl. *peltasti*, **peltastæ**, (πελτασταί).

* PELTATU,-*a*, adj. part., **peltatus**, armatu cu *pelta : Thracii peltati;*—formatu ca una *pelta.*

* PELTIDE, adj., (fr. **peltidé**), care sémina a *pelta : bureti peltidi.*

† PELTI-, (d'in πέλτη = **pelta**), in diverse compositioni de forma latina, precumu : *peltiferu*,-*a*, adj., **peltifer**, care pórta *pelta* : *peltiferele amazoni; peltifoliu*,-*a*, adj., (fr. **peltifolié**), care are foliele *peltate; peltiforme* sau *peltiformu*,-*a*, adj., (fr. **peltiforme**), care are form'a de *pelta; peltigeru*,-*a*, adj., (fr. **peltigère**), care porta *pelta;* subst. pl. *peltigerele*, genu de licheni mari; *peltinervu*,-*a*, adj., (fr. **peltinerve**), care are nervature peltate : *folie peltinerve.*

† PELTO-, (d'iu πέλτη = **pelta**), in diverse compositioni de forma gréca, precumu : *peltocephalu*, s. m., (fr. **peltocéphale**, d'in κεφαλή = capu), genu de brosce testose cu capulu in forma de *pelta; peltocochlide*, adj., (fr. **peltocochlide**, d'in κοχλίς = scoica), care are scoiça in forma de pelta; subst. pl. *peltocochlidii*, classe de mollusce cu scoice orbicularie; *peltoide*, adj., (fr. **peltoïde**, d'in εἶδος = forma), care sémena a *pelta* : *folie peltoidi;* subst. pl. *peltoidile*, tribu de insecte coleoptere clavicorue; *peltophoru*,-*a*, adj., (fr. **peltofore**), synonymu cu *peltigeru*, care pórta pelta.

* PELVE, s. f., **pelvis**, vasu in forma de scapha rotunda, *lighianu*, *bacinu* sau *bassinu : pelve se nomesce de anatomi*

www.dacoromanica.ro

structur'a de osse pre care se rédima pantecele.

† PELVI-, (de la **pelvis**), in diverse compositioni, precumu: *pelviforme* sau *pelviformu,-a,* adj., (fr. **pelviforme**), in forma de *pelve; pelvimetria,* s. f., (fr. **pelvimetrie**), artea de a mesurá diametrulu *pelvei; pelvimetru,* s. m., (fr. **pelvimètre**), instrumentu cu care se mesura diametrulu *pelvei; pelvinu,-a,* adj., (**pelvinus**), relativu la *pelve: cavitate pelvina; pelvipode,* adj., (fr. **pelvipode**), se dice despre pescii alle caroru pinne pelvine incongiura curulu.

* PEMMA, pl.-*mate,* **pemma,** (πέμμα), specia de *pesmetiu.*

* PEMMATIU, s. m., (πεμμάτιον), demin. d'in *pemma, pesmetiu.*

* PEMMATURGU, s. m., (πεμματουργός), care face *pemmate, pemmatariu, pesmetiariu.*

* PEMNU, pl.-*uri.* **pignus,** lucru depusu care serve de legatura juridica, co depunitoriulu va implení promissionea sea, hypotheca, vadiu, cautione, garantia.

* PENA, s. f., **pœna,** (ποινή, v. fr. **poine,** n. fr. **peine,** it. **pena**), applicatione de medie ce producu dorere spre a correge pre culpabile, correctione, castigatione, punitione, pedépsa, suppliciu: *pena commesurata cu culp'a, pena dictata de lege, pena pronuntiata de judecatoriu, pena afflictiva, pena corporale, pena pecuniaria, pena arbitraria; theologii dicu, co morteu e pen'a peccatului; pen'a justa e destinata se produca penitentia in ânim'a culposului; penele su de diverse specie si grade, celle gravi, produsse prin tormente, se nomescu supplicie; pen'a capitale e mortea; pen'a se considera ca una satisfactione data legei violate; cine voliesce se scape de pena, se se ferésca de a violá legea.*

* PENALE, adj., **pœnalis,** (it. **penale,** fr. **pénal**), relativu la *pena,* care determina *pen'a,* care suppune *penei: lege penale, codice penale, dispositioni penali, dreptu penale, legislatione penale, materia penale.*

* PENALITATE, s. f., (it. **penalità** si **penalitate,** fr. **penalité**), calitate de *penale,* systema de *pene* stabilita prin legi: *penalitate indulgente, penalitate prea severa, penalitatea variédia dupo tempuri si locuri. dupo institutioni si deprenderi morali.*

* PENARE, v., (it. **penare,** fr. **peiner**), a causá *pena,* dorere, supperare, incietudine; a fatigá; refl. *a se penâ,* a si causá pena, dorere, fatiga, a se afflige, a se fatigá: *nu ve penati atâtu-a, pentru unu lucru de nemica.*

1 PENARIU,-*a,* adj., **pœnarius,** relativu la *pena: actione penaria,* **actio pœnaria,** Quint.

2 PENARIU, adj., **penarius,** relativu la *penu: camera penaria,* vedi si *penuariu.*

* PENATE, pl. *penati,* **penates,** diei domestici, diei familiari, diei cari appera cas'a, térr'a; fig. casa, locuentia: *eu nu me departediu de la penatii mei; tóta occupationea mea se marginesce la penatii mei; ellu fu scossu cu violentia d'in penatii straboniloru sei; a vendutu totu, peno chiaru si penatii parentesci.*

* PENATIGERU,-*a,* adj., **penatiger,** care pórta, duce *penati.*

* PENATORIU, s. m., **penator,** (de la **penus**), care duce provisionea de mancare.

* PENDENTE, adj. part. pres., **pendens,** care pende care spendura, fig. care dura si inco nu e decisu: *unu processu pendente.*

* PENDENTIA, s. f., (it. **pendenza**), stare *pendente: pendenti'a unui processu.*

*1 PENDERE, *pensi* si *pensei, pensu,* v., **pendere,** a stá suspensu, a spendurá, a artaná: *lustrulu pende de tablatulu casei; corpulu salvatoriulu pendea pre cruce; de la voi pende salutea mea; de la noi pende benele si reulu nostru;* vedi compositulu *dependere.*

* 2 PENDERE, v., **pendere,** a ponderá, a mesurá cu pondulu.

* PENDICLU si *pendiculu,* s. m., **pendiculus,** funicella, cordella, acia cu care se tragu linie drepte, in practica la gradinari, agrimensori, murari, etc.

* PENDIGINE, s. m., **pendigo,** 1. defectu internu allu corpului; 2. spatiulu

www.dacoromanica.ro

desertu d'in intrulu statuei : *pendiginile statuei*, **simulacri pendigines.**

* PENDULIFLORU,-*a*, adj., (fr. **pendulifore**), care are flori *pendenti*.

* PENDULIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **pendulifolié**), care are folie *pendenti*.

* PENDULINA, s. f., (fr. **penduline**), 1. specia de passeri. 2. specia de muschi de la capulu Bonei Sperantie.

* PENDULISTU, s. m., (fr. **penduliste**), care face pendule pentru orologie.

* PENDULU,-*a*, adj., **pendulus**, care *pende* care *spendura*, care sta suspensu sau accatiatu de susu; de aci : 1. subst. *pendulu*, (fr. **pendule**, m.), instrumentu de physica, suspensu la una estremitate cu unu firu flessibile, si care standu indica lini'a verticale, pusu in miscare face oscillationi isochrone : *pendulu liberu, pendulu simplu, pendulu compusu; cu pendululu se mesura attractionea pamentului; duratele oscillationiloru penduleloru stau intre sene ca radecinele patrate alle longitudiniloru penduleloru; pendulele s'au applicatu la orologie spre a regulá mersulu loru;* 2. subst. f. *pendula*, (fr. **pendule**, f.), orologiu cu pendulu.

*PENE, s. m., **penis**, (πέος), 1. coda, la animalile cadrupedi; 2. membru virile.

* PENETRABILE, adj., **penetrabilis**, care se póte *penetrá*, care se pote petrunde : *corpu penetrabile, casa penetrabile. locu penetrabile;* contrariu *impenetrabile.*

* PENETRABILITATE, s. f., (it. **penetrabilitá**, fr. **pénétrabilité**), calitate de *penetrabile : penetrabilitatea substantieloru spongiose. penetrabilitatea licideloru, penetrabilitatea aerului.*

* PENETRALE, adj. s., **penetralis; penetral** si **penetrale**, s. n., assediatu in loculu cellu mai d'in intru allu casei; de aci subst. pl. *penetralie*, **penetralia**, sanctuariulu casei; fig. *penetraliele ânimei*, fundulu ânimei.

* PENETRANTE, adj. part. pres., care *penetra*, care petrunde : *frigu penetrante, lumina penetrante, spiritu penetrante; mente penetrante;* fig. *aurulu e mai penetrante de câtu tote armele d'in lume.*

* PENETRANTIA, s. f., (it. **penetranza**), actione de *penetrare*, penetratione : *penetranti'a frigului, penetranti'a luminei divine.*

* PENETRARE, v., **penetrare**, a petrunde, a trece prin ceva si a adjunge la punctulu destinatu : *a penetrá in castre. a penetrá in casele ómeniloru, a penetrá in infernu; vorbele lui penetra in fundulu ânimei omului; frigulu penetra in osse; globulu de plumbu penetrà in ficatu. navigatorii se adopera a penetrá cu navile loru pêno la polu; ellu nu potù penetrá la imperatoriu; a penetrá cu mentea.*

* PENETRATIONE, s. f., **penetratio**, actione de *penetrare* sau petrundere : *penetrationea caldurei, penetrationea luminei; penetrationea mentii.*

* PENETRATIVU,-*a*, adj., (it. **penetrativo**, fr. **pénétratif**), care pote *penetrá : potere penetrativa, mente penetrativa. ingeniu penetrativu.*

* PENETRATORIU,-*tória*, adj. s., **penetrator**, (it. **penetratore**), care *penetra : medicamentu penetratoriu in splina; penetratorii in case straine se punescu de lege.*

* PENETRATRICE, s. f., (it. **penetratrice**), femina care *penetra, penetratória.*

* PENETRATU,-*a*, adj. part., **penetratus**, petrunsu : *corpu penetratu de frigu.*

* PENIBILE, adj., (fr. **pénible**), care causa *pena*, care se face cu greu, cu mare fatiga : *lucru penibile, opera penibile, essercitie penibili; studie penibili, stare penibile, positione penibile, calle penibile.*

* PENIBILITATE, s. f., calitate de *penibile*, stare *penibile.*

* PENICELLU, pl.-*e*, **penicillum** si **penicillus**, (fr. **pinceau**, it. **pennello**), instrumentu compusu d'in peri legati strinsu, cu care se servescu pictorii la pingere : *voliu pinge térr'a cu colorile telle, inse cu penicellulu meu; penicellulu a inaltiatu pre multi ómeni la mare gloria; penicellulu lui Rafaele.*

* PENICLU, s. m., **peniculus**, demin. d'in *pene*, **penis**, mica coda, codicella

www.dacoromanica.ro

de animale care serve la stersu, peria; penicellu.

* PENINSULA, s. f., **peninsula** si **pœninsula**, medietate de *insula*, insula care se afla legata cu una latura a sea de uscâtu : *Peloponnesulu e una peninsula, Crimmeri'a e una peninsula in marea negra, Afric'a inco se pote nomí una peninsula a Asiei; chiaru si Europ'a nu e altu ceva de câtu una peninsula a Asiei.*

* PENINSULARIU,-*a*, adj. s., (fr. **péninsulaire**), relativu la *peninsula : pamentu peninsulariu;* care locuesce in una *peninsula : Italianii su peninsulari.*

* PENITENTE, adj. part. pres., **pœnitens**, care sente dorere pentru errorile, peccatele, delictele selle; care face *penitentia;* care si confessa peccatele selle: *peccatosu penitente, peccatósa penitente, ânima penitente, viétia penitente;* subst. *unu penitente, una penitente : penitentii se arretara la usi'a basericei cerendu liertare de la fratii loru crestini; unu addeveratu penitente se corrége si nu mai face reu.*

* PENITENTIA, s. f., **pœnitentia**, dorere de ânima pentru peccatele si delictele commisse; confessione a peccateloru si sufferentia de bona volia a penei impuse de parentele spirituale : *crestinii religiosi facura unu sacramentu d'in penitentia; a face penitentia, a cadé la penitentia; addeverat'a penitentia e semnu de correctione.*

* PENITENTIALE, adj., **pœnitentialis**, relativu la *penitentia.*

* PENITENTIARIU,-*a*, adj., (it., **penitenziario, penitenziero** si **penitenziere**, fr. **pénitentiaire**, si **pénitencier**), 1. relativu la *penitentia : fapte penitentiarie, regule penitentiarie, carte penitentiaria nomita si penitentiariu; systema penitentiaria, regime penitentiariu, institutu penitentiariu;* 2. subst. personale, *penitentiariulu* = confessoriulu care asculta confessionea peccateloru si impune penitentia; 3. inspectoriu preste condêmnatii la penitentia, carcerariu; 4. reale, *penitentiariu*, pl.-*ie*, locu unde se detinu condemnatii la penitentia = institutu *penitentiariu*, inchisore, carcere : *penitentiariele d'in Americ'a au devenitu celebre; noi amu inceputu a edificá penitentiarie inainte de a edificá scole; câudu ómenii aru fi toti luminati si adapati cu principie morali, n'aru avé necessitate de penitentiarie; dati omeniloru invetiatura si le facilitati viéti'a, si ve veti poté dispensá de penitentiarie.*

* PENITERE, v., **pœnitere**, a sentí dorere pentru errorile, peccatele si delictele commisse, a si confessá peccatele si a se suppune de bona volia penei dictate de confessoriu, a face *penitentia.*

* PENNA, s. f., **penna**, organu ce accopere corpulu passeriloru si cu care se servescu aceste-a spre a sborá : *passerile su accoperite cu penne; pennele aripeloru si alle codei su mai lungi de câtu celle alte, cu aceste-a se servescu passerile spre a se inaltiá in aeru si a sborá; pennele unoru passeri su addeverate ornamente distinse cu colorile celle mai formóse; omenii inco se adorna cu penne de passeri; pennele de gânsca servescu la scrissu; — penna prin analogía se nomesce si cuniulu cu care crépa omenii lemne.*

PENNARE, v., a adorná cu *penne*, a muní cu *penne*, vedi comp. *impennare.*

PENNARIU,-*a*, adj. s., (**pennarius**), 1. care are *penne*, 2. care face *penne* 3. reale, **pennarium**, théca de *penne.*

PENNATICU, pl.-*e*, (it. **pennacchio**, fr. **panache**), legatura de mai multe penne, care se pórta in pellaría sau pre casside; crésta artificiale de penne.

PENNATU,-*a*, adj., **pennatus**, munitu cu *penne*, ornatu cu *penne;* subst. *pennatele* = **pennata** = passerile; vedi compositulu *impennatu.*

* PENNIFERU,-*a*, adj., **pennifer**, care porta penne.

* PENNIGERU,-*a*, adj., **penniger**, coperitu, munitu cu penne, aripatu : *copillulu pennigeru* = Amore; *ferrulu pennigeru* = segétta; *insecte pennigere.*

* PENNIPEDE, adj. s., **pennipes**, care are penne la *petióre.*

* PENNIPOTENTE, adj., **pennipotens**, care pote dispune de *penne* passeri.

* PENNIRAPU, s. m., **pennirapus**;

www.dacoromanica.ro

care rapesce pennele, antagonistulu gladiatoriului samniticu, care debea se i rapesca pennele de pre cassidea lui.

PENNIRE,-*escu*, v., **pennescere**, a face *penne*, a se coperí cu *penne*, a se *impennì*.

PENNITU,-*a*, adj. part., copeiitu cu penne, *impennitu*.

PENO, *pêno*, sau *pîno*, **usque**, (ξως, fr. **jusque**, it. **fino**, si **sino**), prepositione care arréta terminulu de adjunsu allu locului, tempului si allu operationei : *pêno aici, pêno acollo; pêno acumu, pêno atunci, peno unde? pêno cându? pêno la ce punctu? pêno in capetu, pêno in fine; câtu e de la mene pêno la tene, atâtu e si de la tene pêno la mene; pêno ce nu veti adjunge acollo, se nu ve laudati; sedeti a casa si asteptati peno voiu vení eu; ellu sedea si mancá pêno cându noi lucrámu si sudamu; déco vomu mai trai peno la primavéra, ne vomu duce la Roma; lucrati pêno la appusulu sórelui; plecati la drumu pêno in diua; ellu se plecà pêno la pamentu; lassa-me pêno voliu mancá, apoi voliu terminá si affacerea tea; nu i voliu dá pace pêno ce nu se va lassá de fôra-de-legile selle; remâniu credentiosu principieloru melle pêno la mórte.*

* PENSA, s. f., **pensa**, (de la 2 *pendere*), mesura de buccate pentru una dí; vedi si *pensu*.

* PENSABILE, adj., **pensabilis**, ce se póte pensá sau compensá, compensabile, reparabile.

* PENSARE, v., **pensare**, (intens. de la 2 *pendere*), 1. a ponderá, a mesurá cu cumpan'a : *a pensá pre toti cu aceaasi trutina*; 2. a judecá : *covine-se a pensá pre amici dupo fapte*; 3. a compará : *se pensàmu celle bone cu celle relle, si se vedemu ce resulta d'in elle*; 4. a compensá, a reparà : *ânimele celle mari cauta a pensá mortea prematura cu memori'a eterna a nomelui bonu; perderea nomelui bonu nu se póte pensá cu nemica.* In celle alte limbi sorori se iea *pensare*=*cogitare*, noi inse romanii avemu acestu verbu classicu (*cogitare*), si n'avemu necessitate de a i substituí *pensare*.

* PENSATIONE, s. f., **pensatio**, actione de *pensare*, in t. s. verbului.

* PENSATIVU,-*a*, adj., (it. **pensativo**), aptu a *pensá*, deprensu a *pensá*, applecatu a *pensá*.

* PENSATORIU,-*tória*, adj. s., **pensator**, care *pensa*.

* PENSICULARE, v, **pensiculare**, a *pensá*, a essaminá cu de a menuntulu, a controllá de aprópe.

* PENSICULATORIU,-*tória*, adj. s., **pensiculator**, care essamina cu de a menuntulu.

*PENSILE, adj., **pensilis**, care *pende*, *pendente : lustru pensile, omu pensile*, spenduratu; *gradini pensili*, redicate pre arcuri.

* PENSIONARE, v., (fr. **pensionner**), a pune in *pensione : a pensioná unu functionariu betranu si invalidu.*

* PENSIONARIU,-*ia*, adj. s., (it. **pensionario**, fr. **pensionnaire**), care se buccura de una pensione : *pensionarii statului, pensionarii unui institutu.*

* 1 PENSIONATU,-*a*, adj. part., (fr. **pensionné**), pusu in pensione : *functionariu pensionatu, militari pensionati.*

* 2 PENSIONATU, pl.-*e*, (fr. **pensionat**), institutu de educatione : *pensionatu de copilli, pensionatu de fete, pensionatu publicu, pensionatu privatu; pensionatele se critica fórte; pensionatele cu mare numeru de copilli nu se potu bene preveghiá.*

* PENSIONE, s. f., **pensio**, 1. actione de *pensare*, ponderatione; 2. solutione; 3. salariu, si in specie salariu ce se dá vechiloru functionari essiti cu onore d'in servitiu : *pensione intréga, pensione de medietate, unu tertiu, unu cartu de pensione; ellu se buccura de una formósa pensione; a si luá, a si trage pensionea; a remané fora pensione; ea nu póte traí d'in mic'a pensione ce i a remasu dupo mortea barbatului seu; ea n'are dreptu la pensione.*

* PENSITARE, v., **pensitare**, (de la **pensare**), a ponderá, a considerá, a cercetá; a compará : *a pensitá poterea vorbeloru; a pensitá despre unu lucru, a cogitá, a lu rumegá bene.*

* PENSITATIONE, s. f., **pensitatio**,

www.dacoromanica.ro

actione de *pensitare*; ponderatione; compensatione; solutione; retributione.

* PENSITATORIU,-*tória*, adj. s., **pensitator**, care *pensita*, care pondera, care essamina: *pensitatoriulu de vorbe*, **verborum pensitator.**

* PENSITATU,-*a*, adj. part., **pensitatus**, ponderatu, essaminatu, cercetatu, consideratu.

* PENSU, pl.-*e*, **pensum**, (de la 2 *pendere*), 1. pondu de lâna ce se dá unei femine ca se lu tórca; 2. veri-ce lucru ce se da cuiva ca se lu faca; de aci, thema de lucratu, problema de deslegatu etc.: *professorii dau pense la scolari; eu mi am facutu pensulu; ellu e negligente in facerea penseloru; unu pensu facile, unu pensu difficile; pensele se fia proportionate progressului ce facu scolarii.*

* PENSURA, s. f., **pensura**, mesura cu pondulu, ponderatura.

† PENTA-, (gr. πέντε=cinci), in diverse compositioni de termini technici, precumu: *pentabiblu,-a*, adj., (πεντάβιβλος d'in βιβλος = carte), compusu d'in cinci càrti; *pentacamaru,-a*, adj., (fr. **pentacamare**, d'in καμάρα = camera, bolta), formatu d'in cinci camare: *paconia pentacomara*, bot.; *pentacanthu,-a*, adj., (fr. **pentacanthe**, d'in ἄκανθα = spina), care are cinci radie spinose la pinnele selle: *pesci pentacanthi; pentacarpu -a*, adj., (fr. **pentacarpe**, d'in καρπός, = fructu), care are cinci fructe unite; *pentachelu,-a*, (fr. **pentachèle**, d'in χήλη=forfece), care are cinci forfeci la petióre: *pentachenu,-a*, adj., (fr. **pentachaine**, d'in χαίνειν=deschidere), fructu care la maturitatea sea se desface in cinci lobi; *pentàchondru,-a*, adj., (fr. **pentachondre**, d'in χόνδρος= granutiu), genu de plante dicotyledonie d'in Olland'a noua; *pentachordu,-a*, adj., (πεντάχορδος), care are cinci corde: *lyra pentacorda; pentachotomu,-a*, adj., (fr. **pentachotome**), care se divide in cinci pàrti; *pentacontaedru,-a*, adj., (fr. **pentacontaëdre**), compusu d'in cincidieci de facie plane; *pentacontarchia*, s. f., (πεντηκονταρχία), functionea unui *pentacontarchu*, s. m., (πεντηκόνταρχος), commandante peste cincidieci de ómeni; *pentacosiarchia*, s. f., (πενταχοσιαρχία), functionea unui *pentacosiarchu*, s. m., (πενταχοσίαρχος si πενταχοσιάρχης), commandante preste cinci cente de ómeni; *pentacrina*, s. f., (fr. **pentacrine** sau **pentacrinite**), genu de polypari d'in oceanulu Antilleloru; *pentacrostichu*, s. m., (fr. **pentacrostiche**), compusu d'in cinci *acrostiche; pentacyclu,-a*. adj., (fr. **pentacycle**, d'in κύκλος=cercu) care descrie cinci cercelli, *pentadactylu,-a*, adj., (πενταδάκτυλος), cu cinci degete; *pentadarchu*, s. m., (πενταδαρχος), commandante preste cinci omeni; *pentade*, s. f., (πεντάς), cincime; *pentadecagonu,-a*, adj., (fr. **pentadécagone**, d'in γωνία=anglu), care are cincisprediece ânguli, si totu atâte laturi; *pentadelphu,-a*, adj. (**pentadelphe**, d'in ἀδελφός = frate), cu cinci androphori: *plante pentadelphe; pentadoru,-a*, adj., **pentadoros**, (πενταδωρος), lungu de cinci palme, *pentadynamu,-a*, adj., (fr. **pentadyname**, d'in δύναμις=potere), care intre diece stamine are cinci mai lungi de câtu celle alte; *pentaedru,-a*, adj., (fr. **pentaëdre**), care are cinci facie: *cristallu pentaedru; pentaetericu,-a*, adj., **pentaëtericus**, (πενταετηρικός), cincienale, *pentaeteride*, s. f., (πενταετηρίς), spatiu de cinci anni; *pentaglottu,-a*, adj., (fr. **pentaglotte**, d'in γλῶττα = limba), in cinci limbe: *dictionariu pentaglottu, biblia pentaglotta; pentagonale*, adj., (fr. **pentagonal**), cu cinci ânguli: *planu pentagonale; pentagonite*, s. f., (fr. **pentagonite**), genu de actinozoarie; *pentagoniu*, s. m., **pentagonium**, figura cu cinci ânguli; *pentagonu,-a*, adj., **pentagonus**, (πεντάγωνος), care are cinci ânguli, si prin urmare cinci laturi; *pentagraphia*, s. f., (fr. **pentagraphie**, d'in γράφειν = scriere), arte de a copiá unu planu cu *pentagraphulu*; de ací: *pentagraphicu,-a*, adj., (fr. **pentagraphique**), si *pentagraphu*, s. m., (fr. **pentagraphe**), instrumentu cu care se copiédia planuri, fora ca lucratoriulu se aiba connoscentia de desemnu; *pantagynia*, s. f., (fr. **pentagynie**, d'in γυνή = muliere), ordine de plante cu cinci pistille; de ací: *pentagynicu,-a*, adj., (fr. **pentagynique**),

www.dacoromanica.ro

si *pentagynu,-a*, adj., care are cinci pistille; *pentahexaedru,-a*, adj., (fr. **pentahexaëdre**), compusu d'in cinci *hexaedre; pentahydricu,-a*, adj., (fr. **pentahydrique**), care contine de cinci ori atâtu hydrogeniu, câtu contine altu compusu de acellu-así genu; *pentalasmu*, s. m., (fr. **pentalasme**), genu de conchylie univalve; *pentalepide*, adj., (fr. **pentalépide**, d'in λεπίς=scama, soldiu), care porta cinci scame; *pentalobu*, s. m., (fr. **pentalobe**), genu de plante dicotyledonie, cu flori complete, polypetalate; *pentameride*, s. f., (fr. **pentaméride**), genu de plante monocotyledonie cu flori glumacie, d'in famili'a graminieloru; *pentamer-u,-a*, adj. (πενταμερής), cu cinci article : *insecte pentamere; pentametru*, s. m., **pentameter**, (πεντάμετρος), versu compusu d'in cinci petióre metrice; de ací : *pentametricu,-a*, adj.; — *pentamyru*, s. m., (πεντάμυρος), myru (profumu) compusu d'in cinci substantie diverse; *pentandria*, s. f., (fr. **pentandrie**, d'in ἀνήρ = maritu), classe de plante care contine tote acelle plante alle caroru flori au cinci stamine; de ací : *pentandricu,-a*, adj. si *pentandru,-a*, adj., care are cinci stamine; *pentanema*, s. f., (fr. **pentanème**), genu de plante d'in famili'a synanthereloru, indigene in Asi'a; *pentantheru,-a*, adj., **penthantère**, d'in ἀνθηρός floridu) care are cinci anthere; *pentanthu,-a*, adj., (fr. **pentanthe**, d'in ἄνθος = flore), care are cinci flori; *pentapetalu,-a*, adj., (fr. **pentapétale**, d'in πέταλον = folia), care are cinci petale; *pentapete*, s. m., **pentapetes**, (πενταπετές), synonymu cu *pentaphyllu; pentapharmacu*, s. m., **pentapharmacu**, (πενταφάρμακον), buccate compuse d'in cinci substantie; *pentaphyllu,-a*, adj., **pentaphyllos**, (πενταφύλλος), care are cinci divisioni foliacie; subst. *unu pentaphyllu*, (πενταφύλλον), genu de plante dicotyledonie cu flori papilionacie; *pentaplostenome*, adj., (fr. **pentaplostémone**, d'in στήμων = stamine), care are stamine cintuple; *pentapogone*; s. m., (fr. **pentapogon**, d'in πώγων = barba), genu de plante monocotyledonie cu flori glumacie, originarie d'in Australi'a; *pentapolia*, s. f., **pentapolis**, (πενταπόλις), unione de cinci cetàti; *pentapolitanu -a*, adj. s., (fr. **pentapolitain**), relativu la *pentapolia; pentaprotia*, s. f., **pentaprotia**, (πενταπρωτεία), demnitate de *pentaprotu*, s. m., (πενταπρωτος), unulu d'intre cei cinci primi cetatiani ai unui municipiu; *pentapteru -a*, adj., (fr. **pentaptère**, d'in πτερόν=aripa), care are cinci espansioni in forma de aripe; *pentaptotu,-a*, adj., **pentaptotos**, (πενταπτωτος), care are cinci casuri; *nome pentaptotu*, in gramm.; *pentaraphide*, s. f., (fr. **pentaraphide**), genu de plante monocotyledonie cu flori glumacie, cari crescu pre montii Messicului; *pentarchatu*, s. m., (fr. **pentarchat**), demnitate de *pentarchu; pentarchía*, s. f., (πενταρχία), guvernu de cinci; *pentarchicu,-a*, adj., (fr. **pentarchique**), relativu la *pentarchia; pentarchu*, s. m., (πένταρχος), 1. commandante peste cinci ómeni; 2. unulu d'intre cei cinci cari compunu guvernulu; *pentasemu,-a*, adj., **pentasemus**, (πεντάσημος), care are cinci tempuri, in metrica; *pentasepalu,-a*, adj. (fr. **pentasépale**, d'in σήπαλον=foliola), care are cinci *sepale; pentaspastu*, s. m., **pentaspaston**, (πεντάσπαστον), machina compusa d'in cinci scripeti; *pentaspermu -a*, adj., (fr. **pentasperme**, d'in σπέρμα= sementia), care are cinci granutie sau sementie; *pentastichu,-a*, adj. s., (πεντάστιχος), compusu d'in cinci ordini, sau d'in cinci versuri; *pentastomu,-a*, adj., (πεντάστομος), care are cinci guri; *pentastylu,-a*, adj., (πεντάστυλος), care are cinci styli : *ovariu pentastylu*; subst. in architectura, edificiu cu cinci ordini de columne in facia; *pentasyllabu,-a*, adj., **pentasyllabus**, (πενταστύλλαβος), compusu d'in cinci syllabe; de ací : *pentasyllabicu,-a*, adj., care are cinci syllabe; *pentateuchu*, s. m., **pentateuchus**, (πεντάτευχος), compusu d'in cinci carti in unu volume; celle cinci càrti alle lui Moise d'in biblia; *pentathlu*, s. m., **pentathlum**, (πένταθλον), totulu celloru cinci essercitie gymnastice la Greci; *pentatomu*, s. m., **pentatomon**, (πεντάτομον= taliatu in cinci), genu de insecte; *pentatonu*, s m., (πεντάτονον), intervallu de cinci tonuri in music'a gréca.

www.dacoromanica.ro

† PENTE-, (d'in gr. πέντε = cinci), in compositioni, precumu : *pentecomarchia*, (πεντεκωμαρχία, fr. **pentécomarchie**), demnitate de *pentecomarchu*, s. m., (πεντεκωμάρχης, fr. **pentécomarque**), guvernatoriu de cinci oppide; *pentecónta*, (πεντήκοντα = cincidieci); *pentecontaedru,-a*, adj., (fr. **pentécontaëdre**, d'in ἕδρα = base), care are cincidieci de facie; *pentecontarchia*, s. f., (πεντηκονταρχία, fr. **pentécontarchie**,), demnitate de *pentecontarchu*, s. m., (πεντηκόνταρχος, fr. **pentécontarque**), commandante preste cincidieci de ómeni; *pentecontoru*, s. m., (πεντηκόντορος, fr. **pentécontore**), nave cu cincidieci de remi; *pentecostariu*, s. m., (πεντηκοστάριον, fr. **pentécostaire**), carte care coprende officiulu ecclesiasticu de la pasci pêno la *pentecoste; pentecoste*, s. f., (πεντηκοστή, **pentecoste**, it. **pentecoste**, fr. **pentecôte**), diu'a cincidiecima dupo pasci, rosaliele, descensionea spiritului sântu; *penteloru,-a*, adj., **penteloris**, (d'in πέντε, si **lorum**), cu cinci corelle; *pentereme*, s. f., **penteremis**, (d'in πέντε, si **remus**), si *pentere*, s. f., *penteres*, (πεντήρης), nave cu cinci ordini de remi; *penthemimere*, s. f., **penthemimeres**, (πενθημιμερής), cesura a versului pentametru.

* PENTELICU,-*a*, adj., **pentelicus**, (πεντελικός), d'in montele *Pentelicu : marmore pentelica.*

* PENTOROBU, s. m., **pentorobon**, (πεντόροβον), una planta, **pæonia?**

PENTRU, **pro, propter**, prepositione, prin care se arréta caus'a, scopulu, interessea sau favorea, si care, 1. inaintea nomineloru si a pronomineloru, se pune cu accusativulu in limb'a româna : *pentru mene, pentru tene, pentru sene, pentru noi, pentru voi, pentru ellu, pentru (ella) ea, pentru (elli) ei, pentru elle; pentru frate-meu, pentru soru-tea; pentru benele publicu; pentru interessile vostre; pentru oclii vostri celli formosi; pentru restabilirea senetàtii; pentru rogationile sântiloru parenti; nu facu acésta-a pentru mene, ci pentru voi si filii vostri; pentru cine lucredi? pentru filii Românilor; amu vorbitu pentru Marcu; pentru Antoniu veru vorbi altii; rogati-ve lui domnedieu pentru mene si pentru famili'a mea;* 2. ca interogativu, cu scopu de a connósce caus'a sau motivulu, se pune cu pronomele *ce : pentru ce me intrebi? pentru ce nu m'ai ascultatu?* 3. ca respunsu cu arretarea causei sau a motivului, se pune cu conj. *co*, si cu indicativulu : *pentru co nu m'ai ascultatu, suffere acumu consecentiele neboniei telle; pentru ce nu veniti la mene? pentru co avem multu de lucru;* 4. la indicarea scopului se pune cu conj. *ca se*, si cu conjunctivulu : *pentru ca se poti adjunge unde doresci, incorda-ti tote poterile; pentru ca se nu mai pati ce ai patitu, prepara-te mai de timpuriu si mai bene.* Nu e inse românismu a pune prep. *pentru* cu *a* si infinitivulu, cumu facu unii imitatori servili ai gramaticeloru straine, p. e. *pentru a scrie bene se cere multu*, in locu de : *spre a scrie bene se cere multu;* sau : *ca se scriemu bene se cere multu.*

* PENU, s. m., **penus, penum**, si **penu**, provisione de buccate, comestibili.

* PENUARIU,-*a*, adj., **penuarius**, relativu la provisionea de buccate; subst. *penuariulu*, cellu insarcinatu cu provisionea de buccate.

* PENULA sau *penura*, s. f., **penula** si **pænula**, (φαινόλης?), vestimentu rotundu, care accopere totu corpulu, se porta preste celle alte vestimente, si mai allessu in callatoria si in campu la armata. Coventulu póte se fia contribuitu la confusionea cu *pannur'a.*

* PENULARIU sau *penurariu,-a*, adj. s., **penularius** si **pænularius**, care face *penure.*

* PENULATU sau *penuratu,-a*, adj. part., **penulatus** si **pænulatus**, vestitu in *penula;* subst. unu *penulatu.*

* PENULTIMU,-*a*, adj., **penultimus** si **pænultimus**, cellu inainte de ultimu : *syllaba penultima*, si subst. *penultim'a.*

* PENURIA, s. f., **penuria**, lipse in genere : *penuria de apa, penuria de argentu;* lipse de buccate in specie, fomete : *ellu cu tota famili'a sea se afla in cea mai terribile penuria.*

PEPENARIU,-*a*, adj. s., (**peponarius**), subst. m., *unu pepenariu*, care

www.dacoromanica.ro

cultiva sau vende *pepeni;* subst. f., *pepenaría,* locu seminatu cu *pepeni,* gradina de *pepeni;* multime de *pepeni.*

PEPENE sau *pépine*, s. m., **pepo**, (πέπων), planta d'in famili'a cucurbitacieloru allu carei fructu bonu de mancatu, cresce in forma de glomu cu unu diametru de una palma si mai mare : *pepeni verdi, pepeni rosii, pepeni galbini; pepeni copti, pepeni trecuti; copilliloru placu pepenii; sunt diverse specie de pepeni.*

PEPINE, *pepinariu,* vedi *pepene, pepenariu.*

PEPLOMA, pl.-*mate*, (πέπλωμα), velu, mantellu, vestimentu; vestimentu compusu si implutu cu lâna sau cu bumbacu cu care ne accoperimu in patu, corruptu, *plapoma.*

PEPLOMARIU, corruptu *plapomariu,* s. m., care face *peplome.*

* PEPLU, s. m., **peplum** si **peplus**, (πέπλον, si πέπλος), vestimentu mare, largu, de materi'a cea mai fina si mai formosu lucrata, mai antâniu pentru matrone, mai in urma, ca vestimentu de pompa, si pentru barbati : *peplulu Minervei, peplu imperiale.*

PEPONARIU,-*a*, adj. s., (**peponarius**), relativu la *peponi;* care cultiva *peponi; peponaría,* gradina de *peponi;* vedi *pepenariu.*

PEPONE, s. m., **pepo**, (πέπων), vedi *pepene.*

PEPTARIU, pl,-*ie,* **pectorale**, vedi *pectariu.*

PEPTENARE si *peptinare*, v., **pectinare**, vedi *pectinare,* etc.

PEPTENE si *peptine,* s. m., **pecten**, vedi *pectine* si derivatele.

PEPTINE, *peptinare;* vedi *pectine, pectinare,* etc.

PEPTOSU,-*a,* adj., **pectorosus**, plenu de *peptu,* cu *peptulu* mare; vedi *pectosu.*

PEPTRU, prepositione, **propter**; vedi *pentru.*

PEPTU, pl.-*uri,* **pectus**, vedi *pectu.*

†† PER, prep. latina, **per**, care in limb'a româna a trecutu in *pre,* apoi in composit'a *prein, pr'in* si *prin,* occurre in forte numerose compositioni, cu insemnarea : 1. la verbe, de trecere prin tote gradele, peno in fine, de tóte partile, cu totulu; 2. la adiective si adverbie, de forte, in cellu mai inaltu gradu, cu totulu, precumu se va vedé in essemplele urmatorie.

PERA, s. f., **pirum**, poma ce produce arborele *pèrulu : pere selbatice, pere dulci, pere acre, pere copte, pere veratice, pere tomnatice; mustu de pere; gustu de pere; in forma de péra; mânca pere, mânca mere, loculu pânei totu nu pere;* vedi *pèru.*

* PERACTIONE, s. f., **peractio**, terminuln lucràrei; actulu ultimu allu unei drame : *amu ascultatu actulu antâniu si secundu, se ascultàmu si peractionea; betranetiele sunt óre-cumu peractionea comediei,* **peractio fabulæ.**

* PERACTU,-*a*, adj. part., **peractus**, terminatu, trecutu : *lucru peractu, etate peracta, comedia peracta.*

†† PERAGERE, v., **peragere**, a percurge, a petrece, a duce la terminu, a essecutá, a terminá. Radecin'a part. *peractu,* subst. *peractione,* si a derivateloru : *peragitare,* etc.

* PERAGITARE, v., **peragitare**, a miscá in tote directionile; a mená, a escitá, a stimulá, a instigá, a impinge; a essecutá : *me peragita idecle celle mai estravaganti.*

* PERAGITATU,-*a,* adj. part., **peragitatus**, miscatu de tote pártile si in tote directionile : *peragitatu de tote passionile.*

* PERAGRARE, v., **peragrare**, a percurge, a cotreiará. a strabate : *a peragrá marile si terrile cu armele; a peragrá infinitulu cu mentea.*

* PERAGRATIONE, s. f., **peragratio**, actione de *peragrare.*

* PERAGRATORIU,-*tória*, adj. s., (**peragrator**), **peragatrix**, care *peragra,* care percurge, strabate, cotreiera.

* PERAGRATU,-*a,* adj. part., **peragratus**, percursu, strabatutu, cotreieratu : *terrile, regionile peragrate de noi.*

1 PERAMBLARE, v., (corruptu in *primblare,* si mai tare in *plimbare*), **perambulare**; 1. activu : *a peramblá callii, a peramblá copillii in carrutia;* 2. refl. *a se peramblá : ellu se perambla tóta*

www.dacoromanica.ro

diu'a; eri s'a peramblatu cu frate seu, astadi se perambla cu soru sea; elli nu mai incetédia de a se peramblá; perambla-te pêno la mene! lassa-lu se se peramble pêno i va trece gustulu; locut. *l'a tramissu se se peramble.*

2 PERAMBLARE, s. verbale, **ambulatio, ambulacrum** : *peramblarea e sanetosa, a merge la peramblare, a veni de la peramblare; a se lassá de peramblare.*

PERAMBLATIONE, s. f., **ambulatio**; actione de *peramblare.*

PERAMBLATORIU,-*tória*, adj. s., **ambulator, ambulatorius**, care *perambla*, si care *se perambla;* subst. *unu peramblatoriu, una peramblatória, peramblatorii;* fig. *peramblatória* sau *peramblatóre* = *amblatória* sau *amblatóre* = latrina.

1 PERAMBLATU,-*a*, adj. part., (**perambulatus**), dussu la *peramblare : calli peramblati, copilli peramblati, bene peramblati ne amu pusu la mésa.*

2 PERAMBLATU, s. m., **ambulatus,-us**, actulu de *peramblare : venimu de la peramblatu; cu peramblatulu nu ti castigi pânea.*

PERAMBLATURA, s. f., **ambulatura**, actione si resultatu allu actionei de *peramblare : una peramblatura pre dí e destulla; la antâni'a peramblatura n'am sentitu fatiga.*

PERARARE, v., **perarare**, a percurge *arându*, proprie : *a perará campulu;* figuratu : *a perará marea*, **perarare pontum**, a strabate navigându; *a perará una littera*, a scrie.

PERARATU,-*a*, adj. part., **peraratus**, percursu cu aratrulu, propriu si figuratu : *campulu peraratu, marca perarata, epistol'a perarata, litterele perarate.*

PERARMARE, v., **perarmare**, a armá pre deplenu : *a perarmá óstea, a se perarmá cu tóte celle necessarie.*

PERARMATU,-*a*, adj. part., **perarmatus**, bene armatu, pre deplenu armatu : *óste perarmata, omu perarmatu cu principiele celle mai tari; suffletu perarmatu in contr'a mortii.*

†† PERCELLERE, v., **percellere**, a bate, a restorná, a arruncá la pamentu. Radecin'a part. si subst. *perculsu.*

1 PERCEPERE, (corruptu in *precepere* si *pricepere*), *percepui, perceputu* si *perceptu*, v., **percipere**, 1. a luá in possessione, a coprende; 2. a stringe : *a percepe darile, tassele, contributionea; nu potemu percepe nemica de la acesti ómeni scapetati;* 3. a coprende cu sensurile, a sentí, a connosce : *a percepe cu sensurile, cu ochii, cu urechiele; a percepe dorere, a percepe placere;* 4. a coprende cu mentea, a intellege : *nu percepemu nemica d'in celle ce ne spuneti; te percepu destullu de bene, déro nu ti adoptu consiliulu; ai perceputu ce am dissu?* si refl. *ellu se percepe la multe; omu care se percepe la tóte; copillulu a inceputu a percepe vorbele mammei.*

2 PERCEPERE, s. verbale, **perceptio**, in t. s. verbului.

PERCEPIBILE, adj., **percipibilis**, care se póte percepe, in t. s. verbului; vedi si *perceptibile.*

PERCEPITORIU si *percepetoriu,-tória*, adj. s., vedi *perceputoriu.*

PERCEPTIONE, s. f., **perceptio**, actione de *percepere*, in t. s. verbului : *perceptionea contributionei; perceptionea sensuriloru esterne, perceptionea sensului internu; perceptionile mentii, tóte perceptionile nóstre debu a fi insociate de apperceptione.*

PERCEPTIVU,-*a*; adj., care *percepe*, prin care se *percepe : facultate perceptiva.*

PERCEPTORIU,-*tória*, adj. s., **perceptor**, care *percepe : perceptoriulu de contributione, perceptoriulu generale; perceptoriulu invetiatureloru celloru bone.*

PERCEPTU,-*a*, adj. part., **perceptus**, coprensu, strinsu; luatu in conscientia, connoscutu, intellessu; vedi si *perceputu.*

PERCEPUTORIU,-*tória*, adj. s., **perceptor, percipiens, intelligens**, care *percepe*, care coprende, care sente, care intellege.

PERCEPUTU,-*a*, adj. part.; 1. **perceptus**, coprensu in t. s. verbului; 2. **inteligens, ingeniosus**, care se *percepe*, care intellege, ingeniosu : *omu perceputu, june perceputu; erá teneru,*

www.dacoromanica.ro

déro fórte perceputu; vedi si *preceputu* si *priceputu*.

PERCERERE, *percerui*, *percerutu* si *percisitu*, v., **perquirere**, a cautá cu accuratétia, a cercetá cu diligentia, a essaminá cu attentione.

* PERCISITIONE, s. f., **perquisitio**, cercetare cu diligentia, essaminare cu attentione: *a face una percisitione rigorósa; in urm'a percisitionei s'au descoperitu multe secrete; percisitionile debu se se faca cu multa precautione.*

* PERCISITIVU,-*a*, adj. modale, prin care se cercetédia cu de a menuntulu: *medie percisitive, mesure percisitive.*

* PERCISITORIU,-*tória*, adj. s., **perquisitor**, care *percere*, care face *percisitione: percisitorii autorisati de justitia; percisitorii merciloru opprite; percisitorii su odiosi.*

* PERCISITU,-*a*, adj. part., **perquisitus**, cercetatu cu diligentia; essaminatu cu attentione.

* PERCITARE, v., **percitare**, a miscá tare, a miscá pêno in fundu, a miscá pêno in fundulu ânimei: *a percitá urechiele cuiva.*

* PERCITATIONE, s. f., actione de *percitare.*

* PERCITATORIU,-*tória*, adj. s., care *percita.*

* PERCITATU,-*a*, adj. part., **percitatus**, miscatu pêno in fundu: *urechie percitate, ânima percitata; am remasu percetatu pêno in fundulu ânimei.*

* PERCITU,-*a*, adj., **percitus**, tare miscatu, agitatu, irritatu; vedi si *percitatu.*

* PERCOCERE, *percossi* si *percossei*, *percoctu* si *percoptu*, v., **percoquere**, a cóce bene, a cóce de totu, a stracóce; a ferbe tare, a incaldí, a arde: *sórele percoce pomele; caldur'a percoce umorile, maurii sunt percopti de sóre.*

* PERCOCTIONE, s. f., (**percoctio**), actione de *percócere.*

* PERCOCTU,-*a*, adj. part., **percoctus**, coptu bene, coptu de totu, stracoptu.

* PERCOLARE, sau *percorare*, v., **percolare**, a stracorá: *a percolá vinulu; néuea topita se percóla prin venele pamentului.*

* PERCOLATIONE, sau *percoratione*, s. f., **percolatio**, stracoratione.

* PERCOLATU, sau *percoratu*,-*a*, adj. part., **percolatus**, stracoratu.

* PERCOLERE, *percolui*, *percolutu* si *percultu*, v., **percolere**, a cultivá bene; a onorá, a adorá.

* PERCULSU,-*a*, adj. part., **perculsus**, batutu, arruncatu la pamentu.

* PERCULTORIU,-*tória*, adj. s., **percultor**, care *percole*, care onóra, care adóra: *percultorii invetiatiloru, percultorii dieiloru.*

* PERCULTU,-*a*, adj., **percultus**, bene cultivatu, onoratu, adoratu.

* PERCUNTARE, v., **percontari**, a interrogá, a se informá.

* PERCUNTATIONE, s. f., **percontatio**, interrogatione, informatione.

* PERCUNTATIVU,-*a*, adj., **percontativus**, interrogativu.

* PERCUNTATU,-*a*, adj. part., **percontatus**, interrogatu.

* PERCURARE, v., **percurare**, a curá cu totulu, a vindicá pre deplenu: *amiculu m'a percuratu de morbulu inveteratu, de a carui cura medicii desperassera.*

* PERCURATU,-*a*, adj. part., **percuratus**, curatu cu totulu, vindicatu pre deplenu: *mentea percurata si liberata de tóte vitiele.*

PERCURRERE si *percurgere*, *percursi* si *percursei*, *percursu*, v., **percurrere**, a strabate cu cursulu: *a percurre tóte terrile si tóte marile, a percurre tóte scientiele, a percurre cu mentea, a percurre cu vorb'a; a percurre rapide, a percurre pre scurtu; n'am avutu tempu a percurre cu ochii tóta cartea ce mi ai tramissu; am percursu Itali'a in tempu de doue luni; dati-mi volia se percurru gradin'a vóstra cea formósa.*

PERCURSARE, v., **percursare**, (intens. de la **percurrere**), a percurre rapide: *a percursá Itali'a in una luna de dille.*

PERCURSATIONE, s. f., **percursatio**, actione de percursare: *percursationea Italiei.*

PERCURSIONE, s. f., **percursio**, actione de *percurrere: percursionea cu mentea, in percursionea acestoru lucruri mi au venitu multe idee.*

PERCURSIVU,-*a*, adj., care *percurre*,

www.dacoromanica.ro

prin care *se percurre : lectura percursiva, cautatura rapida si percursiva.*

PERCURSORIU,-*sória*, adj. s., (**percursor**), care percurre : *percursorii terriloru nostre se intorcu adese ori in patri'a loru cu idee forte erratice.*

PERCURSU,-*a*, adj. part., **percursus**, strabatutu cu cursulu : *spatiu percursu in unu tempu datu; carte percursa rapide.*

* PERCUSSIBILE, adj., **percussibilis**, care se póte *percute;* si cu sensu activu, care pertunde : *odóre percussibile.*

* PERCUSSIONARIU,-*a*, adj., **percussionalis**, aptu a *percute*, relativu la *percussione*, de *percussione : instrumentu percussionariu, machina percussionaria.*

* PERCUSSIONE, s. f., **percussio**, actione de *percutere*, batere, attingere tare, lovitura : *percussione tare, violenta, subitana; legile si effectele percussionei; centrulu percussionei; percussione directa, percussione oblica; percussione mediata, percussione immediata; percussione cu instrumentulu medicale spre a esplorá starea sanetosa sau morbosa a partiloru interne alle corpului;— pusca cu percussione.*

* PERCUSSORIU,-*a*, adj. s., **percussor**, care *percute*, care bate, care plagesce, care uccide, sicariu : *percussorii lui Césare.*

PERCUSSU,-*a*, adj. part., **percussus**, attinsu, lovitu, batutu.

* PERCUSSURA, s. f., **percussura**, actulu, effectulu si resultatulu de *percutere.*

* PERCUTERE, *percussi* si *percussei*, *percussu*, v., **percutere**, a attinge, a attinge tare, a loví, a bate, a plagí, a uccide : *sonulu mi percusse urechiele; ellu percute vestimentele cu vergell'a; a percute cu palm'a, cu pumnulu; a percute cu securea; ellu fu percussu de fulgeru.* Dupo analog'a populariului *scótere (escótere)*, ar urmá : *percótere, percossu, percossione, percossoriu*, etc.

PERDELLA, s. f., (de la *pendulu, pendella ?*) cortina la ferestre : *trage perdellele, lassa perdellele.*

* PERDEMNU,-*a*, adj., **perdignus**, fórte demnu, prea-demnu.

1 PERDERE, *perdui, perdutu* si *perditu*, s., **perdere**, 1. a nu mai avé, a incetá de a mai avé : *a perde unu lucru; Marinu a perdutu pellarí'a; Marina si a perdutu manestergur'a; Sandru si a perdutu mentea; tine pung'a bene se nu ua perdi; a perde nu e greu, mai greu e a aflá; Antoniu a perdutu in una luna totu ce a castigatu in diece anni; Barbu si a perdutu bannii in carti; ellu perde neincetatu, si totu nu se lassa de jocu; nu ti mai perde tempulu cu seccature; a perde ceva d'in ocli, d'in vedere;* refl. *a se perde* : α) a si perde presenti'a de spiritu, β) a se erratecí;—2. a stricá, a ruiná, a causá perire : *prin portarea sea cea fora de mente si a perdutu nomele cellu bonu; elli si au perdutu totu creditulu; omulu fóra conscientia si perde suffletulu; cine perde averea parentesca prin blastematíe, merita se mora de fome ;* 3. a duce la perire, a uccide : *a perde pre inimicu, a perde pre calcatorii de lege; domnedieu va perde pre toti celli rei de prè faci'a pamentului;* 4. a face abortu : *a perde fructulu pantecelui; mulierea a perdutu; perdu si animalile.*

2 PERDERE, s. verbale, **perditio**, in t. s. verbului : *perdere de banni, perderea averei; nu e negotiu fora perdere ; cu perderea onorii; fora perdere de tempu; perderea copillului, perderea fetului.*

PERDEVÉRA, s. m., (compusu d'in *perdere*, si *véra* = tempu), care perde pretiosulu tempu de *véra*, in care se covine a si procurá celle necessarie; apoi in genere, unu omu care si perde tempulu nefacundu ce s'ar covení se faca, unu furu de tempu, unu neglegente.

PERDIARE, s. f., **perditio, pernicies**, actione de *perdere*, in t. verbului, mai allessu inse in sensulu de uccidere, suppliciu.

PERDICARIU, s. m., care venédia *perdici; perdicariu*, venatoriu de *perdici*, omu sau câne.

PERDICE, *perdicla* si *perdichia*, (corruptu in *poternichia*), s. f., **perdix**, una passere selbatica d'in famili'a gallinacieloru cu corpulu grossu, si forte bona de mancatu.

www.dacoromanica.ro

PERDITIONE, s. f., **perditio**, actione *de perdere : perditionea averei, perditionea sfletului.*

PERDITORIU,-*tória*, adj. s., care *perde*, int. s. verbului : *perditoriu de banni, perditoriu de averea parentesca; perditorii statului, perditori de omeni*=spirite relle cari ducu pre omeni la perire.

PERDITU,-*a*, adj. part., **perditus**, perdutu in sensu morale, vedi si *perdutu.*

* PERDOCTU,-*a*, adj. part., **perdoctus**, forte invetiatu : *unu omu perdoctu.*

1 PERDUCERE, *perdussi* si *perdussei, perdussu* si *perductu*, v., **perducere**, 1. a duce : α) prin tote locurile : *a perduce pre unu óspete prin cetate;* β) peno la loculu destinatu : *a perduce pre unu omu la Rom'a; a perduce boii la staulu:* 2. a intende peno la unu locu : *a perduce unu muru peno la monte;* 3. a duce, a conduce : *a perduce pre unu june la celle mai inalte demnitati*, 4. a induce, a induplecá : *a perduce pre cineva la parerea sea;* 5. a tinge, a unge, a accoperí cu ceva : a *perduce corpulu copillului cu unsori, a perduce membrele cu stercu; a perduce lân'a preste membre.*

2 PERDUCERE, s. verbale, **perductio**, in t. s. verbului.

PERDUCTIONE, s. f., **perductio**, actione de *perducere.*

PERDUCTORIU,-*tória*, adj. s., **perductor**, care *perduce : am avutu unu perductoriu diligente care mi a arretatu tote memorabilitalile capitalei; unu perductoriu la locurile celle interdisse de bon'a covientia.*

PERDUCTU,-*a*, adj. part., **perductus**, condussu, dussu, intensu, prelungitu; sedussu; vedi si *perdussu.*

* PERDUELLE, s. m., **perduellis**, (de la archaiculu **perduim**=**perdam**), omu care cauta se ne pérda, inimicu armatu, apoi inimicu in genere, publicu sau privatu. Compara pentru form'a : *rebelle, rebellione, rebellare.*

* PERDUELLIONE, s. f., **perduellio**, portare de *perduelle*, de ací : attentatu in contr'a statului, in contr'a institutioniloru selle, in contr'a cetatianiloru, crime publica.

* PERDUELLU, s. m., **perduellum**, batalia inversionata. Radecin'a probabile a subs. **duellum**, redussu in **bellum.**

PERDUSSU,-*a*, adj. part., **perductus**: *perdussu prin tota cetate, perdussu pêno la Rom'a; muru perdussu pêno la mare; apa perdussa peno in cetate; perdussu de spirite corrupte la marginea abyssului; femina perdussa la crime.*

PERDUTU,-*a*, adj. part., **perditus, amissus**, essitu d'in possessionea nostra reale sau ideale : *lucru perdutu, avere perduta, callu perdutu, argentu perdutu, tempu perdutu cu seccature.*

* PERDURARE, v., **perdurare**, 1. a continuá essistenti'a sea, a durá continuu, a persiste, a nu incetá de a fí : *veri-ce corpu perdura in statulu seu, déco nu e impinsu de altulu; omu care perdura in ideele selle peno la betranetie;* 2. a sufferí, a rabdá : *a perdurá peno la mórte; nu póte perdurá dorerea ce sente; perdurati pêno veti essí d'in periclu!*

* PERDURATIONE, s. f., (**perduratio**), actione de *perdurare : perdurationea lucruriloru in statulu primitivu.*

* PERDURATORIU,-*tória*, adj. s., **perduraus**, care *perdura.*

* PERDURU,-*a*, adj., **perdurus**, fórte *duru.*

* PEREGRINARE, v., **peregrinari**, a callatorí, in sensu propr. si fig. : *peregrinàmu in acésta térra, peregrinàmu pre acestu pamentu; scientiele pernoctédia si peregrinédia cu noi.*

* PEREGRINATIONE, s. f., **peregrinatio**, actione de *peregrinare*, callatoría : *a petrece totu tempulu in peregrinatione; viéti'a nostra e numai una peregrinatione.*

* PEREGRINATORIU,-*tória*, adj. s., **peregrinator**, care *peregrinédia*, callatoriu, *peregrinu.*

* PEREGRINETATE, s. f., **peregrinitas**, stare de *peregrinu*, strainetate.

* PEREGRINU,-*a*, adj., **peregrinus**, strainu : *passeri peregrine, vorbe peregrine;* subst., *unu peregrinu, una peregrina, peregrinii;*—peregrinatoriu, callatoriu in terri straine, mai allessu callatoriu care visita locurile sânte : *se intorcu peregrinii de la sântulu mormentu.*

www.dacoromanica.ro

* PEREMERE, *peremui*, *peremutu*, si *peremptu*, v., **perimere** si **peremere**, 1. a stinge, a sterge de pre faci'a pamentului, a sterpí, a uccide : *a pereme totu sensulu, a pereme férele stricatiose, a pereme fetulu in pantecele matrei.*

* PEREMPTIONE, s. f., **peremptio**, actione de *peremere*, stingere, uccidere.

* PEREMPTORIU ,-*toria*, adj. s., **peremptor, peremptorius**, care *pereme*, care stinge, care uccide; fig. care decide in definitivu : *edictu peremtoriu, decisione peremptoria.*

* PEREMPTU,-*a*, adj. part., **peremptus**, stinsu, uccisu : *corpu peremptu, cetate perempta, jocuri perempte.*

†† PERENDIE, adv., **perendie**, poimane. Radecin'a adiectivului *perendinu*, a verbului *perendinare*, si a substantivului *perendinatione.*

* PERENDINARE, v., **perendinare**, a ammaná pre poimâne.

* PERENDINATIONE, s. f., **perendinatio**, actione de *perendinare*, ammanare pre poimâne.

* PERENDINATU, -*a*, adj. part., (**perendinatus**), ammanatu pre poimane.

* PERENDINU,-*a*, adj., **perendinus**, de poimane : *diu'a perendina*, diu'a de poimane.

* PERENNALE, adj., **perennis**, care dura totu annulu, care dura preste iérna : *plante perennali, flori perennali.*

* PERENNARE, v., **perennare**, a durá multi anni : *multe plante perenna, altele producu fructe si apoi moru; addeverat'a amicitia perenna pêno la morte.*

* PERENNE, adj., **perennis**, 1. care dura totu annulu; 2. care dura continuu, totu de a un'a : *fontana perenne. riuri perenni; miscare perenne; monumentu perenne; militia perenne; viétia perenne.*

* PERENNITATE, s. f., **perennitas**, stare *perenne*, durata *perenne*, durata perpetua, perpetuitate : *perennitatea riuriloru; a procurá perennitate sementiei fructeloru nutritórie; perennitatea fapteloru bone; perennitatea numelui, a memoriei.*

* PERFECERE, *perfeci* si *perfecei*, *perfectu*, v., **perficere**, 1. a face pre deplenu, a terminá, a finí; 2. a face câtu se póte mai bene, a formá, a cultivá, a perfectioná. De ací derivatele : *perfectu, perfectione, perfectivu, perfectoriu*, etc.

* PERFECTE, adv., **perfecte**, pre deplenu, cu totulu, absolute : *perfecte eruditu, perfecte invetiatu, perfecte coptu, perfecte fertu, perfecte recitu; a connosce perfecte una limba.*

* PERFECTIBILE, adj., (fr. **perfectible**), care se pote *perfece* sau *perfectioná : omulu e una fientia perfectibile.*

* PERFECTIBILISARE, v., (fr. **perfectibiliser**), a face *perfectibile : covinese a perfectibilisá genulu omenescu din ce in ce mai multu.*

* PERFECTIBILISMU, s. m., (fr. **perfectibilisme**), perfectionamentu progressivu si illiminatu allu societàtii omenesci.

* PERFECTIBILISTU, s. m., (fr. **perfectibiliste**), care tende la *perfectibilitate.*

* PERFECTIBILITATE, s. f., (fr. **perfectibilité**), calitate de *perfectibile : perfectibilitatea omului; perfectibilitatea mentii omenesci; perfectibilitatea societàtii umane; principiulu perfectibilitàtii e in omu ensusi; coventulu e instrumentulu perfectibilitatii nostre.*

* PERFECTIONAMENTU, pl.-*e*, (it. **perfezionamente**, fr. **perfectionement**), actulu de *perfectionare*, modulu de *perfectionare*, effectulu *perfectionàrii : perfectionamentu unei machine; perfectionamentulu artiloru si allu scientieloru; perfectionamentulu administrationei ; perfectionamentulu limbei române; perfectionamentulu mentii omenesci; perfectionamentu rapidu; a favorisá perfectionamentulu; a contribuí la perfectionamentulu industriei si allu agriculturei.*

* PERFECTIONARE, v., (it. **perfezionare**; fr. **perfectionner**), a facte *perfectu* in genulu seu, a duce la *perfectione*, a face d'in ce in ce mai bonu si mai bene : *a perfectioná starea omului, a perfectioná societatea umana; se ne adoperàmu a ne perfectioná limb'a; a perfectioná tóte instrumentele, artile, si scientiele; perfectionandu-se starea omu-*

www.dacoromanica.ro

lui materiale, se facilita si perfectionarea lui morale; perfectionandu-se scientiele se perfectionédia si viéti'a.

* PERFECTIONATIVU,-*a*, adj., (it. **perfezionativo**), aptu a *perfectionà*, prin care se *perfectionédia: medie perfectionative.*

* PERFECTIONATORIU,-*tória*, adj. s., (it. **pérfezionatore**), care *perfectionédia: intelleptii se potu cu dreptu coventu considerà ca perfectionatori ai genului umanu.*

* PERFECTIONATU,-*a*, adj. part., (it. **perfezionato**, fr. **perfectionné**), inaintatu spre *perfectione: agricultura perfectionata prin adjutoriulu mechanicei si allu scientieloru naturali; instrumente perfectionate; societate perfectionata.*

* PERFECTIONE, s. f., **perfectio**, actione de *perfecere*, stare *perfecta: perfectionea e numai una idéa; noi cautàmu perfectionea si ne adoperàmu se ua adjungemu. déro ea e infinitu de departe de noi; addeverat'a perfectione e numai in domnedieu; ce nomimu noi perfectione aici pre pamentu, e numai unu gradu de perfectione; perfectionea opereloru divine.*

* PERFECTIONISTU, s. m., (fr. **perfectioniste**), cellu ce crede in una perfectione absoluta, in unu progressu illimitatu.

* PERFECTISSIMATU, s. m., **perfectissimatus**, demnitate de *perfectissimu*, ca titlu.

* PERFECTISSIMU,-*a*, adj. superl., **perfectissimus**, cellu mai perfectu; titlu ce sedà tribuniloru pre tempulu imperiului de la Constantinu incoce.

* PERFECTIVU,-*a*, adj., **perfectivus**, aptu a *perfectionà: parte perfectiva si essential*ă in gramm. *particle perfective.*

* PERFECTORIU,-*tória* adj. s., **perfector**, care *perfece*, care *perfectionédia: autoriulu si perfectoriulu fericirei nostre; perfectorii artiloru si ai scientieloru.*

* PERFECTU,-*a*, adj. part., **perfectus**, terminatu, completu, consummatu, absolutu; carui-a nu i lipsesce nemica: *nu e lucru perfectu in lume; numai domnedieu e perfectu; tóte celle alte su imperfecte*, fig. *bonetate perfecta, formosetia perfecta; stupiditate perfecta; intunericu perfectu;* in gramm. *tempulu perfectu, preteritulu perfectu*, tempulu trecutu in relatione cu *preteritulu imperfectu*, care n'a trecutu cu totulu, ci e numai in trecere, si cu *preteritulu pluscaperfectu*, care trecusse deja candu curgea actionea principale.

* PERFERENTE, adj. part. pres., **perferens**, care perfere, care suffere cu patientia.

* PERFERENTIA, s. f., **perferentia**, actione de *perferire*, stare de *perferente*; sufferentia.

* PERFERIRE, v., **perferre**, 1. a duce peno la terminu, a duce peno in fine; 2. a duce si dá in mânile cuiva; 3. a duce scire, nuntiu, a annuntiá; 4. a impleni, a essecutá; 5. a supportá, a sufferi: *e greu a perferi tote misericle vietiei.*

* PERFIDIA, s. f., **perfidia**, calcare a credentiei, infidelitate, improbitate, falsitate; *nu potiu sufferi perfidiele mulieriloru; am connoscutu perfidi'a omului; ellu lucra cu pérfidia.*

* PERFIDIOSU,-*a*, adj., **perfidiosus**, plenu de *perfidia: omu perfidiosu. fapta perfidiósa, appucature perfidióse.*

* PERFIDU,-*a*, adj., **perfidus**, care calca credenti'a data, care si calca coventulu; falsu, improbu: *omu perfidu, amicu perfidu, muliere perfida, negotiatoriu perfidu*, care mente multu.

†† PERFODERE, *perfossi* si *perfossei, perfossu*, v., **perfodere**, a strapunge, a petrunde cu unu instrumentu taliatoriu. Radecin'a derivateloru *perfossione perfossoriu, perfossura.*

* PERFORMARE, v., **performare**, a formá pre deplenu, a formá cu totulu.

* PERFORMATIONE, s. f., actione si effectu allu actionei de *performare.*

* PERFORMATORIU,-*tória*, adj. s. care *performa.*

* PERFORMATU,-*a*, adj. part., **performatus**, formatu cu totulu

* PERFORACLU, s. m., **perforaculum**, instrumentu cu care se *perfora*, perforatoriu.

* PERFORARE, v., **perforare**, a gauri, a strapunge: *a perforà vasele; a perforà*

www.dacoromanica.ro

unu pariete; *a perforá pectulu cu sabi'a.*

* PERFORATIONE, s. f., actione de *perforare* : *perforationea vaseloru, perforationea capetinei.*

* PERFORATORIU,-*tória*, adj. s., **perforator**, care *perfora* : *perforatoriulu parietiloru.*

* PERFORATU,-*a*, adj. part., **perforatus**, gauritu, strapunsu : *vase perforate, parieti perforati, pectu perforatu cu lanci'a.*

* PERFOSSIONE, s. f., **perfossio**, actione de *perfodere*, strapungere.

* PERFOSSORIU,-*sória*, adj. s., **perfossor**, care *pefode* : *perfossorii parietiloru*, cari spargu parietii caseloru si fura.

* PERFOSSU,-*a*, adj. part., **perfossus**, strapunsu, spartu.

* PERFOSSURA, s. f., **perfossura**, strapunsura, spartura, gaura in muru, in pariete.

* PERFRECARE, v., **perfricare**, a frecá tare, a frecá bene in sensu propriu si figuratu : *a se perfrecá cu mânile, a si perfrecá capulu cu mân'a stânga; a si perfrecá tota faci'a cu funingine.*

* PERFRECATIONE, s. f., **perfrictio**, actione de *perfrecare*: *perfrecationea membreloru cu oliu vechiu.*

* PERFRECATORIU,-*tória*, adj. s., (**perfrictor**), care perfréca.

* PERFRECATU,-*a*, adj. part., **perfrictus** si **perfricatus**, tare frecatu.

* PERFUNCTIONE, s. f., **perfunctio**, actione de *perfungere*, essercitiulu unei *functione.*

* PERFUNCTORIU,-*tória*, adj. s., (**perfunctor**), **perfunctorius**, care face ceva cu negligentia, molle si numai pre de a supr'a.

* PERFUNCTU,-*a*, adj. part., **perfunctus**, care a essercitatu un'a functione, care a implenitu unu servitiu.

* PERFUNDERE, *perfunsi* si *perfunsei*, *perfunsu* si *perfusu* v., **perfundere**, a udá, a versá cu ceva preste unu lucru, a lu spellá, a lu scaldá : *a perfunde pre cine-va cu apa ferbente, a perfunde suffletulu cu buccurie; se perfunde de superstitione.*

†† PERFUNGERE, *perfunsi* si *perfunsei*, *perfunctu*, v., **perfungi**, a implení una missione, a implení unu servitiu. Radecina derivateloru : *perfunctu, perfunctione, perfunctoriu.*

* PERFUSIONE, s. f., **perfusio**, actione de *perfundere*, udare, spellare, scaldare : *perfusionea corpului cu apa rece.*

* PERFUSORIU,-*sória*, adj. s., **perfusor, perfusorius**, care *perfunde*, care uda, udatoriu, versatoriu, tornatoriu.

* PERFUSU,-*a*, adj. part., **perfusus**, udatu, spellatu, scaldatu : *perfusu de profumuri; perfusu de buccuria.*

* PERGAMENA, s. f., **pergamena** (**charta**), membrana de pelle lucrata la *Pergamu*, pre care scrieau anticii, *pergamentu.*

* PERGAMENTU, pl.-*e*, **pergamena** (**charta**), pelle de óue, de capra sau de altu animale, preparata spre a poté scrie pre dens'a : *diplomatele se scriu pre pergamentu.*

PERGERE, *persi* si *persei*, *persu* (si *perrectu*), v., **pergere**, confunsu cu *mergere;* vedi *mergere.*

* PERGULA, s. f., **pergula**, accoperimentu de ramuri verdi, umbrariu; folisioru; apoi casa simpla, officina, bolta; bordellu.

* PERGULANU,-*a*, adj., **pergulanus**, relativu la *pergula.*

* PERGULARIA, s. f., (fr. **pergulaire**), genu de plante monocotyledonie, cu flori complete, monopetale, originarie d'in Indiele orientali.

† PERI, prepositione gréca, περί, care insémna : 1. circumstantia, giuru, impregiuru; 2. estensione asupr'a diversoru puncte, si miscare in diverse directioni; 3. deplenirea sau terminarea unui cursu circulariu; 4. adjungere a si trecerea preste obiectu, preste d urat'a altoru lucruri, preste mesur'a altoru lucruri, — si occurre in numeróse compositioni, cu tóte nuantiele de insemnàri ací attinse, precumu se va vedé in essemplele urmatórie.

PERIA, s. f., **penicillus**, **peniculus**, (it. **spazzola**, fr. **brosse**, germ. **bürste**, de la **borste** = pèru de porcu), legatura de peri de coma de porcu, cu care se curetia vestimentele de pulbere, de scame sau de alte lucruri straine; atare lega-

www.dacoromanica.ro

tura cu care se fréca diverse obiecte spre a se curetiá: *peria de vestimente, peria de calciamente, peria de denti, peria de meturatu casele; a sterge cu peri'a, a dá cu peri'a, a curetiá cu peri'a, a frecá cu peri'a; bate vestimentele cu vergell'a se éssa pulberea, apoi le sterge cu peri'a.* Cu probabilitate, formatione popularia, d'in *pèru*, pl. *peri*, ca si germ. **bürste**, d'in *borste*. Compara si lat. **penis**, d'in care s'ar fi potutu formá *penia*, si apoi *peria*.

PERIARE, v., **penicillo extergere**, a sterge cu *peri'a*, a curetiá cu *peri'a*: *a periá vestimentele, a periá straiele, a periá callii;* fig. a mustrá aspru; a bate: *l'am periatu cumu nu s'a asteptatu.*

* PERIANDRICU,-*a*, adj. (fr. **périandrique**, d'in περί, si ἀνήρ, ἀνδρός = maritu), care incongiura staminele la flori.

* PERIANTHIU,-*a*, adj., (fr. **périanthé**), care e munitu cu unu *perianthu* simplu sau duplu: *flori perianthie.*

* PERIANTHU, s. m., (fr. **perianthe**, d'in περί, si ἄνθος = flore), calicele florii.

* PERIATOMU, s. m., (fr. **periatome**, d'in περί, si ἄτομος = atomu), nome datu poriloru invisibili, de sí fórte numerosi, cari dau locu la tóte operationile chymice: *periatomii se nomescu si pori primari.*

PERIATORIU,-*a*, adj. s., care *peria*, care fréca sau sterge cu *peri'a*, in sensu propriu si figuratu.

PERIATU,-*a*, adj. part., frecatu sau stersu cu *peri'a;* sup. si subst. m., *periatulu vestimenteloru, periatulu calliloru.*

PERIATURA, s. f., actione si resultatu allu actionei de *periare: periatura lena, periatura aspra; li a datu una periatura.*

PERIBASE, s. f. (περίβασις), marginea materiale care sustine partile interne mai fragili, cadru, corruptu in *perivasu* si *privazu: peribasea usiei, peribasea ferestrei.*

PERIBILE, adj., (**peribilis**), care *pere*, care póte *peri*: *tóte su peribili, nemica nu e imperibile.*

PERIBILITATE, s. f., calitate de *peribile: peribilitatea formosetiei.*

* PERIBLASTETICU, -*a*, adj., (fr. **péribiastétique**, d'in περί, si βλάστησις = blastare), care incongiura espansionile lichiniloru.

* PERIBLEPHARU,-*a*, adj., (fr. **périblépharé**, d'in περί, si βλέφαρον = palpebra), epithetu ce se da unei sectione de insecte, ai caroru cirri incongiura limbulu.

* PERIBLEPSIA, s. f., (fr. **périblepsie**, d'in περί, si βλέψις = cautare cu ochii), cautatura cu ochii in tóte pàrtile care se observa la deliranti; term. de med.

* PERIBOLU, s. m., **peribolus**, (περίβολος), loculu inchisu d'in pergiurulu unui templu; murulu d'in pergiuru.

* PERIBROSE, s. f., (περίβρωσις, fr. **péribrose**), ulceratione in pergiurulu palpebreloru.

* PERICALICIA, s. f., (fr. **péricalicie**, d'in περί, si κάλυξ = calice), classe de plante care coprende tote celle ce au staminele inserte in calice.

* PERICALLU,-*a*, adj., (περικαλλός, fr. **péricalle**), epithetu ce se da la tóte passerile cari se distingu prin formoséti'a penneloru.

* PERICARDIARIU,-*ia*, adj. s., (fr. **péricardiaire**), care se nasce in *pericardiu: vermi pericardiari.*

* PERICARDINU,-*a*, adj., (fr. **péricardin**), care pertine la *pericardiu.*

* PERICARDITE, s. f., (fr. **péricardite**), inflammatione a *pericardiului.*

* PERICARDIU, s. m., (περικάρδιον, it. **pericardio**, fr. **péricarde**), saccu membranosu care invelue cordea, (**cor, cordis**, καρδία): *pericardiulu e compusu d'in dóue membrane, un'a esteriore fibrósa, si alt'a interiore serósa.*

* PERICARPICU,-*a*, adj., (fr. **péricarpique**), relativu la *pericarpiu.*

* PERICARPIU, s. m., (περικάρπιον, it. **pericarpio**, fr. **péricarpe**), parte a fructului care coprende granutiele; capsula, théca.

* PERICARPU, s. m., **pericarpum**, (περίκαρπον), una specia de bulbu comestibile.

* PERICENTRICU,-*a*, adj., (fr. **péricentrique**, d'in περί, si κέντρον = centru), care e assediatu in pergiurulu centrului.

www.dacoromanica.ro

* PERICHETE, s. f., (fr. **périchète**, d'in περί, si χαίτη = coma), involucru care incongiura basea pedicellului urnei muschiloru.

* PERICHETIALE, adj., (fr. **perichétial**), relativu la *perichete*, care face parte d'in *perichete*.

* PERICHONDRU, s. m., (fr. **périchondre**, d'in περί, si χόνδρος=cartilagine), membrana fibrósa, care imbracca tóte cartilaginile nearticularie.

* PERICHORESE, s. f., (fr. **périchorèse**, d'in περιχορέυσιν=a saltá in pregiuru), processione in cercu.

* PERICHYTE, s. f., **perichyte**, (περιχυτή), lupta corpu la corpu, permissa prin codicele lui Justinianu.

*PERICLADIU, s. m., (περικλαδής, fr. **péricladе**), desvoltare in multe ramuri.

* PERICLINIFORME sau *periclini-formu,-a*, adj., (fr. **péricliniforme**), care are forma de *periclinu*.

* PERICLINOIDE, adj., (fr. **periclinoïde**), care sémina a *periclinu*.

* PERICLINU, s. m., (περίκλινον, fr. **péricline**), totulu bracteeloru cari incongiura tóte florile in synanthere.

* PERICLITANTE, adj. part. pres., **periclitans**, care *periclita*, care póte *periclitá*.

*PERICLITARE, v., **preiclitari**; 1. a fí in periclu, a fi espusu casuriloru de a cadé in periclu: *affacerile lui periclita; nomele, onorea lui periclita; statulu periclita, creditulu publicu periclita;* 2. a pune in periclu : *a periclitá averea sea, a si periclitá sanetatea; nu mi voliu periclitá reputationea pentru estravagantiele vóstre; nu se covine a periclitá salutea publica pentru chimere.*

*PERICLITATIONE, s. f., **periclitatio**, actione de *periclitare : periclitationea pacei publice, periclitationea sanetàtii.*

* PERICLITATORIU,-*tória*, adj. s., **periclitans**, care *periclita*.

* PERICLITATU,-*a*, adj. part., **periclitatus**, pusu in *periclu : argentu periclitatu, stare periclituta.*

* PERICLOSU,-*a*, adj., **periculosus**, vedi *periculosu.*

* PERICLU, pl.-*e*, **periclum** si **periculum**, casu criticu care pote duce la perdere sau chiaru la perire : *periclu mare, periclu evidente; a se espune periclelоru; a infrontá tóse periclele; a nu se sparià de neci unu periclu, nu e periclu, nu se póte intemplá neci unu péricluu; cu periclulu vietiei, cu periclulu onorii; a fugi de periclu, a scapá d'in periclulu de a si perde viéti'a.*

* PERICOLLIA, s. f., (fr. **péricollie**), genu de plante d'in classea monocotyledonieloru.

* PERICONIA, s. f., (fr. **périconie**), genu de cryptogame d'in famili'a buretiloru mucedini.

* PERICOPE, s. f., **pericope**, (περικοπή), 1. term. de retorica, definitione essacta si precisa; 2. buccata de evangeliu sau de epistola, destinata pentru lectur'a in baserica la dille fisse.

* PERICOPICU,-*a*, adj., relativu la *pericope : lectura pericopica.*

* PERICOROLLIA, s. f., (fr. **péricorollie**, d'in περί, si **corolla**), classe de plante care coprende *pericorollele.*

* PERICOROLLU,-*a*, adj., (fr. (**péricorollé**), epithetu ce se da planteloru dicotyledonie monopetale, a caroru corolla e perigyna; subst., pl. *pericorollele.*

* PERICRANIU, s. m., (περίκρανον, περικράνιον, it. **pericranio**, fr. **péricrâne**), membrana care invelue tóta superfaci'a esterna a craniului.

* PERICULOSITATE, s. f., (fr. **périculosité**), calitate de *periculosu*, stare *periculósa : periculositatea incercàriloru medicali.*

* PERICULOSU,-*a*, adj., **periculosus**, plenu de *pericle*, care pote periclitá : *passu periculosu, incercare periculósa; omu periculosu*, care póte duce in periclu; *e periculosu a te luptá cu fêrele selbatice, periculosu a te mesurá cu cei mari, periculosu a face contractu cu draculu.*

* PERICULU, pl.-*e*, **periculum** si **periculum**; vedi *periclu.*

* PERIDECAEDRU,-*a*, adj. s., (fr. **péridécaëdre**), epithelu ce se da unui corpu care presenta d'in afora una prisma cu diece facie.

* PERIDERMU, s. m., (fr. **périderme**), genu de bureti pre cari se observa una

www.dacoromanica.ro

membrana care accopere totu conceptaclulu.

* PERIDESMICU,-*a*, adj., (fr. **péridesmique**, (d'in περι, si δεσμός = legatura), care e occasionatu prin una legatura strinsa in pergiurulu unui organu.

* PERIDINIACIU,-*ia*, adj., (fr. **péridiniacé**), care sémina cu unu *peridiniu;*

* PERIDINIU, s. m., (fr. **péridinion**), genu de animalcule infusorie.

* PERIDODECAEDRU,-*a*, adj., (fr. **péridodécaëdre**), epithetu ce se da unui corpu care presenta d'in afora una prisma cu douesprediece facie.

* PERIDOTICU,-*a*, adj., (fr. **péridotique**), se dice despre una pétra in care predomina *peridotulu.*

* PERIDOTOSU,-*a*, adj., (fr. **péridoteux**), care coprende in sene granutie de peridotu bene distincte; *basanitu peridotosu.*

* PERIDOTU, s. m., (fr. **péridot**), pétra infusibile, cu colore verde, care se afla sub forma de granutie, de masse granularie, si de cristalle prismatice forte mici : *peridotulu se adduce d'in oriente, gemmarii lu applica la ornarea jocàrieloru.*

* PERIECU,-*a*, adj. s., (περιοικος, fr. **périécien**), epithetu ce se da locuitoriloru de pre acellu-asi cercu parallelu, inse sub meridianulu oppusu : *periecii nostri su Americanii.*

* PERIEGESE, s. f., **periegesis**, (περιήγησις, fr. **périégèse**), callatoria, intinerariu, descriptione geografica.

* PERIEGETICU,-*a*, adj., (περιηγητικός, fr. **périégétique**), relativu la *periegese : descriptione periegetica.*

* PERIEGETU, s. m., (περιηγητής, fr. **périégète**), descriptoriu geograficu.

* PERIENCHYMU, s. m., (fr. **périenchyme**), tessutura cellularia vegetale compusa d'in cellule dispuse fora ordine.

* PERIGEU, s. m., (περίγειον, fr. **périgée**), punctu d'in orbit'a lunei care e cellu mai aprope de pamentu; contrariu *apogeu : perigeulu lunei, lun'a e in perigeu.*

* PERIGONIARIU,-*a*, adj., (fr. **périgoniaire**), epithetu ce se da floriloru cari s'au facutu duple prin multiplicationea perigonului.

* PERIGONU, s. m., (fr. **périgone**, d'in περι, si γένος=generatione), involucru immediatu simplu sau duplu allu organeloru sessuali la plante.

* PERIGYNANDRU, s. m., (fr. **périgynandre**), involucru florale, corolla sau calice la flori.

* PERIGYNICU,-*a*, adj., (fr. **perigynique**), relativu la circumferenti'a ovariului.

* PERIGYNIU, s. m., (**périgynion**), mica besica membranosa sau cartilaginosa care incongiura ovariulu la unele plante.

* PERIGYNU,-*a*, adj., (fr. **périgyne**, d'in περι, si γυνή = muliere), care incongiura ovariulu la plante.

* PERIHELIACU, sau *perieliacu,-a*, adj., relativu la *perieliu : punctulu perieliacu in orbit'a unei planete.*

* PERIHELIU sau *perieliu*, s. m., (it. **perielio**, fr. **périhélie**, d'in περι, si ἥλιος=sore), punctulu cellu mai aprópe de sóre d'in orbit'a pamentului sau a altei planete, contrariu *apheliu : Mercuriu e in perieliu, Marte in apheliu.*

* PERIHEXAEDRU,-*a*, adj. s., (fr. **périhexaëdre**), epithetu ce se da unui corpu care presenta d'in afora una prisma cu sesse facie.

* PERILAMPU, s. m., (fr. **périlampe**), genu de insecte hymenoptere, d'in famili'a neottocrypteloru.

* PERILEUCU, s. m., **perileucos**, (περίλευκος, fr. **périleuque**), una specia de pétra pretiósa.

* PERILLOMIA, s. f., (**périlomie**, d'in περι, si λῶμα = margine), genu de plante dicotyledonie, cu flori complete, monopetale, irregularie, indigene d'in Peruviu.

* PERIMACHIĄ, s. f., **perimachia**, (περιμαχία), attacu cu armele.

* PERIMETRICU,-*a*, adj., (fr. **périmetrique**), relativu la *perimetru.*

* PERIMETRU, s. m., **perimetros**, (περίμετρος), contornu sau linia care termina una figura sau unu corpu.

* PERIMORPHOSE, s. f., (**périmorphose**, d'in περι, si μορφή = forma),

www.dacoromanica.ro

transformationea erueeloru in chrysalidi.

PERINA, s. f., **culcita, pulvinus, cervical, torus**, saccu implutu cu pèru, cu lâna, sau cu penne, pre care ne redimàmu una parte a corpului, mai allessu capulu, cându ne colcàmu : *perina molle, perina vertósa, perina de penne de gânsca; a pune capulu pre perina.* Cu probabilitate formatu d'in *pèru*, pl. *peri*.

PERINARIU, s. m., care face perine, care imple perine.

* PERINEALE, adj., (fr. **périnéal**), relativu la *perineu : arteria perineale.*

* PERINEOCELE, s. f., (fr. **périnéocèle**, d'in περίνεος, si κηλή = tumore), ernia care se arréta la *perineu.*

* PERINEOCLITORICU,-*a*, adj., (fr. **périnéoclitorien**, d'in περίνεος, si κλειτορίς=lenticu), se dice despre unu muschiu care se intende de la *perineu* la *clitoride.*

* PERINEU, s. m., (περίνεος, fr. **périnée**), spatiu care e intre curu si membrele genitali.

PERINUTIA, s. f., **pulvillus**, deminut. d'in *perina*, mica *perina.*

* PERIOCTAEDRU,-*a*, adj., (fr. **périoctaèdre**), epithetu ce se da unui corpu care presenta d'in afora una prisma cu octu facie.

* PERIODICITATE, s. f., (fr. **périodicité**), calitate de *periodicu : periodicitatea luniloru, periodicitatea morbiloru, periodicitatea cometeloru.*

* PERIODICU,-*a*, adj., (περιοδικός, it. **periodico**, fr. **périodique**), relativu la periodu, care are periodele selle, care se intorce la unu tempu determinatu : *miscare periodica, revolutione periodica, friguri periodice.*

* PERIODISMU, s. m., (fr. **périodisme**), miscare periodica, apparitione periodica : *periodismulu diarieloru.*

* PERIODISTU, s. m., (fr. **périodiste**), care face opere periodice, care lucra la unu scriptu periodicu : *diaristii sunt periodisti.*

PERIODU, s. m., **periodus**, (περίοδος, it. **periodo**, fr. **période**), proprie, *circuitu*, de aci : 1. spatiu de tempu determinatu prin intorcerea unui fenomenu la epoche fisse, sau revolutionea unui certu numeru de anni prin care se mesura tempulu, care se dice si *cyclu : periodu metonicu, periodu callippicu, periodu hipparchicu, periodu julianu;* 2. tempu care trece intre doue epoche determinate sau indeterminate : *istori'a se imparte in mai multe periode;* 3. tempu in care una planeta si face revolutionea : *periodu solariu, periodu lunariu, periodu diurnu;* 4. tempu de formatione a pamentului : *periode geologice;* 5. fase a unui morbu : *periodele unui morbu sunt crescerea, culminationea si decrescerea;* 6. frase compusa d'in mai multe membre, a caroru unire formédia unu sensu completu si unu totu armoniosu : *periodu lungu, scurtu, periodu rotundu, periodu obscuru; periodu cu doue membre, cu trei membre, cu patru membre; nu mi placu periodele incurcate; anticii peno la Erodotu nu faceau periode.*

* PERIOPHTHALMIA sau *perioftalmia*, s. f., (fr. **périophthalmie**, d'in περί, si ὀφθαλμός=ochiu), inflammatione in pergiurulu ochiloru.

* PERIOPHTHALMU sau *perioftalmu* s. m., (fr. **périophthalme**), genu de pesci ossosi d'in famili'a plecopodiloru.

* PERIORTHOGONU sau *periortogonu*,-*a*, adj., (fr. **périorthogone**, d'in περί, ὀρθός=dreptu, si γωνία=ânglu), epithetu ce se da unui corpu care presenta una prisma rectangularia.

* PERIOSTIU, s. m., **periosteon**, (περιόστεον, fr. **périoste**), membrana fibrósa, alba, resistente, care formédia involucrulu osseloru si le imbracca de tóte laturile, afora de locurile unde sunt incrustate cu cartilagine.

* PERIOSTITE, s. f., (fr. **périostite**, d'in περιόστεον), inflammatione a periostiului.

* PERIOSTOSE, s. f., (fr. **periostose**, d'in περιόστεος), tumefactione a periostiului insociata adese ori de necrosea lamineloru superficiali alle ossului.

* PERIOSTRACU, s. m., (fr. **périostraque**, d'in περί, si ὄστρακον = conca sau scoica), epiderme sau camesia marina a conchylieloru.

* PERIPATETICISMU, s. m., (fr. **péripatéticisme**), doctrina *peripatetica*, systema propria *peripateticiloru.*

www.dacoromanica.ro

* PERIPATETICU,-*a*, adj., **peripateticus**, (περιπατητικός), relativu la filosofí'a lui Aristotele ai carui scolari se numiau *peripatetici*, adeco perambla-tori, fiendu co invetiau si disputau perambl**â**ndu-se in gradinele si porticele Lyceului la Athene : *filosofía peripatetica, logica peripatetica, principie si massime peripatetice; dogmatele peripateticiloru, scol'a, sect'a, disciplin'a peripateticiloru.*

* PERIPATETISMU, s. m., (fr. **péripatétisme**), systema filosofica a *peripateticiloru : peripatetismulu inceputu de Aristotele, fu importatu la Rom'a inainte de domn'a lui Augustu; neglessu in celle d'antâniu secle alle crestinismului, adjunse érosi in onóre côtra seclulu allu cincilé, domní cu mare autoritate totu evulu mediu, peno in seclulu allu sessesprediecelé; inse fŭ combatutu de atunci incóce de Ramu, Patriciu, Bacone, Cartesiu si multime de alti filosofi;* vedi si *peripateticismu.*

* PERIPETALIA, s. f., (fr. **peripétalie**, d'in περί, si πέταλον = petalu), classe de plante care coprende cotyledoniele polypetale cu stamine perigyne.

* PERIPETALU,-*a*, adj., (fr. **péripétalé**), care incongiura *petalele*, sau coroll'a : *nectarie peripetale.*

* PERIPETASMA, pl.-*mate*, **peripetasma**, (περιπετασμα), tapetiaría care se intendea preste canapellele d'in giurulu mesei.

* PERIPETIA, s. f., (περιπέτεια, fr. **péripétie**), scambare subita a fortunei in bene sau in reu; scambare subita a situationei sau a caracteriului in una poema epica, spre a reinnouí si a marí neincetatu interessea; ultim'a scambare ce face desnodamentulu unei drame.

* PERIPHERIA sau *perifería*, s. f., **peripheria**, (περιφερεία), circumferenti'a cercului; superfaci'a esteriore a unui corpu.

* PERIPHERICU sau *periferícu*,-*a*, adj., (fr. **périphérique**), relativu la *perifería*, care se afla pre perifería.

* PERIPHORICU sau *periforicu*,-*a*, adj., (fr. **périphorique**), relativu la *periforu : stamine periforice.*

* PERIPHORU sau *periforu*, s. m., (περίφορος, fr. **périphore**), corpu carnosu, de natura bene distincta care redica ovariulu de asupr'a calicelui, si care tine petalele si staminele pre superfaci'a sea interiore.

* PERIPHRASARE sau *perifrasare*, v., (fr. **périphraser**), a face *perifrasi;* de ací part. *periphrasatu,* sau *perifrasatu*,-*a*, espusu in *perifrasi;* vedi *periphrase.*

* PERIPHRASE sau *perifrase*, s. f., **periphrasis**, (περίφρασις, fr. **périphrase**), circumlocutione, circumscriptione, espressioue prin mai multe vorbe a unei idee ce nu volimu a espreme prin termini proprii : *a vorbí in perifrasi, a immultí perifrasile; a se servi cu perifrasi; a abusá de perifrasi; definitionile si analysile sunt perifrasi prin cari se esplica lucrurile.*

*PERIPHRASTICU sau *perifrasticu*,-*a*, adj., (περιφραστικός, fr. **périphrastique**), relativu la *perifrase : stylu perifrasticu.*

* PERIPHYLLU sau *perifoliu*,-*a*, adj. (fr. **périphylle**), care are folie in pergiuru; subst. *periphyllulu* sau *perifoliulu*, crusta care incongiura ovariulu graminieloru.

* PERIPLU, s. m., **periplus**, (περίπλους), 1. circumnavigatoriu, de ací descriptione a costeloru marii circumnavigate; 2. (fr. **périple**), genu de conchylie fossili.

* PERIPLYSIA, s. f., (περίπλυσις, fr. **périplysie**), flussura sau scursura abundante, term. de med.

*PERIPNEUMONIA, s. f., **peripneumonia** si **peripleumonia**, (περιπνευμονία si περιπλευμονία), inflammatione de pulmoni, cu friguri acute, oppressione, si scuipatu de sânge.

* PERIPNEUMONICU,-*a*, adj., **peripneumonicus** si **peripleumonicus**, (περιπνευμονικός si περιπλευμονικός), relativu la *peripneumonia : catarrhu peripneumonicu, febre peripneumonica;* subst. *unu peripneumonicu, una peripneumonica, peripneumonicii,* cari sufferu de inflammationea *pulmoniloru.*

* PERIPODIU, s. m., **peripodion**,

www.dacoromanica.ro

(περιπόδιον), vestimentu care pende pêno la petióre.

* PERIPSEMA, pl.-*mate*, **peripsema**, (περίψημα), spurcatione.

* PERIPTERU,-*a*, adj., **peripteros**, (περίπτερος), aripatu giuru in pergiuru; subst. *unu peripteru*, unu edificiu incongiuratu de tóte laturile cu una ordine de columne.

1 PERIRE, v., **perire, interire**, a incetá de a fí, a disparé : *peru omenii, peru vitele, peru plantele, peru tote lucrurile, numai elementele materiei nu peru, ci se convertescu in alte corpuri; ellu perí de pre faci'a pamentului si cu dênsulu perí si numele lui; noi credemu co suffletulu e neperitoriu, corpulu pere ca atare desfacundu-se in elementele d'in cari a fostu compusu; multe vite au peritu de frigu in iérn'a trecuta, acumu peru de epizootía; ellu a peritu de fome; copillii peru de versatu; a perí d'in oclii ómeniloru; ea a peritu in una dí si n'a mai vedutu-a nemine; peri diabole d'in oclii mei! ellu erá se peria de frica; multi au peritu in acea batalia crunta; du-te si tu in padure, co nu vei perí; déco ar perí omulu asiá facile, n'ar mai essí d'in casa; una femina care perí de rosine; s'a arruncatu in atáte pericle, si n'a peritu; peri-li-ar numele d'in lume!* In unele locuri nu se aude *r* in : *periu, peri, peria, perire.*

2 PERIRE, s. verbale, **interitus**, in t. s. verbului : *perire de fóme, perire de frigu, perire de pre faci'a pamentului; a scapá de perire; a adjunge la perire; perirea corpuriloru e numai apparante, co-ci elementele nu peru, ci numai se desfacu unele de altele si apoi intra in noue combinationi; perirea formosetiei; porirea passioniloru.*

* PERISCELIDE, s. f. si *periscelu*, s. m., **periscelis**, (περισκελίς), si **periscelium**, annellu pretiosu ce portau feminele la fluerele petioreloru.

* PERISCIU,-*a*, adj., (περίοικος, d'in περί, si οκία=umbra); subst. pl. *perisc'i*, locuitori ai pamentului d'in zon'a polaria, a caroru umbra se intorce in cercu in tempnlu de véra, candu nu mai appune sorele.

* PERISCOPICU,-*a*, adj., (fr. **périscopique**, d'in περιοκοπεῖν=**circumspicere**), se dice despre vitrele optice d'intre alle caroru facie un'a e plana sau convessa, si cella alta convessa, asiá in câtu totu campulu transmitte obiectele : *lunetta periscopica.*

PERISIORA, s. f., deminutivu d'in *péra*, mica *péra: acéstu peru face perisióre forte gustose;* prin metaf. nna specia de buccate in forma sferica : *perisióre de carne tocata, perisióre cu vitia de vinia; buccataréss'a nóstra face perisióre minuuate.*

PERISIORU, s. m., deminut. 1. d'in *pèru*, **pirus**; 2. d'in *pèru*, **pilus.**

* PERISPASMU, s. m., (περισπασμός fr. **périspasme**), diversione, term. milit.

* PERISPERMATICU,-*a*, adj., (fr. **périspermatique**), relativu la *perispermu* : *saccu perispermaticu.*

* PERISPERMU, s. m., (fr. **périsperme**, d'in περί, si σπέρμα=sementia), involucrulu propriu sementiei la plante.

* PERISPHALSIA sau *perisfalsia*, s. f., (περίσφαλσις, fr. **perisphalsie**), in chirurgia miscare de rotatione prin care se redncu unele lussationi.

* PERISPORANGIU, s. m., (fr. **périsporange**, d'in περί, σπορά=sementia, si ἀγγεῖον = vasu), membrana care invelue si ascunde corpusculele reproductive alle fériciloru.

* PERISPORIU,-*a*, adj., (fr. **périsporié**), care sémina cu nnu *perisporiu.*

* PERISPORIU, s. m., (fr. **périsporion**), genu de bureti gasteromyceti.

* PERISPORU, s. m., (fr. **périspore**, d'in περί, si σπορά= sementia), retella care incongiura sementi'a unoru plante, si in specie a cyperacieloru.

* PERISPORULARIU, s. m., (fr. **périsporulaire**), genu de bureti d'in famili'a hypoxyeloru.

* PERISSEUMA sau *peritteuma*, pl.-*mate*, **perisseuma** si **peritteuma**, (περίσσευμα, si περίττευμα), superabundantia; succurile superflue in corpulu animale sau vegetale.

* PERISSOCHOREGIA, s. f., **perissochoregia**, (περισσοχορηγία), parte prea mare in distributionea buccateloru.

www.dacoromanica.ro

* PERISSOLOGIA, s. f., **perissologia**, (περισσολογία), redundantia, pleonasmu, term. de retorica; vitiu oppusu concisionei.

* PERISSOLOGICU,-*a*, adj., (fr. **périssologique**), relativu la *perissología*.

* PERISSOLOGU, s. m., (περισσολόγος), care vorbesce prea-multu si spune prea-multe, mai multu de câtu se cere pentru intellessulu lucrului.

* PERISTACHYU, s. m., (περιστάχυον, fr. **péristachyon**), involucru esteriore allu floriloru, in plantele graminie.

*PERISTALTICU,-*a*, adj., (περισταλτικός, fr. **péristaltique**), care are poterea de a se contrage si stringe : *contractione peristaltica a stomachului prin care digere buccatele.*

* PERISTAMINIA, s. f., (fr. **péristaminie**), classe de plante care coprende celle ce sunt dicotyledonie, apetale, cu stamine perigyne.

* PERISTAMINIU,-*a*, adj., (fr. **péristaminé**, d'in περί, si στήμων=**stamen**), relativu la plantele dicotyledonie, apetale cu stamine perigyne.

* PERISTAPHYLINU,-*a*, adj., (fr. **péristaphylin**, d'in περί, si σταφυλη = ousioru), care e in pergiurulu ousiorului d'in gura : *muschiu peristaphylinu.*

*PERISTASE, s. f., **peristasis**, (περίστασις), circumstantia; argumentu, subiectulu unei opere litteraria.

* PERISTATICU,-*a*, adj., (περιστατικός), relativu la circumstantie.

* PERISTEDIU, s. m., (fr. **péristédion**), genu de pesci d'in divisionea thoraciciloru, care se afla in marea mediterranea.

* PERISTELLATU,-*a*, adj., (fr. **péristellé**, d'in περί, si στέλλειν=in vestire), se dice despre conchyliele compuse d'in unu involucru care imbracca mai multe camere.

* PERISTERA, s. f., (περιστερά=porumbu), genu de passeri gallinacie, caracterisatu prin unu rostru molle, si care coprende porumbii.

*PERISTETHIU, s. m., (περιστήθιον, fr. **péristéthion**), una parte a pectului insecteloru, care se afla intre bracie si petiorele de medilocu,

* PERISTIA, s. f., (περίστια), lustratione, ceremonia lustrale, purificatione.

* PERISTIARCHU, s. m., (περιστίαρχος, fr. **péristiarque**), lustratoriu sau purificatoriu.

* PERISTOLE, s. f., (περιστολή, fr. **péristole**), miscare contractiva a intestineloru.

* PERISTOMICU,-*a*, adj., (fr. **péristomique**), relativu la *peristomu*.

* PERISTOMU, s. m., (περίστομος, fr. **péristome**), membrana care imbracca orificiulu intestinale allu vaseloru chylóse; prin estensione se applica si la plante, si la conchylie si la insecte, cu óre-cari modificationi.

* PERISTROMA, pl.-*mate*, **peristroma**, (περιστρῶμα), asternutulu patului, tote celle ce compunu si adorna patulu.

*PERISTROPHE sau *peristrofa*. s. f., **peristrophe**, (περιστροφή), conversione, figura de retorica.

* PERISTYLICU,-*a*, adj., (fr. **péristylique**), assediatu in pergiurulu stylului, la plante.

* PERISTYLU, s. m., **peristylum**, (περίστυλον), templu sau altu edificiu care in intrulu seu e incongiuratu de una ordine de columne, parallelu cu murii : *peristylulu differe de peripteru, fiendu co la acestu-a ordinea de columne e d'in afora.*

* PERISYSTOLE, s. f., (fr. **périsystole**, d'in περί si συστολή = contractione), tempu care trece intre systolea si diastolea, adeco intre contraciionea si dilatationea cordii si a arterieloru.

* PERITESTIU, s. m., (fr. **périteste**, d'in περί si testis = coliu), nome datu tunicei albuginóse care invelue coliele.

* PERITIA, s. f., **peritia**, esperientia, connoscentia, scientia; abilitate, talentu : *periti'a legiloru, periti'a lucruriloru umane; omu cu multa peritia.*

PERITIONE, s. f. (de la *perire*), **interiti»**, **interitus**, **extium**, **pernicies**, trecere in nefientia, corruptione, stricatione, morte, disparitione.

* PERITOME, s. f., (περιτομή), circumcisione, taliare in pergiurulu membrului virile, care se practica la Judani si Machomedani.

www.dacoromanica.ro

* PERITONEALE, adj., (fr. **péritonéal**), relativu la *peritoneu*: *tunica peritoneale; plicuri peritoneali.*

* PERITONEU, s. m., **peritonæum**, (περιτόναιον, it. **peritoneo**, fr. **péritoine**), una specia de saccu fora gura, membrana serósa care copere cavitatea abdominale, se prelungesce preste celle mai multe organe coprense in acésta cavitate, le invelue in totu sau in parte, si mantine relationile loru respective prin numeróse plicuri legamentóse.

* PERITONITE, s. f., (fr. **péritonite**), inflammatione a *peritoneului.*

PERITORIU,-*toria*, adj. s., **periens**, care *pere*, care incetédia de a mai fi, care d'in fientia trece in nefientia, care dispare: *formoseti'a e mai peritória de câtu tóte lucrurile d'in lume; ómeni peritori de fome.*

* PERITREMA, pl.-*mate*, (fr. **péritrème**, d'in περί si τρῆμα=gaura), mica buccata cornia, care incongiura apertur'a stigmatica la insectele hexapodi.

* PERITRICHU, s. m., (**péritrique**), genu de animalcule infusorie.

* PERITROPU,-*a*, adj., (fr. **péritrope**, d'in περί si τρέπειν=intórcere), care se inderépta de la axea fructului côtra laturile pericarpiului: *granutiu peritropu.*

PERITU,-*a*, adj. part., **peritus**, (de la **perire**=perire), care a incetatu de a mai fi, care a disparutu, care s'a stricatu, care a moritu, mortu: *vite perite, plante perite, ómeni periti de geru, de fome, numerulu celloru periti in bellu e forte mare; e greu de a numerá pre celli periti, mai facile e a numerá pre celli remasi in viétia.*

PERITURA, s. f., **interitus**, actulu de *perire*: *peritur'a viteloru e terribile.*

* PERIZOMA, pl.-*mate*, **perizoma**, (περίζωμα), cingutória, brânu.

* PERJURARE, v., **perjurare**, **pejerare**, a jurá falsu, a mentí jurându, a insellá; vedi si *pejerare* cu tóte derivatele selle.

* PERJURATIONE, s. f., (**perjuratio**), actione de *perjurare.*

* PERJURATU,-*a*, adj., **perjuratus**, juratu falsu, mentitu.

* PERJURIOSU,-*a*, adj., **perjuriosus**, plenu de *perjurie*, deprensu a *perjurá*, paratu a *perjurá* in totu momentulu.

* PERJURIU, pl.-*ie*, **perjurium**, juramentu falsu.

* PERJURU,-*a*, adj., **perjurus**, care *perjura*, falsu, mentionosu, insellatoriu.

* PERLA, s. f., (lat. med. **pirula**, it. isp. pr. **perla**, port. **perola**, fr. **perle**), 1. margella, margarita, margaritariu: *perl'a e unu carbonatu calcariu, combinatu cu una gelatina animale; perla rotunda; perla orientale; a se adorná cu perle;* 2. genu de insecte nevroptere.

* PERLARE, v., (fr. **perler**), 1. a adorná cu perle; 2. a lucrá formosu cu aculu; 3. a curetiá ordiulu de pellicella.

* PERLARIU,-*ia*, adj., (fr. **perlaire**), care lucesce ca una *perla.*

* PERLASSU, s. m., (fr. **perlasse**), potass'a cea mai curata si mai alba.

* PERLATU,-*a*, adj., (it. **perlato**, fr. **perlé**), 1. adornatu cu *perle;* 2. lucratu formosu cu aculu; 3. curetiatu de pellicella: *ordiu perlatu.*

* PERLIDE, adj., (fr. **perlide**), care sémina cu insectulu nomitu *perla;* subst. pl. *perlidii*, tribu de insecte d'in famili'a nevropterelor planipenne.

* PERLUSTRARE, v., **perlustrare**, 1. a percurre cu vederea, a trece in revista: *a perlustrá cu oclii tóta galleri'a de picture; a perlustrá tóta adunarea;* 2. a percurre cu petiorulu, a percurre cu armele: *am perlustratu tóta térr'a;* 3. a purificá pre de plenu.

* PERMANENTE, adj. part. pres., **permaneus**, (it. **permanente**, fr. **permanent**), care *permâne*, care dura in starea sea, durabile.

* PERMANENTIA, s. f., (it. **permanenza**, fr. **permanence**), stare *permanente*, petrecere continua: *a fi in permanentia; adundrea generale e in permanentia; permanenti'a substantiei in oppositione cu mutationea accidentieloru.*

* PERMANERE, *permasi* si *permasei*, *permasu*, v., **permanere**, a mâné peno in fine, a mâne continuu; a persiste, a perseverá: *a permâné in starea sea naturale, a permâné in propositulu seu; accidentiele se scâmba, substanti'a permâne,*

www.dacoromanica.ro

voliu permané peno la morte in amiciti'a acestui omu probu si intelleptu.

* PERMEABILE, adj., **permeabilis**, care se póte *permeá*, care se póte penetrá sau petrunde de ceva : *materia permeabile de plóuia.*

* PERMEABILITATE, s. f., (it. **permeabilità**), calitate de *permeabile : permeabilitatea pannurei.*

* PERMEARE, v., **permeare**, a penetrá, a pertunde, a strabate: *a permeá peno in Galli'a; vomu permeá in infernu.*

* PERMEATU,-*a*, adj. part., **permeatus**, penetratu, petrunsu, strabatutu : *vestimente permeate de plóuia ; locuri permeate de latroni.*

* PERMISCERE, si *permescere, permescui, permescutu, permestu* si *permistu*, v., **permiscere**, a mestecá; a confunde; a turburá, a restorná.

* PERMISSIBILE, adj., (fr. **permissible**), care se póte *permitte : fapte permissibili.*

* PERMISSIONARE, v., (fr. **permissionner**), a dá *permissionea* de a face ceva : *a permissioná unu negotiu.*

* PERMISSIONARIU,-*a*, adj., (fr. **permissionnaire**), care are una permissione determinata.

* PERMISSIONATU,-*a*, adj. part., fr. **permissionné**), care se bucura de una *permissione*, autorisatu.

* PERMISSIONE, s. f., **permissio**, actione de *permittere*, autorisatione, potére, facultate, dreptu, libertate de a face ceva : *a dá cuiva permissionea de a face ceva; a avé permissionea de a interprende ceva; cu permissionea vostra voliu vorbí despre acésta materia; multi abusa de permissionea ce li se da.*

* PERMISSIVU,-*a*, adj., (it. **permissivo**), care *permitte*, prin care se *permitte : lege permissiva, ordine permissiva, verbe permissive.*

* PERMISSORIU,-*sória*, adj. s., **permissor**, care *permitte.*

* PERMISSU,-*a*, adj. part. sup. subst., **permissus**, concessu, liertatu, involitu : *fapte permisse; vorbe permisse; ce mie nu mi e permissu, nu pote fi permissu tie; nu e de permissu ; cu permissulu vostru voliu face cea ce ar fi facutu fiacare d'intre voi in casulu acestu-a.*

* PERMISTIONE, s. f., **permistio** si **permixtio**, actione de *permiscere*, mestecatura, confusione, turburatione, restornatione : *permistionea totoru lucruriloru.*

* PERMISTU,-*a*, adj. part., **permistus** si **permixtus**, mestecatu, confusu, turburatu, restornatu.

* PERMITTERE si *permettere, permisi* si *permisei, permissu*, v., **permittere**, a lassá se se faca, a dá volia se se faca, a concede, a liertá se se faca : *a permitte copilliloru se se jóce; permitte-mi se ti spunu ceva; ellu nu permitte altoru-a se vorbesca; abiá mi permisse se dicu una vorba; ce nu permitti altoru-a, nu debi se ti permitti tie.*

* PERMOTIONE, s. f., **permotio**, miscare violenta, agitatione, turburare, emotione; passione.

* PERMOTU,-*a*, adj. part., **permotus**, 1. tare miscatu, forte agitatu; 2. desceptatu, attitiatu, indemnatu, impinsu.

†† PERMOVERE, v., **permovere**, 1. a miscá tare, a agitá, a attinge; 2. a desceptá, a attitiá, a indemná, a impinge la lucrare. Radecni'a derivateloru : *permotu, permotione.*

* PERMUTANTE, adj. part. pres., **permutans**, care *permuta*, care stramuta, care scâmba ; subst. *permutantii s'au involitu si au inchiauatu unu actu in scrissu.*

PERMUTARE, v., **permutare**, a stramutá, a scambá, a pune unulu in loculu altui-a : *a permutá loculu seu cu altulu; a permutá litterele; a permutá florile; nu mi place a permutá; ellu permuta benele cu reulu; omulu inconstante se permuta in tóte lunile.*

PERMUTATIONE, s. f., **permutatio**, actione de *permutare : permutationea litteleloru; a face una permutatione; a si perde tempulu cu premutationile d'in locu in locu.*

PERMUTATIVU,-*a*, adj., (it. **permutativo**, fr. **permutatif**), care *permuta*, prin care se *permuta* : *terminu permutativu.*

PERMUTATORIU, -*toria*, adj. s.,

www.dacoromanica.ro

(**permutator**, it. **permutatore**, fr. **permuteur**), care *permuta*.

PERMUTATU,-*a*, adj. part., **permutatus**, stramutatu, scambatu : *littere permutate, merci permutate, locuri permutate.*

* PERNA, s. f., **perna**, (πτέρνα), cópsa, mai allessu cópsa de porcu, *jambone* : *perna de porcu selbaticu.*

* PERNARIU,-*a*, adj. s., **pernarius**, negotiatoriu de copse de porcu.

* PERNICE, adj., **pernix**, rapidu, iute, usioru, promptu : *câne pernice, mai pernice de câtu ventulu; pernice* in *passionile si placerile selle.*

* PERNICIA, s. f., **pernicies**, (d'in **per** si **nex**=nece, mórte), stricatione, ruina, peritione.

* PERNICIALE, adj., **pernicialis**, care adduce *pernicia*, funestu, mortale : *morbi perniciali.*

* PERNICIOSU,-*a*, adj., **perniciosus**, plenu de *pernicia*, care duce la perire, funestu, periculosu : *ómeni perniciosi, essemplu perniciosu, lupta perniciosa, jocu perniciosu.*

† PERNICITATE, s. f., **pernicitas**, rapiditate in mersu, usioritate, levitate : *pernicitatea petioreloru, pernicitatea ventului.*

* PERNIONE, s. m., **pernio**, inflatura de geru la petiore.

* PERNOBILE, adj., **pernobilis**, fórte connoscutu, fórte celebre : *barbatu pernobile, scriptori pernobili, cetate pernobile.*

* PERNOCTARE, *(pernoptare)*, v., **pernoctare**, a petrece nóptea, a veghiá nopteá : *am pernoctatu in foru; studiele callatorescu si pernocta cu noi.*

* PERNOCTATIONE, *(pernoptatione)*, s. f., **pernoctatio**, actione de *pernoctare.*

* PERNOCTATORIU, *(pernoptatoriu)*,-*tória*, adj. s., **pernoctans**, care *pernocta*, care petrece noptea.

* 1 PERONE, s. m., **pero**, calciamente de pelle cruda si inco cu pèru pre dens'a;—unu genu de bureti fugaci si ambigui, (fr. **pérone**).

* 2 PERONE, s. f., (περόνη, it. **peroneo**, fr. **péroné**), ossu lungu si suptire la pulp'a petiorului, si parallelu cu fluerulu (**tibia**).

† PERONEO-, (din *perone*), in diverse compositioni de termeni anatomici, precumu : *peroneo-calcâniu, peroneo-malleolariu; peroneo-phalangiu, peroneo-prephalangiu, peroneo-subphalangiu, peroneo-subtarsiu, peroneo-supermetatarsiu, peroneo-superphalangetiu, peroneo-superphalanginiu, peroneotibiale;* pentru allu caroru intellessu consulta partea posterióre a compositionei.

* PERONIA, s. f., (fr. **péronie**), genu de plante vivaci d'in famili'a liliacieloru.

* PEROPTERU,-*a*, adj., (fr. **péroptère**, d'in πηρός = esturpiatu, si πτερόν = aripa), se dice despre pescii cari n'au pinne innotatórie ventrali; subst. pl. *peropterii.*

* PERORARE, v., **perorare**, a pronuntiá unu discursu, a pronuntiá totu discursulu seu; a terminá, a inchiauá orationea sea : *a perorá caus'a sea; accusatorii au peroratu tóta diu'a; candu incepú a perorá, toti judecaortii erau fatigati de a mai ascultá.*

* PERORATIONE, s. f., **peroratio**, actione de *perorare;* in specie partea ultima a orationei, epilogulu.

* PERORATORIU,-*tória*, adj. s., **perorans**, care *perora.*

* PERORATU,-*a*, adj. part., **peroratus**, terminatu, inchiauatu (se dice despre discursu) : *processu peroratu, causa perorata.*

PEROSU,-*a*, adj., **pilosus, villosus**, plenu de *pèru*, care are multu *pèru : câne perosu, ursu perosu, copillu perosu, pelle perósa; persice peróse.*

* PEROXYDATU,-*a*, adj. part., (fr. **péroxydé**), care e in statulu de *peroxydu;* care contine cea mai mare parte possibile de *oxygeniu : metallu peroxydatu.*

* PEROXYDU, s. m., (fr. **péroxyde**), combinatione a unui corpu simplu cu cea mai mare proportione de oxygeniu, ce póte absorbe : *peroxydu de ferru.*

* PERPENDERE, *perpensi* si *perpensei, perpensu*, v., **perpendere**, a ponderá cu attentione; a considerá, a essaminá, a judecá, a appretiá : *a per-*

www.dacoromanica.ro

pende faptele dupo addeverat'a loru valóre.

* PERPENDICLA si *perpendicula*, s. f., linia perpendicularia, firu perpendiculariu; vedi *perpendiclu*.

* PERPENDICLU, si *perpendiculu*, s. m., **perpendiculum**, firu artanatu cu plumbu la unu capetu, cu care se mesura lini'a verticale=*perpendicularia: a mesurá cu perpendiclulu, a se servi cu perpendiclulu.*

* 1 PERPENDICULARE, v., a trage la *perpendiclu*, a essaminá cu *perpendiclulu*, a libellá.

* 2 PERPENDICULARE si *perpendiculariu,-a*, adj., **perpendicularis**, si **perpendicularius**: *linia perpendicularia, directione perpendicularia; a stá perpendiculariu pre una linia sau pre unu planu.*

* PERPENDICULATORIU, -*tória*, adj. s., **perpendiculator**, care trage perpendiele, care libellédia : *geometru perpendiculatoriu.*

* PERPENDICULATU,-*a*, adj. part., **perpendiculatus**, libellatu: *planu perpendiculatu.*

* PERPETRABILE, adj., **perpetrabilis**, care se pote *perpetrá*, permissu, licitu: *fapte perpetrabili.*

* PERPETRARE, v., **perpetrare**, (per si patrare), a face pre deplenu, a deplení, a consummá, a essecutá : *a perpetrá totu lucrulu, tóta oper'a; a perpetrá celle incepute.*

* PERPETRATIONE, s. f., **perpetratio**, actione de *perpetrare*, essecutione, consummatione.

* PERPETRATORIU,-*tória*, adj. s., **perpetrator**, care *perpetra*, care face, care committe.

* PERPETRATU,-*a*, adj. part., **perpetratus**, facutu, commissu, essecutatu.

* PERPETUALE, adj., **perpetualis**, (fr. **perpétuel**), continuu, perpetuu; durabile,

* PERPETUARE, v., **perpetuare**, a face se dure in *perpetuu: a perpetuá memori'a unui faptu; a perpetuá numele românu; a perpetuá una cérta nu se covine ómeniloru intellepti.*

* PERPETUARIU,-*a*, adj., **perpetuarius**, care dura totu de a un'a; care e totu de a un'a in lucrare.

* PERPETUATU,-*a*, adj. part., **perpetuatus**, pusu in stare de a durá in contínuu.

* PERPETUITATE, s. f., **perpetuitas**, durata perpetua, continuitate fora interruptione.

* PERPETUU,-*a*, adj., **perpetuus**, continuu, durabile, eternu : *monumentu perpetuu; dictatoriu perpetuu; lupta perpetua, tormente perpetue; in perpetuu*, pentru totu de a un'a.

* PERPLESSITATE, s. f., **perplexitas**, incurcatura; obscuritate; ambiguitate: *ellu se aflá in mare perplessitate.*

* PERPLESSU,-*a*, adj., **perplexus**, incurcatu, obscuru, ambiguu, enigmaticu.

* PERPOLIRE,-*escu*, v., **perpolire**, a polí de plenu, a dá lim'a de pre urma, a correge cu tóta attentionea; a terminá, a finí.

* PERPOLITIONE, s. f., **perpolitio**, actione de *perpolire*, politur'a de pre urma, lim'a de pre urma data unui lucru.

* PERPOLITU,-*a*, adj. part., **perpolitus**, fórte politu, deplenitu, perfectu, consummatu.

* PERRÓDERE, *perrosi* si *perrosei*, *perrosu*, v., **perrodere**, a *róde* cu totulu.

* PERRUMPERE, si *perrupere*, *perrupi*, *perrupsi* si *perrupsei*, *perruptu*, v., **perrumpere**, 1. a *rupe* cu totulu, a frânge; 2. a penetrá, a pertunde cu violentia, a invade, a face irruptione; a fortiá : *a perrupe cóst'a cuiva, a perrupe portile; a perrupe in intrulu casei; a perrupe prin mediloculu inimiciloru.*

* PERRUPTIONE, s. f., (**perruptio**), actione de *perrupere*, ruptione totale; penetratione violenta.

* PERRUPTU,-*a*, adj. part., **perruptus**, ruptu cu totulu; penetratu, fortiatu.

* PERSCRIERE, *perscrissi* si *perscrissei*, *perscrissu*, v., **perscribere**, a scrie in totu si in parte; a scrie tóte vorbele unui oratoriu; a transcrie; a inscrie in registre.

* PERSCRIPTIONE, s. f., **perscriptio**, actione de *perscriere*; inregistrare; redactione, processu verbale.

* PERSCRIPTORIU, -*tória*, adj. s.,

www.dacoromanica.ro

Perscriptor, care *perscrie*, care *transcrie*, transcriptoriu, copiatoriu.

* PERSCRIPTU,-*a*, adj. part., **perscriptus**, scrissu in intregu; inregistratu; transcrissu; scrissu in traversu.

*PERSCRIPTURA, s. f., **perscriptura**, resultatu allu actionei de *perscriere*, transcriptione, inregistratura, espeditione.

* PERSCRUTABILE, adj., **perscrutabilis**, care se póte *perscrutá*, si activu, care *perscruta* cu diligentia.

* PERSCRUTARE, v., **perscrutare** si **perscrutari**, a cercetá cu diligentia, a investigá, a essaminá cu attentione : *a perscrutá tóte; a perscrutá conscientî'a unui omu; a perscrutá ânim'a cuiva; voi n'aveti dreptulu de a ne perscrutá.*

* PERSCRUTATIONE, s. f., **perscrutatio**, actione de *perscrutare*, cercetare cu diligentia, essaminare rigorosa : *perscrutationea ânimiloru ómeniloru.*

* PERSCRUTATORIU,-*tória*, adj. s., **perscrutator**, care *perscruta*, cercetatoriu, investigatoriu : *domnedieu e perscrutatoriulu ânimeloru nostre.*

* PERSCRUTATU,-*a*, adj., **perscrutatus**, cercetatu, investigatu.

* PERSECARE, v., **persecare**, a taliá cu totulu, a taliá pêno de cella alta parte; fig. a fustigá, a bate bene : *l'am persecatu de i a essitu tóta pulberea.*

* PERSECATIONE, s. f., actione de *persecare*, in t. s. verbului.

* PERSECATORIU,-*tória*, adj. s., **persecans**, care *perseca.*

PERSECATU *a* adj. part., **persectus**, taliatu cu totulu fig. fustigatu, batutu.

†† PERSECERE, *persecui, persecutu*, v., **persequi**, a urmá d'in passu in passu, a urmarí, a persecutá. Radecin'a derivateloru : *persecutu, persecutione, persecutare, persecutoriu.*

* PERSECUTARE, v., **persequi**, **persectari**, (it. **perseguitare**, fr. **poursuivre**, si **persecuter**), a urmarí, a merge in urm'a cuiva, a nu lu lassá se scape, a lu tractá ca inimicu, a lu maltractá, a lu tormentá : *a persecutá pre adversariu; a si persecutá planulu; a persecutá férele in padure; a persecutá pre inimicu peno in fundulu vàlliloru; paganii persecutara pre crestini trei secle; crestinii candu adjunsera la potere inco persecutara pre Judani si pre Eretici; Ungurii au persecutatu pre Români in tempu de unu millenniu; pentru ce me persecuti? incéta de a me mai persecutá; te persecuta sortea.*

* PERSECUTIONE, s. f., **persecutio**, actione de *persecere : persecutione in justitia, persecutionea unui planu, persecutionea sortii, persecutionea pagâniloru in contra crestiniloru.*

* PERSECUTIVU,-*a*, adj. modale, care persecuta, prin care se persecuta : *medie persecutive.*

* PERSECUTORIU, -*tória*, adj. s., **persecutor**, care *persecuta : persecutoriu in justitia; persecutorii latroniloru, persecutorii crestiniloru.*

* PERSECUTU,-*a*, adj. part., (**persecutus**), persecutatu.

* PERSEVERANTE, adj. part. pres., **perseverans**, care *persevera*, care persiste; care tine, suffere si nu se lassa.

* PERSEVERANTIA, s. f., **perseverantia**, persistentia, constantia.

* PERSEVERARE, v., **perseverare**, a persiste; a se tiné, a suferí si a nu se lassá : *a perseverá in ideele si convinctionile selle; a perseverá in opinionile selle erratice; a perseverá in virtute, in vitiu, in menia, in ura.*

* PERSEVERATIONE, s. f., **perseveratio**, actione de *perseverare*, duratione constante.

* PERSEVERATU,-*a*, adj. part., **perseveratus**, sufferitu cu constantia.

* PERSEVERU,-*a*, adj., **perseverus**, fórte *severu.*

PERSICA, s. f., **persicum**, **persicum malum**, **persicum pomum**, fructulu pomului *persicu : persicele au simburi petrosi.*

PERSICU, s. m., **persicus**, **persica arbor**, arbore, pomu addussu d'in Persia in Europ'a, d'in famili'a rosacieloru, care se cultiva si in gradinele nostre.

* PERSISTENTE, adj. part. pres. **persistens**, (it. **persistente**, fr. **persistant**), care *persiste : aflai pre toti persistenti in acea-asi opinione.*

* PERSISTENTIA, s. f., (it. **persistenza**, fr. **persistance**); calitate de *persistente.*

www.dacoromanica.ro

* PERSISTERE, *perstetei, perstetutu*, v., **persistere** (it. **persistere**, fr. **persister**); a stá cu taria si energia pre unu ce, a nu se lassá de unu ce, a se tiné de ceva pêno in finitu, a *perseverá*.

* PERSOLUTU,-*a*, adj. part., **persolutus**; vedi *persolvere*.

* PERSOLVENTE, adj. part. pres., **persolvens**, care *persolve*.

* PERSOLVERE, sau *persolbere, persolsi, persolsei*, si *persolui, persoltu* si *persolutu*, v., **persolvere**, a *sólve* in totu, a *sólve* in intregu, a desface pre deplenu una detoría, a terminá; a dá completa satisfactione si esplicare : *a persolve remasulu d'in vechiele detorie.*

PERSONA, s. f., **persona**, (it. isp. prov. **persona**, fr. **personne**, port. **pessoa**; probabile d'in *personare*); 1. larva, masca de actoriu teatrale, care marieá vocea acestui-a si care erá differita dupo differitele caracterie de representatu : *vulpea vedú una persona tragica;*— de ací, *persona* = capu de pamentu sau de alta materia, cu cari se adorna capite de tuburi de fontane, etc.; — 2. metaforice, *a)* caracteriulu jocatu de actoriu, partea de jocu, *rollulu* unui actoriu, cumu si actoriulu ensusi, intru câtu representa unu caracteriu teatrale : *personele unei drama; unei tragedia, unei comedia; persón'a parasitului, avarului, laudarosului; b)* afora d'in sfer'a teatrului, caracteriulu ce cineva representa in lume, joculu ce joca, partea de actione, ce are in ceva : *a lassá person'a de petitoriu si a leuá person'a de accusatoriu; plenipotentiariulu representa person'a celui ce i da plenipotentia, precumu verice mandatoriu porta person'a mandantiloru; in cestioni criminali, procuratoriulu porta si appera person'a morale a societatei intrega, éro patronulu privatu person'a celloru lesati de criminali; unulu sustine person'a publica, cellu altu persone private; — c)* in vorbire, partea ce are cineva la dens'a : *vorbitoriulu e prim'a persona, ascultatoriulu e a dou'a persona, cellu de care e vorb'a e a treia persona; d'in modestia, vorbesce cineva de sene singuru in person'a prima pluraria; domnitorii vorbescu in prim'a persona pluraria; pentru onore ne adressàmu la unulu singuru cu a dou'a persona pluraria; personele coventului se espremu prin vorbe speciali numite pronomine personali; d)* in sfer'a religionei : *dupo dogm'a crestina, domnedieu, de si unulu, e inse in trei persóne : person'a tatalui, person'a filiului, person'a spiritului sântu; in cartile nostre basericesci person'a divina e tradussa romanesce prin facia, sau grecesce prin hypostase; e)* mai vertosu inse despre omu, cu varie delicate nuantie, cumu : α) fientia dotata cu actione voluntaria, direptata de ratione, omu in genere, fora distinctione de sessu sau de etate, in oppositione cu *bestia, lucru*, ensu, individuu, etc. : *intre fientie unele sunt persone, altele lucruri; in tote limbele aflàmu covente applicate numai la persone; mésa de diece persone; a invitá mai multe persone de câtu incapu in casa; a face connoscentia cu tote personele unei cetati : nu e persona d'in acestu locu, pre care se nu connoscemu noi; person'a mea = eu ensumi;* asiá si : *person'a tea, person'a sea, person'a lui, person'a ei; e ellu in persona; a merge in persona se visite pre cineva; cineva visita in persona, nu prin scrissori*, etc., β) in specie, α′) *persona* = subiectu de dereptu : *persona, in acestu sensu, e nu numai unu omu, ci persona pote fi una societate, persona pote fi unu institutu;* de ací : *persona physica* = individuu, ca subiectu de dereptu, in oppositione cu *persona morale* = societate, institutu, ca subiectu de dereptu, *persona civile*, etc.; β′) omu insemnatu, respectabile : *a nu face acceptione de persone* = popul. a nu se uitá la facia, a fi impartiale, etc., γ′) corpulu omului, cumu si viétia a omului : *oblegatu in persona, nu numai in avere; a respunde de person'a, nu de averea cuiva; person'a omului e inviolabile, respectu la persone si la proprietati, condemnati in porsona; mulieri curate si bene ornate in person'a loru.*

PERSONALE, adj., **personalis**, (it. **personale**, fr. **personnel**); relativu la *persona*, de *persona* : *libertate personale, esplicare personale; actioni personali,*

www.dacoromanica.ro

dereptu personale, obligatione personale; verbe personali, opp. *la verbe impersonali; injurie personali; attacuri personali*; — ca subst. collectivu, *personale* = personele necessarie la unu servitiu.

PERSONALITATE, s. f., (it. **personalità** si **personalitate**, fr. **personnalité**), calitate *personale : personalitatea obligationiloru, derepturiloru; personalitatea opului, personalitatea filiului, in trinitatea divina, e bene destinsa de personalitatea tatalui;*—fapta sau coventu ce attingu in parte una persona : *se evitàmu personalitatile in desbaterile nostre.*

PERSONARE, v., **personare**, a soná forte tare, a pertunde cu sonulu, a resoná; a implé de sonu, a assurdí cu sonulu seu.

PERSONATU,-*a*, adj. part., 1. (d'iu *persona*), **personatus**, mascatu, larvatu, si de ací, prefacutu, falsu; 2. (d'in *personare*), pertunsu cu sonulu.

* PERSONIFICARE, v., (it. **personificare**, fr. **personnifier**); a face d'in una fientia abstracta una *persona*; a attribuí unui lucru neinsuffletitu figur'a, sentimentele, vorbirea unei persone : *a personificá virtutea; pictoriulu personifica tote; a personificá vitiulu cu assemene fapta*,—refl. *fientiele celle mai abstracte paru a luá corpu si a se personificá sub pénn'a acestui autoriu.*

* PERSONIFICATIONE, s. f., (fr. **personnification**), actione de a *personificá*, resultatulu acestei actioni : —*personificationea fientieloru metaphysice, in poemate moderne, tine loculu sublimelui religiosu imaginatu de antici.*

* PERSONIFICATU,-*a*, adj. part., (fr. **personnifié**) : *justiti'a personificata, prudenti'a personificata;* — despre una persona ce possede in gradu mare calitàti sau vitie : *modesti'a, dulceti'a. bonetatea personificata, stultiti'a, insolenti'a personificate.*

* PESPECTARE, v., **perspectare**, (d'iu **perspectus** de la **perpicere**), a vedé in totu, a imbraciá totu si tóte cu oclii corpului sau ai mentei : *a perspectá de pre collina totu câmpulu de batalia.*

* PERSPECTIONE, s. f., **perspectio**, (d'in **perspectus**, de la **perspicere**), actione de *perspicere.*

* PESPECTIVA, s. f., (fr. **perspective**, d'in **perspectus**, de la **perspicere**), 1. arte de a representá pre una superfacia plana obiectele asiá cumu paru vedute la una distantia determinata : *a observá perspectiv'a intr'unu tabellu, a negligé perspectiv'a; opera cu perspectiva; perspectiva liniaria, speculativa*, etc.; 2. pictura ce representa in departare gradine, edificie sau alte obiecte assémine; 3. fig. despre operele de spiritu si despre modulu de a presentá addeverurile metaphysice : *cartile sunt nisce perspective cari arréta lucrurile asiá cumu le vedu autorii*; 4. sperantia sau temere : *a avé perspectiva de a castigá, unu phthisicu n'are alta perspectiva de câtu mórtea.*

* PERSPECTIVU, adj., (fr. **perspectif**), care representa unu obiectu in *perspectiva : planu perspectivu; representatione perspectiva;* si ca subst. pers. *unu perspectivu.*

* PESPECTORIU,-*tória*, adj. s., **perspector**; care *perspice*, vede a fundu; pertunditoriu, profundu connoscutoriu.

* PERSPECTU,-*a*, adj. part., **perspectus**, petrunsu cu vèderea.

* PERSPICACE, adj., **perspicax**, (fr. **perspicace**, d'in **perspicere**), care pertunde currendu si bene cu vederea materiale sau mentale, pertunditoriu, ageru de vedere.

* PERSPICACITATE, s. f., **perspicacitas**, calitate de *perspicace : marea perspicacitate a unui betrânu diplomatu.*

* PERSPICIENTE, adj. part. pres., **perspiciens**, care *perspice.*

* PERSPICIENTIA, s. f., **perspicientia**, calitate si fapta de *perspiciente.*

* PERSPICERE, v., **perspicere**; a pertunde cu vederea, a inbraciá cu oclii corpului sau mentei, a cercetá si connósce a fundu.

* PERSPICUITATE, s. f., **perspicuitas**, (it. **perspecuità** si **perspicuitate**; fr. **perspicuité**), calitate de *perspicuu : perspicuitatea ideeloru.*

* PERSPICUU,-*a*, **perspicuus**, prin

www.dacoromanica.ro

care se vede; transparente, limpedu, etc.: *ape perspicue, nestimata perspicua;* mai vertosu metaforice: luminosu, invederatu, clarŭ: *frasi perspicue.*

* PERSTRINGERE, *perstrinsi* si *perstrinsei*, *perstrinsu*, v., **perstringere**; a stringe cu mare fortia; a indesá; a appesá cu potere mare; metaf. a mustrá aspru; a attinge, vettemá; a sturdí, tocí.

* PERSUADERE, *persuasi* si *persuasei*, *persuasu*, v., **persuadere**, (fr. **persuader**); a face pre cineva se creda ceva, demonstrandu rationile sau folosele; a induplecá, a incredentiá; a convinge, a intarí convinctionea.

* PERSUASIBILE, adj., **persuasibilis**, care se póte *persuade;* si activu, care póte *persuade* pre cinevá despre cevá.

* PERSUASIONE, s. f., **persuasio**, (fr. **persuasion**); actionea de *persuadere;* darulu, talentulu de a *persuade: scopulu elocentiei cauta se fia persuasionea; spiritele se castiga prin persuasione.*

* PERSUASIVU,-*a*, adj., (fr. **persuasif**); care are poterea, virtutea de a *persuade: oratoriu persuasivu, amorea propria este mai persvasiva de câtu toti lingusitori.*

* PERSUASORIU, -*sória*, adj. s., **persuasor, persuasorius**, care *persuade.*

* PERSUASU,-*a*, part. sup. subst., d'in *persuadere*, **persuasus**: *omenii persuasi de addeverulu credintiei loru; mediele de persuasu multimea.*

* PERTICA, s. f., **pertica**, (it. **pertica**, fr. **perche**), lungu paru, lunga nouella, lungu bàtiu: *a scuturá cu pertic'a nuci din nucu;* ca mesura de longitudine: *agru latu de cinci pertice, lungu de cincisprediece pertice.*

* PERTICALE, adj., **perticalis**; de *pertica*, bonu de *pertica.*

* PERTICARIU,-*a*, adj. s., **perticarius**; de *pertica*, provedutu cu *pertica.*

* PERTINACE, adj., **pertinax**, (it. **pertinace**), incapetinatu, cerbicosu, inderetricu, netangu; care nu si pléca guttulu, care nu se da si nu se lassa, care tine cu dentii la ce-va.

* PERTINACIA, s. f., **pertinacia**, obstinatione, incapetinare cerbicía; calitate si fapta de pertinace.

* PERTINENTE, adj. part. pres., **pertinens**, (it. **pertinente**); care *pertine: lucruri pertinenti familiei, a preparà celle pertinenti la calle.*

* PERTINENTIA, s. f., (it **pertinenza**); calitate sau statu de *pertinente: pertinenti'a lucrului possedutu la possessoriu;* si concr. lucru ce *pertine* la ceva; *pertinentiele la callatoria.*

* PERTINERE, v., **pertinere**, 1. a tiné pêno la, a se intinde de la unu puntu pêno la altulu, a adjunge, a attinge; 2. metaf. a se referí, a se reportá, a attinge, concerne; a se tiné, a spendurá de cineva sau ceva, a fi allu cuiva.

* PERTRACTARE, v., **pertractare**; a attinge; a tiné in mâna, a maniá; esplorá cu attentione, a essaminá cu diligentia, a studiá, a se occupá cu d'in adensulu.

* PERTRACTATIONE, s. f., **pertractatio**; actione de *pertractare;* attingere; maniare, studiare, lucrare, etc.

1 PERTRECERE, (contrassu *petrecere*), *pertrecui, pertrecutu*, v.; 1. **trajicere, transire, pertransire, percurrere, superare**, a trece prin, a strabate; a intrece: *cu petrele ce arrunca, pertrece turnurile celle mai inalte; cu una saritura potemu pertrece acea fossa, acellu riu; a pertrece selb'a in lungu si in latu; a pertrece pre toti la fuga; a pertrece una carte d'in scórtia pêno in scórtia,* **perlegere**; *a pertrece cu oclii si numerá tóta turm'a;* 2. **trajicere, penetrare, perforare, transfodere**, a pertunde, a face se treca prin, a strabate, a strapunge, a gaurí, a *bagá*, etc.: *a pertrece aci'a prin urechi'a acului; a pertrece guttulu callului prin laciulu funei; a pertrece cuniulu prin gaura; a pertrece spat'a prin mediloculu cuiva = a pertrece mediloculu cu spat'a; a pertrece murulu, parietele;* 3. **deducere, prosequi, comitari**, a insocí pre cineva pentru onore sau spre a i arretá callea: *déco mergi acollo, te pertrecu si eu peno in appropiare; a pertrece unu mortu la mormentu; toti cetatianii incongiurara si pertrecura pre marele barbatu peno la cas'a lui; déco nu scii callea, te vomu pertrece noi peno acollo;* 4. in sensu mai

www.dacoromanica.ro

ideale, α) despre tempu; **agere, traducere** = a duce : *am pertrecutu una viétia lunga in miseri'a cea mai mare; pertrecemu verele la câmpu, cumu pertrecemu iernele in cetate;* β) despre evenimente, intemplari, **experiri,** a trece prin relle intemplàri, a cercá, sufferí, patí : *intr'una lunga viétia multe pertrece omulu bone, déro multe pertrece si relle;* γ) in genere, **consumere, absumere, impendere** : *a pertrece prea multu tempu pentru una seccatura; ve pertreceti tota diu'a cu nemica; am pertrecutu una di in desertu; prea multe lemne pertreceti la buccataría;* de ací ca refl. *a se pertrece,* **consumi, perire, deperire, transire, mori** : *generationile tenere se pertrecu mai currendu ca celle betrane;* absol. *s'a pertrecutu,* a moritu, a peritu : *s'au pertrecutu toti membrii acellei familia;* δ) in specie, **vendere,** a face se se treca prin comparatóre, a vende : *nu se pertrece nemica d'in acesta merce; candu ai se pertreci tote aceste olle? vecinulu a pertrecutu doue carre de olle, éro tu n'ai pertrecutu neci una carrutia de olle,* (vedi si simplulu *trecere*); — 5. ca intrans. *a)* in genere, **vivere, versari, degere,** a traí, a sedé, a se aflá sau a fí : *a pertrece undeva bene sau reu; cumu mai pertreceti pre aici? amu fí pertrecutu si amu pertrece de minune, déco nu ne aru lipsí alle mancarei; a pertrece la térra, la monte; pertreceti in pace, umbre alle eroiloru;* *b)* in specie, **oblectari, ludere, jucunde tempus terere,** a trece tempulu bene, cu placeri, a se de'ectá, a se desfetá, etc. : *pertrecemu jocandu, saltandu, vorbindu si ridendu; pertrecu omenii in peramblàri, in ospetie la spectacle, pertrecu multi chiaru in desfrenàri, in misellíe, pertrecu cu nemicuri, cu seccature;* absol. *sciu co si a pertrecutu acestu omu pre lume; se bemu si se pertrecemu;* 6. ca refl. intr., *a)* in genere, **geri, fieri, evenire,** a se face, a se intemplá : *ce s'a pertrecutu aici in lipsea mea? nu scimu nemica d'in celle ce se pertrecu in acésta terra; cine póte sci ce se pertrece in ânim'a omului? d'in celle pertrecute se intellege ce are inco se se mai pertreca;* *b)* in speciale, **animo deficere, deliquium pati,** a lessiná, a cadé in lessinu, a perde conscienti'a, a si essí d'in fire, d'in mente : *s'a pertrecutu asiá, in câtu pare mortu;* (vedi si simplulu *trecere*).

2 PERTRECERE, (contrassu *petrecere*), s. verbale, 1. **transitio, percursio** : *pertrecerea inaltului turnu cu una arruncatura de pétra;* 2. **deductio, comitatio** : *petrecerea mortului la mormentu;* 3. **perforatio, transpunctio** : *petrecerea mediloculul cu spat'a, petrecerea aciei prin urechi'a acului;* 4. **consumptio, absumptio, venditio** : *petrecere de multe merci, petrecere de multu tempu in seccature;* 5. **oblectatio, oblectamentum** : *pertreceri desfrenate, petreceri copillaresci si innocenti; pertrecerile fura tempulu necessariu la lucrari seriose.*

PERTRECU, (contrassu *petrecu*), s. m., **currendi, percurrendi certamen, ludus cursorius; cursus palæstricus, palæstrica decursio;* actione de *petrecere,* si in specie, *petrecere la fuga,* applicatu in parte la unu *jocu de intrecere la fuga,* cu care cauta se *se pertreca unii pre altii : petreculu e unu jocu nu numai de copilli, ci si de omeni mari; a jocá pertreculu, a jocá in petrecu, a jocá de a pertreculu, a jocá unu pertrecu; — celli d'in cetati au inceputu a uitá coventulu pertrecu, pentru co au inceputu a lu numí franc.* **barres** sau **pris**—**prise.**

PERTRECUTU, (contrassu *petrecutu*), *-a,* part. sup. subst. d'in 1 *pertrecere.*

PERTRECUTORIU, *-toria,* adj. s., care *petrece,* (vedi 1 *pertrecere*), *pertrecutori in pace, pertrecutorii de la acellu ospetiu; ne aflamu pertrecutori la nunta.*

1 PERTUNDERE (prin metathese, *petrundere*), *pertunsi* si *pertunsei, pertunsu* si *pertusu,* v., **pertundere, penetrare, perfodere, confodere, perforare; imbuere, perfundere, percurrere; perspicere, penitus animo comprehendere, vehementer afficere, commovere;* a trece de la unu capitu la altulu, de la una latura la alt'a, 1. sfermandu, rupendu, mancandu, rodendu, gaurindu, stringundu, sau in altu modu violentu : *aci'a e asiá de strinsa, in câtu mi a pertunsu degitulu; tote sagettele inimiciloru per-*

www.dacoromanica.ro

tundea capetele, peptulu, petiorele militariloru nostri; cuniulu batutu tare si bene ascutitu pertunse parietele; ap'a pertunde prin celle mai mici gaurelle si crepature alle pamentului; nu veti poté pertunde in térr'a nostra de câtu calcandu pre corpurile nostre; bubele relle pertundu ossele; sonurile acute pertundu urechiele; — a petrunde ceva dice mai multu de câtu *a pertunde in ceva, la ceva, prin ceva*, etc.: *apa ce pertunde pamentulu*, face cu totulu altu ceva de câtu: *ap'a ce pertunde prin pamentu;* asiá au intellessu differitu si constructionile: *coventele pertundu urechiele cuiva, pertundu in urechiele cuivà, pertundu la urechiele cuiva; una sagetta pote pertunde in capulu cuiva, fora se i pertunda capulu;* — 2. in genere a intrá, a se stracurá, a percurre, a coprende, appucá, occupá: *frigulu pertunde ossele, passionile au pertunsu ânimele;* 3. vorbindu de suffletu, *a)* de partea intellectuale, a sentí, a precepe, intellege: *nu ati pertunsu celle spuse de mene; a pertunde si cogetele ascunse alle cuiva; numai oclulu lui domnedieu pertunde in secretele ânimei omului; unu ageru pertunde nu numai celle d'in afora, ci si celle d'in intru alle unui omu;* — cu mai multa energia se dice si refl. *a se pertunde de una lectione, de vorbele, invetiaturele cuiva; se ne adoperàmu a pertunde in spiritulu limbei, a ne pertunde de geniulu nationei nostre; b)* de poterea sensitiva, de ânima, a missicá cu potere; a escitá veementi passioni: *fora connoscenti'a passioniloru nu putemu neci attinge, necumu pertunde ânimele omeniloru; pertunsi de mare indurare; muliere pertunsa de frica si de spaima;—omu pertunsu de detoriele selle.*

2 PERTUNDERE (prin metathese, *petrundere*), s. verbale, **penetratio, permeatio perforatio; perspicientia, perspicuitas, acies, acumen**: *pertunderea capului cu una sagetta; pertunderea ventului prin crepaturele murului, pertunderea ânimei de profundu dorere;* — mai vertosu, facultate, vertute de a coprende cu oclulu corpului sau allu mentei: *omu fora firu de pertundere; diplomati cu multa pertundere.*

PERTUNDITIONE (prin metathese, *petrunditione*), s. f., **penetratio** si **penetrabilitas**; actione de *pertundere* si calitate de a fi *pertunsu*, calitate de *pertunditiosu.*

PERTUNDITIOSU,-*a*, (prin metathese, *petrunditiosu*), adj., **penetrabilis**; care se pote sau se lassa *pertunde*, penetrabile, permeabile.

PERTUNDITORIU,-*toria*, (prin metathese, *petrunditoriu*); **penetrans, perforans, percurrens; commovens**; care *pertunde: vorbe pertunditorie de ânime.*

PERTUNSU, (prin metathese, *petrunsu*),-*a*, adj. part. sup. subst., **pertusus**: *muri pertunsi de loviturile tunului; vite pertunse de frigu; medie de pertunsu murulu; vestimente pertunse de apa, déro si, pertunse de glontiu.*

* PERTURBARE, v. **perturbare**, a turburá forte, a adduce marè turburare; a adduce anarchia; a restorná starea legale a lucruriloru; a vettemá pacea si ordinea; a turbnrá suffletulu.

* PERTURBATIONE, s. f., **perturbatio**; turburare; desordine; restornare; turburare a suffletului, passione.

* PERTURBATORIU,-*toria*, adj. s., **perturbator**, care perturbura: *perturbatori ai ordinei civile si religiosa.*

* PERTUSU,-*a*, adj. part., de la *pertundere*, **pertusus.**

* 1 PERU, s. m., **pirus**, (it. **pero**, isp. **peral**, prov. **perier**, fr. **poirier**), pomu bene connoscutu: *pomele pèrului sunt perele, pèru selbaticu, pèru nobilitu.*

2 PERU, s. m., pl.-*i*, **pilus, capillus, villus**, (it. isp. port. **pelo**, istr. **pel**, prov. **pel**, fr. **poil**, si **cheveux**), firu süptire ce cresce pre capulu, sau in alte parti alle corpului omenescu, éro la alte animali pre totu corpulu: *unu peru de capu, trei peri d'in capu, mai multi peri d'in cod'a callului;* 2. collectivu, toti perii sau multime de pèru d'in capulu omului, d'in cod'a sau de pre corpulu animaliloru: *plette de pèru de callu; asternute implute cu pèru de bou; lacie implettite d'in pèru de capu; a si tunde pèrulu, a perde pèrulu; a nu i cresce pè-*

www.dacoromanica.ro

rulu; i cade pèrulu; a leuá de pèru, a dá de pèru, a trage de pèru; a si incurcá mânele in pèrulu cuiva, a si dâ pèrulu si a fugi; intr'unu pèru, pêno intr'unu pèru = completu, essactu : *dati séma de tote peno intr'unu pèru; de pèru si la valle; fa ce nu vreu eu, déco te tine pèrulu; dupo facia è pèru castaniu, galbinu, rosiu, molle, metassosu*, etc.

* PERUCA, s. f., (it. **perrucca si parrucca**, fr. **perruque**), **coma empta, galericulus**, pèru falsu, pèru strainu, ce si punu la capu celli ce n'au pèrulu seu.

* PERUCARESSA, s. f., muliere a *perucariului* sau *muliere* ce in numele seu essercita *perucarí'a*.

* PERUCARIA, s. f., arte si officina de *perucariu;* multime de *peruce*.

*PERUCARIU,-*a*, adj. s., (it. **perrucchiere**, fr. **perruquier**), **galericulorum opifex, comæ concinator**, cellu ce face sau vende *peruce;* cellu ce adorna *perulu* sau face ornamente de *peru*, pentru capu mai vertosu.

PERUIRE,-*escu*, v., **copillos alicui vellere;** a leuá, trage, dá de *pèru*, a smulge cuiva *pèrulu*, batendu-lu : a *peruí bene pre cineva; nu ne supperati, co apoi ve peruimu*.

PERUSELLA, s. f., **callais**, (fr. **turquoise**), petra pretiosa albastra si opaca.

* PERVADERE, *pervasi* si *pervasei, pervasu*, v., **pervadere;** a pertunde, strabate, adjunge.

* PERVAGARE, v., **pervagari;** a rateci in tote partile; a se intende, a se respandí, a se divulgá.

PERVEDERE, v., **pervidere;** a *vedé* in totu, preste totu si bene, a imbraciá cu *vederea;* a pertunde cu *vederea;* in genere, a cercetá si pertunde a fundu si pre deplenu.

PERVENIRE, indic. *pervinu, perviniu, perviiu, pervini, pervii, pervine, pervenimu, perveniti, pervinu*, imperat. *pervino, perveniti;* conj. *se pervinu, perviniu, perviiu, se pervini, pervii, se pervina, pervinia, perviia*, perf. *pervenii*, sup. *pervenitu*, v., **pervenire;** a veni unde vre cineva a adjnnge; a adjunge la scopu, a avé successu bonu; a se inaltiá in onori, in functioni; d'in micu si neinsemnatu a se face mare, insemnatu; d'in ignobile a se face nobile.

PERVENITU,-*a*, adj. part. sup. subst. d'in *pervenire*.

PERVENTIONE, s. f., **perventio;** actione si statu de *pervenire*.

* PERVERSIONE, s. f., **perversio**, (it. **perversione**, fr. **perversion**); actione de a *pervertere : perversionea frasiloru; perversionea mentei, a datineloru*.

PERVERSITATE, s. f., **perversitas**, (it. **perversità**, fr. **perversité**); calitate, statu si actu, faptu de unu *perversu : perversitatea mulierei desfrenate*.

* PERVERSORIU,-*soria*, adj. s., **perversor;** care *perverte*.

*PERVERSU,-*a*, adj., **perversus, pravus**, (it. **perverso**, fr. **pervers**); stricatu, corruptu, depravatu, blastematu, reu, misellu, immorale : *omu perversu, mulieri perverse;* — applicatu la mente : *mente perversa, cogite perverse*.

* PERVERTERE, *perversi* si *perversei, perversu*, v., si :

* PERVERTIRE, v., **pervertere;** 1. a intorce pre dosu, a restorná, resucí strambá, intortochiá; 2. a restorná, derimá, turburá, stricá; 3. a corrumpe, a depravá, a demoralisá.

* PERVINCERE, v., **pervincere;** a *vince* pre deplenu, a ingenuchiá.

* PERVIU,-*a*, adj., **pervius;** ce are *via* = *calle*, prin care, pre unde sau unde poti merge, deschisu, practicabile, accessibile; care are gaure, canali.

PERVIUERE *si pervivere, pervissi si pervissei, pervissu*, v., **pervivere;** a traí peno la unu certu tempu, a traí peno la terminulu fissatu sau doritu.

* PERVOLUTARE, v., **pervolutare;** a volutá ceva in intregulu seu; vedi si *pervolvere*.

* PERVOLVERE sau *pervolbere, pervolsi, pervolsei*, si *pervolui, pervolutu* si *pervoltu*, v., **pervolvere**, a volve cu intregulu seu.

* PERVULGARE, v., **pervulgare**, *a vulgá* intre toti; a divulgá pre totendine, a dá cea mai intensa publicitate.

PESARE, v., (d'in *pèsu*, de la 2 *pendere*) **curæ vel cordi esse, interesse, referre graviter vel moleste ferre, labo-**

www.dacoromanica.ro

rare, (it. **pesare**), a sentí *pèsu*, leuatu ca impersonale, construitu cu dativulu cellui ce sente *pèsulu:* 1. a sentí greutati, a fí prea incarcatu, si de ací, a sufferí, a i vení greu, etc.: *pésa callului de prea mare greutate; pésa viteloru de frigu, de sete, de reu nutretiu; pésa si petreloru si muriloru, déco puni pre densele prea mari greutati; pésa grâneloru si altoru plante si de prea multa umiditate si de prea multa caldura; pésa petiorului in calciamente prea strimte; mi pésa la spinare = pésa spinarei melle de greutatea ce portu;* 2. mai vertosu, a sentí doru de ânima, parere de reu, frica, tema, etc., a se interessá, a se teme, a i fi frica, etc. : *ce ve pésa de copillulu care nu e allu vostru? mie inse ca parente, mi pésa si mi prea pésa de densulu; se ve pese ca si mie de allemelle; pucinu ne pésa de voi; nu mi pésa de tene, nu vreu neci se sciu cine esti; de cine ti pésa? de nemine, neci de morte nu mi pésa; nu mi ar fi pesatu, déco m'ar fi despoliatu, fora se me si injure si batu-jocoresca.*

PESATU, 1. part. d'in *pesare;* 2. part. d'in *pisare,* luatu si ca subst. vedi *pisatu.*

PESCARE, v., **piscari,** a prende pesce, a fi pescariu, a essercitá pescari'a; vedi si *pescuire.*

PESCARELLU, s. m., deminutivu d'in *pescariu,* in insemnarea acestui-a de *passere.*

PESCARESCE, adv., **piscatorum more;** in modu *pescarescu,* ca *pescariulu* sau ca *pescarii.*

PESCARESCU,-*a,* adj., **piscatorius;** relativu la *pescariu : luntri pescaresci.*

PESCARESSA, s. f., **piscatrix,** femina care se occupa cu pescari'a, prindendu sau vendendu *pesce,* muliere a pescariului.

PESCARIA, s. f., **piscaria;** loculu unde se pescuesce, unde are cineva dreptulu sau placerea de a *pescuí,* loculu unde se vende sau se prepara pescele pentru vendiare; professionea pescariului.

PESCARIRE,-*escu,* v., **piscari, piscariam agere;** a fi pescariu; a face, essercitá pescari'a.

PESCARIU,-*a,* adj. s., **piscarius, piscator,** (fr. **pecheur,** port. **pexero**), relativu la *pesce* : 1. adj., *pescarescu,* ce serve *pescariului,* sau a prende pesce : *instrumente pescarie; retelle pescarie;*— cui place pescele : *ce pescariu mai esti si tu!*—in acestu sensu ca subst. *unu mare pescariu de copillu;* 2. mai vertosu, ca subst. m., *a) pescariu,* cellu ce si face una messeria d'in venatulu sau vendutulu *pescelui; b)* si una passere alba, de marimea unui porumbellu, care sbora pre longa suprafaci'a apeloru, ca se prendia pescisiori, cu care se nutresce.

PESCATIONE, s. f., **piscatio;** actione de *pescare,* pescuire.

PESCATORIU,-*toria,* adj., s. **piscator,** si **piscatorius,** care pesca sau serve la *pescatu.*

PESCATU,-*a,* part. sup. subt. d'in *pescare,* **piscatus.**

PESCATURA, s. f., **piscatura,** actione si resultatu allu actionei de *pescare.*

PESCE, s. m., **piscis,** (it. **pesce,** fr. **poisson**), animale acaticu, oviparu, cu pellea nuda sau soldiosa, cu sânge rosiu si rece, avendu aripiore de innotatu, doue falci mobili, si in capetulu codei una aripiora verticale : *pescii sunt de specie si varietati nenumerate;* prov. *pescele cellu mare inghite pre cellu micu, pescele de la capu se impute; cu buccatelle mice se prendu pesci mari.*

PESCICULTORIU,-*toria,* adj. s., **pisciultor;** care se occupa cu *pescicultur'a.*

PESCICULTURA, s. f., **pisciultus,** (fr. **pisciculture**); scientia sau arte de a cresce si immultí *pescii : Franci'a possede mai multe stabilimente de pescicultura.*

PESCINA, s. f., **piscina,** lacu in care se conserva si se crescu *pescii,* lacu de *pesci;* apoi, lacu in genere.

PESCINALE, adj., **piscinalis;** relative la pescina.

PESCINARIU,-*a,* adj. s., **piscinarius;** relat- la *pescina;* ca subst., personale, cellu ce possede *pescina.*

PESCISIORU, s. m., **pisciculus;** deminutivu d'in *pesce;* vedi si *pescutiu.*

PESCOSU,-*a,* adj., **piscosus;** plenu

www.dacoromanica.ro

de *pesci*: *lacuri pescose*, *fluviu pescosu*.

PESCUIRE,-*escu*, v., **piscari**; a prende pesce, sau alte animale ce traiescu sau se afla in apa: *se pescuescu pesci*, *cancri*, *cammari*, *scoice*, *bureti de petre*, etc.;—*pescele se pescuesce cu pléss'a*, *cu léss'a si cu diverse alte moduri*;—fig. *a pescuí in aeru*, a si perde tempulu in vanu; proverbiu: *a pescuí in apa turbure*.

PESCUITORIU,-*toria*, adj. s., **piscator**, care *pescuesce*.

PESCUITU,-*a*, part. sup. subst. d'in *pescuire*, **piscatus**.

PESCULENTU,-*a*, adj., **pisculentus**, plenu de *pesci*; vedi si *pescosu*.

PESCUTIU, s. m., **piscículus**, demin. d'in *pesce*; vedi si *pescisioru*.

* PESSIMISMU, s. m., (fr. **pessimisme**, d'in **pessimus**), systema a celloru ce vedu tote in reu, se dice mai allesu in politica despre system'a celloru ce, in timpuri de neintiellegeri, nu astépta benele de câtu d'in escessulu reului.

* PESSIMISTU,-*a*, s., (fr. **pessimiste**, d'in **pessimus**), care a cadutu in *pessimismu*, care vede tote lucrurile in reu, si nu astépta indreptare de câtu de la escessulu reului.

* PESSIMITATE, s. f., (it. **pessimità**, si **pessimitate**), calitate de *pessimu*.

* PESSIMU,-*a*, adj., **pessimus**, (it. **pessimo**), superlativu d'in *malu*=reu; cellu mai reu, forte reu, prea reu, câtu se pote de reu.

1 PESTE, s. f., **pestis**, (it. **peste**, fr. **peste**); morbu forte contagiosu, endemicu in oriente, care sécera doue treime d'in individii ce attinge: *pestea se manifesta mai adese prin ulceri mari*, *negre*, *insociate de friguri*, *cari adducu currendu mortea cu doreri terribili*; in genere, reu, corruptione, stricatione; si concr. persona, lucru vettematoriu, sau urritu si nesufferitu.

2 PESTE, prep., **præter**, **super**, **trans ultra**, vedi *preste*.

* PESTIFERU,-*a*, adj., **pestifer**; care adduce, communica *peste*: *aeru pestiferu*, *miasme pestifere*.

* PESTILENTE, adj., **pestilens**, care are sau da *peste*: *aeru pestilente*, *friguri pestilenti*, *ulceri pestilenti*.

* PESTILENTIA, s. f., **pestilentia**, camu in acellu-asi sensu cu allu formei 1 *peste*.

* PESTILENTIALE, adj., (it. **pestilenziale**, fr. **pestilenciel**); si

* PESTILENTIARIU,-*a*, adj., **pestilentiarius**, de *pestilentia*, care casiona *pestilentia*.

* PESTILENTIOSU,-*a*, adj., **pestilentiosus**; infectatu de *pestilentia*, propriu a respandí *peste*: *miasme pestilentiose*, *odore pestilentiosa*.

* PESTILENT'U,-*a*, adj., **pestilentus**; plenu de *peste*; vedi si *pestilente*, si *pestilentiosu*.

PESU, pl.-*uri*, **pensum**, **onus**, **gravamen**; **cura**, **angor**, **dolor**, **ærumna**, **molestia**, (it. isp. port. **peso**, prov. **pens** si **pes**; compara si v. it. **pesanza**, v. fr. **pesance**, prov. **pensansa** si **pesansa** = doru, supperare, cura; d'in *pensu* de la *pendere*), ce *pésa* sau *appésa* greu, ce vine cu greu cuiva: greutate, supperare, doru, cura, amaru, sufferentia, nevolia, etc.: *fia-care are pèsulu seu*; *fia-care scie mai bene pèsulu seu*; *a si spune pèsurile*; *spuneti care ve e pèsulu*; *darile grelle suntu mari pèsuri pentru neavuti*; *a attinge pre cineva undei e pèsulu*, *unde i pésa*; *are mare pèsu de ceva*; *n'are neci unu pèsu* = **nihil pensi habet**.

PETA, pl. *pete*, **macula**, **labes**, spurcatura pre pelle, pândia, sau altu ceva,

* PETALIFORME sau *petaliformu*,-*a*, adj., (fr. **petaliforme**); care are form'a unui *petalu*: *calice petaliformu*.

* PETALISMU, s. m., (fr. **petalisme**); essiliu ce se votá la Syracuse contr'a unui cetatianu, scriendu-se voturile pre *petale* de *olivu*.

† PETALO-, (d'in πέταλον=petalu), in composite scientifice ca: *petaloceru*, (fr. **petalocère**, d'in κέρας = cornu), adj., care are antennele terminate cu una massa *petaloide*; *petalode*, adj., (fr. **petalode**), provedutu cu *petale*; *petaloide*, adj., (fr. **petaloïde**), care are form'a de *petalu*; *petalolepe*, adj., (fr. **pétalolèpe**, d'in λεπίς = scama, soldiu), care are *petale* in form'a de *soldiu*; *petalopode*, adj., (fr. **pétalopode**), care are petiore cu *petale*, ca subst. f. pl., *petalopodile*

www.dacoromanica.ro

familia de zoophyte; *petalosomu,-a*, adj., (fr. **pétalosome**, d'in σῶμα = corpu), care are corpu ca unu *petalu*; subst. pl., *petalosomii*, familia de pesci, etc.

* PETALU, pl.-*e*, (πέταλον, **petalum**, fr. **pétale**), folia, applicatu inse in specie la: 1. folia de metallu; 2. folia d'in coroll'a planteloru, de aci: *corolle monopetale, dipetale, tripetale, polypetale.*

* PETARDU, pl.-*e*, (fr. **pétard**), machina de ferru in care se pune pulbere esplosibile spre a despicá une pétra sau spre a inlaturá unu obstaclu; — micu artificiu esplosivu pentru copilli.

PETARE.-*ediu*, v. **maculare**, a face *pete*, a spurcá, a sordí: *a si petá vestimentulu.*

* PETASIONE si *petasone*, s. m., **petasio si petaso**, (πετασών); in opposetione cu *perna*, armulu anteriore allu porcului fertu si affumatu, *jambone* d'in armulu anteriore.

* PETASU, pl.-*e*, **petasus**, (πέτασος); pellaría cu margini late, pellaría de sore, de callatoria pre tempu caldurosu; metaf. ornamentu architectonicu in form'a de petasu.

* PETASUNCLU sau *petasunculu*, s. m., **petasunculus**; demin. d'in *petasone.*

PETATU,-*a*, adj. part. **maculatus.**

* PETAURISTU, s. m., **petaurista**, (πεταυριστής); cellu ce joca pre fune, jocatoriu pre fune.

* PETAURU, s. m., **petaurum**, (πέταυρον); instrumentu allu *petauristului.*

PETECU, s. m., vedi *peticu*, si derivatele.

PETELLA, s. f., **ligula, tænia**; betta, betella, cordella. (Transformatu d'in *betella* sau d'in acea-asi fontana cu *peticu, peturu*, etc.?)

PETICARIA, s. f.; 1. multime de *petice*; 2. occupatione de *peticariu.*

PETICARIU,-*a*, adj. s., relativu la *peticu*, luatu de regula ca subst. personale cu insemnarea de: 1. **qui detritos panniculos colligit**, cellu ce aduna, stringe *petice*; 2. **sarcinator, interpolator, cento**, *a)* cellu ce lucra d'in petice; cellu ce repara vestimente, calciamente rupte etc. cu *petice*, *b)* reu maiestru, reu mesteru; vedi si *carpaciu.*

PETICARE, v., vedi *peticire.*

PETICELLU, pl.-*e*, deminutivu d'in *peticu*; vedi si *peticutiu.*

PETICIRE,-*escu*, v., **resarcire, interpolare; discerpere, lacerare**, (compara fr. **rapiécer, dépecer**); 1. a pune, cose *peticu* sau *petice*; a face d'in *petice*; a carpí, repará: *murulu peticitu nu pote fi durabile si tare; a peticí camesiele, calciamentele*; 2. a face *petice*, a rupe, taliá, despartí in *petice: nu peticiti prea-multu mosiele.*

PETICITORIU,-*toria*, adj. s., d'in *peticire*, care *peticesce*; vedi si *peticariu.*

PETICITURA, s. f., actione si resultatu de *peticire: peticiturele de camesie.*

PETICOSU,-*a*, adj., **pannosus, lacer; egenus, miser**; plenu de *petice: peticose vestimente*;—metaf. *trentiarosu*, lipsitu, miseru.

PETICU, (pron. *péticu*), pl.-*e*, **fragmentum, pellis vel panni fragmentum, panniculus, segmentum**, (med. lat. **pitacia si pitacium**, it. **pezza si pezzo**, isp. **pieza si pedaza**, port. **peça si pedaça**, prov. **pieza si pessa**, fr. **pièce**, alb. **piesa**), buccata rupta, taliata d'in ceva estensu; si a nume: 1. de pânnura, de pândia, de pelle si de alte assemini, *a)* in genere: *cu peticele remase d'in vestimentulu ce mi am croitu potu face si copillului unu vestimentu; e comicu vestimentulu d'in petice de diverse colori; b)* in specie, buccata vechia, servindu la reparationi de vestimente, sau si la stersu sordile: *stergeti cu acésta petica tote mesele*; — in acestu d'in urma intellessu se applica form'a fem. *petica* = *cârpa*; — 2. buccata de pamentu si de alte lucruri estense: *unu peticu de mosía, de aratura, de gradina, de curte; d'in mai multe petice de mosía unite am facutu mosía mare; peticu de calle, de locu, de muru, de pariete; parietii lucrati petice petice nu potu fi solidi*;—3. popul. si proverb. *cumu e sacculu, si peticulu; a si dá in peticu; si a aflatu sacculu peticulu.*

PETICUCIU,-*tiu*, s. m., deminutivu d'in *peticu: unu peticuciu de mosía*; vedi si *peticellu.*

PETIGINARE, v., de regula refl. **petigine affici**, a face *petigine: manule*

www.dacoromanica.ro

lui s'au petiginatu=*ellu s'a petiginatu la manule selle.*

PETIGINE *(petingine* si *pecingine)*, s. f., **petigo, impetigo;** buba intenditiosa ce esse d'in pelle : *cu facia plena de petigini.*

PETIGINOSU *(petinginosu* si *pecinginosu)*,-*a*, adj., **petiginosus;** plenu de *petigini : cu manule petiginose, capu petiginosu, facia petiginosa.*

PETILLU,-*a*, adj., **petilus,** suptire, trassu, macru, micu, pucintellu, etc., vedi si *peticu, pitigoiu,* etc.

PETIOLATU,-*a*, adj., (**petiolatus,** fr. **petiolé**); munitu cu *petiolu* sau *petiole : frondie petiolate.*

PETIOLU, sau *petioru*, (in locu de *pediolu*), pl.-*e*, **petiolus,** 1. deminutivu d'in *pede;* 2. prin metafora si in specie, *petioru* ce sustine una frondia, una folia, unu fructu, etc., coditia de folia sau de fructu : *petiolele bacceloru de uva.*

PETIORONE, si *petioroniu*, (cu *n* molliatu, *petioroiu*), augm. d'in *petioru, petioru* mare.

PETIORU, (acellu-asi in forma cu preced. *petiolu*, transformatu inco in pronuntie locali si in : *pitioru, picioru,* si scurtatu, *cioru*), s. m., pl.-*e*, **pes,** abl. **pede,** (vedi si *pede*, si *petiolu*, comp. si it. **piccinolo**, isp. **peciolo** si **pezuolo**); 1. membru ce serve omului si altoru animali la mersu : *omulu are doue petiore, boulu are patru petiore; sunt animali ce au si mai multe de patru petiore;* cu respectu la carnea de la *petiorele* certoru animali : *a face reciture de petiore de porcu, de petiore de vacca; a mancá numai petiore de gallina;* — in multime de locutioni cu varie insemnari, cumu *in petiore : a sedé in petiore, a stá in petiore; cineva pote cadé de susu in petiore, morbulu cade in petiore; a leuá in petiore pre cineva, a calcá in petiore; a si pune calcionii in petiore; a dormí in petiore si d'in petiore, a cadé d'in petiore; a dá, bate d'in petiore; a bate cuiva d'in petioru; omu cu unu petioru in gropa, in mormentu*=decrepitu; *la petiore : mi e frigu la petiore, a cadé cuiva la petiore; a sarutá cuiva petiorele;* etc.;—2. prin metafore, *a) petioru* =parte de mesura longitudinale; *b)* parte a versului poeticu; *c)* ce sustine ceva : *petioru de patu, de mésa; d)* base, parte inferiore : *petiorulu columnei, petiorulu montelui; e)* ca attributu formedia nomine de plante, cumu : α) *petiorulu caprei*=**ægopodion,** β) *petiorulu vitellului.*

PETIORUCIU, sau *petiorutiu*, s. m., **petiolus,** demin. d'in *petioru;* — cu *s* in locu de *c : petiorusiu.*

PETIRE, *petu* si *petescu*, perf. *petii*, sup. *petitu*, v., **petere,** (confer. gr. πετειν, de unde πίπτειν, ἔπεσον), proprie : a gravitá, a cadé, a fí plecatu, pornitu, a tende in cotrauva, si de ací : 1. in sensu ostile, a se rapedí, a sarí la ceva sau cineva, a attacá : *a petí în lature sau laturea cu spat'a;* 2. in sensu bonu, a merge buccurosu, a tende, a si leuá sborulu, a allergá etc.; 3. metaforice, *a)* in genere, a dorí, cere, cercá, cautá si capetá : *a petí lucrulu altui-a; petimu avere, onori, gloria; a petí ceva de la cineva prin scrissore; b)* in specie, α) a cere in casatoría : *multe fete a petitu junele, déro neci un'a nu l'a vrutu; a merge, a vení, a se duce, a tramitte in petitu,* β) a cere de la una auctoritate, mai vertosu de la una judicatoría, a reclamá, a revindicá, a se plange, a face plangere : *a petí de la cineva desdaunare.*

* PETITIONARE, v., (fr. **pétitionner**); a face, dá, adressá *petitione.*

* PETITIONARIU,-*ia*, adj. s., (fr. **petitionnaire**), care presenta una *petitione*, care cere ceva : *a ascultá, a respinge cererea petitionariului.*

* PETITIONE, s. f., **petitio,** (fr. **pétition**); actione de *petire;* 1. proprie, attacu, assaltu, lovire, lovitura, rapedire asupr'a cuiva; 2. metafor., *a)* attacu cu vorbe, mai vertosu attacu inaintea judecatii; *b)* cerere, rogatione, amblare dupo ceva ce dorimu, si in specie : α) cerere de functione; β) cerere in casatoría; γ) cerere la una auctoritate, mai vertosu la una judecatoría; reclamatione, revindecatione, plangere etc.: *petitionea se face pentru lucruri civili, éro accusationea pentru lucruri criminali;* si concretu : scrissu, in care se

www.dacoromanica.ro

face cererea sau plangerea : *a dá petitione domnului, ministrului, judecatoriului.*

PETITORIU,-*toria*, (d'in *petire*), adj. s., **petitor, procus**; care *petesce*; 1. proprie care attaca, assalta, lovesce : *petitoriu vietiei, onorei si averii nostre*; 2. metaforice, care cere, sollicita, âmbla dupo ceva ce doresce, si in specie : *a)* care âmbla dupo una functione, *competitoriu*, candidatu; *b)* care cere in casatoría : *multi petitori are acésta féta; nu vinu sí nu se indésa petitorii la fetele paupere si urrite; sunt petitori si petitorie de messería; c)* care cere, reclama, se plange la una judecatoría pentru lucruri private si civili, in correlatione cu *accusatoriu*, care se plange, reclama in lucruri criminali.

PETITU,-*a*, adj. part. sup. subst., **petitus** : *functione petita de multi, fete petite, a merge in petitu la parentii fetei.*

PETRA, s. f., **petra**, (gr. πέτρα, fr. **pierre**); corpu duru si solidu compusu d'in diverse combinationi chymice : *mass'a montiloru consiste d'in pétra, pétra vertosa, molle, arenosa; podu de pétra, pariete de pétra; lucratori de pétra; a pune prim'a pétra la unu monumentu; a nu lassá pétra pe pétra*, a distruge, a restorná pêno in temelia; — *pétra fundamentale*, propr. si fig. : *religionea e pétr'a fundamentale a societatei*, — *pétra sepulcrale*, care se pune la mormente; *pétra de apa*, prin care se stracora ap'a spre a se limpedí; *pétra de gresse si de tocilla*, care serve spre a ascutí instrumente taliatórie, cumu : cutite, securi etc. : *tare ca pétr'a*; —*pétra de cercare*, cu care se cérca metallele pretiose; *petre pretiose* = gemme; *pétra acra, pétra venata, pétr'a boiloru; petra putiosa*, etc.; — famil. *petr'a d'in casa*, féta care este de maritatu; *mi a cadutu ca una pétra pre peptu*, mi a venitu sarcina grea; —*petra de mora*, cu care se macina grâne; *pétra infernale*, nume vulgariu allu nitratului de argentu topitu, care serve ca causticu; — *pétra*, nume vulgariu allu concretioniloru ce se formédia in besic'a udului sau in matie; — *pétra filosofale*, prin care alchymistii pretindeau co potu transformá veri-ce metallu in auru; *pétra*=grândine : *pétr'a a batutu si stricatu reu viniele*; — prov. *unu nebonu arrunca pétr'a in lacu si septe intellepti assuda se ua scóta; nu potu arruncá in nemine pétr'a; a scóte lapte d'in pétra*, etc.

PETRARETU, s. m., multime de *pétra.*

PETRARIA, s. f., **lapicidina, latomiæ, lapidaria**; 1. minera d'in care se scote pétra; 2. professione de petrariu.

PETRARIU, s. m., **lapidarius**; lucratoriu de *pétra*; care face commerciu cu *pétr'a*; prin estensione, murariu, constructoriu.

PETRECERE, (contrassu d'in *pertrecere*); vedi 1 *pertrecere*, cu tóte derivatele.

PETRICELLA, s. f., **lapillus**, *pétra* menunta, mica; frantura de *pétra.*

PETRIFICARE, v., (it. **petrificare**, fr. **petrifier**), *a face pétra*, a convertí in *pétra; a se petrificá*, a se face *pétra*, a se convertí in pétra : *sunt ape minerali cari petrifica substantiele pre cari cadu; adesea lemnulu se petrifica in apa si in pamentu*; —figur. *ânim'a se petrifica dupo multe sufferentie*, ajunge nesentitória.

PETRIFICATIONE, s. f., (**petrificatio**, it. **petrificazione**, fr. **pétrification**); actione de petrificare si resultatu allu acestei actioni : *petrificationi calcarie, petrificatione naturale, petrificatione artificiale.*

PETRIFICATORIU,-*tória*, adj. s., care *petrifica.*

PETRIFICATU,-*a*, part. sup. subst., (it. **petrificato**, fr. **pétrifié**) : *plante petrificate, animali petrificate.*

PETRINU,-*a*, adj., **petrinus**; de *pétra*, d'in *petra.*

PETRISIU, pl.-*e*, **glarea, sabulum** (fr. **gravier**); agglomeratione de *petre* menunte, cari se afla pre albiele riuriloru torrentiali, sau pre costele dealluriloru; arena cu pétra menunta, ce serve la constructioni : *a asterne curtea, callea cu petrisiu.*

PETRIU,-*a*, adj., **petræus**; de *petra*, d'in *petra*; vedi si *petrinu.*

www.dacoromanica.ro

† PETRO-, (d'in *pétra*), in comopsite scientifice : *petrognosia*, s. f., (fr. **pétrognosie**, d'in γνῶσις=connoscentia), parte a scientiei naturale, care se occupa cu connoscenti'a mineraliloru; *petrographia*, s. f., (fr. **pétrographie**), descrierea petriloru, de unde apoi *petrographicu,-a*, adj., relativu la *petrographia; petrophilu,-a*, adj., (fr. **pétrophile**, d'in φίλος =amicu), cui place pétr'a, cui place se séda, se viua in pétra; ca s. m., *petrophilulu*, genu de plante etc.; *petrosphenoidale*, adj., (fr. **pétrosphénoïdal**), relativu la ossulu *petrosu* si la *sphenoide; petrostaphylinu,-a*, adj., (fr. **pétrostaphylin**), relativu la apophysea petrósa si la ousiorulu gurei, etc.

RETROLEU, si

PETROLIU, s. m., (it. **petrolio**, fr. **pétrole**), bitume licidu care curge d'in monti, pecura; gasulu ce se fabrica d'in pecura si care se usita la lampe.

PETRONE, *petroniu*, (cu *n* molliatu *petroiu*), s. m., (it. **petrone**); *pétra* mare, mare massa de *pétra*.

PETROSELINU, s. m., transformatu in pronuntiele locali in : *petrosellu, petrusellu; petrunsellu petrinsellu, petringellu*, (compara si it. **petrosellino**, **petrosello** si **petrosillo**, fr. **persil**); **petroselinum**, (πετροσέλινον), planta leguminosa, care serve ca condimentu la buccate; *petroselinu selbáticu; petroselinu de campu* = *pimpinella* = **pimpinella saxifraga**.

PETROSELLU,-*a*, adj. s., **duriusculus, acerbior, acidior; pomum duriusculum; piscioulus; linaria**; deminutivu d'in *petrosu* : *cerésie petroselle;* pentru gustu, camu aspru, tare si acrisioru; *mure petroselle, péra petrosella;* ca subst., *a)* f. *petrosella, poma petrosella*, si in specie cerésia *petrosella : petroselle de monti; b)* m., *petrosellu*, α) pesce micu, menutu, nomitu pre alocuri si *porcarellu : petrosellii servu, arruncati in lacuri, la immultirea pescelui*, β) specia de passeri, **linaria**, (fr. **linotte**?).

PETROSU,-*a*, adj., **petrosus, lapidosus**, (fr. **pierreux**), plenu de *pétra : monte petrosu apa petrosa;* tare, vertosu, solidu : *mere, pere petrose; carne petrosa, muschi petrosi*.

PETRUNCHIOSU,-*a*, adj., **rudis, rusticus, stupidus; rusticanus, agrestis, bardus, plumbeus**; fora cultura intellectuale si morale : stupidu, bustianu de omu, *trunchiu* de omu; greoniu, grossolanu, etc. — in locu de *pertrunchiosu* = *pertrunclosu* (**pertrunclosus**), sau de la *petroniu* d'in *petra: petronclosu*=*petrunclosu. M.*

PETRUNCLOSU,-*a*, adj., vedi *petrunchiosu.*

PETRUNDERE, *petrunditoriu*, etc., vedi : *pertundere, pertunditoriu*, etc.

PETRUNSELLU, s. m., vedi *petroselinu.*

PETRUNSU, vedi *pertunsu.*

PETRUTIA, s. f., vedi *petricella.*

* PETULANTE,-*i*, adj., **petulans**; proprie, care sare la cineva, sare in jocu, si de ací : vivace, nestêmperatu, usiorellu, nebonaticu, voliosu; reutatiosu, impertinente; mai vertosu : paratu la jocu, la petrecere si placere : *tote animalile mice, ca si copillii, sunt petulanti; petulantile capre; mulieri petulanti si audaci; junii sunt petulanti si usiorelli.*

* PETULANTIA,-*e*, s. f., **petulantia**, (fr. **pétulance**), calitate si fapta de *petulante*, vivacitate, nesteimperu, usiorentia, volia bona, portare nebonatica, portare malitiosa, portare impertinente si supperatória altoru-a, etc. : *petulanti'a amnelliloru, capreloru, copilliloru, petulanti'a lussuriosa a vitiei de vinia.*

* PETUNIA, s. f., (fr. **pétunie**), una planta care se cultiva si in gradinele nóstre, *betunia*.

† PH, combinatione de littere spre a representá sonulu consonei grece φ, care occurre prin urmare numai in vorbele de origine gréca, si in genere se póte representá si prin *f*, mai allessu in vorbele popularisate; vedi essemplele urmatórie.

* PHAETONTE, sau *faetonte*, s. m., nome mythologicu allu unui filiu allu lui Apolline si allu Clymenei, care capetà voia de la tata seu se conduca intr'una di carrulu sorelui; déro nesciendu a lu guverná, apprense lumea, si fù detonatu de Joue; applicatu si ca nome commune la una specia de trassura de

www.dacoromanica.ro

lussu, mai vertosu sub form'a mutilata *phaetonu* sau *faetonu*.

* PHALACROCORACE, sau *falacrocorace*, s. m., **phalacrocorax**, (φαλακροκοραξ); specia de corbu calbu, corbu de apa.

* PHALACROSE, sau *falacrose*, s. f., (fr. **phalacrose**, de la φαλακρός = calbu), cadere a perului; alopecia; calvitia.

* PHALACRU, sau *falacru*, s. m., (φαλακρός = calbu), specia de sofisma, dupo care se smulge câte unn pêru d'in capulu unui omu, pêno cându remâne calbu, de sí *unu peru smulsu* nu face calbu.

PHALANGA, si *phalange*, sau *falanga*, *falange*, s. f., **phalanga**, **palanga**, si **phalanx**, (φάλαγξ; — compara si fr. **phalange**; allu nostru *paranga* = lat. **palanga**); 1. lemnu ce serve spre a duce sarcine : *cellu ce carra apa cu cofe si gallete are lipsa de falanga*; de ací, lemnu transversale pre care se punu greutati : perghia, jugu la bilance, etc. : *falang'a cantariului*; in aceste insemnari a prevălutu form'a : *paranga*; — 2. in specie, lemnu cu oclu, cu care se prendu si tinu petiorele cellui condemnatu pentru culpe a fi batutu la talpele pitióreloru; si de aci, batalia cu *falang'a : a bate la falanga; domnii bateau mai de multu si pre boiari la falanga; a mancá falanga rea*; 3. in anatomia, ossu oblungu ce formédia degitulu : *falangele degitului mediu*; 4. ordine desa si strensa de luptatori, céta de armati desu assediati unulu longa altulu; céta, legione, corpu de armati, *a)* in genere : *nu potemu pertunde desele falangi alle inimiciloru*; fig. *falangea martyriloru pentru dereptate si libertate; falange de peccate grelle si inespiate*; *b)* in specie, α) la Greci, divisione inchisa a armatei intr'una batalia; β) la Macedoniani, cadratu de armati desu, strinsu, inchisu; γ) la Galli si Germanii antici, cadratu oblungu de armati; δ) in system'a sociale a francului *Fourier*, societate de familie unite a lucrá, mancá, cresce copillii, etc., în commune : *una phalange se coprenda 1500—1800 de ensi; phalangea se faca tóte in commune, si se se buccure in commune de folosulu lucrului seu*.

* PHALANGARE, si *falangare*, v., **phalangare**; a duce in *phalange sau cu phalang'a*, *a impinge cu phalang'a*.

* PHALANGARIU, si *falangariu*, *palangariu*,-*a*, adj. s., (compara si fr. **phalanger**, **phalangien**), 1. care cu *falang'a* carra greutati; 2. cui place se bata sau se fia batutu la *falanga*; 3. relativu la *phalangile degetului*; 4. care face parte d'in una *phalange* de armati; — 5. ca subst. reale f. : α) *phalangaria*, genu de plante monocotyledonie; β) m. *phalangariu*, genu de mammifere d'in ordinea marsupialiloru.

* PHALANGITU, si *falangitu*, s. m., **phalangita**; armatu d'in una *phalange*.

PHALANGIU, sau *falangiu*, s. m., **phalangium**, specia de *paianginu* forte veninosu; vedi si *paianginu*.

* PHALANGOSE, sau *falangose*, s. f., (fr. **phalangose**, d'in *phalange*), strambare, deviare a cilieloru sau geneloru, asiá co irrita oclulu si lu face se lacrime.

* PHALANSTERIU, sau *falansteriu*, s. m., vedi *falansteriu*.

* PHALENA, sau *falena*, s. f., (fr. **phalène**, φάλαινα), genu de insecte lepidoptere d'in famili'a nocturneloru.

* PHALENITE, sau *falenide*, adj. s., (fr. **phalénide**), care sémina cu *phalen'a*; subst. pl., *phalenidii*; familia de insecte allu caroru typu e *phalen'a*.

* PHALERA, *phalerare*, *phaliscu*, vedi : *falera*, *falerare*, *faliscu*.

* PHALLICU si *fallicu*,-*a*, adj., (fr. **phallique**); relativu la *phallu* : *emblema phallica*, *canturi phallice*, *serbatori phalice*, serbate in onorea lui *Bacchu*.

* PHALLINU,-*a*, si *fallinu*, adj. s., (fr. **phalline**), de *phallu*; ca subst. reale m. *phallinu* si f. *phallina*, inflammatione a partiloru genitali la barbatu.

* PHALLODYNIA si *fallodunia*, s. f., (fr. **phallodynie**; d'in φαλλός = phallu, si ὀδύνη = dorere); dorere la partea genitale a barbatului.

* PHALLOIDE, si *falloide*, adj., (fr. **phalloïde**); care sémina cu *phallulu* : *bureti phalloidi*.

* PHALLOPHORU, si *falloforu*, s. m., (fr. **phallophore**); care in serbatorile lui Bacchu portá *phallulu*.

www.dacoromanica.ro

* PHALLORRHAGIA, *phallorheia*; vedi *blenorrhagia, blenorrheia.*

* PHALLU si *fallu*, s. m., **phallus**, (φαλλός); 1. figura a membrului virile, ce se portá in processione la serbatorile lui Bacchu, ca symbolu allu fecunditatei naturei; 2. serbatorea, processionea cu *phallulu*; 3. genu de bureti.

PHANARIOTISMU, *phanariu*, etc., vedi : *fanariotismu, fanariu*, etc.

† PHANER- si *phanero-*, sau *faner-, fanero-*, (d'in gr. φανερός=iuvederatu), in diverse composite scientifice : *phaneranthu,-a*, adj., (fr. **phanéranthe**, d'in ἄνθος=flore), care are florile vedute : *plante phaneranthe; phaneranthe-ru,-a*, adj., (fr. **phanéranthère**), care are *antherele* bene essite d'in flore : *flore phaneranthera; phanerobranchiu-a* (fr. **phanérobranchoïde**), care are *branchiele apparenti*; subst. pl. *phanerobranchii*, familia de reptili; *phanerocarpu,-a*, adj., (fr. **phanérocarpe**, d'in καρπός = fructu), care are fructele sau corpusculele reproductorie apparenti; *phanerocotyledoniu,-a*, adj., (fr. **phanérocotyledoné**), care are *cotyledonii* veduti; s. f. pl. *phanerocotyledoniele*, sectione d'in regnulu vegetale; *phanerogamu,-a*, adj., (fr. **phanérogame**, d'in γάμος = nunta), care are organele sessuali bene vedute : *vegetalile phanerogame se opponu la celle cryptogame*; de aci si subst. f. abstr. *phanerogamia*, statu allu plantei *phanerogama*, sau allu animalelui *phanerogamu; phanerogamia* e si nomele divisionei regnului vegetale, in care intra tote plantele cu sessu evidente; *phanerogenu,-a*, adj., (fr. **phanérogène**, d'in γένος=genu), care are origine sau compositione invederata : *petre phanerogene; phaneroglossu,-a*, adj., (fr. **phanéroglosse**, d'in γλῶσσα=limba), care are limba veduta; s. f. pl., *phaneroglosse-le* familia de reptili, opp. la famili'a *aglosseloru*; *phaneroneuru,-a*, adj., (fr. **phanéroneure**), care are neuri sau nervi bene distincti; subst. pl., *phaneroneurele*, seria d'in regnulu animale; *phaneropneumoniu,-a*, adj., (fr. **phanéropneumone**, d'in πνεύμων=pulmone), care are pulmonii apparenti si distincti; s. f. pl., *phaneropneumoniele*, ordine de gasterophori; *phanerostemone*, adj., (fr. **phanérostémone**, d'in στήμον=stamine), care are stamini bene distincti; subst. pl., *phanerostemoniele*, familia de plante.

* PHANTASIA, *phantasiare*, etc., vedi : *fantasia, fantasiare*, etc.

* PHARAONICU, si *faraonicu*, adj., relativu le *Pharaone*.

* PHARAONE, si *faraone*, s. m., **pharao**, (φαραώ); nome allu vechiloru regi egyptiani;—applicatu si ca nome commune la una specia de jocu in carti, cumu si la una specia de saltu, si la canticulu dupo care se jóca acellu-asi saltu.

PHARISAICU, *pharisaismu, phariseu*, etc., vedi : *farisaicu, farisaismu, fariseu*.

* PHARETRA, *pharetratu*, etc., vedi: *faretra, faretratu*, etc.

* PHARMACIA, *pharmacologia, pharmacopeia*, etc., vedi : *farmacia, farmacologia, farmacopeia*, etc.

PHARU, s m., vedi *faru*.

* PHARYNGE, si *farunge*, s. f., (φάρυγξ, fr. **pharynx**); canale de inghititu la animali, inghititorea, care se continua cu *esophagulu*.

* PHARYNGEURYSMU, s. m., (fr. **pharyngeurisme**, d'in φάρυγξ=pharynge si ἐυρός = largu), largire anormale a plaryngei.

* PHARYNGITE, s. f., (fr. **pharyngite**); inflammatione a *pharingei*.

* PHARYNGIU,-*a* adj., (fr. **pharyngé** si **pharygien**); relativu la *pharynge* : *arterie pharyngie*.

† PHARYNGO-, (d'in φάρυγξ=pharynge), in composite scientifice : *pharyngocele*, s. f., (fr. **pharyngocèle**, d'in κήλη = tumore); tumore la *pharynge; pharyngographia*, s. f., (fr. **pharyngographie**, d'in γράφειν=descriere), descriptione anatomica a *pharyngei*; de aci si adj., *pharyngographicu,-a*, relativu la *pharyngographia; pharyngologia*, s. f., (fr. **pharyngologie**, d'in λόγος=discursu), parte a anatomiei ce are de obiectu studiulu *pharyngei*; de aci si adj., *pharyngologicu,-a*, relativu la *pharyngologia; phanyngolyse*, s. f., (fr. **pharyngolyse**, d'in λύσις=dissolutione), *para-*

www.dacoromanica.ro

lysia a pharyngei; pharyngoperistole, s. f., (fr. **pharyngopéristole**, d'in περιστολή=strimptare), strimptare a pharyngei; *pharyngoplegia*, s. f., (fr. **pharyngoplégie**, d'in πληγή=plaga), paralysia a pharyngei; de ací si adj. *pharyngoplegicu,-a*, relativu la *pharyngoplegia*; *pharyngorrhagia*, s. f., (fr. **pharyngorrhagie**, din ῥαγεῖν = rupere), rupere si sangerare a *pharyngei*; de ací si adj., *pharyngorrhagicu,-a*, relativu la *pharyngorrhagia*; *pharyngospasmu*, s. m., (fr. **pharyngospasme**, d'in σπασμός=spasmu), spasmu de *pharynge*, *pharyngostaphylinu,-a*, d'in σταφυλή=ousioru allu guttului), relativu la partile *pharyngei* vecine de ousioru; *pharingostomu,-a*, adj., (fr. **pharyngostome**, d'in στόμα = gura): *animali pharyngostome*, la cari marginile esophagului formedia gur'a; *pharyngotomia*, s. f., (fr. **pharyngotomie**, d'in τομή = taliare), sectione sau incisione a phanyngei; de ací si adj., *pharyngotomicu,-a*, relativu la *pharyngotomía*, cumu si la *pharyngotomu*; s. m. personale, *pharyngotomu*, cellu ce face sau scie face operationi de *pharyngotomía*; *pharyngotomu*, s. m. reale, instrumentu de facutu *phanyngotomie*.

* PHASE, *phaseola*, etc., vedi *fase, faseola*.

* PHASEOLATU si *faseolatu,-a*, (fr. **phaséolé**), care sémena cu *phaseol'a*, de ací s. f. pl. *phaseolatele*, familia de plante leguminose, cari au de typu genulu *phaseola*.

* PHASEOLINU si *faseolinu,-a*, adj. s., (fr. **phaséolin, phaséoline**), de *phaseola*, in forma de *phaseola*: *conchylie phaseoline*; — s. f. reale, *phaseolina*, si m. *phaseolinu*, substantia cristallina estrassa d'in una specia de *phaseola*.

* PHASEOLOIDE si *faseoloide*, adj. s., (fr. **phaséoloide**), care sémena cu *phaseol'a*; s. f. reale, *phaseoloide-a*, genu de plante ce sémena cu *phaseol'a*.

* PHASIANIDE si *fasianide*, adj. s., (fr. **phasianide**), care sémena cu *phasianulu*; s. f. pl., *phasianidii*, familia de passeri d'in ordinea gallinacieloru.

PHASIANINU, *phasianu*, vedi: *fasianinu, fasianu*.

* PHASMA si *fasma*, pl. *phasmate*, **phasma**, (φάσμα); spectru.

* PHATNE, s. f. pl., **phatnæ**, (φάτναι); spatiu intre doue stelle alle cancrului.

* PHATNIORRHAGIA, s. f., (fr. **phatniorrhagie**, d'in φατνία = alveolu de denti, si ῥαγεῖν = rupere), rupere si sangerare a alveolului unui dente.

* PHEBE, s. f., **phœbe**, (φοίβη), dieéssa, sora a lui Apolline, nomita si *Diana* si *Ecate*, representante a lunei.

* PHEBU, s. m., **phœbus**, (φοῖβος); Apolline, dieu conductoriu allu carrului sorelui, presedente allu museloru, inspiratoriu allu poetiloru, etc.

* PHELLOPLASTICA, s. f., (fr. **phelloplastique**, d'in φελλός = scortia de arbore, pluta); arte de a representá monumente cu pluta in relevu.

* PHENGITE, s. m., **phengites**, (φεγγίτης); pétra luciosa, specia de alabastru, d'in alle carui lamine forte suptiri si transparenti anticii faceau ochiuri de ferestre.

* PHENICA, *phenicu*; vedi: *fenica, fenicu*.

* PHENICE si *fenice*, s. m., **phœnix**, (fr. **phœnix**); passere fabulosa, unica in genulu seu, care ar fi traindu pêno la 500 de anni si s'ar fi renascundu d'in cenusi'a sea; prin estensione si metafore, *fenice* = ceva unicu, persona unica si rara in genulu seu.

* PHENICOPTERU,-*a*, adj. s., **phœnicopterus**, (φοινικόπτερος, fr. **phénicoptère**), care are *aripe rosie*; genu de passeri.

* PHENICIU, -*a*, adj., **phœnicius**, proprie de *Phenicia*, si de ací, *rosiu, purpuriu*.

* PHENICURU,-*a*, adj. s., **phœnicurus**, (φοινίκουρος) care are *coda rosia*; ca s. m., genu de passeri.

* PHENIGMA, pl. *phenigmate*, (fr. **phénigme**, vedi *phenicin*); rosiétia fora febre essita pre pelle.

* PHENOMENALE, *phenomenosu, phenomenu*; vedi: *fenomenale, fenomenosu, fenomenu*.

* PHENOMENOGRAPHIA, si *fenomenografia*, s. f., (fr. **phénoménographie**; d'in φαινόμενον = phenomenu, si

www.dacoromanica.ro

γράφειν = descriere); descriptione a fenomenului.

*PHENOMENOGRAPHICU, si *fenomenograficu,-a*, adj., relativu la *phenomenographia*.

* PHENOMENOLOGIA, si *fenomenología*, s. f., (fr. **phénoménologie**, d'in φαινόμενον = phenomenu, si λόγος = discursu), tractatu despre *phenomene*.

* PHENOMENOLOGICU, si *fenomenologicu,-a*, adj., relativu la *phenomenologia*.

† PHEO-, (d'in φαιός = negru), in composite scientifice: *pheocarpu,-a*, adj., (fr. **phéocarpe**, d'in καρπός = fructu), care are fructe negrine; *pheocephalu,-a*, adj., (fr. **phéocephale**, d'in κεφαλή = capu), care are capu negrinu; *pheolepidu,-a*, adj., (fr. **phéolepide**, d'in λεπίς = scama, soldiu), care are scame negrine; *pheoleucu,-a*, adj., (fr. **phéoleuque**, d'in λευκος = albu), albu negrinu; *pheophthalmu,-a*, adj., (fr. **phéophthalme**, d'in ὀφθαλμός = oclu), care are ocli negrini; *pheopode*, adj., (fr. **phéopode**, d'in ποῦς-ποδός = pede), care are *pedi* negrini; *pheopteru,-a*, adj., (fr. **phéoptere**, d'in πτερόν=aripa), care are aripe sau aripiore negrine.

* PHIALA, s. f., vedi *fiala*.

* PHIDITIE si *philitie*, s. f. pl., **phiditia** si **philitia**, (φιδῖτια si φιλῖτια); ospetie publice la Lacedemoniani, ospetie forte frugali si chiaru forte parsimoniose.

† PHIL-, (d'in φίλος=amicu), in composite scientifice: *philadelphu,-a*, adj., (fr. **philadelphe**, d'in ἀδελφός = frate), care si ama fratii sau sororile; s. m., *philadelphu*, genu de plante; *philanthu,-a*, adj., (fr. **philanthe**, d'in ἄνθος = flore), care ama florile; *philanthropia, philanthropicu, philanthropismu, philanthropu*, vedi: *filantropia, filantropicu, filantropu; philanthropomanía*, s. f., (fr. **philanthropomanie**), affectatione de *philanthropia; philaretia*, s. f., (fr. **philaretie**, d'in ἀρετή = virtute), amore de virtute; *philargicu,-a*, adj., **philargicus**, (φιλαργικός, d'in ἀργία =inertia), datu la *inertia*: *philosophia philargica; philargyria*, s. f., (φιλαργυρία, fr. **philargyrie**, d'in ἄργυρον=argentu, pecunia), avaritia estrema; *philarmonia*, s. f., (fr. **philarmonie**, d'in ἁρμονιά = armonia); amore infocata de armonía; de ací si adj. *philarmonicu,-a*, relativu la *philarmonia*: *societate philarmonica; philautia*, s. f., vedi *filautia; philelia*, s. f., (fr. **philélie**), hymnu in onorea lui Apolline, in care se repetiá coventele: φίλε ἦλις = amice sore; *philelenu,-a*, adj., (fr. **philellène**), amicu allu Greciloru, de ací si s. m., *philellenismu* = interesse, amore de Greci; *philiatria*, s. f., (fr. **philiatrie**, d'in ἰατρία = medicina), amatoriu, studiosu de medicina.

* PHILIPPICA, s. f., **philippica**; (proprie fem. d'in *philippicu* = relativu la *Philippu*, regele Macedoniei), leuatu ca subst. f., cu insemnarile: *a)* de oratione a lui Demosthene contra Philippu; *b)* de oratione a lui Cicerone contra Antoniu; *c)* prin estensione si metaphora, veri-ce oratione veemente, violenta si personale.

* PHILOCALIA, *philodossía, philologia, philomela, philonicía, philosophare, philosophia*, etc. vedi: *filocalia, filodossía, filología, filomela, filonicía; filosofare, filosofia*, etc.

* PHILTRU, pl.-*e*, **philtrum**, (φίλτρον, fr. **philtre**, d'in φιλεῖν = amare); beutura de amore, ce se crede co inspira amore: *philtrele descantatorii*.

* PHILYRA si *filura*, s. f., **philyra** si **philura**, (φίλυρα), scortia de teliu, cu care se legá florile in corone.

* PHIMOSE, si *fimose*, s. f., (φίμωσις, fr. **phimose**, si **phimosis**), strimtetia a preputiului; *phimose naturale, accidentale*.

* PHLEBITE, si *flebite*, s. f., (fr. **phlébite**, d'in φλέψ = vêna), inflammatione a membranei interna a unei vene.

* PHLEBOTOMIA, etc., vedi: *flebotomia*.

* PHLEGMA, *phlegmaticu*; vedi *flegma, flegmaticu*.

* PHLEGMASIA, si *flegmasía*, s. f., (fr. **phlegmasie**); inflammatione cu febre.

* PHLEGMATORRHAGIA si *flegmatorragía*, s. f., (fr. **phlegmatorrhagie**); secretione pre nàri de mucositate

www.dacoromanica.ro

limpida fora inflammatione, scursóre de muci.

* PHLEGMONE, si *flegmone*, s. f., **phlegmone**, (fr. **phlegmon** d'in φλέγειν= ardere); inflammatione, inflatura a tessutului cellulariu.

* PHLEGMONODE, si *flegmonode*, adj., (**phlegmonode**), care are apparentia de *phlegmone*.

* PHLEGMONOSU, -*a*, adj., (fr. **phlegmoneux**); de natur'a *phlegmonei*.

* PHLEGMOSU si *flegmosu*, -*a*, adj., plenu de *phlegma*.

† PHLOG-, (d'in gr. φλόξ, φλογός = flacura, flamma), in derivate si composite scientifice : *phloge*, s. f., **phlox**, (φλόξ, fr. **phlox**), genu de plante; *phlogite* si *phlogitide*, s. f., **phlogitis**, (φλογῖτις, fr. **phlogitide**), specia de pétra pretiosa ce pare a flacurá; *phlogisticu*, -*a*, adj., (fr. **phlogistique**), aptu a provocá caldura interna : *medicamente phlogistice;* ca s. m. reale, *phlogisticu-lu*, principiu de combustione presuppusu de unii; *phlogistologia*, s. f., (fr. **phlogistologie**), esplicare a combustionei; *phlogochymia*, s. f., (fr. **phlogochimie**), parte a chymiei despre combustione; *phlogode*, adj., (fr. **phlogode**), care sémena cu flacur'a, rosiu; *phlogoide phlogode; phlogophoru*, s. m., (fr. **phlogophore**), genu de fungi de colore focosa; *phlogopyru*, s. m., (fr. **phlogopyre**), febre inflammatoria; *phlogoscopiu*, pl.-*e*, (fr. **phlogoscope**, d'in φλόξ=flacura, si σκοπεῖν=spectare), caminu in care se vede flacur'a sau foculu; *phlogose*, s. f., (fr. **phlogose**), inflammatione mai usióra; de aci si *phlogosare*, v., (fr. **phlogoser**), a casioná *phlogose; phlogurgía* = *phlogochymie*, (fr. **phlogurgie**=**phlogochimie**).

* PHLYACOGRAPHIA, s. f., (gr. φλύαξ, si γράφειν); opu, poema burlesca; arte de a travestí in stylu burlescu compositioni gravi, scriere de *fliacuri*.

* PHLYACOGRAPHU, -*a*, adj. s., auctoriu *phlyacographu*.

* PHLYCTENA, -*e*, s. f., (fr. **phlyctène**, φλύκταινα), besicutia mica ce se face pre epiderme in form'a bulbucei de apa candu ferbe.

* PHLYCTENOIDE, adj., (fr. **phlyctenoïde**), care sémena a *phlyctena : petigine phlyctinoide*.

* PHOBETORE, s. m., (**phobetor**, φοβήτωρ, fr. **phobétor**); unulu din celli trei fili ai lui Morpheu, dieulu somnului, si cellu mai *terribile* din ministrii sei.

* PHOCA, si *foca*, s. f., **phoca**, (φώκη); specia de mamiferu din ordinea carnivoriloru, allu carui capu se termina in form'a codei pescelui. Acestu animale traiesce in mare si se nutresce cu pesci; se numesce si *vitellu de mare, bou de mare, leu de mare, ursu de mare, elepfantu de mare*.

* PHOCACIU, si *focaciu*, -*a*, adj., (fr. **phocacé**); care sémena cu *phoca;* subst. pl., *phocaciele*, familia de animali care are de typu genulu *phoca*.

* PHOCENATU, si *focenatu*, s. m., (fr. **phocénate**); genu de sari produssu din combinationea acidului *phocenicu* cu basi salificabili.

* PHOCENICU, si *focenicu*, -*a*, adj., (fr. **phocénique**); acidu *phocenicu*, trassu d'in untura de *phoca* sau de balena.

* PHOCENINA si *focenina*, s. f., (fr. **phocénine**); oliu ce se estrage din untur'a *phocei*.

* PHOCOMELU, si *focomelu*, s. m., (fr. **phocomèle**); d'in φώκη=phoca, si μέλος=membru); animale care, ca si *phoc'a*, si pote intórce, sau are intorse inderetu mauule sau petiorele.

* PHOENICE, *phoenicina, phoenicopteru*, etc., vedi : *phenice, phenicina, phenicopteru* etc.

* PHONASCIA si *fonascia*, s. f., fr. **phonascie**, (φωνασκία); arte de a essercitá vocea si de a lege tare : *phonasci'a face parte din gymnastic'a anticiloru*.

* PHONASCU, si *fonascu*, s. m., (fr. **phonasque**, d'in φωνή=voce, si ασκεῖν= essercitare); maiestru de *phonascia*.

* PHONATIONE, si *fonatione*, s. f., (fr. **phonation**, d'in φώνησις); phenomenele ce concurru la producerea vocei si a coventului in omu si in animali : *phonationea la bestia e marginita la simpl'a productione a vocei brute sau a sunetului vocale ; éro la omu e complicata si are de attributu essentiale coventarea sau vocea articulata*.

www.dacoromanica.ro

* PHONETICU si *foneticu,-a*, adj., (φωνητικός); relativu la *voce*: *scriptura phonetica;* s. f. reale, *phonetica*, parte a grammaticei ce se occupa cu studiulu sonuriloru elementarie alle limbei.

* PHONETISMU si *fonetismu*, s. m., (fr. **phonétisme**); systema, methodu de a representá sonulu; in specie, *phonetismulu* este system'a celloru ce nu voru se scia de etymologi'a coventeloru.

* PHONICU, sau *fonicu,-a*, adj., (fr. **phonique**); relativu la *voce* sau la *sonu*: *bolta phonica,* construita asiá incâtu sonetulu se repete prin echu.

* PHONOGRAPHIA, si *fonografia*, s, f., (fr. **phonographie**), representarea soneteloru prin scriptura.

* PHONOGRAPHICU, si *fonograficu,-a*, adj., relativu la *phonographia*: *conceptionea scrierei phonographice este immensa.*

* PHONOLOGIA, si *fonología*, s. f.; (fr. **phonologie**), tractatu asupr'a sonuriloru.

* PHONOLOGICU, si *fonologicu,-a*, adj., (fr. **phonologique**); relativu la *phonologia.*

* PHONOMACHIA si *fonomachía*, s. f., (φωνομαχία); collisionea sonuriloru.

* PHONOMETRIA si *fonometría*, s. f., (φωνομετρία); arte de a mesurá intensitatea sonetului, si a vocei; de a se serví cu *phonometrulu.*

* PHONOMETRICU, si *fonometricu,-a*, adj., relativu la *phonometria* sau la *phonometru.*

* PHONOMETRU, si *fonometru,* s. m., (fr. **phenomètre**); instrumentu propriu a mesurá intensitatea sonetului sau a vocei.

* PHOSPHATU, si *fosfatu*, pl.-*e*, (fr. **phosphate**); genu de sari ce resulta din combinationea acidului *phosphoricu* cu diverse basi salificabili: *phosphatu ammoniaceo-magnesicu, ammoniacu, calcicu;* vedi si *fosfatu.*

* PHOSPHATICU, *phosphitu, phospherellu, phosphorescentia, phosphoricu, phosphorisare, phosphura*, etc.; vedi *fosfaticu, fosfitu, fosforellu, fosforescentia, fosforicu, fosforisare, fosfura* etc.

* PHOTOGENIA, *photogenicu, photogeniu, photographia, photographicu, photographu, photología, photologicu, photologu, photomagneticu, photometria, photometricu, photometru, photophobia, photophobicu, photophobu, photophobophthalmia, photosphera;* vedi, *fotogenia, fotogeniu, fotografía, fotograficu, fotografu, fotología, fotologicu,* etc.

* PHRAGMA, si *fragma*, pl.-*mate*, (φράγμα); inchisorea sau ingradirea interiore a unui fructu.

* PHRASE, *phraseologia, phraseologu, phratria, phrenesia, phreneticu, phrenologia, phrenologicu, phrenologu;* vedi *: frase, fraseología,* etc.

* PHRENOPATHIA, s. f., (φρενοπαθεία); morbu mentale.

* PHRENOPATHICU,-*a*, adj., relativu la *phrenopathia.*

* PHRENYGIETICA, s. f., (fr. **phrénygiétique**, d'in φρήν, si ὑγίεια); scientia despre modificationile ce causele morali adducu in organisatione.

* PHRICASMU, si *fricasmu*, s. m., (fr. **phricasme**, d'in φρίκη), fiori de febre.

* PHTIRIASE, s. f., **phthiriasis**, (φθειρίασις); morbu pedicularíu, affectione ce are de symptoma principale desvoltarea unei mari cantitati de *peduchi* pre tota superfaci'a corpului sau pre una regione óre-care.

* PHTHISIA, *phthisicu*, vedi: *ftisia, ftisicu.*

* PHTHISIOLOGIA, s. f., (φθισιολογία, fr. **phthisiologie**), tractatu asupr'a *phthisiei.*

* PHTHISIOLOGICU,-*a*, adj., relativu la *phthisiologia.*

* PHTHISIOPNEUMONIA, s. f., (fr. **phthisiopneumonie**); *phthisia de pulmoni.*

* PHYLA, sau *fula*, s. f., (φυλή=**tribus**), divisione de poporu la Greci, sementía, tribu.

* PHYLACTERIU, si *fulacteriu*, pl.-*ie*, **phylacterium**, (φυλακτήριον), arca in care se conservau reliciele sânctiloru;— amuletu.

* PHYLARCHIA, si *fularchia*, s. f., (fr. **phylarchie**) demnitate de *phylarchu.*

* PHYLARCHU si *fularchu*, s. m.,

www.dacoromanica.ro

phylarchus, (φύλαρχος), capu allu unui tribu.

* PHYLLA si *folia*, s. f., (φύλλον), vedi *phyllade* sub *a)*.

* PHYLLADE, si *fullade*, s. f., (φυλλάς, fr. **phyllade**), folia, si in specie, *a)* folia de carte si de ací, carte de câteva folie; *b)* folie de minerali, si in specie, schistu foliosu.

* PHYLLITHU, si *fullitu*, s. m., (fr. **phyllithe**), folia petrificata, fólia ce porta urme de folia typarita.

† PHYLLO-, (d'in φύλλον = folia), in composite scientifice: *phyllobide*, adj., (fr. **phyllobide**), care sémina a *phyllobiu*, s. pl., *phyllobidii*, familia de insecte coleoptere, care are de typu genulu *phyllobiu*; *phyllobiu,-a*, adj. s., (fr. **phyllobie** d'in βίος = viétia), care viue pre folie; s. m., *phyllobiu-lu*, genu de insecte coleoptere; *phyllobolia*, s. f., (fr. **phyllobolie**, d'in βόλος = arruncatura), ceremonia ce consistea in arruncatura de frondie pre mormente, si arruncatura de corone la athleti; *phyllobranchiu,-a*, adj. s., (fr. **phyllobranche**), care are *branchie* in forma de *folie*; subst. pl., *phyllobranchii*, familia de gasteropodi; *phyllocephalu,-a*, adj., (fr. **phyllocephale**, (d'in κεφαλή = capu), care are capetellele de flori formate de folie; *phyllocladu,-a*, adj., (fr. **phylloclade**, d'in κλάδος = ramura): care are ramuri late ca foli'a; *phyllodactylu,-a*, adj., (fr. **phyllodactyle**, d'in δάκτυλος), care are degitele cu folie sau membrane; *phyllode* si *phylloide*, adj., (fr. **phyllode** si **phylloïde**), care sémina a folia: *fustellu phylloide*; *phyllogenu,-a*, adj., (fr. **phyllogène**), care nasce pre folie; *phyllogonia*, s. f., (fr. **phyllogonie**, d'in γονή = nascere), theoria a nascerei folieloru; *phyllolobu,-a*, adj., (fr. **phyllolobé**), care are *lobi foliaci*; *phyllomania*, s. f., (fr. **phyllomanie**), essuberantia a pàrtiloru foliacie la plante; *phylloma*, s. f., (fr. **phyllome**), totulu germiniloru ce au se produca frondie d'in unu muguru; *phyllophagu,-a*, adj., (fr. **phyllophage**, d'in φαγεῖν = mancare), care mânca folie, se nutresce d'in frondie, subst. pl. *phyllophagele*, familia de mamifere marsupiali; *phyllophilu,-a*, adj., (fr. **phyllophile**, d'in φιλεῖν = amare), care ama foliele; cui place se cresca intre folie; *phyllopede*, adj., (fr. **phyllopode** d'in ποῦς, ποδός = pede), care are pedele in forma de folia; *phyllopodobatrachiu,-a*, adj., (fr. **phyllopodobatrachien**), batrachu ce are petiore palmate; *phyllopteru,-a*, adj., (fr. **phylloptère**, d'in πτερόν = aripa), care are aripiore in forma de folie; *phyllorhodomantia*, s. f., (fr. **phyllorhodomancie**, d'in ῥοδον = rosa si μαντεία = divinatione), divinatione dupo folie de rosa; *phyllorhynchu,-a*, adj., (fr. **phyllorhynque**, d'in ῥύγχος = rostru), care are rostru latitu la margini in forma de folia; *phyllostomu,-a*, adj., (fr. **phyllostome**, d'in στόμα = gura), care are la gura una membrana; subst. pl., *phyllostomele*, familie de animali cheroptere; *phyllotaxe*, s. f., (fr. **phyllotaxis**, d'in τάξις = ordine), dispositione a folieloru in giurulu fustellului; *phyllypsopode*, adj., (fr. **phyllypsopode**, d'in ὕψος = altitudine, si ποῦς = pede), care are petiore inalte si palmate; subst. pl., *phyllypsopodi-le*, familia de animali apatice.

* PHYMA sau *fuma*, pl. *-mate*, (φῦμα, fr. **phyme**), tumore inflammatoria ce se formédia pre pelle fora causa esterna.

* PHYMATOSE sau *fumatose*, s. f., (fr. **phymatose**), morbu causatu de tumori la gangliele lymphatice.

* PHYSICA, *physicu*, *physiocratia*, *physiognomía*, etc., vedi *fusica*, *fusicu*, *fusiocratia*, *fusiognomía*, etc.

† PHYSO-, (d'in φύσα = inflatura, besica), in composite scientifice; *physocarpu,-a*, adj., (fr. **physocarpe**, d'in καρπός = fructu), care are fructe inflate sau besicate; *physocele*, s. f., (fr. **physocèle**, d'in κήλη = tumore), tumore casionata de gase; *physocelia*, s. f., (fr. **physocélie**, d'in κοιλία = ventre), inflatura la ventre; *physocephale*, s. f., (fr. **physocéphale**, d'in κεφαλή = capu), tumore la capu; *physodactylu,-a*, adj., (fr. **physodactyle**, d'in δάκτυλος = degitu), care are besice pre degite; *physogradu-a*, adj., (fr. **physograde**), care merge, se misca cu adjutoriu de besica; subst. pl., *physogradele*, familia de animali; *physometría*, s. f., (fr. **physométrie**),

www.dacoromanica.ro

distentione a *matrei* sau *matricei* prin venturi; *physoncía*, s. f., (fr. **physoncle** d'in ὄγκος = inflatura), inflatura casionata de venturi; *physophoru,-a*, adj., (fr. **physophore**), care pórta sau are besicî: *calice physophoru*; *physopsophia*, (fr. **physopsophie**, d'in ψόφος = sonu), sonu casionatu de venturi, ventu essitu cu mare sonu; *physospasmu*, s. m., (fr. **physospasme**), spasmu sau distentione a matieloru casionata prin contractionea loru; *physostema*, s. f., (fr. **physostème**, genu de plante; *physothorace*, s. f., (fr. **physothorax**), venturi in peptu.

† PHYT-, si *phyto-*, (d'in φυτόν = planta, vegetale), in derivate si composite scientifice: *phytadelgu,-a*, adj., (fr. **phytadelge** d'in ἀδελγεῖν = sugere), care suge plante; subst. pl., *phytadelgele*, familia de insecte hemiptere; *phyteumacolla*, s. f., (fr. **phyteumacolle**, d'in κόλλα = colla), substantia vegetale-animale; *phyteuma*, s. f., **phyteuma**, (fr. **phyteuma**), genu de plante appropiate de campanule; *phytobiologia*, s. f., (fr. **phytobiologie**, d'in βίος = viétia, si λόγος = discursu), studiu, tractatu asupr'a vietiei planteloru; *phytochymia*; s. f., (fr. **phytochimie**), chymia a planteloru; chymia vegetale; *phytocolla*, s. f., = *phyteumacolla*; *phytocone*, s. f., (fr. **phytoconis**, d'in κόνις = pulbere), genu de plante cryptogame; *phytogamia*, s. f., (fr. **phytogamie**, d'in γάμος = nunta), nunta a planteloru, adeco desvoltarea si deschiderea florei; *phytogenu,-a*, adj., (fr. **phytogène**), nascutu, produssu d'in planta; *substantie phytogene*, combustibili formate d'in vegetali; asiá si: *terrene phytogene*; *phytogenesía*, s. f., (fr. **phytogénésie**), germinatione, incoltire a vegetalei; *phytogeographía*, s. f., (fr. **phytogéographie**), geographia a planteloru; descriptione methodica a differiteloru loru specie si a synonymíei nomineloru cu cari se nomescu; *phytognomia*, s. f., (fr. **phytognomie**, d'in γνώμη = connoscentia), a differiteloru parti alle vegetaliloru si relationiloru totoru acestoru parti, spre a le distinge si nomí; *phytographia*, s. f., (fr. **phytographie**, d'in γράφειν = descriere), descriptione a planteloru; de ací: adj., *phytographicu,-a*, relativu la *phytographia*; s. m., *phytographu*, auctoriu de *phytographie*; *phytoide*, adj., (fr. **phytoïde**), care are apparentia de planta: *polypi phytoidi*; *phytolithu*, s. m., (fr. **phytolithe**, d'in λίθος = petra), intyparitura de planta si mai vertosu de folia de planta ce se afla pre petre fossili; *phytologia*, s. f., (fr. **phytologie**, d'in λόγος = discursu), studiu, scientia a vegetaliloru; de ací si adj., *phytologicu,-a*, relativu la *phytologia*; s. m., *phytologu*, versatu in *phytologia*; *phytomorphite*, s. f., (fr. **phytomorphite**, d'in μορφή = forma), pétra ce representa plante; *phytomyia*, s. f., (fr. **phytomyie**, — μυῖα = musca), insectu ce gauresce epidermea planteloru; *phytonomatotechnia*, s. f., (fr. **phytonomatotechnie**, d'in ὄνομα = nome, si τέχνη = arte), ramu allu botanicei, care are de scopu a formá nomine de datu planteloru; *phytonomia*, s. f., (fr. **phytonomie**, d'in νόμος = lege), parte a botanicei ce se occupa de legile generali alle vegetaliloru; *phytonymia*, s. f., (fr. **phytonymie**, d'in ὄνομα = nome), nomenclatura a vegetaliloru; *phytonymphia*, s. f., (fr. **phytonymphie**, d'in νύμφια = sponsalie), inflorescentia, primulu inceputu de inflorire allu planteloru; *phytophagu,-a*, adj., (fr. **phytophage**, d'in φαγεῖν = mancare), care mânca plante, se nutresce cu vegetali: *animali phytophage*, (vedi si *erbivoru*); subst. pl., *phytophagele*, familia de insecte ce viuu pre foliele planteloru; *phytopolitu,-a*, adj., (fr. **phytopolite**, d'in πολίτης = cetatianu), vorbindu de plant'a ce viue pre alta planta, cu sau fora damnulu acestei-a; *phytoschesía*, s. f., (fr. **phytoscésie**, d'in σχίζα = despicatura), ramu allu botanicei, care se occupa a determiná ce devinu partile taliate d'in plante, déco se punu in conditioni favoritorie: *phytothechnia*, s. f., (fr. **phytotechnie**, d'in τέχνη = arte), partea botanicei ce se occupa cu principiele distinctionei, classificationei si nomenclaturei vegetaliloru; *phytoterosía*, s. f., (fr. **phytoterosie**; din τηρεῖν = conservare), pathologia vegetale; *phytotomia*,

www.dacoromanica.ro

s. f., (fr. **phytotomie**, d'in τομή = taliare), anatomia vegetale; *phytotomicu,-a*, adj., relativu la *phytotomia; phytotomu*, s. m., care talia plante, applicatu in specie la unu genu de passeri; *phytotraumatia*, s. f., (fr. **phytotraumatie**, d'in τραῦμα = plaga, vulnu), studiu asupr'a fenomeneloru ce presenta plantele vulnerate; *phytotrophia*, s. f., (fr. **phytotrophie**), nutritione a planteloru; *phytotropia*, s. f., (fr. **phytotropie**, d'in τροπή = scambare), arte de a scambá formele naturali alle planteloru; *phyturgia*, s. f., (fr. **phyturgie**, d'in ἔργον = lucru), cultura a planteloru.

* PIABILE, adj., **piabilis**; ce se pote *piáre; fapta piabile.*

* PIACLU si *piáculu;* vedi *piáculu.*

* 1 PIACULARE si *piacullariu,-a*, adj., **piacularis**, relativu la *piaculu : victima piaculare.*

* 2 PIACULARE, v., **piaculare**; a face *piaculu*, a impacá cu *piacule.*

* PIACULU si *piaclu*, pl.-*e*, **piaculum**; mediu de a impacá nna divinitate, 1. proprie, sacrificiu de pace, de impacare; concretu, victima de sacrificiu; 2. metaph. *a)* pena, punitione, castigatione; *b)* peccatu, crime, fapta rea ce cere *piaculu; c)* casu de reu auguriu, casu reu, nevolia.

* PIAME, pl. *piamine*, **piamen**, si

* PIAMENTU, pl.-*e*, **piamentum**; mediu de *piare*, sacrificiu, victima, pena.

* PIANINU, s. m., (it. **pianino**); demin. de la *pianu*, instrumentu musicale.

* PIANISSIME, adv., (it. **pianissimo**); forte incetu, terminu musicale, care insemnedia co buccata ce se notédia cu *P.P.* cauta se fia cantata cu prea pucina fortia sau energía, de totu incetu.

* PIANISTU,-*a*, s., (it. **pianiste**, fr. **pianiste**), care are professionea sau applicationea de a cantá cu *pianulu: bonu pianistu, minunuta pianista.*

* PIANU, s. m., (it. **piano**, d'in *planu*) instrumentu musicale forte armoniosu, care se dice a se fi inventatu de Florentinulu *Cristofori* la 1718, si apoi perfectionatu de Germanulu *Silbermann* la 1750.

* PIARE, v., **piare**, 1. a cautá prin sacrificie se impace menl'a divina; 2. a onorá cu pietate, a adorá, a se inchiná; 3. a curetiá, spellá prin medie religiose; 4. a si face favorabile, a delaturá periclulu, reulu; 5. a venerá, a amá din ânima.

PIATIA, s. f., vedi *platia.*

* PIATIONE, s. f., **piatio**; actione de *piare.*

* PICA, s. f., 1. **pica**, passere, caragatia, cotiofana; 2. **rixa, occultum odium**, mare urra; 3. carte de jocu, (vedi si 2 *picu*).

PICARE, (compara *peccare*, si *picu*), a cadé sau face se cada cu *piculu*, a vení sau face se vina cu *piculu*, 1. despre licide, **cadere guttatim, stillare**: *pica róua plouiosa, pica vinu de la cepulu butei; cauta se nu me pici cu oliu pre vestimentu; vedeti se nu ve picati cu ou pre camésia; a picá cu céra;* si : *a picá céra pre ceva sau ci neva; m'a picatu de trei ori pre mâna; a si picá si sordí vestimentele;* impersonale : *pica de plóuia;* proverbiu : *déco nu cura, pica;* 2. si despre lucruri ce nu su licide, cu sensulu generale de **cadere**=cadere : *pica ollane de pre casa;* prov. *a picá din ceru; ca cumu ar fi picatu d'in ceru; ca unu picatu d'in ceru; nu mi a picatu in mâna acésta cartè; multi au picatu in acea batalia;* prov. *pica péra se te mâncu; pica cuiva muculu undeva;* 3. **venire, pervenire, incidere** a vení, a adjunge in currendu sau d'in intemplare : *de mi ar picá ori-cine ca petitoriu, i asiu dá acésta féta; ne au picatu alti ospeti in loculu acelloru-a cari abiá au plecatu; acumu cauta se vina de la campu unde e dussu, l'asceptàmu se pice d'in momentu in momentu; de unde ati picatu pre la noi?*

PICATELLA, s. f., (proprie, deminutiva d'in *picata*, femin. d'in *picatu* de la *picare*, leuatu ca subst. cu intellessulu de), **macula varians**, puntu, picatura colorata, ce se face pre tessuture pentru ornamentu : *pândia alba cu picatelle negre,* **tela alba pullis maculis distincta;** *pelle cu picatelle,* **maculosa cutis.**

PICATORE, s. f., (in locu de *picatoria*, f. d'in *picatariu* de la *picare*, leuatu ca subst. reale cu sensulu de), **frixorium, sartago, artopta**, vasu de buccataría,

www.dacoromanica.ro

1. proprie, vasu ce se pune sub carnea care se frige in frigare, pentru ca *picaturele* de *grassime* se pice iu ellu; 2. prin estensione, vasu de coptu, de friptu : tigaia, testu, typariu, etc.

PICATU,-*a*, adj. part. sup. d'in *picare*, cadutu.

PICATURA, s. f., **stillicidium, stilla, gutta, mica**; 1. actione de *picare : picatur'a si fumulu scote pre omulu din casa; a avé dereptu de picatura in curtea vecinului;* 2. mai vertosu resultatu allu actionei de *picare, ce pica*, cantitate de licidu, mai allessu mica cantitate : *una picatura de apa, de vinu, de oliu; doue trei picature de untu· ce insémna atâte picature de céra pre vestimentulu teu ?*

PICATURELLA, s.f., **guttula**, deminutivu d'in *picatura*.

PICIU, s. m., **pusus, pusio, putillus**; copillu micu, mai vertosu, copillu petulante, reutatiosu; vedi si : *puschiu. M.*

* PICTORESCE, si *pittoresce*, adv., (it. **pittorescamente**, fr. **pittoresquement**); in modu *pictorescu*.

* PICTORESCU si *pittorescu,-a*, adj., (it. **pittoresco**, fr. **pittoresque**), de *pictoriu*, ce prin gratia si vivacitate prende oclii intr'una pictura; prin estensione : totu ce se presenta cu vivacitate si farmecu la oclulu corpului sau allu mentei: *situri pictoresci, aspectu pictorescu, styla pictorescu, frasi pictoresci.*

* PICTORIU,-*toria*, adj. s., **pictor**, si **pictorius**, (it. **pittore**, fr. **peintre**), care *pinge* sau serve a *pingere;* artistu in *pictura, zoographu* sau *zugrafu : pictoriu celebru ; Raphaele este regele pictoriloru; pictorii de scól'a francese, romana*, etc.

PICTRICIU, sau *pistriciu,-a*, adj., **varius, variis coloribus distinctus, scutulatus, maculosus, sparsus**, semnatu cu diverse colori; vedi si *pistriciu.*

* PICTU,-*a*, adj. part., **pictus**, (de la **pingere**).

* PICTURA, s.f., **pictura**, (it. **pittura**, fr. **peinture**), actione si resultatu allu actionei de *pingere*, 1. artea de a *pinge : a cultivá, a invetiá pictur'a; pictura cu oliu, cu apa, cu pastellu; pictura pre pândia, pre pariete, pre lemnu;* 2. tabella *de pictura;* 3. descriptione viua si animata : *pictur'a caracterieloru, passioniloru: poetulu eminente prin scrierile selle face pictur'a fromosetieloru naturei.*

* PICTURARE, v., (it. **pitturare**), a face una *pictura*, a *pinge;* vedi *pingere.*

* PICTURATU,-*a*, adj. part., **picturatus**, transformatu in *pictura; pictorescu*, diversicoloru, coloratu, etc.

1 PICU, s. m., **picus**, genu de passeri cari cu rostrulu loru robustu potu strapunge scorti'a arboriloru.

2 PICU, s. m., 1. fora plur. α) **stillicidium, stilla, gutta**; cadere in *picature, picatura, picare : picu de plouia, de néue, de róua picului plouiei;* β) camai desu, **paululum, mica, gutta, hilum, exiguum**, pucinu, pucinellu, una picatura : *beti unu picu de vinu; n'avemu neci picu de apa; n'ai picu de mente; fora picu de sentire; neci unu picu de rosine;* si pentru tempu : *mai siedi unu picu, rabdati unu picu, stati unu picu pre locu;* 2. cu plur. in-*uri*, *picuri*, **punctum, macula**, puntu, *picatella*, ce se face pre carte, tessuturа, etc., puntu coloratu, de colore diversa de a cartei sau a tessuturei ; — (vedi si *pica, picatella;* compara apoi : it. **piccolo** si **picciolo, piccina**, port. **pequeno**, isp. **pequeno**, alb. **pica**; it. isp. port. **pico**, prov. fr. **pic**, it. **picca**, sp. port. **pica**, fr. **pique**, cumu si lat. **picus, pica**, ca passeri cu *rostrulu puntatu* = *ascutitu*).

PICUCIU,-*tiu*, s. m., **mica, guttula, paululum, punctillum, macula**; deminutivu d'in 2 *picu : unu picutiu de apa;*— de aci noue deminutive : *puculletiu, picucioru* si *picusioru, picusiu.*

PICULLETIU; vedi *picuciu.*

PICURARE, v., **stillare, guttare; dormitare, somno nutare**; deminutivu d'in *picare :* 1. a picá in mice *picature*, a picá cu *piculu*, câte unu *picu : nu ploua, déro picura; picura sange d'in vulnerile recenti alle luptatoriului; picura sange d'in nasu;*—mai allessu in forma impersonale : *picura de plouia;* — 2. a dormitá, a stá se cadia de somnu : *picurati de somnu, ca copillii; picuramu d'in petiore; callulu picura d'in petiore,*

www.dacoromanica.ro

PICUSIU, s. m., **gutta, stillicidiu; potus, vinum; insperatus quæstus; nugæ**; deminutivu d'in 2 *picu*, (vedi *picuciu*), applicatu inse si cu insemnari speciali, cumu : 1. in genere; picatura, stillicidiu : *picusiulu apei de pre coperimentulu casei*; 2. in specie, *a)* beutura, beutura spiritosa : *betivulu nu pote trai fora picusiu; ve place la toti picusiulu; b)* castigu nesperatu, sau castigu micu, ce *pica* cuiva pre neasteptate, sau in mica cantitate; *c)* seccatura : *picusiurile muieresci* = **mundus muliebris.**

PICUTIU, vedi *picuciu.*

* PIETATE, s. f., **pietas,** (it. **pietà,** si **pietate,** fr. **pieté**) ; virtute, portare sau calitate si fapta de *piu:* 1. in genere, amore si respectu cotra toti celli ce debemu a amá si a respectá : *pietatea filieloru cotra parenti, a parentiloru cotra fili, a fratiloru cotra frati; a sociiloru cotra socii;* pietatea *adeveratului patriotu cotra patria si pentru totu ce e nationale;* 2. in specie, *a)* amore si respectu pentru domnedieu, pentru religione si totu ce e divinu; *b)* blandetia, compassione, misericordia.

* PIETISMU, s. m., (fr. **pietisme**): doctrina a *pietistiloru.*

* PIETISTU,-*a*, adj. s., (fr. **piétiste**); sectariu care affecta mare *pietate* religiosa si prefere cultului publicu practicele religiose private.

* PIETOSU,-*a*, adj., **pius,** (it. **pietoso**); plenu de *pietate : crestini pietosi; fapte pietose.*

PIETRA, s. f., **petra,** vedi *pétra* si dirivatele.

* PIEZATU,-*a*, adj., (fr. **piézate**, de la πιεζειν=compremere), care are falcile compresse; subst. pl. *piezatii*, classe de insecte care correspunde hymenopthereloru.

* PIEZOMETRU, s. m., (fr. **piézomètre**) instrumentu care serve a mesurá compressionea licideloru.

* PIEZORAMPHU,-*a*, adj., (fr. **piézoramphe**), care are rostrulu compressu; subst. pl. *piezoramphele*, familia de passerele cari au rostrulu compressu.

* PIGMENTARE, v., (**pigmentare**), a dá cu *pigmentu;* a dá cu colóre, a dá cu dressu, a colorá.

* PIGMENTARIU, s. m., **pigmentarius,** care vende *pigmente,* negutiatoriu de colori, speciariu.

* PIGMENTATU,-*a*, adj. part., **pigmentatus,** dressu cu *pigmentu,* coloratu.

* PIGMENTU, pl-*e*, **pigmentum,** (de la **pingere**), colore, pentru *pingere;* dressu; fig. ornamente, flori in scriere.

* PIGNERARE, si *pignorare*, v., **piguerare,** vedi *inpemnare* si *inpemnorare.*

* PIGNU, pl. *pignuri*, **pignus,** vedi *pemnu.*

* PIGREDINE, s. f., **pigredo,** pigretia, lene.

* PIGRETARE, (prin metathese, *pregetare*), v., **pigritari, pigrari, pigrere, pigrescere,** a fi pigru; vedi *pregetare.*

* PIGRETIA, s. f., **pigritia,** calitate de *pigru,* greutate de a se miscá, frica de fatiga, lene : *crestinii numera pigreti'a intre peccatele de morte.*

* PIGRU,-*a*, adj., **piger,** care e greu la miscare, greu la lucrare, fora activitate, care si *pregetu,* lenosu : *omu pigru, muliere pigra, pigru la lucru, pigru la scrissu, pigru la mersu, pigru la mancatu; asinulu e pigru; sunt alte animali si mai pigre.*

* 1 PILA, s. f., **pila,** corpu rotundu ca unu glomu, cu care se jóca copillii : *a se jocá cu pil'a, a dá pil'a, a bate pil'a;* veri-ce globu, de pamentu, de vitru sau de alta materia.

* 2 PILA, sau *pilla*, si prin trecerea limbaliloru *ll* in *u*, **piua,** (analogu cu *medulla, meduua, meduva*), 1. mortariu, vasu de lemnu, pétra, sau metallu cavu in care se pisa corpuri mai dure; 2. pilastru, columna de veri-ce forma : *pil'a voltaica prin care se escita electricitatea;* 3. cumulu de petre, argine.

* PILANU, s. m., **pilanus,** militariu inarmatu cu *pilu.*

* 1 PILARE, adj., **pilaris,** relativu la 1 *pila : joculu pilare,* joculu cu *pil'a; esercitie pilari.*

* 2 PILARE, v., **pilare,** (de la **pilus**=pèru), a face pèru, a se accoperi cu pèru.

www.dacoromanica.ro

* 3 PILARE, v., **pilare**, (πιλεῖν), a despoliá, a *compilá*, a *espilá*.

* PILARIU, s. m., **pilarius**, care se joca cu *pil'a* si face totu genulu de prestigie.

* PILASTRU, s. m., (it. **pilastro**, fr. **pilastre**), columna de veri-ce forma, inse mai allessu patrata, destinata a sustiné una greutate: *pilastrii puntei lui Traianu.*

* PILATU,-*a*, adj. part., **pilatus**, armatu cu *pilulu*.

* PILIFERU,-*a*, adj., (fr. **pilifère**), care pórta *pèru*: *folie pilifere, articulationi pilifere.*

* PILIFORME, sau *piliformu*,-*a*, adj., (fr. **piliforme**), care are forma de *pèru*.

* PILIGERU,-*a*, adj., (fr. **piligère**), synonymu cu *piliferu*.

* PILIPEDE, adj., (fr. **pilipède**), care are petiorele *perose*.

* PILIPENNE, sau *pilipennu*,-*a*, adj., (fr. **pilipenne**), care are pennele incarcate de *pèru*.

1 PILLA, (*piua*), s. m., **pila**, mortariu, vasu in care se pisédia; vedi si 2 *pila*.

2 PILLA, s. f., **lima**, instrumentu de ferru tare cu mici protuberantie, care serve a frecá si a lustrá ferrulu mai molle sau alte metalle, si alte corpuri dure; fig. **pusillus**, micu: *pilla de omu, pilla de muliere.*

PILLARE, v., **limare**, *a limá* a frecá cu *pil'a*, fig. a oppreme, a *impillá*; vedi *impillare.*

PILLATORIU,-*tória*, adj. s., **limator**, care *lima*, care fréca cu *pil'a*, fig. care *impilla*; vedi *impillatoriu.*

PILLATU,-*a*, adj. part., **limatus**, limatu frecatu cu *pil'a*; fig. impillatu; vedi *impillatu.*

* PILLIARE, v., **pilleare** si **pileare**, a pune *pellari'a* pre capu.

* PILLIATU,-*a*, adj. part., **pilleatus**, si **pileatus**, coperitu cu pellari'a pre capu: *fratii pilliati*, fratii Castore si Polluce; *Dacii pilliati*, Dacii cari portau pellaría, *servi pilliati*, servi declarati liberi, déro si servi scossi la vendiare fora garantia.

* PILLIOLU, sau *pillioru*, s. m., **pilleolus** si **pileolus**, deminutivu d'in *pilliu, pellarióra.*

PILLIRE,-*escu*, v., **limare**; vedi *pillare.*

PILLITORIU,-*tória*, adj. s., **limator**, vedi *pillatoriu.*

PILLITU,-*a*, adj. part., **limatus**; vedi *pillatu.*

PILLITURA, s. f., **limatura**, actione si effectu allu actionei de *pillire*; meruntaliele ce cadu cu occasionea *pillárei*.

* PILLIU, s. m., **pilleus**, **pilleum**, si **pileus**, **pileum**, pellaría.

† PILO-, (d'in gr. πῖλος=**pilus**, pèru), in diverse compositioni de termini scientifici, precumu: *pilobolu*, s. m., (fr. **pilobole**, d'in πῖλος=pèru, si βόλιτος=stercu), genu d'in famili'a buretiloru cari se afla vér'a pre stercu; *pilocarpu*,-*a*, adj., (fr. **pilocarpe**, d'in καρπός=fructu), care are fructe coperite de pèru; *pilomyce*, adj. s., (fr. **pilomyce**, d'in μύκης=burete) se dice despre buretiu cari au una *pellaría.*

* PILOSELLA, s. f., (fr. **piloselle**), una planta allecarei folie sunt perose.

* PILOSITATE, s. f., (fr. **pilosité**), calitate de *pilosu*=perosu.

* PILOSU,-*a*, adj., **pilosus**, perosu.

* PILOTU, s. m., (it. **piloto** si **pilota**, fr. **pilote**) guvernatoriulu navei.

1 PILU, s. m., **pilus**, (it. **pelo**, fr. **poil**), pèru (nascutu directu d'in *pelu pilu*).

2 PILU, pl.-*e*, **pilum**, lancia usióra, jaculu, la militarii romani, dupo care acesti-a se numiau *pilani.*

* PILULA, *pillula*, sau *pillura*, s. f., **pilula**, (it. **pillula** si **pillola**, fr. **pilule**), mica massa rotunda; medicamentu ce se da in forma de mica sfera, spre a se inghittí: *a inghittí una pillula.*

* PILULARIA sau *pillularia*, s. f., (fr. **pilulaire**), genu de plante cryptogame, cari producu unu fructu rotundu de marimea unui granutiu de pisu.

* PILULARIU, *pillulariu*, sau *pillurariu*,-*a*, adj., (fr. **pilulaire**), relativu la *pillula*: *massa pillularia, forma pillularia, consistentia pillularia.*

* PILULIFERU,-*a*, adj., (fr. **pilulifère**), care produce fructe unite in una singura massa globulósa.

www.dacoromanica.ro

* PILULIFLORU,-*a*, adj., (fr. **pilulifiore**), care are florile unite in capitelle de forma rotunda.

PIMPINELLA, s. f., (it. **pimpinella**, fr. **pimpinelle**), una planta numita si petringellu de campu, **pimpinella saxifraga**, *Linn.*

* PINACOTHECA, sau *pinacoteca*, s. f., **pinacotheca**, (πιναχοθήκη), galleria de picture, museu.

* PINACOTHECARIU, s. m., inspectoriulu *pinacothecei.*

* PINACE, s. m., **pinax**, (πίναξ), pictura pre una tabla de lemnu : *pinacele lui Cebete; pinacele pentru instructionea copilliloru.*

* PINASTELLU, s. m., **pinastellus**, demin. d'in *pinastru.*

* PINASTRU, s. m., **pinaster**, pinu selbaticu.

* PINCERNARIU, s. m., **pincerna**, (d'in πίνειν = beere, si κερνᾶν = mesticare), care da ospetiloru se bea, pocillatoriu.

* PINDARICU,-*a*, adj., **pindaricus**, (πινδαρικός), relativu la poetulu Pindaru : *versuri pindarice, cantice pindarice, ode pindarice.*

PINETU, pl.-*e*, **pinetum**, selba de *pini.*

PINGERE, *pinsi* si *pinsei*, *pinsu* si *pictu*, v., **pingere**, a representá prin colori, a zografí : *a pinge cu carbone; a pinge cu creta, a pinge imaginea unui sântu; pictorii pingu cu colori; nu toti pictorii sciu pinge formosu; unii pingu animali, altii flori si vegetali.*

PINIA, s. f., **pinea**, fructulu arborelui *pinu.*

* PINICOLU,-*a*, adj., (fr. **pinicole**), care viue si cresce pre *pini.*

* PINICU,-*a*, adj., (fr. **pinique**), care se estrage d'in *pinu* : *acidu pinicu.*

* PINIFERU,-*a*, adj., **pinifer**, care produce *pini*, subst. (**pinifère**), una specia de *pinu*, care se numesce si *pinu cultivatu* sau *pinu dulce*, alle carui fructe se mânca.

* PINIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **pinifolié**), alle carui folie sémina cu alle *pinului.*

* PINIGERU,-*a*, adj. s., **piniger**, care pórta una conuna de *pinu.*

* PININA, s. f., (fr. **pinine**), nume ce se da resinei de *pinu.*

* PINIPERDU,-*a*, adj., (fr. **piniperde**), care strica *pinulu*, se dice despre diverse insecte cari rodu *pinulu.*

* PINIU,-*a*, adj., **pineus**, de pinu.

* PINNA, s. f., **pinna**, (it. **pinna**, fr. **pinne**, affine cu *penna*), penna, aripa, aripiora la passeri si la pesci, mai allessu inse *pinnele pesciloru*; de ací *pinna marina*, una specia de conchylie; fig. *pinnele de pre murii cetatiloru.*

* PINNATU,-*a*, adj., **pinnatus**, munitu cu *pinne.*

† PINNI-, (de la **pinna**), in diverse compositioni, precumu : *pinnicaudu,-a*, adj., (fr. **pinnicaude**), a carui coda se termina in pinna; subst. pl. *prinnicaudele*, devisione de crustacie decapodi macroure, allu caroru postabdomine se termina in una pinna; *pinnidactylu,-a*, adj., (fr. **pinnidactyle**), care are degetele palmate; subst. pl. *pinnidactylele*, passeri cu degetele palmate; *pinniferu,-a*, adj., (fr. **pinnifère**), care pórta *pinne : pinniferii pesci; pinniforme* sau *pinniformu,-a*, adj., (fr. **pinniforme**), care are forma de *pinna; pinnigeru,-a*, adj., (fr. **pinnigère**), synonymu cu *pinniferu; pinnigradu,-a*, adj., (fr. **pinnigrade**), care se misca si merge cu adjutoriulu *pinneloru; pinnipede*, adj., (fr. **pinnipède**), care are petiórele in forma de pinne; *pinnirapu,-a*, adj., **pinnirapus**, synonymu cu *pennirapu,-a*, **pennirapus**, care rapesce penn'a sau crésta de pre casside.

* PINNITE, s. f., (fr. **pinnite**), pinna fossile.

* PINNOPHYLACE, s. m., **pinnophylax**, (πιννοφύλαξ), si

* PINNOTERE, s. m., **pinnoteres**, (πιννοτήρης), micu cancru care se incuiba in pinn'a marina.

* PINTA, s. f., (it. **pinta**, fr. **pinte**, de la πίνειν), una mesura cava pentru licide camu de doue litre.

* PINNULA sau *pinnura*, s. f., **pinnula**, (fr. **pinnule**), demin. d'in *pinna*, mica *pinna.*

* PINNULARIA, s. f., (fr. **pinnulaire**), *pinna* de pesce petrificata.

www.dacoromanica.ro

PINTENARE, v., **stimulare**, a dá cu *pintenii*, a stimulá dandu cu *pintenii*.

PINTENATU,-*a*, adj. part., **stimulatus**, menatu cu *pintenii;* déro si munitu cu *pinteni*.

PINTENE si *pintenu*, s. m., **calcar, stimulus**, (κέντρον), stimuru cu care se impungu vitele ca se mérga mai iute : *callarii pórta pinteni la calcanie, pinteni de ferru, pinteni de argentu.*

PINU, s. m., **pinus**, genu de arbori d'in famili'a conifereloru : *pinii crescu la monte, d'in pinu se fabrica navi, d'in pinu se facu trabi si capriori la case si alte edificie; pinulu cresce dreptu in susu; fructulu pinului se numesce pinia.*

* PIOSU,-*a*, adj., **pius**, plenu de *pietate*, pietosu.

PIPA, s. f., (**pipa**, it. **pipa**, fr. **pipe**). micu vasu de pamentu sau de spuma de mare care se imple cu tabacu (tutunu) si d'in care se suge fumulu prin unu tubu : *pipa de lutu, pipa de argilla, pipa de spuma de mare, pipa turcésca; pipa ungurésca; a implé pip'a, a aprende pip'a, a trage una pipa de tabacu, a scuturá pip'a, a curetiá pip'a;* — fig. **epistomium**, tubu prin care se emite vinu sau alte licide d'in vase mai mari : *pune pip'a la bute. si mai scóte una litra de vinu; intórce pip'a, deschide pip'a, inchide pip'a.*

PIPAIRE, v., **palpare**, vedi *pipalire*.

PIPAITU,-*a*, adj. part., **palpatus**, vedi *pipalitu*.

PIPAITURA, s. f., **palpatus,-us**, vedi *pipalitura*.

PIPALIRE, (cu *l*, molliatu *pipaire*, transformatu d'in *palpire*, si acestu-a d'in *palpare*); **palpare**, a palpá, a attenge lenu cu mân'a : *a pipalí pulsulu, a pipalí pectulu; ce me totu pipali? te pipaliu se vedu déco esti sanetosu;* fig. a incercá : *pipaliti lucrulu inainte de a incepe ceva.*

PIPALITORIU,-*tória*, adj s., **palpator**, care *pipalie : membre pipalitórie; pipalitoriu fora rosine.*

PIPALITU,-*a*, adj. part., **palpatus**, palpatu; incercatu; subst., *pipalitulu;* **palpatus.**

PIPALITURA, s. f., **palpatus,-us**, actulu de *pipalire : nu toti omenii potu sufferí pipaliturele.*

PIPARE, v., 1. (it. **pipare**), a fumá cu *pip'a;* 2. **pipare**, a repetì syllab'a *pi*, cumu facu passerile mici, *a piuí.*

PIPATORIU,-*tória*, adj. s., care *pipa*, care fuma cu *pip'a.*

PIPATU,-*a*, adj. part., (it. **pipato**), fumatu cu *pip'a;* subst., *pipatulu*, actulu de fumare.

PIPERACIU,-*a*, adj., **piperacius**, de *piperiu : granutie piperacie.*

PIPERARE, v., (**piperare**), a pune in ceva *piperiu*, a drege, a condì cu *piperiu: ellu pipera buccatele; voi prea piperati fertur'a.*

PIPERATORIU, -*tória*, adj. s., care *pipera;* **piperatorium**, vasu in care se pune piperiulu, mai allessu sub form'a feminina, *piperatória* sau si *piperatóre: dati-mi piperatóri'a se ieau pucinu piperiu, se mi piperu zém'a.*

1 PIPERATU,-*a*, adj. part., **piperatus**, conditu cu piperiu : *buccate piperate, oua piperate;* fig. *vorbe piperate*, caustice; *mâni piperate*, cari fura; subst. *piperatu*, **piperatum**, supa de *piperiu*, salsa de *piperiu.*

2 PIPERATU, s. m., actulu de *piperare : piperatulu buccateloru nu place la toti; cu piperatulu de multe ori se strica buccatele, piperatulu moderatu da gustu buccateloru, piperatulu escesivu le corrupe.*

PIPERATURA, s. f., effectulu actionei de *piperare : piperatur'a musca la limba;* fig. *piperatur'a coventeloru.*

PIPERINU,-*a*, adj., **piperinus**, compusu ore-cumu d'in granutie de piperiu; *pétra piperina*, **piperinus lapis**, si subst. *piperinu*, (it **piperino**); — *piperina*, (fr. **piperine**) materia cristallina descoperita in *piperiulu negru.*

PIPERITE si *pepiritide*, s. f., **piperitis**, (πεπερῖτις), planta, **capsicum annuum**, *Linn.*

PIPERIVORU,-*a*, adj., (fr. **piperivore**), care mânca *piperiu* : *passeri piperivore.*

PIPERIU, si *piperu*, s. m., **piper**, (πέπερι), planta dicotyledonia originaria d'in Indi'a, care produce granutie

www.dacoromanica.ro

aromatice, caustice, de marimea pisului; granutiele acestei plante, cari servescu de condimentu la buccate : *piperiu albu, piperiu; negru; granutie de piperiu; a pisá piperiulu, a drege buccatele cu piperiu;* fig. *ellu e iute ca piperiulu; ellu e piperiu nu omu,* fórte causticu.

* PIPIARE, v., **pipiare,** a se vaietá ca copillii cei mici.

* PIPILARE, v., **pipilare,** a repetí syllab'a *pi,* cumu facu passerile celle mici, *a piuí.*

* PIPIONE, s. m., **pipio,** porumbellu.

* PIPIRE, v., **pipire,** synonymu cu *pipilare* si cu 2 *pipare, a piuí.*

* PIPIZONE, s. m., **pipizo,** pulliu de grue.

* PIPULU, s. m., **pipulum** si **pipulus,** actulu de *pipilare,* voce ce proferu passerile mici; voce ce proferu copillii mici candu se vaieta; fig. strigare, injurare.

* PIRACIU, s. m., **piracium,** mustu de *pere.*

* PIRATICU,-*a,* adj., **piraticus,** (πειρατικός), relativu la *piratu,* de *piratu* : *bellu piraticu, viétia piratica;* subst. f., *piratica,* **piratica,** professione de piratu: *ellu essercita piratic'a.*

* PIRATU, s. m., **pirata,** (πειρατής), latrone de mare, corsariu: *piratii infesta màrile; ellu cadù in mânile piratiloru; piratii despólia, si vendu pre ómeni; Pompeiu stinse pre pirati; astadi poterile marine celle mari persecuta pre pirati.*

PIRONE si *pironu;* s. m., (περόνη, περόνιον, περονίς), cuniu de ferru care se bate, se infige in ceva, prin care se infige ceva: *a bate unu pironu in pariete, a infige capriorii cu pirone; mânile si petiorele lui Jesu-Christu se infipsera cu pirone pre cruce.*

PIRONIRE,-*escu,* v., **clavis affigere,** a infige cu *pironu: a pironí unu lemnu; Judanii pironira pre Jesu-Cristu pre cruce.*

PIRONITU,-*a,* adj. part., **clavis affixus,** infiptu cu pironu : *lemne pironite; omu pironitu pre cruce; siedi acollo ca si cumu ai fi pironitu.*

PIRU, s. m., **gramen caulium, triticum repens,** Linn.; specia de érba : *se latesce ca pirulu, gradin'a e plena de piru; e greu de a sterpí pirulu d'in gradina.*

* PIRULA, s. f., **pirula,** verticele nasului, in ironía.

PISARE,-*ediu,* v., **pisare, pinsare, pinsere,** si **pistare;** a bate si sfermá in *piuá* = mortariu : *a pisá granu, ordiu; a pisá piperiu, a pisá meliu, mellaiu meruntu; a pisá sare, saccharu,* etc.; fig. *a pisá apa in piua,* a face unu lucru desertu; *a pisá pre cineva cu bastonulu.*

PISATIONE, s. f., **pinsatio** si **pistatio,** actione de *pisare.*

PISATORIU,-*tória,* adj. s., care *pisédia;* subst. reale, *pisatoriulu* = pistillulu.

PISATU,-*a,* adj. part., **pisatus, pinsatus, pistus,** batutu si sfermatu in *piua : granu pisatu, ordiu pisatu, piperiu pisatu, sare pisata;* subst. reale, *pisatu* = *pesatu,* grânu, ordiu sau meliu pisatu si fertu; sup. si subst. *ellu s'a appucatu de pisatu, pisatulu e forte fatigatoriu.*

PISATURA, s. f., **pistura,** effectulu actionei de *pisare.*

PISCARE, v., (it. **pizzicare,** fr. **pincer**), **vellicare,** a appucá si stringe cu verticele degeteloru si a escitá dorere; a impunge pucintellu; a muscá : *a piscá cu degetele; nu me piscá, co me dore, ellu are una manía de a piscá fetele;* prin analogia : *me pisca puricii, me pisca muscele; tintiarii pisca reu;* fig. *vinulu acestu-a pisca; pisca la limba, pisca limb'a; nu mi place vinulu care pisca forte tare;* — *ellu pisca si musca,* e cansticu; — *ea camu pisca,* fura.

PISCATIONEA, s. f., **vellicatio,** actione de *piscare : piscationea escita dorere si vindicta.*

PISCATORIU,-*tória,* adj. s., **villicans,** care *pisca,* in t. s. verbului : *piscatoriu insolente; vinu piscatoriu, mória piscatoria; muliere piscatória.*

1 PISCATU,-*a,* adj. part., (it. **pizzicato,** fr. **piqué**), **villicatus** : *mâna piscata, ellu e piscatu de puricii preste totu corpulu; pâne piscata, casiu piscatu.*

www.dacoromanica.ro

2 PISCATU, sup. subst. m., actulu de *piscare: piscatulu pureciloru.*

PISCATURA, s. f., **vellicatio,** effectulu sau resultatulu actionei de *piscare: piscatur'a purecelui; ellu e numai piscature; piscaturele acestui satyricu sunt acerbe.*

* PISIFERU,-*a*, adj., (fr. **pisifère**), care produce *pisu*=*mazere*, sau granutie assemine celloru de pisu: *plante pisifere.*

* PISIFORME, sau *pisiformu,-a*, adj., (fr. **pisiforme**), care are forma de *pisu*=*mazere: bureti pisiformi, tubercule pisiforme.*

* PISINNU, si *pitinnu*, s. m., **pisinnus, si pitinnus,** copillu, mititellu.

PISMA, s. f., (gr. n. πείσμα), **invidia,** invidia, dorere de ânima pentru benele altui-*a: pism'a e una passione urita care se incuiba in ânimile ómeniloru mici de ânima.*

PISMATARIU,-*a*, adj. s., (gr. nou πεισματάρης), **invidus,** invidiosu: *omu pismatariu,* si *unu pismatoriu.*

PISMUIRE,-*escu*, v., **invidere,** a invidiá, a vedé cu ochii rei benele altui-a.

PISMUITU,-*a*, adj. part., **invisus,** invidiatu, vedutu cu ochi rei.

* PISOLITHICU,-*a*, adj., (fr. **pisolithique**), relativu la *pisolithu.*

* PISOLITHU, s. m., (fr. **pisolithe**), pétra calcaria sferoidale de marimea unui granutiu de *pisu.*

* PISSAGINE, s., **pissago,** pecura topita.

* PISSASPHALTU sau *pissasfaltu*, s. m., **pissasphaltus,** (πισσάσφαλτος), specia de bitume.

PISSIARE, v., (it. **pisciare**, franc. **pisser**), **meiere, (mingere),** a emitte udulu, a uriná, se dice despre ómeni si despre animali: *callulu pissia, asinulu pissia si bese; m'a pissiatu copillulu;* si refl. *copillulu se pissia, vitele se pissia;* fig. *ea si a pissiatu oclii* a plensu, a lacrimatu.

PISSIATIONE, s. f., **minctio,** actione de *pissiare,* urinatione.

PISSIATORIU, -*tória*, adj. s., (fr. **pisseur**), care *pissia,* subst. reale m., *pissiatoriu,* (fr. **pissoir**), loculu unde *pissia* ómenii; f., *pissiatória,* si loculu unde *pissia,* si membrulu feminile.

1 PISSIATU,-*a*, adj. part., (it. **pisciato,** fr. **pissé**), **minctus,** udatu prin *pissiare: locu pissiatu, lucruri pissiate; ocli pissiati.*

2 PISSIATU, s. m., (it. **piscia,** si **piscio,** fr. **pissat**), 1. actulu de *pissiare,* 2. udulu pissiatu, urin'a: *pissiatu de callu, pissiatu de bou.*

PISSIATURA, s. f., (it. **pisciatura**), **minctura,** effectulu actionei de *pissiare.*

PISSICA, s. f., **felis,** animale de speci'a felineloru, care prende sorici, mitia: *pissica blanda, pissica alba, pissica négra: pelle de pissica.*

* PISSINU,-*a*, adj., **pissinus,** (πίσσινος), de *pece,* de *pecura.*

* PISSOCERU, s. m., **pissoceros,** (πισσόκηρος), mestecatura de *pece* si de *céra.*

PISSONIU, (cu *n* molliatu, *pissoiu*), mitiu, mascululu *pissicei,* si pulliulu de *pissica: pissic'a nostra a fitatu patru pissoni.*

PISSU, 1. interj. prin care se chiama pissic'a, repetindu syllab'a: *pissu pissu!;* 2. s. m., mitiu.

* PISTACIA, s. f., **pistacia,** unu arbore originariu d'in Asi'a, care produce nesce fructe ce semina cu amygdalele.

* PISTACIU, pl. -*ie*, **pistacium,** fructulu arborelui *pistacia*, amygdala de *pistacia.*

* PISTANA, s. f., **pistana,** una specia de planta care cresce in locurile limose, numita si *sagetta,* **sagitta.**

PISTARE, v., **pistare,** vedi *pisare,* cu tote derivatele selle.

* PISTEOLOGIA, s. f., (d'in πίστις= credentia, si λόγος=coventu, discursu), tractatu despre fundamentele credentiei; de aci: *pisteologicu,-a,* adj., relativu la *pisteologia;* si *pisteologu,* care se occupa cu *pisteologi'a.*

* PISTILLARINU,-*a*, adj., (fr. **pistillarin**), care sémina cu una pistillaria.

* PISTILLARIU,-*ia*. adj., (fr. **pistillaire**), relativu la *pistillu;* subst. f., *pistillaria,* genu de bureti cari au form'a mai ca a *pistillului.*

* PISTILLIFERU,-*a* adj., (fr. **pi-**

www.dacoromanica.ro

stillifére), care pórta sau coprende unu *pistillu: flori pistillifere, organe pistillifere.*

* PISTILLIFORME, sau *pistilliformu,-a*, adj., (fr. **pistilliforme)**, care are form'a unui *pistillu*, adeco a unui corpu lungu rotunditu la unu capu.

* PISTILLIPARU,-*a*, adj., (fr. **pistillipare)**, se dice despre una planta alle carei organe s'au transformatu in *pistillu.*

* PISTILLU, s. m., **pistillus**, si **pistillum**, 1. corpu cylindricu rotunditu la unu capu, cu care se servescu ómeni spre a *pisá* ceva, *pisatoriu*; 2. in mechanica, (fr. **piston)**, corpu cylindricu care intra in una pumpa si prin miscarea sea serve a rarificá aerulu sau redicá ap'a; 3. in istori'a naturale, tubu cavu situatu in centrulu florei, destinatu a primí pollinele staminiloru spre a operá fecundationea: *pistillulu se considera ca organu femininu, si staminile ca organe masculine la plante; staminile si pistillele nu su totu de a un'a unite in acea-asi flore; candu su unite, florile se dicu hermaphrodite; candu staminile se afla in una flore, si pistillele in alt'a, inse in acea-asi planta, fiorile sunt monoice, elle sunt dioice, candu organele se afla separate in doue individue.*

PISTOLARIU, s. m., 1. care face *pistóle*; 2. (fr. **pistolier** si **pistoletier)**, militariu armatu cu unu *pistolu.*

PISTOLATA, s. f., (fr. **pistolade)**, colpu de *pistolu*, puscatura cu pistolu.

PISTOLETTU, s. m., (it. **pistoletta**, fr. **pistolet)**, pistolu scurtu.

* PISTOLOCHIA, s. f., **pistolochia** si **plistolochia**, (πλειστολοχία), una planta, *aristolochia* lui *Linneu.*

PISTOLU, s. m., (it. **pistola**, fr. **pistole)**, pusca mica, pusca scurta: *a dá cu pistolulu; a trage cu pistolulu; a se bate in duellu cu pistolulu.*

* PISTONE, s. m., (it. **pistone**, fr. **piston)**, pistillulu unei pumpe.

* PISTORIU, -*tória*, adj. s., **pistor**, **pistorius**, care face pâne, pânariu.

* PISTRE, s. f., **pistris** si **pistis**, (πίστρις si πρίστις), pesce marinu d'in famili'a cetacieloru; balena; fig. una specia de nave; in astronomia constellationea balenei.

* 1 PISTRICE, s. f., **pistrix**, mulierea pistoriului, panaréssa.

* 2 PISTRICE, s. f., **pistrix**, balena; constellationea balenei.

PISTRICIARE, v., **variis coloribus distingnere**, a face *pistriciu, a impistriciá;* vedi *impistriciare.*

PISTRICIATU,-*a*, adj. part., **variis coloribus distinctus**, facutu *pistriciu, impistriciatu.*

PISTRICIU,-*a*, adj., **varius**, **sparsus**, **maculosus**, vedi *pictrîciu.*

* PISTRIGERU,-*a*, adj., **pistriger** si **pristiger**, care are códa de pesce.

* PISTRILLA, s. f., **pistrilla**, demin. d'in *pistrina*, mica *pistrina.*

* PISTRINA, s. f., **pistrina**, officina a unui *pistoriu*, panaría.

* PISTRINALE, adj., **pistrinalis**, relativu la *pistrina*, nutritu in *pistrina* sau in *pistrinu.*

* PISTRINARIU, s. m., **pistrinarius**, care tine una *pistrina* sau unu *pistrinu.*

* 1 PISTRINU, -*a*, adj., **pistrinus**, relativu la pistoriu si la artea lui: *lucru pistrinu, opera pistrina;* subst. m., *pistrinulu*, **pistrinum**, loculu unde se macina farin'a si se face panea, panaría; subst. f., *pistrina*, **pistrina**, officina de pâne, panaría.

* 2 PISTRINU, -*a*, adj., **pistrinus**, relativu la *pistre: stell'a pistrina*, constellationea balenei.

PISTURA, s. f., **pistura**, pisatura.

* PISU, s. m., **pisum**, (πῖσον), mazere, legume: *pisulu e un'a d'intre leguminile celle mai bone si mai nutritive.*

PITA, s. f., (ἄλφιτον, pl. ἄλφιτα ?), se dice in unele locuri in locu de pane.

PITARIU, s. m., 1. care face pâne, 2. care approvisionédia cu pâne armat'a, curtea domnesca; de ací gradu de nobilitate in ierarchí'a vechia; fem. *pitaréssa*, mulierea *pitariului.*

* PITHECINU, sau *pitecinu,-a*, adj., (fr. **pithécien)**, care sémina cu *pitheculu*, de genulu *pitheciloru;* subst. pl. *pithecinii*, familia de simie fora códa.

* PITHECIU, sau *piteciu*, s. m., **pi-**

www.dacoromanica.ro

thecium, (πιθήκιον), demin. d'in *pithecu*, mica simia, simiutia, mimutia.

* PITHECU, *pithicu*, sau *pitecu*, *piticu*, s. m., (πίθηκος, fr. **pithèque**), 1. simia fora códa; 2. omu micu, pygmeu, nannu.

* PITHICU, sau *piticu*, vedi *pithecu*.

* PITHOMETRIA, s. f., (fr. **pithométrie**, d'in πίθος = bute, si μέτρον = mesura), artea de a mesurá butile; de ací: *pithometricu*,-*a*, adj., (fr. **pithométrique**), relativu la *pithometría*; *pithometru*, s. m., (fr. **pithomètre**), instrumentu cu care se mesura butile.

* PITHOSILLU, s. m., (fr. **pithosille**), genu de planta d'in famili'a synanthereloru senecionidie.

PITTACIU sau *pittacu*, s. m., **pitthacium**, (πιττάκιον), billetu, nota, micu scriptu, micu memoriu.

PITUITA, s. f., **pituita**, mucu, umore : *pituit'a nasului*; **pituita nasi**; *a face pituita*, *a cyretiá pituit'a*.

PITUITARIA, s. f., **pituitaria**, una érba care curetia de *pituita*.

PITUITATE, s. f., **pituitas**, sete ardente.

PITUITOSU,-*a*, adj., **pituitosus**, plenu de *pituita* : *omu pituitosu*.

PITULLARE, v., **abscondere**, **celare**, a ascunde; refl. *a se pitullá*; a se ascunde, terminu triviale : *ellu se pitulla de câte ori me vede*; *nu ve pitullati co v'am vedutu*; *mai allessu copilliloru place a se pitullá*.

PITULLATU,-*a*, adj. part., **absconditus**, **celatus**, ascunsu : *am aflatu copillii pitullati*; subst., *pitullatulu*, unu genu de jocu allu copilliloru.

PITULLICE, s. f., **curruca**, una passere mica, carei place a se ascunde in érba sau in tufe.

PITULLUSIU, pl.-*ie*, **latebra**, **latibulum**, term. triviale, locu de ascunsu, ascunditóre.

* PITYOCAMPA, s. f., **pityocampa**, (πιτυοκάμπη), unu insectu care strica pinii, eruca de pinu.

* PITYUSA, s. f., **pityusa**, (πιτύουσα), una planta, *euphorbia pityusa* lui *Linneu*.

* PIU,-*a*, adj., **pius**, petrunsu de respectu cotra parenti, cotra patria, cotra domnedieu, *piosu*, *pietosu* : *piulu Enéa*; nome propriu ce portara nóue pontefici romani.

PIUA, s. f., **pila**, mortariu, vasu cavu de lemnu, de pétra sau de metallu, care serve la *pisarea* diversoru materie; — *piua de pannura*, **mola fullonica**, machina in care se condesa pannur'a; — compara *pilla*, d'in care a essitu *piua*.

PIUARIU, s. m., **fullo**, care condésa pannura in *piua*, fullone.

PIUIRE,-*escu*, **pipire**, **pipilare**, a emitte voce ca pullii de passeri.

PIUITU,-*a*, adj. part. sup. subst. m., actulu de *piuire* : *piuitulu pulliloru*.

* PLACA, s. f., (πλαξ, πλακός, fr. **plaque**), tabla, folia sau lamina de metallu, sau si de pétra : *placa de ferru*, *de argentu*, *de aramĕ*; *placa de ardesia*.

PLACABILE, adj., **placabilis**, care se póte *placá*, facile *a placá*, clemente : *omu placabile*, *inimicu placabile*; — *vorbe placabili*, *victima placabile*, prin care se póte placá.

PLACABILITATE, s. f., **placabilitas**, calitate de *placabile*, clementia : *placabilitatea omului cu judecata*.

PLACAME, pl. *placamine*, **placamen**, si :

PLACAMENTU, pl.-*e*, **placamentum**, mediu de a *placá* : *sacrificiele su plăcamentele dieiloru*.

* PLACARDU, s. m., (fr. **placard**), scriptu cu littere mari affiptu pre parieti in locurile publice, prin care se aduce la conoscenti'a ómeniloru unu lucru importante : *placardu officiale*, *placardu revolutionariu*.

PLACARE, v., **placare**, a imblandí, a stemperá, a impacá meni'a : *a placá prin rogationi*, *prin beneficie pre omenii cari ne potu face reu*; *a placá meni'a dieiloru prin sacrificie*; *a placá furi'a valluriloru*; *a placá ur'a inimiciloru*; *nu vei poté placá pre acellu tyrannu prin neci unu sacrificiu*.

PLACATIONE, s. f., **placatio**, actione de *placare* : *placationea ânimeloru interritate*; *placationea meniei divine*; *placationea venturiloru*.

PLACATORIU,-*tória*, adj. s., (**pla-**

www.dacoromanica.ro

cator), **placatorius**, care *placa*, care póte *placá : victima placatória, sacrificie placatórie; placatoriulu meniei divine.*

PLACATRICE, s. f., **placatrix**, femina care *placa*, placatória.

PLACATU,-*a*, adj. part., **placatus**, imblanditu, stemperatu, impacatu : *suffletu placatu, ânima placata, passioni placate; ceru placatu; repausu placatu.*

PLACENTA, s. f., **placenta**, (πλακοῦς); 1. buccata suptire de alluatu impluta cu alte comestibili : *placente cu brendia, placente cu carne toccata, placente cu visine sau alte pome; a mancá placente calde;* prov. *nu se manca in téte dillele placente;* 2. massa intessuta de mice arterie si vene, care se formédia in panticele feminei gravide, serve spre a administrá nutrimentu fetului, si esse afora dupo nascerea copillului; —prin analogia se applica si la plante.

PLACENTARIU, s. m., **placentarius**, care face placente, si care vende *placente;—placentaréssa*, mulierea placentariului, si muliere care face sau vende *placente.*

PLACENTATIONE, s. f., (fr. **placentation**), dispositionea cotyledoniloru inainte si dupo germinatione la plante.

PLACENTATURA, s. f., (fr. **placentature**), synonymu cu *placentatione.*

PLACENTE, adj. part. pres., **placens**, care *place*, care procura *placere.*

PLACENTIA, s. f., **placentia**, actione de *placere*, modu de *placere*, calitate de *placente.*

PLACENTIFORME, sau *placentiformu,-a*, (fr. **placentiforme**), care are form'a de *placenta : planta placentiforma, radecina placentiforma, receptaclu placentiformu.*

PLACENTULA, sau *placentura*, s. f., (fr. **placentule**), genu de conchylie univalve, cari se afla in marea mediterrania.

PLACENTUTIA, s. f., demin. d'in *placenta*, mica placenta.

1 PLACERE, *placui, placutu*, v., **placere**, a satisface gustulu, a desceptá unu sentimentu conforme dorentiei : *a placé ómeniloru, a placé femineloru, a placé copilliloru, a placé lui domnedieu; nu mi place carnea de capra; nu ti placu vorbele melle; nu i place adeverulu: ne place poesí'a; ve place joculu; le place theatrulu; mi a placutu music'a, nu mi place societatea ómeniloru usiori; mi place se petrecu la tárra; le place se asculte mentioni; mi place a crede co nu me vei insellá; ne place a crede co ve veti involí cu noi; ve voliu arretá unu lucru care crediu co ve va placé; ce tie nu ti place, altui-a nu face.*

2 PLACERE, s. verbale, (it. **placere**, fr. **plaisir**), **voluptas, jucunditas, delíciæ, suavitas, amœnitas, gratia**, in t. s. verbului : *placerile vietiei, placerile sensului, placerile suffletului; sentimentulu de dorere e contrariu sentimentului de placere; placerea produce buccuría si risu, dorerea produce intristare si plânsu; dupo Epicuru placerea e benele supremu, si dorerea e reulu supremu; summ'a placeriloru e fericirea, summ'a dereriloru e nefericirea; dupo stoici nu placerea, ci virtutea e benele supremu, si nu dorerea, ci vitiulu e reulu supremu; ea petrece numai in placeri; l'au lassatu téte placerile; placerile lumei acestei-a su trecutórie; placeri curate, placeri innocenti, placeri spurcate, placeri diabolesci; fugiti de placerile lumei, placerile adducu doreri; fa-mi placerea de a cená cu mene; ellu a sedutu la mésa fora placere.*

PLACIDARE, v., **placidare**, a face *placidu*, a stemperá, a imblandí.

PLACIDITATE, s. f., **placiditas**, calitate de *placidu*; caracteriu dulce, blandu, inoffensivu.

PLACIDU,-*a*, adj., **placidus**, blandu, dulce, lenu, benevolitoriu, favorabile : *omu placidu, animale placidu, suffletu placidu, ânima placida, vorbe placide, portare placida; dille placide, mórte placida; ceru placidu*, serenu; *mare placida*, trancilla.

PLACITU, pl.-*e*, **placitum**, ce place, ce a placutu, parere, decretu, dogma : *placitele philosophiloru; placitele domnitoriloru.*

PLACU, s. m., **placitum**, actulu de *placere;* modulu de *placere : a lucrá pre placulu cuiva, a se portá dupo pla-*

www.dacoromanica.ro

culu ómeniloru; e greu de a face placulu totoru-a.

PLACUTU,-*a*, adj. part., **placitus, amœnus, suavis, jucundus, gratus, acceptus,** ce procura *placere, ce place: lucru placutu, persona placuta, petrecere placuta, viétia placuta, temperatura placuta, ventu lenu si placutu.*

PLAFUNDU, s. m., (fr. **plafond**), tablatulu unui edificiu.

PLAGA, s. f., **plaga,** (πληγή), 1. colpu, lovitura, percussione; de ací: instrumentu cu care se batu copillii in palme; 2. batali'a lui domnedieu, calamitate: *plagele Egyptului;* 3. stricatione produssa in carnea viua a corpului prin colpuri esterne sau si prin alte cause interne sau esterne, vulnu: *corpulu acestui militariu e numai plage; mi s'au vindecatu tóte plagele; una plaga profunda, plaga periculosa, plaga usióra plaga invininata;* de ací apoi: semnu de *plaga*, cicatrice; 4. cursa, laciu: *a tende plage fereloru selbatice; a cadé in plage; a prende in plage;* 5. regione, tórra: *celle patru plage alle lumei; plag'a fervida, plag'a frigida.*

PLAGARE, v., **plagare,** a colpí, a lovi, a bate cu *plag'a.*

PLAGARIU, s. m., 1. care face *plage;* 2. care bate cu *plag'a.*

* PLAGIANTHU, s. m., (fr. **plagianthe,** d'in πλάγιος = oblicu, si ἄνθος = flore), genu de plante dicotyledonie cu flori compete polypetale d'in famili'a malvacieloru, originarie d'in Zeland'a noua.

* PLAGIARE, v., **plagiare,** a furá si vende ómeni; fig. a furá scriptele altui autoriu si a le publicá ca alle selle.

* PLAGIARISMU, s. m., (fr. **plagiarisme**), abitudine de plagiariu, plagiatu abituale.

* PLAGIARIU, s. m., **plagiarius,** la Romani, care fura si ascunde servii altui-a; care fura si vende ómeni liberi; apoi care fura scriptele altui-a si le publica ca alle selle; care despolia cartile altoru-a spre a compune ceva: *plagiariu nerosinatu; acestu-a e numai unu plagiariu; plagiariulu e unu cersitoriu imbraccatu in vestimentele ce a furatu.*

PLAGIATORIU,-*toria*, adj. s. **plagiator,** ca si plagiariu, furu de ómeni liberi, furu de scripte straine.

PLAGIATU, s. m., (fr. **plagiat**), **plagium,** actulu de *plagiare*, fapta de *plagiariu.*

* PLAGIEDRU,-*a*, adj., (fr. **plagièdre,** d'in πλάγιος = oblicu, si ἕδρα = base), care are facie assediate oblicu: *cristallu plagiedru.*

* PLAGIGERU,-*a*, adj., **plagiger,** care pórta *plage*, care a fostu multu batutu.

† PLAGIO-, (d'in πλάγιος = oblicu), in diverse compositioni, preçumu: *plagiobasicu,-a*, adj., (fr. **plagiobasique,** d'in βάσις = base), se dice despre systematele de cristallisatione cu coordinate oblice; *plagiopode*, adj., (fr. **plagiopode,** d'in ποῦς, ποδός = pede), care are petiorulu oblicu sau arcatu; *plagiorhombiferu,-a*, adj., (fr. **plagiorhombifère**), care unesce in sene faciele plagiedrei si alle rhomboidalei; *plagiostomu,-a*, adj., (fr. **plagiostome,** d'in στόμα = gura), care are gur'a assediata curmedisiu sub nasu; *plagiotrichu*, s. m., (fr. **plagiotrique**), genu de animalcule infusorie; *plagiuru,-a*, adj., (fr. **plagiure,** d'in οὐρά = códa), care are cód'a orisontale, subst. pl., *plagiurele*, familia de cetacie.

PLAGIRE,-*escu*, v., **plagare,** a bate si a produce *plage*, vulneri: *a plagí pre inimicu in batalia.*

PLAGITU,-*a*, adj. part., batutu, vulneratu: *mai toti militarii s'au intorsu plagiti d'in batalia; o curá pre plagiti; plagitii su fórte numerosi; neci unu plagitu n'a moritu de plagele selle.*

* PLAGIU, s. m., **plagium,** furtu de ómeni; fig. furtu de scriptele altui-a: *a committe plagiu; a fi condemnatu pentru plagiu;* vedi si *plagiatu,* care e mai usitatu la autorii moderni.

* PLAGOSU,-*a*, adj., **plagosus,** 1. care are placere a bate, brutale; 2. care e plenu de cicatrici: *veteranu plagosu.*

* PLAGULA sau *plagura*, s. f., **plagula,** 1. folia de toga, d'intre cari dóue cosute impreuna formáu tota tog'a; 2. una tapetiaría pentru coperirea patului, sau pentru cortina la patu sau la lectica; 3. una cólla de charteía.

PLAIARIU, s. m., (de la *plaiu*), care

www.dacoromanica.ro

custodesce plaiulu; care custodesce marginile terrei la monti.

PLAIU, pl.- *uri*, (πλάγιος ?), laturea unui monte : *pre plaiu in susu; districtele de la monti sunt impartite in plaiuri.*

* PLANANTHU, s. m., (fr. **plananthe**), genu de muschi, lycopodii monoici.

* PLANARE, v., 1. **planare**, a face *planu*, a applaná; 2. (fr. **planer**), a stá in aeru cu aripele intense fora a se miscá: *passerile plana in aeru;* fig. *tacerea si fric'a plana impregiurulu loru.*

* PLANARIU,-*a*, adj., **planarius**, relativu la *planu*, la sessu; care are corpulu *planu.*

* PLANATU,-*a*, adj. part. **planatus**, applanatu.

* PLANCA, s. f., **planca**, (πλάξ), tabla de lemnu sau de pétra.

* PLANCU,-*a*, adj., **plancus**, (πλατύπους), care are petiorele late; subst. m. una specia de ácera (**aquila**).

PLANE, adv., **plane**, claru, chiaru : *plane asiá e*=chiaru asiá e; *plane bene ai vorbitu.*

PLANETA, s. f., **planeta**, (πλανήτης), stella errante, stella care se misca in giurulu altui astru : *planetele sórelui; Mercuriu, Venere, Marte, Jóue, Saturnu sunt planete; Térr'a nostra inco e una planeta; intre Marte si Joue s'au descoperitu in dillele nostre mai bene de unu centu de planete mici; afóra d'in orbit'a lui Saturnu s'a descoperitu Uranu si Neptunu, planete mari, dér cari nu se potu vedé cu oclulu liberu d'in caus'a enormei loru distantie de la noi; tóte planetele se misca de la appusu spre resaritu in giurulu sórelui; multe d'intre planete au luni cari se misca in giurulu loru si se numescu satelliti; cea mai mare planeta e Jóue cu patru satelliti; planetele au multe proprietati analoge cu alle terrei nostre; inse nu se scie déco planetele su locuite de ómeni saŭ de alte fientie assemine animaliloru de pre térra.*

PLANETARIU,-*a*, adj., (**planetarius**), relativu la *planete*, de planete : *systema planetaria, miscare planetaria, spatiu planetariu; annu planetariu;* subst. *unu planetariu*, **planetarius**, astrologu.

PLANETIA, s. f., **planities**, superfacia *plana*, campu *planu*, sessu.

PLANETICU,-*a*, adj., **planeticus**, de *planeta*, de natura planetaria : *stelle planetice, lumina planetica, lucorire planetica.*

PLANETU, s. m., **planeta**; vedi *planeta.*

1 PLANGERE, *plansi* si *plansei*, *plansu* si *planctu*, v., **plangere**, **flere**, **plorare**, **queri**, a espreme dorere, a versá lacrime de dorere, a plorá : *plangemu de dorere, toti ómenii plangu, dér mai allessu plangu mulierile si copillii; ea nu póte sufferi cea mai mica dorere fora a plange; a plange pre morti, a plange pre nefericiti; ómenii tari si appésa dorerea si nu plangu ca feminele; pentru cine plangi? ce totu plangeti? mai incetati de a plange; copillulu planse amaru cându lu infruntà tata seu; multi ómeni plangu de buccuria; candu tatalu revedù pre filiu seu, planse de buccuria; cându moru ómenii cei rei, nu plange nemine; vomu ascunde dorerea in pectulu nostru, si nu vomu plange;* refl. *a se plange*, **queri**, a si manifestá dorerea, a reclamá in contr'a unei nedreptati : *mulierea se plange co nu ua ama barbatulu; tatalu se plange pentru portarea cea rea a copilliloru; copillii se plangu pentru severitatea parentiloru; ellu se plange la tóta lumea de nefericirea sea; de ce te plangi? me plangu de tempulu pretiosu ce am perdutu; me plangu de nedreptatea ómeniloru; ellu se plange la tribunariu, se plange la ministeriu, se plange la domnu, se plange in contr'a arbitriului functionariloru; ea se plange neincetatu in contr'a sortii; se plange indesertu, co nu ua asculta nemine.*

2 PLANGERE, s. verbale, **planctus**, **fletus**, **ploratus**, **querela**, espressione de dorere, lacrimare, lamentare, reclamare : *plangere cu lacrime, plangere cu suspinu; plangerea nu se covine unui barbatu; plangere pentru nefericire, plangere pentru nedreptate; a asculta plangerile omeniloru; am una plangere in contr'a ministrului; a se adressá cu plangere la domnu; plangerile terra-*

www.dacoromanica.ro

niloru sunt nenumerate; plangerile nu su totu de a un'a intemeliate.

PLANGÓRE, s. f., **plangor**, espressione de dorere, lamentatione.

* PLANI-, (d'in **planus**=planu, latu), in diverse compositioni, precumu : *planicaudu,-a*, (fr. **planicaude**), care are cód'a *plana* ; subst. *planicaudele*, familia d'in ordinea reptililoru saurice ; *planicepite*, adj., (fr. **planicèps**), care are capulu *planu; planicornu,-a*, adj., (fr. **planicorne**), care are cornele *plane* = late; *planicostu,-a*, adj., (fr. **planicosté**), a carui superfacia e semnata cu cóste *plane; planidente*, adj., (fr. **planidenté**), care are dentii *plani*=lati; *planifloru,-a*, adj., (fr. **planiflore**), care are flori *plane; planifoliu,-a*, adj., (fr. **planifolié**), care are folie *plane ; planiforme* sau *planiformu,-a*, adj., (fr. **planiforme**), care are corpulu forte *planu* ; subst. *planiformele*, familia de insecte d'in ordinea coleoptereloru; *planilocu,-a*, adj., **planiloquus**, care vorbesce claru, fora incurcatura de frasi; *planimetria*, s. f., (fr. **planimétrie**), arte de a mesurá superfaciele plane, de a representá figur'a pre charteía dupo una mesura conventionale; de ací : *planimetricu,-a*, adj., (fr. **planimétrique**), ralativu la *planimetria; planipede*, adj., **planipes**, (fr. **planipède**), 1. care are petiorele *plane*, 2. unu bufone in theatrulu romanu, care nu portá in petiore neci socci neci cothurni; de ací : *planipediu,-a*, adj., **planipedius**, bassu : *comedia planipedia*, **planipedia comœdia**, farsa; *planipenne* sau *planipennu,-a*, adj., (fr. **planipenne**), care are aripele plane; subst. pl. *planipennele*, familia de insecte nevroptere ; *planirostru,-a*, adj., (fr. **planirostre**), care are rostrulu *planu*, subst. pl. *planirostrele*, familia de passerelle; *planisilicu,-a*, adj., (fr. **planisiliqué**), care are *silicele*=pastàrile *plane, planisphericu, planisfericu* sau *planispericu,-a*, adj., relativu la *planispheriu, planisferiu* sau *planisperiu*, s. m., (fr. **planisphère**), proiectione a unei *sphere* pre unu *planu : planispheriu cerescu, planispheriu terrestre; planispheriu representa doue hemispherie desemnate pre unu planu ; planiventre*, adj., (fr. **planiventre**), care are ventrele, pantecele sau abdominele *planu* = latu.

* PLANITATE, s. f., **planitas**, simplicitate, claritate in vorbire : *planitatea sententieloru; planitatea frasiloru.*

* PLANITIA, s. f., **planitia** si **planities**, locu *planu*, campu *planu*, sessu; vedi *planetia.*

* PLANITUDINE, s. f., **planitudo**, stare *plana*, calitate de a fi *planu.*

* PLANORBE, s. m., (fr. **planorbe**), genu de mollusce gasperopodi cu conchelie plane, suptiri si mai totu de un'a diaphane; de ací : *planorbicu,-a*, adj., (fr. **planorbique**), *planorbiforme* sau *planorbiformu,-a*, adj., (fr. **planorbiforme**); *planorbulină*, s. f. (fr. **planorbuline**); *planorbuloide*, adj., (fr. **planorbuloïde**), care sémena cu una *planorbulina.*

* PLANOSPIRITU, s. m., (fr. **planospirite**), una specia de fossili cari paru a fí numai fragmente de conchylie mai complete.

PLANSETU, pl.-*e*, **planctus, fletus, ploratus, ploratio, lamenta, lamentatio**, actulu de *plangere : plansetulu copilliloru, plansetulu femineloru; m'ati ammetitu cu plansetele vostre.*

PLANSÓRE, s. f., (**plangor**); 1. actione de *plangere;* 2. modu de *plangere;* 3. reclamatione prin care se plange cineva sau pentru starea sea nefericita sau pentru nedereptatea ce i s'a facutu, si cere indereptare : *domnulu mi a ascultatu plansórea; ce plansóre ai? plansorile nefericitiloru sunt nenumerate; a se presentá cu plansore la domnitoriu; plansorile nóstre remasera desérte.*

1 PLANSU,-*a*, adj. part., **planctus, fletus, ploratus**, espressu prin actulu de *plangere : copilli morti inainte de tempu, plansi de parentii loru;* sup. *lucru de plansu, nu de risu; lassa-te de plansu, co nu folosesci nemica.*

2 PLANSU, s. m., **planctus, fletus, ploratio**, actione de *plangere*, espressione de dorere, versare de lacrime; *plansulu copillului; multi credu co plansulu allena dorerea; plansulu esemnu de debilitate de nervi· cu plansulu nu mai inviui mortii; ca s a uscatu de plansu.*

www.dacoromanica.ro

PLANTA, s. f., **planta**, corpu vegetale, totu ce cresce in pamentu si vegetédia : *plante su arborii, verdiele, leguminile, cerealile, erb le muschii, si in genere tóte productele pamentului cari crescu si vegetédia, inse n'au miscare spontana prin care si aru póte mutá loculu ca animalile, de acea-a se numescu simplu vegetali; botanic'a e scienti'a care se occupa cu cercetarea naturei planteloru si cu descrierea loru; plantele su forte numeróse si diverse, de acea-a connoscenti'a totoru planteloru e preste puterile mentii omenesci: plante utili, plante nocive, plante veninóse, plante nobilite; florile planteloru adórna gradinele nostre; fructele planteloru nutrescu pre ómeni si pre animali; plantele mórte si putredite ingrassia pamentulu; d'in lemnulu planteloru facemu diverse constructioni, cu lemnele facemu focu si ne incaldimu.—Plant'a petiorului* a trecutu in *talp'a petiorului*, de fric'a confusionei.

PLANTAGINE, s. f., **plantago**, planta serpentaria.

PLANTARE, v., **plantare**, a pune *plante* in pamentu : *a plantá arbori, a ptantá vérdia, a plantá legumini, a plantá flori, a plantá vinia; tóta septemân'a am plantatu la vinia; plantàmu tómn'a, inse plantàmu mai allessu primavér'a*

PLANTARIU,-*a*, adj., **plantaris, plantarius**, relativu la planta; subst. reale, *plantariulu* = seminariu, scóla de *plante*; subst. personale, *plantariulu*, care cultiva si vende *plante*.

PLANTATIONE, s. f, **plantatio**, actione de *plantare : plantatione se face si tomn'a si primavér'a; plantatione de saccharu; plantatione de cafca, de piperiu, de bumbacu si de alte plante exotice.*

PLANTATORIU,-*tória*, adj. s., **plantator**, care *planta : plantatorii de saccharu castiga forte multu, plantatorii de vinia astépta trei anni peno se se buccure de fructele fatigei loru; plantatori se chiama si cei ce fundédia una colonia.*

PLANTATRICE, s. f., **plantatrix**, femina care *planta*, plantatória.

PLANTATU,-*a*, adj. part., **plantatus**, pusu in pamentu : *arbori plantati de mene, verdie plantate de noi, flori plantate de consortea mea; acesti arbori nu su crescuti d'in pamentu, ci plantati; florile plantate voru a fi udate.*

† PLANTI,- (d'in **planta** = planta), in diverse compositioni, precumu : *plantigeru,-a*, adj., **plantiger**, care produce plante; *plantigradu,-a*, adj., (fr. **plantigrade**), se dice despre animalile si passerile cari in mersu appésa pre tota *plant'a* = talp'a petiorului, nu numai pre *degite*, cumu facu *digitigradele: plantisugu,-a*, adj., (fr. **plantisuge**), care suge *plantele*, subst. pl., *plantisugele*, familia de insecte d'in ordinea hemipteréloru cari sugu succulu planteloru si se nutrescu d'intr'ensulu; *plantivoru,-a*, adj., (fr. **plantivore**), care mânca plante, synonymu cu *erbivoru*.

* PLANTOMANE, s. m., (fr. **plantomane**), care are *manî'a* = passionea de a plantá; de ací : *plantomanía*. s. f., (fr. **plantomanie**), *manía* de a plantá, passione essagerata pentru plantationi; apoi, *plantomaniacu* sau *plantomanicu -a*, adj., relativu la *plantomanía*, si subst. unu *plantomaniacu*.

PLANTULA, sau *plantura*, s. f., (fr. **plantule**), demin. d'in *planta;* germele plantei care incepe a se desvoltá cu occasionea germinationei.

PLANTULATIONE, s. f., (fr. **plantulation**), germinationea plantei.

1 PLANU,-*a*, adj., **planus**, 1. intensu in tóte directionile, formandu una singura superfacia fora inecalitati : *superfacia plana, locu planu, campu planu;* 2. latu, platu, nu grossu sau rotundu : *fronte plana, corne plane;* 3. claru, limpede : *gura plana, vorbe plane, frasi plane.*

2 PLANU, pl. *-uri*, **planum**, (fr. **plaine**), 1. campu planu, sessu : *a descende de la monte in planu;* de ací in geometria; 2. superfacia derepta : *planu orisontale, planu verticale; a taliá unu corpu prin unu planu; planulu ecatoriului; planulu meridianu; a trage d'in unu punctu datu afora d'in planu una linia perpendicularia pre planu;* 3. proiectu in idea pentru una lucrare : *a formá unu plânu; a pune planulu pre charteia;*

www.dacoromanica.ro

planu de batalia; planulu unei tragedía; nu i a essitu planulu; planurile omenesci de multe ori se incurca; de ací apoi 4. desemnu pre charteía allu unui edificiu de construitu: *planulu unei case, planulu unei baserice: planulu architectonicu are diverse sectioni; sectionea principale e planulu orisontale.*

PLAPOMA, s. f., **culcita,** copert'a patului, vedi *peploma.*

PLASMA, pl.-*mate,* **plasma,** (πλάσμα), fictione, formatione, creatura: *omulu e plasm'a lui domnedieu.*

* PLASMABILE, adj., **plasmabilis,** care se póte *plasmá,* si care e *plasmatu,* formatu d'in lutu.

PLASMARE, v., **plasmare,** a formá, a creá: *lui Domnedieu i a placutu a plasmá pre omu dupo imaginea sea.*

PLASMATIONE, s. f., **plasmatio,** actione, de *plasmare,* formatione, creatione, fictione.

PLASMATORIU,-*tória,* adj. s., **plasmator,** care *plasmá,* formatoriu, creatoriu.

PLASMATU,-*a,* adj. part., **plasmatus,** formatu, creatu: *omulu e plasmatu dupo imaginea lui Domnedieu; lucruri plasmate de mâni omenesci.*

PLASMUIRE, *plasmuitoriu, plasmuitu;* vedi: *plasmare, plasmatoriu plasmatu.*

* PLASTE, s. m., **plastes,** (πλάστης), vedi 1 *plastu.*

PLASTICARE, v., (**plasticare**), a formá d'in lutu, a modellá.

PLASTICATORIU,-*tória,* adj. s., **plasticator,** care *plastica,* care face figure d'in lutu, care modellédia, modellatoriu; sculptoriu.

PLASTICATU,-*a,* adj. part., (**plasticatus**), formatu d'in lutu, modellatu, sculpitu.

* PLASTICITATE, s. f., (fr. **plasticité**), calitate de *plasticu: plasticitatea materiei.*

PLASTICU,-*a,* adj., **plasticus,** (πλαστικός), formativu: *artile plastice, figura plastica; modellu plasticu;* subst. f., *plastica,* **plastica,** (πλαστική), artea plastica; subst. m., *unu plasticu,* artistu care lucra in *plastica.*

† PLASTO-, (d'in gr. πλαστός=fictu formatu), in compositioni; precumu: *plastodynamia,* s. f., (fr. **plastodynamie,** d'in δύναμις = potere), potere creatrice care constitue si desvolta organele; de ací: *plastodynamicu,-a,* adj., (fr. **plastodynamique**), relativu la *plastodynamía; plastographia,* s. f., (πλαστογραφία), falsificatione a unui actu scrissu; de ací: *plastographicu,-a,* adj., relativu la *plastrographía; plastographu,* s. m., (πλαστογράφος), falsificatoriu de scripture.

PLASTORIU, s. m., **plastes,** (πλάστης) vedi *plaste,* si *plasticu,* s. m.

PLASTRA, s. f., (it. **piastra**), 1. lamina de metallu suptire; 2. una moneta lata; acumu moneta de argentu de valórea unei uncie romaue; la Neapoli de valórea unui scutu; in Turci'a a descinsu la valorea de 23 centesime.

PLASTRU, (contrassu d'iu *emplastru*) s. m., vedi *emplastru.*

1 PLASTU, s. m., **plastes,** (πλάστης), plasticu, plasticatoriu, modellatoriu, sculptoriu.

2 PLASTU,-*a,* adj., **plastus,** (πλαστός), fictu, simulatu, imitatu; formatu, creatu.

* PLATANETU, pl.-*e,* **platanetum,** selba de plataui.

* PLATANINU,-*a,* adj., **plataninus,** de *platanu: lemnu plataninu, scortia platanina, folie platanine.*

* PLATANISTU, s. m., **platanista,** (πλατανιστής), 1. la antici locu plantatu cu platani; 2. la moderni care cultiva si vende *platani;* 3. unu pesce neconnoscutu moderniloru.

* PLATANOIDE, s. m., (fr. **platanoïde**), unu arbore care sémina cu *platanulu.*

* PLATANTHERA, s. f., (fr. **platanthère**), genu de plante d'in famili'a orchidieloru.

PLATANU, s. m., **platanus,** arbore superbu, addussu d'in terrile orientali, care se cultiva si in gradinele nostre, inse cu mai pucinu successu.

PLATIA, s. f., **platea,** (πλατεῖα), locu largu intre case; foru, strata larga, curte larga: *platia publica; a se perambla in platia, a comperá d'in platia, plati'a e plena de ómeni; e multa merce in platia.*

www.dacoromanica.ro

In gur'a vulgului se aude pronunti'a italiana, *piatia* = **piazza**.

PLATINA, s. f., (isp. **platina**, fr. **platine**), unu matallu de currendu descoperitu, de còlóre mai pucinu alba de câtu a argentului : *platin'a a cellu mai greu, cellu mai pucinu combustibile si mai pucinu fusibile d'intre tóte metallele connoscute, si face una resistentia invincibile totoru acideloru, cu esceptione de ap'a regale.*

* PLATINARE, v., (fr. **platiner**), a albí aramea rosia cu una amalgama de cossitoriu si de mercuriu.

* PLATINATU,-*a*, part. adj., (fr. **platiné**), albitu cu amalgama de cossitoriu si de mercuriu: *arame platinata*; subst. *platinatu*, (fr. **platinate**), combinatione chymica in care oxydulu planicu jóca rollulu acidului.

† PLATINICO-, (d'in *platinicu*), in diverse compositioni de termini chymici, precumu : *platinico-ammonicu*, *platinico-argenticu*, *platinico-baryticu*, *platinico-cadmicu*, *platinico-calcicu*, *platinico-cobalticu*, *platinico-cupricu*, *platinico-ferricu*, *platinico-magnesicu*, *platinico-manganicu*, *platinico-nicolicu*, *platinico-potassicu*, *platinico-sodicu*, *platinico-stronticu*, *platinico-zincicu*, care resulta d'in combinationea unei sari *platinice* cu uua sare *ammonica*, etc. etc.

* PLATINICU,-*a*, adj., (fr. **platinique**), se dice despre allu doile gradu de oxydatione a platinei, care e acidu sau oxydu dupo circunstantie.

* PLATINIDE, s. f., (fr. **platinide**), familia de minerali, care coprende platina si combinationile selle.

* PLATINIFERU,-*a*, adj., (fr. **platinifère**), care coprende in sene platina: *cupru platiniferu*, *terrenu platiniferu*.

†PLATINOSO,—(d'in *platinosu*), in diverse compositioni de termini chymici, precumu: *platinoso-ammonicu*, *platinoso-mercurosu*, *platinoso-potassicu*, *platinoso-sodicu*, care resulta d'in combinationea unei sare *platinose* cu una sare *ammonica*, etc., etc.

* PLATINOSU,-*a*, adj., (fr. **platineux**), se dice despre primulu gradu de oxydatione a platinei, de sulfuratione sau de alta combinatione a platinei.

* PLATONE, s. m., **Plato**, (Πλάτων), nome propriu allu unui philosophu grecu, cellu mai celebru d'intre disciplii lui Socrate, fundatoriu allu idealismului; de ací : *platonicu*,-*a*, adj., relativu la *Platone* : *scola platonica*, *idee platonice*, *amóre platonica*; *platonismu*, s. m., systema *platonica*, philosophia *platonica*; *platonistu*, s. m., care tine la *platonismu*, care imita pre *Platone*.

* PLATÒNIA, *platunia*, *platoma*, *platuma*, s. f., **platonia**, **platunia**, **platoma**, **platuma**, massa de pétra in forma de columna.

* PLATU,-*a*, adj., (πλατὺς, fr. **plat**), latu, latitu, turtitu.

† PLATY, (d'in πλατὺς=latu), in diverse compositioni de termini scientifici, precumu: *platycarphu*,-*a*, adj., (πλατύκαρφος), cu ramuri late; *platicarpu*,-*a*, adj., (πλατύκαρπος), cu fructe late; *platycaulu*,-*a*, adj., (πλατύκαυλος), cu fustellu latu; *platicephalu*,-*a*, adj., (πλατυκέφαλος), cu capulu latu; *platycercu*,-*a*, adj., (πλατύκερκος), cu códa lata; *platycerote*, s. m., **platyceros**, (πλατύκερως), caprióra, dama; *platyceru*,-*a*, adj., (πλατύκερως, fr. **platycère**), cu cornele late, subst. pl., *platycerele*, genu de insecte lamellicorne d'in ordinea coleoptereloru; *platichelu*,-*a*, adj., (fr. **platichèle**, d'in χήλη=forfice), cu forfecile late; *platychilu*,-*a*, adj., (fr. **platychile**, d'in χεῖλος=labru), cu labrele =budiele late; *platychoru*,-*a*, adj., (πλατύχωρος), cu spatiulu largu; *platycoriase*, s. f., **platycoriasis**, (πλατυκορίασις), dilatatione morbida a pupillei; *platycormu*,-*a*, adj., (fr. **platycorme**), cu trunchiulu latu; subst. pl. *platycormii*, familia de reptili saurice; *platycrinitu*, s. m., (fr. **platycrinite**), genu de echinoderme, cari se afla in stare fossile; *platydactylu*,-*a*, adj., (fr. **platydactyle**, d'in δάκτυλος=degitu), cu degitele late; subst. pl., *platydactylele*, genu de insecte d'in famili'a hydrocoriseloru; *platygastru*,-*a*, adj., (πλατυγάστωρ, fr. **platygastre**), cu ventrele latu; subst. pl., *platygastrele*, genu de insecte d'in ordinea

www.dacoromanica.ro

hymenopterelor; *platygenía*, s. f., (fr. **platygenie**), genu de insecte d'in ordinea coleopteloru; *platyglossatu,-a*, adj., (fr. **platyglossate**), cu limb'a lata; subst. pl. *platyglossatele*, familia de hymenoptere cu limb'a lata; *platyglossu,-a*, adj., (πλατύγλωσσος), cu limb'a lata; *platygrommu*, s. m., (fr. **platygromme**), genu de plante d'in familia lycheniloru, *platylepe*, s. m., (fr. **platylèpe**, d'in λεπίς=scama, soldiu), cu scame late; genu de plante alle caroru folie sémina a scame late; *platylobu,-a*, adj., (fr. **platylobé**), cu lobi lati; subst. m., *platylobulu*, genu de plante d'in famili'a leguminóseloru, arbori d'in Olland'a noua; de ací si *platylobariu*, s. m., (fr. **platylobier**), genu de arbusti forte eleganti; *platylomu,-a*, adj., (fr. **platylome**, d'in λῶμα=margine), cu margini late; *platyneuru,-a*, adj., (fr. **platyneure**, d'in νεῦρον=nervu); cu nervature late; *platynotu,-a*, adj., (fr. **platynote**, d'in νῶτος=dosu, spinare), cu dosulu latu; subst. pl. *platinotii*, genu de insecte coleoptere heteromere photophyge; *platynu*, s. m., (fr. **platyne**), genu de insecte coleoptere creophage; *platyomu*, s. m., (fr. **platyome**), genu de insecte d'in ordinea coleoptereloru; *platyonychu,-a*, adj., (πλατυόνυχος, fr. **platyonique**, d'in ὄνυξ=ungla), cu unglele late; subst. pl., *platyonychii*, genu de crustacie decapodi brachyure; *platyope*, s. m., (fr. **platyope**, d'in ὤψ, ὠπός=oclu), genu de insecte d'in ordinea coleoptereloru, alle caroru elytre au dóue macule cari sémina a doui ocli mari; *platyophthalmu*, s. m., **platyophthalmus**, πλατυόφθαλμος, fr. **platyophthalme**), oclu latu, una specia de petra pretiósa care are form'a unui oclu mare; *platypede*, adj., (fr. **platypède**), cu petiorulu latu; *platypetalu,-a*, adj., (fr. **platypétale**), cu petale late; *platypezinu,-a*, adj., (fr. **platypézin**), care sémina a *platypezu*, s. m., (fr. **platipèze**), genu de insecte d'in ordinea dipteloru d'in famili'a chetoloxeloru; *platyphyllu,-a*, adj., (πλατύφυλλος, fr. **platyphylle**, d'in φύλλον=fólia), cu foliele late; *platypode*, adj., (πλατύπους, fr. **platypode**), cu petiorele late; subst. pl., *platypodii*, genu de passeri; *platyprosopu*, s. m., (πλατυπρόσωπος, fr. **platyprosope**), cu faci'a lata, genu de insecte d'in ordinea coleoptereloru; *platypteride*, s. f., (fr. **platyptéride**), genu de plante dicotyledonie d'in famili'a corymbiferiloru; *platypteru*, s. m., (fr. **platyptère**, d'in πτερόν=aripa antenna), genu de insecte d'in ordinea dipteloru; *platypygu,-a*, adj., (πλατύπυγος), cu curulu latu; *platyraphu*, s. m., (fr. **platyraphe**), genu de plante d'in famili'a synantheroloru, originarie d'in Afric'a; *platyrrhinu;-a*, adj., (πλατύῤῥιν, fr. **platyrrhin**), cu nasulu latu; subst. pl., *platyrrhinii*, tribu d'in famili'a simieloru; *platyrrhynchu,-a*, adj., (πλατύῤῥυγλος, fr. **platyrrhynque**), cu nasulu sau rostrulu latu; *platyrostru,-a*, adj., (fr. **platyrostre**), cu rostrulu latu; subst. *platyrostrele*, familia d'in ordinea passerelleloru; *platyscelu*, s. m., (fr. **platyscèle**), genu de insecte d'in ordinea coleoptereloru; *platysilicu,-a*, adj., (fr. **platysilique**, d'in **siliqua**) care are *silicele*=pastarile late; *platysomu,-a*, adj., (πλατύσωμος, fr. **platysome**), cu corpulu latu; subst. pl., *platisomii*, genu de insecte d'in famili'a coleoptereloru; *platyspermu,-a*, adj., (fr. **platysperme**), cu granutie late; subst. pl., *platyspermele*, genu de plante d'in famili'a umbelliferoloru; *platysternu,-a*, adj., (πλατύστερνος, fr. **platysterne**), cu pectulu latu; genu de brosce testóse; *platystomu,-a*, adj., (πλατύστομος, fr. **platystome**), cu gur'a lata; subst., *platystomii*, genu de insecte diptere; *platystu*, s. m., (fr. **platyste**), genu de pesci aprope de siluri; *platyuru,-a*, adj., (πλατύουρος, fr. **platyure**), cu cod'a lata; subst. *platyurii*, genu de insecte diptere; *platyzoma*, s. f., (fr. **platyzome**), genu de plante d'in famili'a fericiloru, cari au de typu platyzom'a microphylla.

* PLAUDERE, *plausi* si *plausei*, *plausu*, v., **plaudere**, a bate cu mânile, cu petiorele, cu aripele asiá ca se éssa unu sonetu; a bate in palme; a applaude, a approbá prin applausu.

* PLAUSIBILE, adj., **plausibilis**, care meritá *plausu*; de lauda, laudabile, de

www.dacoromanica.ro

approbatu, de admissu, admissibile: *proba plausibile, ratione plausibile, pretestu plausibile, escusa plausibile.*

* PLAUSITARE, v., **plausitare**, a bate cu aripele ca porumbii.

* PLAUSORIU,-*ória*, adj. s., **plausor**, care *plaude*, care *applaude*: *plausorii d'in theatru.*

* PLAUSTELLU, si *plostellu*, pl.-*e*, **plaustellum** si **plostellum**, demin. d'in *plaustru*, carrutiu.

* PLAUSTRARIU, si *plostrariu* -*a*, adj., **plaustrarius** si **plostrarius**, relativu la *plaustru*; subst. m., *plaustrariu*, 1. care face *plaustre*, rotariu; 2. care mâna *plaustrulu.*

* PLAUSTRICE, s. f., **plaustrix**, femina care *plaude* sau *applaude.*

* PLAUSTRU, pl.-*e*, **plaustrum**, carru ordinariu, carru terranescu, tiassura terranésca.

* PLAUSU,-*u*, adj. part., **plausus**, batutu cu sonetu; subst. m., *plausu*, **plausus**,-*us*, sonetu produssu prin baterea in palme, cu petiórele, cu aripile; *applausu*, approbatione.

* PLAUTINU,-*a*. adj., **plautinus**, relativu la poetulu *Plautu*, de *Plautu*: *versuri plautine, comedie plautine*

* PLAUTU, sau *plotu*,-*a*, adj., **plautus**, si **plotus**, care are orechiele pendenti.

* PLEBANU,-*a*, adj., (**plebanus**), relativu la *plebe*; subst. m., *plebanu*, (it. **pievano**), parochu allu *plebei*, parochu in genere; de ací apoi, *plebanía* (it. **pievanía**), parochia.

* PLEBE, s. f., **plebs**, gen. **plebis**, abl. **plebe**, si **plebes**, poporulu ordinariu, in opositione cu *nobilii*: *plebea romana se luptà multu tempu cu patricii pêno ce castigà tote drepturile politice; plebea urbana, plebea rustica; omu d'in plebe; tribunii plebei, conductorii plebei, appératorii plebei.*

* PLEBECLA, sau *plebecula*, s. f., **plebecula**, demin. d'in *plebe*, plebea de diósu, vulgulu.

* PLEBEISMU, s. m., (it. **plebeismo**), modu de lucrare propriu *plebei*; conditione a *plebeiloru.*

* PLEBEIU,-*a* adj., **plebeius**, d'in *plebe*: *familiu plebeia, magistratu plebeiu, consule plebeiu, jocuri plebeie*; subst. *unu plebeiu, una plebeia, plebeii*: *la inceputulu republicei romane plebeii nu erau admissi la functionile inalte alle statului; astadi nu mai e differentia intre patricii si plebeii.*

* PLEBICOLU,-*a*, adj., **plebicola**, care respecta pre *plebe*, care cauta a castigá favórea *plebei.*

* PLEBISCITU, pl.-*e*, **plebiscitum**, decisione luata de *plebe*, adeco de totu poporulu, lege votata de totu poporulu, allegere facuta de totu poporulu: *plebiscitulu e form'a originaria a legislationei.*

* PLEBITATE, s. f., **plebitas**, stare de *plebeiu*, nascere d'in *plebe.*

PLECARE, v., (**plicare**), 1. **flectere, inflectere; inclinare**; a curbá in diosu, spre pamentu: *a plecá ramurile unui arbore, a plecá capulu; plecati capetele vostre domnului· ellu nu se pléca inaintea neminui; ellu se plecà la pamentu si scrisse câteva littere cu dégetele in pulbere; ea se plecà si luà una flóre d'in gradina;* 2. **movere, permovere, persuadere**: *cu tote argumentele telle nu me vei plecá se facu ce cu vediu co nu se covine; dupo multa vorba s'a plecatu si ellu;* 3. cu form'a reflessiva, **inclinari, cedere**, a cede, a incetá si a se retrage, a se immolliá: *acesti militari se lupta cu pertinacia, cadu morti, dero nu se pléca, ci se luptara pêno sér'a, cându incepura a se plecá;* 4. cu form'a reflessiva impersonale si cu dativulu personei, **nauseare**, a si stricá stomaculu: *a se plecá cuiva de ceva; nu mâncá d'in aceste buccate, co ti se pléca; i s'a plecatu de carnea grassa;* 5. cu form'a intransitiva, **proficisci**, a purcede: *a plecá la drumu; am plecatu de a casa ca se viniu la tene, si am trassu la unu amicu care nu m'a lassatu se mergu mai departe; cându plecati la Parisi? déco vreti se adjungeti, plecati mai de demanétia; inainte de a plecá mi disse se nu me miscu de a casa pêno la intorcerea sea; de plecám cu voi, ua petidm si eu assemine;* de aci apoi: *a plecá fug'a*, a luá fug'a.

www.dacoromanica.ro

PLECATIONE, s. f., **inclinatio, humilitas,** actione de *plecare : plecationea ramuriloru incarcate de póme; plecationea capului coprensu de doreri; plecationea ocliloru la pamentu; me inclinu cu multa plecatione.*

PLECATIOSU,-*a*, adj., **flexibilis,** care *se pléca* usioru : *ramuri plecatióse ânime plecatióse.*

PLECATORIU,-*tória*; adj. s., **flectens, inclinans,** care *pléca*, in t. s. verbului ; mai allessu inse : *plecatoriu la drumu;* — subst. f. *plecatória* sau *plecatóre*, subint. *óue*, carei-a s'a luatu amnellulu ce sugea, **ovis lactaris agno destituta.**

1 PLECATU,-*a*, adj. part., (**plicatus**), **flexus, inflexus, inclinatus, acclivus, proclivis, prouus, propensus, demissus, summissus, humilis** : *ramuri plecate peno la pamentu; ellu e plecatu a me ascultá; plecatu spre bene, plecatu spre reu; capulu plecatu risca mai pucinu de câtu cellu redicatu; ellu stá cu oclii plecati la pamentu; servu plecatu, serva plecata.*

2 PLECATU, s. m., 1. **flexio, inclinatio,** actulu de *plecare;* 2. **profectio,** purcessulu la drumu; 3, **nausea, morbus e nausea contractus,** morbu provenitu d'in stricarea stomachului, mai allessu in pl. *plecate : ellu pathmesce de plecate.*

PLECATURA, s. f., (**plicatura**), **flexura,** resultatulu actionei de *plecare.*

† PLECO-, (d'in πλέκειν = **plicare, plectere**), in diverse compositioni de termini technici, precumu : *plecolepide,* adj., (fr. **plécolépide**, d'in λεπίς=scama, soldiu), cu scamele implettite la base; *plecopode,* adj., (fr. **plécopode,** d'in ποῦς ποδός = pede), cu petiorele sau pinnele implettite; *plecopteru,-a,* adj., (fr. **plécoptère,** d'in πτερόν=aripa), cu aripele implettite; *plecostomu,-a,* adj., (fr. **plécostome,** d'in στόμα = gura), cu gur'a implettita ; subst. m., *plecostomu,* genu de plante d'in famili'a fungiloru.

* PLECOSTU, s. m., (fr. **plécosté**), unu pesce, *loricariulu setiferu, Linn.*

* PLECTA, s. f., **plecta,** pletta, plettitura.

* PLECTERE, *plessi* si *plessei, plessu,* v., **plectere,** a implettí; vedi *plettire* si *implettire.*

* PLECTICU,-*a*, adj., (fr. **plectique**), *semnu plecticu,* prin care se insemná unu versu citatu d'in Omeru.

* PLECTILE, adj., **plectilis,** facutu d'in *plette,* implettitu.

PLECTIRE,-*escu,* v., **plectere,** a implettí, vedi : *plettire* si *implettire.*

† PLECTO-, (d'in πλεκτός = **plicatus, plexus**), in diverse compositioni de termini technici, precumu : *plectocarpu,* s. m., (fr. **plectocarpe,** d'in καρπός = fructu), genu de cryptogame d'in ordinea lycheniloru; *plectognathu,-a* adj., (fr. **plectognathe,** d'in γνάθος = falca), cu fâlciîe plicate; genu de pesci ossosi; *plectoneurite,* s. f., (fr. **plectoneurite,** d'in νεῦρον=nervu), inflammatione a plessuriloru nervose; *plectorhynchu,-a,* adj., (fr. **plectorhynque,** d'in ῥύγχος = rostru); care are rostrulu plicatu; genu de pesci d'in marea Indieloru; *plectoritu,* s. m., (fr. **plectorite**), dente de pesce fossile, care are form'a unui rostru de passere.

* PLECTRANTHU, s. m., (fr. **plectranthe,** d'in πλέκτρον, si ἄνθος =flore), genu de plante d'in familia labiateloru.

* PLECTRICANU,-*a*, adj., **plectricanus,** care resona sub *plectru.*

* PLECTRIPOTENTE, adj., **plectripotens,** tare in *plectru* = tare in poesi'a lyrica.

† PLECTRO-, (d'in πλέκτρον = **plectrum,** plectru), in compositioni de termini technici, precumu: *plectrophanu,* s. m., (fr. **plectrophane**), genu de passeri (it. **vercellino**), *plectrophoru,* s. m., (fr. **plectrophore**), genu de mollusce aprope de limaci; *plectropomu,* s. m., (fr. **plectropome,** d'in πῶμα = operclu), genu de pesci ossosi holobranchii d'in famili'a acanthopomiloru; *plectropteru,* s. m., (fr. **plectoptère,** d'in πτερόν = aripa), genu de passeri.

* PLECTRONA, s. f., (fr. **plectrone**), genu de plante dicotyledonie, d'in famili'a rhamnateloru, arbore care cresce la capulu Bonei Sperantie.

* PLECTRU, pl.-*e*, **plectrum,** (πλῆκτρον), mica vergella de eboriu cu care se attengeau cordele lyrei sau cetherei,

www.dacoromanica.ro

de ací apoi: lyr'a sau cether'a; si infine poesí'a lyrica.

PLECTURA, s. f., **plectura**, implettitura.

* PLEGORIA, s. f., **plegoriæ** si **pligoriæ lineæ**, linia trassa pre pamentu pentru alliniamentu.

* PLEIADE, pl. *pleiadi*, f., **plejas**, pl. **plejades**, (πλειάς, pl. πλειάδες), constellatione d'in spinarea taurului, nomita de poporu *gallin'a* sau *closc'a* (cu pullii).

PLENARIU,-*a*, adj., **plenarius**, deplenu, completu : *numeru plenariu, adunare plenaria.*

PLENILUNIU, pl. -*ie*, **pleniluniu**, luna plena : *in tempulu pleniluniului.*

PLENIPOTENTE, adj., **plenipotens**, care are deplena potere, vedi si *plenipotentiariu.*

PLENIPOTENTIA, s. f., (**plenipotentia**, it. **plenipotenza**), autorisatione deplena: *a dá cuiva una plenipotentia de a tractá asupr'a unei cestione de dreptu; plenipotentiarii si au presentatu plenipotentiele.*

PLENIPOTENTIARIU, -*ia*, adj. s., (it. **plenipotenziario**), munitu cu *plenipotentia : plenipotentiarii principiloru europiani.*

PLENIRE, -*escu*, v., **complere, implere; exequi; terminare;** a implení : a essecutá deplenu; a terminá : *ascultati si pleniti ordinile melle;* vedi *implenire si indeplinire.*

PLENISONU, -*a*, adj., (**plenisonus**), care sona deplenu: *vocali plenisone si vocali semisone; in* lucru, *u finale e plenisonu, in* facu, *e semisonu; in* lucri, *i finale e plenisonu, in* faci, *e semisonu.*

PLENITATE, s. f., **plenitas**, calitate de *plenu*, stare *plena;* saturatione *completa;* corpulentia.

PLENITORIU,-*tória*, adj. s., **complens, implens**, care *plenesce*, care *implenesce;* vedi *implenitoriu.*

PLENITUDINE, s. f., **plenitudo**, marime deplena : *plenitudinea poterii imperiale;* totu ce imple : *marea si plenitudinea ei; plenitudinea tempului; plenitudinea armatei*, corpulu intregu.

PLENU, (pron. *plinu*),-*a*, adj., **plenus**, implutu, (contrariu *desertu*), totu, intregu, cui nu lipsesce nemica : *vasu plenu, bute plena cu vinu sau de vinu; casa plena cu ómeni, sau de ómeni; ellu a venitu plenu de sange; ea s'a arretatu plena de buccuría; omu plenu de menía, plenu de resbonare; lun'a e plena; plati'a e plena de merci, plena de ómeni cari vendu si compera;—ellu a essitu cu mânile plene.*

* PLEONASMU, s. m., **pleonasmus**, (πλεονασμός), superabundantia, figura de gramm. si de retorica, unde se punu mai multe vorbe de câtu e necessariu pentru intellessulu completu : *noi avemu summa de pleonasmi in limb'a vulgaria : mie mi se covine, tie ti se covine, lui i se covine, lei i se covine, nóue ni se covine, vóue vi se covine, loru li se covine, sunt pleonasmi; co-ci e destullu : mi se covine, ti se covine, etc. si numai una emphase ar poté justificá adaussulu pronomineloru absolute, mie, tie, etc.; inse in casulu acellu-a, pronominele conjuncte, mi, ti, etc. devinu superflue.*

PLEONASTICU,-*a*, adj., relativu la *pleonasmu : espressione pleonastica; adaussu pleonasticu;* adv., *pleonastice*, in modu *pleonasticu.*

* PLEROMA, pl., -*mate*, **pleroma**, (πλήρωμα), plenitudine, impletura; impletur'a spatiului.

*PLEROMARIU, s. m., **pleromarius**, marinariu pre una nave mare.

* PLEROMATICU,-*a*, adj., relativu la *pleroma.*

* PLEROTICU,-*a*, adj., **pleroticus**, (πληροτικός), supplementariu.

* PLESIOSAURICU, sau *plesiosaurinu*,-*a*, adj., (fr. **plesiosaurien**), relativu la *plesiosauru.*

* PLESIOSAURU, s. m., (fr. **plésiosaure**, d'in πλησίος=aprope, si σαῦρος= serpilla), genu de reptili gigantice, d'in care se afla numai fragmente in stare fossile.

PLESSA, s. f., (**plexus**), **laqueus, plaga, rete**, 1. implettitura de funicelle spre a prende pesci si passeri, rete, retella; cursa : *a intende pléss'a; a dá cu pléss'a; a prende in pléss'a;* 2. classe : *una pléssa de ómeni; ómeni de tote*

www.dacoromanica.ro

plessle; 3. districtu, cercu : *judeciele se impartu in mai multe plesse.*

PLESSELLA, pl., *plesselle*, **testa manubrii cultri** : *plessellele cutitului*; *plesselle de cornu, de lemnu. de argentu.*

* PLESSIMETRIA, s. f., (fr. **plessimétrie**, d'in πλήσσειν = percutere, si μέτρον = mesura), modu de ascultare mediata cu adjutoriulu instrumentului nomitu *plessimetru.*

* PLESSIMETRICU,-*a*, adj., (fr. **plessimétrique**), relativu la *plessimetria.*

* PLESSIMETRU, s. m., (fr. **plessimètre**), instrumentu cu care se servu medicii spre a practicá percussionea mediata pentru esplorarea pectului morbosu.

1 PLESSU,-*a*, adj. part., **plexus**, implettitu, compusu d'in laciuri, interlaciatu; de ací subst. *plessa* si *plessu.*

2 PLESSU, s. m., **plexus**, pletta, implettitura.

* PLETHOMERIA, s. f., (fr. **plethomérie**, d'in πλῆθος = plenitate, si μέρος = parte), superabundantia sau escessu de parti in unu animale.

* PLETHOMERICU,-*a*, adj., (fr. **plethomérique**), relativu la *plethomeria.*

* PLETHOMERU, s. m., (fr. **plethomère**), monstru care are parti superabundanti.

* PLETHORA, s. f., (πληθώρα, fr. **pléthore**), superabundantia de sange intr'una systema sanginia, sau intr'una parte a acestei systeme, de ací : *plethora generale, si plethora locale.*

* PLETHORICU,-*a*, adj., (πληθωρικός, fr. **pléthorique**), relativu la *plethora : tendentia plethorica, affectione plethorica*; si affectatu de *plethora : unu morbosu plethoricu, una femina plethorica.*

PLETTA, s. f., **plexus**, pèru implettitu : *plettele femineloru; plette lungi si formose*; prin estensione : peru lungu.

PLETTIRE, v., **plectere**, vedi compusulu *implettire.*

PLETTITU,-*a*, adj. part., **plexus**, vedi *implettitu.*

PLETTITURA, s. f., **plexus**,-**us**, vedi *implettitura.*

* PLETU,-*a*. adj. part', **pletus**, implutu, plenu, de aci compositele : *completu, impletu. repletu.*

* PLETURA, s. f., **pletura**, implletura, sau implutura.

* PLEURA, s. f., (πλευρά), lature, cósta, de aci : membrana serósa, diaphana si perspirabile care imbracca pre d'in intru fia-care costa, si apoi se replica pre amendoui pulmonii,—occurre in mare numeru de compositioni, cumu se póte vedé mai diosu.

* PLEURALGIA, s. f., (fr. **pleuralgie**, d'in πλευρά = lature, costa, si ἄλγος = dorere), dorere la coste, junghiu.

* PLEURALGICU,-*a*, adj., (fr. **pleuralgique**), relativu la *pleuralgia.*

* PLEURANDRA, s. f., (fr. **pleurandre**), genu de plante d'in famili'a hypericeeloru.

PLEURESIA, s. f., **pleuresis** si **pleurisis**, (it. **pleuresia**, fr. **pleurésie**), inflammatione a membranei care accopere costele, dorere cu junghiu.

* PLEURETICU si *pleureticu*,-*a*, adj., **pleuriticus**, (πλευριτικός, fr. **pleurétique**), care e affectatu de *pleuresia : unu omu pleureticu, una femina pleuretica*, si subst. *unu pleureticu.*

*PLEURITE, si *pleuritide*, s. f., **pleuritis**, (πλευρῖτις, it. **pleuritide**, fr. **pleurite**), morbu synonymu cu *pleuresi'a*, junghiu : *pleuritidea e periculosa; moru ómenii de pleuritide déco nu se cauta indata.*

* PLEURITICU,-*a*, adj., **pleuriticus**, (πλευριτικός, fr. **pleuritique**), relativu la *pleurite : sufferentia pleuritica, doreri pleuritice.*

* PLEURITIDE, s. f., vedi *pleurite.*

† PLEURO-, (din πλευρά = lature, costa), in diverse compositioni de termini technici, precumu : *pleurobranchicu*,-*a*, adj., (fr. **pleurobranché**), care sémina cu unu *pleurobranchiu*, s. m., (fr. **pleurobranche**, d'in βράγχιον = organu de respiratione la pesci), genu de mollusce gasteropodi; de aci si *pleurobranchia*, s. f., (fr. **pleurobranchie**, si **pleurobranchidie**); *pleurocarpu*,-*a*, adj., (fr. **pleurocarpe**, d'in καρπός = fructu), cu fructele inseriate pre laturea fustului : *plante pleurocarpe*; subst. pl. *pleurocarpele*;

www.dacoromanica.ro

pleurocele, s. f., (fr. **pleurocèle**, d'in κήλη=tumore), inflatura la coste; *pleuroceru*, s. m., (fr. **pleurocère**, d'in κέρας =cornu), genu de conchylie univalve; *pleurocystu*, s. m., (fr. **pleurocyste**, d'in κύστος=curu), una specia de ursinu allu carui curu e de una latura; *pleuroderu*,-*a*, adj., (fr. **pleurodère**, d'in δέρη=collu), cu collulu de una latura; subst. pl. *pleurodercle*, familia de reptili chelonice; *pleurodictyu*, s. m., (fr. **pleurodictyon**), genu de polypi; *pleurodiscale*, adj., (fr. **pleurodiscal**, d'in δίσκος=discu), inseriatu pre laturea disculi, la plante; *pleurodonte*, adj., (fr. **pleurodonte**, d'in ὀδούς, ὀδοντός = dente), care are denti numai pre laturile fàlciloru; *pleurodynìa* s. f., (fr. **pleurodynie**, d'in ὀδυνή = dorere), dorere reumatica la muschii intercostali; de aci : *pleurodynicu*,-*a*, adj., relativu la *pleurodynia*; *pleurogynicu*, -*a*, adj., (fr. **pleurogynique**), relativu la *pleurogynu*, s. m. (fr. **pleurogyne**, d'in γυνή=moliere), tuberculu care se inaltia d'in acellu-asi punctu cu ovariulu, si se lassa pre un'a d'in laturile selle, la plante; *pleurogyratu*,-*a*, adj., (fr. **pleurogyraté**), se dice despre óre-cari ferice; *pleuronectide* sau *pleuronectoide*, adj., (fr. **pleuronectide** si **pleuronectoïde**), care sémina cu unu *pleuronectu* s. m., (fr. **pleuronecte**, d'in νήχτης = innotatoriu), familia de pesci d'in ordinea malacopterygiiloru; *pleuronervu*,-*a*, adj., (fr. **pleuronervé**, d'in νεῦρον = nervu), munitu cu una nervatura laterale; *pleuronotu*,-*a*, adj., (fr. **pleuronote**, d'in νῶτος = spinare), munitu cu una membrana pre spinare; *pleuroperipneunonia* si *pleuropneumonía* s. f., (fr. **pleuropéripneumonie** si **pleuropneumonie**), inflammatione simultania a pleurei si a pulmoniloru, pleuresía complicata de pneumonía; de aci : *pleuroperipneumonicu* si *pleuropneumonicu*,-*a*, adj., relativu la *pleuroperipneumonia*; *pleurophoru*,-*a*, adj., (fr. **pleurophore**), care pórta una membrana, sau care e in forma de membrana; *pleuropteru*,-*a*, adj., (fr. **pleuroptère**, d'in πτερόν = aripa), care sbora cu adjutoriulu membranei laterale; subst. pl. *pleuropterele*, familia d'in ordinea chiropteroloru care coprende vesperellii =liliacii; *pleurorhizu*,-*a*, adj., (fr. **pleurorhizé**, d'in ῥίζα=radecina), cu radecin'a assediata pre cósta sau latura; *pleurorrheia*, s. f., (fr. **pleurorrhée**, d'in ῥέειν=curgere), accumulatione, congestione de licidu in pleura; *pleurorthopnoia*, s. f., (fr. **pleurorthopnée**, d'in ὀρθός = dreptu, si πνοή = sufflare, respirare), dorere, junghiu, care nu permitte morbosului a respirá candu e in una positione verticale; *pleurosomu*, s. m., (fr. **pleurosome**, d'in σῶμα = corpu), monstru care are abdominele crepatu sau spartu de latura, si braciulu correspunditoriu reu desvoltatu; de ací : *pleurosomia*, s. f., (fr. **pleurosomie**), stare *pleurosomica*,-*a*, adj. (**pleurosomique**); *pleurospasmodicu*,-*a*, adj., (fr. **pleurospamodique**), relativu la *pleurospasmu*, s. m., (fr. **pleurospasme**, d'in σπασμός=spasmu), spasmu la pectu care affecta numai una latura a acestui organu; *pleurospermu*, s. m., (fr. **pleurosperme**, d'in σπέρμα=sementia), genu de plante d'in famili'a umbelliferoloru, cari crescu in Europ'a; *pleurostomu*,-*a*, adj., (fr. **pleurostome**, d'in στόμα=gura), cu gur'a incongiurata de una membrana : *pleurothalla*, s. f., (fr. *pleurothalle*, d'in θάλλειν =inflorire), genu de plante d'in famili'a orchidieloru, originarie d'in Americ'a ; *pleurothotonu*, s. m., (fr. **pleurothotonos**, d'in πλευρόθεν = de una latere, si τόνος = tensione), tensione laterale a muschiloru, morbu; *pleurotomariu*, si *pleurotomu*, s. m., (fr. **pleurotomaire** si **pleurotome**), genu de mollusce gasteropodi pectinibranchie.

* PLEVRA, s. f. (πλευρά, fr. **plèvre**), membrana serósa diaphana si perspirabile care imbracca pre d'in intru fiacare cósta, si apoi se replica pre amendoui pulmonii : *plevr'a costale*, care imbracca faci'a interna a cósteloru; *plevr'a pulmonaria*, care e in contactu cu pulmonii; vedi *pleura*, precumu si compositele : *plevrodynia*, *plevrodynicu*, la *pleurodynia*, *pleurodynicu*, etc.

* PLEXAURU, sau *plessauru*, s. m., (fr. **plexaure**), genu de polypi stabilitu in loculu gorgoneloru.

www.dacoromanica.ro

* PLEXEOBLASTU, sau *plesseoblastu,-a,* adj., (fr. **plexéoblaste,** d'in πλέξις =plettitura, si βλαστός=ramu), se dice despre embryonele ai carui cotyledoni resaru d'in pamentu in doui lobi, si se scamba in folie de una dimensione differita de a folieloru ordinarie.

* PLEXICHRONOMETRU, sau *plessicronometru,* s. m., (fr. **plexichronomètre**), una specia de *chronometru.*

* PLEXIFORME, *plexiformu,* sau *plessiformu,-a,* adj., (fr. **plexiforme**), care are form'a unui *plexu.*

* PLEXIPEDE, sau *plessipede,* adj., (fr. **plexipéde**), care are pedele sau stipea formata d'in unu *plexu* manifestu de fibre : *fungu plexipede.*

* PLEXU, sau *plessu,* s. m., **plexus,** terminu de anatomia : plettitura de nervi, sau si de alte vase organice : *plexulu brachiale; plexulu cardiacu, plexulu cervicale, plexulu choroide, plexulu celiacu, plexulu crurale,* etc.

PLICA, s. f., **plicatura,** plicatura, vedi si *plicu.*

PLICARE, v., **plicare,** a indouí, a impaturá : *a plicá una folia; a plicá una pândia; a plicá unu vestimentu ; a se plicá ca unu sérpe;* — vedi compusele : *complicare, implicare, esplicare, replicare, applicare,* etc.; compara si form'a *plecare.*

PLICATILE, adj., **plicatilis,** ce se póte *plicá : lucruri plicatili, serpii sunt plicatili.*

PLICATIONE, s. f., (**plicatio**), actione de *plicare.*

PLICATIVU,-*a,* adj., (fr. **plicatif**), care e totu *plicatu,* fora veri-una ordine apparente, precumu su pàrtile corollei in macu (**papaver**).

PLICATU,-*a,* adj. part., **plicatus,** indouitu, impaturatu; — vedi compusele : *complicatu, implicatu, esplicatu, replicatu, applicatu,* etc.; compara si form'a *plecatu.*

PLICATURA, s. f., **plicatura,** effectulu actionei de *plicare : plicaturele unui vestimentu; mantellulu archiereului e numai plicature.*

† PLICI-, (de la *plica* = *plicatura*), in diverse compositioni de termini technici, precumu : *plicicollu,-a,* adj., (fr. **plicicolle,** d'in *plica* si *collu*), cu collulu plicatu, se dice despre unele insecte; *pliciferu -a,* adj., (fr. **plicifère**), care pórta *plice,* ca structur'a fibrosa a unei specia de spongie; *pliciforme,* sau *pliciformu,-a,* adj., (fr. **pliciforme**), care sémina a *plice; plicipenne* sau *plicipennu,-a,* adj., (fr. **plicipenne**), care are aripele sau elytrele *plicate* de a lungulu pre margini; *insecte plicipenne.*

PLICU, pl.-*e,* si -*uri,* **plicatura,** plicatura, lucru plicatu : *unu plicu de charteíu; plicu sigillatu; pune scrissorea intr'unu plicu; plicurile unui vestimentu.*

PLINIRE, *plinitu, plinitudine plinu,* vedi : *plenire, plenitu plenitudine, plenu.*

* PLINTHIDE, s. f., **plinthis,** (πλινθίς), una caramida cadrangularia; de ací apoi figura cadrangularia in genere.

* PLINTHIU, s. m., **plinthium,** (πλινθίον), una figura cadrangularia cava, in care erau trasse liniele cari arretau orele, una specia de orologiu solariu.

* PLINTHOPYGU,-*a,* adj., (fr. **plinthopyge,** d'in πλίνθος = caramida, si πυγή=curu), care are estremitatea abdominelui de colore caramidale.

* PLINTHU, s. m., **plinthus,** (πλίνθος), caramida; in architectura petr'a cadrangularia care se pune la basea unei columne.

* PLOCE, s. f., **ploce,** (πλοκή), repetitionea unui coventu, figura de retorica.

* PLODERE, v., **plodere,** vedi *plaudere.*

* PLORABILE, adj., **plorabilis,** demnu de *ploratu,* care te face se plangi; tristu : *stare plorabil , figura plorabile.*

*PLORARE, v., **plorare,** a plange tare, a versá multe lacrime : *se lassàmu copillii si mulierile se plore, barbatilor nu se covine a plorá; ploràmu mortea amiculuí; mammele plora pre copillii perduti.*

* PLORATIONE, s. f., **ploratio,** actione de *plorare.*

* PLORATORIU,-*tória* adj. s., **plorator,** care *plora,* plange, vérsa lacrime si suspina.

* 1 PLORATU,-*a,* adj. part., **plora-**

www.dacoromanica.ro

tus, plansu, lacrimatu, udatu cu lacrime.

* 2 PLORATU, s. m., **ploratus,-us**, actulu de *plorare*, plansulu : *ploratulu femineloru si allu copilliloru sfascia ânimele spectatoriloru.*

* PLOSTELLU, pl.-*e*, **plostellum**, carru micu; vedi *plaustellu.*

* PLOSTRARIU, s. m., **plostrarius**, care mêna carrulu, si care face carre, rotariu; vedi *plaustrariu.*

* PLOSTRU, pl.-*e*, **plostrum**, carru ordinariu pentru transportarea sarcineloru; vedi *plaustru.*

* PLOSU,-*a*, adj. part., **plosus**, vedi *plausu.*

PLOUARE, v., **pluere**, a se versá d'in nueri in forma de apa : *a inceputu a plouá; ploua de adi demanétia si nu mai incéta; eri plouà tóta diu'a; a plouatu destullu, acumu ar face bene de ar incetá; mi se pare co va se ploue; ploua cu grandine; plóua tare; plóua de vérsa, plóua, tuna si fulgera; dupo semne are se mai ploue inco multu; mi ar paré bene déco n'ar plouá mâne, co m'asiu duce la térra.*

1 PLOUATU,-*a*, adj., part., udatu de *plouia : omeni plouati; vestimente plouate;* fig. *unu plouatu*, fora ânima, umilitu, miseru, ticallosu.

2 PLOUATU, s. m., actulu de *plouare : dura plouatulu de trei dille; plouatulu cellu multu a causatu mari inundationi.*

PLOUENTE, adj. part., **pluens, pluvius, pluviosus**, plouiosu: *tempu plouente; estu annu tóta vér'a a fostu plouente.*

PLOUIA, si *plóia*, s. f., **pluvia**, actione a caderei apei d'in nueri; ap'a ce cade d'in nueri : *plóuia calda, plouia; rece, plouia; désa, plóuia rara, nu mai incéta plouí'a; abundantia de plouia, lipsa de plouia, plouia cu grandine; plouia torrentiale;* fig. *plouia de petri, plouia de glóntie.*

PLOUIÓSU, sau *ploiosu,-a*, adj., **pluvius, pluviosus**, plenu de *plouia*, care adduce multa *plouia*, care da *plouia : tempu plouiosu; nopti plouiose; luna plouiosa.*

PLUGARIRE,-*escu*, v., **agriculturam exercere**, a essercitá agricultur'a, a se occupá cu ararea campului, a se occupá cu *plugulu* = aratrulu.

PLUGARITU, s. m., **agricultura**, occupationea cu *plugulu* = aratrulu.

PLUGARIU, s. m., **agricultor, agricola, colonus, arator**, aratoriu; de ací si subst. abstr. f., *plugaría*, professione a *plugariului;* agricultura.

PLUGU, pl.-*uri*, **aratrum**, aratru, machina cu care ara ómenii pamentulu. Vorba care occurre in forte multe limbe, inse a carei origine e incerta.

* PLUMA, s. f., **pluma**, penna : *passerile sunt imbraccate in plume, perine de plume; a dormí in plume.*

* PLUMACIU,-*a*, adj., (**plumacius**), de *plume;* — subst. *plumaciu*, pl.-*ie;* **plumacium**, asternutu de *plume.*

* PLUMARE, v., **plumare**, 1. a face *plume*, a se accoperí de *plume;* 2. a coperí cu *plume;* refl. *a se plumá;* 3. a tesse sau cóse cu flori.

* PLUMARIU,-*a*, adj., **plumarius**, 1. de *plume;* 2. tessutu sau cosutu cu flori; — subst. m., *plumariu*, **plumarius**, artistu care tesse sau cose cu flori.

* PLUMATU,-*a*, adj. part., **plumatus**, 1. acccoperitu de *plume;* 2. imbraccatu in plume; 3. tessutu sau cosutu cu flori.

* PLUMBAGINE, s. f., **plumbago**; 1. minera de *plumbu;* 2. macula de colore de plumbu, morbu de ocli; 3. una planta.

PLUMBARE, v., **plumbare**, a muní, a intari, a legá cu plumbu, a plumbuí; vedi *plumbuire.*

PLUMBARIU,-*a*, adj., **plumbarius**, de *plumbu;* subst. m. *plumbariu*, **plumbarius artifex, plumbarius**, lucratoriu de plumbu.

PLUMBATU,-*a*, adj. part., **plumbatus**, munitu, intaritu, legatu cu *plumbu*, plumbuitu.

PLUMBATURA, s. f., **plumbatura**, legatura sau intaritura cu *plumbu.*

PLUMBIU,-*a*, adj., **plumbeus**, de *plumbu;* fig. greu ca *plumbulu : plumbiulu austru; menía plumbia;* greu la mente, stupidu : *capu plumbiu, mente plumbia;* — de colorea *plumbului : facia plumbia.*

PLUMBOSU,-*a*, adj., **plumbosus**,

www.dacoromanica.ro

plenu de *plumbu*, mestecatu cu *plumbu*.

PLUMBU, s. m., **plumbum**, unu metallu solidu, de colore albastra, care se funde usioru in focu, si de acea-a serve la munirea altoru metalle in pétra sau in metalle : *d'in plumbu se facu si glandi sau glontie de pusca ; munitione de plumbu si de pulbere pentru militia; greu ca plumbulu; plumbu albu*, cossitoriu; *moneta de plumbu*, moneta falsa.

PLUMBUIRE,-*escu*, v., **plumbare**, a pune *plumbu*, a muní cu *plumbu : a plumbuí ladile cu merci; a plumbuí ferrulu infiptu in pétra; a plumbuí turnulu unei baserice*, a lu accoperi cu *plumbu*.

PLUMBUITU,-*a*, adj., **plumbatus**, munitu cu *plumbu*, legatu cu *plumbu;* accoperitu cu plumbu : *ladi plumbuite; gauri plumbuite; turnuri plumbuite.*

* PLUMELLA, s. f., **plumella**, demin. d'in *pluma*, mica *pluma*.

* PLUMIGERU,-*a*, adj., **plumiger**, care pórta *plume : animali plumigere ;* subst. *plumigerele.*

* PLUMIPEDE, adj., **plumipes**, cu petiorele munite cu *plume.*

* PLUMISIORA, s. f., **plumula, plumella**, mica *pluma.*

* PLUMIU,-*a*, adj., **plumeus**, de *pluma: perine plumie; pondu plumiu*, usioru.

* PLUMONE, *plumoni, plumoni cu;* vedi *pulmone, pulmoni, pulmonicu.*

* PLUMOSU,-*a*, adj., **plumosus**, plenu de *plume*, plenu de fulci : *pulli plumosi, folie plumóse.*

* PLUMULA, sau *plumura*, s. f., **plumula**, demin. d'in *pluma, plumisióra.*

* PLURALE, adj., **pluralis**, relativu la mai multi sau mai multe : *numeru plurale;* si subst. *a vorbí in plurale;* vedi si *plurariu.*

* PLURALITATE, s. f., **pluralitas**, calitate de *plurale : pluralitatea e soru bona cu maioritatea.*

* PLURARIU,-*a*, adj., **pluralis**, forma stabilita dupo analogí'a *singulariului*, in locu de *plurale.*

* PLURATIVU,-*a*, adj., **pluralivus**, relativu la mai multi, applicatu de unii grammatici in locu de *plurale : numeru plurativu.*

* PLURIFARIU,-*a*, adj., **plurifarius**, de multe moduri, de multe specie, de multe genuri.

* PLURIFORME, sau *pluriformu,-a*, adj., **pluriformis**, de multe forme, diversu, differente. variu, variatu.

* PLURILATERALE, adj., **plurilaterus**, si

PLURILATERU,-*a*, adj., **plurilaterus**, cu mai multe laturi.

* PLURIMU,-*a*, adj., **plurimus**, cellu mai multu, forte multu : *plurimii litterati; plurim'a parte a cetatianiloru nostri.*

* PLURINOME, sau *plurinomine*, adj, **plurinomen**, cu mai multe *nomine*, care are mai multe nomine.

* PLURITATE, s. f., (**pluritas**), numeru mai mare, in oppositione cu *unitatea.*

* PLURIVOCU,-*a*, adj., **plurivocus**, care are mai multe intellessuri sau acceptioni.

* PLUS, adv., lat. **plus**, mai multu, in mathematica, care se insémna prin +, si va se dica co se adauge la celle alte cantitàti.

* PLUSCA, adv., **plusquam**, mai mullu cá, mai multu de câtu : *pluscá destullu.*

* PLUSCAPERFECTU,-*a*, adj., **plusquamperfectum**, mai multu ca perfectu, in gramm. *tempulu pluscaperfectu*, care trecusse pre candu curgea actionea principale : *in limb'a romanesca nu scimu cumu s'a facutu de pluscaperfectulu conjunctivului latinu a trecutu la indicativu, si pluscaperfectulu indicativului latinu s'a confunsu cu perfectulu in numerulu plurale.*

1 PLUTA, s. f., **cortex subereus**, scórtia de subere, d'in care se facu dopuri.

2 PLUTA, s. f., (πλόος, contrassu πλοῦς), **rates**, structura de lemne care innóta in apa : *plute de pinu, plute de fagu, plute incarcate cu totu genulu de lemne; a trece una apa preste plute; podu de plute.*

PLUTARIU, s. m., **ratiarius**, care face *plute*, care conduce *plute.*

* PLUTIARIU, s. m., **plutiarius**, si

www.dacoromanica.ro

plutearius, care fabrica *plutie*, (vedi *plutiu*).

PLUTIRE, -*escu*, v., (de la *pluta*) **nare, natare**, a innotá pre apa : *lemnele plutescu pre apa; a incarcatu plut'a, si i a datu drumulu se plutésca; navea e prea incarcata, si plutesce cu greu.*

PLUTITORIU,-*a*, adj. s., **nans, natans**, care *plutesce: vase plutitórie.*

* PLUTIU, pl.-*ie*, **pluteus**, si **pluteum**, 1. structura de scanduri, de trabi sau de gardu spre a se apperá in contr'a arruncatureloru cu pétra sau cu alte materie; 2. pariete de lemnu sau de scanduri; 3. scandura pre care se punu cartile sau si alte lucruri, cuniariu ; 4. patu de scanduri; 5. pulpitu pentru lectura.

* PLUTOCRATIA, s. f., (πλουτοκρατία), domní'a celloru avutí, forma de guvernu in care domnescu numai celli avuti : *plutocratí'a e nessufferita pentru co celli mai avuti nu sunt totu de a un'a si celli mai boni si celli mai intellepti; participarea la drepturile statului dupo censu, e totu de a un'a una plutocratía mai multu sau mai pucinu mascata.*

* PLUTOCRATICU,-*a*, adj., relativu la *plutocratía : guvernu plutocraticu; constitutione plutocratica.*

* PLUTOCRATU, s. m., care tine la system'a *plutocratica*, care participa la *plutocratía : plutocratii dispunendu de avere voru se dispuna si de drepturile politice.*

* PLUTONE, s. m., **Pluto**, si **Pluton**, (Πλούτων), dieulu infernului, fratele lui Joue si Neptunu; de ací : *plutonicu,-a*, adj., relativu la *Plutone*, relativu la *plutonismu : terrenu plutonicu; formatione plutonica;—plutonismu*, s. m., (fr. **plutonisme**), hypothese geologica, dupo care se attribue focului subterraniu constructionea strateloru principali alle scórtiei pamentului : *plutonismulu, vulcanismulu si neptunismulu jóca rollurile principali in geología;—plutonistu*, s. m., (fr. **plutoniste**), geologu de system'a *plutonismului : plutonistii se disputa cu neptunistii;—plutoniu,-a*, adj., **plutonius**, propriu lui *Plutone : cas'a plutonia; plutonia*, (fr. **plutonie**), nome allu unei varietati de colubre; *plutoniu*, (**plutonium**), nome ce se da caverneloru a caroru profunditate nu se connósce si cari essala vapori arditórie si mephitice.

* PLUTONOMIA, s. f., (d'in πλοῦτος =avutía, si νέμειν = administrare), administrationea averiloru; regule dupo cari se castiga, se conserva, se applica si se immultescu averile.

* PLUTONOMICU,-*a*, adj., relativu la *plutonomía : mesure plutonomice.*

* PLUTONOMU, s. m., care administra averile; — care scie cumu se se inavutesca.

* PLUVIA, s. f., **pluvia**, plouia; vedi *plóuia.*

* PLUVIALE, adj., **pluvialis**, de *plóuia: tempu pluviale*, tempu plouente.

* PLUVIATICU,-*a*, adj., **pluviaticus**, de *plouia*, si :

* PLUVIATILE, adj., **pluviatilis**, de *plouia : apa pluviatile*, apa de *plóuia.*

* PLUVIOSU,-*a*, adj., **pluviosus**, plenu de *plouia, plouiosu : iérna plouiosa.*

* PLUVIU,-*a*, adj., **pluvius**, care aduce *plóuia : ventu pluviu; Joue pluviulu*, **Jupiter pluvius**.

* PNEUMA, pl.-*mate*, **pneuma**, (πνεῦμα), spiritu, ventu, aeru, gasu.

* PNEUMATICU,-*a*, adj., **pneumaticus**, (πνευματικός = spirituale), relativu la *pneuma: machina pneumatica; pumpa pneumatica, organe pneumatice.*

* PNEUMATISMU, s. m., (πνευματισμός, fr. **pneumatisme**=spiritualismu), hypotese dupo care se presuppune in organismulu omului unu principiu spirituale, de la care ar depende sanetatea si morbositatea corpului.

* PNEUMATISTU, s. m., (fr. **pneumatiste** = spiritualistu), care admitte hypothesea pneumatismului in medicina.

† PNEUMATO -, (de la πνεῦμα = spiritu, gasu), in diverse compositioni de termini technici, precumu : *pneumatocele*, s. f., (πνευματοκήλη, fr. **pneumatocèle**, d'in κήλη=tumore), distensione a tunicei vaginale prin gase, care formédia una tumore rotunda; accumulatione de gasu in ans'a unui intestinu herniatu; infiltratione gasósa in tessutur'a cellularia a scrotului (cólieloru); *pneumatoce-*

www.dacoromanica.ro

phalu, s. m., (fr. **pneumatocéphale**, d'in κεφαλή=capu), collectione de gasu, care se formédia in vasele sau in membranele crerului; *pneumatochymía*, s. f., (fr. **pneumatochymie**), parte a chymicei care concerne gasele; de ací : *pneumatochymicu,-a*, adj., relativu la *pneumatochymía*, si care serve la collegerea gaseloru; *pneumatochymiferu,-a*, adj., (fr. **pneumatochymifère**), care adduce totu de una data si aeru si unu licidu; *pneumatode*, adj., (πνευματώδης, fr. **pneumatode**), causatu prin gase; *pneumatología*, s. f., (fr. **pneumatologie**), scientia despre spirite, scientia despre genii, ângeri, fientie intermediarie intre ómeni si divinitate; de ací : *pneumatologicu,-a*, adj., relativu la *pneumatología*; *pneumatologu*, s. m., care se occupa cu *pneumatologí'a*, care scrie despre spirite; *pneumatomachu*, s. m., (πνευματομάχος, fr. **pneumatomaque**), care se lupta cu ventulu sau cu spiritulu; sectariu crestinu care néga divinitatea spiritului sânctu; *pneumatomphalu*, s. m., (πνευματόμφαλος, fr. **pneumatomphale**), tumóre la buricu formata prin una hernía intensa de gase; *pneumatopericardiu*, s. m., (fr. **pneumatopéricarde**), accumulatione de fluide elastice in cavitatea pericardiului; *pneumatophoru,-a*, adj., (πνευματόφορος, fr. **pneumatophore**), care contine aeru; *pneumatorachide*, s. f., (fr. **pneumatorachis**, d'in ῥάχις = vertebra, spinare), accumulatione de gase in canalele vertebrale; *pneumatose*, s. f., (πνευμάτωσις, fr. **pneumatose**), nome genericu allu morbiloru ventosi sau produssi prin desvoltarea si accumularea de gasu; *pneumatothorace*, s. m., (fr. **pneumatothorax**), accumulatione de fluide elastice in cavitàtile thoracice; *pneumaturomolgu,-a*, adj., (fr. **pneumaturomolge**, d'in οὐρά = códa, si μολγός = salamandra), se dice despre reptilile cari au una códa si respira aeru; subst. pl. *pneumaturomolgii*, familia de reptíli batrachice; *pneumemphraxia*, s. f., (fr. **pneumemphraxie**, d'in πνεῦμα = aeru, si ἐμφραξις = obstructione), obstructionea bronchiloru prin mucositàti; *pneumobranchia*, s. f., (fr. **pneumobranchie**, d'in πνεῦμα = aeru, si βράγχιον = branchiu), branchiu care serve a respirá la pesci, de ací: *pneumobranchiale*, adj., si *pneumobranchiu,-a*, adj., care respira prin branchie aeru; subst. pl., *pneumobranchii*, sectione de mollusce gasteropodi cari respira aerulu in natura.

† PNEUMO-, (d'in πνεύμων = pulmone), in diverse compositioni de termini scientifici, precumu : *pneumocele*, s. f., (fr. **pneumocèle**, d'in κήλη = tumore), hernía produssa prin essirea unei portione a organului pulmonariu printre spatiele intercostali; *pneumodermitu,-a*, adj., (fr. **pneumodermite**), care sémina a *pneumodermu*, sub. pl. *pneumodermitii*, familia de mollusce pteropodi; *pneumodermu*, s. m., (fr. **pneumoderme**), genu de mollusce d'in oceanulu atlanticu; *pneumogastricu,-a*, adj., (fr. **pneumogastrique**), epithetu datu nervului vagu, care se ramifica in pulmoni si in stomachu; *pneumographía*, s. f., (fr. **pneumographie**), descriptione a pulmoniloru; de ací : *pneumographicu,-a*, adj., relativu la *pneumographía*; *pneumographu*, s. m., (fr. **pneumographe**), care se occupa cu *pneumographí'a*, sau descriptionea *pulmoniloru*; *pneumohemía*, s. f., (fr. **pneumohémie**, d'in αἷμα = sânge). scuipare de sânge; *pneumolithiase*, s. f., (fr. **pneumolithiase**, d'in λιθίασις = dorere causata prin pétra), morbu caracterisatu prin desvoltarea de petricelle in pulmoni; *pneumología*, s. f., (fr. **pneumologie**), synonymu cu *pneumographía*; de ací : *pneumologicu,-a*, adj., relativu la *pneumología*; si *pneumologu*, s. m., care se occupa cu *pneumologí'a*.

* PNEUMONALGIA, s. f., (fr. **pneumonalgie**, d'in πνεύμων = pulmone, si ἄλγος = dorere), dorere in pulmoni; angina de pectu; de ací : *pneumonalgicu,-a*, adj., relativu la *pneumonalgía*;

* PNEUMONANTHU,-*a*, adj., (fr. **pneumonanthe**, d'in πνεῦμα = aeru, si ἄνθος = flore), a carui flóre sémina cu una besica plena de aeru : *gentiana pneumonantha*.

* PNEUMONIA, s. f., (πνευμονία, fr. **pneumonie**), inflammatione a perenchymului pulmonariu; de ací : *pneumonicu-a*, adj., (πνευμονικός, fr. **pneumonique**),

www.dacoromanica.ro

affectatu de *pneumonía;* si subst. *unu pneumonicu, una pneumonica; pneumonite*, s. f., (fr. **pneumonite**), inflammatione a pulmoniloru, synonymu cu *pneumoni'a.*

* PNEUMONURA, s. f., (fr. **pneumonure**, d'in πνεύμων = pulmone, si οὐρά = códa), care are organele respiratórie la coda; subst. pl., *pneumonurele*, divisione a ordinei crustacieloru branchiopodi.

* PNEUMOPERICARDIU, s. m., (fr. **pneumopéricarde**, d'in πνεῦμα = aeru, si περικάρδιον = pericardiu), dilatatione aeriforme in cavitatea pericardiului.

† PNEUMOPHTHOE, s. f., (fr. **pneumophthoé**, d'in πνεύμων = pulmone, si φθόη = phthisía), phthisia pulmonaria; *pneumoplecticu, -a*, adj., (fr. **pneumoplectique**), relativu la *pneumoplegía*, s. f., (fr. **pneumoplégie**, d'in πλαγή = colpitura), paralysia de pulmoni; *pneumopleuresia*, s. f., (fr. **pneumopleurésie**), synonymu cu *pleuro pneumonia; pneumopleureticu*, sau *pneumopleuriticu, -a*, adj., (fr. **pneumop leurétique**), synonymu cu *pleuropneumonicu; pneumopleurite*, s. f., (fr. **pneumopleurite**), synonymu cu *pleuropneumonite; pneumorrhagia*, s. f., (fr. **pneumorrhagie**, d'in ῥαγή = ruptura), scursura de sânge care vine d'in pulmoni; de aci : *pneumorrhagicu, -a*, adj., (fr. **pneumorrhagique**), relativu la *pneumorrhagia; pneumorrheia*, s. f., (fr. **pneumorrhée**, d'in ῥεῖν = curgere), scursura care provine d'in pulmoni; de ací : *pneumorrheicu, -a*, adj., (fr. **pneumorrhéique**), relativu la *pneumorrheia; pneumose*, s. f., (fr. **pneumose**), nome genericu allu affectioniloru pulmoniloru; *pneumotomia*, s. f., (fr. **pneumotomie**, d'in τομή = taliatura), dissectione a pulmoniloru; de ací : *pneumotomicu, -a*, adj., (fr. **pneumotomique**), relativu la *pneumotomia*, si *pneumotomu*, s. m., dissectoriu de pulmoni.

POCARIU, pl. *-e*, **poculum**, (ποτήριον), cupa, micu vasu de beutu, pocuru, poteriu.

* POCILLARE, v., (de la *pocillu*), a dá de beutu la mésa cu *pocillulu.*

* POCILLATORIU, s. m., **pocillator**, care da de beutu la mésa cu *pocillulu, poculariu, cupariu*, unu gradu de demnitate in vechi'a ierarchía.

* POCILLATU, s. m., actulu de *pocillare;* functionea *pocillatoriului.*

* POCILLU, pl. *-e*, **pocillum**, demin. d'in *poculu*, micu *poclu*, pocurellu.

POCINU, *pocintellu, pocinetate, pocinare, pocinatu;* vedi *pucinu, pucintellu, pucinetate, pucinare, pucinatu.*

* POCLU, pl. *-e*, **poclum**, contrassu d'in **poculum**, cupa de beutu, pocariu.

* POCULARIU, s. m., **pocillator**, pocillatoriu, cupariu; vedi *pocillatoriu.*

* POCULENTU, *-a*, adj., **poculentus**, de beutu.

* POCULU, sau *pocuru*, pl. *-e*, **poculum**, (ποτήριον), micu vasu portativu cu care se servescu ómenii spre a bee, pocariu, pocuru, poteriu.

PODAGRA, s. f., **podagra**, (ποδάγρα), dorere reumitica la petióro : *ellu suffere de podagra; podagr'a e la petióre, chiragr'a la mâni.*

PODAGRICU, *-a*, adj., **podagricus**, (ποδαγρικός), relativu la *podagra*, care suffere de *podagra, podagrosu.*

PODAGROSU, *-a*, adj., **podagrosus**, plenu de *podagra*, care suffere de *podagra;* subst. *unu podagrosu, una podagrósa, podagrosii.*

PODAGRU, *-a*, adj. s., **podager**, (ποδαγρός), care suffere de *podagra.*

PODARIU, s. m., (de la *podu*), 1. care face *poduri;* 2. care custodesce podulu si iéa tass'a de trecere (teloniulu); 3. **portitor**, care trece pre ómeni cu podulu (*plut'a*) preste apa.

* PODERE, s. f., **poderes**, (ποδήρης), vestimentu lungu cumu portau sacerdotii, (vedi in apocalypse).

* PODIARIU, s. m., **podiarius**, unu genu de istrione sau mimu.

* PODICE, s. m., **podex**, partea postica, sediu, curu.

* PODICU, *-a*, adj., **podicus**, (ποδικός), de unu petioru.

PODIRE, *-escu*, v., (de la *podu*), **tabulare, contabulare, lacunare**, a face podu, a asterne cu scandure : *a podí una casa, a podi theatrulu, a podi scen'a; mai de de multu se podiau si stratele.*

www.dacoromanica.ro

PODISIORU, s. m., **pouticulus**, demin. d'in *podu*, micu *podu*.

* PODISMARE, v., **podismare**, a mesurá cu petiorulu, sau cu una mesura divisa in petióre.

* PODISMATU,-*a*, adj. part., **podismatus**, mesuratu cu petiorulu.

* PODISMU, s. m., **podismus**, (ποδισμός), 1. mesuratura cu petiorulu; 2. hypotenusa.

PODITU,-*a*, adj. part., **tabulatus, lacunatus**, asternutu cu scanduri : *casa podita, scena podita*.

PODITURĂ, s. f., **tabulatum, pavimentum**, actulu de *podire*, resultatulu actionei de *podire*, modulu de *podire*, lucru poditu.

* PODIU, pl.-*ie*, **podium**, (πόδιον), **postamentu**; redicatura continua pre care stau columnele; redicatura pre care siedu personele de onóre in theatru si in circu; una specia de balcone.

† PODO-, (d'in ποῦς, ποδός = pede, petioru), in diverse compositioni de termini technici, precumu : *podobranchiu*,-*a*, adj., (fr. **podobrache**, d'in βράγχιον = branchiu), cu branchiele la petióre; subst. pl., *podobranchiele*, classe d'in ordinea annellidiloru; *podocarpu*,-*a*, adj., (fr. **podocarpe**, d'in καρπός = fructu), cu fructulu pre unu pedicellu : *plante podocarpe*; subst. pl., *podocarpele*, plante dicotyledonie cu flori monoice, d'in famili'a conifereloru; *podocephalu*,-*a*, adj., (fr. **podocéphale**, d'in κεφαλή = capu), cu florile unite in capitelle portate pre lungi peduncli; *podoceride*, adj., (fr. **podocéride**), care sémina cu unu *podoceru*, s. m., (fr. **podocère**, d'in κέρας = cornu), genu de crustacie d'in ordinea *amphipodiloru*; *podocheloniu*,-*a*, adj., (fr. **podochélone**, d'in χελώνη = testudine), se dice despre testudinile cari au petiorele conformate spre a merge; subst. pl. *podocheloniele*, familia d'in ordinea reptililoru chelonie; *podochilu*, s. m., (fr. **podochile**), genu de plante d'in famili'a orchidieloru, proprie insulei Java; *podocnemide*, s. f., (fr. **podocnémide**), genu de reptili d'in famili'a chelonieloru sau testudiniloru; *podocomu*, s. m., (fr. **podocome**, d'in κόμη = coma), genu de plante synantherie; *pododuneru*,-*a*, adj., (fr. **pododunère**, d'in δυνερός = potente), care are petiórele conformate spre a curre bene; subst. pl., *pododunerele*, sectione de insecte d'in ordinea apterelor; *pododysmolgu*,-*a*, adj., (fr. **pododysmolge**, d'in δύς = abiá, si μολγός = salamandra), care are petiorele assémine cu alle salamandrei; *podogynu*, s. m., (fr. **podogyne**, d'in γυνή = muliere), prominentia solida, carnosa si distincta a substantiei pedunclului si a calicelui, care serve de supportu ovariului la plante; de ací : *podogynicu*,-*a*, adj., (fr. **podogynique**), relativu la *podogynu*; *podolepe*, s. f., (fr. **podolépe**), genu de plante vivaci d'in ordinea synantherieloru, d'in tribulu naturale allu inulateloru; *podolachnite*, s. f., (fr. **podolachnite**, d'in λάχνος = lanosu), inflammatione phlegmonósa a tessuturei perose a calcânieloru, la animali; *podolobiu*, s. m., (fr. **podolubion**, d'in λοβός = lobu), genu de leguminóse d'in Olland'a nóua; *podología*, s. f., (fr. **podologie**), descriptione a petiorului; de aci : *podolologicu*,-*a*, adj., (fr. **podologique**), relativu la *podología*; *podometria*, s. f., (fr. **podométrie**, d'in μέτρον = mesura), mesuratura de petiore; de ací : *podometricu*,-*a*, adj., (fr. **podometrique**), relativu la *podometría*; *podometru*, s. m., (fr. **podomètre**), instrumentu cu care se mesura petiorele, rotationile rótei, synonymu cu *odometru*; *podonereide*, s. f., (fr. **podonéréide**), genu de *nereidi*; *podonipsía*, s. f., (fr. **podonipsie**, d'in νίψις = spellare), spellare de petióre; *podoniptu*, s. m., (fr. **podonipte**), membru allu unei secte care considerá spellarea petioreloru ca obligatória; *podophaneru*,-*a*, adj., (fr. **podophanère**, d'in φανερός = manifestu), se dice despre nymph'a insectului la care se vedu petiorele; *podophlegmatite*, s. f., (fr. **podophlegmatite**, d'in πλέγμα = plexus), inflammatione generale a tessuturei reticularia a petioruluj, la animali; *podophthalmu*,-*a*, adj., (fr. **podophthalme**, d'in ὀφθαλμός = oclu), care are oclii assediati la estremitatea unui pedunclu mobile; *podophyllaciu*,-*a*, adj., (fr. **podophyllacé**), care sémina cu unu *po-*

www.dacoromanica.ro

dophyllu; subst. pl., *podophyllaciele*, famili'a de plante care are de typu *podophyllulu*; *podophyllite*, s. f., (fr. **podophyllite**), inflammatione a portionei foliate a tessuturei reticularie la petioru; *podophyllu,-a*, adj., (fr. **podophylle**, d'in φύλλον=fólia), care are petiorele sau organele locomotive compresse in forma de folia; s. m., *podophyllu*, (fr. **podophylle**), genu de plante dicotyledonie, cu flori complete, polypetale d'in famili'a renunculacieloru, care au de typu una planta originaria d'in Americ'a septentrionale: *podophyllulu peltatu*; *podopside*, s. f., (fr. **podopside**), genu de conchylie bivalve; *podopteru,-a*, adj., (fr. **podoptère**, d'in πτερόν), care are pedunclii muniti cu espansioni in forma de aripe; se dice despre plante si despre animali; *podornithu*, s. m., (fr. **podornithe**, d'in ὄρνις= passere), passere alle carei petiore servu numai spre a se sustiné si a merge; *podosauru* s. m., (fr. **podosaurien**, d'in σαῦρος = serpilla), serpilla care pote merge pre petiorele sélle; de ací: *podosauricu,-a*, si *podosaurinu,-a*, adj., (fr. **podosaurien**), relativu la *podosauri*; *podosemu*, s. m., (fr. **podosème**), genu de plante monocotyledonie, cu flori glumacie, d'in famili'a graminieloru, originarie d'in Messicu; *podosomatu,-a*, adj., (fr. **podosomate**, d'in σῶμα = corpu), allu caroru corpu e totu in petiore; subst. pl., *podosomatele*, (fr. **podosomates**), ordine de arachnidi cephalostome; *podospermu*, s. m., (fr. **podosperme**; d'in σπέρμα = sementia, granutiu), funicella umbilicale a granutieloru, la plante; *podostemu*, s. m., (fr. **podostème**), genu de plante monocotyledonie cu flori monoice, originarie d'in Americ'a septentrionale unde crescu pre arbori si pre petrele inundate; de aci: *podostemiu,-a*, adj., (fr. **podostémé**), care sémina cu unu podostemu; *podostomu*, s. m., (fr. **podostome**), genu de zoophyti d'in famili'a proctoliloru; *podotheca*, s. f., (fr. **podothéce**, d'in θήκη=théca), pelle care copere totu petiorulu mammifereloru; *podozoariu,-a*, adj., (fr. **podozoaire**, d'in ζῶον=animale), cu multe petiore; subst. pl., *podozoariele*, (fr. **podozoaires**), classe de animali la care formationea petioreloru predomina, ca la crustacie; insecte arachnidi, cephalopodi; *poduru,-a*, adj., (fr. **podure**, d'in οὐρά=coda), care are una códa ce serve de petiore sau de organe locomotórie; subst. pl., *podurele*, genu de insecte d'in ordinea aptereloru; de ací: *podurelle*, s. f. pl., (fr. **podurelles**), famili'a de insecte aptere.

PODU, pl.-*poduri*, (**podium**, πόδιον), 1. **podium**, constructione de scandure unite ca se poti stá si amblá pre dens'a; 2. **tabulatum superius, doma**, tabulatulu casei, descoperitu sau accoperitu: *podulu casei; a se suí in podu; a pune lucruri in podu; a transformá podulu in camere*· 3. **pons**, ponte preste una valle sau preste unu rîu: *podu statatoriu, podu de lemnu, podu de petra; podu trecutoriu*, **pons traductilis, ponto**, pontone; *podu sboratoriu*, **pons volatilis**; *a trece ap'a cu podulu.*

PODUTIU, pl.-*ie*, 1. **ponticulus**, demin. d'in *podu*, micu podu, podisioru; 2. unu pesce, **cyprinus nasus**, Linn.

* POEMA, pl.-*mate*, **poëma**, (ποίημα), compositione in versuri: *poema epica, poema dramatica, poema bucolica, poema lyrica, poema elegiaca, poema satyrica, poema didactica; poema lunga, poema scurta, poema sublime; a compune una poema, a scrie poemate.*

* POEMATICU,-*a*, adj., (ποιηματικός), relativu la *poema*: *compositione poematica.*

* POEMATIU, pl.-*ie*, **poëmatium**, (ποιημάτιον), demin. d'in *poema*, mica *poema.*

* POESIA, s. f., **poësis**, (ποίησις), 1. artea de a compune in versuri; in opositione cu *pros'a*, artea *poetica*: *ellu se occupa cu poesí'a; ne place poesí'a; cultivati poesí'a; poesí'a moderna, poesi'a antica; poesi'a italiana e cea mai formósa d'intre poesiele moderne*; 2. compositione in versuri, *poema*: *poesía sacra, poesía profana, poesía erotica, poesía didactica; ascrie sau compune una poesía; poesiele lui Catullu; Ovidiu a scrissu multe poesíe; aceste a su numai poesíe* = fictioni poetice.

* POETARE,-*ediu*, v., **poëtari**, (it.

www.dacoromanica.ro

poetare), a face versuri, a compune opere poetice; terminu burlescu.

POETASTRU, s. m., (it. **poetastro**), miseru poetu, flaccu poetu : *abunda poetastrii, lipsescu inse poetii.*

POETELLU ,s. m. demin., micu poetu; vedi si *poetinu.*

POETESCE, adv., **poëtice**, in modu *poetescu*, terminu triviale.

POETESCU,-*a*, adj., **poëticus**, relativu la *poetu*, poeticu, terminu triviale.

POETESSA, s. f., (it. **poetessa**), **poëtria**, (ποιήτρια), femina care scrie opere poetice.

POETICARE, v., (it. **poeticare**), vedi *poetare* si *poetisare.*

POETICE, adj., **poetice**, (ποιητικως), in modu *poeticu : a vorbi poetice, a scrie poetice, a compune poetice.*

POETICU,-*a*, adj., **poëticus**, (ποιητικός), relativu la poetu, si relativu la poesia : *opere poetice, arte poetica enthusiasmu poeticu. inspiratione poetic ŭ; musele poetice; diei poetici=dieii poetiloru;* subst. f., *poetic'a* = artea *poetica*, si scól'a in care se invétia artea poetica : *d'in retorica a trecutu in poetica; poetic'a e classea suprema in gymnasie;* subst. m., *unu poeticu*, (it. **un poetico**), unulu care se ocupa cu *poesi'a*, ca si *unu politicu*=unulu care se occupa cu *politic'a.*

POETINU, s. m., (it. **poetino**), micu poetu, mai multu peiorativu, ca si *poetellu* si *poetastru.*

POETISARE sau *poetizare*, v., (ποιητίζειν, it. **poetizzare, poetezzare, poeteggiare**; fr. **poétiser**), a face poesie, a fictioná ca poetii : *Virgiliu poetisà viéti'a pastorésca; multi d'intre philosophii moderni nu philosophédia, ci poetisédia, nu rationédia, ci phantasiédia.*

POETISATU -*a*, adj. part., (it. **poetizzato**, fr. **poétisé**), fictionatu, tractatu in modu poeticu : *fapte poetisate, eroi poetisati.*

POETONE, s. m., (it. **poetone**), augmentativu d'in *poetu*, in oppositione cu *poetellu*, mare poetu, terminu triviale.

POETRIA, s. f., **poëtria**, (ποιήτρια), 1. poetessa; 2. (it. **poetría**), artea poetica; carte despre *poesia.*

POETUCIU si *poetutiu*, s. m., (it. **poetuzzo**), miseru poetu, versificatoriu fora meritu; compara *poetellu, poetinu, poetutiu, poetastru*, termini deminutivi si peiorativi totu de una data.

POETU, s. m., **poëta**, (ποιητής), autoriu care compune poesie, scriptoriu in versuri : *poetii antici su superiori poetiloru moderni; poetii italiani se distingu cu onóre intre poetii moderni; poetii epici, poetii dramatici; detori'a addeveratului poetu e de a nobili viéti'a omenésca; poetii au facutu mari servitie umanitatii; poetii au dreptu a se inaltiá preste lumea reale; principii intellepti animédia si protegu pre poeti.*

POGACE sau *pogacia*, s. f., (corruptu d'in *focacia*, it. **focaccia**), **panis subcinericius, scriblita**, Plaut. pâne azyma cópta in cenusia.

* POGONATU,-*a*, adj., (πωγωνιάτης, si πωγωνίτης, d'in πώγων = barba), 1. barbosu, barbatu : *Constantinu pogonatulu*, unu imperatoriu byzantinu; 2. (fr. **pogonate**), unu pesce d'in Americ'a, d'in familí'a abdominaliloru; 3. (fr. **pogonaton**), genu de cryptogame d'in famili'a muschiloru.

* POGONIA, s. m., **pogonias**, (πωγωνίας, fr. **pogonias**), 1, stella cu barba, cometa; 2. genu de pesci d'in famili'a leiopomiloru.

* POGONIASE, s. f., (fr. **pogoniase**, d'in πώγων = barba), desvoltare de barba la una fémina.

† POGONO-, (d'in πώγων = barba), in diverse compositioni de termini technici, precumu : *pogonoceru*, s. m., (fr. **pogonocère**, d'in κέρας = cornu, antenna), genu de insecte d'in ordinea coleopthereloru heteromere, aprópe de pyrochre; *pogonologia*, s. f., (fr. **pogonologie**), descriptione sau tractatu despre barba, de aci : *pogonologicu,-a*, adj., (fr. **pogonologique**), relativu la *pogonologia; pogonophilu,-a*, adj., (fr. **pogonophile**, d'in φίλος=amicu), amatoriu de barba, se dice despre una specia de rasórie; *pogonophoru,-a*, adj., (πωγωνοφόρος, fr. **pogonophore**), care pórta barba ; subst. pl., *pogonophorele*, familia de passeri cari au fulci in giurulu basei rostrului; *po-*

www.dacoromanica.ro

gonopode, adj. (fr. **pogonopode**, d'in πωγων, ποδός = pede), cu barba la petióre; *pogonorhynchu,-a*, adj., (fr. **pogonorhynque**, d'in ῥύγχος = rostru), cu rostrulu munitu de peri la base, *pogonostemone*, s. m., (fr. **pogonostémone**, d'in στήμων = stamine), genu de plante dicotyledonie, cu flori complete, monopetale, d'in famili'a labiateloru; *pogonotomía*, s. f., (fr. **pogonotomie**, d'in τομή = taliatura), actione de a taliá, tunde, rade barb'a; de ací : *pogonotomicu,-a*, adj., (fr. **pogonotomique**), relativu la *pogonotomía; pogonotomu*, s. m., (fr. **pogonotome**), care talia, tunde, rade barb'a, barbiariu, terminu burlescu.

POI, adj., **post, postea**, (it. **poi**, fr. **puis**), apoi.

POIMANE, adj., (d'in **post-mane, post-cras**), **perendie** : *mane te asteptu la mene, poimâne vinu eu la tene; si mâne si poimâne vomu mai avé de lucru; eri si allaltaeri, astadi, mâne si poimâne; sedeti la mene pêno poimâne; de poimâne inainte ne vomu occupá cu geometrí'a; crediu co ellu va vení pre poimâne.*

* POLARISARE, v., (fr. **polariser**), a causá *polarisatione.*

* POLARISATIONE, s. f., (fr. **polarisation**), modificatione ce presenta lumin'a trecundu prin unu cristallu cu refractione dupla, sau cadendu pre una superfacia cu care face 35° 25′, si care consiste in impregiurarea co tote moleculele acellei-asi radie luminóse se afla atunci dispuse parallelu unele altoru-a, asiá incâtu faciele loru omologe sunt intórse spre acea-asi latura a spatiului.

* POLARITATE, s. f., (fr. **polarité**), proprietate ce are magnetulu sau aculu magneticu de a se indereptá spre polii lumei; stare a unui corpu in care se manifesta doui poli oppusi.

* POLARIU,-*ia*, adj., (**polaris**, it. **polare**, fr. **polaire**), relativu la *polu : stella polaria, cercu polariu; mare polaria*, d'in giurulu polului pamentului.

* POLEMARCHIA, s. f., (πολεμαρχία), functione a *polemarchului.*

* POLEMARCHICU,-*a*, adj., (πολεμαρχικός), relativu la *polemarchu*, sau la *polemarchía.*

* POLEMARCHU, s. m., (πολέμαρχος = belliduce), commandantele armatei la Greci, **praetor**, unulu d'intre cei diece archonti, la Atheniani, care cu tempulu devení judecatoriu, ca si pretoriulu la Romani.

* POLEMICU,-*a*, adj., (πολεμικός = bellicu), fig. relativu la cérta, disputa sau discussione, mai allessu in scrissu, unde parerile contrarie se combatu cu argumente : *dissertatione polemica; tractactu polemicu; opera polémica; theología polemica; stylu polemicu, genu polemicu; scriptoriu polemicu;* de ací sub. f., *polemica : polemica religiosa, polemica politica; s'a incinsu una lunga polemica intre cei doui autori; nu mi place a me occupá cu polemic'a; polemic'a de multe ori lumina cestionile, de multe ori le incurca mai tare.*

* POLEMISARE, v., (fr. **polemiser**), a face *polemica*, a disputá in forma *polemica.*

* POLEMISTU, s. m., (fr. **polémiste**), care face *polémica*, scriptoriu *polemicu.*

* POLEMONIA, s. f., **polemonia**, (πολεμόνιον, fr. **polémoine**), genu de plante dicotyledonie monopetale, *valeriana greca.*

* POLEMONIACIU,-*a*, adj., (fr. **polémoniacé**), care sémina cu una *polemonia.*

* POLEMONIDE, adj., (fr. **polémonide**), synonymu cu *polemoniaciu.*

* POLEMOSCOPICU,-*a*, adj., (fr. **polémoscopique**), relativu la *polemoscopu.*

POLEMOSCOPU, sau *polemoscopiu*, s. m., (fr. **polémoscope**, d'in πόλεμος = bellu, si σκόπειν = inspectare) specia de telescopiu cu dóue reflessioni si cu dóue refractioni, cu care se potu observá obiecte ce stau d'in deretulu observatoriului sau de laturile lui, si care e in usu mai allessu la bellu.

* POLENTA, s. f., **polenta**, (it. **polenta**), memelliga.

* POLENTARIU,-*a*. adj., **polentarius**, relativu la *polenta;* subst. m., care face *polenta*, si care viue cu *polenta*, memelligariu.

www.dacoromanica.ro

* 1 POLIA, s. f., **polia**, (πόλιος), una specia de pétra pretiósa, la antici.

* 2 POLIA, s. f., **polia**, (πωλεία) turma de calli.

* POLIARCHIA, s. f. (πολιαρχία), functione a *poliarchului*.

* POLIARCHICU,-*a*, adj., relativu la *poliarchu* sau la *poliarchía*.

* POLIARCHU, s. m., (πολίαρχος), guvernatoriulu unei cetate, commandantele cetatei.

* POLIME, pl. *polimine*, **polimen**, si

* POLIMENTU, pl.-*e*, **polimentum**, 1. testiclu, coliu; 2. mica bulla de auru; specia de ornamentu de peru, la matronele romane; — 3. artea de a polí sau de a dá lucruriloru unu lustru, politura.

* POLIONE, s. m., **polio**, politoriu.

* POLIRE,-*escu*, v., **polire**, a dá lucruriloru una politura, a dá unu lustru; - - a spolí parietii;—fig. a cultivá, a erudí.

* POLITETIA, s. f., (it. **politezza**, fr. **politesse**), portare de omu politu, urbanitate, bonacovientia.

* POLITIA, s. f., **politia**, (πολιτεία), organisatione politica; guvernu; republica; in tempurile moderne: inspectione asupr'a portării cetatianiloru ca se nu se calce legile, potestate administrativa autorisata a luá mesuri preventive in contr'a calcatoriloru de legi: *una bona si intellepta politia e absolutu necessaria; positionea politiei e forte delicata, ea nu debe neci una data se tréca preste marginile competentiei selle, si se nu suppere pre cetatiani prin prea multu zelu: prefectulu politiei, directoriulu politiei, functionarii politiei; politia se dice si corpulu functionariloru politiei; — politia secreta.*

POLITIANESCU,-*a*, adj., relativu la *politia: mesure politianesci.*

POLITIANU,-*a*, adj., relativu *la politia*, s. m., omu allu *politiei*.

POLITIARIU, s. m., functionariu allu *politiei*, in urbile mai mici, directoriulu politiei.

* POLITICA, s. f., **politice**, (πολιτική), scienti'a sau artea de a guverná unu statu: *politic'a debe se fia intellépta, discreta, inse nu mentionósa, si mai pucinu perfida.*

* POLITICE, adv., **politice**, (πολιτικῶς), in modu *politicu: a se portá politice, a vorbí politice.*

* POLITICOSU,-*a*, adj., **politus, cultus, urbanus**, plenu de politetia, plenu de bonacovientia in portarea si vorbirea sea.

* POLITICU,-*a*, adj., **politicus**, (πολιτικός), relativu la guvernulu statului: *scientie politice, carti politice, principie politice, systemate politice; discursu politicu, interessi politice, dissensioni politice;* de ací subst. f., *politica*=scientia sau arte *politica;* subt. m., *unu politicu* = care possede scienti'a si artea *politica.*

* POLITIONE, s. f., **politio**, actione de *polire*, in t. s. verbului.

* POLITORIU,-*tória*, adj. s., **politor**, care *polesce*, care da lustru; spolitoriu.

* POLITU,-*a*, adj. part., **politus**, curetiatu de asperitati, limatu, lustratu; spolitu; fig. cultivatu, eruditu.

* POLITURA, s. f., **politura**, effectu sau resultatu allu actionei de *polire: politur'a marmorei, politur'a gemmeloru, politur'a charteiei; politur'a orationei.*

POLLA, s. f., **gremium**, spatiulu d'intre pantece si genunchi candu siéde omulu: *mamm'a tine copillulu in polla;* de aci: partea inferióre a unui vestimentu; prin metaph. partea inferiore a unui monte: *pollele montelui.*

* POLLE, si *pollene*, vedi *polline*.

* POLLENTE, adj. part., **pollens**, potente, tare, munitu cu multe medilóce, avutu.

* POLLENTIA, s. f., **pollentia**, potere, taría, avere mare.

†† POLLERE, v., **pollere**, a poté, a fí tare, a produce effectu. Radecin'a derivateloru: *pollente, pollentia*, si a compositeloru: *ecipollente, ecipollentia.*

POLLICARIU,-*a*, adj., **pollicaris**, de unu *pollice;* si subst. *pollicariu*, pl.-*ie*, degetulu cellu mare, *pollicele;* si una mesura de latimea unui *pollice: petiorulu se imparte in douespredíece pollicarie; pollicariulu in douespredíece linie.*

POLLICE, s. m., **pollex**, dégetulu

www.dacoromanica.ro

cellu mare de la mâna si de la petioru, *pollicariulu.*

†† POLLICERE, v., **pollicere**, a promitte, a se obligá la ceva. Radecin'a subst. *pollicia*, a verbului intensivu *pollicitare*, si a derivateloru selle.

POLLICIA, s. f., (it. **cambiale**, fr. **lettre de change**), nota scrissa prin care se obliga cineva a solve una summa la terminulu prescrisu, littera de scâmbu.

* POLLICITARE, v., **pollicitari**, a promitte tare, a face multe promissioni.

* POLLICITATIONE, s. f., **pollicitatio**, actione de *pollicitare*, promissione.

* POLLICITATORIU,-*tória*, adj. s., **pollicitator**, care *pollicita*, care promitte, promissoriu.

* POLLICITU,-*a*, adj. part., **pollicitus**, promissu si subst. *pollicitu*; pl.-*e*, **pollicitum**, promissulu, promissionea.

* POLLINARE, v., a emitte *polline: plantele pollina.*

* POLLINARIU,-*a*, adj., **pollinaris**, si **pollinarius**, (fr. **pollinaire**), relativu la *polline*, accoperitu cu una pulbere care sémina a *polline.*

* POLLINATIONE, s. f., (fr. **pollination**), actione de *pollinare*, emissione de *polline* la plante.

* POLLINATORIU,-*tórie*, adj. s., care *pollina*, care emitte *polline.*

* POLLINE, s. m., **pollen**, pulbere fecundatória la flori.

* POLLINICU,-*a*, adj., (franc. **pollinique**), relativu la *polline* : *massa pollinica, organe pollinice.*

POLLINIFERU,-*a*, adj., (fr. **pollinifère**), care produce *polline.*

* POLLINOSU,-*a*, adj., (fr. **pollineux**), plenu de *polline.*

* POLLUERE, sau *polluire*, v., **polluere**, 1. a udá, a immolliá, a scaldá; 2. a maculá, a sordí, a spurcá; 3. a corrumpe, a violá, a profaná. Radecin'a derivateloru : *pollutu, pollutoriu, pollutione.*

* POLLUTIONE, s. f., **pollutio**, actione de *polluere*, udatura; maculatione, spurcatione, profanatione; versatura de sementia : *pollutionea celloru sacre, pollutionea unei baserice.*

* POLLUTORIU,-*tória*, **pollutor**, udatoriu; maculatoriu, spurcatoriu, profanatoriu, violatoriu.

* POLLUTU,-*a*, adj. part., **pollutus**, udatu; maculatu; spurcatu, profanatu; violatu.

* POLLUTURA, s. f., **pollutio**, effectulu actionei de *polluere.*

* POLTRONARIA, s. f., (fr. **poltronnerie**), calitate de *poltrone*, lipse de coragiu, lassitate.

* POLTRONARIU,-*a*, adj., relativu la *poltrone*, care sémina a *poltrone.*

* POLTRONE, s. m., (it. **poltrone**, fr. **poltron**), fora coragiu, fricosu, lassiu : *ellu e unu poltrone.*

* POLTRONESCU,-*a*, adj., (it. **poltronesco**, fr. **poltronesque**), de poltrone: *fapta poltronesca.*

* POLU, s. m., **polus**, (πόλος), fiacare d'in celle dóue estremitati alle assei immobile in giurulu carei-a se intorce (rotédia) unu corpu sfericu : *polii pamentului, polulu arcticu, polulu antarcticu; prin estensione* se dice : *poli magnetici, poli electrici.*

† POLY-, (d'in πολύς=multu), in diverse compossitioni, precumu: *polyacanthu,-a*, adj., **polyacanthos**, (πολυάκανθος, fr. **polyacanthe**, d'in ἄκανθα=spinu), munitu cu multi spini; subst. m., *polyacanthu*, una specia de cardu; *polyachyru*, s. m., (fr. **polyachyre**), genu de plante d'in familia labiatifloreloru; *polyacusticu,-a*, adj., (fr. **polyacoustique**, d'in ἀκούειν=audire), care multiplica sonurile; *polyactu*, s. m., (fr. **polyacte**), genu de cryptogame d'in famili'a fungiloru; *polyadelphia*, s. f., (fr. **polyadelphie**, d'in ἀδελφός=frate), classe de plante alle caroru stamini sunt imbinate in mai multe fascióre; de ací : *polyadelphu,-a*, adj., (fr. **polyadelphe**), relativu la *polyadelphia; polyadenu,-a*, adj. (fr. **polyadène**, d'in ἄδην=glande), care produce multa glande: *cassi'a polyadena; polyamatypia*, s. f., (fr. **polyamatypie**, d'in ἅμα=**simul**, imperuna, si τύπος=typariu, caracteriu, littera), modu de a torná mai multe littere impreuna; de aci : *polyamatypu,-a*, adj., (fr. **polyamatype**), relativu la *polyamatypia*, si *polyamatypare*, v., (fr. **polyamatyper**); *polyama-*

www.dacoromanica.ro

typatu,-a, part., (fr. **polyamatypé**); *polyandria*, s. f., (fr. **polyandrie**, d'in ἀνήρ, ἀνδρός=barbatu), societate in care una muliere are mai multi barbati; de ací applicatu la plante : classe de plante cari au mai multe de douedieci de stamini la unu pistillu simplu sau multiplu; de aci : *polyandricu,-a*, adj., (fr. **polyandrique**), relativu la *polyandria; polyandru,-a*, adj., (fr. **polyandre**), se dice de florea care are mai multe de douedieci de stamini; *polyandriu*, s. m., **polyandrion**, (πολυάνδριον), cemeteriu, la antici; *polyangia*, s. f., (fr. **polyangie** sau **polyangion**), genu de plante cryptogame alle caroru sementie sunt inchise in mai multe camere; *polyanhemía*, s. f., (fr. **polyanhémie**, d'in ἀναιμα= lipse de sange), impucinare generale de sange; *polyanthemu,-a*, adj., (πολυάνθεμος, fr. **polyanthème**), care are multe flori; de ací subst. m., *polyanthemu*, **polyanthemum**, (πολυάνθεμον), specia de renuncli; *polyantheru,-a*, adj., (fr. **polyanthéré**, d'in ἄνθηρα=anthera) care are multe stamini; *polyanthiu,-a*, adj., (fr. **polyanthé**), cu flori compuse sau aggregate, *polyanthu,-a*, adj., (fr. **polyanthe**, d'in ἄνθος=flore), care coprende multe flori; *polyarchia*, s. f., (πολυαρχία), guvernu compusu d'in mai multe persone, in oppositione cu *monarchia;* de aci : *polyarchicu,-a*, adj., (fr. **polyarchique**), relativu la *polyarchiu*, si *polyarchu*, s. m., (πολύαρχος), membru allu unui guvernu *polyarchicu; polyaspistu,-a*, adj., (fr. **polyaspiste**, d'in ἀσπίς=placa), care are corpulu coperitu cu multe place; subst. pl., *polyaspistele*, (fr. **polyaspistes**), sectione de reptili ophidie; *polybaphia*, s. f., (fr. **polybaphie** d'in βαφή=colore), stare a unui corpu care presenta mai multe colori; *polybia*, s. f., (fr. **polybie**, d'in βίος = viétia), genu de crustacie decapodi brachyure; *polyblennía*, s. f., (fr. **polyblennie**, d'in βλέννα=mucu), superabundentia de mucositate; *polybola*, s. f., (πολυβόλος, fr. **polybole**), machina bellica cari arrunca de una data mai multe proiectili; *polybotrya*, s. f., (πολύβοτρυς fr. **polybotrye**), genu de plante d'in famili'a fericiloru, caracterisatu prin capsule sessili, globulóse, annellate, cari formédia multe spice mici, unite in unu racemu (botru); *polybrachia*, s. f., (fr. **polybrachie**, d'in βραχίων = braciu), monstruositate compusa d'in mai multe bracie supernumerarie; de ací : *polybrachicu,-a*, si *polybrachiu,-a*, adj., relativu la *polybrachia, polybranchiu,-a*, adj., (fr. **polybranche**, d'in βράγχιον=branchiu), cu multe *branchie*; subst. pl., *polybranchiele*, ordine de gasteropodi si de paracephalophori, care coprende molluscele cu branchiele in forma de arborelli pre laturile corpului; *polycamaru,-a*, adj., (fr. **polycamare**, d'in καμάρα=camera), care e formatu d'in unirea mai multoru camere : *fructu polycamaru; polycameraticu,-a*, adj., (fr. **polycamératique**), se dice despre unu orologiu care serve la mai multi indici de óre, cari se afla in intrulu sau in afor'a unui edificiu; *polycardia*, s. f., (fr. **polycardie**), genu de plante dicolyledonie d'in famili'a rhamnateloru; *polycarpia*, s. f., (πολυκαρπία), multime de fructe, abundantia de fructe; si unu genu de plante dicotylodonie d'in famili'a caryophylleloru, de ací : *polycarpicu,-a*, adj., *polycarpiu,-a*, si *polycarpu,-a*, adj., (πολύκαρπος), fr. **polycarpe**), cu multe fructe; *polygenia*, s. f., (fr. **polygenie**), genu de plante indigene la capulu Bonei Sperantie; *polycephalu,-a*, adj., (fr. **polycéphale**, d'in κεφαλή=capu), cu multe capite; subst. m., *polycephalu*, (fr. **polycéphale**), specia de vermi intestinali besiculosi, de cari se presuppune co mai multe capete se termina prin una singura besica; *polyceratu,-a*, adj., (fr. **polycérate**, d'in κέρας=cornu), cu multe corne; *polyceru*, s. m., (fr. **polycère**), genu de mollusce; *polychetu*, s. m., (fr. **polychète**), genu de plante cryptogame d'in famili'a fungiloru; *polychloru*, s. m., (fr. **polychlore**), genu de papilioni d'in famili'a diurniloru; *polycolia*, s. f., (fr. **polycholie**, d'in χολή=bile), superabundantia de bile; *polychopteru,-a*, adj., (fr. **polychoptère**, d'in πολύχροος = multicoloru, si πτερόν=aripa), cu aripele tincte de macule longitudinali numeróse; *polychoriu*,

www.dacoromanica.ro

s. m., (fr. **polychorion** d'in χωριον = capsula), genu de fructe compuse, care resulta d'in mai multe capsule imbinate impreuna; de ací: *polychorionide*, s. m., (fr. **polychorionide**), genu de fructe compuse, cari sémina cu *polychoriulu*; *polychotomia*, s. f., (fr. **polychotomie**, d'in τομή=taliatura), si *polychotomu,-a*, adj., (fr. **polychotome**), impartitu in mai multe articulationi; *polychrestu,-a*, adj., **polychrestos**, (πολύχρηστος), care folosesce multu: *medicamente polychreste*; *polychroa*, s. f., (fr. **polychroée**), genu de plante dicotyledonie d'in famili'a amarantacieloru; *polychroismu*, s. m., (fr. **polychroïsme**, d'in χρόα = colore), calitate de a manifestá diverse colori, cumu facu unele corpuri cristallisate; *potychroite*, s. f., (fr. **potychroïte**), principiu colorante allu safranului, d'in care una mica cantitate galbinesce mari masse de apa; *polychromia*, s. f., (fr. **polychromie**, d'in χρῶμα=colore), starea unui corpu alle carui tessuture colorate offeru nuantie diverse; *polychromu,-a*, adj., (fr. **polychrome**), de mai multe colori; *polychroniu,-a*, adj. **polychronius**, (πολυχρονιος), care dura multu tempu; *polychylia*, s. f., (fr. **polychylie**), superabundantia de chylu; *polychylu,-a*, adj. (fr. **polychyle**), care da multu chylu; *polychymia*, s. f., (fr. **polychymie**), superabundantia de sange; *polychymu,-a*, adj., (fr. **polychyme**); *polycladia*, s. f., (fr. **polycladie**, d'in κλόδος = ramu) stare a unei plante care produce mai multa frundia sau ramuri de câtu face ea de ordinariu; *polycladu -a*, adj., (fr. **polyclade**), care produce mai multa frundia sau ramuri de câtu de ordinariu; *polyclina*, s. f., (fr. **polycline**, d'in κλίνη = patu), genu de passeri d'in famili'a alcyoniloru; *polycloniu,-a*, adj., (fr. **polyclone**, d'in κλών=ramu), se dice despre plantele allu caroru fustu se divide in multe ramuri; *polycnemu*, s. m., **polycnemon**, (πολύκνημον), genu de plante dicotyledonie d'in famili'a atriplicateloru; *polycomu,-a* adj., (fr. **polycome**, d'in κόμη = cóma), cu multu peru; *polyconchu,-a*, adj., (fr. **polyconque**, d'in κόγχη = conca, scoica), cu multe scoici; *polycopria*, s. f., (fr. **polycoprie**, d'in κοπρία = stercu), abundantia escessiva de escremente; *polycoccu,-a*, adj., (fr. **polycoque**, d'in κόκκος = granutiu, sementia), care se compune d'in multe granutie; *polycotylariu,-ia*, adj., (fr. **polycotyclaire**), care are mai multe parechie de ventose cari marginescu partea posteriore a corpului; *polycotylu,-a*, adj., (fr. **polycotyle**, d'in κοτύλη=cavitate), cu mai multe cavitàti; *polycotyledoniu,-a*, adj., (fr. **polycotyledone** si **polycotylédoné**, d'in κοτυληδών=lobu), care are mai multi de câtu doui cotyledoni: *planta polycotyledonia*; subst. pl. *polycotyledoniele*, (fr. **polycotylédonées**), divisione a regnului vegetale, la care se repórta plantele cari au mai multi de câtu doui cotyledoni; *polycratia*; s. f., (fr. **polycratie**, d'in κράτος = potestate), synonymu cu *polyarchia*; *polycraticu,-a*, adj., (fr. **polycratique**), relativu la *polycratia*; *polycratu*, s. m., (fr. **polycrate**) membru allu *polycratiei*; *polycyclicu,-a*, adj., (fr. **polycyclique**), care formédia mai multi cycli; *polycyclu*, s. m., (fr. **polycycle**, d'in κύκλος=cercu), genu de ascidie d'in marea Adriatica, cari se tinu ca infipte pre petre; *polydacrya*, s. f., (fr. **polydacrye**, d'in δάκρυ = lacrima), escretione superabundante de lacrime; *polydactylia*, s. f., (fr. **polydactylie**, d'in δάκτυλος = degetu), monstruositate care presenta mai multe dégete decâtu au animalile de ordinariu; *polydactylicu,-a*, adj., (fr. **polydactylique**), ralativu la *polydactylia*; *polydactylu,-a*, adj., (fr. **polydactyle**), cu mai multe dégite; subst. m., *polydactylu*, (fr. **polydactyle**), genu de pesci d'in famlli'a dimeridiloru; *polydedalu*, s. m., (fr. **polydédale**), genu de reptili saurice; *polydesmu*, s. m., (fr. **polydesme**), d'in δεσμός = legatura), genu, de insecte aptere d'in famili'a myriapodiloru, allu caroru corpu e formatu d'in unu mare numeru de articulationi, de ací: *polydesmide*, adj., (fr. **polydesmide**), care sémina cu unu *polydesmu*; *polydipsia*, s. f., (fr. **polydipsie**, d'in δίψα = sete), genu de morbu gastrosu, caracterisatu prin una sete escessiva;

www.dacoromanica.ro

polydonte, s. m., (fr. **polydonte**), genu de conchylie univalve d'in famili'a heliciloru; *polydoru*, s. m., (fr. **polydore**), genu de vermi apatici, aprópe de nereidi; *polydrase*, s. f., (fr. **polydrase**), genu de insecte d'in ordinea coleopterelor; *polyedru*, s. m., (fr. **polyèdre**, d'in ἕδρα=base), corpu solidu cu mai multe facie; de ací : *polyedricu*,-*a*, adj., relativu la polyedru; *polyeleu*, s. m., (πολυέλεον), rogatione in baseric'a anatolica, prin care se cere de multe ori misericordia de la domnedieu; *polyergia*, s. f., (fr. **polyergie**, d'in ἔργον=lucru), talentu, capacitate de a face mai multe lucruri; *polyergicu*,-*a*, (fr. **polyergique**), care are mai multe genuri de activitate; *polyergu*, s. m., (fr. **polyergue**), genu de insecte hymenoptere d'in tribulu formicariloru; *polyeschatia*, s. f., (fr. **polyeschie**, d'in ἐσχατία=estremitate), monstruositate caracterisata prin difformitatea unoru membre; *polyeschaticu*,-*a*, adj., (fr. **polyeschique**), relativu la *polyeschatia*; *polygala*, s. f., **polygala**, (πολύγαλον), genu de plante dicotyledonie, érba cu *lapte*; *polygalia*, s. f., (fr. **polygalie**, d'in γάλα=lacte), superabundantia de lacte; *polygalicu*,-*a*, adj., (fr. **polygalique**), se dice despre unu acidu aflatu in radecin'a plantei *polygala*; *polygalina*, s. f., (fr. **polygaline**), substantia amara particularia care s'ar fi aflatu in radecin'a plantei *polygala*; *polygamia*, s. f., (πολυγαμία, fr. **polygamie**, d'in γάμος = nunta), casatoría a unui barbatu cu mai multe mulieri, *polygamicu*,-*a*, adj., relativu la *polygamia*; *polygamistu*, s. m., (fr. **polygamiste**), care admitte *polygamí'a*; *polygamu*,-*a*, adj., (πολύγαμος, fr. **polygame**), se dice despre unu barbatu care iéa mai multe mulieri in casatoría, precumu facu machomedanii; si despre una muliere care are mai multi barbati, inse in acestu sensu posteriore se dice mai bene *polyandria*; in botanica, se nomescu *polygame* plantele cari au pre acellu-asi petioru flori hermaphrodite si flori masoule sau femelle; subst. pl. *polygamele*, familia de graminie; *polygastricu*,-*a*, adj., (fr. **polygastrique**), relativu la *polygastru*; *polygastru*, -*a*, adj., (fr. **polygastre**, d'in γαστήρ=stomacu), care are mai multe stomace sau sacci alimentari; *polygene*, adj., (πολυγενής, fr. **polygène**), de multe genuri, si care produce multu; *polygenicu*,-*a*, adj., (fr. **polygénique**), care porvine d'in fragmente diverse : *petre polygenice*; *polyginglymu*, s. m., (fr. **polygingdyme**), modu de articulatione a valveloru unoru conchylie bivalve; *polyglottu*,-*a*, adj., (πολύγλωττος si πολύγλωσσος, fr. **polyglotte**, d'in γλῶσσα = limba), in mai multe limbe : *biblia polyglotta*, *publicatione polyglotta*, *dictionariu polyglottu*; *statu polyglottu*, *tèrra polyglotta*, in care se vorbescu mai multe limbe; subst. *unu polyglottu*, omu care vorbesce mai multe limbe; de ací : *polyglottía* si *polyglotismu*; *polygnathia*, s. f., (fr. **polygnathie**, d'in γνάθος = falca), monstruositate caracterisáta prin mai multe fàlci; *polygnathicu*,-*a*, adj., (fr. **polygnathique**), relativu la *polygnathia*; *polygnathu*,-*a*, adj., (fr. **polygnathe**), care are mai multe fàlci, subst. pl. *polygnathele*, familia de insecte aptere; si familia de crustacie; *polygomphu*,-*a*, adj., (fr. **polygomphe**, d'in γομφίος = dente), cu multi denti; subst. pl. *polygomphii*, familia de infusorie rotifere; *polygonatu*,-*a*, adj., (fr. **polygonate**, d'in γόνυ = nodu), cu multe noduri; subst. m., *polygonatu*, **polygonaton**, (πολυγόνατον, fr. **polygonate**), genu de plante asparaginie, caroru-a le place in selbele tufose si umbróse d'in climatele reci si temperate; *polygoniu*,-*a*, adj., **polygonius**, (πολυγώνιος), cu multe ângluri; *polygonoide*, s. m., **polygonoïdes**, (πολυγωνοειδες), una planta care cresce in Egyptu; *polygonu*,-*a*, adj., **polygonus**, (πολύγωνος, fr. **polygone**), care are mai multe angluri, si prin urmare mai multe laturi; de aci subst. m., *polygonu*, **polygonum**, (πολύγωνος, fr. **polygone**), figura geometrica cu mai multe laturi si mai multe ângluri; *polygonu*, s. m., (πολύγονον), genu de plante dicotyledonie apetale; *polygrammu*,-*a*, adj., **polygrammos**, (πολύγραμμος, fr. **polygramme**), insemnatu cu mai multe linie; subst. m., *polygrammu*, figura geometrica cu mai multe

www.dacoromanica.ro

laturi = polygonu; una pétra pretiosa, pre care se observa mai multe linie; *polygraphia*, s. f., (πολυγραφία, fr. **polygraphie**), scriptura multifaria; arte de a scrie in mai multe moduri secrete; *polygraphicu,-a*, adj., (fr. **polygraphique**), relativu la *polygraphia* · *polygraphu*, s. m., (πολυγράφος, fr. **polygraphe**), care scrie multu, si despre mai multe materie; *polygynia*, s. f., (fr. **polygynie**, d'in γυνή=muliere), casatoría cu mai multe mulieri, nome datu de Linneu planteloru cari au mai multe pistille in fiacare flore; *polygynicu,-a*, adj., (fr. **polygynique**), relativu la *polygynia*; *polygynu,-a*, adj., (πολυγύνης, fr. **polygyne**), care contine mai multe pistille, sau care pórta mai multe ovarie : *flóre polygyna*; *polygyra*, s. f., (fr. **polygyre**), genu de conchylie univalve; *polyhalitu*, s. m., (fr. **polyhalite**), varietate de sulfatu de calce naturale; *polyhemia*, s. f., (fr. **polyhémie**, d'in αἷμα=sange), superbundentia de sange; *polyhistoria*, s. f., multitudine de connoscentie; de aci: *polyhistoricu,-a*, adj., relativu la *polyhistoria*; *polyhistore*, s. m., (πολυΐστωρ, fr. **polyhistor**), care are multe connoscentie; *polyhydria*, s. f., (πολυυδρία, fr. **polyhydrie**, d'in ὕδωρ = apa), multime de apa; in med. sudóre forte mare; *polyhydru,-a*, adj., (πολύυδρος), cu multa apa; *polyhyperhemia*, s. f., (fr. **polyhypérhémie**), superabundentia generale de sange; *polylepe*, s. m., (fr. **polylèpe**), genu de insecte d'in ordinea cirripediloru; *polylepide*, adj., (fr, **polylépide**, d'in λεπίς = scama, soldiu), cu multe scame sau soldi; *polylogia*, s. f., (πολυλογία, (fr. **polylogie**), multa vorbire, locacitate; talentu de a vorbí despre multe si diverse obiecte; *polylogu*, s. m., (πολύλογος, fr. **polyloyne**), multu vorbitoriu, locace; care scie se vorbésca despre multe si diverse obiecte; *polylymphia*, s. f., (**polylymphie**, d'in **lympha**), superabundentia de lympha; *polymathe*, adj., πολυμαθής, (fr. **polymathe**), care scie multe : *unu polymathe*, persona care possede multe si diverse connoscentie; *polymathia*, s. f., (πολυμάθεια, si πολυμαθία, fr. **polymathie**), multa scientia; multe si diverse connoscentie; mare eruditione; *polymathicu,-a*. adj, (fr. **polymathique**), relativu la *polymathia* : *scóla polymathica*, in care se invétia multe scientie; *polymelia*, s. f., (fr. **polymélie**, d'in μέλος=membru), monstruositate de mai multe membre pre acellu-asi corpu; *polymelicu,-a*, adj., (fr. **polymélique**), relativu la *polymelia*; *polymelu -a*, adj., (πολυμελής, fr. **polymèle**), cu multe membre; *polymeria*, s. f., (πολυμέρεια, fr. **polymérie**), compositione d'in multe pàrti, genu de plante d'in famili'a convulvacieloru; *polymericu,-a*, adj., (fr. **polyméré**), compusu d'in multe pàrti; *polymerismu*, s. m., (fr. **polymérisme**), monstruositate caracterisata prin essistenti'a de organe supernumerarie; *polymerosomatu,-a*, adj., (fr. **polymérosomate**), care are corpulu compusu d'in mai multe segmente, sau d'in una lunga seria de annelle; subst. pl., *polymerosomatele*, ordine d'in subclassea arachnidiloru cephalostome; *polymeru,-a*, adj., (πολυμερής), compusu d'in multe parti; subst. m., *polymeru*, (fr. **polymère**), genu de insecte d'in ordinea dipthereloru; *polymitariu*, s. m., **polymitarius artifex**, maiestru care tesse cu fire de diverse colori; *polymitu,-a*, adj., **polymitus**, (πολύμιτος), tessutu d'in fire cu mai multe colori; *polymnia*, s. f., (πολύμνιος, fr. **polymnie**), genu de plante d'in famili'a corymbifereloru, cari crescu in Americ'a; *polymorphia*, s. f., (πολυμορφία), calitate de *polymorphu*; *polymorphismu* s. m., (fr. **polymorphisme**), stare de isomería particularia, prin care acelle-asi substantie ieau forme cristalline forte diverse; *polymorphu,-a*, adj., (πολύμορφος, fr. **polymorphe**), care iéa multe forme : *plante polymorphe*; *polymythia*, s. f., (fr. **polymythie**, multime de *mythuri*; poema in care fabulele se afla in mare multime; *polymythu -a*, adj., (πολύμυθος), care coprende multe mythuri, fabule, sau narrationi; *polymyxu*, s. m., **polymyxos**, (πολύμυξος, fr. **polymyxe**), lampa cu mai multe bracie; *polynemide* adj., (fr. **polynémide**), care sémina cu unu *polynemu*; *polynemu*, s. m., (fr. **polynème**), genu de pesci acan-

www.dacoromanica.ro

di'n famili'a percoidiloru; *polynesia*, s. f. (**polynésie**, d'in νῆσος=insula), multime de insule, asiá se nomesce una mare parte a superfaciei globului nostru terrestre dintre Asi'a si Americ'a, care in addeveru e compusa d'in mare multime de insule, d'intre cari cea mai estensa e Australi'a; *polynesiu,-a*, adj., (fr. **polinésien**), relativu la *polynesia*; subst. *unu polynesiu, una polynesia; polynesii; polyneuru,-a*, adj., (πολύνευρος, fr. **polyneure**), cu multe nervature: *plante polyneure; psychotri'a polyneura*. *polynomiu*, s. m., (fr. **polynome**, d'in νομή=parte, divisione), nome ce se da la veri-ce cantitate algebrica compusa d'in mai multi termini distinsi prin semnele + si —; vorbele: *binomiu, trinomiu*, etc. indica *polynomie* de doui, trei termini, etc.; *polynomiu,-a*, adj., cu mai multi termini; *polyodonte*, adj. (πολυόδους, fr. **polyodonte**), cu multi denti; subst. *polyodonte*, genu de pesci chondropterygii; genu de plante d'iu famili'a graminieloru; famili'a de conchylie acephalophore lamellibranchie; *polyommatide*, adj., (fr. **polyommatide**), care sémina cu unu *polyommatu*, s. m., (fr., **polyommate**, πολυόμματος = cu multi ocli), genu de lepidopteri diurni, care coprende mici papilioni, ornati cu formóse colori, si cari offeru nesce macule ocellate; *polyonymu,-a*, adj., **polyonymus**, (πολυώνυμος), care are mai multe nomine; *polyope*, adj., (πολύωψ, fr. **polyope**), se dice despre monstrele compuse d'in dóue corpuri unite si allu caroru capu porta patru ocli; *polyophthalmu,-a*, adj. (πολυόφθαλμος, fr. **polyoppthalme**), cu multi ocli, precumu su papilionii *polyommati*, nomiti si *argi; polyopsia*, subst.. f., (fr. **polyopsie**, d'in ὄψις = vedere), vedere multipla, specia de morbu; *polyopticu,-a*, adj., (fr. **polyoptique**), relativu la *polyopsía; polyoptru,-a* adj., (fr. **polyoptre**, d'in ὄπτεσθαι = vedere), care immultesce obiectele la vedere; subst. m., *polyoptru*, (fr. **polyoptre**), vitru prin care obiectele se vedu multiplicate, inse mai mici; *polyorexia*, s. f., (fr. **polyorexie**, d'in ὄρεξις = appetitu), morbu gastrosu, caracterisatu prin una fóme escessiva; *polyovulu,-a*, adj., (fr. **polyovulé**, d'in **ovum**=ouu), care coprende mai multe oua; *polyozu*, s. m., (fr. **polyoze**), genu de plante rubiacie cari se afla in Cochinchin'a si in Java; *polypedia*, s. f., (πολυπαιδία, fr. **polypédie**, d'in παῖς παιδός = copillu), multime de copilli; anomalia in numerulu fetiloru ce pertinu la acea-asi gestatione; *polyperianthiu,-a* (fr. **polypérianthé**), se dice despre una flore alle carei organe sessuali sunt inchise in dóue sau mai multe involucre; *polypetalia*, s. f., (fr. **polypétalie**, d'in πέταλον=petalu), starea unei corolle *polypetale* sau a unei plante cu flori *polypetale; polypetalu,-a*, adj., (fr. **polypétale**), care e compusu d'in mai multe *petale* libere si distinse: *corolla polypetala, polyphagia*, s. f., (πολυφαγία, fr. **polyphagie**), mancare multa, voracitate; *polyphagu,-a*, adj., **polyphagus**, (πολυφάγος, fr. **polyphage**), care mânca multu, vorace; *polypharmacia* s. f., (fr. **polypharmacie**), prescriptione de unu mare numeru de medicamente; *polypharmacu -a*, adj., (πολυφάρμακος, fr. **polypharmaque**), care prescrie multe medicamente; *polyphilia*, s. f., (πολυφιλία, fr. **polyphilie**), amicitia cu multi sau pentru multi; *polyphilu,-a*, adj., (πολύφιλος, fr. **polyphile**), care are multi amici, care ama multi si multe; *polyphonia*, s. f., (πολυφωνία, fr. **polyphonie**), multime de voci; *polyphonu,-a*, adj., (πολύφωνος, fr. **polyphone**), se dice despre unu echu care repete sonurile de mai multe ori; *polyphoru,-a* adj., (πολυφόρος, fr. **polyphore**), care porta multu; subst. m., *polyphoru* (fr. **polyphore**), protuberantia de asupr'a ovariului, si a carei parte superiore devine receptaclulu comune allu mai multoru ovarie; *polyphragmu,-a*, adj., (fr. **polyphragme**, d'in φράγμα = sepimentu), care are mai multe sepimente; *polyphthongu,-a*, adj. s., (πολύφθογγος, fr. **polyphthongue**), cu mai multe sonete; subst. m., unu instrumentu musicale egyptianu; *polyphyllu,-a*, adj., (πολύφυλλος, fr. **polyphylle**=multifoliu), cu multe folie: *calice polyphyllu, involucru polyphyllu, spatha polyphylla; polyphysia*, s. f., (**polyphysie**, d'in φύση = ventu), abundantia de flatuositati; *polyphytu,-a*,

www.dacoromanica.ro

adj., (πολόφυτος, fr. **polyphyte**), cu multe plante : *genu polyphytu*, care coprende multe specie; *polypiariu,-a*, adj. s., (fr. **polypiaire**), care sémina a *polypu*; subst. *polypiariu*, sau *polypariu*, (fr. **polypier**), locuentia commune solida in care locuescu zoophytii connoscuti sub numele de *polypi*; *polypiferu,-a*, adj., (fr. **polypifère**), care pórta *polypi*; *polypionia*, s. f., (fr. **polypionie**, d'in πίων=grassu), superabundantia de grassime, obesitate; *polypitu*, s. m., (fr. **polypite**), polypiariu fossile, *polyplacophoru.-a*, adj. (fr. **polyplacophore**, d'in πλάξ=placa), cu corpulu accoperitu de a lungulu cu place calcarie; *polyplaxiphoru,-a*, adj., (fr. **polyplaxiphore**), synonymu cu *polyplacophoru*; *polypode*, adj., (πολόπους, πολόποδος, fr. **polypode**), cu multe petióre; s. pl. *polypodii*, (fr. **polypodes**), subordine de insecte aptere, care coprende celle ce au mai multe de octu petióre, inse mai pucine de cincidieci; genu de plante cryptogame d'in famili'a fericiloru ; monstru caracterisatu prin petióre supernumerarie; *polypodia*, s. f., (πολυποδία, fr. **polypodie**), multime de petióre; monstru cu petióre supernumerarie ; *polypodiaciu,-ia*, adj., (fr. **polypodiacé**), care sémina cu unu *polypode*; *polypodicu -a*, adj., (fr. **polypodique**), relativu la *polypodia*; *polypogone*, s. m., (fr. **polypogon**), genu de plante d'in famili'a graminieloru, cari crescu in partile meridionali alle Europei; *polyporu,-a*, adj., (παλόπορος, fr. **polypore**), care are multi *pori*; *polyposia*, s. f., (πολυποσία, fr. **polyposie**), dorentia de a bee multu, synonymu cu *polydipsí'a*; *polyposu,-a*, adj., (fr. **polypeux**), plenu de *polypi*; *polypteru,-a*, adj., (πολόπτερος, fr. *polyptère*), cu multe aripe sau pinne; subst. m., *polypterii*, genu de pesci ossosi, holobranchii, d'in famili'a siagonotiloru; *polyptotu,-u*, adj., (πολόπτωτος, fr. **polyptote**), cu multe casuri; subst. m. *polyptotu*, (πολόπτωτον), figura de retorica, care consiste in repetitionea acellei-asi vorbe sub mai multe forme grammaticali ce pote luá; *polyptychu,-a*, adj. (πολόπτοχος), compusu d'in mai multe tabellutie; subst. m. *polyptychu*, carte de censu in evulu mediu; *polypu*, s. m., (πολόπους, fr. **polype**), nome ce s'a datu animaliloru radiate, a caroru gura e incongiurata de mai multe cilie, tentacule sau lobi mobili : *polypii s'au nomitu asiá fiendu co tentaculele cu cari sunt proveduti, sunt analoge bracieloru animalelui marinu pre care anticii lu nomiáu polypu; polypii sunt celle mai simple d'intre tóte fientiele regnului animale dupo spongiarie, elli viuu in genere in fundulu apei, si strinsi in unu numeru considerabile; de ordinariu polypii sunt affipti pre corpuri straine cu estremitatea loru posteriore, si nu essecuta alte miscàri de câtu celle ce le sunt necessarie spre a intende sau a contrage tentacule loru; polypii se reproducu cându prin óua, cari se espulsa in afora si se affigu pre alte corpuri, cându prin una specia de gemme, cari se nascu pre superfaci'a loru si nu se separa neci una data, formându tolu atáti polypi noi, cari marescu mass'a generale in indefinitu, de ací divisionea in polypi ovipari si polypi gemmipari, la cari se mai adaugu polypii scissipari, cari producu pàrti de polypi separate de restulu corpului* ; — *polypi* se numescu si escrescentiele carnose, fungóse, fibróse, carcinomatóse, cari se potu desvoltá pre tóte membranele mucóse, déro cari se vedu mai desu in fossele nasali, in matrice sau in vagina ; — *polyrhizu,-a*, adj., (fr. **polyrhize**, d'in ῥίζα = radecina), cu multe radecine sau fibre radicularie; *polyrhynchu,-a*, adj., (fr. **polyrhynque**, d'in ῥόγχος = rostru), cu mai multe rostre sau tentacule ; *polysarcia*, s. f., (πολυσαρκία, fr. **polysarcie**), escessu de carne, obesitate; *polyscelía*, s. f., (fr. **polyscélie**, d'in σκέλος=petioru), monstruositate caracterisata prin mai multe petiore supernumerarie ; *polyscelicu,-a*, adj., (fr. **polyscélique**), relativu la *polyscelia*; *polyscelu,-a*, adj., (πολυσκελής, fr. **polyscèle**), cu mai multe petióre supernumerarie; *polyscopu,-a*, adj., (πολόσκοπος, fr. **polyscope**), se dice despre unu vitru cu facie, care immultesce obiectele vedute; *polysecu*, s. m., (fr. **polysèque**, d'in σηκός=cella), fructu alle carui celle separate provinu de la multe

www.dacoromanica.ro

ovarie, inse cari sunt monosperme; *polysemu,-a*, adj., **polysemus**, (πολύσημος), care are mai multe semnificationi, ecivocu; *polysepalu,-a*, adj., (fr. **polysépale**, d'in σέπαλον = sepalu), compusu d'in mai multe sepale; *polysetu,-a*, adj., (fr. **polysète**, d'in **seta** = pèru grossu), cu multe sete sau peri grossi; *polysialia*, s. f., (fr. **polysialie**, d'in σίαλον = saliva), secretione superabundante de saliva; *polysigma*, s. f., **polysigma**, (πολύσιγμα), repetitione désa a litterei *s*; *polysomatia*, s. f., (fr. **polysomatie**, d'in σῶμα corpu), corpulentia escessiva; *polysomatu,-a*, adj., (πολύσωματος), cu multe corpuri; *polysomia*, s. f., (**polysomie**, d'in σῶμα = corpu), monstruositate cu multe corpuri; *polysomicu,-a*, adj., (fr. **polysomique**), relativu la *polysomia*; *polyspastu,-a*, adj., (fr. **polyspaste**, (d'in σπάειν = attragere), care possede mare potere attractiva; subst. m., *polyspastu*, **polyspaston**, (πολύσπαστον), machina compusa d'in mai multi scripeti; *polyspermaticu,-a*, adj., (fr. **polyspermatique**), cu mai multe sementie sau granutie; *polyspermia*, s. f., (πολυσπερμία, fr. **polyspermie**), superabundantia de sperma sau de sementia; *polyspermu,-a*, adj., (πολύσπερμος, fr. **polysperme**), cu multe granutie sau sementie; *polysporu,-a*, adj., (πολύσπορος, fr. **polyspore**), care contine multa sementia; *polystachyu,-a*, adj., (πολύσταχυς, fr. **polystachyé**), cu multe spice; *polystaphylu,-a*, adj., (πολυστάφυλος), cu multi struguri; *polystauru*, s. m., (πολύσταυρος, fr. **polystaure**), vestimentu patriarchale ornatu cu multe cruci; *polystemone*, adj., (fr. **polystémone**, d'in στήμων = stamine), cu multe stamini; *polystigmatu,-a*, adj., (fr. **polystigmaté**, d'in στίγμα = stigma), cu mai multe stigmate sau organe pistillarie in fia-care flóre; *polystichu*, s. m., (πολύστιχος, fr. **polystique**), genu de cryptogame d'in famili'a fericiloru; *polystomu,-a*, adj., (πολύστομος, fr. **polystome**), cu multe gure sau sugutórie; *polystromu*, s. m., (fr. **polystrome**), genu de cryptogame d'in famili'a licheniloru; *polystylu,-a*, adj., (πολύστυλος, fr. **polystyle**), cu multe columne; la plante, cu multi styli; *polysulfuru,-a*, adj., (fr. **polysulfure**), sulfura sulfurata; *polysyllabia*, s. f., (fr. **polysyllabie**), multiplicitate de syllabe in vorbe; *polysyllabicu,-a*, adj., (fr. **polysyllabique**), compusu d'in mai multe syllabe: *echu polysyllabicu; polysyllabismu*, s. m., (fr. **polysyllabisme**), systema basata pre multiplicitatea syllabeloru in vorbe; *polysyllabu,-a*, adj., **polysyllabus**, (πολυσύλλαβος, fr. **polysyllabe**), formatu d'in mai multe syllabe: *vorbe polysyllabe*; *polysyllogismu*, s. m., (fr. **polysyllogisme**), syllogismu compusu d'in mai multi syllogismi; *polysyllogisticu,-a*, adj.. (fr. **polysyllogistique**), compussu d'in mai multi syllogismi: *rationamentu polysyllogisticu; polysyndesmu*, s. m., (πολυσύνδεσμος), multime de conjuctioni; *polysynthetu*, s. m. **polysyntheton**, (πολυσύνθετον), figura de retorica care consiste in repetitionea conjuctionii καί = et = *si*; *polytechnia*, s. f., (πολυτεχνία, fr. **polytechnie**), multime de arti; scola *polytechnica; polytechnicu,-a*, adj., (fr. **polytechnique**), care coprende mai multe arti: *institutu polytechnicu*, *scóla polytechnica*, in care se invétia mai multe arti; *scientie polytechnice*, cari se invétia in institutele polytechnice, scientíe relative la viéti'a practica, precumu su scientiele methematice si physice cu diversele loru applicationi; *polythalamu,-a*, adj., (fr. **polythalame**, d'in θάλαμος = camera), se dice despre unu conchyliu univalvu care si are cavitatea sea separata in mai multe celle, prin totu atâte sepimente; *polythecia*, s. f., (fr. **polythécie**, d'in θήκη = théca), genu de zoophyti d'in classea polypiloru; *polytheisare*, v., (fr. **polythéiser**), a professá *polytheismulu*: *polytheismu*, (fr. **polythéisme**, d'in θεός = dieu), systema de religione care admitte pluritatea dieiloru, oppusa *monotheismului*, care admitte numai unu dieu; *polytheisticu,-a*, adj., relativu la *polytheismu* sau la *polytheistu*; *polytheistu*, s. m., (fr. **polythéiste**), care proféssa *polytheismulu*; *polytheliu,-a*, adj., (fr. **polythélé**, d'in θηλή = mammella, titia), care are mai multe ovarie in fia-care flore; *polythriŋ-*

www.dacoromanica.ro

ciu, s. m., (fr. **polythrincion**), genu de plante cryptogame d'in famili'a fungiloru; *polytomia*, s. f., (fr. **polytomie**, d'in τομή=taliatura), divisione in mai multe pàrti, synonymu cu *polychotomia; polytomicu,-a*, adj., (fr. **polytomique**), relativu la *polytomia; polytomu,-a*, adj., (fr. **polytome**), divisu in mai multe pàrti; *polytonu,-a*, adj., (fr. **polytone**, d'in τόνος=tonu), cu mai multe tonuri; *polytrichoide*, adj., (fr. **polytrichoïdé**); care sémina cu unu *polytrichu; politrichu,-a*, adj., **polytrichos**, (πολύτριχος, fr. **polytrique**), cu multu pèru, perosu; subst., *polytrichu*, s. m., **polytrichon**, (πολύτριχον, fr. **polytric**), genu de plante cryptogame d'in famili'a muschiloru; *polytrophia*, s. f., (πολυτροφία, fr. **polytrophie**), abundantia sau escessu de nutritura, mare nutritione; *polytrophu,-a*, adj., (πολύτροφος), tare nutritu, si fórte nutritivu; *polytropia*, s. f., (πολυτροπία, fr. **polytropie**), varietate; varietate de phenomene ce offeru unele cristalle; *polytropicu,-a*, adj., (fr. **polytropique**); relativu la *polytropia: polytropu,-a*, adj., (πολύτροπος, fr. **polytrope**), multifariu, variu; care offere phenomenulu *polytropiei; polytrochu*, s. m., (fr. **polytroque**, d'in τροχή = róta), care are mai multe corone de cilie; subst. pl., *polytrochele*, familia de infusorie rotifere; *polytypare*, v., (fr. **polytyper**, d'in τύπος=typu), a typari in multe essemplarie: *a polytipá una carte; polytypariu*, s. m. pers., care *polytypa;* si reale, prin care *se polytypa; polytypatoriu*, s. m., (fr. **polytypeur**), care *polytypa, polytypatu,-a*, adj. part., (fr. **polytypé**), immultitu prin *typariu; polytypu,-a*, adj., (fr. **polytype**); se dice despre genulu care serve de typu la mai multe specie; *polyuria*, s. f., (fr. **polyurie**, d'in οὖρον=urina), accumulatione de urina in besica, *polyuricu,-a*, adj., (fr. **polyurique**), ralativu la *polyuria; polyzoariu,-a*, adj., (fr. **polyzoaire**, d'in ζῶον=animale), care sémina totu de una data cu animali de diverse classi; subst. pl., *polyzoariele; polyzonite*, s. f., (fr. **polyzonite**), specia de schistu cu zone de diverse colori; *polyzonu,-a*, adj., **polyzonos**, (πολύζωνος, fr. **polyzoné**), care e semnatu cu mai multe zone colorate; subst. m., *polyzonu*, **polyzonos**, (πολύζωνος), specia de pétra pretiosa.

1 POMA, s. f., **pomum**, fructulu unui arbore: *pòme selbatice, pòme nobilite, pòme dulci, pòme acre; merele, perele, prunele su pome; pomii producu pome; copillii manca pòme; Moldavii nomescu strugurii pòma.*

2 POMA, pl.-*mate;* (πῶμα), operclu, coperclu, occure in diverse compositioni de termeni scientifici, atâtu ca parte anteriore, câtu si mai vertosu ca parte posteriore a compositionii.

* POMACANTHU, s. m., (fr. **pomacanthe**, d'in πῶμα=operclu, si ἄκανθα=spinu), genu de pesci thoracici d'in marile Indiei.

* POMACIU, -*a*, adj., (fr. **pomacé**), care sémina cu unu *pomariu*=rosaciu; subst. pl., *pomaciele*, tribn de rosacie.

* POMACENTRU, s. m., (fr. **pomacentre**), genu de pesci acanthopterygii, d'in famili'a scienoidiloru.

* POMADASU, s. m., (fr. **pomadasys**, d'in πῶμα = operclu, si δασὺς = aspru), genu de pesci thoracici d'iu marea rosia.

* POMADERRE, s. f., (fr. **pomaderris**, si **pomadère**, d'in πῶμα = operclu, si δέρρις = membrana), genu de plante dicotyledonie d'in famili'a ramnoidiloru.

POMARANCIA si *pomerancia*, s. f., **pomum aureum**, vedi *pomaurancia*.

POMARIA (cu *i* lungu) s. f., **pomarium**, multime de *pòme;* multime de *pomi;* vedi *pometu*.

POMARIA (cu *i* scurtu), s. f., (fr. **pomaire**), genu de plante dicotyledonie din famili'a leguminóseloru.

POMARIU,-*a*, adj., **pomarius**, relativu la *pomi* si la *pome;* subst. m. personale, *pomariu*, pl. *pomarii*, care cultiva, si care vende *pòme;* reale, *pomariu*, pl. *pomarie*, **pomarium**, gradina de *pomi*, seminariu de *pomi*, scóla de *pomi; pomariu*, s. m., (fr. **pommier**), rosaciu, genu de plante dicotyledonie d'in famili'a rosacieloru;

* POMASTOMU,-*a*, adj., (fr. **poma-**

www.dacoromanica.ro

stome, d'in πῶμα=operclu, si στόμα = gura), cu gur'a coperita, ascunsa.

POMATA, s. f., (it. **pomata**, fr. **pommade**), specia de cosmeticu pentru ungerea perului.

* POMATARIU, s. m., care face, si care vende *pomata*.

* POMATOBRANCHIU,-*a*, adj., (fr. **pomatobranche**, d'in πῶμα = operelu, si βράγχιον=branchiu), cu branchiele ascunse.

* POMATOMU, s. m., (fr. **pomatome**, d'in πῶμα=operclu, si τομή = taliatura), genu de pesci acanthopterygii, d'in famili'a percoidiloru.

* POMATORHYNCHU, s. m., (fr. **pomatorhin**, d'in πῶμα = operclu, si ῥύγχος = rostru), genu de passeri cari locuescu in terrele calde alle Asiei.

POMAURANCIA, s. f., **pomum aureum**, (it. **arancio**, ven. **naranza**, isp. **naranja**, port. **laranja**, fr. **orange**), portugalla, corruptu *portocalla*.

* POMERIDIANU,-*a*, adj., **pomeridianus**, si **postmeridianus**, dupo mediadí : *tempulu pomeridianu, orele pomeridiane*.

* POMERIDIE, adv,, **pomeridiem**, **post-meridiem**, dupo mediadí, dupo amédia.

* POMERIU, pl.-*ie*, **pomoerium**, spatiu d'in intrulu si d'in afor'a murului cetatii, unde nu erá permissu a edificá; apoi in genere, murulu cetatii.

POMETU, pl.-*e*, **pometum**, multime de *pomi*, gradina de *pomi*.

POMIFERU,-*a*, adj., **pomifer**, care produce *pome : ramuri pomifere*.

POMIFORME si *pomiformu*,-*a*, adj., (fr. **pomiforme**), care are form'a rotunda ca una *póma*.

POMOLOGIA, s. f., cultur'a pomiloru.

POMOLOGU, s. m., care cultiva pomi.

* POMONA, s. f., *pomona*, dieéssa a *pomeloru* la anticii Romani; cultura de pomi.

* POMONALE, adj., **pomonalis**, relativu la *Pomona : flamine pomonale*, **flamen pomonalis**.

POMOSU,-*a*, adj., **pomosus**, plenu de *pome : gradina pomosa; corona pomósa*, de ramuri incarcate cu pome.

1 POMPA, s. f., **pompa**, (πομπή), apparatu magnificu, magnificentia, splendóre, fastu; ceremonia; processione : *pompa triunfale, pompa imperiale, pompa regale, pompa maiestosa, pompa solennale; pompa funerale; a desvoltá mare pompa; a intrá in cetate cu pompa; a inaugurá cu pompa una serbatóre; a nu face pompa; a urî pomp'a; a fúgí de pompa*.

2 POMPA, s. f., (fr. **pompe**), machina pneumatica sau hydraulica; vedi *pumpa* si derivatele selle.

POMPALE, adj., **pompalis**, de *pompa*, magnificu, maiestosu.

POMPALITATE, s. f., **pompalitas**, calitate de *pompale*, totu ce compune una pompa.

POMPARE, v., **pompare**, 1. a face pompa; 2. a scrie si a recitá cu emphase.

POMPATICU,-*a*, adj., **pompaticus**, pomposu, fastuosu, maiestosu.

POMPATU,-*a*, adj. part., **pompatus**, facutu cu pompa, pomposu.

POMPIFERU,-*a*, adj., **pompifer**, fastuosu, magnificu, pomposu.

* POMPILU, s. m., **pompilus**, (πομπίλος), 1. unu pesce de mare care insociesce navile, nomitu si *nautilu*, **nautilus**;—2. (fr. **pompile**), genu de insecte hymenoptere.

POMPOSU,-*a*, adj., **pomposus**, plenu de *pompa*, solennale : *stylu pomposu; ornamente pompóse; serbatori pompóse, sacrificie pompose*.

POMU, s. m., **pomus**, arbore care produce *pome : pomi selbatici, pomi domestici; pomi pleni de pome; pomi inflori-ti; a plantá gradin'a cu pomi; a cultivá pomii; a face negotiu cu pomii*; prov. *pom'a nu cade departe de pomu*.

* PONDERABILE, adj., **ponderabilis**, care se póte pondera : *materia ponderabile*, in oppositione cu *imponderabile*.

* PONDERARE, v., **ponderare**, a mesurá cu *pondulu*, a trage in campena, a campení, a cantarí; fig. a mesurá, a essaminá, a considerá, a estimá, a appretiá, a judecá : *a ponderá aurulu; a ponderá vorbele; a ponderá rationile pentru una assertione si in contr'a ei;*

www.dacoromanica.ro

dupo ce amu ponderatu tóte, amu decisu; ponderati bene lucrulu inainte de a luá una resolutione.

* PONDERARIU, pl.-*ie*, **ponderarium**, locu unde stau depuse pondurile publice.

* PONDERATIONE, s. f., **ponderatio**, actione de *ponderare*, in t. s. verbului.

* PONDERATORIU,-*tória*, adj. s., **ponderator**, care *pondera*, in t. s. verbului.

* PONDERATU,-*a*, adj. part., **ponderatus**, mesuratu cu pondulu, trassu in campena, campenitu, cantaritu : *lucruri ponderate, vorbe ponderate, rationi ponderate;* sup. *de ponderatu;* subst. *ponderatulu.*

* PONDERATURA, s. f., **ponderatura**, actulu, effectulu si resultatulu actionei de *ponderare : ponderatur'a lucruriloru cari se vendu cu pondulu.*

* PONDEROSITATE, s. f., (it. **ponderosità**), calitate de ponderosu, greutate, importantia : *ponderositatea vorbeloru si a rationiloru.*

* PONDEROSU, adj., **ponderosus**, plenu de *pondu*, de mare pondu, greu, importante : *materie ponderóse; vorbe ponderóse; rationi ponderóse.*

PONDU, pl.-*uri* si-*eri*, **pondus**, (de la **pendere**), 1. greutate, in sensu propriu si figuratu : *tóte lucrurile materiali au pondu, si tóte se potu mesurá cu pondulu; mare pondu, micu pondu; lumin'a n'are pondu si de acea-a se néga materialitatea ei;* fig. *pondulu vorbeloru unui omu; pondulu rationilorn; parerea unui omu cu autoritate are pondu; vorbele lui n'au neci unu pondu;* 2. greutate determinata : *pondu romanu de douespredieci uncie = pondu de apotheca =* libra; *pondu de commerciu de sessespredìece uncie = pondu atticu =* mina; *pondu de auru, de argentu, de arame, de ferru; pondu de carne, de farina, de pane.* In acestu sensu, in Daci'a superiore se aude plurariulu *pondi* sau *pundi : trei pondi de carne, patru pondi de sare.*

PONENTE, adj. part. pres., **ponens**, care *pone;* in logica, care affirma : *modulu ponente* si *modulu tallente.*

PONERE, si *punere*, ind. pres. *ponu* si *punu, poniu* si *puniu, poiu* si *puiu; poni* si *puni, poi* si *pui; pone* si *pune; ponemu* si *punemu, poneti* si *puneti; ponu* si *punu;* conj. pres. se *ponu* si *punu, poniu* si *puniu, poiu* si *puiu;* se *poni* si *puni, poi* si *pui;* se *pona* si *puna, ponia* si *punia, poia* si *puia;* se *ponemu* si *punemu;* se *poneti* si *puneti,* se *pona* si *puna, ponia* si *punia, poia* si *puia;* imperat. *pone* si *pune; poneti* si *puneti;* perf. *posi* si *pusi, posei* si *pusei,* sup. *posu* si *pusu, postu* si *positu,* v., **ponere**, unulu d'intre verbele celle mai fecunde in limb'a româna, cu nuantie varie, inse forte delicate, si cari mai facile se potu intellege d'in essemple de câtu d'in esplicationi otiose : *pune cartea pre mésa; puneti lemne in focu; ea puse copillulu in patu; ellu si puse pellari'a in capu; noi ne pusemu la mésa; voi ve puseti in fruntea armatei; ei se pusera in miscare; ellu se pune garante pentru frate seu; cându audí acésta-a omulu se puse la cugete* sau *pre cugete; a pune multa fatiga la unu lucru* sau *pre unu lucru; pune-te inainte, si ellu se se puna inapoi; puneti sarcinele diosu; spune menatoriului se puna callii la trassura; a pune in functione, a pune in servitiu publicu; a pune judeci, a pune administratori; a pune capetu unei lungi si grelle lucràri; ce nome ai pusu copillului? pune lucrurile aceste-a bene, se nu se pérda; a pune tóte la calle; a pune oclii pre ceva; a pune unu coventu bonu pentru cineva; ellu s'a pusu se scria una epistola; cine te a pusu se faci acésta-a? pune-ti mentea in capu;* in logica : *a pone =* a affirmá. Vedi compositele : *anteponere, apponere, componere, contraponere, deponere, desponere, descomponere, esponere, imponere, interponere opponere, posponere, preponere, proponere, reponere, seponere, straponere, superponere, supponere, transponere.*

PONTARIU,-*a*, adj., **pontarius**, relativu la *ponte;* s. m. *unu pontariu;* care face *ponte*, si care custodesce *pontele.*

PONTATICU, s. m. **pontaticum**, tassa pentru trecerea preste *ponte.*

www.dacoromanica.ro

PONTE sau *punte*, s. m. si f., **pons**, constructione de lemnu, de pétra sau de ferru preste una valle sau unu rîu, care servesee de trecutóre; *podu : ponte de lemnu, ponte de pétra, ponte de ferru, Traianu facú ponte de pétra preste Dunaria; a trece pre ponte; a stá pre ponte; a se luptá pre ponte*; prov. *a se face luntre si punte*, a persiste.

PONTEFICE, si *pontifice*, s. m., **pontifex**, vedi *pontifice*.

PONTICELLU, si *ponticella*, s., **ponticulus**, demin. d'in *ponte*, micu *ponte*, sau mica *punte*.

PONTICU,-*a*, adj., **ponticus**, relativu la *pontulu eussinu* sau marea négra : *terrile pontice, abitatorii pontici*, de pre lônga marea négra.

PONTIFICALE, adj., **pontificalis**, de *pontifice*, relativu la *pontifice : curte pontificale, functionari pontificali*; subst. *pontificalii* = ómenii *pontificelui*.

PONTIFICARE, v., (fr. **pontifier**), a fí *pontifice*; a essercitá functionile de *pontifice*.

PONTIFICATU, s. m., **pontificatus**, demnitate *pontificale*, functionea *pontificelui : pontificatulu lui Piu IX; pontificatulu e cea mai inalta demnitate ecclesiastica; nu toti sacerdotii potu adjunge la pontificatu*.

PONTIFICE, s. m., **pontifex**, archiereu, episcopu : *pontificii su cei mai inalti demnitari ecclessiastici ; pontificele massimu e cellu mai mare d'intre pontifici; pontificele romanu pórta titlulu de pontifice massimu in baseric'a catholica*.

PONTIFICIU,-*a*, adj., **pontificius**, relativu la *pontifice : dreptulu pontificiu*; subst. *pontificiu*, **pontificium**, potestatea *pontificia*.

PONTIVAGU,-*a*, adj., **pontivagus**, care âmbla in *pontu*=mare; subst. pl. *pontivagii*, pescii màrii.

PONTONE, s. m., **ponto**, augm. d'in *ponte*, nave care serve de *ponte*, *ponte* de navi.

PONTONIU, s. m., **pontonium**, ca si *pontone*.

PONTU, s. m., **pontus**, (πόντος), mare in genere : *férele pontului*, pescii; apoi *pontulu eussinu*, **pontus euxinus** = marea négra.

POPA, s. m., **popa**, servitoriu allu altariului, preutu, sacerdote : *a se face popa, a fí popa la una baserica; a traí ca unu popa; popa fora baserica; pantece de popa; fetioru de popa*.

POPANU, pl.-*e*, **popanum**, (πόπανον), una specia de placenta care se ducea la baserica.

POPARE, v., a face *popa*; de ací : *popandu* care se prepara la *popia*, clericu care astépta a fí promossu la gradulu de *popa*.

POPELLU, s. m., **popellus**, demin. d'in *populu*, micu poporu.

POPESCE, adv., **sacerdotaliter**, in modu *popescu : a mancá si bee popesce*.

POPESCU,-*a*, adj., **sacerdotalis**, relativu la *popa*, de *popa*; ca unu *popa : functione popésca; lucru popescu, prandiu popescu, cena popesca, mésa popesca*, forte bona.

POPIA, s. f., **sacerdotium**, gradu sau demnitate de *popa*, preutía.

POPILLA s. f., (d'in **pupa, pupula, pupilla**=copilla), vedi *copilla*.

POPILLARESCE, adv., vedi *copillaresce*.

POPILLARESCU,-*a*, adj., (de la *popillu* = copillu), vedi *copillarescu*.

POPILLARIA, s. f., vedi *copillaría*.

POPILLARIRE,-*escu*, v., vedi *copillarire*.

POPILLARIU,-*a*, adj., (de la *popillu* = copillu), vedi *copillariu*.

POPILLAROSU,-*a*, adj., vedi *copillarosu*.

POPILLU, s. m., (d'in **pupus, pupulus, pupillus** = copillu), vedi *copillu*.

POPIME, s. f., **sacerdotium**, multime de *popi : s'a adunatu tóta popimea d'in térra*.

POPINA, s. f., **popina**, taberna, locu unde se aduna ómenii, mânca si beu pre banni; ospetaría ordinaria.

POPINALE, adj., **popinalis**, relativu la *popina*.

POPINARE, v., **popinari**, a petrece in *popina*, a mancá si bee; a dá se bea, a inchiná cu pocariulu.

POPINARIU,-*a*, adj., **popinarius**,

www.dacoromanica.ro

care pertine la *popina;* subst. m., *popinariulu*, care administra *popin'a,* care tractédia pre ospeti, ospetariulu; f. *popinari'a,* ospetaréss'a.

POPINATORIU,-*tória*, adj. s., **popinator,** care *popina;* care petrece in *popina;* care inchina cu pocariulu.

POPIRE,-*escu,* v., (de la *popa*), a face *popa*, a ordiná preutu; refl. *a se popí,* a se face *popa;* astadi terminu triviale, in locu de chirotonire, ordinare, consecrare.

POPITU,-*a,* adj. part., facutu popa, ordinatu preutu; astadi terminu triviale, in locu de chirotonitu, ordinatu, consecratu.

POPLARE, v., (fr. **peupler**), a impoporá, a provedé cu *poporu.*

POPLATU,-*a,* adj. part., (fr. **peuplé**), impoporatu, provedutu cu *poporu.*

* POPLICOLU,-*a*, adj., **poplicola,** care lingusesce pre *poporu.*

* POPLICU,-*a*, adj., **poplicus, publicus,** relativu la *poplu* publicu; vedi *publicu.*

* POPLITE, s. m., **poples,** partea supina a genuchiului, apoi si genuchiulu ensusi.

1 POPLU, s. m., **poplus, populus,** multime de ómeni, poporu.

2 POPLU, s. m., (transformatu in *plopu*), **populus,** (fr. **peuplier,** it. **pioppo**), arbore mare si formosu care cresce dreptu in susu, si carui-a i placu locurile umede.

POPOLU, s. m., **popolus, populus, poplus,** poporu; vedi *poporu.*

POPORANU,-*a,* adj. s, (it. **popolano**), d'in *poporu* unulu care face parte d'in poporulu ce pertine la una baserica, parochianu : *parochulu dice : poporanii mei. poporanele melle.*

POPORARE v., (it. **popolare,** fr. **peupler**), a impoporá, a provedé cu *poporu : a poporá unu locu, a poporá una térra;* vedi *impoporare.*

POPORATU,-*a,* adj. part., (it. **popolato,** fr. **peuplé**), impoporatu, provedutu cu poporu : *térra poporata, locu poporatu;* vedi *impoporatu.*

POPORU, pl.-*e,* (d'in **popolus**), **populus,** multime de ómeni, multime de cetatiani, collectivitatea cetatianiloru : *poporulu românu ; poporulu d'in tóta térra; poporu cultu, poporu civilisatu, poporu barbaru, poporu selbaticu; vocea poporului e vocea lui domnedieu; a interitá poporulu; a lingusí poporulu; a conduce poporulu ; a seduce poporulu ; a se serví cu poporulu ca cu unu instrumentu; poporulu de diosu se nomesce vulgu; poporulu e unu leu pre care nu debe se lu interriti; guvernulu debe se faca totu pentru poporu, co-ci poporulu compune statulu; e detori'a nóstra de a luminá poporulu, nu de a lu despretiá; cine despretia poporulu, nu merita a fi sufferitu in mediloculu poporului; functionarii sunt pentru poporu, nu poporulu pentru functionari.*

POPULACIU,-*a*, adj., **populacius,** relativu la poporulu de diosu; de ací subst. f., *populaci'a,* (it. **popolazzo,** fr. **populace**), poporulu de diosu, vulgulu, **ignobile vulgus.**

1 POPULARE, adj., **popularis,** relativu la *populu,* in intellessulu cellu mai largu : *lucrare populare, portare populare, vorbe populari, cântice populari; omu populare, guvernu populare; ellu e forte populare;* vedi si *popularíu.*

2 POPULARE, v., (it. **popolare,** fr. **peupler**), a impoporá. Compara : *poplare, populare, poporare* si *impoporare,* cari differu prin forma, inse dau acelluasi intellessu.

* POPULARISARE, v., (fr. **populariser**), a face *popularíu : a popularisá scienti'a; a popularisá pre unu omu care erá neconnoscutu poporului;* refl. *a se popularisá,* a se face popularíu.

* POPULARISATU,-*a,* adj. part., (fr. **popularisé**), facutu *popularíu : scientia popularisata.*

* POPULARISMU, s. m, (fr. **popularisme**), popularitate inaltiata in systema : *popularismulu aristocratiloru e totu de a un'a suspectu.*

* POPULARITATE, s. f., **popularitas,** calitate de *popularíu,* portare a unui omu care cauta favórea poporului : *a si castigá popularitate; omulu are multe calitati bone, déro n'are popularitate ; addeverata popularitate; falsa popularitate.*

www.dacoromanica.ro

POPULARIU, -*a*, adj., **popularis**, relativu la *populu*, mai usitatu de câtu 1 *popolare*, inse identicu in sensu : *omu popularin, guvernu popularin, appucature popularie, fapte popularie, intrige popularie.*

POPULATIONE, s. f., (it. **popolazione**, fr. **population**), actione de *populare*, multiplicatione prin generatione, mai allessu inse: numerulu poporului care locuesce in una térra, relativu la estensionea ei ; *mare populatione, mica populatione; escessu de populatione; populationea terreloru romane; populationea Europei; populationea globului terrestre.*

POPULATORIU,-*tória*, adj. s., (it. **populatore**), care *popula*, impoporatoriu.

POPULATU,-*a*, adj. part., (it. **popolato**, fr. **peuplé**), impoporatu : *térra populata, satu populatu, locuri populate;* vedi si *impoporatu.*

POPULOSITATE, s. f., **populositas**, nomerositate, multime, stare populósa.

POPULOSU,-*a*, adj., **populosus**, plenu de poporu, numerosu, fórte populatu : *térra populósa, insula populósa, mercatu populosu.*

POPULU sau *popuru*, (compara *popolu* sau *poporu*, si *poplu*), s. m., **populus**, multime de ómeni; vedi *poporu.*

PORCA, s. f., **porca**, femell'a *porculni*, scrófa; vedi *porcu* si *scrófa.*

PORCARESSA, s. f., muliere a *porcariului;* muliere care pasce porcii.

PORCARIA, s. f., (pronuntia *porcaría*), 1. functione de *porcariu*, 2. fapte de *porcariu*, sau si de *porcu, porcía.*

PORCARIU,-*a*, adj. s., **porcarius**, relativu la *porcu;* subst. m., *porcariu*, pastoriu de porci.

PORCASTRU, s. m., **porcastrum**, 1. una planta nomita si *porcillaca*, **porcillaca;** 2. (it. **porcastro**), porcellu.

PORCELLA, (cu *ll* supressu, *porcea*), s. m., **porcella**, demin. d'in *porca, porcellu* de genulu femininu : *scrófa nostra a fetatu doui porcelli si trei porcelle;* fig. *ea e grassa ca una porcella.*

PORCELLANA, s. f., (fr. **porcelaine**); vedi *potiolana.*

PORCELLINU,-*a*, adj., **porcellinus**, de *porcellu : carne porcellina; glandule porcelline.*

PORCELLU, s. m., **porcellus**, demin. d'in *porcu*, porcu micu, têneru : *scrof'a cu porcelii ; sugu porcellii la mamm'a loru: porcellu grassu; carne de porcellu.*

PORCETRA, s. f., **porcetra**, scrófa care a fetatu numai una data.

PORCESCE, adv., in modu *porcescu : a mânca porcesce.*

PORCESCU,-*a*, adj., (de la *porcu*), relativu la *porcu*, ca un *porcu : viétia porcésca, mancare porcésca, portare porcésea.*

PORCIA, s. f., natura de *porcu*, viétia *porcésca*, mancare *porcésca : porci'a unui omu fora educatione ; cine póte spune tote porciele lui.*

PORCILIA, s. f., **porcilia**, scrofa care allapta *porcelli.*

PORCILLACA, s. f., **porcillaca**, una planta, *portullaca.*

PORCINA, s. f., **porcina**, carne de *porcu.*

PORCINARIU, s. m., **porcinarius**, negotiatoriu de porci; negotiatoriu de carne de porcu, de *porcina.*

PORCINU, -*a*, adj., **porcinus**, de *porcu : botu porcinu, cóste porcine, carne porcina.*

PORCU, s. m., **porcus**, genu de animali mammifere d'in ordinea pachydermeloru cari se ingrassia tare, si a caroru carne e bona de mancatu : *porcu domesticu, porcu selbaticu, porcu grassu; grassu ca un porcu; carne de porcu; lardu de porcu, cóste de porcu; carnati de porcu; a mancá ca unu porcu; tróca de porci.*

* PORISMA, pl.-*mate*, (πόρισμα, it. **porisma**, fr. **porisme**), propositione subsidiaria care se applica la demonstrationea unei theorema sau la solutionea unei problema.

*,PORISTICU,-*a*, adj., (πορισττικός, fr. **poristique**), care se basédia pre una *porisma : solutione poristica.*

* PORITU, s. m., (fr. **porite**), genu de zoophyti care se appropia de astrea.

* PORNA, s. f., (πόρνη=meretrice), in compositioni, precumu : *pornographía*, etc.; vedi *pornographia.*

www.dacoromanica.ro

* PORNIA, s. f., (πορνεία), fornicatione, curvía.

PORNIRE,-*escu*, v., (ἀπόρνυμι), intr. a purcede, a plecá la drumu; transit. a pune in miscare; refl. *a se porni*.

PORNITU,-*a*, adj. part., incitatu, apprensu de passione; applecatu spre ceva.

* PORNOGRAPHIA, s. f., (fr. **pornographie**), tractatu despre prostitutione; pictura obscena; de aci : *pornographicu,-a*, adj., (fr. **pornographique**), relativu la *pornographia;* si *pornographu*, s. m., (πορνογράφος, fr. **pornographe**), care scrie despre prostitutione, si care pinge scene obscene.

† PORO,-, (d'in πῶρος=duru, sau d'in πόρος=poru), in diverse compositioni, precumu : *porocele*, s. f., (fr. **porocèle**, d'in πῶρος, si κήλη=tumore), hernia alle carei involucre sunt dure callóse; *porocephalu*, s. m., (fr. **porocéphale**), genu de vermi intestinali; *porodermu,-a*, adj., (fr. **porodermе**, d'in πόρος, si δέρμα=pelle), cu pellea porósa; *porodothia*, s. f., (fr. **porodothie**), genu de plante cryptogame d'in ordinea licheniloru; *poromphala*, s. f., (fr. **poromphale**, d'in πῶρος, si ὀμφαλός=buricu), hernia umbilicale complicata cu callositati; *poronia*, s. f., (fr. **poronie**), genu de plante cryptogame d'in ordinea fungiloru; *porophoru*, s. m., (fr. **porophore**, d'in πόρος, si φέρειν=portare), genu de plante cryptogame care coprende licheni pleni de pori; *porophyllu,-a*, adj. (fr. **porophylle**, d'in πόρος, si φύλλον=folia), cu foliele plene de puncte transparenti assémine poriloru ; *poropteride*, adj., (fr. **poroptéride**, d'in πόρος, si πτερίς=ferice), alle carui sporangie se deschidu in vertice prin unu poru; *porostemone*, s. m., (fr. **porostèmn**), genu de plante d'in famili'a laurineloru; *porotheliu*, s. m., (fr. **porothélion**), genu de plante cryptogame d'in famili'a licheniloru; *poroticu,-a*, adj., (fr. **porotique**, d'in πῶρος=duru), se dice despre substantiele medicamentóse cari se credeau apte spre a produce callositate.

* POROSITATE, s. f., (it. **porosità**, fr. **porosité**), calitate de *porosu* : *porositatea pellei; porositatea corpuriloru.*

* POROSU,-*a*, adj., (it. **poroso**, fr. **poreux**), plenu de *pori*, cari are *pori* : *tóte corpurile su poróse.*

* PORPHYRA, s. f., (πορφύρα), 1. purpura, colóre rosia, vestimentu de colóre rosia; 2. pétra rosia inchisa presarata cu macule albe; 3. pétra dura care se pote poli, presarata de cristalle, sau pétra care presenta cristalle réspandite in mediloculu unei paste omogene.

* PORPHYRETICU,-*a*, adj., **porphyretieus**, de *porphyra* : *marmore porphyretica.*

* PORPHYRICU,-*a*, adj., (fr. **porphyrique**), care contine *porphyra*, care are apparenti'a de *porphyra* : *pétra porphyrica; structura porphyrica; monti porphyrici.*

* PORPHYRIONE, s. m., **porphyrio**, (πορφυρίων), passere purpuria.

* PORPHYRISARE, v., (fr. **porphyriser**), a pulberalisá una substantia dura (pisandu-a pre una mésa de porphyra).

* PORPHYRISATIONE, s. f., (fr. **porphyrisation**), actione de *porphyrisare*, reductione in pulbere menunta, pulberisatione (operata pre una mésa de *porphyra*).

* PORPHYRISATU,-*a*, adj. part., (fr. **porphyrisé**), pulberisatu, macinatu meruntu.

* PORPHYRITE, s. m., **porphyrites**, (πορφυρίτης), porphyra; una massa de pétra care sémina cu porphyr'a;—varietate de ficu rosiu.

* PORPHIRITICU,-*a*, adj., (fr. **porphyritique**), synonymu cu *porphyricu.*

† PORPHYRO,-, (d'in πορφύρα=purpura), in compositioni scientifice, precumu : *porphyrocephalu,-a*, adj., (fr. **porphyrocéphale**, d'in κεφαλή=capu), cu capulu rosiu : *papagallu porphyrocephalu; porphyrogenitu,-a*, adj., (πορφυρογέννητος), nascutu in purpura, nome ce se dá principiloru byzantini cari se nasceau pre tempulu candu parentele loru erá imperatoriu : *Constantinu porphyrogenitulu; porphyroide*, adj., (πορφυροειδής), care sémina a *porphyra* : *structura de pétra porphyroide; porphyrozonu,-a*, adj., (πορφυρόζωνος, fr. **porphyrozoné**), cu brânu de *porphyra* : *fis-*

www.dacoromanica.ro

surella porphyrozona; *porphyruru,-a*, adj., (fr. **porphyrure**, d'in οὐρά=códa), cu cód'a rosia : *papagallu porphyruru.*

* PORRACIU,-*a*, adj., **porraceus**, (fr. **porracé**), de *porru*, cu colore verde pallida ca a *porrului.*

* PORRECTIONE, s. f., **porrectio**, intendere, prolungire; dare in mâna; vedi verbulu *porregere.*

* PORRECTU,-*a*, adj. part., **porrectus**, intensu, prolungitu; datu in mâna.

* PORREGERE, *porressi* si *porressei*, *porressu*, si *porrectu*, **porrigere**, a intende, a estende, a prolungí; a dá in mâna, a offerí, a presentá.

* PORRIGINE, s. f., **porrigo**, unu morbu de pelle, ca petinginea.

* PORRIGINOSU,-*a*, adj., **porriginosus**, plenu de porrigine.

PORRU, si *purru*, s. m., **porrum** si **porrus**, (πράσον), specia de alliu, alliu selbaticu.

PORRURE, adj., (**porro**, πόῤῥω), **semper**, totu de a un'a, continuu : *si acumu si porrure.*

PORTA, s. f., **porta**, appertura larga prin care poti intrá in unu locu inchisu fora a te suí, usia larga : *port'a cetatei, port'a casei, port'a curtii; a intrá cu carrulu pre pórta; a inchide pórt'a, a deschide pórt'a, a umblá pre pórta; a essí la pórta; a stá la pórta, a asteptá la pórta; pórta mare, larga si inalta; pórta mica, angusta si bassa*; fig. *portile cerului, portile paradisului. portile iadului*; *pórt'a othomana, inalt'a pórta, sublimea pórta, fulgid'a pórta*, curtea sultanului de la Constantinopoli, guvernulu turcescu; de ací si simplu *port'a : a merge la pórta, a vení de la pórta, a conferí cu pórta, a se intellege cu port'a; nu se involiesce pórt'a, nu consente port'a.*

PORTABILE, adj., **portabilis**, care se póte portá; — care se póte supportá.

PORTANTE, adj. part. pres., **portans**, care pórta, care duce.

1 PORTARE, v., **portare**, a duce : *a portá pre cineva cu vorb'a, cu mentioni; a portá pre unu omu pre la baserice, pre la icóne, pre la sâncti; a portá sarcin'a sea; a portá vestimente nóue sau vechie; a portá arme; a portá flori in pellaria*; refl. *a se portá*, **se gerere** : *ellu se pórta bene, ea se pórta reu; portati-ve bene si veti fi laudati de toti; nu mi place cumu se pórta scolarii acesti-a*, in sensu morale; déro si in sensu esteticu : *ea se pórta formosu, elle se pórta cu gustu;* prov. *sau te porta cumu ti e vorb'a, sau vorbsce cumu ti e portulu.*

2 PORTARE, s. verbale, (**portatio**), **gestio**, **mores**, in t. s. verbului : *m'a fatigatu cu portarea de la unu locu la altulu; portarea sarcinei nu e usióra; nu mi place portarea acestui omu; portârile vóstre m'au desgustatu cu totulu; professorii punu note la portarea scolariloru; nu numai invetiatur'a, ci si portarea debe se fia bona.*

PORTARELLU, s. m., demin. d'in *portariu*, **janitor**, (it. **usciere**, fr. **huissier**), **apparitor**, functionariu publicu insarcinatu cu communicarea acteloru de justitia, si cu essecutarea sententieloru, etc.

PORTARESSA, s. f., **janitrix**, femina care custodesce, inchide si deschide pórt'a; si muliere a portariului.

PORTARIU, s. m., **portarius**, **janitor**, care custodesce, inchide si deschide pórt'a : *numai domnii cei mari au portariu; infernulu inco are unu portariu care se numesce Cerberu.*

PORTATIONE, s. f., **portatio**, actione de *portare : portationea sarcineloru.*

PORTATIVU,-*a*, adj., (fr. **portatif**), care se póte usioru portá : *carte portativa; dictionariu portativu; lectica portativa; mortariu portativu, móra portativa.*

PORTATORIU,-*a*, adj. s., **portator**, care pórta, care duce : *portatoriu de sarcine grelle, portatoriu de diarie, portatoriu de scrissori; portatoriu de vorbe, de mentioni; portatoriu de vestimente pretióse; portatoriu de bellu, portatoriu de triunfu, de victoria.*

PORTATRICE, s. f., **portatrix**, femina care *pórta.*

1 PORTATU,-*a*, adj. part., **portatus**, **gestus**, dussu : *sarcine portate, vestimente portate, vorbe portate d'in casa in casa.*

www.dacoromanica.ro

2 PORTATU, s. m., **portatio**, actulu de *portare*: *portatulu sarcineloru, vestimenteloru, vorbeloru.*

PORTELLA, s. f., **portella**, demin. d'in *pórta*, mica *pórta*.

* PORTEMIA, s. f., **portemia**, una specia de nave de transportu.

* PORTENDERE, *portensi* si *portensei*, *portensu* si *portentu*, v., **portendere**, a arretá, a anuntiá, a profetá sau profetisá.

* PORTENTIFERU,-*a*, adj., **portentifer**, si

* PORTENTIFICU,-*a*, adj., **portentificus**, miraculosu, monstruosu, prodigiosu.

* PORTENTOSU,-*a*, adj. **portentosus**, plenu de *portente*, miraculosu, prodigiosu; fabulosu: *nascere portentósa, serpe de una marime portentósa; narratione portentósa.*

* PORTENTU, pl.-*e*, **portentum**, arretare, monstru, prodigiu; miraclu, minune: *portentele dieiloru; portentele poetiloru si alle pictoriloru; acestu-a nu e omu, ci portentu*, monstru.

PORTICELLA, s. f., **porticula**, demin. d'in pórta, mica pórta.

PÓRTICU, pl.-*e*, **porticus**, gallería cu columne: *ellu se perâmbla cu amicii sei in porticu; porticele si basilicele sunt publice.*

* PORTIONALE, adj., **portionalis**, relativu la *portione*, particulariu.

* PORTIONARIU,-*a*, adj. s., care participa la *portione;* care se buccura de una *portione.*

* PORTIONE, s. f., **portio**, parte mesurata, parte, rata: *ellu talià boulu si dede fia-carui-a câte una portione de carne; portione mare, portione mica, portione adecata; portione de buccate, portione de vinu; fia-care se se multiamésea cu portionea sea.*

PORTITIA sau *porticia*, s. f., **portula**, demin. d'in *pórta*, mica *pórta*.

PORTITORIU,-*tória*, adj. s., **portitor**; 1. perceptoriu de portoriu (*vama*); 2. luntrariu, care trece pre ómeni cu luntrea preste una apa, (*podariu*).

PORTORIU, pl.-*e*, **portorium**, tassa pentru trecere, (*vama*).

* PORTRACTU, *portrattu, portrettu*, pl.-*e*, **effigies**, effigia dupo natura, (fr. **portrait**, it. **ritratto**).

PORTU, pl.-*uri*, 1. **portus**, statione navale, locu unde stau navile la marginea marii, déro si la riuri; 2. modulu de portare estetica si morale, **mos, mores**: *portu demnu, portu insemnatu, portu maiestosu;* 3. **amictus, cultus, ornatus**, specia de vestimente ce pórta cineva: *portu barbatescu, portu mulierescu, portu elegante; asiá mi e portulu.*

PORTULACA, sau *portullaca*, s. f., **portulaca**, una planta; vedi si *porcillaca.*

PORTUOSU,-*a*, adj., **portuosus**, cu *portu* 1., care are *portu*: *mare portuósa, navigatione portuósa.*

PÓRU, s. m., **porus**, (πόρος), canale, gaura: *spongi'a are pori mari; pellea are pori mici; tóte corpurile au pori mai mari sau mai mici.*

POSCA, s. f., **posca**, una specia de *braga.*

†† POSCERE, v., **poscere**, a cere, a desiderá, a dori. Radecin'a verbului *postulare* si a derivateloru selle.

* POSITIONE, s. f., **positio**, 1. actione de *ponere: positionea nomelui;* 2. situatione: *in acea positione grea, nu potea face mai bene;* 3. propositione, these; 4. cantitate: *positione lunga sau scurta a unei syllabe.*

* POSITIVISMU, s. m., (fr. **positivisme**), systema philosophica basata numai pre date *positive* = confirmate prin esperientia, prin urmare synonymu cu *empirismu.*

POSITIVISTU,-*a*, adj. s., (fr. **positiviste**), sectatoriu allu *positivismului* sau allu philosophiei *positive.*

POSITIVITATE, s. f., (fr. **positivité**); calitate de *positivu*, stare a unui corpu care manifesta phenomenele electricitatii positive.

POSITIVU,-*a*, adj., **positivus**, 1. in gramm. *gradulu positivu;* 2. in logica: *modu positivu*=affirmativu; 3. in physica *electricitate positiva, electricitate negativa; polu positivu, polu negativu;* 4. securu, probatu prin esperientia: *lucru positivu; scientie positive* = empirice.

www.dacoromanica.ro

POSITORIU,-*tórie*, adj. s., **positor**, care pone: *positoriulu fundamenteloru acestui edificiu, acestei cetati, acestui institutu, acestei invetiature.*

POSITU,-*a*, adj. part., **positus**, pusu; vedi *pusu.*

POSITURA, s. f., **positura**, actulu de *ponere*, actitudine: *a luá una positura de omu coragiosu; in acea positura ellu credea co póte ammenitiá pre omeni.*

POSSEDENTE, si *possidente*, adj. part. pres., **possidens**, care *possede: fericiti possedentii.*

POSSEDERE, *possedui, possedutu* si *possessu*, v., **possidere**, a avé in mânele selle, in potestatea sea, a tiné unu lucru iu potestatea sea: *a possedé una casa mare si formósa; a possedé mosie intense; a possedé banni; a possedé vaste connoscentie; ellu nu possede nemica, ce a possessu a perdutu totu; eu possedu acestu pamentu cu dreptu ereditariu.*

POSSESSIONE, s. f., **possessio**, actione de *possedere: possessione secura; possessione precaria; a fi in possessionea cuiva; a despoliá pre cineva de possessionea sea; a lu scóte d'in possessione.*

POSSESIVU,-*a*, adj., **possesivus**, relativu la *possessione*, prin care se arréta uua possessione: *pronomine possessive; casu possessivu*=genitivu.

POSSESSORIU,-*sória*, adj. s., **possessor, possessorius**, care *possede: possessoriulu unui lucru nu e totu de a un'a si proprietariulu lui; in Moldavi'a arrendatorii se numescu possessori.*

POSSIBILE, adj., **possibilis**, care se póte face, care póte fí: *lucru possibile, casuri possibili, totu ce e possibile dupo legile logice, nu e totu de a un'a possibile si dupo legile physice; faceti totu ce va fi possibile pentru adjungerea acestui scopu.*

POSSIBILITATE, s. f., **possibilitas**, calitate de *possibile: possibilitatea unei fapte; possibilitatea de a adjunge undeva; possibilitate logica, possibilitate physica. possibilitate morale.*

POSTA, s. f., (it. **posta**, fr. **poste**), 1. institutu de transportu acceleratu d'in distantia in distantia, si mai allessu de transportu de scrissori; 2. statione a institutului de transportu acceleratu; 3. distantia de la una statione pêno la alt'a=*calle de una posta*, approssimativu de 16 chilometri: *a dá scrissorile la posta, a le pune pre posta, capitanu de posta, calli de posta carrutia de posta; a callatorí cu post'a; d'in posta in posta; acumu càllile ferrate facu si servitiulu de posta.*

POSTALE, adj., (fr. **postal**), relativu la *posta: servitiu postale, calle postale, tassa postale; reforma postale; convention postale.*

POSTALIONE, s. m., (it. **postiglione**, fr. **postillon**), 1. care mêna callii de *posta;* 2. callu de *posta;* 3. carrutia cu patru sau mai multi calli; de ací: veri-ce carrutia usióra.

* POSTAMENTU, pl.-*e*, **basis**, basea unui monumentu, a unei statue, sau a unei serie de columne.

* POSTARE, v., **collocare, aciem instruere**, (it. **postare**, fr. **poster**), 1. a pune ceva la loculu seu, a assediá; 2. in specie a asediá una armata sau una céta de armati la unu locu covenitu, la unu *postu.*

POSTARIU,-*a*, adj. s., relativu la *posta*, leuatu de regula ca subst. personale: 1. menatoriu de calli de *posta;* 2. servitoriu la *posta;* — femin. *postarésa.*

POSTATA s. f., vedi *postatu.*

POSTATU,-*a*, adj. part., **collocatus**: *militarii postati la acellu postu;* leuatu si ca s. f., reale, *postata, a)* **stratum**, stratu, pàtura, mai vertosu stratu de pamentu, ce se sapa in una sapatura; *b)* **fragmentum agri**, buccata de locu, mai vertosu de locu aratu sau seminatu: *postata sau postate de alliu, de cépa; a sapá peno dai de una postata de arena; a secerá una postata de meliu, a seminá doue postate de pepeni.*

* POSTDATA, s. f., (fr. **postdate**), *data posteriore* cellei addeverate.

* POSTDATARE, v., (fr. **postdater**), a datá una scrissore, unu actu de la unu tempu *posteriore* cellui addeveratu.

* POSTDILUVIANU,-*a*, adj., (fr. **postdiluvien**), care viue dupo diluviu; *tempuri postdiluviane.*

www.dacoromanica.ro

* POSTDORSALE, adj., (fr. **postdorsal**), pusu *dupo dosu* sau *in dosu*.

* POSTE, s. m., **postis**, usioru, pilastru de la usia sau porta; usia, porta.

* POSTERARE, v., **posterare**, a remané in urma; a intardiá; a face preatardiu : *coptulu grâneloru a posteratu estu tempu*.

* POSTERIORE, adj., **posterior**, (it. **posteriore**, fr. **postérieur**), comparativu d'in *posteru*, mai in urma, vorbindu de doui sau de mai multi impartiti in doue céte : *partea posteriore a corpului se oppune la cea anteriore ; petiorele posteriori alle cadrupediloru;* si despre tempu : *fundarea Romei e posteriore institutionei olympiadiloru; — a posteriore*, (**a posteriori**), terminu de logica, argumentare facuta dupo celle urmate, intemplate; dupo date empirice; — absolut. s. m., *posteriore*, sediu, sedutu.

* POSTERIORITATE, s. f., (it. **posteriorità**, fr. **postériorité**), calitate sau statu de *posteriore : posterioritatea unui faptu, unui evenimentu, unei nascere*.

* POSTERITATE, s. f., **posteritas**, (it. **posterità**, fr. **postérité**), 1. calitate sau statu de *posteru;* 2. tempu venitoriu, venitoriulu; 3. urmatorii cei nascuti sau essiti d'in origine commune, cei ce continua generationea in acea-asi familia, gente, natione, specia, etc. : *posteritatea lui Adamu; posteritatea lui Deucaleone*.

* POSTEROMANIA, s. f., (fr. **postéromanie**), manía de a si lassá nome la *posteri*.

* POSTEROMANE, adj. s., (fr. **postéromane**), dominatu de *posteromanía*.

* POSTERU,-*a*, adj., **posterus**, (d'in **post**), care vine apoi, care vine in urma : *diu'a postera e diu'a de mâne;* — ca subst. m. mai vertosu in pl. *posterii*, fili, nepoti, stranepoti, etc.

* POSTGENITU,-*a*, adj. part., **postgenitus**, nascutu in urma, mai micu de nascere; in genere : *posteru* = filiu, nepotu, stranepotu, etc.

* POSTHUMU,-*a*, adj., vedi *postumu*.

* POSTICIPARE, v., **posticipare**, (**post-capere**); a leuá in urma, mai apoi; a ammaná : *a posticipá prandiulu*.

* POSTICIU,-*a*, adj., (**posticius**, fr. **postiche**), d'in *posticu*, facutu sau adausu in urma; adventiciu, strainu, artificiale, falsu.

* POSTICU,-*a*, adj. s., **posticus**, (ca *anticu* d'in **ante**, asiá si *posticu* d'in **post**), d'in apoi, d'in deretu, d'in dosu : *murulu posticu, petiorele postice;* — subst. reale, *a)* masc. *posticulu*, dosulu, α) de casa, β) de omu sau animale; *b)* fem : *postic'a*, usi'a, port'a, ferestr'a d'in dosu; fig. curulu.

* POSTILLA, s. f., (it. **postilla**, fr. **postille**), nota marginale, nota scurta ce se face pre marginea unui testu de carte.

* POSTLIMINIU, s. m., **postliminium**, (**post-limen**), proprie, intorcere la liminile selle, intorcere a casa, si de ací : 1. intorcere la statulu de mai inainte, reintrare sau restituire in derepturile de mai inainte; 2. dereptulu de a revení la statulu si derepturile de mai inainte; 3. in genere, intorcere, revenire, redintregare.

* POSTMERIDIANU si *pomeridianu*,-*a*, adj., **postmeridianus**, si **pomeridianus**; de dupo amédia, ce vine sau se face dupo *amédia : ore postmeridiane*, oppos. la *antemeridiane*.

* POSTOPINANTE, adj. part. pres., (fr. **postopinant**), care *opina* in urm'a altui-a sau altoru-a, oppositu la *preopinante*.

* POSTPECTORALE, adj., (fr. **postpectoral**), relativu la dosulu peptului : *aripiore postpectorali*.

* POSTPONERE si *pospunere*, *pospusi* si *pospusei*, *pospusu;* si *postposi* si *postposei*, *postpositu*, *postpostu* si *postposu*, v., **postponere**, a pune inapoi, a pune dupo altulu sau altii; fig. a estimá mai pucinu, a nu preferí : *a postpone onorei avutiele*.

* POSTPOSITIONE, s. f., (**postpositio**, fr. **postposition**); actione de *postponere*.

* POSPOSITU, *postpostu* si *postposu*, -*a*, adj. part., **postpositus** si **postpostus** : *lucruri postposite, persone postposite*.

www.dacoromanica.ro

* POSTREMITATE, s. f., **postremitas**, calitate sau statu de *postremu*.

* POSTREMU,-*a*, adj., **postremus**; superlativu d'in *posteru*, cellu mai de apoi, cellu mai d'in urma; cellu mai departatu.

* POSTSCENIU, pl.-*e*, **postscenium**, parte a theatrului d'in apoi'a scenei, unde stau actorii inainte de a paré prè scena; fig. secretu, ceva ascunsu.

* POSTSCRIERE, si *poscriere poscrissi* si *poscrissei*, *poscrissu* si *posscriptu*; v., **postscribere**; a scrie in urma, mai vertosu a scrie intr'una scrissore deja subscrissa.

POSTSCRISSU, si *poscrissu*,-*a*, adj. part., **postscriptus**.

POSTSCRIPTU sau *poscriptu*, un'a d'in formele participiali alle verbului *postscriere*, leuata de regula ca adj. sau ca subst. m., *postscriptu-lu*=**postscriptum**, ce se scrie intr'una scrissore dejá subscrissa.

POSTU, un'a d'in formele participiali alle verbului *ponere*=*punere*, **positus**, **postus**, (compara si it. **posto**, **posta**, fr. **poste**); 1. cu insemnare mai appropiata de a verbului, *a)* ca part. pass. leuatu mai allessu ca adj., *arborii posti longa muri*, *la umbra*, *nu prospera*; *b)* ca sup. si subst. abstr. *postulu arboriloru in pamentu*; 2. ca mai dessu ca subst. reale, m., *postu*, pl., *posturi*, *a)* locu, unde se *pone* ceva sau cineva: *fia-care se stea la postulu seu*; *b)* in specie, locu de occupatu, si de ací in parte: α) loculu unde unu commandante pune unulu sau mai multi armati spre a custodí: *a leuá*, *occupá posturile*; *a desertá postulu seu*, *a stá la postu*, *a fugí de la postu*;— prin metafora, cellu pnsu sau celli pusi a custodí *postulu*;— β) functione, officiu: *postu de professoriu*, *de medicu*; *a pune in postu*, *a remané fora postu*; γ) in genere: *postu de onore*; *nu totu postulu de onore e si postu onorabile*; *si lucrurile au postulu seu*.

POSTULANTE, part. d'in *postulare* (**postulans**, fr. **postulant**), care *postula*: *multi postulanti pentru unu singuru postu*.

* POSTULARE, v., **postulare**; 1. in genere, a cere, mai vertosu a cere cu persistentia; 2. in specie, *a)* a cere in judicata; a trage in judicata; *b)* a cere una functione, a amblá se capite unu postu.

* POSTULATICIU,-*a*, adj., **postulaticius**, capitatu prin *postulare*, cautatu, cerutu, sollicitatu.

* POSTULATIONE, s. f., **postulatio**; actione si resultatu allu actionei de a *postulare*.

* POSTULATORIU,-*toria*, adj. s., **postulator**, si **postulatorius**; care *postula*, sau serve la *postulare*.

* POSTULATU,-*a*, adj. part. sup., **postulatus**, cerutu: *functioni de multi postulate*, *postulatulu unei functione*;— mai vertosu ca s. m. reale, *postulatu-lu*, pl. *postulate-le*; **postulatum**, (fr. **postulat**): *a)* in genere, cerere si ce se cere, cerentia, etc.; *b)* in specie, *postulatu*= principiu ce se cere a se admitte pentru demonstrarea unui altu addeveru; mai vertosu, ce se cere adversariului, la inceputulu unei discussione, ca addeveru reconnoscutu, ca axioma: *postulatele mentei commune si sanitose*, in philosophia: *postulatele rationei practice*.

* POSTUMARE, v., **postumare**; a fi *postumu*.

* POSTUMATU,-*a*, adj. part., **postumatus**; s. m., **postumatus**,-**us** statu de *postumu*.

* POSTUMU,-*a*, adj., **postumus**; un'a d'in formele superlative de la *posteru*, cellu mai de apoi, cellu mai d'in urma: *filiulu postumu* e cellu d'in urma nascutu, cellu mai teneru, inse in specie: *filiu postumu*=cellu nascutu dupo mortea tatalui, sau dupo facerea testamentului tatalui; asiá si: *scripte postume*, *opuri postume*, etc., publicate dupo mortea auctoriului.

* POSTURA, s. f., **positura**, (it. **postura**); actione de *ponere*, si mai vertosu, statu produssu prin acésta actione: positura, actitudine, etc.; vedi *positura*.

* POTABILE, adj., **potabilis**, ce se póte *potá*, bonu de beutu: *apa potabile*,

www.dacoromanica.ro

vinuri potabili, *de si nu d'in celle mai bone.*

* POTACE, adj., **potax**; bibace, cui place a bee, betivu.

* POTACLU sau *potaculu*, s. m., **potaculum**; 1. locu de *potatu*; 2. ospetiu de beutori, de pertrecutori la ospetiu.

* POTAMIDE, s. f., (ποταμίς, fr. **potamide**, d'in ποταμός = riu, fluviu), 1. nympha de riu; 2. genu de conchylie; — de ací si : *a) potamitu,-a*, adj., (fr. **potamite**), care viue in riu; subst. m. pl., *potamitii*, familia de reptili.

† POTAMO-, (d'in ποταμός = fluviu), in composite scientifice : *potamogetone*, s. m., **potamogeto**, (ποταμογείτων, fr. **potamogéton**, d'in γείτων = vecinu), genu de plante nomitu si *naiade*; *potamographia*, s. f., (fr. **potamographie**; d'in γράφειν = descriere), descriptione a fluvielcru; de aici si adj. *potamographicu,-a*, relativu la *potamographia*; s. m. personale, *potamographu*, auctoriu de *potamographia*; *potamología*, *potamologicu*, *potamologu*, vedi *potamographia*, *potamographicu*, *potamographu*; *potamophilu -a*, adj., (fr. **potamophile**, d'in φίλος = amicu), care ama fluviele, leuatu ca s. m., *potamophilulu*, genu de plante.

* POTARE, v., **potare**; a bee; a petrece beendu, cu beutura.

* POTASSA, s. f., (it. **potassa**, fr. **potasse**), substantia alcalina, ce se afla in celle trei regne alle naturei, déro mai vertosu in plante : *potass'a se estrage d'in plante arse si lessiate; potass'a e un'a d'in basile chymice celle mai tari; potass'a serve si la fabricationea saponelui.*

* POTASSIATU,-*a*, adj. part., (fr. **potassié**); mestecatu cu *potassiu*.

† POTASSICO-, (d'in *potassicu*), in composite scientifice : *potassico-ammonicu*, *potassico-argenticu*, *potassico-calcicu*, *potassico-hydricu*, *potasico-magnesicu*, *potasico-mercuricu*, *potassico-sodicu*, produssu prin combinationea unei sari *potassice*, cu una sare *ammonica*, etc. etc.

* POTASSICU,-*a*, adj., (it. **potassico**, fr. **potassique**), se dice despre primulu gradu de oxydatione a potassiului.

* POTASSIDE, adj. s., (fr. **potasside**), generatu sau formatu d'in *potassiu*; ca s. m. reale, unu *potasside*, nume genericu applicatu la corpuri, cari au de typu *potassiulu*.

* POTASSIU, s. m., (it **potassio**, fr. **potassium** = lat. **potassium**); metallu solidu, forte ductile, de colore argentia, ceva mai molle ca cér'a si mai usioru ca ap'a.

* POTATIONE, s. f., **potatio**, (fr. **potation**), actione de *potare*.

* POTATORIU,-*tória*, adj. s., **potator**, si **potatorius**, care *póta*, sau serve a *potare : se strinsera toti potatorii d'in cetate, si sacrificara lui Bacchu.*

* POTATU,-*a*, adj. part., **potatus**, beutu; supinu *de potatu*; subst. m., *potatulu*. acutulu de *potare*.

POTENTARIU,-*a*, adj. s., (it. **potentario**), in sensulu formei *potentatu* sub 2.

POTENTATORIU, -*tória*, adj. s., **potentator**, in sensulu formei *potentatu* sub 2.

POTENTATU, s. m., **potentatus**, (it. **potentato**, fr. **potentat**), calitate de *potente*, 1. abstractu, *a)* in genere, potere; *b)* in specie, potere politica, domnía, suprematía; 2. concretu, cellu investitu cu potere, domnitoriu, mare domnitoriu, domnitoriu allu unei terre mare si *potente : potentatii Europei disponu de sortea nationiloru.*

POTENTE, adj. part. pres., **potens**, (it. **potente**), care *pote*, care are *potere*, 1. in genere : *familie stralucite si potenti; statu potente, muliere sanitosa si potente; cetatiani potenti prin avere; omu potente in coventu; geniu potente, espressioni potenti, motu potente, affecte potenti, odore potente, clamori potenti; mana potente, bracie potenti, protectione potente, adjutorie potenti, omu a totu potente nu e, co-ci numai domnedieu e a totu potente;* 2. in specie, *a)* bonu, capace : *potente a se luptá si a invinge, a domní; b) potente de* sau *pre*, domnu : *potente de menía* sau *pre menía, potente de cupiditate, potente de sene* sau *pre sene;*—inse si : *junca potente de tauru; umeri potenti de assemini oneri* sau *pentru assemini oneri.*

www.dacoromanica.ro

.POTENTIA, (pron. *putintia*), s. f., **potentia, potestas, facultas, copia,** (it. **potenzia** si **potenza,** isp. port. prov. **potencia**), **possibilitas,** calitate de *potente*, 1. potere, fortia, vertute, *a)* in genere : *potenti'a coventului, ventului, vinului, apei ce cade; potenti'a medicamentului, saporei, erbeloru; potenti'a devina, a totu potentia; b)* in specie, α) potere politica, influentia, creditu, consideratione, etc.; 2. facultate, aptitudine, capacitate, mediu, etc.; *a)* in genere : *potenti'a e numai virtuale, poterea e actuale; potenti'a e semburele poterei; potentiele suffletului; a fi cu potentia,* a se poté; *a nu fi cu potentia,* a nu se poté; *a fi in potentia, prin potentia, a fi preste potentia; cineva pote avé potenti'a, fora se aiba poterea, precumu si d'in contra pote avé potere, fora se aiba potentia; dupo potentia : a lucrá dupo potentia, a adjutá dupo potentia; a fi sau nu fi potentia,* a se poté sau a nu se poté : *e potentia de a face ce doriti, nu e potentia de a trece riulu,* nu e possibile; *b)* in specie, despre cantitati, *potentia* = productu d'in doui sau mai multi factori ecali : *potentia secunda* = *cadratu; potentia cubica; a redicá unu numeru la a patr'a potentia, a scote radecin'a unei potentia.*

POTENTIALE, adj., **potentialis,** (it. **potenziale,** fr. **potentiel**), relativu la *potentia,* in *potentia : calituti potentiali, nu actuali; particule potentiali, modu potentiale,* cari espremu *potentia; medicamente potentiali,* ce inco n'au inceputu se lucre.

POTENTIALITATE, s. f., (it. **potenzialità**), calitate sau statu de *potentiale.*

POTENTIARE, v., (it. **potenziare**), a dá *potentia;* a redicá la *potentia.*

POTENTIATU,-*a*, adj. part., (it. **potenziato**), redicatu la *potentia.*

POTENTIOSU,-*a*, adj., **potens, fortis, robustus, validus, potis, possibilis, quod fieri potest, quod licet,** (compara si isp. **potencioso**), plenu de *potentia,* plenu de *potere;* 1. act., vertosu, robustu, sanetosu, etc. : *calli potentiosi, cellu potentiosu assupresce pre cellu nepotentiosu; cellu mai potentiosu d'in voi se se lupte cu mene;* 2. passivu, care *se pote,* atâtu in sensu materiale câtu si morale : possibile, facile, permissu, licitu, covenitu, plausibile, virtuale, etc., *potentiosu, nepotentiosu, lucrulu se cere se se faca.*

1 POTERE, pres. *potu* si *potiu,* perf. *potui,* sup. *potutu,* v., **posse,** (it. **potere,** isp. port. prov., **poder,** v. fr. **pooir,** n. f. **pouvoir**), a avé vertutea, facultatea de a lucrá sau face ceva : *cine n'a invetiatu a scrie nu pote scrie; nu potemu essí de ací; nu veti poté voi trei invinge sésse; d'in nemica nu poti face ceva; cine pote indereptá lumea cu umerulu ? potut'ati intellege spusele lui? amu poté inco citá multe essemple;* — mai pucinu elegante cu conjunctivu : *cine pote se se lupte cu ellu ?* — cu infinitivu subintellessu : *cine pote, osse rode;* — absol. fora infinitivu ; *a poté multu, a poté pucinu, a poté câtu unu tauru potemu si noi ceva; voi nu poteti nemica;* de ací : *a nu mai poté, a)* a nu mai avé *potere,* a nu mai poté duce, sufferí, a succumbe: *nu mai potu de caldura, nu mai pote de urritu; nu mai poteti de somnu; nu mai potu bietele vite de sete, de fame, de frigu, de caldura; nu mai poteam de frica; b)* in ironia, a nu pesá cuiva, a nu se teme, a nu se turburá : *de tene, de fric'a de voi nu mai potu eu;* — candu verbulu ce se construge cu *potere* e reflessivu sau reflessivu-passivu, pronominele reflessive se punu cu mare elegantia inainte de *potere : nu me potu saturá, nu ve poteti stemperá, nu se potu dominá; ce cereti voi nu vi se pote dá; cumu se potea face mai bene lucrulu de câtu asiá?* de ací, applicatu si singuru, fora infinitivu, ca refless. pass. impersonale : *se pote, nu se pote; se pote un'a ca acésta-a ? vedi singuru co s'a potutu si s'a prea potutu;* cu acestu modu nu se pote applicá **posse** allu limbei classice, si de ací espressioni ca : *asta-a se pote, acea-a nu se pote,* se traducu in latin'a prin : **hoc, fieri potest, illud fieri non potest** = lit. *acésta-a se pote face, acea-a nu se pote face;* inse in alte limbi sorori aflàmu espressioni identice cu alle nostre : fr. **cela se peut** = it. **si può** = *se pote;*—

www.dacoromanica.ro

póte (subintellege *fi*) se applica si ca adv. **fors, forsitan,** (fr. **peut-être**), cu conj. *co : póte co va vení; póte co ne vomu mai vedé; póte co morimu peno atunci.*

2 POTERE, s. verbale, **potentia, vis, fortitudo; robur, potestas, efficacia, efficacitas, facultas, copia, divitiæ, potentatus,** (comp. it. **potere,** fr. **pouvoir**); taría, virtute, facultate; in genere : *de poterea sau nepoterea vostra nu vreu se sciu;* in specie : 1. taría corporale sau materiale : *in poterile selle se summetesce callulu; nu are lipse omulu de poterea taurului; poteri atletice; poterea unui omu, unui bou; a si perde poterile; poterea petioreloru, mâniloru, muschiloru; potere de resistere; potere passiva, activa;* 2. intensitate; efficacitate, vigore, energia : *poterea vocei, sonului, vinului, medicamentului; poterea coventului, espressionei, passionei;* 3. insemnare, valóre, intellessu : *in tota poterea coventului;* 4. facultate a suffletului; *poterea de a cogitá, de a intellege, de a sentí si judicá; a si incordá poterile spiritului;* 5. avere, stare, avutía : *omu cu potere in vite, in banni;—vomu intende negotiulu nostru, candu vomu prende mai multa potere;* si in genere, mediu de a lucrá : *eu n'am neci una potere de a te adjutá;* sau adjutoriu, rédimu, instrumentu, titlu : *in poterea amicitiei, in poterea titlului, averei,* etc.; 6. facultate legale sau legitima, dereptu, auctoritate : *poterea de a tractá in nomele altui-a; poterea de a legá si deslegá; poterea parentesca; poterea legei; nu ai potere de a stipulá in nomele terrei; potere de viétia si de morte;* 7. in sfer'a politica, *a)* potestate, auctoritate, domnía, etc. : *poterea suprema; poterea legislativa; a adjunge la potere, a pune man'a pre potere, a abusá de potere; b)* in sensu mai materiale, α) statu, térra suverana mare si *potente : marile poteri alle Europei; poterile s'au scollatu unele asupr'a altoru-a;* β) *potere armata de uscatu, de mare; poterile terrei industriali, comerciali;* 8. inse si *potere*=violentia, impetu, furia : *vreti cu poterea se ne despoliati de ce avemu mai caru; cercà a luá cetatea cu insellationi, déro, fiendu co aceste-a nu successero, cautà a ua leuá cu poterea; in poterea iernei, a verei, a gerului, a bataliei;* de ací *potere* =puntu culminante : *in poterea noptei, dillei, etatei;* 9. in forte multe constructioni cu celle mai multe d'in insemnarile descrisse : *a si pune tote poterile, a lucrá d'in poteri, a nu avé potere* sau *avé potere; a lucrá, adjutá dupo potere.*

POTERIU, (si *potiriu*), s. m., **poterium,** (ποτήριον, vedi si v. *potare*); 1. in genere, vasu de beutu, pocariu, cupa; 2. in specie, *santulu poteriu,* **calix,** ce serve la liturgia.

POTESTATE, s. f., **potestas,** (it. **potestà,** si **potestate**); *potere* de a face, si in specie, 1. potere legale, auctoritate. dereptu, facultate; 2. *potere* politica, domnía, auctoritate, functione, etc.; 3. in genere, potere, potentia : *potestatea suprema, potestatea imperatoria; potestatea parentesca; potestatea barbatului, tutoriului; a fi sub potestatea altui-a; a se suppune potestatiloru.*

* POTIONARE, v., **potionare,** a dá *potione,* a face se bea, a adapá.

* POTIONARIU,-*a,* adj., **potionarius;** relativu la *potione : provisione potionaria.*

* POTIOLANA, s. f., (it. **pozzolana**), materie terrosa d'in care se fabrica vase eleganti, *farfuria.*

* POTIONE, s. f., **potio;** in genere beutura, in specie, *a)* beutura medicale, *b)* beutura invininatoria, *c)* beutura fermecatoria, filtru.

* POTIORE, adj., **potior;** comparativu d'in **potis,** leuatu inse cu insemnarea de mai bonu, mai de preferitu, mai insemnatu, mai importante; si superlativu : *potissimu*=cellu mai bonu, cellu mai de preferitu, etc.

* POTIRE, v., **potiri,** (d'in **potis**), a se face *potente*=domnu pre ceva, a pune man'a pre ceva, a leuá in potestatea sea, si de ací, a avé, a possedé.

POTIRIU, s. m., vedi *poteriu.*

* POTOLOGIA, s. f., (fr. **potologie,** d'in πότος=potione, si λόγος = discursu), tractatu, despre *potioni* sau *beuture.*

* POTOLOGICU,-*a,* adj., (fr. **potologique**), relativu la *potología.*

* POTORIU,-*tória,* adj. s., **potor** si

www.dacoromanica.ro

potorius; 1. beutoriu, care bee, si in specie, cellu ce petrece in beutura, in ospetie cu beuture; 2. ce serve la beutura: *vase potorie*, de unde ca subut. reale, m., *potoriu* = vasu de beutu, cupa; vedi si *poteriu*.

* POTRICE, s. f., **potrix**, femina care bee, beutória.

* POTU, adj. part., **potus**; *a)* act. care a beutu, beutu, bétu; *b)* pass., adapatu, imbetatu; beutu; — subst. m., **potus**, beutura, in specie, beutura imbetatoria.

* POTULÉNTU,-*a*, adj., **potulentus**; 1. bonu de beutu: *vinuri potulente*; 2. beutu, imbetatu, bétu.

* PRACTICA, s. f., vedi *practicu*.

* PRACTICABILE, adj., (it. **praticabile**, fr. **praticable**); care se póte *practicá*: *bonu consiliu, déro nu e practicabile; espedienti practibili, locu practicabile, càlli sau drumuri practicabili*.

* PRACTICABILITATE, s. f., (it. **praticabilità**), calitate de *practicabile*: *practicabilitatea acestei calle*.

* PRACTICALE, adj., (it. **praticale**); relativu la *practica*, de *practica*, numai d'in *practica*.

*PRACTICANTE, adj. part. pres., (it. **praticante**), care *practica*: *omeni practicanti tote virtutile; unu medicu practicante; practicanti de ospitale; practicante de advocatura*.

* PRACTICARE, v., (it. **praticare**, fr. **pratiquer**), a face *practica*, a pune in *practica*: 1. *a practicá celle cogitate si proiectate; lege bona, déro reu practicata; a practicá celle invetiate, consiliate; a practicá justiti'a, moderationea, temperanti'a si alte virtuti; a practicá unu metodu*; *cine practica multe, invétia multe*; 2. in specie: *a)* a essercitá: *a practicá medicin'a, negotiatori'a, templari'a*; *b)* a fi in relatione, a visitá, frecentá: *pucine persone am practicatu si practicu*; *a practicá in unu locu sau unu locu, una casa*; *c)* a tractá, negotiá: *se practica despre insoratori'a tea*.

* PRACTICATIONE, s. f., (it. **praticazione**), actione de *practicare, practica*.

* PRACTICATU,-*a*, adj. part., (it. **praticato**), *metodu practicatu de multi, calle practicata de multa lume*; — sup. *nu e locu de practicatu celle ce ai invetiatu*.

* PRACTICE, adv., **practice**, in modu *practicu*: *ecco ce va se dica a procede practice*.

* PRACTICU,-*a*, adj. s., **practicus**, (πρακτικός, it. **pratico**, fr. **pratique**), oppos. la *theoreticu*, si la *speculativu*; relativu la *praxe* = fapta, actione, sau lucrare: 1. ca adj., *a)* in genere: *filosofia practica* = morale; *connoscentie practice, applicationi practice alle reguleloru abstracte; studie practice; observatione practica; ratione practica, mente practica*; *b)* in specie, ce se póte effectuá, care serve in fapta: *consiliu practicu, lege practica*; *c)* conforme esperientiei, esperimentatu, essercitatu, deprensu, indemanaticu, preceputu a face si lucrá: *omu practicu in negotiu, in econimía, in portare, in cogitare; medici practici, chirurgi practici, invetiatori practici, barbatu de statu practicu in alle economiei nationale si in finantie*; *d)* connoscutoriu, familiariu, bene connoscutu cu ceva: *conductori practici de locuri, practicu in litteraturele multoru limbe*; — 2. ca subst. reale, *a)* masc., *practicu*, ce e *practicu*: *nu uitá practiculu pre longa theoreticu*; déro mai vertosu, *b)* f., *practica*, opp. la *theoria*, α) in genere, punere in lucrare, realisare, effectuare a unei idea, unei cogetare, unui consiliu, unei regule: *mai antâniu practic'a, apoi theori'a, dicu unii; déro practic'a fora theoria e actionea fora cogitare; nu se face inse cineva artistu fora practic'a artei selle; cu tote aceste-a câtu departe e adesea practic'a de theoria! fora practic'a virtutei nu vale nemica filosofi'a morale; in theoria merge lucrulu, déro in practica nu se póte; critic'a e facile, practic'a difficile*; β) in specie, essercitiu, deprendere: *practica cu instrumentele de observatu cerulu; practica multa se cere de la chirurgu*; γ) consuetudine, commerciu, relatione, familiaritate, etc.: *practic'a unui locu, unei case, practic'a cu celli boni si bene crescuti; practic'a locuriloru relle si a personeloru depravate te deprava si pre tene*; de ací, δ) concretu, α') persona cu care se afla cineva in strinsa legatura sau relatione;

www.dacoromanica.ro

β') persona ce compera celle necessarie regulatu de la acellu-asi negotiatoriu; ε) negotiu, daravere, affacere; η) passu, manopera, prin care cauta cineva a castigá favórea cuiva; intriga, intellegere secreta.

PRADA, *pradare*, etc.; vedi *préda, predare*, etc.

* PRAGMATICU,-*a*, adj., **pragmaticus**, (gr. πραγματικός), proprie relativu la affaceri, si in specie la affaceri de dereptu, la relationi sau daraveri civili si societarie : *sanctione pragmatica*, *decretu pragmaticu*, *constitutione pragmatica*, prin care imperatorii romani regulâu affaceri municipali sau societarie; *sanctione pragmatica germanica*, actu prin care Carlu VI, la 1713, regulà succesionea casei Austriace, in sensu mai generale; *istoria pragmatica* ce presenta evenimentele asiá în câtu se se póta trage d'intr'ensele conclusioni practice pentru affaceri; — ca subst. *a)* m. personale, *unu pragmaticu*, care e versatu in affaceri de dereptu; *b)* f. reale, *pragmatica* : α) scientia a unui pragmaticu; β) subintellegundu : *sanctione*, rescriptu, responsu allu unui principe datu unui collegiu, unei societati, etc., ce cere esplicari asupr'a modului de a se guberná.

PRANDIRE,-*escu*, v. a., **prandere**, a mancá de amédia : *am pranditu a casa; voiu prandí mane cu mai multi amici*: a mancá, ospetá in genere.

PRANDISIORU, s. m., demin. de la *prandiu*, mancare de demanétia, gustare, ce se face inainte de *prandiu*.

PRANDIU, s. m., **prandium**, mancare de amédia : *Românii in genere manca de trei ori pre dí, mancarea de demanétia ua numescu prandisioru, cea de amédia, prândiu, cea de séra, cena*; mancare in genere; tempu cându se *prandesce*, média dí : *te ai scollatu in prandiu*, forte tardíu.

* PRAPEDIU, s. m., **prapedium**, specia de plante, nomita si *leopodiu*, de ací póte si *papedia*, = *papadia*.

* PRASINATU,-*a*, part. adj., **prasinatus**, coloratu in faci'a *prasului* : *cu vestimente prasinate*.

* PRASINIANU,-*a*, adj., **prasinianus**; care bate in *prasinu* : *facia prasiniana*; vedi si *prasinu*.

* PRASINU,-*a*, adj., **prasinus**, (πράσινος, it. **prasino**, fr. **prasine**), de colorea *prasului* : *bile prasina*, *vestimente prasine*; *factionea prasina erá tare favorita de Nerone*; ca subst., *a)* m., unu *prasinu*, luptatoriu d'in factionea prasina; *b)* f., *prasina* : α) factionea *prasina*; β) specia de pamentu verde.

* PRASIU,-*a*, adj. s., **prasius, prasium**, de *prasu*, de colorea *prasului*; ca subst. m., *prasiu* : *a)* specia de planta; *b)* pétra pretiosa de colore *prasia*.

* PRASOIDE, adj. s., **prasoides**, care sémina cu *prasulu*; ca s. m., *prasoide*, specia de *topazu*.

PRASU, (pre a locuri, *prazu*, sau *pradiu*), s. m., **prason**, (πράσον), **porrus**, specia de alliu, *porru* sau *purru* de gradina.

* PRATENSE, adj., **pratensis**; de *pratu*.

PRATU, pl.-*e*, **pratum**, (it. **prato**, fr. **pré**), campu pastionosu, de pastione; pastionea ensasi, erba de pascutu; prin mai mare estensione, campu, sessu.

* PRAVITATE, s. f., **pravitas**, (it. **pravità** si **pravitate**); calitate sau statu de *pravu*, 1. strambatura, scalciatura, deformatura; 2. urritione, deformitate; 3. reutate, corruptione, demoralisatione, misellía : *pravitatea datineloru si a fapteloru vostre*.

* PRAVU,-*a*, adj., **pravus**, (it. **pravo**); 1. strambu, scalciatu, deforme : *petiore prave*, *linia prava*; 2. metaf., strambu, nedereptu, reu : *pravu invetiu*, *prave appucature*.

* PRAXE, sau *prasse*, s. f., (πράξις); in sensulu formei *practica* ca subst. : *in theoria e asiá, in praxe nu; omu cu multa praxe in alle negotiului*, vedi : *practica* la *practicu*.

PRE, (scurtata in pronontia pre a-locuri in *pe*), prep. corresponditoria prin etymologia, si in parte, si prin sensu, classiceloru : **per, præ**, in unele casuri si classicului **pro**; I. simpla, 1. in sensu propriu locale, corresponditoriu : *a)* classicului **per**, (it. **per**, fr. **par**), cumu si ablativului classicu, la intrebarea : *pre*

www.dacoromanica.ro

unde = **qua?** *a se uitá pre ferestra* = **per fenestram spectare**, *pre mare si pre uscatu* = **terra marique**; asiá si: *a se uitá pre usia, pre gaur'a chiauei; a se perambblá pre calle, pre campu, pre monte; a cadé pre scara; a trece pre ponte; a callatorí pre mari, pre riuri, pre callea de ferru; sangele curre pre nasu; focu esse pre gur'a lui; tornati pre gura, nu a laturi*; se construe in acellu-asi sensu, cu tote adverbiele locali: *pre ici, pre collo, pre aici, pre acollo, pre icia, pre collea; pre aiure, pre aprope, pre departe, pre susu, pre diosu, pre d'inderetu, pre d'inainte, pre afora, pre d'in afora, pre in intru, pre d'in intru, pre a luturi*, etc., multe d'in aceste locutioni adverbiali se applica si cu sensu de adiectivu: *mai presusu* = **superior, excellens**; — si multe au mai multe si variate insemnari, cumu: *a amblá pre departe, a appucá pre departe, a appucá pre cincva pre departe, a i vorbí pre departe*, etc.; candu spatiulu sau loculu de missicare e inchisu, in locu de simpl'a *pre* intra composit'a *pre in* = *pr'in* = *prin*: *a trece pre in cetate* = **per urbem transire**, (vedi mai la valle); — *b)* la intrebarea: *unde* = **ubi?** α) spre a arretá loculu in care sta ceva sau cineva, *asupr'a* carui-a sta cineva: coresponditoria latinescului: **in, super**, sau simplu *ablativu*, cumu: *a sedé pre scaunu* = **in sella sedere**; asiá si: *a se colcá pre asternutu, pre pamentu; a dormí pre molle, pre una urechia, pre una cósta; a stá pre petiore*: α') a stá in petiore, pre petiorele selle; déro si β') a se pune si stá pre petiorele altui-a; asiá si: *a fi pre petiore; pre locu*, α') **loco**, β') **statim** = in data, fora firu de intardiare; — β) spre a arretá loculu la care, spre care sau asupr'a carui-a se missica ceva sau cineva, la intrebarea: *unde* = **quo?** correspondendu latinescului **in** sau **super**, cumu si *dativului*, si chiaru *accusativului* latinescu: *a cadé pre pétra* = **in lapidem cadere**; *a pune coron'a pre capu* = **coronam capiti imponere**; *a se suí pre monte* = **montem subire**; asiá si: *a cadé pre molle, pre duru a sarí pre patu, pre gardu; a incallecá pre callu; a assediá pre solida base; a se lassá greu pre cineva; a pune pre mésa, pre caminu, a pune mân'a pre carte, pre fronte, pre vulnu, pre capu; prin punerea mâneloru pre capu se chiama benecoventarea asupr'a cuiva; prin punerea degetului pre inscrisse addeverescu celli ce nu sciu carte contractele loru; a pune mân'a pre unu bàtiu, pre una pétra, pre unu omu*, etc., nu numai a redicá *man'a asupra-le*, ci si mai vertosu, a prende, appucá, etc.; γ) la intrebarea: *unde?* spre a arretá *partea* cui sau asupr'a carei-a se face una operatione, corresponditoria accusativului latinu in frasi ca: *a spellá pre capu* = **caput lavare**; *a spellá pre cineva pre-petiore* = *a spellá cuiva petiorele; a se spellá pre mâni* = *a si spellá mânile*; prov., *a se spellá pre mâni de ceva*: α') a perde acellu ceva, β') a se scusá, a se lapidá de responsabilitate; — *a calcá ómenii pre petiore, a calcá pissic'a pre códa*, — proverbiu: *a calcá unu omu pre códa*, = a lu supperá reu, unde lu dore; — *a dá cuiva pre folle; pre coste* = a lu bate; — *a bate pre spate*; — 2. metaforice, *a)* in sensu temporale, arretându: α) spatiulu de tempu in care se face ceva, corresponditoriu classicului **per**, cumu si *ablativului* classicu: *pre nopte* = **per noctem**, *pre somnu* = **per somnum**, *pre acelle tempuri* = **illis temporibus**; asiá si: *pre tómna, pre iérna; pre luna, pre annu, pre unu annu; se descépta de mai multe ori pre nopte; mânca de cinci ori pre di; sânctulu acestu-a se serbédia de mai multe ori pre annu; a servi pre annu, pre luna* = *a servi cu annulu, cu lun'a; a sólve pre annu, pre luna, pre fia-care dí; pre fia-care annu se intempla acéstu-a; pre tempu bonu, pre tempu reu, pre plouia, pre ninsore, pre intunericu, pre lumina*, etc.; cu sensu analogu, inse si differitu, occurru: *in annu, intr'unu annu, de patru ori in annu, intr'unu annu*, analogu si differitu de: *de patru ori pre annu; tómn'a vér'a, iérn'a; iérn'a pertrecemu in cetate*, etc., analoge si differite de: *pre tómna, pre iérna; pre iérna pertrecemu in cetate*; — β) spatiu de tempu, inse d'in puntu de vedere differente de cellu pre-

www.dacoromanica.ro

cedente de la α), corresponditoriu clasicului **in** = fr. **pour**: *pre trei dille* = **in tres dies** = **pour trois jours**: *te impromutu pre trei dille, nu te potu impromutá pre mai multe dille cu summa asiá de mica; a prende lucratori pre mai multe lune; ve dau provisioni pre una septemana*, analogu: *pentru una septemana; b)* in sensu modale, α) cu participie sau supine, in sensulu adverbieloru classice terminate cu **e** sau **im**: *pre ascunsu* = **occulte**, *pre rapite* = **raptim**, *pre furisiu* = **furtim**, *pre intrecute* = **certatim**; asiá si: *pre neasteptate, pre tacute, pre placute, pre taliate, pre vedute, pre nevedute, pre audite; pre dreptu, pre nedreptu* = **juste, injuste, recte necne**; β) in multe alte locutioni: *pre placu* = **ad libitum, obsequiose, ad arbitrium**; asiá si: *pre volia, a face pre volia cuiva* sau *pre voli'a cuiva; a face pre placu cuiva* sau *pre placulu cuiva; — pre facia*, cu mai multe insemnari: α')*a cadé pre facia* = **procumbere**, asiá si: *a cadé pre nasu, pre spate; a se lassá pre facia;* β') *pre facia* = **palam, aperte**: *lucrulu e pre facia, nu pre dosu;* si ca adj., *inimicu pre facia* = **inimicus apertus**; — *pre dosu*, α') proprie *pre dosulu callului, paginei; a intorce vestimentulu pre dosu; a cadé pre dosulu cuiva*, si ca adj., *vistimentu pre dosu*, de acĭ β') metafor. ca adj., *pre dosu* = **reversus, pravus, perperus**: *omu pre dosu;* si ca adj., **averse, prave, perperam**; *a face pre dosu, a spune pre dosu*, **clam, occulte, per ambages**: *a dice pre facia, nu pre dosu; pre intregu, pre d'intregu* = **recte, aperte; injuste, per vim**: *a spune pre d'intregu, a appucá callea pre d'intregu, a leuá ce e allu altui-a pre d'intregu; pre calle*, α') proprie: *a merge pre callea cea mai scurta*; β') metaf., **recte, bene**: *a nu face nemica pre callea lui; c)* in sensu de pretiu, ca classiculu **pro** cu *ablativu* sau simplu *ablativu*: *a vende pre nimica, a comperá pre banni numerati; a scambá boii pre calli; d)* in juramente, ca classiculu **per**: *pre amiciti'a nóstra te rogu si conjuru* = **per amicitiam nostram oro te et obsecro**; asiá sí: *pre legea mea, pre domnedieulu meu, pre onorea nostra, pre copillii tei pre ce ai tu mai caru; pre toti dieii si omenii; a jurá pre evangeliu, pre cruce, nu ve jurati neci pre altariu, neci pre baserica, neci pre ceru, neci pre nomele meu; e)* ca obiectu, α) indirectu, la verbe ce espremu *applicare, occupare seriosa*, etc., si cari in latin'a ceru de regula unu dativu: *a se pune pre lucru, pre invetiatura, pre carte; a pune dari grelle pre bietii crestini; a sarí pre cineva;* β) directu, la verbele transitive, unde in limb'a classica sta *accusativulu* simplu, inse numai candu e sensulu indoiosu, asiá co obiectulu nu se pote destinge bene de subiectu: *leulu invinge pre ursu, Românii batura pre Turci, Antoniu intrece pre Paulu, a nomí pre cineva in functione, a face pre cineva boiariu;* asiá totu de un'a cu pronominile personali absolute: *pre tene respectu mai multu de câtu pre toti; pre voi preferu celloru alti;* inse fora *pre*, candu sunt conjuncte: *te respectu, voi nu ne respectati*; — totu asiá, fora *pre*, si cu substantivele, candu nu incape neci una ambiguitate, ba inco *pre*, in assemini casuri, ar fi nu numai inelegante, ci si superfluu, si prin urmare incurcatoriu: *macellarii talia vite; parentii si ama copillii; amati-ve parentii, copilli;* — II. in composite, de cari avemu in limba doue classi, 1. classea compositeloru improprie, in cari prep. *pre* se allatura pre longa alte prepositioni, asiá co nu face cu densele unu coventu unicu, ci numai una locutione, una justapositione, in care elementele componenti si pastrédia fia-care sensulu seu particulariu; asiá, de essemplu, *a) pre* se pune inaintea prepositioniloru urmatorie: α) *la, pre la*, α') relativu la locu, in sensulu classiceloru **per, circa**: *a trece pre la Giurgiu, pre la Brailla, pre la Bucuresci; a trece pre la toti amicii, a amblá pre la tote casele, a trece pre la pad re*; metaf., *a dá pre la gura, pre la nasu, pre la ochi; a trece pre la ochii cuiva; a palpá pre la peptu, pre la pantice;* β') relativu la tempu, in sensulu classiculu **circa**, cu accusativu, sau **circiter**, pre longa ablativu: *pre la optu ore* = **hora circiter**

www.dacoromanica.ro

octava; asiá si : *pre la anulu 1500; pre la mediulu noptei; pre la apprensulu luminariloru, pre la appusulu sorelui;* β) *a, pre a,* numai relativu la locu : *pre a casa, pre a monti;* γ) *longa, pre longa,* in sensulu latinescului **circa** si **præter, propter** : *pre longa riu, pre longa muru, pre longa parieti; a stá pre longa cineva, pre longa oui, pre longa copilli; pre longa celle spuse mai cauta se adaugemu si celle urmatorie;*—metaf., *a se leuá bene pre longa cineva, a se innavutí pre longa cineva;* — δ) *sub* = *suptu, pre sub* = *pre suptu* = lat. **sub, subter** : *a se stracorá pre sub apa; a se peramblá pre sub porticu; pre sub ascunsu,* dice mai multu de cátu *pre ascunsu;* metaf., *a bagá pre sub nasu* = ironice si ridicule, a mâncá; *a face pre sub mâna,* pre ascunsu, asiá si : *a dá pre sub mâna, a lucrá pre sub mâna, a se intellege pre sub mâna; a tramitte scrissori, arme, merci opprite pre sub mâna;* — *b) pre* se pune dupo prepos. *de, de pre,* lat. **de super, ex** : *de pre muri, de pre casa, de pre mónte, de pre callu,* etc.,—2. classea compositeloru proprie, in care elementele componenti sunt si occuru totu de un'a ca coventu unicu cu insemnare speciale, se desparte in alte doue sectioni, 1'. sectionea compositelor lui *pre* cu alte prepositioni, cumu : *a) a, prea,* adv., **nimium, nimis, admodum** = preste mesura, afora d'in calle, in gradu preste care nu se pote trece, etc., superlativu mai potente de câtu *forte* si alte assémine : construitu cu adj., *prea-bonu, prea-reu, prea-fricosu, prea-misellu, prea-urriti, prea-neintellegutori;* β) cu alte adverbie : *prea-bene te porti, prea-reu ve portati; prea-reu ati facutu;* γ) cu verbe : *prea te imfli; prea ve affectati; prea te intreci; prea v'ati lungitu nasulu;*—prov., *neci prea-prea, neci forte-forte;* — in sensu mai dulce : *nu me prea lassa ânim'a;*—*b) in pre in,* contrassu *pr'in, prin,* in sensulu latinescului **per**, si ablativului simplu : *a trece prin focu si prin apa* = **per ignem et aquam transire;** *prin tene* = **per te;** *prin concordia republic'a cresce* = **concordia respublica crescit;** asiá si *a)* locale : *a se peramblá prin cetate, a se stracorá prin sate, a se invertí prin casa; a trece prin padure, prin una térra, a pertrece prin urechi'a acului, a se stracorá prin gaura de sérpe; a pertunde prin pamentu;* si fig. *a trece prin mari si grelle nevolie; b)* instrumentale : *prin voi am se luminediu lumea, prin tene are se se glorifice omenimea; prin inveliatura si prin portare bona ve veti attrage laud'a totoru-a; prin fenestre capitàmu lumina,*— analogu insecsi differitu : *cu ochii vedemu;* — *c) intre, pre intre,* contrassu *pr'intre, printre,* cu sensulu classicului **per**, differitu inse de allu precedentei *prein,* intru câtu lucrurile prin cari se missica sau sta ceva, nu sunt unite si continue : *a se perde printre arbori, printre alti omeni, printre vitele turmei; a amblá printre doui muri tare appropiati; d) intru; pre intru,* contrassu *pr'intru, printru;* inse numai inaintea coventeloru cari incepu cu vocali : *printr'ensulu, printr'ens'a, printr'aceste difficultàti, printr'acelle pericle,* in locu de *prin,* ca si *intru* in locu de *in; e) estra* sub form'a *estre, prestre,* contrassu *preste, pestre* si *peste;* α) in sensu locale : α') **trans, ultra** : *a trece preste mare, preste riuri; a fugí preste noue terri si noue mari; a sarí preste unu gardu, preste unu muru, preste una fossa; amiculu siéde preste calle, preste drumu, preste ponte;* — *de preste* = **ex ulteriore parte** : *omeni veniti de preste mare;*—β')cu sensu appropiatu de allu classicului simplu **per** si **super** : *a fugí preste campuri, a se reversá preste toti agrii; a lassá callea batuta si a appucá preste campu;* β) in sensu temporale, α') ca lat. **per** si **inter, sub** : *preste nópte, preste di, preste tómna, preste annu : se colcà ser'a si addormí, déro preste nópte se scollà si plecà,* β') ca lat. **in** si **post** : *preste trei lune, preste patru anni vomu vedé acellu-asi fenomenu;* γ) in sensu mai ideale, α') **plus, amplius, supra, ultra** : *a dá preste ce a mai datu; cinci preste numerulu cerutu; am perdutu preste una mille de florinti; a passí preste puterile date, preste marginile dereptului si bonei covenientie, lucru preste poterile melle; acésta-a*

www.dacoromanica.ro

preste potentia;preste aceste-a mai adausse câteva alte covente; β') in constructioni cu differite verbe, spre a arretá partea unui ce asupr'a carui-a se face una operatione, sau obiectulu actionei, constructioni, in care limb'a classica pune casuri simple sau cu prepositionile : **ad, in, super,** etc. : *a cadé preste cineva sau ceva; a dá preste cineva sau ceva* = **incidere in aliquem, in aliquid;** *a dá preste mâni, preste petiore, preste gura,* si prov. *a dá preste nasu*=*a frange nasulu cuiva:* γ) in constructioni speciali cu sensuri particulari, ca : *preste mâna*=greu, reu, supperatoriu : *mi vine preste mâna se facu ce dici tu; mi a venitu preste mâna se me abbatu di'n calle si se trecu si pre la tene; preste totu,* α') locale : *a cercatu preste totu, fora se póta dá preste ce cautá;* β') in genere, generale : *legi preste totu*=legi generali; *a vorbí preste totu si in parte;*—2'. sectionea compositeloru prepositionei *pre* cu adiective si verbe, *a)* in sensulu classicului **per,** α) pentru forma, prepositionea pastrédia si in limb'a nostra, ca si in limb'a classica, form'a sea *per : percutere permutare, perturbare,* etc., afora de casulu cându adiectivulu sau verbulu incepe cu litter'a *l,* cu care *r* d'in prep. *per* se assemila : *pellucidu (per-lucidu);* — in *pertundere, r* allu prepositionei a trecutu in syllab'a urmatoria, adeco d'in *pertundere* in *petrundere,* (vedi acestu coventu); in *pertrecere,* s'a suppressu *r* allu prepositionei, de'unde a resultatu *petrecere;* in fine in *peramblare* = **perambulare,** *per* a trecutu in *pre,* de unde a resultatu *primblare;* β) câtu pentru sensu, α') proprie si in genere, arréta percursulu sau occupationea succesiva a differiteloru punte alle unui *mediu* sau *spatiu,* si actionea completa, ce nu se margineschela superfacia neci la câteva punte, ci pertunde lucrulu de la unu capetu la altulu : *pertundere; percurrere, pertrecere, persecutare.* etc.; β') in specie: *á)* adjungere la terminu, la scopu : *pervenire; b')* augmentatione, intensitate : *perfacile* (vedi si mai diosu); *c')* consumere, stricare, perdere, sensu pejorativu, etc.: *perdere, perire, perfidu; b)* in sensulu classicului **prae**=inainte, *d'inainte, pre d'inainte : preacutu* = ascutitu in capitu *precedere, predicere, precogitare, prevenire,* etc.; de ací, *pre*=mai presusu, superiore : *preferire, precadere. prepotente,* etc.; de unde si : *predulce, preduru;* etc., analoge cu *perfacile,* si alte composite cu *per;* unele d'in compositele popul. *prefacere, prefacutu,* etc., paru a uní in sene sensulu amendouoru formeloru : *per*=**per,** si *pre*=**prae;** totu asiá si adv. *prea* mai susu esplicatu, pare a uní sensulu amendouoru particuleloru ; — mai de approp inse se attenge prepositi. *pre* = **prae,** precumu prin etymologia, asiá si prin sensu cu *c)* partic. *pro*=**pro** = gr. πρό = *inainte : procedere, proferire, procurrere, protegere, prorumpere,* etc.; déro sensulu acestoru prepositioni e cu totulu differitu, cumu appare d'in frasi ca : *câti mergu impreuna la unu locu, toti procedu spre acellu locu; inse numai celli d'in fronte precedu celloru d'in coda; cine precede, nu succede, cine procede, nu recede;* etc.;—part. *pro* se resolve si in *por,* de unde popul. *porcedere* sau *purcedere,* (compara. si fr. **pour**=**por**); asiá si : *porregere; pollutu*= *pol-lutu,* prin assimilare, in locu de *por-lutu;* vedi mai susu *pellucidu,* in locu de *perlucidu.*

PREA, adv., **nimis, nimium,** vedi *pre.*

PREACUIRE, v., **praecuere,** a ascutí la capitu.

PREACUTU,-*a,* part. adj., **praecutus,** *preacuitu,* ascutitu la capitu.

* PREADAMISMU, s. m., (fr. **préadamisme**), credentia a *preadamistiloru* sau *preadamitiloru.*

* PREADAMISTU,-*a,* s., care crede co inainte de *Adamu* essistea alti omeni pre pamentu.

* PREADAMITU,-*a,* adj. s., (fr. **préadamite**); care a fostu inainte de *Adamu : productioni preadamite;* — cu intellesulu formei *preadmistu,* care crede co inainte de *Adamu* au fostu alti omeni.

* PREALLEGARE, v., (it. **preallegare,** fr. **préalleguer**), a allegá mai ainainte.

* PREALTU,-*a,* adj., **prœaltus;** forte inaltu, prea-inaltu.

www.dacoromanica.ro

PREAMBLARE, v., **perambulare**, vedi *peramblare*, cu tóte derivatele selle.

* PREAMBLU si *preambulu*, adj. s., 1. **præambulus**, care *ambla* sau merge inainte; 2. ca subst. m., reale (it. **preambolo**, fr. **préambule**), prefatione, precoventare, essordiu, inceputu alu unei oratione.

PREAUDITU,-*a*, adj. part., **præauditus**, auditu mai inainte, mai inainte auditu.

* PREBASILARIU,-*a*, adj., (fr. **prébasilaire**); pusu inainte de partea *basilaria* a craniului.

* PREBENDA, s. f., (**præbenda**, it. **prebenda**, fr. **prébende**), **præbitum**, ce se covine a se dá : *a)* in genere, venitu certu, castigu assecuratu; viaticu, banni si provisioni de calle, portione de nutretiu datu viteloru; *b)* in specie, venitulu certu ce percepe unu parochu, unu preutu.

* PREBENDARIU,-*a*, adj. s., (it. **prebendario**, fr. **prébendier**), relativu la *prebenda*, si in specie, ce se buccura de una *prebenda*, persona basericesca ce are *prebenda*.

* PREBENDATICU,-*a*, adj. s., (it. **prebendatico**), relativu la *prebendo;* ca subst. m., *a)* personale, cellu ce se buccura de una *prebenda; b)* reale, *prebend'a* ensasi.

* PREBENDATU,-*a*, adj. part., (it. **prebendato**, fr. **prébendé**), cellu dotatu cu una *prebenda;* ca subst. reale, *prebendatu-lu*, dereptulu si officiulu cellui dotatu cu una *prebenda*.

* PREBERE, *prebui*, *prebutu* si *prebitu*, v., **præbere**, (contrassu d'in **præhibere** = **præ-habere** = παρέχειν); a pune inainte, a offerí, a presentá, a dá, a procurá, a prestá, etc.

* PREBITIONE, s. f., **præbitio;** actione de *prebere*, si in specie dare, procurare de provisioni pentru ómeni sau institute publice, prestatione : *prebitioni in natura; prebitioni de oliu, de farina, de carne, de lemne.*

* PREBITORIU,-*toria*, adj. s., **præbitor;** care *prebe*, si in specie, approvisionatoriu pentru ómeni si institute publice (πάροχος) : *prebitorii de nutretiu pentru armata; prebitoriu de victuali pentru straini, pentru callatori.* In gur'a poporului a trecutu de necesse in *preutoriu*, si apoi scurtatu in *preutu*, la Macedoromâni *prevtu* = πάροχος.

* PREBITU,-*a*, adj. part., **præbitus**, datu, offeritu : *nutretiulu prebitu, grânele prebite;* subst. reale m., *prebitulu* sau f., *prebit'a*, ce se da pentru tinerea omeniloru sau instituteloru publice; ce se da pentru intertinere, camu in acelluasi sensu cu *prebenda*.

* PREBIU, pl.-*e*, **præbium**, (d'in **præbere**), ce se *prebe*, camu in acellu-asi sensu cu subst., *prebitu;* in specie, *amuletu*, pretensu preservativu de deochiu, de friguri si de alte relle.

* PREBUTU,-*a*, adj. part., **præbitus**, datu, offeritu. Confere si form'a activa *prebitoriu, preutoriu*, scurtata *preutu* = *prevtu* = πάροχος.

PRECADENTIA, s. f., **priores partes, primæ partes;** precedere, prioritate, dereptu de prioritate : *dotea mulierei are precadentia in averea barbatului.*

1 PRECADERE, v., (**præ—cadere**), **præstare, potiorem esse, priores partes habere;** 1. a cadé mai inainte, si in genere, a vení, a fi mai inainte; 2. in specie, ca impersonale. *a precadé*, si refl., *a se precadé*, a avé prioritate, a fi preferitu; a fi mai presusu, a trece inainte, etc.

2 PRECADERE, s. f., vedi *precadentia*.

PRECANTARE, v., **præcantare;** a cantá de mai inainte : 1. a predice, a profetisá; 2. a descantá unu descantecu preservatoriu de deochiu; a farmecá.

PRECANTATIONE, s. f., **præcantatio**, actione de a *precantare*, si statu produssu prin acésta actione.

PRECANTATORIU,-*tória*, adj. s., **præcantator;** care *precanta : precantatori de serpi.*

PRECANTATU,-*a*, adj. part., **præcantatus** : *serpi precantati.*

* PRECANU,-*a*, adj., **præcanus;** *canu* sau *canutu* inainte de tempu.

* PRECARE, v., **precari;** a face *prece*, a rogá, a vorbí cu rogatione.

* PRECARIU,-*a*, adj., **precarius**, (it. **precario**, fr. **précaire**), 1. rogatu, cersitu, sau cersitu cu rogatione, capetatu

www.dacoromanica.ro

prin rogationi; 2. metaf., incertu, trecutoriu : *domnia precaria, potere precaria; essistentia precaria, viĕtia precaria; celle ce avemu in potere a dereptului nu su precarie; ce spendura de placulu altui-a, e totu de un'a precariu; venituri precarie.*

* PRECATIONE, s. f., **precatio**; actione de *precare*, rogatione; formula de rogatione.

* PRECATIVU,-*a*, adj., **precativus**, (fr. **precatif**), aptu la *precatu*, ce se capita sau se face prin *prece*; ce espreme rogatione : *modu precativu; pace precativa.*

* PRECATORIU,-*tória*, adj. s., **precator** si **precatorius**; care *preca* sau serve la *precare.*

* PRECATU,-*a*, adj. part., **precatus**, rogatu.

* PRECAUTIONE, s. f., **præcautio**, (it. **precauzione**, fr. **précaution**), actione de *precavere;* calitate de *precautu;* mesura leuata d'in inainte spre a evitá unu reu : *a leuá precautioni;* prudentia, circumspectione; *precautioni oratorie*, prin care oratoriulu se feresce de a vettemá si supperá pre ascultatorí.

* PRECAUTU,-*a*, adj. part., **præcautus**; care d'in inainte se premunesce contra pericle, feritu, prudente.

* PRECAVERE, v., **præcavere**; 1. a leuá mesure de securitate d'inainte; a se ferí inainte de a cadé in periclu, a cautá se evite reulu; 2. a fi prudente, preveditoriu; a se ferí.

* PRECE, s. f., **prex**, pl. **preces**, rogatione, cerere umilita; rogatione cotra domnedieu si cotra sânti.

* PREÇEDENTE, adj. part. pres., **præcedens**, (it. **precedente**, fr. **précédent**), care *precede : diu'a precedente, annulu precedente, dissele precedenti;* ca subst. reale, *unu precedente, mai multe precedenti,* fapta, dissa, conclusu anteriore ce se iea ca norma in fapte analoge : *a citá mai multe precedenti alle adunantiei; a lucrá dupo precedenti.*

* PRECEDENTIA, s. f., (it. **precedenza**), statu sau calitate de *precedente*, mai vertosu, dereptu de *precedere*, precadere, precadentia, prioritate; si cu intellessulu ce are *precedente,* ca subst. reale; *a lucrá dupo precedentie.*

* PRECEDERE, *precessi* si *precessei, precessu*, v., **præcedere**, (it. **precedere**, fr. **précéder**); 1. a merge inainte, a fi inainte, a appucá inainte : *a precede pre celli ce au plecatu inainte; una di precede altei di; Marti'a precede Mercurii; strabonii au precessu nepotii sau nepotilóru;* 2. a fí superiore, a intrece, a fi mai pre susu : *starea tea precede pre a nóstra.*

* PRECELERARE, v., **praecelerare**, a celerá prea-tare, forte, a intrece prin celeritate, a properá se appuce inainte.

* PRECELERE, adj., **praeceler**, forte *celere.*

* PRECELLENTE, adj. part. pres., **praecellens**, care *precelle*, superiore, escellente, distinsu : *precellente in tote si intre toti.*

* PRECELLENTIA, s. f., **praecellentia**, calitate sau statu de *precellente : precellenti'a divinitatei.*

* PRECELLERE, *precellui, precellutu* si *precelsu*, v., **praecellere**, a se inaltiá mai presusu, a intrece, a se distinge : *a precelle tote feminele prin fecunditate;* a *precelle in demnitate, in formosetia.*

* PRECELSU,-*a*, adj. part., **cellere**, **praecelsus**, forte inaltu, sublime.

* PRECENTIONE, s. f., **praecentio**, (it. **precenzione**, — d'in **prae** = *pre* si *cantione*), inceputu de cantare; intonare; dare a tonului de *cantare.*

* PRECENTORIU, -*tória*, adj. s., **praecentor** si **praecentorius**, (it. **precentore** si **precentorio**, fr. **précenteur**, d'in **prae**=*pre*, si *cantoriu*); cellu ce da tonulu unei *cantare*, relativu la *precantare*, sau la cellu ce da tonulu *cantarei.*

PRECEPERE, *precepui, preceputu* si *preceptu*, v., 1. transformatu d'in *percépere* = **percipere**, (vedi *percepere*); 2. *precépere*=**praecipere**, a cape sau appucá inainte, a leuá sau capitá mai inainte; *a)* proprie, *α)* in genere : *cerú si precepú darile pre annulu urmatoriu, a precepe lungu spatiu in fuga;* β) in specie, ca terminu juridicu : *a precepe*

www.dacoromanica.ro

una ereditate, a precepe dotea; b) metaforice, *á)* in genere : *a precepe câtuva tempu de fuga : a precepe buccuri'a, intristarea; a precepe prin cogitare celle fiitorie;* β') in specie, a appucá inainte cu consiliele, a prescrie, a instruí, a invetiá : *a precepe diet'a convenita morbului; a precepe copilliloru primele elemente de scientia si de arte.*

* PRECEPTIONE, s. f., **praeceptio,** *actione* de *precepere* = **praecipere,** si resultatu allu acestei actioni : *preceptionea dotei; preceptioni filosofice, morali.*

* PRECEPTIVU,-*a*, adj., **praeceptivus,** ce serve la *precepere*=**praecipere** : *parte preceptiva a filosofiei.*

* PRECEPTORATU, s. m., (fr. **préceptorat**), si:

* PRECEPTORIA, s. f., (it. **precettoria**); sarcina, officiu de *preceptoriu.*

* PRECEPTORIU, -*tória*, adj. s., **praeceptor,** si **praeceptorius;** care *precepe* sau serve la *precepere;* 1. in genere : *preceptoriu de ereditate;* 2. in specie, conductoriu, directoriu, invetiatoriu; mai vertosu invetiatoriu de copilli, educatoriu, instructoriu.

* PRECEPTU, -*a*, un'a d'in formele participiali alle verbului *precepere* = **praecipere,** leuatu : 1. ca adj., **praeceptus:** *ereditate precepta;* 2. mai allessu ca subst. m. reale, *preceptu*=**praeceptum,** = invetiatura, prescriptione, instructione, regula : *a nu ascultá de preceptele mediciloru; precepte filosofice, morali, evangelice; precepte de arte, de grammatica,* etc.

PRECEPUTU,-*a*, adj. part., 1. d'in *precepere* = *percepere* = **percipere, perceptus, comprehensus;** si **callidus, scitus,** etc.; (vedi *perceputu*); 2. d'in *precepere* = **præcipere, præceptus** : *dotea preceputa.*

PRECEPUTORIU, -*toria*, adj. s., 1. d'in *precepere*=*percepere* **percipere,** (vedi *perceputoriu*); 2. d'in *precepere*= **præcipere, præceptor,** (vedi *preceptoriu*).

* PRECERPERE, v., **præcerpere,** (**præ-carpere**), a carpe, rupe, college mai inainte de tempu.

* PRECESSIONE, s. f., **præcessio,** (it. **precessione,** fr. **précession**), 1. actione de *precedere,* in tempu sau in lócu 2. in specie, *precessione a ecinoctieloru* mica si lenta missicare retrograda a ecinoctieloru, asiá co annulu tropicu e ceva mai micu de câtu annulu siderale.

* PRECESSORIU,-*sória*, adj. s., **præcessor;** care precede, *antecessoriu : á apperá pre precessorii sei in acea-asi functione.*

* PRECESSU,-*a*, adj. part.. **praecessus,** care a mersu inainte.

* PRECIDANIU,-*a*, adj., **præcidaneus,** (d'in *precidere,*) uccisu mai inainte, sacrificatu la inceputu : *victime precidanie.*

* PRECIDERE, *precisi* si *precisei*, *precisu,* v., **præcidere,** (**præ** si **caedere**= taliare), 1. a taliá inainte, a retediá, a taliá in genere : *a precide capulu, mânule, urechiele, perulu;* 2. a despicá, a spanticá : *navile precidu und'a màrei;* 3. metaf. a taliá, a mutilá, scurtá, micusiorá, etc. : *nu se cade a precide de una data vechiele amicitie; a precide limb'a, speranti'a cuiva.*

* PRECINCTIONE, s. f., **præcinctio,** (it. **precinzione,** fr. **précinction**); 1. in genere si proprie, actione de *precingere;* 2. metaf., spatiu despartitoriu intre bancele unui teatru sau amfiteatru, asiá numitu, pentrn co erá, la antici, circulariu, *precingea* ore-cumu bancele.

* PRECINCTORIU, -*tória*, adj. s., **præcinctor, præcinctorium,** care *precinge;* ce serve a *precinge,* de unde ca subst. reale, m., *precinctoriu,* sau f. *precinctoria* = *precinctore, cingutore* pre d'inainte, de la brânu peno la genuchie.

* PRECINCTURA, s. f., **præcinctura;** d'in *precinctu* de la *precingere;* actione si resultatu allu actionei de *precingere.*

* PRECINCTU,-*a*, adj. part., **præcinctus.**

PRECINGERE, *precinsi* si *precinsei*, *precinsu precinctu*, si *precintu*, v., **præcingere;** a cinge pre d'inainte; in genere, a incinge; metaf, a coperí, a infasciorá.

PRECINGUTORIU, -*tória*, adj. s., vedi *precinctoriu.*

www.dacoromanica.ro

PRECINSU,-*a*, adj. part., **præcinctus.**

PRECINTIONE, *precintoriu, precintu, precintura;* vedi: *precinctione, precinctoriu, precinctu, precinctura.*

*PRECIPERE, v., vedi *precepere* sub 2.

* PRECIPITABILE, adj., (it. **precipitabile**) ce se pote *precipitá;* in specie care se pote *precipitá* prin actionea chymica.

* PRECIPITANTE, adj. part. pres., **præcipitans,** (it. **precipitante,** fr. **précipitant**); care *precipita* sau *se precipita: precipitantile unde, solutionc precipitante, substantie precipitanti.*

* PRECIPITANTIA, s. f., **præcipitantia;** actione, calitate, statu si fapta de *precipitante: a lucrá cu precipitantia, a nu vedé in precipitanti'a sea precipitiulu d'inaintea ochiloru; precipitanti'a corpuriloru d'in aeru pre pamentu.*

* PRECIPITARE, v., **præcipitare,** (it. **precipitare,** fr. **précipiter**); 1. transit., *a)* proprie a dá diosu in capu, a arruncá diosu cu rapiditate si cu violentia, a imbrancí, a dá branci, a colcá la pamentu, a arruncá in ceva profundu: *Domnedieu percepità angerii rebelli in infernu; a precipitá pre cineva dc pre casa, de pre unu turnu, d'in inaltimea unui muru; callii sc sparia, appuca fug'a si precipita carruti'a in riu; a sc precipitá in putiu;* déro si in sensu bonu: *a se precipitá in braciele amiciloru; b)* metaf., α) a arruncá in mare nevolia, a perde, a ruiná: *a precipitá pre cineva in doliu, in amaru, in miseria; a sc precipitá orbesce in pcricle;* β) a properá preste mesura: *a precipitá discussionea, collessulu vinieloru; ce ve precipitati asiá in neconnoscutu;* γ) in chymica, a face *se se precipite unu corpu,* (vedi mai diosu la 2.); 2. intrans., *a precipitá,* si de regula refl. *a se precipitá,* in t. s. descrisse la 1.: *ploui'a se precipita in torrenti; montele se precipita cu urletu mare; mai multe sate se precipitara in pamentu,* se cofundara de una data; *de ce precipitati* sau *ve precipitati* asiá? — in chymica: *unu corpu, una substantia precipita* sau *se precipita,* candu corpurile sau substantiele solute si puse intr'unu licidu cadu, se depunu sub forma de fulgi, de pulbere, de cristallu.

* PRECIPITATIONE, s. f., **præcipitatio;** actione de *precipitare: prccipitationea in putiu, in mormentu, in miseria; cu precipitationea nostra stricàmu totulu, lucrati fora precipitatione; precipitationea unei substantie, unui corpu.*

* PRECIPITATORIU,-*tória,* adj. s., **præcipitans,** (it. **precipitatore**), care *precipita* sau *se precipita.*

*PRECIPITATU,-*a,* adj. part., **præcipitatus,** (it. **precipitato,** fr. **précipité**): *precipitati d'in inaltimea turnului; precipitatu-lu petronieloru de pre coperemintelc caseloru;* in specie ca subst. concr., *precipitatulu fccei vinului limpeditu; precipitatele chymice.*

* PRECIPITE, adj. **præceps,** abl. **præcipite** (d'in **præ** si **caput,** gen. **capitis**), cu capulu inainte, preste capu, pre branci, in diosu, rapidu, subitu, etc., 1. proprie: *a arruncá pre cineva precipite; a se arruncá, a cadé precipite; cadu precipiti invertendu-se;* 2. metaf. *a)* despre locuri, dereptu in diosu, rapidu: *valle precipite, rupi precipiti; b)* plecatu in diosu, inclinatu, care se lassa in diosu; *c)* violentu, impetuosu, subitu, neasteptatu, prematuratu, etc.: *morte precipite, plccarc precipite, cu passi precipiti; a sc arruncá precipite; dau prccipiti in intru; d)* ardente, passionatu, temerariu, orbu, orbescu, etc.: *precipite audacia; e)* periculosu: *in prec'piti impregiurari.*

* PRECIPITIOSU,-*a,* adj., (it. **precipitoso**), plenu de *precipitie;* in care se afla *precipitiu: monte precipitiosu, rupi precipitiose, fosse precipitiose;* metaf., *imaginatione precipitiosa; omu precipitiosu; spuse precipitiose, consiliu precipitiosu.*

* PRECIPITIU, pl.-*e,* **præcipitium,** (it. **precipizio,** fr. **précipice**); 1. locu *precipite,* gaura, gropa, surpatura dereptu in diosu si affunda: *a cadé intr'unu precipitiu; a sarí, a se arruncá in precipitiu, a stá pre marginea precipitiului; cine scapita in precipitiu, anevolia esse d'in ellu; a dá în precipitiu;*

www.dacoromanica.ro

2. metaforice, *a)* in genere: *precipitiulu vitiului, corruptionei, miserici; b)* in specie, essaggeratione preste mesura. ceva essaggeratu si spaimentatoriu forte: *a spune precipitie, nu ne sparii pre noi cu assemini precipitie.*

* PRECIPUU,-*a*, adj., **præcipuus**, (d'in *precipere* = *precepere* = **praecipere**); 1. in genere, ce se iéa inainte, si de ací, particulariu, propriu; 2. in specie, ce se iéa inainte, ca propriu si particulariu, d'in una ereditate, d'in una avere: *dotea mulierei e precipua in averea barbatului*; 3. metaforice, principale, estraordinariu, singulariu, distinsu, cellu mai bonu, cellu mai insemnatu.

* PRECISARE, v., (it. **precisare**, fr. **préciser**, d'in *precisu* de la *precidere*); 1. a taliá, a retediá, a scurtá, 2. ca mai desu inse, a face *precisu*, = a espune, a spune in atâte covente câte se ceru spre a nu remané neci una ambiguitate, a spune, a indicá anume, essactu: *a precisá dat'a; volu precisá ór'a, circumstantiele.*

* PRECISIONE, s. f., **præcisio**, it. **precisione**, fr. **précision**, d'in *precisu*, de la *precidere*); 1. proprie, actione de *precidere*, taliare, retediare, scurtare; 2. metaf., reducere a espressionei la atâte covente câte sunt necessarie la intellegerea accurata a cogitarei, fora prisose neci lipse ce aru intunerecá intellessulu, accuratetia, essactetia; etc.: *a se espreme, a vorbi cu precisione; precisionea cugetariloru; legile celloru douespredíece table su unu modellu de precisione; arme de precisione.*

* PRECISU,-*a*, adj. part., **præcisus**, (it. **preciso**, fr. **précis**); 1. proprie si in genere: *pétra precisa d'in monte, sepulcru precisu in pétra;* fig. *parte de credintiosi precisi d'in senulu basericei;* 2. metaforice: essactu, accuratu, neci mai multu, neci mai pucinu: *stylu precisu, frase precisa; la doue ore precise; ti dau precisu câtu mi ai datu; vorbe precise.*

* PRECITARE, v., (fr. **préciter**), a citá mai inainte.

* PRECITATU,-*a* adj. part., (fr. **précité**), citatu mai inainte: *articlu precitatu; argumente precitate.*

* PRECLAMARE, v., **præclamare**, a strigá inainte.

* PRECLAMATORIU,-*tória*, adj. s., **præclamitator**, care *preclama*, si in specie, cellu ce strigá inaintea flaminiloru romani; in acestu sensu si *preclamitatoriu.*

* PRECLAMITATORIU, vedi *preclamatoriu.*

* PRECLARITATE, s. f., **præclaritas**; calitate de *preclaru.*

* PRECLARU,-*a*, adj., **præclarus**; forte claru, forte formosu, magnificu. escellente, etc.

* PRECLUDERE, *preclusi*, si *preclusci, preclusu*, v., **præcludere**; a include inainte, in ochi, in facia, si de ací: a inchide, opprí, etc. in defavorea cuiva, a impedicá.

* PRECLUSIONE, s. f., **præclusio**, actione de *precludere: preclusionea apeloru.*

* PRECLUSORIU,-*sória*, adj. s., **præclusor**, care *preclude.*

*PRECLUSU,-*a*, adj. part., **præclusus**, inchisu inainte.

PRECOCE, adj., **præcox**, (fr. **précoce**), care nasce. resare, se cóce de tempuriu: *plante precoci, fructu precoce; — copilli precoci, spiritu precoce.*

PRECOCERE, v., **præcoquere**, a *cóce* d'in inainte, a prea-*coce*, a *rescoce.*

PRECOCITATE,-*i*, s. f., (fr. **précocité**), stare a lucrului *precoce: prececitatea fructeloru, a floriloru; mai multe cause contribuu la precocitatea crescerei in regnulu vegetale ca si in regnulu animale; precocitatea unui spiritu*, desvoltarea prematurata a intelligentiei.

1 PRECOGITARE, si *precugetare*, v., **præcogitare**, a cogitá d'inainte, a preparâ prin cogitare ce are omulu a face, a premeditá; a face cu deplena conscientia: *nu am precogitatu a ti face reu; cine nu precogita, nu e culpabile.*

2 PRECOGITARE, s. f., **præcogitatio, intentio**; actione de *precogitare: crime fora precogitare nu potefi, cu precogitare ati facutu reulu.*

PRECOGITATIONE, s. f., **præcogitatio**, actione de *precogitare.*

www.dacoromanica.ro

PPECOGITATU,-*a*, adj. part., **præcogitatus, intentus**, premeditatu : *reu precogitatu, crimine precogitate.*

* PRECONARE, v., **præconari**, a fi *precone*, a face officiulu de *precone*; a strigá, a annuntiá, a proclamá; de ací apoi, a celebrá, a laudá forte, a inaltiá cu laude.

* PRECONCEPERE, v., (fr. **préconcevoir**), a concepe de inainte, fora cogetare indelungata, fora connoscentia a lucrului.

* PRECONCEPTIONE, s. f., (fr. **préconception**), prim'a conceptione, prim'a intellegere.

*PRECONCEPUTU,-*a*, adj. part., (fr. **préconçu**), conceputu d'inainte.

* PRECONE, s. m., **praeco**; strigatoriu publicu in adunari, la judecie, la licitatione : la *vocea preconelui occurre multime de comperatori*; prin estensione, nuntiu, annuntiatoriu.

* PRECONIARE, v., vedi *preconare.*

* PRECONISARE, v., (fr. **préconiser**), a proclamá; in specie, a proclamá de allessu pre unu prelatu; apoi, a celebrá, a inaltiá cu laude : a *preconisá unu medicu*, etc.

* PRECONISATIONE, s. f., (fr. **préconisation**), actione de *preconisare.*

* PRECONISATU,-*a*, adj. part., (fr. **préconisé**), proclamatu; celebratu, laudatu.

* PRECONIU,-*a*, adj. s., **præconius,-um**, relativu la *precone : emolumente preconie*;—leuatu inse mai vertosu ca subst. m., reale, *a) preconiu* = officiu allu *preconelui*; *b) preconiu*, strigare a *proconelui*; *c)* in genere *preconiu*=strigare annuntiare, proclamare; *d)* in specie *preconiu*, inaltiare prin laude, celebrare, glorificare.

PRECONNOSCERE, v., **praecognoscere**, a connosce d'inainte, de mai inainte.

* PRECORDIALE, adj., (fr. **precordialis**); relativu la *precordiu.*

* PRECORDIU, de regula pl. *precordie*, **praecordia**; 1. diafragma, membrana intre *corde* si intestine; 2. intestine, pantice; 3. peptu, corde, ânima; 4. scaunu allu intellegerei, mente.

PRECOVENTARE si *precuventare*, v., **præfari**; a coventá mai inainte, a face prefactione; ca s. f., *precoventare*=**præfatio.**

PRECUGETARE, *precugetatu*, vedi *precogitare, precogitatu.*

PRECUMPENIRE, (in locu de *precampanire* d'in *pre* = **præ**, si *campanire*),-*escu*, v., **præpendere, prævalere**; a trage mai greu, a intrece prin greutate; metafor. *a)* a estimá, a judecá d'inainte; *b)* a prevalé, a preponderá, a avé mai multa potere, influentia etc.

PRECUMPENITORIU, (in locu de *precampanitoriu*),-*toria*, adj. s., **præponderans, prævalens, præpotens**, care *precumpenesce.*

PRECUMU, conj., vedi *cumu.*

PRECUNNOSCERE, v., vedi *preconnoscere.*

* PRECUPIDU,-*a*, adj., **præcupidus**, prea-cupidu, fórte cupidu.

*PRECURARE, v., **præcurare**; a curá d'inainte; a curá bene si pre deplenu.

PRECURMARE, (*precormare*), v., **intercidere, interrumpere, terminare; finem facere; persecare, intersecare**; a *curmá* mai inainte de finitu, taliá; a incetá, a interrumpe, a rumpe, a suspende : *se precurmàmu acesta discussione suppératoria; a precurmá degitulu, petioruiu, mediloculu; a precurmá vorb'a.*

PRECURRENTE, adj. part. pres., **præcurrens**, care *precurre.*

PRECURRERE, *precursi*, si *percursei percursu*, v., **præcurrere**; a allergá, a merge inainte, a se duce in fronte : *doui precursera se annuntie lucrulu mai inainte; semne urrite precurru evenimentului*; a appucá inainte, a leuá pre d'inainte, a prevení : *se nu precurra vorb'a cogitarei*;—a intrece, a fi mai presusu.

PRECURSIONE, s. f., **præcursio**, actione de *precurrere*, allergare inainte, essire înainte, întrecere, precedere, prevenire.

PRECURSORIU,-*soria*, adj. s., **præcursor** si **præcursorius**; care precurre : *sântulu Joanne battezatoriulu fu precursoriulu lui Christu; Socrate fu precursoriulu philosophiei moderne*; si despre lucrurile cari se intempla de vinu

www.dacoromanica.ro

inaintea altoru-a : *aceste turburari fu a precursorie unei revolutione; semne precursorie fortunei.*

PRECURSU,-*a*, adj. part., **praecursus** : *semnele precurse fortunei;* subst., *precursulu nuntiiloru.*

* PRECUTERE, *precussi* si *precussei, precussu*, v., **præcutere**, a scuturá inainte.

PREDA, pl. *prede* si *predi*, **præda**, (fr. **proie**); ce unu animale rapesce spre a mancá : *leulu se arrunca pre préd'a sea ; tigrulu, ca si vulturulu, traiescu numai d'in predi; a disputá una préda;* spolie luate in batalia : *avutiele cetatianiloru adjunsera préda invingutoriloru;* ce se venedia, sau se pescuesce, ce se prende in genere; *a fiin préd'a cuiva, si a fi préd'a cuiva*, a fi maletractatu, furatu, a fi victima, etc. : *me aflu in préd'a cupiditatei usurariloru, in préd'a rapacitatei servitoriloru, in préd'a calumniei, a resbonàrei, a passioniloru; Romani'a este in préd'a factioniloru politice; cas'a mea e préd'a totoru-a;* ce se consume, se distruge : *cas'a mea fu préd'a flacureloru; térr'a se afla in préd'a fometei si a epidemieloru.*

* PREDACE, adj., (it. **predace**), applicatu a *predá*, bonu de mâna.

* PREDAMENTU, pl.-*e*, (it. **predamento**), actione si resultatu alln actionei de *predare : atâte predamente pre biéta terra!*

* PREDAMNARE, v., **praedamnare**; a damná d'inainte, a damná mai inainte de a cercetá.

PREDARE, v., **praedari** si **praedare**, (it. **predare**, isp. **depredar**, fr. **déprender**), a face *préda*, a rapí, despoliá, leuá cu violentia ce e allu altui-a : *sacrilegii latroni predara baseric'a; in noptea trecuta au predatu trei case, trei negotiatori ; a predá tesaurulu statului; a predá si desolá térr'a;* in acestu sensu verbulu are conjugatione simpla : *predu, predi, préda, predàmu*, etc., inse si incarcata : *predediu, prededi, predédia;* 2. conjugatu ca simplulu, *dare; predau predai, predà*, etc., ca directu compositu d'in *pre*=**per** sau **prae**, si d'in *dare*, cu intellessulu de : *a)* **tradere, reddere**, a dá in mâna, in primire : *a predá nutretiulu ce s'a legatu a predá; mai aveti se predati inco pre medietate d'in ce sunteti detori a predá; a predá in mân'a in sem'a noului directoriu tota averea institutului, b)* **dedere**, a suppune, a inchiná, a dá invingutoriului; *a predá cetatea; invinsii se predara pre sene si alle selle; c)* **praelegere**, a propune, a dá lectione : *professorii de limbe voru fi insarcinati a predá si elemente de scientia.* Inse in acestu intellessu 2. e mai bene a se serví in verbele adecate, adeco : *a) tradere, b) dedere, c) proponere*, de câtu a dá occasione la ambiguitati fórte supperatiose, precumn : *a predá una cetate, a predá scientiele.*

* PREDATITIU,-*tiu*,-*a*, adj., **praedaticius**, -**tius**; de *préda*, d'in *préda banni predaticii.*

PREDATIONE, s. f., **praedatio**, actione de *predare : predationile latroniloru, invingutoriloru, functionariloru mancatori; mare predatione pre térra, pre tesaurulu statului.*

PREDATORIU,-*tória*, adj. s., **praedator** si **praedatorius**; care *préda* sau serve la *predatu : predatorii terrei, tesaurului. callatoriloru; navi predatorie, cete predatorie*=*cete de predatori.*

PREDATU,-*a*, adj. part., **praedatus**, despoliatu : *omeni predati si dispoliati; case predate; latronii nu se satura de predatu.* De la *pre-dare* part. *predatu*, uu se pote recommendá d'in caus'a confusionei ce produce.

* PREDECESSORIU,-*sória*, adj. s., **praedecessor**; fostu inaintea altui cuiva intr'una demnitate, functione sau sarcina : *a urmá essemplulu predecesoriloru sei; — predecessori*, in genere, cei cari au traitu inaintea nostra, straboni, stramosi : *predecessorii nostri erau mai boni patrioti de câtu noi.*

PREDESEMNARE, v., **praedesignare** (fr. **prédéssigner**), a desemná, a arretá, a indicá ceva de inainte.

PREDESEMNATU,-*a*, adj. part., **praedesignatus**, arretatu de inainte, annuntiatu, dissu de inainte.

* PREDESTINARE, v., **praedestinare**, (fr. **prédestiner**), a *destiná* de inaiute la cevá : *Domnedieu predestina*

www.dacoromanica.ro

pre allessii sei: predestinassem amnellii spre taliare; s'a predestinatu pentru studie, pentru musica, pentru muse; predestinu pre filiu meu la arme.

* PREDESTINATIONE, s. f., **praedestinatio**, actione de *predestinare*, si resultatu allu acestei actione; 1. in genere: *predestinatione la sacerdotiu, la poesia, la arme, la sufferentia*; 2. in specie, *a)* decretu eternu si immutabile, fatalitate: *a crede in predestinatione, ca unu turcu*; *b)* decretu eternu allu lui domnedieu, prin care cineva e chiamatu la gloria eterna.

* PREDESTINATU,-*a*, adj. part., **praedestinatus**, destinatu de inainte: *predestinatu se mora innecatu; muliere predestinata a trai nemaritata; suffletu predestinatu la gloria eterna; omu predestinatu la perdiare.*

* PREDESTRU,-*a*, adj., **praedexter**, forte *destru*, fórte indemanaticu.

* PREDIATORIU,-*tória*, adj. s., **praediator si praediatorius**; 1. comperatoriu de *predie* puse in licitatione; 2. relativu la comperare de *predie* puse in vendiare prin licitatione.

* PREDIATURA, s. f., **praediatura**; fapta, negotiu de *prediatoriu*, comperatore de *predie* puse in vendiare prin licitatione.

PREDICA, s. f., (it. **predica**, fr. **prêche**), **sermo sacer**, coventu basericescu, oratione facuta poporului asupr'a coventului lui Domnedieu; — *predica* = vorba lunga, invetiatura supperatoria, mustrare, certare, etc.

PREDICABILE, adj., **praedicabilis**, (fr. **prédicable**), 1. care merita se fia laudatu, demnu de landa, de predicatione: *fapte predicabili*; 2. ce se pote *predicá*, attribuí la mai multe subiecte: *calitate predicabile, epithetu predicabile*; si ca subst. *unulu d'in celli cinci predicabili*; 3. d'in care se pote face una predica: *subiectulu predicabile.*

PREDICAMENTU, pl.-*e*, **praedicamentum**, (it. **predicamento**, fr. **prédicament**); actione si actu de *predicare*, modu de *predicare*; 1. in genere: *predicamentele facute talentului teu*: 2. in specie, ca terminu de logica, *predicamentu*, genu supremu, categoria, classe; relatione a *predicatului* cu subiectulu, atrebutu generale la diverse subiecte.

PREDICANTE, adj. part. pres., **praedicans**, (it. **predicante**), care *predica*: *predicanti in desertu, predicanti de meritele altui-a.*

PREDICARE, v., **praedicare**, (it. **predicare**, fr. **prêcher**), a dice in gur'a mare cotra tota lumea, a dice si spune cu solennitate in publicu, a strigá in publicu, a proclamá, declará, publicá, etc., 1. proprie si in specie, despre precone: a strigá in publicu, a annuntiá prin strigare in publicu; 2. metaforice, *a)* in genere; a anuntiá officiale in publicu; a spune la toti, a declará: *cerurile predica glori'a divina; se tacu sau se predicu miselliele telle; toti predica formoseti'a acelloru locuri*; *b)* in specie: α) a inaltiá cu vorbe, a laudá, celebrá: *a predicá virtutile meritele cuiva; a predicá de sene, de meritele selle*; β) a *predice* continuu, a precantá, etc.: *ce totu mi predici nefericiri si nevolie? de candu ti predicam eu aceste-a!* γ) a spune poporului, a esplicá coventulu lui Domnedieu, si in genere: a propagá prin coventu, a invetiá, convinge, luminá, indemná, mustrá, certá, etc.: *a predicá evangeliulu, coventulu lui Domnedieu, moralea cea mai pura; a predicá la surdi, a predicá in desertu; a predicá cu essemplulu, cu fapt'a; nu e destullu a predicá, ci se cere a si face; a face e mai greu de câtu a predicá*; δ) ca terminu de logica: a affirmá, a dice ceva despre unu subiectu, a attribuí affirmative unui subiectu una calitate: *firea se pote predicá despre fientie si finite si infinite; a predicá mai multe calitati la acellu-asi subiectu.*

PREDICATIONE, s. f., **praedicatio**, (it. **predicazione**, fr. **prédication**), actione de *predicare*, si resultatu alluacestei actione; 1. in genere: *predicationea scirei addussa de correndu, predicationea fapteloru gloriose alle nationei*; 2. in specie, *predica*, coventu allu unui sacerdote, invetiatura, indemnu, essortatione, etc.: *predicationea Apostoliloru; predicationile de dominica; predicationile parochului.*

www.dacoromanica.ro

PREDICATIVU,-*a*, adj., **praedicativus**, (fr. **prédicatif**); aptu *a predicá*, si in specie, affirmativu, categoricu : *propositione predicativa*, *judecie predicative*; aptu a espune *predicatulu* : *espressioni predicative*; si absol. *predicativulu*, s. m. reale, espressione a *predicatului*.

PREDICATORE,-*trice*, si *predicatoriu*,-*toria*, adj. s., **praedicator**,-**trix**, si **praedicatorius**; care *predica* sau serve a *predicare*; 1. in genere : *predicatori ai totoru meriteloru*; *covente predicatorie de fapte mari*; 2. in specie, cellu ce *predica* coventulu lui Domnedieu, oratoriu basericescu, si in genere, propagatoriu cu coventulu : *predicatori elocenti*.

PREDICATU,-*a*, adj. part., **praedicatus**, (it. **predicato**); 1. in genere : *sciri predicate*, *virtuti predicate*, *evangeliulu predicatu de Apostoli*; *calitatile predicate despre acellu-asi subiectu*; 2. in specie, ca subst. m. reale, *predicatu*, *unu predicatu*=ce se *predica* despre unu subiectu, attributu *predicatu* despre unu subiectu : *judeciulu e unionea prin cogitare a unui predicatu cu unu subiectu*; *predicatulu se affirma sau se nega despre subiectu*; *predicatulu propositionei nu e de câtu espressionea predicatului judeciului*; *predicatulu e de regula unu conceptu de actione*.

PREDICENTE, adj. part. pres., **praedicens**, (it. **predicente**), care *predice*.

PREDICERE, *predissi* si *predissei*, *predissu* si *predictu*, v., **prædicere**, (it. **predicere** si **predire**, fr. **prédire**); 1. a *dice* ceva inainte de altu ceva : *celle predisse*; 2. a dice, a spune d'inainte ceva ce are se fia, a annuntiá d'inainte celle fiitorie, a profetisá : *assemini semne predicu tempu reu*; *a predice cuiva ce are se patia dupo mai multi anni*; *astronomii predicu eclipsile*; 3. a face connoscutu oficiale, cu solennitate, a pronuntiá, publicá, promulgá, etc.; 4. a prescrie, ordiná, consiliá, etc.

PREDICTIONE, s. f., **praedictio**, (it. **predizione**, fr. **prédiction**), actione de *predicere*, si in specie, predicere a celloru venitorie, profetia, divinatione.

PREDICTIVU,-*a*, adj., **praedictivus**, care *predice* sau serve *a predice*, prognosticu : *carte predictiva*.

PREDICTU,-*a*, adj. part., **praedictus**; ca adj. *evenimentele predicte in cartile profetiloru*; 2. ca subst. m. reale, *predictu-lu*=profetia, prenuntiu : *predictele astrologiloru*, *profetiloru*, *dieiloru*;—ordine, prescriptione.

PREDICUTORIU,-*toria*, adj. s., (it. **predicitore**), **praedictor**; vedi *predictoriu*.

* PREDILEGERE; *predilessi* si *predilessei*, *predilessu* si *predilectu*, v., **diligere**, **praeoptare**, **malle**, (it. **prediligere**); *a dilege* mai multu, a preferí, a vré mai bene.

* PREDILECTIONE, s. f., (it. **predilezione**, fr. **prédilection**); sentimentu de affectione mai mare, preferentia de *predilegere*, cumu si obiectu de *predilegere* : *predilectione pentru unulu d'in filii*, *mancare de predilectione*, *studie de predilectione*; *care e predilectionea lui? fora predilectione pentru ceva*.

* PREDILECTU,-*a*, adj. part., (it. **prediletto**), preferitu, *predilessu*, amatu mai multu ca altii : *filiu predilectu parèntiloru*. *studie predilecte*, *mancare predilecta*, *predilectii mei amici*.

* PREDILESSU,-*a*, adj. part., **dilectus**, (**praedilectus**).

PREDISPONERE, si *predispunere*, v., (**praedisponere**, it. **predisporre**, fr. **prédisposer**), a *despune* de inainte, a prepará : a *predispune mediele la scopu*; *a predispune pre cineva in favore cuiva*.

PREDISPOSITIONE, s. f., (it. **predisposizione**, fr. **prédisposition**); actione si effectu de *predisponere*; statu de *predisposu* : *predisposetione la febre*, *la reu*; *predisposetione in favorea nostra*.

PREDISPOSITU, *predispostu*, *predisposu* si *predispusu*, forme de part. d'in *predisponere*, **praedispositus** : *predisposi la reu*, *celle predisposte prin lege*.

PREDISPUNERE, *predispusu*, etc., vedi : *predisponere*, *predisposu*.

PREDISSU,-*a*, adj. part., **praedictus**.

* PREDITU,-*a*, adj., **praeditus**, (it. **predito**); provedutu, dotatu : *militari prediti cu bone arme*; *casa predita cu tote celle necessarie*.

www.dacoromanica.ro

* PREDIU, pl.-*e*, **praedium**, (it. **predio**); bonu immobile, mosía, agru.

* PREDIVINARE, v., **praedivinare**; a diviná d'inainte, a presentí.

* PREDIVINATIONE, s. f., **praedivinatio**, actione si actu de *predivinare*.

* PREDIVINU,-*a*, adj. s., **praedivinus**, care are donu lu de a *predivinâ*.

* PREDOMINANTE, adj. part. pres., (it. **predominante**, fr. **prédominant**); care *predomina*; *parte predominante in una compositione*; *passione predominante*; *vitiu predominante*.

* PREDOMINANTIA, s. f., (it. **predominanza**, fr. **prédominance**); calitate, statu si fapta de *predominante*.

* PREDOMINARE, v., (it. **predominare**, fr. **prédominer**); a prevalé, a fi mai potente, mai multu, mai mare, etc.; a intrece, a se redicá mai pre susu, a se inaltiá si stá mai pre susu : *avariti'a predomina in acestu omu*; *reulu predomina benele*; *calcea predomina in acestu terrenu*; *vreti se predominati intre ecalii vostri*.

* PREDOMINATIONE, s. f., (it. **predominazione**); actione de *predominare*, si statu allu cellui predominante.

* PREDOMINATORIU,-*toria*, adj. s., care *predomina*.

* PREDOMINIU, pl.-*e*, (it. **predominio**), prepotentia, prevalentia, superioritate, preponderantia, etc.

PREDOMNIA, *predomnire*, etc., vedi: *predominiu*, *predominare*, etc.

* PREDONE, s. m., **praedo**, care *préda*, latrone, furu, etc.; *predoni de mare*, *de calli*, *de paduri*; *predoni de bellu*, fig. *predonii tesaurului publicu*.

* PREDONIU,-*a*, adj. s., **praedonius**; relativu la *predone*;—ca subst. m. reale, *predoniu*=préda mare.

PREDUCELLU, pl.-*e*, **terebella**, **foramen**, deminutivu d'in *preducu* : *preducellu de butelia*.

PREDUCERE, *predussi* si *predussei*, *predussu* si *preductu*, v., **praeducere**, a duce inainte, a duce pre d'inainte, pre longa, a trage pre longa : *a preduce una fossa murului*, *parietelui*.

* PREDUCTALE, s. f., **praeductal**, (d'in *preductu* de la *preducere*) cu ce se tragu linie : plumbu, negretia, regla, etc.

PREDUCTORIU,-*toria*, adj. s., **praeductorius**, care *preduce* sau serve a *preducere* : *curelle*, *funi preductorie*.

PREDUCTU,-*a*, adj. part., **praeductus**, predussu.

PREDUCU, pl.-*e*, **terebra**, **foramen**, **obturaculum**, (d'in *preducere*), 1. instrumentu de a *petrunde*, de a gaurí; 2. gaura data cu acestu instrumentu, si in specie, gaura la buti, la butonie, etc., mai vertosu, gaur'a de la mediloculu unei bute sau butoniu; 3. astupusiu pentru assemini gauri.

PREDUCUTORIU,-*toria*, adj., vedi *preductoriu*.

PREDULCE, adj., **praedulcis**, forte dulce.

* PREDURARE, v., **praedurare**, a durá forte, a face forte *duru*.

* PREDURU,-*a*, adj., **praedurus**, forte duru : *predura pelle*, *predura pannura*; metaf. *predure labori*, *predure espressioni*.

* PREELEGERE, *preelessi* si *preelessei*, *preelessu* si *preelectu*, v., **praeeligere**, a *pre-allege*, *a allege* cu preferentia, a preferí.

* PREELECTIONE, s. f., (it. **preelezione**), actione de *preelegere*.

* PREELECTU,-*a*, **praeelectus**, (it. **preeletto**), pre-allessu.

* PREELESSU,-*a*, adj. part. **praeelectus**, pre-allessu.

* PREEMINENTE, adj. part. pres., **praeminens**, (it. **preeminente**, fr. **prééminent**), eminente intre eminenti.

* PREEMINENTIA, s. f., **praeminentia**, calitate sau statu de *preeminente*.

* PREEMINERE, v., **praeminere**, a fi *preeminente*.

* PREEMERE, *preemui*, *preemutu* si *preemptu*, v.; **praeemere**, a comperá inainte, a comperá cu dereptu de *preemptione*, a essercitá dereptulu de *preemptione*.

* PREEMPTIONE, s. f., (**praeemptio**, fr. **préemption**; d'in *preemptu* de la *preemere*), actione de a *preemere*, mai vertosu, dereptulu de a *preeme*, de a com-

www.dacoromanica.ro

perá mai antaniu : *dereptu de preemptione.*

* PREEMPTORIU,-*toria*, adj. s., **praeemptor**, care *preeme*, care are sau esercita dereptulu de *preemptione.*

* PREEMTU,-*a*, adj. part., **praeemptus**; comperatu inainte, comperatu cu dereptulu de *preemptione.*

* PREEMUTU,-*a*, adj. part., **praeemptus**, comperatu inainte.

* PREESSISTENTE, adj. part. pres., **praeexsistens**; care *preessiste : dupo unii Domnedieu fece lumea d'in materia preessistente*

* PREESSISTENTIA, s. f., (it. **preesistenza**, fr. **préexistence**); stare sau calitate de *preessistente.*

* PREESSISTERE, v., (**praeexsistere**, it. **preesistere**, fr. **préexister**); a essiste mai inainte de altulu : *dupo unii suffletele preessistu corpuriloru.*

1 PREFACERE, *prefacui* si *prefeci* sau *prefecei*, *prefacutu* si *prefactu*=*prefaptu*, v., sensurile acestui verbu se esplica bene si cu **per** si cu **prae**, (vedi *pre*), 1. **mutare, immutare, commutare, permutare, transformare, transfigurare, vertere, convertere**=a mutá, a scambá, a alterá, a *face* altulu, a trece d'in una forma sau natura in alta forma sau natura, etc. : *a preface omulu in bestia, alchymistii pretendeau se prefaca tote in auru; a preface unu processu criminale in processu simplu civile, a preface tote in cenusia; a preface institutionile, datinele se prefacu cu tempulu; tempurile se prefacu, si omenii inco se prefacu cu tempurile; a preface turmele; a preface albulu in negru, strambulu in dereptu; a preface averea immobile in avere mobile, tota averea in banni; a preface procentele in capite; e greu a preface una natione, unu poporu, unu singuru individu;* 2. **reflcere, reparare, recreare, renovare** : *a preface murii, parietii; cas'a intrega; a preface vestimente, lucrulu prefacutu nu pote fi ca cellu nou facutu; a preface unu edificiu una baserica, unu ornamentu; a preface navile, instrumentele, armele;* 3. **alterare, adulterare, mentiri, simulare, dissimulare** = a alterá, adulterá, falsificá, mentí, etc. : *a preface vinulu, a si preface faci'a, vestimentele, vorb'a, mersulu, portulu;* mai vertosu ca refl., *a se preface : se preface co dorme, co n'aude, co nu vede; ce ve prefaceti co nu sciti nemica? Socrate se prefacea co nu sciea nemica; nu te increde omului care se preface; se scie preface asiá de bene, in câtu credi co e sinceru si addeveratu.*

2 PREFACERE, s. f. verbale, **mutatio, conversio, renovatio, vicissitudo, simulatio, dissimulatio**, in t. s. verbului : *prefacerea constitutionei, prefacerile tempului, mari prefaceri in tote statele, mari revolutioni; prefacerea navei, murului, casei, unui vestimentu, prefacerea lui ammagesce pre toti; prefacerile mulierei depravate; a merge d'in prefacere in prefacere; mortea si nascerea sunt doue momente de prefacere generale.*

PREFACILE, adj., **praefacilis**, forte *facile.*

PREFACUTORIA, s. f., **affectatio, simulatio, dissimulatio, calliditas, astutia, hypocrisia**; calitate si fapta de *prefacutoriu : prefacutorie de muliere ammagitoria; prefacutoriele santiloru hypocriti; cu prefacutori'a lui pre cine n'a insellatu?*

PREFACUTORIU,-*toria*, adj. s., **mutator, conversor, eversor, affectator, simulator**, care *preface* sau *se preface*, 1. in genere : *prefacutoriulu nationei, datineloru si institutelorn ei; prefacutorii totoru celloru vechie in noue institutioni;* 2. in specie, mentionosu, falsificatoriu, cui place se mentia, se se arrete ce nu e, *se se prefaca*, hypocritu : *prefacutori de vinuri, de merci mentionose; ce prefacutorie mulieri; feresce-te de acestu prefacutoriu; prefacutori de banni mentionosi.*

PREFACUTU,-*a*, adj. part., 1. in genere, **mutatus, immutatus, conversus, transformatus, refectus, renovatus** : *case prefacute, vestimentu prefacutu, immobili prefacute in banni; carte prefacuta si imbonetatita; tote legile prefacute si completate; nu e tempu de prefacutu lucrulu;* 2. in specie, **adulteratus, falsus, mentitus, simulatus, fallax, mendax** : *ce*

www.dacoromanica.ro

omu prefacutu si perfidu; vinuri prefacute, gemma prefacuta; omeni prefacuti, mulieri prefacute; ce e prefacutu nu place; celli ce paru mai santi sunt celli mai rei, co-ci su prefacuti.

* PREFAME, pl. *prefamine*, **prefamen;** camu in acellu-asi sensu cu *prefatione.*

* PREFARE, v., **præfari;** 1. a coventá inainte, a precoventá, a incepe coventulu; 2. a predice, a profetisá.

* PREFATIONE, s. f., **præfatio;** precoventare, ce se dice sau scrie inainte de a incepe unu coventu, introductione, etc.

* PREFATU,-*a*, adj. part., **præfatus,** inainte coventatu, inainte dissu, predissu.

†† PREFECERE si *preficere, prefeci* si *prefecei, prefectu*, v., **præficere;** a face mai mare, a pune in fruntea, in capulu, a face capu, capitanu, etc.: *a prefece pre cineva unei provincia, unui servitiu, unei osti, unei divisione de armata; a prefece pre cineva administrationei, instructionei, justitiei*, etc. Radecin'a derivateloru *prefectu* si *prefectura.*

* PREFECTU,-*a*, adj. part., **præfectus,** (compara si it. **prefetto,** fr. **préfet**); 1. pusu in fruntea unui servitiu; 2. déro mai vertosu ca s. m. personale, *unu prefectu* = capu, directoriu, mai mare, inspectoriu, etc., *a)* in genere: *prefectulu studieloru, prefectulu gymnasiului, lyceului, scolei normale; prefectulu cancellaristiloru, computeloru, castreloru; prefectulu ferrariloru, curellariloru, pictoriloru; prefectulu pretorianiloru; prefectulu navei*, etc.; — *b)* in specie, α) administratoriulu unei provincie, unui districtu, etc.: *prefectii asculta de ministrulu de interne; prefectii au subordinati supprefectii;* β) capu allu servitiului de securitate intr'una mare cetate: *prefectulu politiei capitalei.*

* PREFECTURA, s. f., **præfectura;** 1. officiu, sarcina, demnitate a unui *prefectu;* 2. loculu unde lucra *prefectulu;* 3. estensionea, spatiulu in care se intende jurisdictionea, poterea unui prefectu: *prefectur'a politiei, prefectur'a judeciului; prefecture vacanti; a se plange la prefectura; una prefectura coprende mai multe supprefecture; prefecturele imbraciau, la Romani, terri intrege;* — *prefectur'a unei corporationi de maiestri: prefectur'a caramidariloru, prefectur'a calcionariloru.*

* PREFECUNDU,-*a*, adj., **præfecundus;** forte *fecundu.*

* PREFERCLU si *preferculu*, pl.-*e*, **præfericulum** si **præferculum,** (d'in *preferere*), tava lata si larga, tava mare de metallu; in specie, tava, patera de sacrificiu.

* PREFERENTE, adj. part. pres., **præferens,** care *prefere.*

* PREFERENTIA, s. f., (it. **preferenza,** fr. **préférence**), **priores partes;** calitate, statu si fapta de *preferente: a avé preferentia, a dá preferentia; cu preferentia, de preferentia, fora preferentia;* — jocu de càrti.

PREFERERE, si

PREFERIRE, *preferu, preferi, prefere*, etc., v., **præferre,** (it. **preferire,** fr. **préférer**); 1. a *fere* sau duce, portá inainte, *a)* in genere: *cu una mâna tinea arculu, cu alt'a preferica una facla; b)* in specie, vorbindu de ceremonie publice: *a preferí imaginile streboniloru mortului;* 2. ca mai desu, a pune mai pre susu, a estimá mai multu, a allege ca mai bonu, a vré mai bene; etc.: *a preferí pre unulu altui-a; multi preferu bannii amicitiei si totoru virtutiloru; a preferí desonorei mortea; capitanu de preferitu totoru capitaniloru d'in lume;* 3. a presentá, arretá, manifestá: *prefere in facia bonitate, ca se si ascunda reutatea animei.*

PREFERIBILE, adj., (it. **preferibile**); de *preferitu: morlea e preferibile desonorei.*

PREFERITORIU,-*toria;* adj. s., (it. **preferitore**); care *prefere.*

PREFERITU,-*a*, adj. part. sup. d'in *preferire*, (it. **preferito**).

* PREFEROCE, adj., **præferox;** forte *feroce.*

PREFERRATU,-*a*, adj., **præferratus;** provedutu inainte, in facia cu *ferru;* provedutu la capitu cu *ferru.*

* PREFERTILE, adj., **præfertilis;** forte *fertile.*

www.dacoromanica.ro

* PREFESTINARE, v., **præfestinare**, a festiná forte.

* PREFESTINATU,-*a*, adj. part. sup., **præfestinatus**.

* PREFICA, s. f., **praefica**; bocitória de mortu, bocitória ce la anticii Romani erá chiamata a plange pre mercede unu mortu.

†† PREFICERE, v., vedi *prefecere*.

* PREFIDENTE, adj., **præfidens**; prea-*fidente*, prea-presumptiosu.

PREFIGERE, *prefissi* si *prefisssei*=*prefipsei*, *prefissu* si *prefictu*=*prefiptu*, v., **præfigere**; 1. a *fige* inainte : a *prefige flammure in puppile naviloru*; 2. a muní cu ceva la capitu, inainte; si in genere : a muní, a provedé : *pertica prefissa cu ferru*; 3. a fissá d'inainte : *a prefige diu'a de serbare, a prefige conditionile de involire; dupo conditionile prefisse*.

* PREFIGURARE, v., **præfigurare**; a figurá d'inainte.

* PREFIGURATIONE, s. f., **præfiguratio**, actione si resultatu allu actionei de *prefigurare*.

PREFINCA, s. f., **vinca, vinca pervinca, vinca major**, (it. port. **pervinca**, isp. **pervenca**, fr. **pervenche**); specia de planta, de flore;—transformata d'in *previnca*=*pervinca*.

* PREFINIRE, v., **præfinire**, a finí de mai inainte, si in specie, a *predefiní*, *predeterminá*. *prefige* sau *predefige*.

* PREFINITIONE, s. f., **præfinitio**; actione de *prefinire*, *predefinitione*, *predeterminatione*.

PREFISSU,-*a*, adj. part.=**præfixus**; inainte fissu sau fiptu : *diu'a prefissa*; ca subst. m. reale, *prefissu, unu prefissu*, *a)* in genere, ce se *prefige*; *b)* in specie, particella de coventu ce se pune inaintea altui coventu, spre a modificá intellessulu acestui-a, oppos. la *suffissu: cu prefisse si suffisse se formedia covente nenumerate; déco la lingere se pune prefissulu pre, se formedia coventulu prelingere cu sensu differitu de allu lui lingere*.

PREFLORARE, v., **præflorare**, inainte de tempu a luá *florea*, si de ací fig. a debilitá, vescedí, impuciná, etc.

PREFLORIRE, v., **præflorere**, inainte de tempu, de tempuriu a *inflorí*.

* PREFLUERE, v., **praefluere**, a *flue* sau curre pre longa ceva.

* PREFLUU,-*a*, adj., **praefluus**, care *flue* sau curre pre a latura, pre longa ceva.

* PREFOCARE, v., **praefocare**, (d'in *pre* si *foce*=*fauce*), a suggrumá, a stringe de gâttu, a uccide stringundu de gâttu.

* PREFOCATIONE, s. f., **praefocatio**; actione de *prefocare*.

* PREFODERE, *prefossi* si *prefossei*, *prefossu*, v., **praefodere**; a fode sau sapá inainte, pre d'inainte, mai inainte.

* PREFOMENTARE, v., **praefomentare**; a *fomentá* inainte, de mai inainte.

* PREFORMARE, v., **praeformare**, d'inainte sau mai d'inainte a *formá*, figurá, invetiá, etc.; *preformati ânimele copilliloru pentru aceste sentimente*.

* PREFORMATIONE, s. f., **praeformatio**, actione de *preformare*.

* PREFORMATORIU,-*toria*, adj. s., **praeformator**, care *preforma* sau serve a *preformare*.

* PREFORMIDARE, v., **praeformidare**; d'inainte sau de mai inainte a *formidá* : a *preformidá ferrulu chirurgului*.

PREFORTE, adj., **praefortis**; prea forte, forte tare, energicu.

* PREFRACTU,-*a*, vedi *prefringere*.

* PREFRINGERE, v., **praefringere**, a frange de inainte, si in genere, a rupe, sfermá; part. *prefractu,-a*, **praefractus**, in sensu affine cu *ab-ruptu*, *a) ruptu*, aspru, rude : *frase prefracte*; *b)* despre caracteriu, aspru, severu, incultu, aridu, etc.

PREFUGIRE, v., **praefugere**; a fugí inainte, a appucá fug'a inainte.

* PREFULGERE, *prefulsi* si *prefulsei*, *prefulsu*, v., **praefulgere**, a fulge, sau lucí forte, a respandí luce, lumina.

* PREFULGIDU,-*a*, adj., **praefulgidus**, forte *fulgidu*.

* PREFUNDERE, *prefunsi* si *prefunsei*, *prefunsu* si *prefusu*, v., **praefundere**; a funde sau versá in abundantia, a reversá : *a prefunde tenerele plante cu apa*.

www.dacoromanica.ro

* PREFURNIU, pl.-*e*, **praefurnium**; locu de inaintea *furnului* sau *fornului*.

* PREFUSCU,-*a*, adj., **praefuscus**; *prea-fuscu*, forte *fuscu*.

* PREGELIDU,-*a*, adj., **praegelidus**; *prea-gelidu*, forte gerosu; forte rece : *pregelide ierne*.

* PREGENERATU,-*a*, adj. part., **praegeneratus**; inainte sau mai inainte *generatu*.

* PREGERMINARE, v., **praegerminare**; a *germiná* inainte de tempu, prea de tempuriu.

PREGETARE si *pregitare* (prin metathese d'in *pegritare*), v., **pigere, pigrescere, pigrare, pigritari** (=in forma si sensu cu *pegritare*), **negligere, supersedere labori vel operae, parcere, laborem fugere**; a nu avé tragere de ânima la lucru, a fugí, a avé frica si gretia de lucru, a fi *pigru*, lenosu : *betranii se si pegrete sau pregite, éro juniloru nu se cade a si pegretá; mi pegritu se me scollu d'in locu; nu am pegritatu, nu pegritu, nu voliu pegritá a servi chiaru cu mari labori pre amicii mei; cine nu pegrita a se scollá d'in patu caldu si a essí in frigu aspru? nu pegrita neci nóptea a lucrá ceva.*

PREGETATORIU si *pregitatoriu*,-*toria*, (in locu de *pegritatoriu*; vedi *pregetare*); **pigens, pigrescens, pigritans, desidiosus**; care si *pegrita* sau *pregita*, cui nu vine se lucre, se se misce, care are frica, spaima, gretia de lucru, lenosu.

PREGETATU,-*a*, adj. part., (in locu de *pegritatu*), neglessu.

PREGETU si *pregitu*, (in locu de *pegritu*), s. m., **pigredo, pigror, pigritia, desidia, socordia**; frica, grétia de lucru, netragere de ânima la lucru, lenosía, lipse de activitate, etc. : *omu fora pegritu sau pregitu; a nu avé pregitu; ce va se dica acestu pregitu* ce *arréta callulu ne vrendu se se scolle de diosu? cu pregitulu vostru perdemu occasionea.*

PREGIURU, s. m., (compusu d'in *pre*=**per**, si *giuru*=**gyrus**), **orbis, circus, circuitus, vicinium**, cercu, circunferentia, circunstantia, stare a lucruriloru relative la altu lucru consideratu mai multu sau mai pucinu ca centru : *pregiurulu focului, pregiurulu casei, pregiurulu cetatei, pregiurulu meu, pregiurulu nostru*, etc.; se applica mai allessu cu prepositionea *in* si formedia locutioni adverbiali, precumu : *in pregiuru* sau *impregiuru, giuru in pregiuru*, sau prepositioni improprie, precumu : *in pregiurulu focului, in pregiurulu casei, in pregiurulu cetatei, in pregiurnlu teu, in pregiurulu vostru;* si cu compusele : *d'in, pre, in, prin, de prin : arborii d'in pregiurulu casei, locurile d'in pregiurulu cetatei, prin pregiurulu satului pascu vitele, viniele de prin pregiurulu oppidului; satele de prin pregiuru sunt pucinu populate:* vedi si *giuru* si *impregiuru*.

* PREGNANTE, adj., **praegnans**, ingrecatu; 1. proprie despre animali : *capre pregnanti, vacca pregnante, epe pregnanti;* 2. metaforice, *a)* despre plante : *oclii arboriloru sunt pregnanti; b)* despre petre si alte lucruri : *petr'a e pregnante*, candu agitata face se se auda alta petra in intrulu ei; *c)* in genere, tare plenu, inflatu : *sementie pregnanti de lapte; vipera pregnante de venenu; fusu pregnante de suptire tortu; espressioni pregnanti de intellessu.*

* PREGNANTIA, s. f., (it. **pregnanza**), statu de *pregnante : pregnanti'a ouiloru, planteloru, muguriloru, espressioniloru;* cu acellu-asi intellessu si formele : α) *pregnatione*, s. f.,=**praegnatio**; β) *pregnatu*, s. m.,=**praegnatus**.

* PREGNATIONE, *pregnatu*, vedi *pregnantia*.

* PREGNAVU,-*a*, adj., **praegnavus**; forte *gnavu*, forte activu.

* PREGRACILE, adj., **praegracilis**; forte *gracile*, suptire.

* PREGRADARE, v., **praegradare**; a *gradá* sau merge inainte; vedi si *pregredere*.

* PREGRANDE, adj., **praegrandis**; forte *grande*.

* PREGRAVARE, v., **praegravare**; a prea aggrává, a prea ingreuoná; a appesá; a assuprí.

* PREGRAVE, adj., **praegravis**; forte *grave*.

* PREGRAVIDU,-*a*, adj., forte *gravidu*.

www.dacoromanica.ro

* PREGREDERE, *pregressi* si *pregressei*, *pregressu*, v., **praegredi**; 1. *a grade* sau merge inainte; 2. a appucá inainte, a prevení; 3. a intrece, a se distinge.

* PREGRESSIONE, s. f., **praegressio**, actione de *pregredere : nemica nu se face fora pregressione a unei cause.*

* PREGRÉSSU,-*a*, adj. part., **praegressus**, mersu inainte.

PREGUSTARE, v., **praegustare**; 1. a gustá d'in ceva inainte de cineva; 2. a bee sau mancá forte pucinu : *pregustati, nu gustati, necumu se mancati;* mai vertosu in forma refless. *a se pregustá : abiá m'am pregustatu, si mi lieai cup'a de la gura; pregustarea déro, ca mancare, e mai pucinu de câtu gustarea.*

PREGUSTATIONE, s. f., (**praegustatio**), actione de *a pregustare.*

PREGUSTATÓRIU,-*toria*, adj. s., **praegustator**, care *pregusta : pregustatoriu de buccate;* metaf. *pregustatori de scientia; pregustatoriu allu desfrenateloru vostre placeri; — la imperatori, la regi si alte persone insemnate pregustatorii aveau unu officiu insemnatu.*

PREGUSTATU,-*a*, adj. part., **praegustatus**, gustatu inainte; pucinu gustatu.

* PREGYPSARE, v., **praegypsare**, a gypsá inainte, in facia.

* PREGYPSATIONE, s. f., actione de *pregypsare.*

* PREGYPSATU,-*a*, adj. part., **praegypsatus**, gypsatu in facia.

PREIENTE, adj. part. pers., d'in *preire*, vedi si *preientiosu. M.*

PREIENTIA, (si *priintia*), s. f., **profectus, prosperitas**, calitate si actione de *preiente : n'au plantele preientia in acestu pamentu. M.*

PREIENTIOSU,-*a*,(si *priinciosu*), adj., **prosper, felix, favens**, care *preiesce : tempu preientiosu semenatureloru, M.*

PREINDICARE, v., (it. **preindicare**); a indicá d'inainte.

PREINSCIENTIARE, v., a inscientiá d'inainte, vedi si *prescientiare.*

PREINTENDERE, v., (it. **preintendere**), *a intende* d'inainte sau pre d'inainte, in facia.

PREINTONARE, v., (it. **preintonare**), a intoná inainte, a incepe a intoná.

PREIRE (prin assimilationea lui *e* cu *i*, *priire*), v., (**praeire**), **proficere, bene esse, prospere venire, gaudere**; proprie, a merge sau dá inainte, si de ací : a merge bene, essí bene, a prosperá : *aceste plante preiescu in pamentu arenosu;*=**bene veniunt**; mai vertosu in forma impersonale : *acestoru plante preiesce aren'a sau in arena*, **gaudent arena**; asiá si : *nu mi preiesce mancarea*=nu mi e favorabile, nu me nutresce; *nu ne preiesce in acésta clima; ce mancati nu ve preiesce; tempulu preiesce, sau nu preiesce semenatureloru. M.*

PREITORIU,-*toria*, (si *priitoriu*, vedi *preire*), care *preiesce*, vedi si *preientiosu. M.*

PREITU, *priitu*,-*a*, adj. part., d'in *preire. M.*

PREJACERE, *prejacui, prejacutu*, v., **praejacere**, a jacé inainte, in facia.

PREJACUTU, adj. part., d'in *prejacere.*

PREJUDECARE si *prejudicare*, v., **præjudicare**; 1. a judicá inainte, a decide mai inainte prin judicat'a sea : *inainte de a vení la judecatoria, se prejudice lucrulu arbitrii;* 2. a judecá inainte de a connósce lucrulu, a si face una opinione fora connoscentia de lucru; 3. a fi vettematoriu : *celle judicate intre doui nu prejudica unui allu treile; decisionea vostra prejudica mie si multoru altoru-a.*

PREJUDECATA, s. f., vedi *prejudecatu.*

PREJUDECATU si *prejudicatu*,-*a*, adj. part., **praejudicatus**, judecatu inainte: *essitulu evenimenteloru prejudecatu de toti;*—ca s. reale m. *prejudecatu*, si f. *prejudecata, judicata*, opinione, decisione preconceputa; opinione erratica.

PREJUDECE si *prejudice*, s. m., judicatoriu ce judica inainte.

PREJUDECIALE si *prejudiciale*, adj. **praejudicialis**, relativu la *prejudiciu*, 1. proprie : *multa prejudiciale;* 2. metaf. vettematoriu : *intardiare prejudiciale.*

PREJUDECIOSU si *prejudiciosu*,-*a* adj., (it. **préjudizioso**, fr. **projudicieux**)

www.dacoromanica.ro

plenu de *prejudeciu* sau de *prejudicie*; 1. care are *prejudecie*, superstitiosu: *poporu prejudeciosu;* 2. care adduce *prejudeciu*=damnu, vettemare: *mesure prejudeciose interessiloru nostre.*

PREJUDECIU si *prejudiciu*, pl.-*e*, **praejudicium**, (fr. **préjudice**, it. **pregiudicio** si **pregiudizio**); 1. in genere, judeciu formatu inainte de connoscenti'a sau fora connoscenti'a lucrului; opinione, mai vertosu opinione erratica, preventione, superstitione: *e greu a desradecină prejudeciele vechie; in locu de connoscentie reali, ne multiamimu cu simple prejudecie;* 2. in specie, *a)* judeciu sau *judecata* facuta inaintea altui judeciu: *inainte de a se presentá voue, accusatulu a fostu condemnatu in doue prejudecie; b)* mai vertosu, cercetare judeciaria a unei cestione secundaria inaintea cestionei principale; 3. metaforice, *a)* ce precede unu lucru si d'in care sau dupo care se pote judecá sau conclude, essemplu, precedente, etc.: *dupo prejudeciele cameriloru anteriori; b)* judecata facuta inainte de tempu; *c)* damnu, (sau dauna), vettemare: *prin acestu processu mi s'au addussu mari prejudecie interessiloru; aceste-a nu adducu prejudiciu neminui: faca-se lucrulu, inse fora prejudiciulu meu sau allu casei melle.*

PREJURARE, v., (**praejurare**); a jurá inainte, a recitá juramentulu ce altii facu si repetu apoi.

PREJURATIONE, s. f., **præjuratio**, actione de *prejurare*: *formula de prejuratione.*

PREJURU, vedi *pregiuru.*

* PRELABERE, *prelapsi*, si *prelapsei*, *prelapsu*, v., **praelabi**, a *labe* sau lubricá, lunicá inainte; a scapá, a se stracorá, a perí, a se face nevedutu.

PRELAMBIRE si *prelampire*, v., **prælambere**; 1. a lambí inainte, mai inainte; 2. lambí d'inainte, in facia, prede a supr'a,—de ací; 3. a attinge a pregustá, etc.

* PRELAPSU,-*a*, adj. part., **prælapsus**, lunicatu inainte.

PRELARGU,-*a*, adj., 1. **prælargus**, forte largu; mai vertosu, forte largu de mâna, forte liberale, generosu, munificu: *prelarge ospetie*, 2. scrissu despartitu: *pre largu*=**ample, diffuse, singulatim**; *a vorbí pre largu*, *a descrie tote pre largu;* vedi *pre* si *largu.*

PRELASSATU,-*a*, adj. part., 1. **praelassatus**, forte *lassatu*=astenitu; 2. **praelaxatus**, *lassatu* inainte, destensu inainte.

* PRELATIA, s. f., (it. **prelazia**); demnitate de *prelatu*, prelatura, primatia.

* PRELATICIU,-*tiu*,-*a*, adj., (it. **prelaticio**,-**zio**); relativu la *prelatu*: *collegiu prelaticiu, demnitate prelaticia.*

* PRELATIONE, s. f., **prælatio**, (it. **prelazione**, fr. **prélation**); 1. actione de preferire, preferentia, si mai vertosu, stare de a fi preferitu; 2. prioritate, superioritate, si in specie, superioritate in ierarchi'a ecclesiastica; *prelatia, prelatura.*

* PRELATIVU,-*a*, adj., (it. **prelativo**, fr. **prélatif**), aptu la *prelatione*: *titlu prelativu.*

* PRELATORIU,-*toria*, adj. s., **praelator**, preferitoriu.

* PRELATU,-*a*, adj. part., **praelatus**, (it. **prelato**, fr. **prélat**): 1. proprie, preferitu: *morte prelata desonorei;* 2. mai vertosu inse ca subst. personale, *unu prelatu*: *a)* superiore, demnitariu de prima ordine; *b)* demnitariu de prima ordine in ierarchi'a ecclesiastica: episcopu, metropolitu, cardinariu, etc.

* PRELATURA, s. f., (it. **prelatura**, fr. **prélature**); demnitate de *prelatu;* superioritate, prioritate.

PRELAUARE, v., **praelavare**; 1. a lauá sau spellá inainte, mai inainte; 2. a lauá pre d'inainte, in facia, pre de a supr'a; 3. a attinge usioru, vorbindu de licide: *undele lene se prelau pre ripele inflorite.*

PRELAUTU,-*a*, adj. part., **praelautus**, spellatu in facia: *ripele prelaute de blande unde;*—inse si in sensulu de *forte lautu*=forte magnificu, munificu: *prelaute ospetie, prelauti convivi.*

* PRELECTIONE, s. f., **praelectio**; 1. actione de *prelegere*: *mai multe prelectioni alle invetiatoriului se ceru, ca*

www.dacoromanica.ro

se pota unu copillu inceputoriu se léga cumu se cade una buccata de lectura; 2. si ce *se prelege*, invetiatura data, esplecatione a unei lectione : *prelectionea precede invetiaturei unei lectione.*

*PRELECTORIU,-*toria*, adj. s., **praelector**, care *prelege:* esplicatoriu, invetiatoriu, professoriu, lectoriu ce da essemplu de lessu prin *prelegerea* sea.

*PRELEGAME,pl. *prelegamine;* ce se *prelêga*, (vedi *prelegare* sub 1.); ce se lega d'inainte, in facia, la guttu, etc.

* PRELEGANIU,-*a*, adj., **præleganeus**, (d'in *prelegere*), ce se *lege* sau *college* mai inainte : *uve preleganie;* — s. m. reale, *preleganiu* (*vinu*)=vinu facutu d'in struguri ce se collegu si allegu mai inainte.

PRELEGARE, v., 1. **praelegare**, *a)* a legá inainte, d'inainte, in facia, in capitu: *a prelegá cornele, cod'a vitei; b)* in genere : a legá unu ce cu altu ce; a legá strinsu unulu cu altulu; *c)* a legá de giuru in pregiuru, a infasciorá, a incinge; *d)* metaf., a legá, incatená, farmecá: 2. **praelegare**, a face unu *legatu* inainte, a face legatu cu preceptione, cu privilegiu.'

* PRELEGERE, *prelessi* si *prelessei; prelessu* si *prelectu*, v., **prælegere;** a lege inainte, in specie: a lege inainte, spre a dá essemplu de bona lectura, si de ací: a esplicá, a invetiá, a propone, a face lectione, a fi invetiatoriu, professoriu.

* PRELEVARE, v., (**prælevare**, it. **prelevare**, fr. **prélever**); *a levá* sau *leuá* inainte, si in specie: a leuá, sau opprí d'in una summa una parte, cu anticipatione.

* PRELIBARE, v., **prælibare;** *a libá*, sau gustá inainte, si de ací cu tote intellessele ce are si verbulu *pregustare.*

* PRELIBATIONE, s. f., **prælibatio**, actione de *prelibare.*

* PRELIBATU,-*a*, adj. part., **prælibatus**, pregustatu.

* PRELIMINARIU,-*a*, adj., (fr. **préliminaire**,—d'in *prelime*); ce se face, dice tractédia inainte de a incepe lucrulu principale : *discursu preliminariu, cestione preliminaria, negotationi preliminarie pentru facerea tractatului de pace;* si ca subst. reale : *preliminariele pacei; preliminariele unei calamitate nu potu fi de câtu calamitose.*

* PRELINERE, *prelinui, prelinutu*, v., **prælinere**, a unge d'inainte, in facia, pre de a supr'a; a spolí.

PRELINGERE, *prelinsi* si *prelinsei, prelinsu*, v., **prælingere, prælambere**, 1. proprie, a linge inainte, a linge mai inainte; 2. a linge pre d'inainte, in facia, pre de a supr'a; de aci, 3. a attinge usioru in cursulu seu; vorbindu de unu licidu, a curre pre longa, mai vertosu ca refles. : *ap'a se prelinge pre budiele vasului; vinulu se prelinge pre cepulu butei; lenele unde àlle riului se prelingu pre ripele asternute cu érba si flori.*

* PRELINIRE, v., **prælinere**, vedi *prelinere.*

PRELINS U,-*a*, adj. part., linsu pre d'inainte.

*PRELOCARE, v., **prælocare**, a pune, assediá inainte: *organele sensului sunt prelocate in facia.*

* PRELOCERE, *prelocui, prelocutu*, v., **præloqui**; 1. a *loce* sau locutí inainte, a vorbí inaintea altui-a; 2. a vorbí mai inainte, a precoventá, a incepe a vorbí; a introduce, a face introductione la una oratione.

* PRELOCIU, s. m., pl.-*e*, (**prælocutum**) prefatione; vedi si *prelocutione.*

*PRELOCUTIONE, s. f., **prælocutio**, actione de *prelocere*, si in specie: prefatione, essordiu, introductione la unu discursu.

* PRELOCUTU,-*a*, adj. part., **prælocutus**, vorbitu inainte.

PRELONGARE, (si *prelungare*), si

PRELONGIRE, (si *prelungire*),-*escu*, v., **prælongare;** 1. a lungí forte; 2. a lungí mai multu : *a prelungi una linia, a prelungí vieti'a, terminulu.*

PRELONGU, (si *prelungu*),-*a*, **prælongus**, prea-longu, forte longu; in specie, mai *longu* de câtu latu : *mese prelonge, nasu prelongu.*

* PRELU, pl.-*e*, **prelum**, (d'in **premere**), storcutoriu sau storcutore; instrumentu de storsu, de appesatu cu potere, *téscu.*

PRELUCERE, v., **prælucere**, si

www.dacoromanica.ro

PRELUCIRE,-*escu*, v., **prælucere**; 1. a lucí inainte, a duce lumina cuiva inainte; 2. a lucí de mai inainte; 3. a lucí mai tare, a se distinge, a intrece; 4. a lucí forte.

PRELUCIDU,-*a*, adj., **praelucidus**, forte lucitu; care lucesce mai tare, care se distinge.

PRELUCRARE, *prelucru* si *prelucrediu*, v., **præparare, elaborare, convertere**, a trasformá prin lucrare : *a prelucrá lemnulu, a prelucra una carte.*

* PRELUDERE, *prelusi* si *prelusei*, *prelusu*, v., **præludere**, a *lude*, a cantá seu jocá inainte, mai inainte; a face inceputu, proba de jocare, de cantare; in genere, a incepe, a face inceputu : *a prelude in nou'a intreprendere cu una imprudentia.*

* PRELUDIU, pl.-*e*, (**præludium**, it. **preludio**, fr. **prélude**); 1. inceputu de cantare sau de jocare, cercare sau proba de cantare; 2. in specie: *a)* una fantasia musicale, ce serve de introductione la una alta buccata de musica; *b)* buccata de musica pentru instrumente, ce serve la una symphonia, la una melodrama, etc.; 3. in genere, primu inceputu la veri-ce, prima incercare la unu lucru óre-care : *ce am dissu peno ací, e numai preludiulu celloru ce am a dice; seditionile sunt preludiele belleloru civili.*

PRELUMINARE, v., (**præluminare**), a luminá inainte, a duce lumina inainte.

PRELUMINATU,-*a*, adj. part., **præluminatus**, luminatu inainte.

PRELUNGIRE, *prelungu*, vedi : *prelongare, prelongu.*

* PRELUSIONE, s. f., **prælusio**, actione de *preludere, preludiu.*

* PRELUSU,-*a*, adj. part., **prelusus**, jocatu, cantatu, cercatu inainte.

* PREMACERARE, v., **præmacerare**, a macerá de inainte, mai d'inainte.

PREMANDA si *premandu*, pl. *premande*, (d'in *premandare*); 1. **præmandatio, præceptio, præceptum**=commandu datu d'inainte, mandatu datu d'inainte, preceptu, instructione, etc.; 2. **dilatio, procrastinatio**=ammanare, intardiare, perdere de tempu, negligentia, pregetu, etc.; 3. **species, prætextus**, pretestu, mentiona, ammagire, etc., 4. **praebita, præbenda, redditus**=venitu, si in specie, venitulu unui parochu, unei baserica, ce se da pentru preutu, pentru intertinerea basericei, dare, contributione. etc., —In acestu d'in urma sensu *premanda*, pote fi si in locu de *premenda*, corruptu d'in *prebenda*; vedi *prebenda.*

PREMANDARE, v., 1. **præmandare**, a mandá d'inainte, mai inainte; 2. metaforice, *a)* **differre, procrastinare**, a ammaná, a intardiá, a lassá de adi pre mâne : *nu se premanda pre a dou'a di, pre alta di, ce se cade a face astadi; ce totu premandati, si nu decideti mai curendu; b)* **negligere, intermittere**, a neglege, a nu face, a dá uitarei unu lucru, a dá la una parte, a nu luá in consideratione, etc.; *c)* **praetexere, praetendere, speciem praebere, praeseferre; infucare**, etc.; a incurcá, inganá addeverulu, a mentí, a ammagí, a prende oclii cu lucruri speciose, cu mentioni, cu preteste.

PREMANDATIONE, s. f., **praemandatio, procrastinatio**, etc., actione de *premandare.*

PREMANDATORIU,-*toria*, adj. s., **praemandans, procrastinans**, etc.; care *premanda.*

PREMANDATU,-*a*, adj. part., **praemandatus, procrastinatus, dilatus.**

* PREMATURARE si *prematurire*, (**praematurare** si **praematurescere**); 1. a *maturá* sau *maturí* de inainte; 2. ca mai desu inse, a prea-maturá, a prea-maturí, a maturá sau maturí forte, applicatu mai vertosu in forma participiale : *prematuratu, prematuritu : intreprendere prematurata, inceputu prematuratu; semenature prematurate; desvoltare a spiritului prematurata, grâne prematurite in crescerea loru.*

* PREMATURATU,-*a*, adj. part., **praematurus.**

* PREMATURITATE, s. f., calitate sau statu de *prematuru : prematuritatea pomeloru, intelligentiei.*

*PREMATURITU,-*a*, adj. part., **praematurus.**

* PREMATURU,-*a*, adj., **praematurus**, 1. forte *maturu : pome premature;*

www.dacoromanica.ro

consilie premature; mente prematura; 2. *maturu* inainte de tempu, fora tempu: *betranetie premature; iérna prematura; desvoltarea prematura a spiritului* e *vettematoria spiritului ensusi.*

* PREMEDITARE, v., **praemeditari,** (fr. **préméditer**); a medita asupr'a unui lucru peno a nu lu essecutá, a proiectá, a precogitá: *omu care premedita una crime, una insellatione, una ruina, una cursa captiosa.*

* PREMEDITATIONE, s. f., **praemeditatio,** (fr. **préméditation**); actione de *premeditare*, precogitare, cogitare inainte de a lucrá: *crime comissa cu premeditatione, ucciderea cu premeditatione este unu assasinatu; fora premeditatione, este unu ommoru; dupo legile nostre, premeditationea la crimine trage cu sene aggravarea penalitatei.*

* PREMEDITATU,-*a*, adj. part., **praemeditatus,** (fr. **prémédité**), precogitatu: *planu premeditatu; calumnia, actione, crime. insulta premeditata.*

* PREMENTE, adj. part. pres., **premens,** (it. **premente**); care *preme: massa premente, fortia premente; cylindru premente in machina.*

* PREMERE, *premui, premutu;* si *pressi* sau *pressei, pressu,* v., **premere,** (it. **premere,** fr. **presser** = pressare); 1. proprie, a appesá, a se lassá greu, a calcá, a stringe, a storce, a impinge, etc.: *spariatele mamme pressera la pepturi pruncii sei; d'in nebagare de séma copillulu presse cu petiorulu unu serpe; callii premu frênele cu dentii; fetele premu ugerele vacciloru celle plene de lapte; cu vertose mâni eroulu preme si suggruma monstrii de serpi;* 2. metaforice, si in specie: *a)* a attinge, a trece pre longa: *navile premu costele màrii; b)* a tiné strinsu, a appucá, a stringe: *callarii premu frenele focosiloru calli; c)* despre locuri: a calcá, a sedé, a stá, a se pune, a occupá; *d)* a coperí, infasciorá, ascunde: *pamentulu preme tesaurele avariloru; tenere frondie premu templele poetului; e)* a formá prin appesare sau storcere, si in genere, a formá: *pastorii de oui prema laptele inchiagatu; f)* a stringe de aprope, a strimptorá, a urmarí: *inimici numerosi premeau cu audacia mic'a nóstra armata; venatorii premu fér'a de tóte partile; g)* a incarcá, a ingreoná: *vase presse cu merci adjungu in portu; pressi de greutatea armeloru; somnu greu premea oclii dormitoriului; h)* a intyparí, a lassá urma, a infige: *barbarulu presse spat'a afundu in peptulu nefericitei muliere; vestigie de fere presse in arena; i)* a lassá in diosu, in specie: a pune, a plantá, a implantá; a dá diosu, a calcá la pamentu; a stringe: *a preme guttulu cu laciu, a preme pre cineva in bracie;* si in specie: α) a tiné pre locu, a opprí, a curmá, a infrená, a marginí, etc.: *a preme sangele, ap'a in cursulu loru; a preme frenele callului; a preme mersulu, vorb'a, vocea, gemetele;* β) a scurtá, prescurtá, stringe, etc., vorbindu de stylu; *k)* in sensu ideale, a appesá, a storce, a stringe, a incarcá, insarciná, ingreoná, incommodá, supperá, persecutá, urmarí, a ascunde, a innecá, etc.: *necessitate urgente ne preme de la spate; mari detorie premu pre densulu; pressi de nevolia, cauta se facemu asiá; a preme cu ammenitiari, cu torture, confessionea crimineloru; a preme in peptu spaim'a, urr'a, menî'a, buccurî'a;* si in specie: a reduce, stringe, indesá, scurtá, micusiorá, etc.: *a preme celle inflate si superflue.*

PREMERGERE, *premersi* si *premersei, premersu,* v., **praeire, praecurrere;** a merge inainte, a precede, a precurre.

PREMERGUTORIU,-*toria*, adj. s., **praecursor;** care *premerge* cuiva, *inainte mergutoriu.*

PREMERSU,-*a*, adj. part., mersu inainte.

* PREMIANTE, adj. part. pres., **praemians,** (it. **premiante**), care *premia*, da *premiu: premiatulu accepta premie de la premiante.*

* PREMIARE, v., (it. **premiare**); a dá *premiu*, a onorá cu *premiu*, a remunerá: *a premiá lucratorii dupo lucru; labori bene premiate; s'au premiatu toti studentii ce s'au distinsu prin studiu si bona portare; a premiá celle mai bone*

www.dacoromanica.ro

d'in tote operile litterarie, artistice, scientifice.

* PREMIATIONE, s. f., (it. **premiazione**), actione de a *premiare*

* PREMIATORIU, -*toria*, adj. s., (**praemiator**, it. **premiatore**); care *premia: Domnedieu e supremulu premiatoriu allu totoru fapteloru nostre.*

* PREMIATU,-*a*, adj. part., (it. **premiato**), onoratu cu premiu: *scolari premiati; opera premiata.*

* PREMITIA, s. f., vedi *primitia.*

* PREMINISTRARE, v., **praeministrare**; 1. a properá spre a serví cuiva; 2. a offerí.

* PREMINISTRU,-*a*, adj. s., **praeminister**; 1. ministru precedente altui ministru; 2. forte dispusu a serví si indetorá; servu, servitoriu umile si devotatu.

* PREMISSA, s. f., vedi *premissu.*

* PREMISSIONE, s. f., (it. **premissione**), actione de a *premittere.*

* PREMISSU,-*a*, adj. part., **praemissus**, (compara si it. **premisso,-a**, fr. **prémisse**); 1. in genere: *militarii premissi la acellu locu; donurile premisse; celle premisse voru face se se intellega bene celle ce am se dicu;* 2. in specie, *premissa*, s. f., (subintellege *propositione*), un'a din celle doue propositioni alle unui syllogismu in forma, d'in cari se trage a trei'a propositione nomita consecentia: *cine admitte premissele nu pote se nu admitta consecenti'a loru; déco negi una premissa sau amendoue premissele, cauta se negi si consecenti'a; cu tote aceste-a consecenti'a pote fi addeverata, fora ca premissele se fia totu asiá; d'in premisse addeverate inco se potu trage consecentie false.*

* PREMITE, adj., **praemitis**, forte *mite.*

* PREMITTERE, *premisi* si *premisei*, *premissu*, v., **praemittere**; 1. *a mitte* inainte: *a premitte nuntiu, legioni, callari·* 2. a pune inainte, a prepune, a face mai inainte, si in specie, a dice mai inainte: *peno a nu intrá in materia, me vedu nevolitu a premitte câteva observationi necessarie la intellessulu celloru ce am a spune.*

* PREMITU, (si *prénetu*), s. m., (it. **premito**), **pressus,-us**, actione si resultatu allu actionei de *premere: premitulu dorului pre peptu.*

PREMIU, pl.-*e*, **praemium**, (it. **premio**), ce are cineva inainte sau mai presusu de altii: 1. in genere, privilegiu, superioritate, prioritate, distinctione, preeminentia, etc. (fr. **avantage**): *a se bucurá de tote premiele fortunei, positionei, educationei; premiele accordate de lege;* mai vertosu, préda: *premie opime storse de la invinsi;* 2. prin metafore, folosu, castigu; si mai vertosu: recompensa, remuneratione, daru facutu, onorariu datu pentru distinctione: *cere veri-ce daru si premiu de la mene; legile propunu premie virtutiloru si supplicie vitieloru; cu mari premie attrage in partea sea pre adversari; a propune, a decerne, a dá unu premiu, a obtiné premiulu; premiele se mesura dupo meritulu fapteloru; asiá la scolari se da premiulu antâniu cu corona, premiulu antâniu fora corona; premiulu allu doile, si chiaru premiulu allu treile; a propune mai multe premie de differite valori.*

* PREMODERARE, v., **praemoderari**, a moderá de inainte, a direge si mesurá de inainte, a prescrie.

* PREMODULARE, v., (**praemodulari**), a modulá d'inainte, a regulá dupo.

* PREMOLIRE, v., **praemoliri**, a molí sau pará d'inainte, a luá d'inainte tote mesurele, a face d'inainte toti passii pentru succesulu un i lucru.

PREMOLE, adj., **praemollis**, forte molle.

PREMOLLIARE si *premollire*, v., **praemollire**, a molliá sau mollí dinainte, fig. a imblandí, indulcí d'inainte.

* PREMONERE, *premonui*, *premonutu* si *premonitu*, v., **praemonere**; 1. in genere, a moní d'inainte. a spune si invetiá de inainte, a prescrie,—2. in specie: a prenuntiá, a predice, a spune de inainte celle venitorie.

* PREMONITIONE, s. f., **praemonitio**, actione de *premonere.*

* PREMONITORIU, -*toria*, adj. s., **praemonitor** si **praemonitorius**, care *premone* sau serve *a premonere.*

www.dacoromanica.ro

* PREMONITU, si *premonutu,-a*, adj. part., **præmonitus**, inainte monitu.

* PREMONSTRARE, *premostrare* si *premustrare*, v., **præmonstrare**; 1. a monstrá inainte, de inainte; 2. in specie: a predice, prenuntiá, profetisá.

* PREMORDERE, *premorsi*, si *premorsei*, *premorsu*, v., **præmordere**, a *morde* sau *muscá* inainte, d'inainte, in facia; si de ací: a leuá buccat'a, a piscá, a incepe, a stricá integritatea.

* PREMORIRE, v., **praemori**; 1. a morí inainte, mai inainte de altulu; 2. a morí inainte de tempu; prea de tempuríu; 3. metaf., a deperí, ammortí.

* PREMORSU,-*a*, adj. part., **præmorsus**, muscatu inainte sau de inainte.

* PREMUNIRE, v., **præmunire**, (fr. **prémunir**), a muní de inainte, a prepará de inainte celle necessarie: *in contr'a frigului cauta se te premunesci cu vestimente si locuentie caldurose; contr'a fometei premunesce-te cu provisioni de reserva; premuniti-ve contra tote nevoliele.*

* PREMUNITIONE, s. f., **præmunitio**, (fr. **prémunition**); actione de *premunire*; in specie, figura de retorica, prin care oratoriulu prepara pre auditori la una propositione ce i ar attinge, déco s'ar fi emissu in modu abruptu.

* PREMUTU,-*a*, adj. part., **pressus**, vedi *pressu*.

* PRENARRARE, v., **prænarrare**; a narrá inainte, mai inainte.

* PRENATARE, si *prenotare*, v., **prænatare**; 1. a innotá inainte; 2. a innotá pre longa: *navile prenata pre longa ripe.*

* PRENAVIGARE, v., **praenavigare**; 1. a navigá inainte; 2. mai vertosu, a navigá pre longa, a trece, percurre navigandu.

PRENDERE, si *prindere*, *prensi* si *prensei*, *prensu*, v., **prehendere** si **prendere**, (it. **prendere**, isp. port. **prender**, prov. fr. **prendre**), inse coventulu romanescu are una estensione de intellessu, care coprende si parte d'in intellessulu classiceloru: **comprehendere**, **deprehendere**, ba inco si parte d'in intellessulu classiceloru: **capere**, **concipere**, **percipere**, cumu si, in fine, parte d'in intellessulu classiceloru: **connectere**, **alligare**, **jungere**, **adjungere**; **figere**, **affigere**; **suere**, **adsuere**, **consuere**; **haerere**, **adhaerere**; **agglutinare**, **conglutinare**; **coagulare**, **concrescere**, **congelare**; **licere**, **decere**, **posse fieri**, etc.; I. ca trans. A. proprie, 1. a appucá cu una mâna sau amendoue mânule: *cu una mana voi prendeti pil'a mai bene de câtu ua potemu noi prende cu amendoue mânule, cautati de prendeti passerellele scapate d'in cavi'a; prendeti catusi'a de coda; copillii si petrecu prendendu musce si alte insecte; nu cautá se prendi albine, co te impungu cu aculu seu; prensera bouii si i pusera la jugu; prendeti doui calli si i puneti la trassura; in acellu jocu unii fugu, éro altii allerga dupo densii ca se i adjunga si se i prenda; totu corpulu teu e numai unu vulnu, si nu sciu de unde se te prendu, ca se nu te supperu; d'in atâti assistenti nu potu prende unulu, care se merga cu mene ca marturu;*—candu nu *se prende* ceva in totu, ci numai in parte, acésta-a se espreme cu *de*: *a prende pre cineva de vestimentu, de nasu, de capu, de pèru, de gâttu, de mâna, de pertu; a prende callulu de urechia; prendemu boulu, arietele, capr'a de córne; prendemu vasele de torte, instrumentele de manuchie;*—in specie: *a prende pre cineva in chora, a se prende in chora; ca se joce chor'a si alte jocuri romanesci, se prendu unii cu altii de mâna; de ce nu prendeti fetele in chora? fetele se prendu intre fete, co-ci le e rosine se se prenda intre juni*; proverb. *te ai prensu in chora, cauta se joci*; —2. a appucá nu numai cu mân'a, ci si cu altu ceva, cu unu instrumentu mai vertosu, *a)* in genere: *pescii se prendu cu plessi si cu alte instrumente; soricii se prendu cu curse; prendemu focu, carboni, cu forcipile; omenii prendu passeri cu laciele, prendu animali selbatice cu câni, cu arme; potemu prende ceva cu dentii, cu braciele; calli, bouii se prendu cu funi*, etc., *b)* in specie *α)* a vená: *a prende pesci* = a pescuí; *a prende cancri, brosce testose; septeman'a acésta-a pescarii nu au prensu nemica; a prende liepuri, capriore, unu*

www.dacoromanica.ro

ursu, mai multi lupi; venatorii nu au prensu nici una passere de mancare, déro au prensu multi corbi; nu se prendu asiá ratiele selbatice; cu greu se prendu gâscele selbatice; β) despre lucruri si persóne inimice, α') mai raru despre lucruri: *a prende una cetate, una fortaretia,* etc., in care sensu intra de regula compositulu *coprendere;* β') forte desu inse si elegante despre persone; *in acea batalia multi d'in ai nostri perira parte uccisi, parte prensi; a scumbá prensii in bellu; una céta de callari fu tramissa spre a prende câtiva d'in inimici, déro nu potù prende nici unulu;* γ) forte desu de assemine si elegante, despre locuri, in sensulu materiale de *occupare,* (vedi mai la valle sensulu analogu ideale): *tote scaunele sunt prense; au venitu altii mai inainte si au prensu tote locurile bone alle diligentiei; ai nostri prensesse bona positione in faci'a armatei inimice; primii veniti prendu celle mai bone si commode scaune; prende si tu locu unde poti; tote aceste seccature de vestimente rupte prendu locu in desertu si fora folosu;* — in sensu metaforicu, *a prende locu*=a fi bonu, a contribuí, a serví, si de ací: a avé effectu, a produce effectulu doritu, (vedi si mai diosu *a prende bene*): *vorb'a lui a prensu locu si m'a adjutatu forte multu; vorb'a cellui potente prende locu la toti si totu de a un'a; acestu cunisioru prende locu importante in joculu machinei; acestu adaussu nu prende locu in actione, ci e numai unu prisosu incurcatoriu;* inse: *prende numai locu* =nu face nemica, nu contribue, nu adjuta intru nemica;—δ) despre persone culpabili sau accusate, cumu si despre animali stricatorie, a arrestá: *prensera si dussera pre Christu la archiereu; numai dupo lupta sangerosa se potura prende latronii; prendeti furulu si lu puneti la inchisore; de multu âmbla ci fugari, fora se i póta prende; de lu voru prende, au se lu spendure nejudicatu; a tiné inchise, nemancate si nebeute vitele prense in térrin'a satului; s'au prensu turmele arrendatoriului in semenaturele sateaniloru; de ce mi-ai prensu si tini callulu, fora se ti fia stricatu ceva?* 3. despre animali, cari appuca *pred'a* cu unghiele sau cu alte mediloce: *catusiele prendu sorici; serpii prendu si devora brosce; pescii mai mari prendu si devora pre celli mai mici; vulpea, ce dorme multu, nu prende galline; paianginulu prende musce in pandiele selle, ce de musce s'au prensu in aciele paianginului; pescele prende adesea si uncinulu cu buccatell'a de carne d'in ellu; sunt catusie venatorie, cari prendu nu numai sorici, ci si passerelle; cânii lepurari prendu lepuri;*—B. metaforice, 1. a supprende, a appucá in modu improvistu, a appucá in fapta, a opprí in cursu, etc., *a)* in genere: *fortun'a prense navea in mediulu marei; nóptea prensesse pre bietii callatori in mediloculu desertului; latronii, ce speculau in padure, sarira de ne prensera si ne despoliara; au prensu scrissorile secrete, au prensu si nuntii ce le adduceau; ne va prende sér'a in padurea infestata de facutori de relle; b)* in specie, a supprende ceva sau pre cineva culpabile, a *prende* in flagrante delictu, a convinge, etc.: *a prende pre cineva cu mâna in saccu, in punga; a prende pre cineva cu mentioni, cu intrige; a lu prende furandu, conspirandu; a prende pre conspiratori si conspirationea loru; a se prende in vorba, in covente;* prov. *a prende cu mesur'a, cu litr'a mica*=*a prende cu mentioni, cu insellationi,* etc.; —mai vertosu: *unu barbatu si prende mulierea cu altulu, precumu si mulierea si pote prende barbatulu cu alt'a;* absol. *a prende, a fi prensu; esti prensu,* prov. *esti prensu de capu si de petiore*=esti deplinu convinsu de culpabilitate, n'ai in cotràu scapá;—2. a captivá, farmicá, seduce, ammagí, etc.: *formosetiele ei nu me prendu, nu mi prendu oclii; prensu si ammetitu de gratiele dineloru; callulu teu nu prende oclii prin formosetia;* asiá mai allessu: *a prende oclulu, oclii; a prende de ocli; oclulu prende, oclulu se prende, nu mi se prendu oclii,* etc., cu differite grade de energia a intellessului: *nu mi se prendu oclii pre neci un'a d'in aceste formosetie,* si: *neci un'a d'in aceste formosetie nu mi*

www.dacoromanica.ro

prendu oclii; absol. *a prende*=a ammagí, *a se prende*=a se ammagí: *nu me mai prendi, nu mai poti prende neci copillii; cine s'a prensu una data, nu se mai prende a dou'a ora*; 3. a precepe cu sensulu esternu sau internu: *a)* in genere: *n'am potutu prende neci una vorba d'in celle spuse; n'am prensu nemica d'in ce a vorbitu; veniti mai aprope, déco vreti se prendeti ceva d'in conversationea loru; campulu se intendea câtu prende oclulu cellu mai ageru; urechi'a nu pote bene prende sonurile neci prea gravi, neci prea acute; b)* in specie: α) a coprende cu mentea, a intellege, precepe, mai allessu la Macedoromani: *prendi romanesce? prendeti limb'a romanesca, care e usiora de prensu? nu prendemu intellessulu coventeloru, de si prendemu forte bene sonulu acestoru covente;* β) la toti Românii inse, α') in genere cu intellessulu de a leuá in capu, in mente: *a prende scire, invetiatura, consiliu;* si cu *de*: *a nu prende de scire; copillu ce nu prende de neci una invetiatura a parentiloru;* β') in specie cu intellessulu de a *computá, calculá, numerá,* etc.: *nu ti prendu diu'a de eri, ca dí intréga de lucru, pentru co mi ai venitu in prandiulu mare la lucru; de ce nu mi prendi la computu si ce mi esti detoriu de mai inainte?* asiá mai vertosu in locutionile: *a prende in séma, in computu, a nu prende in séma;* déro si absol. *aste-a se prendu, acelle-a nu se prendu; prendu aceste-a, nu prendu acelle-a;* de ací: *a se prende* = a se trece, a se poté: *ce faci tu, se prende una data, déro nu se prende de mai multe ori,* (vedi si mai diosu: *a se prende*=a se covení, etc.); 4. a castigá, a trage unu venitu, a stringe unu venitu, a percepe dàri, a se folosí, etc., *a) câtu ai prensu pre callulu vendutu? n'am prensu mai nemica, abiá am prensu ce me costá pre mene; prende multu, pucinu de pre mosior'a sea; d'in remasele contributioniloru nu mai potemu prende nemica; de la saline tesaurulu publicu prende si incassa mari summe; estu tempu, d'in caus'a seccetei, abiá au potutu crestinii prende sementi'a bagata in pamentu; b)* in specie, a leuá cu mercede a conduce, a auctorá: α) despre persone: *a prende de tempuriu sapatori de vinia; nu mi am prensu inco omeni cu braciele pentru lucru la casele ce am a edificá, am prensu peno acumu numai maiestri; nu potu prende unu servitoriu, unu copistu cumu se cade; tote spellatoressele spunu co sunt prense pre mai multe dille; carrutiari prensi cu lun'a, cu annulu; neci unulu nu se prende cu lun'a, ci toti ceru se se prenda cu diu'a;* β) despre lucruri, mai vertosu de locuri, incaperi, etc.: *de ce incepi a te mutá fora se ti prendi una casa? am scrissu amicului se mi prenda, la una ospitaría, mai multe camere, si mi a respunsu co a prensu destulle; tote scaunele de fronte de la teatru sunt prense de abonati; prendeti mai multe carrutie, co-ci câte ati prensu, nu ne voru incapé pre toti;* —de ací absol. *a fi prensu*=a fi occupatu, obligatu, indetoratu; *a se prende*=a se obligá, insarciná, etc., (vedi mai diosu sub II.); — 5. a leuá, capitá, propagá, immultí, face, contractá, etc., *a)* in genere: *a prende friguri, tusse, gutturariu,*—differitu de: *frigurile, gutturariulu, tussea prende pre cine-va,* cari se esplica prin celle spuse mai susu;—*a prende sementia de bonu grânu; nu potemu prende porci, stupi; fora boni tauri nu poti prende bone vite cornute; cu banni se prendu banni;*—*a prende invetiu reu; anevolia te desveti de reulu invetiu ce ai prensu una data; b)* in specie, α) despre persone si alte fiientie sentitorie, α') a contractá, a capitá una dispositione, applecare, abitudine, unu invetiu, una calitate, passione, etc., fia rea: *a prende ura, pica, menía, furia, gretia, aversione, desgustu* etc., *de ceva sau de cineva; ce ati prensu atâta gretia de totu ce e dulce? vedeti se nu prenda copillulu de micu ura de carte*) etc.,—mai vertosu passione: *a prende spaima, frica, cotremuru: callii prensera spaima si se arruncara cu carruti'a in rupe; toti au prensu frica, tremura si fugu,* etc., — inse si: *spaim'a prende pre luptatori; fric'a nu pende pre celli animosi;* etc., cu sensu analogu, déro si differitu, care

www.dacoromanica.ro

inse se esplica d'iu precedenti; asiá si : *cineva prende mirare*, déro si mai desu : *mirare prende pre cinva : nu ne prende mirarea, de ce ve prende pre voi mirare;*— fia bona : *a prende gustu, placere, volia bona, misericordia, affectione, compassione*, etc. : *faceti se prenda copillulu placere si gustu de invetiatura; prendemu compassione si de lucruri inanimate; câta affectione nu prendu venatorii de armele loru;* β') a concepe, a luá ca sementia sau fetu iu sene : *epele acesta-a nu prendu de neci unu armessariu; sunt vacce ce prendu in data de veri-ce tauru;* absol. *vacca sterpa, ce nu prende neci intr'unu annu;* si despre plante : *pamentulu bonu prende tota sementi'a; acellu-asi pomu nu prende inserte de veri-ce altu pomu;* analogu, déro si differitu : *acelle-asi inserte nu prendu in toti pomii; acea-asi sementia nu prende bene in totu genulu de pamentu;* si refl. *sementi'a se prende, insertele prea tardiu puse nu se prendu;* asiá si : *a prende radecina, plantele prendu radecina*, si refl. *arborelliise prendu*, etc. (vedi si mai diosu);—β) despre lucruri inanimate, a contractá una calitate : *untulu a prensu odore de rancidu;* asiá si : *a prende colore, mucedime; pulbere; vinulu prende acrore, odore de bute*, etc.; de aci, 6. iu genere : a leuá, capitá, face : *a prende potere; callii de animosi nu prendu carne pre densii; déro si de reu unu omu nu prende carne pre densulu; a prende chiagu, grassime; a prende suffletu sau sufflare* = a resuffiá, a suffiá; déro si fig. *a prende suffletu* = a insuffletí; *a prende potere materiale sau morale*, si de ací : *a prende ânima, coragiu, nasu, cotediantia*, etc.; inse : *a si prende ânim'a cu ceva, cu beutura sau cu mancare* = a si fortificá;—*a prende limba, gura, vorba*, etc., cu sensu generale de a incepe a vorbí, *a prende coragiu de vorba;* inse si cu sensu speciale : *a prende vorba cu ciueva* = *a se prende la vorba cu cineva* = a incepe vorba, a intrá iu vorba, a se dá la vorba, etc., (vedi si mai diosu ; — de ací, 7. cu sensu si mai generale de *a incepe*, a se pune pre lucru, a se appucá de lucru, a se dá la lucru : *nu prende a face nemica; a prensu la beutu;* si refles. *prendeti-ve cu dentii de carte; fiendu co nu aveti ce mancá alt'a, prendeti-ve de memelliga; prende-te cu totu d'inadensulu de acésta maiestria;* 8. iu sensuri materiali, déro metaforice, si mai multu sau mai puciuu departate de sensululu originariu : *a)* a accatiá : *prende acestu vestimentu de cellu cuniu, prendeti ceste flori la pelleria, de urechia, de peru;* si refl. *spinii se prendu de vestimente; plantele parasite se prendu de alte plante; b)* a legá, injugá, a conjunge, innodá, etc. : *a prende vitiele tenere de pari; viti'a se prende de totu preste ce da; a prende juncii la jugu; a prende laciulu, aci'a, funea de guttulu cuiva; a prende doue capite de fune; c)* a infige, bagá, bate, etc. : *a prende scandur'a cu mai multe cunie de alta scandura; prende toti nasturii vestei; d)* a lepí, agglutiná, etc. : *a prende cu coca foliele unui fasciclu; passerea se prende nu numai cu lacie, ci multe passeri se prendu de lemne viscute; ni s'au prensu petiorele de scandurele unse cu ceva glutinosu; e)* a cose : *prende mânicele la loculu loru; nu te imbraccá cu camési'a, inainte de a ua prende pre unde e rupta; leuati ace si prendeti mai currendu clinii vestimentului; f)* a stringe, condensá, congelá, inchiagá, consolidá, etc., mai vertosu ca refles., *a se prende*, vorbindu de licíde ce se consolida prin frigu : *incepe a se prende ap'ariuriloru; nu s'a prensu inco glacia, nu ve dati pre glacia, co nu e inco bene prensa; cer'a a inceputu a prende pre de a supr'a; nu sciu de ce laptele nu se prende; a mancá lapte prensu; d'in lapte prensu se face lapte batutu; flórea laptelui sau crem'a se prende mai antâniu; laptele fertu se prende in data pre de a supr'a*, inse si : *laptele prende flore, crema*, etc., cari se esplica prin celle de mai susu;—iu acestu intellessu, refles. *a se prende* are aprope sensu de intransitivu, despre care canta se attingemu la urmatoriulu : II. ca intraus. A. iń forma refl. simpla sau si refless. passiva, 1. *a se prende* = a prende radecina, a se accatiá, a se lipí, etc., (vedi susu la I); 2. a remané, a stá intr'unu locu, a se nitá

www.dacoromanica.ro

la acellu locu, a intardiá, a nu mai vení : *unde se duce, se prende*, de ací, a se stabilí in acellu locu : *câti straini vinu la noi, nu se mai intorcu in térr'a loru, ci se prendu aici intre noi;* 3. *a se prende : a)* a se numerá, a se leuá in computu, in séma; *b)* a se covení, a se poté, a se permitte, a se trece : prov. *se prende ca nuc'a in pariete; voiu vorbí, de mi se va prende sau nu vorb'a; cellui ce pote, tote se prendu,* (vedi si mai susu la I.); 4. *a se prende : a)* a se legá, oblegá : *a se prende frate de cruce cu cineva; nu me prendu se ti facu lucru bonu in asiá de pucinu tempu,* (vedi si mai susu la I.); *b)* a se mesurá, a se pune contra, a si face in pisma : *nu te prende cu cei mai mari ca tene; de ce te prendi la vorba, la certa cu cei mai invetiati si mai vertosi ca tene? c)* a pune remasu : *me prendu pre capulu meu, pre tota starea; a se prende la intrecere in fuga pre milli de lei;* abs. *a se prende cu cineva* =a lu provocá; de ací prov. si pop. *a se prende in cani* = **contumaciter agere, reniti, obstare;** — B. in forma activa, 1. cu sensulu de : *a)* a concepe, a *prende* radecina; *b)* a numerá, tiné computu; *c)* a influí, contribui, adjutá; *d)* a se covení, (vedi mai susu si la I. si la II.);— de ací, 2. si ca transitivu, inse in forma unipersonale, ca lat. **decere** = a sedé bene, a sedé formosu : *nu te prendu aceste vestimente, nu prende pre unu june a face si vorbí ca unu betrânu; albulu se prende mai bene de câtu negrulu; ce reu te prende acésta colore la facia;* 3. inse ca intransitivu, déro totu in forma unipersonale, cu intellessulu classiceloru : **proficere, succedere, usu venire,** etc., cumu : *totu ce mânca, nu i prende; lucrulu nu mi prende de locu;* mai vertosu in constructione cu *bene : economiele ti prendu bene la tempu de nevolia si de lipse; ce invetiati in scola ve va prende bene in viéti'a sociale;* si refl. *a se prende bene : nu mi s'a prensu in neci un'a d'in maiestriele ce am essercitatu.*

PRENDITIOSU,-*a*, adj., **hærens, adhærens, repens, viscosus;** care *se prende : plante prenditiose, materia viscosa si prenditiosa; coc'a e prenditiosa;* vedi si *prenditoriu.*

PRENDITORE, s. f., vedi *prenditoriu.*

PRENDITORIU,-*a*, adj. s., care *prende, se prende,* sau serve *a prendere,* 1. in genere, **captor, hærens, repens : prenditorii lui Christu maletractara pre prensu; prenditori de passeri cantatorie; plante prenditorie, eder'a e planta prenditoria;* 2. in specie, ca s. reale, *prenditoriu,* si mai vertosu f., *prenditória* = *prenditóre, a)* abstr., **captio, captus : prenditore de ursi; a scote venatorí la prenditore de lupi; prenditorea de ursi a mersu forte bene; b)** concr., locu sau instrumentu de prensu, **prensorium, decipulum, insidiæ : una gropa incongiurata cu duplu gardu, in care noptea se baga unu porcellu, e bona prenditore de infestatori lupi.**

* PRENOBILE, adj., **prænobilis,** forte nobile.

PRENOME, si *prenume,* pl. *prenomine,* **prænomen,** *nome* pusu înainte de altu *nome,* si in specie, nomele individuale allu unui omu, prepusu, de regula, la antici Romani, cumu se prepune si la noi nomelui de familia : *prenomele e déro addeveratulu nome allu unei persone, nomele de battezu, cumu se dice cu espressionea vulgare, éro nu connomele, cumu vreu se l'applice unii carturari.*

PRENOMINARE, v., **prænominare,** 1. a dá unu *prenome : copillulu fu prenominatu dupo nomele santului dillei in care se nascusse;* 2. a nominá sau *nomí* mai inainte : *prenominatii onorabili domni.*

* PRENOSCERE, *prenoscui, prenoscutu* si *prenotu,* v., **prænoscere;** a *nosce* sau *connosce* de mai inainte.

* PRENOTARE, v., **prænotare;** 1. a notá inainte, mai inainte; 2. a notá in capu, in fronte; 3. a intitulá: 4. a distinge.

* PRENOTATIONE, s. f., (it. **prenotazione**), actione de *prenotare.*

* PRENOTATU,-*a*, adj. part., **praenotatus.**

* PRENOTIONE, s. f., **praenotio,** notione anteriore, precedente; prejudeciu.

www.dacoromanica.ro

PRENOUIRE *(prenoire),-escu*, v., **renovare, reflcere**; a renouí, renouá, reformá, regenerá, etc. : *a prenouí cas'a, vestimentulu.*

* PRENSARE, v., **prensare** si **prehensare**, (d'in *prensu*, forma intensiva d'in *prendere*), a se dá, a amblá, a cautá se *prenda:* a *prende* cu potere, violentia.

* PRENSATIONE, s. f., **prensatio**, actione de *prensare*.

PRENSATORIU,-*toriq*, adj. s., (**prensator**), care *prensa*.

PRENSATU,-*a*, adj. part., **prensatus**.

PRENSATURA, s. f., (si *prinsatura*), **prensio, captura**; actione si resultatu allu actionei de *prendere*.

* PRENSIONE, s. f., **prensio**, (d'in *prensu* de la *prendere*), actione de *prendere : prensionèa fugariloru.*

* PRENSITARE, v., **prensitare**, (d'in *prensu* de la *prendere*, forma iterativa), a totu amblá se *prenda*.

PRENSORE si *prinsore*, s. f., vedi *prensoriu*.

PRENSORIU,-*a*, adj. s., (d'in *prensu* de la *prendere*), care *prende* sau serve a *prendere, prenditoriu,-toria*, 1. mai raru ca subst. personale, **captor** : *prensoriu* de *ursi, de lei;* 2. ca mai desu ca subst. reale, *prensoriu*, de regula inse f. *prensoria* = *prensore, prinsore, a)* abstr., α) in genere, **captio, captura, captus** : *prensore de lupi, la prensorea fugariloru am luatu si eu parte,* β) in specie, **sponsio**=remasu, *nu face prensore cu ellu, co te remane; a face, a pune prensore pre tota starea, pre capu, pre una mille de galbini, a castigá prensorea a perde prensorea; in tote prensorile eu perdu; b)* concr. **prensorium, insidiae, carcer**, (comp. si fr. **prison**, it. **prigione**), locu si instrumentu de *prendere*, si in specie, de *prensu* si *inchisu* omeni, carcere, inchisore.

PRENSU *(prinsu),-a*, adj. part., **prehensus** sau **prensus, captus; adhærens, affixus, connexus, consutus, coagulatus**, etc. (vedi *prendere*) : *fugari prensi, pescele prensu; plante prense de vestimente, florea prensa la urechia; glacia nu bene prensa; summele prense in séma si celle neprense in séma*, etc.—*instrumente de prensu pesce; prensulu ur siloru.*

PRENSURA *(prinsura)*, s. f., **captura**; actione, déro mai vertosu resultatu allu actionei de *prendere*, 1. in genere : *prensura si strinsura de gâttu; prensura de pesce, de lupi, de ursi; mai multe prensure de frigùri; neinsemnata a fostu prensur'a de grane de estu tempu;* 2. in specie, agru inchisu d'in locurile comunali.

* PRENU, s. m., **praenum**; peptine de scarminatu linu, cânepa si altele.

* PRENUMERARE, v., (**praenumerare**), **pernumerare**; **adnumerare**; 1. a numerá intre altii; 2. a numerá de inainte; si de aci : a abonú, a pune intre abonati; 3. a numerá in totu, de la primu la ultimu.

* PRENUMERATIONE, s. f., actione de *prenumerare : prenumeratione la diarie si la alte publicationi.*

* PRENUMERATU,-*a*, adj. part., abonatu.

PRENUME, *prenumire* · vedi : *prenome, prenominare.*

* PRENUNTIARE si *prenunciare* v., **praenuntiare** si **praenunciare**, a annuntiá, a inscientiá de inainte; a predice, a prenotá.

* PRENUNTIATIONE, s. f., **praenuntiatio**; actione si resultatu allu actionei de *prenuntiare*.

* PRENUNTIATIVU,-*a*, adj., **praenuntiativus**, care are facultatea de a predice.

* PRENUNTIATORIU,-*toria*, adj. s., **praenuntiator**, care *prenuntia.*

* PRENUNTIATU,-*a*, adj. part., **praenuntiatus**, nuntiatu inainte, predissu.

* PRENUNTIU,-*a*, adj. s., **praenuntius**, 1. care *prenuntia*, predicutoriu, 2. ce se *prenuntia*, predictione, semnu.

* PREOCCUPANTE, adj. part. pres., **præoccupans**, (it. **preoccupante**), care *preoccupa*.

* PREOCCUPARE, v., **præoccupare**, (fr. **préoccuper**) 1. a *occupá* inainte, mai inainte : *inimiculu preoccuppà positionile celle mai bone;* 2. a appucá inainte, a prevení; 3. a occupá forte, vorbindu de spiritu, a absorbí mentea; a turburá, incietá : *me preoccupa sórtea copillului*

www.dacoromanica.ro

meu; pucinu se preoccupa de ce are se fia mâne.

* PREOCCUPATIONE, s. f., **praeoccupatio,** (fr. **préoccupation**); actione de *preoccupare : preoccupationea positioniloru bone, preoccupatione de sórtea alloru sei.*

* PREOCCUPATU,-*a*, adj. part., **praeoccupatus;** *locu preoccupatu, spirite preoccupate de mai inainte.*

* PREOPINANTE, adj. part. pres., (**praeopinans,** fr. **préopinant**), care *preopina.*

* PREOPINARE, v., (**praeopinari,** fr. **préopiner**); a opiná inaintea altui-a : *neci n'am cogetulu a preopiná asupr'a acestei cause; cine vorbesce contr'a ideei despre care a preopinatu, este neconsecente.*

* PREOPINATIONE, s. f., (fr. **préopination**), actione de *preopinare.*

* PREORDINARE, v., **praeordinare,** 1. a ordiná ceva inaintea altui-a; 2. a ordiná, regulá, destiná de mai inainte.

* PREORDINATIONE, s. f., **praeordinatio,** actione de *preordinare.*

* PREORDINATU,-*a*, adj. part., **praeordinatus.**

* PREOSTENDERE, *preostensi* si *preostensei, preostensu,* v., **praeostendere,** a *ostende* sau arretá mai inainte.

* PREOSTENSU,-*a*, adj. part., **praeostensus,** arretatu mai inainte.

PREOTESCE si *preutesce,* adv., **sacerdotum more,** in modu *preotescu.*

PREOTESCU si *preutescu,-a,* adj., **sacerdotalis,** de *preotu,* relativu la *preotu* sau la *preoti,* la *preotia: vestimente preotesci, portu preotescu.*

PREOTESSA si *preutessa,* s. f., **sacerdotis conjux,** socia, consorte a *preotului; mamm'a preotessa.*

PREOTIA si *preutia,* s. f., **sacerdotium, presbyterium, presbyteratus;** darulu sau demnitatea de preotu : *preoti'a nu se da de câtu celloru ce se consacra cultului ecclesiasticu.*

PREOTIME si *preutime,* s. f., **sacerdotum collegium vel multitudo;** toti *preotii;* multime de *preoti.*

PREOTU, si *preutu,* s. m., **sacerdos, presbyter,** (it. v. **prevete,** it. n. **prete,** isp. **preste** si **prebitero;** cat. **prebere,** prov. **preveire, preire** si **prestre,** fr. **prêtre,** macedorom. **prevtu** alb. **prievtu;** si in alte limbe : angl. sax. **preost,** angl. **priest** germ. **priester,** transformate parte d'in grec. πρεσβύτερος, parte d'in lat. **praebitor**), cellu ce s'a consacratu servitiului divinu, si e autorisatu a face ceremoniele religióse : *veri-ce baserica are preotii sei; paganismulu, ca si christianismulu, avea preotii sei : preotii lui Joue, lui Apolline, lui Bacchu; preotii indiani se numescu si bramani si bonzi, preotii gallici se numiau druidi; la Grecii antici principii aveau si missionea de preoti sacrificatori, de acea-a portau a laturi cu spat'a si unu cutitu cu téca; preotii romani se allegeau d'intre ómenii cei mai considerati.*

* PREPARANTE, adj. part. pres., **praeparans,** (it. **préparante**), care *prepara.*

* PREPARARE, v., **praeparare,** (fr. **préparer**); a *pará* sau dispune de mai inainte, a pune de inainte in stare de a servi la unu scopu : *a preparà cas'a spre locuire; am preparatu pamentulu spre a lu ará; prepara-mi més'a ca se mâncu; preparatu-tiai, merindele de callatoria? buccatariu ce scie preparà buccate; unu professoriu de chymica are lipse de unu preparatoriu, care se prepare celle necessarie la demonstrarea legiloru chymice;* — fig. *a si preparà terrenulu de successu; a preparà pre parente pentru trist'a scire a mortei filiului; a preparà cu arte celle ce are a dice in urma; a preparà discursulu ce are se pronuntie.*

* PREPARATIONE, s. f., **praeparatio,** (fr. **préparation**); actione de *preparare,* sau de a se *preparà : a vorbi, a predicà cu preparatione; preparationea buccateloru; medicamentele sunt preparationi farmaceutice.*

* PREPARATIVU,-*a*, adj. s., (it. **preparativo,** fr. **préparatif**); aptu a preparà, ce serve la *preparatu : lucrari preparative;* subst. m. reale, *preparativu,* sau f. *preparativa,* mesura luata de inainte pentru unu scopu anumitu : *nu se a leuatu neci una preparativa; una revolutione ce destronédia pre unu principe,*

www.dacoromanica.ro

serve de preparativa la una alta revolutione; mai vertosu in plurale : *mari preparative de lupta; preparativele unei espeditione, unui assedu, unei callatoria; a si perde tempulu in preparative inutili; acésta-a reclama celle mai seriöse preparative.*

* PREPARATORE si *preparatoriu,-toria*, adj. s., **praeparator** si **praeparatorius**, (fr. **préparateur**); care *prepara*, sau serve a *preparà;* in specie cellu ce intr'unu cursu de physica sau chymica prepara celle necessarie la esperimentele professorelui.

* PREPARATU,-*a*, adj. part., **praeparatus**.

* PREPARATURA, s. f., **praeparatura**, actione, déro mai vertosu resultatu allu actionei de *preparare*.

* PREPARVU,-*a*, adj., **praeparvus**, forte *parvu*.

PREPATIRE, v., **praepati**, a pati forte, a patí reu de ceva.

* PREPEDIMENTU, s. m., **praepedimentum**, impedimentu, pedica preparata.

* PREPEDIRE, v., **praepedire**, a pune ceva inainte de *pedi* la *pedi*, a impedicá petiorele, si de aci in genere : a impedicá, incurcá, oppri.

* PREPEGNERARE si *prepemnorare*, v., **praepignerare**, a *pegnerà* sau *pemnorà* de mai inainte.

* PREPETE, adj., **praepes,-praepetis**, (d'in *prepetere*=*prepetire*), rapeditu, rapidu, si in parte, cu rapidu sboru : *prepeti sagette, prepete ventu, prepetele sboru allu acerei;* aripatu, si de acì, ca subst. passere aripata, sboratore, si in specie, sboratore bona de augurie, de unde, *prepete*=faustu, favorabile, ferice. (Nu e improbabile ca *prepitu* = *pripitu* se fia essitu d'in *prepete. M.*)

* PREPETERE, si *prepetire*, v., **praepetere**; a se porni cu mare furia, a se rapedí, a tende la ceva cu mare incordare.

* PREPOLLERE, v., **praepollere**, a fi prepotente; a poté forte multu, a fi mai potente ca altii.

* PREPONDERANTE, adj. part. pres., **praeponderans**, (it. **preponderante**, fr. **prépondérant**), care *prepondera* : *fortie preponderanti, influentia preponderante.*

* PREPONDERANTIA, s. f., (it. **preponderanza**, fr. **prépondérance**); calitate de *preponderante* : *preponderanti'a clasiloru avute, preponderanti'a spiritului asupr'a materiei.*

* PREPONDERARE, v., **praeponderare**; 1. a ponderá mai multu, a fi mai greu; 2. metaforice, *a)* a incliná intr'una parte : *a preponderà in partea republicei; b)* a fi superiore, mai potente, mai influente; *c)* a intrece.

* PREPONDERATIONE, s. f., **praeponderatio**; actione de *preponderare*, si cu intellessulu formei *preponderantia*, statu sau calitate de *preponderante.*

PREPONERE, si *prepunere, prepusi, prepusei, prepusu;* si *preposi, preposei, preposu, prepositu* si *prepostu*, v., **praeponere; supponere, suspicari, diffidere**, (compara si it. **preporre**, isp. **preponer**, port. **prepor**, prov. **preponer**); 1. a *pone* sau *pune* inainte, mai inainte, mai susu sau mai pre susu, *a)* proprie si in genere : *aceste versuri se se prepona in frontea cartei; a prepone celle prime celloru ultime; precumu edificieloru se preponu vestibule, asiá si orationiloru se preponu essordie; b)* metaforice, si in specie : α) a face mai mare, a pune in capu : *a prepune pre cineva unui servitiu, unui ramu de servitiu, unei nave, unei intrependere, unui negotiu, administrationei finantieloru,* etc.; β) a preferi, a dá preferentia : *a prepune vietiei selle interessile publice; a prepune interessiloru amicului salutea patriei;* 2. a *pone* in mente ceva inainte de connoscenti'a lucrului ensusi, *a)* in genere, a prejudicá, a *suppune*, a *presuppune : dupo tote apparentiele prepunu co lucrulu nu e asiá cumu spuncti voi; b)* in specie, a suspectá, a nu se increde, a se teme de ammagire, de insellatione, de proditione, etc.; *pre unulu d'in voi doui mi prepunu co mi a furatu bannii; a prepune pre multi, pre unulu; a si prepune mulierea, a si prepune servitorii; nu am prepusu si nu prepunu neci unu reu d'in partea vostra; cumu poteti pre-*

www.dacoromanica.ro

pune bon'a nostra credentia; ce prepunu eu, am covente fundote se credu co asiá e; tyrannii prepunu si pre sociele si fiii sei.

PREPONITORIU,-*toria*, *(prepunitotoriu* si *prepuitoriu)*, adj. s., 1. in genere, **praeponens**, care prepune, pune inainte, mai presusu; 2. in specie, **supponens, suspicans, suspiciosus**, care prejudica; care nu crede, nu are incredere, si in specie, e applecatu a se teme, a nu se increde, a avé *prepuse*, etc.

PREPORTARE, v., **praeportare**, a portá inainte, in facia.

* PREPOSITIONE, s. f., **praepositio**, (it. **preposizione**, fr. **préposition**); **suppositio, suspicio, praejudicium, diffidentia**; actione de a *preponere* sau de a fi *preposu*, 1. in genere: *prepositionea unei parechia de calli altei parechie; prepositionea unui omu in capulu administrationei;* — concret. *prepositione*, coventu de relatione ce, de regula, se *prepune coventului*, a cui relatione cu altu coventu espreme: *in, de, cu, sunt prepositioni, prepositionea si complementulu seu;*—2. in specie, prejudeciu, suppositione, presuppositione, si mai vertosu, neincredere, temere de a fi insellatu; (vedi si *preposu* ca subst. reale).

* PREPOSITIVU,-*a*, adj., **praepositivus**, (it. **prepositivo**), aptu a fi *prepositu*, care se pote *prepone*, sau e *preposu;* in specie: *covente, particelle prepositive; articlulu e prepositivu in celle alte limbe sorori cu a nostra.*

* PREPOSITU,-*a*, adj. part., **praepositus**, pusu in frunte: *celli prepositi companieloru de armati;* subst. *prepositulu administrationei acestei calle; prepositulu unei baserice, unei eparchie; prepositele sunt lucrurile preferite, considerate ca mai bone de catu altele, fora se fia absolutu bone.*

* PREPOSITURA, s. f., **praepositurà**; actione si actu de *preponere*, déro mai vertosu, statu de *prepositu;* officiu allu unui *prepositu: prepositur'a catedralei e vacunte;* si locu, resedentia a *prepositului.*

* PREPOSTATICU,-*a*, adj. s., (it. **prepostatico**); relativu la *prepostu;* ca subst. reale, officiu allu *prepostului*, emolumente alle *prepostului.*

* PREPOSTERARE, v., **praeposterare**; a pune ce e posteru inainte, a interverte; a pune de a indosele, de a inderetrele.

* PREPOSTERIA, s. f., si:

* PREPOSTERITATE, s. f., **praeposteritas**; statu de *preposteru*, ordine interversa; fapta si lucru facutu pre dosu.

* PREPOSTERU,-*a*, adj., **praeposterus**; pusu, cumu dice Românulu, cu de a inderetrele sau inapoiele inainte, interversu, pre dosu, de a inderetrele: *omeni preposteri, muliere prepostera; betranu preposteru; prepostera nascere: frasi prepostere; ce pote fi mai prepostéru de câtu a face de ce te ai appucatu tu?*—reu, fora locu si fora tempu: *prepostere cereri, prepostera passione.*

* PREPOSTU,-*a*, adj. part., **praepostus**=**praepositus**, (it. **preposto**=**preposito**), prepositu: *barbatii preposti la gubernaclulu navei statului;* subst., *prepostii càlliloru publice nationali; prepostulu catedralei, episcopiei, metropoliei.*

PREPOSU, si *prepusu,-a*, adj. part., 1. in genere, **praepositus**: *barbatii preposi administrationiloru; onorea preposa averei; coventele prepose altoru covente se dicu prepositioni; se aflamu unu barbatu demnu de preposu in capulu poterei nostra armata;* 2. in specie: *a)* ca part. si sup., α) preste totu, **suppositus, praejudicatus, conjectus**=*supposu*, presupposu, prejudecatu: *celle cu multu inainte prepose de agere ingenie in astronomia sunt astadi fapte demonstrate; nu e de preposu assemine ceva monstruosu; preposulu e mai adesea fora fundamentu; b)* in parte, **suspectus**=in care n'are cineva incredere, temutu co pote insellá, co a pututu face unu reu: *mulieri prepose de infanticidiu; omeni preposi de furtu; nu te increde cellui preposu; a)* subst. m. reale, *preposu*, pl. *prepose* si *prèposuri*, **suspicio**: *pre tene cade preposulu de acestu furtu; a avé preposu pre cineva co acestu-a l'ar fi furatu; a adduce pre cine-va in preposu*=*a pune in preposu*=*a lu face preposu;* inse: *a pune in preposu* si=

www.dacoromanica.ro

a bagá in preposu, la preposu=a lu face se *prepona; omu cu preposu,* α') care porta *preposu*, e *preposu* de altii, β') care are *preposu* pre altii: prov. *furulu cu unu preposu, furatulu cu una mille de prepose; reu fora preposu nu se pote.*

PREPOTENTE, adj. part. pres., **praepotens,** (it. **prepotente**); care *pote* mai multu ca altii, superiore in *potere*; cellu mai *potente*, forte *potente: cetatiani prepotenti prin averi si functioni*; si pentru lucruri: *prepotentea natura, prepotentele sore*;—subst. *prepotentii*, celli prea-*potenti*, tari si mari: *a se inchiná prepotentiloru dillei.*

PREPOTENTIA, s. f., **praepotentia,** statu, calitate de *prepotente*; *prepotenti'a cetatianiloru avuti.*

PREPOTERE, v., **praeposse**; a *poté* mai multu ca altii, a fi superiore in *potere*. a preponderá, a fi prea influente.

PREPUITORIU, *prepunitoriu*, *prepunere*, *prepusu* etc., vedi: *preponere*, *preponitoriu*, *preposu.*

* PREPURGARE, v., **praepurgare**; a purgá de inainte, de mai inainte.

* PREPUTIARE, v., **praeputiare**; a trage in susu sau in diosu *preputiulu.*

* PREPUTIATU,-*a*, adj. part., **praeputiatus,** provedutu cu *preputiu*, necircumcisu; de ací si *preputiatione*, s. f., **praeputiatio,** oppos. la *circumcisione.*

* PREPUTIU, pl. *preputie*, **praeputium,** (fr. **prépuce**), pellea ce invelesce estremitatea membrului virile: *in anticitate Egyptianii si Judanii si taliáu preputiulu; astadi Judanii si Machomedanii si talia preputiulu; taliarea preputiului se nomesce circumcisione.*

PRERADERE, *prerasi* si *prerasei*, *prerasu*, v., **præradere**, 1. a *rade* d'inainte, in facia; 2. a *rade*, pre de asupr'a; 3. a attinge, a merge lipitu cu ceva, pre longa ceva: *navile preradu rip'a, cóst'a marii.*

PRERADIARE, v., **praeradiare**, a *radiá* forte, a coperí cu *radiele* selle.

PRERANCIDU,-*a*, adj., **praerancidus**, forte *rancidu*, *prea-rancidu.*

PRERAPIDU,-*a*, adj., **praerapidus**, forte rapidu, *prea-rapidu.*

PRERAPIRE si *prerepire*, *prerepii*, *prerepitu* si *prereptu*, v., **praeripere**, **praereptus**; 1. a *rapí* d'inainte, d'in ocli óre-cumu: 2. a *rapí* inainte de tempu; a antecipá; 3. a *rapí* cu rapiditate, a smulge; si intr. a se rapedí cu furia.

* PREREPTORIU,-*toria*, adj. s., **praereptor**, care *prerape*, rape óre-cumu d'in ocli, d'in gura.

* PRERIGIDU,-*a*, adj., **praerigidus**, forte *rigidu*, *prea-rigidu.*

* PRERIPIU, pl. *preripie*, **praeripia**, locu longa *rip'a*, pre longa *ripa*, intr'una *rip'a*: *crocodilii stau in preripie.*

* PREROBORARE, v., **praeroborare**, a *roborá* mai de inainte.

* PPEROBORATU,-*a*, adj. part., **praeroboratus**, de inainte, mai de inainte *raboratu.*

PRERODERE, *prerosi* si *prerosei*, *prerosu*, v., **praerodere**, a *rode* d'inainte, in facia, pre de a supr'a; a muscá, a incepe a rupe, etc.

PREROGARE, v., **praerogare**, a rogá=intrebá inainte, mai inainte de altii; in genere, a preferí, a se adressá de preferentia.

PREROGATIONE, s. f., **praerogatio**, actione de *prerogare*, in specie cu sensu de *prerogativa.*

PREROGATIVA, s. f., **praerogativa**, vedi *prerogativu.*

PREROGATIVU,-*a*, adj. s., **praerogativus**, (compara si it. **prerogativa**, fr. **prérogative**); 1. care e intrebatu mai inainte de altii, care are dreptulu de a fi intrebatu, de a si dá parerea si a votá mai antâniu: *triburi prerogative, centuria prerogativa*; si absol. *prerogativa* (subintellege *centuria, tribu*; etc.); 2. abs. s. f. *prerogativa*, *a)* semnu distinctivu, neindouiosu: *supplicationea e prerogativa a triunfului; b)* mai vertosu in sensu vulgare, distinctione, privilegiu, calitate distinctiva si essentiale: *prerogativele coronei, prerogativ'a adunariloru nationali e votarea venituriloru si speseloru; nu mai pucinu formosa prerogativa a acelloru-asi adunari e leuarea rationiloru pentru bannii dispensi; prerogativele omului facia cu besti'a sunt multe si stralucite.*

PREROSU,-*a*, adj. part., **praerosus**, rosu de inainte.

www.dacoromanica.ro

PRERUMPERE si *prerupere, prerupsi* si *prerupsei, preruptu*, v., **praerumpere**, a rumpe inainte, in facia, la unu capitu la una parte;—applicatu mai vertosu in form'a participiale, *prerúptu,-a,*=**praeruptus**, (compara si it. **prerutto**), *ruptu* in facia sau in latura, si de aci, vorbindu despre localitati: dereptu in susu sau in diosu, ruposu, precipitiosu, rapidu forte, *a)* proprie: *prerupte locuri, preruptu monte, prerupta ripa; prerupte fosse, valli; prerupte castre;* si abs. *a se arruncá in prerupte; b)* metaforice: *prerupta audacia*, violenta si periculosa.

PRERUPTU,-*a*, adj. part., **praeruptus**, (vedi *prerumpere*).

* PRESAGIRE, v., **praesagire**, 1. a *sagí* sau sentí d'inainte, a avé presentimentu de ce are se se intemple; 2. metaforice, a predice, a profetisá.

* PRESAGITIONE, s. f., **praesagitio**, actione de *presagire*, presentire, presentimentu.

* PRESAGIU, pl. -*e*, **praesagium**, 1. presentimentu de ceva fiitoriu; 2. manifestationea acestui presentimentu; mediu de a manifestá assemine presentimente: profetia, predictione, semnu prenuntiatoriu de celle venitorie, etc.

* PRESAGU,-*a*, adj., **praesagus**, care *presage*, presente, predice, profetisa.

PRESALTARE, v., **præsaltare**, a saltá inaintea cuiva, inaintea altoru-a: *juni si formose vergini presalta carrului triunfale.*

PRESANCTU si *presântu,-a*, adj., (**præsanctus**), si despartitu, *pre-santu, prea-santu*, titlu datu prelatiloru basericei; — mai modestu si mai covenientiosu e titlulu de *preasantitu*, ce inco se da acelloru-asi persone.

PRESARARE, v., **sale conspergere**, a pune sare merunta preste ceva: *a presará carnea;* apoi metaf.: *a presará buccatele cu farina, a presará callea cu arena, a presará orationea cu floricelle retorice.*

* PRESBYOPE, adj. s., (fr. **presbyope**, d'in πρέσβυς=betrânu, si ὤψ = ochiu), proprie, care are ochiu sau vedere de betrânu, se dice in specie de veri-care omu care vede numai de departe, de la una cérta distantia, fora se pota vedé de aprópe.

* PRESBYOPIA, s. f., (it. **preosbiopia**, fr. **presbyopie**), statu de *presbiope.*

* PRESBYTERÁLE, adj., (it. **presbiterale**, fr. **presbytéral**), relativu la *presbyteru: casa presbyterale.*

* PRESBYTERATU, s. m., (it. **presbiterato**, fr. **presbytérat**), demnitate de *presbiteru.*

* PRESBYTERIA, s. f., vedi *presbyteriu* si *presbyteratu.*

* PRESBYTERIANISMU, s. m., (it. **presbiterianismo**), secta a *presbyterianiloru.*

* PRESBYTERIANU,-*a*, adj. s., (it. **presbiteriano**, fr. **presbytérien**); sectariu d'in Anglia, care nu reconnosce auctoritatea episcopale.

* PRESBYTERIU, s. m., (**presbyterium**, fr. **présbytère**), officiu de *presbyteru;* casa de *presbyteru;* locu unde stau *presbyterii in baserica,*—ordinea *a presbyteriloru*, conciliulu *presbyteriloru.*

* PRESBYTERU, s., **presbyter**, (πρεσβύτερος), proprie **senior**=mai betrânu, titlu ce se da sacerdotiloru sau preotiloru: *presbyterulu Antoniu, presbyter'a Antonia;—presbytera*=socia sau fosta socia de presbyteru.

* PRESBYTIA, s. f., (fr. **presbytie**); vedi *presbyopia.*

* PRESBYTISMU, s. m., (it. **presbitismo**, fr. **presbytisme**); vedi *presbyopia.*

* PRESBYTU,-*a*, adj. s., (it. **presbita**, fr. **presbyte**); vedi *presbyope.*

PRESCIENTE, adj. part. pres., **præsciens**, (it. **presciente**, fr. **préscient**); care *prescie: Domnedieu numai e presciente.*

PRESCIENTIA, s. f., **praescientia**; calitate de *presciente*, si *scientia* de mai inainte scire data sau luata mai inainte: *prescienti'a completa e numai in Domnedieu.*

PRESCIENTIARE, v., **praesciscere, praenuntiare**; a dá sau luá *scientia* de mai inainte.

PRESCIRE, v., **praescire**; 1. a sci, a-flá de mai inainte, a luá *scientia* sau *scire* mai inainte de altii sau inainte de eve-

www.dacoromanica.ro

nimentu ensusi; 2. a scí celle venitorie, ce are se fia.

PRESCITU si *presciutu,-a* adj. part., **praescitus.**

PRESCIU,-*a*, adj., **praescius**; care scie, connosce, afla, sente d'inainte, inainte de evenimentu ensusi : *muliere prescia de a nostra sorte venitoria; prescii de periclele ce ne ammenitiau.*

PRESCRIERE, *prescrissi* si *prescrissei*, *prescrissu* si *prescriptu*, v., **praescribere**; 1. a scrie d'inainte, mai inainte; 2. a scrie in capu, in fronte, la inceputu; 3. a scrie sau desemná inainte cellui ce vré a invetiá se scria sau se desemne; 4. a precepe, a ordiná d'inainte : veri-cumu, nu numai prin scrissu : *medicii prescriu dieta rigorosa; mentea sanitosa prescrie se facemu asiá; a prescrie legi, regule de portare; asiá prescrie legea*; 5. a asterne in scrissu, a scrie unu conceptu; si de ací, 6. a transcrie, a copiá, a scrie dupo essemplulu sau conceptulu datu : *da si dí copistiloru se prescria câtu mai currendu aceste charteie*; 7. a capitá, prin trecerea de tempu, dreptulu de dominiu sau de proprietate asupr'a unui ce : *drepturile unei natione, ca atare, nu se prescriu neci in secle.*

PRESCRIPTIBILE,adj., (it. **prescrittibile**, fr. **prescriptible**), care se pote *prescriere*, 1. in genere : *regule prescriptibili, manuscriptu prescriptibile*; 2. in specie, cu insemnarea verbului *prescriere* de sub 7., suppusu la *prescriptione : obligationi prescriptibili.*

PRESCRIPTIONE, s. f., **praescriptio**, (it. **prescrizione**, fr. **préscription**); actione si resultatu allu actionei de *prescriere*, 1. in genere : *prescriptionile mediciloru, prescriptionea tea e mai rea si mai illegibile de câtu maculatoriulu; prescriptionea titlului in capulu discursului; prescriptionile legei civile, legii morale, mentei sanitose*; 2. in specie, ca terminu juridicu, (vedi *prescriere* sub 7.) : *a oppone adversariului prescriptionea; prescriptione de unu annu de cinci anni, de diece anni; sunt drepturi ce nu admittu prescriptione.*

PRESCRIPTIVU,-*a*, adj., **praescriptivus**, (it. **prescrittivo**); relativu la *prescriptione*, si in specie la *prescriptionea* juridica : *cestione prescriptiva.*

PRESCRIPTORIU,-*toria*, adj. s., **praescribens**; care *prescrie : prescriptoriulu conceptului meu; prescriptorii mosieloru vostre.*

PRESCRIPTU,-*a*, adj. part., **praescriptus**, 1. ca adj. *dereptu prescriptu, charteia prescripta, bonuri prescripte*; 2. ca subst. reale m., *prescriptu*, pl. *prescripte*, **praescriptum** ce se *prescrie* : ordine, regula, instructione, etc. : *prescriptele legei, mentei sanitose; a trece preste prescripte;—prescriptu verbale= processu verbale.*

PRESCRISSU,-*a*, adj. part., **praescriptus**, prescriptu : *dreptu prescrissu, tempu de prescrissu una mosia*; subst., *prescrissulu acestoru charteie cere tempu.*

PRESCURA, s. f., (προςφορά), **hostia, panis sacer**; pâne sânta, pâne de regula in patru cornuri, figurandu crucea, ce se duce la baserica, si care serve ca ostia la sacrificiulu liturgicu.

PRESCURTARE, v., (**prae-ex-curtare**), **abbreviare**; a scurtá forte, a face cu multu mai scurtu; in specie, despre scripte : *istoria prescurtata; prescurtare de istori'a Româniloru*; déro si : *a prescurtá callea, a prescurtá distantiele, proportionile, dimensionile.*

PRESCURTATORIU,-*toria*, adj. s., **abbreviator**; care *prescurtedia* sau serve la *prescurtare.*

PRESCURTATU,-*a*, adj. part., **abbreviatus.**

PRESECARE, v. sup., *presecatu* si *presectu*, **praesecare**; 1. a secá sau taliá inainte, in facia, pre de asupr'a; 2. a leuá prin *secare* suptiri parti, aschie, a polí, a formá prin secare.

PRESECCARE, v., **praesiccare**; a seccá de mai inainte.

PRESECCU,-*a*, adj., **praesiccus**; forte seccu, prea-*seccu.*

* PRESEDE si *preside*, adj. s., **praeses,-praesidis**, (it. **preside**); care *presiéde* spre a protege sau direge; protectoriu, directoriu : *presedele senatului, camerei deputatiloru; presedii provincieloru; presedii judecieloru*, prefectii; in specie,

www.dacoromanica.ro

presede allu unui tribunariu, presedente.

* PRESEDENTE si *presidente*, adj. part. pres. s., **praesidens**; care *presiede: dieulu presedente artiloru; presedentii provincieloru;* in specie: *presedentele adunantiei, tribunariului.*

* PRESEDENTIA si *presidentia*, s. f., (it. **presidenza**, fr. **présidence**); calitate, demnitate de *presedente: presedenti'a adunarei, senatulni, consiliului de ministri; a se adressá la presedentia, la officiulu presedentiei.*

* PRESEDENTIALE, si *presidentiale*, adj., (it. **presidenziale**, fr. **présidentiel**); relativu la *presedente: attributioni presidentiali.*

PRESEDERE, *presiedere* si *presidere*, *presedui*, *presedutu* si *presessu*, (vedi si simpl. *sedere* sau *siedere*), v., **praesidere**; 1. a *sedé* inainte, in fronte, in capu sau capitu; 2. metaforice, *a)* a protege: *domnedieulu victorieloru presiede armateloru nostre;* 3. a fi capu, conductoriu, a direge, a inspectá; in specie: *a presedé unei adunare sau una adunare in deliberarile selle; a presedé unui tribunariu sau unu tribunariu.*

* PRESEDIALE si *presidiale*, adj., **praesidialis**; relativu la *presede.*

* PRESEDIARE, v., **praesidiari**; a fi in sau de *presediu.*

* PRESEDIARIU si *presidiariu,-a*, adj., **praesidiarius**; relativu la *presediu.*

* PRESEDIATU si *presidiatu*, s. m., **praesidiatus**; demnitate de *presede.*

* PRESEDIU si *presidiu*, pl.-*e*. **praesidium**=actu de *presedere*, sedere inainte, si de ací: 1. protectione, apperare, mai vertosu facuta de armati, escorta, *garnisione;* 2. omeni armati, ce appera unu locu; 3. loculu apperatu; 4. adjutoriu.

* PRESEGME, pl. *presegmine*, si

* PRESEGMENTU, pl.-*e*, **praesegmen**; ce se *preseca* d'in ceva, aschia, surcella; etc.

PRESEMINARE, v., **praeseminare**; 1. a seminá d'inainte, mai inainte: 2. a seminá in facia, pre de asupr'a: *multimea stelleloru preseminata pre bolt'a cerului serenu.*

* PRESENTABILE, adj., (it. **presentabile**, fr. **présentable**); care se pote *presentá: nu sunteti presentabili la curte.*

* PRESENTANIU,-*a*, adj., **praesentaneus**; de *presente*, de momentulu *presente;* rapidu, euergicu, subitu.

* PRESENTARE, v., **praesentare**, (it. **presentare**, fr. **présenter**); a face *presente*: a pune sau adduce inainte, a propune, a dá, etc.: *a presentá pre cineva cuiva, spre a lu face connoscutu; a presentá pre toti domnului; a se presentá cuiva; a presentá camerei una lege, unu proiectu de reform'a dàriloru; a presentá cuiva una parechia de armessari; a se presentá ochiloru, mentei, memoriei; a se presentá cuiva travestitu, mascatu; a se presentá la judecatoria, inaintea judiciloru; partile litiganti nu se presentara la diu'a fissata.*

* PRESENTARIU,-*a*, adj., **praesentarius**; de *presente*, de momentu; subitu, rapidu.

* PRESENTATIONE, s. f., **praesentatio**, actione de *a presentá* sau a *se presentá: presentationea nouiloru veniti la domnulu casei; presentatione de splendide muneri.*

* PRESENTATORIU,-*toria*, adj. s., (it. **presentatore**); care *presenta.*

* PRESENTATU,-*a*, adj. part., **praesentatus.**

* PRESENTE, adj. part. pres., **praesens**, (it. **presente**, fr. **présent**); care e, se afla in loculu unde se vorbesce, de facia, inaintea ochiloru, 1. ca adj., proprie: *erau presenti marturii; accusatii fura judecati, fora se fia presenti; cu toti ai sei presenti; mai multi scolari nu au fostu presenti la acea lectione; marea majoritate a deputatiloru erá presente la acea sedentia;—tempu presente, momentulu presente, impregiurari presenti, statulu presente allu lucruriloru;* — ca terminu de grammatica: *tempu presente, participiu presente, conjunctivu peesente;—b)* metaforice, α) *presente*= ce se face indata, fora intardiare, pre locu, in momentu sau la momentu: *pena presente sta pre capulu peccatosului, supplicie presenti;—eu comperu cu pecunia presente;* β) care lucrédia indata, la momentu, efficace, potente: *adjutorie pre-*

www.dacoromanica.ro

senti, medicamentu presente; γ) despre mente si ânima, resolutu, neturburatu, nespariatu, etc. : *in nevoliele celle mai grelle, in periclele celle mai mari eroulu e cu mente presente; spiritulu seu presente totu de a un'a nu se turbura si nu se incurca neci una data;* δ) assistente, adjutatoriu, favorabile, propitiu, etc. : *avemu dieii presenti; presenti ni su toti si tote;* 2. ca subst. m., *presente, a)* in genere, ce e *presente, b)* in specie, α) tempu *presente : presentele sta ca unu puntu intre trecutu si venitoriu; presentele modului conjunctivu;* β) daru, donu, munu, ce se da, se offere cuiva.

* PRESENTIA, s. f., **praesentia,** (it. **presenza,** fr. **présence**); statu de *presente,* fientia de facia, 1. proprie si in genere : *presenti'a marturiloru si a litigantiloru la judeciu; presenti'a acestoru omeni nu mi place; candu te rogi te afli in presenti'a lui Domnedieu; a face actu de presentia=a se presentá; periti d'in presenti'a nostra;* 2. in specie, *a) presentia=*tempu *presente : in presentia= pentru presente,* pentru acumu : *in presentia nu se pote face nemica; b) presentia de spiritu, de mente, de ânima= spiritu presente, mente presente,* etc., care nu se sparia, nu si esse d'in sene : resolutione, coragiu, sange rece, etc.; *c) presentia=impressione presente,* energica, capitata prin propri'a vedere, prin propri'a *presentia* a lucrului; *d) presentia =assistentia,* adjutoriu, protectione.

* PRESENTIALE, adj., **praesentalis,** (it. **presenziale**); de *presentia,* d'in *presentia,* d'in *presente;*—inse directu d'in *presente* si form'a *presentale=***praesentalis;** vedi si *presentariu,* si *presentaniu.*

* PRESENTIMENTU, pl.-*e,* (it. **presentimento.** fr. **présentiment**), **praesensio;** actu de *presentire : aveam unu tristu presentimentu de calamitatea ce indata se manifestà; dororose presentimente; bone presentimente.*

PRESENTIRE (dupo pronuntie locali : *presemtire, presimtire*), *presentii, presentitu* si *prensensu,* v., (vedi *sentire*), **praesentire,** a sentí de inainte : *canii presentira lupii; a presentí venirèa cuiva; a prentí reulu ce ammetia pre omu; nu am presentitu de locu cè èrâ se patiu.*

* PRESEPE, s. f., **praesepe** si **praesepes,** (d'in *presepire*), gardu pre d'inainte, si in genére : veri-ce se pune ca pedica, obstaclu, inchisore, etc.; in specie: ce se pune inaintea viteloru, ca se nu resipesca nutretiulu ce le se da : *Jesus se puse dupo nascere intr'una presepe.*

* PRESEPIRE, v. sup. *presepitu* si *preseptu,* **praesepire;** a sepí pre d'inainte; a inchide cu gardu.

* PRESEPITU si *preseptu,-a,* adj. part., **praeseptus.**

* PRESERVARE, v., **praeservare,** (fr. **préserver**); a servá, apperá de inainte de relle : *bon'a crescere preserva junimea de desordine; temperanti'a preserva omulu de morbi.*

* PRESERVATIONE, s. f., (**praeservatio**), actione de *preservare;* arte, modu, mediu de *preservare.*

* PRESERVATIVU,-*a,* adj., (fr. **preservatif**); care pote *prescrvá : medicina preservativa; mediloce preservative;* si ca subst., *preservativu contra firiguriloru, contr'a cholerei; laborea este cellu mai bonu preservativu contr'a uritului; luminele sunt preservativulu cellu mai efficace contr'a erroriloru.*

* PRESERVATORIU,-*tória,* adj. s., care *preserva,* care are potere de a *preservá: mediu preservatoriu; machina preservatoria.*

* PRESIDE, *presidere, presidente, presidentia, presidiale, presidiu* etc. : vedi : *presede, presedente, presedentia, presedere, presediale, presediu.*

* PRESOLIDU,-*a,* adj., **praesolidus,** forte *solidu.*

PRESONARE, v., **praesonare,** a soná inainte, mai inainte.

PRESPERARE, v., **praesperare,** a sperá inainte, de mai inainte.

* PRESSA, s. f., vedi *pressu.*

* PRESSANTE, adj. part. pres., **pressans,** (it. **pressante,** fr. **pressant**), care *pressa : necesitati pressanti.*

* PRESSARE, v., **pressare,** (fr. **presser**; d'in *pressu* de la *premere*); a preme, appesá, stringe, etc. cu potere, cu violentia : *pressa petiorulu sau pre petio-*

www.dacoromanica.ro

rulu meu; a pressá copillulu, amiculu la peptu; pressati ugerele plene de lapte; a pressá pre cineva prin auctoritatea sea; a pressá conscienti'a sau pre conscienti'a cuiva; a se pressá=a se lassá tare greu, a se indesá, a se indesuí: *nevoli'a ne pressa de la spate.*

* PRESSATU,-*a*, adj. part., **pressatus.**

* PRESSATURA, s. f.,(it. **pressatura**), actione si effectu de *pressare.*

* PRESSIBILE, adj., (it. **pressibile**), *care cede pressionei.*

* PRESSIBILITATE, s. f., (it. **pressibilità**), calitate de pressibile.

* PRESSICIU,-*a*, adj., **pressicius**, camu *pressu*, camu appesatu.

* PRESSIONE, s. f., **pressio**, (it. **pressione**, fr. **pression**; d'in *pressu* de la *premere*), actione si effectu allu actionei de *premere: pressionea aerului, pressionea atmosferica; pressionea apei sau altoru licide pre parietii vaseloru ce le continu; machine de pressione;* fig. *nu e permissu, dupo legea nostra, a face pressione conscientiei ómeniloru; allegerile s'au facutu cu pressione d'in partea gubernantiloru.*

* PRESSIROSTRU,-*a*, adj. s., (fr. **pressirostre**), care are rostrulu *pressu*= turtitu; de ací s. f. pl., *pressirostrele*, familia de passeri.

* PRESSORIU,-*soria*, adj. s., **pressor** si **pressorius**, (compara si it. **pressore**, fr. **presseur** si **pressoir**; d'in *pressu* de la *premere*), care *preme* sau serve a *premere: omeni avuti, potenti si pressori ai celloru pauperi;* — subst. reale, m., *pressoriu*, sau f. *pressoria*, instrumentu de *pressione*, storcutóre: *pressoriu de uve, de olive, de mere si de alte pome.*

* PRESSU,-*a*, adj. part., **pressus**, (compara si it. **presso,-a**, fr. **presse**), 1. in genere : *uvele presse dau mustu; ai nostri fura cu violentia pressi de inimicu; pressoriu de pressu olive;* subst. *pressulu atmosferei, in pressulu apei;* 2. in specie, s. f., *pressa*, *a)* actione de *premere*, indesare, si de ací, sollicitare mai multu sau mai pucinu importuna; *b)* mai vertosu, ce *preme*, *α)* multime de ómeni desi, multime ce se indésa, calca: *pressa mare in loculu strimptu;* β) instrumentu de premere, prelu, storcutóre, *téscu*, etc., in genere : *pressa de bracie, pressa de vapore; presse mechanice; pressa hydraulica;* in specie, prelu de typographia, si de ací, typographia : *cartea e sub pressa, a essitu de sub pressa; libertatea pressei; press'a e una mare si bene facutoria potere, déco omenii nu abusa de dens'a.*

* PRESSULU,-*a*, adj., **pressulus**; camu *pressu*, deminut. d'in *pressu.*

* PRESSURA, s. f., **pressura**, (it. **pressura**; d'in *pressu*), actione si mai allessu effectu allu actionei de *premere: pressur'a calciamenteloru strimpte; pressurele vietiei, paupertatei; pressur'a inimicului minace.*

* PRESSURARE, v., (fr. **pressurer**), **premere, urgere**; a face *pressura;* a stringe, strimptorá tare si de tóte partile; vedi si composulu *impressurare.*

* PRESTABILE, adj., **praestabilis**; 1. care e de *prestatu*=de datu, de solutu, de facutu, etc.; 2. care e de *prestatu*=de pusu mai presusu, distinsu, escellente : *prestabili calitati.*

* PRESTABILIRE, v., (it. **prestabilire**), a stabilí d'inainte, de mai inainte : *a prestabilí conditionile pacei.*

* PRESTANTE, adj. part. pres., **praestans**, (it. **prestante**), care *presta*, 1. care sta mai presusu, distinsu, escellente : *ânima prestante, virtuti prestanti, poetu prestante;* 2. care da, concede, solve, face, etc.: *amici prestanti servitie amiciloru.*

* PRESTANTIA, s. f., **praestantia**, (it. **prestanza** si **prestanzia**, fr. **prestance**; d'in *prestante*); 1. escellentia, superioritate : *prestanti'a naturei ómenesci; prestanti'a virtutiloru suffletesci;* 2. dare, actu si lucru datu, si in specie, dare, sarcina publica, contributione : *prestantie in natura, in banni, in lucru.*

* PRESTARE, *presteti* si *prestetei, prestatu*, v., **praestare**, (it. **prestare**, fr. **prêter**); 1. intrans., *a)* proprie, á stá inainte, mai inainte, in fronte, in capu : *celle doue cete de armati prestau armatei intrege; b)* a stá mai presusu, a fi superiore, a se destinge, a intrece : *amiciti'a presta comnationei; in prudentia strabonii nostri prestetera totoru po-*

www.dacoromanica.ro

poreloru vecine; intre ecali tu prestai;— ca unipresonale: *presta* = sta mai bene, e mai bene, e de preferitu: 2. transit. *a)* a pune inainte, a presentá, a arretá : *ai nostri prestetera mare vertute in acea batalia ; a se prestá blandu, indulgente, aspru, inflessibile, neinvinsu; a prestá parentiloru respectu si amóre, amiciloru affectione si benevolientia; b)* a concede, trade; a dá, impromutá, face bene, etc.: *a prestá cuiva ori-ce cere ; a prestá urechi'a, spatele la lovitura; a prestá juramentu; c)* a face servitiu, a face bene; a face in genere; a se pune pentru altulu, a respunde, a garantá.

* PRESTATIONE, s. f., **praestatio,** (it. **prestazione**, fr. **prestation**), actione de *prestare*, cumu si *ce se presta*, in insemnarile speciali de: 1. *prestatione*= respondere, stare pentru altulu, garantare; 2. *prestatione*=solvere a detoríei: *prestationea contributionei pentru càlli;* 3. concret. tassa, tributu: *prestationi in lucru, in banni; prestationi de producte, de vite, de omeni, de bracie;* 4. in genere, servitiu, facere de bene, impromutu, etc.

* PRESTATORIU,-*toria*, adj. s., **præstator,** (it. **prestatore**); care *presta*, care da sau face *prestationi :* responditoriu, garante, adjutatoriu, impromutatoriu, contribuitoriu, etc.

* PRESTATU,-*a*, adj. part. sup. d'in *prestare.*

PRESTE, prep. vedi *pre.*

* PRESTERE si *presteriu*, s. m., **prester** (πρηστήρ, proprie *arditoriu*); 1. turbine, vertetiu de ventu focosu, care appare in forma de columna de focu; 2. specia de sérpe, a cui morsicatura casiona sete arditoria.

PRESTERNERE, v., **præsternere**; 1. a asterne inainte, de mai inainte; 2. a asterne inainte, pre d'inainte.

* PRESTETIÁ, s. f., (it. **prestezza**, fr. **prestesse**); calitate si fapta de *prestu.*

* PRESTIDIGITATIONE, s. f., (fr. **prestidigitation,**—d'in *prestu* si *degitu*), arte si actu de *prestidegitatoriu.*

* PRESTIDIGITATORIU, - *toria*, adj. s., (fr. **prestidigitateur,**—din *prestu* si *degitu*), care prin *prestetí'a degeteloru* sau mâniloru scie essecutá lucruri ce paru spectatoriloru minuni, *scamatoriu, prestidigiatoriu.*

* PRESTIGIA, s. f., de regula in pl. *prestigie*, **praestigiæ**, illusione magica, farmecatoresca; farmecu : *s'au descoperitu prestigiele vostre; prestigiele telle nu mai ammagescu pre nemine;* si fig. *nu cu vorbe desérte si cu prestigie veti poté ascunde addeverulu; prestigiele nueriloru*, forme, figure ammagitorie, mai vertosu': *prestigiele vaporiloru*, fr. **mirage.**

* PRESTIGIARE, v., **praestigiare** si **praestigiari**, (it. **prestigiare**), a face *prestigie*, a ammagí cu *prestigie*, a farmecá: *a prestigiá ochii, urechiele, mentile; poterea de a prestigiá serpi;* fig. *oclii se prestigia de departe; veri-ce prestigia oclii de departe.*

* PRESTIGIATIONE, s. f., actione de *prestigiare*, si effectu allu acestei actione, farmecu.

* PRESTIGIATORIU,-*toria*, adj. s., **praestigiator,** care *prestigia* = magu, farmecatoriu, ammagitoriu, insellatoriu.

* PRESTIGIATU,-*a*, adj. part., (**præstigatus**, it. **pestigiato**), farmecatu : *ocli prestigiati.*

* PRESTIGIOSU,-*a*, adj., **prestigiosus,** (it. **prestigioso**); plenu de *prestigia* sau de *prestigie:* magicu, farmecatoriu, ammagitoriu, illusoriu, etc. : *transformationi prestigiose; rationamente prestigiose.*

* PRESTIGIU, pl. *prestigie*, **praestigium**; 1. in intellessulu formei *prestigia :* farmicu, magía, etc.; 2. mai vertosu si in specie, in sensu metaforicu de *potere mare* asupr'a volientiei altoru-a: *prestigiulu numelui, auctoritatei, religionei; a nemicí, micusiorá prestigiulu legei, administrationei.*

PRESTINGERE, *prestinsi* si *prestinsei, prestinsu* si *prestinctu*, v., **praestinguere**; 1. a stinge d'inainte, in facia, in ochi; 2. a leuá ochii, luminele, a orbí.

* PRESTISSIMU,-*a*, adj., (it. **prestissimo**), superlativu d'in *prestu :* forte *prestu*, si adv. forte currendu, mai vertosu ca terminu musicale.

* PRESTITE, s. m., **praestes,**—**praestitis,** (d'in *prestare*), care sta inainte

www.dacoromanica.ro

sau in capu, in fronte, si in specie: 1. protectoriu, patronu, etc., vorbindu mai allessu de diei, de sânti; 2. mai marele unei parochia, unui suburbiu.

* PRESTITUERE, v., **praestituere**, a *statue* d'inainte, a prestabili, a predestiná; a prescrie, a predeterminá.

* PRESTOLANTE, adj. part. pres., **praestolans**, care *prestola* : *servitori prestolanti ai totoru tyranniloru.*

* PRESTOLANTIA, s. f., (**prtestolantia**), calitate si fapta de *prestolante.*

* PRESTOLARE, v., **praestolari** si **praestolare**, (d'in *prestu*), a fi *prestu*, a fi *paratu*, dispusu, voliosu a face servitiu; a stá paratu la ordinile cuiva; a fi zelosu, etc., (fr. **s'empresser**, êtrc **empressé**).

* PRESTOLATIONE, s. f., (**praestolatio**), actione de *prestolare*, (fr. **empressement**).

* PRESTOLATU,-*a*, adj. part. **praestolatus**, (fr. **empressé**).

* PRESTRANGULARE si *prestrangurare*, v., **praestrangulare**, a strangulá sau strangurá pre d'inainte, a suffocá.

* PRSTRICTIONE, s. f., **praestrictio**, actione de *prestringere.*

* PRESTRICTU,-*a*, adj. part., **praestrictus**, leuatu de regula ca adj. si subst.

PRESTRINGERE, *prestrinsi* si *prestrinsei*, *prestrinsu* si *prestrictu*, v., **præstringere**; 1. a stinge dinainte, in facia; 2. a stringe tare; 3. a stringe sau appucá tare, a face mare impressione, mai vertosu asupr'a ochiloru, a orbí; 4. prin estensione, a ebetí, debilitá.

PRESTRINSU,-*a*, adj. part., **praestrictus.**

* PRESTRUCTIONE, s. f., **praestructio**, actione si effectu de *prestruere.*

* PRESTRUCTU,-*a*, adj. part., **praestructus**, leuatu de regula ca subst. sau adj.

PRESTRUCTURA, s. f., **praestructura**; actione, déro mai vertosu resultatu allu actionei de *prestruere.*

* PRESTRUERE si *prestrugere*, *prestrussi* si *prestrussei*, *prestrussu* si *prestructu*, v., **praestruere**, a *strue*=edificá inainte, d'inainte; a astupá prin constructione.

* PRESTU,-*a*, adj., **praesto**, si **praestus**, (d'in *prestare*); 1. presente, facia, la indemâna; 2. paratu a face servitiu, voliosu, fora pregitu, zelosu, cu tragere de ânima; 3. agile, indemanaticu, usiorellu, rapidu, celeru, veloce;—4. ca adv. currendu, rapidu, pre locu, indata, etc.

* PRESTULTU,-*a*, adj., **praestultus**, forte stultu, *prea-stultu.*

* PRESTUPIDU,-*a*, adj., **praestupidus**, forte stupidu, *prea-stupidu.*

PRESUDARE, v., **praesudare**; 1. a sudá d'inainte, mai inainte; 2. a sudá forte; a si dá mare fatiga.

* PRESULE, s., **praesul**, (d'in *presalire* = *presarire*, care *sare*, salta inainte); 1. proprie : *presule in tote saltationile;* 2. metaf. si prin estensione: preside, prepostu, cellu ce presiede, direge; 3. episcopu.

* PRESULSU,-*a*, adj. part., **praesulsus**, *prea-salsu*=prea-saratu.

* PRESULTARE, v., **praesultare**, a saltá inainte, a duce sau conduce saltulu.

* PRESULTATORIU,-*toria*, adj. s., **praesultator**, care *presulta*, conduce unu saltu.

* PRESULTORIU,-*toria*, adj. s., **præsultor**, care presalta: vedi si *presaltatoriu*, si *presule* sub 1.

* PRESUMENTE, adj. part. pres., **praesumens**, care *presume* : *presumenti de virtutea loru: junii sunt presumenti.*

* PRESUMENTIA, s. f., (it. **presumenza**); calitate si fapta de *presumente* : *presumentia plena de vanitate;* vedi si *presumptione.*

* PRESUMERE, *presumpsi* si *presempsei*, *presumptu*, v., **praesumere**; 1. a *sume* sau leuá d'inainte, de mai inainte: *câte presume copillulu inainte de a veni la sc la;* 2. a prejudecá, presuppune, imaginá, crede; 3. a si leuá asupra-si, a si arrogá, a se summetí, a se incommette, a cotediá, a se crede si pretende mai multu de câtu i se cade: *junii presumu de sene.*

* PRESUMPTIONE, s. f., **praesumptio**, (fr. **présomption**); actione de *presumere* : prejudecata, arrogantia, summe-

www.dacoromanica.ro

tía, etc.: *presumptionea omului usiorellu de mente; presumptioni nefundate; a vorbí si lucrá cu mare prusumptione.*

* PRESUMPTIOSU,-*a*, adj., **praesumptiosus**, (it. **presuntuoso** si **presunzioso**, fr. **présomptueux**); plenu de *presumptione*, cotediatoriu, summetiu, arrogante, incommittitoriu: *juni presumptiosi; passi pressumptiosi, portare presumptiosa; idee presumptiose; cine e capu seccu, e si presumptiosu*;—vedi si *presumptuosu.*

* PRESUMPTIVU,-*a*, adj., (it. **presuntivo**, fr. **présomptif**); ce se *presume* sau se póte *presume*, se pote conjecturá, crede co are se fia: *computu presumptivu, budgetu presumptivu;* mai vertosu: *erede presumptivu, principe presumptivu.*

* PRESUMPTU,-*a*, adj. part., **præsumptus**=presuppusu, prejudecatu, reputatu etc.: *accusatu presumptu de innocente.*

* PRESUMPTUOSU,-*a*, adj., **praesumptuosus**, (fr. **présomptueux**), vanitosu, plenu de presumptione: *cugetare, idea presumptuósa; omu, proiectu presumptuosu;* vedi si *presumptiosu.*

PRESUPPONERE, si *presuppunere*, (se conjuga ca v. *ponere*=*punere*), v., (it. **presupporre**, fr. **présupposer**), a suppune de mai inainte, a prejudecá, a affirmá ceva ca addeveratu: *ca se intellegemu dogm'a eternitatei, cauta se presuppunemu co suffletulu este immateriale; a se fundá* pre *presupponeri.*

PRESUPPOSITIÓNE, s. f., (it. **presupposizione**, fr. **présupposition**), actione de *presupponere*, suppositione preliminaria, hypothese.

* PRETEGERE, *pretessi* si *pretessei; pretessu* si *pretestu*, v., **praetegere**; a *tege* sau coperí pre d'inainte, in facia.

* PRETENDENTE, adj. part. pres., **praetendens**, (it. **pretendente**, fr. **prétendant**), care *pretende: multi pretendenti la tronu; formoseti'a si avutí'a fetei immultescu pretendentii la mân'a ei.*

* PRETENDERE, (*prctindere*), *pretensi* si *pretensei, pretensu*, v., **praetendere**, (it. **pretendere**, fr. **prétendre**); 1. a *tende* inainte, mai inainte, pre d'inainte, in facia, la ochi, etc.; 2. metaforice: *a)* a pune inainte pentru ochi, a adduce inainte, ca escusa, a pretestá: *speciose vorbe pretendenti uritei vostre culpe; b)* in genere, a pune inaintea ochiloru, a arretá, a face se se védia de mai inainte; *c)* mai vertosu a tende prea tare, a dorí prea multu, si in specie, *α)* a cere câtu nu se cade: *pretendeti se leuati pre unu callu câtu nu face;* β) in genere, a cere, a dorí: *ce mai pretendi de la noi?* γ) a sustiné cu peptulu, a vré se aiba coventu veri-cumu.

* PRETENDITORIU,-*tória*, adj. s., (it. **pretenditore**), care *pretende.*

* PRETENSIONE, s. f., (it. **pretensione**, fr. **prétention**), actione de *pretendere;* in specie dereptu ce are sau crede a avé cine-vá la unu lucru: *mare pretensione, pretensione ridicula, absurda, legitima; a si margini pretensionile; a se desiste de pretensioni; a avé pretensioni, a fi fora pretensioni, plenu de pretensioni; omulu modestu n'are pretensione de a scí ce nu scie; muliere cu pretensioni,* care vré se placa prin calitàti cari nu mai sunt de etatea sea.

* PRETENSORIU,-*a*, adj. s., (it. **pretensore**) care *pretende, pretenditoriu*, vedi si *pretendente.*

* PRETENSU,-*a*, adj. part., **praetensus**, (it. **preteuso**, fr. **prétendu**); 1. in genere: *pandiele pretense in faciele caseloru;* 2. metaforice, *a)* cerutu cu dereptu sau fora dereptu: *pretense damne, pretense stricationi facute de callii nostri; b)* presuppusu, credutu, care se crede ceva, fora se fia: *pretensu filosofu, pretens'a vóstra scientia.*

* PRETENTARE, v., **praetentare**; 1. a tentá, cercá inainte, de mai inainte; 2. a tende cu potere inainte, in ochi; a ostentá.

* PRETENTIONE, s. f., in acellu-asi sensu cu allu formei *pretensione*, (compara si fr. **prétention**).

* PRETENTIOSU,-*a*, adj., (it. **pretenzioso**, fr. **prétentieux**), plenu de *pretentioni: omu pretentiosu, femina pretentiósa, stylu pretentiosu;* si ca subst. *unu pretentiosu absurdu, una pretentiósa nesufferita.*

* PRETENTU,-*a*, adj. part., **praeten-**

www.dacoromanica.ro

tus, (de la *pretendere*), intensu inainte, in facia : *tapetele pretente parietiloru.*

*PRETERIRE, v., **praeterire**, a merge sau trece pre d'inainte, pre longa; a se strecorá, a se duce; a trece preste; a trece cu vederea, a nu luá in consideratione.

* PRETERITIONE, s. f., **praeteritio**, (fr. **prétérition**), actione de *preterire*, si in specie, figura de retorica, prin care oratoriulu se preface co trece sub tacere sau co attinge prea-usioru lucruri, ce inse sustine cu taria; ca terminu juridicu, omissione a unui erede intr'unu testamentu : *preteritionea annulla testamentulu.*

* PRETERITU,-*a*, adj. part., **praeteritus**, trecutu; in specie, tempu trecutu : *preteritulu modului indicativu;* ca terminu juridicu : *copillu preteritu*, ce parentele a uitatu a lu mentioná in testamentu; asiá si : *candidatu preteritu*, trecutu cu vederea, neallessu.

* PRETERLABERE,-*lapsi* sau *lapsei*,-*lapsu*, v., **praeterlabi**; 1. a lunecá, a se stracorá pre longa ceva; 2. a se strecorá, a trece.

* PRETERMISSIONE, s. f., **praetermissio**, (it. **pretermissione**), actione si actu de *pretermittere.*

* PRETERMISSU,-*a*, adj. part., **praetermissus**, (it. **pretermesso**), trecutu cu vederea : *locuri alle auctoriului pretermisse de copistu.*

* PPETERMITTERE, (se conjuga ca v. *mittere*), v., **praetermittere**, (it. **pretermettere**); a lassá la una parte, a trece pre longa, a nu leuá in consideratione, a trece cu vederea, a scapá d'in vedere, a neglege, etc.

* PRETERNATURALE, adj., (**praeternaturalis**, it, **preternaturale**); preste naturale, ce trece preste *naturale*, *supernaturale.*

* PRETERNAVIGARE, v., **praetternavigare**, a navigá pre longa, a navigá preste, a pertrece navigandu.

* PRETERVOLARE, v., **praetervolare**, a volá sau sborá preste, a pertrece in sboru, a trece, a se duce.

*PRETESSERE, *pretessui, pretessutu*, si *pretestu*, v., **praetexere**, a tesse inainte, mai inainte, sau pre d'inainte, in facia, pre margine, la capite, etc. : *ai pretessutu verge rosie la amendoue capitele stergarului;* 2. in genere, a pune inainte, pre d'inainte; 3. a provedé cu ceva de mai inainte; 4. figur. a pune inainte, spre a accoperí, a ascunde, si de ací, a ascunde addeverulu, punendu inainte *preteste*, a *pretestá*, a cautá supterfugie.

* PRETESSUTU,-*a*, adj. part., **praetextus.**

* PRETESSUTURA, s. f., actione si effectu allu actionei de a *pretessere.*

* PRETESTA, s. f., **praetexta**, vedi *pretestu.*

* PRETESTARE, v., 1. **praetestari**, a testá, a dá marturía mai inainte; a face *testamentu* mai inainte; 2. a investí cu *pretesta*, mai vertosu in form'a participiale : *pretestatu*=**praetextatus**=investitu cu *pretesta*: *imagini pretestate*, *copillu pretestatu*, *etatea pretestata*, mai mica de 17 anni; fig. *espresioni pretestate*, inflorate sau ascunse, coperite, si de ací, obscene; *drama*, *tragedia pretestata sau pretesta*, (vedi *pretestu*), in care actorii su persone inalte; 3. *pretestare*, (it. **pretestare**, fr. **prétexter**), **praetendere**, (vedi *pretestu* si *pretessere*), a adduce *preteste*, a cautá supterfugie, a amblá se se justifice cu covente neaddeverate, a ascunde addeverulu cu vorbe speciose : *ca se scape de a merge cu noi, pretesta co nu i ar fi bene, co l'aru fi dorendu peliorele.*

* PRETESTU,-*a*, adj. part., **praetextus**, (de la **praetexere**); 1. in genere : *verge rosie preteste la marginile metassei comperate;* 2. in specie, ca subst., *a)* m. *pretestu*, pl. *preteste*, **praetextus**, (it. **pretesto**, fr. **prétexte**), coventu, mai vertosu coventu apparente, speciosu, cu care vré cineva se faca ceva, sau se scape, se se escuse de ceva, supterfugiu : *preteste frivole; scie aflá preteste spre a se scapá de veri-ce greutate; sub pretestu de dorere de capu, nu vré neci a pune mân'a pre carte; nu allergati la preteste misellesci; sub pretestu de scrupule religiose; b)* f. *pretesta*, (subintellege *toga : toga pretesta*=**toga praetexta**), toga, vestimentu albu, tessutu pre mar-

www.dacoromanica.ro

gini cu una betta purpuria ce portá copilli nobililoru romani peno la etate de 17 anni : *atunci scambau pretest'a cu tog'a virile; fetele portau pretest'a peno se maritau; dictatorii, consulii, pretorii inco portau pretesta.*

1 PRETIARE, v., **pretiare;** a pune *pretiu* pre cevvá; a determiná valórea unui lucru; a estimá : *espertii numiti de tribunariu au pretiatu aceste lucruri; sunt unele lucruri cari nu se potu pretiá.*

2 PRETIARE, s. verbale, estimatione, determinatione a pretiului.

PRETIATORIU,-*toria*, adj., care determina pretiulu, estima valórea unui lucru, espertu estimatoriu.

PRETIOSITATE, s. f., **pretiositas,** calitate de *pretiosu.*

PRETIOSU,-*a*, adj., **pretiosus,** (fr. **précieux**), care e de mare *pretiu : obiecte pretiose, stofa pretiosa;*—utile : *calitate pretiósa, descoperire pretiósa, momente pretióse.*

PRETIU, pl.-*e*, si-*uri*, **pretium,** (it. **prezzo**, fr. **prix**), valóre a unui lucru determinata prin scâmbulu cu altu lucru : *pretiu in banni, pretiu mare, pretiu moderatu, pretiu determinatu prin bona involire, pretiu fissu, obiectu de pretiu;* care are una valóre mare; *lucru fora pretiu : α)* care n'are valóre, β) a carui valóre nu se póte estimá : *omu fora pretiu;—a pune pretiu pre capulu cuiva,* a promitte una summa de banni cellui ce l'ar uccide; *capulu unui latrone este pusu la pretiu; iérn'a lemnele se cauta, se vendu cu pretiu; cu verice pretiu,* fia cumu va fi, cu verice mediu : *cauta cu ori-ce pretiu se mi faci acésta-a; a nu avé pretiu, a fi fora pretiu : α)* a avé micu *pretiu;* déro si, β) a fi de forte mare *pretiu;*—metaf., *a)* pecunia, banni dati pre ceva;—*b)* pecunia in genere, *c)* mercede, recompensa, etc.

PRETIURIE,-*escu*, v., vedi *pretiare.*

PRETIUITORIU,-*tória*, adj. s., vedi *pretiatoriu.*

PRETONDERE si *pretundere*, (se conjuga ca v. *tondere*=*tundere*), v., **praetondere,** a tonde inainte, in facia, la frunte.

* PRETORE si *pretoriu*, s. m., **praetor,** (d'in **praeire**), 1. capu, capitanu, ductoriu, conductoriu, directoriu, mai mare, etc.; 2. in specie, inaltu magistratu romanu, insarcinatu cu administrationea dereptatei; *de la primulu bellu punicu fura doui pretori la Roma, pretorele urbanu, care judecá causele intre cetatianii romani, si pretorele peregrinu care judecá causele intre cetatianii romani si intre straini;* 3. prin estensione, in locu de *propretore;* care, dupo ce purtá *pretur'a* in Rom'a, erá insarcinatu cu administrationea unei provincie.

* PRETORIANU,-*a*, adj., **praetorianus,** 1. relativu la *pretore*, la demnitatea si functionea sea : *familia pretoriana,* d'in sinulu careia fusse unu *pretore; dreptu pretorianu; edificie pretoriane,* celle mai somptuóse alle omeniloru mari d'in Rom'a; *provincie pretoriane,* cari se guvernáu prin *pretori;* 2. relativu la *pretoriu*, corpu de custodi ai capitanului sau generariului : *militari pretoriani, callari pretoriani; prefectur'a pretoriana* erá *demnitatea prefectului pretoriului; coorti pretoriane;* ca subst. *unu pretorianu, pretorianii : pretorianii jocara tristu jocu sub imperiu; Constantinu desfientià pretorianii;* prin metaf. *pretoriani*= militari demoralisati cari adjungu se *tyrannise.*

* PRETORICIU,-*tiu*,-*a*, adj., **prætoricius,** relativu la *pretore;* ca subst. m., *fostu pretore.*

* PRETORIOLU, s. m., **praetoriolum,** propie, deminutivu d'in *pretoriu*, ca subst. reale, applicatu inse si, *a)* la una casutia de térra, *b)* la una camera de nave, mai vertosu la camer'a capitanului navei.

* PRETORIU,-*toria*, adj. s.. **praetor, praetorius, praetorium;** 1. ca adj., relativu, *a)* la *pretore* capu allu justitiei : *legile addusse in poterea deretului pretoriu, comitie pretorie,* in cari se allegu *pretorii; b)* relativu la *propretore : oste pretoria; c)* relativu la generariu : *coorte pretoria;* care erá corpulu de garda allu fia-carui generariu romanu : *imperatorii, Cesarii mai vertosu, aveau in servitiulu seu coorti pretorie; nava pretoria*=*nave capitana sau capitania; porta pretoria* a *castreloru,* ce de la cortulu generariului ducea directu la inimicu, in oppos.

www.dacoromanica.ro

cu *port'a decumana;* 2. subst., *a)* m., personale, *pretoriu*=*pretore*, si fostu pretore; *b)* m. reale, *pretoriu* pl.-*e*, α) cortu allu generariului; β) consiliu bellicu, tinutu in cortulu generariului; γ) palatiu allu *pretorelui* in Rom'a, sau allu *propretorelui* in provincia; δ) palatiu allu principelui; ε) palatiu in genere, mai vertosu la térra; ζ) palatiu allu unui ramu de administratione; camera unde judeca judicii.

PRETOTINDINE si *pretutindine*, adv., **ubique**, in totu loculu, veri-unde, pre veri-unde : *Domnedieu e pretotindine*, cu *de, de pretotindine* = **undique**, d'in totu loculu, d'in tote partile, de veri-unde.

* PRETURA, s. f., **praetura**, demnitate a *pretorelui;* tempu câtu dura esercitiulu acestei functioni.

PREUNGERE, (se conjuga ca v. *ungere*), v., **praeungere;** 1. a *unge* inainte, mai inainte; 2. a *unge* de inainte, in facia, pre de supr'a; 3. a *unge* pucinu si usiorellu.

PREURMARE, (*perurmare*), v., **insequi, sectari, persequi;** a urmá de aprope, a tiné de scurtu, a urmarí.

PREURSIRE si *preorsire*, v., **praedestinare;** a orsí de mai inainte.

PREURSITU,-*a*, adj. part., **praedestinatus.**

PREUTESSA, *preutia, preutu*, etc., vedi *preotessa, preotia, preotu.*

* PREVALENTE, adj. part. pres., **praevalens**, (it. **prevalente**) care *prevale : fortie prevalenti, ratione prevalente, vitiu prevalente.*

* PREVALENTIA, s. f., (it. **prevalenza**), calitate de *prevalente.*

* PREVALERE, *prevalui, prevalutu*, (vedi si simplulu *valere*); v., **praevalere**, (it. **prevalere**, fr. **prévaloir**); a *valé* sau poté mai multu, a fi superiore in *valore*, iu potere, etc., a intrece, a invinge, a preponderá : *d'intre vulturi prevalu celli negri; opinionea minoritatei prevale une ori; opinionile majoritatei prevalu de regula; a prevalé in creditu, in favore: a prevalé prin avutia;*—refless. *a se prevalé*, a trage folosu a utilisá, a folosí, a se serví : *a se prevalé de credi'tulu, de influenti'a ce are; ellu n'a sciutu a se prevalé de auctoritatea sea.*

* PREVARICARE, v., **praevaricari**, (fr. **prévariquer**); a se abbate d'in calle, a merge strâmbu : fig. a se abbate de la detorîele selle, a committe peccate in essercitiulu functioniloru selle ; *judele ce s'u deprensu a prevaricá, nu se mai indreptédia.*

* PREVARICATIONE, s. f, **praevaricatio**, (fr. **prévarication**), actione de *prevaricare*, calcare a detorîeloru functionei si ministeriului seu : *mare, urritiósa, degradante prevaricatione; prevaricationea acestui ministru e manifesta.*

* PREVARICATORIU,-*toria*, adj. s., **praevaricator**, (fr. **prévaricateur**); care face *prevaricationi* care calca juramentulu ce a deposu pentru functionea sea : *unu prevaricatoriu este condemnatu si de lege si de morale· functionari, ministri prevaricatori.*

PREVEDENTE, adj. part. pres., **praevidens**, (it. **prevedente**, v. **prévoyant**), care *prevede.*

PREVEDENTIA, s. f., (it. **prevedenza**), calitate si fapta de *prevedente.*

PREVEDERE, (se conjuga ca v. *vedere*), v., **praevidere**, a vedé inainte de altii sau inainte de evenimentu : *prevediu co d'in assemine fapte are se urmedie una calamitate; se pote prevedé ce are se fia preste unu seclu,* — ca subst. *prevedere*, vedi *previsione* si *prevedentia.*

PREVEDITORIU,-*toria*, adj. s., **providus;** care *prevede.*

PREVEGHIARE (pre a locure si *priveghiare*), v., iu locu de :

1 PREVEGLARE,-*edu*, v., 1. **pervigilare;** a *veglá* pre nópte, a pertrece tóta sau mare parte de nópte in *veglare : preveglati co nu scii or'a candu va vení ; trei nopti successive amu preveglatu la capulu tou;* 2. **tueri, custodire, inspicere, providere:** *Domnedieu preveglédia de tóte creaturele; pastorii preveglédia turmele; copillulu micu are lipse de preveglare; nu ati preveglatu bene arrestotii, si de acea-a au scapatu de la inchisóre; a preveglá portarea* si *studiulu unu copillu; pedagogii voru preveglá pre scolari in o·ele de recreatio-*

www.dacoromanica.ro

ne; mai multi d'in amici preveglara mortulu peno in diua; preveglati ceste vite.

2 PREVEGLARE, (*preveghiare*), s. verbale, **pervigilia, pervigilium, custodia, tutela;** 1. actione de a preveglá, de a petrece noptea sau parte d'in nopte *veglandu : preveglarile prea dese potu derapiná sanetatea, mai allessu preveglarile in pertreceri desfrenate;* in specie, petrecere *veglandu* noptea la rogationi in baserica : *calugerii sunt detori a luá parte la preveglările d'in tote noptile;* 2. custodia, inspectione, vedere si cura de ceva: *preveglarea copilliloru, scolariloru, omeniloru suspecti; preveglarea turmeloru, térrinei.*

PREVEGLATIONE, s. f., **pervigilatio;** actione de *preveglare;* vedi : 2 *preveglare.*

PREVEGLATORE, s. f., vedi *preveglatoriu.*

PREVEGLATORIU, -*tória*, (*preveghiatoriu*), adj. s., **pervigilans, custos, curator, procurator, inspector,** care *preveglédia : preveglatorii si preveglatóriele mortului; preveglatorii au essitu d'in baserica; preveglatoriu de copilli, de vite, de térrina, de lucratori la edificiu; preveglatoriu pre mosí'a cuiva, la una padure a statului.* —f. *preveglatoria,* in genere : *preveglatoria de copilli, de mortu de morbosi,* etc., éro in specie, *preveglatória=preveglatóre,* (*preveghiatore*), **luscinia, philomela,** una passere care canta formosu, filomela.

PREVEGLATU, -*a*, (*preveghiatu*), adj. part., **pervigilatus :** *noptile preveglate, mortu nepreveglatu, copilli reu preveglati;* subst., *preveglatulu vostru nu e de adjunsu.*

PREVEGLIU, (*preveghiu*), s. m., **pervigilium;** actione de *preveglare* si tempu câtu tine *preveglarea,* cumu si rogationile ce se facu la una *preveglare* in baserica : *prevegliulu mortului; prevegliulu sântului Andreiu; preveglulu nascutóriei de Domnedieu.*

PREVENIENTE, adj. part. pres., **praeveniens,** (it. **prevenìente,** fr. **prévenant**), care *previne,* 1. in genere : *mesure prevenienti relleloru ce s'aru poté face; gratia preveniente a divinitatei;* 2. in specie, care *previne* dorentieloru, volientieloru altui-a, paratu a face totu ce place altui-a : *persone câtu se pote de prevenienti.*

PREVENIENTIA, s. f., (fr. **prévenance**), calitate si fapta de *preveniente,* mai vertosu in sensulu acestui coventu de sub 2. : *amabilea prevenientia a ospitatoriului cotra ospiti; prevenientiele ei farmica si attragu pre toti in partea ei.*

PREVENIRE, (se conjuga ca v. *venire*), v., **praevenire,** (it. **prevenire,** fr. **prévenir**); 1. a vení inaiute : *inimiculu prevenisse la acellu-asi locu pre calle mai scurta; prevenisse fam'a lucrului intemplatu;* 2. a appucá inainte, a preintempiná, a face inainte, mai inainte, a intrece; *a)* in genere : *precandu meditá aceste-a, mortea lu prevení; a prevení dorentiele poporului; a prevení cu suicidiulu ignominí'a condemnationei;* si passive : *si ar fi resbonatu, se nu fia fostu prevenitu de morte; b)* in specie : α) a opprí, impedicá se nu se faca : *a prevení unu reu;* β) a dá scire de mai inainte, a prescientiá : *te previnu de venirea ministrului;* γ) a face se prejudice ceva : *a prevení pre judici contr'a sau in favorea accusatului;* δ) mai vertosu, *a prevení dorentiele, asteptàrile, voliele, placerea cui-va,* etc., a fi paratu a face altoru-a totu ce le place inainte chiaru de a si manifestá acesti-a dorentiele.

PREVENITORIU, -*toria*, adj. s., **praeveniens:** *mesuri prevenitorie reului, portare prevenitoria cotra toti;* (vedi si *preveniente*).

PREVENITU, -*a*, adj. part., **praeventus,** 1. in genere : *ospitii preveniti la ospetiu;* 2. in specie : *a) judicatori preveniti in favorea partei adverse; b)* prepusu, credutu, mai vertosu credutu de culpabile : *prevenitii potu fi innocenti; c)* preinscientiatu : *nepreveniti de venirea loru.*

PREVENTIONE, s. f., **praeventus;** (it. **prevenzione,** fr. **prévention**); actione de *prevenire,* 1. in genere : *preventionea mortei. preventionea unoru-a inainte de altii: preventionea relleloru ce ammenitia;* 2. in specie, *a)* prejude-

www.dacoromanica.ro

ciu; *preventione favorabile sau defavorabile; fora preventione, plenu de preventioni, orbitu de preventioni; b)* statu allu cellui prepusu ca culpabile de ceva: *a fi in preventione, a pune în preventione.*

PREVENTIVU,-*a*, adj., (it. **preventivo**, fr. **préventif**); aptu a *prevenire*, care *previne; mesure preventive, computu preventivu, inchisore preventiva: system'a de punitione preventiva e absurda.*

PREVENTORIU,-*toria*, adj. s., care *previne* sau serve a *prevenire*, **praeventor**: *preventorii in batalia; medie preventorie de relle venitórie.*

* PREVENTU,-*a*, adj. part., **praeventus**, prevenitu, leuatu de regula ca adj. si subst.

* PREVERTERE si *prevertire*, (se conjuga ca v. *vertere*=*vertire*), v., **praevertere**, (it. **prevertere si prevertire**); 1. a verte sau merge inainte, a appucá inainte, a intrece: *a preverte venturile in fug'a sea;* 2. a pretempiná, a intempiná, a impedicá: *a preverte periclele, a preverte desonorea cu mortea;* 3. a fi superiore, a se distinge, a intrece; a preferí.

* PREVISIONE, s. f., **praevisio**, (it. **previsione**, fr. **prévision**); actione de *prevedere: devinatorii pretendu a avé donulu de previsione; acésta-a intrece previsionile nostre; previsioni addeverite; previsionile computului, budgetului.*

* PREVISU,-*a*, adj. part., **praevisus**, prevedutu, leuatu de regula ca adj. subst.: *celle previse sparia si suppera mai pucinu de câtu celle neprevise.*

* PREVIU,-*a*, adj., **praevius**, (it. **previo**, d'in *pre*=**prae**, si **via**=calle); 1. care e mai inainte in calle: *lucéferulu previu aurorei;* 2. in genere, precedente, premergutoriu, ce vine sau se face, cauta se se faca inainte de altu ceva: *cestione previa, discussione previa, essamine previe.*

* PREVOLARE, v., **praevolare**, a volá sau sborá inainte.

* PRIAPEIU,-*a*, adj., **priapeius**, relativu la *Priapu*, dieu allu poterei de reproductione, si de ací allu grádineloru si vinieloru; *metru priapeiu, versuri priapeie;* abs. *priapeiele*, serbatore in onorea lui *Priapu*, sau poemate in onorea lui *Priapu;*—fig. *obscenu;*—de ací si: *priapicu, -a*, adj. = *piarpeiu; priapismu*, **priapismus**, erectione a membrului virile; *priapolithu*, s. m., (it. **priapolito**), petra in forma de *priapu*= membru virile.

PRIAPICU,-*a*, *priamismu;*—*priapolithu, priapu;* vedi *priapeiu.*

PRICEPERE, *pricepitoriu*, *priceputu*, etc.; vedi: *precepere, precepitoriu, preceputu.*

* PRIDIANU,-*a*. adj., **pridianus**; de *pridie: pridiana plouia, pridiane buccate.*

* PRIDIE s. [illegible]. s. f. si adv., **pridie**; prediua, diu'a precedente, diu'a de eri: *prediea marei batalia; in pridiea Pasciloru; pridie, nu adi a fostu ellu la tene.*

PRIERIU, s. m., **Aprilis**, vedi *Aprile.*

* PRIMA, s. f., vedi *primu.*

* PRIMANU,-*a*, adj., **primanus**, (it. **primano**); relativu la *primu*, de *prim'a* classe, mai vertosu de *prim'a* legione, coorte, compania intr'una armata: *scolarii primani;* si abs. *primanii*, militarii de prim'a legione.

* PRIMARE, v., (fr. **primer**, it. **primeggiare**); a fi *primu* intre altii, a fi superiore, a intrece: *a primá intre poeti, intre oratori; a primá prin formosétia, prin lussu, prin scientia, a primá prin dreptu sau in dreptu.*

PRIMARIA, s. f., **magistratus, urbis vel pagi praefectura; primatus**, 1. in specie, demuitate sau officiu de *primariu* allu uuei commune, cumu si loculu unde se essercita acésta functione: *acte validate la primariá;* 2. in genere, superioritate, *primatu.*

PRIMARIU,-*a*, adj. s., 1. **primarius**, (it. **primario si primajo**, fr. **primaire**), relativu la *primu*, de *primulu* gradu, de gradu inceputoriu, sau de gradulu cellu mai inaltu: *scole primarie, invetiature primarie;* inse *barbati primari, mulieri primarie, locu primariu, onori primarie, demnitati primarie, opere artistice primarie;*—in specie. *a) calle primaria*, an-

www.dacoromanica.ro

tâni'a ce facu celli casatoriti la parentii sei; *b) veru primariu, véra primaria,* d'in doui frati, d'in doue sorori, d'in unu frate si una sora;—3. ca subst., *a) primariu,* in genere, omu de primulu gradu; *b)* in specie, **urbis vel pagi praefectus**, deregutoriu primariu allu unei commune, capulu consiliului si administrationei unei commune : *primariulu capitalei, primarii communiloru rurali.*

* PRIMATE, adj. s., **primas**, primulu archiepiscopu in una térra.

* PRIMATIA, s. f., (fr. **primatie**), demnitate de *primate.*

* PRIMATIALE, adj., (fr. **primatial**), relativu la *primatia.*

* PRIMATICU,-*a*, adj, (it. **primatico**), de *primu* tempu, *tempuriu : semenature primatice, pome primatice.*

* PRIMATU,-*a*, 1. adj. part., (d'in *primare*) : *animali primate,* si absol. *primatele,* ordine de mammifere care coprende animalile *primarie* prin perfectionea organismului loru; 2. s. m., *a)* reale, *primatu,* primulu locu, superioritate; in specie ca si *primatia; b)* personale, *primatu=primate.*

PRIMAVERA, s. f., (de la *primu* si *véra,* comp. it. **primavera**), **ver**, *primulu* d'in celle patru *tempuri* alle omul'ui, care in emisferiulu nostru dura lunele lui Martiu, Aprile si Maiu : *dille de primavéra, primavér'a mai totu de a cn'a este venturosa·* fig. *primavér'a vietie'.*

PRIMAVERARE, v., **vernare**; a se face *primavéra, a f prim véra,* ca impersonale : *primaverédia, a primaveratu, a inceputu a primaverá* si refl. *a se pr maverá.*

PRIMAVERATICU,-*a*, adj., relativu la *primavéra,* de *primavéra,* care se cultiva primavér'a : *grânu prim verat'cu, flóre primaveratica linulu, porumbulu sunt de cultura prim veratica.*

PRIMAVEROSU,-*a*, adj., analogu cu *primaveraticu,* inse m i raru.

PRIMBLARE, v., corruptu d'in *p ramblare,* vedi *p ramblare,* cu tote derivatele selle.

* PRIMEVU,-*a* adj., **primævus**, de prim'a etate, de tempuri anteriori, betrânu, vechiu.

* PRIMICERIATU, s. m., **primiceriatus**, demnitate, officiu de *primiceriu.*

* PRIMICERIU, s. m., **primicerius**, (d'in **primus** si **cera**), proprie : cellu allu cui nome e *primu* in tablele *cerate,* in registru, in lista, si de ací: 1. in genere, capu, mai mare, prepositu, prefectu, etc. : *primiceriulu notariloru, ferrariloru;* 2. in specie, si pre multe locuri populariu : *a)* capulu unui choru, *b)* capulu cantatoriloru basericesci; *c)* capulu jocatoriloru in certe jocuri nationali : *primiceriulu callusiariloru; d)* primulu anagnostu in baserica, in specie, cellu ce esse cu facl'a inainte patriarchului sau altui primate, candu intra in baserica.

* PRIMIFORME si *primiformu,-a*, adj., **primiformis**; care are form'a primitiva, primitivu.

* PRIMIGENIU,-*a*, si *primigenu,-a*, adj., **primigenius** si **primigenus**, primu in genulu seu, originariu, primu intre primi.

* PRIMIPARA, s. f., **primipara**, (fr. **primipare**), care nasce pentru *prima óra.*

* PRIMIPARITATE,-*i*, s. f., (fr. **primiparité**), statu de *primipara.*

* PRIMIPILARE, si *primipilariu,-a*, adj. s., relativu la *primipilu,* la triari : *arme primipilarie;* ca subst. personale : *un primipilariu : a)* militariu d'in *prim pilu,* triariu; *b)* centurione de *primipilari* sau de *primipilu.*

* PRIMIPILATU, s. m., **primipilatus**, gradu de centurione sau de capu allu *prim pilului.*

* PRIMIPILU, s. m., **primipilus** si **primipilum**, 1. reale, parte d'in armat'a romana, divi ione de armati numiti si triari; 2. persouale, centurione, capitanu all acestei divisione.

PRIMIRE,-*escu*, v., **accipere**, a accepe, a l á in mâna ce s'a datu, sau s'a tramissu de la altulu; a acceptá; a admitte. Vedi discussionea in Glossariu.

* PRIMITIA, si *primicia,* pl. *primitie* si *primicie* s. f, **primitiæ** si **primiciæ**, primele fructe, producte : *primitiele de struguri, de vinu, de granu, de amnelli,* etc.; fig. *primitiele junetiei; primitiele producteloru melle litterarie.*

* PRIMITIVITATE, s. f., (fr. **primi-**

www.dacoromanica.ro

tivité), statu de *primitivu : primitivitatea acestei datine.*

* PRIMITIVU,-*a.* adj., **primitivus,** (fr. **primitif**), *primu* in genulu seu, de *prim'a* origine, de*primulu* inceputu, originariu; care este mai antâniu facutu; care se repórta la *prim'a* stare a unui lucru : *lumea primitiva, ómenii primitivi; baseric'a primitiva; titlu primitivu, valórea primitiva a unei monete ;* — in gramm. : *cuvente primitive,* cari servu de *radicali,* din care se deriva altele; *forma este coventulu primitivu, din care se formédia : formal', formalitate, formalismu, formatione, difformitate, conformitate,* etc.; *limba primitiva, care se presuppune co ar fi fostu mai antaniu vorbita; colori primitive, celle septe colori principali, in care se descompune lumina : rosiu, auranciu, galbinu, verde, ceruliu, indicu si violaciu.*

PRIMITORIU,-*tória,* adj. s., care *primesce,* in specie, care primesce bene.

PRIMITU,-*a,* adj. part., **acceptus,** acceputu; acceptatu, admissu; Vedi discussionea in Glossariu.

*PRIMO, adv., **primo,** (in form'a classica), in primulu locu, antaniu, mai antâniu.

* PRIMOGENITALE, adj., **primogenitalis,** relativu la *primogenitu.*

*PRIMOGENITU,-*a,* adj., **primogenitus,** primu nascutu : *primogenite amnelle, feti primogeniti;* ca subst. personale, *primogenitulu, primogenit'a,* primulu filiu, prim'a filia.

* PRIMOGENITURA, -*e,* s. f., (it. **primogenitura,** fr. **primogéniture**), antanietate de nascere : *dreptu de primogenitura; a succede in ordine de primogenitura; Essau si vendu primogenitur'a pre una fertura de lente.*

* PRIMORDIALE, adj., **primordialis;** relativu la *primordiu : stare primordiale a lucruriloru; monti primordiali; minere primordiali de auru sunt in montii celli mai inalti.*

* PRIMORDIALITATE, s. f., (fr. **primordialité**), calitate, stare a unui lucru *primordiale.*

* PRIMORDIU, s. m., **primordia** pl. *(primu-ordire),* primu incepu, de regula in plur. *primordie : primordiele lumei; primordiele unui imperiu, unei familia, unei cetate, unui fluviu.*

* PRIMORE, adj. s., **primoris,** de *primulu* gradu, *primu,* mai allessu unu cetatianu de *prim'a* ordine, de frunte, d'in celli mai insemnati : *primorii acellei cetati.*

*PRIMOTICU,-*a,* adj.. **primoticus,** si PRIMOTINU,-*a* adj., primu in tempu,tempuriu : *primotine, puveere primotine; vitelli primotini;* vedi si *primaticu.*

* PRIMU,-*a,* adj. s., 1. adj., **primus,** (it. **primo,** fr. **premier**), antâniu, care precede; *a)* retativu la tempu : *primulu omu d'in lume, prim'a femina; primele tempuri alle creationei; primele secle alle christianismului; b)* relativu la locu : *primulu arbore longa prim'a srtata ce vei aflá; primulu oppidu, prim'a commune ce vei vedé; c)* relativu la ordine, la situatione, la gradu : *prim'a camera primele scaune; d)* relativu la lucruri morali : *primulu punctu allu discursului, primulu capitulu allu cartei; prim'a furia a junetiei, primele assalturi alle inimicului; e)* relativu la persone, la meritu, la importantia : *primulu barbatu de statu cu care ne mundr'mu; primulu tenore allu operei nu póte fi si primu ministru; primulu capitanu allu seclului; spriritu de prim'a ordine· primulu magistratu este presedentele curtei de cassatione · primulu adventu allu geniului; primulu medic si primulu chirurgu allu ospital lui;* absolutu : *primulu d'in celli ce s'au urcatu pre murulu cetatei, se numiá Paulu; prim'a d'in acestc copille este mai formósa* — (poporulu applica si in supperlativu, acestu coventu : *cellu mai primu din toti,* inse assemini constructioni, nu su de recommendatu); — 2. ca subst. reale, *a)* fem *prima* α) summa ce se da de mai inainte, α') pentru assecurarea unei proprietati : *prima pentru assecurarea vietiei; prime prentru assecurare contra incendiului, contr'a grandinei;* β') care compensa pentru operationi de commerciu: *prima de importatione, de esportatione;* β) *prima*=betta cordella=vitta, limbus; *b)* in acestu d'in urma sensu si m. *primu.*

www.dacoromanica.ro

* PRIMULA, s. f., vedi *primulu*.

* PRIMULU,-*a*, adj., **primulus**, deminutivu d'in *primu*; s. f. reale, *primula*, genu de flori.

PRIN, prep. contrassa d'in *pre in*, *pr'in*, *prin*. **per**; vedi *pre*.

* PRINCIPALE, adj. s., **principalis**, (it. **principale**, fr. **principal**), de *principe*; 1. in genere, primulu, cellu mai insemnatu, mai importante, mai distinsu: *agenti principali*, *causa principale*, *idea principale*, *ratione principale*; *nestimatele principali sunt adamantele*, *smaragdulu*, *sapphirulu*, *topazulu*, *rubinulu*; *venturi principali*; 2. in specie *a)* relativu la *principe* = domnitoriu, principescu, domnescu; *b)* relativu la *principi* = a dou'a parte a liniei de batalia la Romanii antici;—3. ca subst.; *a)* personale, unu *principale*, mai mare, capu, directoriu, etc.; *b)* reale, ce e mai insemnatu, mai essentiale: *nu uitati principalele pre longa accessorie*; *principalele causei*, *processului*, *cestionei*.

* PRINCIPALITATE, s. f., **principalitas**, (it. **principalità**), calitate de *principale*.

* PRINCIPANTE, adj. part. pres., **principans**, (it. **principante**), care *principa*, domnesce ca *principe*.

* PRINCIPARE, v., **principari**, (it. **principare**), a domní ca *principe*, a fi *principe* = domnitoriu.

* PRINCIPATU, s. m., **principatus**, (it. **principato**), statu, calitate, gradu de *principe*; 1. in genere, primulu locu sau gradu, antanietate, superioritate: *in omu montea are principatulu*; *elocenti'a tine principalulu in lucrurile civili si politice*; *sorele tine principatulu intre stelle*; *pentru principatu se certau Athenele si Spart'a*; 2. in specie, loculu cellu mai inaltu in statu sau in armata, suprematia, domnía, commandu; si in parte: demnitate de domnitoriu nomitu *principe*; si de aci, terra domnita de unu *principe*: *principatele danubiane*.

* PRINCIPE, adj. s., **princeps**, (it. **principe**, fr. **prince**), primu in ordine, la inceputu; 1. mai raru ca adiectivu: *editione principe*; 2. ca mai desu, s. m. personale; *a)* in genere, primulu, cellu mai insemnatu, cellu mai mare, cellu mai destinsu, cellu mai notabile: *principii acestei cetate*; *principele senatului*; *principele poetiloru*, *oratoriloru*, *filosofiloru*; *b)* in specie, α) cu sensulu mai largu de: capu, inceputoriu, orditoriu, auctoriu, etc.: *principele acestei scole de filosofia*; *principele acestei mare si illustre familia*; β) in sensu mai restrinsu, α') domnitoriu, capu allu unui statu, allu unei terra; β') filiu de domnitoriu; γ') in armat'a romana, *principi* = a dou'a divisione de armati, ce stau la batalia intre *astati* si *triari*.

* PRINCIPESCE, adv., **principum more**, in modu *principescu*.

* PRINCIPESCU,-*a*, adj., **principalis**, de *principe*, in insemnarea acestui coventu de sub 2. *a*.

* PRINCIPESSA, s. f., (it. **principessa**, fr. **princesse**), domnitoria a unui statu; socia sau filia a unui *principe*: *june principessa*; *formosa principessa*; fig. muliere mundra: *face pre principessa*, *are fumuri de principessa*.—(Vorbele mai popularie sunt: *domna*, *domnitia*, in locu de *principessa*).

* PRINCIPIANTE, adj. part. pres., **principians**, (it. **principiante**); care *principia*, incepe: *copilli principianti in invitiatura*.

* PRINCIPIARE, v., **principiare**, a face *principiu*, a incepe.

* PRINCIPIU, pl. *principie*, **principium**, (it. **principio**, fr. **principe**); 1. primu inceputu, prima causa: *Domnedieu este principiulu totoru lucruriloru*, *principiulu supremu*: *principiulu prin care se producu si se missica tote*; 2. in specie, origine, causa: *principiulu unei idee*, *unei connoscentie*; *a cercetá ceva in principiulu seu*; *sensurile sunt principiulu connoscentieloru nostre*; 3. motoriu, mobile: *amorea propria este principiulu totoru actioniloru nostre*; 4. prim'a veritate, mai evidente de câtu alt'a, care pote se fia connoscuta prin ratione; propositione addeverata sau considerata ca atare: *primulu principiu allu lui Descartes este*: *eu cugetu*, *d'in care acestu filosofu a trassu consecenti'a*: *eu sum*; —prin estensione: *principie de rela-*

www.dacoromanica.ro

gione, de morale, de justitia, de ecitate; principiu de onóre; principiu de politica; a avè principie, a lucrà dupo principie; 5. primele connoscentie, primele elemente : *principie de geometria, principie de grammatica, principie de physica, de chymica, de medicina, de architectura,* etc.

PRINDERE, *prinditiosu, prinditoriu, prinsòre, prinsu, prinsura,* etc. vedi : *prendere, prenditiosu, prenditoriu, prensòre, prensu, prensura,* etc.

PRINTRE, *printru,* prep., vedi *pre.*

*PRIORATU, s.m., **prioratus,** gradu, locu, statu de *priore,* officiu de *priore,* si in specie de *priore* religiosu, cumu si tempu câtu tine acestu *officiu.*

* PRIORITATE,-*i,* s. f., (**prioritas,** it. **priorità,** fr. **priorité**), calitate, relatione de *priore : prioritate de data, prioritate de hypotheca, a avè prioritate asupr'a cuiva sau asupr'a unui lucru;* mai allessu in adunàrile deliberative, in adunàrile politice : *acèsta parere are prioritate; amendamentulu cotare se punè la votu cu prioritate asupr'a altoru amendamente.*

* PRIORE, adj. s., **prior,** (compara si it. **priore,** fr. **prieur,** d'in *pre*=**prae**), anteriore in tempu sau in ordine, in comparatione cu alte lucruri sau persone : *partea priore, partea posteriore;* ca subst. *a)* in genere *priorii nostri* = parentii, strabonii, antecessorii; mai marii, superiorii; mai betrani, etc.; *b)* in specie, mai mare, superiore : *priorii cetatei;* si mai allessu : superiore religiosu, basericescu, in monasteriu sau cenobiu; *priorele acellui monasteriu.*

* PRISCU,-*a,* adj., **priscus,** (it. **prisco,** d'in una forma **pris,** de acea-asi radecina cu *pre* = **prae,** de unde si *pristinu,* etc.), betranu, vechiu, anticu.

* PRISMA, pl. *prismate,* **prisma,** (πρισμα); solidu alle carui basi oppuse sunt doue polygone ecali si parallele, si alle carui facie laterali sunt parallelogramme : *de la form'a si natur'a basei depende natur'a si form'a prismei;* — *prisma* se dice in physica *una prisma triangularia* de vitru albu sau de cristallu, cu care se servu spre a descompune, prin refractione, radiele luminóse : *prin una prisma se vedu tote colorile ce se arrèta in curcubeu;* fig. ce colora lucrurile dupo prejudeciu sau passione : *prism'a amorei propria; prism'a imaginationei altera radiele addeverului; prism'a dorentiei informosetièdia, èro prim'a urrei deformèdia tote.*

* PRISMATICU, adj., care e facutu in forma de *prisma,* care are form'a unei *prisme : corpu prismaticu, figura prismatica.*

* PRISMATOIDE, adj., (d'in πρισμα si εἶδος = forma); care sémina cu una *prisma,* care deriva d'in una *prisma,* cate are figur'a unei *prisma* imperfecta.

PRISSOSENTIA, s. f., **superfluum, redundantia, reliquum,** ce e mai multu, superabundantia, redundantia ; remasu.

PRISSOSIRE,-*escu,* v., **abundare, redundare, superesse,** a fi de prissosu, a fi destullu si mai multu de câtu destullu.

PRISSOSITU,-*a,* adj. part., **superfluus, reliquus,** remasu preste numeru sau mesura.

PRISSOSU, s. m., (περισσός), **reliquum, superfluum, redundantia,** ce remane preste cea ce se cere, ce e mai multu de câtu e necessariu, si de ací, ce e nefolositoriu, ba chiaru vettematoriu : *dati si celloru flamendi d'in prissosulu mesei vostre; unu prissosu la bannii ce scieam ca am; de prissosu se despuneti voi; e de prissosu a mai vorbí celloru ce nu te asculta; prissosulu vettema in tote.*

PRISTINIORU,-*a,* adj. s., (**pristinulus**), deminutivu d'in *pristinu,* ca subst. m., *pristinioru,* applicatu la unu genu de plante, **glecoma hederacia? chamaecissos?**

* PRISTINU,-*a,* adj., **pristinus,** de mai de multu, mai vechiu, mai de inainte : *datinele pristine; a recuperà pristin'a gloria.*

* PRIVARE, v., **privare,** a lipsí pre cineva de ceva, a leuá, a rapi cuiva ceva; a despoliá; a nu dá cuiva ce doresce : *m'ai privatu de lumina punendu-te in ferestra; nu me privà de pânea de tòte dillele;*—ca refles. passivu, a se lipsí, a sufferí lipsea lucrului doritu : *me privu de*

www.dacoromanica.ro

veri-ce gusturi; nu se priva de nemica; nu pote se se prive de nemica, fora a se plange.

* PRIVATA, s. f., **latrina** (it. **privato** si **privata**), latrina, amblatóre, essitóre; déro si cu intellessu mai generale, de ceva ascunsu, retrassu, cumu : ferestra, usia, scara, etc.

* PRIVATIONE, s. f., **privatio**, actione de *a privá* sau *a se privá : a trai in privatione continua, a se deprende cu privationile:*—lipse de lucruri necessarie : *a fi in privatione de veri-ce;*—perderea unui bonu ce a avutu cineva : *privationea de vedere, de audiu; privationea de drepturile civili; privationea de amici.*

* PRIVATIVU,-*a*, adj., **privaticius, privatitius, privativus**, (fr. **privatif**), ce arréta privatione : *coventu privativu, particula privativa;* ne *e una particula privativa.*

* PRIVATU,-*a* adj part., **privatus**, lipsitu de, scutitu de, liberu de : *omu privatu de pâne, de vedere, de mijlóce, de bonuri; fora credentia suffletulu este privatu de lumine;*—omu ce nu are functione publica, sarcina officiale : *omu privatu, a traí ca omu privatu;*—in acésta acceptione, si despre lucruri : *a avé virtuti private; a sacrificá interessile private interessiloru publice; a gustá deliciele vietiei private.*

*PRIVEGHIARE, *priveghiatoriu*, etc. vedi : *preveglare, preveglatoriu*, etc.

PRIVILEGIARE, v., (fr. **privilégier**), a dá, a accordá unu *privilegiu*, a favorisá : *Russii au priveligiatu pre Bulgari in coloniele d'in Bassarabi'a.*

* PRIVILEGIARIU,-*a*, adj. s., **privilegiarius**, care se buccura de unu *privilegiu*, care possede unu *privilegiu.*

* PRIVILEGIATU,-*a*, adj part., (it. **privilegiato**, fr. **privilégié**), investitu cu unu *privilegiu.*

* PIVILEGIU, pl.-*e* **privilegium**, (de la **privus** si **lex**, adeco lege in favorea unui *privatu*), folosu esclusivu accordatu cuiva : *privilegiu importante, temporariu, perpetuu, esclusivu· privilegie feudali; nu mai sunt privilegie de casta, de candu totu Romanulu e cetatianu* — metaf., donu, talentu naturale, superioritate a corpului sau a spiritului; *libertatea si rationea sunt privilegie ce distingu pre omu de animale; formoseti'a este unu mare privilegiu la femine; betranetiele dau privilegie;* — hypotheca preferibile altoru-a : *dotea are privilegiu asupr'a totoru creditoriloru; a avé privilegiu asupr'a mobililoru sau immobililoru cuiva; primulu hypothecariu are privilegiu asupr'a creditoriloru posteriori.*

* PRIVU,-*a*, adj., **privus**, singuru, *privatu*, particulariu, individuale; lipsitu, despoliatu.

† PRO, prep. **pro**, (πρό), pentru; occurre separata numai in frasi ca : *a vorbí pro sau contr'a unei propositione: a fi pro sau contr'a unei persone;* in compositioni, cu substantive, precumu : *proconsule, propretore prorectore, prorege, protribunu,* insémna *pentru*, adeco : *pentru consule* sau *in locu de consule*, etc., in *proportione* insémne *in analogia;* cu verbe, precumu : *procedere, producere, proponere* insémna *inainte;* in *protegere, propumnare*, d'inainte, in facia; in *proclamare, professare*, inaintea publicului, in *prorogare*, mai departe inainte, prin urmare : *prorogare*=ammanare pre alta dí mai de parte; diversele nuantie se voru vedé mai claru la fia-care coventu in parte. In gur'a poporului particl'a *pro* a trecutu in *pru* sau chiaru in *pur : in-prumutu, purcedere*, in locu de : *in-promutu, procedere.* Compara si isp. **por**, si fr. **pour.**

* PROAGORU, s. m., **proagorus**, (προήγορος), primariulu in unele cetati grece antice.

* PROAMITA, s. f., **proamita**, soru a avului sau mosiului.

* PROAPODOSE, s. f., **proapodosis**, (προαπόδοσις), figura de stylu, prin care la finele frasei se repete coventulu de la inceputu, sau parte d'in acestu coventu: *publica miseria suffere republic'a.*

* PROARCHE, s. f., **proarche**, (προαρχή), unulu d'in *eonii Valentiniloru*, cari prefaceau ideele in realitati.

* PROAVIA, s. f., **proavia**, strabona, mamma a mammei sau a tatalui.

www.dacoromanica.ro

* PROAVITU,-*a*, adj., **proavitus**, strabonescu : *amicitie proavite.*

* PROAVU, s. m., **proavus**, strabonu in genere; in specie inse, tatalu mammei sau allu tatalui.

PROBA, (pre a locuri *pruba*), s. f., **proba**, (it. **prova** si **prnova**, isp. **prueba**, port. **proba**, prov. **prova** si **proa**, fr. **preuve**), nu cu sensulu strimptu ce are classic'a **proba**, ci cu sensulu largu ce are acea-asi forma in unele d'in celle alte limbe sorori, insemnandu inco : **periculum, experimentum, tentameu, argumentum, documentum, testimoulum, signum, exemplum, specimen**, etc., = totu ce face sau serve a face se se védia, connósca, intelléga addeverulu, bonetatea, calitatea unui ce, 1. in genere : *a dá probe de addeverulu disseloru selle: unde ve sunt probele innocentiei vostre ? déco vrei se te credemu, da-ne probe; a dá probe de intelleptione, de barbatía, de capacitate de aptitudine pentru artile formose; peno nu veti dá probe de precepere, nu ve potemu incredentiá assemini negotie delicate;* déro si : *a dá probe de neboní , de smentitu, de blastematu, de omu de nemica*, etc.; —*spre a connósce bonulu si reulu, personele sau lucrurile, le suppunemu la differite probe; cineva trece prin grelle probe triunfatoriu, pre candu succumbe in probe cu multu mai usiore, Domnedieu suppune pre celli boni la aspre probe*, etc. —*probe convingutorie, potenti, irresistibili, indubitabili, patenti, clare, manifeste, palpabili, irrefragabili, irrecusabili*, etc., si d'in contr'a : *proba contestabile, dubitabile, sofistica, debile*, etc., —*probele judiciali se oppunu la simple indicie; una carte, unu inscrissu, una dissa a cuiva potu fi probe de ceva ;* — 2. in specie, modu de a demonstrá, *a)* cu fapt'a : *probe de valentia, de prudentia, de perfidia, de benevolentia, de amicitia, de ura, de scientia, de ignorantia; b)* cu incercarea : *a essí triunfatoriu d'in probele concursului; fora a fi suppusu la prob'a focului, nu se pote sci deco acestu anellu e de auru curatu; inainte de a jocá una drama, actorii facu mai multe probe, precumu facu probe de celle ce au se cante si mai multi musici in p.runa, asiá typographii facu una sau mai multe probe d'in coll'a destinata a se typarí definitivu; c)* cu diss'a, cu inscrissulu, cu marturi, cu auctoritati óre-cari : *probele melle sunt trei marturi demni de tota credenti'a si inscrissulu olographu allu debitorelui; d)* cu sensulu, fia esternu sau internu : *la vinuri se face prob'a cu gustulu; nu se scie déco una colore va tiné si nu va essí, déco nu a sufferitu prob'a unei bona spellatura; e)* cu operatione de mente, de calculu mai vertosu in arithmetica : *prob'a multiplicationei se face prin divisione a productului prin unulu d'in celli doui factori, precumu si prob'a divisionei se face prin multiplicatione ; f)* cu lucru sau parte d'in lucru ensusi : *se ne adduceti probe d'in tote grânele vostre; de ce nu mi trametti câte una proba d'in vinurile telle? sartoriulu nu are probe de materie mai nóue;* de ací, *g)* cu sensulu de : *α)* mostra, modellu, essemplariu : *una proba de vestimentu militarescu, de scriptura calligraphica;* β) calitate, valóre, etc. : *prim'a proba de auru, de grânu, de vinu* = *auru, grânu, vinu de prim'a proba.*

* PROBABILE, adj., **probabilis**, (it. **provabile** si **probabile**, fr. **probable** si **prouvable**), care se póte *probá*, 1. in genere, care se pote demonstrá : *tote addeverurile nu su probabili;* 2. in specie: care se pote *approbá*, crede, acceptá, verisimile, credibile, plausibile, *a)* in genere : *causa probabile, rationi probabili, opinioni probabili, evenimente probabili, calculu probabile allu veniturilor si speseloru pre annulu venitoriu ; date si summe numai probabili; b)* in specie, demnu de approbatu, de lauda, placutu; bonu, etc. : *oratori probabili, tauri probabili, probabile modu de scriere, probabili appucature, probabile portare.*

* PROBABILIORE, adj., **probabilior**, comparativu d'in *probabile;* mai *probabile*, applicatu in derivatele : *a) probabiliorismu*, s.m., (fr. **probabiliorisme**), doctrina theologica, dupo care, sub pena de peccatu, e cineva obligatu a leuá nu una resolutione *probabile* ci totu de una data cea *mai probabile*, vedi si *probabilismu;*

www.dacoromanica.ro

b) probabilioristu,-a, subst.pers., (fr. **probabilioriste**, it. **probabiliorista**), partisanu allu *probabiliorismului; c) probabilioritate*, s. f., (it. **probabiliorità**), calitate de *probabiliore*.

* PROBABILIORISMU, *probabilioristu, probabilioritate*, vedi *probabiliore*.

* PROBABILISMU, s. m., (it. **probabilismo**, fr. **probabilisme**), doctrina contraria *probabiliorismului*, de óra ce *probabilismulu* concede omului a poté, in bona conscientia, urmá una opinione sau resolutione mai pucinu *probabile* de câtu altele : *jesuitulu Medina trece de inventoriu si propagatoriu allu probabilismului*.

* PROBABILISSIMU,-*a*, adj., **probabilissimus**, (it. **probabilissimo**, fr. **probabilissime**), superlativu d'in *probabile* : forte probabile, câtu se pote de probabile.

* PROBABILISTU,-*a*, subst.pers., (it. **probabilista**, fr. **probabiliste**); sectatoriu allu *probabilismului : probabilistii se contenta in morale cu probabilitati, cu opinioni probabili*.

* PROBABILITATE, s. f., **probabilitas**, (it. **probabilità**, fr. **probabilité**); calitate de *probabile*, fapta sau opinione *probabile : e mare probabilitate co va plóua; tota opinionea are probabilitatea sau probabilitatile selle; probabilitatea trassa din casuri analoge se pote nomina mathematica; grade de probabilitate; de mai multa sau mai pucina probabilitate; a avé probabilitati de castigu mare, — calculu de probabilitati; e calculu de probabilitati simplu si compositu* · in acellu-asi sensu : *probabilitate simpla, probabilitate composita*; — in sensu religiosu, *probabilitate = probabilismu*.

* PROBAMENTU, pl.-*e*, **probamentum**, (it. **provamento**); actu de *probare*, si mai vertosu, modu sau mediu de *probare, proba : mari si manifeste probamente de benevolientia: a combate probamentele adversariului*.

* PROBANTE, adj. part. pres., **probans**, (it. **probante** si **provante**), care *proba : probe probanti, documentu probante*.

PROBARE,-*ediu*, (inse si in forma simpla : *probu, probi*, etc.), v., **probare**, (it. **probare** si **provare**, fr. **prouver**), a face, sau dá *proba*, a cercá, cercetá, judecá despre bonetate, valore, addeveru, etc., 1. in genere : *a probá addeverulu disseloru selle; am probatu in destullu co nu e asiá, cumu dici tu; probati si voi co nu am eu dereptate; in locu se probedi ce affirmi, probedi chiaru contrariulu; amu probatu co scimu se ne sacrificàmu pentru benele publicu; unu bonu oratoriu proba tote câte affirma, si nu lassa nemica neprobatu: a probá amicii, aurulu, vinulu, calcululu, ap'a câtu e de bona sau de profunda, laptele câtu e de curatu: ferice de voi, co ati fostu probati cu vorbe, éro nu cu nevolie; ómeni, amici probati in impregiurari grelle· focului proba aurulu si argentulu, éro omulu se proba in nefericire*· 2. in specie, *a)* pentru arme, a cercá : *a probá una pusca, unu tunu, una spata*, si in genere : *a probá una caldaria, unu vasu, una olla, una machina: b)* a demonstrá, a confirmá cu argumente, esplicari, marturie, fapte, a face se se credia, a convinge, etc. : *cu aceste epistole si cu mulieri ca marture credi tu co ai probatu dereptulu teu? — c)* a approbá, a aflá, a crede, judecá bonu, utile, covenitu : *aveti opinioni ce nu potu laudá si probá; cine pote probá portarea vostra? d)* a face se *approbe*, se accepte, a recommendá, etc. : *speru co tie mai vertosu ti voliu probá portarea mea, dupo ce am probatu-a si adversariloru mei; cu assemini fapte nu te poti probá neminui*.

PROBATA, (pron. *próbata*), s. f., **probatum** (πρόβατον); animale, pecora, vita, si in specie, oue; — de aci : *probaticu,-a*, adj., **probaticus**, προβατικός, (it. **probatico**, fr. **probatique**), relativu la oui : *port'a probatica, laculu probaticu, pescin'a probatica*, unde Judanii, la Jerusalemu, scaldau ouile de sacrificiu, de aci si absol. s. f., *probatic'a*, (subintel. *porta, pescina*); — *probata*, in gur'a poporului, la Macedoromani mai vertosu, a trecutu in : *próvăta, próvta, pravda*.

* PROBATICA, *probaticu,-a*, vedi *próbata*.

www.dacoromanica.ro

* PROBATIONE, s. f., **probatio,** (it. **probazione,** fr. **probation**), actione de *probare, proba*, demonstratione, etc. : *probationea aurului, laptelui, tunului, amiciloru, addeverului; probationi irrecusabili;*—iu specie : *probatione=confirmatione,* ca terminu retoricu;—*probatione=approbatione.*

* PROBATIU, s. m., **probation,** (προβάτιον, vedi *probata*), specia de planta, analoga plantei *cód'a amnellului.*

* PROBATIVU,-*a*, adj., **probativus,** (it. **probativo,** fr. **probatif**); aptu a *probá*, sau relativu la *probatu : argumente probative, proba probativa.*

* PROBATORIU,-*toria*, adj. s., **probator** si **probatorius;** care *probedia* sau serve *a probá : probatoriulu ânimeloru nostre e Domnedieu; probatoriu de auru, de vinuri; probatori de tote causele; medie probatorie de dereptatile nostre; lingusitori si probatori ai potentiloru corrupti si depravati.*

PROBATU,-*a*, adj. part., **probatus** : *auru probatu, omeni probati, portare probata totoru-a; vinuri forte probate pretotindine; merce probata si de toti laudata.*

* PROBITATE, s. f., **probitas,** (it. **probità,** fr. **probité**); calitate de *probu : probitatea acestui-a e incercata; probitatea in tote actionile caracterisa omulu addeveratu bonu; multe essemple de probitate si de sinceritate aflàmu la Romani; omu fora firu de probitate; probitatea nu pote fi fora sinceritate, fora integritate, fora onestate: probitatea e ensasi onestatea probata.*

* PROBLEMA, pl.-*mate*, **problema,** (πρόβλημα), 1. propositione a carei deslegare se cere dupo regulele scientiei : *problema de geometria; a resolve una problema;* 2. propositione dubiósa si care cu greu se pote deslegá : *problema istorica; problema metaphysica;* 3. totu ce e greu de intellessu : *omulu e siesi una problema; portarea acestui omu e una problema.*

* PROBLEMATICE, adv., **problematice,** (προβληματικῶς), in modu *probematicu.*

* PROBLEMATICU,-*a*, adj., **problematicus,** (προβληματικός), care póte se fia sau se nu fia, possibile : *judeciu problematicu,* prin care se espreme una possibilitate; *scire problematica; fapte problematice*, cari au necessitate de confirmatione.

* PROBOSCIDATU,-*a*, adj., vedi *proboscidianu.*

* PROBOSCIDE, s. f., **proboscis,** (προβοσκις), nasulu, rostrulu, elefantului ;— rostrulu insecteloru diptere.

* PROBOSCIDIANU,-*a*, adj., (fr. **proboscidien**), care are nasulu prolungitu ca *proboscidea;* s. pl., *proboscidianele*, familia d'in ordinea mammifereloru ;— in acellu-asi sensu si form'a *proboscidatu,-a*, (it. **proboscidato**), care ar fí de preferitu.

* PROBOSCIDIU,-*a*, adj. s., (fr. **proboscidé**), munitu cu *proboscide*, vorbindu mai vertosu de insecte; s. pl., *proboscidiele*, insecte hemiptere si parte d'in celle diptere.

PROBOSIRE, (contrassu d'in *probrosire*),-*escu*, v., **probris afficere, exprobrare, objurgare,** a incarcá de batjocure, a batjocurí; a infrontá, a mustrá, a certá reu si cu asprime.

* PROBRACHU,-*a*, adj., **probrachys,** (προβραχύς) care are una syllaba scurta urmata de alte patru lunge.

PROBROSIRE, v., vedi *probosire.*

* PROBROSITATE, s. f., **probrositas;** calitate de *probrosu : probrositatea portarei telle.*

* PROBROSU,-*a*, adj., **probrosus;** plenu de *probru*, batujocuritoriu, injuriosu, rosinosu : *a adulá pre celli probrosi; accusatione probrosa; poesia probrosa, covente probrose, tractare probrosa.*

* PROBRU, pl.-*e*, **probrum;** batujocura, fapta sau dissa batujocuritoria, ce rosinedia si avilesce, 1. in genere : *probrele de misellia si de desfrenare; a se affundá in vitie si probre rosinose;* 2. in specie, *a)* fapta rosinosa, desonore, blastimatia, desfrenare : *a imputá probre cellei mai caste muliere; b)* despretiulu, avilirea, desonorea ce adduce desfrenarea : *copillii acesti-a nu su de câtu probrulu familiei; pentru multi pauperta-*

www.dacoromanica.ro

tea e unu probru nesufferitu; spese lusuriose facute cu mare probru si desonore; c) mai vertosu, vorba batujucoritória, injuria: *epistole plene de tote probrele contra voi; a arruncá, a proferí probre asupr'a cu va.*

* PROBU,-*a*, adj., **probus**, (it. **probo**, fr. **probe**); *probatu* in respectulu valorei si bonetatei selle: bonu, utile, virtosu, cumu se cade si se cere, mai vertosu, cu respectu la portare, la practica; addeveratu bonu, cu connoscientia bona, *probatu* ca bonu, onestu, etc., 1. despre persone, *a)* in genere = *parentii probi dorescu ca filii loru se fia si mai probi; omului probu te poti increde fora neci una téma, cellu probu, chiaru deco pote, nu calca dereptulu altui-a; cine e probu, e sinceru, integru, castu, impartiale; fauri probi, negotiatori probi; servitoria proba; b)* in specie, castu, pudicu, rosinosu: *probe si modeste mulieri; probulu teu de sociu:* 2. despre lucruri si obiecte abstracte; *auru probu, agri probi, colori probe, merce proba, banni probi espressioni probe, portare proba;* inse si: *mancare proba, beutura proba, despoliare proba, batalia proba*=cumu se cade, etc.

* PROCACE, adj., **procax**, (it. **procace**); audace, cotediatoriu, nerosinatu, nestemperatu, nebonaticu, etc.; 1. despre persone: *curteani procaci; procaci copilli;* 2. despre lucruri: *limba procace. procari covente, procace licentia, procaci geste.*

* PROCACIA, s. f., **procacia**, si:

* PROCACITATE, s. f., **procacitas**; calitate de *procace: procacitatea cocosiloru, copilliloru; procacitatea e mai rea de câtu petulanti'a; stempera-ti si mesura procacitatea limbei; procacitatea mulieriloru libidinose.*

* PROCARE, v., **procare**; a cere cu persistentia, a sollicitá, a pretende; in specie, a pretende mân'a cuiva, a petí.

* PROCATIONE, s. f., **procatio**; actione de *procare: procationea mai multoru fete de acellu-asi petitoriu.*

* PROCATORIU,-*toria*, adj., **procans, procus**; care *proca* si in specie, *petitoriu;* vedi si *procu.*

PROCEDENTE, adj. part. pres., **procedens**, (it. **procedente**), care *procede: spiritulu procedente de la tatalu.*

PROCEDERE, (prin metathese, *procedere*=*pucedere*), *processi* si *processei, processu*, v., **procedere**, (it. **procedere**, fr. **procéder**, isp. port. **proceder**, prov. **proceder, procedir** si **procezir**); a *cede* sau merge, a se miscá inainte, a passí inainte, a inaintá, 1. in genere: *a procede de la Bucuresci la Giurgiu; procede tu, co eu te succedu;* 2. in specie *a)* despre armate, a se pune in mersu: *callarimea procede la attacu mai antâiu; cetele procedu in tacere si bona ordine: b)* a face primulu passu, a plecá: *a procede la allegerea unui presedente: a procede la votare; am processu eri abiá de a casa; se nu procedeti inainte de a procede eu; procede de aici indata, sau esti perdutu; armat'a se oppune a procede la batalia; orologiulu, carrulu, machin'a nu procedu, ci stau pre locu nemissicate; c)* a se nasce, essí a se produce, a apparé: *procede oratoriulu in mediuloculu multimei; spiritulu santu procede de la tatulu* · si refl. *de la tatalu se procede;—d'in acesta causa procedu aceste effecte; plant'a procede d'in sementia; d'in bene nu póte procede reu: d)* despre locuri, estensioni, a se intende, a essí: *mai multe pro nontorie procedu in faci'a acestei insule, e)* despre tempu, a trece, curre merge: *etatea procede pre nesentite; f)* a durá, tiné; *g)* a se face, a se pertrece, a prosperá mai vertosu: *tote negotiele selle procedu de minune: cumu ti procedu affacerile? h)* a urmá una calle, unu metodu, una regula; a lucrá dupo anumite principie pentru adjungerea unui anumitu scopu; a se portá in unu modu: *a procede intelleptesce; a procede cu regula si metodu; cumu procedu scientiele naturali? cumu procede mentea spre aflarea unui addeveru? cumu procedu faurii, agricultorii, diplomatii? cumu procedu judecatorii intru cercetarea cestioniloru judeciarie? d'in ura procedeti asiá de reu cu noi.*

PROCEDURA, s. f., (it. **procedura**, fr. **procédure**), vedi *processura.*

* PROCELEUSMATICU,-*a*, adj.,

www.dacoromanica.ro

proceleusmaticu, (προκελευσματικός), despre unu petioru metricu, compusu d'in patru syllabe scurte : *petiorulu proceleusmaticu esprime celeritatea.*

* PROCELLA, s. f., **procella**, ventu violentu, care da diosu, restorna : volbura, turbine, fortuna, tempestate, etc. : *procella furiosa;* metaforice : *procellele agitationiloru populare, procellele passioniloru.*

* PROCELLERE, v., **procellere**, a dá diosu, a restornâ, a colcá la pamentu.

* PROCELLOSU,-*a* adj., **procellosus**, plenu de *procelle*, espusu la multe *procelle : primavere procellose, mare procellosa, ventu procellosu.*

* PROCENTU, s. m., **usura, foenus**, interesse la unu capitale, usura, cameta; in specie, usura la unu *centu* de capite.

* PROCERE si *proceru,-a*, adj., **procer, procerus**, (it. **procero**), inaltu, inaltu si suptirellu; *procer'a statura a juniloru, procerii arbori, procerele silve;* — ca subst. personale : *unu procere* sau *unu proceru*=mare, potente, notabile, principe : *procerii nationei, cetatei . terrei;* maiestru : *procerii poesiei, musicei, scientiei.*

* PROCERITATE, s. f., **proceritas**, (it. **procerità**); calitate de *proceru : proceritatea arboriloru staturelor u; proceritatea petioreloru.*

* PROCERITUDINE, s. f., **proceritudo**, camu in acellu-asi intellessu cu allu formei *proceritate.*

* PROCERU,-*a*, adj., vedi *procere.*

* PROCESSIONE, s. f., **processio**, (it. **processione**, fr. **procession**), actione de *procedere;* 1. in genere : *processionea armatei in bona ordine; processionea santului spiritu de la tatalu;* 2. in specie, procedere religiosa cu cantari basericesci : *processione pentru plouia, in onorea sântului Demetriu;* metaf. *a umblá si calcá ca la processione*, a merge incetu.

PROCESSU, (prin metathese, *porcessu*=*purcessu*),-*a*, adj. part., **processus**, 1. in genere : *celli processi inainte adjungu si mai inai te; armata processa la bc talia . diu'a de processu in strainetate; carrulu d . triunfu nu e inco processu d'in locu;* 2. in specie, ca subst. m. reale; *a)* modu de a urmá, a se portá, lucrá intr'una actione : regula, metodu, calle, passu, mersu regulatu, etc. : *processele scientiei, processe pedagogice; processu rationale, naturale, erratecitu; cu processe bone nu faci nemica cu acestu omu; processulu civilisationei omului, allu desvoltarei ment i omenesci, b)* in sensulu cellu mai speciale : α) judicata, causa de judicatu, tragere in judicata : *processu civile, criminale; a incep intentá processu, a impacá, prolungá, incurcá, taliá, curmá unu processu; a portá processe, a face processu, a se incurcá in processe cu toti; a castigá, perde unu processu;* β) *processu verbale* = cursulu unui faptu descrissu, actu in scrissu prin care se constata unu faptu : *processu verbale essactu, processele verbali alle sedentieloru camereloru; in materie civili si criminali; processele verbali constata authentice faptele ce au a servi de base la cercetarea processeloru.*

* PROCESSURA, s. f., (it. **processura**), d'in *processu*, modu de *procedere*, mai vertosu in cestioni judiciare, — forma de preferitu formei *procedura.*

PROCETARE si *procitare*, v., **recitare, praelegere, repetere;** 1. a continuá a recitá sau lege, a prelege; 2. a relege, a repetí celle lesse; 3. in genere, a repetí : *a procitá canticulu.*

* PROCINCTU, vedi *procingere.*

* PROCINGERE, (se conjuga ca v. *cingere* si *incingere*), **procingere**, a incinge, a provedé cu celle necessarie, applicatu mai vertosu in form'a participiale, *procinctu*=**procinctus**, 1. ca adj. part., provedutu, instructu cu celle necessarie : *flotta procincta;* 2. ca subst. m. reale, munitione, preparatione pentru bellu : *tote ordinile de armati se ofla in procinctu*, in genere : *a fi in procinct* =a fi paratu, in puntulu de a face ceva, *a si summette mânicele*, cumu dice proverbiulu popularu.

* PROCLAMARE, v., **proclamare**, (fr. **proclamer**, it. **proclamare**); 1. in genere, a strigá in gur'a mare; 2. in specie, a publicá, promulgá, spune in pu-

www.dacoromanica.ro

blicu si cu solennitate : *a proclamá una noua constitutione. unu nou rege.*

* PROCLAMATIONE, s. f., **proclamatio,** actione de *proclamare* : *proclamationea constitutionei.*

* PROCLAMATORIU,-*a*, adj. s., **proclamator,** care *proclama.*

* PROCLAMATU,-*a*, adj. part, **proclamatus.**

PROCLINARE, v., **proclinare,** a clinâ, inclinâ, plecâ inainte.

PROCLINATU,-*a*, adj. part., **proclinatus,** plecatu inainte.

* PROCLITICU,-*a*, adj., (προκλιτικός), care *proclina,* se pleca inainte, vorbindu in specie de covente ce si perdu tonulu in pronuntia, applecandu-lu pre coventulu urmatoriu, in oppositione cu *encliticu,* dissu despre covente ce si perdu tonulu, applecandu-lu pre unu coventu precedente; asiá in espressionea : *se dice,* coventulu *se* e *procliticu,* éro in : *dice-se,* acellu-asi coventu e *encliticu : articlulu e in limb'a nostra, encliticu; pronumenile scurtate : mi, ti, si, lu,* etc., *sunt candu enclitice, candu proclitice.*

* PROCLIVE si *proclivu-a*, adj., **proclivis** si **proclivus,** (it. **proclivo**); inclinatu, plecatu inainte, applecatu in diosu : *proclivele coste alle riului; proclivulu coperementu allu casei;* metaf. applecatu, voliosu : *omenii sunt d'in nascere proclivi la libidine;* usioru de facutu : *cu multu mai proclive e mersulu in diosu.*

* PROCLIVITATE, s. f., **proclivitas,** (it. **proclività,** fr. **proclivité**); calitate sau statu de *proclive : proclivitatea muchiei collinei proclivitate naturale la vitie.*

* PROCLIVIU, pl.-*e*, **proclivium;** ceva proclive, statu de *proclive : proclivitulu ripeloru, coperimenteloru.*

* PROCLIVU,-*a*, adj., vedi *proclive.*

* PROCOMIU, s. m., **procomion** (προκόμιον); coma, pèru de d'inainte.

* PROCONSULARE, adj., si

* PROCONSULARIU,-*a*, adj., **proconsularis,** (it. **proconsolare,** fr. **proconsulaire**); relativu la *proconsule : imperiu proconsulare, functioni proconsulari.*

* PROCONSULATU, s. m., **proconsulatus;** demnitate de *proconsule,* cumu si tempulu câtu dura functionea de *proconsule.*

* PROCONSULE, s. m., **proconsul,** 1. magistratu, ce tinea locu de consule intr'una provincia, unde mergea se guberne, dupo ce essiá d'in consulatu, uneori inse si fora se fia portatu consulatulu; 2. in tempurile imperiului, gubernatoriu in provinciele senatului : *multi proconsuli fura crunti, superbi si spoliatori;* de aci, *proconsule*=gubernatoriu tyrannicu si inicu.

* PROCRASTINARE, v., **procrastinare,** (it. **procrastinare,** fr. **procrastiner**); a ammaná pre mane, pre a dou'a di, si in genere, a ammaná : *judicii procrastina judicat'a.*

* PROCRASTINATIONE, s. f., **procrastinatio;** actione de *procrastinare.*

* PROCRASTINATORIU,-*toria*, adj. s., (it. **procrastinatore**); care ammana de adi pre mane.

* PROCRASTINATU,-*a*, adj. part., (it. **procrastinato**), ammanatu.

* PROCREARE, v., **procreare,** (it. **procreare,** fr. **procréer**); a nasce, produce, 1. proprie : *animalile ce procrea multi feti, au si multe mammille; d'in trei mulieri ce a tinutu, a procreatu cu fia-care mai multi copilli; casatori'a are de scopu procrearea si educarea de copilli; d'in mice sementie térr'a procrea mari arbori;* 2. metaforice, a face, produce, formá, casioná, etc.

* PROCREATIONE, s. f., **procreatio,** actione de *procreare : procreatione de fientie assemini.*

* PROCREATORIU,-*toria*, adj. s., **procreator,-trix;** care *procrea,* parente, nascutoriu, auctoriu, etc.

* PROCRESCERE, v., (se conjuga ca v. *crescere*), **procrescere,** a cresce d'in altulu, a se nasce; a semarí; a se inmultí.

PROCT-, si *procto-,* (d'in grec. πρωκτός=anu, sedutu), in composite scientifice ca : *proctalgia,* s. f., (fr. **proctalgie,** d'in ἄλγος=dorere), dorere de sedutu fora semne de inflammatione; de ací : *proctalgicu,-a*, adj., (fr. **proctalgique**), relativu la *proctalgía; proctagra,* s. f., (fr. **proctagre,** d'in ἄγρα=prendere, appucare), dorere artritica la sedutu;

www.dacoromanica.ro

proctite, s.f., (fr. **proctite**), inflammatione a sedutului; *proctocele*, s. f., (fr. **proctocèle**, d'in κήλη = surpatura), vettematura a *rectului*; *proctoleucu,-a*, adj., (fr. **proctoleuque**, d'in λευκός=albu), care are sedutulu albu, vorbindu de certe insecte; *proctoncía*, s. f., (fr. **proctoncie**, d'in ὄγκος=tumore), inflatura a sedutului; *proctoptose*, s. f., (fr. **proctoptose**, d'in πτῶσις=cadere)=*proctocele*; *proctorrhagia*, s. f., (fr. **proctorrhagie**, d'in ῥαγεῖν=rumpere), hemorrhagía a sedutului; de ací si: *proctorrhagicu,-a*, adj., (fr. **proctorrhagique**), relativu la *proctorrhagia*; *proctorrheia*, s. f., (fr. **proctorrhée**, d'in ῥεῖν=curgere), scurgere de mucositati pre sedutu; de ací si: *proctorrheicu,-a*, adj., (fr. **proctorrhéique**), relativu la *prectorrheia*.

* PROCU, s. m., **procus**, (it. **proco**); care cere, pretende, (vedi *procare*), si in specie, care cere una muliere in casatoria, *petitoriu*.

* PROCUBARE, v., **procubare**, a stá colcatu, a jacé pre pantice; a stá intensu si colcatu.

* PROCULCARE, v., **proculcare**; a calcá inainte, a calcá ceva ce sta inainte; a calcá in petiore; a maletractá, batujocorí.

* PROCULCATIONE, s. f., **proculcatio**; actione de *proculcare*.

* PROCULCATORIU, *toria*, adj. s., **proculcator**, care *proculca*.

* PROCULCATU,-*a*, adj. part., **proculcatus**, calcatu, maletractatu, batujocoritu.

* PROCUMBERE, v., **procumbere**, a cadé cu faci'a la pamentu, a se colcá si intende diosu pre pantice, a cadé inainte, a fi plecatu, a cadé, a se perde, a se ruiná, a nu mai poté, etc.: *prensii procumbu la petiorele invingutoriului; procumbu in genuchi la imagini sacre; taurulu procumbe si espira; a procumbe sub greutatea sarcinei*.

* PROCURA, s. f., (it. **procura**), officiu allu *procuratoriului*, resedentia a *procuratoriului*, mai vertosu, potere data acestui-a de altulu a lucrá in nomele acellui-a, cumu si actulu prin care se da acea potere: *fora procur'a mea nu pote fi advocatulu meu; procura publica*=*procura de statu*, officiu sau potere data *procuratoriului de statu*.

* PROCURANTE, adj. part. pres., **procurans**, (it. **procurante**), care *procura*.

* PROCURARE, v., **procurare**, (it. **procurare**, fr. **procurer**), a avé cura, a vedé de ceva, a direge, administrá, cultivá, etc., 1. in genere: *a procurá calli si alte viti; a procurá agri, seminature, gradini; a procurá de alle mancarei*; 2. in specie: *a)* a vedé de interessile si negotiele altui-a, a le cautá, administrá, direge, a fi economulu, administratoriulu, apperatoriulu interessiloru altui-a: *eu scieam co altulu procurá mosiele vostre; b)* mai vertosu, α) a fi administratoriu allu unei provincia, a guberná una provincia, unu tinutu; β) a fi *procuratoriu de statu*, a essercitá officiulu de ministru publicu allu societatei civile; γ) a apperá interessile in processu de judicata alle cuiva, a fi advocatu allu cuiva, a avé *procur'a* de a tractá in nomele cuiva; *c)* a cercá se capite ceva pentru sene sau pentru altulu, si de ací: a pune la dispositione, a adduce, dá, facilitá cuiva ceva: *prin labore si procura omulu tote câte i su necessarie; nu sciu cumu se ne procuràmu apa; a si procurá amici, favore; a procurá victualie armatei, venirea neasteptata a amiciloru ne a procuratu mare placere*.

* PROCURATIONE, s. f., **procuratio**, (it. **procurazione**, fr. **procuration**), actione de *procurare*, 1. in genere: *procuratione a calliloru publice, a negotieloru private, a negotieloru publice; procuratione a interessiloru domestice; procuratione de provisioni, de lemne, de vestimente*; 2. in specie potere de a lucrá in nomele altui-a, potere de *procuratoriu*, mai vertosu *procuratoriu, privatu: a dá procuratione, a si face toti prin procuratione, a lucrá fora procuratione*.

* PROCURATORE,-*trice*, adj. s., vedi *procuratoriu*.

* PROCURATORESSA, *procuratoría, procuratoriatu*, sau *procuratoratu*, vedi *procuratoriu*.

www.dacoromanica.ro

* PROCURATORIU,-*toria*, adj. s., **procurator,-trix**, (it. **procuratore**, fr. **procurateur**, si **procureur**), care *procura* sau serve *a procurare*, 1. in genere: *procuratoriu allu mesei domnesci, allu staulelorn regali. procuratoriu allu calliloru. procuratorii unei baserica, procuratoriulu unei mosía; procuratóri'a unei case mare, a unei curte mare; procuratorii de provisioni ai armatei; procuratorii de vinuri ai caseloru nostre; medie procuratorie de celle necessarie vietiei; procuratóricle* sau *procuratricile essercita adese maietrie vili si rosinose*; —asiá déro formele feminine: *procuratória* si *procuratrice*, au sensulu generale allu masculineloru: *procuratoriu*, *procuratore*, pre candu forme, ca *procuratoressa*, se applica in sensurile particulari, de cari la urmatoriulu: 2. in specie, *a)* in sensu mai largu, *procuratoriu* =ingrigitoriu, preveghiatoriu, inspectoriu, locutinutoriu, plenipotentiariu, insarcinatu cu negotie si interessi alle altui-a, etc., *b)* a nume cu sensuri mai restrinse, α) administratoriu allu unui bonu, mai vertosu allu unui bonu immobile, mosía, etc., epistatu, ingrigitoriu de mosía, de ospetaría, de ospitiu, etc.; β) cellu cui e data poterea de de a tractá si apperá processele cuiva, advocatu: *a se infaciosiá, a comparé prin procuratori la judecata; cellui accusatu de crime nu permitte legea a comparé prin procuratoriu*;γ) la monasterie si alte institute: economu, insarcinatu cu interessile materiali sau legali; δ) locotenente, gubernatoriu allu unei provincia; ε) mai vertosu, ministru allu legei, magistratu pusu pre longa curti si tribunarie, spre a face se se observe strict'a applicatione si essecutione a legei: *procuratoriu generale, procuratoriu de statu la tribunarie, corpulu procuratoriloru.*

* PROCURATU,-*a*, adj. part., **procuratus**, (it. **procurato**, fr. **procuré**), in s. verbului: *celle necessarie procurate in currendu; potere procurata prin economi'a mecanismului.*

* PROCURRERE, *procursi* si *procursei*, *procursu*. v., **procurrere**; a curre, a dá fug'a, a merge rapide inainte; despre locuri, a essí, a se intende in afora de locurile vecine; asiá despre parti de plante, despre ramuri, etc.; metaf. a procede, propassí.

* PROCURSARE, v., **procursare**, (d'in *procursu* de la *procurrere*), a *procurre* cu mare repiditate.

* PROCURSATIONE, s. f., **procursatio**, actione de *procursare*: *procursationea celloru usioru armati.*

* PROCURSATORIU,-*toria*, adj. s., **procursator**, care *procursa*, in specie, *procursatori*, militari, armati, fr. **tirailleurs**, vedi si *procursoriu.*

* PROCURSIONE, s. f, **procursio**, actione de *procurrere.*

* PROCURSORIU,-*soria*, adj. s., **procursor** si **procursorius**, care *procurre*, in specie: *militari procursori*, *cete procursorie* si absol. *procursori*=fr. **tirailleurs.**

PROCURSU,-*a*, adj. part., **procursus**, in s. verbului: *militarii procursi; momentulu de procursu bene allessu;* in specie ca subst. m., *procursulu cellora usioru armati;* metaf., *procursele unei insule.*

* PROCURVARE, v., **procurvare**, a curvá sau curbá inainte.

* PROCURVU,-*a*, adj., **procurvus**, curbatu inainte: *procurbe corne.*

* PRODEGENTE, part. adj., **prodigens**, care prodege: *fili prodegenti mari patrimonie.*

*PRODEGENTIA, s. f., **prodigentia**, calitate si fapta de *prodigente.*

* PRODEGERE, si *prodigere*, *prodissi* si *prodissei*, *prodessu*, v., **prodigere**, a resipí, consume, mancá: *a prodege totu patrimoniulu ereditu de la boni si straboni;* vedi si *prodigere.*

* PRODERE, *produi*, *produtu*; si *prodedei*, *produ*, v., **prodere**, (*pro-dare*, ca si: *perdere*=*per-dare*) a dá pre facia, si in specie, a dá pe facia calcandu onórea, credenti'a, a vende: *fapta infame e a si prode amicii, patri'a, parentii;* la anticii classici insemná si: a lassá posteritatii.

PRODICERE, (se conjuga ca v. *dicere*), v., **prodicere**, a puue unu terminu mai departatu pentru tractarea unui pro-

www.dacoromanica.ro

cessu : *a prodice litigantiloru diu'a de infaciosiare*, **diem prodicere.**

* PRODICTATORIU si *prodictatore*, s. m., **prodictator**, vice-dictatoriu, locotenente de *dictatoriu.*

* PRODICTIONE, s. f., **prodictio**, actione de *prodicere.*

* PRODICTU,-*a*, adj. part. s., **prodictus**, in s. verbului : *diua prodicta, terminu prodictu.*

* PRODIGALE, adj. adv., vedi *prodigu.*

* PRODIGALITATE, s. f., **prodigalitas**, (it. **prodigalità** si **prodigalitate**, fr. **prodigalité**), calitate si fapta de *prodigale*, de *prodigu*, escessu de spese, resipa de banni, mare generositate.

* PRODIGARE, v., **prodigere**, (it. **prodigare**, fr. **prodiguer**, d'in *prodigu*), a fi *prodigu*, largu de mâna, a dá, spende cu profusione, a resipí, etc. : *nu se prodiga asiá bannii ce se stringu cu mare sudore;* metaf., *a prodigá sangele seu pentru patria; totoru-a prodigati favorile vostre.*

* PRODIGATIONE, s. f., **profusio**, actione de *prodigare : prodigationea tótei stare familiare.*

* PRODIGATORIU, -*toria*, adj. s., **prodigens, prodigus**, care *prodiga*, resipitoriu, *prodigu, prodigente.*

* PRODIGATU,-*a*, adj. part., **profusus.**

* PRODIGENTE, *prodigentia, prodigere;* vedi *prodegente, prodegentia, prodegere.*

* PRODIGIALE, adj., **prodigialis**, de *prodigiu*, estraordinariu, contra-naturale, minunatu : *semne prodigiali; fenomenu prodigiale.*

* PRODIGIATORIU,-*toria*, adj. s., **prodigiator**, cellu ce esplica *prodigiele, interprete de prodigie.*

* PRODIGIOLU,-*oru*, pl.-*e*, **prodigiolum**, deminutivu d'in *prodigiu.*

* PRODIGIOSITATE, s. f., (it. **prodigiosità**), calitate de *prodigiosu.*

* PRODIGIOSU,-*a*, adj., **prodigiosus**, (it. **prodigioso**, fr. **prodigieux**) plenu de *prodigie*, estraordinariu, contra-naturale, miraculosu, straniu, singulare, etc. : *prodigiose apparitioni; prodigiosa staiura a monstrului; prodigiose nature, prodigiosu lussu, prodigiose ornamente.*

* PRODIGIU, pl.-*e*, **prodigium**, (it. **prodigio**, fr. **prodige**); 1. semnu presagitoriu, semnu estraordinariu despre ce are se fia, arretare divina, minune, in intellessu bonu, déro si mai desu in sensu reu : *aceste prodigie declara poterea divina; eclipsile de luna si de sore se considerá la antici, si se considera si astadi intre ignoranti ca nesce prodigie; prodigie imbuccuratorie, intristatorie;* 2. metaforice, minune, miraclu, monstru, popul. *arretare, arettare divina : unu monstru de uritione e unu prodigiu, plouia cu sange e prodigiu;* déro si : *unu copillu pentru rar'a sea intelligentia se dice unu prodigiu; a face prodigie de barbatia; unu remediu face prodigie, unu studente face prodigie de progressu in scurtu tempu.*

* PRODIGU,-*a*, adj., **prodigus**, (it. **prodigo**, fr. **prodigue**, d'in *prodigere*), resipitoriu, fora mesura in spese, cu mâna larga sau *mâna sparta*, 1. proprie : *celli cu mâna larga sunt sau prodigi sau liberali; celli cu mâna sparta sunt totu de a un'a numai prodigi; celli prodigi si perdu averile in jocuri, in ospetie, in pertreceri libidinose; prodigu de allu altui-a ca si de allu seu;* si despre lucruri, cu intellessulu de ce adduce resipa, spese escessive : *prodigu'a lussuria, prodigele margaritarie;* 2. metaforice, generosu, avutiosu, mare, abundante, superbundante, care nu crutia, nu economesce : *prodiga terrina; prodigu de sangele seu, de viéti'a sea; prodiga mâna;* si in reu : *prodigu de arcanele altoru-a, prodigu chiaru de onorea sea.*

* PRODIRE, v., **prodire**, (*pro-d-ire;* compara *per-ire, su-ire*, etc.), a merge inainte, a inaintá, a essí, a se arretá, a paré, etc. : *e destullu a prodí peno acollo, déco nu se pote mai departe; noui actori produ pre scena; ordiulu prode la septe dille, alte grane produ mai de tempuriu; a prodí la lupta; abiá prodissem d'in portu.*

* PRODITIONE, s. f., **proditio**, (it. **prodizione**, v. fr. **proditon**); 1. d'in *pro-*

www.dacoromanica.ro

ditu, de la *prodere*, in intellessu speciale de dare pre facia cu perfidia : *omicidiulu cu proditione e crime forte odiosa; proditionea patriei, amiciloru, arcaneloru incredentiate; proditionea postului, stationei, flammurei, credentiei jurate;* 2. d'in *proditu* de la *prodire, proditione*=essire inainte, arretare, parere, presentare, inaintare, etc.

* PRODITORE,-*proditrice*, si :

* PRODITORIU,-*toria*, adj. s., **proditor,-trix**, si **prodictus**, (it. **proditore, proditorio**); d'in *proditu* de la *prodere*, care *prode* sau serve a *prodere* = a dá pre facia cu calcarea credentiei : *proditorii de patria merita mortea cea mai complita; misellu proditoriu allu amiciloru, allu parentiloru, a totu ce e mai sântu; proditoriele telle covente mi voru repune capulu.*

* PRODITU,-*a*, adj. part., 1. d'in *prodere, proditu,-a*=**proditus** : *arcanele prodite de voi, atâti nefericiti proditi de misellii loru complici; nu poti ascunde menî'a prodita pre selbatic'a tea facia;* 2. d'in *prodire, proditu,-a*, **proditus** : *noui actori proditi pre scena; nu e tempu de proditu pre scena.*

* PRODROMU,-*a*, adj. s., **prodromus**, (πρόδρομος, it. **prodromo**, fr. **prodrome**), proprie, care *curre* sau merge, vine inainte; luatu de regula ca subst. m. reale, prodromulu, 1. prefatione, precoventare, introductione la unu studiu, la unu opu; 2. tempu ce precede immediatu unu morbu; prorumptionea acestui morbu; 3. ventu ce bate optu dille inainte de resaritulu caniculei.

PRODUCENTE, adj. part. pres., **producens**, (it. **producente**); care *produce : factori producenti summ'a acesta-a.*

PRODUCERE, (se conjuga ca v. *ducere*), v., **producere**, (it. **produrre** si **producere**, fr. **produire**); a duce inainte, a presentá; 1. proprie, *a)* in genere : *produceti actricile pre scena; d'in castre capitanulu produce ostea in faci'a ostei inimice; a produce marturii favorabili si defavorabili; a produce unu necunoscutu in una societate; a produce una féta mare in lume; a se produce in lume; a nu se sci produce in lume;*—mai vertosu a prolungá, lungí, latí : *a produce firulu, torcundu lân'a sau metassea, bombaculu; b)* in specie, α) a scóte la lumina, a nasce, generá, face, creá : a *produce filii si filie; pamentulu grassu produce mai multu de câtu cellu macru; commerciulu, ca si alte industrie si arti, produce valori; producere, in industria si commerciu, e oppositu la consumere; una causa produce mai multe effecte; produce cineva mare sau mica impressione prin vorbele, faptele, aspectulu seu; mentea produce, sunt inse si menti sterpe, cari nu producu nemica; d'in nemica nu s'a produssu, nu se produce si nu se va produce nemica;* β) *a produce voce, a produce syllabele*, a le lungí; 2. metaforice, *a)* a promové, a inaltiá, a inaintá : *a produce pre cineva la celle mai inalte grade alle ierarchiei civile; b)* a ammaná, a lungí, a temporisá : *a produce peno dupo mediulu noptei pertrecerile; a produce conversationea peno la diua; a produce d'in véra pre iérna essecutionea lucrului; a produce lini'a, planulu, directionea.*

* PRODUCTIBILE, adj., (it. **produttibile**, fr. **productible**); care se pote *producere.*

* PRODUCTIBILITATE, s. f., (fr. **productibilité**); calitate de *productibile.*

* PRODUCTILE, adj., **productilis**, care se pote *producere*, si in specie, care se pote prolungá, lungí, latí, intende, etc. vedi simplu *ductile.*

* PRODUCTILITATE, s. f., calitate de *productile.*

PRODUCTIONE, s. f., **productio**, (it. **produzione**, fr. **production**); actione si effectu allu actionei de *producere : productionea nouiloru cantori pre scen'a capitalei; productionea unei syllabe, a tempului, a unei linia; productione de grâne, de vinuri; productionile spiritului, imaginationei, productioni industriali, artistice.*

* PRODUCTIVITATE, s. f., (it. **produttività**), calitate, potere de *productivu : productivitatea acestui agru nu e mare.*

* PRODUCTIVU,-*a*, adj., (it. **produttivo**, fr. **productif**), aptu *a produce-*

www.dacoromanica.ro

re : principiu productivu, agri forte productivi.

* PRODUCTORE,-*trice*, si :

* PRODUCTORIU,-*toria*, adj. s., **productor**, (it. **produttore,-trice**, fr. **producteur,-trice**); care *produce; productorii si consumptorii; productori de vinuri; mamm'a e productori'a filiei in lume; corpuri productorie de caldura.*

PRODUCTU,-*a*, adj. part., **productus**, (it. **produtto si prodotto**, fr. **produit**); 1. ca adj. : *effectele producte prin actionea apei*, déro mai vertosu : 2. ca subst. reale, *a)* abstr. *productulu de stricatione prin batali'a apei, b)* mai allessu concretu, ce *se produce :* effectu, lucru, opu, etc., α) *producte naturali*=*producte alle naturei, producte artificiali*=*producte alle artei, alle artiloru si alle industriei; productele agricole indigene si straine; productele mentei, spiritului sunt conceptele, notionile, cogitationile; productulu laborei propria; productulu crudu, productele brute; productulu unei fortia, productulu mai multoru fortie ;* β) in specie, α') *productu, producte* = *producte agricole*, cereali, sementie, etc.; β') *productu* = numeru *produssu* prin multiplicarea de alti numeri nomiti *factori;* cantitate *produssa* prin multiplicatione de alte cantitati ca factori.

PRODUSSU,-*a*, adj. part., **productus.**

PRODUTU,-*a*, adj. part., **proditus.**

* PROEMIARE, v., **proœmiare**, (it. **proemiare**); a face *proemiu*, a incepe cu *proemiu.*

* PROEMINENTE, part. adj., **proeminens**, (fr. **proéminent**); care *proemine : crescete de monti proeminenti, fronte proeminente.*

* PROEMINENTIA, s. f., (fr. **proéminence**); calitate, statu de *proeminente : proeminenti'a frontei, nasului; proeminenti'a sculpturei in releviu.*

* PROEMINERE, v., **proeminere**, (fr. **proéminèr si prominer**; d'in *pro* si *eminere*), a essí mai afora, a se inaltiá mai presusu : *acelle doue crescete de monti proeminu; nasulu proemine in facia; frontea ce proemine se crede co e de omu intelligente.*

* PROEMIU, pl.-*e*, **proœmium** (προοίμιον, it. **proemio**, fi. **proème**); prima parte a unei oratione, unui studiu, unui discursu, prefatione, etc.

* PROEMPTOSE, s. f., (fr. **proemptose**, d'in ἔμπτωσις=incidentia); ce se intempla, candu lun'a noua se face inainte de tempulu covenitu : *proemptosea se dice si ecatione lunaria.*

* PROENCENPHALIA, s. f., (fr. **proencéphalie**); statu de *proencephalu;* de ací : *proencephalicu,-a*, adj., (fr. **proencéphalique**), relativu la *proencephalia* sau la *proencephalu; proencephalu,-a*, adj. s., (fr. **proencéphale**, d'in πρό= pro, inainte, ἐγκέφαλον = cerebru), care are creerulu afora d'in craniu, in regionea frontei : *monstri proencephali*, subst. *unu proencephalu.*

* PROFANARE, v., **profanare**, (it. **profanare**, fr. **profaner**); a face *profanu*, a violá ce e sacru, a spurcá, a batujocorí ce e sântu : *a profaná basericele, vasele sante;* prin estensione : *a profaná nomele de amicitia; a profaná arcanele, secretele*, dandu-le pre facia.

* PROFANATIONE, s. f., **profanatio**, (it. **profanazione**, fr. **profanation**); actione de *profanare*, spurcare a celloru sante : *profanationea altarieloru.*

* PROFANATORE, *profanatrice*, si :

* PROFANATORIU,-*toria*, adj. s., **profanator**; care *profana*, viola, spurca celle sacre.

* PROFANATU,-*a*, adj. part., **profanatus**, violatu, spurcatu : *lucruri sacre profanate de pagâni.*

* PROFANITATE, s. f., **profanitas**, (it. **profanità**, si **profanitate**); calitate de ce e *profanu : profanitatea fapteloru telle; profanitatea celloru sesse dille d'in septemana.*

* PROFANU,-*a*, adj., **profanus**, (it. **profano**, fr. **profane**); 1. proprie, departe de *fanu*, de ací, ce nu e sacru, ci mundanu : *istoria profana, musica profana, poesia profana ; vulgulu profanu, omenii profani*, in oppositione cu *personele sacre;* 2. metaforice : α) irreligiosu, spurcatu : *profanulu paganu, profan'a limba ce pangaresce totu ce e sacru;* β) neinitiatu, strainu : *ómeni profani in scienti'a acésta-a : profanu de totu ce se petrece;*

www.dacoromanica.ro

γ) de reu auguriu : *profan'a passere a noptei.*

* PROFARE, vedi *profatu.*

* PROFATU,-*a*, adj. part. s., **profatus**, (it. **profato**); pronuntiatu, dissu, spusu; massima. assioma, etc.

* PROFECERE, *profeci, profectu*, v., **proficere**, si **proficisci**; a face inainte, a dá inainte, a inaintá, a propassí, a progrede, a appucá inainte, a se folosí, a fi folositoriu, a contribuí, a adjutá, etc.

* PROFECTABILE, (si *profettabile, profittabile*), adj., **proficiens**, (it. **profittabile**, fr. **profitable**); de care pote cineva *profectare*,—utile, folositoriu, fructuosu.

* PROFECTARE, (si *profettare, profittare*), v., (**profectare**), **proficere**, (vedi si *profecere*, compara si it. **profittare**, fr. **profiter**, d'in *profectu* de la *profecere*, cu intellessu intensivu de) : a *profece* multu, a face mare *profectu*, a face progressu, a se folosí bene si multu, a trage mare folosu : *a profectá in scientia; a profectá d'in negotiu; a profectá de tote occasionile.*

* PROFECTIONE, s. f., **profectio**, (d'in *profectu* de la *profecere*); actione de *profecere.*

* PROFECTORIU,-*toria*, adj. s., **profector**; care *profece.*

* PROFECTU, (si *profettu profittu*),-*a*, adj. part., **profectus**, (compara si : it. **profitto**, fr. **profit**), inaintatu; 1. in genere : *studenti profecti la unu inaltu gradu de scientia;* 2. in specie, ca subst. m., *profectulu, a)* in sensu largu, progressu, inaintare, crescere, prosperare, etc. : *profectulu in b ne, in cultura; b)* in sensu strimptu, progressu in bene, si mai vertosu, castigu, folosu, inavutire, etc. : *profectu trassu d'in usurele capiteloru.*

* PROFERERE si *proferire*, v., **proferre**, (it. **proferire**, fr. **proférer**), 1. a ferí=a duce inainte, a presentá : *a proferí una cupa de vinu; a proferí passulu, petiorulu;* 2. metaforice, *a)* a pronuntiá, spune, articulá : *a proferí reu ultimele syllabe; b)* a prolungá, ammaná; *c)* a publicá, dá la lumina, produce in publicu; *d)* a descoperí, face connoscutu; *e)* a adduce, presentá : *a proferí marturi si autoritati.*

* PROFESSARE, v., **profiteri**, (it. **professare**, fr. **professer**); 1. a spune, declará, arretá in publicu una opiniune, una credentia si alte assemiui : *a professá abstinentia compteta de la actioni politice; a professá errori, eresie; professati doctrine surpatorie de basile societatei;* 2. a essercitá in publicu sau pentru publicu, a invetiá in publicu : *a professá pictur'a, physic'a, philosophi'a; a professá ollari'a, ferrari'a si alte maiestrie; a professá in scola publica.*

* PROFESSATORIU,-*toria*, adj. s., (it. **professatore**), care *professa*, sau serve a *professare : professatori de novationi.*

* PROFESSATU,-*a*, adj. part., (it. **professato**, fr. **professé**) : *noua doctrina professata de eretici.*

* PROFESSIONALE, adj., (it. **professionale**), relativu la *professione : instructione professionale; scole professionali.*

* PROFESSIONARIU,-*a*, adj. s., **professionarius**, relativu la *professione;* lenatu de regula ca subst. personale, *professionariu*=cellu ce essercita una *professione.*

* PROFESSIONE,-*i*, s. f., **professio**, (it. **professione**, fr. **profession**); 1. declaratione publica si soleune : *professionea cogiteloru selle;* 2. declaratione publica a credentieloru si sentimenteloru ce are cineva in materia de politica sau de religione; *professione de credentia;* 3. stare, conditione, messería : *professione liberale; professione de advocatu, de medicu, de chirurgu; ferrariu, pellariariu, lemnariu de professione; omu fora professione.*

* PROFESSORALE, adj., (fr. **professoral**), relativu la *professore; viétia professorale, functioni professorali.*

* PROFESSORATU, pl.-*e*, (it. **professorato**, fr. **professorat**); 1. stare, conditione de *professore : professoratulu cauta se fia onoratu, co-ci ellu cere unu mare devotamentu d'in partea cellui ce lu essercita;* 2. durata a functionei unui *professore : sub professoratulu lui Lazaru s'au desteptatu nationalismulu*

www.dacoromanica.ro

intre Români; ellu are unu professoratu de doue dieci si cinci de anni.

* PROFESSORE, s. m., **professor**, vedi *professoriu*.

* PROFESSORESSA, s. f., **professoris uxor**, muliere, socia a professorelui.

* PROFESSORIU,-*a*, adj. s., **professor, professorius**, (it. **professore**, fr. **professeur**), care professa, invétia in publicu una scientia sau arte; de ací subst. m., *professoriu*=invetiatoriu publicu de una scientia sau arte : *professoriu de istoria, de mathematica, de litteratura; bonu professore, assiduu professore; spre a fi professore de universitate se cere gradulu de doctore;* subst. f., *professoria* =invetiatória de una scientia, sau arte; subst. f. abstr. *professoría*=professoratu.

* PROFESSU,-*a*, adj. part., **professus**, spusu, declaratu inaintea omeniloru : *sentimente professe, inimicitia professa, principiu professu de adeptii sei;* de ací subst. *unu professu, una professa*, care si a facutu professionea de credentia, si in specie, unu monachu sau una monacha care a facutu professionea ce se cere dupo regulele monasteriului.

* PROFESTU,-*a*, adj., **profestus**, ce nu e *festu*, ci liberu : *dille profeste*, dille in cari e iertatu a face lucrari ordinarie, dille de lucru sau de lucratóre, in opposit. cu *dille feste*=serbatori.

* PROFETARE, *profetatione, profetatu;* vedi *prophetare, prophetatione, prophetatu.*

†† PROFETERE si *profitere, professi* si *professei, professu*, v., **profiteri, (pro-fateri)**, a spune, declará in publicu. Radecin'a derivateloru : *professu, professoru, professura, professione, professare*, etc.

* PROFETIA, *profetu*, etc.; vedi *prophetia, prophetu.*

* PROFICERE, *proficente, proficentia*, vedi *profecere.*

* PROFICU si *proficuu,-a*, adj., **profícuus**, (it. **profícuo**), care *profice*, care e de folosu, utile, fructuosu : *negotie pucinu proficue.*

* PROFILAMENTU, pl.-*e*, (it. **profilamento**); actione si effectu allu actionei de *profilare.*

* PROFILARE (si *profirare*), v., (it. **profilare**, fr. **profiler**); 1. a face, a leuá, redicá, descrie *profilu-lu : a profilá faci'a, capulu, cornicea;* 2. in genere, a deliniá, desemná; 3. metaforice; *a)* a orná marginile unui ce; *b)* in genere : *crescetele montiloru cu masse de arbori pyramidali se profila pre bolt'a cerului.*

* PROFILATU, (si *profiratu*),-*a*, adj. part., (it. **profilato**) : *facia profilata.*

* PROFILATURA (si *profiratura*), s. f., (it. **profilatura**), actione, effectu si arte de *profilare.*

* PROFILU, (si *profiru*), pl.-*e*, (it. **profilo**, fr. **profil**); deliniamentu, desemnu, configuratione a unui obiectu vedutu de una parte sau latura, in realitate sau in pictura, si a nume : 1. ca opposítu la facia, *profilu*=latura, parte laterale : *capu in profilu, facia de profilu; mulieri vedute in profilu sau de profilu; e mai greu a depinge pre cineva in facia de câtu in profilu; dupo profile se destingu, in parte, stirpile de omeni; profilulu classicu e cellu mai formosu typu connoscutu peno astadi;* 2. ca oppositu la *planu, profilu*=aspectu, desemnu laterale : *chart'a capitalei in profilu; profilulu unei catena de monti, unui mare fluviu;* 3. in architectura, *profilu*=aspectu, desemnu ce are unu edificiu, candu e intersecatu prin unu planu verticale : *profilulu castrului, palatiului;* 4. *profilu*=ornamentu allu partiloru estreme : *profilulu cornicei;* 5. figur. *si omulu cellu mai sinceru nu arréta addeverulu de câtu in profilu;* 6. in genere, *profilu*= liniamentu allu uuui ce completu, inse in cea mai simpla espressione.

* PROFITABILE, *profitare, profitu* =*profittabile, profittare, profittu;* vedi *profectabile, profectare, profectu.*

* PROFITENTE, adj. part. pres., care *profite.*

†† PROFITERE, v., **profiteri**, vedi *profetere.*

* PROFLAMINE, s. m., **proflamen**, locotenente de *flamine.*

* PROFLARE, v., **proflare**, a suffiá inainte, afora; a dá afora prin sufflare;

www.dacoromanica.ro

in genere, a versá, a dá afora : *a si proflá foculu, menia.*

* PROFLATU,-*a*, adj. part., **proflatus**, sufflatu afora.

* PROFLIGARE, v., **profligare**, (**profligere**); a calcá, dá la pamentu; a invinge, sfermá, taliá in buccati, nemicí : *cu micu numeru profligà numerose armate de inimici.*

* PROFLIGATIONE, s. f., **profligatio**, actione de *profligare*, si effectu allu acestei actione.

* PROFLIGATORIU,-*toria*, adj. s., **profligator**; care *profliga : resipitori si profligatori ai patrimonieloru.*

* PROFLIGATU,-*a*, adj. part., **profligatus**, in s. verbului : *tota ostea profligata.*

* PROFLIGERE, *proflissi* si *proflissei*, *proflissu* si *proflictu*, v., (**profligere**), **proflictus**, a calcá la pamentu, a dá diosu, a ruiná, perde.

* PROFLUENTE, adj. part. pres., **profluens**, care *proflue : ape profluenti in mare massa; profluente limbutia; stylu profluente;* s. m. *unu profluente*, apa currente, riu, fluviu, etc.

* PROFLUENTIA, s. f., **profluentia**, calitate, cursu de *profluente : profluenti'a vorbei, espressionei.*

* PROFLUERE, si

* PROFLUIRE, v., **profluere**; 1. a *fluere*, sau curgere inainte, a *fluere*, afora, a essí si merge; 2. in genere, a curre, merge, a avé cursu, a se face, a se pertrece.

* PROFLUU,-*a*, adj., **profluus**, care *proflue : proflue lacrime d'in formosi ochi.*

* PROFLUVIU, pl.-*e*, **profluvium**; 1. actione de *profluere*, cursu, cursore; 2. in specie, ca terminu medicale : *profluviu de pantice, de sange, de sementia genitale.*

* PROFUGERE, si

* PROFUGIRE, v., **profugere**, a fugí inainte, departe, a leuá fug'a, a cautá se scape.

* PROFUGU,-*a*, adj. s., **profugus**, care fuge, care a fugitu, fugariu; 1. in genere : *profugi d'in campulu de lupta, mai multi profugi de la rebelli;* 2. in specie : *a)* care ambla d'in locu in locu, nestabile, fugariu; *b)* cellu fugitu de la loculu seu : stramutatu aiurea, essiliatu, fugariu, etc.

* PROFUMAMENTU, pl.-*e*, (it. **profumamento**); actione de *profumare*, cumu si mediu, materia de *profumare.*

PROFUMARE, v., (it. **profumare**, fr. **parfumer**), a dá *profumu* la ceva sau cuiva : *Platone scote pre Omeru d'in republic'a sea, dupo ce lu profuma bene si l'incorona cu flori; a profumá vestimentele, perulu, mânele, faci'a, manusiele; a profumá una scrissore, ca se ua curitie de contagiu pestilentu;* in specie, *a profumá*=affumá, spre a desinfectá.

PROFUMARESSA, *profumaria*, vedi *profumariu.*

PROFUMARIU,-*a*, adj. s., (it. **profumiero — profumiera — profumeria**, fr. **parfumeur — parfumier — parfumerie**); relativu la *profumu*=*essentie profumarie;* leuatu mai vertosu ca subst. *a)* masc. personale, *profumariu* = cellu ce face sau vende profume = **myropola**, **unguentarius**; fem. in acestu sensu : *profumaressa* = muliere a *profumariului* sau muliere ce in nomele seu face sau vende *profume; b)* m. reale, *profumariu*, plur. *profumarie*=vasu de facutu *profume* sau de conservatu *profume; c)* femin. reale; α) *profumaría*=(**unguentaria**)= arte sau negotiu de *profumariu;* stabilimentu sau officina de *profumariu;* β) *profumaria* = *profumare* = vasu de facutu sau de conservatu *profume.*

PROFUMATIONE, s. f., actione de *profumare.*

PROFUMATORIU,-*toria*, adj. s., (it. **profumatore**, fr. **parfumeur**), care *profuma;* sau serve a *profumare : unsori profumatorie; unu profumatoriu cu delicatu nasu;*—ca subst. reale m. *profumatoriu*, pl.-*e*, sau f. *profumatoria* = *profumatore*,=vasu sau mediu de *profumare.*

PROFUMATU,-*a*, adj. part., (it. **profumato**).

PROFUMU, pl.-*e*, si-*uri*, (it. **profumo**, fr. **parfum**), **odor**, **unguentum**, **suffimen**, sau **suffitus**; 1. odore, odore placuta, cumu si substantia licida sau unsurosa,

www.dacoromanica.ro

care essala assemine odore: *a arde profume pre altariu; a se affumá cu deliciose profume; a si unge pèrulu, capulu, a si frecá peptulu si faci'a cu celle mai suavi profume; profumulu floriloru te imbéta; femina fora pudore, flore fora profumu;* 2. in specie; *a)* totu ce pentru placere sau pentru sanetate se arde sau se ferbe, spre a capitá odorea *fumului*, care inco se dice *profumu; b)* fumu de substantie odorose; *c)* fig. adulatione, lingusire, ce place, imbéta ore-cumu si ammetesce pre cineva.

PROFUNDARE, v., (it. **profundare**, fr. **profonder**), a dá *affundu;* a affundá, a cofundá; a ruiná, derimá; si intr. a cadé la fundu, a se cofundá, a se derimá, a perí.

PROFUNDATIONE, s. f., (it. **profondazione**); actione de *profundare* si statu produssu prin acésta actione.

PROFUNDATU,-*a*, adj. part., **profundatus**, (it. **profondato**), affundatu.

PROFUNDETIA, s. f., (it. **profondezza**); calitate de *profundu*; vedi si *profunditate*

* PROFUNDERE, *profunsi* si *profunsei*, *profunsu* si *profusu*, v., **profundere**, (it. **profondere**, d'in *pro-fundere*); 1. a *funde* sau versá inainte, si de ací, a versá multu, a respande, a reversá: *a profunde sange, vinu, apa;* 2. metaforice: *a)* a intende, asterne callea: *candu somnulu profunde corpulu, mentea vighiedia; b)* a scote, versá, respande: *a profunde clamori, plansete; c) a se profunde*=a se reversá, a undá, essundá, a se prea intende: *viti'a de vinia se profunde; d)* in specie, a resipí, perde, α) in sensu largu: *a profunde vorbe in ventu;* β) in sensu strimptu, a resipí, cunsume, *perde, a si profunde patrimoniulu;* si in sensu bonu: *a si profunde vieti'a pentru benele patriei;—a si profunde ur'a, meni'a, foculu ânimei; a profunde laude, defaime, batujocure cuiva.*

PROFUNDIME, s. f., vedi *profunditate* si *profundetia.*

PROFUNDITATE, s. f., **profunditas**, (it. **profondità** si **profondità**); calitate de *profundu*, aduncime: *profunditatea putiului; profunditatea cogitarei, ânimei, decreteloru providentiei; profunditate e un'a d'in celle trei dimensioni alle estensionei; profunditatea se oppune la altitudine; in multe locuri nu se connosce inco profunditatea marei.*

* PROFUNDITORIU,-*toria*, adj. s., **profundens, profusor**; care *profunde*; vedi si *profusoriu*, (comp. it. **profonditore**).

PROFUNDU,-*a*, adj., **profundus**, (it. **profondo**, fr. **profond**); care merge, se intende spre *fundu, aduncu;* 1. proprie: *larga si profunda e marea, voragine forte profunda, fornu profundu, fluvie profunde, precipitiè profunde; vulneri, plage profunde;* si ca subst. *profundulu marei* =*aduncului marei;* 2. metaforice, *a)* despre selbe si alte assemini: *selba profunda, b)* despre'ceru si spatiu in genere, *inaltu: profund'a bolta a cerului; c)* fora margini, immensu, nemarginitu, vastu, mare, etc.: *profunda dorere, intristare, profunde cogitationi, meditationi; profunda securitate, profunda tacere, profundu somnu; profunda amore, passione, ura; profunda connoscentia de lucruri si de omini; profundi connoscutori de natur'a omului; profunda ignorantia; profunda nopte, profundu intunericu;* de ací, *d) colore profunda*=colore grossa, forte obscura, inchisa, etc.;—si ca subst. reale, *profundulu*=*aduncului, abyssulu: cofundati in profundulu miseriei, corruptionei.*

* PROFUNSU,-*a*, adj. part., **profusus**, versatu in abundantia.

* PROFUSIONE, s. f., **profusio**, (it. **profusione**, fr. **profusion**); actione de *profundere*, cumu si cantitate de ceva *profusu*, si de ací: resipa, liberalitate, largitione, escesiva abundantia, etc.: *profusione de sange, de pantice; profusione de vinu, de apa, de lapte la mormente; profusione de vorbe, profusionea espressionei, profusione de cerimonie; a dá cuiva cu profusione tote ce cere; se cade a spende fora profusione; profusionile perdu starile.*

* PROFUSU,-*a*, adj. part., **profusus**, (it. **profuso**, fr. **profus**), 1. proprie si in genere, versatu in abundantia, reversatu, respanditu, tare intensu: *coda profusa;*

www.dacoromanica.ro

2. metaforice, *a)* prolissu, prea copiosu, vorbindu de stylu: *poeti profusi, espressione profusa; b)* nemesuratu, desfrenatu, si in specie, *prodigu*, resipitoriu: *profusi de allu seu si de allu altui-a; profusa ilaritate; profusa cupiditate de jocu si de alte placeri;* si in sensu bonu, *profusu*=copiosu, liberale, generosu.

* PROGENERARE, v., **progenerare**, (it. **progenerare**); a produce, a face prin *generare*, a nasce, a fi inceputoriulu unei familie, unei stirpe, unei specia.

* PROGENERATU,-*a*, adj. part., **progeneratus.**

1 PROGENERE, si *progeneru*, s. m., **progener**; *genere* dupo *nepota: bonulu chiama progenere pre sociulu nepotei selle d'in filiu sau d'in filia.*

* 2 PROGENERE, *progenui, progenutu* si *progenitu*, v., **progignere**, a *progenerá*, a produce, a face prin nascere, a nasce.

* PROGENIA. s. f., vedi *progenie.*

* PROGENICULARE,=*progeniclare* sau *progenuclare* = *progenuchiare*, v., **progeniculare**; a dá, cadé in *genunchi*, a ingenunchiá, a rogá in *genunchi.*

* PROGENIE, si *progenia*, s. f., **progenies**, (it. **progenia** si **progenie**; d'in 2 *progenere*); 1. nascere, essire, tragere dupo nascere, genu: *nu se cauta progeni'a, ci capacitatea omului;* 2. concretu, posteritate essita d'in acellu-asi *progenitoriu. progenitura*, fili, nepoti si stranepoti, etc.: *filii mai antâii sunt progeni'a tatalui;* si despre bestie, si chiaru despre plante: *una singura vitia de vinia si intende progeni'a pre mai multe jugere de agru.*

* PROGENITORE,-*trice*, si

* PROGENITORIU,-*toria*, adj. s., **progenitor**; care *progene*, nascutoriu, auctoriu, primu parente, strabonu.

* PROGENITU,-*a*, adj. part., **progenitus**, (it. **progenito**), nascutu in seria succesiva d'in unu parente: *fili progeniti si filie progenite d'in acellu-asi tata; progenitii betrânului strabonu.*

* PROGENITURA, s. f., (fr. **progeniture**); fili, feti essiti d'in acellu-asi *progenitoriu*: *progenitur'a lui Constantinu cellu mare.*

* PROGENUCHIARE=*progenuclare*, v., vedi *progeniculare.*

* PROGENUTU,-*a*, adj. part., **progenitus**; vedi *progenitu.*

* PROGERERE, *progerui, progerutu* si *progestu*, v., **progerere**; a *gere* sau portá inainte, a scóte, produce, face, nasce.

* PROGNASCERE=*pronascere*, (se conjuga ca v. *nascere*), v., (**prognasci**); applicatu mai vertosu in formele: 1. *prognatu*=*pronatu*,-*a*, adj. part., **prognatus**, *nascutu*, essitu ca fetu d'in cineva: *prognatii domnitoriului; prognatii natiloru nostri;* si despre plante: *nouelle prognate pre ripele riului;* 2. *prognatione*=*pronatione*. s. f., **prognatio**, nascere, essire d'in cineva: *prognatione de multe filie.*

* PROGNATIONE, *prognatu*, vedi *prognascere.*

* PROGNOSE, s. f., (it. **prognosi**, fr. **prognosie**, d'in πρό=inainte, si γνῶσις=connoscentia); connoscentia inainte de evenimentu, trassa d'in coniecture, si in specie, opinione, judeciu ce si face mediculu despre statulu fiitoriu allu unui morbu, judeciu trassu d'in semne sau symptomate ce precedu sau insociescu morbulu;—form'a *prognosía* se applica mai vertosu la scienti'a si artea de a face *prognose.*

* PROGNOSTICA, s. f., vedi *prognosticu.*

* PROGNOSTICANTE, adj. part. pres., (it. **prognosticante**); care *prognostica: semne prognosticanti.*

* PROGNOSTICARE, v., (it. **prognosticare** si **pronosticare**, fr. **prognostiquer** si **pronostiquer**); *a face prognostica* sau *prognostice*, a predice, a annuntiá fiitoriulu: *prognosticara mari si gravi evenimente; a prognosticá bene sau de bene; semne precursorie prognostica marile revolutioni in societati, ca si in natur'a integra; a si prognosticá unii altoru-a fericite successe;* in specie, *a prognosticá essitulu, cursulu unui morbu.*

* PROGNOSTICATIONE, s. f., (it. **prognosticazione** si **pronosticazione**, fr. **prognostication** si **pronostication**);

www.dacoromanica.ro

actione de *prognosticare : prognosticatione de tempuri grelle.*

*PROGNOSTICATORIU,-*toria*, adj. s., (it. **prognosticatore** si **pronosticatore**); care *prognostica* sau serve a *prognosticare : unu medicu bonu prognosticatoriu; semne prognosticatorie de relle.*

* PROGNOSTICATU,-*a*, adj. part., (it. **prognosticato** si **pronosticato**, fr. **prognostiqué** si **pronostiqué**), predissu.

* PROGNOSTICU,-*a*, adj. s., **prognosticon**, (προγνωστικός,-όν, it. **prognostico**, si **pronostico**,-**a**, fr. **prognostique** si **pronostique**, **pronostic**), relativu la *prognose*, aptu a *prognosticare : semne prognostice, dissa prognostica, medicii au certe semne pronostice de sanetate;* cu sensu si mai generale : *fapte, appucature pronostice de smentire si de brutalitate;* leuatu mai vertosu ca subst., 1. masc. *prognosticu*, *a)* reale, semnu, indiciu de celle fiitorie, si mai allessu : opinione, judeciu, coniectura facuta pentru celle venitorie si trassa d'in assemini semne sau evenimente coniecturali, α) in genere : *prognosticele melle se addeverescu ; se leuati amente la prognosticele infallibili alle scripturei; astrologii pretendu a face prognostice certe d'in positionea stelleloru;* β) in specie, ca terminu de medicina, *prognosticu=prognose : a face unu prognosticu allu morbului e a lu prevení si inlaturá; b)* personale, *prognosticu*,-*a*, care face *prognostice* sau *prognosi : mediculu se fia mai antaniu de tote unu bonu prognosticu;* 2. femin. *prognostica*, reale, *a)* in sensulu masculinului *prognosticu* de sub 1. *a); b)* scientia si arte de a face *prognostice : a studiá prognostic'a;* vedi si *prognosía* la *prognose.*

* PROGRAMMA, pl. *programmate*, **programma**, (πρόγραμμα, it. **programma**, fr. **programme**), descriere, annuntiare prin scrissu a unei ceremonia, serbatore : *programm'a deschiderei adunari nationale;* in genere : *programma de lucrarile unei sedentia sau unei sessione; programma de unu cursu de philosophia; programmate de gymnasie; programmate de essamine, de concursuri.*

* PROGREDERE, *progresssi* si *progressei*, *progressu;* v., **progredi**, (it. **progredire**); 1. a passí, a merge inainte, a inaintá : *a progrede nu e a regrede; a progrede incetu, passu cu passu;* 2. metafor. a face progressu : *a progrede cu passi rapidi in cultura si in perfectione.*

* PROGRESSARE, v., **progredi**, (fr. **progresser**); a face *progressu*, a *progrede*, inse cu sensu mai energicu de câtu acestu-a, ca forma intensiva a acellui-asi.

* PROGRESSIONE, s. f., **progressio**, (it. **progressione**, fr. **progression**); actione de *progredere;* 1. in genere : *tote mice in principiu, devinu mari prin progressione;* 2. in specie, *a)* ca terminu de retorica : *progressionea espressioneimerge gradatu cu progressionea ideeloru si sentimenteloru; b)* ca terminu de arithmetica, *progressione*=seria de numeri continuu proportionali : *progressione arithmetica = progressione prin differentia; progressione geometrica= progressione prin cotiente;* —in musica, *progressione*=reproductione in numeru indefinitu de ori a acellui-asi locu musicale in modu symmetricu pre differite grade de scar'a musicale.

* PROGRESSIVU,-*a*, adj., (it. **progressivo**, fr. **progressif**), aptu a *progrede*, care pote *progrede*, sau *progrede* in fapta; *in progressione : passi progressivi in cultura materiale si intellectuale; motu progressivu, crescere progressiva; omeni progressivi; progressivii sunt partisani ai progressului continuu.*

* PROGRESSORIU,-*soria*, adj. s., **progressor**; care *progrede.*

* PROGRESSU,-*a* adj. part., **progressus**, (it. **progresso**, fr. **progrès**), inaintatu; 1. in genere : *popore progresse in cultura;* 2. in specie, ca subst. m. reale, *progressu-lu, a)* abst., *progressulu steleloru; progressulu omenimei pre callea perfectionei; a impedicá progressulu naturale allu poporului; cine pote impedicá progressulu incendiului furiosu? b)* concretu, passu inainte, mai allessu in sensu metaforicu : *progressele facute de Români in ultimii anni; progresse in civilisatione; progressele inimicului*

www.dacoromanica.ro

in occupationea terrei; a face in scurtu tempu mari progresse la invetiatura; progressulu in bene e lentu si aprope insensibile; originea si progressulu artiloru si scientiloru; progressele scientieloru naturale.

* PROGUBERNATORE,-*trice*, si :

* PROGUBERNATORIU, si *proguvernatoriu,-toria*, adj. s., (**progubernator**); locotenente de *gubernatoriu*.

* PROGYMNASMA, pl. *progymnasmate*, **progymnasma**, (προγύμνασμα, it. **progimnasma**), essercitiu gymnasticu de preparatione; in genere, preparatione prin essercitie pentru ceva.

* PROGYMNASTICA, s. f., vedi *progymnasticu*.

* PROGYMNASTICU,-*a*, adj. s., (it. **progimnastico,-a**), relativu la *progymnastu* sau la *progymnasma: parte progymnastica a essercitieloru sau studieloru principali*; ca subst., *a)* fem. reale, *progymnastica*, parte preparatoria la unu studiu, la una arte : *progymnatic'a musicei=rudimentele musicei; b)* personale, *progymnasticu,-a=progymnastu*.

* PROGYMNASTU,-*a*, s. personale, **progymnastes**, (προγυμναστής); cellu ce face sau invétia *progymnasmate*, cellu ce prin essercitie practice introduce la una scientia sau arte; in specie, cellu ce prepara la *gymnastic'a* proprie dissa, la essercitiele cu corpulu.

* PROHIBERE, *prohibitione*, etc.; vedi : *proibere, proibitione*.

* PROIBENTE, adj. part. pres., **prohibens**, (it. **proibente**); care *proibe : legi proibenti esportationea cerealiloru pre mai multi anni*.

* PROIBERE, si *proibire*, v., **prohibere**, (it. **proibire**, fr. **prohiber**); 1. proprie, a tiné inainte, si de ací, a pune pedica, a impedicá, a opprí, a inchide, etc.: *a proibí intrarea strainiloru in térra; a proibí importationile de merci straine; nu ti se proibe a face ce nu vettema pre altulu*; 2. in specie, a nu lassá se se faca, a opprí prin lege, prin ordinantie : *legea proibe negotiele rosinose; legea religiosa proibe mancarea de carne in dillele de Mercuri si Veneri*.

* PROIBITIONE, s. f., **prohibitio**, (it. **proibizione**, fr. **prohibition**), actione de *proibere : proibitionea esportationei de cereali; proibitionile legali de casatoría; nu e pena, ci simpla proibitione*.

* PROIBITIVU,-*a*, adj., (it. **proibitivo**, fr. **prohibitif**); aptu a *proibé : legi proibitive, systema proibitiva; systematele proibitive, in econonomi'a internationale, s'au demonstratu ca damnose chiaru celloru ce le practica*.

* PROIBITORE,-*trice*, si :

* PROIBITORIU,-*toria*, adj. s., **prohibitor** si **prohibitorius**, (it. **proibitore,-trice**, si **proibitorio**); care *proibe* sau serve a *proibere : prescriptioni proibitorie; proibitorii de a se face ceva bonu pentru poporu*.

* PROIBITU,-*a*, adj. part., **prohibitus**, oppritu : *casatoriele proibite, esportatione de merci proibita*.

* PROIBUTU,-*a*, adj. part., **prohibitus**, vedi *proibitu*.

* PROIECENTE, adj. part. pres., **projicieus**, (it. **proicente**), care *proiece*, arrunca.

* PROIECERE, *proiecui, proiecutu* si *proiectu*, v., **projicere**, *(pro-jacĕre)*; a *jace*, sau arruncá inainte, a arruncá afora, a scóte, etc.; 1. in genere si proprie : *a proiece una buccata veninata cânelui; a proiece sagette, lancie, globuri focose; a se proiece pre érba verde, la petiorele cuiva*; 2. in specie si metaforice, *a)* a departá prin arruncare, a arruncá afora, a essiliá, a repelle, a lapedá; *b)* a face ca una parte a unei constructione sau unui edificiu se éssa afora d'in partile adjacenti; *c)* a lapidá, a neglige, despretiá; *d)* a *se proiece*=a se arruncá orbesce (in pericle); *e)* a se diosurá, avilí; *f)* a asterne pre charteía, a face *proiectionea* unui situ, unui obiectu; *g)* a desemná, a face planu; *h)* a dispune, ordiná, regulá de inainte, a planuí.

* PROIECTARE, v., **projectare**, (it. **projettare** si **progettare**, fr. **projeter**); forma intensiva, d'in *proiecere*, a arruncá cu potere, cu violentia sau cu accuratetia, 1. in genere : *a proiectá pre cineva pre ferestra; a lu proiectá se nu se mai védia;* 2. in specie, *a)* a imputá cu ama-

www.dacoromanica.ro

ritione, a *obiectá* cu supperare; *b)* a scote, a face se éssa bene afora d'in partile adjacenti una parte a unui edificiu; *c)* a desemná, asterne pre charta planulu unui obiectu; *d)* metaforice, a ordiná, dispune, regulá d'inainte, a se occupá cu una idea: *a proiectá una callatoría, a proiectá una casatoria; ministrii proiecta una reforma generale.*

* PROIECTILE, adj. s., (it. **projettile**, fr. **projectile**); ce se pote *proiece*, ce se missica in poterea unei *proiectione*; ca subst. m. reale: *unu proectile*, *a)* in genere, ori-ce corpu greu ce se missica arruncatu prin aeru; *b)* in specie, totu ce se arrunca cu machine, pusce, etc.: sagette, globuri de metallu, petroie, etc.

* PROIECTIONE, s. f., **projectio**, (it. **projezione**, fr. **projection**; d'in *proiectu* de la *proiecere*); actione de *proiecere*, 1. in genere: *proiectionea unui solidu ponte pre vastulu si impetuosulu fluviu; proiectionea ânghiuriloru edificiului*; si concr. *proiectionile edificiului sunt destinate a se vedé mai multu, de acea-a aceste proiectioni ceru tota attentionea architectului; proiectionea acestoru masse de metallu ceru mare fortia de machine*; 2. in specie, *a)* imputatione, obiectione; *b)* asternere, desemnare pre charteía, pre unu planu órecare, a unui obiectu; mai vertosu, representatione a unui obiectu dupo regulele geometriei descriptive: *proiectionea sferei, a cercului; proiectionea unei linia curba, a unei linia derepta; proiectionile acellei-asi marime differu dupo positionea sea cotra planulu de proiectione.*

* PROIECTU,-*a*, adj. part., **projectus**, (it. **projetto** si **progetto**, fr. **projet**), 1. adj., *a)* in genere, intensu inainte, essitu, proeminente, scossu afora, etc.: *pantice tare proiectu; partile proiecte alle edificiului, alle frontei; partile proiecte alle sculpturei; b)* metaforice si in specie, α) eminente, distinsu; β) applicatu, pornitu la ura; γ) ca si *abiectu*, lapedatu, avilitu, de nemica; δ) intensu, culcatu la pamentu; 2. subst. reale, *a)* abstr. appropiatu in sensu de allu formei *proiectione*; actione sau actu, modu de *proiecere: proiectulu linieloru derepte pre unu planu parallelu cu aceste linie; proiectulu apeloru prin tuburi, allu sangelui prin vene; b)* concr., ce se *proiece*, α) corpu arruncatu si pusu in missicare prin una fortia esterna, *proiectile: proiecte pentru tunuri de cea mai mare capacitate*; β) desemnu preliminariu, prima idea formulata in mente sau asternuta pre una charteia pentrŭ unu edificiu, sau altu lucru óre-care: *proiectu de lege, proiectu de palatiu*; in genere, planu, consiliu, dispositione: *a face pre tota diu'a proiecte pentru venitoriu; proiectele cari ceru indelungu tempu, nu su pentru fientie ephemere ca omulu.*

* PROIECTURA, s. f., (it. **projettura**, fr. **projecture**); resultatu allu actionei de a *proiecere*, si in specie, *a)* prominentia orizontale in architectura; *b)* fibra prominente la certe plante.

†† PROLABERE, *prolapsi* si *prolapseí*, *prolapsu*, v., **prolabi**, *(pro-labere)*; a cadé, a lunecá inainte; a inaintá; a prosperá. Radecin'a derivateloru *prolapsu* si *prolapsione.*

* PROLAPSIONE, s. f., **prolapsio**; actione de *prolabere.*

* PROLAPSU,-*ă*, adj. part., **prolapsus**, cadutu; subst. m., *prolapsulu*, (compara si it. **prolasso**, fr. **prolapsus**), surpare a unei parti a corpului: *prolapsulu ouusiorului, rectului.*

* PROLATARE, v., **prolatare**; 1. a intende, latí, largi, marí: *a prolatá starea, vicţi'a, marginile imperiului*; 2. a longí tempulu, a ammaná, intardiá, temporisá; 3. a pronuntiá, proferí, spune.

* PROLATIONE, s. f., **prolatio**, (it. **prolazione**, fr. **prolation**); 1. adducere inainte, producere, allegare, citare: *prolationea testeloru*; 2. mutare, stramutare d'in locu, departare, inlaturare: *prolationea limitiloru*, 3. ammanare, intardiare: *prolationea terminului*; 4. pronuntia: *prolatione correcta*; si in specie, *a)* pronunti'a musicale, melodia dupo longimea si scurtimea syllabeloru; *b)* pronuntiarea melodica a noteloru musicali, mesur'a coventeloru, mesura re-

www.dacoromanica.ro

lativa a tonuriloru dupo longime si scurtime.

* PROLATU,-*a*, adj. part., **prolatus** (de la **proferre**), 1. longitu, latitu, scossu afora, eminente, proeminente; 2. pronuntiatu; dissu, espressu; 3. ammanatu, intardiatu.

* PROLEGATU, s. m., **prolegatus**, locotenente de *legatu* militariu sau civile.

* PROLEPSE, s. f., **prolepsis**, (πρόληψις, it. **prolepsi** si **prolessi**, fr. **prolepse**), anticipatione; 1. figura de retorica, prin care oratoriulu prevede si combate d'inainte obiectionile ce i s'aru poté face, latinesce curatu **occupatio**= *occupatione, preoccupatione;* 2. in philosophi'a epicureia *prolepse*=sensatione generalisata : *in prolepse pote intrá errore; neci una data in sensatione ensasi.*

* PROLEPTICU,-*a*, adj. (προληπτικός, fr. **proleptique**), anticipatoriu; 1. despre *febre: febre proleptica,* in care *accessulu* urmatoriu *anticipa* asupr'a cellui precedente; 2. despre evenimente istorice: *data proliptica,* indicata dupo una *era* sau metodu chronologicu inco nefissatu la indicarea datei in cestione.

* PROLE, s. f., **proles**, (it. **prole**), fetu, progenia, progenitura, copillu, filiu nepotu, etc.; si despre bestie, si chiaru despre plante.

* PROLETARIA, s. f., si *proletariatu*, s. m., (fr. **prolétariat**); statu de *proletariu;* multime sau classe de *proletari : proletariatulu e periculosu societatei civile.*

* PROLETARIU,-*a*, adj. s., **proletarius**, (it. **proletario**, fr. **prolétaire**); 1. la Romani, cellu inscrissu in registrele publice numai cu copillii, adeco fora neci una stare; cetatianu ce nu da statului de câtu *prole;* 2. si astadi, persona de bassa si vile conditione, cofundata in miseria, bona numai pentru *prole*, pentru procreatione si immultire a populationei.

* PROLIBARE, v., **prolibare**, a libá mai inainte, a versá in onorea dieiloru parti d'in unu licidu; a incepe, a gustá.

* PROLIFERU,-*a*, adj., (fr. **prolifère**); care produce *prole*, vorbindu de organe, cari dau nascere la alte organe : *ramu proliferu.*

* PROLIFICARE, v., (it. **prolificare**); a face, produce, nasce *prole,* atâtu despre animali, câtu si despre plante.

* PROLIFICATIONE, s. f., (it. **prolificazione**, fr. **prolification**), actione, potentia si effectu de *prolificare.*

* PROLIFICU,-*a*, adj., (**prolificus**, it. **prolifico**, fr. **prolifique**), care face *prole,* care procrea, progenera, produce, care mai vertosu produce, progenera multu, care impuiédia.

* PROLIME, pl. *prolimine*, **prolimen**: spatiu de inaintea limelui unei usia sau unei porta.

* PROLISSITATE, s. f., **prolixitas**, (it. **prolissità**, fr. **prolixité**), calitate de *prolissu*, mai vertosu fiendu vorb'a de stylu, de espressione : *prolissitatea fras'loru, prolissitate de tempu.*

* PROLISSITUDINE, s. f., **prolixitudo**, camu in acellu-asi sensu cu allu formei *prolissitate*, care in celle mai multe casuri e de preferitu.

* PROLISSU,-*a*, adj., **prolixus**, (it. **prolisso**, fr. **prolixe**), tare lassu, largu, latu, longu, intensu, 1. proprie : *pèru despletitu si prolissu; prolissa códa; prolissu pantice; prolisse vestimente;* 2. metaforice, *a)* in genere, largu, intensu, vastu, longu : *tempu prolissu; b)* in specie, α) despre vorbire si scriere : *una prolissa oratione;* β) despre cogetare : *prolisse conceptioni;* γ) despre relationi, impregiurari alle vietiei : commodu, largu, favorabile, fericitu; δ) despre portare, despre caracteriu : voliosu, gratiosu, placutu, amabile, commodu.

* PROLOCENTE, adj. part. pres., **proloquens**; care *proloce.*

* PROLOCERE, *prolocui, prolocutu*, v., **proloqui**; 1. a *loce*, locutí sau vorbí inainte, a precoventá, 2. a predice, profetisá; 3. a vorbí de facia, in facia, a spune, a nu ascunde ce cogita; 4. a proferí, pronuntiá, dice.

* PROLOCIU, pl.-*e*, **proloquium**, (it. **proloquio**), 1. prefatione, prologu, 2. dissa insemnata, spussa cu auctoritate : assioma, massima, sententia.

* PROLOCUTIONE, s. f., (**prolocu-**

www.dacoromanica.ro

tio, fr. **prolocution**); actione de *prolocere*; covente ce se dicu mai inainte spre a innodá apoi conversationi, negotiationi.

* PROLOCUTORE,-*trice*, si

* PROLOCUTORIU,-*toria*, adj. s., **prolocutor**, (fr. **prolocuteur**), care *proloce*, vorbesce inainte, face una prefatione, introductione; care incepe vorb'a, dupo care are se urmedie negotiationi mai longe.

* PROLOCUTU,-*a*, adj. part., **proloeutus**.

* PROLOGARE, v., (it. **prologare**), **proloqui**, 1. a face *prologu*, 2. a longí vorb'a, a incepe a narrá.

* PROLOGISTU,-*a*, s., (it. **prologista**), care face sau recita unu *prologu*, vorbindu mai verţosu de actoriulu ce recita *prologulu* unei drama pre scena.

* PROLOGIU, pl.-*e*, **prologium**,(προλόγιον), prefatione, precoventare, essordiu; vedi si *prologu*.

* PROLOGU, s. m, **prologus**, (πρόλογος, it. **prologo**, fr. **prologue**); 1. reale, *a)* in genere prefatione, precoventare, essordiu, introductione : *prologulu discursului teu e mai longu de câtu totu cellu altu discursu; a incepe se vorbesca de lucru fora neci unu prologu; a intrá fora longe prologe in materia; b)* in specie, essordiulu, preludiulu, in care se espune subiectulu unei drama : *la antici prologele erau de regula, éro la moderni prologele au cadutu aprope de totu in desuetudine;* 2. personale, *prologu*=actoriu ce recita *prologulu* unei drama.

PROLONGARE si *prolungare*, v., (it. **prolongare** si **prolungare**, fr. **prolonger**), a face mai longu; 1. proprie : *a prolongá una linia;* 2. metaforice; *a)* a longí tempulu, a ammaná, a intardiá; *b)* in genere, a face de longa durata, a temporisá : *a prolongá bellulu, negotionile; a prolongá vorb'a spre a castigá tempu.*

PROLONGATIONE si *prolungatione*, s. f., (it. **prolongazione** si **prolungazione**, fr. **prolongation**), actione si effectu allu actionei de *prolungare : prolungationea liniei;* proeminentia, essitura : *prolugationile capiteloru trabiloru;* metaforice : *prolongationea bellului, negotiationei.*

PROLONGATORIU si *prolungatoriu,-toria*, adj. s., (it. **prolongatore**); care *prolonga : prolongatorii bellului de care sufferimu de atâti anni.*

PROLONGATU si *prolungatu,-a*, adj. part., (it. **prolongato** si **prolungato**): *una limba de uscatu prolongata peno in mediuloculu vastului lacu.*

* PROLUBIDINE, s. f., **prolubido**, *lubidine* sau *libidine* pronuntiata, persistente; capriciu, placu, fantasia.

* PROLUBIU, pl.-*e*, **prolubium**, *libidine* trecutoria, placu, bonu placu, placere, bona placere, fantasia, tona.

PROLUCERE, si

PROLUCIRE,-*escu*, v., **prolucere**, a *lucí* tare si la mare distantia.

* PROLUDERE, *prolusi* si *prolusei, prolusu*, v., **proludere**; 1. a incepe a *lude* sau jocá; 2. metaf., a incepe, a cercá, incercá : *a prolude unu canticu, una cérta, una lupta.*

* PROLUGERE, *prolussi* si *prolussei, prolussu* si *proluctu*, v., **prolugere**; a *luge*=plange, a se vaierá, a se vaietá, a lamentá forte.

†† PROLUERE, v., **prolnere**, a se reversá, a dá peste margini, spellá, inundá.

PROLUNGARE, *prolungatu*, etc.; vedi *prolongare, prolongatu.*

* PROLUSIONE, s. f., **prolusio**, (it. **prolusione**, fr. **prolusion**), actione de *proludere*, cumu si ceva cu care se *prolude;* inceputu, cercare, essercitiu preparatoriu : *prolusionea canticului;* in specie, compositione musicale ce serve ca *preludiu*, introductione la una opera; compositione litteraria de incercare si essercitare preparatoria : *prolusionile junelui poetu.*

* PROLUSORIU,-*soria*, adj. s., **proludius** si **prolusorius**, care *prolude* sau serve *a proludere : compositioni prolusorie; cantu prolusoriu; juni prolusori in poesia.*

* PROLUTU,-*a*, adj. part. (d'in *proluere*), **prolutus**.

* PROLUVIA si *proluvie*, s. f., **proluvies**, (it. **proluvie**), inundatione, versatura, scursore : *infricosiata proluvia*

www.dacoromanica.ro

de pantice; proluviu a agriloru prin continue si abundanti plouie.

* PROLUVIONE, s. f., **proluvio**, in sensu appropiatu de allu formei *proluvia* sau *proluvie.*

* PROLUVIOSU,-*a*, adj., **proluviosus**, plenu de *proluvia*, care inunda, se intende si invade totu : *proluviosu torrente, proluviosa contagione.*

* PROLYTU, s. personale, **prolytes**, si **prolyta**, (προλύτης), proprie, *absolutu*, applicatu, in specie, la *juristi* sau *studenti in drepturi*, cari dupo unu studiu de cinci anni erau *absolti* de studiu.

* PROMAGISTERIU, s. m., **promagisterium**, officiu, demnitate de *promagistru.*

* PROMAGISTRATU, s. m., **promagistratus**, locotenente de *magistratu.*

* PROMAGISTRU,-*a*, s. personale, **promagister**, locotenente de *magistru.*

* PROMALACTERIU, pl.-*e*, (**promalacterium**, προμαλακτήριον, fr. **promalactérion**), incapere pre longa bania, in care se aboresce omulu bene inainte de a intrá in bani'a propria.

* PROMENTE, adj. part., **promens**, (it. **promente**), care *prome.*

* PROMERCALE, adj., **promercalis**, relativu la *promerciu*, datu in commerciu: *auru promercale.*

* PROMERCIU, s. m., **promercium**, (d'in *pro-merce*), affine in intellessu cu *commerciu.*

* PROMERE, *promui, promutu*, si *promptu* si *prontu, pruntu*, v., **promere**, (it. **promere**, d'in *pro-emere*), a adduce inainte, afora, a scote; 1. proprie : *a prome vinu d'in cellariu; a prome d'in vestiariu vestimente; a prome si presentá donuri pretiose; a prome vinu d'in bute si a lu pune in butelie;* 2. metaforice, *a)* in genere, a trage, a scote : *a prome totu ce se pote d'in celle ce legi; nu potemu prome unu sensu d'in acésta frase; b)* in specie, α) a scote la lumina, a descoperí, manifestá, declará : *a si prome cogitele si voliele;* β) a scote afora, a face se fia *prominente;* si intr. a essí afora, a prominé, a se inaltiá, etc. : *pre unde fluviulu e mai pucinu aduncu, fundulu lui prome si formedia pronturi sau pruntur;* vedi inse si *prominere*, si *promptu.*

* PROMERERE, *promerui, promerutu* si *promeritu*, v., **promerere**, (*promerere*), a mere=meritá pentru cineva in bene sau in reu : *ai promerutu de la mene si nu ceri nemica; nu ve potu multiamí pentru câte ati promerutu de la mene.*

* PROMERITU,-*a*, adj. part., **promeritus**, si ca subst. m. reale, *promeritu*, **promeritum**, servitiu bonu sau reu.

* PROMERUTU,-*a*, adj. part., **promeritus**, meritatu pentru cineva.

* PROMICARE, v., **promicare**, a micá d'in senè afora, a radiá; a prorumpe.

* PROMINARE, v., **prominare**, a *miná* sau mená inainte, si intr. a se missicá inainte; a merge, amblá; a se perambla; — vedi si *prominere*, formatu d'in acelle-asi elemente.

* PROMINENTE, adj. part. pres., **promineus**, care *promine : crescete prominenti in acésta catena de monti; pattile prominenti alle frontei.*

* PROMINENTIA, s. f., **prominentia**, actione si statu de *prominente : prominentiele collinei, montelui; prominenti'a latei selle fronte; mice prominentie paru ici si collo pre intensulu sessu.*

* PROMINERE, *prominui, prominutu*, v., **prominere**; *a miné* inainte, a essí afora, si in specie, a essí in susu, a se inaltiá; in genere : a se latí, intende, marí etc. : *acestu vertice allu montiloru promine intre toti si se vede d'in mare departare; unghiele ursîloru si altoru fére prominu; cofundatu in apa, numai capulu seu promine; glori'a lui, nomele lui promine intre toti.*

* PROMISCUITATE, s. f., (it. **promiscuità**, fr. **promiscuité**), calitate, statu de *promiscuu : promiscuitatea sesseloru, promiscuitate illicita; promiscuitate de proprietati, de averi, de possessioni.*

* PROMISCUU,-*a*, adj., **promiscuus**, (it. **promiscuo**, fr. **promiscue**, d'in *promiscere=mescere*), mestecatu, ammesticatu, nedespartitu, neseparatu, commune; mai vertosu : confusu, desordinatu, fora lege, contra lege : *usu pro-*

www.dacoromanica.ro

miscuu de celle sacre si profane; promiscui stau baiati si fete, mulieri si barbati; casatorie promiscue; casatorí'a promiscua e semnu de barbaría; promiscu'a sepultura a celloru avuti cu celli indigenti; etati promiscue, averi promiscue, possessioni promiscui; calcule promiscue; buccate promiscue.

* PROMISSA, s. f., vedi *promissu.*

* PROMISSIONE, s. f., **promissio**, (it. **promissione**, fr. **promission**), actione de *promittere*, in sensulu speciale de: a se legá co va face sau va dá ceva cuiva: *promissione de adjutoriu; promissione solemne de a se insorá cu una féta; promissioni mari, de monti de auru, de mare cu sare; me lassu pre promissionea tea; promissione de dote.*

* PROMISSIVU,-*a*, adj., **promissivus**, (it. **promissivo**), aptu a *promitte*, prin care se *promitte: tonu promisivu, forma promissiva, modu promissivu; —modu promissivu=tempu venitoriu, forma de venitoriu la verbu.*

* PROMISSORIU,-*sória*, adj. s., **promissor**, (it. **promissore**), care *promitte* sau serve a *promittere: covente, modari promissorie; unu promissoriu de minuni.*

* PROMISSU,-*a*, part., **promissus**, (it. **promesso**, si **promessa**, fr. **promis**, si **promesse**); 1. in genere: *féta promissa junelui de parentii sei; fii greu la promissu, promptu la implenitu ce ai promissu;* 2. in specie, ca subst., *a)* masc. *promissu*, α) reale, α') abstr., actione de *promittere: promissulu vostru nu mi tine de caldu;* β') concr., ce *se promitte: sunt satullu de atâte promisse desérte;* β) personale, *promissulu—promiss'a=* sponsulu, spons'a; *b)* f. *promissa*, α) personale, vedi mai susu la *a)*, β); β) reale, *promissa=promissione*, in pl. *promisse*, se confunde cu m. *promissu* in insemnarea de sub *a)* α) β').

* PROMITTERE, si *promettere, promisi* si *promsei, promissu*, v., **promittere**, (it. **promettere**, fr. **promettre**, d'in *pro-mittere=mettere*); 1. a *mitte* sau tramitte inainte, a lassá se plece, se se duca; a lassá se cresca, se se maresca; ca mai desu inse, 2. a se legá se faca sau se dea cuiva ceva, a face se spere: *a promitte adjutoriu pecuniariu, a promitte marea cu sarea; a promitte dote, una féta; a promitte totu;* si refl. *a se promitte, co nu mai face asiá.*

* PROMITTITORIU,-*tória*, adj. s., (it. **promettitore**), **promissor**, care promitte; vedi si *promissoriu.*

* PROMONTORIU, pl.-*ie*, **promontorium**, (**promunturium**, it. **promontorio**, fr. **promontoire**), parte prominente, si a nome: *a)* parte prominente a unui monte, créscetu, piscu inaltu de monte; *b)* capetu de monte ce promine in mare; *c)* in sensu mai generale, prominentia la corpu, si in specie, prominentia pre parietele internu ellu tympanului urechiei.

* PROMOTIONE, s. f., **promotio**, (it. **promozione**, fr. **promotion**), actione de *promovere*, in sensulu speciale de inaintare in gradu de demnitate sau functione mai *inalta: promotioni numeróse se feccra in militia;* cu sensu mai largu: *promotione a scolariloru d'in una classe inferiore in alt'a superiore;* in sensu generale: *promotionea spre reu cellui applecatu d'in natura larelle, e forte usiora.*

* PROMOTIVU,-*a*, adj., aptu a promové; vedi *promotoriu.*

* PROMOTORE,-*trice*, si

* PROMOTORIU,-*toria*, adj. s., (**promotor**, it. **promotore**,-**trice**, fr. **promoteur**,-**trice**), care *promove* sau serve a *promovere*, care da primulu impulsu, care e causa prima óre-cumu: *sorele e principalele promotoriu allu essalationiloru palustre; promotorii unei societati, unei serbatore, unui diariu, unei reforme; promotori ai progressului scientieloru si artiloru; promotori ai libertatei, ai totoru utilitatiloru communi.*

* PROMOTU,-*a*, adj. part., **promotus**, (de la **promovere**), inaintatu, *a)* ca adj. *scolari promoti d'in classe inferiore in alt'a superiore; societati promote d'in initiativa privata; b)*, ca subst. abstr. aprope de acellu-asi sensu cu allu formei *promotione: promotulu scolariloru.*

* PROMOVERE, *promovui, promovutu, promovitu* si *promotu*, v., **promovere**, (it. **promovere**, fr. **promouvoir**), a *mové* sau missicá inainte, a inaintá, a duce sau face mai departe; 1. proprie,

www.dacoromanica.ro

a) in genere : *a promové greutati, petornie; capitanulu promovú castrele; b)* in specie, a intende, a marí : *a promové marginile imperiului;* 2. metaforice, a inaintá, a inaltiá in gradu, in demnitate : *a promové pre multi capitani la maioría; a promové pre scolari d'in una classe de studie in alt'a superiore.*

* PROMOVITORIU,-*tória*, adj. s., (it. **promovitore**), care *promove;* vedi si *promotoriu.*

* PROMOVITU,-*a*, adj. part., **promotus**; vedi *promotu.*

* PROMPTARE, v., **promptare**, (it. **prontare**); intensivu d'in *promere*, 1. a scote in abundantia, cu profusione; 2. a *fi promptu* forte, a properá, a festiná, 3. a importuná, supperá.

* PROMPTARIU,-*a*, vedi *promptuariu.*

* PROMPTETIA, s. f., (it. **prontezza**); calitate de *promptu : prompteti'a passiloru, cogitarei, spiritului.*

* PROMPTITUDINE, s. f., (it. **prontitudine**, fr. **promptitude**); calitate de *promptu*, vedi si *promptetia.*

* PROMPTU, (si *promtu, prontu*=*pruntu*),-*a*, adj. part., **promptus**, (it. **pronto**,fr.**prompt**); 1.ca adj. *promptu,-a*, proprie : scossu afora, scossu la lumina, pusu sub ochi, si de ací : *a)* invederatu, manifestu, vedutu, claru : *ce e in ânim'a lui se vede promptu pre fronte; lucrulu e promptu si invederatu; se cernému celle confuse, se admittemu inse celle prompte si saritorie in ochi; b)* metaforice, *α)* la indemana, prestu, paratu, applecatu, dispusu, cu tragere de ânima, voliosu, buccurosu, etc. : *cérta si mustra pre celli codaci, nu pre celli prompti; onu câtu se pote de promptu si destru la tote; mentea, braciele, devotamentulu, laborea, tote ai prompte de la mene; pune fia-care mana pre ce i e promptu; ânima prompta a urmá si face bene; vedu volienti'a vostra prompta si resoluta a apperá cu veri-ce pretiu republic'a; promptu la adulatione, la menía, la lucru, la lupta, promptu la libidini, la avaritia; carte prompta de typariu; carru promptu de plecare; buccate prompte de mancare; vestimentulu e promptu si bonu de pusu pre corpu; respunsuri prompte;* β) usioru, celeru, vivace, fora pregitu, currendu, fora intardiare, fora labore, facile, commodu, etc. : *facile si prompta e callea la reu; cellu mai scurtu si promptu drumu de a ti adjunge scopulu e acestu-a; tote figurele acestui tabellu sunt prompte si vivaci;* si ca adv. *a respunde promptu;* γ) nestemperatu, importunu, supperatoriu;—inse *promptu* differe de *paratu : unu latrone pote fi promptu a morí la occasione, inse nu pote fi paratu in neci unu casu a morí;* de ací associarea acestoru doue covente asiá de desa in auctorii classici : *argumente prompte si parate*=**argumenta prompta et parata**;— 2. ca susbt. abstr., *promptu*=statu visibile, visibilitate, tragere de ânima, dispositione, volia bona, celeritate, nepregitu, etc. : *in promptu e si pentru orbi acestu addeveru; a fi in promptu a avé in promptu se faca veri-ce câtu de greu; nu e in promptu a direge nisce fére selbatice.*

* PROMPTUARIU si *promptariu, (promtariu),-a*, adj. s., **promptuarius** sau **promtuarius, promptarius**, (it. **prontuario**, fr. **promptuaire**); relativu la *promptu* =la scoterea unui ce d'in loculu unde e pastratu, tinutu óre-cumu *promptu*= paratu la dispositione : *armariu promptuariu, cellarie promptuarie;* leuatu mai vertosu ca subst. reale m. *promptuariu*, pl.-*ie*, receptaclu de provisioni, cellariu : *promptuarie de vinu, de carnuri;* fig. *promptuariu de covente, de espressioni allesse, de argumente.*

* PROMTARE, *promtariu, promtu*, etc., vedi : *promptare, promptariu, promptu.*

* PROMU,-*a*, adj. s., **promus**, (d'in **promere**), cellu ce scote si subministra de alle mancarei d'in cellariu; cellariu, camerariu, economu, etc., fig. *promulu bibliotecei.*

* PROMULCARE, *promulcu;* vedi : *remulcare, remulcu.*

* PROMULGARE, v., **promulgare**, (it. **promulgare**, fr. **promulguer**); a face connoscutu poporului, a publicá una lege unu decretu, etc., cu solennitate si cu tote formalitatile cerute : *a promulgá legile.*

www.dacoromanica.ro

* PROMULGATIONE, s. f., **promulgatio**, (it. **promulgazione**, fr. **promulgation**), actione de *promulgare*.

* PROMULGATORE, *promulgatrice*, si

* PROMULGATORIU,-*toria*, adj. s., **promulgator**, (it. **promulgatore**,-**trice**), care *promulga*.

* PROMULGATU,-*a*, adj. part., **promulgatus**, publicatu : *legea inco nu e promulgata; promulgatulu acellei lege*.

* PROMULSA, s. f., vedi *promulside*.

* PROMULSIDARE, s. f., **promulsidare**, vasu in care se pune si se da *promulside*.

* PROMULSIDE, s. f., **promulsis**, buccata facuta d'in oua, pesci sarati, *medu* sau *mulsa*, ce, la anticii Romani se da mai antaniu la mésa; in genere, prim'a buccata, primulu servitiu la mésa, *medielle*.

* PROMUSCIDE, s. f., **promuscis**, (fr. **promuscide**), acellu-asi coventu cu *proboscide*, d'in care *promuscide* e corruptu, applicatu inse si in specie la *proboscidea* insecteloru hymenoptere.

PROMUTARE, *(prumutare)*, v., **promutuari**, **mutuari**, **commodare**, a dá sau leuá *promutu*, *in promutu*, a face *promutu; a impromutá;* vedi *impromutare* =*imprumutare*.

PROMUTU, s. m., vedi *promutuu*.

PROMUTUU, (contrassu, *promutu*, *prumutu*),-*a*, adj. s., 1. in sensu propriu si originariu, datu sau leuatu d'inainte ca *mutuu; a)* ca adj. : *se ceru impositele annului urmatoriu promutue; b)* ca subst. reale, *promutulu*=ce se da sau iea ca *in promutu* d'inainte, numerare, solvere antecipata; 2. prin estensione, *promutu*, s. m. reale, **mutuatio**, **commodatio**, **res mutuata**, **vel commodata**, **pecunia mutuata**, **vel commodata**=actione sau actu de a dá sau leuá unu ce utile, mai vertosu banni, cu modu gratuitu sau cu usura, cumu si lucrulu leuatu sau datu asiá, mai vertosu pecunia data sau leuata asiá : *promutele cu mare usura te affunda mai multu in detorie; a face promutu*=*a dá promutu*, si *a leuá promutu*, sau : *a dá in promutu, si a leuá in promutu; promutulu inse presuppone de regula gratuitatea*. — Locutionea : *in promutu*, a devenitu si simplu coventu compusu : *impromutu*=*promutu ; a face unu impromutu;* de ací si verb. *impromutare*, cu derivatele : *impromutatoriu*, etc., de cari vedi la loculu loru.

* PRONARE, v., **pronare**; 1. trans. a face *pronu*, a plecá, incliná inainte, a plecá, incoveiá in genere; prin metafora, a pune pre calle, a face se plece, a espedí; 2. intrans., a fi *pronu*, inclinatu, plecatu inainte, si in genere, a fi plecatu, applecatu; metaf. a fi tare applecatu, passionatu, etc. Compara si form'a *pornire*.

* PRONATARE, v., **pronatare**, a *notá* sau *innotá* inainte, a inaintá *in notu*.

* PRONATIONE, s. f., (it. **pronazione**), actione de *pronare*.

* PRONATORIU,-*toria*, adj. s., (it. **pronatore**), **pronans**, care *prona : muschi pronatori ai petiorului*.

1 PRONATU,-*a*, adj. part., **pronatus**, (d'in **pronare**).

2 PRONATU,-*a*, adj. part., **prognatus**, vedi *prognatu*.

* PRONAU, s. m., **pronaus**, (πρόναος, it. **pronao**), parte anteriore a unui templu, *tenda* a unei baserica.

* PRONECTERE, *pronessi* si *pronessei*, *pronessu*, v., **pronectere**, a *necte* inainte, si de ací, a prolongá.

PRONEPOTU,-*a*, s., **pronepos**, f. **proneptis**, nepotu d'in nepotu, stranepotu.

PRONIA, s. f., **pronoea**, (πρόνοια), curatu romanice *providentia*.

* PRONITATE, s. f., **pronitas**, (it. **pronità** si **pronitate**), calitate de *pronu : pronitatea naturei umane la reu*.

PRONOME (si *pronume*), pl. *pronomine*, **pronomen**, (it. **pronome**, fr. **pronom**); in locu de nome, coventu ce tine locu de nomele unei persone sau unui lucru : *pronominele personali arréta personele coventului; sunt si pronomine demonstrative, possessive, relative, interrogative; inse numai pronominele personali au sensu de addeverate nomine personali*.

* PRONOMINALE, adj., **pronominalis**, (it. **pronominale**, fr. **pronominal**);

www.dacoromanica.ro

relativu la *pronome : verbe pronominali.*

* PRONOMINARE, v., **pronominare**; 1. a nomí cu unu *pronome;* 2. a *prominá*,=a dá unu prenome, a nomí cu unu *prenome;* 3. a nomí cu altu nome.

* PRONOMINATIONE, s. f., (fr. **pronomination**); actione de *pronominare.*

* PRONOMINATU,-*a*, adj. part., **pronominatus.**

PRONOMIRE, si *pronumire* v., vedi *pronominare.*

* PRONU,-*a*, adj., **pronus**, (it. **prono**), plecatu inainte, inchinatu sau inclinatu; 1. proprie : *a sedé pronu pre scaunu; proni cumu erau pre calli cadura in nasu; arbori pucinu proni, prone muchie de colline, calle prona; pronulu coperimentu allu casei; diu'a prona, stelle prone spre appusu; grânele crescu si prospera in locuri deschise si prone spre sore;* 2. metaforice, *a)* promptu, celeru, rapidu, usioru, facile, etc. : *prona e callea la reu; tote su prone invingutoriloru; prona valle; prone ripe, coste de mare; cu prone petiore curre liepurele; b)* plecatu, applecatu, favorabile, voliosu, etc. : *urechie prone a ascultá; mai proni la reu de câtu la bene; c)* in genere, plecatu, tare applecatu, pornitu spre ceva, passionatu, cupidu etc.: *nature prone la libidini; ânima prona a se arruncá in pericle.*

* PRONUBA, s. f., vedi *pronubu.*

* PRONUBANTE, adj. part. pres., **pronubans**, care *pronuba*, care e *pronubu* sau *pronuba.*

* PRONUBARE, v., (**pronubare**); a fi *pronubu* sau *pronuba.*

* PRONUBU,-*a*, adj. s., **pronubus,-a**, (it. **pronubo,-a**); m. *pronubu*, cellu ce d'in parte a mirelui e conciliatoriu allu casatoriei; cellu ce, la nunta, insociesce pre mire şi vede de tote celle necessarie la nunta; f. *pronuba*, cea ce d'in partea miressei, face acelle-asi officie ca *pronubulu* d'in partea mirelui. Compara *nunu* si *nuna.*

PRONUME, etc., vedi *pronome.*

PRONUMERARE, v., **pronumerare**; a numerá inainte, a continuá a numerá, a inseriá, a numerá.

* PRONUNCIA, si *pronuntia*, s. f., (it. **pronunzia**); vedi *pronunciatione.*

* PRONUNCIABILE,-*tiabile*, adj., **pronunciabilis,-tiabilis**; ce se pote usioru *pronunciá*, (compara si it. **pronunziabile**).

* PRONUNCIANTE,-*tiante*, adj. part. pres., **pronuncians,-tians**, (it. **pronunciante,-ziante**); care *pronuncia.*

* PRONUNCIARE,-*tiare*, v., **pronunciare,-tiare**, (it. **pronunciare,-ziare**, fr. **prononcer**); a nunciá in publicu, a face connoscutu, a spune in publicu, a proclamá, 1. in genere : *principele pronuncia legile votate,* (vedi si *promulgare*); *judicele pronuncia sententi'a; a pronunciá opinionea* sau *parerea sea; pronunciara bellulu si diu'a inceperei ostilitatiloru;* 2. in specie, *a)* a nominá in una functione, a promové in un gradu de demnitate; *b)* a spune, rostí, dice, recitá unu discursu in publicu : *are se pronuncie mâne discursulu seu de receptione la academia; c)* a dice, spune, dá pre facia prin graiu in genere : *se pronunciati cu frica si veneratione nomele lui Domnedieu; nu pronunciá numele meu; altii au pronunciatu aceste minunate intemplari; d)* mai vertosu, a articulá unu sonu, mai multe sonuri alle limbei, a le dice bene si accuratu : *nu pronunciati bene aceste littere; pronunciati mai cu potere ultimele syllabe alle coventeloru; pronunciarea fora intonare covenita e nesufferita urechiei.*

* PRONUNCIATIONE,-*tiatione*, s. f., **pronunciatio,-tiatio**, (fr. **prononciation**); actione, actu si modu de *pronunciare : pronunciationea unei sententia, unui discursu, unei syllabe, unui accentu.*

* PRONUNCIATIVU,-*tiativu,-a*, adj., **pronunciativus,-tiativus**, (it. **pronunziativo**); aptu la *pronunciatu : gesturi pronunciative.*

* PRONUNCIATORIU,-*toria*, adj. s., **pronunciator,-tiator**, (it. **pronunziatore**); care *pronuncia* sau serve a *pronunciare : organe pronunciatorie alle sonuriloru articulate.*

* PRONUNCIATU,-*tiatu,-a*, adj. part., **pronunciatus,-tiatus** : *covente pronunciate la acea solennitate; syllaba*

www.dacoromanica.ro

reu pronunciata; decretu allu fatului pronunciatu asupr'a nostra; sup. *organele de pronunciatu sonurile limbei*; subst. *pronunciatulu syllabeloru finali semisone cere mare attentione.*

* PRONUNTIA, *pronuntiabile, pronuntiare*, etc.; vedi : *pronuncia, pronunciabile, pronunciare*, etc.

* PROPAGABILE, adj., (it. **propagabile**), care se pote *propagare.*

* PROPAGÁMENTU, pl.-*e*, (it. **propagamento**); actu si effectu de *propagare.*

* PROPAGANDA, s. f., (**propaganda**, fr. **propagande**); proprie fem. d'in *propagandu,-a* = **propagandus,-a,-um** = *de propagatu*, care *cauta se fia propagatu*, pusu mai antâniu cu *fide*=*credentia*: *propaganda fide*=propagare a credentiei : *collegiu de propaganda fide*=collegiu fundatu de pap'a Gregoriu XV in 1662 pentru *propagarea* credentiei crestina; leuatu apoi absolutu : *propaganda*, 1. cu acellu-asi intellessu ce are si : *collegiu de propaganda fide;* 2. prin estensione, *a) propaganda* = institutu de *propagare* a credentiei, cumu si actionea de propagare ensasi; *b) propaganda*= associatone de *propagare* a certoru doctrine politice sau sociali; *propagarea* ensasi a acestoru doctrine : *a face propaganda*, în sensulu cellu mai generale, *a propagá.*

* PROPAGANDISMU, s. m., (fr. **propagandisme**); systema, doctrina a *propagandei*; manía de *propagand i.*

* PROPAGANDISTU,-*a*, (fr. **propagandiste**); partisanu allu *propagandei.*

* PROPAGANTE, adj. part. pres., **propagans**, (it. **propagante**), care *propaga : succulu propagante allu plantei sau allu animalelui.*

* PROPAGARE, v., **propagare**; a plantá mai departe, inainte, a intende sau a multiplicá prin plantatione si generatione, 1. proprie : *tote speciele de animali si de plante se potu propagá forte currendu, déco se punu in conditioni faborabili; cu greu inse poti propagá fici, olivi, portucalli in climatele nostre;* 2. metaforice, *a)* in genere, a intende, a respande, longí, largí, latí, etc. : *a propagá limitile imperiului; lumin'a, sonulu, odorea, si celle assemini se propaga; morbii contagiosi inco se propaga; propagàmu ideele nostre, mai allessu credentiele nostre religiose; a propagá luminele, scientiele, artile, cultur'a; a propagá nomele, memori'a, glori'a cuiva.*

* PROPAGATIONE, s. f., **propagatio**, (it. **propagazione**, fr. **propagation**); actione de *propagare*, 1. proprie : *propagationea vinieloru, vitieloru de vinie; propagatione de bone vitie de boui, de oui, de calli; sunt mai multe moduri de propagatione a planteloru;* 2. metaforice : *propagationea credentici, boneloru doctrine, nomelui.*

* PROPAGATORE,-*trice*, si

* PROPAGATORIU,-*toria*, adj. s., **propagator**, (it. **propagatore,-trice**, fr. **propagateur**); care *propaga : propagatoriu de vinie de celle mai bone vitie*; mai vertosu : *propagatoriu allu credentiei, allu unei noua doctrina; propagatorii scientiei.*

* PROPAGATU,-*a*, adj. part., **propagatus** : *vitie propagate; metodu de propagatu pesce multu in pescine.*

* PROPAGE, s. f., **propages**; vedi : 1. *propagine*, 2 *progenie.*

* PROPAGINARE, v., (it. **propagginare**); a face *propagine* sau *propagini*, a *propagá*, si in specie, a culcá si ingropá in pamentu ramuri de plante, fora a le desparti de stirpea sau tulpin'a loru, (vedi si *propagare*) : *a propaginá vitia;* fig. *a propaginá una credentia, una doctrina.*

* PROPAGINATIONE, s. f., (it. **propagginazione**), actione de *propaginare.*

* PROPAGINATORIU,-*toria*, adj. s., (it. **propagginatore**); care *propagina.*

* PROPAGINATU,-*a*, adj. part., (it. **propagginato**).

* PROPAGINE, s. f., **propago**, (it. **propaggine** si **propagine**), 1. proprie : planta, ramu de planta, plecatu, culcatu si ingropatu in pamentu, fora a fi despartitu de stirpea sea, ca se pota devenì si ellu una planta independente : *arborii nascu si crescu sau d'in sementia, sau*

www.dacoromanica.ro

d'in plantele radecinei, sau d'in propagine, sau d'in surcellu;—prin estensione, veri-ce ramu ce se pote applecá la *propagare de plante;* — 2. metaforice, despre omeni si bestie : fetu, copillu, copilli, progenia, progenitura, posteri, nascuti, etc. *bland'a propagine a câniloru; propagine a familiei regale.*

* PROPALA, adv., vedi *propalare.*

* PROPALARE, v., **propalare**, (it. **propalare**); a manifestá, a dá pre facia, a arretá, a pune la vedere, etc.; (d'in *propala*=**propalam**, adv., de facia, pre facia, in publicu, la vedere, la ocli, in ocli).

* PROPALATIONE, s. f., (it. **propalazione**); actione de *propalare.*

* PROPALATORIU,-*tória*, adj. s., (it. **propalatore**), care *propala.*

* PROPALATU,-*a*, adj. part., **propalatus**, (it. **propalato**).

PROPASSIRE, v., **progredi**, a *passí* inainte, a *progrede.*

* PROPATORE, s. m., **propator**, (προπάτωρ), si

* PROPATRE, s. m., primu *patre* sau *parente,* primu strabonu, inceputoriu allu unei familia, allu unei gente.

* PROPATRUU, s. m., **propatruus**; unchiu despre bonu sau strabonu, frate allu bonului sau mosiului despre tata.

* PROPATULU,-*a*, adj., **propatulus**, (d'in *pro-patulu*), forte deschisu, intensu : *oclii ratecescu pre propatul'a campía.*

PROPE, prep. adv., **prope** : *cétatea e prope, nu departe; prope de cetate;* vedi compos. *aprope* sau *apprope.*

* PROPEDE, s. f., **propes**; fune de legatu diosu velulu de nave.

* PROPEDEUTICA, s. f., vedi *propedeuticu.*

* PROPEDEUTICU,-*a*, adj., (it. **propedeutico**, d'in προπαιδεύειν), care prepara la invetiatura, la cultura mai inalta : *notioni propedeutice;* ca s. f., *propedeutica : propedeutica la studiulu filosofiei; propedeutica la economí'a politica.*

* PROPELLERE, *propulsi* si *propulsei, propulsu*, v., **propellere**, a *pelle*, a mená, a impinge inainte; 1. proprie : *a propelle ouile la apa, navea cu remii, inimiculu de la castre;* 2. metaforice, a impinge, indemná, a departá, allongá.

* PROPEMPTICU,-*a*, adj. s., **propempticon**, (προπεμπτικόν, d'in προπεμπτικός=aptu a tramitte), care pune pre calle; ca subst. m. reale, *propempticu*= canticu de plecare in calle, si cantecu de despartire.

* PROPENDERE, *propensi* si *propensei, propensu*, v., **propendere**, (it. **propendere**, d'in *pro-pendere*); 1. transit. a *pende* sau *spendurá* inainte, a plecá, sau porní inainte, déro mai vertosu, 2. intrans., a fi sau stá spenduratu, plecatu, pornitu inainte; metaforice, *a)* a spendurá, trage mai multu, mai greu in una parte : *rellele propendu in viétia; b)* a fi plecatu, applecatu, promptu, favorabile, voliosu.

* PROPENDULU,-*a*, adj., **propendulus**; care *propende : peri propenduli.*

* PROPENSIONE, s. f., **propensio**, (it. **propensione**, fr. **propension**); actione, dispositione de *propensu*, de *propendere*=applecare, inchinare, pornire spre ceva : *propensionea ce au corpurile spre unu puntu de gravitate; propensione la bene, la reu, la studiu, la lene, la desfrenari, la lussu, la resipa, la jocuri aleatorie.*

* PROPENSU,-*a*, adj. part., **propensus**, (it. **propenso**), 1. proprie, plecatu, spenduratu, essitu inainte, afora; 2. metaforice, applecatu, inclinatu la una parte, si in genere : applecatu, pornitu la ceva : *propensu la libidine, la lussuria, la clementia.*

* PROPERANTE, adj. part. pres., **properans**, care *propera ; properanti a ajunge la tempu.*

* PROPERANTIA, s. f., **properantia**, calitate, fapta de *properante.*

* PROPERARE, v., **properare**; a fi *properu*, a lucrá currendu, fora pregitu si intradiare : *properàmu a ve respunde; nu properá a intrá in casa; properati a invetiá mai currendu lectionea; a properá mortea; a properá coptulu si fertulu buccateloru; a properá callea, a properá crescerea. cultur'a, invetiatur'a.*

* PROPERATIONE, s. f., **properatio**; actione si statu de *properare : d'in*

www.dacoromanica.ro

properatione ai trecutu preste multe locuri d'in testu, properationea tea te face se cadi in multe errori.

* PROPERATORIU,-*toria*, adj. s., **properans**, care *propera;* vedi si *properante.*

* PROPERATU,-*a*, adj. part., **properatus** : *desvoltare properata, celle properate si precipitate nu essu bene.*

* PROPERU,-*a*, adj., **properus**; paratu, promptu, celeru, rapidu, care se face currendu, fora intardiare si fora pregitu; : *properi passi, propera mesura, propere adjutorie, propere buccate, propera morte.*

* PROPHETALE si *profetale*, adj., **prophetalis**, *de prophetu : gura prophetale;* vedi si *propheticu.*

* PROPHETARE, si *profetare*, v., **prophetare**; a fi *prophetu*, a vorbí ca *prophetu*, a predice, presagí; vedi *prophetisare.*

* PROPHETESSA, si *profetessa*, s. f., **prophetissa**, femina care *prophetisa.*

* PROPHETIA, si *profetía*, s. f., **prophetia**, (προφητεία, fr. **prophétie**, it. **profezia**), predictione, spunere a celloru venitorie inainte de evenimentu ; *prophetiele vechiului testamentu se credu inspirate de spiritulu divinu.*

* PROPHETIALE, si *profetiale*, adj., **prophetialis**; relativu la *prophetía.*

* PROPHETICU, si *profeticu,-a*, adj., **propheticus**, (προφητικός); de *prophetu*, relativu la *prophetu* sau la *prophetía*, care coprende una *prophetia : covente prophetice, spiritu propheticu.*

* PROPHETISARE, si *profetisare*, sau *profetizare*, v., **prophetizare**, (fr. **prophétiser**, it. **profetizzare** si **profetezzare**); a vorbí ca *prophetu*, a predice, a spune celle venitorie inainte de evenimentu : *a prophetisá numai relle.*

* PROPHETISATU, si *profetisatu, profetizatu,-a*, adj. part., predissu.

* PROPHETU, si *profetu*, s. m., **propheta**, (προφήτης, it. **profeta**, fr. **prophète**), care predice, spune d'inainte ce are se se intemple; in specie, *prophetii* judani, ca omeni inspirati de spiritu divinu : *sunt si propheti mentionosi; cu civilisationea prophetii perdu creditulu.*

* PROPHYLACTICU,-*a*, adj., (προφηλακτικός, fr. **prophylactique**), preservativu de *morbi : medie prophylactice;* abs. *prophylactica=prophylaxia.*

*PROPHYLAXIA, s. f., (προφύλαξις, fr. **prophylaxie**), preservatione, parte hygienica a medicinei, care are de obiectu a leuá precautioni de a conservá sanetatea si preintempiná morbii.

* PROPIARE, v., **propiare, accedere**, a adduce si a vení *prope* sau *aprope;* vedi compos. *appropiare*, mai usitatu de câtu simplulu.

* PROPINA, s. f., **propina**, (it. **propina**, fr. **propine**); de *beutu*, ce se dá *de beutu*, (fr. **pourboire**), ce se da preste cea ce s'a invoitu cineva a dá.

* PROPINARE, v., **propinare**, (it. **propinare**, προπίνειν); a dá se bea, a presentá cuiva beutura; in specie, *a)* a dá de beutu, a dá *propina; b)* a bee in sanetatea cuiva; *c)* a dá se mance, se se ospitedie; *d)* in genere si prin metafora, a dá, a procurá, a facilitá, a pune si dá la dispositione ce place si câtu place cuiva.

* PROPINATIONE, s. f., **propinatio**; actione de *propinare*, pertrecere cu mancare si beutura.

* PROPINATORIU,-*tória*, adj. s., (it. **propinatore**); care *propina*, si mai vertosu, care ospetedia, pertrece sau face se pertreca in ospetie.

* PROPINATU,-*a*, adj. part., **propinatus**, (it. **propinato**).

* PROPINCARE, v., **propinquare**; a face sau fi *propincu;* a appropiá, sau a se appropiá.

* PROPINCITATE, s. f., **propinquitas**, (it. **propinquità**); calitate, statu de *propincu : propincitatea locului;* metaforice, consangenitate.

* PROPINCU,-*a*, adj. s., **propinquus**, (it. **propinquo**); approape, appropiatu, vecinu; consangenu : *propincii nostri*, consangenii nostri.

* PROPIORE, adj., **propior**, comparativu classicu d'in *prope*, mai *apprope*, mai appropiatu, mai propincu : *in dominic'a propiore.*

* PROPITIANTE, adj. part. pres., **propitians**, (it. **propiziante**); care *pro-*

www.dacoromanica.ro

pitia : sacrificie propitianti, victima propitiante.

* PROPITIARE, v., **propitiare,** (it. **propiziare,** fr. **propitier**); a face *propitiu,* a imblandí, a impacá, a face favorabile, benevolitoriu, etc., vorbindu mai vertosu de diei : *a propitiá manii, umbr'a occisului cu sangele occisoriului, a cautá se propitiàmu mcni'a si orgi'a cerului; a propitiá si capitá pre toti si tote in favorea sea.*

* PROPITIATIONE, s. f., **propitiatio,** (it. **propiziazione,** fr. **propitiation**); actione de *propitiare;* imblandire, impacare, conciliare, castigare in favore, etc.

* PROPITIATORE,-*trice.* adj. s., si

* PROPITIATORIU,-*tória,* adj. s., **propitiator,-trix,** si **propitiatorius,-um,** care *propitia* sau serve a *propitiare : a-vendu intre noi si domnedieu propitiatoriu pre Christu, victima propitiatoria,* ca subst. m. reale, *propritiatoriu,* pl.-*e,* mediu de *propitiare.*

* PROPITIATU,-*a,* adj. part., **propitiatus.**

* PROPIȚIU,-*a,* adj., **propitius,** (it. **propizio,** fr. **propice**); plecatu spre a face bene; gratiosu, benevolitoriu, favorabile, blandu, etc.; 1. despre persone, mai vertosu despre diei : *fii, Dómne, benevolitoriu si propitiu; dieii ni su propitii; mam'a mi e propitia, tata meu inse e tare supperatu pre mene;* 2. despre lucruri : *venturi propitie, volientia propitia, a ascultá cu urechie propitie; mare lena si propitia callatoriei nostra.*

* PROPLASMA, pl.-*mate,* **proplasma,** (πρόπλασμα), modellu d'in gypsu, d'in pamentu, dupo care apoi arteficele face una statua, etc. : *sunt proplasmate de mana de artisti, ce se vendu une ori cu mai mare pretiu de câtu operele definitive alle altoru-a.*

* PROPLASTICA, s. f, vedi *proplasticu.*

* PROPLASTICU,-*a,* adj. s., (fr. **proplastique**), aptu a face *proplasmate;* s. f., *proplastica*=arte de a face *proplasmate.*

* PROPOLE, s. f., **propolis,** (πρόπολις, it. **propoli,** fr. **propolis**; d'in πρό = pro, inainte, si πόλις = cetate); 1. tertiulu d'in celle trei strate cu cari albinele lipescu, astupa stupulu, inainte de a incepe se faca in ellu céra; 2. materi'a resinosa, odorosa si viscosa, d'in care se face acea lipitura sau spolitura.

* PROPOLIA, s. f., maiestría de *propolu.*

* PROPOLISARE, si *propolizare,* v., (fr. **propoliser**); a unge cu *propole;* a astupá, lipí cu *propole,* (vedi *propole* mai vertosu sub 2.) : *e de mirare cumu albinele propolisa celle mai mice gaurelle, ca se nu le racesca fetii.*

* PROPOLU,-*a,* s. personale, **propola,** (προπώλης, d'in πρό=pro, inainte, si πωλέειν = vendere); care, dupo ce compera, *vende* la altii, care si face una messería d'in *revendere, precupetiu.*

* PROPOMA, s. f., **propoma,** (πρόπομ.α), beutura, ce se bee inainte de mancare.

* PROPONERE, si *propunere,* (se conjuga ca *ponere punere*), v., **proponere;** a pune inainte, in publicu, a espune, a arretá, etc., 1. proprie : *a propone una flammura, a propone mostre d'in celle lucrate;* 2. metaforice, *a)* a si pune inaintea ocliloru mentei, a si imaginá, cogitá : *proponeti doui regi, doue modelle de regi; b)* a si pune in mente ca scopu, a se determiná : *mi proponu a face una longa callatoría, nu mi am propusu a face nemica inco; c)* a stabilí : *nou'a lege propone; omulu propone, Domnedieu dispone, d)* a pune inainte, a promitte, a publicá ca premiu : *a propone unu singuru si mare premiu, mai multe premie pentru acea-asi lucrare; e)* in genere, a espune, spune, dice, manifestá, espreme una cogitare, parere, opinione, etc. : *a propone cuiva se se faca membru allu unei societate; noi proponemu se se inchida societatea; n'ai de câtu se proponi ce vrei, si ti se va face; a propone cuiva unu officiu, unu negotiu, a propone membrii de allessu in societate, mai multi candidati pentru acellu-asi postu; f)* in specie, a prelege, a professá, a invetiá, a vorbí de pre cathedra, *noulu professoriu propone bene; cellu vechiu nu are metodu de a propone; altramente propone cineva la copilli crudi, altramente cauta se propona la*

www.dacoromanica.ro

omeni maturi;—pentru sensulu formei : *proponere*=*propunere* ca subst. vedi si *propositione.*

* PROPONIMENTU, pl.-*e*, (it. **proponimento**); actione, actu de *proponere* si in specie, 1. ce si *propone* cineva a face : intentione, scopu, determinatione; 2. ce propone cine altoru-a, si modu de *proponere : proponimente de filosofia proponimentu fora metodu.*

* PROPONITORIU = *propunitoriu*, (cu *n* suppressu, *propuitoriu*), -*tória*, adj. s., **proponens**, (it. **propositore**); care *propone, proponente.*

* PROPORTIONABILE, adj., (it. **proporzionabile**, fr. **proportionnable**); ce se pote *proportionare : linie proportionabili.*

* PROPORTIONALE, adj., **proportionalis**, (it. **proporzionale**, fr. **proportionnel**); de *proportione*, relativu la *proportione : termini, numeri proportionali; cantitate media proportionale intre doue altele; imposite proportionali cu venitulu; a face parti proportionali cu meritulu, cu necessitatile.*

* PROPORTIONALITATE, s. f., (fr. **proportionnalité**, it. **proporzionalità**), calitate de proportionale : *proportionalitatea laturiloru a doue figure plane assemini.*

* PROPORTIONARE, v., (**proportionare**, it. **proporzionare**, fr. **proportionner**); a face se fia *proportione* intre parti sau lucruri : *a proportioná partile acellui-asi totu; a proportioná dimensionile, longitudinea, de essemplu, cu latitudinea; a proportioná spesele cu veniturile, recompensele cu meritele, penele cu criminile, lucrulu sau greutatea lucrului cu poterile lucratoriului; a se proportioná in spusele si scrissele selle cu intellegerea ascultatoriloru si lectoriloru.*

* PROPORTIONATORIU, -*toria*, adj. s., (it. **proporzionatore**); care *proportiona.*

* PROPORTIONATU, -*a*, adj. part., **proportionatus**, (it. **proportionato**): *numeru de invetiatori proportionatu cu cerentiele de cultura alle poporului; tote partile corpului acestei muieri sunt bene proportionate; placerile successului sunt de regula proportionate cu laborile ce costa acelle successe; e greu de proportionatu cu accuratetia recompens'a cu meritulu.*

* PROPORTIONE, s. f., **proportio**, (it. **proporzione**, fr. **proportion**), proprie, *dupo portione, dupo mesura*, si de ací, *proportione*=convenientia a partiloru acellui-asi totu, sau a diversoru lucruri comparate, ori combinate impreuna, si de ací : covenita mesura, analogia, similitudine, relatione, etc., 1. in genere : *proportionea capului cu corpulu; artistulu e detoriu a observá cu accuratetia proportionile partiloru, co-ci proportionea e unulu d'in elementele formosetiei, si in tote celle urrite si deformi nu e proportione; Vitruviu prescrie co. la temple, proportionea cere ca laturea sè fia dupla d'in longimea frontei sau faciei; formoseti'a e una proportione covenita a partiloru intre sene si cu totulu; proportione justa, regulare, armonica, formosa, elegante; lipse de proportione; proportione a recompensei cu meritulu, a lucrului cu poterile, a peneloru cu criminile, a cantitatei de provisioni cu numerulu personeloru; espressionea, stylulu cauta se fia in proportione cu ideele, cogitationile; espressionea are proportioni covenite, candu in materia sublime e si ea sublime, éro nu umile; attractionea e in proportione inversa cu cadratulu distantieloru; regula de architectura e co grossimea columneloru cresce in proportione cu crescerea distantieloru d'intre columne; in proportione cu etatea se desvolta de regula si intelleginti'a; in proportione cu tempulu si lucrulu se dau si mercedile;* 2. in specie, *a)* ca terminu de mathematica, *α)* in genere, *proportione*=relatione, ratione intre doue sau mai multe cantitati comparate : *proportionea velocitatei apeloru currenti pre funduri de acea-asi oblicitate uniforme e acea-asi cu a profunditatei acelloru-asi ape; superficiele sunt in dupla proportione cu liniele, éro solidele in tripla proportione cu acelle-asi linie; proportionea intre poterile nostre e pro-*

www.dacoromanica.ro

portionea intre poterile elephantului si alle muscei; β) in specie, *proportione*= ecalitate de doue rationi sau reporte : *sunt proportioni arithmetice si proportioni geometrice; proportionile arithmetice, cari sunt proportioni prin differentia, se dicu si ecidifferentia; proportionile geometrice, cari sunt proportioni prin cotiente, se chiama absolutu proportioni; calculu de proportione, regula de proportione; interessile,- divisionile de folose dupo capitalile sociali, si alte problemate, se resolvu prin proportioni; verice proportione are patru termini numerici : termini estremi ai proportionei, termini medii ai unei proportione; productulu terminiloru estremi ai unei proportione e ecale cu productulu terminiloru medii ai acellei-asi proportione, precumu si in una proportione arithmetica summ'a terminiloru estremi e ecale cu a celloru medii;—proportione de ecalitate*=intre marimi ecali, asiá si : *proportione de superioritate, inferioritate,* etc.; *b)* in scientie naturali, mai allessu in chymica : *proportioni chymice,* cantitati in cari se combina corpurile spre a produce unu compositu, si a nume : *proportioni definite, indefinite, proportioni simple, multiple; c) scara de proportione,* α) in desemne topographice, de edificie, etc., da mesur'a de relationea marimei lucrului pre carta cu marimea acellui-asi in natura; β) la barometre, thermometre, etc., scar'a de divisioni, de grade trasse sau insemnate pre assemini instrumente, spre a indicá gradulu de caldura, de gravitate, etc.; *d) proportione*=dimensione, in frasi ca : *desordinea, reulu a lenatu proportioni mari, cért'a adjunge la proportioni neprevedute,* etc., e unu gallicismu ce nu se pote recommendá.

* PROPOSITIONE, s. f., **propositio,** (it. **proposizione**, fr. **proposition**); actione, actu de *proponere,* cumu si ce se *propone,* si in parte, 1. punere in mente, cogitare, deliberare, intentione, determinatione, resolutione, conceptu, idea, scopu, etc.; 2. manifestatione prin coventu : coventu, discursu prin care se affirma sau nega ceva, cumu si cea ce se affirma sau se nega prin discursu, *a)* in genere : *propositione de filosofu; de naturalistu, de mathematicu; propositioni intellepte, stulte, nebonesci; a face mai multe propositioni, déro a nu capitá responsu la neci un'a d'in propositionile selle; b)* in specie, α) theorema, problema, espressione ce coprende unu addeveru de demonstratu, una cestione de resolutu : *avemu a definí certi termini si a esplicá certe propositioni;* β) enuntiatu de auctoritate, si incontestabile, massima, proverbiu : *a se fundá pre propositioni alle intelleptionei populare, alle filosofiloru celloru mai mari;* γ) ce se pune inainte in deliberare, la desbatere si approbare, mai vertosu in cestioni de interesse, cari ceru una decisione : *propositioni de pace, de impacare; a face propositioni de casatoría; a leuá in desbatere propositionea in totu, a desparti propositionea in mai multe parti; a approbá unele parti alle propositionei, a respinge alte parti alle ei; propositioni cu conditioni favorabili, propositione inadmissibile; cogita bene la propositionile ce ti facu;* δ) mai vertosu in domeniulu logicei si allu grammaticei; α') *propositione*=judeciu espressu prin covente : *in form'a cea mai simpla propositionea coprende doui termini, subiectu si predicatu; subiectulu, predicatulu propositionei; propositione simpla, propositione compusa; propositioni principali si secundarie; propositione maiore si minore a syllogismului; ca si judeciele ce espremu, propositionile sunt universali, generali, particularie, partiali, individuali, affirmative, negative; ca si judeciele, propositionile sunt causali, conditionile, contrarie, contradictorie, copulative, disjunctive, esclusive, restrictive, concessive, finali, ecipollenti, modali,* etc.; β') *propositione* = maiorea unui syllogismu; γ') *propositione* = them'a unui discursu, unei compositione : *desparte bene propositionea de essordiulu precedente, cumu si de partile coventului ce au se urmedie;* δ') in sensu si mai generale, *propositione*=idea, conceptu fundamentale, cogitatione principale, materia ce se tracta si desvolta; ε) in ju-

www.dacoromanica.ro

risprudentia, *propositione*=casu, specia, cestione; ζ) in biblia, *pâni de propositione* = douespredieci pâni, ce pre fia-care septemana, Sambet'a, ca oblatione de gratia, preutulu judanu le punea calde pre una mésa in sanctuariu: *numai preutii aveau dereptu a mancá d'in pânile de propositione*,—in sensurile usuali si practice alle formei *propositione* intra si form'a: *proponere*=*propunere*: *a face propuneri de impacare; a face propunere de a se inchide discussionea; a nu respunde la propunerea cuiva; a nu se lassá de proponerea de a plecá asiá curendu.*

*PROPOSITORIU,-*tória*, adj. s., vedi: *proponitoriu* si *proponente*.

* PROROSITU,-*a*, adj. part., **propositus**, (compara si it. **proposito**, fr. **propos**); 1. ca adj., *propositu*,-*a*, si sub form'a scurtata: *propostu*,-*a*, (compara it. **proposto**,-**a**), in differitele si variele intellesse alle verbului *proponere*: *esperimente proposite* sau *proposte pentru demonstrarea acellei lege de physica; offert'a proposita eri nu e admissibile; candidatii la professura propositi* sau *proposti in cursulu acestoru doui anni; doctrina proposita* sau *proposta la studiulu totoru-a;* 2. ca subst. reale *a)* m. *propositu*, scurtatu *propostu*=ce *si propone* cineva, ce *propone* cineva, ce *se propone*, si in parte: α) resolutione, cogitu firmu si nestramutatu, intentione, scopu, planu, regula, etc.: *s'a lassatu de propositulu de mai inainte; de acestu propositu me voiu tiné in tota viéti'a; propositu de a callatorí; a si adjunge propositulu; a lucrá fora neci unu propositu; vorbe fora propositu*, fora scopu, fora motivu, sau fora tempu si locu, (vedi si mai diosu); *a si tiné propositulu, a nu se abbate de la propositu, a nu perde d'in vedere propositulu; omulu justu si tenace de propositu nu se abbate d'in callea benelui; propositu de portare, de organisare, de lege organica;* β) dissa, vorba, spusa, etc.: *proposite triviali, proposite obscene; nu ti e rosine de assemine proposite? a nu responde la propositele batujocoritorie alle altui-a;* in specie, *propositu*=subiectu, materia, thema de vorba sau de scriere: *a essí d'in propositu, a reintrá dupo longa digressione in propositu;* γ) precumu se construe cu alte prepositioni, se pote construí si cu prep. *a*: *a propositu*, fora se fia acestu-a unu gallicismu, de câtu sub form'a: **à propos**, cumu se aude in gur'a unoru-a; sensulu acestei locutioni e largu si variatu, asiá co: *a propositu* insémna: *a)* conforme scopului, impregiurarei, la tempu, la locu; *b)* in respectu, in ce se attinge: *a propositu de celle promisse; c)* si ca adj., opportunu, covenitu, etc.,—si in acestu d'in urma sensu pote devení unu coventu compositu: *appropositu*, ca adj.=opportunu, covenitu, etc.; *d)* f. *proposita*, scurtatu: *proposta*, allu carui plur. se confunde cu allu formei masculine, si de acea-a applicarea formei feminina e cu multu mai restrinsa de câtu a cellei masculine, asiá co *proposita*=*proposta* insémna: α) lucru *propostu* a se face, lucru de utilitate si de practica; 2. propositione, enuntiatione, spusa a unui assemine ce: *proposita de trecere la ordinea dillei; responsu la propositi'a facuta de inchiderea discussionei.*

PROPOSTA,-*propostu*, vedi *propositu*.

PROPOSU,=*propusu*,-*a*, adj. part., **propositus**.

* PROPRETORE, si *propritoriu*, s. m., **propraetor**; *vice-pretore*, locotenente de *pretore*; in specie, cellu ce, dupo pretur'a de unu annu in Rom'a, in annulu urmatoriu erá tramissu ca *pretore* in una provincia.

* PROPRIARE, v., **propriare**, (it. **propriare**); a face *propriu*; vedi compos. *appropriare*.

* PROPRIE, adv., **proprie**; in modu *propriu*: *diu'a proprie dissa; a vorbí, a se espreme proprie; a possede proprie.*

*PROPRIETARESCU,-*a*, adj., vedi *proprietariu*.

* PROPRIETARESSA, s. f., vedi *proprietariu*.

* PROPRIETARIU,-*a*, s. personale, **proprietarius**, (it. **proprietario**, fr. **propriétaire**); in specie, cellu ce possede,

www.dacoromanica.ro

are una sau mai multe *proprietati fundane : proprietari mari, proprietari mici;* in genere, cellu ce are dereptu de *proprietate* asupr'a unui ce : *proprietariulu casei; proprietariulu pote fi diversu de possessoriu : arrendatorii sunt possessori, fora se fia proprietari ai mosieloru;* femin. e *proprietaressa*, inse si *proprietaria*, déro cu sensu differitu, asiá co *proprietaress'a*, ca si *possessoress'a*, pote se nu fia *proprietaria* a mosíei ce are barbatu-seu ca *proprietariu;* —si ca adj., *avere proprietaria;* pentru acestu sensu coventulu creatu inadensu: *proprietarescu,-a*, adj., relativu la *proprietariu*, ca subst. cumu : *averi proprietaresci;* de ací si adv. *proprietaresce.*

* PROPRIETATE, s. f., **proprietas,** (it. **proprietà** si **proprietate,** fr. **propriété**); calitate de *propriu*, in specie calitate *propria*, prin care unu ce se destinge de altu ce, 1. in genere : *proprietatile corpului, suffletului, petreloru, planteloru; proprietatile piperului, scortisiorei; a connosce proprietatile unui ce e a connosce acellu lucru ensusi; un'a d'in proprietatile fundamentali alle unei proportione e co productulu terminiloru medii e ecale cu allu estremiloru; proprietatile linieloru, superfecieloru, volumineloru; sub puntu de vedere chymicu corpurile atâtu simple câtu si composite au proprietatile selle; corpurile inse au proprietati nu numai chymice, ci si proprietati physice; proprietati generali alle materiei sunt : impenetrabilitatea, mobilitatea, divisibilitatea, porositatea, inerti'a, gravitatea, attractionea; veri-câtu de generali, aceste proprietati nu su inse essentiali materiei; dupo unii physici estensionea si impenetrabilitatea sunt proprietatile essentiali alle fia-carui corpu; proprietati vitali, proprietati organoleptice; proprietati organice; proprietati nationali;—* 2. in specie si metaforice, *a) proprietate*=calitate de a espreme lucrulu ensusi de care e vorb'a, espressione particularia consecrata unui conceptu : *proprietatea coventului, espressionci, frasei, stylului in genere; filosofii cauta se intellega mai bene de câtu ignorantii proprietatea coventeloru; idiotismii limbei sunt ensesi proprietatile ei; a vorbí sau scrie cu proprietate; lipsea de proprietate in stylu produce unu vagu plenu de confusione in modulu de a se epreme;* —prin estensione si despre alte arti representative : *pictoriu maiestru in desemnu si in vivacitatea si proprietatea coloritului;—b)* mai vertosu *proprietate* =possedere sau avere *propria*, dereptulu ce are cineva de a se buccurá si a dispune de ceva, α) in genere : *dereptu de proprietate, dereptulu de proprietate nu e absolutu, ci marginitu prin legile morali si mai allessu prin legile civili: in virtutea proprietatei nu pote omulu dispone de lucrulu propriu asiá, cumu se vetteme pre altii; usulu, nu abusulu proprietatei, e permissu de ratione si de legea positiva; a avé si usufructulu si proprietatea unei ereditate; pote avé cineva usulu sail usufructulu, fora se aiba proprietatea unui ce; locatarii au numai usulu, éro nu si proprietatea caseloru, in cari siedu; usulu, usufructulu, abitationea, emphyteosea, hypotec'a sunt parti alle dereptului de proprietate; proprietate mobile sau mobiliaria, proprietati immobili sau immobiliarie; proprietate fundana=proprietate de pamentu,* mosía; *a avé proprietatea nuda, pre candu altulu are usufructulu proprietatei; proprietate litteraria, industriale, artistica, care e una proprietate de origine cu totulu moderna; in societatile antice si omulu devenieá proprietatea omului; servulu erá proprietatea, lucrulu propriu allu domnului seu;* β) in specie si metaforice, lucru *propriu*, lucru possedutu, avutu ca popriu, α') in genere : *casele aceste-a sunt proprietati alle melle; toti montii sunt proprietati alle nostre; lumin'a nu e proprietatea neminui; cartea e proprietatea tea;* β') in specie, *proprietate=proprietate fundana,* mosía : *avutu in proprietati; fora palma de proprietate; a si cultivá, ammeliorá si informosetiá proprietatile.*

* PROPRIU,-*a*, adj., **proprius,** (it. **proprio,** fr. **propre**); ce se tine intimu, strinsu de ceva, ce e esclusivu allu cuiva, 1. in genere : *acestu vitiu nu e pro-*

www.dacoromanica.ro

priu betranetiei sau teneretiei; calitatile proprie alle unei plante sunt calitatile ei particularie; tote lucrurile au caracterie proprie; de averea propria a mulierei barbatulu nu pote dispone;—forte desu in legatura cu pronumenile possessive, adausse de necessitatea intellessului: *siedu in propri'a mea casa; nu abitati in propriele vostre case; espulsu d'in propri'a sea patria; nu prin una facultate commune, ci prin una facultate a sea propria e cineva oratoriu, poetu, pictoriu;* sau fora necessitate a intellessului, ca unu pleonasmu, inse cerutu de energi'a coventului: *am vedutu, am vedutu cu proprii mei ochi; propri'a nostra viéti'a; propriele vostre sufferentie;* — 2. in specie si metaforice, *a)* ce e allu cuiva prin dereptu de *proprietate*, care e avere sau possessione a cuiva in parte: *lucrulu propriu nu e allu neminui; b)* in grammatica si limba sau stylu: *α) nome propriu*, opp. la *nome appellativu* sau *commune;* β) pusu cu *sensu, voce, coventu, espressione*, etc., *α') propriu*=primitivu, originariu, naturale, opp. la *metaforicu, tropicu, figuratu: sensurile metaforice alle coventeloru potu fi multe si varie, éro sensulu propriu allu unui corentu e numai unulu;* β') *propriu*=essactu, accuratu, adecatu, unicu a dá sensulu la care se applica: *a se esprime cu covente proprie; a nomí lucrurile pre nominele loru proprie; limba propria, stylu propriu;* si: *auctori proprii, poetu propriu*, etc.; *c) propriu*=cu totulu allu seu, intimu, intrinsicu: *propria e lui Domnedieu misericordi'a, propria omului rationea; insocitu de propriulu omu mai susu nominatu; ellu in propri'a sea persona; a spune reproduce propriele lui covente; cu propri'a mâna, cu propri'a sea gura, propri'a nostra scriptura; d) propriu*=covenitu, aptu, bonu de, justu: *totu omulu e propriu la ceva; nu e propriu a face cu ce lu insarcinati; nu e acésta marmore propria la statué, de facutu statue; instrumente cu totulu improprie scopului sau lucrului; e) propriu*=durabile, constante, stabile: *nemica nu e datu propriu moritoriului; celle peritorie nu potu fi durabili si proprie;*— 3. ca subst. reale masc. *propriu-lu, a)* in genere, ce e *propriu, proprietate*, attributu caracteristicu allu cuiva: *propriulu omului e a cogitá si coventá: propriulu canelui e a latrá; propriulu betranetiei, junetiei, barbatiei, suffletului generosu; b)* in specie, ce se possede, ce are cineva cu dereptu de *proprietate: perde si propriulu cine doresce allu altui-a;* 4. adv., *propriu* sau *proprie* in tote insemnarile adiectivului: *casele tinu proprie de domnulu, éro nu de locatariulu loru; a vorbi, scrie proprie, acestu coventu nu insemna proprie cè dici tu: planta proprie dissa.*

PROPTELLÁ, (pronuntiatu si: *proptéa, proptéua*), s. f., **fulcrum, adminiculum; praesidium, subsidium;** ce serve a sustiné sau opprí, lemnu sau construction ce serve a susţiné sau opprí in locu: *lucrurile cari ammenitia se cada se munescu cu proptelle; ca se nu lunice carrulu la valle, puneti proptelle la rotele d'inainte;*—metaforice, *proptella* = subsidiu, adjutoriu, favoritoriu, etc.: *fora bone proptelle nu te poti tiné in inaltulu postu ce ai capetatu,*— coventulu *proptella* e proprie deminutivu d'in *propta*, care se dice, si d'in care si verbulu *proptire.*

PROPTIRE,-*escu*, v., **fulcire, sustinere, opitulari, opem ferre;** a pune proptella: *a proptí parietele, murulu;* metaforice: *a si proptí petiorele de pamentu, mânule de mésa, capulu de pariete; a se proptí de ceva sau de cineva sau cu ceva, in cineva: betranulu se proptesce de umerii junelui; nu me potu proptí pre acestu omu usiorellu si fora bona credentia.*

PROPTRU, prep., **propter,** pentru, (transformatu, cu probabilitate d'in *proptru*).

* PROPTOMA, pl.-*mate*, (πρόπτωμα, fr. **proptome**), si

* PROPTOSE, s. f., **proptosis,** (πρόπτωσις, fr. **proptose**); cadere afora, prolongare a unei parte de corpu: *proptosea ouusiorului.*

* PROPUDIOSU,-*a*, adj., **propudiosus;** plenu de *propudiu.*

www.dacoromanica.ro

* PROPUDIU, pl.-*e*, **propudium**, lucru sau fapta de rosine, fapta rosinosa, misellía, flagitiu.

* PROPUGNACLU,=*propumnaclu*, pl.-*e*, **propugnaculum**, (it. **propugnacolo**, fr. **propugnacle**); mediu de *propugnare*, 1. proprie, veri-ce lucrare de apperare, fortificatione; 2. in specie si metaf. *a)* cetate fortificata, castru; *b)* ramu anteriore si inferiore allu cornului certoru mammifere.

* PROPUGNANTE, adj. part., **propugnans**, care *propugna*.

* PROPUGNARE,=*propumnare*, v., **propugnare**, (it. **propugnare**); 1. a luptá inainte, in frunte; 2. metaf., a luptá pentru ceva sau cineva, a apperá: *barbati'a consta in virtutea ce propugna pentru dereptate.*

* PROPUGNATIONE,=*propumnatione*, s. f., **propugnatio**, (it. **propugnazione**); actione de *propugnare*. mai vertosu in insemnarea de sub 2.: *propugnationea pentru addeveru si dereptate.*

* PROPUGNATORE,-*trice*, si

* PROPUGNATORIU,=*propumnatoriu*,-*toria*, adj. s., **propugnator**; care *propugna*, care se lupta, care appera; 1. proprie: *propugnatorii castellului*; si pentru lucruri: *opere propugnatorie*; 2. metaforice: *propugnatori ai libertatiloru.*

* PROPULSARE, v., **propulsare**, (it. **propulsare**); ca intensivu d'in *propellere*, a *propelle* cu vigore, si chiaru cu violentia: *a propulsá osti, a propulsá periclele, a propulsá forti'a cu forti'a.*

* PROPULSATIONE, s. f., **propulsatio**; actione de *propulsare*: *propulsationea imputationiloru.*

* PROPULSATORIU,-*toria*, adj. s., **propulsator**; care *propulsa*: *propulsatorii inimiciloru.*

* PROPULSATU,-*a*, adj. part., **propulsatus**.

* PROPULSIONE, s. f., (**propulsio**, it. **propulsione**, fr. **propulsion**); actione de *propellere*: *machina de propulsione a naviloru; propulsionea ânimei, cotra celle dorite.*

* PROPULSORIU,-*soria*, adj. s., **propulsor**, (fr. **propulseur**); care *propelle* sau serve a *propellere*: *propulsorii pericleloru; cylindri propulsorii.*

* PROPULSU,-*a*, adj. part., **propulsus**, impinsu, respinsu, 1. ca adj.: *inimicii propulsi, pericle propulse de pre capulu nostru;* 2. ca subst. m. reale, in sensu apropiatu de allu formei *propulsione*: *propulsulu ventului favorabile.*

*PROPUMNACLU, *propumnare*, etc., vedi: *propugnaclu, propugnare.*

* PROPUNERE, *propunitoriu*, etc., vedi: *proponere, proponitoriu,*

* PROPYLEU, pl.-*e*, **propylaeum**, (προπύλαιον, fr. **propylée**, it. **propileo**, d'in πρό=pro, inainte, si πύλη=porta); porta, intrare, 1. in specie, porta magnifica la acropolea de la Athene; 2. prin estensione, intrare, vestibulu allu unui templu sau altu edificiu magnificu; peristylu de columne superbe.

*PRORA, s. f., **prora**, (πρώρα, it. **prora**, fr. **proue**), partea anteriore, pisculu d'inainte allu unei nave sau altui vasu de plutire, in oppositione cu *puppea*; metaf. *prora*=nave.

* PRORATA, s. f., (it. **prorata**, fr. **prorata**); proprie, doue covente: *prorata*, (**pro-rata**, subint. *parte*), parte proportionale ce are unulu la una summa de spese, de damne, de castigu, etc.: *proratele arrendei pre trimestre.*

1 PROREPERE, *prorepsi* si *prorepsei*, *proreptu*, v., **prorepere**, (d'in **prorepere**), a repe inainte; metaf. a se stracurá, a vení sau a se duce pre nesentite: *prorepe betraneti'a pentru celli ce cogita co au se remana totu teneri.*

2 PROREPERE=*prorepire*, v., **proripere**, (d'in **pro-rapere**), 1. a rapí inainte, a scóte afora; 2. refl. a essí rapide, a se presentá pre neasceptate; a se precipitá.

* PRORETU, s. m., **proreta**, (πρωράτης); cellu ce remiga la *prora*;—cu acellu-asi intellessu si *proreu*=**proreus**, (πρωρεύς).

* PROREU, s. m., vedi *proretu.*

* PROROGABILE, adj., (it. **prorogabile**), care se pote *prorogare.*

* PROROGANTE, adj. part. pres., **prorogans**, care *proroga.*

* PROROGARE, v., **prorogare**, (it.

www.dacoromanica.ro

prorogare, fr. **proroger**), a prolongá tempulu datu pentru unu ce, a prolongá in genere, a ammaná : *a prorogá commandulu, pretur'a; a prorogá viéti'a, etatea omului; a prorogá diu'a de judecata*; in specie, a suspende si ammaná sedentiele corpului legislativu : *a prorogá senatulu, camer'a deputatiloru.*

* PROROGATIONE, s. f., **prorogatio**, (fr. **prorogation**, it. **prorogazione**); actione de *prorogare : prorogatione de trei dille pentru comparitionea la judecata; prorogatione pre una luna a amendouoru corpuriloru legislative.*

* PROROGATIVU,-*a*, adj., **prorogativus**; relativu la *prorogatu*, la *prorogatione : actele prorogative, mesura prorogativa.*

* PROROGATORE,-*trice*, si

* PROROGATORIU,-*tória*, adj. s., **prorogator**, care *proroga : debitorii prorogatori ai debiteloru.*

* PROROGATU,-*a*, adj. part., **prorogatus**; prolongatu, ammanatu : *congressu prorogatu, sessione prorogata.*

* PRORSU, vedi *prosa.*

* PRORUMPENTE, adj. part. pres., **prorumpens**, (it. **prorompente**); *lacrime prorumpenti d'in oclii loru.*

PRORUMPERE, si *prorupere*, (se conjuga ca *rumpere*=*rupere*), v., **prorumpere**, (it. **prorompere**, fr. **prorompre**); 1. ca trans., a face se éssa rumpendu, a scote, versá cu mare impetu sau furia; 2. déro mai vertosu ca intr., a essí rumpendu, a essí cu impetu, a se versá cu furia sau in mare cantitate : *ostii prorumpu in térra, impressuratii prorumpu nóptea d'in cetate asupr'a castreloru nostre; lacrimele indelungu continute prorupsera d'in oclii loru; pestea prorupse cu noua furia; va prorumpe bellu si mai cruntu; furiosii prorupsera in ammenitiari.*

PRORUPTIONE, s. f., **proruptio**, actione de *prorumpere : proruptionea lacrimeloru, bellului, undeloru fiuviului inflatu; proruptionea passioniloru celloru mai violente.*

PRORUPTORIU,-*toria*, adj. s., **proruptor**, care *prorumpe : proruptorii predau térr'a.*

PRORUPTU,-*a*, adj. part. **proruptus**: *bellu proruptu intre poporele Europei.*

* PROSA, s. f., **prosa, prosa oratio, soluta numeris oratio**, (it. **prosa**, fr. **prose**); 1. modu de a se espreme, a vorbí sau scrie fora mesur'a rigorosa ce cere *poesi'a*, vorbire sau scriere desfacuta, libera de regulele versificationei : *prosa latina, greca, francesa; prosa elegante, prosa armoniosa ca si canticulu sau poesi'a*;—prin metafora si estensione, in opp. cu *poesía*; coventulu *prosa* = bassu, vulgare; triviale : *lassa poesi'a imaginationei, si intra in pros'a realitatei*;— 2. *prosa* si *prorsa* = dieéssa a straboniloru Romani, care face se éssa prunculu cu capulu inainte, in oppos. cu *postversa* sau *postverta*=**postverta**, care face se éssa prunculu cu capulu in deretru;—*prosa*, scurtatu d'in *prorsa*, nu este de câtu femin. adiectivului *prosu* sau *prorsu*,-*a*, contrassu d'in *proversu*,-*a*, (vedi *provertere*), *inversu* sau *intorsu*, *inainte*, *dereptu*, in oppos. cu *versu*,-*a*, =*intorsu*, de unde apoi si subst. *versulu poeticu.*

* PROSAICU,-*a*, adj., **prosaicus**, (it. **prosaico**, fr. **prosaique**), de *prosa*, relativu la *prosa*, in insemnare a coventului de sub 1. : *scripte prosaice, espresione prosaica, stylu prosaicu*; si despre persone, sau auctori; *scriptori prosaici*; metaforice : *cogetari prosaice, viétia prosaica, portare prosaica*; — si ca substantivu : *prosaicii nu potu imitá stylulu poetiloru.*

* PROSAISARE, v., (fr. **prosaïser**); vedi *prosare.*

* PROSAISMU, s. m., (fr. **prosaïsme**, it. **prosaismo**); calitate de *prosaicu*, modu de a se espreme ca in prosa, si in specie, defectu de poesia in versuri; prin estensione, *prosaismu*=vulgaritate trivialitate : *prosaismulu vietiei.*

* PROSANTE, adj. part. pres., (it. **prosante**); vedi si *prosatoriu.*

* PROSAPIA, s. f., **prosapia** si **prosapies**, (it. **prosapia**); stirpe, familia, genu : *descedenti d'in vechia si illustra prosapia.*

* PROSARE, v., (it. **prosare**, fr. **proser**); a scrie, a se espreme in *prosa.*

www.dacoromanica.ro

PROSARIRE, *prosariu*, v., **prosilire; prodire**, a sarí inainte, a proemine : *cucuniele prosaru in frontea lui.*

PROSARITURA, s. f., **proeminentia, pustula**, actione si resultatu de *prosarire*; inflatura, umore, buba, etc.

* PROSARIU,-*a*, adj., **prosarius**, de *prosa*, *prosaicu*, in specie: cui place *pros*'a care in vorba, ca si in cogitare, sentire si lucrare e *prosaicu*.

* PROSATICITATE, s. f., (it. **prosaticità**);calitate de *prosaticu*, defectu allu versuriloru *prosaice*.

* PROSATICU,-*a*, adj., (it. **prosatico**) forte *prosaicu*, ce tende spre *prosaicu*.

* PROSATORIU,-*toria*, adj. s., (it. **prosatore**, fr. **prosateur**); care scrie, vorbesce in *prosa*, mai vertosu care scrie bene in prosa.

* PROSCENIU, pl.-*e*, **proscenium**, (προσκήνιον, d'in πρό=pro, inainte, si σκηνή=scena); parte anteriore a scenei theatrale, unde stau actorii, *scena* sau *antescena* : *unu nou actoriu apparù in prosceniu.*

* PROSCINDERE, *proscinsi* si *proscinsei*, *proscinsu* si *proscissu*, (vedi si simplulu *scindere*), v., **proscindere**, a *scinde* sau despicá inainte ; in genere : a despicá, spanticá, sfasciá, rupe, etc.

* PROSCISSIONE, s. f., **proscissio**, actione de *proscindere*.

* PROSCISSU,-*a*, adj. part., **proscissus**, taliatu in fronte.

PROSCRIERE sau *proscriuere*, (se conjuga ca v. *scriere*=*scriuere*), v., **proscribere**, (it. **proscrivere**, fr. **proscrire**); 1. proprie, a scrie inainte, in facia, in publicu; 2. ca mai desu, metaforice; *a)* a *proscrie*=a face, prin scrissu ceva connoscutu in publicu : *a proscrie una lege; b)* a *proscrie* = a affissiá, a annuntiá prin scrissu una licitatione, locatione sau vendiare, arrendare, etc. : *a proscrie vendiare de merci cu redicat'a si cu pretiu scadutu; a si proscrie tote immobilile ca de vendiare; c)* a *proscrie*= a affissiá, a publicá prin scrissu, co bonurile cuiva sunt confiscate, a confiscá : *a proscrie averile rebelliloru; d)* a *proscrie*=a pune pre cineva afora d'in lege, a lipsí de tote drepturile de cetatianu, a lu devotá mortei ; de ací cu sensu figuratu mai estensu, *a proscrie*=espulsá, essiliá, lapidá, devotá miseriei : *a chiamá la arme toti proscrissii si deseredatii societatei.*

PROSCRIPTIONE, s. f., **proscriptio**, (it. **proscrizione**, fr. **proscription**); actione de *proscriere* : *proscriptionea invinsiloru de cotra invingutoriu; proscriptionile capiteloru celloru mai insemnate; proscriptionea merciloru, mosieloru de arrendatu; liste de proscriptione a cetatianiloru celloru mai boni ; proscriptionile lui Sulla si Mariu.*

PROSCRIPTORE,-*trice*, si

PROSCRIPTORIU,-*toria*, adj. s., **proscriptor**, care *proscrie* : *proscriptorii adversariloru invinsi; unu crudu invingutoriu si proscriptoriu.*

PROSCRIPTU,-*a*, adj. part., **proscriptus**, leuatu de regula ca adj. si substantivu : *pucini proscripti scapara cu viéti'a ; omeni proscripti si blastemati de toti semenii loru; neci unu proscriptu nu aflà gratia in clementi'a invingutoriului.*

PROSCRIPTURA, s. f., **proscriptura**, actione, déro mai vertosu actu, modu de *proscriere*, vedi si *proscriptione*.

PROSCRIPTURIRE, v., **proscripturire**, a arde de setea de a *proscrie* pre adversarii sei.

PROSCRISSU,-*a*, adj. part., **proscriptus**, vedi *proscriptu*.

PROSECARE, v., **prosecare**, a secá sau taliá inainte, si in genere, a taliá, despicá, dissecá, sacrificá.

* PROSECERE, *prosecui*, *prosecutu*, v., **prosequi**, (it. **proseguire**, fr. **poursuivre**); a urmá inainte, mai departe, si in specie, a urmá, insocí ca amicu, sau si ca inimicu.

* PROSECTIONE, s. f., **prosectio**; actione de *prosecare* : *posectione anatomica a cadaverului; prosectionea unui membru cancrenatu.*

* PROSECTORE,-*trice*, si

* PROSECTORIU,-*tória*, adj. s., **prosector**, (comp. si fr. **prosecteur**); care *proseca*; in specie, cellu ce disseca cadavere si le prepara pentru usulu professoriului de anatomía.

www.dacoromanica.ro

* PROSECTU,-*a*, adj. part., **prosectus** : *cadaverelę prosecte;* subst. *prosectulu unui cadavru.*

* PROSECUTARE, v., **prosequi**, (comp. si it. **prosequitare**), forma intensiva a verbului *prosecere*, a prosece cu persistentia, a nrmarí, insocí continuu si cu attentione, diversu de *persecutare*, care se iea mai multu in reu.

* PROSECUTIONE, s. f., **prosecutio**, (it. **prosecuzione**), actione de *prosecere : prosecutionea amiciloru cu onori si amabilitate; prin prosecutionile selle cauta a ti se recommendá.*

* PROSECUTORIU,-*toria*, adj. s., **prosecutor**; care *prosece : prosecutorii barbatului illustru; prosecutorii mirelui, prosecutóriele miressei.*

* PROSECUTU,-*a*, adj. part. **prosecutus** (cu sensu passivu).

* PROSEDA, s. f., **proseda**, (d'in **prosedere**); proprie, muliere ce siede inaintea casei, tine callea trecutoriloru : *curtisana* vile, vulgare.

* PROSELYTICU,-*a*, adj., (fr. **prosélytique**); relativu la *proselytu* si la *proselytismu.*

* PROSELYTISMU, s. m., (it. **proselitismo**, fr. **prosélytisme**); zelu de a face *proselyti : proselytismu religiosu; proselytismu politicu; proselytismulu e permissu pentru tote credentiele.*

* PROSELYTU,-*a*, s. pers., **proselytus**, (προσήλυτος, it. **proselito**, fr. **prosélyte**), convertitu la una credentia, si a nome : 1. in sensu mai strinsu, *a)* cellu convertitu de la paganismu la judaismu; *b)* cellu convertitu de la alta religione la cea crestina; 2. in sensu largu, cellu convertitu la una noua credentia, etc. : *vrei se ti faci pre toti proselyti ai ideeloru si credentieloru telle; pucini proselyti attrage propagationea vostra.*

PROSEMINARE, v., **proseminare**; a semená inainte, a urmá a semená acella-asi sementia; si de ací, a propagá, immultí; a produce prin seminare, etc.

* PROSERPERE, si *proserpire*, v., **proserpere**; a *serpe* sau *serpí* inainte, a inaintá ca serpele, *rependu*; metaforice : *plante proserpenti.*

* PROSERPINA, s. f., **proserpina**, (it. **proserpina**, fr. **proserpine**); 1. nomele propriu allu reginei infernului, sociei lui Plntone, filiei Cererei; 2. nome commune allu unei sare chymica : *solutionea de nitratulu de argentu se dice si ap'a Proserpinei.*

* PROSERPINACA, s. f., **proserpinaca**, (fr. **proserpinaque**); genu de plante nominatu si *polygonu.*

* PROSERPINALE, adj., **proserpinalis**; relativu la *proserpina :* vedi si *proserpina*, mai vertosu sub 2.

* PROSOCRU,-*a*, s. pers., **prosocer**, f. **prosocrus**; bonulu sau strabonulu mulierei cuiva, socrulu mare.

* PROSODIA, s. f., **prosodia**, (προσῳδία, it. **prosodia**, fr. **prosodie**), pronuntiare mesurata a syllabelorn coventeloru dupo accentu si cantitate : *prosodi'a imbracia logile cantitatei si accentului unei limbe; prosodi'a e parte integrante a artei grammaticale; a observá prosodi'a; a calcá preceptele prosodiei.*

* PROSODIACU, si *prosodicu*,-*a*, adj., **prosodiacus**, (it. **prosodiaco**,-**dico**, fr. **prosodiaque**,-**dique**); relativu la *prosodia : differentie prosodice intre covente omonyme; metru prosodiacu, ce incepe cu doue monosyllabe longe.*

* PROSODIARE, v., (fr. **prosodier**); a observá *posodi'a.*

* PROSOP-, si *prosopo-*, (d'in πρόσωπον=facia), in derivate si composite scientifice, ca : *prosopalgia*, s. f., (fr. **prosopalgie**, d'in ἄλγος=dorere), nevralgia de facia; *prosopide*, s. f., **prosopis**, (προσωπίς, fr. **prosopis**), *a)* genu de plante d'in famili'a leguminoseloru, *b)* genu de insecte d'in famili'a hymenopthereloru; *prosopographia*, s. f., (fr. **prosopographie**, d'in γράφειν=descriere), figura retorica, prin care se descrie faci'a sau celle d'in afora alle unui omu sau altu animale, de ací si : *prosopographicu*,-*a*, adj, relativu la *prosopographia* sau la *prosopographu; posopographu* = auctoriu de *prosopographie;—prosopopeia*, s. f., **prosopopoeia**, (προσωποποιία, it. **prosopeja** si **prosopopea**, fr. **prosopopée**, d'in ποιεῖν=facere), *personificatione*, figura de retorica, prin care se facu persone lucrurile, se da viétia mortiloru, se facu

www.dacoromanica.ro

se vorbesca celli absenti ca presenti, etc.; de ací si *prosopopeicu,-a*, adj., relativu la *prosopopeia*; — *prosopu* = stergariu de facia, manestergura.

* PROSPECERE, *prospessi* si *prospessei, prospectu*, v., **prospicere**; a spectá inainte, in departare; in genere, a se uitá ori-incotrau, a se uitá, a cautá, speculá, observá; in specie, a vedé de, a avé cura de; ca trans., a vedé de departe, a imbraciá cu oclulu d'in departare; a considerá; a prevedé; a procurá.

* PROSPECTARE, v., **prospectare**, (it. **prospettare**); ca intensivu allu formei *prospecere*; a *prospece* cu mare attentione.

* PROSPECTIVU,-*a*, adj., **prospectivus**, (it. **prospettivo**); relativu la *prospectu*, aptu a face *prospectu* : *ferestre prospective*; absol. s. f., *prospectiva*, arte de a face *prospectu*, de a representá obiectele dupo distantie, positione, figura, colore, etc., de ací : *prospectiva*, desemnulu ensusi, pictur'a ensasi, tabellu facutu d'in unu *prospectu* óre-care; *prospectiva* = scena de theatru; *prospectiva* = vedere, apparentia : *a pune in prospectiva* = a pune *in prospectu*.

* PROSPECTARE,-*trice*, si

* PROSPECTORIU,-*tória*, adj. s., **prospector** (d'in *prospectu*), care *prospece* : *prospectoriulu portarei copilliloru; Domnedieu e prospectoriulu totoru lipsiloru. nostre.*

* PROSPECTU,-*a*, adj. part. s., **prospectus**, (it. **prospetto**, fr. **prospect**); 1. ca part. si adj. cumu : *monti prospecti d'in departare; celle necessarie prospecte de parentii nostri*; 2. ca subst., reale masc., *a) prospectu-lu*, vedere in departare a unui ce, mai vertosu obiectivu, lucru ce se presenta ocliloru in mare intendere : *prospectulu unui vastu sessu, allu montiloru departati; b) prospectu-lu*, aspectulu, vederea, mai vertosu subiectiva a unui ce : *prospectulu lugubru allu campuriloru devastate; a avé in prospectu ceva* sau *pre cineva; c) prospectu-lu*, si ca aspectu allu lucrului, si ca vedere a subiectului : *a avé marea in prospectu, prospectulu marei rapesce ochii nostri; a pune in prospectu*, a pune in vedere cuiva: *prospectulu templului d'in facia; prospectulu palatiului de a laturi; d) prospectulu*, desemnu, pictura, ce face se vedemu cu una arruncatura de oclu unulu sau mai multe obiecte in proportionile si partile loru : *prospectulu templului de edificatu; prospectele cetàtiloru capitali; e) prospectu-lu*, tabla, scriptu, ce in una pagina representa una seria de numeri, de fapte sau materie varie : *prospectulu venituriloru, allu speseloru; prospectu economicu; f) prospectu*, programma, manifestu, etc. : *prospectulu lucràriloru de facutu in sessionea venitoria a adunarei, prospectulu unei ceremonie, unei serbari.*

* PROSPECIENTE si *prospiciente*, adj. part. pres., **prospiciens**, (it. **prospiciente**); care *prospece : cu faci'a prospeciente la mare.*

* PROSPECIENTIA si *prospicientia*, s. f., **prospicientia**; statu sau calitate de *prospeciente : prospecientia si vegilantia de interessi publice*; si concretu; aspectu, forma *prospectu* allu unui obiectu, apparentia : *prospecienti'a acestoru substantie.*

* PROSPERARE, v., **prosperare**, (it. **prosperare**, fr. **prospérer**); 1. trans., a face se fia *prosperu*, se merga de la bene la mai bene; 2. intrans., a fi *prosperu* a merge de la bene la mai bene : *buccatele, vitele, tote alle nostre prospera; commerciulu vostru nu prospera; plantele aceste-a nu au prosperatu si nu voru prosperá in assemine terrenu.*

* PROSRERATIONE, s. f., (it. **prosperazione**), actione de *prosperare*.

* PROSPERITATE, s. f., **prosperitas**, (it. **prosperità**, fr. **prospérité**); calitate, statu, conditione de *prosperu* : *prosperitate publica si privata; prosperitate materiale; prosperitatea statului, nationei, commerciului, agriculturei, industriei; nu invidiati prosperitatea materiale a peccatosiloru.*

* PROSPERU,-*a*, adj., **prosper** si **prosperus**, (it. **prospero**, fr. **prospère**); corresponditoriu *sperantiei*, dorentiei, asteptarei, dupo dorentia, ferice, favorabile : *semne, presagie prospere; conditione prospera, statu prosperu, térre*

www.dacoromanica.ro

prospere, essitu prosperu; septe anni fecundi si prosperi; industria prospera, commerciu prosperu, cetati prospere prin industria si commerciu; cu prospere successe.

PROSPETARE, v., 1. a *ospetá*, acceptá si tractá ca *ospe* sau *ospete*, a acceptá bene, cu favore si onore, si in genere, a tractá veri-cumu=**convivio accipere, bene habere, male habere**; 2. a face *próspetu*, in acellu-asi sensu cu compos. *im-prospetare*, in genere, a renouá, reface, recreá, etc.=**recens reddere, renovare, recreare, redintregare, refrigerare**, etc.; metaf. *a prospetá memori'a; se próspeta lupi'a, belullu; se próspeta populationea unui locu;* (vedi si adj. *prospetu*).

* PROSPETU,-*a*, adj., **recens**; nou, de currendu, neattinsu si nestricatu inco prin dentele tempului, integru, in tota poterea, in flore : *pâne próspeta, buccate próspete, untu próspetu, apa próspeta; memoria próspeta; noutati, sciri próspete; ce spuni tu, nu e próspetu, ci de de multu connoscutu si rancidu.* — S'a referitu cuventulu la grec. πρόσφατος=in intellessu cu alle nostre : *prospetu, recente;* se pote inse se fia essitu d'in *ospe, ospite*, cumu pare a arretá verbulu *prospetare*, in insemnarea de sub 1., trecundu prin insemnarea intermediaria de *nou venitu*, ce pote leuá *ospete*.

* PROSPHYSE, s. f., (fr. **prosphyse**, d'in προσφύσεσθαι=aderere); morbu de *palpebre*, cari se lipescu intre sene sau cu globulu oclului.

* PROSPICIENTE, *prospicientia*, etc. vedi : *prospeciente, prospecientia*.

* PROSPICUU,-*a*, adj., **prospicuus**, (d'in *prospecere*); care se vede de departe, si de ací, insemnatu, distinsu.

* PROSSENETICU si *proxeneticu,-a*, adj., **proxeneticus**, (it. **prossenetico**), relativu la *prossenetu : mercede prossenetica*, si absol. *pressenetica*, sau si masc. *prosseneticu*, ce se solve unui *prossenetu*.

* PROSSENETU, si *proxenetu,-a*, s. pers., **proxeneta**, (προξενητής, it. **prosseneta**, fr. **proxénète**); intermediariu, agente in negotie : *sensariu* sau *samsariu*; in specie, intermediariu in negotie rosinose, *collocitoriu*.

* PROSSENU si *proxenu*, s. m., (fr. **proxène** = πρόξενος, d'in πρό = pro, si ξένος=ospete), magistratu la Athene si la Sparta, insarcinatu a acceptá si ospetá ospetii publici.

* PROSSIMARE, *prossimatione*, etc., vedi : *approssimare, approssimatione*.

* PROSSIMITATE si *proximitate*, s. f., **proximitas**, (it. **prossimità**, fr. **proximité**); statu de *prossimu : prossimitatea unui locu de cellu altu; prossimitatea intre consangini, comnati*.

* PROSSIMU, si *proximu,-a*, adj., **proximus**, (it. **prossimo**); superlativu d'in *prope*, forte apropе, cellu mai de aprope, forte vecinu : *prossim'a cetate, prossim'a dominica, prossimii nostri sunt consangenii nostri de aprope*.

* PROSTADE, s. f., **prostas**, (προστάς); vestibulu, intrare a casei.

* PROSTARE, v., **prostare**; 1. a stá inainte, a essí inainte, afora; a prosarí, proeminé; 2. a stá la vedere, si in specie, a stá la vedere in oclii publicului ca de vendiare, ca merce; de acì : 3. forte desu, cu sensulu forte reu de : *a)* a se desonorá, a se vende, a face negotiu cu onorea si pudorea sea; *b)* a se avilí, a si perde demnitatea de omu.

* PROSTATA, s. f., (fr. **prostate**,— fem. d'in *prostatu* de la *prostare*), corpu cordiforme ce *sta inaintea* collului besicei udului, dupo *symphysea pubiana*.

* PROSTATALGIA, s. f., (fr. **prostatalgie**); dorere de *prostata*, la *prostata*.

* PROSTATICU,-*a*, adj., (fr. **prostatique**), relativu la *prostata*.

* PROSTERNERE, (se conjuga ca v. *sternere*), v., **prosternere**, a sterne sau culcá inainte, a dá diosu cu faci'a inainte, pre facia sau in brânci; de ací in genere, a culcá la pamentu, a devinge, a ingenuchiá; a intende, longí la pamentu, a restorná, ruiná, perde; a avilí, nemicí poterile corpului sau suffletului; pentru suffletu, a ebetí, turbá, scóte d'in menti;—in acestu sensu mai vertosu si form'a de conjug. I. *prosternare*, de ací si s. f., *prosternatione*, (fr. **prosternation**), ingenuchiare, umilire, etc.

www.dacoromanica.ro

* PROSTIBILE, adj. s., **prostibilis**; care se *prostitue*.

* PROSTIBULU, adj. s., **prostibulum**; prostitutione, locu de prostitutione; si persona care se prostitue.

* PROSTITUERE si *prostituire*, v., **prostituere**, (it. **prostituire**, fr. **prostituer**); 1. a *statue* sau assediá inainte, in ocli, in publicu; de acì : 2. mai vertosu, *a)* a dá préda desonorei publice, a si vende publice onorea si pudorea, a face obiectu de commerciu onorea si pudorea; *b)* in genere, a avilí, degradá, batujocorí, indiosí.

* PROSTITUTIONE, s. f., **prostitutio**, (fr. **prostitution**, it. **prostituzione**); actione de *prostituere : prostitutionea cetatiloru prea populate*; in genere : *prostitutionea nomelui, reputationei selle; prostitutionea legei.*

* PROSTITUTORE,-*trice*, si

* PROSTITUTORIU,-*tória*, adj. s., **prostitutor**; care *prostitue : prostitutoria de mulieri; prostitutoriulu se prostitue si ellu prin rosinos'a sea maiestria.*

* PROSTITUTU,-*a*, adj., **prostitutus**, in s. verbului : *mulieri prostitute*; si absol. *una prostituta*=muliere publica.

* PROSTRARE, v., (it. **prostrare**), ca intensivu d'in *prosternere*, a culcá definitive la pamentu; metafor. a *nemicí* cu totulu poterile cuiva.

* PROSTRATIONE, s. f., **prostratio**, (it. **prostrazione**, fr. **prostration**); actione de *prosternere*, 1. in genere : *prostrationi pre la tote iconele, prostratione pre la toti celli potenti; prostrationea armatei intrega*; 2. in specie perirea fortieloru corpului sau mentei : *prostratione mentale, cerebrale.*

* PROSTRATORE, *prostratrice*, si

* PROSTRATORIU,-*tória*, adj. s., **prostrator**; care *prosterne : prostratoriulu gigantelui; futige prostratórie de poteri.*

* PROSTRATU,-*a*, adj. part., **prostratus**, asternutu la pamentu, ingenuchiatu; debilitatu : *stau prostrati inaintea imaginiloru sacre; l'am aflatu prostratu pre érba verde; mente prostrata de multu lucru cu capulu; cerebru prostratu prin escessu de cogitare.*

PROSTU,-*a*, adj. s., **simplex; ignobilis; ignorans, stupidus, stultus**; vedi in Glossariu, cu tote derivatele selle.

* PROSTYLU, adj. s., **prostylos**, (πρόστολος, it. **prostilo**, fr. **prostyle**); care are *stuli* sau *columne* inainte, ornatu in facia cu columne; ca subst. reale masc. *prostylu-lu*=*pronau-lu*, facia ornata cu columne.

* PROSYLLOGISMU, s. m., (fr. **prosyllogisme**, it. **prosillogismo**); in unu *syllogismu* compositu primulu *syllogismu*.

* PROTASE, s. f., **protasis** (πρότασις, it. **protasi**, fr. **protase**; —d'in πρό=pro, si τάσις=tensione); 1. prima parte a unei propositione; in oppositione cu *apodose* = inchiauare a frasei; propositione in genere; frase; 2. parte a dramei, esspositione, introductione a unei drama.

* PROTATICU,-*a*, adj., **protaticus**, (προτατικός, fr. **protatique**); relativu la *protase*, mai vertosu la *protasea* unei drama : *persona protatica, actoriu protaticu*, care appare numai in *protasea dramei.*

* PROTECTARE, v., intensivu d'in *protegere*, a protege cu energia, interesse, persistentia.

* PROTECTIONE, s. f., **protectio**, (it. **protezione**, fr. **protection**); actione de *protegere : a fi sub protectionea unei potente persona; protectionea lui Domnedieu; protectionea unui statu mai micu de altulu mai mare; protectionea producteloru, commerciului, industriei nationale; a stá, a fi sub protectionea cuiva, a se pune sub protectionea altui-a; cu protectioni a capitá posturi mari; a si face si deschide calle la inavutire fora protectioni*; in specie : *protectione*=*protectionismu.*

* PROTECTIONISMU, s. f., (fr. **protectionisme**); principiu, doctrina, systema a *protectionistului.*

* PROTECTIONISTU, s., (fr. **protectioniste**); cellu ce e de parere de a se leuá mesure *protectorie* pentru commerciulu si industri'a indigena.

* PROTECTORATU, s. f., (fr. **protectorat**, it. **protettorato**); titlu, demnitate a *protectoriului* in sensulu speciale allu acestui coventu, mai allessu in sensulu

www.dacoromanica.ro

politicu : *protectoratulu lui* **Cromwell**; in espressionea : *protectoratulu esclusivu allu unei potere mare asupr'a principateloru danubiane*, coventulu *protectoratu*=*protectione*, sau : *dreptu (pretensione) de protectione.*

* PROTECTORE, *protectrice*, si

* PROTECTORIU,-*tória*, adj. s., **protector**, (it. **protettore**, fr. **protecteur**); care *protege : toti protectorii vostri nu ve voru scapá de resbonarea mea; protectoriu allu artiloru, scientieloru, industriei; santulu protectoriu allu templului ; protectoria a celloru indigenti si assupriti;* in specie ca titlu : *protectoriulu unei academia, unei societate ;* in Angli'a, in epoc'a revolutionei, *protectoriu*=domnitoriu, capu allu statului; *protectoriu*=*protectionistu.*

* PROTECTU,-*a*, adj. part., **protectus**, apperatu; accoperitu; scutitu : *terre bene protecte, locu protectu contra venturi.*

* PROTEGERE, *protessi* si *protessei*, *protessu* si *protectu*, v., **protegere**, (it. **proteggere**, fr. **protéger**); 1. a *tege* sau *coperí* inainte, a coperí in genere, a umbrí, a scutí; si de ací : 2. a apperá; a adjutá, a sustiné, favorí : *Domnedieu protege pre celli innocenti : militarii protegu térr'a de inimici ; se protegemu pre celli nepotentiosi si assupriti; vestimentele protegu corpulu de intemperie; a protege commerciulu, industri'a indigena; a protege artile si scientiele, pre artisti si invetiati.*

* PROTEIDE, etc., vedi *proteu.*

PROTENDERE, (se conjuga ca v. *tendere*), v., **protendere**; a *tende* inainte; a tende forte, a incordá; a intende, a longí, marí.

PROTENSIONE, s. f., **protensio** ; actione de *protendere.*

PROTENSIVU,-*a*, adj., intensu in linia inainte : *tempulu se póte considerá ca una succesione protensiva.*

PROTENSU,-*a*, adj. part., **protensus**, tensu inainte.

* PROTERERE, *proterui*, *proterutu* si *protritu*, v., **proterere**; a *tere*, a calcá sau a imbrancí inainte; a culcá la pamentu; a striví, sfermá, nemicí; metaforice : *calle protrita*, batuta, connoscuta de toti, commune.

* PROTERVIA, s. f., **protervia** ; calitate si fapta de *protervu.*

* PROTERVÍRE, v., **protervire** ; a devení sau fí *protervu.*

* PROTERVITATE, s. f., **protervitas** ; calitate si fapta de *protervu ;* vedi si *protervia.*

* PROTERVU,-*a*, adj., **protervus**, (it. **protervo** ; d'in *proterere*), proprie care calca in petiore tote, si de ací : 1. *protervu*=violentu, furiosu : *proterve venturi ;* 2. forte cotediatoriu, insolente, arrogante, nerosinatu : *protervi copilli, turma de proterve mulieri; proterv'a curtisana ; — protervu* dice mai multu de câtu *petulante, procace*, etc.; — in sensu mai mitigatu : *protervu*=voliosu, nebonaticu, vivace, nestemperatu.

* PROTESTANTE, adj. part. pres. s., **protestans**, (it. **protestante**, fr. **protestant**); care *protesta*, 1. in genere : *cetatiani protestanti contra calcàrile legiloru ce le assecura libertatea ;* 2. in specie si ca mai desu, ce se tine de *protestantismu : basericele protestanti ; protestantii sunt asiá de intoleranti ca si catholicii ; unu protestante, una protestante ;* — vedi si *protestatoriu*, care e de preferitu in sensulu de 1.

* PROTESTANTISMU, s. f., (fr. **protestantisme**); doctrina religiosa mai antâniu a lui *Lutheru*, apoi a lui *Calvinu*, si astadi in fine a totoru celloru ce se tinu de baseric'a asiá dissa *reformata*, desbinata de baseric'a catholica recusandu a connosce auctoritatea pontificelui romanu.

* PROTESTARE, v., **protestari**, (it **protestare**, fr. **protester**); 1. a *testá*, a spune, declará in publicu, a declará, affirmá, assecurá, promitte cu solennitate : *ce mi dice conscienti'a, voliu protestá fora frica si fora tema; a si protestá in gur'a mare credentiele selle ; a protestá inaintea lui Domnedieu si a omeniloru, co spune addeverulu, co e innocente ; si credemu si protestamu, co e una viétia fiitoria ; a si protestá peccatulu ; deliberara si decisera se tramitta legati, cari se proteste bellulu ; omulu*

www.dacoromanica.ro

protesta de addeverulu unei fapte, de innocenti'a sea, de devotamentulu seu cotra cine-va, de sinceritatea amicitiei selle; protestàmu estim'a si gratitudinea nostra cotra cineva; a protestá de violentia, de nullitate legale si de incompetentia; a protestá contr'a unei sententia, contr'a unei decisione, contr'a unei mesura, contr'a unui votu, si: *a protestá una sententia, una decisione,* etc.; *amicii si protesta co se voru amá in totu de a un'a;* 2. in specie ca terminu de negotiu: *a protestá*=a dá, face *protestu: a protestá una pollicia;* si: *a protestá unu negotiatoriu.*

* PROTESTATIONE, s. f., **protestatio,** (it. **protestazione,** fr. **protestation**); actione de *protestare: altu ceva e protestationea de amore, altu ceva e ostentationea de limba; nu protestationi, ci fapte voliu; protestationi de devotamentu; protestatione a unui actu sau contr'a unui actu;* si cu sensu concretu: *protestatione*=scriptu ce coprende *protestationea: a dá, legalisá protestationea sea.*

* PROTESTATORE,-*tricc,* si

* PROTESTATORIU,-*tória,* adj. s., (it. **protestatore,-trice,** si **protestatorio,** fr. **protestateur**); care *protesta* sau serve la *protestatu: protestatorii de amicitia, de innocentia, de devotamentu; protestatorii pollicieloru; vorbe numai protestatorie de amicitia.*

* PROTESTATU,-*a,* adj. part., (**protestatus,** it. **protestato,** fr. **protesté**), in s. verbului: *pollicie prot stat.*

* PROTESTU, s. m., (it. **protesto,** fr. **protêt**; d'in *protestare*); 1. in genere, actione, actu de *protestare: nu luati a mente prot stele lui de d votamentu;* 2. in specie, *a) protestu*=plangere: *proteste se audu d'in tote partile in contr'a acestei mesure: b) protestu*=actu commerciale, prin care cellu ce are una pollicia constata refusulu de acceptare sau de solvere acellei pollicie: *codicele commerciale prescrie formele si effectele protesteloru.*

* PROTEU, s. m., **proteus,** (it. **proteo,** fr. **protée**); 1. nome propriu allu unui dieu de mare, care potea leuá a desea diverse figure; 2. prin metafore, *a) proteu,* genu de animali, (**proteus anguinus**); *b)* omu scambatoriu, inconstante, versatile, prefacutu, etc.; —de ací, 3.derivatele: *a) proteicu -a,* adj., (fr. **protéique**), relativu la *proteu,* care sémina cu *proteu: terrene proteice; b) proteide,* adj. s., (fr. **protéide**), care sémina cu *proteu* animale; subst. pl., *proteidile,* familia de animali ce au de typu genulu *proteu, c) proteiforme,* adj., (it. **proteiforme,** fr. **protéiforme**), de form'a lui *Proteu* ca dieu: scambatiosu, inconstante, ephemeru, peritoriu, etc.: *fientie proteiformi, natura de omu proteiforme.*

* PROTHEOREMA, s. f., **protheorema,** (προθεώρημα), *theorema* sau consideratione preliminaria.

* PROTHESE, s. f., (πρόθεσις, fr. **prothèse,** it. **protesi**); proprie punere inainte, si in specie; 1. punere, adaussu allu unei littera sau unei syllaba la unu coventu, mai allessu la inceputulu coventului; 2. punere a unei parte sau a unui organu de lemnu sau de alta materia: *a pune unu petioru de lemnu in locu de cellu de carne e a face una prothese;* 3. *prothese*=altariu, mésa pre care se face *proscomedi'a; més'a prothesei* = mes'a *propositionei,* tradussu in cartile nostre basericesci prin: *més'a punerei inainte;*—in tote insemnarile se dice si *prosthese;* in cea din urma insemnare, de sub 3., se dice si *proscomedia* = grec. προσκομηδία, προσκομιδή, inse cu doue sensuri: *a) oblatione,* ca actione de *punere inainte*=*offerta,* si: *b) offertoriu,* ca locu, mésa, altariu, pre care se face *oblationea.*

* PROTHORACE, s. m., (fr. **prothorax,** d'in πρό=pro, inainte, si θώραξ=thorace); prim'a parte a thoracelui insecteloru hexapodi.

* PROTHYMA, pl. *prothymate,* (fr. **protymates,** d'in πρό=pro, inainte, si θῦμα=sacrificiu); offerta de turte, de placente, inainte de a incepe sacrificiulu propriu dissu.

* PROTHYRU, pl. *protyre,* **prothyra,** (πρόθυρα), vestibulu la casele grecesci.

* PROTINU,-*a,* adj. adv., **protinus,** rapidu, subitu, déro mai vertosu ca adv. in data, pre locu, fora interpunere.

www.dacoromanica.ro

*PROTIODURA, s.f., (fr. **protiodure**) primu gradu de combinatione a *iodului*.

PROTIPENTADA sau *protipentade*, s. f., (gr. πρώτη πεντάς),=*prima cincime* formata de primele cinci grade de demnitate in ierarchia.

* PROTO-, (d'in πρῶτος=primu), in composite si derivate, mai vertos scientifice : *protobromura*, s. f., (fr. **protobromure**, it. **protobromuro**), primu gradu de combinatione a *bromiului; protocanonicu,-a*, adj. s., (fr. **protocanonique**): *a)* adj. *carti protocanonice*, reconnoscute ca sacre inainte de canone; *b)* subs. m., *primu canonicu; protocarbura*, s. f., (fr. **protocarbure**), primu gradu de combinatione a *carboniului*, de ací si part. adj., *protocarbonatu,-a*, (fr. **protocarboné**); *protochlorura*, s. f., (fr. **protochlorure**, it. **protocloruro**), primu gradu de combinatione a *chlorului;* de ací si adj. *protochloruratu -a*, (fr. **protochloruré**), *protocolu* si *protocollu*, pl.-*e*, (fr. **protocole**, it. **protocollo**) : *a)* registru; *b)* processu verbale allu unei adunare deliberante; *c)* mai vertosu, processu verbale allu unei conferentie politica; *d)* in genere si metaforice : *a tiné protocollu de tote scandalele, de tote faptele si dissele vecinilorn; a inscrie tote nemicurile in protocollulu vietiei selle;* de ací : *protocollire,-escu*, v., *a)* a trece in *protocollu; b)* a face *protocollulu; c)* a collationá unu actu;—*protocyanura*, s. f., (fr. **protocyanure**), primu gradu de combinatione a *cyanogeniului; protodiaconu*, s. m., (it. **protodiacono**)=*archidiaconu, primu diaconu; protofluorura*, s. f., (fr. **protofluorure**), primu gradu de combinatione a *fluorului; protogalu*, s. m., (fr. **protogale**, d'in γάλα=lapte), primulu lapte allu unei muliere ce a nascutu; *protogeniu,-o*, adj., (fr. **protogène**), primu nascutu, produssu sau nascutu inainte de ori-ce altu lucru; pl. f., *pretogeniele*, classe de animali ce coprende *infusoriele* si *polypii molli; protogynía*, s. f., (fr. **protogyne**), specie de granitu; *protohydriodura*, s. f., (fr. **protohydriodure**), primu gradu de combinatione a *iodurei de hydrogeniu; protomartyru* si *protomarturu -a*, s. pers., (fr. **protomartyr**, it. **protomartire**), primu *martyru : santulu Stephanu fu protomartyrulu crestinismului; protomedicu*, s. m., (fr. **protomédecin**, it. **protomedico**), primulu medicu; mediculu principale allu casei domnesci; *protonotariu*, s. m., (fr. **protonotaire**, it. **protonotario**), primu *notariu : protonotariulu patriarchului*, de ací si : *protonotaría=protonotariatu;* (it. **protonotariato**, fr. **protonotariat**), officiu de *protonotariu; protonotariale*, adj. (it. **protonotariale**), relativu la *protonotariu; protopopa* si *protopopu*, s. m., (fr. **protopapas**, **protopape**,—πρωτοπαπάς), primu preutu, preutulu superiore si preveghiatoriu in unu cercu de administratione basericesca; de ací *protopopessa*, muliere a protopopului; si *protopopia*, s. f.=*protopopiatu*, demnitate de *protopopa; protopopesce*, adv., in modu *protopopescu; protopopescu,-a*, adj., relativu la *protopopu : competentia protopopesca, insemnie protopopesci; protopopire,-escu*, v., a face *protopopu*, a onorá cu functionile de *protopopu;*—*protopathia*, s. f., (fr. **protopathie**, d'in πάθος = passione, morbu), primu morbu, neprodussu de altu morbu anteriore; si adj. *protopathicu,-a*, (fr. **protopathique**), relativu la *protopathia; protophosphura*, s. f., (fr. **protophosphure**), primu gradu de combinatione a *posphorului;* si part. adj., *protophosphuratu,-a*, (fr. **protophosphuré**); *protophyllu*, s. m., (fr. **protophylle**, d'in φύλλον=folia), prima folia a plantei, *folia seminale; protophysicu*, s. m., (it. **protofisico**)=*protomedicu; protophytu,-a*, adj., (fr. **protophyte**, d'in φυτόν=planta), prima intre plante, primu produssu d'intre plante, si subst. pl. *protophytele*, divisione a regnului vegetale, care coprende *algele, muschii, lichenii*, etc.; vegetali considerate ca prime nascute alle regnului vegetale; *protoplasma*, pl.-*mate*, (it. **protoplasma**, d'in πλάσμα=formatione), materia semisolida, albuminosa ce continu cellulele sau semburii si care e pre calle de desvoltare: *protoplaste*, s. m., (it. **protoplaste**, d'in πλάστης=formatoriu), primu formatoriu, creatoriu; *protoplastu,-a*, s. pers., **protoplastus**, (πρωτοπλατός, it.

www.dacoromanica.ro

protoplasto, fr. **protoplaste**, d'in πλαστός=formatu), primu formatu, creatu, primu omu; *protopraxia*, s. f., **protopraxia**, (προτοπραξία, d'in πράξις = actione, comp. si fr. **protopraxie**), dreptu priviligiatu allu unui creditoriu; *protorganicu,-a*, adj., (fr. **protorganique**), care coprende primele vestigie de corpuri *organice*; *protopsalte*, si *protopsaltu*, s. m., (it. **protopsalte**, d'in ψάλτης=cantoriu), primu cantatoriu allu unei baserice insemnata, in specie, primu *psaltu* allu basericei patriarchale; *proteseleniura*, s. f., (fr. **protosélénlure**), primu gradu de combinatione a *seleniulu*; *protospatariu*, s. m., (fr. **protospathaire**)=primu *spatariu*, care porta *spat'a* imperatoriului; *protosulfura*, s. f., (fr. **protosulfure**, it. **protosulfuro**), primu gradu de combinatione a *sulfurelui*; *protosyncellu*, s. m., (πρωτοσύγκελος), gradu ecclesiasticu in monasterie; *protothallu*, s. m., (fr. **protothalle**, d'in θαλλός=blastare, coltiu), primu vestigiu de licheni; *prototypu,-a*, adj. s., **prototypus**, (fr. **prototype**, it. **prototipo**, d'in τύπος = modellu, essemplariu), primordiale: *modelle protothype*; ca subst. m. reale: *protothypu* pl.-*e*, modellu, essemplariu originale, primulu essemplariu; metaf., *unu prototypu de intelleptione si de virtute*; de ací si: *protothypicu,-a*, adj., relativu la *protothypu* ca subst.; *protovertebra*, s. f., (fr. **protovertèbre**), prima sau primaria vertebra; de ací si: *protovertebrale*, adj., relativu la *protovertebra*; *protovertebriforme*, adj., (fr. **protovertébriforme**), care are *forma* de *protovertebra*; *protovestiariu*, s. m., (fr. **protovestiaire**), primu *vestiariu*, mai mare preste *vestiarii* palatiului imperatoriului; *potoxydu*, s. m., (fr. **protoxyde**, it. **protossido**), primu *oxydu*, primu gradu de *oxydu*, gradulu minimu de *oxydu* sau combinatione a *oxygeniului*; de ací si part. adj., *protoxydatu,-a*, (fr. **protoxydé**); *protozeugma*, s. f., (fr. **protozengme**, d'in ζεῦγμα=junctura), prima *zeugma*, (vedi acestu coventu); *protozou* si *protozoariu*, s. m., (fr. **protozoaire**, it. **protozoo**, pl. **protozoi**, d'in ζῶον = animale, ζωάριον=animalculu), primu typu d'in regnulu animale, care coprende animali de cea mai simpla structura; pl. *protozoariele*, classe sau divisione d'in regnulu animale, ce coprende animalile de cea mai simpla structura; *protu*, s. m., (it. **proto**, fr. **prote**); *a)* in genere, primu, mai mare; *b)* primu in una arte; *c)* cellu ce in una typographia, sub ordinile maiestrului, direge lucratorii si lucrarile typographiei.

* PROTRACTIONE, s. f., **protractio**, (it. **protrazione**); actione de *protragere*.

* PROTRACTU,-*a*, adj. part., **protractus**, (it. **protratto**), prolungatu: *linia protracta. fire protracte*.

PROTRAGERE, *protrassi* si *protrassei*, *protrassu* si *protractu*, v., **protrahere**, (it. **protraere** si **protrarre**); 1. a trage inainte; a trage in verice directione: *satellitii protragu pre innocente la carcere*; 2. metaforice; *a)* in genere, a trage inainte, a duce, produce: *a protrage ceva la lumina*; *tote protrage tempulu la vedere*: *b)* in specie, α) a scote la lumina, a dá pre facia, a descoperí: *a protrage intrigele misselliloru*; β) a ammaná, si in genere, a lungí, intende, marí, prolungá: *a protrage veghiarile peno dupo mediulu noptei*; *a protrage pre a dou'a di ce e de facutu astadi*; *a protrage una linia*.

PROTRASSU,-*a*, adj. part., **protractus**, prolungatu.

* PROTRFPTICU,-*a*, adj. s., **protrepticon**, (προτρεπτικόν, d'in προτρέπειν = indemnare, admonere), ce serve la *admonere*, ca s. m. reale, *protrepticu-lu* =scriptu de admonitione.

* PROTRICARE, v., **protricare**, a *tricá*, a face *trice*=pedice, de inainte.

* PROTRIMENTU, pl.-*e*, **protrimentum**, buccate facute d'in ingredientie *protrite*, d'in tocature sau pisature.

* PROTROPU, s. m., **protropum**, (πρότροπον); primulu mustu, ce curre inainte de calcatura sau storsura.

* PROTRUDERE, *protrusi* si *protrusei*, *protrusu*, v., **protrudere**, a trude inainte, a impinge, imbrancí inainte; metaforice, a ammaná, intardiá.

* PROTRYGETU, s. m., (προτρυγητής, fr. **protrigète**), **vindemiator**, **vin-**

www.dacoromanica.ro

demiatrix, stella d'in constellationea virginei, a cui apparitione prenuntia collessulu vinieloru,(τρυγᾶν=a college struguri).

* PROTUBERANTE, adj. part. pres., **protuberans**, (it. **protuberante**), care *protubera : articulationi protuberanti.*

* PROTUBERANTIA, s. f., (it. **protuberanza**, fr. **protuberance**), statu de *protuberante : protuberantie morbide sau morbose ; protuberantiele genuchiloru, osseloru in genere.*

* PROTUBERARE, v., **protuberare**, (it. **protuberare**), a se inflá inainte, a essí prin inflare, a esí afora inflandu-se, a se inflá : *protubera cornitiele prefrontea amnellului.*

* PROTURBARE, v., **proturbare**, a *turbá* sau impinge inainte, a imbrancí.

* PROTUTELA, s. f., **protutela**, officiu allu *protutorelui.*

* PROTUTORE,-*toriu*,-*a*, adj. s., **protutor**, (it. **protutore**, fr. **protuteur**), care tine loculu unui tutore, care gere interessile minorelui, candu aceste-a sunt oppuse cu alle tutorelui ensusi.

* PROVECTIBILE, adj., **provectibilis**, ce se pote *provegere*, susceptibile de *provectu*, de progressu.

* PROVECTIONE, s. f., **provectio**, actione de *provegere : provectione la unu gradu superiore.*

* PROVECTU,-*a*, adj. part., **provectus**, inaintatu : *officiarii de currendu provecti;* subst. *provectulu la functioni mai inalte; provectulu etatei.*

PROVEDENTE, *provedentia*, *provedere*, etc.; vedi : *providente*, *providentia*, *providere.*

* PROVEGERE, *provessi* si *provessei*, *provessu* si *provectu*, v., **provehere**; a *vege*, duce, carrá inainte, a inaintá, in specie, a inaltiá, a promové, a redicá la una demnitate.

* PROVENIENTE, adj. part. pres., **proveniens**, (it. **proveniente**, si **provegnente**); care *provine : benele provenientе de la bonetatea lui Domnedieu; producte provenienti d'in terri straine.*

* PROVENIENTIA, s. f., (it. **provenienza**, fr. **provenance**); 1. *provenire*, essîrе si venire, derivatione; 2. in specie, locu de unde vine ceva sau cineva, si de ací : origine, fontana, etc. : *merci de provenientia straina; provenienti'a averei, documenteloru; covente de provenientia suspecta.*

PROVENIRE, (se conjuga ca v. *venire*), v., **provenire**, (it. **provenire**, fr. **provenir**); 1. a vení inainte, a essí afora; 2. metaforice, *a)* a se nasce, a se produce : *formose pastioni provinu pre acelle sessuri;* fig. *de unde provine reulu? de unde provinu tote calamitatile? acesta-a nu provine d'in ratione, ci d'in capriciu; b)* a cresce, si de ací, a essí bene, a prosperá : *acesti arbori provinu de sene; tote negotiele ti provinu, mie nemica nu mi provine; c)* a se arretá, a se manifestá, a se petrece, face, intemplá.

PROVENITORIU,-*toria*, adj. s., **proveniens**, care *provine : errori provenitorie d'in imprudentia ;* (vedi si *proveniente*).

PROVENITU,-*a*, adj. part., venitu d'in : *merci provenite d'in acea térra.*

PROVENTU, s. m., **proventus**, venitu, productu : *formosulu proventu allu grâneloru de estu tempu.*

* PROVERBIALE, adj., **proverbialis**, (it. **proverbiale**, fr. **proverbial**); de *proverbiu*, ca *proverbiulu : locutioni proverbiali.*

* PROVERBIARE, v., si

* PROVERBIALISARE, v., (it. **proverbiare**, fr. **proverbialiser**); 1. a face *proverbie*, a vorbí in *proverbie;*—in acestu sensu mai vertosu form'a : *proverbiare;* 2. a face *proverbiale*, a trece in *proverbiu,*—in acestu sensu mai vertosu form'a : *proverbialisare.*

* PROVERBIOSU,-*a*, adj., (it **proverbioso**); plenu de *proverbie : conversatione proverbiosa, discursu proverbiosu.*

* PROVERBIU, pl.-*e*, **proverbium**, (it. **proverbio**, fr. **proverbe**), sententia care trecundu d'in gura in gura a devenitu populare si care in genere coprende unu sensu profundu : *proverbiele coprendu intelleptionea poporului; cumu e sacculu, si peticulu, dice proverbiulu; a vorbí in proverbie;—proverbiele,=cartea proverbieloru*, carte a vechiului testa-

www.dacoromanica.ro

mentu care coprende una collectione de proverbie:—prin estensione : *proverbiu* =parabola, similitudine.

* PROVERTERE, *proversi* si *proversei, proversu;* si *provertire, provertitu,* v., **provertere;** a *verte,* intorce, direptá inainte.

PROVIDENTE, si *provedente,* adj. part. pres., **providens,** (it. **providente** si **provedente**), care *provede : omulu e providente; providenti in toti passii loru; providenti de consecentiele lucrului.*

PROVIDENTIA, si *provedentia,* s. f., **providentia,** (it. **providenza,** si **provedenza,** fr. **providence,** si **prévoyance**); calitate, actu si fapta de *providente,* si a nome : 1. prevedere circumspecta : *providenti'a vede d'inainte ce are se se intemple, si ica messure intellepte; a lucrá fora provedentia;* 2. sollicitudine, cura mare de ceva sau de cineva : *nu su demnu de patern'a tea providentia;* 3. in specie, suprema prevedere si volientia attentiva cu care Domnedieu conduce, tine si conserva tote in ordinea universale physica si morale : *providenti'a divina;* si absoluta : *providenti'a ce guberna lumea; consiliele, decretele, volienti'a providentiei;* fig. *unu lucru sau unu omu e providenti'a cuiva: acésta dómna e providenti'a celloru indigenti; spera si crede, inse fii si tu providenti'a tea; omului s'a datu rationea ca prin ea se si fia singuru providentia.*

PROVIDENTIALE, adj., (it. **provvidenziale,** fr. **providentiel**); de *providentia : mana providentiale, oclu providentiale.*

PROVIDERE, si *provedere,* (se conjuga ca v. *vedere*), v., **providere,** (it. **provedere,** fr. **pourvoir**); 1. intrans., *a)* proprie, a vedé inainte, a vede departe; *b)* metaforice, α) a cautá bene, a leuá precautioni, a se ferí, a fi cu leuare a mente : *esti perdutu, déco nu provedi; Domnedieu nu numai vede si scie tote, ci si provede pentru toti si pentru tóte;* β) a avé cura, sollicitudine de ceva sau de cineva, a leuá tote mesurele de apperare sau de indestullare, construitu absolutu, cu dativulu, déro mai vertosu cu *de,* sau cu conjunctivu : *a provedé de sene, de copilli, de vite, de alle casei, de celle necessarie in callatoria; vei provedé se nu lipsésca nemica óspetiloru; unu bonu capitanu provede se aiba militarii tote celle necessarie in una espeditione; s'a provedutu se nu se intemple asiá ceva; tu provede de tene, co eu provedu de mene,* (compara si simplu : *vedi de copilli, vedeti de vite*); 2. transit., *a)* proprie, a vedé ceva inainte, in departare; *b)* metaforice, a vedé de inainte in respectulu tempului, a *prevedé : inainte de a mi se spune lucrulu, presentii si provedui singuru ce se intemplasse; fortune, calamitati provedute; precumu gubernatoriulu unei nave prevede tempestatile, asiá si capitanulu se provedia insidiele inimicului;* β) a pará, prepará, procurá, a avé cura de a face tote celle necessarie cuiva seu la ceva : *a provedé pre callatori cu tote celle cerute pentru una grea si longa calle; venatori proveduti cu celle necessarie la venatore; armata proveduta bene cu de tote de câte are lipse; a se provedé pentru iérna; a si provedé lemne, sau a se provedé cu lemne de iérna; a provedé armat'a cu victualie.*

PROVIDITORIU, si *proveditoriu,-tória,* adj. s., **provisor, providens,** (it. **proveditore**); care *provede : proveditoriu de copilli, de curte; proveditoriu generale de victualie la armata;* vedi si : *provisoriu, providente.*

PROVIDU,-*a,* adj., **providus,** (it. **provido,** fr. **provide**); care *provide,* in insemnarea larga a acestui coventu : *Domnedieu dede omului mente provida de celle fiitorie; natur'a provida face animalile feroci pucinu fecunde; omeni precauti si providi; se fimu providi de interessile publice ca si de alle nostre proprie; providu guberniu, provida administratione; — providu* dice mai multu, in unu sensu, de câtu *providente,* si cu atâtu mai multu de câtu *previdente.*

PROVINCIA, s. f., **provincia,** (it. **provincia,** fr. **province,** d'in *pro-vincere*); 1. proprie, térra invinsa si suppusa altei terra : *pentru anticii Romani provincie erau terrele afora d'in Itali'a suppuse dominationei romane; provincie*

www.dacoromanica.ro

pretorie, consulari; provinciele imperiului ottomanu; 2. metaforice, *a)* regione, tinutu, despartimentu insemnatu d'in una térra, mare divisione gubernamentale : *a impartí terr'a in patru provincie; b)* oppositu la *capitalea terrei : a traí in una cetate de provincia; c)* oppositu la *cetate*, in genere : *cetatea si provinci'a, provinciele si capitalile loru; d)* provincia=officiu, sarcina officiale, functione, si in genere : sarcina, negotiu, affacere, occupatione : *care e provinci'a tea? provinci'a mea e una d'in celle mai formose; provinci'a lui e parasitismulu; a leuá asupra-si grea si delicata provincia; a vostra e provinci'a de a scrie si invetiá in publicu.*

* PROVINCIALATU, s. m., (it. **provincialato**), vedi *provinciale*, cotra finitu.

* PROVINCIALE, adj., (it. **provinciale**, fr. **provincial**); relativu la *provincia : administratione provinciale; interessi provinciali; pronuntia provinciale, portu provinciale, ómeni provinciali;* si subst. *a) unu provinciale, provincialii; provincialile*, locuitoriu,-tória in *provincia; portu de provinciale, de unu sau de una provinciale; b)* superiore religiosu in una provincia : *parentele provinciale,*— de ací : *provincialatu* = demnitate de *provinciale.*

* PROVINCIALISMU, s. m., (fr. **provincialisme**); particularitate de *provincia* in portu, vestimentu, etc., si mai vertosu, in pronuntia, in accentu, in constructione, etc., id'otismu *provinciale.*

* PROVISERE, *provisui, provisutu*, si *provistu*, v., **provisere**, (d'in *provisu*), intensivu d'in *providere*, a vede inainte; departe cu mare attentione, a se uitá inainte cu leuare a mente; a cercetá, considerá, leuá a mente.

* PROVISIONALE, adj., (it. **provvisionale**, fr. **provisionnel**); de *provisione* : *conventione provisionale;* vedi si *provisoriu.*

* PROVISIONARE, v., (it. **provvisionare**); a dá, procurá, face *provisione* de victualie, (vedi si compositulu *approvisionare*).

* PROVISIONARIU,-*a*, adj. s., (it. **provvisioniero**); relativu la *provisione* de celle necessarie, ca subst. cellu ce procura *provisione*, victualie etc.

* PROVISIONE, s. f., **provisio**, (it. **provvisione**, fr. **provision**); actione de *providere*, 1. in genere : *a) providere* sau *prevedere*, vedere de mai inainte : *provisionea mentei omenesci, a lucrá fora provisione; b)* precautione; *c)* ordinatione; mesura leuata inainte ca temperariu inainte de mesur'a definitiva; *d)* cura d'inainte, preveghiare, procurare de mediele necessarie pentru ceva sau contra ceva, si in specie, procurare de victualie : *provisione de arme, de nutretiu pentru armata, de victualie pentru iérna, de lemne pentru totu annulu;* de ací : 2. metaforice, cu sensu concretu, *provisione* =collectione de celle necessarie la çeva, si prin estensione : multime, copia, abundantia, etc., *a)* in generale : *mare provisione de instrumente bellice, de munitioni, provisione de idee, de spiritu, de covente, de espressioni; provisioni de noue merci; b)* in specie, multime de victualie si de alte lucruri necessarie la economia.

* PROVISORATU, s. m., vedi *provisoriu* sub 2. *a.*

* PROVISORE, si *provisoriu,-sória*, adj. s., **provisor**, si **provisorius**; (it. **provisore** si **provvisorio**, fr. **proviseur**, si **provisoire**); care *provede* sau serve a *provedere*, 1. in genere : *provisori da celle ce au se se intemple; provisoriulu copilliloru, provisori'a copilleloru; provisoriu de arme, de victualie;* 2. in specie, *a) provisoriu* = capu allu unui institutu, collegiu, lyceu etc.; de ací si s. m., *provisoratu*, (fr. **provisorat**)=officiu de *provisoriu; b) provisoriu* = *proveditoriu* de celle necessarie, mai vertosu de victualie la armate, la case publice sau si la case particularie; *c) provisoriu,-a*= temporariu, transitoriu, care nu e definitivu : *guberniu provisoriu, lege provisoria, directori provisorii, professori provisorii, dispositioni provisorie alle unei lege.*

* PROVISU,-*a*, adj. part., **provisus**, (it. **proviso** si **provviso**), 1. ca adj. *arme provise de tempuriu; la idee provise nu voru lipsí espressioni copiose; mili-*

www.dacoromanica.ro

tia provisa cu de tote; evenimente provise cu multu inainte de eventulu loru; 2. ca subst. m., *a)* abstr., *provisulu celloru fiitorie, provisulu parentiloru de sortea copilliloru; b)* ce se *provede*, câtu se *provede*, (vedi si *provisione* cotra finitu) : *provisulu pentru calle asiá de indelungata.*

* PROVOCABILE, adj., **provocabilis**, (it. **provocabile**); care se pote usioru *provocare : vomitu provocabile, motu provocabile. natura provocab'le la menia.*

* PROVOCABLU, si *provocabulu*, pl.-*e*, **provocabulum**; *vocabulu* in locu de altu *vocábulu*, coventu in locu de altu coventu.

* PROVOCAMENTU, pl.-*e*, (it. **provocamento**); actione si effectu de *provocare; provocamente la jocu, la lupta, la cérta.*

* PROVOCANTE, adj. part. pres., **provocans**, (it. **provocante**); care *provoca : covente provocanti la urra si la rebellione.*

*PROVOCARE, v., **provocare**, (it. **provocare**, fr. **provoquer**;—d'in *pro-vocare*); 1. proprie, a *vocá* sau chiamá, strigá inaiute, afora ! *provocati pre celli d'in intru; auror'a provoca sorele se resara;* 2. mai vertosu metaforice, a chiamá la jocu, intrecere, cérta, lupta, etc., si de ací : a invitá, interritá, attitiá, ammutiá, indemná, pune in missicare, etc. : *a provocá la lupta derépta, la batalia, la jocu in carti; a provocá cânii contra straini; a provocá pre toti la lucru si adjutoriu; offensele provoca certe. ure, discordie; saraturele provoca stomaculu; gréti'a provoca vomitu; a provocá appetitulu, gréti'a;* in speciè, *provocare*=appellare, si refl. *a se* provocá : *me provocu la judecat'a vostra, a se provocá la auctoritati solide.*

* PROVOCATIONE, s. f., **provocatio**, (it. **provocazione**, fr. **provocation**); actione de *provocare : provocatione la duellu, provocationi insultatorie; provocatione la urra, la lupta, la batalia; fora provocatione sare in spinarea mea si me arrunca la pamentu; provocatione la auctoritati, la instantia superiore de la olt'a inferiore; provocatione a stomaculu, a appetitului; a respunde cu sauge rece la provocationile inimiciloru.*

* PROVOCATIVU,-*a*, adj., **provocativus**, (it. **provocativo**); aptu *a provocare : essemple provocative la relle.*

* PROVOCATORE,-*trice*, si

* PROVOCATORIU,-*tória*, adj. s., **provocator**,-**trix**, si **provocatorius**, (it. **provocatore** si **provocatorio**, fr. **provocateur** si **provocatoire**); care *provoca* sau serve a *provocare : mare provocatoriu si attitiatoriu de turburari; provocatorii poporului la rebellione; provocatoriulu teu la duellu; beuture provocatorie de appetitu; superbia provocatoria; coventu provocatoriu.*

* PROVOCATU,-*a*, adj. part., **provocatus**, in s. verbului.

* PROVOLARE, v., **provolare**; a *volá*=*sborá*, a leuá *sboru* inainte; a essí, vení, merge rapide.

* PROVOLVERE, (se conjuga ca v. *volvere*), v., **provolvere**; a *volve* sau *volbe* inainte; a duce, imbraucí volvendu; refl. *a se provolve*=a dá in genuchi; a se arrunucá si volve inaintea cuiva.

* PROXENETICU, *proxenetu, proximare, proximitate, proximu*, etc.; vedi : *prosseneticu, prossenetu, prossimare, prossimitate, prossimu.*

PRU, prep., **pro**, pentru.

PRUDENTE, adj., **prudens**, (it. **prudente**, fr. **prudent**,—scurtatu d'in *providente*); 1. care *vede* sau scie d'inaiute, care *provede*, e *providente : celli prudenti prevedu ce are se se intemple;* 2. metaforice si speciale, *a)* care scie unu ce, lu connosce a fundu, versatu, espertu in ceva : *prudente de militia, prudenti in astronomia;* mai allessu : *prudente in jure sau dreptu,* si de ací : *jurepruden-te*=*juriprudente, jurisprudente; b)* sciente, cu scientia, cu conscientia, cu intentione, cu precogitare : *prudente si dede mortea; c)* intelleptu, iuse differitu de *sapiente : cellu prudente are bonu sensu commune si lumine indestullatorie spre a se portá bene in diversele impregiurari alle vietiei; cellu sapiente e filosofu, si vré se scia causele si rationile lucruriloru; omulu prudente e precautu si adese preponitoriu;* si despre lucruri:

www.dacoromanica.ro

consilie prudenti, planu prudente, fapta prudente, passu prudente, urmari prudenti.

* PRUDENTIA, s. f., **prudentia,** (it. **prudenza,** fr. **prudence**); calitate de *prudente: prudenti'a serpiloru e proverbiale; prudentia in dreptu=jureprudentia, juriprudentia, jurisprudentia; prudentia de artea militaria; prudenti'a consta, mai allessu, in scienti'a de a distinge benele de reu, addeverulu de mentione; prudenti'a straluce in allegerea celloru bone d'in celle relle; prudenti'a e addeverat'a arte de a viue, precumu medicin'a e artea de a vindecá; in tote se lucri cu prudentia: se te porti cu prudentia, se vorbesci cu prudentia, se ambli cu prudentia.*

* PRUINA, s. f., **pruina,** (it. **pruina**); bruma grossa, bruma in genere, neue; geru, frigu.

* PRUINOSU,-*a*, adj., **pruinosus;** plenu de *pruina: nopte pruinosa; érba pruinosa; pome pruinose.*

PRUNA, s. f., **prunum,** (it. **pruna,** si **prugna,** fr. **prune**); poma, fructu de *prunu: mustu de prune, spiritu de prune.*

PRUNARESSA, s. f., vedi *prunariu.*

PRUNARÍA, s. f., vedi *prunariu.*

PRUNARIU,-*a*, adj. s., (it. **prunajo,-*a*);** relativu la *prune,* mai vertosu ca subst., cellu ce cultiva sau vende *prune;* fem., *prunaressa;—prunaría,* prune multe; locu plantatu cu *pruni.*

PRUNCESCE, adv., **puerîliter, infantium more,** in modu *pruncescu.*

PRUNCESCU,-*a*, adj., **puerilis,** de *pruncu: etate pruncésca, jocuri pruncesci.*

PRUNCIA, s. f., **infantia, pueritia,** etate de *pruncu: in prunci'a vostra; a essí d'in pruncía si trece in copillaría.*

PRUNCIRE,-*escu*, v., 1. intrans.. **infantiam agere,** a pertrece, a si face *prunci'a: cu câti amu pruncitu noi, toti au peritu inco de têneri;* 2. trans., **infantem educare,** a cresce unu *pruncu: eu te am pruncitu; e bene ca mamele singure se si pruncésca copillii.*

PRUNCU,-*a*, s. personale, 1. **infans, puer,** fetu umanu micu, copillu pre candu e in pantice, sau candu e de curendu nascutu, portandu acellu-asi nume, pre câtu suge titia: *pruncii saltara in pantecele mameloru; a nasce prunci si prunce; a battezá, vaccinâ pruncii si pruncele; de pruncu a dá semne de multa intellegere; mente de pruncu; fiti ca pruncii acesti-a; innocentii si candidii prunci, candid'a si seren'a fronte a pruncului;* 2. prin estensione, **liberi, proles, puer;** nascutu, fetu allu cuiva, sau, in respectulu etatei, copillu, omu de totu têneru, de fragita etate.

PRUNCUCIU,-*tiu*,-*a*, s. pers., **infantulus, puerculus,** deminutivu d'in *pruncu,* de ací si: *pruncucioru* sau *pruncusioru.*

PRUNCULLETIU, *pruncusioru, pruncutiu;* vedi *pruncuciu.*

PRUNETU, pl.-*e*, **prunetum,** (it. **pruneto**), locu plantatu cu *pruni.*

PRUNU, s. m., **prunus,** (it. **prugno,** fr. **prunier**); arbore, pomu ce da fructele nomite *prune: pruni selbatici.*

* PRURIGINE, s. f., **prurigo,** (it. **prurigine**); mancarime mare, nesufferita; rôia, scabia: *prurigine de pelle;* fig. *prurigine de scrissu, de voluptati.*

* PRURIGINOSU,-*a*, adj., **prurigînosus,** plenu de *prurigine,* rôiosu; metaf., lubricu, lascivu, nestemperatu.

* PRURIRE, v., **prurire,** (it. **prurire**), a sentí nespusa mancarime: *mi prurésce pellea; me prurescu palmele;* metaf. *prurésce de a scrie, de a se insorá.*

* PRURITIVU,-*a*, adj., **pruritivus,** aptu a produce *prurigine.*

* PRURITU, s. m., **prurîtus,** (it. **prurito,** fr. **prurit**), mancarime: *pruritu de palme; pruritulu de a scrie, de maritatu, de desfrenari.*

* PRYTANEU, s. m., **prytaneum,** (πρυτανεῖον, fr. **prytanée,** it. **pritaneo**); edificiu, palatiu in cetatile grecesci, unde se adunau si ospitau *prytanii,* si unde se tineau si nutrieau cu spese publice barbatii ce bene meritau de patria.

* PRYTANU, s. m., **prytanes** si **prytanis,** (πρύτανις), un'a din celle mai mari demnitati in vechiele cetati grecesci.

* PSALLERE sau *sallere,* v., **psallere,** (ψάλλειν), a cantá, si in specie: *a)* a

www.dacoromanica.ro

cantá d'in instrumente cu corde, d'in citara, etc.; *b)* a cantá *psalmi*, a cantá basericesce.

* PSALMA, sau *salma*, pl. *psalmate*, **psalma**, (ψάλμα), cantu d'in instrumente cu corde, cantu basericescu, hymnu religiosu; vedi si *psalmu*.

* PSALMISTU, sau *salmistu*, s. m., **psalmista**, (ψαλμιστής), compositoriu sau cantatoriu de *psalmi* : *psalmistulu se dice absolutu Davide*.

* PSALMODIA, sau *salmodia*, s. f., **psalmodia**, (ψαλμῳδία, fr. **psalmodie**, it. **psalmodia**); 1. cantare, modu de recitare a psalmiloru si altoru lecture basericesci; 2. metaf. modu de a lege, recitá, declamá si chiaru scrie cu monotonía.

* PSALMODICU sau *salmodicu,-a*, adj., (fr. **psalmodique**), relativu la *psalmodia* : *cantare psalmodica*.

* PSALMODIARE, sau *salmodiare*, v., (fr. **psalmodier**); a face *psalmodie*, a cantá, recitá *psalmi* si alte lecture basericesci; fig. a cantá, lege, declamá, recitá cu monotonía.

* PSALMOGRAPHIA, *psalmographicu*. vedi *psalmographu*.

* PSALMOGRAPHU sau *salmografu*, s. m. person., **psalmographus**, (ψαλμογράφος), scriptoriu, compositoriu de *psalmi*;—de ací : *psalmographia*, s. f., (fr. **psalmographie**), arte de *psalmographu*, =compositoriu, collectoriu, commentatoriu de psalmi; *psalmographicu,-a*, adj., (fr. **psalmographique**), relativu la *psalmographu* sau la *psalmographia*.

PSALMU, sau salmu, s. m., **psalmus**, (ψαλμός, fr. **psaume**, it. **salmo**), cantu, hymnu religiosu, in specie, cantu religiosu biblicu : *psalmii se atribuu, in mare parte, lui Davide ; pslami de sér'a, de demanéti'a*.

PSALTERIA sau *salteria*, s. f., si

PSALTERIU sau *salteriu*, pl.-*e*, **psalterium**, (ψαλτήριον); 1. instrumentu cu corde pentru *psallere;* 2. canticu, hymnu de cantatu cu asseminea instrumentu; in specie : 3. collectione de hymni religiosi, biblici, celli 150 de p almi attribuiti in mare parte lui Davide.

PSALTICIA, s. f., vedi *psalticu*.

PSALTICU, sau *salticu,-a*, adj., relativu la *psaltu* : *artea psaltica;* si absol. *psaltic'a*=artea de a cantá basericesce, nomita si *psalticia*, (ψαλτικία).

PSALTU, sau *saltu*, s. m., **psaltes**, (ψάλτης) cantoriu de *psalmi*, in genere, cantatoriu basericescu : *psaltii metropoliei*.

† PSAMM-, si *psammo-*, (d'in gr. ψάμμος = arena), in derivate si composite scientifice, ca : *psammitu*, s. m., (fr. **psammite**), specia de pétra, composita d'in gresse si d'in argilla; de ací : *psammiticu,-a*, adj., (fr. **psammitique**), relativu la *psammitu*, ca subst. m., *psammiticu*, genu de insecte coleoptere; *psammobiu,-a*, adj. s., (fr. **psammobie**, d'in βίος = viétia), care viue in *arena;* ca subst. m, *psammobiulu*, genu de conchylie bivalve; *psammocolu,-a*, adj. s., (fr. **psammocole**, d'in *colere* = locuire), care locuesce in *arena;* ca s. m., *psammocolu-lu*, genu de conchylie ce coprende mai multe specie de *psammobie*; *psammophide*, s. f., (fr. **psammophide**), genu de serpi; *psammosauru*, s. m., (fr. **psammosaure**), genu de *sauri*, *psammostiu,-a*, adj. s., (fr. **psammostée**, d'in ὀστέον=ossu), care are forma de ossu ; s. m., *psammostiu-lu*, agglutinatu de arena cu forma de ossu; *psammotiu*, s. m., (fr. **psammotée**), genu de conchylie bivalve, cari au mare asseminare cu *psammobiele; psammothermu*, s. m., (fr. **psammotherme**, d'in θέρμη = caldura), genu de insecte *hymenoptere*.

* PSECADE, s. f., *psecas*, (ψεκάς, fr. **psécade**); serva, care facea si impletea pèrulu domnei selle la Greci si la Romani.

* PSELLISMU, s. m., (fr. **psellisme**, d'in ψελλός=balbu); nome generu pentru defectulu de pronuntia.

* PSEUDALCANINA, s. f., (fr. **pseudalcanine**); materia colorante rosia.

* PSEUDANCHUSA, s. f., **pseudanchusa**, (ψευδαγχουσα); planta.

* PSEUDAPOSTÓLU, s. m., **pseudapostolus**, (ψευδαπόστολος); apostolu mentionosu, (vedi *pseudo*).

* PSEUDENCEPHALIA, s. f., (fr. **pseudencéphalie**, d'in ψευδής=mentio-

www.dacoromanica.ro

nosu, si ἐγκέφαλον=cerebru); monstruositate produssa prin presenti'a unei tumori vasculosa in locu de creieru; de ací : *pseudencephalicu,-a*, adj., (fr. **pseudencéphalique**); relativu la *pseudencephalía*, sau la *pseudencephalu*; *pseudencephalu,-a*, adj., (fr. **pseudencéphale**); care are *pseudencephalía*.

*PSEUDISODOMU,-a, adj. s., **pseudisodomus**, (ψευδισόδομος, fr. **pseudisodome**, d'in ψευδής=falsu, mentionosu, ἴσος=ecale, si δόμος=casa, edificiu); edificatu in modu inecale, cu serie de petre sau serie de caramide inecali; s. m. reale; subst. *pseudisodomu-lu*=edificatione cu serie inecali de materia.

† PSEUDO-, (d'in gr. ψευδής=falsu, mentionosu, sau ψεῦδος=mentione), in composite, mai vertosu scientifice : *pseudoantoninu*, s. m., **pseudo-antoninus**, *Antoninu falsu*; *pseudoacacia*, s. f., (fr. **pseudo-acacia**), acacia falsa; *pseudoaconitu*, s. m., (fr. **pseudo-aconite**), genu de plante d'in famili'a ranunculacieloru; *pseudoalbastru*, s. m., (fr. **pseudo-albâtre**), specia de *albastru sulfatatu*; *pseudoambrosia*, s. f., (fr. **pseudo-ambrosie**), specia de planta; *pseudoamethystu*, s. m., (fr. **pseudo-améthyste**). specia de amethystu, spathu violaciu; *pseudoarenaciu,-a*, adj., (fr. **pseudo-arénacée**), care sémina numai cu una pétra arenacia, fora se si fia; *pseudobasaltu*, s. m., (fr. **pseudo-basalte**), pétra argillósa; *pseudoberyllu*, s. m., (fr. **pseudo-beryl**), cartiu verdiu; *pseudoblepsia*, s. f., (fr. **pseudo-blepsie**, d'in βλέψις=vedere), nome genericu pentru defecte de vedere; *pseudobussu*, s. m., (fr. **pseudo-buxus**), specia de planta ce sémina cu bussulu; *pseudocatholicu,-a*, adj. s., (fr. **pseudo-catholique**), catholicu falsu, mentionosu, prefacutu; *pseudochristu*, s. m., **pseudochristus**, Christu falsu; *pseudochrysolithu*, s. m., (fr. **pseudo-chrysolithe**), specia de pétra ce sémina cu chrysolithulu; *pseudocoia*, s. f., (fr. **pseudocoïe**, d'in ἀκοή=audiu), nome genericu pentru defecte de audiu; *pseudocotyledoniu,-a*, adj., (fr. **pseudo-cotylidoné**), care pare a avé, fora se aiba, cotyledoni, subst. pl. *pseudocotyledoniele*, divisione d'in regnulu vegetale, care coprende lichenii, etc.; *psendocrystallu*, s. m., pl.-*e*, (fr. **pseudo-cristal**), cristallu cu forme diferite de alle typului de care pare a se tiné; *pseudocyese*, s. f., (fr. **pseodo-cyèse**, d'in κύησις=ingrecare), falsa ingrecare; *pseudodamante*, s. m., (fr. **pseudo-diamant**), adamante falsu; *pseudodieta*, s. f., (fr. **pseudo-diète**), dieta, adunare falsa, illegale; *pseudodipteru,-a*, adj. s., **pseudodipteros**, (ψευδοδίπτερος, fr. **pseudo-diptère**, d'in δίς=de doue parti, si πτερόν=aripa), vorbindu de edificie, cari paru a avé doue serie de columne; *pseudodiaconu* s. m., **pseudo-diaconus**, diaconu falsu, neaddeveratu; *pseudodictamnu*, s. m., **pseudo-dictamnum**, falsu dictamnu; *pseudoedricu,-a*, adj., (fr. **pseuddoédrique**), vorbindu de *polyedre* sau corpuri *polyedrice*, cari au faciele desregulate; *pseudoepiscopu*, s. m., **pseudo-episcopus**, (ψευδεπίσκοπος), episcopu falsu, neaddeveratu; *pseudofragmentariu,-a*, adj., (fr. **pseudo-fragmentaire**), care pare fragmentariu; *pseudoflavu,-a*, adj., **pseudoflavus**, care nu e curatu flavu : *colore pseudoflavo*; *pseudognathu,-a*, adj. s., (fr. **pseudoguathe**, d'in γνάθος=falca), care are false fàlci; subst. pl. *pseudognathele*, divisione d'in regnulu animale; *pseudographu,-a*, adj. s., (fr. **pseudographe**, d'in γράφειν=scriere), care scrie mentioni, sau care face scripte false=*plastographu*; de ací si : *pseudographía*, s. f., (fr. **pseudographie**), arte de *pseudographu*; *pseudographicu,-a*, adj., (fr. **pseudographique**), relativu la *pseudographía*, sau la *pseudographu*; *pseudohermaphrodismu*, s. m., (fr. **pseudohermaphrodisme**), *hermaphrodismu* fora escessu allu partiloru; de ací si : *pseudohermaphroditu,-a*, adj. s., (fr. **pseudohermaphrodite**), care e in statu de *pseudohermaphrodismu*; *pseudohydropisia*, s. f., (fr. **pseudohydropisie**), falsa *hydropisia*; *pseudolicidu,-a*, adj., **pseudoliquidus**, care pare a curre, fora se curra; *pseudologia*, s. f., (fr. **pseudologie**), vorba falsa, mentione; de ací : *pseudologu,-a*, adj. s., (fr. **pseudologue**), care spune mentioni; *pseudologicu,-a*, adj., (fr. **pseudologique**), relativu la *pseudologu* sau la

www.dacoromanica.ro

pseudologia; pseudomalachitu, s. m., (fr. **pseudomalachite**), petra ce pare *malachitu*, cupru fosfatatu; *pseudomedicu*, s. m., (it. **pseudomedico**, fr. **pseudo-médecin**), medicu falsu, *medicastru*; *pseudomembrana*, s. f., (fr. **pseudo-membrane**), falsa membraua; *pseudomole*, s. f., (fr. **pseudo-môle**), falsa mole d'iu matrice, buccata de mole; *pseudomorphu,-a*, adj., (it. **pseudomorfo**, fr. **pseudomorphe**, d'iu μορφή=forma), care are forma falsa, uu a sea, ci straiua: *cristalle pseudomorphe*; iu acellu-asi seusu si: *pseudomorphicu,-a*, adj.; *pseudomorphina*, s. f., (fr. **pseudomorphine**), materia ce sémina cu *morphin'a*; *pseudomorphose*, s. f., (fr. **pseudomorphose**), statu de corpu *pseudomorphicu*, corpu *pseudomorphu*, cristallu produssu priu conversioue a sau decompositioue a partiale ori totale a altei masse ce si a pastratu form'a avuta iuaiute de conversioue; *pseudomyrtu*, s. m., (fr. **pseudo-myrte**), arbore ce sémiua cu *myrtulu, myrtillu*; *pseudonardu*, s. m., **pseudonardus**, (ψευδόναρδος), uardu ueaddeveratu; *pseudonormale*, adj., (fr. **pseudo-normale**), care pare *normale*, fora se fia; *pseudonymu,-a*, adj. s., (fr. **pseudonyme**, it. **pseudonimo**, d'iu ὄνυμα=uome), care are uome falsu: *scripte pseudonyme, dictionariu pseudonymu*, cu uome de auctori scambate, ueaddeverate; ca s. m. reale: *pseudonymu-lu*, uome falsu: *a si publicá scriptele sub unu pseudonymu*; de aci: *pseudonymía*, s. f., (fr. **pseudonymie**), statu de *pseudonymu*, abitudiue de a si publicá scriptele, operele sub uome falsu; *pseudopatu*, s. m., **pseudopatum**, (ψευδόπατον), podu de casa falsu; *pseudoperipneumonia*, s. f., (**pseudoperipneumonie**), falsa *peripneumonia*; *pseudoperipteru,-a*, adj., **pseudoperipteros**, (ψευδοπερίπτερος, fr. **pseudo-peript**ère), vorbiudu de edificie, care pare iucongiuratu cu columue, fora se fia; absol. s. m., *pseudoperipterulu*, edificiu cu *peripteru* parutu; *pseudoperistomu,-a*, adj. s., (fr. **pseudoperistome**), care pare a avé *unu peristomu*, vorbiudu de *lichen*; s. m. reale: *pseudoperistomulu*, peristomu currendu peritoriu la licheui; *pseudophilippu*, s. m., **pseudo-philippus**, Filippu falsu; *pseudophthisia*, s. f., (fr. **pseudophthisie**), phthisia falsa; de aci: *pseudophthisicu,-a*, adj., relativu la *pseudophthisia*; *pseudopia*, s. f., (fr. **pseudopie**, d'iu ὤψ=vedere, oclu) alluciuatioue a vederei; *pseudopithecu*, s. m., (fr. **pseudopithéque**, πίθηξ=simia), animale ce sémiua cu simi'a, specia de mimutia; *pseudoplatanu*, s. f., (fr. **pseudo-platane**), platanu falsu; *pseudopleuresia*, s. f., (fr. **pseudo-pleurésie**), pleuresia falsa; *pseudopneumonia*, s. m., (fr. **pseudo-pneumonie**), falsa pneumouia; de aci: *pseudopneumonicu,-a*, adj., relativu la *pseudopneumonia*; *pseudopode*, adj., (fr. **pseudopode**, d'iu ποῦς, ποδός=pede), care pare a avé petiore; subst. pl. *pseudopodile*, familia de animali; *pseudopolypu*, s. m., (fr. **pseudo-polype**), polypu falsu; *pseudoporu*, s. m., (fr. **pseudo-pore**), semuu allu stigmatulei; *pseudoporphyru,-a*, =*pseudoporphyricu,-a*, adj., (fr. **pseudo-porphyrique**), care pare a *porphyra*=*purpura*, care are appareutia de purpura; *pseudoprasu,-a*, adj., (fr. **pseudo-prase**), care uu e verde curatu, ci pare uumai verde; s. m. reale: *pseudoprasulu*, petra assémiue cu petr'a *prasului*; *pseudoprismu,-a* si *pseudoprismaticu,-a*, adj., (fr. **pseudo-prismatique**), care are sau capita forma appropiata de a uuei *prisma*; *pseudoprophetu,-a*, s. pers., **pseudoprophet**a, (ψευδοπροφήτης, fr. **pseudo-prophète**), prophetu meutiouosu; de aci si f. pers. *pseudoprophetessa* (comp. fr. **pseudo-prophétesse**); *pseudoprophetia*, s. f., **pseudoprophetia**, prophetia meutiouosa, *pseudopropheticu,-a*, relativu la *pseudoprophetu* sau la *pseudoprophetia*; *pseudorasia*, s. f., (fr. **pseudorasie**, d'iu ὅρασις = vedere)=*pseudopia*; *pseudoregulariu,-a*, adj., (fr. **pseudo-regulier**), =*pseudonormale*; *pseudorexía*, s. f., (fr. **pseudorexie**, d'iu ὄρεξις=appetitu, fame), appetitu falsu; *pseudorubinu*, s. m., (fr. **pseudo-rubis**), rubiuu falsu, specia de cartiu rosiu curatu; *pseudosaphiru*, s. m., (fr. **pseudo-saphir**), saphiru ueaddeveratu, specia de cartiu albastru; *pseudoselinu*, s. m., **pseudoselinum**, (ψευδοσέλινον), seliua falsa; *pseudosmaragdu*, s. m., **pseudosmaragdus**, (ψευδοσμαραγδος), sma-

www.dacoromanica.ro

ragdu falsu; *pseudothyru*, s. m., **pseudothyrum**, (ψευδόθυρον), usia falsa sau usia secreta, metaf. mediu secretu; *pseudotopazu*, s. m., (fr. **pseudo-topaze**), topazu falsu; specia de cartiu galbinu; *pseudourbanu,-a*, adj., (**pseudo-urbanus**), care nu e urbanu addeveratu, ci numai imitatu, vorbindu mai allessu de constructioni: *case pseudourbane; pseudozoariu,-a*, si *pseudozou,-a*, adj., (fr. **pseudo-zoaire**), care sémena, fora se fia unu animale; ca subst. pl., *pseudozoariele* sau *pseudozoele*, divisione de fientie organice, ce sémina multu cn *zoophytele*.

† PSILO-, (d'in gr. ψιλός=nudu), in composite si derivate scientifice: *psilocitaristu*, s. m., **psilocitharista**, (ψιλοκιθαριστής), simplu citaristu, care canta d'in citara, fora se cante si d'in gura; *psilogastru,-a*, adj., (fr. **psilogastre**, d'in γαστήρ=ventre), care are ventrea nuda, fora peru; *psiloglottu,-a*, adj., (fr. **psiloglotte**, d'in γλῶττα=limba), care are fructe oblonge si fora peri; *psilonotu,-a*, adj., (fr. **psilonote**, d'in νῶτος=spinare), care are spinarea nuda, fora peri; *psilopode*, adj., (fr. **psilopode**, d'in ποῦς, ποδός=pede), care are petiorele nude; *psilosomu,-a*, adj., (fr. **psilosome**, d'in σῶμα=corpu), care are corpulu nudu, mai vertosu, suptire si luciu; subt. pl. *psilosomele*, familia de mollusce; *psilostachu,-a*, adj., (fr. **psilostachyé**, d'in στάχυς=spicu), care are spice mici si suptiri; *psilote*, s. f., (fr. **psilote**), genu de insecte diptere; *psilothru*, s. m., **psilothrum**, d'in ψίλωθρον, (fr. **psilothre**), unsore depilatoria, care face se cada perulu si se remana pellea lucia.

* PSITTACARIU, *psittacide*, *psittacenu*, *psittacinu*, etc., vedi *psittacu*.

* PSITTACU, s. m., **psittacus**, (ψιττακος), *papagallu*, de ací: *psittacariu,-a*, adj. s., (fr. **psittacare**), relativu *psittacu*, de regula ca subst. *psittacariu*, genu de *psittacu*; *psittacide*; adj. s., (fr. **psittacide**), care sémina cu *psittaculu*; ca s. pl. *psittacidii*=familia sau ordine care are de typu *psittaculu*; *psittacenu* si *psittacinu,-a*, adj. s., **psittacenus**, (fr. **psittacin**), de *psittacu*, relativu la *psittacu*: *colori psittacine*, subst. pl. *psittacinii* sau *psittacenii*=*psittacidii*; *psittaculu*, s. m., (fr. **psittacule**), proprie deminutivu d'in *psittacu*, applicatu inse la unu genu de *psittaci* de totu mici si cu cod'a rotunda; *psittirostru,-a*, adj., (fr. **psittirostre**), care are rostru ca allu psittacului; s. m., *psittirostrulu*, genu de passeri cu rostrulu ca allu psittacului.

* PSOA, s. f., (ψόα, fr. **psoas**), lumbu si musculu lumbariu; unulu d'in celli doui musculi abdominali: *psoa majore*, *psoa minore*.

* PSOADICU,-*a*, adj., (**psoadicus**), relativu la *psoe*.

* PSOITE, s. f., (fr. **psoïte**); inflammatione a *psoei*.

* PSORA, s. f., **psora**, (ψώρα, fr. **psore**); 1. scabia, rônia; 2. genu de plante, de licheni;—de ací: *psoranthemide*, s. f., **psoranthemis**, (ψωρανθεμίς), specia de rosmarinu, planta; *psoriase*, (fr. **psoriase**), inflammatione chronica a pellei, morbu ereditariu, fora inse se fia contagiosu ca *psor'a* ensasi; *psoride*, s. f., (fr. **psoride**)=*psoriase*; *psoricu,-a*, adj., **psoricus**, (ψωρικός), relativu la *psora*: *medicamente psorice*; *psoriforme*, adj., (fr. **psoriforme**), care are forma sau apparentia de *psora*; *psorosu,-a*, adj., scabiosu, rôniosu: *pecore psorose*.

* PSYCHE, s. f., **psyche**, (ψυχή), sufletu, principiu allu vietiei in omu; divinitate prin care se personificá sufletulu la antici; de ací, statua ce representa acésta idea;—genu de insecte lepidoptere nocturne.

* PSYCHICU,-*a*, adj., (ψυχικός), relativu la sufletu: *facultati psychice*; *morbi psychici*; de aci si adv. *psychice*, (ψυχικῶς), in modu *psychicu*.

* PSYCHISMU, s. m., (fr. **psychisme**), systema dupo care sufletulu ar fi unu fluidu *psychicu*: *psychismulu nu e de câtu materialismu ascunsu sub unu nome strainu*.

* PSYCHISTU,-*a*, adj. s., (fr. **psychiste**), care admitte doctrin'a *psychismului*; de aci si: *psychisticu,-a*, adj.

† PSYCHO-, (d'in gr. ψυχή=sufletu), in composite si derivate mai vertosu scientifice: *psychagogia*, s. f., (fr. **psy-**

www.dacoromanica.ro

chagogie, d'in ἀγωγή = ducere, conducere), *a)* ceremonia, processione cu scopu de a impacá suffletele sau umbrele mortiloru; *b)* pretensa potere magica de a evocá suffletele mortiloru; *c)* recreare, readducere la viétia a unui omu cadutu in lessinu; de ací si : *psychagogicu,-a*, (fr. **psychagogique**), relativu la *psychagogia : medicamente psychagogice; psychagogu,-a*, s. pers., (fr. **psychagogue**), in intellessulu speciale de : cellu ce pretende co pote evocá suffletele mortiloru; *psychiatría*, s. f., (fr. **psychiâtrie**, d'in ἰατρία=medicina), medicina applicata in specie la morbii mentei sau sufletului; de ací si : *psychiatricu,-a*, adj., (fr. **psychiatrique**), relativu la *psychiatría: psychiatru*, s. m., (fr. **psychiâtre**), medicu versatu in *psychiatría; psychognosia*, s. f. (fr. **psychognosie**, d'in γνῶσις,=connoscentia), connoscentia profunda a suffletului; de ací si : *psychognosticu,-a*, adj, (fr. **psychognostique**), relativu la *psychognosía; psychogonía*, s. f., (fr. **psychogonie**, d'in γονή generatione), generatione progressiva a sufletului, desvoltare in tempu a sufletului; de ací si : *psychogonicu,-a*, adj., (fr. **psychogonique**), relativu la *psychogonia; psychographia*, s. f., (fr. **psychographie**, d'in γράφειν=descriere), descriptione a suffletului sau facultatiloru acestui-a; de ací si : *psychographu*, s. m., (fr. **psychographe**), auctoriu de *psychographia; psychographicu,-a*, adj., (fr. **psychographique**), relativu la *psychographia; psychologia*, s. f., (fr. **psychologie**, it. **psicologia**, d'in λόγος=discursu), parte a filosofiei ce se occupa de suffletu, de facultatile lui si actionile acestoru-a : *psychologia esperimentale, transcedentale;* de ací si : *psychologu*, s. m. pers., (fr. **psychologue**), versatu in *psychología; psychologicu,-a*, adj., (fr. **psychologique**, it. **psicologico**), relativu la *psychologia* si la *psychologu ; psychologismu*, s. m., (fr. **psychologisme**, it. **psicologismo**), sistema dupo care suffletulu se iea ca principiu allu totei connoscentiei; *psychologistu,-a*, s. pers., (fr. **psychologiste**, it. **psicologista**); *a)* cu intellessulu formei *psychologu; b)* cellu ce se tine de *psychologismu*, da mare importantia psychologiei, cu damnulu altoru parti alle scientiei; —*psychomachia*, s. f., **psychomachia**, (ψυχομαχία, fr. **psychomachie**, d'in μάχη = lupta), lupt'a suffleteloru, titlulu unei poema a lui *Prudentiu*, in care se descriu luptele affecteloru sufletului umanu; *psychomantía*, s. f., (fr. **psychomancie**, d'in μαντεία =divinatione), devinatione prin evocarea suffleteloru sau umbreloru de morti; de ací si : *psychomante*, s. m., cellu ce essercita *psychomantí'a; psychomanticu,-a*, adj., relativu la *psychomantía*, sau la *psychomante; psychomantiu*, s. m. reale, **psychomantium**, (ψυχομαντεῖον), locu unde se evoca suffletele mortiloru pentru divinatione; *psychometru*, s. m., (fr. **psychomètre**), mesura propusa pentru appretiarea facultatiloru sufletului; de ací si : *psychometría*, s. f., (fr. **psychométrie**), arte de a face usu de *psychometru; psychometrologia*, s. f., **psychométrologie**), tractatu acupr'a *psychometriei; psychophthoru,-a*, adj., **psychophthoros**, (ψυχοφθόρος), care nemicesce sufflelulu, epithetu, datu lui *Apollinariu*, care negá sufletulu umanu in *Christu; psychopompu,-a*, adj. s., (fr. **psychopompe**, (ψυκοπόμπος), care duce suffletele, ephithetu datu lui *Mercuriu*, care ducea suffletele mortiloru in infernu; *psychostasia*, s. f., (fr. **psychostasie**, d'in στάσις = ecilibriu, ponderatione), ponderatione a suffleteloru : *Mercuriu ducea suffletele la psychostasía.*

* PSYCHROMETRIA, s. f., (fr. **psychromètre**, d'in ψυχρός=rece, si μέτρον =mesura); apparatu de mesuratu cantitatea de vapori ce contine atmospher'a.

* PSYDRACIA, s. f., (ψυδρακία, fr. **psydracie**), specia de pustule menute.

* PSYLLIDE, adj. s., (fr. **psyllide**); care sémina cu *psyllulu;* subst. pl. *psyllidile*, familia de insecte ce are de typu genulu *psyllu.*

* PSYLLIU,-*a*, adj. s., **psyllion**, (ψύλλιον, fr. **psyllion**, it. **psillio**); specia de plante, alle carorn sementie semina cu *psylli*=purici.

* PSYLLOPHORU, s. m., vedi *psyllu.*

* PSYLLU, s. m., (ψύλλος, fr. **psylle**),

www.dacoromanica.ro

purice, genu de insecte hemiptere; — *psyllophoru,-a*, (proprie, care porta *purici*), se applica, in gen. m. *psyllophorulu*, la una specia de planta analoga cu *psylliulu*.

* PTARMICU,-*a*, adj., (fr. **ptarmique**, d'in πταρμός=sternutare); care provoca sternutare; vedi si *sternutatoriu*.

* PTELIA, s. f., (fr. **ptélée**); genu de plante din famili'a terebinthacieloru.

* PTELIACIU,-*a*, adj. s., (fr. **ptéléacé**); care sémina cu *ptelí'a;* subst. pl., *pteliaciele;* tribu de plante din famili'a terebinthacieloru, care are de typu genulu *ptelia*.

* PTERNA, s. f., (πτέρνα, fr. **pterne**); calcaniu de passere, parte posteriore inferiore a petiorului unei passere.

† PTERO —, (d'in gr. πτερόν = aripa, aripiora), in composite si derivate scientifice: *pterobranchiu,-a*, adj. s., (fr. **ptérobranche**), care are *branchiele* formate d'in aripe sau aripiore; s. pl., *pterobranchii*, ordine de pesci; *pterocarpu,-a*, adj. s., (fr. **ptérocarpe**, d'in καρπός = fructu), care are fructe aripate; s. m., *pterocarpulu*, genu de leguminose; *pterocaulu,-a*, adj., (fr. **ptérocaulé**), care are *caululu* sau fustellulu *aripatu; pterocephalu,-a*, adj. s., (fr. **ptérocéphale**, d'in κεφαλή=capu), *a)* care are capulu aripatu; *b)* care are florea sau granuntiulu aripatu, cristatu; s. m., *pterocephalulu*, genu de scabiose, plante; *pteroceru,-a*, adj. s., (fr. **ptérocère**, d'in κέρας = cornu), care are corne aripate; s. m., *pterocerulu*, divisione de *conchylie; pterochilu,-a*, adj., (fr. **ptérochile**, d'in χεῖλος=labru, bundia), care are *labrele* in forma de aripa, vorbindu de certe insecte, de unu genu de vespe mai vertosu; *pterodactylu*, adj. s., (**pterodactylus**, fr. **ptérodactyle**, it. **pterodattilo**, d'in δάκτυλος = degitu), care are degitele aripate; ca s. m., *pterodactylu, a)* familia de passeri, *b)* genu de reptili sau scamiferi fossili; *pterodibranchiu,-a*, adj. s., (fr. **ptérodibranche**), care are *branchiele* pre celle doue aripiore; subst. pl. *pterodibranchii*, classe de pesci; *pterodiceru,-a*, adj., (fr. **ptérodicère**; d'in δίς = doue, si κέρας = cornu); care are aripiore pre celle doue antenne, vorbindu de insecte; *pterodiplu,-a*, adj. s., (fr. **ptérodiple**, d'in διπλοῦς=duplu), care in repausu are aripele duplicate; subst. pl. *pterodiplele*, familia de insecte hymenoptere; *pteroglossu,-a*, adj. s., (fr. **ptéroglosse**, d'in γλῶσσα=limba), cu limb'a in forma de aripa; subst. pl. *pteroglossele*, familia de passeri silvane; *pterogoniu,-a*, adj., (fr. **ptérogone**, d'in γωνία=ânghiu), care are anghiuri aripate: *fructe pterigonie; pteroide*, adj., (fr. **ptéroïde**), in forma de aripa: *frondie pteroidi; pterolophu,-a;* adj. s., (fr. **ptérolophe**, d'in λόφος = cresta), care are crest'a in forma de aripa; s. m., *pterolophu-lu*, genu de plante d'in famili'a synantherieloru; *pteroma*, pl. *pteromate*, **pteroma**, (πτέρωμα, (fr. **ptérome**), aripa de edificiu, seria de columne pusa de una latura a edificiului; *pteropegu*, s. m., (fr. **ptéropège**, d'in πηγνύναι = a fige), parte de care stau prense aripele, mai vertosu aripele insecteloru; *pterophaneru,-a*, adj., (fr. **ptérophanère**, d'in φανερός = invederatu), care are aripele usioru de vedutu, vorbindu de insecte; *pterophoru,-a*, adj. s., (fr. **ptérophore**, it. **pteroforo**), care porta, are aripe; s. m., *pterophorulu, a)* personale, nuntiu, care porta penne la pellaría; *b)* genu de insecte lepidoptere nocturne; *c)* genu de plante d'in famili'a synantherieloru; *pterophyllu*, s. m., (fr. **ptérophylle**, d'in φύλλον = folia), genu de licheni, plante; *pterophytu*, s. m., (fr. **ptérophyte**, d'in φυτόν = planta), genu de plante d'in famili'a compositeloru; *pteropode*, adj. s., (fr. **ptéropode**, it. **pteropode**), care are petiorele aripate; s. pl. *pteropodii*, = ordine de mollusce; *pterospermu,-a*, adj. s, (fr. **ptérosperme**, d'in σπέρμα = sementia), care are sementie sau fructe aripate; s. f., *pterosperm'a*, genu de plante d'in familia malvacieloru; *pterosporu*, s. m., (fr. **ptérospore**,), genu de plante; *pterostichu,-a*, adj. s., (fr. **ptérostiche**, d'in στίχος = seria), care are una seria de aripiore; s. m., *pterostichulu*, genu de insecte coleoptere; *pterostylu,-a*, adj., (fr. **ptérostyle**), care are *stylulu* latu, largu in forma de *ari-*

www.dacoromanica.ro

pa; pterotheca, s. f., (fr. **ptérothèque**,—θήκη=téca), *a)* parte a chrysallidei care protege aripiorele insectului, *b)* genu de plante d'in famili'a synantherieloru; *pterotu,-a* adj., **pterotus**, (πτερωτός, fr. **ptérote**), munitu cu aripe; s. f., *pterota*, genu de plante; *pteru*, s. m., **pteron**, (πτερόν), aripa de edificiu

* PTERYGIBRANCHIU,-*a*, adj., (fr. **ptérygibranche**; vedi pentru etymologia la: *pterygo*—); care are *branchie* in forma de *aripiore;* subst. plur., *pterygibranchiele*, famili'a de crustacie.

* PTERYGIU, s. m., **pterygium**, (πτερύγιον, fr. **ptérygion**); 1. macula in oclu, pelliciora pre oclu; 2. aripa de fructu; 3. aripa a nasului mammifereloru; 4. genu de plante, nominate asiá dupo form'a fructului.

† PTERYGO-, (d'in gr. πτέρυξ, πτέρυγος = aripa, aripiora), in composite si derivate scientifice: *pterygo-angulimassillariu;-a*, ad., (fr. **ptérigo-angulimaxillaire**) = *pterygoidianu; pterygocollimassilariu,-a*, adj., fr. **ptérygo-colli-maxillaire**) = *pterigoidianu; pterygode*, s., (fr. **ptérygode**), relativu la *aripa*, ca s. f., *pterygodea*, parte de la base a aripeloru insecteloru, mai vertosu flutturiloru; *pterygodia*, s. f., (fr. **ptérygodie**), genu de plante; *pterygoide*, adj., (fr. **ptérygoïde**), care are forma de aripa sau de aripiora: *apophysi pterygoidi*, de la gúttu, pentru co fia-care d'in aceste apophysi sunt composite d'in doue lamine in forma de aripe; *pterygoidianu* si *pterigoidiu,-a*, adj., (fr. **ptérygoïdien**), relativu la *apophysea pterygoide: canale pterygodiana, fosse pterygodiane, musculi pterigodiani, arteria pterygodiana, nervi pterygodiani; pterygomassillariu,-a*, adj., (fr. **ptérygomaxillaire**), relativu la apophysea *pteregoide* si la massella sau falca, care merge de la acea apophyse la falca: *musculu pterygomassillariu; pterygoma*, pl. *pterygomate*, **pterygoma**, (πτερύγωμα, fr. **ptérygome**): *a)* forma a aripei; *b)* proeminentia in forma de aripa; *c)* inflatura la vulva, prin care se impedica coitulu; —*pterygopalatinu,-a*, adj., (fr. **ptérygopalatin**), relativu la apophysea *pterygoide* si la *palatulu* gurei: *arteria pterygopalatina; pterygopode*, adj., (fr. **ptérygope**), care are pedunculi aripati; *pterygopharyngiu* si *pterygopharyngianu,-a*, adj., (fr. **ptérygo-pharyngien**), relativu la apophysea *pterygoide* si la *pharynge; pterygophyllu,-a*, adj. s., (fr. **ptérygophylle**, d'in φόλλον = folia), care are folie in forma de aripiore; s. m., *pterygophyllu-lu*, genu de plante d'in famili'a licheniloru; *pterygophylloide*, adj. s., (fr. **ptérygophylloïde**), care sémina cu unu *pterygophyllu*, ca subst. pl. *pterygophylloidile*, familia de licheni ce are de typu genulu *pterygophyllu; pterygostaphylinu,-a*, adj., (fr. **ptérygostaphylin**), relativu la apophysea *pterigoide* si la *staphyle; pterygotemporale*, adj., (fr. **ptérygo-temporal**), relativu la apophysea *pterigoide* si la *ossulu temporale; pterygynandru*, s. m., (fr. **ptérygynandre**), genu de licheni.

* PTILINU,-*a*, adj., (fr. **ptilin**), de *ptilu*, (πτίλον), ca subst. *a)* m., *ptilinulu*, genu de insecte; *b)* f. *ptilin'a*, membrana molle si mobille d'intre antennele certoru insecte.

† PTILO-, (d'in gr. πτίλον = *ptilu* = penna mica, fulgu, aripiora de insectu, mai vertosu, totu allu fulgiloru ce copere d'in afóra aripiorele insectului), in derivate si composite scientifice: *ptiloceru,-a*, adj., (fr. **ptilocère**, d'in κέρος = cornu), care are *cornele* sau *antennele fulgose; ptilodactylu,-a*, adj. s., (fr. **ptilodactyle**, d'in δάκτυλος = degitu), care are degitele fulgose, ca s. m., *ptilodactylu-lu*, genu de insecte; *ptiloderu,-a*, adj. s., (fr. **ptilodère**), care are *collulu* fulgosu; ca s. pl. *ptiloderele*, familia de passeri; *ptilopteru,-a*, adj. s., (fr. **ptiloptère**, d'in πτερόν = aripa), care are *aripe fulgose;* s. pl., *ptilopterele*, familia de passeri; *ptilorhynchu;-a*, adj. (fr. **ptilorhynque**, d'in ῥύγχος=rostru), care are *rostrulu fulgosu; ptilose*, s. f., (fr. **ptilose**), *a)* totu allu fulgiloru unei passere, *b)* cadere a cilieloru; *ptilostemone*, adj. s., (fr. **ptilostème** d'in στήμων = stamine), care are *stamini fulgose;* subst. pl., *ptilostemone-le*, genu de plante; *ptilostephu,-a*, adj. s., (fr. **pti-**

www.dacoromanica.ro

lostèphe, d'in στέφος=corona), care are *corona* sau *corolla fulgosa*; s. m., *ptilostephulu*, genu de plante; *ptilotu,-a*, adj. s. (fr. **ptilote**), munitu cu *ptili*, (vedi *ptilu* la inceputulu acestui articulu), aripatu; ca subst. m., reale, *ptilotu-lu*, *a)* genu de plante cryptogame, d'in famili'a algeloru; *b)* genu de plante d'in famili'a amarantacieloru.

* PTISANA sau *tisana*, s. f., **ptisana**, (πτισάνη, fr. **ptisane** si **tisane**); 1. ordiu mundatu, curatu de pelliciore prin pisare; 2. apa, in care s'a fertu ordiu, si serve la beutu mai allessu pentru morbosi; 3. in genere, beutura medicamentosa.

† PTOCHEU si *ptochiu*, s. m., **ptocheum** si **ptochium**, (πτωχεῖον=casa de tinutu indigenti, d'in πτωχός = scapitatu, indigente); in acellu-asi sensu si: *ptochotrophiu*, **ptochotropheum, -ium**, (πτωχοτροφεῖον, fr. **ptochotrophe**, d'in τροφφή=nutrimentu); de ací si: *ptochotrophu,-a*, adj. s., **ptochotrophus**, (πτωχοτρόφος), care nutresce indigentii, provede de densii; *ptochotrophia*, s. f., cura si fapta de *ptochotrophu*.

* PTOCHOTROPHIA, *ptochotrophiu*, *ptochotrophu*; vedi *ptocheu*.

* PTYALINU,-*a*, *ptyalismu*; vedi *ptyalagogu*.

† PTYALOGOGU,-*a*, adj. (fr. **ptyalagogue**, d'in πτύαλον=saliva, si ἄγειν =ducere); care provoca si secreta saliv'a; vedi si *sialagogu*;—de ací si: *ptyalinu,-a*, adj. s., (fr. **ptyaline**, it. **ptialina**), substantia ce se afla in saliva; *ptyalismu*, s. m., (fr. **ptyalisme**, it. **ptialismo**), morbu ce consiste in prea multa salivatione.

† PTYCHO-, (d'in gr. πτύξ-πτυχός= indouitura, incretitura, etc.), in composite scientifice: *ptychopleuru,-a*, adj., (fr. **ptychopleure**, d'in πλευρά=cósta), care are *costa indouita*; *ptychopteru,-a*, adj. (fr. **ptychoptère**), care are aripe indouite; ca s. m. *ptychopteru-lu*, genu de insecte diptere; *ptychospermu,-a*, adj. s., (fr. **ptychosperme**, d'in σπέρμα =sementia), care are sementie indouite, ca s. m., *ptychospermu-lu*, genu de plante d'in famili'a palmifereloru; *ptychostomu,-a*, adj. s., (fr. **ptychostome**, d'in στόμα = gura), care are gur'a sau labiele indouite, ca s. m. *ptychostomulu*, genu de licheni.

* PUBE, s. f., **pubes**, (it. **pube**, fr. **pubis**); 1. proprie, peri teneri, primii peri ai barbei suptirelli, delicati, molli ca nesce fulgi; 2. metaforice, *a)* peri in genere; *b)* peri de la partile genitali; in specie: parte media a ventriloru inferiori, care la epoc'a *pubertatei* se copere cu peri; *c)* parti genitali; *d)* pubertate, junetia; *e)* collectivu: juni, fetiori, populatione virile; in genere: poporu.

* PUBEDU,-*a*, s. pers., **pubeda**; june adjunsu la virilitate.

* PUBENTE, adj. part. pres., **pubens**; care *pubesce*: *anni pubenti*, *juni pubenti*; si: *erbe pubenti*; vedi si *pubescente*.

1 PUBERE, si *puberu,-a*, adj., **pubes,-puberis** si **puber,-is**, (it. **pubere** si **pubero**, fr. **pubère**); cui a datu *pubea*, adjunsu la etatea virile, adultu, in etate de a generá, de a nasce: *copillii si copillele devinu mai currendu puberi in terrele calde de câtu in celle reci*; si despre plante: *arbori puberi*; ca subst. personale: *puberii* = barbatii.

2 PUBERE, *pubui*, si *pubire*, v., **pubere**; a fi cu *pube*; vedi *pubescere*.

* PUBERTATE, s. f., **pubertas**, (it. **pubertà**, fr. **puberté**); calitate, statu de *pubere*: *pubertate prematura, tardiva*; *e una pubertate legale, prescrissa de legi pentru amendoue sessele*; *pubertatea copilleloru, copilliloru nu advine la acea-asi epoca*.

* PUBERU,-*a*, adj., vedi 1 *pubere*.

* PUBESCENTE, adj. part. pres., **pubescens**, (it. **pubescente**, fr. **pubescent**); care *pubesce*: *bucce pubeseenti*, *barba pubescente*, *frondie pubescenti*, *fustellu pubescente*.

* PUBESCENTIA, s. f., (fr. **pubescence**); actione, calitate, statu de *pubescente*: *pubescenti'a barbei, petalleloru, frondieloru, erbei, granului*.

* PUBESCERE, v., **pubescere**; a incepe a dá *pube*, si de ací, a devení in statu de a generá sau nasce, a devení adultu, si, prin alte metafore, a re-

www.dacoromanica.ro

sarí, incoltí, blastarí, cresce; a se coperí cu lanugine, cu fulgi, si in genere : a se coperí, investí, infasciorá in ceva, etc : *faci'a lui abiá pubesce; pubescu semen-tiele, frondiele; pubesce trunchiulu, pubescu ramurele, dandu alte ramure, muguri, blastari, folie.*

* PUBIANU, si *pubiu,-a,* adj., (fr. **pubien**); relativu la *pube*, si in specie la *pube*, ca parte a ventriloru : *arcata pubiana, symphyse pubiana, articulationi pubiane.*

* PUBICORNU, *-a*, adj., (fr. **pubicorne**); care are *cornele pobescenti.*

* PUBIFLORE, adj., (fr. **pubiflore**); care are flore *pubescente*, coperita de *pube*=fulgi.

* PUBIFERU si *pubigeru,-a*, adj., (fr. **pubigère**); care porta, are *pube*=fulgi.

* PUBIFEMORALE, adj., (fr. **pubio-femoral**); relativu la *pube* si la *femore : musculu pubifemorale, care se intende de la spinarea pubei peno la partea media a femorelui.*

* PUBIPROSTATICU, *-a*, adj., (fr. **pubio-prostatique**); relativu la *pube* si la *prostata : musculu pubiprostaticu.*

* PUBISTERNALE, adj., (fr. **pubi-sternal**); relativu la *pube* si la *sternu : musculu pubisternale.*

* PUBIUMBILICALE, adj., (fr. **pubio-ombilical**); relativu la *pube* si la *umbilicu*=buricu.

* PUBLICANU,*-a,* adj. s., **publicanus,** (it. **publicano,** fr. **publicain**); relativu la venituri publice; mai vertosu ca subst. personale, *publicanu,* 1. la anticii Romani, arrendatoriu, perceptoriu allu veniturilorn *publice : publicanulu si phariseulu d'in evangeliu;* 2. in genere, speculatoriu pre veniturile publice, pre mosiele statului, pre saline, etc : *multi publicani de astadi erau una data republicani infocati.*

* PUBLICARE, v., **publicare,** (it. **publicare,** fr. **publier**); a face *publicu,* si a nume : 1. a communicá, face connoscutu *publicului : a publicá corpulu legiloru române; a publicá legea, regulamentulu prin monitoriulu officiale; a publicá co densulu nu mai face parte d'in una societate; a publicá nouele merci addusse, cartea essita de sub prelu;* in specie : *a publicá scripte, carti si alte opere;* 2. a face averea unui privatu *publica, a confiscá : a publicá averile essiliatiloru politici.*

* PUBLICARIU,*-a,* adj. s., **publicarius;** relativu la *publicu* sau la *publicare : actele publicarie.*

* PUBLICATIONE, s. m., **publicatio,** (fr. **publication,** it. **publicazione**); actione de *publicare : publicationea legei, unei carte, unei folia periodica, unui diariu cotidianu; publicationi scientifice, litterarie, septemanarie, lunarie; publicationea averei condemnatiloru pentru inalta proditione.*

* PUBLICATORE,*-trice,* si

* PUBLICATORIU, *-toria*, adj. s., **publicator,-trix,** (it. **publicatore,** fr. **publicateur**); care *publica* sau serve a *publicare : librari publicatori de traductioni classice; publicatorii averei cetatianiloru onesti; publicatori de noutati, de sciri commerciali.*

* PUBLICATU,*-a,* adj. part., **publicatus,** facutu publicu.

* PUBLICISMU, s. m., (fr. **publicisme**); scientia a *publicistului : publicismulu nu e totu de a un'a demnu de missionea ce are de a luminá publiculu in cestionile politice si sociali.*

* PUBLICISTU,*-a,* s. pers., (it. **publicista,** fr. **publiciste**); cellu ce se occupa cu cestioni politice si sociali spre a luminá publiculu; in specie cellu ce scrie despre cestioni de dereptulu naturale, dereptulu gentiloru, despre diplomatia, despre politica, etc : *Aristotele, la antici, Montesquieu, la moderni, fura illustri publicisti.*

* PUBLICITATE, s. f., (it. **publicità,** fr. **publicité**); calitate de *publicu : publicitatea sententieloru judiciarie; publicitate a peccateloru si crimineloru vostre; publicitatea sedentieloru adunantieloru nationali; diariele sunt una bona si larga calle de publicitate; publicitatea acteloru guberniului e folositoria guberniului insusi; publicitatea cartiloru typarite; a dá unei decisione tota publicitatea possibile.*

* PUBLICU,*-a,* adj. s., **publicus,** (it.

www.dacoromanica.ro

publico, fr. **public**,—in locu de *poplicu* de la *poplu*, *populu*=*poporu*, cumu arréta formele mai vechie : **poblicus, poplicus**); relativu la *populu* sau *poporu* intregu, oppositu la *privatu*, relativu la statu, si de ací, commune, allu totoru-a sau cellu pucinu allu celloru mai multi, 1. ca adj., *a)* in genere : *avere publica, tesauru publicu, functioni publice, officie publice; administratione publica, securitate publica, interesse publica, lucru publicu, domenie publice, lucrari publice, calli publice, edificie publice, scole publice, biblioteca publica, mesuri si ponderi publice, advocatu publicu, professori publici, locuri publice; acte publice*, facute de *auctoritate publica* sau *connoscute de publicu*, de toti; *compute publice, viétia publica; vocea publica, opinionea publica, moralitatea publica, calamitati publice, applause si laude publice; benele publicu, ministru allu lucrariloru publice, allu instructionei publice; institute de publica beneficentia; fortia, potere publica; venituri publice, creditu publicu, detoria publica; b)* in specie : α) directu oppositu la *privatu : dereptu publicu, professoriu de dereptulu publicu; dereptulu publicu allu unui statu;* β) commune la toti, sau la una mare parte : *serbatori publice, ospetie publice; essamine publice; lectioni publice;* γ) in sensu reu, commune, fora destinctione, vile, reu, de rea calitate; δ) despre persone : α′) despre barbati : *omu publicu, persona publica*, investita cu *auctoritate publica;* β′) despre mulieri : *muliere publica* = *curtisana;* asiá si : *casa publica, locu publicu*=bordellu sau latrina; — 2. subst. m., *publicu-lu, a)* reale, α) in genere, α′) ceva *publicu*, lucru *publicu*, allu statului, avere, domeniu allu statului ; β′) mai vertosu collectivu, totu poporulu sau mare parte d'in ellu : *erá publicu numerosu la adunare ; vorbitoriu fora publicu de ascultatori; a respande luminele scientiei in publicu; a essí si vorbí in publicu; a se face de risu publicului; publiculu lectoriu, publiculu commerciante; a dá ceva in publicu, a trage d'in publicu; b)* personale, *unu publicu* = omu *publicu; una publica*= muliere *publica;* —3. adv. *publice*=**publice**=in *publicu*, cu spese *publice : ospitii publici se ospitedia publice; a dice si declará publice.*

PUCHINA, *puchinosu, puchiosu*, etc.; vedi : *puclina, puclinosu, pucliosu.*

PUCINARE, v., **minuere, deminuere, diminuere, imminuere; extenuare; levare, elevare; mitigare, lenire, sedare**, etc.; a face *pucinu;* vedi compositulu *impucinare.*

PUCINELLU,-*a*, (pron. si *putinellu*, cu *t* sibilante) , adj., **paullulus, paullulum, parumper;** deminutivu d'in *pucinu*, vedi si *pucintellu.*

PUCINETATE, s. f., **paucitas, exiguitas, tenuitas;** calitate de *pucinu : pucinetatea porumbului si a grâului adduce famete; pucinetatea rationei acestui june lu appropia de imbecillitate.*

PUCINTELLU,-*a*, adj., **paullulus, gracilis, humilis, tenuis, minutus; paullulum, parumper;** deminutivu d'in *pucinu*, care imparte cu form'a *pucinellu* sensulu primitivului *pucinu*, asiá un'a d'in forme se applica in unele insemnari alle primitivului : *nu mi place acésta muliere pentru co e prea pucintella; pucintellu si suptirellu callu; ce pucintelli si suptirelli barbati ! pucintelli d'in ai nostri au venitu;* vedi si *pucinellu, pucinticu.*

PUCINTICU,-*a*, adj., **paullus, tenuis, humilis; paullulum;** deminutivu d'in *pucinu*, vedi si *pucintellu.*

PUCINU,-*a*, (pron. si *putinu*, cu *t* sibilante), adj. s., **paucus, modicus, brevis; paulum, paulo, parum;** 1. adj. oppusu la *multu : pucina apa, pucine buccate, pucini spectatori; multi chiamati, pucini allessi; pucinu grânu, multu ordiu; mancati mai multa carne si mai pucina pâne; pucinu tempu am de perdutu; pucine momente ai se mai traiesci; aveti pucina rosine; pucina mente aveti; pucina sare, pucinu oliu, pucina cépa, pucina lente;* si subst. reale m., *pucinulu : pucinulu se pote face multu; cine nu se multiamesce cu pucinu nu e multiamitu neci cu multu; a traí cu forte pucinu;* in frasi speciali ca : *cellu pucinu;* **minimum, saltem;** *déco nu mi dai*

www.dacoromanica.ro

totu, da-mi cellu pucinu diumetate; cellu pucinu nu am perdutu, déco nu am castigatu;— cellu mai pucinu=**miuimum;** *erau cellu mai pucinu, cinci milli;—fora pucinu*=**prope, pœne, jam;** *fora pucinu nu cadui; fora pucinu nu fu câtu diceam eu; pucinu lipsesce* = **parum abest** : *pucinu ti lipsesce se innebonesci; pucinu a lipsitu si se ne bata;*— de ací 2. ca adv., in sensu cantitativu, si mai vertosu cantitate temporale, de tempu : *pucinu potemu stá aici; a vorbi pucinu si cu multu intellessu; a tacé pucinu d'in gura; pucinu câte pucinu se intendu in possessionea mea; câtu de pucinu, ca mai pucinu; nu mai pucinu* = **nihilominus** ; *cu atâtu mai pucinu.*—Scurtatu d'in *paucinu*(=**paucinus**), de la *paucu*= **paucus**, compara si it. **poco** si **pochino**, isp. **poco**, port. **pouco**, prov. **panc**, v. fr. **pauc, pau**, si **poc**, n. fr. **peu**); inse in multe din limbele sorori, ca si in limb'a classica, coventulu se applica in singulariu mai multu ca subst. abstr. sau ca adv., cumu : *pucina apa* = **paulum aquae** = fr. **peu d'eau**; pre candu in limb'a nostra si in singulariu e adiectivu, cumu e in limb'a classica in plur. *pucini oratori, multi poeti*=**pauci oratores, multi poëtae.**

PUCLINA, (si *puchina*), s. f., **gramia**; ordore ce esse d'in ocli, mai vertosu la celli ce sufferu de ocli : *stergeti-ve puclinele de la ocli; a face, a scote pucline ; a si curá puclinele; li se lipescu oclii de pucline;* prin estensione *puclina*=glutinu din urechia, necuratía d'in urechia ; — din acea-asi radecina cu *putire, puroniu,* etc.; form'a deminutiva presuppune una forma *pucla* in locu de *putla*, ca si *veclu* in locu de *vetlu*=**vetulus**; compara si it. **putiglioso**, lat. **puticulosus** = *puclinosu*, apoi : *pucliosu*, essitu directu d'in form'a : *pucla*=*puchia. M.*

PUCLINARE, (si *puchinare*), v., **lippire, lippus vel gramiosus esse** ; a dá, scote, face *pucline : de ce puclina asiá oclii copillului? si oclii si ureclele telle puclina. M.*

PUCLINOSU, (si *puchinosu*),-*a*, adj., **lippus, gramiosus** ; plenu de *pucline : ocli puclinosi, urecla puclinosa, betrane puclinose; ce puclinosi copilli?* metafor. *ce lucrare puclinosa. M.*

PUCLIOSU,-*a*, adj., **lippus, gramiosus**; in acellu-asi sensu cu allu formei *puclinosu;* vedi si *puclina. M.*

* PUDEFACERE, *pudefeci, pudefactu,* v., **pudefacere**; a face se se rosinedie, a rosiná pre cineva.

* PUDENDU,-*a*, adj. part., **pudendus**; de care cauta se fia rosine cuiva : rosinosu, desonoratoriu : *pudende vulneri; parti pudende,* si absol. *pudendele* =partile sessuali.

* PUDENTE, adj. part. pres., **pudens**, (it. **pudente**) ; cui *pude*, e rosine, rosinosu, modestu : *mulieri pudenti, juni impudenti.*

* PUDERE, v., **pudere** ; a fi rosine, ca uniperson. cu dativu de person'a ce sente rosinea : *mi pude mie, déco nu ti pude tie.*

* PUDIBILE, adj., **pudibilis**; de care se cade a *pude*, appropiatu déro prin sensu de form'a *pudendu,-a.*

* PUDIBUNDU,-*a*, adj., **pudibundus**, (it. **pudibondo**, fr. **pudibond**); care d'in natura sea e rosinosu, plenu de rosine, forte rosinosu si modestu : *pudibunde matrone, podibundi juni ;* si cu sensu passivu, *pudibundu* = *pudendu,-a : pudibunde fapte.*

* PUDICE, adv., **pudice** ; in modu *pudicu*, cu rosine.

* PUDICITATE, s. f., (fr. **pudicité**); vedi *pudicitia.*

* PUDICITIA, s. f., **pudicitia**, (it. **pudicizia**); calitate, virtute de *pudicu : pudiciti'a mulieriloru e prim'a loru virtute; a perde veri-ce pudicitia ; pudiciti'a conserva castitatea.*

* PUDICU,-*a*, adj., **pudicus**, (it. **pudico**, fr. **pudique**); cui *pude*, i e rosine, care sente rosine, care nu numai nu pote face sau dice, déro neci vedé sau audí lucruri obscene, d'in natura rosinosu, plenu de modestia, castu : *pudica vergine, june pudicu ca una vergine, pudic'a juneti'a, pudice covente, pudice matrone, pudicu portu.*

* PUDORE, s. f., **pudor**, (it. **pudore**, fr. **pudeur**) ; sentimentu ce are omulu

www.dacoromanica.ro

de ce e necovenitu, immorale; si espressione esterna a acestui sentimentu : rosine, confusione, turburare ce sente facia cu totu ce e reu si avilitoriu demnitatei omenesci, modestia, castitate etc., 1. proprie : *pudorea e moderatori'a passioniloru desfrenate; fora pudore nu pote cineva dice assemini vorbe; nu e pudore de una paupertate onesta; a peritu pudorea d'in lume; totu a perdutu mulierea ce a perdutu pudorea;* 2. metaforice, *a)* caus'a *pudorei*, desonore, batujocura, defaima, peccatu, etc.; *b)* rosinea faciei, pellei, ca manifestare a sentimentului *pudorei.*

* PUDORICOLORE sau *pudoricoloru,-a,* adj., **pudoricolor**, care are colorea pudorei : *pudoricolorea aurora.*

* PUDOROSU,-*a,* adj., **pudorosus,-a,** plenu de *pudore, rosinosu.*

* PUELLA, s. f., vedi *puellu.*

* PUELLARE, adj., vedi *puellariu.*

* PUELLARIU,-*a,* adj., **puellaris** si **puellarius**; relativu la *puellu,-a, copillarescu.*

* PUELLU,-*a*, s. pers., **puellus,-a,** demiuutivu d'iu *pueru.*

* PUERA, s. f., vedi *pueru.*

* PUERASTRU,-*a,* s. pers., **puerastor**; *pueru* mai mare, copillu mai mare, *copillandru;* copillu disgratiosu.

* PUERILE, adj., **puerilis,** (it. **puerile,** fr. **puéril**); de *pueru, copillarescu;* priu metafore : usiorellu, fora valore, fora iusemnetate, fora poudu, futile, fora mente.

* PUERILITATE, s. f., **puerilitas**, (it. **puerilità,** fr. **puérilité**); calitate de *puerile : a face, a spune puerilitati; cine pote ascultá puerilitatile vostre? discursu plenu de puerilitati.*

* PUERITIA, s. f., **pueritia,** (it. **puerizia**); etate de *pueru, copillaria.*

* PUERPERA, s. f., **puerpera**, lechusa, muliere ce a nascutu.

* PUERPERALE, adj., (it. **puerperale,** fr. **puerpéral**); relativu la *puerpera* si la *puerperiu : febre puerperale.*

* PUERPERIU, s. m., **puerperium,** (it. **puerperio**); actu de *puerpera*, nascere sau facere de copillu; doreri de nascere, de facere.

1 PUGILARE si *pugillare,* vedi *pugilariu.*

2 PUGILARE si *pugillare*, v., **pugilari** si **pugillari**; a fi *pugile,* a se luptá ca *pugile;* priu esteusione, a se bate, a bate; a dá cu petiorulu in cineva sau ceva.

PUGILARIU si *pugillariu,-a,* adj. s., **pugillaris** si **pugillarius,** 1. relativu la *pugillu : carticella pugillaria, libru pugillariu;* abs. *pugillariu*, s. m. reale; pl., *pugillarie,* — possibile si f., *pugillare,* — mica carticella, ce porta ciue-va cu seue pentru uote, *portofoliu;* 2. relativu la *pugile : lupta pugillare, luptaci pugillari, armatura pugillare;* 3. mare câtu unu *pugillu* sau *pumnu.*

* PUGILATIONE si *pugillatione,* s. f., **pugilatio**; actione de *pugillare.*

* PUGILATORIU si *pugillatoriu,-tória,* adj. s., **pugillator** si **pugillatorius**; care *pugilla* sau serve la *pugillare : bonu pugillatoriu; Anglii sunt boni pugillatori; folle pugillatoriu, petre pugillatorie,* ce se arruuca cu mau'a.

* PUGILATU si *pugillatu,* s. m., **pugillatus**; lupta cu pumuulu sau cu cestulu; arte de a se luptá cu pumuulu sau cu cestulu.

* PUGILE, s. m., **pugil,** (it. **pugile**; d'iu **puguus**=pumuu); cellu ce se lupta, se bate cu *pumnii,* si iu specie la antici, athletu cu mâuele armate cu *cestu : pugilii nu gemu candu sunt loviti cu cestulu; pugilii incepura se si joce pumnii prin spectatorii vecini.*

PUGILLARE, *pugillatione,* etc.; vedi *pugilare, pugilatione.*

*PUGILLOMETRU, s.m., (fr. **pugillomètre**), metru sau iustrumentu de mesuratu poterea unei lovitura de *pugnu*=*pumnu,* vedi *pugillu;*—de aci derivatele : *pugilometria* si *pugilometricu,-a.*

*PUGILLU, s. m., **pugillus**; demiuutivu d'iu *pugnu*=*pumnu;* câtu se pote leuá si tiné cu pumuulu : *unu pugillu de sare;* de aci si : câtu se pote leuá cu pollicariulu si celle doue degite de lonqa pollicariu : *unu pugillu de flore de nalba,* (compara si it. **pugillo**, fr. **pugille**).

* PUGIONE, s. m., **pugio,** (d'in *pug-*

www.dacoromanica.ro

pung-ere); arma mica, scurta, ce serve la *impunsu*, *pumnariu*.

* PUGIONIFORME, adj., (fr. **pugioniforme**); care are *forma de pugione : folie, frondie pugioniformi*.

* PUGIUNCLU, s. m., **pugiunculus**; deminutivu d'in *pugione*.

PUGNA = *pumna*, s. f., **pugna**, (it. **pugna**; d'in **pug**, de unde si *pugnu* = *pumnu*, *pungere*, etc.); batalia, lupta cu *pumnii*, lupta de omu cu omu, si de ací in genere, lupta, batalia intre singulari sau intre armate : batalia, lupta, conflictu, etc., 1. proprie : *pugn'a a trei d'in una parte cu alti trei allessi de cea alta parte ; pugna navale, terrestra, ecestra; pugne de pugili; de gladiatori;* 2. metaforice, *a)* linia de batalia, ordine de batalia; *b)* lupta in genere : *pugne litterarie, politice; pugn'a intre spiritualisti si materialisti*.

PUGNACE=*pumnace*, adj., **pugnax**, (it. **pugnace**); applecatu a *pugnare*, aptu a *pugnare*, bellicosu, bataliosu; 1. proprie : *a allege d'in luptatori pre celli mai robusti si mai pugnaci; poporu pugnace, genti pugnaci, natione pugnace;* 2. metaforice : *dissertatione pugnace, scriptori pugnaci*.

PUGNACITATE=*pumnacitate*, s. f., **pugnacitas**, (fr. **pugnacité**); calitate, dispositione de *pugnace : pugnatitatea celloru obstinati*.

PUGNACLU=*pumnaclu*, s. m. pl.-*e*, **pugnaculum**; instrumentu de *pugna;* in specie, locu bonu de *pugna*, castru, intaritura, etc.

PUGNALE = *pumnale*, adj. s., (it. **pugnale**, fr. **poignard**); proprie relativu la *pugnu* = *pumnu*, si mai multu la *punctu* = *punsu*, (vedi *pugna*), leuatu de regula ca subst. m. reale : *unu pugnale=unu pugione;* vedi si *pugione, pugnariu*.

PUGNANTE = *pumnante*, adj, part. pres., **pugnans**, (it. **pugnante**); care *pugna : cete pugnanti ; unu micu numeru de pugnanti*.

PUGNARE = *pumnare*, v., **pugnare**, (it. **pugnare**), proprie, a bate cu *pumnulu*, a se bate cu *pumnii*, (vedi *pugna*), inse in acestu intellesu se aplica form'a *pugnire* = *pumnire*, éro *pugnare*=a se bate, a se luptá veri-cumu unulu cu altulu, cumu si armata cu armata, 1. proprie : *a pugná fora arme; nu potemu pugná fora arme cu celli bene armati;* 2. metaforice, *a)* a se luptá, a fi in inimicitia, in discordia, in dissensione, a se oppune, a contradice : *stoicii pugnau continuu cu peripaticii; a pugná cu nevoliele, cu doreri, cu mortea; caldur'a pugna cu frigulu; b)* a se adoperá, a laborá : *pugnati barbatesce a adjunge la acestu nobile scopu*.

PUGNARIU = *pumnariu,-a*, adj. s., **pugillarius, pugio**; relativu la *pugnu*= *pumnu*, si la *punctu*=*punsu* : *arme pugnarie; potere pugnaria;* — leuatu mai vertosu ca subst. *a)* personale, cui place a dá pumni, a se luptá cu pumnii ; *b)* reale, unu *pumnariu*, *α*) instrumentu micu si scurtu de impunsu de aprope; vedi : *pugione, pugnale;* β) bett'a de la mana a camesiei sau altui vestimentu.

PUGNATIONE = *pumnatione*, s. f., (it. **pugnazione**); actione de *pugnare*.

PUGNATORE, *pugnatrice*, si

PUGNATORIU=*pumnatoriu,-toria*, adj. s., **pugnator, pugnatrix**, (it. **pugnatore**); care *pugna*, luptatoriu, sau care serve la *pugnatu*, **pugnatorius** : *arme pugnatorie*.

PUGNATU=*pumnatu,-a*, adj. part. si subst. d'in *pugnare*, **pugnatus**.

PUGNIRE = *pumnire,-escu*, v., **pugnis verberare, cædere**; a bate, a loví cu *pumnulu* sau cu *pumnii : a pumní reu pre cine-va;* refl. *a se pumní* = a si dá *pumni* unulu altuia.

PUGNISIORU = *pumnisioru*, s. m., **pugillus**; deminutivu d'in *pugnu* = *pumnu*.

PUGNITU = *pumnitu,-a*, adj. part., **pugnis cæsus**.

PUGNITURA = *pumnitura*, s. f., **pugnis cæsio**; actione de *pumnire : a leuá una rea pumnitura, a pati rea pumnitura; pumnniture pre tota diu'a se facu intre densii*.

PUGNIU = *pumniu,-a*, adj., **pugneus**; relativu la *pugnu*=*pumnu : cantitate pugnia, lovniture pugnie*.

PUGNU = *pumnu*, s. m., **pugnus**, (it.

www.dacoromanica.ro

pugno, isp. **puno**, port. **punho**, prov. **punh** si **ponh, poing, poinh**, fr.. **poing**, alb. **punghi**; vedi pentru etimologia coventulu *pugna*); mân'a strinsa, inchisa : *a bate cu pumnulu in mésa; a dá cui-va pumni, a leuá unu pumnu, pumni; a stringe pumnulu, a arretá cui-va pumnulu; a tiné in pumnu;* prin metafora : cantitate câtu contine unu *pumnu* formatu d'in amendoue manule : *unu pumnu de sare, trei pumni de farina; — a se bate cu pumnii in capu de desperare;* in acellu-asi sensu si : *a se bate cu pumnulu in peptu*, déro si cu intellessu de *resbonare.*

PUGNUCIU si *pugnutiu*=*pumnutiu*, s. m., **pugillus**; deminutivu d'in *pugnu*; vedi si *pugnisioru.*

PUGNUIRE = *pumnuire, pugnuitu* =*pumnuitu, pugnuitura*=*pumnuitura*; vedi : *pugnire, pugnitu, pugnitura.*

PUIARE, *puica, puisoru, puiu*, etc.; vedi : *pulliare, pullica, pullisioru, pulliu.*

PULBERARE = *pulverare*, v., **pulverare, pulverizare**; a redicá *pulbere;* a face *pulbere*, a reduce in *pulbere;* a adduce *pulbere;* a face se sbore sau a sborá ca *pulberea : pulbera neu'a; ventulu pulbera ploui'a;* a asterne, coperí cu *pulbere;* vedi si composit. *spulberare.*

PULBERARIU,-*a*, adj. s., **pulverarius**; relativu la *pulbere;* — ca s. pers. *pulberariu*=care vende sau fabrica *pulbere* de *arme;* de ací si : *pulberaria : a)* arte, negotiu de *pulberariu; b)* officina, fabrica de *pulbere* de arme; depositu de assemine *pulbere.*

PULBERATICU = *pulveraticu,-a*, adj. s., **pulveraticus,-um**; de *pulbere*, ca *pulberea : viétia pulberatica, omeni pulberatici;* ca subst. *pulberaticu* = mercede pentru lucru greu, proprie si in origine : mercede pentru grea lucrare de pamentu, de *térrina;* vedi si *spulberaticu.*

PULBERATIONE = *pulveratione*, s. f., **pulveratio**; actione de *pulberare.*

PULBERATU,-*a*, adj. part. si subst. d'in *pulberare : pulberatulu neuei.*

PULBERE=*pulvere*, s. f., **pulvis**, (it. **polvere**, isp. **polvo** si **polvora**, prov. **polvera** si **poldra**, v. fr. **poldre**, n. fr. **poudre**, si **poussière**); terrina, pamentu sfermatu in mice si imperceptibili particelle; 1. proprie : *ventulu violentu redica nueri de pulbere; callarimea currea rapide prin unu nueru de pulbere; a scuturá pulberea de pre vestimente, de pre mobili,* sau : *a scuturá vestimentele de pulbere; pulberea véttema oclii; te orbesce; d'in pulbere esse omulu, in pulbere se intorce; corpulu omului putredesce si se face unu pumnu de pulbere;* 2. metaforice, *a)* in genere, veri-ce materia sau corpu redussu in particelle forte mice : *pulbere de scrissori; pulbere de sare, sare in pulbere; pulbere de auru; pulbere fulminante* = *pulbere de arme, pulbere de pusca*=*érba de pusca; a face cevá pulbere, a reduce in pulbere; a se face pulbere, a se reduce in pulbere; se taci d'in gura co te facu pulbere; a face armat'a inimica pulbere*= a nemicí; de ací, *b)* in specie, α) *pulbere* = nimicire, nemicía, nemicu, etc. : *a scote, a trage pre cine-va d'in pulbere; acestu omu d'in pulbere s'a redicatu la avutia si potere; meriti se cadi érosi in pulberea d'in care te ai redicatu; nu s'allesse pulbere de unu omu, de una casa, de una avere, de unu statu*, etc.; *pulberea miseriei, miselliei; pulberea societatei, poporului e totu ce e mai bassu si mai de nemica in societate,* β) *pulbere* =mediu de insellatione, ammagire, illusione, de unde prov. *vreti se ne arruncati pulbere in ocli;* γ) *pulbere*=lucru greu, labore, si in specie, lupta : *fora se inghiti pulbere multa, in nemica nu ti succede; invetiatu cu pulberea* = deprensu la luptele bellice.

PULBERISARE si *pulberizare*=*pulverizare*, v., **pulverizare**, (fr. **pulvériser**, it. **polverizzare** si **polverezzare, polvereggiare**); a face *pulbere*, a preface sau reduce in *pulbere : unu centigrammu de smyrna pulberisata.*

PULBERISATIONE si *pulberizatione* = *pulverizatione*, s. f., (fr. **pulverisation**, it. **polverizzazione**); actione de *prlberisare.*

PULBERISATORIU si *pulberizatoriu*, =*pulverizatoriu,-a*, adj. s., (it. **polverizzatore**); care *pulberisa.*

www.dacoromanica.ro

PULBERISATU si *pulberizatu*=*pulverizatu*,-*a*, adj. part., **pulverizatus**, redusu in *pulbere*.

PULBERIU = *pulveriu*,-*a*, adj., **pulvereus**; de *pulbere*; ca *pulbere*, de colorea *pulberei* : *armessari pulberii*.

PULBEROSU = *pulverosu*,-*a*, adj., (it. **polveroso**); plenu de *pulbere* : *campu pulberosu*; *pulberosi adjungu de pre calle callatorii*: *pulberose ripe*; si cu intellessu de : *a)* care se face usioru *pulbere* : *petra pulberosa*; *b)* nemicitu, de nemica, usiorellu, etc : *pulberose cogite*, *pulberose capete*.

PULBERULENTU=*pulverulentu*,-*a*, adj., **pulverulentus**, (it. **polverulento**, fr. **pulvérulent**); plenu de *pulbere* : *calle pulberulenta*, *vinie pulverulente*, *pulberulentele vere*; vedi si *pulberosu*.

* PULCELLU,-*a*, adj., **pulchellus**; deminutivu d'in *pulcru*

* PULCRALE, s., de regula in pl. *pulcrali* sau *pulcralie*, **pulchralia**; dulcetia, celle ce se dau la mésa in urma dupo alte mancari.

* PULCRITATE, s. f., **pulchritas**, si

* PULCRITUDINE, s. f., **pulchritudo**; calitate de *pulcru*.

* PULCRU,-*a*, adj., **pulcher**; formosu, gratiosu, nobile.

* PULEGIU, s. m., vedi *puleiu*.

* PULEIATU ,-*a*, **pulejatus**; facutu, conditu, aromatisatu cu *puleiu* : *carne de porcu puleiata*.

* PULEIU, s. m., **pulegium** si **pulejum**, (it. **poleggio** si **puleggio**, fr. **pouliot**, *Linn.* **mentha pulegium**); specia de planta cu placuta odore.

PULICARE, *pulicariu*, *pulice*; vedi : *puricare*, *puricariu*, *purice*.

PULLA, s. f., **veretrum**, **penis**, **mentula**; membru virile; — applicatu si in espressioni de domeniulu istoriei naturale : *pull'a callului*, *a)* specia de planta, *b)* specia de burete; —d'in acea-asi origine cu : *pulliu*, *pulliare*, ca instrumentu de *fecunditate*, de *impulliare*.

PULLANDRU, s. m. vedi *pulliandru*.

PULLANU, pl.-*e*, **flagrum**; flagellu duru si grossu.

PULLARE, v., **pullare**; vedi: *pulliare* si *pullu* sub 1.

PULLAREU, s. m., **amasius**; amante, in sensu rosinosu; vedi si *pullariu*.

PULLARIU,-*a*, adj. s., **pullarius**; relativu la *pullu* = *pulliu*, in sensulu de sub 1. (vedi si *pulliariu*); ca subst. personale, *a)* cellu ce vede de *pulli*, *b)* in specie, la vechii Romani, cellu ce vede de *pullii* sacri; *b)* in sensu rosinosu, corruptoriu, seductoriu, mai vertosu de copilli sau de copille.

PULLASTRU.-*a* , s., **pullaster**; deminutivu d'in *pullu*= *pulliu*; vedi *pullu* sub 1. si *pulliandru*.

PULLATIONE, s. f., **pullatio** ; actione de *pullare*.

PULLATU ,-*a*, adj. part., **pullatus**; 1. d'in *pullare*. 2. d'in *pullu* in insemnarea de sub 2. sordidu, negru, mai vertosu investitu in negru.

PULLIANDRU, (pron. si *puiandru*),-*a*, s., **pullulus**, **pullicenus**; deminutivu d'in *pulliu*, care inse in concurrentia cu alte deminutive d'in acea-asi thema, arréta unu *pulliu* mai mare : *doui pulliandri de câne*, *de lupu*; vedi si *pullastru*, *pullicellu*.

PULLIARE, (pronun. si *puiare*), v., **pullare**, **pullulare**, **parere**, **fetare**; a face *pulli*, a fetá, a nasce, si de ací, a se propagá, immultí : *sorecii au pulliatu forte in cellariu*; vedi si *impulliare* = *impuiare*.

PULLICA,(pron. *púllica* si *púica*),s.f., deminutivu d'in feminiuulu formei *pulliu*, *a)* proprie, **pullastra**, **gallina juvenca**, *pulliu* de gallina, gallina tenera : *pullicele au inceputu a ouá*; *cloc'a a scossu trei pulli si cinci pullice*; *b)* metaforice, **amasia**, **amica**, **amor**, obiectu de amore, si in specie, amata : *pullica cu flori dalbe la cositie*.

PULLICELLU si *pullicenu*,-*a*, (pronuntiate si *puicellu*, *puicenu*, *puicianu*), s., **pollicenus**, demin. d'in *pulliu*;—afora de aceste-a si de celle alte peno aci occurse, essistu si alte forme de deminutive d'in acea-asi thema, care se audu a dese in gur'a poporului ; form'a fundamentale e : *pullicu*, d'in care mai numai f. *pullica* se aude, (vedi acestu coventu in parte), cumu si *pullicutia*, care ar fi f. d'in m. *pullicutiu* ; apoi de ací :

www.dacoromanica.ro

pullicellu, pullicenu, pullicianu, pulliciu si cu *s* in locu de *c* : *pullisiu* = collect. multi *pulli*, (vedi si *pullietu*); de ací : *pullicioru*, si cu *s* in locu de *c* : *pullisioru, -a*, cea mai usitata d'in aceste forme : *pullisiori de ratia, de iepure*; si metaforice : *pullisiorulu meu! pullisiorii mammei! unu pullisioru de mamelliga; pullisiori cosuti pre la manicele vestimentului*; — vinu apoi formele : *pullicutiu, -a, pullicullu, pullicullitiu*, si altele.

PULLICUTIA, (pron. si *puicutia*), s. f., deminutiva d'in precedentele *pullica*; vedi si *pullicellu*.

PULLICULLITIA (= *puicullitia*) s. f., deminutivu d'in deminutivulu *pullicullu*; vedi *pullicellu*.

PULLIETIA (= *puetia*), s. m., vedi *pullietu*.

PULLIETU, s. m., **pullities**; collectivu, multime de *pulli*, toti *pullii* unui animale; vedi si *pullietia*.

PULLIRE, (= *puire*), *-escu* v., vedi *pulliare : scrofele se pulliescu forte*.

PULLISIORU, (= *puisioru*), *pullisiu, pulliutiu*, etc; vedi la : *pullicellu*.

PULLIU, (= *puiu*), s. m., **pullus, pullulus, catulus**; fetu de currendu essitu d'in panticele mammei, si in genere, fetu atâtu de animali câtu si de plante, in specie inse, fetu têneru, micu, neadjunsu inco la deplena desvoltare : *pulli* de *gallina, de sorice, de lupu, de vulpe, de curca, de corbu, de vulturu, de rondinella, de pellicanu*; despre plante : *unu pulliu de pèru; acesti-a nu su meri, ci pulli de meri*;—cu sensu metaforicu si mai estensu, *a)* obiectu de amore : *pulliulu mammei! fa cumu dicu eu, pulliulu meu*,—mai vertosu, amatu, amante : *a sboratu pulliulu, s'a dussu*; *b)* obiectu micu : *unu pulliu de memelliga, unu pulliu de putina*; si in genere, pucinu, déro bonu : *a trage unu pulliu de somnu, de mancare*; de ací : *d) pulliu* = flore cosuta, infloritura cu aculu : *camésia cu pulli, veste cu formosi pulli*; *e)* care d'in nascere, d'in natura e de una calitate; care are in gradu mare acea calitate : *pulliu de betivu, pulliu de dracu*.

* PULLULANTE, adj. part. pres., **pullulans**, (it. **pullulante**) ; care *pullula : plante pullulanti*.

* PULLULALE, v., **pullulare**, (it. **pullulare**, fr. **pulluler**); a face *pulli*, (vedi *pullu* sub 1. si *pulliu*), mai vertosu, a face *pulli* multi, a propagá, immultí, (vedi si *pullare, pulliare*), vorbindu despre animali si plante : *d'in radecin'a betranului arbore pullula alti arbori*; a fi multu, in mare cantitate : *pullulau peduchii in pèrulu seu*.

PULLU, *-a*, s. adj., 1. **pullus** = *pulliu* = *puiu*;—de acea-asi origine cu : *puellu* —*puella*; — 2. **pullus** = de colore inchisa, venetu, negritiosu.

* PULLULU, *-a*, adj. s., **pullulus**; deminutivu d'in *pullu*, atâtu ca subst. sub 1, câtu si ca adj. sub 2.

* PULMENTARE, adj., si

* PULMENTARIU, adj. s., **pulmentaris**, — **pulmentarium**, (it. **pulmentare** si **pulmentario**); relativu la *pulmentu : buccate pulmentari*; s. m. reale, *pulmentariu*, pl. *-e*, fertura, legumine, buccate ferte, totu ce se mânca pre longa pâne, buccate in genere, ferte sau copte.

* PULMENTU, pl. *-e*, **pulmentum**, (it. **pulmento**, fr. **pulment**;— contrassu d'in *pulpamentu*) ; fertura, legume, totu ce se mânca pre longa pâne ca fertu sau coptu, mancare in genere, éro in specie, zéma, zéma grossa sau ingrossiata.

* PULMONACIU, *-a*, adj., si

* PULMONARIU, *-a*, adj. s., **pulmonaceus, pulmonarius**, (it. **pulmonario**, fr. **pulmonaire**); relativu la *pulmone* : *arteria pulmonaria, morbi pulmonari*; subst., *a)* personale : *unu pulmonariu*, care suffere de *pulmoni*; *b)* f. reale, *pulmonaria*. genu de plante.

PULMONE = *pulmônu*, (prin metathese : *plumône* sau *plumônu*), s. m., pl. *-i*, **pulmo**, (affine cu grec. πνεύμων attice πλεύμων, d'in πνέειν = respirare, it. **pulmone**, fr. **poumon**); organu de respiratione la omu si la alte animali : *omulu are doui pulmoni; morbu de pulmoni; omu remasu cu unu pulmone, éro cellu altu pulmone i a fostu consumptu de morbu tuberculosu*.

www.dacoromanica.ro

PULMONIA, s. f., (fr. **pulmonie**); inflammatione de *pulmoni*.

PULMONICU,-*a*, adj., si

PULMONIU,-*a*, adj., **pulmoneus**, (fr. **pulmoné**); relativu la *pulmoni* : *dorori pulmonie*; in forma de *pulmone* : *pome pulmonie*; care respira prin *pulmoni*, vorbindu de certe animali cu sange rece, cari au *pulmoni*, ca s. pl. f., *pulmoniele*, ramu de animali *pulmonie*.

PULMUNCLU, s. m., **pulmunculus** deminutivu d'in *pulmone*, *pulmonellu*.

PULPA, s. f., **pulpa, sura**, (it., port. **polpa**, isp. **pulpa**, fr. **poulpe**, alban. **pulpa**); 1. in genere, carne molle, fora osse si fora grassime : *pulpa de la petiore, de la coste*; 2. in specie, *a)* carne de la petiorele posteriore; *pulpa de vacca, de porcu*; *b)* parte carnosa de la petiorulu omului, si in specie, partea carnosa posteriore de sub inflessur'a genuchiului; *c)* si despre carnea sau mediulu pomeloru : *pulp'a ceresiei, persicei*.

* PULPAME, pl., *pulpamine*, **pulpamen**, si

* PULPAMENTU, pl.-*e*, **pulmamentum**; 1. ce e carnosu, ce e *pulpa* in corpulu animaliloru; 2. buccata, mancare de carne, si in genere, *legume*=totu ce se manca pre longa pâne.

PULPANA, s. f., **vestis sinus, lacinia**; parte inferiore a unui vestimentu, parte ce descende ore-cumu la *pulpe* si le copere.

PULPATU,-*a*, adj. part., **pulposus**; cu bona *pulpa*, cu *bone pulpe*, vedi si *pulposu*.

* PULPITARE, v., **pulpitare**; a face *pulpitu*, a podí, a coperí cu scanduri, a face d'in scandure.

* PULPITU, pl.-*e*, **pulpitum**, (fr. **pupître**); podu de scandure, inaltiatu, pre care se suiu omenii, ca se specte, se vorbesca, se declame, si in specie, se jóce ca actori: tribuna, scena, etc.; mésa, cadru de scandure, pre care se punu cartile de cantatu sau de lessu.

PULPOSU,-*a*, adj., **pulposus**; plenu de *pulpa*, care are *pulpa* multa sau *pulpe* grosse si mari : *petióre pulpose; muliere polposa*.

* PULSANTE, adj. part. pres., **pulsans**, (it. **pulsante**); care *pulsa* : *rotele pulsanti alle machinei*.

* PULSARE, v., **pulsare**, (it. **pulsare**); intensivu, d'in *pellere*, a imbrancí, impinge cu mare fortia : *a pulsá usiele*; a bate, a resarí : *ven'a pulsá cu potere*.

* PULSATILLA, s. f., (it. **pulsatilla**, fr. **pulsatille**); specia de plante.

* PULSATIONE, s. f., **pulsatio**, (it. **pulsazione**, fr. **pulsation**); actione de *pulsare* : *pulsationea usieloru; pulsationea veneloru, arterieloru; pulsatione arteriale; a computá pulsationile de unu minutu alle morbosului, pulsationi prea dese*.

* PULSATIVU,-*a*, adj., (fr. **pulsatif**); aptu a *pulsare*, care *pulsa*.

* PULSATORE,-*trice*, si

* PULSATORIU,-*toria*, adj. s., **pulsator**, (fr. **pulsateur**); care *pulsa* sau serve a *pulsare*.

* PULSIFICU,-*a*, adj., (it. **pulsifico**); care face, da *pulsulu* : *potere vitale pulsifica*.

* PULSILOGIU, pl.-*e*, (it. **pulsilogio**, fr. **pulsiloge**); instrumentu de cercetatu *pulsulu*.

* PULSIMANTIA, s. f., (fr. **pulsimancie**, d'in *pulsu* si μαντεία = divinatione); pretensa divinatione dupo *pulsu*.

* PULSIMETRIA, s. f., (fr. **pulsimétrie**); arte de a fabricá sau applicá unu *pulsimetru*.

* PULSIMETRICU,-*a*, adj., (fr. **pulsimétrique**); relativu la *pulsimetria* sau la *pulsimetru*.

* PULSIMETRU, s. m., (it. **pulsimetro**, fr. **pulsimètre**); instrumentu de mesuratu *pulsulu*, celeritatea *pulsului*.

* PULSIONE, s. f., **pulsio**, (it. **pulsione**, fr. **pulsion**); actione de *pellere* sau *pulsare* : *pulsionea portei, pulsionea undeloru luminose*.

* PULSU,-*a*, adj. part. si s., **pulsus**, (comp. si it. **pulso** si **polso**, fr. **pouls**); batutu, impinsu; 1. in genere : *copillii pulsi de la spate cadura in capu; unde pulse de alte unde*; *pulsulu unei rote asupr'a altei-a*; 2. in specie, ca s. m., *pulsulu*=batere a veneloru, a arterieloru, batalia provenita prin undele de

www.dacoromanica.ro

sange, ce adduce in elle diastolea si systolea cordei : *a palpá, cercá, cercetá pulsulu; pulsu frecente, lentu, raru, desu, duru, violentu, debile, forte;* metaforice : *a palpá pulsulu cuiva* = *a cercá in ce ape se adapa,* ce cugeta, ce dispositioni are pentru ceva.

* PULTACIU,-*a,* adj., (it. **pultaceo,** fr. **pultacé**), care sémina cu *pultea* in ce se attinge de consistentia sea; vedi si *pultariu.*

* PULTARIU,-*a,* adj., **pultarius;** relativu la *pulte,* care sémina cu *pultea* in consistentia; ca subst. m. reale, *pultariu,* pl.-*e, a)* vasu pentru *pulte; b)* vasu in genere pentru varie usuri, si in parte, pentru sorbiture ferte, calde.

* PULTE, s. f., **puls, pultis,** (aff. cu πόλτος); specie de zéma ingrossiata cu farina sau fructe de plante leguminose, care fu cea mai vechia mancare a anticiloru Romani inainte de a connosce pânea; mai tardiu mancare a pauperiloru; peno astadi e ceva analogu si intre Români, avendu numiri varie dupo localitati; — de ací si : *pultiphagu,-a,* adj. s., **pultiphagus,** (d'in φαγεῖν = mancare), care mânca *pulte,* nume comicu datu anticiloru Romani, analogu déro in sensu cu allu nostru : *memellıgariu; pultiphagonide,* adj., **pultiphagonidis,** (comp. si fr. **pultiphage, pultiphagonide**) = orecumu *pulliu de pultiphagu* = pulliu de Romanu.

* PULTIPHAGU, *pultiphagonide;* vedi *pulte.*

PULVERACIU, *pulverare, pulveraticu, pulvere, pulverisare, pulverosu, pulverulentu,* etc.; vedi *pulberaciu, pulberare, pulberaticu, pulbere, pulberisare, pulberosu, pulberulentu.*

* PULVILLU, s. m., **pulvillus;** deminutivu d'in deminutivulu *pulvinu.*

* PULVINARE, adj. s., **pulvinaris, — pulvinar,** (it. **pulvinare,** fr. **pulvinaire**); relativu la *pulvinu;* ca subst. f. reale, *pulvinare-a, a)* lectu d'in *pulvine* cu magnifice coperimente pentru diei sau pentru persone deificate, care in serbatorea dissa *lectisterniu* se ponea d'inaintea statuei sau altariului dieului; *b)* genu de plante.

* PULVINARIU,-*a,* adj. s., **pulvinarius,-um;** relativu la *pulvinu,* déro mai vertosu relativu la *pulvinarea dieiloru;* ca subst. m. reale, *pulvinariulu* = *pulvinarea dieiloru;* vedi si *pulvinare.*

* PULVINATU,-*a,* adj., **pulvinatus;** in forma de *pulvinu,* cu proeminentia sau proeminentie : *cupe pulvinate, columna pulvinata; pulvinatele aratore.*

* PULVINU, pl.-*e,* **pulvinus,** ceva redicatu, inaltiatu, inflatu, si in specie, *a)* perina de sedutu sau de culcatu; *b)* pamentu redicatu, patu de pamentu, *radioru; c)* coma de calle, de drumu, parte media a callei mai redicata, pentru co nu e calcata de amblatori; *d)* muchia; *e)* arena, etc.

* PULVISCULARIU , - *a,* adj., (fr. **pulvisculaire**); relativu la *pulvisculu : materia pulviscularia; petra pulviscularia, metallu pulviscullariu.*

* PULVISCULU = *pulbisculu* , s. m., **pulvisculus,** (it. **pulviscolo,** fr. **pulvisculе**) ; deminutivu d'in *pulvere* = *pulbere;* applicatu in specie la *pulberea* forte menuta d'in capsulele certoru plante.

* PUMICARE, v.; **pumicare;** a frecá cu *pumice,* in genere, a netedí prin frecatura, a frecá, a netedí, a polí.

* PUMICATIONE, s. f., actione de a *pumnicare.*

* PUMICATORIU,-*toria,* adj. s., **pumicator;** care *pumica,* politoriu, netedítoriu.

* PUMICATU,-*a,* adj. part., **pumicatus,** frecatu, neteditu, politu, si de ací : linsu, mollaticu, etc.

* PUMICE, s. f., **pumex;** pétra vulcanica forte fragile si porosa, déro aspra la tactu, asiá co serve la frecare pentru netedire, polire.

* PUMICIU,-*a,* adj., **pumiceus;** de *pumice : petre pumicie.*

* PUMICOSU,-*a,* adj., **pumicosus;** de natur'a *pumicei,* porosu : *petre pumicose, pamentu pumicosu.*

* PUMILIONE si *pumilone,* s., **pumilio si pumilo,** (vedi *pumilu,* d'in care *pumilone,* augmentativu); *nanu,* piticu, persona sau fientia forte mica.

* PUMILONE, s., vedi *pumilione.*

www.dacoromanica.ro

* PUMILU,-*a*, adj. s., **pumilus**; nanu, piticu, forte micu : *pumilii voru se se mesure cu gigantii.*

PUMNA, *pumnale, pumnare, pumnire, pumnu*, etc.; vedi : *pugna, pugnale, pugnare, pugnire, pugnu*, etc.

PUNCIU, s. m., (franc. **punch**, angl. **punch**); beutura tare, mistione de una licore spirituosa cu sacharu, cu theia, cu succu de lemônia, etc. : *punciu cu vinu, cu romu.*

PUNCTA=*punta*, s. f., vedi *punctu.*

PUNCTALE = *puntale*, adj. s., (it. **puntale**); relativu la *puncta*, facutu cu *puncta* la unu capetu; s. f., *punctale*, ceva facutu cu *puncta* la unu capetu.

PUNCTARE=*puntare*, v., (it. **puntare**, fr. **pointer**); 1. a impunge cu *punct'a* unei arme, unui acu, etc.; 2. a fissá prin *impungere*; 3. a insemná cu *punncte*, si in specie, a desemná cu *puncte*, si mai vertosu, a destinge celle scrisse cu *puncte, virgule*, etc.; in genere, a notá, semná; 4. a concentrá poterile, a concentrá totulu in uuu *punctu* sau în pucinu spatiu; 5. a direptá spre unu *punctu*, a adjustá, a attintá, etc., vorbindu in specie de arme : *a puntá tunulu, pusc'a*; 6. despre jucatori in càrti sau in alte jocuri aleatorie, a pune una summa pre una carte sau pre unu numeru : *a punctá din greu, nu punctati cu atâta imprudentia si cotediantia*; 7. a marí una nota musicale cu medietatea valorei ei, sau a cantá notele cu pausi intre elle.

PUNCTATIONE = *puntatione*, s. f., actione, arte de *punctare*, vedi si *punctuatione*, (it. **puntazione**).

PUNCTATORIU=*puntatoriu,-tória*, adj. s., (it. **pontatore**, fr. **pointeur**), care *puncta* : *punctatoriulu tunului, punctatoriu de typographia; inversionati punctatori la jocurile celle mai aleatorie.*

PUNCTATU=*puntatu,-a*, adj. part., (it. **puntato**); in s. verbului : *passeri cu penne punctate, linia punctata, linie punctate si nepunctate; instrumentu de punctatu pandi'a; puntatulu unei facia a pannurei;* in specie *puntatu*, ca terminu de musica : *a)* semnatu cu *punctu*, spre a se marí not'a asiá semnata cu medietate d'in valorea ei; *b)* semnatu cu *punctu* spre a se cantá despartitu, fora legatura, cu pausi intre notele successive : *canta aceste note in modu punctatu; cantati punctatu, nu legatu; punctatulu se sémna cu puncte sub sau pre note.*

PUNCTATURA = *puntatura*, s. f., (it. **puntatura**); actione si mai vertosu effectu allu *punctarei : punctatura de spata, a trage una rara punctatura camesiei; punctatur'a armei nu e justa; punctature inversionate la joculu de càrti; punctatura* = ceva *punctatu* sau cu *puncte* la capite : *punctaturele superiori alle unui velu de nave; a pune doue punctature la tympanulu prelului;* vedi si *punctale, puncta.*

* PUNCTELLARE,=*puntellare*, v., (it. **puntellare**), a pune unu *puntellu*, a redimá cu *puntellu.*

* PUNCTELLU=*puntellu*; pl.-*e*, (it. **puntello**); proprie, deminutivu d'in *puntu*, applicatu cu sensulu speciale de lemnu sau altu ceva ce serve a redimá ceva, ca se nu cadia; a inchide, oprí, infundá, etc.

* PUNCTICLU=*punticlu*, pl.-*e*, (fr. **ponctiçule**), deminutivu d'in *punctu.*

* PUNCTIFERU,-*a*=*puntiferu*, adj., (fr. **ponctifère**), care porta sau are *puncte.*

* PUNCTIFORME=*puntiforme*, adj., (fr. **punctiforme**); care are forma de *punctu.*

* PUNCTIGERU,-*a*=*puntigeru*, adj., (fr. **punctigère**), = *punctiferu.*

* PUNCTILIOSU = *puntiliosu,-a*, adj., (it. **puntiglioso**); plenu de *punctilie*, mai vertosu in insemnarea metaforica a coventului *puntiliu : omu puntiliosu; nu fiti puctiliosi cu amicii;* vedi si *punctillivsu.*

* PUNCTILIU=*puntiliu*, s. m., (it **puntiglio**), 1. proprie, deminutivu d'in *punctu*; 2. metaforice, lucru forte micu, nemica, seccatura, mica sau miga, si in parte : *a)* ratione, motivu futile; *b)* mania de a avé coventu in tote.

* PUNCTILLA=*puntilla*, s. f., (fr. **pointille**), 1. deminutivu d'in *puncta, puntu*; 2. in specie, instrumentu de facutu *puncte*, de essemplu, instrumentu

www.dacoromanica.ro

de *punctatu* pannure; metaf. *punctilla*= *puntiliu.*

*PUNCTILLARE=*puntillare;* v., (fr. **pointiller**); a face *punctille*, cu condeiulu, cu pennellulu, cu plumbulu, cu aculu; etc.; metaforice, a disputá pentru nemicuri, pentru seccature; a impunge cu vorbe, a attinge delicatu, inse tare, pre cineva in vorba; vedi si *punctillu, punctiliu.*

* PUNCTILLOSU = *puntillosu,-a*, adj., (fr. **pointilleux**); plenu de *punctille*, mai vertosu in insemnarea metaforica, a coventului *punctillu : passeri cu penne punctillose; criticu punctillosu, disputatori punctillosi;* vedi si *punctiliosu.*

* PUNCTILLU = *puntillu*, s. m., pl.-*e*, **punctillum**, (fr. **pointille**, **ponctille**); 1. deminutivu d'in *punctu, punctisioru*, 2. metaforice : lucru neinsemnatu, seccatura, nemica; ratione, motivu seccaturosu; vedi si *punctiliu.*

*PUNCTIONE=*puntione*, s. f., **punctio**, (it. **punzione**, fr. **ponction**); actione de *pungere : punctione a unui vulnu; punctione la peptu cu spat'a; punctione la degitu cu aculu.*

* PUNCTIPENNU=*puntipennu,-a*, adj., (fr. **ponctipenné**); care are *penne cu puncte.*

PUNCTISIORU=*puntisioru*, s. m., pl.-*e*, **punctillum**; deminutivu din *punctu.*

* PUNCTORIU = *puntoriu,-tória*, adj., **punctor, punctorium**; care *punge : corne punctorie*; s. m. reale, *punctoriu*, pl.-*e*, instrumentu de *puntu* sau *punsu*; vedi si *punsoriu.*

PUNCTU = *puntu,-a*, adj. part., **punctus**, (it. **punto**,—**punta**, fr. **point**, — **pointe**), 1. in genere, *a)* ca adj., *punsu*, ce e *impunsu : ulceri puncte, celli puncti cu spat'a; liniele puncte pre marginea chartei; b)* subst. abstr. m., **punctus,-us** : *punctulu albinei, vespei, taurului cu cornulu, luptacelui cu spat'a; punctulu degitului cu aculu;*—vedi si *punsu, impunsu;* 2. ca subst. reale, concretu, *a)* forte desu ca m. *punctu*, (si *puntu*), pl. *puncte*, **punctum**, α) proprie si in genere, punsura, impunsura, gaura sau semuu facutu prin impunsura, cosutura. etc. : *punctele lassate de mursicaturele albineloru; si acumu, dupo mai multe dille, se vedu punctele acului pre palm'a mea; punctele impresse pre stofa;* β) metaforice si in specie, α') semnu, nota, macula, etc. facuta prin *impunsura*, sau cu colore, cu negretia de scrissu, etc. : *mai multe puncte se vedu in acésta gemma; unu punctu negru intre sprincene; câte unu puntu albu in negreti'a fia-carui oclu; lini'a se compune d'in puncte; celle doue puncte estreme alle liniei; in scriere se arreta cu unu punctu finitulu unei frase; punctulu si virgul'a in scriere, arreta unu repausu mai micu de câtu punctulu singuru; a pune punctu dupo fia-care frase cu intellessu completu; punctele de pre laterile cubiloru de jocu; punctele càrtiloru de jocu*=ochii cartiloru; fig. *mai multe puncte negre apparu pre orisontele politicu;* β') in mathematice : *punctu-lu nu are neci una dimensione;* γ') *punctu* = lucru micu, seccatura; micu pondu, mica valore; δ') mai vertosu, *punctu* = mica mesura de tempu, *momentu : in unu punctu se face despartirea suffletului de corpu,* ε') *punctu* = locu micu, parte de locu forte mica : *punctulu de plecare si punctulu de adjungere;* cu sensu mai intensu, *punctu*= locu, parte, facia : *punctu de vedere, d'in care specta cineva unu ce cu ochii corpului sau ai mentei;* asiá si : *d'in acestu punctu de vedere, sub acestu punctu de vedere* = de acésta parte, in acestu respectu, d'in acésta consideratione : *a considerá lucrulu in deliberatione sub tote sau d'in tote punctele de vedere; d'in tote punctele de vedere asiá e mai bene; sub neci unu punctu de vedere nu e bene asiá;* ζ') *punctu* = parte principale, si de aci, lucru principale, idea fundamentale; locu unde se concentra totulu sau greulu unei cestioni : *trei sunt punctele de desvoltatu in acésta cestione; ací e punctulu greu; acollo e punctulu si nodulu;* ϑ') *punctu*=suffragiu. votu datu sau ca-

www.dacoromanica.ro

petatu care se insémna cu *punctu: candidatii au capetatu tote punctele;* i) *punctu;* = in musica, pre sau sub nota, arreta co valorea notei e mai mare cu madietate, sau co intre notele punctate asiá intercedu mici pausi, se canta deslegate, despartite, κ') *punctu* = semnu de valore, de meritu: *acestu scolariu, acestu concurrente a essitu cu mai multe puncte;* λ') *punctu*=vorba *impungutoria,* supperatoria, mordace: *a vorbí in puncte sau puncturi; — b)* f. *puncta*= *punta,* α) impunsura, *intiepatura,* β) capitu, estremitate ascutita: *punct'a spatei, acului;* γ) in genere, parte proeminente si ascutita; dente, limba de pamentu, piscu de monte etc.

* PUNCTUALE = *puntuale,* adj., (it. **puntuale,** fr. **ponctuel**); facutu la *punctu,* facutu cu deplena accuratetia, cu tota essactitatea: *diligentia punctuale; venire punctuale;* si adv. *a solve punctuale.*

* PUNCTUALITATE = *puntualitate,* s. f., (it. **puntualità,** fr. **ponctualité**), **accuratissima diligentia;** calitate si fapta de ce e *punctuale,* deplena accuratetia: *punctualitate in tote lucrarile selle, a implení missionea, commissionile, detoriele cu punctualitate; punctualitatea mersului unui orologiu.*

* PUNCTUARE = *puntuare,* v., **interpungere, dispungere,** (fr. **ponctuer**), in acea-asi insemnare cu *punctare,* déro mai vertosu si in specie, a face *puncte* in scriere, a distinge frasile si membrele de frasi, cu semnele adoptate pentru acésta-a: *nu scii neci punctuá bene.*

* PUNCTUATIONE, s, f., (fr. **ponctuation**); actione, arte, modu de *punctuare: semnele punctuationei sunt mai multe; a invetiá si practicá una bona punctuatione;* si in genere; *punctuationea unoru-a d'in figurele geometrice;* vedi si *punctatione.*

PUNCTUATU = *puntuatu,-a,* adj. part. **interpunctus dispunctus** (fr. **ponctué**): *linia punctuata;* in specie: *scrissore bene punctuata;* vedi si *punctatu.*

PUNERE, v., vedi *ponere.*

PUNGA, s. f., **marsupium, crumena, locellus, sacculus;** saccu, sacculletiu de pandia, mai vertosu de pelle, in care se punu si se pastredia diverse lucruri, déro mai allessu banni: *punga de metasse, de pelle, de pandia grossa; baierele pungei; punga plena, secca, desérta; omu cu punga plena*=cu banni multi: popul. *tufa in punga*=*nemica in punga; a avé pung'a deschisa* = a fi paratu a adjutá cu banni, a fi generosu; *a bagá, a pune in punga; a scote d'in punga* =*a dá d'in punga;* cestu d'in urma si: a solve, perde, etc., pre cumu: *a bagá in punga*=a castigá, trage folosu: *dupo urm'a tea, dupo faptele telle, neci bagu, neci dau d'in punga; punga de venatoriu; punga de banni, a)* in genere, plena de banni, sau destinata a fí impluta cu banni; *b)* summ'a de banni ce contine una *punga; a)* in specie, summa de banni determinata, 500 de lei, prè cari se calculau una data procentele: *a imprumutá mai multu de 5 lei pre luna la pung'a de banni;*—applicatu si in espressioni de domeniulu istoriei naturale, la plante: *pung'a babei* = **carlina acaulis,** *L, pung'a popei* = **thlaspi bursa pastoris,** *L;*—si la una mancare: *pung'a popei* = ventre de porcu impluta cu sânge.

1 PUNGACE, (si *pungaciu*), adj. s., **crummiseca, fur, latrunculus, æruscator;** furu de *punge,* furu de mice lucruri, déro indemnaticu; vedi si *carpaciu.*

2 PUNGACE, adj., **pungendi cupidus;** care *punge* bene, applicatu, iuvetiatu a *pungere: vacca pungace, pungacii arieti.*

PUNGACIRE, (si *pungasire*),-*escu,* v., **suppilare, surripere;** a fi *pungace,* (1. *pungace*).

PUNGENTE, adj. part. pres. **pungens,** (it. **pungente**); care *punge: dorori pungenti.*

PUNGERE, *punsi* si *punsei, punsu* si *punctu* = *punctu,* v., **pungere,** (it. **pungere,** fr. **poindre**); a pertunde cu ceva ascutitu la capetu, si de acì, a fissá prin ceva ce *punge,* a cose *pungundu,* si metaforice: a attinge unde sente cineva, a piscá, muscá, supperá, vettemá, interitá:

www.dacoromanica.ro

unulu d'in ostiani punse cost'a lui cu lanci'a; a punge cu aculu, a punge mai desu; ce me pungi asiá cu vorbele telle? me punge cogitulu; l'au punsu boii; vedi si compos. *impungere.*

PUNGITORIU, si *pungutoriu,-toria,* adj. s., (it. **pungitore**); care *punge* sau serve a *pungere,* vedi si *pungente, punctoriu, punsoriu.*

PUNGITURA, si *pungutura,* s. f., (it. **pungitura**); actione si effectu de *pungere;* vedi si: *punctura, puntura, punsura, punsetura.*

* PUNICANTE, adj. part. pres., **punicans,** rosiaticu, vedi *puniciu.*

* PUNICARE, v., a bate in rosiu, a rosí; vedi *punicante* si *punicu.*

* PUNICIU,-*a,* adj., **punicius;** rosiu, purpuriu: *punicie vestimente, puniciulu sange;* — d'in *punicu,-a,* = **punicus;** de la *Punu*=**Punus**=**Pœnus** = Carthaginese, fiendu co Carthaginesii erau colonia *pheniciana: limb'a punica, commerciulu punicu;* de ací si fig. *mèru punicu* = *granata, rodia.*

* PUNICU,-*a,* adj., vedi *puniciu.*

* PUNIBILE, adj., (fr. **punissable**); care merita a fi *punitu.*

* PUNIENTE, adj. part. pres., **puniens,** (it. **puniente**); care *punesce.*

* PUNIRE,-*escu,* v., **punire,** si **punirl,** (it. **punire,** fr. **punir**); a pedepsí, a inflige *pena;* a resboná.

* PUNITIONE, s. f., **punitio,** (it. **punizione,** fr. **punition**); actione de *punire,* pedepsire, pedépsa, resbonare, tormentare.

1 PUNITORIU,-*toria,* adj. s., **punitor,** (it. **punitore**); care *punesce: aspru punitoriu pentru celle mai mice culpe.*

2 PUNITORIU, (cu *n* molliatu, *puitoriu*) = *ponitoriu,-a,* adj. s., care *pune* = *pone;* vedi *positoriu;* (compara si it. **ponitore**).

PUNITURA, (cu *n* molliatu, *puitura*) = *ponitura;* s. f., actione si effectu de *ponere;* vedi si *positura;* (comp. si it. **positura**).

PUNITU,-*a,* adj. part., (d'in *punire*), **punitus,** pedepsitu: *puniti pentru peccatele nostre; copillulu punitu de parente capeta mente;* subst. *punitulu,* punitionea: *punitulu se nu fia mai mare de câtu delictulu.*

PUNSETU, pl.-*e* **punctus;** actione si effectu de *pungere: punsetele tauriloru;* fig. *punsete in vorbe; punsetele conscientiei.*

PUNSETURA, s. f., **punctio, punctus;** actione si effectu de *pungere;* vedi si *impunsetura.*

PUNSORIU,-*sória,* adj. s., **pungens;** care *punge* sau serve a *punge: arme punsorie;* vedi si *punctoriu, pungitoriu.*

PUNSU,-*a,* adj. part. sup. subst. d'in *pungere,* **punctus**: *celli punsi in pectu, arme de punsu;* vedi si *impunsu.*

PUNSURA, s. f., **punctio, punctus;** actione si effectu de *pungere;* vedi si *punctura, impunsura.*

PUNTARE, *puntuare,* etc.; vedi: *punctare, punctuare, punctu,* etc.

PUNTE, s. f., vedi *ponte.*

PUNTU, adj. s., vedi *punctu.*

PUPA, s. f., **pupa,** (comp. it. **pupazza,** fr. **poupe, poupon** si **pupe**;—vedi si *pupu*); copilla mica; metaf. *a) papusia* = *pupusia,* figura de copilla adornata, cu care se joca copillele; *b)* amata, amante, obiectu de amore; *c)* nympha la certe insecte, a nume la celle oviforme; — derivate d'in acestu coventu, cumu: *pupucia* sau *puputia, pupusia,* etc., vedi si cu *a: papusia,* etc.

PUPAIRE, v., vedi *puparire.*

PUPARE, v., **osculari,** si **osculare, palpare,** (comp. si it. **poppare**=**sugere** =sugere, isp. **popar**= resfaciare, port. **poupar**=attingere usioru, palpare; prov. **popar**=sugere, alb. **pouth** = sarutatu); 1. proprie, a *sarutá unu pupu* sau *pupa,* a sarutá copilli sau copille; a sarutá ca copillu sau copilla: *a si pupá copillii; pupati-ve copilli unulu cu altulu; de ce nu pupi man'a bonei:? a pupá in gura; pre fronte;* 2. in genere, a attinge usioru, a palpá, a resfaciá, sarutá: *a se pupá si resfaciá unulu pre altulu ca doi porumbelli;*—proverbiu: *a se pupá in gura* = a se avé, intellege bene; cu acellu-asi intellessu in modu ironicu: *a se pupá in botu; a pupá pre cineva in botu si a i leuá d'in punga totu; a nu mai pupá ceva* = a nu mai capetá:

www.dacoromanica.ro

nu mai pupi tu asiá omu, asiá servu; si cu locativu : *nu mai pupi acollo, nu mai pupati la peramblare.*

PUPARIRE (cu *r* molliatu, *pupaire), -escu,* v., **puerascere; effutire, deblaterare;** proprie, a vorbí sau lucrá ca unu *pupariu*=pupu, a vorbí si lucrá ca unu copillu; apoi in specie, a vorbí ca unu copillu, a vorbí *verdi si uscate,* a flecarí; de ací si : *puparitoriu,-toria* = *pupaitoriu,-a*, care *puparesce*, flecariu, limbutu; *puparitura* = *pupaitura,* actione si deprendere de *puparitoriu;* — verbulu *puparire* presuppune adj. s., *pupariu,-a,* ca unu *pupu,-a.*

PUPARITORIU, *puparitura, pupariu;* vedi *puparire.*

PUPATIONE, s. f., **osculatio, palpatio;** actione de *pupare.*

PUPATORIU,-*a*, adj. s., **osculator;** care *pupa.*

PUPATU,-*a*, adj. part., **osculatus;** sarutatu; 1. in genere : *copilli pupati pre fronte, pupatulu copilliloru;* 2. in specie, s. m. reale, *pupatu*, pl. *pupate,* **osculum** = sarutatu : *de pupatu nu e peccatu; cu atâte pupate supperi copillulu.*

PUPATURA, s. f., **osculatio, osculum;** actione si effectu de *pupare : cu pupaturele vostre supperati copillulu.*

PUPEDIA, s. f., 1. una passere = **upupa, epops;** 2. collacu, pâne, **panis tortus;** — in acésta d'in urma insemnare coventulu pare a se tiné de aceaasi radecina cu *pupa, papa*, (vedi *pupa*); éro in prim'a insemnare a essitu d'in acea-asi fontana cu classiculu **upupa,** (comp. si it. **puppa**=pupedia).

PUPELLU,-*a*, s., deminutivu d'in *pupu,-a*, (vedi si : *pupillu, pupilla*); metaforice, s. f., *pupella* = genu de animalcule infusorie, (vedi si fr. **pupelle**).

PUPILLA, s. f., **pupille**, (it. **pupilla,** fr. **pupille**), deminutivu d'in *pupa,* leuatu 'inse cu intellessulu speciale de féta ce inco nu e adulta, sau care si a perdutu parentii si se afla sub tutela; minore, orfana; 2. lumin'a oclului; si de ací : nomele unei constellatione, nomita si *lyra;* — pentru acésta d'in urma insemnare compara si gr. κόρη=féta, si lumina a oclului; éro pentru prim'a insemnare vedi *pupu, pupa.*

1 PUPILLARE si *pupillariu,-a,* adj., **pupillaris,** (fr. **pupillaire,** it. **pupillare**); 1. relativu la *pupillu,-a : avere pupillare, interessi pupillari;* 2. relativu la *pupilla* = lumin'a oclului : *membrana pupillare.*

2 PUPILLARE, v., **pupillare,** (ital. **pupillare,** fr. **pupiller**); se dice de vocea pauonului : *pauonii pupilla.*

PUPILLARITATE, s. f., (fr. **pupillarité**); statu de *pupillu,-a,* tempu câtu e unu copillu *pupillu;* vedi si *pupillatu.*

PUPILLARIU,-*a*, adj., vedi 1 *pupillare.*

PUPILLATIONE, s. f., actione de *pupillare : pupillationea pauonessei.*

PUPILLATU, 1. part. sup. d'in 2*pupillare,* 2. subst. statu de *pupillu,-a,* **pupillatus.**

PUPILLU, (vedi f. *pupilla* in particulariu), s. m., **pupillus,** (it. **pupillo** si **popillo,** fr. **pupille**); proprie deminutivu d'in deminutivulu *pupulu,* leuatu inse cu insemnare speciale de : copillu inco neadultu; copillu cui au moritu parentii si se afla sub tutela.

* PUPIPARU,-*a*, adj., (fr. **pupipare,** d'in *pupa* si *parĕre*); care nasce *pupe,* vorbindu de insecte ce si tinu ouale in pântice, pêno candu aceste-a devinu *pupe* = *nymphe.*

* PUPIVORU,-*a*, adj., (fr. **pupivore,** d'in *pupa* si *vorare*); care devora *pupe* = *nymphe,* vorbindu de certe insecte, cari la unele epoce alle vietiei loru se nutrescu numai cu *pupele* altoru insecte.

* PUPOPHAGU,-*a*, adj., (fr. **pupophage,** d'in *pupa*=larva, si φαγεῖν = devorare); care devora pupe, vorbindu de larve de insecte ce devora alte larve.

* PUPPE, s. f., **puppis** (fr. **poupe**); 1. parte posteriore a unei nave, unui vasu de plutitu, in oppos. cu *prora* = parte anteriore a vasului de plutitu; 2. metaforice, *a)* nave, vasu de plutitu; *b)* spate, dosu.

PUPU, (vedi f. *pupa* in parte), s. m., 1. **pupus,** copillu micu; 2. **gemma, oculus** = muguru, oclu de planta; vedi si *pupa.*

www.dacoromanica.ro

* PUPULA, s. f., **pupula**; deminutivu d'in *pupa*; vedi si *pupellu*, *pupulu*.

* PUPULARE, v., (fr. **pupuler**); se dice de vocea *pupediei*: *pupediele pupula*; vedi si *pupedia* si 2 *pupillare*.

* PUPULU,-*a*, s., **pupulus**; deminutivu d'in *pupu*: vedi si *pupula*.

PURCEDERE, v., vedi *procedere*.

PURCELLA, *(purcéa)*, *purcellu*, *purcellutiu*, etc., vedi : *porcella*, *porcellu*, *porcellutiu*, etc.

PURCESSU, adj. part. sup. subst. d'in *purcedere*; vedi *processu*.

1 PURE, adv., **pure**; vedi *puru*.

2 PURE, s. f., **pus**, **puris**; umore fetida ce esse d'in bube copte; vedi si *puroniu*.

* PUREFACERE, v., **purefacere**; a face *puru*; vedi si *purificare*.

* PURGABILE, adj., **purgabilis**, (it. **purgabile**); ce se pote *purgá* sau e de *purgatu*.

* PURGAME, pl. *purgamine*, si

* PURGAMENTU, pl.-*e*, **purgamen**, **purgamentum**; ce se *purga*, ce se scote ca necuratu; mediu de *purgare*.

* PURGANTE, adj. part. pres., **purgans**, (it. **purgante**); care *purga* sau serve a *purgare*: *medicamente purganti*; vedi *purgativu* si *purgatoriu*.

* PURGARE, v., **purgare**, (it. **purgare**, fr. **purger**); a face *puru*, a curá, curetiá, 1. proprie : *a purgá pomii de insecte vettematorie*; *vini'a se purga pre fia-care annu de ramuri lussurianti*; *a purga loculu de tufe si de radecine*; *a purgá pesci*; *a purgá unu canale*, *una fossa*; 2. in specie si metaforice, *a)* ca terminu medicale, a curetiá prin vomitu sau desertare a stomacului : *a si purgá stomaculu prin vomitive*; *a si purgá gretí'a cu folia de lauru*; *b)* a netidí prin curetiare; *c)* in genere, a curetiá, lamurí, allege, scapá de ce e reu : *a purgá computele*, *a purgá pre cineva de negligentia*, *de insolentia*; *a purgá statulu*, *cetatea de vagabundi*; *d)* in specie, α) a spellá, a curetiá de culpa, a disculpá, escusá, indreptá sau indreptatí : *prin scrissori cauta a se purgá de blastematiele ce a facutu*;—*terogàmu se ne purgi cotra parenti si amici*; β) in sensu religiosu, a curetiá, a spellá de peccate, a espiá : *prin confessione sincera si prin rogatione ve veti purgá de tote peccatele si peccatellele*; *acumu sunteti purgati si impacati cu cogitulu vostru*, *cu Domnedieu si cu ominii*.

* PURGATICIU,-*a*, adj., **purgaticius**; care serve la *purgatu*, care *purga*.

* PURGATIONE, s. f., **purgatio**, (it. **purgazione**, fr. **purgation**), actione de *purgare* cumu si mediu de *purgare*: *purgationea cloaceloru*; *purgatione menstrua*; *purgatione de culpa*, *de peccatu*; *mai multe purgationi leuate spre a si usiorá stomaculu*.

* PURGATIVU,-*a*, adj. s., **purgativus**, (it. **purgativo**, fr. **purgatif**); aptu a *purgare* : *medicamente purgative*; absol. s. m., reale, *unu purgativu* = medicamentu *purgativu*.

* PURGATORE,-*trice*, si

* PURGATORIU,-*toria*, adj. s., **purgator**,-**trix** si **purgatorius**, (it. **purgatore**,-**torio**, fr. **purgatoire**); care *purga* sau serve a *purgare* : *purgatorii cloaceloru*; *penitenti'a e purgatoria de suffletu*; *medicamente purgatorie*; *luna purgatória*=Februariu; *locu purgatoriu de contactu cu celli contagiosi*; — in specie ca s. m. reale, *purgatoriu-lu*, dupo doctrin'a basericei catholice, locu unde suffletele sufferu pene temporali pentru purgarea peccateloru; f. reale, *purgatoria* = *purgatore*, locu de *purgare*, spellatoria sau spellatóre : *purgatóre de lâna*.

* PURGATU,-*a*, adj. part., **purgatus**, curetiatu.

* PURGATURA, s. f., **purgatura**, (it. **purgatura**); actione, déro mai vortosu effectu allu actionei de *purgare*, ce se *purga*, sorde, necuratía : *purgaturele canaliloru si curtiloru*.

* PURGITARE, v., **purgitare**; d'in *purgare*, cu sensu intensivu sau iterativu, *a purgá continuu*, *a purgá bene*.

PURICARE, v., (d'in *purice*), 1. **pulices venari**, **capere**, **occidere**; a cautá, prende, occide *purici*, a curetiá de *purici* : *a puricá camési'a*, *patulu*, *asternutulu*; *a puricá pre cine-va*, *unu copillu*; inse si metaf. *a puricá pre cineva* = *a scuturá de purici* = a bate, a dá

www.dacoromanica.ro

batalia; refl. *a se puricá* = a se curetiá de *purici*; 2. **clavulis, aciculis firmare**, a prende si fissá cu *purici* de lemnu sau de ferru, a tintuí; 3. **affluere pulicibus, abundare**, a fi plenu de *purici*, şi in genere, a abundá, furnicá, etc.; 4. **scrutari, perscrutari**, a cercetá in ammenute si cu mare accuratetia.

PURICARESSA, s. f., proprie d'in *puricariu*, leuatu inse cu acellu-asi sensu ce au si formele: *puricaria, puricaricia*.

1 PURICARIA, s. f., (pron. *puricária*); vedi *puricariu*.

2 PURICARIA, (pron. *puricária*), s. f., **pulicaria**, (it. **pulicaria**, isp. **pulguera**); specia de planta, **polygonum pulicaria**, *L.*; vedi si *puricariu*.

PURICARICIA, *-tia*, s. f., proprie deminutivu d'in *puricaria*, leuatu inse in acellu-asi sensu cu allu formei *puricaria*.

PURICARIME, s. f., in acellu-asi sensu cu allu formeloru: *puricaría*, si *puricariu* ca subst. reale.

PURICARIU, *-a*, adj. s., (**pulicarius**), relativu la *purici*: *érba puricaria* = *erba de purici*; leuatu inse mai vertosu ca subst., 1. person. *puricariu, -a*, care suffere de purici; cui place se caute si se occida purici; déro mai allessu: 2. reale, *a)* m., *unu puricariu*, pl. *-e*, multime de *purici*, ca *furnicariu* = multime de *furnici*; *b)* f., α) *puricária*, vedi 2 *puricaria* in parte; β) *puricaría* = *puricariu* de sub 2, *a*.

PURICATIONE, s. f., actione de *puricare*.

PURICATORIU, *-toria*, adj. s., care *purica*: *puricatorii viteloru*.

PURICATU, *-a*, adj. part. sup. subst. d'in *puricare*: *camesiele nu su puricate; puricatulu asternutului*; metaf. *ti s'a facutu de puricatu*, ti s'a facutu de batalia.

PURICATURA, s. f., actione si mai vertosu effectu allu actionei de *puricare*: *ce atâta puricatura pre tene! diumetate d'in di ve trece cu puricatur'a asternuteloru si vestimenteloru*.

PURICE, s. m., **pulex**, abl. **pulice**, (it. **pulice** si **pulce**, isp. port. **pulga**, prov. **piuze** si **piussa**, fr. **puce**); 1. insectu de ordineu apptereloru, **pulex irritans**, *L.*, care viue ca parasitu pre omu si alte animali, sugundu sângele loru, cu tote co: *puricele canelui, puricele gallinei, puricele mitiei*, etc., *sunt specie diverse de puricele omului; sunt si purici de plante; câne plenu de purici; a cautá, prende, occidc purici;* proverb. *cine se culca cu cânii, se scolla cu purici; ce purice ti a intratu in urechia? face purici, déco siéde multu in unu locu sau pre unu lucru;* si in genere: *a face purici; a)* a se impatientá; *b)* a i se face de batalia; —ca connume de omu: *Antoniu Purice*; 2. prin diverse metafore, *a)* in domeniulu istoriei naturale: α) *purice de mare*, specia de insectu acaticu; si: *purice de apa*, specia de crustacie, **pulex aquaticus**; β) *purice de gradina* = *purice de érba*, **chrysomella oleracea**, *L.*; *b)* **acicula, clavulus**, cuniu, mai vertosu cuniu micu de lemnu, de ferru, cunisioru, tinta.

PURICELLU, s. m., deminutivu d'in *purice*.

PURICESSA, s. f., **pulicaria**; in acellu-asi sensu cu allu formeloru 2 *puricaria, puricaricia*; vedi si *puricariu*.

PURICIME, s. f., in acellu-asi sensu cu: *puricarime, puricaría*; vedi *puricariu*.

PURICOSU, *-a*, adj., **pulicosus**, (it. **pulcoso**, isp. **pulgoso**); plenu de *purici*: *casa puricosa, asternutu puricosu, plante puricose, câni puricosi*.

*PURIFICANTE, adj. part. pres., **purificans**, (it. **purificante**); care *purifica*.

* PURIFICARE, v., **purificare**, (it. **purificare**, fr. **purifier**, —d'in *puru* si *facere*); a face *puru*, a curá, curetiá, a desface de totu ce e reu, strainu, etc.: *a purificá vestimentele, a purificá aurulu, a purificá aerulu*.

* PURIFICATIONE, s. f., (it. **purificazione**, fr. **purification**); actione de *purificare*: *purificationea aurului, aerului; purificationea mulierei ce a nascutu se face dupo patrudieci de dille*.

*PURIFICATORIU, *-toria*, adj. s., (it. **purificatore** si **purificatorio**, fr. **purificateur** si **purificatoire**); care *purifica* sau serve a *purificare*: *ceremonie purificatorie*; vedi si *purificu*.

www.dacoromanica.ro

* PURIFICATU,-*a*, adj. part., **purificatus**, curetiatu.

* PURIFICU,-*a*, adj., **purificus**; care *purifica : sacrificie purifice.*

* PURIFORME, adj., (fr. **puriforme**); care are forma de *pure=puroniu : scuipatu puriforme.*

* PURISMU, s. m., (it. **purismo**, fr. **purisme**); doctrina care cere in limba, in scriere, in arte, perfecta *puritate*, care esclude d'in limba, d'in espressione totu ce e strainu geniului acellei limbe sau originei acellei-asi.

* PURISTU,-*a*, s., (it. **purista**, fr. **puriste**); cellu ce se tine de *purismu* si practica acestu *purismu.*

* PURITANISMU, s. m., (fr. **puritanisme**); doctrina a *puritaniloru.*

* PURITANU,-*a*, s. personale, (fr. **puritain**, it. **puritano**); calvinistu, protestante rigidu, membru allu unei secta religiosa, care crede co singura professa credentiele religiose celle mai *pure.*

* PURITATE, s. f., **puritas**, (it. **purità**, fr. **pureté**); calitate de *puru*, perfecta curatía : *puritatea aerului, vestimentului, domiciliului, apei; puritatea limbei sta in perfect'a correctione si omogeneitate;* asiá si : *puritatea stylului; tote câte scrieti, se scrieti cu puritate; puritatea de cogitu, de ânima, de sufletu, puritatea virginitatei.*

PUROIARE, *puroire, puroiosu, puroiu*, etc.; vedi : *puroniare, puronire, puroniosu, puroniu.*

PURONIARE, -*ediu*, v., **suppurare; pus emittere**; a scote *puroniu*, a coce, vorbindu de *bube.*

PURONIRE (si *puroire*), -*escu*, v., **suppurare**; vedi *puroniare.*

PURONIOSU (si *puroiosu, puruiosu*), -*a*, adj., **purulentus**; plenu de *puroniu*, sorditu cu *puroniu.*

PURONIU (si *puroiu*), pl.-*e*, **pus**, abl. **pure**, (vedi si 2 *pure*; compara si it. fr. isp. port. **pus**); umore corrupta si putida ce esse d'in bube copte; metaforice: sorde, necuratía, mai vertosu la ocli : puchina, etc.

PURPURA, s. f., **purpura**, (it. **porpora**, fr. **pourpre**), 1. genu de mollusce de mare, cari secreta una umore, ce la contactulu aerului capeta una colore rosia forte vivace : *acésta colore e commune purpurei cu muricea si cu buccinulu;* 2. prin metafore, *a)* colore de *purpura;* fia si de alta materia, destullu se fia ca a *purpurei; b)* materia, stofa de colore *purpuria; c)* vestimentu de assemine materia : *âmbla investiti in purpura regale; d)* in genere, obiectu de mare pretiu; *e)* demnitate suprema, domnía, regatu, etc. : *a leuá, a investí purpur'a; a ambitioná purpur'a.*

PURPURARIU,-*a*, adj. s., **purpurarius**; relativu la *purpura : officine purpurarie;* subst., *a)* pers., care fabrica sau vende *purpura;* care colora in *purpura; b)* reale, f., *purpuraria* = officina, arte de *purpurariu.*

* PURPURASCERE, v., **purpurascere** (comp. si it. **purpureggiare**); a bate in colore de *purpura*, a avé colore de *purpura;* a resplende de *purpura : sub radiele sorelui ce resare purpurasce luciulu marei.*

PURPURATU,-*a*, adj. part., **purpuratus**, (it. **porporato**); *a)* coloratu cu *purpura : bucce purpurate de pudore; b)* investitu cu *purpura : purpuratii regi;* ca subst. *unu purpuratu* = unu mare demnitariu, mai vertosu : domnitoriu curtesanu, etc.

PURPURICU,-*a*, adj., (fr. **purpurique**) : *substantia purpurica*, d'in acidu *uricu* cu acidu nitricu.

* PURPURIFERU,-*a*, adj., (fr. **purpurifère**); care porta *purpura : purpuriferii curteani, satrapi;* s. f. pl., *purpuriferele*, familia de conchylie.

PURPURINU,-*a*, adj. s., (fr. **purpurin**, it. **porporino**); de *purpura*, ca purpur'a : *flori purpurine*, (vedi si *purpuriu*); s. f., *purpurina*, colore rosia forte formosa.

PURPURISSATU,-*a*, adj. part., **purpurissatus**; coloratu, spolitu cu *purpurissu.*

PURPURISSU, s. m., **purpurissum**; specia de colore *purpuria* mai inchisa, mai obscura.

PURPURIU,-*a*, adj., **purpureus**, (it. **purpureo**, fr. **pourpré**); de *purpura* : rosiu, viu, rosiaticu, rosioru, etc. : *pur-*

www.dacoromanica.ro

purie budie; vinu purpuriu; faci'a marei devenita purpuria prin reflessulu radieloru sorelui la appusu; purpuri'a aurora, purpuriele rose; purpurii regi, satrapi.

PURRU, s. m., vedi *porru*, **porrus.**

PURTARE, *purtatoriu*, etc.; vedi: *portare, portatoriu*, etc.

* PURU,-*a*, adj., **purus**, (it. **puro**, fr. **pur**); 1. perfectu curatu: *apa pura, miere pura, lumina pura, ceru puru*; 2. metaforice, *a)* in genere, fora ammesticu eterogeniu, fora ammesticu de ori-ce natura: *auru puru, vinuri pure; b)* in specie, α) totu, completu, absolutu, neconditionatu, fora esceptione, etc.: *pura proprietate*, déro si: simplu, numai: *unulu pote avé pur'a proprietate a unui lucru, fora se aiba possessionea acelluiasi lucru;* asiá si in locutioni ca: *pura si simpla affirmatione, pure vorbe*=numai vorbe, fora fapte, vorbe deserte; β) immaculatu, fora ammestecu straiu, fora ammestecu de reu, correctu, etc.: *limba pura, stylu puru, ânima pura, sufflete pure; ânima pura in corpu puru; intentioni pure; pura mentione; purulu addeveru; a mancá pâne pura:* α') pâne curata, bona, déro si: β') pâne fora legume; γ) claru, limpede, fora incurcature, fora obscuritati, allessu, lamuritu: *castigulu puru, compute pure; idee pure*, nu numai scutite de ori-ce obscenu si immorale, ci si clare, intellesse;—3. ca subst. m. reale, *puru, a)* totu ce e *puru* in genere; *b)* in specie: α) *puru-lu* = serinulu; β) *puru-lu*=zém'a longa, fora buccatelle; 4. adv., *pure* = **pure**, in modu *puru: a vorbí si scrie pure limb'a sea.*

* PURULENTIA, s. f., **purulentia**, (it. **purulenza**, fr. **purulence**); calitate, statu de *purulentu: purulenti'a bubeloru; purulenti'a vaccinei.*

PURULENTU,-*a*, adj., **purulentus**, (it. **purulento**, fr. **purulent**); plenu de *pure*=*puroniu: bubonie purulente; cancru albu si purulentu.*

PUSCA, s. f., (cu *s* sibilante), **telum ignivomum**, (it. **fucile**, fr. **fusil** paru a fi in locu de *focile* = arma de *focu*, care forte bene ar soná si in limb'a nostra); arma de focu cu tubu lunga: *pusci de munitione* = *pusci militarie; pusca de venatóre; nu ne potemu bate fora pusci cu ostii; depositu de pusci; Românului siéde bene se fia cu pusc'a intr'una mâna si cu cartea in alt'a.*

PUSCARE (cu *s* sibilante; vedi *pusca*); a dá cu *pusc'a*, a trage cu *pusc'a*; a uccide cu *pusc'a*; vedi si compos. *impuscare.*

PUSCARIA, (pron. *puscaría*, cu *s* sibilante), d'in *puscariu;* 1. in genere: arte de puscariu; depositu de *pusci;* fabrica de pusci; 2. in specie, locu occupatu si custoditu de *puscari*, si ca mai desu: carcere, inchisore pentru criminali; domiciliu reu, sordidu.

PUSCARIARIU,-*a*, adj. s., **incarceratus, carcere dignus;** cellu condemnatu la inchisore, inchisu pentru delicte sau crimine; demnu de carcere, scapatu d'in carcere; *nu te insocí cu puscariarii acesti-a.*

PUSCARIU,-*a*, (cu *s* sibilante), relativu la *pusca*, leuatu de regula ca s. pers., *a) puscariu* = armatu cu *pusca*, militariu ce se bate cu *pusca; b)* in genere, invetiatu, indemanaticu a manuí *pusc'a; c)* fabricante de *pusci.*

PUSCATU,-*a*, adj. part., batutu cu *pusc'a*, occisu cu *pusc'a;* subst. *puscatulu*, actulu de puscare.

PUSCATURA, s. f., actione de *puscare* si effectu allu acestei actione: *am auditu mai multe puscature de partea acesta-a;* vedi si compos. *impuscatura.*

PUSCELLA, s. f., **pusula, pustula;** deminutivu d'in *pusa*, bubusiora, buba mica: *puscelle pre limba, una puscella pre nasu.*

PUSCELLOSU,-*a*, adj., **pusulosus, pustulosus;** plenu de *puscellę: facia puscellosa.*

PUSCELLUCIA,-*tia*, s. f., deminutivu d'in deminutivulu *puscella.*

PUSCHIA, si

PUSCLA (= *pusclia*) s. f., **pusula, pustula, pestis;** deminutivu d'in *pusa*, (sau *pustla* ensasi, transformmata in *puscla*, ca si *veclu* d'in *vetlu*); 1. buba mica; besíca, besicutia; déro si 2. buba mare, buboni i, mai vertosu: buba pesti-

www.dacoromanica.ro

lentiale, peste, cumu se applica pre a locuri, mai allessu intre Macedoromani.

PUSCLARE=*puscliare*=*puschiare*,-*ediu*, v., **pustulare, pustulescere**; a scote, face una *puscla* sau mai multe *puscle*; a face besíce, besicutie.

PUSCLOSU=*puscliosu*=*puschiosu*,-*a*, adj., **pustulosus, pestilens**; plenu de *puscla*, de *puscle*.

PUSCLU,-*a*, *puschiu*, s. pers., **pusus, pusio, pusiolus**; deminutivu d'in *pusu*,-*a*, copillu micu, piticu, mai vertosu dracu de copillu, copillu reutatiosu, malignu malitiosu : *dascalulu grecu e forte supperatu pre pusclii de baiati; nu te aduná cu pusclii vecinului*.

PUSCOIU, in locu de

PUSCONIU, s. m., 1. proprie, *pusca* mare; 2. *pusca* de lemnu, cu care se joca copillii.

PUSCULLICIA,-*tia*, s. f., deminutivu d'in *pusca*, care presuppune form'a mai originaria *pusculla*; de aci si form'a : *pusculliana*.

* PUSCUCIA,-*tia*, s. f., deminutivu d'in *pusca*.

PUSETIONE, *pusetura*, s., d'in *pusu* de la *punere* = *ponere*; vedi : *positione, positura*.

* PUSILLANIMITATE, s. f., **pusillanimitas**, (it. **pusillanimità**, fr. **pusillanimité**); calitate si fapta de *pusillanimu : pusillanimitate misellesca; pusillanimitate de lepure; pusillanimitate de spiritu, de cogitare*.

* PUSILLANIMU,-*a*, adj., **pusillanimus**, (it. **pusillanimo**, fr. **pusillanime**); d'in *pusillu* si *anima :* pucinu, micu de anima, de suffletu, fricosu, spariosu, lassiu, timidu, debile de mente, etc : *callu pusillanimu ; ce copilli pusillanimi ! sunt inse barbati asiá de pusillanimi ca si mulierile celle mai pusillanime*; ca subst. pers. *unu pusillanimu, una pusillanima de muliere*.

* PUSILLITATE, s. f., **pusillitas**, (it. **pusillità**); calitate, statu de *pusillu*.

* PUSILLU,-*a*, adj., **pusillus**, (it. **pusillo**); deminutivu d'in *pusu*,-*a*, pucinellu pucintellu, micutiu, de totu micu, piticu si neinsemnatu : *pusille fete, pusilli juni, pusilli armati, una pusilla muliere, pusille vase*; ca subst. *unu pusillu, una pusilla* = unu nanu, una nana, vorbindu mai allessu de copilli.

* PUSIONE, *pusioniu*, s. m., **pusio** ; deminutivu d'in *pusu, copillandru*.

PUSIORU,-*a*, s. pers., **pusiolus**,-**a**; deminutivu d'in *pusu*, copillutiu,-a.

PUSTULA, s. f., **pustula**, (it. **pustula** si **pustola**, fr. **pustule**) ; 1. besíca, besicutia pre pelle, buba mica : *pustule maligne, pustule syphilitice*; 2. prin estensione, besíca la alte lucruri : *pustule de apa in ferbere; pustule de calce; pustule pre vitru*.

PUSTULARE, v., **pustulare** ; a face *pustule*, in sensu si transitivu si intransitivu; in acestu d'in urma si form'a *pustulire*.

PUSTULATIONE, s. f., **pustulatio** ; actione de *pustulare*, si statu produssu prin acésta stare.

PUSTULATU,-*a*, adj. part., **pustulatus**, formatu in pustule.

PUSTULOSITATE, s. f., statu de *pustulosu*.

PUSTULOSU,-*a*, adj., **pustulosus**, (it. **pustuloso**, fr. **pustuleux**); plenu de *pustule : facia pustulosa; cucumeri pustulosi, pepene pustulosu*.

PUSU,-*a*, 1. adj. part., (d'in *punere* = *ponere*), **positus**; vedi : *ponere, positu*; —2. **pusus**,-**a**, *a)* s. personale, copillu,-a, baiatu, si in genere : omu micu, piticu, nanu; si cu form'a : *pusiu*,-*a*, care pre longa insemnariele de susu are si cea de : **vagus, erro**=fora capitaniu, fora stemperu, *pusclu*; *b)* s. reale, f., *pusa*=*pustula, puscla*, (si pre a locuri, *pusla*; compara si—*puscella*, etc.);—de ací si : *pusula*, s. f., **pusula**, (vedi si mai susu scurtatu *pusla*), deminutivu de *pusa*, ca si *puscella, puscla*;—*pusulare, pusulatu*,-*a*, **pusulatus**, v., de acea-asi insemnare cu : *pusclare, pustulare*;—*pusulosu*,-*a*, **pusulosus**, adj., de acea-asi insemnare cu : *pusclosu, pustulosu*. *M*.

PUSULA, *pusulatu, pusulosu*; vedi *pusu* sub 2.

* PUTA, s. f., **puta, falx vinitoria**; 1. diéa a viniei, a vitieloru de vinia si altoru arbori ; 2. cutitu de gradinariu,

www.dacoromanica.ro

de viniariu, cosoru, cosorellu; vedi si *putella*; vedi mai vertosu v. *putare*; 3. vedi si *puta* la *putu*.

* PUTAME, pl. *putamine*, putamen; 1. ce cade la *putarea* unui ce, ce se *puta*, se talia si se arrunca; 2. despartitura, si in specie, despartitura la fructe : *putaminele nucei*; si de ací : pellicia, scortia : *putamine de faba*.

* PUTAMENTU, pl.-*e*, putatio; actione, si mai vertosu effectu si modu de *putare : putamentulu vitiei cere processe diverse si delicate*.

* PUTAMINATU,-*a*. adj. part., (fr. putaminé) ; provedutu cu *putame* = *scortia*; subst. pl. *putaminatele*, familia de plante *putaminate*.

* PUTANESCU,-*a*, adj., vedi *putanu*.

* PUTANU,-*a*, s. pers., (fr. putain); 1. proprie, deminutivu pejorativu d'in *putu*; 2. in specie inse, desfrenatu, mai vertosu in f., *putana*=desfrenata, curtisana; si ca adj., *abitudini putane, viétia putana*; in acestu intellessu si form'a *putanescu,-a*.

* PUTARE, v., putare, (it. putare, d'in radecin'a pu, de unde : *putu, putiu, puru*, etc. = cu intellessulu de : *taliare, curare, curetiare*, etc.); 1. proprie, a taliá, curetiá : *auru putatu; a putá lân'a; a putá gradin'a; a putá viti'a sau alti arbori; a putá granele; de tempuriu se voru putá viniele*; 2. metaforice, *a)* in genere, a curetiá, lamurí, allege : *a putá computele; e tempulu se putàmu computele nostre*; *b)* in specie, α) a calculá, *computá : fia-care d'in aceste buccati se puta ca doue*; β) a estimá, crede : *te putamu omu probu*; γ) a cogitá, judicá, crede : *nu potu putá aceste-a ca addeverate*; vedi si compos. *imputare. computare, reputare*, etc.

* PUTATIONE, s. f., putatio; actione de *putare : putationea arboriloru; putationea totoru impregiurariloru*.

* PUTATIVU,-*a*, adj., putativus, (it. putativo, fr. putatif); d'in *putatu* de la *putare : instrumente putative de arbori*; in specie inse : *parente putativu*, ce trece, se crede ca parente.

PUTATORE,-*trice*, si

PUTATORIU,-*toria*, adj., putator, si putatorius; care *puta* sau serve a *putare : putatorii vitiei de vinia; instrumente putatorie de arbori*.

* PUTEALE, etc., vedi *putiale*.

PUTERE, *putentia*, etc., vedi : *potere, potentia*, etc.

PUTIA, s. f., vedi *putiu*.

PUTIALE, adj. s., putealis, puteal, (fr. putéal); relativu la *putiu* sub 1. ca s. f., *putiale-a, a)* ingraditura la gur'a *putiului*, in giurulu unui *putiu*, unei fontana; *b)* muru descoperitu.

PUTIANU,-*a*, 1. adj., puteanus, relativu la putiu sub 1. : *apa putiana*; 2. s. personale, *a)* putillus,-a; deminutivu d'in *putiu* sub 2., mai vertosu cu sensu pejorativu, si de ací : *b)* meretrix, applicatu mai allessu in femeninu cu acestu sensu de *muliere desfrenata*.

PUTIARIU, s. m., putearius; care sapa sau face *putiuri*.

* PUTICLU, pl.-*e*, puticulus,-a, 1. deminutivu d'in *putiu* sub 1.; 2. applicatu in specie cu sensulu de *gropa, mormentu de omu pauperu*.

PUTIDU,-*a*, adj., putidus, (it. putido, fr. putide); care *pute*, plenu de *putore*, 1. proprie : *carne putida, vinu putidu, case putide, putida sentina*; 2. putridu, si in specie, nesufferitu, affectatu, vorbindu mai vertosu de modulu de a se espreme : *tu muliere betrana, putida; putide frasi, stylu putidu, putida lauda*; si pentru persone : *putidi poeti*.

PUTILLU,-*a*, s. pers., putillus,-a, deminutivu d'in *putu*,-*a*, copillandru, se liéa mai vertosu cu sensu de resfaciare in form'a femin. *putilla* pentru amendoue sessele : *ce mai faci tu, putilla? fa asiá putilla*.

PUTINA, s. f., lacus, labrum; vasu mai vertosu de lemnu, in care se punu si se tinu lucruri ca celle desemnate in essemplele urmatorie : *una putina de lapte, de brendia, de apa, de curechiu, de oua de pesce, de untu de vacca, de untura de porcu*, etc.

PUTINELIU, pl.-*e*, *putina* mai strimta si oblunga, ce serve la batutu lapte spre a scote si allege untulu : *a bate putineliulu*.

PUTINELLA, s. f., deminutivu d'in

www.dacoromanica.ro

putina : doue putinelle cu oua de pesce.

PUTINELLU,-*a*, (cu *t* sibilante), adj., vedi *pucinellu*.

PUTINTELLU,-*a*, (cu *t* sibilante), adj., vedi *pucintellu*.

PUTINU,-*a*, (cu *t* sibilante), adj., 1. vedi *pucinu*; 2. si deminut. d'in *putu*,-*a*.

PUTIOIU, in locu de

PUTIONIU, s. m., **pusio, putillus**, deminutivu d'in *putiu* sub 2.

PUTIRE, *putiu, puti, pute*, etc. (mai reu : *putescu, putesci;* comp. inse si classicele : **putescere, putiscere**), v., **putere; putescere, putiscere;** a scote, a dá odore grea, neplacuta, rea, a fi *imputitu : cadaverele imputite, putu; untulu rancidu pute; escrementele morbosului putu forte reu;* forte desu in modu unipersonale : *in acésta casa pute reu;* prov. *nu pute bene = nu pute a bene, nu pute a nasu de omu;* metaf. *a putí de neglegentia, de lene, de inertia, de reutatía.*

PUTIOSU,-*a*, adj. s., 1. adj., **putidus**, plenu de *putiu*, (vedi *putiu* sub 3.), de *putore*, de odore grea; 2. s. f. reale, *putiósa*, (si *puciósa*), **sulfur**, materia elementaria, sulfure.

PUTIU, 1. s. m. reale, pl. *putiuri*, **puteus**, (it. **pozzo**, isp. **pozo** si **poza**, pr. **potz**, fr. **puits**), fontana intr'adensu sapata pentru usu de apa : *putiu aduncu; nu su destulle putiuri in cetate; a scote, bee apa d'in putiu; a adapá turmele la putiu; putiu cu cumpana, cu róta, fora galleta; a si face putiu de suffletu;* prov. *a cadé d'in lacu in putiu;* metaf. *putiu de scientia*=omu forte invetiatu; 2. d'in *putu*,-*a*, *a)* s. pers., *putiu*,-*a*, **putus, putillus**, (vedi si *putillu, putioniu*), copillandru, copillu june, têneru, leuatu mai allessu ca terminu de resfaciare in form'a f. *putia* pentru amendoue sessele : *nu face asiá, putia;*—mai vertosu la femine cu sensu reu de curtisana;—*b)* s. reale m. *putiu*, déro mai vertosu f. *putia*, **pudenda, genitalia**=parti genitali, la copilli, déro si la persone mari, mai allessu la femine; 3. s. m. reale m. *putiu* si f. *putia*, (comp. it. **puzzo** si **puzza**, vedi si *putiosu*), *putore*, obiectu *putorosu*.

PUTORE, s. f., **putor;** actione de *putire*, si lucru ce *pute;* metaf. persona *imputita: a)* inerte, lenosa, desidiosa; *b)* corrupta cu totulu, immorale, demoralisata : *ce putore de servitoriu!*—si pentru animali : *putore de câni, nesce putori de pissici.*

PUTOROSIA, (*puturosía*), s. f., **desidia, socordia, ignavia;** calitate de *putorosu*, mai vertosu in sensu morale de *lenosía* si *demoralisatione.*

PUTOROSIRE,-*escu*, refl. *a se potorosí*, v., **desidere, putescere;** a devení *putorosu* in sensulu morale allu coventului.

PUTOROSU,-*a*, adj., **putidus, fœtidus desidiosus, ignavus, socors;** 1. plenu de *putore : locuri putorose, aeru putorosu, sufflare putorosa;* metaforice, *a)* forte lenosu : *putorosa serva, putorosi omeni; b)* de totu corruptu, demoralisatu; *ce putorosa fientia; c)* in genere, nesufferitu; si ca subst. personale : *unu putorosu, una putorosa;* ca subst. f. reale : *putorosa*, una planta, **coriandrum testiculatum**, *L.*

PUTRAME, pl. *putramine*, **putramen;** statu de *putredu*, de *putreditu;* lucru *putredu. putrigaiu.*

PUTRE, adj., **puter**, si **putris**, (it. **putre**); putridu, stricatu, corruptu.

PUTREDALIOSU, (*putregaiosu*),-*a*, adj., plenu de *putredaliu;* care sémina a *putredaliu.*

PUTREDALIU, (*putregaiu*), pl.-*e*, **putredo, putrilago**, lucru *putredu : unu putridaliu de lemnu;* metaf. *nesce putridalie de mulieri.*

PUTREDINE, s. f., **putredo;** statu de *putredu;* obiectu putredu.

PUTREDINOSU,-*a*, adj., (it. **putredinoso**); plenu de *putredine.*

PUTREDIONE, (pron. si *putregione, putrejone*), s. f., **putrefactio, putredo;** actione de *putredire* si effectu allu acestei actione : *putredionea corporiloru morte; putredionea incepe cu mortea; putredione se face corpulu dupo morte;* metaf. *putredione de omu =* decrepitu si de totu coptu si storsu de poterile corpului si alle sufletului : *cu putredionile nu facemu lucruri mari; putredione =* lucru *putredu.*

PUTREDIONOSU, -*a*, adj., **putris,**

www.dacoromanica.ro

putrídus; plenu de *putredione*; vedi si *putredinosu*.

PUTREDIRE,-*escu*, v., 1. trans. **putrefacere**, a face se devina *putridu*; 2. intr. **putrescere**, a devení *putredu*; 3. metaf. **languere, languescere, jacere**; a langedí, a fi lenosu, a jacé in miseria materiale si morale.

PUTREDITATE, s. f., (it. **putredità**) statu de *putredu*.

PUTREDITIONE, s. f., **putrefactio, putredo**; actione de *putredire* si effectu allu acestei actioni, lucru *putreditu*: *putreditionea osseloru prin cancru, a lemnului prin carie*.

PUTREDITIOSU,-*a*, adj., **putribilis**; suppusu *putredirei*, corruptibile : *corpulu nostru e putreditiosu*.

PUTREDITORIU,-*toria*, adj. s., **putrescens, putrefaciens**; care *putredesce*, atâtu in sensu trans. câtu si intransitivu.

PUTREDITU,-*a*, adj. part., **putrefactus**; trecutu in stare *putreda* : *corpuri deplenu putredite*; subst. *putreditulu corpuriloru morte*.

PUTREDITURA, s. f., **putredo**; effectu allu actionei de *putredire* : *putrediture de case, de omeni*.

PUTREDU si *putridu*,-*a*, adj., **putridus**, (it. **putrido**, fr. **putrido**, isp. **putrido**, port. **putride** si **podrido**); stricatu, corruptu, imputitu, in sensu propriu si metaforicu : *lemne putrede, edfiiciu putredu; ca cumu ti aru fi mânele putrede; cadavere deplenu putride; societate putreda de corruptione; fundamente putrede; omu putredu si la corpu si la sufletu*.

PUTREFACERE, v., **putrefacere**; a face *putre* sau *putredu*, a face se se corrumpa.

PUTREFACTIONE, s. f., (it. **putrefazione**, fr. **putréfaction**); actione de *putrefacere* : *putrefactionea corpuriloru carnose si grasse*.

PUTREFACTU,-*a*, adj. part., **putrefactus**, (it. **putrefatto**, fr. **putréfait**), putreditu.

PUTREFICARE, *putreficatione*, etc., vedi : *putrefacere, putrefactione*, etc.

PUTREGAIOSU=*putrigaliosu*, *putrigaiu*=*putrigaliu* vedi : *putridaliosu, putridaliu*.

* PUTRESCENTE, adj. part. pres., **putrescens**; care *putresce*.

* PUTRESCENTIA, s. f., (it. **putrescenza**, fr. **putrescence**), statu de *putrecente*.

* PUTRESCERE, v., **putrescere**; a se face *putre*, a incepe a *putredi*.

* PUTRESCIBILE si *putribile*, adj., **putribilis**, (it. **putrescibile**, fr. **putrescible**) ; suppusu la *putrire* sau *putredire*, care usioru *putresce* : *lemne putrescibili, animali putribili*.

PUTRIDIRE, *putridu*, etc.; vedi : *putredire, putredu*.

* PUTRILAGINE, s. f., **putrilago**, (it. **putrilagine**, fr. **putrilage**); ceva *putridu*, materia *putrida* : *putrilagini de pre ulceri; putrilagini de lemnu, de alte plante*.

* PUTRILAGINOSU,-*a*, adj., (it. **putrilaginoso**, fr. **putrilagineux**); plenu de *putrilagine* : *materia putrilaginosa, ulcerationi putrilaginose*.

PUTRINA, s. f., (fr. **putren**); pulbere de metallu sau pàrti de metallu, ce remanu lipite de parietii fornului.

PUTRIRE,-*escu*, v., **putrescere, putrere, putrefacere**, (it. **putrire**); ca si *putredire*, atâtu trans. a face se *putredésca*, câtu si intrans. a devení *putredu*.

* PUTRIVORU,-*a*, adj. s., (fr. **putrivore**), care devora materie *putri* sau *putride*; s. f. pl., *putrivore*, sectione de insecte.

PUTRORE, s. f., **putror**, (it. **putridore**); *putredione*, *putrire* sau *putredire*, *putreditione*.

PUTRUOSU,-*a*, adj., **putruosus**; plenu de *putrore, putrilaginosu, putrigaliosu*.

PUTU,-*a*, adj. s., **putus,-a,-um**, (compara si it. **puto,-a, putto,-a, puttino, puttone**, etc.; comp. si alle nostre : *putiu, putioniu, putia*, etc., — d'in rad. **pu**, de unde si : *puru, putare, imputare*, etc.); 1. adj. puru, curatu, fora ammestecu, etc. *argentu puru si putu; addeverulu puru si putu*; 2. subst., *a)* personale, copillandru, si in genere : nanu, piticu, pulliu, de totu micu si menutu; in specie f., *puta* = meretrice, (compara si *pu-*

www.dacoromanica.ro

tillu,-a); *b)* reale f., *puta* = pàrti rosinose, mai vertosu alle feminei.

PUTUROSU,-*a*, etc.; vedi *putorosu*.

PUTUTU,-*a*, adj. part., d'in *putere* = *potere*; vedi *potutu*.

* PYANEPSIONE, s. m., (πυανεπσιών, d'in πύανον = faba, pentru co in acea luna se celebrá serbatorea *pyanepsiele*, in care se ospetau Grecii si cu fabe), nomele unei lune (mese) in calendariulu Athenianiloru care correspundea la inceputu cu luna lui Sestile, apoi cu a lui Septembre si in fine cu a lui Octobre.

* PYCNANTHEMU,-*a*, adj. s., (fr. **pycnanthème**, d'in πυκνός=desu, si ἄνθημα = flore); care are flori dese; s. m., *pycnanthemu-lu*, genu de plante d'in famili'a labiateloru.

* PYCNITE, s. f., (fr. **pycnite**); specia de pétra, varietate de *topazu*.

* PYCNITIDE, s. f., **pycnis**; (πυκνίς) specia de planta nominata si *verbascu*.

† PYCNO-, (d'in gr. πυκνός=desu), in composite scientifice, (vedi si: *pycnanthemu*, *pycnite*, *pycnitide*): *pycnocarpu,-a*, adj., (fr. **pycnocarpe**, d'in καρπός = fructu), care are *fructe dese*, inflate; *pycnocephalu,-a*, adj., (fr. **pycnocéphale**, d'in κεφαλή=capu), vorbindu de plante care au *florile* agglomerate in forma de mare *capitina*: *cardui pycnocephali*; *pycnogoniu,-a*, adj., (fr. **pycnogone**, d'in γόνυ = genuchiu), care are dese si multe articulationi; s. m., *pycnogoniulu*, genu de arachnidi; *pycnophyllu,-a*, adj., (fr. **pycnophylle**, d'in φύλλον = folia), care are foliele sau frondiele dese si grosse; *pycnostachu,-a*, adj., (fr. **pycnostachyé**, d'in στάχυς = spicu), care are dese spice, vorbindu de plante cu flori dispuse in forma de dese si mari spice; *pycnostylu,-a*, **pycnostylos**, (πυκνόστυλος, d'in στόλος = columna), care are columue dese, mai dese de câtu ceru regulele ordinarie; *pycnothelia*, s. f., (fr. **pycnothélie**), genu de licheni; *pycnoticu,-a*, adj., (fr. **pycnotique**), aptu a indesí, a face desu, a recorí umorile d'in corpu.

* PYCTACIU, pl.-*e*, (**pyctacium**, πυκτάκιον); lista, tabella de judici ai *pyctiloru*.

* PYCTALE, adj., **pyctalis**; relativu la *pyctu*: *lupte pyctali*.

* PYCTU, s. m., **pyctes**, si **pycta**, (πύκτης); care se lupta cu *pumnii*; vedi si *pugile*.

† PYG- si *pygo-*, (d'in grec. πυγή= curu), in composite si derivate scientifice: *pygargu,-a*, adj. s., **pygargus**, (πύγαργος, d'in ἀργός = albu, fr. **pygargue**), care are curulu, partea codei de longa curu alba: *vulturi pygargi*; s. m., *pygargulu*, *a)* genu de vulturi, *b)* specia de antilope, *c)* specia de cerbi cu buccele curului albe; *pygisiacu,-a*; adj., **pygisiacus**, relativu la curu, la scaunulu de essire; *pygobranchiu,-a*, adj., (fr. **pygobranche**), care are *branchiele* longa curu; subst. pl. *pygobranchiele*, familia de animali acatice; *pygolampu*, s. m., (fr. **pygolampe**, d'in λαμπάς = lampa), insectu ce are curulu lucitoriu, pop. *lucuriciu* sau *licuriciu*; *pygomelu,-a*, adj. s., (fr. **pygoméle**, d'in μέλος = membru), care are unulu sau mai multe membre accessorie in partile postice; subst. f. *pygomelia*, (fr. **pygomélie**), defectu, monstrositate de *pygomelu*; si adj. *pygomelicu,-a*, (fr. **pygoméliqne**), relativu la *pygomelia* sau la *pymelu*; *pygopagu,-a*, adj. s., (fr. **pygopage**, d'in παγεῖν = infigere), care are corpulu unitu cu allu altui-a prin buccele curului: *monstri pygopagi*; *unu pygopagu*, *una pygopaga*; de ací si s. f., *pygopagía*, (fr. **pygopagie**), monstrositate de *pygopagu*; si adj. *pygopagicu,-a*, (fr. **pygopagique**), relativu la *pygopagía* sau la *pygopagu*; *pygoplatypode*, adj. s., (fr. **pygoplatypode**, d'in πλατύς = latu, si ποῦς, ποδός = pede), care are petiorele late si puse longa curu; s. f. pl. *pygoplatypodile*, familia de passeri; *pygopode*, adj. s., (fr. **pygopode**, d'in ποῦς, ποδός = pede) care are petiorele la curu; subst. pl., *pygopodile*, familia de passeri palmipedi.

* PYGMEU,-*a*, adj. s., **pygmaeus**, (πυγμαῖος, fr. **pygmée**, it. **pigmeo** si **pimmeo**; — d'in πυγμή = pumnu), proprie, care e numai de unu *pumnu* sau de una *palma* de mare, si in specie: 1. piticu fabulosu in anticitate, facundu parte d'in unu poporu de ómeni toti asiá

www.dacoromanica.ro

de nani, in câtu fabul'a ne spune co erau in continuu bellu cu cocorii; 2. persona forte mica: *tu pari pygmeu pre longa acestu omu inaltu;* fig. *noi suntemu nesce pygmei pre longa strahonii nostri;* si ca adj. *omu pygmeu, muliere pygmea.*

* PYLA, s. f., de regula in pl. *pyle*, **pylae**, (πύλαι) proprie: porta, porti; applicatu la trecatori de uscatu anguste: passu, strimtoria, angustia, trecutore etc.: *pylele Carpatieloru.*

* PYLAGORU, s. m., (fr. **pylagore**, d'in πύλαι = porti, si ἀγορά = adunantia); deputatu, oratoriu ce tramettea una cetate gréca la adunanti'a de la *Thermopyle* sau de la *Delphi.*

* PYLORICU,-*a*, adj., (fr. **pylorique**); relativu la *pyloru : orificiu pyloricu; valvula pylorica.*

* PYLORU, s. m., (πυλουρός, fr. **pilore**), orificiu inferiore allu stomaculuí.

† PYO-, (d'in gr. πύον = puroniu), in derivate si composite scientifice: *pyocelia*, s. f., (fr. **pyocélie**, d'in κοιλία = ventre), puroniu in ventre sau in abdomine; *pyochesia*, s. f., (fr. **pyochésie**, d'in χέζειν = cacare), scotere de puronie la desertarea stomaculuí; *pyocyste*, s. f., (fr. **pyocyste**, d'in κύστις = saccu, folliclu), tumore de puroniu; *pyogenía*, s. f., (fr. **pyogénie**), generatione a puroniului, theoria a acestei formatione; *pyohemía*, s. f., (fr. **pyohémie**, d'in αἷμα = sânge), statu allu sângelui ammesticatu cu puroniu; *pyomese* = *pyoemese*, s. f., (fr. **pyomèse**, d'in ἔμεσις = vomere), vomitu, versare de puroniu; *pyometra*, s. f., (fr. **pyomètre**), puroniu strinsu in *mitra* sau *matrice; pyophthalmía*, s. f., (fr. **pyophthalmie**, d'in ὀφθαλμός = oclu), collectione de puroniu la oclu; *pyoplania*, s. f., (fr. **pyoplanie**, d'in πλάνος (= errore), mutare sau stramutare a puroniulu d'in una parte a corpului in alt'a; *pyoptysia*, s. f., (fr. **pyoptysie**, d'in πτύσις = sputare), sputare sau scuipare de puroriu; *pyorrhagía*, s. f., (fr. **pyorrhagie**, d'in ῥαγεῖν = a rupe si curge), scurgere de puroniu; *pyorrheia*, s. f., (fr. **pyorrhée**, d'in ῥέειν = curgere) = *pyorrhagía; pyose*, s. f., (fr. **pyose**), suppuratione indelunga la ocli; *pyothorace*, s. m., (fr. **pyothorax**), puroniu strinsu in *thorace* sau peptu.

* PYRA, s. f. **pyra**, (πυρά, d'in πῦρ = focu); rogu, cumulu de lemne pre care se ardea unu mortu.

* PYRALE, s. f., **pyralis**, (fr. **pyrale**, d'in πυρά), genu de insecte.

* PYRALIDE, adj. s., **pyralis**, (fr. **pyralide**); care sémina cu una *pyrale;* subst. pl. *pyralidi*, familia de insecte care are de typu genulu *pyrale.*

* PYRAMIDA, s. f., vedi *pyramide.*

* PYRAMIDALE, adj., (fr. **pyramidal**, it. **piramidale**); de *pyramide*, ca *pyramidea : monte pyramidale, arbori pyramidali; ossu pyramidale;* in specie: *solidu pyramidale, figura geometrica pyramidale; numeri pyramidali;* metaforice: *nasu pyramidale*, longu, mare si ascutitu.

* PYRAMIDARE, v., (it. **piramidare**, fr. **pyramider**); a face ca *pyramidea*, a dá forma de *pyramide : arbori pyramidati; fructe bene pyramidate.*

* PYRAMIDATU,-*a*, adj. part., **pyramidatus**, in forma de *pyramide.*

PYRAMIDE, s. f., **pyramis**, (πυραμίς, fr. **pyramide**, it. **piramide**), solidu inchisu cu lateri triangularie, ce au tote unu *vertice* commune, care e si *verticele pyramidei*, éro la base cu unu polygonu formatu de basile triangleloru laterali: dupo base sunt: *pyramidi triangularie, pyramidi cadrangularie*, si in genere: *pyramidi polygonali; pyramide trunchiata; a se redicá in pyramide, in forma de pyramide; pyramidi regularie; pyramidile Egyptului sunt monumente gigantesci;* in sensu mai estensu: *flacur'a focului formédia una pyramide sau mai multe pyramidi.*

* PYRAPHROLITHU, s. m., (fr. **pyraphrolithe**, d'in πῦρ = focu, ἀφρος = spuma, si λίθος = petra); specia de petra luciosa, resinosa si vitria.

* PYRARGILLITHU, s. m., (fr. **pyrargilithe**); minerale luciosu incrustatu si cu *argilla.*

* PYRATU, s. m., (fr. **pyrate**); substantia, sare formata d'in combinationea acidului *pyricu* sau *pyroligenosu* cu *ferruginosu.*

www.dacoromanica.ro

* PYRAUSTA, s. f., **pyrausta**; vedi *pyrale*.

* PYRELAINA, s. f., (fr. **pyrélaïne**, —d'in πῦρ = focu si ἔλαιον = oliu); oliu forte volatile.

* PYRENACIU,-*a*, adj. s., (fr. **pyrénacé**); care sémina cu *pyrenea*, s. f. pl., *pyrenaciele*, familia de plante ce au fructele *pyrenacie*.

* PYRENARIU,-a, adj., (fr. **pyrénaire**); relativu la *pyrene*, si in specie, care are sau produce pyreni.

* PYRENĔ, s. f., **pyren**, (πυρήν, d'in πῦρ = focu, scantelia, fr. **pyrène**), 1. specia de pétra pretiosa focosa; 2. semburellu continutu in unu pericarpiu carnosu si multicolore.

* PYRENOIDE, adj., (fr. **pyrénoïde**); care sémina cu una *pyrene* de sub 2.

* PYRETHRU, s. m., **pyrethrum**, (πύρεθρον, d'in πῦρ=focu, si αἴθειν=ardere, fr. **pyrèthre**), genu de plante d'in famili'a synantherieloru, analoge cu genulu chrysanthema.

*PYRETICU,-*a*, adj. s., **pyreticum**, (fr. **pyrétique**); ce serve contra caldurei de *febre*; s. m., *pyreticu-lu*=medicamentu *febrifugu*.

* PYRETINA, s. f., (fr. **pyretine**, d'in πῦρ=focu); resina provenita d'in decompositionea si destillationea de materie organice.

* PYRETIRE, v., vedi *pyrotire*.

* PYRETOLOGIA, s. f., (fr. **pyretologie**, d'in πυρετός = febre, [vedi *pirotire*], si λογός=discursu); tractatu despre *febri*.

* PYRETOLOGICU,-*a*, adj., (fr. **pyrétologique**); relativu la *pyretología* si la *pyretologu*.

* PYRETOLOGU, s. m., (fr. **pyrétologue**); versatu in *pyretología*.

* PYRETU, s. m., πυρετός; veri-ce morbu febrile; vedi si verbulu: *pyretire*, *pyrotire*.

*PYREXIA, s. f., (fr. **pyrexie**); camu in acellu-asi sensu cu allu formei *pyretu*.

* PYRGOMA, s. f., (fr. **pyrgome**); genu de plante, vedi *pyrgomaciu*.

* PYRGOMACIU,-*a*, adj., (fr. **pyrgomacé**); care sémina cu *pyrgom'a*; subst. pl, *pyrgomaciele*, familia de plante cari au de typu genulu *pyrgoma*.

* PYRGU, s. m., **pyrgus**, (πύργος), proprie, turnu, castellu, applicatu inse in specie si metaforice la: *a)* unu vasu in forma de turnu in care se punu si d'in care se arrunca cubii de jocatu; *b)* genu de arborelli.

* PYRICU,-*a*, adj., (fr. **pyrique**, d'in πῦρ=focu); relativu la focu: *jocuri pyrice*, *spectaclu pyricu*, *esperimente pyrice*.

* PYRIGENU,-*a*, adj., (fr. **pyrigène**, d'in πῦρ=focu, si γένος=generatione); nascutu d'in focu sau prin focu, de natur'a focului.

* PYRILAMPU, s. m., (fr. **pyrilampe**); vedi *pygolampu*.

* PYRITE, s. f., **pyrites**, (πυρίτης, fr. **pyrite**, d'in πῦρ=focu); 1. pétra de scaperatu; 2. pétra, combinatione de sulfure cu unu metallu, mai vertosu cu ferru.

* PYRITIFERU,-*a*, adj., (fr. **pyritifère**); care coprende *pyrite*: *schistu pyritiferu*.

* PYRITISARE, v., (fr. **pyritiser**); a face *pyrite*, a stramutá in *pyrite*.

* PYRITOLOGIA, s. f., (fr. **pyritologie**); tractatu despre *pyriti*.

* PYRITOLOGICU,-*a*, adj., relativu la *pyritologia* sau la *pyritilogu*.

* PYRITOLOGU, s. m., (fr. **pyritologue**); care se occupa cu *pyritologi'a*.

† PYRO-, (d'in gr. πῦρ = focu), in derivate si composite scientifice: *pyroaceticu*,-*a*, adj., (fr. **pyroacétique**): *spiritu pyroaceticu*, *etheru pyroaceticu*, substantie incolori si de sapore arditoria; *pyrobolu*, s. m., (fr. **pyrobole**, d'in βάλλειν = arruncare), machina bellica cu care se arrunca focu, missili focose; de ací si: *pyrobolariu*, s. m., (fr. **pyrobolaire**), militariu ce manuesce unu *pyrobolu*; *pyrochymia*, s. f., (fr. **pyrochémie**), parte a chymiei ce tracta despre focu; *pyrochru*,-*a*, adj. s., (fr. **pyrochre**, d'in χρώς=colore), care are colore focosa; s. m., *pyrochru-lu*, genu de insecte coleoptere heteromere; de ací si: *pyrochroide*, adj. s., (fr. **pyrochroïde**), care sémina cu unu *pyrochru*, subst. pl., *pyrochroidile*, familia de in-

www.dacoromanica.ro

secte; *pyrocitratu*, s. m., (fr. **pyrocitrate**), sare formata d'in combinationea *acidului pyrocitricu*, cu una base; *acidulu pyrocitricu* se estrage d'in cellu *citricu* prin destillatione sécca; *pyrocorace*, s. m., (fr. **pyrocorax**, d'in κόραξ=corbu), specia de corbu cu rostru rosiaticu; *pyroelectricitate*, s. f., (fr. **pyroélectricité**), electricitate desvoltata prin inalta temperatura; *pyrogallatu*, s. m., (fr. **pyrogallate**), sare formata d'in combinationea *acidului pyrogallicu* cu una base, éro *acidulu pyrogallicu* se estrage d'in cellu *gallicu* prin destillatione secca, (vedi mai susu *acidu pyrocitricu*); *pyrogenu,-a*, adj. s., (fr. **pyrogène**, d'in γεννᾷν=generare), generatu prin actionea foculni, s. m. reale : *pyrogenele*, classe de terrene; *pyroide*, adj., (fr. **pyroïde**) : *terrenu pyroide*, ce sémina cu unu *terrenu pyrogenu*; *pyrolatria*, s. f., (fr. **pyrolatrie**), d'in λατρία= adoratione), cultu allu foculni, de ací si s. adj., *pyrolatru,-a*, adoratoriu allu foculni : *anticii Persi si multe alte popore alle anticitatei erau pyrolatri*; *pyrola*, s. f., (fr. **pyrole**), genu de plante; *pyrolegnitu*, s. m., (franc. **pyrolignite**), sare formata d'in combinationea *acidului pyrolegnosu* cu una base; *pyrolegnosu* si *pyroligosu,-a*, adj., (franc. **pyroligneux**, d'in **lignum** = legnu = lemnu), estrassu d'in lemnu prin actionea foculni : *spiritu pyrolegnosu*, *acidu pyrolegnosu*, *licori pyrolegnose*; *pyrologia*, s. f., (fr. **pyrologie**, d'in λόγος = discursu), tractatu despre *focu*, despre proprietatile si applicationile lui; de ací si : *pyrologicu,-a*, adj., (fr. **pyrologique**), relativu la *pyrologia* sau la *pyrologu*; *pyrologu*, s. m., cellu versatu in *pyrologia*; *pyrolusitu*, s. m., (fr. **pyrolusite**), un'a d'in combinationile *manganesiului*, d'in care se estrage *oxygeniu puru*; *pyromalatu*, s. m., (fr. **pyromalate**, d'in **malum** = mèru), sare formata d'in combinationea *acidului pyromalicu* cu una base; *acidulu pyromalicu*, estrassu d'in *acidulu malicu* cristallisatu prin actionea foculni; *pyromante*, adj. s., (fr. **pyromancien**, d'in μάντις = divinatoriu), pretensa devinatione prin *focu*; s. f., *pyromantia*, (fr. **pyromancie**), pretensa scientia sau arte a *pyromantelui*; *pyromachu,-a*, adj., (fr. **pyromaque**, d'in μάχεσθαι = batere), care prin *batere scapera*, da scantelie *de focu* : *petre pyromache*, *creminea pyromacha*; *pyromargaratu*, s. m., (fr. **pyromargarate**), sare formata d'in combinationea acidului *pyromargaricu*, cu una base; acidu *pyromargaricu*, estractu d'in *margaratu* prin actionea foculni; *pyromeconatu*, s. m., (fr. **pyroméconate**), sare formata d'in combinationea acidulni *pyromeconicu*, cu una base; *acidulu pyromeconicu*, estractu d'in cellu *meconicu*, prin actionea foculni; *pyrometru*, s. m., (fr. **pyromètre**), instrumentu de mesuratu temperature inalte; de ací si : *pyrometria*, s. f., (fr. **pyrométrie**), arte sau scientia de a mesurá cu *pyrometrulu*, de a fabricá *pyrometre*; *pyrometricu,-a*, adj., relativu la *pyrometru* sau la *pyrometria*; *pyromucatu*, s. m., (fr. **pyromucate**), sare formata d'in combinationea acidului *pyromucicu* cu una base; acidu *pyromucicu*, estractu d'in cellu *mucicu* prin actionea foculni; *pyronomia*, s. f., (fr. **pyronomie**, d'in νόμος = lege), arte sau scientia a legiloru, dupo cari se reguledia gradele de caldura in operationi chymice; si adj., *pyronomicu,-a*, relativu la *pyronomia*; *pyroleicu,-a*, *adj.*, (fr. **pyroléïque**), estrassu d'in *oliu*, si in specie d'in *oleatu de calce*, prin destillatione; *pyropu*, s. m., **pyropus**, (πυρωπός, fr. **pyrope**), *a)* pétra rosiatica, cu macule sau verge rosiatice; *b)* amalgama de cupru si de una parte de auru, specia de bronzu; *pyrophagu,-a*, adj., (fr. **pyrophage**, d'in φαγεῖν = vorare), care devora focu, (vedi si *ignivoru*); *pyrophane*, adj., (fr. **pyrophane**, d'in φαίνειν=lucire), care devine *pellucidu* prin actionea foculni; *pyrophlyctide*, s. f., (fr. **pyrophlyctide**, d'in φλυκτίς = pustula), pustula maligna; *pyrophoru,-a*, adj. s., (fr. **pyrophore**), care porta sau da focu, leuatu de regula ca snbst. *a)* personale, persona ce la Greci sau la Persi mergea in frontea armatei cu vase plene de focu; *b)* reale m., veri-ce preparatione care pote leuá focu la con-

www.dacoromanica.ro

tactulu aerului: *astadi in locu de pyrophore se usita amnarie phosphorice; pyrophosphatu*, s. m., (fr. **pyrophosphate**) *phosphatu* calcinatu; *pyropteru,-a*, adj., (fr. **pyroptère**, d'in πτερόν = aripa), care are aripe rosiatice; *pyroscaphu*, s. m., (fr. **pyroscaphe**), scafa sau nave ce se misca prin vapori; *pyroscopiu*, s. m., (fr. **pyroscope**, d'in σκοπέειν=spectare), instrumentu de mesuratu poterea caloriculuí; de ací si: *pyroscopia*, s. f., (fr. **pyroscopie**), scientia sau arte de a usá de *pyroscopiu*, de a fabricá *pyroscopie; pyroscopicu,-a*, adj., (fr. **pyroscopique**), relativu la *pyroscopia*, la *pyroscopiu* sau la *pyroscopu; pyroscopu*, s. personale, *a)* versatu in *periscopia*, *b)* fabricante de *periscopie; pyrosebicu,-a*, adj., (fr. **pyrosébique**), produssu d'in seu prin actionea acidului *nistricu; pyrosebatu*, s. m., (fr. **pyrosébate**), sare formata d'in combinationea acidului *pyrosebicu* cu una base; *pyrose*, s. f., (fr. **pyrose**), dorore arditoria la ventre, care produce eructationi de assemini arditorie pre *esophagu* si pre *pharynge; pyrosmaragdu* s. m., (fr. **pyrosmaragde**), pétra calcaria ce presenta apparentia de pétra pretiosa; *pyrosomu,-a*, adj. s., (fr. **pyrosome**, d'in σῶμα = corpu), care are corpu focosu, ca s. m., *pyrosomulu*, genu de mollusce; *pyrosophu*, s. m., (fr. **pyrosophe**, d'in σοφός = intelleptu, invetiatu), versatu in *pyrosophia* = scienti'a focului, care erá basea scientiei alchymistiloru; *pyrosorbicu,-a*, adj., (fr. **pyrosorbique**), produssu d'in acidu *sorbicu* prin actionea focului; *pyrostaticu,-a*, adj. s., (fr. **pyrostatique**), leuatu de regula ca s. f., *pyrostatica*, scientia de a dispune corpuri la actionea focului asiá ca se produca effecte constanti, regulate si ca mai utili; *pyrostearicu,-a*, adj., (fr. **pyrostéarique**), estractu d'in *stearatulu* de calce prin actionea focului; *pyrostearinu,-a*, adj. s., (fr. **pyrostéarine**), oliu *pyrogenu* candu are consistenti'a grassimei; — popul. *pyrostia*, de regula pl. *pyrostiele*, s. f., **coquinarium fulcrum tripes**, instrumentu de buccataría, de regula cu trei petiore, pre care se punu caldarile se ferba; — *pyrostomu,-a*, adj. s., (fr. **pyrostome**), care are gura de *focu*, ca *foculu*; s. m., *pyrostomulu*, genu de plante; *pyrotechnia*, s. f., (fr. **pyrotechnie**, d'in τέχνη=arte), *a)* arte de a face usu cuvenitu de *focu*; *b)* chymía, pentru co acésta scientia face desu usu de focu in operationile selle; *c)* in acellu-asi sensu cu *pyronomia* si cu *pyrosophia; d)* arte de a face focuri de artificie; *e) pyrotechnia chirurgicale*, care applica foculu in cura de morbi; adj. *pyrotechnicu,-a*, (fr. **pyrotechnique**), relativu la *pyrotechnia; pyroticu,-a*, adj., (fr. **pyrotique**), care arde; si ca subst. m., reale, *unu pyroticu: petr'a infernale* e *unu pyroticu*; — popul. *pyrotire,-escu*, v., *a)* **febri laborare**, a sufferi de febre, mai vertosu de febre lenta; *b)* **langnere, langnescere, tabescere**, a langedí, a deperi; *c)* **dormitare**, a dormitá a fi ammortitu, etc.; — *pyrouricu,-a*, adj., (fr. **pyro-urique**), estractu d'in acidu *uricu* prin actionea *focului;* de ací si: *pyrouratu*, s. m., (fr. **pyrourate**), sare formata d'in combinationea acidului *pyrouricu* cu una base; *acidulu pyrouricu se dice si acidu cyanuricu; pyroxenicu,-a*, adj., (fr. **pyroxénique**), de *pyroxenu*, care coprende *pyroxenu* mai multu sau mai pucinu; *pyroxenosu,-a*, adj., (fr. **pyroxéneux**), plenu de *pyroxenu*, care coprende multu *pyroxenu; pyroxenu*, s. m., (fr. **pyroxène**), substantia minerale forte abundante in natura; *pyroxylicu,-a*, adj., (fr. **pyroxylique**), ectractu d'in lemnu, (ξύλον), prin actionea focului: *acidu pyroxylicu*, (vedi si *pyroaceticu*); *pyrozoatu* s. m., (fr. **pyrozoate**), sare formata d'in combinationea acidului *pyrozoicu* cu una base; *pyrozoicu,-a*, adj., (fr. **pyrozoïque**), estractu d'in olie animali, (ζῶον = animale), prin actionea *focului; pyrozoonatu*, s. m., (fr. **pyrozoonate**) = *pyrozoatu;* si *pyrozoonicu,-a*, adj., (fr. **pyrozoonique**) = *pyrozoicu.*

* PYRRHACRU,-*a*, adj., (fr. **pyrrhacre**, d'in πυῤῥός = rosiu, si ἄκρα= estremitate), care are estremitatea (abdominelui) rosia.

* PYRRHICHA, s. f., **pyrricha,-e**, (πυῤῥίχη, fr. **pyrrhique**); saltu, jocu militariu la antici.

www.dacoromanica.ro

* PYRRHICHARIU,-*a*, adj. s., **pyrrhicharius**; relativu la *pyrrhicha*; ca subst. cellu ce salta sau invétia, direge pre altii a saltá *pyrricha*.

* PYRRHICHIU,-*a*, adj. s., **pyrrhichius**, (πυῤῥίχιος), relativu la *pyrrhicha*; in specie: *pede pyrrhichiu*, *metru pyrrhichiu*, petioru metricu compusu d'in doue syllabe scurte, si absol. *unu pyrrhichiu*.

† PYRRHO-, (d'in gr. πυῤῥός = rosiu), in derivate si composite scientifice: *pyrrhoceru*,-*a*, adj., (fr. **pyrrhocère**, d'in κέρας = cornu), care are antenne; rosie; *pyrrhogastru*,-*a*, adj., (fr. **pyrrhogastre**, d'in γαστήρ = ventre), care are ventre *rosia*; *pyrrholeucu*,-*a*, adj., (fr. **pyrrholeuque**, d'in λευκός=albu), care e rosiu in susu si albu in diosu; *pyrrhonotu*,-*a*, adj., (fr. **pyrrhonote**, d'in νῶτος = spinare, dosu), care are dosulu rosiu sau spinarea rosia; *pyrrhophane*, adj., (fr. **pyrrhophane**), care are splendore rosiatica; *pyrrhoproctu*,-*a*, (fr. **pyrrhoprocte**), care are curulu rosiu; *pyrrhopteru*,-*a*, adj. (fr. **pyrrhoptère**, d'in πτερόν = aripa), cu aripe rosie sau rosiatice; *pyrrhopygu*,-*a*, adj., (fr. **pyrrhopyge**) = *pyrrhoproctu*; *pyrrhorhinu*,-*a*, adj., (fr. **pyrrhorhine**, d'in ῥίν = nasu), cu nasulu rosiaticu; *pyrrhosideritu*, s. m., (fr. **pyrrhosidérite**, d'in σίδηρος = ferru), ferru rosiaticu; *pyrrhostomu*,-*a*, adj.,(fr. **pyrrhostome**, d'in στόμα=*gura*), cu gur'a rosiatica; *pyrrhula*, s. f., (fr. **pyrrhule**), genu de passeri.

* PYRRHONICU, si *pyrrhoniu*,-*a*, adj., **pyrrhonius**; relativu la *Pyrrhone*, filosofu grecu; de ací si: *pyrrhonisare*, v., (fr. **pyrrhoniser**), a urmá doctrin'a *pyrronica*, a affectá *scepticismu* in tote; *pyrrhonismu*, s. m., (fr. **pyrhonisme**), doctrina a lui *Pyrrhone*, si de ací, systema de scepticismu in tote: *principiulu pyrrhonismului se traduce prin coventele latine*: **nihil liquet** = *nemica nu e certru*, **nil potius** = *totu e indifferente*.

* PYTHAGORICU,-*a*, adj., **pythagoricus**; relativu la *Pythagora*, filosofu grecu: *tabl'a pythagorica*; asiá si: *pythagoriu*,-*a*, sau *pythagoreu*,-*a* **pythagoreus**; apoi: *pythagorismu*, s. m., (fr. **pythagorisme**), systema a lui *Pythagora*; *pythagoristu*,-*a*, s. pers., (fr. **pythagoricien**), **pythagoreus**, sectariu allu *pythagorismnlui*.

* PYTHAULE, s. m., **pythaules**, (d'in πυθών, si αὐλός = flautu); 1. cellu ce canta pre flautu lupt'a lui Apolline cu *pythone*; 2. in genere, cellu ce insociesce canticulu unui actoriu cu flautulu; —de acì si: *pythaulicu*,-*a*, adj., **pythaulicus**, relativu la *pythaule*.

* PYTHIA, s. f., **pythia**, (πυθία); preotessa divinatoria la oraclulu lui Apolline de la Delphi.

* PYTHICU,-*a*, adj., **pythicus**; relativu la *pythone* sau la *pythia*: *pithiculu Apolline*; metaf. *pythicele telle espressioni*; vedi si *pythiu*.

* PYTHIU,-*a*, adj., **pythius**; relativu la *pythone*, la *pythia*, la *Apolline*, la *Delphi*, la oraclulu de la *Delphi*, (vedi si *pythicu*); ca subst., *a)* person. *pythiulu* = Apolline; f. *pythia*, vedi in parte acestu coventu; *b)* reale, m. *pythiulu*, *α*) templu allu lui Apolline la Delphi sau la Delu; β) specia de planta.

* PYTHONE, s. m., **python**, (πυθών); sérpe, bellauru occisu de Apolline la Delphi; prin metaf., *pythone*, genu de reptili, care serve de typu la una familia de *ophidie*, de ací si: *pythonicu*,-*a*, adj., **pythonicus** = *pythicu*,-*a*: *spiritu pythonicu*, divenatoriu, inspiratu; *pythoniu*,-*a*, adj. s., **pythonius**,-**um**, relativu la *pythone*; s. m., *pythoniulu*, genu de plante; *pythonoide*; adj., (fr. **pythonoïde**), care sémina cu unu *pythone* = *reptile*; subst. pl. *pythonoidii*, familia de reptili.

* PYTISMA, s. f., **pytisma**, (πότισμα); ce se scuipa la gustare de vinu; vedi *pytissare*.

* PYTISSARE, v., **pytissare**, πτύζειν), a scuipá vinu la gustare.

* PYULCU, s. m., (fr. **pyulque**, d'in πόον = puroniu, si ἕλπειν = tragere); instrumentu de trassu si scossu puroniu d'in diverse cavitàti alle corpului.

* PYURIA, s. f., **pyurie**, d'in πόον= puroniu, si οὖρον = urina), urinare de puroniu, pissiatu ammestecatu cu puroniu.

www.dacoromanica.ro

* PYXACANTHU, s. m., **pyxacanthus**, (πυξάκανθα, d'in πύξος = bussu, si ἄκανθα = acanthu); bussu spinosu.

* PYXIDATU,-*a*, adj. part., facutu in forma de *pyxide*: *flori pyxidate*.

* PYXIDE, s. f., **pyxis**, (πυξίς), cuteía mica, cuteiora de *bussu* sau de veri-ce materia, in care se punu si pastrédia odori, profume, medicamente, etc.

* PYXIDICULA si *pyxidula*, s. f., **pyxidicula**, (compar. si fr. **pyxidule**); 1. deminutivu d'in *pyxide*; 2. metaf. capsula de flori, de fructe, ce se despica in doue valvule.

* PYXIDIROSTRU,-*a*, adj. s., (fr. **pyxidirostre**); care are *rostru* in forma de *pyxide*; snbt. pl. *pyxidirostrele*, familia de paseri:

* PYXIDULA, subst. f., vedi *pyxidicula*.

Q.

Q, a septesprediecea littera in alfabetulu romanu, asupr'a carei-a observàmu urmatoriele: 1. anticii latini se aflá in mare indouentia asupr'a originei, cumu si asupr'a applicarei acestei littere; unii erau de parere co *q* ar fi nascutu d'in greculu sau fenicianulu *coppa*, care la Greci nu sta ca littera, ci numai ca semnu numericu; altii d'in contra sustineau, co litter'a in cestione e numai una *sigla* combinata d'in *c v*, ca si *x* d'in *c s*; acésta d'in urma parere e mai verisimile, déco leuàmu in considerare atâtu form'a cea mai antica a semnului, câtu si mai vertosu indelung'a fluctuatione ce a domnitu asupr'a applicarei lui in scriere; co-ci in addeveru, in celle mai vechie inscriptioni si manuscripte, aflàmu scrisse acelle-asi vorbe si cu **c**, si cu **q**, si cu **qu**: **peqvdes, peqvnia** in locu de: **pecudes pecunia; qum** in locu de **cum; qvoqirca** in locu de **quocirca; cvod** in locu de **quod; acuae** in locu de **aquae**, etc.; chiaru in epoc'a classica, candu se stabilí mai bene regul'a, dupo care *se se scria* **qu** *in locu de* **cu**, *candu* **u** *se pronuntia intr'un'a cu vocalea immediatu urmatoria*, totu-si fura fluctuationi chiaru in formele unui-a si acellui-asi coventu, cumu: **qui** = *ce*, inse, **cui** = *cui*; **loqui**, inse **locutus** si **loquutus**; 2. in limb'a nostra *q* sau *qu*, presenta doue directioni: *a)* un'a constante si aprope fora esceptione, dupo care *q* se pronuntia ca *c* cu tote transformationile lui, α) puru si originariu: *torcu* = **torqueo**, *cocu* = **coquo**; β) sibilante: *torci* = **torques**, *coci* = **coquis**, *laciu* = **laqueus**, *ci*, *ce* = **qui**; γ) ca *p* inainte de *t* si *s*, unde si in latin'a appare **c** in locu de **q**: *coptu* = **coctus**, *copsei* = **coxi**, (d'in **cocsi**); *b)* una directione mai pucinu constante, dupo care *q* devine *p*, chiaru inainte de vocali, si anume in: *apa* = **aqua**, *épa* = **equa**, *patru* = **quatuor**;—de notatu e co acea-asi scambare de *c* in *p* aflàmu si in grec'a in respectu cotra latin'a: πέπειν = **coquere**, ἵππος = **equus**, πέντε = **quinque**; d'intre vechiele dialecte italice cellu oscicu presenta acea-asi transformatione: osc. **petora** = **quatuor**, osc. **pispid** = **quisquid**;—3. limbele sorori noue latine, afora de çea italiana, care peno la unu puntu pastrédia usulu classicu in applicarea si in pronuntiarea lni *qu*, au facutu de acestu semnu usu mai multu sau mai pucinu departatu de cellu classicu, si differitu de la una limba la alt'a; ba inco eruditii orientalisti au abusatu si mai multu de acestu semnu, scriendu *q* fora *u*; spre a representá arabiculu sau semiticulu *qof*; 4. pentru limb'a nostra româna litter'a *q* e superflua, si potemu scrie pretotindene **c**, adeco: *ce*, *care*, *cerere*, *cestione*, *cinci*, *cinta*, etc. in locu de: *que*, *quare*, *querere*, *questione*, *quinqui*, *quinta*, pastrandu in *patru*, *apa*, *épa* semnulu dictatu de pronuntia; — numai nominele proprie si commnni straine remânu a se scrie, dupo cumu figurédia in limbele straine, si a se pronuntiá cumu pronuntia strainii, pentru essemplu: ispan. **Quevedo**, franc. **Quinet**, angl. **Quebec**, etc.

www.dacoromanica.ro

R.

R, a optusprediecea littera in alfabetulu romanu, conserva, cu respectu cotra limb'a classica, in tote casurile si positionile pronunti'a sea, afora de trei patru esceptioni, cari sunt mai multu provincialismi, si a nume in : *periu, peri,* se *péria; sariu, sari,* se *saria; ceriu, ceri,* se *céria; pariu, pari,* se *paria,* se suppreme *r* pre a locure; d'in contra predilectionea organului romanescu pentru *r,* e asiá de mare in câtu a stramutatu si stramuta si celle alte licide, mai vertosu pre *l,* in *r.* (vedi *L. N*).

RABARBURA, s.f., vedi *rhabarbara.*

1 RABDARE, v., **tolerare, durare, ferre, sustinere, pati, quiescere, acquiescere;** a tolerá a sufferí cu taría de corpu sau de suffletu, déro si a sufferí, patí in genere : *a rabdá famea, setea frigulu,* etc. si : *a rabdá de fome, de sete, de frigu; se nu dea domnedieu câtu póte rabdá omulu; rabda si taci, déco n'ai ce se faci.*

2 RABDARE, s. verbale, **toleratio, patientia, indulgentia;** in t. s. verbului, tolerantia, patientia, sufferentia.

RABDATORIU,-*toria,* adj. s., **toleraus, indulgens;** care *rabda.*

RABDATU,-*a,* adj. part., **toleratus, tolerabilis;** toleratu, sufferitu; de sufferitu.

* RABERE, v., **rabere;** a turbá; vedi : *rabia, rabidu* si *rabiosu.*

* RABIA s. f., **rabies;** furia, turbare : *rabi'a câniloru; ca unu câne in rabia;* metaf. *se lupta, se cérta cu rabia.*

* RABIDU,-*a,* adj., **rabidus;** plenu de *rabia,* turbatu, furiosu : *câne rabidu, catelle rabide;* metaf. *omeni rabidi de amore, de lupta; luptatori rabidi; fame rabida.*

* RABIOSU,-*a,* adj., **rabiosus;** plenu de *rabia,* furiosu, violentu, turbatu : *câni rabiosi, catella rabiosa, leu rabiosu;* metaforice : *luptaci rabiosi, jocatoriu in carti rabiosu.*

* RABLA, s., vedi *rabula.*

* RABULA, s. m. f., **rabula,** (d'in **rabere**); proprie, unu turbatu; applicatu in specie : 1. la una persona care striga ca unu turbatu, mai vertosu la unu pretensu apperatoriu de cause, oratoriu sau advocatu ignorante, care scie numai sberá, fora se dica ceva covenitu; 2. turbatu de fame, si de aci, lessinatu, *mortina : unu rabla de cane, de callu;* si absol. ca si *mortina, rabla* = callu lessinatu.

* RABULARE, v., **rabulam agere;** a fi *rabula,* mai vertosu in insemnarea coventului de sub 1. : a sberá, a se portá ca unu *rabula;* — mai vertosu in form'a participiale : *rabulatu.* in genere, éro in specie, ca s. m., *rabulatu-lu* = **rabulatus** = sbéretu, gestu, etc. de unu *rabula.*

* RABULISTU,-*a,* s. pers., vedi *rabula,* mai vertosu sub 1.

* RABULATU,-*a,* vedi *rabulare.*

* RACCARE, v., **raccare;** a rugí, vorbindu de tigru; vedi si *rancare.*

* RACEMARE, v., **racemari;** 1. a college *racemi,* 2. a provedé cu *racemi.*

* RACEMARIU,-*a,* adj., **racemarius;** de *racemu.*

* RACEMATIONE, s. f., **racematio;** actione de *racemare* in intellessulu de sub 1.

www.dacoromanica.ro

* RACEMATU,-*a*, adj. part, **racematus**; provedutu cu *racemi*.

* RACEMIFERU,-*a*, adj., **racemifer**; care produce *racemi*.

* RACEMOSU,-*a*, adj., **racemosus**; plenu de *racemi*: *racemos'a vitia de vinia*.

* RACEMU, s. m., **racemus**; struguru, si prin estensione, alte obiecte ce au forma assemine: *racemi de uve* (*struguri*), *de socu, de liliacu*.

† RACHE, s. f., **rachis**, (d'in ῥαχις = spinare); columna vertebrale, seria de osse verticulate ce formédia ossulu spinarei; — de ací si: *rachiagra*, s. f., (fr. **rachiagre**), reumatismu de *rache*: *rachialgia*, s. f., (fr. **rachialgie**, d'in ἄλγος = dorere), dorere la ossulu spinarei; *rachialgicu,-a*, adj., (fr. **rachialgique**), relativu la *rachialgia*; *rachialgite*, s. f., (fr. **rachialgite**), imflammatione a medullei d'in ossulu spinarei; *rachicu,-a*, adj., (fr. **rachidien**), relativu la *rache*; *rachite*, s. f., (fr. **rachitis**), morbu de rache, care sta in molliare a vertebreloru, si de ací incurbarea columnei vertebrale; *rachiticu,-a*, adj., (fr. **rachitique**), affectatu de *rachite* sau de *rachitismu*: *copilli rachitici, june rachiticu; abiá de douedieci anni si su rachitice mulierile acellei térra; a avé constitutione rachitica; dispositioni rachitice*; si despre vegetali: *arbusti rachitici, grâne rachitice*; ca subst. pers. *unu rachiticu, una rachitica*; — *rachitismu*, s. m., (fr. **rachitisme**), morbu caracterisatu prin molliarea si deformarea osseloru longe, inflarea estremitatiloru loru, incurbarea *rachei*, inflarea abdominelui, capului, etc.; *rachitomiu*, s. m., (fr. **rachitome**, d'in τομή = taliatura), scalpellu ce serve la operationi asupr'a *rachei*; *rachose*, s. f., (fr. **rachose**), molliare si crepare a pellei bosieloru.

* RACHIAGRA, *rachialgia, rachite, rachiticu*, etc.; vedi *rache*.

RACHITA, s. f., **vimen, vimualis vinga**; genu de planta, care cresce in vergelle lungi si flessibili, bone pentru impletiture, legature, etc., si in specie *a) rachita alba*, **salix viminalis** *L.*; *b) rachita rosia*, **salix purpurea**, *L.*

RACLA, s. f., (si *lacra*), **arca**; transformatu d'in *arcula* vedi déro: *arca* si *arcula*.

RACLUCIA,-*tia*, s. f., **arcula**; deminutivu d'in *racla*.

RADECINA, etc., vedi *radicina*.

RADENTE, adj. part. pres., **radens**; care *rade*.

RADERE, *rasi* si *rasei, rasu*, v., **radere, eradere, terere, delere**; 1. in genere si proprie, a leuá pàrti d'in ceva cu unu instrumentu taliosu: *a rade barb'a, capulu, sprincenele, mustaciele*; *a rade barb'a unui popa*, a lu despopí; *se rade bene, reu*; asiá si: *a rade casiu, radichia*; *a rade in mai multe locuri ce e scrissu; se radu celle scrisse, spre a scrie altele; a rade pelli de oui*; radeti *acea macula de pre mes'a de lemnu; scandurele se radu cu cutitoni'a; a rade una galleta de farina*, a implé bene essactu; *mesur'a e plena rasa; catinulu e plenu rasu*; 2. metaforice, *a)* a sterge, nimicí, etc.: *a rade una cetate de pre facia pamentului; a rade capulu condemnatului cu unu singuru ictu*; *b)* a attinge in trecŭtu, a attinge: *undele radu fundamentele edificiului; vasulu plutindu rade ripele riului*; *c)* in genere, a vettemá, dauná, etc.: *si tunsu si rasu*, in totu modulu vettematu, tare daunatu.

RADIA, s. f., **radius**, (it. **raggio, razzo** si **razza**, isp. port. **rayo** si **raya**, prov. **rai, raig** si **rait**, v. fr. **rai**, n. fr. demin. **rayon**, alb. **reze**); 1. proprie: vérga, vergella, paru, etc., si in specie, *a)* spitia de róta: *radiele roteloru anteriori, la una carutia, sunt mai mici de catu alle roteloru posteriori*; *b)* ca terminu de mathematica, *radia*, semidiametrulu unui *cercu*: *radiele unui cercu sunt tote ecali; radi'a dupla e diametrulu cercului*; *c)* in astronomia, *radia vectoria a unei planete sau unui astru*, linia imaginaria ce ar uní centrulu acestui astru cu centrulu altui astru in giurulu carui-a circula acestu-a; *d)* in genere, *radia*, distantia determinata: *radi'a unei urbe, unui satu; vite prense afora d'in radi'a satului*; *e)* in anatomia, *radia* = ossulu braciului; *f)* in botanica, *radia*, specia de oliva longaretia; *g)* buccata, fasçia: *radia de pannura*; 2. ca mai desu, linia de *lumina*,

www.dacoromanica.ro

a) in genere si proprie: *radiele sorelui, lunei, stelleloru; nu se vede radia de lumina; radiele sorelui cadu oblice sau perpendiculari; radiele lumineloru d'in ocli; auritele radie alle sorelui, argentiele radie alle lunei; radiele unei corona de auru, unui collariu de gemme; radie directe, radie incidenti; radia reflessa, refracta; radie convergenti, radie divergenti; b)* in specie si metaforice, in physica: *sunt radie si de caldura=radie calorifice; radie visuali; c) radia,* splendore, emanatione, apparentia, formosétia, déro si: lucore, pucina lumina, etc.: *una radia de sperantia; mentea omului e una radia a intelligentiei divina; radiele gloriei, formosetiei; radie de buccuría resplendu pre facia lui; radie de sanetate, de bona stare si de satisfactione;* vedi si *radiu* sub 1.

RADIALE, adj., (fr. **radial**); relativu la ossulu *radiu: musclu radiale, arteria radiale, vene radiali.*

RADIARE, v., **radiare;** (d'in *radia,* — comp. si fr. **rayer,** si **rayonner**); 1. trans. a provedé cu *radie,* a trage *radie; a radiá una rota, a radiá una corona;* 2. intr. a dá *radie* de lumina, a luminá, lucí, stralucí: *stellele radiau cu vivacitate;* metaforice: *frontile loru radiara de buccuría; vultulu marelui poetu radia de geniu.*

RADIARIU,-*a,* adj. s., (fr. **radiaire**); relativu la *radia,* dispusu in forma de *radie;* subst. pl. *radiarie,* classe de animali, cari in structur'a partiloru sunt *radiate.*

RADIATIONE, s. f., **radiatio;** actione de *radiare: radiationea stelleloru; radiationea facieloru metallice polite; radiationea luminei, calorei.*

RADIATU,-*a,* adj. part., **radiatus;** provedutu cu radie; subst. pl. *radiatele,* classe de plante, nomite si *synantherie.*

RADICALE, adj. s., (it. **radicale,** fr. **radical**); de *radice,* relativu la *radice* sau *radecina;* 1. adj., *frondie radicali, flore radicale;* in specie: *littere radicali alle unui coventu; covente; radicali vitiu radicale; cura radicale,* in oppos. cu: *cura palliativa;* in calculu: *semnu radicale, cantitate radicale;* in jurisprudentia: *nullitate radicale;* in politica: *reforma radicale,* si: *omenii radicali,* absol. *radicalii,* cari ceru *reforme radicali;* 2. ca subst., *a)* pers., *unu radicale, una radicale,* (vedi mai susu: *omeni radicali*), si: *unu radicale in filosofia, in religione, in litteratura; b)* reale, *unu radicale; doue radicali;* α) in chymia, corpu simplu, elementariu: *sulfurele e radicale allu unui acidu sulfuricu; radicalele se considera ca acidificante sau basificante;* β) in grammatica, thema invariabile a unui coventu, in oppositione cu flessionile ce pote avé acea thema: *cant- e radicalele formeloru: cant-am, cant-ati, cant-asse,* etc.; γ) in calculu: *radicale, sub radicale, afora de radicale,* etc. (subintellege semnu √).

RADICALISMU, s. m., (fr. **radicalisme**); doctrina, systema a celloru *radicali* in politica, litteratura, etc.: *radicalismulu merge mai departe in politica de câtu liberalismulu; radicalismulu pote avé bonele si rellele selle.*

RADICALISTU,-*a,* s. pers., care are mani'a *radicalismului.*

RADICANTE, adj. part. pres., **radicans,** (fr. **radicant**); care *radica: plante bene radicanti, radicantea edera.*

RADICARE, v., (diversu de *redicare* sau *ridicare*), **radicari,** (it. **radicare**); a dá, prende, face *radice* sau *radici,* a radeciná: *multa cura ceru aceste plante, peno se radice; radicatu* = care a datu, prensu radici, déro si: care face, da multe si mari radici: *generi de plante radicate.*

RADICATIONE, s. f., (fr. **radication,** it. **radicazione**); actione de *radicare;* dispositione sau totu allu *radiciloru* unei planta.

RADICATU,-*a;* adj. part., **radicatus,** radicinatu.

RADICE, s. f., **radix;** radecina: *radicea unei erbe, unui arbore; radici de mancatu; a se nutrí cu radici; a prende radice, a scote unu arbore d'in radice,* etc., de preferitu mai vertosu in sensuri figurate si scientifice, cumu: *a) radice,* partea cea mai de diosu: petioru, polle, etc.: *radicea unui monte, unei colline; radicile Carpatiloru; b) radice,* parte prin

www.dacoromanica.ro

care se tine, se prende, pre care se rédima ceva : *radicea limbei, pennei, rupei; c)* in filologia : *radicea unei familia de covente, radicile limbei greca; d)* in mathematica : *radicea unui numeru datu; radicea cadrata, cubica; a scote radicea unui numeru; e)* in sensuri mai ideali, *radice*, fundamentu, principiu, origine, inceputu, causa, etc. : *a estirpá radicile reului.*

RADICHIA, *radichiora*, etc.; vedi : *radicla, radiclora.*

* RADICICOLU,-*a*, adj., (fr. **radicicole**); care cu *radicea* sea siéde si se nutresce pre *radicea* altei plante.

* RADICIFLORE, adj., (fr. **radiciflore**); care are *flori* la *radice.*

* RADICIFORME, adj., (fr. **radiciforme**); care are forma de *radice.*

* RADICIVORU,-*a*, adj., (fr. **radicivore**); care devóra, róde *radici.*

RADICINA, (si *radecina*), s. f., **radix** (it. **radice**, pr. **racina** si **razina**, fr. **racine**); ramu in pamentu allu unei plante, 1. proprie : *radicinele arboriloru, radecin'a érbei; a prende radecina, a scote d'in radicina;* in specie, *radicina*, parte a plantei d'in pamentu ce e bona de mancare : *a smulge doue radecine de cépa, de alliu;*—ca espressione de plante speciali in constructione cu alte covente, cumu : *radicina dulce = lemnu dulce =* **glycirrhiza glabra (echinata?)** *L.; radicin'a sérpelui* sau *serpiloru =* **polygonum bistorta** *L.;* —2. metaforice, *a)* in mathematica : *radicin'a cadrata, cubica a unei cantitate; radicinele productoru de una sau de doue cifre; radicina rationale, irrationale; b)* ce e ca inceputu, base a altui ce; *radicinele dentiloru, masselleloru; una radicina de massella; radicin'a limbei; c)* in sensu mai ideale, α) *radicin'a unui coventu, radicinele limbei romanesci;* β) in genere, *radicina* = inceputu, origine, causa, etc.: *a sterpí radicin'a reului, reulu d'in radicina;*—in constructioni ca : a *prende radicina : α')* proprie ca la 1.; β') metaforice, a se stabilí bene intr'unu locu : *strainii prendu currendu radicina in térr'a nostra; strainu fora radicina in acestu locu;* vedi si *radice.*

RADICINARE, (si *radecinare*), v., **radicari**; a prende, dá, face *radicina;* vedi si composit. *inradicinare.*

RADICINATU,-*a*, adj. part., **radicatus**, care a prensu radicina.

RADICINIORA, s. f., vedi *radiciora.*

RADICINOSU,-*a*, adj., **radicosus**; plenu de *radicina*, care are *radicine* mari si potenti, mai vertosu *radicina* carnosa si nutritiva : *radicinosii napi.*

RADICINUCIA,-*tia*, s. f., **radicula**; deminutivu d'in *radicina.*

RADICIORA (si *radiciniora*), s. f., **radicula**; deminutivu d'in *radicina*, (vedi si *radicinucia*). (Prim'a forma pote fi una scurtare d'in *radiciniora* prin molliarea lui *n*, sau unu derivatu immediatu d'in form'a *radice*).

RADICLA, (*radiclia, radichia*), s. f., **raphanus**; proprie deminutivu d'in *radice*, (vedi si *radicula*), leuatu inse cu insemnarea speciale de *radicina* cu sapore forte si acuta, planta leguminosa d'in famili'a cruciferelor : *radicle de luna;* vedi si *reanu, rianu, rapanu.*

RADICLORA, (*radicliora, radichiora*), s. f., **raphanulus**; 1. deminutivu d'in *radicla : a mancá demanéti'a radiclore cu untu prospetu;* 2. applicatu in parte si la una specia de *radicla*, **raphanus raphanistrum.**

RADICOSU,-*a*, adj., **radicosus**; plenu de *radici*, cu multe si mari *radici.*

* RADICULA, s. f., **radicula**, (fr. **radicule, radicelle**); 1. in genere, deminutivu d'in *radice;* fibre sau mustacie de *radice;* 2. in specie, parte a embryonelui destinata a devení *radice*, coltiu, primu inceputu allu *radicei.*

* RADICULARIU,-*a*, adj., (fr. **radiculaire**); relativu la *radicula* sau la *radice;* vedi si *radicale.*

* RADICULIFORME, adj., (fr. **radiculiforme**); care are forma de *radicula.*

* RADIOCUBITALE, adj., (fr. **radiocubital**); relativu la radiulu cotului : *articulatione radiocubitale.*

RADIOLA, s. f., vedi *radiora.*

* RADIOLARE, v., a muní sau provedé cu *radiole*, mai vertosu in forma part. *radiolatu,-a*, (fr. **radiolé**), munitu cu *radiole*, ca subst. pl. *radiolate-le*, fa-

www.dacoromanica.ro

milia de mollusce, fiendu co au capsule *radianti* d'in centrulu corpului cotra circumferentia.

* RADIOLITE, s. f., (fr. **radiolite**); fossile de *conchylie radiolate;* vedi *radiolare.*

* RADIOMUSCULARIU,-*a*, adj. s., (fr. **radio-musculaire**); relativu la musclulu *radiului braciale.*

* RADIOPALMARIU,-*a*, adj., (fr. **radio-palmaire**); relativu la *radiulu palmei.*

RADIORA, s. f., vedi *radioru* sub 1.

RADIORU, pl.-*e*, 1. deminutivu d'in *radiu* = *radia*, **radiolus**, si de ací si in sing. *radiora;* 2. d'in *radiu* sub 2., *a)* **limes intermedius**, limite, mai vertosu limite intre doue arature, intre doue despartimente de locu: *a merge pre radioru, a ará si radiorulu; b)* **pulvinus, torus**, pulvinu, *tarla: mai multe radiore de cépa, de alliu;* (vedi si *rasoriu*).

RADIOSU,-*a*, adj., **radiosus**, plenu de *radie: radiose stelle, radiosulu sore; puntu radiosu; fronte radiosa de formosétia sau de buccuría.*

RADISIORA, s. f., **radiolus;** deminutivu d'in *radia.*

RADISIORU, s. m., **rallulum;** deminutivu d'in *radiu* sub 2.

RADITARE, v., **rasitare, absecare, demetere, truncare, curtare, deterere;** 1. in genere, a rade cu totulu, (vedi si *rasitare*); 2. in specie (mai vertosu cu metathese: *ratediare*, vedi si: *ratediu, ratediatoriu, ratediatura*), a rade, truncá, taliá, scurtá, etc.: *a raditá capulu cuiva cu spat'a; a raditá stupii, fagurii stupiloru; stupu neraditatu, a)* proprie, *b)* metaforice: *omulu acestu-a e stupu neraditatu,* forte avutu, plenu de avuti'a; *a raditá ce e superfluu in ramurile unei plante, si chiaru in frasile unei compositione; a raditá perulu de pre fronte; a raditá marginile unei pannura, unui locu, unei térra, unei fólia de charteia.*

RADITORE, s. f., vedi *raditoriu.*

RADITORIU,-*toria*, adj. s., **rasor, radens, tonsor;** care *rade* sau serve a *radere: raditorii de capu si de barba;* — ca subst. reale, *a)* m. *raditoriu.* pl.-*e*, **radula**, instrumentu de *rasu; b) raditória* = *raditóre*, *α)* in genere, instrumentu de *radere;* *β)* in specie, instrumentu de *radere casiu, redicla*, si alte assemeni.

RADITU, s. m., **rasus, sectio, detritio;** actione si effectu allu actionei de *radere.*

RADITURA, s. f., **ramentum, strigmentum, quod radula exteritur;** effectu de *radere: multe raditure sunt in acésta copia; raditura de casiu, de pâne;* vedi si *rasetura* sau *rasatura;* — pentru metathesea: *rateditura* vedi la loculu seu, vedi si *raditare.*

RADIU, s. m., 1. pl. *radie*, **radius**, in acellu-asi sensu cu form'a feminina *radia: radiulu unui cercu, radiulu vectoriu allu unei planete;* 2. pl. *radiuri*, **radula, rallum,** *a)* in genere, instrumentu de *a radere; b)* instrumentu de *rasu* curetiatu aratrulu: *mai leuati cellu radiu si curetiati bene aratrulu incarcatu de limu.*

RADIUCIU,-*tiu*, (si cu *s* in locu de *c radiusiu*), s. m., pl.-*e*, **radula minor;** deminutivu d'in *radiu* sub 2.: *neavendu sapa, cauta se sapàmu cu radiusie de lemne; cu radiusie scotu copillii brandusie si alte radecine.*

RADIUIRE, (cu forme simple: *radiuiu* si incarcate: *radiuescu*), v., **radere, eradere deradere, abradere, decutere, exsterere, lævigare;** a *rade* cu *unu radiu*, cu una *raditóre;* a leuá cu assemini instrumente parti d'in ceva, si de ací: a pisá, sterge, netedí, etc.: *a radiuí crust'a pânei; a radiuí lemnulu; mes'a; a radiuí si curetiá scandurele pavimentului; radiuiti mai incetu si mai usioru parietii; a radiuí caramide, pétra*, etc.

RADIUITORE, s. f., vedi *radiuitoriu.*

RADIUITORIU,-*toria*, adj. s., care *radiuie* sau serve a *radiuire;* s. reale, *unu radiuitoriu*, si f. *radiuitória* = *radiuitóre*, instrumentu de *radiuire;* vedi si: *raditoriu, raditória* = *raditóre.*

RADIUITU,-*a*, adj. part., **erasus, derasus;** neteditu.

RADIUITURA, s. f., actione si effectu de *radiuire*, **erasio, derasio.**

* RADULA, s. f., **radula;** instrumentu de a *radere*, mai vertosu de ferru.

* RADULIROSTRU,-*a*, adj., (fr. **ra-**

www.dacoromanica.ro

dulirostre); care are *rostru* in forma de *radula*.

* RAFFINARE, v., (it. **raffinare**, fr. **raffiner**, — d'in *re-affinare*), **perficere, absolvere, purgare**; a affiná bene, a face mai *finu*, câtu se pote de *finu*; a curetiá bene, a lamurí; a face perfectu, bonu; metaforice: a suptilisá, a face suptilitati de vorbe sau de cogitationi.

RAGIRE, *ragitu*, vedi: *rugire, rugitu*.

RAGUSIRE, *-escu*, v., **raucire**; a perde vócea, a nu poté vorbi bene: *am ragusitu de atâta vorba*; compara: *raucu, raucire*, etc., si it. **arrocare**, fr. **enrouer**, isp. **enroquecer**).

RAGUSITU, *-a*, adj. part. sup. subst. d'in *ragusire*.

RAGUSITURA, s. f., **raucitas**, actione, effectu, statu de *ragusitu, raucitate: rea ragusitura, una ragusitura de muliere*

RALLU, s. m., **rallum**, (d'in *radere*), instrumentu de *rasu* aratrulu, instrumentu de lemnu, déro mai allessu de ferru; ferru de aratru; specia de aratru; (vedi si in Glossariu: *rallitia*).

* RAMALE, adj. proprie, de *ramu*, relativu la *ramu*, leuatu inse de regula ca s. f., *ramale-a*, mai vertosu in plur. *ramalile*=**ramalia**, lucru de *ramuri*, multime de *ramuri*.

* RAMENTOSU, *-a*, adj., **ramentosus**; plenu de *ramente*.

* RAMENTU, pl.-*e*, (**ramentum**), **ramenta**, (contrassu d'in *radimentu*); *raditura*, buccatelle ce se *radu*; aschie, sfermature, etc.: *ramente de lemnu, de pétra, de pâne*; prin estensione: buccata, codru, etc.

* RAMIALE, ad. (fr. **raméal**); relativu la *ramu*, care sta sau se afla pre *ramuri*; vedi si *ramiu*.

* RAMICE, s. m., **ramex**, (d'in *ramu*); 1. bàtiu, paru; 2. pulmone; 3. surpatura, vettematura.

* RAMICOSU, *-a*, adj., **ramicosus**; care suffere de pulmoni sau de surpatura; vedi *ramice* sub 2. si 3.

* RAMIFICARE, v., (it. **ramificare**, fr. **ramifier**); 1. a face, a dá *ramuri*: *arborii se ramifica; cornele cerbului se ramifica*; 2. a despartí in *ramuri*, si de ací, a despartí: *callile se ramifica, cumu se ramifica si cursurile de apa*.

RAMIFICATIONE, s. f., (it. **ramificazione**, fr. **ramification**); actione de *ramificare* si statu produssu prin acésta actione: *ramificationile acellei scientia*.

RAMIFICATU, *-a*, adj. part. d'in *ramificare*.

* RAMIFLORE, adj., (fr. **ramiflore**); care are flori pre *ramuri*.

* RAMIFORME, adj., (fr. **ramiforme**); care are forma de *ramu*.

* RAMIU, *-a*, adj., **rameus**; de *ramu*: *fragmente ramie*.

RAMOSU-*a*, adj., **ramosus**; *plenu de ramuri*: *arbori ramosi, plante ramóse*.

RAMU, pl.-*i*, si-*uri*, **ramus**, (it. isp. port. **ramo**, fr. **rame, ramée, rameau**), parte a unei plante ce da d'in trunchiulu sau fustellulu acestei-a, mai vertosu parte ce esse immediatu d'in trunchiu, pre candu: *ramurulu* sau *ramur'a, ramurellulu*, etc., potu fi parti alle unui *ramu* ensusi, 1. proprie: *ramurile unui arbore, unui pomu; ramu grossu si tufosu; ramuri verdi, ramu uscatu; passerile dormu pre ramurile arboriloru*; 2. metaforice, *a)* pentru cornele certoru animali: *cornele cerbului au multe ramuri si ramurelle; b)* parte a unei catena de monti: *Carpatii nostri au mai multe ramuri*; sau a unui cursu de apa si de altele assemini: *celle trei ramuri alle fluviulni*; asiá si: *unu ramu allu circinului, allu forfeciloru, c)* bàtiu, paru, maciuca; *d)* membru vivile; *e)* in sensu mai ideale, *ramu* = parte essentiale si integrante: *unu ramu de scientia; multe scientie sunt rami ai medicinei; ramu de administratione; a trece d'in ramulu militariei in ramulu administrationei; ramulu scientificu si ramulu litterariu d'in unu lyceu; regnulu animale are mai multi rami* sau *mai multe ramuri*.

RAMUCIU, *-tiu*, s. m., **ramulus**; deminutivu d'in *ramu*.

RAMULOSU, *ramulu*; vedi: *ramurosu, ramuru*.

RAMURA, s. f., vedi *ramuru*.

RAMURELLA, s. f., si

RAMURELLU, s. m., pl.-*e*, (vedi *ra-*

www.dacoromanica.ro

muru); deminutivu d'in *ramuru,-a*, **ramulus**.

RAMUROSU, *-a*, adj., **ramulosus**; plenu de *ramure: ramu ramurosu, pomi ramurosi, corne ramurose.*

RAMURU, s. m., pl.-*e*, si f. *ramura*, **ramus, ramulus**; amendoue formele au acelle-asi insemnari, afora de sensulu particulariu allu formei f. *ramura* de sub 3., si a nume : 1. proprie, deminutivu d'in *ramu*, *ramu* mai micu, precumu si : *ramurellu e mai micu de câtu ramuru*; 2. inse forte desu in usulu de tota diu'a cu insemnarea formei *ramu : ramur'a sau ramurulu unui arbore; ramuru principale allu unui monte, allu unui riu; ramure de fenicu, de olivu*; 3. numai f. *ramura*, in espressioni ca : *ramura de langore*=febre nervosa.

RAMURUCIU,-*tiu*, s. m., deminutivu d'in deminutivulu *ramuru*.

RAMUSCULU, s. m., **ramusculus**; deminutivu d'in *ramu*; vedi si *ramusioru*.

RAMUSIORU, s. m., **ramulus, ramusculus**; deminutivu d'in *ramu* sau mai bene d'in deminutivulu *ramuciu*.

* RANA, s. f., **rana**; brosca, brotacu, batracu.

* RANACIU,-*a*, adj. s., (fr. **ranacé**); relativu la *rana*; s. f. pl. *ranaciele*, ordine d'in classea reptililoru.

* RANARIU,-*a*, adj. s., (fr. **ranaire**); relativu la *rana*; s. f. pl. *ranarie*, familia de reptili, care are de typu genulu *rana*.

RANCACE si *rancaciu,-a*, adj., **semicastratus, salax**; 1. diumetate castratu : *callu rancace, boi rancaci*; si ca subst. *unu rancaciu*; 2. lascivu, lubricu, fora stemperu pentru coitu. *M.*

RANCARE, v., **rancare**; vedi *raccare*.

RANCEDIME, s. f., (**rancéditas**, fr. **rancidité**); statu de *rancidu*.

RANCEDIRE, (*rancidire*),-*escu*, v., **rancescere**, (it. **rancidire**, fr. **rancir**); a se face, a devení *rancidu : untulu s'a ranciditu; cumu mancati carne rancidita? covente rancidite, scire rancidita.*

RANCIDITU,-*a*, adj. part. sup. subst. d'in *rancedire*.

RANCIDIORU,-*a*, adj., **rancidulus**; deminutivu d'in *rancidu*.

RANCIDITATE, s. f., (fr. **rancidité**); calitate sau statu de *rancidu*.

RANCIDITURA, s. f., actione si effectu allu actionei de *rancidire : ranciditur'a untului; ranciditure de buccate; aceste-a sunt ranciditure de vorbe.*

RANCIDU, (si *rancedu*),-*a*, adj., **rancidus**, (it. **rancido** si **rancio**, fr. **rance**); 1. care a incetatu de a fí próspetu : *carne rancida, untu rancidu; buccate rancide, venaturi mai multu de câtu rancide*; 2. metaforice, neplacutu, gretiosu : *vorbe rancide*; si : *scire rancida, noutati rancide*, invechite.

RANCIDUCIU,-*tiu*,-*a*, adj., **rancidulus**; deminutivu d'in *rancidu*; vedi si : *rancidioru, rancidulu*.

RANCIDULU,-*a*, adj., **rancidulus**; deminutivu d'in *rancidu*; vedi si *rancidioru*.

RANCIRE, v., (**rancere**); a fi sau face *rancidu*.

RANCOIARE, v., in locu de

RANCONIARE, (cu *n* molliatu), de regula in refl. *a se ranconiá*, v., **inquietus esse, succensere, exardescere**; a fí in nestemperu; a se apprende, inferbentá, supperá, intristá; (compara : *rancore* si fr. **rancune**, si it. **rangolare**).

RANCORE, s. f., **rancor**, (it. **rancore**, isp. port. prov. **rancor**, v. fr. **rancœur**, n. fr. **rancune**); 1. gustu de *rancidu : rancorea untului, carnei, venatului tinutu prea multu*; 2. metaforice, urra invechita, urra ascunsa; nestemperu, supperare, dorere, intristare; (vedi si : *rancuna*, si *rancura*.

RANCOROSU,-*a*, adj., plenu de *rancore*.

RANCUNA, s. f., (fr. **rancune**), si

RANCURA, s. f., (it. **rancura**); urra ascunsa, sentimentu de dorere pentru offense, sentimentu de resbonare; supperare, etc.; vedi si *rancore* sub **2**.

RANCUROSU, si *rancunosu,-a*, adj., (fr. **rancuneux**); plenu de *rancuna*, de *rancura*; vedi si *rancorosu*.

RANDIA, s. f., vedi *ransa*.

RANIVORU,-*a*, adj., (fr. **ranivore**); care *devora rane : ranivorii serpi.*

RANSA, s. f., **stomachus, venter, ventriculus**; 1. in genere, stomacu, capaci-

www.dacoromanica.ro

tatea stomacului, unde stau celle mancate si beute; metaf. **stomachus, fel,** menía, supperare, grétia: *a se intorce cuiva rans'a*, a i fi grétia; 2. in specie, stomaculu, ventriclulu passeriloru; — ânim'a unui arbore, *alburnulu* = **alburnum.**

RANSOSU,-*a*, ad., **stomachosus, iracundus;** plenu de *rânsa*, mai vertosu in insemnarea metaforica a coventului, *rânsosu*=supperatiosu, care se menia currendu.

* RANUNCHIU, s. m., in locu de

* RANUNCLU, s. m., **ranunculus,** (fr. **renoncule,** it. **ranunculo**); 1. deminutivu d'in *rana*, broscutia, batracellu; 2. genu de plante (vedi si: *ranunculu, ranunculaciu*); — diversu de: *renunclu*=*rerunclu* = *reniclu*, etc.

* RANUNCULACIU,-*a*, adj., (fr. **renoncule**); care sémina cu *ranunclulu*; subst. pl., *ranunculaciele*, familia de plante care are de typu genulu *ranunclu.*

* RANUNCULATU,-*a*, adj. s., (fr. **renoncule**); camu in acellu-asi sensu cu allu formei *ranunculaciu*; subst. pl. *ranunculatele*, familia de *ranunculacie.*

* RANUNCULU, s. m., **ranunculus;** vedi *ranunclu.*

* RANUCIA,-*tia*, si

* RANULA, s. f., **ranula,** (fr. **ranule**); 1. deminutivu d'in *rana*; 2. metaforice, tumore molle sub limba.

RAPA, s. f. si m., *rapu*, pl.-*i*, **rapa, rapum** = **brassica rapa,** *L.*, specia de planta, varietate de *reanu.*

RAPACE, adj., **rapax,** (it. **rapace,** fr. **rapace**); care *rape* cu violentia, cui place a *rapí, rapitoriu*, predatoriu, etc.: *lupii sunt rapaci, passere rapace*; metaf. *functionari rapaci*; si despre fientiele inanimate: *rapacea morte, rapacile unde; rapacele infernu; rapace mâna, rapaci unghie.*

RAPACITATE, s. f., **rapacitas,** (it. **rapacità,** fr. **rapacité**); calitate si fapta de *rapace: rapacitatea lupiloru; rapacitatea publicaniloru.*

RAPERE, v., vedi *rapire.*

*RAPHANINU, *rafaninu* sau *rapaninu*,-*a*, adj., **raphaninus;** de *raphanu: gustu raphaninu.*

*RAPHANU, *rafanu* si *rapanu*; s. m., **raphanus,** (ῥαφανος); specia de *rapa, reanu:* vedi si *rapa.*

RAPCIUNE, s. f., vedi *raptione.*

RAPEDE, *rapedire, rapedu*, etc.; vedi: *rapide, rapidire, rapidu.*

RAPICIA,-*tia*, s. f., **rapistrum,** genu de planta oliosa; *rapicia de campu,* **sinapis arvensis,** *L.*; *rapitia negra* = **sinapis nigra,** *L.*; — proprie, femin. d'in *rapiciu*, leuatu ca substantivu.

RAPICIU,-*a*, adj., **rapicius;** relativu la *rapa* sau *rapu*; — vedi si *rapicia* in parte.

* RAPICODU,-*a*. adj., (fr. **rapicaude**); care are *códa* in forma de *rapa* seu *rapu.*

RAPIDE, *rapede*, adv., **rapide;** in modu *rapidu: a curre, a allergá rapide, a vorbí, lucrá, rapide*; — reu applicatu ca adj., in locu de *rapidu.*

RAPIDIME, *rapedime*, s. f., **rapiditas, velocitas, præcipitium;** 1. calitate de *rapidu: rapedimea sagettei*; 2. cósta, locu rapidu: *rapedimea vallei, costei, collinei.*

RAPIDIONE, *rapedione*, (pron. *rapegiune* si *rapejune*), s. f., **rapiditas, impetus, torrens;** 1. actione, déro mai vertosu statu, calitate de *rapidu*;—2. ceva *rapidu*, mai vertosu, apa *rapida*, torrentiale, torrente: *rapidionile undeloru, torrentiloru; rapidionea profundei valle; Jesus se batteză in rapedionile Jordanului.*

RAPIDIORU, *rapedioru*,-*a*, adj., **rapidulus;** deminutivu d'in *rapidu*, camu *rapidu:* vedi si *rapidulu.*

RAPIDIRE, *rapedire*, (se conjuga cu forme simple: *rapidu, rapidi*, sau: *rapedu, rapidi*, etc., si cu forme incarcate: *rapidescu* sau *rapedescu*, etc.); a face *rapidu*, si a nome, 1. **raptim, cum impetu, jacĕre, mittere;** a arruncá, impinge, tramette cu rapiditate, cu impetu: *a rapidí sagette; a rapidí scaunulu in cineva, a rapidí de pariete; a rapidí armatii sei pre inimici sau asupr'a inimiciloru; te rapedu de nu te vedi; a rapidí in putiu, in precipitiu; a rapedí callulu in susu; a rapidí carrulu pre rapidisiu*; 2. refl. *a se rapedí*, **ruere, irruere, impetum facere:** *a se rapidí la copillu, se lu iee in unghie; accipitrele se*

www.dacoromanica.ro

rapede asupr'a passerei; ai nostri se rapedu de mai multe ori asupr'a inimiciloru ce stau pre locu si resistu cu inversionare; a se rapedí in casa, in riulu torrentiale; a se rapidí la cineva cu cutitulu, cu spat'a, cu parulu; a se rapedí se puna mân'a, se appuce, se fuga, se scape d'in mânule cuiva; 3. in specie, *a)* ca tr. **raptim mittere, maturare, expedire;** a tramitte pre *rapite*, in mare festinatione, mai vertosu si cu ide'a accessoria de : *in vecinetate, la locu invecinatu,* cumu : *rapedi unu nuntiu pêno acollo; rapediti câtiva callari cursori, ca se ne adduca sciri de la faci'a locului; b)* intr., **raptim iter facere, ire,** a merge *rapide,* mai vertosu totu cu ide'a accessoria de la numerulu precedente : *se ne rapidimu singuri pêno acollea; rapedi tu pêno la cetate, peno la satulu vecinu;*—in acelluasi intellessu in forma refless. *a se rapidí* are mai multa energía : *rapedi-te tu pêno la mene; de ce se nu ve rapediti pêno acollea? se se rapedia cineva pêno la medicu, peno la preutu.*

RAPIDISIU, pl.-*e*, **rapiditas, rapidus clivus, declivitas, devexitas, abruptum, praecipitium;** ceva *rapidu* mai vertosu, locu tare inclinatu, care merge rapide la valle, locu ruposu, precipitiosu : *rapidisiulu apei; sunt mari rapedisie pre acea costa de monte; rapidisiulu ripeloru; inaltu si periculosu rapedisiu.*

RAPIDITATE, s. f., **rapiditas;** calitate si statu de *rapidu* : *rapiditatea fluviului; rapiditatea sborului passeriloru; cu rapiditatea fulgerului.*

RAPIDITIONE, *rapeditione,* s. f., **rapiditas, impetus, præcipitatio, festinatio, vehementia,** etc.; actione de *rapedire* cumu si calitate, potere de *rapedire : a vorbi cu rapeditione, a lucrá in tote cu laudabile rapiditione· rapeditionea cursului de apa; rapeditione miscariloru inimicului asupr'a nostra.*

RAPIDITIOSU,-*a*, adj., **abruptus, praecipitans, vehemens, rapidus;** plenu de *rapidiu*, applecatu a *se rapedí*, rapidu, impetuosu, precipitiosu : *valle rapeditiosa, ape rapeditiose; omu rapeditiosu in tote appucaturele selle.*

RAPIDITORIU, *rapeditoriu,-toria,* adj. s., **raptim jaciens, ruens;** care *rapide* sau se *rapede.*

RAPIDITU, *rapeditu,-a,* adj. part., d'in *rapidire*, **raptim jactus, maturatus, praecipitans, ruens, impetum faciens,** etc.

RAPIDITURA, s. f., **impetus, præcipitatio;** actione, déro mai vertosu effectu allu actionei de *rapidire : rapiditur'a sagettei, rapeditur ele inimicului asupr'a nóstra; rapiditura pêno la unu locu; ce sunt rapeditur ele aceste-a la mene? nu me sparia rapiditurele telle.*

RAPIDIU, *rapediu,* s. m., **impetus, praecipitatio;** actione de *rapidire : rapediulu passerei rapace.*

RAPIDU, *rapedu,-a,* adj., **rapidus,** (d'in *rapere*, vedi si *rapide*); care se misca cu mare celeritate, forte iute, *a)* in sensu physicu : *rapidu fluviu, rapidi torrenti, rapide venturi; mai rapida e cogitarea de câtu ventulu cellu mai rapidu; rapidu sboru, rapida fuga; rapidii calli, rapidele sagette; rapidu ca fulgerulu; mersu rapidu; b)* in sensu mai ideale : *stylu rapidu, vorba rapida; cursulu rapidu allu vietiei, allu orationei;* — in specie, precipitatu, veemente, impetuosu, etc. : *in tote alle vostre seti rapidi si precipitati.*

* RAPIDULU,-*a*, adj., **rapidulus;** deminutivu d'in *rapidu;* vedi si *rapidioru.*

RAPIGIONE, *rapegione, rapejone* sau *rapejune;* vedi *rapidione.*

1 RAPINA, s. f., **rapina,** (it. **rapina,** fr. **rapine**); actione, vitiu de *rapire*, predare, si ce se *rape :* préda, furtu, mai vertosu, mancatoría, essactione, etc. : *a merge la batalie cu sperantia de rapine; nu mai poti scote rapin'a d'in gur'a lupului; rapinele fonctionariloru prevaricatori.*

2 RAPINA, s. f., **rapina,** (d'in *rapa*); una varietate de *rapa.*

RAPINATORIU,-*toria,* adj. s., **rapinator;** care face *rapine* (1 *rapina*) : *rapinatori ai cetatianiloru.*

RAPIRE, v., (se conjuga forme simple : *rapu, rapi, rape,* etc., cari su de preferitu formeloru incarcate : *rapescu, rapesci,* etc.; vedi si *rapere*), sup. *rapitu* si *raptu*, **rapere,** (it. **rapire,** fr. **ravir**); cu

www.dacoromanica.ro

poterea, cu violentia, cu mare precipitantia a pune man'a pre cineva sau ceva, a lu leuá, appucá, smulge, duce, etc.; 1. proprie si in genere : *ai nostri rapu si adducu captivi d'intre inimici; cumu cotediati a rapí fetele omeniloru d'in casele loru? de la focariu rapira tetioni si arruncara in noi; a rapí spat'a, lanci'a si a curre la batalia; toti rapu fia-care ce le vine a mâna spre a se bate; a rapí in susu; santulu fu rapitu de viuu in ceru; a rapí la judeciu, la suppliciu; coragiulu capitanului rapí si pre celli mai fricosi in batali'a, la batalia; navea fu rapita de venturi violente; in unu momentu foculu rapí totu edificiulu;* 2. in specie si metaforice, *a) rapire,* furare, predare, leuare cu poterea sau cu ammagirea ce e allu altui-a : *amicii mentionosi te lingusescu, ca se ti rapia d'in punga totu; latronii ne rapira totu ce aveamu cu noi; b)* a leuá mulierea, fét'a cuiva, a le seduce : *a rapí virginile cu sperantie ammagitorie;* si cu sensulu de susu : *a rapí totu ce se afla in case pêno si copillii si mulierile;* — cu ide'a accessoria de celeritate : *a rapí ce potu si a fugí, a rapí castrele inimicului;—c)* despre morte, a leuá inainte de tempu, a vení pre neasteptate : *mortea rapí acestu mare barbatu, pre candu cogitá la cea mai mare intreprendere, rapiti in florea etatei de una cruda morte; d)* in genere, a leuá, appucá, coprende, trage, duce cu violentia sau cu precipitantia : *stylu ce curre ca torrentele, rape si multe relle pre longa bone; a rapí pre toti in partea opinionei selle; e)* in parte, a appucá, coprende, trage, attrage cu potere, cu passione, etc.; α) in bene : *rapiti de buccuría, de donurile accepte; rapitu de formoséti'a virtutei; acésta scire fericita ne rapí forte;* β) in reu : *rapitu de mani'a, de furia, de passionea jocului; candu furi'a ne rape, nu mai scimu ce facemu;* γ) a smulge, furá, leuá cu poterea sau ammagirea, etc.

RAPISTRU, s. m., **rapistrum;** vedi *rapa,* si *rapitia.*

RAPITIA, s. f., vedi *rapicia.*

RAPITORIU,-*toria,* adj. s., **raptor, rapiens, rapinator,** (comp. it. **rapitore**); care *rape : rapitorii averei nostre; passeri rapitorie; rapitorii verginiloru si socieloru vostre; formosétia rapitoria, promisse rapitorie de menti; spectaclu rapitoriu, situri rapitorie.*

RAPITU,-*a,* adj. part., **raptus,** in s. verbului.

RAPITURA, s. f., **raptus, rapina;** actione de *rapire,* effectu allu acestei actione, *ce se rape : cu tote rapiturele vostre nu ati sciutu a ve inavuti; rapitur'a verginiloru.*

RAPONE, s. m., **rapo;** rapitoriu, furu, latrone, vedi si *raptoriu.*

RAPPORTARE, v., (it. **rapportare,** fr. **rapporter,** — contrassu d'in *re-apportare*); 1. a adduce in deretru; 2. ca mai desu, a referí, adduce scire, dá scire, espune prin vorbe sau in scrissu; — de preferitu e form'a mai simpla : *reportare.*

* RAPSODIA, s. f., (ῥαψῳδία, fr. **rapsodie**); cantu, parte d'in poesiele omerice.

* RAPSODU, s. m., (ῥαψῳδός, fr. **rapsode**); cellu ce cantá *rapsodie.*

RAPTARE, v., **raptare;** (d'in *raptu*), intensivu d'in *rapire, a rapí* cu mare violentia.

RAPTIONE, s. f., **raptio;** 1. actione de *rapire;* 2. **september,** luna lui Septembre.

RAPTORIU,-*toria,* adj. s., **raptor** si **raptorius;** care *rape, rapitoriu : raptorii averei si onorei vostre; a prende pre raptori si celle rapte.*

RAPTU,-*a,* adj. part., **raptus;** rapitu : *socie rapte, averi rapte, celle rapte;* subst. *raptu-lu,* actione de *rapire,* vorbindu mai vertosu de femine : *raptulu Sabineloru, raptulu Elenei, raptulu Proserpinei; latronii nu potu traí de câtu cu raptulu.*

RAPTURA, s. f., **raptus, rapina;** actione, déro mai vertosu effectu allu actionei de *rapire,* lucru *rapitu : rapturele vostre de latroni de codru.*

RAPU, s. m., pl.-*i,* **rapum;** vedi *rapa.*

RAREFACERE, v., **rarefacere;** a face *raru;* vedi si *rareficare, rarire.*

RAREFICATIONE, s. f., actione de *rarefacere : rareficationea aerului.*

RAREFICARE, v., (fr. **raréfier**); a face *raru,* a marí volumele, *a rareficá*

www.dacoromanica.ro

aerulu; tote gazele se potu rarefică, vedi si *rarefacere, rarire.*

* RARESCENTE, adj. part. pres., **rarescens**, care *raresce.*

* RARESCENTIA, s. f., (fr. **rarescence**); calitate, statu de *rarescente.*

* RARESCERE, v., **rarescere**; a deveni *raru*; vedi si *rarire* ca intransitivu.

RARICELLU,-*a*, adj., **paullo rarior**; deminutivu d'in *raru*; de ací si: *rarisioru, raruciu,-tiu.*

* RARIFLAMMU,-*a*, adj., (fr. **rariflammé**); cu rare macule de flacura sau ca flacur'a.

* RARIFLORE, adj., (fr. **rariflore**); cu *rare flori.*

* RARIPILU,-*a*, adj., **raripilus**; cu *peri rari : raripilele capre.*

RARIRE,-*escu*, v., 1. trans., **rarefacere**, a face *raru : a rarí pomii pusi prea desi; a rarí firele orditurei;* 2. intr. *a)* ca mai desu refl. *a se rarí*, **rarescere**, a se face *raru : nuerii se rarescu; lumea d'in numeros'a adunantia s'a raritu*, a remasu pucina; asiá si: *s'au raritu betranii prin morte; nu se mai raresce lumea ce se indesa in acestu locu; rariti-ve, ca se sedeti mai commodu; b)* in forma activa, *a rarí*, **jam non celebrare**, a merge *raru : a rarí de la unu locu, de la scola, de la una casa, de la baserica; mai rariti, ve rogu, de la mene; de ce ai raritu de la noi?*

RARISIORU,-*a*, adj., vedi *raricellu.*

RARITATE, s. f., **raritas**, (it. **rarità**, isp. **raridad**, prov., **raritat**, fr. **rareté**); calitate, statu de *raru : raritatea nueriloru, grânului resaritu; raritatea sciriloru, raritatea mercei; raritatea ómeniloru boni;* si concr. lucru *raru : amatoriu de raritati.*

RARITORIU,-*toria*, adj. s., **rarefaciens**; care *raresce: causele raritorie alle aerului.*

RARITU,-*a*, adj. part., **rarefactus.**

RARITURA, s. f., **rarefactio, silvæ calvitium**; 1. actione de *rarire*, cumu si effectu produssu prin acésta actione; 2. ceva *raritu*, mai vertosu, padure *rara*; locu in padure, despoliatu de arbori, (fr. **clairière**) : *raritur'a padurei, raritura de padure, rarifurele padurei.*

RARU,-*a*, adj., **rarus**, (it. isp. port. **raro**, prov. **rar**, fr. **rare**); opositu la *desu*, coventulu *raru*, insémna : departatu in partile selle, care presenta spatie mai mari sau mai mice intre partile selle, nu *indesatu* : 1. proprie, si in genere : *pèru raru, peri rari, pausa rara, selba forte rara, zéma suptire si rara, aerulu si tote gazele sunt rare; dentii peptinelui stau prea rari; prea rari bateti parii; stati câtu de rari la mésa, pentru co e locu destullu; grâne rare, ordiu si mai raru, érba forte rara; a se bate rari si chiaru respanditi; rara umbra, rare frondie, rare gaurelle, rare impunsetture; scrieti litterele fia-carui coventu mai rare; ai nostri se arrunca rari as-upr'a inimiciloru pusi in dese ordini;* 2. in specie si metaforice, *a)* ce se face la momente de tempu departate si pucine : *rare sunt momentele nostre de fericire; rare sunt epocele fecunde in noue idee si noue inventioni;* mai vertosu ca adverbiu, **raro** : *raru se intempla asiá; raru veniti se ne vedeti; raru mergemu la theatru; de ce ve duceti asiá de raru la baserica?* mai allessu in locutione : *a rare ori*, oppus. la : *a dese ori*, si fora prep. *a : rare ori* sau *a rare ori e asiá de bene dispusu;* si in sensulu de sub. 1. ca adverbiu, **raro** sau **rare** : *a seminá mai raru, grâne raru seminate, ordini de batalia raru assediate; b)* care nu e commune, vulgare, care cu greu se afla : singulare, estraordinariu, distinsu, unicu sau greu de aflatu in genulu seu, etc.: *ce e prea bonu, e si prea raru; rara passere e acésta-a; muliere de rara formosétia; unu mare si raru talentu; carte forte rara; ómeni rari si estraordinari; lucru raru si abiá credibile.*

RARUCIU,-*tiu*,-*a*, adj., vedi *raricellu.*

RASA, s. f., **rasus pannus, cilicium**; proprie, form'a feminina d'in part. *rasu*, leuata ca subst. reale cu intellessulu speciale, *a)* de pannura *rasa*, fora peri, fora flocci; *b)* mai vertosu, vestimentu de assemine materia, ce pórta calugerii, vestimentu monachale : *a lassá ras'a, pentru spata*, a se face d'in monachu militariu, (compara si fr. **ras** = stofa

www.dacoromanica.ro

lucia, it. **rascia** = pannura de lâna; it. isp. **raso** = metasse *rasile;* in gr. med. ράσον, **vestis rasa quæ pilos non habet, pallium monachorum**).

RASAME, pl. *rasamine,* si,

RASAMENTU, pl.-*e,* **rasamen,** (d'in *rasare*), ce se *rasa,* ce se *rade,* partile leuate prin *rasatura:*

RASARE, v., **rasitare;** d'in *rasu,* intensivu, a *rade* bene, a *radiui;* vedi si *rasitare;* de aci si: *rasatu, rasatura,* etc. cari inse potu fi si: *rasetu* = *rasitu, rasetura* = *rasitura;* vedi aceste covente.

RASATU,-*a,* adj. part. sup. subst. d'in *rasare.*

RASATURA, s. f., vedi *rasare, rasatu,* si *rasitura.*

RASETU, *rasetura,* vedi: *rasitu, rasitura.*

* RASILE, adj., **rasilis;** *rasu,* netiditu netidu: *rasile facia, rasili superficie; rasili campuri, sessuri.*

RASITARE, v., **rasitare;** a *rade bene,* a radiuí, curetiá, netedí, sterge; redicá, nemicí, etc.

RASITU = *rasetu,* s. m., **radendi actio,** actione de *radere: a dá unu bonu rasitu.*

RASITURA=*rasetura,* s. f., **rasura;** actione si mai vertosu effectu allu actioneí de *radere: ce de rasiture in trei linie de scriptura!*

RASORIU,-*soria,* adj. s., **rasor; radula, rallum; novacula; limes, pulvinus, torus;** 1. care *rade* sau serve a *radere: rasori de barbe;* 2. in specie, *a)* instrumentu de *rasu,* (vedi si *raditore, radiu*); *b)* limite, fascia de locu nearata intre doue arature, (vedi si *radioru*); *c)* pulvinu, locu sapatu si ceva inaltiatu, patu de pamentu sapatu sau si cu érba, (vedi si *radioru*).

RASTEIU, in locu de *rasteliu* sau *rastellu,* si,

RASTELLU, pl.-*e,* **rastellum, clavus vel radius jugalis;** deminutivu d'in *rastru,* applicatu inse cu insemnarile de: 1. instrumentu cu denti de sgariatu, de sapatu si curetiatu pamentulu; 2. lemnu de jugu, cu care se inchide cerbicea vitei in jugu, (comp. si fr. **râteau,** it. **rastello**).

RASTRARIU,-*a,* adj., **rastrarius;** relativu la *rastru.*

RASTRU, pl.-*e,* **rastrum;** instrumentu cu mai multi denti ce serve la saparea, curetiarea, lucrarea agrului: *a sfermá glebele cu rastrulu.*

RASU,-*a,* adj. part., **rasus,** (de la *radere*): *barba rasa, popi rasi;* sup. *instrumentu de rasu barb'a;* subst. *rasulu barbei;* ca subst. reale, *a)* m. *rasu,* (it. **raso,** fr. **ras**), stofa de metasse lucia, fora firu de peri; *b)* f. *rasa,* vedi acestu coventu in parte.

RASURA, *s.* f., **rasura,** (it. **rasura;** fr. **rasure**); actione de *radere,* si effectu allu acestei actione; 1. in genere: *rasur'a capului si a barbei, rasura de radicle; rasur'a palatului cu limb'a;* 2. in specie, *a)* ca punitione: *rasur'a limbei erá una grave punitione; déro rasur'a limbei stá si in amenda; rasur'a capului si espunerea la publicu a unei muliere criminale; rasur'a condemnatiloru la morte; b) rasura,* **rubus caninus** = rosa selbatica.

RATA, s. f., vedi *ratu.*

RATARIU,-*a,* adj., **ratarius;** relativu la *rate;* ca subst. f. reale, *rataria,* micu vasu de plutitu facutu d'in trabi.

RATE, s. f., **ratis;** combinatione de lemne ce serve la *plutire,* pluta: *prin rati se carra lemne de la monte pre riurile ce curgu d'in acesti monti.*

RATIA, s. f., **anas;** genu de passeri: *ratie selbatice, ratie domestice, oua de ratia, carne de ratia; ratiele sunt animali acatice,* —masculinu *rationiu*=*ratioiu.*

* RATIFICANTE, adj. part. pres., (it. **ratificante,** fr. **ratifiant**); care *ratifica.*

* RATIFICARE, v., (**ratificare**), **ratum facere, approbare,** (it. **ratificare,** fr. **ratifier**); a confirmá ce a promissu, la ce s'a involitu ensusi sau prin altulu: *a ratificá conventionea facuta de plenipotentiariu.*

* RATIFICATIONE, s. f., (it. **ratificazione,** fr. **ratification**), **approbatio;** actione de *ratificare: ratificationea tractatului de mai multi domnitori.*

* RATIFICATORIU,-*toria,* adj. s.,

www.dacoromanica.ro

care *ratifica* sau serve a *ratificare*; vedi si *ratificante*.

* RATIFICATU,-*a*, adj. part., (it. **ratificato**), **approbatus**, confirmatu.

* RATIOCINARE, v., **ratiocinari**; a lucrá cu *rationea*; a calculá, computá; déro mai allessu: a cogitá, a rationá, a face rationamente, a trage conclusioni.

* RATIOCINATIONE, s. f., **ratiocinatio**; actione si effectu allu actionei de *ratiocinare*.

* RATIOCINATIVU,-*a*, adj., (**ratiocinativus**); aptu la *ratiocinare*.

* RATIOCINATORIU,-*toria*, adj. s., **ratiocinator**, care *ratiocina*.

* RATIOCINIU, s. m., **ratiocinium**; computu, calculu, rationamentu.

* RATIONABILE, adj., **rationabilis**, (it. **razionabile**, fr. **raisonnable**); care e ammesuratu *rationeĭ*, cu care poti *rationá*, si care pote *rationá*: *omulu e unu animale rationabile, motive rationabili*.

* RATIONABILITATE, s. f., **rationabilitas**; calitate de *rationabile*.

* RATIONALE, adj., **rationalis**, (it. **razionale**, fr. **rationel**); relativu la *ratione*: *omulu e unu animale rationale*; *theologia rationale, lucrare rationale*.

* RATIONALITATE, s. f., **rationalitas**; calitate, statu de *rationale*.

* RATIONALISMU, s. m., (fr. **rationalisme**); doctrina care are de principiu poterea si indipendenti'a *rationei* omului.

* RATIONALISTU,-*a*, s. pers., (fr. **rationaliste**); care se tine de doctrin'a *rationalismului*.

* RATIONAMENTU, pl.-*e*, (it. **ragionamento**, fr. **raisonnement**); actione si effectu allu actiònei de *rationare*, a nume, *d)* tragere a unui nou judeciu d'in unulu sau mai multe alte judecie; *b)* judeciulu trassu d'in altu judeciu; *c)* facultatea de a trage judecie d'in alte judecie; *d)* discursu; vorba longa.

* RATIONANTE, adj. part. pres., (it. **ragionante**, fr. **raisonnant**); care *rationédia*: *disputatori rationanti cu metodu*.

* RATIONARE, v., (it. **ragionare**, fr. **raisonner**), **ratiocinari**, **disserere**, **disputare**, **sermocinari**; a lucrá cu *rationea*, a cogitá, judicá, 1. in genere: *a rationá bene, dereptu; a rationá reu, falsu; passionile nu rationédia; a abusá de vorbe nu e a rationá*; 2. in specie *a)* a trage conclusioni, a scote d'in unulu sau mai multe judecie unu nou judeciu; *b)* a dá *rationi*, esplicari, argumente, cari se luminedie, se probedie ceva: *legea nu rationédia, ci commanda si impone*; *c)* a si dá computu de totu ce dice sau face: *a si rationá tote faptele si dissele*; *d)* a computá, calculá, numerá, etc.

* RATIONATORIU,-*toria*, adj. s., (it. **ragionatore**, fr. **raisonneur**); care *rationédia*: *ageri rationatori; sunt si rationatori fora firu de ratione*; de ací: *rationatoriu* = care nu accepta nimica fora *ratione*, si: care are maní'a de a *rationá* in ori-ce, cu locu si fora locu.

* RATIONATU,-*a*, adj. part., (it. **ragionato**, fr. **raisonné**), in s. verbului *rationare*; subst. m., *rationatulu*.

* RATIONE, s. f., **ratio**, (it. **ragione**, fr. **raison**, si **ration**); I. actione de computare, calculare, computu, calculu, 1. proprie: *a tiné ratione de totu ce intra si esse d'in cassa*; *fa ratione de ce ti am datu si ce ti mai remanu detoriu*; *a dá ratione de summele spense*; *cassariulu fora presedente nu pote presentá rationile*; *a trece in ratione*; *a scote d'in ratione*; *a approbá rationile, a respinge rationile*; *copillii invétia a impartí cu longe rationi unu simplu bannu in cente de parti*; 2. metaforice, *a)* registru de compute, de daraveri, si in genere, registru, lista, catalogu: *rationi de morti si nascuti*; *b)* summa, numeru; *c)* negotiu, affacere de commerciu, de interesse, daravere, si in genere, negotiu, lucru, affacere: *a procurá interessile si rationile mai multoru-a*; *rationile unei mare societate, unei mare companie*; *in tote negotiele si rationile vietiei private si publice*; *acestu lucru sta in legatura cu rationea nu numai domestica, ci si publica*; *a se dá fia-caruia tempulu covenitu spre a si regulá rationile familiari*; *rationi civili, municipali*; *rationea bellului gallicu*; *rationile melle, telle*; *vedi bene ce ti vine la rationi, ce ceru rationile telle*; *fia-care prefere rationile pro-*

www.dacoromanica.ro

prie rationiloru altui-a; d) in sensuri mai ideali, α) *ratione* = computu, coventu, esplicare, etc.: *aveti se dati lui Domnedieu ratione de tote faptele vostre; a connósce, intellege rationile unui planu unui consiliu; se traimu asiá ca si cumu amu avé se dàmu ratione de viéti'a nostra; nu e absurdu se ceri ratione de viétia altui-a candu tu ensuti nu poti dá ratione de a tea? de otiu, ca si de negotiu, se cade se ne dàmu ratione;* β) *ratione*=relatione, respectu, ammesticu, commerciu, etc.: *ce ratione pote fi intre unu misellu si unu omu cumu se cade? acelle carti sunt moderne in ratione cu altele multu mai vechie;* γ) in specie, *ratione* = numerú ce espreme relationea sau reportulu intre alti numeri: *ratione arithmetica, rationi geometrice; ecalitetea intre doue rationi constitue una proportione;* — de ací, *ratione*=portione, parte, cantitate mesurata: *rationile de carne si de pâne date militariloru; rationea de lemne data fia-carui-a;* δ) in sensu pregnante, *ratione* = consideratione, leuare a mente, bagare de séma, cura, etc.: *a nu tiné ratione de sanetatea sea, de interessile celle mai mari alle casei selle; a nu avé ratione de lucrulu publicu, de onorea si demnitatea nationei;* ε) *ratione* = portare sau modu de portare, α′) subiectivu, processu, metodu, modu, planu, regula, mesura, mediu, calle, etc.: *fora ratione nu adjungemu neci unu scopu; cu ce rationi amu poté capetá ce ne este de lipsa, a si scambá tota rationea discursului, rationea batalici de datu a dou'a dí; a si face una ratione pentru tota viétia;* β′) obiectivu, relatione, forma, modu, genu, natura, etc.: *ordinea si rationea de batalia a inimiciloru erau differite de rationea si ordinea nostra de lupta, rationi de viétia, de portare, de cogitare; rationi de statu, de guberniu; ai nostri se batu cu acea-asi ratione, déro rationea de a portá bellulu cauta se se scambe dupo impregiurari;* II. actione, cumu si facultate a mentei, care se applica la calculu, si de ací in genere, actione si facultate de a cogitá, judicá, intellege, etc., aprope synonymu cu *intelligentia*, a nome, 1. partea cea mai inalta a intelligentiei, mentea, mente sanetosa, drepta judicata, etc., *a)* proprie si in genere: *ideele relative la Domnedieu sunt proprie rationei; rationea ne face se intellegemu ce e bene sau reu, ce se cade sau nu se cade a face; rationea vede, percepe si intellege nu numai celle presenti, ci si celle trecute si celle fiitorie; rationea este addeverat'a lege a omului; numai rationea percepe addeverulu; rationea se sente rosinata si umilita de passionile de cari nu si pote dá computu; se ascultàmu de dictatele rationei; rationea redica pre omu mai pre susu de totc celle alte animali; rationea cauta a nu lassá nemica intemplarei; rationea se perfectionédia, in copillii mici rationea abiá lucuresce, ratione pura theoretica si practica; critic'a rationei pure theoretice si critic'a rationei pure practice, facute de filosofulu Kant; b)* in specie, α) mente, prudentia; computu, mesura, ecilibriu deplenu allu facultatiloru intellectuali: *omulu e in pace cu sene, candu passionile lui se suppunu rationei; passionile turbura si intunerica rationea;* β) prudentia, lumini, cultura; 2. principiu allu mentei, ce confirma ceva, motivu rationale, coventu, causa, temeliu, etc.: *a)* in genere: *omulu nu pote lucrá fora ratione; a avé rationi de a lucrá, vorbí face asiá; a confirmá fia-care assertione cu rationi si argumente ponderose; fonti de ration' oratorie; rationi morali; a avé ratione se dica si faca asiá, nu aveti ratione de a ve plange, pentru aceste si alte multe rationi ne pronuntiàmu contra parerea emissa; b)* in specie, α) in retorica si logica, *ratione* = fundamentu, argumentu, temeliu, demonstratione, argumentatione, discussione, etc.; si de ací, β) *ratione*=dreptu, coventu, addeveru, etc.: *n'ai ratione a cere mai multu;* γ) *ratione*=satisfactione, indestullare; 3. in sensu mai inaltu, conformitate cu *rationea*, legitimitate, ecitate, ordine, lege, regula, etc.: *a invetiá cu ratione; ce faci si spuni, spune si fa cu ratione: rationea evenimenteloru, lucuriloru, fapteloru, consecentieloru, desvoltarei fenomeneloru;* 4. *ra-*

www.dacoromanica.ro

tione = doctrina fundata pre *ratione*, theoria, systema, scientia, arte, etc. : *nu avemu lipse de noue rationi morali; rationea propagationei, luminei; rationile si disciplinele diverseloru scole de filosofia;* 5. *ratione* = opinione fundata pre covente *rationali : acea ratione uní si impacà tote celle alte pareri.*

RATISIORA, s. f., **anaticula;** deminutivu d'in *ratia.*

* RATITU,-*a*, adj. s., **ratitus,-um** (comp. si fr. **ratite**); proprie, provedutu cu una *rate*, cu una imagine de *rate;* ca subst., *a)* m. *ratitu*, moneta romana antica cu una imagine de *rate* pre dens'a; *b)* f., *ratita*, passeri ce formedia typulu unei familia, asia nomite pentru co sunt lipsite de *carina la sternu.*

* RATIUNCULA, s. f., **ratiuncula;** deminutivu d'in *ratione.*

* RATU,-*a*, adj. part. s., **ratus,** (d'in **reri**); computatu, calculatu, mesuratu, şi de ací : confirmatu, approbatu, assecuratu, realisatu, etc. (vedi compositulu *ratificare*); ca s. f., *rata*=portione, *ratione*, parte ammesurata d'in ceva : *a solve summ'a detorita in patru rate e-cali; ratele cotidiane de cibu; rat'a de ordiu data unui callu pre fia-care di* (vedi si *ratione, prorata*).

* RAUCA, s. f., vedi *rauca.*

* RAUCARE, v., (fr. **rauquer**); a dá, emitte, voce *rauca*, sonuri *rauce; rauca instrumentulu, nu canta, in manule telle;* se dice si de vocea tigrului : *furiosii tigri rauca;* vedi si *rancare, raccare.*

* RAUCEDINE, s. f., **raucedo,** statu de *raucu*, voce *rauca*, curmare a vocei : *raucedine de cantoriu.*

* RAUCIRE, v., **raucire;** a fi *raucu*, a devení *raucu*, a soná *raucu;* si trans. a face *raucu : multa vorba pre tonu inaltu te raucesce.*

* RAUCISONU,-*a*, adj., **raucisonus;** cu *sonu raucu; raucisonele cornici.*

* RAUCITATE, s. f., **raucitas,** (fr. **raucité**); calitate, statu de *raucu : raucitatea vocei, a sufferí de raucitate;* si pentru instrumente, *raucitatea tubei, buccinului.*

* RAUCU,-*a*, adj., **raucus,** (fr. **rauque,** — contrassu d'in *ravicu*, vedi si *ravu*); 1. proprie, cui ammortesce vocea, cui se strica vocea, perdendu si sonoritatea si suavitatea, care are voce aspra : *raucele cornici, raucele betrane ne sgaria urechiele cu raucudu loru cantu;* 2. metaforice, despre lucruri inanimate, aspru, irritatoriu, etc., *rauculu cornu, rauc'a tuba, rauculu murmuru allu undeloru, rauc'a arame, rauca rumore.*

* RAUDU, s. m., vedi *rudu.*

* RAVE, s. f., **ravis;** (affine cu *ravu*), *raucitate.*

* RAVICU,-*a*, adj., d'in *rave;* vedi *ravidu* si *raucu.*

* RAVIDU,-*a*, adj., **ravidus;** plenu de *rave;* 1. proprie : *ravida voce;* 2. metaforice, despre colori, inchisu, camu negru : *ravidi ocli.*

* RAVIRE, v., **ravire;** a fi *ravu*, a vorbí *ravu.*

* RAVU,-*a*, adj., **ravus;** (affine cu *raucu* = *ravicu*); 1. ammortitu, aspru, irritatoriu : *voce rava, guttu ravu, rave cantice;* 2. despre colori, inchisu, venetu, spellacitu, negrastru.

† 1 RE, s. f., **res,** abl. **re**=*lucru*, in composite si derivate : *republica, reale, realitate, realisare*, etc.

†† 2 RE-, **re-,** particla inseparabile, applicata inse in forte multe composite chiaru populari, aprope esclusivu cu verbe si derivate d'in verbe, cumu : *reversare, re-manere*, etc.; asupr'a formei nu e de observatu de câtu : *a)* in compositioni mai none, part. *re* figurédia fora *e* inainte de covente ce incepu cu *a : rapportare raffinare*, etc. in locu de : *reapportare, reafinare*, (dupo fr. **rapporter, raffiner,** it. **rapportare, raffinare**); inse in celle popularie, fora acésta elisione : *readducere, realbire*, etc.; déro : *b)* dupo norm'a limbei classice se interpone mai bene unu *d* intre *re* si vocalea initiale a coventului urmatoriu, asiá co d'in *undare, agere*, etc., se facu compositele : *redundare, redegere*, asiá ar fi se fia si : *redalbire* in locu de *realbire*, inse si in limb'a latina : aflàmu **reædificare,**=reedificare etc.; 2. câtu pentru sensu, *re* insémna : *a)* proprie, miscare sau positione *inapoi*, constrariu lui *pro*, cumu arréta derivatele : *retru, deretru, rece-*

www.dacoromanica.ro

dere e contrariulu lui *procedere;* asiá si : *remanere, reportare, reducere,* etc.; si cu adj., *recline, recurbu, reduncu,* etc.; *b)* metaforice : *α)* repetitione, incepere a unei actione de la capu : *érosi, d'in nou,* etc. : *relegere, repetire, recosere, refacere;* β) restabilire, reponere in statu anteriore, renovare, intórcere la starea primitiva, etc. : *redintegrare, renouire, restabilire, reverdire, recrudescere, refrigerare, recuperare; c)* cu ide'a accessoria de *dereptu, de detoría : recerere, reddere, retribuere;* cu acea-asi nuantia in terminii officiali : *reportare, referire, renuntiare; d)* successione, continuare a acellei-asi actione, corroborare si in fine deplenire, completare, plenitudine, si chiaru escessu : *retinere, redundare, resplendere; e)* reactione, contrariare, cumu si reciprocitate : *repumnare, resistere, reclamare, rescriere, resalutare; repremere;*—de multe ori inse *reactionea* pote fi nemicirea actionei, si de ací *re* = espressione a ideei contrarie : *retegere, recludere* sunt contrariele simpleloru : *tegere, cludere; f)* departare, dare la una parte, affundare, retragere, ascundere, etc. : *reponere, recessu, retacere* = *reticere, reticentia, reputare,* etc.; 3. *re* figurédia si in compositione cu *es*=**ex**, unindu sensulu amendouoru particleloru: *resbatere, rescócere, restornare.*

* REABILITABILE, adj., (fr. **réhabilitable**); care se pote *reabilitare.*

* REABILITANTE, adj. part. pres., (fr. **réhabilitant**); care *reabilita.*

* REABILITARE, v., (fr. **réhabiliter**); proprie, a face érosi *abile,* a pune in statulu anteriore, si in specie, a pune in drepturile perdute; in genere, a indreptá, justificá, ammeliorá.

* REABILITATIONE, s. f., (fr. **réhabilitation**); actione de *reabilitare* si statu produssu prin acésta actione : *reabilitationea condemnatiloru aflati in urma innocenti; reabilitationea fallitiloru.*

* REABILITATORIU,-*toria,* adj. s., care *reabilita* sau serve a *reabilitá : sententia reabilitatoria.*

* REABILITATU,-*a,* adj. part., (fr. **réhabilité**); pusu in statulu anteriore : *falliti reabilitati.*

REACCOPERIRE, v., vedi *recoperire.*

* REACTIONARIU,-*a,* adj. s., (fr. **réactionnaire**); relativu la *reactione : guberniu reactionariu; unu reactionariu nu e amicu allu progressului.*

* REACTIVU,-*a,* adj., (fr. **réactif**); care *reage,* aptu a *reagere : potere reactiva;* s. reale : *unu reactivu,* substantia cu care se facu analysi chymice.

* REACTORIU,-*toria,* adj. s., (fr. **réacteur**); care *reage : corpuri chymice reactorie.*

* REACTU, forma part. d'in *reagere,* leuatu de regula ca subst. sau adj.; vedi si *reactione,* si *redactu.*

READDORMIRE, v., **redormire;** a *addormí* érosi; vedi si *redormire.*

READDUCERE, v., (se conjuga ca y. *ducere*), **reducere, referre;** a *adduce* inapoi, a adduce érosi; metaf. a adduce a mente; vedi si *reducere.*

READUNARE, v., **readunare;** a *aduná* érosi.

READUNATIONE, s. f., **readunatio;** actione de *readunare : readunationea osseloru la inviuarea d'in morti.*

REAFLARE, v., **iterum inverire;** a *aflá* érosi.

REAFFUNDARE, v., **remergere;** a affundá érosi.

* REAGERE, v., (fr. **réagir**;—vedi si *redegere*); a *age* sau lucrá *contra,* a responde cu *actione* la alta *actione : partile unui totu reagu unele asupr'a altoru-a.*

REALBIRE, v., (**redalbare, radalbere**); a *albí* érosi.

* REALE, adj., (**realis,** it. **reale,** fr. **réel**); relativu la 1 *re,* care e *unu lucru,* éro nu fictione, actuale, essistente, in fientia, in lumea veduta : *crestinii credu in presenti'a reale a corpului si sangelui lui Jesus in pâne si vinu; aceste-a nu su reali, ci numai sperate.*

* REALISARE, v., (fr. **réaliser**); a face *reale;* a infientiá, a dá fientia : *a realisá una idea, unu planu; visele nostre s'au realisatu; omulu realisa abstractionile mentei, si le crede apoi fientie reali; a realisá veniturile prevedute; a realisá mari castiguri d'in negotiu.*

www.dacoromanica.ro

* REALISATIONE, s. f., (fr. **réalisation**); actione de *realisare* si effectu allu acestei actione.

* REALISATORIU,-*a*, adj. s., (fr. **réalisateur**); care *reali sa : realisatorii sperantieloru nostre.*

* REALISATU,-*a*, adj. part., (fr. **réalisé**), in s. verbului.

* REALISMU, s. m., (fr. **réalisme**); systema filosofica ce admitte realitatea ideeloru generali sau abstracte; systema artistica ce tine ca principiu imitarea realitatei, escludendu idealele; systema ce se cotesce cu *materialismulu.*

*REALISTU, s. pers., (fr. **réaliste**); care se tine de *realismu,* sectariu allu *realismului.*

REALLEGERE, v., (se conjuga ca v. *legere*), **iterum eligere**; a *allege* érosi, vedi si *reelegere.*

REALLESSU,-*a*, part., **relectus**; allessu érosi.

REAPPARERE, v., (**reapparere**); a *apparé* érosi.

REAPPRENDERE, v., (se conjuga ca v. *prendere*), **reincendere**; a *apprende* érosi.

REAPPUCARE, v., **iterum capere, incipere**; a *appucá* érosi.

REARARE, v., **iterum arare, agrum novare**; a *ará* inco una data.

REARMARE, v., **rursus armare**; a *armá* érosi.

REATTITIARE, v., **reincitare**; a *attitiá* érosi.

REAURIRE, v.. **iterum auro linere**; a *aurí* érosi.

REBAGARE, v., **reinserere**; a *bagá* érosi, sau a *bagá* inderetru, la loculu seu.

REBATERE, v., **retundere, reverberare**; a *bate* érosi, de a dou'a óra; a *bate* cu potere, a *bate* continuu : *bateti si rebateti acea-asi calle; vomu bate si rebate arí'a.*

REBATTEZARE, (*rebaptezare*) v., **rebaptizare**; a *battezá* érosi, de a dou'a ora.

* REBELLARE, v., **rebellare**, (fr. **rébeller**); 1. a intrá d'in nou in *bellu;* a renouá *bellulu;* 2. *á* se scollá cu *bellu,* a se rescollá, a face turburare, a se revoltá; — desu, in acelle-asi insemnari si refl. *a se rebellá.*

* REBELLATIONE, s. f., **rebellatio**; actione si statu de *rebellare.*

* REBELLATORIU,-*toria*, adj. s., **rebellator**; care *rebella,* mai allessu care indemna la *rebellione* pre altii, capu de *rebelli.*

* REBELLATU, - *a*, adj. part., d'in *rebellare.*

* REBELLE, si *rebellu,-a,* adj. s., **rebellis**; care *rebella,* care se scólla cu arme contr'a cuiva, care mai allessu se scólla cu arme contr'a ordinei stabilite : *rebellii leuara armele si incepura a predá;* metaforice : *dorere rebelle, morbu rebelle; capite rebelli; caracteriu rebelle.*

* REBELLIONE, s., 1. f. **rebellio**; actione de *rebellare,* revoltare : *a ordí rebellione; rebellionea suppusiloru contra impillatori; a face rebellione, a compreme rebellionea;* 2. m. **rebellio**, *unu rebelle,* unu revoltatu.

* REBELLIU, s. m., s. f. *rebellia,* **rebellium**; rebellare, turburare, revolta; vedi si : *rebellione* sub 1.

* REBOARE, si *rebouare,* v., **reboare**; a resoná tare.

* REBULLIRE, v., **rebullire**; a *bullí* érosi; a se reversá, a se inflá.

RECADERE, v., **recidere**; a *cadé* érosi; metaf. a *cadé* in acellu-asi peccatu.

RECALCARE, v., **recalcare**; a *calcá* érosi, d'in nou, a mai calcá inco una data.

RECALCITRANTE, adj. part. pres., **recalcitrans**, (fr. **récalcitrant**); care *recalcitra : calli recalcitranti.*

RECALCITRARE, v., **recalcitrare**, (fr. **récalcitrer**); a arruncá, a dá cu petiorele in deretru, vorbindu in specie de calli si alte animali : *callii recalcitra si nu vreu a trage; vacc'a recalcitra si nu se lassa mulge;* metaf. a resiste, a fi incapetinatu, rebelle, indocile.

RECANTARE, v., **recanere, recantare**; 1. *a cantá* érosi, de a dou'a ora; a repetí acellu-asi canticu, si in genere, a repetí acelle-asi vorbe; 2. a revocá, a cantá sau dice contrarie la celle mai inainte disse; 3. a descantá, a nemicí farmiculu.

RECAPITARE, si *recapetare,* v., **recuperare**; *a capitá* érosi, d'in nou.

www.dacoromanica.ro

* RECAPITULANTE, adj. part. pres., **recapitulans**; care *recapitula*.

* RECAPITULARE, v., **recapitulare**, (fr. **récapituler**); a repetí puntele principali alle unei oratione, unei scriere, a resume, a spune in pucine covente.

* RECAPITULATIONE, s. f., (fr. **récapitulation**); actione de *recapitulare* si resultatu allu acestei actione.

* RECAPITULATIVU,-*a*, adj., (fr. **récapitulatif**); aptu, facutu a *recapitulare*.

* RECAPITULATORIU,-*toria*, adj. s., (fr. **récapitulateur**); care *recapitula*, vedi si *recapitulante*.

* RECAPITULATU,-*a*, adj. part., (fr. **récapitulé**).

* RECAVU,-*a*, adj., **recavus**; cavu in intru, spre fundu: *recavulu palatu allu gurei; recave specle.*

RECE, adj. s., (**recens**), **frigidus**; **alienus, incuriosus**; **frigus, congelatum**; 1. adj., contr. *caldu: pâne rece, buccate reci, tempu rece, apa forte rece; de ce vi su mânule reci? sunt animali cu sânge rece; recele mormentu; reci fiori me trecu*; metafor., *omu rece, a se arretá rece cotra cineva; rece la tote plangerile; stylu rece; omeni reci cotra totu ce e publicu, reci de baserica si de religione, reci de tote, reci peno si de sociele si copillii loru*; — adv. *a ascultá rece; a vorbí, lucrá rece; a cautá la tote rece*; — 2. subst. *a)* in genere, m., *rece, recele: a sentí recele mortei, mormentului; recele noptiloru de tómna; b)* in specie, α) m. totu numai in sing., buccata *rece: mi place a mancá rece, noue nu ne place recele*; β) f., *rece-a*, plur. *recile*, α') ca si la α) buccata rece, recitura; β') in specie, gelata sau gelatina de pesce, de petiore de bou, de porcu, etc.; vedi si *recitura*.

RECEDERE, v., (se conjuga ca v. *cedere*), **recedere**; *a cede* inapoi, a se trage, 1. proprie: *a recede la attaculu furiosu allu inimicului; elli recessera de frica si appucara fug'a*; 2. in specie si metaf., *a)* a se trage in camer'a de dormitu, a se duce se se culce; *b)* de lucruri inanimate: *a scote covintele d'in loculu loru, de si nu recedu buccurosu*; mai vertosu de localitati: *una casa recede*, sta sau e la una parte; *ne departàmu de portu, éro uscatulu si urbile recedu*; 3. in genere, a se departá, abbate, *a)* proprie: *se nu recedeti de staulu cu ouile pre plouia asiá de mare; b)* metaforice: *a nu recede de la detoría, de la callea benelui, de la natura, de la lege; a recede de usu, de consuetudine.*

* RECENSENTE, adj. part. pres. s., **recensens**; care *recense: recensentele acellei carte; recensentii cetatei.*

* RECENSERE, *recensui, recensutu* si *recensu*, v., **recensere**; a numerá, vedé, inspectá in totu; 1. proprie: *armat'a fu strinsa si recensuta de principe ensusi; recensura tote familiele; e tempulu de a recense turmele de oui; a recense lânele dupo numerulu ouiloru*; 2. metaforice, a percurre, revedé, trece in revisione, narrandu, esponendu, criticandu, *censurandu*, cugetandu, etc.: *a recense fapte memorabili; a recense tóte cartile ce apparu la lumina; a recense cu multu gustu si multa intelligentia.*

* RECENSIMENTU, pl.-*e*, **recensio**, (fr. **récensement**); actione de *recensere*, revisione, numeratione, inspectare, etc.

* RECENSIONE, s. f., **recensio**, (fr. **récension**); actione de *recensere*, cumu si resultatu allu acestei actione: *recensionea cetatianiloru d'in tota terr'a; recensionea opereloru litterarie de currendu apparute.*

* RECENSU,-*a*, adj. part., **recensus**; in s. verbului; subst. *recensulu generale allu populationei terrei.*

* RECENSUTU,-*a*, adj. part., **recensus**; in s. verbului.

* RECENTARIU,-*a*, adj. s., **recentarius**; relativu la ce e *recente*, ca subst. pers., *recentariu*, care vende ceva *rece si recente*, mai allessu care vende *vinu recente si rece.*

* RECENTE, adj., **recens**, (it. **recente**, fr. **récent**); care nu e *vechiu*, nu e de multu: nou, têneru, de currendu, modernu: *auctorii recenti, tempurile recenti; recentea urra, recentii ospiti, recente scriptoriu, scriptele recenti, mode recenti, portulu recente; porcelli recenti, oui recente tunse*; — metaforice, *recente*, prospetu, nealteratu, intru nemica stri-

www.dacoromanica.ro

catu, integru: *qua recenti, pesce recente, arme recenti, armati recenti,* cu tote poterile integre; *recentea batalia, buccate recenti,* — mai vertosu, integru in poteri, robustu, in tote poterile selle: *calli recenti, a pune luptaci recenti in loculu celloru storsi de poteri;*—ca adv., de currendu, nu de multu, etc.

RECEPERE, *recepui, receputu si receptu,* v., **recipere,** (it. **recepere, recipere** si **ricevere,** fr. **recevoir**); d'in *recapere :* A. a *cape* sau leuá în deretru; in apoi, a tiné sau trage in apoi, 1. proprie: *a dá si recepe; ce dai nu mai recepi; a recepe celle perdute sau rapite; a recepe d'in campulu de batalia armatii defatigati;* refl. *a se recepe : a se recepe in casa, in dormitoriulu seu; a se recepe in cod'a ostei; a se recepe la térra, la mosía;* 2. metaforice, si in specie, *a)* ca terminu technicu de limb'a negotiului, a opprí una parte pentru sene; *b)* a recapitá, recuperá: *a si recepe sufflarea, a si recepe mentile rapite de frica; c) a se recepe,* α) in genere, a avé recursu, a refugí, a se converte: *a se recepe la alte cogitari,* β) a se recreá, a si vení in fire, déro si: γ) a se recollege, a intrá in sene: *a se recepe d'in spaima, d'in stupore; castrati de tempuriu, juncii cu greu se recepu;* B. a leuá ce se offere, 1. proprie: *nu e castellu care se ne recepa; unu portu securu ne recepù in senulu seu; a recepe bene pre toti óspetii; marea recepe fluvie; fluviele recepu riuri; a recepe una urbe, una térra cá suppusa; a recepe strainii in térra; a recepe pre cineva in amicitia; vomu fi acollo receputi cu petre; recepe-ne si ne protege in cas'a tea;* 2. metaforice, *a)* a capitá ca venitu, a castigá: *câtu recepi de la mosía? b)* ca termenu de medicina, a leuá in sene, a se compune: *acestu antidotu recepe mai multe ingredienti;* de ací si: *receptu,-a* = *recetta,* si mai vertosu imperat. *recepe*=**recipe,** ca termini leuati si applicati in medicina; *c)* a leuá in benevolientia, a acceptá, approbá, admitte, etc.: *celli moderni lapida fablele ce recepusse anticii; onestatea nu recepe asseminea insocire; in periclu fric'a nu recepe misericordia; lucrulu nu recepe intardiare; aceste-a se recepu si se tolera, fora inse se fia formose; d)* mai vertosu, α) a leuá asupra-si ceva commendatu, commissu: *a recepe causele celloru ce allerga la dênsulu si le incredentiedie; nu se potu recepe cause rosinose fora vettemarea reputationei;* β) in genere, a leuá asupra-si, a se insarciná, a se legá, oblegá, a promitte, a respunde pentru cineva etc.

* RECEPIENDARIU = *recipiendariu,* s. m., (fr. **récipiendaire**); d'in *recepiendu,* proprie, cellu ce are se fia *receputu,* vorbindu in specie de unu membru ce are se fia admissu cu cérta solennitate in una societate, mai vertosu, scientifica, in una academia: *discursulu recepiendariului;* si fem. *una recepiendaria.*

* RECEPIENDU = *recipiendu, -a,* adj., **recipiendus;** proprie, gerundivu d'in *recepere : de recepetu,* de admissu, care e se fia admissu, se cere se fia admissu; vedi si *recepiendariu.*

* RECEPIENTE, adj. part. pres., **recipiens,** (fr. **récipient,** it. **recipiente**), care *recepe :* ca s. reale m., *unu recepiente,* vasu destinatu *a recepe* in sene mai vertosu licide distillate: *unu recepiente chymicu e de regula vitriu;* vedi si *receptaclu.*

* RECEPISSE, s. f., (**recepisse,** fr. **récépissé**), proprie, perfectu infinitivu d'in verbulu *recepere,* applecatu ca subst. f. cu intellessulu de: *inscrissu addeveritoriu de receperea unui ce,* fia scrissore, banni, documente, etc.: *se nu perdi recepissile;* (compara si *interesse,* pentru forma).

* RECEPTACLU, s. m., pl.-*e,* **receptaculum,** (fr. **réceptacle,** it. **recettacolo**); locu unde se *recepe,* se pune si se pastredia ceva; 1. in genere: *corpulu e ore-cumu receptaclulu sufletului; receptaclu allu apei; receptaclu de passeri, de pecore, de alle mancarei; receptaclu de cersitori;* 2. in specie, locu de scapare, refugiu, adappostu, etc.

* RECEPTA, s. f., vedi *receptu.*

* RECEPTARE, v., **receptare;** intensivu d'in *recepere,* a trage la sene, *a recepe* a dese sau cu potere.

www.dacoromanica.ro

* RECEPTATIONE, s. f., **receptatio**; actione de a *receptare*.

* RECEPTATORIU,-*toria*, adj. s., **receptator**; care *recepta*.

* RECEPTATU,-*a*, adj. part., **receptatus**; in s. verbului.

* RECEPTIBILE, adj., **receptibilis**; ce se pote *recepe*, déro si : care pote *recepe : omu receptibile*.

* RECEPTIBILITATE, s. f., (fr. **réceptibilité**); calitate de *receptibile : receptibilitatea sensuriloru*.

* RECEPTICIU,-*tiu*,-*a*, adj., **receptícius**,-**tius**; ce se *recepe*, de *receputu*.

* RECEPTIONE, s. f., **receptio**, (it. **recezione**, fr. **réception**); actione de *recepere*, si modu de *recepere : receptione de scrissori de la amici; receptione si ospitare de straini; receptione magnifica a legatiloru veniti de la poterile amice; receptione officiale, receptione la palatiu; receptionea nouiloru membri academici; receptionea unei térra sub protectione, receptionea suppunerei unei cetate; receptione de cautione; receptionea unei lucrare publica ca terminata*.

* RECEPTIVITATE, s. f., (fr. **réceptivité**); calitate, facultate de *receptivu : receptibilitatea vediului e mai mare de câtu receptivitatea audiului; spontaneitatea si receptivitatea suffletului umanu*.

* RECEPTIVU,-*a*, adj., (fr. **réceptif**); aptu a *recepere : sensurile sunt passive si receptive*.

* RECEPTORIU,-*tória*, adj. s., **receptor** si **receptorius**; care *recepe* sau serve *a recepere; receptoriulu benevolitoriu si generosu allu strainiloru; triunfatoriu si receptoriu allu terreloru suppuse; vase receptorie de spiritose*.

* RECEPTU,-*a*, adj. part., **receptus**,-**um**, (comp. si fr. **recette**, it. **recetta**); receputu; 1. in genere : *cetati recepte in supponere, ospiti cu mari onori recepti*; subst. *receptulu de pre vendiarea callului*; 2. in specie, s. f. reale, *recepta* (pron. si *recetta*), *a)* ce *se recepe* ca venitu : *receptele si spesele*; *b)* materia medicale ce se da pentru unu medicamentu speciale; de ací : α) prescriptione medicale, β) scriptulu ce coprende acésta prescriptione; de unde metaforice : *eu connoscu una bona recepta de menía, de insolentia*.

RECEPUTU,-*a*, adj. part. s., **receptus**; in s. verbului : *scrissorile recepute; camera de receputu ospiti; nu e locu de receputu; receputulu visitatoriloru*.

RECERERE, *recerui*, *recerutu*, si *recestu*, *recesitu*, *recisitu*, v., **requirere**, (fr. **requérir**), **reposcere**; 1. ca mai desu, *a cere* inderetru, *a cere* inapoi lucrulu impromutatu, sau *a cere* de a dou'a óra, érosi, a repetí *cererea : la terminu voliu recere puntuale ce ti am datu; fumu nevoliti a recere ce nu vrusse redde la antâni'a cerere*; 2. a cercetá si éro a cercetá, a intrebá continuu si cu mare curiositate si attentione : *a recere cu scrupulositate addeverulu; a recere scriptele de currendu apparute*; 3. in specie, cu ide'a accessoria de necessitate, fia physica sau morale : a dorí, cere ce are cineva de lipse sau ce e allu seu, ce i se covine : *la scrissu se receru condelie si charteía; a si recere dreptulu seu pre càlli legali; se receru rare calitati pentru acésta functione; in desertu receremu prudenti'a ce aveati alta data; libertatea recere multa cultura; se receru grelle conditioni*; asiá si simplu : *se ceru doui boni scriptori*.

RECERUTU,-*a*, adj. part., **requisitus**.

RECESITIONE = *recisitione*, s. f., **requisitio**, (fr. **réquisition**); actione de *recerere* si effectu allu acestei actione, lucru *recerutu : recesitione de provisioni pentru armat'a in mersu; a face recesitione pentru dereptulu seu; recesitionea fortiei armata in casu de turburàri seriose*.

RECESITORIU = *recisitoriu*,-*a*, adj. s., **requirens**, (comp. si fr. **réquisitoire**); d'in *recesitu* de la *recerere*, care *recere*; — s. m. reale, *recisitoriu*, pl.-*e*, *recesitione* in scrissu, facuta mai allessu de ministrulu publicu de la una judicatoría : *lunge, déro defavorabili accusatului recesitorie*.

RECESITU = *recisitu*,-*a*, adj. part., **requisitus**,-**um**, recerutu : *instrumentele recesite la acésta operatione delicata*; subst. m. reale : *recesitele la scriptura*.

RECESTU si *recistu*,-*a*, adj. part., **requisitus**; vedi *recesitu*.

RECESSIONE, s. f., **recessio**; actione

www.dacoromanica.ro

de *recedere: recessionea passeriloru peregrine d'in terrele nostre e semnu de appropiarea tempului rece.*

RECESSU,-*a*, adj. part. s., **recessus**; oppusu la *accessu* si la *processu: accessulu la lucruri bone, recessulu de celle relle; viéti'a omenimei pare co sta in conginue recesse si processe;* concretu, locu retrassu, secretu, anghiu, retragere : *a petrece trancillu in unu recessu d'in monti.*

RECHIAMARE, v., vedi *reclamare.*

RECIARIU, s. m. reale, pl.-*e*, **lacus, vas refrigeratorium;** vasu de *recitu* vinu, apa si altele; vedi si *recitore.*

1 RECIDERE, v., **recidere**, (d'in *re* si *cadere*); vedi *recadere.*

2 RECIDERE, *recisi, recisu*, v., **recidere**, (d'in *re* si *cedere* = taliare); a taliá d'in ceva, si de ací, a scurtá, *retediá*, 1. proprie : *a recide faguri de miere; a recide arbori, arborei d'in radecina; a recide longulu pèru. barb'a, capulu cuiva, unghiele, degitele cuiva; a recide érb'a cu dentii;* 2. metaforice : *a recide multe d'in unu discursu; a recide vorbele superflue; a recide onorariulu, mercedea cuiva.*

* RECIDIVA, s. f., vedi *recidivu.*

* RECIDIVARE, v., (fr. **récidiver**); a face *recidiva*, a *recadé* in acea-asi culpa; in genere, a revení, renasce, a se repetí, etc.

* RECIDIVATU,-*a*, adj. part. s., **recidivatus.**

* RECIDIVISTU,-*a*, adj. s., (fr. **récidiviste**); care *recidiva*, recade in acea-asi culpa.

* RECIDIVU,-*a*, adj. s., **recidivus**, (fr. **récidif,—récidive**); d'in 1 *recidere*, care *recade*, si in specie, care *recade* in una culpa de acea-asi natura : *criminale recidivu;* si ca subst. pers. *unu recidivu incorrigibile;* — inse f. *recidiva* e si reale, asiá co *recidiva*=recadere in acea-asi culpa;—cu sensu mai estensu : *recidivu,-a*=care revine, renasce, se repete : *febre recidiva, gente recidiva; sementie recidive; reu recidivu.*

* RECIPIENDARIU, *recipiendu, recipiente*, etc.; vedi : *recepiendariu, recepiendu, recepiente.*

* RECIPROCARE, v., **reciprocare**, (fr. **réciproquer**); 1. a face miscare *reciproca*, a miscá in deretru, a miscá in cóce si in collo; si intr. a se miscá in deretru, a se miscá in collo si in cóce: *reciproca marea de doue ori pre di; sér'a se reciproca;* 2. a cere unulu de la altulu; a cere de la unulu si de la altulu; 3. a intorce un'a pentru alt'a, a face altui-a ce ne a facutu.

* RECIPROCATIONE, s. f., **reciprocatio**, (it. **reciprocazione**, fr. **réciprocation**); actione de *reciprocare : reciprocationea flussului marei, reciprocationea talioniloru, reciprocationea pendulului unui orologiu.*

* RECIPROCATORIU,-*toria*, adj. s., **reciprocans;** care *reciproca.*

* RECIPROCATU,-*a*, adj. part., **reciprocatus**, in s. verbului.

* RECIPROCICORNE, adj., **reciprocicornis;** care are *corne reciproce*, intorse inderetru : *reciprocicornii arieti.*

* RECIPROCITATE, s. f., (fr. **réciprocité**); calitate de *reciprocu : reciprocitate de miscare, de adjutorie; lege de reciprocitate a numeriloru primi.*

* RECIPROCU,-*a*, adj., **reciprocus;** (it. **reciproco**, fr. **réciproque**); care merge si vine pre acea-asi calle, care revine pre acea-asi calle, in acellu-asi modu : mutuu, impromutatu, de la unulu la altulu : *miscarile marei sunt reciproce, co-ci dupo flussu urmédia reflussu; vecinii si facu adjutorie reciproce; epistole reciproce, correspondentia reciproca, promisse reciproce, derepturile si detoriele sunt reciproce; natur'a cere utilitate reciproca; obligationile ca si utilitatile, sunt reciproce, chiaru candu nu su ecali;* — in specie, *a)* in grammatica : *pronome reciprocu, verbe reciproce,* cari, de si adesea identice in forma, sunt inse differite in sensu de : *pronome reflessivu, verbe reflessive; versu reciprocu,* in limb'a classica, se pote lege si inapoi, fora se pérda cantitatea, mesur'a in care e scrissu; *b)* in logica, in filosofia : *concepte reciproce* = cari au accuratu acea-asi estensione : *definitulu si definitionea cauta se fia concepte reciproce; propositioni reciproce, reciproc'a*

www.dacoromanica.ro

unei propositione; c) in mathematica : *ratione reciproca = ratione inversa.*

* RECIESCERE, v., **requiescere;** a *ciesce* d'in nou, a repausá, a se recreá, a dormí, a se stemperá, a se impacá : *nu potemu reciesce in pace facia cu acésta ammenitiare;* in specie, a repausá in *mormentu : se reciésca in pace!*

* RECIETE, s. f., **requies;** repausu, statu allu cellui ce *reciesce*, repausu, pace mangaiare, etc.; in specie, repausulu mormentului : *pentru recietea sufletului cellui repausatu.*

* RECIETORIU,-*toria*, adj. s., **requiens, requietorius,-um;** care *reciesce* sau serve la *reciescere;* ca s. m. reale, *recietoriu*, pl.-*e*, locu de repausu allu mortiloru.

* RECIETU,-*a*, adj., **requietus,** repausatu, recreatu, etc.: *agri recieti; osti reciete; recieti cu Domnulu.*

RECIRE,-*escu*, v., 1. trans., **refrigerare :** *a recí apa, vinu, zém'a;* 2. intr., **frigescere, refrigerari :** *nu stá numai in camésia, co recesci; prin trecerea subita d'in mare caldura la intensu frigu recimu; nu mi e frica co voliu recí;* ca refl. *a se recí* are sensu mai energicu : *leuati a mente se nu ve reciti; s'a recitu tare tempulu, se recesce ap'a, aerulu; se recescu buccatele;* metaf. *a se recí de ceva sau de cineva,* **ab aliquo alienari,** a devení indifferente, a se instrainá : *nu sciu de se se fia recitu de amicii sei celli mai boni; s'au recitu toti de tote celle nationali.*

* RECISAMENTU, pl.-*e*, **recisamentum,** (d'in *recisare* de la 2 *recidere*); ce se *recide*, se talia, buccata, buccatella sau buccatelle taliate : *recisamente d'in monete de auru; doue recisamente de pyramide; recisamente de faguri;* (vedi si *retediamentu*).

* RECISARE, v., (**recisare,** compar. si fr. **réciser**); a *recide*, de totu, a talliá de totu, a trunchiá; (vedi si *retediare*).

* RECISIONE, s. f., **recisio,** (fr. **recision**); actione de *recidere* (vedi 2 *recidere*) : *recisionea arborelui d'in radecina; recisionea bubei putrida; recisionea degiteloru.*

* RECISITIONE, *recisitoriu, recisitu*, etc; vedi : *recesitione, recesitoriu, recesitu*, etc.

* RECISU,-*a*, adj. part., (d'in 2 *recidere*), **recisus :** *degitele recise; instrumentu de recisu faguri de miere.*

* RECITANTE, adj. part. pres., **recitans,** (it. **recitante**); care *recita : copilli recitanti fora conscientia lectionile date.*

* RECITARE, v., **recitare,** (it. **recitare,** fr. **réciter**); 1. a dice cu voce inalta, a pronuntiá, a spune ceva, a narrá, si : 2. in specie, *a)* spune d'in memoria, pre d'in afora : *a recitá unu locu de poesia, sau de prosa; copillii recita lectionea loru; multi potu recitá veri-câtu de multe, audite de la cineva; a recitá propriele covente alle cuiva; b)* a spune de pre carte, a lege in genere, éro in parte, α) a citá, lege unu actu in una adunare : *a recitá scrissorile capitanului victoriosu in senatu; a recitá testulu legei; a recitá testamentulu inaintea marturiloru,* β) a lege in publicu, a prelege : *a si recitá nouele compositioni litterarie.*

* RECITATIONE, s. f., **recitatio,** (it. **recitazione,** fr. **récitation**); actione de *recitare : recitationea coventului i fora adjutoriulu scripturei; recitatione d'in memoria a celloru invetiate; recitationile documenteloru.*

* RECITATIVU,-*a*, adj. s., (fr. **récitatif,** it. **recitativo**); aptu la *recitare : tonu recitativu;* in specie ca subst. reale m. sau f., *recitativulu, recitativ'a,* canticu ce se *recita* mai multu de câtu se canta : *recitative d'in oper'a comica.*

* RECITATORIU,-*toria*, adj. s., **recitator,** (it. **recitatore,** fr. **récitateur**); care *recita : boni recitatori de poesia si de prosa : ca se gusti acésta poesía, róga pre unu recitatoriu se ti ua recite; recitatorii de documente, de acte, de testulu legii la unu tribunariu.*

* RECITATU,-*a*, adj. part., **recitatus,** in s. verbului.

RECITORE, s. f., vedi *recitoriu.*

RECITORIU,-*toria*, adj. s., **refrigerans, vas refrigeratorium;** care *recesce* sau *serve a recire : ghiacia recitória de apa;* ca s. reale, m., *recitoriu*, pl.-*e;* ce serve la *recire*, fia vasu, fia beutura, fia

www.dacoromanica.ro

mancare, fia medicamentu; f. *recitoria* = *recitore*, vasu de *recire*; vedi si *reciariu*.

RECITU,-*a*, adj. part., **refrigeratus**; in s. verbului.

RECITURA, s, f., **congelatum**; resultatu allu actionei de *recire*, si in specie buccata congelata : *recitura de limonia; reciture de pesce, de petiore de porcu*; vedi si *rece*, pl. *reci*.

* RECLAMA, s. f., (fr. **réclame**), proprie mediu de *reclamare*, si in specie : *a)* coventu ce se pune sub ultim'a pagina a unei folia typarita, spre a *rechiamá* in memoria pêno unde s'a typaritu pre acea pagina; *b)* ultimu coventu d'in unu canticu, d'in unu versu, etc.; *c)* micu articlu de diariu, prin care se recommenda ceva.

* RECLAMANTE, adj. part. pres., **reclamans**, (fr. **réclamant**), care *reclama*; vedi si *reclamatoriu*.

RECLAMARE, (*recliamare*, *rechiamare*), v., **reclamare**, **provocare**, (fr. **réclamer**, it. **reclamare** si **rechiamare**); 1. a *clamá* sau *chiamá* inderetru : *a reclamá ouile, cânii, callii; a reclamá pre plecati in calle*; 2. a *clamá* sau strigá contra, a responde cu *clamare* la *clamare*; mai vertosu, a contradice : *voi reclamati la tote câte sunt bone, si taceti la tote proponerile relle; cumu se inchidemu gurele celloru ce le pèsa si cari reclama?* 3. a revindicá, a cere ca dereptu : *a reclamá boulu seu de la furu*; 4. in genere, a protestá : *a reclamá contra opinionea espressa asupr'a intentionei selle*.

RECLAMATIONE, (*rechiamatione*), s. f., **reclamatio**, (fr. **réclamation**); actione de *reclamare* : *reclamationile celloru inversionati nu ne sparia; n'ai neci unu coventu de reclamatione in contr'a vecinului; reclamationea ceteloru plecate la campulu de batalia*.

RECLAMATORIU,-*toria*, adj. s., (fr. **réclamateur**); care *reclama* : *reclamatorii contra toti si tote*.

RECLAMATU, (*rechiamatu*),-*a*, adj. part., **reclamatus**, **revocatus**, in s. verbului.

RECLAMITARE, v., **reclamitare**; intensivu sau iterativu d'in *reclamare*, a totu *reclamá*, a *reclamá* continuu si cu mare violentia.

RECLINANTE, adj. part. pres., **reclinans**, care *reclina*.

RECLINARE, v., **reclinare**, (fr. **réclíner**); a *cliná* sau plecá in deretru, spre spate, a redimá pre spate, pre dosu; in genere, a se plecá si departá in una parte de lini'a derépta.

RECLINATIONE, s. f., (**reclinatio**, fr. **réclination**); actione de *reclinare* : *reclinatione de la bene si inclinatione la reu*.

RECLINATORIU,-*toria*, adj. s., **reclinans**, **reclinatorium**, (comp. si fr. **réclinatoire**); care *reclina*; ca s. m. reale, *reclinatoriu*, pl.-*e*, si f. *reclinatória* = *reclinatóre*, locu de colcatu, de dormitu.

RECLINATU,-*a*, adj. part., **reclinatus**; in s. verbului.

RECLINE, si *reclinu*,-*a*, adj., **reclinis** si **reclinus**; plecatu in apoi, spre spate; si in genere, plecatu tare in una parte; vedi si *reclive*.

RECLIVE, si *reclivu*,-*a*, adj., **reclivis**, - **us**; plecatu inapoi, spre spate, si prin estensione, plecatu tare in una parte; metaf. rigidu.

* RECLUDERE, *reclusi*, *reclusu*, v., **recludere**, 1. in sensulu anticu, contrariu simplului *cludere* sau *claudere*, si prin urmare : *recludere* = *deschidere*; a deschide ce e închisu : *a reclude portile, usiele, peptulu animaliloru, guttulu cu pumnariulu*; 2. in sensulu modernu, a inchide bene, a bagá si tiné in profunda inchisore, a marginí, separá cu totulu de societate : *criminali condemnati si reclusi; penitentii se recludu de bona volia; ce te ai reclusu in casa si nu mai essi in lume?*

* RECLUSIONE, s. f., (**reclusio**, fr. **réclusion**); actione de *recludere*, cumu si statu allu cellui *reclusu*, mai vertosu in insemnarea verbului de sub 2. : *a se condemná singuru la eterna reclusione in una cella a monasteriului; a condemná pre fallitii fraudulenti la reclusione de trei anni; aspra reclusione*.

* RECLUSU,-*a*, adj. part., **reclusus**; in s. verbului.

www.dacoromanica.ro

RECOCERE, v., (se conjuga ca v. *cocere*), **recoquere**, 1. a cóce de a dou'a óra; 2. in genere, a pará sau prepará de a dou'a óra prin actionea focului; 3. a cóce forte, tare; vedi si *rescocere*.

RECOCTU = *recoptu,-a*, adj. part., **recoctus**; in s. verbului.

RECOGITARE = *recugetare*, v., **recogitare**, a *cogitá* si érosi *cogitá*, a *cogitá* affundu si maturu.

RECOLCARE = *reculcare*, v., **recollocare, recumbere**; a *colcá* érosi, refl., *a se recolcá*; vedi si *recollocare*.

RECOLLECTU,-*a*, adj. part., (**recollectus**), recollessu : *mente recollecta, poteri recollecte; grane de annu recollecte;* — de ací si f., *recollecta*, scurtatu in *recolta;* vedi *recolta*.

RECOLLEGERE = *recullegere*, *recollessi*, *recollessu* si *recollectu*, (scurtatu, *recoltu*, de unde *recolta*), v., **recolligere**, (comp. si fr. **recueillir**); 1. a college, stringe érosi ce s'a resipitu : *a recollege armat'a respandita;* 2. a stringe de pre drumu = *a recolleye copillii espositi;* 3. a restituí, a recreá, a leuá d'in nou : *a si recollege poterile, a si recollege mentea, cogitarea, ideele*, si de ací : *a se recollege*, a si vení in sene, a intrá in sene, a si concentrá tote poterile, etc.; 4. a stringe la tempu si depune la loculu covenitu : *a recollege grânele, viniele*; (vedi si *recoltare*).

RECOLLOCARE, v., **recollocare**; a *collocá* érosi, in loculu sau positionea anteriore; in specie, a pune, longí, intende érosi in patu, pre patu, ca se dórma, etc.; vedi si *recolcare*.

* RECOLTA, s. f., (vedi *recollegere*, si *recollectu*), **frugum perceptio**, (fr. **récolte**); actione de *recollegere* sau stringere fructele pamentului, déro si fructele collesse sau strinse : *recolt'a acestui annu a fostu câtu se pote de bona; recolta de vinia, de prune, de pepeni; estu tempu n'amu avutu recolta.*

* RECOLTARE, v., **fruges percipere**; a face *recolta : tempulu de a recoltá; a recoltá grânele, viniele, fênulu, nutretiulu;* metaf., *d'in peccatu dorere recoltàmu.*

* RECOLTATU,-*a*, adj. part., *collesu.*

RECOMBINARE, v., (fr. **recombiner**); a *combiná* de a dou'a óra.

RECOMMENDABILE, adj., **commendabilis**, (fr. **recommandable**); demnu de *recommendatu.*

RECOMMENDANTE, adj. part.pres., **commendans**, (fr. **recommandant**), care *recommenda;* vedi si *recommendatoriu.*

RECOMMENDARE, v., **commendare**, (fr. **recommander**); a *commendá* cu totu de adensulu; 1. in genere : *a recommendá servitoriului se veghiedie bene cas'a, a recommendá cuiva se urmaresca passii unei persone suspecte; recommendati copilliloru se se porte bene; ve recommendu concordi'a si bon'a intellegere intre voi;* 2. in specie, a propune pre cineva ca demnu de a fi acceptu, a vorbí bene pentru densulu : *a recommendá pre strainu amiciloru sei; a recommendá cuiva unu poetu, unu servitoriu, unu invetiatoriu, una carte; a recommendá lui Domnedieu suffletele repausatiloru;* vedi si *commendare* sau *commandare.*

RECOMMENDATIONE, s. f., **commendatio**, (fr. **recommandation**); actione de *recommendare : scrissore, vorbe de recommendatione; recommendationile facute de maiestru discipliloru; fora una recommendatione speciale nu vei capitá ce vrei de la acésta persona.*

RECOMMENDATORIU,-*toria*, adj. s., **commendans**, (comp. si fr. **recommandatoire**); care *recommenda* sau serve a *recommendá : scrissore recommendatoria, covente recommendatorie;* vedi si *recommendante.*

RECOMMENDATU,-*a*, adj. part., **commendatus**; in s. verbului : *persone recommendate, càrti recommendate; scrissore recommendata la posta.*

* RECOMPENSA, s. f., (it. **ricompensa**, fr. **récompense**), **præmium, merces**; pretiu pentru unu servitiu, remuneratione data d'in reconnoscentia a benelui ce ni s'a facutu, a meritului cellui ce a facutu servitie, etc. : *recompensele date barbatiloru meritosi pentru patria; de mi vei face acestu bene, vei capetá una bona recompensa; recompense ecali meritului; écco recompens'a servitieloru nostre; recompensa militare, nationale;*

www.dacoromanica.ro

si celli ce facu reu capeta recompens'a covenita reutatei selle; recompens'a cellui reu e pena.

* RECOMPENSARE, v., (fr. **récompenser**, it. **ricompensare**); **remunerare, perşolvere;** a dá *recompensa : a recompensá meritele, servitiele, faptele, operile meritose; câtu-mi dai tu, nu recompensa neci minim'a parte d'in sudorile melle, d'in perderile ce am sufferitu d'in caus'a tea; prin recompensele ce dau celli potenti celloru ce i lingusescu si i ammagescu, acesti-a merita se fia ammagiti; a recompensá damnulu addussu; pentru reu cu reu vei fi recompensatu.*

* RECOMPENSATIONE, s. f., **remuneratio;** actione de *recompensare.*

* RECOMPENSATORIU,-*toria*, adj. s., **remunerator;** care *recompensa: Domnedieu e recompensatoriulu celloru boni si celloru rei.*

* RECOMPENSATU,-*a*, adj. part., (fr. **récompensé**, it. **ricompensato**); remuneratu.

RECOMPONENTE=*recompunente*, adj. part. pres., **recomponens;** care *recompone : partile recomponenti totulu;* vedi si : *recomponitoriu, recompositoriu.*

RECOMPONERE=*recompunere*, v., (se conjuga ca v. *ponere=punere*), **recomponere**, (fr. **recomposer**); a *compone* érosi, d'in nou : *a recompone machin'a desfacuta; a recompone elementele aflate prin analyse chymica; a recompone perii pusi in desordine; a recompone una pagina.*

RECOMPONITORIU = *recompunitoriu,-toria*, adj. s., vedi : *recomponente, recompositoriu.*

RECOMPOSITIONE, s. f., **recompositio**, (fr. **recomposition**); actione si effectu allu actionei de *recomponere : recompositionea unui corpu d'in elementele selle, recompositionea mai multoru pagine plene de errori typographice.*

RECOMPOSITORIU,-*toria*, adj. s., **recomponens;** care *recompone* sau serve a *recomponere;* vedi si *recomponente.*

RECOMPOSITU si *recompostu*,-*a*, adj. part., **recompositus, recompostus**, recompusu : *corpulu desfacutu in elemente, déro recompositu prin combinationea acestoru-a.*

RECOMPOSU = *recompusu*,-*a*, adj. part., **recompositus : *machin'a descompusa si recompusa;*** s. *operatione de recompusu ce s'a descompusu.*

RECOMPLETARE, v., **iterum complere;** a *completá* érosi, d'in nou.

RECOMPUTARE, v., (**recomputare**, fr. **recompter**); a *computá* de a dou'a óra.

* RECONCILIABILE, adj., (fr. **réconciliable**); care se pote *reconciliare.*

* RECONCILIANTE, adj. part. pres., **reconcilians ;** care *reconcilia,* applecatu la *reconciliare : spiritu reconciliante.*

* RECONCILIARE, v., **reconciliare,** (fr. **reconcilier**, it. **riconciliare**); a *conciliá* éro si : *a reconciliá socii érosi certati;* in genere, a impacá pre celli desbinati, certati : *a reconciliá pàrtile, factionile, fractionile adunantiei ;* metaf. *a reconciliá parutele differentie de opinioni, de principie.*

* RECONCILIATIONE, s. f., **reconciliatio;** actione si effectu allu actionei de *reconciliare : reconciliationea gratiei Domnitoriului, reconciliationea celloru dóue familie, celloru doue factioni; reconciliatione sincera de amendoue partile; reconciliatione cu conscienti'a, cu Domnedieu, cu societatea omenesca.*

* RECONCILIATORIU,-*toria*, adj. s., **reconciliator;** care *reconcilia* sau serve a *reconciliare : covente reconciliatorie.*

* RECONCILIATU,-*a*, adj. part., **conciliatus;** *conciliatu* érosi.

* RECONCINNARE, v., **reconcinnare;** a *concinná* érosi, a repará : *a reconcinná casele:* metaf. *a reconcinn á damnele.*

* RECONDERE, *recondui, recondutu* si *reconditu,* v., **recondere;** *a conde* sau pune inapoi, inderetru, la una parte, si de ací, a departá, ascunde, a dá affundu, affundá, bagá, etc. : *a reconde grânele in bone granarie; armat'a fugaria se recondù in una desa selba; a si reconde urr'a, meni'a.*

* RECONDIRE, v., (**recondire**, it. **ricondire**); *a condí,* aromatisá d'in nou, inco una data.

1 RECONDITU, (pron. *recondítu*),-*a*, adj. part. d'in *recondire.*

www.dacoromanica.ro

2 RECONDITU,-*a*, (pron. *recónditu*), adj. part., (d'in *recondere*), **reconditus**; ascunsu, datu affundu, etc.: *reconditele secrete alle naturei; avutiele recondite in sênulu pamentului.*

* RECONDUTU,-*a*, adj. part., (d'in *recondere*), **reconditus.**

RECONDUCERE, v., (se conjuga ca v. *ducere*), v., **reconducere**, (fr. **réconduire**); a *conduce* érosi sau inapoi, inderetru; 1. in genere: *a reconduce sociele de la spectaclu a casa; Xenophonte recondusse d'in Asi'a in Europ'a celli dieci milli de Greci; déco remâni asta séra la mene, te reconducu eu ensu-mi a casa; a reconduce pre visitatori pêno la pórta;* 2. in specie, a rearrendá.

RECONDUCTIONE, s. f., (fr. **réconduction**); actione de *reconducere;* 1. in genere: *reconductionea mulierei de la theatru a casa;* 2. in specie: *reconductionea unei mosía, unoru case, unoru agri, unei vinia.*

RECONDUCTORIU, -*toria*, adj. s., (**reconductor**), **reconducens**; care *reconduce* sau serve a *reconducere.*

RECONDUCTU,-*a* adj. part. s., **reconductus**; in s. verbului sub 2.: *agri reconducti, case reconducte.*

RECONDUSSU,-*a*, adj. part. s., **reconductus**, in s. verbului sub 1.

* RECONFESSARE, v., (fr. **reconfesser**); a *confessá* de a dóu'a óra, a mai *confessá* inco una data.

* RECONFESSATU,-*a*. adj. part., (fr. **reconfessé**); *confessatu* de a dóu'a óra.

* RECONFIRMARE, v., (fr. **réconfirmer**); a *confirmá* érosi d'in nou.

* RECONFIRMATU,-*a*, adj. part., *confirmatu* d'in nou.

*RECONFORMARE, v., **rursum conformare**, (it. **riconformare**); a *conformá* érosi, d'in nou.

* RECONFORMATU,-*a*, adj. part., d'in nou *conformatu.*

*RECONFORTANTE, adj. part. pres. **recreans**, (fr. **réconfortant**), d'in nou *confortatu.*

* RECONFORTARE, v., **recreare, reficere**, (fr. **réconforter**); *a confortá* d'in nou, si de ácí, a *confortá* bene, de plenu: *a si reconfortá stomaculu cu beutura de vinuri generose; a reconfortá cu bone sperantie ânimele celloru afflicti.*

* RECONFORTATIONE, s. f., **recreatio** (fr. **réconfortation**); actione si effectu allu actionei de *reconfortare.*

* RECONFORTATIVU,-*a*, adj., **recreans**, (fr. **réconfortatif**); aptu a *reconfortare: beuture, mancari reconfortative.*

* RECONFORTATORIU,-*toria*, adj. s., care *reconforta* sau serve a *reconfortare;* vedi si: *reconfortativu, reconfortante.*

* RECONFORTATU,-*a*, adj. part., d'in nou *confortatu.*

* RECONFORTU, pl.-*e*, **recreatio, solatium, levamen**, (fr. **réconfort**); actione, déro mai vertosu mediu si effectu de *reconfortare: reconforte pentru ânimele amarite.*

* RECONFRONTARE = *reconfruntare*, v., **iterum conferre**, (it. **riconfrontare**, fr. **reconfronter**); a *confrontá* d'in nou, de a dou'a óra: *a reconfrontá marturii dejá confrontati.*

* RECONFRONTATIONE, s. f., (fr. **reconfrontation**); actione de *reconfrontare.*

* RECONFRONTATU,-*a*, adj. part., d'in nou *confrontatu.*

* RECONGREGARE, v., **iterum congregare**, (it. **ricongregare**), a *congregá* érosi, de a dóu'a óra.

* RECONJUNGERE, v., (se conjuga ca verbu *jungere*), (it. **ricongiugnere**); a *conjunge* de a dou'a ora, *a conjunge* érosi, d'in nou.

* RECONNITIONE, s. f., **recognitio**, (fr. **recognition**); actione de *reconnoscere: reconnitionea culpeloru selle; reconnitionea callarimei, pedestrimei, cartei de currendu essita la lumina.*

* RECONNITIVU,-*a*, adj., **recognitivus**, (fr. **récognitif**); aptu, destinatu la *reconnoscere: actu reconnitivu.*

* RECONNITU,-*a*, adj., **recognitus**; reconnoscutu: *culpele reconnite, détoría vechia reconnita, beneficie reconnite.*

RECONNOSCENTE, adj. part. pres., **recognoscens, gratus, beneficiorum memor**, (compara it. **riconoscente**, fr. **reconnaissant**); care *reconnosce*, 1. in genere: *debitori reconnoscenti inscrissele de-*

www.dacoromanica.ro

détorie; 2. in specie, gratu, care *reconnosce* benele facutu, care tine mente beneficiele si doresce d'in ânima a satisface pre benefactoriu; *ve sumu reconnoscenti de acésta mare benefacere; nereconnoscentelui se retragu munerile;* vedi si *reconnoscutoriu.*

RECONNOSCENTIA, = *recunnoscentia,* s. f., **agnitio; animus gratus,** (it. **riconoscenza,** fr. **reconnaissance**); calitate si actu de *reconnoscente;* 1. in genere : *reconnoscentiele facute asupr'a positionei ostelui;* 2. in specie : *reconnoscentia profunda cotra benefactori.*

RECONNOSCERE = *recunnoscere, reconnoscui, reconnoscutu* si *reconnitu,* v., **recognoscere; agnoscere, gratum vel beneficiorum memorem esse, gratiam habere vel referre,** (compara si fr. **reconnaître,** si it. **riconoscere**); a *connósce* érosi, a leuá, capitá érosi connoscenti'a unui ce perdutu; 1. proprie si in genere : *a reconnósce celle sciute si uitate una data; auditorii nu astépta a connosce de la noi lucrulu, ci a reconnosce numai ce si densii sciu; cu greu se pote cineva reconnosce asiá travestitu; dupo facia reconnoscu co ellu e filiulu teu; a si vení in fire si reconnosce copillii, amicii; reconnoscu in acestu opu geniulu celebrului poetu allu epopeiei nostre;* 2. in specie, *a)* a cercetá, observá, esplorá, trece in revisione, etc. : *se tramettu inainte callari, cari se reconnósca locurile;* a *recunnosce armat'a; a reconnosce càrtile de nou essite la lumina, nou'a editione a codiciloru; b)* a pertunde, intellege : *dupo ocli te reconnoscu ce cogiti; c)* a *connósce* ca allu seu, ca addeveratu, a nu se face co nu connosce, a confessá etc. : *a reconnosce culp'a; a reconnosce detoriele selle, meritele altui-a; a reconnósce unu copillu ca filiu allu seu; a reconnósce de rege, de domnu; a nu recunnósce domní'a, auctoritatea, dereptulu cuiva; de ce nu reconnosci co am dereptu? la morte reconnoscù fét'a de filia a sea; d)* ca mai desu, a *connosce* benele facutu si voliosu a responde cu alte beneficie : *reconnóscemu si purrurea vomu reconnósce benele ce ne faceti; a reconnósce servitiele cu servitie; a reconnóscé unu bene cu duplu, cu triplu bene.*

RECONNOSCUTORIU,-*toria,* adj. s., **recognoscens, beneficiorum memor;** care *reconnosce,* 1. in genere : *callari reconnoscutori ai positioniloru inimicului;* 2. in specie : *reconnoscutori cotra benefacutori;* vedi si *reconnoscente,* (compr. si it. **riconoscitore**).

RECONNOSCUTU = *recunnoscutu,-a,* adj. part., **recognitus.**

* RECONSEMNARE, v., **reconsignare,** (it. **riconsegnare**); a *consemná* érosi, d'in nou.

* RECONSIDERARE, v., **iterum considerare,** (it. **riconsiderare**); a *considerá* érosi, de a dou'a óra, d'in nou.

* RECONSILIARE, v., **iterum consilium dare,** (it. **riconsiliare**); a *consiliá* érosi, d'in nou.

* RECONSOLARE, v., **denuo solari vel consolari,** (it. **riconsolare**); a *consolá* d'in nou.

* RECONSOLIDARE, v., **iterum consolidare,** (fr. **reconsolider**); a *consolidá* d'in nou.

* RECONSTITUENTE, adj. part. pres., care *reconstitue.*

* RECONSTITUERE, si-*ire,* v., **iterum constituere,** (fr. **reconstituer**); a *constituí* érosi, d'in nou.

* RECONSTITUTIONE, s. f., (fr. **reconstitution**); actione de *reconstituere.*

RECONSTITUTU,-*a,* adj. part., *constitutu* sau *costituitu* d'in nou.

* RECONSTRUCTIONE, s. f., (fr. **reconstruction**); actione de *reconstruere; reconstructionea edificieloru publice; reconstructionea templeloru.*

* RECONSTRUCTU,-*a,* adj. part., (fr. **reconstruit**); *reconstrussu : temple reconstructe.*

* RECONSTRUERE, si *reconstrugere,* v., **iterum construere,** (fr. **reconstruire**); *a construe* de a dou'a ora, a reparâ : *e mai usioru a derimá de câtu a reconstrue.*

* RECONSTRUSSU,-*a,* adj. part., d'in nou *construssu.*

* RECONSULTARE, v., **iterum con-**

www.dacoromanica.ro

sulere; a *consultá* d'in nou, (comp. fr. **reconsulter**).

* RECONTINUARE, v., (fr. **recontinuer**); a *continuá* d'in nou, a reincepe *continuarea : a recontinuá una vechia dynastía.*

* RECONTINUATIONE, s. f., (fr. **recontinuation**); actione de *recontinuare : recontinuationea operei interrupte.*

* RECONTINUATU,-*a*, adj. part., d'in nou *recontinuatu.*

RECONTRAGERE, v., (se conjuga ca v. *tragere*), **iterum contrahere**; a *contrage* érosi, d'in nou; a *contrage* cu potere, cu energía.

* RECONVOCARE, v., **iterum convocare**; a *convocá* érosi, de a dou'a ora, d'in nou.

* RECOPIARE, v., **iterum describere**, (it. **recopiare**, fr. **recopier**); a copiá a dou'a ora; a copiá d'in nou.

* RECOPIATU,-*a*, adj. part., d'in nou *copiatu.*

* RECORDABILE, adj., **recordabilis**; ce se pote *recordare : multime de lucruri recordabili stau in memori'a o-mului.*

* RECORDARE, v., **recordari** si **recordare**, (it. **ricordare**, fr. **recorder**); a repune in *corde*, in memoria, a aduce amente; 1. mai raru ca trans.: *a recordá cuiva celle uitate;* metaf. a spune, memorá; 2. ca mai desu, refl. *a si recordá*=a si aduce amente : *cu placere ne recordàmu de benefacerile, de fericirile si chiaru nefericirile trecute;* — a si cogitá, pune in mente : *candu mi recordu celle patite, mi tremura totu corpulu;* — 3. d'in *corda, recordare* = a tende inco una data, sau de mai multe ori *cord'a* unui arcu, unui instrumentu musicale, etc., a *incordá* bene, tare; inse in acestu sensu mai bene : *reincordare.*

* RECORDATIONE, s. f., **recordatio**, (it. **ricordazione** si **ricordagione**; fr. **recordation**); actione si facultate de *recordare :* suvenire, memoria, aducere a mente : *placuta e recordationea de rellele patite si trecute.*

* RECORDATIVU,-*a*, adj., **recordativus**; aptu la *recordare.*

RECORE, (d'in *rece, recire*), s. f., **frigus**; contrariu la *calore* sau *caldura : recórea demanetieloru si sereloru de véra; recórea selbeloru frondiose; e recóre, se face recóre spre séra; in casa, la umbra e mai recóre de câtu afora la sóre; a laborá, secerá, cossí pre recóre; a plecá de nópte pre recóre; a sentí recóre; sentimu recóre in stomacu; recorea revivifica florile si érb'a.*

RECORIRE,-*escu*, v., **refrigerare, aestum leveare, frigescere, frigere; recreare, levare, mitigare**; 1. a face sau dá *recóre : a recorí cas'a; a recorí sorbitur'a, sufflandu in ea; se essimu d'in acésta suffocante calore, si se ne recorimu pucinu; cotra séra incepe a se recorí; tempulu s'a recoritu sensibile; a recorí florile si érb'a udandu-le; a se recorí scaldandu-se cu apa rece; altii pretendu a se recorí, scaldandu-se in apa calda; a si recorí faci'a, capulu, petiorele;* 2. a usiorá, micusiorá caldur'a *febrile* in parte, si de ací, a usiorá, micusiorá, alliná dorerea, sufferenti'a, etc.: *mi s'a mai recoritu si ânim'a si capulu, de candu audu consolationile telle; copillulu ardea ca foculu, acumu pare ceva mai recoritu; dupo atâte grelle labori s'ar cadé se ve mai recoriti si voi.*

RECORITORE, s. f., vedi *recoritoriu.*

RECORITORIU,-*toria*, adj. s., **refrigerans, refrigeratorius,-um**; care *recoresce* sau serve a *recorire : umbre recoritórie, medicamentu recoritoriu, beuture recoritórie;* ca s. reale, *a)* m. *recoritoriu*, pl.-*e*, ce serve a *recorí ; recoritóriele tinu stomaculu in stare bona ; b)* f. *recoritória* = *recoritóre*, in genere cu sensulu formei de sub *a);* éro in specie, locu sau vasu de *recorire.*

RECORITU,-*a*, adj., **refrigeratus**; in s. verbului *recorire.*

RECOROSU,-*a*, adj., **frigidus, gelidus**; plenu de *recóre : nopti recoróse, véra recorósa, selbe recorose;* metaf. *recoróse covente pentru foculu ânimei nostre.*

* RECORPORARE, v., **recorpare**; a *corporá* érosi, a face érosi *corpu;* si *reincorporare,* déro cu ore-care differentia de sensu.

www.dacoromanica.ro

* RECORPORATIONE, s. f., **recorporatio**; actione de *recorporare*.

* RECORPORATIVU,-*a*, adj., **recorporativus**; relativu la *recorporatione : recorporative cucurbite.*

* RECORPORATU,-*a*, adj. part., **recorporatus.**

RECORREGERE, v., (se conjuga ca v. *corregere*, si ca simplulu *regere*); a *correge* érosi, a dou'a ora, d'in nou: *recorrege astadi correctur'a facuta eri.*

RECOSERE, v., (se conjuga ca v. *cósere*), **resuere, resarcire**, (fr. **recoudre**); a *cóse* érosi, a *cóse* a dou'a óra, d'in nou; in specie, a *cóse* ce s'a *discosutu.*

RECOSSIRE, v., **iterum demetere, desecare**; a *cossí* de a dou'a óra.

* RECREANTE, adj. part. pres., **recreans**; care *recrea;* vedi si: *recreativu, recreatoriu.*

* RECREARE, v., **recreare**, (it. **ricreare**, fr. **recréer**, si **récréer**); 1. a *creá* sau face érosi, a face d'in nou, de a dou'a óra : *a recreá lumea in idea; a si recreá starea perduta;* 2. ca mai desu, a repune in stare bona anteriore, *a)* in genere, α) vorbindu de corpu sau de poterile lui : *a recreá óstea cu somnu si nutrimentu indestullatoriu; a si recreá petiorele de lassitudinea callei pedestre;* β) vorbindu de suffletu, de poterile sufletului : *a recreá ânimele afflicte; cetatianii se recreara dupo espulsionea tyrannului; b)* in specie, a resuffiá, a pertrece, a se divertí : *dupo lucru multu, cauta se ne recreamu bene; sunt óre de lucru si óre de recreatu; a se recreá, conversandu cu amicii; unu lucru pare a ne recreá de altulu, co-ci varietatea pare a recreá forte pre omu; verdéti'a recrea oclii nostri.*

* RECREATIONE, s. f., **recreatio**, (fr. **récréation**); actione de *recreare : recreationile copilliloru studiosi voru fi dese si scurte; a fi in recreatione; recreatione de unu lucru prin altu lucru mai usioru; recreationea armatei fatigate de multu mersu; recreationea poteriloru corpului si alle mentei.*

* RECREATIVU,-*a*, adj., (fr. **récréatif**); aptu a *recreare : jocu recreativu; divertimente recreative, lecture recreative, beuture recreative.*

* RECREATORIU,-*toria*, adj. s., **recreator, recreans**; care *recrea* sau serve a *recreare : geniu recreatoriu allu societatei omeniloru; beutura recreatoria de stomacu:* vedi si : *recreativu*, si *recreante.*

* RECREATU,-*a*, adj. part. s., **recreatus**; in s. verbului : *armata bene recreata; recreati forte prin jocurile mimice; trei dille se ceru pentru recreatulu omeniloru atâtu de seccati de poteri.*

* RECREMENTOSU,-*a*, adj., (fr. **récrémenteux**); plenu de *recrementu.*

* RECREMENTU, pl.-*e*, **recrementum**, (fr. **récrément**; — d'in *recernere*), 1. in genere, ce se allege reu d'in ceva : *recremente de plumbu, de ferru, de grânu, de farina;* 2. in specie, *a)* ca si *escrementu* sau *scrementu; b)* umore rea, care despartita de sânge prin unu organu secretivu, revine pre calle de absorptione : *recremente de generatione, recremente alimentarie, recremente lubrifice.*

RECREPARE, v., **recrepare**; a *crepá* de repetite ori vorbindu de despicarea unui lemnu; dero si mai vertosu de sonulu produssu.

RECREPATU,-*a*, adj. part. sup. d'in *recrepare.*

RECRESCENTE, adj. part. pres., **recrescens**, (it. **ricrescente**), care *recresce : ape recrescenti.*

RECRESCENTIA, s. f., (it. **recrescentia**), statu si actione de *recrescente : recrescenti'a apeloru reversate in tempulu noptei.*

RECRESCERE, v., (se conjuga ca v. *crescere*), **recrescere**, (it. **ricrescere**, fr. **recroître**); a *cresce* érosi, d'in nou; a mai *cresce : riulu scadusse, déro a recrescutu.*

RECRESCUTU, -*a*, adj. part. d'in *recrescere.*

* RECRIMINANTE, adj., (fr. **récriminant**); care *recrimina.*

* RECRIMINARE, v., (fr. **récriminer**); a respunde la *incriminari* cu alte *incriminari : recrimini si tu, de si esti culpabile; accusatulu recrimina accusatoriului.*

www.dacoromanica.ro

* RECRIMINATIONE, s. f., (fr. **récrimination**); actione de *recriminare*.

* RECRIMINATORIU,-*toria*, adj. s., (comp. si fr. **récriminatoire**); care *recrimina* sau serve a *recriminare*: *plangeri recriminatorie*.

* RECRIMINATU,-*a*, adj. part. d'in *recriminare*.

* RECRUDESCENTE, adj. part. pres., **recrudescens**, (fr. **recrudescent**); care *recrudesce*.

* RECRUDESCENTIA, s. f., (fr. **recrudescence**, it. **ricrudescenza**); statu de *recrudescente*: *recrudescentia de doreri*.

* RECRUDESCERE, v., **recrudescere**; a deveni érosi *crudu*, a intetí, aleuá noua intensitate, vorbindu mai vertosu de doreri, de morbi, etc.: *vulnerile recrudescu; furi'a caldurei febrile recrudesce; dororile recrudescura; bellulu si furorile lui recrudescu*; vedi si *recrudire*.

RECRUDIRE,-*escu*, v., **recrudescere**; camu in acellu-asi sensu cu allu formei *recrudescere*.

RECRUDITU,-*a*, adj. part. d'in *recrudire*.

* RECRUTARE, v., **supplementum exercitui conscribere**, (fr. **recruter**); a-stringe, a chiamá la militia noui *recruti* (vedi *recrutu*).

* RECRUTU,-*a*, s., **novus miles, tiro, novicius**; 1. nou chiamatu sau addussu in armata, nou militariu cu care se implenesce loculu unui militariu emeritu si liberatu d'in servitiu; 2. in genere, noviciu, ignorante, rude in ceva: *noi sumu inco recruti in acésta arte, in acésta scientia, in connoscenti'a lumei reale*. (D'in *recrescere, recrescutu*, contrassu *recrutu*).

* RECTALE, adj., (fr. **rectal**); relativu la *rectulu* intestinului: *vêna rectale*.

* RECTANGLU,-*a*, adj. s., (fr. **rectangle**); care are anghiuri *recte* sau *derepte*: *figure rectangule; triangulu rectanglu*; ca s. m. reale: *unu rectanglu* = *rectangulu*, parallelogrammu cu patru ânghiuri derepte.

* RECTANGULARIU,-*a*, adj., (fr. **rectangulaire**); relativu la unu *rectanglu*: *figura rectangularia*.

* RECTARE, = *reptare*, v., vedi: *directare* = *derectare* = *dereptare*, si *indereptare, indreptare*.

* RECTASCENSIONE, s. f., **ascensio recta**; ascensione derépta a stelleloru, in astronomia.

* RECTICARE, = *repticare*, *retticare*, v., vedi: *derecticare* = *dereptic-are*=*deretticare*, si mai vertosu: *retticare* = *redicare*.

* RECTE, adv., vedi *rectu*.

* RECTICORNE, adj., (fr. **recticorne**); care are *corne* sau antenne *recte*, subst. *recticornile*, sectione d'in famili'a insecteloru *rynchophore*.

* RECTIFICANTE, adj. part., (fr. **rectifiant**); care *rectifica*.

* RECTIFICARE, v., **corrigere, ad regulam exigere**, (fr. **rectifier**); a pune in regula, in ordine, a indereptá, a corrége: *a rectificá computele, limitile a doue mosie vecine, constructionile relle alle frasei; a rectificá una licóre destillata*.

* RECTIFICATIONE, s. f., (fr. **rectification**); actione de *rectificare*: *rectificationea frontarieloru*.

* RECTIFICATIVU,-*a*, adj., (fr. **rectificatif**); aptu a *rectificare*.

* RECTIFICATORIU,-*toria*, adj. s., (fr. **rectificateur**); care *rectifica* sau serve a *rectificare*: *rectificatoriulu computeloru*; s. m. reale, *unu rectificatoriu*, pl.-*e*, instrumentu de *rectificatu* licori.

* RECTIFICATU,-*a*, adj. part. s., (fr. **rectifié**): *calculu rectificatu; instrumentu de rectificatu licori*.

* RECTIFLORE, adj., (fr. **rectiflore**); care are *flori recte*, parallele cu assea plantei.

* RECTIGRADU,-*a*, adj., (fr. **rectigrade**); care *grade*=merge *directu* ainte: *rectigradii paiangini*.

* RECTILINIU,-*a*, adj. (fr. **rectiligne**); care are *linia recta*: *figura rectilinia, triangle rectilinie, miscare rectilinia, fustelli rectilinii*.

* RECTINERVU,-*a*, adj., (fr. **rectinerve**); care are *nervi recti*: *folia rectinerva*.

* RECTIONE, s. f., **rectio**; actione de *regere*, directione, administratione: *rectionea averei publice*.

www.dacoromanica.ro

* RECTIROSTRU,-*a*, adj., (fr. **rectirostre**); care are *rostrulu rectu : passere rectirostra.*

* RECTITARE, v., **rectitare**; intensivu d'in *regere*, a *rege* cu taría si potere; a tiné bene in linia *directa*, a direptá, continé in regula.

* RECTITE, s. f., (fr. **rectite**); inflammatione de *rectu.*

* RECTITUDINE, s. f., **rectitudo**, (fr. **rectitude**); calitate de *rectu;* 1. proprie : *rectitudinea callei, liniei;* 2. metaforice, conformitate cu regul'a, *a)* in intellessu intellectuale : *rectitudinea judeciului, cogitarei, mentei, spiritului, imaginationei, gustului; b)* in sensu morale : *rectitudinea intentioniloru, ânimei, fapteloru; c)* in specie, camu in acellu-asi sensu cu : *ecitate,* æquitas.

* RECTORALE, adj., (fr. **rectoral**); relativu la *rectore* sau *rectoriu* in intellessulu speciale allu coventului : *demnitate rectorale, attributioni rectorali.*

* RECTORATU, s. m., (fr. **rectorat**); demnitate de *rectore* in sensulu speciale allu coventului : *a aspirá la rectoratu.*

* RECTORE, *rectrice*, si

* RECTORIU,-*tória*, adj. s., **rector**, (fr. **recteur**, it. **rettore**); care *rege, direge, direptedia*, guberna, etc.; 1. in genere : *rectorii armatei inimice, rectoriulu navei; domnedieu e nu numai creatoriu, ci si supremu rectoriu allu universului; rectoriulu cerului si allu pamentului; mentea, rationea e rectricea suffletului nostru; suffletulu e rectoriulu vietiei omenesci;* 2. in specie, directoriu allu unei scole, si mai vertosu, allu unei scole inalte, allu unei universitate: *rectorele universitatei, attributionile rectorelui; rectorele si professorii universitatei compunu consiliulu academicu.*

* RECTOURETRALE, adj., (fr. **rectouretral**); relativu la *rectu* si la *uretra.*

* RECTOVAGINALE, adj., (fr. **rectovaginal**); relativu la *rectu* si la *vagina.*

* RECTOVESICALE, adj., (fr. **rectovesical**); relativu la *rectu* si la *vesica* sau *besíca : sepimentu rectovesicale.*

* RECTRICE, f., **rectrix**, (fr. **rectrix**); 1. in genere, vedi *rectore;* 2. in specie, pénna de la cod'a unei passeri, pentru co serve ca *rectoria* in sborulu passerei prin aeru.

* RECTU,-*a*, adj. part., **rectus**, (compara si it. **retto**, fr. **rectum**, lat. **intestinum rectum**); 1. adj. derectu sau dereptu sau dreptu, fia in linia orizontale sau perpendiculare. opp. la *strambu, plecatu, inclinatu*, etc. *a)* proprie : *calle recta, linie recte, pari recti, ordini recte, mersu rectu inainte; rupe recta, precipitiu rectu, cóste de monte recte, ripe de fluvie recte; tine callea recta; b)* metaforice, α) in genere, dereptu, covenitu, aptu, conformu naturei lucruriloru, legei, regulei, etc. : *a pune lucrurile pre calle recta; nu ve abbateti d'in callea recta; celle recte in tote se lauda; espressioni, constructioni recte; oratione recta; recta ratione, recte judecie; ânglu rectu* = de 90°; *trianglulu rectanglu are unu anglu rectu;* in sensu morale, dereptu, bonu, cumu se cade : *totu ce e onestu si rectu, e amabile prin sene si pentru sene;* 2. subst. m., *rectu-lu, a)* in genere, ce e dereptu, fia in sensu physicu, cumu : *rectulu nu e strâmbulu;* fia in sensu morale : *rectulu* = benele, benele morale, virtutea; *b)* in specie, *rectu-lu*=a trei'a si ultim'a parte a intestinului grossu, asiá nomita d'in caus'a *rectitudinei* ei; 3. adv., in tote insemnarile adiectivului : *a merge rectu innainte, in deretru, in susu, in diosu; rectu ati vorbitu, rectu se lucrati;* mai vertosu sub form'a : *recte*, cumu : *a sborá recte in susu, a judicá recte, a lucrá recte.*

* RECTURA, s. f., **rectura**; effectu allu actionei de *regere : rectur'a callei, liniei.*

* RECUBARE, v., **recubare**; a *cubá*, stá culcatu pre spate, a dormí pre spate.

RECUGETARE, *reculcare, recullegere*, etc., vedi : *recogitare, recolcare, recollegere.*

* RECUMBERE, v., **recumbere**; a *cumbe*, a se culcá pre spate, a se lassá pre spate : *a recumbe pre érba verde;* si despre lucruri : *pontea se rumpe si recumbe cu mare fragore.*

RECUNNOSCERE, etc., vedi *reconnoscere.*

www.dacoromanica.ro

* RECUPERABILE, adj., (fr. **récupérable**); ce se pote *recuperare.*

* RECUPERANTE, adj. part. pres., **recuperans**; care *recupera.*

* RECUPERARE si *recipekare*, v., **recuperare** si **reciperare**, (it. **recuperare**, fr. **recouvrer**; d'in *re-capere*); a recapitá, recastigá, a capitá sau leuá inderetru, a intorce : *a recuperá celle perdute; a si recuperá parte d'in ce a perdutu in jocu; a si recuperá sanetatea, vechi'a reputatione, pristin'a influentia si gratia; a si recuperá prin somnu poterile seccate de multu lucru.*

* RECUPERATIONE, s. f., **recuperatio**, (fr. **récupération**); actione de *recuperare : recuperationea vechiei splendore a familiei.*

* RECUPERATIVU,-*a*, adj., **recuperativus**; aptu la *recuperatu : statu recuperativu allu processului.*

* RECUPERATORIU,-*toria*, adj. s., **recuperator** si **recuperatorius**; care *recupera* sau serve la *recuperatu : judecata recuperatoria; recuperatorii cetatiloru nostre d'in manule veciniloru rapitori.*

* RECUPERATU,-*a*, adj. part., **recuperatus**; in s. verbului.

* RECURARE, v., **recurare**; a restabilí, insanetosiá prin *cura* sau *curandu.*

RECURRENTE, adj. part. pres., **recurrens**, (fr. **récurrent**); care *recurre : recurrentii la adjutoriulu vostru, fura recusati; arterie recurrenti; versulu recurrente se pote lege si inderetru cu acelle-asi covente si acellu-asi intellessu.*

RECURRENTIA, s. f., (fr. **récurrence**); calitate de *recurrente.*

RECURRERE, (si *recurgere*), *recursi*, si *recursei*, *recursu*, v., **recurrere**, (it. **ricorrere**, fr. **recourir**); a *curre* inapoi, a dá fug'a in deretru, 1. proprie : *de frica lassa callea si recurru in cetate;* 2. metaforice, *a)* in genere, a revení, a se intorce; *b)* in specie, a allergá la refugiu, la mediu de apperare si de adjutoriu : *a recurre la bonetatea cuiva; n'am unde se recurru in acésta nevolia; vai de nationea obligata a recurre la adjutoriulu altei-a mai potente; cui nu serve forti'a, recurre la astutia;*—mai vertosu, a cere adjutoriulu justitiei publice, protectionea legei : *a recurre de la una sententia a unei instantia inferiore la judecat'a altei instantia superiore.*

RECURSARE, v., **recursare**; intensivu d'in *recurrere;* a *recurre* cu mare precipitantia.

RECURSIONE, s. f., **recursio**; actione de *recurrere.*

* RECURSITANTE, adj. part. pres., **recursitans.**

* RECURSITARE, v., **recursitare**, iterativu d'in *recurrere, a recurre* continuu.

* RECURSORIU,-*a*, adj. s., **recursorius**, (compar. si fr. **recursoire**); care *recurre* sau serve la *recursu: actione recursoria facuta de partea ce a perdutu in processu.*

RECURSU,-*a*, adj. part. s., **recursus**, (comp. si fr. **recours**); in s. verbului *recurrere : callatorii recursi in cetate; nu e locu de recursu la alte mediloce; recursu ne remane numai la grati'a domnesca; mention'a e recursulu copilliloru, precumu astuti'a e recursulu celloru nepotentiosi; a avé dreptu de recursu la curtea de cassatione; a face recursu la curte; a acceptá recursulu, a respinge recursulu.*

RECURVARE = *recurbare*, v., **recurbare**; *a curbá* in deretru : *a recurbá guttulu callului.*

* RECURVIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **récurvifolié**); care are foliele *recurbe.*

* RECURVIROSTRU,-*a*, adj., (fr. **récurvirostre**); care are rostrulu *recurbu.*

* RECURVU = *recurbu,-a*, adj., **recurvus**; *curbu* inapoi, plecatu in deretru; *recurbele prore, puppi; recurbele cerbici alle calliloru.*

* RECUSA, s. f., (it. **recusa**), **repulsa**; actione si actu de *recusare.*

* RECUSABILE, adj., **recusabilis**, (fr. **récusable**); care se pote *recusare.*

* RECUSANTE, adj. part. pres., **recusans**; care *recusa : respunsu recusante.*

* RECUSARE, v., **recusare**, (fr. **récuser**, it. **ricusare**;—d'in *re-causa*); prin vorba sau prin obiectioni, d'in motive addeverate sau d'in preteste a nu acceptá, a respinge, a lapedá, a denegá, etc., 1. in genere : *a recusá unu*

www.dacoromanica.ro

filiu, soci'a sea, amicii sei; a nu recusá nemica favoritiloru sei; a recusá provisionile cerute; a recusá desfacerea unei detoría; si despre lucruri : *petiorele recusa a amblá, recusa si mânule a prende, recusa si gur'a a imbuccá; — a recusá tote auctoritatile si toti auctorii;* 2. ca terminu juridicu, a obiectá, reiectá, respinge, a nu vré lucrulu, person'a proposa : *a recusá arbitrii, juratii, judicii; a recusá mai multi marturi; — a se recusá, a si recusá competenti'a, capacitatea.*

* RECUSATIONE, s. f., **recusatio;** actione de *recusare : recusatione de a solve detoríele facute de muliere; recusationea marturiloru; recusatione absoluta de a lucrá ceva.*

* RECUSATORIU,-*toria*, adj. s., **recusans,** care *recusa;* vedi si *recusante.*

* RECUSATU,-*a*, adj. part., **recusatus,** in s. verbului.

* RECUSSU,-*a*, adj. part., **recussus,** in s. verbului *recutere.*

* RECUTERE = *recotere, recussi si recusseì, recussu,* v., **recutere;** a *cute* sau lovi in deretru, a face se saria inapoi : *incutemu pile in muru, si murulu le recute.*

* REDACCENDERE, v., (se conjuga ca v. *accendere*, si *incendere*), v., **redaccendere;** *a accende* érosi, a apprende d'in nou.

* REDACTARE, v., **redigere, conscribere, rem scripto tradere;** intensivu de la *redegere, a redege* cu potere, cu energia, 1. in genere : *a redactá pre rebelli;* 2. ca mai desu in specie, a asterne in scrissu : *a redactá unu responsu la adress'a adunantiei; a redactá unu diariu.*

* REDACTIONE, s. f., **redactio,** (fr. **rédaction**); actione de *redegere,* 1. in genere : *redactionea provincicloru rebelli; redactionea grâneloru in granarie;* 2. ca mai desu in specie, actione si effectu allu actionei de *redegere* in scrissu, de asternere concepte, idee in scrissu : *redactionea unui diariu, unei petitione; unui responsu la discursulu tronului;* — si cu sensulu de persone ce *redegu* una folia sau carte : *redactionea se compone d'in una numerosa societate de barbati allessi;* si cas'a, unde lucra *redactorii : la redactionea diariului acellui-a se duci acestu annuntiu.*

* REDACTORE, *redactrice,* si

* REDACTORIU,-*toria*, adj. s., **redigens, scripto tradens,** (fr. **redacteur**); care *redege,* 1. in genere : *redactoriulu urbiloru rebelli;* 2. ca mai desu in specie, care asterne in scrissu ideele : *redactorii responsului la discursulu tronului.*

* REDACTU,-*a*, adj. part., **redactus, scripto traditus;** 1. in genere : *rebellii redacti, provinciele redacte la supponere;* 2. ca mai desu in specie, asternutu in scrissu : *responsulu erá redactu de trei dille.*

* REDADOPTARE, v., **redadoptare;** a *adoptá* de a dou'a óra.

* REDAMARE, v., **redamare;** a responde cu *amore* la *amore.*

* REDANIMARE, v., **redanimare;** a animá d'in nou, a reinsuffletí.

* REDARGUERE = *redarguire,* v., **redarguere,** a *argui* contra, a accusá, a convinge de contrariu.

* REDAUSPICARE, v., **redauspicare;** a *auspicá* d'in nou, a *auspicá* érosi.

* REDDERE, *reddui, reddutu;* si *reddedei, redditu,* v., **reddere,** (d'in *re-dare,* comp. si fr. **rendre,** it. **rendere**); a dá inderetru, a dá érosi, a mai dá, 1. proprie : *redde-mi cartile ce ti am impromutatu; se reddemu cu mai mare mesura ce amu acceptatu; a redde captivii, ostaticii; a redde fia-carui-a ce e allu seu; a dá si redde beneficie; reddede libertate inchisiloru; cumu mi va poté redde onórea rapita?* 2. metaforice, *a)* a dá ca detoría, a solve, desface, intorce, cede : *a redde recompensele, premiele covenite; a redde scrissori la adressele loru; a redde gratia, a redde tributulu covenitu naturei; a si redde ultim'a sufflare; instrumentele reddu sonurile ce li se ceru; a redde justitia, dereptu, coventu; a redde computu, ratione; gur'a sea redde claru tote syllabele; b)* a dá prin scrissu sau vorba, α) a espreme, traduce : *a redde d'in coventu in coventu;* β) a espune, a spune, representá, etc. : *ce se cogita claru, se si redde claru; a*

www.dacoromanica.ro

redde nominele una data audite; a redde causele corruptionei acellei arte; γ) a responde, repetí : *reddeti vorbele ca echulu;* δ) a imitá, reproduce : *sciti pertunde si redde eleganti'a modellului;* ε) a face : *latronii reddu infeste tote callile; am se ti reddu mâne terminatu vestimentulu ce mi ceri astadi.*

REDDICARE, v., vedi *retticare.*

* REDDITA, s. f., vedi *redditu.*

* REDDITIONE, s. f., **redditio;** actione de *reddere : redditionea impromutului, computeloru.*

* REDDITIVU,-*a*, adj. s., **redditivus;** relativu la *redditu* sau la *redditione : particla redditiva.*

* REDDITORIU,-*toria*, adj. s., **redditor;** care *redde : redditoriu allu totoru detorieloru.*

* REDDITU,-*a*, adj. part. s., **redditus,** (compara si it. **rendito,-a,** fr. **rente**); 1. in genere : *computele reddite, espressione reddita cu alt'a ecivalente; premiulu redditu meritului;* subst. *redditu-lu annuale allu unui agru bene cultu;* 2. in specie, s. reale, *a)* m. *redditulu,* venitu, venitu annuale; *b)* f. *reddita,* (*renta,* dupo fr. **rente**), cu acellu-asi sensu ca si allu formei *redditu* sub *a),* déro mai vertosu venitu annuale pentru unu fondu sau summa ore-care de banni, si mai allessu summ'a data la tesaurulu statului : *reddita de cinci, de patru la centu; a comperá reddite; a negotiá reddite; reddit'a e susu, se suie, scade.*

* REDDUTU,-*a*, adj. part., **redditus;** in s. verbului *reddere.*

* REDEGERE = *redigere, redessi* si *redessei, redessu* si *redactu,* v., **redigere,** (di'in *red* = *re* si *agere*) ; a *age* = menâ, duce, impinge in deretru, 1. proprie : *a redege ouile, caprele, vaccele de la pastione; callarii prendu si redegu pre fugari in castre;* 2. metaforice, *a)* in genere : *a redege lucrurile in pristinulu statu; a redege una operatione de calculu la cea mai simpla espressione; b)* in specie, α) a incassá, percepe, adduce, etc.: *a redege veniturile de pre mosie;* β) a adduce la una stare, positione, forma, a face, mai vertosu a adduce la suppunere, a constringe : *a redege provinciele si cetatile rebelle; fora arme nu se redegu celli armatí; a redege la miseria, la sapa de lemnu, la desperatione;* γ) a scadé, deminuí, micusiorá : *redege tota dissertationea la câteva periode; a redege la unulu de la cinci;* 3. ca mai desu, a asterne celle cogitate sau concluse in scrissu : *se allegu mai multi se redega responsulu proiectatu·* in specie, a scrie si direge una folia periodica : *a redege bene, reu diariulu;* in genere, a scrie, a compune : *materia am destulla, déro nu dispunu de tempu, ca se ua redegu si se i reddu una forma satisfactoria.*

* REDEMERE, *redemui, redemutu* si *redemtu* sau *redemptu* , v., **redimere,** d'in (*red* = *re* si *emere*) ; 1. a *eme* sau comperá in deretru, a rescomperá ce s'a vendutu : *a redeme cu pretiu indouitu cas'a venduta;* 2. in specie, *a)* a comperá unu captivu, a lu liberá prin comperare, a lu rescomperá : *d'in umanitate i generositate redemù multi prensi d'in servitute; b)* a desface, scapá, liberá, apperá : *a redeme pre cineva de morbu, de morte, de periclu;* 3. a comperá pentru sene, *a)* in genere : *tende a redeme tóta térr'a; b)* in specie, a arrendá, a allocá, a intreprende : *avutii speculanti redemu tote veniturile statului ; a redeme unu processu, a se inavutí redemendu processe insemnate; c)* metaforice, α) a comperá, mai vertosu ceva doritu, a capitá, castigá : *a redeme nu viéti'a, ci celeritatea mortei, cu pretiu insemnatu; a redeme benevolienti'a militariloru cu largitioni;* β) a detórce, inlaturá unu reu : *a redeme cu banni tém'a de verge;* γ) a impacá, inchide gur'a, a imboná, spellá : *a redeme offensele, criminele.*

* REDEMOLIRE, v., (fr. **redémolir**), a *demolí* érosi : *a redemolí si reconstruí casele.*

* REDEMPTIONE, s. f., **redemptio,** (fr. **rédemption**); actione de *redemere,* 1. in genere : *redemptionea captiviloru; redemptionea de pericle, de morte, de peccate;* 2. in specie : *redemptionea genului omenescu d'in servitutea peccatului.*

www.dacoromanica.ro

* REDEMPTARE, v., **redemptare**; intensivu d'in *redemere*, a se adoperá se *redéma*.

* REDEMPTITARE, v., **redemptitare**; iterativu d'in *redemere*, a *redeme* continuu.

* REDEMPTORIU,-*tória*, s. adj., **redemptor**; care *redeme* sau serve á *redemere*: *summa redemptoria pentru caduti in servitute*; in specie: *redemptoriulu nostru d'in servitutea peccatului e Jesu Christu.*

* REDEMPTU,-*a*, adj. part., **redemptus**: *omenii redempti d'in servitutea peccatului.*

* REDEMPTURA, s. f., **redemptura**; actione si effectu allu actionei de *redemere*; in specie: *prin agricultura, prin negotiu si mai vertosu prin redempture fece avere colossale.*

* REDEMUTU, -*a*, adj. part. s., **redemptus**.

* REDESCENDERE, (se conjuga ca v. *descendere*), **iterum descendere**; a *descende* érosi.

REDESCEPTARE, v., **rursus expergefacere**; a *desceptá* érosi.

REDESCLIDERE, v., **iterum aperire**; a *deschide* érosi.

* REDESSU,-*a*, adj. part. s., **redactus**; in s. verbului *redegere*.

* REDIBERE, v., **redhibere**, (d'in *red*=*re* si *abere*=*avere*); a dá in deretru.

* REDIBITIONE, s. f., **redhibitio**, (fr. **rédhibition**); actione de *redibere*: *procesu de redibitione.*

* REDIBITORIU,-*tória*, adj. s., **redhibitor** si **redhibitorius**; care *redibe* sau serve la *redibere*, (compara si fr. **rédhibitoire**): *actione redibitoria, judicata redibitoria.*

* REDIBITU,-*a*, adj. part., **redhibitus**; si

* REDIBUTU,-*a*, adj. part., **redhibitus**; in s. verbului.

REDICARE = *reddicare*, v., vedi *retticare*, cu tote derivatele selle.

REDICERE, v., (se conjuga ca v. *dicere*); a *dice* érosi, a repetí: *a dice si redice.*

* REDIGERE, *redimere*, etc., vedi: *redegere*, *redemere*, etc.

REDIMARE, *rédimu*, *rédimi*, *rédima*, v., (cu *d* sibilante), **fulcire, suffulcire, adminiculari, sustentare; incumbere niti; inniti, confidere; devenire, pervenire**; a pune pre unu *redimu*, a pune unu *rédimu*, *a stá pre unu rédimu*, 1. proprie: *a si redimá capulu pre perina sau de perina, a se redimá cu capulu pre umerulu sau de umerulu cuiva; a nu se redimá pre sau de nemica; redimaramu lanciele de parieti; a redimá parietele cu mai mulle redimatori; cauta se redimàmu trabea cu proptelle*; si cu sensu intrans. *unu stratu de caramidi rédima pre altulu; totu edificiulu redimá pre arcuri*, déro in acestu sensu mai desu si cu mai multa energia intra form'a refl., cumu: *unu stratu se rédima pre altulu; tota mass'a se rédima pre unu puntu*; 2, metaforice, *a)* in sensuri analoge celloru de susu: *tota greutatea administrationei rédima pre doui trei ómeni; b)* ca refl., a se increde, a se incommitte: *nu te poti redimá pre acestu omu, nu te poti redimá pre credenti'a lui, pre promissele, pre vorb'a lui; cine se rédima pre altulu, mai totu de un'a e in periclu de a cadé; tu te rédimi pre favorea celloru mari; c)* a si leuá unu puntu de *redimu*: *a se redimá in petiore si in mâne; d)* a leuá una directione, a devení, pervení unde-va, mai allessu unde nu se asteptá, a cadé, etc.: *unde lu credeam eu co s'a dussu si unde a redimatu ellu? unde lu trametti si unde rédima; unde dàmu si unde rédima sagettele.*

REDIMARIU, s. m., reale, **sella brachiata**; scaunu cu bracie de *redimatu.*

REDIMATORE, s. f., vedi *redimatoriu.*

REDIMATORIU, -*tória*, s. m., **fulcieus, sustentator; fulcrum, adminiculum**; care *rédima* sau serve la *redimatu*; mai vertosu ca subst. reale, m. *redimatoriu*, pl.-*e*, şi mai allessu f. *redimatória*= *redimatóre*, ce serve la *redimatu*: *redimatorile gardului, murului, coperimentului: redimatore de scaunu, redimatorea de la spatele unui siediu.*

REDIMATU,-*a*, adj. part., d'in *redimare*, **fultus**.

* REDIMERE, etc., vedi *redemere.*

www.dacoromanica.ro

* REDIMICLU, pl.-*e*, **redimiculum**; legatura de guttu, de capu, de fronte : collariu, laciu, catena, etc., ce serve ca ornamentu.

* REDIMIRE, v., **redimire**; a legá la capu, la guttu, la fronte; a legá, coroná, incinge, etc., vedi si *redimiclu*.

REDIMU, (pron. *rédimu*, cu *d* sibilante), s. m., **fulcrum, adminiculum, columen, subsidium, præsidium, tutela**; ce serve a *redimare*, *sustinere*, in sensu atâtu materiale câtu ideale : *térr'a e rédimulu petioreloru lui; fora unu bonu si forte rédimu acestu omu va cadé de certu; filii sunt rédimulu betranetieloru parentiloru ; n'avemu altu rédimu de câtu in domnedieu si in generositatea tea; a aflá rédimu in cas'a cuiva.*

* REDINTEGRANTE, part. adj., **redintegrans**; care *redintegra*.

* REDINTEGRARE, v., **redintegrare**, (d'in *red*=*re* si *integrare*), a integrá érosi, d'in nou, a restaurá, renová : *a redintegrá batali'a, lupt'a ; a redintegrá studiele, speranti'a, coragiulu.*

* REDINTEGRATIONE, s. f., **redintegratio**; actione de *redintegrare*.

* REDINTEGRATORIU,-*tória*, adj. s., **redintegrator**; care *redintegra*; vedi si *redintegrante*.

* REDINTEGRATU,-*a*, adj. part., **redintegratus**; in s. verbului.

* REDIRE, v., **redire**, (d'in *red*=*re* si *ire*); a merge, cede in deretru, a se intórce, a veni inapoi, etc.

* REDISSOLVERE, v., (se conjuga ca v. *solvere*); (fr. **redissoudre**); *a disolve* érosi.

REDISSU,-*a*, adj. part. d'in *redicere*, **redictus**; in s. verbului.

* REDESTILLARE, v., (fr. **redistiller**); a *destillá* a dou'a óra.

* REDISTRIBUERE, v., (fr. **redistribuer**) ; a *distribue* de a dou'a óra, d'in nou, érosi.

* REDITIONE, s. f., **reditio**; actione de *redire* : *celeritatea reditionei vostre ne pune in mirare.*

* REDITU,-*a*, adj. part. s. d'in *redire*, **reditus**; intorsu, venitu inapoi.

* REDIVIVU,-*a*, adj., **redivivus**; (d'in *redi* = *red* = *re* si *vivu*); care *reviue*, inviuédia éro; care se recrea si *viue* d'in nou, prin estensione, eterna : *virtutea romana e rediviva*; si cu intellesu de *renouatu.*

*REDOLERE, v., **redolere**, (d'in *red*=*re* si *olere*) ; a *ole*, respande odóre multa si in mare departare.

* REDOMARE, v., **iterum domare**, (comp fr. **redompter**); a *domá* de a dou'a óra, érosi.

* REDOMITARE, v., **iterum domitare**, iterativu d'in *redomare*, a repetí *redomarea.*

* REDONARE, v., **redonare**; a *doná* a dóu'a óra, a *doná* érosi.

* REDOPTARE, v., **redoptare**; a *optá* érosi, de a dou'a ora.

* REDORDIRE = *redurdire*, v., **redordiri**; a *ordí* érosi, a dou'a óra : *a redordí si retesse.*

REDORMIRE, v., **redormire**; a *dormí* érosi de a dou'a óra.

REDORMITARE, v., **redormitare**; a *dormitá* érosi, de a dou'a óra.

* REDORNARE, v., **redornare**; a *orná* érosi, d'in nou.

* REDOTARE, v., **iterum dotare**, (fr. **redoter**) ; a *dotá* de a dou'a ora : *a si redotá fili'a, a carei dote s'a perdutu de cotra barbatu.*

* REDOTATIONE, s. f., (fr. **redotation**); actione de *redotare.*

* REDOTATU,-*a*, adj. part., (fr. **redoté**); dotatu d'in nou.

* REDRESSARE, v., (fr. **redresser**); a *dressá* d'in nou.

* REDUBITARE, v., **iterum dubitare**, (fr. **redouter**); a *dubitá* érosi, d'in nou.

REDUCERE, v., (se conjuga ca v. *ducere*), **reducere**, (it. **ridurre, riducere** ; fr. **réduire**); 1. a *duce* in deretru, in apoi : *a reduce armat'a in patria; redusse toti essiliatii in térr'a loru; pastorii reducu turmele de la pastione la stêna; a reduce pre destronatu pre tronulu terrei ; reducemu braciele ; remigii reducu si producu remii*; in specie a duce a casa, a pertrece, a duce in patria, la loculu seu : *junii insociescu si reducu pre celli betrani la casele loru; capitanulu redusse ostile in patria sanetose si inte-*

www.dacoromanica.ro

gre; 2. metaforice, *a)* cu sensu mai appropiatu de cellu de susu : *a reduce doui amici certati la impacatione; indemanaticulu administratoriu redusse térra la pristin'a ei prosperitate; b)* cu sensu mai departatu, α) in genere, a duce la una stare ore-care, déro mai vertosu a duce la una stare mai rea, a violentá, a duce la estremitate, etc. : *a reduce una cetate in pulbere; a reduce pre aratori la sapa de lemnu; a reduce rebellii la suppunere, insolentii la respectu si moderatione; cu multa linsura abiá reducu ursele catellii sei la una forma; a reduce judicii la justitia; a reduce una cestione la addeveratulu statu si intellessu; a reduce vechiele datine si pristinulu portu; a reduce corpulu la deplena langore, mentile la completa stupore; a reduce solidele in licide; a reduce in regula, in ordine;* β) in specie, a stringe, restringe, micusiorá, simplificá, etc. : *a reduce calculele la cea mai simpla espressione; a reduce unu discursu de mędietate; a reduce portionile cotidiane de mancare si beutura; a reduce spesele, luss‹..u dispendiosu; a reduce proportionile unui edificiu, unei aria, unei curte.*

* REDUCTA=*redutta*, subst. f.; vedi *reductu.*

* REDUCTARE, v., **reductare;** intensivu d'in *reducere*, a *reduce* cu mare fortia, energia sau celeritate.

* REDUCTIBILE, adj., (fr. **réductible**); care se pote *reducere : cantitati reductibili sub alta forma mai simpla; portionile militariloru nu mai sunt reductibili.*

* REDUCTIONE, s. f., **reductio,** (fr. **réduction**); actione de *reducere : reductionea essíliatiloru in térra; reductionea fractionei numerice la acellu-asi denomitoriu, la cea mai sempla espressione; reductionea sareiin pulbere forte menuta; reductionea portionei de mancare, a speseloru, a proportioniloru unui edificiu; reductionile facute in budgetu; reductionea tasseloru pre article de consumptione; reductione a unui ossu lussatu.*

* REDUCTIVU,-*a*, adj. s., (fr. **réductif**); aptu *a reducere: agenti chymici reductivi.*

* REDUCTORIU,-*tória*, adj. s., **reductor;** care *reduce* sau serve a *reducere : machina reductoria de osse lussate;* ca s. reale, m. *reductorii* pl.-*e*, machina de *redussu* osse essite d'in loculu loru.

* REDUCTU,-*a*, adj. part., **reductus,** (compara si it. **ridotto**=**ridutto,** fr. **réduit, redoute**); redussu : 1. in genere : in *proportioni forte reducte, venitu reductu forte; rebellii reducti la suppunere;* 2. in specie, ca subst. reale, *a)* m. *reductu*, pl.-*e*, locu retrassu, mai allessu locu de retragere pentru armati spre a se apperá; *b)* f. *reductu* (*redutta*, sau *reduta* dupo fr. **redoute**), cu acellu-asi intellessu ce are si form'a m. *reductu*, inse in specie, *reducta* = micu propugnaclu, micu castellu sau fortaretia, de regula in forma cadrata, ca se oppresca prin ea pre inimicii attacatori.

* REDULCERARE, v., **redulcerare;** a *ulcerá* érosi; metaf. a face se recrudesca, se se deschida si attitie érosi unu reu, una dorere, etc.

*REDUNDANTE, adj. part. pres., **redundans,** (compar. si fr. **redondant**), care *redunda; multe covente redundanti in unu singuru versu: fluviu redundante.*

* REDUNDANTIA, s. f., **redundantia;** statu de *redundante*, 1. in genere : *redundanti'a totoru apeloru;* 2. in specie : *redundanti'a stylului, orationei, frasei, versului.*

* REDUNDARE, v., **redundare,** (fr. **redonder;** d'in *red*=*re* si *undare*), 1. proprie, a se versá, a se reversá : *lacurile redunda, riurile voru redundá, au inceputu a redundá si cloacele; ap'a d'in caldarea ferbente redunda;* 2. metaforice, a se versá in mare abundantia, a fi cu prisosu, prea multu etc. : *redunda sangele versatu; junii redunda in tote; aurulu redunda in foru, redunda braciele, fora se redunde armele; veniturile voru adjunge si redundá, nu voru redundá provisionile;* in specie, ce e de prisosu in una frase, in unu discursu : *frasea lui redunda; e bene se abunde stylulu, nu inse si se redunde.*

* REDUNDATIONE, s. f., **redundatio;** actione de *redundare.*

www.dacoromanica.ro

* REDUNDATU,-*a*, adj. part. s. d'in *redundare*.

* REDUPLICARE, v., **reduplicare**; a mai *duplicá*, a *duplicá* inco una data; in genere, a repetí acellu-asi lucru.

* REDUPLICATIONE, s. f., (**reduplicatio**, fr. **réduplication**); actione si effectu allu actionei de *reduplicare : reduplicationea verbeloru grecesci; reduplicationea acelloru-asi covente pregnanti de intellessu.*

* REDUPLICATIVU,-*a*, adj., (fr. **réduplicatif**); relativu la *reduplicare : syllabe reduplicative, coventu reduplicativu.*

* REDUPLICATU,-*a*, adj. part., **reduplicatus**.

* REDURESCERE, v., **redurescere**; *a ai.resce* érosi, a se face érosi *duru* : *ferrulu recitu redurese.*

REDUSSU,-*a*, adj. part. s., **reductus**; in s. verbului : *persona redussa d'in essiliu, fractionile de redussu la mai simpla espressione*; subst. *redussulu prea mare allu portionei de mancare.*

* REDUTA = *redutta*, f., vedi *reducta, reductu.*

* REDUVIA, s. f., **reduvia**, (fr. **réduve**); 1. *nouitia*=macula alba la unghia; 2. bubisiora la unghia; 3. cunisiora, tintisiora; 4. sfermatura; remasu; 5. genu de insecte hemiptere; — de ací : *reduviade*, care sémina cu *reduvi'a*, ca insectu : *reduviadile*, familia de insecte ce au de typu genulu *reduvia.*

* REDUVIADE, s. f., vedi *veduvia* sub 5.

* REDUVIOSU,-*a*, adj., **reduviosus**; plenu de *reduvie* la unghie.

* REEDIFICARE, v., **reædificare**, (fr. **réédifier**); a *edificá* de a dou'a óra, d'in nou.

* REEDIFICATIONE, s. f., **reædificatio**; actione de *reedificare.*

* REEDIFICATU,-*a*, adj. part. subst., **reædificatus.**

* REEDITARE, verb., **iterum edere**, (fr. **réédíter**); *a editá* érosi una carte.

* REELEGIBILE, adj., (fr. **réélígible**); care se pote *reelegere.*

* REELECTIONE, s. f., (fr. **réélection**); actione de *reelegere.*

* REELECTU,-*a*, adj. part., **iterum electus**, (fr. **réélu**); érosi allessu : *deputati reelecti.*

* REELEGERE, v., (se conjuga ca v. *legere*), **iterum eligere**; *a alege* érosi, a allege d'in nou.

* REELESSU,-*a*, adj. part., **iterum electus.**

* REEMIGRARE, verb., **iterum emigrare**, (fr. **réémigrer**); a *emigrá* érosi, de a dou'a óra.

* REEMIGRATIONE, s. f., (fr. **réémigration**); actione de a *reemigrare.*

* REEMIGRATU, -*a*, adj. part., *emigratu* d'in nou, de a dou'a óra.

* REESPORTARE, v., **iterum exportare**, (fr. **réexporter**); *a esportá* érosi; *a esportá* d'in loculu unde s'a *importatu.*

* REESPORTATIONE, s. f., (fr. **réexportation**); actione de *reesportare.*

* REESPORTATU,-*a* adj. part., (fr. **réexporté**).

* REESSAMINARE, v., (fr. **réexaminer**); *a essaminá* érosi, de a dou'a óra.

REESSIRE, v., **iterum exire, rem feliciter gerere, bene cedere, succedere**, (compara fr. **réussir**, it. **riuscire**); 1. a essí érosi, a essi in deretru : *a reessí d'in casa mai spre séra, dupo ce essisse mai de demanetia*; 2. ca mai desu : a *essí* bene, a avé bonu *essitu*, si de ací in genere : a merge bene, a prosperá, a succede, etc. : *nu reesse grânului in acésta natura de pamentu; nu veti reessí in celle ce incepeti, déco nu veti leuá bone mesuri; nu am reessitu se l'induplecu si se i tragu nemica d'in avar'a lui mana.*

REESSITA, s. f., vedi *reessitu.*

REESSITU,-*a*, adj. part. s. d'in *reessire*, 1. in genere : *ce insémna essitulu si reessitulu vostru necormatu?* 2. in specie ca s. m., *reessitulu* si mai desu f. *reessit'a* = **successus, res bene gesta**, successu, bonu essitu, etc. : *reessitele armatei nationali; multa labore fora reessitu, fora reessita.*

* REFABRICARE, v., **refabricari**; a *fabricá* de a dou'a óra.

REFACERE=*refecere, refacui* si *refecei, refacutu*, si *refactu, refectu*, v., **reficere**, (fr. **refaire**, it. **rifarre**); a *face* érosi, a *face* ce a mai facutu, a *face* d'in nou, a reparâ, ammeliorâ, imbonetatí, a

www.dacoromanica.ro

drege, etc.: *tote se strica mai currendu de câtu se refacu; natur'a reface continuu operele selle; a reface ostea, administrationea, legile; a reface armele, edificiele, vestimentele, navile, invelitorea casei, murii edificiului; a reface starea, averea, veniturele; a reface pre cineva functionariu, deputatu, senatoriu; a reface poterile corpului sau alle suffletului; a se reface de fatiga, de morbu, de langore; cu greu se refacu omenii de unu lungu morbu.*

* REFACTIONE = *refectione*, s. f., **refectio**, (fr. **réfection** si **réfaction**); actione de *refacere*, si statu produssu prin acésta actione: *refectionea templului, monumentului, coperimentului; refectionea portiloru, ferestreloru; refectionea poteriloru;* concr. mediu de *refacere: refectione de stomacu.*

* REFACTORIU = *refectoriu,-toria*, adj. s., **refector** si **refectorius**, (compara si fr. **réfectoire**); care *reface* sau serve a *refacere: refectorii templeloru si monumenteloru;* s. reale m., *refectoriu*, pl.-*e*, salla de mancare, mai allessu intr'unu monasteriu sau in altu mare institutu.

REFACTU = *refectu,-a*, adj. part., **refectus**, (compara si lat. **aedificia refacta**): *muri refecti, poteri refecte; osti refecte bene de fatiga; a incepe batali'a cu armat'a refecta;* si ca subst. *refactulu potereloru;* vedi si *refacutu.*

REFACUTU,-*a*, adj. part., **refectus**, in s. verbului.

REFECARE, v., **margiuare, vestis oram suere;** a cóse marginile unui vestimentu, cea ce se face indouindu, suffiecandu pucinu acelle margini: *a refecá manicele camesiei; pollele nu su refecate bene.*

REFECATIONE, s. f., **marginatio;** actione de *refecare* si effectu allu acestei actione.

REFECATORIU,-*tória*, adj. s., care *refeca.*

REFECATU,-*a*, adj. part. s. d'in *refecare: manice refecate, refecatulu polleloru*

REFECATURA, s. f., **marginatio;** actione de *refecare*, déro mai vertosu effectu allu acestei actione: *refecatur'a capiteloru stergariului.*

REFECERE, *refectione, refectoriu, refectu*, vedi: *refacere, refactione, refactoriu, refactu.*

REFECU, pl.-*e*, si -*uri*, **margo, ora, vestis sutura in margine**, (fr. **ourlet**, it. **orlo**); **castigatio, vexatio;** 1. cosutura pre marginile unui vestimentu, unui peticu de pandia sau de pannura: *refecu bonu, refecu forte reu cosutu; refeculu manicei, gullerului, pollei; a trage, cose unu refecu; fora refecu se destrama stergariele;* 2. metaforice, vessatione, aspra maletractare, rea *frecatura*, reu sapone ce se da cuiva: *a leuá unu refecu, de la cineva; a leuá pre cineva la refecu.*

* REFELLERE, v., **refellere**, (d'in *refallere*); a demonstrá falsitatea assertioniloru altui-a, a convinge de neaddeveru, de mentiona: a *refelle marturii si marturiele loru; a refelle si spulberá tote mentionile.*

REFERBERE, *refersei, refertu*, v., **refervere, refervescere**, *a ferbe* d'in nou.

* REFERCERE, *refersi* si *refersei, refersu* si *refertu*, si

* REFERCIRE, v., **refercire**, (d'in *refarcire*); a implé rasu, a indesá, indopá etc.: *a refercí tesaurulu, stomaculu; a refercí cartea cu tote puerilitatile.*

* REFERENDARIU, s. m. pers., (fr. **référendaire**), proprie, relativu la *referendu*, ca subst., care e insarcinatu a *referí*, mai allessu functionariu de la curtea de compute, insarcinatu a essaminá si *referí* asupr'a computuriloru: *nu adjungu referendarii curtei de compute;* — in genere, secretariu *referitoriu.*

* REFERENDU,-*a*, ger. d'in *referere*, **referendus**, ce e de *referitu: celle referende.*

* REFERENTE, adj. part. pres., **referens;** care *refere: judicele referente.*

REFERENTIA, s. f., relatione: *referentiele intre sociu si sociu; cu referentia la aceste-a. fora referentia la noi.*

REFERERE, si *referire*, v., **referre;** a *fere*, a duce, portá, presentá, face, dá in deretru, 1. proprie, *a)* in genere: *am referitu deserte pungele cu cari am plecatu plene; b)* in specie, α) a dá, a duce inde-

www.dacoromanica.ro

retru ceva detoritu : *a referí summele impromutate sau incredentiate cuiva;* β) *a referí passulu, pasii,* a se trage inapoi; 2. metaforice, *a)* in genere : *echulu refere vocea, sonurile; annulu refere acelle-asi tempuri; a si referí mentea, oclii la ceva; domni'a lui referí celle mai formose dille alle terrei; b)* in specie, α) a mesurá cu acea-asi mesura, a intorce cuiva benele sau reulu : *cumu ai facutu, ti s'a referitu; a referí assemine pentru assemine; a referí gratia;* β) a adduce d'in nou, a renouá, restaurá, restabilí, repetí, reproduce, etc., *a referí pristinele datine; copillii referu pre parenti in figure si in caractere;* γ) a spune cu vorb'a sau in scrissu, a arretá, espune, portá vorb'a etc., *coventele nostre, de si secrete, se referu in publicu; nu scimu referí nemica despre aceste-a, gurele relle referu vorb'a de la unulu la altulu; prin mai multe scrissori ti voliu referí detaliele eveninentului attinsu in acésta scrissóre;* δ) a responde : *la coventele nostre nu referi alte covente;* ε) a espune officiale, a dá scire officiale : *legatii acesti-a referira in nomele mandantiloru sei; a referí superiorelui, domnului; commissarii referira cu accuratetia celle aflate la faci'a locului; a referí la senatu, la consiliu; presedentele convocà adunanti'a si i referí de celle communicate;* cu sensu mai generale : *la tene me referu; la voi referu lucrulu ca la auctoritati competenti;* ζ) ca terminu de negotie, a trece in registre, in compute, in libri, a inscrie, etc. : *a referí la debite, la credite; a referí in libru epistolele accepte; a referí in registru pre scurtu coprensulu noteloru accepute; a referí summele percepute in tesauru si in scriptele tesaurului;* η) ca mai desu, *a referí ceva la altu ceva;* a pune in relatione : *tote câte se referu la privati, nu su publice; Epicureii referu tote la voluptate; egoistulu refere totu la sene.*

* REFERITORIU,-*toria,* adj. s., **referens, se referens;** care *refere* sau *se refere;* vedi si *referente.*

* REFERITU si *referutu,-a,* adj. part., **relatus.**

* REFERSU,-*a,* adj. part. d'in *refercere,* vedi si *refertu.*

1 REFERTU,-*a,* adj. part. d'in *referbere,* fertu de a dóu'a óra.

2 REFERTU,-*a,* adj. part. d'in *refercere,* **refertus;** plenu, rasu, indesatu forte.

* REFIBULARE, v., **refibulare;** a *fibulá* a dou'a ora.

REFIGERE, *refissi* sau *refissei;* si *refipsei, refissu,* si *refictu* = *refiptu,* v., **refigere;** 1. a *fige* érosi; 2. a scote, a desprende ce e infissu.

* REFIGURARE, v., **refigurare;** a *figurá* érosi, de a dóu'a óra.

* REFINGERE, *refinsi* si *refinsei refinsu,* (si *refictu*), v., **refingere;** a *finge* érosi, a *finge* de a dou'a óra.

* REFIRMARE, v., **refirmare,** a *firmá* érosi, de a dou'a ora.

* REFLAGITARE, v., **reflagitare,** a *flagitá,* a recere cu persistentia.

* REFLANTE, v., **reflans;** care *refla: venturi reflanti navei nostra.*

* REFLARE, v., **reflare;** 1. a *flá* sau *sufflá* érosi; 2. ca mai desu inse, a *flá* sau *sufflá* contra.

* REFLATIONE, s. f., **raflatio;** actione de *reflare.*

* REFLATORIU,-*tória,* adj. s., **reflans;** vedi si *reflante.*

* REFLATU,-*a,* adj. part. s. d'in *reflare,* **reflatus** : *reflatulu ventului.*

REFLECARE = *reflicare,* v., **replicare, marginare;** 1. a summette, a *sufflecá : reflecati-ve manicele, pulpanele lungeloru vestimente;* 2. a cose pre margine una buccata de pandia, de pannura: *a reflecá stergariele;*— vedi si *refecare, sufflecare.*—Cumu *sufflecare* pare in locu de *supplecare,* asiá si *reflicare* e in locu de *replecare. M.*

REFLECATIONE, s. f., **replicatio, marginatio,** actione de *reflecare.*

REFLECATU,-*a,* adj. part. s. d'in *reflecare,* **replicatus, marginatus.**

REFLECATURA, s. f., **raplicatio;** actione de *reflecare* si effectu allu acestei actione.

* REFLECTENTE, adj. part. pres., **reflectens,** care *reflecte.*

* REFLECTERE, *reflessi* si *reflessei, reflessu,* v., **reflectere,** (comp. si it. **riflettere,** fr. **réfléchir**); a *flecte* inapoi, in

www.dacoromanica.ro

deretru, a intorce inderetru; 1. proprie: *cânele reflecte cod'a sub pântice; a reflecte pucinu capulu;* mai vertosu: *superfeciele lucie reflectu radiele luminei; lumin'a se reflecte dupo certe date si in certe directioni; apele limpide reflectu érb'a, arborii, animalile d'impregiuru; nemica nu reflecte mai bine obiectele de câtu unu bonu speclu; in unu verbu reflessivu actionea se reflecte spre subiectu ensusi; frontea serena reflecte pacea sufletului.* 2. metaforice, *a)* in genere, a intorce, indreptecá, a molliá, etc.: *nu vei poté reflecte cerbic'a si crudimea acestui omu; a si reflecte mentea si ânim'a spre totu ce are mai caru;* si intr. *furi'a morbului nu reflecte de locu; b)* in specie, a intrá in sène, a cogitá maturu: *copillii mici reflectu pucinu; omului maturu e datu a reflecte; fora a reflecte nu potemu avé conscientia de dissele si faptele nostre;* de acea-a si espressioni ca: *conscientia reflessa, mentea reflessa.*

* REFLESSIBILE, adj., (fr. **réflexible**); care se pote *reflectere.*

* REFLESSIBILITATE, s. f., (fr. **réflexibilité**; calitate de *reflessibile.*

* REFLESSIFLORE, adj., (fr. **réflexiflore**), care are *flori reflesse*, intorse in deretru, in afora.

* REFLESSIONE, s. f., **reflexio**, (fr. **réflexion**); actione si facultate, cumu si effectu allu actionei de *reflectere: reflessionea radieloru luminose, reflessionea obiecteloru de pre ripe in limpid'a unda a riului; instrumente de reflessione a luminei;* mai vertosu: *reflessionea omului maturu; fora reflessione in desertu portàmu mente; a face multe si mature reflessioni asupr'a passului de facutu; reflessionea actionei espressa prin verbu asupr'a subiectului ensusi.*

* REFLESSIVU,-*a*, adj., (fr. **réflexif**); aptu a *reflectere*, relativu la *reflessu* sau la *reflessione: poterea reflessiva a radieloru, a omului cogitatoriu; verbe reflessive, pronomine reflessive*, etc., differite de: *verbele reciproce*, etc., vedi si *reciprocu.*

* REFLESSU,-*a*, adj. part. s., **reflexus**, (it. **riflesso**, fr. **réfléchi**, **reflet**); in s. verbului *reflectere;* 1. ca part.: *imaginile reflesse de unde sau de specle; lumin'a reflessa de faciele lucie si polite; negotie indelungu si maturu reflesse; a face passi reflessi;* 2. ca subst. m., *reflessulu luminei de la aceste obiecte; vedemu nu radiele astrului d'illei, ci numai unu reflessu allu acelloru radie; unu reflessu allu splendórei mentei divine.*

* REFLORIRE,-*escu*, v., **reflorescere**; a *inflorí* érosi; vedi si *reinflorire.*

* REFLUERE, *reflussi* si *reflussei*, *reflussu.* v., si

* REFLUIRE, v., **refluere**; a *flue* in deretru; a *flue* preste ripe, a se versá; a *flue* la un locu: *sangele mi reflue la capu; candu marea se infla, fluviele refluu; lumea reflue la acellu locu.*

* REFLUSSU,-*a*, adj. part. s., **refluxus**, (comp. si fr. **reflux**); in s. verbului *refluere;* 1. in genere: *reflussulu totoru apeloru currenti;* 2. in specie, desinflarea marei: *flussullu si reflussulu oceanului.*

* REFLUU,-*a*, adj., **refluus**; care *reflue: riuri reflue; marea reflua.*

* REFOCILLARE, v., **refocillare**; a *focillá* érosi, a revivificá: *a refocillá pre langidu cu efficaci remedie.*

* REFOCILLATU,-*a*, adj. part., **refocillatus.**

* REFODERE, *refossi si refossei*, *refossu*, v., **refodere**; a *fode* = sapá érosi; la antici: a desgropá érosi.

*REFORMA, s. f., (fr. **réforme**); actione de *reformare*, déro mai allessu effectu allu acestei actioni, 1. in genere: *reform'a calendariului, reforme politice, reforme in legi, in institutioni, in invetiamentu; reformele nu sunt innovationile imprudenti de tota diu'a; reforme religiose*, si absol. *reform'a* = *reform'a religiosa* d'in secululu XVI; 2. in specie *a)* reductione, deminutione, impucinare, scadere: *a face mari reforme in spesele superflue, in lussulu de mésa si de vestimente; b)* mai vertosu, α) impucinare de *functionari* in genere, β) éro in parte, in militia, α') impucinare de calli ce nu mai sunt boni pentru armata; β') impucinare in numerulu armatiloru prin licentiare si alte impregiurari; γ') impucinare a officiariloru prin punere in disponibilitate, etc.

www.dacoromanica.ro

* REFORMABILE, adj., (fr. **réformable**); care se pote *reformare.*

* REFORMANTE, adj. part. pres., **reformans**; care *reforma.*

* REFORMARE, v., **reformare**, (fr. **reformer** si **réformer**); 1. a *formá* érosi, d'in nou: *a reformá cetele de armati ce se dissolsesse; armat'a sparta se reformà in data;* 2. a scambá, transformá, alterá, face altulu: *nemica nu se pote reformá in lume fora voli'a providentiei;* 3. a scambá form'a, fora a scambá essenti'a, si de ací, a ammeliorá, imbonetatí: *nu potemu reformá noi lumea; a reformá si corrége datinele, disciplin'a armatei; a reformá invetiamentulu, administrationea; a si reformá abitudinile, inclinationile relle, caracteriulu;* 4. cu sensulu de: *a)* in genere, *a reformá* = a moderá, impuciná, suppreme: *a reformá spesele in tote câte sunt superflue; a si reformá lussulu in vestimente, sumptulu in mancare si beutura, b)* in specie, in militia, a dimitte, suppreme: *a reformá callii, a reformá mai multi officiari.*

* REFORMATIONE, s. f., **reformatio**, (fr. **réformation**); actione de *reformare: reformationea ordiniloru armatei; reformationea disciplinei, invetiamentului; reformationea mai multoru officiari;* absol. *reformationea* = ce s'a facutu in religione in seclulu XVI.

* REFORMATORIU, *-tória*, adj. s., **reformator**, (fr. **reformateur**); care *reformedia* sau serve a *reformare: reformatoriulu disciplinei; reformatorii limbei; litteraturei; a se dá de reformatoriu in tote; reformatorii usiorelli strica mai multu de câtu ammeliora.*

* REFORMATU, *-a*, adj. part., **reformatus**: *tote su reformate in térra, officiari reformati;* abs. *reformatii*, celli ce se tinu de *reform'a* religiosa d'in seclulu XVI.

* REFORMIDANTE, adj. part. pres., **reformidans**; care *reformida.*

* REFORMIDARE, v., **reformidare**; a fugí inderetru de *formidine, a formidá* forte, a se pertunde de frica: *a reformidá ferrulu chirurgului; nu reformidu a respunde la attacurile vostre.*

* REFORMIDATIONE, s. f., **reformidatio**; actione de *reformidare.*

* REFORTIFICARE, v., (fr. **refortifier**); a *fortificá* érosi, d'in nou.

* REFORTIFICATU, *-a*, adj. part. d'in *refortificare.*

* REFOSSU, *-a*, adj. part., **refossus**, in s. verbului *refodere.*

* REFOTU, *-a*, adj. part., **refotus**; in s. verbului *refovere.*

* REFOVERE, *refovi*, *refovutu* si *refotu*, v., **refovere**, a *fové*, sau incaldí érosi, si de ací, a recreá, revivificá, reinsuffletí, etc.; 1. proprie: *a refové corpulu ammortitu de frigu; a si refové poterile prin dulceti'a climei si salubritatea aerului;* 2. metaforice, *a refové scientiele, artile, sperantiele.*

* REFRACTARE, v., intensivu d'in *refrangere*, (comp. si fr. **réfracter**).

* REFRACTARIU, *-a*, adj. s., **refractarius**, (fr **réfractaire**); rebelle, nesupposu, resistente: *militari refractari*, despre substantie, carì cu greu se potu *frange*, sfermá: *metallu refractariu, petre refractarie.*

* REFRACTIONE, s. f., (**refractio**, fr. **réfraction**); actione de *refrangere: apparut'a refractione a unui bastonu cofundatu in apa;* in specie: *refractionea radieloru luminose; prin refractione se descompune lumin'a si produce minunat'a varietate de colori in natura.*

* REFRACTIVU, *-a*, adj., (**refractivus**, fr. **réfractif**), aptu a *refrangere: potere refractiva asupr'a luminei.*

* REFRACTORIU, *-tória*, adj. s., **refringens**, (**refractorius**, fr. **réfractoire**); care *refrange* sau serve a *refrangere: linie refractorie, curba refractoria.*

* REFRACTU, *-a*, adj. part., **refractus**; refrantu: *radiele refracte, bastonu ce pare refractu in apa.*

* REFRAGANTE, adj. part. pres., **refragans**; care *refraga.*

* REFRAGARE, v., **refragare**; oppos. la *suffragare, a refragá* = a se oppune unui competitoriu, a lucrá contra acestu-a: *cumu potu refragá cellui mai bonu amicu allu meu?* in genere, a se oppune, a resiste: *prin tacere refraga toti la opinionea vostra.*

www.dacoromanica.ro

* REFRAGATIONE, s. f., **refragatio**, actione de *refragare*.

* REFRAGATORIU,-*tória*, adj. s., **refragator**; care *refraga : opinionea tea are multi refragatori*.

* REFRAGATU,-*a*, adj. part., **refragatus**; in s. verbului *refragare*.

* REFRANGENTE = *refringente*, adj. part., **refringens**, (fr. **réfringent**), care *refrange : medie refringenti*; ca subst. *unu refrangente allu radiei*.

REFRANGENTIA = *refringentia*, s. f., calitate, potere de *refringente*.

REFRANGERE = *refringere*, (se conjuga ca v. *frangere*), **refringere**; 1. a *frange* érosi : *a refrange pâne*; 2. a *frange* inderetru : *a refrange capulu*; 3. in genere, a *frange* in multe buccati, a sfermá : *unu bastonu cofundatu in apa pare a se refrange; a refrange port'a*; metaforice : *a refrange pre inimicu, poterile lui, a refrange cornulu celloru potenti*: 4. in specie de lumina : *radiele se refrangu; tote partile luminei nu se refrangu in acellu-asi gradu*.

REFRANTU = *refranciu* = *refractu*, adj. part. d'in *refrangere*, **refractus**; vedi si *refractu*.

REFRECARE, v., **refricare**; a *frecá* érosi, de a dou'a óra, d'in nou; metaf. a attitiá, inveniná d'in nou.

* REFRECATIONE, s. f., (**refricatio**); actione de *refrecare*.

REFRECATU,-*a*, adj. part, (**refricatus**); érosi *frecatu*.

REFRENANTE, adj. part. pres., **refrenans**, care *refrêna*.

REFRENARE, v., **refrenare**, (fr. **refréner**); 1. proprie, a tiné inderetru cu *frenele : a refrená callulu*; 2. in genere si metaforice, a opprí, impedicá, repreme, etc. : *a refrená apele in furi'a loru de versare; mai multu se refrenàmu pre juni de câtu se i attitiamu la gloria; a si refrená cupiditatile*; — si, 3. cu sensu de a *infrená*, pune *frenu* de a dou'a óra; vedi si *reinfrenare*.

REFRENATIONE, s. f., **refrenatio**; actione de *refrenare*.

REFRENATU,-*a*, adj. part., **refrenatus**; in s. verbului.

* REFRIGERANTE, adj. part. pres., **refrigerans**, (fr. **réfrigérant**); care *refrigera*; in specie, ca s. m. reale, *unu refrigerante*, *a)* vasu ce serve, mai vertosu in destillatione, la *refrigeratu*; *b)* medicamentu, buccata de mancare ce *refrigera* = recoresce.

* REFRIGERARE, v., **refrigerare**; a face érosi *frigidu*, a recí érosi, si in genere, a recí, a recorí; 1. proprie : *a refrigerá prea marea calore; a refrigerá camerele, dormitóriele, ap'a, vinulu, pânea, buccatele*; 2. metaforice : *a refrigerá una prea mare ardore, prea multu zelu; amorea de inventione se refrigera si pere chiaru cu totulu; fervorea patriotica s'a refrigeratu si stinsu chiaru in multe ânime*.

* REFRIGERATIONE, s. f., **refrigeratio**, (fr. **réfrigeration**); actione de *refrigerare*.

* REFRIGERATIVU,-*a*, adj., (fr. **réfrigératif**); aptu a *refrigerare*; vedi si *refrigeratoriu*.

* REFRIGERATORIU,-*tória*, adj. s., **refrigerans**, si **refrigeratorius**; care *refrigera* sau serve a *refrigerare : potioni refrigeratorie*; ca s. m. reale, *refrigeratoriu*, pl.-*e*, instrumentu, mediu de *refrigerare* : vasu, medicamentu, beutura, etc.

* REFRIGERATU,-*a*, adj. part., **refrigeratus**.

REFRIGERE, v., (se conjuga ca v. *frigere*), **iterum frigere**; a *frige* érosi, a dou'a óra : *nu refrigeti carnea, co nu va fi bona*: (comp. si fr. **refrire**).

* REFRIGERIU, pl.-*e*, **refrigerium**; recóre, recorire, recire; metaf., recorire, usiorare, mangaiare, etc.

* REFRIGESCENTE, adj. part. pres., **refrigescens**; care *refrigesce : fervore refrigescente*.

* REFRIGESCENTIA, s. f., **refrigescentia**; statu de *refrigescente : refrigescenti'a dororei, fervorei patriotice*.

* REFRIGESCERE, v., **refrigescere**; a recí, a se recí érosi; a scadé, deperi, etc., 1. proprie : *refrigesce tempulu spre séra*; 2. metaforice : *refrigesce ardorea imaginationei prin lentitudinea pennei; refrigescu si amorile celle mai ardenti*.

www.dacoromanica.ro

* REFRINGENTE, *refringere*, etc.; vedi : *refrangente, refrangere*, etc.

REFRONDIRE=*refrundire,-escu*, v., **refrondescere**, a *frondí* sau *infrondí* érosi; vedi si *reinfrondire*.

REFUGIRE, v., **refugère**, (comp. si fr. **refuir**), 1. a *fugí* érosi, de a dou'a óra; a repetí fug'a sea; 2. a fugí in deretru, inapoi, a leuá fug'a, a dá dosulu, a se retrage, etc. : *infricandu-se de numerulu inimicului, ai nostri refugira; refugiau de campulu de batalia*; metaforice : *nu refugiti de callea batuta; refuge de veri-ce labore, de veri-ce greutati*; 3. in sensu pregnante, a fugí, a al lergá la cine-va sau la ceva spre scapare, pentru adjutoriu si protectione : *criminalii refugu la altariu; la cine se refugimu? ací refugimu ca la singurulu nostru portu de salute.*

REFUGITU,-*a*, adj. part. d'in *refugire*.

REFUGIU, pl.-*e*, **refugium**, (fr. **refuge**); actione de *refugire*, déro mai vertosu, in sensu concretu de : *locu de refugire*, 1. proprie : *capitanulu departà navile, la cari déco aru fi avutu refugiu, armatii s'aru fi batutu cu mai pucina barbatía ; selbele dedera refugiu fugariloru ; Românii cautara si aflara totu de a un'a refugiu in montii loru*; 2. metaforice : *portu si refugiu erá senatulu romanu allu totoru poporeloru; cellu mai bonu refugiu pentru innocenti e conscienti'a.*

REFUGU,-*a*, s. pers., **refuga**; care âmbla cu *fug'a*, *fugariu*; care vré se scape cu *fug'a*; — si ca adj., **refugus**, care *refuge*, in largulu si intregulu sensu allu verbului *refugire* : *refuge unde.*

* REFULGENTE, adj. part. pres., **refulgens**, (fr. **refulgent**); care *refulge* : *arme refulgenti.*

* REFULGENTIA, s. f., **refulgentia**; calitate de *refulgente* : *refulgenti'a armeloru.*

* REFULGERE, *refulsi* si *refulsei*, *refulsu*, v., **refulgere**; *a fulge* inapoi, a *fulge* érosi, a *fulge* de repetite ori, si de ací a respande *fulgóre*, a dá *fulgore*; 1. proprie : *refulgu stelelle, refulgu nuerii de radiele sorelui ; refulgu armele metallice la sore; refulgu gemmele la lumina*, 2. metaforice : *nomele seu refulge de glori'a propria si de glori'a straboniloru.*

* REFUNDENTE, adj. part. pres., **refundens**; care *refunde*; vedi si *refunditoriu, refusoriu.*

* REFUNDERE, *refunsi* si *refunsei*, *refunsu* si *refusu*, v., **refundere**, (comp. si fr. **refondre**) ; a *funde* in deretru, érosi, d'in nou, cu abundantia, preste margini, etc.; 1. proprie : *refundeti licidulu in vasulu in care stá mai inainte; stomaculu refunde ce i se da prea multu; a refunde formele ce nu au essitu d'in typarie; sorele refunde neuea si glaci'a; a refunde sangele cetatianiloru ;* 2. metaforice, *a)* a respinge : *scopellele refundu undele cu furia; b)* a dá cu abundantia, a reversá : *sênulu pamentului refunde ce depunemu in ellu; c)* in genere, a torná, face de a dou'a ora, d'in nou : *a refunde una opera, una poema, unu discursu, unu planu*, etc.

* REFUNDITORIU,-*toria* , adj. s., **refundens, refusorius**; care *refunde* sau serve *a refundere*; vedi si *refundente, refusoriu.*

* REFUNSU,-*a*, adj. part., **refusus.**

* REFUSABILE, adj., (fr. **refusable**); care se pote *refusare*; vedi si *recusabile.*

* REFUSARE, v., (fr. **refuser**), **recusare, repudiare ; negare, denegare**; a respinge , a recusá, repudiá, denegá : *a refusá una cerere.*

* REFUSATU,-*a*, adj. part. d'in *refusare*, (fr. **refusé**).

* REFUSIONE, s. f., **refusio**; actione de *refundere* : *refusione a licidului in pristinulu vasu.*

* REFUSORIU-*sória*, adj. s., **refundens refusorius**; care *refunde* sau serve la *refunsu* = *refusu* sub 1.

* REFUSU,-*a*, 1. adj. part. s. d'in *refundere* : *fórme de littere refuse, sangele refusu ; refusulu vinului in primulu vasu*, 2. s. m., *refusa*, (fr. **refus**), d'in *refusare* : *recusa, recusatione, denegatione*, etc. : *a sufferí multe refuse la cererile selle.*

* REFUTABILE, adj., (fr. **refutable**), care se pote *refutare.*

www.dacoromanica.ro

* REFUTANTE, adj. part., **refutans**; care *refuta*; vedi si *refutatoriu*.

* REFUTARE, v., **refutare**, (fr. **réfuter**); 1. a respinge, a se oppune, a nu acceptá, a inlaturá; 2. in specie, a respinge cu coventulu assertionile cuiva, a contradice, a combate, a derimá argumentele adversariului, etc. : *a confirmá dissele nostre, refutandu alle adversariului.*

* REFUTATIONE, s. f., **refutatio**, (fr. **réfutation**); actione de *refutare*; in specie : *refutationea face un'a d'in partile unui discursu judiciariu.*

* REFUTATORIU,-*tória*, adj. s., **refutator** si **refutatorius**, (fr. **réfutateur**); care *refuta* sau serve la *refutatu : argumente refutatorie.*

*REFUTATU,-*a*, adj. part., **refutatus**, in s. verbului.

* REGALE, adj., **regalis**, (fr. **royal**, si **régale**); de *rege*, relativu la *rege : forma de guberniu regale; insemnie regali; domnía regale, nome regale, sceptru regale, principe regale, principi regali*; — ca de *rege : vestimente regali, lussu regale, mese regali; ornatu, cultu regale*;—ca subst. *a)* personale : *unu regale, regalii*, membri ai familiei *regelui* sau ómeni si afora d'in familia, déro devotati familiei regelui; *b)* reale, f. *regale-a*=dreptu allu regelui de a percepe certe venituri.

* REGALISTU, s., (fr. **royaliste** si **régaliste**); partisanu, favoritu allu *regelui*, allu systemei de guberniu *regale.*

* REGALITATE, s. f., **regnum regia potestas**, (fr. **royauté**); demnitate de *rege*; in acestu sensu inse mai bene : *regatu*, pre candu form'a : *regalitate*, calitate de *regale*, ar intrá propriu si in frasi ca : *regalitatea meseloru, ornatului, munificentiei*, etc.

* REGATU, s. m., **regnum**; demnitate de *rege*; térr'a in care domnesce nnu *rege.*

REGE, s. m., **rex**, (it. **re** si **rege**, isp. **rey**, fr. **roi**); capu allu statulu, care *rege* statulu, 1. proprie : *rege absolutu, rege constitutionale; celli mai multi regi sunt applecati la despostimu; regii terreloru se adunara in congressu; regele Persiloru, regele Franciei, regele Italiei*; 2. metaforice, *a)* despre domnedieu : *regele cerului, regele universului; b)* despre dieii de prim'a ordine ai anticiloru : *regele dieiloru si allu animiloru erá Joue, regele infernului erá Plutone; c)* si despre animali : *leulu 'e regele animaliloru; d)* in genere, capu, capu supremu, ca mai destinsu, etc. : *regi se dicu cei avuti, regii avutiei*; asiá si : *regii negotiului; regii scientiei, regii poesiei; regele oratoriloru; regele unui ospetiu, unei adunàri, e) rege* = una d'in celle patru figure la joculu de carti; 3. fem. e *regina*, in diversele insemnari alle coventului *rege*, *a) regina* = conjuge a *regelui* unui statu; *b) regina* = femina ce e ensasi investita cu potestatea suprema : *regin'a Angliei*; in altu sensu inse : *regin'a Greciei*; *c)* despre dine : *regin'a Junone*; *d)* despre animali : *acer'a e regin'a passeriloru*; *e)* in genere : *regin'a unui ballu, regin'a formosetiei, regin'a matroneloru*, etc.

* REGENERARE, v., **regenerare**, (fr. **régénérer**); a *generá* érosi, a nasce érosi; *a regenerá carnea; prin batteau se regenera crestinulu*; metaforice, a reformá, a ammeliorá : *a regenerá unu poporu, una natione; a regenerá scientiele, disciplin'a.*

* REGENERATIONE, s. f., **regeneratio**; actione de *regenerare.*

* REGENERATÓRIU,-*tória*, **regenerans**, (fr. **régénérateur**); care *regenera : regeneratoriulu limbei.*

* REGENERATU,-*a*, adj. part., **regeneratus.**

REGENTE, adj. part. pres. s., **regens**, (fr. **régent**); care *rege*, 1. in genere : *venturile regenti cursulu navigationei; dupo astrologi erau stelle regenti alle fia-carui annu; omulu regente totu economi'a acestei case*; 2. in specie; care *rege*, sau are se *rega* statulu pentru unu tempu, mai vertosu in tempulu minorennitatei regelui : *regentele, regentea Franciei; potu fi si mai multi regenti; in Serbi'a fura trei regenti.*

REGENTIA, s. f., (fr. **régence**), calitate de *regente*, si in specie, gubernare a unui *regente* pêno la majorennita-

www.dacoromanica.ro

tea regelui; tempulu câtu tine calitatea de *regente : mai multi impartu regenti'a cu regin'a mamma a minorennelui.*

REGERE, *ressi* si *ressei*, *ressu* si *rectu* = *reptu*, (compara : *diregere*, *diressu*, *direptu*, *etc.*), v., **regere**, (compara si fr. **régir**); a *direge*, a guberná, 1. proprie : *Domnedieu rege universulu; gubernatorii regu navile cu gubernacle; regeti bene callulu, frênele callului;* 2. metaforice, a direge, dereptá, administrá, etc.; *a)* in genere : *domnulu casei rege acésta casa; invetiatorii sunt detori a sci rege ânimele copilliloru; rationea rege effectele sufletului omenescu; a rege operationile unui bellu, a rege una scola, unu institutu, una fabrica, una baserica, unu ramu de servitie publice; a rege finantiele; a rege teatrulu cu multa intelligentia; a si rege cultur'a agriloru cu bonu metodu;* mai vertosu : *a rege statulu, legionile, armat'a; b)* in specie, α) ca terminu de grammatica : *unu verbu pote rege mai multe substantive; prepositionile limbei grecesce regu trei d'in casurile acestei limbe;* β) a pune pre cellu ratecitu in callea derépta, a *correge*, a *indereptá*.

* REGERERE, *regerui*, *regerutu;* si *regessei*, *regestu*, v., **regerere;** a *gere* inapoi, inderetru.

* REGERMINARE, v., **regerminare;** a *germiná* érosi, d'in nou.

* REGERMINATIONE, s. f., **regerminatio;** actione si effectu allu actionei de *regerminare*.

* REGERMINATU,-*a*, adj. part., **regerminatus**.

* REGERUTU,-*a*, part. d'in *regerere*, **regestus**.

REGESCE, adv., **regie;** in modu *regescu*.

REGESCU,-*a*, adj., **regius;** de *rege* allu *regelui : palatiu regescu, avere regésca; clementi'a regésca*.

* REGESTU,-*a*, adj. part., d'in *regerere*, **regestus;** in s. verbului.

REGIA, (pron. *regía*, éro despre *régia* vedi la *regiu*), s. f., **bonorum administratio**, (fr. **régie**); proprie, ar insemná, ca si *regatu*, demnitate de *rege*, e inse applicatu de regula cu intellessulu de : administratione de bonuri sau venituri ce se incredentiédia la persone indetorate a dá computu : *a committe cuiva regi'a unei succession, unei mosía; mosíe date in regía;* in specie se dice de venituri de alle statului sau alle communei : *lucràri publice facute in regía; cautarea salineloru se face in regía, precumu e in regía si monopolulu statului asupr'a tabacului.*

* REGIBILE, adj., **regibilis;** care se pote *regere*.

* REGICIDIU, pl.-*e*, (**regicidium**, fr. **régicide**); *occidere de rege : regicidiulu e condemnatu astadi de opinionea publica mai luminata.*

* REGICIDU,-*a*, s., (**regicida**, fr. **régicide**, vedi si *regicidiu*); care *occide regi*.

* REGIFICU,-*a*, adj., **regificus;** regescu, magnificu, sumptuosu : *regificu lussu, regifice mese, regifice vestimente.*

* REGIFUGIU, s. m., **regifugium;** proprie, *fuga* de *rege* sau de *regi;* serbatóre la anticii Romani in 24 Februariu in memori'a espulsionei *regiloru* d'in Rom'a.

REGIME, pl. *regimine*, **regimen**, (fr. **régime**); actione de *regere*, cumu si modu, processu, mediu de *regere*, 1. in genere : *regimele callíloru, naviloru, institutelоru de educatione, caseloru de sanetate; in ratione resiéde regimele fientiei omenesci; regime rationale de cultur'a agriloru; regimele navei e datu gubernatoriului, asiá si regimele casei si familiei e datu tatalui;* in sensu concretu : *gubernaclulu e unu regime; frênele sunt regime pentru calli;* 2. in specie, *a)* regula de viétia in statu de sanetate, déro si mai vertosu in statu de morbu sau téma de morbu : *regimele imbracia totu ce e utile vietiei si sanetatei; unu bonu regime se intende nu numai la mancare si la beutura, ci unu regime completu are in vedere aerulu ca si vestimentele, repausulu ca si somnulu; nu ti impune regime difficile, cellu mai simplu e pote cellu mai bonu regime;* absolutu, pentru casu de morbu : *a se pune pre regime, a lassá regimele, fora regime rigorosu nu folosescu medicamentele; b)* in guberniulu statului, forma,

www.dacoromanica.ro

systema de gubernare : *regime despoticu, regime constitutionale, regime liberale;* in sfere mai restrinse : *regimele finantiale, bonu regime de administratione; regimele supremu allu armatei e allu capului statului, éro officiariloru dupo gradu, sunt commisse regimini de divisioni de armata, regimini de regimente, regimini de companie; statulu are lipse si de unu regime pentru selbe si domenie, unu regime pentru saline;* — in sfer'a juridica e : *regime dotale, regime communale pentru casatoriti, regime hypothecariu pentru hypothece;* c) in grammatica, casu ce depende de la unu verbu, *unu verbu pote avé regimini directe si indirecte; relationea regiminiloru se espreme cu prepositioni sau cu flessioni;* in celle mai multe d'in aceste insemnari cu sensu concretu, *regime* = persona ce *rege : regitoriu, 'diregetoriu, rectoriu, regulatoriu,* etc., sau lucru, ce da directione : *regimele mersului unei machine.*

REGIMENTU, pl.-*e*, **regimentum**, (it. **regimento**, fr. **régiment**); proprie, camu in acellu-asi sensu ce are form'a *regime*, applicatu inse la ceva *ressu*, diressu, condussu, commandatu de unu *regitoriu*, capu, capitanu, si in specie la unu corpu, sau divisione de armati, allu caroru numeru a variatu dupo tempuri si locuri, déro care coprende mai multe *companie de pedestri* sau *de callari : regimentu de callarime, regimentu de venatori, regimentu de marginari; a fi capitanu intr'unu regimentu.*

REGINA, s. f., **regina**; vedi *rege.*

* REGIONALE, **regionalis**, si

* REGIONARIU,-*a*, adj. s., (fr. **régiounaire**); relativu la una *regione : clima regionaria, producte regionarie; diregutori regionari, synodu regionale.*

* REGIONE, s. f., **regio**, (fr. **région**), d'in *regere*; 1. proprie, directione in una parte, dimensione, linia; *a nu se abbate d'in regionea sea, d'in regionea callei mare si batuta; selb'a se intende cu caten'a de monti in regionea marelui fluviu;* mai vertosu in espressionile : *in regionea, d'in regionea,* cu sensurile : α) in directione sau d'in directione derepta; β) in partea sau de partea oppusa, chiaru in facia, facia in facia : *nu pote fi eclipse in luna, déco acesta-a nu sta in regionea sorelui; liniele a doue pagine typarite se punu si stau in regione sau d'in regione celle d'in una pagina cu celle d'in pagin'a oppusa;* 2. metaforice, *a) regione* = linia ce marginesce vederea, linia de vedere, limite in genere : *regionile terrei marginescu si glori'a nomelui teu; abiá se tine in regionile covenientiei; b) regione*=parte de ceru sau de lume : *regionea septentrionale se oppune la regionea meridionale; c) regione* = parte de ceru sau de pamentu indeterminata, α) in genere : *locu de stabilire in regione salubre; regione fertile, deserta, stérpa; in regionea portiloru cetatei ; multe si vaste regioni alle terrei sunt inco in culte, si abitate de popore inco selbatice;* β) in specie, parte indeterminata a unei térra : tinutu, coprensu, etc. : *in regionile Romaniei de longa Danubiu; in regionile acellei-asi terre despre monte;* chiaru si parte a unui agru, a unei cetate : *regionile capitalei Romaniei de a stang'a riului;* γ) in sensu mai ideale, *regione*=sfera, cercu, dominiu, coprensu, etc. : *in regionile speculationiloru inalte; a descende d'in luminosele regioni alle notionei si imaginationei in nuerosele regioni alle realitatei.*

* REGITORIU,-*toria*, adj. s., **rector, regens**, (compara it. **regitore**, fr. **régisseur**); care *rege*, direge, administra etc.; in specie, cellu cui e incredentiata una *regia : regitoriulu domenieloru mai multoru proprietari.*

* REGISTRARE, v., (fr. **registrer**), ce trece in *registru;* vedi si *inregistrare.*

* REGISTRATORIU,-*toria*, adj. s., (fr. **régistrateur**); care *registra*, trece in *registru.*

* REGISTRATU,-*a*, adj. part., d'in *registrare.*

* REGISTRATURA, s. f., (it. **registratura**); actione de a *registrare*, déro mai allessu effectu allu acestei actione, cumu si officiu allu *registratoriului.*

* REGISTRU, pl.-*e*, (fr. **registre**, it. **registro**), **acta, publicæ tabulæ**; libru in

www.dacoromanica.ro

care se trecu actele de tota diu'a : *a trece in registru actulu integru sau numai in resumptu; registru de intrare si de essire;* in genere, *registru* = lista, catalogu, etc.

* REGIU,-*a*, adj., **regius**; relativu la *rege, regescu*, 1. proprie : *potestate regia, insemnie regie, domnía regia, derepturi regie, fundu regiu, prerogativa regia;*—ca subst. *regia*, subintellegundu : *a)* casa, *regia* = casa *regésca*; palatiu, castellu, curte, si de ací, familia *regésca*, omenii *regelui*, curtea, cas'a lui; *b)* urbe, cetate, *regia* = residentia, capitale; *c) regia* = *basilica*, templu, columnata a unui edificiu monumentale; 2. metaforice, de rege, magnificu, splendidu, distinsu, etc., insemnari ce convinu mai bene formei *regale : starea regia, averi regie, lussu regiu, victu regiu, vestimente regie, ospetiu regiu.*

* REGLA, s. f., vedi *regula.*

* REGLUTINARE, v., **reglutinare**; a *glutiná* érosi, d'in nou; metaforice : *ossele fracte au se se reglutine in curendu.*

* REGNANTE, adj. part., **regnans**, (comp. si fr. **régnant**); care *regna* in actu : *principii astadi regnanti; regele regnante essercita poterea sea de rege.*

* REGNARE, v., **regnare**, (fr. **régner**); a avé *regnulu*, a fi *rege*, a *rege*; 1. in specie : *a regná pre multe terre, pre multe si varie popore; una massima favorita asiá dissiloru constitutionalisti dice : regele regna, nu guberna; regele regnà peno la advnce betranetie;* 2. in genere, prin estensione, a domní, a dominá, a dispune cu deplena potere, a fi domnu, etc. : *lui Cicerone se imputá a desea co regná in judecatorie; multi d'in celli ce nu porta nomele de regi, regna in fapta pre altii prin elocentia, prin avere, prin virtuti; frigulu si ammortirea regna in tote; patheticulu regna absolutu in elocentia; legea, nu capriciulu, se regne in societatea omenesca; a regná pre ânimele, pre mentile altoru-a; in cas'a sea fia-care regna.*

* REGNATORIU,-*toria*, adj. s., **regnator**; care *regna* : domnitoriu, rege in actu, potente, etc.

* REGNATU,-*a*, adj. part. s. d'in *regnare.*

* REGNICOLARE, adj., relativu la *regnicoli.*

* REGNICOLU,-*a*, s., **regnicola**, locuitoriu allu unui *regnu.*

* REGNU, pl.-*e*, **regnum**, (fr. **règne**); 1. demnitate, potestate de *rege*, domnía, etc.; *a)* in specie : *regnulu concentra poterea publica in mânele unui-a singuru; regnulu celloru d'in urma trei domnitori ai terrei; b)* in genere, domnía, potere, dominatione, directione, prepotentia, etc. : *regnulu egoismului, in cas'a sea are fia-care regnulu;* 2. metaforice, *a)* térra pre care domnesce cine-va : *vastulu regnu allu Russiei;* si in sensu ideale : *cas'a sea e pentru fiacare regnulu seu; regnulu marei;* de ací, *b) regnu*=dominiu, coprensu, classe, etc.: *naturalistii admittu trei regne de fientie; regnulu animale e unulu d'in aceste trei regne.*

* REGREDERE, *regressi* si *regressei, regressu*, v., **regredi**; a *grade*, passí inapoi, inderetru, a dá înapoi, a merge inderetru, a se retrage; 1. proprie : *cine nu progrede, regrede; e rosinosu a regrede de frica d'in câmpulu de lupta;* 2. metaforice : *dupo acésta digressione, se regredemu la subiectulu desbaterei.*

* REGREDIENTE, adj. part., **regrediens**, care *regrede.*

* REGRESSIONE, s. f., **regressio**, (fr. **régression**); actione de *regredere*, in specie : figura de stylu, prin care coventele ce compunu una frase, vinu in frasea urmatoria in ordine inversa.

* REGRESSIVU,-*a*, adj., (fr. **régressif**); applecatu a *regredere*, care *regrede : dupo miscarea progressiva succede all'a regressiva; syllogismu regressivu.*

* REGRESSU,-*a*, adj. part. s., **regressus** : *progressulu si regressulu stelleloru erranti; regressulu armatei se fece in ordine; a fi in regressu*, a dá in deretru, a scadé, etc.

REGULA, s. f., **regula**, (it. **regola**, isp. **regla**, port. **regra**, fr. **regle**;—d'in *regere*); ce serve a *rege, direge, direptá,*

www.dacoromanica.ro

si a nome : 1. instrumentu de a trage sau duce linie derepte, linia, in acestu sensu si scurtatu *regla*, (reu *rigla*) : *regula de lemnu, de metallu, de ferru; fora regula nu poti trage linie derepte; leuati regul'a in mâna si plumbulu in alt'a, şi trageti linie; regula de petrariu, de lemnariu, de murariu;* 2. in genere, *dereptariu :* perpendiclu, acia, scandurella derepta, etc. : *a lucrá si polí pétr'a dupo regula; a plantá arbori, bate pari cu regul'a; regula de proportione, regula de calculu;* 3. mai vertosu in sensu ideale : norma, lege, principiu, ordine, metodu, totu ce serve a direge actionile, cu intellessu forte intensu si variatu : *regula de portare, regul'a vietiei nostre omenesci; regul'a administrationei publice si private; a nu se departá de regul'a ce si a facutu cineva; legea e regula : regulele justitiei, administrationei, scolei, armatei; regulele unui syllogismu, unei definitione bona; regulele scientieloru esperimentali; in invetiamentu sunt de observatu regule precise; regule grammaticali; regul'a fora essemple si applecare practica n'are valore; operele de imaginatione au regulele selle: regulele comediei, tragediei; tragedia in regula; regulele multiplicationei; compute in regula; regul'a unei corporatione religiosa; regul'a liturgiei; nu e regula fora esceptione; regula generale; particularia;* — mai allessu, mesura, ordine, bona ordine : *a traí in regula, fora regula; a mancá, bee fora neci una regula;* — in multe casuri coventulu déro pote leuá, dupo celle alte covente cu cari se construe, si sensu reu : *betivu in regula, unu misellu in tota regul'a*, etc., analoge cu : *misellu cumu se cade.*

* REGULAMENTARIU,-*a*, adj., (fr. **réglementaire**); relativu la *regulamentu: dispositioni regulamentarie.*

* REGULAMENTU, pl.-*e*, (fr. **réglement**); dispositione, care da *regula* sau *regule*, prin care se *regulédia*, ce e de facutu : *regulamentulu organicu allu terriloru române nu mai are in mare parte valore; regulamentu pentru politi'a capitalei; regulamente administrative, municipali; regulamente generali; regulamentulu camerei, senatului; a lucrá dupo regulamentu, contra regulamentu;* — actione de *regulare : regulamentulu computeloru, regulamentulu interessiloru private.*

* REGULANTE, adj. part. pres., **regulans**, (it. **regolante**); care *regulédia.*

1 REGULARE,-*edíu*, (d'in *regula*), v., **regulare; ordinare; componere, moderari**, etc., (it. **regolare**, fr. **régler**), a face, lucrá, dispune dupo *regula*, 1. in sensulu coventului *regula* de sub 1. si 2. a trage linia derepta, a pune in linia derepta, a direptá : *a regulá liniele de pari pentru ingradire; a regulá carti'a pentru scrissu musica;* 2. in sensulu coventului *regula* de sub 3., a ordiná, face ceva in *regula* si dupo *regula*, a dispune si face cumu se cade si se cere, *a)* in genere : *a si regulá viéti'a, negotiele casei; proverbiele reguledia bene portarea omului in celle mai multe impregiurari; a regulá més'a, celle necessarie la callatoría; a regulá tote pentru ospetiu, pentru celebrarea nuntii: nu te scii regulá tu, si vrei se reguledi pre altii; a regulá cursulu unui riu; a regulá pre cineva in spese, in mancare, in beutura; a regulá conditionile contractului, a regulá contractulu ensusi; a regulá unu orologiu, una alta machina; a regulá orologiulu seu dupo meridianu, dupo altu orologiu; b)* in specie : α) *a regulá computele :* α′) a pune in *regula;* β′) a desface, licidá; β) *a regulá pre cineva*, are, intre alte sensuri, si intellesulu de : a lu pune la loculu seu, allu invetiá mente, a i dá pen'a meritata, etc.

2 REGULARE, adj., vedi *regulariu.*

* REGULARIFLORE, adj., (fr. **régulariflore**); care are *flori regulari.*

* REGULARIFORME, adj., (fr. **régulariforme**); care are *forma regulare.*

* REGULARISARE, v., (fr. **régulariser**); camu in acellu-asi sensu cu *regulare*, si prin urmare acestu-a este de preferitu.

* REGULARITATE, s. f., (fr. **régularité**, it. **regolarità** si **regolaritate**); calitate de *regulariu : regularitatea mis-*

www.dacoromanica.ro

carei stellcloru; regularitatea flussului si reflussului màrei; regularitatea proportioniloru faciei; regularitatea figuriloru geometrice.

* REGULARIU si *regulare*, adj., **regularis**, (it. **regolare**, fr. **régulier**); conforme *regulei*, si de acì, stabilitu, constante, certu, nestramutatu, etc., (vedi si *regulatu*) : *figura geometrica regularia; pyramidi regularie; regularia miscare a stelleloru; venituri regularie; verbe regularie, declinatione regularia; pulsu regulariu, portare regularia: preuti regulari ai unei baserica.*

* REGULATORIU,-*tória*, adj. s., (fr. **régulateur**); care *regulédia* sau serve a *regulare*, 1. in genere : *regulatoriulu disciplinei nationale; pretiu regulatoriu allu mercatului;* 2. ca s. m. reale, *unu regulatoriu*, pl.-*e*, ce serve a *regulá*; si in specie, apparatu destinatu a *regulá* miscarile unei machine : *regulatoriu de machina de vapori, regulatoriulu unui orologiu de pariete.*

* REGULATU,-*a*, adj. part., **ordinatus, certus, moderatus, modestus**, (compara it. **regulato**, fr. **réglé**), cu intellessulu largu si variatu ce amu indicatu la formele : *regula*, 1 *regulare;* 1. in sensulu coventului regula de sub 1. si 2.: *pari regulati, charta regulata pentru scrissu musica;* 2. déro mai vertosu in sensulu coventului *regula* de sub 3., *a)* in genere : *negotie regulate, interessi bene regulate; a duce viétia neregulata; portare regulata, processe regulate; orologiu regulatu; b)* in specie, constante, determinatu, certu, stabilitu : *nemica mai regulatu de câtu miscarile corpuriloru ceresci; pulsu neregulatu; venitu neregulatu; preutii regulati ai unei baserice; remunerariu regulatu· frecentatione neregulata la scola.*

* REGULU, si *regellu*, s. m., **regulus**, (fr. **régule**); 1. deminutivu d'in *rege*, 2. metaforice, *a)* filiu de rege; *b)* una passerella; *c)* specia de unu metallu, auru, ca *rege* allu metalleloru.

REGUSTARE, v., **regustare**; a *gustá* érosi, a *gustá* de mai multe ori.

†† REIECERE, *reiecui, reiecutu* si *reiectu*, v., **rejicere**, a *jace*, arruncá inapoi, inderetru, a lapedá. Radecin'a vorbeloru : *reiectabile, reiectaniu, reiectare, reiectatione, reiectione, reiectu.*

* REIECTABILE, adj., (fr. **rejetable**); care se pote *reiectare.*

* REIECTANIU,-*a*, adj., **rejectaneus**; camu in acellu-asi sensu cu allu formei *reiectabile.*

* REIECTARE=*reieptare*, v., **rejectare**, (fr. **rejeter**); intensivu d'in *reiecere*, a *reiece* cu mare energia.

* REIECTATIONE, s. f., **rejectatio**; actione de *reiectare.*

* REIECTATU-*a*, adj. part. d'in *reiectare*, **rejectatus.**

* REIECTIONE, s. f., **rejectio**; (fr. **rejection**); actione de *reiecere*, 1. in genere, *a)* proprie : *reiectionea celloru mancate si beute; reiectione de sange multu; b)* metaforice : *reiectionea arbitriloru, juratiloru, conditioniloru, promisseloru,* 2. in specie : *reiectionea judiciloru, candidatiloru propusi; reiectionea propriei culpe pre altii; prin reiectionea totoru candidatiloru propusi nu se mai pote fa e electione.*

* REIECTU,-*a*, adj. part. s., **rejectus**, (compara si fr. **rejet**); arruncatu inapoi, lapedatu : *propositioni utili reiecte cu mare despretiu; una lege reiecta nu se mai pote repune in desbatere la acea-asi sessione; reiectulu sângelui pre gura; reiectulu legei in mai multe sessioni.*

* REIECUTU,-*a*, adj. part., **rejectus**, in s. verbului *reiecere.*

* REIMBARCARE, v., (fr. **rembarquer**), **rursus in navem imponere**=a *imbarcá* érosi; ca refl. *a se reimbarcá* = **navem iterum conscendere** = a se *imbarcá* érosi; — multime de alte verbe compuse dejá cu *in* sau *im* se recompunu apoi si cu *re*, care da, in assemini recompuse, de regula mai numai insemnarea de : *éi osi, de a dou'a óra, d'in nou*, cumu : *reimbracare, reimpartire, reimpingere, reimplere, reimportare, reimpremere, reimpreunare, reimpromutare*, etc., si : *reinaltiare, reincalciare, reincarcare, reincepere, reinchiauare, reinchidere, reindouire, reindopare, reindreptare, reinfaciosiare, reinfientiare, reinflorire, reinnodare, reinnegrire, reinnouire, re-*

www.dacoromanica.ro

inspirare, *reinstallare*, *reinstituere*, *reinsufflare*, *reinsufflétire*, *reintegrare*, (pentru acestu d'in urma vedi si *redintegrare*), *reintrebare*, *reintroducere*, *reinvitare*, *reinvocare*, *reintarire*, *reintorcere*, *reintrare*, etc.; de acea-a credemu superfluu a le descrie în articli speciali, ci ne vomu referí pentru elle la acestu articlu.

REIMBRACARE, *reimpartire*, etc., vedi : *reimbarcare*; si : *reinaltiare*, *reincalciare*, etc., vedi : *reimbarcare*.

* REITERARE, v., (fr. **réitérer**), **iterare**; a face si reface ce a mai facutu, a repetí; vedi si simplulu *iterare*; — de ací si : s. f., *reiteratione*, (fr. **réitération**), actione de *reiterare*: adj., *reiterativu*,-*a*, (fr. **réitératif**), care *reitera*; part. sup. *reiteratu*.

* REITERATIONE, etc., vedi *reiterare*.

* REJECERE, *rejectare*, etc., vedi : *reiecere*, *reiectare*, etc.

* RELAMBERE = *relambire* si *relampire*, v., **relambere**; a *lambí* érosi : *a si relambí mustaciele*.

RELANGIRE, v., **relanguere**; a *langí* sau *langidí* cu totulu, a fi de totu seccatu, sau storsu de potere, a ammortí; 1. proprie : *ce ti au relangitu manule si petiorele?* 2. metaforice: *relangesce lumin'a stelleloru; a inceputu a mai relangí furiosulu ventu; relangescu ânimele, ardorile, precumu relangescu si dororile acute.*

RELARGIRE, v., vedi *largire*.

RELASSANTE, adj. part. pres., **relaxans**; care *relassa* : *medicamente relassanti*.

RELASSARE, v., 1. **iterum relinquere**, a *lassá* érosi; 2. **relaxare**, (fr. **relâcher**), a lassá, largí, molliá, etc., érosi, 1. proprie : *panticele se stringe si se relassa; relassati ceva celle legature prea strinse; a relassá corellele, braciele, funea, aci'a, laciele* 2. metaforice, a desface, destende, molliá, largí, usiorá, recreá : *d'in tempu in tempu se ne relassàmu mentile incordate in delungu la cogitare; a si relassá poterile, a si relassá petiorele; a relassá d'in pretiu, d'in pretensioni, d'in dereptulu seu; ardorea, zelulu, amorca, passionea se relassa.*

RELASSATIONE, s. f., **relaxatio**, (fr. **relaxion** si **relâchement**); actione de *relassare*, si statu produssu prin acésta actione : *relassationea panticelui, braciului, nerviloru; relassationea mentei de mare si incordata lucrare.*

RELASSATU,-*a*, adj. part., **relaxatus**, in s. verbului.

* RELATARE, v., (fr. **relater**); a referí, reportá : *a relatá unu actu in inventariu, in registru; relatati asupr'a cestionei a cui cercetare s'a commissu voue.*

* RELATATU,-*a*, adj. part., d'in *relatare*.

* RELATIONE, s. f., **relatio**, (fr. **relation**); actione de *referire*, cumu si statu, effectu produssu prin acésta actione; 1. in genere : *relationea juramentului, culpei, accusationei;* 2. ca mai desu in specie; *a)* espunere, mai allessu espunere officiale, solenne : *celli inferiori se dea relatione celloru superiori; relatione cotra camere asupr'a starei generale a finantieloru;* si afora d'in sfer'a publica sau officiale, *relatione* = esposítione, esplicatione, narratione, spusa, etc. : *relationea causeloru ce esplica evenimentele; relatione asupr'a starei de cultura a poporeloru orientali; b)* ratione, reportu, legatura, referentia, commerciu, contactu, etc. : *relationile essistenti intre differitii termini ai unei ecatione algebrica; relationile conceptteloru intre sene, si relationile acelloru-asi concepte cotra mentea subiectului cogitatoriu; nu su intre noi relationi neci de amicitia, neci de sânge; a avé relationi cu toti ominii celli mai insemnati in acea cetate; relationi commerciali, relationi amicali, relationi illicite; nu pote, dici, fi relatione intre aceste doue lucruri, déro unu lucru ore-care pote fi in una relatione sau si in mai multe relatione cu unu altu lucru ore-care d'in lumea lui Domnedieu; a cautá se intre in relationi cu cine-va; a rupe tote rélationile cu tota lumea.*

* RELATIVE, adv., **relative**; vedi *relativu*.

* RELATIVITATE, s. f., (fr. **relati-**

www.dacoromanica.ro

vité); stată de *relativu : relativitatea fientieloru finite alle lumei.*

* RELATIVU,-*a*, adj., **relativus**, (fr. **relatif**); care se *relata*, sta in *relatione*, (vedi *relatione* sub 2.) : *instrumente relative la agricultura; câte ai spusu tu peno acumu, nu paru relative la ce e in cestione; tote legile relative la organisationea invetiamentului; pronomine relative; acestu coventu d'in frase e unu relativu; propositione relativa, judeciu relativu;* mai vertosu ca oppos. la *absolutu : totu este relativu in lume, si nemica nu e absolutu; cu tote aceste-a enuntiatele ce facemu nu su relative, ci absolute in tota poterea coventului; legile omenesci nu potu pretende a fi absolute, ci numai relative la impregiurari; marime relativa, avuti'a relativa, ca si paupertate relativa, bonetate relativa;* — ca adv., in form'a masc. *relativu*, sau mai bene in form'a *relative* = **relative** : *omini relative culti, statu relative civilisatu; a vorbí relative, nu absolute; relative cotra altii, tu esti in positione forte bona.*

* RELATORIU,-*tória*, adj. s.; **relator si relatorius**, (fr. **relateur**); care *relata* sau serve la *relatu;* in specie, care officiale *refere*, sau *repórta ;* referente, reportatoriu; cu sensu mai estensu, esponitoriu, narratoriu, etc.

* RELATU,-*a*, adj. part. s., **relatus**; referitu, reportatu, etc.

RELAUARE, v., **iterum lavare**, (fr. **relaver**); a *lauá* érosi : *a lauá si relauá.*

* RELECTU,-*a*, adj. part., **relectus**, in s. verbului *relegere : cartile bone se fia lecte si relecte.*

RELEGARE, v., 1. d'in *legare*, **ligare**, *a)* **iterum ligare**, a *legá* érosi, de a doua óra; *b)* **religare**, a *legá* in deretru, d'in deretru, α) proprie *a relegá manule cuiva la spate; a si relegá perii, codele implettite; a relegá com'a callului;* in specie, ca espressione nautica; a *legá* la ripa : *a relegá luntrea, funea luntrei;* β) metaforice : *mentea nu e relegata de ceva esternu;* 2. d'in *legare*, **legare**, a tramitte, si, in specie cu ide'a accessoria in reu, a essiliá, arruncá in essiliu, *a)* proprie : *a si relegá mulierea la térra, la monasteriu; a relegá pre celli mai animosi in insule; a relegá bietele vite in locu departatu si fora pastione; Britanni'a e relegata la marginea continenti;* in specie, ca terminu juridicu, a tramitte in essiliulu cellu mai usioru, care consiste in departarea essiliatului de la loculu seu si marginirea lui in altu locu sub certe conditioni si pentru unu certu tempu : *a relegá la monasteriu; omeni relegati, nu essiliati in acestu desertu; b)* metaforice, α) in genere, a *relegá* = a departá, reiece, respinge, ammaná : *a relegá processulu la terminu indifinitu; a relegá veri-ce ambitione; a relegá bellulu d'in annu in annu; b)* in specie, á) cu indicarea scopului, obiectului la care se *relega ceva : a relegá acésta scientia intre celle inutili; a relegá culp'a pre altulu;* β') *a legá* prin testamentu : *a relegá dote nepotiloru*

RELEGATIONE, s. f., 1. d'in *relegare* sub 1., actione de *relegare*, **religatio** : *relegationea manuloru la spate;* 2. d'in *relegare* sub 2., **relegatio**, departare, si in specie, essiliare, cea mai usiora forma de essiliare.

RELEGATU,-*a*, adj. part. s., 1. d'in *relegare* sub 1., **religatus**; 2. d'in *relegare* sub 2, **relegatus.**

* RELEGENTE, adj. part. pres., **relegens**; care *relege.*

* RELEGERE, *relessi* si *relessei, relessu*, si *relectu*, v., **relegere**, (fr. **relire**); 1. a *college* érosi, a *recollege* · 2. a percurre, strabate érosi : *a relege terrile si màrile;* 3. ca mai desu, a strabate, pertrece cu *lectur'a*, sau, a *lege* de a dou'a óra, ori de mai multe ori acea-asi carte : *a lege si relege cartile classice auctorii classici; relegundu loculu din testu aflara co l'intellessesse reu;* in sensu mai estensu, a retractá, a pune si éro pune mân'a pre unu lucru, a repetí cu vorb'a sau cu mentea : *a si relege tote celle patite in bene sau in reu.*

* RELENTIRE, v., **relentescere**; a devení érosi *lentu*, a ammortí érosi.

* RELENTESCERE, v., **relentescere**; vedi *relentire.*

* RELESSU,-*a*, adj. part., **relectus**, in s. verbului *relegere.*

www.dacoromanica.ro

RELEUARE = *relevare, reluare.* v., **relevare,** (fr. **relever**); a *leuá* sau *levá* érosi d'in nou, 1. a redicá érosi: *a si relevá corpulu de diosu;* metaforice: *a relevá capulu,* a leuá coragiu; *a relevá splendorea, formoseti'a;* mai vertosu a pune in vedere: *a relevá bonele si rellele unui scriptu; pàrtile de relevatu in acestu tabellu de pictura;* 2. a usiorá érosi: *a relevá sarcin'a, laborea;* metaforice, a usiorá de unu reu, a scapá, si in genere, a molliá, alliná, indulcí, imblandí, recreá, etc.: *omenii, beendu apa rece, credu co se releva de morbu; a si relevá setea, stomaculu, famea;* 3. a leuá inderetru, inapoi ce a datu: *de ce ne releuati ce de bona volia ne ati datu?*

RELEUATIONE = *relevatitione*, s. f., **relevatio,** actione de *releuare* sau *relevare: relevationea sarcinei, reului, morbului.*

RELEUATU = *relevatu, reluatu,-a,* adj. part., **relevatus,** in s. verbului.

RELEVARE, etc., vedi *releuare,* etc.

RELEVIU, pl.-*e,* **eminens typus, eminentia,** (fr. **relief,** it. **relevo** si **rilievo**); actione, déro mai vertosu effectu de *a se relevá*, ceva ce *se releva*, se redica in susu, resare, si in specie despre sapature, sculpture, etc.: *figurele de pre templa sapate in releviu· releviulu figureloru.*

* RELICA, s. f., vedi *relicu.*

* RELICANTE, adj., part. pres., **reliquans,** care *relica,* vedi si *relicatoriu.*

* RELICARE, v., **reliquari** si **reliquare;** a mai remané, in specie, a mai remané detoriu, a mai avé se dea una parte d'in detoría: *impromutatulu de care tu mi esti responditoriu a relicatu mai multu de câtu a solutu.*

*RELICARIU,-*a,* adj. s., (fr. **reliquaire**); relativu la *relica;* ca s. m. reale, secriu de *relice* de santi, vedi si *reliciariu.*

* RELICATIONE, s. f., **relicatio;** actione de *relicare,* déro mai vertosu, resultatu allu acestei actione, remasu, restu: *relicationea detoriei*, si in genere: *relicationea tempului, vietiei.*

* RELICATORIU,-*toria* adj. s., **reliquator,** care *relica: relicatori d'in annii precedenti;* vedi si *relicante.*

* RELICATU,-*a,* adj. part. s., **reliquatus,** (fr. **reliquat**); in s. verbului *relicare;* subst. *relicatulu d'in annii precedenti.*

* RELICERE = *relincere, relissi* si *relissei, relissu* si *relictu,* v., **relinquere;** a lassá inapoi, inderetru, in urma, a lassá la unu locu óre-care, a lassá se treca, a neglege.

* RELICIA, s. f., mai vertosu in pl. *relicie,* **reliquiae,** (d'in *relicere*); remasu, remasitia, restu, 1. in genere: *reliciele unei nave sparte, unui poporu de multu peritu; reliciele armatei infranta;* 2. in specie, *a)* ce remane de la mésa dupo mancare; *b)* ce remane d'in cadaveru; *c)* cadaverulu ensusi allu unui mortu; *d)* mai vertosu, corpulu sau parte de corpu a unui santu dupo morte: *sante relicie; e)* metaforice: *reliciele anticei Roma, pristinei nostre gloria.*

* RELICIARIU,-*a,* adj. s., relativu la *relicia;* vedi si *relicariu.*

* RELICINU,-*a,* adj., **relicinus,** (d'in *relicere*); lassatu in deretru, si in specie incurbatu in deretru, contractatu, incretitu: *fronti relicine.*

* RELICTIONE, s. f., **relictio,** (d'in *relicere*); actione de *relicere: relictionea si proditionea capului vostru.*

*RELICTU,-*a,* adj. part., **relictus;** remasu in deretru, lassatu in deretru, parassitu, etc.: *amicii relicti in urma; summele relicte inco nedesfacute; soci'a si copillii lui relicti in completa miseria; relictu d'in summ'a de desfacutu.*

*RELICU,-*a,* adj. s,. **reliquus,** (d'in *relicere*); ce a remasu sau remane; subst. restu.

* RELIGIONE, s. f., **religio,** (it. **religione,** isp. **religion,** fr. **religion;** — probabile d'in *relegere*); 1. temere si amore de Domnedieu, fervore cu care se adora fienti'a suprema, şi a nome, atâtu sentimentulu intimu câtu si manifestationea prin practic'a cultului, si in genere, natur'a cultului si a credentiei: *religionea sta in reconnoscerea si adorationea unei fientie supreme; religione naturale, religione positiva, revelata; religionea orthodoxa, catholica, protestante; a avé una religione,* differitu

www.dacoromanica.ro

de: *a fi de una religione; nu e poporu fora religione; cu religione, cu ferbente religione, cu profundu sentimentu de religione; omu fora neci una religione;* 2. metaforice, *a)* subiective, scrupulu religiosu, scrupulu de conscientia, téma religiosa, frica de peccatu, etc.: *a si face d'in ceva una religione, unu punctu de religione; fermentatu in cogitu de religionea faptei ce avea se committa; religionea juramentului;* si afora de sfer'a *religionei:* conscientiositate, angore de cogitu, punctualitate, accuratetia: *a si impleni sarcinele, commissionile, officiele, lucrulu cu cea mai mare religione; b)* obiective, demnitatea, maiestatea, santitatea immanente a unui obiectu divinu sau religiosu: *religionea templeloru, basericeloru, vaseloru sacre, imaginiloru santiloru; religionea altariului, mormenteloru.*

* RELIGIONARIU,-*a.* adj., (fr. **religionnaire**), relativu la *religione;* in specie cellu ce se tine cu altii de una *religione;* vedi si *correligionariu.*

* RELIGIOSITATE, s. f. **religiositas**, (fr. **religiosité**); calitate, sentimentu de *religiosu: a lucrá cu religiositate; a judicá si condemná numai cu mare religiositate; religiositatea detoriei, juramentului, credentiei jurata.*

* RELIGIOSU,-*a*, adj., **religiosus**, (fr. **religieux**); plenu de *religione*, 1. in sensulu coventului *religione* de sub 1.: *ómini forte religiosi; feminele sunt mai religiose de câtu barbatii; se da mormenteloru respectu religiosu; idee religiose, sentimentu religiosu; serbatori religiose, cultu religiosu;* 2. in sensulu coventului *religione* de sub 2., *a)* subiective: *terrani religiosi; ce religiose mulieri in toti passii ce facu! omeni religiosi in tote faptele si negotiele loru; marturu religiosu, judici religiosi, maiestri religiosi; b)* obiective: *templu religiosu, vase religiose, selba antica si religiosa, altarie religiose, carte religiosa, imagine religiosa.*

* RELINCERE, v., vedi *relicere.*

RELINGERE, v., **iterum lingere**; a *linge* érosi, de a dou'a óra, de mai multe ori.

RELIPIRE,-*escu.* v., **iterum linere, agglutinare**; a *lipí* érosi, de a dou'a óra, d'in nou.

* RELISSU,-*a*, adj. part., **relictus**; in s. verbului *relicere.*

RELOCARE, v., **relocare**; a *locá* érosi: *a relocá casele. gradin'a la acei-asi locatari.*

* RELOCERE, *relocui, relocutu*, v., **reloqui**; 1. a *loce* = *vorbí* érosi, 2. a *loce* = *vorbí* contra, a responde, a contradice.

RELUCERE si *relucire,-escu*, v., **relucere** si **relucescere**; 1. a *lucí* érosi, a incepe érosi a *lucí;* 2. a *lucí* inderetru, a redde *lucea*, lumin'a.

RELUCTARE=*reluptare*, v., **reluctari**; a *luctá* contra, a resiste: *reluctantii draconi;* metaforice: *reluctante pudore appetitului brutale.*

* RELUDERE, v., **reludere**; a respunde cu jocu la jocu.

RELUMINARE, v., **reluminare**; a *luminá* érosi; metaforice: *a reluminá orbii.*

REMACINARE, v., **iterum molere**; a *macinâ* érosi, de a dou'a óra.

REMACRIRE,-*escu*, v., **remacrescere**; a *macrí*, devení érosi *macru;* si trans. a face érosi *macru.*

*REMALEDICERE, v., (se conjuga ca v. *dicere*) **remaledicere**; a *maledice* érosi.

* REMANARE, v., **remanare**; a *maná* inderetru.

* REMANCIPARE, v., **remancipare**; a *mancipá* érosi, si: a *mancipá* inderetru, in apoi.

* REMANDARE, v., **remandare**; a *mandá* érosi.

REMANERE, *remasi* si *remasei, remasu* si *remansu*, v., **remanere, permanere, manere**; **restare, relinqui, superesse**; **superare, vincere, convincere**; **certare**, (it. **rimanere**, isp. port. **remanecer**; prov. **remaner, remainer, remahdre, remanre**); a *mané* inapoi, inderetru; 1. proprie: *a)* in genere: *toti au trecutu, toti au plecatu, éro noi amu remasu locului; toti elevii fura promoti, numai voi remaseti in acea-asi classe; toti essu d'in casa, numai eu remanu in casa; precandu eu inaintassem departe*

www.dacoromanica.ro

copillulu remase; noi plecàmu, voi remaneti; duceti-ve voi, co noi remanemu aici; cui place ací. se remâna; forte desu in formele de despartire : *remaneti sanetosi, si se ne revedemu sanetosi; remâni mamma, sanetosa: remâni, tata, sanetosu: remaneti, frati sanetosi; remaneti, casa si gradina si voi tote locurile, cari ati fostu léganulu copillariei melle, remaneti tote sanetose: remâni cu Domnedieu,* (it. **rimanti con Dio**); *a dice fiacarui-a unu remâni sanetosu; nu lassati se remana de turma ouile fetate; mai multe carra remasesse de celle-alte; nu sciu cumu se face co amu remasu de socii de calle, co amu remasu de a plecá cu acea bona dilegentia;* — adesea cu pleonasmu : *in deretru, inapoi.* cumu: *a remané in deretru de toti; ellu pléca inainte, eu remânu inapoi; celli ce appuca inainte, nu se uita si nu vedu pre celli ce remânu inapoi;* — *b)* in specie, a *mané* durabile, a stá, sedé, durá, permané, etc. : *remasemu tota noptea in mediloculu desertului: remanemu in cea ce amu appucatu de la straboni; de ací remase datin'a connoscuta; de ací remâne vorb'a popularia, proverbiulu; nu remâne pétra pre pétra, nu remâne macariu urma d'in celebrea cetate; de atunci a remasu se se dica acésta vorba; vedeti se nu remâna macule; a remasu stare mare de la acestu omu; nóue nu remâne nemica d'in starea lui; remasera copilli mici dupo mórtea lui; ceva memorabile remâne in memori'a posteriloru; nu remânu in mente atâte detalie; eu remânu nestramutatu in alle melle, in resolutionile melle, in ce am dissu si promissu; dupo mene nu sciu cumu veti remané; cumu remâne lucrulu cu mene, cu copillii mei, cu interessile melle?* (vedi si mai la valle); 2. metaforice, *a)* in genere, a devení si fi, a adjunge in unu statu, a se aflá, etc., cu differite constructioni si sensuri : *nu remanemu neci una data invinsi; mulierea remase grea; nu vei remané triunfatoriu; au remasu miseri si cersitori; a nu remané nesentitoriu; remaneti nestramutati, constanti, fideli, veti remané singuri; a remané cu budiele inflate; a remané in sapa de lemnu; a remané de rosine, de batujocura, de risulu lumei; a remané cu nemica, cu nome reu, cu dorere de capu si cu amaru de ânima; remânu pauperu si curatu; câtu ti mai remânu detoriu? nu vremu se ve remanemu detori; remasera morti pre locu: cumu mai remâne negotiulu nostru?* mai vertosu cu : *de a supr'a;* cumu: *tote alle selle vre se remâna de asupr'a; vorb'a lui se remâna de a supr'a; ellu se remâna de a supr'a,* etc., se învinga, (vedi si mai la valle); analogu si : *remâne asupra-mi; tote remânu a supra-mi, ce remâne asupra-ve?* etc. (vedi la urmatoriulu *b*); *b)* in specie, α) a *mané* prin scadere, a resultá prin reducere sau deducere, sau : a essí, a fi mai multu, etc. : *scadendu d'in patru doui, mai remanu doui; ce mare seceta a remasu pucina apa in albi'a riului; déco ti dau tie atâtu-a ce mi mai remâne mie? nu te intristá de acellu perdutu, co-ci ti remânu toti celli alti; nu ne a remasu nemica de la parenti; mancati totu, se nu mai remânia nemica; câti au mai remasu d'in coetanii nostri? ne adjunge câtu ne ai datu si ne mai remâne; ce remâne se facemu? ce mai remâne se mai dicu? nu ne remâne de câtu se morimu sau se invingemu; nu mi a remasu nemica nefacutu;* β) trans., a invinge, a intrece, a fi superiore : *nu lu remane neminè la fuga; cându e vorb'a de misellíe, nemine nu ve remane; pre voi nu ve potu eu remané la vorba; cine pote remané cu gur'a pre unu limbutu ca tene?* mai vertosu, a invinge la prensore : *cine pre cine a remasu in acea prensore? te am remasu, se mi dai ce mi ai promissu; a jocá remasu, pre remasu.*

REMANIARE, v., 1. refl. *a se remaniá,* a se *maniá* érosi = **iterum irasci;** in acestu sensu mai bene *a se remeniá;* 2. a *remaniá* = *a remanuí,* **retractare;** (fr. **remanier**). a *remaniá* sau *manuí* érosi.

REMANSIONE, (sau *remasione*), s. f., **remansio;** actione de *remansu* sau de *remanere : remansionea tea in capitale nu mi place.*

REMANSORIU, (sau *remasoriu*), *-sória,* adj. s., **remansor;** care *remâne,* mai vertosu care *remâne in urma.*

www.dacoromanica.ro

REMANSU,-*a*, adj. part., d'iu *remanere*, (**remansus**); vedi *remasu*.

REMANUIRE,-*escu*, v., vedi *remaniare* sub 2.

* REMARCABILE, adj., (fr. **remarquable**); demnu de *remarcatu*.

* REMARCARE, v., (fr. **remarquer**); 1. a marcá, insemná de a dou'a ora; 2. a observá cu mare leuare ameute; 3. a observá, a vedé; 4. a distinge, discerne.

* REMARCATU,-*a*, adj. part., d'iu *remarcare*.

REMARITARE, v., **iterum maritare**; a *maritá* érosi, de a dou'a óra; refl. *a se remaritá : mulierea cui a moritu barbatulu si cui nu e permissu a se remaritá*.

REMASIRE,-*escu*, v., de regula ca refl. *a se remasí*, **pignore certare, sponsionem facere**, a face preusore; a se preude, a se intrece; iu specie, a se preude cu unu pretiu pusu : *se ne remasimu pre ce vreti; nu me mai remasescu cu tene, co nu dai ce promitti; a se remasí pre capulu seu, pre tota starea sea*.

REMASITIA, s. f., **reliquiae; reliquum, residuum, quod superest; vestigium;** ce *remane : cu remasitiele d'in unu mare ospetiu se potu saturá multi flamendi; remasitie d'in vechie detorie; remasitie d'in strainii ce erau in térra; remasitia capitata prin scaderea numerului mai micu d'in cellu mai mare; unu numeru ce se imparte cu altulu fora a lassá remasitia; remasitiele mortuarie alle reposatiloru; a sepelí remasitiele mortului; a depune in mormentu remasitiele cellui espiratu*.

REMASU,-*a*, adj. part. s., d'iu *remanere*; 1. iu genere, **relictus; qui superest; superatus, victus**, etc. : *celli remasi in viétia, starea remasa de la parenti copilliloru; parte d'in armat'a de occupatione remasa in térra; contributionile remase neimplenite in anniì precedenti; summ'a remasa de desfacutu mai in urma; remasulu vostru in urma nu mi place; remasulu nostru in mediloculu campului erá periculosu; remasulu in campu allu turmeloru*; 2. in specie, ca subst. m. reale, *remasu*, *a)* **reliquum, quod superest, residuum, reliquiæ**, ce *remâne* prin scadere, sau : ce e de prisosu : *d'in scaderea unui numeru d'in altulu resulta unu remasu; d'in comparare a venituriloru cu spesele resulta unu remasu in favórea venituriloru; b)* **sponsio**, preusore : *a face remasu; ti ai uitatu de remasulu ce amu facutu amendoui; a castigá remasulu, a perde remasulu*; (compara si it. **rimaso**).

* REMEABILE, adj., **remeabilis**; care se pote *remeare*.

* REMEACLU, s. m., pl.-*e*, **remeaculum**; calle de *remeatu*, pre carè *remea* cine-va.

* REMEARE, v., **remeare**; a remerge, a revení : *a remeá in patria*.

* REMEATU,-*a*, adj. part. s. din *remeare*, **remeatus**.

* REMEDIANTE, adj. part. pres., **remediaus**; care *remedia : indemanatici remedianti ai totoru relleloru*.

* REMEDIARE, v., **remediare**, (fr. **remédier**); a adduce *remediu : a remediá de tempuriu morbului, unui reu ammenitiatoriu, necovenientieloru prevedute*.

* REMEDIATIONE, s. f., **remediatio**; actione de *remediare*.

* REMEDIATORIU,-*tória*, adj. s., **remediator**; care *remedia : remediatoriu de langori*.

* REMEDIATU,-*a*, adj. part. s. d'iu *remediare*, **remediatus**.

* REMEDITARE, v., **iterum meditare**; a *meditá* érosi : *a meditá si remeditá*.

* REMEDIU, pl.-*e*, **remedium**, (fr. **remède**); ce *remedia*, mediu de a *remediá*; 1. proprie, mediu de vindecare, de insanetosiare, medicamentu : *bonu remediu de morsicatura e creierulu de gallina; lassarea de sange trecea de bonu remediu pentru celli mai multi morbi; crede ca possede unu remediu pentru toti morbii*; 2. metaforice, mediu de adjutoriu, de inlaturatu unu reu ore-care : *remediu de memoria, de menía, de intristare, de urritu, de amore, de una passione órecare; remedie bone pentru corruptione; remedie de a sterpí mancatoriele, concussionile; connoscenti'a de sene e remediu contra superbia; remediulu uri-*

www.dacoromanica.ro

tului e in lucru si occupatione; ellu e perdutu fora remediu.

* REMEMORARE, v., **rememorare**, (fr. **remémorer**); a *memorá* érosi.

* REMEMORATIONE, s. f., (fr. **remémoration**); actione de *rememorare*.

* REMEMORATU,-*a*, part. d'in *rememorare*, (fr. **remémoré**).

REMERGERE, v., (se conjuga ca v. *mergere*), 1. **remergere**; a *merge* érosi : *a remerge copillulu in apa*; 2. **remeare**, *a merge* inderetru.

* REMETERE, v., *remesi* si *remesei*, *remesu*, v., **remeti**; 1. a *mete*, *mesurá* érosi; a mesurá in deretru, in apoi; 2. metaforice a percurre, strabate; a dá afora, a vome.

* REMIGANTE, adj. part. pres., **remigans**; care *remiga*.

* REMIGARE, v., **remigare**; a face lucru de *remige*, a dá cu *remulu : mai multi remigi remiga d'in tote poterile, ca se invinga ventulu contrariu vasului.*

* REMIGATIONE, s. f., **remigatio**; actione de *remigare*.

* REMIGATORIU, -*tória*, adj. s., vedi si *remige*.

* REMIGATU,-*a*, adj. part. s. d'in *remigare*.

* REMIGE, s. m., **remex**, abl. **remige**, d'in (*remu* si *agere*); care mêna *remulu*, care trage, care da cu *remulu : remigii remiga cu ânima*; *remigii unei luntre, unei nave, unei trireme.*

* REMIGIU, pl.-*e*, **remigium**; 1. actione de *remigare*, actione de *remige : numai cu remigiulu, fora pandie, cu greu se pote duce acésta nave*; 2. concr. collect., *a)* totulu *remiloru*, constructionea remiloru; *b)* toti *remigii* unui vasu de plutitu; *c)* metaforice : aripe, cu cari passerile nota in aeru.

* REMIGRARE, v., **remigrare**; a *migrá* inapoi, a se intórce.

* REMINISCENTE, adj. part. pres., **reminiscens**; care *reminisce*.

* REMINISCENTIA, s. f., **reminiscentia**; calitate, statu, si mai allessu actu de *reminiscere : reminiscentie de copillaria.*

* REMINISCERE, v., **reminisci**, (*remeniscere*, d'in radicea *men*, de unde *mente*, etc.); a pune érosi in mente, a si adduce a mente : *a reminisce de trecutu, de morti, de celle patite; a nu si reminisce faptele, dissele, promissele de alta data.*

* REMIPEDE, adj. s., **remipes**, (fr. **rémipède**); care are *pedi* ca *remulu : remipedile ratie, remipedii cycni*; subst. pl. *remipedile*, *a)* familia de insecte d'in ordinea coleopthereloru; *b)* genu de crustacie.

REMISCERE=*remescere*, v., (se conjuga ca v. *mescere*), **remiscere**; a *mesce*, mesticá érosi; metaf. a *remesce mentioni cu addeverulu, vocile cu sonulu instrumenteloru.*

* REMISSA, s. f., vedi *remissu*.

* REMISSARIU,-*a*, adj. s., **remissarius**; relativu la *remissu* sau la *remissa*.

* REMISSIBILE, adj., **remissibilis**, (fr. **rémissible**); care se pote *remittere : delicte remissibili, culpa remissibile.*

* REMISSIONARIU,-*a*, adj. s., (fr. **rémissionnaire**); relativu la *remissione*, si in specie, la *remissionea* de scrissori.

* REMISSIONE, s. f., **remissio**, (fr. **rémission**); actione de *remittere*, lassare, desincordare, largire, etc., *a)* proprie : *retractionea si remissionea sprinceneloru, frontei, cordei, arcului*; *b)* mai vertosu metaforice : *remissionea culpei, delictului, peccateloru; prin remissione se recrea mentea, precumu prin remissione se evita rumperea cordei unui arcu; regii, principii au dreptulu de remissione a peneloru; remissionea vocei, laborei, incordarei mentei; remissionea febrei, doreriloru; remissionea e necessaria fia-carui-a dupo indelunga si grea labore; decretu, scrissore de remissione a penei unui condemnatu.*

* REMISSIVU,-*a*, adj., **remissivus**; aptu a *remittere : medicamente remissive de doreri si de inflature.*

* REMISSU,-*a*, adj. part. s., **remissus,-a**, (compara si fr. **remis**, **remise** si **remisse**, it. **rimessa**), 1. in genere : *peccate remisse, mente remissa; omenii nu su inco bene remissi de spaim'a ce i turbura; scrissorile remisse dupo addressa; nu se afla remediu de remissu pucinu furi'a doreriloru; nu e sperantia de re-*

www.dacoromanica.ro

missu; 2. in specie, ca subst. reale, m. *remissulu*, si mai desu f. *remiss'a*, ce se *remitte*; si a nome: *a)* de pene, culpe: *remiss'a peccateloru, peneloru; b)* ce se iérta, se lassa cuiva d'in una detoría, d'in pretiulu unui ce de vendiare: *a face remissu de procente si a cere numai capitele. ve dau una remissa de douedieci la centu, déco comperati totu; c)* summa ce se da bancarului ca mercede a sea si ca tassa a banniloru; cumu si ce se lassa ca premiu cellui ce percepe una summa; *d)* ammanare, asteptare: *nu mi da remissa, ca se lu potu desface de ce su detoriu*, etc.

REMITTERE, *remisi* si *remisei*, *remissu*, v., **remittere**, (fr. **remettre**, it. **rimettere**); a *mitte*, *tramitte* inderetru, inapoi; a *mitte* sau lassá érosi, a departá, allongá, respinge; etc., 1. proprie si in genere: *remitteti inco pre cellu tramissu acollo; candu ne remitteti cartile ce v'amu tramissu? a remitte copillii a casa, parte de oste in castre; ti remittu scrissorea ce mi ai tramissu, inimicii remittu sagettele nostre; ripele remittu undele ce batu cu furia aceste ripe*; in specie, a lassá, molliá, destinde, largí, desincordá ceva intensu, strinsu, etc.: *a remitte frenele prea strinse, legaturele, funea prea intensa, cordele prea incordate; de tristetia se contragu sprincenele si frontea, de buccuria acelle-asi se remittu*; 2. metaforice, *a)* a lassá, largí, destringe, molliá, alliná, usiorá, micusiorá, recreá, a ammaná, intardiá, temporisá; etc.: *music'a ne remitte si ne contrage ânimele; a si remitte mentea si corpulu dupo indelunge labori si fatige; a remitte ostea dupo unu mersu lungu si rapidu; nu remitte pre mâne ce poti face astadi; remittea d'in dí in dí inceputulu bellului; incumbu pre lucru si nu remittu nemica; a nu remitte nemica d'in pretiu, d'in avaritia, d'in lussu, d'in pretensioni; furi'a dorerei nu se remitte neci de cumu; intensitatea ventului s'a remissu*; si ca intrans. *ventulu remitte, febrea nu remitte, ploui'a nu mai remitte; de ce nu remittu dorerile? b)* a lassá, iertá, concede, etc.: *a remitte cuiva ce e detoriu; sacerdotii au poterea de a remitte peccatele; a remitte culp'a, pen'a, offensele; a remitte cuiva cas'a venduta, a remitte callii venduti*; déro si: *a dá in deretru; a remitte d'in pretiu; c)* a dá cui se covine: *a remitte scrissorile dupo addresse*, si de ací: *a remitte la judicat'a, la voli'a, benevolienti'a, la placulu cuiva; noi ne remittemu pentru tote la voi ca celli mai intellepti.*

* REMIVAGU,-*a*, adj., **remivagus**, (d'in *remu* si *vagare*), misicatu, impinsu, portatu de *remi*.

* REMOBILARE, v., (fr. **remeubler**); a *mobilá* érosi, de a dou'a óra.

* REMOLIRE, v., **remoliri**; a *molí*, impinge inderetru.

REMOLLIARE = *remollire*, v., **remollire**; a *molliá* érosi; dero si *a se remolliá*, a devení *molle*, lat. **remollescere**.

* REMOLLIENTE, adj. part. pres., **remoilliens**; care *remollia*: *medicamente remollienti*; vedi si *emoliente*.

REMOLLIRE, v., vedi: *remolliare*.

* REMONERE, *remonui*, *remonutu* si *remonitu*, v., **rémonere**; a *moné* érosi, a dá d'in nou admonitioni cuiva.

* REMONSTRANTE, *remostrante* si *remustrante*, adj. part. d'in *remonstrare*, (fr. **remontrant**), care *remonstra*.

* REMONSTRANTIA, *remostrantia* si *remustrantia*, s. f., (fr. **remontrance**); fapta de *remonstrante*: *remonstrantie aspre pentru culpe mice*.

* REMONSTRARE, *remostrare* si *remustrare*, v., (fr. **remontrer**); a *monstrá* érosi, si mai vertosu, a *mustrá*, a arretá si pune in vedere reulu facutu, culp'a, etc. a *remonstrá pre copilli cu asprime*; *te remonstru co reu faci*.

* REMORA, s. f., **remora**; intardiare, si ce oppresce, impedica, intardia.

* REMORANTE, adj. part. pres. **remorans**, care *remora*: *impregiurari remoranti d'in calle*.

* REMORARE, v., **remorari**; 1. intrans. a remané in urma, a intardiá, a se opprí indelungu la unu locu; 2. trans. a intardiá pre cineva, a lu tiné indelungu, a tiné, opprí, impedicá.

* REMORATIONE, s. f., **remoratio**; actione de *remorare*.

www.dacoromanica.ro

*REMORATORIU,-*tória*, adj s., **remorátor**; care *remora*, cu intellesu si trans. *remóratoriulu nostru in calle*, si cu intellesu intraus., *remoratoriu si casca gura la tote nemicurile.*

* REMORATU,-*a*, adj. part. s. d'in *remorare*: **remoratus.**

* REMORBESCERE, v., **remorbescere**; a cadé érosi in *morbu.*

* REMORBIRE, v., **remorbescere**; **iterum morbosum reddere**; 1. a cadé érosi in *morbu*; 2. a face se cadia érosi in *morbu.*

* REMORCARE, etc., vedi *remulcare.*

* REMORDERE, *remórsi* si *remórsei*, *remórsu*, v., **remordere**, (compara si fr. **remordre**); 1. a *morde* érosi, a *morde* de a dou'a óra; 2. a responde cu *morsicatu* la *morsicatu*; 3. metaforice, *cogitulu remorde reu pre peccatosu.*

REMORSICARE = *remursicare*, v., a *morsicá* érosi, a dou'a óra.

REMORSU,-*a*, adj. part., d'in *remordere*, **remorsus**, (comp. si fr. **remors**) 1. in genere : *cânii remorsi de cânii morsicati de acelli-a*; 2. in specie, s. m., *remorsu : remorsulu intorsu cellui ce te a morsicatu; remorsulu conscientiei.*

* REMOTIONE, s. f., **remotio**, (fr. **remotion**;—d'in *remotu* de la *removere*); actione de *removere : remotionea unui tutoriu; mediculu cogita mai întâniu la remotionea causeloru morbului.*

* REMOTU,-*a*, adj. part. d'iu *removere*, **remotus**; departatu : *pedicele remote, culp'a remota de la sene; remotii Indiani, regioni remote de tèrr'a nostra.*

* REMOVERE, v., **removere**; a *mové* sau miscá inderetru, a dá la una parte, a departá, inlaturá, etc., 1. proprie : *a remové veri-ce marturi, veri-ce arbitri de la loculu de intellegère secreta, a remové còm'a de pre fronte; a si remové manule de totu ce nu se cade a attinge*; 2. metaforice, *a remové pre toti strainii de la una vorbire secretu; a remové urr'a, meni'a, veri-ce alta passione.*

* REMOVUTU,-*a*, adj. part. d'in *removere*, **remotus.**

* REMU, s. m., pl.-*i*, **remus**, (it. **remo**, fr. **rame**); instrumentu de menatu unu vasu de plutitu cu manule, specia de lopata ce serve a miscá cu braciele una nave.

REMUGIRE, v., **remugire**; 1. a *mugi* érosi; 2. a intorce *mugitulu*, a responde la *mugitu* cu *mugitu.*

* REMULCANTE, adj. part. pres., **remulcans**, care *remulca : nave remulcante alte vase de plutitu.*

* REMULCARE = *remurcare* sau *remorcare*, v., **remulcare**, (comp. si fr. **remorquer**); a trage unu vasu de plutitu cu funi legate de altu vasu : *a remulcá una nave, mai multe navi incarcate cu merci prin una nave cu vapori*; prin estensione, a trage carre prin alte carre, ca la callea ferrata; metaforice, a duce pre cine-va de nasu.

* REMULCATU,-*a*, adj. part., **remulcatus**; in s. verbului.

* REMULCERE, *remulsi*, *remulsei*, *remulsu*, v., **remulcere**; 1. a *mulce* inderetru, i apoi : *a remulce cod'a catusiei, perii metassosi ai copillului*; 2. a *mulce* érosi, de repetite ori; 3. metaforice, a lingusi, mangaiá, imblandí, etc.

* REMULCU, s. m., **remulcum**, (compara si fr. **remorque**); actione de *remulcare : remulculu navíloru prea onerate; remulculu e necessariu mai vertosu in susulu apei currente.*

REMULGERE, v., **iterum mulgere**; a *mulge* érosi, de a dou'a ora, de repetite ori; a *mulge si remulge biet'a vacca asiá, co nu se lassa picu de lapte pentru vitellulu ei.*

REMULSU,-*a*, adj. part. s., 1. d'in *remulcere*, 2. d'in *remulgere*, **remulsus**; *mulsulu vacceloru demancti'a, remulsulu acelloru-asi sèr'a.*

* REMUNERANTE, adj. part. pres., **remunerans**; care *remunera*, vedi si *remuneratoriu.*

* REMUNERARE, v., **ramunerari**; (fr. **rémunérer**); a dá pretiulu covenitu unui servitiu, a recompensá : *a remunerá cu generositate tote servitiele facute; profesorii sunt pucinu remunerati; agrulu remunera cu productulu seu laborea si spesele agricultoriului.*

* REMUNERATIONE, s. f., **remuneratio**; actione de *remunerare : remunerationea benevolientiei, servitieloru, fap-*

www.dacoromanica.ro

teloru bone, meriteloru; si ce se da ca racompensa.

* REMUNERATIVU,-*a*, adj., (fr. rémunératif); aptu a *remunerare*, care *remunera* sau serve la *remuneratu*.

* REMUNERATORIU,-*tória*, adj. s., **remunerator**, (fr. rémunérateur); care *remunera* sau serve la *remuneratu* : *Domnedieu va fi remuneratoriu dupo fapte; legate, donationi remuneratorie.*

* REMUNERATU,-*a*, adj. part., **remuneratus**; in s. verbului.

*REMURMURARE, v., **remurmurare**; 1. a *murmurá* érosi; 2. a responde cu *murmuru la murmuru;* 3. metaforice, a vorbí contra, a responde, a contradice.

RENA, s. f., **arena, terra arenosa, glarea, brevia**; scurtatu d'in *arena*, 1. arena, 2. locu coperitu de arena carrata pre ripele selle; 3. arena ammestecata cu petra menuta, petrisiu; 4. parte a fundului unui riu arenosu, ce se redica si esse approope in faci'a apei, (compara și it. **rena, renaccio**).

* RENALE, adj., **renalis**; de *reni* = *renicli : doreri renali.*

* RENARRARE, v., **renarrare**; a *narrá* érosi; a espone d'in nou.

RENASCENTE, adj. part. d'in *renascere*, **renascens**, (it. **rinascente**); care *renasce : artile si scientiele renascenti; fenicele renascente d'in a sea cenusia.*

RENASCENTIA, s. f., (fr. **renaissance**); statu, cumu si actu de *renascente : renascenti'a littereloru, fenicelui d'in cenusi'a sea; epoce de renascentia morale, nationale;* vedi si *renascere.*

RENASCERE, *renascui, renascutu* si *renatu*, v., **renasci**, (it. **rinascere**, fr. **renaître**); a *se nasce* sau a *nasce* érosi, a reviue; 1. proprie : *d'in cenusi'a parentele renasce pulliulu de fenice; d'in nemica nu renasce nemica; pennele cadute renascu; cu primavéra totu renasce; noui denti formosi renascu in loculu celloru caduti;* in acellu-asi intellessu, inse cu mai multa energi'a, si refless. : *toti se renascu; conditionea de a se renasce sub alta forma e de a perí sub form'a de mai inainte,* (vedi si simplulu *nascere*); 2. metaforice : *atâte si atâtu de mari monumente renascu sau se renascu; fontan'a secca pentru unu tempu, renasce; renasce diu'a, renascu astrele; renasce unu bellu, una passione una dorere, urr'a, amorea ce se credeau trecute si ore-cumu morte; una natione caduta in uitare de sene, inco se renasce; renascerea Romaniei; Greciei, Serbiei.*

RENASCUTU,-*a*, adj. part. s. d'in *renascere*, **renatus.**

RENATU,-*a*, adj. part., **renatus**, renascutu.

* RENAVIGARE, v., **renavigare**; 1. a *navigá* érosi; 2. a *navigá* in apoi.

RENE, s. m., de regula in pl. *reni*, **ren, renes**; 1. *renichiu, renichi;* 2. selle; vedi si *reniclu.*

* RENEGARE, v., (fr. **renier**), **ejurare, abjurare; iterum negare**; 1. a *negá* érosi; 2. a spune contra addeveru, co nu connosce pre cineva sau ceva, a se face co nu connosce, a nu vré a connosce, a se lapedá, etc. : *Petru renegà pre Jesu; a si renegá parentii, originea, religionea.*

* RENEGATIONE, s. f., (fr. **renégation**); actione de *renegare : renegationea copilliloru d'in sangele si carnea sea; renegationea religionei.*

* RENEGATU,-*a*, adj. part., **renegatus** : *renegatii sunt totu de a un'a mai rei de câtu addeveratii credentiosi ai religionei, la care au trecutu renegatii;* subst., *unu renegatu.*

RENICHIORU, *renichiu*, etc.; vedi *reniclu.*

RENICLU, (si *renuclu* = *renuchiu, renunclu* = *renunchiu*, in fine *rerunclu* = *rerunchiu*), s. m., pl.-*i*, **ren, reniculus**, (it. **rene, rognone**, prov. **ronho, runho**; fr. **rein, rognon**;—allu nostru sub form'a *reniclu* = lat. **reniculus**, éro sub form'a *renunclu* = *rerunclu* presuppone unu lat. **renunculus**; celle doue forme, differite alle limbei nostre se si applica in sensuri differite, si a nume); 1. proprie, sub form'a *renicli*, parte carnosa interna dupla la omu si alte animali : *morbu de renicli, dorere de renicli, a si vettemá unu reniclu;* mai allessu la buccataría : *a face buccate de renicli, tocana de ranicli; cu unu reniclu, chiaru*

www.dacoromanica.ro

de bou, nu ne potemu toti saturá, renicli de amnellu, de vacca; 2. metaforice, aprope esclusivu sub form'a : *renunclu* sau *rerunclu*, in sensu mai antâiu de scaunu allu sentirei si allu intellegerei, si de ací, in sensu de sentire, intellegere ensasi : *lovitur'a in capu, preste fronte, secà pre bietulu omu peño la renuncli; vorbele lui te seca la renuncli ; cauta d'in ceru, Domne, si cercetédia rerunclii nostri; cine pote pertunde renunclii omului? cine pote sci ce se ascunde in acesti renuncli? a avé renuncli de addeverata mamma pentru nesce bieti orfani; a scrutá rerunclii cuiva;* — de ací, 3. deminutive d'in amendoue formele principali, *a)* d'in *reniclu*, demin. *renicloru* = *renichioru* = **reniculus**; *b)* d'in *renunclu*, deminutivu : α) *renuncloru* = *renunchioru* si *reruncloru* = *rerunchioru;* β) *renuncluciu* = *renunchiutiu*, si *reruncluciu* = *rerunchiutiu*.

* RENIDENTE, adj. part. d'in *renidere*, **renidens**, care *renide*.

* RENIDENTIA, s. f., **renidentia**; statu si actu de *renidente*.

* RENIDERE, *renidui*, v., **renidere**; a relucí, a radiá; metaforice : *faci'a copilliloru renide de buccuria;* in specie, a ride, surride : *renide vinulu in cristalle*.

* RENIFORME, adj., (fr. **réniforme**); care are forma de *rene*=*reniclu : folie reniformi*.

* RENIPUSTULATU,-*a*, adj. part., (fr. **rénipustulé**), care are macule in forme de *rene cu pustule*.

* RENISU,-*a*, adj. part. s., d'in *renitere*, **renisus**.

* RENITENTE, adj. part. pres., **renitens**, care *renite : pulsu renitente; copilli renitenti, renitentii asini*.

* RENITENTIA, s. f., (**renitentia**, fr. **rénitence**); statu si actu de *renitente : renitenti'a asinului*.

* RENITTERE, *renisi* si *renisei, renisu*, v., **reniti**; 1. a *nite* érosi, a face noua incercare, a si pune d'in nou poterile spre a face ceva greu; 2. mai vertosu, a resiste, a oppune resistentia, a repugná.

RENODARE, v., **renodare**; 1. a *nodá* érosi; 2. a *nodá* in apoi, in deretru : *a renodá cóm'a callului*.

RENOIRE, in locu de *renouire;* vedi *renouare*=*renovare*.

RENOME, *renomire*, etc., vedi : *renume, renumire*.

* RENOVAME, pl. *renovamine*, si

* RENOVAMENTU, pl.-*e*, **renovamen**, actione de *renovare*, si effectu allu acestei actione.

RENOVARE, v., **renovare**; a face érosi *nouu*, si de ací, a restaurá, restituí, repune in starea bona de mai inainte, 1. proprie : *a renová una casa, unu templu, unu vestimentu; a renová unu agru;* 2. metaforice : *a renová bellulu, urr'a, connoscenti'a cu cineva; a renová contractulu, conventionea, tractatulu : a renová dorerea, lacrimele. doliulu;* in specie, a recreá, a redde poterile cuiva : *a renová ostile fatigate de multu mersu*.

RENOVATIONE, s. f., **renovatio**; actione de *renovare*.

RENOVATORIU,-*toria*, adj. s., **renovator**; care *renova*.

RENOVATU,-*a*, part. s., **renovatus**; in s. verbului : *edificiele renovate; nu e tempu de renovatu monumente*.

* RENUBERE, *renupsi* si *renupsei, renuptu*, v., **renubere**; a *nube* érosi, a se remaritá.

* RENUDARE, v., **renudare**; a *nudá*, despoliá érosi : *a renudá peptulu, braciele, capulu*, metaforice : *a renudá parietii*.

RENUME = *renome*, s. m., (fr. **renom**), **nomen, fama**; *nome* mare, fama, celebritate, reputatione : *omu cu renume; renomele pote fi si bonu si reu; renomele vostru a adjunsu pêno la marginile pamentului; multi si facu renome prin scelere*.

* RENUMERARE, v., **renumerare**; 1. a *numerá* érosi, a *numerá* a dou'a óra; 2. *a numerá* cuiva ce e detoriu, a sólve : *a renumerá generelui dotea promissa*.

RENUMIRE = *renomire,-escu*, v., (fr. **renommer**), **iterum nominare, celebritatem nomini conciliare**, 1. a *nomí* érosi, a *nomí* a doua óra, in specie : *a renomí in functione de care erá cineva*

www.dacoromanica.ro

demisu; 2. a si face *renome*, mai vertosu ca refl. a se *renomí*.

RENUMITU=*renomitu,-a*, adj. part., (fr. **renommé**), **iterum nominatus, celeber, famosus** : *functionarii demissi si renomiti la acelle-asi functioni*; in specie: famosu, celebru : *latroni renomiti*.

RENUNCHIU, etc., vedi *reniclu*.

* RENUNCIANTE, si *renuntiante*, adj. part., **renuncians**; care *renuncia*.

* RENUNCIARE, si *renuntiare*, v., **renunciare** si **renuntiare**; 1. a *nuntiá* inapoi, inderetru, mai vertosu, a *nuntiá* cellui ce se covine; a *nuntiá* formale, officiale, a reportá, referí, etc.: *ce respunsu se renuntiu cellui ce ti a scrissu? a renuntiá celle aflate la faci'a locului superioriloru sei; a renuntiá amiciloru plecarea sea, casatori'a sea; esploratorii renuntia capitanului celle aflate; a renuntiá senatului, societatei, consiliului, judiciloru despre cestionile in desbatere*; 2. cu sensulu de negatione allu particlei *re*, a nuntiá co nu vré, co. nu mai vré ceva, co se lapeda, se lassa de ellu, co abdica, etc. : *renuntiàmu la beneficiele telle, la més'a tea, la ospetiulu teu, la amiciti'a tea; a renuntiá lumei, si a renuntiá la pretensionile selle, la scopulu proposu, la tote sperantiele; a renuntiá una offerta, una donatione: am renunciatu a mai jocá, a mai pertrecc; a renuntiá la veri-ce castigu in favórea amiciloru*.

* RENUNCIATARIU,-*a*, adj. s., (fr. **renonciataire**); cellu in favorea cui se face *renunciationea*, in oppos. cu *renunciatoriu-lu*, care *renuntia* la ceva in favorea *renunciatariului*.

* RENUNCIATIONE, si *renuntiatione*, s. f., **renunciatio** si **renuntiatio**, (fr. **renonciation**); actione de a *renunciare : renuntiation-ele desertationile lumei; renunciatione la successionea, la ereditatea defunctului*.

* RENUNCIATORIU, si *renuntiatoriu-toria*, adj. s., **renunciator**, (fr. **renonciateur**); care *renuncia*; vedi si *renunciatariu*.

* RENUNCIATU, si *renuntiatu,-a*, adj. part., **renunciatus**, in s. verbului.

* RENUNCIU, si *renuntiu*, s., **renunciu**, si **renuntius**; 1. personale, care *renuncia, annuntia* ceva; 2. reale, ce *se renuncia*.

* RENUERE, v., **renuere**; a recusá, a nu vré cu neci un pretiu se accepte, se faca ceva, a se oppune, a resiste.

* RENUTARE, v., **renutare**; intensivu d'in *renuere*, a *renue* cu potere, a recusá, a nu se induplecá neci de cumu a face ceva.

RENUTRIRE, v., **renutrire**; a *nutrí* érosi.

* RENUTU,-*a*, adj. part. s., d'in *renuere*. **renutus**.

* REOCCUPARE, v., **iterum occupare**, (fr. **réoccuper**); a *occupá* érosi : *a reoccupá castrele*.

* REOCCUPATIONE, s. f., (fr. **réoccupation**); actione de *reoccupare : reoccupationea terrei*.

* REOCCUPATU,-*a*, adj. part., d'in *reoccupare*.

* REORDINARE, v., **iterum ordinare**, (fr. **réordiner**); a *ordiná* érosi, de a dou'a óra.

* REORDINATIONE, s. f., (fr. **réordination**); actione de *reordinare*.

* REORDINATU,-*a*, adj. part., d'in *reordinare*.

* REORGANISARE, v., (fr. **réorganiser**); a *organisá* d'in nou : *a reorganisá armat'a pre noue si solide basi*.

* REORGANISATIONE, s. f., (fr. **réorganisation**); actione de *reorganisare; organisatione* d'in nou.

* REORGANISATORIU,-*toria*, adj. s., (fr. **réorganisateur**); care *reorganisa*.

* REORGANISATU,-*a*, adj. part. d'in *reorganisare*.

REOUARE, v., **iterum ova ponere**; a *ouá* érosi, a incepe a *ouá* d'in nou.

* REOXYDARE, v., (fr. **réoxyder**); a *oxydá* érosi, a *oxydá* a dou'a óra.

* REOXYDATIONE, s. f., (fr. **réoxydation**); actione de *reoxydare*.

* REOXYDATU,-*a*, adj. part. d'in *reoxydare*.

* REPAGLU, pl.-*e*, **repagulum**, pl. **repagula**, (d'in *repangere*); paru ce se infige, spre a legá ceva sau pre cineva de densulu; in specie, pari, pertice ce oppresc intrarea sau essirea, mai ver-

www.dacoromanica.ro

tosu a animaliloru; metaforice : margini, etc.

* REPANDERE, v., **rapandere**, a *pande*, deschide, largí, etc. érosi; vedi si *respandere*.

* REPANDIROSTRU,-*a*, adj., (**repaudirostrus**); care are *rostru repandu*.

* REPANDU,-*a*, adj., **repandus**, care e *recurbu*, incurbatu inderetru : *rostre repande, repanda cervice*.

* REPANGERE, *repansi* si *repansei*, *repansu* si *repactu*, (vedi si simplulu *pangere*), v., **repangere**; a *pange* sau infige érosi; metaforice : a bagá, plantá, seminá, etc.

REPAOSARE, *repaosu*, etc., vedi si *repausare, repausu*.

* REPARABILE, adj., **reparabilis**, (fr. **réparable**), care se pote *reparare* : *perdere reparabili, damnu reparabile, offensa reparabile*.

* REPARANTE, adj. part. pres., **reparans**, care *repara*.

* REPARARE, v., **reparare**, (fr. **réparer**); a *pará* érosi, a reface, renouá, restaurá, a derege, indereptá, etc., 1. proprie : *a reparà bibliotec'a incensa; a reparà vestimentele, incaloiamentele; a reparà invelitorea casei; a reparà monumentele attinse de dentii tempului;* 2. metaforice : *a reparà reulu facutu; a reparà damnele ce s'au addussu cuiva a reparà offensele, injuriele, perderile, a reparà onórea offensata, pudiciti'a insultata; a cere reparare pentru stricationile ce ni s'au addussu; fora reparare ce ceru, nu voliu fi satisfacutu;* in specie. a recreá, intramá etc. : *a si reparà poterile, sanetatea derapinata*.

* REPARATIONE, s. f., **reparatio**, (fr. **réparation**); actione de *reparare* : *reparationile caseloru, monumenteloru, vestimenteloru; pentru reulu facutu ceremu reparatione; fora reparatione nu pote trece acésta injuria*.

* REPARATORIU,-*toria*, adj. s., **reparator**, (fr. **réparateur** si **réparatoire**); care *repara* sau serve la *reparatu* : *reparatoriulu edificiului, reparatorii onorei nostre, beuture reparatorie de poteri*.

* REPARATU,-*a*, adj. part. s., **reparatus**, in. s. verbului.

* REPARATURA, s. f., **reparatio**; actione de *reparare*, déro mai vértosu effectu allu acestei actione : *cu tote reparaturele facute invelitorei, totu plóua in casa*.

* REPARTIMENTU, pl.-*e*, (it. **repartimento**, fr. **répartiment**); actione de *repartire*, si modu, si effectu allu acestei actione.

REPARTIRE, v., **iterum partiri, dividere, distribuere** (it. **ripartire**, fr. **répartir**); 1. a *partí* sau *impartí* érosi, d'in nou; a *subimpartí*, a face *impartiri* si *subimpartiri*; 2. a *impartí* dupo statulu si dreptulu sau detori'a fia-carui-a : *a repartí una ereditate dupo spiritulu. nu dupo litter'a testamentului; a repartí contributionea in proportione cu starile*.

REPARTITIONE, s. f., **partitio, divisio, distributio**), fr. **répartition**, it. **repartigione**); actione de *repartire*, cumu si effectulu acestei actione; in specie : *repartitionea ereditatei, impositeloru; repartitionea activului unui fallitu intre creditori*.

REPARTITU,-*a*, adj. part., (it. **repartito**, fr. **reparti**); in s. verbului.

* REPARTURIRE, v., **reparturire**; a *parturí* érosi, a parturí a dou'a óra, de doue ori.

REPASCERE, v., (se conjuga ca v. *pascere*) **repascere**; a *pasce* érosi; metaforice : *a si repasce oclii, sperantiele, fantasi'a*.

* REPASTINARE, v., **repastinare**; a *pastiná* érosi, a *pastiná* de a doua óra.

* REPASTINATIONE, s. f., **repastinatio**, actione de *repastinare*.

* REPASTINATU,-*a*, adj. part. s. d'in *repastinare*, **repastinatus**.

* REPAUSARE, (pre a locuri : *reposare*, mai pucinu bene : *repaosare*), v.; **quiescere, requiescere, quieti vel otio se dare, cessare, stare, consistere, desinere, sedere; vita defungi, vita decedere, mori; sedare, tranquillare, componere, reflcere**, (it. **riposare**, fr. **repos**er,—lat. **pausare** si med. lat. **repausare**, — pare inse, co precumu in limbele sorori asiá si in a nostra, a avutu influentia asupr'a sensului si intensivulu d'in *reponere*=*repunere*, care inco

www.dacoromanica.ro

suna : *reposare;* de altramente verbulu e, de certu, essitu d'in subst. *repausu*, de óra ce se dice si cu forme incarcate : *repausediu=reposediu,repausédia=reposédia*, etc., inse si mai desu cu forme simple : *repausu, repausi, repausa*, etc., cari sunt si de preferitu); a fi sau stá in *repausu*, a intrá sau adjunge in *repausu*, a pune in *repausu* sau a dá *repausu*; 1. proprie si in genere: *dupo atâte labori cauta se repausàmu pucinu; fora se repause, se appuca érosi de lucru; armatii, fatigati de lungulu si rapidulu mersu, nu se potu arruncá in batalia, fora se se repause câte-va dille;* form'a refl. *a se repausá* dice mai multu de câtu form'a simpla, *a repausá;* asiá : *repausa cineva in mormentu, repausa d'in viétia, pote repausá chiaru de nevolia, repausa, pentru co e impedicatu de a lucrá sau amblá, a se miscá;* inse : *se repausa de grelle si in delungate labori, ne repausàmu si cautàmu a ne repausá prin somnu, prin distractioni si alte assemini, de lassitudinea dillei, de sufferentiele morbului, de dorerile si fermentârile vietiei;—tóta natura repausa; tote repausa noptea in natura, riurile inco se paru co repausa; ventulu nu mai repausa, plouí'a de câteva dille nu mai repausa; déco ve doru pitiórele de mersu, poneti-ve si ve repausati pre ceste scaune;* — ca transitivu : *a si repausá mentea, petiorele, braciele; se mai stàmu d'in calle, ca se ne repausàmu ensine, si se repausàmu si bietii calli;* — 2. metaforice, si in specie, *a)* ca transitivu, a recreá, trancillá, impacá, usiorá, alliná, etc. : *a si repausá oclii fatigati de multa lectura; a si repausá tote poterile suffletului si corpului; Domnedieu se le repause terrin'a si ossele in mormentu, se le repause si suffletele in imperati'a ceruriloru; nu si pote repausá spiritulu;* in specie : *a repausá agrii, terrinele = a lassá se repause acesti agri si terrine, lassandu-le nearate si neseminate in tempu mai indelungatu; b)* ca intrans., α) *a repausá*=a dormí : *nu repausi bene cu stomaculu prea incarcatu; passerile repausa pre ramuri; vaccele si alte turme repausa la umbra*, etc., unde : *repausa* pote fi =siedu, nu âmbla; β) a *repausá* = *a reposá* = a morí : *registru de repausati si nascuti; repausatulu tatalu nostru ; au repausatu intru Domnulu;* si cu intellessu de : *a jacé, dormí, stá*, etc. in mormentu : *ací repausa parentii si copillii nostri perduti; c) a repausá* = *a reposá*, α) a redimá, a se redimá : *tota greutatea edificiului repausa pre una suptire trabe; tote repausa pre spinarea nostra; argumentationea tea nu repausa pre nemica solidu;* β) in specie a se increde, a si pune tota increderea : *repausati-ve pre noi;* prov. *a se colcá si repausá pre acea urecla.*

REPAUSATU = (*reposatu*),-*a*, adj. part. s. d'in *repausare*, **quietus, requietus; recens, integer; sedatus, tranquillatus; vita defunctus, mortuus** : *cete de armati bene repausate; a leuá la lucru boii repausati; spirite repausate de tota irritationea; celli viui si uita currendu de celli repausati; asiá dicea repausatulu nostru tata repausatei nostre mamma.*

REPAUSU, pl.-*e*, **otium, quies, requies, cessatio, tranquillitas, animi tranquillitas; feriæ, somnus; recreatio, remissio, intermissio, interruptio, pausa**, etc., (fr. **repos**, it. **riposo**; vedi si verbulu *repausare*); incetare de lucru sau de miscare, interrupere de actione, etc., 1. in genere : *repausu de lucru, de invetiatu, de aratu, de seceratu; nu e câtu de micu repausu in dorere; plouia fora repausu, allergatura de dille intrege fora cellu mai micu repausu; in repausulu doreriloru, clamoriloru; repausu d'in calle, d'in strigare, d'in cantare, d'in pertrecere ;* si concretu, locu sau tempu de incetare, de opprire, de interrupere, etc. : *a face mai multe rapause pre una calle asiá de scurta; avemu, aflàmu numai doue repause in acésta longa calle; nu afla locu unde se si repause capulu; déco vrei se ti implenimu ce ceri, da-ne repausu de câteva ore; a nu dá repausu inimiciloru se appuce armele in mana;* — *repausulu recelui mormentu; profundulu repausu allu unei nopte trancille, candu tote sunt in repausu;* 2. in specie, *a)* incetare de lucru, spre a se recreá, a recapitá

www.dacoromanica.ro

poteri : *si mentea are lipsa de repausu, pre cumu si corpulu are nevolia de repausu; tote membrele nostre se fatiga dupo lucru, si au lipsa de repausu; oclii, ca si manule, au nevolia de repausu; dille de repausu sunt serbatorile si vacationile; a leuá câte-va momente de repausu; fora neci unu momentu de repausu vei dá pre branci; ore de repausu cauta se aiba si bietele vite;*—in specie *α)* somnu : *a gustá repausulu somnului; tóta noptea n'am avutu repausu in patulu meu;* β) despre morte : *repausulu parentiloru nostri in senulu solului udatu cu sangele loru;* γ) stare pre locu, sedere diosu, colcare, etc. : *repausu pre scaunu, pre patu, pre canapelle, pre érba verde; repausu in mai multe locuri pre drumu; b)* tacere, silentiu; in acestu sensu si concretu, precumu : *in periodele lunge se ceru mai multe repause; in musica inco se facu repause; repausulu in vorba, in cantare, sta in suspensionea vocei; c)* allinare, usiorare, pace, trancillitate, etc. : *nu mi dau repausu dorerile; dati-mi repausu, co am se scriu; vecinii nu ne dau repausu cu certele si batujocurele loru; nu si afla repausu de dorere; nu mi aflu repausulu suffletului de câtu in manganiarile vostre; in repausulu passioniloru si allu totoru perturbationiloru suffletului.*

REPECTINARE = *repeptenare*, v., **repectere**, a *pectiná* érosi : *a se pectiná si repectiná.*

RÉPEDE, etc.; vedi *rapide.*

* REPELLERE, *repulsi* si *repulsei*, *repulsu*, v., **repellere**; a *pelle* = imbrancí, impinge in deretru, a respinge, departá, allongá, etc., 1. proprie : *a repelle inimiculu d'in térra, de longa cetate, de la ponte;* 2. metaforice, a respinge, departá, a nu acceptá, a nu approbá : *a repelle tote periclele, a repelle tote propositionile si opinionile; a repelle pre cineva de la una functione.*

* REPENDERE, *repensi* si *repensei*, *repensu* si *repesu*, v., **rependere**, (comp. si fr. **rependre**); 1. a *pende* érosi; a *spendurá* sau attarná d'in nou; 2. metaforice, *a)* a cantarí érosi; *b)* a intorce acea-asi summa, a solve acea-asi summa; *c)* in genere, a solve cu acea-asi mesura, a face assemine pentru assemine. atâtu in bene câtu si in reu : *a repende damnele, a repende benele cu reulu.*

* REPENSARE, v., **repensare**; intensivu d'in *rependere : a repensá servitie cu servitie, bene cu bene; voluptatea adesea nu repensa damnele ce ea trage dupo sene.*

* REPENSATIONE, s. f., **repensatio**; actione de a *repensare : repensatione mutuale a beneficieloru.*

* REPENSATORIU,-*toria*, adj. s., **repensator**; *care repensa.*

* REPENSATU,-*a*, adj. part., **repensatus**; in s. verbului.

* REPENSU,-*a*, adj. part., **repensus**; in s. verbului *rependere.*

* REPENTE, adj. part. adv., 1. d'in *repere*, **repens**, care *repe*; 2. **repens** = subitu, subitanu, d'in negru seninu; camu in acellu-asi sensu si derivatulu: *repentinu*, -*a*, **repentinus** : *repentina morte, venenu repentinu; repentine sciri prin telegraphu; repentin'a venire a barbatului; repentin'a apparitione a ostei inimica; repentin'a cadere a ministrului; repentile tumulte.*

* REPENTINU, -*a*, adj., vedi *repente.*

* REPEPTINARE, v., vedi *repectinare.*

* REPERCUSSIBILE, adj., **repercussibilis**; ce se pote *repercutere.*

* REPERCUSSIONE, s. f., **repercussio**, (fr. **répercussion**); actione de *repercutere : repercussionea luminei sorelui prin luna, repercussionea sonului, repercussionea umoriloru in corpu.*

* REPERCUSSIVU,-*a*, adj., (fr. **répercussif**); aptu a *repercutere : unu topicu repercussivu.*

* REPERCUSSORIU,-*sória*, adj. s., **repercutiens**; care *repercute : medicamente repercussorie, superfecie repercussorie de lumina;* vedi si *repercutiente.*

* REPERCUSSU, -*a*, adj. part. s., d'in *repercutere*, **repercussus** : *radiele repercusse, sonu repercussu; repercussulu luminei, repercussulu petrei arruncate.*

* REPERCUTERE, *repercussi* si *re-*

www.dacoromanica.ro

percussei, repercussu, v., **repercutere**, (fr. **répercuter**); a *percute* inapoi, inderetru, a repelle, a respinge, a redde, a dá inderetru prin percussione, 1. proprie si in genere : *gemmele repercutu lumin'a luminatoriloru; vàllile repercutu vocea, clamorile;* 2. in specie si metaforice : *reulu physicu se repercute totu de a un'a asupr'a moralei;* despre umorile corpului, ce sunt se éssa, se se secrete, si se respingu in intru de veri-una causa.

*REPERCUTIENTE, adj. part. pres., d'in *repercutere*, **repercutiens**, care *repercute;* vedi si *repercussoriu.*

REPERDERE, v., (se conjuga ca v. *perdere*) v., **iterum perdere;** a *perde* érosi : *a reperde starea sea.*

REPERDUTU,-*a*, adj. part., **denuo perditus.**

* REPERE, v., *repsi* si *repsei, reptu*, **repere**, (affine cu ἕρπειν), a merge pre pantice, a se teri, 1. proprie, de animali : *serpii repu; vermele repe;* 2. despre prunci : *copillii repu inainte de a amblá in petiore;* metaforice, de celli ce abiá se misca, sau de celli ce se umilescu : *lingusitoriu bassu ce repe si inaintea cellui mai missellu;* despre stylu : *espressioni repenti pre pamentu;* despre ape, nueri, focu, plante etc. : *plante repenti, foculu repe ca unu sérpe; repu nuerii ca bellaurii.*

* REPERIRE, v., *reperii, reperitu* si *repertu*, **reperire**, (din *re-parere*), proprie, a recuperá, a reface, si de ací : 1. a aflá, gassí; 2. a aflá ceva nou; a descoperí, imaginá, escogitá; 3. a aflá, a estimá.

* REPERITORIU=*repertoriu,-tória*, adj. s., **repertor**, si **repertorius,-ium**; care *repere* sau afla : *repertoriulu vitiei de vinia;* in specie, s. m. reale, *repertoriu*, (comp. si fr. **répertoire**), ce serve la aflare, cumu de essemplu : lista, registru, catalogu, tabla de materíe a unei carte, collectione, etc. : *unu repertoriu de jurisprudentia, repertorie de theatru, de dramate, de comedie;* prin metafore : *memori'a unui omu e unu repertoriu; locurile communi sunt repertorie.*

* REPERPETUARE, v., (fr. **reperpétuer**); a *perpetuá* érosi.

* REPERTÓRIU, adj. s., vedi *reperitoriu.*

* REPERTU,-*a*, adj. part., **repertus**; in s. verbului *reperire.*

* REPETENDU=*repetundu,-a*, vedi *repetere.*

* REPETENTE, adj. part. pres., **repetens**, (fr. **répétent**); care *repete : scolari repetenti.*

* REPETENTIA, s. f., **repetentia**, (compara si fr. **répétance**); statu si actu de *repetente.*

REPETERE si *repetire*, v., **repetere**, (fr. **répéter**); a *petí* érosi, a porní d'in nou, a se adoperá érosi, a face érosi, a revení asupr'a acellui-asi lucru, a attacá érosi; 1. proprie, *a)* in genere : *latronele repete peptulu callatoriului cu spat'a si lu culca la pamentu; canele repete cu dentii, boii repetu cu cornele; b)* in specie, α) a cere érosi; β) a revení: *a repete penatii, a repete locurile connoscute;* 2. mai vertosu, metaforice, *a)* a chiamá, leuá in deretru, a incepe de la capitu, etc., α) in genere : *a repetí pre espulsi in térra; a repetí obiectele lassate in urma sau depuse la cine-va; se repetu transporturi de noue provisioni;* β) in specie, α′) a incepe, a face érosi una actione sau una vorba, a reface, redice : *repetimu celle lassate, continuamu celle incepute; repete celle ce ai spusu acestoru-a; repetiti lectionile invetiate mai de multu; a repetí una vorba, unu coventu, una syllaba; actorii repetu partile loru d'in dramate, cumu repetu si cantorii canticele de cantatu; a repetí acelle-asi errori, acelle-asi pretensioni; a dá repetite lovituri, a dice de repetite ori; acestu scriptoriu se repete in spusele selle; oratoriulu se pote repetí in celle ce dice; ce totu ve repetiti? se repetu vechiele datine. se repete una lege, se repetu modele si porturile essite una data d'in usu;* de ací cu insemnarea de : a *imitá, reproduce : filii repetu parentii, moderníi repetu operele anticiloru; — pre tota diu'a vedemu repetindu-se acelle-asi misellie; in speclele puse unele in*

www.dacoromanica.ro

faci'a altoru-a se repetu in infinitu obiectele reflesse; ornamentele de pre una facia a edificiului se repetu pre celle alte facie; β') a incepe de veri-unde, a trage in vorbire, a incepe in genere : *am in cogitu a repetí originile gentei nostre; breve va fi narrationea, déco nu se va repeti de la cea mai departata idea; a repetí conceptele selle d'in ânim'a filosofiei; a repetí covente d'in pulberea vechimei; a repetí de la capu, de la inceputu, de la primele origini; cauta se repetu mai de susu, mai de departe;* γ') *a repetí cu memori'a* = a si repune in mente; *b)* a cere érosi, a cere in deretru, a cere ceva detoritu, etc., α) in genere : *nu impromutá amicului, co ti lu faci inimicu, candu vei repetí impromutulu; sépte cetati grece repetu pre Omeru ca allu seu; a repetí bannii rapiti;* β) in specie, α') a cere satisfactione, a reclamá, revindecá; de ací : *repetendu=repetundu,-a,* ce e de revindecatu, mai vertosu absol. f. pl. *repetunde* = **repetundæ** = mancatoríe alle functionariloru, essactioni, rapine; — β') a *petí* érosi in casatoría : *multi petira si repetira acésta féta, fora se pota capetá mân'a ei.*

REPETITIONE, s. f., **repetio,** (fr. **répétition**); actione de *repetire : repetitionea celloru furate;* mai vertosu : *repetitionea acellui-asi coventu, acelloru-asi vorbe, acellui-asi locu d'in una poema; repetitionile sunt adesea negligentie, déro repetitionile se facu si in adensu cu mare utilitate pentru form'a si intellessulu discursului; — prin repetitione se invétia tote bene ; repetitionea unei drama de jocatu; repetitionea unui canticu de cantatu; repetitione mimutiésca a gesturiloru, si vorbeloru altui-a.*

REPETITORIU,-*tória,* adj. s., **repetitor,** (fr. **répétiteur**); care *repete : repetitoriulu sponsei rapite; repetitorii rapinei publice;* in specie : *repetitorii ce facu repetitioni scolariloru; repetitori de baccalaureatu; potemu invetiá si fora repetitori; cercu repetitoriu* = instrumentu astronomicu de leuatu *ângluri* cu mare precisione.

REPETITU,-*a,* adj. part., **repetitus,** in s. verbului.

REPETUNDU,=*repetendu,-a;* vedi *repetire.*

* REPICTU,-*a,* adj. part. d'in *repingere,* **repictus.**

* REPICU, s. m., (fr. **repic**); la joculu de carti, candu unulu numera treidieci, fora se joce neci una carte, éro adversariulu nu pote numerá neci un'a, si de acea-a primulu dice noue dieci in locu de treidieci.

* REPINGERE *repinsi* si *repinsei, repinsu* si *repictu,* v., **repingere;** a *pinge* érosi, de a dou'a ora.

REPLANTARE, v., **iterum plantare** (fr. **replanter**), a *plantá* érosi, de a dou'a ora.

REPLANTATIONE, s. f., (fr. **replantation**); actione de *replantare.*

REPLANTATU,-*a,* adj. part. d'in *replantare.*

* REPLAUDERE, *replausi* si *replausei, replausu,* v., **replaudere;** 1. a *plaude* érosi; 2. a responde cu *plausu la plausu.*

REPLECARE, v., vedi *replicare.*

REPLERE, v., (se conjuga ca v. *implere, complere*), v., **replere;** 1. a *implé* érosi, (vedi si *reimplere*); 2. a *implé* de plenu, rasu, si de ací : a indeplení, completá.

* REPLETIONE, s. f., **repletio,** (fr. **réplétion**); actione de *replere,* cumu si statu produssu prin acésta actione ; in specie, prea mare ingrassiare a corpului.

* REPLETIVU,-*a,* adj., (fr. **réplétif**); aptu a *replere : iniectioni repletive.*

* REPLETU,-*a,* adj. part., d'in *replere;* **repletus,** (fr. **replet**); tare plenu, cu totulu deplenu, plenu rasu; in specie, tare grassu, prea grassu; inse si : bucculatu, grassu câtu se cade si câtu siéde bene.

REPLICA, s. f., (fr. **réplique**), d'in *replicare,* mai allesu, si in specie in insemnarea coventului de a *responde,* de a *esplicá : replica viua; replic'a e responsu la responsu; replica rigorosa, veemente la celle scrisse sau disse de altulu, a remané fora replica; responsu fora replica, argumentu fora replica.*

REPLICARE = *replecare,* v., **replicare,** (fr. **répliquer, replier** si **reployer**); *a plicá* sau *plecá,* incoveiá, indouí, infa-

www.dacoromanica.ro

sciorá, 1. in genere, *a)* proprie : *a replicá una charta, una folia de charteia, una pergamena; a replicá budiele; a replicá una scrissore; a replecá manicele, pulpanele*, etc., differite de : *a supplecá* sau *sufflecá manicele, pulpanele; b)* metaforice : *a replicá annalile terrei; armatele se replica sub marea pressione a massei inimiciloru; petiorele, genuclii mai vertosu se replica;* 2. in specie, *a)* a resfoliá, a cercetá, a face de repetite ori; *b)* a responde la altu responsu; a responde in genere cu vivacitate; *c)* a plecá de a dou'a ora in una directione óre-care, a porní érosi : *a replecá in acea-asi directione si la acellu-asi locu; a plecá si replecá, fora ca se mai adjunga unde vrea.*

REPLOUARE, v., **repluere**; a *ploná* érosi.

REPLUMBARE = *replumbuire*, v., **replumbare, iterum plumbare**; 1. a *plumbá* sau *plumbuí* érosi; inse si 2. a *displumbá*, a dislipí *plumbulu*, etc.

* REPLUME, adj., **replumis**; érosi *plumatu*, cui au crescutu érosi pennele.

REPOLIRE, v., **repolire**, (fr. **repolir**); a *polí* érosi, a dou'a óra, sau de mai multe ori : *a polí si repolí spatele, puscele;* metaforice *a repolí espressionile.*

* REPONDERARE, v., **reponderare**; a *ponderá* érosi; a ponderá ce a ponderatu altulu; metaforice, a intorce assemine pentru assemine.

REPONERE = *repunere*, v., (se conjuga ca v. *ponere=punere*), **reponere; perimere, pessumdare, perdere, profligare**; 1. cu conceptulu particellei *re* predominante, *a)* a pune in loculu de mai inainte, α) proprie : *a repune pre toti si tote la loculu seu; a repune ce a rapitu in thesaurulu statului; a repune unu ossu, una mâna dislocata; a si repune caciull'a, mantellulu, diadem'a, calcionii; a repune pre tronuri regii restornati; a repune albiturele in armariu; a repune cupele si vinulu pre mese; a repune luminele in candelabru;* β) metaforice : *a repune pre coppillu in firulu celloru ce recita; invetiatoriulu indemanaticu scie repune pre discipli in calle bona; dramele interessanti se repunu pre scena; b)* a curbá in deretru : *cycnii si repunu guttulu; a si repune cu gratia capulu spre spate; c)* a pune la una parte, la pastrare, a *pune* bene, α) proprie : *numai scie repune ce capita; celle alte animali dau pucine semne de a sci repunere; a repune in cave vinurile, in cellariu provisionile de iérna; a repune summele castigate; a repune in pamentu; celli morti se repunu in mormente;* β) metaforice : *cogitationile repuse in scripte; remâne affundu repusa urr'a, amorea;* déro si : *a repune urr'a si resbonarea pentru altu tempu; d)* a pune érosi in loculu altui-a : *se inlaturàmu aceste superflue, si se repunemu altele mai necessarie, e)* a *pune* érosi diosu, a lapedá, arruncá, lassá, etc., α) proprie : *remigii repusera remii; a repune sarcin'a, lucrulu nefacutu; a repune studiele favorite;* β) metaforice : *a repune tote placerile lumei; f)* a responde; *g)* ca mai desu, a face nevedutu, a perde, nemicí, a infrange, invinge, debellá, etc. : *a si repune sanetatea, viéti'a, averea, onorea; a repune pre totu inimiculu si adversariulu; cu cinci se luptà si nu lu potura repune;* si refless. *a se repune : celli mai multi d'in coetanii nostri s'au repusu si jacu in mormentu;* 2. cu conceptulu verbului predominante, a pune undeva, a depune, assediá, redimá, *a)* proprie : *cocorii d'in urma si repunu capitele in pennele celloru d'inainte; repuneti lemne pre focu; a repune uvele in vase curate la locu seccu; b)* metaforice : *in umanitatea vostra repunemu caus'a nostra; a repune tota speranti'a in sene; amu repusu viéti'a si libertatea nostra in armele si braciele vostre; mai multu voliu repune pre tene de câtu pre toti; nu repunemu addeverat'a onore in title, in judicat'a ominiloru; a repune pre cineva in numerulu celloru boni; a repune pre celli morti in numerulu dieiloru; spusele telle nu le potemu repune de câtu intre fabule.*

REPORTANTE, adj. part. pres., **reportans**; care *reporta;* vedi si *reportatoriu.*

REPORTARE, v., **reportare**, (fr. **reporter, remporter**, si **rapporter**); a

www.dacoromanica.ro

portá sau duce inderetru, a *portá* érosi, 1. in genere, *a)* proprie, a duce inderetru inapoi : *a reportá vestimentele, vasele impromutate de la cineva; a reportá plene vasele dusse deserte; a reportá ostile d'in campu in iernatice; multe si varie calli reporta la puntulu de plecare;* *b)* metaforice, α) a adduce ca victoriu d'in lupta, a castigá, etc. : *ai nostri reportara préda opima de la inimicu;* asiá si : *a reportá victori'a, glori'a; premiulu, triunfulu;* β) in genere, a adduce inderetru, a dá inderetru : *nu ai reportatu d'in callatori'a tea avere, ci mai multa miseria;* éro in specie a adduce inapoi scire, sciri, si in genere, a referí, spune, a dá relatione, mai vertosu relatione officiale : *a reportá celle aflate la faci'a locului, a reportá asupr'a starei societatei, a reportá de tote miscarile armatei inimice;* 2. in specie, *a)* a trece una summa d'inderetru inainte, a trece de pre pagin'a precedente in cea urmatoria, de susu mai diosu, etc.; *b)* a *portá* érosi, vorbindu de una sarcina, de unu vestimentu, etc. : *nu mai vreu a reportá vestimentulu portatu si lapedatu; nu mai vreu a reportá sarcin'a onorifica de presedente.*

REPORTÁTIONE, s. f., **reportatio,** actione de a *reportare.*

REPORTATORIU,-*tória,* adj. s., **reportans;** care *reporta,* in specie, care da *relatione.*

REPORTATU,-*a,* adj. part., **reportatus,** in s. verbului.

REPORTU, s. m., **relatio, ratio,** (fr. **report** si **rapport**); actione de *reportare,* cumu si statulu, effectulu produssu de acésta actione, 1. in genere : *reportulu summei d'in dosu, de susu; reportulu datu de celli tramissi la faci'a locului; reportele marturiloru nu consona, raportu asupr'a starei finantiaria a thesaurului;* 2. iu specie, ratione, relatione, commerciu, legatura, etc., (compara *ratione*) : *ecalitatea a doue reporte prin cotiente e una proportione; a se aflá in reportu unele cu altele; a avé sau a nu avé reportu cu unu ce; in reportu cu numerulu, cu poterile; reporte naturali si necessarie alle lucruriloru, alle fientieloru d'in universu sunt ensesi legile loru.*

REPOSARE, *reposatu,* etc., vedi : *repausare, repausatu.*

* REPOSCERE, v., **reposcere;** a *posce* sau cere inderetru; metaforice, a cere ca ceva detoritu, a reclamá, revindecá, etc.

* REPOSITIONE, s. f., **repositio;** actione de *reponere* si statu produssu prin acésta actione : *repositionea reposatiloru in mormente; repositionea grâneloru in granarie; repositionea totoru inimiciloru.*

* REPOSITORIU si *repostoriu,-tória,* adj. s., **repositor**=**repostor,** si **repositorius,-um,** (compara si fr. **repositoire,** si **reposoir**); care *repone* sau serve la *reponere : repositoriulu templeloru; repostioriulu inimiciloru;* in specie, ca s. m. reale, *repositoriu* = *repostoriu,* pl.-*e,* locu in care se *repune* ceva, locu de sedutu sau de repausatu, etc. : *repostoriulu terrenei celloru immormentati; repostorie pre marginile callei;* in specie : *repositoriulu eucharistiei.*

* REPOSITU = *repostu,-a,* adj. part. d'in *reponere,* **repositus** = **repostus** : *granele reposte in granariu, provisione reposita in magasinu; tote reposte la loculu seu.*

* REPOSSEDERE, v., (se conjuga ca v. *possedere*), (fr. **reposseder**); a *possedé* érosi, a recapitá *possesione.*

* REPOSTORIU, *repostu,* vedi : *repositoriu, repositu.*

* REPOSU = *repusu,-a,* adj. part. d'in *reponere,* (**repositus**); in t. s. verbului : *banni repusi:* α) pusi la una parte, déro si β) perduti; *vasele cadute repuse pre mésa; multi d'in celli repusi in acea lupta inversionata; starea, ca si viéti'a, ni e repusa.*

* REPOTARE, v., **repotare;** 1. a *potá* sau bee érosi; 2. a *potá* sau bee dupo altulu, a responde la beutu cu beutu; vedi si : *repotinu, repotiu.*

* REPOTATIONE, s. f., **repotatio;** actione de *repotare.*

REPOTINU,-*a,* adj. s., (**repotinus**), **repotia;** relativu la *repotiu* sau *repotie;* ca s. f., *repotina,* de regula in pl. *repotine,* *a) repotiu* sau *repotie;* *b)* una ser-

www.dacoromanica.ro

batore traditionale la térra : *feminele mai allessu liéu parte la repotine.*

REPOTIU, s. m., de regula în pl. *repotie*, **repotia**, (vedi si : *repotare, repotinu*); 1. beutura dupo altulu, responsu cu beutura la beutur'a altui-a in unu ospetiu de nunta, de nascere, etc.; beutura dupo mésa, petrecere cu beutura dupo ospetiu; 2. in acellu-asi sensu cu *repotine* sub *b)*.

* REPREMERE, *repressi* si *repressei*, *repressu*, v., **reprimere**, (fr. **réprimer**); a *preme* inapoi, inderetru, a opprí, impedicá; proprie : *a repreme apele in versatura*; déro mai vertosu metaforice : *a repreme passionile, revoltele, meni'a, furi'a, gemitele, clamorile*; si : *a repreme dorerile.*

REPRENDERE, *reprensi* si *reprensei*, *reprensu*, v., **reprehendere** = **reprendere** (fr. **reprendre**); 1. a *prende* érosi : *fugitii fura reprensi; a reprende latronii scapati d'in manule custodiloru; ce a perdutu de una parte, a reprende de alta-a; se ne reprendemu la remasu; a reprende firulu lucràrei interrupte, vorbirei, cogitarei; nu mai reprendi acestu callu scapatu; nu ne mai reprendeti in acea-asi errore*; 2. a tiné in locu : *ne reprendu de pulpana; nemica nu i pote reprende si refrená*; 3. mai vertosu, *a)* in specie, a tiné in locu, opprí una errore sau pre cellu ce ua comitte, si de ací, a respinge, mustrá, defaimá, imputá, censurá, etc. : *multi reprendu pre altii de peccate in care ensisi cadu; me reprendeti numai pentru co nu facu ca voi; parentii sunt detori a reprende si castigá pre fili; a reprende errorile, mendele, incorrectionile, versurile fora mesura; afla cineva a reprende si in celli mai boni; a reprende cu severitate vitiele, portarea, faptele, dissele cuiva; e facile a reprende; difficile a face mai bene; b)* in genere, a contradice, a refutá, a combate, etc.

REPRENSARE, v., **reprehensare** = **reprensare**; intensivu d'in *reprendere : a reprensá de mâna; a reprensá cu amaritione vitiele altoru-a.*

REPRENSIBILE, adj., **reprehensibilis**, (fr. **répréhensible**); care se pote *reprendere*, demnu de *reprensu : portare reprensibile, espressioni reprensibili.*

REPRENSIONE, s. f., **reprehensio**, (fr. **réprehension**); actione de *reprendere*, 1. in genere : *reprensione de mâna*; 2. in specie si forte desu, critica, censura, imputatione, mostratione, etc. : *reprensionea temeritatei, insolentiei, obscuritatei in espressione; demnu de reprensione, lucru fora reprensione*; si concretu, ce se *reprende*, ce e de *reprensu; reprensione* = refutare, combatere.

REPRENSIVU,-*a*, adj., (fr. **réprehensif**); aptu a *reprendere*; care merita *reprensione.*

REPRENSORIU,-*sória*, adj. s., **reprehensor**; care *reprende : betranetia reprensória; aspri reprensori ai vitieloru.*

REPRENSU,-*a*, adj. part., d'in *reprendere*, **repreheusus** = **reprensus** : *latronii reprensi; copille aspru reprense de mamma.*

* REPRESALIA, s. f., (it. **ripresaglia** si **rappresaglia**, fr. **représailles**), **clarigatio**; *reprendere* de la inimicu pentru co a *prensu* si ellu, talione, facere de reu pentru reu : *nu predati terr'a inimicului, co are se faca si ellu represalie.*

* REPRESENTANTE, adj. part. pres., **repræsentans, legatus**, (fr. **représentant**); care *representa : a se judicá prin representanti; representantii partiloru in litigiu; representantii poteriloru mari in congressu; representantii poporului, unu representante allu optimatiloru; demni representanti ai scientiei, artiloru, ai filosofiei, ai commerciului; scolele n'au representanti in adunarea unde se tracta de elle*; in sensu mai generale : *covente representanti conceptele; concepte representanti fientie si calitati alle fientieloru; imagini representanti cu fidelitate originalile.*

* REPRESENTARE, v., **repræsentare**, (fr. **représenter**), a *representá* érosi, a pune sau adduce d'in nou in facia, 1. in genere, atâtu in sensu propriu si materiale, câtu si mai vertosu in sensu metaforicu si ideale : *nu vreu se mi representi acesti omeni ce nu mi au*

www.dacoromanica.ro

prensu oclulu la prim'a presentatione; dupo ce te ai presentatu una data principelui, de ce ceri se te representi? inse si: *a representá pre cineva cuiva*=a lu presentá in persona sau a lu dá in mani, (vedi si mai la valle la 2.); asiá si: *a representá lucrurile incredentiate;* mai departe: *artile representa prin multe si diverse processe: pictur'a representa prin desemnu si colori, statuari'a representa de asseminea prin liniamentele date petrei si altoru materie; a representá una dina la scaldatore; teatrulu, scen'a representa unu palatiu, unu campu; déro ce are facultatea de a representá tote câte cogitàmu, este limb'a, coventulu; vorbele separate representa nu numai conceptele, ci si relationile; vorbele in constructione representa cogetationile si chiaru ideele de cea mai abstrusa metaphysica; litterele representa sonurile elementarie alle limbei; nu numai vorb'a, ci si gestulu, actionile de totu genulu representa ideele nostre, caracteriele, typurile: a representá una comedia, una tragedia, una drama; omulu pote representá altu omu sau alti omeni; a representá ca typu, una vitia de omeni, genulu omenescu integru; in specie deputatii representa nationea sau parti d'in natione, ambassatorii representa pre domnitori, procuratorii representa pre committenti; si lucrurile representa alte lucruri: candorea, albeti'a representa innocenti'a;* si: *a representá la oclii mentei, a si representá tote cu facilitate: a nu si poté representá ce nu vede cu oclii;* 2. in specie, *a)* a dá pretiulu, a solve pre locu, a dá argenti numerati, a solve cu pecunia numerata; *b)* in sensu estensu, a face pre data, ací, fora intardiare: *vedeti ce e de representatu si ce e de ammanatu, a si representá vocea, scrissulu, judicat'a, opinionea,* etc.

* REPRESENTATIONE, s. f., **repræsentatio,** (fr. **représentation**); actione si effectu allu actionei de *representare: representationea ospetiloru la Domnu pentru plecare; representationea unei comedie; representationea terrei pre longa guberniele altoru terre; representationea nationei prin allessii sei; representationile mentei sau cogitationei sunt conceptele nostre; representatione la palatiu; representationea pretiului pentru celle comperate; representatione nu e precipitatione.*

* REPRESENTATIVU,-*a,* adj., (fr. **représentatif**), aptu a *representare: coventele sunt representative de concepte; ambassatorii au caracteriu representativu; forma de guberniu representativa adunantie representative.*

* REPRESENTATORIU,-*tória,* adj. s., **repræsentator;** care *representa* sau serve a *representare: representatorii partiloru in litigiu;* vedi si *representante.*

* REPRESENTATU,-*a,* adj. part., **repræsentatus,** in s. verbului.

* REPRESSARE, v., (**repressare**), **reprimere;** intensivu d'in *repremere.*

* REPRESSIBILE, adj., (fr. **répressible**), ce se pote *repremere,* ce cauta *a fi repressu.*

* REPRESSIONE, s. f., **repressio,** (fr. **répression**), actione de *repremere: repressionea rebellionei, passioniloru, meniei, reului ammenitiatoriu.*

* REPRESSORIU,-*sória,* adj. s., **repressor;** care *repreme: repressorii celloru mici, repressoriulu latroniloru si latrocinieloru.*

* REPRESSU,-*a,* adj. part. d'in *repremere,* **repressus.**

* REPROBANTE, adj. part. pres., **reprobans,** care *reproba.*

* REPROBARE, v., **reprobare,** (fr. **réprouver**); a nu acceptá, a nu *probá,* a nu *approbá,* a condemná: *a reprobá portarea cuiva, a reprobá doctrinele unui filosofu; cetatianii reproba cu dreptu coventu lucrarile deputatiloru cari vendu interessile terrei; Domnedieu va reprobá pre celli ce au calcatu legea lui.*

* REPROBATICIU,-*a,* adj., **reprobaticius;** de *reprobatu.*

* REPROBATIONE, s. f., **reprobatio,** (fr. **réprobation**); actione de *reprobare: reprobationea celloru peccatosi; fapte ce merita reprobatione a totoru-a.*

* REPROBATORIU,-*tória,* adj. s., **reprobator,** (fr. **réprobateur**); care *reproba.*

www.dacoromanica.ro

* REPROBATU,-*a*, adj. part., **reprobatus**; in s. verbului.

* REPROBU,-*a*, adj., **reprobus**; contrariu *probu*, si in specie : falsu, neadeveratu, mentionosu : *moneta reproba.*

REPRODUCERE, v., (se conjuga ca v. *ducere*), **iterum producere**, (fr. **reproduire**); a *produce* érosi, a *produce* d'in nou : *celli mai multi arbori taliati se reproducu; traductoriulu e detoriu a reproduce formosetiele testului; speciele se reproducu regulatu; d'in acelle-asi cause se reproducu acelle-asi effecte.*

* REPRODUCTIBILE, adj., (fr. **reproductible**), care se pote *reproducere : raru vitiele de animali peregrine sunt reproductibili in alte terre.*

* REPRODUCTIBILITATE, s. f., (fr. **reproductibilité**), calitate, facultate de *reproductibile.*

* REPRODUCTIONE, s. f., (fr. **reproduction**); actione de *reproducere : reproductione de hybride d'in hybride nu se face.*

* REPRODUCTIVITATE, s. f., (fr. **reproductivité**); calitate sau facultate de *reproductivu.*

* REPRODUCTIVU,-*a*, adj., (fr. **reproductif**); aptu la *reproductione : consumptione reproductiva.*

* REPRODUCTORIU,-*tória*, adj. s., care *reproduce*, si care *se reproduce.*

* REPRODUCTU, si *reprodussu*,-*a*, adj. part. d'in *reproducere*, (fr. **reproduit**).

* REPROMISSIONE, s. f., **repromissio**, (fr. **répromission**); actione de *repromittere;* felicitatea *promissa* celloru boni in imperati'a ceruriloru.

* REPROMISSU,-*a*, adj. part. d'in *repromittere*, **repromissus.**

*REPROMITTERE, v., (se conjuge ca v. *promittere*), **repromittere**, (fr. **reprommettre**); 1. a *promitte* érosi : *promitte si repromitte, fora se implenésca promissele;* 2. in specie, a face promissione la promissione, a responde cu promissa la promissa.

* REPROPITIARE, v., **repropitiare**, a *propitiá* érosi, d'in nou : *a si repropitiá toti santii.*

* REPTABUNDU,-*a*, adj., **reptabundus**; care *repta*, metaf. bassu lingusitoriu, fora demnitate neci rosine.

* REPTARE, v., **reptare**; intensivu d'in *repere*, a *repe* totu de a un'a : *repta serpele, repta vermii;* si trans., *serpillele repta agrii;* metaforice, a se avilí, a se umilí, a perde veri-ce sentimentu de demnitate, a fi bassu si misellu lingusitoriu : *nu reptati la petiorele potentiloru criminali.*

* REPTATIONE, s. f., **reptatio**, (fr. **reptation**); actione si actu de *reptare : reptationea serpiloru; reptationile misselliloru de adulatori.*

* REPTATORIU,-*tória*, adj. s., (**reptator**, fr. **reptatoire**), **reptans**; care *repta : reptatorii de adulatori, omini forte reptatori.*

* REPTATU,-*a*, adj., **reptatus**, in s. verbului.

* REPTILE, adj., **reptilis**, (fr. **reptile**); care *repe*, care merge pre pantice : *reptilii serpi;* ca s. unu *reptile*, sau una *reptile;* pl. f. *reptilile*, animali *reptili; reptilile* = classe d'in regnulu animale admissa de celli mai multi zoologi recentiori; — metaf. *reptilii lingusitori.*

* REPTILIVORU,-*a*, adj., (fr. **reptilivore**); care devora *reptilii : reptilivorele ciconie.*

* REPTIONE, (=*repciune*, diversu de *raptione*=*rapciune*), s. f., (**reptio**), actione de *repere*, leuatu inse ca mai desu in intellessu concretu de *ceva repente*, ceva cadutu, caditura : *reptione de callu, reptioni de mulieri betrane.*

* REPTORIU,-*tória*, adj. s., (**reptor**), **repens**; care *repe;* vedi si : *repente, reptante, reptatoriu*, etc.

* REPTU,-*a*, adj. part. d'in *repere.*

* REPUBESCERE, v., **repubescere**; a *pubesce* érosi : *cine pote repubesce?*

* REPUBLICA, s. f., **respublica**, si **res publica**, (it. **republica**, fr. **république**); 1. in sensu propriu si anticu, *republica*=lucru publicu, interesse publica, si de ací : statu civile sau politicu, guberniu politicu, potere suprema, administratione a statului, potere publica, etc.; cumu : *despretiulu legiloru e perdiarea fia-carei republica, a se devotá interes-*

www.dacoromanica.ro

siloru republicei; 2. in intellessu metaforicu si mai modernu, statu sau guberniu ce nu e monarchicu, unde nu unulu singuru, ci mai multi facu lege si guberna, si a nume, *a)* statu in care legea domnesce : *Spart'a, cu celli doui regi ai sei, erá republica, precumu si Rom'a, cu celli doi consuli ai sei, erá republica; b)* statu in care celli mai avuti si influenti facu lege : *assemine republica e una republica, aristocratica; c)* statu in care totu poporulu sau cea mai mare parte a poporului ensusi si directu sau prin representanti face lege si guberna : *assemine republica e republica democratica; d)* statu in care unu micu numeru face lege si guberna : *assemine republica e republica oligarchica;* 3. prin estensione si metafore : *republic'a littereloru; acésta casa e una mica republica; republic'a lui Platone e unu opu ce coprende idcele acestui filosofu asupr'a politicei.*

* REPUBLICANISMU, s. m., (fr. **républicanisme**); doctrina, systema *republicana;* sentimente, principie, opinioni *republicane;* in specie, affectationi de sentimente si opinioni *republicane.*

* REPUBLICANU,-*a*, adj. s., (fr. **républicain**); relativu la *republica*, in sensulu coventului de sub 2. si 3. : *forma de guberniu republicana, constitutione republicana;* cui place *republic'a : suffletu republicanu;* ca subst. *unu republicanu ferbente, mari republicani, republicani de impregiurari.*

* REPUDIABILE, adj., (**repudiabilis**, fr. **répudiable**); de *repudiatu.*

* REPUDIANTE, adj. part. pres., **repudians**, care *repudia.*

* REPUDIARE, v., **repudiare**, (fr. **répudier**; d'in *repudiu*); despre casatoriti, a renuntiá, a annuntiá cellui altu sociu co nu lu mai vré, a lu lassá, a se despartí : *a si repudiá mulierea;* 2. a respinge, a nu acceptá una ereditate : *a repudia legatulu;* 3. in genere, a lapedá, respinge, despretiá, etc. : *a repudiá consiliele altoru-a, opinionile altui-a, adjutoriele offerte de altu lu.*

* REPUDIATIONE, s. f., **repudiatio**, (fr. **répudiation**); actione de *repudiare* : *repudiationea mulierei, ereditatei, opinioniloru altui-a.*

* REPUDIATORIU,-*toria*, adj. s., **repudiator**; care *repudia : repudiatorii providentiei.*

* REPUDIATU,-*a*, adj. part., **repudiatus**, in s. verbului.

* REPUDIOSU,-*a*, adj., **repudiosus**; de *repudiatu;* vedi si *repudiabile.*

* REPUDIU, pl.-*e*, **repudium**; rupere, despertire de casatoriti prin simpla declaratione a unei parte co nu voliesce a mai traí imperuna : *a renuntiá, declará repudiu; repudiulu differe de divortiu, repudiulu vine numai de una parte, divortiulu d'in consentimentulu amendouoru partiloru.*

* REPUGNANTE = *repumnante*, adj. part., **repugnans**, (fr. **répugnant**), care *repugna : assertione repugnante sensului commune.*

* REPUGNANTIA=*repumnantia*, s. f., **repugnantia**, (fr. **répugnance**); calitate si actu de *repugnante : repugnanti'a celloru contrarie, repugnanti'a passioniloru la dictatele rationei; a avé repugnantia de totu ce e urritu si obscenu; repugnantia de lucru, de vinu, de carne; a face fora repugnantia ce ni se cere; ce repugnantia intre cane si catusia! repugnanti'a celloru ce se dicu cu celle mai inainte disse.*

* REPUGNARE = *repumnare*, v., **repugnare**, (fr. **répugner**;—d'in *re-pugnare*); a *pugná* contra, a resiste, contradice, a se bate fronte in fronte, peptu la peptu, a nu se involí, a se respinge, etc.; 1. proprie : *ai nostri repugna barbatesce inimiciloru cu multu mai numerosi;* 2. metaforice, *a)* in genere : *acésta scire repugna cellei de mai innainte; consulii neci cedea neci repugná cu potere; opinionile repungna; a repugná mentei sanitose, sensului commune, sentimentului de pudore; fratii se nu repugne fratiloru; aceste-a repugna naturei omenesce, principieloru celloru mai elementarie, logicei cellei mai simple; repugna juniloru a fi seriosi; totu ce mi propuncti, mi repugna; ne repugna atâta mancare si beutura; certe alimente repugna unoru omeni, de si*

www.dacoromanica.ro

placu altoru-a; b) in specie, d'in natura a nu se involí, a se respinge : *faciaria repugna amicitiei; respugna caldulu si frigulu, ap'a si foculu, amorea si urr'a.*

*REPUGNATIONE=*repumnatione*, s. f., **repugnatio**; actione de *repugnare.*

* REPUGNATORIU=*repumnatoriu,-toria*, adj. s., **repugnator** si **repugnatorius**; care *repugna.*

* REPUGNATU = *repumnatu,-a*, adj. part. s. d'in *repugnare.*

REPULLIARE, si *repullire*, v., **repullescere**; a *pulliá* sau *pullí* érosi : *repullescu porumbellele.*

* REPULLULANTE, adj. part. pres., **repullulans**, care *repullula.*

* REPULLULARE, v., **repullulare**, (fr. **repulluler**); a *pullulá* érosi : *insecte si brosce repullulara.*

* REPULLULATIONE, s. f., (fr. **repullulation**): actione de *repullulare.*

REPULLULATU,-*a*, adj. part., d'in *repullulare.*

* REPULSA, s. f.; vedi *repulsu.*

* REPULSANTE, adj. part. pres., **repulsans**, care *repulsa.*

* REPULSARE, v., (**repulsare**); intensivu d'in *repellere*, a *repelle* cu violentia.

* REPULSATIONE, s. f., **repulsio**; actione de *repulsare*, si statu produssu prin acésta actione.

* REPULSIONE, s. f., **repulsio**, (fr. **répulsion**); actione si potere de *repellere*, 1. in genere : *repulsionea numerosiloru inimici cu una mâna de omeni;* 2. in specie, opp. la *attractione : attractionea si repulsionea materiei, corpuriloru, moleculeloru; repulsione magnetica;* metaf. *e repulsione intre urritu si formosu.*

* REPULSORIU,-*soria*, adj. s., **repulsor** si **repulsorius**; care *repelle : repulsorii aripei nostra d'in derept'a.*

* REPULSU,-*a*, adj. part. s. d'in *repellere*, **repulsus**, — **repulsa**; 1. in genere, respinsu : *materie repulse;* 2. in specie, s. f., *repulsa*, (subint. *petitione*), respingere : *dupo atâte repulse, cumu mai ai coragiulu a sollicitá man'a acestei femine? repulsa de la consulatu, de la pretura; a patí repulsa; a fi allessu fora neci una repulsa.*

* REPUMICARE, v., **repumicare**; a *pumicá* érosi.

* REPUMICATIONE, s. f., **repumicatio**; actione de *repumicare : politur'a si repumicationea nestimateloru.*

* REPUMICATU,-*a*, adj. part. d'in *repumicare.*

REPUNERE, *repunitoriu*, etc., vedi : *reponere, reponitoriu.*

REPUNGERE, *repunsi* si *repunsei, repunsu, repunctu*, si *repuntu*, v., **repungere**; a *punge* érosi : *a repunge bub'a, ânimele.*

* REPURGANTE, adj. part., **repurgans**, care *repurga.*

* REPURGARE, v., **repurgare**, (fr. **repurger**); a *purgá* érosi : *critic'a a purgatu si repurgatu aceste teste.*

* REPURGATIONE, s. f., **repurgatio**, (fr. **répurgation**); actione de *repurgare : repurgationea panticelui.*

* REPURGATU,-*a*, adj. part., d'in *repurgare*, **repurgatus.**

* REPURGIU, pl.-*e*, **repurgium**; actione si modu de *repurgare.*

REPURTARE, etc., vedi *reportare.*

REPUSU, adj. part. s., d'in *reponere* = *repunere*, **repositus**; vedi *reposu.*

* REPUTANTE, adj. part. pres., **reputans**, care *reputa.*

* REPUTARE, v., **reputare**, (fr. **réputer**), a *putá* érosi, in intellessulu coventului de *calculare*, a *putá* un'a cu altele, a trece la *computu; a reputá tote eclipsile peno la epoc'a acésta-a; a reputá alimentele, vestimentele;* déro mai vertosu, a cogitá affundu si maturu, a ponderá, estimá : *a reputá nepotentiele ominesci, adversitatile, poterea inimiculuí, faptele bone si relle alle selle; te reputam omu de omenía; déco reputi bene, vei vedé co asiá e.*

* REPUTATIONE, s. f., **reputatio**, (fr. **réputation**); actione de *reputare* si effectu allu acestei actione, 1. in genere : *reputationea acellei summe in partea mea; reputatione asupr'a evenimenteloru istoriei antice si recente;* 2. in specie, estima, opinione, nome, mai vertosu bona opinione de care se buccura

www.dacoromanica.ro

cineva : *a fi in mare reputatione, a si capitá reputatione pretotindine; fia-ve a mente a ve pastrá reputationea; a perde reputationea, acea casa si a perdutu pristin'a reputatione, a si face reputatione de invetiatu, de stultu, de omu de nemica, de sântu, de sceleratu.*

* REPUTATU,-*a*, adj. part. d'in *reputare.*

RERUNCHIU, s. m., vedi *reniclu.*

† RES-, particla de compositione, contrassa d'in *re* si *es;* vedi *re.*

* RESACRARE=*resecrare;* v., **resacrare** si **resecrare**, (fr, **resacrer**); a *sacrá* érosi, de a dou'a ora.

* RESALUTARE, v., **resalutare;** 1. a *salutá* érosi; 2. a responde cu *salutare la salutare.*

* RESALVARE, v., **resalvare**, a *salvá* érosi.

* RESALVATU,-*a*, adj. part., **resalvatus**, in s. verbului.

* RESANARE, v., **resanare;** a *saná* érosi, a face érosi *sanu* sau *sanetosu.*

RESAPARE, v., **iterum fodere vel sculpere;** a *sapá* érosi, a *sapá* din nou.

* RESARCIRE, v., **resarcire;** a *sarcí* érosi, a derege, a repará : *a resarcí camesiele, calciamentele, murii, invelitorea;* metaf. *a si resarcí starea ruinata, perderile incercate.*

1 RESARIRE, v., (se conjuga ca v. *sarire*), **iterum salire, resilire, exsilire, subsilire; motu concuti; oriri, exoriri, provenire, eminere, excellere; abdere, perdere,** etc.; 1. a *sarí* érosi : *nu e bene se resari foss'a, gardulu, murulu;* 2. a *sarí* inderetru : *pil'a lovindu in pariete resare si revine la arruncatoriu; brosc'a de pre ripa resarí în apa; grandinea resare de pre coperimentulu unde cade;* 3. prin varie si differite estensioni si metafore, a merge in una directione, si a nome : *a)* mai vertosu, in susu, a se inaltiá, sau in afora, a essí, a se arretá, a paré, etc., α) in sensu materiale : *sorele resare si appune, stellele resaru, lun'a nu resare asta séra de câtu forte tardiu; asiá resaru érbele, resare sementi'a;* prov. *ce ai seminatu, resare; asiá resaru perii pre capu si pre corpu, resaru si bubele pre facia sau pre pelle, resaru corne vitelliloru sí amnelliloru; resaru mammelle pre senulu copilleloru; resaru mustacie si barba; resaru apele d'in fontane, d'in tuburi;* β) in sensu mai ideale : *capulu acestui omu resare mai pre susu de tote capitele; figurele acestui tabellu resaru forte bene; fét'a pare mai resarita de câtu a vóstra; copilli bene resariti pentru etatea loru; resarit'au lumei lumin'a connoscentiei; ce resare d'in celle spuse? virtutile resaru intre alle totoru-a; frontea lui lata si resarita; ce resare mai multu in tote aceste-a, e co nu potemu face nemica;* prov. *unde bati si unde resare;* asiá si : *candu eu vorbescu de altulu sau cu altulu, ce resari tu de acollo?* — de unde, α') cu sensulu generale de a vení, intervení pre neasteptate : *de unde ai resaritu si tu aici?* β') a se duce unde neci prin mente ti-ar trece : *unde lu cauti si unde resare;* γ') ca unipersonale, despre allucinationi, fantasie, furie, tone etc. : *ce ti a mai resaritu? ce ti s'a mai resaritu? ve resare d'in claru seninu; le resarí co nu su buccatele ferte; ce spuni tu, ti se resare si nu e nemica; ti s'a resaritu co eu ti asiu fi reu voitoriu; b)* despre commotionile de frica, de spaima : *s'a spariatu copillulu, coci resare in somnu; cellu culpabile resare la veri-ce miscare, la veri-ce vorba a altoru-a; c)* a ratecí, a dá de una parte, a ascunde, a perde : *puneti bene scrissorile, ca se nu resaria veri-un'a; s'au resaritu multe documente d'in archiviu;* (in acestu d'in urma sensu se pote ca *resarire* se fia=*ressarire*, d'in *re-es-sarire*).

2 RESARIRE, s. verbale, **resiliendi actio, ortus;** actione de 1. *resarire : resarirea sorelui; in resarirea érboloru; cu resarirea stelleloru; resarire aschieloru, a pilei, sagettei.*

RESARITANU, *resariteanu*, si *resaritianu,-a*, adj. s., **orientalis;** relativu la *resaritu : partea resariteana; poporele resariteane; merci resariteane; ventulu resariteanu;* si abs. *resariteanulu;* ca s. pers. *unu resariteanu, resariteanii.*

RESARITELLU, adj., **majusculus, altiusculus;** deminutivu d'in *resaritu*= mare, inaltu : *fete resaritelle.*

www.dacoromanica.ro

RESARITORE, s. f., vedi *resaritoriu.*

RESARITORIU,-*tória*, adj. s., **resiliens; oriens; pessulus;** care *resare;* in specie, ca s. f. reale, *resarit*ória=*resarit*óre, genu de cuniatore, de verriga pentru usie si altele de inchisu.

RESARITU,-*a*, adj. part. s. d'in *resarire,* **qui resiluit, ortus, oriens, celsus, eminens,** etc., 1. in genere : *pilele resarite cadu in capulu nostru; érba parte resarita, parte nerasarita; semintiele resarite; stellele resarite; fronte resarita, copillu prea resaritu dupo annii lui; resaritulu lunei, stelleloru, barbei, frontei; resaritulu patientelui in somnu;* 2. in specie, ca s. m. concr., partea de unde *resare sórele : de la appusu spre resaritu ; intorce-ti faci'a spre resaritu;* — se nu se confunda cu abstr. *resaritulu,* care sta prin sensu intre *resarire* si *resaritu* ca concr. cumu se vede d'in essemplele urmatorie pre longa celle de sub 1. : *in resaritulu sorelui, a plecá cu resaritulu sorelui.*

RESARITURA, s. f., **resiliendi actio, ortus; eminentia, projectura; metus commotio, hallucinatio; recisamentum;** actione si actu de *resarire,* déro mai vertosu effectu allu acestei actione, 1. in genere : *resariturele rotillei de lemnu arruncate pre faci'a apei,* (*resaritura*= fr. **ricochet**); *resariturele pilei arruncate pre diosu; resaritur'a apei d'in tubu; resaritur'a sangelui pre nasu; neincetate resariture in somnu; de unde asta resaritura pre tene? resariturele cellui ce se scie culpabile; callulu are resariture;* 2. in specie, aschia, sboratura, fragmentu de ceva ce se talia : *resariturele scandureloru trasse la randella.*

RESBATERE, v., (d'in *res*-si *batere,* se conjuga, ca v. *batere*), **pertundere, penetrare, peragrare, transire,** etc; a trece de collo pêno collo, a pertrunde, 1. prin, intru, in intru : *cuniulu resbate peno de cea parte; frigulu resbate peno la osse; ap'a resbate prin celle mai mice gaurelle alle pamentului; nu poti resbate prin acésta multime indesata; cumu se resbatemu pêno la Domnu prin atâte obstacle ce ni se ponu? a resbate pêno la polulu pamentului; nu vomu resbate cu petiorulu pêno acollo; a resbate in casa, in cetate, cu tote fortificationile oppuse; cine pote se resbata prin acestu desu, prin aceste lacuri, prin acelle selbe, prin acelli monti?* si cu obiectu directu : *am resbatutu cuniulu prin muru,* si : *am resbatutu murulu cu cuniulu;* 2. a percurre, amblá in lungu si in latu, de la una margine la alt'a : *se resbatemu terrele si marile; se resbatemu montii; se resbatemu regionile cerului cu mentea;* 3. a *bate* pre deplenu, a rupe cu *batalia;* a devince : *a lu resbate in batalia; ai nostri resbatura ostea formidabile a inimiciloru,* 4. a *sbate* érosi : *a sbate si resbate ciurulu.*

RESBATUTU,-*a*, adj. part. s. d'in *resbatere,* **pertusus, penetratus, peragratus.**

1 RESBONARE=*resbunare,* v., 1. **ulcisci, vindicare, par pari rependere;** a face assemine pentru assemine, a essercitá talionea, a inflige ensusi pena facutoriului de reu, si in genere, a si versá foculu, a si *imboná anim'a : a si reboná de cineva pentru ceva=a si resboná pre cineva de ceva; de misellíele si de injuriele loru ne resbonàmu ca mai bene prin despretiulu ce le arretàmu; a si reboná reu, cu barbaría, cu crudime; a resboná penatii offensati, onorea calcata, castitatea si pudiciti'a desonorate;* —in sensu mai dulce : *a si resboná de dille relle, gustandu cu escessu placerile; a si resboná pre afora de amarulu sorbitu in casa;* de ací cu insemnarea aprope de *imbonare,* resufflare, usiorare inserenare : *se mi se resbone ânim'a de grellele doreri; se mi se resbone suffletulu, mentea de fermentarile si oppressionile dubietatei;* de unde, 2. despre tempu, ceru, etc., **reserenare, serenare;** a inserená, a serená, a se disnuerá, a se luminá : *incepe a resboná sau a se resboná pre a locuri: s'a resbonatu bene, co a essitu si sorele; nuerii se resbona, cerulu nu se mai resbona de septemane.*

2 RESBONARE=*resbunare*, s. verbale, **ultio, vindicta; serenatio;** in s. verbului 1 *resbonare : resbonare cruda, barbara; e inse si resbonare nobile, justa, covenita; resbonare pre cineva de ceva;*

www.dacoromanica.ro

resbonarea cerului, α) pena ceresca data peccatului; β) inserenarea cerului.

RESBONATORIU = *resbunatoriu*, -*tória*, adj. s., care *resbona*, 1. in genere, **ultor, vindex**: *Domnedieu e resbonatoriulu totoru assupritiloru; resbonatoriulu onorei nationale; resbonatorii nostri de neomeniele vostre*; 2. in specie, **ultionis cupidus, appetens**, cui place a *si resboná*: *camill'a e resbonatoria, resbonatoriu ca camill'a.*

RESBONATU,-*a*, adj. part. s., d'in *resbonare*, **ultus, vindicatus.**

RESBUNARE, *resbunatu*, etc., vedi: *resbonare, resbonatu.*

RESCACARARE, v., **distendere, patefacere; crura distendere;** a departá ceva de altu ceva cu care sta a legaturi, 1. in genere: *a rescacará degitele mâneloru, petioreloru; a rescacará braciele circinului*; cu sensu si mai generale, a intende tare: *nu te rescacará asiá de multu, in câtu nu mai are nemine locu de tene*; — a deschide largu: *scorti'a fructeloru crepa si se rescacara forte in multe locuri*; 2. in specie, a destinde, departá *petiorele: a se rescacará, ca se incallice ceva grossu; a amblá, merge, calcá rescacaratu, cu petiorele rescacarate.* — (Coventulu e prin metathese, in locu de *re-cascarare*, éro *cascarare* e *cascare* cu *are* reduplicatu, prin urmare ar fi de preferitu form'a *recascarare* candu vorbimu seriosu, si numai cu sensu ridiculu se se applice form'a *rescarare*, cumu se si aude forte desu). M.

RESCACARATU,-*a*, adj. part. s. d'in *rescacurare*, **distentus.**

RESCACARATURA, s. f., **distentio; separatio, disjunctura**, actione si effectu allu actionei de *rescacarare: rescacaratur'a bracieloru unui circinu, rescacaratura de omu de care nu mai ai locu.*

RESCAMBIARE, v., **iterum mutare**, *a scambiá érosi.*

RESCHIARARE si *reschirare*, v., (se conjuga cu forme simple: *reschiru, reschiri, reschira*, etc.), **rarefacere, disjicere, discernere, dissipare, declarare**, a face raru, a rarí, a departá, a separá, a resipí: *a reschirá perulu, foculu, tetionii focului, granulu; a reschiará scaunele; gallinele reschira sterculu, baligariulu; a reschiará bene cogetarea sea.* — (Coventulu pare a fi essitu d'in *resclarare* = *rescliarare* = *reschiarare*, déro si d'in *resfirare*=*reschirare*, (comp. *chiru* = *firu*); cea d'in urma opinione pare mai probabile dupo pronunti'a formeloru: *reschiru, reschiri*, etc.). M.

RESCHIARATU = *reschiratu*, -*a*, adj. part. s., d'in *reschiarare.*

RESCHIARE, v., (se conjuga cu forme simple: *reschiu, reschii, reschia*, etc.), **fila in girgillum ducere vel evolvere;** a pune, a destinde de pre fuse sau de pre glomuri firele de tortu, a depená: *fetele reschiara tote fusele; nu ati reschiatu nemica de atunci.* — (Coventulu pote se fia essitu sau d'in acea-asi fontana cu *reschiarare* = *reschiariare*, de unde apoi: *reschiaiare*, cu caderea lui *r*, ca in *suptiare* = *suptiriare*, sau d'in acea-asi fontana cu *resfirare* = *resfiriare* = *resfiiare*, transformatu apoi in *reschiiare*, ca si *chiru* in locu de *firu*; sau in fine ca si *deschiare*=*deschiaiare* = *desclauare*). M.

RESCHIATORIU = *reschitoriu*,-*tória*, adj. s., care *reschia*, leuatu inse in specie si de regula ca s. m. reale, *reschiatoriu* = *reschitoriu*, pl.-*e*, **girgillus**, instrumentu de *reschiatu.*

RESCHIATU,-*a*, adj. part. s., d'in *reschiare.*

RESCHIRARE, *reschiratu, reschitoriu*, etc., vedi *reschiarare, reschiaratu, reschiatoriu.*

*RESCINDERE, *rescinsi, rescinsu*, si *rescissu*, v., **rescindere**, (fr. **rescinder**), a *scinde* érosi, a taliá, rupe, stricá, desclude d'in nou, 1. proprie: *a rescinde pontea, pontile; a rescinde invelitorea, murulu, plag'a, vulnerile, bub'a*; 2. metaforice, *a)* a deschide, descoperí: *a rescinde callea, a rescinde vitiele*; *b)* a desfientiá una lege, dispositione, etc., *a rescinde legea, decretulu, contractulu, pactulu, conventionea, sententi'a, decisionea, tractatulu.*

RESCIRE, v., **rescire**; a *scí* mai in urma; a scóte, a dá la lumina ceva ascunsu sau nesciutu, a descoperí, a aflá.

*RESCISSIO, s. f., **rescissio**, (fr. **resci-**

www.dacoromanica.ro

sion); actione de *rescindere*; in specie: *rescissionea unei lege, anui pactu, unei sententia; rescissionea celloru judecate.*

RESCISSORIU,-*sória*, adj. s., **rescindens** si **rescissorius**, (fr. **rescisoire**); care *rescinde* sau serve la *rescissu*: *actione rescissoria*; ca s. m. reale, *rescissoriu* pl. *rescissorie*, mediu ce se invoca pentru *rescissionea unui contractu, unui actu.*

* RESCISSU,-*a*, adj. part., d'in *rescindere*, **rescissus**: *clause rescisse d'in unu tractatu, articli de lege rescissi.*

RESCOCERE, v., (se conjuga ca v. *cocere*, compara si *recocere*), **percoquere decoquere, concoquere**, a *coce* bene, pre deplenu, asiá ca totu licidulu cellu *coptu* se dispara: *caramidele nu numai se cocu, ci se rescocu; ati rescoptu ouale; pânea s'a rescoptu, e prea rescopta; déco pânea nu e rescopta, nu e bona si usiora de mancatu; bucatele copte la focu se rescocu apoi in stomacu*; metaforice: *in tempu de iérna terranii se rescocu pre longa focu; omu decrepitu si cu corpulu rescoptu prin vitie si peccate*; — vedi si *scocere.*

RESCOLLA, s. f., **seditio, tumultus**; actione de *rescollare*, rebellione, turburare, tumultu.

RESCOLLARE = *rescullare*, v., **relevare, resurgere; rebellare, ad rebellandum incitare**; 1. *a scollá* érosi, a redicá érosi de diosu, sau d'in somnu, d'in morbu, etc.: *a se rescollá d'in greu morbu; a rescollá pre celli de a dou'a ora caduti*; 2. in specie, a attitiá, a indemná la scollare contra cineva sau ceva, mai vertosu contra ordinea stabilita, a revoltá, rebellá: *a rescollá poporulu, a se rescollá contra guberniu; unu micu numerù se rescollasse cu armele in mâna.*

RESCOLLATORIU, = *resculatoriu,-tória*, adj. s., **rebellator, seditiosus**; care *rescolla, se rescolla*, instiga la *rescollare.*

RESCOLLATU = *rescullatu,-a*, adj. part. d'in *rescollare*, **relevatus; rebellis, seditiosus.**

RESCULLARE, etc., vedi *rescollare.*

RESCOMPERARE = *rescumperare*, v., **redimere**; 1. a *comperá* inderetru; in acestu intellessu inse se applica mai bene form'a: *recomperare: cu ce mi ceri ca premiu pentru lucrulu meu, vrei se me faci a lu rescomperá sau a lu recomperá*; 2. *rescomperare* insémna in specie: *a)* a comperá cu pretiu mare, *b)* a arrendá, leuá, cu arrenda venituri mari, mai vertosu venituri publice; *amu fostu rescomperati d'in captivitate cu summe fabulose; filiulu lui domnedieu ne a rescomperatu de servitutea peccatului, cu sangele seu; a rescomperá pre cinci anni venitulu sarei, allu monopoliului de tabacu.*

RESCOMPARATIONE = *rescumperatione*, s. f., **redemptio**, actione de *rescomperare.*

RESCOMPERATORIU = *rescumperatoriu,-tória*, adj. s., **redemptor**; care *rescompera: rescomperatoriulu genului ominescu d'in servitutea peccatului.*

RESCOMPERATU = *rescumperatu-a*, adj. part. s., d'in *rescomperare*, **redemptus.**

RESCOSSU,-*a*, adj. part. d'in *rescotere.*

RESCOTERE, v., (se conjuga ca v. *scotere*), **interum extrahere**; a *scote* érosi.

RESCRUCE, (d'in *res-cruce*), s. f., **compitum, trivium**; locu unde se *incrucia* doue sau mai multe calli.

RESCRIERE, v., (se conjuga ca v. *scriere*), **rescribere**; 1. a *scrie* érosi, a *scrie* de a dou'a ora; a *transcrie*; 2. a *scrie* in deretru, a responde prin scrissu la disse si mai vertosu la scrisse, *a)* in genere: *ti am rescrisu la tote scrissorile telle, ti voliu rescrie si la cea d'in urma; b)* in specie, α) a *scrie* contra, a contradice prin *scriere: a rescrie la celle publicate de adversari*; β) despre domni sau jurisconsulti ce respondu la una intrebare sau cestione de dereptu: *la cererea nostra rescrisse principele co ne insellamu asupr'a sensului legei*; γ) a *scrie* in registru una summa ca soluta sau de solutu, si de ací a solve, a desface.

RESCRIPTIONE, s. f., **rescriptio**; (fr. **rescription**); actione si effectu allu actionei de *rescriere: rescriptionile rincipelui*; vedi si *rescriptu.*

RESCRIPTU,-*a*, adj. part. s., *rescriere*, d'in **rescriptus**, (fr. **rescrit**), 1. in genere:

www.dacoromanica.ro

scrissori rescripte la alte scrissori, 2. in specie, s. m., reale *a) rescriptulu principelui; rescriptele jurisprudentiloru; b) rescriptele papiloru; c) rescriptulu ce te concerne in librulu negotiatoriului.*

RESCRISSU,-*a*, adj. part. s. d'in *rescriere*, **rescriptus** ; *copie scrisse si rescrisse, riscrissulu unei copia nu cere mare desteritate.*

RESCRUCE, (d'in *res*-si *cruce*), s. f., **compitum, trivium;** locu unde se incrucia doue sau mai multe càlli.

* RESCULPERE, v., (se conjuga ca v. *sculpere*), **resculpere;** a *sculpe* érosi, d'in nou : *a resculpe una linia.*

RESCUMPERARE, etc., vedi *rescomperare.*

RESECARE, v., **resecare;** a *secá* sau taliá érosi, 1. proprie : *a resecá palpebrele, nodurile trunchiloru, lungulu peru, barb'a prea lunga, unghiele;* 2. metaforice, a taliá parti, a curetiá, a scurtá retediá, etc., *celle superflue se reseca; a resecá dorentiele, vitiele; a resecá in suffletu, in ânima, unde dore; a resecá in carne viua. sau d'in carne viua.*

RESECATIONE, s. f., **resecatio,** (fr. **resécation**); actione de *resecare : resecationea faguriloru, peccateloru, appetiteloru brutali; resecationea unui societariu d'in societate;* vedi si *resectione.*

RESECATU,-*a*, adj. part. d'in *resecare,* **resecatus,** si **resectus;** vedi si *resectu.*

RESECCARE, v., **iterum siccare;** a *seccá* érosi, 1. intrans. *inflatu la inceputulu primaverei, riusiorulu resecca pre véra;* 2. trans. *a reseccá stagnulu spre a prende pesce.*

RESECCATIONE, s. f., actione de *reseccare.*

RESECCATU,-*a*, adj. part., d'in *reseccare.*

* RESECE, adj. s., **resex,** d'in *resecare*, ce e *resecatu;* in specie, s. f., reale, *resecea*, *a)* tênera vitia *resecata; b)* in sensulu de *resecta*, de care vedi *resectu.*

RESECERARE, v., a *secerá* de a dou'a óra.

RESECERATU,-*a*, adj. part., *seceratu* de a dou'a óră.

* RESECERE, *resecui, resecutu*, si *resectu*, v., **resequi;** a urmá inapoi, de inapoi, mai vertosu pre cineva cui vorbimu.

* RESECRARE, v., **resecrare;** vedi *resacrare.*

* RESECTA, s. f., vedi *resectu.*

* RESECTIONE, s. f., **resectio,** (fr. **resection**); actione de *resecare : resectionea faguriloru, periloru prea lungi, resectionea unui ossu;* vedi si *resecatione.*

*RESECTU,-*a*, adj. part. d'in *resecare*, **resectus,** (compara si fr. **resecte**); 1. in genere : *unghie resecte, vitiu resectu d'in radice;* 2. in specie, s. f. reale, *resecta, a)* ce se talia d'in ceva; *b)* mai vertosu, *resecta* = parte a assei unei curba, coprensa intre verticele curbei si puntulu de concursu allu tangentei cu assea.

* RESECUTU,-*a*, adj. part. d'in *resecere*, **resecutus.**

* RESEDA, s. f., **reseda,** (fr. **réséda**), genu de plante ce forma typulu familiei *resedacieloru*, asiá nomitu pentru co se dá alta data de medici ca *resedante* de inflammationi.

* RESEDACIU,-*a*, adj., (fr. **résédacé**); care sémina cu *reseda;* subst. pl., *resedaciele*, familia de plante ce are de typu genulu *reseda.*

* RESEDANTE, adj. part. pres., **resedans,** care *reseda : remedie resedanti dorerile buboniului.*

* RESEDARE, v., **resedare;** a *sedá* érosi; in specie, vorbindu de morbi, doreri, passioni, etc., a allená, stemperá moderá, usiorá, vindecá, etc.

* RESEDATU,-*a*, adj. part., **resedatus,** allenatu, stemperatu, etc.

* RESEDE, (*reside, resiede*), adj. **reses,** (d'in *resedere*); care *resiéde, siéde*, remâne, sta nestramutatu, si de ací, immobile, inactivu, lenosu forte : *ape resedi, ânime resedi, anmortite.*

RESEDENTE, (*residente, resiedente*), adj. part. pres., **residens,** (compara si fr. **résidant** si **résident**); care *resiéde : ministri straini resedenti in capitalea nostra; unu strainu residente in cetatea vostra;* in specie, ca s. m. pres., *unu resedente*, unu representante la una curte domnesca, si care e mai pucinu de

www.dacoromanica.ro

câtu unu *ambassatoriu*, déro mai multu de câtu unu *agente*.

RESEDENTIA, (*residentia, resicdentia*), s. f., (fr. **résidence**); loculu, cas'a unde *siéde* cineva, de regula in una cetate, in una térra : *resedenti'a principelui e de regula in capitalea terrei; resedentia de prefectu, de supprefectu, de episcopu, de archiepiscopu; episcopii au plecatu de la resedenticle loru prin eparchie.*

RESEDERE, (*residere, resiedere*), v., (se conjuga ca v. *sedere=siedere*), **resídere**, (fr. **résider**); a *sedé=siedé* diosu, a remané *sedendu*; 1. proprie : *suffletulu resiéde in corpu, unii credu co resiéde in capu, altii credu co resiéde in córde (ânima); tu pleci, eu resiedu la penatii parentesci*; 2. meteforice si in speciale, *a)* a *sedé* stabile sau de ordinariu, a locuí regulatu undeva : *a resedé in capitale, la mosi'a sea, in strainetate*; de ací : α) despre *domnedieu*, despre *domnitori*, etc. : *domnedieu e pretotindene, déro poporulu crede co resiéde in ceru si in temple; principele resiéde candu in capitale, candu in alte cetati*; β) figurate : *acollo resiéde nodulu cestionei; gustulu resiéde in fibrele limbei; potestatea suprema resiéde in corpulu sociale in modu abstractu, éro in principe resiéde in modu reale; b)* a remané, a se lassá, cofundá, merge si lassá la fundu, a *se assediá : déco resiedu montii, se infla apele; se infla si resiéde marea; se allina si resiedu flacurele; numai in voi resiedu inco pristinele datine; nu mai resiéde neci urma de urra.*

RESEDUU, si *residuu,-a*, adj. s., **residuus**, (fr. **résidu**); ce *resiéde=remâne*; ce se assiédia la fundu d'in ceva ce se limpedesce : *partea de detoría resedua; summ'a resedua prin scadere; fecea resedua d'in destillare sau stracorare*; ca s. m. reale, *reseduu-lu = residuu-lu : reseduulu d'in impromutu; d'in stracorare remase unu reseduu limpede, incolore si inodore; raseduu d'in vechie compute.*

* RESEGME, pl. *resegmine*, **resegmina**, (d'in *resecare*), ce *se reseca*, buccatella : *resegmine de unghie.*

* RESEGNARE, si *resignare = resemnare*, v., **resignare**, (fr. **résigner** si **resigner**); 1. a *segná* sau *semná* érosi, in acestu sensu mai desu *reinsemnare*; 2. a dessigillá, a deschide, desface : *a resegná srissorile, testamentulu*; in genere, a desfientiá, a desface, dissolve, stricá : *a resegná pactele*; a descoperí : *a resegná celle fiitórie, celle ascunse*; 3. a rescrie, a responde prin scrissu; a responde in genere, a solve; 4. a lassá, concede : *a resegná loculu, positionea, beneficiele selle in favorea altui-a*; in sensu mai latu si metaforicu, a lassá, dá, incredentiá : *a resegná sortea sea in voli'a lui domnedieu; a si resegná viéti'a, suffletulu in manule fientiei supreme*; refl. *a se resegná*, a si plecá capulu, a se suppune cu volia fora volia : *a se resegná legei naturei, volientiei divine; a se resegná a sufferí si traí; invetiati a ve resegná.*

* RESEGNATIONE, si *resignatione=resemnatione*, s. f., (**resignatio**, fr. **résignation**); actione de *resegnare*, 1. in genere : *resegnationea scrissoriloru*; 2. in specie : *resegnationea dereptu-riloru selle fratelui; resegnationea omului piosu volientiei divine; a morí cu resegnatione de addeveratu crestinu.*

* RESEGNATU,-*a*, adj. part., **resignatus**, in s. verbului.

RESEMENARE=*reseminare*, v., **reseminare**, a *seminá* érosi; a nasce, produce érosi.

RESEMENATU = *reseminatu*,-*a*, adj. part., **reseminatus**, in s. verbului : *agri reseminati cu ordiu.*

RESEMNARE, etc.; vedi *resegnare*.

RESENENARE = *reseninare*, etc.; vedi *reserenare*.

* RESERARE, v., **reserare**; a deschide *ser'a*=incuniatóri'a, a descuniá.

* RESERATU,-*a*, adj. part. s. d'in *reserare*. **reseratus**, descuniatu.

RESERENARE=*reserinare*, v., **iterum serenare**, (fr. **rasséréner**); *a serená* érosi; 1. trans., *ventulu sparge nuerii si reserena cerulu*; 2. intr. : *cerulu reserena*; — metaforice : *a si reserená frontea; frontea lui reserena sau se reserena.*

www.dacoromanica.ro

RESERENATU = *reserinatu,-a,* adj. part., d'in *reserenare.*

* RESERERE, v., (din *re-*si 2 *serere* = seminare), **reserere;** a *sere* sau seminá, plantá, produce érosi; vedi si *resemenare.*

* RESERVA, s. f., **sepositio, subsidia; modestia, verecundia,** (fr. **réserve**); actione de *reservare* si effectu allu acestei actione, si a nome : 1. in genere : *reserva de buccate, magasine de reserva pentru annii de seceta; reservele de pecunia sunt insemnate in tote cassele publice; n'avemu reserva de medie pecuniarie pentru annulu urmatoriu;* 2. in specie : *a)* restrictione : *reservele facute la inclauarea contractului prin a nome article; b)* parte ce tine cineva pentru sene in vendiarea, arrendarea unui ce, etc. : *reserv'a mosiei intrece partea arrendata; c)* în genere, parte destinata si pastrata ca detorita cuiva; *d) reserva de militia,* si absol. *reserva* = subsidie, parte de armata ce sta parata a dá adjutoriu la impregiurari; *e)* in sensu morale, *reserva* = modestia, mesura, rosine, pudore, sau circumspectione : *a vorbí cu multa reserva; a fi fora reserva in tote dissele si faptele; a se increde fora reserva si orbesce in cineva.*

* RESERVARE, v., **reservare,** (fr. **réserver**); a *servá* punendu la una parte, a *servá* pentru venitoriu, a opprí si pastrá pentru altu tempu mai de apoi, pentru altu scopu, etc. : *reserva provisionile pentru alte impregiurari mai grelle; a reservá aceste medie, acestu planu la estremitate mare; a reservá sterculu pentru agri; a reservá parte de oste in repausu si deplene poteri pentru actionea decisiva; nu adjunge a castigá, ci se scii si reservá; cine nu reserva parte d'in castigu nu se inavutesce; se reservàmu ceva pentru casuri neprevedute; Domnedieu reserva celloru boni recompense covenite; la ce sorte amu fostu reservati? curtea judiciaria a judicatu puntulu principale si a reservatu a se pronuntiá asupr'a punteloru secondarie; a si reservá partea cea mai formosa a gradinei, partea cea mai bona a mosiei; mi reservu a protestá, a me oppune d'in tote poterile la acésta intreprindere; ellu si reserva dreptulu de auctoriu.*

* RESERVATIONE, s. f., (fr. **réservation**); actione de *reservare.*

* RESERVATU, -*a,* adj. part. d'in *reservare,* **reservatus** : *cetele de armati reservate; muliere reservata in portarea sea;* (vedi si *reserva.*).

1 RESFACIARE, sau *resfeciare,* v., (d'in *res-*si *facia*), **laetari, distendere; exhilarare; blandiri, suppalpari, mulcere, molliter habere, sibi nimis indulgere, luxuriari, helluari, divitiis vel voluptatibus diffluere; corrumpere, dissolvere, vitiare;** 1. a intende, desfaciorá, largí, rarí, deschide, face commodu : *a resfaciá grânulu, ca se se ussuce currendu si bene; a resfaciá mercile, ca se se védia tote bene;* 2. ca mai desu inse, in sensu metaforicu, *a)* a face se se buccure, se se largésca, se se infle cuiva ânim'a de buccuría si de satisfactione : *dulcea ei voce resfacia tote ânimile; aceste colori plene de armonía resfacia si oclii celli mai nesentitori; ânimile parentiloru se resfacia de successele fililoru; b)* a desfetá, a tractá bene, a face se pertreca de minune, a implé de placere, si mai vertosu, a cofundá sau affundá in placeri : *buccatariulu ne resfacia cu buccatele celle mai delicate si variate;* mai vertosu in forma refl. *a se resfaciá : eu sufferu si sorbu totu amarulu vietiei, pre candu tu te resfecii in mese, in ospetie, in peramblari, in pertreceri de totu genulu; a se resfeciá in ornamente; avutii se resfacia in averi, in fericiri si placeri;* de ací : a face pre difficile, pre capriciosu, pre nasurosu, etc. : *nu co dóra nu li ar fi fome, déro se resfacia si de acea-a nu manca; ce mi te resfacii, si nu faci ce ti dicu eu? candu lu rogi, se resfacia si nu vre; nu lu rogá, co se va mai resfaciá; multu ai se te resfacii si se nu te appuci de lucru? c)* a manganiá, a attinge blandu, si usiorellu cu mânule : *resfaciàmu copillii, pullii de passeri, vitellii, mandii; a resfaciá pre cineva pre facia* = *a resfaciá faci'a cuiva; a resfaciá callulu pre cóma, pre fronte; cine e prea resfeciatu, usioru se pote corrumpe;* de ací, *d) a resfeciá* = a cor-

www.dacoromanica.ro

rumpe, stricá, missellí, etc. : *culp'a e a barbatului co mulierea s'a resfaciatu pêno acollo, in câtu nu mai intellege de coventu neci de rosine; copillii resfeciati se suiu in capulu parentiloru; juni resfeciati si desmatiati;* si cu nuanti'a particularia de : *a fi insolente, nerosinatu : ce resfaciata feta! ce resfaciati juni!* (comp. si it. *sfacciato*).

2 RESFACIARE sau *resfeciare* s. verbale, **exhilaratio, gaudium, laetitia, voluptas, libido, luxuries, blanditiae, blandimentum, dissolutio**, etc., in tote s. verbului : *resfeciarea ocliloru, gustului, urechiei; resfaciarea in ospetie, in avutie, in jocuri, in vestimente; resfeciare cu mân'a pre fronte a callului; resfeciari facute copilliloru; ce insémna aceste resfeciari alle vostre? resfeciari de copilli, de mulieri;* si : *una resfeciare de copillu, de omu;* vedi si *resfeciatura.*

RESFACIATIONE sau *resfeciatione*, (scurtatu *resfacione*), s. f., camu in acellu-asi sensu cu allu formei 2 *resfeciare*, cumu : *ce resfeciatione de copillu, de muliere; resfeciationi de juni, resfeciationi in vestimente, in ospetie cu peramblàri.*

RESFACIATORIU sau *resfeciatoriu,-tória*, adj. s., **exhilarans, sensus capieus, mulceus, blandieus, blandus;** care *resfacia : resfeciatorii copilliloru; colori resfeciatorie de ocli; covente resfeciatorie; resfeciatori'a de copilli mamma pote se li corrumpa.*

RESFACIATU sau *resfeciatu,-a*, adj. part. s., d'in *resfeciare;* **amore et blanditiis exceptus, peramauter habitus; luxuriaus, sibi nimium indulgens, dissolutus; pulcher, amœuus;** cumu, 1. in genere : *copillu resfeciatu, muliere resfeciata; nu avemu de resfeciatu calli si copilli; cu atâtu resfeciatu ai se strici copillulu; cu resfeciatulu teu me faci se perdu tempu pretiosu; resfeciatulu in ospetie, in pertreceri, in vestimente;* 2. in specie, cu sensu si activu, care *resfecia* = satisface, buccura, formosu, placutu, amenu, etc. : *resfeciatele situri alle Carpatiloru; una resfeciata campânia se intende inaintea nostra câtu pote prende oclulu cellu mai ageru.*

RESFACIATURA sau *resfeciatura*, s. f., **blanditiæ, blandimentum, libido**, etc. actu si effectu de *resfeciare*, in t. s. verbului, precumu : *cu multe resfeciaturi se corrumpu mentile si ânimile celloru teneri; lassa resfeciaturele si te appuca seriosu de lucru : ce su resfeciaturele aceste-a pentru buccate? una resfeciatura de copillu e unu copillu perdutu; cine pote face voli'a resfeciatureloru;* asiá co *resfeciatura* = cine e *resfeciatu*, capriciosu, stricatu, misellu, nerosinatu, etc. : *cine ti a recommendatu resfeciatur'a acésta-a de muliere?*

RESFACIONE sau *resfecione*, s. f., vedi *resfaciatione.*

RESFACIU sau *resfeciu*, pl.-*e*, **blandimentum, blanditiae, suppalpatio, luxuries, libido**, etc.; actione, actu, effectu si mediu de *resfaciare : resfaciulu ocliloru prin colori; resfaciu in mancari, beuturi; resfaciulu copilliloru; resfaciulu corrumpe mentile si ânimele tenere; ce e resfaciulu acestu-a de nu mancati ce vi se pune d'inainte? a traí intr'unu resfaciu de placeri, de abundantia si de prosperitate.*

RESFIRARE, v., **fila evolvere, filum detrahere, evolvere, rarefacere, discruere, separare, dissipare, distendere, suscitare, exsuscitare;** 1. proprie, a desfasciorá *firulu*, a trage, intende, scote *firele : a resfirá tortulu de pre modioru; resfirati aci'a strinsu si chiaru incurcata; se resfiràmu laciulu si se mesuràmu cu ellu acésta distantia;* 2. prin metafore, *a)* a resfoliá, deschide, intende : *a resfirá cartea, a resfirá tote, folia de folia; b)* a departá, rarí, intende, resipí etc. : *a resfirá degitele; passerile si resfira aripile; a si resfirá perulu; a resfirá padurea; pauonulu si resfira cu mundria cod'a; c)* a miscá, agitá suscitá, attitiá etc., α) in genere : *a resfirá tote d'in armariu; am resfiratu tota cas'a, tota arc'a, totu podulu, fora se dau de ce cautam;* β) in specie : *a resfirá foculu, carbonii, ca se se apprenda mai bene.*

RESFIRATIONE, s. f., **evolutio, rarefactio, separatio**, etc., actione de *resfirare : resfirationea penneloru; resfirationea carboniloru d'in focu.*

www.dacoromanica.ro

RESFIRATU,-*a*, adj. part., **evolutus, rarefactus, distentus;** in s. verbului.

RESFOIARE, v., (cu *l* molliatu, in locu de)

RESFOLIARE, v., **evolvere, pervolvere; scrutari, perscrutari; distendere, patefacere; tumere, distendi, extendi;** 1. proprie, a intorce una *folia* sau mai multe, si in specie, folie de carti; a cautá in una carte, a perlege una carte: *ce totu resfoliedi acea carte sau in acea carte? am resfoliatu cartea de mai multe ori d'in scortia in scortia, fora ca prin aceste resfoliari cu attentione se potu aflá loculu citatu de tene; a resfoliá auctorii classici; a resfoliá in tote bibliotecele;* fig. *a resfoliá monumentele antice, a resfoliá originile poporului ramanu;* 2. prin metafore, *a)* in genere, a intende, a desface, desfasciorá, deschide, etc.: *a resfoliá tapetele in tota marimea sea; a si resfoliá vestimentulu;* fig. *a se resfoliá* = a se inflá, intende, a se ingonfá, etc.; *b)* in specie, a scrutá, cautá, cercetá, etc.: *a resfoliá tote d'in casa; cine nu si regulédia lucrurile, resfoliédia tota casa, ca se afle ceva ce li e de lipse.*

RESFOLIATU,-*a*, adj. part., **evolutus, distentus, tumidus;** in s. verbului: *ce mi stati asiá resfoliati? tota cas'a resfoliata de tene; carti resfoliate de mene.*

RESFOLIATURA=*resfoiatura.* s. f., **evolutio, revolutio;** actione de *resfoliare* si effectu allu acestei actione: *ce va se dica acésta resfoliatura prin tote lucrurile melle?*

RESFOLIRE = *resfoire, resfolitu* = *resfoitu, resfolitura* = *resfoitura;* vedi: *resfoliare, resfoliatu, refoliatura,* cari sunt de preferitu.

RESFRANGERE sau *resfringere* v., (se conjuga ca v. *frangere*), **refringere;** a *frange* inderetru, inapoi, si de ací in genere, a *frange*, a abbate d'in lini'a derépta, 1. proprie: *a resfrange capulu cu gratia spre spate; a si resfrange petiorele, braciele; cumu si resfrange palpebrele? speclele resfrangu imaginile obiecteloru ce se presenta; bastonulu pare resfrantu candu e affundatu in apa; de pre superfaci'a apei se resfrangu radiele sorelui spre oclii nostri;* 2. metaforice: *consecentiele portarei altoru-a se resfrangu si asupr'a nóstra; peccatele parentiloru se resfrangu si asupr'a fililoru; parte d'in prosperitatea publica se resfrange asupr'a fia-caruia d'in cetatiani.*

RESFRANTU = *resfranctu* = *resframptu,-a;* adj. part. d'in *resfrangere*, **refractus.**

RESFRINGERE, etc., vedi *resfrangere.*

RESIDENTE, *residentia*, etc., vedi *resedente, resedentia.*

RESIGNARE, etc., vedi *resegnare.*

RESILIARE, v., (fr. **resilier**); a annullá, desfientiá unu actu: *a resiliá unu contractu, una vendiare.* — (Formatu d'in *resilire*, compara *resilire* si *rescindere*).

RESILIRE, v., **resilire,** (d'in *re* si *salire*=*sarire;* compara si fr. **résilir**), *a sarí inderetru*, in specie, a si leuá vorb'a inderetru, a se retractá, si de ací, a intorce, a stricá unu pactu, a desfientiá una involire; vedi si *resiliare.*

RESINA, s. f., **resina,** (it. isp. port. **resina,** fr. **résine**); materia inflammabile, grassa, unsurosa, de colore galbinía, de sapore mai multu sau mai pucinu forte: *a unge cu resina; unsu cu resina; odore de resina; ferbitoriu de resina* = *resinariu.*

RESINACIU,-*a*, adj., **resinaceus;** de *resina: semburele rosmarinului e resinaciu.*

RESINALE, adj., **resinalis;** de *resina.*

RESINARE, v., **resinare,** (fr. **résiner**); a unge cu *resina;* a mesticá cu *resina: vinuri resinate.*

RESINARIA, (pron. *resinaría*), s. f., arte si officina de *resinariu.*

RESINARIU,-*a*, adj. s., relativu la *resina;* in specie, ca s. m., ferbitoriu de *resina* sau de *pecura.*

RESINATU,-*a*, adj. part., **resinatus;** unsu cu *resina;* subst. *resinatu-lu*, sare formata d'in combinationea de *resina* cu una base, (fr. **résinate**).

* RESINIDE, adj., (fr. **résinide**); care sémina cu *resin'a;* subst. pl. *resinidile*, familia de composite care coprende *resinele.*

www.dacoromanica.ro

* RESINIFERU,-*a*, adj., (**résinifère**); care da *resina*.

* RESINIFORME, adj., (fr. **résiniforme**); care are *forma*, apparentia de *resina*.

* RESINIGUMME, s. f., (fr. **resinigomme**); substantia ce participa d'in natur'a si a *resinei* si a *gummei*.

* RESINOCERU,-*a*, adj. s., (fr. **résinocérum**); care coprende *resina* si *cèra*; in specie, s. m. reale, *resinocerulu*, medicamentu compostu d'in *resina* si d'in *cèra*.

* RESINOIDE, adj., (fr. **résinoïde**); care sémina cu *resin'a*, pare *resina*.

RESINOSU,-*a*, adj., **resinosus**, (fr. **résineux**); plenu de *resina : remedie resinose, resinos'a pece; ladanulu e resinosu; plante resinose*.

* RESINULA, sau *resinura*, s. f., **resinula**, (fr. **résinule**), deminutivu d'in *resina*, 1. bucatella de *resina;* 2. cu acellu-asi sensu ca si form'a *subresina*.

RESIPA, s. f., (pre a locuri *risipa*), **insani sumptus, dilapidatio, profusio, prodigentia, dissolutior liberalitas**; actione de *resipare*, de nemesurata consumere a celloru utili, etc. : *mare resipa de sare, de fenu, de apa; e si resipa de tempu, de poteri; dèro mai vertosu resipa de banni; cu acèsta resipa desfrenata a banniloru publici unde adjungemu? resip'a ne va ruinà; folositive de lucru fora resipa; resipa de summe mari pre nemicuri; resip'a e inimica economiei*.

RESIPARE, (si *resipire,-escu*, inse *resipare* e de preferitu), v., (d'in *re* — si *sipare*), **dissipare, spargere, dispergere, disjicere, fundere, profundere, profligare, prodigere, dilapidare**; a *sipà*, a arruncá la derépta si la stang'a, in susu si in diosu, in tote partile, si de aci : a rari, departá, allungá, resfirá, etc., 1. in genere : *ventulu resipà toti nuerii; sufflarea austrului resipasse negur'a; multi au venitu, dèro si multi s'au resipatu; a resipà fenulu d'in porconie, ca se se ossuce; scapà caps'a cu margellele si le resipà tote pre diosu; nu resipati ap'a, vinulu farin'a; se resipara pre a casa; armat'a nostra batù si resipà armatele inimicului; taliara si resipara tota armat'a; a resipà si pulberea cetatei in ventu; unu parente cu doru de ânima nu si resipa copillii;* 2. in specie, *a)* a spende, dispende fora mesura, a perde ce e utile, a nu economí, a stricá, etc. : *nu resipati sarea, co e forte rara si costatoria; a si resipá starea, tota averea, totu ce castiga pre nemicuri; multi si resipa averea in betia, in jocu de cârti; a si resipà cas'a; a resipà in câteva dille ce a strinsu cu sudori in dieci de anni; b)* a desface, putredi : *corpulu se se resipesca in terrin'a d'in care a essitu*.

RESIPATORIU, (si *resipitoriu*),-*a*, adj. s., **prodigens, prodigus, in largitione profusus, effusus**; care *resipa*, si in specie, care nu are mesura in spese, in consumerea de lucruri utili : *resipatorii se ponu sub tutela; cine e resipatoriu, e condemnatu la lipse si strimptorare*.

RESIPATU, (si *resipitu*),-*a*, adj. part. sup. d'in *resipare*, **dissipatus, disjectus, profusus, perditus, dilapidatus**.

RESIPATURA, (si *resipitura*), s. f., **dissipatio, dilapidatio**; actione de *resipare*, si mai vertosu effectu allu acestei actione : *resipaturele nemesurate au se te ruine, cu totu castigulu ce te favoresce*.

* RESIPERE, *resipui*, *resiputu* v., vedi *resipescere*.

* RESIPESCENTE, adj. part. pres., **resipiscens**, care *resipesce* in insemnarea coventului *resipescere* de sub 2. : *nebonii resipescenti*.

* RESIPESCENTIA, s.f., **resipiscentia**, (fr. **résipiscence**); actione, actu si statu de *resipescente : resipescenti'a si penitenti'a tea sincera merita liertarea erroriloru si nebonieloru telle*.

* RESIPESCERE, v., **resipere** si **resipiscere**, (d'in *re-* si *sapere*); 1. a sentí *saporea*, gustulu unui ce, a avé gustu de ceva sau pentru ceva : *mustulu resipe ferru sau a ferru;* asiá si : *a resipe a limu, a amaru, a rancidu, a mucidu;* fig. *acestu stylu resipe a terrenu atticu;* 2. a si veni in fire, in sene, in menti, a invetiá mente, a se intelleptí; mai al-

www.dacoromanica.ro

lessu sub form'a *resipescere : mi pare bene, co resipesci.*

RESIPIRE, *resipitoriu*, etc.; vedi : *resipare, resipatoriu*, etc.

* RESISTENTE, adj. part. pres., **resistens**, (fr. **résistant**); care *resiste : fortia resistente fortiei; rebellii resistenti armatei; appetite resistenti rationei; aerulu resistente la miscarile fientieloru.*

* RESISTENTIA, s. f., (fr. **résistance**); calitate, facultate de *resistente : materia fora resistentia nu pote fi; resistentia solida sau de solide; resistenti'a solideloru e mai mare de câtu a licideloru; a se suppune fora resistentia; cetatea, desí bene munita, nu fece resistentia; a nu oppune resistentia; a invince resistenti'a; factione de resistentia.*

* RESISTERE, *resteti* si *restetei, restetutu*, v., (vedi si simplulu *sistere*), **resistere**, (fr. **résister**); a *siste*, a stá, a stá contra, a se pune contra; a stá pre locu, si de ací, a remané pre locu, a sedé, etc., 1. in genere : *retrageti-ve si nu mai resisteti fora succesu; filii se nu resista parentiloru si invetiatoriloru sei; marmorea resiste cesellului mai tare de câtu pétr'a commune ; umbrell'a nu pote resiste furiei plouiei; omeni cari resistu pretotindene si casca gur'a; a resiste in tote locurile amene; abiá incepusse a vorbí, si restete cu vorb'a neterminata;* 2. in specie, a stá contra ca inimicu, adversariu, *a)* in sfer'a militaria : *liniele nostre resistu barbatesce la alle inimiciloru; a resiste eruptioniloru, attacului neasteptatu; b)* afora d'in sfer'a militaria, in genere : *totu de a un'a restetemu, resistemu si vomu resiste consilieloru misellíloru; a resiste barbatesce persecutioniloru fortunei; a resiste dorerei, tentationiloru, passioniloru, appetiteloru basse si vili; imperatoriulu restete se nu i se redice statua; in fine navile potu sau nu resiste venturiloru, fortuneloru, undeloru; tenerele plante cu geru resistu frigului; obstaclele resistu mersului si actionei lucruriloru si personeloru.*

* RESOLUBILE, adj., **resolubilis**, (fr. **résoluble**); care se pote *resolvere : corpulu omului e resolubile; materia resolubile in apa; problemate de calculu resolubili.*

* RESOLUBILITATE, s. f., (fr. **résolubilité**); calitate de *resolubile : resolubilitatea triânglului.*

* RESOLUTIONE, s. f., **resolutio**, (fr. **résolution**); actione de *resolvere*, 1. in genere : *resolutionea corpului omenescu in pulbere; resolutionea apei in vapori, a glaciei in apa; resolutionea totoru corpuriloru in elementele loru;* 2. in specie, *a)* in medicina, α) *resolutionea tumoriloru*, disparitionea loru fora suppuratione; β) *resolutionea membreloru, petioreloru, mâneloru, ocliloru*, etc., ammortire, paralisia, debilitare; *b)* in jurisprudentia : *resolutionea unui contractu, unei vendiare, unui pactu unei conventione*, etc. : desfientiare; *c)* in mathematica : *resolutionea unei problema, a unui triânglu rectiliniu*, etc.; *d)* in sensu mai estensu, α) *resolutionea unei cestione, unui difficultate, unei problema sociale*, etc.; β) éro in parte : ά) *resolutione* = decisione, determinatione, etc. : *resolutione firma, nestramutata, coragiosa; a leuá una resolutione, a nu se mai lassá de resolutionea leuata; leuara resolutionea de a mori sau invince;* β') *resolutione* = ânima, coragiu, taría de suffletu : *cu resolutione vomu triunfá de tote greutatile; e)* in musica : *resolutionea unei dissonantia in una consonantia.*

* RESOLUTIVU,-*a*, adj., (fr. **résolutif**); aptu *a resolvere : medicamente resolutive de pantice, de tumori;* si ca subst. abs. *unu resolutivu : resolutive de mari difficultati.*

* RESOLUTU,-*a*, adj. part. d'in *resolvere*, **resolutus**, (fr. **résolu**); *problematele resolute; corpu resolutu in elementele selle; candu jacemu in asternutu resoluti de poterea somnului;* in specie : *resolutu a se bate peno la morte; omeni resoluti a si adjunge scopulu cu ori-ce pretiu.*

* RESOLVERE, sau *resolbere, resolsi* si *resolsei;* si *resolui, resolutu* si *resoltu*, (vedi simplulu *solvere*), v., **resolvere**, (fr. **résoudre**); a *solve* érosi, a deslegá ce e legatu, imbinatu, strinsu, etc., a

www.dacoromanica.ro

desface, molliá, deschide, etc.; 1. proprie, *a)* in genere : *a resolve legaturele si nodurile prea strinse; a resolve cingutorea; a resolve catenele inchisului*=*a resolve pre inchisu de catene; a resolve petiorele de pedica, de ferru; caldur'a resolve glaci'a; focului resolve metallele si petrele; chymistii sciu resolve corpurile in celle mai mici particelle; a resolve ceva in pulbere, cumu se resolvu cadaverele in senulu pamentului; sub sufflarea ventului se resolve negur'a, nuerii; nuerii si negurele se resolvu si in plouia; b)* in specie, α) a molliá, mollesí, ammortí : *felicitatea infla si resolve acelle popore; somnulu resolve si mollesesce corpulu;* β) a *solve*, a desface una detoría : *a resolve pre toti intru tote;* 2. metaforice, *a)* in genere, a deslegá, desface, stricá, nemicí, desfientiá : *cu neci una penitentia nu te vei resolve de acestu peccatu; a resolve assertionile partei contrarie; b)* in specie : α) a indulcí, allená : *a resolve urrele discordiei; a resolve dororile, intristarea;* β) in medicina : *medicii sciu resolve tumorile fora suppuratione, a resolve panticele;* γ) in mathematica : *se resolvu problemate numerice, triângluri*, etc.; δ) in jurisprudentia : α') a desfientiá, annullá : *a resolve una vendiare, unu contractu;* β') si a impacá, satisface : *a resolve litigiulu cu multiamirea totoru partiloru;* ε) in sensu mai largu in domenulu intelligintiei : α') a esplicá : *a resolve cestionea, enigm'a, difficultatile, obscuritatile, neintellessele;* β') a decide, a determiná, mai allessu sub form'a reflessiva, *a se resolve : omulu cu mente candu voliesce se faca ceva, cogeta, se consulta cu sene, apoi se resolve; ellu sta pre cogitc si nu se resolve, se plece sau sestea pre locu; militarii resolsera se sé lupte si se invinga sau se móra.*

RESONANTE, = *resunante*, adj. part. pres., **resonans**, (fr. **résonnant**), care *resona : bolta resonante, temple bene resonanti, voce potente si resonante.*

RESONANTIA, = *resunantia*, s. f., **resonantia**, (fr. **résonnance**); calitate de *resonante : resonanti'a boltei, templului;* si concr. *resonanti'a viorei, citarei si altoru instrumente e partea destinata se resone, caps'a acestoru instrumente.*

RESONARE=*resunare*, v., **resonare**, (it. **risonare**, isp. port., **resonar**, fr. **résonner**); 1. a *soná* érosi, d'in nou; 2. a *soná* inapoi, a responde la *sonu*, a repetí *sonulu : echulu resona, bolt'a e asiá constructa co resona forte bene; sunt edificie ce nu resona aprope neci de cumu;* 3. a *soná* tare, cu potere : *de mai multe dille l'am auditu vorbindu, si potentea voce a oratoriului pare co resona inco in urechiele nostre; vocea loru resonà peno la urechiele Domnului.*

RESONATORIU,-*tória*, adj. s., **resonans;** care *resona : resonatori'a voce a oratoriulu.*

RESONATU, = *resunatu*, -*a*, adj. part. d'in *resonare.*

RESONU,=*resunu*,-*a*, adj., **resonus;** care *resona*, reproduce *sonulu : resonele vàlli.*

RESONITU= *resunetu*, pl.-*e*, **resultans sonus;** actione si resultatu de *resonare : resonitulu echului;* metaforice : *faptele lui n'au resonitu; diss'a lui avù mare resonitu.*

RESORBENTE, adj. part. pres., **resorbens**, (fr. **résorbant**), care *resorbe : medicamente resorbenti.*

RESORBERE, (si *resorbire;* vedi si simpl. *sorbere*=*sorbire*), v., **resorbere;** 1. a *sorbe* érosi : *abyssulu ressorbe navea abiá essita in faci'a undei;* metaf. *nu sciu cumu ne resorbe und'a politicei; a si resorbe lacrimele;* 2. a *sorbe* de repetite ori, si de ací, a *sorbe* totu, a scurre, seccá.

RESORPTIONE, s. f., (**resorptio**, fr. **résorption**); actione de *resorbere : resorptionea celloru perdute in organismulu corporale.*

RESORPTU,-*a*, adj. part. d'in *resorbere*, **resorptus.**

RESPANDERE, *respansi* si *respansei, respansu*, si

RESPANDIRE, v., (d'in *res-* si *pandere*), **repandere, dissipare, spargere, dispergere, disjicere, perferre;** a *pande* in tote partile, a resipá, 1. proprie si in genere : *ventulu respande nuerii; cu*

www.dacoromanica.ro

greu potura respande multimea adunata; florile respandeau odori imbetatorie; turm'a de lupi se respanse in fine; 2. metaforice : *scirea acesta-a se respande cu celeritatea fulgerului; reu voitorii nostri respandu fame defavorabili noue; elli au interesse, nu noi, se respanda acésta carte; a repande in poporu instructionea; a respande in vulgu ideele noue, credentiele si doctrinele celle mai bone.*

RESPANDITU,-*a*, adj. part. s. d'in *respandire.*

RESPANSU,-*a*, adj. part. d'in *respandere.*

RESPASSU, s. m., (d'in *res*-si *passu*), **intervalum, dilatio, prolatio;** intervallu, tempu scurtu neoccupatu, si de ací : tempu de resufflare, de repausu, tempu de asteptare, de ammanare, de solvere sau desfacere a unei detoríe; etc.: *lassati-ne unu respassu de trei dille si vomu face totu ce ne cereti; da-mi respassu de cinci dille; avemu lipse de unu respassu mai longu, ca se potemu face lucru bonu.*

RESPATE=*respete;* proprie pl. d'in *respata* = *re-spata*, **funebris pannus,** pandia ce copere faci'a mortului de la fronte peno la petiore.

* RESPECERE, v., (se conjuga ca v. *specere*), **respicere,** a *spectá* inapoi, inderetru; a *spectá* in pregiuru, a *spectá* cu leuare a mente, a considerá, a nu trece cu vederea; a provedé, a se interessá, a portá de cura : *nu vreu a respece déco si voi me amati; a respece interessea publica; multi respecemu utilitatea privata mai multu ca cea publica; a respece etatea, caracteriulu, positionea unui omu; la ce aru respece parentii mai multu ca la filii sei ?*

* RESPECTABILE, adj., (fr. **respectable**); care merita a fi *respectatu : summa respectabile;* in specie : *celli boni sunt respectabili ; virtutea e respectabile; persone respectabili prin calitatile cumu si prin positionea loru.*

* RESPECTABILITATE, s. f., (fr. **respectabilité**); calitate de *respectabile.*

* RESPECTARE, v., **respectare,** (fr. **respecter**); intensivu d'in *respecere*, a portá *respectu;* a *respece* cu multu studiu si mare cura si interesse; 1. proprie si in genere : *ce respecti, au te temi de ceva? se respecta longu unulu pre altulu, ca cumu aru paré co se connoscu; indelongu respectàmu la terminulu de unde amu plecatu; in tacere si mirare respectamu sorele resarindu;* 2. metaforice si in specie, a onorá, a venerá, a arretá estima si amore; a nu violá, etc.: *a respectá parentii, personele basericesci; se respectàmu betraneti'a, perii albi; se respectàmu totu ce e mare, santu, formosu, innocente; barbarii nu respecta neci etatea, neci sessulu, neci innocenti'a; a respectá proprietatea, person'a fia-caruia; a se respectá pre sene : cine nu se respecta pre sene, a perdutu tota demnitatea de omu; a nu respectá nemica e suprem'a neomenia.*

* RESPECTATU,-*a*, adj. part., **respectatus,** (fr. **respecté**); in s. verbului.

* RESPECTIVU,-*a*, adj., (fr. **respectif**), care *respece*, care se refere la cineva sau ceva, *relativu*, si in specie, relativu la fia-care in parte : *partile respective alle fia-carui erede; servituti respective intre vecini cu agrii sau cu casele;* in sensu mai generale : *preparationi respective la calle; indigentie respective la corpu, la suffletu;* ca adv., *respectivu* sau *respective : respective la ce se attinge de noi, suntemu parati a plecá;* asiá si : *respective la voi, la frati, la sorori, la societate.*

* RESPECTOSU,-*a*, adj., vedi *respectuosu.*

* RESPECTU,-*a*, adj. part. s. d'in *respicere*, **respectus,** (comp. si fr. **respect**); mai vertosu ca subst. m. *respectu*, pl.-*e; a)* in genere : *terribile fu respectulu cetatei pentru celli essiti d'in ea ; fugu fora respectu la celli remasi in urma lipsiti de adjutoriu ; b)* in specie : *α)* refugiu, locu unde cauta cineva scapare; *β)* cu ide'a accessória de cura, de sollicitudine, de interesse, *α')* consideratione, veneratione, estima unita cu amore, frica : *respectu cotra parenti si invetiatori; respectu de celle sânte, de scola, de monumente; respectu religiosu; a fi detori respectu la toti celli mai mari,*

www.dacoromanica.ro

la celli mai betrani, la toti celli distinsi prin virtutile si talentele loru; a stá in respectu, differitu de : *a stá cu respectu; a tiné in respectu; respectu la persone, respectu la proprietate ; respectu mai vertosu de sene ensusi; cine n'are respectu de sene, cade forte diosu; locu de mare respectu si covenientia; de preutulu ignorante si betivu n'au poporanii respectu; aibi respectu de soci'a tea, de copillii tei, chiaru de servitorii tei, de vitele telle ; numai respectulu de armat'a nostra oppri pre inimici de a irrumpe in térra : music'a neconnoscuta n'are respectu; a avé respectu, a tiné respectu de tote impregiurarile;* β') relatione, legatura, reportu, ratione, etc. : *acellu-asi lucru pote fi addeveratu si falsu dupo respectele in cari se considera;* mai vertosu cu prepositionile *cu* si *in : in respectulu acestu-a, in tote respectele, cu respectu la interessea publica, fora respectu la regul'a generale;* si cu alte prepositioni : *d'in respectu cotra interessile selle,*

* RESPECTUOSU,-*a*, adj., (fr. **respectueux**); plenu de *respectu; copilli respectuosi cotra parenti si preceptori; amore respectuosa cotra copilli, cotra socie, cotra sorori; mai respectuosu e adesea a tacé de câtu a vorbí ; se cere una respectuosa delicatetia cotra celli miseri si amariti.*

RESPERU, s. m., **contra pilum, adversus capillus, adversus, contrarius, infensus ;** in directione contraria cu directionea *perului*, si de ací, contrariu, leuatu mai allessu in locutioni adverbiali ca : *a vorbí in resperu cuiva;* asiá si : *a responde in resperu, a leuá in resperu, a frecá in resperu; a rade, a tunde in resperu: a se leuá in resperu cu cineva; catusi'a si cânele se au in resperu.*

* RESPERGERE, *respersi* si *respersei, respersu*, v., **respergere ;** a udá cu rari si mici picature, a stropí : *a resperge altariele cu sange.*

* RESPERGINE, s. f., **respergo;** actione si efectu allu actionei de *respergere : resperginе de sange pre vestimentu.*

* RESPERSIONE, s. f., **respersio;** actione de *respergere : rĕspersionea corpului mortu cu vinu.*

* RESPERSU,-*a*, adj. part. d'in *respergere*, **respersus.**

RESPETE, s. f. pl., vedi *respate.*

RESPICARE, (in locu de *resplicare*, compusu d'in *res-* si *plicare* = *plecare*, se conjuga cu forme simple : *respicu* = *resplicu, respici* = *resplici, respica* = *resplica*, etc.), v., **explicare, declarare, explanare;** a desplicá, desfasciorá, desface, etc., 1. proprie : *a respicá foliele florei; a respicá degitele; a respicá pèrulu in doue prin una carrare in crescetu; a respicá unu lemnu; a respicá unu volume de pandia;* 2. metaforice, a esplicá, espune, arretá, luminá, etc. : *respicati-ve mai multu ideele; ide'a nu e bene respicata; se respicàmu lucrulu, co nu ne potemu intellege fora acésta respicare;* 3. a pronuntiá : *a respicá bene tote litterele.*

RESPICATU,-*a*, adj. part. d'in *respicare*, **explicatus, explanatus.**

RESPINARE, *respinatu*, etc., se audu in multe locuri in locu de : *respirare, respiratu*, ca si : *suspinare, suspinatu, suspinu*, in locu : de *suspirare, suspiratu, suspiriu.*

RESPINGERE, *respinsi* si *respinsei, respinsu*, v., **repellere, repulsare, rejicere, abnuere ;** a impinge inderetru, 1. proprie : *a respinge inimiculu d'in térra; respingu mânule ce vreu a lovi;* 2. metaforice : *a respinge aceste conditioni asiá de onerose; respingu de la mene veri-ce responsabilitate; respinsera tote propunerile si rogationile nostre; a respinge violenti'a cu violentia.*

RESPINSU,-*a*, adj. part. d'in *respingere*, **repulsus, rejectus.**

* RESPIRABILE, adj., (fr. **respirable**), care se pote *respirare : aeru respirabile.*

* RESPIRABILITATE, s. f., (fr. **respirabilité**), calitate de *respirabile : respirabilitatea aerului.*

* RESPIRAME, pl. *respiramine*, **respiramen;** canale de *respirare.*

* RESPIRAMENTU, pl.-*e*, **respiramentum;** actione, actu si statu de *respirare;* repausu.

www.dacoromanica.ro

RESPIRANTE, adj. part. pres., **respirans,** care *respira: aflaramu pre vulnerati abiá respiranti.*

RESPIRARE, (pre a locuri, *respinare*), **respirare,** (fr. **respirer**); a *spirá* inapoi, contra, a resuffiá, a suffiá indèretru sau contra, 1. in genere si proprie : *nu respira ventulu mersului navei nostre;* 2. mai vertosu metaforice si speciale, *a)* a trage sufflare, a resuffiá : *respiràmu cu pulmonii; greutate de respirare; a respirá greu, usioru, desu, raru; nu mergeti asiá rapide, co vi se impedica respirarea; a respirá aeru bonu, reu; a respirá odori, profume; b)* a viue, a fi viuu, a traí : *tote câte respira, sunt fientie viue, abiá mai respira, respira inco; c)* pentru tabelle, statue si celle assemini, ce paru viue : *tote figurele d'in tabellu paru co respira; marmorea respira trecundu prin mân'a artificelui; d)* a manifestá : *vorbele lui respira blandetia si bonitate; tote faptele si miscarile ei respira umanitate;* déro si : *a nu respirá de câtu urra si resbonare; nu respira decâtu voluptate sensuale;* asiá si : *a respirá gratia, farmecu; e)* a se recreá, a leuá repausu, usiorare, allinare, incetare de greutate, de labore, de dorere, etc. : *lassati-me se respiru unu momentu; n'am momentu de respirare la grellele melle labori; dorerea me lassà se respiru câteva momente; reutatea, cogitulu reu nu lu lassa se respire; in dille de serbatore respira si bietii laboratori; a respirá de frica, de spaima; omulu respira si de placeri; nu mai respira meni'a, furorea tyrannului.*

RESPIRATIONE, s. f., **respiratio,** (fr. **respiration**); actione de *respirare,* si in specie, actione si facultate de a trage aerulu necessariu la viétia : *apparatu de respiratione, organele respirationei; respirationea coprende doue momente principali, aspirationea si espirationea; respiratione rara, desa, celere, lenta; respiratione ecale, inecale, facile, difficile; respirationea e commune totoru animaliloru, numai modulu de respiratione differe dupo genuri; si plantele au una respiratione; respiratione*=repausu: *dupo labore grea si indelonga se cere pucina respiratione; nu da lucratoriloru neci macaru una ora de respiratione.*

RESPIRATORIU,-*tória,* adj. s., **respirator,** (fr. **respirateur si respiratoire**), care *respira* sau serve le *respiratu : organe respiratorie, misicare respiratoria.*

RESPIRATU,-*a,* adj. part., **respiratus,** in s. verbului.

* RESPLENDENTE, adj. part. pres., **resplendens,** care *resplende.*

* RESPLENDERE, v., **resplendere;** 1. a reflecte *splendore,* a dá *splendore* d'in *splendore;* 2. a *splende* forte, a fi plenu de *splendore.*

RESPLICARE, vedi *respicare;* inse form'a completa : *resplicare* are si sensulu de : *a esplicá pre dosu, a esplicá reu : voi resplicati tote coventele si dissele nostre.*

RESPONDENTE=*respundente,* adj. part. pres., **respondens;** care *responde : succesee respondenti dorentieloru nostre.*

RESPONDERE,=*respundere, responsi* si *responsei, responsu,* v., **respondere, spondere, cavere,** (fr. **répondre,** it. **rispondere**), 1. proprie, a *sponde* la alta *sponsione,* a promitte la alta promissione, a face assemine pentru assemine, a intorce cu acea-asi mesura : *cu vorbe bone vomu responde la vorbele bone; déco ne dati auru se fiti bene incredentiati co nu vomu responde arame sau cu arame; responde cu acelle-asi vorbe cu cari si eu te am intrebatu;* 2. metaforice, *a)* pentru operationi sau actioni de vorba, de voce, de scriptura, de espressione, etc.; α) in genere : *a responde la intrebarea proposa; a nu responde la intrebarile facute, ci a responde a laturi, preste câmpu; a responde currendu, promptu, accuratu, limpede ; a responde evasivu, incurcatu, inganatu; a responde vagu, precisu, fora supterfugie; a responde cu injurie la blandele nostre covente; a responde verbale sau in scrissu, prin scrissu, prin intermediulu altei persóne, prin interpreti; póte cineva responde si cu tacerea; la intrebarile si dissele insolenti responde cineva si cu bastonulu; déco nu te intreba nemine, n'ai se respondi; a responde la incri-*

www.dacoromanica.ro

minari, la critice; a responde la toti si la tote; nu vomu condescende a responde la tote calumniele, la tote nemicurile si secaturele; la tote opinionile nefundate, la tote assertionile gratuite; doui ensi se intellegu si se respondu prin semne; la semnele cu oclulu responde cine-va cu semne totu d'in ocli; multi respondu dandu d'in capu; strigàmu la feréstra, strigàmu si batemu la usia, fora se ne respondia cineva; am responsu la tote scrissorile telle, si voliu responde si la cea d'in urma; mie nu respundi; echulu responde la tote vocile, la tote sonurile; rupile, vàllile, montii respondu la plangerile nostre; ripele respondu cu plansete la plansulu nostru; cantatorii respondu cu cantice la vorbele sacerdotelui; choru la choru responde; b) in specie, α') despre jurisconsulti, oracle etc.: *consultatu oraclulu response in covente forte obscure; jurisconsultii respondu la cestionile indouiose;* β') despre celli invitati la pronuntiarea nomelui: *nu au responsu la appellulu nominale mai bene de diumetate d'in celle inscrissi in lista;* de ací, γ') a fi presente, a se presentá, a vení etc.: *coventele respondu, candu sunt idee de espressu; febrea responde regulatu la ora;* δ') in unu essame: a *responde bene la limbe, a responde inse reu la scientie, a nu responde nemica la filosofia;* ε') a fi nesuppusu, insolente, a nu ascultá, a contradice: *fa ce ti dicu, si nu mi responde; filii nu respondu parentiloru; se nu mi respondi, co ti rupu gur'a; b)* a face assemine pentru assemine, a intorce cu acea-asi mesura, si de ací, a fi ecale, conforme, symmetricu, armonicu, a stá facia in facia, a stá in acea-asi directione, pre acea-asi linia, a consoná, a consentí, a se involí, etc.: *celli doui poli ai cerului respondu la celli doui poli ai pamentului; aceste camere respondu cu celle d'in facia si celle de susu; generositatea nostra cauta se responda la liberalitatea vostra; respondemu cu politetie, cu complemente la complemente, cu onori la onori, cu daruri la daruri; copillii nu respondu adesea asteptarei parentiloru; multi nu respondu la speranliele puse in ei; resultatele adesea nu respondu la laborile nostre; de multe ori la affectionea nostra respondu altii cu repugnantia; c)* a solve, a redde câtu a capitatu: *responde-mi indata bannii ce ti am impromutatu; detoriulu nu response la tempu summ'a detorita; déco nu responde ellu bannii ce ti e detoriu, ti voliu responde eu peno la unu bannu;* si in genere, a solve, desface, numerá: *cassarii voru responde functionariloru onorariele câtu mai curendu; perceptorii n'au responsu summele covenite neci pre lun'a trecuta; d)* a stá, a se pune pentru person'a sau detorí'a altui-a, a cavé, a garantá: *pre credenti'a tea nu ti potu impromutá neci unu bannu, déco n'ai pre cineva altulu care se respondia pentru tene; eu respondu de ellu si de detoríele lui cu person'a si averea mea; barbatii nu respondu de detoríele facute de mulieri fora autorisarea barbatiloru; cineva nu pote adesea responde de sene, necumu de altulu;* in sensu mai generale de *assecurare: nu potu responde de ce asiu face in assemine impregiurare; nu ti respondemu neci de cellu mai intimu amicu allu nostru in cestioni asiá de tentatorie; e)* a dá ratione, a fi detoriu se dea ratione: *fia-care responde de faptele selle; parentii nu respondu de peccatele fililoru minori, déro cauta se respondia de urmarile fililoru minori; cumu vei responde de assemine fapta? ministrii respondu de administrationea sea representantiloru terrei; déro si representantii au se respondia de portarea sea nationei; nu e fapta fora respondere, numai faptele fora conscientia nu attragu respondere; responderea jace pre capulu auctoriului fapteicu conscientia; in responderea de faptele selle sta tota demnitatea omului; cellu scutitu de a respondere, nu e inco adjunsu la demnitatea de omu; f)* a avé sau tiné una directione, si de ací, a avé unu capitu, a essí, resultá, adjunge, a se terminá: *càllile mice respondu in altele mai mari; drumulu acestu-a responde in altu drumu; acésta camera nu responde in neci un'a d'in celle alte; gur'a tunului nu responde la tinta; cautaturele nu respondu la obiectele avute*

www.dacoromanica.ro

in vedere; si de aci si in frasi ca : *dorulu d'in genuclu responde acumu in calcâniu, acumu in costa, acumu chiaru in capu; d'in costa junghiulu responde in peptu;* prov. *unde bati si unde responde; credeam co cuniulu batutu are se respondia in acestu puntu, si ellu a responsu departe a latore;* de aci, *g)* a pertunde : *sagett'a response peno de cea alta parte a pulpei petiorului; cuniulu e prea scurtu, si nu va responde peno la cea alta facia a scandurei; a inceputu a responde untulu prin pellea utrelui; mierea a cautatu se respondia si se curra pre gaurellele aceste-a; nu credu co va poté responde prin assemini mice gaurelle.*

RESPONDITORIU=*respunditoriu,-tória,* adj. s., **responsor, sponsor, praes, vas,** (compara si it. **responditore**, port. pr. **respondedor**); care *responde;* 1. in genere : *se aflara mai multi responditori la intrebarea pusa; parte symmetrica responditoria altei parte;* 2. in specie, *a) responditoriu*=garante, cautoriu, care iea asupra si se *respondia* de altulu sau de datoríele acestui-a; *b) responditoriu* = detoriu a dá ratione : *ministrii constitutionali sunt responditori de administrationea loru;* vedi si *responsabile.*

RESPONSABILE, adj., (fr. **responsable**), detoriu a *responsare*, *a respondere*, in insemnarea acestui coventu de: *dare de ratione : totu omulu e responsabile de faptele selle facute cu conscientia;* vedi si *responditoriu.*

RESPONSABILITATE, s. f., (fr. **responsabilité**); calitate de *responsabile : responsabilitatea de faptele selle.*

RESPONSARE, v., **responsare;** intensivu d'in *respondere, a responde* cu potere si accuratetia.

RESPONSIONE, s. f., **responsio**, (fr. **responsion**); actione de *respondere,* 1. in genere : *responsionea accusatului la accusatione; responsionea oratoriului facuta sie-si;* in specie : *responsionea pentru altulu, pentru person'a lui sau pentru detoriele lui; responsionea annuale a contributionei la societatea de benefacere.*

RESPONSITARE, v., **responsitare;** vedi *responsare.*

RESPONSITORIU= *respunsitoriu,-tória,* adj. s.; vedi *responditoriu.*

RESPONSORIU,-*sória* adj. s., **responsor;** care *responde : responsorii de person'a acestui individuu;* vedi si *responditoriu.*

RESPONSU=*respunsu,-a,* adj. part. s. d'in *respondere,* **responsus,-um,** (fr. **répondu**, *si* **réponse**, it. **risposo**); 1. in genere : *parte de detoría responsa, parte neresponsa; contributionile response; petiorele response de cunie, palma responsa prin impunsur'a acului; cauta unu cuniu de responsu parietele; nu e inco tempu de responsu contributionile; n'am tempu de responsu la scrissori, la salutationi; responsulu unei parte din detoría; responsulu banniloru strinsi d'in contributioni;* 2. in specie, ca subst. m. reale, *unu responsu,* pl.-*e,* (mai pucinu bene : *responsuri*), *ce se responde,* in sensu largu allu coventului *respondere: responsu affirmativu, negativu, positivu, claru, obscuru; responsele oracleloru erau totu de a un'a ambigue;* prov. *si tacerea e unu responsu; la tote scrissorile nostre neci unu responsu; responsu la una nota diplomatica, la una addressa officiale, la una addressa de felicitare, la una scrissore de negotie; responsu la una scriere, la una critica; a lassá fora responsu tote intrebarile nostre repetite; a se intorce fora neci unu responsu, a nu capitá responsu la cererile selle; a dá responsu la tote, a nu dá responsu la nemica,* sau pentru co nu vré, sau pentru co nu scie;—*se da responsu cu unu semnu cu unu gestu; la dispretiu dispretiulu e responsu; la estravagantie tacerea e responsulu.*

RESPUNDERE, *respunditoriu, respunsu,* etc., vedi : *respondere, responditoriu, responsu.* etc.

* RESTABILE, adj., **restabilis;** ce se face érosi a *stare,* se *stea.*

* RESTABILIRE, v., **restabilíre,** (fr. **rétablir**); a pone in statulu, in dreptu-rile de mai inainte, a reparâ, renouâ.

* RESTABILITU,-*a,* adj. part. d'in *restabilire.*

www.dacoromanica.ro

* RESTAGNANTE, adj. part. pres., **restagnans**; care *restanga : riu restagnante, riuri restagnanti.*

* RESTAGNARE, v., **restagnare**; a *stagná* inderetru sau la una parte, a se reversá; a fi inundatu, a se coperí cu apa : *campuri restagnate.*

* RESTAGNATIONE, s. f., **restagnatio**, (fr. **restagnation**); actione si statu de *restagnare : restagnationile riuriloru inflate de continua plouia.*

* RESTANTE, adj. part., **restans**, care *resta : posta restante, celli pucini restanti dupo plecarea celloru multi;* ca subst. reale : *unu restante d'in summ'a de responsu.*

* RESTANTIA, s. f. (**restantia**), statu de *restante*, mai allessu cu sensulu de substantiv reale allu formei *restante : restantiele contributionei d'in annulu trecutu.*

RESTARE, v., (se conjuga ca v. *stare*), **restare**, (fr. **rester**, it. **restare**); 1. a stá, remané inapoi, inderetru : *a)* proprie : *candu eu procedu, ellu resta; b)* metaforice : *desí fric'a mare s'a dussu, totusi ne resta in ânima ore-care téma;* 2. a stá contra, *a resiste*, a se oppune, mai desu inse in form'a : *resistere;* 3. ca mai desu inse : *a)* a remané ca prisosu : *ce resta subtragundu patru d'in sépte? ce resta din marea lui stare? ce resta o-mului dupo morte? nu ne resta alta sperantia; b)* a mané, stá, a se opprí, sedé la unu locu : *se restàmu si se repausàmu ací.*

* RESTAURANTE, adj. part. pres., **restaurans**, (comp. si fr. **restaurant**), care *restaura : voi ve dati singuri de restauranti ai vechieloru institutioni;* si ca subst. reale : *vinulu e unu bonu restaurante de stomacu;* si loculu de *restaurare* a stomacului; *unu restaurante d'in celle mai bone alle acestei cetate.*

* RESTAURARE, v., **restaurare**, (fr. **restaurer**); a pone érosi in stare bona pristina, a restabilí, restituí, renová, refáce, repará, recreá, etc. : *a restaurá templele arse in parte; a restaurá theatrulu pre calle de ruinare; a restaurá in pristinele privilegie, drepturi in pristin'a stare; a restaurá litterele, scientiele, monumentele, artile, capetele de opera alle artiloru;* in specie : *a si restaurá sanetatea, poterile corpului; mancari si beuturi generose restaura stomaculu.*

* RESTAURATIONE, s. f., **restauratio**, (fr. **restauration**); actione de *restaurare : restaurationea edificieloru publice, statueloru, tabelleloru; restaurationea litteleloru, scientieloru; restaurationea vechiei ordine de lucruri politice; restaurationea vechiei dynastía pre tronu; restaurationea sanetatei, stomacului;* si concr. mediu de *restaurare* a stomacului, cumu si locu de mancare si beutura : *restaurationile celle mai multe d'in capitalea terrei nostre sunt alle strainiloru.*

* RESTAURATIVU,-*a*, adj., (fr. **restauratif**); aptu a *restaurare.*

* RESTAURATORIU,-*tória*, adj. s., (fr. **restaurateur**), care *restaura* sau serve a *restaurare : restauratoriulu pacei si concordiei intre cetatiani;* in specie : *cellu mai bonu restauratoriu, la care nu te costa multu mancarea si beutur'a;* si ca s. m. reale, *unu restauratoriu*, pl-*e*, locu, stabilimentu de ospitare.

* RESTAURATU,-*a*, adj. part., **restauratus.**

* RESTE, s. f., **restis**; fune, in specie, fune grossa, de nave, pentru essemplu; vedi si *rudente* si *rete.*

* RESTIARIA, s. f., vedi *restiariu.*

* RESTIARIU,-*a*, adj. s., **restiarius**, (fr. **restiaire**); relativu la *reste : arte restiaria; negotiu restiariu;* ca subst. 1. m. personale, *unu restiariu*, cellu ce face sau vende *resti;* 2. f. reale, *restiaria*, planta repente a cui scórtia e bona de implettitu *resti.*

* RESTICULA, s. f., (si m. *resticulu*), **resticula** si **resticulus**,-**um**; deminutivu d'in *reste, reste* mai suptire, funiora, sfora, etc.

* RESTILLARE, v., **restillare**; a *stillá* inapoi, inderetru.

RESTINCTU,-*a*, adj. part. d'in *restingere*, **restinctus.**

RESTINGERE, *restinsi* si *restinsei, restinsu* si *restinctu*, v., **restinguere**; *a stinge* érosi, 1. proprie : *apprende luminele si a le restinge;* si in genere, a *stinge* bene, a *stinge* de totu : *a restinge foculu,*

www.dacoromanica.ro

incendiulu, flacurele; 2. metaforice : *a stinge*, a sterge, sterpí, nemicí, : *a restinge una numerosa familia; una mare cetate· unu poporu; a restinge ardorea passioniloru, urr'a, furi'a, appetitele brutali*, etc.

RESTINSU,-*a*, adj. part. d'in *restingere*, **restinctus.**

* RESTIONACIU, si *restioniu*,-*a*, a dj. s., (fr. **restioné**); care sémina cu plant'a *restione;* sub. pl. *restioniele* sau *restionaciele,* familia de plante cari au de typu genulu *restione.*

* RESTIONE, s. m., **restio,** (fr. **restio**); 1. ca si *restiariu,* subst. m. personale, cellu ce lucredia sau vende *resti;* 2. subst. reale, genu de plante monocotylidonie.

* RESTIPULARE, v., (d'in *re*-si *stipulare*), **restipulare,** (fr. **restipuler**); 1. a *stipulá* érosi, a *stipulá* d'in nou; 2. a *stipulá* reciproce, a responde cu *stipulare* la *stipulare.*

* RESTIPULATIONE, s. f., **restipulatio,** (fr. **restipulation**), actione de *restipulare.*

* RESTIPULATU,-*a*, adj. part., **restipulatus,** in s. verbului.

* RESTITARE, v., **restitare;** intensivu d'in *restare*, a *restá,* remané departe in urma; si iterativu, a totu *restá,* a totu remané in urma.

* RESTITUENTE, adj. part. pres., **restituens,** care *restitue : barbati restituenti vechi'a prosperitate a terrei.*

* RESTITUERE si *restituire*, v., **restituere,** (fr. **restituer**); a *statue* érosi, a face érosi se stea, a repone in petiore, in statulu anteriore, a restabilí, restaurá repará, reface, etc., 1. in genere si proprie : *a restitue ordinile armatei turburate; a restitue sanetatea, vederea perduta, perulu, dentii caduti;* 2. in specie si metaforice, *a)* in sensu latu appropiatu de cellu precedente : *a restitue ·vechi'a desciplina, lupt'a, batali'a, legile si datinele de mai inainte; b)* a intorce ca detoratu; a redde, a dá ce se covine si cui se covine : *se se restitua tote alle mortului erediloru; vi se voru restitue libertatile si tote derepturile ; a restitue bonurile fia-carui-a; a restitue passulu, functoinea, officiulu ce occupa cineva; a restitue partile de agru calcate; a restitue cuiva celle perdute, celle furate; a restituí pre cine-va in positionea, in officiulu, in demnitatea de mai inainte; c)* despre condemnati, essiliati, etc., a repune in positionea de mai inainte : *a restitue pre condemmnatii aflati innocenti, in tote derepturile loru;* si in genere, a redde cuiva dereptulu, lucrulu rapitu, a lu repune in dereptulu seu ; *d)* cu sensu mai latu : *a restitue una lege, legile abolite sau cadute in desuetudine; a restitue d'in servitute la libertate; a restitue pre celli certati in amicitia.*

* RESTITUTIONE, s. f., **restitutio,** (fr. **restitution**); actione de *restituere : restitutionea theatrului arsu; restitutionea celloru rapite; restitutionea essiliatiloru in térra si in tote drepturile loru; restitutionea testului addeveratu allu unei carte ; restitutionea deplenei selle sanetate.*

* RESTITUTORIU,-*tória*, adj. s., **restitutor si restitutorius,** (fr. **restituteur si restitutoire**); care *restitue* sau serve a *restituere : medicu restitutoriu allu sanetatei melle; restitutoriu-lu momenteloru de gloria ; actione judiciaria restitutoria.*

* RESTITUTU,-*a*, adj. part. d'in *restituere*, **restitutus.**

RESTORNARE = *resturnare*, v., (d'in *res*-si *tornare*), **versare, evertere, invertere, subvertere,** (comp. si it. **trastornare,** isp. port. **trastornar**), a *torná,* intorce inderetru, si mai vertosu, la una parte : in diosu sau in susu, pre spate sau pre facia; si prin metafore, a dá diosu, a derimá, stricá, destruge, perverte, etc., 1. proprie : *a restorná vasulu cu ap'a; a restorná carrulu cu lemne; a restorná statu'a; a restorná lemnele d'in carru, florile d'in canistru, ouale d'in polla; venturile au restornatu arbori, case; navea se restornà, luntrile se restornara si ne affundara pre toti; a restorná pre cineva in capu, in nasu; a restorná diosu, a restorná cu faci'a in diosu, cu faci'a in susu; a restorná pre spate, pre una latere; a se restorná pre*

www.dacoromanica.ro

patu, pre érba; a sta restonatu pre érba, pre tapetulu asternutu; a restorná tote cu susulu in diosu; si cu intellessu de *volvere: se restórna unda cu furia;* 2. metaforice: *a restorná unu imperiu, a restorná de pre tronu; a restorná ordinea stabilita, legile, guverniulu; a restorná tote principiele sociali; a restorná pre celli mundri si inaltiá pre celli umiliti; a restorná pre cineva d'in inalt'a sea positione; a lu restorná d'in postu, de la potere,* etc.

RESTORNATIONE, s. f., **eversio, subversio;** actione de *restornare.*

RESTORNATORIU=*resturnatoriu,-tória,* adj. s., **eversor, subversor;** care *restorna* sau serve a *restornare: doctrine restornatorie de statu.*

RESTORNATU,-*a,* adj. part., **eversus, subversus, perversus.**

RESTORNATURA, s. f., actione de *restornare,* déro mai vertosu effectu allu acestei actione: *restornaturele neincetate alle ordinei prin imprudenti'a celloru orbiti de passioni.*

* RESTRICTIONE, s. f., **restrictio,** (fr. **restriction**); actione de *restringere,* cumu si mediu de *restringere,* mai vertosu conditione, prin care se *restringe: restrictionea freneloru; speseloru de mésa, lussului in portu; restrictionile espresse in contractu cauta se se respecte; numai casuistiloru sunt date si permisse restrictionile mentali; a laudá, defaimá, censurá, condemná fora restrictione; se pote dice co e asiá, inse cu ore-cari restrictioni.*

* RESTRICTIVU,-*a,* adj., (fr. **restrictif**); aptu a *restringere: conditione restrictiva, propositioni restrictive.*

* RESTRICTU,-*a,* adj. part. d'in *restringere,* **restrictus;** in s. verbului: *sensu mai restrictu, vrea restrictu; legatura prea restricta; margini câtu se pote de restricte.*

RESTRINGENTE, adj. part. pres., **restringens,** (fr. **restringent**); care *restringe;* in specie: *medicamentu restringente, remedie restringenti;* si ca subst. *unu restringente: a applica unu restringente.*

RESTRINGERE, v., (se conjuga ca v., *stringere*), **restringere,** (fr. **restreindre**); 1. a *stringe* érosi, a *stringe* d'in nou; 2. a *stringe* cu potere, tare, forte, a legá strinsu: *a restringe manule criminariului la spate;* 3. metaforice, a trage in deretru, a tiné in frênu, a *stringe* marginí: *a restringe liberetatile, spesele, lussulu;* 4. inse si: *a restringe*=a lassá, largí, deslegá, etc.

* RESTRUERE, *restruire,* si

* RESTRUGERE, *restrussi* si *restrussei, restrussu* si *restructu,* v., **restruere;** *a struge* érosi, a redicá érosi: *a restruge altariele;* metaforice: *a restruge credent'ia, legea.*

RESTU, pl.-*uri,* **reliquum, reliquiae,** (fr. **reste**); ce *resta,* ce remane: *restulu detoríei vomu responde câtu mai currendu; mai e unu restu de responsu; divisione fora restu d'in una subtractione; plecara multi spectatori, éro restulu remasc pre locu; d'in acea materia mi am facutu vestimente, si cu restulu voliu poté investí si copillii; restulu d'in casiu s'a mancatu; restulu celloru remasi viui in batalia, restulu banniloru ce ni s'a datu pentru spese de mése.*

RESTURNARE, etc., vedi *restornare.*

RESUCELLA, s. f., d'in *resucire: resucelle de nouelle, de smicelle,* **vimina torta.**

RESUCIRE,-*escu,* v., **iterum torquere, retorquere;** 1. a *sucí* érosi; 2. a intorce inderetru, in alta directione, a strambá.

RESUDARE, v., **rasudare;** a *sudá* érosi, a *reassudá.*

RESUFFLARE, v., **reflare, respirare, aspirare, transpirare; recrere, requiescere, quiescere; exhalare, evaporare, emittere, evanescere, recrudescere; perforare patefacere; famam exire,** etc.; 1. a *suffla* érosi: *resuffla foculu, co se stinge; resuffla lamp'a, co nu s'a stinsu; nu e bene sufflata cu aurubraciarea, se ud resuffli déro, co nu ti dau pretiulu ce am dissu;* 2. a *sufflá* in deretru, si de ací, ca si *respirare,* asiá si *resuffiare* = a *sufflá,* trage in intru sau in sene, si: a *sufflá,* a dá afora, d'in sene unu fluidu, ventu, odore, mai vertosu *aeru,* neces-

www.dacoromanica.ro

sarie la viétia omului si altoru animali, cumu si planteloru : *resufflàmu pre nari, pre nasu, pre gura, cu pulmonii; a resufflá aerulu odoriferu allu unei demanétia de primavéra; resufflàmu inse si prin tota pellea, prin porii pellei; resufflàmu umori sub forma de abori sau sub forma de sudore; sudorea resuffla prin porii pellei; d'in gur'a multoru-a resuffla putóre nesufferita; callii resuffla fumu si focu d'in narile loru; d'in gur'a tauriloru resuffla flacure de focu si volvori de fumu; fumulu nu are pre unde se resuffle de câtu pre fornu; fornulu astupatu de fuligine nu resuffla bene; apele morte resuffla pestifere miasmate; d'in cadavrerele espose la aeru resuffla putóre mortifera; d'in butile cu vinu in ferbere resuffla abori spiritosi;* metaforice : *d'in ânim'a rea si veninata nu resuffla de câtu veninu si reutate; d'in ânim'a cellui bonu resuffla blandetia, indulgentia, consolatione;* 3. in specie si metaforice, *a)* a recreá, a dá repausu, a redde repausu, a repausá, a redde poterile, mai vertosu ca intrans. : *a nu dá inimicului tempu se resuffle; a mai resufflá dupo atâte labori; erá perdutu, si a inceputu a resufflá si ellu; nu mai resuffla térr'a de invasioni; b)* a erumpe, a si versá foculu, rancórea : *de candu suffere tote, si abiá acumu resuffla; a aflatu si ellu occasione de a resufflá si a si versá foculu si amarulu; cellu mai patiente resuffla in fine; c)* a recrudesce, a incepe érosi, a se manifestá d'in nou si cu noua furia : *aceste bube palliate resuffla in altu locu; ca se nu mai resuffle, se cere cura radicale; d)* a scote, emitte, a essí, a se stracorá, a si face locu, a pertunde, etc., α) in genere : *unu saccu, una bute, unu vasu prea plenu si indesatu resuffla pre undeva,* sau : *ce sta in elle resuffla si essu, curru;* β) in specie despre vorbe de celle disse si facute in ascunsu : *nu resuffla nemica d'in deliberationile consiliului de statu; toti se jura se nu faca a resufflá ceva d'in celle ce au ordinatu;* γ) despre spiritu, odore, sapore, etc., a se perde : *vinu resufflatu; buccate resufflate; profume resufflate; asiá resuffla nu numai vinulu, profumulu, ci resuffla si vasele ce le contine.*

RESUFFLATORE, s. f., vedi *resufflatoriu.*

RESUFFLATORIU,-*tória*, adj. s., care *resufla*, si prin care *resuffla*, esse ceva; *resufflatória* sau *resufflatóre*, **spiraculum, spiramen** : *resufflatorile caveloru; resufflatorile caldariloru de machine cu abori; resufflatorea unei bute, unui butoniu; resufflatorea respirationei omului;* metaforice : *resufflatori sunt necessarie pentru plangerile celloru nemultiamiti.*

RESUFFLATU,-*a*, adj. part., **respiratus, exhalatus, evanidus**, etc.; vedi *resufflare.*

* RESULTANTE, adj. part. pres., **resultans**, care *resulta : pilelè resultanti d'in parietele ce lovescu; effecte resultanti d'in acésta causa; summ'a totale resultante d'in additionea summeloru partiali; obligationile resultanti d'in promissionile vostre se ve fia sacre;* ca subst. f., *resultantea* = *forti'a resultante*, forti'a ce *resulta* d'in compositionea mai multoru fortie.

RESULTARE, v., **resultare**, (fr. **résulter**;—d'in *re-* si *saltare*); a saltá sau *sarí* érosi, de a dou'a óra, de repetite ori, cumu si, a *sarí* in apoi, in deretru, 1. proprie : *desérte, fora effectu, resulta sagettele de la loricele militariloru; und'a sfermata resulta de la rupile batute; sonuri resulta de la colline, monti, coperemente, in cari sonulu adjunge;* 2. metaforice, *a)* a *saltá*, a nu avé mersu linu si grave, vorbindu mai vertosu de pronuntia : *syllabele scurte accumulate un'a dupo alt'a, resulta la audiu; b)* ca unipersonale, a essí, a essí ca consecentia, a urmá, a essí ca effectu : *ce resulta d'in atâte vorbe si d'in atâta de mare perdere de tempu? fiendu co passionea n'are margini, resulta co ea devine mai furiosa, déco cineva obtempera la cererile ei; d'in celle espuse resulta invederatu, co lucrulu e asiá cumu amu dissu noi; nu are se resulte nemica d'in tote adoperationile nostre; ce va resultá in benele sau reulu nostru d'in aceste eveniminte?*

www.dacoromanica.ro

RESULTATU,-*a*, adj. part. s., (**resultatus**, fr. **résulté**, si **résultat**), in s. verbului; 1. in genere : *sonorile resultate d'in coperimentele boltite alle edificiului*; 2. in specie, s. m., *resultatu*, pl.-*e*, ce *resulta*, esse ca effectu, consecentia, etc. : *resultatulu totoru laboriloru nostre fu nullu; resultatulu deliberationiloru; desbateriloru, discussionei, disputei, certei, luptei, bataliei; resultate bone, resutlate relle; resultatele relle sunt consecentie alle portarei relle; a remané fora neci unu resultatu; se asteptàmu resultatulu negotiationiloru.*

* RESUMERE, *resumpsi* si *resumpsei*, *resumptu*, v., **resumere**, (fr. **résumer**); a *sume*, a leuá érosi, a leuá in deretru, 1. proprie : *a resume lucrulu lassatu, cartea una data perlecta; a resume armele, lucrarile litterarie; a resume somnulu intreruptu, lupt'a; a resume poteri, ânima, coragiu;* 2. metaforice, a repetí celle disse, si in specie, a repetí in scurtu, a enumerá puntele principali, a recapitulá discurse, coventari, etc. : *a resume diversele opinioni espresse; a resume in câteva covente totu discursulu, tota argumentationea, tote desbaterile asupr'a unui processu, unei cestione;* prin noue metafore : *principele resume in sene tote poterile statului.*

* RESUMPTIONE, s. f., **resumptio**, (fr. **résumption**); actione de *resumere*, 1. în genere : *resumptionea poteriloru;* 2. in specie : *resumptionea unui discursu, unei desbatere.*

* RESUMPTIVU,-*a*, adj., **resumptivus**, (fr. **résumptif**), aptu a *resumere* : *medicamente resumptive pentru morbosi nepotentiosi.*

* RESUMPTORIU,-*tória*, adj. s., **resumens**, si **resumptorius**; care *resume* sau serve a *resumere.*

* RESUMPTU,-*a*, adj. part. s. d'in *resumere*, **resumptus**, (fr. **résumé**, si **résumpte**), 1. in genere : *poteri resumpte, sanetate resumpta;* 2. in specie : *discursu bene resumptu;* absol. s. m., *unu resumptu d'in tote desbaterile.*

RESUNANTIA, *resunare*, *resunetu;* etc., vedi : *resonantia, resonare, resonitu*, etc.

* RESUPINARE, v., **resupinare**; a face *resupinu*, a *supiná* inapoi, a dá, plecá pre spate : *gallinele beu resupinandu capitele;* metaforice, a restorná, stricá, turburá.

* RESUPINATIONE, s. f., (**resupinatio**, fr. **résupination**); actione de *resupinare : resupinationea unei flore.*

* RESUPINATU,-*a*, adj. part., **resupinatus**, (fr. **résupiné**), in s. verbului : *flori resupinate.*

* RESUPINU,-*a*, adj., **resupinus**; *supinu* inapoi, plecatu inderetru, culcatu pre spate, 1. proprie : *restornatu si resupinu contempla cerulu stellatu; a amblá resupinu, cu capulu resupinu; budie resupine alle unui vasu;* 2. metaforice, lenosu, ammortitu, addormitu.

* RESURGENTE, adj. part. pres., **resurgens**, care *resurge : fenicele resurgente d'in cenerile selle; resurgentii contra ordinea stabilita; apele resurgenti d'in costele montelui.*

* RESURGERE, *resursi* si *resursei* (=*resurressi* si *resurersei*), *resursu* si *resurtu*, *resurressu* si *resurrectu*, (vedi si *surgere* si *regere*); 1. a *surge* érosi, a se reddicá, essí, paré, resarí, nasce d'in nou : *a)* proprie : *eroulu cade, déro resurge si continua lupt'a; de buccuria morbosii resurgu si se intramedia; resurge lun'a, resurgu stellele; resurgu plantele secerate, taliate; resurgu apele, ce seccasse, d'in senulu pamentului; resurgu arbori d'in trunchii taliati; resurgu luntrile cofundate; b)* metaforice : *ací vré fatulu se resurga Troi'a; bellulu, furi'a, batali'a resurgu fia-care in modulu seu;* 3. in specie si prin metafore, *a)* a surge, a se scollá d'in morti, à reviue : *celli morti au se resurga si se fia judicati cu celli remasi viui; b)* a *surge* contra, a rebellá : *conspirati a resurge contra ordinea si pacea terrei;* (vedi si *insurgere*).

* RESURRECTIONE, s. f., **resurrectio**, (fr. **résurrection**); actione de *resurgere*, in specie, reinviuare : *resurrectionea mortiloru; la pasce serbàmu resurrectionea salvatoriului nostru.*

* RESURRECTU,-*a*, adj. part. d'in *resurgere*, **resurrectus**; 1. in genere :

www.dacoromanica.ro

plantele resurrecte dupo pascutulu viteloru; popore resurrecte pre neasteptate; 2. in specie : *celli morti resurrecti si chiamati la judeciulu cellu d'in urma.*

* RESURSA, s. f., vedi *resursu.*

* RESURSU,-*a*, adj. part. s., d'in *resurgere*, **resurrectus**, (comp. si fr. **resource**); 1. in genere : *aple resurse d'in pamentu;* 2. in specie, s. f. reale, *resursa*, ce vine in adjutoriu la nevolia : mediu, medilocu, adjutoriu, fontana de adjutorie, avere, facultate, etc. : *resurse de viétia; fora resurse de noue venituri nu mai merge administrationea; omu cu multe resurse, omeni fora resurse neci materiali, neci intellectuali; a nu avé neci una resursa de esistentia pre venitoriu.*

* RESUSCITARE, v., **resuscitare**, a *suscitá* érosi; *a resuscitá arborii caduti, monumentele derimate; a resuscitá mortii; a resuscitá urrele addormite, discordi'a impacata.*

RETACERE, v., **iterum tacere**, a *tacé* érosi; vedi si *reticere.*

RETALIARE, v., 1. **iterum secare**, a *taliá* érosi, a *taliá* d'in nou; 2. d'in *tale*=*atare*, **retaliare**=a intorce atare pentru atare, a mesurá cu acea-asi mesura.

* RETARDANTE, adj. part. pres., **retardans**, care *retarda : retardanti de la lucrulu ce nu suffere intardiare; miscare retardante.*

* RETARDARE, v., **retardare**, (fr. **retarder**); a *tardá* tinendu in urma, pre locu, a intardiá; 1. proprie : *planetele candu accelera, candu retarda cursulu seu; accursera in adjutoriu, déro fura retardati prin callea cotita d'in neconnoscenti'a locuriloru;* si intr. *orologiele vostre retarda forte;* 2. metaforice : *nepotentiele corpului retarda facultatile mentei; pre unii retarda intristarea, pre altii retarda si buccuri'a; neci etatea, neci sessulu nu ne retarda a ne face detoriele; numai braciele vertose alle juniloru retardara pre inimici de a intrá in cetate.*

* RETARDATIONE, s. f., **retardatio**, (fr. **retardation**); actione de *retardare*, cumu si statu produssu prin aceasi actione : *retardationea stellei in trecerea la meridianu.*

* RETARDATIVU,-*a*, adj., (fr. **retardatif**), care *retarda : motu retardativu.*

* RETARDATU,-*a*, adj. part., **retardatus**, intardiatu.

* RETASSARE=*retaxare*, v., **retaxare**, (fr. **retaxer**), a *tassá* érosi, a *tassá* d'in nou, si a nome : *a)* a mostrá, imputá, censurá érosi; *b)* a impone noue *taxe*, sau a pone d'in nou *taxe.*

* RETASSATU = *retaxatu,-a*, adj. part., **retaxatus**, in s. verbului.

* RETAXARE, etc., vedi *retassare.*

* RETE, s. f., **rete**; pléssa, implettitura, mai vertosu implettitura de fire de acia, in specie, facute spre a prende animali, spre a vená : *rete de passeri, reti de pesce; a tende, desfasciorá retile; a prende in rete, a prende cerbi cu reti;* inse si : *rete de capu, una elegante rete pentru perulu capului, reti pentru pulvine de ornamentu; a coperí cu rete tote mobilile.*

* RETECTU,-*a*, adj. part. d'in *retegere*, **retectus.**

RETEDIARE, v., **recidere**, a taliá, a scurtá prin taliare; vedi si *raditare*, si subst. *retediu.*

RETEDIU, pl.-*e*, **resegmen, segmen, segmentum, rasamen, fragmentum, baculus, vectis, pessulus**; ce se *retedia;* parte *retediata*, taliata d'in ceva mai longu, inse si actione de *retediare*, **recisio**, etc., déro mai raru : *retediu de paru, de faguru, mari retedie de lemnu de cornu; retediulu d'in faci'a pamentului a arborellului; retediele remase d'in taliarea arundiniloru;* in specie, lemnu, buccata de lemnu ce serve ca *cuniu* sau ca *incuniatoria* de usia : *inchide usi'a si pune retediulu.*

* RETEGERE, *retessi* si *retessei*, *retessu si retectu*, v., **retegere**, **iterum tegere**; 1. a *tege*, a coperí érosi, d'in nou : *tege si retege cas'a, a retege staululu descoperitu de ventu;* 2. a *detege*, a descoperí, *a)* proprie : *a retege capulu, peptulu, braciele, petiorele; a retege spatele resplendenti; a retege celle sacre de pre més'a altariului; b)* metaforice : *a retege ar-*

www.dacoromanica.ro

canele, mysteriele, secretele; a retege firele unei conspiratione.

RETELLA, s. f., **rete, reticulum, reticulum;** proprie, deminutivu d'in *rete*, déro in usu si cu sensulu generale de *rete : retella de capu; retelle lussose pentru rochie; retelle de prensu passeri;* metaf. *retelle de càlli ferrate.*

RETENDERE, = *retindere*, v., (se conjuga ca v. *tendere*), **retendere, iterum tendere,** (fr. **retendre**), 1. a *tende* érosi : *a retende arculu; a retende tapetele pre parieti;* 2. a *destende : a retende cordele lyrei prea intense;* metaforice : *si mentea, ca si corpulu, se retende prin repausu.*

* RETENTARE, v., **retentare;** 1. a *tentá*, cercá érosi : *a retentá ce nu a potutu face mai antâniu; a retentá callea lassata, studiele deserute de multu;* 2. intensivu d'in *retinere*, a *retiné* cu potere si energía, a tiné cu taría pre locu, si de ací, a infrená cu potere : *a retentá pre fugari, pre spariosi ce vrea a dá dosulu, callii spariati si porniti in fuga; a si retentá furi'a, ardentea menía.*

* RETENTATORIU,-*toria*, adj. s., **retentator,** care *retenta.*

* RETENTIONE, s. f., **retentio,** (fr. **rétention**); actione de *retinere : retentionea unei parte d'in mercedea servitoriloru; retentionea dotei mulierei; retentionea armessariloru d'in fug'a mare; retentionea instrumenteloru maiestrului pentru detorie; retentionea sângelui in vene.*

* RETENTORIU,-*toria*, adj s., **retentor,** (fr. **rétenteur**); care *retine.*

* RETENTU,-*a*, adj. part. d'in *retinere*, **retentus :** *partea retenta d'in ce ni se covine.*

* RETEPORU, s. m., (fr. **rétépore**); genu de *polypi.*

* RETERGERE, v., (se conjuga ca v. *stergere*), **retergere;** a *terge* sau *sterge* érosi.

* RETERSU,-*a*, adj. part. d'in *retergere*, **retersus,** in s. verbului.

RETESSERE, v., (se conjuga ca v. *tessere*), **retexere, iterum texere;** 1. a *tesse* érosi in s. propriu si fig.: *a retesse unu discursu, una oratione,* 2. la antici, a *destesse : Penelope retessea nóptea cea ce tessusse diu'a.*

RETESSUTU,-*a*, adj. part. d'iu *retessere*, **retextus;** in s. verbului.

RETESTU,-*a*, adj. part. d'in *retessere*, **retextus,** in s. verbului.

RETIARIU,-*a*, adj. s., **retiarius;** relativu la *rete*, mai vertosu ca subst. pers., *retiariu, a)* care fabrica sau vende *reti; b)* gladiatoriu care lupta si cauta se prenda pre adversariu cu *retea.*

* RETICENTE, adj. part. pres., **reticens,** care *retice.*

* RETICENTIA, s. f., **reticentia,** (fr. **réticence**); fapta de *reticente,* interrupere a coventului inceputu, mai vertosu ca figura retorica : *reticentiele facu se se intellega mai multu de câtu celle espresse.*

* RETICERE, v., (d'in *re*-si *tacere*), **reticere;** 1. a *tacé* érosi, (vedi *retacere*), 2. a *tacé, a)* la una intrebare facuta, a nu responde, a nu vré sau a nu scí responde; *b)* in cursulu vorbirei, interrupendu ce a inceputu a spune, ca se dea a se intellege mai multu sau ca se evite ceva ce ar supperá pote pre ascultatori.

* RETICULA, s. f., si m., *reticulu*, pl.-*e*, **reticulum,** si **reticulus,** (fr. **réticule**); deminutivu d'in *rete*, 1. in genere : *reticula de capu, de infascioratu perulu; saccu de reticula; reticula de pulvillu, de gulleru, de manicutie;* 2. in specie si metaforice, *a)* folliculu fibrosu la radicea certoru plante; *b)* firele annellarie ce se afla in ocliane de astronomia sau de agrimensura : *reticula cadra, reticule circularie; c)* constellatione d'in emisferulu boreale.

* RETICULARE, v., d'in *reticula*, a provedé cu *reticula.*

* RETICULARIU,-*a*, adj., (fr. **réticulaire**); relativu la *reticula*, care sémina cu *reticul'a : membrana reticularia, testura reticularia osseloru; parieti reticulari;* ca subst. f., *reticularia : a)* genu de fungi; *b)* genu de pesci, de murene; pl. *reticulariele,* tribu d'in una familia de polypi, ce au forma de membrane sau folie *reticularie.*

* RETICULATU,-*a*, adj. part. **reticulatus,** (fr. **réticulé**), provedutu cu *re-*

www.dacoromanica.ro

ticula, sau facutu, tessutu in forma de *reticula : ferestre reticulate, parieti reticulati; conce reticulate, cristallu reticulatu, frondie reticulate*; abs. *reticulatu-lu*, modu de a construge in forma de *reticula*.

* RETICULITELU,-*a*, adj., (fr. **réticulitele**, — d'in *reticula si tela* = pandia); care are sau face *tele* = *pandie* ca *reticul'a*; vedi si *retitelu*.

* RETICULU, pl.-*e*, vedi *reticula*.

* RETIFERU,-*a*, adj., (fr. **rétifère**); care porta sau are *reticula : folia retifera*; subst. pl., *retiferele*, familia de pesci.

* RETIFORME, adj., (fr. **rétiforme**); care are *forma* de *rete*.

* RETINA, s. f., (**retina**, fr. **rétine**); deminutivu din *rete*, (vedi si *retella reticula*); applicatu in specie la membran'a ce se intende de la nervulu opticu peno la cristallin'a oclului : *pre retina se depingu obiectele ce facu impressioni in ocli; sensibilitatea retinei; retin'a e partea essentiale a vediului*.

* RETINACE, adj., **retinax**; care *retine* bene.

* RETINACLU, si *retinaculu*, pl.-*e*, **retinaculum**, (fr. **rétinacle**, si **rétinaculum**); ce *retine : retinacle de vitie de vinia, retinaclu de partile rupte si vettemate*; metaforice : *retinaclele passionei*.

RETINENTE, adj. part., **retinens**, care *retine*.

RETINENTIA, s. f., **retinentia**, (comp. si fr. **retenance**); calitate, facultate de *retinente : retinenti'a memoriei de tote celle trecute*.

RETINERE, v., (se conjuga ca v. *tinere*), **retinere**, (fr. **retenir**); 1. a *tiné* érosi; a appucá, prende si *tiné* sau avé érosi; 2. déro ca mai desu, a *tiné* inderetru, a opprí, *a)* proprie : *vreu se plecu, de ce me retineti? nu retinemu pre nemine, ci toti se potu duce; a retiné in locu callulu, carrulu, ostea; a retiné pre mai multi la mésa; a nu si poté retiné lacrimele, plansulu, manule, meni'a; a retiné pre cineva de mâna, de vestimentu, de pèru; a retiné pre callatori d'in calle, vitele d'in trecere, mercile d'in transportu; b)* metaforice, *α)* appropiatu de sensulu propriu : *a retiné copillii de la reu prin pudore mai bene de câtu prin frica; a si retiné furi'a, turbarea, buccuri'a; a retiné pre toti in marginile detoriei si alle bonei covenientie; a retiné gentile suppuse in respectu si ascultare; a retiné pre auditori cu farmeculu lecturei; a retiné amicii castigati, amicitiele vechie;* β) cu ide'a verbului predominante, a pastrá, a nu perde : *cu blandeti'a si cu clementi'a se retinu si conserva mai bene suppusii de câtu cu fric'a si cu spaim'a; a retiné cetatile, legamentele de amicitia; a retiné amicii, amicitiele; a si retiné dreptulu, starea, vechi'a virtute; a retiné datinele, portulu;* mai vertosu : *a retiné ceva in memoria; a pune si retiné in mente;* γ) in specie : α') *tiné* ce e allu altui-a, a opprí parte d'in ceva pentru sene : *nu ti retinu nemica d'in mercede; ve dau tóte, déro retinu pentru mene numai acésta arma; se nu retineti d'in summa neci unu bannu;* β') a infrená, moderá, etc. : *numai fric'a retine pre celli multi de la crimine; nemica nu pote retiné furi'a lui*.

* RETINERVU,-*a*, adj., (fr. **rétinerve**); care are *nervi* implettiti in forma de *rete*.

* RETINITE, s. f., (fr. **rétinite**); inflamatione de *retina*.

* RETINNIRE, v., **retinnire**, a *tinní* érosi, a soná d'in nou; a responde cu sonu la sonu.

* RETIOLA, *(retióra)*, s. f., si m. *retiolu, (retioru)*, **retiolum**; deminutivu d'in *rete*, vedi si *retella*, si *reticula*.

* RETIPEDE, adj., (fr. **rétipède**); care are petiorele coperite ore-cumu de una *rete*; subst. pl. *retipedile*, familia de passeri.

RETIPARIRE, v., vedi *retyparire*.

* RETITELU,-*a*, adj., (fr. **rétitèle**); care are sau face *tela* = *pandia* in forma de *rete*; subst. pl. *retitelele*, divisione de *aranie* = paiangini; vedi si *reticulitelu*.

RETONARE, = *retunare*, v., **retonare**, 1. a *toná* érosi; 2. a *toná* inderetru, a responde cu *tonu* la *tonu* sau cu *sonu* la *sonu*.

RETONDERE = *retundere*, v., **retondere**; a *tonde* érosi, a *tonde* de a dou'a ora.

www.dacoromanica.ro

RETONSU = *retunsu,-a*, adj. part. d'in *retondere*, **retonsus.**

RETORCERE, (se conjuga ca verb. *torcere*), v., **retorquere, iterum nere; revertere,** (fr. **retordre** si **rétorquer**); 1. a *tórce* érosi : *acésta muliere tórce si retórce lan'a, si linulu, si canip'a*; in specie, a *resucí : se retorcemu bombaculu, tortulu de linu*; 2. a *tórce* inderetru in apoi, *a)* in genere : *sérpele si retórce capulu spre códa; a retórce cuiva faci'a spre spate, braciele la dosu; a retórce oclii spre loculu de unde a plecatu; a retorce pèrulu, mustaciele*; mai vertosu *a tórce pre dosu*, (vedi si *restorcere*) : *a retorce vestimentulu, caciull'a, foli'a*; *b)* in specie si metaforice, α) in sensu ideale : *a retorce mentea la celle trecute*; mai vertosu, *a intorce* contra : *a retórce imputationile, argumentele*; β) a *intorce*, a si scambá parerea, involirea : *ellu a promissu de bona volia si éro ellu retórce*; γ) a vení inderetru : *a retorce currendu d'in calle*; (vedi si *intorcere*, si *reintorcere*).

RETORE, *retorica, retoricare, retoricu, retoriu*, etc.; vedi : *rhetore, rhetorica, rhetoricare, rhetoricu, rhetoriu*, etc.

RETORNARE = *returnare*, v., 1. a *torná* érosi, **iterum fundere** : *a retorná vinu in cup'a desertata*; 2. a *torná* inderetru, **refundere** : *a retorná vinulu in butea d'in care s'a scossu*; 3. a se intorce, **reverti** : *nu retorna a casa peno mane*, (vedi si *reintornare*; compara si *restornare*, cumu si fr. **retourner**, it. **ritornare**).

RETORNATU = *returnatu,-a*, adj. part. s. d'in *retornare*; in t. s. verbului : *vinu retornatu in acellu-usi vasu; figure retornate.*

* RETORPESCERE, v., si

* RETORPIRE,-*escu*, **retorpescere**; a *torpí* érosi, a ammortí sau cadé d'in nou in *torpore* = *ammortire.*

* RETORRERE, v., **retorrere**, a *torre* = frige, arde érosi.

* RETORRIDU,-*a*, adj., **retorridus**, prin *torrere* sau ardere nu numai friptu si uscatu, ci si scurtitu.

* RETORSIONE, s. f., (fr. **retorsion**), actione de *retorcere : retorsionea argumentului.*

RETORSIVU,-*a*, adj., (fr. **rétorsif**), aptu a *retorcere.*

RETORSU,-*a*, adj. part. d'in *retorcere*, **retortus.**

RETORTU,-*a*, adj. part. d'in *retorcere*, **retortus** : *cu gur'a retorta la urechia*; subst. f., *una retorta*, vasu chymicu in forma de besica cu guttulu *retortu.*

* RETOSTU,-*a*, adj. part. d'in *retorrere*, **retostus.**

* RETRACTANTE, adj. part. pres., **retractans**, care *retracta.*

* RETRACTARE, v., **retractare**, (fr. **rétracter**), intensivu d'in *retragere*, a *tractá* érosi, a pune érosi cu nou'a ardore mân'a la lucru, 1. in genere : *a retractá agrulu, vini'a, armele, pandi'a, compositionile*; mai vertosu de lucrari intellectuali repetite : *se nu retractàmu acestu subiectu, co dorerea e inco recente; a retractá dissertationile, orationile, poesiele, inainte de a le dá la typariu*; 2. in specie, *a)* a si leuá vorb'a inderetru, a intorce, a desdice ce a dissu, a negá, etc. : *auctorii calumnieloru sunt detori a si le retractá; nu retractu ce am dissu; a nu se retractá, candu vede co reu a facutu; retractati opinioni si assertioni asiá de false si perniciose*; *b)* a nu vré, a recusá, a respinge, inlaturá : *a retractá militi'a.*

* RETRACTATIONE, s. f., **retractatio**, (fr. **retractation**); actione si actu de *retractare : retractationea compositionei; retractationea celloru disse in publicu se se faca érosi in publicu.*

* RETRACTATORIU,-*tória*, adj. s., **retractator**; care *retracta : retractatorii obligationiloru impuse loru de legea cea mai santa.*

* RETRACTATU,-*a*, adj. part., **retractatus** : *compositione retractata cu accuratetia; calumnie retractate.*

* RETRACTILE, adj., (**retractilis**, fr. **rétractile**), care se pote *retragere : unglie retractili.*

* RETRACTILITATE, s. f., (fr. **rétractilité**); calitate de *retractile.*

* RETRACTIONE, s. f., **retractio**, (fr. **rétraction**); actione si statu de *retragere : retractionea petioreloru prea intense; retractionea copsei, retractionea unei costa; retractionea la viéti'a privata;*

www.dacoromanica.ro

retractionea d'in lene de la lucrulu ce e detoriu a face.

* RETRACTORIU,-*tória*, adj. s., **retractor**, (fr. **rétracteur**), care *retrage;* in specie, s. m. reale, *retractoriu*, instrumentu chirurgicu cu care se *retrage* carnea la amputationi.

* RETRACTU,-*a*, adj. part. s. d'in *retragere*, **retractus**, (comp. si fr. **retrait**, si **retraite**); 1. in genere : *parti de corpu retracte, unghia retracta, sagette retracte d'in carne; asceti retracti in fundulu caverneloru; retractulu ostiloru de pre câmpu in iernatice; prin retractulu seu prea rapidu armat'a lassà partea cea mai bona a terrei in arbitriulu inimiculu;* 2. in specie, s. m. reale concretu, *retractulu*, *a)* ce si câtu se *retrage* = se scade; *b)* locu de *retragere.*

* RETRADERE, v., (se conjuga ca v. *tradere*), **retradere**, a *trade* érosi, de a dou'a ora.

1 RETRAGERE, v., (se conjuga ca v. *tragere*), **retrahere**, (fr. **retraire**, si **retirer**); 1. a *trage* érosi : *a trage si retrage de pèru; a trage si retrage cu carrutiulu; a retrage pusc'a; a retrage in judicata, la judicata; a retrage la respondere; a retrage la torture;* 2. mai vertosu, a *trage* inapoi, inderetru, a revocá, reclamá, etc., *a)* in genere si proprie : *ce ne retrageti de vestimentu? a si retrage petiorulu, man'a; a si retrage bannii d'in commerciu, mercile d'in platia; a se retrage in casa de fric'a plouiei; a si retrage capulu, spre a se feri de unu colpu; a retrage ostile d'in térr'a straina; a retrage unu ambassatoriu, unu plenipotentiariu; a retrage mandatulu, autorisarea; a retrage cuiva donulu facutu, pensionea data; a retrage voli'a, permissionea data, cautionea pusa pentru altulu; b)* in specie si metaforice, α) cu sensu mai latu : *a retrage pre cineva d'in periclu, de la studie, d'in functione, d'in perdiare; a se retrage d'in lumea mare, d'in administratione, d'in militia;* β) a si leuá vorb'a inderetru, a desdice, a recusá : *mi retragu si eu ce am dissu, retrage si tu injuriele telle; eu nu su de celli ce si retragu cu usiorentia coventulu;* γ) a negá, a nu vré, a cautá se scape de lucru, de indetorire, (vedi si *retractare*); δ) a scurtá, micusiorá, scadé; ε) *a se trage la una parte : a se retrage in viéti'a privata; a se retrage in camer'a de stadiu; a se retrage in repausu; ne retragemu vér'a la térra, la monte; se ne retragemu pucinu la umbra si se repausàmu; a retrage murulu seu de allu altui-a cu mai multe palme; a retrage casele de marea appropiare a lacului.*

2 RETRAGERE, s. verbale, **retractio**, **recessus**; 1. in t. s. verbului : *retragerea ostiloru d'in campulu de batalia; retragere d'in functione, d'in servitiu; retragere in viétia privata; retragerea darului, retragerea voliei data, retragerea increderei*, etc., 2. in specie si cu sensu concr., *retragere* = locu de *retragere, locu retrassu : retragere de latroni, retragerea ursului e una spelunca; monasteriele sunt retrageri consolatorie pentru suffletele amarite de lume.*

RETRASSU,-*a*, adj. part. d'in *retragere*, **retractus** : *locu retrassu, case retrasse de calle si infundate intre altele.*

RETRAMITTERE, v., (se conjuga ca v. *tramittere*), **remittere**, **iterum mittere**; a *tramitte* érosi.

RETRAMISSU, -*a*, adj. part. d'in *retramittere*, **iterum missus.**

RETRECERE, v., (se conjuga ca v. *trecere*); **iterum transire**, **trajicere**; a *trece* érosi : *nu sciu de ce trece si retrece acestu omu pre aici; a retrece pecurele preste Dunaria;* 2. a trece inderetru : *a retrece pre cineva Dunari'a de unde a venitu.*

RETRECUTU,-*a*, adj. part. d'in *retrecere.*

* RETRIBUERE, v., **retribuere**, si

* RETRIBUIRE, v., **retribuere**, (fr. **rétribuer**); a *tribue* érosi, a dá inderetru, a responde la dare cu alta dare; in sprecie, a dá inderetru ce e allu altui-a, si in genere, a dá cuiva ce se covine, a recompensá, a dá mercedea covenita : *retribuimu reu pre invetiatori, mai allessu pre celli din communile rurali; a retribuí dupo lucru, dupo capacitate, dupo meritu; marea retribue apele ce se vérsa in ea.*

www.dacoromanica.ro

* RETRIBUITORIU, *retribuitu;* vedi: *retributoriu, retributu.*

* RETRIBUTIONE, s. f., **retributio,** (fr. **rétribution**); actione de *retribuere: retributionea meriteloru, servitieloru;* in specie si concr. *retributione* = recompensa, onorariu, salariu, mercede, etc.: *retributionile functionariloru nu su proportionate cu functionile ce implenescu.*

* RETRIBUTIVU,-*a*, adj., (fr. **rétributif**), care serve a *retribuere.*

* RETRIBUTORIU,-*tória*, adj. s., **retributor;** care *retribue: Domne dieu e justulu retributoriu allu tutoru fapteloru dupo addeveratulu loru meritu.*

* RETRIBUTU,-*a*, adj. part. d'in *retribuere*, **retributus.**

† RETRO=*retru*, adv., **retro,** oppusu la *inainte* si la *pro=pru*, in usulu populariu de regula compusu cu *de: deretru* scurtatu *deretu*, (reu *dereptu*); apoi cu alte prepos. *in: inderetru, de inderetru* = *d'inderetru;* cu articlu: *deretrulu, inderetrulu, d'in deretrulu;* prov. *cu d'in deretrulu inapoi*, ironice; afora de aceste-a, *retro* intra si in câteva compositioni: *retrospectivu*, etc., vedi mai la valle.

* RETROACTIVITATE, s. f., (fr. **rétroactivité**); calitate de *retroactivu: legea nu are retroactivitate; retroactivitatea arrunca spaima in spirite si nemicesce veri-ce securitate.*

* RETROACTIVU,-*a*, adj., (fr. **rétroactif**); care *retroage: legile nu potu avé effecte retroactive.*

* RETROAGERE, v.,(se conjuga ca v. *agere*), **retroagere,** (fr. **rétroagir**); a avé effectu in urma, in trecutu: *legea nu pote retroage.*

* RETROCEDERE, v., (se conjuga ca v. *cedere*), (**retrocedere,** fr. **rétroceder**) 1. a *cede* = merge inderetru, a amblá de a inderetru; 2. a *cede*=lassá, concede, dá inderetru: *a retrocede vitele comperate.*

* RETROCESSIONE, s. f., (fr. **rétrocession,** lat. **retrocessio**); actione de *retrocedere: retrocessionea mercei comperata.*

* RETROCESSU,-*a*, adj. part. s. d'in *retrocedere*, **retrocessus.**

* RETROFLECTERE, v., (se conjuga ca v. *flectere*), **retroflectere,** (fr. **retrofléchir**), a *flecte* inderetru.

* RETROFLESSIONE, s. f., (fr. **rétroflexion**); actione de *retroflectere.*

* RETROFLESSU,-*a*, adj. part. d'in *retroflectere*, **retroflexus.**

* * RETROGRADANTE, adj. part. pres. **retrogradans,** care *retrograda: stelle retrograndanti.*

* RETROGRADARE, v., **retrogradare,** (fr. **rétrograder**); a *grade* sau *gradá*= passí, merge inderetru: *stellele acumu retrograda, acumu progredu.*

* RETROGRADATIONE, s. f., **retrogradatio,** (fr. **rétrogradation**); actione de *retrogradare.*

* RETROGRADATORIU,-*tória*, adj. s., **retrogradans;** care *retrograda;* vedi si *retrogradante.*

* RETROGRADATU,-*a*, adj. part. d'in *retrogadare*, **retrogressus.**

* RETROGRADERE, v., (se conjuga ca v. *gradere*), **retrogradi;** a *grade* = passí, merge inderetru; vedi si *retrogradare.*

* RETROGRADU,-*a*, adj., **retrogradis,-us,** (fr. **rétrograde**), care *retrograde: mersu retrogradu.*

* RETROGRESSIONE, s. f., **retrogressio,** (fr. **rétrogression**); actione de *retrogradere;* in specie ca terminu de retorica; vedi si *reversione.*

* RETROGRESSIVU,-*a*, adj.,(fr. **rétrogressif**); care *retrograde.*

* RETROGRESSU,-*a*, adj. part. s. d'in *retrogradere*, **retrogressus.**

* RETROPENDULU,-*a*, adj., **retropendulus;** care *spendura inderetru.*

* RETRORSU, vedi *retroversu.*

* RETROSPECERE, v., **retrospicere;** a *spece* = *spectá*, vedé inderetru: *a retrospece disculu lunei;* a spectá in trecutu, si de ací, a estimá trecutulu dupo presente.

* RETROSPECTARE, v., vedi *retrospecere.*

* RETROSPECTIONE, s. f., (**retrospectio**), actione de *retrospecere.*

* RETROSPECTIVU,-*a*, adj., (fr. **retrospectif**), relativu la *retrospecere*, la trecutu: *revisione retrospectiva.*

www.dacoromanica.ro

* RETROSTARE, v., (**retrostare**), a *stá* in *deretru*, in urma.

* RETROSTATIONE, s. f., (fr. **rétrostation**), stare inderetru, positione in urma, in apoi.

* RETROVERSIONE, s. f., (fr. **retroversion**); actione de *retrovertere* si statu produssu prin acesta actione: *retroversionea matricei.*

* RETROVERSU,-*a*, (scurtatu: *retrorsu, retrossu, retrosu*), adj. s., **retroversus**, si **retrorsus**; *versu* = intorsu in *deretru*, si in genere, intorsu in alta directione, mai vertosu in directionea opposita: *argumente retroverse* si *retrorse, faci'a bannului retroversa;* fiendu vorb'a de tempu: in urma, in trecutu, d'in trecutu, trecutu; ca subst. *retroversulu*=*retrorsulu*=partea, faci'a d'in deretru, dosulu, etc.; ca adv., mai vertosu sub form'a: *retrorsu* = *retrossu* = *retrosu;* (compara si: *dorsu* = *dossu* = *dosu* = **dorsum**, cumu si: *diorsu* = *diossu* = *diosu* = **deorsum**, si: *sursu* = *sussu* = *susu*=**sursum**, **susum**, contrassu d'in **subversum**).

* RETROVERTERE, v., (se conjuga ca v. *vertere*), (**retrovertere**); a *verte*= intorce in *deretru*, a intorce pre faci'a opposita.

* RETRU, adv., si subst. **retro**, vedi *retro*.

* RETRUDERE, *retrusi* si *retrusei, retrusu*, v., **retrudere**; a *trude*=impinge in *deretru*, si de ací, a bagá tare a fundu: *cogitationi retruse.*

* RETRUSU,-*a*, adj. part. d'in *retrudere*, **retrusus**.

RETTICARE, (si *reddicare, redicare, ridicare;* form'a *retticare*, nascuta d'in *recticare;* se aflá reprodussa in compositulu *deretticare;* pentru sensu compara, pre longa: *regere*=**regere**, si compositulu: *eregere* = **erigere** = in sensu cu *retticare* = *reddicare*, cumu si popul. *a retticá* sau *reddicá prin casa* = *a derettica prin casa;* si prin urmare tonulu correctu e: *rétticu* = *réddicu*, *réttici* = *réddici, réttica*=*réddica*, etc., éro nu: *reddicu, reddici, reddica*, etc.; —compos. *arretticare* se transforma totu asiá in *arreddicare, ardicare;*— compara si it. **rizzare**, d'in **rectiare**); v., d'in sensulu primitivu: *a pune rectu*=*dereptu*, si mai vertosu, *dereptu in susu*, coventulu a desfascioratu una nespusa varietate de insemnari cumu: **regere**, **erigere**, **tollere, effere, extollere; collocare, ordinare; rapere, eripere, corripere, auferre, deportare, asportare; delectum habere; excitare, rebellare**, etc., 1. proprie, a miscá si duce, pune dereptu sau in susu: *a retticá statue unui mare barbatu; a retticá capulu, mânule, petiorele; a retticá cadaverele rigide in petiore si a le redimá de muru; a retticá oclii la ceru, cotra ceru, si a se rogá; retticati oclii si cautati in sore, nu in pamentu; se retticà cortin'a si incepú representationea; pre acellu locu se retticara mai multe case bene construite; a retticá flammur'a, spatele, lanciele; a retticá securea se dea in capu;* prov. si enigm., *d'in una valle aduncа multe ciore se rettica; acerele s'au retticatu de nu se mai vedu; prunculu incepe a se retticá si tiné in petiore; ursii inco se potu retticá in doue petiore; alte bestie se rettica in patru petiore; a se retticá de diosu, de pre patu, de pre scaunu; flacurele se retticara indata si se intensera departe; fumulu se rettica in aeru; obiectele mai usiore ca ap'a se rettica pre faci'a ei; montii rettica crescetele selle peno la nueri; a retticá saccii in carru; a retticá buccatele de pre câmpu, mercile d'in batutura, bannii de la banca; a retticá si incarcá tote d'in casa; omenii de fric'a incursoriloru barbari retticura pre sene, pre ai sei si alle selle, si fugira la monte; retticati celle lingure de diosu; de ce nu retticati celle buccate de pre mésa? rettica pucinu més'a de pandia; a retticá més'a:* α) d'in locu in altu locu: *a retticá mes'a in spinare;* β) a leuá celle puse pre mésa, de ací cu nuanti'a particularia, de a leuá de la unu locu si pune la loculu covenitu: *a retticá lucrurile d'in casa; a retticá patulu, mai vertosu asternutulu; a retticá cartile in biblioteca,* (vedi si *deretticare*); 2. metaforice si in specie, *a)* in sensu analogu si appropiatu de cellu de susu, a inaltiá, essaltá, celebrá, laudá, etc.: *a retticá pre cineva*

www.dacoromanica.ro

la onori, la demnitati, la grade inalte; a se retticá d'in pulberea obscuritatei la gloria si avutía; retticara la tronu in unanimitate pre cellu mai forte de braciu si mai ageru de mente; a retticá pênŏ in ceru cu laude essagerate; a retticá pretiulu, valorea; asiá se rettica si apele; asiá se rettica copillii si se facu omini mari; asiá se rettica noue generationi; asiá se rettica grânele crescundu, etc., *a retticá térr'a la prosperitate si potere; a retticá capulu*, a se mundrí, a se rescollá : *suppusu si umilitu acestu poporu retticà érosi capulu; a retticá nasulu*, a se mundrí forte; si intr. *a retticá d'in sprincene, d'in umeri* = *a retticá sprincenele, umerii;* in sensu propriu si metaforicu; *a retticá stégu nu numai de batalia, de rebellione, ci si a retticá stégu de dissolutione si demoralisare; b)* a face se dispara, a nemicí, a perde, a uccide, sau a leuá, rapí, etc. : *rettica amiciti'a d'intre omini, vei retticá totu farmeculu vietiei omenesci; a retticá cuiva viéti'a; a retticá omeniloru tote libertatile; a retticá cuiva d'in casa tote; latronii retticara si dussera tote; a retticá cuiva mic'a pensione de care se buccurá; retticara omeni si i dussera captivi; archiereulu retticà darulu diaconului; a retticá cuiva tote mediele de traiu; a retticá tote pedicele d'in calle; a retticá tote greutatile; c)* a leuá, prende, stringe, duce, aduná, etc., α) la militia : *a retticá tota junimea pentru óste;* β) pentru adjutoriu in genere : *a retticá pre toti in petiore pentru apperarea sea;* γ) pentru oppositione, rebellione : *a retticá mai multe judecie contra capitale; a se retticá contra ordinea stabilita; a retticá multimea;* δ) forte desu, la inchisore : *capii conjurationei fura retticati in mediulu noptei si dussi la inchisore; d)* a duce, tiné, a fi capace : *carrulu, cantariulu nu rettica atâtu-a; multi omeni nu rettica neci la beutu; nu ti rettica umerii atare greutate; e)* refl. *a se retticá*, in t. s. attinse, si inco : *a se retticá* = a cresce, a se iuflá, a se marí, etc. M.—(E probabile si etymologi'a *red-æquare* = *rediquare, redicare.* L).

RETTICATA = *reddicata* = *redicata*, s. f., vedi *retticatu.*

RETTICATORIU = *reddicatoriu* = *redicatoriu,-tória*, adj. s., **tollens, extollens; efferens, auferens**, etc., care *rettica* sau *reddica.*

RETTICATU = *reddicatu* = *redicatu,-a*, adj. part. s. d'in *retticare*, 1. in género, in t. s. verbului *retticare*, **sublatus, elatus, editus, ablatus**, etc. : *manule curate retticate la ceru impaca diei; libertatea retticata totoru; medie de retticatu si arruncatu petre; retticatulu cu manule vostre nue de adjunsu; sorele retticatu pre orizonte; capitanulu retticatu pre scute la poterea superma;* 2. in specie, s. f., *retticata, a)* actione de *retticare* = **sublatio, elatio; b)** despre merci si alte lucruri assemini, **universa mercium venditio vel emtio**, leuare, comperare sau vendere in totu a certoru merci, applicata mai allesu cu prep. *cu : cu retticat'a* = **summatim, universim:** *a comperá, vende cu retticat'a*, oppositu la : *cu ammenutulu, cu menutisiulu, cu buccat'a;* ca adv. inse, *pre retticate*, pote leuá celle mai multe d'in insemnarile lui *retticare.*

RETTICATURA = *reddicatura* = *redicatura*, s. f., **elatio, altitudo, excelsitas, tumulus;** actione de *retticare*, déro mai vertosu effectu allu acestei actione, mai allessu in sensu concretu, ceva *retticatu : retticature de pamentu, una retticatura de pamentu destullu de inalta; retticatur'a collinei merge lenu si pre nesentite; retticaturele de greutati mari adducu surpature.*

1 RETUNDERE, v., vedi *retondere.*

2 RETUNDERE, *retunsi* si *retunsei, retunsu* si *retusu*, v., **retundere**, (comp. *pertundere*); 1. a *tunde* = bate érosi, a bate de repetite ori : *tunde si retunde ferrulu pênŏ ce e caldu;* 2. a face se perdia ascutitulu, proeminenti'a : *retundemu securile, cutitele, cuspidile lancieloru;* de ací metaforice : *a retunde prea marea ardore a imprudentiloru, insolenti'a impudentiloru, ascutit'a limba a calumniei; a retunde furi'a, meni'a, impetulu erumpitoriloru.*

www.dacoromanica.ro

1 RETUNSU,-*a*, adj. part., d'in 1 *retundere*, **retonsus**; vedi *retonsu*.

2 RETUNSU,-*a*, adj. part. d'in 2 *retundere*, **retusus**.

* RETUSU,-*a*, adj. part., din 2. *retundere*, **retusus** : *secure retusa, custure retuse ;* metaforice : *ardorea de bellu e forte retusa; sensuri retuse prin abusu de voluptati libidinose.*

RETYPARIRE = *retiparire,-escu*, v., **rursus typis mandare**; a *typarí* érosi, d'in nou : *a retyparí collele si paginele cu prea multe errori si defecte essite de sub prelu.*

RETYPARITU, = *retiparitu,-a*, adj. part. d'in *retyparire*.

RETYPARITURA = *retiparitura*, s. f., actione si mai vertosu effectu allu actionei de *retyparire*.

REU, adj. s. adv., (d'in **reus**; compara si it. **reo, rio**, isp. port. **reo**, prov. **reu**), **malus**, subst. **malum, maleficium**, adv. **male**; contrariu la : *bonu, bene*, in tota vast'a loru estensione de intellessu: I. ca adj. (f. *rea*, pl. *relle*), A. in genere, care nu are perfectionea genului seu, care e defectivu in unu sau mai multe respecte, 1. de lucruri: *a)* materiali : *d'in sementi'a rea nu nasce nemica bonu; clima rea, arme relle, vinu reu, voce rea, orologiu reu, relle instrumente, buccate câtu se pote de relle; b)* spirituali : *rea judicata, idee relle, argumente câtu se pote de relle, causa rea, a fi apperatoriu totoru causeloru relle; d'in relle appetite si motive; reu canticu, relle dispositioni;* 2. de persone si animali: *tata reu, invetiatori rei, reu si nesufferitu cantatoriu, relle cantatatorie de opere avemu estu tempu; boi rei, calli si mai rei; câne reu si de datu corbiloru; e rea economa mulierea ce cogita numai la ornamente si petreceri; rei luptaci, si mai rei capitani; cineva pote fi reu geometru, reu calculatoriu;* B. in specie, cu respectu la alte fientie differite de cea calificata prin conventulu in cestione, 1. *reu* = care nu serve la ceva, nu e aptu, capace, sufficiente, etc., *a)* fora obiectu (ce se pote inse usioru intellege) : *apa rea* (subintell. *de beutu, de spellatu camesie*, etc.); *reu judicatoriu, rea maiestria, reu pretiu, rea mercede, reu calcionariu, relle cosutoresse; b)* mai desu cu obiectu espressu, in specie cu *de*, mai raru cu alte prepositioni : *pomele verdi sunt relle de mancare; pandia rea de camesie ; callu reu de callaría, tempu reu de callatoría; cineva e reu de un'a sau de alt'a, pote fi reu de tote;* mai vertosu cu unu supinu : *apa rea de beutu, de spellatu camesie, de fertu legumine, vestimente relle de portatu iérn'a, si mai relle de portatu véra, relle de tómna ca si de primavéra, relle de totu tempulu;* apoi in locutioni ca : *omu reu de gura, reu de lucru*, etc., differite de : *omu cu gura rea, de gura rea; unu omu reu de gura vorbesce totu de a un'a de reu; unu omu cu gura rea e si ellu unu maledicente, déro pote fi si cu gur'a plena de amaru, sau de vapore, de gustu neplacutu, pote avé in fine gura cu denti stricati; unu callu e reu de gura, candu nu suffere bene frenulu in gura, e sau prea molle sau prea tare de gura; totu asiá e si callulu de gura rea; omu reu de mâna = omu bonu de mâna*, adeco : α) furu, β) inse si incapace de a face ceva cu mân'a, si greu de mâna; *omu reu la ânima, la suffletu*, etc., espremu calificationi morali, de cari mai la valle, inse differite intru câtu-va de : *omu reu de ânima, de suffletu;* 2. *reu* = neplacutu, defavorabile, infecundu, contrariu, neferice, supperatoriu, amaritoriu, tristu, etc. : *in relle tempuri traimu, callaría rea, semne relle, venturi relle ne batu la aria; tempulu fu asiá de reu in câtu nu se potù capitá neci sementi'a arruncata in pamentu; pamentulu reu nu recompensa laborea; reu si terîbile fu finitulu vietiei acellui omu; sub relle stelle ne amu nascutu; sépte anni rei si de mare seccita; a se afla in rea positione, in grelle si relle impregiurari; ânima rea* = **ægritudo** : *a moritu de ânima rea; de ce ai ânima rea?* 3. *reu* = tare, potente, energicu, violentu, periculosu, perniciosu, nesufferitu, etc., candu sta pre longa covente ce si elle insemna ceva *reu : rea batalia, relle morsicaturi, buba rea, relle catelle, reu callu; reu venenu;* C. in sensu morale,

www.dacoromanica.ro

1. in genere, care cu volientia si conscientia se abbate de la legea morale, sau face altui-a vettemare : *celli rei voru eredí suppliciele eterne; portare rea, fapte relle; fapta rea reu adduce; omenii rei urrescu pre celli boni; suffletu reu, ânima rea, omu d'in natura reu, reu de suffletu, reu la suffletu, suffletu reu de omu* = *reutate de omu; reu cogitu, a pune cuiva reu cogitu; rea volientia, d'in rea volientia*, etc., si pentru animali, la cari prin *reu* se intellege numai *violentu, vettamatoriu*, etc. : *câne reu*, care musca; *callu reu, boi rei*, cari impungu, déro si mai vertosu in sensurile mai susu indicate : *boi rei*=boi macri, debili, inutili; 2. in specie, *a) reu*=*injustu, nedereptu : celli mai avuti sunt adesea celli mai rei; asiá se buccura, in reutatea loru, si la ce are unu pauperu; ne despolia judicii rei si fora sensu de justitia;* inse : *judicatoriulu reu nu numai face nedereptate, ci se pórta si reu cu celli ce are a judicá; unu medicu reu e si ignorante de alle medicinei, déro si aspru, ineffabile; b) reu*=*improbu : asiá de reu si misellu co e capace se te inselle pre facia, nu numai in ascunsu; c) reu*=aspru, prea aspru, crudu, barbaru, impolitu, inurbanu, etc. : *rei invetiatori cotra scolarii loru; tata reu cotra copillulu seu; nu fiti rei cu celli miseri; d) reu*=fora misericordia, fora indulgentia, fora benevolientia, illiberale, etc. : *domnu reu cu toti servitorii; vorbe relle si aspre pentru bietii cersitori;*—II. ca subst., A. personale : *cellu reu, cea rea, celli rei, celle relle*, mai neci una data : *reulu*, etc., (compara *bonu*) : *celli rei facu totoru-a reu; nu te aduná cu celli rei : cu cellu reu, reu vei fi; d'in celle doue mulieri, care e cea mai rea si neimpacata?* inse neci una data absolutu : *cea rea, celle relle;* B. ca mai estensu in intellesu de subst. reale, *reulu, unu reu*, pl. *relle-le* si *celle relle*, cu acelle-asi, differentie ce stau si intre classic. **malum, mala,** (de cari vedi si *bonu, bene*), si a nome : 1. sing. *reulu, unu reu,* oppositu essactu la : *benele, unu bene, a)* absolutu si in genere : *reulu supremu, connoscenti'a benelui si a reului; numai omulu scie destinge reulu morale de benele morale; reulu si benele au fostu puse in multe systemate filosofice si religiose ca doue principie; benele tende a sterpí reulu; principiulu reului ar fi diavolulu sau ceva assemine; animalile d'in instinctu fugu de reu, evita reulu relativu la densele; reulu pentru omu e physicu sau morale; reulu morale e vitiulu, reulu materiale sta in lipsele de celle necessarie naturei physice a omului; a fi geniulu reului e a amá reulu pentru reu; reulu ideale, reulu reale; pote pentru debilitatea omenesca nu ar fi bene fora reu; omulu pare d'in natura mai applecatu la reu de câtu la bene; b)* in specie, α) despre intellegentia : *a crede in reu, a crede co la reu e destinatu; a cogitá reulu altui-a, a precogitá unu mare reu cuiva; nu ti am cogitatu neci una data reulu;* locut. *a leua in nome, a nome de reu*, sau simplu : *a leuá a reu, ca reu*=*a intellege reu*, pre dosu, sau : a se supperá : *tote câte faci si dici acestui omu, le liéa a nome de reu;* β) despre partea morale, practica : *la reu nu se responde cu reu, co-ci nu e permissu de legea divina a face reu pentru reu; prin recusarea de a mi impromutá câtu ti am cerutu, mi ai facutu mare reu; nu ti vremu reulu, ci altii vreu si dorescu reulu vostru; se nu faci neci una data si neminui reu;* locut. *a leuá cu reulu : nu leuati neci vitele cu reulu ;* si in genere : *cu reulu nu faci nemica, cu reulu nu se indupleca altii la voliele vostre;* de ací : *cu reulu*=cu violentia; *reulu e, co nu am ascultatu de bonele consilie alle celloru prudenti;* γ) morbu, doreri : *reulu de capu; reulu nu se vindica cu palliative; sentiu unu mare reu de stomacu; reulu a scadutu la petiore, déro e mai intensu la mâne; mi e reu; d'in reu merge in mai reu;* δ) *reu* = *facere* de *reu*, vettemare, supperare, stricatione, etc. : *locustele au facutu multu reu grâneloru; unu facutoriu de reu cauta a face reulu si fora utilitate pentru densulu; reu addussu interessiloru, averei, onorei cuiva,*—se nu se ammestice *reu* ca adj. cu *reu* ca adv., (vedi mai diosu la III., compara si *bene*); — 2. cu pl.

www.dacoromanica.ro

relle, celle relle, in tote sensurile adiectivului, asiá co *reu* = vitiu, defectu, vettemare, stricatione, supperare, sufferentia, miseria, etc. : *unu reu e urmatu de alte relle; se acceptàmu de la Domnedieu rellele ca si bonele; nu unu reu, ci tote rellele ne ati facutu, si alte relle ne ati mai face, deco ati poté; rellele pauperțitii, rellele climei, rellele morbului; allege d'in tote rellele pre cellu mai pucinu reu;* — III. ca adv., opp. accuratu la *bene*, A. in genere : *agri reu lucrati, case reu edificate; militia reu armata, reu investita, reu nutrita, reu essercitata; a invetiá reu lectionea, a scrie reu, a vorbí si mai reu una limba; a precepe reu pre cineva e mai reu de câtu a nu lu precepe de locu; a dormí reu; a bee si mancá reu;* B. in speciale, 1. in modu supperatoriu, nefericitu, miseru, amaritu, grave, violentu, escessivu, nesufferitu, in modu damnosu, etc. : *negotiulu merge reu, vendiarea merge si mai reu; a jacé reu, a patí forte reu; ne dore reu capulu; reu ne vine ori-cumu sedemu si ori-cumu dormimu; a vení reu*, nu numai : α) in genere, a sufferí de corpu, β) a sufferí in suffletu, ci si in specie, γ) a se sentí morbosu; *a traí reu cu mulirea; a se bate reu, a bate pre cineva reu; a bee reu*, nu numai : α) a *bee* vinu reu, apa rea; ci si β) a *bee* multu, fora mesura, (compara si *bene*); *carnea e reu sarata; a cautá reu, a se uitá reu la cineva*, α) a cautá strambu, β) a cautá cu supperare, cu invidia; 2. in intellessu morale : *faceti bene celloru ce ve facu reu; nu de frica penei se nu faci reu; a cogitá reu*, α) contra logica, β) a precogitá se vetteme; *a se portá reu in functionea sea, cu inferiorii sei, cu superiorii, mai allessu cu celli miseri si amariti; a vorbí de reu*, differitu de : *a vorbí reu* in genere, a vorbí incorrectu sau a vorbi fora judicata, inse : *a vorbí reu de cineva*, are mica si delicata differentia de : *a vorbí de reu pre ceneva* = a defaimá, calumniá; *a dice reu*, opp. la : *a dice bene : déco dicu reu, probedia co dicu reu; a se deprende reu, a se invetiá si mai reu; se invétia cineva cu lenea, cu beti'a, cu alte vitie; reu ati facutu de ati plecatu fora scirea nostra; reu faci co nu inveti neci lucri ceva;* 3. mai cu tote verbele, in cari intre si *bene : siéde reu se faceti asiá; nu ti siéde reu acestu vestimentu* sau *cu acestu vestimentu ;* inse : *sedemu reu diosu; toti ai casei sunt reu, toti sufferindu de friguri; ordiele stau reu, si mai reu stau grânele; nu esti reu in acestu ornatu; reu de dormitu pre pétra; a se aflá reu; elli sunt reu cu tóta lumea, sunt reu chiaru cu famili'a loru; a face reu* are insemnari corresponditorie mai la tote celle ce are locutionea : *a face bene*, (vedi *bene*.)

REUETIA s. f.; (pronun. si *reietia*), cu acellu-asi intellessu, la Macedo-români, ce are si form'a : *reutate*.

REUMATISMU, etc., vedi *rheumatismu*.

REUNIONE, s. f., (fr. **réunion**); actione de *reunire : reunionea budieloru, reunionea sociiloru despartiti;* metaforice : *reunionea spiriteloru, ânimeloru in discordia;* in genere, adunare, societate, mai multi strinsi impreuna pentru negotie sau pentru pertreceri : *reunione de invetiati, de amici, de familie vecine, pre iérna mai vertosu se facu dese si numerose reunioni.*

REUNIRE, *-escu*, v., (d'in *re-* si *unire*), **disjuncta iterum conjungere**, *colligere;* (fr. **réunir**); a *uní* érosi, si de ací, a stringe, aduná : *a reuní amicii departati; a reuní partile desprense de totulu loru; a reuní pre celli mai illustri ómeni in casele selle; vecinii se reunescu a dese pre la casele fia-carui-a d'in ei.*

REUNITU, *-a*, adj. part. d'in *reunire*, (fr. **réuni**).

REUSSIRE, v., vedi *reessire*.

REUTATE, s. f., **malitia, malignitas, improbitas, pravitas**; calitate de *reu*, 1. in genere : *reutatea vorbirei, vestimenteloru, mancarei; reutatea canelui, grâneloru, reutatea remedieloru, bubeloru*, etc.; 2. in specie : *reutatea omului; reutatea barbarului, paganului; a face reutate; reutatile vostre au trecutu ori-ce mesura.*

REUTATIA, (pron. *reutatía*), s. f., **malitia, malignitas**; dispositione la *reutate*,

www.dacoromanica.ro

de sí nu are ceva grave, ci vine mai multu d'in vivacitate si nebonía, cumu si fapta venita d'in acésta dispositione: *reutatie de copilli nebonatici*, inse: *reutatía de muliere artificiosa pote fi si grave;* vedi si *reutatione.*

REUTATIONE, (*reutaciune*, in locu de *reutatitione* d'in *reutatitu* de la *reutatire*), s. f., **malitia, malignitas;** cu sensu mai energicu de câtu allu formei *reutatía*, co-ci: *reutatí'a e numai virtuale, éro reutationea e actuale; reutationea se manifesta prin acte de reutate, cari au de scopu a supperá, invenináprecineva; reutationea de muliere rea suppera cu multu mai reu de câtu reutatí'a de copillu; ce reutatione de paganu!*

REUTATIOSU,-*a*, adj., **malignus;** plenu de *reutatía* sau de *reutatione*, de *reutate: copilli reutatiosi, mulieri reutatiose; omu mai reutatiosu n'am vedutu.*

REUTATIRE,-*escu*, v., **pejus, deterius facere; pejorem, deteriorem fieri; acerbare, exacerbare;** a face mai reù, a se face mai reu; a invenináa supperá forte, a amarí, etc.; vedi *inreutatire.*

REUTATITU,-*a*, adj. part. d'in *reutatire;* **pejor, deterior factus; acerbatus; exarcerbatus;** vedi si *inreutatitu.*

REVEDERE, v., (se conjuga ca v. *vedere*), **revidere,** (fr. **revoir**); 1. a *vedé* érosi, a *vedé* d'in nou: *a revedé loculu natale;* formule de salutare: *se ne revedemu, la revedere;* 2. a cercetá d'in nou, si in genere, a essaminá, cercetá cu ammenuntulu: *a revedé una parte de armata, tota armat'a, casarmele, institutele de sanetate publica; a revedé pentru ultim'a óra opulu de typaritu.*

* REVEGERE, v., (se conjuga ca v. *vegere*), **revehere;** 1. a *vege*=carrá transportá érosi; 2. mai vertosu, a carrá in apoi, a adduce inderetru.

* REVELANTE, adj. part. pres., **revelans,** care *revela: cartile revelanti natur'a divina.*

* REVELANTISMU, s. m., (fr. **révélantisme**); doctrina, systema ce are de principiu *revelationea divina;* vorbindu mai vertosu de systemate filosofice ce pleca de la acestu principiu.

* REVELANTISTU,-*a*, s. pers., (fr. **révélantiste**); care se tine de *revelantismu.*

* REVELARE, v., **revelare,** (fr. **révéler**;—d'in *re*-si *velare*); a desvelí, descoperí, dá pre facia, a espune vederei, 1. in genere: *a revelá capulu, peptulu, frontea, faci'a, carrulu, arc'a, cadaverulu;* metaforice: *a revelá orditurele conspirationei, secretele private, arcanele politice; tempulu revela tote si celle mai ascunse; a revelá confessoriului ânim'a sea; mórtea pote revelá arcanele vietiei; a revelá tota miselli'a portarei selle; a revelá pre toti complicii sei;* 2. in specie, de Domnedieu si de legea divina: *Domnedieu se revelà prophetiloru; ellu revelà volienti'a si legea sea.*

* REVELATIONE, s. f., **revelatio,** (fr. **révélation**); actione de *revelare,* precumu si effectu allu acestei actione, 1. in genere: *revelationea conspirationei si capiloru ei; revelationea arcaneloru private sau publice; revelationea compliciloru; a face revelationi gravi asupr'a ministriloru; revelationea ânimei, cogiteloru selle;* 2. in specie: *revelatione divina; revelationile facute prin inspirationea prophetiloru; revelatione directa, transmissa; revelationea crestina, judana; revelationea lui santu-Joanne; a crede in revelatione; tota auctoritatea scripturei jace pre revelatione; diu'a revelationei e diu'a judeciului de apoi.*

* REVELATORIU,-*tória*, adj. s., **revelator,** si **revelatorius,** (fr. **révélateur**), care *revela,* sau serve a *revelare: revelatorii crimei si auctoriloru ei; indicie revelatorie de ce s'a pertrecutu sau are se se pertreca.*

* REVELATU,-*a*, adj. part., **revelatus,** in s. verbului: *religione revelata; arcane revelate.*

* REVELLERE, v., (se conjuga ca v. *vellere*), **revellere;** a *velle*=smulge érosi, a smulge, rupe d'in nou, cumu si a smulge in deretru, a smulge ceva infiptu: *a revelle sagettele, incuniatorile, flammurele.*

REVENDERE, v., (se conjuge ca v. *vendere*=*vindere*), **revendere;** a *vende* érosi, a *vende* celle comperate; *a re-*

www.dacoromanica.ro

vende cu ammenutulu ce s'a comperatu cu redicat'a.

REVENDUTU,-*a*, adj. part. d'in *revendere*, **revenditus**.

REVENIENTE, adj. part. pres., **reveniens**, care *revine*.

REVENIRE, v., (se conjuga ca v. *venire*), **revenire**, (fr. **revenir**); 1. a *vení* érosi, a *vení* de-a dou'a óra; 2. mai vertosu, a *vení* inapoi, inderetru, a se intorce, *a)* proprie : *revinu a casa triunfatori; essiliatii revenira in patria; a revení la penatii-sei; passerile peregrine revinu la vechiele loru cuiburi; esse d'in casa demaneti'a si revine sér'a se se culce; b)* metaforice, *α'*) in genere : *revinu acelle-asi tempuri, alle annului, revinu florile cu primavér'a; érb'a taliata revine; sorele si alte stelle revinu la orizonte; febrea, ca si unu attacu de apoplessía, pote revení; sanetatea inco pote revení; lucrurile puse in mente si uitate revinu de assemine in mente; dupo digressioni lunge revine narratoriulu la firulu coventului seu; adesea revenimu pre alte càlli acollo de unde amu plecatu; asiá poporele revinu adesea la vechiele datine si institutioni;* β') in specie, *α) a si revení in sene, a si revení in sentiri, a si revení in fire*, inse sí simplu : *a si vení in sene, in sentire, in fire;* β) a *vení* érosi la starea pristina, a se restabilí, a se intramá, a se insanetosiá, etc.; γ) a repetí celle disse, şau, ca si susu, a vení, dupo una digressione, la subiectulu vorbirei ; δ) a se corege, a se desdice : a *revení d'in errorile, ratecirile selle;* ε) a se covení, a se cadé : *d'in totu castigulu mie revene a dou'a parte;* 3. *a revení*, si refl. *a se revení*, (pre a locure chiaru cu forme incarcate : *revenescu, revenesce, se revenesce*, etc.), *a)* trans., *α)* in specie, **humectare, madefacere, rorare, aquæ guttis aspergere**=a udá, a udá cu pucina apa sau altu licidu, a molliá : *a revení tabaculu, co-ci nerevenitu se sférma si nu se talia bene ; a revení florile; fora pamentu totu dea un'a revenitu florile se ussuca si moru; camesiele revenite sunt nesanetose;* β) in sensulu generale allu coventului *revenire*, **refrigerare, reficere**=a recorì, usiorá, recreá, a face se si *revina in fire*, se reintre in stare pristina de potere si vigore, etc. : *a revení bietele flori langedite de multa caldura; a si revení ânim'a lessinata de fame; a se revení de fatiga prin pucinu repausu; a revení casiulu* se pote referí si la intellessulu precedente, *pentru co revenierea casiului se face prin ponerea la umeditate; b)* intrans. *a revení*, si cu mai multa energia refles. *a se revení*, **humere; humescere, madere, madescere, revirescere, revalescere**, in tote insemnarile ce s'au indicatu la form'a transitiva : *tabaculu se pote revení bene in cuteie de ferru albu puse in locu umedu, parietii ce revenescu sunt periculosi sanetatei; casiulu revenesce in cave;* inse si cu intellessu de *rancidire : untulu se pote revení in acestu locu*, (comp. si fr. **revenir** cu acellu-asi intellessu, cumu si isp. **revenirse**).

REVENITU,-*a*, adj. part. d'in *revenire*, in t. s. verbului : *aratorii reveniti de la câmpu; sorele revenitu la punctulu de plecare; camesie revenite; revenimentulu tabacului de taliatu.*

REVENITURA, s. f., **reviniendi actio**, (fr. **ravenue** si **revenure**), **humectatio, madefactio, uvor, mador;** actione de *revenire*, cumu si effectu allu acestei actione, mai allessu in sensu concretu cu insemnarea verbului *revenire* de sub 3. : *revenitur'a parietiloru e periculósa sanetatei; revenitur'a tabacului, pamentului d'in ollele cu flori, a pèrului cu unsori, a casiului prea uscatu.*

* REVENTARE, v., **reventare**, intensivu d'in *revenire*.

1 REVENTU, s. m., vedi *rhabarbara*.

2 REVENTU, s. d'in *revenire*, **reventus** : *reventulu celloru dussi in callatoría.*

* REVERBERANTE, adj. part., **reverberans**, care *reverbera : table metallice reverberanti de lumina.*

* REVERBERANTIA, s. f., actione de *reverberare.*

* REVERBERARE, v., **reverberare**, (fr. **réverbérer**); 1. a *verberá*=bate érosi; 2. déro mai vertosu : a *verberá* = bate, impinge inapoi : *murii reverbera*

www.dacoromanica.ro

lumin'a ardentelui sore; tablele de metallu reverberu lumin'a lampeloru; scopellele reverbera furiosele unde.

* REVERBERATIONE, s. f., (fr. **réverbération**); actione de *reverberare*, mai allesu despre lumina, caldura, sonu, etc.: *reverberationea radieloru sorelui, caldurei si luminei focului; reverberationile vocei d'in tote vàllile vecine.*

* REVERBERATU,-*a*, adj part., **reverberatus**, in s. verbului.

REVERDIRE, v., **revirescere**, a *verdí* érosi, vedi si *reinverdire.*

* REVERENDU,-*a*, adj., **reverendus**, (fr. **révérend**), care e demnu de *reverere: reverend'a innocentia a copillariei; reverendele betranetie;* mai vertosu ca titlu de onore la persone basericesci: *reverendulu parente, reverendii parochi;* in acestu intellessu si in superlativu: *reverendissimu*, **reverendissimus**, (fr. **révérendissime**): *reverendissimii prelati.*

* REVERENDISSIMU,-*a*, adj., vedi *reverendu*, cotra finitu.

* REVERENTE, adj. part., pres., **reverens**, care *revere.*

* REVERENTIA, s. f., **reverentia**, (fr. **révérence**); calitate si actu de *reverente*, respectu covenitu; *reverentia se cade se arettamu fia-carui-a, déro mai allesu celloru virtuosi; reverentia cotra judici, cotra invetiatori, cotra locurile sante; a vorbí, a se portá cu reverentia, fora reverentia; a cere fora neci-una reverentia;* manifestare esterna a acestui sentimentu, care are approape valorea unui complementu, inchinatione machinale: *a face multe reverentie; celli ce salta impreuna si facu reverentie la diverse momente all' saltului; candu se despartu omenii si facu de dssemine reverentie;* ca titlu la persone basericesci: *reverenti'a sea parentele parochu.*

* REVERENTIOSU,-*a*, adj., (fr. **révérencieux**), plenu de *reverentia*, mai vertosu: plenu de *reverentie*, prea ceremoniosu, umile, etc.

* REVERERE, *reverui, reverutu* si *reveritu*, v., **revereri**, (fr. **révérer**); a onorá, respectá, a avé profundu respectu, amore si tema de cineva sau ceva: *reveremu pre parenti; omenii reveru santii, suntemu detori a revere mai vertosu virtutea, innocenti'a.*

REVERSARE, v., (**reversare**), **iterum fundere, iterum vomere; effundere, profundere, diffundere; exundare, redundare, dissipare, spargere;** 1. a *versá* érosi: *vérsa si revérsa vinulu d'in cupe; vulcanulu incetasse de a versá lave; déro incepù apoi a reversá si cu mai multa furia;* metaforice: *ei si reversara meni'a pre noi;* 2. a *versá* preste margini, si de ací, a *versá* cu abundantia, a respande, resipí, innecá, inundá, etc., *a)* proprie: *ap'a se infla in ferbere si se revérsa d'in caldari; riurele inflate de multe plouie reversara apele selle pre tota campâni'a; unu torrente de barbari se reversà d'in terrele vecine in alle nostre; se seminati grânele mai reversate; grânu reversatu, ordie reversate, padure reversata, in care arborii sunt reversati; b)* metaforice: *Domnedieu se si reverse misericordi'a sea asupr'a nostra; cellu liberale revérsa benefacerile selle pre toti câti lu incongiura;* in specie, despre lumina, **illucescere**: *sorele revérsa lumin'a sea in immensulu spatiu allu universului; una lumina abundante se revérsa d'in marile candelabre;* mai allessu: *se revérsa diu'a*, si unipersonale: *se revérsa de diua, se revérsa diorile*, si: se *revérsa de diori; in reversatulu de diua, de diori;* déro si despre alte fluide: *se revérsa aerulu in tote casele, se reversasse negur'a pre toti montii.*

REVERSATU,-*a*; adj. part. s. d'in *reversare: riuri reversate, reversatulu dillei.*

REVERSATURA, s. f., **exundatio, diffusio**, etc., actione, déro mai vertosu resultatu allu actionei de *reversare: reversaturele fluviului;* si locu unde se *reversa* ape: *reversaturele marei*, (vedi si *versatura*).

* REVERSIBILE, adj., (fr. **réversible**), ce se pote *revertere;* in specie: *pensione reversibile, privilegie reversibili si la altii.*

* REVERSIBILITATE, s. f., **réversibilité**); calitate de *reversibile: reversibilitatea unei dote.*

www.dacoromanica.ro

* REVERSIONE, s. f., **reversio**, (fr. **réversion**); actione de *revertere*, 1. in genere : *reversione d'in calle; reversionile regulate alle tempuriloru annului;* 2. in specie : *a) reversione de covente ce revinu cu sensu differitu; reversionea unui coventu d'in loculu ordinariu; b) reversionea unui dreptu, unei pensione, unei dote, unei donatione la cellu care a dispusu de elle in favorea altui-a.*

* REVERSU,-*a*, adj. part. s. d'in *revertere*, **reversus**, (comp. si fr. **revers**), 1. in genere : *essiliatii reversi in térra; reversulu verei, reversului sorelui;* 2. in specie si metaforice, ca subst. m. reale concr., *reversu-lu*, pl. *reverse-le*, partea sau laturea intorsa, dosulu : *a) reversulu mânei, reversulu monetei; b) reversulu vestei; reversele maniceloru; c) a lovi armat'a în reversu, de reversu*, in costa, in latura; 3. in sensu ideale, contrarietate, disgratia, reu, nevolia, *adversitate : reversele fortunei; a cercá si patí multe reverse.*

* REVERTERE, *reversi* si *reversei*, *reversu*, v., **revertere**; a *verte* inapoi, inderetru, a intorce, mai raru cu sensu transit., si mai desu cu cellu intransitivu de : a *se intorce*, **reverti**, a revení, a vení in deretru, 1. proprie : *nu veti reverte currendu d'in callatoría; se revertemu a casa; ai nostri reversera in fuga;* 2. metaforice : *vocea scapata d'in gura nu mai reverte; a reverte la sanetate, in grati'a cuiva;* in specie *a reverte unde a lassatu vorb'a;* in sensu mai generale : *a reverte oclii in tote partile.*

REVESTIRE, v., **revestire**, (fr. **revêtir**); 1. a *vestí* érosi : *a revestí imaginile despoliate de avutiosele loru stofe;* 2. metaforice, a *vestí* cu *vestimentulu* cerutu, covenitu, si a nome, *a)* in genere : *a revestí pre celli nudi, pre celli pauperi; a revestí cas'a mortului cu negru; a se revestí de serbatore, de ballu, de doliu; a revestí imaginile santiloru cu vele superbe; a se revestí de miressa;* prin una mai mare estensione : *a revestí murii cu tapete; a revestí arí'a cu unu bonu stratu de arena; a revestí vasulu cu plumbu; a revestí coperimentele si purietii cu frondia verde; pamentulu se revestí cu verdetia si cu flori;* in sensu ideale : *a revestí frontea eroiloru cu gloria si immortalitate; tota fienti'a ei e revestita cu formosetia, gratia si candore;* mai departe : *a revestí forme noue* = *a se revestí cu forme, sau in forme noue; fluturulu reveste alta forma; sub penn'a unui scriptoriu de geniu ideele celle mai abstracte revestu colori viue; a si revestí ideele cu colori splendide; b)* in specie, a *investí*, a conferí, deferí cuiva una functione, unu titlu, una demnitate : a *despoliá pre altii de functionile loru si a revestí cu acelle-asi pre favoriti.*

REVESTITU,-*a*, adj. part., **revestitus**, (fr. **revêtu**).

* REVIBRARE, v., **revibrare**; 1. a *vibrá* érosi; 2. a responde cu *vibrare la vibrare : ânima la ânima revibra.*

* REVIBRATIONE, s. f., **revibratio**, actione de *revibrare.*

* REVIBRATU,-*a*, adj. part. s., **revibratus**, in s. verbului.

* REVICTIONE, s. f., **revictio**; actione de *revincere*, in specie : *revictionea assertioniloru adversariului.*

* REVIGORARE, v., (fr. **revigorer**, si **revigourer**); 1. a redde *vigorea*, a dá érosi *vigore;* 2. a marí *vigorea*, a dá mai multa *vigore : a revigorá ânimele.*

* REVILIRE, v., **revilescere**, **rursus vilem reddere**, a face érosi *vile;* a se face sau devení érosi *vile : revilescu prin usu celle cu ardore dorite.*

REVINCERE = *revingere*, v., (se conjuga ca v. *vincere* = *vingere*), a *vince* érosi, 1. proprie : *cu acestu planu fura revinse catervele rebelliloru;* 2. a contradice, a derimá argumentele adversariului : 3. fig. *cumu potu oclii revince urechiele, sau urecliele revince oclii! a revince mentionile, assertionile nefundate, tote calumniele, accusationile, incriminarile.*

* REVINCIBILE, adj., **revincibilis**; care se pote *revincere : assertioni revincibili.*

* REVINCIRE, v., **revincire**, (*vincire*, popul. pentru luntri si alte vase de plutitu); 1. *a vincí* érosi : *a revincí luntrile érosi crepate; a revincí modiorele roteloru cu crecuri de ferru, co-ci vincite*

www.dacoromanica.ro

cu cercuri de nouelle nu tinu indelungu; 2. a *vincí* inapoi, inderetru, in diosu : *navi revincite cu catene de ferru;* metaforice : *a revincí ânimele prin amóre; a si revincí pre multi prin beneficie; unu principe si revincesce poporele prin interessea ce le porta.*

REVINDERE, *revindutu;* vedi *revendere, revendutu.*

REVINDICARE, v., 1. **iterum sanare,** a *vindicá,* érosi : *se nu mai cadi in morbu dupo ce te ai revindicatu;* 2. **iterum vindicare,** si in genere, **vindicare,** (fr. **revendiquer**), a cere inderetru ce i s'a leuatu, a reclamá allu seu : *a revindicá callulu furatu, a revindicá mobilile rapite; a revindicá una ereditate, documente substrasse; a si revindicá drepturile calcate sau recusate;* metaforice : *fortun'a revindica mare parte d'in glori'a bellului.*

REVINDICATIONE, s. f., (fr. **revendication**); actione de *revindicare,* 1. *revindicationea cellui recadutu in morbu;* 2. *revindicationea unui dreptu calcatu.*

REVINDICATU,-*a*, adj. part. sup. d'in *revindicare,* 1. *revindicatu se nu mai recadi in acellu-asi morbu;* 2. *drepturi revindicate pre calle legale.*

* REVIRESCERE, v., **revirescere;** 1. proprie, a reinverdí; 2. metaforice, a reintenerí, a reinfloří, a recapitá poterile selle.

* REVISERE, *revisui, revisutu,* v., **revisere;** 1. a *vedé* érosi; 2. a cercetá érosi, a visitá d'in nou; a cercetá, considerá, etc.

* REVISIONE, s. f., **revisio,** (fr. **révision**); actione de *revedere,* 1. in genere: *revisionea acelloru-asi locuri si persone;* 2. in specie : *revisionea armatei in totu sau in parte, revisionile facute scoleloru; revisionea computeloru; revisionile date opereloru de typaritu; revisionea listeloru electorali; revisionea arceloru, scrinieloru cuiva.*

* REVISITARE, v., **revisitare,** (fr. **revisiter**); a *visitá* érosi; a *visitá* desu si de repetite ori.

REVISORIU,-*soria,* adj. s., (fr. **reviseur**), care *revede : revisoriu de compute, de scole; revisorii sunt detori a rapportá la superiorii loru.*

REVISU,-*a*, adj. part. d'in *revedere,* **revisus,** revedutu : *computele revise.*

REVIUERE=*revivere,* v., (se conjuga ca v. *viuere* = *vivere*), **revivere, reviviscere,** (fr. **revivre**); a *viue* érosi, a revení la viétia, a *inviue,* a *inviuá : potu reviue plantele, potu reviue si poporele.*

* REVIUIFICARE=*revivificare,* v., **revivificare,** (fr. **revivifier**); a face érosi *viuu* = *vivu,* a *vivificá* érosi : a *revivificá ânim'a, sangele, colorile, amorea, urr'a,* etc.

* REVIVIFICATIONE, s. f., **revivificatio,** (fr. **revivification**); actione de *revivificare : revivificationea conversationei.*

* REVIVIFICATU,-*a*, adj. part., **revivificatus;** in s. verbului.

* REVOCABILE, adj., **revocabilis;** care se pote *revocare : decretele fatului nu su revocabili; damnu irrevocabile.*

* REVOCABILITATE, s. f., (fr. **révocabilité**); calitate de *revocabile.*

* REVOCANTE, adj. part. pres., **revocans,** care *revoca.*

* REVOCARE, v., **revocare,** (fr. **révoquer**); 1. a *vocá,* strigá, chiamá in deretru, inapoi, *a)* proprie, α) in genere : *de câte ori vreu a essí afora, me retini, me revoci si totu me intrebi; a revocá d'in calle prin telegramma ;* metaforice : *a revocá pre cellu lessinatu in sene; a revocá caldur'a in corpulu aprope inglaciatu; a si revocá celle uitate, poterile perdute;* β) in specie, despre militari : *a revocá callarii prea departe inaintati; a revocá pedestrii din batalia;* despre actori dramatici, declamatori, etc., a i face se *repeta : cantatorii boni se revoca mai de multe ori pentru acellu-asi canticu; strigatoriulu revocatu pronuntià acelle-asi covente; de câte ori pronuntiu ceva reu, censoriulu meu me revoca cu severitate;* γ) metaforice : a readduce, a restabilí, a restaurá, etc. : *a revocá poterile corpului si alle suffletului, artile, vechiele datine;* déro si : a retrage, infrená, opprí, etc., *a si revocá imaginationea prea adventata; a revocá pre cineva de la crime,*

www.dacoromanica.ro

de la errore, de la deprenderi relle, de la appetite brutali; b) a referí : *a revocá tote la voluptate si la interesse; a revocá regulele speciali la una generale; a revocá totu la arte si la precepte; egoistulu revoca totu l ı sene; c)* a destituí, desfientiá : *a revocá toti prefectii, a revocá unu decretu, una lege;* 2. cu alte insemnari alle particulei *re, a)* a vocá, strigá, chiamá érosi : *a revocá si pentru a dou'a di la cina: b)* a *vocá*, strigá, chiamá d'in partea sea, a responde cu *vocare* la *vocare*, a se *vocá* unulu pre altulu.

* REVOCATIONE, s. f., **revocatio,** actione de *revocare*, (comp. si fr. **révocation**), 1. in genere : *revocatione a casa, revocationea ostei din batalia, revocationea coventeloru disse;* 2. in specie : *revocationea unui functionariu, unui plenipotentiariu, revocationea legei, decretului, testamentului, donationei;* si concr. *a scrie si subscrie revocationea ordinei date.*

* REVOCATORIU,-*tória*, adj. s., **revocator,** si **revocatorius,** (comp. si fr. **révocatoire**), care *revoca* sau serve la *revocatu : revocatorii celloru plecati; acte revocatorie de primele dispositioni alle testamentului.*

* REVOCATU,-*a*, adj. part., **revocatus,** in s. verbului.

* REVOLARE, v., **revolare;** 1. a *volá* = *sborá* érosi, a si leuá érosi sborulu; 2. a sborá inapoi : *porumbellele spariate revolara;* metaforice : *revola sagettele.*

* REVOLTA, s. f., vedi *revoltu.*

* REVOLTANTE, adj. part., (fr. **révoltant**), care *revolta* sau *se revolta : covente gretiose si revoltanti stomaculu* sau *de stomacu; nu pote fi ceva mai revoltante; propositione revoltante; superbia revoltante;* subst. *unu revoltante: revoltantii leuara armele in mâna; a repreme pre revoltanti; celli revoltanti contra legile naturei sunt rebelli contra Domnedieu.*

* REVOLTARE, (cu forme simple : *revoltu, revolti, revolta;* etc., de preferitu celloru incarcate : *revoltediu,* etc.), v., **revolvere; ad rebellandum incitare, seditionem commovere, rebellare; stomachum, indignationem movere,** (fr. **révolter**); a *voltá* = intorce, a redicá, rescollá, si mai vertosu contra, a *revolve*, a *volve* in intru sau in afora, (vedi si *revolutare*); 1. proprie si in genere : *terribilele bellauru se revolta, revolta incollaciturele selle; und'a câtu monte se frange de rupe si se revolta;* 2. in specie si metaforice, *a)* a rescollá, redicá poporulu sau parte d'in ellu contra guberniu, sau pre veri-cine contra-altu cineva : *a revoltá plebea, scolarii contr'a porfessoriului seu, profesorii contr'a directoriului; a se revoltá in contr'a noueloru legi, noueloru imposite; se revolta unii si contr'a naturei, contr'a lui Domnedieu, cumu se revoltara anticii giganti contr'a lui Joue; b)* a adduce gretia, a face se se *intorca* stomaculu, si prin metafora, a indignâ : *coventele lui revolta pre ori-cine; mai pucinu de câtu atâtu ar revoltá pudiciti'a; rationea se revolta la ori-ce absurditate.*

* REVOLTATU,-*a*, adj. part., (fr. **révolté**); in s. verbului.

REVOLTU,-*a*, adj. part. d'in *revolvere*, **revolutus,** (fr. **révolu**): *flori revolte, ornamente architectonice revolte; serpi revolti, peri revolti;* in specie : *annu revoltu, terminu revoltu, mesi revolti,* (vedi si *revolutu*).

* REVOLUBILE, adj., **revolubilis;** ce se pote *revolvere* : *revolubili fire.*

* REVOLUTARE, v., **(revolutare),** 1. a *volutá érosi : porculu se revoluta in tena;* 2. a *volutá* in deretru, inapoi, si in genere, a *volutá* in una directione, in susu, in afora, in intru, etc.; mai vertosu, in forma participiale : *folie revolutate, linia revolutata, corolle revolutate,* (compara. si fr. **révoluté**, vedi si *revoltu*).

* REVOLUTATU,-*a*, adj. part. d'in *revolutare.*

* REVOLUTIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **révolutifolié**), care are *folie revulate.*

* REVOLUTIONARE, v., (fr. **révolutionner**); a adduce una térra la *revolutione, a revoltá : a revolutioná poporele terreloru ce occupa.*

* REVOLUTIONARIU,-*a*, adj. s.,

www.dacoromanica.ro

(fr. **revolutionnaire**), relativu la *revolutione politica si sociale : guberniu revolutionariu, principie revolutionarie:* ca subst. *unu revolutionariu*, amicu allu *revolutionei*, cui placu *revolutionile*, care liéa parte la elle.

* REVOLUTIONE, s. f., **revolutio**, (fr. **révolution**); actione de *revolvere*, 1. proprie si in genere : *revolutionea unui globu sub una repulsione potente; revolutionea folieloru unei carte; revolutionea pamentului si altoru planete in giurului sorelui; revolutionea lunei in giurulu pamentului; fia-care astru si face revolutiouea sea in giurulu altui astru; revolutionea pamentului in giurulu assei selle se dice in specie rotatione; in geometria se dicu linie de revolutione, superfecie de revolutione, solide de revolutione, in architectura sunt ornamente de revolutione; revolutione siderale in astronomia ; prin revolutioni siderali se determina tempulu ; de ací revolutione applicatu cu sensulu de tempulu câtu tine una revolutione a unui astru ; de ací revolutione = cursu de tempu, mai vertosu cursu de tempu indelungatu : revolutionea secleloru, anniloru, temporiloru annului* ; 2. metaforice si in specie, cu sensurile ideali de scambare, transformare, desvoltare, cursu, evenimentu, intemplare, etc. ; asiá : *a) revolutionile terrestri produsse prin diluvie, prin vulcani, cotremure si alte catastrophe ; asiá si revolutionile atmospherice; b) revolutionile physice in corpulu omului se facu dupo differentiele de traiu, de etate, de sessu; revolutioni subite si critice se opera a dese in umorile organismului omenescu ; se facu in fine revolutioni si in ideele omului, revolutioni morali, religiose; revolutioni de credentie, revolutioni sunt mai vertosu turburari trecutorie mai multu sau mai pucinu profunde in economi'a functioniloru organismului nostru ; c) revolutionile politice, revolutionile sociali sunt a dese scambari usiore : se face una revolutione politica prin stramutarea poterei d'in mânule unei factione in mânule altei factione; sunt inse si revolutioni politice si sociali cari prefacu totu in una societate : revolutionea francesa d'in annulu 1789 fu un'a d'in celle mai mari revolutioni : principiele revolutionei, spiritulu revolutionei; istori'a revolutioniloru sociali, revolutioniloru republicei si imperiului romanu; d) in litteratura inco se facu revolutioni in sensulu generale allu coventului; éro in sensu speciale revolutionile in una drama, de essemplu, sunt evenimente neasteptate cari, cotra finitulu actionei mai vertosu, scamba cu totulu cursulu acestei actione; e)* in fine : *tote lucrurile lumei acestei-a, tote partile immensului universu sunt suppuse revotutionei si revolutioniloru ; d'in actionile si reactionile fientieloru nascu revolutioni subitane, terribili, funeste, déro si revolutioni lente, benefacutorie, minunate.*

* REVOLUTU,-*a*, adj. part. d'in *revolvere*, **revolutus**, (fr. **révolu**) : *serpi revoluti, flori revolute, globu cu veementia revolutu ; unde revolute cu impetuositate ;* in specie : *annu revolutu, doui mensi revoluti; prim'a etate revoluta ; terminulu de desfacere a detorieloru nu inco revolutu.*

* REVOLVERE, sau *revolbere*, v., (se conjuga ca v. *volvere* sau *volbere*), **revolvere**; 1. a *volve* érosi : *a volve si revolve butea, butoniulu ; torrentele revolve furiose unde;* 2. mai vertosu, a *volve* inapoi, in deretru, si de ací in genere, a *volve* in una directione, in susu, in diosu, in afora, in intru, etc., a *volve* de multe, de repetite ori, *a)* proprie, α) in genere : *terribilele serpe procede si se resolve in susu si diosu ; venturi violente si contrarie revolvu undele marei in tote partile; torrentii revolvu infricosiate voltori de ape; firulu, tortulu de pre fusu se revolve pre reschiatoriu;* si cu sensu generale de *intorcere, venire in deretru,* mai vertosu in sensu intransitivu : *revolvemu a dese la loculu unde amu statu in delongu; de trei ori se redicà in cote si genucli, de trei ori se revolse in patu;* mai vertosu despre tempu : *revolvu tempurile annului, revolvu alle lunei ;* β) in specie, de *folie* in genere, de *folie* de carte in specie : *a revolve cartile de*

www.dacoromanica.ro

currendu essite la lumina; a si pertrece tempulu revolvendu pulberosele manuscripte alle bibliotecei publice; pentru alte folie, a *volve* in intru sau in afora : *frondie revolte, folia revolta,* (vedi in parte si : *revoltu, revolutu*); *a revolve pulpan'a unui vestimentu,* a ua reflecá in intru sau in afora; inse : *a revolve foli'a de placenta*, numai : a intende, *desvoltá; b)* metaforice, α) in genere : *a revolve pre cineva in miseria, in desfrenare, in lussuria;* intr. *a revolve*, si refl. *a se revolve in peccate, in blastematie, in misselli'a; laborea nostra revolve a dese in desertu;* β) in specie, a revocá prin narratione sau prin cogitare, a renarrá, a repetí, a recogitá, etc. : *se revolvemu tote faptele si patitele trecute; aceste-a revolveamu in noi, in mentea nostra; volve si revolve in sene spusele enigmatice alle divinatoriului; revolvemu dorulu, spaim'a, fric'a de alta data.*

* REVOMERE, v., (se conjuga ca v. *vomere*), **revomere;** a *vome* érosi, a redde celle inghitite, a *vome* inapoi, inderetru : *nu pote revome ap'a inghitita in cofundare;* metaforice : *a revome bannii mancati d'in cassele publice.*

* REVOMITU, s. m., d'in *revomere*, **revomitus;** actu de *revomere,* déro mai vertosu effectu allu acestui actu, ce se *revome.*

* REVOMUTU,-*a*, adj. part. s. d'in *revomere*, **revomitus** : *e greu de revomutu ce ai inghititu.*

* REVULSARE, v., (**revulsare,** fr. **révulser**), intensivu de la *revellere,* a face cu multa desteritate sau cu violentia una *revulsione.*

* REVULSIONE. s. f., **revulsio,** (fr. **révulsion**); actione de *revellere*, 1. in genere : *revulsionea unui degitu, unui ramu;* 2. in specie, *a) revulsionea reului, morbului, doreriloru, causei acestoru relle de la unu locu in altu locu; b)* cu sensu mai estensu : *revulsionea subitana a umoriloru d'in corpu in una parte a acestui-a.*

† RH, combinatione de littere spre a representá conson'a gréca ῥ, care occure prin urmare numai in vorbele de origine gréca, déro care in limb'a româna se póte scrie pretotindene si simplu *r;* vedi essemplele urmatorie.

* RHABARBARA sau *rabarbara,* s. f., si m. *rhabarbaru* sau *rabarbaru*, (**rhabarbarum**, fr. **rhubarbe**) ; genu de plante d'in famili'a polygonieloru : *rhabarbarulu e medicamentu pretiosu; co-ci rhabarbarulu e tonicu si purgativu; inse rhabarbarulu are sapore forte neplacuta,* (vedi si *rheu*).

* RHABARBARINU sau *rabarbarinu,-a,* adj. s., (fr. **rhabarbarin**); de *rhabarbara;* ca s. m. *rhabarbarinu,* si f. *rhabarbarina,* substantia colorante in galbinu si cristallisabile, (vedi si *rheinu*).

† RHABDO-sau *rabdo-*, (d'in grec. ῥαβδος = vergella, vérga, bàtiu), in diverse composite si derivate, precumu : *rhabdoide,* adj., (fr. **rhabdoïde**), care sémina cu una vérga : *ossu rhabdoide; rhabdologia,* s. f., (fr. **rhabdologie**), calculu facutu pre nesce vergelle; si adj. *rhabdologicu,-a,* (fr. **rhabdologique**), relativu la *rhabdologia ; rhabdomante*, s. pers. (fr. **rhabdomant,** si **rhabdomancien,** d'in μάντις = divinatoriu), care pretende a diviná cu una vergella ; *rhabdomantia;* s. f., (fr. **rhabdomancie**), pretensa arte a *rhabdomantelui;* adj. *rhabdomanticu,-a,* relativu la *rhabdomantia* si la *rhabdomante; rhabdophoru,-a,* adj. s., (fr. **rhabdophore**), care porta bàtiu, in specie, cellu insarcinatu, la anticii Greci, a tiné ordinea in jocurile publice; de ací : *rhabdophoria,* s. f., (fr. **rhabdophorie**), officiu allu *rhabdophorului ; rhabdu*, s. f., **rhabdos,** (ῥάβδος), specia de fenomenu luminosu in aeru.

* RHACHE, *rhachiticu,* etc., vedi : *rache, rachiticu.*

* RHAGADE, sau *ragade,* s. f., **rhagas,** pl. **rhagades,** (ῥαγάς, pl. ῥαγάδες, fr. **rhagade**); mica inflatura sau ruptura, sgariatura la differite parti alle corpului, mai vertosu inse la budie si la sedutu.

* RHAGADIOLU, sau *ragadiolu,* s. m., (fr. **rhagadiole**), proprie deminutivu d'in *rhagadiu,* applicatu inse in specie, la unu genu de plante d'in famili'a synantherieloru.

* RHAGADIU, sau *ragadiu,* pl.-*e*, **rhagadion,** (ῥαγάδιον); proprie deminu-

www.dacoromanica.ro

tivu d'in *rhagade*, leuatu inse in specie si cu sensulu formei *rhagade* ensasi.

* RHAGIA sau *ragia*, s. f., (fr. **rhagie**, d'in acea-asi radecina cu *rhagade*); genu de insecte coleoptere tetramere.

* RHAGIU sau *ragiu*, s. m., **rhagion**, (ῥάγιον, fr. **rhagion**); 1. genu de insecte, 2. specia de paianginu forte micu.

* RHAGOIDE sau *ragoide*, adj., (fr. **rhagoïde**, d'in ῥάξ, g. ῥαγός = bacca, boba de uua), care are forma sau colore de una bacca de uua, (vedi si *uvia*).

* RHAMNINU sau *ramninu,-a*, adj. s., (fr. **rhamnine**); de *rhamnu;* ca subst. m., *rhamninu*, si f., *rhamnina*, materia colorante estrassa d'in *rhamnu*.

* RHAMNIU sau *ramniu,-a*, adj. s., (fr. **rhamne**); care sémina cu *rhamnulu;* subst. pl., *rhamniele*, familia de plante cari au de typu genulu *rhamnu*.

* RHAMNOIDE sau *ramnoide*, adj. s., (fr. **rhamnoïde**); care sémina cu *rhamnulu;* vedi si *rhamniu*.

* RHAMNU sau *ramnu*, s. m., pl.-*i*, **rhamnus**, (ῥάμνος, fr. **rhamnier**, si **nerprun**); genu de plante d'in famili'a *rhamnieloru* sau *rhamnoidiloru*.

* RHAPONTICINU sau *raponticinu,-a*, adj. s., (fr. **rhaponticine**), de *rhaponticu*, si f., *rhaponticina*, substantia ce estrage succulu d'in *rhabarbara*.

* RHAPONTICOIDE sau *raponticoide*, adj., (fr. **rhaponticoïde**); care sémina cu *rhaponticulu*.

*RHAPONTICU sau *raponticu*, s. m., **rhaponticum = rheum ponticum**, *L.* = **radix pontica**, (fr. **rhapontic**); 1. specia de radecina de *rhabarbara;* 2. genu de plante.

* RHAPSODIA, etc., vedi *rapsodia*.

* RHEDA sau *reda*, s. f., **rheda**; carru de callatoría cu patru rote.

* RHEDARIU sau *redariu,-a*, adj. s., **rhedarius**; relativu la *rheda*: *jugani rhedari;* ca s. pers., *rhedariu*, *a)* care mêna una *rheda; b)* care fabrica sau vende *rhede*.

* RHETORE sau *retore*, vedi *rhetoriu*.

* RHETORICA sau *retorica;* s. f., vedi *rhetoricu*.

* RHETORICARE sau *retoricare*, v., **rhetoricare,-i**, (fr. **rétoriquer**); 1. a vorbí ca *rhetore*, ca *oratoriu*, in bene; inse si in reu, a vorbí ca *rhetore*, a face *rhetorica*, a declamá, a vorbí *emphatice*.

* RHETORICU sau *retoricu,-a*, adj. s., **rhetoricus**, ca s. f., **rhetorica,-e**, (ῥητορικός,-ή, fr. **rhétorique** si **rhétoricien**); relativu la *rhetoriu*, 1. ca adj.: *artea rhetorica, figure rhetorice, scola rhetorica, precepte rhetorice, processu rhetoricu, tonu rhetoricu;* 2. ca subst., *a)* person., *unu rhetoricu*, α) cellu ce invétia ca studente artea *rhetorica;* β) cellu ce scie professa si practica artea *rhetorica;* in acestu sensu se applica, ca si *rhetoriu*, adesea in reu; — *b)* reale, f. *rhetorica* (subintell. *arte*), arte de a dice sau coventá bene, oratoria: *in sensulu cellu mai strinsu rhetoric'a are de obiectu a formá oratori; in sensu mai largu rhetoric'a coprende legile de a scrie bene in veri-ce genu de litteratura; de a investi ideele in ornatu elegante; figure de rhetorica; a invetiá rhetoric'a si a practicá preceptele rhetoricei; in classea de rhetorica invétia scolarii rhetoric'a;* metaforice, *rhetorica*, potere de coventu, elocentia, medie de persuasione: *a si pune rhetoric'a ca se convinga pre cine nu vre a se convinge;* inse si in reu, *rhetorica*, frasi pompose, inflate, affectate, desérte.

* RHETORISARE sau *retorisare*, v., **rhetorizare**, (ῥητορίζειν); camu in acellu-asi sensu cu: *rhetoricare*.

* RHETORIU sau *retoriu*, s. pers., **rethor**, (ῥήτωρ; fr. **rhéteur**); 1. in sensulu originariu etymologicu, la Grecii antici, allu caroru-a e coventulu, *rhetoriu*=oratoriu, omu cu potere de coventu, elocente; 2. in sensu ce a leuatu inco la anticii Romani, *a)* in bene, *rhetoriu* = professoriu de *rhetorica*, de artea de a coventá in parte, si de a scrie in genere; *b)* in reu, *rhetoriu* = omu ce vorbesce sau scrie in stylu affectatu, pomposu si inflatu, déro seccu si desertu, in tonu declamatoriu, etc.: *retorii d'in tempulu imperiului descreditara retoric'a*.

* RHETRA sau *retra*, s. f., **rhetra**, (ῥήτρα; fr. **rhètre**); dissa, dissa celebre a unui omu de auctoritate, si de ací: o-

www.dacoromanica.ro

raclu, decretu, etc. : *retrele lui Lycurgu, lui Solone.*

* RHEU, s. m., **rheu,** cu acellu-asi sensu ce are si *rhabarbara;* vedi si *rhaponticu*=**rheum ponticum.**

* RHEUMA sau *reuma*, (pre a locuri *rema*), pl. *reumate*, **rheuma,** (ῥεῦμα, fr. **rhume**); in genere, *flussu*, cursu, cursura, éro in specie, *a)* cursu d'in nasu, catarrhu; *b)* flussu, reflussu allu marei.

* RHEUMAMETRIA, sau *reumametria*, s. f., (fr. **réumamétrie**); arte de a face sau de a applicá *unu rheumametru.*

* RHEUMAMETRICU, sau *reumametricu,-a*, adj., (fr. **reumamétrique**); relativu la *rheumametru* sau *la rheumametria.*

* RHEUMAMETRU, sau *reumametru*, s. m., (fr. **reumamètre**, d'in ῥεῦμα= rheuma, si μέτρον=metru, mesura); instrumentu de mesuratu rapiditatea unui cursu de apa.

* RHEUMAPYRU sau *reumapuru*, s. m., (fr. **rhumapyre**, d'in ῥεῦμα=flussu, si πῦρ=focu); febre *rheumatica.*

* RHEUMATALGIA sau *reumatalgia*, s. f., (fr. **rhumatalgie**, d'in ῥεῦμα= flussu, si ἄλγος = dorere); dorere *rheumatismale.*

* RHEUMATALGICU sau *rheumatalgicu,-a*, adj., relativu la *rheumatalgia* (fr. **rhumatalgique**).

* RHEUMATISMALE, sau *reumatismale*, adj., (fr. **rhumatismal**); relativu la *rheumatismu;* vedi si *rheumaticu.*

* RHEUMATICU sau *reumaticu,-a*, adj. s., **rheumaticus**, (ῥευματικός, fr. **rhumatique**); relativu la *rheuma*, in specie la *rheuma* = *rheumatismu : doreri rheumatice;* ca subst. *unu rheumaticu*, care suffere de *rheumatismu*, vedi si *rheumatismu.*

* RHEUMATISMU sau *reumatismu;* (pre a locuri *rematismu*), s. m., **rheumatismus,** (ῥευματισμός, fr. **rhumatisme**, d'in acea-asi radice cu ῥεῦμα=rheuma, flussu); una data *rheumatismu*=flussu de sange ce nu se terminá cu una *hemorrhagia*, astadi *rheumatismu*=morbu caracterisatu prin doreri acute, continue sau intermittenti, mobili, etc. : *a avé rheumatismu, a sufferí de rheumatismu; rheumatismu la petiore, de petiore; rheumatismu articulariu, muscullariu, viscerale.*

* RHEUMATIZARE sau *reumatisare*, v., **rheumatizare,** (ῥευματίζεσθαι, fr. **rhumatizer**); 1. a sufferí de *rheumatismu;* 2. a capitá *rheumatismu.*

* RHEXE, sau *resse*, s. f., (fr. **rhexis**, gr. ῥῆξις=rumpere); ruptura violenta, *a)* a veneloru, *b)* a budieloru, *c)* a corneei oclului, *d)* a altoru parti molli alle corpului.

* REXIA sau *ressia*, s. f., **rexia,** (fr. **rexie**); genu de plante, de ací si adj., *rhexiu*, sau *ressiu;-a*, (fr. **rexié**), care semina cu una *rhexia*, subst. pl. *rhessiele*, tribu de plante d'in famili'a *melostomacieloru*, cari au de typu genulu *rhexia.*

REXIU,-*a*, adj., vedi *rhexia.*

† RHIN-, si *rhino-*, (d'in grec. ῥίν, g. ῥινός = nasu), in derivate si composite scientifice : *rhinalgia*, s. f., (fr. **rhinalgie**, d'in ἄλγος=dorere), dorere de nasu; adj., *rhinalgicu,-a*, (fr. **rhinalgique**), relativu la *rhinalgia; rhinanthu*, s. m., (fr. **rhinanthe**, d'in ἄνθος=flore), genu de plante d'in famili'a personateloru; de ací si adj., *a) rhinanthaciu,-a*, (fr. **rhinanthacé**), care sémina cu *rhinanthulu*, subst. pl. *rhinantaciele*, familia de plante ce au de typu genulu *rhinanthu; b) rhinanthiu,-a*, (fr. **rhinanthé**), care sémina cu *rhinantulu*, s. f., *rhinanthie*, tribu d'in famili'a *scrofulacieloru; c) rhinanthoide*, (fr. **rhinanthoïde**)=*rhinanthaciu; rhinapteru, -a*, adj., (fr. **rhinaptère**, d'in ἄπτερος=fora aripe), care are *rostru*, fora se aiba si aripe : subst. pl. *rhinapterele*, familia de insecte *aptere; rhinariu*, s. m., pl. *-e*, (fr. **rhinarion**, ῥινάριον=nascioru), *a)* estremitate a nasului certoru mammifere fora peri; *b)* la insecte, spatiu intre budie si marginea nasului; *c)* collyriu, nomitu si *rhiniu*, **rinion**, (ῥίνιον); —*rhinencephalu,-a*, adj., (fr. **rhinencéphale**), care are nasulu affundatu in capu; de ací : s. f., *rhinencephalia*, (fr. **rhinencéphalie**), statu de *rhinencephalu;* adj., *rhinencephalicu,-a*, (fr. **rhinencéphalique**), relativu la *rhinenchephalia*, —*rhinenchysia*, s. f., (fr.

www.dacoromanica.ro

rhinenchysie, d'in ἐγχύσις=infundere), iniectione in nasu; de aci si: *rhinenchyte*, s. f. si m. *rhinenchytu*, **rhinenchytes**, (ῥινεγχύτης, fr. **rhinenchyte**), instrumentu de iniectioni in nasu;—*rhinitu,-a*, adj., (fr. **rhinite**), care are nasu sau botu allongatu, subst. pl. *rhinitele*, famili'a de insecte; *rhinite*, sing. f., (fr. **rhinite**), *a)* inflammatione a membranei nasului, *b)* a membranei de la botulu animaliloru; *rhinobatu*, s. m., (ῥινόβατος, fr. **rhinobate**), *a)* genu de pesci; *b)* genu de insecte, de curculioni; *rhinocarpu,-a*, adj., s., (fr. **rhinocarpe**; d'in καρπός=fructu), care are fructu cu una forma de nasu, s. m., *rhinocarpulu*, genu de plante dicotyledonie; *rhinocephalu,-a*, adj., (fr. **rhinocephale**, d'in κεφαλή = capu), care dreptu *capu* are aprope numai nasu; de ací, s. f., *rinocephalia*, (fr. **rhinocephalie**), statu de unu monstru *rhinocephalu*; si adj. *rhinocephalicu,-a*, (fr. **rhinocéphalique**), relativu la *rhinocephalia*; *rhinoceru,-a*, adj. s., (fr. **rhinocère**, d'in κέρας=cornu), care are cornu in nasu sau in fronte, ca s. m., *a) rhinocerulu*, famili'a de insecte; *b) rhinoceru* si *rhinocerote*, **rhinoceros**, (ῥινόκερως, fr. **rhinocéros**), genu de mammifere d'in famili'a *pachydermeloru ordinarie*; metaforice : *nasu de rhinocerote*, *a)* nasu de omu prea longu; *b)* nasu dotatu cu delicata odore, si de aci, *c)* propensione si facilitate de a sentí defectele altui-a si a le leuá in risu; *d)* applicatu apoi : α) la una specia de insecte, β) la una specia de conchylie, γ) la una specia de pesce; *rhinocnesmu*, s. f., (fr. **rhinocnesme**, d'in κνῆσμα = mancarime) pruritu allu nasului; *rhinode*, adj. s., (fr. **rhinode**), care sémina a nasu, applicatu ca nome la unu genu de insecte coleoptere, d'in famili'a *curculioniloru*; *rhinolaryngite*, s. f., (fr. **rhinolaryngite**), inflammatione simultana a membraneloru nasale şi gutturale; *rhinolophu*, adj. s., (fr. **rhinolophe**, d'in λόφος = cresta) care are nasu ca una cresta, ca subst. m., *rhinolophulu*, genu de mammifere; de ací si adj., *rhinolophinu,-a*, (fr. **rhinolophine**), care sémina cu *rinolophulu*; subst. pl. *rhinolophinii*, tribu d'in famili'a *vespertilionidiloru*, care are de typu genulu *rhinolophu*; *rhinomacru,-a*, adj. s., (fr. **rhinomacre**, d'in μακρός=longu), care are nasu prea longu, ca subst. m., *rhinomacrulu*, genu de insecte coleoptere tetramere d'in famili'a *rostricorneloru* = *rhinocereloru*; de aci si adj. s., *rhinomacride*; (fr. **rhinomacéride**), care sémina cu *rhinomacrulu*; subst. pl. *rhinomacridile*, parte d'in ordinea *curculioniloru arthoceri*; *rhinophide*, adj. s., (fr. **rhinophide**, d'in ὄφις=serpe), vorbindu de serpi cu nasu tare prolongatu; *rhinophonia*, s. f., (fr. **rhinophonie**, d'in φωνή=voce), darea vocei pre nasu, resonitu d'in fossele *nasului*; *rhinoplastia*, s. f., (fr. **rhinoplastie**, d'in πλαστός=formatu, facutu), arte de a reface nasulu cadutu sau taliatu; de aci si adj. *rhinoplasticu,-a*, adj. s., (**rhinoplastique**), relativu la *rhinoplastia*, ca s. f., reale, *rhinoplastica*, (subintell. *arte rhinoplastica*; ca s. m. pers. unu *rhinoplasticu*, cellu versatu in *rhinoplastia*, in acestu intellessu si *rhinoplastu*, (fr. **rhinoplaste**); *rhinoptia*, s. f., (fr. **rhinoptie**, d'in ὄψις = vedere), vedere prin nasu; de ací si adj. *rhinopticu,-a*, (fr. **rhinoptique**), relativu la *rhinoptia*, ca s. pers. unu *rhinopticu*, care are *rhinoptia*; in acestu sensu si *rhinoptu*, (fr. **rhinopte**); *rhinorrhagía*, s. f., (fr. **rhinorrhagie**, d'in ῥαγεῖν=rumpere), hemorrhagia d'in nasu; *rhinorreia*, s. f., (fr. **rhinorrhée**), scursura de mucositati limpidi d'in nasu, fora symptoma de inflammatione; *rhinose*, s. f., (**rhinose**, — directu d'in ῥινός = pelle dura) statu de lassare si increture a pellei la unu *eticu*; *rhinosphenale*, adj., (fr. **rhinosphénal**), se dice de unu ossu de la facia; *rhinostomu,-a*, adj. s., (fr. **rhinostome**), care are ore-cumu *gur'a la nasu*, ca subst. pl. *rhinostomele*, *a)* familia de insecte d'in ordinea hemipthereloru; *b)* familia de reptili ophidie; *rhinotheca*, s. f., (fr. **rhinothèque**), membrana ce copere partea superiore a rostrului passeriloru.

† RHIZ-, si *rhizo-*, (d'in gr. ῥίζα= radice, radicina), in derivate şi composite scientifice : *rhizagra*, s. f., (fr. **rhi-**

www.dacoromanica.ro

zagre, d'in ἄγρα = prendere), instrumentu chirurgicu de appucatu radecinelĕ dentiloru; *rhizanthu*, adj., (fr. **rhizanthe**, d'in ἄνθος=flore), care da flori sau peduncule la radecina; *rhizanthiu,-a*, adj. s., (fr. **rhizanthé**), care cresce pre radecin'a planteloru, subst. pl., *rhizanthiele*, famili'a de plante parasite pre radecinele altoru plante; *rhizia*, s. f., **rhizias**, (ῥιζίας), succu trassu d'in radecina; *rhizoblastu,-a*, adj., (fr. **rhizoblaste**, d'in βλαστός=blastu, germe), care a essitu d'in una radecina; *rhizobolu*, s. m., (fr. **rhizobole**), arbore de origine americana; de ací si adj. *rhizoboliu,-a*, (fr. **rhizobolé**), care sémina cu *rhizobolulu*, subst. pl., *rhizoboliele*, famili'a de plante cari au de typu genulu *rhizobolu; rhizoctonia*, s. f., (fr. **rhizoctonie**, d'in κτόνος=occidere), applicatu in specie la unu genu de fungi parasiti pre radecinele planteloru; *rhizode*, adj. s. (fr. **rhizode**), care sémina cu una *radecina*, subst. pl., *rhizodii*, familia de vermi; *rhizographia*, s. f., (fr. **rhizographie**, d'in γράφειν=descriere), descriptione a radecineloru; *rhizographicu,-a*. adj., (fr. **rhizographique**), relativu la *rhizographia*; *rhizographu*, s. pers., (fr. **rhizographe**), auctoriu de *rhizographie*; *rhizolithu*, s. m., (fr. **rhizolithe**, d'in λίθος), radecina fossile, petrificata; *rhizoma* s. f., pl. *rhizomate*, (fr. **rhizome**, ῥίζωμα), *a)* fustellu subterraniu allu ferigeloru si altoru assemini plante; *b)* corpulu radecinei; *c)* radecior'a unui grauntiu; *rhizomatoide*, adj., (fr. **rhizomatoïde**), care are *rhizoma* sau ceva assemine cu una *rhizoma : radici rhizomatoidi*;—*rhizomatose*, s. f., (fr. **rhizomatose**), conversionea *radecinei in rhizoma; rhizomorphu,-a*, adj., (fr. **rhizomorphe**), d'in μορφή=forma), care are forma de radice, ca s. m., *rhizomorphulu*, tribu de fungi; *rhizonychiu*, pl.-*e*, (fr. **rhizonychion**, d'in ὄνυξ = unghia), falange de care tine unghi'a mammifereloru si passeriloru; *rhizophagia*, s. f., (fr. **rhizophagie**, d'in φαγεῖν=mancare), statu, traiu de animali ce manca radecine; de ací si *rhizophagu,-a*, (fr. **rhizophage**), *a)* adj., care se nutresce cu radecine; *b)* subst., α) m. *rhizophagu-lu*, genu de micutelle insecte coleoptere; β) pl. *rhizophagele*=sectione de insecte alle caroru larve traiescu in radecine de plante palustre; *rhizophilu,-a*, adj., (fr. **rhizophile**, d'in φιλεῖν = amare) cui placu radecinele planteloru; *rhizophoru,-a*, adj. s., (fr. **rhizophore**, d'in φέρειν = portare), care porta, are radecine, s. m., *rhizophorulu*, genu de plante dicotyledonie; de ací si adj. *rhizophoriu,-a*, (fr. **rhizophoré**), care sémina cu *rhizophorulu*, subst. pl. *rhizophoriele*, familia de plante cari au de typu genulu *rhizophoru; rhizophyllu,-a*, adj. (fr. **rhizophylle**), care are radecine la folie sau frundie; *rhizopode*, adj. s., (fr. **rhizopode**, d'in ποῦς g. ποδός = pede), care are radecine la petioru, subst. pl. *rhizopodile*, *a)* sectione de fungi, *b)* familia de licheni; s. m., *rhizopodele*, base a unui fungu; *rhizopogone*, s. m., (fr. **rhizopogon**, d'in πώγων barba), genu de fungi; *rhizosperm,-a*, adj., (fr. **rhizosperme**, d'in σπέρμα=sementia), care are sementi'a longa radecina, subst. pl., *rhizospermele*, familia de plante cryptogame; *rhizostomu,-a*, adj. s., (fr. **rhizostome**, d'in στόμα=gura), care are gur'a la radicine : *medusa rhizostoma;* si s. m. *rhistomulu*, genu de acalepti; de ací si : *risostomide*, adj., (fr. **rhizostomide**), care sémina cu *rhizostomulu*, subst. pl., *rhizostomidii*, familia ce are de typu genulu *rhizostomu; rhizotomia*, s. f., (fr. **rhizotomie**, d'in τομή = taliare); scotere d'in radicina a unei plante, in specie a unei plante medicinale, *erborisatione*, descriere a planteloru medicinali, etc.; de ací si s. pers. *rhizotomu*, (fr. **rhizotome**), cellu ce se occupa cu *rhizotomia*.

† RHOD, si *rhodo*, (d'in gr. ῥόδον =rosa), ca mai desu in derivate si composite scientifice : *rhodacanthu,-a*, adj., (fr. **rhodacanthe**, d'in ἄκανθος = acantu sau acanthu, spinu), care are rose spinose : *acacia rhodacantha; rhodatu*, s. m., (fr. **rhodate**), sare formata d'in combinationea *oxydului rhodicu* cu una base; *rhodia* sau *rodia*, (gr. mod. ῥόδιον), **malum granatum**, *granata*, proprie femininu d'in *rhodiu* sau *rodiu*, (gr. mod.

www.dacoromanica.ro

ροδιά) = **malus granata**, arborele ce da *rodie* sau *granate : rodia selbatica* = **balaustium**, asiá se dice florea de *rodiu selbaticu ; — rhodicu,-a*, adj., (fr. **rodique**), de *rhodiu* ca metallu : *acidu rhodicu, sari rhodice;* de ací si : *rhodico-ammonicu,-a*, (fr. **rhodico-ammonique**). *rhodicopotassicu,-a*, adj., (fr. **rhodico-potassique**); *rhodicosodicu,-a*, adj., (fr. **rhodico-sodique**) combinatu d'in sare *rodica* si d'in sare *ammonica*, etc.; *rhodinu,-a*, adj., **rhodinus**, (ῥόδινος), de *rosa : unsore rhodina*, s. m., *rhodinu* si f., *rhodina*=essenti'a de rosa; *rhodiolu*, s. m. si f. *rhodiola*, *a)* si *rodioru, rodiora*, deminutivu d'in *rodiu*, arbore, si d'in *rodia*, fructulu lui; *b) rhodiolu,-a*, (fr. **rhodiole**), genu de plante d'in famili'a *crassulieloru ; rhodite*, s. f., **rhoditis**, (fr. **rhodite**), specia de pétra pretiosa, specia de fossile; *rhodiu*, s. m., *a)* si *rodiu*, arbore ce da *rodie*, (vedi mai susu *rhodia*); *b)* metallu, ce produce in combinationi sari *rosie; rhodocrinite*, s. f., (fr. **rhodocrinite**), genu de polypi fossili d'in famili'a *criniteloru; rhododactylu,-a*, adj., (fr. **rhododactyle**, d'in δάκτυλος = degitu), care are *degite* de *rose*, *rosie* : *Omeru calificá auror'a de rhododactyla; astadi naturalistii dicu rhododactyle la certe passeri; rhododaphne*, s. f. **rododaphne**, (ῥοδοδάφνη, fr. **rhododaphné**), *daphinu* sau lauru *rosiu*, oleandru; *rhododendru*, s. m., **rhododendron**, (ῥοδόδενδρον, fr. **rhododendron**), genu de plante, camu in acellu-asi sensu cu *rhododaphne*, de ací si adj. *rhododendriu,-a*, (fr. **rhododendré**), care sémina cu *rhodendrul*, subst. pl., *rhododendriele* = *rhodoraciele; rhodogastru,-a*, (fr. **rhodogastre**, d'in γαστήρ = pantice), care are *pantice* de colore *rosia; rhodographi'a*, s. f., (fr. **rhodographie**, d'in γράφειν = descriere), descriptione de *rose;* de ací *rhodographicu,-a*, adj., (fr. **rhodographique**), relativu la *rhodographi'a:* si *rhodographu*, s. pers., (fr. **rhodographe**), auctoriu de *rhodographie; rhodoleucu,-a*, adj. (fr. **rhodoleuque**), care e *rosiu si albu; rhodologia*, s. f., (fr. **rhodologie**), tractatu despre *rose; rhodomelle* sau *rodomiere*, s. f., **rhodomeli**, (ῥοδόμελι, fr. **rhodomel** si **rhodomèle**), *a)* miere de *rose*, miere *rosata*, si abs. *rosata; b)* genu de plante d'in famili'a algeloru; *rhodonite*, s. f., (fr. **rhodonite**), minera de manganesiu; *rhodopode*, adj., (fr. **rhodope**, d'in ποῦς g. ποδός = pede), care are *petiorele rosie ; rhodopteru,-a*, adj., (fr. **rhodoptère**, d'in πτερόν = aripa), care are aripele *rosie; rhodoraciu,-a*, adj., (fr. **rhodorace**), care sémina cu *rhododendrulu*, subst. pl., *rhodoraciele*, familia de plante ce au de typu genulu *rhododendru; rhodoso-rhodicu,-a*, adj., (fr. **rhodoso-rhodique**) : *oxydu rhodoso-rhodicu*, combinatu d'in *oxydulu rhodosu* cu cellu *rhodicu; rhodospermu,-a*, adj., (fr. **rhodosperme**, d'in σπέρμα = sementia), care are sementie *rosie; rhodostomu,-a*, adj., (fr. **rhodostome**, d'in στόμα = gura), care are gura *rosia; rhodosu,-a*, adj., (fr. **rhodeux**), de *rhodiu* metallu : *acidu rhodosu*.

* RHOGME, s. f., (fr. **rhogmé**, ῥωγμή = spartura, ruptura); 1. spartura, crepatura in craniu, superficiale sau si profunda, fora inse se fia deslipite celle doue parti; 2. metaforice, specia de legatura la sparture sau franture.

* RHOITE, s. f., si m., *rhoitu*, **roites** (ῥοΐτης, fr. **roïte**); vinu, licore de *rodie* sau *granate*.

† RHOMB-si *rhombo-*, (d'in gr. ῥόμβος = rhombu sau rombu), in derivate si composite mai vertosu scientifice : *rhombatu,-a*, adj. part., (fr. **rhombé**), facutu in forma de *rhombu*, care are forma de *rhombu; rhombiferu,-a*, adj., (fr. **rhombifère**), care porta, are *rhombi*, facie in form'a *rhombului : smaragdu rhombiferu; rhombifoliu,-a*, adj., (fr. **rhombifolié**), care are *folie rhombate* sau *rhombiformi; rhombiforme*, adj., (fr. **rhombiforme**), care are forma de *rhombu; rhombiporu,-a*, adj., (fr. **rhombipore**), care are *pori* in forma de *rhombu; rhombita*, s. f., (fr. **rhombite**), urma de pesce fossile; *rhomboedru,-a*, adj. s., (fr. **rhomboèdre**), care are ca *edre* sau facie *rhombi*, s. m., *rhomboedru*, figura solida, solidu ce are forma *rhomboide*, (vedi si *rhomboide*); de ací si adj., *rhomboedricu,-a*, (fr. **rhomboédrique**), relativu la *rhomboedru*

www.dacoromanica.ro

cristalle rhomboedrice; rhomboidale, adj., (fr. **rhomboïdal**), relativu la *rhomboide*, ca subst. *rhomboide*, adj.s., **rhomboides**, (ῥομβοειδής, fr. **rhomboïde**), care are forma de *rhombu : figure solide rhomboidi*; ca subst. *unu rhomboide*, solidu essaedru alle cui facie sunt *rhombi* câte doui paralleli; *musclu rhomboide*, si abs. *rhomboidele*, musclu de partea posteriore a umerului; *rhombosporu,-a*, adj.,(fr. **rhombospore**, d'in σπόρος = grauntiu), care are sementiore cu forma de *rhombu* ; *rhombu* sau *rombu*, s. m., **rhombus**, (ῥόμβος, fr. **rhombe**), proprie rapida invertire, si de ací in specie : *a)* turbine; *b)* rota, cercu, si in parte, cercu de farmecatoriu; *c)* corpu de form'a unui *turbine*; si in parte, *d)* figura geometrica, care e unu parallelogrammu alle cui lateri sunt ecali; *e)* ochiu de vitru, de ferestra; *f)* genu de pesci; *g)* genu de conce bivalve.

* RHOMPHEA, sau *rumpia*, s. f., **rhomphaea**, (ῥομφαία, fr. **rhomphée**); 1. lunga, lata si curba spata, dupo altii scurta déro forte ascutita, usitata la Thraci si alte popore; 2. lunga lancia, usitata la acelle-asi popore,(vedi si *rumpia*).

* RHOMPHEALE, sau *rumpiale* adj. **rhomphaealis**; relativu la *romphea*.

* RHONCHARE, *ronchare*, sau *roncare*, v., **rhonchare**; a emitte, dá *rhonchu*, a *ronchezá, nechezá*, sforaí; (vedi : *ronchezare=rincheare = ronchizare*).

* RHONCHISONU, *ronchisonu*, sau *roncisonu,-a*, adj., **rhonchisonus**; care da unu *rhonchu*, sonu *ronchisatoriu : rhonchisonii armessari*.

* RHONCHU saû *ronchu*, s. m., **rhonchus**; 1. proprie, sonu, voce data de callu si alte assemini animali : *ronchezu, ronchezatu, sforaitu*, 2. metaforice, *a)* de vocea brosceloru si altoru-a assemini; *b)* risu immoderatu si immodestu; *c)* tragere pre nasu, sau in nasu, si de ací, risu, leuare in batujocura.

* RHOPALICU sau *ropalicu,-a*, adj., **rhopalicus**, (ῥοπαλικός fr. **rhopalique**, — vedi si *rhopalu*), proprie, in forma de *maciuca, maciucatu*, applicatu inse la unu versu : *versu rhopalicu*, in care coventele urmatorie au fia-care una syllaba mai multu de câtu celle precedenti.

* RHOPALU, sau *ropalu*, s. m., **rhopalum**, (ῥόπαλον); proprie, *maciuca*, applicatu inse la una specia de *nymphea* = **nymphaea**, planta.

* RHUE, *rhure*, sau *rure*, s. f., **rhus**, (ῥοῦς); specia de planta ce serve la coloratu.

* RHUSELINU, sau *ruselinu*, s. m. si f. *rhuselina* sau *ruselina*; **rhuselinon**, (ῥουσέλινον); specia de *apiu*, planta.

† RHYNCHO-, (d'in gr. ῥύγχος=rostru), in composite scientifice : *rhynchobdella*, s. f.(fr. **rhynchobdelle**, d'in βδέλλα =lipitóre), genu de pesci; *rhynchobotride*, adj. s., (fr. **rhynchobotride**), care are rostru ca unu *botru*, subst. pl., *rynchobotridii*, divisione de vermi; *rhynchocephalu,-a*, adj. s., (fr. **rhynchocéphale**, d'in κεφαλή=capu), care are capulu allongatu ca unu rostru; subst. pl. *rhynchocephalele*, familia de pesci ; *rhynchochasma*, s. f., (fr. **rhynchochasme**, d'in χάσμα = cascatura), cascatura, deschisur'a rostrului unei passere; *rhyncholithu*, s. m., (fr. **rhyncholithe**, d'in λίθος = pétra), rostru fossile, petrificatu; *rhynchophoru,-a*, adj. s.,(fr. **rhynchophore**, d'in φορός=portatoriu), care porta, are *rostru*, s. m., *rynchophorulu*, *a)* genu de insecte coleoptere, *b)* subst. pl., *rynchophorele*, familia de insecte d'in ordinea coleoptereloru ; *rynchosporu,-a*, adj., (fr. **rhynchospore**, d'in σπόρος = sementia, grauntiu), care are grauntie cu forma de rostru ; *rhynchostenu,-a*, adj.,(fr. **rhynchostène**, d'in στενός = strimtu), care are rostrulu strimtu; *rhynchostomu,-a*, adj. s., (fr. **rhynchostome**, d'in στόμα = gura), care are gur'a sau capulu prelongatu in forma de rostru; *rhynchotheca*, s. f., (fr. **rhynchothéque**), genu de plante.

* RHYPAROGRAPHIA, s.f.,(fr. **rhyparographie**); lucru de *ryparographu*.

* RHYPAROGRAPHICU,-*a*, adj.,(fr. **rhyparographique**); relativu la *rhyparographia* si la *rhyparographu*.

* RHYPAROGRAPHU,-*a*, s. pers., **rhyparographus**, (ῥυπαρόγραφος, fr. **rhyparographe**, — d'in ῥυπαρός = sordidu,

www.dacoromanica.ro

si γράφειν = scriere, depingere; care depinge sau scrie lucruri sordide, communi, vulgari, triviali.

* RHYPODE, adj. s., **rhypodes**, (ῥυπώδης); care curetia sordile, in specie, umorile corupte.

* RHYPTICU,-*a*, adj., (fr. **rhyptique**); in acellu-asi sensu cu form'a *rhypode*.

* RHYTHMATU,-*a*, adj. part., (fr. **rhythmé**); cu *rhythmu*, plenu de *rhythmu : frase bene rhythmata, versuri reu rhythmate*.

* RHYTHMICA, s. f., vedi *rhythmicu*.

* RHYTHMICU,-*a*, adj. s., **rhythmicus**, (fr. **rhythmique**), relativu la *rhythmu : miscari rhythmice, periodu rhythmicu*; ca subst., *a)* m. pers., *rhythmicu*, care invétia pre altii sau observa ensusi *rhythmulu; b)* f. reale, *rhythmica*, **rhythmica**, arte de *rhythmicu*? — adv. *rhythmice : a saltá rhythmice*.

* RHYTHMOPEIA, s. f., (fr. **rhythmopée** (ῥυθμοποιία); parte a artei, mai vertosu cellei musicale, care coprende legile *rhythmului*.

* RHYTHMU, s. m., **rhythmus**, ῥυθμός, fr. **rhythme**); numeru, mesura, proportione in miscare si in parti alle totului : *justele proportioni alle unei statua, unui edificiu, unui monumentu, constituu rhythmulu acestoru-a; rhythmulu miscarei ni se revela mai vertosu in saltatorii cu gratia si arte; rhythmulu cantului in genere se connosce dupo tactu si mesura; in poesía, in pros'a bene scrissa inco e unu rhythmu bene sentitu; déro rhythmulu poeticu differe de mesur'a poetica : rhythmu ascendente, rhythmu descendente; rhythmu spondaicu, dactylicu, rapidu, lentu, maiestosu*.

* RHYTIU, s. m., **rhytium**, (ῥιτιον); pocariu, cupa in forma de cornu, cornu de beutu.

RIBARIU, s. m., (**sterna**?); specia de passere, — pare in locu de *ripariu*, de la *ripa* de ora ce acésta passere si face cuibulu in *ripe* de mare sau de riuri.

* RICA, s. f., **rica**; velu de capu pentru femine.

RICAIRE, v., cu *n* molliatu in locu de :

RICANIRE, v., (se conjuga cu forme simple : *ricaniu* = *ricaiu, ricanie* = *ricaie*, etc., de preferitu celloru incarcate : *ricaniescu*=*ricaiescu*, etc.), **scabere, fodere, rimare**, a sapá cu unghiele sau cu altu ceva : *gallinele ricaniu sterculu sau in stercu; a ricaní in focu, in cenusia, in pulbere;* metaforice, *a)* a ará prea in facia : *nu ara ci recanie numai pamentulu; b)* a attetiá, escitá : *a ricaní érosi cért'a, urr'a, dorerea*.

RICANITU, = *ricaitu,-a*, adj. part. s. d'in *ricanire*, **rimatus**.

RICANITURA, = *ricaitura*, s. f., **rimatio, rimatura**; actione si mai vertosu effectu allu actionei de *ricanire : ricaniturele gallineloru voru desgropá ce amu seminatu in gradina; acésta-a e ricanitura, nu aratura*.

* RICINA, s. f., vedi 2 *ricinu*.

* RICINATU,-*a*, adj. part. s., (fr. **ricine**, si **ricinate**), *a)* in forma de *ricinu*, care sémina a *ricinu;* ca subst. f. pl., *ricinatele*, tribu de plante, cari au de typu genulu *ricinu; b)* s. m., reale *ricinatulu*, sare formata d'in combinationea acidului *ricinicu* cu una base.

* RICINIATU,-*a*, adj. part., 1. **ricinatus**; prevedutu, vestitu cu unu *ricíniu : mimi riciniati;* 2. (fr. **riciné**), d'in *ricinu*, formatu ca *ricinulu*, assemine *recinului;* subst. pl., *riciniatele*, famila de arachnidi cari au de typu genulu *ricinu*.

* RICINICU,-*a*, adj., (fr. **ricinique**); de *ricinu : acidu ricinicu*.

* RICINIU, s. m., pl.-*e*, **ricinium**; d'in *rica*, micu velu mai allessu pentru femine.

* RICINOIDE, adj. s., (fr. **ricinoide**) care sémiua cu *ricinulu*, (vedi 2 *ricinu* sub 1.), ca subst. m. reale, unu medicamentu purgativu si vomitivu forte violentu.

* 1 RICINU,-*a*, 1. adj., **ricinus**, de *rica*, cu *rica : mitra ricina*.

* 2 RICINU, s. m., si f., *ricina*, **ricinus**; 1. genu de plante dicolyledonie; sub forma mai vertosu fem. *ricina*, = oliu de *recinu*, datu ca purgativu; 2 genu de insecte forte supperatorie pentru animali, mai vertosu pentru passeri : pe-

www.dacoromanica.ro

duchiu, capusia, etc., *ricinu de pauonu, de gallina.*

RICTANIA, (si *rittanía*, *ritanía*), s. f., **procacitas, protervitas, impudentia**; calitate si fapta de *rittanu.*

RICTANU,-*a*, (si *rittanu*, vedi *rictu*), adj., **procax, protervus, impudens**; proprie, care are *rittu* mare : *unu rittanu de mistretiu;* ca mai desu metaforice, nerosinatu, prea cotediatoriu : *rittanii de copilli fora rosine de omini.*

RICTOSU,-*a*, (si *rittosu*, vedi *ritosu*), **magno rictu praeditus, procax, protervus, impudens**; 1. proprie, plenu de *rittu*, cu mare *rittu : rittosi porci, rittosa scrofa;* 2. metaforice, insolente, impertinente, nerosinatu : *rittosi copilli.*

* RICTARE, v., **rictare**, intensivu d'in *ringire*, a cascá, a avé *rictu* mare si largu, in speciale, se dice despre vocea leopardiloru.

* RICTU, (transformatu in pronuntia in *rittu* sau *ritu*), pl.-*uri*, **rictus, rostrum, rostellum**; d'in *ringire*, proprie : cascatura a gurei, si de ací : 1. cascatura a gurei spre risu, risu cu arretarea dentiloru; 2. gura mare cascata a animaliloru, a féreloru mai vertosu : *rictulu bellaurului, rictulu tigrului, elefantului;* 3. in specie botulu porcului, mai vertosu selbatecu : *porcii rima cu rítulu, dau cu rittulu, si baga rittulu in ciru; rittulu boului;* de ací metaforice, spre a espreme *insolentia*, *impudentia*, etc., in frasi populari ca : *a dá preste rittu; omu cu mare rittu; a leuá, face rittu, a si bagá rittulu unde nu se cade; a rupe rittulu cuiva*, etc.

RIDERE, pres. *ridu* si *ridiu*, conjunct. pers. III se *rida* si se *ridia*, perf. *risi* si *risei*, *risu;* v., **ridere, arridere, irridere; jocari, nugari**, (it. **ridere**, isp. **reir**, port. **rir**, prov. **rire** si **rir**, fr. **rire**); a si manifestá buccuri'a prin miscarea faciei, mai allessu a gurei, oppos. la *plangere : noi plangemu, voi rideti;* 1. intrans., *a)* in genere si proprie *ridemu de câte ori intempinàmu fientie cari ne placu; ridemu vedendu pre altulu ridendu; ridemu de neboniele ómeniloru; ellu ride de tote nemicurile; a ride ca nebonulu; ea ride se mora; a ride infundatu, a ride in ironía, a ride fortiatu; b)* in specie si metaforice, α) a *ride amicale*, a si espreme buccurí'a, amorea, favorea, etc. : *copillulu salta in braciele mammei si ride tatalui; fortun'a ve ride intru tote; nu mi ride fiitoriulu ca voue; avutului ridu toti si tote;* β) a fi serenu, amabile, amicale, placutu, amenu, incantatoriu, resplendente, radiante de buccuría, de formosetia, de gratia, etc. : *ride cerulu fora nueri; ride aurulu si alte ornamente in casa, pre corpulu cuiva; ride faci'a cuiva*, prov. *ride mustaci'a cuiva de succesele proprie sau alle dilectiloru sei; dupo una alma plouia ride érb'a, ride frondi'a, ride câmpulu, ridu florile, ridu tote ocliloru;* mai vertosu in form'a participiale presente : *campulu ridente, ridentile flori, ridentea fronte a unei candide si formose copille; ridente acanthu asterne campulu; marea e lena si ridente;* mai departe: *ride vinulu in pellucide cristalle, ride si salta ânim'a in peptulu plenu de buccuría;* γ) a resarí, a incepe se appara, se éssa, se dea, se incoltesca, etc.; asiá : *ride mustaci'a cuiva*, nu numai, α') ca susu : *pare bene cuiva*, ci si β') *resare*, *appare*, *pentru prim'a or'a formosa;* asiá si : *ride barb'a, ride granulu, ride érb'a;* δ) a vorbí in jocu, a jocá, a nu vorbí seriosu : *asta-a nu se pote, vrei se ridi; vorbesci seriosu sau ridi ? sciu co ridi si co nu se pote ce mi promiti;* de ací cu sensulu de *pertrecere : in tote serele ne adunàmu de pertrecemu sponendu si ridendu; auctori ce sciu ride in scrierile selle si face pre altii se rida; comedi'a ne face se ridemu si se pertrecemu bene;* ε) *a ride de ceva sau de cineva*, cu mai multe sensuri : α') a *pertrece*, ca si mai susu : *a ride de dissele spirituali alle cuiva; a ride de miscari, de gesturi comice :* apoi in specie β') a si bate jocu : *toti ridu de miselli'a tea; cine nu va ride de unu stultu ca tene? a si ride de cas'a cuiva, de copillii, de copillele lui;* γ') cu ide'a accessoria de *ammagire*, *mentire*, *seducere*, etc. : *si au risu de noi vendendu-ne vitre in locu de gemme; a si ride de innocenti'a si credulitatea celloru inesperti;* δ) a nu pesá : *a ride de ammenitiarile cuiva*

www.dacoromanica.ro

2. trans., *a ride pre cineva*, a defaimá, batujocuri, ammagí, mentí : *tota lumea te ride pentru assemini fapte; cu assemini promisse vrei se ne ridi ca pre nisce copilli fora mente.*

* RIDIBUNDU,-*a*, adj., **ridibundus**; plenu de *risu*, care *ride* multu, applecatu a *ride* veri-candu si de veri-ce.

* RIDICA, s. f., **ridica**; paru de care rédima ceva, in specie, paru de redimatu si legatu vitia de vinia, *characu, aracu.*

RIDICARE, *ridicatu, ridicatura*, etc.; vedi : *retticare, retticatu, retticatura.*

* RIDICLA, s. f., **ridicula**; deminut. d'in *ridica.*

* RIDICULARE, v., **ridiculum præbere**; a face *ridiculu*, a face de *risu* : *a ridiculá unu omu, faptele lui, portarea lui; a ridiculá ce e seriosu, a ridiculá celle sante;* (vedi si *ridiculisare*).

* RIDICULARIU,-*a*, adj. s., **ridicularius**; relativu la *ridiculu* : *a vorbí si spune multe si ridicularie;* ca subst. pers. care spune lucruri *ridicule.*

* RIDICULE, adv., **ridicule**, vedi *ridiculu.*

* RIDICULISARE=*ridiculizare*, v., (fr. **ridiculiser**); vedi *ridiculare.*

* RIDICULISSIMU,-*a*, **valde ridiculus**; forte *ridiculu*, câtu se pote de *ridiculu* : *e ridiculu, ba inco ridiculissimu; titluri ridiculissime,* (comp. si fr. **ridiculissime**).

* RIDICULITATE, s. f.. (fr. **ridiculité**); calitate de *ridiculu* : *ridiculitatea portului, gestului, vorbei cuiva;* si concr. actu *ridiculu*, fapta *ridicula.*

* RIDICULOSISSIMU,-*a*, adj., *ridiculosissimu;* superlativu de forma classica d'in *ridiculosu*, forte *ridiculosu*; vedi *ridiculosu.*

* RIDICULOSU,-*a*, adj., **ridiculosus**, plenu de *ridiculu*, cui place a *ride* si a *face se ridia* : *parasiti ridiculosi, ridiculosissimi; nu mi placu in scrissu celle ridiculose, ci numai celle redicule.*

* RIDICULU, adj. s., **ridiculus**, (fr. **ridicule**); care provoca, attitia *risu*. 1. in bene, jocosu, cui place a *ride* si a *face se ridia*, comicu etc. : *déco nu esti d'in fire ridiculu, nu faci pre altii se ridia; omini mai ridiculi de figura si de portu, de câtu prin vorbele loru; vorbe ridicule; facia ridicula, gesturi ridicule, portu mai ridiculu; unii facu pre ridiculi ca d'in maiestría; ridicule si jocose disse;* 2. in reu, demnu de *risu* : *neboniele vostre sunt ridicule si supperatorie; de stultitia potemu ride, co-ci e in addeveru ridicula; a leuá unu tonu ridiculu ; a se face ridiculu prin vanitatea sea; a pretende co scimu ce nu scimu e forte ridiculu; e ridiculu a imitá pre celli ce nu ne da mân'a a imitá ;* 3. ca subst., *a)* person., *unu ridiculu*, cellu ce d'in natura, sau ca d'in messería, face pre altii se ridia, *buffone; b)* reale, ce e *ridiculu*, ce face se ridia : dissa, fapta, portu, jocu, gluma, etc., ce attrage dispretiu = *risu*, batujocura, etc. : *sunt multe generi de ridiculu : ridiculu spirituale, delicata, urbanu; ridiculu grossolanu, inurbanu, fora spiritu, insulsu; a nu se delectá multu de frigidele ridicule alle parasitului; ridicululu e cellu mai bonu flagellu allu vitieloru; de ridiculu, ca de cea mai bona arma, facu usu scriptorii de comedie, de satyre, de critice; nu se cade a arruncá si reversá ridiculu pre celle ce merita respectu si veneratione;* 4. ca adv., in form'a masc., *ridiculu*, sau cu form'a particularia, *ridicule : a gesticulá ridicule, cumu si vorbesce ridicule; a se portá, cogitá, judicá ridicule.*

RIDITORIU,-*a*, adj. s., **ridens, ridiculus**; care *ride* sau face se *ridia;* vedi si *ridente* la ridere, si *ridiculu.*

RIGAIRE=*riganire, rigaitu*=*riganitu*, etc., vedi : *rugaire* = *ruganire, rugaitu*=*ruganitu*, etc.

* RIGARE, v., **rigare**; udare, adapare, 1. proprie : *plouiele riga tote terrile; a rigá gradin'a, florile, arborii;* 2. metaforice si in specie; *a)* ca si *irrigare*, a duce, trage apa unde-va, *b)* in sensu ideale : *d'in productionile geniiloru se riga popore multe si numerose.*

* RIGATIONE, s. f., **rigatio**; actione de *rigare.*

* RIGATORIU,-*tória*, adj. s., **rigator**, care *riga* sau serve a *rigare*=*machine rigatorie de gradine intense; rigatorii gradineloru.*

www.dacoromanica.ro

* RIGATU,-*a*, adj. part., **rigatus**, in s. verbului.

* RIGEFACERE, v., (se conjuga ca v. *facere*), **rigefacere**, a face se *rigesca*.

* RIGENTE, adj. part. pres., **rigens**: care *rigesce*, care e *rigidu*.

* RIGESCERE, v., **rigescere**, a se facǫ, a devení *rigidu* : *rigescu titiele, ugerele, rigescu perii de mare spaima*.

* RIGIDIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **rigidifolié**); care are *foliele rigide*.

* RIGIDITATE, s. f., **rigiditas**; calitate, statu de *rigidu* : *rigiditatea cadaverului recitu; rigiditatea lemnului de cerru; rigiditatea caracteriului, moralei, principieloru*.

* RIGIDU,-*a*, adj., **rigidus**, (fr. **rigide**; d'in *rigire*); 1. proprie, inflessibile, immobile, duru, tare, inlemnitu, *tiépenu, intiepenitu, immarmuritu, inghiaciatu*, etc. : *rigidii peri ai porcului; mistretiului; rigidu pamentu; rigidulu corpu allu mortului recitu; rigidii ocli ai cellui spariatu sau mortu; rigidele columne, rigid'a pétra, rigidulu cornu; rigide arme, rigidulu ferru; rigide petiore, rigide mâne, rigida unghia; rigide stofe tessute cu auru ; rigidulu guttu allu lupului*; 2. metaforice, inessorabile, severu, austeru, rude; duru, barbaru, ammortitu, etc. : *voce rude si rigida; rigidii Sabini, rigidii Nomadi; rigida virtute, rigidi critici, rigidu parente, rigidi orthodoxi, rigidu confessoriu, rigidi observatori ai litterei si spiritului legei; calvinistu rigidu, judici rigidi*.

* RIGIRE,-*escu*, v., 1. **rigere**, a fi inflessibile, immarmuritu, inghiaciatu, duru, *tiépenu, a intiepení*; 2. **rigescere**, a devení duru, inflessibile, *tiépenu*; 3. **rigefacere**, *a* face inflessibile, duru, *tiépenu*.

* RIGORE, s. f., **rigor**, (fr. **rigueur**; d'in *rigire*), statu de *rigidu* : inflessibilitate, immobilitate, duretia, immarmurire, ammortire; si metaforice, severitate, asprime, etc., 1. proprie : *rigorea frigului unei aspra iérna; rigorea cerbicii, guttului; rigorea ferrului, osseloru, periloru la certe animali; rigorea faciei, nerviloru; rigorea metallului, lemnului, cornului ; rigorea ochiloru immobili; lungele rigori alle unei aspra inchisore*; 2. metaforice : *rigorea legiloru, reguleloru, principieloru, demonstrationiloru; rigorea fortunei, sortei, fatului; a se cere de rigore, a lucrá cu rigore, a observá cu rigore tote prescriptionile medicului; lucrulu e probatu, demonstratu in tota rigorea, cu rigore mathematica; rigorea caracteriului datineloru*.

* RIGORISMU, s. m., (fr. **rigorisme**), doctrina, in specie, doctrina morale sau religiosa ce are de principiu *rigorea* precepteloru si *rigid'a* loru observantia : *rigorismulu acelloru secte religiose*.

* RIGORISTU,-*a*, s. pers., (fr. **rigoriste**); cellu ce se tine de *rigorismu*, duce prea departe *rigorea* in principie : *censori, critici rigoristi; de partea rigoristiloru n'ar mai poté essí neci una noua productione litteraria*.

* RIGOROSITATE, s. f., (fr. **rigoureuseté**); calitate si fapta de *rigorosu*.

* RIGOROSU,-*a* , adj., (fr. **rigoureux**); plenu de *rigore : rigorosu geru, rigorosi peri*; mai allessu metaforice : *rigorosi judici, rigorosa perfectione, essame rigorosu*, si abs. *rigorosulu : a trece rigorosulu, a se suppune la rigorosu; supplicie rigorose, penitentia rigorosa ; intellessu rigorosu allu unui coventu; dieta rigorosa; demonstrationi rigorose*.

* RIGUU,-*a*, adj., **riguus**; 1. care *riga*, uda : *riusiore rigue de câmpuri*; 2. udatu : *riguele gradine, riguu monte prin numerose fontane*.

RIIA, *riiosu*, etc., vedi : *ronia, roniosu*.

RIMA, s. f., **rima; lumbricus, torrenus vermis**, (d'in **rig**, de unde si *ringire*); 1. proprie, crepetura, cascatura, ruptura, gaura, etc. : *rimele murului se casca; rima larga, angusta; a face rime, a astupá rimele; olla, caldare, albia plena de rime; pamentu plenu de rime prin rimatulu rimatoriloru*; 2. ca mai desu in usulu populariu, specia de verme ce se afla in pamentu : *a cautá si stringe rime pentru venatu de pesce; voluptatea attrage si prende pre omu, cumu rimele attragu la uncu pescii;—*

www.dacoromanica.ro

rima, dupo fr. **rime**=it. **rima**, si cu sensu de *consonantia finale* a doue versuri, d'in *rhythma* in locu de *rhythmu*, care e de preferitu, si mai de preferitu ar fi : *consonantia finale;* inse pote fi si *rima*=*linia, versu*, si de aci : *finale de versu; versulu ensusi*=*sulcu, linia*, etc.

RIMARE, v., **rimare** si **rimari, rodere**, (d'in *rima*); 1. in sensulu cellu mai strimptu, a despicá pamentulu, a ará, sapá, inse cu sensu mai multu peiorativu, asiá co : *a rimá agrulu*=*a sgariá agrulu*, a ará in facia si reu; *anevolia se rima pamentulu cu rastrele si cu unghiele;* 2. in sensu largu, despre animali cu rostru, ghiare si rittu : *passerile rima si strica formosele prate; corbii rima araturele si scotu sementi'a; soricii rima casiulu;* mai vertosu despre porci : *porculu rima; nu lasati porcii in arature, co le rima, si le strica;* 3. metaforice, *a)* a rode, supperá, a attitiá, escitá : *unu vulturu rima viscerele pecatosului; ve rima, se vede, la ânima, invidi'a, dorulu de placeri, de gloria;* prov. *soricii rima in capulu lui; b)* a cautá, cercá, *rimandu*, sapandu, etc., si in genere, a scrutá, cercetá, etc. : *ce aveti se rimati ânim'a sau in ânim'a nostra? vechii aruspici rimau viscerele victimeloru immolate; a rimá secretele, cogitele ascunse alle altoru-a;* — dupo fr. **rimer**, *rimare*, α) a *consoná in finali;* vorbindu de doue sau mai multe versuri; β) si trans. a face *se consone in finali* doue sau mai multe versuri; γ) in sensu mai largu, a *versificá*, a face *versuri.*

RIMATORIU,-*toria*, adj. s., **rimator sus**, care *rima : passeri rimatorie, cadrupedi rimatorie;* metaforice : *rimatori ai ânimeloru si secreteloru;* in specie si absol. *unu rimatoriu*=porcu : *a cresce rimatori de specula; carne de rimatoriu; a custodi rimatorii : ai se adjungi custode de rimatori, la rimatori;* — dupo fr. **rimeur**, *rimatoriu*=care scrie, face *versuri*, in specie, reu poetu.

RIMATU,-*a*, adj. part., **rimatus** : *pamentu rimatu de porci;* — déro si : *versuri rimate* in *cruce.*

RIMATURA, s. f., **actio et effectus rimandi;** actione si effectu de *rimare : rimatur'a porcului; rimature de porci, de passeri, de sorici.*

*RIMOSIPEDE, adj., (fr. **rimosipède**), care are *petiorele rimose.*

RIMOSITATE, s. f., (**rimositas**); calitate, statu de *rimosu.*

RIMOSU,-*a*, adj., **rimosus**, (fr. **rimeux**); plenu de *rime : in rimosa luntre ne amu pusu; rimose olle; rimosulu pulmone;* metaforice : *nu faci bene se depuni in urechiele acestui rimosu de limbutu aceste secrete.*

RIMULA sau *rimura*, s. f., **rimula**, (fr. **rimule**); deminutivu d'in *rima : rimulele de pre conca; cu una rimula prendi pescele mare.*

RINDUNELLA, s. f., vedi *rondinella* si *rundinella.*

* RINGENTE, adj. part. pres., **ringens**, (fr. **ringent**), care *ringe* sau *ringesce : gura ringente, corolle ringenti.*

* RINGENTIFLORE, adj., (fr. **ringentiflore**), care are *flori ringenti.*

RINGIRE, v., (se conjuga cu forme incarcate : *ringescu, ringesci*, etc., déro si simple : *ringu, ringi, ringe*), **ringi, frendere, cachinnari;** a cascá, deschide gur'a, a descoperí, lassá se se védia, a arretá dentii, a stringe dentii de menía sau de dorere, si de ací, a ride reu sau cu reutate, a si espreme supperarea, menî'a etc. : *fugi d'inaintea lupului, a cânelui, care vedi cumu ringesce; omulu ringe sau de mani'a sau de reutate, sau de stultetia; potemu ride, déro nu ringi; ce mi ringiti la nasu, candu eu ve invetiu de bene? scii numai ringi de tote; turbatulu tigru ringe infricosiatu; a ringi dentii, cu dentii ringiti, cu gur'a ringita;* in sensu mai intensu : *muru tare ringitu, plage ringite;* (compara si : *rictu*=*rittu*).

RINGITU,-*a*, adj. part. s. d'in *ringire;* **ringens, hians, frendens, rimatus; rictus, cachinnus,** in s. verbului : *gura ringita; ringitulu stultiloru.*

RINGITURA, s. f., **rictus, cachinnus;** actione si mai vertosu effectu allu actionei de *ringire : ringiturele cânelui, tigrului furiosu, ringitura de meniosu, de stultu.*

www.dacoromanica.ro

RINICU, *rinichiu*, etc., vedi *renichiu* =*reniclu*.

* RINOCERU, etc., vedi *rhinoceru*, *rhinocerote*, etc.

RIPA, s. f., **ripa, rupes, praecipitium**; 1. margine de uscatu pre longa una apa, mai vertosu una apa currente, riu, fluviu, etc., littore, termu, mallu : *riulu are doue ripe : rip'a derepta si rip'a stânga*; 2. locu precipitiosu : rupe, precipitiu, rapedisiu, etc. : *a dá carrulu de ripa, a cadé in ripa*; metaforice : *temerarii acesti-a au se dea térra de ripa; a se affundá in rip'a lussuriei*; vedi si *rupe*.

*RIPARESE, *riparense*, si *ripariense*, adj., **ripariensis** si **riparensis**; care e longa *ripa*, in specie, despre osti ce stationédia longa *ripele* unei apa.

RIPARIU,-*a*, adj., **riparius**; relativu la *ripa* : *rondinelle riparie*.

* RIPENSE si *ripese*, adj., **ripensis**; situatu longa *ripa* : *Daci'a ripense; militari ripensi* = *militari pariensi*.

* RIPICOLU,-*a*, adj., (**ripicola**, fr. **ripicole**), care siéde traiesce, pre *rip'a* unei apa.

RIPOSU,-*a*, adj., **praeceps, praeruptus, abruptus**; d'in *ripa*, mai vertosu in insemnarea acestui coventu de sub 2., plenu de *ripe*, rapidu, precipitiosu, dereptu in susu sau in diosu : *locuri forte ripose si periculóse, monti riposi, cósta de monte riposa*; vedi si *ruposu*.

RIPULA, sau *ripura*, s. f., **ripula**, deminutivu d'in *ripa*.

RISCHIARE, *rischiatoriu*, etc., vedi: *reschiare, reschiatoriu*.

RISETU, s. m., vedi *risitu*.

RISIBILE, adj., **risibilis**, (fr. **risible**) 1. care pote *ride* : *omulu e animale risibile*; 2. de care poti *ride*, care face se *ridi* : *istoria risibile, comedia risibile*.

RISIBILITATE, s. f., (fr. **risibilité**); calitate de *risibile*.

* RISILOCIU, s. m., **risiloquium**; vorbire cu *risu*.

RISIONE, s. f., **risio**; *ridere*, cumu si actu, effectu, lucru de *risu*.

RISIPA, *risipire*, etc., vedi : *resipa, resipire*, etc.

RISITARE, v., **risitare**; intensivu si iterativu d'in *ridere*, a totu *ride*, a *ride* multu si continuu.

RISITU = *risetu*, pl.-*e*, **risus, cachinnus**; actu de a *ridere*, mai vertosu, *risu in gur'a mare*, cumu si obiectulu *risului*, (compara it. **risita**, fr. **risée**) : *risitele loru se audira din mare departare; unu risitu olympicu, omericu erupse de tote partile; nu mai incéta risitele acestea; unu risitu de omu; aceste sunt risete de boi*.

RISMA, pl.-*mate*, (it. **risma**) : *una risma de charteia*, unu fasciculu de 24 cólle de charteía.

* RISSA = *rixa*, s. f., **rixa**, certa, batalia.

* RISSARE = *rixare*, v., **rixari**; a se certá.

* RISSATORIU=*rixatoriu*,-*a*, adj. s., **rixator** si **rixatorius**; care *rissa*, sau serve la *rissa*.

* RISSATU,-*a*, adj. part., **rixatus**, in s. verbului.

* RISSICARE si *riscare*, v., (it. **risicare**, fr. **risquer**), a arruncá in bracele fortunei, a periclitá : *a rissicá, una summa de banni; negotiatorii rissica mai totu de a un'a*.

* RISSICATU sau *riscatu*,-*a*, adj. part., (it. **risicato**, fr. **risqué**), periclitatu.

* RISSICOSU sau *riscosu*,-*a*, adj., (it. **risicoso**, fr. **risqueux**), espusu *rissicului*, periculosu.

* RISSICU sau *riscu*, s. m., (it. **risico**, fr. **risque**), **periculum, discrimen**, arruncare in braciele fortunei, periclu : *a interprende ceva cu rissiculu si periclulu seu; pre rissicu si periclu*.

* RISSOSU = *rixosu*,-*a*, adj., **rixosus**; cui place cért'a, care cauta cérta.

RISU,-*a*, adj. part. d'in *ridere*, **risus**, (it. **riso**, fr. **ris**), 1. in genere : *mulieri rise de toti pentru vanitatea loru; nu e tempu de risu si de jocatu; a fi de risu; nu e de risu ce ti spunu eu*; 2. in specie, ca subst. m., *risu, unu risu, a)* abstr. fora plurariu : *risetulu e risu in gur'a mare; risu malignu, reutatiosu, sardonicu, prefacutu; a se inflá de risu, a crepá de risu, a morí de risu; risu omericu, risu d'in budei; risu stultu, stupidu; dupo risu si plânsu; risulu si plân-*

www.dacoromanica.ro

sulu stau, la copilli, aprope unulu de altulu; a provocá risulu altoru-a prin risulu seu; a se pune pre risu, a nu si poté tiné risulu; a fi risulu lumei, differitu in sensu de : *a fi de risulu lumei; déco noi suntemu de risulu totoru-a, apoi voi sunteti risulu totoru-a*, (vedi si mai la valle sub *b*); *a face de risu pre cineva sau ceva : se scii co te facu de risu, déco nu mi implenesci dorenti'a; a se face de risu prin miselliele selle;* etc., differite in sensu de : *a si face risu de ceva sau de cineva : ve faceti risu de totu ce merita respectu; a si face risu de onorea, de casele ómeniloru, de legi, de bon'a covenientia; a si face risu de lucrulu cu care s'a insarcinatu; nu ve faceti risu de laborea, de sudorea omului, de vitele omului; b)* concretu, *risu* = obiectu de *risu*, pl. *risuri : unu risu de vestimentu*, vestimentu de *risu*, reu lucratu; asía si : *aceste-a nu su aratre, ci risuri de aratre; risu de carrutia, nu carrutia; risu de orologiu, nu orologiu; — a fi risulu celloru mai miselli; a adjunge risulu, a devení risulu, a se face risulu lumei.*

RITÀNU,-*a*, adj., vedi *rictanu.*

RITMICU, *ritmu*, etc., vedi : *rythmicu, rhythmu*, etc.

1 RITU, s. m., etc., vedi *rictu.*

2 RITU, s. m., **ritus**, (it. isp. port. **rito**, fr. **rite**); 1. modu de cultu religiosu, practica religiosa, usu sau ceremonia religiosa : *ritulu basericei orientale, a se tiné de ritulu orientale; differentie de ritu, nu de dogmate se afla intre differitele baserice;* 2. usu, datina, modu, lege, regula, processu, etc. : *usurile si riturile fia-carei nationi, ritulu acestui genu de animali, riturile fia-carei specia de animali; dupo ritulu Franciloru, dupo ritulu Italiloru, dupo ritulu Asiaticiloru.*

* RITUALE, adj., **ritualis**; de *ritu*, relativu la *ritu : carti rituali; rogatione rituale.*

* RITUARIU, s. m., 1. personale, care essecuta ritulu; 2. reale, carte care coprende ritulu, εὐχολόγιον.

RIU, s. m., vedi *riuu.*

RIUALE=*rivale*, adj. s., **rivalis**, (fr. **rival**); relativu la *riuu*=*rivu*, de *rivu*, 1. proprie : *passeri riuali; proprietari riuali;* 2. metaforice, *a)* in genere, cellu ce vre si doresce acellu-asi lucru ce doresce si altulu, concurrente, competitoriu, adversariu etc. : *nationi rivali la domni'a mariloru; cetati rivali; e raru ca celli ce se applica la acelle-asi maiestrie se nu fia rivali; amendoui rivali, mai multi rivali pentru acea-asi functione, acellu-asi premiu; b)* in specie, care are sau cauta a avé impreuna cu altulu favorile unei mulieri : *aveti acea-asi amica, sunteti déro rivali; pentru acesta féta ai multi rivali; a amá fora altu rivale;* — ca subst. *unu rivale de temutu, rivalele poetului, poetu fora rivale; numai celli mai destinsi, ca si celli mai obscuri, nu au rivali.*

* RIUALISARE=*rivalisare*, v., (fr. **rivaliser**); a fi *rivali* in sensulu coventului *rivale* de sub 2. : *a rivalisá cu celli mai boni de professionea sea.*

* RIUALITATE = *rivalitate*, s. f., **rivalitas**, (fr. **rivalité**); calitate, statu de *rivale*, mai vertosu in insemnarea coventulu de sub 2. : *rivalitatea poporeloru pentru principatu; rivalitatea a doue case de commerciu; rivalitatea a doui scolari, a doui poeti, a doui pictori; rivalitatea amantiloru; rivalitatea cetàtiloru antice alle Greciei.*

RIUARE, (si *riuire,-escu*), v., **fluere**; a curre ca *riuulu*, vedi *riurare.*

RIUIRE, v., vedi *riuare.*

RIURARE,-*ediu*, (si *riurire,-escu*), v., **rivatim fluere**, a curre ca *unu riuu.*

RIULLETIU, s. m., vedi *riurellu.*

RIURELLU, pl.-*e*, **rivulus**; deminutivu d'in *riuu;* — alte demínutive d'in acellu-asi coventu sunt : *riutiu*, de unde nou deminutivu : *riutioru* si *riusioru;* apoi : *riulletiu.*

RIURIRE,-*escu*, v., vedi *riurare.*

RIUSIORU, *riutiu*, vedi *riurellu.*

RIUU = *rivu*, pl.-*uri*, **rivus, fluvius, flumen**; cursu de apa, apa currente : *a bee apa de riuu; nu trece riuu pre longa acea cetate; riuulu vine, cresce, se infla, se vérsa; riuulu scade, secca; celle mai mari riuri alle Romaniei curgu d'in monte si se vérsa in Dunaria.*

RIVALE, *rivalitate*, etc., vedi *riuale riualitate.*

www.dacoromanica.ro

RIVARIU,-*a*, adj. s., **rivalis**, vedi *rivale*.

* RIXA, *rixare, rixosu*, etc., vedi : *rissa, rissare, rissosu*, etc.

* ROBIGINE, etc., vedi *rubigine* = *rugine*.

ROBIU = *roibu,-a*, adj. s., **roblus, rubeus, robus, rufus**; de colore inchisa *rosia*, vorbindu mai vertosu de *callu* si alte animali : *callu robiu, epe robie*; subst., *a)* ca nume propriu de callu : *robiulu* = *roibulu, robi'a* = *roib'a*; *b)* f. *robi'a* = *roib'a*, specia de planta = **rubia** = **rubia tinctorum**, *Linn*.

* ROBORARE, v., **roborare**; a dá *robore*, a face *robustu*, tare, potente : *a roborá corpulu cu alimente sanetose; a si roborá memori'a, mentea prin essercitie cotidiane*.

* ROBORARIU,-*a*, adj. s., **roborarius**; de *robore*, ca *arbore*, de lemnu tare; ca subst. reale, *roborariu* = incapere, locu inchisu cu lemnu tare.

* ROBORASCERE, v., **roborascere**, a se face, a devení *robustu*, a leuá, a capitá taría, potere.

* ROBORATU,-*a*, adj. part., **roboratus**, in s. verbului.

* ROBORE, s. m., **robur**, si **robus**, (comp. it. **rovere**, si fr. **rouvre**); 1. specia de cerru forte tare, si in genere, veri-ce arbore sau lemnu tare; 2. metaforice, *a)* obiecte de *robore* : scaune, mese, armarie, aratre, etc.; *b)* taría, soliditate, potere, etc. : *robore de ferru, de pétra; a prende robore in petiore; neci etate neci robore covenite nu are unu copillu ca tene; robore de suffletu, de braciu, de espressione*; *c)* partea cea mai tare a unui ce : ânima, mediu, trunchiu, potere, etc. : *roborele armatei, in roborele iernei*.

* ROBORIU,-*a*, adj., **roboreus**; de *robore : ponti roborie, lemnu roboriu*,

* ROBOROSU,-*a*, adj., **roborosus**; plenu de *robore : bracie roborose*; vedi si *robustu*.

* ROBURNIU,-*a*, adj., **roburneus**; de *robore : roburnie glandi*.

* ROBUSTETIA, s. f., **robur**, (it. **robustezza**); calitate de *robustu : robusteti'a bracieloru, mâneloru, petioreloru*.

* ROBUSTU,-*a*, adj., **robustus**, (fr. **robuste**, it. **robusto**), *de robore*, 1. proprie, *ferestre robuste*, facute d'in *robore*; asiá si : *usia, pórta robusta; trunchiu robustu*; — in acestu sensu de preferitu sunt espressionile : *de robore, roboriu; roburnu* sau *roburniu*; 2. ca mai desu, tare, solidu, potente, etc. : *robustele bracie alle junelui terranu; robustu peptu, robuste petióre; robusta mente, robuste ânime*.

ROCHIA, s. f., **talaris vestis, muliebris toga**; vestimentu mulierescu lungu de regula pêno la calcânie, inse si : *rochia scurta, rochia de copillu micu*; prov. *si popa cu rochia*; — *rochi'a rondinellei*, specia de planta, de flore, **pervinca**, fr. **pervenche**, (comp. it. **roccheto**, isp. **roquete**, fr. **rochet**).

RODANU, s. m., vedi *rotanu*.

RODERE, *rosi* si *rosei, rosu*, v., **rodere, corrodere, edere, exedere; terere deterere**, (it. **rodere**, isp. port. **roer**, prov. **roder**); 1. proprie, a rupe, sfermá cu dentii, a mancá, mai vertosu a mancá ceva duru, tare : *soricii rodu casiu, carti, pannure, chiaru si lemne; asiá rodu acesti roditori scandurele; cânele rode cu placere acellu-asi ossu in tempu de mai multe dille; betrânii abiá rodu si carnea molle*; prov. *cine pote, osse rode; cine nu, neci carne molle; a rode crusta de pâne*; 2. metaforice, *a)* a frecá, vettemá, vulnerá, mancá, gaurí, etc. : *calcionii me rodu la petiore; una rota se rode de alt'a; vestimente rose asiá de tare, in câtu li se vedu firele de orditura si de batutura; apele rodu ripele riuriloru; termuri rose de unde; si picatur'a de apa rode pétr'a cea mai tare; boi cu guttulu rosu de jugu; cerbici rose de jugulu servitutei; prin ascutire armele se si rodu incetu incetu; ferrulu aratrului se rode de pamentulu ce acestu ferru sfascia; viéti'a desfrenata rode viéti'a ensasi*; *b)* a rimá, molestá, supperá, nu dá pace, etc. : *acésta-a me rode la ânima; ve rode vermele conscientiei; incéta de a mi rode urechiele cu assemini pretensioni; copillulu mi rode urechiele se lu ducu la theatru; mulierile ne rodu urechiele se le comperàmu ornamente de lussu*, (comp.

www.dacoromanica.ro

si it. **questo mi rode**); *ce me rode pre mene, e ceva ce nu ai crede;* mai vertosu, a sfasciá pre cineva sau ceva, a defaimá: *invidiosii rodu pre toti câti porta invidia.*

RODIA, s. f., fructu de *rodiu*, vedi : † *rhod-*, sau *rhodo-*.

RODITORIU,-*tória*, adj. s., **rodens**, (comp. it. **roditore**); care *rode : de tote roditoriulu dente allu tempului.*

RODITURA, si *rosetura, rositura*, s. f., (comp, it. **roditura**, isp. port. **roedura**); actione de *rodere*, déro mai vertosu effectu allu acestei actione, ceva *rosu* : *roditur'a apei, roditurele facute de apa in ripele torrentelui; ce roditura dedei acestei buccatella, fora se potu trage nemica d'in ea.*

RODIU, s. m., arbore ce da *rodie;* vedi : † *rhod-*.

* RODU si *raudu, rudu*, pl. *roderi, ruderi*, **rodus, raudus, rudus**, (affine cu **rudis**=*rude*); massa *rude*, mai vertosu, massa de metallu, si in specie, massa de arame, si moneta d'in acestu metallu, moneta de pucina valore; vedi si *rudu.*

* RODUSCULU si *rauduscul*u, s. m., **rauduscul**um, **roduscul**um, **rudusculum**; deminutivu d'in *rodu.*

ROGA=*ruga*, s. f., **preces, precatio**, (comp. isp. **ruego**, port. **rogo**); actione de *rogare*, mai vertosu effectu allu acestei actione : *Domnedieu va ascultá rog'a cellui innocente; rogele nostre nu fura ascultate;* vedi si *rogatione.*

* ROGALE, adj., **rogalis**, relativu la *rogu : flacur'a rogale, cadavere rogali.*

ROGAMENTU, pl.-*e*, **rogamentum, precatio, preces, obsecratio, efflagitatio**; actione de *rogare*, espressione cu multu mai energica de câtu a formeloru : *roga* = *ruga*, si *rogatione : la tote rogamentele nostre se arrerà inessorabile; ascultati cu indulgentia rogamentulu bietului nefericitu.*

ROGARE, v., **rogare, precari, orare, obsecrare, efflagitare**, (it. **rogare**, isp. port. **rogar**); 1. a cere una esplicare, a intrebá, *a)* in genere : *a rogá pre cineva ceva, de ceva, despre ceva : un'a te rogu, alt'a respondi; b)* in specie, α) despre intrebare officiale : *consulii roga pre toti de parerile loru; cine a venitu, rogu-te, in urma essirei melle d'in casa?* β) a cere juramentu, mai allessu la militari; γ) a cere consentimentulu cuiva la una stipulatione, a intrebá despre acestu consentimentu; — in acestu sensu mai raru se applica simplulu *rogare*, de óra ce e supplenitu prin compos. *interrogare* = *intrebare;* 2. ca mai desu inse se applica *rogare*, in sensu de *cerere* cu respectu, cu umilentia, cu amore, cu fervore, adesea cu plansu, cu passione : supplicare, implorare, etc., *a) a rogá pre cineva :* α) *rogu pre Domnedieu se ti dea mai antâniu mente; nu te rogu se faci ceva pentru mene, ci numai pentru benele teu, te rogu si éro te rogu, se nu mai faci asiá; te rogu se me lierti, déco te am offensatu in ceva; am se te rogu unu ce si mai insemnatu; nu rogá mortea, reulu neci allu inimiciloru tei;* β) *roga pre toti la cas'a si més'a sea; nu te rogu la mésa, cumu te rogu la lucru si la portare bona;* γ) *de atâte ori te am rogatu de unu lucru asiá de micu; nu rogu pre nemine de nemica; roga pre toti vecinii de adjutoriu;* si : *a rogá pre cineva pentru ceva* = *a rogá pre cineva de ceva*, inse : *a rogá pre cineva pentru cineva*, are sensulu cu totulu differitu : *a rogá pentru cineva* = *a rogá cuiva : a rogá morte siesi; inimicului, a rogá amiciloru dille multe si fericite;* etc.; *b) a se rogá,* α) *Domnului se ne rogamu; nu ne rogàmu neminui, necumu se ne rogàmu tie; cine ar conscende se se roge voue?* camu in acelluasi sensu si : *a se rogá la Domnedieu, la toti omenii, se lu scape de dorere; numai celli cu cogitu curatu se se roge la Domnedieu;* β) *a se rogá de cineva : me rogu de ellu ca de unu cruntu si canosu barbaru si paganu; ne rogàmu de ei cu lacrimele in ocli fora se i potemu essorá;* — *a se rogá de cineva*, dice mai multu de câtu : *a rogá pre cineva.*

ROGATIONE, s. f., **rogatio, obsecratio, precatio, preces**; actione, actu si effectu allu actionei de *rogare*, mai vertosu in insemnarea coventului desub 2.: *cu rogationi si cu bene nu capiti nemica de la acestu omu; rogatio-*

www.dacoromanica.ro

nea religiosa; rogationile de demaneti'a, de sér'a; carte de rogationi pentru tote momentele vietiei; rogationi ferbenti; se plenimu rogationile nostre de sér'a; a nu face ceva cuiva fora multe rogationi; nu asteptati multe rogationi, candu ve chiama la mésa.

ROGATORIU,-*tória*, adj. s., **rogator, obsecrator;** care *róga* sau serve la *rogatu : tonu rogatoriu; voliu fi cotra Domnedieu rogatoriu pentru voi.*

ROGATU,-*a*, adj. part. s., **rogatus, exoratus, efflagitatus**: *de si rogati, nu venira la mésa; multe d'in mulierile rogate nu venira la ballu; rogatu cu lacrime nu vru crudulu se me asculte; dupo rogatulu vostru m'am induplecatu a face aceste-a.*

ROGU, s. m., **rogus;** cumuru de lemne pentru arsu cadaverulu unui repausatu; metaforice : *pre rogu nu arde si glori'a cu meritu castigata.*

ROIBU, etc., vedi *robiu.*

ROMA, s. f., **Roma,** cetate fundata de *Romulu,* acumŭ 2628 de anni, longa riulu *Tibere* in *Latiu,* parte centrale a *Italiei;* nomita si *cetatea eterna,* co-ci adjunsa la domni'a lumei connoscute de antici, dupo ce perdú domni'a politica, urmà a fi si e peno asta-di capitale a totei lume *romano-catholice,* cumu de câtiva anni e si capitale a *regatului italicu;* de la acésta cetate avemu noi nomele si fienti'a nostra morale, de ací si multe covente importanti si communi in limb'a nostra, d'in cari dàmu numai urmatoriele.

ROMANESCE=*rumanesce,* adv., **romanice; fabuloso,** (fr. **romanesquement**); in modu *romanescu,* 1. in intellessulu coventului *romanescu,* de sub 1. : *a cogità, sentí, vorbí si lucrá romanesce; scii romanesce?* si cu prep. *in, pre : in romanesce nu se dice asiá; asiá se dice pre romanesce;* 2. in intellessulu coventului *romanescu,* de sub 2. (despre differentiele de pronuntia vedi *Romanu*).

ROMANESCU=*rumanescu,-a,* adj., **romanicus; fabulosus, fictus,** (fr. **romanesque**); relativu la *Romanu,* 1. in intellessulu stримptu de *Dacoromanu : limb'a romanesca, portulu romanescu; multu e dulce si formosa limb'a romanesca; térra romanesca, terri romanesci;* inse si ca nome propriu : *Terr'a Romanesca* = *Montani'a.* (vedi si *Romania*); *industria romanesca, negotiu romanescu, agricultura romanesca, caracteriu romanescu, productioni romanesci, carti romanesci;* 2. in intellessulu cellu mai largu allu coventului *Romanu*=membru allu gentei *romana* sau *latina,* mai vertosu inse membru allu unei-a d'in nationile noue latine, applicatu adeco in acellu-asi intellessu cu allu formei *romanicu* in espressioni ca : *limbele romanesci=limbele romanice, nationile romanesci=nationile romanice;*—déro cu totulu in parte *romanescu=de romanu,* ca subst. reale; romanticu, fabulosu, fictivu, fantasticu, imaginatu, miraculosu, etc.; vedi *eromanticu.*

ROMANIA = *Rumanía,* s. f., **Dacoromania, Romania, romanitas, dacoromanica lingua, rusticitas,** (fr. **Roumanie, Dacoromanie, Romanie, Romagne**); d'in *Romanu,* calitate, statu, cultura, térra, limba, etc. a *Romanului,* 1. in intellessulu stримptu allu coventului *Romanu, a)* térra a *Romanului,* si in specie cu trei differite insemnuri, α) in intellessulu cellu mai largu si totu de una data cellu mai addeveratu, *Romani'a=Daci'a antica,* si mai multe insemnate parti d'in *triânglulu illyricu;* β) in intellessulu cellu mai stримptu : *Romani'a fu câtu-va tempu* numai *Térra Romanesca,* nomita si *Montani'a,* si absol. *Térr'a,* (in usu mai allessu la *Romanii* de preste Carpati); γ) in sensu intermediu, *Montani'a si Moldavia* = *Daci'a inferiore; b)* limb'a *Romanului, romanitatea ei,* cumu si *romanitatea* fientiei lui essentiale : *vorbesce-mi pre romanía, deco vrei se te intellegu; acésta-a nu e pre romanía, cipote pre turcía sau unguría; c)* d'in tempurile nefaste pentru *nomele de Romanu, romanía* si cu intellessulu, α) de *terranía,* plugaría; β) si mai reu, de *servitute terranésca;* 2. in intellessulu mai largu allu coventului *Romanu, a) Romania* = imperiulu romanu, nomitu asiá in totulu seu sub imperatoriulu Justinianu; *b)* in urma remase no-

www.dacoromanica.ro

mele de *Romani'a* numai la una forte mica parte a acestui imperiu, la *Thraci'a*, conservata de imperatori pêno la caderea Constantinopolei, astadi turcesce **Rumeli**; *c) Romania*=parte din Itali'a; *d)* in evulu mediu si pêno mai in coce, *Romania*=Thessali'a si parte d'in Greci'a septentrionale.

ROMANICU,-*a*, adj., **romanicus, romanus,** (fr. **roman, romain**); relativu la *Romanu*, 1. la vechiulu *Romanu* : *aratre romanice, cultu romanicu;* 2. mai vertosu, la *Romanulu* modernu : *limbele italiana, francesa, ispanica, portugallica, romanesca sunt romanice.*

ROMANIME, s. f., **Romanorum multitudo, populus**; 1. multime de *Români* = *Dacoromani;* 2. toti acesti Români, poporulu, nationea *romanesca.*

ROMANIRE,-*escu*, v., **romanum reddere, facere**; a face *Românu*=*Dacoromanu* : *se romanescu nu numai omeni de alte nationi, ci si chiuru locuri, datine*, etc., *cu greu se romanesce Judanulu;* despre covente in parte, a dá acestoru-a forma romanesca : *a romaní strainismii, déco sunt necessari limbei.*

ROMANISARE, v., (fr. **romaniser**); 1. a face ca *Romanii*, a imitá pre *Romani* in limba, in portu, etc.; a fi applecatu spre *Romani* si alle *Romaniloru;* 2. a face *Romanu* , *a romanisá resaritulu, terrile si poporele suppuse prin armele romane; Galli'a, Ispani'a, Daci'a si alte terrei se romanisara; a romanisá scriptur'a, portulu, architectur'a.*

ROMANISMU, s. m., 1. idiotismu, caracteriu particulariu allu *Romanului* sau allu limbei selle : *d'in limb'a poporului au se invetie scriptorii addeveratii romanismi, cari, cu mare damnu pentru stylu, lipsescu d'in scriptele loru;* 2. vieti'a nationale a Romaniloru bene ordinata dupo principie conforme naturei romanesci.

ROMANITATE, s. f., **romanitas**; 1. calitate de *Romanu* : *romanitatea de origine si de forma a coventeloru limbei nostre; de romanitatea sentimenteloru cuiva ne potemu indoui;* 2. collectivu, toti *Romanii*, tote nationile *romanice*, lumea *romana.*

* ROMANTIA, s. f., (fr. **romance**); *a)* istoriora fantastica scrissa in versuri si destinata a fi cantata; *b)* canticu eroticu doiosu, elegía, *c)* buccata de musica scurta, simpla si gratiosa.

* ROMANTIARIU,-*a*, adj. s., (fr. **romancier**); relativu la *romantia*, si mai vertosu la *romantiu*, ca subst. scriptoriu de *romantie.*

* ROMANTICU,-*a*, adj., (it. **romantico**, fr. **romantique**); care farmeca fantasi'a : *aspectu romanticu, monti romantici, térra romantica, romanticu si incantatoriu stylu; scriptorii romantici sunt in lupta cu celli classici;* si ca subst. personale si reale : *romanticiloru place romanticulu.* Vedi *eromanticu.*

* ROMANTISMU, s. m., (fr. **romantisme**); amore de ce e *romanticu*, systema, modu, processu allu scriptoriloru *romantici.* Vedi *eromantismu.*

* ROMANTIU, s. m., (it. **romanzo**, fr. **roman**); istoria fictiva in care amorea joca rollulu principale. Vedi *eromane.*

* ROMANU=*rumânu*,-*a*, adj. s., **Romanus, Dacoromanus, romanicus, rusticus,** (it. **romano**, fr. **romain, roman, roumain**); relativu la *Roma*, 1. in intellessu strimptu ; *a)* ca subst. personale, α) nome nationale allu celloru ce locuescu in Daci'a antica si in mai multe parti alle Europei orientale : *nomele de Românu se pastrà, intre toti Românii, ca cellu mai mare documentu de nobilitatea originei Românilloru ; Românii portara cu mundria si constantia addeveratu romana nomele de Românu, ce inimicii cautara a accoperí cu opprobriu;* β) d'in ingratitudinea strainiloru asiá de bene ospetati de *Românu*, acestu gloriosu nome fu applicatu peno mai de una-di cu sensulu de : colonu, terranu, plugariu, rusticu, incultu, etc., γ) subst. m. reale, *romanu*, specia de planta, de flore=**chrysanthemum**, *L.* (care pote avé alta origine; se aude si *romanitia*, planta); *b)* ca adj. *românu*,-*a* : *limb'a româna* =*limb'a romanesca;* asiá si : *portu romanu, agricultura romana, terri romane*, etc.;—2. in intellessu largu, *a)* ca subst. personale, α) nome nationale, allu poporului rege; β) nome genericu allu

www.dacoromanica.ro

poporeloru moderne ce vorbescu limbe essite d'in vechi'a limba *romana sau latina;* γ) cu sensu mai strimptu, α') locuitoriu allu territoriului romanu, parte a Italiei; β') locuitoriu allu *Romaniei* d'in triânglulu illyricu; *b)* ca substant. reale, m. *romanu,* vedi *romantiu; c)* ca adj., *romanu,-a;* α) relativu la *Romanii* antici : *limb'a romana=limb'a latina,* inse si : *limb'a romana=limb'a rustica* a vechiloru *Romani;* asia si : *imperiulu romanu, virtutea romana, artea romana, ornatu romanu, arme romane, monete romane; architectura romana; comedia romana, satyr'a romana=satyr'a latina,* etc.; β) relativu la *Romanii* recentiori: *limbele romane=limbele romanice; limbele romane noue au essitu tote din vechi'a limba romana rustica; limbele romane noue sunt populari, precumu limb'a romana antica erá de assemine populare, plebeia.*

* ROMBU, etc., vedi *rhombu.*

RONCHEZARE, (*runchezare, rinchezare* si *nechezare*), v., **hinuire, ronchare, ronchizare), cachinnari;** 1. proprie, despre vocea calliloru: *epele ronchéza armessariului; armessariulu sare si ronchéza:* 2. metaforice, a ride in gur'a mare, si de ací, a ride fora rosine, a ride adesea, fora se aiba appetitu de risu : *nu ridu aceste mulieri, ci ronchéza ca epele; a saltá si ronchezá de multa placere.*

RONCHEZATU,-*a*, adj. part. s., d'in *ronchezare,* **hinnitus, cachinnus:** *ronchezatulu epei dupo mandiulu remasu in urma.*

RONCHEZATURA, s. f., **hinnitus, cachinnus;** actu de *ronchezare: audimu ronchezature de calli în valle;* metaforice : *ronchezature de mulieri nerosinate.*

RONCHEZU, s. m., **hinnitus;** actione, de *ronchezare : cu ronchezu responde mandiulu la ronchezulu epei.*

RONDINELLA, s. f., **hirundo,** una passere, vedi si *rundinella.*

RONIA, (*rônia, rînia,* si cu *n* molliatu *rôia, rîia*), s. f., (it. isp. port. prov. **rogna,** fr. **rogne**), **scabies;** morbu de pelle ce casiona mancarime nesufferita, 1. proprie : *a leuá rônia, rôni'a e forte contagiosa;* de ací prov. *a se intende, prende, lcuá ca rôni'a;* metaforice, *rônia, rônia de omu* = omu importunu, nesufferitu, de care nu te poti usioru scapá : *nu ne potemu scapá de acésta rônia de limbuti.* — Dupo unii essitu d'in *robigine=rubigine =rugine,* si a nome d'in una forma adj., *robiginia,* scurtata successivu in : *robginia, robgnia, rognia, ronia.*

RONIARE, (*rôniare, rîniare,* si cu *n* molliatu *rôiare, rîiare*), v., **scabie afficĭ;** a leuá, capitá *ronia : una óue roniosa face se roniedie tóta turm'a; multi rôniédia de sene, numai prin sorde, fora se liee rônia de la altii;* metaforice, a senti, a avé mare mancarime, mare nestemperu.

RONIATU,-*a*, (*rôniatu, rîniatu,* si cu *n* molliatu *rôiatu rîiatu*), adj. part., s. d'in *roniare,* **scabie affectus.**

RONIOSU, (*rôniosu rîniosu*, si cu *n* molliatu, *rôiosu, rîiosu*),-*a*, adj., (it. isp. port. **rognoso,** fr. **rogneux**) **scabiosus;** plenu de *rônia : óue rôniosa, calli rôniosi, érba rôniosa; unu betranu câne rôniosu;* metaforice: *unu avaru rôniosu,* sorditu forte; asiá si : *rôniosii Judani,* sorditi si la corpu si la sufletu.

RORARE, (pre a locuri : *rouerare,* sau *rouorare, rourare, roorare*),-*ediu,* v., **rorare,** (d'in *rore=roue*); 1. a cadé *rore,* ca unipersonale sau impersonale: *ésta nópte nu a roratu; rorédia in tote demanetiele cu abundantia; cerulu rorédia=*face se cadia *rore;* de aci si ca passivu : *érb'a fu bene rorata in éste d'in urma nopti;* 2. prin estensione si metafore, a picá, picurá, udá cu picature : *d'in formosi iei ocli roredia lacrime; perulu lui roredia de profumu;* trans. *sangele rorédia petr'a; rorédia capitele nostre cu picature de apa.*

* RORARIU,-*a*, adj. s., **rorarius;** militari romani, ce incepeau attaculu, apoi se retrageau : *Varrone dice:* **rorarii dicti ab rore, quia bellum committebant ante, ideo quod ante rorat quam pluit=***rorarii se dicu asiá de la rore, pentru co incepu batali'a, si pentru co rorédia inainte de a plouá.*

RORATIONE, s. f., **roratio;** actione de *rorare : rorationi de séra, de demanetia, de preste nopte.*

www.dacoromanica.ro

RORATU,-*a*, adj. part. s. d'in *rorare*, **roratus**, in s. verbului.

RORE, (*roue, roua*), s. f., **ros**, g. **roris**, (prov. **ros**; fr. **rosée**, it. **rugiada**, derivate, affine cu gr. δρόσος); 1. picature de apa ce se formedia sér'a sau nóptea pre érba si pre alte corpuri : *rore de sér'a, de demaneti'a, rorea demanetiei; a secerá numai pre rore, ca se nu se scuture grauntiele; nu cade rore, cade in fia-care nopte rore abundante; florile ama rorea demanetiei; copilliloru place rorea, le place a amblá cu petiorele nude prin rore;* prov. *plenu de rore ca unu câne;* 2. prin estensione si metafore, *a)* veri ce altu licidu ce se vérsa sau curre in picature, mai vertosu licidu ce recoresce, delecta, etc.: *una rore de vinu recoresce budiele si ânim'a nostra; rorea lacrimeloru; rorea titieloru mammei, nutricei; b)* ceva molle, têneru, fragidu, delicatu, si de ací, caducu, currendu peritoriu, trecutoriu, etc.: *una folia de placenta, una confectura e rore, se face rore in gura; rore e formoseti'a teneretiei, ca rorea trecu teneretiele; c)* in specie, α) *rore dulce* = **melligo**, α') miere inco nelucrata de albine; β') miere, succu dulce allu floriloru ; β) *rorea cerului*, α') in sensu materiale, una specia de planta = **glyceria fluitans**; β') in sensu ideale : favore, benefaceri alle cerului; γ) *rore marina*=*rosmarinu*, **ros marinus** si **rosmarinus**, genu de plante.

RORELLA, s. f., (fr. **rorelle**); 1. deminutivu d'in *rore;* 2. in specie, genu de plante, alle caroru folie paru coperite de *rore.*

* RORIDU,-*a*, adj., **roridus**; *roratu*, plenu de *rore : roride spelunce.*

* RORIFERU,-*a*, adj., **rorifer**; care adduce sau da *rore : roriferele bolte alle cavernei.*

* RORIGERU,-*a*, adj., **roriger**, camu in acellu-asi sensu cu allu formei *roriferu.*

ROROSU,-*a*, adj., **rorulentus**; plenu de *rore, roratu : demanetie rorose;* metaforice, **teuer, delicatus**, forte molle, forte fragidu : *rorose confetture, rorosa folia de placente.*

* RORULENTU,-*a*, adj., **rorulentus**; plenu de *rore, roratu : rorulent'a érba;* vedi si : *rorosu, roridu, roscidu.*

ROSA, (pre a locuri *rusa*, si *rusia*), s. f., **rosa**, (it. **rosa**, fr. **rose**, affine cu grec. ῥόδον); flore si planta ce produce acésta flore, typulu familiei *rosacieloru*, 1. proprie, *a)* ca flore : *ros'a e regin'a floriloru; sunt rose albe, galbine, déro mai vertosu rose rosie; Grecii si Romanii adornau cu conune de rose statuele Venerei si Florei; rosele se vescedescu currendu; tempulu roseloru; e in Maiu, pre la Rosalie; dulceti'a de rose are gustu forte delicatu; b)* ca arborellu : *ros'a pare emblem'a voluptatei prin tenereti'a si grati'a floriloru selle; ros'a selbatica se dice rosura;* 2. metaforice, *a)* despre obiecte ce sémina mai multu sau mai pucinu cu una *rosa : rose de architectura;* mai vertosu, α) *ros'a venturiloru*, ce serve a determiná directionile ventului pre mare; β) flore de adamante sau de alte gemme; flore de alta materia ce imita *ros'a; b)* ce e escellente in genulu seu : *ros'a feteloru, mulieriloru d'in acea cetate; c)* formosetia, junetia : *rosele etatei; rosele budieloru, senului, bucceloru ; budie, degite de rose; ros'a virginitatei; d)* placere, desfetare : *nu de rose e seminata viéti'a*; prov. *nu e rosa fora spini; neci noi nu dorminu pre rose, nu stàmu pre patu de rose.*

* ROSACIĆU,-*a*, adj., (fr. **rosacique**); de *rosa*, de colore de *rosa : acidu rosacicu.*

* ROSACIU,-*a*, adj., **rosaceus**, (fr. **rosacé**); de *rosa*, care sémina cu *ros'a : conune rosacie, odore rosacia, oliu rosaciu, flori rosacie ;* subst. pl. *rosaciele*, familia de plante ce au de typu genulu *rosa;* si fem. s. *rosacia, rosa mare*, mai vertosu figura de *rosa* in architectura sau in pictura, etc.

* ROSAGINATU,-*a*, adj. part., (fr. **rosaginé**); care e facutu in forma de *rosagine;* s. f. pl. *rosaginate*=*rhodoracie*, familia de plante ce are de typu genulu *rosagine.*

* ROSAGINE, s. f., (fr. **rosagine**); genu de plante; vedi si *rosaginatu.*

* ROSAGINIU,-*a*, adj., vedi *rosaginatu.*

www.dacoromanica.ro

ROSALE = *rusale*, adj. s., **rosalis, rosalia = rosales escae,** (*Inscr. Orell. No. 4419; ib. 4418,* **rosae et escæ**), **pentecoste;** 1. ca adj., de *rosa*, camu in aceea-si insemnare cu a formei *rosaciu*, relativu la *rosa*, mai vertosu ce se face cu *rose* sau in *tempulu roseloru : conuna rosale, colori rosali;* 2. ca subst. f. de regula pl. *rosali* sau *rosalie = rusali* sau *rusalie*, serbatori ce serbédia Românii in tempu appope de una septemana, incependu d'in Dominic'a a séptea dupo Pasce, *pentecoste*, a cinci dieci'a dí dupo *Pasce : in Sambet'a de Rosali Românii impartu, pentru morti, vase plene cu vinu si mancari inconunate cu flori; de asseminea cu milli de anni inainte, anticii nostri straboni Romani, pre fiacare annu, camu in acellu-asi tempu allu annului, in care si Românii de astadi facu Rosalile, conunau mormentele repausatiloru cu rose si faceau ospetie in onorea acestoru-a; cultulu dieiloru Mani se manifesta, ca in multe alte impregiurari, la Românii de astadi, ca si la Romanii antici, in celle ce se facu la Rosalie; multime de locutioni populari au cursu despre Rosalie, cumu : a appucá pre cineva Rosaliele, a lu leuá Rosaliele, a i veni Rosaliele*, etc., α) a cadé in morbu, β) a se infuriá, a i vení tonele, furie de menía, de supperare, etc.: *asiá credu Românii co in totu cursulu septemânei Rosaliloru nu e bene se lucre cineva inainte, ci numai dupo amédia.*

ROSARE, v., (**rosare**), **rosatus,** (comp. si fr. **roser, rosat, rosate**); 1. a face d'in rose; 2. a colorá in faci'a rosei, *a se rosá* = a leuá colore de *rosa;*—mai vertosu in form'a participiale, *rosatu,-a, a)* in genere: *oliu rosatu, vinuri rosate, dulcetia rosata, unsori rosate; b)* in specie, ca subst. reale, α) m. *rosatu, unu rosatu,* á) in genere, ceva in a cui formatione intra *ros'a* prin foliele selle, prin succu, odore, etc.; β') in specie : *a')* dulcétia de *rose; b')* vinu, acietu de *rose; c')* unsore de *rose; d')* medicamentu de *rose :* miere, siropu, unsore de *rose; e')* in fine, *rosatu* = sare formata d'in çombinationea *acidului rosicu* sau *rosaticu* cu *una* base; in acestu intellessu si *rosacatu;* β) s. f., *rosata*, in s. formei masculine de sub α), afora de insemnarea d'in urma de sub *é).*

ROSARIU,-*a*, adj. s., **rosarius,** (fr. **rosaire**); de *rosa*, relativu la *rosa : unsori rosarie;* ca subst. m. *unu rosariu, a)* pl. *rosarii* : α) cellu ce cultiva sau vende *rose;* β) plant'a arbustulu ce da *rose; b) rosariu*, pl. *rosarie :* α) locu plantatu cu *rose*, gradina de *rose*, (vedi si *rosetu*); β) specia de corona cu bacce, specia de metanie cu 150 de bacce, dupo cari monachii si recita rogationile; *c)*, s. f. *rosaría*, locu plantatu cu *rose*, multime de *rose*, etc.

ROSATU,-*a*, adj. part. s., **rosatus,** d'in **rosare**, vedi verbulu.

* ROSCIDU,-*a*, adj., **roscidus,** (d'in **ros,** g. **roris**); plenu de *rore, roratu : roscida séra, roscide nopti; roscid'a miere*, ce picura ca *rorea;* prin estensione, si metaforice : *a)* udu, udatu, recoritu; *b)* molle, têneru, fragidu, delicatu.

ROSETA, s. f., (fr. **rosette**); 1. proprie, deminutivu d'in *rosa*, (vedi si *rosiora, rosula*, etc.); 2. metaforice si in specie, *a)* flore in forma de *rosa*, flore ore-care la peptu, etc., déro mai vertosu la calciaminte; *b)* specia de plante corymbose, etc.

ROSETU, s. m., **rosetum;** locu plantatu cu *rose;* vedi si *rosariu, rosaría.*

ROSEU,-*a*, adj., vedi *rosiu*, observandu ací numai, co allu nostru *rosiu* pote fi essitu atâtu d'in *roseu* = **roseus,** câtu si d'in *rossu* = (**rossus** = **russus**); si de acea-a, atâtu in interessea etymologiei, câtu si mai vertosu a unei bona si intellepta differentiare a conceptului, e bene se scriemu si se pronuntiàmu *rosiu, rosicu, rosicare*, etc., in tote celle provenite directu d'in *rosa;* inse : *rossiu, rossire, rossiaticu*, etc., in tote celle derivate d'in *rossu* = *russu* = **russus, ruber,** (fr. **roux, rouge,** it. **rosso,** isp. port. **roxo**).

ROSICA, s. f., vedi *rosicu.*

ROSICU,-*a*, adj. s., 1. adj., vedi *rosacicu* si *rosiu;* 2. s. f., deminutivu d'in *rosa;* vedi : *roseta, rosula, rosiora, rosisiora*, etc.

www.dacoromanica.ro

* ROSICOLLU,-*a*, adj., (fr. **rosécolle**); care are *collulu rosiu*, (vedi *rosiu* si *roseu*).

* ROSILLA, s. f., (fr. **rosille**); 1. deminutivu d'in *rosa*, (vedi si : *roseta*, *rosica*, *rosiora*, *rosisiora*, etc.); 2. applicatu in specie la unu genu de plante; de ací si part. adj. *rosillatu*,-*a*, (fr. **rosillé**), facutu ca *rosill'a*, subst. pl. *rosillate*, sectione de plante ce au de typu genulu *rosilla*.

* ROSILLATU,-*a*, adj. part., vedi *rosilla*.

* ROSINA, s. f., **rosina**; proprie, femin. d'in adj. *rosinu*,-*a*, de *rosa*, ca *ros'a*, applicatu ca subst. f. la una specia de plante.

ROSIONE, s. f., **rosio**; d'in *rosu* de la *rodere*, actione de *rodere*.

ROSIORU,-*a*, adj. s., (**roseolus**), **rosula**; 1. adj., deminutivu d'in *rosiu*, (vedi *roseu*), camu *rosiu*, ce are ceva d'in allu *rosei*, mai vertosu d'in colorea ei cea *rossia* : *rosiorele degitelle alle pruncului*; 2. ca subst. f., *rosiora*; *a)* deminutivu d'in *rosa* ensasi, (vedi si : *rosica*, *roseta*, etc.); *b)* in specie si metaforice, α) flore artificiale ce imita *ros'a* cosuta, depinsa, etc.; β) *rosiora*, specia de pesci cu scame, spinare sau aripiore *rosiore*, (vedi si *rossiora*, pentru forma compara si *albisiora*); in acestu d'in urma sensu si m. *rosioru*.

* ROSIPENNU,-*a*, adj., (fr. **rosépenne**); care are *penne rosie*, (vedi *rosiu* si *roseu*).

ROSISIORA, s. f. deminut. d'in *rosa*.

ROSIRE,-*escu*, v., (fr. **rosir**); a face sau a se face *rosiu*, prin urmare differitu de *rossire*, (vedi acestu coventu, vedi si *roseu*).

1 ROSITU,-*a*, adj. part. d'in *rosire*.

2 ROSITU = *rósetu*, s. m., pl.-*e*, (ca *risitu*=*risetu*); vedi *rositura*.

ROSITURĂ = *rosetura*, s. f., vedi *roditura*.

ROSIU,-*a*, adj., **roseus**, (fr. **rose**); de *rosa*, d'in *rosa*, assémine *rosei* in odore, in colore, mai vertosu apoi in gratia, formosetia, farmecu, etc. : *flore rosia*; *rosiele budie*, *degite*, *bucce alle copillului*; *rosi'a aurora*.

ROSMARINU, s. m., **rosmarinus**; vedi *rore*.

ROSSIARE, si *rossire*,-*escu*, v., **rubro colore inficere**, **rubefacere**, **rubescere**, **erubescere**, **pudere**, (it. **rosseggiare**, **arrossire**, fr. **roussir**, **rougir**); a face *rossiu*, a se face *rossiu*, a avé colore *rossia*; amendoue formele : *rossiare* si *rossire*, fiendu usitate, pare co cea in *are*, se applica mai multu numai in sensulu materiale : *a rossiá oua de Pasce*, *oua rossiate*, *pariete rossiatu*, *vestiminte rossiate de sange*, *apa rossiata cu sangele occisiloru*, etc.; éro form'a in *ire* se applica atâtu in sensu materiale : *a rossí oua*; *cu faci'a rossita de focu*, etc., câtu si mai vertosu in sensu ideale : *a fi cuiva rossine*, a espreme, arretá acestu sentimentu prin *rossirea* faciei sau si altu cumuva, sau a se face *rossiu* de menía, de indignatione, etc. : *rossira de menía*, *de indignatione*, *de supperare*; *cellu rossinosu rossiesce de veri-ce i dice cineva*; *sunt multi*, *cari nu rossiescu de nemica*; *nu rossiti de ce spuneti? nu rossiti de ce faceti?* refless. *a se rossí* dice mai multu de câtu simplulu *a rossí*.

ROSSIATICU,-*a*, adj., **subruber**, **rubicundus**; deminutivu ore-cumu d'in *rossiu*, applicatu inse la unu *rossiu* mai multu sau mai pucinu deschisu, batendu mai multu sau mai pucinu in albu : *rossiatic'a arame*, *nueri rossiatici*, *rose nu rossie*, *ci rossiatice*.

ROSSIATU = *rossitu*,-*a*, adj. part. d'in *rossiare*=*rossire*, **russatus**, **rubefactus**.

ROSSICANU,-*a*, adj., **rufus**, **rubicundus**; augmentativu d'in deminutivulu *rossicu* : *muliere rossicana*; *rossicani de baiati*. M.

ROSSICARE, v., **rufare**, (comp. si it. **rossicare**) a fi *rossicu*, a face *rossicu*, mai vertosu in forma participiale, *rossicatu*, *omu rossicatu*, *peri rossicati*, *nasu rossicatu*; *a si rossicá perulu*; *calli rossicati*, *vacce rossicate*; *rossicatii vitelli*.

ROSSICATU,-*a*, adj. part. d'in *rossicare*, **rufatus**, **rufulus**, **rubicundus**.

ROSSICU,-*a*, adj., **rufus**, **subrufus**, **subruber**; deminutivu d'in *rossiu*, applicatu mai vertosu in form'a feminina,

www.dacoromanica.ro

rossica, si inco ca subst. m., *unu rossica*=unu omu, una persona *rossicata*; mai allessu, ca nome de câne, sau ca connome de omeni : *Constantinu Rossic'a ; canele Rossic'a n'a venitu se mance cu celli alti cani.*

ROSSIECIU=*rossietiu*=*rossitiu*,-*a*, adj., **subruber, subrubicundus, subrutilus**; care bate in *rossiu : multe animali selbateci au perulu rossieciu;* — applicatu mai vertosu la nomine de vite, la boi mai allessu : *Rossieciu e invetiatu a trage la derept'a;* — d'in acellu-asi si alte noue forme de deminutive : *rossicioru*, etc.; vedi mai cu sema : *rossioru*; compara si it. **rossiccio.**

ROSSIETIA, s. f., **rubor, rubedo; dentium inflammatio**, (compara si it. **rossezza**); 1. calitate de *rossiu : rossicti'a roseloru, aramei, ruginei;* si concr. ceva *rossiu*, cu care se *rossiesce* altu ceva : *rossiétia de scrissu, de coloritu oua rossie;* 2. morbu de denti, ce se manifesta prin *rossiéti'a* gingineloru : *a sufferí reu de rossiétia; greu se vindeca rossiétia.*

ROSSIME, (cu *s* tare siueratu), s. f., **rubor, color ruber**; applicatu in specie, cu differentia de sensu de allu formei *rossiétia*, la insemnarea de ceva *rossiu*, cu care se colora unu altu ceva : *rossime pentru óua rossie de Pasci; se mai comperati si rossime de scrissu, de trassu linie.*

1 ROSSINARE = *russinare*,-*ediu*, (cu *s* tare siueratu), v., d'in *rossine;* **1. pudorem alicui incutere, confundere, convincere, objurgare, opprobrio, dedecore afficere;** a dá de *rossine*, si annume, *a)* a face se sentia *rossine*, se se confunda de ce a dissu sau facutu, a mostrá, a convinge de neaddeveru sau de stultetia, de misellía, etc. : *a rossiná pre cineva; ellu sciú se rossinedie in mediloculu unui publicu numerosu pre insellatoriulu si ammagitoriulu ignorantiloru; b)* in sensu mai reu, a face se patia *rossine*, a face desonore, batujocura cuiva : *nu credeamu se ne rossinati si batujocoriti asiá casele;* mai vertosu, a violá *pudorea, virginitatea*, a desonorá, etc.; **2.** mai allessu ca refles. a se *rossiná*, **pudere, vereri,** a sentí *rossine*, a se confunde, a se teme, a se moderá : *nu se rossinedia de nemine si de nemica; rossinati-ve de voi ensive, rossitati-ve de lume; déco nu se rossinedia cineva de altii, neci altii nu se voru rossiná de densulu; rossinatu*, in amendoue sensurile principali : *ammagitori rossinati, a essí rossinatu d'in servitiulu seu; casa rossinata de copilli, parenti rossinati si amariti de filii; cu nerossinatulu acestu-a nu scoti la capetu; ce nerossinate mulieri; s'a facutu mulierea una nerossinata desfrenata* etc., asiá co *rossinatu* = **pudore affectus, confusus, convictus, dedecoratus; pudens, verecundus**, etc., precumu *rossinare* ca subst f.= **convictio, dedecoratio, pudor, verecundia, pudicitia**, etc., iu oppos. cu *nerossinare*= **impudentia**, etc. (vedi si *rossine*).

2 ROSSINARE = *russinare*, s. verbale, vedi 1 *rossinare*, cotra finitu.

ROSSINATU = *russinatu*,-*a*, adj. part. d'in *rossinare;* vedi déro 1 *rossinare*. mai allessu cotra finitu.

ROSSINE = *russine*, s. f., (cu *s* tare siueratu), **pudor, pudicitia, verecundia, decus; contumelia, opprobrium, dedecus, partes genitales;** proprie : *rossore, rossiétia*, aplicatu inse, 1. ca affectu allu suffletului ce face se *rossimu*, se ne vina *rossiulu* in facia, si de ací, *a)* indignatione de totu ce offende demnitatea nostra de omu, de totu ce offensa ce respectàmu si amàmu; *b)* téma, respectu, modestia, moderatione; *c)* mai vertosu, sentimentu delicatu allu femineloru de a si pastrá puritatea, castitatea : *omeni fora rossine; frenulu rossinei ne tine in marginile bonei convenientia; rossinea perduta, totu perde femin'a; rossinea me impedica a repetí acelle covente; a fi cuiva rossine; nu ti e rossine? ba mi e rossine, déro cautu se calcu in rossine si in totu; déco le are fi rossine de lume, nu aru face ce facu;* prov. *amu venitu la miere si ne e rossine a cere; ne e rossine a cersí; ve e rossine a amblá rupti si sordidi; déro nu ve e rossine a ve desonorá si avilí;* si in alte constructioni : *cu rossine mi vine, mi vine rossine se le dicu ce sciu; nu*

www.dacoromanica.ro

mai e rossiné in lume, a peritu rossinea d'in lume; inse despre : *a fi sau nu fi de rossine,* in sensu generale, vedi mai la valle sensulu speciale allu acestei espressione; 2. mostrare aspra, imputatione grea, infrontare, si mai vertosu, lucru, fapta prin care se umilesce, se avilesce, se degrada cineva : batujocura, opprobriu, desonore, etc. : *a face cuiva mare rossine inainte de mare numeru de ascultatori; a face de rossine e inse nu numai a infrontá cu vorb'a, ci chiaru si mai vertosu cu fapt'a : fetele usiorelle facu parentii de rossine; pre unu ammagitoriu, pre unu mentionósu cu greu poti se lu faci de rossine; a se face de rossinea lumei;* si : *a face cuiva rossine,* inse differitu in sensu de : *a face pre cineva de rossine : ne va face blastematulu mare rossine; ve va face rossinea ce nu ati mai patitu; a dá de rossine,* appropiatu, inse totu differitu de : *a face de rossine, a accoperí de rossine si batujocura; ascundeti-ve rossinea; a patí rossine mare; asiá rossine inco n'am patitu;* mai vertosu : *a fi de rossine,* nu numai in sensu generale de : *a fi rossinosu,* a nu se covení, etc., ci si mai vertosu : *a fi de rossinea ómeniloru,* approape in sensu cu : *a fi rossinea casei, familiei, nationei; a remané de rossine : amu remasu toti de rossine innaintea Domnului; nu ve temeti co voliu remané de rossine in coventulu, in lucrulu, in promissele melle, in tote câte facu si dicu;* 3. in specie, prin metafore, *a)* partile *rossinose*, partile genitali; *b) rossinea fetei,* planta, specia de plante =**daucus silvestris,** *Linn.*

ROSSINOSU = *russinosu,-a,* adj., **pudens, pudicus, verecundus, timidus; turpis, contumeliosus, ignominiosus; dedecoraus, dedecens;** plenu de *rossine,* 1. in bene : *fete rossinose, june rossinosu ca una féta mare; e asiá de rossinosu, co nu cotédia a deschide gur'a neci se céra se mance; celle formose si rossinose incanta mai multu ânimile de câtu celle formose, déro nerosinose;* 2. in reu : *rossinos'a stare de misellía, la care ai adjunsu; de peccate si fapte rossinose, nu de paupertate, se ve rossinati;* prov. *fug'a e rossinosa, déro sanetosa, proverbiu si ellu camu rossinosu, candu s'ar applicá in tota intenderea lui; nemica mai rossinosu de câtu a fi fricosu si lassiu; ce e mai rossinosu de câtu a si vende cogitulu si onórea?*

ROSSIORA, s. f., vedi *rossioru.*

ROSSIORU,-*a,* adj., 1. **russeolus, rubicundus, subruber;** deminutivu d'in *rossiu,* cu ide'a accessoria de gratia, semnificandu : *rossiu dulce,* placutu, etc.: *rossiorele budisiore alle candidei fete; ouasiore rossiore; copilluti rossiori la facia; pruncu cu degitelle rossiore; june formosu si rossioru la facia;* 2. ca subst. *a)* m., *rossioru,* α) **copiae colore rubro insignitae,** parte de oste cu colori *rossie : Rossiorii se dicu si Rossii, Rossii de Vede alta data,* etc.; *Rossiorii erau juni si animosi;* β) specia de pesci cu scame sau spinare, aripiore *rossiore;* γ) nome propriu de vite, de câni, etc., *b)* f., *rossiora,* α) specia de pesce; β) specia de plante, **calendula officinalis,** *L.;* (vedi si *rossiora*).

ROSSIRE, *rossitu, rossitura,* etc.,= *russire, russitu, russitura,* etc.; vedi : *rossiare, rossiatu, rossiatura.*

ROSSIU,-*a,* adj., **ruber, rubeus, rubicundus, rufus, russus, rutilus fulvus;** etc. : *sangele animaliloru mai perfecte e rossiu; omeni rossii la facia; vestimente rossie, penne rossie, bracie rossie, flammure rossie; muri rossii de reflessionea luminei sorelui in apponere; rossia arame; auru rossiu aprope ca aramea; celle mai multe rose sunt rossie, flore rossia, oua rossie se spargu la Pasce; flacur'a curata e rossia; calcioni rossii; cu oclii rossii, rossii d'in natura sau d'in sufferentia; testele de cancri ferti sau fripti sunt rossie;* de ací : *rossiu ca unu cancru; pellea se face rossia la prim'a intrare in apa rece; omulu se face rossiu de rossine, de menía, de supperare, rossiu ca foculu, rossiu ca flamm'a focului; omu cu nasulu rossiu de betía;* — ca subst., *a)* m. personale, α) *unu rossiu*=*unu rossioru* d'in armati, (vedi *rossioru*); β) *unu rossiu, rossii,* in opp. cu *albii,* omu d'in factionea asiá nomita *rossia; b)* déro si

www.dacoromanica.ro

mai vertosu, reale abstr. *rossiulu*=colore *rossia*, materia *rossia*, ce colora sau serve a colorá *rossiu : rossiulu bate la ocli mai tare ca celle alte colori; unu rossiu purpuriu, unu rossiu spellacitu; rossiulu inclisu, desclisu, luminosu, obscuru, viuu, flaccu*, etc., *a dá cu rossiu parietii, nu mi placu casele date cu rossiu; elefantii, si bufalii au orrore de rossiu;* prov. *nu te sparià de rossiu*, de sange in specie; de ací si ca adv., *a colorá rossiu; nu mi place se portu rossiu la capu.*

ROSSIUCIU=*rossiutiu,-a*, adj.; **rubellus, russeus;** deminutivu d'in *rossiu;* vedi si *rossioru.*

ROSSORE, s. f., **rubor,** (it. **rossore**); (d'in *rossu;* vedi *rossiu* si *russu*), in intellesu differitu de allu formeloru *rossiétia*, si *rossíme*, intru câtu *rossorea* e ceva mai activu asupr'a sensului subiectului sentitoriu, éro *rossiéti'a* e calitate passiva.

ROSSU,-*a*, adj., **russus, ruber,** vedi *russu, rossiu, roseu.*

ROSTELLU, pl.-*e*, **rostellum;** deminutivu d'in *rostu* = *rostru : rostelle de pulli de gallina;* metaforice, applicatu la parti de animali sau si de plante, ce au asseminare cu unu *rostellu*, de essemplu : *a)* partea ce tine locu de gura la certe insecte; *b)* mica prolongatione incurba la certe plante.

ROSTIRE,-*escu*, v., vedi *rostrire.*

ROSTOCOLLIRE, *rostogollire*, etc., vedi *rotocollire* = *rostogollire.*

ROSTRALE, adj., **rostralis,** (fr. **rostral**); relativu la *rostre*, (vedi *rostru*) : *columna rostrale, corone rostrali; columnele rostrali erau adornate cu prore si puppi de navi.*

ROSTRARE, v., **rostrare, rostratus;** 1. a infige *rostrulu*, 2. a provedé cu *rostru*, applicatu mai allesu in form'a participiale, *rostratu,-a*, (comp. şi fr. **rostré**), provedutu cu *rostru*, facutu in forma de *rostru : falce rostrata, navi rostrate; corone rostrate se dau celloru ce sariau si se suiau antâniu in una nave a inimiciloru*, (vedi si *rostrale*); despre insecte, conce, folie, frondie, etc.: *folia rostrata, conce rostrate.*

ROSTRIRE = *rostire,-escu*, v., **pronuntiare, enuntiare, efferre, proferre, planissime dicere, exprimere; ad populum verba facere, orationem habere;** (d'in *rostru* = *rostu*), a dice, pronuntiá, spune, etc. : *a rostrí bene litterele, a rostrí coventulu seu de receptione in una societate; capitanulu strinse in giurulu seu pre toti militarii si rostrí una calduros si animata allocutione; a rostrí una oratione funebre, unu panegyricu.*

ROSTRITORIU = *rostitoriu,-tória*, adj. s., **pronuntians, dicens, perorans,** care *rostresce : rostritorii de covente la acea adunare.*

ROSTRITU=*rostitu,-a*, adj. part. s. d'in *rostrire*, **pronuntiatus, dictus; dictio,** etc.

ROSTRITURA=*rostitura*, s. f., **pronuntiatio, dictio;** actione, déro mai vertosu modu allu actionei de *rostrire.*

ROSTRU = *rostu*, pl.-*e*, (si-*uri*), **rostrum; via, ratio, consilium; filum, ordo, stamen; dictio; peroratio, pronuntiatio,** etc., (compara it. isp. **rostro**, port. **rosto**); d'in *rodere*, proprie : *instrumentu de rosu, gura* in sensulu cellu mai largu si in parte: 1. in intellesulu cellu mai appropiatu de cellu originariu, gura, *a)* in specie, pentru passeri : *curbulu rostru allu acerei; corbii rodu si rumpu cadaverele cu rostrele; gallinele ricânia cu rostrulu; in rostru carra passerile mancare pentru pullii sei; columb'a se intorse cu unu ramuru de olivu in rostru; b)* si pentru alte bestie : *rostrulu porcului se dice in specie rittu; rostrulu elefantului se diçe in parte si proboscide; rostru de simia, de sorice, de câne, de camella, de capriora, de lupu; c)* si despre ómeni, α) in risu : *nu ti bagá rostrulu unde nu ti ferbe; longulu si rossiulu rostru allu betivului se baga prin tote ollele;* si despre imaginile sau statuele ominiloru; β) déro si in sensu bonu, in sensu de *gura*, in cea mai nobile applicare a acestei parte a corpului omenescu, applicare analoga cu a coventului *limba*, instrumentu de vorba : *de rostru, pre de rostru* = **memoriter,** pre d'in afora : *a invetiá unu discursu pre de rostru; a scí de rostru pre Omeru; a spune*

www.dacoromanica.ro

de rostru totu ce a lessu; de rostru nu potu inco recitá partea mea d'in drama, (vedi si mai la valle); 2. metaforice, *a)* in sensu materiale, despre obiecte ce sémina in forma cu *rostrulu*, cumu: α) secere; β) unculu de la capitulu unui bàtiu, unei vergelle; γ) ferrulu aratrului: δ) parte de diosu a barbei, *barbia* = *barbilia*; ε) *rostre de lampe; de tuburi,* etc.; ζ) *rostre de pamentu, de una insula,* spre essemplu, η) *rostrulu malliului, malliorului;* ϑ) mai vertosu, *rostrulu luntrei, navei, vericarui vasu de plutitu;* in specie: *rostru de ferru;* apoi: *rostrele ancorei; cu rostrele naviloru spargeau celli antici navile inimiciloru; cu rostrele naviloru prense si sparte adornau acelli-asi antici statuele, columnele si alte monumente redicate in memori'a victorieloru navali; cu rostre se adornau si coronele offerte juniloru militari nauti ce ascendeau mai antâniu in navi inimice,* (vedi si *rostrale, rostratu*); *cu rostre de navi leuate de la Carthaginesi in prim'a batalia navale, ce strabonii nostri Romani reportara, se adornà si tribun'a d'in forulu Romei, de unde marii oratori ai domnei lumei coventau poporului rege;* de ací: *b)* in sensu ideale, α) de règula in plur., *rostre,* α') tribun'a romana d'in forulu Romei, de unde vorbiau poporului tribunii, consulii, etc.: *a descende d'in rostre, a ascende in rostre; a coventá in rostre, la rostre, pre rostre,* etc.; β') prin estensione, *rostre* = tribuna, tribunariu, *ambone,* etc., de unde coventa oratorii, pronuntia judicii, etc.: *rostrele basericei romane;* β) dicerea, pronuntiarea, sponerea, coventarea unui discursu inaintea unui publicu: *rostrulu coventeloru preparate, rostrulu unui discursu politicu, rostrulu unui panegyricu; rostrulu unei oratione funebre, unui coventu academicu, unei poesia;* γ) pronuntiatione in genere, espressione: *rostru claru, incurcatu, allessu, intellessu; are rostrulu pucinu obscuru, rapidu; precipitatu; d'in rostrulu cuiva invetiàmu mai bene de câtu d'in càrti;* δ) precumu *sermone* = **sermo** = *coventu, vorba,* e d'in *serere* = *inseriare* covenita si regulata, collocare in ordinea ceruta a coventeloru, asiá *rostru* a trecutu la una *seria* de insemnari, in cari predomina ide'a fundamentale de *ordire ordinare,* si a nome: α') processu, calle metodu, modu, planu, regula si regulare, ratione, esplicare, assediare, dispositione, etc.: *omu fora rostru in tote alle selle; a vorbí, lucrá cu rostru si fora rostru; a face rostru totoru feteloru selle de maritatu* = **puellas collocare**; *tote lucrurile au rostrulu loru; nemica fora rostru; de multe ori inse nu potemu dá de rostru multoru lucruri; lucru incurcatu, cui cu greu dai de rostru; a face rostru de mancare, de plecare, de colcare; de ce nu mi faci si mie unu rostru, cumu ai facutu multoru-a? fa-mi rostru cumu poti; ce rostru se ti facu?* β') prin una noua intorcere la sensulu materiale, *rostru* = firu, mai allessu firu de *orditura: nu mai potu descurcá rostrulu acestei pandia; a unge rostrulu; mai multe fire d'in rostru s'au ruptu si nu potu aflá capitellele rupte;* γ') apoi érosi reintorcere la sensulu ideale de *linia,* calle, urma, processu, ordine, etc.: *nu potemu dá de rostrulu acestui lucru; nu sciu nemica de rostrulu lucrului de care totu me intrebi, am datu in rostrulu calliloru furati mai de una-di, nu putemu dá in rostrulu vacceloru ratecite; nu am potutu dá in rostrulu tesaurului ingropatu, allu locului unde e ingropatu;* (vedi si *rostrire*).

ROSU,-*a,* adj. part. s. d'in *rodere,* **rosus**: **rosio** *osse róse de câni, ripa rósa de apa, ossu de rosu; rosulu ossului costa tempu bietului câne.*

* ROSULA, s. f., **rosula,** deminutivu d'in *rosa.*

* ROSULARE si *rosulariu,-a,* adj., (fr. **rosulaire**); d'in *rosula,* ce sémina cu *rosul'a* in forma: *flori rosulari.*

* ROSULENTU,-*a,* adj., **rosulentus**; plenu de *rose,* coperitu de *rose*: *campu rosulentu, locuri rosulente.*

ROSURA, s. f., **rosio,** (comp. si it. **rosura**): actione, si effectu allu actionei de *rodere: rosur'a ripeloru de unde; rosurele soriciloru in casiu;* ce se *rode,* mai vertosu *remasitie,* remasitie de la mésa: *lassatì rosurele pentru catelli.*

www.dacoromanica.ro

ROTA, s. f., **rota**, (it. **rota** si **ruota**, isp. **ruoda**, port. prov. **roda**, fr. **roue**, alb. **rrota**); cercu solidu care se intórce in giurulu unei asse, de regula cu radie sau spitie, care serve la miscare mai vertosu a carreloru si carrutieloru, etc., 1. in genere si proprie : *carrutia cu doue rote, cu patru rote; rotele anteriori alle carrului, rotele posteriori alle carrului; rota de móra; rotele morei, mora cu patru rote, adeco rote de apa, co-ci mór'a, ca machina complicata, are si alte rote, cumu e rot'a fusului morei sau rot'a unei pétra de móra; rotele ce porta fusulu unei petra de mora sunt rote cu denti; rote cu denti se afla si in alte machine; rote cu denti in machinele de vapori; rote cu denti de orologiu; a rupe una rota; s'a frantu una rota la carru; lipsescu mai multe radie la doue rote; a ferrecá rotele; rotele de apa servu si la scossu de apa; rote de apa pentru udatulu gradineloru: rote cu care se scote apa d'in putiu; rota apoi de depenatu, de reddicatu greutati, de trassu ancore*, etc.; *mare ca rot'a carrului;* apoi : *bou de rota, callu de rota; a trage la rota; nu e bonu de rota asiá teneru juncu;* inse : *a trage la rota, a fi la rota,* etc., a sustiné greulu; 2. in speciale si metaforice, *a) rota* de ollariu; *b) rota,* ca instrumentu de suppliciu barbaru : *a pune pre rota, a trage si rumpe pre rota; a condemná la rota; c) rota* = discu : *rot'a lunei, sorelui ; d)* in sensu mai ideale, α) in genere : *rot'a fortunei, inconstantea rota a sortei; asiá merge rot'a carrului vietiei : rot'a adduce acumu pre unii susu, acumu pre altii; rotele carrului culturei voru sfermá poporele ce nu se inclina la jugulu divinei cultura;* β) in specie, α') céta de omeni, adunare in genere, éro in specie, turma de militari, mai vertosu turma de callari : *trei rote de callari,* (inse d'in alta radice, it. **rotta**, isp. port. prov. **rota**, v. fr. **route**); β') *rota* = in giuru, de giuru in pregiuru, pre in vecini, etc. : *a dá rota prin vecini; a dá, a face una rota pre in giurulu casei, a merge rota, a stá rota pre longa cineva; a dá rota cuiva : catusiele dau rota mesei; corbii dau rota cadaverului; latronii se facura rota in pregiurulu callatoriloru;* inse : *a se dá rota* = *a se dá de a rot'a* = a se volve : *globulu se da rota; dati rota disculu, globulu, pil'a;* si a invertí : *salta facundu rote, mergundu de a rot'a, in rapide si gratiose rote; callulu joca dandu facundu capriciose rote.*

ROTABILE, adj., **rotabilis**; care usioru se pote *rotare.*

ROTACANATU = *rotocanatu,-a*, adj., **globosus, rotundus**; d'in *rotacanu* = *rotocanu* de la *rotacu* = in forma de *rotacu*, si prin urmare : *rotacanatu* = facutu in forma de *rotacanu*. M.

ROTACANU,-*a*, adj., vedi *rotacanatu.*

ROTACIU,-*a*, (si cu *s* in locu de *c*, *rotasiu*), adj. s., (**rotaceus**), **bos vel equus ad temonem alligatus vel junctus**; de *rota*, 1. in genere : *corolle rotacie; motu rotaciu, forma rotacia;* 2. in specie, absol. ca subst. callu sau bou, injugatu longa *rote : celli doi rotaci; rotaciulu d'in derept'a nu mai pote duce la rota.* M.

ROTACU = *rotapu*, pl.-*e*, (**rotaceus**), **rota nendo filo accomodata, girgillus, rhombus**; deminutivu d'in *rota*, applicatu inse in sensulu speciale de instrumentu de *torsu* sau de *depenatu tortulu.* M.

ROTALE, adj., **rotalis**; de *rota*, in *rota : invertire rotale.*

ROTANU, (pre a locuri *rodanu*), pl.-*e*, in acellu-asi sensu aprope cu allu formei *rotacu.* M.

ROTAPU, pl.-*e*, vedi *rotacu* si *rotanu.* M.

ROTARE, = *rotire,-escu*, v., **rotare, rotari**, (it. **rotar**, isp. port. prov. **rodar**, fr. **rôder**); 1. trans. a miscà, a face se se misce in *rota*, in giuru, a invertí, volve, revolve : *appuca pre inimicu de medilocu, lu redica si rotédia de mai multe ori in aeru, apoi l'arrunca la pamentu; a rotá fulgeratori'a sea spata; ventulu violentu rotédia masse de pulbere; unde furiose rotáu petronie enormi;* 2. intrans., a merge in *róta*, in giuru, a se invertí, a se volve : *saltatoriele rotédia cu celeritatea si usiorenti'a, cu care rotédia unu turbine pusu in mis-*

www.dacoromanica.ro

care de certa si vigorosa mâna; rotédia vulturii in giurulu cadaverului; ca mai desu inse cu acestu intellessu in forma refless. *a se rotá, a se rotí : pamentulu se rotesce in giurulu assei selle; se rotescu rotele, globurile;* — in specie, *a dá rota,* (vedi *rota*) : *a se rotí prin vecini; a se rotá, a rotá pre la oui, prin staulele boiloru, prin tote incaperile casei;*— forte desu in form'a participiale, mai vertosu de conj. I., *rotatu,* care se applica si ca adj., cumu : *callu rotatu*= **equus scutulatus;** *macule rotate.*

ROTARESSA, *rotaría,* vedi *rotariu.*

ROTARIRE,-*escu,* v., **rotis instruere;** a face maiestría de *rotariu,* a face *rote* si a le dispune unde si cumu se cade; mai allessu in form'a part. *rotaritulu unei mora.*

ROTARIU,-*a,* adj. s., **rotarius, plaustrarius;** relativu la *rota,* ca *rot'a,* in *rota;* in specie ca subst., *a)* person. *rotariu,* care fabrica *rote,* si in genere care face sau vende carra si carrutie; fem., in acestu intellessu, e *rotaressa* =femina a *rotariului,* si femina ce vende singura in nomele seu *rote* sau carra; *b)* f. reale, *rotaría*=maiestría a *rotariului.*

ROTATILE, adj., **rotatilis;** ca *rot'a,* in form'a sau in modulu *rotei* : *miscari rotatili.*

ROTATIONE, s. f., **rotatio,** (fr. **rotation**); actione de *rotare : rotationea pamentului; si sorele pare a avé rotatione; agricultorii facu mare usu de rotatione, de seminarea in rotatione a differite sementie; rotatione in giurulu unui punctu fissu, unei linia fissa; rotationile saltatriciloru.*

ROTATIVU,-*a,* adj., (fr. **rotatif**); aptu a *rotare,* care se misca in giuru ca *rót'a.*

ROTATORIU,-*toria,* adj. s., **rotator,** (fr. **rotateur,** si **rotatoire**); care *rotédia* sau serve la *rotatu : muschi rotatori; parti alle machinei rotatorie; mechanismu rotatoriu.*

ROTATU,-*a,* adj. part., **rotatus.**

ROTATURA = *rotitura,* s. f., **rotatio, rotatus;** actione, actu si effectu allu actionei de *rotare : rotaturele unei simia.*

ROTICA, s. f., **rotula;** deminutivu d'in *rota;* de ací multe alte noue deminutive, cumu : *roticia* = *rotitia, roticiora* si *rotisiora;* si cu form'a : *rotuca,* de unde apoi : *rotucia* = *rotutia;* si cu duple forme : *roticucia* = *roticutia, roticolla, roticula,* etc.; form'a cea mai usitata inse e : *rotilla,* de care vedi in parte. M.

ROTILLA, s. f., (**rotilla**), **rotula,** (it. **rotella,** isp. **rodilla,** port. **rodilha,** fr. **ronelle**); deminutivu d'in *rota : rotille de carrutioru pentru copillu; rotillele orologiului; rotilla de jocatu; rotillele unei coclia; rotille la calcariele callariului;* vedi si *rotica.*

ROTILLARE, v., **volvere, volutare, volvi,** (compara it. **rotolare** si **ruotolare,** isp. **rollar** si **arrolar,** prov. **rodolar** si **rollar,** fr. **rouler,** alb. **rrontouloig**); a face *rotilla* = a face *rota,* (vedi *rota*), si de ací, ca si *rotare,* cu sensu atâtu transitivu câtu si intransitivu; a face se mérga una *rotilla,* a face pre cineva sau ceva altulu se mérga ca *rotill'a :* a volve, invertí, etc.; a merge, vorbindu de una *rotilla* sau *rota,* si de ací : a merge ca *rotill'a* sau *rot'a,* a volve, a se volve, a se invertí, a se misicá de giuru in pregiuru, etc. : *riusiorulu rotilla blandele selle ape de cristallu; pilele rotillédia cu celeritate; copillii* se *uita cu mirare la turbinile ce rotilla;* vedi si *rotare,* observandu co *rotillare* insemna si : a dá forma de *rotilla* sau de *rota,* a face *rotundu,* orbicularíu.

ROTILLATU,-*a,* adj. f., part. s. d'in *rotillare.*

ROTILLATURA, s. f., **rotatio, conversio,** etc.; actione, si effectu allu actionei de *rotillare : rotillatur'a roteloru, globului, cercului.*

ROTIRE -*escu,* v., vedi *rotare.*

ROTISIORA, *rotitia,* s. f., vedi *rotilla.*

ROTITU, *rotitura;* vedi : *rotatu, rotatura.*

ROTOCANATU, *rotocanu;* vedi : *rotacanatu, rotacanu.* M.

ROTOCOLLIRE, (pre a locuri si *rotogollire,* si *rostogollire*),-*escu,* v., **rotare, volvere;** vedi *rotare, rotillare;* vedi si *rotulare.*

www.dacoromanica.ro

ROTOCOLLU, s. m., (d'in *rotocollire*), **gyrus, orbis, corona, rotae circumactus, orbicus motus** : *unu mare rotocollu de omini stau in giurulu focului; a dá cuiva rotocollu*, etc. (vedi si *rota*):

* ROTULA, s. f., **rotula**, (fr. **rotule**); 1. deminutivu d'in *rota*; 2. in specie si prin metafore applicatu la obiecte ce sémina cu *rotul'a* = *rotill'a*, cumu : *a)* ossu la genuclu : *rotill'a genuclului* = *rotul'a genuclului; b)* specia de conchylie si de conce.

* ROTULARE, v., vedi *rotillare*, cu care consona si in forma si in sensu, precumu consona in sensu si cu *rotare* : *torrentele rotula unde furiose; vertegiu de pulbere rotula in oclii nostri; cu dulce murmuru rotula riurellulu printre flori;* mai vertosu in form'a participiale, *rotulatu,-a : conce rotulate, frondie rotulate de ventu, rotulate in form'a loru.*

* ROTULATU,-*a*, adj. part. d'in *rotulare.*

ROTUNDARE = *rotundire,-escu*, v., **rotundare**, (it. **rotondare**, isp. port. **redondear**, prov. **aredondir**, fr. **arrondir**); a face *rotundu : a rotundá sau rotundí ceva cadru; a rotundá unu locu, una curte, unu agru; a rotundá unu arbore, frondi'a arborelui;* in form'a cu-*ire*, mai vertosu, si in sensuri metaforice delicate, si a nome, *a)* **secare, amputare resecare, recidere**, a taliá, forfecá, retediá : *a rotundí viti'a de vinia; a rotundí petiorele, nasulu, mân'a cuiva*, a lu mutilá; *b)* **demere, detrahere, deminuere**, a scadé, micusioré, etc. : *a rotundí spesele superflue; a rotundí pensionile, onorariele functionariloru prin simplu budgetu; avemu ce rotundí d'in aceste condelie, d'in acesti articli de computu; se rotundimu pre d'in doue summ'a; nu rotunditi asiá pre de integru; c)* **rumpere, interrumpere**, a rumpe cu ceva sau cineva, a incetá currendu si resolutu relationile : *se faci bene a rotundí cu mene, cu ómenii ce nu mi placu mie; rotunditi cu aceste vorbe gretiose; scimu noi se ve rotundimu, déco sunteti miselli; a rotundí cuiva*, a spune verde si curatu : *a rotundí totoru sollicitatoriloru.*

ROTUNDATIONE = *rotunditione*, s. f., **rotundatio**, actione de *rotundare*, de *rotundire.*

ROTUNDATORIU = *rotunditoriu,-tória*, adj. s., care *rotunda* sau *rotundesce*, **rotundans**, (comp. isp. **redondeador**).

ROTUNDATU = *rotunditu,-a*, adj. part. d'in *rotundare, rotundire.*

ROTUNDATURA = *rotunditura*, s. f., **rotundatio**; actione si effectu allu actionei de *rotundare, rotundire : insemnata rotunditura facuta in spese.*

ROTUNDIA, (pron. *rotundía*), s. f., **rontuditas**; calitate de *rotundu*, vedi si : *rotundime, rotunditate.*

* ROTUNDICOLLU,-*a*, adj., (fr. **rotundicolle**); care are *collu* = guttu *rotundu : rotundicolle passerelle.*

* ROTUNDIFOLIU,-*a*, adj., **rotundifolius**, (fr. **rotundifolié**); care are *folie rotunde : rotundifolie érbe.*

ROTUNDIME, s. f., **rotunditas**; calitate de *rotundu : rotundimea pamentului;* vedi si *rotunditate.*

ROTUNDIORU,-*a*, adj., **rotundulus**; deminutivu d'in *rotundu : buccutie rotundiore, gura rotundiora; am castigatu astadi una summa rotundiora;* in specie, ca subst. f. reale. *rotundiora*, nome datu la doue specie de plante : *a)* **glechoma hederacea** *L., b)* **veronica chamædrys**, *L.* = **veronica** *Plin.*

ROTUNDIRE, *rotunditu, rotunditura;* vedi : *rotundare, rotundatu, rotunditura.*

ROTUNDITATE, s. f., **rotunditas**; calitate de *rotundu*, forma applicata cu sensulu generale, pre candu formele : *rotundía* si *rotundíme*, se applica cu aspecte particularie : *rotunditatea capului acestui omu, rotunditatea globului, cercului, rotunditatea periodului, disseloru cuiva*, (vedi *rotundu*).

ROTUNDU,-*a*, (pre a locuri pronuntiatu si *retundu*), adj., **rotundus**, (it. **rotondo** si **ritondo**, isp. port. **redondo**, prov. **redon** si **redun**, fr. v. **roond** si **réond**, fr. n. **rond**); in forma de *rota*, de cercu, vorbindu atâtu de linie, câtu si de superfecie si de solide; 1. proprie : *pamentulu e rotundu, disculu sorelui si allu*

www.dacoromanica.ro

lunei e rotundu; capulu omului are forma aprope rotunda; vasele, caldarile, ollele celle mai multe sunt rotunde; celle cylindrice si conice inco se dicu rotunde; corpu rotundu, figura rotunda; oclii sunt rotundi, de si nu cerculari; ar cautá se dicemu rotundu numai la celle ce sunt, ca si rot'a, (de unde rotundu), rotunde, perfectu rotunde ca si una rota sau cercu mathematicu; inse in limb'a generale dicemu si : mâne rotunde, degite rotunde, guttu rotundu, fronte rotunda, etc.; 2. metaforice, *a)* de numeri, compute : *numeru rotundu, compute rotunde*, fora fractioni; inse si : *in numeru rotundu*, approssimativu; *b) rotundu* = gratiosu, placutu, armouiosu, politu, etc., *ce face formoseti'a omulu esterna, sunt mai allessu liniamentele rotunde alle figurei lui; frasi rotunde si placute vericarei urechia sentitoria de armonia*; asiá si : *periodu rotundu; numeru oratoriu rotundu, cadentia rotunda; c)* **clarus, distinctus, liber, sincerus**, si adv. **clare, aperte, libere** = curatu, fora ambagi, verde, sinceru, liberu, etc. : *a spune cuiva rotundu ce vre si ce nu vre; omu rotundu in tote faptele si dissele; sciu un'a si rotunda, se me lassati in pace; eu ve taliu rotundu appetitulu de a mai face de aceste-a; ne spuse si ne dede afora rotundu si fora multa ceremonia*, (vedi si *rotundire*).

* ROTUNDULU, *-a*, adj., **rotundulus**; deminutivu d'in *rotundu*; vedi si *rotundioru*.

ROUE, *rourare*, etc.; vedi : *rore, rorare*, etc.

ROURUSCA, s. f., in locu de *raurusca* = *laurusca* = **labrusca**; vedi déro *labrusca*. M.

ROVINA, (in locu de *ruvina* = *ruina* compara : *fluviu* cu *fluere*, *plouare* cu class. **pluere**; comp. si it. **rovina**); s. f., **lacuna, vorago; locus profundus, limosus et paludosus** : *callii fugindu spariati si infuriati ne bagara in una rovina, de unde mai multe dille nu potumu essi; vacce, vitelli si alte pecore cadute si oblimate in acea periculosa rovina. M.*

* RUBEFACERE, v., (se conjuga ca v. *facere*), **rubefacere**; a face se *rubesca*, a face *rosiu, a rossi : a rubeface lâna, metasse*.

* RUBEFACTIONE, s. f., (fr. **rubéfaction**); actione de *rubefacere* si statu produssu prin acésta actione; in specie, rossire a pellei, forte dorerosa, provocata de medicamente irritanti, sau si d'in alte cause : *rubefactionea spontania nu e provocata in adensu*.

* RUBEFICANTE, adj., part. pres., d'in *rubeficare*, **rubefaciens**, (it. **rubificante**, fr. **rubéfiant**); care *rubefica : medicamente rubeficanti*; si absol. ca subst. *unu rubeficante* = unu medicamentu *rubeficante*.

* RUBEFICARE, v., (it. **rubificare**, fr. **rubéfier**); a face se *rubesca*, a face *rossiu*, a *rossi*; in specie, a provocá prin medicamente rossirea pellei : *mustariulu rubefica pellea*.

* RUBEFICATU, *-a*, adj. part. d'in *rubeficare*. **rubefactus**.

* RUBELLANU, si *rubellianu*, *-a*, adj. s., **rubellianus**, (fr. **rubellane**); proprie, deminutivu d'in deminutivulu *rubellu*; in specie, ca subst. m. reale, *rubellianulu* = *rubellanulu*, substantia minerale de colore rossia inchisa.

* RUBELLIONE, s. m., **rubellio**, (fr. **rubellion**, d'in *rubellu*); 1. specia de pesci rossii, (vedi si *rossioru*); 2. specia de scarabusiu rossiaticu.

* RUBELLITE, s. f., (fr. **rubellite**); specia de substantia minerale rossiatica.

* RUBELLU, *-a*, adj., **rubellus**; deminutivu d'in *rubru*, camu *rubru, rossiaticu : vinu rubellu, vitie de vinia rubelle*; absol. f., *rubella*, specia de vitia, de *uva*.

* RUBENTE, adj. part. pres., **rubens**; care *rubesce : rubente purpura, rubenti urechie*; in specie : *virgine cu faci'a rubente de pudore*.

* RUBERE, v., vedi *rubire*.

* RUBESCENTE, adj. part. pres., **rubescens** : *rubescentea aurora, fronti rubescenti de pudore, rubescentile rose*.

* RUBESCERE, v., **rubescere**; a se face *rubru*, a se *rossi : rubesce cerulu la resaritu· rubesce marea, rubescu tote de radiele sorelui*.

www.dacoromanica.ro

* RUBETA, s. f., **rubeta**, (fr. **rubète**; d'in *rubu* = *rugu*); specia de brosca ce viue in *rugi*, si de care se crede a fi forte veninosa; *rubeta* se dice si veninulu acestei brosca.

* RUBETU = *rugetu*, pl.-*e*, **rubetum, rubeta**; locu plantatu, coperitu cu *rugi* : *a college mure d'in rubete;* vedi si *rugetu*.

* RUBIA, s. f., vedi *rubiu*.

* RUBIACINATU, -*a*, adj. part. si

* RUBIACINU,-*a*, adj., (fr. **rubiacinė**); proprie, deminutivu d'in *rubiaciu*, in specie, care sémina cu *rubi'a*, si de ací, subst. pl. *rubiacine* sau *rubiacinate*, classe de plante ce au de typu genulu *rubia*, coprendendu mai multe familie.

* RUBIACIU,-*a*, adj. s., (fr. **rubiacé**); de *rubia*, care sémina cu *rubi'a;* subst. pl. *rubiaciele*, familia de plante ce au de typu genulu *rubia*.

* RUBIASTRU,-*a*, adj. s., (**rubeaster**, fr. **rubiastre**); proprie, peiorativu sau deminutivu d'in *rubiu;* in specie, s. m. reale, *rubiastru-lu*, specia de *rubiacia*, planta.

* RUBICANU,-*a*, adj. s., (fr. **rubican**); deminutivu d'in deminutivulu *rubicu* de la *rubiu*, pucinu *rubiu*, batendu in albu, in negru, etc.; in specie, de calli : *callu robiu* sau *roibu* cu macule albe.

* RUBICELLU,-*a*, adj. s., (fr. **rubicelle**); proprie, deminutivu d'in deminutivulu *rubicu,-a*, de la *rubiu;* in specie, ca s. m. reale, *rubicellu*, specia de *rubinu* tare deschisu.

* RUBICILLU,-*a*, adj. s., (fr. **rubicille**); proprie, ca si *rubicellu*, deminutivu d'in deminutivulu *rubicu,-a*, de la *rubiu;* in specie, ca s. m. reale, *rubicillu*, specia de passere cu guttulu *rossiu*.

* RUBICIU,-*a*, adj., deminutivu d'in *rubiu*, ca si *rubicu,-a*.

* RUBICOLLU,-*a*, adj., (fr. **rubicolle**); care are *collulu*=guttulu *rossiu* ; vedi si *rubicillu* ca substantivu.

* RUBICOLU,-*a*, adj., (fr. **rubicole**, d'in *rubu* = rugu, si *colere*= locuire); care *viue* pre *rugi*, in *rugi*.

* RUBICU,-*a*, adj., vedi *rubiciu*.

* RUBICUNDU,-*a*, adj., **rubicundus**, (fr. **rubicond**); rossiu, forte rossiu, tare rossiu, mai vertosu cui siéde reu rossiulu: *rubicund'a luna in tempulu de eclipse; rubicundele corne; rubicundu peru, rubicunde penne, facia rubicunda, bucce rubicunde, callu rubicundu, vacca rubicunda*.

* RUBICUNDULU,-*a*, adj., **rubicundulus**; deminutivu d'in *rubicundu*.

* RUBIDICOLLU,-*a*, adj., (fr. **rubidicolle**); vedi *rubicollu*.

* RUBIDU,-*a*, adj., **rubidus**, (d'in *rubire*) ; tare *rubru*, tare rossiu, mai vertosu cui nu siéde bene rossiulu : *faci'a rubida de betivu; rubidele olle bene arse*.

* RUBIFICARE, etc., vedi *rubeficare*, etc.

* RUBIFORME, adj., (fr. **rubiforme**; d'in *rubu* = rugu, si *forma*); care are forma de rugu.

*RUBIGALE=*robigale*, adj., **robigalis**, pl. **robigalia**; relativu la *Rubigu*= *Robigu* =**Robigus**, dieu anticu romanu ce protegea grânele de *rubigine*, de regula in plur. *rubigali=robigali*, **robigalia**, serbatore a lui *Robigu*, in fia-care annu la 25 Aprilie.

* RUBIGINARE, *rubigine, rubiginosu*, etc., vedi *ruginare, rugine, ruginosu*.

* RUBINU,-*a*, adj. s., (d'in *rubiu*), applicatu in specie, ca subst. reale, *a)* m. *rubinu*, pl.-*i*, **carbunculus**, (fr. **rubis**, it. **rubino**); gemma, nestimata, pétra pretiosa, de colore *rubia* mai multu sau mai pucinu viua; *b)* f. *rubina*, (fr. **rubine**), specia de substantia minerale de diverse colori *rubie*.

* RUBIOIDE, adj. s., (fr. **rubioïde**); care sémina cu *rubi'a*, ca s. f., *rubioidea*, genu de plante.

* RUBIRE,-*escu*, v., **rubere, rubescere, rubefacere**; 1. a fi *rossiu;* 2. a se face *rossiu;* 3. a face *rossiu;* (vedi *rubefacere*. si *rubescere*).

* RUBIU, -*a*, adj. s., **rubeus**; **rubia**; 1. *rossiu, rossiaticu*, (vedi si *robiu*) : *animali rubie, callu rubiu, vacca rubia, vitelli rubii, rubiulu asinu, rubiele epe;* 2. s. f. reale, *rubia*=**rubia**, planta a cui radice serve tinctoriloru, (fr. **garance**).

www.dacoromanica.ro

* RUBORE, s. f., **rubor**, (d'in *rubire*); rossiétia, rossiulu in tote diversele lui varietati, 1. in genere : *rubore placuta maritata cu candorea; rubore purpurina; ruborea sangelui; ruborea faciei, buccéloru, carnei, unghiei, floriloru, cerului, aramei*, etc., 2. in specie, *a) rossire de rossine*, ce rossinea face se éssa in facia : *pudorea adduce rubore, fric'a pallore; b)* rossinea ensasi, pudorea : *facia plena de modestia si de rubore; c)* sentimentulu pudorei : *d'in rubore nu cotédia a spune ce vre.*

* RUBRICA, s. f., **rubrica**, (fr. **rubrique**); proprie, femininu d'in *rubricu*, deminutivu d'in *rubru*, applicatu inse ca subst. cu intellessulu de: 1. pamentu de coloratu rossiu : *murarii, lemnarii, mollia in rubrica aci'a ce le serve a desemná linie;* 2. materia de scrissu rossiu : *in manuscriptetele, si chiaru typaritele de mai inainte, titlele se afla scrisse cu rubrica; manuscripte mai vechie sunt in integrulu seu scrisse cu rubrica;* de ací : 3. prin metafore, *a) rubrica*=capitulu de codice, de lege, de una carte ore-care; *b) rubrica*=pagina, columna, locu unde, in unu scriptu, se afla una ordine de idee : *mai in tote diariele afli una rubrica de varietati; rubric'a bibliografiei; rubricele annuntieloru; c) rubrica* = categoria, classe, etc. : *rubric'a contribuitoriloru pre capu; aceste-a nu se potu classificá in neci un'a d'in rubricele merciloru inscrisse in tabellele portorieloru.*

* RUBRICARE, v., **rubricare**; 1. in genere, a face *rubru*, a colorá rossiu; 2. in specie, *a)* a colorá cu *rubrica; b)* a scrie sau typarí cu materia rossia; *c)* a classificá, pune in una *rubrica.*

* RUBRICARIU,-*a*, adj. s., **rubricarius**, (fr. **rubricaire**); relativu la *rubrica;* in specie, *a)* cellu ce scie scrie bene cu *rubrica*, cu littere rossie; *b)* cellu classificatu in una *rubrica.*

* RUBRICATORIU,-*tória*, adj. s., **rubricans**, (fr. **rubricateur**); care *rubrica*, in specie, artistu ce scie scrie bene littere colorate.

* RUBRICATU,-*a*, adj. part., **rubricatus**, in s. verbului.

* RUBRICAULU,si *rubricolu*,-*a*, adj. (fr. **rubricaule**);care are fustellulu *rubru.*

* RUBRICODU,-*a*, adj., (fr. **rubricaude**); care are *cod'a rubra.*

* RUBRICOLLU,-*a*, adj., (fr. **rubricolle**); care are *collulu*=guttulu *rubru.*

* RUBRICORNU,-*a*, adj., (fr. **rubricorne**); care are *cornele* sau *antennele rubre.*

* RUBRICOSU,-*a*, adj., **rubricosus**; plenu de *rubrica*, in specie de pamentulu dissu *rubrica.*

* RUBRIFLORE, adj., (fr. **rubriflore**); care are *flore rubra.*

* RUBRIGASTRU,-*a*, adj., (fr. **rubrigastre**, d'in γαστήρ = ventre); care are *ventrea rubra.*

* RUBRIPEDE, adj., (fr. **rubripède**); care are *pedii* = petiorele *rubre.*

* RUBRIROSTRU,-*a*, adj., (fr. **rubrirostre**); care are *rostrulu rubru: ratie rubirostre.*

* RUBRIVENTRE, adj., (fr. **rubriventre**); care are *ventrea rubra : fringille rubriventri.*

* RUBRU,-*a*, adj., **ruber** si **rubrus**; rossiu, in sensulu cellu mai latu pentru tote diversele si multiplele varietati alle colorei in cestione, (vedi si *rubore*): *rubrulu sange, rubrele flacure; parieti rubri; rubr'a rugine, vinuri rubre, frondie rubre.*

* RUBU, s. m., **rubus**; vedi *rugu.*

* RUCTAME, pl., *ructamine*, **ructamen**; actu de *ructare* effectu allu *ructarei.*

* RUCTAMENTU, pl.-*e*, **ructamen**; vedi *ructame.*

* RUCTANTE, adj. part., **ructans**; care *ructa : ructanti d'in imbulbare.*

* RUCTARE, v., **ructare** si **ructari**; a face *ructe*, a scote veuturi pre guttu, pre gura, si de aci, a scuipá, versá, vome, 1. proprie : *a ructá ce a mancatu; lipitorile ructa sangele suptu; celli prea imbulbati ructa continuu;* 2. metaforice : *vulcanii ructa flacure;* in modu ironicu, a dá d'in sene : *a ructá versuri.*

* RUCTATIONE, s. f., **ructatio**, (fr. **ructation**); actione de *ructare : ructationea vinului beutu fora mesura.*

* RUCTATU,-*a*, adj. part., **ructatus**, in s. verbului.

www.dacoromanica.ro

* RUCTU, s. m., **ructus**, (vedi *rugere*, d'in care *ructu*); actione, actu de *rugere*, *ructatione*, scotere de venturi pre guttu, pre gura, scuipatu, vomitu, versatu : *ructu de venturi acide pre guttu.*

RUDA, *rudariu*; vedi 2 *rude*, si *rudiariu.*

1 RUDE, adj., **rudis**, (fr. **rude**); ce nu e inco formatu, lucratu, politu, cultu, ce e in stare de totu naturale, ce e selbaticu, brutu, etc., 1. proprie : *materia rude si bruta, materie rudi, campu rude; pome rudi; lâna rude, lemne rudi; marmore rude*; 2. metaforice, *a)* incultu, neformatu, nepolitu, neinvetiatu, fora connoscentie, si de aci : noviciu, teneru, fora esperientia, etc. : *copille rudi si innocenti, rudea pruncía, rudii amnelli; stylu rude, voce rude, portare rude; omu asiá de rude ca si unu ursu de padure; natura rude; etate rude, anni rudi ai copillariei; istorici rudi, poeti si mai rudi; populationi rudi si cu totulu primitive; omu rude in primele notioni de scientia, rude in littere ca si in scientie, rude in elocentia, rude in tote artile; b)* in intellessulu cellu mai largu ce are si *aspru*, si de ací: greu, nesufferitu, fatigante, etc. : *ceva póte fi rude nu numai la tactu, ci si rude la urechia, rude la gustu, rude la ocli : unele colori sunt asiá de rudi pentru ocli, ca si unele sonuri pentru urechie; sunt beuture asiá de rudi pentru gustu, cumu sunt covente rudi pentru urechia si ânima; rudi sunt lovíturele mortei, rude e mortea ensasi; labori forte rudi, dorori si mai rudi.*

2 RUDE, (pre a locuri si *ruda*), s. f., **rudis**; bàtiu, vergella de lemnu mai antâniu, apoi de ferru, etc., mai allessu vergella *rude*, cumu e leuata d'in padure, nelucrata; applicatu inse in specie la : 1. batiu de ammesticatu in caldari si alte vase ce ferbu; 2. batiu de attitiatu foculu; 3. pertica de ammesticatu calce, arena, petrisiu, etc.; 4. temone la carru sau carrutia; de aci : *callu, bou de rude*, **bos vel equus temoni junctus**; 5. in sensu mai generale, *rude* =buccata de céra rossia, (comp. fr. **bâton de cire d'Espagne**), de sapone, etc.; 6. déro mai vertosu, batiu, véiga de lupta, la anticii Romani : *assemine rude capitau, ca ceva onorificu, gladiatorii emeriti.*

* RUDENTARE, v., (fr. **rudenter**; d'in *rudente* sub 1.); a face pre *columne* ornamente in forma de *rudente.*

* RUDENTE, **rudens**; 1. adj. part. pres., d'in *rudere*, care siuerá; 2. s. fune de nave.

* RUDERALE, adj., (fr. **rudéral**); vedi *ruderariu.*

* RUDERARE, v., **ruderare**; a asterne cu *ruderi.*

* RUDERARIU,-*a*, adj., **ruderarius**; relativu la *ruderi*; s. person. care asterne cu *ruderi.*

* RUDERATIONE, s. f., **ruderatio**, (fr. **rudération**); actione de *ruderare* si effectu allu acestei actione.

* RUDERE, si *rudire*, v., **rudere**; a mugí tare, a sberà, a siuerá ca ventulu furiosu, ca bellaurulu furiosu, ca asinulu etc.; in specie despre leu; vedi inse si *rugire.*

* RUDETIA, s. f., (fr. **rudesse**); vedi *ruditate.*

* RUDIARIU, (si *rudariu*),-*a*, adj. s., **rudiarius, rudis lignarius**; in genere, relativu la *rude*; si ca subst. personale, cellu ce are a face cu *rude* ca lemnu, cu materia *rude*, lucratoriu d'in materie *rudi* de lucruri *rudi*, *rudimente* ore-cumu de lucruri, de fabricate, cumu : *fuse, linguri de lemnu* grossolane, etc., in specie, *rudiariu*=cellu donatu cu *rudea.*

* RUDICULA, s. f., **rudicula**; deminutivu d'in 2 rude.

* RUDIMENTARIU,-*a*, adj., (fr. **rudimentaire**); relativu la *rudimentu : connoscentie rudimentarie, grammatica rudimentaria; siamine rudimentarie, terrenu rudimentariu.*

* RUDIMENTU, pl.-*e*, **rudimentum**, (fr. **rudiment**; d'in 1 *rude*); inceputu de formatione, elementu, principiu, etc., 1. in genere : *rudimentele organeloru planteloru; rudimentulu unui fetu in pantice; rudimentele scientiei, culturei omenesci*; 2 in specie, *a)* despre invetiatura : *rudimente de litteratura, de limba*

www.dacoromanica.ro

de grammatica; b) mai allessu pentru militia : *rudimentulu artei militare, rudimentele de militia, a avé dure rudimente de servitiu.*

* RUDIRE, v., **rudere**; vedi *rudere : asinii rudu.*

* RUDITATE, s. f., **ruditas**, (fr. **rudesse**); calitate de *rude*, cumu si fapta *rude*, de omu *rude;* asperitate, asprime, nescientia, impolitetia, selbaticía, barbaría, etc. : *ruditatea stylului, espressionei, sonuriloru; ruditatea primiloru omini; ruditatea pennurei; atâta ruditate de celle mai simple notioni nu poteai asteptá de la unu pretensu eruditu; numai prin cultura essimu d'in ruditatea primitiva.*

* RUDORE, s. f., **rudor**, (d'in *radere* = *rudire*) : *rudorea asinului.*

RUDU = *rodu* = *raudu*, pl. *ruderi*, **rudus** = **rodus** = **raudus**; 1. in genere, massa *rude*, materia nelucrata, bruta; 2. in specie, *a)* metallu *rude;* nelamuritu, mai vertosu nelucratu si neformatu : *rudu de auru; de argentu; ruderi de ferru, de arame; b)* pétra menutu pisata, sfermature de pétra; *c)* mai vertosu, α) muru vechiu si derimatu; β) derimatura d'in assemine muru.

* RUENTE, adj. part., **ruens**, care *rue;* vedi v. *ruere.*

* RUERE, (si *ruire*, comp. *uruire* = *obruire* = **obruere**). v., **ruere**; a cadé, a se ruiná, a perí; a se precipitá, arruncá, allergá, a dá orbu ; si trans. a face se cada, a dá diosu, a derimá, derapená; a restorná, turburá, etc.

* RUFARE, v., **rufare**; a face *rufu*, a dá facia rossiatica.

* RUFESCERE, si *rufire,-escu*, v., **rufescere**; a se face, devení *rufu*, a se *rossicá, rossí;* inse si cu intellessulu formei *rufare* = a face *rufu.*

† RUFI-, (d'in **rufus** = rossiaticu), in composite scientifice, precumu : *rufibarbu,-a*, adj., (fr. **rufibarbe**), care are *barba rufa; ruficarpu,-a*, adj., (fr. **ruficarpe**, d'in καρπός = fructu), care are *fructe rufe; ruficodu,-a*, adj. (fr. **ruficaude**), care are *coda rufa; ruficollu,-a*, adj., (fr. **ruficolle**), care are *collu* = guttu *rufu; ruficornu,-a*, adj., (fr. **ruficorne**), care are *corne* sau *antenne rufe: rufigastru,-a*, adj., (fr. **rufigastre**, d'in γαστήρ = ventre), care are *ventre rufa; rufilabru,-a*, adj., (fr. **rufilabre**), care are *labre* = budie *rufe; rufimanu,-a*, adj., (fr. **rufimane**), care are *mâne rufe, tarsi rufi; rufinervu,-a*, adj., (fr. **rufinerve**), care are *nervi* sau *fibre rufe; rufipalpu -a*, adj., (fr. **rufipalpe**), care are *palpe rufe; rufipede*. adj., (fr. **rufipède**), care are *pedi rufi. petiore rufe; rufipennu,-a*, adj., (fr. **rufipenne**), care are *penne* sau *aripe rufe· rufirostru,-a*, adj., (fr. **rufirostre**); care are *rostru rufu : papagalli rufirostri, psittacu rufirostru; rufitarsu,-a*. adj., (fr. **rufitarse**), care are *tarsi rufi; rufiventre*. adj., (fr. **rufiventre**), care are *ventre rufa : sciurulu rufiventre;* vedi *rufigastru.*

*RUFU,-*a*, adj., **rufus**; *rossiaticu*, care nu e bene *rossiu*, déro afora de acésta margine pucinu camu vaga, se applica la tote tonurile *rossiului* de la mai deschise la mai inchise : *bestie rufe, câni rufi; omu rufu, cu peri rufi; grane rufe sare rufa, oui rufe;* si ca subst., nome propriu de animali, sau connome de omini, (compara si popul. *rossicu -a*).

* RUFULU,-*a*, adj., **rufulus**; deminutivu d'in *rufu.*

1 RUGA, *rugamentu, rugare*, etc., vedi : *roga, rogamentu, rogare*, etc.

2 RUGA, s. f., **ruga**; cretitura de pelle, mai allessu de fronte : *rugele canutetiei, betranetiei; rugelenu dau auctoritate betraniloru; pre frontea tea vedu ruge;* si pentru alte obiecte : *rugele pomeloru vescedite, floriloru langedite ; rugele unui velu, unui vestimentu.*

RUGAIRE, (si *rigaire*, in locu de *ruganire*, sau de *ruguire ?* — veri-cumu, coventulu se dice si in forme : *rugaiu* = *rigaiu, rugaiescu, rigaiescu*, si e de certu essitu d'in **rugere**, ca si *ructare, ructu*); a dá, scote venturi pre guttu, pre gura = **ructare**; — de ací si : *rugaitu*, part. sup. subst. = **ructus**; *rugaitura*, s. f. = **ructatio, ructus.**

1 RUGARE, v., **rogare**; vedi *rogare.*

2 RUGARE, v., **rugare**; 1. intr., a face *ruge*, a se increti : *vestimentulu ruga pretotindene;* in acestu sensu si

www.dacoromanica.ro

refless. *a se rugá : de ce ti s'a rugatu frontea ?* 2. trans. *a rugá frontea, sprincenele; a rugá vestea, camesi'a, velulu*, etc.

1 RUGATU,-*a*, adj. part., **rogatus**; vedi *rogatu*.

2 RUGATU,-*a*, adj. part., **rugatus**, incretitu: *fronte rugata;* s. m. *rugatulu frontei*, etc.

* RUGERE, v., primitivulu d'in care: *ructu*, *ructare*, *eructare*, *erugere* = a scote venturi pre gura, a vome etc.; (compara ἐρεύγειν).

RUGINARE, s. f., vedi *ruginire*.

RUGINE, (pre a locuri *rugina;* coventulu pote co e scurtatu d'in *erugine* = **aerugine**, sau contrassu d'in *rubigine* = **rubigine**), s. f., **aerugo**, **rubigo**, (it. **ruggine**, isp. **robin**, **rubin si oriu**, fr. **rouille** [d'in demin. **rubigilla**]); 1. proprie oxydu de arame, de ferru si de alte metalle : *rugine de plumbu*, *de ferru*, *de arame; ruginea rode ferrulu; armele nostre, lassate de multu in uitare, s'au coperitu de rugine; a prende rugine, a curetiá de rugine; banni stersi de rugine;* 2. metaforice, *a)* in sensu materiale, α) sorde ce se prende pre denti : *curetiati-ve dentii de rugine;* β) arsura, mallura, carbone la grane; *b)* in sensu ideale, α) ammortire a mentei, a ânimei prin inertia: *mai scuturati ruginea de pre mentile si ânimile vostre*, β) lipse de progressu, remanere in urma cu celli vechi si cu celle vechie : *lassati ruginea trecutului;* cu sensu mai largu, despre ori-ce e inutile, reu : *rugine de cutitu*, *rugini de calli*, etc.; γ) amore de celle lumesci cu completa uitare de celle ceresci : *ruginea lumei v'a innecatu sufletulu, ce nu mai vede cerulu;* δ) invidia, ânima rea : *ruginea detractoriloru*.

RUGINIRE,-*escu*, (si *ruginare*), v., **aeruginare**, **rubiginare**, **rubiginem obducere vel trahere**; **torpescere**, **torpere**, **jacere**, (it. **arrugginire si irrugginire**, prov. **erugnar**, fr. **rouiller**, **s'enrouiller**); 1. ca mai desu in sensu intrans., a prende *rugine*, *a)* proprie : *armele nostre au ruginitu in cuniu; déco rugineşce cutitulu nu mai talia; ferrale aratrului sunt ruginite, déro prin usu au se se desruginesca; mi au ruginitu tote sculele de argentu; thesaurele, ce stringeti in ceru, nu ruginescu ca celle ingropate in pamentu; b)* metaforice, α) a nu mai face progressu cu spiritulu, a remané stationariu, a ammortí, a se tiné de celle vechie, etc. : *betranii nostri au ruginitu si nu mai sunt boni pentru aceste tempuri; mentea, geniulu, celle mai nobili facultati ruginescu;* si refless. *a se ruginí : acestu ferru nu se ruginesce currendu;* 2. trans., a face se prenda *rugine*, a coperí de *rugine : ap'a ruginesce ferrulu, cumu socordi'a ruginesce mentile;* in acestu sensu intra si form'a : *ruginare* = *rubiginare;* — *ruginare* inse pare a fi si s. f. concr. in locu de *ruginale*, proprie si in origine adj., leuata ca subst., ca si *braciare* = *braciale* = **brachiale**; si in specie sub acésta forma, *ruginare*, pare a fi applicata la una stea sau la una flore ?

RUGINITU,-*a*, adj. part. d'in *ruginire*. **aeruginatus**.

RUGINITURA, s. f., **actio rubiginandi**, **res rubigine obducta**, **rosa**; actione de *ruginire*, si mai vertosu effectu allu acestei actione, lucru *ruginitu : ruginatur'a ferrului;* déro in altu sensu : *ruginature de ferru*, apoi in altu sensu: *rugnituri de ferra;* si metaforice : *ruginaturele de betrani, nu mai moru ruginiturele ammortite in locu.*

RUGINOSU, (*rubiginosu*), -*a*, adj., **rubiginosus**. **aeruginosus**, **torpore captus**, **iners**, (it. **rugginoso**, isp. port. **eruginoso**); plenu de *rugine*, tare espusu la *rugine : ferru ruginosu, grâne ruginose, denti ruginosi;* metaforice : *capite ruginose. spirite ruginose.*

RUGIRE,-*escu*, v., **rugire** (it. **ruggire si rugghiare**, isp. port. prov. **rugir**, fr. **rugir**, si fr. v. **ruir**); a sberá, a strigá cu potere, mai vertosu vorbindu de leu : *leulu rugesce, si ominii furiosi rugescu ca leii; rugesce unu bietu batutu de dorere; ce rugiti la noi ca nisce tigri ? rugesce si bietulu asinu.*

RUGITU, part. s. d'in *rugire*, **rugitus** : *rugitulu asinului nu e ca allu leului;* inse cu differentia ca *múgitu* de *mugítu*, si *rúgitulu leului*, *rúgitele multimei poporului interritatu;* in acésta for-

www.dacoromanica.ro

ma si : *rugetu*, ca *mugetu* pre longa *mugitu:* (compara si it. **ruggito**, isp. port. **rugido** si **ruido**, proy. **rugit**, v. fr. **ruit**, n. fr. **rut**).

RUGITURA, s. f., **rugitus**; actione si actu de *rugire : rugiturele leului; rugiturele batutului.*

* RUGOSITATE, s. f., **rugositas**; calitate de *rugosu.*

* RUGOSU,-*a*, adj., **rugosus**; plenu de *ruge*, (vedi 2 *ruga*) : *rugosele brosce, rugos'a fronte a betranului, rugosii spadoni, rugosele scortie de arbori;* metaforice : *rugos'a mórte, rugos'a betranetia.*

RUGU=*rubu*, s. m., pl.-*i*, **rubus**, (it. **rogo** si **rovo**, isp. port. **rubo**); specia de arborellu spinosu, allu cui fructu se dice *mura : si de spinosii rugi spendura negre mure*, **et in duris haerentia mora rubetis.** — In Daci'a superiore se desémna mai multe specie de arbusti cu nomele de *rugu*, precumu : *rugu selbaticu*, **frutex rosae caninae**; *rugu de gradina*, **frutex rosae**; *rugu de monte*, **rubus fruticans**, **rubus repens.** Dictionariulu de Buda.

RUGUMARE, v., vedi *rumigare.*

* RUIDU,-*a*, adj., **ruidus**, (d'in *ruere*); plecatu, pornitu a cadé, care cade ; vedi si *ruente.*

RUINA, s. f., **ruina**, (it. **ruina** si **rovina**, isp. port. **ruina**, prov. **ruina** si **roina**, fr. **ruine**; — compara si *rovina*); d'in *ruere* = cadere, derimare, derimatura, derapenatura, etc., 1. in abstractu, *a)* propriè, α) in genere : *ruin'a impetuosa a unei mare massa de apa de la mare inaltime; ruin'a elefantiloru in rupi profunde; ruin'a mai multoru arbori seculari, déro inco robusti. in fortun'a mare de eri; ruin'a coperimentului pre ospitii ce petreceau voliosi;* β)ca mai desu in specie, despre edificie, despre constructioni : *prin sustragere de mai multe caramidi se operà ruin'a turnului; ruin'a incaperii unde cenau, occise pre toti câti sedeau la cena; ruin'a vechiului theatru, noului palatiu, mai multoru ponti; ruin'a multoru case in marele cotremuru allu pamentului; ruin'a lumei nu va spariá pre cellu justu; avemu de a plange ruinele mai multoru-a d'in monumentele nostre; cu greu se voru reparà aceste ruine; b)* metaforice, cadere in sensulu cellu mai largu : derapenare, stricare, vettemare, nevolia, calamitate, perdere, nemicire, distructione, etc. : *cu ruin'a statului vreti a ve scapá de perire; ruin'a cetatiloru, averei publice si private; ruin'a sanetatei, poteriloru corpului si sufletului; ruin'a mai multoru familie, mai multoru mari case commerciali; péria si sceleratii in ruin'a patriei; ruin'a unui statu, unei natione, unui potentatu; ruinele fortunei private si publice; ruin'a totei armata intrata in batalia; mare ruina addussa de incendie, de grandini, de innecuri; cumu se reparàmu ruinele facute prin invasione in tote ramurile activitatei nationei; Elena fù ruin'a Troiei; libidinea e ruin'a averei; vreti a ve inaltiá pre ruinele altoru-a;* 2. in concretu, ce cade, se derapina, se derima, se perde, se nimicesce, sau ce e cadutu, derapenatu, perdutu, etc. : *ruinele cetatiloru derimate; ruinele templului arsu; ruina de omu; una ruina de muliere; nesce ruine de calli, de boi; cu ruine de omini nu poti castigá batalie.*

RUINARE, v., **diruere, evertere; deturbare, destruere**; a adduce, impinge, trage la *ruina*, 1. proprie : *a ruiná templele; ruinara si arsera tote cetatile, ruinara si tote pontile; ve precepeti a ruin'a nu sciti inse reedificá; a ruiná tota padurea, toti arborii padurei; a ruiná d'in fundamente; a ruiná nu numai unu pariete, ci totu edificiulu; tempulu rode si ruina omulu si tote alle omului; tempestate mare a ruinatu pomii gradineloru, arborii selbeloru;* 2. metaforice : *unu ministru ignorante si neglegente va ruiná finantiele; multi si ruinara nu numai starile, ci si sanetatea prin lussuria si in desfrenari; a ruiná unu omu in posítionea sea, a lu ruiná in averea sea; a lu ruiná in nomele si repututionea lui;* si refless. *a se ruiná*, in s. verbului intransitivu : *casele celle mai solide se ruinara in currendu; vi se va ruiná sanetatea, stomaculu se ruina si chiaru pung'a cuiva; tote alle omului se ruina cu tempulu; m'am ruinatu, ne amu ruinatu cu imprudentiele nostre; ómeni rui-*

www.dacoromanica.ro

nati in sanetate sau de sanetate; case commerciale ruinate prin fallimentele altoru case.

RUINATORIU,-*tória*, adj. s., **diruens, evertens,** etc., care *ruina : lusuri'a si desfrênulu sunt ruinatorie si de averea si de sanetatea omului.*

RUINATU,-*a*, adj. part., **dirutus, eversus. deturbatus.**

RUINOSU,-*a*, adj., **ruinosus**, (fr. **ruineux**); plenu de *ruina*, plecatu, pornitu la *ruina : ruinosi parieti, ruinose columne, ruinose fundamente; érba copere si ascunde ruinosele case;* metaforice : *ruinose argumente. ruinosa stare;* si cu sensulu activu allu formei : *ruinatoriu : ruinosulu lussu, ruinose de sanetate libidini.*

RUMA, s. f., si *rume*, pl. *rumine*, **ruma** si **rumen**; parte a stomacului sau guttului : inghititóre, *pharynge*, etc., a nome la vitele rumigatorie, de unde apoi v. *ruminare=rumigare.*

RUMANESCE, *rumânescu*, etc., vedi *romanesce, romanescu*, etc.

RUME, s., vedi *ruma.*

RUMEGARE, etc., vedi *rumigare*, etc.

* RUMICE, s. f., **rumex**, specia de planta, connoscuta si sub nome de *macrisiu.*

* RUMIFICARE, v., **rumificare**; a face *rumore*, a respande *rumore* de ceva sau de cineva, a lu face connoscutu prin *rumore.*

RUMIGARE=*rumegare*, **rumigare, ruminare; considerare, perpendere, meditari, secum meditari; pati, tolerare**; (it. **rugumare** si **ruminare**, isp. port. **rumiar**, prov. **romiar**, fr. **ruminer**); a scote d'in stomacu in guttu si a mesticá, vorbindu de certe animali, 1. proprie : *boii. vaccile, vitellii rumiga; ouile si caprele, dupo ce au pascutu, s'au pusu acumu se rumige, pre rumigatu; cerbii si capriorele faceau rumigarea sea;* — prin estensione a mesticá, rode, mancá : *in lipsa de alta érba, caprele rumiga frondia si ramurelle verdi;* si despre omeni : *ce rumigi de adi demanetia in gura? rumigati ceva inainte de a plecá la calle;* 2. metaforice, *a)* a meditá, a considerá de tote pàrtile unu ce, a cogitá maturu, a reflecte : *legeti pucinu, déro rumigati bene; ce insemna aceste fapte si covente nerumigate? b)* a lucrá cu accuratetia, a essecutá cu precisione si perfectione, a elaborá, concoce, etc., *c)* a sufferi, tolerá, *duce, inghiti : cine pote rumigá assemini infrontari, espressioni asiá de gretiose? nu pote rumigá atâtu-a crud'a intelligentia a copillului.*

RUMIGATIONE, s. f., **(rumigatio) ruminatio**; actione de *rumigare.*

RUMIGATORIU,-*tória*, adj. s., **ruminator**; care *rumiga : animali rumigatórie.*

RUMIGATU,-*a*, adj. part. s., **rumigatus, ruminatus.**

RUMIGATURA, s. f., **ruminatio**; effectu allu actionei de *rumigare : rumigatur'a boului, caprei; rumigaturele boului sunt erbe si ordiu.*

* RUMIGERARE, v., **rumigerari**; a portá *rumore* de ceva, a respande *rumore*, a face la multi connoscutu, a portá vorba despre ceva.

* RUMIGERU,-*a*, adj. s., **rumigerulus**; care porta vorba, sciri, noutati pre la unii si altii.

* RUMINALE, adj., **ruminalis**; relativu la *rume*, (vedi *ruma*).

* RUMINANTE, adj. part. pres., **ruminans**; care *rumina : animali ruminanti*, vedi si : *rumigante, rumigatoriu.*

* RUMINARE, v., **ruminari**; vedi *rumigare.*

* RUMINATIONE, s. f., **ruminatio**; vedi *rumigare* si *rumigatione.*

* RUMINATORIU,-*tória*, adj. s., **ruminator**; care *rumina*; vedi si *rumigatoriu.*

* RUMINATU,-*a*, adj. part. s., **ruminatus.**

* RUMORE, s. f., **rumor**, vorba, dissa, fama ce trece d'in gura in gura si se respande in publicu : *rumóre incerta si fora autoriu curre intre ómeni; rumorea de celle intemplate trece d'in gura in gura; nu ve leuati dupo rumore, dupo rumori; d'in rumorea publica scimu si noi ce scimu; multe rumori au provocatu atrocea fapta d'in noptea trecuta; curru rumori forte gravi despre voi; pucinu ne pésa de ru-*

www.dacoromanica.ro

mori, candu cogitulu nu ne imputa nemica: rumori favorabili sau defavorabili cuiva: — prin estensione si : *rumorea riurelleloru, frondieloru*, etc., murmuru. susurru, etc.

RUMPERE, si *rupere, rupsi* si *rupsei, ruptu*, v., **rumpere**, (it. **rompere**, isp. port. **romper**, prov. **rumpre** si **romnre**, fr. **rompre**); a cormá prin violentia continuitatea, a stricá junctur'a strinsa a partiloru ce facu unu totu bene collegatu, 1. in genere si proprie, *a)* in sententie si proverbie : *ce se prea intende, se rumpe; nu te intende, co te rumpi; aci'a, unde e mai suptire, acollo se rumpe: cumu te carpesci, te si rumni; se carpesce omulu de una parte. si se rumpe de alta-a; b)* in parte, α) despre fire, pannure, legature si alte analoge : *multe calciamente ai se rumpi, peno se dai de ce cauti: conillii rumpu currendu vestimentele; callii rupsera funile de cari erau legati; ni s'au ruptu camesiele: se batura reu si si rupsera totu de pre densii; cu calcionii rupti nu potu merge prin spini; callulu rupse pedic'a si leuà, rupse apoi la fuga.* (vedi si mai la valle : *a rupe la fuga*); apoi : *a rumpe pedic'a* si in alta insemnare speciale : *a rumpe pedic'a mortului:* apoi in genere : a nu mai esitá, a se resolve; a invinge, inlaturá ori-ce obstaclu; — *servulu doresce a rumpe catenele, in cari e ferricatu: e usioru a rumpe sau taliá nodulu, greu inse a lu dislegá; nu rumpeti, ci deslegati, déco poteti, legaturele;* β) despre pome, érba, ramure si alte analoge : *prim'a mamma rupse pome d'in pomulu connoscentiei benelui si reului, mancà si dede si primului omu se mance; a rumpe prune, ceresie, mere d'in pomii altui-a: vitele ce pascu, rumpu sau smulgu érb'a cu dentii; unu ventu violentu a ruptu multe ramure d'in pomii nostri; rumpemu ramurele superflue sau uscate;* γ) despre pâne si alte mancari : *lupii si cânii rumpu d'in carnea ce le cade in gura; acesti-a, ca si alte multe animali, nu morsica, ci rumpu; déco nu e cutitu, rumpe pânea si imparte totoru-a;* asiá si : *a rumpe in lipse de cutitu, unu pulliu, una gallina, unu amnellu friptu sau fertu; a rumpe cu mân'a sau cu dentii; rumpemu inse cu dentii si una acia, unu nodu; soricii rumpu asiá multe lucruri, rodendu; rumpe si mie una buccata de casiu; buccataressele rumpu foliele de coca, ca se faca rupturelle;* — in multe d'in celle precedenti *rumpere* se appropia de *frangere, sfermare, sfasciare, smulgere*, etc., acestu sensu resare mai vertosu in urmatoriulu : δ) despre partile corpului animale, despre lemne si alte analoge : *a rumpe bastonulu pre spinarea cuiva: pote inse se se rumpa asiá nu bastonulu, ci spinarea; venturile rumpu catartele; a rumpe ossele cuiva cu unu mare paru; a rumpe urechiele, nasulu, petiorele; a si rumpe guttulu, capulu junghiatur'a guttului: criminalii erau rupti una data cu barbaria in unele terre: porcii rupsera mai multi copilli; lupii au ruptu mai multi vitelli; leulu rupse pre asinu in mai multe buccati; a se rumpe una rota: se rumpu assile carrului; latronii rumpu usiele si pertundu in casa; si rumpe cineva spinarea, spatele cu mari greutati; cu violenta miscare si rumpe reniclii, sellele;* in specie : rumpere=*surpare*, vettemare la partile genitali; — mai tote essemplele date au si sensu metaforicu : *a rumpe nasulu*=a infrontá tare; *a rumpe* cuiva *urechiele*, nu numai a i le deslipí tragundu de elle, ci si : α') a lu bate reu; β') a importuná cu cereri, cu vorbe, cu cantice nesufferite : *unu instrumentu stricatu ti rumpe urechiele; versurile nepolite rumpu urechiele delicate; copillii rumpu urechiele mammei se i peramble;* — *a si rumpe capulu*, nu numai : a si lu frange, ci si a si lu bate, a si lu fatigá forte priu cogitare si meditare; prov. *a nu se rumpe cu fire*=a nu se sfermá, fatigá; asiá si : *a si rumpe petiorele, a si rumpe mânule; cu petiorele rupte de fatiga; omeni rupti de fatig'a callei; militarii erau rupti si lessinati. dupo ce se batusse tota diu'a*, etc.; ε) despre agri, pamentu, apa, ghiacia si alte masse solide : *a rumpe pamentulu cu aratrulu, ferrale aratrului rumpu sênulu pamentului;* in specie : *a rumpe pamentu e a ará pementu vergine, inco ne aratu;*

www.dacoromanica.ro

déro si in genere : *a rumpe pamentu va se dica a ará, de si a ará cu greu : a rumpe agrii tómn'a si primavéra ;* apoi metaforice : *a rumpe pamentulu* = a fi furiosu, ammenitiatoriu, impetuosu, etc.: *fugu de rupu pamentulu ; sta se se rupa pamentulu sub rapidulu mersu allu callarimei : se rumpe pamentulu, déco nu se facu lui tote voliele ;* — asiá si : *navile rumpu cu celeritate undele marei; ghiaci'à se rumpe sub mari greutati ; déro ghiaci'a se rumpe si prin caldura; asiá se rumpu si nuerii, plouiele, se rumpe cerulu in plouia; ploui'a se rumpe, candu e subitana, rapida si abundante;* in alta ordine de idee : *a rumpe pamentu d'in allu seu sau d'in allu altoru-a : a rumpe d'in singur'a sea mosía pàrtile celle mai bone, spre a dotá fetele; ellu rumpe ce pote d'in agrii veciniloru; a rumpe d'in carnea sea, ca se conserve pre celli cari ; rapacii rumpu ce potu si de la cine potu. rumpu chiaru d'in bannulu veduvei, allu servitoriului,* etc. de unde : *rumpere* = *rapire.* si de ací, a rapedí, a se rapedí in una directione : *a rumpe de a fug'a, a rumpe la fuga, a rumpe afora, in intru, in padure,* etc. (vedi si mai la valle); ζ) despre masse de individue, *rumpere*=despartire violenta, desfacere, nemicire, stricare, etc. : *a rumpe pedestrimea, callarimea. tota armat'a inimicului; a rumpe diumetate d'in turma; ventulu rupse vitele de noi, ne rupse pre noi in tote partile; in bellele si discordiele civili se rumpu amici de amici si chiaru fili de parenti; se rumpu a desea unii de altii celli de acelle-asi credentie; a se rumpe de una communitate, de una confederatione; mai multe provincie se rumpu de imperiu; se nu se rumpa membrii acellei-asi familia;* η) cauta a attinge in fine inco pucine importanti semnificationi, α') *a rumpe calle* = iter carpere, a face calle, a progredе in calle : *amu ruptu bona parte d'in calle in scurtu tempu; a rumpe callea spre padure; n'amu ruptu nemica d'in calle ;* si prin estensione, a lucrá parte d'in lucru : *a rumpe bona parte d'in ce aveamu a secerá ;* β') *a rumpe calle* = a deschide calle noua : *a rumpe calle prin padure, prin monti, preste câmpu; a rumpe càlli prin locuri relle si grelle de amblatu:* γ') a interrumpe, a cormá, opprí, face se incete, etc. : *a rumpe tacerea; ce rumpeti vorb'a? a rumpe firulu ideeloru: a rumpe cursulu apei,* etc.; — 2. metaforice, *a)* in genere : *a rumpe catenele servitutèi; a rumpe firulu vietiei; a rumpe veri-ce legature si relationi cu lumea: una potere rumpe relationile selle cu alta potere de care e offensata; a rumpe tractatulu, conventionea. juramentulu de credentia, promissele facute: a rumpe nunt'a, casatoria, sponsaliele; a rumpe amiciti'a. pacea; a rumpe cu cineva sau ceva : a rumpe cu amicii sei intimi, a rumpe cu sollicitationile; a rumpe cu studiele; a se rumpe de cineva : parte d'in baserica se rupse, parte d'in federati se rupsera de celli alti.* (vedi si mai susu); *b)* in specie, α) analoge cu câteva locutioni citate mai susu, in cari a intratu *capu, petiore,* etc. : *a si rumpe petiorele,* etc., se formedia multe si cu *ânima : a rumpe ânim'a,* α') proprie : *a spanticá pre inimicu si a i rumpe ânim'a; sentiu co mi se rumpu baierele ânimei;* β') metaforice : *vaietele lui rumpu ânimele; mortea minunatului barbatu rupse ânim'a totoru-a; mi se rumpe ânim'a de sufferentiele, de agoni'a bietului copillu; in egoismulu seu omulu dice : de toti mi se rumpe ânim'a, dero de mene mi se rumpe si mai multu;* si ironice : *ai ruptu ânim'a mercatului, comperandu ce ai aflatu mai reu;* β) analogu cu : *a rumpe pedic'a,* in sensu metaforicu (vedi mai susu), se applica si absol. a *rumpe* = a incepe a face primulu passu, in ceva : *copillulu a ruptu a vorbí, a ruptu romanesce, mai cu greu va rumpe a dice ceva in alte limbe; toti rupsera in plansu ; cumu rumpe una data ceva, asiá merge si asiá se finesce,* (compara si *ruptore*); mai susu s'a indicatu co *a rumpe*=si a *terminá, finí, incetá,* etc., de ací : γ) a determiná, fissá, stabilí, decide, mai vertosu candu e vorb'a de *pretiu,* (compara si *ruptore*) : *nu se mai rumpe unu pretiu pentru grâne; nu potu vende cu pretiu mai mare de câtu cellu ce s'a ruptu*

www.dacoromanica.ro

in platia; cându stau la involire de vendiare si de comperatore, pàrtile cauta se rumpa fia-care un'a de la alt'a folose mai mari; si de ací : *a rumpe* = *a face ruptore*=a fissá pretiulu corrente de vendiare si comperare.

RUMPIA, s. f., **rumpia**; vedi *romphea* = *romphia*.

RUMPITÓRIU,-*tória*, adj. s., **ruptor, fractor**, etc., care *rumpe : rumpitorii tractatului*; vedi si *ruptoriu*, care e de preferitu.

RUMPITURA, etc., vedi *ruptura*.

RUMPOTINETU, s. m., **rumpotinetum**, (d'in *rumpotinu* sub 2., vinia de vitie umili. vinia tufosa, tufaría de vinia.

RUMPOTINU,-*a*, adj. s., **rumpotinus**, (d'in *rumpu-tinere*) ; 1. adj., ce serve la tinerea sau sustinerea unui *rumpu*, la mantinerea *rumpului*; 2. subst. f., *rumpotina*, si m., *rumpotinu* arbustu de care se infasciora si se sustine viti'a de vini'a.

RUMPU, s. m., **rumpus**, (d'in *rumpere*), 1. ramu de vitia ce se ingropa, *propagine*; 2. si in acellu-asi intellessu cu *rumpotinu* ca subst. sub 2.

* RUMUSCLU, s. m., **rumusculus**; deminutivu d'in *rumore*, de regula cu sensu peiorativu : *rumore neinsemnata*, vana, desérta, *rumore* a vulgului, a flecariloru.

* RUNA, s. f., **runa**, (fr. **rune**); 1. arma, specia de jaculu; 2. metaforice, specia de littere, de scriptura, propria Scandinaviloru : *runele servieau si la magía, de ací : rune magice, rune amare sau defavorabili*.

* RUNATU,-*a*, adj. part., **runatus**; facutu in forma de *runa : arme runate, scriptura runata*.

RUNCA, s. f., **runca, runco**, abl. **runcone**; (d'in *runcare*, comp. si gr. ῥυχάνη), 1. instrumentu de curetiatu erbe relle, inutili, de sapatu si desradecinatu erbele inutili, *sarclu*, *sapa*, *falcella, cossoru*, etc.; 2. instrumentu de rasu si politu lemnulu, scandurele : *cutitonia, dolabra*, etc. (vedi si *runcina*).

RUNCARE, (primitivulu lui *aruncare*=*abruncare* sau *adruncare* = *arruncare*), v., **runcare**; (vedi *runca*, comp. si gr. ῥυχανάειν, ῥυχανίζειν); 1. a scote, desradeciná, curetiá erbele relle, inutili : *a sarrí, sarculá, sapá, plivi*; 2. a rade si polí lemnu, a dá la *randella*, la *runca*, (vedi si *runcinare*); in genere, a curetiá. meturá, polí, netidí, etc.

RUNCATIONE, s. f., **runcatio**; actione de *runcare; runcationea gradinei*.

RUNCATORIU,-*toria*, adj. s., **runcator**; care *runca*.

RUNCATU,-*a*, adj. part. s., **runcatus**, in s. verbului.

RUNCINA, s. f., **runcina**, (d'in *runca*); cutitonia, dolabra, *randella*.

RUNCINARE, v., **runcinare**; 1. a netedí cu *runcin'a : a runciná scandure pentru usie*; 2. a dá forma de *runcina : folia runcinata*.

RUNCINATIONE, s. f., **runcinatio**; actione de *runcinare*.

RUNCINATU,-*a*, adj. part., **runcinatus**.

* RUNCONE, (si *runconiu*), s. m., **runco**; instrumentu de *runcatu* grădine, agri. vinie : *sarclu, sapa, saponiu*, etc.

RUNDINELLA, (pre a locuri *rindunella*, *rindurella* si *run(u)rella*) ; **hirundo**, abl. **hirundine**, (it. **rondinella**, prov. **irondolla, randola** si **ysrundella**, v. fr. **arondelle**, n. fr. **hirondelle** ; — ca si in mai tote limbele sorori, asiá si in a nostra, *rundinella* e proprie unu deminutivu d'in *rundine*, scurtatu d'in *irundine* = **hirundine**, care se afla si in celle alte limbe sorori : it. **rondine** si **rondina**, prov. **ironda** si **ironde**, v. fr. **hironde** si **aronde**); genu de passerelle cari immigrédia primavér'a in terrele nostre, si emigrédia tómna, forte bene connoscute si poporului : *rundinellele sunt passeri peregrinanti; la inceputulu primaverei rundinellele vinu in terrele nostre, ca se plece apoi spre tomna, si se se duca in alte terre mai calde:* prov. *cu una rundinella nu se face primavéra*=**una hirundo non facit ver**; *oua de rundinella, pulli de rundinella; cuibu de rundinella* = **nidus hirundineus**; *rundinella riparia, montana*;—*rochi'a rundinellei*, una specia de planta.

* RUNICU,-*a*, adj., (fr. **runique**); relativu la *runa* sau la *rune*, in intelles-

www.dacoromanica.ro

sulu coventului de sub 2 : *caracteriu runicu, littere runice, scriptur'a runica e a Scandinaviloru.*

* RUNOGRAPHIA, s. f., (fr. **runographie**, d'in *runa*, si γράφειν=scriere); descriere, scriere despre *rune*, tractatu de *rune*; de ací : *runographicu,-a*, adj., (fr. **runografique**), relativu la *runographia* sau la *runographu*, s., (fr. **runographe**); auctoriu de *runographie*; cellu ce scrie sau scie scrie cu *rune*.

RUPE, s. f., **rupes**; monte de pétra, mai vertosu, dereptu in susu, *stana* de pétra, (fr. **rocher, roche, roc**); precipitiu, (vedi si *rupina*) : *vedi se cadi de pre rupe; a arruncá de pre rupe; a scapitá in rupe; a dá branci cuiva in una rupe.*

* REPELLA, s. f., deminutivu d'in *rupe*; de acì adj., *rupellariu,-a*. (fr. **rupellaire**), adj. s., relativu la *rupe*, care sta, se afla prin *rupe : conce rupellarie*; s. f., *rupellaria*, genu de conchylie bivalve.

RUPERE, v., vedi *rumpere*.

* RUPESTRU,-*a*, adj., (fr. **rupestre**), de *rupe*, 1. despre plante : *plante rupestre*; 2. despre sari, despre sare commune mai vertosu : *sare rupestra*.

* RUPIA, s. f., (fr. **rupia**); inflammatione a pellei, caracterisata prin besicutie, care se observa mai vertosu là scrofulosii reu nutriti.

* RUPICAPRA, s. f., **rupicapra**; capra de *rupe*, capriora.

* RUPICE, adj. s., **rupex**, rusticu, nepolitu, incultu, terranu, bustianu de padure, nesentitoriu ca una pétra, *rupe*.

* RUPICOLU,-*a*, adj., (fr. **rupicole**, d'in *rupe* si *colere*); care cresce sau viue in *rupi*; ca subst. f., *rupicola* sau m. *rupicolu*, *a)* genu de conchylie; *b)* genu de passeri.

* RUPICONE, (si *rupiconiu*), adj. s., **rupico**; augmentativu peiorativu d'in *rupice*.

* RUPIFRAGU,-*a*, adj., vedi *sassifragu*.

RUPINA, s. f., **rupina**; caverna, cavitate, precipitiu in una *rupe*;—proprie femin. d'in adj., *repinu,-a*, = de *rupe*, in *rupe*.

RUPTA, s. f. adv., vedi *ruptu*.

RUPTARIU,-*a*, adj. s., **redemptor, potiore parte vel privilegio gaudens**; 1. care liéa cu *rupt'a* lucru, care contracta cu *rupt'a*; 2. de ací, care trage folosu mai mare, e superiore altui-a prin positione si castigu; privilegiatu orecumu : *ruptarii castiga mai multu de câtu cei ce lucredia cu diu'a.*

* RUPTILE, adj., (fr. **ruptile**); ce usioru se *rupe*; espusu la *ruptu : organele certoru plante sunt ruptili*

* RUPTILITATE, s. f., (fr. **ruptilité**); calitate de *ruptile*.

* RUPTINERVU,-*a*, adj., (fr. **ruptinerve**); care are *nervii* sâu fibrele *rupte* ori *ruptili : folie ruptinerve.*

RUPTIONE, s. f., **ruptio**, (fr. **ruption**); actione de *rumpere*, cumu si effectu allu acestei actione, (vedi si *ruptura*).

RUPTORE, s. f., vedi *ruptoriu*.

RUPTORIU,-*a*, adj. s., 1. in genere, **ruptor**, (fr. **ruptoire**), care *rumpe* sau se *rumpe : ruptorii pacii, tractatului, juramentului, credentiei jurate, ruptorii pretiului; bastone ruptorie de osse*; 2. in specie, ca subst. reale, *a)* masc. *ruptoriu medicamentu ruptoriu*, specia de cauteriu potente, care corrode si rumpe; *b)* mai vertosu fem. *ruptoria* = *ruptóre*, α) in genere, actione de *rumpere* = **ruptio, scissio, dissolutio, fractio**, etc., cumu si tempu, modu de *rumpere : in ruptorea glaciei, nevei, podului, pontiloru; una ruptore de ape infricosiata, de plouia ce se vérsa ca cu cof'a*; β) in specie, ά) **pactum, statutum**, ce se allege, la ce se invoiescu, constituu, ce decidu se faca : *asiá fecera in fine ruptóre dupo multe desbateri*; β′) inceputu, primu passu, **inceptum** : *deco se face ruptore rea, asiá merge lucrulu peno la finitu; faceti d'in voi câtiva ruptore, si toti ve vomu imitá si urmá*; γ′) mai vertosu, pretiu currente, pretiu fissu : *s'a facutu ruptore de a vende granele cu pretiu mai scadut*; de ací : *ruptore* = portione, parte determinata, *prebenda*; δ′) si concretu, in sensuri multe si varie, cumu : α′) omu nesaturatu, **insatiabilis, inexpletus, edax**, etc. : *ruptorile de copilli nu se mai satura*, β′) **vestis pannosa**, vestimentu *ruptu : cu ruptorea*

www.dacoromanica.ro

acésta-a se me investu eu de serbatore? arrunca incollo ruptorile acelle-a de camesie; γ') **impudicus, libinosus,** desfrenatu, nerossinatu, nesaturatu de voluptati sensuali : *ruptori de mulieri,* etc. (vedi si *rumpere, ruptu*).

RUPTU,-*a*, adj. part. s. d'in *rumpere*, 1. in genere, **ruptus, abruptus, fractus, laceratus, scissus, raptus, abreptus,** etc., si **ruptio, scissio, laceratio, dissolutio,** etc.: *acia rupta, vestimente rupte; parte de oui rupte de turma; cu nasulu ruptu; callatori rupti de fatiga; armata rupta in buccati; fructulu ruptu d'in pome si gustatu; glaci'a rupta; omeni rupti si nesaturati de beutura si de mancare; tractatu ruptu, involiri rupte, promisse rupte; — in ruptulu glaciei, nevei; ruptulu pontiloru; ruptulu perului, nasului; ruptulu unei parti de alt'a, ruptulu confederatiloru de noi;* — 2. in specie, *a)* ca part. adj., *ruptu,-a,* **insatiabilis, inexplebilis, libidinosus,** nesaturatu de mancare si beutura, cumu si mai vertosu de voluptàti : *rupti de nu se mai satura; b)* ca subst., α) m. *ruptu*, in unele d'in insemnarile speciali alle formei : *ruptore*, cumu : *a lucrá cu ruptulu, a se involí cu ruptulu, la unu lucru; ruptulu facutu in vendiarea grâneloru; b)* f. *rupta*, α') ca si *ruptu* de sub *b*, α) : *a se involí cu rupt'a la lucru, rupt'a facuta pretiului pânei,* β') in sensu mai generale : *rupt'a d'in alle altoru; a si marí agrulu cu rupt'a d'in agrii veciniloru; cu ruptele, pre rupte de la altii a se inavutí.*

RUPTURA, s. f., **ruptio,** (it. **rompitura,** si **rottura,** isp. port. **rompedura** si **rodura,** fr. **rupture** si **roture**), actione de *rumpere*; déro mai vertosu effectu allu acellei actione, ceva *ruptu : ruptur'a glaciei, nevei· ruptur'a nueriloru* = *plovoniu,* plouia abundante, rapida, scurta, **imber, nimbus;** *ruptur'a apeloru d'in reservatorie; ruptur'a nasului, petiorului; ruptur'a unui nervu unei vene; ruptur'a reniclíloru, scelleloru, mediloculúi; a face ruptura de pamentu pre tómna;* absol. α) *ruptura* = surpatura, vettematura; β) *ruptura* = **locus prærruptus**; γ) *ruptura* = *ruptore* in sensulu speciale : *ruptur'a facuta in primele vendiari de grâne se mantine inco; una ruptura de callu,* caditura de callu, déro si callu vorace; asiá si : *rupture de boi*; applicatu la persone are sensu si mai grave : *rupturele de copilli, de mulieri,* etc., sunt, *a)* copilli, mulieri cu vestimente *rupte*, ca in : *rupture de camesie; ruptura de cuciulla,* etc.; *b)* copilli, mulieri nesanetose; *c)* mulieri impudice, libidinose, etc., — *ruptur'a pacei, amicitiei;* si absol. *una ruptura s'a facutu intre acesti doui boni amici; ruptur'a sponsionei, juramentului facutu; ruptur'a unei baserice de alt'a; ruptur'a factioniloru unite pentru scurtu tempu; ruptur'a ripeloru prin actionea batalíei apei; ruptur'a mai multoru parti d'in corpulu mosíei a fostu forte vettematoria interessiloru proprietariloru,* (vedi : *rumpere, ruptu* si *ruptore*).

RUPTURELLA, s. f., proprie, deminutivu d'in *ruptura*, applicatn inse in specie la sensulu de : buccatella *rupta* d'in una folia de coca : *se faca astadi pentru cena si rupturelle cu untu; se se faca zéma cu rupturelle; rupturellele resulta d'in rumperea foliei de coca in buccatelle, éro taliatellii sunt taliati d'in foli'a de coca.*

* RURALE, adj., **ruralis,** de *rure*, relativu la *rure, terranescu : viétia rurale, lucrari rurali, fundu rurale; legea rurale; scole rurali.*

* RURARE, v., **rurare** si **rurari;** a stá, traí, pertrece la *rure*, la térra : *multoru-a place a rurá.*

* RURATIONE, s. f., **ruratio;** stare, pertrecere la *rure*, la térra.

* RURATU,-*a*, adj. part. s. d'in *rurare*, **ruratus.**

* RURE, s. m., **rus,** campu, térr'a in oppositione cu cetatea, si de ací, possesione de térra, fundu sau mosía de térra: *cetatianiloru place a essí se pertreca la rure; la rure respiràmu aeru mai curatu, mai salubre.*

* RURICOLARE, adj., **ruricolaris,** relativu la *ruricolu.*

* RURICOLU, -*a*, adj. s., **ruricola,** care cultiva *rurele,* sau care viue *la rure,*

www.dacoromanica.ro

in rure, : *ruricolii boi*, *ruricole divinitati*; ca subst. pers., *unu ruricolu*, unu terranu, agricultoriu.

* RURIGENU,-*a*, adj. s., **rurigena**; nascutu la *rure*, la térra; ca subst. pers., *unu rurigenu*, unu terranu.

* RURINA, s. f., *rurina*, vedi *rurinu*.

* RURINU, -*a*, adj. s., de *rure*; ca subst. f., *rurina*, dina protectrice a *rurelui*, a arateloru.

* RURSORE si *rusore*, s. m., **rursor** si **rusor**; (d'in *rursu*); dieu ce facea se se intorca celle intemplate sau celle perdute, furate, (comp. si fr. **rurseur**).

* RURSU si *rusu*, (scurtatu d'in *reversu* de la *revertere*; compara : *prorsu* si *prosu* = *proversu*, etc.), adv., **rursus, rursum**; proprie, intorsu inderetru, applicatu inse ca adv.: érosi, d'in nou, d'in contra, de alta parte, etc.

RUSALI, *rusalie*, s. f. pl.; vedi : *rosali*, *rosalie*, la *rosale*.

* RUSCARIU si *rustariu*,-*a*, adj., **ruscarius** si **rustarius**; relativu la *ruscu*.

* RUSCU si *rustu*, s. m., **ruscum**, si **rustum**, specia de planta, de maracine, de scaiu, **ruscus aculeatus**, *Linn.*

RUSIA, (*rugia*, *ruja*), s. f., vedi : *rosa*, si *rosia*, la *rosiu*.

RUSIETIA, *rusietiu*, etc., vedi : *rossietia*. *rossietiu*, etc.

RUSINARE, *rusine*, etc.; vedi : *rossinare*, *rossine*.

* RUSORE, s. m., vedi *rursore*.

* RUSSARE, v., **russare, russatus**; a face *russu*, a investí cu vestimentu *russu*; mai vertosu in forma participiale, *russatu* : *factionea russata a luptatoriloru*.

* RUSSATU.-*a*, adj., part. s. d'in *russare*, **russatus**.

RUSSIOLU = *russioru*,-*a*, adj., **russeolus**; deminutivu d'in *russiu*.

RUSSIU,-*a*, adj., **russeus**; d'in *russu* rossiaticu : *tunica russia*, *callu russiu*.

RUSSU,-*a*, adj., **russus**; rossiu : *russe gingiue*.

* RUSTARIU,-*a*, adj., vedi *ruscariu*.

* RUSTICANU,-*a*, adj., **rusticanus** de *rusticu*, relativu la *rusticu* : *viétia rusticana*; si de partea rea, grossolanu, incultu, impolitu.

* RUSTICARE, v., **rusticari**; 1. a traí ca *rusticu*, a traí la térra; 2. a esercitá economi'a rurale, a se occupá cu agricultur'a; 3. a lucrá reu, terranesce, (vedi si fr. **rustiquer**).

* RUSTICATIONE, s. f., **rusticatio**; actione de *rusticare*.

* RUSTICATU,-*a*, adj. part., s. d'in *rusticare*, **rusticatus**.

* RUSTICE, adv., **rustice**; in modu *rusticu* : *a vorbí rustice*, *a se portá rustice*.

* RUSTICITATE, s. f., **rusticitas**, (fr. **rusticité**); calitate, statu de *rusticu*, cumu si fapta, modu de lucrare *rusticu*, portare de *rusticu*, în partea bona ca si in rea : *vechi'a simplicitate si rusticitate a omeniloru*; *in statu de rusticitate*; *rusticitatea se oppune la urbanitate*; *rusticitatea portului*, *vorbei*, *ornatului*; *rusticitatea nu scie neci dá cu gratia*.

* RUSTICU,-*a*, adj. s., **rusticus**, (fr. **rustique**); d'in **rus** abl. **rure**, de *rure*, *de térra*. *terranescu*, oppositu la *urbanu* = *cetatianescu*, 1. proprie : *viéti'a rustica e cu multu mai vechia de câtu cea urbana*; *viéti'a rustica e magistra a economiei*, *vieti'a urbana provoca la resipa si lussuria*: *populationea rustica e laboriosa si prin acésta-a robusta*; *gradina rustica*, *case rustice*, *portu rusticu*; *soricele urbanu si soricele rusticu facu subiectulu unei admirabile fabula in Oratiu*, *flueru rusticu*, *pertreceri rustice*; si ca subst. pers. : *rusticu*, *unu rusticu*, *una rustica* : *rusticii si rusticele toti vestiti si ornati de serbatore*; 2. metaforice, in modu *rusticu* atâtu in bene câtu si in reu : grossolanu, incultu, impolitu, rude, etc. : *unoru-a place tonulu rusticu*; *asperitate rustica*; *rustici si illiterati advocati*, *rustica si indocta mâna*, *gesturi rustice*, *jocuri si risete rustice*, *rustic'a si auri'a rusticitate*.

* RUSU, adv., **rusum**; vedi *rursu*.

RUTA, s. f., **ruta**, (it. **ruta**, isp. port. **ruda**, prov. **ruda** si **rutha**, fr. **rue**, si gr. ῥότη); genu de plante, care formedia typulu familiei *rutacieloru* : *oliu de ruta*, *odore de ruta*, *vinuri cu ruta*.

* RUTABLU, pl.-*e*, **rutabulum**, (d'in *rutu* de la *ruere*); vérga, batiu, instrumentu de mesticatu celle ce ferbu, de

www.dacoromanica.ro

miscatu si attitiatu carbonii, tetionii; metaforice, membru virile.

* RUTACIU,-*a*, adj. s., **rutaceus**, (fr. **rutacé**); de *ruta*, assemine *rutei*; subst. pl. *rutaciele*, familia de plante ce au de typu genulu *ruta*.

* RUTARE, v., (**rutare**), **rutatus**, (fr. **ruté**); 1. a mestică cu *ruta*; 2. a face *ruta*, a dá forma de *ruta*,—mai vertosu in form'a' participiale, *rutatu,-a : vinu rutatu, mustu rutatu, bracie rutate*; subst. pl. *rutatele*, tribu de plante d'in famili'a *rutacieloru*.

* RUTATU,-*a*, adj. part. d'in *rutare*, **rutatus**.

* RUTELLU, s. m., **rutellum**, deminutivu d'in *rutru : rutelle de remi, rutellu de sarculatu flori, rutellu de focariu*.

* RUTILANTE, adj. part. pres., **rutilans**, (fr. **rutilant**); care *rutila : flamma rutilante, auru rutilante*.

* RUTILARE, v., **rutilare**, (d'in *rutilu*), a face *rutilu*, si a devení, a fi *rutilu: a rutilá perulu, faci'a, sprincenele; rutila armele de arame de radiele sorelui; rutila aurulu*.

* RUTILINA, s. f. si m. *rutilinu*, (fr. **rutiline**), proprie, deminutivu d'in *rutilu*, leuatu ca subst. reale cu intellessulu de : substantia *rutila*, produssa prin actionea acidului sulfuricu asupr'a *salicinei*.

* RUTILIRE,-*eseu*, v., **rutiliscere**; a bate in *rutilu*. vedi si *rutilare*.

* RUTILITE, s. f., (fr. **rutilite**); varietate de minerali.

* RUTILU,-*a*, adj. s., **rutilus**, (fr. **rutile**); rossiu ce bate in galbinu de auru : *rutil'a flacura, rutilele vase de arame, rutilii nueri ce se vedu une ori la appusu; rutila barba, rutile mustacie*; — ca subst. m. reale, minerale ce are *colore rutila*.

* RUTRU, pl.-*e*, **rutrum**, (d'in *ruere*); instrumentu de sapatu si de arruncatu, sapa, saponiu, lopata, lopatella, *vetrariu*, etc.

* RUTU,-*a*, adj. part. s. d'in *ruere*, **rutus**.

* RUTULA, s. f., **rutula**; deminutivu d'in *ruta*.

* RYPTICU,-*a*, adj., (fr. **ryptique**, d'in ῥύπτειν = purgare); care serve a purgá, mai vertosu umori relle d'in corpu: *medicamente ryptice*; vedi si *rhypticu*.

www.dacoromanica.ro

S.

S, a nouespredіecea littera in alfabetulu romanu. Sonulu acestei littere e sibilante sau siueratoriu, inse cu dóue nuantie bene distincte, un'a mai *lena*, si alt'a mai *aspra* sau mai *tare*. I. *S* conserva sonulu *lenu*: 1. inaintea vocaliloru: *a, e, o, u*, precumu in: *saccu, saltu, saturu, seccu, séra, seu, semnu, soru, somnu, sociu, surdu, sugu, mésa, mesura, formosu, vasu, vase, versare, tusse*, etc.; 2. inaintea vocalei *i* scurta, precumu in: *persicu, persica, asinu, asina, frassinu, massima, resipire, tessitoriu*, etc.; 3. inaintea consoneloru, precumu: *spargu, spurcu, spuma, spicu, statu, storcu, stingu, scâmbu, scara, scamnu, scriu, stingu, aspru, astru, pastoriu, mustrare, usturare*, etc. II. *S* suna *aspru*, ca ital. *sci*, franc. *che*, angl. *sh*, german. *sch*, 1. inaintea vocalei *i* clara si plenisona, precumu in: *besica, resina, rossine, lessia, essire, passire, tussire, tussitu, cersire, cersitu*, etc.; 2. inaintea vocalei *i* semisona finale, sau insocita de alta vocale, cu care formédia unu diftongu impropriu, precumu in: *mulsi, ursi, versi, passi, grossi, grassi, ingrassiare, pissiare, camésia, casiu, rosiu, rossiu, casionare*, etc.; 3. inaintea vocalei *e* cu assimilatione de *i*, si anume: α) inaintea syllaboloru: *ess, esc, est, err, erp, ert, ell*, precum: *misellu, insellu, sérra, sésse, sessu, sestu, tussescu, cersescu, passescu, rossescu, sérpe, desertu*, etc.; β) in urmatoriele: *sedu, sedere, sedutu, (siedu, siedere, siedutu), sépte*, apoi in *sórice, (sióríce)*; 4. inaintea consonei *c* siueratória, precumu in: *pesce, pesci, pascere, nascere, crescere, descetare, vescidu, scientia*, etc.; 5. inaintea consonei *t* siueratória, precumu in: *gusti, tristi, osti, crestinu, castigu, angusti*, etc. in care casu *t* perde siueratur'a sea dupo ce a impromutatu-a precedentei selle *s*, assémine se vede co *c* (de la 4) perde siueratur'a sea dupo ce a impromutatu-a precedentei selle *s*, si se aude aici ca *t* duru; observa bene pronuntiarea in: *nascu, nasci, nasce, nascere, nascutu; crescu, cresci, cresce, crescere, crescutu.*

SA, (pronuntia *sá*), in locu de *sea*, poss. f., **sua**; vedi *seu*.

SABANIRE, (si *savanire*),-*escu*, v., (d'in σάβανον), a accoperí cu velu: *a sabaní corpulu mortului.*

SABANITU, (si *savanitu*),-*a*, adj., part. d'in *sabanire*: *cadavere sabanite cu pândie albe.*

SABANU, (si *savanu*), s. m., **sabanum si savanum**, (σάβανον, isp. **sabano**, prov. **savena**, v. fr. **savène**, alb. **savan**); velu, in specie velu cu care se accopere unu mortu; stergariu de pândia cu care se stergu ómenii dupo essirea d'in baia; —vestimentu superiore allu terraniloru.

SABBATA, si *sambata*, s. f., **sabbatum**, (it. **sabato**, isp. port. **sabado**, prov. **sabbat, sabat, sapte, sapde, dissapte** [=dies sabbati]. fr. **samedi** [=sabbati dies], coventu de origine ebraica, diu'a septima, dí de repausu: *la crestini septeman'a incepe cu dominic'a si se finesce cu sabbat'a; sabbat'a mortiloru; a portá sabbatele*, a face ceremoniele religiose in memori'a mortiloru; fig. *a portá cuiva sabbatele*, a lu scrie la registru ca se nu se uite vindict'a. Vedi si *sambata*.

www.dacoromanica.ro

SABBATARIU,-*a*, adj., **sabbatarius**, relativu la *sabbata;* subst. pers. *unu sabbatariu,* care serbédia *sabbat'a*, judanu.

SABBATISARE si *sabbatizare,* v., (lat. **sabbatizare**, it. **sabatizzare**, fr. **sabbatiser**), a serbá *sabbat'a* ca judanii.

SABBATISMU, s. m., (**sabbatismus**, it. **sabatismo**), serbare a *sabbatei*, ritu judanicu.

SABIA, s. f., (it. **sciabla**, isp. **sable**, fr. **sabre**), **ensis, gladius;** arma de taliatu : *a taliá cu sabi'a, a scóte sabi'a, a bagá sabi'a in téca, a incinge sabi'a, a strapunge cu sabi'a, a ascutí sabi'a; sabia turcésca.*

SABIARE, v., (fr. **sabrer**), **cuneare, cuneatim scindere, ferire;** 1. a dá cu *sabi'a*, a vulnerá, occide cu *sabi'a;* 2. a dá unui lucru forma de *sabia.*

SABIARIU, s. m., fabricante de *sabie,* care face *sabie.*

SABIATU,-*a*, adj., (fr. **sabré**), formatu ca una *sabia.*

* SABINA, s. f., **sabina**, (fr. **sabine**), specia de planta, **juniperus sabina**, *Linn.*

* SABINIU,-*a*, adj., (fr. **sabinée**); de *sabina*, subst. f. *sabinia*, genu de plante.

* SABINITE, s. f., (fr. **sabinite**); pétra ce offere urme de plant'a *sabina.*

SABIÓRA, s. f., 1. **gladiolus;** deminutivu d'in *sabia;* 2. **sabina**, deminutivu d'in *sabina*, in locu de *sabinióra.*

SABIUCIA sau *sabiutia*, s. f., **gladiolus;** altu deminutivu d'in *sabia;* vedi si *sabióra.*

SABUCU, *saucu, socu*, s. m., vedi *socu.*

* SABULARE, v., (**sabulare**, fr. **sabler** si **sablonner**); 1. a asterne cu *sabulu;* 2. a frecá cu *sabulu.*

* SABULETU, s. m., **sabuletum;** locu coperitu de *sabulu;* multime de *sabulu.*

* SABULONE, s. m., **sabulo;** augmentativu d'in *sabulu, sabulu* in grauntie mari.

*SABULOSU,-*a*, adj. **sabulosus;** plenu de *sabulu : locu sabulosu, agri sabulosi.*

* SABULU, sau *sablu*, s. m., **sabulum**, (fr. **sable**); pamentu aridu si pulberosu, arena : *cu sabulu se asternu curti; cu sabulu se ammestica calce pentru constructione de parieti.*

SABURRA, *savurra* si *saurra*, s. f., **saburra**, (it. **saburra, savorra** si **zavorra**, isp. **sorra** si **zahorra**, port. **saibro, saivo**, pr. **saorra**, fr. **saburre** si **saore**, alb. **saboura**, n. gr. σαβοῦρρα, turc. **saboura**); sabulu cu care se incarca navi, spre a le tiné in ecilibriu, candu nu su incarcate cu altu ceva; metaforice, incarcare de stomacu cu materie vitiose si reu digeste.

* SABURRALE, adj., **saburralis;** relativu la *saburra : incarcatura saburrale.*

* SABURRARE, v., **saburrare;** 1. a incarcá cu *saburra : a saburrá bene navea;* 2. metaf., a indopá, imbuibá : *a saburrá passeri de taliatu, porci,* etc.

* SABURRARIU,-*a*, adj. s., **saburrarius;** relativu la *saburra;* ca subst. pers. *unu saburrariu,* carratoriu de *saburra la navi.*

* SABURRATU,-*a*, adj. part. s., **saburratus.**

* SABURRATURA, s. f., actione si mai vertosu effectu allu actionei de *saburrare.*

SACCARE, v., **saccare;** 1. a pune, a bagá in *saccu,* (vedi si *insaccare*); 2. a stórce in *saccu,* a stracorá prin *saccu;* a stracorá in genere.

SACCARIU,-*a*, adj. s., **saccarius**, (fr. **saccaire** si **saccatier**); relativu la *saccu : nave saccaria,* incarcata cu *sacci;* tare incarcatu; ca subst. person. *unu saccariu,* 1. care face sau vende *sacci;* 2. care carra cu *sacculu;* 3. care duce cu spinarea.

SACCELLARE, v., (**saccellare**); 1. a dá forma de *saccellu,* a face *saccu;* 2. in specie, a pune *saccelli* la morbosi, (vedi si *saccellatione, saccellu*).

SACCELLARIU,-*a*, adj. s., **saccellarius**, (fr. **saccellaire**); relativu la *saccellu,* in insemnarea speciale de *saccellu de banni;* ca subst. pers., *saccellariu,* cellu insarcinatu cu pung'a, in parte cu thesaurulu unui principe, etc.

SACCELLATIONE, s. f., **saccellatio**, (fr. **saccellation**); actione de *saccellare,* in specie dissu despre *applicarea de saccelli la unu morbosu.*

* SACCELIFORME, adj., (fr. **saccelliforme**); care are *forma* de *saccellu.*

SACCELLU, pl.-*i* si-*e*, **saccellus;**

www.dacoromanica.ro

1. deminutivu d'in *saccu : saccelli cu sementia de gradina;* 2. in specie, *a) saccu* de banni, punga, arca, cassa de banni; *b) saccusioru* implutu cu materie calde ce se applica la unu membru morbosu.

SACCHARARE, (pre a locuri *zaccharare*), v., **saccharo condire, aspergere, admiscere; in crystallum cogere,** (fr. **sucrer**); 1. a face, condí cu *saccharu;* a pune in ceva *saccharu;* in genere, a indulcí; 2. a cristallisá : *s'au sacharatu prea multu aceste pome.*

SACCHARARESSA, *sacchararía;* vedi *sacchararíu.*

SACCHARARIU,-*a*, adj. s., (**saccharárius,** fr. **sucrier, sucrerie,** etc.); relativu la *saccharu : lucruri, preparationi sacchararie;* ca subst., *a)* personale, *unu sacchararíu,* α) care fabrica sau vende *saccharu;* β) care condesce, face de alle mancarei cu *saccharu,* in acestu sensu f. *sacchararessa,* femina a *sacchararíului,* si fabricatoria de *saccharu,* sau care prepara de alle mancarei cu *saccharu; b)* reale, α) m., *unu sacchararíu*=vasu de pusu *saccharu;* β) femin. *sacchararía* = fabrica de *saccharu;* multime de *saccharu,* etc.

SACCHARATU,-*a*, adj. part. s. d'in *saccharare;* in genere: *buccata tare saccharata; nu esti indemanatecu de saccharatu;* ca subst. reale f. *saccharata*= buccata cu *saccharu;* in specie, s. m. reale, *unu saccharatu*=sare, nominata si *oxalatu.*

* SACCHARIDE, adj. s., (fr. **saccharide**); de *saccharu;* cu *saccharu;* ca subst. reale f., *a)* medicamentu cu *saccharu; b)* subst. pl. *saccharidile,* familia de plante.

* SACCHARICOLU,-*a*, adj., (fr. **saccharicole**); care cultiva, sau unde se cultiva materia de *saccharu : terre saccharicole.*

SACCHARICELLA, s. f., **dulcia;** buccata, poma etc., *saccharate.*

* SACCHARIFICABILE, adj., (fr. **sacchariflable**); care se pote *saccharificare.*

* SACCHARIFICARE, v., (fr. **saccharifier**); a face *saccharu*, a converte in *saccharu.*

* SACCHARIFICATIONE, s. f., (fr. **saccharification**); actione de *saccharificare.*

* SACCHARIFICATU,-*a*, adj. part. s. d'in *saccharificare.*

* SACCHARINATU,-*a*, adj., (fr. **saccharine**); care sémena cu *saccharulu;* subst. pl., *saccharinatele,* familia de plante cari au de typu *arundinea sacchárosa.*

* SACCHARINU,-*a*, adj, (fr. **saccharin**), de *saccharu : materie saccharine, planta saccharina; industria saccharina; animali saccharine,* caroru place *saccharulu.*

SACCHARIRE, (pre a locuri, *zaccharire*),-*escu*, v., vedi *saccharare;* reu inse *saccharisire.*

SACCHARITU, (reu *saccharisitu*),-*a*, adj. part. d'in *saccharire;* in specie ca subst. m. reale, *saccharitu,* (comp. fr. **saccharite**), specia de vinu conditu cu *saccharu* si cu scortisiore.

* SACCHARIVORU,-*a*, adj., (fr. **saccharivore**), care manca *saccharu,* traiesce numai cu *saccharu.*

* SACCHAROIDE, adj., (fr. **saccharoïde**); care are apparentia de *saccharu.*

* SACCHAROLATU,-*a*, adj., (fr. **saccharolé**); se dice despre medicamente, facute asiá, co *saccharulu* sau mierea e *escepiente,* principiu fundamentale; si ca subst. reale m. *unu saccharolatu solidu, saccharolate molli;* vedi si *saccharolu.*

* SACCHAROLICU,-*a*, adj., (fr. **saccharolique**); relativu la *sacharolu.*

* SACHAROLITU, s. m., (fr. **saccharolite**); *preparatione medicale cu saccharolu.*

* SACCHAROLOGIA, s. f., (fr. **saccharologie,** d'in λόγος=discursu); tractatu asupr'a *saccharului.*

* SACCHAROLU, s. m., (fr. **saccharol**); proprie, demin. d'in *saccharu,* applicatu in specie la insemnarea de : *saccharu ca escepiente sau principiu predominante in unu medicamentu.*

* SACCHAROMAZA, s. f., (fr. **saccharomaze,** d'in μάζα = coca); medicamentu *cocosu cu saccharu.*

* SACCHAROPHORU,-*a*, adj. s., (fr. **saccharophore,** d'in φέρειν = ducere);

www.dacoromanica.ro

care adduce, da *saccharu*; s. m., reale : *saccharophorulu*, planta, canna de *saccharu*; — de preferitu e : *sacchariferu*, mai vertosu ca adiectivu.

SACCHAROSU,-*a*, adj., (fr. **saccharеux**); plenu de *saccharu*: *plante saccharose*; metaf. dulce : *saccharose covente*.

SACCHARU, (dupo locuri : *zacharu, zaharu, zaaru*, etc.), s. m., **saccharum**, (σάκχαρον, fr. **sucre**); principiu immediatu in vegetali si animali : *saccharulu pentru commerciu, se estrage mai vertosu d'in bete si d'in canna indiana ; condimente cu saccharu, cafea fora saccharu, a indulcí cu saccharu ; dulce ca saccharulu.*

* SACCHOLACTATU, s. m., (fr. **saccholactate**); sare formata d'in combinationea acidului *saccholacticu* cu una base.

* SACCHOLACTICU, -*a*, adj., (fr. **saccholatique**); d'in *saccharu* si *lapte*: *acidu saccholacticu*.

* SACCHOGOMMITE, s. f., (fr. **sacchogommite**); principiu saccharosu allu *erbei dulce*, nominatu si *glycyrrhizina*.

* SACCIBUCCE, adj., **saccibuccis**; care are buccele forte plene, tare bucculatu, orecumu : *cu bucce inflate ca saccii bene impluti si indesati*.

* SACCIFERU,-*a*, adj., (fr. **saccifère**); care porta unu *saccu* sau unu membru ca *unu saccu*.

* SACCIFORME, adj., (fr. **sacciforme**); care are *forma de saccu*.

* SACCIPERIU, pl.-*e*, **sacciperium** (*saccu* si *pera*); *saccu* pentru *punga*, punga.

SACCONIU, (cu *n* molliatu, *saccoiu*), s. m., (it. **saccone**), *saccu* mare.

SACCOSU,-*a*, adj., **saccarius**; proprie, plenu de *sacci*, si, prin estensione si metafore, inflatu, bucculatu, etc.

SACCU, s. m., pl.-*i*, **saccus**, (σάκκος, it. **sacco**, isp. port. **saco**, prov. fr. **sac**; si in alte limbe); punga mai mare de pandia, de pelle sau de alta materia : *saccu mare, sacci mici; dupo materia: saccu de pandia, saccu de cânepa, saccu de metasse, sacci de pelle; dupo usu : saccu de grânu, de ordiu, de melliu; sacci de banni, de nuci, saccu de callatoria, saccu de militia, saccu de venatoriu, sacci de stracoratu, de stracoratu casiulu, de essemplu*; etc.; inse si in intellessu de *capacitate : a comperá trei sacci de farina, a adduce multi sacci de banni*, etc., in acestu sensu si cu prep., *cu : sacci cu ordiu*; in — espresionile : *saccu de banni, sacci de banni*, etc. intra si ide'a de *abundantia, avutía : eu nu am, ca tene, sacci de banni*; — proverb. *s'a infundatu vulpea in saccu; nu allergati cu sacculu la pere laudate; cumu e sacculu, si peticulu; a prende pre cineva cu mân'a in saccu; sacculu mentioniloru*; — in alte sensuri, *a) saccu* = pannura grossolana, mai vertosu pannura pentru vestimente de monachi ; *b) saccu* = vestimentu de assémine pannura; *c) saccu* = vestimentu reu taliatu, reu accommodatu; *d) saccu* = vestimentu de penitentia : *se ne imbraccàmu in saccu si se stàmu in cenusia, pentru ca se obtinemu liertare de paccatele, cu cari amu meniatu pre Domnedieu; e) saccu* = specia de plessa de prensu pesce.

SACCUCIU, sau *saccutiu*, s. m., **sacculus**; deminutivu d'in *saccu*, de ací nouu demin. *saccusioru*; vedi si *sacculleciu, sacculliu*, etc. (comp. si it. **saccuccio**).

SACCUIU, s. m., vedi *sacculliu*.

SACCULARIU,-*a*, adj. s., **sacularius**, (fr. **sacculaire**); relativu la *sacculu*, mai vertosu si in specie ca subst. personale, *sacculariu*, care scie cu maiestría, cu prestigie substrage bannii d'in pungele altoru-a.

SACCULLECIU,-*tiu*, pl.-*e*, **sacculus**; deminutivu d'in *saccu*, applicatu in insemnari speciali ca: *sacculleciu de scursu serulu brendiei; sacculletiu de pusu in ellu de alle mancarei; sacculleciu de necessarie la cosutu; sacculletiu de pléssa pentru pesce ; sacculletiu de prinsu pesce; sacculecie de lente, de banni, sacculleciu de cersitoriu*; (form'a presuppone alt'a mai originaria : *saccullu*).

* SACCULLIU, (sau *sacculiu*, si dupo localitati, cu *l* molliatu, *saccuiu*), s. m., **sacculus**, (comp. it. **saccolo**, isp. **saculo**); deminutivu d'in *saccu*; vedi si *saccuiu*.

SACCULTECIU,-*tiu*, s. m., pl.-*e*, **sacculus**; vedi *sacculleciu*, d'in care pare essitu cu unu sensu deminutivu essageratu.

www.dacoromanica.ro

SACCULU, s. m., **sacculus**, (compara si fr. **saccule**); deminutivu d'in *saccu: sacculu de stracoratu vinulu; sacculu de banni, de necessarie la cosutu;* in specie: *sacculu in parti de animali sau de plante.*

SACCUTIU, s. m., vedi *saccuciu.*

SACELLARIU,-*a*, adj. s., (**sacellarius**, fr. **sacellaire**); sacerdote allu unui *sacellu*, titlu in baseric'a crestina orientale; diversu de *saccellariu*..

* SACELLU, pl.-*e*, **sacellum**; deminutivu d'in *sacru*, sacrariu micu, templu micu, baserica mica, basericutia, capella, etc.

* SACERDOTALE,adj., **sacerdotalis**, (fr. **sacerdotal**); de *sacerdote: vestimente sacerdotali, ornamente sacerdotali, functione sacerdotale; la Indiani erá una casta sacerdotale, la Romanii antici sacerdotii faceau poporului jocuri sacerdotali.*

* SACERDOTE, s. pers. (f. *sacerdote* si *sacerdotessa*), **sacerdos**; (d'in *sacru*), persona *sacra, preutu: sarcedotii si pontificii; baserica fora sacerdote, sate remase fora sacerdoti si fora invetiatori; la antici erau si sacerdotesse ce servieau mai allessu altariele si templele dieeloru sau dineloru.*

* SACERDOTESSA, s. f., vedi *sacerdote.*

* SACERDOTIU, s. m., **sacerdotium**, (fr. **sacerdoce**); demnitate de *sacerdote* sau de *sacerdotessa, preutía,* cumu si collectivu, *preutime: poterea sacerdotiului, mare e missionea sacerdotiului, certele sacerdotiului, desbinarile addusse intre crestini prin sacerdotiu, despotismulu si intoleranti'a sacerdotiului; sacerdotiulu celloru antici constá mai allessu in sacrificiulu de victime.*

* SACERDOTULU,-*a*, s. pers., **sacerdotulus,-a**, deminutivu d'in *sacerdote.*

* SACOMA, pl. *sacomate*, **sacoma**, (σήκωμα, fr. **sacome**), 1. pondu ce face ecilibriu in bilance; 2. *toru* de architectura, ornamentu resaritu.

* SACRAMENTALE, adj., (it **sacramentale**, fr. **sacramental** si **sacramentel**); relativu la *sacramentu*, mai vertosu la *sacramentulu* religiosu: *covente sacramentali, confessione sacramentale;* cu sensu mai intensu: *covente sacramentali,* sau solenni.

*SACRAMENTU, pl.-*e*, **sacramentum**, (it. **sacramento**, fr. **sacrament**); actione, déro mai vertosu effectu allu actionei de *sacrare*, lucru *sacratu*, symbolu allu unui ce *sacru*, etc., si in specie, 1. in sensulu anticu, *a)* summa depusa, (mai tardiu numai garantata), de partile litiganti; summa numita *sacramentu*, pentru co cea depusa de condemnatu intrá apoi in erariulu statului si se applicá la scopuri religiose, si mai vertosu la lucruri *sacre publice*, sau pentru co summ'a se depunea la unu locu sacru: *Varrone* dice: **qui judicio vicerat, suum sacramentum e sacro auferebat, victi ad aerarium redibat**, *cine invingea la judicata, si releuá sacramentulu d'in loculu sacru, éro allu invinsului reveniea tesaurului; b)* processulu ensusi, portarea processului: *judicii pronuntiara co sacramentulu nostru erá justu; nu cu judicate si sacramente, ci cu arme si violentie despolia omenii; c)* in limb'a militaria, α) indetorirea, legarea celloru noui conscrissi a face servitiu de bellu, dupo care legamentu urmá *juramentulu*, in origine propriu, liberu si spontanu, éro mai in urma cerutu si impusu de tribunu; β) de ací, α') sacramentu = *juramentu allu militariloru: imperatoriulu cere sacramentulu ostei, suppune ostea la unu nou sacramentu;* β') si afora de sfer'a militaria, *sacramentu= juramentu, legamentu, oblegamentu*, etc.: *sacramentu de eterna amore si fidelitate;* 2. in sensu recentiore, leuatu in specie in dominiulu religiosu, *a)* in genere: *sacramentulu unui rege, unui sacerdote, unui pontifice; b)* in specie unulu d'in celle septe *mysterie* alle religionei crestine: *sacramentele basericei nostre sunt battezulu, myrulu sau confirmationea, eucharisti'a sau communicatur'a, confessionea*, etc.; *eucharisti'a se dice si absolutu sântulu sacramentu; sântulu sacramentu e inse si poteriulu, unde sta sântulu sacramentu; conuni'a inco e sacramentu; ungerea de pre urma inco se numera intre sacramente; cine a leuatu tote sacramentele, sau ultimele sacramente, e*

www.dacoromanica.ro

forte aprope se moria, suffere de greu morbu.

* SACRARE, v., **sacrare**, (fr. **sacrer**); a face *sacru*, a inchiná lui domnedieu, 1. proprie: *a sacrá unu templu, una statua, una imagine, vase, vestimente, unu agru, una selba; pamentu sacratu mortiloru;* si in sensu reu, a condemná, a inchiná, devove la perdiare: *a sacrá capulu, viéti'a mortei voluntaria;* 2. metaforice, *a)* a face inviolabile, *sântu: legea e sacrata;* a respectá ca *sântu*, a adorá: *sacràmu altariele; b)* in specie, *α)* a ordiná, face sacerdote, a dá cuiva caracteriulu de preutu; *β)* a unge rege, domnitoriu; *γ)* a immortalisá.

* SACRARIU,-*a*, adj. s., **sacrarius**; relativu la ce e *sacru;* mai vertosu ca subst. m., *a)* pers., care inspecta celle *sacre; b)* reale, unu *sacrariu*, pl. *sacrarie*, locu de pastratu celle *sacre*, cumu: incapere in baserica, unde se tinu obiecte sacre: vase, vestimente, etc., incapere in casa, care serve ca capella.

* SACRATIONE, s. f., **sacratio**; actione de *sacrare*.

* SACRATORIU,-*tória*, adj. s., **sacrator**, care *sacrédia*.

* SACRATU,-*a*, adj. part., **sacratus**, in s. verbului.

* SACRICOLU,-*a*, s. per., **sacricola**; care are *cura* de celle *sacre*, de *sacrificie*, preutu, etc.

* SACRIFERU,-*a*, adj., **sacrifer**; care porta, duce lucruri *sacre*.

* SACRIFICABILE, adj., (fr. **sacrifiable**); care se cade a fi *sacrificatu*.

* SACRIFICANTE, adj. part. pres., **sacrificans**, care *sacrifica*.

* SACRIFICARE, v., **sacrificare**, (fr. **sacrifier**); a face *sacrificiu*, 1. proprie, in sensu religiosu, a inchiná, devove; mai vertosu, a junghiá victima in onorea lui domnedieu, a immolá: *a sacrificá tauri si oui immaculate; unele popore antice sacrificau chiaru omeni; Agamemnone se induplecà a sacrificá pre filia sea Iphigeni'a; si voru crede co celli ce ve voru occide, sacrifica lui domnedieu;* 2. metaforice, a dá perdiarei, a perde etc., *a si sacrificá pentru altii, pentru patria, pentru copilli, viéti'a, starea, sanitatea; a sacrificá una parte d'in stare, spre a scapá alta parte; a sacrificá prea multi omeni pentru unu successu neinsemnatu; a sacrificá pre unii altoru-a, in favorea altoru-a; a si sacrificá repausulu, tempulu; a se sacrificá pentru amici;* si in altu sensu: *a sacrificá museloru, gratieloru: cine nu sacrifica gratieloru, nu pote placé intru nemica d'in celle ce face.*

* SACRIFICATIONE, s. f., **sacrificatio**; actione, actu de *sacrificare*.

* SACRIFICATORIU,-*toria*, adj. s., **sacrificator**, (fr. **sacrificateur**, si **sacrificatoire**); care *sacrifica* sau serve la *sacrificatu: marele sacrificatoriu allu altariului; sacrificatorii basericei nostre; vasu, ferru sacrificatoriu.*

* SACRIFICATU,-*a*, adj. part. s., **sacrificatus**.

* SACRIFICATURA, s. f., (fr. **sacrificature**); actione si effectu de *sacrificare;* in specie inse, demnitate de *sacrificatoriu* religiosu.

* SACRIFICE, s. m., care *sacrifica*, *sacrificatoriu*.

* SACRIFICIU, pl.-*e*, **sacrificium**, (fr. **sacrifice**); fapta de *sacrifice*, 1. in sensu religiosu, inchinare lui Domnedieu, offerta, oblatione, mai vertosu junghiare de animali: *sacrificiulu unui centu de tauri; sacrificiulu unui porcu, unui amnellu, unei parechia de columbi; sacrificiu de espiatione a peccateloru, de impacare a urgiei divine; sacrificiulu amnellului lui Domnedieu in modu symbolicu e singuru permissu de religionea nostra; sacrificiulu lui Jesu Christu;* 2. prin estensione, perdere, lassare, cedere, privatione, etc.: *sacrificiulu vietiei pentru patria; a face mari sacrificie pentru benele commune; incapace de sacrificiu pentru unu bene fora utilitate personale; sacrificiulu cogitariloru, ânimei, affecteloru nostre la totu ce e mare, formosu, divinu.*

* SACRIFICU,-*a*, adj. s., **sacrificus**, (d'in *sacru-facere*); care face ceva *sacru*, si in specie, care face sau serve a face junghiare victimei *sacre: sacrific'a secure a sacerdotelui sacrificatoriu; vestimente, vase sacrifice; regi sacrifici.*

www.dacoromanica.ro

* SACRIFICULU, s. m., **sacrificulus**, deminutivu d'in *sacrifice: rege sacrificulu*, **rex sacrificulus**.

* SACRILEGIU, pl.-*e*, **sacrilegium**; fapta de *sacrilegu*, 1. predare a unui templu, a unei baserica; 2. violare, vettemare, calcare a religionei.

* SACRILEGU,-*a*, adj. s., **sacrilegus**, (d'in *sacru* si *legere*); 1. in specie care *collège furandu* celle *sacre*, *furu de celle sacre: sacrilegiloru se se infliga pene aspre*; 2. in genere, care viola, vettema, batujocuresce celle *sacre*, impiu, fora de lege, sceleratu, etc.: *sacrilege mâne, sacrilege cogite, sacrilege covente, sacrilege spargeri de case, incendiu de temple si mai sacrilegu.*

* SACRISTANU,-*a*, adj. s., (fr. **sacristain, sacristine**); curatoriu, servitoriu allu *sacristiei* unei baserice; (vedi si *sacrariu*).

* SACRISTIA, s. f., (it. **sacristia**, fr. **sacristie**), **sacrarium**; locu de pastratu vase, vestimente si celle alte lucruri alle unei baserice; (vedi si *sacrariu*).

* SACRISTINU,-*a*, adj. s., vedi *sacristanu*.

† SACRO-, (d'in *sacru* = ossu sacru) in diverse composite scientifice, precumu: *sacrococcygiu*,-*a*, adj., (fr. **sacro-coccygien**, relativu la *sacru* si la *coccyge*; *sacrocossalgia*, s. f., (fr. **sacrocoxalgie**), dorere de *copsa si de sacru; sacrofemorale*, adj.,(fr. **sacro-fémoral**), relativu la *sacru si la femore: musculu sacrofemorale; sacroiliacu*,-*a*, adj., (fr. **sacro-iliaque**),relativu la *sacru* si la *iliu*;*sacrolumbariu*,-*a*, adj., (fr. **sacro-lombaire**), care se intende de la *sacru la lumbi; musculu sacrolumbariu*, si abs. *sacrolumbariulu; sacrosciaticu*,-*a*, adj., (fr. **sacro-sciatique**), care se intende de la *sacru la ischiu*; *sacrospinale*, adj., (fr. **sacro-spinal**), care pleca d'in *sacru* si merge prin *spinare: musculu sacrospinale*, si absol. *sacrospinalele*; *sacrotrochanteriu*,-*a*, adj., (fr. **sacro-trochantérien**), relativu la *sacru* si la *trochanteru; sacrovertebrale*, adj. s., (fr. **sacro-vertébral**), relativu la *sacru* si la *vertebre*.

* SACROSANCTU = *sacrosantu*,-*a*, adj., **sacrosanctus**, (d'in *sacru-sanctu*); proprie si in origine incongiuratu, munitu cu *sacre ceremonie;* de ací, 1. inviolabile, ce nu se pote neci se cade a violá, attinge, vettemá, etc.: *tribunii plebei romane eráu sacrosancti; juramentulu e sacrosanctu; person'a regelui e sacrosancta; mormentele sunt sacrosancte;* 2.afora de sfer'a religiosa, sântu, respectabile,venerabile,etc.: *sacrosanctele legi alle patriei, sacrosanct'a memoria a marelui repausatu; de fericita si sacrosancta memoria; sacrosanct'a innocentia, sacrosanctele imagini alle eroiloru morti pentru omenime.*

* SACRU,-*a*, adj. s., **sacer, sacra, sacrum**, (it. **sacro**, fr. **sacre** si **sacré**; — d'in radicea **sac**, sau **sag**, de unde si : *sancire, sanctu* = *santu*, radice affine cu grec. ἁγ, de unde : ἅγιος, ἁγνός); inchinatu, dedicatu lui Domnedieu, unui divu, unui sântu, (gr. ἱερός), 1. in genere: *totu ce e inchinatu lui Domnedieu, religionei, sântiloru, e sacru: sacrele altarie; persona sacra; sacerdotii sunt persone sacre; dille sacre, arbori sacri; pauonulu erá sacru Junonei, precumu acer'a erá sacra lui Joue; fonti si selbe sacre; Parnassulu erá sacru museloru; poetii sunt sacri, ca inchinati museloru; focu sacru, focariu sacru, unde se tine si se pastrédia foculu sacru; vestimente, vase sacre; sacrele temple: sacrele mormente; pullii sacri ai anticiloru Romani, boulu sacru allu Egyptianiloru; carti sacre, sacr'a scriptura, istori'a sacra se oppune la istori'a profana*, etc.; prin estensione, si afora de sfer'a religiosa, venerabile si venerandu, inviolabile si respectandu, etc.: *derepturile sacre alle omului, sacrele detorie alle parentiloru si fililoru, sacr'a libertate a cetatianului, personele omeniloru sunt sacre; sacr'a memoria a straboniloru, sacr'a terrina a patriei, udata cu sangele apperatoriloru ei;* 2. in specie, in sensu reu, *a)* inchinatu unui dieu pentru perdiare, essecratu, blastematu; *b)*prin estensione, si afora de sfer'a religiosa, detestatu, blastematu, etc. : *sacr'a fame de auru, sacr'a casa a sceleratiloru;* 3. ca subst. reale m. *sacru*, *a)* in genere, obiectu *sacru*, fapta re-

www.dacoromanica.ro

ligiosa, si in pl. *sacrele* = *celle sacre* = cultu allu dieiloru, ceremonie religiose, etc.: *sacrele unui templu, unei casa privata; sacrele lui Bacchu, Cererei, sacrele crestiniloru; b)* in specie α) secretu, mysteriu, arcanu, etc.: *a divulgá celle sacre alle casei domnesci;* β) *sacru-lu* = *ossulu sacru* = ultim'a vertebra inferiore a spinarei.

SAFRANELLU, s. m., **carthamus tinctorius**, *Lin.*; proprie, deminutivu d'in *safranu*, applicatu inse la una specia particularia, ce serve la *tinctura*.

SAFRANIRE,-*escu*, v., **croco condire**; a aromatisá cu *safranu*.

SAFRANU, (corruptu in pronuntia: *siafranu*, si *siofranu*), s. m., **crocus**, (fr. **safran**, si in multe alte limbe); genu de plante d'in familia iridieloru; vedi si *crocu*.

1 SAGA, s. f., **saga**, vedi 1 *sagu*.

2 SAGA, s. f., si m. *sagu*, **sagum** si **saga**, (σάγος, it. **sajo**, fr. **saie**, **sayon**, — dupo Polybiu, de origine celtica); 1. pannura grossa, mai vertosu vestimentu de assemine pannura, vestimentu ce se pórta pre de asupr'a, mantellu, etc.; 2. in specie, mantellu militarescu, in opp. cu *tog'a*, vestimentu civile, de unde: *saga*=bellu, *toga*=pace, etc.: *a lucrá barbatesce in saga, ca si in toga; a lassá tog'a pentru saga; a lassá sagele*, a face pace, etc.

* SAGACE, s. f., **sagax**, (fr. **sagace**, d'in *sagire*), care are *agerime*, de *sentire*, de *intellegere*, pertunditoriu, ageru la sensu, la mente, 1. proprie, *sagacile nàri alle celloru mai multi câni; gâscele inse se arretara si mai sagaci in Capitoliu; oclu sagace*; 2. metaforice, despre mente: *mente sagace, spiritu sagace, sagace ratione, sagace prevedere a celloru ce au se se intemple; sagace a pertunde ânimele, cogitele altoru-a*.

* SAGACITATE, s. f., **sagacitas**, (fr. **sagacité**); calitate de *sagace*: *sagacitatea nasului, ocliloru*; *sagacitatea mentei; se cere multa sagacitate in politica*.

* SAGANU,-*a*, s. pers., mai vertosu ca f. *sagana*, **sagana**; care pretende a avé poterea supernaturale de a spune celle fiitorie, sau de a face lucruri ce nu su in poterea omului; farmecatoriu, *ghicitoriu*, etc.

* SAGAPENU, si *sacopeniu*, s. m., **sagapenon** si **sacopenium**, (σαγάπηνον); specia de planta umbrellata.

* SAGARIU,-*a*, adj. s., **sagarius**; relativu la 2 *saga*: *negotiatori sagari*; absol. pers., *sagariu*, negotiatoriu sau fabricatoriu de *sage*.

* SAGATU,-*a*, adj. part., (d'in 2 *saga*), **sagatus**; investitu, coperitu cu una *saga*; facutu d'in pannura grossolana: *caciulle sagate*.

* SAGENA, s. f., **sagena**, (σαγήνη); pléssa mare de prensu pesce.

SAGETTA, s. f., pl. *sagette*, (mai pucinu bene *sagetti*), **sagitta**, (it. **saetta**, isp. **saeta**, port. **seta** si **setta**, v. fr. **saiette** si **saète**, n. fr. **sagette**); missile ascutita ce serve pentru arcu: *tote sagettele lui mergu directu la tinta; cod'a sagettei, acumele sagettei; sagette urechiate si venenate; sagett'a sbora, siuera, attinge, se infige, pertunde; a avé destulle sagette in pharetra; celeri sagette, celeri ca sagettele; arculu si sagett'a au peritu aprope intre noi, lassandu locu puscei*; metaforice: *sagettele amorei, sagettele ironiei si satyrei; afundu vulnerati de sagettele invidiei; sagett'a dieului l'atinse si occise*; *sagett'a detonitului; omulu acestu-a e sagetta, sagetta e mentea lui*; — *sagetta*, una constellatione.

SAGETTARE, v., **sagittare**, **vulnerare**, (it. **saettare**); a arruncá *sagette*, a dá sau trage cu arculu, a vulnerá, occide cu *sagett'a*, 1. proprie: *ai nostri sagettara in inimici de demanéti'a peno sér'a; cadù eroulu sagettatu de mai multe sagette; a sagettá in capu, in ânima, in peptu, in petioru; Domnedieu se te sagette d'in ceru; a sagettá pusserile in sboru*; 2. metaforice, a vulnerá, supperá taro: *sagettatu de acésta amore nefericita tênerulu morì currendu; a sagettá pre cineva in ânima, la ficati, la renunchi; te sagetta cu vorb'a, cu cautatur'a lui*; 3. a dá forma de *sagetta*: *folia sagettata*.

SAGETALE, adj., (fr. **sagittal**); care are forma de *sagetta*.

www.dacoromanica.ro

SAGETTARIU,-*a*, adj. s., **sagittarius**, (fr. **sagittaire**, isp. **saetero**, port. **seteiro**, prov. **sagitari**); relativu la *sagetta : lupta sagettaria, calami sagettari;* ca subst. pers., *sagettariu : a)* fabricatoriu si venditoriu de *sagette; b)* armatu cu arcu si *sagetta; c)* una constellatione d'in celle douesprediece zodiacali.

SAGETTATORIU,-*toria*, adj. s., **sagittans, sagittarius;** care *sagetta : covente sagettatorie de ânima, sagettatoriu de passeri; erau, la noi, si intre mulieri, bone sagettatorie;* absol. m., *sagettatoriu : a)* armatu cu arcu si *sagette; b)* una d'in constellationi; vedi si *sagettariu.*

SAGETTATU,-*a*, adj. part., **sagittatus**, in s. verbului.

SAGETTATURA, s. f., **sagittae missio, vulnus;** actione, déro mai vertosu effectu de *sagettare : sagettaturele lui la ânima, sagettatur'a ânimei; cu una sagettatura dede fér'a la pamentu.*

SAGETTIFERU,-*a*, adj., **sagittifer**, (fr. **sagittifère**); care porta *sagette : sagettiferele pharetre, sagettiferii nomadi;* si in intellessulu formei *sagettariu*, mai allessu in insemnarea de constellatione;—cu acelle-asi insemnari si *sagettigeru.*

* SAGETTIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **sagittifolié**); care are *folie* in forme de *sagette.*

* SAGETTIGERU,-*a*, adj. s., vedi *sagettiferu.*

* SAGETTILINGU,-*a*, adj., (fr. **sagittilingue**); care are *limba* ca *sagett'a.*

* SAGETTIPOTENTE, adj. s., **sagittipotens;** vedi : *sagettiferu*=*sagettariu*, constellatione.

* SAGETTUCIA,-*tia*, s. f., **sagittula**, (compara si it. **saetuzza**) ; deminutivu d'in *sagetta.*

* SAGETTULA, s. f., **sagittula;** vedi *sagettucia.*

* SAGINA, s. f., **sagina**, (d'in **sag**= σάγ, de unde σάττειν; vedi si *sagma*, etc.); proprie, astupare, si de ací in specie, indopare, imbuibare, ingrassiare, cumu si concr. cu ce se indopa, 1. proprie : *sagin'a caponiloru, curcaniloru, porciloru de taliatu; a si procurá sagina pentru doui porci;* 2. metaforice, *a)* si despre omini : *nu cu auctoritate morale, ci cu sagina tine multimea pre longa sene; b)* copiosa nutrire, copiosu nutrimentu; *c)* vit'a, animalea ingrassiata ; *d)* grassime, grassime prin indopare, prin imbuibare.

* SAGINARE, v., **saginare;** a face *sagina*, a indopá, imbuibá, ingrassiá, 1. proprie : *a saginá pulli de columbellu, boi de immolatu, porci de occisu; a saginá callii cu ordiu; plebea sagina pre favoriti, ca se i injunghie mai apoi; adjunsera in térra, unde, lessinati de fame, se aginara; spre candu multi moru de fame, unu micu numeru de fericiti se sagina peno crepa; a saginá pre toti cu mancari si beuturi escesite;* metaforice : *agrulu saginatu cu frondi si erbe de multi anni; celli ce se sàgina cu sangele poporului.*

* SAGINARIU,-*a*, adj. s., **saginarius;** relativu la *sagina;* in specie subst. *a)* personale, cellu ce essercita *sagina* de vite de taliatu ; *b)* reale, *saginariu*, si f. *saginaria*, locu de a saginá vite de taliatu.

* SAGINATIONE, s. f., **saginatio;** actione de *a saginare.*

* SAGINATORIU,-*toria*, adj. s., **saginans;** care *sagina*, essercita maiestria de a saginá vite, si in genere : *saginatoriulu nepotiloru cu tote bonurile terrei.*

* SAGINATU,-*a*, adj. part. s., **saginatus**, in s. verbului.

* SĄGIRE, v., **sagire;** 1. a sentí bene, ageru, cu sensulu esternu, cu nasulu, oclii, gustulu, etc.; apoi metaforice, a cogitá, a cogitá ageru, a avé sensulu internu ageru, a pertunde cu mentea, etc.; 2. a presentí, a diviná celle fiitorie, a profetisá; compara : *sagace*, 1 *saga, presagire, presagiu*, etc.

SAGITTA, *sagittariu, sagittiferu*, etc. vedi : *sagetta, sagettariu, sagettiferu*, etc.

SAGLA (dupo localitati, pron. si : *saglia, saghia, seghia, zeghia, zechia, sechia*, etc.; vedi si 2 *saga*), s. f., **sagulum, sagum ;** proprie, deminutivu d'in 2 *saga*, leuatu inse camu in acea-asi insemnare, adeco : 1. vestimentu de pannura grossa ce se porta pre de asupr'a

www.dacoromanica.ro

altoru vestimente : mantellu, etc.; vestimentu portatu mai vertosu de terrani; 2. si pannur'a, materi'a d'in care se face assemine vestimentu. M.

SAGMA (si cu *g* suppressu sau assimilatu cu *m*, ca si in derivate : *sagmariu* = *samariu*, *sammariu*, etc.), s. f., **sagma, clitellae,** (σάγμα, in alte limbe sorori : it. **salma** si **soma**, isp. **salma** si **xalma**, fr. **somme** = sarcina, prov. **sauma** = asina, si germ. **saum**, mai allessu in composite, ca : **saumsattel**); 1. sella ce se impune unei bestia, destinata a portá sarcine, éro mai allessu asinului, mulului; sella de mulu, de asinu etc; 2. sarcina, onu, incarcatura grea, dussa in spinare, sarcina pusa pre sella : *vite de sagma*.

SAGMARIARE, (si *samariare*, *sammariare*), v., **clitellas, onera imponere;** a pune *sagmariulu* sau *sagm'a;* metaforice, a incarcá, onerá; si, a jocá ca pre unu stultu.

SAGMARIU, (si *sammariu*, *samariu*), adj. s., **sagmarius, sagma, clitellae, jumentum,** (compara si v. gr. σαγμάριος n. gr. σαμάριον); relativu la *sagma*, destinatu a portá in spinare sella, greutati, etc. : *callu sagmariu; mulii si asinii sunt mai allessu animali sagmarie;* absol. ca subst. m., *sagmariu : a)* in locu de *callu sagmariu* = care porta sella cu sarcine, si metaforice : *nu sum sagmariulu vostru; b)* reale, *sagmariu* = *sagma* = sella, sella de mulu sau de asinu mai allessu.

* SAGME, s., **sagmen,** (d'in **sag,** de unde si : *sancire*, *sacru*, etc.; vedi si *sacru*, si 2 *saga*); manuclu de érba *sacra* ce portau fecialii si alti legati, spre a fi *inviolabili* intre inimici.

SAGNA, (d'in *sagma*, cu *n* in locu de *m*, pentru differentiarea conceptului), s. f., **ulcus sellâ vel clitellis factum; vulnus, ulcus;** vulnu, buba produssa la spinarea unui animale ce porta sarcine pre *sagma* sau *sella;* in genere vulnu facutu, produssu prin frecatura in una parte ore-care; metaforice : *nu attinge omulu la sagn'a lui.* M.

SAGNIRE, *-escu*, v., **clitellis, sellâ atterere, vulnerare;** a face *sagna*, a stricá prin *sella*, *sagmariu*, a vulnerá spinarea unei vite *sagmaria;* in genere si metaforice, a *vulnerá* prin frecare sau in altu modu. M.

* SAGOCHLAMYDE, s. f., **sagochlamys,** (σαγοχλαμύς); vestimentu ce tine mediu intre *sagu*, (vedi 2 *sagu*), si *chlamyde;* in specie, vestimentu de officiariu romanu in tempu de pace.

1 SAGU, *-a*, adj. s., **sagus, -a,** (din *sagire*, vedi si *sagace*); cellu ce spune venitoriulu, cellu ce face farmece; mai vertosu in form'a fem. *saga*, care are si sensu de *collocitoria* de mulieri la barbati.

2 SAGU, s. m., **sagum;** vedi 2 *saga*.

* SAGULA, s. f. si m. *sagulu*, pl. *-e*, **sagulum;** deminutivu d'in 2 *sagu;* vedi si *sagla*.

* SAGULARE, v., (**sagulare**), **sagulatus;** a vestí, copeří cu *sagula*, mai vertosu in forma part. *sagulatu, -a : mai multi terrani bene sagulati.*

* SAGULATU, *-a*, adj. part., **sagulatus,** in s. verbului.

SAHARARE, *saharu*, etc., reu in locu de : *saccharare*, *saccharu*, etc.

SALA, si *salla*, s. f., **aula, ambulatio, xystus, oecus, atrium, coenaculum, cubile salutatorium, ludus gladiatorius, saltatorius,** etc. (it. isp. port. **sala,** fr. **salle**), camera spatiosa, incapitoria, 1. in genere : *marile sale alle palatiului, alle universitatei, alle ospitiului;* 2. in specie, *a) sala de receptione la curte sau la alte case mari; b) sala de vorbitu, de audientia; c) sala de meditatu, de studiatu pentru alumnii scolei; d) sala de mancare; e) sala de saltare, de jocu, de arme; g) sala de deliberare; f) sala de peramblare, de communicare intre incaperile unei case; a essí in sala, a se peramblá prin sala, pentru co ploui'a nu permitte a essí afora,* etc.

* SALACACCABIA, s. f., **salacaccabia** (ἁλαχαχχάβια); *saratura*, buccata *sarata* férta in *olla*.

* SALACE, adj., **salax,** (d'in *salire* = *sarire*, ca *sagace* d'in *sagire*); care *sare*, care nu se astempera, vorbindu mai vertosu de masculi, coprensi de pruritu : *salaci cocosi;* metaforice, lascivu,

www.dacoromanica.ro

lubricu, libidinosu; applicatu si cu sensu trans., care provoca la lascivia, la lubricitate, la libidine: *beuture salaci, salacile cantharidi.*

* SALACIA, s. f., **salacia, salacitas,** (fr. **salacie**); 1. dié'a marei, (vedi *salu*), soci'a lui *Neptunu*, nominata si *Amphitrite;* 2. abstr. in acellu-asi sensu cu *salacitate;* 3. genu de polypi; 4. genu de plante essotice.

* SALACITATE, s. f., **salacitas,** (fr. **salacité**); calitate, dispositione de *salace*, lubricitate, cupiditate de impreunare sessuale, etc.: *salacitatea cocosiului, a porumbelliloru; salacitatea anticiloru satyri.*

* SALACONE, m., **salaco,** (σαλάκων); proprie, augmentativu d'in *salace*, care se légana, merge leganandu-se, missicandu copsele, si de ací, effeminatu, lascivu, etc.; in specie, pauperu care face pre marele si avutulu: mundru, fastuosu, desertu, vanu, *fanfarone.*

SALAMANDRA, s. f., **salamandra,** (σαλαμάνδρα, fr. **salamandre**); genu de reptili *batracie*, oblunge de corpu, terminate de asseminea inapoi cu lunga coda: *alta data se credea co salamandrele nu ardu in focu; de ací, amantiloru salamandr'a erá obiectu de diverse emblemate pentru eternitatea amorei; in chymi'a vechia, sange de salamandra erau vaporile rossie de nitru; si in botanica porta nomele de salamandra una planta, nominata si salamandra petrosa, pentru co arruncata in focu nu arde; salamandr'a jocá mare jocu si la alchymisti.*

* SALAMANDRIDE, adj. s., (fr. **salamandride**); care sémina cu *salamandr'a;* subst. pl. *salamandridile*, familia de reptili ce are de typu genulu *salamandra.*

* SALAMANDRINU,-*a*, adj. s., (fr. **salamandrin,-ine**); care sémena cu *salamandr'a;* subst. pl., *salamandrine*=*salamandridi.*

* SALAMANDROIDE, adj. s., (fr. **salamandroïde**); vedi *salamandride.*

* SALAMANDROLOGIA, s. f., (fr. **salamandrologie,** d'in λόγος=discursu), tractatu, descriptione a *salamandreloru.*

SALAME, s. m., **salsamentum, major botulus,** (it. **salame,** d'in *sale*=*sare*); saratura, lucru de mancare saratu, mai vertosu: carne sarata si uscata, *pastrama*, etc., in specie inse, carnatiu sau carnatu mai mare, mai grossu: *salame de Veron'a; salamii nostri nu su cautati ca salamii straini, pentru co nu su bene conditi.*

SALAMURA, si *saramura*, s. f., **muria, muries,** (it. **salamoja,** isp. **salmuera,** port. **salmoura,** fr. **saumure,** n. gr. σαλμοῦρα, dupo allu nostru, asiá si turc. **salamoura,** ero v. gr. ἁλμυρόν, dupo care si n. gr. ἁρμυρόν, — d'in *sale* = *sare*, si *muria* = *moria*); apa *sarata: a pune pescele in salamura; salamura de pesce; a intinge cu pâne in salamura; salamura pentru cucumeri;* metaforice: *ati facutu sup'a salamura,* prea sarata.

1 SALARE, v., *sale*, etc., vedi: *sarare, sare*, etc.

2 SALARE, s. f. reale, vedi *salariu.*

* SALARIARE, v., **mercedem tribuere,** (fr. **salarier,** it. **salariare**); a dá *salariu*, (vedi *salariu*, ca subst. reale), a solve cuiva *salariu*, a prende sau tiné cu *salariu: a salariá d'in thesaurulu publicu pre toti invetiatorii; cine ti serve, fora se lu salariedi? a salariá dupo servitiu, dupo meritu, dupo demnitate; sunteti salariati, si prin urmare oblegati a lucrá.*

* SALARIATU,-*a*, adj. part. s., (fr. **salarié,** si **salariat**); 1. in genere: *lucratori salariati, professoriu bene salariatu; mâne e terminulu de salariatu collegutorii de vinia;* 2. in specie, ca subst. concr. *salariatulu* = statu, conditione de omu *salariatu.*

* SALARIARIU,-*a*, adj. s., **salarius;** care liéa *salariu*, in intellessulu reu de *mercenariu* simplu mai vertosu.

SALARIU,-*a*, adj. s., **salarius, salarium, merces, præmium,** (it. **salario,** fr. **salaire**); relativu la *sale*,=*sare*, 1. adj. *administratione salaria, negotiu salariu;* absol. personale, *unu salariu*, venditoriu de *sarature*, in specie, venditoriu de pesce *saratu* sau de carne *sarata: corporationea salariloru;* 2. mai vertosu ca subst. reale, *a)* masc., *sala-*

www.dacoromanica.ro

riu, pl.-*e*, α) in specie, *á*) *salariu* = pretiu de *sare*, banni pentru *sare*, dati militariloru, subintell. *argentu*, ca si: *calciariu*, *vestiariu*, etc. = banni de *calciamente*, *de vestimente*; β') *salariu* = vasu de *sare*; γ') *salariu* = *onorariu*, mercede onoraria, gratificatione, etc.; β) déro ca mai desu, in genere, *salariu* = mercede, pretiu covenitu pentru servitiu facutu, pentru lucru in genere, pentru lucru cu corpulu, cu mânele in parte: *dupo lucru si salariulu*, *a servi fora salariu*; *salariu pre luna*, *pre annu*; *salariele servitoriloru*; *salariele functionariloru*; *salariu mesuratu*, *modicu modestu*; *cu salariulu greu te poti inavuti*; *salariele seceratoriloru*, *colleguto-riloru de vinia*, *sapatoriloru*, *carratoriloru de arena*, etc.; *b)* fem. *salaria* = *salare*, α) vasu de *sare*, (comp. si fr. **salière**); β) locu de estrassu *sare*; γ) negotiu de *sare*; *salare* = specie de pesce, **salar** = *truta*, *pestravu*, (vedi si: *sararía*, *sarariu*).

SALATA, s. f., (fr. **salade**); proprie fem. d'in *salatu* = *sarata*, leuatu inse in specie cu intellessulu de: verdetia, erbe condite bene cu sare si oliu; érba, erbe ce servu la acestu scopu: *laptuci pentru salata*, *salata de cicoria*; *salata de pescisiori cu verdetie*.

SALBA, s. f., **torques, monile nummis consertum**; ornamentu de *collu* pentru femine, *collanu*, in specie, collanu de monete: *astadi salbele de monete se vedu rare chiaru pre fetele si mulierile de térra*; *alta data inse salb'a erá primulu ornamentu allu fia-carei Româna*; *celle avute portau salbe de monete aurie*, *celle mai pucínu avute se multiamiau si cu salbe de monete argentie*; *déro salb'a erá partea essentiale d'in dotea fetei de Românu*; *si astadi se porta salbe de margaritarie*, etc.

SALBIA, si *salvia*, s. f., **salvia**, (it. isp. port. **salvia**, prov. **salva**, fr. **sauge**; de ací si in alte limbe); genu de planta, **salvia officinalis** lui *L.*, d'in famili'a *labiateloru*.

SALCE = *salice*, s. f., **salix**; genu de plante d'in famili'a *salicinateloru*: *selba de salci*, *lemnu de salce*, *flórea de salce e placuta albineloru*; *salce plangerosa*, *salci plettose*; *pari de salce*; poet. *tristele salci*.

SALCETU, s. m., **salictum**; locu plantatu cu salci.

SALCIORA, s. f., deminutivu d'in *salce*.

SALCIOSU,-*a*, adj., **insipidus, fatuus**; proprie, plenu de *salce*, adeco de *gustu de salce*, si de ací, fora gustu, insipidu, nesaratu, de sapore grea si neplacuta, (vedi si *salcíu*).

SALCIU,-*a*, (cu *i* lungu, *salcíu*, *salcía*), adj., **insipidus, fatuus**; proprie, care sémina cu *salcea* la *gustu*, si de ací: fora gustu, neplacutu, nesaratu, disgratiosu, satiosu, etc.: *apa salcía*, *omu salcíu*, *covente salcíe*.

SALCOSU,-*a*, adj., **insipidus, fatuus**; d'in *salce*; (vedi *salciosu*, cumu si *salcíu*).

SALE, s. f., **sal** si **sale**; vedi *sare*, observandu co in multime de derivate, ca: *salamura*, si mai vertosu derivate, mai recenti, intra form'a cu *l*: *salinu*, *salina*, etc.

* SALEBRA, s. f., **salebra**, (de la *salire* = *sarire*); calle inecale, cu multe *sarituri*, glodurosa; asperitate, inecalitate, etc.; metaforice: *salebrele stylului*, *frasei*, *periodului*.

* SALEBRATU,-*a*, adj. part., **salebratus**; care are multe *salebre*.

* SALEBRITATE, s. f., **salebritas**; calitate de *salebru*: *salebritatea callei*; metaforice: *salebritatea vocei*, *frasei*.

* SALEBROSU,-*a*, adj., **salebrosus**; plenu de *salebre*: *salebrosa carrare*; metaforice: *stylu salebrosu*, *voce salebrosa*; *salebrosa e callea benelui*, *inse forte netida a reului*.

* SALGA, si *salgama*, s. f., **salgama**; pusu in *salamura*, ceva *saratu*, *saratura*. *M.*

* SALGARIU si *salgamariu*,-*a*, adj. s., **salgamarius**; relativu la *salga* sau la *salgama*; in specie, absolutu pers., care face sau vende *salgame*. *M.*

* SALIARE, adj., **saliaris**; relativu la *saliu*: *carme saliare*; metaforice, despre ospetie, splendidu, magnificu: *ospetiu saliare*, *cumu se dá in tempulu saltatului saliiloru*.

www.dacoromanica.ro

* SALIATU, s. m., **saliatus**; demnitate de *saliu*.

* SALICARIU,-*a*, adj. s., (fr. **salicaire**); relativu la *salice* = *salce*; in specie, s. f., *salicaria*, genu de plante.

* SALICASTRU, s. m., **salicastrum**; (d'in *salice*=*salce*); proprie: rea *salce*, applicatu inse la una specia de vitia de vinia selbatica, ce cresce in *salcetu*.

* SALICE, s. f., **salix**; vedi *salce*.

* SALICICOLU,-*a*, adj., (fr. **salicicole**); care siéde, viue in *salice*=*salce*: *insecte salicicole*.

* SALICIFOLIATU,-*a*, adj., si

* SALICIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **salicifolié**); care are folie assemini cu alle *salicei* = *salcei*.

* SALICINU,-*a*, adj. s., (fr. **salicine**); de *salice* = *salce*; absol. m. *salicinu-lu* sau f. *salicin'a*, substantia estrassa d'in scorti'a *salcei*, care e bona de friguri.

* SALICITE, s. f., (fr. **salicite**); pétra, minerale ce presenta forma de folia de *salice* = *salce*.

* SALICIVORU,-*a*, adj., (fr. **salicivore**); care devora *salicea* = *salcea*, adeco florile si frondile ei.

* SALICONCA, s. f., (fr. **salicoque**); tribu de crustacie.

* SALICORNIA, s. f., (fr. **salicornie**); genu de plante, ce coprende specie d'in genulu *salicornului*.

* SALICORNIOIDE, adj. s., (fr. **salicornioïde**); care sémina cu *salicornulu* sau cu *salicorni'a*; subst. pl. *salicornioidile*, familia sau tribu de plante, ce are de typu genulu *salicornu* sau *salicornia*.

* SALICORNU, s. m., (fr. **salicorne**); genu de plante d'in famili'a *chenopodiloru*.

* SALICTARIU,-*a*, adj. s., **salictarius**; relativu la *salictu*: *lupi salictari*; absol. pers., *salictariu*, custode allu unui *salictu*.

* SALICTU, s. m., **salictum**; (contrassu d'in *salicetu* = *salcetu*); vedi *salcetu*.

* SALIFERU,-*a*, adj., (fr. **salifère**); care porta, contine *sale* = *sare*: *strate de pamentu salifere*; *vaste campânie salifere*.

* SALIFICABILE, adj., (fr. **salifiable**); care se pote *salificare*.

* SALIFICARE, v., (fr. **salifier**); a face *sale* = *sare*, a converte in *sare*.

* SALIFICATIONE, s. f., (fr. **salification**); actione de *salificare*, conversione in *sare*.

* SALIFICATU,-*a*, adj. part., (fr. **salifié**).

* SALIGINOSU,-*a*, adj., (fr. **saligineux**); plenu de *sale* = *sare*; *agri saliginosi si sterili*.

* SALIGNU,-*a*, adj., **salignus**; de *salice* = *salce*: *fusti saligni*, *cunie saligne*: vedi si *salicinu*.

* SALINA, s. f., vedi *salinu*.

* SALINARIU,-*a*, adj., **salinarius**; relativu la *salina*: *constructioni salinarie*.

* SALINATŌRIU,-*a*, adj. s., **salinator**; negotiatoriu de *sale* = *sare*.

* SALINU,-*a*, adj. s., **salinus**, (fr. **salin**); de *sale* = *sare*, cu *sare*, ca *sarea*, etc.: *gustu salinu*, *plante saline*, *apa salina*, *fossili saline*, *formatione salina*, *concretioni saline*; ca subst. reale, *a*) m. *salinu*, *unu salinu*, α) veri-ce e *de sare*, *cu sare*, *ca sarea*, etc.; β) in specie, *salina* = vasu de pusu *sare* la mésa; *b*) f. *salina*, α) in genere, veri-ce e *de sare*, *cu sare*, materia *sarata*, mai vertosu carne, mancare *sarata*, etc.; β) in specie, α') *salina* = vasu de sare pentru mésa sau pentru culina, (vedi si susu *salinu*); β') locu de unde se scote *sare*, fodina sau minera de *sare*: *salinele d'in Romani'a sunt copiose*.

SALIRE = *sarire*, v., **salire**; vedi *sarire*.

SALISIORA, s. f., si

SALITIA, s. f., deminutivu d'in *sala*.

SALITRA, s. f., si m., *salitru*, **nitrum** = **salnitri**, (it. **salnitro**, isp. **salitre si salitro**); *sare* de *nitru*; si de ací, pulbere fulminante.

* SALIU, s. m., **salius**, de regula pl. **salii** = *salii*, (d'in *salire*=*sarire*); proprie, care *sare*, salta, in specie nome datu collegiului de sacerdoti, instituiti de *Numa*, ca, in onorea lui *Marte*, pre fiacare annu, in prima medietate a meselui Martiu, se serbedie, saltandu armati,

www.dacoromanica.ro

si cu *anciliele* in mana : *ducele saliiloru se numiá presule.*

* SALIUNCĂ, s. f., **saliunca**; genu de planta, **valeriana celtica**, *Linn.*

* SALIVA, s. f., **saliva**, (fr. **salive**); umore ce se secerne d'in glandile *salivarie; balle.*

* SALIVALE, adj., **salivalis**, (fr. **salival**); de *saliva.*

* SALIVARE, v., **salivare**, (fr. **saliver**); a lassá *saliva;* in specie, a face multa *saliva.*

* SALIVARIU,-*a*, adj., **salivarius**, (fr. **salivaire**); relativu la *saliva : glandura salivaria.*

* SALIVATIONE, s. f., **salivatio**, (fr. **salivation**); actione de *salivare;* in specie : *salivatione casionata de unu morbu sau de unu medicamentu; salivatione prea copiosa.*

* SALIVATU,-*a*, adj. part. d'in *salivare.*

* SALIVOSU,-*a*, adj., **salivosus**; plenu de *saliva*, ballosu, si de ací, viscosu, etc.: *apa salivosa; gura salivosa, budie salivose.*

SALLA, s. f., vedi *sala*, cu derivatele selle.

* SALMACIDU,-*a*, adj. s., **salmacidus**, (d'in *salma* = *salgama*, si d'in *acidu*); *acidu* sau acru ca una *salgama*, impungutoriu de limba, etc. : *ape salmacide; ap'a marei e salmacida;*— ca subst. m., *unu salmacidu*, fientia de apa ce sta intre vegetali si animali.

SALMISTU; vedi *psalmistu.*

* SALMONE, s. m., **salmo**, (fr. **saumon**); genu de pesci.

* SALMONIDE, si *salmonoide*, adj. s., (fr. **salmonide** si **salmonoïde**); care sémina cu *salmonele:* subst. pl., *salmonidii* sau *salmonoidii*, familia de pesci, ce are de typu genulu *salmone.*

SALMU, s. m., vedi *psalmu.*

SALNITRU, s. m., vedi *salitra, salitru.*

SALONE, si *salonu*, s. m., (it. **salone**, fr. **salon**), **exhedra, salutatorium cubile**; camera mai spatiosa intr'unu despartimentu allu casei, unde se recepu visitatorii : *salone bene mobilatu; salone spatiosu si bonu de saltatu;* in genere, incapere spatiosa : *salone de espositione a obiecteloru de industria sau de arti formose.*

* SALORE, s. f., **salor**; 1. (d'in *sale* = *sare*, sau mai bene d'in verbulu *salere* = *sarare*), impressione a *sarei*, calitatea ce da acésta impressione sensului nostru; 2. (mai directu d'in *salu*), colore a faciei marei, verdele de mare, veri-ce colore assémine.

*SALPA, s. f., **salpa**, (fr. **salpe**); 1. specia de pesce; 2. specia de mollusce.

SALPETRU, s. m., (fr. **salpêtre**); in acellu-asi sensu cu allu formei : *salnitru* = *salitra, salitru.*

* SALPINGOMALLIU,-*a*, adj., (fr. **salpingomalléen**,—d'in σαλπιγξ = tuba si *malliu*); se dice de unu musculu : *musculului salpingomalliu*, care se intende de la *tub'a urechiei peno la pharynge;* si absol. *salpingomalliulu.*

*SALPINGOPHARYNGIU,-*a*, adj., (fr. **salpigo-pharyngien**); relativu la *tuba* si la *pharynge;* vedi si *salpingomalliu.*

*SALPINGOSTAPHYLINU,-*a*, adj. (fr. **salpingo-staphylin**); relativu la *tuba* si la *ousioru*, vedi si *salpyngomalliu.*

SALPIU,-*a*, adj. s., (fr. **salpien**); care sémina cu *salp'a;* subst. pl. *salpiele*, familia de mollusce, ce are de typu genulu *salpa.*

SALSA, s. f., **embamma, condimentum**, (it. **salsa**, fr. **sauce**); proprie adj. femin. d'in *salsu* = *saratu*, leuatu ca subst. in insemnarea speciale de : condimentu licidu, in care intra *sare* si alte aromate : *salsa de cépa, salsa de pescisiori sarati, salsa de cappere.*

* SALSAME, pl. *salsamine*, **salsamen**; vedi *salsamentu.*

* SALSAMENTARIU,-*a*, adj., **salsamentarius**; relativu la *salsamentu : vasu salsamentariu, putine salsamentarie; negotiatoriu salsamentariu*, si absol. *unu salsamentariu.*

* SALSAMENTU, pl.-*e*, **salsamentum**, (it. **salsamento**); ceva *saratu;* pesce saratu, carne *sarata*, pesce *muriatu* sau marinatu, marinata, *salamura, salsa*, etc.

* SALSAPARILLA, s. f., (it. **salsapariglia**, isp. **zarzaparilla**, fr. **salseparelle**); specia de planta d'in genulu

www.dacoromanica.ro

smilace, originaria d'in *America*, a nome d'in *Peruviu*; — originea coventului e ispanica, co-ci in limb'a ispanica, **zarza** = *rugu*, **Parillo** = nome propriu de medicu.

* SALSEDINE, s. f., **salsedo**, (it. **salsedine**); calitate, sapore de *salsu*; vedi si : *salsetia*, *salsitudine*.

* SALSETIA, s. f., (it. **salsezza**); calitate de *salsu*, gustu de *salsu*; vedi si : *salsedine*, *salsitudine*, *salore*.

* SALSICIU,-*a*, adj. s., (**salsicius**, it. **salsiccio,-a**); **farcimen**, **lucanica**; (d'in *salsu*), facutu conditu cu *sare*, *saratu*; ca s. reale, *a)* m., *salsiciu*, saratura, si in specie, carnatiu, etc.; *b)* si f., *salsicia*, in acellu-asi intellessu cu masc. *salsiciu*.

* SALSIGINE, s. f., **salsigo**; vedi *salsugine*.

* SALSITUDINE, s. f., **salsitudo**; calitate, sapore de *salsu*, de *sare*; vedi si : *salsedine*, *salsetia*, *salore*, *salsugine*.

SALSU,-*a*, adj. part. d'in *salere* = **salere**, **salsi**, **salsus**, asiá déro *salsu* = **salsus** = *saratu* : *ape salse*; *ap'a marei e salsa si amara*; contr. *insulsu* = *nesaratu*, in sensu propriu si metaforicu, ca si simplulu *salsu*.

* SALSUGINE, si *salsigine*, s. f., **salsugo**, **salsigo**; calitate, sapore de *sare*; vedi si *salsitudine*.

* SALSUME, s., (it. **salsume**), **salsamen**, **salsura**; *saratura*.

* SALSURA, s., f., **salsura**; (d'in *salsu*,) 1. abst. actione de *sarare*; 2. concr. *saratura* : salamura, pesce saratu, carne sarata, marinata, etc.

* SALTABUNDU,-*a*, adj., **saltabundus**; care *salta*, mai allessu cui place a *saltá*, nebonu de *saltatu* si *in saltatu*.

SALTARE, v., **saltare**, (it. **saltare**, isp. port. **saltar**, prov. **sautar**, fr. **sauter**), **exsilire**, **exsultare**; **extollere**, **elevare**, (d'in *saltu* de la *salire* = *sarire*, ca intensivu allu acestui-a), a sarí cu potere, a sarí de multe ori, si d'in alte puncte de vedere, a sarí cu gratia, cu arte, etc.; 1. intrans., *a)* in genere : *cu mare usiorentia salta simi'a pre fune susu si de pre fune diosu*; *a saltá pre callu* : α) a sarí, a se arruncá pre callu, a incallicá; β) a nu sedé pre locu, pre spinarea callului, pre sella, ci a sarí continuu, a se redicá, miscá in susu : *a si saltá propriulu corpu*; *salta comele calliloru cari fugu*; *salta apele in ferbere*, *salta pamentulu in cotremuru*; *salta ânim'a de buccuría*, *salta pruncii*, *fetii in panticele matriloru*; *saltàmu cu totu corpulu*, *déro potemu saltá si numai cu pàrti de alle corpului* : *saltàmu cu capulu sau d'in capu*, *saltàmu d'in petiore*, *d'in mâne*; (vedi si mai la *valle* : *a saltá capulu*); *unu carru*, *una carrutia inco salta*, *si saltandu pote fatigá*; *salta fenulu*, *erb'a in carru*, etc.; *b)* in specie, α) a jocá cu corpulu, a sarí, a se miscá in rhythmu, dupo mesura, dupo canticu : *mulierile salta mai bene ca barbatii*; *se ospitàmu si apoi se saltàmu*, *câtu ve place*; *nemine sobriu si seriosu nu salta*; *la tote ceremoniele loru religiose celli antici nu numai cantau*, *ci si saltau*; *saltàmu la nunte*, *la balluri*; *déro pucini saltàmu*, *prin saloni*, *romanesce*; *a saltá pre scena*; *a saltá pre fune*; β) despre stylu : *frasea acestui scriptoriu salta*, *nu curre linu si armoniosu*; 2. transitivu, *a)* in genere : *a saltá copillii in bracie*; *a saltá capulu*, *mânule*, *umerii*, *copsele*; *a saltá una pila*, *unu globu*, *banni in mâna*; *cu umerii nu potemu saltá d'in locu una bute incarcata*; asiá : *a saltá d'in locu unu petroniu*, *veri-ce altu greu*; *b)* in specie, derpre joculu dupo canticu : *a saltá chor'a*, *a saltá cadrillu*; *callii inco invétia a saltá multe jocuri*.

SALTATIONE, s. f., **saltatio**, (fr. **saltation**); actione de *saltare*, cumu si effectu allu acestei actione, 1. in genere : *saltationile carrului pre una calle scabrosa*; *saltationile apei in ferbere*; 2. in specie, *saltarea in rhythmu*, dupo canticu, dupo musica, si mai vertosu, artea de a jocá : *la anticii Romani*, *saltationea coprendea nu numai saltulu*, *in intellessu strimtu*, *ci si actionea dramatica*, *theatrale*, *si chiaru actionea oratoria* : *prin saltatione se imitau tote gestele si miscarile*, *ce omulu pote face*.

SALTATORE,-*trice*, adj. s., si

SALTATORIU,-*a*, adj. s., **saltator**,-**trix**, si **saltatorius**; care *salta* sau *serve* la *saltatu*, 1. in genere : *miscare salta-*

www.dacoromanica.ro

toria a carrului pre calle salebrosa; saltatori'a unda in ferberea apei; 2. in specie, despre *saltulu* in *rhythmu*, cui place sau care scie *saltá : erau multi saltatori, déro pucine saltatorie la ballulu principelui; saltatorii si saltatricile theatrului; desteri saltatori pre funi; figure saltatorie, scola saltatoria.*

SALTATU,-*a*, adj. part. s. d'in *saltare*, **saltatus** : *petronie cu greu saltate d'in locu, figurele saltate; saltatulu carrului prin tote gropile unei calle scabrosa; de multu saltatu la ballulu de eri séra am recitu forte reu; saltatulu pre funi, pre pertice; in saltatulu faciei pamentului intra unu mare cotremuru.*

SALTATURA, s. f., **saltatus, saltatio**; actione de *saltare*, déro mai vertosu effectu allu acestei actione, (compara si isp. **saldadura**) : *saltaturele carrutiei au aggravatu morbulu; saltaturele umeriloru, bracieloru, capului si altoru pàrti alle corpului nu siedu bene oratoriului; saltatur'a prea de susu casionà periculosa surpatura.*

SALTELLA, s. f., **culcita**; a sternutu implutu cu palie, cu fenu, cu fulgi, etc. : *saltella impluta cu lana.*

SALTELLUCIA,-*tia*, s. f., **culcitula**; deminutivu d'in *saltella*.

SALTICU,-*a*, adj., **salticus**; applocatu a *saltare*, cui place a *saltá : saltice copille;* in specie, ca s. f., *saltica*, genu de *araneidi saltigrade*, (compara si fr. **saltique**).

* SALTIGRADU,-*a*, adj. s., (fr. **saltigrade**, — d'in *saltu* si *gradere*); care *grade* = merge *saltandu*, care se misca in *salturi;* ca subst. pl. *saltigradele*, tribu d'in ordinea pulmonarieloru, famili'a araneidiloru : *saltigradele se arunca in saltu pre préd'a loru.*

1 SALTU, pl.-*e*, si -*uri*, **saltus**, (it. isp. port. **salto**, prov. fr. **saut**,—d'in *salire*=*sarire*); actione de *sarire*, cumu si effectu allu acestei actione, 1. in genere : *cu unu saltu sarí foss'a forte larga; prin unu saltu de la mare altitudine remase pre locu mortu; unu mare saltu allu carrutiei ne facù pre toti se cademu d'in ellu; brosc'a âmbla in saltu, multe alte animali au mersu in saltu; saltulu callului, lupului, vulpei, corniciloru, corbiloru, vulturiloru; saltulu si cursulu apeloru in ferbere; natur'a nu face saltu; numai cu unu mare saltu potemu trece preste obstaclulu ce ne sta inainte; a procede fora saltu, in prelectionile facute mentiloru tenere; salturile preste ideele intermediarie facu neintellesse celle spuse in urma;* si concr. unu lucru preste care cauta se *sari*, mai vertosu : obstaclu, difficultate, etc. : *ací saltulu e greu de invinsu; mai multe salte de superatu cu anevolientia; saltulu capului. bracieloru, umeriloru facu rea impressione in spectatorii si ascultatorii unui oratoriu; assémini salte prendu pre saltatorii pre scen'a theatrului; saltulu face stylulu duru si disgratiosu*, etc.; 2. in specie : *saltulu chorei, cadrillului; a invitá pre una dómna la unu saltu, a ua prende pentru mai multe salturi; a trage unu saltu d'in celle mai fatiganti; a avé passionea saltului; saltulu prea rapidu e periculosu; in saltu se cere multa gratia si usiorentia, fora aceste-a saltulu nu are neci unu farmecu, cu atâtu mai disgratiosu e saltulu fora mesura, afora d'in mesura.*

2 SALTU, s. m., pl.-*e*, sau -*uri*, **saltus**, (affine cu grec. ἄλσος); locu nearatu, lassatu pentru paduri si pentru pascutu, padure, selba de pastionatu : tufaría, *crângu*, etc. : *armat'a avea se treca prin mai multe salte; se tramissera cete de armati, spre a esplorá aceste salte; in saltulu communei pascu vitele totoru-a;* metaforice, strimtore, obstaclu, difficultate.

3 SALTU, s. m., vedi *psaltu*.

* SALTUARIU,-*a*, adj. s., **saltuarius**, (fr. **saltuaire**); relativu la 2 *saltu;* in specie, s. personale, *a) saltuariu* = custode de *saltu; b)* inspectoriu de selbe.

*SALTUENSE si *saltuese*, adj., **saltuensis**; relativu la 2 *saltu : campuri saltuensi.*

* SALTUOSU,-*a*, adj., **saltuosus**; plenu de *saltu*, de *salte* (2 *saltu*) : *locuri saltuose.*

* SALU, s. m., **salum**, (σάλος),—(d'in *sale* = *sare*, combinatu inse prin sensu cu *salire*=*sarire* =*saltare, agitare*, etc.) apa *sarata si agitata*, in specie, marea

www.dacoromanica.ro

deschisa, in oppos. cu cost'a marei, luciulu marei, 1. in genere, mare, oceanu; 2. metaforice, *a)* reu de mare; *b)* agitatione, agitatione a spiriteloru, etc.

* SALUBRE, si *salubru,-a*, adj., **salubris**, (fr. **salubre**; d'in *salute*); care aduce *salute*, sanetosu, datoriu de sanetate, mantuitoriu, (vedi si *salutariu*), 1. in genere si proprie : *aeru salubre, alimente salubri, clima forte salubre, locu si ceru forte salubri; sunt pàrti de alle agrului pestilenti, déro si parti forte salubri; acea parte a urbei e cu totulu insalubre; ape salubri; annu insalubre; d'in medicamente unele su salubri, altele insalubri;* 2. metaforice : *consilie salubri, mentione salubre, coventu salubre, legi salubri, precepte salubri, invetiature e salubri;* si cu obiectu : *malv'a e salubre corpului, clima pucinu salubre starei nostra de sanetate; invetiatur'a morale e salubre poporului;* si cu intellessu curatu de *sanetosu, potente*, etc. : *salubre mente in corpu salubre.*

* SALUBRITATE, s. f., **salubritas**, (fr. **salubrité**); calitate de *salubre : salubritatea aerului, nutrimentului, sangelui, climei, locului, apei, paludei; salubritatea publica, regulamentu de salubritate publica, precepte, legi de salubritate; mesure de salubritate, consiliu de salubritate; salubritatea corpului si a mentei.*

* SALUBRU,-*a*, adj., vedi *salubre.*

* SALUTABUNDU,-*a*, adj., **salutabundus**; care *saluta*, dispusu, paratu a *salutare;* vedi si *salutante.*

SALUTANTE, adj. part. pres., **salutans**, care *saluta.*

1 SALUTARE, adj., **salutaris**, vedi *salutariu.*

2 SALUTARE = *sarutare*, (vedi *sarutare* la loculu seu), v., **salutare**, (it. **salutare**, isp. prov. **saludar**, port. **saudar**, fr. **saluer**); 1. a tiné in *salute*, a tiné in bona stare, integru si nevettematu, a mantuí; 2. ca mai desu inse, a orá *salute*, a orá de bene, *a)* in genere : *a salutá de bona venire, a salutá pre calle, a salutá de bonu inceputu, a salutá pre cineva in calle; b)* in specie *α)* a visitá : *se mergemu, se salutàmu pre celli ce serbédia astadi diu'a nomelui;* β) a face complemente, inchinationi; γ) cu sensu mai generale : *ve salutu érosi locuri de copillaría; salutàmu, dupo lunga callatoría, solulu, montii, riurile patriei ce revedemu; tota natur'a saluta sorele ce appare in tota maiestatea sea; tota armat'a lu salutà imperatoriu; a salutá d'in capu, cu mân'a*, etc.

* SALUTARIU,-*a*, (si *salutare*), adj., **salutaris**, (fr. **salutaire**); relativu la *salute*, ce adduce *salute*, in sensu mai generale de câtu allu formei *salubre : a crede salutarie celle vettematorie, remediu salutariu, mesure salutarie republicei, instructioni salutarie, invetiatur'a e salutaria poporului, effectu salutariu allu vorbeloru lui; caldura salutaria planteloru;* in specie, *littera salutare* = litter'a *A*, care, ca abbreviatione, insemna : *absolvere.*

SALUTATIONE, s. f., **salutatio**, (fr. **salutation**); actione de *salutare : si facu salutationilu mutuali, salutationi respectuose cotra celli mai mari, salutationi affectuose la toti amicii; accépta in scrissu salutationile ce n'am potutu a ti face d'in gura; mâne se presentàmu salutationile de annu nou la toti amicii.*

SALUTATORIU,-*toria*, adj. s., **salutator** si **salutatorius**; care *saluta* sau serve la *salutatu : salone salutatoriu; oratione salutatoria de diu'a nomelui; salutatorii venira desu de demanétia; salutatori de annulu nouu.*

SALUTATU,-*a*, adj. part., **salutatus**, in s. verbului.

SALUTE, s. f., **salus**, (it. **salute**, fr. **salut**, — d'in *salvu*); statu de *salvu* = neattensu, integru, nevettematu; bene, sanitate, mantuire, scapare, conservare, etc.; 1. in genere : *salutea statului, republicei, poporului; salutea publica; salutea familiei, onorei, averei, personei; a viue pentru salutea nationei; toti portàmu pesu de salutea patriei; a si cautá salutea in fuga; singur'a salute pentru desperati e se nu spere salute, in mânule vostre sta salutea cetatei; tu singuru poti assecurá salutea totoru-a; ce doriti mai multu de câtu salutea? nu e salute de viétia nostra; la cine*

www.dacoromanica.ro

se afle bietii omeni salute? a adduce salute celloru in periclu; neci salutea ensasi nu pote fi spre salute acestui omu perdutu; 2. in specie, *a)* in sfer'a religiosa, mantuire, scapare de penele eterne, capitare a beatitudinei eterne : *salutea suffleteloru nostre; pentru salutea nostra a moritoriloru sufferí morte cellu nemoritoriu; a fi, a âmblá in callea salutei; salutea eterna; nu e salute fora virtute si credentia; se nu doresci mortea, ci mai vertosu salutea peccatosului; b)* in sfer'a sociale, orare, gratulare, felicitare, etc. : *salute, boni amici; salute dau eu voue in nomele cellui ce m'a tramissu; salute mai antaniu de tote ve orediu in scrissorea la toti; cu salute se incepeau epistolele anticiloru Romani; cu salute si sanetate incepeau toti Românii peno mai deunadi scrissorile selle; astadi pare celloru mai multi co salutea n'ar mai fi de moda in capulu scrissoriloru; salute cu vorb'a, cu capulu, cu mân'a redicata sau pusa la capu; salute militaria, salute cu stegulu, cu armele; in capulu decreteloru domnesci sta : salute la toti celli presenti, si fiitori.*

* SALUTIFERU,-*a*, adj., **salutifer**; care adduce *salute : ape salutifere agriloru;* asiá si : *salutigeru,-a*, = **salutiger.**

* SALUTIGERU,-*a*, adj., vedi *salutiferu.*

* SALVARE, v., **salvare**, (it. **salvare**, fr. **sauver**); a face *salvu*, a dá, a redde *salutea*, a mantuí, scapá, etc., 1. in genere : *a salvá cetatea de impressurare; a salvá vieti'a, averea, sanitatea, onorea, glori'a, reputationea, armat'a, navile;* etc., *a salvá de morte, de periclu, de damne, de despotismu, de servitute,* etc.; *a salvá apparenti'a, apparentiele, candu s'a perdutu fundulu, realitatea,* etc., 2. in specie, a mantuí de perdiarea eterna, de servitutea peccatului : *Christu salvà omulu de servitutea peccatului si a mortei.*

* SALVATORIU,-*a*, adj. s., **salvator**, (it. **salvatore**, fr. **sauveur**); care *salva* sau *a salvatu : salvatorii patriei, libertatei;* in specie : *salvatoriulu omului* = *Christu.*

* SALVE, s. f., (fr. **salve**); proprie, imperativu d'in *salvere*, applicatu ca subst. f., in insemnarea speciale de *salutare*, cu detonature de arme, in onorea cuiva sau in onorea unei dille mare si memorabile : *mai multe salvi de tunuri, doue salvi de pusci; cu repetite salvi de tunuri si de pusce salutara auror'a dillei de renascere a Romaniei.*

* SALVERE, v., **salvere**; a fi *salvu*, a fi bene, sanitosu,— applicatu mai vertosu in *salutari.*

SALVIA, s. f., **salvia**; vedi *salbia.*

* SALVIFICARE, adj., **salvificare**; a *face salvu;* vedi si *salvare.*

* SALVIFICU,-*a*, adj., **salvificus**; care *face salvu : salvificulu sacrificiu allu filiului omului.*

* SALVU,-*a*, adj., **salvus**, (it. **salvo**, fr. **sauf**); intregu si sanitosu, in deplena potere, etc., 1. in genere : *parente ceresce, tine salvi, poporulu si Domnitoriulu romanu; vremu salvi si integri pre toti ai nostri; a reduce armat'a salva si nevettemata; salva si scapata e republic'a; a nu scapá salvu d'in mânule facutoriloru de relle; salva sum, si rogu cerulu, salva se fiu; salvi si sanetosi sunt si de mente si de corpu; a nu scapá cu capulu salvu, cu mânule salve, cu petiorele salve; salva ni e averea, salva viéti'a, salva onorea, salvu nomele bonu;* 2. in specie, *a) a fi salvu*, a fi bene, a stá bene, a nu se teme de nemica, a scapá bene, cu faci'a curata; *b)* in *salutari, a fi salvu : fiti salvi, mergi salvu, intorce-te salvu; c)* in constructioni ca : *cu legea salva, cu salva legea,* sau fora prep. *legea salva, salva legea, salva fiendu* sau *remanendu legea*=**salva lege**=fora vettemarea legei; asiá si : *salve drepturile unui tertiu, salva onorea, salve interessile thesaurului,* etc.

SAMARA, s. f., vedi *samera.*

SAMARIU, etc., vedi *sagmariu.*

SAMBATA = *sambeta*, s. f., vedi *sabbata.*

* SAMBUCA, s. f., **sambuca**, (fr. **sambuque**, σαμβύκη); proprie, fem. d'in *sambucu*, applicatu cu sensulu speciale de : *a)* instrumentu musicale cu corde,

www.dacoromanica.ro

de forma triângularia, de sonu forte acutu, si de acea-a, consideratu ca ignobile; *b)* machina de bellu de acea-asi forma : *Marcellu applicà sambuc'a la coprenderea Syracuseloru.*

* SAMBUCINA, s. f., **sambucina**; vedi *sambucinu,-a.*

* SAMBUCINU,-*a*, adj. s., **sambucina** = **sambucistria**, (**sambuciuus,-a**, fr. **sambuciu,-e**); 1. de *sambucu, sambuciu,-a; flore sambucina, lemnu sambucinu;* ca subst. reale, femin. *sambucina*, si m. *sambucinu*, succu, substantia de flore de *sambucu;* 2. s. f., *sambucina* si *sambucine,* in acésta forma si m., care canta cu *sambuc'a;* in acellu-asi intellessu si f. *sambucistria.*

* SAMBUCISTRIA, s. f., **sambucistria**, (gr. σαμβυκίστρια); vedi *sambucina.*

* SAMBUCIU,-*a*, adj., **sambuceus**, (fr. **sambucé**); de *sambucu : flore sambucia, lemnu sambuciu;* ca s. f., pl. *sambuciele*, tribu de plante d'in famili'a caprifoliacieloru, care are de typu genulu *sambucu.*

SAMBUCU, (fora *m*, *sabucu*, si cu *b* suppressu : *saucu, socu*), s. m., **sambucus** si **sabucus**, (it. **sambuco**, isp. **sabuco** si **sauco**, port. **sabugo**, prov. **sauc** si **sambuc**, v. fr, **séu**, n. fr. **sureau**); genu de plante d'in famili'a capriofoliacieloru : *socu commune, flore de socu; lemnu de socu; cu tieve de socu si facu copillii pusconie de jocu;* — fructulu e *sambuca* = *sabuca* = *sauca, soca* = *bacca de socu.*

SAMERA = *samara*, s. f., **samera** si **samara**; sementia de *ulmu.*

* SAMOLOIDE, adj. s., (fr. **samoloïde**); care sémina cu *samolulu;* ca s. f., genu de plante.

* SAMOLU, s. m., **samolus**, (fr. **samole**); 1. specia de planta; 2. genu de plante.

SAMPETRU, s. m., vedi *sanctu.*

* SAMPSUCHINU si *sampsucinu,-a*, adj., **sampsuchinus**, de *sampsuchu : oliu sampsuchinu.*

* SAMPSUCHU si *sampsucu*, s. m., **sampsuchum** si **sampsucum**, (σάμψυχον); specia de planta, *majoranu*, **origanum majorana**, *Linn.*

* SANABILE, adj., **sanabilis**; care se pote *sanare : dorere sanabile, doreri sanabili, vulnu insanabile.*

* SANARE, v., **sanare**; a face *sanu*, a *insanetosiá*, a curá, a vindicá, etc.; 1. proprie : *a saná vulneri, ulceri, doreri de capu si de stomacu; a saná tumorile, bubele si buboniele, tote nepotentiele;* metaforice : *a saná vulnerile, plagele starei selle, starei publice; a saná mentile militariloru; a saná discordiele, dissensionile, amarele cure alle vietiei.*

* SANATIONE, s. f., **sanatio**; actione de *sanare : sanationea corpuriloru si suffleteloru.*

* SANATORIU,-*tória*, adj. s., **sanator**, (comp. si fr. **sanatoire**); care *sanâ* sau serve a *sanare : remedie sanatorie de tote dorerile.*

* SANATU,-*a*, adj. part., **sanatus**, in s. verbului.

* SANCIRE, v., **sancire**, (d'in radicea **sac**, de unde si *sacru, sanctu*, etc., affine cu gr. ἅγ, de unde : ἅγιος, ἁγνός); proprie, a ingradí, inchide, muní, coperí, apperá, etc., applicatu inse in specie cu sensulu de : a investí cu inviolabilitate, a face inviolabile, *sanctu, sacrosanctu*, si de ací, a confirmá, intarí, stabilí, ratificá, a incongiurá cu respectu religiosu, etc., 1. proprie, mai vertosu despre legi si alte acte officiali : *a sanci legea, mai multe legi;* a *sancí prin lege nestramutata;* 2. metaforice, despre crimine si pene, a opprí, a repreme, infrená crimine prin pene : *a sancí cu morte veri-ce attingere la persona, la onore.*

SANCTIA, s. f., vedi *sanctitate.*

* SANCTIFICANTE, adj. part. pres., **sanctificans**, care *sanctifica.*

* SANCTIFICARE, v., **sanctificare**, (fr. **sanctifier**); a face *sanctu*, a dice *sanctu*, a face inviolabile, a incongiurá de veneratione, a respectá, onorá, glorificá, laudá, celebrá, benecoventá, etc. : *sanctulu spiritu sanctifica suffletele nostre; Christu vení se sanctifice ce se consideră ca spurcatu; a sanctificá ap'a prin affundarea sanctei cruce; se sanctificàmu diu'a Domnului, nomele Domnului; se ne sanctificàmu pre noi ensine, lucrandu in vinia credentiei si benelui;*

www.dacoromanica.ro

se ne sanctificàmu, estirpandu, pre câtu se pote, reulu morale si physicu in noi ensine si afora d'in noi.

* SANCTIFICATIONE, s. f., **sanctificatio**, (fr. **sanctification**); actione si statu de *sanctificare : sanctificationea suffleteloru nostre; sanctificationea nomelui divinu.*

* SANCTIFICATORIU,-*tória*, s. f., **sanctificator**, (fr. **sanctificateur**); care *sanctifica : spiritu sanctificatoriu.*

* SANCTIFICATU,-*a*, adj. part., **sanctificatus**, in s. verbului.

* SANCTIFICIU, s. m., **sanctificium**; facere de *sanctu*, déro mai vertosu ca concr. ceva *sanctitu, sanctuariu.*

* SANCTIFICU,-*a*, adj., **sanctificus**, (d'in *sanctu* si *facere*); care face *sanctu: sanctificulu spiritu allu lui Domnedieu.*

*SANCTILOCU,-*a*, adj.,**sanctiloqnus**, care *loce*=vorbesce, spune, ce e *sanctu : sanctilocii profeti, sanctiloculu evangelistu Luca.*

* SANCTIMONIA, s. f., **sanctimonia**, (pentru forma compara si *acrimonia, parsimonia*); statu de *sanctu*, perfecta curatía de peccate, castitate, etc.: *pristin'a sanctimonia a matroneloru romane; sanctimoni'a innocentiei, casatoriei.*

* SANCTIMONIALE, adj., **sanctimonialis**, relativu la *sanctimonia : viétia sanctimoniale.*

* SANCTIONARE, v., (fr. **sanctionner**); a dá *sanctione*, a investí cu *sanctione : a sanctioná una lege; usulu sanctiona multe covente; fora sanctionarea principelui, acésta conventione n'are neci una valore si potere.*

* SANCTIONATU,-*a*, adj. part., (fr. **sanctionné**).

* SANCTIONE, s. f., **sanctio**, (fr. **sanction**; d'in *sanctu* de la *sancire*); actione de *sancire*, in specie, 1. auctoritate data unei lege prin penele ce se prescriu contra celli ce aru calcá dispositionile ei : *fia-care lege, fia chiaru naturale, porta in sene sanctionea sea;* 2. prin estensione: approbatione, confirmatione, ratificatione, etc.: *sanctionea legei, decretului, regulamentului;* cu sensu si mai estensu : *publiculu, popolulu n'a datu sanctione acestoru idee, acestoru covente.*

SANCTIRE, si *sântire*,-*escu*, (d'in *sanctu*), **sancire, sanctificare; sacrare;** a face *sanctu : a sanctí ap'a, a sanctí mai multe persone diaconi si preuti; a sanctí una lege;* refl. *a se sanctí*=**sanctescere** : *a se sanctí prin faptele selle.*

SANCTITATE=*santitate*, s. f., **sanctitas**, (fr. **sainteté**); calitate si statu de *sanctu : sanctitatea legiloru, sanctitatea regelui, personei omului; sanctitatea acestui justu; sanctitatea legamentului conjugale; sanctitatea templeloru, sacramenteloru, credentiei; sanctitatea archiereiloru si preutiloru; sanctitatea detoriei, conscientiei; a se portá cu sanctitate cotra toti si in tote; sanctitatea depositului; a si implení cu sanctitate detoríele selle; a lucrá, vorbí cu sanctitate;* si concr. persona *sacra*, titlu basericescu: *sanctitatea sea parentele episcopu;* — in acelle-asi insemnari si form'a : *sanctía = santía : sancti'a casatoriei; sancti'a legiloru, detoriei; sancti'a sea parentele basericei nostre.*

* SANCTITUDINE, s. f., **sanctitudo**; calitate de *sanctu;* vedi *sanctitate.*

* SANCTORIU,-*a*, adj., **sanctor**, (d'in *sancire*); care *sanctiona : sanctoriulu legei; sanctoriulu flammureloru armatei.*

SANCTU, (si *sântu, sâmptu*),-*a*, adj., **sanctus**, (ital. isp. port. **santo**, prov. **sanct, sant, san, saint**; fr. **saint**, alb. **seint**); **sacer, divus, divinus**; facutu inviolabile, munitu contra veri-ce violatione, apperatu, assecuratu de veri-ce attingere, intactu, integru, si de ací, demnu de totu respectulu, venerabile, adorabile, divinu, puru si immaculatu de peccatu; 1. proprie si in genere : *se dicu sancte câte nu su neci profane, neci sacre, ci confirmate cu una sanctione : legile sunt sancte, pentru co su confirmate si sustinute prin sanctioni; sanctu e, de si nu sacru sau sacratu lui Domnedieu, totu ce se rédima pre una sanctione; ce e sanctu, e apperatu si deplenu scutitu de veri-ce injuria a omului; portile cetatei, murii si alte locuri publice sunt sancte; nu potu stá intre celli perfidi sanctele legamente alle so-*

www.dacoromanica.ro

cietatei si bonei credentia; sanctele detorie alle parentiloru cotra filii; sancta e person'a omului, sancta libertatea lui, sancta proprietatea lui; person'a tribuniloru plebei erá sancta, (vedi si *sacrosanctu*); 2. metaforice si in specie, *a)* care impune respectu, venerabile, augustu, adorabile, demnu de tota onorea, laud'a si marirea, mai vertosu, divinu, puru, curatu de peccatu, piu, cu fric'a lui Domnedieu, bonu in conscientia, etc.: *numai unulu Domnedieu e sanctu in addeverat'a insemnare a coventului; se dice inse si de omeni: unu omu sanctu, una muliere sancta; nemine nu e mai integru si mai sanctu ca densulu; barbatu sanctu si severu in tote legamentele selle; in nomele sanctului* (= *lui Domnedieu*); *sanctulu nome allu lui Domnedieu; sanct'a nostra religione, sanct'a nostra baserica; sanctele vestimente, sanctele mysterie; sanct'a Dominica; Românulu dice si: sanct'a Luni, sanct'a Joui, sanct'a Veneri,* etc.: *sanctii parenti ai basericei, sanctele martyre;* déro si: *sanctii eroi ai libertatei, nationei; solemnile si sanctele dille alle renascerei Romaniei; sanct'a dereptate; sanctu e coventulu teu; sanctele invetiature ce ne dau sapientii; santa ne fia vorb'a, ce amu datu; a face sanctu pre cineva,* nu numai in intellessulu religiosu: *a sanctí,* a pune, numerá intre *sancti,* (vedi mai diosu la *b*), déro si: a correge, a stemperá, a pune pre callea benelui, etc.: *a face sancti pre miselli, d'in unu blastematu a sciutu face unu sanctu; conscientiosi si sancti judici; sanct'a pudore si innocentia;* déro si: *sanct'a frica, sanct'a batalia, a dá cuiva una sancta de batalia; b)* mai vertosu, in sfer'a religiosa, α) *sânctu*=cellu ce prin faptele, mai allessu prin eroismulu seu pentru credentia e chiamatu a se buccurá de glori'a si beatitudinea eterna: *sânctulu Corneliu, sânctulu Stefanu, sânctulu Georgiu, sanctulu Ignatiu, sanct'a Barbara, sanctele martyre,* mai vertosu: *sanct'a Maria, prea sanct'a fetiora, sanct'a vergine; sanct'a Maria,* differitu de: *sancta-Maria,* ca serbatore in onorea *santei Maria,* asiá si: α') serbatori alle altoru *sancti: sanctulu Demetriu; la sanctulu Demetriu; la sanctii patrudieci de martyri; la sanctii Petru si Paulu,* si: *la sanctulu Petru si Paulu,* (vedi si mai diosu: *Sampetru*); β') baserica ce are patronu pre *sanctulu* a cui nume porta baseric'a: *se mergemu mâne la sanctulu Georgiu ori la sanctulu Nicolau; baseric'a sanctului Demetriu;* — si absol. *unu sanctu: sanctulu* = *Domnedieu,* asiá si: *sanctulu sanctiloru,* inse si cu sensu generale de: *forte sanctu, cellu mai mare sanctu, sanctu intre sancti;* si absol. f. *una sancta, sanct'a: a pune intre sancte;* si f. reale: *sanct'a sancteloru* =partea cea mai *sancta* a tabernaclului, a templului, a basericei, si prin estensione, a unei case, *sanctuariulu,* (vedi acestu coventu);—*a adorá unu sanctu; a se inchiná la mai multi sancti; fia-care casa romana are unu sanctu allu seu; assemini sancti patroni ai casei adducu a mente de penatii antici;*—prov. *cumu e sanctulu, si temî'a*=*dupo sanctu si temî'a,* dupo meritu, dupo demnitate; *a nu avé sanctu: aceste disse si fapte alle telle n'au neci unu sanctu; omu fora sanctu, lucru fora sanctu, ambla fora sanctu;* inse: *cu aeru de sanctu*=*cu facia de sanctu, cu portu de sanctu, cu cautatura de sanctu,* etc.=cu apparentia fora se fia; — β) despre persone si lucruri *sacre: sanct'a baserica, sanct'a cruce, sanctele icone, sanctulu poteriu, sanct'a mésa, sanct'a comminecatura, sanct'a catapetasma, sanct'a scriptura, sanct'a anáfora, sanctulu myru,* etc.; *sanctii archierei, sanctii episcopi, sanctii diaconi;* inse: *archiereii, episcopii, metropolitii se dicu si prea-sancti; prea-sanctulu metropolitu;*—3. inaintea mai multoru nomine proprie de *sânctu,* epithetulu *sanctu* s'a contrassu si s'a agglutinatu cu nomele propriu, precumu in: *Sâmpetru, (sânctu-Petru); Sâmmetriu* sau *Sammedriu, (sânctu-Demetriu); Sângiorgiu, (sânctu-Georgiu); Sânnicóra, (sânctu-Nicolau); Sântóderu, (sânctu-Theodoru); Sânvasiliu, (sânctu-Basiliu); Sânjuenne, (sânctu-Joanne). Sanjuenne*=*sandiuenne* se numesce si una flore

www.dacoromanica.ro

galbina ce cresce pre campu si infloresce cotra finitulu lunei lui Juniu, **gallium verum**, *Linn.*

SANCTUARIU, pl.-*e*, **sanctuarium**, (fr. **sanctuaire**); 1. partea cea mai sancta a basericei, altariulu, mes'a sancta, 2. in sensu mai estensu, *a)* locu unde se pastredia lucruri, obiecte *sancte*; *b)* locu arcanu allu unei case, unde se retrage cineva sau unde pastrédia lucruri pretiose; 3. metaforice : *sanctuariulu cogitului, conscientiei, animei omului.*

* SANDALIARIU,-*a*, adj. s., **sandaliarius**, (fr. **sandalier**); relativu la *sandaliu : officina sandalaria;* ca s. pers., *unu sandaliariu*, cellu ce face sau vende *sandalie;* fem. *sandaliaressa.*

* SANDALIDE, s. f., **sandalis**; specia de fenicu.

* SANDALIGERU,-*a*, (si *sandaligerulu*), adj. s., **sandaligerulus,-a**; care porta sau duce dupo domnulu sau domn'a sea *sandalie;* in specie ca s. f. *sandaligerula.*

* SANDALINU,-*a*, adj. s., (fr. **sandalin** si **santalin**); 1. de *sandaliu*, de form'a *sandaliului : conce sandaline;* 2. de *sandalu;* ca s. m., *sandalinu*, specia de arbore indianu, allu cui lemnu odoriferu serve a adorná templele si palatiele avutiloru, (vedi si *sandalu*); ca s. f., *sandalina*, (fr. **santaline**), materia colorante si odorante, trassa d'in *sandalu.*

* SANDALIU, si *sandalu*, pl.-*e*, **sandalium** (σανδάλιον, it. **sandalo**, fr. **saudale**); calciamentu ce nu copere totu petiorulu, *pantofu : sandalie de pelle, sandalie de metasse; pre marile calduri alle verei sandaliele sunt mai commode ca alte calciamente.*

* SANDALU, pl.-*i*, (fr. **sandal** si **santal**, sanscr. *ćandana*=**syrium myrtifolium**); arbore de Indi'a, cumu si lemnu si odoratulu profumu ce se trage d'in acest lemnu : *sandalu albu, galbinu, rossiu.*

* SANDAPILA, s. f., **sandapila**, (fr. **sandapila**); patu de transportatu cadaverele celloru *pauperi*, pre candu alle celloru avuti se transportau in lectica.

* SANDAPILARIU,-*a*, adj. s., **sandapilarius**; relativu la *sandapila;* ca subst. pers., *a)* cellu ce face si vende *sandapile; b)* cellu ce porta una *sandapila*, pune umerii si duce unu cadaveru pre *sandapila.*

* SANDAPILONE, s. m., **sandapilo**; cellu ce se insarcina cu immormentarea celloru ce se ducu cu *sandapil'a* la gropa.

* SANDARACA, s. f., **sandaraca**, (σανδαράχη, fr. **sandaraque**); materia colorante rossia.

* SANDARACATU,-*a*, adj. part., **sandaracatus**; amînesticatu cu *sandaraca.*

* SANDARACINU,-*a*, adj., **sandaracinus**, (σανδαράχινος, fr. **sandaracine**); de *sandaraca*, de *colorea sandaracei;* s. f. reale, *sandaracina*, si m. *sandaracinu*, substantia resinosa si pulberosa de *sandaraca.*

* SANDARACIU,-*a*, adj., **sandaraceus**; de *sandaraca : colore sandaracia.*

* SANDYCE, s. f., **sandyx**, (σάνδυξ); miniu sau alta colore assémine miniului.

SANETATE, *sanetosu*, etc., vedi *sanitate, sanitosu*, etc.

SANGE, s. m., **sanguis**; **cruor**, (it. port. **sangue**, isp. **sangre**, prov. **sanc** si **sang**, fr. **sang**); licidu rossiu in corpulu animaliloru vertebrate de celle patru prime classi, si in corpulu anellidiloru, éro in insecte si crustacie de colore alba, apoi de colore albastra in mollusce, etc., 1. proprie, inse ca mai desu fiendu vorb'a de omu si de alte animali cu *sange rossiu : sangele circula prin arterie si prin vene; sangele de arterie e mai rossiu de câtu cellu de vene; sangele curre*, adeco : *sangele curre in vene*, déro si : *sangele curre d'in nasu, d'in vulneri; a versá sange, a) a versá sange pre gura, b) a versá sangele omului innocente, a si versá sangele pentru patria;—a leuá sange = a lassá sange : barbiariulu lassa sange cuiva, ce e in periclu de apoplessia; tyrannii vérsa fora misericordia sangele suppusiloru sei;—a perde multu sange prin hemorrhagía; a scuipá sange : eticii scuipa sange; sange caldu, sange rece, sange ferbente, sange bulliente; sangele ferbe in venele cuiva de*

www.dacoromanica.ro

meni'a, de indignatione, de caldura, de placere; déro sangele inglacia in vene de frigu, de frica, de spaima; sangele se suie in capu prin incarcare de stomacu, cumu se suie sangele in capu si de menía, de mare furia; sangele caldu face pre omeni animosi, iracundi, violenti, ambitiosi, turbulenti, nestemperati; sangele rece face pre omeni blandi, stemperati, patienti, mentosi; de ací espressioni ca: *omu cu sange rece, a lucrá si vorbí cu sange rece; a vedé, spectá, ascultá tote cu sange rece; a nu si perde sangele rece, a se bate cu sange rece, a responde cu sange rece; a occide omeni cu sange rece;* 2. metaforice, *a)* origine, genu, familia: *voi, copillii mei, sunteti sangele meu; in venele Românului curre sangele anticului poporu romanu; nu d'in sange omenescu, ci d'in sange de fere pari tu essitu; cine si pote urrí sangele seu? nobilele sange allu illustrei familia; frati de sange, parenti de sange, feti si fete d'in sangele propriu;* prov. *sangele apa nu se face; b)* potere de viétia, potere, viétia, vigore, vivacitate: prov. *de si juni, ferbe sangele in voi ca in cancri morti; toti impilatorii sugu ca lipitorile, sangele cellu mai bonu allu poporului; parasitii se nutrescu d'in sudorile de sange alle omului activu; neci sange, neci macariu forma si colore d'in vechi'a nostra potere nu a mai remasu; espressioni fora sange si colore; a nu avé firu de sange in sene;* mai allessu cu respectu la ommoru: *setea de sange a ferei, a tyrannului; a perde si versá sange multu pentru gloria deserta; bataliele costa sange multu; a se scaldá in sange; a se udá, incruntá cu sangele innocentiloru; sangele versatu allu victimeloru innocenti striga resbonare; c)* si despre alte licide assemini cumuva *sangelui; sangele vitiei*=vinului; *de acumu nu voliu mai bee cu voi d'in sangele acestei vitia de vinia; d)* in sfer'a basericesca: *se nu uitati co ati fostu rescumperati cu sangele filiului lui Domnedieu; beti d'in acestu-a toti, acestu-a e sangele meu, care pentru voi si pentru multi se vérsa spre liertarea peccateloru;* — 3. se se observe, *a)* ca nome de materia, coventulu *sange,* ca si in limb'a classica si in celle alte sorori, nu are plur., nnmai in espressionea biblica: *barbatulu sangeriloru* = **vir sanguinolentus, sanguinem sitiens,** appare si in plur., *sangeri,* care, de certu, a essitu d'in form'a sing. *sangeru* sau *sangere*= *sangene*=class. **sanguen,** abl. **sanguine;** *b)* sub form'a sing. *sangenu, sangene*= *sangeru, sangere,* s. m. plur., *sangeni*= *sangeri,* se applica, α) la una specia de lemnu, de arbore, **cornus sanguinea,** (compara si it. **sanguine** = *sangenu, sangeru*); β) sub form'a femin. *sangena* = *sangera,* **evonymus europæus;** γ) la derivate: *sangenosu* = *sangerosu, sangenare* = *sangerare,* etc., de cari vedi in parte; *c)* in locutionea: *sange de frati,* cu form'a ordinaria si cu sensulu de: una specia de gumme = **gummi, sanguis draconis.**

SANGENARE = *sangerare,* (vedi *sange* sub 3.), v., **sanguinare, cruentare, sanguine aspergere, sanguinem mittere;** 1. intrans., a perde *sange: de ce ti sangera nasulu? ne sangera ânimele de dorere; sangera vit'a pre sedutu; vulnerile sangerau inco forte;* 2. transit., *a)* a implé *de sange: a si sangerá vestimentele; cu spat'a sangerata; cu mânile sangerate, cu oclii sangerati, cu nasulu sangeratu; b)* a lassá sange: *a sangerá callulu la urechie;* (compara it. **sanguinare,** isp. port. **sangrar,** prov. **sangnar si sagnar,** fr. **saigner**).

SANGENARIU,-*a,* adj. s., **sanguinarius,** (fr. **sanguinaire**); relativu la *sange,* 1. in genere: *colore sangenaria;* 2. in specie, setosu de *sange: féra sangenaria, tyrannu sangenariu, nature sangenarie, instinctu sangenariu;* si despre lucruri: *doctrina sangenaria, conjurationi sangenarie;* 3. ca subst. reale, *a)* f., *sangenaria,* genu de plante d'in famili'a papaveracieloru; *b)* pl. f., *sangenariele*=*carnivore,* famili'a de mammifere.

SANGENATICU = *sangeraticu,-a,* adj. s., **sanguinarius, sanguineus, sanguinolentus; botulus sanguineus;** relativu la *sange,* 1. adj., *a)* plenu de *sange,* implutu, macnlatu cu *sange: nasu*

www.dacoromanica.ro

sangeraticu; b) plenu de sange, d'in care curre *sange: vulneri sangeratice; c)* plenu de *sange*, cu multu *sange: temperamentu sangeraticu; d)* setosu de *sange : fere sangeratice; e)* de colore a *sangelui;* 2. s. m. reale, *unu sangeraticu* = *carnatiu implutu cu sange.*

SANGENATIONE = *sangeratione ;* s. f., **sanguinatio;** actione de *sangenare* sau *sangerare.*

SANGENATORIU = *sangeratoriu,-tória,* adj. s., **sanguinans, cruentus;** care *sangena* = *sangera,* plenu de *sange ; ânime sangeratorie de profundele vulneri alle dorerei.*

SANGENATU,-*a*, *sangeratu,* adj. part. s. d'in *sangenare* = *sangerare ;* ca s. m., reale, *unu sangeratu* = *unu sangeraticu* ca subst.

SANGENATURA = *sangeratura,* s. f., actione si effectu allu actionei de *sangenare* = *sangerare: sangeraturele ânimei; sangeraturele vestimentului dau de facia pre ommoritoriu.*

SANGENIU,-*a*, adj., **sanguineus;** de *sange*, ca *sangele* in colore, etc. : *picatura sangenia, pamentu sangeniu, vinu sangeniu; sangeniele creste alle serpiloru; — unu sangeniu* = una persona d'in acellu-asi *sange.*

SANGENOLENTU,-*a*, adj., **sanguinolentus;** plenu de *sange*, ca *sangele* in colore : *sangenolentele mâni alle sceleratului; temperamente sangenolente; inimici sangenolenti; rebellione sangenolenta; flori sangenolente.*

SANGENOSU = *sengerosu,-a*, adj., **sanguinosus, sanguinolentus, cruentus,** (it. isp. **sanguinoso,** prov. **sanguos** si **sangnos,** fr. **saigneux**); plenu de *sange: batalia sangerosa; sangerosii tyranni; celli grassi sunt si sangerosi ; ape sangerose; fere sangerose; unu sangerosu currendu se apprende si se menia.*

SANGENU = *sangeru,* s. m., lemnu, arbore; (vedi *sange* sub 3.).

SANGERARE, *sangeraticu, sangerosu*, etc., vedi : *sangenare, sangenaticu, sangenosu,* etc.

* SANGIFICARE, v., (fr. **sanguifier**); a face sau produce *sange*, a converte în sânge.

* SANGIFICATIONE, s. f., *(fr.* **sanguification**); actione de *sangificare.*

* SANGIFICATIVU,-*a*, adj., (fr. **sanguificatif**); aptu a *sangificare.*

* SANGIFICATORIU,-*toria*, adj. s., care *sangifica.*

* SANGIFICATU,-*a*, adj. part. d'in *sangificare*, (fr. **sanguifié**).

* SANGIFICU,-*a*, adj., (fr. **sanguifique**); care face, scamba in *sange : operatione sangifica, substantie sangifice.*

SANGINARE, etc., vedi *sangenare*, etc.

* SANGINICOLLU,-*a*, adj., (fr. **sanguinicolle**); care are *collu* rossiu ca *sangele.*

* SANGINIPEDE, adj., (fr. **sanguinipéde**); care are *pedi* = petiore rossie ca *sangele.*

* SANGINIROSTRU,-*a*, adj., (fr. **sanguinirostre**); care are *rostru* rossiu ca *sangele.*

* SANGINOLENTU,-*a*, adj., vedi *sangenolentu.*

* SANGISORBU,-*a*, adj., (fr. **sanguisorbe**); care *sorbe sange: insecte sangisorbe;* ca s. m. reale, *sangisorbulu*, genu de plante *rosacie.*

SANGISUGA, s. f., **sanguisuga,** vedi *sangisugu.*

SANGISUGU,-*a*, adj. s., (fr. **sanguisuge,** si **sangsue**); care *suge sange : insecte sangisuge ;* in specie, s. f., *sangisug'a* = **sanguisuga,** genu de *anellidi*, connoscute si sub nomele de *lipitori.*

1 SANIA, s. f., **traha ;** trassura fora rote, care serve, iérn'a pre neue, in locu de carru si carrutia : *a se peramblá in sania, sani'a lunica bene pre neue si pre glacia.* (Pote ar fi bene de supplenitu cu *traga* = **traha** de la *tragere* = **trahere**).

2 SANIA si *sanie*, s. f., **sanies,** (forma debilitata d'in *sange*=**sanguis**), *sange* corruptu, stricatu; prin estensione : puroniu, venenu, rugine, etc.

SANIARE, v., **trahâ vehere;** a carrá, duce, peramblá cu *sani'a : place multoru-a a se saniá.*

SANIATU,-*a*, adj. part. s. d'in *saniare.*

SANIATURA, s. f., actione si effectu

www.dacoromanica.ro

allu actionei de *saniare;* in specie, tempu câtu ambla, se perambla cineva cu *sani'a;* sau câtu duce cu una *sania.*

SANICIORĂ şi *sanisióra*, s. f., si m. *sanicioru, senisioru,* **sanicula,** (fr. **sanicle**); specia de planta.

* SANIFERU,-*a*, adj., **sanifer**; care adduce *sanetate;* vedi *salutiferu, salubre.*

* SANIOSU,-*a*, adj., **saniosus**; plenu de 2 *sania : fetu saniosu, serpi saniosi.*

SANISIORA, s. f., si m. *sanisioru;* vedi *saniciora.*

SANITARIU,-*a*, adj., (fr. **sanitaire**); relativu la *sanitate : regulamentu sanitariu, legi sanitarie, linia de custodi sanitaria.*

SANITATE, sau *sanetate*, s. f., **sanitas, salus,** (it. **sanitate** si **sanitade, sanità**; isp. **sanidad,** port. **sanidade,** prov. **santat, sandat, sanetat,** fr. **santé**); calitate, statu de *sanu*, atâtu pentru corpu câtu si pentru suffletu : *sanitatea corpului si a mentei*, 1. proprie si in genere : *se nu ceremu de la Domnedieu de câtu sanitatea mentei si a corpului; libidinile derapina sanitatea; a perde sanitatea, a si recapitá sanitatea; fora sanitate tote sunt desérte; a se buccurá de sanitate perfecta; pace si sanitate se ne dea Domnedieu;* si despre animali, despre plante si chiaru despre ălte obiecte : *sanitatea vitiei de vinia; tota turm'a e in deplena sanitate;* 2. metaforice si in specie, *a)* despre suffletu, mente, in genere, statu in care suffletulu nu e turburatu prin neci unu affectu, mentea nu e orbita de neci una passione, nu e attensa de neci unu morbu, etc. : *passionile despolia pre omu de sanitatea mentei; a si recuperá deplen'a sanitate a mentei; sanitatea judeciului, judecatei; sanitatea ânimei; a si vení in deplena sanitate a mentei; b)* despre stylu, oratione, limba, etc., deplena puritate si correctione, mersu naturale, vigore, viétia, etc. : *in decadentia limb'a scriptoriloru se corrumpe si perde sanitatea; sanitatea dictionei classice; imbecillitatea nu e sanitatea stylului; c)* in multe formule de orare : *cu multa sanitate; ne inchinàmu cu multa sanitate; ve tramittemu multa sanitate; remaneti cu sanitate; sanitate! cu sanitate! mergeti cu sanitate si ve intorceti cu sanitate; a dice, spune cuiva sanitate; a cercetá de sanitate, a intrebá de sanitate; sanitate bona!* — si cu ide'a accessoria, α) de *pace : ce mai este pre aici? bene, sanitate, pace si sanitate;* β) de lassare in pace, lassare in genere, *desistere*, incetare, etc.: *sanitate bona, déco nu vreti; a lassá sanitate, sanitate bona,* α') in genere : *a si leuá diu'a bona*, a se despartí; β') in specie; *a parasí : lassà sanitate bona studieloru, sperantieloru celloru mai bone; d)* despre lucruri, taría, robore, etc. : *sanitatea lemnului de cerru; e) sanitate = salubritate : sanitatea aerului, nutrimentului, vestimentului;* in acestu intellesu intra si form'a *sanitatía* : *sanitatí'a casei, riului,* etc.

SANITATIA, (pronuntia. *sanitatía*), s.f., **salubritas,** vedi *sanitate*, cotra finitu.

SANITATIRE,-*escu*, v., **sabrem facere**; a dá *sanitate = salubritate*, (vedi *sanitate*, cotra finitu; vedi compos. *insanetatire*). — (Pare co a cautatu se essista alta data si *form'a sanire=sanare* [compara si fr. **assainir**], de unde : *sanitoria*, de care vedi la loculu seu). M.

SANITORIA = *sanitóre*, s. f., **hyperium perforatum, hyoscyamus niger**; proprie, fem. d'in *sanitoriu* de la unu verbu *sanire*, supinu *sanitu* applicatu inse in specie ca s. f. reale, la unu genu de planta, de flore : *untu de sanitóre, untulu de sanitore vindica currendu si bene vulneri, taliature, impunsure*, etc.—(Form'a *sanitore*, ce se aude in multe parti, e de preferitu formei *sonatore=sunatore;*—acésta d'in urma forma pare a fi in locu de *sanatore*, de la *sanatu* d'in *sanare*). M.

SANITOSELLU, adj., **sanus, bene sanus**; proprie deminutivu d'in *sanitosu*, inse cu intellessulu speciale de gratia si interesse : *sanitoselli!* — insociatu si cu *sanitosu*, ca se esprema appesare asupr'a conceptului : *cumu esti? sanitosu sanitosellu, cumu vedi.*

SANITOSIA, (pronuntia *sanitosía*), s. f., **salubritas**; formatu directu d'in *sanitosu*, camu in acellu-asi intellessu

www.dacoromanica.ro

cu allu formei *sanitatia*; vedi *sanitate* cotra finitu.

SANITOSIARE, v., **sanare**; a face *sanitosu*; vedi compos. *insanetosiare*; — *sanitosiare*, *insanitosiare* sunt forme de preferitu formeloru: *sanitosire*, *insanitosire*.

SANITOSIRE,-*escu*, v., vedi *sanitosiare*.

SANITOSU, sau *sanetosu*,-*a*, adj., **sanus, saluber, validus, robustus, salvus, incolumis, firmus, solidus, durabilis**, etc.; plenu de *sanitate*, care nu e *morbosu*, care adduce, da *sanitate*, 1. in genere si proprie, despre omini, bestie, plante: *omu sanitosu; sanitosu ca tunulu; vitele nostre sunt tote sanitose, desí morbulu de vite infesta turmele; granele peno acumu sanitose au inceputu a sufferí de morbulu ruginei; mente sanitosa in corpu sanitosu; toti se intorsera d'in callatoría sanitosi; armat'a s'a intorsu sanitosa d'in acésta lunga espeditione; sanitosu de peptu, de petiore;* 2. in specie si metaforice: *a)* despre suffletu si facultatile lui: *mente sanitosa, judicata sanitosa, ídee sanitose, sensationi sanitose, principie sanitose, affecte sanitose imaginí sanitose, cogitationi sanitose; b)* despre lucruri, α) in genere, potente, robustu, energicu, naturale, cumu se cade, etc.: *lemnu sanitosu, vestimente sanitose, pannura sanitosa, sementia sanitosa, armata sanitosa, sanitos'a junetia;* cu mai multe sensuri: *coventu sanitosu, vorba sanitosa; a spune un'a sanitosa;* si ca adv. *a vorbí sanitosu, a cogitá sanitosu;* prov. *fug'a e rossinosa, déro sanitosa;* de ací: *fuga sanitosa*, si absol. *sanitos'a: a fugi la sanitos'a, a leuá la sanitos'a*, etc.;—*ce sunt aceste idee nesanitose, espresse in frasi si mai nesanitose? limba sanitosa, sanitosele scripte alle classiciloru;* de ací: β) *sanitosu*=*salubre: sanitosu nutrimentu, clima sanitosa; case sanitose*, α') *case salubri*, si β') *case solide; c)* forte desu in orari: *bene ati venitu sanetosi; remaneti sanetosi; remani, mamma, sanitosa; se ve aflàmu sanitosi, se ne vedemu sanitosi;* si cu ide'a accessoria de *lassare completa: intr'una bona demanetia am se te lasu sanetosu, déco continui a me amarí asiá de tare; a lassá lumea sanitosa* = a morì, a se retrage d'in lume.

*SANNA, s. f., **sauna**, (σάννας); strambatura ridicula, inganare.

* SANNARE si *sannire*, v., **sannare**; a face *sanne*, a inganá.

* SANNATORIU,-*toria*, adj. s., **sanator**; care face *sanne*; vedi si *sannione*.

* SANNIONE, s. m., **sanuio**; care si face una maiestría d'in facerea de *sanne*.

SANU,-*a*, adj., **sanus**; sanitosu, in sensu materiale si ideale: *in corpu sanu sana mente; sane covente, sana judicata; dictione sana si classica; scriptoriu sanu si correctu; sensu sanu, sana vedere.*

1 SAPA, s. f., **ligo, rastrum, sarculum**, (it. **zappa**, isp. **zapa**, fr. **sape**); instrumentu de taliatu, sfermatu si scossu pamentu: *sapa de ferru; sape bene ascutite;* si actionea facuta cu acestu instrumentu, adeco *sapatura: una sapa nu e destulla pentru vinia pre primavéra si véra, se ceru cellu mai pucinu doue sape; a dá una sapa porumbului, pepeniloru;*—prov. *in sapa*, si mai energicu, *in sapa de lemnu, la sapa de lemnu* = forte pauperu: *a adjunge in sapa de lemnu; sap'a si lopat'a*=stare desperata, forte greu morbu, incurabile, decrepitudine: *de acumu in collo astepta sap'a si lopat'a; numai sap'a si lopat'a te scapa de acestu morbu.*

2 SAPA, s. f., **sapa**, (d'in *sapere*); succu fertu mai vertosu succu de *uve*, mustu fertu, peno la consistentia de miere: *sapa intra in preparationi farmaceutice.*

SAPARE, v., **suffodere, effodere, subruere, sculpere, pastinare, sarrire**, (it. **zappare** fr. **saper**); a face, a lucrá cu *sap'a* (1 *sapa*), a taliá, sfermá, scote cu sap'a, 1. proprie si in genere: *a sapá una gradina; sapati mai de tempuriu gropele necessarie la plantarea de pomi; a sapa cartofi, rime, flori*, etc. =*a scote sapandu; sapati putiulu mai aduncu, nu ati sapatu destullu de adunce gropele de buccate; sapa tote locurile, ca se afle thesaure, se descoperia vene de auru; a sapá unu mormentu;* prov. *nu*

www.dacoromanica.ro

sapá gropa altui-a, co cadi tu mai antâniu in ea; cine sapa gropa altui-a, cade ellu in ea; 2. in specie si metaforice, *a)* despre agri, arature, vinie, etc.; a lucrá cu *sap'a : vini'a se se sape de mai multe ori; déco nu sapi bene agrulu porumbu nu faci; papusioiulu nesapatu nu prospera; b)* a surpá cu *sape* sau cu alte instrumente, a derimá: *a sapá unu castru, a sapá fundamantele edificiului; c)* de ací, prin estensione, a surpá, stricá, derapiná, rode, etc., α) in sensu materiale : *apele, batali'a apeloru sapa ripele; bubele de rea natura sapa in carne, sapa si ossele;* β) in sensu ideale : *unu morbu incurabile sapa sanitatea acestui robustu june; turburatorii sapa fundamentele societatei; aceste doctrine au sapatu si surpatu basile religionei si moralei; a sapá pre cineva,* a cautá se lu surpe, se lu ruine; *d)* a sculpí : *a sapá in lemnu, in marmore, in eboriu; figurele principali nu su bene sapate;* si de ací, prin noua metafora, a intyparí, a imprime, etc. , in sensu materiale si ideale ; *a si sapá nomele in ânimele totoru,-a; idea, sentimentu aduncu sapatu in capitele si ânimele omeniloru.*

SAPATORIU,-*tória*, adj. s., **fossor, eversor, sculptor,** etc., (compara si fr. **sapeur**); care *sapa : sapatorii de vinia, de mormente; militari sapatori; sapatorii basiloru societatei ; sapatori in pétra; morbu sapatoriu de sanitate, bube sapatorie;* ca s. f. reale, *sapatoria=sapatore, a)* abstr. **fossio, pastinatio,** etc.: *la sapatore de vinia; b)* **ligo, sarculum,** etc., instrumentu de *sapatu : sapatori de fosse pentru castre.*

SAPATU,-*a*, adj. part. s. d'in *sapare*, **fossus, effossus, eversus, sculptus,** etc.

SAPATURA, s. f., **fossio, eversio, sculptura, sarritura, pastinatio,** etc.; actione de *sapare*, déro mai vertosu, modu si effectu de *sapare : sapatur'a viniei, porumbului; a solve pentru sapatura prea multu; sapaturele facute de ape in ripele riului; numai sapature pre totu acestu locu; sapaturele eleganti alle templului.*

* SAPERDA, s. f., **saperda,** (fr. **saperde**); 1. specia de pesce saratu forte reu, specia de *arengu;* 2. genu de insecte *coleoptere longicorne.*

* SAPERE, v., **sapere,** (affine cu grec. ὀπός, σαφής, σοφός); a fi *succosu,* a avé *succu,* in specie, a avé *succu* placutu la *gustu,* a fi *gustosu,* si in genere, a avé *gustu,* 1. proprie : *oliulu sape bene, sape reu; ap'a ce sape, nu e bona; pescele sape inco a mare;* 2. a sentí gustulu; 3. a sentí in genere; a percepe, a coprende cu mentea, a intellege, a fi intelleptu.

* SAPHENA, s. f., (fr. **saphène**, d'in σαφής); un'a d'in celle doue vene subcutanie de la *crure : saphen'a majore=saphen'a interna,* oppos. la *saphen'a minore = saphen'a esterna; la un'a d'in saphene se lassa sange, candu suffere petiorulu.*

* SAPIDITATE, s. f., (fr. **sapidité**); calitate de *sapidu : sapiditatea apei metallosa.*

* SAPIDU,-*a*, adj., **sapidus, (sapide);** care *sape,* are *sapore : multe gaze sunt sapide; ap'a bona de beutu nu e sapida;* metaforice : *a)* placutu : *sapide vorbe; b)* cu mente, mentosu : *sapide copille.*

* SAPIENTTE, adj. part. pres.-d'in *sapere,* **sapiens,** (compara fr. **sage** si **savant,** it. **savio** si **saggio**); preceputu, intellegutoriu, intelleptu, plenu de intelleptione, de scientia, de connoscentia si invetiatura, filosofu, etc., 1. in genere: *sapiente e cellu ce vede, intellege, percepe si si esplica bene lucrurile; stultii sunt antipodii celloru sapienti; muliere sapiente; mulierile sapienti se dicu si celle ce au pretensioni numai de sapienti; copillu sapiente;* ca subst. pers. *unu sapiente, unu mare sapiente; detoriele unui sapiente; sapientii nu facu asiá; sapientii poporului;* si despre lucruri abstracte : *labori sapienti, sapiente portare, sapientile consilie, sapientea lui moderatione; sapiente poesia, sapiente elocentia, sapienti covente,* etc.; 2. in specie, in sensu pregnante, filosofu, si ca subst. personale, *unu sapiente : celli septe sapienti ai Greciei anticê; celli mai mari sapienti ai Greciloru fura Socrate, Platone, Aristotele, Zenone; Epicuru*

www.dacoromanica.ro

fu sapiente materialistu; sapientii Franciei, Germaniei.

* SAPIENTIA, s. f., **sapientia**; calitate de *sapiente*, 1. in genere, mente agera, intellegere, intelleptione, percepere, agerime de mente, scientia, etc. : *a se portá in tote cu sapientia; sapienti'a esclude stultiti'a : sapienti'a poporului; pentru acésta-a nu se cere multa sapientia; sapientia de lucrurile civili;* 2. in specie, filosofia : *sapienti'a grecesca, sapienti'a francese; multa sapientia se cere pentru viétia; sapienti'a e cellu mai bonu daru allu lui Domnedieu; sapienti'a celloru divine si a-mane; fora sapientia nu e scientia; professoriu de sapientia.*

* SAPIENTIALE, adj., **sapientialis**, (fr. **sapiential**); relativu la *sapientia*= filosofia, in specie : *cartile sapientiali alle bibliei.*

* SAPIENTIPOTENTE, adj. s., **sapientipotens**; *potente* prin *sapientia.*

* SAPINIU,-*a*, adj., **sapinens**; de *sapinu : coni sapinii, frondia sapínia, lemnu sapiniu;* ca s. f. *sapinia*, si m. *sapiniu*, lemnu de *sapinu*, bonu de lucru, fora noduri.

* SAPINU, s. m., pl.-*i*, **sapinus**, (comp. si fr. **sapin**); genu sau specia de arbori asemene cu *pinulu*, cu abietele.

SAPONARE=*sapunare*, s. f., **saponaria officinalis**; specia de planta; vedi si *saponariu, saponellu;* — coventulu responde la una forma originaria : *saponole* = (**saponalis**).

SAPONARELLA = *sapunarella*, s. f., deminutivu d'in *saponare*, applicatu inse in acellu-asi sensu cu *saponare.*

SAPONARESCU,-*a*, adj., relativu la *saponariu*, ca subst. m. personale.

SAPONARESSA, *saponaría*; vedi *saponariu.*

SAPONARICA, *saponaricia*,-*tia*; vedi : *saponare, saponarella.*

SAPONARINU,-*a*, adj. s., (fr. **saponarine**); de *saponare*; ca subst. reale f. *saponarina*, si m. *saponarinu*, substantia estrassa d'in una specia de *saponare.*

SAPONARIU = *sapunariu*,-*a*, adj. s., (**saponarius**, comp. si it. **saponajo**, ispan. **jabonero**, fr. **savonnier**, si **saponaire**); relativu la *sapone*=*saponu; negotiu saponariu, fabrica saponaria;* mai vertosu ca subst., *a)* personale, *saponariu*, cellu ce fabrica sau vende *saponu;* fem. in acestu intellessu : *saponaressa*, muliere a saponariulu, sau femina ce fabrica sau vende *saponu* in nomele seu; *b)* reale, f. *saponaria*, α) si *saponaría* = maiestría de *saponariu;* fabrica, officina de saponu; β) *saponaria* = *saponare*, specia, genu de plante, asiá nomite, pentru co facu spuma ca *saponulu;* vedi si *saponellu, saponare.*

SAPONATU = *sapunatu*,-*a*, adj. part., (fr. **saponé**); ammesticatu cu *saponu*, facutu d'in *saponu*, de natur'a *saponului;* s. f. reale, *saponata*=unu *saponu* bonu, vedi *sapone.*

SAPONE si *saponu*=*sapunu*, s. m., **sapo**, abl. **sapone**, (it. **sapone**, isp. **jabon**, port. **sabão**, prov. **sabo**, fr. **savon**; de ací si in alte limbe); massa molle composita din una materia grassa si d'in una alcale, care serve la spellatu de albiture si la alte usuri : *a comperá saponu pentru mai multe lauture de camesie; a se spellá cu saponu pre capu, pre mâni; a dá cu saponu, dati mai multu saponu la camésia; cine si rade barb'a, da cu saponu; saponulu acestu-a nu face spuma; saponulu bonu spuma bene; cu besice de saponu se joca copillii; saponu de lussu; saponu ordinariu, saponulu ordinariu curetia mai bene; essentia de saponu, saponu odoratu, profumatu;* — metaforice, *a) unu saponu* = una buccata de *saponu; b) unu saponu* = câtu *saponu se da una data la albiture, la capu, la barba;* etc., *c) saponu*=frecatura, mostratura, castigatione aspra : *a dá cuiva unu bonu saponu;* de ací si locutioni ca : *a rade fora saponu* = a maletractá reu, etc.

SAPONELLU, s. m., 1. deminutivu d'in *saponu*, buccata mica de *saponu;* 2. metaforice, unu genu de plante, **saponaria officinalis**; vedi si *saponare, saponariu.*

* SAPONIFICABILE, adj., (fr. **saponifiable**); care se pote *saponificare.*

www.dacoromanica.ro

* SAPONIFICARE, v., (fr. **saponifier**); a face *sapone*, a converte in *sapone : oliele se saponifica prin alcali.*

* SAPONIFICATIONE, s. f., (fr. **saponification**); actione de *saponificare; saponificationea unturei de balena.*

* SAPONIFICATU,-*a*, adj. part. s. d'in *saponificare.*

* SAPONIFORME, adj., (fr. **saponiforme**); care are forma, similitudine de *sapone : argilla saponiforme.*

SAPONINA, s. f., vedi *saponinu.*

SAPONINU,-*a*, adj. s., (fr. **saponine**); de *sapone;* s. f. *saponina*, si m. *saponinu*, reale, estractu spumosu d'in *saponarea officinale.*

SAPONIRE = *sapunire,-escu*, v., **sapone lavare**, (it. **insaponare**, isp. **jabonar**, port. **ensaboar**, fr. **savonner**; si in alte limbe); a lauá, spellá cu *saponu*, a dá si frecá cu *saponu;*—prov. *a rade, fora a saponí = a rade fora saponu.*

SAPONIU, (cu *n* molliatu, *sapoiu*), s. m., **sarculum**, **rastrum**, **ligo**; proprie augmentativu d'in 1 *sapa*, leuatu inse si cu insemnari speciali, applicate la diverse forme de *sape.*

SAPONOSU,-*a*, adj., plenu de *saponu*, de natur'a *saponului : substantie saponose;* (compara : fr. **savonneux**, isp. **jabonoso**),

SAPONU=*sapunu*, s. m., **sapo**; vedi *sapone.*

* SAPORARE, v., (**saporare**), **saporatus**, (fr. **savourer**, d'in *sapore*); 1. a d *sapore*, a face *saporosu* : *a saporá ma bene buccatele; buccata piparata si saporata inco si cu alte condimente;* 2. gustá, a gustá mai vertosu cu mare placere, cu voluptate, cu gulositate : *cellu flamundu sapora si una buccatella de memelliga; a saporá nectariulu d'in cupele sumptuosului ospetiu.*

* SAPORATIONE, s. f., (fr. **saporation**); actione de *saporare.*

* SAPORATU,-*a*, adj. part. s. d'in *saporare*, **saporatus.**

* SAPORE, s. f., **sapor**, (fr. **saveur**, d'in *sapere*); *gustulu* obiectivu, impressionea, sensationea, cumu si calitatea, ce au obiectele de a face acésta impressione asupr'a *gustului* subiectivu, 1. proprie : *ap'a bona de beutu e fora sapore, saporile sunt : amarulu, acrulu, dulcele; mierea si saccharulu sunt de sapore dulce; sapore aspra, placuta, suave; aspr'a sapore a apei de mare;* 2. metaforice, *a)* subiectivu, in locu de facultatea *gustului*, sau sensationea acestui-a; *b)* concretu, mai vertosu in plur. *saporile ce lingusescu mai bene palatulu omului; c) sapore* se pune si in locu de *odore; d)* in sensu ideale : *saporea suave a locutioniloru limbei romane populare.*

*SAPORIFICU,-*a*, adj., (**saporificus**, fr. **saporifique**); care face, da *sapore : substantie saporifice, particula saporifica.*

* SAPOROSU-*a*, adj., (fr. **savoureux**); plenu de *sapore*, in specie de bona *sapore : buccate saporose; saporosulu succu allu strugurului coptu.*

* SAPORU,-*a*, adj., **saporus**; cu *sapore*, care are *sapore, plenu de sapore;* vedi si *saporosu.*

* SAPPHICU,-*a*, adj., **sapphicus**, d'in *Sappho*, **Sappho**, Σαπφώ, celebre poetessa greca de la *Mytilene* in *Lesbu*, care d'in caus'a amorei desperate pentru *Phaonte*, se precipità de pre scopellulu *leucadicu* in mare, si prin urmare, *sapphicu*=relativu la *Sappho : mus'a sapphica, versu sapphicu; Oratiu, la Romani, a scrissu multe ode in metru sapphicu, odele sapphice alle lui Oratiu.*

* SAPPHIRARE=*safirare*, v., (**sapphirare**), **sapphiratus**; a orná, cu *sapphiru*, mai vertosu in form'a participiale : *anelle sapphirate.*

* SAPPHIRATU = *safiratu,-a*, adj. part. d'in *sapphirare*, **sapphiratus**; vedi *sapphirare.*

* SAPPHIRINU = *safirinu,-a*, adj., **sapphirinus**, (fr. **sapphirin,-e**); de *sapphiru : petre sapphirine;* ca subst. reale, *a)* m. *sapphirinu; b)* f. *sapphirina*, specia de petra de colorea sapphirului : *nasturi de sapphirina.*

* SAPPHIRU=*safiru*, s. m., **sapphirus**, (σάπφειρος, fr. **saphir**); pétra pretiosa de colore albastra ca a cerului, dura aprope ca si adamantele si rubinulu : *sapphirulu se numera intre gemme.*—(Nomele propriu : *Zamfiru*, si

www.dacoromanica.ro

fem. *Zamfira*, a potutu essí d'in *Sanfiru* = *safiru*, [ca si *Sambata* = *sabbata*], déro si d'in *Zephyru*).

* SAPROPHAGERE, v., **saprophagere**, (σαπροφαγεῖν, d'in σαπρός=putridu, si φαγεῖν=mancare); a manca ce e *putridu*.

* SAPROPHAGU,-*a*, adj., (**saprophagus**, fr. **saprophage**); care manca *putredini*, care viue in corpuri *putride*; subst. pl. *saprophagele*, familia de insecte coleoptere.

* SAPROPYRU, s. m., (fr, **sapropyre**, d'in σαπρός=putridu, si πῦρ=focu); terminu pathologicu : *febre putrida*.

* SAPRU,-*a*, adj., **sapros**, (σαπρός); *putre*, *putridu* : *easiu sapru*.

SAPUNARE, *sapunaría*, *sapunariu*, *sapunire*, etc., vedi : *saponare*, *saponaría*, *saponariu*, *saponire*, etc.

SARA, s. f., vedi *séra*.

* SARABARA, s. f., **sarabara**, si **sarabalia**; bracce large, pantaloni largi; — coventu persicu, d'in care pare a fi essitu si : *salvari* sau *sialvari*, trecutu mai antâniu prin gura de Turcu.

SARAMURA, s. f., vedi *salamura*.

1 SARARE, (cu forme simple : *saru*, *sari*, *sara*), v., **salire**, **sallire**, si **salere**, **sallere**, (it. **salare**, isp. prov. **salar**, fr. **saler**, alb. **selin**); a pune, dá *sare*, a condí cu *sare*, 1. proprie : *prea sarati buccatele; asiá saratu place numai betiviloru; a sará pesce si pune in butonie; a mancá multu pesce saratu; carne sarata, verdetie sarate, fructe sarate;* 2. metaforice, *a)* **annonae, mercibus caritatem inferre**, a face caru, a redicá pretiulu, a *scumpí : grânele sunt prea sarate; nu te poti appropiá de negotiatori, au saratu tote; pretiu prea saratu; b)* a dá gratia, a face placutu, (vedi si *sare*) : *covente sarate; totu ce spuni si faci tu e nesaratu; nesaratele vostre vorbe*.

2 SARARE, s. verbale, **sallendi actio**, **salitura**, **salsamentum**; 1. in s. verbului : *sararea pescelui*, *carnei*; 2. déro si effectu allu acestei actione, ceva saratu : *betiviloru placu sararile*; vedi si *saratura*.

SARARESSA, s. f., **sararia**, muliere a *sarariului*, si muliere care vende *sare*, vedi *sarariu*.

SARARITU, s. m., **taxa pro sale**; tàssa de *sare*, pre *sare*.

SARARIU,-*a*, adj. s., **salarius**, **salinus**,-**um**; relativu la *sare*, (vedi si *salariu*); ca subst., *a)* pers. *sarariu*, care face sau vende *sare*; femin. *sararessa*; *b)* fem. *sararía*, α) commerciu de *sare*, negotiulu *sarariului*; β) multime de *sare*, depositu de *sare*; γ) multime de lucruri *sarate*.

SARATELLU,-*a*, adj., **salsulus**, **carulus**; deminutivu d'in *saratu : buccate camu saratelle; pretiu camu saratellu*.

SARATICU,-*a*, 1. adj., (pron. *saratícu*), vedi *saratellu*; 2. *saraticu*,-*a*, (pron. *sarátic*u), relativu la *sare*; ca s. m. reale : *sarátic*u=tassa pentru *sare*, (vedi si *sararitu*), banni de *sare*, pentru *sare*.

SARATIU,-*a*, (pronuntia *saratíu*, *saratía*), adj., **salsulus**; camu *saratu*, care are gustu de *sare* pronuntiatu : *ape saratie*.

SARATORIU,-*a*, adj. s., care *sara* (comp. isp. **salador**).

SARATU,-*a*, adj. part., (d'in 1 *sarare*), **salsus**, **lepidus**, **facetus**, **carus**, 1. in genere : *pesce saratu*, *locuri sarate si sterili; sare de saratu pesce; saratulu de pesce*; 2. in specie, *a)* placutu, gustosu, gratiosu, in oppos. cu *nesaratu*=disgustosu, disgratiosu, neplacutu, etc.; *b)* caru scumpu : *pretiu saratu;* (vedi 1 *sarare*); *c)* s. f. reale, *sarata* = *salata*; vedi *salata*.

SARATURA, s. f., **salitura**, **salsura**, **salsamentum**, **salsedo**; actione de *sarare : a dá bona saratura pescelui*; déro si mai vertosu, effectu allu acellei-asi actione, ceva *saratu* in genere : *betiviloru placu saraturele*, *a mancá multe sarature*; in specie : *a)* lucru de mancare *saratu*; *b)* locu *saratu : in saratura se nu semini grâne*.

SARBEDIRE, *sarbedu*, etc., vedi *serbedire*, *serbedu*, etc.

SARCA, s. f., vedi *sarce* sub 1.

* SARCASMU, s. f., **sarcasmos**, (σαρκασμός, d'in σάρξ=carne, — fr. **sarcasme**); batujocura mordace, coventu ce o cumu rumpe d'in carne, amara imputatione : *a se espune la sarcasmi*, *a*

www.dacoromanica.ro

cumulá cu sarcasmi; sarcasmulu e ironía amara.

* SARCASTICU,-*a*, adj., (fr. **sarcastique**); mordace, amaru supperatoriu : *tonu sarcasticu; oratori sarcastici, scripte sarcastice; covente amare si sarcastice.*

SARCE, s. f., 1. **fulica atra**; specia de passere; 2. **smilax sarsaparilla** *Linn.*, specia de planta (vedi *salsaparilla*); 3. *sarce*=*salce, a)* **salix**, arbore; *b)* **embamma, conditura**=condimentu cu *sare*, (vedi *salsa*). — In differitele selle insemnari coventulu cauta se fia si de origine diversa, in insemnarea de sub 3. se refere, de certu, la *sale* = *sare*, in insemnarea de sub. 2. pare una mutilatione d'in *salsaparilla* sau *sarsaparilla*; in insemnarea de sub 1. compar. fr. **sarcelle**. M.

* SARCIME, pl. *sarcimene*, **sarcimen**, (d'in *sarcire*); resultatu allu actionei de *sarcire*, cosutura, carpitura, etc.

SARCINA, s. f., **sarcina, onus, fascis, munus, tributum**; 1. legatura de mai multe lucruri, si in specie, legatura ce se porta in spinare : *una sarcina de lemne, doue sarcine de fenu; a carrá cu sarcin'a palie si fenu;* 2. greutate mare, atâtu in sensu materiale câtu si ideale, *a)* in genere : *celli privilegiati nu porta neci una sarcina a terrei; pre noi laboratorii cadu tote sarcinele terrei; sarcin'a unei nave, unui carru, sarcin'a ce se pote impune unui bou, unui callu; am tota famili'a in sarcin'a mea; nu mai potu portá si sarcinele altoru-a pre longa greu'a mea sarcina; toti se descarca de sarcine pre mene; tu esti vit'a de sarcina a totoru-a; a lassá totu in sarcin'a cuiva; aceste-a su in sarcin'a vostra; b)* in specie, α) *sarcina* = fructu allu panticelui feminei : *muliere cu sarcin'a la gura; aveti respectu de ceste mulieri cu sarcin'a la gura; mai grea sarcina ca acésta d'in urma n'am avutu cu altu copillu; tu, copillulu meu, fusi prim'a sarcina a panticelui meu;* β) *sarcina* = dare grea, contributione cotra statu : *sarcinele proprietatei fundana : proprietate fora neci una sarcina;* γ) *sarcina* = functione, officiu : *sarcinele onorifice, sarcinele remunerate; imponeti numai sarcine fora mercede;* cu sensu si mai generale de *missione* : *sarcina delicata, sarcine date pre credentia :* δ) *sarcina* = ce porta unu militariu in spinare, candu merge in calle la batalia, si de ací : *sarcina*, mai vertosu in pl. *sarcine* = lucruri necessarie armatei la callea sea in casuri de mersu : *ai nostri supprensera armat'a inimica care leuà fug'a si lassà tote sarcinele in manule armatei nostra.*

SARCINALE, adj., **sarcinalis**; relativu la *sarcina;* vedi si *sarcinariu.*

SARCINARE, v., **sarcinare, sarcire, onerare, gravare, committere**; 1. a pune *sarcina*, si metaforice, a dá *sarcina*, a committe, a incredentiá cuiva ceva, unu negotiu, etc.; (vedi si compos. *insarcinare*); 2. a impeticá, a cóse cu *petice*, a pune *petice*, a carpí, reparâ, derege ceva ruptu, stricatu, etc., in specie, a carpí calciamente si vestimente; (vedi si *sarcire*).

SARCINARIU,-*a*, adj.s., **sarcinarius**, relativu la *sarcina : vite sarcinarie, nave sarcinaria* = *nave aneraria;* ca s. m. personale, *unu sarcinariu* = cellu ce porta *sarcine* cu spinarea.

SARCINATORIU,-*tória*, adj. s., **sarcinator, onerator**; care *sarcina*, 1. care pune *sarcina : sarcinatoriu de navi; sarcinatoriulu nostru cu aceste negotie;* 2. care carpesce : *sarcinatoriu de vestimente.*

SARCINATU,-*a*, adj. part. d'in *sarcinare*, **sarcinatus** : *femine sarcinate;* vedi si compos. *insarcinatu.*

SARCINIORA (cu *n* molliatu, *sarciora*); s. f., **sarcinula**; deminutivu d'in *sarcina : una sarciniora de lemne.*

SARCINOSU,-*a*, adj., **sarcinosus**; plenu de *sarcine*, 1. passivu, sarcinatu cu mare si grea *sarcina* sau cu multe *sarcine : sarcinose carra, sarcinosa nave.* 2. activu, care pune grea *sarcina* sau grelle *sarcine : sarcinose dari publice; sarcinos'a gestatione a feminei.*

SARCINUCIA,-*tia*, s. f., **sarcinula**; vedi *sarciniora.*

* SARCINULA, s. f., **sarcinula**; vedi *sarciniora* si *sarcinucia.*

SARCIORA, s. f., 1. in locu de *sar-*

www.dacoromanica.ro

ciniora; 2. deminutivu d'in *sarce*, ca si *salciora* d'in *salce*.

* SARCIRE, *sarcii, sarcitu;* si *sarsi, sarsei, sartu*, v., **sarcire**; a derege, a repará, a carpí, si in specie, a derege calciamente sau vestimente, atâtu in sensu materiale câtu si ideale : *a sarci calcioni, bracce, camesie; a sarci funile, aci'a, pandiele, velele; a sarci murulu, invelitorea, parietii, casele; a sarci damnele, rupturele, ruinele starei; a sarci perderile sufferite.*

* SARCITE, s. f., **sarcites**; specia de pétra; vedi *sarcolithu*.

† SARCO-, (d'in gr. σάρξ, g. σαρκός= carne), in composite scientifice : *sarcobase*, s. f., (fr. **sarcobase**, d'in βάσις = base), forma de *gynobase*, la femine, ca unu discu carnosu; *sarcobiu,-a*, adj., (fr. **sarcobie**, d'in βίος = viétia), care viue in carne : *insecte sarcobie*, subst. pl., *sarcobiele*, tribu de insecte; *sarcocarpu,-a*, adj. s., (fr. **sarcocarpe**, d'in καρπός = fructu), care are fructu carnosu, ca subst. mascul. *sarcocarpulu*, parte carnosa a fructului, ca s. m. pl., *sarcocarpii*, tribu de fungi; de acì si *sarcocarpiu,-a*, adj. s., (fr. **sarcocarpien**), care sémina cu *unu sarcocarpu*, s. m. pl. *sarcocarpii*, famili'a de fungi; *sarcocele*, s. f., (fr. **sarcocèle**, din κήλη = tumore), carne dura ce se face pre *testicule* sau pre membran'a interna a *scrotului; sarcocephalu,-a*, adj. s., (fr. **sarcocéphale**), care are capulu carnosu, ca subst. m. *sarcocephalulu*, genu de plante d'in famili'a *rubiacieloru; sarcocephalutu* si *sarcocephaliu,-a*, adj. s., (fr. **sarcocéphalé**), care e ca *sarcocephalulu*, subst. pl. *sarcocephaliele*, tribu d'in famili'a *rubiacieloru*, care are de typu genulu *sarcocephalu; sarcocolla*, s. f., **sarcocolla**, (fr. **sarcocolle**), resina, ce se afla pre arborellulu *sarcocollu*, s. m., (fr. **sarcocollier**); *sarcocollinu,-a*, adj. s., (fr. **sarcocolline**), de *sarcocolla*, ca s. m., *sarcocollinu-lu*, si f. *sarcocollin'a* substantia estrassa d'in *sarcocolla; sarcode*, adj. s., (fr. **sarcode**), de carne, in specie, genu de plante leguminose; *sarcodendru*, s. m., (fr. **sarcodendre**, d'in δενδρον = arbore), genu de zoophyti cu totulu carnosi; *sarcoepiplocele*, s. f., (fr. **sarcoëpiplocèle**, d'in ἐπίπλοον=epiplu, si κήλη = surpatura), surpatura prin caderea *epiplului in scrotu* cu aderentie carnose; *sarcoepiplomphalu,-a*, adj., (fr. **sarcoëpiplomphale**), cui s'a surpatu *epiplulu* in *buricu*, (ὀμφαλός), cu aderentie carnose, de ací si s. f., *sarcoepiplomphalia*, surpatura a epiplului in buricu cu aderentie carnose; *sarcogastru,-a*, adj., (fr. **sarcogastre**, d'in γαστήρ = ventre), care are ventrile carnose, s. m., *sarcogastru*, genu de insecte; *sarcographu,-a*, adj. s., (fr. **sarcographe**, d'in γράφειν = scriere), care scrie carne, in specie s. m., *sarcographulu*, genu de licheni; *sarcohydrocele*, s. f., (fr. **sarcohydrocèle**), *sarcocele* insocita cu *hydrocele; sarcoide*, adj. s., (fr. **sarcoïde**), care sémina cu carnea, subst. pl. *sarcoidile*, ordine d'in classea *polypiloru; sarcolenu,-a*, adj. s., (fr. **sarcolène**, d'in ὠλένη = braciu), care are bracie carnose, subst. pl. *sarcolenele*, classe de molusce, cumu si unu genu de plante; *sarcolithu*, s. m., (fr. **sarcolithe**), substantia minerale de colore rossiatica ca a carnei; *sarcolobu,-a*, adj. s., (fr. **sarcolobe** si **sarcolobé**), care are *lobi carnosi*, s. f. pl. *sarcolobele*, tribu de plante leguminose; *sarcologia*, s. f., (fr. **sarcologie**), parte a anatomiei ce se occupa cu carnea si alte parti molli alle corpului; *sarcologicu,-a*, adj., (fr. **sarcologique**), relativu la *sarcologia; sarcoma*, pl. *sarcomate*, (σάρκωμα, fr. **sarcome**), tumore, inflatura ce are consistenti'a de carne : *sarcomate in amendoue narile;* parte carnosa pre longa ovariulu planteloru; *sarcomatosu,-a*, adj., (fr. **sarcomateux**), plenu de *sarcomate*, assémine unei *sarcoma : inflature sarcomatose; sarcomphalu*, s. m., (fr. **sarcomphale, -us**, d'in ὀμφαλός=buricu), *a)* inflatura de rea natura la buricu; *b)* genu de plante; *sarcomycetu,-a*, adj., (fr. **sarcomycète**, d'in μύκης=fungu), care are ventrea carnosa, vorbindu de certi fungi, subst. pl. *sarcomycetii*, ordine de fungi; *sarcophagu,-a*, adj. s., **sarcophagus**, (σαρκοφάγος, fr. **sarcophage**, d'in φαγεῖν =mancare), care manca, consume carne;

www.dacoromanica.ro

medicamente sarcophage, si ca subst. m. reale, *unu sarcophagu*, pl.-*e*, *a)* in genere : *pétr'a infernale e unu sarcophagu infricosiatu; b)* in specie, α) *sarcophagu*, mormentu de pétra ce se dice co consumea currendu *carnile* cadaverului; β) pétra d'in care se face assemine mormentu; γ) prin estensione, sicriu sau imagine dé sicriu la ceremoniele funebri; *sarcophyllu,-a*, adj. s., (fr. **sarcophylle**, d'in φύλλον = folia), care are folie carnose, s. m. *sarcophyllulu; a)* unu genu de arbusti, *b)* unu genu de plante d'in famili'a *algeloru; sarcophyma*, pl. *sarcophymate*, (fr. **sarcophyme**), inflatura, tumore in carne sau in alte parti molli alle corpului; *sarcopode*, (d'in ποῦς, g. ποδός = pede), care are *pedi carnosi*, s. m. *sarcopidii*, genu de fungi; *sarcopteru, - a*, adj. s., (fr. **sarcoptère**), care are aripe carnose sau ca carnea, s. m. *sarcopterulu*, genu de mollusce; *sarcopyoide*, adj., (fr. **sarcopyoïde**, d'in πύον = puroniu), ce sémina a carne cu puroniu : *scuipatu sarcopyoide; sarcorhamphu,-a* = *sarcorhynchu,-a*, adj. s., (fr. **sarcorhamphe**, d'in ῥάμφος = ῥύγχος = rostru), care are rostru carnosu si recurbu, s. m. *sarcorhamphele* = *sarcorhynchele*, familia de passeri; *sarcose*, s. f., **sarcosis** (σάρκωσις, fr. **sarcose**) = *sarcoma*, in specie, sarcoma la vite; *sarcose* inse si *formatione, generatione a carnei; sarcospermu,-a*, adj., (fr. **sarcosperme**, d'in σπέρμα = sementia), care are sementiele sau capsulele de sementie carnose, subst. pl. *sarcospermele*, tribu de plante; *sarcostomu,-a*, adj. s., (fr. **sarcostome**, d'in στόμα = gura), care are gur'a carnosa sau ca carnea, in faci'a carnei, subst. pl. *sarcostomele*, familia de insecte diptere; *sarcostose*, subst. f., (fr. **sarcostose**, d'in ὀστοῦν = ossu), ossificare a carnei sau altei parte molle a corpului; *sarcothlasía*, s. f., (fr. **sarcothlasie**, d'in θλάειν = batere, contundere), contusione profunda a carnei sau altoru parti molli alle corpului; *sarcoticu,-a*, adj., (fr. **sarcotique**), relativu la carne, in specie, aptu a accelerá renascerea carnei : *remediu sarcoticu, medicamente sarcotice, alimente sarcotice*, si absol. subst. m. reale, *unu sarcoticu, sarcoticele recommendate ca mai multu.*

* SARCULARE, v., **sarculare**, (fr. **sarcler**); a lucrá cu *sarcululu*, a sapá, molliá, terriná agrulu, a curetiá agrulu : *a sarculá vini'a, porumbulu; gradine bene sarculate.*

* SARCULATIONE, s. f., **sarculatio**; actione si modu de *sarculare : sarculionile agrului de seminatu cu granu.*

* SARCULATORIU,-*tória*, adj. s., **sarculans, sarculatorius**, (comp. si fr. **sarcleur** si **sarcloir**); care *sarcula* sau serve *la sarculatu;* ca s. f. reale, *sarculatoria* = *sarculatore* = instrumentu de *sarculare*, si m., *sarculatoriu*, pl.-*e*, in acellu-asi sensu cu f. *sarculatore*, care are si sensulu de *sarculatura* si de *tempu de sarculatu.*

* SARCULATU,-*a*, adj. part. s. d'in *sarculare*, **sarculatus.**

* SARCULATURA, s. f., **sarculatio**, (comp. si fr. **sarclure, sarclage**); actione de *sarculare*, déro mai vertosu, modu si effectu allu acestei actioni : *mai multe sarculature se ceru la porumbu, la papusioniu;* si ce se curetia prin *sarculare.*

* SARCULU, sau *sarclu* pl.-*e*, **sarculum**, (d'in *sarire* = *sarrire*); instrumentu de *sarritu* agrulu, de sapatu si curetiatu agrii : *sarculu de gradina, sarculu de sapatu granele, papusioniulu; fora sarculu, nu poti bene curetiá gradin'a de tote parasitele; sarcululu are de regula la unulu d'in capitele codei una sapa, la cellu altu capitu allu codei doui denti sau si mai multi.*

* SARDA, s. f., **sarda**, (fr. **sarde**); 1. genu de pesci, ce se prendu si se *sara;* vedi si *sardella, sardina;* 2. specia de pétra, de *carneola;* vedi si *sardachatu.*

* SARDACHATU = *sardagatu*, s. m., **sardachates**, (σαρδαχάτης, fr. **sardachate**); pétra pretiósa, specia de *achatu* = *agatu.*

SARDELLA, s. f., **sardina, sarda**, (it. **sardella**, alb. **sardelle**; isp. **sardina**, port. **sardinia**, fr. **sardine**; si it. **sardina** pre longa **sardella**, prov. **sarda**, v. gr. σαρδίνη); proprie, deminutivu d'in *sarda*

www.dacoromanica.ro

sub 1., applicatu inse la una specia de pescisioru, ce se sara, si care sémina multu cu *arengulu*, numai co e mai micu de câtu acestu-a : *sardelle in oliu, sardelle de putina, una cuteia de sardelle, mai multe scatule de sardelle.*

SARDELLUCIA,-*tia*, s. f., deminutivu d'in *sardella.*

SARDINA, s. f., **sardina**; vedi *sarda* si *sardella.*

SARDIU, s. m., vedi *sardonia* sub 2.

SARDONIA, s. f., **sardonia, sardoa herba,** (compara si fr. **sardoine, sardonie**), 1. proprie, fem. d'in adj. *sardoniu,-a* = de *Sardinia*, d'in *Sardini'a* (insula), leuatu inse in specie ca s. f., (subintell. *érba*), specia de érba veninósa, care face se se strambe cineva, indata ce pune pre limba d'in acea érba; de ací si adj., *sardonicu,-a*, adj., (fr. **sardonique**, comp. si gr. σαρδῷος, σαρδονικός, σαρδόνιος : μείδησι δὲ σαρδόνιον, *Hom. Odyss.*), applicatu la *unu risu cu strembatura, risu convulsivu*, ca *risulu celloru ce gusta d'in sardonia : risulu sardonicu, la morbosi, e symptoma mortifera;* prin estensione, de *risu* fortiatu, numai d'in *budie*, fora volia de risu, mai allessu, risu malignu, plenu de reutate, déro si de dorere in fundulu ânimei : *risulu seu sardonicu denota reutatea lui; cu unu surrisu sardonicu response la blandele melle covente;* 2. cu referentia la *sarda* de sub 2., *sardonia* = specia de pétra pretiósa; vedi si *sardonyche;* in acestu intellessu si form'a *sardiu*, ce e, de certu, unu adj. derivatu d'in *sarda*, leuatu inse ca subst. sub forma masculina, (compara si grec. σάρδιον).

* SARDONYCHATU,-*a*, adj. part., **sardonychatus**; ornatu cu *sardonyche : manule loru sardonychate.*

* SARDONYCHE, s. f., **sardonyx**, (σαρδόνυξ, fr. **sardonyx**); specia de pétra pretiósa; vedi si *sarda sub 2.*

SARE = *sale*, s. f., **sal**, (it. **sale**, isp. port. prov. **sal**, fr. **sel**); substantia dura, secca, fragile, solubile in apa, condimentulu regulatu si necessariu orecumu allu buccateloru omului, 1. proprie : *sare commune, sare alba, sare vêneta; sare de saratu pesce, sare de buccate, sare pentru pecore; nu poneti asiá de multa sare in buccate; buccatele fora sare nu ne placu; fodinle sau minerele de sare se chiama si sarine sau saline; copiose fodine de sare are Romani'a; sarea fodineloru Romaniei e monopolulu statului românu; d'in salinele Romaniei se sí esporta una cantitate de sare; sare se estrage si d'in mare; a mancá pâne cu sare, a intinge in sare cu memelliga; taliatorii de sare talia sare d'in salina;* 2. metaforice, *a)* prov. *mai bene se intingi in sare si se te uiti la sore, de câtu se intingi in untu si se cauti in pamentu; caru ca sarea in ocli, a fi cuiva sare in ocli, a arruncá sare in ocli, a mancá pânea si sarea cuiva, a nu mai mancá pâne si sare cu cineva; a mancá si sare in cas'a cuiva; b) sare* = symbolu allu intelleptionei, mai vertosu in limb'a biblica : *voi sunteti sarea lumei, dicea Jesu apostoliloru sei; déco sarea se impute, ce mai remâne de celle alte?* *c)* forte desu, *sare* = gratia, farmecu, gustu, spiritu, acume, agerime, etc., mai vertosu despre stylu : *omu fora sare; vorbe cu sare, scrisse si disse fora firu de sare; a vorbí cu multa sare si agerime; nu afli firu de sare in totu ce dice si face acestu omu; sarea satyrei, comediei; sare cauta se intre si in coventele oratoriului;* 3. in limb'a scientifica, in chymica mai vertosu, *sare* = substantia formata prin combinationea chymica a unui *acidu* cu una *base;* in acestu intellessu face si pl. *sàri : sari neutre; sulfatele, carbonatele, etc. sunt sari; sarile au si elle generile si speciele loru; sàrile se combina cu alte sàri si producu sàri duple.*

* SARGU, s. m., **sargus**, (fr. **sarge**); specia de pesce de mare.

SARICA, s. f., 1. pron. *sárica*, vedi *sérica;* 2. pron. *saríca*, vedi : *saricella, saricica*, etc.

SARICELLA, (pre a locuri si *sarigella*), s. f., 1. **arsenicum**, specia de *sare venenosa;* 2. **salsola kali** = *soda*, mai vertosu sub form'a de *sarigella.* — Coventulu cu forma deminutiva d'in *sare*, a essitu directu d'in altu deminu-

www.dacoromanica.ro

tivu *sarica*, de unde apoi si : *saricica* = in sensu cu *saricella* sub 1.

SARICICA, s. f., vedi *saricella*.

SARICINU,-*a*, adj. s., d'in *sarica*, (vedi *sarịcella*), applicatu in specie cu insemnarea de : *acidu tartaricu*.

SARIGELLA, s. f., vedi *saricella*.

SARINDARIU, s. m., **officium quadraginta missarum, præsertim pro defunctis** = officiu liturgicu de patrudieci de dille, mai allessu pentru repausati; — (n. gr. σαρανδάριον, d'in σαράνδα = patrudieci).

1 SARIRE = *salire*, (cu *r* sau *l* moliatu in une locuri, *a)* la presentele indicativului pers. I si II sing., cumu : *saiu, sai* = *sariu, sari*; inse : *ellu sare, elli saru*, etc.; *b)* la pres. conj. si imperativului. pers. I, II, III, sing. si III plur., cumu : *se saiu, se sai, se saia* = *se sariu, se sari, se saria*, etc.), sup. *saritu* si *saltu*, v., **salire**, (it. **salire**, isp. port. **salir**, prov. **salir, salhir, sallir** si **saillir**, fr. **saillir**); cu sensu multu mai estensu de câtu cellu ce are coventulu in limb'a classica si in celle alte limbe sorori, de ora ce verbulu nostru responde nu numai la simplulu classicu **salire**, ci si la celle mai multe composite alle acestui-a : **absilire, desilire, subsilire, insilire, transsilire, exsilire,** cumu si la derivatele : **exsultare**, etc., si la alte verbe ca : **micare**, etc.; inse multele si variele insemnari alle lui *sarire*, se potu reduce la un'a fundamentale, care e : *a face una miscare impetuosa, unu impetu*, mai totu de a un'a cu ide'a acccessoria de : *in susu, in directione superiore*, pre candu alte *directioni* se determina, de regula, prin covente a nome; 1. intrans., *a)* in genere, fora determinatione : *broscele saru, nu âmbla; multe passeri saru : saru merlele, saru fringillele; callii, boii, porcii, lupii si alte animali âmbla, inse si saru; amnellii saru, candu se jóca; omenii saru de buccuría, de menía; sarimu si jocàmu; a sarí una data, a sarí de mai multe ori; pilele arruncate in muru sau in pamentu, saru in laturi sau in susu; sare âním'a, sare pulsulu, saru venele; sare cineva in somnu*, diferitu de : *sare d'in somnu; sare ânim'a cuiva* = *se sparia : ne a saritu anim'a, co a cadutu d'in patu; saru sprincenele, saru mai vertosu oclii d'in orbitele loru*; in blasteme : *sarí-ti-aru oclii. se ve saria oclii; ti saru oclii* = vei fi batutu preste facia : *vedi, co ti saru oclii; de nu faci, cumu ti dicu, apoi ti saru oclii*; asia si : *ti saru falcile, ti saru dentii*; si : *acietu asiá de tare, asiá de acru, in câtu te face se saria falcile, dentii; — saru carrale prin locuri salebrose, saru apele d'in tuburi, saru apele in ferbere; saru undele in furi'a cursului, sare ap'a unui fluviu in una catarracta*; prov. *unde sare capr'a, sare si éd'a; nu scii de unde sare léporele; — a sarí cuiva ton'a, menî'a, aschi'a*, etc., cari se esplica prin espressionile cu sensu materiale : *saru aschie, parti d'in lemnulu taliatu; saru buccatelle de oll'a sfermata: saru cuniele d'in gaurele loru, sare usi'a d'in usiorii sei, sare cuniatorea d'in orbit'a sea; sare assea, sare rot'a d'in orbit'a sea; sare vinulu spumosu d'in buteli'a destupata, sare vinulu d'in butonie, sare sangele d'in nasu. d'in vêna, sare ap'a d'in fonte*, etc.; *b)* in specie, cu determinationi de directioni, cu sensuri forte delicate si diverse, espresse cu diverse prepositioni, α) cu *la : a sarí la* = *a sarí asupr'a*, de si intre amendoue constructionile essiste differentia bene sentita : *latronii sarira la noi; ui nostri sarira cu furia asupr'a inimiciloru, pre inimici; sariti pre ei, copilli*, etc., de unde se vedu differentiele delicate intre celle trei constructioni : *a sarí la, a sarí asupr'a, a sarí pre : toti saru la mene, toti saru asupr'a mea, toti saru pre mene*; β) cu *in*, ά) proprie : *a sarí in putiu, in fossa, in gropa, a sarí in apa, a sari de pre callu in riu; a sari in spinarea cuiva*; β') metaforice : *a sarí in spinarea cuiva, mulierile impudenti saru in spinarea barbatiloru ce nu connoscu*; prov. *a sarí d'in caldare in focu; a sarí in focu pentru cineva; pentru voi sarimu in focu, in apa, in mare, in rupi;* — *a sarí in capu, in petiore, in mâne, in cósta* sau *pre cósta, pre peptu*, etc.; γ) cu *prestè*, α') proprie : *a sarí preste gardu, preste fossa, preste*

www.dacoromanica.ro

muru, preste porta; a sarí preste eallu, preste mai multi omeni pusi in seria si in petiore; β′) metaforice: *a sarí preste marginile bonei covenientie, preste tote legile, preste tote ordinile si instructionile, preste difficultati, preste locurile celle mai essentiali alle unui scriptu; a sarí preste cinci ordini si trece la a séssea ordine; nu sarí preste celle mai insemnate locuri d'in carte,* etc., asiá si: *a sarí afora, a sarí in întru, a sarí la dereptʼa sau la stangʼa; a sarí pre duru, pre molle; a sarí sub patu, a sarí pre patu; a sarí dʼin patu, dʼin arbore, de pre casa, de pre invelitore,* etc.; δ) fora determinatione de directione, α′) *a sarí* =*a trasarí,* a se spariá, etc.: *sare continuu in agitatulu seu somnu; ce sariti asiá, candu vedeti acestu omu?* (vedi si mai susu: *sare ânimʼa*); β′) *a sarí* = a allergá in adjutoriu: *toti se sarimu pentru unulu; déco nu sarimu pentru celli assupriti, neci altii nu voru sarí pentru noi; nu sare, se te védia mortu; déco vecinii nu saru la nevolia, de ce mai sunt vecini? sariti si stingeti casʼa vecinului, co e ammenitiata si a nostra; sariti cu totii;* mai vertosu in esclamationi: *sariti! sariti! co me ommore; sariti! co e focu mare; sariti! lotrii! —* γ′) *a sarí cuiva,* ca impersonale, sau subintellegundu subiecte ca: *tona, furia, capriciu, nalluca,* etc.: *ce ti sare érosi? nu sciu ce ve sare; nu poti intellege ce le sare; érosi ve saru tonele,* etc., δ′) *a sarí* =a treçe cu vederea in enumerare sau in lectura: *a sarí mai multe pagine,* (vedi si la 2. mai diosu), inse si fora obiectu: *ati saritu, si de acea-a nu intellegeti ce legeti acumu; a sarí la fia-care linia preste covente importanti;* 2. trans., *a)* in genere, α) proprie: *a sarí gardulu, fossʼa, murulu, portʼa, pedicele; a sarí una rupe, unu latu precipitiu; a sarí cellu mai inaltu omu in petiore; a sarí unu riurellu;* β) metaforice: *a sarí difficultatile, a sarí unu mare obstaclu; b)* in specie, α) a trece cu vederea in lectura, in enumerare: *a sarí nominele mai multoru-a scrisse in lista; a sarí multe covente dʼin unu periodu;* si, intrans. (vedi mai susu): *a sarí de la paginʼa diece la paginʼa cincisprediece; de ce nu legi in ordine, ci sari de collo peno collo? b)* a fecundá, vorbindu mai vertosu de *armessari* sau de *tauri: armesariulu sare epele, taurulu sare vaccile.*

2 SARIRE = *sarrire,* v., **sarire** si **sarrire**; a curetiá, sapá, in specie se dice despre agri si seminature: *a sarrí gradinʼa, viniʼa, florariʼa, pepenii, rapitiʼa. grânulu;* metaforice: *a sarrí viniʼa basericei;* vedi si *sarculare.*

* SARISSA, s. f., **sarissa,** (σάρισσα); lancia lunga, a Macedoniloru mai vertosu.

* SARISSOPHORU, s. m., **sarissophorus,** (σαρισσοφόρος); care pórta *sarissa,* armatu cu *sarissa.*

SARITA, s. f., vedi *saritu sub 1.*

SARITIONE, s. f., **salitio,** si **saritio, sarritio;** 1. actione de 1 *sarire: saritionea brosceloru, saritioni continue dʼin somnu;* 2. actione de 2 *sarire*=*sarrire: sarritionea seminatureloru.*

SARITORIU, -*tória,* adj. s., 1. dʼin 1 *salire:* **saliens, saltor, opitulans, obsequiosus;** care *sare, a)* in genere: *mersu saritoriu, cursu saritoriu; saritori pre fune, una gratiosa saritoria pre fune; saritorii de scena; saritori preste tote convenientiele; stylulu se nu fia saritoriu; b)* in specie, α) care *sare* pentru altulu in nevolia, dispusu a adjutá, serví pre altulu: *muliere saritoria pentru toti; vecinii se cade se fia saritori pentru vecini; defectulu teu e de a nu fi saritoriu;* β) s. f., reale, *saritoria* =*saritura,* mai vertosu ceva de *saritu:* 2. din 2 *sarire* = *sarrire,* **saritor,** si **saritorius**: *lucrari sarritorie, instrumentu sarritoriu.*

SARITU, -*a,* adj. part. s., 1. dʼin 1 *sarire,* **qui saluit, saltus,** *a)* in genere: *sariti in somnu, sariti dʼin somnu; saritulu broscei, a descantá de saritu cuiva, care suffere de saritu; b)* in specie, s. f. reale, *sarita* = *saritura; a si perde saritʼa, a si perde saritele, a scote pre cineva dʼin sarite*=a perde sau face se si perda computulu; si ca adv.: *a lege pre sarite; a amblá pre sarite, ca broscʼa; a se intrece in sarite;* 2. dʼin 2 *sarire* = *sarrire,* **saritus**=**sarritus**: *seminature*

www.dacoromanica.ro

bene sarrite; instrumente de sarritu agrii.

SARITURA, s. f., 1. d'in 1 *sarire*, **saltatio, saltus** : *sariturele broscei, merlei, amnelliloru, callului; saritura in putiu, saritura preste gardu, saritura asupr'a inimiciloru; saritura in somnu, saritura d'in somnu; scuturaturele si sariturele carrutiei pre calle salebrosa; saritur'a animei;* absol. *a sufferi de saritura, a descantá de saritura;* 2. d'in 2 *sarire* = *sarrire*, **sarritura** : *saritur'a agrului, viniei, gradinei, seminatureloru.*

* SARME, s., pl. *sarmine;* vedi *sarmentu.*

* SARMENTACIU,-*a*, adj., (**sarmentaceus**, fr. **sarmentacé**); care sémina cu *sarmentulu;* subst. pl. *sarmentaciele* = *viniferele*, familia de plante.

* SARMENTICIU,-*tiu*,-*a*, adj., **sarmenticius**,-**tius**; relativu la *sarmentu : cenusia sarmenticia.*

* SARMENTOSU,-*a*, adj., **sarmentosus**, (fr. **sarmenteux**); plenu de *sarmente*, care are multe *sarmente : vitia sarmentosa, arbusti sarmentosi.*

* SARMENTU, pl.-*e*, **sarmentum**, (fr. **sarment**, — d'in *sarpere*); 1. proprie si in genere, ramurellu suptire, fia verde sau uscatu; smicella, etc.; 2. in specie, ramu flessibile de vitia de vinia si de alte plante ce, crescundu, cauta se se rédime pre ceva : *fasciclu de sarmente, a arde sarmentele oscate, a taliá sarmentele oscate; cenusia de sarmente, focu de sarmente, batalia la spate cu sarmente.*

SAROSU,-*a*, adj., **salinus**; plenu de *sare*, care contine sare : *agri arenosi si sarosi.*

* SARPA, s. f., (fr. **serpe**, v. fr. **sarpe**, — vedi *sarpere*); instrumentu de curetiatu arborii, mai vertosu viti'a de vinia.

* SARPERE, v., **sarpere**; a smulge, taliá ramure, a taliá, curetiá arbori, mai vertosu vitie de vinia.

* SARRIRE, *sarritura*, etc.; vedi : *sarire, saritura.*

* SARTORE, s. m., **sartor**, vedi *sartoriu.*

* SARTORIU,-*toria*, adj. s., **sartor**; 1. d'in *sarcire*, care *sarce*. derege, repara, *carpesce*, mai vertosu : carpitoriu de vestimente, *croitoriu;* 2. d'in *sarire* = *sarrire*, curetitoriu, sapatoriu de agri, de seminature, de vinia, etc.

* SARTU,-*a*, adj. part., **sartus**; 1. d'in *sarcire; vestimentu sartu;* 2. d'in *sarire* = *sarrire : grane bene sarte.*

* SARTURA, s. f., **sartura**; 1. de la *sartu* d'in *sarcire : sartur'a calcioniloru costa ca si factur'a d'in nouu;* 2. de la *sartu* d'in *sarire* = *sarrire :* curetiare, lucrare, sapare a unui agru, cumu si effectu, statu produssu prin acésta lucrare; vedi si : *saritura* = *sarritura.*

1 SARUTARE, v., **osculari, basiare, suaviare**; a pune budiele pre faci'a, mânule, etc. cuiva : *a sarutá pre fronte, in gura; a sarutá mân'a preutului; a se sarutá si impacá; saruta tu copillii in loculu nostru; a dá ultim'a sarutare repausatului: a sarutá ca Jud'a* = *a dá sarutarea Judei; sarutari faciarie. ammagitorie;* prov. *a sarutá in botu si leuá totu;* — *sarutare* = *salutare*, are inse si sensulu largu allu formei *salutare*, in frasi ca : *salutare, térra cara, ce revedu cu buccuría;* vedi : *salutare, salvere.*

2 SARUTARE, s. verbale, **osculum, basium; suavium; salus**; vedi 1 *sarutare* si *basiu.*

SARUTATU,-*a*, adj. part. s. d'in *sarutare*, **osculatus, osculum** : *toti copillii sarutati de mamma;* prov. *de sarutatu nu e peccatu; unu dulce sarutatu.*

* SASSATILE=*saxatile*, adj., **saxatilis**, (fr. **saxatile**); relativu la *sassu : animali sassatili, columba sassatile, pesci sassatili.*

* SASSETU=*saxetu*, pl.-*e*, **saxetum**; locu de *sassu*, formatu, coperitu cu *sassu: in sassete nu prospera laborea agriculturiului.*

* SASSICAVU=*saxicavu*, s. m., (fr. **saxicava**); genu de conchylie.

* SASSIFERU = *saxiferu*,-*a*, adj., **saxifer**, care porta sau duce *sasse.*

* SASSIFICARE = *saxificare*, v., (**saxificare**); a face *sassu*, a converte in *sassu : anticii credeau co oclii Medusei cassifica pre omu;* vedi si *sassificu.*

* SASSIFICU=*saxificu*,-*a*, adj., **saxi-**

www.dacoromanica.ro

ficus; care face *sassu*, converte in *sassu: sassificulu capu allu Medusei.*

* SASSIFRAGU=*saxifragu,-a*, adj. s., **saxifragus**, (fr. **saxifrage**); care frange, sférma *sasse : sassifrage erbe;* ca s. m., *sassifragulu*, si f. *sassifrag'a*, genu de plante; pl. f. *sassifragele*, familia de plante ce are de typu genulu *sassifragu.*

* SASSIGENU = *saxigenu,-a*, adj., **saxigenus**; nascutu, produsssu d'in *sassu.*

* SASSITATE, s. f., **saxitas**; calitate, duretia de *sassu.*

* SASSIU=*saxiu,-a*, adj., **saxeus**; de *sassu: coperimente sassie, effigia sassia;* metaforice : *ânime sassie si ferrose.*

* SASSONE=*saxone*, si *sassu*, s. m., **saxo**; nome nationale allu uuu poporu germanu : *sassi se dice celloru d'in Transilvani'a, sassoni celloru d'in Germani'a, a nome celloru d'in Sassoni'a.*

* SASSOSITATE = *saxositate*, s. f., **saxositas**; d'in *sassosu*, in acellu-asi sensu cu allu formei *sassitate.*

* SASSOSU=*saxosu,-a*, (mai pucinu bene *sassuosu* = *saxuosu*), adj., **saxosus**, (**saxuosus**); plenu de *sassu, de sasse: valle sassosa, locuri sassose, agri sassosi, terre sassose.*

* SASSU=*saxu*, pl.-*e*, **saxum**; pétra rude si solida, mai vertosu petroniu, massa de pétra rude si solida : *dureti'a sassului, sasse forte mari, a arruncá cu sasse de immensu volume; a lovi navea de sassele termului; vasulu se lovi de sassele ascunse sub apa; sasse infricosiatu de mari se rumpu prin actionea apei, d'in toti monti; ap'a plovoniului volve sasse de pre monti.*

* SASSUOSU,-*a*, adj., vedi *sassosu.*

SATANA=*satanu*, s. m., **satan, satanas**, (σατανᾶς, σατᾶν, fr. **satan, satana**); coventu ebraicu, care insémna : *inimicu*, leuatu cu sensulu de : inimicu allu genului omenescu, spiritulu reului, inimicu si allu lui Domnedieu, ca capu allu spiriteloru sau angeriloru rebelli lui Domnedieu : *satana mai multu de câtu veri-ce altu dracu e reulu impellitiatu, idealele reului; fugi inapoi'a mea, satana; tentatu de satana ; lapedati-ve de satana;* metaforice, *unu satana* = ammagitoriu, proditoriu, seminatoriu de discordia, etc. : *se escludemu d'intre noi pre acestu satanu.*

SATANARIA, s. f., **satanaria**, specia de planta.

SATANESCE, adv., in modu *satanescu*; vedi si *satanice* la *satanicu.*

SATANESCU,-*a*, adj., (**satanicus**); des *atana : cogite, fapte satanesci ;* vedi si *satanicu.*

SATANICU,-*a*, adj., (**satanicus**, fr. **satanique**); de *satana : satanica reuta te, satanice cogite.*

SATANU, s. m., vedi *satana.*

SATEANESCU,-*a*, adj., **rusticanus, paganus**; de *sateanu*, de *sateani : vite sateanesci, portu sateanescu.*

SATEANU,-*a*, s. pers., **vicanus paganus, rusticus**; locuitoriu de *satu*, (vedi 2 *satu*); *sateanii acestoru doue sate vecine; parte d'in sateani.*

* SATELLITE, si *satellitu*, s. m., **satelles**, (fr. **satellite**) ; care urmedia si insociesce pre altulu, spre a lu apperá si serví, cellu pusu si devotatu la voliele si ordinile cuiva, 1. proprie si in genere : *satellitii regelui, principelui; tyranii si satellitii loru; sesse administri si satelliti insociescu acestu omu;* 2. in specie si metaforice, *a)* corpu cerescu ce insociesce una planeta in revolutionea ei in giurulu sorelui : *lun'a e satellitele pamentului; pre longa Joue se vedu patru satelliti;* cu sensu mai estensu : *luceferulu e satellitele noptei; sensurile sunt satellitii mentei omului; b)* mai vertosu, personale, *satellite* = adjutoriu, mâna de adjutoriu la reu, etc. : *ministri devotati si satelliti orbi ai tyranniei; satellitii totoru volieloru si libidiniloru celloru corrupti.*

SATESCU,-*a*, adj., **rusticus, rusticanus, paganus**; de *satu* : *case satesci, baserica satesca, scála satesca.*

SATI, adv., **satis**; *de sati*, destullu : *am mancatu de sati, am lucratu de sati.* Derivatulu *satiu* a facutu de s'a datu uitàrii radecin'a *sati;* vedi *satiu.*

SATIARE, v., **satiare**; a dá, adduce, face *satiu, a saturá*, destullá, a face *satullu : manca si nu se mai satia; a satiá flamundii; a si satiá setea; satiá-se-voru vulturii de carnea lui;* metafo-

www.dacoromanica.ro

rice: *a satiá agrii de stercu, a satiá una base de acidu; a nu si poté satiá oclii de acelle formosetie; a si satiá libidinile; cine pote satiá unu avaru? a se satiá de sânge, de ommoru; celloru satiati nu mai cere ânim'a;* mai vertosu, a saturá peno la gretia, a ingretiosiá.

SATIATU,-*a*, adj. part. s. d'in *satiare*, **satiatus.**

SATIETATE, s. f., **satias, satietas,** abl. **satietate,** (fr. **satiété**); cantitate de *satiu*, cantitate indestullatoria, cumu si statu de satullu, 1. in genere : *satietate de grânu; satietate de mancare, inse lipse de beutura;* 2. ca mai desu inse in specie, statu de *satiu*, saturare peno la *satiu*, peno la gretia, si de ací : gretia, desgustu, urritu, etc., *a)* proprie : *desgustulu si satietatea de mancare se vindica cu ceva amaru; a bce si mancá peno la satietate; satietate de dulce, de carne; b)* metaforice : *prendemu currendu satietate si gretia de ce amu doritu cu passione; ce e prea multu, adduce satietate; satietate de placeri; omeni temperanti si abstinenti prin satietatea de voluptati; satietate de tote alle lumei, satietate de sene, de viétia.*

SATIONE, s. f., **satio;** actione de 1 *serere :* seminare, plantare, etc. : *sationea grâneloru, arboriloru, pomiloru.*

SATIOSU,-*a*, adj., **satians, satietatem afferens, fastidiosus, odiosus, insuavis, insulsus, taedium afferens, molestus, gravis,** etc.; plenu de *satiu*, 1. proprie si in genere, care *satura si satura currendu : buccatele dulci sunt mai satiose de câtu celle acre; untulu si dulcéti'a sunt satiose; buccat'a fora aromate escitatorie e satiosa;* 2. mai vertosu in specie si metaforice, neplacutu, nesaratu, desgustosu, gretiosu, urritiosu, nesufferitu : *ce omu satiosu in tote vorbele si faptele lui! satiose covente, satiosu copillu, satiosa portare, satiosu jocu, satiosa conversatione; satiosa e lumea, satiose desertationile ei.*

SATIRA, *satiricu*, etc.; vedi *satura* la *saturu.*

† SATIS, adv., **satis;** forma classica care occure acumu numai in composite ca : *satisdare, satisdatione, satisfacere, satisfactione*, etc., de cari vedi mai la valle.

* SATISACCEPERE, v., (**satis-accipere**), v., a accepe ca *satis* = *indestullu*, in specie, a accepe una cautione, ca bona si indestullatoria, usitatu mai vertosu cu form'a de subst. *satisacceptione* = **satisacceptio,** acceptare a cautionei.

* SATISACCEPTIONE, s. f., **satisacceptio;** vedi *satisaccepere.*

* SATISCAVERE, v., **satiscavere;** a dá *cautione indestullatoria.*

* SATISDARE, v., **satisdare;** a dá indestullu, a indestullá, a *satisface*, in genere; si in specie, a dá cautione *indestulatoria.*

* SATISDATIONE, s. f., **satisdatio;** actione de *satisdare.*

* SATISDATORIU,-*toria*, adj. s., **satisdator;** care *satisda.*

* SATISFACERE, v., (se conjuga ca v. *facere*), **satisfacere,** (fr. **satisfaire**); a face indestullu, a indestullá, a multiamí pre deplenu, a impacá pre deplenu, 1. in genere : *a satisface mai antaniu pre ai nostri, apoi a satisface pre altii straini; satisfacemu tote dorentiele si asteptàrile; nu mi satisface cererile; prin portare bona si studiu diligente scolarii satisfacu pre parenti si pre invetiatori; nu potemu satisface si pre noi ensine si pre toti omenii; esplicàrile vostre nu satisfacu mentea, rationea; numai virtutea satisface conscienti'a; a satisface cogitulu, sentimentulu de onore, gustulu, placerea, sentimentulu de formosu;* forte desu si cu dativu : *a satisface mentei, conscientiei, detoriei; a satisface publicului, partei luminata a publicului; a satisface cupiditatiloru, volieloru, libidiniloru, cerentieloru, necessitatiloru,* etc. = *a satisface cupiditatile,* etc.; 2. in specie, *a) a satisface creditorii* = *a satisface creditoriloru;*=a i desface, a desface ce le e detoriu; in sensu mai largu, a i impacá veri-cumu; *b) a si satisface onorea* = absol. *a si satisface* = *a se satisfuce*=a si resbonà, a si spellà desonorea, etc.

* SATISFACTIONE, s. f., **satisfactio,** (fr. **satisfaction**); actione si me-

www.dacoromanica.ro

diu, cumu si effectu allu actionei de *satisfacere : satisfactionea creditoriloru; a dá satisfactione pentru damnele addusse onorei sau interessiloru cuiva; satisfactione mare e pentru parenti successulu fililoru; fora satisfactione nu me potu impacá; satisfactionea conscientiei, cogitului; una ânima nobile afla cea mai mare si mai bona satisfactione in beneficientia.*

* SATISFACTORIU,-*toria*, adj. s., **satisfeciens**, (fr. **satisfactoire**); care *satisface* sau serve a *satisfacere : esplicationi satisfactorie, reparatione de onore satisfactoria; documente satisfactorie, probe satisfactorie, cautione satisfactoria; portare si diligentia satisfactorie.*

* SATISFACTU,-*a*, adj. part., **satisfactus**, (fr. **satisfait**).

* SATISFACUTORIU, -*a*, adj. s., vedi *satisfactoriu.*

* SATISFACUTU ,-*a*, adj. part., **satisfactus.**

SATIU, s. m., **satietas, satias, fastidium, taedium**; 1. cantitate satisfactoria, indestullatoria, copia, abundantia : *satiu de buccate, satiu de tote necessariele, satiu de somnu, de repausu, de peramblare*, etc., 2. mai vertosu inse in sensu subiectivu, *a)* in genere, statu de indestullare, de saturare, in opposit. cu *nesatiu : satiu de mancare, de jocu, de saltatu, de ornatu, de peramblare, de callatoria, de lectura, de musica*, etc., si d'in contra : *nesatiulu de jocu, de saltatu, de lectura, de avutia, de gloria*, etc. *b)* in specie, α) desgustu, gretia, etc. : *satiulu de libidini face pre multi abstinenti; ne prende satiu de dulce si dorimu acrulu si amarulu;* β) mai vertosu cu ide'a accessoria de *tediu* = *urritu : satiu de lumea acésta-a desérta; coprensi de satiu pentru tote alle lumei; satiu de sene ca si de tote alle lumei; de satiulu vietiei ce ducea, si fece singuru sém'a, si dede singuru mortea;*—ca abstr. *satiu* nu *are* si nu pote avé plur., numai in sensu metaforicu concr. *satiu*=*lucru* sau *persona gretiosa*, pote avé si pl. *satiuri de mulieri.*

* SATIVU, adj., **sativus**, (d'in **serere, satus, sativus**), care se sémina : *corne sative; cânepa, linu si alte plante sative; plantele sative se opponu la plante agresti, silvestri, campestri.*

* SATORIU,-*a*, adj. s., **sator**, si **satorius**, (d'in **serere, satus, sator**); care sémina sau serve la seminatu sau plantatu, 1. proprie : *satorii de grâne, de pomi; sacci si alte instrumente satorie;* 2. metaforice : *satori si uttitiatori de turburari, de sceleri; Domnedieu e satoriulu omeniloru si allu totoru fientieloru.*

* SATRAPE, si *satrapu*, s. m., **satrapes**, (σατράπης, fr. **satrape**), coventu persanu cu insemnarea: 1. propria, *a)* de generariu de armata persana; *b)* de gubernatoriu de provincia persana; 2. metaforice, in sensu commune, *a)* gubernatoriu despotu, superbu si spoliatoriu, *b)* omu influente, potente, superbu, lussosu si assupritoriu : *viétia si portare de satrapi.*

* SATRAPIA, s. f., **satrapia**, (fr. **satrapie**); 1. demnitate de *satrape;* 2. guberniu si fapta de *satrape*, fapta si portare despotica si libidinosa.

* SATRAPICU ,-*a*, adj., (fr. **satrapique**); de *satrape : guberniu satrapicu; fapte satrapice, fastu satrapicu.*

* SATRAPU, s. m., vedi *satrape.*

1 SATU,-*a*, adj. part. s., **satus, sata, satum**; 1. seminatu, plantatu : *pomi sati in pamentu arenosu, pepeni sati in arena, grane sate de tempuriu;* 2. subst. *satulu pruniloru, periloru; satulu de orditu, de meliu, de rapitia*; metaforice : *satulu de copilli, de feti si fete.*

2 SATU, s. m., pl.-*e*, (mai pucinu bene *saturi*), **colonia, pagus, vicus**; multime de case pre accellu-asi locu, cari inse nu facu unu *oppidu* sau *urbe : tote satele si oppidele d'in acellu tinutu; a fundá unu satu, a stricá si derimá satele; allessii satului, primariulu satului;* prov. *ce scie satulu, nu scie barbatulu; a aflá satu fora câni, si a se peramblá fora bàtiu.*

SATUCELLU, *satucianu*, etc.; vedi *satuciu.*

SATUCIU,-*tiu*, pl.-*e*, **pagulus, vicus**; deminutivu d'in 2 *satu, satu micu*, cu pucine case; — de ací noue deminu-

www.dacoromanica.ro

tive : *satucianu, satucellu*, si syncopatu *sacellu : nomele de Sacelle porta unu complessu de sate in Transilvani'a ;* apoi *satullu*, de unde *satulleciu,-tiu*, inse aceste-a se cofundu cu adiectivele *satullu, satulleciu.*

SATULLARE, v., **satullare**, a face *satullu*, a saturá, a imbuibá : *a si satullá panticele, setea de auru.*

SATULLECIU, -*tiu*, 1. s. m., pl.-*e*, deminutivu d'in subst. *satullu* de la 2 *satu*, **pagulus, viculus**; vedi si *satuciu* cotra fine; 2. adj., deminutivu d'in adj. *satullu,-a : satullu satulleciu de tote câte i cere ânim'a.*

1 SATULLU, pl.-*e*, vedi *satuciu* si *satulleciu* sub 1.

2 SATULLU,-*a*, adj., **satullus, satur**, (it. **satollo**, prov. **sadoll**, v. f. **saoul**, n. fr. **soûl**, alb. **sadó**); proprie, deminutivu d'in *saturu*, leuatu totu cu intellessulu acestui-a, 1. proprie, care si a allenatu famea, si prin estensione, setea : *boi satulli, vacce satulle; ouile nu au venitu satulle; calli satulli de ordiu si de fênu; vitelle satulle de apa;* prov. *cellu satullu nu crede cellui flamundu; betrani acumu se essiti satifacuti d'in viétia, cumu essu de la unu ospetiu celli satulli;* prin una si mai mare estensione : *satullu de somnu, satullu chiaru de sedere, de otiu, de repausu; omeni satulli de banni, de placere; camu raru inse se vedu omeni satulli de voluptati, de avutie, de auru si de argentu;* 2. in specie, desgustatatu, ingretiosiatu, *lassu*, care nu mai pote sufferí ceva : *suntemu satulli de reforme relle; satullu de lume si de alle lumei; celli satulli de viétia si facu singuri sém'a; sum satullu de atâte vorbe si promisse desérte.*

* SATURABILE, adj., **saturabilis**, (fr. **saturable**); care se pote *saturare.*

* SATURANTE, adj. part. pres., **saturans**, (fr. **saturant**); care *satura;* vedi si *saturatoriu.*

SATURARE, v., **saturare, satisfacere, explere, fastidium vel taedium afferre**, (it. **saturare**, isp. port. **saturar**, fr. **saturer**); a face *saturu* = a face *satullu*, 1. proprie, a allená famea, a dá câtu pote si se covine a mancá : *a satură callii de ordiu, a saturá vaccele de érba sau cu érba;* inse intre construction ea cu prep. *de*, si cea cu prep. *cu*, resare a desea una delicata differentia : *a saturá ospetii cu ce e mai reu, ca se nu mai pota mancá ce e mai bonu; a saturá cu pâne si sare, a saturá inse de dulcétia; cine se satura cu ceva, nu mai mânca, de regula, altu ceva, desí celli gurosi, dupo ce se satura de ceva, totusi mai manca si altele ce le place; e peccatu a se scollá nesaturatu de la més'a incarcata de buccate; a saturá gallinele, gâscele, tote passerile de grauntie; celli avuti si generosi satura pre flamundi ; mancá-voru pauperii si se voru saturá si voru laudá pre Domnulu;* 2. in specie si metaforice, *a)* a allená setea : *a saturá vitele de apa; a si saturá setea, a saturá de vinu; b)* a satisface, indestullá in genere ori-ce dorentia : *a saturá pre avari de auru, de argentu, cu tote co avariti'a, ca si alte cupiditati passionate, nu se satura neci una data; a se saturá de jocu, de saltatu, de somnu, de otiu, de sedutu; a se saturá de versatu sange, de intrige, de politica*, etc., inse in multe d'in aceste-a, ca si mai la valle, in sensu reu : *a se saturá de batalie; a saturá pre cineva de batalia, asiá co se nu i mài céra ânim'a ceva atare; c)* a dá mai multu de câtu se cere sau doresce, mai antâniu despre mancare, beutura : a indopá, a imbuibá; apoi si despre alte lucruri, si de ací, a desgustá, a ingretiosiá, a face se se urrésca, etc. : *ne amu saturatu de vorbele vostre; cine se satura de bene, pare co vre a gustá reulu; cine se satura de dulce, manca amare si acre; ne amu saturatu de voi; multi se satura nu numai de lume, ci de viéti'a loru, de sene ensisi; cine se satura de sene, doresce mortea; ni s'a amaritu si saturatu cu assemini miselli;* acellu-asi sensu, cu una nuantia ironica, au sí frasi ca celle citate mai susu : *a se saturá de jocu, de callatoría*, etc.; *d)* despre lucruri, mai allessu licide, a nu mai dissolve ce se pune in elle : *ap'a unui vasu se satura de saccharulu ce se pune in ea, co acestu-a nu se mai dissolve in acea*

www.dacoromanica.ro

apa; asiá si : *apa saturata de nitratu de potassa*; *apa saturata de calce*; *ferrulu se satura de oxygeniu*; *licidulu nu e inco bene saturatu*; *apa destillata saturata de sare gemma*.

SATURATIONE, s. f., **saturatio**, (fr. **saturation**); actione de *saturare* : *saturationea a cinci milli de omeni cu cinci pâni*; *saturatione de lume si de alle lumei*; *saturationea apei de sulfatu de soda*; *saturationea unei base chymica, unui acidu*.

SATURATORIU,-*toria*, adj. s., **saturator**; care *satura* : *saturatori ai pauperiloru flamundi*.

SATURATU,-*a*, adj. s. part., **saturatus**, (comp. si fr. **saturé**).

* SATUREIA, s. f., si m. *satureiu*, **satureja** si **saturejum**; specia de planta.

SATURITATE, s. f., **saturitas**, (fr. **saturité**); statu de *saturu*, *satiu* : *saturitatea panticelui*, *saturitatea placeriloru deserte*; *suturitatea unui licidu*, *unei base chymica*.

* SATURNALE, adj. s., **saturnalis**; relativu la *Saturnu*; plur. f. *saturnali*=*saturnalie*=**saturnalia**=serbatore a lui *Saturnu*; metaforice, pertrecere desfrenata, portare libidinosa : *in saturnali continue pertrecu despotii desfrenati*.

* SATURNALICIU,-*tiu*,-*a*, adj., **saturnalicius**,-**tius**; relativu la *saturnali*; vedi *saturnale* : *muneri saturnalicie*.

* SATURNIA, s. f., vedi *saturniu*.

* SATURNIANU,-*a*, adj., **saturnius**; relativu la *Saturnu*; ca s. m. pers. filiulu lui *Saturnu*; vedi si *saturniu*, *saturnigenu*.

* SATURNIGENU,-*a*, adj. s., **saturnigenus**; nascutu d'in *Saturnu*, in specie despre *Joue*, filiulu lui *Saturnu*.

* SATURNILABIU, s m., (fr. **saturnilabe**); instrumentu de observatu positionile satellitiloru planetei *Saturnu*.

* SATURNITE, s. f., (fr. **saturnite**); nome allu unei minerale, allu unei specia de plumbu.

* SATURNIU,-*a*, adj. s., **saturnius**, (fr. **saturnien**, **saturnie**); relativu la *Saturnu* : *stell'a saturnia* = planet'a *Saturnu*; *versuri saturnie*, *poema saturnia*; ca subst., *a)* person. *Saturniu*=filiu allu lui *Saturnu* : *Neptunu*, *Plutone*, mai vertosu *Joue*; *Saturnia*=*Junone*, *Vesta*; etc., *b)* reale, f. *saturnia*, genu de insecte d'in famili'a nocturneloru.

* SATURNU, s. m., **Saturnus**, (fr. **Saturne**,—d'in **serere**, **satus**, **sator**); dieu omu care vení in Itali'a sub domni'a lui *Janu*, in urma identificatu cu greculu *Cronu*=Κρόνος, genitoriu allu lui *Joue*, *Plutone*, *Neptunu*, etc., vedi si *Saturniu*; Varrone dice : **ab satu dictus est Saturnus**, *de la satu*=*seminatu s'a dissu Saturnu*; **dies Saturni** = *diu'a lui Saturnu*, sau *Saturni*=*Sabbata*; *tempulu*, *regnulu lui Saturnu*; — prin metafore : *a) Saturnu*=planeta d'in system'a nostra solaria : *Saturnu are septe satelliti*; *anellulu lui Saturnu*; *revolutionea lui Saturnu se face in douedieci si noue de anni*, *cinci mensi si patruspredieci dille*; *rotationea lui Saturnu se face aprope numai in diece ore si medietate*.

SATURU,-*a*, adj. s., **satur**, **satura** si **satira**, 1. adj., *satullu*, care manca sau a mancatu, câtu i cere ânim'a, *a)* proprie : *cellu saturu nu mai mânca*; *copillulu saturu nu cere mammei titia*; *vitele venite sature de la pastione*; *saturi calli de ordiu*; *cine e saturu de carne*, *vré se mânce cépa si alliu*; *b)* metaforice, α) care a beutu câtu i cere ânim'a : *saturu de apa*, *de vinu*; β) in genere, imbuibatu, indopatu, implutu, nutritu, ingrassiatu, etc. : *omini saturi de tote placerile*, *de tote bonurile*; γ) si despre lucruri : *agri saturi de plouia*; *plante sature de róre*; *colori sature*; *base chymica satura de unu acidu*; *vestimente sature de purpura*; *espressioni sature*, *stylu saturu*; — si cu intellessu activu : *satur'a tómna*; 2. subst. f. *satura* si *satira* (subintellegundu *lance* = castronu, etc.), *a) satura*=vasu implutu cu varie fructe; *b)* prin alte metafore, α) mancare d'in varie ingredientie, de tote speciele, ammestecatura; β) compositione, scriptu sau musica, formata d'in differite si varie subiecte, lege ce dispune de differite materie, collectione de diverse, materie etc. (fr. **pot-pourri**); γ) in specie inse, mai vertosu sub form'a *satira*, (comp. fr. **satire**), α') modu de scriere, propriu

www.dacoromanica.ro

Romaniloru, differitu de *satyr'a* greca : *la Romani satir'a fu mai antâniu dramatica, apoi curatu didactica: satir'a didactica flagellá vitiele si defectele omului;* de ací : β') cu sensulu recentiore de : scriptu in versuri, prin care se censura si se ridu vitiele, defectele, passionile desfrenate, etc. : *sarea satirei, satira personale, sangerante satira, mordace satira; satir'a se nu fia personale, ci se cada numai asupr'a vitieloru in genere; sunt si satire in prosa, chiaru de la celli antici;*—cu sensu mai estensu, *satira* = veri-ce scriptu, dissa mordace si defaimatoria pentru cine-va; —3. derivate d'in *satura* = *satira: a) satirare* si *satirisare*, (fr. **satiriser**), a face *satira* cuiva : *omeni boni satirati cu amaritione si veninu mare; b) satiricu,-a*, adj., **satiricus**, (fr. **satirique**), relativu la *satira*. plenu de *satira : versuri satirice, allusione satirica, poeti satirici; c) satiristu,-a*, s., (fr. **satiriste**), care scrie relle *satire*, unu reu poetu *satiricu; satirographu*, s. m., **satirographus**, (fr. **satirographe**) = scriptoriu de *satire*, auctoriu *satiricu*.

* SATYRA, s. f., **satyra**, vedi *satira* la *saturu*.

* SATYRIASE, s. f., **satyriasis**, (σατυρίασις, fr. **satyriase**); irritatione morbida a pruritului sessuale, provenita mai adesea si de regula prin usulu de *aphrodisiace*, mai allessu de *cantharidi*; 2. *satyriase* = *elephantiase*, d'in caus'a pruritului sessuale de care sufferu coprensii de *elephantiase*.

* SATYRIASMU, s. m., (fr. **satyriasme**); morbu de lumbi, provenitu d'in *satyriase*.

* SATYRICU,-*a*, adj. s., **satyricus**; relativu, 1. la *satyri : statue satyrice; drama, poema satyrica, jocuri satyrice, lubricitate satyrica;* 2. la *satyra* : *genulu de drama satyrica;* 3. si la *satira* = *satura*, (vedi *saturu* cotra finitu) : *scripte satyrice contra ce e mai respectabile;*—ca subst. m. reale, *satyricu* = opu *satiricu*, scrissu in prosa sau in versuri.

* SATYRIDE, adj. s., (fr. **satyride**); care sémina cu unu *satyru;* subst. pl. *satyridile*, tribu de insecte lepidoptere.

* SATYRISCU, s. m., **satyriscus**, (σατυρίσκος) deminutivu d'in *satyru*.

* SATYRIU,-*a*, adj. s., **satyrion**, (σατύριον, fr. **satyrion**); relativu la *satyru*, ca mai desu. s. m., reale, *satyriu*, genu de plante, care irrita appetitulu sessuale; beutura preparata d'in atari plante.

* SATYRU, s. m., **satyrus**, (σάτυρος, (fr. **satyre**); 1. specia de simia; 2. semidieu ce seminá a simia, in parte cu figura de omu, in parte cu figura de capru, de essemplu, omu in partea superiore, inse si ací cu corne la capu : *Satyrii, ca si Faunii sau Silvanii, erau divinitati silvestri; Satyrrii persecutau nymphele selbeloru ; co-ci Satyrii erau forte lascivi;* de ací, *Satyru* = omu forte mulierosu; ca subst. reale, f. *satyra*, si m. *satyru*, mai vertosu pl. *satyri* = specia de drama greca, in care *satyrii* erau primele persone.

* SAUCIARE, v., **sauciare**; a face *saucíu*, a plagí, a vulnerá; a occide, metaforice : a ará, cultivá pamentulu.

* SAUCIATIONE, s. f., **sauciatio**; actione si effectu allu actionei de *sauciare*.

* SAUCIU,-*a*, adj., **saucius**; vulneratu, plagitu, vettematu, taliatu, impunsu, etc., 1. proprie : *a aduná saucii de pre câmpulu de batalia; tauru sauciu, mai multi cerbi saucii, una lupa saucia, petiore saucie;* 2. metaforice : *senulu pamentului sauciu de ferrulu aratrului;* mai vertosu despre celli vulnerati de amore : *regin'a saucia de grave vulnu in peptulu seu.*

* SAVIARE, *saviu;* vedi : *suaviare, suaviu.*

* SAXATILE, *saxetu, saxu*, etc., vedi: *sassatile, sassetu, sassu.*

SBATERE, (contrassu d'in *esbatere;* compara it. **sbattere**, prov. **esbatre**, v. fr. **esbattre**, n. fr. **s'ébattre**); **concutere, excutere, jactare, agitare, exagitare**, etc. 1. a face se essa, a scote prin batalia, prin agitare, prin tragere, stringere, smulgere, etc., si anome, *a)* proprie : α) a cerne bene, **cribro succernere, excutere**, *a sbate bene ciurulu; nu sbateti tare sêt'a co e prea rara, si sbatuta prea tare lassa*

www.dacoromanica.ro

se treca si ce nu se cade; β) a stracorá batendu sau storcundu, a suge, storce cu totulu, **percolare, exprimere, exsugere, extorquere** : *nu sbateti asiá de tare ugerele vacceloru, co nu mai remâne nemica pentru vitelli; prunculu sbate mammellele secce de lapte; nu ati sbatutu totu puroniulu d'in buboniu; venturi aride necormatu sbatu si sventa seminaturele; b)* metaforice, α) a storce, seccá, despoliá de totu ce are cineva, sau de poteri, **exprimere, extorquere, exsugere, exhaurire, spoliare** : *a sbate pung'a cuiva, a sbate pre cineva de tote, a sbate sangele si poterile contribuitoriloru; nu potura trei ensi se sbata nemica de la densulu;* β) a se *bate* pre pretiu, a cautá se se intellega, se se involiesca, **contendere, certare, rixari;** si in genere, a desbate, cercetá, cercá cu ammenutulu, **discutere, perscrutari, investigare** : *de trei dille sbatu pretiulu; se sbatura si certara indelungu fora resultatu; sbatere animata fu asupr'a acellei cestione; nu compera nemica, fora se se sbata pentru pretiu; ce sbateti atâtu pretiulu unui nemica? nu mai incape sbatere, nu mai e de sbatutu asupr'a pretiului;* 2. a face se intre *batendu*, a pertrunde, a *resbate*, **perforare, penetrare, irrumpere, pervadere,** etc. : *cuniulu sbate scandur'a peno de cea parte; nu potemu sbate prin acestu desisiu;* 3. a scuturá, arruncá in susu, **jactare, succutere** : *carrulu ne sbate infricosiatu, acestu callu are mersu asiá de linu in câtu nu te sbate de locu;* 4. in forma refl. *a se sbate*, afora de insemnarile ce are sub aceea-asi forma, dupo celle mai susu indicate, insémna si : **se se agitare, commoveri, exsultare** *a se bate* cu furia, desperare, essaltare, etc.: *ni se sbate peptulu de frica; se sbate bietulu copillu de dorere, cumu se sbatu broscele in gur'a serpiloru; injunghiatii se sbateau in sangele loru; se sbatu ramurele sub sufflarea unei violenta tempestate.*

SBATUTU,-*a*, adj. part. s. d'in *sbatere*, **excussus, exhaustus, perforatus, pactus,** etc. : in t. s. verbului *sbatere: ugerulu sbatutu de vitellu, farin'a sbatuta in sêta, pretiu sbatutu indelungu; nu e de sbatutu atâtu de multu asupr'a unui nemica.*

SBEERE, v., vedi *sbeuere.*

SBERARE, (si *sbierare*, contrassu d'in *esberare*,=**ex-belare**), v., **balare** si **belare, rudere, rugire, barrire, clamare, ejulare, increpare, strepere, obstrepere;** 1. proprie, despre oui, capre, si celle assémini: *amnellii sbéra, edii sbéra dupo mammele loru;* 2. prin estensione, *a)* despre alte animali, pentru cari essistu alte covente proprie, déro la cari se applica *sberare* cu sensulu de *strigare potente, violenta si disgratiosa: asinii sbéra, unu asinu sbéra inse mai tare ca una oue; sbéra si vaccele dupo vitellii loru, precumu vitellii sbéra dupo mammele loru; sbéra peno si leulu, sbéra tigrii, sbéra taurii;* 3. despre omeni cu diverse idee accessorie, *a) strigare violenta* provocata de menia, de dorere, etc. : *sbéra de furia. nu se pôte abstiné de a sberá, cându l'appuca dorerile; ce sberi, ca si candu te ar taliá cineva? cumu l'attingi câtu de usioru, sbéra ca unu indracitu; b) vorbire cu voce mare : nu sberati, candu vorbiti; pare co sberi. de câte ori vorbesci; nu sberati, co desceptati morbosulu d'in somnu; c)* cantare cu *voce tare*, déro *aspra : nu cânta, ci sbéra; déco cânti, apoi sberi; d) a sberá la* = a mostrá aspru, cu furia, a strigá cu inversionare : *ce sberi la mene? nu sberá asiá la copillu, co lu bagi in spaime.*

SBERATORIU,-*toria*, adj. s., care *sbéra*, **balans, rugiens, clamans, obstrepens** : *sberatoriele oui*, si abs. *sberatoriele; nu esti cantatoriu, ci unu sberatoriu;* si f. reale : *sberatoria* = *sberatore* = *sberatura.*

SBERATU, (si *sbieratu*),-*a*, adj. s. part. d'in *sberare*, **balatus, rugitus,** etc. : *sberatulu amnelliloru; de sberatulu vostru nu potu addormi, in sberatulu loru te colci si te scolli.*

SBERATURA, (si *sbieratura*), s. f.; **balatus, rugitus, strepitus, clamor;** actione de *sberare*, déro mai vertosu effectu allu acestei actione : *sberatura de asinu, sberatur'a amnelliloru; sberaturele copillului dupo mamma sea; a se des-*

www.dacoromanica.ro

ceptá in sberaturele de afora; cu una sberatura lu facù se trasara d'in somnu.

SBERITU, (si *sbiéretu*), s. m., pl.-*e*, **balatus, rugitus, clamor, ejulatus;** actione, actu de *sberare: sberitele ediloru, asiniloru; sberitele patientelui, unu potente sbéritu essí d'in gur'a totoru-a indignati; cu sberitele vostre nu veti storce nemica de la mene.*

SBERCIRE,-*escu*, v., **rugare, corrugare, contrahere, marcescere, flaccescere;** a face *sbercie*, a stringe si contrage ceva, si de ací, a vescedí, marcí, flaccí: *a sbercí nasulu, d'in nasu, in semnu de gretia, de dispretiu; betraniloru se sbercesce pellea; una betrana si sbercita.* M.

SBERCITU,-*a*, adj. part. d'in *sbercire.*

SBERCITURA, s. f., **ruga, rugositas;** actione si effectu allu actionei de *sbercire: sbercitura d'in nasu, sberciturele frontei;* si concretu *sbercitura de muliere.* M.

SBERCIU, pl.-*e*, si -*uri*, **ruga;** strinsura, aduncatura, contractione a pellei, a unei pannure, etc.: *sberciele pellei.* M.

SBERLIRE,-*escu*, v., **horrere, arrigere, arrigi;** a redicá in susu, vorbindu mai vertosu de peri: *leulu sberlesce cóm'a; callii sberlescu perulu si urechicle; peru sberlitu; de spaima ni se sberlisse perulu;* metaforice: *a se sberlí la celle disse*, a se indignà, a se spariá. — Pare essitu d'iu *s* = *es*, si d'iu *peru*, degeneratu iu *beru*; vedi si *perlire* = a arde *perulu.* M.

SBERLITU,-*a*, adj. part. d'in *sberlire.* M.

SBERLITURA, s. f., **arrectio, horror;** actione si effectu de *sberlire: sberlitur'a comei, periloru.* M.

SBEUERE = *sbeere* si *sbere*, (contrassu d'in *esbeuere*), v., **ebibere, combibere, exhaurire, exsugere;** 1. a *bee* totu, a scurre; 2. prin estensione, a suge totu, a essaurí, a seccá; 3. in specie, a suge, essaurí.

SBEUTORIU,-*tória*, adj. s., **ebibens, combibens, exhauriens; bibulus, bibax,** care *sbeue: carta sbeutoria.*

SBEUTU,-*a*, adj. part. d'in *sbeuere*, **exhaustus.**

SBICILLARE si *sbiciullare*, v., 1. in acea-asi insemnare cu a formei *sbicire* = **exsiccare;** 2. **abradere, decorticare,** a rade, a leuá pellea, scorti'a, vorbindu mai vertosu de plante: *a sbiciullá cânip'a, linulu.* M.

SBICIRE,-*escu*, v., **siccare, exsiccare, arescere;** a oscá, a seccá, a sventá mai vertosu: *a sbicí la sore vestimentele ude; cumu incéta ploui'a, se sí sbicesce; nu se sbicesce, pentru co totu ploua.* M.

SBIERARE, *sbieratu*, etc.; vedi *sberare, sberatu*, etc.

SBORACE = *sburace, sboracire* = *sburacire;* vedi *sboraticire.*

SBORARE=*sburare*, (contrassu d'iu *esborare* = **ex-volare**), v., **volare, evolare, advolare,** (it. **svolare**, isp. **volar**, port. **voar**, fr. **voler**); a notá in aeru, a amblá in aeru cu adjutoriulu aripeloru, 1. proprie: *celle mai multe passeri sbóra, tote passerile selbatice sbóra, strutiulu inse si altele nu sbóra; passerile domestice cu greu potu sborá; a sborá in susu, in diosu; a sborá d'in cavia, d'in cuibu;* 2. prin estensione si metafore: *sbóra sagettele, sbóra petrile ensesi arruncate cu violentia, sbóra aschiele de sub ictulu securei; de callulu ce fuge celere, dicemu co sbóra; sbora saltatoriele usiorelle; sbóra si fulgii, pulb rea;* cu nuantia particularia de alacritate: *sbóra in bracicle mamei, sufletulu lui sbora in ceru;* 3. a face *se sbore*, a leuá, taliá, rumpe, etc. rapide: *a sborá capulu, nasulu, petiorulu, una aschia d'in lemnu: tunulu sborà petiorele multoru calli; securea cu unu ictu sborà parte din truncu;* 4. prov. *nu totu ce sbóra, se manca;* in cantice de doru: *a sboratu pulliulu, s'a dussu cu aci'a de petiorusiu.*

SBORATICIRE = *sburaticire,-escu*, v., **volitare, nido vel cubili excitare;** 1. a *sborá* continuu si in tote pàrtile, a se invertí in *sboru*, a jocá in *sboru;* 2. a face se *sbore*, se si liee *sborulu*, se fuga, si in genere, a scorní, a face se essa d'in cuibu, d'iu culcusiu, d'in ascunditore. — D'iu uuu adj. *sboraticu*= *sburatecu,-a*, (=**ex-volaticus**) = facutu *a sborá*, cui place *a sborá;* si de ací

www.dacoromanica.ro

prin metafore: *inconstante, venturaticu* =**ventosus, levis,** (vedi cu acestu sensu si *sboratu* = *sburatu*, d'in care *sboraticu*); cu sensulu lui *sboraticire* se dice si *sboracire* = *sburacire*, inse acestu-a formatu d'in unu adj. *sborace* = *sburace*, (**ex-volax**), applecatu, capace *a sborare*. M.

SBORATORE=*sburatore*, s. f., vedi *sboratoriu*.

SBORATORIU = *sburatoriu,-tória*, adj. s., **volator, volans, volucer, volatilis, ales,** (it. **volatore,** isp. **volador,** port. **voador**); care *sbóra : passeri sboratorie*, si absol. *sboratoriele, una sboratoria, tote sboratoriele; doi armessari sboratori; Pegasulu erá callu sboratoriu; insecte sbóratorie*; in specie, m. *sboratoriulu* = fientia superiore, geniu allu imaginationei poporului: *Joanne Heliade a scrissu una admirabile poesia asupr'a sboratoriului, poesia intitulata chiaru pentru acesta-a : sboratoriulu ; sboratorii nu dau certoru fete nubili pace in somnu.*

SBORATU, = *sburatu,-a*, adj. part. s. d'in *sborare*, **volatus,** (it. **volato,-a,** isp. **volada,** fr. **volée**), 1. in genere : *passerile sborate d'in arbore, mai multe aschie sborate d'in truncu, capitele condemnatiloru sborate de carnifice ; sboratulu vulturului, in sboratulu pulliloru d'in cuibu, la sboratulu nouiloru feti;* 2. in specie, *sboratu* = **ventosus, vanus, levis, inconstans,** venturatu, inconstante, usiorellu, fora mente, etc. : *capitele sboratiloru juni, sborate fete, sborata muliere.*

SBORATUIRE = *sburatuire ,-escu*, v., d'in *sboratu*, cu acellu-asi intellessu ce are si form'a : *sboraticire.*

SBORATURA=*sburatura*, s. f., **volatura, volatus, caesura, fragmentum, frustum, assula, fustis;** actione de *sborare*, déro mai vertosu modu de *sborare*, cumu si effectu allu acestei actione; 1. in genere : *sboratur'a acerei nu e ca sboratur'a vulturelui ; sboratura in susu, sboratura cu aripele intense si nemiscate; sboratur'a capului cu spat'a, sboratur'a petioreloru cu tunulu;* 2. in specie, buccata taliata sau rupta d'in ceva, mai allessu d'in unu lemnu : *una sboratura de cerru; a rumpe spinarea cuiva cu una grossa sboratura de cornu; ambla cu doue sborature in mâne ; sborature de focu; mai multe sborature de carne, de pelle, de pannura;* in specie, *sborature de plumbu : a incarcá pusc'a cu sborature, se incarca si tunulu cu sborature.*

SBORATURIRE=*sburaturire,-escu*, v., d'in *sboratura*, in sensulu formeloru : *sboraticire, sboracire*, inse mai estensu, adeco, afora de insemnarile mentionateloru forme de : *a face se sbore, se fuga d'in cuibu, d'in culcusiu, a scorni*, si insemnarile : *a)* despre filii, filie, nepoti si alti favoriti, **collocare, prospicere,** a i pune in stare de a traí prin sene, a i dá la cas'a loru; *b)* **fustibus jacere,** a arruncá cu *sborature; c)* a taliá una buccata, mai vertosu d'in unu lemnu, **scindere, abscindere.**

SBORU, s. m., pl.-*uri*, (compara si it. **volo,** isp. **vuelo,** prov. fr. **vol,** port. **voo**), **volatus, evolatus, impetus, spiritus; nundinarium forum, emporium;** actione, actu de *a sborare*, 1. proprie : *sborulu passerei, sborulu acerei;* si prin estensione : *sborulu sagettei, sborulu globului de focu arruncatu d'in tunu; a prende pil'a in sboru, a impuscá passerile in sboru; suffletele loru si au luatu sborulu cotra ceru;* 2. metaforice, *a)* ventu, adventu, impetu, etc. : *imaginationea poetiloru si leuà sborulu in regionile celle mai inalte; a dá sboru cogitariloru selle; nu oppriti sborulu ce au leuatu spiritele ; nu impedicati sborulu commerciului, scientieloru, artiloru, libertatiloru, cine pote adurmicá sborulu mentei unui mare geniu ?* asiá si : *focului pote leuá sboru, una machina pote leua sboru, una mare idea liéa mare sboru; b)* miscare animata de commerciu, si in concr., loculu si tempulu unde se face acésta miscare : *sborulu mosiloru, sboru mare se face in fia-care Joui in acea cetate; sborulu de la santa-Maria a fostu pucinu animatu.*

SBUCCINARE, (contrassu di'n *esbuccinare*, se aude si *sbuccimare*, *sbucciumare*; vedi *buccinu, buccinu*), v., 1. **buc-**

www.dacoromanica.ro

cinare, *a sbucciná tare: a sbucciná una fapta, ce n'are meritá a fi buccinata;* 2. **commovere, agitare, concutere,** a miscá cu violentia, a scuturá, etc.: *sonulu potente sbuccina creierii; carruti'a pre calle salebrosa ne sbuccina tote ossele; a sbucciná d'in fundamentu; toti se sbuccina ca furiosi si indraciti.*

SBUCCINATORIU,-*tória*, adj. s. d'in *sbuccinare*, **buccinans, commovens, concutiens** = care *sbuccina : sbuccinatorii basiloru societatei.*

SBUCCINATU,-*a*, adj. part. d'in *sbuccinare*, **buccinatus, commotus.**

SBUCCINATURA, s. f., **buccinatio, commotio;** actione de *sbuccinare* si effectu allu acestei actione: *sbuccinaturele pamentului prin cotremuru.*

SBURARE, *sburatoriu*, etc., vedi *sborare, sboratoriu*, etc.

SBURDALICIA, s. f., **lascivia, petulancia, levitas, evagatio,** etc., calitate de *sburdalicu.* M.

SBURDALICU, (d'in *sburdare*, mai pucinu bene, *sburdalnicu*),-*a*, adj., **lascivus, petulans, evagans, levis, ventosus;** venturatu, nestemperatu, usiorellu, nebonaticu, etc.: *fete camu sburdalice, ce copillu sburdalicu!* vedi si *sburdatu.* M.

SBURDARE, v., (cu forme simple: *ânima'mi sburda*), **evagari, fluctuare, lascivire, delectare, laetari, libidinose agere;** a fi nestemperatn, a fi nebonaticu, a nu se stemperá, a sarí plenu de buccuría, a fi essaltatu, si de ací, a fi usiorellu, instabile, sventuratu, mai vertosu, a face escesse, neboníe ce nu se potu permitte. (Compara it. **sbordellare,** fr. **déborder;** pote se fia contribuitu si *bardu*=**bardus,** in insemnarea de: *a nu fi greoniu*). M.

SBURDATU,-*a*, adj. part. d'in *sburdare*, **vagus, ventosus, levis, lascivus,** etc.; sventuratu, nestemperatu, nebonaticu, usiorellu, etc.

* SCABELLU, s. m., **scabellum;** deminutivu d'in *scamnu : scamnellu*=*scaunellu, scaunellu de petiore;* metaforice, specia de instrumentu musicale ce se pune in miscare cu petiorulu.

SCABERE, si *scabire*, v., **scabere;** a sgariá, a scobi: *a scabe capulu, bub'a urechi'a, scorti'a arboriloru.*

SCABIA, s. f. si m. *scabiu;* 1. f. **scabies,** (fr. **scabie**), sgariatura, asperitate, crepatura, etc., *a)* in genere: *scabi'a scortiei, scabi'a ferrului,* rugine, *scabi'a dentiloru; b)* in specie, α) sgariatura, besica, buba, vulnu, etc. (in acestu sensu si cu *i* stramutatu d'in locu: *scaiba*, si cu *g* in locu de *c: sgaiba*): *are mai multe scabie sau sgaibe pre facia;* β) mai vertosu, bube de *rônia*, morbulu *rôniei;* applicatu cu acestu intellessu si la plante; γ) metaforice, mancarime, si de acì, scarpinatura, sgariatura de mancarime, de *rônia;* δ) ce *sgaria*, si in specie, *scabia*, unu genu de plante; 2. m. *scabiu*, cu *b* molliatu *scaiu*, genu de plante, **carduus,** si in specia: α) *scabiu* = **dipsacus fullonium** *Linn.;* β) **bardana;** γ) *scabiu benecoventatu*=**carduus benedictus;** δ) *scabiu menutu* = **gallium apurinae** *Linn.*, nominatu pre alocuri si *turitia;* ε) *scabiu venetu* = **eryngium planum,** etc.. tote plante ce producu prin spinii loru *scabie sau sgariature.* M.

* SCABIDU,-*a*, adj., **scabidus;** plenu de *scabia : cu manule scabide;* metaforice : *scabid'a avaritia.*

SCABIETE, (cu *b* molliatu *scaiete*), s. m., **carduus;** genn de plante spinose, acellu-asi cu *scabiu*=*scaiu*, (vedi *scabia*, mai vertosu sub 2.).

SCABIETU, (cu *b* molliatu *scaietu*) s. m., **locus carduis occupatus;** locu plenu de *scabi*=*scai*, sau *scabieti*=*scaieti*, (vedi *scabiu* la *scabia*, si *scabiete*). M.

SCABIOLA si *scabiora*, s. f., (d'in *scabia*), **scabiola,** si m. *scabioru*=*scaioru*, (vedi *scabiu* la *scabia*), deminutivu d'in *scabiu*=*scaiu.* M.

SCABIOSU,-*a*, adj. s., **scabiosus,** (fr. **scabieux, scabieuse**); 1. d'in *scabia* = *sgariatura*, asperitate, buba, *ronia*, etc., (si *scaibosu, sgaibosu*, ca si *sgaiba* = *sgabia, scabia*), plenu de *scabia : capre scabiose, grane scabiose, scortia scabiosa, pelli scabiose, manusitie scabiose;* metaforice: *scabiosi avari;* 2. d'in *scabia* si *scabiu*=*scaiu*, de unde si *scaiosu* =*scabiosu*=**spinis vel carduis occupa-**

www.dacoromanica.ro

tus, plenu de *scabi*=*scai*, *spinosu*, plantatu cu *scabi* sau spini, cardui; s. f., *scabiosa*, genu de plante d'in famili'a *dipsacieloru*, nominatu si simplu, *scabia*; vedi si *scabia* ca genu de plante. M.

* SCABITUDINE, s. f., scabitudo, (d'in *scabia*); mancarime, mai vertosu de *rônia*, déro si: *scabitudine de batalia, de scrissu, de vorba.*

* SCABRATU,-*a*, adj. part., scabratus, (d'in *scabru*): *scabrate vitie de vinia.*

* SCABRE, s. f., scabres, (d'in *scabru*); in acellu-asi intellessu cu allu formei *scabia.*

* SCABRIDU,-*a*, adj., scabridus; plenu de *scabre: denti scabridi de rugine.*

* SCABRETIA, s. f., scabritia; calitate de *scabru: scabreti'a mâneloru, dentiloru, limbei, pellei, ferraloru.*

* SCABRICODU,-*a*, adj., (fr. scabricaude); care are *coda scabra.*

* SCABRICORNU,-*a*, adj., (fr. scabricorne); care are *corne scabre.*

* SCABRICOSTU,-*a*, adj., (fr. scabricosté); care are *coste scabre.*

* SCABRIDE, adj., (fr. scabride); aspru la tactu: *plante scabridi*; absol. subst. pl. *scabridile*, familia de plante ce au foliele *scabre* sau *punctorie.*

* SCABRIFLORE, adj., (fr. scabriflore); care are *flori* sau calici *scabri.*

SCABRIFOLIU,-*a*, adj., (fr. scabrifolié); care are *folie scabre.*

* SCABROSITATE, s. f., (fr. scabrosité); calitate de *scabrosu.*

*SCABROSU,-*a*, adj., scabrosus; forte *scabru, tare scabru: pelle scabrosa de sorde, calle scabrosa, locuri scabrose*; metaforice: *sonuri scabrose*; mai vertosu: periculosu, difficile, delicatu forte, etc.: *cestione scabrosa, istoria scabrosa, intreprenderi scabrose.*

* SCABRU,-*a*, adj., scaber, (fr. scabre,—d'in *scabere*); aspru, rude, cu sgariature, inecale, etc., mai vertosu d'in necuratía, 1. proprie, *a)* in genere: *cu mânule scabre, denti scabri de rugine, scabri si netonsi omeni, scabr'a scortia a arboriloru, scabre folie, scabra pelle*; *b)* in specie, bubosu, *scabiosu* = *sgaibosu*, mai vertosu, *rômosu: oue scabra, copilli scabri*; 2. metaforice: *versurile telle sunt scabre, scabrele periode alle istoricului reu scriptoriu.*

SCADENTE, part. adj., (d'in *scadere*), (it. scadente), excidens, decidens, exiens, deminuens; deterior; etc. care scade.

SCADENTIA, s. f., actu, statu de *scadente*, 1. in genere: *scadenti'a apei, pretiului*; 2. in specie, *a)* dies solutionis, di de solutione, terminu de desfacere a unei summa detorita: *a solve inainte de scadentia*; *b)* exitus, finis, terminus, in genere, finitu, essitu; *c)* defectus, lipse, vitiu: *multe su scadentiele omului*; (vedi si la *scadere*, frasi ca: *nu e omu fora scadere*).

1 SCADERE, (contrassu d'in *escadere*, se conjuga ca v. *cadere*), v., excidere (= ex-cadere), deficere, decrescere, minui, deminui, deterior fieri, decidere, labi, delabi, deperir; minuere, diminuere, imminuere, deducere, detrahere, demere, pessumdare, vitiare, etc. (compara it. scadere, prov. eschazer, v. fr. escheoir, n. fr. échoir, in celle alte limbe sorori cu de pre longa ex: isp. descaer, port. descahir, etc.); 1. ca *intrans.*, a *cadé diosu*, a *cadé* d'in *inaltimea* marirei, pretiului, poterei, averei, etc., a se micusiorá, deteriorá, *a)* in genere: *apele venite mari scadu acumu rapide*; *dillele dupo solstitiulu de véra scadu peno la solstitiulu de iérna*; *pretiulu graneloru a mai scadutu si astadi, dupo ce scadusse treptatu in dillele trecute*; *in tempu de seccita scadu torrentii ce crescu in tempu de plouia*; *scade furi'a doreriloru, scade caldur'a morbului*; *scadu si inflaturele, bubele*; *scadu mosiele, scadu si bannii d'in pretiulu loru, scadu poterile si alle corpului cu mersulu etatei*; *scade formoséti'a, scade desteritatea, scadu tote virtutile cu tempulu si cu betraneti'a*; *scade cineva d'in ce a fostu: scade d'in gloria, scade d'in pretiu, scade d'in onore, scade d'in onori, scade d'in potere*; si: *scade cuiva poterea, scadu cuiva veniturile, scadu unoru-a si celle bone calitati*; *scade farin'a d'in saccu, scade sacculu cu farina, scade pung'a, scade vestiari'a*, etc.; une ori si

www.dacoromanica.ro

cu *nuanti'a* de: *a dá inapoi, a regressá;* — *b)* in specie, a vettemá, dauná, a fi in detrimentu, mai vertosu in frasi ca: *ce ti scade tie acésta-a? noue nu scade nemica, déro voue pote scadé multu; écco co nemica nu mi a scadutu; déco va scadé ceva, mie, nu tie va scadé; ce ve scade se apprenda cineva luminarea sea de la luminarea vostra?* 2. *transit.*, a face se *cada*, a lassá se *cada d'in;* de ací, a micusiorá, substrage, deteriorá, vitiá, vettemá, etc., *a)* in genere: *a scadé portionile de mancare, a scadé pretiulu cerutu* = *a mai scadé d'in pretiu; a scadé unu numeru d'in altulu; scaderea ca operatione arithmetica este contraria additionei; a scadé salariele, onorariele, spesele; a nu scadé nemica d'in ce a dissu si ce a cerutu; a scadé meritele, laudele cuiva; a scadé pentru sene bona parte d'in castigulu covenitu altoru-a; a scadé mare parte d'in mercedea covenita pre unu mense; a scadé ceva cu parte insemnata; a scadé capitele cu douedieci si cinci de procente;* *b)* in specie, *α) a scadé pre cineva cu ceva: a lu scadé cu doue d'in trei parti alle detoriei; a lu scadé cu totu ce erá detoriu;* *β) a scadé cuiva ceva: nu aveti dereptu a ne scadé onorile;* si refless. *nu ti se scade nemica; ba mi se scade multu, mi se scade totulu,* si in forma activa neutra: *mi scade multu,* (vedi si mai susu); de ací: *scadere* = lipse, defectu, vitiu, etc.: *toti avemu scaderi mai mari sau mai mici; omu fora scadere nu pote fi; nu mi ai spusu co callulu vendutu ar avé assemine scadere;* de altramente *scadere* se liéa ca subst. si in tote celle alte insemnari alle verbului: *scaderea apeloru, scaderea unui numeru d'in altu numeru, scaderea pretiului comestibililoru.*

2 SCADEŔE, s. verbale, **imminutio, deductio, detractio, detrectatio, attenuatio, defectus, vitium,** etc., vedi verbulu *scadere*, vedi si *scadimentu.*

SCADIMENTU, pl.-*e*, **diminutio, imminutio, deductio, subductio;** actione effectu si resultatatu allu actionei de *scadere*, (vedi *1 scadere* si *2 scadere*): *a vende cu scadimentu de treidieci de procente; a nu vré se faca neci unu scadimentu d'in pretiulu fissu; a dá scadimentu; scadimentulu apei ferte, scadimentulu ferrului arsu si lucratu; cu multa resipa se face mare scadimentu in summ'a de buccate.*

SCADITORIU, -*toria*, adj. s., care *scade.*

SCADITURA, s. f., effectu allu actionei de *scadere: scaditura de mai multe palme a apeloru riului.*

SCADUTU, -*a*, adj. part. d'in *scadere*, **imminutus, deductus, attenuatus, deterior factus,** etc.; vedi 1 *scadere*, observandu ací numai frasi ca: *buccate scadute, olla scaduta, caldari scadute,* etc., aualoge cu: *riuri scadute, punge scadute,* etc.

SCAFA, s. f., **scapha, scaphium, lanx, poculum,** (fr. **scapha, scaphe,** — σκάφη, σκαφίον, d'in σκάπτειν = *scabere, cavare, scobire*); vasu *cavatu,* mai vertosu de lemnu, si in specie, 1. specie de *cavata,* mai mica de câtu *capisterea: una scafa de farina;* 2. lance de bilance: *celle doue scafe alle bilancei;* 3. cupa de beutu: *una scafa de lapte, de vinu;* 4. vasu de plutitu; 5. olla de nopte; 6. specia de gnomone *concavu,* in aceste doue insemnari si sub form'a *scafiu;* 7. ossu allu *carpului* sau allu *tarsului;* 8. genu de conchylie.

SCAIETE, *scaietu, scaiosu, scaiu,* etc. vedi: *scabiete, scabietu, scabiosu, scabiu,* etc.

SCALA, *scalariu, scalire,* etc., vedi *scara,* etc.

SCALAMBARE, v., **distorquere, despravare, os vel labra distorquere, depravare;** a strambá, scalciá, in specie, a strambá faci'a, gur'a, etc., refl. *a se scalambá la cineva.* M.

SCALAMBATU, -*a*, adj. part. d'in *scalambare,* **distortus, depravatus.** M.

SCALAMBATURA, s. f., **oris contorsio, depravatio;** actione de *scalambare,* si effectu allu acestei actione: *scalambarea gurei lui te sparia.* M.

SCALCIARE, (contrassu d'in *escalciare*), v., **prave calcare, calceum distorquere, depravare; calce movere;** 1. a calcá reu cu *calcii,* a strambá calcia-

www.dacoromanica.ro

mentele mai vertosu, a strambá *calcea*, *calcâniulu* unui *calciamentu*; metaforice, a strambá, stricá, etc.: *a scalciá frasile, vorbele; a scalciá unu vestimentu, una linia, unu bàtiu*, 2. a loví cu petiorulu, a dá impulsu cu petiorulu, si de ací, a dá impulsu, a miscá, mai vertosu a *leganá* albi'a, in care dorme unu pruncu.

SCALCIATORIU,-*toria*, adj. s., **distorquens, depravans;** care *scalcia*: *scalciatoriu de calcioni*; metaforice: *scalciatori de limb'a materna.*

SCALCIATU,-*a*, adj. part. d'in *scalciare*, **contortus, depravatus.**

SCALCIATURA, s. f., **contortio, depravatio;** actione de *scalciare*, déro mai vertosu effectu allu acestei actioni: *scalciatur'a ciboteloru, scalciaturele faciei; scalciaturele limbei, frasei.*

SCALDA, s. f., (d'in *scaldare*), **aqua ad lavandum;** 1. proprie, apa de lautu si recoritu, mai vertosu pentru prunci; 2. prin estensione, *bania* = *baia*, apa de lautu; cumu si actionea de *a se lauá.*

SCALDARE, (contrassu d'in *escaldare* = **excaldare**), v., **lavare, in balneum demittere,** (it. **scaldare,** isp. port. **escaldar,** prov. **escaudar,** v. fr. **escauder,** n. fr. **échauder**); proprie: a scote *caldulu*, si de ací: a bagá si lauá, spellá si recorí in apa rece, si in genere, a lauá, spellá, recorí totu corpulu: *e bene a scaldá copillulu micu in tote dillele; se ne scaldàmu vér'a in riu; nu te scaldi si tu cu noi in acésta limpida si rece fontana? mortii se scalda, a scaldá pre repausatu, a nu immormentá nescaldatu*; metaforice: *a scaldá in sangele inimiciloru; undele fluviului scalda ripele, scalda petiorele unui monte, scalda una cetate, scalda agrii; cu oclii scaldati in lacrime; scaldati in sudore; celli scaldati in vinu sunt tare beti.*

SCALDATORE, s. f., vedi *scaldatoriu.*

SCALDATORIU,-*toria*, adj. s., **lator, lavans; balneum, lavacrum,** (it. **scaldatore,** si **scaldatojo**); care *scalda* sau serve la *scaldatu*: *scaldatorii si scaldatoriele mortului*; in specie, s. f. reale, *scaldatória* = *scaldatóre*, *a)* vasu de *scaldatu*, locu de *scaldatu*, *bania*=*baia*; *b)* apa de *scaldatu*, cumu si actulu de *scaldatu*: *si cine intrá antâniu in acea scaldatore, se facea sanitosu, de veri-ce morbu erá coprensu; dupo batteeu, a dou'a di, se face scaldatore battezatului; fora scaldatore nu potemu face scalda; a affundá in scaldatore.*

SCALDATU,-*a*, adj. part. s. d'in *scaldare*, **lotus; in balneum demissus.**

SCALDATURA, s. f., **lotio; in balneam demissio;** actione de *scaldare*, déro mai vertosu, effectu allu acestei actione: *doue scaldature pre dí nu strica; a face una bona scaldatura; scaldatur'a passeriloru de apa prenuntia plouia; scaldatur'a si linsur'a catusiei e, dupo vulgu, inco unu semnu de plouia.*

* SCALE, s. f., **squales;** *scalore*, sorde, necuratía.

* SCALENU,-*a*, adj., **scalenus,** (σκαληνός, fr. **scalène**); care are lateri inecali, vorbindu in specie de unu *trianglu*: *unu trianglu scalenu.*

* SCALIDITATE, s. f., **squaliditas;** calitate de *scalidu.*

* SCALIDU,-*a*, adj., **squalidus,** (d'in *scalire*); 1. tare, rigidu: *vestimente scalide de auru;* 2. plenu de sorde, nespellatu, nepeptenatu, etc., *a)* proprie: *infascioratu in scalide vestimente; scalida mâna, scalidi denti, scalida ruginé; b)* metaforice: *scalide espressioni, scalide cogitari.*

* SCALIRE, v., **squalere;** 1. a fi tare, rigidu, aspru, rude, nepolitu, etc.; a fi aspru de sorde, a fi plenu de sorde, a fi nespellatu, nepeptinatu, necuratu, etc.: *scalescu armele in cuniu.*

* SCALITATE, s. f., **squalitas;** calitate de *scalidu.*

* SCALITUDINE, s. f., **squalitudo;** calitate, statu de *scalidu, sorde.*

SCALLONIU, *(scalloiu), scallusiu*, vedi: *calloniu, callusiu.*

* SCALMU, s. m., **scalmus,** (σκαλμός, fr. **scalme**); cuniu de lemnu de care se prende unu remu allu unei nave.

* SCALORE, s. f., **squalor,** (d'in *scalire*); statu de *scalidu*, 1. in genere, rigiditate, asperitate, vertosía, lipse de politura, etc.; 2. in specie, sorde intarita, sorde grossa, necuratía mare, etc.:

www.dacoromanica.ro

plenu de scalore si de pulbere; scalorea faciei, vestimenteloru, mâneloru; scalorea doliului; metaforice : *scalorea corruptionei, scalorile stylului.*

* SCALPELLU, pl.-*e*, **scalpellum**, (fr. **scalpel**); deminutivu d'in *scalpru*, applicatu in specie la unu instrumentu chirurgicu sau anatomicu, care serve la *dissecare : nu e medicina acea ce applica scalpellulu; a cercetá cu scalpellulu partea presuppusa morbosa;* metaforice, *a)* genu de insecte cirripedi; *b)* dente de unu pesce fossile; *c)* genu de mollusce.

* SCALPERE, v., **scalpere**, (fr. **scalper**, affine cu γλάφειν, precumu *sculpere* affine cu γλύφειν); a sgariá, scarpiná, taliá, dissecá, spanticá, sapá, etc.: *a scalpe si depinge; a scalpe marmore, cupe, lingure; a scalpe flori eleganti pre cupe; a scalpe in pétra una inscriptione; a scalpe pellea craniului; a scalpe pamentulu cu unghiele; a si scalpe capulu, bub'a cu degitele.*

* SCALPRU, pl.-*e*, **scalprum**; instrumentu de *scalpere* allu sculptoriului, calcionariului, chirurgului, anatomului, etc. (vedi si *scalpellu*); cutitellu.

* SCALPTORIU,-*tória*, adj. s., **scalptor**, si **scalptorius**; care *scalpe* sau serve *a scalpere : scalptori de pétra;* ca s. m. reale, unu *scalptoriu*=instrumentu de *scalpere*, mai vertosu pentru pétra.

* SCALPTU,-*a*, part. d'in *scalpere*, **scalptus**.

* SCALPTURA, s. f., **scalptura**; actione, modu, arte de *scalpere : scalptur'a gemmeloru;* si lucru essecutatu prin *scalpere : scalpturele acestui artistu.*

* SCALPTURIGINE, s. f., **scalpturigo**, (d'in *scalpturire*); sgariare, ricaire.

* SCALPTURIRE, v., **scalpturire**, (d'in *scalptu* de la *scalpere*); a sgariá, ricaí : *unde se credea thesaurulu ingropatu, omulu incepù a scalpturí cu unghiele; gallinele scalpturescu pamentulu.*

* SCALU, 1. adj., **squalus**; *scalidu*, sordidu; 2. s. m., *scalu*, **squalus**, genu de pesci d'in famili'a soliacieloru.

SCAMA, s. f., **squama, fibra, pluma, linamentum**, (it. **squama**, isp. port. **escama**,—affine pote cu *scalidu, scalire*, etc.); 1. soldiu de pesce, de serpe, etc. : *scamele carpului sunt mai mari de câtu alle lusciului; auriele scame alle bellaurului;* 2. fulgu, firu de penna forte suptire, penna suptire : *scamele pulliloru de gallina; scame de gallina betrana, de gâsce;* 3. firu de linu, de cânepa, etc., in specie, firu smulsu d'in pandia, d'in pannura : *scama de pandia de linu, scam'a e necessaria la bube, la vulneri; cu scama se pune alefia la ulceri; a astupá cu scama tote crepaturele unui vasu.*

SCAMARE, v., **filatim resolvere, retexere**, (it. **squamare**, isp. port. **escamar**; — d'in *scama*, mai vertosu in intellessulu coventului de sub 3); a face *scama*, a scote, smulge, rumpe fire de pandia, etc. : *a scamá unu peticu de linu, de cânepa;* si refl. *a se scamá*, a se destramá, a se desfirá : *cumu se scama acésta metasse!* in celle-alte insemnari alle cuventului *scama : pescii sunt scamati*, coperiti de soldi, inse : *a scamá unu pesce*, va se dica sí : a lu curatiá de *scame;* asiá si : *a scamá una passere.*

SCAMARIU,-*a*, adj. s., (**squamarius**); relativu la *scama;* in specie, cellu ce face, prepara *scama* pentru usulu celloru vulnerati, ulcerati, etc.; in acestu sensu si *scamatoriu*, care inse are si altu sensu, de care vedi la *scamatoriu;* s. f., *scamaría* =*scama multa*, locu unde se prepara si se tine *scama.*

SCAMATORIA, s. f., reale; vedi *scamatoriu.*

SCAMATORIU,-*toria* adj. s., 1. (d'in *scamare*), care *scama*, **filatim retexens, squamas detrahens** : *scamatoriu de pandia pentru ospitali; scamatoriulu pescioru;* 2. (dupo fr. **escamoteur** = **praestigiator**), care face *prestigie*, de ací si s. f., reale : *scamatoría* = **praestigiae** = *prestigie*, care ar insemná mai bene : *occupatione cu scamare*, preparatione de *scama* pentru vulnerati, ulcerati, pentru astupatu crepature, etc.;—s. f. reale *scamatoria* = *scamatore* = instrumentu de a *scamare.*

SCAMATU,-*a*, adj. part. din *scamare*; **squamatus, filatim retexus** : *pesce scamatu*, curetiatu de *scame; petice de pan-*

www.dacoromanica.ro

dia scamate pentru vulnerati, etc.; vedi *scamare*.

SCAMATURA, s. f., (isp. port. **escamadura**); *scama* de pandia, etc.

SCAMBARE=*scambiare*, (contrassu d'in *escambiare*=**ex·cambiare**,-cu *a* intunecatu pêno la trecere in *i*, *schimbare*), v., **cambire**, (it. **cambiare**, **cangiare**, si **scambiare**, prov. **cambiar**, **camjar**, **escambiar** si **escamjar**, fr. **changer**, **échanger**), **mutare**, **commutare**, **immutare**, **permutare**, **transformare**, **transfigurare**, **vertere**, **convertere**, **dissimulare**, **adulterare**, **mentiri**, **alium vultum vel habitum induere**, **variare**, **renovare**, etc.; a face altulu in parte sau in totu, a alterá, modificá in parti sau in totu, fia acésta-a in bene sau in reu, 1. in genere: *a scambá form'a, loculu, faci'a, colorea, natur'a unui lucru, unei fientie, unei substantie; a scambá ceva d'in locu, a scambá ordinea; multe animali si scamba pèrulu sau pellea pre fia-care annu;* proverb. *lupulu scamba pèrulu, déro nu invetiulu; in lume se scamba tote, si noi ne scambàmu cu elle; se scamba tempulu, se scamba impregiurarile; copillii scamba dentii la una certa etate, scamba si masellele mai tardiu; carnea, sangele, tote se scamba in noi; mentea, parerile, credentiele se scamba cu tempulu; scambàmu parerile, cumu scambàmu si cogitele, consiliele, planurile nostre; unu bonu capitanu si scamba planulu, tactic'a, ordinea de batalia dupo tactic'a inimicului; a scambá traiulu, modulu de viétia; a scambá abitudinile; a scambá legile, regulamentele, organisationea unui ramu de administratione; a scambá callii, a scambá vestimentele, a scambá camesi'a, a scambá rochi'a ; scamba cineva vestimentulu dupo tempu, dupo locu si dupo alte circunstamtie; s'a scambatu omulu s'a scambatu boiariulu, nu mai e cumu lu scii; a scambá multe d'in unu scriptu; a scambá covente, frasi, capite intrege alle unui opu scrissu; a nu scambá nemica sau a scambá totu; asiá, cu acésta conditione, se scamba totulu; se potu inse scambá vorbele, fora se se scambe intellessulu, scambarea in form'a coventului trage dupo sene si scambarea intellessului; multe scambari se facu in tote ramurele administrationei; una limba inco se scamba cu tempulu;* — mai tote, chiaru si celle mai communi espressioni, in cari intra coventulu *scambare*, au mai multe si differite intellesse, cumu : *a scambá anelle, a)* a le renová, a le dá alta forma; *b)* a dá si leuá unele in locu de altele; *c)* a si dá unulu altui-a propriulu seu anellu in semnu de venitoriu legamentu conjugale, etc. (vedi si mai diosu) ; 2. in specie, *a)* a leuá sau dá, d'in errore, unu ce strainu in locu de allu seu : *a scambá pellaríele, gallosii, bastonele;* déro si mai vertosu, a dá si leuá ca ecivalente, a comperá si vende: *a scambá napoleoni in lire, a scambá banni sunatori pre charteía; a scambá callii sei cu boii cuiva; a scambá una mosía cu alta·a; multi âmbla a scambá mosiele selle cu alle statului; a scambá una merce cu alta merce, granu cu vite, ordiu cu melliu;* in sensu mai intensu : *nu asiu scambá starea si positionea mea neci cu a unui mare si potente rege;* inse : *a scambá in*, si cu sensulu generale de sub 1. : *a scambá unu omu in lupu; se crede co draculu se pote scambá in multe si varie forme;* de ací : *b)* a pune in locu altu ceva, a leuá loculu altui-a, vorbindu mai vertosu de persone : *posturile, stationile militari se scamba unele pre altele la anumite ore; custodi'a se scamba, alti armati vinu se scambe pre celli de peno acumu in statione; a scambá ministrii, a scambá pre septemana servitorii; a scambá unu vestimentu,* va se dica : α) cu sensulu d'in acestu paragrafu, a leuá altele in locu de celle peno ací portate, sau a investí altele curate, spellate, etc., déro si : β) a le face altele, a le dá alta forma; γ) a leuá altele ecivalenti in loculu acelloru-a; δ) a leuá, d'in errore, celle ce nu su alle selle; ε) a leuá in locu de alle selle altele atari, in câtu sub aceste-a se se ascunda, se nu fia connoscutu etc.; *c) a scambá faci'a,* α) in genere : *a scambá faci'a unei rochia;* si metaforice : *a scambá faci'a lucruriloru;* β) in specie, α') *a scambá faci'a de frica,*

www.dacoromanica.ro

de rosine; mai vertosu : *a scambá facie dupo sentimentele ce frementa anim'a;* β') *a si scambá faci'a* = a se preface, a se face neconnoscutu; γ') in genere, a si dá, a leuá alta *facia*, mai allessu in frasea : *a se scambá la facia; Jesu se scambà la facia ; scambarea la facia* = *transfigurationea;* (vedi in derivate si alte nuantie de sensu); *d) a scambá vorb'a,* α) a vorbí de altu ceva differitu de cea ce vorbí peno ací; β) a vorbí in alta limba sau cu altu tonu de celle naturali si usuali vorbitoriului, a si dissimulá vorb'a propria, etc.; γ) a si calcá coventulu; δ) *a scambá vorbe*, mai vertosu a vorbí unulu altui-a, a se intellege : *am scambatu abia câte-va vorbe cu ellu in acea cestione; a scambá vorbe aspre; a nu scambá neci una vorba cu visitatorii,* etc.

SCAMBATIONE = *scambiatione,* s. f., **mutatio, variatio, mutabilitas, varietas, mobilitas, volubilitas;** actione de *scambare,* actu de *scambare,* déro mai vertosu, effectu, abitudine de *scambare: scambationile tempului, scambationea fortunei; dupo scambationile venturiloru; scambationile unui caracteriu, unei fire de omu; scambationile coventeloru se chiama si flessioni; scambationile de forma a coventului representa, de regula, scambationi correspondenti cu intellessulu acellui-asi coventu.*

SCAMBATIOSU = *scambiatiosu,-a,* adj., **mutabilis, variabilis, mobilis, volubilis, inconstaus, levis, incertus, precarius,** etc.; suppusu la *scambare,* applecatu la *scambare,* si de aci : inconstante, instabile, incertu, variabile : *ce natura de muliere scambatiosa si capriciosa! scambatiosa si inconstante e fortun'a; ce nu e scambatiosu pre acésta lume? scambatiosa e averea, scambatiosa fuvorea, scambatiosa si venturosa natur'a junetiei.*

SCAMBATORIU = *scambiatoriu,-tória,* adj. s., **mutans, varians, mutabilis, instabilis, mobilis, inconstaus, levis; mutator, commutator, argentarius, mensarius ;** 1. transit., care *scâmba : scambatorii datineloru antice;* in specie, *scambatoriu de banni,* si absol. *unu scambatoriu,* (fr. **changeur**); 2. intrans., care *se scâmba,* mai vertosu, care *se scâmba usioru,* suppusu la *scambare continua,* aprope cu insemnarea formei *scambatiosu,* si de ací, inconstante, instabile, ventosu, etc. : *scambatoria si inconstante e fortun'a; ce tempu scambatoriu! scambatori sunt amicii mentionosi; scambatoria si capriciosa e d'in natura muliérea;* 3. f. reale, *scambatoria* = *scambatore,* locu de *scambare,* déro si tempu, cumu si actione de *scambare : scambatore de calli nu e la tote postele.*

SCAMBATU = *scambiatu,-a,* adj. part. s. d'in *scambare,* **mutatus, commutatus, dissimulatus, adulteratus** etc.: *câtu de scambati ve aflu astadi! scambatulu moneteloru;* si cu intellessulu formei *scambatiosu* = **mutabilis,** etc. : *Domnedieu e nescambatu; déro omu nescambatu nu s'a aflatu; stau nescambati in decisionea leuata.*

SCAMBATURA, s. f., **mutatio, transformatio,** etc.; actione, déro mai vertosu, effectu allu actionei de *scambare: scambaturele volientiei fora energia.*

1 SCAMBU = *scambiu,* (contrassu d'in *escâmbiu,* cu *a* intunecatu pêno la trecerea in *i, schimbu*), pl. *-uri,* **mutatio, commutatio,** etc., in t. s. verbului *scambare,* 1. in genere : *scambulu mai multoru parechie de calli; nu mi place scambulu in nemica, co-ci Românulu are proverbiulu : nu mi traiesce scambulu; scambulu vietiei, modului de viétia; scambulu custodiloru, sentinelleloru, stationiloru; scambulu calliloru la fia-care posta; scambu de anelle intre sponsi; scambulu camesieloru pre fia-care dí; scambulu bastonului cu allu altui-a;* locutioni : *a dá ceva in scambu, a leuá in scambu;* de ací : *in scambu* = impromutatu, un'a pentru alt'a, etc.; *ce capitàmu in scambulu sacrificieloru nostre?* 2. in specie, *a)* in commerciu : *scambulu fu prim'a forma a negotiului; scambulu e si astadi, in multe casuri, form'a acestei industrie; b)* mai vertosu despre commerciulu cu bannii ensisi : *mensarii sunt agenti de scambu; agentii de scambu procura mari facilitati commerciului in genere; scambu de summe sonatorie cu*

www.dacoromanica.ro

summe in charteie; c) si concretu, ce *se scamba,* mai vertosu despre vestimente ce se punu ca bone si spellate in locu de celle portate si sordide : *mi lipsescu scamburi spre a me investi cumu se cere la bellu.*

2 SCAMBU,-*a,* adj., **scambus,** (σκαμβός); strambu, contortu, vorbindu mai allessu de osse : *petiore scambe.*—Unu deminutivu d'in *scambu,* ar fi *scambulu,* de unde s'ar trage verbulu *scambulare,* prin metathese *scalumbare* = *scalambare;* vedi acestu coventu. M.

SCAMBULARE, *scambulu;* vedi 2 *scambu.* M.

SCAMELLA, s. f., (fr. **squamelle**); proprie deminutivu d'in *scama, scamutia, scamula, scamisiora,* etc., leuatu inse cu insemnarea speciale de : *folisiora, bractia,* a certoru plante.

* SCAMELLIFERU, -*a,* adj., (fr. **squamellifère**); care porta, are *scamelle: plante scamellifère.*

* SCAMELLIFORME, adj., (fr. **squamelliforme**); care are *forma de scamella.*

* SCAMIFERU,-*a,* adj., **squamifer,** (fr. **squamifère**) ; care porta sau are *scame : scamiferii serpi; scamifer'a cerbice a draconelui;* asiá si : *scamigeru,* -*a,* adj., **squamiger.**

* SCAMIFLORE, adj., (fr. **squamiflore**); care are *flori cu scame.*

* SCAMIFOLIU,-*a,* adj., (fr. **squamifolié**); care are *foliore ca scamele.*

* SCAMIFORME, adj., (fr. **squamiforme**) ; care are *forma de scama,* vorbindu de plante, de petre, de conce, etc.

* SCAMIGERU,-*a,* adj., vedi *scamiferu.*

* SCAMIPEDE, adj., (fr. **squamipède**); care are petiore *scamate,* coperite de *scame.*

* SCAMIPENNE, adj., (fr. **squamipenne**); care are *aripiorele scamate,* coperite de *scame;* subst. pl. *scamipennii,* familia de pesci.

* SCAMIU,-*a,* adj., **squameus;** de *scama,* cu *scame : scamii serpi;* metaforice : *serpariu scamiu de auru.*

* SCAMMA, s. f., **scamma,** (σκάμμα, d'in σκάπτειν = sapare); locu de lupta in palestra; locu de lupta in genere; lupta.

* SCAMMONIA, s. f., **scammonea,** (σκαμμωνία , fr. **scammonée**) ; planta , cumu si purgativu d'in acésta planta.

* SCAMMONITU, s. m., **scammonites,** (σκαμμονίτης, fr. **scammonite**); vinu de *scammonia.*

SCAMNELLU , (pre a locuri *scaunellu*), pl.-*e,* **scabellum, scamellum, scamillum;** deminutivu d'in *scamnu : scamnelle de petiore, de copilli.*

SCAMNU, (pre a locuri *scaunu*), pl.-*e,* **scamnum, sedes, solium, cathedra, sedile, mensa lanionia, fidium cauteriolus;** etc. (comp. it. **scanno,** isp. **escaño;** trecutu si in n. gr. σκαμνί); mobile pre care sedemu, 1. in genere : *scamnu de lemnu, scamne de ferru; scamne de palie; scamne de cespite in gradine; scamne de metasse, de lussu; scamnu commodu ; scamne de theatru, de spectaclu; scamne de mésa; a pune cuiva unu scamnu se siéda; a se pune pre scamnu; a se scollá de pre scamnu; a cadé de pre scamnu, d'in scamnu; a se suí pre scamnu, ca se vorbésca mai de susu; a se bate cu scamnele; e scamnu cu rotille, cu elaterie; scamnu cu spate, cu redimatore; scamne fora bracie, cu bracie; scamnele au patru petiore, multe inse si trei petiore; scamne lunge, pre cari potu sedé mai multi;* 2. in specie si metafôrice, *a)* tronu : *scamnulu domniei, a se suí pre scamnu, a fi datu diosu de pre scamnulu terrei; b)* resedentia : *scamnulu pontificelui, la scamnulu unui metropolitu,* etc., si cu intellessulu de sub *a; c)* resedentia a unui functionariu, cumu si jurisdictione: *scamnulu judecatorescu, administrativu, in tote scamnele judeciane; d)* locu, unde sta veri-ce : *scamnulu matricei* ; si in sensu ideale : *scamnulu cogitarei e capulu; scamnulu gloriei; scamnulu reului ; e)* pre ce rédima sau se pune ceva, *α) scamnulu unei viora, pre care rédima cordele; b) scamnulu unui templariu, pre care ellu lucra lemnu; scamnulu unui lemnariu; f)* vasu de escremente : *a merge la scamnu; a nu avé scamnu de mai multe dille.*

* SCAMODERMU,-*a,* adj., (fr. **squa-**

www.dacoromanica.ro

moderme, d'in δέρμα = pelle); care are pellea coperita cu *scame*.

SCAMOSIARE., **filatim retexere**; a face *scamosu*, a destramá, a desfirá, a smulge *scama* de pandia, etc.; si refl. *a se scamosiá*, a se face *scamosu*, a se destramá : *cumu se scamosiédia acésta materia!*

SCAMOSITATE, s. f., (fr. **squamosité**); calitate de *scamosu : scamositatea serpiloru, pesciloru; scamositatea certoru flori, certoru plante.*

SCAMOSU,-*a*, adj., **squamosus**, (it. **squamoso**, isp. port. **escamoso**, fr. **squameux**); plenu de *scama*, de *scame*, coperitu de *scame : scamosii pesci, serpi, scamose lorice, scamosa pannura, scamosa carne.*

SCAMUCIA,-*tia*, s. f., **squamula, lamentum**; deminutivu d'in *scama*.

SCAMULA, s. f., **squamula**; deminutivu d'in *scama*.

SCANDALISARE = *scandalizare*, v., **scandalizare**, (fr. **scandaliser**); 1. a adduce in *scandalu*, a dá occasione de *scandalu : prin portarea loru voru scandalizá tóta lumea; rellele essemple scandaliza mai multu de câtu edifica celle bone;* a indigná prin *scandalu : toti se scandalizara de assemine nerossinare.*

SCANDALISATU=*scandalizatu*,-*a*, adj. part. d'in *scandalisare*.

SCANDALOSU,-*a*, adj., (fr. **scandaleux**); plenu de *scandalu*, care casiona *scandalu : actione scandalosa, portare scandalosa, scripte scandalose, contradictione scandalosa, commerciu scandalosu.*

SCANDALU, pl.-*e*, **scandalum**, (σκάνδαλον, fr. **scandale**, d'in σκάζειν=cespitare, schiopetare, lunicare); 1. proprie, pedica ce sta in calle cuiva, cumu si impedicare de acea pedica; 2. ca mai desu inse, metaforice, *a)* occasione de peccatu, de reu : *vai de cellu ce face peccatulu, déro vai si mai multu de cellu ce da scandalu la peccatu! diavolulu se tine numai de scandale; b)* fapta, dissa ce provoca *scandalu : a face mare scandalu; scandalu publicu, occasione de scandalu; a se tiné de scandale chiaru in baserica; faptele celloru mari sunt adesea scandale pentru celli mici; c)* larma, scommotu ce-se provoca prin una fapta rossinosa : *a fugí de scandalu; a nu face scandalu; a se impucá fora scandalu; d)* indignatione provocata de *scandalu*, de reulu essemplu : *doctrinele lui au provocatu scandalu, si au se provoce altu scandalu si mai mare.*

* SCANDERE, v., **scandere**; 1. transit., a suí : *a scande scarile de fune alle navei; a scande montele, collin'a, murulu cetatei, callulu in fuga mare; a scande arbori;* metaforice : *a scande gradele ierarchiei;* si in specie, a mesurá unu versu, a lege in mesura versuri, cumu si, a face bene sentita mesur'a unui canticu : *a scande versuri eroice, versurile noue nu se scandu dupo acelle-asi principie, cu cari se scandu celle vechie;* 2. intrans., a suí : *a scande in arbore; stellele scandu pre ceru; sorele scande spre media nopte;* vedi si compositele : *ascendere, descendere.*

* SCANDICE, s. f., **scandix, scandix caerefolium**, *Linn.*, specia de planta.

* SCANDICINU,-*a*, adj. s., (fr. **scandicine**); de *scandice*, care sémina cu *scandicea;* subst. pl. *scandicinele*, tribu de plante d'in famili'a umbelliferelor, cari au de typu *scandicea.*

SCANDURA, s. f., **scandula, scindula, asser, tabula**, (it. **scandola**, fr. **échandole**, — d'in *scandere*, inse si cu allusione la *scindere*); tabla de lemnu, 1. in genere : *scandura de cerru, scandura de abiete; scandurele de patu, de mésa; gardu de scandure; scandura sanitosa, putrida; scandurele usiei; cu scandure se facu si secrinie;* de ací : *a dormí in pamentu intre doue scandure;* metaforice, prin allusione la unu naufragiu : *singur'a scandura de scapare, a nostra e acésta-a; nu vede macariu scandura de carę se se accatie;* 2. in specie, cu sensu mai appropiatu de *scandere*, lemnu ce serve la invelitore.

SCANDURARIU,-*a*, adj. s., **scandularius, tabularis**; relativu la *scandura;* in specie, s. m. personale, cellu ce face, vende sau lucra *scandure : scandurarii nu castiga multu cu scandurele.*

SCANDURELLA, *scanduricia*,-*tia*,

www.dacoromanica.ro

scandurucia,-tia, s. f., deminutive d'in *scandura*, **tabella, asserculus.**

* SCANSILE, adj., **scansilis**, (d'in *scansu* de la *scandere*); ce se pote *scandere*, pre care se pote cineva suí: *monte scansile, arbori scansili.*

* SCANSIONE, s. f., **scansio**; actione de *scandere : scansionea collinei erá difficile; scansionea versuriloru.*

* SCANSORIU,-*a*, adj. s., **scandens, scansorius**; care *scande* sau serve la *scansu : machine scansorie.*

* SCANSU,-*a*, adj. part. s. d'in *scandere*, **scansus.**

SCANTA, *scanteia*=*scantelia, scanteiare*=*senteliare, scantilla*, etc.; vedi : *scinta, scintelia, scinteliare, scintilla*, etc.

1 SCAPARE, v., (it. **scapare**, isp. port. prov. **escapar**, fr. **échapper**), **liberare, vindicare, servare, conservare; solvere, expedire, absolvere; manumittere; emittere, amittere, omittere; excidere, effluere, defluere, labi, elabi, evadere, effugere, confugere, refugere; defungi; errare, fallere, fugere**, etc. 1. in genere, *a)* trans., a liberá, salvá, mantuí, apperá, conservá, preservá, scote, trage d'in nevolia, desface de reu, de greu, etc. : *nu medicii si medicamentele m'au scapatu, mi au scapatu viéti'a, ci natur'a mea robusta a potutu singura a me scapá de acestu periclu; pre multi am scapatu de innecu; nu am potutu scapá nemica d'in focu; elocenti'a patroniloru nu te va scapá de pen'a ce meriti; Domnedieu, care ne a scapatu de mai mari pericle, ne va scapá si de aceste-a; omeni generosi scapara de servitute multime de captivi; a scapá pre cineva de detorie, de creditori, de dari grelle, de amende, de lucru onerosu; a scapá unu omu de altu omu : nu lu potu scapá de acésta muliere, de acesti socii periculosi; nu te potu scapá diece d'in mânule lui;* metaforice : *a scapá pre cineva de prepusulu, ce are lumea pre ellu; a scapá lumea de superstitione, de ignorantia, de miseria; a scapá térr'a de greutati, cumu scapa cineva térr'a de invasioni, de depredationi, de spoliationi;* si refless. *a se scapá de cineva; a se scapá de prepusu, de mustrarea cogitului; a se scapá de detorie, de creditori; a se scapá de lucru*, etc. (vedi si mai diosu la *b*);—trei nuantie bene caracterisate distingu intellessulu a trei espressioni ca : *α') a scapá pre cineva de inchisore. β') a scapá pre cineva de la inchisore, γ') a scapá pre cineva d'in inchisore*, — nuantie ce decurru d'in differenti'a de sensu a prepositioniloru : *de, de la, d'in*, cu cari se lega obiectulu de verbu : *scapatu de inchisore e cellu ce a fostu ammenitiatu cu pen'a de inchisore*, fora inse se fia fostu condemnatu la dens'a; *scapatu de la inchisore e cellu condemnatu la acésta pena*, fora inse se fia fostu bagatu, de faptu, in inchisore; *scapatu d'in inchisore e cellu de faptu inchisu dupo condemnare*, fora inse se fia implenitu terminulu de punitione; — *b)* intrans., a se mantuí, a essí d'in periclu, d'in nevolia, a se desface, a se curetiá, etc. : *amu scapatu cu faci'a curata; nu scapati de acesti miselli asiá currendu si usioru; a scapá de inchisore, de la inchisore, d'in inchisore: nu veti scapá de mostrarea cogitului, de orgi'a cerului; a scapá de dare, de lucrulu impusu, de detorie, de creditori; a scapá nebatutu; a scapá de focu, de latroni, d'in mânule predatoriloru; amnellulu scapà de lupu, d'in gur'a lupului:* metaforice : *a scapá de paupertate, de prepusu, de suppliciu, de frica, de temere, de doreri; nu scapàmu de un'a, si dàmu cu capulu de alt'a; nu scampàmu de cóssa si ne ponu la secere; vreu se scapu de unu lucru asiá de greu, ca se me potu appucá de altele;*—*a scapá* dice mai pucinu de câtu refless. *a se scapá*, (vedi mai susu): *vré se scape de lucru cellu ce lucra fora tragere de ânima, sau vré se scape de lucru ca de ceva molestu, se scape vericumu, se scape pentru momentu*, etc.; *cine inse vré se se scape de lucru, sau cauta de lu face cu tragere de ânima, sau lu face pre deplenu si cu accuratetia; cine se scapa de lucru, nu mai are se revina la ellu; cine scapa de lucru, pote fi obligatu a lu reincepe;* — 2. in specie, *a)* trans., a lassá se se duca, se treca, se fuga, se éssa, se se perda, se

www.dacoromanica.ro

cada, etc. : *scapa d'in mana totu ce appuca; si a scapatu caciull'a d'in capu in putiu; menatoriulu scapà frenele calliloru; scapara d'in manele loru pre latrone; copillulu scapà passerea d'in mana; leuati a mente se nu scapati si se spargeti vase asiá de costatorie; custodii au scapatu pre sceleratulu datu in custodi'a loru; amu scapatu callii d'in staulu; custodii scapara tote vetele prense in seminature; a si scapá udulu; a scapá vorba; nu potú tiné, si scapà mai multe vorbe compromittitorie; vorb'a ce scapàmu, nu se mai intorce;* si refless. : *a se scapá, a se scapá se dica; se scapá se spuna ce nu se cadea a spune; se scapà, nepotendu se si mai tina udulu,* (vedi mai diosu); metaforice : *a scapá ceva sau pre cineva d'in vedere; ati scapatu unu lucru d'in vedere; am scapatu d'in ocli pre amicii plecati pre nave; scapassemu d'in vedere termulu marei; nu scapá d'in vedere pre nouii ospiti; a scapá una bona occasione, a scapá unu bonu castigu, a scapá buccatelle bone d'in gura; a scapá ossulu d'in gura, préd'a,* etc.; *b)* intr., α) a se duce, fugí, cadé, etc. : *vorb'a ce scapa nu se mai intorce; passerea ce scapa d'in cavia, nu se intorce singura la acésta-a; toti latronii au scapatu d'in inchisore, de sub custodia; carrulu scapà de ripa; vulpile scapara in laciu,* (vedi si *scapitare*); *se nu ve scape vorb'a despre ce s'a pertrecutu intre noi; se nu ve scape d'in mente ce ve am spusu; leuati sém'a se nu scape disagii de pre callu; au scapatu ouile d'in staulu; — a se scapá* dice mai multu de câtu simplulu *a scapá : se scapa cellu ce se uita, se perde cu totulu,* sau : *se scapa cellu ce se adopera a se dominá;* d'in contra : *scapa cineva d'in imprudentia, d'in usiorentia de mente; se scapa cellu passionatu, infuriatu se faca ce n'ar volí; scapa unu stultu se dica si se spuna ce nu se cade;* — de ací : β) metaforice, *a scapá, a se scapá* = a cadé in peccatu, in errore ; γ) a avé recursu la adjutoriu, la protectione ; *a scapá in baserica, a cautá se scape in paduri, prin caverne; unic'a scapare a desperatului e se nu spere scapare; unde se scapu, unde se me ascundu?*

2 SCAPARE, s. verbală, **liberatio, effugium, dimissio, amissio, evasio, refugium, praesidium,** etc., actione de *scapare,* cumu si mediu *de scapare,* locu de *scapare*, adjutoriu, protectiune : *în tene, Domne, aflu singur'a mea scapare de inimici si de tote nevoliele; scaparea totoru celloru assupritî sî persecutati sunteti voi; scaparea nostra e cetatea; scaparea latroniloru d'in inchisore; scaparea d'in mâna a vasului; scaparea occasionei, castigului.*

SCAPATIONE, s. f., **liberatio, amissio, effugium, lapsus, error,** etc., actione si actu de *scapare : scapationea de captivitate; scapationea inchisiloru, scapationea captiviloru; scapationi in vorbe si fapte necovenite.*

SCAPATORIU,-*tória,* adj. s., **liberator, effugiens, amittens, omittens,** etc., care *scapa : scapatorii nostri de morte.*

SCAPATU,-*a,* adj. part. s. d'in *scapare : scapatulu teu d'in vedere ne face mare damnu.*

SCAPERAMENTU, pl.-*e,* **pyrites, ignitabula, scintillatio; micatio;** actione de *scaperare : scaperamentulu ocliloru leului furiosu;* in specie, instrumentu de *scaperatu,* de regula in plurale *scaperamente* = *scaperatori,* (vedi si *scaperatore*) : *scaperamentele consistu d'in unu amnariu, d'in cremene si d'in esca.*

SCAPERARE, v., **micare, scintillare, fulgurare; ignem elicere, excutere; disjicere, saevire; gestire, vehementer cupere;** a scote focu, lumina, a scanteiá, lucurí, arde, etc., 1. proprie : *scapera petrele sub calcaturele calliloru;* in specie, a fulgerá : *scapera cerulu, scapera nuerii;* Macedoromanii dicu : *scapera si bumbunedia,* in locu de allu Dacoromaniloru : *fulgera si tona;* in specie, a scote scanteie de focu d'in una cremine batuta cu unu amnariu, a apprende, face focu : *astadi nu mai scaperàmu cu creminea si cu amnariulu, scaperàmu cu fosforelle;* 2. metaforicá, a fi plenu de focu, de furore, a arde de menía, etc. : *scapera oclii leului interritatu; scapera faci'a omului de menía; scapera ânim'a*

www.dacoromanica.ro

de amore; a scaperá si toná de indignatione; a dá palme se scapere oclii cuiva; vedi se nu ti scapere oclii, si despre mente : *d'in mentea geniului scapera cogite grandiose; nu scapera nemica d'in capulu stultului.*

SCAPERATORE, s. f., vedi *scaperatoriu.*

SCAPERATORIU,-*toria*, adj. s., care *scapera*, **fulgurans, micans, ignem eliciens** : *scaperatorii ochi ai mulierei irritata*; in specie, *scaperatore*, s. f. reale, *a)* actione de *a scaperá* = scote focu cu amnariulu d'in cremene; *b)* instrumentu pentru assemine actione, de regula in pl. *scaperatori : amnariulu, cremenea si esc'a facu scaperatorile.*

SCAPERATU,-*a*, adj. part. s. d'in *scaperare.*

SCAPERATURA, s. f., **micatio, fulgor, fulgur, scintillatio**; actione de *scaperare : scaperatur'a ocliloru, nuerului, petreloru;* déro mai vertosu, effectu allu acellei-asi actione, si in specie, instrumentu de *a scaperá* focu: amnariu, cremine, etc., de regula in pl. *scaperature*; déro in genere : *scaperaturele* = *scanteiele.*

SCAPETARE, *scapetatione*, etc., vedi *scapitare, scapitatione*, etc.

SCAPHA, *scaphiu*, vedi *scafa.*

*SCAPHOIDE, adj. s., (fr. **scaphoïde**); care sémina cu una *scapha : ossu scaphoide allu mânei, ossu scaphoide allu petiorului; fosse scaphoidi, cavitate scaphoide.*

* SCAPIFLORE, adj., (fr. **scapiflore**), care are *florea* sau *florile pre unu scapu.*

* SCAPIFORME, adj., (fr. **scapiforme**); care are *forma de scapu : fustellu scapiforme.*

*SCAPIGERU,-*a*, adj., (fr. **scapigère**), care porta sau are *scapu* sau *scapi*, allu cui *fustellu* sémina cu *scapulu.*

SCAPITARE, v., (contrassu d'in *escapitare*,-it. **scapitare**, prov. **descaptar**); **decidere, excidere, occidere, labi, dalabi, minui, deminui, deficere, rei familiaris jacturam facere, paupertem pati**; a cadé in diosu, a scadé, a sapune sau a depune, si de ací, a perde d'in vech'ia stare, mai vertosu, a devení pauperu, etc. : *callulu scapita cu unu petioru in cea gropa; a scapitá de pre ripa in riu; scapitara de pre ponte in apa; sorele scapita dupo collindi, pare a scapitá in mare; lun'a inco nu scapitasse sub orisonte; erá si ellu avutu, déro acumu a scapitatu asiá de tare, in câtu cersesce pânea de tote dillele; aveti compassione de celli scapitati nu d'in culp'a loru; omulu acestu-a a scapitatu multu d'in ce erá alta data.*

SCAPITATIONE, s. f., **casus, occasus, rei familiaris jactura, paupertas**; actione de *scapitare*, si effectu, statu produssu prin acésta actione, in specie, paupertate, perdere a starei, a averei : *scapitationea callului cu unu petioru in gropa; scapitationea sorelui dupo monte; in mare scapitatione se afla celli ce eri se desfetau in avutie.*

SCAPITATU,-*a*, adj. part. s. d'in *scapitare*, **qui cecidit, occidit, paupertatem patitur** : *stellele scapitate sub orizonte; adjutati pre celli scapitati.*

SCAPULA, s. f., **scapulae**; 1. spata a umerului, omoplatu, atâtu la omu câtu si la alte animali; 2. metaforice, *a)* spate, dosu, spinare : *vai de scapulele telle!*— *b)* despre lucruri, α) parte superiore a unei machina: *scapulele stativei*; β) culme, crescitu, piscu allu unui monte.

* SCAPULALGIA, s. f., (fr. **scapulalgie**, d'in ἄλγος = dorere); dorere la *scapule*, la umeru.

* SCAPULALGICU,-*a*, adj., (fr. **scapulalgique**); relativu la *scapulalgia*, la dorerea de *scapule.*

* SCAPULARIU,-*a*, adj. s., **scapularius**, (fr. **scapulaire**); relativu la *scapula : arterie scapularie; dorere scapularia; vene scapularie; penne scapularie la passeri*; — s. m. reale, *scapulariu*, pl. *scapularie*, *a)* vestimuntu sacerdotale, ce se pone pre umeri, *omophoriu*, (ὠμοφόριον = ce se porta pre umeru), *b)* fascia de materia ce descende de la umeri peno diosu. *c)* legatura de pandia data dupo umeri, ca se tina alta legatura medicinale.

*SCAPULOCORACORADIALE, adj., (fr. **scapulo-coraco-radial**); care se refere de la *scapula* si *apophysea coracoide*

www.dacoromanica.ro

peno la *radia*; *musculu scapulocoracoradiale*.

*SCAPULOUMERALE, adj., (fr. **scapulo-huméral**); relativu la *scapula* si la *umeru*: *arterie scapuloumerali*.

SCAPU, s. m., **scapus**, (σκάπος = σκῆπτρον, σκήπιον); pre ce rédima ceva, si in specie, pre ce rédima una planta: fustellu, fuste, stelu, *lugeru*, coda, petioru, *trunchiu*, etc., prin estensione si metafore, *a)* fuste in genere; *b)* in specie, α) fustele unei columna; β) fustele sau cod'a unei lancia, unei secure, etc., γ) petiorulu unui candelabru, unei mesa, unoi tabla; δ) fustele sau petiorulu, fusulu unei scara, unei rota; ε) sullulu de la una stativa, sau altu lemnu transversale de la acea-si machina; η) sullu de pandia, de charteía, de pannura, etc.

SCARA = *scala*, s. f., **scala, scalae**, (it. **scala**, isp. **escala**, port. **escala** si **escada**, prov. **escala**, fr. **échelle**, v. fr. **eschele**, alb. **scala**), **gradus, stapes** = **stapeda, scabellum, suppedaneum, musicum diagramma; index, catalogus, repertorium; via, arena, ambitus, portus**; instrumentu, mediu de *scansu* = de suitu, 1. ca mai desu si proprie, doue pertice sau doue funi cu grade transversali, etc.: *scara de lemnu, scara de funi, scara de ferru; sunt inse si scare de marmore, de pétra; scara cu unu capitu pre pamentu si cu altulu in ceru: ângerii descendea si ascendea pre acésta scara; scarele de la usi'a caseloru sunt stabili, asiá sunt si scarele turnuriloru, cumu si scarele facute in alte edificie si pàrti de edificie; scarile mobili; a suí scar'a, a se suí pre scara; a descende scar'a, a descende de pre scara, a descende pre scara; a pune scar'a, a redicá si redimá scar'a de muru; luptatorii punu scare la murii cetatei, ca se saria pre aceste scare in cetate; a cadé pre scara, de pre scara; a tiné scar'a cuiva, ca se se pota suí fora periclu; a substrage, a leuá cuiva scar'a*; in particulariu cu respectu la *scarele stabili de la usie: a sedé la scara, a asteptá la scara*; prov. *a suí scarele cuiva* = a se umilí, etc.: *nu mi place à suí scarele neminui, si cu atâtu mai pucinu scarele celloru superbi si potenti; scara in ceru, scara la ceru* = *miraclu; a dá, imbrancí pre scara; a se face scara si ponte* = a face totu, a si pune tote poterile, etc.; 2. metaforice, *a) scara de sella*, ochiu, cercinu pre care pune petiorulu, candu cineva incallica, si pre care rédima petiorulu, dupo ce a incallicatu: *sella fora scare; s'a ruptu un'a d'in scarele acestei selle; a se tiné bene in scari*; prov. *nu lu tinu bene scarele; b) scara de carru, de carrutia, de trassura*, etc., unu gradu sau doue de lemnu sau de ferru, pre care pune petiorulu cellu ce vre a se suí in trassura: *nu poti sarí in carrutia, fora a pune unu petioru pre scara; redica scarele carrutiei; c) scara a unei carte* = tabla de materiele ce coprende acea carte; si de ací: *d) scara* = repertoriu, catalogu, lista, indice, etc., ordinate dupo unu principiu ore-care; *e) scara de musica* = complessulu celloru sépte tonuri musicali, *gamma, diagramma: scara majore, scara minore, scara chromatica; f) scara de proportione*, care serve la desemnu de charte, de edificie, etc.; *g)* in sensu mai ideale, estensione, spatiu, sfera sau mediu de actione, planu, proportione, etc.: *geniulu face tote pre scara larga; commerciu intensu pre una larga scara; a si restringe scar'a ideeloru; h) scara* = portu pre ripele apeloru, mai allessu pre longa fluvie: *scar'a Calafatu*; — in acestu intellessu, mai vertosu, si cu *l* in locu de *r*: *scal'a Gallati*, — (reu transformatu, pre a locuri in *scela* = *schela*).

* SCARABEIDE, adj. s., (fr. **scarabéide**); care sémina cu *scarabeulu*: *insecte scarabeidi*; subst. plur. *scarabeidile*, tribu de insecte ce au de typu genulu *scarabeu*.

SCARABEU, (si *scarabusiu* = *scarabuciu*), s. m., **scarabaeus**, (σκαραβαῖος = σκάραβος, fr. **scarabée**); 1. genu de insecte coleoptere pentamere, d'in famil'a lamellicorneloru; 2. in limb'a vulgului, *scarabeu* = veri-ce insectu coleopteru; 3. pétra pre care e sculpitu *unu scarabeu*.

* SCARABU, s. m., (σκάραβος, fr. **scarabe**; vedi si *scarabeu*); genu de conchylie.

SCARABUCIU = *scarabusiu*, (pre a

www.dacoromanica.ro

locuri si fora *s, carabusiu*), s. m.; vedi *scarabeu.*

SCARARIU,-*a*, adj. s., **scalaris, scalarius**; relativu la *scara : forme scararie*; in specie s. m. personale, *scarariu*, cellu ce face sau vende *scare.*

SCARIARE = *sgariare*, (in forme simple : *scariu, scarii,- scaria*, etc.), v., **scarificare, scarifare, scabere, vulnerare lacerare, laniare, unguibus foedare**; a rade, frecá, rumpe, sfasciá, mai vertosu cu unghiele : *lassa catusi'a in pace, co te scaria; cu faci'a scariata; gallinele scaria in pamentu; nu scariati scórti'a arboriloru; ne au scariatu cânii ; me scaria ceva in guttu, pre guttu; sonurile aspre scaria urechiele; aveti unghie asiá de mari, in câtu scariati pre cine puneti mânule; a scariá charteia*=a scrie reu, prov. *pissic'a blanda scaria reu.*

SCARIATORIU=*sgariatoriu*,-*a*, adj. s., **scarificans, scabens, vulnerans**, etc., care *scaria : beuture scariatorie pre guttu.*

SCARIATU = *sgariatu*,-*a*, adj. part. s. d'in *scariare.*

SCARIATURA = *sgariatura*, s. f., **cutis, corticis laceratio, scarificatio**; actione de *scariare*, déro mai vertosu, effectu produssu prin acésta actione : *scariaturele pre scórti'a arborelui; scariatur'a de pre fronte, scariatur'a gallineloru in pamentu.*

SCARICA, *scaricella, scaricia*,-*tia*, *scariciora* = *scarisiora*, s. f., tote deminutive d'in *scara*, unele forme inse applicate si cu sensu speciale, cumu : *curella de scarici'a sellei*, (vedi si *scariga*).

SCARIFICARE, v., **scarificare**, (fr. **scarifier**); a scariá, frecá, dissecá, etc. : *a scarificá faci'a, spinarea cuiva; a scarificá una buba; a scarificá superfacia marmorei.*

SCARIFICATIONE, s. f., **scarificatio**, (fr. **scarification**); actione de *scarificare : scarificationea cere de la chirurgu precautioni forte mari.*

SCARIFICATORIU,-*toria*, adj. s., (fr. **scarificateur**); care *scarificá*; ca s. m. reale, *scarificatoriu* = instrumentu de *scarificare : chirurgii applica une ori scarificatoriulu.*

SCARIFICATU,-*a*, adj. part. d'in *scarificare*, **scarificatus.**

SCARIGA, s. f., **fulcrum, fulcimentum**; acellu-asi coventu in forma cu *scarica*, leuatu inse cu sensulu de rédimu, redimatore, si in specie : *a)* parte, latura a unui carru, unei carrutia, parte *cancellata* ca si *scar'a; b)* capra, podu de scandure cu patru petiore, etc.

SCARIRE,-*escu* v., **in gradus partiri, gradatim distribuere, summam cutem perstringere, scarificare; liceri, licitari**; a pune, a face in forma de *scara*, si a nome, 1. a graduá, a impartí in grade, a dispune in grade; 2. a crestá, scariá, scarificá vorbindu de pelle in particulariu ; 3. a licitá, a dá mai multu, a redicá pretiulu; 4. a micusiorá gradatu lumin'a, colorile, etc.

SCARISIORA, *scaritia*; vedi *scarica.*

SCARISIU, adv. (d'in *scara*), **gradatim**, *ca scar'a.*

* SCARITE, s. f., **scaritis**, (σκαρῖτις, fr. **scarite**); 1. specia de pesce ce semina in colore cu *scarulu*; 2. genu de insecte coleoptere.

SCARITU,-*a*, adj. part. d'in *scarire.*

SCARITURA, s. f., **gradatio, licitatio**; actione si effectu allu actionei de *scarire.*

SCARMINARE=*scarmenare*, (contrassu d'in *escarminare*), v., **carminare**, (it. **carminare** si **scarmigliare**, tirol. it. **scarmenar**, isp. **carmenar** si **escarmenar**, prov. **carmenar**), **capillos vellere, vellicare, scrutari; disserere, reprehendere**; a curetiá *lâna, linu*, etc., smulgundu, peptenandu si allegundu ce e bonu d'in ce e reu : *a scarminá bene lân'a; nu ati scarminatu linulu câtu ve am datu*; metaforice, *a)* a smulge pèrulu; a bate pre cineva : *vedi se nu te scarminu; nu te am scarminatu de multu; b)* in sensu ideale, a cercetá, a scrutá, a criticá, etc. : *se scarminàmu bene lucrulu, cestionea.*

SCARMINATIONE, s. f., **carminatio, vellicatio, scrutatio**; actione de *scarminare : scarminatione de lâna; scarminatione conscientiosa a scriptului.*

SCARMINATORIU,-*tória*, adj. s., **carminnas, disserens, vellicans**, (comp.

www.dacoromanica.ro

isp. **escarmenador**); care *scarmina : intelligente scarminatoriu allu operelorŭ de arte;* — s. f. reale, *scarminatoria*= *scarminatore*, instrumentu de *scarminatu.*

SCARMINATU,-*a*, adj. part. s. d'in *scarminare*, **carminatus, scrutatus**, etc.

SCARMINATURA, s. f., **carminatio, scrutatio**, etc., actione si effectu allu actionei de *scarminare : scarminatur'a lânei; a dá una bona scarminatura cellui copillu nestemperatu; scarminatura minutiosa a opului de arte.*

SCARPA, s. f., si m. *scarpu*, med. lat. **scarpus**, (it. **scarpa** si **scarpino**, isp. **escarpin**, fr. **escarpin**, compara lat. **carpisculus, carpusculus** = κρηπίς, care e unu deminutivu d'in **carpus**, de unde apoi **scarpus**); soccu, pantofu, mai allesu pentru femine.

SCARPINARE, v., (d'in unu latinu **scalpinare**, trassu d'in *scalpere*), **scabere, scalpturire, scalpere;** a frecá parti la cari se sente mancarime : *a se scarpiná in capu, la petiore, pre spate; a scarpiná copillulu in capu; a scarpiná pre cineva la talpe; a si scarpiná mânele; dupo ce se scolla tardiu, apoi sta in patu de se scarpina ore intrege; de multa scarpinare, s'a scariatu, si scariaturele d'in scarpinare continua s'au facutu bube relle; omulu se scarpina adesea in capu, candu nu scie ce se faca;* metaforice, a bate, a frecá reu : *ai nostri scarpinara bene pre inimici; vedi se nu te scarpinu.*

SCARPINATIONE, s. f., **actio scabendi, scalpendi, fricandi;** actione de *scarpinare.*

SCARPIŇATORIU, -*toria*, adj. s., **scabens, scalpens;** care *scarpina.*

SCARPINATU,-*a*, adj. part. s. d'in *scarpinare : ti s'a facutu de scarpinatu, te manca spinarea.*

SCARPINATURA, s. f., actione de *scarpinare* si effectu allu acestei actione: *a trage inimiciloru una bona scarpinatura.*

SCARPINU, s. m., d'in *scarpu* deminutivu, cumu si d'in *scarpa.*

SCARPU, s. m., vedi *scarpa.*

SCARU, s. m., **scarus**, (fr. **scare**); genu de pesci d'in famili'a labroidiloru, **labrus scarus.** *Linn.*

* SCATEBRA, s. f., **scatebra;** *scaterea*, essirea, sarirea, resarirea unei apa : *scatebrele fontaneloru;* vedi si *scaturige*, si *scaturigine.*

* SCATERE, v., **scatere;** a essí, sarí, resarí, vorbindu de unu licidu, mai vertosu de apa, a curre d'in fonte, etc.; 1. proprie : *fontii scatu d'in pamentu; sangele scate d'in vên'a taliata; limpidulu riusioru scate d'in cost'a unei rupe; scate ap'a d'in parietele umidu;* 2. metaforice, a abundá, a formicá : *scatu leporii in acésta selba; scate marea de varie animali; scatu riurile de pesci si de cancri.*

* SCATOMYIA, s. f., (fr. **scatomyse**, d'in σκατός = escrementu, si μυῖα = musca); genu de insecte ce viuu in sau pre escremente.

* SCATOMYIDE, adj. s., (fr. **scatomyside**); care sémina cu *scatomyia;* subst. pl. *scatomyidile*, famila de insecte, cari au de typu genulu *scatomyia.*

* SCATOPHAGINU,-*a*, adj. s., (fr. **scatophagin**); relativu la *scatophagu;* subst. pl. *scatophaginele*, tribu de insecte diptere.

* SCATOPHAGU,-*a*, adj. s., (fr. **scatophage**, d'in σκατός = escrementu, si φαγεῖν = mancare); care mânca escremente; ca s. m., *scatophagulu*, genu de insecte; vedi si *scatophaginu.*

* SCATOPHILU,-*a*, adj. s., (fr. **scatophile**, d'in σκατός = escrementu, si φιλέειν=amare); cui place a viue in escremente; ca subst. pl. *scatophilele*, sectione de insecte d'in tribulu musidiloru diptere.

SCATULA = *scatola*, s. f., **arcula, capsula, sitella, pyxis;** cuteía, cuteiora, capsula, etc. : *scatula de oua de pesce. scatula de lemnu, scatula de argentu pentru tabacu,* (compara it. **scatola**).

* SCATURIGE, s. f., **scaturix;** vedi *scaturigine.*

* SCATURIGINE, s. f., **scaturigo**, pl. **scaturigines;** actione de *scatere*, si locu de unde scate unu licidu.

* SCATURIRE, v., **scaturire;** intensivu d'in *scatere*, a essí, sarí, resarí, curre

www.dacoromanica.ro

d'in fonte, etc., 1. proprie : *multe ape scaturescu d'in acellu monte*; 2. metaforice a abundá, a formicá, a fi plenu : *scaturescu insectele in perii capului ei.*

SCAU=*scàuu*=*sgàu*, s. m., **uterus, matrix, vulva**; — in origine, coventulu pare a fí adj. : *scauu, scaua*, (ex-cavus), cu insemnarea de : *tare cavatu, largu, profundu*, si : *tare essitu, scossu afora*, etc.; compara : *scauire, scaurare, scauru*, etc.

SCAUIRE=*scauire*, (*scaire, sgaire*),-*escu*, v., **oculos admodum stolide aperire, cum stupore intueri, stupere**; a deschide tare oclii : *a scauí oclii; a scauí oclulu spre a lu essaminá*; a se uitá la ceva cu oclii tare deschisi, a se mirá, a cautá cu stupore : *a se scauí tota diu'a la seccature, scauiti bene oclii, se nu cadeti in curse; stau cu oclii scauiti; a lassá mortulu cu oclii scauiti*;—in genere a cascá tare, a deschide, etc.; vedi si *scaurare.*

SCAUITURA = *sgauitura*, (*sgaitura*), s. f., actione de *scauire*, si statu produssu prin acésta actione.

SCAUNELLU, *scaunu*; vedi : *scamnellu, scamnu.*

SCAURARE = *sgaurare*, v., **oculos ample aperire, stolide et oscitanter aspicere, nugis immorari**; a deschide oclii tare : *a scaurá unu oclu, spre a lu essaminá*; a face ocli mari, a se uitá cu mirare, cu stupore sau cu mare attentione : *scaurati oclii la totu nemiculu; ce stai cu oclii scaurati la seccature?*

SCAURATU=*sgauratu*,-*a*, adj. part. s. d'in *scaurare.*

* SCAURU,-*a*, adj., **scaurus**, (σκαῦρος); tare scossu afora, tare essitu, forte proeminente, vorbindu mai vertosu de osse, si in specie de *malliore*, de *calcânie; ocli scauri, genucli scauri, mallioru scauru; nu rideti de celli scauri; copillu scauru.*

* SCAZONTE, adj. s., **scazon**, (σκάζων, fr. **scazon**); proprie, *schiopu*, applicatu in specie la unu versu iambicu trimetru, care, in locu de *iambu*, are, in ultimulu petioru, unu *spondeu* sau *trocheu.*

* SCELERARE, v., **scelerare**; a spurcá prin *scelu*, a spurcá celle sancte, celle inviolabili : *ellu si scelerà mânule cu sange innocente.*

* SCELERATETIA, s. f., **scelerítas**; (fr. **scélératesse**); calitate si fapta de *sceleratu*; vedi si *sceleritate.*

* SCELERATISMU, s. f. m. (fr. **scélératisme**); *sceleritate, sceleratetia* redussa in systema, systema *scelerata*, doctrina *scelerata.*

* SCELERATU,-*a*, adj. part., **scelératus**, (fr. **scélérat**); 1. spurcatu cu *sceleri : pamentulu sceleratu, térr'a scelerata, case scelerate, locuri scelerate*; 2. metaforice, plenu de *sceleri*, care face, a facutu, e deprensu a committe *sceleri : omeni scelerati si impii; sceleratii n'au téma de Domnedieu; sceleratulu nu respecta nimica; conspiratione ordita de celli mai scelerati; scelerată conjuratione, scelerate consilie, scelerate fapte; disse scelerate si impie*; de ací : *sceleratu* = blastematu, maledictu; funestu, perniciosu, inse si in sensu mai mitigatu, ca in espressionile : *sceleratulu de copillu; sceleratii mei de amici nu me crutia intru nemica; scelerate, nu face asiá.*

* SCELERITATE, s. f., **scelerítas**; calitate si fapta de *sceleratu : sceleritatile vostre voru fi aspru punite de Domnedieu*; vedi si *scleratetia.*

* SCELEROSU,-*a*, adj., **scelerosus**; plenu de *sceleri : nu potu pune mân'a pre acellu scelerosu si impiu latrone.*

* SCELESTU,-*a*, adj., **scelestus**, care committe *sceleri : tu esti reu, tu blastematu. tu scelestu*; — blastematu, misellu, iusellatoriu, mentionosu; déro ca si *sceleratu*, si in sensu mitigatu, in jocu.

* SCELETU, s. m., pl.-*e*, **sceletus**, (σκελετός, fr. **squélette**); numai ossele inseriate alle unui animale : *sceletu de callu, sceletu de bou; sceleti, de omine scelete de animali antediluviane*; metaforice, *a) sceletu*=omu sau altu animale forte macru, care are numai pellea si ossele, fora firu de carne : *unu sceletu de betrânu; a devení a fi sceletu; b) sceletu* = prime liniamente, prime idee alle unei carte, etc., fora desvoltari si ornamente

www.dacoromanica.ro

a dá sceletulu unui opu de filosofía; — (reu pronuntiatu si scrissu : *scheletu*).

* SCELOTYRBE, s. f., **scelotyrbe**, (σκελοτύρβη); impletticirea petioreloru in mersu, paralysia de genuclì, de petiore.

* SCELU, pl. *sceleri*, **scelus**; peccatu mare, fora de lege, crime, cea mai tare espressione intre celle ce espremu in modu generale actionile morali relle : *nu e mai mare scelu de câtu proditionea de patria; prin scelerile vostre ati attrassu asupra-ve orgi'a divina; a committe scelulu, a perpetrá scelulu, a premeditá cellu mai atroce d'in sceleri; a concepe cogitulu unui orribile scelu;* si despre animali : *scelu* = facere de reu, stricatione, etc.; — *scelu* = peccatu; — *scelu* = fatalitate, calamitate, etc.

SCENA, s. f., **scena**, (σκηνή, fr. **scène**), proprie si in origine, *cortu*, coperimentu, etc., leuatù inse in urma peno astadi, 1. in sensulu cellu mai usitatu si orecumu propriu, locu, parte a theatrului, unde apparu si vorbescu actorii : *a essí pre scena; scena larga, scena strimpta; scena tragica; decorationile scenei; apparu multi actori pre scena; scen'a e plena de actori muti, ce nu spunu nemica pre scena;* 2. metaforice, *a) scena* = parte d'in una drama : *scen'a cea mai formosa d'in acésta tragedia; scenele acestei comedie nu se lega bene unele cu altele; scena pathetica, scena comica; prim'a scena d'in primulu actu allu dramei; b) scena* = locu publicu, locu unde se presenta cineva publicului, lumei; de ací, *c) scena*, cu una mai mare estensione : *scen'a lumei; noue generationi apparu in scen'a, pre scen'a acestei lume;* mai vertosu, sfera de actione, arena, etc. : *scena politica; a se trage de pre scen'a politica; scen'a bataliei; scen'a crimei*, etc.; *d) scena* = evenimentu, fenomenu, actione : *scenele naturei; scenele terribili alle bellului civile;* in specie, actione, fapta scandalosa : *a face scene, a face una scena d'in celle mai supperatorie; scen'a ce faceti, este indignatoria.*

* SCENALE, adj., **scenalis**; relativu la *scena : decorationi scenali, gesturi scenali, infaciosiare scenale, pompa scenale.*

SCENARIU, -*a*, adj., **scenarius**; relativu la *scena : pictori scenari.*

SCENICU, -*a*, adj., **scenicus**; (σκηνικός, fr. **scénique**); de *scena*, relativu la *scena : jocuri scenice, gesturi scenice, artisti scenici, opuri scenice, decoratione scenica;* metaforice, in oppos. cu *reale, scenicu* = imaginariu, fictiviu : *regi scenici, avutie scenice.*

* SCENOGRAPHIA, s. f., **scenographia**, (σκηνογραφία, fr. **scénographie**); arte de a depinge decorationi *scenice;* prin estensione, desemnu, pictura perspectiva : *scenographi'a unui locu, unui edificiu, unei cetate, unui palatiu, unei gradina*, etc., vedi si *sciagraphia.*

* SCENOGRAPHICU, -*a*, adj., (fr. **scénographique**); relativù la *scenographia.*

* SCENOGRAPHU, -*a*, s. pers., (fr. **scénographe**); cellu ce scie si essercita *scenographi'a.*

* SCENOPEGIA, s. f., (fr. **scénopégie**, (σκηνοπηγία); punere, assediare de cortu, applicatu in specie la *serbatorile corturiloru, la Ebrei.*

* SCEPTICISMU, s. m., (fr. **scepticisme**); systema *a scepticului;* prin estenstione, indouientia de tote, mai vertosu, assémine indouientia affectata.

* SCEPTICU, -*a*, adj. s., **scepticus**, (σκεπτικός, fr. **sceptique**); care dubita de tote, care ca principiu de cogitare pune indouienti'a, si de ací, negatione a totu ce essiste : *filosofi sceptici, filosofia sceptica, doctrine sceptice;* prin estensione, cellu ce nu crede usioru, cellu ce se indouiesce de ce nu e evidente; cellu ce nu crede in nemica.

* SCEPTRATU, s. m., (fr. **sceptrate**); moneta cu effigi'a unui domnitoriu armatu cu *sceptru.*

* SCEPTRIFERU = *sceptigeru*, -*a*, adj., **sceptrifer** = **sceptriger**; care pórta *sceptru : sceptrifer'a mâna a regelui.*

SCEPTRU, pl. -*e*, **sceptrum**, (σκῆπτρον, fr. **sceptre**); in origine, bastonu de rédimu, applicatu in urma esclusivu la : *bastonulu de auctoritate*, bastonu regale, devenitu semnu allu regnului, allu imperiului, allu domnìei, si de acea-a, *sceptru* si cu insemnarile de : *potestate*

www.dacoromanica.ro

suprema, domnia, regnu, imperiu; etc. : *sceptrulu si coron'a sunt insemne regali; regin'a sta in tronu cu sceptrulu in mâna; a preferí sceptrulu vietiei; sceptru de ferru allu unui tyrannu appésa greu pre suppusii lui; sceptrulu lumei, sceptrulu marei, sceptrulu cerului*; — *sceptru* = una constellatione boreale.

* SCEPTUCHU, s. m., **sceptuchus**, (σκηπτοῦχος) ; proprie, cu insemnarea ce au si formele : *sceptriferu, sceptrigeru*, applicatu inse, mai allessu la orientali, a insemná unu mare demnitariu ce pórta, in cerimonie, sceptrulu domnitoriului.

SCETU=*schetu, schitu*; vedi *ascetu*.

* SCEVIA=pron. *scevía*, si

* SCEVITATE, s. f., **scaevitas**; calitate si fapta de *scevu*, stangacía, si de ací : lipse de desteritate, de successu, etc.

* SCEVOPHYLACE, s. m., (fr. **scévophylax**=σκευοφύλαξ); cellu ce in una baserica, e insarcinatu a pastrá *vasele sacre*.

* SCEVU,-*a*, adj., **scaevus**, (σκαιός); *stângu*, despre *stâng'a*; metaforice, stangace, neindemanaticu, fora desteritate.

* SCHEDA = *sceda*, s. f., **scheda** si **scida**, (σχέδα, σχίδη); folia, tabla, in specie, folia de papyru, de carte sau charteía; — de ací deminutivulu : *schedula* = *scedula, cedula, cedura*; vedi : *cedula*.

* SCHEDULA, s. f., **schedula**; vedi *scheda*.

SCHELA, s. f., vedi *scara*=*scala* cotra finitu.

SCHELETU, s. m., vedi *sceletu*.

* SCHEMA, (*schima*, dupo pron. noua grecésca), pl. *schemate*, **schema**, (σχῆμα), **figura, gestus, gesticulatio, vultus, oris habitus, corporis habitus, foeda vultus distortio, ordo**; 1. in genere, forma, figura, *formula*, facia, portu, esteriore, abitu, etc. : *credu co aprope nu me connosci in acésta schema, in schema de satyru, de bachante; lucrulu leuà alta schema; schema monachica; schema geometrica; schemate sculpte pre cupe; vestitu in schema comica; a dá in una schema comprensiva ideele si regulele unei parte de scientia; schematele, in fia-care scientia, resumu ideele abstracte in forme usiore de perceptu; in schema de cruce, de stellutia, de uncu*, etc.; 2. in specie, *a)* figura de stylu, de retorica : *cu unu cuventu grecu se dicu schemate figurele retorice; ironi'a, hyperbol'a si altele sunt schemate retorice; b)* ordine, mai vertosu ordine religiosa, *tagma : schem'a preutesca schem'a calugeresca; a)* gestu, portu allu corpului, partiloru corpului : *schema scenica, schema comica; nu mi plácu aceste schemate essaggerate; d)* gestu, miscare contorta, intortochiata, strambatura, (vedi : *schemosire schemonosire* etc.).

* SCHEMATICU,-*a*, adj., **schematicus** (σχηματικός, fr. **schématique**); relativu la *schema : tabelle schematice; schematicii erau si nesce eretici ce credeau co corpulu lui Christu a fostu numai nalluca, éro nu realitate*.

* SCHEMATISARE,=*schematizare*, v., (**schematizare**, σχηματίζειν, fr. **schématiser**); a dá *schema*, a pune in *schema*, a formá, formulá, imaginá.

* SCHEMATISMU, s. m., **schematismos**, (σχηματισμός fr. **schématisme**); actione si effectu allu actionei de *schematisare : acestu-a e unu schematismu de idee, nu una systema de idee; schematismu de figure geometrice*.

* SCHEMNICIA (si *schimnicía*), s. f., **solitarii vita, status, solitarii cella**; statu, viétia de *schemnicu*; cella de *schemnicu : a se duce la schemnicía, a imbracíá schemnicí'a, a viue in schemnicía*.

* SCHEMNICISMU, (si *schimnicismu*) s. m., systema de viétia *schemnica : déco toti aru imbracíá schemnicismulu, s'ar stinge genulu omenescu*.

* SCHEMNICU, (si *schimnicu*),-*a*, adj. s., (*schemonicu*, d'in *schema*=ordine monachale), **solitarius, solitudinis incola**; monachu solitariu : *schemnicii din infundaturele Carpatiloru; viétia schemnica, practice schemnice*; si metaforice : *te ai facutu unu addeveratu schemnicu, co nu mai essi in lume*.

SCHEMONOSIRE, (si *schimonosire*, d'in *schemone*, d'in care si *schemonicu*), etc., vedi *schemosire*.

www.dacoromanica.ro

SCHEMOSIRE, (si *schimosire*),-*escu*, v., **deformare, deturpare, distorquere, contorquere**; a stricá *schem'a* = *form'a*, si in genere, a deformá, desfigurá, strambá, scalciá, intortochiá, etc. : *a si schemosí faci'a, portulu, vorb'a, scrierea; a schemosí litterele;* ← cu allusione nu numai la *schema* (σχῆμα), ci si la ἀσχημονεῖν = a face sau fi difforme, urritu, etc.

SCHEMOSITU, (si *schimositu*),-*a*, adj. part. din *schemosire*, **deformatus, deformis, turpis, foedus.**

SCHEMOSITURA, (si *schimositura*), s. f., actione si effectu de *schemosire*, **deformatio, deformitas, turpitudo**, etc.

* SCHENIU, s. m., (fr. **schénion**, σχοινιον, vedi si *schenu*); canticu cu fluerulu, cu flautulu.

* SCHENOBATIA, s. f., (fr. **schénobatée**); arte de *schenobatu*.

* SCHENOBATICU,-*a*, adj., (fr. **schenobatique**); relativu la *schenobatía* sau la *schenobatu*.

* SCHENOBATU,-*a*, s. pers., **schoenabates**, (fr. **schénobate**, σχοινοβάτης, — d'in σχοῖνος = fune, si βαίνειν = amblare); funambulu, care âmbla, sălta pre fune.

* SCHENOBENU,-*a*, adj., (fr. **schénobène**; — d'in acelle-asi elemente cu *schenobatu*); care âmbla, sta, viue pre papura, (vedi si *schenu*).

* SCHENODORU, s. m., (fr. **schénodore**); genu de plante graminie.

* SCHENU, s. m., **schoenus**, (σχοῖνος, fr. **schène**); 1. papura; 2. fune de papura; 3. fune, in genere; 4. una mesura de longitudine; 5. la antici servindu inco: *a)* ca aroma de vinu; *b)* ca dereşsu pentru mulieri, mai alessu pentru curtisane.

SCHIOPA = *sclopa*, s. f., **spithama, dodrans**; proprie, f. d'in *schiopu*, orecumu : *palma schiopa* = *manca*, leuatu inse in specie cu intellessulu de : *spatiu, distantia, longitudine de la capitulu pollicelui peno la capitulu indicelui : schiop'a e mai mica de catu palm'a; doue palme si una schiopa; nu de una palma, ci numai de una schiopa; déro schiopele differu, ca si palmele, de la omu la omu; ap'a e numai de upa schiopa.*

SCHIOPARE = *sclopare*, (in forme simple ; *schiopu, schiopi, schiopa*), v., **claudicare, claudum reddere**, (comp. si fr. **cloper, clocher, cloquer**; vedi si : *schiopetare, schiopu*); 1. a fi *schiopu*, a calcá reu, a devení *schiopu : de ce schiopa callulu? nu sciu de ce schiopa boulu de amendoue petiorele; se prefacu co schiopa; toti au schiopatu, numci tu nu ai schiopatu; de ce ati schiopatu?* metaforice : *schiopa versulu, frasea, periodulu; nu schiopa intru nemica acesta machina; schiopa si una rota, schiopa mai multe parti alle unei machina; schiopa cineva in ce face, in ce cogita*, asiá co : *a schiopá* = a nu merge bene, a se impedicá, a errá, a cadé in errori, etc.; 2. a face *schiopu : cine a schiopatu cânele? tu mi ai schiopatu callii; lovitura la petiore au schiopatu pre toti, numai câtiva au remasu neschiopati.*

SCHIOPATORIU = *sclopatoriu,-tória*, adj. s., care *schiopa*, **claudicans, claudum reddens.**

SCHIOPATU = *sclopatu*,-*a*, adj. part. s. d'in *schiopare*.

SCHIOPATURA = *sclopatura*, s. f., actu de *schiopare*, cumu si statu de *schiopatu*, de *schiopu*, **claudicatio, claudicitas.**

SCHIOPITARE = *schiopetare* = *sclopitare*, v., (in forme simple : *schiopitu, schiopiti, schiopita*; mai pucinu bene : *schiopitediu*, etc.), **claudere, claudicare**; in acellu-asi sensu cu allu formei : *schiopare*, inse si differindu, *a)* pentru co se applica numai ca intransitivu; *b)* pentru co, avendu forma intensiva, dice mai multu de câtu *schiopare* in sensu intransitivu, asiá co : *a schiopitá* = *a schiopá indelungu, continuu, forte reu*, etc.

SCHIOPITATORIU = *sclopitatoriu,-tória*, adj. s., d'in *schiopitare*.

SCHIOPITATU = *sclopitatu*,-*a*, adj. part. s. d'in *schiopitare*.

SCHIOPITATURA = *sclopitatura*, s. f., actu si effectu, statu de *schiopitare*.

SCHIOPITU = *schiopetu* = *sclopitu*, pl.-*e*, **claudicatio**; actu de *schiopitare : schiopitulu callului; schiopitele rotei, carrului, petiorului, amendouoru petioreloru.*

SCHIOPU = *sclopu*,-*a*, adj., **claudus, claudicans, mancus, labens, impeditus**, (compara it. **zoppo** — verb. **zoppicare**,

www.dacoromanica.ro

isp. **zopo**, fr. **écloppé**, prov. v. fr. **clop**, med. lat. **cloppus**, etc.; — paru a fi transformate d'in **claudus**=**clodus**); 1. proprie, mancu de unu petioru sau de amendoue, care merge reu cu unulu sau cu amendoue petiorele : *callu schiopu de amendoue petiorele; a vindecá schiopii; schiopu orbu, cumu va fi schiopu orbu*= forte mancu; 2. prin estensione si metafore, mancu, defectuosu, peccatosu, etc.: *versuri schiope.*

* SCHISMA, (si *scisma*), pl.-*mate*, **schisma, dissidium, discordia,** (σχίσμα, fr. **schisme**); 1. in genere, despicare, dissecare, despartire; si metaforice, dissensione, discordia, factione, imparechiare; 2. in specie, rupere a unei parte de alt'a a basericei : *schism'a intre crestinii d'in oriente si d'in occidente; multe schismate se faceau intre crestini chiaru in primele tempuri alle crestinismului.*

* SCHISMATICU, (si *scismaticu*),-*a*, adj., (fr. **schismatique**); relativu la *schisma*, care face *schisma : doctrina schismatica, partile schismatice; schismaticu in baserica e mai pucinu de câtu ereticu; crestinii de baseric'a grecano mescu schismatici pre crestinii de baseric'a latina, si vice-versa celli de baseric'a latina nomescu schismatici pre celli de baseric'a gréca.*

* SCHISMATISARE = *schismatizare*, (si *scismatizare*), v., (fr. **schismatiser**); a face *schisma*, a bagá *schisma* intre celli uniti, si in specie, intre celli de acelle-asi credentie religiose.

* SCHISMATOBRANCHIU,-*a*, adj. s., (fr. **schismatobrauche**); care are *branchiele despicate, crepate;* subst. pl. *schismatobranchii*, familia de pesci.

* SCHISMATOPTERIDE, adj. s., (fr. **schismatoptéride**); care are *capsule crepate;* subst. pl. *schismatopteridile*, familia de plante.

* SCHISTOCARPU,-*a*, adj., (fr. *schistocarpe*, d'in σχιστός = schistu, si καρπός = fructu); care are *fructe crepate.*

* SCHISTOIDE, adj., (fr., **schistoïde**); care sémina cu *schistulu* ca subst. : *sassu schistoide.*

* SCHISTOSOMIA, s. f., (fr. **schistosomie**, d'in σχιστός = schistu ca adj. si σῶμα=corpu); rupere'a, creparea abdominelui in tota lungimea sea.

* SCHISTOSOMICU,-*a* adj., (fr. **schistosomique**); relativu la *schistoso* si *mia* si la *schistosomu.*

* SCHISTOSOMU,-*a*, adj. s., (fr. **schistosome**, vedi *schistosomía*); care are *abdominele ruptu, crepatu* in tota a sea lungime.

* SCHISTOSU,-*a*, adj., (fr. **schisteux**); plenu de *schistu* ca subst., de natur'a *schistului : terrene schistose.*

* SCHISTU,-*a* adj. s., **schistus**, (σχιστός, d'in σχίζειν = crepare, despicare, fr. **schiste**); 1. adj., crepatu, despicatu, dissecatu, despartitu, ruptu, etc. : *petre schiste, cépa schista :* 2. ca mai desu, s. m. reale, *schistu*, genu de pétra cu structura foliosa : *schistu argillosu, schistu bituminosu.*

SCHITU=*scitu, scetu;* vedi *ascetu.*

† SCHIZO-, (d'in grec. σχίζα = crepatura, despicatura, ruptura, etc.), in composite scientifice ca : *schizocer*u,-*a*, adj. s., (fr. **schizocère**, d'in κέρας = cornu), care are *cornele* sau *antennele despicate*, ca s. m. reale : *schizocerulu*, genu de insecte hymenoptere; *schizodermu*,-*a*, adj. s., (fr. **schizoderme**, d'in δέρμα=pelle), care are *pellea crepata; schizolithu* s. m. (fr. **schizolithe**), genu de minerali; *schizopetalu*,-*a*, adj. s., (fr. **schizopétale**), care are *petalele crepate*, ca s. m. reale : *schizopetalulu*, genu de plante; *schizophyllu*,-*a*. adj. s., (fr. **schizophylle**, d'in φύλλον = folia), care are *foliele crepate*, ca s. m. reale : *schizophyllulu*, genu de fungi; *schyzopode*, adj. s., (fr. **schizopode**), care are *pedii* sau *petiorele despicate*, ca subst. pl. *schizopodile*, familia de crustácie; *schizopteru*,-*a*, adj., (fr. **schizoptère**, d'in πτερόν = aripa), care are *aripile despicate; schizotrichia*, s. f, (fr. **schizotrichie**, d'in θρίξ, τριχός = pèru) = bifurcatione a *perilor*u la estremitate.

* SCHOLA, *scholariu, scholiu*, etc., vedi : *scola, scolariu, scoliu*, etc.

* SCIADEU=*sciena*, s. f., **sciadeus, sciæna,** (σκιαδεύς, σκίαινα); specia de pesce de mare.

* SCIAGRAPHIA, s. f., **sciagraphia,**

www.dacoromanica.ro

(σκιαγραφία, fr. **sciagraphie**); in acelluasi sensu cu *scenographia*, mai vertosu, desemnu de umbre; apoi, *a)* veri-ce desemnu cu umbre; *b)* planu, taliatura de planu, de edificiu umbratu; *c)* aflare a orei prin umbr'a astreloru.

* SCIAGRAPHICU,-*a*, adj., (fr. **sciagraphique**); relativu la *sciagraphia* sau la *sciagraphu*.

* SCIAGRAPHU,-*a*, adj. s., (fr. **sciagraphe**, vedi si *sciagraphia*); desemnatu, depinsu cu umbre; s. pers. cellu ce scie desemná, depinge bene umbrele.

* SCIAMANTIA, s. f., (fr. **sciamancie**, d'in σκιά = umbra, si μαντεία = divinatione); pretensa arte de a diviná dupo umbre; in specie pretensa divinatione prin evocationea umbrei mortiloru.

* SCIAPHILU,-*a*, adj. s., (fr. **sciaphile**); cui place umbr'a; ca subst. m., *unu sciaphilu*, genu de insecte coleoptere d'in famili'a rhinocereloru.

* SCIAPODE, adj. s., de regula pl. m. *sciapodi*, **sciapodes**, (σκιαποδὲς); poporu fabulosu in Africa, ai cui membri aru fi avutu talpe de petiore asiá de mari in càtu le redicau in susu, ca se serva de *umbrella*.

* SCIATERICU,-*a*, adj. s., (**sciatérique**, d'in σκιά=umbra, si τηρεῖν = observare, arretare); care prin umbra arréta or'a : *gnomone sciatericu*, *linia sciaterica*, *stylu sciatericu*; — s. f. reale, *sciaterica* artea de a face sau observá unu instrumentu *sciatericu*.

* SCIATERIU, pl.-*e*, (fr. **sciatère**); gnomone, ce arréta orele prin umbra; linia ce arréta prin umbr'a sea una ora, (vedi si *sciatericu*).

SCIATRA, (pronuntia *siatra*), s. f., **tentorium**; cortu.

SCIATRARIU, s. m., care face *sciatre*; care e insarcinatu cu provisionea de *sciatre* : *marele sciatrariu*.

SCIBILE, adj., **scibilis**, (d'in *scire*); care se pote *scire*.

SCIDA, s. f., vedi *scheda*.

* SCIENA, s. f., vedi : *sciadeu*.

* SCIENOIDE, adj. s., (fr. **scienoïde**); care semina cu *scien'a*; subst. pl. *scienoidii*, famili'a de pesci.

SCIENTE, adj. part. pres., **sciens**; care *scie*, *sciutoriu*, *cu scientia* : *cu mente sciente sau nesciente*; *face sciente ce face*; *scienti faceti crimele, peccatulu*; *mai sciente ca densulu nu e altulu*; *se da de sciente câte in sore si in luna*.

SCIENTIA, s. f., **scientia**, (it. **scienza**, **scienzia**; isp. **ciencia**, port. **sciencia**, prov. **sciensa**, fr. **science**); **cognitio**, **prudentia**, **eruditio**, **doctrina**, **disciplina**, **ars**, **studium**, **litteræ**; **notio**, **nota**, **indicium**; statu, calitate de *sciente*, connoscentia subiectiva, cumu si : *ce se scie* = connoscentia obiectiva, lucru *connoscutu*, invetiatu, etc., 1. in sensu subiectivu : *a avé scientia de celle ce se pertrecu in giurulu seu*; *a nu avé scientia de nemica d'in celle pertrecute*; *déco aveam scientia mai d'inainte de plecarea vostra, plecam si eu cu voi*; *a face cu scientia de lucru totu ce face*; *a nu avé deplena scientia de causa, de cestione*; *a face peccatu cu scientia*; *se ceremu liertare si de peccatele facute fora scientia*; *a plecatu fora scienti'a mea*; *nu e la scienti'a mea cea ce me intrebi*; *a vení in scientia cuiva*; *a vení scientia cuiva despre ceva*; *a leuá scientia despre tote câte se facu, se misca, se ordescu*; *dupo sceptici nu potemu avé scientia de nemica*; *scienti'a e lumin'a mentei*; *fora scientia mentea orbica in intunericu*; *elementele grammaticali potu essercitá nu numai mentea copilliloru, ci si cea mai profunda scientia*; *militarii avea scientia de locuri*; *nemica nu scapa de scienti'a lui Domnedieu, totu si tote sunt in scienti'a lui, tote se facu cu scienti'a lui*; *muliere cu multa scientia de alle casei*; *omu cu scientia de alle agriculturei, de alle commerciului, de alle administationei*; *scienti'a lectioniloru de fia-care di*; *multa scientia de militaria, de dereptu, de theologia*; *scientia de una limba straina, de mai multe limbe straine*; *scienti'a de a formá covente, de a le construí, de a le applicá*; *a leuá scientia, co are se vina aici unu mare musicu*; *scientia de omeni si de lucruri*; *scientia de lume, de curte*; 2. in intellessu obiectivu : *progressulu scientieloru si artiloru*; *scientie theologice*, *scientie filosofice*, *scientie naturali*, *scientie morali*, *scientie poli-*

www.dacoromanica.ro

tice, scientie mathematice; a invetiá scientiele; scienti'a differe de arte, intru câtu scienti'a se marginesce la theoria, éro artea applica scienti'a; virtutea nu e una scientia ce se invétia prin regule; scienti'a geografiei; istoriei; chymic'a si physic'a sunt scientie: campulu fia-carei scientia e forte vastu; scienti'a se invétia d'in carti sau d'in propunere. inse esperienti'a propria e mai bona de câtu scienti'a d'in carti.

SCIENTIFICE, adv., (**scientifice**, fr. **scientifiquement**); in modu *scientificu.*

SCIENTIFICU,-*a*, adj., (**scientificus**, fr. **scientifique**); care face *scientia*, in sensu obiectivu, relativu la *scientia*, sau la *una scientia : tractatu scientificu, lucrari scientifice si litterarie; materia scientifica, demonstrationi scientifice, metodu scientificu, processe scientifice.*

SCIENTIOLA, = *scientiora*, s. f., **scientiola**; deminutivu d'in *scientia.*

* SCILLA, s. f., **scilla**, (σκίλλα, fr. **scille**); 1. genu de plante, **scilla maritima** *Linn., cepa de mare;* 2. specia de cancru de mare, de lacu.

* SCILLINU,-*a*, adj., **scillinus**, (σκίλλινος); de *scilla : acietu scillinu;* vedi si *scilliticu;* subst. pl. *scillinele*, (compara si fr. **scillées**), famili'a de plante.

* SCILLITE, s. f., **scillites**, (σκιλλίτης); vinu de *scilla.*

* SCILLITICU,-*a*. adj., **scillitícus**; de *scillite*, de *scilla;* vedi si *scillinu.*

* SCILLITINU,-*a*, adj. s., (fr. **scillitine**); de *scillite*, de *scilla;* ca s. m., *scillitinu*, sau f. *scillitina*, substantia ce se estrage d'in *scilla.*

* SCINCOIDE, adj. s., (fr. **scincoïde**); care sémina cu *scinculu;* subst. pl. *scincoidele*, familia de *sauri.*

* SCINCU, s. m., pl.-*i*, **scincus**, (σκίγκος, fr. **scinque**); genu de reptili saurice d'in famili'a *scincoidiloru;* vedi si *scincoide.*

SCINDERE, *scinsi* si *scinsei, scinsu;* sau *scissi* si *scissei. scissu*, v., **scindere** (fr. **scinder**); a taliá, a despicá, crepá, desface, despartí cu violentia, a dissecá, a rumpe, a sfasciá, etc., 1. proprie : *acer'a scinde peptulu victimei; cu securea se sciendu lemnele; a scinde pèrulu in doue prin una carrare in crescetu; scinsera pliculu scrissorei; a scinde unu vestimentu, a scinde pandia, a scinde pelle; a scinde pontea; navile scindu undele, aratrulu scinde senulu pamentului; a scinde pâne, carne;* 2. metaforice : *a scinde unu contractu, unu pactu; a scinde una propositione, una idea; baseric'a se scinse in doue, fia-care d'in aceste doue parti se scinsera in altele mai multe; batali'a se scinse numai prin intervenirea noptei; cupidituti contrarie scindu suffletele stultiloru; a scinde vocea. vorb'a.*

SCINDILLA, (pronun. *sindilla, sindrilla*), s. f., **scindula, scandula, tegula**; scandurella de lemnu, ce serve la invelitu edificie, tegla de lemnu, de scandura, etc., *scindille de pinu, scindille de cerru; a pune scindille pre unde ploua; a putreditu scindill'a invelitorei.*

SCINDILLARIA, s. f., **scandularia, scandularii artificium**; maiestría, negotiu de *scindillariu;*—si sub formele : *sindillaría. scindrillaría* = *sindrillaría.*

SCINDILLARIU,-*a*, (*sindillariu, sindrillariu*), adj. s., **scandularius**; relativu la *scindilla:* ca s. pers., cellu ce face sau vende *scindille.*

SCINDILLIRE, (*sindillire, sindrillire*),-*escu*, v., **scandulis, tegulis tegere**, a coperí, invelí cu *scindille : a scindilli cas'a. magazinulu.*

SCINDURA, s. f., **scindula**, deminut. *scindurella*, vedi : *scandura scandurella* vedi si *scinta*, si *scindilla.*

SCINTA = *scânta*, s. f., **scintilla, gutta, mica, hilum, paululum, exiguum**; 1. ca mai desu, in sensu de : picatura, sfermatura, pucinu, forte pucinu, unu nemica, etc. : *n'ai scînta de mente; nu da neci scînta de viétia;* 2. mai raru, in sensu speciale de : mica particea de focu, d'in ceva apprensu, etc. : *scînte de focu; una scînta apprende si incende una mare cetate,* — in acestu intellessu occurre, de regula, form'a : *scintelia* = *scantelia* = *scanteia*=**scintilla**; classiculu **scintilla**, ca deminutivu, presuppune una forma : **scinta**, care s'a pastratu in allu nostru : *scînta;* déro, fiendu co *scînta* se aude, de regula, in pronuntia, cu

www.dacoromanica.ro

c primitivu si cu vocalea *i* ce vine dupo *c* forte obscura, potemu presuppune sau co *i* dupo *c* inainte de *n* s'a obscuratu, ca in *strintu*=*strimptu*, si a mantinutu asiá, in *scinta* si derivatele selle, *scintelia*, etc., pronunti'a primitiva a lui *c*, sau co a avutu influentie asupr'a acestoru covente, si una allusione la *scandere*, d'in *s* si *candere*=*apprendere*, ce sta in compos. *incendere*=*incindere* = **incendere**; totu asiá paru co la doue differite origini facu allusione, atâtu in classic'a, câtu si in limb'a nostra coventele: **scandula** si **scindula**, (la noi *scandura* si *scindilla*), referite si la *scandere*=*suire*, si la *scindere* = *despicare*, cumu s'aru referì *scinta*, *scintelia*, etc., = *scanta scantelia*, etc., si la *scadere* = *apprendere*, si la *scindere*. *M.*

SCINTELIA=*scantelia*, (cu *l* molliatu *scanteia*), s. f., **scintilla**, (it. **scintilla**, isp. **centella**, port. **cintila**, prov. **cintilla**, v. fr. **escintele**, n. fr. **étincelle**); deminutivu d'in *scinta*, (vedi acestu coventu), leuatu inse cu insemnarea predominante de: particella de focu, de flacura: *scintelie essu d'in petre batute cu alte petre sau cu fruste de ferru; una scintelia incende una cetate; scantelie essu pre fornu; scantelie essu d'in oclii cellui meniosu*; prin estensione, sfermatura, picatura, mica, etc., déro totu de a un'a cu ide'a fundamentale de *lumina*: *a nu avé scintelia de mente; scinteli'a essita d'in capulu geniului devine in crurrendu focu si lumina mare*;—prov. *a se invetiá ca faurulu cu scinteliele.*

SCINTELIARE = *scanteliare*, (cu *l* molliatu, *scanteiare*), *scinteliu* si-*edu*, v. **scintillare**, (it. **scintillare**, isp. **centellare**, port. **cintillar**, prov. **sintillar**, fr. **étinceler**, comp. si *scintu*); a dá *scintelia* sau *scintelie*: *scinteliedia pétr'a sub petiorele callului ferratu; scinteliau oclii ferei interritate; oclii omului potu scinteliá de menía, déro scintelidédia si de buccuría; stellele scintelia, scintelia si neuea de lumina*; in sensu de ammenitiare: *vedi co i scintelia oclii.*

SCINTELIATORIU=*scanteliatoriu*, (cu *l* molliatu, *scanteiatoriu*), *-a*, adj. s., **scintillans**, (comp. isp. **centellador**); care *scintelia*: *petre scinteliatórie*, *ocli scinteliatori.*

SCINTELIATU=*scanteliatu*, (*scanteiatu*), *-a*, adj. part. s. d'in *scinteliare.*

SCINTELIATURA = *scanteliatura*, (*scanteiatura*), s. f., (comp. isp. **centelladura**), **scintillatio**; actione de *scinteliare* si effectu allu acestei actione: *scinteliatur'a focului ardente, petreloru de caldura: scinteliaturele ocliloru.*

SCINTELIORA=*scanteliora*, (*scanteiora*), s. f., **scintillula**; deminutivu d'in *scintelia*, pre longa care occurru, cu acellu-asi sensu deminutivu, si formele: *scinteliucia*, *-tia* = *scanteliutia*, (*scanteiutia*), *scintelicia*, *-tia* = *scantelitia*, (*scanteitia*), etc.; inse unele si cu insemnari speciali, ca nomine de flori, cumu: *a) scinteliucia rossia*=**anagallis arvensis**, *Linn*; *b) scinteliucia galbina*=**chelidonium majus**, *Linn.* (comp. it. **scintellinzza**, isp. **centellucha**).

SCINTELIUTIA=*scanteliutia*, (*scanteiutia*). etc.; vedi *scinteliora.*

SCINTILLA, *scintillare*, vedi: *scintelia. scinteliare.*

SCINTILLATIONE, s. f., **scintillatio**; actione de *scintillare*: *scintillationea stelleloru.*

SCIOLU, *-a*, adj., **sciolus**; deminutivu d'in *sciu*, care scie forte pucinu, medietate de *sciutoriu.*

* SCIOMACHIA, s. f., (fr. **sciomachie**, d'in σκιά=umbra, si=μάχη=lupta); lupta simulata, umbra de lupta.

* SCIOPHILU, *-a*, adj. s., (fr. **sciophile**, d'in σκιά = umbra, si φιλεῖν=amare); cui place umbr'a; s. m., *sciophilulu*, genu de insecte diptere.

* SCIOPODE, vedi *sciapode.*

* SCIOPTICU, *-a*, adj., (fr. **scioptique**, d'in σκιά=umbra si ὄψις=visione): relativu la visiqnea in umbra: *sphera scioptica.*

* SCIOTERICU, *-a*, vedi *sciatericu.*

* SCIPIONE, s. m., **scipio**, (affine cu σκίπων, σκήπων, d'in acea-asi radice cu σκῆπτρον = sceptru), bastonu, ce serve de rédimu celloru debili de petiore; in specie inse, bastonu de onore: *scipione eburniu scipioni auriti, scipionele unui senatoriu, unui prelatu.*

www.dacoromanica.ro

1 SCIRE, pres. *sciu, scii, scie, scimu, sciti, sciu.* conj. *se scia,* perf. *sciui,* sup. *sciutu.* (si *scitu*), v., **scire**; a connosce cu deplena *conscientia,* a possede cu *certitudine in mente,* a intellege, percepe, coprende si tiné in mente, etc., 1. in genere, cu obiectu directu, *a)* de lucru: *scii multe, déro nu ti scii lucrulu teu, negotiulu teu; scimu lectionile; cine nu scie acésta-a? sunt omeni ce nu sciu nemica pre lume; a scí istori'a, fora a scí geografi'a si chronologi'a, nu se pote; acésta-a, ar fi a scí, cumu se dice, pre din afora, fora a scí si percepe lucrulu in sene; sciti carte? sciti vre-una maiestria? tu scii un'a, eu sciu mai multe; nu e datu voue a scí tempurile; e de mirare câte limbe scie acestu omu, scie latinesce, francesce, arabesce; Domnedieu scie celle trecute, celle presenti si celle venitorie; nu è datu omului a scí celle fiitorie;* — forte desu cu unu verbu la infinitivu: *nu sciu scrie, nu scimu calculá; scie bene vorbí; nu se scie orná; scie responde; scimu lucrá, nu sciti leuá lucrulu de la capitu, nu sciu invetiá;*— in locu de infinitivu intra conjunctivulu inse cu mai pucina elegantia: *scii se dormi si se manci, altu ce nu scii se faci;* —cu obiectu de una propositione interrogativa indirecta: *nu scii de unde sare leporele; nu scie ce se si faca capului; nu scimu de unde venimu nascundu-ne; nu scimu unde ne ducemu dupo morte; nu scie ce se faca, ce se dica;* — *b)* cu obiectu de persona: *te sciu cine esti; candu nu te asiu scí ce poti, m'asiu insellá si eu de laudele telle;* inse in tote celle assemini, obiectulu addeveratu e totu unu lucru, éro accusativulu de persona sta spre a arretá ore-cumu subiectulu propositionei obiective; mai desu occurru frasi analoge ca: *ti sciu ânim'a, cogitele, voliele, aspirationile; te sciu totu, ti sciu totu suffletulu, ne scimu* = ne connoscemu; 2. in specie, *a)* a aflá: *am sciutu ce s'a intemplatu d'in una scrissore a unui amicu; b) a scí de: α) a scí de omenía, a scí de frica, a scí de batalia, a scí de jocu, a nu scí de nemine, nu vreu se sciu de tene* = nu me temu de tene, sau nu vreu se te connoscu; β) a provedé, curá: *nu scie de nemica; nu scie de casa. de copilli. de interessile selle; γ) pre câtu sciu eu* = *dupo cumu sciu,* etc.

2 SCIRE, s. verbale, **scire, scientia, nuntium, indicium**; scientia, cumu si ce *se scie,* ce se afla: *ai plecatu fora scirea mea; nu cu scirea nostra s'a facutu asiá; nu avemu scire de voi, de la voi, despre voi; a leuá scire, a dá de scire de celle intemplate; nu vinu sciri de la theatrulu bellului, ce scire aveti? sciri relle, sciri bone; nu me lassu pre scirea tea,* α) nu me incredu in *scienti'a, capacitatea,* etc.; β) nu me lassu pre spus'a tea; *a nu avé de scire de cineva sau de ceva; a leuá de scire,* etc.; differite de: *a nu avé scire, a leuá scire,* etc., appropiate de: *a leuá in scire, a dá in scire.*

* SCIRPARE, v., **scirpare**; a face, a implettí d'in *scirpu: a scirpá canistre.*

* SCIRPIU,-*a*, adj., **scirpeus**; de *scirpu: asternute scirpie, canistru scirpiu, imagine scirpia;* subst. pl. *scirpiele* (compara si fr. **scirpé**), familia de plante ce au de typu genulu *scirpu.*

* SCIRPU, s. m., pl.-*i*, **scirpus**, (fr. **scirpe**); genu de plante, papura: *scirpu palustre, lacustre.*

* SCIRRHOCELE, s. f., (fr. **squirrhocèle**, d'in σκίῤῥος = scirrhu, si κήλη= testicle), *scirrhu de testicle.*

SCIRRHOGASTRIA, s. f., (fr. **squirrhogastrie**, d'in σκίῤῥος=scirrhu, si γαστῆρ = ventre); morbu de *scirrhu la stomacu.*

* SCIRRHOGASTRICU,-*a*, adj., (fr. **squirrhogastrique**); relativu la *scirrhogastria.*

* SCIRRHOMA, s. f., **scirrhoma**, (σκίῤῥωμα); tumore dura in corpulu omului.

* SCIRRHOPHTHALMIA, s. f., (fr. **squirrhophthalmie**); *ophthalmia* complicata cu *scirrhu.*

* SCIRRHOSARCE, s. f., (fr. **squirrhosarque**, d'in σκίῤῥος = scirrhu, si σάρξ = carne); intaritura a tessuturei cellularia.

* SCIRRHOSE, s. f., (fr. **squirrhose**); tumore dura ce resulta d'in lunga inflammatione, vedi si *scirrhoma.*

www.dacoromanica.ro

* SCIRRHOSU, -*a*, adj., (fr. **squirrheux**); plenu de *scirrhu*, de natur'a *scirrhului*: *mass'a scirrhosa pote gangrená.*

* SCIRRHU, s. m., **scirrhos**, (σκίῤῥος, fr. **squirrhe**); tumore dura in corpulu omului: *scirrhulu pote dùce la canceru.*

* SCISCERE, v., **sciscere**, d'in *scire*, incoativu si desideratívu, a incepe a scí, a dorí, a volí, a cautá se afle, a cercetá, a intrebá, a consultá etc.

SCISCITARE, v., **sciscitari**; d'in *sciscere*, intensivu, iterativu, a cautá cu ardore si d'in tote poterile cu mare curiositate, etc. *se scia*, se afle, a cercetá, a descóse, a scrutá, etc.: *a sciscitá pre cineva asupr'a intentioniloru lui; a sciscitá parerile altoru-a, opinionile, sentimentele; a sciscitá caracteriele omeniloru; a sciscitá pre callatori; a sciscitá pre prepusi.*

SCISCITATIONE, s. f., **sciscitatio**; actione de *sciscitare.*

SCISCITATORIU,-*toria*, adj. s., **sciscitator**; care *sciscita*: *medicii sciscitatori ai patientelui.*

SCISCITATU,-*a*, adj. part. s. d'in *sciscitare*, **sciscitatus**: *de la celli sciscitati nu aflà nemica; nu e tempu de sciscitatu.*

* SCISSILE, adj., **scissilis**, (fr. **scissile**, — d'in *scissu* de la *scindere*); care se *scinde usioru*: *petre scissili, lemnu forte scissile. stofa scissile.*

* SCISSIONARIU,-*a*, adj. s., (fr. **scissionnaire**); relativu la *scissione*: *membri scissionari, doctrina scissionaria; scissionari de religione.*

* SCISSIONE, s. f., **scissio**, (fr. **scission**,—d'in *scissu* de la *scindere*); actione de *scindere*: *scissionea unui lemnu, unui vestimentu*; mai vertosu: *scissionea unei parte d'in socii de celli alti; scissionea adunantiei in mai multe fractioni; schism'a basericei inco se dice scissione, si schismaticii se dicu scissionari.*

* SCISSORIU,-*soria*, adj. s., **scissor**, (d'in *scissu* de la *scindere*); care *scinde* sau serve a *scindere*: *scissorii de lemne; scissorii concordiei cetatianiloru.*

* SCISSU,-*a*, adj. part. s. de la *scindere*, **scissus**: *lemnele scisse; unghiele corn uteloru sunt scisse; a umblá cu vestimentulu scissu*: si ca subst. *scissulu lemnului.*

* SCISSURA, s. f., **scissura**, (fr. **scissure**,—d'in *scissu* de la *scindere*); actione de *scindere*, cumu si effectu allu acestei actione: *scissur'a lemnului, ossului, parietelui; scissurele murului; scissur'a domestica a casei regnante turburà poporulu.*

SCITARE, v., **scitare**, (d'in *scitu* de la *scire*, intensivu); a vré a scí, a cercetá, scrutá: *scitati, sí veti aflá.*

SCITATIONE, s. f., **scitatio**; actione de *scitare.*

SCITU,-*a*, adj. part. s. de la *scire* sau *sciscere*, **scitus**; 1. adj., sciutoriu, perceputu, deprensu, abile, intelleptu, etc.: *militari sciti la lupta, in lupta, a lupta; scitele covente alle filosofului*; si cu intellessu de: *sciutu*. passivu, si de ací, decisu, conclusu, etc.; de unde: 2. subst., decisione, conclusu, decretu, etc., mai vertosu ca compositu cu *plebe* sau si cu *popolu* = *poporu*: *plebiscitulu pentru allegere de domnu; plebiscitele poporului romanu incepura a avé potere de legi*; si despartitu de *plebe* sau *poporu*: *scitulu plebei, scitele poporului cauta se se respecte*; in sensu mai estensu: *scitele pontificiloru. scitele synodului*; si afora de sfer'a politica, opinione, doctrina, invetiatura: *scitele filosofiloru.*

SCIU,-*a*, adj., **scius**, (d'in *scire*); care *scie. sciente*, applicatu mai multu in composite: *consciu, insciu, nesciu*, de cari vedi la loculu loru.

* SCIURIU,-*a*, adj. s., (fr. **sciurien**); d'in *sciuru*, relativu la *sciuru*; subst. plur. *sciuriele*, familia de mammifere.

* SCIURU, s. m., **sciurus**, (σκίουρος, d'in σκιά = umbra, si οὐρά = coda); genu de animali cu coda tufosa, *veveritia.*

SCIUTORIU,-*toria*, adj. s., **sciens, doctus, eruditus, peritus**; care *scie*, cumu si invetiatu, doctu, incercatu, espertu, etc.: *sunt omeni sciutori de tote, fora se fia sciutori de lucrulu seu; mare sciutoriu de ânimele omeniloru; sciutoriu de alle legei, de alle politicei; sciutorii de carte.*

SCIUTU,-*a*, adj. part. s. d'in *scire*,

www.dacoromanica.ro

scitus, doctus, peritus, prudens, callidus; cognitus, notus, certus; 1. part. adj. *a)* proprie, participiu passivu: *lectionea sciuta; mergeti la locului sciutu; vorbesci si sciute si nesciute; nu leuati celle nesciute in locu de sciute; sciutu e de toti, sciutu de tota lumea, co acésta-a e asiá; pentru celle nesciute se ne adjutàmu cu celle sciute; sciutu ti erá co am se vinu astadi; acesti-a sunt omeni sciuti; b)* metaforice, in sensu activu, *α)* care a *sciutu*, a aflatu, invetiatu, si prin urmare, care *scie*, e invetiatu, espertu, abile, indemanaticu, preceputu prundente, etc., (compara si : *preceputu, scitu*) : *omu maturu si sciutu in assémini negotie delicate;* si despre lucruri : *cu sciute mâne attinge cordele lyrei;* β) certu, neindouiosu, fidele, incercatu, etc. : *incredentià scrissorea la omu sciutu;*—si adv. *a vorbí pre sciute;* — 2. sup. subst. : *pre sciutulu vostru nu ne incredemu; nu e cu potentia de sciutu aceste-a.*

SCIUTURA, s. f., **scientia, peritia, prudentia**, etc.; actione, actu de *scire*, déro mai vertosu, statu de *sciutu*, de *sciente : in carti vechie sta : sciutur'a binelui si a reului; pomulu sciuturei benelui si a reului* = *pomulu scientiei benelui si a reului, pomulu connoscentiei benelui si reului.*

SCLAVIA, s. f., **servitus**; statu de *sclavu*, servitute, dependentia absoluta de voluntatea altui-a.

SCLAVU = *schiau*, *-a*, s. m., (it. **schiavo**, fr. **esclave**), **servus**; servu, omu ce nu are personalitate, ce e ca si lucrulu altui-a, (vedi *servu*).

† SCLER-, si *sclero-*, (d'in gr. σκληρός = duru), in composite, ca: *scleranthu*, s. m., (fr. **scléranthe**, d'in ἄνθος = flore), genu de plante; de ací *scleranthiu,-a*, adj. s., (fr. **scléranthé**), care sémina cu *scleranthulu*, ca subst. pl. *scleranthiele*, familia de plante cari au de typu genulu *scleranthu; sclerema*, s. f., pl. *scleremate*, (fr. **sclérème**), induratura in tessutur'a cellularia; asiá si : *seleremía*, s. f., (fr. **sclérémie**); *sclerocarpu,-a*, adj. s. (fr. **sclérocarpe**, d'in καρπός = fructu), care are *fructe dure*, ca s. m. *sclerocarpulu*, genu de plante synantherie; *sclerodermu,-a*, adj. s., (fr. **scléroderme**, d'in δερμα = pelle), care are *pellea dura*, ca subst. pl. *sclerodermii*, familia de pesci; si sing. m. *sclerodermulu*, genu de fungi; *sclerogenu,-a*, adj. s., (fr. **sclérogène**), care produce materia *sclerosa*, ca s. m. *sclerogenulu*, si f. *sclerogen'a*, materia ce produce tessutur'a *sclerosa* a corpului : gelatina, albumina; *sclerolepe*, s. f., (fr. **sclérolèpe**, d'in λεπίς = soldiu); genu de plante composite; *scleroma*, pl. *scleromate*, (fr. **sclérome**), intaritura a carnei morbida; *scleromucosu,-a*, (fr. **scléro-muqueux**), relativu la tessutur'a cellularia membranosa; *sclerophthalmia*, s. f., (fr. **sclérophthalmie**, d'in ὀφθαλμός = oclu), *ophthalmia* cu tumori dure, de ací : *sclerophthalmicu,-a*, adj., (fr. **sclérophthalmique**), relativu la *sclerophthalmia; sclerophyllu,-a*, adj., (fr. **sclérophylle**, d'in φύλλον = folia), care are *folie dure; sclerophytu*, s. m., (fr. **sclérophyte**), genu de plante cryptogame; *scleropode*, adj., (fr. **scléropode**, d'in ποῦς, ποδὸς = pede) care are *pede* sau *pedunclu duru; sclerope*, s. m., (fr. **sclérops**), genu de *crocodillu; scleropteru,-a*, adj., (fr. **sclératère**, d'in πτερόν = aripa), care are aripe dure, bone de sburatu, si ca s. m. *scleropterulu*, genu de insecte d'in famili'a *curculionidiloru; sclerosarcosu,-a*, adj., (fr. **sclérosarceux**, d'in σάρξ = carne) : *tessatura de fibre sclerosarcosa; sclerosarcoma*, s. f., (fr. **sclérosarcome**, d'in σάρξ = carne), carnositate dura, mai vertosu la gingiue; *sclerostomu,-a*, adj. s., (fr. **sclérostome**, d'in στόμα = gura), care are gur'a dura, ca subst. pl. *sclerostomele*, familia de insecte diptere; *sclerotide*, adj. s., (fr. **sclérotide**) = *sclerotica*, (vedi mai diosu); *scleroticu,-a*, adj. s., (fr. **sclérotique**) : *medicamentu scleroticu*, care provoca indurare; ca s. f. reale, *sclerotic'a* = membrana fibrosa, de care tinu musculii ce punu globulu oclului in miscare, asiá nominata pentru *dureti'a* ei : *sclerotic'a se chiama si corni'a opaca; poporulu connosce sclerotic'a sub nomele de albulu oclului; sclerotite*, s. f., (fr. **sclérotite**), inflammatione a *sclero-*

www.dacoromanica.ro

ticei: scleroxylu, s. m., (fr. **scléroxyle**, d'in ξύλον = lemnu), lemnu duru, genu de plante.

SCLOPARE, *sclopitare, sclopu*, etc., vedi: *schiopare, schiopitare, schiopu*, etc.

SCOBA. s. f., vedi *scobe*.

SCOBARIU, s. m., **cyprinus nasus, mullus barbatulus**; specia de pesce.

SCOBE. s. f., **scobis** si **scobs, fibula, caelum, ansa, ferrea fibula, subscus**; (d'in *scabere*), 1. instrumentu de *scabere*: lima, sau pilla; 2. instrumentu de *scabere*, de *sculpere*, de sapare, de gaurire: dalta, terebra, etc.; 3. ce *se scabe*, ce cade de pre obiectele lucrate cu instrumente ca celle susu mentionate: pulbere de lemnu, de ferru, etc., prin estensione: scórtia, scama, soldiu, pellicia, sorde, etc., 4. cuniu = cuiu, penna ce se bate sau infige, mai vertosu; uncu de ferru cu care se prende si lega ceva: *cu scobi se vincesce luntrea crepata; puneti mai multe, boteti mai multe scobi la fundulu vasului, ca se tina si se nu se desface.*

SCOBINA, s. f., **scobina**; proprie, deminutivu d'in *scobe*, applicatu inse mai allessu la una specia de lima sau pilla.

SCOBIRE,-*escu*, (d'in *scobe* de la *scabere*), v., **scabere, cavare, excavare, fodicare, fodere, incidere, sculpere, caelare**, etc., a scariá, a sapá, a gaurá, a taliá, mai vertosu in forma de arcu: *a scobí in p mentu. a si scobí dentii: a scobí cu scalpellulu bubile scobindu bub'a se invenenédia; corbii scobescu cu rostrele cadaverele sau in cadavere; a scobí lemnu sau in lemnu, a scobí pétra sau in pétra. lun'a nou apare scobita, cornele certoru pecore sunt scobite; a scobí lingure, albie, capisteri; nu scobiti pânea ce avemu se dàmu ospetiloru la mésa*; cu sensu mai energicu de: **effodere** = *scotere: a scobí oclii*; metaforice: *a scobí in capu, in mente; a scobí pung'a, arc'a*, etc.

SCOBITORE. s. f., vedi *scobitoriu*.

SCOBITORIU,-*tória*, adj. s., **scabens, excavans, sculpens**, etc., care *scobesce: scobitoriu de pétra, scobitori in lemnu, scobitorii de lingure*; ca s. f., reale, *scobitória* = *scobitóre*, instrumentu de *scobire* = **caelum, scalprum, dentiscalpium**: *scobitóre de lemnu, de pétra, de ferru*; in specie: *scobitóre de denti, scobitóre de urechie* etc.

SCOBITU,-*a*, adj. part. subst. d'in *scobire*.

SCOBITURA, s. f., **caelatura, excavatio, incisura**; actione de *scobire*, déro mai vertosu, effectu allu acestei actione: *scobitura in lemnu, scobiturele facute de apa in ripele riului; ce atâta scobitura in denti si in urechie?*

SCOCA, s. f., vedi *scoica* si *scocu*.

SCOCERE, v., (contrassu d'in *escócere*, se conjuga ca v. *cócere*), **excoquere, decoquere**; a *cóce* bene. a *cóce* in destullu; a *cóce* prea tare; a terminá de a *cóce: assemine buccata nu numai se coce, ci se scoce: scoceti panea, fructele.*

SCOCU, pl. *uri*, **canal s, stillicidium**; canale de scursulu, de casulu apei; in specie: *scocului morei, piuei.* — (Probabile, masc. d'in f. *scoca* = *scoica*, co ci intre *conce* au multe form'a de tubu sau canale: *musicii lui Neptunu cânta adesea cu conce ca cu tube, buccine*, etc). M.

SCOFALCIRE,-*escu*, v., (contrassu d'in *escomfulcire*), **cavare, excavare, tuberibus depravare, gibbum reddere, emaciare, extenuare**; proprie, a curbá ca una *fulce*, si de ací, in specie, pre de una parte, a cavá, cofundá, affundá: *ti s'au scofulcitu buccele: a scofulcí pellari'a cuiva; pamentulu de multa umiditate se scofalcesce*; éro pre de alta parte, a inflá, cocosiá, concavá: *pamentulu se scofalcesce de umiditate multa, precumu se scofalcesce asiá umidu de multa caldura*; de ací, in genere: a strambá, intortochiá, depravá; in specie: a emacerá, debilitá, etc.: *de tênera s'a scofalcitu acésta muliere; ce scofalciti de teneri!* M.

SCOFALCITU,-*a*, adj. part. d'in *scofalcire*.

SCOFALCITURA, s. f., **excavatio, gibber, depravatio, extenuatio**, etc., actione de *scofalcire*, déro mai vertosu, effectu allu acestei actione: *scofulcitur'a bucceloru.* in oppos. cu *scofulcitur'a spinarei*, déro si: *scofalcitur'a spinarei*, insémna nu numai: *gebbosi'a spinarei*, ci si: *affundarea, curbatur'a in intru;*

www.dacoromanica.ro

metaforice: *scofalcitura de omu, de callu*, omu decrepitu, callu macillentu si desellatu. etc. M.

SCOICA=*scoca*, s. f., vedi *conca* si *scocu*.

SCOLA, s. f., **schola**, (σχολή, it. **scuola**, isp. **escuela**, port. prov. **escola**, fr. **école**, alb. **scoli**, apoi mai in tote limbele Europei), **ludus**; 1. proprie, in genere, *scolo=otiu*, éro in specie, *a)* otiu consecratu la invetiatura. la studiu, occupatione cu invetiatur'a, docta occupatione, erudita conversatione, prelectione, proponimentu de scientia: *scolele se introdussera la Rom'a camu pre tempulu lui Cicerone; acestu-a ne spune ensusi co ellu a inceputu a tiné scole dupo mod'a Greciloru; scolele, pre longa scripte, erau potenti medie de divulgarea scientiei la antici; scole se facu si astadi la poporele culte, scolele au inceputu chiaru si la noi inse sub nomele de lectioni, prelectioni; b)* metaforice, loculu, edificiulu proponimenteloru. prelectioniloru docte: *d'in scolele filosofiloru essiau oratorii celli mai mari: Cicerone visità tote scolele Greciei si Asiei minore*: 2. de acestu d'in urma sensu se léga mai de aprope intellessulu usuale de astadi allu coventuluî, si a nome: *a)* edificiu pentru invetiatur'a systematica, cumu si invetiatur'a ce se da in assemini institute: *scole publice, scole private; scole primarie, elementarie scole secundarie, scole superiori; scola de pictura, de architectura, de musica; scole professionali, industriali, agricole, scola de natatione, de ecitatione; scole de fete, scole de àdulti; a urmá la scola, a deschide scola, a inchide scol'a scolele stau inchise; scolele nationali sunt de mare insemnate pentru essistenti'a nationei ensesi; a dá, a nu dá copillii la scola; a trece prin scola; a stá pre bancele scolei, a spirá pulberea banceloru scolei. b)* prin diverse metafore, α) *scola*=complessulu systemei de invetiamentu, de educatione allu unei terre, unei natione, etc.: *scol'a si baseric'a romane cauta se fia celle doue ancore alle nationei romane;* β) *scola*=doctrina a unui mare invetiatoriu: *scol'a lui Socrate, scol'a lui Aristotele;* γ) *scola*=scolarii, discipliî, studiosii, sectarii acellei-asi doctrina: *unulu d'in scol'a lui Epicuru. lui Raphaele, lui Spinosa, lui Kant;* δ) in sensu mai estensu: *scol'a desfrenatiloru, celli d'in scol'a perdutiloru:* ε) in fine é si: *scola de calli, scola de pomi; scol'a de pomi se dice si seminariu.*

* SCOLAMENTU = *sculamentu* = *scuramentu*, s. m.. (comp. it. **scolamento** fr. **écoulement**), **effluvium, fluxio**; actione de *scolare*. in specie, morbu *veneriu*.

1 SCOLARE, = *sculare, scurare*, v., (contrassu d'in *escolare* = *escorare*), **fluere, effluere, guttatim fluere, percolare**; a curá, a curre in picatura; si trans. a face se *cure* asiá. a *stracurá*.

2 SCOLARE, adj.. **scholaris**; relativu la *scola: frecentatione scolare, mobili scolari:* vedi si *scolariu*.

SCOLARESCE, adj., **scholastice**; in modu *scolarescu*, ca *scolariu: a trai scolaresce*.

SCOLARESCU,-*a*, adj., (compara it. **scolaresco**), **ad discipulos pertinens**; de *scolariu: viétia scolaresca, jocuri scolaresci, obitudini scolaresci*.

SCOLARÍA. s. f., vedi *scolariu*.

SCOLARIME, s. f., **discipulorum multitudo**; multime de *scolari*, toti *scolarii* unei *scola* sau ai tutoru *scoleloru* unei cetate. unei terre, etc.

SCOLARIRE,-*escu*, v.,**discipulus esse**; a fi *scolariu: am scolaritu imperuna cu celli mai insemnati barbati; ai uitatu, se vede, co ai scolaritu cu mene.*

SCOLARITU,-*a*, adj. part. s. d'in *scolarire: scolaritulu nostru se prolongà inco unu annu.*

SCOLARIU,-*a*, adj. s., **scholaris, scholarius**, (it. **scolare**, si **scolajo**, isp. port. prov. **escolar**, fr. **écolier**); relativu la *scola: annu scolariu, scamne scolarie, tabla scolaria*; mai vertosu inse, s. pers. *unu scolariu*, f. *una scolaria* = *una scolaressa*, **discipulus,-a**, cellu ce invétia la *scola*, disciplu;—*scolaría*, s. f. reale, statu de *scolariu*, tempu câtu e cineva *scolariu*.

SCOLASTICE, adv., **scholastice**; în modu *scolasticu*.

SCOLASTICU,-*a*, adj., **scholasticus**,

www.dacoromanica.ro

(fr. **scolastique**); relativu la *scola*, de *scola*, d'in *scola*; 1. in genere : *annu scolasticu, carte scolastica, disciplina scolastica; studie scolastice, metodu scolasticu, lectioni scolastice*; 2. in specie, *a)* cu allusione la evulu mediu : *filosofia scolastica; theologia scolastica, speculationile scolastice, obscuritati si suptilitati scolastice* de ací si ca subst. α)person. *unu scolasticu : suptilitatile scolasticiloru;* β) reale, *scolastica.* (subintell. *systema*) : *theologu in scolastica; cu greu se emancipara cogitatorii de scolastic'a evului mediu; b)* ca subst. personale, α) omu simplu : *cu scolasticii pertreceau Grecii antici;* β) *scolasticu* = *scolariu*, disciplu; γ) *scolasticu* = invetiatoriu de *scola*, si in specie, invetiatoriu de *retorica, retoriu* in oppos. cu *oratoriu:* δ) *scolasticu.* in sensu mai generale, omu de *scola*, carturariu, mai vertosu, *legistu.*

* SCOLECE, s. m., **scolex**, (σκώληξ, fr. **scolex**); proprie si in genere, *verme*, applicatu inse, de regula, la unu genu de *vermi intestinali.*

* SCOLECIA, s. f., **scolecia**, (σκωληκία); 1. morbu de vermi, de *scoleci;* 2. veninu lassatu de morsicatur'a unui verme; 3. specia de rugine de arame.

* SCOLECIOSE, s. f., (fr. **scoléciose**), in acea-asi insemnare cu a formei : *scolecía* de sub. 1.

* SCOLECODE, adj., (fr. **scolécode**); relativu la *scolece*, care sémina cu unu *scolece.*

* SCOLECOLOGIA, s. f., (fr. **scolécologie**), tractatu despre *scoleci*, despre *vermi* in genere.

* SCOLECOLOGICU,-*a*, adj., **scolécologique**); relativu la *scolecologia.*

* SCOLIASTU, s. m., (**scholiastes**, σχολιαστής, fr. **scoliaste**); care face *scolie ; scoliastii lui Homeru, scoliastii lui Virgiliu, lui Oratiu; scoliastii tragiciloru greci; in Alessandria apparura primii scoliasti; adesea scoliastii acellui-asi auctoriu se contradicu, si incurca mai multu de câtu luminédia pre lectoriu.*

* SCOLICU,-*a*, adj., **scholicus**; relativu la *scola;* vedi : *scolare, scolariu, scolasticu.*

* SCOLIOSE, s. f., (fr. **scoliose**, σκολίωσις, d'in σκολίος = strambu); strambare laterale a columnei vertebrale, a ossului spinarei.

* SCOLIU, pl.-*e*, (**scholium**, σχόλιον, fr. **scolie**); nota mica, scurta la unu testu allu unui auctoriu : *scolie grammaticali. critice, istorice; scolie asupr'a lui Homeru; scolie asupr'a auctoriloru classici; cu greu se intellegu auctorii antici fora ore-cari scolie câtu de scurte; scolie la Pindaru.*

SCOLLARE=*scullare*, v., (contrassu d'in *escollare*), **extollere, suscitare, excitare, sublevare, erigere, resurgere, expergefacere, si expergisci; aggredi, adoriri, invadere;** a redicá, a redicá in susu, a redicá de diosu, si in specie, α) a descetá d'in somnu; si refl. a se descetá; β) a descetá d'in sòmnulu mortei, a inviuá, a face se revina la viétia; *c)* a face *se se redice; d)* si intrans. *a scollá* = *a se scollá*, a se redicá, a se descetá d'in somnu, etc. : *scolla, liéa patulu teu si âmbla; Jesu scollà pre Lazaru d'in somnu; scollati, copilli, se mergemu la câmpu de demanetia; se ne scollàmu, co e diua alba; se nu me scollati d'in somnu prin strepitulu vostru; scollati biét'a vita caduta; medicii nu lu potu scollá d'in patu; Tatarii se scollara asupr'a Turciloru; scolla-te de vorbesce in petiore; scollati servitorii de la mediulu noptei; a se scollá in mediulu noptei; cadutu asiá de reu incâtu nu se mai scollà de diosu; scollati, scollati, Români, si luptati barbatesce; scollati, umbre alle straboniloru, d'in mormentele vostre; se ne scollàmu cu totii pentru térra si libertate; scollati-ve pentru patria celli ce mai aveti sange de Românu!* (vedi si *rescollare*).

SCOLLATORIU, = *scullatoriu,-tória*, adj. s., carĕ *scolla : scollatoriulu d'in morti allu lui Lazaru.*

SCOLLATU = scullatu, -*a*, adj. s., d'in *scollare*, **elatus, excitatus, erectus, expergefactus; adortus, rebellis**, etc. : *celli scollati cu arme in mâna, fura prensi si inchisi; scollatulu de demanetia e sanitosu; dupo scollatulu de la mésa, continuà lucrarea inceputa.*

www.dacoromanica.ro

SCOLLATURA = *scullatura*, s. f., actione de *scollare*, si effectu allu acestei actione.

* SCOLOPACE, adj. s., **scolopax**, (σκολώπαξ, fr. **scolopax**); 1. s. f., genu de passeri; 2. adj., se dice de tote passerile câte au rostrulu lungu si acutu.

* SCOLOPACIDE, adj. s., (fr. **scolopacide**); care sémina cu *scolopacea*; subst. pl. *scolopacidile*, familia de passeri cari au de typu genulu *scolopace*.

* SCOLOPENDRA, s. f., **scolopendra**, (σκολόπενδρα, fr. **scolopendre**); 1. genu de insecte d'in famili'a chelopodiloru; 2. genu de pesci marini; 3. genu de plante.

* SCOLOPENDRACIU, -*a*, adj. s., (fr. **scolopendracé**); care sémina cu *scolopendr'a*: subst. pl., *scolopendraciele*, familia de insecte, cari au de typu genulu *scolopendra*.

* SCOLOPENDRINU, -*a*, adj., (fr. **scolopendrin**); care sémina cu *scolopendr'a*. de *scolopendra*.

* SCOLOPENDRITU, s. m., (fr. **scolopendrite**); genu de zoophyti.

* SCOLOPENDROIDE, adj., (fr. **scolopendroïde**); care sémina cu *scolopendr'a*.

* SCOLYMU, s. m., **scolymus**, (σκόλυμος, fr. **scolyme**); genu de plante.

SCOMBRIA = *scumbria*, s. f., specia de *scombru*, vedi *scombru*.

SCOMBROIDE, adj. s., (fr. **scombroïde**); care sémina cu *scombrulu*; subst. pl. *scombroidii*, familia de pesci cari au de typu genulu *scombru*.

SCOMBRU, s. m., **scomber**, (σκόμβρος, fr. **scombre**); genu de pesci, care e typulu familiei *scombroidiloru*.

SCOMPUTARE=*scomptare*=*scontare*, (contrassu d'in *escomputare*), v., (fr. **escompter**, it. **scontare**), **de summa deducere, decessionem facere**; a scadé d'in summ'a ceruta inainte de termenulu solutionei.

SCOMPUTATU=*scomptatu*=*scontatu*.-*a*. adj. part. d'in *scomputare*.

SCOMPUTU = *scomptu*=*scontu*, s. m., (fr. **escompte**, it. **sconto**), **de summa decessio**; actione de *scomputare*, cumu si effectu allu acestei actione, ce se scade d'in summ'a de solutu inainte de terminu.

* SCONTARE, *scontu*; vedi: *scomputare*, *scomputu*.

* SCOPA, s. f., (**scopa**), **scopae**, 1. ramura suptire, smicella; 2. in specie, genu de plante, (vedi *scoparia* la *scopariu*); 3. metura de smicelle, de ramurelle.

* SCOPARIU, -*a*, adj. s., **scoparius**, relativu la *scopa*, de *scopa*; subst. *a)* pers. *scopariu*, cellu ce curetia cu *scop'a*, meturatoriu; *b)* reale, f. *scoparia*, planta = **chenopodium scoparia**. *Linn.*

* SCOPELLOSU, -*a*, adj., **scopulosus**; plenu de *scopelle*: *mare scopellosa*. *locu difficultosu si scopellosu*; *pre unu fluviu scopellosu*.

* SCOPELLU, pl.-*e*, **scopulus**, (σκόπελος, fr. **écueil**); rupe acuminata, rupe de pre litulu marei sau in mare ensasi: *navi sparte de scopelle*; *cu greu evitàmu acelle periculose scopelle*: metaforice, *scopellu* = rupe, periclu mare, nevolia, etc.: *de acestu scopellu se voru sparge tote planurile vostre intre aceste doue periculose scopelle cu greu ne vomu stracorá integri si salvi*.

* SCOPIONE. si *scopu*, s. m., **scopio**, si **scopus**; fustellu allu certoru plante, certoru bacce, folie de plante: coda, pedunclu. etc.

* SCOPLU, s. m., **scopulus**; vedi *scopellu*.

1 SCOPU, s. m., vedi *scopione*.

2 SCOPU, s. m., pl.-*uri*, **scopus**; (σκοπός), **fluis, terminus, consilium, mens, meta**; cea ce are cineva in vedere, *tinta*, si de ací, obiectu, cogitu, intentione, planu, etc.: *scopulu de datu la tinta e pusu la distantia prea mare*; *a si adjunge scopulu, scopurile*; *nu facu aceste-a cu scopu, d'in scopu de interesse*; *nu vine ellu cu scopu reu*; *tote au unu scopu in lume*; *care e scopulu vietiei pre pamentu? nu face neci unu passu, neci una miscare fora scopu*; *potere adaptatu la scopu, medie adaptate la scopu*.

SCOPULOSU, *scopulu*; vedi *scopellosu*, *scopellu*.

SCORBURA, s. f., **cavum trunci, cavus truncus**; gaura in trunculu unui arbore: *in scorbure si facu cuiburi multe*

www.dacoromanica.ro

passeri selbatice. — (Probabile d'in acea-asi radice cu *scrobe*).

SCORBUROSU,-*a*, adj., **cavus, cavernosus**; plenu de *scorbure*, gauritu: *trunchi scorburosi.*

SCORBUTICU,-*a*, adj., (fr. **scorbutique**); relativu la *scorbutu : constitutione scorbutica, dispositioni scorbutice.*

SCORBUTU, s. m., (**scorbutus**, fr. **scorbut**); morbu ce corrumpe mass'a sângelui : *scorbutulu attaca mai vertosu pre marinari.*

SCORDIU, s. m., **scordion**, (σκορδιον); 1. planta cu odore de alliu; 2. ca si *scordolella.*

SCORDOLELLA, s. f., **cibus allio conditus**, (σκορδολία); mancare cu alliu.

SCORIA = *scuria* = *sguria* = *sgura*, s. f., **scoria**, (σκωρία, it. **scoria**, isp. port. **escoria**, fr. **scorie**, alb. **scuri**, n. gr. σκουρά, σκουρία); sordi de metallu : *scoria de ferru, de arame; scoria vulcanica;* metaforice : *a se face scoria in gura; pâne ca scori'a.*

SCORIACIU,-*a*, adj., (fr. **scoriacé**); ca *scori'a.*

SCORIARE = *scuriare* = *sguriare* = *sgurare*, v., **scorificare**, fr. **scorifier**); a face *scoria*, cumu si, a curetiá de *scoria;* metaforice : *a se scoriá in gura;* vedi si *scorificare.*

* SCORIFICARE, v., (**scorificare**, fr. **scorifier**); 1. a face *scoria;* 2. a separá *scori'a* a curetiá de *scoria.*

* SCORIFICATIONE, s. f., (fr. **scorification**); actione de *scorificare.*

* SCORIFICATORIU, -*tória*, adj., (fr. **scorificatoire**); care *scorifica* sau serve la *scorificatu : teste scorificatorie.*

* SCORIFICATU,-*a*, adj. part. s. d'in *scorificare.*

* SCORIFORME, adj., (fr. **scoriforme**), care are forma, apparentia de *scoria.*

SCORMARE, *scormonire ;* vedi : *scurmare* = *scrumare, scrumonire.*

SCORNIRE,-*escu*, v., **lacessere, provocare, adhortari, incitare; fingere, comminisci**, 1. a ammutiá, a interritá, a indemná, a scote d'in culcusiu, etc., *a scorni câni la venatu; a scorni venatulu; scornira multi lupi si apri;* 2. a imaginá, a fictioná, a mentí, etc. : *scorniti câte nu trece omului prin mente; au scornitu omului nome reu.* — (Probabile d'in *es* si *cornu*, asiá co : *scornire* la venatu = *a face se éssa* venatulu ; pote si cu allusione la acea-asi radecina cu : *scariare* = *sgariare*).M.

SCORNITU,-*a*, adj. part. s. d'in *scornire.*

SCORNITURA, s. f., **provocatio, incitatio; fictio, commentum;** actione de *scornire*, si effectu allu acestei actione : *scornitura de lupi, de apri; scorniture de mentioni.*

* SCORPENA, s. f., **scorpæna**, (σκόρπαινα, fr. **scorpène**); genu de pesci, scorpiu de mare.

SCORPIA, s. f., **scorpio, scorpius**, (it. **scorpio**, si **scorpione**, fr. **scorpion**), genu de insecte; metaforice : *scorpia de muliere;* vedi si : *scorpione, scorpiu;* si cu sensu de : *a)* reptile forte veninosu si mare, specia de bellauru; *b)* flagellu.

* SCORPIACU,-*a*, adj. s., **scorpiacus**, (σκορπιακός); relativu la *scorpiu;* in specie, s. m., reale, *unu scorpiacu* = medicamentu de morsicatura de *scorpiu.*

SCORPIONE, *scorpiu*, s. f., (vedi si *scorpia*), **scorpio, scorpius;** 1. genu de insecte, de reptili; 2. metaforice, *a)* una constellatione; *b)* genu de pesci; *c)* genu de plante; *d)* genu de conchylie; *e)* specia de funda de arruncatu sagette sau petre; *f)* pétra de limite, acervu de petre ca puntu de limite.

* SCORPIONIDE, adj. s., (fr. **scorpionide**); care sémina cu unu *scorpione;* subst. pl. *scorpionidile*, tribu de insecte ce au de typu genulu *scorpione.*

* SCORPITE, s. f., **scorpitis**, (σκορπῖτις); pétra pretiosa asséminé in colore sau in forma cu *scorpiulu.*

SCORPIU, s, m., vedi *scorpione.*

* SCORPIURU, s. m., **scorpiurus**, (σκορπίουρος, fr. **scorpiure**); genu de plante.

SCORSONERA, s. f., vedi *scorzonera.*

* SCORTARE, v., **scortari**, (d'in *scortu*); a fi desfrenatu libidinosu.

* SCORTATORIU,-*tória*, adj. s., **scortator**; care *scorta*, desfrenatu libidinosu.

www.dacoromanica.ro

* SCORTATU,-*a*, adj. part. s. d'in *scortare* **scortatus.**

* SCORTE, s. f., **scortes**; pelle; in specie, pelle a testicleloru.

SCORTIA, s. f., **cortex, liber, crusta, tapes, rigiditas, durities**; ce copere ceva, pelle, pelle de plante, 1. proprie : *scórti'a arborelui; dur'a si gross'a scórtia a trunclului; scorti'a pânei, pepenelui, scórtiele unei carte;* 2. tessutura ce se asterne sau serve la invelitu de paturi, tapetu, in specie tapetu de lâna terranescu : *a asterne pre diosu, pre patu scórti'a; scórtia forte formosu lucrata si inflorata; allessulu de scórtie; scórtie allesse cu colori placute;* 3. prin metafore, rigiditate, taria, duretia, intaritura : *prin agglutinarea de licore, cu care s'a udatu pandi'a, acesta-a s'a facutu scortia; gullere facute scortia.*

* SCORTILLU, s. m., **scortillum**; deminut. d'in *scortu*, desfrenatu, perdutu; mai vertosu, muliere perduta si miserabile.

SCORTIOSIARE,-*ediu*, v., **crustare, incrustare, cortice vel curstâ obducere**; a face *scortiosu : scortiosiati prea tare peptii camesieloru;* a devení *scortiosu* mai allessu sub forma refl. *a se scortiosiá* vedi si comp. *inscortiosiare.*

SCORTIOSIATU, -*a*, adj. part. s. d'in *scortiosiare.*

SCORTIOSIATURA, s. f., actione si effectu allu actionei de *scortiosiare.*

SCORTIOSIME, s. f., **crustatio, rigor, rigiditas**; calitate de *scortiosu : scortiosimea certoru pepeni galbeni.*

SCORTIOSU,-*a*, adj., **corticalis, corticatus, corticosus, crustatus, rigidus, durus**; coperitu cu *scortia*, care are *scortia* tare si grossa, si de ací, tare, rigidu, etc.: *pepene galbinu scortiosu; pepeni scortiosi, trunchi scortiosi, pâne scortiosa; camesie scortiose, gulleru scortiosu.*

SCORTISIORA, s. f., **crustula, tapetulus, cinnamomum**; deminutivu d'in *scortia*, 1. proprie : *scortisiora de pariete, scortisior'a smicelleloru;* 2. metaforice, *scórtia* de unu arborellu, care se chiama cu nomele masc. *scortisioru : a condi laptele cu saccharu si scortisiora.*

* SCORTU, s. m., **scortum**, (de acea-asi origine cu *coriu, corella* = *curella*, etc.), pelle, pelle preparata, lucrata, *argasita*, etc.; prin metafore, omu, mai allessu muliere desfrenata, perduta.

* SCORZONERA, s. f., **scorzonera, scorzonera hispanica** *L.*, (fr. **scorsonère**, si **scorzonère**, precumu la noi, *scorsonera*); genu de plante d'in famili'a synantherieloru.

SCORUMA, *scorumu: scorusia, scorusiu*; vedi *sorbu.*

SCOSSITURA, *(scossetura)*, s. f., **excussio, extractio, projectura**; actione si effectu de *scotere*, ceva *scossu*, essitu : *scossitur'a frontei.*

SCOSSU,-*a*, adj. part. s. d'in *scotere*, **excussus, extractus, prominens, exactus**, etc. : *denti scossi, maselle scosse, copillu scossu d'in tota nevoli'a; fronte scossa, ocli scossi, fete scosse la chora, detoria inco nescossa, instrumentu de scossu maselle, nu e tempu de scossu acumu corne, de scossu detorie*, etc.

SCOSSURA, s. f., **excussio, exstractio, projectura**; actione de *scotere*, cumu si mai vertosu, effectu allu acestei actione : *scossur'a dentiloru, scossura frontei:* vedi si *scossitura.*

SCOTERE, *scossi* si *scossei, scossu*, (contrassu d'in *escotere*=*escutere*), v., **excutere**, (it. **scuotere**, prov. **escotir, escodre**, v. fr. **escorre** si **escourre**, n. fr. **secouer**), **extrahere, eximere, demere, promere, evellere, exhaurire, erigere, abigere, dimittere, exprimere, emittere, edere, efferre, ejicere, expellere, excludere, deducere, effodere, liberare, eliberare, percipere, acquirere**, etc. proprie, a arruncá afora, si de ací, ca sensu fundementale, a trage afora, a dá afora, a face se éssa afora, mai antâniu, conformu sensului radecinei verbale, cu violentia mai mare sau mai mica, cu labore si cu nisu, apoi, prin estensione, a face se éssa vericumu, si a nome, 1. cu violentia, cu labore, cu nisu, *a)* tragundu, smulgundu, etc. : *a scóte arborii d'in radecina; a scóte dentii cuiva, massellele cuiva : dentistulu scóte masselle; scóteti apa d'in putiu, cu mare greutate veti scóte cu atâti boi carrulu d'in limu; a scóte oclii cuiva d'in inadvertentia, déro celli crudi,*

www.dacoromanica.ro

barbari si resbonatori inco scotu adesea oclii victimeloru urrei loru; prov. *cuniu cu cuniu se scóte=reu cu reu, dorere cu dorere se scóte; fumulu, picatur'a si traiulu reu te scóte d'in casa;* metaforice : *a scóte oclii cuiva*, a imputá crudu si amaru : *mi scoteti oclii, co mi ati facutu unu bene; pentru unu bene nu se cade a scote oclii cuiva; unii altoru-a si scotu oclii pentru miselliele loru;* inse : *a scote oclii cu ceva = a unge oclii =* a ammagí : *cine scie cu ce le a scossu oclii? —a scote suffletulu cuiva=*a lu suppurá, vessá, amarí forte, a ommorí, etc.: *ne scoteti sufletulu cu atâte pretensioni, cu atâte dàri grelle; a scóte d'in fire:* α) ca si : *a scote suffletulu=*a face se pérdia patienti'a, etc.; β) déro si ca : *a scóte d'in menti =* a ammagí, a inneboní, etc. : *juni, nu scoteti fetele d'in mente; cine te a scossu asiá d'in menti? — a scote cuiva banni, a scote banni,* si absol. *a scote =* a rapí, stórce, despoliá, leuá cu volentia sau fraude; déro si in sensuri mitigate ce vinu mai la valle : *a scote banni,* ά) a dá banni : *a scote banni d'in pung'a sea=*a scote si dá ceva cersitoriului; β') *a scote bannii de la cineva =* a si capitá bannii imprumutati, desí cu ore-care difficultate; γ) cu alte varie sensuri : *a scóte multu de pre mosía; a nu scóte nemica d'in negotiulu seu, a nu si scóte neci capitele;* si : *a scóte folosu, a scóte castigu,* etc.; *a scóte sudore cuiva, a scóte sudori,* (vedi mai la valle); *a scóte lapte d'in pétra,* a fi forte desteru;—*b)* sapandu, redicandu cu spinarea, cu mânule, batendu, etc. : *a scóte d'in mormentu; a scóte spat'a; scóte cuniulu; scóteti usiele; scótemu callii d'in staulu; pastorii scotu ouile la campu; a scóte vinu d'in bute; a scóte vestimentele d'in arca; a scóte d'in casa, d'in cutelia; a scote d'in saccu; a scote pèrulu =* a smulge, etc.; 2. fora violentia, d'in impulsu naturale, sau cellu multu prin scientia, prudentia, desteritate , etc., a emitte, produce, nasce, face, a duce afora, a miscá d'in locu, etc., *a)* in genere, a face se éssa, a dá afora, etc. : *gallinele scotu pulli; pamentulu scóte d'in senulu seu erbe; bubele scotu puroniu; instrumentele de musica, faucile omului si alle altoru animali scotu voci varie;* inse : *cineva scóte voce,* in parte differitu de : *scóte vorba,* adeco : α) emitte vorba, pronuntia; inse si : β) respande vorba, divulga vorba, rumore; — a *scóte sudore,* α) *pellea scóte sudore,* si cu acellu-asi intellessu : *unu omu, unu morbosu scóte sudore;* déro, β) a scóte *sudori,* α') a versá sudori, a laborá multu, a se adoperá, β') a se supperá, a se infuriá, a se amarí; γ') *a scóte sudori cuiva,* a lu vessá reu; — *a scóte denti,* differitu de : *copillulu scote denti ; vitellulu scote corne,* differitu pucinu de : *limacele scote corne,* mai differitu in sensu multu de : *unu omu scote corne,* face pretensioni, face capricie, se mundresce, se animédia, etc.; — *a scote callii de la staulu; a scote camurile de pre calli; a scote boii de la jugu;—b)* in specie, α) a divulgá, a dá in publicu, a dá pre facia, a respande in publicu; *a scóte la lumina; scótemu la lumina addeverulu, se scotu la lumina carti;* si : *a scóte carti de sub typariu; a scóte doue colle de dictionariu; a scóte trei numeri de diariu,* inse ceva differitu : *a scóte numai trei numeri d'in diariu, trei essemplarie d'in revista; a scóte la lume pre cineva = a scote in lume, scoteti fetele la chora; nu e omu scossu peno acumu in lume; a scóte afora,* cu mai multe sensuri, α') in genere : a dá la lumina, a divulgá; β') in specie, a dá afora d'in casa, a espulsá, a respinge, a destituí, (vedi si mai la valle); β) a esportá: *Romani'a scóte producte agricole; scótemu vite; térr'a ce nu scóte nemica, nu póte importá nemica; nu scóteti grânele, co avemu si noi lipse in térra;* γ) a espune, a pune in vedere : *negotiatorulu si scóte mercea;* in genere : *si scóte si arréta avutiele, ornamentele;* δ) *a scóte la,* cu forte varie sensuri, α') ca mai susu : *a scóte la lumina,* déro in intellessu mai estensu, *a scóte la capitu, a nu scóte la capitu : nu scoti cu densulu la capitu, nu scótemu la capitu lucrulu sau cu lucrulu de care ne amu appucatu; a scóte la vendiare,* ca mai susu : *a scote mercea; nu mi vine a scóte la*

www.dacoromanica.ro

vendiare obiecte chare ânimei melle; a scóte la sapa de lemnu, a reduce, etc.; *a scóte la seceratu, la sapatu de vinia, la lucru de câmpu* ε) in genere, a formá: *a scóte mai multi discipli, muiestrulu a scossu discipli demni de densulu; a scóte una copia, a scóte imaginea cuiva; nu m'ai scossu bene domnule fotografu;* ζ) a convinge: *a scóte de mentiona, a scóte de rossine pre cineva;* asiá si: *a scóte de misellu, de furu, de smentitu;* η) a castigá, capitá, etc.: *nu mi potu scóte capitele; a si scóte d'in capite* = a se desdamná: *nu mi am scossu d'in capite, necumu se scotu castigu d'in acestu temerariu negotiu;* si in genere: *a si scóte d'in capite*=a si resboná, etc.; *a scóte mari folose d'in metalle, d'in scambulu moneteloru; ce ai scossu de pre acea vendiare, d'in acea speculatione?* (vedi si mai susu la 1); ϑ) *a scote versatu, a scote bube*, etc. (vedi si mai susu: *a scote denti, corne*); ι) *a scote iconele*, a face processionile; κ) *a scote superstionile, a scote reulu, a scote d'in errore*, etc.; λ) a destituí, espulsá, demitte, espelle, degradá, etc.: *a scote unu vechiu servitoriu; a scóte d'in militia; a scote mai multi officiari; a scote d'in pâne, d'in functione;* μ) in differite sensuri: *a scóte pre cineva sau ceva de la ânima, a scote de la estima;* ν) a liberá, scapá, mantuí: *a scote pre cineva d'in nevolia, a scóte d'in detoría, a scote d'in servitute;* in speciale: *a si scote scullele ce stau pegnorate; a si scote orolcgiulu pusu la cineva pentru detoría; a si scote mosi'a d'in mânule strainiloru; a scóte pre cineva d'in incurcatura, d'in indouentia, d'in miseria;* ο) a scadé: *scote d'in trei unulu, câti mai remânu? scotendu d'in septe patru, mai remânu trei,* π) a deduce, conclude: *d'in acesté-a se potu scote mai multe si insemnate consecentie;* ρ) *a scote d'in casa*, afora de insemnarile ce are dupo celle indicate mai susu, insémna si: α') a immormentá: *n'am cu ce scóte mortulu d'in casa;* β') a maritá: *n'am cu ce mi scóte fetele mari d'in casa;* σ) *a scóte moda noua* = a inventá; asiá si: *a scóte dàri noue;* τ) *a scóte armat'a la essercitiu, la batalia; a scóte la peramblare, la recreare*, etc. (vedi mai susu: *a scote la lume*); υ) despre passioni: *a si scóte foculu, a si scóte amarulu, a si scóte meni'a; vre se si scóta totu venenulu pre noi; nu si a scossu tota supperarea;* φ) despre macule: *cu succu de lemonia se scotu multe macule; nu potu scote maculele vestimentului;* χ) *a scote afora*, pre longa altele indicate mai susu, si cu insemnarea, de: *a face se ordine: purgativulu acestu-a scóte afora*, etc.

* SCOTIA, s. f., **scotia**, (fr. **scotie**), specia de ornamentu architectonicu la una columna.

SCOTITORIU, *-tória*, adj. s., care *scote*, **extractor, exactor**, etc.; in s. verbului *scotere*.

SCOTITURA, s. f., vedi *scossitura* si *scossura*.

SCOTUCIRE si *scotocire, -escu*, v., **excutere, discutere, scrutari, perscrutari**; a cautá, *a rescollí*, a scrutá: *a scotucí in saccu, in arca, armariulu; furii scotucescu in posunariele omeniloru.* — (D'in *scotere*, pote inse si in locu de *scrotocire* = *scrutucire* d'in *scrutare*, vedi si *scoturare*). *M.*

SCOTUCITORIU, *-toria*, adj. s., **scrutator**; care *scotucesce*.

SCOTUCITU, *-a*, adj. part. d'in *scotucire*, **scrutatus**.

SCOTUCITURA, s. f., **scrutatio**; actione, actu de *scotucire*.

SCOTURARE=*scuturare*, v., **excutere, succutere, quatere, concutere, decutere, agitare, exagitare, commovere, mundare**; a agitá, a face se se misce, mai vertosu cu violentia, 1. proprie: *venturile scutura frondiele, ramurele arboriloru; cânele essitu d'in apa se scutura, ca se cadia ap'a de pre ellu; callii se volsera in pulbere, apoi se scollara si se scuturara; paratì de lupta, celli doui adversari scuturau lanciele d'in mânule selle; a scuturá capulu, cóm'a*=*a scuturá d'in capu, d'in cóma; se scutura arborii, edificiele, tote de pre pamentu se scutura, candu e cotremuru; de cotremuru se scutura montii; montii scutura inaltele selle crescete; se scutura o-*

www.dacoromanica.ro

mulu de spaima, de orrore; ni se scutura perulu, carnea de frica, de aversione; mersulu acestùi callu te scutura reu; scutura reu si carrulu ce merge pre calle salebrosa; a scuturá d'in capu, ammenitiandu, etc.; 2. metaforice, *a)* a curetiá batendu, agitandu ceva, etc. : *a scuturá unu vestimentu, a si scuturá petiorêle de pulbere: a scuturá cartile; a scuturá cas'a. bibliotec'a; b)* in constructioni cu diverse sensuri : *a scuturá pung'a*, si : *a scuturá pre cineva*, α) a i leuá totu, β) a lu bate : *a scuturá seghi'a, spinarea cuiva;* in sensu mai estensu : *a scuturá unu vasu, unu saccu, ca se éssa totu ce contine; a se scuturá de cineva sau de ceva* = a fugí cu orrore, a se lapidá, etc. —(D'in *scotere*, sau mai bene d'in elementele d'in cari a essitu si *scotere*).

SCOTURATIONE=*scuturatione*, s. f., **quassatio, concussio, excussio, agitatio, mundatio**, etc., actione de *scuturare*.

SCOTURATORIU = *scuturatoriu*,-*toria*, adj. s., **concussor, excussor, agitator, vexator**, etc., care *scutura*.

SCOTURATU = *scuturatu*,-*a*, adj. part. d'in *scoturare*, **quassus, concussus, excussus, succussus**, etc.

SCOTURATURA=*scuturatura*, s. f., **quassio, concussio, excussio, agitatio, commotio**; actione de *scoturare*, si mai allessu, effectu allu acellei-asi actione : *una scuturatura de cotremuru, scuturature de friguri; violenta scuturatura de capu. d'in capu.*

* SCREARE, v., **screare**; a scuipá cu mare incordare, a se incordá, a face nisu se scuipe; vedi si *scremere*.

* SCREATORIU,-*toria*, adj., **screator**; care *scréa* : *gretiosu screatoriu.*

* SCREATU,-*a*, adj. part. s. d'in *screare*. **screatus.**

* SCREATURA, s. f., (**screatio**); actione, déro mai vertosu, effectu allu actionei de *screare*.

SCREMENTU, pl.-*e*, **excrementum**; d'in *scremere*, ce se secreta, mai allessu pre sedutu : *scrementele de passeri;* vedi si *escrementu*.

SCREMERE, *scremui, scremutu*, v., **excreare, niti, eniti, parturire**; a face nisu de a scóte, a dá afora ceva in genere; in specie, a face se dea afora d'in sene, se scuipe, se se desérte, etc., de regula ca refl. *a se screme : se screme omulu se se desérte pre sedutu; déro si se screme se vóma: se screme femin'a in facere;* prov. *se screme montele se nasca unu sorice*=**parturiunt montes, nascetur ridiculus mus,** *(Hor.)*; *se screme brosca se se faca mare câtu taurulu* de ací in genere : *se screme, ca se torne unu versu, una frase; te poti screme câtu vrei, co nu vei adjunge a ecalá pre rivalele teu:* — (Se pote ca *scremere* se fia essitu d'in *spremere* = **exprimere**; credemu inse co totu asiá de usioru a potutu essi si d'in *screare*=**screare**). M.

SCREMITORIU,-*toria*, adj. s., **enitens; excreator**; care *screme se screme.*

SCREMITU, *(scrémetu)*, pl.-*e*, **screatus, labor, nisus**; (d'in *scremere*); actione, actu de *scremere : cu tote scremitele vostre nu me veti attinge necì cu degitulu celu micu; a essí a fora. a se desertá numai cu multe scremite; cu doreróse scremite alle feminei se nasce prunculu;* si concr., ce se face sau se scote cu *scremitu : scremitulu cellei mai ignobile creatura;*—vedi si *scremitura*.

SCREMITURA, s. f., **screatus, excreatio, nisus**; actione, déro mai vertosu, effectu allu actionei de *scremere : scremiture dorerose; fora neci una scremitura de corpu sau de spiritu; nemica cu scremitura nu e gratiosu.* — (Atâtu *scremitura*, câtu si *scrém tu*, s'aru poté scrie : *scremutura* si *scrémutu* inse reu: *scrematura, scrémutu;* acestu d'in urma e mai bene se se scria totu de un'a : *scrémitu* sau *scrémetu*, ca sè nu faca difficultate de accentu si de intellessu cu *scremutu*). M.

SCREMUTU,-*a*, adj. part. s. d'in *scremere*, **screatus, nisus, enisus** : *totu ce e scremutu, nu e placutu; ce atâtu scremutu pentru nemica!*

* SCRIBLITA, s. f., **scriblita**; turtisiora, turtitia de supa.

* SCRIBLITARIA, s f., vedi *scriblitariu*.

* SCRIBLITARIU,-*a*, adj. s., **scriblitarius**; relativu la *scriblita*; in specie,

www.dacoromanica.ro

s. personele, cellu ce face sau vinde *scriblite;* s. f. reale, *scriblitaria* = arte, maiestria a *scriblitariului.*

SCRIBU, s. m., **scriba,** (d'in *scribere* = *scriere*), cellu ce are officiu de *a scrie*, *scriitoriu* publicu; secretariu: *scribii unui ministeriu;* prin estensione, *scribu* = carturariu; — de ací si officiulu, *scribatu* = **scribatus.**

1 SCRIERE, = *scriuere* = *scrivere*, = *scribere, scrissi* si *scrisseì, scrissu* si *scriptu,* v., **scribere,** (it. **scrivere,** isp. **escribir,** port. **escrever,** prov. **escriure,** fr. **écrire**), **adscribere, conscribere, inscribere, perscribere, praescribere, rescribere, transscribere; componere; destinare;** proprie, si in origine, a scariá, scabe, scalpe, sapá cu ceva acuminatu, cu unu acu, cu unu stylu, etc., si de ací, a trage linie, figure, semne; littere mai vertosu, 1. in genere si in sensulu commune si materiale allu coventului: *a scrie litterele, a invetiá a scrie litterele; nu sciu scrie, déro sciu lege; invctiati de una data pre copilli a scrie celle pronuntiate si a lege celle scrisse; sciti, copilli, acumu, a scrie trei littere; a scrie dupo carte typarita, a scrie dupo unu modellu; a scrie curatu, legibile; a scrie formosu, urritu; a scrie cu littere mari; cu littere mice; unde si candu scriemu cu littere mari? a scrie pre basea unei statua nomele eroelui cui s'a redicatu; a scrie pre cruce nomele mortului; a scrie mai multe copie de pre una ordine, de pre una circularia; a scrie incetu, rapide; a scrie pre parieti* = *a scrie parietii: scolarii scriu parietii cu creta, cu carbone; a scrie multe colle de charteia; a scrie lectionile ce aude d'in gur'a invetiatoriului;* — cu insemnari mai speciali: *a scrie in cancellaria, la cancellaria, ca scriitoriu; a scrie toti scolarii in unu catalogu generale; a scrie scolarii fiacarei classe in cataloge particulari; a scrie la militia, a se scrie la militia, in militia, in cavallaria, in infantaria; a scrie junii pentru militia; — scrieti-ne si pre noi intre membrii acestei societate; scrietive in listele electorali; nu ne ai scrissu in list'a de allegutori; s'a omissu a se scrie mai multe nomine in ucésta lista;* metaforice: *a scrie nomele benefacutoriului in memori'a sea; scrisse aceste covente in ânim'a sea;* absol. *scrie acésta* = observa si tine mente; *a scrie la cineva ceva:* α) a dá prin *scrissu* una scire; β) déro si, a trece una summa pre computulu cuiva, si de ací: *a scrie* = a tiné computu; — *a scrie* = a destiná, predestiná, mai vertosu in forma passiva: *ce e scrissu omului, cauta se patia; asiá mi a fostu scrissu se patiu; asiá s'a scrissu pentru voi in cartea orsitei;* — 2. in specie, cu ide'a predominante de activitate intellectuale, de conceptione si compositione *in scrissu* de totu genulu: *a espune in scrissu, a communicá prin scrissu,* etc.; *a)* preste totu: *a scrie istori'a poporului romanu, bellele si gloriele acestui poporu· a scrie de agricultura, de commerciu, de politica, de economi'a nationale; a scrie despre immortalitatea sufletului, despre amicitia, despre betranetia; a scrie laudele barbatiloru distinsi; a scrie locurile si siturile; a scrie amiciloru; de ce nu scrii amiciloru? ti asiu scrie si eu déco mi ai scrie tu, co-ci multe asiu avé a ti scrie; n'am ce se ti mai scriu pentru acumu; a scrie bene, a scrie reu; a scrie poetice, oratorie; a scrie simplu, a scrie cu facilitate si gratia; — scrie amicului se mi faca aici totu ce va poté; se scriemu capitanului se nu punu in lucrare planulu facutu de ellu; scrisse copillului se se stramute la altu institutu de invetiatura; ti scriu se nu faci asiá; — amu aflatu scrissu la multi scriptori co mortea e mai bona de câtu viéti'a rossinosa; ni se scrie co acelle locuri aru fi infestate de mare contagione; b)* in parte, despre acte publice, officiali, judiciali, administrative, legislative, etc. α) *a scrie legi, decrete, regulamente, contracte, decisioni, sententie;* β) in specie, α') pentru armata: *a scrie noue cete de voluntari; a scrie d'in tota térr'a junii de la 18 anni in susu;* β') in sfer'a juridica: *a scrie testamentu, a scrie erede pre cineva;* γ) in commerciu: *a scrie la cineva summe ce s'aru fi covenitu a scrie la altulu.*

2 SCRIERE = *scriuere* = *scrivere* =

www.dacoromanica.ro

scribere, s. verbale, **scriptio, scriptum**; scriptura : *scriere legibile, formosa, curata; scriere illegibile, incurcata, urrita; scriere cu littere latine, cu littere gothice; scrierea si lectur'a sunt de rigore in classile scolei elementaria; scrierea pre curatu a mai multoru copie; scriere asupr'a starei, despre starea finantieloru; scrieri poetice; scrierile acestui mare auctoriu; a si face nome prin scrierile selle; scrieri satirice.*

SCRIITORIA, s. f., vedi *scriitoriu.*

SCRIITORIU,-*tória*, adj. s., **scribens, scriba, scriptor**; care *scrie* sau serve *a scriere;* in specie, ca subst., *a)* personale, α) *scriitoriu*, cellu insarcinatu cu officiu publicu de *scriere : unu primi-scriniu si doi scriitori; s'au immultitu lucrarile cancellariei, si nu adjungu scriitorii câti avemu;* β) *scriitoriu*, cellu ce scie *a scrie bene*, cellu ce possede artea *scrierei : unu mare scriitoriu, boni scriitori, sunt inse si rei scriitori; scriitoriu satiricu, scriitori classici, scriitoriu istoricu; b)* reale, α) fem. *scriitoría*, abstr., α') officiu de *scriitoriu*, mai allessu cellu de cancellaría, éro pentru *scriitoriulu* de *scrieri* artistice numai in ironía se pote dice *scriitoría : manía de scriitoría=manía de scriitoriu*, mancarime *de a scriere;* β') locu, unde se scrie, (vedi urmatoriulu β) β) m. *scriitoriu=* instrumentu de *scrissu*, mésa de *scrissu;* vedi *scriptoriu*, care ar fi de preferitu.

SCRIITURA, s. f., vedi *scriptura.*

SCRINIARIU,-*a*, adj. s., **scriniarius**; relativu la *scriniu;* in specie ca subst. personale, *scriniariu=*cellu pusu preste *scriniu.*

SCRINIOLU=*scrinioru*, s. m., **scriniolum**, deminutivu d'in *scriniu*, pre longa care occurre si deminutivulu *scrinisioru.*

SCRINIU si *scrinu*, pl.-*e*, **scrinium**, (it. **scrigno**, isp. **escrinio si escrinno**, prov. **escrin**, fr. **écrin**, de ací si in alte limbe); proprie, d'in *scriere*, incapere de *scripte*, si prin estensione, incapere de pusu, de tinutu si pastratu obiecte de pretiu; armariu, arca, lada, racla, cassa, etc., 1. in genere : *scriniu de vestimente; scriniu de scrissu, de tinutu, acte, scripte; scriniu de albitare; a pune in scriniu, a scóte d'in scriniu scullele;* 2. in specie, α) arc'a legei vechia, la ebrei : *mai multi leviti portau pre umeri scriniulu inaintea armatei;* β) **capulum, feretrum**=cassa de mortu : *a pune mortulu in scriniu : a immormentá fora scriniu;* γ) metaforice : *tu esti, Maria, scriniulu salutei credentiosiloru;* — in insemnarile de sub 2. se aude si se afla scrissa form'a : *secriu.*

SCRINTIRE,-*escu*, v., **luxare, distorquere; labi, deflectere**; a dislocá, a mutá d'in locu, a strambá, a smentí, a plecá la una parte, etc.; 1. in specie despre osse, despre parti alle corpului : *a si scrintí petiorulu, mân'a, degitulu; mi s'a scrintitu una mâna, guttulu;* 2. in sensu mai estensu : *déco se scrintesce ceva in una machina câtu de mare, tota machin'a se strica; a nu scrintí d'in locu; a nu scrintí column'a la una parte;* 3. metaforice : *a scrintí d'in callea benelui.*—(Probabile, in locu de *sclintire*, d'in acea-asi fontana cu *clinare*, *inclinare*, etc., vedi si *clintire*, pre a locuri *crintire*). M.

SCRINTITU,-*a*, adj. part. s. d'in *scrintire.* **luxatus, distortus, deflexus.**

SCRINTITURA, s. f., **luxatio, lapsus**; actione de *scrintire*, si effectu allu acestei actione : *scrintitur'a petiorului, scrintitur'a murului intr'una parte.*

SCRINU, s. m., vedi *scriniu.*

SCRIPETE, s. m., **rechamus, trochlea**, machin'a de redicatu greutati, in specie, rotilla de redicatu : *cu scripeti se potu redicá mari petronie, mari trabi cu mai mare usiorentia; scripetii servu si tessutoriloru: scripetii stativei se dicu in specie scripetelli.*

SCRIPETELLU, s. m., pl.-*i*, deminutivu d'in *scripete*, applecatu inse si in specie la : *scripetii de stativa.*

SCRIPTILE, adj., **scriptilis**; ce se póte *scriere* facile : *littere scripetili.*

SCRIPTIONE, s. f., **scriptio**, (d'in *scriptu* de la *scriere*); actione de *scriere : scriptionea se invetia prin mare essercitiu allu mânei si oclului; scriptionile in libru magestru; scriptionile officiali, judiciali, ministeriali; scriptione*

www.dacoromanica.ro

essacta, scriptione erratica; nu se interpreta actele dupo scriptione.

SCRIPTITARE, v., **scriptitare**, (d'in *scriptu* de la *scriere*); intensivu d'in *scriere, a scrie* adesea, a *scrie* si éro *scrie*, a se essercitá *in scriere.*

SCRIPTORIU,-*toria*, adj. s., **scriptor** si **scriptorius, scriba**, (comp. it. **scrittore** si **scritojo**, fr. **écritoire**); care *scrie* sau serve a *scriere : instrumente scriptorie, negretia scriptoria ;* in specie ca subst., *a)* personale, *unu scriptoriu,* α) cellu ce scie bene *scrie : scriptori classici; unu scriptoriu prosaicu; celli mai boni scriptori istorici, scriptori dramatici, scriptori satirici;* β) cellu ce compune acte publice : *scriptoriulu unui testamentu;* γ) cellu insarcinatu a *scrie*, a *copiá* intr'una cancellaría; *b)* reale *scriptoriu-lu* = mésa de *scrissu*, incapere unde *se scrie,*

SCRIPTU,-*a*, adj. part. s. d'in *scriere*, **scriptus, scriptum**, 1. ca adj. si part. : *litterele scripte pre pétra a fundu se cunoscu si se legu bene dupo milli de anni; carte bene scripta ;* 2. mai vertosu ca subst. reale, *unu scriptu, multe scripte*, vorbindu de veri-ce *se scrie* sau *s'au scrissu*, carte, opera, tractatu, etc. : *scripte istorice, dramatice, poetice ; scripte classice; scripte de detorie, de impromute; scriptele unei casa de commerciu; a tiné scriptele de correspondentia si de compute; scripte documentali, officiali.*

SCRIPTURA, s. f., **scriptura**, (it. **scrittura**, isp. port. **escritura**, prov. **scriptura** si **escriptura**, fr. **écriture**); actione de *scriere*, cumu si modu de *scriere*, effectu allu *scrierei*, opu *scrissu*, etc.; 1. in sensulu materiale allu coventului *scriere : scriptur'a littereloru ; a invetiá scriptur'a si lectur'a; scriptur'a nomelui in una lista; esscrcitie de scriptura; scriptura legibile, formosa; scriptura urrita, incurcata; scriptur'a pre petre, pre muri, pre charteía, pre pandia, pre pergamena;* 2. in sensulu intellectuale allu coventului *scriere, a)* abstr. *scriptur'a assidua formédia unu bonu scriptoriu; genu de scriptura d'in celle mai difficili si mai delicate; mai multe ti am communicatu orale de câtu ti asiu poté spune prin scriptura ; b)* ca mai desu inse, concr. α) absol. *scriptur'a* sau *sant'a scriptura*, si in pl. *santele scripture : a connosce scriptur'a, a nu sci scripturele; va inviuá a trei'a di, dupo scripture; interpretare fantastica a scriptureloru; singur'a vostra auctoritate e scriptur'a;* β) in commerciu : *scriptura dupla, scriptura simpla; a tiné scripture regulate; sunt scripture cerute de lege, alte scripture se lassa in voli'a negotiatoriului;* γ) in sfer'a juridica : *scripture legali, autentice, suppuse contestionei.*

SCRIPTURALE, adj., si

SCRIPTURARIU,-*a*, adj. s., **scripturarius**, (fr. **scriptural**) ; relativu la *scriptura*, si in specie, la *sant'a scriptura : interpretare scripturale, carti scripturali.*

SCRIPTURIRE, v., **scripturire ;** a avé mancarime de a *scriere*, maní'a de *scrissu.*

SCRISSORE, s. f., **literae, epistola, scriptura**, (d'in *scrissu* de la *scriere*), *a)* form'a *scrierei, scriptur'a : are scrissore formosa;* vedi si *scriptura; b)* ca mai desu inse, ce se communica in scrissu cuiva, epistola : *scrissori commerciali, scrissori la amici ; sunt inse si scrissori docte ; scrissorile cadu in genulu epistolariu; scrissore familiare; scrissore de felicitare, de consolatione, de essortatione; a espedí scrissori; a nu recepe scrissori; scrissore deschisa* etc.

SCRISSU,-*a*, adj. part. s. d'in *scriere*, **scriptus, scriptum** : *acte scrisse, epistole scrisse; a se pune la scrissu, scrissulu a câteva linie va arretá cumu scii scrie; nu am nemica de scrissu; nu e de scrissu ce spuni tu;* si concr. *scrissulu ce ti am datu la mâna te assecura si te scapa de tote temerile; a impromutá fora scrissu, conditionile d'in acellu scrissu; scrissele poetului, istoricului, dramaturgului ; scrisse filosofice, economice, politice; a publicá scrisse inco inedite; vorbele fugu si se ducu scrissele remanu.*

SCROBE, s. f., **scrobis, scrobs**; gropa, gaura sapata in pamentu, si in genere, gaura : *gradinariulu sapa scrobile tómn'a, si planta arborii primavér'a.*

www.dacoromanica.ro

SCROBIRE,-*escu*, v., **amylo imbuere**; a udá, a dá cu *scrobitura*.

SCROBITU,-*a*, adj. part. s. d'in *scrobire*, **amylo imbutus**.

SCROBITURA, s. f., **amylo imbuendi actio, amylum**; actione de *scrobire*, cumu si effectu allu acestei actione, si materia *de scrobitu; cu ce se scrobesce*.

SCROFA, s. f., **scrofa**, (it. **scrofa**); pórca, porcu femella: *ugerulu scrofei*, *scrofa fetata*, *scrofa selbatica*; metaforice: *a)* muliere, femina fora rossine, sordida; *b)* la jocuri aleatorie, casu de mare successu, (vedi si *scrofaría*).

SCROFARIA, s. f., **scrofarum multitudo, spurcities**; 1. multime de *scrofe*, turma de *scrofe*; staulu de *scrofe*; 2. metaforice: *a)* sorde, impudentia; *b)* la jocurì aleatorie, castigu, succesu mare neasteptatu.

SCROFICIA,-*tia*, s. f., vedi *scofucia*.

SCROFINU, -*a*, adj., **scrofinus**; de *scrofa*: *rittu scrofinu, perna scrofina*.

SCROFIPASCU,-*a*, adj. s., **scrofipascus**; care pasce *scrofe*, cresce *scrófe*.

SCROFUCIA,-*tia*, s. f., (**scrofula**), deminutivu d'in *scrofa*; de ací si: *scrofuciora*, *scrofusiora*; si alte forme: *scroficia*,-*tia*, *scrofisiora*; *scrofullicia*,-*tia*, d'in altu deminutivu, *scrofulla*; inse despre *scrofula* vedi la loculu seu.

SCROFULA, s. f., de regula in pl. *scrofule*, **scrofulae**; proprie, deminutivu d'in *scrofa*, leuatu inse in specie cu insemnarea de: morbu ce consta in tumori maligne, mai allessu la guttu.

SCROFULARE, s. f., (fr. **scrofulaire**); genu de plante.

SCROFULLA, s. f., vedi *scrofucia*.

SCROFULOSU,-*a*, adj., (fr. **scrofuleux**); plenu de *scrofule*: *copilli scrofulosi*.

SCROFUSIORA, *scrofutia*, vedi *scrofucia*.

* SCROTALE, adj., (fr. **scrotal**); relativu la *scrotu*.

* SCROTIFORME, adj., (fr. **scrotiforme**); care are *forma de scrotu*.

* SCROTU, s. m., **scrotum**, (probabile, metathese d'in *scortu*); follele testicleloru, bósieloru, cólieloru.

SCRUMARE, v., **cinerem, ignem movere**; a scariá *scrumulu*; — pre a locuri se dice si in locu de *scurmare*.

SCRUMU, s. m., **cinis, carbo, favilla, fuligo**; carboni stensi, cenusia, residuu d'in ce arde, funigine, etc.;— probabile, d'in *cremare*. M.

* SCRUPEDA, s. f., **scrupeda**, (*χροὸπεζα*); servitoria lasciva, pucinu modesta.

* SCRUPIU,-*a*, adj., **scrupeus**; de *scrupu*, plenu de *scrupi*, de petre acuminose, spinosu, aspru, rude; metaforice: spinosu, greu, nevoliosu.

* SCRUPOSU,-*a*, adj., **scruposus**; plenu de *scrupi*, de petre acuminose, aspru, rude, spinosu, in sensu propriu si metaforicu: *calle scruposa*.

* SCRUPU, s. m., **scrupus**; pétra acuminata, coltiorosa, aspra, rude, etc.; metaforice: sentimentu, cogitu ce turbura si suppera: cura, téma, etc., in acestu sensu mai desu form'a *scrupulu*.

* SCRUPULARE, adj., **scrupularis**; de unu *scrupulu* in pondu, forte neinsemnatu: *scrupulare differentia*.

* SCRUPULOSITATE, s. f., **scrupulositas**; calitate si fapta de *scrupulosu*: *a si implení cu scrupulositate detoriele, a pune cea mai mare scrupulositate in tote ammenutele lucrului; ammanarea lucrului d'in scrupulositate*.

* SCRUPULOSU,-*a*, adj., **scrupulosus**; plenu de *scrupuli*, spinosu, aspru, rude, etc., 1. proprie: *locu scrupulosu*, *scrupulosa scórtia*; 2. mai vertosu metaforice: accuratu, ansiu, plenu de cura si de attentione, essactu, minutiosu, plenu de temere si de moderatione, etc.: *scriptori scrupulosi*, *servitoriu scrupulosu*, *functionari pucinu scrupulosi*, *conscientia scrupulosa*, *lucru scrupulosu*.

*SCRUPULU,pl.-*i*,sau -*e*, **scrupulus**, (fr. **scrupule**); deminutivu d'in *scrupu*, petricella acuminosa, 1. proprie: *intre calculi se afla si scrupuli multi; scrupululu ce mi a intratu in calcionu, mi a sangeratu reu petiorulu*; 2. déro mai vertosu metaforice: *a)* in sensu materiale, α) a 288 parte de pondu sau libra romana; β) parte forte mica d'in unu minutu de tempu; γ) in genere,

www.dacoromanica.ro

mai nemica, unu picu, una mica, etc.: *n'are nici unu scrupulu de mente; b)* in sensu ideale mai allessu, α) sentimentu cogitu impungutoriu ore-cumu : angore, cura, téma, turburare, indouentia, etc. : *nu le potu scote scrupululu ce le impinge si tormenta ânim'a diu'a si noptea; a avé sau nu avé scrupulu; a arruncá scrupulu in peptulu lui; cine se ne scape de scrupulele ce ne fermenta?* β) accuratetia, diligentia, essactitate, severitate, delicatetia, etc. in implenirea detoríei, sarcinei, lucrului, negotiului nostru, etc. : *a face totu si tote cu mare scrupulu; omeni fora scrupulu in faptele loru; artefici cu mare scrupulu; nu si face scrupulu de nemica; conscientia plena de scrupulu; scripte censurate cu mare scrupulu de ensusi auctoriulu loru.*

* SCRUTA, s. f., de regula in pl. *scrute*, **scruta**, (affine cu gr. γρύτη); peticu, cârpa, vestimentu ruptu; vedi si verbulu *scrutare*.

* SCRUTARE, v., **scrutari**, (fr. **scruter**); proprie, a trece in vedere peno si *scrutele*, (vedi *scruta*), si de ací, a cercetá tote cu ammenutulu, a essaminá a fundu, a *scrutucí*, 1. proprie : *latronii scrutara case, navi, temple, tote; scrutara in tote anglurile; scrutara si tote gaurele; a scrutá paliele, fenulu, armariele, arcele; a scrutá marea si uscatulu; a scrutá tote càllile, tote selbele; a scrutá profunditatile marei si immensitatea cerului;* 2. metaforice : *a scrutá ânimele, suffletele, cogitele, a scrutá secretele altoru-a, intentionile, volientiele, dispositionile, a scrutá càrtile vechie, bibliotecele celle mai mari; a scrutá conscienti'a; a scrutá pre altii; in fibrele victimei scrutau aruspicii volienti'a dieiloru.*

* SCRUTARIU,-*a*, adj. s., **scrutarius**; relativu la *scruta;* in specie ca s., *a)* pers., *scrutariu*, cellu ce stringe si vende rupture, petice, vechiture, *peticariu; b)* reale, f. *scrutaría:* α) commerciu de *scrutariu;* β) officina, stabilimentu de *scrutariu;* γ) multime de *scrute.*

* SCRUTATIONE, s. f., **scrutatio**; actione de *scrutare : scrutationea casei prensului; scrutationile facute in sennulu pamentului.*

*SCRUTATORIU,-*toria*, adj. s., **scrutator**, (fr. **scrutateur**); care *scruta : scrutatoriulu ânimei omului e domnedieu; allegeti scrutatori ai suffragieloru.*

* SCRUTATU,-*a*, adj. part. s. d'in *scrutare*, **scrutatus.**

* SCRUTILLU, s. m., **scrutillus**; carnatiu de porcu.

* SCRUTINARE. v., si

* SCRUTINIARE, v., (fr. **scrutiner**); a face *scrutiniu.*

* SCRUTINIU, pl.-*e*, **scrutinium**, (fr. **scrutin**, — d'in *scrutare*) ; actione de *scrutare*, cumu si mediu de *scrutare*, 1. in genere : *scrutiniulu facutu arceloru callatoriloru; scrutiniu in casele celloru prepusi ca conspiratori; scrutiniulu correspondentiei conspiratoriloru*, 2. in specie, electione prin suffragiu secretu, votare in secretu : *a allege personele prin scrutiniu; candu e in jocu una persona de allessu se cere scrutiniulu; a incepe scrutiniulu; a inchide scrutiniulu, a terminá scrutiniulu, a interrupe scrutiniulu; primu, secundu scrutiniu;* metaforice, *scrutiniu*=billetu de votare, *suffragiu.*

SCRUTUCIRE=*scrotocire,-escu*, v., **scrutari, perscrutari**; d'in *scrutare*, in sensu materiale : *a scrutucí armariulu; saccii, dissaccii, tota cas'a, tote ângluríle; mâna rea are servulu ce scrutucesce prin tote alle domnului. M.*

SCUFA, s. f., (it. **scufia, cuffia**, isp. **escofia, cofia**, port. **escoifa, coifa**, fr. **coiffe, coeffe**; compara si *coifu*), **capitis tegmen, pileolus nocturnus**; coperimentu usioru de capu, mai allessu ce se pune noptea, candu dorme cineva : *scufa feminésca; scufa barbatésca; a nu poté dormí fora scufa in capu; uni lucratori, mai allessu buccatarii si panarii, porta scufe, candu essercita lucrulu seu : aceste scufe servu a scutí buccatele de necuratíe de alle capului.*

SCUFIA = *scufília*, s. f., **pileolus, galericulus**; *scufa* mai mica, *scufa* de copillu : *scufilia cu formose retelle si cordelle;* — proprie d'in *scufa.*

SCUFILIA, s. f., vedi *scufía.*

SCUFICIA,-*tia*, s. f., vedi *scufiora.*

SCUFIORA, s. f., **pileolus, galericulus,**

www.dacoromanica.ro

calantica; deminutivu d'in *scufa*, sau mai bene d'in *scufia*=*scufilia*: *scufiora de copillu; scufiore pórta si mulierile;* — alte deminutive d'in acea-asi fontana sunt: *scuficia,-tia*, de unde apoi: *scuficiora, scufisiora; scufiucia,-tia.*

SCUFITIA, *scufutia*, etc. vedi *scufiora.*

SCUFUNDARE=*scofundare*, v., (contrassu d'in *esconfundare*), **immergere, submergere; deprimi, desidere, delabi, decidere;** cu sensu mai energicu de câtu allu formei *cofundare*: *una nave cofundata totusi se pote scote d'in apa, navea scofundata nu se mai pote recuperá; se cofunda, la battezu, copilli in colymbetra; déro cine se scofunda, se innéca; casele se scofunda candu se crepa pamentulu;* ca mai desu occurre coventulu in sensu intransitivu, atâtu in forma simpla, câtu si mai vertosu cu mai multa energia in forma refl. *a se scofundá: se scofunda ripele riului, rose de batali'a undeloru;* metaforice: *cine se scofunda in precipitiulu libidiniloru, e perdutu irrevocabile.*

SCUFUNDATIONE=*scofundatione*, s. f., **immersio, submersio, delapsus;** actione de *scofundare*, cumu si effectu allu acestei actione: *scofundationile mai multoru sate in acellu cotremuru; feriti-ve de scofundationi pre unu terrenu asiá mobile.*

SCUFUNDATORIU=*scofundatoriu,-toria*, adj. s., care *scofunda*, mai allessu in sensu trans. *terrene scofundatorie.*

SCUFUNDATU=*scofundatu,-a*, adj. part. s. d'in *scofundare*, **submersus, demissus, delapsus.**

SCUFUNDATURA = *scofundatura*, s. f., **submersio, demissio, delapsus;** actione de *scofundare*, déro mai vertosu, effectu allu acestei actione: *scofundatur'a carrului in acellu locu limosu; scofundaturele montiloru, ripeloru, littoriloru.*

SCUIPARE = *scupiare*, si *scuipire* =*scupire*, (se conjuga cu forme simple; *scuipu, scuipi, scuipa*), v., **spuere, sputare, conspuere, respuere,** (it. **sputare,** isp. port. cat. **escupir,** prov. v. fr. **escopir** si **escupir,** port. **cospir** si **cuspir**); a scote, aieptá saliva, si prin estensione, si sange, si chiaru alte lucruri; 1. proprie: *a scuipá multu; cellu recitu scuipa multu; celli ofticosi scuipa sange; a scuipá pre scandure, pre parieti, pre tote d'in casa; a scuipá chiaru pre vestimentele altoru-a; nu e formosu a scuipá in oclii altoru-a; scuipati in sudariele vostre; scuipa ce ai imbuccatu, co pote vei scuipá si ossulu, vei scuipá aculu d'in guttu;* 2. metaforice: *scuipàmu de supperare; scuipàmu totu ce e reu si peccatosu; scuipàmu si ne lapedàmu de satana; fa-ti cruce si scuipa.*

SCUIPATORE, s. f., vedi *scuipatoriu.*

SCUIPATORIU = *scupiatoriu*, si *scuipitoriu* = *scupitoriu,-tória*, adj. s., **sputator, sputans; vasculum sputis excipiendis;** care *scuipa* sau serve la *scuipatu;* ca s. reale f., *scuipatória* = *scuipatóre* = *scupiatóre*, vasu, olla de *scuipatu* in ea; in acellu-asi intellessu si m. *scupiatoriu.*

SCUIPATU=*scupiatu*, si *scuipitu*= *scupitu,-a*, adj. part. s. d'in *scuipare, scuipire*, **sputus, sputatus; sputum**: *imbuccatur'a scuipata, sangele scuipatu; vasu de scuipatu in ellu; scuipatulu pre scandure nu e covenientiosu;* si concr. *unu scuipatu mare, scuipatele de pre scandure; a nu si poté tiné scuipatulu; le curre scuipatulu d'in gura.*

SCUIPATURA= *scupiatura*, si *scuipitura*=*scupitura*, s. f., **sputamentum, sputamen, sputum;** actione de *scuipare*, si mai vertosu, effectu allu acestei actione, *ce se scuipa, scuipatulu: scuipatura de sange; scuipature dese; una scuipatura, doue scuipature.*

SCULAMENTU, *sculare*, vedi: *scolamentu, scolare.*

SCULLA, s. f., **instrumentum, ornamentum, gemmeus ornatus;** 1. instrumentu: *scullele lemnariului, faurului; scullele maiestrului nu se pegnera;* 2. ornamentu, obiectu de ornatu, pretiosu vestimentu de ornatu, déro mai allessu ornamentu de metalle si petre pretiose: *are sculle multe acésta muliere; a si pegnerá scullele; Romanele sacrificara scullele selle la nevolia si lipse de pecunia a patriei;* metaforice: *nu e sculla*

www.dacoromanica.ro

de omu; nu su sculle de calli cesti comperati acumu;— 3. si sub form'a masc. *scullu;* pl. *sculle,* in sensulu speciale de **fila in spiram convoluta** = fire reschiate : *unu scullu de metasse, doue sculle de lana, mai multe sculle de tortu de linu.* — (Pentru etymología compara lat. **spolium,** pl. **spolia,** gr. σκῦλον, verb. σκύλλειν).

SCULLARE, etc., vedi *scollare.*

SCULLU, s. m., vedi *sculla* sub 3.

* SCULPERE, (si *sculpire*), *sculpsi* si *sculpsei, sculptu,* v., **sculpere,** (affine cu γλύφειν, ca si *scalpere* cu γλάφειν); a sapá în pétra, in lemnu, in metallu, etc., 1. proprie : *nu e sculptu in pétra, ci dolatu d'in lemnu; scie sculpe minunatu in eboriu; temple de baserica bene sculpte; a sculpe armele selle in sigillulu seu;* 2. metaforice : *coventele stylului seu paru sculpte.*

* SCULPONIA, s. f., **sculponea;** calciamentu de lemnu, sapatu d'in lemnu; calciamentu reu.

* SCULPONIARE, v., (**sculponeare**), **sculponeatus;** a incalciá cu *sculponie,* applicatu mai vertosu in form'a participiale : *sculponiatu,-a.*

* SCULPONIATU,-*a,* adj. part. d'in *sculponiare,* **sculponeatus.**

* SCULPTARE, v., (fr. **sculpter,** d'in *sculptu*); intensivu d'in *sculpere,* leuatu inse camu in acellu-asi sensu cu acestua : *a sculptá in lemnu, in arame, in eboriu; a sculptá figure de animali.*

* SCULPTATU, -*a,* adj. part. d'in *sculptare,* **sculptus.**

* SCULPTILE, adj., **sculptilis;** ce se poté *sculpere,* si *sculptu, sculptatu : opere sculptili.*

* SCULPTORIU,-*toria,* adj. s., **sculptor,** (fr. **sculpteur**); care *sculpe* sau serve a *sculpere: instrumente sculptorie; sculptori abili in marmore, in arame; sculptorii templei basericei.*

* SCULPTU,-*a,* adj. part. d'in *sculpere,* **sculptus.**

* SCULPTURA, s. f., **sculptura,** (fr. **sculpture**); actione de *sculpere,* déro mai vertósu, arte de *sculpere,* si lucru *sculptu* prin acésta arte : *a invetiá sculptur'a, a scí sculptur'a; sculptura in lemnu, in pétra, in metallu; temple fora sculpture; sculpture de la celli mai boni sculptori; sculpturele columneloru.*

* SCULPTURALE, adj., **sculpturatus;** de *sculptura,* relativu la *sculptura: periode sculpturali.*

SCUMBRIA = *scombria,* s. f., vedi *scombru.*

SCUMPIA, s. f., nome de plante, 1. **syringa vulgaris,** *L.* connoscuta pre a locuri si sub nome de *scrinte,* éro pre alte locuri sub nomele de *mellinu;* 2. **rhus coriaria,** *L.,* pentru co serve la argasitu.

SCURGERE, v., vedi *scurrere.*

SCURMARE, v., **rimari, scabere, fodere, scrutari, eruere, exsuscitare;** a scariá, sapá, scrutá, attitiá, etc.; 1. proprie : *porcii scurma pamentulu; scurmati, nu arati; gallinele scurma in gradina, in cumululu de ordiu; latronii, furii scurma in sacculletiele altoru-a, in dissaccii callatoriloru; a scurmá in punga pre cineva sau pung'a cuiva; a scurmá in focu, in cenusia;* 2. metaforice : *a scurmá cérta, urra; a scurmá lucrulu, cestionea; a si scurmá capulu, mentea; a scurmá discordia.*—(Transformatu d'in *escorrimare*). *M.*

SCURMATORIU,-*toria,* adj. s., **rimans, scrutator;** care *scurma.*

SCURMATU,-*a,* adj. part. d'in *scurmare,* **rimatus, scrutatus, exsuscitatus.**

SCURMATURA, s. f., **rimatio, scrutatio;** actione de *scurmare : scurmature facute in armariu, in pamentu, prin tote partile casei; scurmaturele porciloru.*

* SCURRA, s. pers., **scurra;** 1. omu bene ornatu, mundru; 2. comicu, cellu ce face pre altii se rida, bufone.

* SCURRARE, v., **scurrari;** a fi *scurra,* a face pre altii se rida.

SCURRERE = *scurgere,* (contrassu d'in *escurrere*), *scursi* si *scursei, scursu,* v., **excurrere,** (it. **scorrere,** ispan. **escurrir** si **escorrer,** port. **escorrer,** prov. **escorre**); **effluere, emanare; exhaurire, exprimere, percolare; exsorbere, eblbere, combibere;** a face se curra afora, déro mai vertosu, a scote, bee, sorbí, seccá, etc. totu licidulu; 1. proprie : *se scurremu lacurile; se scurru apele, se scurru riurile, nu s'au scursu inco bene*

www.dacoromanica.ro

apele reversate d'in inundatione; a scurre vinulu d'in butoniu; a scurre mai multe cupe de vinu: betivulu scurre tote ollele de vinu; vitellulu scurre ugerulu vaccei; copillulu scurre peptulu mammei; a scurre bene serulu d'in casiu; lassati se se scurra serulu; a scurre mierea d'in faguri, succulu d'in lemonia; a scurre sangele, puroniulu d'in bube; se scurru bubele; se scurru si oclii; metaforice : *se scurru oclii cuiva dupo cineva sau dupo ceva* = a dorí forte ; *labora si castiga, ca se nu ti se scurra oclii la man'a altui-a; oclii junelui se scurru dupo candid'a feta ; — limpedi fonti se scurru d'in costele collineloru;* 2. metaforice, *a)* in genere : *a scurre pung'a cuiva* = *a scurre pre cineva* = a despoliá , leuá totu; *a scurre thesaurulu*=a seccá : *s'au scursu terr'a, contribuindu, si totusi thesaurulu terrei inco e scursu ; scurse sunt tote fontanele de venituri; b)* in specie, despre tempu, **praeterire** : *se scurre viéti'a omului forte rapide; multi anni s'au scursu de atunci; in tempulu scursu de currendu.*

* SCURRILE, adj., **scurrilis**; relativu la *scurra*, de *scurra : jocuri de covente scurrili.*

* SCURRILITATE, s. f., **scurrilitas**, (fr. **scurrilité**); calitate de *scurrile*, coventu, gestu, etc. de *scurra.*

SCURSORE, s. f., vedi *scursoriu.*

SCURSORIU,-*soria*, adj. s., **hauriens, exhaurions; emanans, effluens; profluvium, effluvium, cursus, dysenteria**, etc. care *scurre* sau *se scurre*, 1. in genere : *scursori de cupe, scursorii lacului;* 2. in specie, s. f. reale, *scursória* =*scursóre*, actione de *scurrere, a)* in genere : *scursórea apei, ape fora scursore:* si concr. *scursorile lacului : α) scursurele;* β) déro si : locurile pre unde *se scurre* laculu ; *b)* in specie, scursura morbosa, ordinare, dysenteria, cofurire, etc.

SCURSU,-*a*, adj. part. s. d'in *scurrere*= *scurgere*, **exhaustus, exsiccatus, effluxus, emanatus** : *apele scurse; scursulu apeloru.*

SCURSURA, s. f., **exsiccatio, emanatio; exhaustus, effluxus ; scursur'a apeloru, lacului, mierei, vinului d'in bute; scursurele canaliloru, cloaceloru.*

SCURTA, s. f., vedi *scurtu.*

1 SCURTARE,-*ediu*, v., (contrassu d'in *escurtare*, it. **scortare**, fr. **écourter**), **curtare, breviare, decurtare, abbreviare, rumpere, interrumpere, mutilare, deminuere;** a face *scurtu*, mai *scurtu*, si de ací : a taliá, rumpe, interrumpe, mutilá, micusiorá, etc., 1. proprie : *a scurtá cod'a, perulu; a scurtá unu vestimentu, una fune, una acia; a scurtá una linia, una distantia, una calle; a scurtá d'in calle, d'in drumu; vér'a se scurtédia noptile; iérn'a se scurtédia dillele;* si in genere : *se scurtédia tempulu; ni se scurtédia viéti'a; a scurtá terminulu; a scurtá dorerile*, etc., 2. metaforice : *a scurtá vorb'a*, si absolutu : *a scurtá; nu mai scurtédia, candu incepe vorb'a; a scurtá unu discursu, una carte, lectionile; a nu scurtá nemica d'in celle scrisse; a scurtá unu auctoriu, unu tractatu; a scurtá nasulu,* α) a mutilá; β) a frange, taliá cotedianti'a, superbi'a, pretensionile; asiá si : *a scurtá callea cuiva*=a lu margini de a vagá; *a scurtá spesele, a scurtá pertrecerile, ospetiele*, etc.

2 SCURTARE, s. verbale, **decurtatio, abbreviatio;** actione si effectu allu actionei espresse prin verbu, ceva *scurtatu : scurtare a callei, scurtare d'in istori'a sacra; scurtarea vorbei, nasului.*

SCURTATORIU,-*toria*, adj. s., **curtans, decurtans, abbrevians**, etc., care *scurtédia.*

SCURTATU,-*a*, adj. part. d'in *scurtare*, **curtatus, abbreviatus, mutilatus.**

SCURTATURA, s. f., **curtatio, abbreviatio, compendium; brevior fustis;** actione de *scurtare*, si mai vertosu effectu allu acestei actione, ceva *scurtatu*; si in specie, lemnu *scurtu*, buccata de lemnu : *scurtature d'in trabi, d'in pari; scurtatura de fuste; scurtatur'a codei, perului; scurtature de lectioni, scurtatur'a istoriei sacre.*

SCURTEICA, s. f., (d'in *scurteliu* de la *scurtu*), **amiculum brevius;** vestimentu *scurtu*, fora pulpane, mai allessu dublanitu; de ací si deminutivulu : *scurteicu-*

www.dacoromanica.ro

cia,-tiă, applecatu si in specie la una *scurteica elegante*.

SCURTELIU,-*a*,adj.,deminutivu d'in *scurtu*, de unde apoi *scurtelica* = *scurteica*.

SCURTICELLU, adj., **brevisculus**; deminutivu d'in *scurtu*; si alte deminutive, ca *scurtisioru*, etc.

SCURTIME, s. f., **brevitas**; calitate de *scurtu : scurtimea tempului, callei, vorbei, syllabeloru*, vedi si *brevitate*.

SCURTISIORU,-*a*, adj., vedi *scurticellu*.

SCURTU,-*a*, adj., **curtus**, (it. **corto** si **scorto**, isp. **corto**, port. **curto**, prov. **cort**, fr. **court**, alb. **scurtu**; de ací si in alte limbe); oppositu la *lungu*, 1. proprie, despre dimensione, spatiu : *mâne scurte, petiore scurte, unu petioru mai scurtu de câtu altulu; lini'a derepta e cea mai scurta de la unu puntu la altulu, callea cea mai scurta; camesie scurte, manice scurte, urechie scurte, corne scurte, degite scurte, acia scurta, funi scurte*; si : *omu scurtu, scurtu in petiore, scurtu in corpu, scurtu in guttu, scurtu si grossu; scurtu de códa : a)* cu *cód'a scurta* sau *taliata, rupta; b)* déro si : *scurtu de códa*, in frasi ca : *nu esti numai tu scurtu de códa; s'a dussu scurtu de códa, a scapatu cu cód'a scurta*; 2. metaforice, *a)* de tempu : *scurta viétia, déro plena de fapte bone; scurta e viéti'a omului; scurtu tempu, in scurtu tempu*, si absol. *in scurtu*, (vedi si mai diosu la 3.); *terminu scurtu; scurtele dille alle iernei, scurtele nopti alle verei; scurte ne paru orele in fericire*; si cu abstracte : *sedere scurta, somnu scurtu, vedere scurta; b)* de vorba, de stylu, etc.: *scurta se fia narrationea, scurte periode, syllabe scurte; vorba scurta, a avé vorb'a scurta*, a fi laconicu; *vorba scurta si lucru multu; c)* in sensu ideale : *mente scurta*, prov. *mente scurta, polle lunge; scurtu de mente, omeni scurti de percepere, de conceptione*; 3. ca subst., *a)* m. mai allessu in locutioni adverbiali ca : *a tiné de scurtu pre cineva, a lu leuá de scurtu; a appucá de scurtu, a spune, esplicá pre scurtu, in scurtu*; mai vertosu, *in scurtiu*, cu varie insemnari, *α) a dice in scurtu si coprenditoriu*; β) *a vení in scurtu*; si absol. *scurtiu*; *scurtu, asiá fu lucrulu; scurtu* = intr'unu coventu, etc.; *b)* fem., *scurta; α)* **varix, subalaris tumor** = inflatura, buboiu, mai allessu la subsuare; β) **vestis, toga brevior** = vestimentu *scurtu*.

SCUSA, *scusare, scusatione*, etc. vedi : *escusa, escusare, escusatione*, etc.

SCUTA, = *scutra*, s. f., **scuta, scutra**; proprie, fem. d'in *scutu*, applicatu insé in insemnari speciali, cumu: 1. discu, taliariu, tava, tavitia, castronu, strachina, cupa, vasu, tassa, galleta, etc.; 2. pellicella, pelle, folle, folliculu, ghioca, scortia, fascia, coperimentu, invelisiu, etc.

SCUTALE, = *scutare*, s. f., **scutale**; curella de funda.

SCUTARIU,-*a*, adj. s., **scutarius**, (it. **scudiere**, isp. **escudero**, port. **escudeiro**, prov. **escudier** si **escuder, escuier**, fr. **écuyer**); relativu la *scutu : fabrice scutarie*; mai vertosu ca subst. personale m., *unu scutariu, a)* cellu ce fabrica *scute* sau *scuturi; b)* cellu armatu cu *scutu : scutari eráu pretorianii imperatoriloru; c)* cellu ce pórta *scutulu* sau in genere armele unui luptatoriu superiore, armigeru; *d)* cu allusione mai multu la form'a fem. *scuta, scutariulu* = pastoriulu magistru allu unei stena.

SCUTATU,-*a*, adj., **scutatus**; facutu in forma de *scutu*, déro mai vertosu, armatu cu *scutu : coorti scutate; callari scutati*; si absol. *scutatii*, applicatu si cu sensulu formei *scutariu* de sub *b)*.

* SCUTELLA, s. f., **scutella**, (comp. si fr. **scutelle**); deminutivu d'in *scuta : scutelle de dulcétia*; metaforice, *a)* conceptaclu la certe plante; *b)* genu de zoophyti.

*SCUTELLARIU,-*a*, adj. s., (fr. **scutellaire**); relativu la *scutella*; ca subst. f., reale *scutellaria*, genu de plante d'in famili'a labiateloru.

* SCUTELLATU,-*a*, adj., (fr. **scutellé**); facutu in forma de *scutella*; in specie: *plante scutellate*, munite sau coperite de *scutelle*; si ca subst. pl. *scutellatele*.

* SCUTELLIFORME, adj., (fr. **scu-**

www.dacoromanica.ro

telliforme); care are forma de *scutellă* sau de *scutu*.

* SCUTELLOIDE, adj., (fr. **scutelloïde**); care are forma appropiata de a *scutellei* sau *scutului*.

SCUTENTIA, s. f., **immunitas, libertas**; (d'in *scutire*), apperare de sarcine, de dari côtra statu; libertate, dereptu.

* SCUTIBRANCHIU,-*a*, adj. s., (fr. **scutibranche**); care are *branchiele* coperite ca de unu *scutu*; subst. pl. *scutibranchiele*, ordine d'in classea molluscelorŭ.

SCUTICA, s. f., **scutica**; proprie, fem. d'in *scuticu*, applicatu la sensulu speciale de : *curella de batutu*, cu care batali'a e mai blanda de câtu cea data cu *flagellulu*.

SCUTICELLU, s. m., deminutivu d'in *scuticu* : *scuticellulu pruncului*.

SCUTICU, pl.-*e*, **fascia, fasciæ**; in origine, adj. formatu d'in *scutu* : *scuticu*, applicatu apoi ca subst. atâtu fem. (vedi *scutica*), câtu m. *scuticu*, copertura, *fascia* de pandia sau de pannura cu care se infasciora, se copere cineva, in specie, pentru prunci : *addu fasci'a si scuticele, se infasciàmu copillulu; spellati scuticele; scuticulu nu e curatu; desfasciati copillulu, scoteti-lu d'in scutice*.

* SCUTIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **scutifolié**); care are folie in forma de *scutu*.

* SCUTIFORME, adj., (fr. **scutiforme**); care are forma de *scutu*.

SCUTIGERU,-*a*, **scutiger, scutigerulus**, (fr. **scutigère**); care porta *scutu*, si de ací, care porta arme, armatu; ca s. m., *scutigerulu*, genu de insecte aptere d'in famili'a myriadipodiloru.

* SCUTILU,-*a*, adj., **scutilus**, (d'in *scutu*); forte macru, care are ore-cumu numai *pellea si ossele*.

* SCUTIPEDE, adj., (fr. **scutipède**); care are petiorele *scutate*, coperite cu pelle in forma de *scutu*.

SCUTIRE,-*escu*, v., **liberare, servare, conservare, immunem reddere, immunitate donare**; a apperá, a umbrí *cu scutulŭ* = **scuto defendere, protegere**, si de ací, a apperá veri-cumu, a protege, a scapá, mantuí, etc.; 1. in genere : *scutesce-ne, Domne, de nevolia si de peccatu; am fostu scutiti de bellu, de peste, de tote calamitatile; a scutí de lucru, de greutati, de sarcine onerose; a scutí de neplacere, de supperare, de amaru; a scutí de pena, de labore, de fatiga; a scutí de una calle longa, grea si dispendiosa; a scutí de vorbe relle, de batujocuri*, si ironice : *scutiti-ne de atâta amore, de amicitî'a vostra, de benevolentî'a vostra*; 2. in specie, a apperá de sarcine, de darí côtra statu, de angaríe, etc. : *a scutí de militia; a scutí pre celli betrâni si nepotentiosi de capitatione si de alte dari; veduvele paupere sunt scutite copillii, studentii pauperi sunt scutiti; de tassele scolastice; scutitii formáu, inainte de regulamentulu organicu, una classe de omeni, cari serviau in militia, sau ca usiari si apparitori la judecatorie; scutitii faceau servitiulu cu spesele loru, numai se fia scutiti de verice dare si angaría*.

SCUTISIORU, s. m., **scutulum**; deminutivu d'in *scutu*; vedi si *scutulu*.

SCUTITU,-*a*, adj. part. d'in *scutire*; **immunis**.

* SCUTOCONCHIU,-*a*, adj., (fr. **scuto-conchien**); relativu la scutulu conchei urechei : *musculi scutoconchii*.

* SCUTOIDE, adj., (fr. **scutoïde**); care are forma appropiata de a *scutului*.

* SCUTOSTERNALE, adj. (fr., **scutosternal**); relativu la *scutulu* si *sternulu* certoru insecte.

* SCUTRA, s. f., vedi *scuta*.

* SCUTRISCA, s. f., si m. *scutriscu*, **scutriscum**; deminutivu d'in *scutra*.

SCUTU, s. m., pl.-*e*, si -*uri*, **scutum**, (it. **scudo**, isp. port. **escudo**, prov. **escut**, fr. **écu, écusson**, alb. **skiut**, n gr. σκεῦτον, σκοῦδο, σκουτάρι); **protectio, defensio, praesidium, refugium**, etc.; proprie si in orgine, *scutu* (affine cu σκῦτος), pelle, coriu, si, in genere, totu ce copere, infasciora, protege, appera, etc., applicatu in specie, 1. ca mai desù, la una arma defensiva, facuta d'in scandura si coperita cu coriu, de forma oblongă, in oppos. cu *clipiu* sau *clupiu* = **clipeus**, de forma rotunda : *scute de callari, de pedestri; si fecera scute d'in scortiă de*

www.dacoromanica.ro

arbore si d'in nouelle implettite, si le acoperira in data cu pelle; a arruncá scutulu si a fugí; mare rossine e a si arruncá scutulu; mammele lacedemoniane dicea juniloru filii, plecandu la batalia, laconicele covente : sau cu acestu scutu sau pre acestu scutu; 2. metaforice, *a)* in sensu materiale, α) figur'a câmpulu in forma de *scutu*, in care se desémna armele unui omu, unei famili'a, unei terre : *scutele familieloru patriciane; scutulu Romaniei;* β) moneta ce porta unu *scutu* allu domnitoriului sau allu terrei, in pl. *i ; scuti de auru, de argentu, scuti falsi;* γ) modu de altuire, (vedi si *scutula*); δ) la lemnaría, la mese; usie, etc., *scutu* = planu oblongu desemnatu pre scandure; *b)* in sensu ideale, protectione, favore, adjutoriu, etc.: *a pune detorí'a publica sub scutulu onorei nationale; celli pauperi si debili se punu sub scutulu celloru avuti si potenti; sub scutulu garantiei poteriloru euroviane se afla assecurata essistenti'a politica a Romaniei; déro cellu mai bonu scutu allu essistentiei nostra nationale voru fi pepturile juniloru românî.*

SCUTULA, s. f., **scutula, scytale,** (fr. **scutule, scytale,** gr. σκυτάλη); 1. deminutivu d'in *scuta*, applicatu si la mai multe si varie figure de form'a unei *scuta*, rotunde, déro mai vertosu cadrate : *scutule de table, de parieti, de usie, de facie de armarie;* apoi : *scutula*, genu de plante, cumu si unu genu de conce; 2. *scutula* = *scutale* = *scytale*, *a*) in genere, sullu, cylindru, etc. : *pre scutule dedera usioru navea la apa; b)* in specie; α) epistola secreta, la Lacedemoniani, epistola scrissa pre pelle, pre una curella (vedi *scutu*), si infasciorata pre unu sullu, unu fuste, de pre care numai cellu cui era addressata, sciea, fora se ua strice, a desfasciorá pellea scrissa; β) sérpe cylindricu, sérpe ca unu sullu.

* SCUTULATU,-*a*, adj. part., **scutulatus;** ornatu cu forme de *scutula* : *mese scutulate, pelle de callu scutulata, vitelli scutulati.*

* SCUTULU, s. m., **scutulum;** deminutivu d'in *scutu;* vedi si *scutisioru.*

SCUTURARE, *scuturatu*, etc., vedi : *scoturare. scoturatu*, etc.

SCYPHIFORME = *scupiforme*, adj., (fr. **scyphiforme**); care are forma de *scyphu.*

* SCYPHU = *scupu*, s. m., **scyphus,** (σκύφος); poculu, *cupa.*

* SCYPHULIFORME = *scupuliforme*, adj., (fr. **scyphuliforme**); care are forma de *scyphulu.*

* SCYPHULU = *scupulu*, s. m., **scyphulus si scypulus;** deminutivu d'in *scyphu*, metaforice, parte de planta asseminea unui *scyphulu*, (compara si fr. **scyphule**).

* SCYTALE, s. f., **scytale,** (σκυτάλη); vedi *scutula* sub 2.

* SCYTALOSAGETTIPELLIFERU, m. pers., **scytalosagittipellifer;** cellu ce porta una *maciuca*, *sagette* si una *pelle* de leu, connome datu lui *Ercule.*

SDRUMICARE, = *sdremicare*, (d'in *es-demicare* = *dumicare*, cu unu *r* intrusu, afora de nu e cumuva d'in : *es-dere-micare;* comp. si isp. **desmigar**), v., **(demicare), minutatim concidere, conterere;** a face buccatelle menute, a rupe in mici bucatelle, a sfermá, etc., mai energicu de câtu *demicare* sau *dumicare : a sdrumicá pâne in lapte; a sdrumicá ossele cuiva cu fustele; n'ati impartitu, ci ati sdrumicatu agrulu; ai nostri sdrumicara ostea inimiciloru; Domnedieu va sdrumicá pre inimicii nostri.* M.

SDRUMICARIU, pl.-*e*, **frustum; instrumentum in frusta conterendi;** instrumentu de *sdrumicare*, cumu si effectulu produssu, sfermature *dumicate*, etc. M.

SDRUMICATIONE=*sdremicatione*, s. f., **conterendi actio et effectus,** actione si effectu de *sdrumicare : sdrumicationea a trei armate de una mâna de omeni.* M.

SDRUMICATU = *sdremicatu*, -*a*, adj. part. d'in *sdrumicare : inimicii sdrumicati; sdrumicatulu panei in lapte.* M.

SDRUMICA'TURA = *sdremicatura*, s. f., **conterendi actio et effectus, frusta;** actione si effectu de *sdrumicare : sdrumicatur'a armatei, sdrumicature de pane.* M. 2

SDRUNCINARE, v., (d'in *es-de-run-*

www.dacoromanica.ro

cinare), excutere, succutere, concutere, percutere; a saltá cu violentia, a face se saria d'in locu, a scuturá, a sfermá, smentí, etc. : *carruti'a sdrunciná reu; a si sdrunciná una mâna, unu petioru, nervii; nu sdruncinati temeliele edificiului societatei; totu corpulu ni e sdruncinatu de reulu mersu allu callíloru pre cari amu callaritu.* M.

SDRUNCINATU, adj. part. s. d'in *sdruncinare.* M.

SDRUNCINATURA, s. f., succussus, concussus, percussio; actione si effectu de *sdruncinare : sdruncinaturele carrutiei pre calle forte salebrosa; sdruncinatura de mâno., de creieri, de nervi.* M.

1 SE, pronome refl. pers. III accusat. se, sese, (it. si, isp. port. fr. se, prov. si, se); 1. proprie, *a)* la verbe reflessive : *a se colcá, a se scollá, a se spellá, a se imbraccá, a se descetá, a se departá, a se apropiá; callii, dupo ce se volvu in pulbere, se scolla si se scutura; latronii se arruncara cu furia pre callatori; b)* la verbe reciproce : *se bate unulu cu altulu, se batura unii cu altii, s'au batutu in parte; navile se lovira intre densele; celli certati se impacara; multi se involira, multi nu se involira;* 2. metaforice, *a)* la verbe passive, de regula inse, α) candu subiectulu verbului passivu nu e persona : *nu totu ce sbora, se manca; mercile bone se cauta si se vendu, se compera cu bone pretiuri; se fecera multe ammeliorari lucruriloru; nu se pote dice sau se pote dice;* — inse : *omulu se occide,* nu e de necesse *passivu,* ci reflessivu, asiá potu fi reflessive sau reciproce si : *porcii se occidu, latronii se occidu,* etc.; ambiguitatea se inlatura in assemini casuri prin determinationi covenite : *latronele se occide adesea de callatoriu, vaccele se occidu de macellari, inimicii se invinsera de ai nostri;*— *b)* la verbe impersonali : *se cade, se covine, se dice, se spune, se crede, se aude : nu se crede co ar fi asiá; se spune co ar fi pre puntu de a incepe bellulu; nu se dice asiá, mai bene se dice altramente;*—3. in respectulu foneticei si allu constructionei se observa, *a)* in construction se sta, de regula, inainte de verbulu cu care se construe, cumu se vede d'in essemplele susu citate, inse aprope regulatu se pune in urma, ca si prónuminele analoge de la celle alte persone, α) la gerundie : *scollandu-se, descetandu-se; facundu-se diua, vomu plecá la campu;* β) la casu de interrogatione si de ori-ce affectu allu sufletului : *duca-se de la mene; cade-se ore se dàmu câniloru panea fililoru?* déro cu multa elegantia se pote pospune si in veri-ce altu casu : *cade-se celloru betrâni a dá bonu essemplu celloru teneri, mai sponu-se multe altele despre ellu;* numai la infinitivu pare co in usulu de astadi se esclude cu totulu pospunerea; *b)* in respectulu foneticu, *e* de la *se,* se elide, in pronunti'a familiaria, inainte de tote vocalile : *s'aude, s'urca, s'orbesce,* etc., déro elisionea pare dura inainte de alte vocali, afora de *a : s'appuca, s'accatia, s'au dussu;*—4. *se* cu *ne, sene,* ca si *mene, tene.* se applica in constructioni cu prepositioni : *omulu pentru sene face totu, amore de sene, ommorulu de sene; pentru sene nu e bonu, necumu pentru altii; magnetulu trage la sene ferrulu; acesta fapta trage dupo sene relle consecentie; nu da de la sene; ce vorbe da unu copillu d'in sene? a cogitá in sene, cu sene; a vorbí cu sene, a intrá in sene; a se intellege intre sene; a fi consecente cu sene;* si ca obiectu passivu cu *pre : pre altii au mantuitu, éro pre sene nu pote mantuí,* si cu adaussulu superfluu allu simplului *se : pre altii adjuta, pre sene nu se scie adjutá; ce animale nu se ama pre sene?—omu de sene,* de capulu seu, *domnu pre sene;—de sene*=spontaniu, de bona volia; — *de sene* = singuru, fora altulu, fora impulsu; — pentru mai multa appesare se insociesce si cu dativulu *si : senesi, de senesi, cu senesi, cotra senesi, a se tormentá pre senesi; callii mergu de sinesi;* inse mai pucinu correctu : *senemi, seneti,* etc. (vedi si 3 *se*).

2 SE, conj., si, ut, (it. se, fr. si), inse de unu usu asiá de intensu si de sensuri asiá de multiple si varie, in câtu classicele si, ut, nu accoperu de câtu parte d'in acestu intellessu, 1. ca lat. si, espre-

www.dacoromanica.ro

mendu, *a)* modulu *hypotheticu*: *se vina tatalu acumu, ar fi vai de noi* = **si pater veniat,** etc.; *se nu fiu eu conciliante, ne amu certá de tote nemicurile; se nu fia plecatu, l'amu fi aflatu a casa; se nu se fia suppusu térr'a nostra Turciloru, altele aru fi fostu evolutionile vietiei nostra nationale; b)* modulu conditionale, unde limb'a classica pune **si** cu imperfectulu sau pluscaperfectulu conjunctivului: *se am ce ceri, ti asiu dá* = **si haberem, darem;** *se fiu avutu, asiu fi datu* = **si habuissem, dedissem;** *se ne fimu capuitu d'in tempu, nu amu sentí astadi urgentile lipsi ce ne appésa;* Macedoromânii (pre unele locuri si Dacoromânii) dicu: *se fureti mai intellepti, nu patireti ce patiti; se eu cantarem, toti me ascultare,* etc.; déro assemini frasi paru a intrá mai multu intre celle hypothetice de sub *a);—c)* la conditioni, de cari e cineva certu sau cellu pucinu are coventu a fi certu: *se vrei pace, para bellu* = **si vis pacem, para bellum;** *se vreti a ve peramblá, imbracativе; se doriti a ve'apperá caminele, leuati armele; d)* composite in insemnarile peno ací descrisse, sunt: *si se, se si, chiaru se, chiaru se si*=**etsi, etiamsi, tametsi,** leuate mai vertosu in sensulu hypotheticu de sub *a)*: *se si faci ce vei face, nemica nu folosesci*=**etiamsi facias,** etc.; *chiaru si se crepi, nu facu dupo voli'a tea; se si fii de sépte palme in fronte, nu mi ar pesá de tene; si se me spendure, se mi talie limb'a, nu asiu trade secretele aceste-a;* cu acestu intellessu si simplu; *se le faci ce le ai face, nu su multiamiti; se ve imbuibe de tote, totu nu ve saturati;* (vedi si la 2.);—*e)* cu mare damnu allu claritatei limbei, se audu astadi, pre a locuri, si mai vertosu se legu in càrtile de astadi, in locu de conjunctionile descrisse, aprope esclusivu conjunctionile: *de. déco, desi, chiaru déco,* etc., d'in fericire, inse *se* occurre forte desu in gur'a poporului d'in tote partile; la Macedoromâni in locu de *déco.* etc., se dice *se: se e, se fure,* dupo differitele nuantie alle conditionei sau hypothesei; — 2. ca lat. **ut,** *a)* in frasi hypothetice: *se ti lipsesca ceva, totu te poti consolá cu ce ai*=**ut desit aliquid,** etc.; *se dicemu co ar fi asiá, totu nu poti face nemica; se punemu co ar veni tatalu, ce s'aru intemplá atunci; se concedemu premissele, poti scote d'in elle consecenti'a ce vrei a deduce? b)* in frasi imperative sau proibitive, la indemnu sau desdemnu, la temere sau dorentia, etc.: *rogà pre amici se lu sustina*=**amicos rogavit, ut opem ferrent;** si negativu *se nu,*=**ne, ut non: ne rogà se nu plecàmu,**=**rogavit ne proficiscerentur;** asiá si: *te invitu se te stemperi; nu ti am dissu se nu mai faci asiá? ne ai dissu se venimu mai tardiu; spune-le se se lasse de pretensioni essagerate; me temu se nu vina domnulu,* (vedi la *co* despre delicatele differentie d'intre constructionile cu *se* si cu *co* dupo verbe ce insemna *temere*); *b)* in propositioni finali, unde, pentru mai multa claritate sta cu *ca* inainte, (vedi *ca*): *ocli aveti, se vedeti, urechie se auditi*=**oculos habetis, ut videatis,** etc., *nu mai facu asiá se nu patiu ce am mai patitu; nu face, se nu ti se faca; se nu patiu ceva, nu essu, ci stau in casa; ca se potemu percepe mai bene lucrulu, vomu urmá acestu metodu; ca se nu ti se intemple ceva, nu te ammestecá in acésta affacere;* 3. cu multu mai numerose sunt casurile in cari *se* allu nostru pare a nu avé unu correspondente in limb'a classica, ci se pune spre a espreme modulu conjunctivu espressu in classic'a numai prin desinentiele verbului, fora adjutoriu de veruna conjunctione, *a)* absolutu; *se facu, se faci, se faca, se facemu* = **faciam, facias, faciat, faciamus:** *se te culci de tempuriu, si se te scolli de demanétia; se ne rugàmu sér'a si demaneti'a; susu se avemu ânimele! se nu ve dati somnului, se lucràmu câtu potemu;* mai vertosu in interrogationi dubiose: *ce se facu* = **quid faciam?** *unde se allergu? unde se mi plecu capulu? ce se ne facemu noi? la cine se aflàmu scapare? cu cine se ne intellegemu? de unde se tragemu adjutórie? candu se ne adunàmu? b)* relativu: α) in interrogatione indirecta: *nu sciu ce se facu* =**nescio quid faciam:** *nu avù ce se rès-*

www.dacoromanica.ro

pondia; nu aflàmu unde se ne ascundemu; invétia-ne tu cumu se facemu mai bene; nu vedemu de ce se faceti asiá, etc., differite prin sensu de : *nu vedemu de ce faceti asiá* cumu si de : *nu sciu de ce ai face asiá*; déro camu in acellu-asi sensu cu celle de susu : *nu aveti ce si incotràu face* = *nu aveti ce si incotràu se faceti*; β) la propositioni subordinate legate cu relative, α') in genere : *candu se plece, se sentì retinutu*, differitu inse de : *candu se plece de ací, mi ar paré bine*; β') in specie *a)* candu propositionea subordinata depende de un'a negativa : *nu e omu, care se nu connósca acésta-a*, sau de un'a interrogativa : *care e omulu carè se te creda? b)* candu propositionea subordinata e legata de alt'a prin relativele : *in câtu, veri-câtu, câtu, câtu-câtu, veri-cumu, veri-ce*, etc. : *veri-câtu se le dai, câtu se le dai totu mai ceru; veri-cumu se te porti cu ellu, nu l'impaci*, differitu de : *veri-cumu te ai portá*, si de : *veri-cumu te porti*; asiá si : *facù asiá in câtu se nu me lasse fora adjutoriu*, differitu de : *facù asiá in câtu nu me lassà*, sau : *in câtu me lassà fora adjutoriu*; 4. sunt de assemine multe casuri, in cari verbulu nostru cu *se* nu responde neci cu verbulu in conjunctivu allu limbei classice, cumu de essemplu, *a)* in genere, verbulu cu *se* substituitu infinitivului classicu, α) fia acestu infinitivu singuru : *nu sciu se scriu* = **nescio scribere** : *nu poteti se invetiati, ne place se fimu cu voi*; β) fia infinitivulu insocitu de unu accusativu ca subiectu : *e urritu se menti* = **turpe est te mentiri** : *nu e dereptu se te mcni pre mene; nu credu se fia venitu amiculu* = **non credo venisse amicum**, differitu in câtuva de : *nu credu co a venitu amiculu*; inse : *nu sciu scrie, nu ne potemu miscá de ací*, etc., sunt de preferitu; *b)* in specie cu certe propositioni leuate ca conjunctioni, mai vertosu : *fora, peno*, si locutionea : *in locu : peno se adjungemu noi, se termina spectaclulu; nemine nu pote pretende la stralucitulu nome de filosofu; fora se dea una theoría morale; fora se te linguescu eu, totusi esti tu destullu de ingonfatu.*

† 3 SE, **se**, particula inseparabile, care pare a fi acellu-asi coventu cu pronumele refless. *se*, care in limb'a classica occurre si sub form'a **se-ne** = **si-ne** = **si ne** = prep. *fora*, (vedi la *1·se* form'a *sene* cu sensulu de *singuru, fora altulu : de sene* = *singuru, fora impulsulu altui-a*, etc.), si care, de acea-a in compositionile cu verbe si adiective are sensulu de : *separatione, despartire, departare, punere sau ducere la una parte*, mai vertosu cu nuanti'a de : *scopu anomitu, pentru care se face separationea*, cumu se vede d'in compositele : *secedere, secessione, seditione, seponere*, etc.; separationea e uneori asiá de pronuntiata, co compositulu cu *se* devine oppositulu, ba chiaru negationea simplului : *secordia* e lipsea, negationea de *corde* sau *ânima; securu*, d'in *se* si *cura*, e negationea, lipsea veri-carei *cura*; — in ce se attinge de forma, *se* nu suffere neci una modeficatione inainte de consonantile initiali alle coventeloru, cu cari intra in compositione; éro inainte de vocalile initiali, se intercala unu *d* : *se-ditione* = *seditione*; (vedi essemplele citate mai susu).

SEA, pron. possess. f., **sua**, vedi *seu*.

* SEBACICU,-*a*, adj., (fr. **sébacique**); de *sebu* = *seu*; vedi si : *sebicu, sebaciu*.

* SEBACIU,-*a*, adj., **sebaceus**, (fr. **sébacé**); de *sebu* = *seu* : *materia sabacia*.

* SEBALE, adj., **sebalis**; de *sebu* = *seu* : *luminari sebali*.

* SEBARE = *seuare*, v., **sebare**; d'in *sebu* = *seu*, a face d'in *sebu*, a unge cu *sebu*.

* SEBATU = *seuatu*,-*a*, adj. part. d'in *sebare* : *unsori sebate*; in specie, s. m. reale, *sebatu-lu* = sare formata d'in combinationea acidului *sebicu* cu una base.

* SEBICU,-*a*, adj., (**sebicus**); de *sebu* = *seu*; vedi si *sebacicu, sebaciu*.

* SEBIFERU,-*a*, adj. s., (**sébifère**); care porta, da, produce *sebu* = *seu*, grassime : *arbori sebiferi*; ca s. m. *sebiferulu* = unu mare arbore d'in terrele celle de media-di alle Asiei.

SEBOSU = *seuosu*,-*a*, adj., **sebosus**; plenu de *sebu* = *seu*, de grassime : *sebos'a medulla*.

www.dacoromanica.ro

SEBU, = *sevu* = *seuu*=*seu*, s. m., **sebum**; vedi 1 *seu*.

* SECA, s. f., **sica**, (d'in 1 *secare* = **secare**), pumnariu; metaforice, dente acutu, ageru, cumu e allu aprului.

* SECABILE, adj., **secabilis**; care se pote *secare*.

SECALE = *secare*=*secara*, s. f., **secale**, (it. **secale**, fr. **seigle**); specia de cereale : *pâne de secare*, *a seminá multa secare*,

SECALINU = *secarinu*,-*a*, adj., (fr. **sécaline**); de *secale* = *secare*; ca subst. reale, f., *secalina*, si m. *secalinu*, glutinu de farina de *secare*.

SECAMENTU, pl.-*e*, **secamentum**, actu de 1 *secare*, déro mai vertosu effectu allu *secarei*, ceva *secatu*.

SECANTE, adj. part. pres. d'in 1 *secare*, **secans**, (fr. **sécant**, **sécante**); care *seca*, 1. in genere : *instrumentu secante*; 2. in specie, s. f., reale subint. *linia*, *una secante* : *secantea unui cercu*.

1 SECARE, v., **secare**; a taliá, despicá, sfasciá, etc., 1. in genere : *a secá capulu*, *mânule*, *petiorele*, *degitele cuiva*; *a si secá unghiele*; *tote lucrurile se potu secá si divide*; *a secá fenu*, *érba*, *grâne copte*; 2. in specie, *a)* despre operationi anatomice, chirurgice, etc. : *a secá membrulu gangrenatu*; *a secá cadaverele*, *a secá una buba*, *unu buboiu*; *b)* a castrá; 3. metaforice, *a)* despre spatiu in genere, despre distantie, etc. : *navile seca cu celeritate undele marei si alle fiuviului*; *aratrulu seca pamentulu*; *passarile seca aerulu in sborulu seu*; *a secá una calle* : *acollo calle cu calle se seca*; *liniele ce se seca*, *formédia angluri*; *diametrulu seca cerculu in doue medietati*; *b)* a vulnerá, offensá, supperá : *a secá faci'a cuiva cu unghiele*; *spinii seca tênerele petiore nude*; *coventele lui insolenti ne secara ânimele*; *vorbele lui me secara la ficati*, *renucli*=*secara ficatii*, *renuclii*; *c)* a cormá, interrumpe, terminá, impacá unu processu de essemplu, etc. : *am facutu ce amu potutu*, *si amu secatu lungulu processu*.

2 SECARE, (*secara*), s. f., vedi *secale*.

SECARECIU, *secarețiu*,-*a*, adj., **siliginosus**, **secali mixtus**; plenu de *secare*=*secale* : *grâne secarecie*.

SECARELLA, s. f., proprie, deminutivu d'in 2 *secare*; applicatu inse si cu sensu speciale la nomine de alte plante, *a) secarella* = *cuminu*, *b) secarella* = *anisu*; si sub form'a : *secarica*.

SECARICA, s. f., vedi *secarella*.

SECARIU,-*a*, adj. s., **sicarius**; relativu la *seca* = **sica**, leuatu in specie ca s. personale, *unu secariu* = cellu ce da cu *seca*, mai vertosu in omu, ommoritoriu, si in specie, ommoritoriu mercenariu : *secarii cauta se te occida*, (comp. si fr. **sicaire**).

SECCABILE, adj., **siccabilis**; care se pote *seccare*.

SECCANIU, (cu *n* molliatu, *seccâiu*),-*a*, adj., **siccaneus**, **acerbus**, **insulsus**, (d'in *seccânu*); d'in natura *seccu*, 1. proprie : *agru seccâniu*; *seccâniele arene*, *pere seccânie*; 2. metaforice, nesufferitu, *a)* aspru, acerbu, amaru, molestu; *b)* nesaratu, insipidu, neplacutu, gretiosu, satiosu, etc.; vedi si *seccanu*.

SECCANU,-*a*, adj., **siccanus**; proprie, augmentativu d'in *seccu*, forte *seccu*, d'in natur'a sea *seccu*; *lemne seccane*; metaforice, duru, nesufferitu, aspru, acerbu; neplacutu, insipidu, nesaratu; vedi si *seccaniu*.

SECCARE, v., **siccare**, **exsiccare**, (it. **seccare**, isp. port. **secar**, prov. **secar** si **sechar**, fr. **sécher**), **exhaurire**; 1. trans., a face *secu*, a face se perda umiditatea, licidulu, ap'a, etc. : *a)* in genere : *a secá unu lacu*, *una palude*; *a seccá una fontana*, *unu putiu*; *a seccá titiele*, *ugerulu*; *sugacii secca mammillele*; *a seccá una cupa*, *una bute*, *unu vasu*; *a si seccá perulu*, *camesiele*, *vestimentele*; *venturi caldurose suffla si secca pamentulu*; *a seccá lacrimele cuiva*; *a si seccá frontea de sudore*; *a seccá grânulu*, *orditulu*, *de macinatu*; *a seccá fructe*, *a seccá lemne de lemnaría*; *b)* in specie despre umorile corpului, a le scote, vindecá : *a seccá bubele*; *a seccá umorile relle*, *a si seccá si insanitosiá corpulu*; *b)* metaforice, a nudá, despoliá, *leuá*, etc. *a seccá térr'a de populatione*, *de buccate*, *de argenti*; *a seccá ânimele*, *a sec-*

www.dacoromanica.ro

cá veri-ce effecte bone d'in ânima; 2. intransitivu, a se face *seccu*, a perde umiditate; si metaforice, a perde veri-ce: *torrentii ce se infla la inceputulu primaverei, secca in urma; nu se intellege cumu a seccatu una fontana asiá de abundante; multe putiuri au seccatu; caldarea, ap'a d'in caldare a seccatu, prin evaporare; a seccatu pung'a, a seccatu thesaurulu; secca pre tota diu'a averea terrei.*

SECCARIU,-*a*, adj., **siccarius**; relativu la *seccare : canistre seccarie.*

SECCASTRU, s. m., **foeni cumulus**; érba *secata* si *oscata*, fenu; in specie, cumulu *oblongu de fenu.*

SECCATIONE, s. f., **siccatio**, (it. **seccazione**, prov. **siccacion**); actione de *seccare*, cumu si effectu allu acestei actione: *seccationea lacuriloru, poteriloru.*

SECCATIOSU,-*a*, adj., **siccaus, siccabilis, siccativus, aridus**; care *secca*, espusu la *seccare*, d'in natura forte *seccu.*

SECCATIU, (pron. *seccatíu*),-*a*, adj. si

SECCATIVU,-*a*, adj., **siccativus**, (it. **seccativo**, fr. **siccatif**); aptu *a seccare : pulberea seccativa serve la coloratori; locu seccativu, arena seccativa.*

SECCATORIU,-*toria*, adj. s., **siccaus; siccatorius**; care *secca* sau serve la *seccatu : seccatorii lacului; instrumente seccatorie de ape.*

SECCATU,-*a*, adj. part. s. d'in *seccare*, **siccatus, exhaustus**: *lacuri seccate, fontana seccata; thesaure seccate; lassa apei tempu de seccatu.*

SECCATUIRE,-*escu*, v., vedi *seccaturire.*

SECCATURA, s. f., **siccatio, siccitas; nugae, ineptiae, insulsitas, importunitas, molestia; ineptus, fatuus, insulsus, molestus**; actione de *seccare*, si effectu allu acestei actione, *ceva seccatu*, 1. proprie : *seccatur'a paludiloru putorose voru face loculu salubre; aceste locuri cu seminature mundre sunt seccature de paludi limose si pestilenti alta data;* 2. metaforice, *a)* in genere, ceva *seccu*, fora valore, unu nemica; *b)* in specie, α) vorba *secca*, fapta *secca*, fora mente, usiorella, si, pre de asupr'a, supperatoria; β) si omu, persona *secca*, de nemica, inepta, si pre de asupr'a, supperatoria, importuna, neplacuta, insipida, nesufferita, gretiosa : *ce seccatura de omu! nu te poti lassá de seccature? seccaturele ti mânca tempulu, te facu se prendi urritu de lume; cu seccaturele nu te pune la lucru seriosu.*

SECCATURIRE, si *seccatuire*,-*escu*, (vedi si *seccuire*), v., **siccare; nugari, ineptias agere**; d'in *seccatura*, avendu celle doue sensuri principali alle acestui coventu, 1. a seccá, si in specie, a seccá unu agru, a cultivá, etc.; 2. a face, a dice seccature, nemicuri; a face nemicuri; a perde in desertu tempulu.

SECCETA, *seccetosu;* vedi : *seccita, seccitosu.*

SECCICU,-*a*, adj. s., vedi *secicu.*

* SECCIFICU,-*a*, adj., **siccificus**; care face *seccu*, care *secca : seccificu aeru, seccifica calore.*

SECCITA, s. f. (in locu de *seccitate*), **siccitas**, (it. **siccità, siccitate**, si **secchità, secchitate**, isp. **sequedad**, fr. **sicité**), **ariditas; fames, inopia**; statu de *seccu : séccit'a aerului, séccitele verei, séccitele lunei lui juliu;* in specie, lipse mare de plouia necessaria la buccate, care adduce *famite : e mare séccita in térra; de séccita au seccatu si fontanele celle mai abundanti;* metaforice, in genere : *séccita de nouitati, de sciri politice; séccita de banni domnesce de câteva septemâne.*

SECCITATE, s. f., **siccitas**; calitate, statu de *seccu;* vedi *seccita.*

SECCITOSU,-*a*, adj., **aridus, siccus**, (compara isp. **sequeroso**, port. **sequioso**); plenu de *seccita : annu seccitosu; dupo trei anni seccitosi veni unu annu fecundu.*

SECCOCULU,-*a*, adj., **siccoculus**; care are *oclii secci : omu duru, siccoculu.*

SECCU,-*a*, adj. s., **siccus**, (it. **secco**, isp. port. **seco**, prov. fr. **sec**), **aridus, exsanguis, macilentus, strigosus, vacuus, vanus, frivolus, ineptus, nugator, stultus, stolidus, fatuus, insipidus, molestus; aridus, vietus; jejunium**; lipsitu in parte sau in totu de *umiditate*, care nu e *umidu*, si, prin estensione, desertu,

www.dacoromanica.ro

vacuu, nudu, etc. 1. proprie, *a)* in genere: *agru seccu, lacu seccu, riurelle secce pre véra, putiuri secce, putina secca, cupa secca, fontana secca, calle secca, pumentu seccu; ocli secci*, fora lacrime, sau fora umori; *spate, vene secce de sange; lemnu seccu; nuci secce, navi secce, voce secca, gura secca, capitina secca de creieri, capu seccu de mente; punga secca, thesauru seccu; seccu de poteri; omu seccu de fortuna*, etc.; *b)* in specie, α) de tempu, de aeru, etc.: *annu seccu, tómna forte secca; seccele dille alle cânelui, aeru seccu, caldura secca, seccele calori alle lunei lui cuptoriu, secca luna, secci mensi*; β) despre corpulu omului sanitosu, vacuu de umori ca semnu de morbu, tare, solidu, robustu, etc.: *prin miscari si essercitie covenite corpurile voru fi totu de a un'a secce si solide*; γ) despre sensulu gustului, α') setosu; β') sobriu, nebeutu, nemancatu, si de ací, moderatu, temperatu: *visele celloru secci paru a fi mai energice de câtu alle celloru beti*; γ') déro reu, neplacutu la gustu, care scaria guttulu: *vinu seccu, pere secce*; 2. metaforice, *a)* despre stylu, espressione, vorba etc., cu mai multe insemnari, α) solidu, indesatu, energicu si puru, precisu, etc.: *tote espressionile acestui scriptoriu sunt sincere, sanitose si secce; se lassàmu liberu cursu imaginationiloru juniloru, desí in scriptele loru nu su tote severe si secce*; β) fora succu, fora ornamente, fora gratia, fora dulcetia, duru, rude, aspru, neplacutu, etc.: *stylu seccu si aprope lessinatu; se nu se permitta juniloru compositioni secce si aride*; γ) fora intellessu, desertu de intellessu, frivolu, usioru, fora valore: *aceste-a sunt vorbe secce si desérte de veri-ce sensu, secca vorba*, nu numai fora intellessu, déro si *fatua, inepta, fastidiosa, nessuferita*; de ací, *b)* despre intelligentia, despre suffletu in genere: α) sterile, stultu, stupidu, ineptu, ebete, nepreceputu, si chíaru reu preceputu, etc.: *omu seccu de mente. mente secca, capu seccu, omu cu capu seccu: capulu teu seccu a facutu, capulu teu se patia; nu te intellegi cu capitele secce; periculosi sunt celli cu capitele secce; secce sunt faptele. tote appu aturele secce, tote vorbele secce; secca si inepta muliere, seccu mai esti, baiate, seccu ai fostu si esti*; β) cu sensu si mai energicu, de nemica, misellu, si mai vertosu, disgratiosu, gretiosu, supperatoriu importunu prin *seccaturele selle: nu scii cumu se scapi de secculu acestu-a, de secc'a de muliere, de seccii de stulti*; *c)* despre fortuna, sorte; *a fi seccu de fortuna*, si abs. *a fi seccu* = a nu i succede: *secci mai sunt si ei, secci in tote de ce se appuca* (vedi mai la valle: *a calcá in seccu*); 3. ca subst., *a)* personale, *unu seccu una secca*, (vedi mai susu): *secculu de baiatu, seccele de fete; unu seccu cumu n'ai mai vedutu; cine pote suffrí secculu acestu-a? b)* reale, *secculu*, α) ce e *seccu*, mai vertosu locu sau *tempu seccu: a trage luntrile la seccu, pre seccu; a essí la seccu; secculu acestu-a va aduce mare seccita; a plecá pre seccu, secculu nu va tiné multu; amu callatoritu pre seccu* si metaforice; *unu seccu mare s'a sentitu in thesauru*; β) in specie, ajunu, abstinere de carne, de ce e grassu, oppositu la *dulce: lassatulu secculuí, a lassá seccu de paresime a rumpe secculu si dá prin dulce; secculu e greu de observatu, cându nu su pome si legumine abundanti*; si metaforice: *a lassá seccu de placeri, de ce ne place, de jocu, de petreceri*; γ) in locutioni adverbiali cu differite insemnari, cumu: *a calcá in seccu*, α') a calcá reu, a nu calcá solidu, pre solidu; β') a incepe reu, a essí reu, a nu succede; asiá si: *a plecá in seccu a essí in seccu; a lucrá, assudá in seccu; a lovi, bate in seccu, a sarí in seccu*; de ací in genere: *in seccu* = *in desertu; in seccu ve agitarati, in seccu ve agitati, in seccu ve veti agita; a vorbí in seccu; a essí cu s ccu*: α') a essí cu vase, cu cofe s c e inaintea cuiva; β') a fi de reu auguriu, a presagí reu.

SECCUCIU, *-tiu, -a*, adj., diminutivu d'in *seccu*; de unde si *seccucioru* si *s c-cusioru*.

* SECEDERE, *secessi* si *secess t secessu*, v., **secedere**, (fr. sécéder); a se dá la una parte, a se trage, retrage, a se de-

www.dacoromanica.ro

partá, despartí, etc., 1. proprie, *a)* in genere : *se seceda si se peria d'in noi celli perduti si perfidi; de ce nu pote sufletulu secede de corpu? câtu cerulu secede de pamentu; armat'a inimicului secedea pucinu de la cetate; b)* in specie, α) a se trage, retrage : *secedu judicii, se delibere;* β) a se retrage d'in viéti'a publica, politica : *a secede la mosía;* γ) mai vortosu, a se despartí, a se rumpe de corpulu politicu, cumu si de communionea religiosa : *de multe ori plebea romana secesse d'in Rom'a pre diversi monti vecini cu urbea;* 2. metaforice : *adunanti'a secede in opinione; opinionile secedu.*

*SECELA, s. f., **sequela**, (fr. **séquelle**); urmare, ce urmédia, sau cine urmedia, comitatu; partisani.

SECERARE, *secere*, etc., vedi : *secirare, secire*, etc.

* SECERE, *secui, secutu* (si *sectu*), v., **sequi**; a merge in urma, a urmá; in specie, *a)* a urmá ca inimicu, a urmarí; *b)* a urmá in ordinea tempului sau dupo rangu; *c)* a urmá voliosu; *d)* a urmá una parte, una factione, una auctoritate, unu modellu, a imitá; *e)* a urmarí unu scopu; *f)* a urmá in poterea nessului logicu.

* SECESTRARE, v., **sequestrare**, (fr. **séquéstrer**); a pune sub *secestru*, la *secestru*, a pune *secestru*, in sensulu judiciaru si speciale allu coventului; in sensu mai generale, *a)* a marginí, inchide; *b)* a despartí persone de altele; a departá; *c)* si despre lucruri, a pune la una parte, a asconde : *a secestrá celle mai bone si pretiose parti d'in ereditate.*

* SECESTRARIU,-*a*, adj. s., **sequestrarius**; relativu la *secestru : actione, cerere secestraria.*

* SECESTRATIONE, s. f., **sequestratio**, (**séquestration**); actione de *secestrare : secestrationea bonuriloru, personei; secestrationea celloru rei de celli boni, viteloru morbose de celle sanitose.*

* SECESTRATORIU,-*tória*, adj. s., **sequestrator, sequestratorius**; care *secestra* sau serve la *secestratu*; s. m., reale, *secestratoriu*=locu de *secestrare.*

* SECESTRATU,-*a*, adj. part. d'in *secestrare*, **sequestratus.**

* SECESTRU, s. m., **sequester**, (fr. **séquestre**); 1. personale, *a)* unu tertiu, una persona intermediaria si desinteressata, la care se despune lucrulu in litigiu; *b)* judicele, arbitrulu, alta persona intermediaria, la care se depune summ'a ceruta prin judecata; *c)* in genere, mediatoriu; 2. reale, *a)* statulu unui lucru in litigiu depusu la unu tertiu d'in ordinea judicelui; *b)* in sensu mai largu, opprire, departare, marginire : *a pune una muliere desfrenata in secestru la unu monasteriu; c)* si lucru pusu in *secestru.*

* SECERNERE, v., (se conjuga ca v. *cernere*), **secernere**; a *cerne* bene, a separá, despartí, allege, etc., 1. proprie : *a secerne caprele de oui; a secerne firele de batutura de celle de orditura; secernu florile in canistre; va secerne negin'a de grânu, celli boni de celli rei; secernù apele de oscatu, foculu de aeru; muru grossu ne secerne de voi; câti-va se secernu de celli alti; una aripa de callari secernuta de oste; instructionea secerne pre invetiatu de neinvetiatu;* 2. metaforice, a separá, differí, distinge, *discerne : a secerne albulu de negru, strambulu de dereptu, mention'a de addeveru, benele de reu; nu scii secerne ce e utile de ce e inutile.*

* SECESPITA, s. f., **secespita**, (fr. **sécespite**); d'in 1 *secare*, mare cutitu ce serve lu *secatu.* la junghiatu, la taliatu carne, la buccataria.

* SECESSIONE, s. f., **secessio**, (fr. **sécession**); actione de *secedere : secessionea judiciloru;* in specie *: secessionea plebei, secessionea stateloru confederate, secessionea de baseric'a universale, secessionea basericeloru partiali.*

* SECESSU, part. s. d'in *secedere*, **secessus**; in specie, ca subst. abstr. *secessulu passeriloru pre tómna;* mai vertosu : *secessulu plebei, poporului; secessulu unei parti d'in credentiosi;* si concr. *secessulu*=locu de retragere, si de ací, *secessu* = singuritate, solitudine.

SECHIA, s. f., vedi : *seghia* si *sagla.*

SECICU,-*a*, adj., **sectus, secamenta, sectum fœnum**; d'in *secare. secatu*, taliatu menutu : *carne secica;* in specie

www.dacoromanica.ro

s. f., *secica*, si m. *secicu*, ceva taliatu, tocatu, menutitu, si in parte : *a)* carne tocata; *b)* fenu tocatu, érba tocata.

* SECIRAMENTU, pl.-*e*, **sicilimentum**, pl.-**a**; actione, actu de *secirare*, déro mai vertosu ce *se secira*, *ceva seciratu* : *seciramentu abundante de ordiu.*

SECIRARE = *secerare*, v., **sicilire**, **metere**, (it. **segare**, isp. port. **segar**, d'in *secare* directe); a taliá cu *secireu* : *a secirá grânele, ordiele, meliulu; a secirá érba; érb'a e secirata;* metaforice : *mortea secira juni ca si betrâni ; a secirá nasulu, degitulu, unu petioru cuiva : tunurile secira petiorele callilor.*

SECIRATIONE, s. f., **messio**, **messis**; actione de *secirare*, si effectu allu acestei actione : *seciratione de timpuriu a grânului.*

SECERATORIU,-*toria*, adj. s., **messor**; care *secira : a scote seciratori la grânu; nu se afla seciratori si seciratorie; seciratoriulu lucra cu diu'a*; s. f. reale, *seciratória* = *seciratóre : a)* tempu de *seciratu*, si actione de *seciratu ; b)* ce *se secira*, câtu *se secira;* vedi si *secirisiu.*

SECIRATU,-*a*, adj. part. s. d'in *secirare*, **messus** : *teneri secerati de morte prematura; seceratulu meliului; fora doue secirate pre primavéra nu cresce bene érb'a d'in gradina.*

SECIRATURA, s. f., **messio**; **messis**, **messura**; actione de *secirare*, déro mai vertosu, effectu allu acestei actione, modu si tempu de *seciratu* : *seciratur'a ordiului se face mai de timpuriu de câtu a grânului; seciratur'a vostra nu mi place, co-ci se face prea de susu.*

SECIRE = *secere*, s. f., **sicilis**; **falx**, (it. **segolo**); instrumentu de *secatu*, (vedi 1 *secare*), si in specie, de *secatu* érb'a, de *secatu* grânele : *cu secirea se secira granulu, ordiulu, meliulu; cu secirea se secira érb'a; secire bene acuta, bene dentata;—secerea mortei, secirea tempului, secirea betrânului Saturnu; a si taliá cu secirea mai multe degite; — nu scii portá secirea; a leuá, prende, duce la secire; a nu merge la secire, a urrí secirea.*

SECIRISIU, s. m., **messis**; ce se *secira*, cumu si tempulu de *secirare : pre tempulu secirisiului.*

* SECLU, pl.-*e*, **seclum** si **seculum** ; vedi *seculu.*

* SECLUDERE, *seclusi* si *seclusei*, *seclusu*, v., **secludere**; a inchide separatu, 1. proprie : *a seclude mulierile, cumu le secludu Turcii; a seclude vitellii de vacce, amnellii de oui, edii de capre;* 2. in genere, a separá, despartí : *seclusera riulu de monti cu unu muru de pétra;* 3. metaforice : *suppliciu seclusu de oclii omeniloru.*

* SECLUSIONE, s. f., (**seclussio**); actione de *secludere.*

* SECLUSORIU,-*sória*, adj. s., **seclusor**, **seclusorium**; care *seclude* sau serve *a secludere*; in specie, s. m. reale, locu de inchisu : *seclusoriu de passeri.*

* SECLUSU,-*a*, adj. part. s. d'in *secludere*, **seclusus.**

* SECORDE = *socorde*, adj., **secors** si **socors**; proprie, fora *corde* = *ânima;* in specie, 1. fora coragiu, fora taría de suffletu, fora vigore si energia sufletesca, fricosu, lassiu, misellu; 2. debile de mente, stupidu, stultu, grossu si tare de capu : *Tiberiu fu mai callidu, Claudiu mai secorde;* 3. addormitu, ammortitu, inerte, lenosu, imputitu, incapace de a pune mân'a pre ceva, de a lucrá ceva : *cu asiá secordi ne voru remané tote nefacute.*

* SECORDIA = *socordia*, s, f., **secordia** si **socordia**; calitate, statu de *secorde :* fricosía, lassitate; stupiditate, stultetia, grossime de mente ; mollitione, inertia, lenosía, incuria, apathia, indolentia, incapacitate si repugnantia de labore, etc.

SECRETA, s. f., vedi *secretu.*

SECRETARE, v., **secernere**, **exsorearе**, (fr. **sécréter**, d'in *secretu*) ; a secerne, a allege si dá afora, mai vertosu despre organismulu animale : *acelle organe secreta umori lenificanti; relle umori secreta acestu omu; bilea se secreta prin ficatu;* inse si : *arborii, plantele secreta oliu, succu, resina:* in genere : *a secretá ce e superfluu, ce e reu de ce e bonu.*

SECRETARIA, *secretariatu*, vedi *secretariu* ca subst. personale.

SECRETARIU,-*a*, adj. s., (**secretarius**,-**um**), **a secretis**, (fr. **secrétaire** si

www.dacoromanica.ro

secrétère); relativu la *secretu* ca subst.: *arce, armarie secretarie; incapere, camera secretaria;* ca mai desu inse ca subst., 1. masc. reale, locu *secretu*, despartitu, pusu la una parte, departatu etc.; *a)* in genere : *foculu, avutiele, thesaurele asconse in secretariele pamentului; fia-care casa si are secretariulu seu; b)* in specie α) camera despartita a judiciloru sau altoru functionari de auctoritate; β) camer'a de scrissu correspondentie a unui privatu, cumu si *scrinia* pentru acestu scopu; 2. masc. personale, persona cui se incredu *secrete* in genere, éro in specie, *a)* cellu insarcinatu cu correspondenti'a pre longa alta persona : *bonu secretariu, abili secretari, secretariu forte doctu; b)* cellu insarcinatu cu redactionea deliberationiloru unei adunantie : *secretarii nu adjungu; se ceru mai multi secretari; secretariulu generale allu societatei academice române; c)* cellu insarcinatu cu una divisione d'in cancellarie administrative; *d)* mai vertosu, *secretariu* sau *secretariu de statu* = ministru; cu tote aceste-a si : *fia-care ministru are unu secretariu allu seu in ministeriu, nomitu secretariu generale* = *directoriu generale, sau absolutu : directoriu;*—de ací : *secretaría*, s. f., officiu de *secretariu* in genere, déro intr'unu sensu particulariu si mai nobile, *secretariatu*, s. m., cumu : *secretariatu de statu. secretariatulu de statu la ministeriulu de esterne;*—3. m., genu de passeri rapaci diurne : *secretariulu destruge serpi de celli mai mari in Afric'a.*

* SECRETATORIU,-*toria*, adj. s., care *secreta;* vedi si *secretoriu.*

* SECRETATU,-*a*, adj. part. d'in *secretare*, **secretus, excreatus.**

* SECRETIONE, s. f., **secretio,** (fr. **sécrétion**); actione de *secernere*, 1. in genere : *mortea e secretionea partiloru ce compunu corpulu;* 2. in specie : *secretionea lacrimeloru; secretionea organismului animale e mai complicata de câtu secretionea planteloru; secretionea bilei, salivei, urinei; secretione medullaria, follicularia, fecale,* si concr. materia *secreata : secretioni normali, anormali; dupo secretioni medicii descoperu adesea symptomatele de morbi;* mai vertosu, *secretioni*=udu, urina, sudori si alte ce essu d'in corpu : *secretioni morbide.*

* SECRETIVU,-*a*, adj , (fr. **secrétif**); aptu a tiné si asconde *secretele;* de ací si s. f. *secretivitate*, (fr. **secrétivité**), aptitudine, facultate de a tiné si asconde *secretele.*

* SECRETIVITATE, s. f., vedi *secretivu.*

* SECRETORIU,-*toria*, adj. s., **secernens, excreans,** (fr. **sécréteur** si **sécrétoire**); care *secerne*, face *secretione*, 1. in genere : *secretorii sterculuí d'in lâna si alte materie brute;* 2. in specie : *apparatulu secretoriu allu organismului animale; organe secretorie fia-care organu secretoriu si are functionea, officiulu seu.*

SECRETU,-*a*, adj, part. s. d'in *secernere*, **secretus, secretum,** (it. isp. port. **secreto,** prov. fr. **secret**), **desertus, solitarius; desertum, solitudo;** 1. adj., *a)* ca mai aprope de sensulu verbului *secernere*, despartitu, separatu, pusu la una parte, de una parte, in parte, etc. : *imperiu secretu, administratione secreta, thesauru secretu; agru secretu de altulu, arature secrete; puneti pomele aceste-a in altu si secretu canistru;* mai vertosu, separatu de ce se tine de necesse, si de ací, privatu ; *secrete de umiditate, de calore, de aeru, nu potu viue neci plantele, secretu de libertate pere omulu;* cumu si, datu afora prin impulsu necessariu, prin actione naturale, etc. : *umorile secrete d'in differitele parti alle organismului; b)* mai departatu de sensulu formei proprie participiale, intrandu mai affundu in natur'a de adiectivu, α) despre localitati, despre spatie, etc., departatu, despartitu, si de ací, solitariu, singuraticu, desertu, si de ací, nelocuitu, incultu, etc. : *locu secretu,* α') departatu, despartitu, la una parte; β') solitariu, nelocuitu; γ') desertu, incultu, cumu si, δ') ascunsu, vedi mai la vale la *b);* asiá si : *monti secreti, calle secreta, camere secrete; pre callea secreta nu âmbla multi omeni, ba inco pre calle secreta nu se incommitte mai nemine a amblá; vasta*

www.dacoromanica.ro

tacere si secrete selbe, secrete colline; latronii ne prensera si ne despoliara in acelle locuri secrete; applicatu si la persone si la actioni de persone: *passionile intra si se incubia mai vertosu in celli secreti; studiu secretu, meditatione secreta, disputationi secrete;* β) departatu de cunoscentia, ascunsu, arcanu, mysteriosu, neintellessu, ce nu se da pre facia, etc.; α') in genere: *nu poti connosce ânimele secrete, cogitele secrete alle omului; numai Domnedieu vede celle secrete alle omului; negotiationi secrete, tractatu secretu, conventione secreta, intellegere secreta; consilie, instructioni secrete; nascere secreta, medie secrete, actione secreta; epistole secrete, ordini secrete; secrete relationi, intre noi si natura se afla secrete relationi; secretele jocuri alle organismului, alle unei machine; usia secreta, usia cu claue secreta, brósca de usia cu deschidere secreta; farmecatóri'a chiama in adjutoriu descantice si alte arti secrete; scientie secrete; remediu secretu: vulgulu crede in remedie secrete, allérga la remedie secrete; morbii secreti sunt morbi rossinosi; vitie secrete, defectu secretu, desfrenari secreta, amore secreta, urra secreta, arruncatura de ocli secreta; unu secretu farmecu in tote celle disse de ellu; secret'a gratia a gesteloru selle te incanta; consiliu secretu; scara secreta, camere secrete; sigillu secretu; tineti secretu ce ve sponu eu; a tiné ceva secretu,* cumu si: *a tiné pre cineva secretu,* allu inchide, tiné ascunsu, etc.; β') in specie, *a)* despre persone, *secretu* = care scie tacé, care scie tiné ceva *secretu: ti tramettu omu forte secretu, cui poti increde tote ca si la unu mutu; b) secretu* = allesu, distinsu, escellente, raru: *assemine talente secrete merita toia leuarea amente; covente, espressioni secrete;* 2. ca subst. ce e sau se face *secretu,* abstractu si concretu, in diversele insemnari descrisse sub 2; *a)* despre locuri, *secretu* = singuritate, solitudine, desertu, locu nelocuitu, incultu, etc.: *nu potemu dá unu sboru cogitarei mai liberu ca cellu ce liéa dens'a in secretulu selbeloru; a meditá, a se affundá in cogitari in unu profundu si tacutu secretu; omenii meditativi cérca secrete silentiose; secretele orribili alle Sibyllei; plene de orrore religiosa sunt secretele selbeloru, caverneloru intunericose, unu secretu de ascetu;* cu sensu si mai energicu: *a lassá in secretu, a tramitte in secretu, a dá secretului,* a relegá, dá desertului, perdiarei, etc.; in aceste insemnari si f. *secreta; b) secretu* = mysteriu, arcanu, mediu ascunsu, inchisore, etc., α) in genere: *cine connosce secretele ânimei omenesci? secretele naturei, scientiei, artei; pretensele secrete alle farmecatoriei, omu ce nu scie ținé secretele; a dá pre facia secretele, a pastrá secretulu; a lucrá in secretu; ce spuni tu, nu mai e unu secretu pentru nemine: a nu connósce secretulu unei casse cu banni; secretulu acestei cestione, acestei problema; a vorbí in secretu, a trage pre cineva in secretu; secretulu nu se pote pastrá intre multi; mai bene se mori de câtu se dai pre facia secretulu; a pune ceva sau pre cineva in secretu, la secretu: criminalii se punu la secretu, se punu la secretu celli ce su periculosi; in secretulu inchisorei, in secretulu cogitului;* β) in specie, *secretu* = tacere despre ce nu se cade a spune: *a vende secretulu, cellu mai mare secretu se cere pentru aceste operationi militari; multi facu blastematie si cauta apoi se si assecure secretulu turpitudinei acestoru fapte; ceru secretulu pentru tote câte s'au dissu aici.*

SECRIU, etc., vedi *scriniu,* etc.

* SECTA, s. f., **secta,** (fr. **secte,** it. **setta**); 1. proprie, urma de petioru sau de carru, calle deschisa, batuta, si de ací, calle trassa pentru una actione, processu, metodu; 2. in specie, *a)* doctrina filosofica sau religiosa, politica, sociale; scola; *b)* celli ce urmedia acea-asi doctrina: *sectele filosofice, sectele religiose; a face parte d'in una secta; a se despartí in secte; b)* in genere, céta, multîme de omeni uniti pentru unu scopu, chiaru si in reu: *secta de latroni, de predatori.*

* SECTARE, v., **sectari,** (d'in *sectu* = *secutu* de la *secere*); intensivu d'in

www.dacoromanica.ro

secere, a urmá cu zelu si constantia, fia in bene sau in reu; a urmá nedespartitu, a urmarí, etc., in specie, a urmarí cu ardore, mai vertosu cu inversionare, a *persecutá : a sectá préd'a sea, pre adversarii sei; a sectá placeri, desfranari; a sectá coventele si gestele cuiva.*

* SECTARIU,-*a*, adj., **sectarius**, (fr. **sectaire**); relativu la *secta : berbeci sectari*, castrati; in specie inse, ca s. personale, cellu ce face parte d'in una *secta* filosofica, religiosa, politica, etc.: *sectari fanatici, sectarii diverseloru religioni se cérta si se persecuta unii pre altii.*

* SECTATIONE, s. f., **sectatio**; actione de *sectare : sectationea boneloru essemple.*

* SECTATORIU,-*toria*, adj. s., **sectator**, (fr. **sectateur**); care *secta*, urmedia, insociesce, urmedia cu ardore, cellu inchinatu unei *secta*, 1. in genere: *ce lipse are unu candidatu la allegere de sectatori zelosi? sectatorii si satellitii tei nu potu face nemica pentru tene; multi sectatori mergeau dupo densulu;* 2. in specie : *sectatorii acellei doctrina, acellei credentia; sectatorii lui Aristotele, lui Platone, lui Machomede.*

* SECTATU,-*a*, adj. part. s. d'in *sectare*, **sectatus**.

* SECTILE, adj. **sectilis**, (fr. **sectile**); care se pote *secare*, (vedi *sectu*), cumu si ce e *sectu* = taliatu, despoiatu, etc. : *porrulu sectile, lemne sectili, petre sectili.*

* SECTIONALE, si

* SECTIONARIU,-*a*, adj., (fr. **sectionnaire**); relativu la *sectione.*

*SECTIONE, s. f., **sectio**, (fr. **section**); actione de *secare* = taliare, despicare, despartire, cumu si ce se *se seca*, se talia, se desparte, etc. : *sectionea corpului in doue; sectionea unui petioru gangrenatu; sectionea partiloru genitali* = castratione; *sectionile unui periodu, unei frase, unei carte; sectionile unui servitiu administrativu; sectione din acea-asi divisione d'in armata; sectionile mai multoru linie; sectioni conice; a imparti totulu unui collegiu de allegutori in mai multe sectioni; zodiaculu cu ecatoriulu are doue sectioni: sectionea vernale sau de primavera si sectionea auctumnale sau de tómna.*

* SECTIVU,-*a*, adj., **sectivus**, (d'in *sectu* de la *secare*); aptu a *secare*, déro si aptu a fi *secatu : porrii sectivi, pétra sectiva;* vedi si *sectile.*

* SECTORIU,-*tória*, adj., **sector**, **sectorius**, (fr. **secteur**); care *seca* = talia, despica, rumpe etc., sau serve la *secare*, 1. proprie: *sectoriu de serparie, de punge, de gutturi; sectoriu de lemne, de erbe, de grâne;* 2. metaforice, *a) sectoriu* = cellu ce licita la averile confiscate, si in specie cellu ce compera aceste averi in totu, ca se le venda apoi si specule in parti; de aci in genere, *sectoriu* = venditoriu, comperatoriu; *b) sectoriu*, s. reale, pl. *sectorie*, α) parte de cercu, coprensa intre unu arcu si doue radie, facia cu *segmentu* = parte de cercu, coprensa intre unu arcu si una corda; e inse si : *sectoriu sfericu, generatu prin revolutionea unui sectoriu circulariu;* β) *sectoriulu* = instrumentu astronomicu de observatu si leuatu differentiele de ascensione si inclinatione a astreloru.

* SECTU,-*a*, adj. part. s., 1. d'in *secare*, **sectus** : *unghiele bene secte; sectulu unghieloru;* 2. d'in *secere*, **sectus** = **secutus**; vedi : *sectare, sectatoriu*, etc.

* SECTURA, s. f., **sectura**; actione si effectu allu actionei de *secare*, (vedi *sectu* sub 1.) : *sectur'a scandureloru, secturele in scorti'a arborelui.*

* SECU, s. m., **secus**, d'in *secare*, *sessu*, genu, generatione, etc.; vedi *sessu* si *seculu.*

* SECUBARE, v., **secubare**; a *cubá* = a se culcá, a dormí despartitu, singuru, de una parte.

* SECUBATIONE, s. f., **secubatio**; actione de *secubare.*

* SECUBATU,-*a*, adj. part. d'in *secubare.*

* SECUBITU, s. m., **secubitus**, statu de *secubare*, dormire separata.

* SECULA = *secura*, s. f., **secula**, (d'in *secare*); specia de *secire;* vedi si : *secire, secure, secespita*, etc.

* SECULARE = *seculariu*, adj., **secularis**, (fr. **séculaire, séculier**); relativu

www.dacoromanica.ro

la *seculu : jocuri seculari, serbatore secularè, cantare seculare, omeni sculari, arbori seculari; annulu seculare termina unu seculu: durat'a seculare a cerrului; viétia seculare; variationi seculari alle astreloru;* in specie, *seculare*=*mundanu lumescu, civile, peritoriu,* in opposit. cu *spirituale, suffletescu, eternu,* mai vertosu cu *basericescu, religiosu,* etc. : *viétia seculare; preuti seculari, nu monachi; jurisdictione seculare, auctoritati seculari; affectioni seculari, dorentie seculari, voluptati seculari; secularii se oppunu monachiloru si devotiloru; bonuri seculari, avere seculare.*

* SECULARISARE, v., (fr. **séculariser**); a face *seculare,* a trece in statu *seculare,* in sensulu speciale allu coventului, a face mundanu, civile; 1. in genere : *a secularisá monachii. calugerii; a secularisá monasteriele;* 2. in specie : *a secularisá averile monasterieloru, mosiele acestoru institute.*

* SECULARISATIONE, s. f., (fr. **sécularisation**); actione de *secularisare.*

* SECULARISATU,-*a*, adj. part. d'in *secularisare.*

* SECULARITATE, s. f., (fr. **séculárité**); statu de *seculare : secularitatea arboriloru;* in specie : *secularitatea fostului monachu, fosteloru averi monasteriesci; secularitatea casatorieloru; secularitatea affectioniloru omului.*

* SECULARIU,-*a*, adj., vedi *seculare.*

*SECULU=*seclu*, pl.-*e*, **seculum** si **seclum**, (fr. **siècle**), proprie, deminutivu d'in *secu* de la *secare*, prin urmare : 1. generatione, genu : *secle de ómeni, de animali, de fere; unu seclu de vite, de oui, de boi, de calli;* 2. ca mai desu inse, *a)* generatione de ómeni in sensu strimtu, durat'a cea mai commune a unei generatione de ómeni, viéti'a commune a omului, ca 33 de anni; de ací : *b)* genulu omenescu ce viue in unu certu tempu, cumu si : spiritulu, geniulu acellui tempu, epoc'a, tempulu : *fecunde in bone ca si in relle fura acelle secle; cellu mai fericitu seclu, celle mai triste seele; se ne tememu de seclele de focu alle trecutului; omulu de seclulu seu; sunt genii ce nu su de seclulu seu; ce stricate si corupte secle! seclu de auru, de ferru; d)* in cellu mai largu si mai usitatu sensu, *seclu*=cea mai longa viétia de omu, spatiu de *unu centu de anni, unu centenniu : noi viuemu in seclulu XIX; in seclulu alu VII, inainte de Christu; e)* apoi, *seclu* = longu tempu indeterminatu : *nomele vostru se viua in seclele secleloru; de secle nu te am mai vedutu; secle paru momentele cellui amaritu; dèro momente imperceptibili si perdute su seclele in senulu eternitatei; cu multe secle in urma, si cu mai multe secle inainte; d)* in limb'a basericesca, *seclulu* = mundulu, lumea, lumea sensului, lumea profana, lumea passioniloru : *se ne desfacemu de catenele seclului.*

* SECUNDA, s. f., vedi *secundu.*

* SECUNDANU,-*a*, adj. s., **secundanus**; relativu la ceva *secundu : scolari secundani,* d'in *secund'a* classe, d'in *secundulu annu* allu studieloru; in specie, *militari secundani* si absol. *secundanii,* militari d'in *secund'a* legione, d'in *secundulu* regimentu, etc.

* SECUNDANTE, adj. part. pres. d'in *secundare*, **secundans**, (fr. **secondant**); care *secunda : venturi secundanti;* in specie, *unu secundante la unu duellu.*

*SECUNDARE, v., **secundare**, (fr. **seconder**); a fi *secundu* = favorabile, adjutatoriu, benevolitoriu, etc. : *a secundá pre cineva in adoperationile selle; mamm'a secunda fetele, si fetele secunda pre mamma; ventulu secunda navile, navigationea;* in specie : *a secundá una propunere, a secundá pre cineva in propunerile lui; a secundá pre cineva in duellu;* si cu dat. *a secundá cuiva; a secundá celloru assupriti si debili.*

* SECUNDARIU,-*a*, adj., **secundarius**, (fr. **secondaire**) ; relativu la unu *ce secundu,* la ordine *secunda,* la locu *secundu*, la gradu *secundu*, la mâna *secunda,* etc. : *grâne secundarie; classi de studie secundarie; calle secundaria, propositioni secundarie; ce propuni tu e secundariu si fora importantia.*

* SECUNDATU,-*a*, adj. part. d'in *secundare*, **secundatus** : *secundati de bone*

www.dacoromanica.ro

venturi; s. m. *secundatulu* = **secundatus**, loculu *secundu*, gradulu *secundu*, etc. in oppositione cu *primatulu : unui-a cauta se dàmu primatulu, altui-a secundatulu.*

* SECUNDICERIU, s. m., **secundicerius**, (d'in *secundu* si *céra*), functionariu de *secundu* gradu.

* SECUNDU,-*a*, adj. s., **secundus**, (fr. **second, seconde**.—d'in **sequi**=*secere*); care *sece*=urmédia, vine dupo primulu in locu, in ordine sau seria, in tempu immediatu dupo altulu, dupo *antâniulu, allu douile : secundulu locu, secund'a di, secundulu mese allu annului; a stá in secundulu locu, a se multiamí cu secundulu gradu· mai bene ací primu, de câtu acollo secundu;* prin estensione, in valore, in pretiu, cellu mai appropiatu de *primulu : persona secunda dupo domnitoriu; secundulu locu de nobilitate, de distinctione; poetu ce nu e secundu neciunui-a;* 2. despre cursuri de apa, de venturi, etc. : *a) secundu* = favorabile: *a adjunge in portu cu ventu secundu; venturi secunde menara navile pre tote marile; candu mergemu in diosulu apei, plutimu in ape secunde;* de ací *secundu* = *in diosu· b)* metaforice, *secundu,* = favorabile, faustu, fericitu, etc., oppos. là *adversu* si la *contrariu : murmure secunde se redica d'in tota multimea adunata· clamori, strigari acclamationi secunde: toti omenii, toti diei ve sunt secundi; in tempuri secunde, ca si in tempuri adverse, remase acellu-asi nestramutatu; fortun'a nu ti va fi totu de a un'a secunda; essitu secundu, labori secunde, batalie secunde;* 3. ca adv. si prep., *a)* adv., *secundu,* α) in urma : *eu voliu merge inainte, tu mergi secundu;* β) in *secundulu* locu, ca mai aprope; in *secundulu* puntu; *b)* ca mai desu, ca prep., *secundu,* α) in spatiu, dupo : *mergeti secundu celli plecati inainte; asconse pung'á secundu armariulu d'in facia;* de ací, pre longa, in longulu, pre a laturi, longa : *armat'a procede secundu rip'a derepta a riului· ingraditure secundu càllile publice si secundu fluvie; castrele stau secundu mare; centauri'a se nasce ecundu fonti;* β) in tempu, in ordine, *secundu*=in data dupo, immediatu dupo, α') proprie : *secundu ecinoctiu, secundu somnu, secundu tata meu tu mi esti tata; secundu diei omenii ne facu mai multu bene; secundu voce gestulu vale mai multu in actionea oratoria;* β') metaforice, *secundu* = dupo, conforme cu : *a viue secundu natura; a lucrá secundu lege, secundu ratione; secundu cogitulu, dorenti'a cuiva;* γ') *secundu* = in favore, dupo volia; *c)* ca adv. de modu, *secundu*=cu favore, cu fericire : *secundu ne merse lucrulu;* 4. ca subst., *a)* personale : *secundulu, secund'a : primulu nascutu, secundulu nascutu; b)* reale, m. unu *secundu* sau f. *una secunda* = parte de tempu forte mica, si, in specie, *sessagesim'a* sau *centesim'a parte,* α) d'in una óra; β) d'in unu cercu sau mai bene una circunferentia : *secundele se insémna cu semnulu* (″), *precumu : 35″; 4⁰, 55′,38″.*

SCURA, s. f., vedi *scoria.*

SECURE, s. f., **securis**, (it. **secure** si **scure**, isp. **segur**, port. **segura**,—d'in *secare*); instrumentu de *secatu* = de taliatu si lucratu lemnu : *cu securea se talia arbori, cu securea se seca lemne de focu;* inse : *cu securea se occidu vitele, cu securea mai vertosu se occideau victimele la altariu;* prov. *de securea fora códa n'are frica padurea;* in specie, instrumentu de essecutione a criminaliloru : *a suppune capulu condemnatului la secure; a lovi cu securea;* prin metafore : *securea sta spendurata asupr'a capului totoru cetatianiloru.*

SECURELLA, *securica, securice, securicia,-tia, securicla, securicula,* s. f., **securicula**; deminutive d'in *secure.*

SECURICLA, *securicula,* s. f., **securicula.**

* SECURICLAVE, s. f., (fr. **securiclave**,—d'in *securu* si *clave*); specia de caldare sau de tegaia cu *clavé* sau *chiaue.*

* SECURICLATU,-*a*, adj., **securiclatus**; facutu in forma de *securicla : cardini securiclate;* ca subst. reale f. *securiclata,* (sub intell. *érba*), specia de érba inutile in lente; vedi si *securidaca.*

* SECURICULA, s. f., **securicula**; 1. proprie, deminutivu d'in *secure;* 2. me-

www.dacoromanica.ro

taforice, unu uncu, una scoba de form'a *securei* (sau codei rondinellei), in architectura.

* SECURIDACA, s. f., **securidaca**, (fr. **securidaque**); genu de plante parasite si inutili, ba si vettematorie altoru plante utili, de óra ce elle sunt ca *securea* planteloru utili; vedi si *securiclatu* sub 2.

*SECURIFERU=*securigeru*,-*a*, adj., **securifer, securiger**, (fr. **sécurifère, sécurigère**); care pórta *secure*, ca subst. pl. *securiferele*, familia de insecte hymenoptere; s. f. *securiger'a*, genu de plante.

* SECURIFORME, adj., (fr. **sécuriforme**); care are forma de *secure*.

* SECURIGERU,-*a*, adj. s., vedi *securiferu*.

* SECURIPALPU,-*a*, adj., (fr. **sécuripalpe**); care are *palpe* in forma de *secure* : *insecte securipalpe*.

* SECURITATE, s. f., **securitas**, (fr. **sécurité** si **sureté**,—d'in *securu*); statu de *securu*, 1. proprie : *securitatea esclude veri-ce cura, securitatea sta in deplen'a neturburare a suffletului; securitatea ânimei se traduce in serenitatea vultului; a dormí in deplena securitate; cellu stultu addorme in securitate de ce se pote intemplá a dou'a di*; 2. metaforice, si in specie, *a)* in reu, lipse de cura, nepèsu, indolentia, negligentia : *securitatea imprudente e causa de multe calamitati; nu prodigeti laude scolariloru diligenti, co-ci acésta-a le pote adduce una securitate funesta; b)* obiectivu, lipse de periclu : *securitatea publica, securitatea personale, securitatea càlliloru; ministri ai securitatei publice; securitatea de alle mâncarei; c)* cautione garantía : *securitatea creditoriului sta mai multu in probitatea debitoriului; a nu impromutá fora securitate.*

* SECURU,-*a*, (reu : *seguru* sau *siguru*), adj., **securus**, (it. **sicuro**, isp. port. **seguro**, prov. **segur**, v. fr. **segur**, n. fr. **sûr**;—d'in 3 *se*, si *cura*); fora *cura*, care nu are *cura* = *téma* de nemica, trancillu, plenu de multiamire, de pace, etc., 1. proprie : *securi de la spate se ne batemu cu inimiculu d'in faci i, inimicii securi fura supprensi pre neasteptate; pace secura, repausu securu, securi de tote partile, inse nu securu si de una parte; securu de amorea, de fedea jurata; securu de pena, de perdere, de damnu; securu de successu, de essitulu bataliei, de venitoriu*; si despre lucruri : *a duce viétia secura; somnu securu, pace secura, mese secure, ospetie secure*; 2. in specie si metaforice, *a)* negligente, indolente, fora neci unu pesu; *b)* obiectivu, ce nu e de temutu, fora periclu, apperatu, de care nu se teme cineva etc. : *nu aflàmu locu securu; a increde lucrulu la omeni securi; increde-te acestui omu, co e securu; passu securu, arma secura, cautatura secura, responsu securu, responditori securi; munimente secure; tempu securu, de care nu se teme cineva co se va scambá; calle secura. padure secura; venituri secure; copillii se afla la locu securu si la persona secura.*

* SECUTIONE, s. f., **secutio**; actione de a *secere*.

* SECUTORIU,-*toria*, adj. s., **secutor, secutorius**, (fr. **sécuteur**); care *sece*, 1. in genere : *inversionati secutori ai nouei doctrina*; 2. in specie, unulu d'in cét'a gladiatoriloru ce se luptau cu gladiatorii *retiari*, pre cari urmau acelli-a.

* SEDAME, pl. *sedamine*, **sedamen**, (d'in *sedare*); mediu de *sedare* : *numai mortea e sedame acestei dorere amara.*

* SEDANTE, adj. part. pres. d'in *sedare*, **sedans**, care *seda* : *remedie sedanti de dorere.*

* SEDARE, v., **sedare**, (d'in *sedere*); a face *se siédia*, a *assediá*, allená, a stemperá, a impacá, trancillá, incetá, a curmá, etc. : *a sedá marea interritata, foculu tare incensu, ventulu in furia; a sedá famea, setea, calorea, dorerile, mancarimea, scabi'a; a sedá urr'a, discordi'a, pestilenti'a, furiele discordiei si alle bellului, turbationea passioniloru; a sedá spaim'a, fric'a, vaietele, lamentele; a sedá unu omu nestemperatu, unu copillu nebonaticu, una persona lubrica*, etc., metaforice : *curre Erodotu ca unu fluviu sedatu; cu suffletu sedatu ascultai tote.*

* SEDATIONE, s. f., **sedatio**, (**sédation**); actione *de sedare*, 1. in genere : *se-*

www.dacoromanica.ro

dationea passioniloru, meniei, furiei ventului, incendiului; 2. in specie : *sedationea doreriloru casionate de vulneri.*

* SEDATIVU,-*a*, adj., (**sedativus, sédatif**); aptu *a sedare;* in specie : *remedie, medicamente sedative*, si absol. *unu sedativu; de sedative are lipsa pacientele.*

* SEDATORIU,-*toria*, adj. s., **sedator**, care *seda*, sau serve la *sedatu : sedatorii furorei populare; remedie sedatorie de doreri.*

* SEDATU,-*a*, adj. part. s. d'in *sedare*, **sedatus.**

SEDE, (*siede*,—vedi si *sedia, sediu*), s. f., **sedes**, (d'in *sedere*); unde *siéde* cineva sau ceva, si a nome, 1. scamnu, tronu, conopella, etc. : *sede apostolica; sede regale, sede domnesca; sede de judice, de senatoriu, de professoriu;* in specie, scamnu de vasu, parte inferiore pre care sta unu vasu; 2. in genere, locu, locu de locuentia, de *sedere :* casa, locuentia, templu, patria, etc. : *in campuri osti, in agri devastatione, in tote sedile domnesce ferrulu si foculu; in sedile scelerate, alle scelariloru d'in tartaru; sedile celloru pii sedile dieiloru;* 3 metaforice, fundamentu, base, etc. : *in capitale e sedea miscarei si vietiei nationale; superbi'a si are sedea in sprincenie; iambulu domnesce in sedile impari alle trimetrului iambicu; ací e sedea argumentationei, sedea discursului; nu remanu ossele fracte in sedile selle; a restorná unu turnu d'in sedile selle, cumu se restorna si una institutione d'in sedile selle.*

*SEDENTARIU,-*a*, adj., **sedentarius**, (fr. **sédentaire**); relativu la *sedente*, in specie, care sta multu *sedendu* diosu, pre scamnu, care nu se misca indestullu, care se face *sedendu*, etc. : *omu sedentariu, occupatione sedentaria, viéti'a sedentaria casiona adesea morbi gravi.*

* SEDENTE, (*siedente*), adj. part. pres. d'in *sedere*, **sedens**; care *siéde : judici sedenti la judeciu.*

SEDENTIA, (*siedentia*), s. f., **consessus, sessio**, (fr. **séance**); statu de *sedente;* 1. in genere : *sedentia de lucru; a face, a tiné sedentia de lucru, de seciratu, de aratu, de prelectioni*, a incetá, etc., inse si : *a tiné sedentie de prelectioni*=a face prelectioni; 2. in specie, consessu, stringere si *sedere* impreuna a membriloru unei *societate : sedentia publica, sedentia privata, secreta, inchisa, sedentiele senatului, societatei academice; sedentiele curtei de cassatione; a tiné sedentia, a tiné mai multe sedentie pre dí; a leuá parte la sedentie, a lipsí de la mai multe sedentie; a deschide sedenti'a; a inchide, suspende, redicá, dimitte sedenti'a; a tiné protocolle despre sedentie; a nu poté tiné sedentie d'in caus'a lipsei numerului prescrissu de regulamentu; in una sessione se tinu mai multe sedentie.*

1 SEDERE, (*siedere*), pres. ind. *siedu*, si *siediu, siedi siéde, sedemu, sedeti, siedu*, conj. *se siedu* si *se siediu, se siedi, se siéda* si *se siédia*, imperat. *siedi*, perf. *sedui (siediui), sedutu (siediutu)*, si *sessu (siessu)*, v., **sedere**, (it. **sedere**, isp. **ser, seer, seder**, port. **ser**, prov. **sezer**, fr. **seoir**;—affine cu gr. ἕδος, si sanscr. **sad**), **assidere, sidere, residere, habitare, morari, commorari, quiescere, otiari, desidere; congruere, convenire, quadrare, decere;** a se pune diosu, a remané, a stá in acellu-asi locu, in acea-asi positione, 1. in oppositione cu *stare* = a fi in petiore, *sedere* = a fi diosu, a stá diosu, (vedi inse si mai la valle) : *a sedé pre scamnu, pre patu, in patu; regin'a siéde mundra pre tronulu seu incongiuratu de numerosa curte; scolarii siedu pre bance, invetiatoriulu siéde pre cathedra; de ce nu sedeti pre scamne? pentru co ne doru sellele de sedere; callarii nostri siedu bene pre calli; a sedé intensu pre érba verde; a sedé intensu cu faci'a in diosu, cu faci'a in susu; a sedé pre genucli, pre vene; a sedé commodu pre scamne captusite cu metasse; a sedé de a derept'a de a stang'a la mésa, in trassura; a sedé in carru, in nave; a sedé pre una pétra;* inse si : *a sedé in petiore; nu sedeti, me rogu, in petiore, candu noi sedemu diosu; nu sedeti afora, candu eu siedu in casa; sedu ore integre pre unu petioru;* — si despre lucruri : *una*

www.dacoromanica.ro

carte siéde bene in biblioteca, vestimentele nu siedu reu in armariu; més'a siéde intensa parata; si : *més'a siéde, nu mai cade*; 2. a se pune diosu, pre ceva : *se nu sedeti pre ceva ce se frange; a sedé in genunchi; ciorele siedu pre spinarea certoru vite; acumu siéde, acumu se scólla*; 3. a stá de regula, si a nome : *a)* a locuí, a avé domiciliu, a resedé, a fi stabile undeva : *unde siedi? siedu aprope, siéde departe; sedemu in suburbie forte departate; sedemu aprope de marginea cetatei, la marginea satului; padurariulu siéde in padure; in paduri siedu fere si alte animali selbatice; siedu mai multu la térra de câtu in cetate; nu scii unde siéde mediculu communei? b)* a stá pentru câtuva tempu, ca ospete, a ospetá : *a sedé la una caupona, la una ospetaria; a sedé la amiculu seu pentru câtuva tempu*; cu sensu mai estensu : *a sedé la inchisore; c)* ca judice, consiliariu, etc. : *a sedé pre scamnulu de judicata; a sedé ca senatoriu; a sedé arbitru*; cu sensu si mai estensu : *a sedé in servitiu, in functione; a sedé mai multi anni argatu, militariu in armata; nu siedu servitorii la domnulu aspru si reu, nu siedu servitoriele la domne aspre si severe; de ce nu siedu servitorii la voi?* 4. a pertrece tempu, standu undeva, *α)* in genere : *iérn'a sedemu in cetate, vér'a sedemu la térra; a sedé de vorba: in tote serile siedu de vorba peno la mediulu noptei*; inse cu una nuantia differita : *a sedé la vorba*, (vedi si mai la valle); *mai siedi, de ce te duci asiá currendu? de ce sedeti asiá pucinu la noi? se vede co nu ve place a sedé la noi*; de unde cu sensulu si mai estensu de *a stá, a se aflá, a fi*, inse *a fi in una stare tempu indelungu*, cumu : *siedu cascandu gur'a, sedeau uitandu-se la jocuri; unde sedeamu cautandu-ne de negotiele nostre, venira se ne turbure nesce venturosi; ce sedeti scarpinanduve in capu? de ce sedi cu dosulu spre mene; sedea intorsu spre altii; a sedé pre spini; siedu bene tote; sedu granele nesecirate pre campu, sedu nestrinse de pre campu*; de ací : β) in specie, *α')* a stá in pace; a fi stemperatu, a nu supperá pre altulu, etc. : *a sedé bene; siedi bene; sedeti bene, baiati! de ce nu ascultati se sedeti bene? nu siede in pace;* β') a fi lenosu, otiosu, inerte, a nu lucrá nemica; prov. : *a sedé cu mânule in senu; tota diu'a siedu fora lucru; déco sedemu asiá, perimu de fome; sedemu si nu facemu nemica; ce sedeti si nu puneti man'a la lucru?* 3. construitu ca unipersonale, mai allessu cu adv. *bene, reu, formosu, urritu*, si analoge, *a sedé = a se coveni, a se cadé, a cadrá*, etc. : *nu siéde bene se ve portati asiá; nu siéde formosu se vorbiti asiá; acestu ornatu ti siéde forte bene; ce formosu ti siéde acea pellaria! ti siéde mai bene cu negru de câtu cu albu; sciu co nu mi siéde bene cu galbinu.*

2 SEDERE, (*siedere*), s. verbale, **sessio, sedes, mora, otium, desidiae, commoratio**, etc.; in s. verbului : *atâta sedere pre scamnu mi a ammortitu petiorele; in sedere ca si in stare, in mergere, in âmblitu, se pastràmu covenienti'a; de la sederea cu mânule in senu nu capitàmu nemica; unde esti cu sederea? ne aflàmu cu sederea la térra; sedere fora lucru*, déro si : *sedere la lucru, sedere in servitiu; ce atâta sedere in acellu locu? in sederea mea acollo am potutu terminá cu successu tote negotiele nostre; sedere de vorba, sedere la vorba.*

* SEDICLU, s. m., **sediculum**, vedi *sedile*.

* SEDIGITU,-*a*, adj., **sedigitus**, (d'in *sésse* si *degitu*); care are *sésse degite* la una mâna.

* SEDILE, s. f., **sedile**, (d'in *sedere*); pre ce *se siéde* : scamnu, conopella, etc.; mai vertosu, scamnu longu, banca : *sedilile scolei, theatrului.*

* SEDIME, pl. *sedimine*, **sedimen**, vedi *sedimentu.*

* SEDIMENTARIU,-*a*, adj., (fr. **sédimentaire**); de *sedimentu*, relativu la *sedimentu* : *strate sedimentarie, producte sedimentarie; terrenu sedimentariu.*

* SEDIMENTU, pl.-*e*, **sedimentum**, (fr. **sédiment**,—d'in 1 *sedere*); ce siéde diosu, la fundu, in specie, ce se lassa, in

www.dacoromanica.ro

licide, la fundu : *sedimentulu urinei, sedimente de apa turbura, ap'a stracorata bene nu lassa sedimentu, d'in sedimentele udului tragu medicii semne numerose si precise asupr'a morbiloru; solu, terrenu de sedimentu, formatu de ape retrasse in unele pàrti alle globului;* inse si cu sensulu mai generale ce resulta d'in verbu : *sedimentulu indelungu pre scamnu ammortesce petiorele.*

* SEDITIONARE, v., (fr. **séditionner**); a face *seditione*, a provocá *seditione.*

* SEDITIONE, s. f., **seditio**, (fr. **sédition**); mergere in alta parte, de altii, si in specie, despartire, cu acellu-asi sensu ce are si *seccessione* = rebellione populare, politica, sau militare : revolta, defectione, desbinare, etc. : *se facu electioni prin seditioni violente, a provocá la seditione si discordie, provocatori si escitatori de seditione;* prin estensione, afora de sfer'a publica : discordia, dissensione, factione, desbinatione, turburare, etc.

* SEDITIOSU, *-a*, adj., **seditiosus**, (fr. **séditieux**); plenu de *seditione*, cui placu *seditionile*, care participa la *seditione : cetatianu seditiosu, poporu seditiosu, factione seditiosa, muliere seditiosa : mulierile seditiose porta bellu cu maritii, consilie seditiose, tentativa seditiosa, secte seditiose.*

SEDITORE, *(sieditore)*, s. f., vedi *seditoriu.*

SEDITORIU, *(sieditoriu),-toria*, adj. s., **sessor, habitator, morans; mora; domicilium; vigilatio, vigilia, elucubratio, coetus elucubrantium**, (comp. it. **seditore**); care *siède*, 1. in genere : *seditorii pre scamne de judici, seditori la tèrra, seditoriu la mèsa, in cas'a altuia; seditoriu la tèrra, in casa; bonu seditoriu pre callu;* 2. in specie, *seditoriu la lucru*, care lucra nóptea, si de ací, s. f. reale, *seditória* = *seditóre, a)* pertrecere a noptei in lucru, elucubratione; *b)* locu si tempu in care se face acésta elucrubratione; si cu sensu mai estensu, veghiare, preveghiare; *c)* mai vertosu, adunare de omeni ce lucra noptea, in specie, femine ce se stringu, noptea, la unu locu si lucra, torcu mai vertosu : *a se stringe la seditóre; tu n'ai fostu, sor'o, la seditórea de a sĕra; eu nu lipsescu de la neci-una seditore; seditorile se facu regulatu in longile nopti de ièrna;* si cu sensu mai estensu : *seditóre la mortu, seditóre lònga unulu ce e greu morbosu.*

SEDITURA, *(sieditura)*, s. f., **sessio, statio, moratio, habitatio**, (comp. it. **sessitura**); actione de *sedere*, cumu si modu si effectu allu acestei actióne : *seditura pre scamnu, seditura incommoda, ce atâta seditura in acellu locu? seditur'a cu mânule in senu nu adduce nemica lenosului; seditura pre callu plena de gratia; seditura cu peptulu pre lucru.*

SEDIU, *(siediu)*, s. m. si f. *sedia, (siédia)*, **sedes**, (comp. it. **sedia**, fr. **siége**) pre ce *se siède :* scamnu, tronu, banca, etc.; vedi si *sede.*

SEDUCERE, v., (se conjuga ca v. *ducere*), **ducere**, (fr. **séduire**); a duce la una parte, a trage de una parte, a desparti, departá, etc., 1. in genere si proprie : *lu sedussse in secretu, ca se i vorbésca; a seduce vitellii de vacce; nu si pote seduce oclii de la femina;* 2. in specie si metaforice, *a duce departe de callea benelui*, a corrumpe, ammagi, etc., mai allessu despre femine : *diavolulu, sub figura de sèrpe, sedusse pre muliere; adversarii nostri sciura seduce toti judicii si chiaru patronii nostri; usioru se lassa seduce innocenti'a; passionile seducu pre omu, mai allessu avariti'a seduce pre multi; dèro si multi ce nu se seducu de auru si de argentu, se lassa seduce de appetite libidinose; blastematii cauta a seduce filiele de familia; si alte multe lucruri seducu, seduce elocenti'a, seduce formoseti'a, seducu vorbele blande, seducu promissionile, seducu tote una fientia ce se lassa duce de nasu.*

* SEDUCTILE, adj., **seductilis**; aptu a fi *sedussu : se seduce cine e seductile.*

* SEDUCTIONE, s. f., **seductio**, (fr. **séduction**); actione de *seducere*, cumu si mediu de *seducere;* 1. in genere : *seductionea câtoru-va d'in assistenti in una camera scereta; seductionea suffletului de corpu prin morte;* 2. in specie, ammagire, corrumpere, farmecare, incan-

www.dacoromanica.ro

tare, etc., cumu si mediu de ammagire: *seductionile aurului, positioniloru; seductionile placeriloru, libidiniloru; seductionile judiciloru, seductionile ânimeloru innocenti: seductionile poesiei, elocentiei, picturei; culpabili de seductione; seductionile diavolului.*

* SEDUCTORIU,-*tória*, adj. s., **seductor, seductorius,** (fr. **séducteur**); care *seduce: seductorii innocentiei, seductoriulu judiciloru; gratie seductorie; sofistii nu su de câtu seductorii celli mai periculosi; seductoriele avutie, placeri alle lumei.*

* SEDUCTU,-*a*, adj. part. d'in *seducere*, **seductus;** in s. verbului: *ânimele seducte de grati'a musicei, poesiei; mentile seducte prin speciosele covente alle sofistiloru; judici seducti si corupti; mulierea una data seducta cu greu resiste la alte seductioni.*

* SEDUCUTORIU,-*toria*, adj. s., vedi *seductoriu.*

* SEDULA, s. f., (**sedula**); deminutivu d'in *sede.*

*SEDULARIU,-*a*, adj. s., (**sedularius**), **sedularia,** (d'in *sedula*); relativu la *sedula*, in specie, subst. reale m. *unu sedulariu*, pl.-*e*, sau si f. *una sedularia.* pre ce *se siéde*, si in specie, pre ce *se siéde* in una trassura, carrutia, etc.

* SEDULITATE, s. f., **sedulitas;** calitate si fapta de *sedulu: sedulitatea materna, sedulitatea nutriciloru, sedulitatea addeveratului amicu cotra amicii sei;* si in sensu reu: *sedulitatea stultului; prea mare sedulitate degenera in adulatione; si mai reu, sedulitatea pote vettemá pre cellu care e obiectulu acestei sedulitate.*

* SEDULU,-*a*, adj., **sedulus,** (d'in *sedere*, ca si *credulu* d'in *credere*); proprie, care siéde cu persistentia pre ceva, la ceva, incordandu-si attentionea la ceva, si de ací: *assiduu*, zelosu, diligente, sollicitu, plenu de cura si de amore, attentivu, paratu a indetorá etc. (fr. **empressé**): *sedul'a nutrice, sedulele mamme, unu sedulu agricultoriu, unu sedulu parente de familia, seduli amici, seduli servitori; sedula cura, sedula labore, sedule prevenientie;* inse: *unu sedulu pote fi si importunu; multi seduli sunt numai lingusitori; multe socie, multi amici, multe mamme facu, fiendu prea seduli, reu chareloru fientie, pentru cari sunt asiá de seduli;* si ca adv.: *sedulu implenesce tote câte i se commanda; sedulu mi adduce bietulu omu tote câte mi cere ânim'a; sedulu leuàmu amente, sedulu ne facemu detori'a; sedulu ne consiliati si invetiati de bene; sedulu leuà capitanulu tote mesurile, ca se invincemu in acea batalia.*

* SEDUSSU,-*a*, adj. part. s. d'in *seducere*, **seductus,** in s. verbului: *judici sedussi, fete sedusse, ocli sedussi de formoset 'a si grati'a verginei; medie de sedussu mentite usiorelle; sedussulu filieloru de familia merita pene severe.*

SEDUTU, (*siediutu*),-*a*, adj. part. s. d'in 1 *sedere*, **qui sedit; sessus, sessio, moratio, habitatio, desidia, otium; culus, nates, clunes;** 1. in genere: *multu seduti in acellu locu; calli seduti in delungu, boi seduti si mai indelungu neinjugati; cu sedutulu in nelucrare nu capitàmu nemica; de la sedutulu vostru nu am folosu; sedutulu indelungu pre campu allu buccateloru;* 2. in specie, s. m. reale, parte a omului sau altui animale, pre care *siéde* de ordinariu: dosulu, curulu, etc.: *buccele sedutului; bube la sedutu;* prin estensione: *sedutulu unei cupe, unui vasu.*

* SEGESTE, si *segesta*, s. f., si *segestu*, s. m., **segeste, segesta;** coperimentu de palie, de pelle, pandia, etc., ce serve a coperí carra, merci si mai vertosu *grane.*

* SEGETALE, adj., **segetalis,** (fr. **ségétal**); de *segete*, relativu la *segete: gladiolu seg tale = sabiora segetale*, planta vettematoria *segetiloru.*

* SEGETE, s. f., **seges,** pl. **segetes;** 1. campu semenatu, agru semenatu, semenatura; 2. sementia semenata, *semenaturo;* 3. metaforice, *a)* campu de actione, pamentu, mediu de actione: *sementi'a magestrului cadù in bona segete; b)* venitu, folosu, productu, castigu.

* SEGETIA, s. f., **segetia,** (proprie, f. d'in unu adj. *segetiu* de la *segete*, prin urmare, relativu la *segete*); la anticii

www.dacoromanica.ro

Romani, nome alln divei protectrice *sagetiloru.*

* SEGME, pl. *segmine*, segmen; vedi *segmentu.*

* SEGMENTARIU,-*a*, adj., (fr. **ségmentaire**); relativu la *segmentu : solidu segmentariu.*

* SEGMENTA'TU,-*a*, adj., **segmentatus**; provedutu cu *segmente.*

* SEGMENTU, pl.-*e*, **segmentum**, (fr. **ségment**,—d'in *secare*=taliare) ; ce *se seca* d'in ceva:buccata, fascia, parte, etc., 1. in genere : *segmente de pâne, de pandia, de pamentu, de pétra, de muru;* 2. in specie, *a)* parte de lume, de ceru, de pamentu : *segmentele pamentului corresponditorie segmenteloru sferei ceresci; in ce segmentu sta acésta térra? b)* flore cosuta sau facuta pre vestimente cu auru, cu metasse, etc.; *c)* mai vertosu, ca terminu geometricu : *segmentulu unui cercu e parte a cercului coprensa intre unu arcu si cord'a lui; segmentulu e correlativu cu sectoriulu,* (vedi *sectoriu*); *segmentu de sfera, segmente de diverse curbe;* (vedi si *segme*).

* SEGMINIFORME, adj., (fr. **segminiforme**); care are forma de *segme* sau *segmentu : solide segminiformi.*

* SEGNE, adj., **segnis**; lentu, molle, demolle, ammortitu, inerte, fora tragere de ânima, fora zelu, fora focu, lenosu, greoniu, etc. : *segnii asini, segnea betranetia; capitanulu lauda pre celli alacri, mostra pre celli segni; cerbicea grassa denota ânima segne; segne bellu, segne lupta, segne campu,* sterile; *mente nu segne, benevolientia neci de cumu segne.*

* SEGNIPEDE, adj., **segnipes**; *segne* de petioru : *segnipedii calli, segnipedea betranetia.*

* SEGNITATE, s. f., **segnitas**, si

* SEGNITIA, s. f., **segnitia, segnities**; calitate de *segne* : mollitione, ammortire, lentitudine, langore, inertia, lenosía, lipse de volia, de tragere de ânima, de zelu, etc. : *nu e locu de segnitia si socordia: segniti'a betranetiei; segniti'a mentiloru si a ânimeloru corrupte.*

* SEGREGARE, v., **segregare**, (fr. **ségréger**); 1. proprie, a separá, despartí de *grege*, a stricá *gregea : a segregá caprele de oui; a segregá indata pecorele morbose de celle sanitose; a segregá fetele de baiati; a segregá cét'a de latroni;* 2. in genere, a desface, despartí, departá, dissolve, etc. : *moleculele, in poterea affinitatei, se aggrega si se segrega; a segregá de unu corpu, de una cemmunitate pre celli cu portari relle; a segregá benele, bonulu de reu; a segregá pre celli incaierati la batalia; a segregá de la sene veri-ce suspicione, veri-ce sperantia; se segrega si celli mai boni amici; se segrega corpurile in putredione; a segregá elementele.*

* SEGREGATIONE, s. f., **segregatio**, (fr. **ségrégation**); actione de *segregare*, cumu si effectu, statu produssu prin acésta actione : *segregationea turmeloru ammestecate.*

* SEGREGATIVU, -*a*, adj., (fr. **ségrégatif**); aptu a *segregare : radioru segregativu de doue terrine.*

* SEGREGATORIU, -*tória*, adj. s., **segregans**, care *segrega.*

* SEGREGATU,-*a*, adj. part. s. d'in *segregare*, **segregatus.**

* SEGREGE, adj., **segregis**, departatu de *grege*, singuraticu, desbinatu, resipitu, dissolutu, etc. : *segregi animali; segregea factione a ambitiosiloru si intrigantiloru.*

* SEGULLU, s. m., **segullum**; semnu esternu de minera de auru sau de altu metallu.

* SEIA, s. f., **seja**; la anticii Romani, nome allu divei protectrice a *sererei* = *semenarei.*

* SEJUGARE, v., (**sejugare**), **sejugatus**; a dejugá, disjugá, despartí, mai vertosu in forma participiale : *suffletulu sejugatu de corpu; covente sejugate de ordinea loru.*

* SEJUGATU,-*a*, adj. part. d'in *sejugare*, **sejugatus.**

1 SEJUGE, adj., **sejugis**; care are *sésse la jugu : carrutia sejuge;* sau si care are *sésse juguri : aratru sejuge.*

2 SEJUGE, adj., **sejugis**; desprensu de *jugu*, si in genere, despartitu, desbinatu, desunitu, etc. : *a tende se conjuge gentile sejugi prin datinele lóru.*

www.dacoromanica.ro

* SEJUNCTIONE, s. f., **sejunctio**, actione de *sejungere : sejunctionea disseloru actuali de ce s'a dissu si are se se mai dica.*

* SEJUNCTIVU,-*a*, adj., (**sejunctivus**); aptu a *sejungere.*

* SEJUNCTU,-*a*, adj. part. d'in *sejungere*, **sejunctus**; in s. verbului : *fiacare idea principale sejuncta de alt'a principale si de celle secundarie.*

* SEJUNGERE, v., (se conjuga ca v. *jungere*), **sejungere**; a despartí de ce e *junctu*, a desbiná de ce e imbinatu, a deslegá de ce e legatu, a desuní ce e unitu, etc.; 1. proprie : *ce e conjunctu nu fora periclu se sejunge; sejungeti-ve de perdutii cu cari erati legati ca frati; Alpii sejungu Itali'a de Franci'a; marea sejunge aceste popore rivali;* 2. metaforice : *nemine nu sejunge fortun'a de inconstantia; nu poteti, fora mare periclu, sejunge elocenti'a, neci alta arte de virtute ; se sejungemu morbulu de sanitate, dereptulu de strambitate, celle cadre de celle rotunde.*

* SEJUNSU,-*a*, adj. part. d'in *sejungere*, **sejunctus**; vedi *sejunctu.*

* SELA, s. f., **selas**, (σέλας); meteoru luminosu, focosu.

* SELACE, adj. s., (fr. **sélaque, sélacien**); care are pelle cartilaginosa; s. m. unu *selace*, genu de pesci; pl. *selacii*, familia de pesci.

* SELAGINE, s. f., **selago**, (fr. **sélage, sélagine**); genu de plante d'in famili'a verbenacieloru.

* SELAGINIU-*a*, adj. s., (fr. **sélaginé**); de *selagine;* subst. pl. *selaginiele*, famillia de plante ce au de typu genulu *selagine.*

* SELANDRIA, s. f., (fr. **sélandrie**); genu de insecte hymenoptere d'in famili'a uropristeloru.

SELBA, *selbaticu*, etc., vedi : *silba, silbaticu*, etc.

* SELECTIONE, s. f., **selectio**, (fr. **sélection**); actione de *selegere*, 1. in genere : *selectionea benelui de reu, fora acésta selectione nu mai e virtute; selectionea celloru bone d'in celle relle; rationei, nu passionei, se lassàmu selectionea morale, in morale;* 2. in specie, *selectionea naturale, pusa astadi ca principiu in istori'a naturale mai vertosu de cotra Anglulu Darwin.*

* SELECTIVU,-*a*, adj., (fr. **sélectif**) aptu a *selegere*, la *selectione*, mai vertosu in sensulu *selectionei* de sub 2.: *facultate selectiva, sensu selectivu ;* vedi si *selectoriu.*

* SELECTORIU,-*tória*, adj. s., **selector**; care *selege : rationea e selectorí'a benelui si reului.*

* SELECTU,-*a*, adj. part. d'in *selegere*, **selectus** : *pucine selecte d'in multe offerte.*

* SELEGERE, *selessi* si *selessei*, *selessu* si *selectu*, v., **seligere**; a allege ce place cuiva, sau ce place rationei, a allege si separá ce e mai bonu in genulu seu, 1. in genere : *a selege ideele celle mai formose d'in unu auctoriu, d'in unu scriptu ; a selege coventele eleganti si pure; selegeti-ve cari ve placu d'in fete; selessii lui Domnedieu, filii selessi ai fortunei, selessii communei;* 2. in specie : *auctoritatea competente selege judicii, arbitrii, professorii, functionarii.*

* SELENE. s. f., **selene**, (σελήνη, fr. **sélène**), proprie, *luna*, applicatu inse cu sensuri speciali : 1. placenta, la anticii Greci in forma de *luna*, offerta *lunei* ensasi ca deitate; 2. genu de pesci, dupo form'a loru aprope rotunda.

* SELENHYRATU, s. m., (fr. **sélénhydrate**) ; sare formata d'in combinationea hydrogeniului *seleniatu* cu una *seleniura* metallica.

* SELENIANU,-*a*, adj., (fr. **séléuien**; d'in *selene* = luna); d'in *luna*, mai vertosu ca subst. locuitoriu d'in *luna.*

* SELENIATU, adj. s., (fr. **sélénié, séléniate**); de *selen*iu, mestecatu, combinatu cu *seleniu : minerali seleniate*, ca s. m. reale : *seleniatu-lu*, sare formata d'in combinationea acidului *selenicu* cu una base chymica ; *seleniatu neutru seleniatu de argentu.*

* SELENIBASE, s. f., (fr. **séléniibase**); *base* chymica de *seleniu.*

* SELENICU,-*a*, adj., (fr. **séléuique**); de *seleniu : acidu selenicu.*

* SELENICYANURA, s. f., (fr. **sélénicyanure**); sare chymica, in care *se-*

www.dacoromanica.ro

leniulu jóca partea de principiu electronegativu.

* SELENIDE, adj. s., (fr. **sélénide**); essitu d'in *seleniu* combinatu cu altu elementu; si ca subst. m. reale, unu *selenide*, corpu formatu cu seleniu; *selenidii*, familia de minerali ce essala una odore de *seleniu*, odore aprope ca cea de rapanu imputitu.

* SELENIFERU,-*a*, adj., (fr. **sélénifère**); care porta, contine *seleniu* : *substantie selenifere*.

* SELENIFICU.-*a*, adj., (fr. **sélénifique**); care face, produce *seleniu*.

* SELENIOSU,-*a*, adj., (fr. **sélénieux**); de *seleniu*, in gradu mai micu inse de câtu ce e *selenicu* : *acidu seleniosu*.

* SELENISALE, s. f., (fr. **sélénisel**); *sale*=*sare* chymica de *seleniu*, classe de sari chymîce ce resulta d'in combinationea *selenidiloru* cu basi chymîce.

* SELENITE, s. f., **selenitis**, (fr. **sélénite**); 1. sare chymica formata d'in combinationea acidului *seleniosu* cu una base chymica; in acestu intellesu si m. *selenitu*; 2. pétra, in care credeau co vedu figur'a lunei (vedi *selene*), déro care nu e de câtu *calce sulfatata*.

* SELENITIU, s. m., **selenitium**; specia de édera.

* SELENITOSU,-*a*, adj., (fr. **séléniteux**); plenu de *selenitu* : *apa selenitosa*.

* SELENIU, s. m., **selenium**, (fr. **sélénium**); proprie, m. d'in adj. *seleniu*,-*a* = *de luna*, (vedi *selene*), applicatu la nomele unui corpu simplu, la unulu d'in metalle, in correlatione cu *telluriu*, (d'in *tellure*=pamentu), nome datu altui metallu ce are analogía cu *seleniulu*.

* SELENIURA, s. f., (fr. **séléniure**); combinatione de *seleniu* cu altu corpu elementariu.

* SELENOCENTRICU,-*a*, adj., (fr. **sélénocentrique**, d'in *selenocentru* = centrulu lunei); relativu la *centrulu lunei*.

* SELENOGAMIA, s. f., (fr. **sélénogamie**, d'in σελήνη = luna, si γάμος = nunta); in medicina, fenomenu de *somnambulismu*.

* SELENOGAMICU,-*a*, adj., (fr. **sélénogamique**); relativu la *selenogamia*.

* SELENOGNOSTICU,-*a*, adj. s., (fr. **sélénognostique**, — d'in σελήνη=luna, si γνῶσις = connoscentia); relativu la connoscenti'a lunei; ca s. f. reale, *selenognostica*, scientia, totu de connoscentie asupr'a lunei.

* SELENOGRAPHIA, s. f., (fr. **sélénographie**, d'in σελήνη=luna, si γράφειν =descriere); descriptionea lunei si maculeloru ce faci'a ei presenta.

* SELENOGRAPHICU,-*a*, adj., (fr. **sélénographique**); relativu la *selenographia* si la *selenographu*.

* SELENOGRAPHU, s. pers., (fr. **sélénographe**); auctoriu de *selenographia*, versatu in *selenographia*.

* SELENOPE, s. m., (fr. **sélénops**, d'in σελήνη=luna, si ὄψ=vedere); genu de insecte d'in famili'a araneidiloru.

* SELENOSE, s. f., (fr. **sélénose**); macula alba, de forma rotunda, in ungle.

* SELENOSTATU, s. m., (fr. **sélénostate**), instrumentu de observatu *lun'a*.

* SELENOTOPOGRAPHIA, s. f., (fr. **sélénotopographie**, d'in σελήνη = luna, τόπος = locu, γράφειν = descriere); descriptione detaliata a superfaciei lunei.

*SELENOTOPOGRAPHICU,-*a*,adj., (fr. **sélénotopographique**); relativu la *selenotopographia*.

* SELIBRA, s. f., **selibra**, (scurtatu d'in *semi-libra*); medietate de *libra*.

* SELICASTRU, s. m., **seliquastrum**, (d'in acea-asi origine cu *sedile*, *sella*, etc.); scamnu, mai allessu scamnu rude, grossolanu, primitivu.

* SELINA, s. f. si m. *selinu*, **selinon**, (σέλινον, fr. **sélin**); genu de plante; vedi si *apiu*.

* SELINOIDE, adj., **selinoides**; (σελινοειδής); care sémina cu *selina*, de genulu *selinei*.

* SELINU, s. m., vedi *selina*.

SELLA, (*siéua*, *siéa*), s. f., **sella**, (it. port. **sella**, isp. **silla**, prov. **sella**, **selha** si **cella**, fr. **selle**), **ephippium**, **clitellae**; **coxa**, **coxendix**, **ren**, **limbus**; deminutivu contrassu d'in deminutivulu *sedula* d'in *sede*, de la *sedere*, pre ce *se siéde*, ce serve la *sedutu* pre densulu, scamnu,

www.dacoromanica.ro

1. in genere : *a pallitu bietulu si sta se cada d'in petiore, dati-i déro una sella; sell'a calcionariului, sell'a professoriului; selle se afla si la carrutie si carre : pre sella sta menatoriulu de tragutori, pre una selle stau mai commodu si callatorii in carrutie; sellele eleganti, pre cari se transporta ómeni de alti ómeni pre umeri, se dicu lectice; lecticele sunt déro selle gestatorie*; 2. in specie, *a)* scamnu pentru ómenii de statu, pentru marii demnitari : *sellele magistratiloru romani erau de eboriu, elle se diceau selle curuli, a obtiné sell'a curule e a pervení la inalte functioni publice; b)* ca mai desu inse, in usulu vulgare, *sella* = specia de *scamnu* de pusu pre spinarea unui jumentu, α) mai vertosu pre unu callu : *a pune sell'a pre callu, a leuá sell'a de pre callu, a stringe sell'a cu cingl'a; callu de sella*, in oppos. cu : *callu de trassura*, si metafor. : *a fi callu de sella* = a portá greutatea *altoru-a* = *a fi secure de osse*, care inse e cu sensu mai largu si mai energicu ; *sella de auru, sella de lemnu ; sellele se captusescu cu pelle, scarele sellei, laterile sellei, pulvinu de sella; a callarí, a incallecá fora sella; fora sella bona inse pate reu si callulu si callariulu*; prov. *bate sell'a, se precépa ép'a*, despre allusioni delicate, enigmatice : *am una épa , candu i se liéa sell'a, i se vedu matiele*, in finitulu istorioreloru fabulose poporane: *venii pre sélla (siéa), si ve spusei asiá*; β) si pentru asinu, mulu, etc., se dice *sélla*, inse pentru aceste jumente : *sell'a se dice proprie sagmariu;* 3. metaforice, de regula in plur. *selle* = *lumbi*, parte a dosului pre care se pune si sta appropriativu *sell'a : me doru sellele; cine si vettema sellele, remâne desellatu ; sellele unui callu nu ducu atâta greutate; a calcá pre selle, a lovi in selle, a rumpe cuiva sellele ; dupo atâtu sedutu pre scamnu, am capitatu dorere de selle; cine, la lucrulu seu, sta continuu plecatu de medilocu, inco p.te capitá dorere de selle; a portá cingutorea prea pre selle; acésta muliere si pune strofiulu prea pre selle.*

SELLAMENTU, pl.-*e*, **instrumentum sellare**, (d'in 1 *sellare*); actione de *sellare*, déro mai vertosu, celle necessarie la *sellatu : multe d'in sellamente ne lipsescu la cavallari'a armatei;* vedi si : *sellisterniu.*

1 SELLARE, (*siuare*), v., **ephippium imponere**; a pune *sella* pre unu jumentu; vedi si compos. *insellare : a sellá* = *insellá* = *inseuá calli.*

2 SELLARE, adj., **sellaris**; vedi *sellariu.*

SELLARESSA, *sellaría*, vedi *sellariu.*

SELLARIU,-*a* si *sellare*, adj. s., **sellaris**, (it. **sellajo**, isp. **sillero**, port. **selleiro**, prov. **selers**, fr. **selliér** si **sellaire**); relativu la *sella*, de form'a unei *sella*, cu *selle*, 1. in genere : *jumente sellari sau sellarie; armatura sellaria, incaperi sellarie, peramblare sellare.* 2. in specie, relativu mai vertosu *la sell'a* de *jumente*, mai allessu ca subst., *a)* personale, *sellariu* cellu ce face sau vende *selle*, fem. *sellaressa*, ca mulieré a *sellariului*, sau ca muliere ce, in nomele seu, face si vende *selle. b)* reale *sellaría:* α) arte, negotiu de *sellariu;* β) multime de *selle* pentru jumente; γ) inse sí : multime de *selle* de *sedutu*, in genere, de scamne, cumu si incapere cu multe scamne pentru ómeni ce se aduna se pertreca acollo.

SELLATU,-*a*, adj. part. s. d'in *sellare.*

SELLISTERNIU, pl.-*e*, **sellisternium**, (fr. **sellisterne**, d'in *sella-sternere*); 1. in oppos. cu *lectisterniu*, fiindu co ospetiulu acestu-a se facea pentru unu dieu, unde barbatii stau pre *lecte* (conopelle) ; *sellisterniu*, ospetiu in onorea unei diea, unde mulierile stau pre *selle* (scamne); 2. cu sensu mai estensu, marginitu totu la *sell'a* de jumente, *sellisterniu* = **equi stratum** = stratu, asternutu de *sella*, de pusu sub *sella*, sau pre *sella.*

SELLUCIA,-*tia* si *sellula*, s. f., **sellula**; deminutivu d'in *sella.*

SELLULA, s. f., vedi *sellucia.*

SELLULARIU,-*a*, adj. s., **sellularius**, relativu la *sellula : maiestri sellulari*, si absol. *sellulari.*

SEMA, s. f., (*sama*, confere gr. ἅμα, lat. **simul**), mesura, computu, ratione, occurre in frasi ca : *a mancá fora séma* fora mesura; *ellu e de sém'a mea, ellu e*

www.dacoromanica.ro

de una séma-cu mene, de marimea mea, de etatea mea; *una séma de ómeni*, una specia de ómeni; *a dá séma*, a dá computu, a dá ratione; *a tiné séma*, *a tiné in séma*, a tiné computu; *a luá sém'a*, *a bagá de séma*, a observá cu attentione, a attende; *a bagá in séma*. a observá, a respectá; *a luá séma de cineva sau de ceva*, a veghiá asupr'a cuiva; *a luá sém'a cuiva*, a lu observá de aprope; *a luá pre cineva pre sém'a sea*, a respunde pentru densulu; *a si face singuru sém'a*, a se uccide cu mânele selle; *de bona séma*, de securu, de certu, fora indouentia; *mai cu séma*, mai allessu.

* SEME, pl. *semine*, **semen**; sementia in sensulu cellu mai largu; prin estensione si metafore : *a)* elementu, principiu, inceputu; *b)* causa, origine; *c)* auctoriu, inceputoriu, etc.

SEMENARE, *semene*, etc., vedi : *seminare*, *semine*, etc.

* SEMENTARE, v., **sementare**, a dá, produce *sementia : sunt specie sterili ce nu sementa; mululu nu sementa; potemu sementá unele plante.*

* SEMENTATIONE, s. f., **sementatio**; actione, actu de *sementare*.

SEMENTE, si *sementia*, s. f., **sementis**, (it. **semente**, **sementa**, **semenza**; prov. **semensa**, fr. **semence**, isp. **semiente**, port. **semente**), **semen**; cu sensulu cellu mai largu, ce are si form'a *seme*, ce *se semina* si d'in ce se nascu plantele si animalile, 1. proprie si in genere : *sementia de grânu*, *de ordiu*, *de meliu*; *sementie de pepeni*; *de mere*, *de pere*; *sementia de cânepa*, *de linu*, *de rapitia*, *de diverse flori si plante*; *sementi'a taurului*, *armessariului*; *sementia genitale*; *sementia bona*, *rea*, *stricata*, *putrida*; *di'n sementiele planteloru se nutrescu multe passeri*, *multime de sementie consume si omulu : grâne de sementia*, si de ací prin estensione : *tauri*, *oui de sementia*; *galline de sementia*, *scrofe de sementia*; *amnellele se tinu de sementia*, *amnellii celli mai multi se junghia*, *si pucini arieti se lassa de sementia*; *a prende*, *a perde sementi'a de calli boni*, *de grânu bonu*; *s'a perdutu sementi'a de vaccele formose*; *se perde si sementi'a de omeni formosi si vigorosi*; prov. *a nu avé ceva neci de sementia*, a nu avé de locu; asiá si : *nu se afla*, *ce ti cere ânim'a*, *neci macaru de sementia*; 2. metaforice, *a)* origine, inceputu, causa, familia, genu, etc. : *toti ne tragemu d'in sementi'a lui Adamu*; *unu mare poporu essi d'in sementi'a eroelui*; *sementiele reului*, *una data arrunc'ate*, *cu anevolia se stirpescu*; *sementia nobile*, *illustre*; *nu esti d'in illustrea sementia a geniiloru mari*; *b)* elementu de connoscentia, de scientia, de moralitate, etc. : *sementi'a arruncata in tenerele ânime alle copillariei*, *va prende profunde radecine*; *sementi'a coventului lui Domnedieu*; *sementiele principaliloru virtuti*; *sementiele virtutiloru nationali se se semine in ânimile fililoru de Romanu.*

SEMENTIORA, s. f., deminutivu d'in *sementia*.

SEMENTIOSU,-*a*, adj., **semine abundans**, **fecundus**; plenu de *sementia*.

SEMENTIVU,-*a*, adj., **sementivus**; relativu la *sementia : fenu sementivu*, *generi de grânu sementive*.

* SEMESTRALE, adj., vedi *semestriale*.

* SEMESTRE = *semestru*,-*a*, adj. s., **semestris**; 1. scurtatu d'in **sex**=sésse, si **mensis** = mense, de sésse mensi, de una medietate de annu : *domnia semestre*, *terminu semestre*; subst. *unu semestru*, spatiu de tempu de sésse luni sau medietate de annu; 2. scurtatu d'in **semis**, si **mensis**, de una medietate de *mense : luna semestre*, luna plena.

* SEMESTRIALE, adj., (fr. **sémestral**, **sémestriel**); de unu *semestriu : adunantie semestriali*, *mercede semestriale*, *licentia semestriale*.

* SEMESTRIARIU,-*a*, adj. s., (fr. **sémestrier**); de unu *semestriu*, pre unu *semestriu*, (vedi *semestriale* si *semestre*); in specie, s. pers., cellu ce are volia, licentia de servitiu pentru unu *semestriu*, vorbindu mai vertosu de militari : *a reclamá semestriarii*, *semestriarii au revenitu la regimentele selle*.

* SEMESTRIU, s. m., **semestrium**, (fr. **sémestre**); 1. spatiu de tempu de sésse *mensi : primulu semestriu*, *secundulu se-*

www.dacoromanica.ro

mestriu; 2. spatiu de tempu de una medietate de mense.

* SEMESTRU, adj. s., vedi : *semestre* si *semestriu.*

* SEMESU, -*a*, adj. part., **semesus;** (vedi *semiesu*).

† SEMI, particula, (affine cu gr. ἡμί), ce intra numai in composite cu sensu de *mediu, medietate,* una d'in doue parti ecali : *semidieu, semicercu, semivocale,* etc.; prin estensione si metafora, *semi* = micu, suptire, cumu : *semifuniu, semispata,* etc.; in forma, *a) semi* perde, de regula, finalea *i* inainte de vocali : *semesu* = *semiesu* = **semesus** = **semiesus** = semimancatu, semirosu : *osse semese; b)* inainte de *libra, mestre* si *modiu,* se scurta in *se : selibra, semestre, semodiu,* (vedi aceste covente la loculu loru) : — *semiacerbu,-a,* adj., **semiacerbus,** *semiacerbe uue; semiadapertu,-a,* adj. part., **semiadapertus:** *usie semiadaperte; semiagreste,* adj., **semiagrestis :** *poporu semiagreste; semiambustu,-a,* adj., **semiambustus:** *cadavere semiambuste; semiamputatu,-a,* adj., **semiamputatus :** *semiamputate ramuri; semianime, semianimu,-a,* adj., **semianimis** si **semianimus :** *betrani semianimi, morbosu semianime, semianime corpu; semiannulariu,-a,* adj., (fr. **sémi-anulaire**): *eclipse de sore semiannularia; semiannuu,-a,* adj., **semiannuus:** *semiannua nocte, semiannua di; semiapertu,-a,* adj. part., **semiapertus :** *ocli semiaperti; semiarianu,-a,* adj., (fr. **sémi-arien**), ariamu mitigatu; de acísi s. m. *semiarianismu,* (fr. **sémi-arianisme**), *arianismu* mitigatu; *semiatratu,-a,* adj. part., **semiatratus :** *doliu semiatratu; semiassiu,-a,* adj., **semiaxius,** cu medietate de rote : *semiassie carra; semibarbaru,-a,* adj., **semibarbarus :** *omeni semibarbari; semibou,* adj. s., **semibos :** *ómeni semiboi; semibreve,* adj., **semibrevis,** mai vertosu in musica : *note semibrevi,* (compara si it. **semibreve,** fr. **sémi-brève**); *semicanu,-a,* adj., **semicanus :** *peri semicani; semicapru,-a,* adj. s., **semicaper:** *semicaprii silvani; semicasiu,* s. m., si fem. *semicasia,* (pre a locuri *semicâsia* si *semïchisia*), **caseus bubulus,** casiu de vacca, brendia de vacca; *semicentesima,* s. f., **semicentesima,** meditate d'in centu la procente ; *semicerculariu, semicerculatu,-a,* adj., **semicirculatus,** (fr. **sémi-circulaire**) : *ferramente semicerculate; semicercu,* s. m., **semicirculus :** *doue simicercuri are unu circu ; semicinctu,-a,* adj. part., **semicinctus,** abiá *incinsu; semiclusu,-a,* adj. part., **semiclausus;** *semicoctu,-a,* adj. part., **semicoctus;** *semiconfectu,-a,* adj. part , **semiconfectus :** *lucruri semiconfecte; semicorporale,* adj., **semicorporalis :** *imagini semicorporali,* asiá si *semicorporiu,-a,* adj., **semicorporeus;** *semicrematu* si *semicremu,-a,* adj., **semicrematus** si **semicremus :** *semicremate, semicreme corpuri; semicrudu,-a,* adj., **semicrudus :** *carne semicruda; semicubicu,-a,* adj., (fr. **sémi-cubique**) : *parabole semicubice; semicubitale,* adj., **semicubitalis,** de medietate de cotu : *lancia semicubitale; semicupa,* s. f., **semicupa,** medietate de vasu ; *semicylindricu,-a,* adj., (fr. **sémicylindrique**), d'in *semicylindru,* medietate de cylindru; *semidieu,-a,* s., **semideus,-a :** *eroii anticitatei treceau de semidiei; semidi,* s. f., **semidies;** *semidegitale,* **semidigitalis,** de una medietate de degitu : *gaura cemidegitale; semidivinu,-a,* adj., **semidivinus,** d'in *semidivu,* medietate de dieu; *semidoctu,-a* adj., **semidoctus,** *semidoctii sunt mai rei de câtu indoctii; semiduplu,-a,* adj., (fr. **sémi-double**): *semiduple flori, cu petale semiduple,* mai pucinu de *duple. semierme* = *semerme,* adj., **semiermis** si **semermis,** de medietate armatu; *semiesu* si *semesu,-a,* adj. part., **semiesus** si **semesus,** de medietate *mancatu; semiformatu,-a,* adj. part., (fr. **sémiformé**), *fetu semiformatu; semifactu,-a,* adj. part., **semifactus :** *vestimente semifacte; semifastigiu,* s. m., **semifastigium,** medietate de *fastigiu, semiferu,-a,* adj., **semifer:** *semiferii centauri, semiferu genu de omeni; semiforme,* adj., **semiformis,** ca si precedentele *semiformatu : semiformea luna; semifumante,* adj., **semifumans:** *focu semifumante;* metaferice : *officiu semifumante,* caldu, recente; *semifuniu,* s. m., **semifunium,** fune suptire; *semigermanu,-a,* adj., **semigermanus :** *poporu semigermanu; semigrecu,-a,* adj.,

www.dacoromanica.ro

semigrœcus: *cetate semigreca, limba semigreca; semigrave*, adj., **semigravis**, metaforice *semibétu; semiistoricu* = *semistoricu,-a*, adj., (fr. **sémi-historique**): *opere semiistorice; semiiante*=*semiante* adj., **semihians**, de medietate cascatu: *semianti labie, semiulcu,-a*, adj., **semihiulcus**; *seminane*=*semiinane*, adj., **semiinanis**, de medietate desertu; *semiintegru,-a*, adj., **semiinteger**; *semijudeu*=*semijudanu,-a* adj. s., **semijudæus**; *semijejuniu*, s. m., **semijejunium**; medietate de ajunu; *semijugeru*, s. m., **semijugerum**, medietate de *jugeru*; *semilaceru,-a*, adj., **semilacer**; *semilautu,-a*, adj., **semilautus**: *petiore semilaute; semiliberu,-a*, adj., **semiliber**; *semilibra*, s. f., **semilibra**, vedi *selibra*; *semiluna*, s. f., **semiluna**, (fr. **sémi-lune**), *a)* proprie, medietate de *luna*, medietatea discului lunei luminosu; *b)* metaforice, α) veri-ce imagine, ornamentu, pictura, in form'a *semilunei*, β) in specie, semnulu, in semnele turcesci, preflammuré, etc., prin noua metafora: *semilun'a fu invinsa de cruce;*— *semilunaticu,-a*, adj., **semilunaticus**: *nu esti deplenù lunaticu, déro semilunaticu totu esti*, *semilunatu,-a*, adj. part., (fr. **sémilluné**), facutu in forma de *semiluna; semilunariu,-a*, adj., (fr. **sémi-lunaire**), in forma de *semiluna*: *cartilagini semilunarie, semiminima*, s. f., (fr. **sémiminime**), nota musicale; *semimadidu,-a* **semimadidus**, de medietate *madu, semimarinu,-a*, adj., **semimarinus**: *animali semimarine, semimari* **semimas**, medietate de masculu, hermaphroditu; *semimasculu*, s. m., **semimasculus**, fora partile genitali; *semimaturu -a*, adj., **semimaturus**, nu deplenu maturu; *semimitra*, s. f., **semimitra**, *mitra mica; semimortu -a*, adj., **semimortuus**; *seminece*, adj., **semiuecis**, medietate uccisu; *seminudu, -a*, adj., **siminudus**: *mulieri seminude, statua seminuda; semiobolu*, s. m., **semiobolus**; *semiomu*, s. m., **semihomo**, medietate omu: *semiomulu centauru*, metaforice: *semifera, semionustu,-a*, adj., **semionustus**: *navi semionuste; semiopalu*, s. m., (fr. **sémi-opale**), opalu micu sau pucinu netidu; *semiora*, s. f., **semihora**, medietate de ora; *semiorbe*, s. m., **semiorbis**, *semicercu*, s. m., **semipagauus**, *semipalmatu* = *semipalmiferu,-a*, adj., (fr. **sémi-palmé, sémi-palmifère**), de medietate *palmatu* sau *palmiferu*: *passeri semipalmate; semiparallel'cu,-a*, adj., (fr. **sémi-parallèlique**), care nu e deplenu *parallelu*· *semipatente*, adj., **semipateus**: *vestibule semipatenti*· *semipedale*, adj., **semipedalis**, (fr. **sémi-pédal**), de una medietate de pede longu, latu, grossu, etc; *semipedaniu,-a*, adj., **semipedaneus**, = *semipedale; semipede*, adj. s., **semipes**, *a)* medietate de petioru, mai vertosu, ca me ura; *b)* medietate de petioru de versu; *c)* fora unu petioru, cu unu petioru d'in doue; *semipelagianu -a*, adj. s., (fr. **sémi-pélagien**), *pelagianu* mitigatu, care cauta se concilie *pelagianismulu* cu *orthodoxismulu; semipennatu, -a*, adj., (fr. **sémi-penné**); *semiperiodicu -a*, adj., (fr. **sémi-périodique**), nu regulatu periodicu: *revista semiperiodica; semiperfectu -a*, adj., **semiperfectus**: *virtuti semiperfecte; semiperitu,-a*, adj., **semiperitus**: *semiperetii sunt asiá de rei si periculosi ca si semidoctii; semipersu*, s., **semipersa**, medietate de *Persu; semiphalaricu*, adj, **semiphalaricus**; *semipescina*, s. f., **semipiscina**, piscină mica, locu micu de pesce; *semiplenu,-a*, adj., **semi-plenus**, de medietate plenu: *semiplene cupe, navi, semiplena adunare, semiplene l gioni, semiprebenda*, s. f., (fr. **sémi-prébende**), *prebendă* mai mica de cătu cea ordinaria; *semiproba*, adj., (fr. **sémipreuve**), proba insuficiente; *semiprismatu,-a*, adj., (fr. **sémi-prismé**), in formă de *semiprisma; semiputatu,-a*, adj., part. **semiputatus**, de medietate *taliatu*: *semiputata vitia de vinia; semirasu,-a*, part. adj., **semirasus**: *omeni semirasi; semireductu,-a* adj. part., **semireductus**, de medietate redussu, incurbatu, etc., *semirefectu,-a*, adj. part., **simirefectus**, de medietate reparatu, etc.; *semirostru, -a*, adj., (fr. **sémi-rostre**), care pare a avé numai meditate de rostru: *passeri semirostre; semirotundu,-a*, adj., **semirotundus**: *incapere semirotunda; semirutu,-a*, adj., **semirutus**: *case semirute, templu semirutu, columna semiruta, muri*

www.dacoromanica.ro

semiruti; semisagettatu,-a, adj., (fr. **sémi-sagitté**), in forma de *semisagetta; semisauciu,-a*, adj., **semisauclus**, metaforice : *anima semisaucia; semisecularlu,-a*, adj., (fr. **sémi-séculaire**) : *viétia semisecularia, arbori semiseculari; semisene*, s. m., **semisenex**, de medietate betranu; *semisepultu,-a*, adj, part., **semisepultus**, de medietate ingropatu : *abiá semisepulte su cadaverele; semisermone*, s. m., **semisermo**, vorba, coventu imperfectu : *barbaru semisermone; semiseccu,-a*, adj., **semisiccus** : *lacu semiseccu, caldare semisecca; semisomnu,-a*, adj., **semisomnus**, de medietate addormitu, tare addormitu, ammortitu, ammetitu : *semisomnii betrani decrepiti; semisonante*, adj. part., **semisonans**; assemine si : *semisonu,-a*, **semisonus**, mai vertosu de littere si de sonurile ce elle representa : *littere semisonanti, semisone; semisopitu,-a*, adj., **semisopitus**; de medietate assopitu, addormitu, ammortitu, ammetitu, (vedi si *semisomnu*); *semisoporu,-a*, adj., **semisoporus**, de medietate addormitu, affundatu in somnu, beetu de somnu, (vedi si *semisopitu, semisomnu*); *semispata*, s. f., **semispatha**, mica *spata* de batutu sau de stativa ; *semistaminariu,-a*, adj., (fr. **sémi-staminaire**), care n'a convertitu tote *staminele* in *petale; semistriatu,-a*, adj. part., (fr. **semi-strié**) : *colu nne semistriate; semisupinu,-a*, adj., **semisupinus**, de medietate pusu pre spate; *semitactu,-a*, adj. part., **semitactus**, pucinu attensu, inse si subst. medietate de *tactu : semitactu de musica; semitectu,-a*, adj. part., **semitectus**, de medietate coperitu, inse si subst. medietate de coperimentu; *semitonu, -a*, adj., **semitonus** ; *cu semitona voce;* inse si subst. medietate de *tonu; semitractu,-a*, adj. part., **semitractus** : *semitracta materia*; *semitrepidu, -a*, adj., **semitrepidus** : *semitrepidi armessarii*, inse si subst. : *semitrepidulu callului; semitritu,-a*, adj. part., **semitritus**, de medietate treieratu, pisatu, etc. ; *grane semitrite; semiustulare* si *semustulare*=*semusturare*, v., **semiustulare** si **semustulare**, a usturá = arde de medietate ; *omeni semustulati scapa d'in flacure*, metaforice : *semustulati de tempuri grelle; semiustu,-a*, adj. part., **semiustus** : *corpuri semiuste de tonite*; metaforice : *a scapá semusti d'in incendiulu revolutionei; semivietu,-a*, adj., **semivietus** ; *semiviru*, s. m., **semivir**, *a)* medietate omu si medietate bestia, fera : *semivirii centauri; b)* hermaphroditu; *c)* castratu ; *d)* mollesitu, mulierosu, omu-muliere ; *semivivu,-a*, adj., **semivivus**, de medietate viuu, mortu, mai mortu : *l'am lassatu semivivu, tragundu-si ultim'a sufflare ; semivocale*, adj., **semivocalis**, in grammatica : *sonuri semivocali, consone semivocali*, si absol. *una semivocale : semivocalile limbei nostra; semivolucre*, adj. s., **semivolucris**, de medietate sboratoriu.

* SEMINALE, adj., **seminalis**, (fr. **séminal**); relativu la *seme* = *sementia : plante seminali, perderi seminali, lobi seminali, licidu seminale allu animaliloru.*

1 SEMINARE, *(semenare)*, v., **seminare**, (it. **seminare**, isp. **semnar**, port. **semear**, prov. **semenar** si **semnar**, fr. **semer**, —d'in *seme*, pl. *semine*=*sementia*), **spargere, conspergere, profundere**; a arruncá *seme* pre *agru aratu*, a pune, bagá sementia in senulu pamentulu, ca se resara si produca fructu, 1. proprie : *a seminá grânu, meliu, ordiu, cânepa, linu, pepeni, porumbu, secare, trifoliu; tempulu de seminatu pentru fia-care genu de seme nu e acellu-asi : meliulu se sémina mai tardiu de câtu ordiulu; a seminá unu agru cu meliu, apoi cu grânu in annulu urmatoriu; a lassá agrulu neseminatu, ca se repause; seminatu continuu acellu-asi solu perde poterile de productione; ce se sémina, se grapa de regula;* 2. metaforice, a respandí, arruncá, intende, latí, propagá, etc. : *campuri seminate cu flori imbetatorie de odori; a seminá callea cuiva cu rose, cu corone; a seminá cu mana larga beneficie; a seminá solulu teneru allu ânimeloru juni; a seminá credentie salutarie, principie sanitose; a seminá discordi'a, urr'a, in locu de a seminá amorea, frati'a, concordi'a, pacea; se seminàmu virtutea si se sterpimu vitiulu;* proverb. *ce vei se-*

www.dacoromanica.ro

miná, vei secerá; semini ventu, fortuna vei college.

2 SEMINARE,*(semenare)*, v., (vechiu it. **semblare, sembiare,** n. it. **simigliare, somigliare;** isp. **semblar** si **semejar;** port. **semelhar,** prov. **semblar,** fr. **sembler**), **similis esse, par esse, similitudinem habere, speciem gerere, videri, similis videri, par videri;** a fi *assemine*, 1. proprie: *voi seminati ca doue oua; érba cu érba nu semina; a seminá ca doue picature de apa, ca doi ocli ai acellui-asi omu; filii sémina, de regula, cu parentii; cu cine sémina copillulu? nu sémina neci cu tatalu, neci cu mam'a; meritulu imaginei e de a seminá cu originariulu; copi'a de multe ori nu sémina cu originariulu;* una relatione mai intima se espreme cu dativulu; *sémina cu mene,* arréta déro una relatione mai departata de câtu: *sémina mie; cui sémina acestu copillu? cui ai seminatu tu? co, desí filiulu meu, nu semini mie neci in statura si forma, neci in caracteriu si portare; cui sémina catellulu? catellulu sémina canelui sau catellei;* 2. construitu cu *a*, sensulu lui *seminare* se appropia de allu lui *parere: a ce sémina acésta muliere? sémina tare a una simia; nu sémina a nasu de omu, seminati a ómini de nemica; nu seminau a ómini, seminau mai multu a ursi.*

SEMINARIU,-*a*, adj. s., **seminarius,-um,** (fr. **séminaire,** — d'in *seme*, pl. *semine*); relativu la *seme*, ca mai desu inse, subst. m. reale, *unu seminariu, a)* proprie, scola de plante, de pomi: *seminariu de persici, de ceresi, de pruni, de peri; b)* metaforice, α) in genere: *déco lassati se traiésca câteva capite de turburatori, d'in acestu seminariu voru pullulá multime de alti turburatori; seminariu de boni officiari, de abili diplomati; seminariu de professori, de maiestri; seminariu de relle si crimine; seminariu de certe si de discordie;* β) in specie, scola de formatu preuti: *seminariu de clerici centrale; d'in seminarie voru essí preuti boni si capaci a direge poporulu pre callea rellgiósa si morale.*

SEMINATIONE, s. f., **seminatio;** actione de 1 *seminare: seminationea agrului cu bona sementia; seminatione intensa pre mai multe milli de juguri de pamentu.*

SEMINATORE, s. f., vedi *seminatoriu.*

SEMINATORIU,-*tória*, adj. s., 1. d'in 1 *seminare*, **seminator** si **seminatorius,** (it. **seminatore,** isp. **sembrador,** port. **semeador,** prov. **semenador,** fr. **semeur**); care *sémina* sau serve la *seminatu: essì seminatoriulu se semine sementia; seminatoriu de multu grânu; nu esti bonu seminatoriu;* in specie, s. f. reale, *seminatória* = *seminatóre*=instrumentu de *seminatu*, saccu de *seminatu*, cumu si modu de *seminatu;* 2. d'in 2 *seminare*, **similis, consimilis,** care *sémina* altui-a sau cu altulu: *filiu seminatoriu tatalui.*

SEMINATU,-*a*, adj. part. s. d'in 1 *seminare*, **seminatus:** *sementie seminate, tempu de seminatu ordiu, seminatulu ordiului se face mai de tempuriu;* — in specie, s. m., *seminatulu, a)* orare de prosperitate, ce facu copillii la annulu nou cu unu ramu artificiale; *b)* si concretu, acestu ramu ensusi.

SEMINATURA, s. f., actione de *seminare*, déro mai vertosu, modu, effectu, statu de seminare, locu *seminatu*, etc, 1. d'in 1 *seminare*, (it. **seminatura,** isp. **sembradura,** port. **semeadura**), **seminatio, sementis, seges, arvum:** *seminatur'a grânului inainte de semenatur'a altoru cereali, seminaturele su peno acumu formose; a occupá cu violentia seminatur'a altui-a; seminatura desa, rara; a pasce seminaturele; custode de seminature; tote seminaturele unei commune formédia terrin'a communei;* 2. d'in 2 *seminare*, **similitudo, congruentia,** statu de *seminare: ce seminatura la acestu copillu cu copillulu meu! seminatur'a lupului cu cânele.*

SEMINE, (pre a locure si *séminu*), adj. s., **similis, consimilis,** (it. **simile,** isp. **simil,** fr. **semblable**), **par, compar; proximus, propinquus, alius vel alter (ego),** care e ca altulu in totu sau in parte: *cânele e sémine lupului, óminii su semini óminiloru, mâna cu mâna e semine; doue rote su semini; frati gemini si semini, sunt inse si gemini nesemini;* in acésta forma de adiectivu intra mai

www.dacoromanica.ro

desu compositulu *assemine*, éro simplulu *semine* ca mai desu occurre ca subst. *seminele meu : totu omulu e seminele nostru; semine cu semine se complace si se aduna; aduna-te cu seminii tei; seminele nostru e unu altu eu; amàmu ca pre ensine pre seminele nostru; cu greu si raru afli semine altui callu, semine altui bou; seminii formedia parechia; neseminii nu se imparechiédia bene.*

SEMINIU, pl.-*e*, **seminium**, (d'in 1 *seminare*); procreatione, educatione de pecore : *seminiu de bona sementia de epe si de calli.*

SEMINOSU,-*a*, adj., **seminosus**; plenu de *seme*, de *semine : seminosii pepeni, seminosele cucurbete, seminosulu cucumere.*

† SEMIO-, si *semeio-*, (d'in gr. σημεῖον = semnu), in composite scientifice ca : *semiographia*, s. f., (fr. **séméiographie** si **sémiographie**, d'in γράφειν = scriere, descriere) : *a)* scriere cu semne de scriptura tachygraphica, prescurtata; *b)* parte a medicinei ce tracta de valorea semneloru morbiloru; de ací : adj. *semiographicu,-a*, (fr. **sémiographique** si **séméiographique**), relativu la *semiographia* si la *semiographu*; s. pers. *semiographu*, (fr. **sémiographe** si **séméiographe**), cellu ce se occupa de *semiographia*, versatu in *semiographia*; *semiologia*, s. f., (fr. **séméiologie**, d'in λόγος = discursu), theoria a semneloru morbiloru; de aci : adj., *semiologicu,-a*, (fr. **séméiologique**), relativu la *semiologia* si la *semiologu*; s. pers. *semiologu*, (fr. **séméiologue**), cellu versatu in *semiologia*, auctoriu de *semiologia*; *semiophoru*, s. p., (fr. **séméiophore**; d'in φέρειν = portare), officiariu ce portá, la Greci, semnulu unei céta de armati; *semioticu,-a*, adj. s., (fr. **séméiotique**), relativu la semnele morbiloru : *doctrina semiotica, puntulu essentiale allu doctrinei semiotica e de a destinge semnele de symptomate*; ca s. f., *semiotic'a* (subintellessu *doctrina*, *theoria*), parte a medicinei care tracta despre *semnele morbiloru*; déro si : *semiotica* = in militia, in tactica, arte de a conduce una armata cu semne, nu cu voce.

* SEMISSE, s. f., **semis**, abl. **semisse**, (d'in *semi* si *asse*); medietate de *asse*, medietate d'in unu totu óre-care, 1. in genere : *possedu doue simissi d'in tota térr'a; puse mân'a pre semissea colossalei avere a mortului;* 2. in specie *a) semisse* = medietate d'in monet'a romana *asse;* metaforice : *omu ce nu vale una semisse*, nu vale unu bannu; *b) semisse* = medietate d'in veri-ce moneta; *c) semisse* = medietate de procente pre unu mense sau pre unu annu; *d) semisse* = medietate de jugeru; *e) semisse* = medietate de passu, de petioru, etc. in longitudine; *f) semisse* = medietate d'in unu numeru sau summa ore-care.

* SEMITA, s. f., **semita**; calle angusta pre care âmbla cineva numai cu petiorulu : *carrare*, parte a callei pre care âmbla pedestrii, calle laterale, calle secundaria, calle mica, etc.; 1. proprie : *semitele prin monti, prin dese selbe; d'in semita a face calle; arrêta-ne una semita, déco nu una calle larga si batuta; pre tote càllile si chiaru pre tote semitele; semita forte angusta; semite forte anguste prin dese si spinose tufe, semite secrete, semit'a vulgului, semite abbatute;* 2. metaforice, *a)* despre alte càlli in genere; *b)* in sensu ideale : *elocentiei si poesiei nu placu semitele, ca spatiele large si intense; pre acea-asi semita vomu adjunge la acellu-asi scopu.*

* SEMITALE, adj., **semitalis**; relativu la *semita : diei semitali.*

* SEMITARIU,-*a*, adj. s., **semitarius**; relativu la *semita : semitarie mulieri.*

SEMNALE, adj. s., vedi *signale.*

SEMNARE, = *segnare* = *signare*, v., **signare**; vedi *signare.*

SEMNIFICARE, = *segnificare* = *signifare*, etc., vedi *significare.*

SEMNISIORU, = *segnisioru*, pl.-*e*, **sigillum, notula**, etc.; deminutivu d'in *semnu : semnisiore de versatu.*

SEMNU, = *segnu* = *signu*, pl.-*e*, (it. **segno**, fr. **signe**), **signum, nota, omen, præsagium, vestigium, indicium, argumentum, documentum, cojectura; macula, cicatrix, meta, limes, finis, sigillum**; ce serve a face se se connosca, se se intellega ceva, 1. in genere : *semnu d'in capu,*

www.dacoromanica.ro

d'in umeri, d'in mâna, d'in ocli; a face semnu d'in capu, cu capulu, cu umerulu, cu oclulu; a face, a dá semne de intellegere sau de neintellegere; nu su semne de plouia; semnulu pre pellea pecoreloru: fia-care are unu semnu pentru vitele selle; semnulu pre vite se impreme cu ferrulu arsu; litterele sunt semnele vociloru; sonurile, coventele sunt semnele concepteloru, sentimenteloru si cogiteloru omului; sbiéretele sunt semnele dorerei, nemultiamirei; prin semne espremu si alte animali dorentiele loru; a dá semne de viétia, a nu dá neci unu semnu de viétia, a dá d'in contra tote semnele de morte; semne de calculu, de operationi algebrice· semne geometrice, semne geografice; mi se face semnu la oclu, la nasu; mi s'a facutù unu semnu la urechia; 2. in specie si metaforice, *a) semnu,* in militia, α) *semnu cu tub'a cu cornulu : a dá semnu de batalia, de retragere cu buccinulu;* β) *semnu* = flammura, stégu, stendariu : *semnele legioniloru; semnulu armatei integre; a leuá mai multe semne de la inimici, a perde mai multe semne in batalia; a depune, inchiná, trade semnele; a fugí si desertá semnele; b) semnu de venitoriu : mi se fecera multe semne de acésta calamitate, déro mentea mea preoccupata nu intellesse aceste semne; semne precursorie unei mare revolutione; nu vrù se observe semnele ce i facusse de mortea ce l'ammenitiá; semne de insanetosiare, de ammeliorare; c) semnu*=figura sculpita, depinsa, impressa: statua, imagine, urma; si in specie, α) *semnu* = *sigillu,* pecete; β) *semnu*=urma: *semnu de calcatura de omu; semne de mâna, de degite puse pre ceva;* γ) *semnu*=cicatrice: *semne de versatu, de vulneri, de taliature de spata, de colpiture cu bàtiulu; semne de spata, de impunsura;* δ) *semnu* =macula: *mai multe semne negre, unele si albe; semnu de albétia in unu oclu; mai multe semne pre bucce, pre guttu;* ε)*semnu* =figura siderale pre ceru: *semnele zodiacali;* ζ)*semnu,* α') *semnu de datu cu pusc'a sau cu alta arma; dati la semnu; e bene a invetiá se dai la semnu;* β) *semnu de agru, limite : nu e permissu a mutá si violá scmnele proprietatei;* η) *semnu;* in sensu mai ideale : α') *semnu* = coniectura, indiciu : *a judecá dupo semne; n'ai semne câtu de mice despre addeverulu lucrului;* mai allessu in locutionea: *pre semne : pre semne a fugitu, pre semne co nu a venitu; nu s'a scollatu, pre semne, d'in somnu; pre semne co nu ai scire de celle intemplate; pre semne cogiti se pleci;* β') *semnu* = proba documentu: *multe semne de amicitia si de devotamentu mi dede acellu omu; semne de benevolientia, de urra, de amore, de interesse; semne de menia, de furia, de intelleptione, de reutate, de bonetate.*

SEMNULLECIU,-*tiu,* pl.-*e,* **sigillum, notula;** deminutivu d'in *semnu,* vedi si *semnisioru.*

* SEMODIALE, adj., **semodialis;** de unu *semodiu : placenta semodiale, olle semodiali.*

* SEMODIU, s. m., **semodius,** (contrassu d'in *semi* si *modiu*); medietate de *modiu.*

* SEMONIA, s. f., **semonia;** antica diéa a Romaniloru, diéa a *semineloru.*

* SEMOTU,-*a,* adj. part. d'in *semovere,* **semotus;** despartitu, departatu, differitu, etc. : *a cere locu de intellegere semotu de alti arbitri; nature semote.*

* SEMOVERE, v., **semovere;** a departá separandu, a despartí, a inlaturá.

* SEMPERFLORENTE, adj. part. pres., **semperflorens;** ce *infloresce sempre,* ce totu de a un'a e in *flore.*

* SEMPERFLORIU, s. m., **semperflorium;** statu de *semperflorente;* specia de plante; vedi si *sempervivu.*

*SEMPERVIRENTE, adj. part. pres., **sempervirens,** (fr. **sempervirens**); ce *verdesce sempre,* ce e totu de a un'a *verde : flori sempervirenti.*

* SEMPERVIVU,-*a,* adj., **sempervivus,**(fr. **sempervive**); ce *viue sempre,* ce e totu de a un'a *viuu;* in specie s. f., *semperviva,* genu de planta; f. pl. *sempervive,* familia de plante ce au de typu genulu *semperviva.*

* SEMPITERNITATE, s. f.. **sempiternitas,** (fr. **sempiternité**); calitate, durata de *sempiternu : multi credu in sempiternitatea lumei.*

www.dacoromanica.ro

* SEMPITERNU,-*a*, adj., **sempiternus**, (fr. **sempiternel**); care dura *sempre*, care totu de a un'a a duratu si totu de a un'a va dură: *Domnedieu e sempiternu; multi credu co si lumea e sempiterna; addeveratele amicitie sunt sempiterne; sempiterna memoria, gloria; sempiterna urra; ceva sempiternu si neperitoriu viue in noi.*

* SEMPRE, adv., **semper**, (it. **sempre**); totu de a un'a, si a nome, *a)* de durata fora fine, *b)* de durata ce nu are neci inceputu neci finitu: *sempre voru viue suffletele nostre, sempre va viue memori'a barbatiloru mari; cellu eternu sempre a fostu, e, si va fi;* in sensulu cellu mai strimptu, *sempre* = continuu, mai vertosu in musica: *sempre lenu, sempre raru si maiestosu,=sempre legatu;*— in compuse intra sub form'a *semper*, precumu: *sempervirente, sempervivu.*

SEMTIRE = *simtire*, etc., vedi *sentire.*

SEMUIRE,-*escu*, v., (d'in *séma*), **pro simili vel pari habere, conjicere;** a coniectá, a diviná d'in asseminare.

* SEMUNCIA, s. f., **semuncia**, (d'in *semi* si *uncia*); medietate de *uncia.*

* SEMUNCIALE adj., **semuncialis**, si

* SEMUNCIARIU,-*a*, adj., **semuncia-rius;** relativu la *semuncia*, de una *semuncia: ponderi semunciali, semunciarie procente* = procente de medie tate.

* SENACLU, sau *senaculu;* s. m., **senaculum;** salla a *senatului.*

* SENARIOLU,-*oru*,-*a*, adj., **senariolus;** deminutivu d'in *senariu*, mai vertosu in sensu peiorativu: *senariolii poetastrului dramaturgu.*

* SENARIU,-*a*, adj., **senarius**, (d'in *senu*,-*a*,), de *sésse: flueru senariu*, mai allessu: *versuri, senarie*, de sésse petiore, mai vertosu: *iambice senarie*, in care sensu si absol. *unu senariu: a scrie poemate in pure senarie.*

SENATORE, s. m., vedi *senatoriu.*

SENATORESCE, adv., **senatorie;** in modu *senatorescu.*

SENATORESCU,-*a*, adj., **senatorius**, relativu la *senatore;* vedi si *senatoriule. senatoriu.*

SENATORESSA, s. f., muliere a *senatoriului;* vedi si *senatoriu.*

SENATORIA, s. f., **senatoris dignitas**, (fr. **sénatorerie**); demnitate de *senatore;* dereptu de *senatore.*

SENATORIALE, adj., (fr. **sénatorial**); de *senatoriu: deminitate 'senatoriale. derepturi senatoriali.*

SENATORIATU, s. m., vedi *senatoria.*

SENATORIU,-*a*, si *senatore,-trice*, adj. s., **senator, senatorius**, (d'in *sene*= betrânu, fr. **sénateur**,-**trice**); 1. ca subst. *senatoriu*, si mai vertosu, *senatore*, membru allu *senatului*, allessu sau nomînatu membru allu *senatului: senatori allessi, senatori nominati, senatore pre viétia; senatorii Romei, senatorii congressului americanu;* in acestu intellessu fem. *senatrice* (d'in *senatore*), si *senatoréssa* muliere a unui *senatore*, (*senatoria* ar insemná una muliere, care ar fí ensasi membru allu *senatului*); 2. ca adj., *senatoriu,-a*, relativu la subst. *senatore* = *senatoriu* de sub 1.: *demnitate senatoria, insemne senatorie, scamnu senatoriu, onori senatorie, etate senatoria.*

SENATU, s. m., **senatus**, (d'in *sene* = betrânu, fr. **sénat**); proprie, multime de betrâni, adunare de betrâni, si in specie: adunare deliberante de omeni maturi pentru interessile statului, cetatei, etc.: *senatulu si poporulu romanu; senatulu, dupo differite constitutioni alle statului, are differite derepturi si poteri; in unele terre totu senatulu se compune de omini nominati de principe; la noi, senatulu se allege; numai episcopii si metropolitii siedu in senatu pre viétia· auctoritatea, maiestatea senatului; decretele, deliberationile senatului; competentiele senatului, renovarea prin allegeri a senatului.*

SENATUSCONSULTU, subst. m., **senatusconsultum**; decisione, decretu allu senatului, vorbindu mai allessu de *senatulu vechiei Roma; dupo senatusconsultulu sedentiei trecute; in acésta cestione es cere unu senatusconsultu.*

SENCELLA, s. f., vedi *senticella,*

www.dacoromanica.ro

1 SENE, pron. refl. pers. III, accus. **se, sese**; vedi *1 se.*

2 SENE, *(senice)*, s. m., **senex**, betrânu, annosu.

* SENECIONE, s. m., **senecio**, (d'in *senice*, fr. **sénéçon**); 1. proprie, betrânu, tare betrânu, betrânitiosu; 2. genu de plante.

* SENECTA, s. f., **senecta**, si

* SENECTUTE, s. f., **senectus**, (d'in *senice*); statu, etate de *senice, betranétia.*

* SENESCERE, v., **senescere**, (d'in *sene=senice*); a devení betrânu; a albí; a deperí, a cadé in debilitate, a langedí, etc., atâtu despre animali, câtu si despre plante, si chiaru despre alte lucruri : *senescu óminii, senescu callii, senescu arborii, senescu datinele ensesi, senesce portulu,* etc.

* SENICA, s. f., vedi *senice.*

* SENICE, s. m., **senex**; vedi *sene*, observandu co masc. *senice* a cautatu se aiba si form'a *senica*, de unde apoi f. *senica* = betrâna.

* SENICU,-*a*, adj. s., vedi *senice.*

* SENILE, adj., **senilis**, (fr. **sénile**); de *sene (senice) : portu senile, etate senile, peri senili, mente senile, morbi senili, nepotentia senile, stultitia senile, anni senili.*

* SENILITATE, s. f., (fr. **sénilité**); statu de *senile : senilitatea mentei.*

SENINARE, etc., vedi *serenare.*

* SENIONE, s. f., **senio**, (d'in *senu,-a,*); numeru de sésse, *sessime.*

* SENIORE, adj. s., **senior**, (fr. **seigneur**); proprie, comparativu d'in *sene (senice)*, mai betrânu, cellu mai in etate : *frate seniore; seniorii se despartu de juniori;* metaforice, respectabile, venerabile, si in specie, nobile, domnu, mai allessu ca titlu : *mare seniore, seniorii celli mari; te ai mundritu si facutu mare seniore; seniori despoti; seniorii se nu despretie poporulu.*

* SENIORIA, s. f., (fr. **seigneurie**); statu, calitate de *seniore;* in specie, nobilitate, domnía.

* SENIPEDE, adj., **senipes**, (d'in *senu,-a*, si *pede*); care are sésse *pedi* = petiore.

*SENIRE,-*escu*, v., **senere, senescere**; a fi sau devení betrânu; vedi si *senescere.*

* SENIU, s. m., **senium**, (d'in *sene= senice*); statu, etate de *sene*, differitu de formele *senecta* si *senectute*, intru câtu aceste-a nu presenta, ca *seniu*, betraneti'a de partile ei celle relle : *seniulu e betranati'a cu nepotentiele si amarurile selle.*

* SENSARE, v., **(sensare), sensatus**, (comp. si fr. **sensé**); a provedé, dotá cu *sensu = mente, intellectu*, mai vertosu in form'a participiale, *sensatu : ominii sunt sensati;* in specie, *sensatu* = cu mente sanetosa, cu judicata, cu *sensu commune : mulieri sensate, copillu sensatu ca unu barbatu maturu.*

* SENSATIONE, s. f., (fr. **sensation**); impressione perceputa prin *sensu* in sufletulu nostru.

* SENSIBILE, adj., **sensibilis**, (fr. **sensible**); ce se pote *sentire*, perceptibile prin *sensu*, mai vertosu, prin *sensulu* esternu : *sonurile sunt sensibili urechiei, precumu colorile sunt sensibili oclului*, si despre celle ce se petrecu in suffletu : *neplacere sensibile, dorere de ânima sensibile;* si despre lucruri, cu insemnarea de *importante : perdere sensibile, damne sensibili;* — dupo francesce, *sensibile* cu sensu activu *sentitoriu : bilance sensibile, ânima sensibile; a fi insensibili la totu benele ce li se face; ómini insensibili la dorerile altui-a; insensibile la tote injuriele si maletractarile ce i se aducu.*

* SENSIBILISARE, v., (fr. **sensibiliser**); vedi *sensificare.*

* SENSIBILITATE, s. f., (fr. **sensibilité**); calitate, facultate de *sensibile*, 1. in insemnarea originaria si propria a coventului *sensibile*, in insemnarea passiva : *sensibilitatea coloriloru, saporiloru, sonuriloru; sensibilitatea totoru obiecteloru sensibili dere certe conditioni pentru subiectulu sentitoriu;* 2. in insemnarea activa, *facultate de a sentí*, de a percepe *sensationi : omulu possede prin escellentia, sensibilitatea; déro si in multe animali essiste sensibilitatea in gradu destullu de inaltu; vegetalile ensesi se buccura de ore-care sensibili-*

www.dacoromanica.ro

tate; si mai estensu : *sensibilitatea bilancei, cordeloru lyrei;* in sensu mai restrinsu : *sensibilitatea oclului, ureclei, tactului, olfactului, gustului; sensibilitatea nerviloru; organu de estrema sensibilitate; — omulu inse are clara conscientia de datele sensibilitatei, de sensationi;* in sensulu cellu mai restrinsu, vorbindu de omu, *sensibilitate* = dispositione delicata la affecte de amore, de compassione, de onore, etc. : *a avé mare, delicata, profunda sensibilitate pentru totu ce attinge pre omu.*

* SENSICLU, sau *sensiculu*, s. m., **sensiculus;** deminutivu d'in *sensu*, mai vertosu in insemnarea coventului *sensu* =*intellessu, sententia*, etc., cumu si, espressionea acestei insemnare, adeco frasea.

* SENSIFERU,-*a*, adj., **sensifer;** care adduce *sensu*=sentire, care face a *sentí.*

* SENSIFICARE, v., **sensificare;** 1. a face, a dá *sensu*=sentire, a face se sentia; 2. mai vertosu, a suppune *sensului, sentirei*, a face se intelléga, se percépa prin sensu : *a sensificá copilliloru mici abstractionile.*

* SENSIFICATIONE, s. f., **sensificatio;** actione de *sensificare : sensificationea conceptéloru abstracte.*

* SENSIFICATORIU,-*toria*, adj. s., **sensificator;** care *sensifica*, vedi si *sensificu.*

* ¡SENSIFICATU ,-*a*, adj. part. s. d'in *sensificare*, **sensificatus.**

* SENSIFICU,-*a*, adj., **sensificus ;** care *sensifica : medie sensifice artefficiali, obiectele inse naturali sunt ca mai sensifice pentru intellegerea copillului.*

* SENSILE, adj., **sensilis;** dotatu cu *sensu, sentitoriu* : *d'in ceva insensile nu se nasce ceva sensile;* vedi si *sensitivu.*

* SENSITIVU,-*a*, adj. s., (fr. **sensitif,-ve**); aptu *a sentí; suffletulu e sensitivu; tote animalile su sensitive, poteri sensitive, facultate sensitiva;* si absol. *sensitiv'a* = facultatea de a sentí; déro *sensitiva*, ca subst. f. reale, se dice si una specia de planta, nomita si *acacia pudica : la cellu mai micu contactu sensitiv'a si inflecte ramurele, si stringe foliorele, si inchide florile; poetii au cantatu si canta cu predilectione formosetiele si gratiele pudice alle sensitevei.*

* SENSORIU,-*a*, adj. s., **sensorius,-ium,** (fr. **sensorium**); care *sente* sau serve la *sentire, sentitoriu;* in specie ca s. m. reale, *sensoriu-lu* = parte ce *sente*, si a nome, *a)* parte a cerebrului ce se crede *centrulu commune* allu totoru *sensationiloru*, si de ací dissu de regula : *sensoriu commune; b)* siede, scamnu allu suffletului, suffletulu ensusi : *doctii inse si filosofii nu consentu unde, in ce parte a corpului, se puna acestu sensoriu commune.*

SENSU, s. m., pl.-*ri*, **sensus,** (d'in **sentire;** fr. **sens**); actione si actu de *sentire*, cumu si facultate, si organu de *sentire*, modu de *sentire : sentire, sentiu, sentimentu*, etc., 1. despre corpu : *tote animalile au sensuri, co-ci sentu caldulu si frigulu, dulcele si amarulu, si fora unu sensu nu se pote percepe ce e placutu si ce e contrariu; omulu are cinci sensuri : sensulu tactului* = *sensulu tactile, sensulu gustului sau gustatului* = *sensulu gustatile, sensulu vediului*=*sensulu visuale, sensulu audiului*=*sensulu auditivu, sensulu olfactului* = *sensulu olfactivu; organele sensuriloru, illusionile sensului, errorile sensuriloru; sensulu tactului se afla in totu corpulu, celle alte sensuri resiedu numai in certe parti alle corpului, cumu sensulu vediului resiéde numai in ocli, cerebrulu ar fi centrulu sensuriloru, sensurile se ammagescu, se imbéta de placeri, orrescu de doreri; in betranetia se perdu, sau cellu pucinu langedescu, sensurile; a perde sensurile, a si recuperá sensurile, a remané fora sensu; a cadé sub sensuri* = a fi invederatu : *ce nu cade sub sensuri, e mai pre susu de sensuri;* 2. despre suffletu, *a) sensulu internu, sensulu intimu* = conscienti'a psychologica : *prin sensulu internu avemu connoscentia nu numai de celle ce se afla afora d'in noi, ci si de celle ce se pertrecu in noi, in suffletulu nostru; b) sensu* = potere, facultate de a percepe, intellege, cogitá si judicá, mente,

www.dacoromanica.ro

ratione, judecata, derepta judicata, mente sanitosa, etc. : *omu cu sensu, cu multu sensu; a si perde sensulu; a si essí d'in sensu, d'in sensuri; cellu ce si esse d'in sensuri, e unu smentitu, unu furiosu; a nevolia bagi ceva in capulu unui omu fora sensu; unde ve e sensulu, candu vorbiti preste câmpi?* mai vertosu in locutionile : *bonu sensu, sensu commune;* si cu ore-care differentie : *sensulu vulgare, sensulu populare, cellu mai simplu bonu sensu : fora multa invetiatura, fora multa si profunda agerime de mente, bonulu sensu ne spune cumu se ne portàmu mai bene in tote impregiururile; sensulu commune e in totu genulu omenescu· multe inse facu omenii contra si fora sensulu commune; sensulu commune e inimiculu totoru aberrationiloru si essagerationiloru; c) sensulu morale,* appropiatu de intellessulu precedente de sub *c)*, conscienti'a morale, sentimentulu affundu de ce e bene si reu morale, si in specie : *sensulu onorei, sensulu pudorei; fora firu de sensu, nu de demnitate si de moralitate, ci neci chiaru de bona covenientia; sensulu benelui, formosului, addeverului, allu divinului si religiosului se attingu forte de apprope;* mai departe : *sensulu de amore paterna, materna, fraterna; sensulu de amore de patria; sunt parenti asiá de denaturati, co nu au sensulu de paternitate; sensu ce au tote animalile; e unu sensu de placere nobile allu ânimei, cumu e si unu sensu de placere allu spiritului; d)* totu in intellessu morale, déro in reu, *sensu*=bassa placere, cupiditate fora frenu de totu ce lingusesce si satisface *sensurile esterne : a servi sensuriloru, betí'a sensuriloru, voluptatile sensului, a si mortificá sensurile, omulu sensuriloru, servulu sensuriloru; e)* despre cogitare in unire cu coventulu, cu orationea, *α) sensu* = conceptu, cogitatione, idea, intellessu, semnificatione : *primulu passu in filosofare e connoscenti'a sensului coventeloru, in allegoría altele sunt vorbele, altulu e sensulu; sunt vorbe cu mai multe sensuri : sensu primtivu, sensu propriu, sensu metaforicu; unu coventu are numai unu sensu propriu, inse mai multe sensuri metaforice; nu am vorbitu in sensulu acestu-a, nu e acestu-a sensulu coventeloru melle; sensulu frasei integru, mutilatu; a si bate capulu se scotia sensulu unei frase; ce nu are neci unu sensu; sensu profundu, sensu mysticu, allegoricu; vorbe fora sensu, sensu suspensu; a dá, a nu dá neci unu sensu; a avé, a nu avé neci unu sensu;* inse : *ceva nu are sensu,* candu e, nu numai fora intellessu, oi si neintellessu, *neintelligibile, absurdu; b) sensu* = cogitatione espressa in covente, si de ací, *sensu* = sententia, frase, periodu, espressione completa a unei cogitatione; *c)* in fine, *sensu*=directione, parte, facia a unui ce : *a cercetá lucrulu in tote sensurile; a strabate unu locu, unu câmpu in tote sensurile; a si intende activitatea in diverse sensuri; lini'a se se prolonge in sensulu cellu altu, nu in sensulu in care ati prolongatu voi; sensulu miscarei pamentului, lunei, altoru astre e acellu-asi.*

* SENSUALE, adj., **sensualis**, (fr. **sensuel**), relativu la *sensu,* 1. in genere : *activitati sensuali, actu sensuale; fientie sensuali; animalile sunt sensuali;* 2. in specie, inchinatu *sensuriloru,* placeriloru *sensuriloru corporali,* care nu connosce, nu *sente* de câtu ce cade sub *sensulu esternu : omu sensuale, mulieri sensuali, voluptati sensuali, viétia sensuale; cine duce viétia sensuale, se degrada si degenera d'in omu la bestia.*

* SENSUALISARE, v., (fr. **sensualiser**); a face *sensuale,* 1. a attribuí *sensului esternu; a sensualisá cogitarea, rationea pura; a sensualisá conceptele si celle alte producte alle cogitarei libera si spontana;* 2. in acellu-asi sensu cu allu formeloru *sensibilisare, sensificare* = a reduce la intuitioni conceptele abstracte : *e de lipse a sensualisá abstractionile pentru fragid'a mente a copillariei.*

* SENSUÁLISMU, s. m., (fr. **sensualisme**); doctrina, systema filosofica, care reduce tota lumea intellectuale la *sensulu esternu,* in oppositione cu *intellectualismulu* sau cu *idealismulu;*

www.dacoromanica.ro

sensualismu epicurianu, care sapa si moralea.

* SENSUALISTU,-*a*, adj. s., (fr. **sensualiste**); partisanu allu *sensualismului*: *sensualistii si idealistii au fostu si sunt inco in cérta.*

* SENSUALITATE, s. f., **sensualitas**, (fr. **sensualité**); calitate, statu, facultate, si actu sau fapta de *sensuale*; 1. in genere: *sensualitatea fientieloru animali; sensualitatea e inerente corpului omenescu;* 2. in specie; cu sensulu reu (de la *sensuale sub 2.*): *a viue affundatu in sensualitate; sensualitatea unoru omeni nu differe de bestialitate si brutalitate; a bee si mancá cu sensualitate.*

* SENTE, s. f., **sentis**; genu de planta spinosa: scaiu, spinu, maracine, etc.; vedi *senticella*, etc.

* SENTENTIA, s. f., **sententia**, (fr. **sentence**, — in locu de *sentientia* de la *sentiente*); statu si actu de *sentiente*; sentimentu, cogitu, intentione, opinione, volientia, scopu, etc., 1. propriie, *a)* in genere: *vreti a connosce sententi'a si opinionea mea; nu potu dá si affirmá de câtu sententi'a si opinionea mea personale; nu intellegu si nu potu pertunde sententi'a parentiloru despre nunt'a mea; nu e de unu filosofu a nu si face si avé una sententia certa si stabile despre natur'a lui Domnedieu; dica cine ce va vre, co eu nu me lassu de sententi'a mea; se nu te lassi miscá d'in acésta sententia; de acea-asi sententia, de acea-asi resolutione me tinu, persistu in sententi'a si cogitulu meu de mai inainte; asiá mi a fostu eri sententi'a, asiá mi e astadi sententi'a, asiá mi va fi si mâne sententi'a; nu ne leuàmu dupo sententi'a altoru-a; dupo sententi'a celloru mai luminati si mai intellepti; tote mergu dupo sententi'a si ânim'a nostra; mancati si beti câtu ve cere sententi'a si ânim'a; b)* in specie, *sententia* = opinione officiale, mai vertosu, opinione, judecata a judecelui officiale: *sententiele senatoriloru se impartira; d'in tote sententiele neci una nu intrunì maioritate; sententiele curtiloru inalte n'aru fi bene se se contradica; a dá sententi'a definitiva, a cassá sententi'a unei instantia inferiore; sententia investita de tote formele legali; fora una sententia in formá nu poti scote acésta detoria; a essscutá sententi'a a oppri essecutionea sententiei; sententia de morte, sententia condemnatoria; sententi'a arbitriloru, sententiele espertiloru*; cu sensu mai largu: *sententi'a lui Domnedieu contr'a peccatosiloru; a asteptá sententi'a incorruptibilelui judice allu lumei;* 2. metaforice, despre discursu, coventare, *a)* sensu, cogitatione, intellessu, conceptu, coprensu, idea, etc.: *ce sententia coprende acésta formula? sententie profunde coprense in pucine covente; sententi'a unei lege; unui articlu de lege; nu de littera, ci de sententia se ve tineti; acésta-a erá sententi'a epistolei; b) sententia* = cogitare espressa prin covente: propositione, frase, periodu, versu, si in specie, dissa insemnata si memorabile a unui omu intelleptu, a unui filosofu: massima, principiu, proverbiu, etc.: *sententie politice, sententie morali, sententie religiose, sententie evangelice, sententie populari sententiele poporului se traducu in proverbie; sententiele vechiloru filosofi orationi plena de sententie.*

* SENTENTIALE, adj., (**sententialis**), adv., **sententialiter**, relativu la *sententia*, in forma de *sententia*: *stylu sententiale.*

* SENTENTIOLA = *sententiora*, s. f., **sententiola**; deminutivu d'in *sententia*, scurta, mica *sententia*, vorbindu de una dissa in pucine covente, una massima scurta.

* SENTENTIOSU,-*a*, adj., **sententiosus**, (fr. **sentencieux**); plenu de *sententie*: *dictione sententiosa si plena de spiritu; stylu sententiosu, discursu sentensiosu vorba sententiosa si pretentiosa; si*: *omu sententiosu, oratori sententiosi, poetulu sententiosu devine frigidu.*

* SENTICE, s. f., **sentix**; specia de plante spinose, nomita si *cynosbatu* etc.; vedi si: *sente, senticella.*

SENTICELLA (scurtata, pre a locuri in: *sencella*, straformata in: *sincella, sincéa simcéa*), s. f., **aculeus, stimulus, acumen, cuspis, acies**; proprie, deminutivu

www.dacoromanica.ro

d'in *sentice*, leuatu inse cu sensulu generale, ce are si *sente*, (de unde *sentice*), sensulu de *spinu*, *acu*, *tiépa*, *acume*, *punta*, *ascutitu*, *talisiu*, etc. : *senticellele albineloru*, *senticellele vespeloru*; *senticell'a spatei*, *acului*, *lanciei*; *senticell'a cutitului*, *securei*, etc.

* SENTICETU, s. m., **senticetum**; tufa de *senti*, (vedi *sente*); locu plenu de *senti*.

* SENTICOSU,-*a*, adj., **senticosus**; plenu de *senti* : *locuri senticose*; metaforice : *vorbe senticose*, *merce senticosa*.

* SENTIFICARE, v., **sentificare**; a face *se sentia* : *a sentificá oclii*, *ureclele*; vedi si *sensificare*.

* SENTIMENTALE, adj., (fr. **sentimental**); relativu la *sentimentu*, 1. in genere : *tonu sentimentale*, *poesia sentimentale*, *drama sentimentale*; *una doctrina sentimentale vre a reduce numai la sentimentu ide'a benelui morale*; 2. in specie, in sensu reu, care *affecta sentimentulu*, fora se l'aiba : *mulieri sentimentali*, *juni sentimentali*, *féta sentimentale*; *e si unu genu de litteratura sentimentale* : *scriptorii sentimentali essagera descriptionile sentimentului si vreu se faca pre lectori se verse continuu lacrime*.

* SENTIMENTALISARE, v., (fr. **sentimentaliser**); a face *sentimentale*, mai vertosu in sensulu reu allu acestui coventu : *a sentimentalisá ce nu sente cineva*; si in sensu intrans. *a sentimentalisá* : *vreti a sentimentalisá*, *fora se sentiti*, *fora se aveti sentimentu*.

* SENTIMENTALISMU, s. m., (fr. **sentimentalisme**); 1. in genere, manía de a affectá *sentimentu*, *sentimente*, ce *nu sente* cineva; 2. in specie, genu de litteratura *sentimentale*, *sentimentalismulu invade*, *la certe epoce*, *tote generile de litteratura*.

* SENTIMENTALITATE, s. f., (fr. **sentimentalité**); calitate de *sentimentale*.

* SENTIMENTU, pl.-*e*, (fr. **sentiment**); actione, actu si facultate de *sentire*, camu in acellu-asi intellessu cu allu formei *sensu* = **sensus**, 1. despre corpu : *sentimentu dorerosu*; *sentimentulu coloriloru*, *saporiloru*, *odoriloru*; *a perde sentimentulu sonuriloru*; *acestu animale pare mortu*, *co-ci nu da semne de sentimentu*; *sentimentulu setei e asia de vivace*; *dupo morte nu remâne sentimentu*, *se stinge sentimentulu*; 2. despre suffletu, *a) sentimentu* = couscientia, sensu internu prin care avemu connoscentia de celle ce se pertrecu in suffletulu nostru : *sentimentu de estrema delicatetia*; *b) sentimentu* = facultate de a connosce, judicá, etc., fora adjutoriulu rationei si esperientiei, si de ací, opinione, cogitu violentia, etc. ; *vomu spune sinceru sentimentele nostre*; *acestu-a e sentimentulu meu asupr'a acestei cestione*; *sentimentulu unanimu allu adunarei*; *a persiste in sentimentulu seu*; *nu mi scambu sentimentulu meu*; *c) sentimentu* = affectu, affectione, passione, etc., in fine tote partile morali alle suffletului : *sentimentu de onore*, *de pudore*, *de misericordia*, *de compassione*; *sentimentu de amore*, *de urra*, *sentimente de reconnoscentia*, *de benevolientia*; *sentimentu profundu de amorea patriei*, *de vertute*, *de benele morale*; *omu fora sentimente bone*, *cu sentimente nobili si generose*; *sentimentulu se inspira*, *nu se commanda*; *omini despoliati de veri-ce sentimentu umanu*.

* SENTINA, s. f., **sentina**, (fr. **sentine**); 1. locu sordidu si putorosu iu partea de diosu a unei nave, unde se stringe apa si se impute, acésta putore ensasi : *a curetiá sentin'a*, *a avé cura de sentina*, *a seccá sentin'a*; 2. metaforice, de ómeni de diosu, de miselli, de perduti, de *sterculu* societatei : *fugiti*, *miselli*, *d'in cetate*, *usiorati si scupati cetatea de sentin'a miselliei vostra*; *sentin'a societatei*.

*SENTINACLU, pl.-*e*, **sentinaculum**; instrumentu, vasu de curetiatu *sentin'a*.

* SENTINARE, v., **sentinare**; a seccá, curetiá *sentin'a*; metaforice, a fi in miseria, a se volutá in misellíe; a fi in mare nevolia ; a fi se se innece, se péra, etc.

* SENTINATIONE, s. f., **sentinatio**; actione de *sentinare*.

* SENTINATORIU, -*tória*, adj. s., **sentinator**; care *sentina* : *sentinatorii sentineloru mai multoru navi*.

www.dacoromanica.ro

* SENTINATU,-*a*, adj. part. s., *sentinare*.

* SENTINELLA, s. f., (it. **sentinella**, fr. **sentinelle**); custodia, veglia, unulu sau mai multi custodi ce vegla asupr'a unui ce, ce custodescu undeva : *sentinellele castreloru;* prin estensione : *sentinellele cocoriloru si altoru passeri, ce âmbla in turme.*

* SENTINOSU,-*a*, adj., **sentinosus**; plenu de *sentina*.

* SENTINU, s. m., **sentinus**, (d'in *sentire*); la anticii Romani, dieu care da prunciloru nascuti *sintire*.

1 SENTIRE, (dupo localitati : *semtire, simtire*, etc.; formele : *sentescu, sentesci*, etc., in locu de : *sentiu, senti sente*, etc. sunt provinciliasmi de inlaturatu), *sentii, sentitu*, (si *sensu*), v., **sentire**, (it. **sentire**, isp. port. prov. fr. **sentir**); a percepe cu corpulu sau cu mentea, 1. cu corpulu : *a)* in genere : *sentimu caldulu si frigulu, dulcele si acrulu; a senti e a audi, a vedé, a gustá, a olface, a palpá; sonurile se sentu, audindu cu urechiele; saporea se sente cu limb'a si palatulu; dureti'a si molleti'a, asperitatea si netiditatea se sentu cu tactulu ce jace in totu corpulu; a sentí dorere de capu, de stomacu, de peitiore; in somnu profundu nu sentimu bene; numai commotioni mari ne facu se sentimu in somnu aduncu; tote animalile sentu mai bene sau mai reu, plantele inco puru a sentí, déro omulu sente ca mai bene; urechiele sentu sonurile, oclii sentu colorile; nu am sentitu candu ai venitu; se sente cu oclii cumu cresce érb'a de rapede; senti co cineva âmblaprin podu? eu am sentitu pre cineva amblandu prin podu; câncle chiaru dormindu sente pre celli ce intra in curte, sente passii celloru ce se appropia de cas'a domnului seu; a nu si sentí petiorele, mânule, peptulu, degetele; sentiu co mi inglacia petiorele, inglacia sangele in mene = sentiu inglaciandu-mi-se petiorele, inglaciandu sangele in mene; cineva nu si sente membrele ammortite, paralysate, degerate; a sentí greutate pre peptu, in stomacu, in petiore, in totu corpulu; a se sentí bene, reu, strimtoratu, commodu, in largu, in strimtu; unu omu se sente sau nu se sente pre sene ensusi; multe mulieri nu se sentu de locu, stultii nu se sentu; b)* in specie a cercá, gustá, pati, sufferí, etc., mai allessu ceva reu, vettematoriu : *am sentitu mare nevolia pre calle; eu am sentitu tote amarurile, tote rossinile, tote greutatile; voiu se senti pre spinarea tea loviturele ce ai datu acestui bietu nefericitu; veti sentí armele nostre; a senti mari damne; a senti mari vulneri, multe vessationi;* de aci : *a nu sentí = a nu i pesá, a senti = a i pesá : nu sente callulu de atâta greutate; veri-ce ai face acestui misellu, nu sente; a senti pestea, scabi'a, toti morbii; ve vomu face se sentiti de reu, déco nu sentiti de bene; cine va senti, déco acesterelle voru veni asupr'a terrei? voi celli avuti veti sentí mai multu amaru; a senti consecentiele, effectele fapteloru selle;* si in sensu mai estensu : *corpulu sente putredione, suffletulu nu va sentí putredione; lemnulu sente de umiditate, grânulu si alte cereali sentu carbonele si alti morbi; ferrulu sente ruginea; a sentí sete, fame, gretia; a sentí meni'a, furi'a cuiva;* 2. cu suffletulu : *a)* de partea affectiva : *a senti buccuria, tristetia, placere, parere de bene, parere de reu; a sentí compassione, misericordia, urra, amore; nu sente neci urra, neci amore, cine e indifferente; a fi rece de tote si a nu senti de nemica; a sentí de cineva, de ceva* = a se interessá; *oratoriulu, poetulu, pictoriulu, totu artistulu ce nu sente, nu pote fi artistu; a sentí formosetiele, gratiele, formele a totu ce e formosu; fora sentire nu e viétia in opulu artistului; focu si viétia e in sentire; b)* de partea mentei, a intellege, pertunde, percepe, connosce, cogitá, etc. : *sentiu cogitele si voliele vostre; noi mai antaniu sentimu ce se ordesce in defavorea terrei; nu sentu ce le spuni; am sentitu co vreau se me calce latronii; cine sente bene, dice si bene; cumu sentiu, asiá vorbescu; a sentí de mai inainte co are se erumpa una mare revolutione; sunt inse lucruri ce se sentu, fora se se pota intellege si esplicá; ai nostri sentira co inimicii vreau a lcuá fug'a pre ascunsu; cumu*

www.dacoromanica.ro

sentí intentionea inimicului, capitanulu commandà se se incépa lupt'a; a nu si sentí positionea, starea; a nu sentí unde se afla, unde sta, unde merge; c) de partea morale : *a sentí reconnoscentia; a nu sentí co face reu; a senti vertutea, benele morale; nu si sente miselli'a, rossinea, desonorea; nu si sentu peccatele; d)* in form'a refflessiva : *a se sentí*, afora de sensurile mai susu attense, cumu : *nu se sente neci unu sonu, nu se sente co suffla, nu se aude si nu s' sente nemica; se sente, déro nu se pote spune*, etc., are si sensulu de : *a avé clara conscientia de sene : bestiele nu se sentu ca omulu; sunt inse si ómini ce nu se sentu; cine nu se sente, e aforà d'in sentiri*, (vedi si *2 sentire*); *omulu greu morbosu nu se sente; copillii inco mici nu se sentu; multe mulieri nu se sentu de locu;* inse : *a nu se sentí* va se dica sí : a stá in pace, a nu se miscá, a nu face strepitu : *nu se sente si nu se aude nemica, se nu ve sentiti, câtu voliu dormí eu; omulu acestu-a nu se sente, nu se aude.* ■

2 SENTIRE, (si *semtire, simtire*, vedi 1 *sentire*), s. verbale, **sensus**; in t. s. verbului : *celle cinci sentiri alle omului; tote animalile n'au aceste cinci sentiri; sentirea cu oclii, cu urechele; câta sentire la acestu cane! a si perde sentirea, a si essí d'in sentire, a si vení in sentire*, etc., differite in sensu : *a si essí d'in sentiri, a si vení in sentiri : venitive in sentiri; a fi in tote sentirile, a si face testamentulu peno candu e in sentiri, peno candu e in tote sentirile; nu e, se vede, in sentiri, in tote sentirile; morbosulu si a venitu in sentiri d'in deliriulu ce avea; sentire de urra, de amore, de reconnoscentia; sentire de benevolientia, de compassione; sentire de parere de reu, de parere de bene; sentire de celle ce au se se intemple; sentirea de positionea, de starea sea.*

SENTITIONE, (si *semtitiune, simtitiune*, etc., vedi 1 *sentire*), s. f., **sensus**; actione de 1 *sentire*, cumu si effectu allu acestei actione : *sentire, sensu, sensatione; facultate de a sentire=sensibilitate : sentitionile esterne; sentitioni interne de buccuria si de intristare; ager'a sentitione a cânelui cu olfalctulu; sentitioni affunde, superficiali; sentitione energica, viua, vivace; sentitioni flacce, serbide, debili; sentitione delicata a unoru flori ca sensitivele.*

SENTITIOSU,-*a*, (si *semticiosu*, etc., vedi 1 *sentire*), adj., **sensibilis**; 1. ce se pote *sentire*; 2. inse si activu, care *sente* cu vivacitate, *tare sentitoriu : pàrti forte sentitiose alle corpului; pàrtile bubose sunt mai allessu sentitiose; omu sentitiosu in puntulu de onore; jugani forte sentitiosi la stemurare.*

SENTITORIU, *tória*, adj. s., **sentiens, delicatus, humanus, gravis, magni momenti**, (comp. si isp. **sentitor**); care *sente*, mai vertosu, care *sente*, cu mare vivacitate : *fientie sentitorie, plantele sunt sentitorie; cânele e forte sentitoriu; n'am vedutu muliere mai sentitoria, nu numai de dorerile corpului, ci si de alle suffletului; sentitori si compatitori cu toti celli miseri; ce sentitoriu copillu! sentitoriu si divinatoriu chiaru de volientiele parentiloru si invetiatoriloru; bilance sentitoria, partea morbosa e cea mai sentitoria;* in specie, *sensitoriu* = insemnatoriu, insemnatu, grave, importante : *perdere sentitoria, progresse sentitorie.*

SENTITU,-*a*, (si *semtitu*, etc., vedi 1 *sentire*), adj. part. d'in *sentire*, **sensus** : *celle sentite au cadutu sub sensuri; latroni sentiti co erau se sparga cass'a de banni; latrone sentitu de câne, lupi sentiti de calli; nu e usioru de sentitu si distinsu saporile; sentitulu urechiei, sentitulu audiului*, in specie : *pre sentite, pre nesentite; pre sentite cresce érb'a rea, asiá pre sentite crescu fetele si copillii; a vení pre nesentite, a se stracorá pre nesentite.*

SENTIU, s. m.; pl.-*uri*, **sensus**, (d'in *sentire*); in celle mai multe d'in insemnarile formei *sensu : sentiulu vederei; sentiulu gustatului; fora sentiu de sonuri; sentiulu gustului e cellu mai voluptariu; omulu are cinci sentiuri; dupo sentiulu meu si allu altoru-a; sentiulu commune, bonulu sentiu; sentiulu nationale; fora sentiu de onore neci de pudore; pucinu*

www.dacoromanica.ro

sentiu de bona covenientia s'ar cere de la cesti impudenti; sentiulu unui coventu, unei frase, unui articlu de lege.

* SENTOSU,-*a*, adj., **sentosus**; plenu de *senti* (vedi *sente*) : *campu sentosu*; metaforice : *pre càlli sentose; pre callea cea mai sentosa.*

* SENTU,-*a*, adj., **sentus**; care are *senti*, (vedi *sente*) : *rugi senti, locuri sente, cu greu amblàmu pre calle senta*; metaforice : *pre callea senta a vietiei*; *callea benelui pare senta, callea reului fora senti.*

* SENU,-*a*, adj., de regula in pl., *seni,-e*, **seni,-æ,-a**, (d'in *sésse*); câte sésse: *mergu seni seni; a dá fia-carui cersitoriu seni banni.*

SENU, pl.-*uri*, **sinus**; vestimentu care accopere peptulu; spatiulu d'inte peptu si vestimentu : *a portá sérpele in senu*; peptulu ensusi, mai allessu peptulu unei femine; prin metafora : *senulu unei màri*; vedi *sinu.*

* SEORSU, adj. adv. s., **seorsus, seorsum**, (d'in *3 se* si *versu* de la *vertere*); pusu de una parte, datu la una parte; mai vertosu ca adv., de una parte, in parte, despartitu, separatu, etc. : *a tractá seorsu unele de altele; seorsu de mâna, de limba si de alte pàrti pote essiste vétiu.*

* SEPALA, s. f., (**sepalum**, fr. **sépale**); fia-care foliola ce formédia calicele unei flore : *sepalele sunt foliolele calicelui.*

* SEPARABILE, adj., **separabilis**, (fr. **séparable**); care se póte *separare* : *utilele nu e separabile de onestu; nu e corpu alle cui parti se nu fia separabili.*

* SEPARARE, v., **separare**, (fr. **séparer**); a despartí ce e conjunctu, a despartí, despreuná, disjunge, a tractá despartitu, etc., 1. proprie : *bosphorulu separa Europ'a de Asi'a, Renulu separa Franci'a de Germani'a, Dunari'a separa Romani'a de Bulgari'a; a separá mulierea de barbatu; a separá una parte d'in térra; a separá pre socii de corpu; nu separati, ce natur'a a impreunatu; a separá puile rôniose de celle sanetose; a separá pre celli contagiati de celli curati; a separá ce e putridu de ce e viuu; murulu medianu separa curtile vecini-loru*; 2. metaforice : *mica linia separa benele de reu, virtutea de vitiu; nu me voliu separá de voi in nemica; nu mi voliu separá opinionea si volienti'a de a vostra; a si separá interessile selle de alle altui-a; a separá partea morale de cea materiale a unei cestione de tractatu.*

* SEPARATIONE, s. f., **separatio**, (fr. **séparation**); actione de *separare* si effectu, statu produssu prin acésta actione : *congregationea puncteloru de accusatione adjuta pre accusatoriu, éro separationea acelloru-asi punte adjuta pre accusatu; separationea carnei de osse, pellei de carne; separationea amiciloru boni e acerba, cumu dorerosa e separationea de orí-ce ne e charu; separationea sociloru, conjugiloru; separationea pareriloru, separationeu in factioni; separationea terrei in mai multe parti; separationea celloru rei de celli boni; separationea discursului in parti princípali dupo ideele fundamentali; separationea frasei, periodului in membre mesurate; separationea unei incapere in altele mai mice.*

* SEPARATISTU,-*a*, s. pers., (fr. **séparatiste**); partisanu de *separatione*, mai allessu in cestioni de religione si de politica : *intre Români nu mai sunt separatisti cari aru vré se védia separate celle doue terre unite.*

*SEPARATIVU,-*a*, adj., **separativus**, (fr. **séparatif**); aptu *a separare* : *cause separative, motivu separativu, occasione saparativa.*

* SEPARATORIU,-*tória*, adj. s., **separator**; care *separa.*

* SEPARATU,-*a*, adj. part. d'in *separare*, **separatus.**

*SEPE, s. f., **sepes**, (d'in *sepire*); gardu ingraditura : *sepe de nouelle.*

*SEPEDE, adj., **sepes**, (d'in **sex**=sésse, si *pede*); de *sésse pedi*, cu *sésse pedi.*

* SEPELIBILE, adj., **sepelibilis**; ce se póte *sepelire.*

* SEPELIENTE, adj. part. pres., **sepeliens**, care *sepele* sau *sepelesce.*

* SEPELIRE, v., **sepelire**; a ingropá, in specie, a immormentá; metaforice, a affundá, cofundá, perde, nemicí.

www.dacoromanica.ro

* SEPIA, s. f., **sepia,** (σηπία, fr. **sepia** si **sèche**); molluscu, ce emitte d'in sene unu succu negru; metaforice, negretia de scrissu.

* SEPIACIU,-*a*, adj., (fr. **sépiacé**); de *sepia*, assemine *sepiei*; subst. pl. *sepiaciele*, familia de conce univalve.

* SEPIARIU,-*a*, adj., **sepiarius,** (fr. **sépiaire**); de *sepe* : *passeri sepiarie, fringillele sunt sepiarie.*

* SEPICOLU,-*a*, adj., (fr. **sépicole**), (d'in *sepe* si *colere*), care *viue*, se afla pre *sepe*, in *sepe*.

* SEPICLA sau *sepicula*, s. f., **sepicula;** deminutivu 1. d'in *sepe;* 2. d'in *sepia*, vedi si *sepidia*.

* SEPIDIA, s. f., (fr. **sépidie**); proprie, deminutivu d'in *sepia*, applicatu, inse in specie la unu genu de insecte coleoptere heteromere d'in famili'a lucifugeloru.

* SEPIEPHORU,-*a*, adj. s., (fr. **sépiéphore,** d'in σηπία=sepia, si φέρειν = ferere); care porta, da negretia ca *sepi'a;* subst. pl. *sepiephorele*, familia de mollusce ce au de typu genulu *sepia*.

* SEPIMENTU, pl.-*e*, **sepimentum,** (d'in *sepire*); ingraditura.

* SEPIOIDE, adj., (fr. **sépioïde**); care sémina cu *sépi'a*.

* SEPIOLA = *sepiora*, s. f., **sepiola,** (fr. **sépiole**); deminutivu d'in *sepia;* applicatu si la una subdivisione generica de mice *sepie*.

* SEPIOLIDE, adj., (fr. **sépiolide**); care sémina cu *sepiol'a*.

* SEPIRE, v., **sepire,** (d'in *sepe*); a face *sepe*, a inchide cu *sepe*, a ingradí, si in genere, a inchide, incinge, incongiurá, infasciorá, etc., 1. proprie : *a sepí gur'a putiului; a sepí curtea, aratur'a, gradin'a, agrulu, pomari'a; a sepí cetatea cu muri, cu opere de assaltu; a sepí selb'a, castrele; a sepí venatulu; sepitu in velu de pandia alba; a sepí armat'a inimicului in una desa padure;* 2. metaforice : *a si sepí limb'a; a sepí imaginationea vagabunda; a sepí impetulu cupiditatiloru; a sepí campulu unei scientia; a sepí aren'a activitatei; a sepí licenti'a, spre a lassá cursu libertatei addeverate; nu sepiti gurele vitei d'in aria; nu veti sepí gur'a cellui intelleptu si doctu.*

* SEPONERE = *sepunere*, v., (se conjuga ca v. *ponere* = *punere*), **seponere;** a *pune* de una parte, la una parte, a despartí, separá, departá, etc., 1. proprie, *a)* in genere : *nu spendeti toti acesti argenti, ci sepuneti una parte; se sepune totu ce se ascunde; se sepunemu parte din castigu; pretiulu predeloru facute in bellu se lu sepunemu pentru scole si temple; a sepune d'in tote buccatele pentru celli ce n'au venitu la mésa si potu vení mai in urma; b)* in specie, a relegá, essiliá; 2. metaforice : *pentru fia-care lucru, pentru fia-care studiu se sepunemu tempu; nu sciti sepune ce e urbanu de ce e agreste, sepune ce e facetu de ce e insipidu si nesaratu.*

* SEPOSITIONE, s. f., **sepositio;** actione de *seponere* : *sepositionea unei decima d'in castigu.*

* SEPOSITU = *sepostu*, -*a*, adj. part. din *seponere*, **sepositus**=**sepostus.**

* SEPOSU=*sepusu*,-*a*, adj. part. d'in *seponere*, **sepositus;** vedi *sepositu*=*sepostu*.

* SEPTANU,-*a*, adj., vedi *septimanu*.

SEPTE, (*siépte*), adj. numer., **septem,** (it. **sette,** isp. **siete,** port. **sete,** prov. **set,** fr. **sept**); numerulu cardinale 6+1 : *sépte ómini si sépte mulieri ; séptespredíece* = **septendecim** : *séptespredíece dille ; séptedieci* = **septuaginta** : *sépte dieci de anni; sépte cente de militari, sépte milli de callari; de sépte ori* = **septies;** *câte sépte*=*câte sépte sépte* = **septeni;** *allu septele* = **septimus;** *a septea*=**septima.**

* SEPTEJUGE, adj., **septejugis,** (d'in *sépte* si *jugu*); cu sépte injugatu, care are sépte injugati : *septejugi carra.*

SEPTEMANA, s. f., vedi *septimana*.

SEPTEMBRE, s. m., **september;** a séptea luna incependu a numerá de la Martiu : *Septembre e luna de tómna; in poporu Septembre e connoscutu si sub nomele de raptione; Septembre are treidieci si un'a de dille: in sépte Septembre*=*in sépte alle lui Septembre, la noue Septembre* = *la noue alle lui Septembre.*

www.dacoromanica.ro

* SEPTEMDECE, adj. num., **septemdecim**; sépte-spre-diece=17.

* SEPTEMDECIOCTONALE, adj., (fr. **septemdécioctonal**;—d'in *septemdece* si *octonu*); care are forma de prisma *octogona* cu *séptesprediece facie : cristalle septemdecioctonali.*

* SEPTEMDENTE = *septendente*, adj., (fr. **septemdenté**); care are *sépte denti.*

* SEPTEMDIGITATU=*septendigitatu,-a*, adj., (fr. **septemdigité**); munitu cu *sépte degite* sau *lobi.*

* SEPTEMDUODECIMALE = *septenduodecimale*, adj., (fr. **septemduodécimal**); care are forma de prisma *dodecagona* cu *séptesprediece facie.*

* SEPTEMFLUU,-*a*, adj., **septemfluus**; care *flue*=*curre* pre *sépte* bracie sau *albie : septemfluulu Nilu.*

* SEPTEMFOLIOLATU=*septemfoliolu,-a*, adj., (fr. **semptemfolié**); care are *sépte foliole : folie septemfoliole.*

* SEPTEMGEMINU,-*a*, adj., **septemgeminus**; de *sépte ori geminu : septemgemin'a Roma; septemgeminulu Nilu.*

* SEPTEMLOBATU=*septemlobu,-a*. adj., (fr. **septemlobé**), munitu cu *sépte lobi.*

* SEPTEMMACULATU = *septemmaculu,-a*, adj., (fr. **septemmaculé**); care are *sépte macule de colore.*

* SEPTEMMESTRE = *septemmestru,-a*, adj., **septemmestris**; de *sépte mensi : prunci septemmestri.*

* SEPTEMNERVATU=*septemnervu,-a*, adj. s., **septemnervus,-a**, (fr. **septemnervé**); care are *sépte nervi*; ca subst. f., *septemnerva*, specia de planta, numita si *plantagine.*

* SEPTEMPEDALE, adj., **septempedalis**; de *sépte pedi : statua septempedale.*

* SEPTEMPLICARE, v., (**septemplicare**); a face *septemplice*, a *insepti.*

* SEPTEMPLICE, adj., **septemplex**; d'in *septe* assemini parti facutu, *inseptitu : septemplicele Nilu, septemplice firu, septemplici scuturi.*

* SEPTEMPUNCTATU = *septempunctu,-a*, adj., (fr. **septemponctué**); semnatu cu *sépte puncte* de colore.

* SEPTEMTRIONALE, *septemtrione*; vedi : *septentrionale, septentrione.*

* SEPTEMVIRALE, adj., **septemviralis**; relativu la *septemviru : auctoritate septemvirale*; absol. *septemviralii*=*septemvirii.*

* SEPTEMVIRATU, s. m., **septemviratus**; demnitate de *septemviru.*

* SEPTEMVIRU, s. m., **septemvir**; unulu d'in *sépte viri* = barbati, cari: 1. la Romani, erau insarcinati, *a)* cu dispunerea solennitatilorusi ospetieloru publice; *b)* cu divisionea agriloru; *c)* cu judicatele relative la divisionea agriloru; 2. la celli recentiori, *septemviru*= unulu d'in celli *sépte electori* ai imperiului germanu; unulu d'in celli *sépte demnitari* ai Ungariei; (compara si fr. **septemvir**).

* SEPTENARIU,-*a*, adj., **septenarius**; (fr. **septénaire**); care coprende *sépte: numeru séptenariu; versuri septenarie*, de sépte petiore sau sépte syllabe; *flueru septenariu*, cu sépte tuburi.

* SEPTENDÉCE, *septendecioctonale, septendente*, etc.; vedi : *septemdece, septemdecioctonale, septemdente*, etc.

* SEPTENI,-*e*, adj. pl., **septeni**; vedi *septenu.*

* SEPTENNALE, adj., (fr. **septennal**,—d'in *septenne*); de *sépte anni.*

* SEPTENNE=*septuenne*, adj., **septennis**=**septuennis**; de *sépte anni*; *copilli septenni.*

* SEPTENNIU = *septuenniu*, s. m., pl.-*e*, **septennium** = **septuennium**; spatiu, durata de *sépte anni : doue septennie numeri in etatea tea.*

* SEPTENTRIONALE, adj., **septentrionalis**, (fr. **septentrional**); relativu la *septentrione*=média nopte : *regione septentrionale, hemispheriu septentrionale, venturi septentrionali, nationi septentrionali; terri septentrionali.*

*SEPTENTRIONARIU,-*a*, adj., **septentrionarius**; camu in acellu-asi sensu cu allu formei *septentrionale.*

*SEPTENTRIONE, s. m., **septentrio**, pl. **septentriones** = **septem triones**; proprie *septe trioni*=*sépte boi aratori*; applicatu inse, 1. in sensu mai appropiatu de cellu propriu, *septentrione* = constellationea de *sépte stelle* de longa

www.dacoromanica.ro

polulu de média nopte, sunt inse doue constellationi cu *sépte stelle* pre longa acellu-asi polu, nomite : *urs'a mare* si *urs'a mica*, éro in poporu connoscute sub nominele de : *carrulu mare* si *carrulu micu, in capetulu carului micu sta stell'a polare*, ce coincide approape cu *polulu* cerului si allu pamentului; 2. prin noue metafore, *septentrione: a)* parte despre média nopte a lumei integre sau a cerului ori a pamentului in parte; *b)* ventu despre média nopte.

* SEPTENU,-*a*, adj., de regula in plur. *septeni,-e*, **septeni**; câte *sépte*; ca subst. f. *septena* = totu de *sépte : septena de dille*, in specie, *septena* = servitiu religiosu dupo *sépte* dille de la mortea cuiva,

* SEPTICOLLE, adj., **septicollis**; cu *sépte colline : urbea septicolle* = *Roma*.

* SEPTICOLORU,-*a*, adj., (fr. **septicolore**); de *sépte colori*, care are *sépte colori*.

* SEPTICU,-*a*, adj., **septicus**, (σηπτικός, fr. **septique**); care produce putredione : *medicamente septice*.

* SEPTIE, adv., **septies**; de *sépte ori*, in *sépte*.

* SEPTIFARIU,-*a*, adj. adv., (**septifarius**), adv., **septifarium**; in *sépte*, d'in *sépte* parti, impartitu in *sépte*; si ca adv. *septifarie*.

* SEPTIFOLIU,-*a*, adj. s., (**septifolius**), **septifolium**, care are *sépte folie*; s. m. reale, *septifoliu*, specia de planta.

* SEPTIFORE, adj., **septiforis**, care are *sépte fori* = *sépte deschiseture, sépte gaure* sau *tiéve*: *flueru septifore*.

* SEPTIFORME, adj., **septiformis**, (fr. **septiforme**); 1. care are *sépte forme*; 2. d'in *septu* si *forma*, care are *forma* de *septu*.

* SEPTIFRAGU,-*a*, adj., (fr. **septifrage**), care *frange septulu*, care esse frangundu, rumpendu *septulu*.

* SEPTIESSAGONALE = *septihexagonale*, adj., (fr. **septihexagonal**); care are forma de una prisma *hexagonale* cu *sépte facie*.

* SEPTILE, adj., **septilis**, (fr. **septile**); de *septu*, ce tine de *septu*, vorbindu mai vertosu de plante.

SEPTIMÂNA = *septemâna*, s. f., **septimana**, (it. **settimana** si **semmana**, isp. port. **semana**, prov. **septmana, setmana, semmana** si **semaina**, fr. **semaine**); **hebdomas**; proprie, f. d'in *septimanu*, leuatu ca subst. in specie cu intellessulu de: spatiu, durata de tempu de *sépte dille: doue septimane, unu mense are aprope patru septimâne, annulu are cincidieci si doue de septimane; la septimana, pre septimana* = *pre fia-care septimana, in una septimana, dupo una septimana, cu septiman'a, in septimana; septiman'a cea mare, septiman'a cea luminata; septiman'a brendiei, septiman'a lassatului de seccu, septiman'a pathemeloru, septiman'a passioniloru*; prov. *a portá cuiva septimanile* = *a portá sabbatele; septimana* = parastase de *septimana* pentru unu repausatu.

SEPTIMANALE, adj., **hebdomadarius**; de *septimana*, de fia-care *septimana*.

SEPTIMANU,-*a*, adj., **septimanus**, (d'in *septimu*); relativu la *septimu*, in specie : *a) septimanu*, militariu d'in septim'a legione; *b) septimanu*, scolariu d'in septim'a classe.

* SEPTIMATRU, s. m., **septimatrus**; 1. in sensu anticu, serbatore dupo *sépte* dille de la idele unui mense; 2. prin estensione, in sensu actuale, officiu religiosu in *septim'a* dí dupo mortea unei persona.

SEPTIME, s. f., totu compusu d'in *sépte* unitati.

*SEPTIMONTIALE, adj., **septimontialis**; relativu la *septimontiu : pastioni septimontiali*.

* SEPTIMONTIU, s. m., **septimontium**; 1. loculu occupatu de cetatea *Roma*, care constá d'in *sépte monti* sau *colline*; 2. serbatore (in Decembre) in memori'a occuparei celloru *sépte* monti sau *colline* in radi'a cetatei Roma.

* SEPTIMU,-*a*, adj., **septimus**; (d'in *sépte*, num. ordinale); *allu septele : septimulu rege allu Romaniloru, septim'a di dupo plecare, in fia-care septima di; septimulu mense allu annului; septim'a óra d'in di; septim'a classe*; ca s. f., *una septima, multe septime*.

* SEPTINGENARIU,-*a*, adj., **septin-**

www.dacoromanica.ro

genarius; relativu la *septingenu*, care coprende *sépte cente : numeru septingenariu.*

* SEPTINGENI,-*e*, adj., **septingeni**; câte *sépte cente*; mai raru singul. *septingenu,-a.*

* SEPTINGENTESIMU, -*a*, adj., **septingentesimus**, (d'in *septingenti*); *allu sépte centele : annulu septingentesimu de la fundarea Romei.*

* SEPTINGENTI,-*e*, adj., **septingenti**; numeru cardinale, *sépte cente* = 700 : *septingenti luptatori.*

* SEPTINGENTIE, adv., **septingenties**; de *sépte cente de ori.*

* SEPTINGENU,-*a*, adj., **septingenus**; vedi *septingeni.*

* SEPTINSULARIU,-*a*, adj. s., (fr. **septinsulaire**); d'in celle *sépte insule* (in marea *Ionica*).

* SEPTIOCTONALE, adj., (fr. **septioctonal**); care are forma de prisma *octogona* cu *sépte facie.*

* SEPTIONE, s. f., **septio**; actione de *sepire : septionea urbei cu muri, septionea agriloru cu gardu viuu.*

* SEPTIPEDE, adj., **septipes**, (fr. **septipéde**); de *sépte pedi*, cu *sépte pedi*, si prin metafora, forte mare, nespusu de mare.

SEPTIRE,-*escu*, v., vedi : *inseptire*, si *septemplicare.*

* SEPTIZONIU, s. m., **septizonium**, (fr. **septizone**); edificiu mare cu *sépte zone* = *contignationi.*

* SEPTUAGENARIU,-*a*, adj., **septuagenarius**, (fr. **septuagénaire**); relativu la *septuageni*, care coprende *séptedieci : numeru septuagenariu; omini septuagenari*, de *séptedieci* de anni.

* SEPTUAGENI,-*e*, adj. pl., **septuageni**; num. distributivu; mai raru in sing. *septuagenu,-a : de câte séptedieci : septuagene petiore.*

* SEPTUAGENU,-*a*, adj., **septuagenus**, vedi *septuageni*; ca s. f., *septuagena* = numeru de *séptedieci* de obiecte.

* SEPTUAGESIE, vedi *septuagie.*

* SEPTUAGESIMU,-*a*, adj., **septuagesimus**; num. ordinale, allu *séptediecile : septuagesim'a di inainte de pasce*, si absol. *septuagesim'a.*

* SEPTUAGIE, adv., **septuagies**; de *séptedieci* de ori.

* SEPTUAGINTA, adj., **septuaginta**; numeru cardinale, *séptedieci* = 70 : *septuaginta callari; sub nomele de septuaginta se connosce si traductionea vechiului testamentu, traductione facuta in Alessandri'a, pre tempulu Ptolemeiloru, de séptedieci invetiati.*

* SEPTUENNE, *septuenniu*; vedi *septenne, septenniu.*

* SEPTU,-*a* adj. part. s. d'in *sepire*, **septus**; ingraditu; luatu mai vertosu ca subst. *septu* **septum**, ingraditura, *gardu : septu de noulle, septu de arundine, septu de scandure, septu de muru, septu viuu; septu de oui, de capre, de porci, de vitelli*; in scientiele naturali, *septu* = *septa* = membrana, etc., ce desparte doue cavitati alle organismului.

* SEPTULA, s. f. si m. *septulu*, pl.-*e*, (fr. **septule**); deminutivu d'in *septa* = *septu*; in specie, *septu* ce desparte in doue capsul'a certoru fructe.

* SEPTULATU,-*a*, adj., (fr. **septulé**); munitu cu *septula.*

* SEPTULIFERU, -*a*, adj., (fr. **septulifére**); care porta, are una *septula.*

* SEPTULU, s. m., pl.-*e*, vedi *septula.*

* SEPTUNCE, s. f. si m., **septunx**; *sépte uncie*, *sépte* d'in douesprediece parti alle unui totu : *septunce de auru; septunce d'in unu jugu de pamentu*; in sensu mai largu, sépte lucruri : *septunce de cupe.*

* SEPTUNCIALE, adj., (fr. **septuncial**); de *sépte uncie.*

* SEPTUPLARE, v., (fr. **septupler**); a face *septuplu : septuplati numerulu cinci.*

* SEPTUPLATU,-*a*, adj. part. d'in *septuplare.*

* SEPTUPLU,-*a*, adj., **septuplus**, (fr. **septuple**); care e de *sépte* ori mai mare : *desdamnare septupla, numerulu sépte e septuplulu numerului unu; patrusprediece e septuplulu numerului doui.*

* SEPULCRALE, adj., **sepulcralis**, (fr. **sépulcral**); relativu la *sepulcru : facla sepulcrale, candele sepulcrali, urna sepulcrale, ceremonia sepulcrale; statue sepulcrali; ornamente sepulcrali; facia sepulcrale, vultu sepulcrale.*

www.dacoromanica.ro

* SEPULCRETU, pl.-*e*, **sepulcretum** locu de *sepulcre*, de mormente, locu de immormentare, *cemeteriu*.

* SEPULCRU, pl.-*e*, **sepulcrum**, (fr. **sépulcre**, — d'in *sepelire*); locu de *sepelitu*, mormentu : *de demanétia mersera mulieri la sepulcrulu cellui immormentatu de trei dille; a plange in tote dillele la sepulcrulu unicului seu filiu rapitu de morte: sepulcrele nu se profana; se respectàmu sepulcrele, se le apperàmu de profanationile strainului; Jesu-Christu nomesce pre farisei, sepulcre spolite pre d'inafara; sanctulu sepulcru e cellu in care fu depusu mantuitoriulu nostru; pen'a sepulcrului la machomedani, e purgatoriulu, prin care trecu numai credentiosii morti incarcati de peccate;* metaforice : *ce place muteloru sepulcre!*

* SEPULTARE, v., **sepultare**; intensivu de la *sepelire*; a tiné *sepultu*, immormentatu.

* SEPULTORIU,-*tória*, adj. s., **sepultor**, (d'in *sepultu*); care *sepele*, immormenta, 1. proprie : *sepultorii mortiloru:* 2. metaforice : *sepultorii turburariloru civili.*

* SEPULTU,-*a*, adj. part. s. d'in *sepelire*, **sepultus**; ingropatu : *thesaure sepulte in pamentu; ómini perduti si sepulti in detorie; sepulti in somnu si in betia, in vinu; sepultulu affundu allu cadavereloru.*

* SEPULTURA, s. f., **sepultura**, (fr. **sépulture**, — d'in *sepultu* de la *sepelire*); actione de *sepelire*, de immormentare, cumu si loculu de immormentare: *locu destinatu la sepultur'a strainiloru; modu de sepultura, ceremonie de sepultura, sepultura prea in facia; sepulturele afora si departe de cetati si sate scapa populationile de multe contagioni perniciose.*

* SEPULTURARIU,-*a*, adj., **sepulturarius**; relativu la *sepultura.*

* SEQUACE, *sequente, sequere, sequestrare, sequestru*, etc.; vedi *secace, secente, secere, secestrare, secestru*, etc.

1 SERA, s. f., **serum (tempus)**, (it. **sera**, prov. **ser**, fr. **soir**), **vesper, vespera**; tempulu dupo appusulu sórelui pêno ce se intuneca bene : *se face séra, e séra; ne appucà sér'a in mediloculu padurei; fu séra, fu demaneti'a, prim'a di;* ca espressione de tempu, in forte multe locutioni cu differite si forte delicate nuantie de intellessu, *a)* fora prepositione : *sér'a sedemu pêno tardíu; nu se siéde sér'a asiá tardíu; sér'a lucrati, diu'a ve peramblati; sér'a pre recore e mai usioru de lucratu in tempu de véra; sér'a essimu din casa, sér'a essu passerile nocturne;* insocitu de unu demonstrativu : *ésta séra nu essu necaire; a séra am essitu; eri séra nu am lucratu; b)* cu prepositioni : *cu sér'a, de una data cu sér'a, pre séra, sub séra, cotra séra, spre séra, despre séra, de séra, de cu séra, in séra, in sér'a pasceloru, in sér'a nascerei, in de séra;* — cu respectu la calitatile spatiului de tempu, cumu si la celle cu ce se imple acestu tempu : *pertrecemu lungile sere de iérna cu vecinii si cu amicii; a si consume serele prin cafenelle; à pertrece una formosa séra, una amara si trista séra; séra serena cu luna plena, sere nuerose, fortunose;* de ací in orari : *bona séra,* la venire; *séra bona,* la ducere : *ti oredíu sér'a bona; plecati, fora se ne diceti sér'a bona; intrati, fora se dati bona sér'a; a si leuá sér'a bona de la toti, a nu si leuá, a nu dá neminui bona sér'a;* — metaforice : *sér'a vietiei, sér'a unei vietie bene pertrecute nu e mai pucinu formosa de câtu celle alte pàrti alle vietiei; nu in sér'a vietiei vomu sufferí a ne desonorá.*

2 SERA, s. f., (straformatu in *sara*, si m. *saru, zaru*), **sera**, (it. **serra**, fr. **serre, serrure**); 1. cuniatore, mai vertosu cuniatorea ce nu e fissa la usia : *séra de usia, fora séra la usia; a bagá, a pune sér'a; a scote sér'a, sér'a nu tine, ci cade, si fora séra usi'a se deschide.*

SERAFICU = *seraphicu,-a*, adj., (fr. **séraphique**), de *serafu : ordinea serafica; bonitate serafica, formosetia serafica.*

SERAFIMU = *seraphimu*, si *seraphinu, seraphu*, s. m., **seraphim**, (fr. **séraphin**); angeru de prim'a ordine : *serafimii celli cu multe aripe, si cherubimii celli cu ocli multi.*

www.dacoromanica.ro

SERAFU = *seraphu*, s. m., vedi *serafimu*.

SERARE, v., 1. din 1 *sera*, **vesperascere**, a se face, a fi *séra*, ca imperson. *serédia, incepe a será, nu serasse inco*, (vedi compos. *inserare*); 2. d'in 2 *séra*, **serâ claudere** = a incuniá usi'a cu *sér'a*; vedi *inserare* si *reserare*.

SERBARE=*servare*, v., **servare**, (it. **servare** si **serbare**, prov. **servar**), **celebrare, féstum diem agere; otiari**; 1. sensulu cellu mai populare e allu compositului *observare=observare=***observare**; =a tiné, respectá, mai vertosu, a tiné si respectá, onorá una dí de *serbatore;* in specie, a nu lucrá, a nu se occupá de negotie, etc. : *a serbá diu'a nasterei unui copillu, diu'a nomelui seu; a serbá una dí memorabile, a serbá toti sanctii; lenosii serbédia totu de a un'a; a serbá cu ospetie, in ospetie si pertreceri de totu genulu; a serbá in familia pascele si alte mari serbatori; acésta dí nu se serbédia, se serbédia inse multe ce nu aru fi de serbatu;* 2. in sensulu cellu mai latu, a scapá, mantuí, apperá, pastrá, tiné neattinsu, integru si nevettematu, etc.; *a)* proprie, α) in genere : *me perdi cu vorbele telle; d'in contra te scapu si servu; voi mi ati servatu viéti'a; nu medicii au servatu viéti'a parentelui nostru; armat'a a servatu, prin coragiulu seu, onorea nationale; a servá térr'a, libertatile, casele si templele, a servá tote de incendiu, de innecu; a servá dereptatea, ecitatea, onorea, castitatea, innocenti'a, amiciti'a; a servá pacea, concordi'a; a si servá demnitatea;* β) in specie, a pastrá pentru venitoriu, a economí : *servati parte d'in castigu pentru impregiurari neprevedute; a servá poterile armatei pentru una batalia decisiva; b)* metaforice, a observá, leuá sém'a, a veghiá, priveghiá, leuá in séma, a considerá, etc., α) in genere : *me serva acesti omini cu câte patru ocli; a servá callea cuiva; cânii neaddormiti serva liminele casei; a servá mesur'a, bon'a covenientia; a servá tote miscarile conspiratoriloru; servati ouile melle, servati celli copilli;* β) in specie, α') a custodí unu locu, si de ací, a stá, sedé in unu locu; β') a pastrá in depositu; γ') a observá semnele annuntiatorie de venitoriu, presagiele, etc.

SERBATIONE = *servatione*, s. f., **servatio**; actione de *serbare* = *servare, servationea salutei, vietiei; servationea semneloru presagitorie; serbationea dillei nomelui.*

SERBATORE, s. f., vedi *serbatoriu.*

SERBATORESCE, adj. s., **solenniter, festive**; in modu *serbatorescu.*

SERBATORESCU,-*a*, adj., **festivus, solennis**; de *serbatore : vestimente serbatoresci, ospetiu serbatorescu.*

SERBATORIRE, -*escu*, v., **festum diem agere; otiari, cessare**; a tiné, face *serbatore;* metaforice : a nu lucrá, a sedé in nelucrare, a fi otiosu.

SERBEDIRE, *sérbedu*, etc., vedi : *serbidire*, etc.

SERBESCE, = *servesce*, adv., **serviliter**; in modu *serbescu : a se portá serbesce.*

SERBESCU,=*servescu,-a*, adj., **servilis**; de *serbu : viétia serbesca, conditione serbesca, sentimente serbesci.*

SERBIA, = *servía*, s. f., **servitus, servitium**; statu, conditione de *serbu*, 1. in sensulu cellu mai rude : *serbi'a Ebreiloru in Egyptu; a scapá d'in serbi'a despotismului, serbi'a terraniloru legati de gleba;* 2. in sensu mai mitigatu si metaforicu, *a)* statu de salariatu : *in serbía ai nascutu, in serbía ai se mori; b) serbi'a peccatului; amu fostu rescumperati cu sange de serbi'a diabolului; nu se pote scapá de serbi'a mulierei, de serbi'a ambitionei.*

SERBIDETIA,= *serbedetia*, s. f., **aciditas, acerbitas, insulsitas, insipiditas, pallor**, etc.; calitate de *sérbidu : serbideti'a serului; serbideti'a pomeloru necopte; serbideti'a faciei, vultului; serbideti'a coventeloru celloru nesarati si insipidi.*

SERBIDIA=*serbedía*, s. f. camu in acellu-asi sensu cu allu formei *serbedetia.*

SERBIDIME, = *serbedíme*, s. f., camu in acellu-asi sensu cu allu formeloru : *serbidia : serbidetia.*

SERBIDIONE = *serbedione*, *(serbejune*, ca *rapejune* = *rpedvione)*, s. f.,

www.dacoromanica.ro

aciditas, pallor, etc., actione, effectu, statu produssu de *serbidire*, camu in acellu-asi sensu cu allu formeloru: *serbidetia, serbidiá, serbidíme, serbiditura.*

SERBIDIORU = *serbedioru,-a*, adj., deminutivu d'in *sérbidu*, camu *sérbidu.*

SERBIDIRE = *serbedire,- escu*, v., **acescere, pallescere, pallere**; a se face *sérbidu*, 1. a perde gustulu, a se acrí, etc.: *nu lassati laptele se serbidésca*; mai vertosu ca refles.: *a se serbidí*: *untulu nu s'a serbiditu; totu laptele s'a serbiditu: ferbeti laptele, co se serbidesce mai tardíu*; 2. a perde faci'a, colorea, a pallí, a ingalbiní, a negrí, etc., si ací cu forma reflessiva, mai energica de câtu cea simpla: *cumu s'a serbeditu acésta féta la facia! cumu s'a serbeditu faci'a fetei! de doreri si de morbu, de miseria serbidescu celle mai formose facie; serbidesce omulu si de mare arsura a sorelui.*

SERBIDITU = *serbeditu,- a*, adj. part. s. d'in *serbidire.*

SERBIDITURA = *serbeditura*, s. f., **aciditas, acerbitas, isulsitas, pallor**; actione de *serbidire*, déro mai vertosu effectu allu acestei actione, statu produssu prin acea-asi actione: *serbiditur'a laptelui; cine pote mancá aceste serbiditure de pome, de buccate? cine pote bee serbiditur'a vostra de vinu? serbiditur'a faciei; serbeditura de copille; serbiditure de verbe nesarate.*

SERBIDU = *sérbedu. (sarbedu),-a*, adj., **acidus, acerbus, acer, rancidus, pallidus, frigidus, insulsus, insipidus; absonus, absurdus**; vitiatu, stricatu, deterioratu, si a nome, 1. acru reu la gustu: *lapte sérbidu. untu sérbidu; nu mi placu buccatele sérbide; ce vinu sérbidu*; 2. vescidu, pallidu, negru, negriliu, etc.: *omu cu facia sérbida; ce fete tenere si cú tote aceste-a serbide. juni de tempuriu sérbidi prin abusulu desfrenariloru*; 2. in sensu mai ideale si generale, nesaratu, insipidu, neplacutu, gretiosu, rece, etc.: *cumu vrei se ridemu de vorbe asiá sérbide? stylu sérbidu, musica sérbida*, etc. — (Dupo unii d'in **in-sapidus**, in comparatione cu it. **scipido** si **sciapido** = *insipidu*, isp. **sabrido**=*sapidu*, si **enxabido**=*insipidu*; noi inse inclinàmu a referí coventulu la *seru, seru de lapte*, care si prin forma si prin sensu, *(acru* si *pallidu)*, esplica bene pre *sérbidu*, allu cui intellessu fundamentale e totu *acrore si pallore). M.*

SERBATORIU = *servatoriu,-tória*, adj. s., **servator, servatorium; dies festus, feriae, otium, festivitas**; care *serba* = *serva*, 1. in genere: *servatorii vietiei si averei nostra; servatoriulu patriei; servatoriulu nationei, genului omenescu, onorei nationale*; 2. in specie, *a)* observatoriu, veghiatoriu, priveghiatoriu; *b)* reale, α) masc. *servatoriu*, ce se applica la *servatu*; β) fem. *serbatória* = *serbatóre*, di de observatu, de onoratu: *serbatórea serbatoriloru, in serbatorile pasceloru*, ca opposu la *dí de lucru, serbatóre* = di de otiu, si de acì *serbatóre* = otiu, sedere cu mânule in senu, etc.

SERBATU = *servatu -a*, adj. part. d'in *serbare*=*servare*, **servatus**; 1. in genere: *semnele servate, viétia servata, thesaurulu servatu; medie de servatu pèrulu*; 2. in specie: *di serbata cu mare solennitate; nu e tempu de serbatu dillele nomineloru.*

SERBIENTE = *serviente*, adj. part., d'in *serbire*=*servire*, **servions**; care *serbe* = *serve*, mai vertosu, care e dispusu a *serbire*, 1. in genere: *omu serviente, callariu serviente*; 2. in specie, ca subst. pers. m., *unu serbiente*=*unu serviente*, (*sergiente, sergente*, comp. fr. **sergent**), cellu ce serve in unu officiu publicu de ordine inferiore, a nome: *a)* la militia, in una compania, *serviente*=subofficiariu; *b)* la judicatoria, *serviente* = apparitoriu; *c)* in administratione, *serviente*= lictoriu, viatoriu, etc.

SERBIETU = *servietu*, s. m., **mantile**, (fr. **serviette**); buccata de pandia de *stersu* la mésa *mânule si gur'a*, stergura, *stergetu.*

SERBILE=*servile*, adj., **servilis**, (fr. **servile**); relativu la *serbu*=*servu*: *conditione servile, officie servili, negotie servili erau pentru anticii Romani tote afora de agricultura; bellulu servile fu terribile; revolta servile*; metaforice, *servile*=bassu, vile, abiectu nedemnu, etc.,

www.dacoromanica.ro

portare servile, omu servile, temere servile, caracteriu servile; despre lucràri litterarie : *traductione servile, imitatione servile,* ce, fora libertate si spontanietate propria, se tine orbesce de essemplariu : *imitatatori, pecore servili.*

SERBILISMU = *sersilismu,* s. m., (fr. **servilisme**); systema de *serbilitate* = *servilitate.*

SERBILITATE = *servilitate,* s. f., (fr. **servilité**); calitate si fapta de *servile,* de omu *servile* : bassetia, abiectione : *servilitatea lingusiriloru, servilitatea de caracteriu;* in litteratura si arti : *servilitate órba; stulta servilitate in traductione, in imitatione.*

SERBIRE=*servire,* pres. *serbu*=*servu* si *serbescu*=*servescu,* etc., v., **servire,** (it. **servire,** isp. port. **servir,** prov. **servir** si **sirvir,** fr. **servir**); a fi *servu,* 1. in insemnarea antica a coventului : *esti servu? servescu inco; detorii ce nu solveau, serviau creditoriloru; captivii servieau; peno mai de unadi servieau mare parte de ómeni, serviea mai vertosu viti'a négra de ómeni; Ebreii servira grea servitute in Egyptu;* metaforice : *a servi passioniloru, cupiditatiloru, ambitionei, onoriloru; servescu multi peccatului, servescu diavolului;* in specie ca terminu juridicu : *serve unu locu altui locu, serve una casa altei case; serve port'a vecinului altui vecinu de trecutóre,* (vedi si *servitute*); 2. in insemnare recentiore *a)* in specie, a fi domesticu la unu domnu, a fi *servitoriu : nu poti servi la doui domni; nu poteti servi si lui Domnedieu si lui Mammona; a servi cuiva sau pre cineva cu fidelitate : nu sciti servi; peno nu scie cineva servi, nu scie neci domni; servesce ca se inveti a commandá; servesce-te singuru, co nu afli totu de a un'a omu care se te servesca; mai bene se serve omulu ensusi, si de multe ori, e reu servitu de altii; a servi de instrumentu, de satellitu,* si : *a se servi de cineva ca de unu instrumentu,* (vedi si mai la valle); *b)* in genere, a fi datu, inchinatu, suppusu, devotatu, dispusu a dá cuiva mâna de adjutoriu, a fi paratu a face bene, a fi de folosu, etc. : *a servi patriei, altariului, instructionei, interessiloru publice; a servi poporului, totoru-a, nu sie in parte; a servi placeriloru selle sau alle altui-a; a servi causei bone, causeloru relle, ambitionei selle sau ambitionei altoru-a; a servi demnitatei, onorei selle, reputationei, gloriei; a servi posteritatei, omenimei;* si cu accus. *a sevri patri'a, instructionea, interessile selle sau alle terrei; a servi altariulu, scol'a, baseric'a, commerciulu, agricultur'a;* cu subiectu de lucru : *la ce serve una spata? la ce ti serve penn'a d'in mana? cui servu aceste lucruri? cui serve furtulu, predationile? nu ne serve acesta-a la nemica, serve pote se strice, éro nu se adjute; ap'a serve, ne serve la multe si variate usuri; c)* in orecari insemnari speciali : *α) a servi statulu sau unu ramu de lucrari publice, unu officiu publicu,* a nome : *α') a servi in militia; a servi la cavallaria, la tunaria; a servi doue termine, a servi tota viéti'a; a servi ca officiariu, ca simplu militariu;* *β') a servi ca preutu : sacerdotii servu liturgia; servu multe alte officie, servitie religiose;* mai vertosu, a sacrificá, liturgí, si de ací, a *servi* = a immolá, sacrificá : *celli ce ve voru occide, voru crede co servescu lui Domnedieu; a servi celle mai bone pecore placerei ospetiloru;* *γ') a servi in cancellaria, a servi la prefectura, a servi ca professoriu publicu; a servi la lucrarile publice; a servi annii de pensione;* *δ') a servi la mésa, a servi antâniu ospetii si domnele; a servi celle mai bone buccate inainte.*

SERBITIU = *servitiu,* pl.-*e,* **servitium,** (fr. **service**); 1. statu de *servu,* in sensulu anticu, cu intellessu reu, considerandu conditionea *servului* de partea ei cea rea, in degradationea, miseri'a si abiectionea personei asiá degradata, pre candu form'a *servitute* arréta statulu *servului* simplu si fora alte idee accesorie in reu; 2. in insemnare recentiore, *a)* statu, officiu de domesticu mercenariu la unu domnu : *servitiu in casa, in curte, la campu, la staulu, la gradina; b)* officiu publicu, in specie : *α) servitiu militare : a intrá in servitiu a essí d'in servitiu;* *β) servitiu religiosu, divinu : servitiu la una baserica; servitiu pentru sanctirea stéguriloru, servi-*

www.dacoromanica.ro

tiu funebre; γ) servitiu in ramulujudicaturei, servitiu in ramulu administrationei, servitiu in instructionea publica; a avé annii de servitiu = a avé etatea pentru una functione, cumu si, a implení annii ce se cere pentru acea functione, sau spre a essí la pensione; *c)* in genere, *servitiu* = folosu, favore, etc.: *a face mari servitie terrei, instructionei, scientiei; commerciului, agriculturei, omenimei; ti sum forte reconnoscutoriu pentru acestu servitiu; in locu de servitiu, mi ati face mare reu; servitiele addusse omului de vite; servitie facute totoru amiciloru; nu e dispusu a face neminui neci unu servitiu; d)* in sensu concretu, mai vertosn collectivu, α) in genere, instrumentu de *servire* la ceva: *servitiu de buccataria, servitiu de servitu theia; servitiu de cosutu, servitiu de chirurgu;* β) in specie, persone, omeni ce *servu* la ceva: *unu servitiu de lautari;* mai vertosu, *servitori: n'avemu servitiu completu pentru tota cas'a; servitiulu nostru nu e de Domne adjuta.*

SERBITORIA=*servitoria*, s. f., vedi *serbitoriu.*

SERBITORIU = *servitoriu,-tória*, adj. s., **servitor** si **servitorius**, (it. **servitore** si **servidore**, isp. port. prov. **servidor**, fr. **serviteur**), care *serbe*=*serve*, 1. in sensulu cellu mai rigorosu allu coventulni, (vedi si *serbu* sub 1.) care e *servu*, in *servitute;* 2. in sensulu mai mitigatu, *a)* care *serve pre mercede: servitorii si servitoriele unei case mare; a prende, a demitte servitori si servitórie; servitori diligenti, fideli; servitórie lenose; servitoriu la staulu, servitoriu dupo trassura, servitoriu in casa, servitoriu in curte, la buccatari'a; b)* care *serve* in officiu publicu: *servitorii statului, ministerieloru, scolei,* etc., inse in officie inferiori; déro si in sensu mai nobile: *servitorii altariului, basericei, lui Domnedieu, sunt mai allessu preutii, desí servitori ai basericei sunt si celli ce curetia baseric'a, apprendu faclele si candelele*, etc.; *c)* in sensu mai estensu, *servitoriu* = indetoritoriu, paratu a indetorá, adjutá, face placere, etc.: *omeni pleni de bonetate si servitori oricuilatota impregiurarea,* (vedi si *serbiente*); 3. ca subst. f. reale, *serbitoría*=*servitoría, a)* camu in acelln-asi sensu cu allu formei *serbía,* statu allu cellui ce se afla in *servitute; b)* statu allu cellui salariatu de unu domnu: *servitori'a ti a fostu partea, veri-ce ai facutu spre a essí d'in acésta servitoría.*

SERBITU, = *servitu,-a*, adj. part. d'in *serbire* = *servire*, **servitus.**

SERBITUDINE, = *servitudine*, s. f., **servitudo**, si

SERBITUTE, = *servitute*, s. f., **servitus**, (it. **servitù** si **servitude**, **servitute**, fr. **servitude**); statu, conditione de *serbu* = *servu*, camu in acellu-asi sensu cu allu formei *serbía*, 1. in sensulu cellu mai rigorosu allu coventului: *servitutea Ebreiloru in Egyptu, in Babylone; prin servitute omulu perde libertatea si demnitatea de omu; servitute aspra, degradante; a scapá de servitute, a fi in servitute; cine pote sufferi servitutea? a rumpe catenele servitutei; a cadé in servitute;* metaforice: *servitutea peccatului, in servitutea passioniloru; a fi in servitutea unei muliere, a nu pote scapá de servitutea amorei;* 2. in sensu mai mitigatu, *a)* statu allu cellui salariatu de unu domnu, (vedi si *servitoría*); *b)* in sensu mai largu, dispositione de a face bene, de a ajutá, face placere, adduce folosu; *c)* ca terminu juridicu, *servitute* = indetorire onerosa a unui edificiu, unui agru etc.: *servituti asupr'a mosiei scossa la vendiare; suppuse la servitute potu fi càllile, drumurile,* etc.; *d)* si concretu collect. multime de *servi* sau *servitori*, mai allessu, adoratori ai unei formosetia.

SERBU = *servu,-a*, adj. s., **servus**, (it. port. **servo**, isp. **siervo**, prov. **serv** si **ser**, fr. **serf**); 1. in sensu rigorosu si mai anticu, omulu prensu in bellu si lipsitu de libertate, san omulu prensu veri-cumu, vendutu, comperatu si tractatu ca vita, ca lucru, asiá nomitulu *sclavu*=*schiau, a)* proprie: *Romanii patricii si faceau lucrulu de totu genulu prin servi; de ací immultirea fora séma a serviloru in republic'a romana, si de ací tumulte de servi ammenitiatorie de es-*

www.dacoromanica.ro

sistenti'a statului; Grecii antici inco lucrau prin servi nomiti si iloti; proletarii vechiei Roma, de sí Romani liberi de nome, erau inse in fapta servi; popora intrege fura serve in anticitate : Ebreii fura in delungu servii Egyptianiloru, Babylonianiloru; sub despotismulu asiaticu jacu serve mai multe si mari genti asiatice; in Europ'a, desí crestina, multi omeni avura si tinura turme de servi; in térr'a nostra ensasi servii boiariloru abiá se liberara de currendu; altariulu, monasteriele ensesi possedeau, in nomele Domnedieului libertatei, milli de servi; acesti servi erau preste totu Tigani; déro chiaru Românii in massa, terranii fura servi, legati de gleb'a pamentului domniloru: in civilisat'a America boreale abiá dupo unu atroce bellu civile, se liberara Negrii servi; — a liberá, a liertá mai multi servi;—2. in sensu recentiore, metaforice, *a)* in sensu religiosu : *servii Domnului; toti suntemu servii Domnului; liérta, Domne, peccatele servului teu; servii, servii Domnului, se cantàmu Domnului; b)* in sensu mai largu : α) in reu : *servulu panticelui, cupiditatiloru, passioniloru, ambitionei, appetiteloru brutali;* β) si in bene : *servu detoriei, servu onorei, studieloru, officiului; servu paratu a face placere fia-carui-a;* de ací in forme de salutare onorifica : *servu prea plecatu, umillimu servu, accépta inchinationile servului Domniei telle; c)* ca terminu juridicu, despre edificie, immobili, etc., cari sunt suppuse unei indetorire onerosa : *calle serva, putiu servu, radiore serve; mosiele serve au mai mica valore de câtu celle libere; terti'a parte a mosiei domnului proprietariu erá serva serviloru legati de gleba.*

* SERBULICOLU, = *servulicolu,-a*, adj. s., **servulicolus**; care vede sau prevede de *servi*, preveghédia *servii*.

* SERBULU = *servulu,-a*, adj. s., **servulus**; demintitivu d'in *servu*.

SERCA, s. f., vedi *serica*.

SERENARE=*serinare*, (pre a locuri *seninare, seinare*,—pres. *serena* si *serenédia*), v., **serenare**, (isp. port. **serena**, prov. **serenar**); a face, si a se face *se renu*, 1. trans. : *cu surrisulu seu serena tempestatile, serena marea infuriata; meniosulu incepe a si serená frontea; serenati camerele tote cu multa luce, cu multe lumine; cu acésta sperantia ei si serenara frontile;* 2. intr. : *serenédia cerulu, serenasse parte a cerului;* si absol. impers. *serenédia, serenà, serenasse spre resaritu;* si refl. *se serenasse bene, candu érosi innuerà mai reu;* vedi si compos. *inserenare = inserinare, inseninare*, (compara si compos. it. **inserenare** si **asserenare**, port. **asserenar**, prov. **aserenar**, fr. duplu compos. **rasséréner**).

SERENATIONE = *serinatione, (seninatione;* vedi *serenare)*, s. f., **serenatio**; actione de *serenare*.

SERENATORIU, *serinatoriu, (seninatoriu,* etc.*),-a*, adj. s., **serenator**; care *serena : ventu serenatoriu allu cerului*.

SERENATU = *serinatu, (seninatu, seinatu),-a*, adj. part. d'in *serenare*, **serenatus**, *ceru serenatu, fronte serenata*.

* SERENIFERU,-*a*, adj., **serenifer** care adduce *serenulu : sereniferi austri*.

* SERENIFICU,-*a*, adj., **serenificus**; care face *serenu : serenifice venturi*.

* SERENISSIMU,-*a*, adj., **serenissimus**, (fr. **sérénissime**); superlativu d'in *serenu, forte serenu : ceru serenissimu, ocli serenissimi;* in specie, titlu de respectu datu certoru principi : *serenissimii frati si filii ai regelui; serenissim'a persona a principelui*.

SERENITATE, s. f., **serenitas**, (fr. **sérénité**); statu de *serenu : serenitatea cerului, frontei, vietiei, tómnei, verei, primaverei; serenitatea ânimei, ocliloru;* metaforice : *serenitatea cogitului, conscientiei;* ca titlu de onore datu certoru principi : *serenitatea sea fratele imperatoriului*.

SERENU=*serinu*, (pre a locuri *seninu, seinu*),-*a*, adj. s., **serenus**, (it. isp. port. **sereno**, prov. **seren**, fr. **serein**); puru, curatu, claru, luminosu, neturburatu, etc., 1. adj., *a)* proprie : *ceru serenu, tempu serenu, parte serena a cerului, partile serene alle aerului; nopte serena, dille serene, tómna serena, stelle serene; ape serene, fronte serena, mare serena;* si despre venturi : *austru*

www.dacoromanica.ro

serenu, venturi serene; b) metaforice : *viétia serena, cogitu serenu, ânima serena, cellu innocente póte essi cu fronte serena in lume; pucine ore serene am avutu in amarit'a mea viétia; dieii antici erau sereni, mai allessu Joue erá serenu, serenissimu; serenele regioni alle cogitarei pure; serena domnia, serenu regnu, serene imperie;* 2. subst. reale, *serenulu : serenulu frontei; a plecá pre serenu, d'in serenu : a toná, fulgerá d'in serenu, d'in serenu*=pre neasteptate, subite, fora motivu, fora causa intellessa, etc., si cu mai multa energia : *d'in claru serenu : a se legá de cineva d'in claru serenu, mi a venitu asiá reulu pre capu d'in claru serenu;* prov. *dupo nueru vine serenu, dupo plouia si serenu, dupo fortuna si serenu;* metaforice : *ce serenu pre vultulu seu! serenulu cerului se reflecte in oclii candidei fetiore.*

* 1 SERERE, v., **serere** ; a seminá, plantá, nasce, generá, etc.; vedi : *sativu, satione, satu, semé*, etc.

* 2 SERERE, *serui*, *serutu* si *sertu*, v., **serere**; a infirá, innodá, implettí, pune unulu longa altulu, a ordi, ordiná, etc.; vedi comp. *conserere, inserere, deserere, disserere*, si derivatele : *seria, sertu*, etc.

SERGA, s. f., vedi *serica*.

* SERIA, s. f., **series, seria**; 1. d'in 2 *serere*, firu, ordine, successione, catena, etc., *a)* próprie : *serie de margelle, de margaritarie; seriele dentiloru· serie de peri, de meri, de persic, si de alti pomi; seria de pari, doue serie de arbori pre celle doue laturi alle callei; seriele de armati, armat'a dispusa in trei serie; scolarii se assiédia si procedu in doue serie; doue serie de candidati la domnia; serie de numeri; b)* metaforice, *α)* in genere : *seria de idee, de cogitationi, de evenimente, de cause si de consecentie; seria de operationi, de lucrari, de laborí; seria de anni, de secle; seria de publicationi, de typariture; seria de processe, de calamitati, de revolutioni; serie de studie, de connoscentie;* β) in specie, α') genealogia, successione : *seria ascendentá, seria descendente, seria de consangenitate, seria de mai multe generationi alle gentei;* β') in calculu : *seria de numeratione, prim'a seria de trei cifre, e de unitati. secund'a seria de milli, terti'a seria de millioni; terminii unei progressione arithmetica sau geometrica constituu una seria; seria crescente; seria decrescente;* 2. *seria* = vasu, mai allessu vasu de pamentu, care serve a pastrá licide, fructe, sarature, etc. : olla, butoniu, capsa, si alte assemini.

* SERIALE, adj., (fr. **sérial**); de *seria* in sensulu de sub 1. : *numeri seriali, dispositione seriale a indivisiloru.*

* SERIARIU,-*a*, adj., vedi *seriale.*

SERICA = *sereca*, (pre a locuri *sarica*), s. f., **serica, psila, gaunacum, gausapa**, (med. lat. **sarica, saraca, sarca** = vestimentu pusu pre de asupr'a; it. **sargia**; isp. port. **sarga, sirgo**; isp. **sarco**; port. **sarja**; prov. **serga, sirgua**; fr. **serge, sarge, sarrau, sarrot**; bas. lat. si **saricotus, sarrotus, sarcotium**; alb. **şarca**,— trecuta si in alte limbe straine : germ. **sarsche**, v. sl. **sraka**, n. sl. **srajka**, — compara si alle nostre : *sérga*, si mai corruptu in : *siérga, cérga*, etc.); proprie, femin. d'in adj. *sericu,-a*, applicatu mai antâniu ca adj. cu substantive : *veste serica, tunica serica*, de *metasse*, apoi cu ellipse de subst. *serica* = materia, vestimentu de metasse; inse in usulu vulgare de astadi applicatu, 1. ca mai desu, la unu vestimentu lungu, la unu mantellu de lâna tessutu d'in grosse fire si cu facia *villosa*, mitiosa, metassosa : *pastoriulu nu pote trece iérn'a fora una bona sérica; pastorii mai vertosu porta sérica; cu sérica ambla in dille frigurose, cu sérica se invelescu in noptile frigurose alle iérnei; cu sérica se servu si alti Români, mai vertosu la calle pre mare frigu; si mulierile porta serice in acelle-asi impregiurari;* 2. cu sensu mai largu mai vertosu scurtatu in *sérca*, (si *siérga* pre a locuri *cérga*), *a)* in genere : materia, pannura tessutá d'in fire grosse de lâna, mai adesea pre un'a d'in facie floccosa, *metassosa; b)* in specie, obiecte de usu variu, cumu : *α) sérca, sérga de patu, de invelitu, de asternutu pre patu*

www.dacoromanica.ro

pre conopelle, etc., β) *sérca si sérga de invelitu calli si alte vite· de pusu sub selle*, etc., γ) *sérca* si *sérga de pusu pre corpu, mai vertosu pre umeri, pre spate, pre peptu; candu e mai pucinu frigu arrunçàmu pre noi una sérca sau sérga; sércele sau sérgele omeniloru eleganti sunt si elle eleganti; mulierile avute au serce de tapetu asiaticu;* de acea-a : 3. *serica* si *sérca* s'ar poté applicá si in sensulu seu mai originariu, indicatu la inceputulu acestui articlu, adeco : *sérica* si *sérca*, *a)* materia de metasse si de alte tessuture eleganti; *b)* vestimentu si alte obiecte de acésta materia; vedi si *sericu*, si derivate de alle acestui-a.

SERICARE, v., (**sericare**), **sericatus, psila vel gausapa induere vel velare;** a vestí, invelí cu *serica*, 1. in sensulu coventului *serica* de sub 1. si 2. si de a-cea-a si sub formele : *sercare, sergare, (cergare)*, cumu : *a sericá pastorii, callatori bene sericati, a sericá sau sérgá callii, paturile;* vedi si compos. *insericare, insercare, insergare*, etc.; 2. in sensulu lui *serica* de sub *3. : domne bene sericate, place mulierei se se porte sericata.* M.

SERICATU,-*a*, adj. part. d'in *sericare*, **sericatus, gausapa indutus.**

* SERICICOLU,-*a*, adj., (fr. **séricicole**); care *cultiva serica* = metasse, relativu la cultur'a metassei : *operationi sericicole, industria sericicola;* absol. *sericicolii.*

* SERICICULTURA, s. f., (fr. **séricicultare**); cultura de *sericu*=*metasse : sericicultur'a nóstra, care leuasse mai inainte sboru, se vede astadi mai de totu in decadentia.*

* SERICOMYIA, s. f., (fr. **sericomye**, d'in *serica*, si μυία=musca); genu de insecte diptere.

* SERICU,-*a*, adj., **sericus,-um**, (fr. **sérique**); proprie, relativu la *Seri*=*Sinesi* sau *Chinesi : sagette serice, marea serica, bellu sericu*, etc., déro *Serii* fura desu d'in anticitate celebri prin *metassariele selle*, si de ací : *sericu* = de metasse : *vestimente serice, camésia serica, rochia serica, flammure serice;* prin estensione, despre veri-ce materia molle floccosa, villosa, metassosa : *vestiti in vestimenti serice si sumptuose;* ca subst. reale, *a)* masc. *sericu* = metasse, materia de metasse, cumu si obiecte de metasse; prin estensione, materia, stofa cu molletia de metasse; *b)* f. *serica*, cu acellu-asi intellessu ce are si form'a masc. *sericu* de sub *a);* vedi inse si *serica* in parte.

SERICUTIA, (si *sercutia, sergutia, cergutia*, etc.); s. f., deminutivu d'in *serica, sérga*, etc.

* SERIDE, s. f., **seris**, σέρις, (fr. **séridie**); genu de planta; specia d'in acestu genu.

* SERIETATE, s. f., **serietas**, (d'in *seriu*); calitate si fapta de *seriu : serietatea cogitarei, lucrarei nostra.*

* SERILE, adj. s., **serilis**, (d'in 2 *serere*); implettitu, ca s. f. reale, *serilea*=fune, acia, legatura; *serili de papura.*

* SERIOLA= *seriora*, s. f., **seriola**, deminutivu d'in *seria*, 1. in sensulu *seriei* de sub 1. : *seriore de margelle, una seriora de formosi denti ca una seriora de margaritarelle;* 2. in sensulu *seriei* de sub 2. : *seriore de licori, de fructe condite cu saccharu;* 3. genu, *a)* de plante, *b)* de pesci (comp. si fr. **sériole**).

* SERIOSITATE, s. f., (fr. **seriosité**); statu, apparentia de *seriosu : seriositatea faciei, vultului, frontei, cautaturei; seriositatea proponerei, cogitarei, negotiului; si joculu si are seriositatea sea; seriositatea betrâniloru, betrânetiei.*

* SERIOSU,-*a*, adj., **serius**, (fr. **sérieux**); augmentativu d'in *seriu*, forte *seriu*, 1. proprie : *covente seriose, seriose vorbe, seriosa cestione; viéti'a e ceva seriosu; evenimente seriose : batalia seriosa; cérta seriosa; betrânulu e seriosu, nu siéde bene copillului a fi seriosu; negotie, lucrari seriose; cogitari seriose, tonu seriosu; si candu joca, se joca, ellu e si se tine totu seriosu; in dramate sunt parti seriose si jocose; drama seriosa, tragedi'a e seriosa;* 2. metaforice, importante, mare, momentosu, solidu, certu, etc. in bene si reu : *propositioni seriose, apparatu de unu bellu seriosu, interessi seriose; voliu face reflessionile*

www.dacoromanica.ro

celle mai seriose; batalia seriosa; cestionea leuá intorsura seriosa; unu singuru passu reu pote avé consecentie seriése, damne seriose, morbu seriosu; 3. ca subst., mai allessu in locutioni adverbiali : *a leuá seriosu* = *a leuá in seriosu, la seriosu; nu leuati tote in seriosu; seriosulu nu are locu totu de a un'a si pre totindine.*

* SERITATE, s. f., **seritas**, d'in 3 *seru;* calitate, statu de *seru :* fapta, venire, ducere, facere, etc., *sera : seritatea adjungerei la destinatione.*

* SERIU,-*a*, adj., **serius;** grave, severu, seriosu, care nu jóca, nu se jóca, nu ride, etc., 1. proprie : *de lucruri serie se vorbesci seriu; vorba seria, drama seria parte de jocu seria in una drama; tragediele su serie; ce am dissu in jocu, in risu, pare-mi-se co are se fia seriu si severu; seriu tempu, serie cestioni, serie studie, ómeni serii in tote negotiele selle; betrânii sunt serii si severi; nu siéde bene unui copillu a fi seriu; seriele se potu ammestica cu celle jocose;* 2. metaforice, *a)* in genere, insemnatu, mare, momentosu, certu, etc. : *vinu sciri serie de la campulu bellului; se facu tractari serie despre ammeliorarea positionei nostra politica; acestu passu va avé consecentie serie pentru tota viéti'a vostra; b)* in specie, *α)* negru, batendu mai vertosu in *negru*, ammesticu de *negru*, de *albu*, si chiaru de unu *pallidu rossiu* : *calli serii, vacce serie, pèru seriu,* (si *seru,-a,* directu d'in *3 seru : callu seru, vacca sera;* éro *suru* pare essitu d'in *severu*, probabile affine cu *seru* si *seriu*, transformatu inse succesivu in : *seueru, sueru, suru*); β) tristu, *posomoritu*, supperatiosu, inchisu, etc. : *june seriu ca unu betrânu decrepitu; betrâne serie.* M.

* SERIVA, s. f., **seriva;** d'in 2 *serere*, corona, implettitura de flori : *serive de rose;* vedi si *sertu.*

SERMA (si *sirma*), s. f., **metallicum filum, aereum stamen;** firu de metallu, de auru; de ferru, mai vertosu de alama, de arame, (d'in 2 *serere?*).

* SERMOCINANTE, adj. part. pres., **sermocinans;** care *sermocina.*

* SERMOCINARE, v., **sermocinari;** a tiné *sermone* = a conversá, a stá la vorba cu cineva, a vorbí si pertrece cu vorb'a; in specie, a tiné una conversatione, una conferentia.

* SERMOCINATIONE, s. f., **sermocinatio,** (fr. **sermocination**); actione de *sermocinare*, conversatione, conferentia; in specie, figura de retorica, prin care se da, se attribue unei persona vorb'a, facundu se vorbesca dupo caracteriulu ei.

* SERMOCINATORE,-*trice*, si

* SERMOCINATORIU, -*tória*, adj. s., **sermocinator,-trix;** care *sermocina*, mai vertosu cui place *a sermocinâ*, a limbutí : *sermocinatrice immodesta si immodica.*

* SERMOCINATU,-*a*, adj. part. d'in *sermocinare.*

* SERMOLOGIU, pl.-*e*, (fr. **sermologe**); collectione de *sermoni* = predice, carte ce coprende *sermoni.*

* SERMONALE, adj., **sermonalis;** relativu la *sermone.*

* SERMONARE, v., **sermonari,** (fr. **sermonner**); a *sermocinâ*, a conversá; in specie, a limbutí; a face observationi multe, lunge si urritiose.

* SERMONARIU,-*a*, adj. s., (fr. **sermonnaire**); relativu la *sermone*, (vedi si *sermonale*); in specie, s. m. reale, *sermonariu*, pl.-*e*, collectione de *sermoni;* = predice, carte ce coprinde *sermoni*, (vedi si *sermologiu*); inse si s. m. personale, *unu sermonariu* = cellu ce a compusu sau compune *sermoni* = predice.

* SERMONE, s. f., **sermo,** (d'in 2 *serere*); vorbire intre mai multi, conversatione, dialogu; in specie, vorbire familiare; in baserica, predica, invetiatura in una limba simpla : *Oratiu nomesce satyrele selle sermoni.*

* SERODERMOSU,-*a*, adj., (fr. **sérodermeux**); si de *seru* (1 *seru*) si de derma.

* SEROLINU,-*a*, adj. s., (fr. **sérolíne**); d'in *serolu*, de *serolu;* ca m., *serolinu*, sau f. *serolina*, substantia estrassa d'in *serolu.*

* SEROLU, s. m., (fr. **sérole**); 1. deminutivu d'in 1 *seru;* 2. genu de crustacie.

* SEROSANGINOLENTU, -*a*, adj., (fr. **sérosanguinolent**); de *seru* (1 *seru*)

www.dacoromanica.ro

si de *sange*, plenu de *seru si de sange; umori serosanginolente.*

* SEROSITATE, s. f., (fr. **sérosité**); calitate de *serosu : serositatea laptelui;* in specie : *serositatile d'in organismulu omului si altoru animali; serositatile producu hydropicele; serositatea pericardiului.*

* SEROSU,-*a*, (pronuntia *zerosu*), adj., **serosus**, (it. **sieroso**, isp. **sueroso** si **seroso**, port. **soroso**, fr. **séreux**); plenu de *seru*, (vedi 1 *seru*) : *lapte serosu, sange serosu, umori serose; systema serosa a organismului animale, escremente serose, scuipatu serosu, membrane serose, substantie serose.*

* SEROTINA, s. f., vedi *serotinu.*

* SEROTINU,-*a*, adj., **serotinus**, (fr. **sérotin,-e**, d'in 3 *seru*); dupo analogi'a formei *annotinu* = *nótinu*, *serotinu*= tardíu, ce resare, nasce, maturesce, vine, etc., tardiu, 1. proprie : *pere serotine, sementia serotina, iérna serotina, flori serotine, pulli de gallina serotini, vitellu serotinu, arbori si pomi serotini;* 2. metaforice : *ospiti serotini, predoni serotini, furi serotini*, etc., ce âmbla se fure pre *séra*, noptea tardíu; 3. s. f., *serotina*, *a)* in genere, productione tardía; *b)* ce âmbla *sér'a*, noptea; mai vertosu, specia de vespertilioni.

SERPANU, (pre a locure *jerpanu*),-*a*, adj. s., **ingens, acer, immanis, similis serpenti vel draconi, gigas, magnus fustis;** (d'in *sérpe*), ce sémina a *sérpe*, a ballauru, mare forte si potente, giganticu, animosu, focosu, furiosu, etc. : *cu patru serpani ca nesce bellauri; cu diece juni serpani, lotri serpani; ai leuatu una serpana muliere;* mai vertosu ca s. *serpani de calli, serpani de juni, una serpana de épa, serpana de muliere;* si reale, *unu serpanu*=ceva mare, giganticu, in specie, *serpanu* = fuste mare si grossu, flagellu grossu si duru : *a rumpe spinarea omului cu unu serpanu. M.*

SERPARIA, s. f., vedi *serpariu.*

SERPARICIA,-*tia*, s. f., (d'in *serpariciu* de la *serpariu*), specia de planta, **polygala amara.**

SERPARIU,-*a*, adj., **serpentinus; serpentium multitudo, fascia, zona, cingulus, cingula;** relativu la *sérpe : veninu serpariu, forme serparie;* mai allessu ca subst., *a)* masc., α) person., pretensu incantatoriu sau prenditoriu de *serpi*, in genere, care prende si devora *serpi : passeri serparie, ciconi'a e serparia;* β) reale, *serpariu*, pl,-*e*, α′) multime de *serpi;* β′) cuibu, sede de *serpi;* γ′) mai vertosu, fascia, brânu, zona de pelle cu care se incingu terranii : *pastorii porta toti formose si ornate serparie de pelle; a portá toti bannii sei in serpariu*, (vedi si *serperastru*); δ′) *serpariu* = curella de batutu sau legatu, (vedi si *serpanu*); *b)* f. reale, α) *serparia* = *serparicia;* β) *serparia:* α′) multime de *serpi*, β′) reutate mare, veninu ca de *serpe.*

SERPE, (pronuntia *siérpe*), s. m., **serpens**, (d'in **serpere**, it. port. **serpe** si **serpente**, isp. **sierpe** si **serpiente**, prov. **serpent, serpen** si **serp**, n. fr. **serpent**, v. fr. **serpe**), **anguis, coluber;** reptile, ordine de reptili, mai tote veninose : *serpi negri, serpi verdi, serpi albastri, serpi galbeni; ocli de sérpe, cod'a sérpelui, limb'a vibrante a sérpelui; sérpe mare, micu; sérpe de apa, sérpe palustru; pelle de sérpe; serpii scâmba pellea; monstru de sérpe; scame, soldi de sérpe; serpi sonatori; serpii morsica ómini si vite; morsicatur'a de sérpe e perniciosa; ciconiele si alte passeri devora serpi; serpele se incollacesce, se intortochia; prin incollacitur, serpii mari si potenti occidu ómini si alte animali; fiori de sérpe, sérpele e fiorosu, te appuca febre de sérpe;* — proverbie : *fiti simpli ca porumbii, si intellepti ca serpii; cautatura de sérpe, tine si incaldesce sérpele ammortitu in senu, si ellu, descetandu-se, te morsica; candu te morsica sérpele, ti e frica si de serpilla; nu avé misericordia de sérpe; in pellea serpelui se ascunde diavolulu; a tipá ca brosc'a in gur'a serpelui;* — in constructioni diverse formédia nomine de plante, cumu : *érb'a sérpelui: a)serpentaria, b)* specia de *carduu;* vedi la differite alte covente, cumu : *érba, oclu*, etc., *c)* una constellatione boreale, vedi si *serpente.*

SERPENTARIA, s.f., vedi *serpentariu.*

www.dacoromanica.ro

SERPENTARIU,-*a*, adj. s., (**serpentarius**), **serpentaria**, (fr. **serpentaire**); relativu la *serpente*, de regula, ca subst. f. reale, *serpentaria*, *a)* planta, genu de plante; vedi *serparicia* si *sérpe*; *b)* constellatione boreale; *c)* specia de passeri.

SERPENTE, adj. part. pres. s., **serpens**; care *serpe* : *animali serpenti, riurellu serpente printre flori*; in specie, subst. m. si f., *a) serpe*, *b)* una constellatione boreale; *c)* specia de verme repente in corpulu omului; *d)* specia de carta forte suptire si transparente, cu una figura de *sérpe* pre dens'a.

* SERPENTICOLU,-*a*, adj. s., **serpenticola**, (fr. **serpenticole**); care adora unu *serpente* : *Ebreii serpenticoli*.

* SERPENTIFORME, adj., (fr. **serpentiforme**); care are forma de *serpente*.

* SERPENTIGENU,-*a*, adj. s., **serpentigena**; generatu, nascutu d'in *serpente*, filiu, pulliu de sérpe.

* SERPENTIGERU,-*a*, adj., (fr. **serpentigère**); care porta unu *serpente* : *divu serpentigeru*.

SERPENTINA, s. f., (fr. **serpentine**); proprie; fem. d'in *serpentinu*,-*a*, applicatu ca subst. fem. *a)* specia de plante, (vedi si *serparicia*, *serpentaria*); *b)* specia de colubre; *c)* specia de testose; *d)* specia de minerali, nomita si *ophite*; *c)* specia de tunu vechiu.

* SERPENTINALE, adj., (fr. **serpentinal**); si

* SERPENTINARIU,-*a*, adj., (fr. **serpentinaire**); relativu la *serpentina*, mai vertosu la *serpentin'a minerale*; inse si in sensu mai largu de *ce sémina* a *serpentinu*, mai allessu sub form'a *serpentinale* : *versuri serpentinali*, scrisse in linie tortuose.

* SERPENTINOSU,-*a*, adj., (fr. **serpentineux**); plenu de *serpentina*, *minerale* mai vertosu.

* SERPENTINU, adj., **serpentinus**, (fr. **serpentin**); relativu la *serpente*, *de sérpe* : *scame serpentine*, *pelle serpentina*, *remediu serpentinu*, *marmore serpentina*, *limba serpentina*, atâtu proprie câtu si metaforice; ca subst. reale m. *unu serpentinu*=instrumentu, parte de instrumentu sau de machina, ce sémina cumuva *a sérpe*, in specie, instrumentu ce serve la condensatulu productelor u de distillatione; specia de tunu, etc.; vedi si *serpentina*.

* SERPENTIPEDE, adj., **serpentipes**; care are *pedi de serpente*, cu *petiore* de *sérpe* : *serpentepedii giganti*.

* SERPERASTRU, pl.-*e*, (**serperastrum**), **serperastra**; legature de petiore, cu cari se tinu derepte petiorele strambe alle copilliloru; metaforice, in jocu, despre officiarii ce cu mare severitate priveghiédia si tinu in frenu pre militari.

* SERPERE, (si *serpire*), v., **serpere**, (affine cu **repere**, si cu gr. ἕρπειν) : a se miscá fora petiore, cellu pucinu fora petiore apparenti, cu nuantia accesoria de a *se miscá tortuosu*, cea ce lu distinge, in parte, de *repere*; 1. proprie : *serpii serpu prin escellentia*, *sbora passerile*, *innóta pescii*, *inse serpu serpentii*; *repu si vermii*, *inse serpii nu numai repu*, *ci si mai vertosu serpu*; *repu si ómenii paralytici*, *repu si bassii lengusitori*, *repu si plante*, *inse numai sérpele serpe*; *unu infricosiatu bellauru se vedù serpendu in unu platanu*; *viper'a serpea cu mare celeritate*, *cu fug'a nu potumu scapá de sérpele ce serpea dupo noi*; 2. metaforice, *a)* despre cursuri de apa, despre plante, despre flamme, etc. : *limpidi riuri serpu prin prate seminate de flori*; *unu fluviu serpe prin una amena valle*; *unu riu serpe pre longa murii cetatei*; *foculu ca unu bellauru*, *serpse prin tota cetatea*; *multe vitie de vinia serpu pre inalti arbori*; *eder'a si alte plante parasite serpu pre trunchii si ramurele arboriloru*; asiá : *serpe fulgerulu*, *serpu radiele de lumina*, *serpu liniele curbe*, *serpu érbe pre pamentu*, *serpe acanthulu in tote partile*; *b)* in genere, despre obiecte ce se misca, se intendu lentu, pre nesentite, in tote directionile; *serpe reulu*, *contagionea*, *corruptionea*, *depravationea*; *serpu rumori*; *serpe venenulu corruptionei in sangele totoru-a*; *serpu murmure*, *susurre*; *serpe intre toti unu usu*, *una consuetudine*; *serpe somnulu*, *serpe veternulu*, *serpe inerti'a in venele omeniloru*.

www.dacoromanica.ro

SERPIGELLA (si *serpingella*), s. f., proprie, deminutivu d'in *serpigine*, inse applicatu in specie in sensulu formei *serpigine*.

SERPIGINE, s. f., **serpigo, carbunculus, anthrax**, (fr. **serpigo**, — d'in *serpere*); ceva ce *serpe* = se intende *serpendu : serpiginea certoru plante*; si in specie, *a)* veri-ce ulceratione maligna tortuosa si irregulare, mai vertosu petigine, scrofule, ulceri syphilitice; *b)* in parte, carbone, anthrace, ulcere pestilentiale.

SERPIGINOSU,-*a*, adj., (fr. **serpigineux**); plenu de *serpigine*, 1. in genere: *plante serpiginose*; 2. in specie : *ulceri serpiginose, buba serpiginosa*.

SERPILLA, (straformatu in *siepirla, siopirla*), s. f. si m. *serpillu*, **lacertus**; proprie, deminutivu d'in *sérpe*, applicatu inse in specie la unu genu de mice reptili cadrupedi : prov. *te musca sérpele, ti e frica si de serpilla*; vedi si *serpulu*.

SERPIRE, v., vedi *serpere*.

SERPISIORU, s. m., **serpula**, deminutivu d'in *sérpe*; vedi si : *serpullu, serpulleciu*, etc.

SERPONELLU = *serpunellu*, s. m., **serpyllum**; proprie deminutivu d'in *serpone* = *serponu*, applicatu inse in specie cu sensulu formei *serpone*, ca planta.

SERPONE = *serponu* = *serponiu*, (cu *n* molliatu *serpoiu*), s. m., **inugens serpens; serpyllum**, (comp. it. **serpillo** si **serpolo**, port. prov. **serpol**, fr. **serpolet**); 1. augmentativu d'in *sérpe*, mare *serpe*, ballauru, dracone; si sub forma f. *serponia*, (cu *n* molliatu, *serpoia*); 2. metaforice, specia de plante de genulu *thymului*; vedi si *serpillu* = *serpullu*.

SERPUIRE, (*serpuescu* si *serpuiu*), v. **serpere**; a ambla ca *sérpele*, in acelluasi sensu cu allu formei *serpere : serpuescu serpii, serpuesce unu riusioru, serpuescu si multi pesci in lacuri, serpuesce flacur'a incendiului*, etc.

SERPUITORIU,-*tória*, adj. s., **serpens, repens**; care serpue.

SERPUITU,-*a*, adj. part. s. d'in *serpuire : linie serpuite*.

SERPUITURA, s. f., **orbis, volumen, sinus**; actione de *serpuire*, si mai allessu effectu allu acestei actione, ceva *serpuitu : serpuitur'a unui sérpe, unui cursu de apa; serpuiturele liniei, fulgeruluĭ*.

SERPULA, s. f., **serpula**, (fr. **serpule**); 1. proprie, deminutivu d'in *sérpe* sub forma feminina; 2. metaforice, genu de animali, de annellidi.

SERPULATU,-*a*, adj. part., (fr. **serpulé**); facutu in forma de *serpula*; subst. pl. *serpulatele*, familia de annellidi cari au de typu genulu *serpula*.

SERPULLECIU,-*tiu*, s. m., **serpula, anguicula**; deminutivu d'in *sérpe*, trassu d'in altu deminutivu *serpulu*, leuatu inse acestu-a si cu sensu metaforicu, de care vedi la *serpullu*, vedi si *serpisioru*, si *serpunellu*.

* SERPULLIFERU,-*a*, adj., **serpullifer** = **serpyllifer**; care adduce, produce *serpullu* ca planta.

SERPULLU = *serpillu*, s. m., **serpula, serpullum** = **serpillum** = **serpyllum**; 1. deminutivu d'in *sérpe*, applicatu inse si la unu altu genu de reptili, la *serpilla*; 2. specia de plante d'in genulu *thymului*; vedi si *serponellu, serpone* = *serponu*, etc.

SERPUNELLU, *serpunu*, etc., vedi *serponellu, serponu* = *serpone*.

SERRA, (pronuntia *siérra*), s. f. **serra**, (it. **serra** si **sega**, isp. **sierra**); instrumentu cu denti pentru taliatu lemne: *sérr'a cu dentii sei rumpe sau rode mai multu de câtu talia lemnulu; cu sérr'a se talia scandure; sérra condussa de una machina de apa sau de vapori; cu sérr'a cea mare se talia si petre; cu sérr'a taliau Ebreii pre profetii loru*; metaforice, *a)* specia de *pesce*, vedi si *serranu*; *b) sérra* = modu de dispositione a armatei in lupta; *c) sérra* = machina de trieratu cu *serre*; *d) sérra* = machina de tortura; *e) sérra* = catena de monti ai caroru vertici presenta figur'a unei *serre*.

SERRABILE, adj., **serrabilis**; ce se pote *serrare*, ce merita a fi *serratu*.

* SERRAGINE, s. f., **serrago**; pulbere, ce cade, candu se talia lemnulu cu *sérr'a*.

SERRANU,-*a*, adj. s., (**serranus**, fr.

www.dacoromanica.ro

serrau); de *sérra*, relativu la *sérra*: *forma serrana, pulbere serrana*; in specie, s. m. *serranu* = genu de pesci.

SERRARE, v., **serrare**; a secá, taliá, rode cu *sérr'a* : *a serrá pini si abieti de constructione; a serrá lemne, petre; popore barbare, ca Ebreii antici, serrau si ómini, serrau profetii.*

SERRARIA, s. f., vedi *serrariu*.

SERRARIU,-*a*, adj. s., **serrarius**; relativu la *sérra* : *operationi serrarie, essecutione serraria a unui criminale*; in specie, ca subst., *a)* person., *serrariu* = care lucra cu *sérr'a*, mai vertosu care are una machin'a (móra) de *sérra* pentru lemnaría : *serrari de petre, de lemne; b)* reale, *serraría*, α) maiestría de *serrariu*; β) machina (móra) de *serratu* lemnaría.

SERRATA, s. f., vedi *serratu*.

SERRATIONE, s. f., **serratio**; actione de *serrare*.

SERRATORIU,-*toria*, adj. s., **serrator** si **serratorius**; care *serra* sau serve la *serratu* : *machine serratorie*; si absol. reale, f. *serratória* = *serratóre*, si m. *serratoriu*, pl.-*e*, machina de *serratu*.

SERRATRINA, s. f., **serratrina**; officina de *serratu lemnaría*; vedi si *serratoriu*.

SERRATU,-*a*, adj. part. s. d'in *serrare*, **serratus** : *trunchi serrati, monete serrate pre margine, serratulu lemneloru de constructione*; ca subst. reale concr. f. *serrata*, *a)* specia de plante, nomita si *betonia*; *b)* alta specia de plante, *chamedru*.

* SERRATULA, s. f., **serratula**; proprie, deminutivu d'in *serrata*, applicatu in specie cu sensulu formei *serrata* = *betonia*.

* SERRATULATU, -*a*, adj. s., (fr. **serratulé**); facutu in forma de *serratula*; subst. pl. *serratulatele*, familia de plante ce au de typu genulu *serratula*.

SERRATURA, s. f., **serratura**; actione de *serrare*, modu de *serrare*, effectu allu *serrarei*, si concr. pulbere, ce cade la *serrare* : *serratur'a arboriloru de constructione; multa serratura cade la serratulu acestui lemnu*.

* SERRICODU,-*a*, adj., (fr. **serricaude**); care are *códa* dentata ca *sérr'a*; subst. pl. *serricodele*, familia de insecte coleoptere.

*SERRIFERU,-*a*, adj., (fr. **serrifère**); care pórta una *sérra*; care are scamele dispuse ca una *sérra*; care sémina a avé pre spinare una seria de denti de *sérra*; asiá si *serrigeru*.

*SERRIGERU,-*a*, adj., vedi *serriferu*.

* SERRIPEDE, adj., (fr. **serripède**); care are *pedii* sau spetiorele dentate ca *sérr'a*.

* SERRIROSTRU,-*a*, adj., (fr. **serrirostre**); care are *rostru* dentatu ca una *sérra*; subst. pl. *serrirostrele*, familia de passeri din ordinea palmipediloru.

* SERRULA, s. f., **serrula**; deminutivu d'in *sérra*.

* SERRULATU,-*a*, adj. part., (**serrulatus**, fr. **serrulé**); facutu in forma de *serrula*, dentatu : *folie serrulate*.

* SERTA, s. f., **serta**; proprie f. d'in *sertu* de la 2 *serere*, applicatu inse la una specia de plante, nominata si *melli-lotu*; vedi si *sertula*.

* SERTARE, v., (**sertare**), **sertatus**, (d'in *sertu* de la 2 *serrere*); a infirá, a implettí, a stringe, incinge, etc. : *a sertá corone de flori; capite sertate cu corone, cu maiestate regale*.

SERTARELLU, s. m., **arcula, capsula, scrinium**; deminutivu d'in *sertariu* : *sertarellu de necessarie la cosutu*.

SERTARIU, (pre a locuri *saltariu*, de ací si n. gr. σωρτάριον), s. m., **arca, capsa, scrinium**; capsa, arca, scriniu, etc. *sertariu de pusu celle necessarie la scrissu; ne face lipse de mai multe sertarie pentru pastratu lucruri menute*; — vedi *sertu* si 2 *séra*.

* SERTATU,-*a*, adj. part. din *sertare*, **sertatus**.

* SERTU,-*a*, adj. part. s. d'in 2 *serere*, **sertus**,-**um** : *flori sserte, mâna cu mâna serte; doui ensi serti de pèru e batu inversionatu; lucruri mai pretiose serte in sertarie*; ca subst. reale concr. *ertu-lu*, **sertum**, implettitura, obiecte implettite, in specie, flori implettite, conuna de flori, (fr. **guirlande; bouquet**); vedi *serta* in parte.

* SERTULA, s. f., **sertula**; proprie,

www.dacoromanica.ro

deminutivu d'in *serta*, applicatu inse cu sensulu formei *serta*.

* SERTULATU,-*a*, adj. part., (fr. **sertulé**,—d'in *sertula*); facutu in forma de *sertula : flori, frondie sertulate.*

* SERTULIFERU,-*a*, adj., (fr. **sertulifère**); care are *sertule.*

* SERTULU, pl.-*e*, **sertulum**, (fr. **sertule**); deminutivu d'in *sertu* ca subst. concretu, micu manuclu de flori; in specie, flori ai caroru peduncli pleca d'in acellu-asi punctu allu plantei.

1 SERU, (pronuntia *sèru*), s. m., **serum**, (it. **siero**, isp. **suero**, port. **soro**, affine cu gr. ὀρός); partea cea mai suptire si licida a umoriloru : *sèru de lapte, sèru de casiu, sèru de untu; a bee sèru; oficosiloru se prescrie sèrulu; lapte prensu scursu bene de sèru; a scurre sèrulu; a face buccate cu sèru fertu, sèrulu de titia nu nutresce in destullu; sèru de vacca, sèru de capre=sèru de lapte de vacca, de capre;*—si fem. *séra, (zéra, zara)*, in speciale, *séra de untu.*

2 SERU, (pronuntiatu *zéru, zaru*), s. m., **sera**; vedi 2 *séra.*

3 SERU,-*a*, adj., **serus**; tardiu, de *séra*, (care e fem. d'in *seru*, vedi 1 *séra*): *séra noptie, seru tempu, seri anni, séra tómna, séra posteritate, séra penitentia.*

SERVA, *servare, servire, servu*, etc., vedi : *serba, serbare, serbire, serbu*, etc.

SESAMA, s. f., vedi *sesamu.*

* SESAMIA, s. f., **sesamia**, (fr. **sésamie**); buccata condita cu *sesamu.*

* SESAMINU,-*a*, adj., **sesamiuus**, (σησαμινος); de *sesamu : oliu sesaminu, placente sesamine.*

* SESAMOIDE, adj. s., **sesamoides**, (σησαμοειδές, fr. **sésamoïde**); care sémina cu *sesamulu*, mai vertosu cu unu grauntiu de *sesamu*, micu, menutu : *grauntie sesamoidi la articulationi*; s. f., *sesamoidea*, specia de planta ce sémina cu *sesamulu.*

SESAMU, s. m. si f., *sesama*, (mai allessu cu intellessulu de *grauntiu, sementia* de *sesamu*, pre a locuri, *susamu, susanu*), **sesamus=sesama**, (σήσαμον=σησάμη, (fr. **sésame**); genu de plante oliose, oriunde d'in oriente : *oliu de sesamu, sementia de sesamu, pâne cu sementia de sesamu, covrigi cu sesamu.*

* SESCENARIU,-*a*, adj., **sexcenarius**, de *sésse cente*, care coprende *sésse cente*, (vedi *sescenu*) : *numeru sescenariu. coorti sescenarie.*

* SESCENI=*sescenteni,-e*, adj., **sesceni = sescenteni**, num. distributivu, *câte sesse cente : a distribui militariloru d'in acèa compania sesceni denari*; —mai raru occurre sing. *sescenu=sescentenu,-a.*

* SESCENTESIMU,-*a*, adj., **sexcentesimus=sescentesimus**; num. ordinale, *allu sésse-centele; sescentesim'a parte a totului*, si *sescentesim'a; luptatori sescentesimi in ordine.*

* SESCENTI,-*e*, adj., **sexcenti=sescenti**; num. cardinale, *sésse cente*=600 : *sescenti luptatori leuara parte la acea batalia.*

* SESCENTIE, adv., **sexcenties = sescenties**; *de sésse cente de ori.*

* SESCENTOPLAGU,-*a*, adj. s., **sexcentoplagus**; care capeta *sescente plage=sésse cente de plage*, in locu de : multe, nenumerate plage.

* SESCENU,-*a*, adj., **sexcenus=sescenus**; vedi *sesceni,-e.*

† SESCI-, adv., **sesqui**, (scurtatu d'in **semisque**), va se dica : *si medietate, si pre medietate, cu medietate mai multu*; se applica inse mai numai in composite, d'in cari dàmu ací celle mai principali : *sescialtru,-a*, adj., **sesquialter**, medietate d'in cellu altu, d'in allu douile, *cu un'a si medietate mai mare*, etc.; *sescicyathu*, s. m., **sesquicyathus**, medietate d'in cellu altu cyathu; *sescidegitale*, adj., **sesquidigitalis**, cu medietate d'in cellu altu degitu mai mare : *gaure sescidegitali; sescidegitu*, s. m., **sesquidigitus**, medietate d'in cellu altu degitu; *sescijugeru*, s. m., **sesquijugerum**, medietate d'in cellu altu, secundulu jugeru, unu jugeru si medietate; *sescilibra* s. f., **sesquilibra**, una libra si medietate; *sescimense*, s. m., **sesquimensis**, unu mense si medietate; *sescimodiu*, s. m., **sesquimodius**, unu modiu si medietate; *sesciobolu*, s. m., **sesquiobolus**, unu obolu si medietate; *sescioctavu,-a*, adj., **sesquioctavus**, care e mai mare de câtu altulu cu una *octava*

www.dacoromanica.ro

sesciopera, s. f., **sesquiopera**, una dí si medietate de lucru; asiá si : *sesciopu*, s. m., **sesquiopus**; *sesciora*, s. f., **sesquihora**, una ora si medietate; *sescipedale*, adj., **sesquipedalis**, cu una medietate de petioru mai lungu, mai mare; metaforice: *versuri sescipedali*, forte lungi; asiá si: *denti sescipedali, nasu sescipedale; sescipedaniu,-a*, adj., **sesquipedaneus** = *sescipedale : corne sescipedanie ; sescipede*, s. m., **sesquipes**, unu *pede*=petioru si medietate de longitudine, latitudine, etc.; *sesciplaga*, s. f., **sesquiplaga**, una plaga unu ictu si medietate ; *sesciplariu,-a*, adj. s., **sesquiplarius**, care are cu medietate mai multu de câtu altulu : *unu militariu, la vechii Romani, pentru barbuti'a sea, erá sesciplariu, leuá rationi sesciplarie, cu medietate mai mari de câtu socii sei; sesciplice*, adj., **sesquiplex**, cu medietate adaussu : *numeru sesciplice; sesciplicariu,-a*, adj. s., **sesquiplicarius** = *sesciplariu ; sesciplu* = *sescuplu,-a*; adj., **sesquiplus** = **sescuplus**, cu medietate maritu; asiá si : *sescuplice* = *sesciplice* = **sescuplex**: *sescupla sau sescuplice ratione; sescitertiu,-a*, adj., **sesquitertius**, care e mai mare de câtu altulu cu una tertia; *sesciulysse*, s. m., **sesquiulysses**, *a*) in genere, unu Ulysse si medietate, forte callidu, versutu; *b*) in specie, nomele unei satyre a lui *Varrone; sescuncia*, s. f., **sescuncia**, una *uncia* si medietate de *uncia; sescunciale* adj., **sescuncialis**, relativu la una *sescuncia*.

* SESCUNCIA, *sescunciale, sescuplice, sescuplu*, etc., vedi la *sesci*.

* SESELE, s. f., **seselis**, (σίσελις, fr. **séséli**); genu de plante d'in famili'a umbelliferelor.

* SESSAGENARIU,-*a*, adj., **sexagenarius**, (d'in *sessagenu*); de *séssedieci*, care coprende *séssedieci : numeru sessagenariu, betrâni sessagenari, mulieri sessagenarie*, de 60 anni; *sessagenarii raru su boni de ceva*.

* SESSAGENI,-*e*, adj., **sexageni**; *câte séssedieci : cetele coprendea sessageni callari; fia-care latura de sessagene petiore in longitudine;* — in sing. *sessagenu,-a*, **sexagenus**, occurre raru.

* SESSAGENU,-*a*, adj., **sexagenus**; vedi *sessageni*.

* SESSAGESIMU,-*a*, adj., **sexagesimus**; numeru ordinale, *allu séssédiecile : sessagisim'a di, sessagesimulu annu, sessagesim'a parte*, si absol. *sessagesim'a*.

* SESSAGIE, adv., **sexagies**; *de séssedieci de ori*.

* SESSAGINTA, adj. ind., **sexaginta**; num. cardinale, *séssedieci* = *60*.

* SESSANGULARIU,-*a*, adj., (fr. **sexangulaire**); care are *sésse ângluri*; vedi si *sessangulu*.

* SESSANGULATU,-*a*, adj., **sexangulatus**, (fr. **sexangulé**); munitu cu *sésse ângluri : cristalle sessangulate*.

* SESSANGULU,-*a*, adj. s., **sexangulus**, (fr. **sexangle**); care are *sésse ângluri*; absol. *unu sessangulu*, figura cu *sésse ângluri*.

* SESSARGENTICU,-*a*, adj., (fr. **sexargentique**); care coprende de *sésse* ori atâta base *argentica*, câta coprende *sarea neutra* correspondente : *combinatione chymica sessargentica*.

* SESSATRU, s. m., **sexatrus**; prim'a di dupo a sessea inainte de idele unui mense; vedi si *cincatru*.

SESSE, (pronuntia *siésse*), adj., **sex**, (it. **sei**, isp. port. **seis**, fr. **six**); num. cardinale, 5+1 : *sésse omeni, sésse mulieri; séssespredíece* = *séspredíece*; asiá si : *séssedieci*=*sédieci; séspredíece ómeni, sédieci de omeni; sésse cente de callari; sésse milli de anni; sésse millioni de locuitori; trei si cu trei facu sésse; de sésse ori câte sésse facu treidieci si sésse; de doue ori sésse facu douespredíece; a dá fia-carui cersitoriu câte sésse banni; sésscentesésse dieci si sésse de ómeni*.

* SESSIBLU, s. m., **sessibulum**; ceva ce serve la *sedutu* : scamnu, etc.

* SESSIFERU,-*a*, adj., (fr. **sexifère**); care are *sessu*, (vedi 2 *sessu*).

* SESSILE, adj., **sessilis**, (fr. **sessile**); aptu la *sedutu*, relativu la *sedere: dosu de callu sessile; flori sessili, folie sessili*; metaforice, umile, ce *siéde* diosu ce e diosu, nu susu, nu redicatu : *laptuce sessili, malve sessili, tufe sessili*.

* SESSILIFLORU,-*a*, adj., (fr. **ses-**

www.dacoromanica.ro

sillifiore); care are *flori sessili : plante sessiliflore.*

* SESSILIOCLU,-*a*, adj., (fr. **sessilioclé**): care are *oclii sessili;* subst. pl. *sessilioclele,* familia de crustacie cu *ocli sessili.*

SESSIME, s. f., 1. numeru de *sésse,* **numerus senarius;** vedi si *senu;* 2. d'in *sessu,* **planities vasta, aequor;** locu vastu *sessu;* campu mare *sessu,* campâdia *séssa.*

* SESSIMONIU, s. m., **sessimonium,** (d'in 1 *sessu*); locu de *sedutu,* cumu si *ómenii* ce siedu la acellu-asi locu : adunantia, sessione, etc.

SESSIONE, s. f., **sessio,** (fr. **session,** d'in 1 *sessu,* de la *sedere*); 1. in genere : *statulu, mersulu, sessionea cuiva; certe sessioni si alte gesturi mollatice nu su covenite oratoriulu;* 2. in specie si metaforice, *a)* locu si tempu, unde si câtu sta una adunantia deliberante, cumu si decisionile, conclusele, etc., cari implu acellu tempu : *sessione ordinaria; sessione estraordinaria; a deschide, a inchide sessionea camereloru; sessionea juratiloru nu tine indelungu, déro se tinu mai multe sessioni de jurati pre annu; lucrurile sessionei incetate au se se continue in sessionea urmatoria; sessionea de estu tempu a fostu fecunda si bene implenita; in intervallulu sessioniloru; b) sessione*=intrunire strinsa pentru petrecere si conversatione, déro mai vertosu, intrunire docta, prelectione, conferentia; *c)* sedere cu mânule in senu, otiu; *d)* sedere indelunga undeva, mai vertosu, sedere fora lucru, perdere de tempu pentru cascare de gura.

SESSIRE,-*escu*, v., a face de *sésse* ori atâtu, applicatu mai allessu in form'a participiale *sessitu,* vedi *insessire, insessitu.*

* SESSITARE, v., **sessitare,** (de la *sessu,* d'in *sedere*); intensivu allu verbului *sedere, a sedé* multu, indelungu.

* SESSIUNCULA, s. f., **sessiuncula;** deminutivu d'in *sessione,* mica intrunire de pertrecere, de conversatione.

* SESSOCTONALE, adj., (fr. **sexoctonal,** — d'in *sésse* si *octonu*); care are 14 facie, d'in care optu prolongate dau unu *octaedru : cristalle sessoctonali.*

* SESSORIU,-*sória,* adj. s., **sessor, sessorius,-um,** (d'in *sessu* de la *sedere*); care *siéde* sau serve la *sedere,* 1. in genere : *sessori pre scamne in theatru : sessoriu bonu pre veri-ce callu, vedii sessori pre aceste locuri;* 2. in specie, cellu ce *siéde* in una adunare deliberante : *sessorii acellei curte judiciaria.*

1 SESSU, (pronuntia *siessu*),-*a*, adj. part. d'in *sedere,* leuatu 1. ca adj. **planus, aequus,** netidu, ecale, fora inaltimi, vorbindu in specie dé spatie, de locuri : *campu sessu, culme de colline séssa; cavallari'a se bate bene numai pre locuri sesse; pre callea sessa amblamu mai usioru de câtu pre cea montosa;* 2. ca subst. **planities, aequor,** locu, superfacia de locu cu totulu planu, fora inaltimi : *pre culmea montelui aflaràmu unu sessu forte vastu; pre sessuri si pre colline; inimiculu se tine intre inaltimile montiloru si nu esse la sessu; a dá batalia in sessu, pre unu largu sessu; a se lassá, a descende de la monti pre sessuri; montaniloru nu placu sessurile.*

2 SESSU = *sexu,* s. m., **sexus,** (fr. **sexe**); genu : *sunt doue sesse la animali, sessulu masculului si sessulu feminei; monstrii ce unescu in sene amendoue sessele sunt hermaphroditi;* prin estensione si metafore, *a)* despre plante si chiaru minerali; *b)* pàrtile genitali.

* SESSUALE=*sexuale,* adj., **sexualis,** (fr. **sexuel**); relativu la *sessu : organe sessuali, parti sessuali, functioni sessuali, differentie sessuali, instcintu sessuale.*

* SESSUALITATE, s. f., (fr. **sexualité**); calitate de *sessuale : sessualitatea planteloru; in animali e mai bene pronuntiata sessualitatea.*

* SESSUNGULU,-*a*, adj., **sexungulus,-a;** care are *sesse unghie.*

* SESTA, s. f., vedi *sestu.*

* SESTANIU=*sestanu,-a,* adj., **sextaneus,** (fr. **sextane,** —d'in *sestu*); de *sésse,* care coprende *sésse,* sau e relativu la *sestu : febre sestana.*

* SESTANTALE, adj., **sextantilis;** relativu la *sestante,* care coprende unu *sestante;* vedi *si sestantariu.*

www.dacoromanica.ro

* SESTANTARIU,-*a* adj., **sextantarius**, (d'in *sestante*); care coprende unu *sestante*: *assii sestantari coprendeau numai sest'a parte d'in assii librali mai vecli.*

* SETANTE, s. m., **sextans**, (fr. **sextant**, → d'in *sestu*); 1. *sést'a* parte a unui totu in genere; 2. in specie, *a) sést'a* parte a unui cercu astronomicu sau geometricu; *b) sést'a* parte a monetei asse sau altei moneta; *c)* la astrologi, *sést'a* parte a numerului *sésse*. consideratu ca perfectu, lenatu ca unitate; *d) sestantele Uraniei*, = mica constellatione boreale.

* SESTARIOLU = *sestarioru*, s. m., **sextariolus**: deminutivu d'in *sestariu*.

SESTARIU, (pronuntia *siestariu*),-*a*, adj. s., **sextarius**, (fr. **sextarius**, **sétier**), **gabata**, **mulctra**; relativu la *sestu*. care e *sést'a* parte d'in ceva. lenatu inse de regula. ca subst. m. reale, *sestariu*, pl. -*e*, *a)* in genere, *sést'a* parte a unei mesure de pondu, de capacitate. etc.: *b)* in specie, α) ca mesura de licide, *sést'a* parte a *congiului:* β) ca mesura de aride, *sést'a* parte d'in *modiu ;* γ) prin estensione, vasu de ore-care capacitate, si. in specie, ca mai desu in usulu popularin, cu sensulu de *mulctra* = vasu de mulsu vaccele : *vacc'a acést'a e asiá bona de lapte. la fia-care mulsura. da mai multe sestarie de lapte: vacc'a imple de mai multe ori sestariulu.*

* SESTERTIARIU,-*a* adj. s., **sestertiarius**; (fr. **sestertiaire**); care vale numai unu *sestertiu;* si, metaforice, care nu are stare. fora avere, fora valore.

* SESTERTIU,-*a* adj. s., **sestertius**, (contrassu d'in **semisquetertius**, fr. **sesterce**); care coprende doue si medietate (d'in *tertiu*), lenatu inse, de regula, ca subst. m. reale, *unu sestertiu*, pl. *sestertii*, cu sensurile speciali de : *a) sestertiu* = mica moneta de argentu, care, in origine, avea valore de doui assi si medietate, sau de unu cartu d'in denariulu de argentu ; *b)* mai tardiu. sub imperatori. *sestertiu* = si moneta de arame de patru assi; *c) sestertiu* = pucinu, de mica valore, seccatura, etc.

* SESTIFORME, adj., (fr. **sextiforme**); care are *sésse forme : cristalle sestiforme.*

* SESTILE, adj. s., **sextilis**, (fr. **sextile**); relativu la *sestu* : *stelle sestili*, departate un'a de alt'a cu sest'a parte d'in gradele unui cercu; *annu sestile allu republicei francese. in care se numerau sésse dille complementarie; mensa sestile. la anticii Romani. erá sestulu incependu a numerá dela Martiu; Sestile mai in urma se distinse cu numele de Augustu.*

* SESTU,-*a*, adj. s., **sextus**. (fr. **sexte** si **sixième**); allu séssele: *sést'a parte; sest'a classe: sést'a óra :* si absolutu : *sést'a* = somnu de amédia.

* SESTULA, s. f.. **sextula**; deminutivu d'in *sésta*, applicatu inse in specie la *sest'a* parte a unei *uncia.*

* SESTUPLARE, v., (**sextuplare**, fr. **sextupler**. — d'in *sésse*); a face de *sésse* ori mai mare : *a sestuplá mesur'a;* vedi *sestuplu.*

* SESTUPLICARE, v.. (**sextuplicare**); camu in acellu-asi sensu cu allu formei *sestuplare:* vedi *sestuplice.*

* SESTUPLICE = *sestuplu*,-*a*, adj., **sextuplex** = **sextuplus**, (fr. **sextuple**, — d'in *sésse* si *plicare*): de *sésse* ori mai mare : *ce mi ai datu, ti am intorsu sestuplu: sestuplulu numerului doui e douespredieci; sestuplulu lui sésse e treidieci si sesse.*

SESTUPLU,-*a*. adj., vedi *sestuplicé.*

SETA. (pronuntia *sêta*). s. f., **seta**, (med. lat. **setaceum**, **sitacium**, **sedatium**, it. **staccio**, neap. **setaccio**, isp. **cedazo**, v. fr. **saas**, n. fr. **sas**, norm. **set**, alb. **sita**, n. gr. σίτα, bulg. **sito**, ung. **szita**. conferă gr. anticu σάειν, σήθειν, σῆστρον) **incerniculum**, **pollinarium cribrum**, **cilicinum vel cilicium**; 1. grossu si duru peru. si proprie, assémine pèru la bestie. mai vertosu, pèru impungutoriu : *sete de capra. de porcu, de apru; setè de la cod'a callului, de la cod'a vaccei;* 2. metaforice, *a)* de pèru de omu aspru si tare; *b)* de obiecte facute d'in assemine pèru: α) in genere, cumu : lacie, catene; acia, etc., β) in specie. si ca mai desu, cu sensulu de : tessutura *de cernutu* fainá, deró applicata si la *cernutu* de

www.dacoromanica.ro

alte lucruri, chiaru la stracoratu licide, etc. : *sêta dêsa, sête rare; prin sêta trece numai farina de grânu bene macinatu; a cerne cu sêta dêsa, a dá de mai multe ori ceva prin sête de differita desitate; a stracorá laptele prin sêta; a trecutu si prin ciuru si prin sêta:* α') proprie, bene cernutu : *farin'a se treca si prin ciuru si prin sêta:* β') metaforice, allessu bene, cercatu prin tote, de care sûmu bene incredentiati cumu e, analysatu si bene cercetatu, etc.; si multe alte locutioni si proverbie, in cari intra *sêta* cu sensu metaforicu, cumu : *s'a invechitu sêt'a pentru mene, lassa se se invechiésca si pentru voi: e nóua inco sêt'a, lassa se se invechiésca sêt'a si apoi se vedemu; a vedé ca prin sêta, nu vede neci ca prin sêta: a stricá sêt'a cu cineva: au stricatu amendoui sêt'a.*

SETACIU,-*a*. adj. s., (**setaceus,-um,** fr. **setacé**); care sémina a *seta : peri de omu setacii, setacie mustacie;* ca s. f. reale, *setacia* = *sêta* de cernutu rea; si masc. *setaciu* = ceva, in genere, facutu d'in *sêta :* firu, laciu, etc.

SETANIU,-*a*, s., **setania, setanium,** (σητάνία, σητάνιον); 1. specia de plante, specia de *mespilu;* 2. specia de cépa; 3. specia de *bulbu.*

SETARE, v., (d'in *sete*), vedi *insetare.*

SETARESSA, *setária*, s. f., vedi *setariu.*

SETARIU,-*a*. adj. s., relativu la *seta*, care face, mai vertosu, sau vende *sête* de cernutu; femin. *setaressa*, muliere a *setariului*. sau muliere ce face ori vende *sête;* f. reale *setaria*, arte sau negotiu de *setariu*, cumu si multime de *sête*, officina de *sete*, etc.

SETE, s. f., **sitis,** (it. **sete,** isp. **sed,** port. **sede,** prov. **set,** v. fr. **soi,** n. fr. **soif**); ardore de a bee : *mi e sete, nu vi è sete; cui e sete? neminui nu ę sete; calli fripti de sete; a bee fora sete, a avé mare sete din caus'a caldurei; a prende sete, mare sete; a arde de sete, a morí de sete. a crepá de sete; a stinge setea, a si apprende setea si mai turé prin bere de multa apa; a appucá setea pre cineva;* metaforice : *sete de avutie, de placeri, de gloria, de laude, de sange, de predationi: setea de lussuria e mai energica de câtu famea de lussuria. cumu si setea de auru e mai fariosa de câtu fomea de auru;* si in bene : *setea de dereptate, de libertate. de formosu si de sublime.*

SETICIA = *setitia.* s. f., deminutivu d'in *sêta*, asiá si *setisióra*, mica *sêta* de cernutu.

* SETIFERU,-*a*, adj., **setifer,** (fr. **sétifère**); care porta, are *seta : setiferii apri.*

*SETIFLORU,-*a*. adj., (fr. **setiflore**), care are petalele floriloru assemini cu *setele.*

* SETIFORME, adj., (fr. **sétiforme**); care are *forma* de *seta.*

* SETIGERU,-*a*, adj., **setiger,** (fr. **sétigère**); care porta, are *seta : setiger'a scrofa, setigeru corpu setigere vestimente;* absol. *setigerulu* = *aprulu;* subst. pl. *setigerele*, familia de mammifere.

SETIOSU,-*a*. adj., vedi *setosu* sub 1.

* SETIPEDE, adj., (**setipes,** fr. **sétipède**); care are *pede*=*petioru* ca *set'a;* subst. pl. *setipedile*, familia de insecte.

SETOSIA, (pron. *setosía*), s. f., **sitis ardor, siticulosi status;** statu de *setosu* = *tare insetatu.*

SETOSIARE, v., **sitire;** a fi *setosu;* vedi comp. *insetosiare.*

SETOSU,-*a*, adj., 1. **sitiens, siticulosus;** plenu de *sete : setosu de apa, setosu de vinu;* metaforice : *setosi de avutie, de placeri, de gloria, de laude;* 2. **setosus;** plenu de *sete*, in genere : *setosii porci, setosele code alle armessariloru, setosulu apru.*

1 SEU, s. f., vedi *sebu* si *seuu.*

2 SEU, f. *sea*, pl. m. *sei*, f. *selle*, pron. posses. **suus, sua, suum,** (it. **suo,** isp. **su** si **suyo,** port. **seu,** prov. **sieus,** fr. **son,** si **sien**); 1. ca adj. : *callariulu cu callulu seu; nemine nu fuge de benele seu; parentele erá cu tota famili'a sea; cine nu appera copillii sei? barbatii venisse cu mulierile selle; vitele selle, nu alle melle, a perdutu pastoriulu;* — de regula, ca si possessivele de celle alte persone, se omitte, candu nu suffere sensulu, sau se supplenesce cu unu pronome substantivu, cumu *si : si a per-*

www.dacoromanica.ro

dutu starea = a perdutu starea sea; si a perdutu amicii = a perdutu amicii sei, etc., de sí aceste frasi au nuantie differite; — 2. ca subst. cu articlulu prepusu : *allu seu, a sea*, cumu : *ce e allu meu, nu e allu seu; cu allu seu pote omulu fi multiamitu; cine appetesce ce e allu altui-a, perde si allu seu; a se margini in allu seu, in alle selle; a si face alle selle, le pare reu co nu : lassi se si faca alle selle, voliele selle; cu ai sei se stringe, cu ai sei pertrece; cu ai sei cu toti perì si capitanulu; cu alle selle se prensera si latronii; d'in alle selle da omulu si altoru-a;* — reu evita unii possessivulu *seu*, fia ca subst. fia ca adj., candu se refere la unu subiectu plurale, punendu, dupo limb'a francesa *loru*=**leur**, precandu punu, totu dupo acea-asi limba, *seu, sea*, in locu de *lui lei*; etc.; poporulu românu inse se tine in genere, si mai pretotendine, cumu se tinu cartile mai vechie, de norm'a limbei classice, restrinsa de certu, ca si pentru *se*, la subiectulu propositionei; asiá déro : *omulu da d'in alle selle*, si : *omenii dau d'in alle selle; capitanulu perdù multi d'in ai sei*, si : *capitanii perdura multi d'in ai sei;*— 3. spre a dá ací una mica idea de declinationea acestui coventu, cauta se punemu in vedere differitele forme ce are ellu si d'in cari aflàmu si in limb'a latina, adeco : **sus, sa, sum, sos, sas,**=**suus, sua, suum, suos, suas**,= grec. (σός), ὅς, σφός; cu acestu d'in urma, σφός, corresponde form'a cea mai completa a latinului: **suus** = **svus**; si mai bene inco cu sanscr. **sva, svas**; precumu in latin'a sau s'a vocalisatu *v* in *u*, **suus**, sau s'a suppressu cu totulu in **sus**, asiá si in limb'a nostra, pre longa form'a mai integra *seu, sea*, (cu *e* in locu de *u* = *v*), se aude si form'a redussa : *su* (pre a locuri *so*), *sa*; aceste d'in urma forme se audu, intre Români, declinate, candu se affigu de aprope unui substantivu ca articlulu : *soru-sa*, gen. d. *soru-sai* si *soru-sei; frate-seu* gen. d. *frate-seu*, etc.; asiá se declina, la Macedoromani, si celle mai intrege : *seui, seoru : fratiloru seoru*, etc.; aceste-a voru serví si se voru applicá si la celle analoge, cumu : *teu, tu* si *to, tea* si *ta*, etc.

SEUARE, v., **sebare**; vedi *sebare*.

SEUOSU,-*a*, adj., **sebosus**; plenu de *seuu*: vedi : *seuu* si *sebosu*.

SEUU, (si mai redussu *seu*, — d'in *sevu, sebu*), s. m., **sebum**,(it. **sevo** si **sego**, isp. port. **sebo**, retorom. **seu**, fr. **suif**); grassime de bou, de oue, de capra si de alte animali : *luminare de seuu; seuu de vacca; a unge cu seuu; multe alifie se facu cu seuu; multe buccate se prepara cu seuu de vacca; seuulu nu e asiá de bonu ca untulu in buccate; untur'a de porcu nu e seuu; multoru-a in se place mai multu untur'a de porcu de câtu seuulu de vacca; carne fora seuu, carne cu seuu; a face seuu, a prende seuu, a perde seuulu*; etc.

* SEVERITATE, s. f., **severitas**, (fr. **sévérité**); calitate de *severu* si fapta de *severu : severitatea siéde bene betrânului; déro nu una severitate trista, care se degenere in acerbitate; in celle serie se cere severitate, in celle jocose gratia; severitatea censoriloru, criticiloru; cu severitatea uniti blandetia si affabilitatea; severitatea parentelui; severitatea judiciloru; severitatea disciplinei; prea mare severitate cotra unu copillu; severitatea legiloru, severitatea judecatei; severitatea caracteriului.*

* SEVERU,-*a*, adj., **severus**; care nu ride, nu joca, grave, aspru, rigidu, etc., 1. despre persone, *a)* in genere : *betrânului siéde bene a fi severu; ómenii de statu cauta se fia severi; gravi si severi senatori: severu cauta se fia in tote actele vietiei omulu dereptu; judici severi, parente severu, invetiatori severi, mamme severe cu copillii; cellu dereptu e severu cotra sene; critici severi; nu ne place a pertrece cu celli severi; nu pentru severi sunt cantarile si jocurile; se ceru severi custodi alli legiloru; b)* in specie, cu nuanti'a de : *duru, rude, aspru*, mai vertosu, fora indulgentia, care nu perdona, etc.: *tata prea severu cotra copillii sei; invetiatori prea severi cotra discipli; severi si crudi de firea loru*. 2. despre lucruri, *a)* in genere : *cu câtu faci'a e mai severa si mai trista, cu atâtu spusele si dissele jocose paru mai sarate si mai placute; severa nopte, severa tacere*

www.dacoromanica.ro

a noptiloru; vinu severu; disciplina severa, mandate severe, judecie severe, legi severe, portare severa, pene severe; covente severe, facia severa, cautature severe; cogitationi si espressioni nu atâtu gravi si severe, pre câtu eleganti si gratiose; severa tragedia; b) in specie, α) forte correctu, regulatu austeru, etc.: *virtute severa, morale severa, apparentie severe;* β) scrupulosu: *economia severa;* γ) despre opuri litterarie, *severu* = grave, correctu, accuratu in fundu ca si in forma, déro fora affectatione, fora ornamente ambitiose: *stylu severu, compositione severa, constructione severa, ornamente severe.*

* SEVIDICU,-*a*, adj., **saevidicus**; care *dice*, vorbesce vorbe *seve* = turbate, furiose.

* SEVIRALE, adj., **seviralis**; relativu la *seviru.*

* SEVIRATU, s. m., **seviratus**; demnitate de *seviru.*

* SEVIRE, v., **saevire**, (fr. **sévir**); a fi *sevu*, a se portá aspru, a tractá aspru, a puní aspru, 1. proprie, despre fere, despre bestie selbatice: *seve lupulu in tota turm'a; sevu lei, tigrii sevu; câniisevira forte unii pre altii; accipitrele sevìin tote passerile;* 2. metaforice, despre veri-ce irritatione violenta, furiosa, rabiosa, passionata, etc., *a)* despre persone: *prea seviti, domnii mei; si betrânii si mulierile sevu, ba inco sevu mai reu de câtu altii; cauta a sevi contra latroni si omicidi; tatalu apprensu de menia seve contra filiu; seviti pre spinàrile si cerbicile nostre, déro respectati pudiciti'a; a sevi asupr'a cuiva cu verge, cu flagelle; rebellii sevira asupr'a celloru pre cari aveau urre vechie; b)* despre lucruri si abstractioni: *seve marea de venturi; seve furi'a de bellu, setea de sânge; seve in térra pestea.*

* SEVIRU, s. m., **sevir**, (d'in **sex** = sésse, si **vir** = barbatu); unulu d'in membrii collegiului de *sésse*, si a nome, unulu d'in celli *sésse* prepositi ai celloru *sésse* divisioni de callari, la vechii Romani; in specie, *seviru augustale* = membru d'in collegiulu de sacerdoti sacri lui *Augustu.*

* SEVITATE, s. f., **saevitas**; calitate si fapta de *sevu;* vedi si *sevitia.*

* SEVITIA, s. f., **saevitia**; actione, cumu si fapta de *sevire*, éro mai vertosu, calitate de *sevu*: asprime, rabia, furore, selbaticía, crudime, etc., 1. proprie, de fere si alte bestie ferose: *precumu passerile su facute pentru sboratu, asiá si ferele pentru sevitia; impetulu si seviti'a caniloru rei se imblandesce, déco ne punemu diosu la pamentu;* 2. metaforice si cu multu mai desu; *sevitia* = veri-ce actu, fapta de irritatione: violentia, rabia, furore, crudime: *nu te temi de seviti'a nostra? temeti-ve de seviti'a camatariloru; seviti'a si crudelitatea tyrranului; oppressorii nu connoscu de câtu sevitia pentru suppusi, ca si domnii rei pentru servi; si* despre lucruri: *seviti'a marei, pestei, tempului, incendiului, amorei, urrei, vindictei, famei, setei.*

* SEVITUDINE, s. f., **saevitudo**; calitate si fapta de *sevu*, mare *sevitia;* vedi *sevitia.*

* SEVOCARE, v., **sevocare**, a vocá = chiamá de una parte, la una parte: *a sevocá câtiva din adunare, a sevocá pre fia-care in unu locu secretu;* metaforice, a despartí: *a sevocá mentea de ocli, de alte sensuri; a si sevocá ânim'a de interessi, de negotie.*

* 1 SEVU,-*a*, adj., **saevus**; aspru, violentu, crudu, selbaticu, turbatu, rabiosu, furiosu, etc., 1. proprie: *sevulu leu, sevii apri, sevi cani, seve fere;* 2. despre persone: *sevulu tyrannu, sevele nouerce, sevulu Achille; seva muliere, sevi barbati;* 3. despre lucruri si abstractioni: *sevele unde alle marei, seva procella, seve venturi, sèv'a iérna, sev'a securе, sevulu ferru; seva sete, seve cupiditati, seva passione, seva órrore, seve spaime.*

* 2 SEVU, s. m., **sevum** = **sebum**; vedi: *sebu* si *seuu.*

* SEXUALE, *sexu*, etc., vedi *sessuale*, 2 *sessu*, etc.

SFARIMARE, *sfarimatu, sfarimatura*, etc., vedi: *sfermare, sfermatu, sfermatura*, etc.

SFASCIA, s. f., (d'in v. *sfasciare*),

www.dacoromanica.ro

segmentum, pannus; *sfascia rupta d'in vestementulu meu;* vedi si *fascia.*

SFASCIARE, v., **lacerare, laniare, discerpere, dirumpere, distrahere;** a reduce in *fascie,* a taliá, a rumpe: *a sfasciá pandi'a, vestimentulu; cânii, porcii sfasciara mai multi copilli; leulu sfasciá asinulu; lupii sfasciara bietii amnelli; vite sfasciate de spurcatii lupi; a sfasciá cu spat'a peptulu, panticele cuiva; a sfasciá pellea cu cutitulu;* metaforice : *a sfasciá ânimá cuiva; mi se sfascia, cându te vedu in asiá stare; factionile se sfacia intre sene; se sfacia unulu pre altulu : a)* se despolia, rumpu ce potu unulu de la altulu; *b)* se calumnia reu unulu pre altulu: *se sfascia ca ferele intre densii; detractorii mei me sfascia pretotindine.*

SFASCIATORIU,-*toria,* adj. s., **lacerator, dilacerator, carptor, detractor;** care *sfascia : scena sfasciatoria de ânima; sfasciatorii gloriei si nomelui meu.*

SFASCIATU,-*a* adj. part. d'in *sfasciare,* **laceratus, discerptus, rupsus :** *vestimente sfasciate, facia sfasciata cu unghiele, ânima sfasciata de dorere.*

SFASCIATURA, s. f., **laceratio, dilaceratio, distractio, detrectatio;** actione de *sfasciare,* mai allessu inse effectu allu acestei actione : *sfasciatura in doue a tapetului; sfasciaturele ânimei selle de mamma; sfasciaturele invidiosiloru, detrectatoriloru; ce sfasciature sentiu in stomacu.*

SFASCIOSU,-*a,* adj., **lacer, pannosus, lacerabilis, fissilis;** 1. plenu de *sfascie : sfasciosii cersitori; sfasciosu vestimentu;* 2. care usioru se face in *sfascie,* se desface in folie : *petre sfasciose.*

SFASCIUCIA=*sfasciutia,* s. f., deminutivu d'in *sfascia.*

SFENA, *sfera, sfericu* etc., vedi : *sphena, sphera, sphericu,* etc.

SFERMARE, v., **frangere, friare, confringere, perfringere, conterere, comminuere, delere, evertere, profligare, exstinguere;** a frange si preface in buccatelle, a stricá, destruge, nemicí : *a maciná si sfermá petre; a sfermá ossele, fluerele petioreloru; a sfermá ólle si alte vase; se sfermara statuele cadute; nu s'a sfermatu nemica d'in ce se potea sfermá; cu mutarea ni s'au sfermatu speclele si multe alte obiecte de pretiu; a sfermá semburi de olive, de persice cu dentii: e asiá de tare in mâne, co pote sfermá cremini si alte petre cu densele; s'a sfermatu glaci'a;* metaforice : *a sfermá multime de bracie cu labori inutili; a si sfermá capulu cu cestioni otiose; nu te sfermá asiá cu firea : ce ve sfermati asiá cu firea? ve sfermati in desertu; a sfermá cornulu celloru arroganti; ai nostri sfermara trei armate de osti; multe imperie sfermà acellu domitoriu de popore; mi se sférma de voi, mi se sférma si de mene.*

SFERMATU,-*a* adj. part., d'in *sfermare,* **fractus, contritus,** etc.

SFERMATURA, s. f., **fractio, fragmentum, frustulum;** actione de *sfermare,* déro mai vertosu, effectu allu acestei actione, ceva *sfermatu : sfermatur'a unui ossu; sfermature de pâne; si cânii se satura d'in sfermaturele mesei domnului seu.*

SFERMITIOSU,-*a,* adj., **friabilis, fragilis;** care se póte *sfermá,* usioru de *sfermatu : sfermitiosulu vitru, sfarmitiosele glebe.*

SFERMITU, s. m., **fractio, contritio;** actu de *a sfermare; sfermitulu glebeloru, sfermitu de capu cu nesce seccature.*

SFERMITURA, s. f., **fragmentum, mica, frustum; frustulum, micula;** buccatella forte mica : *se se sature si cânii d'in sfermiturele mesei nostre.*

SFORA, s. f., **funiculus, resticula;** acia mai grossa, déro fune mai suptire : *sfora de legatu manucle de flori, de intensu camesie de uscatu;* — metaforice, mosía mica si ângusta : *doue sfore de mosía;* prov. *a trage pre sfora*=a insellá.

SFORICELLA, s. f., deminutivu d'in *sfora,* d'in care si *sforisiora.*

SFORIRE,-*escu,* v., **funiculo metiri; agrum metiri;** a mesurá cu *sfor'a,* si, in specie, a mesurá unu locu.

SGAIBA,*sgaibosu, sgaire, sgàu, sgaurare,* etc.; vedi : *scabia, scabiosu, scauire, scàu, scaurare,* etc.

SGARDA, s. f., **collare, millus;** col-

www.dacoromanica.ro

lanu, si in specie collanu de câne: *cânii fora sgarda se prendu si occidu.*

SGARIARE, *sgariatu*, etc., vedi: *scariare*, *scariatu*, etc.

SGOMOTOSU, *(scommotosu)*, *-a*, adj., **strepens, fragosus, tumultuosus**; plenu de *sgomotu*.

SGOMOTU, *(scommotu)*, pl.-*e*, **strepitus, clamor, tumultus**; sonu confusu, sonu tare, clamore, strigare violenta, larma, tumultu, etc.

SGUDUIRE=*scutuire*, etc., vedi *scuturare*.

SGURA, *sgurare*, etc., vedi: *scoria*, *scoriare*.

1 SI, (scurtatu d'in *sie*), pronome refl. pers. III dativu, **sibi**, (it. **si**, isp. port. fr. **se**, prov. **si, se**); in constructione pronumele *si* urmédia acelle-asi regule ca sí analogele: *mi* (scurtatu d'in *mie*), *ti* (scurtatu d'in *tie*), *ni*, (scurtatu d'in *nóue*), *vi* (scurtatu d'in *vóue*); compara: *mi adducu a mente, ti aduci a mente, si adduce a mente, ni adducemu a mente, vi adduceti a mente, si adducu a mente; mi impunu, ti impuni, si impune, ni impunemu, vi impuneti, si impunu*, etc.; *si talia unghiele, si scóte ochii, si face de capu; si perde tempulu cu seccature;* pleonastice: *cine ce face, siesi face; nu mie, ci sie si a facutu reu.*

2 SI, adv. conj., **sic, ita, et, etiam, quoque**, etc. (it. **si**, isp. **si** sí **sin**, port. **sim** prov. fr. **si**); cu sensu forte intensu si variu, d'in cari dàmu numai pucine, 1. adv., *a)* cu ide'a de similitudine si de affirmatione: *sí se face pre la noi, déco la voi se face asiá* (=*a-si-a*, vedi mai diosu); *e sí, ba nu e sí; b)* cu ide'a de similitudine ca correlativu la *cumu*, mai vertosu in proverbie scurte: *cumu e sacculu, si péticulu; cumu e domnulu, sí servulu; cumu e sânctulu, sí temî'a; cumu dice, sí desdice; cumu e invetiu, e sí desvetiu; cumu a venitu, se va sí duce; cumu faci, ti se sí face; cumu venì, sí plecà; cumu cadù, sí mori; c)* cu sensulu generale de calitate, de valore ore-care, mai vertosu cu *mai*: *mai sí, sí mai sí; se crede mai sí de câtu toti; nu afla pre cineva mai sí de câtu sene; dici se taca, déro incepe se sbere sí mai si; lu mustri co face reu, face in data sí mai sí; siedi mai sí, du-te mai sí; d)* cu sensulu pregnante ce au classicele: **etiam, quoque, ipse**, α) **quoque**: *sí eu plecu*=**ego quoque proficiscor**; *sí noi ne ducemu, déco nu sedeti, si voi;* β) **ipse**: *sí Joue nu ar poté*=**ipse Jupiter non posset**; *sí eu nu m'asiu pune cu acestu tauru, necumu tu se te incommitti a lu provocá;* γ) **etiam**, ca correlativu in una propositione ce vine dupo alt'a cu *nu numai*, ca se dea mai multa potere conjunctioniloru: *ci, déro, inse*, etc.: *nu numai eu, ci sí voi*= **non tantum ego, sed etiam vos**; *nu numai caprele, ci sí ouile au prensu contagiu; nu numai a neglessu ordinile, ci sí le a despretiatu;* in acestu intellessu se repete *sí* in amendoue (ba si in mai multe propositioni) ca si class. **et**: *sí batutu sí despoliatu*=**et verberatus et spoliatus**; *sí avutíele, sí glori'a, sí onorile su deserte;* de ací in additioni: *doui si cu doui facu patru*; 2. ca conj., *si*=**et**, si in certe casuri=cu class. **que** si **atque, ac**, servindu a insere simplu un'a dupo alt'a cogitate si evenimente; *unu betrânu chiamá mortea, mortea veni, si lu intrebà ce vrea; vremu si potemu ce vremu; amu fi orbi si stulti; onorea si detori'a cere asiá; si, dupo ce se fece diua, se strinsera in consiliu;* 3. in composite cu altele multe intra acestu coventu, *a)* ca adverbiu, *así, asiá, asice, asisi, asiasi, asisidere*=**sic, idem, itidem**, etc., *b)* déro si mai vertosu, ca conjunctione: *casí*=**quasi, sicut**; *casí cumu casí candu*=**utsi, perinde ac si**; *desí, si de*=**et si, etiamsi**; *totu si*=**tamen, tametsi**; *c)* si cu indefinite fia adjective sau adverbie, cumu si cu relative: *fiasicine, fiasicare, fiasice*=**quisque**, *verisicine, verisicare, verisice*=**quicunque**, etc.

* SIBILANTE, adj. part. pres., **sibilans**; care *sibila*: *serpe sibilante, sonu sibilante, litter'a s e sibilante.*

* SIBILARE = *sivilare* = *siuirare* sau *siuerare*, v., **sibilare**, (it. **sibilare**, isp. **silbar**, port. **sibilar**, prov. **siblar** si **siular**, fr. **siffler**); a dá acutu sau raucu si acutu sonu: *a siuerá din gura; se siuerá, ca se se dea semnu; siuera unu*

www.dacoromanica.ro

sérpe; siuera unu flueru; siuera si venturile; in risu se siuera si celli ce promittu si nu au successu la ce promittu; a siuerá pre cantatori, pre actori, pre oratori, unele sonuri alle certoru limbe se siuera; c se siuera mai tare de câtu t.

* SIBILATIONE=*siuiratione*, s. f., **sibilatio**, (fr. **sibilation**); actione si modu de *sibilare: sibilationea unui sonu, siuerationea serpiloru.*

* SIBILATORIU=*siuiratoriu,-tória*, adj. s., **sibilátor**; care *sibila* = *siuira*; ca f. s. reale, *siuiratória* = *siuiratóre*, instrumentu de *siuiratu.*

* SIBILATU=*siuiratu*=*siueratu,-a*, adj. part. d'in *sibilare*=*siuirare*, **sibilatus**: *littere sibilate; siuiratulu sérpelui, ventului.*

* SIBILITURA = *siuiratura*, s. f., **sibilatus**; actione de *sibilare*=*siuirare*: *siuirature de intellegere alle latroniloru.*

* SIBILU = *siueru,-a*, adj. s., **sibilus**; 1. ca adj., *sonuri sibile, voce sibila;* 2. mai vertosu ca subst.: *siuerulu ventului, sérpelui; siuerulu de intellegere allu latroniloru.*

* SIBILLA=*sibylla*=*sibulla*, s. f., **sibylla**=**sibulla**, (σίβυλλα); muliere profetessa: *in mai multe parti alle pamentului, la diverse epoce, apparura sibylle; noue fura celle mai celebri sibylle; sibyll'a de Cume;* metaforice, muliere ce are pretensioni de spiritu, déro si muliere reutatiosa: *betrân'a sibylla, nu ne placu sibyllele.*

* SIBILLINU = *sibyllinu* = *sibullinu,-a*, adj., **sibyllinus**; de *sibylla; carti sibylline* = *libri sibyllini, profetia sibyllina; a cercetá librii sibyllini.*

* SIBINA, s. f., **sibina** = **sibyna**, (σιβύνη); 1. specia de lancia de venatu, *venablu* = **venabulum**; 2. lancia, in genere.

SIBINCA, s. f., derivatu d'in *sibina*, in sensulu acestui-a de sub 1.: *cu sibince se prende mai allessu pesce; se occidu inse si apri, co-ci sibinc'a are cuspide de ferru lunga, lata si forte tare.*

* SIBULLA si *sibylla*, etc., vedi *sibilla.*

SICA, *sicariu*, vedi: *seca, secariu.*

SICCANU, *siccare*, *siccitate*, etc.; vedi: *seccanu, seccare, seccitate*, etc.

* SICERA, s. f., **sicera**, (σίκερα); specia de beutura inbetatoria.

SICHIU=*siclu* si *sicu*, scurtate d'in *arsichiu*=*arsiclu* si *arsicu*, si acestu-a d'in *articlu.*

SICLU, s. m., pl. **-i**, **siclus**; moneta ebraica antica.

SICRIU, vedi *scrinu* si *scriniu.*

SICU, vedi *sichiu.*

* SIDERALE, adj., **sideralis**, (fr. **sidéral**); de *sidu*, relativu la *sidu: scientí'a siderale, calcule siderali; cursu siderale, annu siderale, influentie siderali, revolutione siderale, lumina siderale, observationi siderali facute la bone observatorie astronomice.*

* SIDERARE, v., **siderari**; a sufferí de *sidu*, a fi reu influentiatu de *sidu;* si in specie, a capiá, a perde poterile spiritului, cumu perde si alle corpului; si refless. *a se siderá*, a fi batutu de sóre.

* SIDERATICIU,*-tiu,-a*, adj., **sideraticius,-tius**, relativu la *sideratu*, sau la *sidu;* in specie: capiatu, prostratu: *vite sideraticie.*

* SIDERATIONE, s. f., **sideratio**, (fr. **sidération**); d'in *siderare*, 1. statu allu *sidului*, influentia a *sidului;* 2. in specie, influentia rea, mai allessu morbu: prostratione, capiare, etc.: *siderationea viteloru, siderationea planteloru.*

* SIDERATU,*-a*, adj., part. s. d'in *siderare*, **sideratus**: *celli siderati capita, se dice, adjutoriu d'in beutura de urina asinina.*

* SIDERICU,*-a*, adj., (fr. **sidérique**); 1. d'in *sidu*, pl. *sidere*, relativu la *sidere: lumina siderica;* 2. d'in σίδηρος= ferru, relativu la ferru: *proprietati siderice.*

* SIDERIDE, adj., (fr. **sidéride**,-d'in σίδηρος=ferru); care sémina cu *ferrulu;* subst. pl. *sideridile*, familia de minerali ce au de typu *ferrulu.*

* SIDERISMU, s. m., (fr. **sidérisme**); 1. d'in *sidu*, pl. *sidere*, doctrina religiosa ce invétia a adorá *siderile*, stellele; 2. d'in σίδηρος = ferru, specia de magnetismu animale, prin care magnetisandulu se pune in relatione cu metallele.

www.dacoromanica.ro

* SIDERITE, s. f., **sideritis**, (σιδηρῖτις, fr. **sidérite**, — vedi si *sideride*); 1. specia de planta; 2. substantia metallica ce se combina cu certe specie de *ferru*; 3. specia de pétra pretiosa.

* SIDERITU, s. m., **siderites**, (σιδηρίτης, fr. **sidérite**, — vedi si *sideride*), 1. magnetu; 2. specia de adamante.

* SIDERIU,-*a*, adj., **sidereus**, (fr. **sidéré**); d'in *sidu*, pl. *sidere*, relativu la *sidere* : *bolt'a sideria*, *sideri'a nópte*, *siderie radie*.

† SIDERO-, (d'in gr. σίδηρος = ferru), in composite scientifice, ca : *siderocalcitu*, s. m., (fr. **sidéro-calcite**), carbonatu ce coprende si ferru; *siderochromu*, s. m., (fr. **sidéro-chrome**), chromite de ferru; *siderochristu*, s. m., (fr. **sidéro-christe**, d'in χριστός = unsu), pétra in care intra mai vertosu *ferru oligistu*; *siderocyanicu*,-*a*, adj., (fr. **sidérocyanique**) = *hydroferrocyanicu*; *sideredendru*, s. m., (fr. **sidérodendre**, d'in δένδρον = arbore), genu de plante essotice d'in famili'a rubiacieloru; *sideregastru*,-*a*, adj., (fr. **sidérogastre**, d'in γαστήρ = ventre), care are ventrele ferruginosu; *siderographia*, s. f., (fr. **sidérographie**), scriere sau sapare in ferru sau aciariu; de ací si : adj. *siderographicu*,-*a*, (fr. **sidérographique**); relativu la *siderographia* si la *siderographu*; s. *siderographu*, (fr. **sidérographe**), cellu versatu, espertu in *siderographia*; *sideromantia*, s. f., (fr. **sidéromancie**, d'in μαντεία = divinatione), pretensa divinatione cu una vérga de ferru arsu, pre care se observá paliele arruncate ardendu; *siderose*, s. f., (fr. **sidérose**), ferru carbonatu; *siderotechnia*, s. f., (fr. **sidérotechnie**, d'in τέχνη = arte), arte de a tractá ferrulu, de a lu scote d'in pamentu, lamuri, etc.; *siderotechnicu*, -*a*, adj., (fr. **sidérotechnique**), relativu la *siderotechnia*; *siderotinu*, s. m. si f. *siderotina*, (fr. **sidérotine**), substantia ce coprende ferru; *sideroxyde*, s. pl., (fr. **sidéroxides**), genu de minerali, care coprende *oxydele* de ferru; *sideroxylu*, s. m., (fr. **sidégoxyle**, d'in ξύλον = lemnu), genu de plante essotice; *siderurgia*, s. f., (fr. **sidérurgie**, din ἔργον = lucru) = *siderotechnia*, arte de a lucrá ferrulu, parte a *metallurgiei*.

* SIDEROSU,-*a*, adj., **siderosus**; plenu de *sidere* = stelle; in specie, prostratu prin influenti'a stelleloru.

* SIDU, pl. *siduri*, *sidere* si *sideri*, **sidus**, pl. **sidera**, (affine cu grec. εἶδος = forma, imagine), 1. proprie, stellele unite pre ceru la unu locu intr'una imagine óre-care, *constellatione* : *sunt stelle singulari*, *sunt inse stelle adunate la unu locu in una figura de animale*, *cari se dicu sidere*; *siderile de primavéra*, *siderile zodiacali*; *Taurulu e sidu de primavéra*; *cursulu sideriloru*; *urs'a sau carrulu e sidu aprope de polulu boreale*; 2. metaforice, de regula in plur. *sideri*: *a)* ceru, bolt'a cerului; *b)* mare inaltime, *a attinge siderile cu crescetulu*; *c)* nopte, nopte cu stelle; *d)* ochi radianti, formosi; *e)* espressione a tempului annului, climei, regionei, tempestatei, etc.; *f)* espressione a influentiei ce se credu co au stellele asupr'a sanitatei sau sortei omeniloru; vedi si *stella*.

SIESTA. *siestariu*, vedi : *sesta sestariu*.

SIFILE, *sifonu*, vedi : *syphile*, *siphone*.

· SIGA, s. f., **silex**, **cos**; 1. *silice*, specia de pétra, *cremine*; 2. pétra de ascutitu instrumente taliose; — probabile scurtatu d'in *siliga* = *silica* = *silice*. *M*.

* SIGILLARE, v., **sigillare**; a pune *sigillu*, a inchide cu *sigillu*, : *sigillara mormentulu*; *sigillati bene epistol'a*; *a sigilla tote obiectele repaussatului*; *se sigilla magazinele negotiatoriloru ce dau fallimentu*.

* SIGILLARICIU,-*a*, adj. s., **sigillaricius**; relativu la *sigillu* : *anelle sigillaricie*; ca subst. reale, *sigillariciu*, pl.-*e*, mica imagine de facutu daru; vedi si *sigillariu*.

* SIGILLARIU,-*a*, adj. s., **sigillarius**,-**a**; relativu la *sigillu* : *arte sigillaria*; ca subst., *a)* m. pers., *sigillariu* = cellu ce face sau vende *sigille*; *b)* m., reale, *sigillariu*, pl.-*e*, = imagine mica tramissa ca daru, mai vertosu la *sigillarie* = ultim'a di a saturnaliloru; *c)* f., *sigillaria* = arte de *sigillariu*, in spe-

www.dacoromanica.ro

cie de *sigillariu* pentru figurine de daru.

* SIGILLATIONE, s. f., (fr. **sigillation**); actione de *sigillare*: *sigillationea testamentului, epistoleloru, magazinului cellui fallitu.*

* SIGILLATORIU,-*tória*, adj. s., (fr. **sigillateur**); care *sigilla*: *sigillatoriulu epistoleloru secrete, noteloru diplomatice; sigillatorii testamentului, caseloru fallitului; sigillatorii victimeloru, la antici, erau sacerdoti; sigillatoriu*, in locu de *sigillariu*, s. m. personale.

* SIGILLATU,-*a*, adj. part. s. d'in *sigillare*, **sigillatus.**

* SIGILLATURA, s. f., **sigillatio**; actione de *sigillare*, déro mai vertosu effectu, modu allu acestei actione: *sigillatur'a pungeloru cu argenti; sigillaturele usieloru.*

* SIGILLIOLU,=*sigillioru*, pl.-*e*, **sigilliolum**; deminutivu d'in *sigillu.*

* SIGILLU, pl.-*e*, **sigillum**; deminutivu d'in *signu*, micu semnu, si mai vertosu, mica figura, mica imagine: figurina, statuiora, etc., 1. in genere: *vase cu minunate sigille pre elle;* 2. in specie, semnu ce se infige pre scripte, documente, etc., *pecete*: *sigillu privatu, sigillu publicu; sigillulu statului; sigillulu communei, scolei, basericei; a pune sigillu pre unu testamentu, pre unu órecare lucru; a pune sigille la usiele inchise alle unui fallitu; a ridicá, rumpe sigillele; actu cu sigillu, sub sigillu, fora sigillu; sigillu cu insemnele familiei, sigillu cu initialile cellui a cui e sigillulu; de lucru pusu sub sigillu nu se pote attinge de câtu cellu in dereptu de a rumpe sau ridicá sigillulu.*

* SIGLU, de regula in pl. *sigle*, **sigla**, (scurtatu d'in *sigillu*); semnu de abbreviare, abbreviatura: *nu su permisse sigle in legi.*

SIGNARE = *segnare* = *semnare*, v., **signare**; a face, impreme *signu*, (vedi *semnare, insemnare*), 1. proprie, *a)* in genere: *a signá vitele cu ferrulu, a signá in fronte cu una macula négra; a signá cu una limite; a signá loculu cu unu fuste infiptu; b)* in specie, α) a muní cu unu *sigillu*: *a signá eptisolele; a signá vasele, butileele;* si prin estensione, a subscrie: *a signá contractulu, tractatulu, pactulu de casatoría, testamantulu;* si de ácí, *a signá*=conclude, determiná; β) a impreme, intyparí pre monete: *a signá numii; a signá pre monete armele terrei, imaginea domnului; moneta signata in acestu annu;* metaforice: *numu signatu in memori'a nostra;* γ) a orná, decorá, onorá: *a signá pre victoriu cu corona de auru;* 2. metaforice, *a)* a descrie, desemná, espreme, (vedi *significare*, ce intra mai desu in acestu sensu): *a signá lucrulu, ide'a cu una circumlocutione; b)* a observá, notá: *primii signara vorb'a inimiciloru travestiti, ca differita de a nostra.*

SIGNATARIU=*segnatariu*=*semnatariu,-a*, adj. s., (fr. **signataire**); care *a signatu;* vedi si *signatoriu.*

SIGNATIONE, s. f., **signatio**; actione de *signare.*

SIGNATORIU=*segnatoriu*=*semnatoriu,-tória*, adj. s., **signator**; care *signa*, si in specie, *a)* care *signa* unu documentu ca parte contractante, ca marturu, etc.; *b)* care *signa* moneta.

SIGNATU = *segnatu*=*semnatu,-a*, adj. part. s.; **signatus**: *contracte signate, vita signata; moneta de currendu signata.*

SIGNATURA = *segnatura* = *semnatura*, s. f., (fr. **signature**); actione de *signare*, cummu si effectu allu acestei actione, mai vertosu, nome *signatu* pre unu documentu: *signatur'a cu man'a propria, signatura data prin altulu; a stringe signature, petitione coperita de multe signature; a si sterge signatur'a, a si negá signatur'a; a si reconnosce signatur'a; fora signaturele mai multoru omeni probi nu ti potu impromutá numai pre signatur'a tea; a pune signatur'a pre colla de typaritu.*

SIGNIFERU = *semniferu*, *-a*, adj. s., **signifer**; care pórta unn *signu*: 1. in genere: *prore signifere;* 2. in specie, *a)* care porta constellationi, stelle: *signifer'a bolta, signiferulu zodiacu; b)* de regula ca subst. pers., *unu igniferu* = cellu ce porta flammur'a, unei armata; de ací, *signiferu* = duce, capu, conductoriu, etc.

www.dacoromanica.ro

SIGNIFICANTE, adj. part. pres., **significans,** (fr. **signifiant**); care *significa,* in specie, *a)* care arréta, espreme bene, luminatu : *gestu significante; b)* momentosu : *ce spune ellu, nu e significante.*

SIGNIFICANTIA, s. f., **significantia,** (fr. **signifiance**); calitate, potere de *significante,* momentuositate, insemnatate; in specie, insemnare, intellessu.

SIGNIFICARE = *segnificare=semnificare,* v., **significare,** (fr. **signifier**); a face *signu,* a dá *signu,* a arretá, a dá se se intelléga, etc., 1. in genere : *covente ce significa celle ce sentimu, vremu si cogitàmu; benevolienti'a assistentiloru ni se significa prin applause repetite; tote aceste-a significa cogitele vostre; temerile se significau prin fremite si prin pallorea facieloru; câti veniá, significau, co au vedutu cu oclii sei minunea; tendu mânule si cu vocea significa, co vreu se se suppuna; scrissorea tea nu significa de unde, candu si in ce dí a fostu espeditu;* 2. in specie, *a)* a annuntiá, declará; *b)* mai vertosu, a annuntiá venitoriulu, a presagí; si : a predice tempulu bonu sau reu ce are se fia; *c)* ca mai desu, a avé sau dá unu intellessu claru, a espreme : *multe covente alt'a significau una data, alt'a significa astadi; ce significaa césta vorba?*

SIGNIFICATIONE=*semnificatione,* s. f., **significatio,** (fr. **signification**); actione de *significare,* cumu si effectu allu acestei actione, ce *se significa,* lucru *significatu,* 1. in genere : *a chiamá pre cineva cu significatione d'in capu, cu significationi d'in ocli; significatione de calamitatile advenite; cu focuri fecera significatione celloru impressurati; significationea volientiei de a scambá testamentulu; significationea victoriei cu clamori de buccuría;* 2. in specie, *a)* espressione de consensu, semnu de intellegere, de approbatione : *se vedù si intellesse significationea totoru volientieloru; b)* presagire, predicere : *colorea nueriloru e significatione a tempului; c)* ca mai desu, intellessu allu unei espressione : α) in sensulu puru grammaticale, intellessu, insemnare : *unu coventu are mai multe significationi : significatione propria, originaria, primitiva; significationi metaforice, derivate, figurate; significatione allegorica; significatione generale, particulare, speciale; significatione accurata, precisa; significatione vaga; adesea acellu-asi coventu pare a avé significationi contrarie;* β) in sensu retoricu, espressione energica, coventu appesatu; *d)* dare in scire, inconnoscentiare, notificare : *significationea sententiei, decisionei, conventionei; a face, dá significatione.*

SIGNIFICATIVU=*semnificativu,-a,* adj., **significativus,** (fr. **significatif**); aptu *a significare : gesturi significative, coventu significativu de sene, co-ci sunt covente significative numai in relatione cu altele,* in specie, care *significa* bene, cu energia : *gestu significativu, motu de capu forte significativu.*

SIGNIFICATORIU = *semnificatoriu,-toriá,* adj. s., **significator,-torius,** (fr. **significateur**); care *significa* sau serve la *significatu : covente significatorie de passivitate; puncte alle eclipticei significatorie de celle venitorie pentru astrologi; significatoriulu sententieloru curtei judiciaria.*

SIGNIFICATU=*segnificatu = semnificatu,-a,* adj. part. s. d'in *significare,* **significatus,-um** : *celle significate nu su semnele ensesi; significatulu cauta se se distinga bene de significatoriu; significatulu generale allu unui coventu se pune in oppositione cu significatele speciali alle acellui-asi coventu.*

* SIGNITENENTE, adj. part. pres., **signitenens;** care *tine,* contine *signe = semne,* in intellessulu speciale de *astre : signitenentele carru allu noptei.*

SIGNU=*segnu=semnu,* s. m., **signum;** vedi *semnu.*

* SILACIU,-*a,* adj., **silaceus;** (fr. **silacée**); de *sile,* ce sémina a *sile.*

* SILANU, s. m., **silanus,** (σιληνός= σιλανός); 1. cepu de bute; 2. fonte, apa ce esse d'in pamentu, — asiá nominate dupo capulu lui *Silenu,* educatoriulu lui Bacchu, co-ci form'a acestui capu se da mai totu de un'a la gur'a cepului, fontelui, etc.

www.dacoromanica.ro

SILBA, *silbaticu*, etc., vedi : *silva, silvaticu*, etc.

* SILE, s. f., **sil**, (fr. **sil**); specia de pamentu galbinu ce bate in rossiu, speci'a de *ocra* cea mai formosa.

* SILENTE, adj. part. pres. d'in *silere*, **silens**; care *sile* = tace, nu face strepitu, larma, sgommotu, etc.

* SILENTIARIU,-*a*, adj. s., **silentiarius**; cellu insarcinatu a face *silentiu*; in specie, cellu pusu a tiné *silentiu* intre servi; mai tardíu sub imperatori, *silentiariu* = consiliariu secretu allu imperatoriului.

* SILENTIOSU,-*a*, adj., **silentiosus**; plenu de *silentiu*, cofundatu in *silentiu* : *silentiósa nopte, silentióse locuri.*

* SILENTIU, s. m., **silentium**, (fr. **silence**, — d'in *silere*); statu de tacere, lipse de sonu, de strepitu, in oppositione cu vorba, strepitu, sgommotu, larma, etc.: *a ascultá in silentiu; a face, tiné, pastrá silentiu; a rumpe, turburá silentiulu; a stá in silentiu, a essí d'in silentiu; silent ulu noptei, desertului, mormentului;* in specie, in limb'a augurale, *silentiu*=semnu reu; metaforice, *silentiu* = sedere, inactivitate, inertia, otiu.

* SILERE, v., **silere**; a fí, stá in tacere, a tacé; metaforice, a stá inacţivu, inerte, a fi otiosu, in repausu.

* SILESCERE, v., **silescere**; a se stemperá de a face strepitu, de a vorbí, a tacé, a incetá, etc.

* SILICA, s. f., **siliqua**, (fr. **silique**); pericarpiu compositu d'in doue valve, pastare : *silice de lente, de fabo;* metaforice, genu de conchylie bivalve.

* SILICARE, v., **silicari**; a face, prende *silica* : *lintea a silicatu.*

* SILICARIU,-*a*, adj. s., **silicarius**; 1. relativu la *silice;* mai vertosu, s. pers. *silicariu*, cellu ce asterne calle cu *silice;* 2. relativu la *silica*, f. reale, *silicaria*, genu de conchylie.

* SILICASTRU, s. m., **silicastrum**; specia de plante, nomita si *piperite.*

* SILICE, s. f., **silex**, (fr. **silex**), 1. specia de pétra forte tare; 2. metaforice : *a)* veri-ce pétra dura; *b)* in genere, pétra, sassu; *c)* duretia de ânima, crudelitate : *ânima de silice.*

* SILICERNIU, s. m., **silicernium**; 1. ospetiu funebre; 2. betrânu decrepitu; 3. specia de carnaciu.

* SILICIA, s. f., vedi *siliciu*.

* SILICICU,-*a*, adj., (fr. **silicique**); de *silice : acidu silicicu.*

* SILICIU,-*a*, adj. s., **siliceus**,-**a**, (fr. **silice**, **silicium**); 1. relativu la *silice : petre silicie;* subst. reale, *a)* m. *siliciu*, metallu, corpu elementariu, estrassu mai allessu d'in *silicia; b)* f, *silicia*, substantia d'in *oxydulu silicicu;* 2. relativu la *silica*, ca s. f., *silicia*, specia de plante cu *silice.*

* SILICOSU,-*a*, adj., (fr. **siliqueux**, **siliceux**); 1. d'in *silica*, plenu de *silice*, care produce *silice : plante silicióse;* 2. d'in *silice*, plenu de *silice : pamentu silicosu.*

* SILICULA, s. f., **silicula**, (fr. **silicule**); deminutivu d'in *silica;* in specie, mica *silica*, forte scurta si mai lata de câtu lunga.

* SILICULIFORME, adj., (fr. **siliculiforme**), care are forma de *silicula.*

* SILICULOSU,-*a*, adj., (fr. **siliculeux**); care produce *silicule : planta siliculosa.*

* SILIGINARIU,-*a*, adj. s., **siliginarius**; relativu la *siligine;* s. pers. *siliginariu*, care face pâne de *siligine.*

* SILIGINE, s. f., **siligo**; specia de grânu escellente, **triticum hibernum**, *Linn.*, si farina de acestu grânu; flore de farina, in genere.

* SILIGINIU,-*a*, adj., **siligineus**; de *siligine : pâne siliginia.*

* SILIGINOSITATE, s. f., (fr. **siliginosité**); calitate de *siliginosu*, flore de farina de *siligine.*

* SILIGINOSU,-*a*, adj., plenu de *siligine.*

* SILITRA, *silitrosu;* vedi : *salitra, salitrosu.*

* SILLOGRAPHIA, s. f., (fr. **sillographie**, d'in σιλλός = risu mordace, si γράφειν = scriere); arte de a scrie *silli;* tractatu asupr'a *silliloru.*

* SILLOGRAPHICU,-*a*, adj., (fr. **sillographique**); relativu la *sillographia*, sau la *sillographu.*

* SILLOGRAPHU, -*a*, s., **sillogra-**

www.dacoromanica.ro

phus, (σιλλογράφος, franc. **sillographe**), scriptoriu de silli.

* SILLU, s. m., **sillus**, (σιλλός, fr. **sille**); risu mordace; in specie, poema satyrica mordace.

* SILU,-*a*, adj., **silus**; care are nasu mare si curbatu in susu.

* SILUROIDE, adj. s., (fr. **siluroïde**), care sémina a *siluru*; s. m. pl. *siluroidii*, familia de pesci ce au de typu genulu *siluru*.

* SILURU, s. m., **silurus**, (fr. **silure**), **silurus glanis**, *Linn.*; genu de pesci; vedi si *siluroide*.

SILVA = *silba* si *selba*, s. f., **silva**, (it. isp. **selva**, prov. **selva** si **silva**); multime de arbori crescuti in acellu-asi locu, cumu si loculu plantatu cu arbori, mai vertosu, arbori mari, padure : *betrânele silbe de pini, de carpini, de fagi si de alte specie alle Carpatiloru; silbele Carpatiloru offeru bone lemne de constructione; silbele de câmpu dau lemne de focu; silba désa si umbrósa; silba secularia; silbele statului, administrationea si preveglarea silbeloru statului; a taliá una silba, a plantá silbe;* — metaforice, *a) silva*=multime de dese si indesate lucruri, si de ací, copia, abundentia de materia, etc.; *b) silva* = collectione de locuri diverse d'in diversi auctori, carte cu varie compositioni.

SILVANU,-*a*, adj. s., **silvanus**, (fr. **silvain**, **sylvain**); relativu la *silva*, de *silva : animali silvane;* in specie, ca subst., *a)* f. pl. *silvanele*, ordine de passeri; *b)* m. *silvanu*, genu de insecte d'in famili'a *xylophageloru; c)* ca mai desu, *silvanu*, dieu de *silva*, la antici; *d)* m. reale, *silvanu*, una substantia minerale, vedi si *silvanitu*.

* SILVANITU, s. m., (fr. **sylvanite**); substantia minerale; vedi si *silvanu* sub *d)*.

SILVATICELLU=*silbaticellu* si *selbaticellu*,-*a*, adj., deminutivu d'in *silvaticu*.

SILVATICESCE=*silbaticesce* si *selbaticesce*, adv., **sæve**, **ferociter**, **immaniter**, **barbare**; in modu *silvaticescu : silbaticesce se arrunca pre omu si l'occide silbaticesce*.

SILVATICESCU=*silbaticescu* si *selbaticescu*,-*a*, adj., **ferus**, **ferox**, **sævus**, **immanis**, **barbarus**; de *silvaticu* ca subst.: *furia silbaticesca, maletractari silbaticesci; silbaticescile crudimi alle tyrannului, silbaticesc'a loru brutalitate*.

SILVATICIA=*silbaticía* si *selbaticía*, s. f., **feritas**, **ferocitas**, **sævitia**, **immanitas**, **barbaria**; **desertum**; statu, calitate si fapta de *silvaticu*, 1. in genere : *silbatici'a porciloru necustoditi, silbatici'a vitelliloru nascuti in silbe; silbatici'a vitii de vinia, a pèrului, mèrului si altoru pomi lassati fora cultura; silbatici'a omului lassatu a viue singuraticu, afora d'in societate; multe popore recadura in silbaticía, multe inco n'au essitu d'in silbaticía; partea cea mai mare a poporeloru pretense culte sunt inco in silbaticía;* 2. in specie, *a)* desertu, defectu de cultura materiale : *lipsita de bracie, térr'a se cofunda in silbaticía; silbaticíele Asiei despre média nópte; silbatici'a montiloru si silbeloru necalcate de petioru de omu; b)* in sensu morale : *silbatici'a meniei, resbonarei, urrei; silbatici'a appetiteloru brutali; silbatici'a crudiloru tyranni; silbaticíele furiosului de blastematu;* — in specie, pentru fére : *silbatici'a leului, tigrului, pantherei, lupului, ursului*.

SILVATICIME=*silbaticime* si *selbaticime*, s. f., **feritas**, **ferocitas**, **immanitas**, **sævitia**, **barbaria**; (d'in *silvaticu*), cu acellu-asi intellessu ce are si form'a *silvaticía*, inse cu differentia co se applica mai in speciale ca collectivu : multime de *selbatici*, toti *silbaticii*, *vaste térre silbatice si abitate de silbatici, cofondate in silbaticía;* (compara si it. **salvaggiume**, **salvaticume**, **salvaggina**, **salvaticina**; isp. **salvajina**, port. **salvazinha**; prov. **salvaggina**, **salvazinha**, **salvaizina**, fr. adj., **sauvagin**; si allu nostru *silvaticione*.)

SILVATICIRE=*silbaticire* si *selbaticire*,-*escu*, v., **fernm**, **ferocem**, **barbarum reddere vel fieri**; **sævire**, **ferocire**, **furere**, **perterreri**, **expavescère**; a face sau devení *silvaticu*, 1. in genere : *se silbaticescu vitele domestice lassate se âmble singure prin silbe si deserte; s'a*

www.dacoromanica.ro

silbeticitu vini'a lassata in necultura; tyrannii selbaticescu térr'a si poporulu; perii, merii, ceresii si alti pomi se selbaticescu fora cultura, asiá se silbaticescu si grânele; guberniele despotice silbaticira terrele celle mai inflorite in cultura; 2. in specie, *a)* a interritá, infuriá, etc.; *b)* a se spariá: *asiá silbaticescu copillii; vedi cumu se silbaticesce copillulu; se silbaticira callii si appucara fug'a.*

SILVATICIONE=*silbaticione* si *selbaticione*, s. f., **feritas, ferocitas, immanitas; barbaries**; cadere in *silbaticía;* devenire in *silbaticía*, statu de *silvaticu;* vedi si *silvaticía, silvaticime.*

SILVATICITU = *silbaticitu* si *selbaticitu,-a*, adj. part. s. d'in *silvaticire.*

SILVATICOSU=*silbaticosu* si *selbaticosu,-a*, adj., **efferus, efferatus** ; (d'in *silvaticu*), cu sensulu speciale de *spariosu*, de care nu te poti usioru appropiá, care fuge de contactu, etc.

SILVATICU=*silbaticu* si *selbaticu,-a*, adj. s., **silvaticus**, (it. **selvatico, salvatico, selvaggio, salvaggio**; isp. **selvatico, salvajo**; port. **selvatico, salvagem, selvagem**; prov. **salvatge, salvatje, salvage, salvaje**; fr. **sauvage**), **ferus, ferox, efferus, efferatus, saevus, immanis, barbarus, incultus, agrestis, asperatus, teritus**; 1. proprie, de *silva*, relativu la *silva*, aprope in acellu-asi sensu cu allu formei *silvestre*, si copere sensulu formeleru : *padureciu* si *padurescu;* 2. ca mai desu inse in sensu mai estensu, si anome, *a)* incultu : *pomi silbatici, pome selbatice, pamentu selbaticu, omu selbaticu, popore selbatice; b)* neimblanditu, nedomesticitu, indomitu, immansuetu, etc. : *callu silbaticu, porci silbatici, vitellu silbaticu, boi selbatici, câne silbaticu, passeri silbatice ,gallina silbatica, cocosiu selbaticu, vacca silbatica; c)* spariosu, intractabile, ce fuge de contactu : *copillu silbaticu, fete silbatice; d)* desertu, mai allessu desertu de ómini : *terri silbatice, locuri silbatice, campu silbaticu, monte silbaticu; e)* ferosu, feroce; *fere silbatice;* si de ací, furiosu, desfrenatu, crudu, neomenosu, barbaru, etc. : *silbaticele unde alle marei interritate, silbatic'a menia a despotului ; silbatici tyranni; silbatica portare, silbatic'a ânima a luptaciloru incruntati; silbatic'a si neimpacat'a lui resbonare; silbatice maletractari, silbatice si brutali appetite, silbatica passione. silbaticu coragiu.*

SILVESTRE=*silvestru,-a*, adj.. **silvester**, si **silvestris** ; de *silva*, relativu la *silva : collina silvestre, monte silvestre, animali silvestri, umbra silvestre, passeri silvestri, gallina silvestre, tauri silvestri mai mari de câtu celli campestri, pruni silvestri, silvestri corne; silvestre musa, silvetsri cantice.*

* SILVIA. s. f., (fr. **silvie**); nome datu la multe specie de passeri cantatorie.

* SILVICOLU,-*a*, adj. s., **silvicola**; 1. care *cole*=siéde, viue in *silva*: *silvicoli divi si silvicole dive; omeni silvicoli;* subst. pl. *silvicolele*, familia de insecte coleoptere; 2. care *cura, cultiva*, prevegla *silve : operationi silvicole;* vedi si *silvicultoriu, silvicultura.*

* SILVICU,-*a*, adj., (**silvicus**, fr. **silvique**); relativu la *silva : studie silvice, officiu silvicu , administratione silvica;* in specie, *acidu silvicu* = estrassu d'in *colophaniu.*

* SILVICULTORIU, -*tória*, adj. s., **silvicultor**, care cultiva *silve;* 1. in genere, locuitoriu de *silva;* 2. in specie, care scie si practica artea de a propagá si conservá *silvele.*

* SILVICULTURA , s. f., (**silvicultura**, fr. **silviculture**); scientia si arte de *silvicultoriu* in sensulu speciale de sub 2. allu coventului : *scola de agricultura si de silvicultura.*

* SILVIFRAGU,-*a*, adj., **silvifragus**; care *frange*, sférma *silve : silvifragele tempestati.*

* SILVIGERU,-*a*, adj., **silviger**; care porta *silva : silvigeri monti.*

* SILVINU,-*a*, adj. s., (fr. **sylvine**); de *silva* = lemnu, arbore ; leuatu mai vertosu ca subst. m. *silvinu*, sau f. *silvina*, substantia *salina*, solubile, de sapore analoga cu a sarei marina.

SILVOSU = *silbosu* = *selbosu* ,-*a* , adj., **silvosus**; plenu de *silva*, de *silve : locuri silbose, térra silbosa, monte silbosu, collina silbosa.*

www.dacoromanica.ro

SIMBRIA, s. m., **merces**; mercede, salariu.

SIMBURE, = *sembure, si semburu*, s. m., **nucleus, semen, granum, acinus**; (d'in *seme*), applicatu in speciale la *seminele* dure, tari : *sembure de cerésia, semburi de persice, semburi de olive; semburi de mere, de pere; semburi de uua, de porumbelle, de prune;* prov. *nu mancá ceresie cu unu mai mare la mésa, co ti arrunca semburii in nasu; a jocá arruncá cu semburi;* prin estensione si metafore : *semburele unei armate, semburele unui fetu, geniu in sembure; semburele unei doctrina, unei institutione ce are sefia mare; semburele unei poema, unei lege, unui opu in genere.*

SIMBURELLU = *semburellu*, s. m., deminutivu d'in *sembure : semburelli de bacce de uua.*

SIMBUROSU = *semburosu,-a*, adj., **nucleorum, seminum plenus**; plenu de *sembure*, de *semburi*, cu mare *sembure : semburosi struguri.*

SIMCELLA = *sincella* = *sencella*, (scurtatu d'in *senticella*), s. f. vedi *senticella.*

* SIMIA, s. f., si m., *simiu*, **simia, simius**, (d'in *simu*); applicatu ca nome genericu la *mimutia : simiiele su forte applecate la imitatione de tote ce vedu;* de aci metaforice : *simia* = persona cui place si se precepe a imitá; in specie, stultu imitatoriu : *se nu ne facemu simiele neminui.*

* SIMIANU,-*a*, adj. s., (fr. **simien**); de *simia*, ce sémina cu *simi'a;* subst. pl. *simianele*, familia de mammifere ce are de typu genulu *simia.*

* SIMILA, s. f., **simila**; cea mai bona farina de grânu, flore de farina de cellu mai bonu grânu, d'in care se facu panisióre, turtisióre, placentióre, etc.; prin metafora, pâni, panisióre, cornuri si altele d'in assemine farina; — (de ací si corruptulu *simbla* sau *jimbla*).

* SIMILAGINE, s. f., **similago**; in acellu-asi sensu, aprope, cu allu formei *simila.*

* SIMILARE = *similariu,-a*, adj., (fr. **similaire**); care are ceva *simile*, analogu, omogeniu : *partile similari.*

* SIMILARITATE, s. f., (fr. **similarité**); calitate de *similare.*

* SIMILE, adj., **similis**, (affine cu gr. ὁμοῖος, ὁμός); semine, assemine.

* SIMILITATE, s. f., **similitas**, si

* SIMILITUDINE, s. f., **similitudo**, (fr. **similitude**); calitate de *simile*, seminare, asseminare : *similitudine perfecta, essacta, totale; similitudine partiale; similitudinea fratelui cu frate; similitudinea imaginei cu originariulu, a copiei cu testulu; similitudinea caracterieloru, datineloru; similitudinea a doue sau mai multe triângle; Domnedieu fece omulu dupo imaginea si similitudinea sea;* in specie, ca terminu de retorica : *similitudinile adjuta de una parte intellessulu, éro pre de alt'a delecta imaginationea; de acea-a se pote forte desu face similitudine intre ceva mai sentitu si altu ceva mai abstractu.*

* SIMIU, s, m., **simius**; vedi *simia.*

* SIMONIA, s. f., (fr. **simonie**, m. lat. **simonia**, σιμωνία); de la nomele propriu *Simone*, vendiare illicita de celle sânte.

* SIMONIACU,-*a*, adj., (fr. **simoniaque**); cellu ce e applecatu a committe *simonia : episcopu simoniacu, protopopi simoniaci.*

* SIMPLARE, = *simplariu,-a*, adj., **simplaris** si **simplarius**; relativu la *simplu;* in specie, despre militari cari au rationi *simple.*

* SIMPLICARE, v., **simplicare**; a face *simplice; a simplicá una cestione complicata;* vedi si *simplificare.*

* SIMPLICE, = *semplice*, adj., **simplex**; curatu, nu ammesticatu, nu compusu, nu implettitu, etc., 1. in genere : *natura simplice, substantia simplice; cestione simplice, causa simplice; lucru simplice, limpidu si luminatu; buccate simplici; mancari simplici; beutura simplice; morte simplice, modu de morte simplice,* fora torture, etc., 2. in specie si metaforice : *a) simplice de mente si ânima*, sinceru, care nu scie si neci precepe, neci sente chiaru reulu : *fiti simplici ca columbii, limba simplice; cellu simplice bate adesea in stultu; respectati cesti simplici prunci; b)* mesuratu, fora lussu, fora lussuria, fora fastu : *ornatu simplice, viétia forte*

www.dacoromanica.ro

simplice, victu simplice; vedi si *simplu.*

* SIMPLICICODU,-*a*, adj., (fr. **simplicicaude**) ; care are *coda (fustellu) simplice : plante simplicicode.*

* SIMPLICICORNU,-*a*, adj., (fr. **simplicicorne**) ; care are *corne (antenne) simplici*, nemunite cu peri : *insecte simplicicorne;* subst. pl. *simplicicornele*, familia de insecte diptere.

* SIMPLICIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **simplicifolié**); care are *folie simplici;* subst. pl. *simplicifoliele*, sectione de plante.

* SIMPLICIMANU,-*a*, adj., (fr. **simplicimane**); care are *mânule (tarsii) simplici;* subst. pl. *simplicimanele*, sectione de insecte d'in tribulu carabiceloru.

* SIMPLICIPEDE, adj., (fr. **simplicipède**); care are *petiorele simplici;* subst. pl. *simplicipedile*, tribu de insecte carabice.

* SIMPLICISSIMU,-*a*, adj., **simplicissimus**, (fr. **simplicissime**) ; superlativu d'in *simplice*, forte *simplice.*

* SIMPLICITATE, s. f., **simplicitas**, (fr. **simplicité**); calitate si fapta de *simplice*, 1. in genere : *simplicitatea elementeloru, simplicitatea cogitarei, simplicitatea cestionei;* 2. in specie, *a)* ingenuitate, candore, etc. : *amabilea simplicitate a innocentiei; de sí adulta, virginea are simplicitatea unei mice copille; fericiti celli ce peno la betranetia pastredia simplicitatea copillariei; simplicitatea nu e neci ignorantia, neci stultetia, ci d'in contra simplicitatea se pote maritá cu multa scientia, cu multa intelligentia si chiaru cu unu mare geniu;* inse *b) simplicitate* si : α) credulitate, facilitate de a se lassá ammagì; β) stultetia, bobletia; *c)* abstinentia, infrenare de veri-ce lussu, lussuria, affectatione : *simplicitatea limbei, ornatului, victului, mobililoru; simplicitatea narrationei, espositionei.*

* SIMPLICORNU,-*a*, adj., (fr. **simplicorne**); care are *corne* sau *antenne simple;* vedi si *simplicicornu.*

* SIMPLIFICARE, v., (fr. **simplifier**); a face *simplu : a simplificá cestionea, argumentationea, problem'a; a simplificá unu metodu, unu processu, una machina; a simplificá unu calculu, una operatione finantiaria; calculele se simplifica prin algebra.*

* SIMPLIFICATIONE, s. f., (fr. **simplification**); actione de *simplificare*, cumu si effectulu acestei actione : *simplificationea unui calculu, simplificationile metodului.*

* SIMPLIFICATORIU,-*tória*, adj. s., care *simplifica* sau serve la *simplificatu.*

* SIMPLIFICATU,-*a*, adj. part. s. d'in *simplificare.*

* SIMPLITATE, s. f., **simplicitas**; calitate de *simplu*, in acellu-asi intellessu cu allu formei *simplicitate.*

* SIMPLU = *semplu,-a*, adj., **simplus**, (fr. **simple**); in acellu-asi intellessu ce are si form'a *simplice;* 1. in genere : *substantia simpla ; metallele su simple, elementulu e simplu ; metodu simplu, machine forte simple, calcululu pote fi mai simplu de câtu atâtu; cea mai simpla espressione a acestei cantitate, a acestei idea; spiritulu e simplu, Domnedieu e fientia simpla; idea simpla, conceptulu cellu mai simplu; — una simpla vorba; unu simplu servitoriu; — simplu militariu*, care nu mai are altu titlu ; *simplu preutu, simplu cetatianu, simplu negotiatoriu;* —2. in specie : *a)* fora ornamente, fora lussu, fora affectatione : *discursu simplu, limba simpla si intellessa, victu simplu, vestimentu si mai simplu, nutrimentu simplu si frugale, stylu simplu, espressionile celle mai simple, casa simpla, mobili simple, simple coperimente; b)* conforme naturei, rationei, justitiei : *ce sponeti voi e simplu si naturale; c)* fora reutate, care neci cogita, neci precepe ore-cumu reulu; candidu, ingenuu, nativu, etc. : *de si omu mare, e inse simplu ca unu copillu, cerulu e promissu ânimeloru simple; fiti simpli ca columbele, co numai celloru simpli e promissa imperati'a ceruriloru; poporu simplu si dereptu, amici simpli si sinceri; d)* inse si credulu, stultu, ce se lassa usioru ammagí : *nu su asiá simplu, in câtu se credu unei vulpe ca tene.*

* SIMPLUDIARIU,-*a*, **simpludiarius**; (fr. **simpludiaire**, — d'in *simplu-ludu*); relativu la *simplu ludu : funeri simpludiarie*, unde apparea numai istrioni.

www.dacoromanica.ro

SIMTIRE, etc., vedi sentire, etc.

* SIMU,-*a*, adj., **simus**, (σιμός); care are nasu latu, déro scurtu si turtitu.

* SIMULACRU, pl.-*e*, **simulacrum**, (fr. **simulacre**,—d'in *simulare*); imagine formata, facuta assemine cu unu obiectu, effigie, statua, icona, idolu, fantasma, spectru, figura, forma, ect.; 1. proprie despre imagini de arte, de umbre, de fantasia, etc. : *a)* imagini de arte : *vrura a dá diosu simulacrele dieïloru; simulacrele diviloru date diosu se redicara de nouu; multi pictori greci, dupo ce si fecera in imaginatione typulu unei mulieri formosa, dissera co depingeau simulacrulu Elenei lui Menelau; mari simulacre de eroi; marele si magnificulu simulacru allu lui Joue; simulacre de stelle, de arbori, de fructe; b)* imagini de specle, de umbre, de fantasia, etc., camu in acellu-asi sensu cu gr. εἴδωλον : *in specle, in ape limpide, in veri-ce superficia lucia si splendida, apparu simulacre de lucruri; ce vreti si cautati a prende fugacile simulacre d'in apa? umbre si simulacre de repausati; desertele simulacre alle mortiloru, simulacrele si mai deserte alle fantasiei apprense; a adorá simulacrele imaginationei selle;* 2. metaforice, desérta apparentia, imitatione, umbra, pallidu restu d'in ceva : *simulacru de libertate, de constitutione; de rege, de republica; simulacre de virtuti; simulacru de lupta, de batalia navale; simulacre d'in vechiele mari institutioni alle nationei.*

* SIMULAME, pl. *simulamine*; **simulamen**, si

* SIMULAMENTU, pl.-*e*, **simulamentum**; actione de *simulare*, cumu si actu de *simulare* : imitatione, fictione, prefacere, illussione, ammagire, etc.

* SIMULANTE, adj. part. pres. d'in *simulare*, **simulans**, care *simula : papagallu simulante de voci, de covente, mulieri forte simulanti.*

* SIMULARE, v., **simulare**, (fr. **simuler**, — d'in *simile*); a face *simile* = sémine = assémine : a imitá, a representá imitandu, a reproduce form'a, figur'a, etc., 1. proprie : *a simulá unu betrânu, una betrâna; smentitii de regi vrura a simulá tonetulu; a simulá furi'a bacchantiloru; a simulá cetatea sea natale; a simulá cu arte, pre tela, animali, arbori, flori, fructe; a simulá nu numai figur'a corpului, ci si caracteriulu sufletului omeniloru;* 2. metaforice, a arretá, a face se para ce nu e, a se preface, a finge, a mentí, etc.: *neci se compere, neci se venda mai bene, nu simula neci dissimula unu omu onestu; a simulá una vendiare, una comperatóre, una detoría, una plecare; a simulá urra, amore, constantia, fidelitate, buccuría, intristare; a se simulá furiosu, impacatu, supperatu; a simulá batalía navale; altele a cogitá, altele a simulá; simulara co pleca; simulati co aveti alte negotie.*

* SIMULATIONE, s. f., **simulatio**, (fr. **simulation**); actione *de simulare*, si, in specie, apparitione in locu de realitate, prefacere, mentire, faciaría, illussione, ammagire, etc.: *cu tota simulationea vóstra, cu tote simulationile vostre, precepu si divinu cogitele si dorentiele vostre; simulatione de virtute, de fidelitate, de amore, de urra, de supperare, de buccuri'a, de impacare, de dorere, de misericordia; simulatione de bellu; d'in portare, d'in tota viéti'a se essa si se peria simulationea si dissimulationea; nu e lipse de simulatione si insellatione; bene se oppune simulatione la simulatione.*

* SIMULATORIU,-*toria*, adj. s., **simulator**, (fr. **simulateur**); care *simula*, 1. in genere, care imita, imitatoriu : *simiele su simulatorie alle figurei si gesturiloru omului;* 2. in specie, care se preface, mente, ammagesce, inséla, etc.: *simulatori de amore, de studiu si de fidelitate; omeni cotediatori, simulatori si dissimulatori; Socrate erá simulatoriu; simulatori de virtute sî de sanctitate, de bonetate si dereptate.*

* SIMULATU,-*a*, adj., part. d'in *simulare*, **simulatus**; *simulata pace, simulata plecare, simulate certe.*

* SIMULTANIETATE, s. f., (fr. **simultanéité**); statu de *simultaniu : simultanietatea a doue evenimente, simultanietatea venirei mai multoru-a, simultanietatea ideeloru.*

www.dacoromanica.ro

* SIMULTANIU,-*a*, adj., (**simultaneus**, fr. **simultané**,—d'in **simul**); ce se face in acellu-asi tempu: *actioni simultanie, miscari simultanie; de sí successive in espresione, sunt inse simultanie conceptele unei cogitatione; tempuri simultanie alle actioniloru ce espremu vorbele d'in acea-asi propositione.*

* SIMULTATE, s. f., **simultas**, (d'in **simul**); 1. proprie, venire in un'a, venire imperuna, congressu; 2. déro ca mai desu si in speciale, concursu, contactu ostile a doue persone sau a doue factioni: rivalitate, ostilitate, urra, discordia, lupta, cérta, inimicitia, etc., de regula in pl.: *a depune simultatile ce porta, a fi in simultati intre densi; nu intercede simultate intre noi; a si attrage simultati pentru benele publicu; a impacá, stinge simultatile; private simultati nu avemu cu nemine, numai cu factionile ne aflàmu in simultati; amiciti'a se scambà in simultate;* a desea *simultate* insémna ostilitate, lupta, batalia.

* SIMULU,-*a*, adj., **simulus**; deminutivu d'in *simu.*

* SINAPE, s., **sinapi**, (σίναπι); genu de planta, connoscuta si sub nomele de *mustariu: farina de sinape, sementia de sinape; aveti credentia macariu câtu granuntiulu de sinape;* si *sinape: a)* farina de sementia de *sinape; b)* sementia de *sinape; c)* fomentu, emplastru de farina de sementia de *sinape.*

* SINAPISARE = *sinapizare*, v., **sinapizare**, (fr. **sinapiser**); a face cu *sinape*, si a nome: *a)* a fomentá cu *sinape; b)* a ammesticá cu *sinape: a sinapisá bani'a; c)* a pertunde cu *sinape: a sinapisá pellea.*

* SINAPISATIONE=*sinapizatione*, s. f., (fr. **sinapisation**); actione de *sinapisare: sinapisationea economiei organice a corpului.*

* SINAPISATU=*sinapizatu*,-*a*, adj. part. d'in *sinapisare.*

* SINAPISMU, s. m., **sinapismus**, (fr. **sinapisme**); fomentu d'in sementia de *sinape*, applicatu la pàrti dorerose: *a pune, a applicá mai multe date de sinapismu la acellu-asi locu; actionea sinapismului; a face usu de sinapismu pentru derivationea dorerei, reului.*

SINCELLA, s. f., vedi *senticella.*

* SINCERITATE, s. f., **sinceritas**, (fr. **sincérité**); calitate de *sinceru: sinceritatea amiciloru, sinceritatea e mamm'a addeverului; fora sinceritate nu essiste amicitia; sinceritatea trece adesea de incivilitate si inurbanitate; sinceritatea ânimei, cogitului, intentionei, promisseloru, vorbeloru; sinceritatea testului, documentului, marturiei.*

* SINCERU, adj., **sincerus**, (fr. **sincère**); curatu, puru, deplenu puru, fora neci unu ammesticu, nefalsicatu, nevitiatu, addeveratu, neprefacutu, nealteratu, mai allessu in sensu metaforicu, 1. proprie: *a distinge celle fucate si simulate de celle sincere si addeverate; vinu sinceru, sânge sinceru, vase sincere; ânima sincera, suffletu sinceru, amici sinceri; amicii sinceri in pericle si nevolie se connoscu; sementia sincera;* 2. metaforice: *gustu sinceru, judicata sincera, intentione sincera, buccuria sincera, amore sincera, sincera concordia, sincera impacatione, sinceru studiu, sinceru devotamentu;*—despre stylu, *a) sinceru* = curatu, puru, deplenu puru, attâtu in forma câtu si in fundu: *totu e sinceru si românu in dictionea acestui poetu; sincer'a gratia a limbei acestui scriptoriu; b) sinceru* = addeveratu: *sincere vorbe, sincere teste, sincere documente, sincera espressione a sincerei selle sentire si cogitare; cine e sinceru, are pre limba ce are si in ânima.*

* SINCIPITALE, adj., (fr. **sincipital**); relativu la *sincipite: regione sincipitale.*

* SINCIPITE, s., **sinciput**, (fr. **sinciput**); *a)* partea anteriore a capului, crescitu; tésta a capului; *b)* capitina, mai vertosu affumata de porcu; *c)* capu preste totu.

* SINDONE, s. f., **sindon**, (σινδών, fr. **sindon**); *a)* pandia de bombacu; *b)* lintiolu de pandia; *c)* mai vertosu, lintiolulu in care fu infascioratu corpulu lui *Jesu-Christu: infascioratu in sindone se puse in mormentu nouu; d)* scama, buccata de pandia, ce se introduce in gaur'a facuta cu una terebra chirurgica.

www.dacoromanica.ro

1 SINE=*sene*, pronome formatu d'in 1 *se*, **se**; vedi déro 1 *se*; — compara: *mene*, *tene*, *sene*.

* 2. SINE, prep. **sine**, (vedi 3 *se*), applicata inse, cu sensulu de *fora*, peno acumu numai: *a)* in locutionea: *sine qua*, mai vertosu negativa: *sine qua non* = **sine qua non** = (fr. **sine qua non**), proprie, *fora care nu*, si de ací, indispensabile, neapperatu, necessariu, de necesse: *conditione sine qua non*; *b)* in composite: *sinecura*=**sine cura** = (fr. **sinécure**): α) officiu remuneratu, inse fora sarcina de a lu implení: *prin influenti'a si grati'a regelui se buccura mai multi de grasse sinecure*; β) in genere, officiu usioru de portatu, déro bene si prea multu remuneratu: *tote aceste posturi sunt addeverate sinecure*; de acì si: adj. s. *sinecuristu*,-*a*, (fr. **sinécuriste**); care occupa una sau mai multe *sinecure*: *sinecuristii se ingrassia in otiu, d'in sudorea poporului*; s. reale m. *sinecurismu*, (fr. **sinecurisme**), systema a celloru ce sustinu *sinecurele*: *sinecurismulu e lipitorea nationei*.

SINECURA, etc., vedi 2 *sine*.

SINGILIONE, s. m., **singilio**, (probabile, d'in *singulu*); scurtu si simplu vestimentu.

*SINGILLARIU,-*a*,adj., **singillarius**, (d'in *singulare*); de totu *singulare*, *singuru-singurellu*.

1 SINGULARE = *singurare*, adj., **singularis**; vedi *singulariu*.

2 SINGULARE = *singurare*, v., **segregare**, **alienare**, **separare**, (fr. **isoler**); a lassá *singulu* = *singuru*: *a singurá pre cinevá de ai sei, de amici, de tota lumea*; *a singurá vit'a morbosa de celle sanitose*;

* SINGULARISARE, v., (fr. **singulariser**); a face *singulariu*, 1. in genere: *a singularisá vite morbose de celle sanitose*; 2. in specie, a distinge in modu *singulariu*: *a si singularisá portulu, portarea*; *se pote inse distinge cineva, fora a se singularisá*.

* SINGULARITATE, s. f., **singularitas**, (fr. **singularité**); statu de *singulariu*: *singularitatea faptei; evenimentului, singularitatea numerului; singularitatea luptei, singularitatea locului, montelui, unei capra de turma; singularitatea parentelui in senulu familiei*; si plur. *d'in singularitati se pote trage usioru una generalitate*; *singularitatile unei cetate, unui locu*; in specie: *singularitate de portu, de portare; evitați singularitatile in vorbire si in scriere, ca si in portare*; *singularitatea procede d'in una mente pucinu sanetosa; singularitatea concilia raru estim'a si amorea*.

SINGULARIU=*singurariu*,-*a*,=*singulare* (sub 1.) adj., **singularis**, si **singularius**; relativu la *singulu*=*singuru*, care e sau face numai unulu, singuru in genulu seu, etc., 1. proprie, *a)* in genere: *faptu singulariu, fenomenu singulariu, proprietati singularie, conformatione singularia; suffletulu e de natura singularia; datina singularia; lupta singularia*=duellu intre unulu si unulu singuru; *singularia urra, singularia amorea, singularia passere, omului nu place a fi singulariu, erbe singularie, forma singularia*; *b)* in specie, *a)* in gramatica: *numerulu singulariu*, si abs. *singulariulu*; *nominativu singulariu, verbu de numeru singulariu, casuri singularie*; β) in geometria: *puncte singularie alle unei curba*; γ) m. pers. *unu singulariu*, de regula in pl. *singularii* =**singulares**, céta de armati particularia, céta de callari allessi in custodi'a imperatoriloru; 2. metaforice, singuru in genulu seu, estraordinariu, distinsu, escellente, raru, unicu, etc., *a)* in genere: *singularia formosetia, muliere de singularia gratia, meritu singulariu, virtute singularia, calitati singularie, ómeni singulari prin geniulu seu*; *b)* in specie, cu sensu reu, α) preste totu: *singularia audacia, singularia impudentia, singularia si atroce crudelitate*; β) in parte, cu nuantia de cellu ce vré a trece de ostraordinariu, capritiosu, fora tote mentile, ca ellu nemine, etc.: *omu de fire singulare, cu datine si deprenderi singularie; multi se temu a spune addeverulu, ca se nu para singulari ignoranțiloru*.

SINGULATICIA=*singuraticía*, s. f. **solitudo**, **singularitas**; statu de *singu-*

www.dacoromanica.ro

laticu=singuraticu : singuratici'a cellui ce si a perdutu famili'a si amicii.

SINGULATICU = *singuraticu,-a*, adj., **solus, singularis, solitarius, desertus**; relativu la *singulu* = *singuru*; cui place mai vertosu *singuru : oue ce âmbla totu singuratica; de ce âmbla aceste pecore singuratice de turma? locu singuraticu, monti singuritici; omu singuraticu, muliere singuratica si melancolica; d'in fapte singuratice nu avemu dereptu a conclude la generalitati; remasa singuratica si standu singuratica de totu ce avea affectione; numeru singuraticu.*

SINGULELLU=*singurellu,-a*, adj., **solus**, (fr. **seulet** d'in **seul**); deminutivu d'in *singulu* = *singuru*, applicatu inse si ca appesare assupr'a formei originaria *singuru : singuru singurellu a venitu, a facutu ce erá de facutu; siéde singurellu copillulu, siedu singurelle bietele mulieri.*

SINGULICU=*singuricu,-a*, adj., deminutivulu d'in *singulu*=*singuru*; vedi *singulellu.*

SINGULIRE = *singurire,-escu*, v., vedi 2 *singulare.*

SINGULITATE = *singuritate*=*senguretate*, s. f., **singularitas, solitudo, desertum**, (d'in *singulu*=*singuru*); calitate de *singulu*, si in specie, statu de *singuru*, lassatu *singuru*, si lucru desertu, delassatu, unu desertu, una solitudine : *singuritatea locului; a viue in singuritate; cumu se mai potu traí in singuritatea in care am remasu fora socia si copilli? nu ti e frica a te bagá si infundá in singuritatile aceste-a? se cautàmu a scapá de singuritatea in care stàmu cu celle alte popore, ce singuritate trista si infioratoria! inconjuratu de trist'a singuritate.*

SINGULITU = *singuritu,-a*, adj. part. d'in *singurire*, **singularius**; vedi v. *singulire.*

SINGULU=*singuru*, = *senguru,-a*, adj., **singulus**, pl. **singuli**, (it. **singolo**; isp. port. prov. **singular**; fr. **singulier**, derivate), **solus, unus, unicus, desertus, spontaneus, sponte**; fora altu, fora sociu, neinsocitu, neadjutatu, unicu, etc., *a)* in genere : *unu singuru d'in copillia mai scapatu de morte; de ce ai venitu singuru fora socia, fora amici? siéde singuru in una casa asiá de mare, singuru ca cuculu; ouile âmbla singure, fora pastoriu; copillii mici se nu éssa si se âmble singuri pre càlli; singurele scrissori de la tene acéste-a sunt; singurele sate neinfestate de acésta contagione sunt celle d'in monte; nu e singuru omu, care se se póta incommitte la acésta-a; singura virtutea face fericitu; a pertrece singuru; mi place mai bene singnru de câtu reu accompaniatu; mai bene singuru de câtu cu soci miselli; unu singuru omu mare pote pune pre callea fericirei una intrega térra; a stá singuru in locu singuru; locuri singure*=solitarie, singuratice; asiá si : *monte singuru, collina singura; callu singuru de juganulu seu; b)* in specie : α)numai, numai unu, insocitu adesea si cu *unu : unulu singuru, unulu singuru Domnedieu, unu singuru Domnedieu; singuru eu te potu adjutá* : ά) nemine altulu, β') fora unu altulu;—β) de sene, spontaniu, de volia, de buna volia, fora impulsu, fora adjutoriu : *copillulu a inceputu a se redicá si passí singuru; singuru mi ai promissu*= **ultro promisisti**; *singuri se dedera, singuri ne fecera propositione; fora se lu mêni, merge si singuru callulu; singuru, fora impulsu fora indemnu*, etc.

SINGURARE, *singuraticu, singuru*, etc.; vedi : *singulare, singulaticu, singulu* etc.

SINISIORU, s. m., vedi *sinuciu.*

* SINISTRU,-*a*, adj., **sinister**, (fr. **sinistre**); stângu, ce se afla la mân'a, laturea stânga, oppos. la *destru* : *mâna sinistra; se nu scia sitistr'a ce face destr'a; laturea sinistra si laturea destra, braciulu sinistru si braciulu destru; oclu sinistru si oclulu destru, rip'a sinistra si rip'a destra a riuului; rotele sinistre alle carrului;* si abol. *de a sinistr'a si de a destr'a, la destr'a si la sinistr'a, in sinistr'a si in destr'a;* metaforice, *a)* stangace, neindemanaticu, ineptu; *b)* nefericitu, defavorabile, reu : *ventu sinistru grâneloru, sinistra lupta; sinistre fura diu'a si or'a de plecare in acésta*

www.dacoromanica.ro

calle; intemplare sinistra; sinistra si fatale fu acea batalia; c) reu, supperatoriu, spaimentatoriu, perniciosu : *aspectu sinistru, proiecte sinistre, cautatura sinistra, facie sinistre.*

SINU=*senu*, pl.-*uri*, **sinus**, (it. isp. **seno**, port. **seio** si **seo**; prov. **sen** si **se**, fr. **sein** si **sinus**, alb. **sin**), **gremium**, **flexsus**, **ancon**; vestimentulu ce accopere peptulu, si, prin estensione, multe si varie obiecte analoge in forma : peptu, polla, pulpana, flessura etc; vedi *senu.*

SINUAME, s., **sinuamen**, si

SINUAMENTU, pl.-*e*, **sinuamen**, (d'in *sinuare*); actione, déro mai vertosu, effectu allu actionei de *sinuare.*

SINUANTE, adj. part. pres. d'in *sinuare*, **sinuans**, care *sinua.*

SINUARE, v., **sinuare**; a face ca *sinulu*, a dá forma de *sinu*, a arcá, a rotundí, incoveiá, etc. : *serpii sinua spinarea; sé sinua cornele taurului, cumu se sinua si cornele lunei; se sinua cotùlu, se sinua umerulu, se sinua peptulu, se sinua aripele armatei, se sinua frontea armatei, se sinua rip'a unui fluviu in multe locuri; undele rodu si sinua ripele.*

SINUATIONE, s. f., **sinuatio**; actione, cumu si effectu allu actionei de *sinuare : sinuationea lunei, sinuationile ripeloru fluviului.*

SINUATU,-*a*, adj. part. s. d'in *sinuare*, **sinuatus.**

SINUCIU,-*tiu*, pl-*e*, deminutivu d'in *sinu;* asiá si : *sinusioru*, si *sinisioru.*

SINUIRE, v., vedi *sinuare.*

SINUOSITATE, s. f., (fr. **sinuosité**); statu de ce e *sinuosu : sinuositatea ripeloru, sinuositatile labyrinthului; sângele percurre sinuositatile veneloru;* metaforice : *sinuositatile ânimei, cogitarei.*

SINUOSU,=*sinosu*,-*a*, adj.,**sinuosus**, (fr. **sinueux**); plenu de *sinuri : sinuose ripe, sinuosu velu, sinuosa mare, sinuosu vestimentu, sinuose folie, sinuosi serpi, sinuosulu arcu;* metaforice : *sinuosa istoria, sinuosa cestione, sinuosu discursu, sinuose disse; sinuosa ânima, sinuosa cogitare.*

* SIPARIU, s. m., pl.-*e*, **siparium**, (σίπαρος); micu velu, velu de nave; in specie, cortina mica de theatru.

* SIPHONE=*sifone*,=*sifonu*, s. m., **sipho** si **sifo**, (σίφων, fr. **siphon**); tubu, si in specie, *a)* tubu de vitru sau de metallu recurbu, alle cui bracie sunt inècali : *siphonele serve a stramutá licide d'in unu vasu in altulu; b)* tubu in genere prin care se trage, se bee unu licidu; *c)* metaforice, α) radia de apa, vêna de apa; β) flacura de focu; γ) tùrbine de ventu, de care se crede co absorbe ap'a marei; δ) la conchylie, specia de canale.

* SIPHUNCLU=*sifunclu*, pl.-*e*, **siphunculus** = **sipunculus**; deminutivu d'in *siphone*, micu tubu de apa, etc.

SIRA, (contrassu d'in *seria*), s. f., **series, ordo, filum**; seria, ordine, firu, occure in specie in ; *sir'a spinarei ; me dóre sir'a spinarei; a si frânge sir'a spinarei;* apoi in : *sira de fênu; sira de palie; sire de grânu, de ordiu, de meliu,* cumulu oblongu de fenu, de palie, etc.

SIRBENU,-*a*, adj., **sirbenus**, (σορβηνός); care vorbesce incurcatu, balbu, *stirbu.*

* SIRCITULA, s. f., **sircitula**; specia de uva; vedi si *sircula.*

* SIRCULA, s. f., **sircula**; specia de uva; vedi si *sircitula.*

* SIRENE, s. f., **siren**, (σειρήν, fr. **sirène**); 1. passeri fabulóse cu figura de muliere, ce stáu pre litulu de média-di allu Italiei si, prin dulcele seu cantu, attrageau navigatorii câti treceau pre a'ollo : *de scopellele sireniloru perieau toti câti se lassau sededuce de vocea sireniloru ensesi;* 2. metaforice, *a)* cellu ce sau cea ce canta forte, bene; poetu sau poetessa incantatoria; *b)* in genere, muliere incantatoria si seductoria prin gratiele selle; *c)* prin una mai larga metafora : *pegriti'a e una periculosa sirene; d)* genu de reptili batracie.

* SIRIACU,-*a*, adj., **siriacus**, (σειριακός); relativu la stella *siriu : siriace calori.*

* SIRIÁSE, s. f., **siriasis**, (σειρίασις, fr. **siriase**,—d'in *siriu* = *stella*); vettemare a capului, capiare, prostrare prin prea mare caldura a sorelui, lovire la

www.dacoromanica.ro

capu a sorelui prin caldura, mai vertosu, lovire a copilliloru.

* 1 SIRIU, s. m., **sirium**; planta, nomita si *artemisia* sau *serpullu mare*.

* 2 SIRIU, s. m., **sirius**, (σείριος); un'a d'in stellele ce formédia constellationea *canelui* sau *caniculei* : *siriu e cea mai splendida stella pre ceru; anticii se temeau forte de influentiele siriului; calorile, ardorile siriului*.

SIRMA, etc., vedi *serma*.

SIRONIRE (cu *n* molliatu *siroire*), v., **undare**; a face *sironiu*, a curre in *sironiu*.

SIRONIU, (cu *n* molliatu, *siroiu*, si chiaru *sioiu*), pl.-*e*, **magna rerum series, magnus ordo, unda, torrens**; 1. proprie, augmentativu d'in *siru* : *sironie de osti barbare; unu sironiu de copilli, de armati*; 2. metaforice, unda, torrente : *sironie de lacrime, a innotá in unu sironiu de sânge; curru sironiele spumeganti d'in monte*.

SIROPU, s. m., (fr. **sirop**); licore de beutu dulce si placuta : *siropu de frage; siropu se dice si dulcetia cu succu de pome*.

* SIRPE, s. f., **sirpe**; specia de planta nomita si *lasere*.

1 SIRU, pl.-*e*, si -*uri*, **series, ordo, filum, linea, concatenatio**; forma masc. d'in *sira*, (de la *seria*) : *unu siru de margelle; armati pusi in siru de batalia; a stá in siru, a merge in siru*.

2 SIRU, s. m., **sirus**, (σειρός); gropa de buccate, de grâne.

SIRUIRE, v., (d'in *siru*), a pune in *siru*.

* SISARA, s. f., **sisara**; genu de planta, nomita si *erice*; — probabile, de ací si : *susaiu* = *susariu*, planta ce manca si omulu; vedi si *sisere*.

* SISERE, s. f., **siser**, (σίσαρον); planta cu radice bona de mancatu, **sium sisarum**, *Linn.*; vedi si *sisara*, si *siu*.

* SISTERE, *stetei* si *stetui*, *stetutu*, v., **sistere**, (affine cu gr. ἱσταναι,—essitu d'in *stare* prin duplicatione); 1. trans., *a)* a face, a pune *se stea*, a assediá; *b)* in specie : α) ca terminu juridicu, a face se compara pre cineva sau ceva la judeciu, si refl. *a se siste*; β) a opprí, tiné in locu : *a siste passulu; a siste carrulu, callii; a siste in locu*; si metaforice : *a siste bellulu, batali'a, laborile; a siste sângele, pânticele; a siste fug'a*; γ) a sustiné, a confirmá, stabilí, etc.; δ) a statuí, a stabilí, determiná; 2. intr., a se pune, a se assediá, a stá, sedé, etc., in specie : *a)* a comparé la judeciu, la judicatoría; *b)* a se opprí, a stá pre locu, a incetá, etc., *c)* a se stabllí, a se rastabilí; *d)* in genere, a stá, a fi, a essiste;—compara compositele : *essistere, assistere, desistere, consistere, insistere, persistere, resistere, subsistere*, etc.

* SISTRATU,-*a*, adj. part., **sistratus**; munitu cu *sistru* : *multimea sistrata*.

* SISTRU, pl.-*e*, **sistrum**, (σεῖστρον); 1. instrumentu de percussione, de care faceau usu Egyptianii in serbatorile *Isidei* si in alte lascive serbatori; 2. metaforice : *a)* sarcastice, ca instrumentu bellicu; *b)* la recentiori, unu instrumentu musicale cu corde; *c)* genu de conce.

* SISURNA, s. f., **sisurna**, (σισυρνα); 1. culcita de lâna; 2. mantellu de aceaasi stofa.

* SISYMBRIU, s. m., **sisymbrium**, (σισυμβριον, fr. **sisymbre**); genu de plante d'in famili'a cruciferelor.

* SISYRINCHIU, s. m., **sisyrinchion**, (σισυρίγχιον, fr. **sisyrinque**); specia de planta bulbosa, specia de cépa.

SITA, etc., vedi *seta*, etc.

* SITARCHIA, s. f., **sitarchia**, (σιταρχία, fr. **sitarchie**,—d'in σῖτος=pane, granu, si ἀρχή = magistratu); administratione a provisioniloru, la Greci.

* SITARCHICU,-*a*, adj., (fr. **sitarchique**); relativu la *sitarchia*.

* SITELLA, s. f., **sitella**; deminutivu d'in *situla*.

* SITICINE, s., **siticen**, (d'in *situ* si *cancre*); la anticii Romani, cellu ce cantá la immormentare cu flautulu si cu alte instrumente.

* SITICULOSU,-*a*, adj., **siticulosus**; plenu de *sete*, forte *setosu*; vedi *setosu*, si celle alte derivate d'in *sete*.

* SITOCOMU, s., (fr. **sitocome**, d'in σῖτος = granu, si κομίζειν = procurare); magistratu la Athene, care avea inspectionea graneloru si granarieloru

www.dacoromanica.ro

publice : *sitocomulu erá unu edile romanu.*

* SITOLOGIA, s. f., (fr. **sitologie**, d'in σῖτος=granu, si λόγος = discursu) tractatu asupr'a alimenteloru.

* SITOLOGICU,-*a*, adj., (fr. **sitologique**); relativu la *sitologia.*

* SITONIA, s. f., **sitonia**, (σιτωνία); officiulu, negotiulu *sitonului.*

* SITONU, s. m., **sitona**, (σιτώνης), 1. cellu ce compera si procura grâne pentru cetate, pentru una armata, etc.; 2. genu de insecte, (comp. si fr. **sitone**),

* SITOPHAGU,-*a*, adj., (fr. **sitophage**, d'in σῖτος=grânu, si φαγεῖν = mancare); care manca grânu.

* SITTACA, s., **sittace**; vedi *psittacu.*

* SITU,-*a*, adj. part., **situs**; luatu mai vertosu ca subst., **situs**, (fr. **site**, it. **sito**), 1. stare, positione, situatione, etc.: *situlu, form'a, circumscriptionea pamentului; situlu si natur'a locului, unde e pusa acea superba cetate; situlu urbei, agrului, castreloru; situlu pyramidiloru; siturile maritime nu su opportune cetatiloru;* 2. metaforice, *a) situ* = regione, parte de lume; *b)* parte a lucruriloru dupo aspectulu ce presenta : *situ ridente, amenu, incantatoriu; situ agreste, silbaticu, grandiosu; situ tristu, monotonu, insipidu; situri pictoresci*; *c)* in pictura, ce se representa pre unu planu, in unu aspectu : *acestu pictoriu scie bene allege si dá siturile*; *d) situ* = putrigaiu, mucedine, muschiu; rugine, putredine, sorde, etc., ce prende unu obiectu ce jace indelungu in acellu-asi locu : *situlu si ruginea prendu armele ce siedu spendurate in cuniu; mitre pallide de situ; argentaria, vestimente si alte sculle se perdu coperite de situ; barba, facia, mâne orride de situ·* de ací : *e) situ*=rugine, vescidime, ammortire, putredine, deperire, etc., a mentei : *marcescu spiritele de otiu si de situ; covente vechie sepulte in situlu uitarei jacu si astepta sufflarea geniiloru, ca se éssa d'in veternulu sitului plene de viétia si de grati'a reintenerirei.*

* SITUARE, v., (fr. **situer**, d'in *situ*); a dá *situ*, a pune si assediá in positionea ceruta de celle vecine, cumu si de cerentiele aspectului : *la bonu locu s'a situatu portulu; a si situá cas'a, gradin'a, fabric'a; a situá partile armatei; a fi bene situatu; cetate situata in scopu de negotiu.*

* SITUATIONE, s. f., (fr. **situation**); actione de *situare*, cumu si resultatu allu acestei actione : punere si sedere in loculu covenitu, si, prin estensione si metafore, positione, statu, etc., fia bonu, fia reu : *formosa situatione, utile situatione, bona situatione, rea situatione; situationea armatei. finantieloru; a se aflá in situatione difficile, delicata, periculosa; ce ai face tu in acésta situatione? ânim'a nostra se afla in una situatione ce nu se pote descrie; situationile differiteloru persone alle unei drama; situatione incurcata; situationea computeloru generali, precumu si situationile celloru particulari, suntu tote situationi forte incurcate.*

* SITUATU,-*a*, adj. part. d'in *situare*, (it. **situato**, fr. **situé**); pusu, assediatu : *cetate bene situata; case reu situate; gradine formosu situate.*

* SITULA, s. f. si m. *situlu*, **situla**,-**us**, (fr. **situle**); 1. micu vasu de licide; vasu cu care se scóte ap'a d'in putiu, védra; 2. una specia de *colubre.*

* SIU, s. m., **sion** (σῖον); una planta palustre, **sium latifolium**, *Linn.*

SIUERANTE, *siuerare, siueratione, siueratoriu, siueratu, siueratura, siueru*, vedi : *sibilante, sibilare, sibilatione*, etc,

SMACINARE, (scurtatu d'in *esmacinare*), v., **molere, succutere, vexare**; a *macinâ* menutu; a sfermá; a scuturá tare, a vessá, a fatigá : *carrutiele ne au smacinatu de ne au scossu dentii d'in gura; dati pace ómeniloru, si nu mai smacinati biét'a lume.*

SMACINATU,-*a*, adj. part. s. d'in *smacinare : adj'nse cu toti dentii d'in gura smacinati.*

SMACINATURA, s. f. **succussio, vexatio**; actione si effectu allu actionei de *smacinare : smacinaturele carrului pre callea salebrósa; smacinatura continua a lumei de invasori.*

SMACIRE, v., vedi *smancire.*

SMALTARE=*smaltiare*, v., **encaustrum auro illinere, ornare, pingere,**

www.dacoromanica.ro

distinguere; a orná cu smaltu, 1. proprie: *a smaltá braciari, catene;* 2. metaforice: *a)* a depinge, a orná cu diverse colori: *florile smalta verdele pratu; b)* a lustrá: *a smaltá dentii.*

SMALTATORIU=*smaltiatoriu,-toria*, adj. s., **encaustes**; care *smalta.*

SMALTATU=*smaltiatu,-a* adj. part., **encaustus.**

SMALTATURA=*smaltiatura*, s. f., **encaustice**; actione, processu, arte de *smaltare: smaltatur'a braciariloru*; metaforice; *smaltatur'a pratului de flori.*

SMALTINU,-*a*, adj. s., (fr. **smaltine**); de *smaltu: lustru smaltinu*; ca s. m., *smaltinu*, si f., *smaltina* = minerale ce serve la fabricationea *smaltului.*

SMALTISIORU, s. m., deminutivu d'in *smaltu* = *smaltiu*, cu sensu resfaciatoriu.

SMALTIU, s. m., vedi *smaltu.*

SMALTIUIRE, etc., vedi: *smaltare smaltiare.*

SMALTOSU,-*a*, adj., plenu de *smaltu*; in specie, plenu de lustru: *denti smaltosi.*

SMALTU = *smaltiu*, s. m., **encautum; maltha**, (μάλθα, fr. **smalt** si **émail**, it. **smalto**), **lustrum, nitor**; compositione de vitru si de metalle, ce serve a colorá si lustrá: *smaltulu braciariloru, cateneloru*; prin estensione: *smaltulu dentiloru; aveti cura se nu si pérda dentii smaltulu; sunt vase de pamentu fora smaltu; ollele de fertu sunt fora smaltu; patellele au perdutu smaltulu.*

SMALTUIRE, etc., vedi *smaltare*, etc.

SMANCIRE, (pre a locuri, *smacire, smucire*),-*escu*, v., **rapere, raptare, extorquere**; a leuá cu violentia d'in mâna, si de ací, in genere, a trage, a leuá, smulge cu violentia: *a smancí spat'a d'in mâna; a smancí bietulu omu incollo si in-coce.*

SMANCITU,-*a*, adj. part., d'in *smancire.*

SMANCITURA, s. f., **raptio**; actione de *smacire* si effectu allu acestei actione *smancitur'a spatei d'in mân'a.*

SMANTANA, s. f., **flos lactis, flos, optimum**; flore de lapte, crema: *brendia cu smatâna, buccate cu smantâna, catusiei place smantân'a; a leuá smantân'a laptelui, de pre lapte;* metaforice, *smantân'a* = flore, ce e maï bona.

SMANTANIRE,-escu, v., **lactis florem demere**; a leuá *smantân'a* de pre lapte, a stringe *smantân'a* de pre lapte.

SMARAGDINU,-*a*, adj., **smaragdinus**, (σμαράγδινος, fr. **smaragdin**); relativu la *smaragdu: petre smaragdine, smaragdin'a verdetia.*

SMARAGDITE, s. f., (fr. **smaragdite**); minerale de formosa colore verde ca a *smaragdului.*

SMARAGDU, (pre a locuri *smarandu*), s. m., **smaragdus**, (σμάραγδος, it. **smeraldo**, fr. **émeraude**); pétra pretiosa pellucida si de limpida colore verde; applicatu si la *beryllu, malachite*, etc.

* SMARIDE, s. f., **smaris**, (σμαρίς, fr. **smare** si **smaridie**); 1. genu de pesci; 2. genu de insecte aptere.

* SMECTICU,-*a* adj., **smecticus**, (σμηκτικός, fr. **smectique**): ce serve la stersu, la curetiatu: *argilla smectica.*

* SMECTITE, s. f., (fr. **smectite**); nome genericu datu la diverse terrene argillose; vedi si *smecticu.*

*SMEGMA, pl.-*mate*, **smegma**, (σμῆγμα); mediu de curetiare, de lustrare; vedi si *smecticu.*

SMENTIRE (scurtatu d'in *esmentire*),-*escu*, v., **turbare, deturbare; desipere, insanire, errare, aberrare; offendere, scandalizare**; 1. proprie, a scóte d'in *mente*, d'in *menti*, a face se pérda *mentile*, a inneboní: *cu vorbele loru smentescu pre celli maturi de mente, necumu se nu smentésca imberbii si mulierile;* refl. *a se smentí*, a perde mentile: *multi credu co cineva se smentesce si de multa invetiatura;* 2. metaforice, *a)* a miscá d'in locu, a turburá, etc.: *nu smentiti neci unu cuniu de la loculu seu, co-ci unu cuniu smentitu turbura tota economi'a machinei;* in genere, a vettemá, supperá, impedicá, opprí in liberulu cursu allu desvoltarei: *a smentí d'in calle, a smentí de la lucru pre cineva; a smentí pre toti d'in lucrulu loru; a smentí partile unui lucru; a smentí limb'a orologiului; a smentí spinarea callului;* si in sensu mai estensu, a errá,

www.dacoromanica.ro

a face reu, pre dosu : *a smentí reu; smentiti reu, déco faceti asiá; mergeau bene, éro acumu de câtuva tempu au smentitu forte reu; smentescu scolarii ce d'in diligenti devinu negligenti; smentesce si rót'a, essindu d'in orbit'a deschisa; smentescu ominii, candu nu baga séma la passulu ce facu;* 3. mai vertosu, a scandalisá: *vai de cellu ce se smentesce, déro mai vai de cellu ce smentesce, prin care vine smentirea altoru-a; cellu ce se smentesce, e deiá smentitu.*

SMENTITU,-*a*, adj. part. d'in *smentire.*

SMENTITURA, s. f., **turbatio, deturbatio, error, dementia, scandalum;** actione de *smentire*, cumu si effectu allu acestei actione : *smentitur'a lucruriloru de la locu; smentitura addussa credentiosiloru.*

SMERDALIU,-*a*, adj., vedi *smerdu.*

SMERDU,-*a*, adj., **sordidus, fœdus, turpis, deformis, abominabilis;** sordidu, plenu de gretiose necuratíe, si de ací, urritu, deforme, terribile, de care te infiori, tremuri si intorci faci'a. — (Responde, prin forma si sensu, si la : *esmerda*, si la *smerdaliu*=**smerdaleus** = σμερδαλέος). M.

SMEU, s. m., 1. **ingentis magnitudinis genius volaticus;** geniu de marime si potere gigantica si sboratoriu : *a se luptá ca unu smeu, lupt'a smeiloru ; sari murgule, ca unu smeu ;* 2. **ignis fatuus, volaticus,** bellauru de focu ce de assémine sbora in aeru, prin nueri; 3. **milvus chartaceus** = carta facuta se sbore si cu care se joca copillii. M.

SMEURA, s. f., **bacca rubi idaei;** fructu allu *smeurului : a face dulcetia de smeura; smeura se afla multa la monte.*

SMEURARIU, s. m., **rubus idaeus,** *Lin.* arborellu ce da *smeura;* in acestu intellessu, pre alte locuri, se dice mai bene *smeuru; smeurariu* se dice bene cellui ce college si vende *smeura.*

SMEURU, s. m., **rubus idaeus,** *L.;* vedi *smeurariu.*

SMICELLA, s. f., (d'in acea-asi fontana cu *smicura*, *smicurare*), **virgula;** vergella, vergella forte suptire si mica : *a impletti panarie cu smicelle; aduna smicelle uscate de apprensu foculu; a persicá copillulu cu una smicella; de una smicella nu dore pre omu mare.* M.

SMICURA (scurtatu d'in *esmicura*), s. f., **mica, frustulum, virgula;** nouella, vergella mica si suptire, inse si : *smicure de pâne, de carne;* vedi si *smicella.* M.

SMICURARE, v., **in frustula redigere, minutatim secare, comminuere, conterere;** a face *smicure,* sfermiture, mice buccatelle, a pisá, etc.; si : *a smicurá*= a scote bacce = **enucleare, baccas extrahere.** M.

SMICURATU,-*a*, adj. part. d'in *smicurare.*

* SMILA, s. f., **smila,** (σμίλη); specia de cutitu, de lima; cutitellu.

* SMILACE, s. f., **smilax,** (fr. **smilace**); genu de plante spinose, **smilax aspera,** *Linn.*

* SMILACIU,-*a*, adj., (fr. **smilacé**) care sémina a *smilace;* subst. pl. *smilaciele*, familia de plante ce are de typu genulu *smilace.*

SMIRNA, s. f., vedi *smyrna.*

SMUCIRE=*smulcire*, v., vedi : *smancire*, si *smulgere.*

SMULGERE, (scurtatu d'in *esmulgere*), *smulsi* si *smulsei, smulsu* si *smultu*, v., **carpere, evellere, extrahere, rapere, eripere, extorquere, plumas detrahere, expilare,** (comp. it. **smugnere**); 1. proprie, a mulge cu violentia, a suge cu mare violentia : *dupo ce a mulsu ugerulu vaccei, vitellulu smulge acestu ugeru si seccu de lapte, vre se smulga si ce nu mai e de smulsu;* 2. metaforice, *a)* a scóte, trage cu violentia : *a smulge arbori d'in radicina, a smulge póme d'in pomi; a smulge pèrulu cuiva ; a smulge peri d'in cód'a unui callu, d'in cóm'a callului; a smulge penne d'in aripele unei passeri,* absol. *a smulge passeri ; a smulge spat'a d'in man'a ommoritoriului; b)* in sensu mai detorsu: *a smulge reulu d'in radecina, a smulge vitiele, a smulge erbele inutili; a smulge pre cineva* : α) a bate = *a smulge perulu,* si, in genere, a vessá, maletractá; β) a stórce, a leuá totu ce se pote leuá, a dispoliá ;

www.dacoromanica.ro

celli avidi smulgu de la toti si de pretotendine.

SMULGUTORIU,-*tória*, *smulgutura*, vedi : *smulsoriu*, *smulsura*.

SMULSITU, (si *smulsetu*), s. m., **evulsio, extractio, exsuctio, expilatio ;** actione de *smulgere : smulsitulu pèrului totu d'in capu; smulsite de peru.*

SMULSITURA, s. f., **tractio, extractio, vexatio, expilatio;** effectu allu actionei de *smulgere : smulsitura de érba, smulsitura de pèru, smulsitur'a totu laptelui d'in ugeru.*

SMULSORE, s. f., vedi *smulsoriu.*

SMULSORIU,-*sória*, adj. s., **extrahens, evellens, exhaurieus, carpens, expilans;** care *smulge;* ca s. f. reale, *smulsória*=*smulsóre*, **evulsio, exstractio, expilatio,** actione si effectu de *smulgere*, cumu si modu, si tempu de *smulgere : smulsórea erbeloru inutili, smulsóre de pèru ca intre cesti doui inco nu am vedutu; la smulsórea vaccei de vitellu pune unu capitu ; smulsórea crestiniloru de rapitorii deregutori.*

SMULSU,-*a*, adj. part. s. d'in *smulgere*, **extractus, excerptus, expilatus :** *peri smulsi, smulsulu pèrului.*

SMULSURA, s. f., **exstractio, expilatio, exhaustus, vexatio;** actione, déro mai vertosu effectu de *smulgere : smulsur'a perilcru , smulsur'a passeriloru, smulsur'a celloru mici de celli mari, smulsur'a erbei inutile.*

SMULTU , s. m., (de la *smulgere*) : *smultulu periloru, smultulu erbeloru innutili.*

SMYRNA = *smirna* , s. f., **smyrna,** (σμύρνα); arborellu si gummea ce emitte si ce se apprende ca profumatoria in temple : *addussera si offerira auru si smyrna si thymía;* vedi si *myrrha.*

* SMYRRHIZA , s. f., **smyrrhiza ,** (σμυρρίζα); planta nomita si *myrrha.*

* SOBOLE, etc., vedi *subole*, etc.

* SOBRIARE, v., **sobriare;** a face *sobriu* , a scote cuiva ammetirea, fumurile betiei d'in capu, a discapiá.

* SOBRIETATE, s. f., **sobrietas,** (fr. **sobriété**); calitate de *sobriu*, 1. proprie, mesura in beutura, statu allu cellui ce nu se imbéta, nu e bétu; 2. metaforice, *a)* abstinentia, temperantia, moderatione in victu; *b)* sanitate, integritate a mentei, mente lucida.

* SOBRINU,-*a*, s. pers., **sobrinus,** (contrassu d'in *sororinu ;* vedi *cosorinu* = *cusurinu*) ; copillu allu unei *sorori;* copilli = veri d'in doue sorori ; veru d'in soru-a mammei.

* SOBRIU,-*a*, adj., **sobrius,** (fr. **sobre,** — contrassu d'in *se-ebriu*); care nu e *ebriu* = *béetu* , 1. proprie : *celloru ebrii nu placu, candu sunt sobrii, celle ce au facutu ca ebrii; nemine maturu nu salta sobriu; se vede co nu esti sobriu, de vorbesci asiá;* 2. metaforice, *a)* despre lucruri : *sobria apa, sobriu victu , sobriu agru,* fora vitia de vinia; *sobrie uve,* ce nu imbéta; *sobrie sate , aceste-a nu su vorb e sobrie, ci de bétu; b)* abstinente, temperante , moderatu in victu : *oma sobriu ; mulieri sobrie, placeri sobrie; c)* domnu pre mentea sea, cu mentile integre , nu capiu, nu ammetitu : *sobriu esti de mi vorbesci asiá ? aceste-a numai celli desteti, numai celli sobrii potu face;* si despre lucruri : *mente sobria ; covente sobrie,* de omu cu mentile integre.

SOCCATU ,-*a*, adj. part. **soccatus ;** munitu, calciatu cu *socci*, care porta *socci.*

SOCCIFERU,-*a*, adj., **soccifer;** care porta *socci : soccifere persone prè scena, soccifer'a comedia.*

SOCCU, s. m., pl.-*i*, **soccus;** specia de usiorellu, micu, umile *calciu,* specia de sandaliu; in specie , *soccu* = calciu de actoriu comicu, si de ací metaforice, in oppos. cu *cothurni, socci* = comedia, in fine, *soccu , a)* si in form'a deminutiva, *socculu* sau *socclu*, base a unei statue, etc., *b)* calciamentu de lemnu, (comp. si fr. **socque, socle**).

SOCCULU sau *socclu* s. m., **socculus;** deminutivu d'in *soccu;* vedi *soccu.*

SOCIA, adj. s., vedi *sociu.*

SOCIABILE, adj., **sociabilis,** (fr. **sociable**) ; care e dispusu *a se sociare*, usioru la *sociatu : natur'a a facutu omulu sociabile, d'in natara e omulu sociabile, omu forte sociabile, mulieri forte sociabilii; si alte animali su sociabili; albin'a e forte sociabile.*

www.dacoromanica.ro

SOCIABILITATE, s. f., (fr. **sociabilité**); calitate de *sociabile* : *sociabilitatea omului, albineloru; sociabilitatea omului cu omu e naturale,*

SOCIALE, adj. **socialis,** (fr. **social**); relativu la *sociu*, la *socii*, cumu si la *societate*, 1. in genere : *omulu e animale sociale, interessi sociali in commerciu, legamentu sociale e casatori'a, lucrari si labori sociali se facu de amicii strinsu uniti;* 2. in specie, *a)* despre *societatea civile* : *ordine sociale, legi sociali, revolutioni sociali; primele calitati sociali sunt benevolienti'a si concordi'a cetatianiloru; vitie sociali, detorie sociali, crimeni sociali, cellu mai mare scelu sociale e a prode patri'a inimiciloru; statulu sociale in oppositione cu statulu naturale e una fictione; b)* despre *socii* = federati, confederati ; *lege sociale, pactu sociale, armat'a sociale; bellulu sociale fu portatu de tote poporele italiane a laturi cu Romanii; c)* despre *socii* in casatoría.

* SOCIALISARE, v., (fr. **socialiser**); a face *sociale*, a stringe in *societate civile*, mai vertosu : *a socialisá poporele selbatice.*

* SOCIALISATIONE, s. f., (fr. **socialisation**); actione de *socialisare.*

* SOCIALISATU,-*a*, adj. part. d'in *socialisare.*

SOCIALITATE, s. f., **socialitas,** (fr. **socialité**); statu de *sociale, societate*, in specie, statu perfectu civile, ordine *sociale.*

SOCIARE, v., **sociare;** a face *sociu*, a conjunge, a uní, impreuná, injugá, legá, etc. : *poporulu sociatu prin communitate de dereptu si de utilitate e addeverat'a societate omenesca; barbatulu si mulierea se socia pentru viétia; natur'a impinge sessele a se sociá; totu genulu omenescu e sociatu; a sociá sórtea sea cu a altui-a; a sociá viéti'a, buccuriele si intristarile cu altii; a sociá mânule, dereptele; a sociá cantulu cu cordele; a sociá blandeti'a cu severitatea;* vedi si : *associare, consociare,* etc.

SOCIATIONE, s. f.; **sociatio;** actione de *sociare*, si statu produssu, prin acésta actione.

* SOCIENNU,-*a*, adj. s., **socienuus;** (d'in *sociu-annu*); sociu de annu, de servitiu, de studie, de negotiu, etc. : *camaratu, sodale, companiu,*

SOCIETARIU,-*a*, adj. s. (fr. **sociétaire**); cellu ce face parte d'in una *societate* : *societarii societatei litteraria;* si ca adj. : *interessi societarie;* si despre *societatea civile* : *economia societaria.*

SOCIETATE, s. f., **societas,** (fr. **société**); statu de *socii*, collectivu, multime de *socii*, 1. in genere : *a viue in societate; omulu e nascutu pentru societate; societatea totoru ómeniloru, genului omenescu integru; conjunctionea, societatea, communitatea intre omeni si omeni; societatea blandetiei cu severitatea; societatea celloru debili cu celli potenti; societatea prudentiei cu fortitudinea; societate civile, societate politica; originea societatei, sosietatiloru; afora d'in societate omulu nu e nemica; sunt si alte animali ce vinu in societati; albinele, formicile formedia societati;* 2. in specie, *a)* unione, relatione, commerciu intre omeni : *placerile societatei, detoriele cotra societate, bonele covenientie in societate, societatile antice, societatile moderne; a amá societatea, a fugí de societate; societatea de térra, societatea urbana, inalt'a societate, a fi d'in bona societate,* differitu de : *a fi de bona societate; a aflá placere in una societate, a nu aflá placere in societatea cuiva, in societatea unoru-a; societate elegante, urbana, rustica, spirituale; b)* unione de persone cu scopu de a lucrá in acellu-asi scopu si in acelle-asi interessi : *societate de commerciu, societate intre trei pentru librariá; societate de assecurare : societate de incendiu, societate contra grandine si alte calamitati; societate de arme, de gymnastica; societatea pentru invetiatur'a poporului; societate docta, artistica, litteraria, societati academice, societati scientifice, societati didactice; societati de adjutorie mutuali; societati de beneficentia si de caritate; sunt si societati secrete, cumu erá societatea carbonariloru italiani; societati de conspiratori; se facu si societati, ca se profane nomele sanctu allu societatei, se facu si societati de furi, de latroni, de*

www.dacoromanica.ro

ammagitori si despoliatori ai societatei; — inse si : *societati religiose, numai deco n'aru fi ca societatea ce porta dulcele nome allu lui Jesu; c)* federatione, confederatione : *societatea intre Romani si tote poporele italice, societate formósa s'ar poté face intre nationile latine, si mai superba ar fi societatea poporeloru europiane, care ar duce mai currendu la societatea genului omenescu mai strinsu legata contr'a barbariei ce ar mai viue pre pamentu.*

* SOCIOFRAUDU,-*a*, adj. s., **sociofraudus;** care *frauda socii.*

SOCIORU,-*óra*, s. pers., deminutivu resfaciatoriu si affectuosu d'in *sociu*, mai allessu in intellessulu de *conjuge : sociorulu meu, socior'a mea.*

SOCIRE, v., vedi : *sociare*, si *insocire, insociare.*

SOCIU,-*a*, adj. s., **socius**, (it. isp. port. **socio**, alb. **siok, siokja**); unitu cu altulu, legatu cu altulu prin natura sau cu scopu de a se adjutá unulu pre altulu, 1. in genere : *sociu si adjutoriu voliu fi tie in acésta nevolia; participi si socii ai buccurieloru si fericiriloru melle seti si voi; ne vei avé socii fideli si insepartibili in bone ca si in relle ; socii, nu numai de ânima, ci si de sânge; sociele nostre de callaria; eu sum socia a sortei telle, amica si socia a bonei si rellei telle fortune; socie de scola, socie de lucru; socie de jocuri, de placeri, de doreri;* si despre animali : *una parechia de calli sunt socii, una parechia de porumbei sunt socii; a perde sociulu de jugu allu unui bou; amarit'a turturella si a perdutu si plange sociulu;* si despre lucruri : *mâna cu mâna e socia, petioru cu petioru e sociu, oclu cu oclu e sociu, oclii sunt socii; numeru cu sociu = numeru pare; numeru fora sociu = numeru impare; a jocá cu sociu sau fora sociu;* 2. in specie, *a)* cellu ce, pentru negotiu sau alte interessi si scopuri, se unesce cu altii : *sociu de negotiu, socii pre una libraria; socii de officiu, de maiestria, de arte, de servitiu, de scola; b)* federatu, confederatu : *poporele socie, gente socia cu a nóstra, poteri socie; c)* ca mai desu, de conjugi, de casatoriti, si in acestu sensu, f. e *socia =sócie*, inse si forte desu *socía*, (probabile in locu de : *socília*, cumu si dicu in alte locuri, la Macedoromani asiá regulatu) : *nouii socii sunt amendoui teneri si formosi; n'am avutu parte de prim'a socia; de ce n'am avutu parte de primulu sociu? acésta-a e a trei'a socia a acestui barbatu; a avé parte de bonu sociu, de bona socia; socia bona de casa, sociu reu de casa; socii venira impreuna cu sociele si cu copillii; soci'a vietiei, sociulu vietiei; socii se se diléga si se se respecte intre sene.*

* SOCORDE, *socordia*, vedi : *secorde, secordia.*

SOCRA, s. f., vedi *socru.*

SOCRESCE, adv., **socerorum vel socruum more;** in modu *socrescu*, ca *socru*, sau *ca sócra.*

SOCRESCU,-*a*, adj., **ad socerum vel socrum pertinens;** relativu la *socru,-a.*

SOCRIA, s. f., statu, affinitate de *socri.*

SOCRIRE,-*escu*, v., 1. a dice *socru, -a*, **dicere socerum vel socrum;** 2. a face a capitá *socru,-a*, **socerum vel socrum habere;** si refl. *a se socrí.*

SOCRU,-*a*, s. pers., **socer, socrus**, (it. **suocero**, isp. **suegro**, port. **sogro**; prov. **sozer, sogro; suegre**); affine, si a nome, *a)* pentru maritu, tatalu sau mamm'a mulierei; *b)* pentru muliere, tatalu sau mamm'a maritului : *socrii sunt intre sene coscri (consocri), socrele coscre (consocre).*

SOCU, s. m., **sambucus**, vedi *sambucu.*

* SODA, s. f., (fr. **soude**, it. **soda**), **salsola kali**, *Linn.* n. **soda**; 1. genu de plante d'in famili'a cheropopodieloru, cari crescu pre littorile marei si d'in a caroru cenusia se estrage substanti'a chymica de acellu-asi nome; 2. *oxydu de sodiu*, substantia solida, alba, caustica, delicescente in aeru prea incarcatu de umiditate, déro perdente acésta apa pre aeru mai seccu, cea ce ua distinde de *potassa*, care nu mai perde apa'p absorbita: *soda pura = soda* trassa d'in *sod'a ordinaria* prin *calce* viua, apoi prin *alcoolu; sod'a ordinaria* sau *sod'a d'in commerciu se capita prin tractarea cu*

www.dacoromanica.ro

apa a cenusiei vegetaliloru disse sode; inse: *in commerciu se da nomele de soda si la cenusi'a planteloru maritime arse in focu.*

* SODALE, s., **sodalis**; sociu, cameratu, commilitariu, condisciplu, etc., 1. in genere: *amicu si sodale, cumu si vecinu forte de aprópe; cine e amicu mai fidele si sodale mai placutu de câtu tene? déco mi ai fi frate sau sodale, cumu te asiu tractá mai bene? sum sodale si forte familiariu cu elle; totu de a un'a am avutu sodali boni; compatriotulu si sodalele nostru; facu totu pentru sodalii mei; juni coetani si sodali; mi place se am pucini sodali, déro jucundi si fideli;* si ca adj., *gerulu sodale cu iérn'a, rosele sodali cu Maiu, jocurile sodali cu juneti'a si formoseti'a;* 2. in specie, *a)* membru allu unui collegiu, unei confratía, unei societate etc.: *sodali religiosi, sodali de maiestría, sodali de militia, sodali de scóla; b)* in reu, participe la secrete si illicite intellegeri, la comperari de suffragie, la conspirationi, la intrige, etc.: *sodalii adversariloru nostri; fia-care factione si are sodalii sei.*

* SODALICIARIU,-*tiariu*,-*a*, adj. s., **sodaliciarius,-tiarius**; relativu la *solidaliciu;* ca s. person. cellu de aprope legatu cu altulu, frate de cruce, frate de ânima, inseparabile.

* SODALICIU,-*tiu*,-*a*, adj. s., **sodalicius,-tius**, (d'in *sodale*); relativu la *sodale*, de *sodale*, ca *sodale: dereptulu sodaliciu, derepturi sodalicie, strinsu legati prin relationi sodalicie;* mai vertosu ca subst. reale, *sodaliciu*, intima amicitia, legamentu de fratía, compania, etc., *a)* proprie: *dulcele sodalitiu de militia, de scola; sodalitiulu nostru d'in copillaría pêno la aăunce betranetie; b)* metaforice, α) veri-ce insociare, unione, societate: *sodalitiu de cultori ai acellei-asi scientia, ai acellei-asi arte; sodalitiulu calcionariloru, saponariloru, corellariloru;* β) stringere impreuna, pertrecere, ospetiu: *ai vostri se tinu de sodalicie, currendu au si ai nostri sodaliciu;* γ) in reu, secreta si illecita unione, stringere, legatura pentru intrige de allegeri, comperari de suffragie, conspirationi, etc.: *sodaliciu de conspiratori, sodaliciulu factiosiloru;* in acestu sensu si adj. *se nu se permitta collegie, adunari, sodalicie.*

* SODALITATE, s. f., **sodalitas**, (fr. **sodalité**); calitate de *sodale*, cumu si unione de *sodali:* fratía, confratía, compañía, etc., in abstr. si concr., 1. proprie: *ve ceru si reclamu servitie de sodalitate si familiaritate; omu de mare nobilitate, de mare familia, de mare sodalitate si elocentia; d'in intima sodalitate prense urra neimpacata contra mai multi d'intre sodali; asiu vré desbará si departá acestu escellente june de sodalitatile si convictulu istrioniloru;* 2. metaforice, *a)* veri-ce unione, societate, déro mai vertosu in scopuri religiose: *sodalitate de caritate si de adjutoriŭ la nevolie, sodalitate de apperare a pudicitiei; sodalitate de artisti, de maiestri, de corellari, de calcionari; b)* stringere, adunare de pertrecere, ospetiu: *se facemu, pre annu, mai multe sodalitati; c)* in sensu reu, secreta si illicita adunare, societate: *se voru opprí tote sodalitatile de factiosi si conspiratori.*

* SODALITHU, s. m., (fr. **sodalithe**, d'in *soda* si *lithu*=pétra); minerale, ce coprende multa *soda.*

* SODALITIARIU, *sodalitiu;* vedi: *sodaliciariu, sodaliciu.*

* SODIU, s. m., **sodium**, (fr. **sodium**); metallu, care, combinatu cu oxydu, da *soda: sodiulu are colore de argentu forte splendida, sodiulu inse e molle aprope ca cér'a; sodiulu e bonu conductoriu de electricitate.*

SODOMA, s. f., **Sodoma**, (Σόδομα, fr. **Sodome**); 1. cetate a Palestinei, care imperuna cu *Gomora*, pentru peccatele selle, fu arsa cu focu d'in ceru si cofundata; 2. in limb'a poporului, applicatu si ca espressione commune cu intellessulu de: **calamitas, aerumna**, una calamitate, nespusa nevolia: *multe sodome am patitu, déro sodoma ca acésta inco n'am patitu;* de ací: *a)* s. f., *sodomía*, (franc. **sodomie**), peccatu contra natura, infame si ignominiosu coitu: *sodomía si mai spurcata se committe chiaru intre*

www.dacoromanica.ro

persone de differitu sessu; b) adj.: *sodomicu,-a*, relativu la *Sodoma* si la *sodomía; e)* s. person. *sodomitu*, (fr. **sodomite**), cellu ce cade in peccatulu *sodomiei.*

SODOMIA, *sodomicu, sodomitu;* vedi *Sodoma.*

SOFA, *(sofá*, pl. *sofalle)*, s. f., (fr. **sofa**), coventu turcu, applicatu la unu lectu sau conopella, pre care se pote pune si intende cineva forte commodu.

* SOLAGINE, s. f., **solago**, (d'in *sole*=*sore*), planta nomita si *heliotropiu*, popularíu *florea sorelui.*

* SOLAME, pl. *solamine*, **solamen**, si

* SOLAMENTU, pl.-*e*, **solamentum**; actione de 1 *solare*, déro mai vertosu mediu de a face acésta actione : *solaminele amiciloru si solamintele cerului allenara furi'a doreriloru nostre.*

* SOLANICU,-*a*, adj., (fr. **solanique**); de *solanu*, planta : *acidu solanicu.*

* SOLANIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **solanifolié**); care are folie ce sémina cu celle de *solanu.*

*SOLANINU,-*a*, adj. s., (fr. **solanine**), de *solanu*, planta : *succu solaninu, folie solanine;* s. f. *solanina* si m. *solaninu*, substantia alcalina, estrassa d'in unele *solane.*

* SOLANIU,-*a*, adj., (fr. **solané**); care sémina a *solanu*, planta : *plante solanie;* subst. pl. *solaniele*, familia de vegetali dicotyledonie : *cartofii sunt d'in famili'a solanieloru.*

* SOLANOIDE, adj., (fr. **solanoïde**); care sémina a *solanu*, planta; s. f., specia de planta, *(dulce-amar'a ?).*

* SOLANTE, adj. part. pres. d'in 1 *solare*, **solans**, care *sola, consolante, consolatoriu.*

* SOLANU,-*a*, adj. s., **solanus, solanum**, (fr. **solanum**, it. **solano**), d'in *sole*=*sóre: locuitorii solani;* ca subst. m., *a) solanu*= ventu despre *sóre*, resariteanu; *b) solanu*=ventu caldu si seccetosu ce suffla despre Afric'a; *c)* genu de plante monocotyledonie d'in famili'a *solanieloru*, care coprende specie interessanti omului, cumu : cartofii, patelagellele rosie, etc.; *d)* specia de planta, nomita si *strychnu.*

1 SOLARE, v., **solari**; a manganiá, a consolá, a face ânima bona cuiva, a cautá se usiore, se allene cuiva intristarea, dorerea : *a solá pre nepotentiosi si indigenti, a solá pre celli tristi si amariti;* metaforice, despre lucruri, a allená, imblandí, impacá, etc.: *a solá curele, pèsulu, fric'a, lacrimele, amarulu;* vedi si compositulu *consolare.*

2 SOLARE=*solariu,-a*, adj., **solaris, solarium**, (fr. **solaire**); 1. de *sóle*=*sóre*, relativu la *sóre : luce solare, discu solare, érba solare*=*florea sórelui; annu solare, cadrante solare; plantele solari*=*florile solari, in genere, se desvolta, candu sórele e de asupr'a orizontelui;* ca subst. pers. *solariu*=locuitoriu de *sóre;* ca subst. m. reale, *solariu*, pl.-*e*, *a)* orologiu de sóre : *mai multe solarie su in cetate; b)* orologiu in genere, fia si orologiu de apa, orologiu mechanicu, etc.; *c)* parte a unui edificiu espusa la *sóre;* 2. d'in *solu*=*terrenu*, relativu la *solu;* ca s. m., reale, *solariu*=impositu pre *solu*, dare pre *solu.*

*SOLATIOLU=*solatioru*, s. m., pl.-*e*, **solatiolum**; deminutivu d'in *solatiu.*

*SOLATIU, pl.-*e*, **solatium**, (d'in 1 *solare*); actione de *solare*, cumu si mediu de *solare : consolare*, manganiare, allenare, indulcire, usiorare, etc.: *aceste-a su solatiele, aceste-a su fomentele d roriloru; se aiba, cellu pucinu, aceste solatie in amarulu servitutei; de solatiu mi e, co nu am perdutu mai multu; cu ce solatiu se pote indulci amarulu sortei nostra ? intre mormente eu cautu solatiu si pace; passerile su solatiele singuretatei beloru;* in specie, in limb'a juridica, summa de desdamnare : *nu te mai plange, co ti se voru dá satisfactorie solatie.*

* SOLATORIU,-*tória*, adj. s., **solator**; care *sola, consola*, mangania; vedi si *solante.*

*SOLATU,-*a*, adj part. s., 1. d'in 1 *solare*, **solatus, cui solatium est allatum**; 1. d'in *sole*=*sóre*, **solatus**, appucatu de dorere de capu d'in caus'a calorei sorelui : *copilli solati;* vedi si *solire*=*sorire.*

SOLDA, s. f., si m. *soldu*, (contrassu d'in *soldu ?*), **stipendium, merces, so-**

www.dacoromanica.ro

lutio; sémna: 1. mercede destinata *soldatiloru, stipendiu* datu militariloru; 2. desfacerea unei summa detorita: *sold'a computului*; 3. mercede, salariu; 4. sub form'a m. *soldu*=ceva *solidu*, (vedi *solidu*).

* SOLDARE, v., (fr. **solder**, it. **soldare si saldare**), **solvere; mercede conducere; solidare**; 1. a dá *solda soldatiloru*; 2. a dá mercede, a prende cu *mercede*, cu *salariu*; 3. a desface unu computu, unu restu de detoría; 4. a confirmá, intarí, *consolidá*, (vedi *solidare*).

SOLDATESCE, adj., **militariter**, in modu *soldațescu: eu nu sciu de câtu soldatesce se facu si se vorbescu.*

SOLDATESCU,-*a*, adj., (it. **soldatesco**, fr. **soldatesque**), **militaris**, de *soldatu*, relativu la *soldatu: portu soldatescu, uniforma soldatesca, servitiu soldatescu, essecutioni soldatesci, tonu soldatescu, gesturi soldatesci.*

SOLDATIA, (pronuntia *soldatía*), s. f., **militia**; calitate, maiestria, servitiu de *soldatu: a fi leuatu la soldatía, a fi in soldatía.*

SOLDATIME, s. m., **militum multitudo, turba, copiæ**; multime, céta de *soldati*, multi sau toti *soldatii.*

SOLDATIRE,-*escu*, v., **militare**; a fi *soldatu*, a serví ca *soldatu.*

SOLDATU,-*a*, adj. part. s. d'in *soldare*, **solutus, mercede conductus; consolidatus**; 1. in genere: *computu soldatu, servitori soldati, satelliti soldati, parti debili alle edificiului soldate*; 2. in specie, omu armatu pentru apperarea statului, (it. **soldato**, fr. **soldat**): *soldatii, in celle mai multe state, erau mai inainte addeverati mercenari, si inco mercenari straini de statulu, in care servieau ca soldati; astadi mai in tote statele nu mai sunt soldati in acestu intellessu; soldatii, la noi, de essemplu, insémna atâtu câtu si militarii; militariu déro, nu soldatu, militia, nu soldatime, ar fi terminii proprii.*

SOLDIU, s. m., **squama; sordes**; 1. scama de pesce, de sérpe, etc.; 2. sorde, necuratía; vedi si *scama.*

SOLDU,-*a*, adj. s., vedi: *solda*, si *solidu.*

* SOLDURIU, s. m., **soldurius**, (vedi si *solda*); custode allu personei cuiva, custode armatu pre mercede, devotu cuiva pentru argenti; coventu celticu, vedi ensasi *solda.*

SOLE=*sóre*, s. m., vedi *sóre.*

* SOLECISARE, v., (fr. **soléciser**); a face *solecismi.*

* SOLECISMU, s. m., **solœcismus**, (σολοικισμός, fr. **solécisme**); constructione incorrecta, vitiósa, in tota frasea sau in parti alle frasei: *solecismii formica in celli ce se ammestica a scrie in limb'a nostra; solecismu de concordantia*; metaforice: *solecismu de portare, de cogitare.*

* SOLECISTU,-*a*, s. pers., **solœcista**, (σολοικιστής); cellu ce face *solecismi*, care scrie sau vorbesce incorrectu limb'a.

* SOLECU,-*a*, adj. s., **solœcus**, (σόλοικος,-κον); incorrectu, vitiosu in constructionea limbei.

* SOLEMNE, etc., vedi *sollemne*, etc.

* SOLENE, s. m., **solen**, (σωλήν, fr. **solène**); genu de mollusce bivalve.

* SOLENNE, etc., vedi *sollenne.*

* SOLERE, v., **solere**; a avé deprendere, invetiu, a fi deprensu, dedatu, invetiatu, a face de ordinariu.

* SOLERTE, etc., vedi *sollerte*, etc.

* SOLIA, s. f., **solea**; la calciamente pellea grossa pre care calcàmu, *talpa.*

* 1 SOLIARE, v., (**soleare**), **soleatus**, a incalciá cu *solie*, a pune *solie* la calciamente.

* 2 SOLIARE=*soliariu*,-*a*, adj., **solearis, solearius**; relativu la *solia*, care are forma de *solia: folie soliari, cellula soliare*; s. m. pers., *soliariu*, cellu ce scie face sau vende *solie*; s. reale, f., *soliare* si m. *soliariu*=*solia* de petioru, calciu, pantofu, calcionu, etc. (compara si fr. **soulier**).

* SOLICANU,-*a*, adj., **solicanus**, (d'in *solu*=singuru, si *canere*=cantare); care *canta singuru: solicanele muse.*

* SOLICARE=*soricare*, v., (**solicare**); a bate, a incaldí, vorbindu de *sole*=*sóre*; vedi *sorire.*

* SOLICATIONE=*soricatione*, s. f., **solicatio**; actione de *solicare*; morbu, dorere de capu d'in caus'a *soricarei.*

www.dacoromanica.ro

* SOLIDAME, pl. *solidamine;* **solidamen**, si

* SÓLIDAMENTU, pl.-*e*, **solidamentum**; actione de *solidare*, cumu si mediu de *solidare*: *solidamente alle muriloru, solidaminele corpului sunt ossele sanetóse.*

* SOLIDARE, v., **solidare**; a face *solidu*=desu, tare, firmu, totu, intregu, etc.: *a solidá murii, parietii; a solidá imperiulu, tronulu;* vedi si *solidificare.*

* SOLIDARIU,-*a*, adj. s., (fr. **solidaire**); unulu pentru altulu, unulu pentru toti.

* SÓLIDATIONE, s. f., **solidatio**; actione de *solidare*, cumu si effectu allu acestei actione.

* SOLIDATORIU,-*tória*, adj. s., **solidator**; care *solida: solidatorii callei, pamentului.*

* SOLIDATU,-*a*, adj. part. d'in *solidare*, **solidatus.**

* SOLIDICORNU,-*a*, adj., (fr. **solidicorne**); care are *antennele* tari ca *cornulu.*

* SOLIDIFICARE, v., (fr. **solidifier**); a face *solidu: a solidificá unu licidu; ap'a se solidifica de geru;* metaforice: *a solidificá domni'a, poterile statului.*

* SOLIDIFICATIONE, s. f., (fr. **solidification**); actione si effectu de *solidificare.*

* SOLIDIFICATU,-*a*, adj. part. d'in *solidificare.*

* SOLIDIPEDE, adj., **solidipes**; care are *pede*=*petioru solidu*, unghia nedespicata.

* SOLIDISMU, s. m., (fr. **solidisme**); doctrina, systema medicale, dupo care se attribue partiloru *solide* alle corpului una lucrare activa si principale in fenomenele vietiei, in oppositione cu *licidele* d'in corpu, caroru-a se attibue numai una actiona passiva si secundaria.

* SOLIDISTU,-*a*, s. pers., (fr. **solidiste**); cellu ce se tine de *solidismu.*

* SÓLIDITATE, s. f., **soliditas**, (fr. **solidité**); calitate de *solidu: soliditatea corpuriloru, soliditatea crustei terrestre; mare soliditate, fora soliditate; soliditatea averei, possessioniloru; soliditatea starei, positionei; soliditatea mentei, cogitationiloru, caracteriului, promissioniloru; soliditatile sunt si masse solide.*

* SOLIDU,-*a*, adj., **solidus**, (fr. **solide**); contrassu *soldu*,-*a*, (forte probabile d'in *solu*=**solum**), plenu de consistentia, desu forte, indesatu, massivu, compactu, etc., 1. proprie si în genere: *corpuri solide opposite la corpuri licide; multe corpuri solide se facu licide prin inalta temperatura; metallele celle mai solide devinu licide la inalte temperature; ossisiorele urechiei sunt solide, ossele corpului sunt in genere solide; dupo Epicuru atomii sunt forte solidi; superfaci'a pamentului e solida si globosa; pariete solidu; casiu solidu; a edificá pre locu solidu; a sapá pêno la unu stratu de pamentu solidu;* absol., *ce nu se edifica pre solidu, cade; destinge solidulu de desertu, solidulu si mollele partiloru unui corpu; in geometria solide sunt corpurile cu celle trei dimensioni;* 2. metaforice si speciale: *a)* in oppos. cu ce e despartitu, impartitu, fora continuitate, si prin urmare: completu, deplenu, totu, integru, etc.: *vrei stipendiulu solidu si nu de medietate; corpulu solidu, fora se i lipsesca parti; cotremurulu absorse mari cetati solide; diece anni solidi, annulu solidu, diu'a solida, disculu solidu allu lunei; d'in una summa solida nu lipsesce nemica; cine sólve in solidu sau in soldu, sólve in totu si integru; se se sólva fia-carui-a in solidu sau soldu; a responde in solidu*=a responde fiacare de totu; *b)* bene stabilitu, nestramutatu, addeveratu, reale, etc.: *bonurile fundane sunt celle mai solide; amicitia solida, credentia solida, principie solide, solida mente, solidu capu, solide promissioni, solide idee, solida positione, solida casa de commerciu, solidu tronu, solida gloria, solide venituri; nemica solidu in lumea acesta-a; a stá pre solidu, a fundá pre solidu; felicitatea domestica e cea mai lunga si cea mai solida; c)* ca subst. m., reale, *solidu-lu, soldulu*, ori-ce in totulu seu, fora respectu la partile selle, si in specie, moneta considerata ca unitate, fora a tiné computu de fractionile ei: *mai vertosu se dicea de una moneta d'in tempulu imperatoriloru romani, moneta, la inceputu, de auru, de 25 de denari, déro care in urma varià forte in valorea sea.*

www.dacoromanica.ro

* SOLIDUNGULATU,-*a*, si

* SOLIDUNGULU,-*a*, adj., (fr. **solidongulé**); munitu de una singura si *solida ungla*=*ungula* la petioru: *mammifere solidungule*; subst. f. pl., *solidungulele*, familia de mamifere cu *ungle solide*.

* SOLIFERU,-*a*, adj., **solifer**, (d'in *sole*=*sore*, si *ferere* = *adducere*); care adduce *sorele* de la unu locu spre altulu: *regione solifera*; *pentru noi terrile orientali sunt solifere ore-cumu*.

* SOLIFUNDIU, pl.-*e*, **solifundium**; mica buccata de *fundu*, micu agru propriu.

* SOLIGENU,-*a*, adj. s., **soligena**, (d'in *sole*=*sore*, si *genere* = *nascere*); nascutu, *generatu d'in sore*: *soligenulu Æete*, *soligenulu Phaetonte*.

* SOLILOCIU, pl.-*e*, **soliloquium**, (fr. **soliloque**); vorbire cu sene singuru, asiá nomita si *monologu*, (μονολόγος).

* SOLIPEDE, adj., (**solipes**, fr. **solipède**, d'in *solu*=*solidu*, si *pede*=*petioru*); care are petiorulu, in specie, ungl'a solida, adeco constandu numai d'in unu ossu la fia-care petioru: *callii sunt solipedi*, *boii nu su solipedi*; subst. pl. *solipedile*, familia de animali cu ossu solidu la fia-care petioru.

* SOLIPUGA, s. f., **solipuga**; specia de formica venenosa; si contrassu, *solpuga*.

* SOLISTIMU si *sollistimu*, s. m., **solistimum**, **sollistimum**, (fr. **sollistimum**); proprie adj., leuatu ca subst. (subintel. **tripudium**), auguriu bonu, trassu d'in modulu de mancare allu pulliloru sacri asiá de precipitatu în câtu acesti-a lassau se le cada d'in gura multe granutie.

* SOLISTITIU, *solistitiale*, vedi *solstitiu*. *solstitiale*.

* SOLISTU,-*a*, s. pers., (fr. **soliste**); care essecuta unu *solu* de musica, de cantu; (vedi 2 *solu*).

* SOLITANIU,-*a*, adj., **solitaneus**; 1. (d'in *solitu*=**solitus**), cu care e cineva *solitu*, invetiatu, deprensu: *solitania dorere*; 2. (d'in *solu*=**solus**), in parte, singuru: *opera solitania*.

* SOLITANU,-*a*, adj. s., **solitanus**, (probabile d'in *sole*=*sore*, *promontoriulu sorelui*), relativu la *sore*, la clim'a torrida, la Afric'a septentrionale; de ací ca subst., applicatu la nomele unei specia de *limace*.

* SOLITARE, v., **solitare**, (d'in *solitu* de la *solere*), a avé invetiu, datina, deprendere, a face sau dice de ordinariu asiá: *acestu barbatu solitá a dice*.

* SOLITARIU,-*a*, adj., **solitarius**, (fr. **solitaire**, d'in *solu*=**solus**); care sta singuru, separatu, despartitu, la una parte, departatu, etc., 1. in genere: *natur'a aborre totu ce e solitariu*, *albinele nu su solitarie*, *leulu e solitariu*: *viétia retrassa si solitaria*; *cumu poteti viue asiá solilari? pauperii si melancolicii sunt solitari*; *multi filosofi su solitari d'in principiu*; *mulieri solitarie si departate de tóta societatea umana*; *celli solitari potu cadé préda unei imaginatione morbida*; *fapte solitarie*; *evenimente solitarie*; *solitari misantropi*; 2. in specie *a)* desertu: *locuri solitarie*, *monti solitari*, *ruine solitarie*, *desertu solitariu*; *b)* in specie: α) in botanica: *flori solitarie*; β) in architectura: *columne solitarie*; γ) *verme solitariu*, si abs. *solitariulu*, acellu-asi cu *teni'a*; δ) *animali solitarie*, ca leulu, ursulu, mai vertosu aprulu; ε) in sfer'a religiósa, eremitu, monachu ce viue în solitudine: *statulu de solitariu nu e statu naturale omului*; *solitarii desertului devinu adesea selbatici si misantropi*.

* SOLITATE, s. f., **solitas**, (fr. **solité**); statu de *solu*=**solus**: *solitatea pyramiditoru in mediloculu desertului*.

* SOLITU,-*a*, adj. part., (de la verbulu *solere*), **solitus**, (fr. **solite**), deprensu, invetiatu, indatinatu, ordinariu, usuale, etc.: *solitele peramblari*, *solitulu victu*, *solite abitudini*, *solite vestimente*; *nu potu lege de câtu pre cartea solita*; *solit'a vóstra inerti'a*, *solit'a tea liusiorentia*; *solitu somnu*, *solite visite*; *de solitu nu dormi*, *nu mânci la orele aceste-a*; *am dormitu mai multu de câtu solitu sau de solitu*, *mai pucinu de solitu*, *mai de solitu*, etc.; vedi si oppos. *insolitu*, intratu mai afundu in usu.

* SOLITUDINE, s. f., **solitudo**, (fr. **solitude**; d'iu *solu*=**solus**); statu de *solu* allu unui omu sau unui locu: singuretate,

www.dacoromanica.ro

desertu etc., 1. in genere: *a viue in solitudine, solitarii viuu in solitudine, fugu de ómeni si cauta solitudinile · solitudine in cetate, solitudine in agri, solitudine pretotindene; solitudinea desertului montiloru, selbeloru, paludiloru; solitudinea mormenteloru; solitudinea veduviei;* 2. in specie cu respectu la obiectele ce lipsescu: statu delassatu, desertu, parassitu, singuretate, etc.: *aibi indorare de solitudinea nostra ca orfani; in ce solitudine amu remasu de copilli! solitudine spaimentatória ne impressura de tóte pàrtile; n'avemu pre nemine in solitudinea si calamitatea nostra: sunt inse si solitudini placute, si chiaru attractive si farmecatorie; cetatea, alta data forte populosa si plena de vietia, e asta-di una trista si miseranda solitudine.*

* SOLIU, pl.-*e*, **solium**, (compara si fr. **seuil**); *a)* in sensulu cellu mai desu usitatu, scaunu de ómeni mari si insemnati, mai vertosu de principi si de regi, tronu, etc.: *soliulu regelui, principelui, a sedé a lene pre solie regali;* metaforice: *a se suí pre soliu, a perde soliulu; b)* in sensu mai generale, α) lavacru, spellatoria, albia, bania cavata, cetura, etc.: *soliu de spellatu vase, soliu de loture; soliu de baniatu, de lautu, de spellatu camesie;* β) patu, cassa, sarcofagu de morti.

* SOLIVAGU,-*a*, adj., **solivagus**, (d'in *solu*=**solus**, si *vagare*=**vagari**), care *vaga, vagabunda*, âmbla incóce si in collo fora capitâniu sì *singuru: animalile solivage nu se stringu in turme; omului nu place se fia solivagu;* in genere: singuraticu, solitariu, singulariu, etc.

* SOLLEMNALE, *sollemne, sollemnitate*, etc.; vedi: *sollennale, sollenne, sollennitate*, etc.

* SOLLENNALE = *solennale*, adj., (fr. **solennel**); relativu la *sollenne*, la *sollennitate*;—de preferitu e form'a *sollenne.*

*SOLLENNE=*solenne*=*solemne*, **sollenis**=**sollemnis**, (d'in *sollu*=**sollus**, si *annu*=**annus**); 1. proprie, ce revine pre totu annulu, vorbindu in specie de serbatori, de festivitati fisse la acea-asi epoca a annului, si de ací de serbatori mari: *diu'a inviuerei mantuitoriului e cea mai solenne pentru crestini; s'ar cadé se avemu si noi dille sollenni nationali, cumu aveau strabonii Romani:* 2. metaforice, *a)* cu conceptulu religiosu predominante: religiosu; festivu, divinu, augustu, insociatu de pompa mare si de multe ceremonie: *processioni si rogationi sollenni, ospetiu sollenne. supplicationi publice si sollenni; in dillele sollenni alle septemânei pasceloru; sollennile vestimente alle sacerdotiloru, sollennile facle de la processionea facuta in tempulu noptei;* si ca subst. *sollennile sacrificiului, sollennile triunfului, incoronarei regelui; b)* cu conceptulu de stabilitu si ordinatu predominante: usitatu, ordinariu, usuale, indatinatu: *curse de calli sollenni; dare la semnu cu arme sollenni; sollenne era la Romanii antici a deschide de nopte cusele selle clientiloru; sollenne e amiciloru a se stringe in ospetie de mai multe ori pre annu; formele sollenni alle processului de judicata; celle sollenni pentru darea unei petitione; modulu sollenne de actione si de portare allu unei classe de ómeni; c)* in genere, *sollenne*=pomposu, ceremoniosu, facutu cu multu apparatu, etc.: *covente sollenni, mersu sollenne, gesturi sollenni, receptione sollenne.*

* SOLLENNISARE, v.. (fr. **solenniser**); a face *sollenne: a sollennisá diu'a renascerei Românie; a sollennisá memori'a barbatiloru ce au meritatu bene de patria.*

* SOLLENNISATIONE=*solennisatione*, s. f., (fr. **solennisation**); actione de *sollennisare.*

*SOLLENNITATE=*solennitate*=*solemnitate*, s. f., **sollennitas**=**sollemnitas** = **solennitas** = **solemnitas**, (fr. **solennité**); statu de *sollenne*, cumu si mediu, ceremonia, etc., care face ceva *sollenne; sollennitatea serbatoriloru, sollennitatea incoronarei regelui; sollennitatea nuntei: a vorbí, lucrá cu sollennitate;* in speciale: forma, formalitate, etc., cari facu unu actu sollennè, autenticu: *prea multe sollennitati pentru unu actu de pucina importantia.*

*SOLLERTE=*solerte*, adj., **sollers**=

www.dacoromanica.ro

solers (d'in *sollu*=**sollus**=*totu, integru*, si *arte*=**ars**, proprie care *scie tota artea*, si de ací): deplenu preceputu, maiestru, destru, deplenu indemanaticu, care scie si se precepe bene a escogitá si essecutá, etc.; 1. despre persóne: *omu vigilante si sollerte, pictori ingeniosi si sollerti in artea loru; nemine nu e mai sollerte si mai ingeniosu de câtu tene; albinele sunt sollerti si ingeniose;* 2. despre lucruri: *cu sollerte mente imagini lucruri noue si neasteptate; in tote operele lui afli una sollerte dispositione a partiloru; sollertea custodia a grâneloru si pecoreloru; judeciu sollerte a distinge formosetiele scripteloru;* ca adv. *sciti espreme sollerte faci'a, mersulu cautatur'a imaginiloru.*

*SOLLERTIA=*solertia*, s. f., **sollertia**=**solertia**; calitate de *solerte*: precepere, scientia, desteritate, abilitate, etc.: *sollerti'a albineloru; paianginii denóta mare sollertia in torsu si tessutu; artea nu pote attinge sollerti'a naturei; sollerti'a ingeniului, mentei, judiciului; sollerti'a de a cogitá si espreme celle cogitate.*

* SOLLICITABILE, adj., (fr. **sollicitable**); care se póte *sollicitá: officie sollicitabili.*

* SOLLICITANTE, adj. part. pres., (d'in *sollicitare*), **sollicitans**; care *sollicita: multi sollicitanti mân'a acestei muliere*

*SOLLICITARE, v., **sollicitare**, (fr. **solliciter**); a face *sollicitu*, 1. proprie, a agitá cu violentia, a turburá forte: *a sollicitá marea d'in aduncurile ei; a sollicitá stomaculu cu vom't; a sollicitá undele cu remii; a sollicitá tote terrele, tote poporele;* 2. metaforice, *a)* in genere, a attitiá, a turburá, a insufflá cura, nestemperu, temere, passione, etc.: *multe mi appésa si sollicita peptulu; de ce se mi sollicitu si amarescu sufletulu cu unu misellu; acésta téma ne sollicita forte; cumu se nu fimu sollicitati de venitoriulu terrei? parenti sollicitati de sanitatea si viéti'a copilliloru sei; a sollicitá pacea statului, cetatianiloru; a sollicitá instinctele celle mai brutali; b)* in specie, α) a provocá, a attitiá, atrage, impinge la relle: *a sollicitá la revolta, la peccatu, la libidine; a sollicitá unu judice, una muliere;* β) inse si in sensu bonu, a cautá se capete, a cere cu persistentia, a pune sull'a in coste cuiva, a supplicá, etc.: *a sollicitá favorile cuiva; a sollicitá unu officiu; a sollicitá grati'a; a sollicitá pentru sene sau pentru altii; nu sollicitu pentru mene; a sollicitá mân'a unei vergine.*

* SOLLICITATIONE, s. f., **sollicitatio**=**solicitatio**, (fr. **sollicitation**); actione de *sollicitare: cu tote sollicitationile nu lu potui induplecá; sollicitationi persistenti si chiaru ammenitiatorie; sollicitationea poporului la rebellione.*

* SOLLICITATORIU,-*tória*, adj. s., **sollicitator**=**solicitator** (franc. **solliciteur**); care *sollicita* sau serve la *sollicitare: sollicitatorii la rebellione, covente sollicitatorie la corruptione.*

* SOLLICITATU,-*a*, adj. part., (d'in *sollicitare*), **sollicitatus**=**solicitatus**.

* SOLLICITU=*solicitu,-a*, adj., **sollicitus**=**solicitus**, (d'in *sollu*=**sollus**, si **citus**=attitiatu); tare attitiatu, forte interritatu, forte turburatu, etc., 1. proprie: *marea sollicita de furiose venturi; aerulu e in sollicita misicare, cu sollicitu passu, mersu;* 2. metaforice, turburatu in suffletu, plenu de cura, de temeri, nestemperu, nestemperatu, neimpacatu, etc.: *mammele sollicite de sortea fililoru sei; ómeni solliciti de averile si viéti'a loru; cânii sunt solliciti a custodí cas'a domnului; sollicitu callu, solliciti liepuri; de ce se fimu noi solliciti pentru toti?* si despre lucruri: *sollicit'a betranétia, sollicit'a amóre. sollicitele temeri.*

* SOLLICITUDINE =*solicitudine*, s. f., **sollicitudo**=**solicitudo**, (fr. **sollicitude**); statu de *sollicitu*, mai vertosu in intellessulu coventului de sub 2: turburare mare de suffletu, temere, nestemperu, amara cura, etc.; si de alta parte: mare interesse, mare cura, mare affectione ce pórta cineva cuiva: *sollicitudinea mammeloru pentru fili; a sentí sollicitudine pentru benele commune, a nu avé sollicitudine neci de alle selle, necumu de alle altoru-a; cu ce temere, cu ce sollicitudine asteptamu acellu mo-*

www.dacoromanica.ro

mentu; allungati amarele sollicitudini ce ve rodu ânimele; ce ti faci singuru sollicitudine, dupla sollicitudine sentiu pentru tene; fii deplenu incredintiatu de sollicitudinea ce ti portu.

* SOLLISTIMU, s. m., vedi *solistimu.*

* SOLLU,-*a*, adj., **sollus**; totu, integru, deplenu, fora lipse, apoi : *singuru* in genulu seu, (vedi si 2 *solu*).

* SOLOCE, adj. s., **solox**; vorbindu in specie de *lâna :* nespellata, nescarminata, nepeptenata, bruta, mitiosa, grossolana; ca subst. f., *solocea : a)* lâna de assemine calitate; *b)* materia, cumu si vestimente de assemine lâna; materia si vestimente grossolane in genere; *c)* in sensu mai ideale : *ti trametta unu canticu lucratu d'in soloce.*

* SOLPUGA, s. f., vedi *solipuga.*

* SOLSECIALE, adj., (fr. **solséquial**); relativu la *solseciu : plante solseciali.*

* SOLSECIU, s. m., **solsequium**, (d'in *sole*=*sóre* si *secere*=*urmare*. proprie : *urmare a sorelui*), applicatu inse in specie la unu genu de plante, nomitu si *heliotropiu*, **heliotropium.**

* SOLSTITIALE, adj., **solstitialis**, (fr. **solstícial**); relativu la *solstitiu*. mai vertosu la *solstitiulu* de véra : *dille solstitiali, punte solstitiali, altitudine solstitiale a sorelui;* in specie si metaforice, relativu la mediulu verei, la tempulu de celle mai mari calori : *calduri solstitiali;* totu asiá si d'in contra : *frigulu solstitiale allu iernei.*

* SOLSTITIU, pl.-*e*, **solstitium**, (fr. **solstice**, d'in *sole*=*sore*, si *sistere* sau *stare*); paruta stare a sórelui de câteva dille in doue differite si opposite punte alle eclipticei, cari su ca mai departate de ecatoriu : *sorele are déro doue solstitie in fia-care annu, solstitiulu de véra* pre la 9—10 Juniu, *si solstitiulu de iérna* pre la 10—11 Decembre : *sorele se afla intre celle doue solstitie.*

1 SOLU, s. m., **solum**, (fr. **sol**); cea mai de diosu parte a unui ce, fundu, base, fundamentu, pre ce se rédima ceva in genere, asiá : *solulu unei camera, unui edificiu, unui mormentu, unui templu; solu de marmore, de pétra, solulu màrei, solulu fluviiloru; trabi se punu si ingropa in solu;* etc.; in specie, faci'a pamentului pre care stau si se rédima tote celle terrestre, considerata mai vertosu d'in puntulu de vedere allu calitatiloru selle usuali : *a ecalá tote cetatile cu solulu; solu bonu de grâne, de vinia; in solu bonu prospera sementi'a ce i se increde; solu seccu, grassu, fecundu, sterpu, macru, desu, raru;* prin metafore; *a)* locu, térra, regione, pamentu, etc. : *solulu natale*=patri'a; *solulu romanu, solulu unui poporu; fora solu nu e natione; pre solu stau nationile, éro nu in aeru; b)* possessione immobile, bonu immobile; *c)* scaunu, tronu, etc. (vedi si *soliu*).

2 SOLU,-*a*, adj., **solus**, (fr. **seul**); singuru, fora altulu, departatu si neinsocitu de altulu; 1. in genere : *solu am fostu si sum pre lume: solu nu poti redicá greutatea;* inse si plur. : *soli, fora adjutoriulu altoru-a, nu ne pòtemu bate cu una mare potere, ce are multe osti;* 2. in specie : *a)* singuru, delassatu, parassitu, fora consangini, amici, etc. : *sole amu remasu, sole ne au lassatu; b)* de locuri, singuraticu, desertu, etc. : *locuri sole, campu solu, monti soli;* vedi si derivatele : *solitariu, solitudine, desolare*, etc.

* SOLUBILE, adj., **solubilis**, (fr. **soluble**, d'in *solvere*); care se pote *sólvere : sarile alcaline su solubili in apa;* metaforice : *problemate solubili.*

* SOLUBILITATE, s. f., (fr. **solubilité**), statu sau calitate de *solubile : solubilitatea sariloru alcaline in apa.*

* SOLUTIONE, s. f., **solutio**, (fr. **solution**); actione de *solvere*, si effectu allu acestei actione, 1. in genere : *solutionea nodului, solutionea sarei in apa, solutionea limbei dupo mai multe dille de ammutire, solutionea stomacului; solutionea cerei, glaciei, untului, plumbului; mai multe solutioni de sare facute in acellu-asi licidu;* 2. in specie si metaforice : *solutionea unei problema, unei cestione; solutionea unui trianglu, unei ecatione; solutionile date difficultatiloru ce se redicasse;—solutionea mercedei pre mai multi mesi inainte; solutionea integrale, partiale a creditéloru, a detoriéloru;—solutionea de peccate;—solutio-*

www.dacoromanica.ro

nea unei parte a armatei, solutionea mai multoru regimente.

* SOLUTORE,-*trice*, si

* SOLUTORIU,-*toria*, adj, s., **solutor**; care *sólve: solutoriulu creditoriloru, solutoriulu problemei.*

* SOLUTU,-*a*, adj. part., (de la v. *solvere*) **solutus**: *sarea soluta in apa; juganii soluti de la jugu; céra inco nesoluta; problemate de multu solute, detorîe solute, impromutulu solutu; omu solutu de cure; solutu*=liberu, etc.; si ca sup. subst. *tempulu de solutu impromutulu; solutulu impromutului;* (vedi verbulu *sólvere*).

* SOLVENTE, adj. part. pres., **solvens**, care *solve*, 1. in genere: *ap'a solvente sarea, caldurele solventi glaci'a;* 2. in specie, ca subst., *unu solvente: a)* cellu ce *sólve costulu* in unu institutu de instructione, in oppositione cu unu *stipendistu* sau *stipendiariu*, vorbindu in parte de studenti; *b)* **qui est solvendo, bonum nomen**, cellu ce e bonu a sólve detoríele; de la care nu pote perde cineva nemica d'in ce a creditatu; (vedi si *solvibile*).

* SOLVERE sau *sólbere, solsi* si *solsei;* si *solui, solutu* si *soltu*, v., **solvere**; a deslegá ceva legatu, a desprende ce e prensu, a desface in genere, 1. proprie: *solveti nodulu, legaturele, catenele; solveti pre celli legati; a sólve cânele, callulu, boulu; a sólve conun'a, perii, vestimentulu; a sólve unu choru, una turma, una céta, una adunantia, unu manuchiu de flori; a sólve unu orologiu, una machina; a sólve cér'a, untur'a, glaci'a; se sólve plumbulu, se solvu si alte metalle; a sólve panticele, a sólve limb'a,* (vedi si compositele: *resolvere, dissolvere*, etc.); 2. in specie: *a) a sólve navea, ancor'a, funea.* etc., a deslegá si plecá pre apa; *b) a sólve una detoría, unu impromutu*, etc., a desface, *a platí; a sólve pretiulu lucrului; sólveti ce ati mancatu si beutu; veti sólve servitorii, mercedea servitoriloru·* metaforice: *a sólve tributulu naturei*, a morí; *a sólve promissele, a sólve grati'a, a sólve beneficiele, a sólve benele cu reulu; c) a sólve una problema, una cestione, una enigma*, etc. a le esplicá; *d) a sólve curele, tristele affecte, negrele cogite, fric'a, tém'a, betí'a*, etc. a resipí; *e)* in genere, a desface, scapá, liberá: *a sólve cetatea de frica, de spaima, de greutatile dăriloru, de lunga dorere, de mare amaru, de cure si temeri; a solve de peccate, de culpe, de nevolie.*

* SOLVIBILE, adj., (fr. **solvable**); care are de unde *sólve*, bonu debitoriu.

* SOLVIBILITATE, s. f., (fr. **solvabilité**), statu sau calitate de *solvibile.*

† SOMA, (gr. σῶμα=corpu), applicatu in composite scientifice ca: *somatologia;* s. f., (fr. **somatologie**, d'in λόγος=discursu), tractatu asupr'a partiloru solide alle corpului omenescu: *somatologi'a imbracia osteologi'a si myologi'a;* de ací si adj., *somatologicu,-a*, (fr. **somatologique**), relativu la *somatologia; —somatoplatypode*, adj. s., (fr. **somatoplatypode**, d'in πλατός=latu, si ποῦς, ποδός=pede), care are *pedi palmati* si pusi inapoi'a corpului; subst. pl. *somatoplatypodile*, familia de passeri acatice; *— somatotomia*, s. f., (fr. **somatotomie**, d'in τομή=taliatura), anatomia, etc., (vedi *soma*, intratu si in alte composite, cumu: *orthosomatia, orthosomaticu* etc.).

* SOMNAMBULU,-*a*, adj. s., (**somnambulus**, fr. **somnambule**), care se scólla d'in patu addormitu, âmbla, vorbesce si lucra chiaru, fora a se desteptá; cellu ce âmbla, vorbesce, etc., desí addormitu prin magnetismu;—mai multu ca subst., *unu somnambulu, una somnambula.*

* SOMNAMBULICU,-*a*, adj., (franc. **somuambulique**); relativu la *somnambulu* si la *somnabulismu.*

* SOMNABULISMU, s. m., (fr. **somnambulisme**); 1. statu de *somnambulu;* 2. fapte de *somnambulu.*

SOMNIALE, adj., **somnialis**; relativu la *somniu*, ce da, adduce *somnie.*

SOMNIARE, v., **somniare**; a avé *somniu*, a visá; vedi *visare.*

SOMNICULOSU,-*a*, adj., **somniculosus**; tare *somnurosu*, ammetitu si imbetatu de *somnu;* si ce da, adduce *somnu: lectura somniculosa*, (vedi si *somniferu*).

SOMNIFERU,-*a*, adj., **somnifer**, (fr. **somnifère**), care adduce *somnu: somni-*

www.dacoromanica.ro

ferulu macu, somniferu venenu; ca subst. *unu somniferu: maculu e energicu somniferu.*

SOMNIFICU,-*a*, adj., **somnificus**, d'in *(somnu* si *facere);* care face, adduce *somnu : medicamente somnifice.*

SOMNIFLORU,-*a*, adj., (fr. **somniflore**); ce si face somnulu pre flori.

SOMNISIORU, s. m., dem. d'in *somnu*, 1. fora plur., *a dormí unu somnisioru, somnisiorulu copillului;* 2. cu plur., despre *pesce : somnisiorii sunt bona buccata; d'in somnisiori se facu buccate.*

SOMNIU, s. m., **somnium**, (fr. **songe**); visu; vedi *visu.*

SOMNORE, s. f., **sopor, somnus, vetornum; somnulentus, somniculosus;** tragere la *somnu*, si de ací : langore, lethargia, ammortire, applecare continua si irreisstibile la *somnu : ce e somnórea acést-a pre capulu vostru? descépta-te d'in somnóre, somnórea nu e sanetosa;* mai vertosu ca adj., (dupo analogi'a : *cânele acestu-a e una putore*), in frasi, ca: *somnore de argatu, somnori de servitorie, cu somnorile aceste-a nu poti veghiá unu lucru asiá delicatu;* (confere **stupor corvi**=**stupidus corvus**=*stupore de corbu*=*stupidu corbu*).

SOMNORIME, s. f., vedi : *somnorosia* si *somnulentia.*

SOMNOROSIA, s. f., **somnulentia, veterunm;** statu, abitudine de *somnorosu.*

SOMNORÓSU,-*a*, adj., **somnulentus, somniculosus,** (it. **sonnoloso** si **sonnoglioso,** prov. **somelhos,** fr. **someilleux,**—allu nostru essitu directu d'in *somnore,* sau indirectu d'in *somnu* prin pl. *somnuri; somnurosu,* ca si *nodurosu* d'in *noduri*); plenu de *somnore* sau de *somnu,* cui place *somnulu,* pre care trage *somnulu :* addormitu, ammortitu, langedu, lethargicu, indolente etc. : *ce potu face cu acestu somnorosu si putorosu?* inse si cu sensu mai mitigatu : *somnorosu*=cui e *somnu,* coprensu de *somnu.*

SOMNU, s. m., 1. de regula fora plur., **somnus;** (it. **sonno;** isp. **sueno;** port. **somno, sono** si **sonho;** prov. **som, son;** fr. **sommme, someil** demin.); statu doritu de omu si de alte animali dupo fatiga, statu in care addorme sensulu si se suspende miscarea si actionea : *somnu dulce, lenu, usioru; somnu greu, profundu; somnu turburatu, interruptu, agitatu, somnu fora vise; somnu turburatu de visu; in somnu usioru are cineva vise; in somnu greu, de si pote visédia, nu are conscientia de vise; a fi cuiva somnu : mi e somnu, ti e somnu, ni e somnu; nu me prende somnulu; me furà somnulu; abiá me furà somnulu, si incepui a visá; a dormí somnu a dormí unu somnu; a dormí unu somnu usioru, greu, lenu, turburatu; a dormí somnulu mortei; a si face somnulu, a nu si face somnulu; cine nu si face somnulu, e reu dispusu; a trage unu somnu, a trage unu bonu somnu;* differitu inse : *a trage la somnu, ne trage la somnu, beutur'a acésta-a trage la somnu, tempulu ploiosu trage la somnu, cu somnulu nu se pune omulu; somnulu tine locu de nutrimentu; a se scollá d'in somnu; a se dá la somnu a cadé la somnu; bétu de somnu; omu fora somnu; a spariá somnulu cuiva,* si : *mi s'a spariatu somnulu; candu se sparia somnulu cuiva, nu mai póte dormí; medicamente de somnu. medicamentulu de somnu e somniferu; somnulu multu ingrossia mentea; a vorbí in somnu,* etc.;—plur. nu pote intrá de câtu in espressioni ca : *somnurile ce amu dormitu in otiulu impusu noue;* 2. cu plur. *i.* specia de pesce de ape dulci, **silurus**=**silurus glanis,** nomitu, forte probabile d'in caus'a inertiei, *somnulentiei* selle : *carnea somniloru nu e cea mai bona carne de pesce.*

SOMNULENTIA, s. f., **somnulentia,** (fr. **somnolence**); statu de somnulentu.

SOMNULENTU,-*a*, adj., **somnulentus,** (fr. **somnulent**); plenu de *somnu,* applecatu la somnu, cui place a dormí : *copilli somnulenti.*

SOMNULLECIU,-*tiu*, s. m., deminutivu d'in *somnu* in amendoue sensurile acestui coventu : 1. *dormi somnulleciulu teu;* 2. *somnullecii sunt boni de mancare;* (vedi si : *somnusioru, somnisioru*).

SOMNUROSU,-*a*, adj., vedi : *somnorosu* si *somnulentu.*

SOMNURU,-*a*, adj., **somnurus;** de

www.dacoromanica.ro

somnu, ce se face in *somnu : imagini somnure*, vedute *in somnu*.

SONABILE sau *sunabile*, adj., **sonabilis**; ce se póte *sonare*, care *sona* bene.

SONANTE sau *sunante*, adj. part. pres., **sonans**; care *sona : corpuri sonanti*.

SONARE sau *sunare*, v., **sonare, rumorem crebescere, famam exire**, (it. **sonare** si **snonare**, isp. prov. **sonar**, port. **soar**, fr. **sonner**); a dá, a emitte cea ce percepe urechi'a, 1. proprie si in genere : *aram'a si alte metalle sona. campan'a sona; instrumentele de musica sona; sona in ceru, in apa si pre pamentu; dulci accente se audu sonandu de departe; nu sona nemica; orologiulu a sonatu de multu; vocea passeriloru se descépta cu rasaritulu sorelui si sona in tote partile; de unde sona, si de unde se aude; a soná bene, reu; a soná dulce, claru, distinctu; a soná aspru, raucu, surdu, confusu; a soná tare, cu potere; a soná incetu, fora potere*, etc.;—si cu obiectu directu ca verbu trans.; inse, ca verbu in realitate intrans. construitu numai cu obiecte ce au intellesu analogu cu allu verbului ensusi : *orologiulu sona diece óre, tubele sona semnulu de batalia; mai multi sonau campanele; nu sona ce se cade a soná; sonati oll'a ca se vedeti de e sparta; sonati butea, ca se vedeti de este crepata; sonati monet'a, ca se ve incredentiati de e sau nu e falsa*; cu obiectulu construitu cu *a : a soná a spartu, nu sona a arame, nu sciu a ce sona; sona a chora; capulu teu sona a seccu, a plenu; vocea sona a rauca, a innecata*;—modulu sau scopulu se espreme si cu *de : a soná campanele de mortu; a soná de batalia, de retragere, de concentrare; sona de focu*, etc.;—2. in specie : *a)* despre musica, a cantá : *toti sona bene in acesta céta de sonatori; a soná d'in flueru, d'in flautu, d'in buccinu, d'in cornu. d'in organu; b)* a spune, espune, espreme ceva, a avé cotare sau cotare intellessu: *écco cumu sona acésta sententia; lucrulu ce s'a pertrecutu sona nu cumu lu spuni, ci sona chiaru d'in contra; nu intellegu ce totu mi soni la urechia; c)* a merge vorb'a, a curre rumórea, a se latí fam'a : *sona vorb'a despre tene prin tóta cetatea; sona vorb'a*, si absolut. *sona de ceva*, sau pass. refless. *se sona : se sona de bellu, de pace*, mai energice de câtu : *sona de pace, de bellu; nu se sona nemica despre ce amu facutu noi; nu resuffla nemica si nu se sona nemica despre conspiratione; sona vorb'a co principele ar vré a scambá ministeriulu : sona vorbe de una dissolutione a camereloru; ce mai sona in lume, prin lume; d) a soná pellea, spinarea cuiva*, a bate, a fi batutu reu, ca intr. *vedi co ti sona pellea, vedeti se nu ve sone pellea*; ca trans. *vedeti co ve sonu pellea; leuati sém'a se nu ve sonàmu pellea si spinarea; le am sonatu spinarea*.

SONATA sau *sunata*, s. f., vedi *sonatu*.

SONATORE sau *sunatore*, s. f., vedi *sonatoriu*.

SONATORIU sau *sunatoriu,-tória*, adj. s., **sonans, sonitans, sonorus; metallicum**; care *sona*, 1. in genere : *sonatorii de tube, de cornuri; sonatori de cymbale, de cithare, de organe; sonatori si sonatorie*, absol. celli ce canta cu instrumente musice; *metalle bene sonatorie, sonatóri'a moneta; sérpe sonatoriu, serpi sonatori, orologie sonatórie; vorb'a sonatoria prin vecini; murmure sonatorie de bellu de pace*; 2. in specie : *a) moneta sonatória*, metallica, in oppos. cu monet'a de charteía, etc.; asiá : *banni sonatori, galbini sonatori, lei sonatori; b)* absol. f., *sonatória=sonatóre*, α) in genere, instrumentu de *sonatu*, de datu semnu, clopotellu, etc.; β) in specie, *sonatóre, untu de sonatóre*, nomine de plante, **hypericum perforatum** si **hyoscyamus niger** *Linn.* (compara si it. **sonatore**, isp. port. **sonador**, fr. **sonneur**).

SONATU sau *sunatu,-a*, adj. part. s. (d'in *sonare*), **(sonatus), sonitus, sonus, pulsatus**, (it. **sonato, sonata**, fr. **sonate**); 1. in genere : *tubé sonate, clopotelli sonati, ora sonata, mai multe buccati de musica sonate de mai multi; vorbele sonate prin vecini; instrumente de sonatu, bone de sonatu; sonatulu instrumentului; sonatulu tubeloru, cornuriloru; sonatulu grave, acutu, suptire; sonatulu*

www.dacoromanica.ro

pertunditoriu; 2. in specie, subst. f., *sonata*, buccata de musica instrumentale.

SONATURA sau *sunatura*, s. f., **sonitus**, (it. **sonatura**, isp. **sonadura**); actione de *sonare*, déro mai vertosu effectu allu acestei actione; *sonatur'a feraloru, sonaturele desertului, in sonaturele tubei.*

SONETTU, pl.-*e*, (it. **sonetto**, fr. **sonnet**, d'in *sonare*); poema lyrica, compusa de doue prime caterne de versuri urmate de dóue terne de versuri: *e difficile forte compositionea unui bonu, formosu si addeveratu sonettu; sonettele lui Petrarca.*

SONETU sau *sunetu*, s. m., vedi *sonitu*.

* SONIPEDE, adj. s., **sonipes**; care *sona* d'in *petióre*; ca mai desu s. m. in locu de *callu*.

SONISIORU sau *sunisioru*, pl.-*e*, deminutivu d'in *sonu* sau *sunu*, (**sonulus**), **vocula**.

SONITARE, v., **sonitare**, (forma intensiva sau iterativa d'in *sonare*); a sonâ continuu, a sonâ cu potere; *sonitau tubele; sonitara tóta diu'a si tóta noptea campanele basericeloru.*

SONITU sau *sunetu*, pl.-*e*, **sonitus**, (isp. port. **sonido**); actione de *sonare*, cumu si modu, si mai vertosu effectu de *sonare*: *a dá, a nu dá sonitu; de ce nu mai da fluerulu sonitu? acésta viora da, scóte sonitu placutu; in sonitulu tubeloru; a se scollá in sonitulu musicei; unu mare sonitu vení d'in aeru, mari sonite essu d'in acelle crepature alle pamentului; sonete suavi si farmecatorie; joca chor'a la sonitulu fluerului; intra vaccele in satu la sonetulu buccinului; a pertrece pre cineva in sonitelu musiceloru si campaneloru; urechi'a delicata sente differentiele de sonitu allu metalleloru; sonitele elementari articulate alle limbei;—nomele teu are mare sonitu, unu evenimentu are mare sonitu; reulu face mai mare sonitu de câtu benele;* (vedi in acestu intellessu si compositulu *resonitu*).

SONIMETRIA, s. f. (fr. **sonimétrie**); scientia sau arte de a construge sau applicá unu *sonimetru*.

SONOMETRICU,-*a*, adj., (fr. **sonométrique**); relativu la *sonometría* sau la *sonometru*.

SONOMETRU, s. m., (fr. **sonomètre**); instrumentu de mesuratu *sonurile*, intervallele de *sonu* armonice.

SONORE, s. f., **sonor**; actione de *sonare*, impressione, mai vertosu sensatione a *sonitului*, *sonitu* suave, armoniosu.

SONORITATE, s. f., (fr. **sonorité**); calitate de *sonoru*: *sonoritatea vocei, metallului, aurului, argentului, aramei.*

SONORU,-*a*, **sonorus**, (franc. **sonore**); plenu de *sonu*, care *sona* bene, claru si puru, care *sona* tare si cu potere si cu armonía: *voce sonora, vorbe sonore, periode sonore, frasile sonore sunt adesea desérte de sensu; sonorulu susurru allu albineloru; sonore tunite si detunite.*

*SONTE, adj. **sons**, gen. **sontis**; 1. vettematoriu, stricatoriu; 2. culpabile, demnu de pena; — in acellu-asi intellessu si derivatulu *sonticu*.

* SONTICU,-*a*, adj., **sonticus**; vedi *sonte*.

SONU sau *sunu*, pl.-*uri*, **sonus**, (it. **suono**, fr. **son**); actulu de *sonare*, déro mai vertosu effectulu acestui actu: *sonurile limbei, sonurile musicei; sonulu tubei, cornului, fluerului, vocei de barbatu sau de muliere; sonu claru, acutu, grave, suptire, pertunditoriu, inaltu, bassu; sonuri surde, rauce, aspre, rudi; sonu dulce, suave, molle; d'in sonuri elementarie articulate se formédia syllabele, syllabele su sonuri compuse, si d'in aceste sonuri compuse se facu coventele.*

* SOPHIA sau *sofia*, s. f., **sophia**, (σοφία); sapientia, intelleptione; iuse in limb'a usuale numai ca nome propriu de femina: *multe se chiama Sophia in acestu locu.*

* SOPHISMA sau *sofisma*, pl. *sophismate* sau *sofismate*; **sophisma**, (σόφισμα, fr. **sophisme**); argumentu captiosu, rationamentu falsu si mentionosu spre a duce pre altii in errore: *carte, scriere plena de sofismate, sofism'a implica totu de a un'a intentionea de a ammagí; a descoperí, refelle, resólve sofismatele.*

* SOPHISTICA sau *sofistica*, s. f., vedi *sophisticu*.

www.dacoromanica.ro

* SOPHISTICARE sau *sofisticare*, v., (fr. **sophistiquer**); 1. *a fi sofisticu*, a face *sofismate*; 2. a face *sofistica*, a falsificá: *a sofisticá beuturele, monetele.*

* SOPHISTICATIONE sau *sofisticatione*, s. f., (fr. **sophistication**); actione de *sofisticare: sofisticationea monetelor.*

* SOPHISTICATORIU sau *sofisticatoriu,-tória*, adj. s., (fr. **sophistiqueur**); care *sofistica, sofisticatoriu de vinuri.*

* SOPHISTICATU sau *sofisticatu,-a*, adj. part. subst. d'in *sofisticare.*

* SOPHISTICU sau *sofisticu,-a*, adj. s., **sophisticus, sophistice**, (σοφιστικός,-ή, fr. **sophistique**); relativu la *sophisma*, cumu si la *sophistu* in sensulu reu allu acestui coventu: ammagitoriu, captiosu, etc.: *argumentu sofisticu; conclusione sofistica*; ca s. f. reale, *sophistica* sau *sofistica*, maiestria: *a)* de a face *sofismate*; *b)* de a descoperí si refelle *sofismatele.*

* SOPHISTU sau *sofistu,-a*, adj. s. pers., **sophistes**, (σοφιστής, fr. **sophiste**, d'in acea-asi radice cu *sophu* si *sophia*); 1. *sofistii*, la greci, in anticitate fura leuati in acellu-asi intellessu cu *sofii* sau *filosofii*, cumu si cu *retorii*; 2. déro in currendu ei abusará si de logica si de limba, si asiá adjunsera se fia leuati de ammagitori.

* SOPHOMANIA sau *sofomania* s. f., (franc. **sophomanie**, d'in σοφός=sophu, si μανία=mania); mania, affectatione de sapientia.

* SOPHU sau *sofu*, s. m., **sophus**, (σοφός); sapiente, intelleptu, filosofu.

SOPIRE sau *supire*, (vedi si comp. *assopire=assupire*, pre a locuri *attiupire*), v., **sopire**; a cofundá, sau a se cofundá in somnu greu, a se ammeti, a addormi, etc., 1. proprie: *imbuibati de beutura, sopira; lovitu la capu remase sopitu*; 2. metaf. mai vertosu de lucruri: a impacá, allená, imblandi, farmecá: *a sopí dorerea, menía.*

* SOPORARE, v., **soporare**; a cofundá in *sopóre*, 1. a addormí somnu greu si profundu, a ammetí: *a soporá serpii, a soporá mentile cuiva*; 2. metaforice, *a)* a impacá, allená, imblandi, farmecá, (vedi si *sopire*); *b)* a provedé cu potere de *soporare: soporatíva vérga a somnului.*

* SOPORATIONE, s. f., (fr. **soporation**); actione de *soporare.*

* SOPORATIVU,-*a*, adj., (fr. **soporatif**); aptu a *soporare: medicamente soporative:* metaf. *lectura soporativa.*

* SOPORATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *soporare*), **soporatus.**

* SOPORE, s. f., **sopor**, (d'in *sopire*); 1. somnu greu ca cellu de betia, ammetitura, lethargía; 2. somnu profundu ca cellu d'in betia; somnulu mortei; in genere: langore, somnulentia, somnore, lenosia, indolentia, inertia, stupore; si ce face assemine somnu: *opiulu e sopóre.*

* SOPORIFERU,-*a*, adj., **soporifer**, (fr. **soporifère**); care adduce *sopore: lapte soporiferu, macu soporiferu: laudanulu e soporiferu*; camu in acellu-asi sensu si *soporificu.*

* SOPORIFICU,-*a*, adj., vedi *soporiferu.*

* SOPOROSU,-*a*, (fr. **soporeux**); plenu de *sopore*, care adduce grea si profunda *sopore.*

SOPORU,-*a*, adj., **soporus**; (d'in *sopore*); care are si da *sopore.*

SORA, *sorata*, etc.; vedi *sorore* si *soru.*

SORBA, s. f., vedi *sorbu* (árbore).

SORBE, s. f., **puls**; ceva fertu ce se *sorbe*; vedi si *sorbu.*

SORBERE, *sorpsi, sorptu*, si *sorbire* v., **sorbere**, (it. **sorbire**, isp. **sorber**, port. **sorver**, prov.v. fr. **sorbir**, alb. **sourboig**); a suge si inghiti, a trage si inghiti, 1. proprie, *a)* cu gur'a, cu rostrulu: *a sórbe d'in cafea, a sórbe cafea; nu sórbe prea calda thei'a; se sórbemu câte unu ouu crudu, co ne diregemu vocea; sórbe acesta-a, co e licidu; a sórbe margaritarie licidite in acietu, a sórbe sângele cuiva: serpii sorbu broscele; vaccele sorbu apa d'in riu; b)* cu veri-ce medilocu: *plantele parasite sorbu succulu altoru plante; albinele sorbu mierea d'in flori; pamentulu sórbe umiditatea, mai vertosu aren'a sorbe umiditatea; marea sórbe tóte fluviele in senulu seu*;—in genere: *cine sórbe prea ferbente, nu mai vre a sórbe neci rece; vorticele de apa sorpse tóte navile, sorpse si mai usioru luntrile*;

www.dacoromanica.ro

sórbemu odorile cu nasulu, sórbemu chiaru cu oclii formosetiele, etc.; de ací: 2. metaforice: *a sórbe cu oclii*, a placé fórte: *te sórbe cu oclii; poti sórbe cu oclii acésta gratiosa copilla; a sórbe cu mentea, cu cogitarea; a sórbe celle ce spunu, celle ce aude; a sórbe invetiatur'a.*

SORBETU, s. f., (fr. **sorbet**); beutura cu apa, cu limonia sau alte fructe si cu sacharu, beutura recoritória; beutura ce se bee si calda.

SORBICARE, v., **sorbillare**; a *sorbere* câte pucinu, câte unu picu: *a sorbicá caféu'a in doue ore; sórbeti, nu sorbicati.*

SORBILE, adj., **sorbilis**; ce se póte *sorbere* sau *sorbire*: *oua sorbili*; ca subst., *unu sorbile*, beutura ce e bona de *sorbitu.*

SORBILLARE, v., **sorbillare**; a sórbe câte unu picu, a gustá cu incetulu si cu mare appetitu; vedi si *sorbicare.*

SORBIRE, v., vedi *sórbere.*

SORBITIONE, s. f., **sorbitio**; actione de *sorbere* sau *sorbire*, cumu si effectu allu acellei-asi; chiaru si ce *se sórbe: sórbitione de theia in fia-care séra.*

SORBITIU sau *sorbetiu*, s. m., **sorbitium**; in sensulu formei: *sorbitione.*

SORBITORIU,-*tória*, adj. s., **sorbens**, care *sorbe*, cui place a *sórbe* care e applecatu a *sorbere* sau *sorbire*: *mare sorbitoriu de caféa; srobitóri'a arena.*

SORBITU,-*a*, adj. part. s., d'in *sorbire*=*sorbere*: *cafellele sorbite, cupa de amaru sorbita; gur'a si limb'a servu la sorbitu; sorbitulu unui ce asiá ferbente te póte reu frige; cu unu sorbitu inghití totu.*

SORBITURA, s. f., **sorbitio, haustus; puls**, (d'in *sorbitu* de la *sorbire*=*sorbere*); actione de *sorbire*, déro mai vertosu effectu allu acestei-a, chiaru si ceva ce se *sórbe: beutura, buccatu, cibu*, etc.: *sorbitur'a unui licidu ferbente nu se face ca a unui licidu rece; sorbiture de lente, de fasole, de pome, de carne*, etc.

SORBU, s. m., 1. in sensu mai directu cu verbulu *sorbere*, **sorbitium, haustus**= *sorbitura: sorbulu navei de vortice; la multe locuri alle acellei apa sunt infriçosiate sorburi ce sorbu luntrile si le inneca;* de unde: *b)* **gurges, vortex**, vortice, vertegiu, de apa, (compara isp. **sorbo** si port. **sorvo** = gura, inghititura de apa etc.); *c)* **turbo**, vertegiu de ventu forte violentu, ca tromb'a de mare; 2. cu pl.-*i*, unu genu de plante, d'in cari specie: *sorbulu domesticu*=*sorbulu de gradina*=**sorbus domestica** *Linn.* si *sorbulu selbaticu* (compara it. **sorbo**, port. **sorbo** si **sorveira**, isp. **sorbal**, fr. **sorbier**); fem. *sorba*, **sorbum**, (compara it. **sorba**, isp. **sorba**, fr. **sorbe**), fructulu arburellului *sorbu.*

* SORDE, s. f., **sordes**; necuratía, impuritate, spurcu, spurcatione, etc.: *sordile nasului, urecleloru; sordea camesieloru si altoru vestimente; sordea corpului. petioreloru, pellei*; in specie, ca semnu de doliu, spre a provocá commiseratione; spurcatu d'in matrice, si in genere de partile naturali alle mulierei;—metaforice: bassu, micu de sufletu, vile, misellu, de caracteriu reu, de nemica, si maculatu, abiectu, putore de omu, etc.

* SORDERE si *sordescere*, v., **sordere, sordescere**; vedi *sordire* popul.

* SORDIDARE, v., **sordidare**; a face *sordidu: a si sordidá mânule, vestimentele*; metaf. *a si sordidá suffletulu, ânim'a cu relle cogite.*

* SORDIDATU,-*a*, adj. part., (d'in *sordidare*): *facia sordidata, vestimentu sordidatu*, in specie ca semnu de dorere si amaru, spre a attrage commiserationea altoru-a; despre portu si ornatu, negru si in totu casulu sordidu câtu se póte.

*SORDIDU,-*a*, adj., **sordidus**, (fr. **sordide**); plenu de *sorde: copilli sordidi, vestimente sordide, cu faci'a sordida de pulbere si de sânge*; metaforice, *a)* bassu, vile, de nimica, abiectu; *b)* ignobile, de despretiatu, de nemica, misellu in genere; in specie, avaru, complitu: *sordidi avari, sordida avara, sordida avaritia.*

SORDIRE (reu pre a locuri *sortire*), *escu*, v., **sordescere, sordidare**; 1. a face *sordidu: nu dá prin lacuri limose, co te sordesci; m'am sorditu d'in petiore pêno in capu; ti ai sorditu tóte, ti ai sorditu*

www.dacoromanica.ro

vestimentele si totu corpulu; 2. a fi plenu de *sorde*: *de ce ti sordescu tóte pre tene?* 3. metaforice: a fi *sordidu* in tote insemnarile ce are adj. *sordidu*.

*SORDITUDINE, s.f., **sorditudo**, (d'in *sorde*); statu allu cellui ce e *sordidu*.

SORDITU,-*a*, adj. part. s., (d'in *sordire*), **sordidatus, sordidus**: *te ai dussu curatu curatellu, si mi ai venitu sorditu; sorditi toti de sânge*.

SORDITURA, s. f., **sordes**; actione de *sordire*, déro mai vertosu effectu allu acestei actione: *ce sorditura pre vestimentele telle, déro ce de sorditure pre cogitulu, pre ânim'a si pre nomele teu*.

SORDU, (pre a locuri *sortu*, cu *s* siueratu, *siortu*), s. m., **sordes; ignominia**; in acellu asi sensu cu *sorde*, applicatu mai vertosu in sensulu morale allu formei *sorde*=*ignominia, macula de ignominia*.

* SORDULENTIA, s. f., **sordulentia**; statu de *sordulentu*: *sordutenti'a albitureloru*.

* SORDULENTU,-*a*, adj., **sordulentus**; plenu de *sorde*, forte *sordidu*: *copillu sordulentu, fete sordulente*.

SORE, s. m., **sol**, (it. **sole**, isp. port. **sol**, prov. **sol, solel, soleil**; fr. **soleil**); corpu cerescu ce appare cellu mai luminosu pre cerulu nostru in forma de discu splendidu: *sórele resare, se redica, descende, appune; sóre-resare, sóre-appune; de la sóre-resare si sóre-appune; resaritulu si appusulu sórelui; câte in sóre si in luna*: *cere câte in sóre si in luna, spune câte in sóre si in luna; a stá la sóre, a stá sub sóre, a scuitá la sóre*: *la sóre te poti uitá la faci'a fetului formosu nu*; prov.: *mai bene se intingi in sare si se cauti in sóre, de câtu se intingi in untu si se cauti in pamentu*.

SORECE, s. m., etc., vedi *sorice*.

SORGENTE, adj. s., vedi *surgente*.

SORICARIU,-*a*, adj. s., 1. relativu la *sórice*, applicatu mai vertosu la catusie: *pissica soricaria*, cui place a vená *sórici*, déro usuale ca subst. reale la: *a)* una specia de planta, **butea vulgaris** *Linn.* *b) soricariu* sau *soricariu rosiu*, **milvus rufus**, care venédia *sórici*; — ca subst. pers., *soricariu*, (f. *soricaressa*), cellu ce persecuta si occide *sóricii*;—s. f. abstr. *soricaría*, *α*) occupationea *soricariului* sau *soricaressei*; *β*) multime de *sórici*; (vedi si *soricime, soricetu*; in acestu sensu si m. *soricariu*); 2. d'in *soriciu* cui place *soriciulu*.

SORICE (de ordinariu pronuntiatu *siórece*, care pronuntia occurre si in derivate), s. m., **mus, sorex**, (it. isp. *sorce*, fr. **souris**); genu de animali roditorie si forte stricatorie, cându se incuiba prin case, etc.: *a prende sórici, pissic'a prende sorici*; prov. *ce nasce d'in pissica, sorici manânca; a se avé intre sene ca pissic'a cu sóricele*.

SORICELLU, s. m., **musculus**; deminutivu d'in *sórire*; vedi si *soricutiu*=*soricuciu*.

SORICESCE, adv., **murium more**; in modu *soricescu*, ca *sóricele* sau ca *sóricii*.

SORICESCU,-*a*, adj., **soricinus, ad mures pertinens**; relativu la *sórice*, *la sórici*: *genulu soricescu*.

SORICESSA, s. f., **mus femella; arsenicum**; 1. proprie, femella a *sóricelui*; 2. usuale inse *arsenicu*, ce serve la occiderea *sóriciloru*, (in form'a *soricica* pare a se confunde cu *saricica*).

SORICETU, s. m., vedi *soricariu*.

SORICIME, s. f., vedi *soricariu*.

SORICINU,-*a*, adj., **soricinus, murinus**; relativu la *sórice*, la *sórici*.

SORICIU,-*a*, adj. s., 1. cu tonulu pre *ci*: *soriciu*, de colorea *sóricelui*, perului *sóricelui*, **gilvus, cinereus**; 2. cu tonulu pre *ri*: *soríciu*, leuatu de regula ca subst. *soríciu*, **suilla cutis, pellis**, pelle de porcu, mai allessu cându porculu sau porcellulu e perlitu: *copilliloru place soríciulu, a rode sòriciu*. *M.*

SORICONE, *soriconiu*, si cu *n* molliatu *soricoiu*, s. m., **major mus**; augmentativu d'in *sórice*, *sórice mare*; f. *soriconia*, si *soriconica*, *(soricoica)*, reu applicatu ca fem. simplu.

SORICUCIU,-*tiu* s.m., vedi *soricellu*.

SORIORA, s. f., vedi *sorore*.

SORIRE,-*escu*, v., **apricari, soli exponere**, (compara it. **soleggiare** si **assolare**, isp. **asolear**, si **insolar**, prov. **solelhar**); a pune la *sóre*, a espune la calórea si lumin'a *sórelui*: *a sorí grânulu*

www.dacoromanica.ro

umeditu; puneti afora vestimentele umide se se mat sorésca; soriti desu copillî; betrânitoru place se se sorésca, candu le e frigu, dero si tenerilоru place se se soresca; si serpii, pre sore formosu, essu din gaure si se intendu se se soresca; in specie, a bate, a lucí si incaldí tare *sórele;*—de regula ca imperson. *soresce tare astadi; in neci-una din dillele cânelui nu a soritu asiá;* in genere, a lucí si incaldi, a apparé sórele : *dupo nueru si recore prea mare soresce mai bene.*

* SORITE, s. m., **sorites,** (σωρίτης, fr. **sorite,** — d'in σωρός=cumulu); syllogismu formatu d'in accumularea multoru premisse, curatu rom. *acervu*=**acervus** : *de celle mai multe ori soritele e una sofisma.*

SORITU,-*a*, adj. part. s. (d'in *sorire*); **apricatus, apricus, soli expositus.**

SORITURA, s. f., **apricatio;** actione de *sorire*, cumu si mai vertosu effectu allu acestei actione : *soritur'a betrâniloru, soriturele de tóta diu'a alle copilliloru.*

SORORE (scurtatu *sòro, soru, sora,* dupo localitati; inse pl. constante si pretotindine, *sorori*=*surori*, directu d'in *sorore*=*surore*), s.f., **soror,** (istr. **sorore,** v. it. **sorore,** n. it. **suora,** si deminut. **sorella,** prov. **sorre** si **sor,** fr. **soeur**); consangena d'in acelli-asi parenti: 1. proprie : *tu mi esti soru, eu ti su frate, noi suntemu sorori bone d'in acellu-asi tata si d'in acea-asi mamma; soru bona ca si frate bonu, póte inse fi una femina soru vitrica cu unu frate sau mai multi, cu una soru sau cu mai multe sorori; si póte fi soru vitrica numai despre unulu d'in parenti, mai raru déro soru vitrica despre amendoi parentii;* 2. metaforice, *a) soru de lapte,* care suge lapte de la una nutrice imperuna cu fili'a sau filiulu nutricei; *b) soru de cruce,* (vedi *frate de cruce*); *c)* in genere, se dice unei femine cu care cine-va e fórte familiariu, mai allessu barbatulu dice mulierei salle : *soru;*—3. pentrn forma, *a)* coventulu simplu si primitivu, admitte in declinatione : α) la nom. voc. acc. sing. de regula si mai pretotindine form'a *soru,* multu mai raru form'a *sora* éro *soro* tine loculu intre amendóue celle alte forme, afora de vocativu unde intra apropre ésclusivu : *acésta-a e soru-mea, soro-mea, sora-mea;* inse : *soro! soro bona si dulce! nu vedu pre soru-mea, pre soro-mea, pre sora-mea;* cu articlu numai : *sor'a, sor'a nóstra, sor'a vostra,* fiendu co tote celle trei vocali *u, o, a* se elidu fia-care, inaintea articlului; β) in gen. si dat. sing., occurre de regula form'a completa *sorore: dau sororei melle, nu dau inse sororei vostre; copillii sororei telle, nu ai sororei melle,* etc., cu multu mai de preferitu de câtu formele scurtate : *dau sorei melle, nu sorei telle;* formele scurtate paru de admissu in poterea nuantiei delicate ce espremu, numai cu possessivele *meu, teu, seu,* f. *mea, tea, sea,* cari atunci se declina, remanendu form'a scurta *soru,* etc., nedeclinata si nearticulata : *dau soru mei, copillulu soru sei;* inse cu *vostru, nostru,* etc. d'in contra : *dau sorei,* si mai bene : *dau sororei nostre; copillii sorei vostre,* si mai bene : *copillii sororei vostre;*—plur., cumu s'a observatu de la inceputu, se formédia d'in *sorore,* adeco : *sorori,* si se declina regulatu : *sororile, sororiloru, aceste sorori, acestoru sorori,* etc.;—*b)* in derivate, α) d'in form'a scurtata : α') *soriora*=*suriora,* (in locu de *sororiola*), **sororcula;** deminutivu, applicatu cu mare resfaciare in tote insemnarile primitivului, fora se aiba irregularitatile acestui-a in flessione; β') *sorata*=*surata,* s. f., **sororis instar**=ca una *soru,* in locu de *soru,* applicatu la veri-ce femina, fia si straina de familia, destullu se fia delicata, mai allessu la celle tenere,—scurtatu d'in *sororata*=*sururata.*

SORORIARE=*soruriare,* v., **sororiare,** vedi *sororire.*

* SORORICIDIU, s. f., **sororicidium;** occidere de soru.

* SORORICIDU, s. m., **sororicida;** occiditoriu de soru.

SORORIRE=*surorire,* (vedi si compositulu *insororire* = *insurorire*),-*escu,* v., **sororiare, conjungere, maritare;** a face *sorore;* 1. in sensulu cellu mai ap-

www.dacoromanica.ro

rore de lapte, a dá lapte unui copillu strainu imperuna cu allu seu; 2. in sensu generale, a legá, conjunge, uní, appropriá : *a sororí vitiele cu altele, cu ulmii; unu agru se sororesce cu celle vecine; limitile nostre se sororescu;* vedi si *sororiare*, cumu si *sororare* la *sorore*.

SORORITU=*suroritu*, adj. part. s. d'in *sororire*.

SORORIU,-*a*, adj., **sororius**; relativu la *sorore : sarutate sororie, relatione sororia*.

SORTE, s. f., **sors**, (it. **sorte**, fr. **sort**); parte, mai vertosu parte ce capita sau are cineva de la intemplare, de la fortuna, 1. in sensulu cellu mai primitivu : *a arruncá sortile, a trage sortile; sortea mea e de auru, a tea e de lemnu; si pre camési'a lui arruncara sorti; a scóte d'in urna si numerá sortile; d'in doue cente de sorti numai doue sorti su cu castiguri mari; eu su invinsu de sórte; generarii nu se allessera, ci se trassera la sorti; vei leuá si acceptá voliosu cea ce ti cade la sorti; ce ti a cadutu la sorti? neci una data nu mi cade nemica la sorti ; se nu incredemu sortiloru negotiele importanti;* in specie, *sorte*=profetía, oraclu, pentru co se dá una data pre table de *sorti : sortile Pythiei nostre essu neaddeverate;* 2. metaforice, fatu, destinu, cumu si parte, fortuna, statu, positione, etc., fia bone sau relle, destullu co se considera ca fapte alle intemplarei, alle orbului casu : *nu scie si nu prevede mentea omului ce pote adduce sortea si fatulu; nemine nu e contentu neci cu sortea ce singuru si allege si imbracia; in sortea bona se ne tememu de sortea rea; amara, cruda, barbara; sortea armeloru nostre fu trista; a plange sortea sea, sortea altoru-a; a si ammeliorá sortea; a regulá prin testamentu sortea copilliloru; a assecurá cuiva una sorte; capritiele, arbitriulu, bonulu placu allu sortei; sortea rea cadú pre cellu mai innocente*, (vedi si la 1.);—in specie, *sorte* =parte a unui sociu in unu negotiu, déro mai vertosu, *sorte*=capite, in oppos. cu procente : *intorce-mi si sortea si procentele*.

SORTICLA sau *sorticula*, s. f., **sorticula**; deminutivu d'in *sorte*, applicatu in specie la *tabliti'a de sorti*.

SORTIFERU,-*a*, adj., **sortifer**; care da *sorti*, in specie, care da oracle.

SORTIGERU,-*a*, adj., **sortiger**; vedi *sortifer*.

SORTILEGIU, s. m., **sortilegium**, (fr. **sortilège**); 1. spunere de oracle, profetisare; 2. farmecu; pretensa spunere a venitoriului si fortunei, a *sortei*.

SORTILEGU,-*a*, adj. s., **sortilegus**; care spune oracle, *sortile*, care profetisa; care pretende a descoperí venitori'a *sorte* a omului.

SORTIRE, v., **sortiri**, (d'in *sorte*), a pune sau trage in *sorti*, a allege prin *sorti; a sortí care se fia primu si care secundu; a sortí juratii;* in genero, a dá sau leuá prin *sorti*, si de ací, a capitá, obtiné : *a sortí sórte bona, sórte rea; a sortí averi mari; a sortí partea cea mai bona*.

SORTITIONE, s. f., **sortitio**; actione de *sortire : sortitionea dede judici pre adversarii accusatului*.

SORTITU,-*a*, adj. part. s., (d'in *sortire*), **sortitus** : *celli sortiti d'in judici nu ne erau favorabili; in urn'a de sortitu se arrunca sortile totoru-a; a nu fi contentu de sortitulu loru*.

* SOSPITALE, adj., **sospitalis**; relativu la *sospite*, salutariu.

* SOSPITARE, v., **sospitare**, (d'in *sospite*); a face, tiné *sospite :* a salvá, mantuí, conservá, tiné sanitosu.

* SOSPITATE, s. f., **sospitas**; statu de *sospite*, salute, sanitate.

* SOSPITATORIU,-*tória*, adj. s., **sospitator**; care *sospita : sospitatoriulu suffleteloru nostre*.

* SOSPITATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *sospitare*), **sospitatus**.

* SOSPITE, adj. s., **sospes**, (probabile affine cu gr. σῶς); salvatoriu, salutariu, servatoriu, mantuitoriu; déro si passivu : salvatu, servatu, mantuitu, scapatu, nevettematu, sanitosu, etc. ; *junii s'au intorsu sospiti in patria*.

* SOTADE, s. m., **Sotades**, (Σωτάδης); nomele unui poetu libidinosu; si de ací adj., *sotadiu*, **sotadeus** si *sotadicu*,-*a*, **sotadicus**, relativu la *Sotade*, si de ací in

www.dacoromanica.ro

genere : libidinosu, ignominiosu, etc. : *versu sotadiu, versuri sotadie.*

* SOTADICU sau *sotadiu,-a*, adj., vedi *Sotade.*

* SOTERE, s. m., **soter,** (σωτήρ); mantuitoriu, salvatoriu; — de ací s. f. pl., *soterie*, **soteria,** (σωτήρια), serbatoria pentru scapare de greu morbu sau de alta mare nevolia.

* SOTERIE, s. f. pl., vedi *sotere.*

* SOTHE sau *sote*, s. f., **(Sothis)**; nome datu de Egyptiani stellei *siriu*; de ací adj., *sothiacu,-a*, (fr. **sothiaque**), relativu la *sothe* : *periodu sothiacu, cyclu sothiacu; periodulu sothiacu erá de 1460 de anni.*

* SOZUSA, *s.* f., **sozusa,** (σωζουσα); planta ce se dice si *artemisia* sau *serpullu mare.*

SPADA, s. f., vedi *spata.*

* SPADICARIU,-*a*, adj. s., **spadicarius;** relativu la *spadice;* care colora *castaniu.*

* SPADICE, s. f., **spadix;** 1. ramurellu de *fenicu* smulsu cu fructulu seu; 2. negru ca *fenic'a*, ca castan'a; castaniu, feniciu, etc.

* SPADICEPHALU,-*a*, adj., (fr. **spadicéphale,** d'in σπάδιξ=spadice, si κεφαλή=capu); care are capulu castaniu.

* SPADICINU,-*a*, si

* SPADICIU,-*a*, adj., (fr. **spadiciné, spadicé**); relativu la *spadice;* subst. pl., *spadiciele,* classe de plante cryptocotyledonie.

* SPADONE, s. m., **spado,** (σπάδων); castratu, eunuchu; si despre plante, fora fructu, fora sementia.

* SPADONIA, s. f., si

* SPADONATU, s. m., **spadonatus;** statu de *spadone.*

* SPADONIU,-*a*, adj., **spadonius;** ca *spadonele;* fora sementia, etc. : *plante spadonie.*

* SPAGIRIA, s. f., (fr. **spagirie,** d'in σπάειν=rumpere, si ἀγείρειν=adunare); scientia sau arte de a desface, descompune si recompune, combiná elementele constitutive alle corpuriloru, synon. cu *chymia.*

*SPAGIRICU,-*a*, adj., (fr. **spagirique**); relativu la *spagiria* sau la *spagirismu.*

* SPAGIRISMU, s. m., (fr. **spagirisme**); 1. chymia, (alchymia), care se occupá cu analysea metalleloru si cautá asiá dissa *pétra filosofale;* 2. systema a unoru medici ce vreu a tractá corpulu omului in respectulu morbului si sanetatei in analogia cu processele chymistiloru *spagirici.*

*SPAGIRISTU, s. m., (fr. **spagiriste**); medicu partisanu allu *spagirismului.*

SPAIMA (contrassu d'in *spavima;* vedi *spaimentare*), s. f., **pavor, terror, formido;** accessu de frica mare, mai allessu de frica fora causa, formidine : *a bagá spaima in cineva,* cu differintia de intellessu : *a bagá pre cineva in spaima : nu bagati spaim'a in calli, nu bagati callii in spaima;* in : *a bagá in spaime,* coventulu pote fi si plur., déro si sing. : *a prende spaima* si *spaime* sau *spame; ne leuà spaim'a; fora spaima, cu spaima : callu cu spaima; e spaim'a* sau *spaimele lumei; a fugi, tremurá de spaime; spaim'a lui Domnedieu in ei; e ceva de spaima, lucru de spaima, geru de spaima.*

SPAIMENTARE, (contrassu d'in *spavimentare*), v., **expavefacere, terrere, perterrere,** (compara it. **spaventare** si **spantare,** isp. port. **espantar,** pr. **espaventar,** v. fr. **espaventer, espauenter** si **espoventer,** n. fr. **epouventer**); a infricá, a bagá frica sau terrore in cineva : *ostea se spaimentà si leuà fug'a; a spaimentá cu batalia, cu ammenitiari; nu ne vomu spaimentá de nemica; nemica nu ne spaimenta;* — pentru differenti'a de sensu vedi *spariare.*

SPAIMENTATIONE, s. f., actione de a *spaimentare,* **terrefactio.**

SPAIMENTATORIU,-*tória*, adj. s., **terrificus, terribilis, formidabilis,** (it. **spaventatore,** isp. port. **espantador**); care *spaimenta : spaimentatoria armata, spaimentatorie detunite, spaimentatoriu tyrannu;* — s. reale f., *spaimentatória*=*spaimentatóre*, ceva de *spaimentatu;* vedi si *spariatore.*

SPAIMENTATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *spaimentare*), **territus, perterritus.**

SPAIMENTATURA, s. f., **terrefactio, consternatio, pavor;** actione de

www.dacoromanica.ro

spaimentare, si mai allessu effectu allu acellei-a; *suffere de spaimentatura; a descantá de spaimentatura*; vedi si *spariatura*.

SPAIMENTOSU, adj., **terrificus, pavidus**, (it. **spaventoso**, isp. port. **espaventoso**, prov. **espavantos**); plenu de *spaimentu*, de *spaima*, cu doue intellesse: 1. activu, care inspira *spaima : cumu se nu te spaimenti de ce e spaimentosu?* 2. passivu, care sente *spaima : copillu spaimentosu, spaimentosii liepori*; acestu d'in urma sensu predomina in *spaimosu*, care mai nu se aude cu sensulu activu ce are *spaimentosu*.

SPAIMENTU, pl.-*e*, **terror, terriculum**; cu acellu-asi intellessu ce are si form'a *spaima*, cu differentia co form'a *spaimentu* are si insemnarea de *ceva cu care spaimentàmu, spariatore*.

SPAIMOSU,-*a*, adj., **terrificus, pavidus, timidus**; plenu de *spaima*, raru inse cu sensu activu, (vedi *spaimentosu*), ci cu sensu passivu: *fricosu, spariosu: callu spaimosu, spaimosele columbe, spaimos'a féta*.

SPANACU, s. m., vedi *spinacu*.

SPANATICU,-*a*, adj., **quasi imberbis**; camu *spânu*.

SPANIA, (pronuntia *spanía*), s. f., **status imberbis**; statu de *spânu*.

SPANIRE,-*escu*, v., **imberbis fieri**; a se face, a adjunge *spânu*.

SPANTICARE sau *spantecare*, (d'in *es* si *pantice*), v., **evisccrare, exenterare; lacerare, discindere, discerpere**, (isp. **despancijar, despauzurrar**); a deschide *panticele*, a taliá *panticele*, 1. proprie : *spanticati pescii si scoteti laptii si ouale; a spanticá unu amnellu, unu bou; a spanticá cu spat'a unu omu*; 2. metaforice, a rumpe, a sfasciá, crepá, etc.: *a spanticá vestimentele; a spanticá pândi'a*.

SPANTICATIONE, s. f., **evisceratio, discerptio, laceratio**; actione de *spanticare*.

SPANTICATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *spanticare*), **evisceratus, laceratus**.

SPANTICATURA, s. f., **evisceratio, laceratio**; actione de *spanticare*, cumu si effectu allu acestei actione : *spanticatur'a mai multoru ómeni cu spat'a; spanticaturele facute in mantellulu meu*; metaforice, una persona nesaturata, si de-ací, desfrenata, **inexplebilis, helluo, erro, nequam** : *spanticatura de copillu, spanticatura de muliere*.

SPANU,-*a*, adj., (σπάνιος), **imberbis**; care nu are *barba*, care nu face *barba*.

SPARANGA, s. f., si

SPARANGU, s. m., **asparagus**, (ἀσπάραγος, it. **sparágio, spárago** si **aspárago**, isp. **esparago**, port. **esparaga**, fr. **asperge**, n. gr. σπάραγγι,—trecutu si in alte limbe moderne); specia de planta bona de mancatu candu e tenera; vedi si form'a completa *asparagu*; — derivatulu *sparangalu* nu se pote approbá.

SPARGACIOSU,-*a*, adj., etc., vedi *spargutiosu*, etc.

SPARGERE, *sparsi* si *sparsei, spartu* si *sparsu*, v., **spargere, dispergere, dissipare, discindere, rumpere, dirumpere, laniare, fraugere, confrugere, fiudere, scindere, cædere, secare, aperire**, (it. **spargere**, v. isp. **esparger**, n. isp. **esparcir**, port. **espargir**, si **esparzir**, prov. **esparger, esparzer** si **esparser**, fr. comp. **disperser**=*dispersare*); cu doue sensuri fundamentali : 1. a resipí, 2. a sfermá, d'in cari se modifica si variédia, 1. in : a presará, seminá, stropí, udá, irrigá, latí, intende, arruncá pre intensu spatiu, etc.; *a)* in genere si proprie : *spargeti nuci, allune, cofetturi la nunta; au inceputu a se sparge nuerii; se sparge negur'a; a sparge rose, flori, frondie; a sparge scmentia; a sparge carnea cu multa sare; a sparge altariulu cu sânge, cu odori; a sparge sânge, apa, vinu; serpi sparsi cu varie macule; a sparge gradin'a cu apa; taurii spargu pulberea cu petiorele; de una si de alta parte spargu sagette; b)* in specie si metaforice, α) despre una multime, a resipí, despartí, impartí : *ursulu se rapede si sparge cânii; navile flottei se spargu in departare pre vast'a mare; multime de spectatori sparsi pre tote callile; se nu sparga chor'a; a inceputu a se sparge adunarea; nu s'a sparsu=nu s'a spartu inco ballulu; se spargu toti d'in adunare si fugu incotrau vedu*; mai allessu cu nuanti'a de violentia de la urmatoriulu

www.dacoromanica.ro

2 : *abia cu potere armata sparsera si dispersera poporulu adunatu in mare numeru; ai nostri sparsera ordinile de batalia alle inimiciloru;* apoi : *se spargu societatile celloru rei; se spargu de sene adese cetele de facutori de relle; se spargu clicele, se spargu conspirationile;* β) in genere, a respande, despre vorbe, rumori, etc., *a sparge fam'a, nomele, memori'a cuiva; a sparge vorbe calumnióse; se spargea pretotendine vorb'a de bellu;* 2. a sfermá, stricá, violá, taliá, sfasciá, etc., *a)* in genere : *se spargu ollele, s'au spartu tote urciorele si ollicellele; a sparge capulu cuiva, a sparge lemne; cu tunuri spargu murii cetatei; a soná a spartu,* (vedi si *sonare*); *a sparge mercatulu,* (in aceste-a si sensulu de sub 1., si de acı): *se sparge nunta; se sparge conventionea, involirea;—a sparge nuci cu dentii, cu spargutorea; a sparge semburi de prune, de caisse, de olive; a sparge oua : mergi mai incetu, ca se nu spargi ouale d'in pulpana; se spargu si caldàrile, se spargu si casele;* de ací : *b) a sparge cas'a, una baserica, unu thesauru,* a furá sau cercá a furá si predá cu effractione; inse : *a sparge cas'a cuiva*=a face reu traiu, a pune in discordia conjugii, etc.; *c) a se sparge*=*a fi spartu*=a nu se mai saturá : *pare co esti spartu de nu te mai saturi; d) a si sparge capulu,* proprie : *a si sparge capulu de pariete, de usia;* déro si metaforice : *a si sparge capulu* dice mai multu de câtu *a si bate capulu : in desertu ti spargi capulu cu assemini seccature; e) a sparge capulu cuiva cu sberete, cu strepete* etc.; *cu tubele vostre ne spargeti capulu; a se sparge sberandu,* ca sí : *a se sparge mancandu si beendu; se sparge de grassu; se sparge si de risu, de buccuría; se sparge si de supperare*=*crépa de supperare; f) a se sparge in capulu cuiva*=a cadé pre capulu lui urmàrile relle, fora se le fia meritatu, ci fiendu causate de altii; *g)* a rupe, vorbindu de vestimente : *âmbla cu vestimente sparte;* si de ací : *vite sparte de lupi si de alte fére; lupii sparsera callulu;* inse : *a sparge lupii,* si cu intellessulu de sub 1. si cellu de sub 2. : *pastorii cu cânii sparsera lupii, prensera pre unulu si lu sparsera cu cutitele; h)* despre agru, pamentu : a ará, a sfermá, etc. : *a sparge pamentu nou, a sparge glebele;* de ací si : *a sparge unu monte, una collina; i) a sparge una buba,* si intrans., *bub'a va sparge sengura in currendu; mediculu va sparge buboniulu;* asiá si : *se sparge una besíca; si spargu* sau *se spargu nu numai besícile essite pre pelle, ci se spargu si besícele inflate cu aeru,* etc.; *k)* a resipí averea, si de ací locutionea : *mâna sparta, una mâna sparta*=unu resipitoriu,-tória; *a avé mân'a sparta*=a dá si perde totu, etc.

SPARGINE, s. f., **spargo;** actione de *spargere,* cumu si effectu alle acellui-asi : *spargine de sare, de piperu; sparginile facute de tunu in murulu castrului.*

SPARGUTIOSU,-*a*, adj., **sparsilis; fragilis, fissilis;** suppusu la *spargere : lemne spargutiose.*

SPARGUTORIU,-*tória*, adj. s., **spargens, dispergens, rumpens, fraugens, frangibulum;** *care sparge* sau serve a *spargere : spargutorii de case;* s. f. reale, *spargutória*=*spargutóre,* instrumentu de *spargere : spargutóre de nuci, de allune.*

SPARIARE, (*spariu, sparii, sparia, spariàmu,* etc.; pre a locuri : *speriare; speriu, sperii, speria, speriàmn,* etc., contrassu d'in *espavoriare*), v., **expavefacere** (it. **spaurare** si **spaurire,** isp. port. **espavorecer** si **espavorir,** prov. **espavordir, espaordir, ospaorir**); a inspirá *pavore,* a bagá frica, a implé de frica pre cineva : *vedeti se nu spariati callii, ni ati spariatu columbellele, de ce spariati vitellii?* prov. *vrei se sparii lupulu cu pellea ouei; nu spariati copillii de mici cu spectre, cu strigoni, cu fantasmate de totu genulu; se ne travestimu, si se ne ascondemu, ca se spariámu, la nopte, pre spariosulu nostru amicu, care se sparia si de umbr'a sea;* refless. *a se spariá,* **expavere, expavescere :** *se sparia de tote, m'am spariatu si de voi; unii calli se sparia si de umbr'a sea; nu ve spariati de nimica; se nu se sparie, co nu e greu morbosu;* prov. *scuipa-ti in senu, co te ai spariatu; ne amu spariatu*

www.dacoromanica.ro

de neboniele si blastematiele lui; prov. *se sparia ca vitellulu de pórt'a noua; ne amu spariatu de atâta plouia.*

SPARIATIONE, (redussu pre a locuri la *sperietiune*), s. f., **pavor, pavefactio, timiditas**; actione, sentire de *spariare*, déro mai vertosu, statu produssu prin acestu sentimentu : *spariationea lu confunde si lu face se pérda totu ce scie; spariationea callului lu face se dea de ripa cu carruti'a; spariatione mare la acésta pecora de ce vede nou sau i se pare nou: spariationea tea e ca spariationea vitellului de pórt'a noua.*

SPARIATIOSU,-*a*, (pre a locuri : *sperietiosu*), adj., **pavidus, timidus, timidissimus, ignavus, pavore labaraus**; suppusu la *spariare*, care nu póte se nu *se sparie* de ori-ce, chiaru de nemica : *callu spariatiosu si prin acésta-a forte periculosu; spariatiosele columbe, spariatios'a óue, spariatiósele fetisiore.*

SPARIATORIU, (pre a locuri : *sperietoriu*),-*tória*, adj. s., **terrificus, horrificus; terriculum, avium formido**; care *sparia* sau serve a *spariare : spariatori de passeri ce infesta grânele; unu spariatoriu de passeri; spariatori de venatu*; s. f. reale, *spariatória*=*spariatóre*, ceva facutu a *spariá*, in specie, a *spariá* bestiele, mai vertosu passerile ce infesta cerealile : *faceti spariatori pentru ciorele ce infesta forte papusioniulu.*

SPARIATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *spariare*), **territus; pavefactus, terrefactus** : *calli spariati, columbe spariate, omu spariatu de jace; spariatori de spariatu passerile ce infesta cerealile; suffere de speriatu, a descantá de spariatu.*

SPARIATURA, (pre a locuri : *sperietura*), s. f., **pavor, timor, terror, formido**; actione de *spariare*, déro mai vertosu effectu allu acestei actione, affectu : *spariatur'a de sérpe e mai rea de câtu ori-ce alta spariatura; spariatur'a data celloru fricosi; n'am patitu spariatura ca acésta-a de una umbra.*

SPARIOSU, (pre a locuri : *speriosu*),-*a*, adj., **pavidus, timidus, terrificus**; 1. activu, care *sparia ; spaimentatoriu*, cu acestu sensu inse forte raru; 2. ca mai desu, passivu, care *se sparia*, care prende de *frica* de ori-ce : *callu spariosu, copilli spariosi; nu tramitte unu spariosu la lucru asiá de spariosu; déco esti spariosu, nu te bagá in locuri plene de pericle.*

* SPAROIDE, adj., (fr. **sparoïde**); care semina cu *sparulu*; s. m. pl., *sparoidii*, familia de pesci.

* SPAROPHAGU,-*a* adj., vedi *sparovoru.*

* SPAROVORU,-*a*, adj., (fr. **sparovore** = **sparophage**); care vora, devora *sparu* sau *spari*, (vedi *sparu* sub 2).

* SPARSIFLORU,-*a*, adj., (fr. **sparsiflore**, d'in *sparsu* si *flore*); care are *flori sparse*=rare, pucine,

* SPARSIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **sparsifolié**); care are *folie* sau *frondie sparse*=rare, pucine.

* SPARSILE, adj., **sparsilis**, (fr. **sparsile**); care se póte *spargere*=resipire, rarire, etc.

* SPARSIONE, s. f., **sparsio**, actione de *spargere.*

* SPARSIPEDE, adj., (fr. **sparsipède**); care are *pedi* (petiore) *sparse* = departate.

* SPARSIVU,-*a*, adj., **sparsivus**; aptu la *sparsu : sparsive sagette, lancie.*

* SPARSU,-*a*, adj. part. s., (d'in *spargere*), **sparsus** : *florile sparse in callea lui, calle sparsa cu flori, adunarea sparsa in tote partile, banni sparsi;* — acésta formá participiale a verbului *spargere* pare a incliná la sensurile verbului de sub 1.; pre candu form'a *spartu* inclina la intellessele de sub 2. alle verbului : *ólla sparta, gura sparta*, care spune tote si nu tine nemica secretu, si de ací ca adj. *unu limbutu : unu gura sparta, de ai gura sparta.*

SPARSITURA si *sparsura*, s. f., **sparsio, dispersio; effractio**, etc.; actione de *spargere*=resipire si sfermare, cumu si effectu allu acellei-asi; inse si aceste forme paru a incliná spre sensulu formei participiului *sparsu*, in oppos. cu form'a *spartura*, ce tine de sensulu formei *spartu : sparsura de multa sementia, sparsure de flori, de sânge*, inse : *spartura de muri, de case, de capu*, etc.; *spartura de omu*, intre alte sensuri, (vedi *spargere* sub 2., are si insemna-

www.dacoromanica.ro

rea de : *omu nesatiosu, libidinosu,* etc.

SPARTARIU,-*a*, adj., **spartarius**; relativu la 2 *spartu : locuri spartarie*, unde cresce *spartu;* s. reale, m. *spartariu* si f. *spartaria*=locu unde cresce *spartu.*

1 SPARTU,-*a*, adj. part. s., (d'in *spargere*); vedi *sparsu.*

2 SPARTU, s. m., (**spartum**, σπάρτον, fr. **spart** si **sparte**); genu de plante d'in famili'a graminieloru, d'in alle caroru specie se facu funi, retelle si alte implettiture.

SPARTURA, s. f., vedi *sparsitura* si *sparsura.*

* SPARU, s. m., **sparus**, (fr. **sparo**); 1. mica arma de arruncatu incurbata : lancia, etc.; 2. genu de pesci : *sparulu auratu e un'a d'in speciele acestui genu,* **sparus aurata**, *Linn.*

* SPASMA, f. pl., *spasmate*, vedi *spasmu.*

SPASMATICU,-*a*, adj., (fr. **spasmatique**); relativu la *spasmu : omeni spasmatici*, absol. *unu spasmaticu, una spasmatica.*

* SPASMODICU,-*a*, adj., (fr. **spasmodique**); relativu la *spasmu : miscari spasmodice*, statu *spasmodicu, constitutione spasmodica.*

* SPASMOLOGIA, s. f., (fr. **spasmologie**); tractatu despre morbii *spasmatici.*

* SPASMOLOGICU,-*a*, adj., (fr. **spasmologique**); relativu la *spasmología.*

SPASMOLOGU, s. m., care se occupa cu *spasmologi'a.*

SPASMU, s. m., **spasmus**, (σπασμός, fr. **spasme**, d'in σπάειν=smacire); 1. convulsioue iu genere, éro in specie, contractione involuntaria a musculiloru : *spasmulu póte precede convulsionile; spasmu tonicu.*

* SPASTICU,-*a*, adj., **spasticus**, (σπαστικός, fr. **spastique**); cellu suppusu la *spasmu,* care are *spasmu.*

SPATA, s. f. pl., *spate* (si pre a locuri *spete*, inse mai vertosu candu e vorb'a de *spetele omului*), **spatha**, **dorsum**, **tergus**, (σπάθη, n. g. σπαθί, it. **spalla**, v. isp. **espalla**, n. isp. **espalda**, port. **espalda**, prov. **espatla**, si **espalla**, v. fr. **espalde**, n. fr. **épaule**;—compara si fr. **spathe**); in sensu originariu, propriu si generale : tabla, scândura lunga, lata si plana, si de ací applicatu la varie obiecte cu varie usuri, cumu : 1. paletta de batutu, intensu, mestecatu, etc. unsori, medicamente unsorose, etc.; vedi si dem. *spatula;* 2. parte a stativeloru, cu care se bate batutur'a pândiei : *spata désa, spata rara; a tesse in spata desa, a tesse in spata rara; spat'a tessutoriului e una specia de peptine; dentii spatei; s'au ruptu mai multi denti de ai spatei, cu care tessu; a trece firele de batutura prin spata, au essitu mai multe fire din spata;* — in acestu sensu pre a locuri si pl. *spete* in locu de *spate : spete de scortie* =*spate de scortie; fora spete*=*fora spate nu se pote tesse*, etc., inse form'a *spate*, ací, ca si pretotindiue, e de preferitu; 3. sabia, mai vertosu sabia lata si cu doue ascutite, inse fora acume : *spat'a principelui, a incinge spat'a, a trece prin ascutitulu spatei; a crede numai in poterea spatei, a se bate cu spat'a; a lassá se rugine spat'a in téca, in cuniu; a trage, a scóte spat'a; a bagá spat'a in téca; a se bate cu spat'a; a taliá, spanticá cu spat'a; fabricatoriu de spate; lipsescu spatele armatiloru,* — necaire pl. *spete* in locu de *spate* cu acestu intellessu;—*spada*, pl. *spade*, care se aude pre a locuri, nu se póte approbá;—4. maniariu de secure, fustellu de plante, si iu specie : fustellu, flore, de fenicu (vedi si *spatédia*); 5. frundiele unei specia de *sapinu*, si acésta specia de sapiuu, de abiete ensasí; 6. membrana coriacia ce copere, in forma de saccu sau de cornu, tote partile fructificationei certoru plante si mai vertosu a feuiciloru; 7. scaudura laterale la corpulu unui carru sau unei carrutia : *mai multe spate d'in drépt'a carrului s'au perdutu;* (vedi si *spatédia*); 8. ca mai desu inse cu sensulu de **omoplatá**, **humerus**, **tergus**, **dorsum**, **scapulæ** = parte a corpului omului sau si allu altoru animali, care in intellessulu cellu mai strictu, imbracia celle doue parti alle dosului d'intre spinare peno la selle, éro in sensu mai largu imbracia parti mai mari sau mai mice : *dosulu intregu cu sellele, numai umerii, omoplat'a*, etc., in acestu

www.dacoromanica.ro

intellessu face pl. si *spete*, in locu de *spate : me doru amendoue spatele, me dore numai spat'a d'in drépt'a; a duce a carrá pre spate; multe ducu spatele omului, boului; a si rupe una spata; a mancá spata de bou, de vitellu ; spata, spate de porcu; prin celle doue spate se desémna spinarea; vai de spatele melle*, in respectulu greutatei sau a bataliei; *a sedé pre spate : a) a sedé pre spatele cuiva, a sedé pre spatele callului, b) a sedé pre spatele selle*, cu faci'a in susu; *a leuá de pre spate; a lovi in spate*, unde nu e prea sentitoriu cineva ; *pre d'in spate, pre la spate : a appucá pre la spate, de la spate, a lovi pre inimicu de la spate*, differitu de : *a lovi in spate*, (vedi si mai susu); proverbiu : *cu spatele nu poti indreptá lumea; a se pune cu spatele : a)* a *intorce spatele la cineva*, d'in lipsea de attentione sau d'in despretiu, inse si : *b)* a si pune tote poterile; *cu spatele*= cu forti'a;—metaforice : *a) spatele scaunului; b) spatele casei; c) spatele carrului; d) spatele montelui : la spatele montelui*, etc.; 9. ca nome de plante : *a) spata*, absol. **laserpitium**; *b) spat'a draculi*, **polypodium filix mas.**

SPATALIU, s. m., **spathalium**=**spatalium**, (σπαθάλιον); 1. ramu de fenicu; 2. legatura, ornamentu de braciu.

SPATANGIU, s. m., **spatangius**; (σπαταγγος); genu de echidinie marine.

SPATARE, s. f., **dorsum**, (d'in *spata*); 1. dosu allu unui ce : *spatarea unui scamnu*, 2. scandura ce serve ca dosu, ca latura; ca gradu, etc. : *spatarile unei scara; spatarea unui scamnu;* vedi si *spatariu*.

SPATARESSA, *spataría*, etc., vedi *spatariu*.

SPATARIU,-*a*, adj. s., **ad spatham pertinens, bellidux, spatharum opifex**, (it. **spaltiera**, isp. **espaldera**, fr. **espalier**); relativu la *spata*, leuatu inse de regula in usu ca subst., *a)* reale, m. *spatariu*, de care vedi *spatare* : *spatariulu unu scamnu; b)* person., *spatariu* : *α)* care fabrica sau vende *spate* de tessutu, fem. *spataressa*=muliere a *spatariului* sau care vende si fabrica ensasi spate de tessutu, sau spate de armatu; *β)* cellu ce pórta *spat'a* ca arma, si e pusu in capulu ostei unei terre : capitanu, duce, etc.: *marele spatariu allu Terrei romanesci, marii spatarii ai imperatoriului romanu de resarit*; fem. *spataressa* =muliere a *spatariului; c)* reale, f. *spataría. α)* artea, negotiulu cu *spate* de tessutu, cumu si magazinu, multime de *spate; β)* arte sau negotiu allu cellui ce fabrica, vende *spate* de armatu; *γ)* demnitate a *spatariului* ca duce, capu allu armatei, cumu si edificiulu unde se tine administratione a armatei : *se mergemu la spataría, spatarí'a nu e departe de aici; a capetá spatarí'a, a portá spatarí'a cu demnitate si capacitate.*

SPATEDIA (pre a locuri *spetédia;* vedi si *spatu* in pl.), s. f., **spatha, spathula, dorsum, cancelli, clathri, tendicula, gradus, ferula**, etc.; 1. in genere, deminutivu d'in *spata :* scandura suptirella, ce serve la diverse usuri in parte, adeco : 2. in specie, *a) spatediele spatei; b) spatediele unei latura a corpului unui carru sau carrutia; c) spatediele unei cadra, unei ferestra, unui oclu de feréstra; d) spatediele de legatu osse fracte sau dislocate; e) celle doue spatedie alle unui jugu de boi; f) spatediele de implettitu parietii unui canistru; g) spatediele unei cruce; h) spatediele de papura*=frondiele de papura.

* SPATHICU,-*a*, adj., (fr. **spathique**); relativu la *spathu.*

* SPATHIFICARE, v., (fr. **spathifier**); a face *spathu*, a reduce in *spathu.*

* SPATHU, s. m., (fr. **spath**); genu de minerale.

SPATIARE, v., **spatiari**, (d'in *spatiu*); a dá *spatiu*, a pune in largu, a largí; a essí la largu, a essí la peramblare; a se peramblá, a pertrece; a respirá aeru; a leuá câmpulu in capu, a fugí, allergá preste câmpu; a se intende, etc.

SPATIATORIU,-*tória*, adj. s., **spatiator**; care *spatia;* in specie, care se perâmbla, esse la peramblare cu altulu.

SPATICELLU, (pre a locuri : *speticellu, specellu*, si *spacellu*), s. m., (**spathula**), **dorsulum**; demin. m.; d'in *spata*, leuatu de regula in sensulu speciale allu unui scamnu si altoru obiecte analoge :

www.dacoromanica.ro

spaticelle de scamnu, de scamnellu; — cu acestu-asi intellessu si *spaticutiu*, inse si f. *spaticutia* in sensulu deminutivu de la *spata*.

SPATICUTIU, si *spaticutia*, s., vedi *spaticellu*.

SPATIÒLU=*spatioru*, s. m., **spatiolum**; demin. d'in *spatiu*, micu *spatiu*.

SPATIOSITATE, s. f., **spatiositas**; statu de *spatiosu*: *spatiositatea câmpului, luciului marei*.

SPATIOSU,-*a*, adj., **spatiosus**; plenu de *spatiu*, largu, latu, amplu, incaputoriu, commodu: *incaperi spatiose, camera spatiosa si luminosa; spatiose culmine de monti; spatiósa fronte, spatiosu foru*; metaforice, *a)* despre tempu: *spatios'a viétia a betrânului, spatiosu bellu; b)* despre alte lucruri: *mare si spatiosa e mentea omului; spatiosa memoria.*

SPATIRE, (cu *t* duru, pre a locuri *spetire*),-*escu*, v., **dorsi spinam luxare vel frangere, delumbare**; a vettemá, deslocá, surpá, frange *spatele: mi ai vendutu calli si boi spatiti; nu comperu eu vita spatita*; si refl. *s'au spatitu unu callu, se spatescu si omenii ce cadu reu pre spate*; metaforice, a lucrá fórte multu: *m'am spatitu astadi cu lucrulu*; si ironice: *mi te ai spatitu cu lucrulu de astadi.*

SPATISIORA, s. f., **spathula, gladiolus**; deminutivu d'in *spata*; vedi si *spatutia*.

SPATITORIU, (cu *t* duru, si *spetitoriu*),-*tória*, adj. s., **delumbans**; care *spatesce*.

SPATITU, (cu *t* duru, si *spetitu*),-*a*, adj. part. s., (d'in *spatire*), **delumbatus, elumbis**: *calli spatiti, epe spatite, nu se pote vindicá de spatitu; spatitulu callului*.

SPATITURA, (si *spetitura*), s. f., **delumbatio**; actione de *spatire*, déro mai vertosu effectu allu acellei-asi: *spatitur'a callului cu prea grea incarcatura*; metaf. *spatitur'a nostra cu unu lucru de nemica*.

SPATIU, pl.-*e*, **spatium**, (it. **spazio**, fr. **espace**), locu deschisu, neoccupatu, desertu, ce se póte occupá; 1. proprie, *a)* in genere: *spatiulu, ca si templu, e infinitu; spatiulu, in care essistu tóte fientiele finite; infinitatea spatiului si a tempului; spatiu largu, latu, amplu, de adjunsu; lungu si latu spatiu de locu; se dice spatiu de locu cumu si spatiu de tempu; b)* in specie: α) locu marginitu sau mesuratu, intervallu, estensione, distantia, etc.: *stellele paru a se miscá in acelle-asi spatie; unu mare spatiu de calle se percurse in pucinu tempu; nu ne sparia lungulu spatiu allu callei; nu e spatiu multu intre celle doue castre; inimiculu se assedià departe de noi numai doue milliarie de spatiu*; β) unu largu locu, unde se potu omenii peramblá sau intrece la fuga pre diosu sau pre calli, etc.: *in una cetate mare su temple, gradine si alte spatie intense; nu esse cineva oratoriu d'in officinele retoriloru si d'in spatiele academiei*; de ací: *spatiu*=peramblare, amblare, etc. in asbstractu: *se facemu in fia-care dí unu spatiu la câmpu sau la gradine*; 2. metaforice, *a)* despre tempu, α) in genere, tempu, tempulu câtu s'ar cere: *spatiu de unu annu, de unu mese, de una dí si una nópte; spatiu de trei dieci de dille; scurtu spatiu de tempu, lungu spatiu de tempu*; β) in specie, tempulu pentru fia-care actione, fia-care negotiu: occasione, opportunitate, otiu, etc.: *nu mi se da tempu si spatiu; vino, déco ai tempu si spatiu*; γ) *spatiu*=mesura de tempu pentru rhythmulu poeticu sau oratoriu; *b) spatiu*=calle, drumu, locu de amblatu sau de peramblatu.

SPATOSU,-*a*, adj., **magnorum tergorum**; plenu de *spate*, care are *spate* late si vigorose: *juni spatosi, unu spatosu si robustu callu; spatosi si robusti tauri*; (compara it. **spalluto**, isp. **espaldudo**, prov. **espalut**).

SPATUCIA,-*tia*, s. f., **spathula, minuscula tergora**; deminutivu d'in *spata*; vedi si *spaticellu*.

SPATULA, s. f., deminutivu d'in *spata*, applicatu in speciale, 1. **spatula**=**spathula**, (fr. **spatule**), in insemnarile de: *a)* scandurella de mesticatu sau intensu unsori si alte medicamente; *b)* scandurella de legatu unu ossu fractu, etc. (vedi si *spatédia*); *c) spatucia* de porcellu sau si de porcu; *d)* flore sau fustellu a certoru plante, mai vertosu a feniciloru;

www.dacoromanica.ro

e) genu de passeri insemnate prin rostrulu loru lungu si lataretiu; *f)* specia de pesci; 2. **spatula**, (σπατάλη), lussuria, voluptate libidinosa.

SPATULARIU,-*a*, adj. s., (fr. **spatulaire**); relativu la *spatula* in insemnari de sub 1.; applicatu in specie ca s. f. reale, *spatularia*, *a)* genu de plante cryptogame d'in famili'a fungiloru; *b)* genu de plante dicotyledonie d'in famili'a violacieloru.

SPATULATU,-*a*, adj., (fr. **spatulé**); facutu in forma de *spatula*, care are forma de *spatula*: *folia spatulata*.

SPATULIFERU,-*a*, adj., (fr. **spatulifère**); care porta forma de *spatula*, (vedi si *spatulatu*): *folie spatulifere*.

†† SPECERE = *spicere*, v., (**specere** = **spicere** = a *spectá*); a cautá, a se uita, a imbraciá cu oclii, cu vederea, etc.; radice forte fecunda, care pre de una parte nasce derivatele: *specia*, *speciale*, *speciosu*, *specula*, *spectare*, etc.; éro pre de alt'a compositele: *aspecere*, *conspecere*, *inspecere*, *respecere*, etc., fia-care cu derivate numerose analoge celloru ce essu d'in radicea simpla.

SPECHIARE, v., a arretá in *spechiu*; refl. a se vedé in *spechiu*; vedi *speclare* si *speculare*.

SPECHIU, pl.-*e*, **speculum**, vedi *speclu* si *speculu*.

SPECIA, s. f., **species**, (it. **spezie**, fr. **espèce**); de la *specere*, 1. in sensulu cellu mai originariu de *vedere*, ca activu: cautatura, facia, etc.; 2. ca mai desu inse in sensu passivu de *ce se vede in unu ce*: apparentia esterna, celle d'in afora, forma, etc., *a)* proprie, α) in genere: *speci'a figurei*, *portului*, *locului*, *cetatiloru si situriloru loru*; *muliere formosa de specia*; *admiràmu speci'a sferei ceresci*; *specia noua si estraordinaria*; *specia orribile*; *speci'a acestoru omeni si mulieri e câtu se pote de onesta*: *nu e specia de guberniu mai deforme de câtu acésta-a*; *b)* in speciale: α) apparentia pura, in oppos. cu realitatea: *se presenta forme*, *cari su nulle si offeru numai una specia*; *sub specia de amicitia*, *sub specia de blandetia ascundu cea mai mare reutate*; *nu e intelleptu si bonu*, *ci porta specia de intelleptu si bonu*; β) ce prende oclulu, ce lucesce oclului; splendore, ornamentu, etc.: *se cere pompa si certa specia in discursulu oratorului*; *mai multu cu motulu si speci'a captiva ascultatorii si spectatorii*; *peptariele si frontariele dau specia calliloru*; *déco favorea*, *creditulu si speci'a dau fericirea*, *te poti considerá fericitu*; γ) concretu; simulacru, umbra, spectru, apparitione, etc.: *somnulu lui se turbura de vocea si speci'a mortului apparutu*; si: imagine, effigia, statua, etc.; 3. metaforice si ca mai usuale, *specia* = ce se vede cu mentea; notione, conceptu, idea, etc.; *esplica-ne ce se ascunde sub acésta specia*; in speciale: *a)* obiectulu asupr'a carui, intre multe asemini, se attinta attentionea in particulariu, asiá co *specia* = particularitate, oppos. la *generalitate*; de ací: *b)* ca collectivu órecumu, *specia* = tote fientiele de unu *genu* câte sunt assemini, au acelle-asi caracterie, *specia* = una classe de fientie sau de obiecte in oppositione cu *genulu* = classe de fientie sau obiecte superiore *speciei*, asiá co: *genulu coprende*, *de regula*, *mai multe specie*; *pentru filosofi si pentru usulu comune genulu si speci'a sunt covente forte elastice*, *asiá co filosofii ensisi se contenta cu speci'a ceà mai aprope de unu genu*, *si potu leuá ca specia ce au consideratu mai antâniu ca genu*; *naturalistii s'au adoperatu in totu modulu a definí speci'a ca classea cea mai restricta*, *de la care cineva descende la individue*; *déro si elli s'au vedutu necessitati a face adesea d'in una si singura specia stabilita una data*, *mai multe varietati*; in usulu populariu se applica coventele: *specia si genu*. in intellessulu de categoría sau de classe, camu in acellu-asi sensu, de si cu differentie delicate: *una specia de ómeni*, *una specia de mulieri*, chiaru si: *una specia de omu*, *una specia de filosofu*, *una specia de advocatu*; *unele specie de boi*, *unele specie de lemnari*, etc.; asiá: *specia* = cu sensulu de *calitate caracteristica*, ce califica *una* sau *mai multe fientie* ce au acea calitate; de altramente ar poté intrá si *genu*: *unu genu de scriptori*, *unu genu de stulti*, etc.; si ironice: *ce specia de nebonu*, *una specia de smentitu*;

www.dacoromanica.ro

c)ide'a de classe, *specia*, se modifica usioru in ideele de: α) *linia*, in speciale: *linia*, ramu d'in una stirpe, ramu de genealogia: *consângenu in specia ascendente, in specia descendente; trei specie de consangenetate sunt intre noi; consângenu de speci'a cea mai departata;* de ací si *specia*=radia, in speciale radia de rota: *speciele rotei, s'au frantu doue specie d'in una rota;*—in acestu sensu si form'a *spicia;* care inse pote fi essitu si d'in *spica;* — β) *specia*=casu, essemplu, *specime*, etc., mai allessu in limb'a juridica: *se propune in desbateri acéstu specia, atare specia; speciele amendoue nu su acelle-asi si de acellu-asi genu, ci una spica differe de una alta specia in mai multe punturi;* γ) *specia*=substantia de farmacía, medicamentu, mai allessu erbe aromatice: *specie vulnerarie, pectorali.*

* SPECIALE, adj., **specialis**, (fr. **spécial**); relativu la *specia: autorisatione speciale; calitati speciali; ce e speciale, nu e generale; aptitudine speciale; scientie speciali, connoscentie speciali asupr'a lucrului;* ca adv. *in speciale.*

* SPECIALISARE, v., (fr. **spécialiser**); a face *speciale*, a caracterisá, definí cu precisione, cu essemple *speciali* sau particulari si individuali: *a specialisá lucrurile, personele; a specialisá ce cogita cineva; a specialisá scientiele.*

* SPECIALISTU, s. per., (fr. **spécialiste**); cellu ce se occupa cu una *specialitate* de scientia, de arte, de negotiu, etc.

*SPECIALITATE, s.f., **specialitas**, (fr. **spécialité**); statu de *speciale: specialitatea individului; specialitatea scientiei, artei, negotiului; la universitatea româna s'au infientiatu specialitatile de litteratura, de dereptu, de medicina, de scientie mathematice si physice.*

SPECIARESSA, *speciaría*, etc., vedi *speciariu.*

SPECIARIU,-*a*, adj. s., relativu la *specia*, 1. in genere, **speciarius**, camu cu acellu-asi sensu ce are si form'a *speciale: propositioni, idee speciarie; donu speciariu, affectione speciaria;* 2. in specie, relativu la *specie*=*medicamente*, de regula ca subst., *a)* pers., *speciariu*=**pharmacopola**=cellu ce face si vende medicamente; *apothecariu;* f. *speciaressa* =muliere a *speciariului*, sau care singura face sau vende medicamente; *b)* reale, f., *speciaría*=**pharmacopolium, ars medicamentaria,** α) officina de *speciariu*, apotheca; β) arte de *speciariu*, farmacía, farmaceutica.

SPECIE, s. f., **species**, forma de ablativu latinu: *in specie; am vorbitu in genere, acumu voliu vorbí in specie.*

* SPECIFICARE, v., (fr. **spécifier**); a reduce genulu la *specie*, a descrie in parte, cu de a menuntulu, a caracterisá, a precisá: *legea nu specifica tote; in unu contractu sau in unu regulamentu se specifica casurile particularie; a specificá e a evitá neintellessuri si confusioni.*

* SPECIFICATIONE, s. f., (fr. **spécification**); actione de *specificare*, cumu si effectu allu acellei-asi.

* SPECIFICATIVU,-*a*, adj., (fr. **spycificatif**); aptu *a specificare: clausa specificativa. termini specificativi.*

* SPECIFICITATE, s. f., (fr. **spécificité**); calitate de *specificu: specificitatea gravitatei corpuriloru ponderate in apa.*

* SPECIFICU,-*a*, adj., (fr. **spécifique**); care face ore-cumu *speci'a*=particularitatea, caracteriulu propriu allu unui ce, si de ací: *specificu* = cu totulu *speciale* si propriu unui ce: *remediu specificu pentru febre; gravitatea specifica a aurului;* ca s. m. reale: *unu bonu specificu pentru morbulu vostru;* metaforice: *laborea e bonu specificu pentru morbii suffletului.*

* SPECILLATU,-*a*, adj., **specillatus**; provedutu cu unu *specillu* sau cu mai multe *specille*, (vedi *specillu* sub 2).

* SPECILLU, pl.-*e*, **specillum**; 1. trassu directu d'in verbulu *specere*, *specillu*= instrumentu de *specere* sau *inspecere*, de cercetare a partiloru morbose alle corpului, fr. **sonde**; 2. trassu d'in unu derivatu allu verbului *specere*, d'in *speculu*, asiá co *specillu* e deminutivu d'in *speculu.*

* SPECIME, pl. *specimine*, **specimen**, (d'in *specere*); ceva dupo care *se specie*= se vede, se connosce altu ceva: mostra; proba, essemplariu, etc.: *unu specime de*

www.dacoromanica.ro

opulu poeticu ce vre a publicá; specimine de materie de vestmente; specimine de grânu, de ordiu; specime de stultetia, specime de intelleptione, etc.; mai vertosu: modellu, ideale de perfectione, etc.: *unu specime de formosetia feminina; specimele artistului e unu capu de opera.*

* SPECIOSITATE, s. f., **speciositas**, (fr. **spécíosité**); statu de *speciosu*, 1. in bene: *speciositatea faciei unei virgine formosa si pudica*; 2. déro si in reu: *speciositatea sofismateloru.*

* SPECIOSU,-*a*, adj., **speciosus**, (fr. **spécieux**); plenu de *specia* = splendore, decore, formosetia, etc., 1. in bene, splendidu, magnificu, care prende oclii si farmeca sensulu: *muliere speciosa si blanda in facia, rea inse de ânima; doui copilli speciosi si innocenti ca nesce ângeri*; 2. in reu: care prende numai oclii, care orbesce, ammagesce numai cu apparenti'a, fora realitate, captiosu, etc.: *speciose argumente, speciose promisse, disse speciose, covente speciose mai multu de câtu addeverate; cu specios'a lui argumentatione sciù leuá de ocli si ammetí pre toti.*

SPECLARE sau *spechiare*, v., a arretá in *speclu*, refl. a se vedé in *speclu*; (vedi si *speculare*).

SPECLU, pl.-*e*, **speculum**, (it. **specchio**), obiectu in care se reflecte figur'a altoru obiecte; vedi *speculu*.

* SPECTABILE, adj., **spectabilis**, (fr. **spectable**); care se póte *spectare*; in specie, demnu de *spectatu*, de consideratu, de onoratu; distinsu, insemnatu, etc.: *dramate spectabili, jocu spectabile; omulu cellu mai spectabile*; in tempulu imperiului: *spectabilii* erau demnitari cari urmau in data dupo *illustri*.

* SPECTABILITATE, s. f., **spectabilitas**; calitate de *spectabile*; in specie, titlu allu *spectabilelui*.

* SPECTACLU sau *spectaculu*; pl.-*e*, **spectaculum**, (it. **spettacole**, fr. **spectacle**); d'in *spectare*, ce se *specta*, 1. in genere: *multe sunt spectaclele naturei, déro spectaclele aceste-a attragu pucinu oclii cellui pucinu sentitoriu si cogitatoriu; potemu merge la mai multe spectacle: la spectaclu de fere pretense domesticite, la spectaclulu allergatoriloru de calli, la spectaclulu de jocatori pre fune*, etc.; *spectaclu grandiosu, terribile, orrendu; bataliele intre doue osti potu fi spectacle grandiose, sublimi, déro si orrende, spectaclulu crimei, ca si allu eroismului, attragu oclii omului*; 2. in specie, in theatru, dramatele, fia tragice, comice sau cantate: *spectaclu tragicu, comicu; spectaclu de opera; Romanii antici si dau spectacle de gladiatori, spectacle de lupte de ómini cu omeni, sau de fere cu fere, sau de ómeni cu fere.*

* SPECTAME, pl., *spectamine*, **spectamen**, si

* SPECTAMENTU, pl.-*e*, **spectamentum**; ce se *specta*; 1. ca si *specime*; 2. ca si *spectaclu*; inse in amendoue sensurile applicate la lucruri de mai pucina momentositate de câtu celle ce espremu formele: *spectaclu* si *specime.*

* SPECTANTE, adj. part. pres., d'in *spectare*, **spectans**; care *specta*: *celli spectanti cu gur'a cascata pre càlli.*

* SPECTARE, v., **spectare**; intensivu d'in *specere*, a *spece* cu mare incordare, a vedé cu attentione, a cautá si a se uitá cu mare cura, si de ací: a observá, a considerá, etc., 1. proprie, *a)* in genere: *spectare dice mai multu de câtu vedere; vedemu fora se spectàmu; déro nu potemu spectá fora a vedé; unii manca, altii specta; spectàmu tragediele si alte dramate in theatru, precumu ascultàmu una bona musica; a spectá cerulu stellatu; a spectá la luna, la stelle; a spectá la chora, la celli ce se dau in léganu; spectàmu pre celli ce jóca pre fune, spectàmu joculu pre fune; a spectá in susu, in diosu, in ceru, pre pamentu; a spectá fissu la pamentu; b)* in specie, α) a assiste la una productione theatrale: *spectàmu cu placere dramatele nationali; toti au spectatu cu farmecu saltulu famosei saltatoria de eri séra*; β) despre locuri, situri, a se uitá in veri-ce directione: *a spectá la câmpulu infloritu, la selbele inverdite; a spectá ap'a currendu, la foliele cadendu, la amnellii jocandu*; γ) a se uitá cu oclu scrutatoriu: *ce spectati cu invidia*

www.dacoromanica.ro

la vitele, la grânele altui-a? spectamu admirabilea regularitate a cursului stelleloru; 2. metaforice, *a)* in genere: *specta audaci'a acestui omu; spectati, ve rogu, stulteti'a omului; la tene specta tote coventele; pre voi ve specta culp'a, detori'a,* etc.; *b)* in specie, α) a se uitá la una tinta, la unu scopu, la una calle, linia de directione, a tintí, a avé in vedere, si de ací, a observá, considerá: *se spectati legea, regul'a, norm'a data; se cade se spectati si interessile melle; déco spectàmu la medilocele nostre, n'amu mai interprende nemica; spectati lucrulu si de alta parte;* β) a judecá, a approbá: *a nu spectá unu omu numai dupo una calitate;* —in form'a part. *spectatu,* pre longa celle alte insemnari alle verbului, are si intellessulu de: *cercatu, probatu, verificatu, securu, certu,* etc., de una parte, éro de alta parte forte desu: *onoratu, bagatu in séma, consideratu, cu mare védia, stralucitu, distinsu,* etc.

* SPECTATIONE, s. f., **spectatio**; actione de *spectare;* in t. s. verbului.

* SPECTATIVU,-*a,* adj., **spectativus**; aptu la *spectare,* relativu la *spectare,* si de acì, theoreticu: *consideratioui spectative;* vedi si *speculativu.*

* SPECTATORE,-*trice,* si

* SPECTATORIU,-*tória,* adj. s., **spectator,-trix,** (fr. **spectateur**); care *specta,* 1. in genere: *spectatorii cerului si celloru ceresci; attentu spectatoriu totoru pàrtiloru naturei; amu fostu spectatori laudeloru filiului vostru; ce stati spectatori cu mânule in senu la acestu nespusu reu?* 2. in specie, *a)* care *specta* in theatru: *erau numerosi spectatori si numerose spectatorie la acea drama nationale; b)* scrutatoriu, cercetatoriu, cercatoriu; *c)* judecatoriu, verificatoriu; in genere, judicatoriu connoscutoriu.

* SPECTATU,-*a,* adj. part. s., (d'in *spectare*), **spectatus**; vedi *spectare* mai vertosu la finitu.

* SPECTIONE, s. f., **spectio,** (d'in *specere*); actione de *specere,* de *spectare;* in specie: *a)* observarea auspicieloru; *b)* dreptulu de a face acésta observare.

*SPECTRU, pl.-*e,* **spectrum,** (fr. spectre); d'in *specere,* ce *se spece*=se vede 1. in genere, ca si *specia, simulacru,* adeco: apparitione, fantasma: *spectrulu mortului de currendu appare amicului in visu;* 2. in specie, *a)* fantasma, strigoniu: *se sparia de unu spectru; acestu spectru appare in tote noptile inainte de mediulu noptei; tote su pentru voi spectre si spaime; b)* figura a unui ce pallida si difforme: *spectrulu sorelui, spectrulu lunei: spectrulu sorelui se produce prin decompositionea luminei in colorile ei; c)* metaforice, persona macra si difforme: *acésta muliere e unu spectru; unu spectru de omu:* si pentru animali: *unu spectru de callu, unu callu spectru.*

* SPECTU, s. m., **spectus,** (d'in *specere*=vedere); cautatura.

* SPECU, s. m., **specus,** (affine cu σπέος); spelunca, caverna, gaura in pamentu naturale sau artificiale; prin estensione, veri-ce cavitate, aduncatura; metaforice: *specu*=pantice: *in speculu serpelui.* (D'in *specu* prin unu abl. *specere,* se pare a se fi formatu *pescere* si *pescera,* ca d'in *latu, latere* si *lature*).

* SPECULA, s. f., **specula, theoria; mercatura,** (d'in *specere* cu forma feminina, cumu *speculu* d'in acea-asi radice cu forma masculina si cu altu sensu); 1. proprie, locu de *spectatu,* α) locu inaltu de unde pote cine-va *spectá* departe: folisioriu de focu, patullu de veghiatoriu, etc.; β) locu veri-cumu bonu de veghiatu, de *spionatu;* de ací: γ) abstr. si in genere: *a fi in specula, a stá in specula,* si pl. *a stá in specule, a fi pre specula*=a spioná, a pandí: *in specule si insidie;* 2. metaforice, puntu inaltu d'in care se imbracia si se considera connoscentiele si scientiele, *a) specula* = theoría: *specul'a filosofica; b) specula*= mercatur'a essercitata cu intelligentia si d'in punte de vedere mai inalte: *specul'a rationale nu e de despretiatu;* inse si in sensu pejorativu: *specul'a cu sânte, specul'a cu credulitatea celloru simpli.*

* SPECULABILE, adj., **speculabilis**; care se pote *speculare: merce speculabile; celle departate forte su cu greu specul abili.*

* SPECULABUNDU,-*a,* adj. s., spe-

www.dacoromanica.ro

culabundus); applecatu a *speculà* d'in tote poterile, a *speculà* cu incordare; in specie, cellu ce *spionèdia*.

* SPECULANTE, adj. part. s., (d'in *speculare*), **speculans**; care *specula : spiritu mai multu speculante de câtu practicu; speculanti cu tote fora rossine; speculantii in negotiu numerita asestu nome fora observationea strictei justitia.*

1 SPECULARE, v., **speculari**, (fr. **spéculer**;—d'in *specula*); 1. a se uitá, a observá d'in unu locu inaltu sau cellu pucinu bonu si acommodatu; 2. a observá cu curiositate si attentione; forte desu, a *spionà*; 3. a considerá d'in punte inalte connoscenti'a, scienti'a; a meditá affundu; a se inaltiá cu mentea la causele si rationile lucruriloru : *cine specula inse, nu e de regula practicu; se pote inse speculà si lucrà*; 4. a face calcule negotiatoresci d'in punte de vedere large si rationate; 5. inse si in reu : *a speculà celle sânte; a speculà bon'a credentia a omeniloru onesti; a speculà in modu sordidu pre celli in nevolia.*

2 SPECULARE, adj., si

* SPECULARIU,-*a*, adj., **specularis, specularius**, (fr. **spéculaire**); relativu la *speclu : unii credu co vederea se opera in modu speculare; ferru specularìu*, cu lamine luciose ce reflectu lumin'a ca *speclulu; artea specularia*= artea de a face *specle; pètra specularia*; ca subst., α) *specularìu*=fabricatoriu sau venditoriu de *specle*; fem. *specularessa*; β) pretensu divinatoriu, care facea se appara cuiva in unu *speclu* personele sau lucrurile de cari se ducea doru; *b)* reale; α) *specularia*=officina sau arte a *specularìului*; β) m. *specularìu*, α') oclu de feréstra; β') specia de pesce.

* SPECULATIONE, s. f., **speculatio**, (fr. **spéculation**); actionc de *speculare*, cumu si effectu allu acellei-asi actione : *speculationile filosofice; speculationi mercantili; speculationea fora practica nu e pentru viètia, inse si practic'a fora adjutoriulu speculationei cade in ammortire si in rugine; speculationea positionei inimicului facuta prin militarii celli mai boni, allessi de capitanu.*

* SPECULATIVU,-*a*, adj., (fr. **spéculatif**); aptu, relativu la *speculatu*, la *speculare : scientie speculative; politica speculativa; omu prea speculativu; omenii speculativi su pucinu apti la practic'a vietiei sociale.*

* SPECULATORIU,-*tòria*, adj. s., **speculator** si **speculatorius**, (fr. **spéculateur, spéculatoire**); care *specula* sau serve la *speculatu : speculatorii se redica in inaltele regioni alle cogitarei; speculatoriu allu causeloru arcane alle fenomeneloru naturei; speculatorii celli mari ai commerciului si industriei; speculatorii sciu forte bene calcululu, dèro adesea si uita de justitia in speculationile loru; speculatorii ce veghèdia in cetate, ca se previna incendiele; speculatorii tramissi a esplorà positionea inimicului; la anticii Romani speculatorii formà in fia-care legione una coorte particularia; speculatorii sunt astadi si organe alle politiei; vestimentu speculatoriu*=*vestimentu de speculatoriu*; in acestu d'in urma sensu si form'a : *spionu.*

* SPECULATU,-*a*, adj. part. s., d'in *speculare.*

* SPECULIFERU,-*a*, adj., (fr. **spéculifère**); care porta *speclu : passeri speculifere*, ce porta *speclu* pre aripa.

SPECULU sau *speclu*, si *spechiu*, pl.-*e*, **speculum**, (it. **specchio**); d'in *specere*, in ce *se spece, se specta* si se *vede* cineva, 1. ca mai desu : vitru sau metallu lucidu in care se reflecte figur'a obiecteloru; 2. applicatu inse si la alte instrumente de diverse forme, cu cari se esplora certe cavitati alle corpului, ca se se pota connosce statulu organeloru interne : *speclu de oclu*=*speclu oculariu, speclu de nasu, speclu de uteru.*

* SPEGMA, pl. *spegmate*, **spegma, cortex arboris, qualus**; 1. in acellu-asi sensu cu *psegma*, 2. scórtia de arbore, si mai vertosu, corbe de acésta scórtia.

* SPELIU, s. m., **spelaeum**, (σπήλαιον); vedi : *specu, spelunca.*

SPELLACIRE,-*escu*, v., **male lavare, vim, colorem, splendorem tollere; languere, marcescere**; d'in *spellare*, cu sensu pejorativu, *a spellà reu*, a stricá *spellandu*, a sordi mai multu ca a *spellà*, 1. proprie : *ai spellacitu, nu spellatu*

www.dacoromanica.ro

camesiele; 2. ca mai desu metaforice, a face se *pérda faci'a, colorea, splendorea, vigorea,* a sterge, vescedí, impallidí : *cumu s'a spellacitu faci'a fetei? s'au spellacitu florile.*

SPELLACITURA, s. f., effectu allu *spellacirei : spellacitur'a faciei rochiei.*

SPELLARE, (contrassu d'in *spellauare,* si acestu-a d'in *esperlavare,* se conjuga regularin : *spellu, spelli, spélla, se spelle, spellatu,* etc.), v., **lavare, luere, abluere, objurgare, reprehendere; solvere, absolvere, liberare; renunciare, valedicere; amittere, perdere; decolorare;** a curá, curetiá de sorde cu apa, a *lauá* bene; 1. proprie : *a spellá camesiele, albiturele se spélla in apa férta si se si fréca; a spellá mânule;* prov. : *mâna pre mâna spélla, si amendoue mânule spélla faci'a; a si spellá capulu, corpulu, pellea, se dice a si lauá capulu, pellea; a spellá mesele, nu numai de pandia, ci si celle de lemnu sau de alta materia; a spellá usiele, scaunele, scandurele;* 2. metaforice : *a)* despre culpe si peccate : *a si spellá peccatele nu numai prin penitentia, ci mai vertosu prin practic'a constante a virtutei; a spellá de culpa;* in sensu mai generale : *a spellá de veri-ce reu, de veri-ce nevolia, de veri-ce greutate; te spellu de creditori si de detoría;* in specie ca refless. *a se spellá de ceva* sau *de cineva,* cu mai multe sensuri : α) propriu : *a se spellá pre facia,* sau *a si spellá faci'a;* inse : β) mai multu metaforice : α') *a se spellá de cineva*=*a se liberá, scapá,* β') *a se spellá de cineva, de ceva*= a se lapidá, a dice co nu lu connósce, nu lu reconnósce; γ') éro despre lucruri in parte : *a se spellá de ceva*=a perde : *ne amu spellatu de scullele nóstre;* si prov. *a se spellá pre mâni,* si *a se spellá pre gura, pre budie; a si spellá budiele de ceva,* inse si : *a se spellá pre mâni*=a se scusá, a se dá de innocente, etc.; *b)* a mustrá, certá aspru, prov. *a spellá pre cineva cu ouu si cu acietu; vedi se nu ti spellu capulu;* mai vertosu in batujocura : *te spellu pre capu cu sordile telle; c)* despre *colori,* a sterge, face se dispara : *aceste colori se spélla; s'a spellatu faci'a rochiei,* (vedi *spallacire*); *d)* a fugí, a se carrá : *spellati-ve de aici.*

SPELLATIONE, s. f., **lavatio, ablûtio;** actione de *spellare,* cumu si effectu allu acellei-asi : *spellationea petioreloru discipliloru de cotra maiestru; spellatione de facia, de colore;* si : *spellatione de omu, de muliere*=sorde de omu, de muliere; *spellationi de colori* = colori *spellacite,* essite, sterse.

SPELATORE, *spellatoréssa,* vedi *spellatoriu.*

SPELLATORIU,-*tória,* adj. s., **lavator, lavacrum; penicillum;** care *spélla* sau serve *a spellare : spellatori si spellatórie de lâna,* in specie, care *spellá,* face messería de *a spellá* albiturele; f., *spellatoressa : nu se afla destulle spellatoresse;* ca subst. reale : *a)* m. *spellatoriu*=ce serve la *spellatu* : locu de *spellatu, vasu de spellatu,* buccata de pandia sau de pannura ce serve la *spellatu,* armariu de *spellatu,* ólla de *spellatu,* etc.; *b)* f., α)*spellatória*=*spellatóre,* in acellu-asi intellessu cu *spellatoriu* de sub *a) :* bania, etc.; inse si cu intellessu de *spellare*=**lavatio;** *c)* f. *spellatoría,* α) messería de *spellatoriu* si de *spellatoressa;* β) camera, officina de *spellatu* albiture mai antâniu, déro apoi si pentru alte usuri, de essemplu : *cas'a unde se spélla pre facia, pre mâni elevii interni ai unui institutu,* sau *morbosii unui ospitiu;* etc.; acestu intellessu se póte dá si formeloru de sub *b).*

SPELLATU,-*a,* adj. part. s., (d'in *spellare*), **lavatus** : *vase spellate, vase de spellatu, spellatulu vaseloru.*

SPELLATURA, s. f., **lavatio, ablutio; absolutio;** actione de *spellare,* si effectu allu acellei-asi : *una spellatura de camesie, de facia, de gura; spellatur'a faciei rochiei; una spellatura, doue spellature;* inse : *spellaturele*=lucrurile *spellate.*

*SPELTA, s. f., **spelta;** specia de grânu, (compara fr. épeautre).

* SPELUNCA, s. f., **spelunca,** (gr. σπήλυγξ, v. fr. spélonque); cavitate in pamentu, mai allessu in monte; caverna; *pescera.*

* SPELUNCOSU,-*a,* adj., **spelunco-**

www.dacoromanica.ro

sus; plenu de *spelunce*, cu large *spelunce : monte speluncosu, colline speluncose, silbe speluncose.*

SPENDIU, s. f., (pre a locuri *spenu*), specia de planta=**helleborus viridis**. *L:*

SPÉNDURARE, (contrassu d'in *espendulare*, cu *d* sibilante), v., **pendere, suspendere**, (compara it. **penzolare** si **spenzolare**, port. **pendurar**, prov., **pendeillar**; franc. **pendiller**); a pune sau a stá *pendulu*, 1. transit.: *a spendurá carne, vestimente in unu cuniu, de cuniu; a spendurá pre cineva sau ceva de unu paru, de una trabe, de unu arbore, de unu ramu de arbore; a spendurá unu justu pre cruce; alta data spendurau, si in unele terri spendura si astadi pre criminalii incorrigibili;* 2. intransitivu : *mânele spendura de umeri; lucrulu spendura numai de unu firu de pèru; vru se sara d'in arbore si remase spenduratu de unu ramu;* in specie si metaforice: *a)* a stá in poterea cuiva, a fi suppusu, a nu fi liberu : *una térra spendura de alt'a, cumu si unu omu spendura de altulu; viéti'a nóstra spendura de multe casuri si impregiurari neprevedute; viéti'a sicilianului la més'a unui tyrannu, spendurá numai de unu firu de pèru; multe spendura de unu firu de pèru, de unu nemica; — de la tene spendura, de la voi spendura, nu spendura de la noi se fia asiá sau altramente; de la voi, de voi spendura se fiti fericiti; b)* a fi greu, a ponderá, a avé valóre : *tóte acestc-a nu spendura unu grammu;* 3. in forma reflessiva : *a se spendurá : me spenduru de vei face asiá; me spenduru si facu asiá; se spendura multi de supperare, de amarulu vietiei, de mostrare de cogitu.*

SPENDURATÓRE, s. f., vedi *spenduratoriu.*

SPENDURATORIU,-*toria*, adj. s., **pendens, suspendens; carnifex; patibulum**; care *spendura*, sau serve la *spendurare;* in specie ca subst., *a)* pers. *spenduratoriu*=care avea officiulu de a *spendurá* pre condemnati, *carnefice; b)* reale, f., *spenduratória*=*spenduratóre*= instrumentu de suppliciu pentru condemnati: *a pune pre cineva in spenduratóre; a nu scapá de spenduratóre; spenduratórea se dice si furci; a reddicá spenduratori la tote rescrucile drumuriloru.*

SPENDURATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *spendurare*); 1. in genere, **pendens, suspensus** : *vestimentele spendurate in cuniu; cuniu de spenduratu vestimente;* 2. in specie, *a)* **in cruce fixus**=*spenduratu* ca criminale; *b)* **in cruce figendus, nebulo, nequam**=*de spenduratu*, si de ací : *blastematu, misellu, de nemica*, care nu respecta nemica *sântu*, etc.: *cu spenduratii nu te appuca de lucruri serióse; feresce-te de spenduratulu acellu-a;* in sensu mai mitigatu, applicatu mai vertosu la copilli : *spenduratulu de copillu; cu spenduratii de puschi nu scoti la capetu.*

* SPERABILE, adj., **sperabilis**; ce e de *speratu : salute sperabile.*

* SPERANTE, adj. part. pres., (d'in *sperare*), **speraus**; care *spera.*

* SPERANTIA, s. f., **spes**, (it. **speranza**, fr. **espoir, espérance**); statu, virtute de *sperante : speranti'a e una d'in trinitatea virtutiloru crestine; sperantia de mai bene, sperantia in promisse; punemu speranti'a in ... i; se aveti sperantia in Domnedieu; una lucore de sperantia; cine perde tota speranti'a, se despera; lucru in sperantia, secerisiulu venitoriu e numai in sperantia; aceste-a su numai sperantie, nu realitati; sperantia, nu certitudine; sperantie illusorie, sperantie insellate, ammagite sperantie deserte; copillii sunt speranti'a parentiloru, junii speranti'a patriei; speranti'a pere cea d'in urma in omu.*

* SPERARE, v., **sperare**, it. **sperare**, (fr. **espérer**); a asteptá ceva cu incredere, mai vertosu ceva favorabile; a crede co are se se faca ceva, etc., 1. a asteptá ceva favorabile : *speràmu toti in Domnedieu; speru, co vei vení, cumu ai promissu; speru in promissele telle; speru, co vei fi sanetosu; de la cellu avutu multi multe spera; ce sperati de la acestu omu avaru? dupo celle trecute speru totu de la densulu; speràmu in fericire, in venitoriu; speràmu in viéti'a ce va se fia; fericirea sperata, glori'a*

www.dacoromanica.ro

sperata; victoriele sperate; speramu se ne adjungemu scopulu; sperati, déro sperati in desertu; nu se spera se scape de acestu morbu; se sperá multu de toti de la acesti ministri; 2. a asteptá ceva defavorabile, a se teme : *nu aceste-a am speratu; ce pote cineva sperá mai reu dupo calamitatile advenite?*

SPERATU,-*a*, adj. part. (d'in *sperare*), **speratus** : *favorile sperate, nu e de speratu nemica.*

SPERIARE, *speriatu, speriosu*, etc., vedi *spariare, spariatu, spariosu*, etc.

SPERLIRE,-*escu*, (pre a locuri, *sberlire*; probabile d'in *es* si *pèru*), v., **hispidare, horrere, horrescere**; a redicá *pèrulu* in susu de spaima sau de menía: *callulu sperlesce com'a la vederea sérpelui; ni se sperlesce pèrulu de spaima; vedi pissic'a, leulu sperlindu-se.*

SPERLITU,-*a*, adj. part. s., (d'in *sperlire*), **horridus, hispidus.**

SPERLITURA, s. f., **horror**; actione si statu de *sperlire* : *sperlitur'a pèrului porciloru.*

* SPERMA, pl.-*mate*, **sperma**, (franc. **sperme**); sementi'a animaliloru, priu estensione si a planteloru; de ací multe composite si derivate scientifice : *spermaticu,-a*, adj., **spermaticus**, (σπερματικός) relativu la *sperma*; *spermatinu,-a*, adj. s., (fr. **spermatine**), de *sperma*, s. f., *spermatina* si m. *spermatinu*, substantia particularia, continuta in *sperma*; *spermatobola*, s. f., (fr. **spermatobole**, d'in βάλλειν = arruncare), machina de semiuatu; *spermatocele*, s. f., (fr. **spermatocèle**, d'in κηλή=tumore), inflatura a colieloru d'in superabundantia de *sperma*; *spermatographía*, s. f., (fr. **spermatographie**, d'in γράφειν=descriere), descriere a *spermei*; *spermatographicu,-a*, adj., (fr. **spermatographique**), relativu la *spermatographía* si la *spermatographu*; *spermatographu*, s. m., (fr. **spermatographe**), cellu ce se occupa cu *spermatographi'a*; *spermatología*, s. f., (fr. **spermatologie**, d'in λόγος = discursu), tractatu despre *sperma*; *spermatologicu,-a*, adj., (**spermatologique**), relativu la *spermatología* si la *spermatologu*; *spermatologu*, s. m., (fr. **spermatologue**), cellu versatu in *spermatología*; *spermatopeia*, s. f., (fr. **spermatopée**, d'in ποιεῖν = facere), productione de *sperma*; *spermatophagu,-a*, adj. s., (fr. **spermatophage**), care mânca, devora *spérma*; *spermatorrheia*, s. f., (fr. **spermatorrhée**, d'in ῥέειν=curgere), cursóre de *sperma*; *spermatose*, s. f., (fr. **spermatose**), productione sau secretione de *sperma*; *spermidiu,-a*, adj., (fr. **spermidé**), produssu d'in *sperma*: *plante spermidie*; *spermiode* s. f., (fr. **spermiode**), *sperma* de brosce; *spermoderma*, s. f., (fr. **spermoderme**, d'in δέρμα=pelle), pelle, tunica, coperimentu allu *spermei*; *spermogonía*, s. f., (fr. **spermogonie**), genu de plante; *spemophoru,-a*, adj. s., (fr. **spermophore**, d'in φέρειν=portare), care *pórta sperma.*

* SPERNACE, adj., **spernax**, (d'in *spernere*), applecatu *a spernere.*

SPERNARE, v., **spernari**, si

SPERNERE, *spernui, spernutu* si *spretu*, v., **spernere**, a nu considerá, a despretiá, a avé despretiu de ceva.

SPESA, pl. *spese*, **expensum, sumptus; erogatio**, (it. **spesa**), ce se *spende*, ce se da d'in mâna pentru procurarea lucruriloru necessarie : *speşele casei, spesele statului; ellu are mai mari spese de câtu venituri.*

SPESARE, v., **expendere**, (it. **spesare**); a face *spese*, a *spende*, (fr. **dépenser**).

SPETE, pl. *spetire, spetosu*, etc.; vedi *spate*, sing. *spata, spatire*, etc.

* SPETILE, s. f., **spetile**; de peptu sau de pantece de scrófa.

* SPHACELARE, v., (fr. **sphacéler**); a face *sphacelu*, mai vertosu in part. *sphacelatu*=coprensu de *sphacelu.*

* SPHACELATU,-*a*, adj. part. sup. d'in *sphacelare.*

* SPHACELU, s. m., (σφάκελος, fr. **sphacèle**), gangreua ce coprende membrulu sau organulu in totulu lui.

* SPHAGE, s. f., (σφαγή, fr. **sphage**), guttu, parte anteriore a guttului.

* SPHAGEBRANCHIU, s. m., (fr. **sphagébranche**); genu de pesci.

*SPHAGETIDE, s. f., (fr. **sphagitide**); vêna a *sphagei.*

* SPHAGNOIDE, adj. s., (fr. **sphagnoïde**); care sémina cu *sphagnulu*; s.

www.dacoromanica.ro

pl., *sphagnoidîle*, familia de plante ce au de typu *sphagnulu*.

*SPHAGNU, s. f., **sphagnus**, (σφάγνος, franc. **sphaigne**); genu de plante cryptogame.

† SPHEN-, (gr. σφήν=cuniu, pénna de despicatu lemne, etc.), în derivate si composite scientifice: *sphena*, *a)* in sensulu datu susu; *b)* substantia vitrosa si transparente: *sphena amorphica;—sphenencephalu,-a*, adj., (fr. **sphénencéphale**), care are una deviațione monstrosa in ossulu *sphenoide*; *sphenencephalía*, s. f., (fr. **sphénencéphalie**), monstruositate de *sphenencephalu*; *sphenencephalicu,-a*, adj., (fr. **sphénencéphalique**), relativu la *sphenencephalu* sau la *sphenencephalía*; *sphenimassillianu,-a*, adj., (fr. **sphéni-maxillien**), relativu la ossulu *sphenoide* si la *falc'a=massill'a* inferiore; *spheniscu*, s. m., (fr. **sphénisque**), genu de passeri, si genu de insecte coleoptere; *sphenocephalu,-a*, adj. s., (fr. **sphénocéphale**), care are urechie appropiate si imbinate sub capu; *sphenocephalía*, s. f., (fr. **sphénocéphalie**), monstruositate a *sphenocephalului*; *sphenocephalicu,-a*, adj., (franc. **sphénocéphalique**), relativu la *sphenocephalía* sau *sphenocephalu;—sphenoclia*, s. f., (franc. **sphénoclée**), specia de planta d'in Indie; *sphenogyniu*, s. m., (fr. **sphénogyne**), genu de plante d'in famili'a synantherieloru; *sphenoidale*, adj., (fr. **sphénoïdal**), relativu la *sphenoide*; *sphenoide*, adj. s., (fr. **sphénoïde**), care sémină cu una *sphena* (vedi la inceputulu articlului): *ossu sphenoide*, *osse sphenoidi*, abs. unu *sphenoide*, *sphenoidele*; *sphenomassillariu,-a*, adj., (fr. **spheno-maxillaire**), relativu la ossulu *sphenoide* si la ossulu *massillariu*; *sphenoccipitale*, adj., (fr. **sphéno-occipital**), relativu la ossulu *sphenoide si la* ossuln *occipitale*: *ossu sphenoccipitale*; *sphenorbitariu,-a*, adj., (fr. **sphéno-orbitaire**), relativu la *sphenoide* si la *orbita*: *cavitate sphenorbitaria;—sphenopalatinu,-a*, adj., (fr. **sphéno-palatin**), relativu la ossulu *sphenoide* si la *palatu*: *nervu sphenopalatinu*; *sphenoparietale*, adj., (fr. **sphéno-parlétal**), relativu la ossulu *sphenoide* si la ossulu *parietale*: *articulationile sphenoparietali;* — *sphenopteru,-a*, adj., (fr. **sphénoptère**, d'in πτερόν=aripa), care are aripele in forma de *sphena*=cuniu, (vedi la inceputulu articlului); *sphenopterygo-palatinu,-a*, adj., (fr. **sphéno-ptérygo-palatin**), relativu la *sphenoide*, la *aripa* si la *palatu*: *musculu sphenopterygopalatinu*; *sphenoramphu,-a*, adj., (fr. **sphéno-ramphe**, d'in ῥάμφος= rostru), care are rostrulu in forma de *sphena*: *passeri sphenoramphe*, absol. f., *sphenoramphele*. familia de passeri; *sphenosalpingostaphylinu,-a*, adj., (fr. **sphéno-salpingo-staphylin**),= *sphenopterygopalatinu*; *sphenostaphylinu,-a*, adj., (franc. **sphéno-staphylin**), relativu la *sphenoide* si *staphyle*; *sphenotemporale*, adj., (fr. **sphéno-temporal**), relativu la ossulu *sphenoide* si la ossulu *temporale (de la temple)*; *sphenuru,-a*, adj., (fr. **sphénure**, d'in οὐρά=códa), care are *cód'a* in forma de *sphena*=cuniu.

*SPHERA=*sfera*, *spera*, s. f., **sphæra** =**sphera**, (σφαῖρα, fr. **sphère**); corpu rotundu, roman. *globu*; 1. in sensulu scientificu: *sfer'a e perfectu rotunda; co-ci, dupo definitionea geometrica, sfer'a are tote puntele superfaciei selle ecale departate de centrulu seu; pamentulu desi rotundu, nu se dice sphera, ci numai spheroid. sau globu*; metaforice, *a) sphera*= imagine a unei *sphera naturale*, nomita si *sphera astronomica*: *spher'a ceresca=spher'a astronomica; spher'a terrestre* = *globulu terrestre; b) sphera* =regione, orbita a unui astru: *alt'a e spher'a lunei, alt'a spher'a sorelui, alt'a spher'a stelleloru*; 2. prin metafore ulteriori, *a)* veri-ce corpu rotundu, de esemplu: pila de jocu, etc.; *b)* genu de conce bivalve *globulose*; *c)* cercu de actione, de influentia, de dereptu, etc.: *nu cadu aceste-a in spher'a nóstra de occupationi; in spher'a modesta a unui invetiatoriu satescu póte face cineva multu; in spher'a scientieloru physice; a se margini in spher'a sea, a essí d'in spher'a sea; in spher'a mea voliu face totu ce voliu poté; afora d'in spher'a mea nu potu face nemica.*

*SPHERALE=*sferale*, *sperale*, adj.,

www.dacoromanica.ro

sphæralis; relativu la *sphera : forma spherale, miscari spherali.*

*SPHERANTHIU,-*a*, adj. s., (fr. **sphéranthé**); care sémina cu *spheranthulu;* subst. f. pl., *spheranthiele*, familia de plante cari au de typu genulu *spheranthu.*

* SPHERANTHU, s. m., (fr. **sphéranthe**); genu de plante.

* SPHERIA, s. f., (fr. **sphérie**); genu de plante cryptogame d'in famili'a fungiloru.

*SPHERIACIU,-*a*, adj., (fr. **sphériacé**); care sémina cu una *spheria*, subst. pl., *spheriaciele*, tribu de fungi ce are de typu genulu *spheria.*

* SPHERICARPU,-*a*, adj., (fr. **sphéricarpe**); care are *carpulu sphericu : plante sphericarpe*

* SPHERICITATE, s. f., (fr. **sphéricité**); statu, calitate de *sphericu : sphericitatea cerului; sphericitatea astreloru provine in parte de la motulu de rotatione, si in parte de la forti'a centripeta.*

* SPHERICU, *sfericu* sau *spericu,-a*, adj., **sphæricus**, (σφαιρικός, fr. **sphérique**); relativu la *sphera : corpu sphericu, astrele su spherice, figura spherica, motu sphericu, triânglu sphericu, triânglu sphericu rectanglu, triângle spherice ecilaterali; polygone spherice, fusu sphericu, pyramide spherica, zona spherica, segmentu sphericu; trigonometria spherica.*

* SPHERICULA, s. f., (**sphæricula**); deminutivu d'in *sphera.*

* SPHERICULATU,-*a*, adj., **sphæriculatus**, (fr. **sphériculé**, d'in *sphericula*); care are aprope form'a de *sphera : cupressi sphericulati.*

* SPHERINU,-*a*, adj., (fr. **sphérine**); care sémina cu *spheri'a*; subst. pl., *spherinele*, grupa de plante cari au de typu genulu *spheria.*

*SPHERISTERIU, pl.-*e*, **sphæristerium**, (σφαιριστήριον, fr. **sphéristère**); locu unde se jocau la *sphera*=pila.

* SPHERISTICU,-*a*, adj., (fr. **sphéristique**); relativu la *spheristu : essercitie spheristice.*

* SPHERISTU, s. pers., **sphærista**, (σφαιριστής, fr. **sphériste**); care jóca cu *pil'a;* care invétia pre altii a jocá cu *pil'a.*

† SPHERO-, (d'in σφαῖρα=sphera), intra in multe si varie composite scientifice : *spheroblastu,-a*, adj., (fr. **sphéroblaste**, d'in βλαστός=germinatu), ai cui cotyledoni nu se dividu in doue, ci essu d'in pamentu sub forma de *sphericula : embryoni spheroblasti; spherobolu,-a*, adj. s., (fr. **sphérobole**, d'in βάλλειν=aieptare), care aiépta *sphericule*, de regula ca subst. m., *spherobolulu*, genu de fungi; *spherocarpu,-a*, adj. s., (fr. **sphérocarpe**, d'in καρπός=fructu), care are fructe *spherice*, rotunde; s. m., *spherocarpulu*, genu de plante cryptogame; *spherocarpiu* si *spherocarpatu,-a*, adj. s., (fr. **sphérocarpé**), care sémina cu *spherocarpulu;* subst. pl., *spherocarpiele*, tribu de plante d'in famili'a floridieloru, cari au corpuri de reproductione *spherice;* —*spherocephalu,-a*, adj., (fr. **sphérocéphale**, d'in κεφαλή=capu), care are *capetina* sau flore *spherica*=globosa: *plante spherocephale*, *bureti spherocephali;* —*spheroceru,-a*, adj. s., (fr. **sphérocére**, d'in κέρας=cornu), care are *corne* sau *antenne* rotunde; s. m., *spherocerulu*, genu de insecte diptere; *spheroedricu,-a*, adj., (fr. **sphéroédrique**) : *cristallu spheroedricu*, cu trei assi perpendiculari, in giurulu caroru-a se póte descrie unu cercu, si prin urmare una *sphera; spheroidale*, adj. s., (fr. **sphéroïdal**), relativu la unu *spheroide*, in genere care se appropia in forma de *sphera* sau de alle *spherei : acestu metallu presenta masse spheroidali*, absol. *una spheroidale : spheroidale conjuncta;* varietate de adamante, derivata d'in *spheroidalea sestuplata* de adamante; asiá si : *spheroidalea compressa; spheroide*, adj. s., **sphæroides**, (σφαιροειδής, fr. **sphéroïde**), care sémina cu *spher'a : figura spheroide; pamentulu e spheroide;* forte desu absol. ca subst. m., unu *spheroide*=corpu orecare solidu a cui figura se appropia de a *spherei*, éro in specie : *a) pamentulu e unu spheroide; b)* certe plante sunt *spheroidi* dupo certe parti; *c) spheroide*, unu genu de pesci; —*spheroidinu,-a*, adj., (fr. **sphéroïdine**), relativu la *spheroide;*

www.dacoromanica.ro

s. m., *spheroidinu* si f. *spheroidina*, geuu de couce; *spherolobu*, s. m., (fr. **sphérolobe**), geuu de plaute d'iu famili'a legumiuoseloru; *spheromachía*, s. f., **sphæromachia**, (σφαιρομαχία, fr. **sphéromachie**), lupta la pugilatu cu *sphere* de plumbu; de ací si: *spheromachu*, s. pers., (fr. **sphéromaque**), cellu ce lupta la pugilatu cu *sphere* de plumbu; adj., *spheromachicu,-a*, adj., (fr. **sphéromachique**), relativu la *spheromachía* sau la *spheromachu; spheroma*, s. f., (fr. **sphérome**), geuu de crustacie, typu allu familiei *spheromidiloru; spherometru*, s. m., (fr. **spheromètre**), iustrumeutu de mesuratu curbatur'a facieloru *spherice; spherometricu,-a*, adj., (fr. **sphérométrique**), relativu la *spherometru; spheromide*, adj. s., (fr. **spheromide**), care sémiua cu *spherom'a*: subst. pl., *spheromidile*, familia de crustacie care are de typu geuulu *spheroma; spheromycetu,-a*, adj. s., (fr. **sphéromycète**, d'iu μύκης=fuugu), care are capetina *spherica: fungi spheromyceti*; subst. pl., *spheromycetii*, familia sau tribu de fuugi; *spheronemu,-a*, adj. s., (fr. **sphéronème**), care are tessutur'a *spherica*; s. m., *spheronemulu*, geuu de plaute cryptogame; *spherophoru,-a*, adj., (fr. **sphérophore**), care are rostru *sphericu*; s. m., *spherophorulu*, geuu de plaute d'iu famili'a licheuiloru; *spherophytu*, s. m., (fr. **sphérophyte**, d'iu φυτόν=plauta), plauta cu fructificatioue *spherica; spheroplia*, s. f., (fr. **sphéroplie**), geuu de plaute d'iu famili'a algeloru; *spherosiderite*, s. f., (fr. **sphérosidérite**, d'iu σίδηρος=ferru); specia de *ferru* carbouatu cu masse *spherice; spherospermu,-a*, adj., (fr. **sphérosperme**, d'iu σπέρμα=sperma, semeutia), care are semeutie *spherice*, rotuude; *spherula*, s. f., (**sphaerula**, fr. **sphérule**), demiuutivu d'iu *sphera*, applicatu inse si cu seusu speciale de: *a) conceptaculu sphericu*, rotuudu, obluugu si couicu, care prin uuu orificiu superiore spargé semeutie mucilagiuose, ce priu uscatioue se reducu iu pulbere; *b)* specia de iusecte; —*spherulaciu,-a*, adj., (fr. **sphérulacé**), care sémiua cu uua *spherula*= sphera mica; subst. pl., *spherulaciele*, familia de mollusce; *spherulite*, s. f., si m., *spherulitu*, (fr. **sphérulite**): *a)* globule si mice *sphere* iu certe miuerali vitrose; *b)* geuu de couchylie fossili.

* SPHINCTERIU, s. m., (fr. **sphincter**=σφιγκτήρ, d'in σφίγγειν= striugere), musculu aunulariu: *sphincteriu intestinale*.

* SPHINGE sau *sfinge*, s. f., **sphinx**, (σφίγξ); 1. moustru fabulosu de forma feminiua, care, la unu moute de la Thebele Greciei, tiuea callea trecutoriloru si le propuuea uua euigma, si, déco uu ua resolveau, erau uccisi: *enigm'a sphingei fu resoluta de Edipu, si sphingea inco uccisa de acestu-a*; 2. metaforice: *a)* imagiue de *sphinge; b)* statua ordiuaria, iu particulariu: statua egyptiaua; *c)* geuu de *insecte lepidoptere*.

* SPHINGIDE, adj. s., (fr. **sphingide**, d'iu *sphinge*); care sémiua cu *sphingea*, iu specie cu *sphingea insectu;* subst. pl. *sphingidile*, tribu d'iu ordiuea iusecteloru lepidoptere, cari au de typu geuulu *sphinge*.

* SPHONDYLU, s. m., vedi *spondylu*.

* SPHRAGIDE sau *sfragide*, s. f., **sphragis**, (σφραγίς, fr. **sphragide**); 1. proprie, sigillu, applicatu iuse: 2. prin metaf. *a)* la pétra boua de *sigillatu*, peutru *sigille; b)* altu geuu de pameutu ce se veude cu *sigille* impresse pe ellu; *c)* iu mediciua, uuu globulu de emplastru.

* SPHRAGITE, sau *sfragite*, s. f., **sphragitis**, (σφραγῖτις); unu *sigillu impressu*: semnu, etc.

* SPHYGMICU,-*a*, adj., (fr. **sphygmique**, d'in σφυγμός=pulsu), relativu la pulsu.

* SPHYGMOCEPHALIA, s. f., (fr. **sphygmocéphale**, d'in σφυγμός=pulsu, si κεφαλή=capu); pulsatioue iucommoda ce se seute la capu.

* SPHYGMOCEPHALICU,-*a*, adj., (fr. **sphygmocéphalique**); relativu la *sphygmocephalia*.

* SPHYGMOMETRU, s. m., (fr. **sphygmomètre**, d'in σφυγμός=pulsu, si μέτρον=mesura); instrumentu de mesuratu cu precisione pulsulu.

* SPHYRENA, s. f., **sphyræna**, (σφύ-

www.dacoromanica.ro

ραίνα, fr. **sphyrène**); genu de pesci cu botulu ascutitu.

SPICA, s. f., si m. *spicu*, pl.-*e*, **spica, spicum, spicus**, (it. **spica** si **spiga**, isp. port. **espiga**, prov. **espiga** si **espig**, fr. **épi**); 1. in sensulu cellu mai strîmtu si mai particulariu, *spicu* insémna capetulu superiore allu *paliului* grâneloru, care contine grauntiele : *spice plene, unu spicu grassu, unu spicu macru ; spicele de estu tempu su mari, déro secce; a dá spicu : ordiulu a datu spicu; barb'a spicului, conuna de spice ; a aduná cu spicu cu spicu, a stringe spicu cu spicu;* asseminare gratiosa cu *mustaciele : mustacior'a lui spiculu gran lui;* metaforice, form'a m. *spicu*, nu se applica, pre câtu scimu noi, de câtu in locutionile : *spicu de plouia, spicu de geru, spicu de frigu, spicu de ventu,* in cari *spicu* esprime *agerimea si marea petrundere* a lucrului de care e vorb'a; inse s'ar poté estende si la alte sensuri analoge; déro : 2. form'a fem. *spica* se applica cu sensu mai variatu, *a)* la veri-ce sémina mai multu sau mai pucinu cu *spiculu cerealiloru*, cumu : capitina, créста, a altoru plante, candu aceste-a su acuminate si spinose; *b)* la sagetta, mai vertosu, acume allu sagettei; *c)* la cea mai luminosa stella d'in constellationea verginei; *d)* in medicina, α) la emplastru causticu in form'a de *spicu*=*spica;* β) in genere, la veri-ce legatura alle cui fire, acia de legatu pre margini, sunt dispuse ca firele barbei *spicului.*

SPICARE, v., **spicare, spicas legere,** a muní cu *spica* sau cu *spicu : sagette spicate , grane spicate, ordie inco nespicate;* si : a aduná *spice* dupo seceratu, (vedi si *spicuire, spicilegiu,* etc.); si a dá *spicu*, a essí *spicu*, (vedi si *inspicare;* (it. **spigare**, isp. port. **espigar**; fr. **épier**).

SPICATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *spicare*), **spicatus.**

SPICIA, vedi *spiciu*, si *specia.*

SPICIFERU,-*a*, adj., **spicifer**, (fr. **spicifère**); care pórta *spica, spicu, spice* pre *capu* sau *capitu;* s. m., *spiciferu*, specia de pauonu de Japoni'a.

SPICIFLORU,-*a*, adj., (fr. **spiciflore**); care are *flori* dispuse ca *spiculu.*

SPICIFORME sau *spiciformu,-a*, adj., (fr. **spiciforme**); care are forma de *spicu.*

SPICIGERU,-*a*, adj., (fr. **spicigère**); vedi *spiciferu.*

SPICILEGERE, v., **spicas legere;** a *college spicu cu spicu*, a aduná *spice* dupo seceratu; vedi si *spicuire, spicare.*

SPICILEGIU, s. m., **spicilegium**, (fr. **spicilège**; actione de *spicilegere; spicilegiulu se face dupo seceratu;* metaforice, adunare de acte buccata cu buccata.

SPICILEGU,-*a*, adj. s., (**spicilegus**); care aduna *spice.*

SPICIU,-*a*, **spiceus**; de *spicu*, de *spice : cununa spicia;*—ca subst. f., *spicia* vedi *specia.*

SPICOSU,-*a*, adj., **spicis abundans ; magnas habens spicas;** plenu de *spice*, care are mari si plene *spice.*

SPICU, s. m., pl.-*e*, **spica;** vedi *spica.*

SPICUIRE,-*escu*, v., **spicas relictas legere;** a stringe, a college *spicele* lassate dupo seceratu, a allege si college *spicu cu spicu.*

SPICUITORIU,-*tória*, adj. s., (d'in *spicuire*); care *spicue.*

SPICUITU,-*a*, adj. part. s., d'in *spicuire.*

SPICUITURA, s. f., **spicilegium;** actione de *spicuire*, si effectu allu acestei actione : *spicuitura pre locurile secerate;* metaf. *spicuitura de prin tote càrtile.*

SPICULA, s. f. si m., *spiculu*, **spicula, spiculum;** deminutivu d'in *spica* si *spicu*, (vedi si *spiculletiu*); in specie si metaforice, *a)* f. *spicula*, specia de arborellu, *b)* m. *spiculu*, punta, acume, acu, etc. : *spiculele albineloru*, in specie, acumele unei arme de arruncatu si de impunsu.

SPICULARE, v., **spiculare**, (d'in *spicula, spiculu*); a face ascutitu, acuminatu : *lancie bene spiculate.*

SPICULLECIU,-*tiu*, pl.-*e*, **spicula**, deminutivu d'in *spicu*, de care vedi la *spica;* alte forme de deminutivu d'in *spicu : spicuciu,-tiu, spicusioru*, etc.

SPICUSIORU, *spicutiu*, vedi *spicullecíu.*

SPINA, s. f. si m., *spinu*, pl.-*i*, **spina**, (it. **spina** si **spino**, isp. prov. **espina** si **espino;** fr. **épine**, alb. **spine**, — pro-

www.dacoromanica.ro

babile d'in *spica* sau *spicu*, si a nome contrassu d'in una forma **spicna, spicnus**, prin urmare : *ceva acuminatu, impungutoriu*); 1. in form'a cea mai usuale, *spinu, a)* in genere : parte, escrentia pungutoria a unei planta : *acaci'a are spini; spinii scaiului, spini mari, spini mici, spinulu impunge; nu e rosa fora spini; b)* in specie, α) arborellu ce da fructu nomitu *porumba*, **prunus spinosa**, *Linn.* β) *spinulu dracului*, inse si pl. f. *spinele dracului*=**aryngium campestre**, *L.*; *c)* metaforice, α) pèru aspru, sau *spini* ossosi ai certoru animali : *spinii ariciului; spinii caprului, pre spinarea certoru pesci si pre laturi orrescu spini;* β) in sensu ideale, unu ce aspru, amaru, neplacutu, dorerosu, etc. : *nu pre rose, ci pre spini dormimu; ací e spinulu ce te suppera reu; plena de spini e callea benelui; conuna de spini se pune mai adesea pre capulu justului; a si impletti conuna de spini; spini va dá pamentulu pentru peccatulu vostru; a sedé totu pre spini*=a fi impatiente forte; 2. form'a f. *spina*, pl. *spine*, (vedi mai susu : *spinele dracului*), se applica mai numai in sensu metaforicu, cumu : *a)* ossulu spinarei, seri'a osseloru, vertebreloru, ce se intende prin mediloculu *spinarei;* de ací la medici : α) *spina-bifida*=**spina-bifida**=proprie : *spina* =*spinare despicata in doue*, affectione nomita si : *hydrorache congeniale;* β) *spina-ventosa*=**spina-ventosa**=affectione a organului medullariu; *b) spina* = murulu d'in cerculu Romei, pre longa care se faceau luptele celloru ce se intrecea la cursu; *c) spina* =una curetitóre, scobitóre de denti.

SPINACIU, si *spinacu*, (scrissu si pronuntiatu de unii si *spanacu*), s. m., (**spinacum**, it. **spinace**, isp. **espinaca**, v. fr. **espinache**, alb. **spinaky**, — tote essite d'in unu adj. *spinaciu*=[**spinacens**] de la *spina* = *spinu*, fiendu foliele acestei planta dentate, pre candu port. **espinafre** a essitu d'in **spinifer**; prov. **espinar**, si n. fr. **épinards**, d'in *spinariu*=[**spinarius**]; — trecutu si in alte limbe moderne); specia de planta leguminosa bene connoscuta : *spinacu cu carne*=*carne cu spinacu; spinacu cu ochiuri de óua;* — *spinacu*, metaforice, cu intellessu de : *a)* lucru insipidu, *b)* lucru commune, *c)* cu pucina valóre, si de ací : *d)* reu, de nemica : *spinacu! tote spinacu! a face spinacu in tote câte face si dice.*

SPINACU, s. m., vedi *spinaciu.*

SPINALE=*spinare*, adj. s., **spinalis, spina, dorsum**, (comp. it. **spinale**, isp. **espinal**, port. **espinhal**, fr. **épinier, épinière, spinal**); relativu la *spin'a* dosului, 1. ca adj. *nervi spinali. medulla spinale, arterie spinali;* 2. subst. f. reale, *spinale-a*=*spinarea, a)* in sensulu cellu mai estensu : dosu allu unui animale, spate alle omului si alle altoru animali, partea posteriore, la omu, de la collu peno la nód'a curului; *b)* éro in sensulu cellu mai restrinsu : partea resarita a dosului omului si altoru animali, a nome : seri'a de vertebre ce se intende prin mediloculu dosului spinarei, *spateloru; c)* in sensu intermediariu, α) *spinare*= numai *spatele* propriu disse, β) *spinare* =partea de diosu a dosului, sellele, etc.; —*d)* intra in multe si varie construc-tioni : *a sarí in spinare; a arruncá in spinare, pre spinare; a leuá de pre spinare, d'in spinare; a carrá cu spinarea; a redicá cu spinarea; a pune spinarea la ceva; a fi in spinarea cuiva; a duce la spinare, in spinare, spinarea duce sau nu duce câtu puni pre dens'a;* etc., celle mai multe cu varie insemnari metaforice, cumu : *a cadé in spinare, pre spinare; una féta cade in spinare unui june; una nevolia ne cade in spinare; una culpa cade in spinare cuiva; a arruncá culp'a, nevoli'a, sarcin'a in spinarea altui-a;* cu ammenitiare si cu vaietare : *vai de spinarea mea! vai de spinarea nostra! vai de spinarea callului!—te mânca spinarea*=vrei batalia; *nu ne mânca spinarea;*—in alta ordine de metafore intra mai pucinu, cumu in constructionile : *spinarea collinei, spinarea unei seria de monti*, culme sau muchia.

1 SPINARE, s. f., vedi *spinale*, mai allessu sub 2.

2 SPINARE,-*ediu*, v., **spinis munire, pungere;** a muní cu *spini;* a devení *spinosu;* a impunge; vedi si comp. *inspinare.*

www.dacoromanica.ro

SPINARIU,-*a*, adj. s., **spinalis, spinetum;** relativu la *spinu*, (vedi si *spina, spinale*); ca subst. m. reale, *spinariu*, m. si f. *spinaría*, multime de *spini;* vedi *spinetu.*

SPINDERE, sau *spendere, spensi* si *spensei, spensu*, v., **expendere;** a dá d'in mâna banni, a face *spese.*

* SPINESCENTE, adj. part. pres. (d'in *spinescere*), **spinescens,** (compara si fr. **spinescent**).

* SPINESCENTIA, s. f., (**spinescentia,** fr. **spinescence**); statu de *spinescente.*

* SPINESCERE, v., **spinescere,** a face *spini*, sau a se face *spinu, spinosu;* a se reduce, a adjunge *spinu.*

SPINETU, pl.-*e*, **spinetum,** (it. **spineto,** fr. **épinate**); multime de *spini*, de plante *spinose;* locu abundante de *spini*, de plante *spinose : spinetu de rugi; spinetu de maracíni, de scai;* déro mai vertosu : *spinetu de spini proprii cu porumbe;* metaforice : *spinetele callei bune; spinetele dialecticei aristotelice.*

SPINIA, s. f., vedi *spiniu.*

* SPINIASSOIDOCCIPITALE, adj., (fr. **spini-axoïdo-occipital,** d'in *spinu, asse* si *occipite*), relativu la *spin'a* dosului, *assea* corpului si la *occipite* sau *céfa*, care se intende de la *asse* peno la *occipite : musculu spiniassoidoccipitale;* si absol. *spiniassoidoccipitale-le.*

* SPINIASSOIDOTRACHELIATLANTOIDIU,-*a*, adj., (fr. **spini-axoïdo-trachéli-atlantoïdien**); care se intende de la *assea spinei peno la atlante : musculu spiniassoidotracheliatlantoidiu;* si absol. (vedi si precedentele coventu).

* SPINICODU,-*a*, adj., (fr. **spinicaude**), care are *pennele*, in specie pennele *codei* in forma de *spini*, adeco *acute.*

* SPINICEREBRALE, adj., (fr. **spinicérébral**); relativu la *cerebru* si *spina*, care are una systema de nervi *cerebrospinale.*

* SPINICOLLU,-*a*, adj., (fr. **spinicolle**); care are *collulu spinosu.*

* SPINICORNU,-*a*, adj., (fr. **spinicorne**); care are *corne* sau *antenne spinose.*

* SPINICRURE, adj., (fr. **spinicrure**); care are *pedi* sau *fluere spinose.*

* SPINIFERU,-*a*, adj., **spinifer,** (fr. **spinifère**); care porta, are *spini : spiniferii rugi;* absol. s. m., *spiniferulu*, specia de pesce cu *spini* pre *spinare.*

* SPINIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **spinifolié**); care are *folie spinose.*

* SPINIFORME, adj., (fr. **spiniforme**); care are *forma de spini.*

* SPINIGERU,-*a*, adj., (fr. **spinigère**); care pórta, are *spini;* vedi si *spiniferu.*

* SPINILABRU,-*a*, adj., (fr. **spinilabre**); care are *labre=budie* cu *spini.*

* SPINIMANU,-*a*, adj., (fr. **spinimane**); care are *mânule* sau *petiórele spinose.*

* SPININERVU,-*a*, adj., (fr. **spininervé**); care are *nervii, fibrele, firele spinose.*

* SPINIPEDE, adj., (fr. **spinipède**); care are *pedii=petiorele spinose.*

SPINISIORU, s. m., **spinula;** deminutivu d'in *spinu.*

* SPINITARSU,-*a*, adj., (fr. **spinitarse**); care are *tarsii spinosi.*

* SPINITE, s. f., (fr. **spinite**); inflammatione a medullei *spinale.*

SPINIU,-*a*, adj. s., **spineus;** de *spinu;* s. f., *spinia*=specia de vitia de vinia.

* SPINOCARPU,-*a*, adj., (fr. **spinocarpe,** d'in καρπός = fructu); care are *fructe spinose.*

SPINOSITATE, s. f., **spinosus status;** statu de *spinosu : spinositatea rugului, scaiului;* mai vertosu in intellessulu metaforicu : *spinositatile frasei, argumentationei; spinositatile passului de facutu.*

SPINOSU,-*a*, adj., **spinosus,** (it. **spinoso,** isp. **espinoso,** port. **espinhoso,** prov. **espinos,** fr. **épineux**); plenu de *spini*, munitu cu *spini : erbe spinose, spinosa rosa, spinosii rugi, spinosii scai; spinose folie, spinosa scórtia, spinosa calle, spinosa selba, spinosu arbore;* metaforice, difficile, anevoliosu, plenu de nevolie : *spinos'a calle a vertutei; spinosa lucrare, spinose labori, spinose cure; spinosa si amara viétia; spinosa cestione, spinose negótie;* mai allessu pentru *oratione si cogitatione, spinosu*=aspru, nodorosu, intortochiatu, incurcatu : *spinosa frase, spinosu stylu; spinosulu si suptilele stylu allu dialecticei stoiciloru.*

www.dacoromanica.ro

SPINOSULU, -*a*, adj., **spinosulus**; deminutivu d'in *spinosu*, camu *spinosu*, pucinu *spinosu*: *conce spinosule*.

SPINTECARE, etc., vedi *spanticare*, etc.

* SPINTHERE, sau *spintere*, s., **spinther**, (probabile d'in σφιγκτήρ, compara si fr. **spinther**); 1. braciare; 2. specia de minerale in mice cristalle decaedre, verde inchise; 3. scantelia, scintilla; de ací, pustula, besicutia, cossiu etc.

* SPINTHEROMETRICU, -*a*, adj., (fr. **spinthérométrique**); relativu la *spintherometru*.

* SPINTHEROMETRU, s. m., (fr. **spinthéromètre**); instrumentu de *mesuratu forti'a scintilleloru* electrice.

* SPINTHRIA si *sphintria*, *spintria*, s. f., **sphinthria**, si **spintria** (fr. **spinthrie**, d'in acea-asi origine cu *spinthere*=σφιγκτήρ); modu indecente de desfrenare intre barbati ce si petrecu impreuna: *dupo Suetoniu, spinthria erá passionea curtei lui Tiberiu*.

* SPINTURNICE, s. f., **spinturnix**; (σπινθαρίς); specia de passere forte sordida; de ací si: *spinturniciu*, s. m., **spinturnicium**, ca deminutivu pejorativu, una passere mica de reu auguriu.

* SPINTURNICIU, s. m., vedi *spinturnice*.

* SPINU, s. m., **spinus**; vedi *spina*.

* SPINULA, s. f. si m., *spinulu*, **spinula**; deminutivu d'in *spina* si *spinu*: mica *spina*=*spinare*, micu *spinu*=*spinisioru*; (compara si fr. **spinule**).

* SPINULARIU, -*a*, adj. s., (fr. **spinulaire**); relativu la *spinula*; in specie ca s. f., *spinularia*, specia de plante, a nome, specia de *alga*.

* SPINULIFERU, -*a*, adj., (fr. **spinulifère**); care porta, are *spinule*, (vedi *spinula*).

* SPINULIFLORU, -*a*, adj., (fr. **spinuliflore**); care are *flori spinulose*.

* SPINULIFORME si *spinuliformu*, -*a*, adj., (fr. **spinuliforme**); care are *forma de spinula*.

SPIONARE, -*ediu*, v., **speculari, observare, deferre**; a fi *spionu*; a essercitá *spioni'a*; a observá; a delatá; — de regula cu sensu reu; vedi *speculare*.

SPIONARIA, s. f., lucrare, fapta de *spione*, vedi *spionia*.

SPIONE sau *spionu*, s. m., (fr. **espion**, it. **spia**), **speculator, delator**; care *spionedia*, care observa faptele si vorbele altoru-a spre a le denuntiá; f. *spionessa*.

SPIONIA, s. f., 1. **speculatus**; statu si fapta de *spionu*; 2. *spionia*=**spionia**=specia de vitia de vinia, (vedi si *spinia* la *spiniu*).

* SPIONU, s. m., (fr. **espion**), vedi *spione*.

* SPIRA, s. f., **spira**, (σπεῖρα, fr. **spire**); ce e invertitu, sucitu, impletticitu, incollacitu, precumu, in genere matiele, intestinele, etc.: *spir'a*, *spirele intestineloru*; *spir'a unei scare inalta*; in specie, 1. la linie: *spir'a liniei*; *de multe ori, in acestu casu, insémna numai unu oclu allu liniei spirale integra*; 2. la columne, *spira* = *toru* sau *tori ai basci columnei*; 3. *spira*=*fune* cese in fascióra pre fusulu sau arborele navei; 4. *spira*=evolutione de osti in forma orbiculare; 5. *spira*=choru desu de ómení sau de alte fientie, mai allessu de *bacchanti*; 6. *spira* de fumu, de flamma, de vapori, etc.; 7. *spira*=parte de certe conce.

* SPIRABILE, adj., **spirabilis**; care se póte *spirare*, bonu de *spiratu*: *aeru spirabile*; metaforice, ce serve la viétia: *te juru pre acésta lumina spirabile*; si cu sensu activu, *spirabile* = care póte *spirá*, viue.

* SPIRACLU sau *spiraculu*, pl. -*e*, **spiraculum**, (fr. **spiracule**); gaura de *spiratu*: *spiraclele cavei de vinu*; in specie, *spiracle* = orificie alle tracheieloru insecteloru.

* SPIRALE, adj. s., (fr. **spiral, spirale**); relativu la *spira*, cu forma de *spira*: *linie spirali, elateriu spirale, scare spirali*; *ornamente de architectura spirali*; *la plante*: *folie spirali, fustelli spirali, embryone spirale, vase spirali*; *pedunclu spirale*; *conce spirali*; ca s. f., *spiralea*, ceva in genere *spirale*: *spiralea, spiralile unui orologiu*; *spiralile unei machine*; *caten'a unui orologiu se infasciora in spirale in giurulu fusului*; *foliele certoru fenici su in spirale*; in specie, *spirale*=*linia spirale*.

www.dacoromanica.ro

* SPIRALITELU,-*a*, adj., (fr. **spiralitèle**); care face *tela pândia spirale*: *aranie spiralitele.*

* SPIRAME, pl. *spiramine*, **spiramen**, si

* SPIRAMENTU, pl.-*e*, **spiramentum**, actione de *spirare*, déro mai allessu: mediu de *spirare*, *resufflatore*, gaura sau canale de sufflatu, de resufflatu: *spiramentele cavei*; vedi si *spiraclu.*

* SPIRANTE, adj. part. pres., (d'in *spirare*), **spirans**; care *spira.*

* SPIRANTHIU,-*a*, adj., (fr. **spiranthé**, d'in ἄνθος,=flore, si σπεῖρα=spira); care are *flori* sau *sepale spirali*; de ací: *spiranthu*, s. m., (fr. **spiranthe**), genu de *plante.*

* SPIRANTHU, s. m., vedi *spiranthiu.*

* SPIRARCHIA, s. f., (fr. **spirarchie**); officiu de *spirarchu.*

* SPIRARCHICU,-*a*, adj.. (fr. **spirarchique**); relativu la *spirarchia* si la *spirarchu.*

* SPIPARCHU, s., (fr. **spirarque**, d'in σπεῖρα=spira in sensu de *choru* de bacchanti, si ἄρχειν=dirigere); care *dirige* unu *choru de bacchanti..*

* SPIRARE, v., **spirare**; a sufflá, 1. proprie, *a)* in genere: *und'a ferbe sub impulsulu venturiloru ce spira; spira austrulu, spira ventu d'in varie directioni; d'in peptulu taurului spira flacura; fora incetare voru spirá odori pre altariulu teu; unde und'a nu spira si nu murmura; spirau d'in tote pàrtile suavi odori de flori; b)* in specie, a trage sau emitte sufflare: *spiràmu aeru; pre câtu vomn spirá, vomu luptá pentru derepturile nostre; nu potemu spirá macaru fora temere; a spirá desu si greu e semnu de morbu; se nu spirati aeru plenu de miasmate;* de ací, prin metafore, *α)* a viue, a fi in viétia: *pre câtu spiru eu, nu poti tu face ce vrei; abiá mai spira patientele; aruspicele consulta spirantile visceri; spira venele, si bate inco cordea;* — in specie pentru littere: *littera spirante=sibilante;* 2. metaforice, *a)* a avé ventu favorabile, a plutí cu ventu favorabile, a avé successu: *déco ne spira ventulu fortunei, vomu avé successulu doritu; b)* a viue, a fi plenu de viétia, a fi vivace: *suffletulu si mentea scriptoriloru ingeniosi spira in scriptele loru; spira si viue amorea lui de patria;* mai allessu de imagini vivaci, de representationi plene de viétia: *statua spirante, marmuri spiranti; effigie d'in marmore de Paru viue si spiranti; c)* a aspirá, a tende susu, a fi ambitiosu, superbu, mundru; *d)* transitive, α) in genere: *callulu spira focu; chimer'a spira flacure d'in gura; taurii injugati spirau flamme; odore suave spirá din'a d'in auriulu seu pèru;* β) in specie, a fi plenu, a abundá, a manifestá, etc.: *a spirá urra, menia, bellu; a spirá blandetia de angeru, bonitate divina; a spirá mundria nesufferita.*

* SPIRATIONE, s. f., **spiratio**, (fr. **spiration**); actione de *spirare*, cumu si effectu allu acellei-asi: *odorea spirationei, spiratione usiora, grave.*

* SPIRATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *spirare*), **spiratus**: *aerulu spiratu, odorile spirate; spiratulu odoriloru; organu de spiratu odori.*

* SPIREA, s. f., **spiræa**, (σπειραία, fr. **spirée**); genu de plante d'in famili'a *rosacieloru.*

* SPIREACIU,-*a*, adj., (fr. **spiréacé**); care sémina a *spirea;* subst. pl. *spireaciele*, tribu de plante d'in famili'a rosacieloru, cari au de typu genulu *spirea.*

* SPIRICU,-*a*, adj., (fr. **spirique**); relativu la *spira*: *linie spirice.*

* SPIRIFERU,-*a*, adj., (fr. **spirifère**); care pórta, are *spira;* subst. pl. *spiriferele*, tribu de conchylie.

* SPIRIFORME si *spiriformu*,-*a*, adj. (fr. **spiriforme**); care are *forma de spira.*

* SPIRIROSTRU,-*a*, adj., (fr. **spirirostre**); care are *rostru spirale, in spirale.*

* SPIRITALE, *spiritalitate*, etc., vedi *spirituale spiritualitate*, etc.

* SPIRITU (pre a locuri syncopatu, *spirtu*), pl.-*e*, **spiritus**, (it. **spirito**, isp. **espiritu**, port. **espirito**, prov. **esperit** si **sperit**, fr. **esprit**, alb. **spirt**):—d'in *spirare*, forma secundaria pre longa form'a *spiratu*, ca si *suffletu* d'in *sufflare* pre longa *sufflatu;* asiá co *spiritu* insémna:

www.dacoromanica.ro

sufflare de aeru, si in genere, sufflare, mai vertosu : sufflare in actione, in actu si miscare, aeru in miscare, etc., 1. proprie, *a)* in genere : *spiritulu differe de ventu, de aeru agitatu, intru câtu ventulu e spiritu mai veemente, éro spiritulu e aeru ce suffla lenu si incetu: totu de a un'a aerulu se misca sub impulsulu unui spiritu; allegeti pentru semenatu di de spiritu lenu si placidu; aceste-a nu se potu dice si face de câtu sub influenti'a unui spiritu divinu necontenitu; mentea poetului insufflata óre-cumu de unu spiritu divinu; spiritulu e liusioru, pamentulu greu: ce e atâtu de commune ca spiritulu celloru viui, pamentulu celloru morti, marea celloru natanti? precumu fora apa nu potu viue pescii, asiá fora spiritu ómenii, passerile,* etc.;—*spiritu suave de odori se revérsa in aeru; spiritu de putorosa odore; b)* in specie : α) aerulu *spiratu*, resufflare, *respirare: cu trei lucruri se tine viéti'a : cu mancare, cu beutura, cu spiritu; cine trage spiritu, viue inco; frasile lunge nu se potu pronuntiá fora spiritu; a si dá ultimulu spiritu; a college ultimulu spiritu essitu d'in gur'a unei fientia chara; attinsu de mai multe vulneri si dede ultimulu spiritu;* β) abstractu, sufflare, respirare : *spiritulu pertunde in pulmoni si i incaldesce; aerulu prin spiritu vivifica si nutresce animalile;* γ) sufflare ca conditione a vietiei, sufflare de viétia, viéti'a ensasi : *tyrannulu privà de spiritu multime de cetatiani;* δ) suspiriu, suspinu : *si celloru ce nu vreu, erumpu spirite cu lacrime;* ε) in grammatica : *spiritu aspru, spiritu lenu*=**spiritus asper, spiritus lenis;** 2. metaforice, *a) spiritu*, in opsitione cu *materia*, personificatu si realisatu in mai multe moduri : α) *Domnedieu e spiritu si cu spiritulu se cade se ne inchinàmu lui; spiritulu divinu; spiritulu sântu; sântulu spiritu;* β) *spiritu* = substantia incorporale a sufletului omenescu, ca particella d'in *spiritulu divinu : spiritulu e immortale, spiritulu e partea nostra cea mai nobile; spiritulu e neperitoriu;* γ) déro, *afora de Domnedieu, se concepu si alte spirite bone, incorporali :* α') *sunt spirite bone, angerii;* β') *spirite relle, demonii;* γ') *in fine ca spirite incorporali se concepu suffletele despoliate de vestimentulu corpului;* δ') *apoi sub nome de spirite trecu, in limb'a vulgului, si strigonii, spectrele si tote fantasmatele : b) spiritulu*=suffletulu, principiulu vietiei omului, consideratu, in partea intelligente ca si in cea affectiva, viéti'a umana ensasi, in oppositione cu *corpulu : spiritulu si corpulu; spiritulu e tare, carnea debile;* etc.; *c) spiritu*=mente, intelligentia, judecata, etc.: *spiritu filosoficu, spiritu criticu, spiritu poeticu, omu de spiritu, omu cu spiritu; omu fora firu de spiritu ; a avé in spiritu, a coprende cu spiritulu; nu mi au datu Domnedieu spiritulu unui geniu; legile de cogitare alle spiritului; spiritu justu, spiritu sofisticu; spiritu ageru, vastu, profundu; d) spiritu* = affectu, dispositione : *spiritu turbidu, spiritu rebelle, spiritu docile, spiritu reu; e)* metaforice : *spiritu publicu, spiritu nationale, spiritu militariu; spiritu de corpu; spiritulu legiloru; f)* licóre alcoolica : *spiritu de vinu, spiritu de prune,* etc.

* SPIRITUALE=*spiritale*, adj., **spiritualis**=**spiritalis**, (fr. **spirituel**); relativu la *spiritu*, 1. in intellessu materiale : *arteriele spirituali, partile spirituali alle pulmoniloru, instrumente de musica spirituali;* 2. in intellessu ideale : *substantie, fientie spirituali sunt suffletele nostre; ângerii si demonii se concepu ca fientie spirituali; poterile spirituali, facultatile spirituali se oppunu la poterile corporali; poterea spirituale se oppune poterei mundane;* in acestu sensu mai estensu : *omu spirituale, muliere spirituale; covente spirituali, epistola spirituale; physionomia spirituale, vultu spirituale.*

* SPIRITUALISARE, v., (fr. **spiritualiser**); a face *spirituale*, in specie : *a) a spiritualisá solidele sau licidele,* a le face *spiritu; b) a spiritualisá sensulu materiale sau litterale; c) multi filosofi cauta a spiritualisá materi'a, precumu altii tendu a materialisá spiritulu; poetii spiritualisa passionile.*

* SPIRITUALISATIONE, s. f., (fr. **spiritualisation**); actione de *a spiritua-*

www.dacoromanica.ro

lisare : spiritualisationea licoriloru se face prin destillatione.

* SPIRITUALISATU,-*a*, adj. part. s. d'in *spiritualisare.*

* SPIRITUALISMU, s. m., (fr. **spiritualisme**); systema filosofica, care admitte si alte fientie diverse de corpuri, fientie nomite *spirite : spiritualismulu sta in oppositione cu materialismulu; spiritualismulu e si abusu de spiritualitate.*

* SPIRITUALISTU, s. pers., (fr. **spiritualiste**); care professa doctrin'a *spiritualismului.*

* SPIRITUALITATE, s. f., **spiritualitas**, (fr. **spiritualité**); calitate, natura de *spirituale : spiritualitatea sufletului omenescu, spiritualitatea substantiei divina; spiritualitatea se oppune la materialitate.*

* SPIRITUOSIA=*spiritosía*, (si scurtatu *spirtosía*; vedi si *spirituosu*), s. f., statu de *spirituosu : spirituosí'a licoriloru*, (comp. fr. **spirituosité**).

* SPIRITUOSU=*spiritosu*, (si scurtatu *spirtosu*),-*a*, adj., **spiritibus abundans**, (it. **spiritoso**, isp. **espiritoso**, port. **espirituoso**, fr. **spirtueux**); plenu de *spirtu*=in sensulu *speciale* de essentia de vinu, etc. : *beuture spirituose, vinu tare spirituosu*; inse si : *omu spirituosu, copillu spirituosu, muliere spirituosa*; etc. =pleni de meute si de ânima, in sensulu cellu mai nobile allu coventului *spiritu.*

* SPIRIVALVU,-*a*, adj., (fr. **spirivalve**); alle cui *valve* sunt *spirali : conce spirivalve de diosu in susu.*

* SPIROBRACHIOPHORU,-*a*, adj., (fr. **spirobrachiophore**, d'in σπεῖρα=spira, βραχίων=braciu, si φέρειν=portare); care *porta bracie spirali*; s. f. pl. *spirobrachiophorele*, classe de *mollusce acephale.*

* SPIROBRANCHIU,-*a*, adj. s., (fr. **spirobranche**); care are *branchie spirali*, s. m., *spirobranchiu*, genu de insecte *annellidi.*

* SPIROIDE, adj., (fr. **spiroïde**); care sémina cu *spir'a.*

* SPIROLOBU,-*a*, adj. s., (fr. **spirolobé**); care are *lobi spirali*; subst. pl., *spirolobele*, tribu de plante d'in famili'a *cruciferelor.*

* SPIROSTYLU,-*a*, adj., (fr. **spirostyle**); care are *stylu spirale.*

* SPIROYLE, s. f., (fr. **spiroyle**); elementu, corpu elementariu, radicale, (vedi si *spiroylura*).

* SPIROYLURA, s. f., (fr. **spiroylure**); combinatione de *spiroyle* cu altu corpu simplu.

* SPIRTOSIA, *spirtosu*, *spirtu*, etc.; vedi : *spirituosía. spirituosu, spiritu*, etc.

* SPIRULA, s. f., **spirula**, (fr. **spirule**); 1. deminutivu d'in *spira*; 2. in specie, genu de *conce.*

* SPIRULACIU,-*a*, adj. s., (fr. **spirulacé**); care sémiua cu *spirul'a*; subst. pl. *spirulaciele*, familia de conce.

* SPIRULATU,-*a*, adj., (fr. **spirulé**); facutu in forma de *spirale* sau *spira.*

* SPIRURU,-*a*, adj., (fr. **spirure**, d'in σπεῖρα=spiru, si οὐρα=códa); care are *cod'u spirale*: vedi si *spiricodu.*

* SPISSAMENTU, pl.-*e*, **spissamentum**; actu de *spissare*, déro mai vertosu instrumentu, mediu de *spissare*, dopu, stupa, etc. : *spissamente de pluta.*

* SPISSARE, v., **spissare**; a face *spissu*, a indesá, condensá; ingrossiá, etc.: *lapte spissatu; ap'a spissata se face glacia*; metaforice, a indesí, a face desu : *a spissá venirea sea la noi.*

* SPISSESCERE, v., **spissescere, spissari**; a se face *spissu*, déro si a face *spissu : spissescu ordinile luptatoriloru; luptatorii spissescu ordinile selle.*

* SPISSICORNU,-*a*, adj., (fr. **spissicorne**); care are *cornele* sau *antennele spisse.*

* SPISSIGRADU,-*a*, adj., **spissigradus**; care face *passi spissi*, care calca lentu, incetu.

* SPISSIROSTRU,-*a*, adj., (fr. **spissirostre**); care are *rostrulu spissu.*

* SPISSITATE, s. f., **spissitas**; calitate, statu de *spissu : spissitatea ordiului, erbei, pomiloru.*

* SPISSITUDINE, s. f., **spissitudo**; in acellu-asi sensu cu allu formei *spissitate*, inse mai energicu : *spissitudinea tessuturei, spissitudinea aerului incarcatu de vapori.*

www.dacoromanica.ro

* SPISSU,-*a*, adj.. **spissus**, (comp. fr. **épais**); dessu, indesatu, strinsu, compactu, etc., 1. proprie : *spissa negura, spissi nueri; spissa pândia, spisse tunice; spisse umbre de nopte, spissu intunericu: spissa sementia, spissa érba; spissi arbori, spissi spectatori, spissu theatru, spissu templu; spisse scamne; spissa grandine;* 2. metaforice, *a)* cu *passi spissi*=*desi si menuti*, si de ací : *spissu*=lentu, incetu, molle, tardivu, etc.; *b)* ce e desu, ce se face adesea, continuu : *spisse visite la acellu-asi locu; c)* impenetrabile, greu, difficile;—si ca adv. *a calcá spissu, a merge si pássi spissu, a visitá spissu.*

SPITALE=*spitaliu*, s. m., vedi *ospitale, ospitiu.*

* SPITHAMA sau *spitama*, s. f., **spithama**, (σπιθαμή, fr. **spithame**); mesura de longitudine la greci : *palma, schiópa.*

*SPLANCHNICU,-*a*, adj., (fr. **splanchnique**, d'in σπλάγχνα = visceri); relativu la visceri : *nervii splanchnici, panticele e cavitate splanchnica.*

† SPLANCHNO-, (gr. σπλάγχνον = splanchnu=viscere), in composite scientifice : *splanchnocosta*, s. f., (fr. **splanchnocôte**) , cósta de *splanchnosceletu*; *splanchnodente*, s. m., (fr **splanchnodent**), *dente de la sphlanchnosceletu*; *splanchnographia*, s. f., (fr. **splanchnographie**, d'in γράφειν=de scriere), descrierea visceriloru; *splanchnographicu,-a*, adj., (fr. **splanchnographique**), relativu la *splanchnographia* sau la *splanchnographe; splanchnographu*, s. m. pers., (fr. **splanchnographe**), cellu versatu in *splanchnographia; splanchnoidé*, adj. (fr. **splanchnoïdé**), care sémina cu *splanchnu;* subst. pl. *splanchnoídile*, tribu d'in famili'a *licheniloru; splanchnolithiasia*, s. f., (fr. **splanchnolithiasie**, d'in λεθίασις=impetrire), morbu de *pétra* la vre-unulu d'in *splanchne; splanchnologia*, s. f., (**splanchnologia**, d'in λόγος=discursu), tractatu despre *splanchne*, parte a anatomiei care tractédia despre *splanchne*=visceri; *splanchnologicu,-a*, adj., (fr. **splanchnologique**), relativu la *splanchnologia* sau la *splanchnologu; splanchnologu*, s. m., (fr. **splanchnologue**), cellu versatu in *splanchnologia*, sau auctoriu de una *splanchnologia; splanchnoscopia*, s. f., (fr. **splanchnoscopie**, d'in σκοπεῖν=spectare), inspectione a .visceriloru unei victime pentru descoperirea venitoriului, la antici; *splanchnosceletu*, s. m., (fr. **splanchnosquelette**), parte a *sceletului* ce infascióra *viscerile; splanchnosceleticu,-a*, adj., (fr. **splanchnosquelettique**) , relativu la *splanchnosceletu; splanchnotomia* , s. f., (franc. **splanchnotomie**, d'in τομή=dissecare) , anatomía a visceriloru; *splanchnotomicu,-a*, adj., (fr. **splanchnotomique**), relativu la *splanchnotomia, splanchnovertebra* , *vertebra a splanchnosceletului* ; *splanchnovertebrale*, adj., (fr. **splanchnovertébral**), relativu la *splanchnovertebra.*

SPLENA=*splina*, s. f., **splen, lien**, (σπλήν, angl. **spleen**, n. gr. σπλήνα; fr. **spleen**, numai ca morbu dupo Angli, éro pentru *splen'a de carne* fr. **rate**), unulu d'in *visceri* sau *splanchne : dorere de splena, me dore splen'a, ti s'a inflatu splen'a;* metaforice, *a) splena*=*morbu de splena*, in genere : *sufferi, se vede, de splena; si pecorele sufferu de splena, ha si moru de splena; ouile mai vertosu moru de splena, le appuca splen'a; — omu fora splena*, care nu scie de fatiga, **indefessus**; *b)* in specie, *α) splena*=hypocondría, melancholía , egritudine; β) mai grave, *splena*, si mai vertosu in form'a masc. : *splenulu* sau *splene-le*, hypochondría insociata de tristetia sau melancholía, si de urritulu de sene si de lume a cellui appucatu de acésta affectione morbosa : *splenulu sau splenele predomina intre Angli.*

* SPLENALGIA, s. f., (fr. **splénalgie**, d'in ἄλγος=dorere); dorere de *splena.*

* SPLENALGICU,-*a*, adj., (fr. **splénalgique**); relativu la *splenalgia : sufferentia splenalgica.*

SPLENARE = *splinare*, v., **splenetico morbo implicare**; a cadé in *splena*, ca morbu; a fi appucatu, a sufferí de *splena : au splenatu multe oui; nu mancá óue splenata, co poti splená si tu.*

SPLENATICIA = *splinaticía*, s. f., vedi *splenaticu.*

www.dacoromanica.ro

SPLENATICU=*splinaticu -a*, adj., **splenaticus, lienicus, lienosus,** (it. port. **splenetico,** isp. **esplenetico**); relativu la *splena*, mai allessu la *splena* ca morbu : *affectione splenatica;* in specie hypochondricu, melancholicu, tristu, etc.; si ca subst. *unu splenaticu, una splenatica;* de ací si subst. f., *splenaticía*=statu de *splenaticu;* vedi si *splenía.*

SPLENATU=*splinatu,-a*, adj. part. s., d'in *splenare: vacca splenata; cu dispositione de splenatu; splenatulu unei óue.*

*SPLENDENTE, adj. part. pres. (d'in *splendere*), **splendens;** care *splende; splendentile stelle, splendentea luna.*

* SPLENDERE, v., **splendere;** a lucí, a stralucí, a lucorí, etc.: *stellele splendu, unu superbu sóre splende pre ceru; unu focu mare splendea in padure; splende aurulu pre densulu, splendu nestimatele;* metaforice : *splende glori'a nomelui cuiva; splende virtutea, splendu virtutile lui;* proverbiu: *nu totu ce splende, e auru.*

*SPLENDESCERE, v., **splendescere;** a incepe *a splendere,* a devení *splendente.*

* SPLENDICARE, v., **splendicare;** cu sensu deminutivu, adesea pejorativu, d'in *splendere : abiá mai splendica unu cornu de luna; abiá splendica unele stelle, candu e se resaria sorele.*

* SPLENDIDU,-*a*, adj., **splendidus,** (fr. **splendide**); care *splende,* mai allessu, *plenu de splendóre,* 1. proprie : *stelle splendide, splendid'a lumina a sórelui, dulcea si splendid'a lumina a lunei pre una séra serena; intre stelle cea mai splendida; splendidu auru, splendide gemme, splendide arme; splendide picaturelle de róre, splendidu adamante;* iu particulariu despre avutíe, lussu : *splendide vestimente, splendida corona, splendide ornamente, splendidu si superbu palatiu, splendidu ornatu, splendidu portu, splendide carrutie; splendidu ospetiu, splendide mese; splendida nunta; splendidu templu;* 2. metaforice, *a)* in genere, magnificu, munificu, escellente, insemnatu, etc. : *unulu d'in celli mai splendidi eroi, barbatu forte splendidu, invetiatu intre celli mai splendidi, ânimele celle mai mari si splendide prin vertuti; splendid'a poetessa; mai splendidu e nomele nostru de câtu allu vostru;*—in specie, cu ide'a accessoria de *apparentia,* in oppositione cu *realitatea,* si prin urmare : *splendidu,* care are *speciosa splendóre.*

* SPLENDIFICARE, v., **splendificare;** a face se *splenda,* a face *splendidu.*

* SPLENDORE, s. f., **splendor,** (fr. **splendeur**); actu de *splendere,* impressione asupr'a vederei : lumina intensa, stralucire, etc., 1. proprie : *splendórea sórelui; splendórea aurului, argentului; gemmeloru;* 2. metaforice, magnificentia, pompa, gloria, distinctione, escellentia : *splendórea ornatului, vestimenteloru, ospetiului, splendórea nomelui, familiei. viétiei.*

* SPLENDORIFERU,-*a*, adj., **splendorifer;** care adduce, da *splendóre.*

SPLENE, s. m., vedi *splena.*

* SPLENECTOMIA, s. f., (fr. **splénectomie,** d'in σπλήν=splena, si ἐκτέμνειν =taliare d'in radice); estirpare a splenei.

* SPLENECTOMICU,-*a*, adj., (franc. **splénectomique**); relativu la *splenectomía.*

* SPLENEMPHRACTICU,-*a*, adj., (franc. **splénemphractique**), relativu la *splenemphraxia.*

* SPLENEMPHRAXIA, s. f., (franc. **splénemphraxie;** d'in σπλήν=splena, si ἐμφράττειν = inchidere); obstructione a *splenei.*

SPLENETICU,-*a*, adj., **spleneticus,** (fr. **splénétique**); relativu la *splena;* in specie, care are *splena;* absol., *unu splenecticu, una splenetica;* vedi si *splenaticu.*

SPLENIA=*splinía*, s. f., **spleneticus morbus;** dorere, morbu de *splena; splena* morbu.

SPLENIATU,-*a*, adj. part., 1. **spleniatus,** d'iu *spleniu*=emplastru, provedutu cu unu *spleniu;* 2. **splenetico morbo implicatus,** d'in *splenía,* appucatu de *splenía;* cadutu in *splenía.*

SPLENICU,-*a*, adj., **splenicus,** (franc. **splénique**); relativu la *splena : arteria splenica, affectioni splenice, medicamentu splenicu.*

www.dacoromanica.ro

*SPLENIFICARE, v., (fr. **splénifier**); de regula in forma refless., a se *splenificá*=a se face *splena*, a degenerá in *splena : se splenifica ficatulu, de essemplu;* — usitatu mai allessu in form'a : *splenificatione* (fr. **splénification**), actione, déro mai vertosu effectu, statu produssu de *splenificare : splenificationea ficatului, prin splenificatione ficatulu devine splena*, — in acellu-asi intellessu si formele : *splenisare, splenisatione*, (fr. **splénisation**).

*SPLENIFICATIONE, *splenisatione*, etc., vedi *splenificare*.

SPLENISIORA = *splinisiora*, s. f., deminutivu d'in *splena*; asiá si alte forme, cumu : *splenucia,-tia* = *splinutia*, applicate si cu sensuri speciali.

SPLENITE, s. f., (fr. **splénite**), inflamatione a *splenei*.

SPLENIU, s. m., **splenium**, (σπλήνιον), d'in *splena*, 1. specia de planta nomita si : *érb'a splenei;* 2. d'in caus'a assemenarei cu *splen'a* in forma si colore, *spleniu*=emplastru, legatura, fomentu, etc.; — proprie, adj., *spleniu,-a*, relativu la *splena : musculu spleniu, arteria splenia*, (vedi s. f. *splenia* in parte).

† SPLENO-, (gr. σπλην=splena), intra, sub acésta forma, in composite scientifice, cumu : *splenocele*, s. f., (fr. **splénocèle**, d'in κήλη=tumore), surpatura a splenei; *splenographia*, s. f., (fr. **splénographie**, d'in γράφειν=descriere), descriptione a *splenei*, tractatu asupr'a *splenei; splenographicu,-a*, adj., (fr. **splénographique**), relativu la *splenographia* sau la *splenographu; splenographu*, s. pers., (fr. **splénographe**), cellu versatu in *splenographia; splenologia*, s. f., (fr. **splénologie**, d'in λόγος=discursu), tractatu asupr'a *splenei; splenologicu,-a*, adj., (franc. **splénologique**), relativu la *splenologia* sau la *splenologu; splenologu*, s. pers., (fr. **splénologue**), cellu versatu in *splenologia; splenoncia*, s. f., (fr. **splénoncie**, d'in ὄγκος=tumore), inflatura a *splenei; splenoparectama*, s. f., (fr. **splénoparectame**, παρέκταμα=tensione preste mesura), marire escesiva a volumelui *splenei; splenophracticu,-a*, adj., si *splenophraxia*, s. f., (fr. **splénophractique** si **splenophraxie**)=*splenemphracticu* si *splenemphraxia; splenotomia*, s. f, (fr. **splénotomie**, d'in τομή=taliare), estirpare a *splenei; splenotomicu,-a*, adj., (fr. **splénotomique**), relativu la *splenotomia : operatione splenotomica*.

SPLENUTIA=*splinutia*, s. f., vedi *splenisiora*.

SPLINA, *splinare, splinaticu*, etc.; vedi : *splena, splenare, splenaticu*, etc.

SPODIA=*spudia*, s. f. si m., *spodiu* =*spudiu*, **spodium, favilla,** (σπόδιον, fr. **spode**); cenusia calda, chiaru ardente, mai raru : cenusia rece, 1. form'a m. *spodiu*, care are sensu mai restrinsu, si a nome : *a)* cenusia metallica, scoria, mai vertosu : *oxydu de zincu*, produssu prin sublimatione; *b) spodiu*, in genere : cenusia vegetale, calda sau rece; *c) spodiu*, eboriu calcinatu; 2. form'a fem. *spodia*=*spudia*, in genere si proprie, cenusia calda, ferbente : *in spodia se cocu bene ouale : a cocc turt'a in spodia, a incaldí pescisiori sarati in spodia;* proverbiu, *a trage spodi'a pre turt'a sea;*—metaforicu, *a)* **pustulæ,** bube forte mice si rossie ce essu pre tóta pellea omului sau pre parti de alle pellei : *pellea copillului e tóta una spodia; de ce acèa spodia pre frontea si collulu teu? b)* **paululum et malum,** forte pucinu, nemica si reu : *spodia s'a allessu de cas'a lui, neci spodia nu s'a allessu de avutiele lui;* forte desu unita cu *focu* pentru reu mare : *spodia si focu.*

SPODIME=*spudime* s. f., vedi *spoditura*.

SPODIRE=*spudire,-escu*, v., **in spodium, in cinerem convertere; calido cinere calefacere, coquere; pustulas in cute erumpere;** (d'in *spodia*), 1. a face *spodia*, a convertí *in spodia;* 2. a coce *in spodia : a spodí pucinu ouale;* 3. mai allessu refless., *a se spodí*=a scóte bubullicie, macule mice rossie pre pélle : *de ce vi s'a spoditu faci'a? cumu s'au spoditu copillii le s'a micusioratu caldur'a.*

SPODITE, s. f., (fr. **spodite**); genu de minerali.

SPODITU=*spuditu,-a*, adj. part. s.,

www.dacoromanica.ro

(d'in *spodire*) : *turta spodita, spodia de spoditu turta, spoditulu turtei.*

SPODITURĂ = *spuditura*, s. f., actione de *spodire*, déro mai vertosu effectu allu acestei actione : *spoditur'a pellei a allinatu marea caldura interna.*

* SPODOCEPHALU,-*a*, adj., (franc. **spodocéphale**,—d'in **spodus**=σποδός= *spodiu*=*spudia*, cenusia, si κεφαλή= capu); care are capulu cenusíu.

* SPODOCHRU,-*a*, adj., (fr. **spodocre**, d'in σποδός, de care vedi *spodocephalu*, si d'in χρόα=colore); de colore cenusía.

* SPODOLEUCU,-*a*, adj., (fr. **spodoleuque**, d'in σποδός, de care vedi *spodocephalu*, si λευκός=albu); de colore alba, ce bate in cenusia.

*SPODOMANTE, s. pers., (fr. **spodomancien**, d'in σποδός, de care vedi *spodocephalu*, si μάντις=divinatoriu); cellu ce pretende a diviná dupo cenusia.

* SPODOMANTIA, s. f., (fr. **spodomancie**); pretens'a arte a *spodomante-lui.*

* SPODU, s. m., **spodus**, (σποδός); in acellu-asi sensu cu *spodiu*, (vedi *spodia*); *spodiu,-a*, e forma de adj. d'in *spodu.*

SPOIARE=*spuiare*, vedi *spoliare*, si composit. *despoliare*=*despuiare.*

SPOIRE, etc., vedi *spolire*, etc.

SPOLIARE, (redussu in pronuntia pre a locuri la *spuiare*), v., **spoliare**, (fr. **spolier**, comp. **dépouiller**,—d'in *spoliu*); a detrage *spoliulu*, a desbraccá, a desvestí, a descoperí, nudá sau denudá, etc., 1. proprie si in genere : *commandà se spòlie si apoi se bata cu vergi pre culpabili; a spoliá de tote vestimentele si lassá nudu; a si spoliá peptulu nu e formosu pentru una muliere; a spoliá pre celli uccisi pre campulu de batalia; a spoliá de arme, nu si de vestimente; a spoliá trunchii arboriloru de scórtia; a spoliá lentea de pellicie; a spoliá capulu de pèru; a spolí ouile nu numai de lâna; ci si de pelle;* absol., *a spoliá amnelli, vitelli*, etc., a bellí, a le leuá pellea; 2. in specie, a leuá, rapí cu violentia sau prin fraude : *latronii spoliara pre callatori; a spoliá templele, a spoliá thesaurulu; a spoliá casele omeniloru; a spoliá pre cineva de totu ce are; vreti se me spoliati de totu ce am in punga; a spoliá terre intrege; a spoliá lumea, si a nu se mai saturá.*

SPOLIARIU,-*a*, adj. s., (**spoliarius**), **spoliarium**; relativu la *spoliu*, la *spolie*, in specie, s. m. reale, *spoliariu, a)* camera de desbraccatu la *bania; b)* locu, gaura, cuibu de spoliatori, de latroni, casa de latroni; *c)* locu in theatru unde se trageau gladiatorii occisi spre a i *despoliá* de vestimente.

SPOLIATIONE, s. f., **spoliatio**, (fr. **spoliation**); actione, actu de *spoliare : spoliationile administrantiloru.*

SPOLIATORIU,-*toria*, adj. s., **spoliator**, (fr. **spoliateur**); care *spolia : spoliatorii de baserice.*

SPOLIATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *spoliare*); **spoliatus.**

SPOLIATURA, s. f., **spoliatio** ; actu si effectu allu actionei de *spoliare : spoliaturele templeloru si casseloru publice.*

SPOLIRE, (contrassu d'in *espolire*, cu *l* molliatu , *spoire*) ,-*escu*, v., **expolire**, **colorare**, **parietibus colorem inducere**, **parietes dealbare**, **tingere**, **linere**, **collinere**, etc., 1. in sensulu cellu mai generale, a dá lustru, a lustruí, a dá colore, a colorá, etc.; 2. in sensu speciale, *a)* a dá colore parietiloru, si mai vertosu, a dá cu albu, a albí : *a spolí pareitii pre d'in afora, a spolí pre d'in intru; a spolí cas'a, casele; b)* de caldàri si alte vase, mai allessu de arama: *spoliti desu caldàrile, ca se nu ve inveninati cu buccatele facute in elle; dati se spoliésca tote vasele; nu su de multu spolite aceste tiganie; se spoliescu vasele de buccatarìa cu stannu sau cu cussitoru;* inse : *c)* pentru formosetia : *se spoliescu multe obiecte cu auru, cu argentu si alte metalle pretiose; d)* in sensu mai generale, a unge, tinge, etc.: *a si spolí faciele cu negretia; mulierile si spoliescu faci'a cu rossiu, cu albu, cu materie a desea inveninatorie si vesced torie de facia; a se spolí cu fece, cumu se spoliau in origine actorii greci; e)* metaforice, a dá sau leuá superficiale connoscentia de ceva : *a trecutu prin scole, numai ca se se spoliésca; essu bietii juni numai spoliti d'in scole; omu spolitu si fora neci una connoscentia profunda.*

www.dacoromanica.ro

SPOLITIONE, (cu *l* molliatu *spoitione*), s. f., actione si effectu allu actionei de *spolire : spolitione cu connoscentie forte superficiali.*

SPOLITORESSA, *spolitoría*, etc., vedi *spolitoriu.*

SPOLITORIU, (cu *l* molliatu, *spoitoriu*),-*tória*, adj. s., care *spoliesce : spolitori cu argentu, cu auru*; in specie, *spolitoriu* = cellu ce essercita messerí'a: *a)* de *a spolí* vase de buccataría; *b)* de *a spolí* parietii caseloru,—in amendoue aceste insemnari fem. *spolitoressa*, muliere a *spolitoriulu* sau femina ce sengura,in nomeleseu,*spoliesce*,pre mercede, parietii caseloru, etc.;—s. f. abstr. *spolitoría*=maiestría de *spolitoriu* sau *spolitoressa.*

SPOLITU, (cu *l* molliatu, *spoitu*),-*a*, adj. part. s., (d'in *spolire*) : *caldari bene spolite, stannu de spolitu vasele; spolitulu vaseloru, parietiloru.*

SPOLITURA,(cu*l* molliatu,*spoitura*), s. f., actione, déro mai vertosu effectu allu actionei de *spolire : spolitur'a parietiloru, spoliaturele vaseloru de buccataría; spolitura, nu invetiatura : spolitura de litteratura, de istoría, de tote connoscentiele*; cu ce se *spoliesce*; *spolitura alba, négra; spolitura cu fece, cu dressu, cu albu, cu rossiu.*

SPOLIU, (cu *l* moliatu *spoiu*), s. m., pl.-*e*, **spolium**, (affine cu gr. σκῦλον, compara fr. **depouille**); coperimentu, tegumentu detrassu de pre ce se tine : vestimentu, scórtia de arbore, mai vertosu, pelle de animale, etc., 1. proprie si in genere : *spoliulu unui superbu leu occisu, spoliele mai multoru ursi; spoliulu aprului, ouci, taurului, sérpelui*; si despre *corpulu* omului in opposit. cu *suffletulu*, cu *spiritulu : spoliulu, spoliele mortali alle repausatului; a depune in mormentu spoliele mortali alle parentelui seu*; 2. in specie : *a)* armatur'a detrassa de pre corpulu óstelui occisu in batalia, si de ací, in genere, préda de la inimicu, mai allessu in *pl. spolie : dati spoliele fora sudore si fora sânge; ducele portá spoliele ducelui inimicu occisu; spoliele detrasse de unu duce altui duce occisu cu ensusi braciulu seu se dicu spolie opime; regele decorà palatiulu seu cu spoliele leuate de la osti; inavutira forte erariulu cu spoliele d'in bellulu portatu cu cea mai opulenta gente; a reportá tote spoliele si predele facute inimiciloru la erariulu republicei; b)* prin estensione *spoliu, spolie*, ori-ce detrassu altui-a cu violentia sau prin fraude : *administrantii se inavutescu cu spoliele administratiloru.*

* SPONDA, s. f., **sponda**; 1. margine a patului; scandurele, ce forma petiorele si partea orizontale a patului; 2. patu de repausu, conopella; 3. patu de dussu unu mortu, *feretru.*

* SPONDACU, vedi *spondeu.*

* SPONDAICU,-*a*, adj., **spondaicus**, (σπονδαϊκός fr. **spondaïque**); compositu d'in *spondei : versu spondaicu*; in specie, *spondaicu* se dice de versulu exametru *dactylicu*, alle cui ultime doue pitiore su *spondei; flautu, flueru spondaicu, tibia spondaica*, care accompania unu *hymnu* religiosu scrissu in *spondei.*

* SPONDAULE, s. m., (**spondaules**, (fr. **spondaule**, d'in σπονδή=libatione, si αὐλός=flautu), musicu ce cantá cu doue *flaute* in acelu-asi tempu, candu se faceau *libationi* sau alte sacrificie.

* SPONDAULIU, s. m., **spondaulium**, (vedi *spondaule*); canticu de sacrificiu accompaniatu de unu *spondaule.*

* SPONDERE, sau *spundere, sponsi* si *sponsei, sponsu*, (vedi compos. *respondere, despondere*), v., **spondere**, (affine cu gr. σπένδειν=libare, de unde σπονδή); a promitte cu santitate si religiosiate : *spondemu si juràmu, co ne vomu tiné de legamentulu facutu intre noi si voi; spondeau pre capulu seu, co voru scóte lucrulu la bonu capetu; despre pruncu astrologulu spondea mare venitoriu; sponde in nomele teu, co-ci pre celle sponse de altii nu punu credentia si sperantia*; mai allessu, a promitte in casatoría, *sponsera fetele cu straini, la straini, strainiloru; sponsera junii cu straine, la straine, strainiloru*; form. part. *sponsu*,-*a*, ca subst. personale, applicatu ca mai desu cu intellessulu de : promissu in casatoría, in celle alte limbe sorori, precumu in it. **sposo**,-**a**, in fr. **époux**,—**épouse**, insémna *maritu, ussore.*

www.dacoromanica.ro

* SPONDEU, s. m., **spondeus, spondeum,** (σπονδεῖος, σπονδεῖον, fr. **spondée** d'in σπονδή=libatione, sacrificiu); 1. vasu de libationi; 2. ora de libationi; 3. petiorŭ metricu, poeticu, compusu d'in doue syllabe lunge :——precumu **mōrēs** : *versulu exametru heroicu se compune d'in spondei si d'in dactyli.*

*SPONDYLALGIA, s. f.. (fr. **spondylalgie,** d'in σπόνδυλος=vertebra, si ἄλγος=dorere); dorere, affectione a columnei vertebrale.

* SPONDYLALGICU,-*a*, adj., (fr. **spondylalgique**);relativu la *spondylalgía.*

* SPONDYLARTHROCACIA, s. f., **spondylarthrocace,** d'in σπόνδυλος = spondylu, ἄρθρον = articlu, si κακία = reutate); reu, morbu, a nume : caria a columnei vertebrale.

* SPONDYLE, s. f., **spondyle,** (σπονδύλη); insectu ce viue in pamentu si róde radicinele; specia de rima.

* SPONDYLITE, s.f., (fr. **spondylite,** d'in *spondylu*): inflammatione a columnei vertebrale.

* SPONDYLIU si *sphondyliu,* s. m., **spondylium si sphondylium,** (σπονδύλιον si σφονδύλιον); specia deérba, *ghiar'a ursului=lab'a ursului*=**heracleum sphondylum,** *Linn.*

* SPONDYLU si *sphondylu*, s. m., **spondylus si sphondylus,** (σπόνδυλος si σφόνδυλος, fr. **spondyle**), *vertebra* in genere, éro in specie : *a)* vertebra de spinare, si mai vertosu, vertebra superiore, si a nome, secund'a vertebra d'in celle superiori; *b)* rotilla a fusului de torsu; *c)* parte carnosa a concei; *d)* genu de mollusce ostracie; *e)* genu de insecte coleoptere tetramere; *f)* suffragiu in forma de rotilla sau de globulu.

SPONERE=*spunere,* (contrassu d'in *esponere*, se conjuga ca v. *ponere=punere*), v., **exponere, dicere, fatĕri, declarare, enuntiare, narrare, enarrare, referre, deferre, recitare,** (it. **esporre si sporre,** isp. **esponer si exponer,** port. **espor,** prov. **exponer, esponer si espondre,** alb. **spoun**); proprie, si in genere : a emitte, a dá afora, a scóte d'in intru, si de ací, applicatu in specie la vorbire: a espreme, a face connoscutu altoru-a prin sonuri vocali ce scie sí ce sente, a pronuntiá ceva, de la syllaba peno la discursu : a dice, enuntiá, declará, narrá, referí, etc., inse differitu de : *dicere, vorbire,* etc., cu cari pare a se confunde; 1. in genere : *a spune ce cogita, a spune verde cuiva addeverulu; a spune totu ce scie; a nu spune totu ce cogita; a si spune tote peccatele; mai spuneti una data ce ati spusu, co nu am intellessu; am spusu lucrulu cumu s'a petrecutu; a spune istorie, fabule; spuneti unele si faceti altele; spuneti unele de la resaritu si altele de la appusu; a si spune la toti amarulu si pesurile; spuneti totu fora frica; a spune ceva la urechia; spune-le co astadi plecàmu; spune-mi unde ai fostu asta nópte; tote spuni, numai un'a nu mi spuni; ve spunu un'a si intellegeti alt'a; eu am spusu d'in capulu locului, co nu erá bene asiá,* 2. in specie, *a)* a descoperí, a dá pre facia, a deferí, delatá, accusá, etc. : *se nu me spuni invetiatorului co mi am perdutu cartea; se dusşera parte de conjurati si spusera pre complicii sei; ellu a spusu, de certu, auctoritatei ce am vorbitu intre noi; b)* a marturí, confessá, dá pre facia addeverulu : *intrebati cu desteritate voru spune totu; a spune confessoriului tote peccatele; a si spuue si versá dorulu côtra unu amicu; c)* a referí, a arretá cu ammenuntulu; *d)* a narrá, enarrá, memorá, etc.;—vedi si *esponere.*

* SPONGIA, s. f., **spongia,** (σπογγιά, fr. **éponge**); substantia marina porosa, ce serve la stersu si uscatu licide : *cu spongia se sterge bene sângele vulneriloru; a dá cu spongi'a, a trece cu spongi'a preste ceva*=a sterge, si fig., a *desfientià;* metaforice : *a)* vestimentu affenatu ca *spongi'a; b)* radicea asparagului; *c)* pétra porosa, specia de pumice; *d)* specia de muschiu, de lichene; *e)* buccatella de ferru fusa.

* SPONGIARE, v., **spongiare,** (fr. **éponger**); a sterge cu *spongi'a,* a curetiá, cu *spongi'a;* a dá forma de *spongia.*

* SPONGIARIU,-*a*, adj. s., (fr. **spongiaire**); relativu la *spongia;* subst. pl., *spongiariele,* familia de zoophyte ce au de typu genulu *spongia.*

www.dacoromanica.ro

* SPONGIATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *spongiare*), **spongiatus**, (fr. **spongié**) : *polypi spongiati.*

*SPONGIFORME, adj., (fr. **spongiforme**); care are *forma*, aspectu de *spongia.*

* SPONGIOCARPU,-*a*, adj. s., (franc. **spongiocarpe**, d'in *καρπός*=fructu); care are fructe *spongiose;* subst. pl. *spongiocarpele*, familia de alge.

* SPONGIOLA = *spongiora*, s. f., **spongiola**, (fr. **spongiole**); deminutivu d'in *spongia*, applicatu si cu insemnari speciali : *a)* mice radicine de alle asparagului; *b)* parti esterne de certe vegetali; *c)* fustellu cu tessutura *spongiosa.*

* SPONGIOLU = *spongioru*, s. m., **spongiolus**; specia de *spongia.*

* SPONGIOSITATE, s. f., (fr. **spongiosité**); calitate de *spongiosu : spongiositatea planteloru.*

* SPONGIOSU,-*a*, adj., **spongiosus**, (franc. **spongieux**); de *spongia*, care are structura *porosa* ca a *spongiei : tessuture spongiose, spongiosa pumice, spongiosu pane, spongiosu casiu.*

* SPONGITE, s. f., **spongitis**, (σπογγῖτις, fr. **spongite**); specia de pétra pretiosa cu multi pori ca ai *spongiei.*

*SPONGIZARE, v., **spongizare**, (σπογγίζειν); a sterge, curetiá cu *spongi'a;* vedi si *spongiare.*

SPONITORIU = *spunitoriu*, (cu *n* molliatu *spuitoriu*),-*a*, adj., care *spune: unu animatu spunitoriu de istoriore si de anecdote.*

SPONSA, s.f., vedi *sponsu* si *spondere.*

SPONSALE, adj. s., **sponsalis; sponsalia**; relativu la *sponsu* ca substantivu: *diu'a de a spondere de nunta e diu'a sponsale; ospetiu sponsale; ceremonie sponsali*, ca subst. f. reale, 1. *sponsale*, de regula in pl. *sponsali* = *sponsalie : sponsaliele cosorinei nostra fura forte ilare;*—donu de *sponsalie*, la *sponsalie;* 3. thalamu, patu de *sponsa.*

* SPONSARE, v., **sponsare**; a face *sponsu* si mai allessu *sponsa : a sponsá pre filia sea cu unu bonu june.*

*SPONSALICIU,-*tiu*,-*a*, adj., **sponsalicius**,-**tius**; relativu la *sponsalie*, (vedi *sponsale : donuri sponsalicie.*

* SPONSIONE, s. f., **sponsio**, (d'in *sponsu* de la *spondere*); actione de *spondere*, 1. in genere : *sponsionea pacei, a face sponsione de armistitiu; sponsioni commerciali; atunci se rumpe si sponsionea si pacea; sponsione de conjugiu;* 2. in specie, *a)* in processe civili, *sponsione*=obligatione, stipulatione a pàrtiloru litiganti, ca cellu ce perde, se numere cellui ce castiga una certa summa; *b)* concretu, *sponsione*, summ'a deposita in stipulationi; *c)* cu sensu mai estensu, *sponsione*=cautione, garantia.

* SPONSORE, si

* SPONSORIU,-*sória*, adj. s., **sponsor**, (d'in *sponsu* de la *spondere*); 1. care *sponde* pentru altulu, care promitte si se obliga pentru altulu, care *responde* si sta bonu pentru altulu : garante, autoriu, etc.; inse : 2. si cu alte semnificationi alle verbului *spondere : a) sponsorii unei fete cu unu june sunt, de regula, parentii cellui de sponsu si ai cellei de sponsu; b)* parente spirituale, parente de baptezu, nasiu; marturu de baptezu; *c)* in sensu mai largu : *voi seti sponsorii de toti celli alti; avemu boni sponsori pentru bonulu essitu allu lucrului.*

* SPONSU, sau *spunsu*,-*a*, adj. s., (d'in *spondere*), **sponsus**; 1. in genere : *donationile sponse basericeloru si scolioloru;* 2. in specie : *fét'a sponsu cu acellu june; nu ati allessu di bona de sponsu filiele; sponsulu nu a venitu de câteva dille se si védi'a spons'a; sponsulu si spons'a, sponsii astépta diu'a conuniei.*

* SPONTALE, adj., **spontalis**; *de sponte*, relativu la *sponte;* vedi *spontaniu.*

* SPONTANIETATE, s. f., (fr. **spontanéité**); calitate, statu de *spontaniu : spontanietatea actioniloru, miscariloru; spontanietatea si receptivitatea mentei; spontanietatea cogitationei.*

* SPONTANIU si *spontanu*,-*a*, adj., **spontaneus**, (fr. **spontané**); *de sponte :* de bona volia, de volia, voliosu, voluntatriu, liberu, neimpinsu de altulu, de sene, etc. : *miscari spontanie, mersulu fientieloru animate e spontaniu, actioni spontanie : beneficie spontanie, donatione spont ia; vomitu spontaniu, miscarile spont nie alle cerebrului; misca-*

www.dacoromanica.ro

rea spontania se oppune la miscarea necessitata.

* SPONTE, s. f., (**spons**), **sponte**; in locutioni : *de sponte, de spontea sea,* de volia, de voli'a sea, in oppositione cu : *de necesse,* de nevolia.

* SPORADE, adj. s., (franc. **sporade,** d'in 2 *sporu*); resipitu, dissipatu, sparsu, etc. : *stelle sporadi, insule sporadi;* absol. *sporadile* (subintell. *insule*), in specie ca nome propriu : *Sporadile mărei Egea, in oppositione cu Cycladile acellei-asi mare.*

* SPORADICE, adv., vedi *sporadicu.*

* SPORADICU,-*a*, adj., (fr. **sporadique,** d'in *sporade*); sparsu pretotindine, forte raru : *morbu sporadicu, cholera sporadica, specie si generi de plante sporadice.*

* SPORANGIOLU, pl.-*e*, (fr. **sporangiole**); deminutivu d'in *sporangiu.*

* SPORANGIOLIFERU,-*a*, adj., (fr. **sporangiolifère**); care produce *sporangiole.*

* SPORANGIU, pl.-*e*, (fr. **sporange,** d'in σπόρος=2 sporu, si d'in ἀγγεῖον=vasu); besica sau capsula membranosa, care contine *sporii* unui mare numeru de plante cryptogame.

* SPORIDE, adj., (fr. **sporidé,** d'in 2 *sporu*); care nasce *sporu* sau *spori : vegetali sporidi.*

* SPORIDIA, s. f., (fr. **sporidie,** d'in *sporide*); corpusculu reprodussu de fungi.

* SPORIDIFERU,-*a*, adj., (fr. **sporidifère**); care porta sau are *sporidie.*

* SPORIDIFORME, sau *sporidiformu,-a,* adj., (fr. **sporidiforme**); care are forma de *sporidie.*

* SPORIDOCHU, s. m., (fr. **sporidoque,** d'in σπόρος=2 sporu, si δοχός=receptaclu); organu de plante, analogu cu *sporangiulu,* (vedi *sporangiu*).

SPORIRE,-*escu*, v., **augere, multiplicare, accrescere; crescere, proficere, progredi;** 1. trans., a cresce, adauge, multiplicá, etc.: *au se sporésca numerulu regimenteloru; ca se sporésca scolarii, se sporimu scólele; a sporí vitele cornute, taurii, armessarii; a se sporí : se sporescu, cumu s'au sporitu si peno acumu, judanii in térr'a nostra; ni se sporesce laborea, fora se ni se sporesca mercedea;* 2. intrans. a cresce, a se face mai mare, a se marí, a se immultí, a se inaltiá, a progrede, a prosperá, etc. : *nu mi sporesce nemica, nu ne sporesce la nemica : nu ne sporesce la negotiu, nu ne sporesce la invetiatura; nu ne sporesce la calle; nu ti sporesce la furca, nu ti sporesce la nemica; au sporitu forte apele riului; plantele nu sporescu neci cu multa caldura, neci cu multa umiditate.*

* SPOROBOLU,-*a*, adj. s., (fr. **sporobole,** d'in σπόρος=2 sporu, si βάλλειν=arruncare, spargere); care *sparge spori;* s. m., *sporobolu-lu,* genu de plante monocotyledonie d'in famili'a graminieloru.

* SPOROCARPU,-*a*, adj. s., (fr. **sporocarpe,** d'in σπόρος=2 sporu, si d'in καρπός=fructu); care are *spori* ca fructe, s. m., *sporocarpu-lu,* parte reproductoria a licheniloru.

* SPOROPHORU,-*a*, adj., (fr. **sporophore;** d'in σπόρος=2 sporu, si φέρειν=portare); care porta, are *spori.*

* SPOROPHTHALMIA, s. f., (fr. **sporophthalmie,** d'in σπόρος=2 sporu, si ὀφθαλμός=oclu); lepra de ocli.

* SPOROPHTHALMICU,-*a*, adj., (fr. **sporophthalmique**); relativu la *sporophthalmia : remediu sporophthalmicu.*

* SPORTA, s. f., **sporta,** (fr. **sporte**); corbe implettita d'in papura, corbe de pusu si portatu in ea diverse lucruri : de alle mancarei, etc.

* SPORTELLA, s. f., **sportella;** deminutivu d'in *sporta,* sau mai bene d'in *sportula,* mica corbe mai allessu pentru fructe.

* SPORTULA, s. f., **sportula,** (fr. **sportule**); ca si *sportella,* deminutivu d'in *sporta;* applicatu inse, prin metafora, si cu sensulu de : *a)* daru de comestibili sau de mice summe de moneta, specia de elemosyna, ce patricii romani impartiá clientiloru sei in portioni determinate; de ací : *b)* daru in genere.

1 SPORU, s. m., **augmentum, incrementum, profectus, progressus; successus, quæstus, utilitas;** actu si effectu de *a sporire : cine lucra cu ânima, are sporu la lucrulu seu; n'ai sporu la nemica; n'ai sporu la invetiatura, n'ai*

www.dacoromanica.ro

sporu la negotiu, n'ai sporu la bene sau in bene, ai sporu numai la reu sau in reu; fa-ne unu micu sporu la salariele nostre; e unu sporu de venituri pre acestu annu; déco nu e sporu de venituri, nu potemu face sporu la spese; nu e sporu neci scadimentu la venitu;—a leuá sporulu cuiva = a lu impedicá in actionea sea; a lu face incapace de ori-ce : *a leuá sporulu vacceloru*=a le face sterpe, a le reduce la sterpitione si chiaru la perire.

2 SPORU, s. m., pl.-*i*, (σπόρος=sementia; fr. **spore**); seme, sementia, germe de plante, etc.; in specie inse : corpusculu reproductoriu numai allu certoru plante, a nome : corpusculu reproductoriu allu *licheniloru*, si prin estensione numai corpusculu de reproductione allu totoru planteloru cryptogame : *sporii facu acellu-asi officiu cu sementiele planteloru phanerogame.*

* SPORULIFERU,-*a*, adj., (fr. **sporulifère**); care porta, are *sporuli* : *membrana de licheni sporulifera;*—in acellu-asi sensu si *sporuligeru,-a.*

* SPORULIGERU,-*a*, adj., (fr. **sporuligère**); vedi *sporuliferu.*

* SPORULOSU,-*a*, adj., (fr. **sporuleux**); plenu de *sporuli.*

* SPORULU, s. m., pl.-*i*, (fr. **sporule**); deminutivu d'in 2 *sporu*, applicatu inse si cu sensulu formei primitive *sporu.*

SPOSA=*spusa*, s. f., vedi *sposu.*

SPOSITU=*spusetu*, pl.-*e*, **dictio, dictum, rumor;** d'in *sposu* de la *sponere*=*spunere* : actu, effectu si modu allu actionei de *spunere* : *d'in spusete si audite vorbescu si elli; nu dá credimentu spuseteloru vulgului.*

SPOSU=*spusu,-a*, adj. part. s., (d'in *sponere*=*spunere*), **expositus, enunciatus, dictus,** 1. in genere : *peccatele spuse si celle nespuse confessoriului; nu e rossine de spusu peccatele, spusulu peccateloru ti liusorédia ânim'a;* 2. in specie, s. *sposu*=*spusu*, *sposa*=*spusa*, pl.-*e*, ca si : *dissu, dissa*, pl.-*e*, ce se *spune* sau ce s'a *spusu* : *d'in spusele telle n'am intellessu nemica; spuse multe, fapte pucine; dupo spus'a terraniloru d'in acellu satu, dupo spus'a marturiloru oculari.*

SPRE, prep., **versus, ad, in, sub, super;** I. cu sensulu de *supre* sau *supra*, *a)* in compunerea numeriloru de la *diece* pêno la *douedieci* : *unsprediece, doisprediece; treisprediece, nouesprediece; b)* in càrtile mai vechie, α) atâtu cu miscare : *passerea se lassà si se puse spre unu ramu* (=*pre unu ramu*) *de olivu; sarira spre accoperimentulu caseloru; nu sariti spre mene;* β) câtu si in stare, in repausu : *dormiea spre unu patu fora asternutu;* II. ca mai desu inse cu sensu forte variu si differitu cu totulu de allu altoru prepositioni, cu cari pare nnoru-a a se confunde, 1. proprie, despre locu, *a)* cu miscare cotra acellu locu : *sórele pare a se miscá despre resaritu spre appusu;* differitu de : *de la resaritu la appusu, venimu despre Constantinopoli si mergemu spre Bucuresci,* differitu de : *de la Constantinopoli la Bucuresci,* si cu atâtu mai diferitu de : *d'in Constantinopoli in Bucuresci,* cumu e differentia si intre : *la Constantinopoli* si *in Constantinopoli;* alte frasi : *a redicá oclii spre ceru, a direptá cautaturele spre cetate;* si cu persone : *a si attintá oclii spre jocatorii in chora, a appucá spre palatiu, spre baserica, a appucá, a se abbate spre noi : me voliu abbate spre acea parte si spre voi; a se intorce spre cineva, a intorce oclii spre cineva;* 2. metaforice, *a)* despre tempu : *spre séra, spre diua, spre mediulu noptei, spre tomna, spre Pasce,* etc. in concurrentia cu *cotra, sub,* etc., déro cu differentia de intellessu; *b)* despre scopu sau causa : *spre benele teu, spre folosulu vostru, spre salutea vostra,* mai vertosu cu infinitive scurtate : *spre a tacé, spre a cogitá, spre a vorbí, spre a luptá,* etc., sau integre : *spre facerea, spre cogitarea,* etc.; — in acestu casu se se observe adaussulu prep. *a* pre longa *spre;*—camu in acellu-asi sensu in constructioni ca : *nu ti e spre bene, nu tie spre reu, ti e indifferente;* de ací : *c)* in sensu de obiectu indirectu in genere : *spre tene, Domne, speràmu, nu sperati spre potenti, spre filii omeniloru;*—III. prep. *spre* se compune : *a)* cu *de, despre,* la care e correlativa, si chiaru contraria (vedi *despre*); *b)* cu *a, spre a*

www.dacoromanica.ro

(vedi mai susu); *c)* cu numeralile de la *diece* peno la *douedieci*, (vedi mai susu).

SPRETIARE, v., **spernere, contemnere**; vedi *despretiare*.

SPRETIATU,-*a*, adj. part. adj., **spretus, contemptus**; vedi *despretiatu* si *spretu*.

* SPRETIONE, s. f., **spretio**; actione de *spernere : intr'adensu tinu conversationi injuriose pentru spretionea Românilor*.

* SPRETORIU,-*tória*, adj. s., **spretor**, (d'in *spretu* de la *spernere*); care *sperne, despretiatoriu*.

* SPRETU,-*a*, adj. part. s., (de la *spernere*), **spretus**; despretiatu : *classe de ómeni spreti*.

SPRINCENA, s. f., **supercilium**; peru ce cresce asupr'a fia-carui d'in celli doui ocli : *sprincenele protegu oclii de multe relle; sprincene imbinate, sprincene dese; sprincene rare, suptiri, pucintelle; omului fora sprincene siéde reu; miscarile sprinceneloru espremu diverse sentimente : a face d'in sprincena, a redicá sau. lassá sprincenele; a increti sprincenele. allege dupo sprincena, allessi totu unulu si unulu dupo sprincena;* —prin metafora, *sprincena*=parte resarita, proeminente, mai allessu parte resarita de pamentu : *sprincena de pamentu sprincena de monte, sprincena de nueru*.

SPRINCENATU,-*a*, adj. part., **supercilliosus; spissis supercilliis praeditus**; care are *sprincene* mari si dese : *sprincenatele filie de Românu, omu sprincenatu*.

SPRINTINU,-*a*, adj., **agilis promptus**.

SPUDIA, *spudire*, etc.; vedi : *spodia, spodre*, etc.

SPULBERARE, (d'in *espulberare*), **v., pulverem excitare, excutere; auferre, delere, saevire**, (it. **spolverare**, si **spolverezzare**, isp. **espolverear** si **espolverizar**); 1. a suscitá, redicá *pulbere*, a leuá si duce pulberea d in unu locu : *ventu violentu spulberà tota aren'a d'in curte; ventulu spulbera neuea*; si de ací absol. *afora spulbera infricosiatu*; 2. a scuturá, curetiá de *pulbere : a spulberá vestimentele*; 3. in genere, a sterge, stinge, etc. : *a spulberá cetatile de pre faci'a pamentului; te spulberu d'in acestu postu, déco nu te porti bene*; 4. a si versá menî'a, furi'a.

SPULBERATICU,-*a*, adj., (d'in *spulberatu* de la *spulberare*); 1. activu, **saevus, violentus, tumultuosus**, potente *a spulberare*, violentu, furiosu : *spulberatice venturi*; 2 passivu, **ventosus, vanus, levis, praeceps, inconsideratus**, liusiorellu, precipitatu : *ce omu spulberaticu! ce mulieri spulberatice!*

SPULBERATORIU,-*tória*, adj. s., care *spulbera*, **auferens, delens** : *spulberatori de cetati*.

SPULBERATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *spulberare*) : *vestimente spulberate, cetate spulberata de pre faci'a pamentului*; in specie, *spulberatu*=*spulberaticu*: *omeni spulberati, june spulberatu*.

SPULBERATURA, s. f., actione si effectu allu actionei de *spulberare : spulberatur'a arenei, spulberatur'a coperimenteloru de pre case prin ventu violentu*; in specie, *a) spulberatur'a neuei, infricosiata spulberatura de neue*; (vedi si *spulberaticu* si *spulberatu*); *b) spulberaturele furiosului omu; de spulberaturele vostre nu ne spariàmu*.

SPUMA, s. f., **spuma**, (it. **spuma**, isp. port. **espuma**, prov. **espuma**, fr. écume, compara si it. **schiuma**, isp. port. **escuma**, prov. **escuma**, alb. **scouma**); efloresçentia alba si forte affenata ce dau licidele in agitatione si ferbere : *spum'a undeloru interritate, spum'a apei in ferbere. spumele callului inferbentatu, spuma de vinu, spuma de lapte, spuma de oua: a sterge spum'a de pre callu, a leuá spum'a de pre faci'a licidului ferbente; a face spuma prin agitare. de menía, de furia; cu spume la gura de menía sau de epilepsía; cu spuma, fora spuma;* — metaforice, *o) spuma de mare d'in care se fabrica obiecte de lussu; fumatori d'in pipe de spuma de mare; b) a fi de spuma*, a fi molle, affenatu, delicatu : *d'in spum'a marei essî Venere; c) spum'a unei societate*=parte corrupta si depravata : *nu ai vedutu de câtu spum'a societatei nostre, care, ca tote spumele, esse si plutesce pre de asupr'a*.

www.dacoromanica.ro

SPUMABUNDU,-*a*, adj., **spumabundus**; plenu de *spuma*, facundu si versandu *spuma*; furiosu.

SPUMANTE, adj. part. pres., **spumans**; care *spuma : unde spumanti, fluviu spumante, marea spumante.*

SPUMARE, v., **spumare**, (it. **spumare**, isp. port. **spumar**); a face *spuma: spuma marea interritata, spuma laptele in sestarie, spuma mustulu in cada, spuma ap'a in caldare, spuma armessarii inferbentati: spuma saponulu in albia, pre mâne*; si trans. a leuá, curetiá *spum'a*; metaforice : *a spumá de menia, de furia, de morbu, de dorere.*

SPUMATORE, s. f., vedi *spumatoriu.*

SPUMATORIU,-*tória*, adj. s., **spumans; multiforum cochlear**; care *spuma* sau serve la *spumatu*; in specie, s. f., reale, *spumatória*=*spumatóre*=instrumentu de leuatu sau curetiatu *spum'a*, lingura de *spuma*, (compara isp. **escumador, escumadera**, vedi si *spumante*).

SPUMATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *spumare*) **spumatus** : *spumatulu undeloru.*

SPUMATURA, s. f., **spumatus**; actione si effectu allu actionei de *spumare : spumatur'a apei ferbente.*

SPUMEGARE, v., vedi *spumigare.*

SPUMIFERU,-*a*, adj., **spumifer**; care face spuma : *fontana spumifera.*

SPUMIGARE=*spumegare*, v., **spumare, fervere**, (it. **spumeggiare**, isp. **espumear**); a face, a dá *spuma : spumiga vinulu in cupe; nu spumiga bene acestu saponu; spumigau de furia; spumigau callii de tare inferbentati.*

SPUMIGATORIU,-*tória*, adj. s., **spumans**; care *spumiga.*

SPUMIGATU,-*a*, adj. part. s. d'in *spumigare.*

SPUMIGATURA, s. f., **spumatus**; actione si effectu de *spumigare : spumigaturele apei in ferbere.*

SPUMIGENU,-*a*, adj. s., **spumigena**, nascutu d'in *spuma : spumigen'a diva*= *spumigen'a Venere.*

SPUMIGERU,-*a*, adj., **spumiger**; care porta, face *spuma : spumigerii lupi.*

SPUMISIORA, s. f., vedi *spumusiora.*

SPUMIU,-*a*, adj., **spumeus**; *de spuma*, care *spuma*, de colorea *spumei : spumiulu apru, spumie unde, spumia cupa.*

SPUMOSIME, s. f., si

SPUMOSITATE, s. f., (fr. **spumosité**); calitate de *spumosu : spumositatea certoru vinuri.*

SPUMOSU,-*a*, adj., **spumosus**, (it. **spumoso**, isp. port. **espumoso**, prov. **spumos**, fr. **spumeux**); plenu de *spuma*, care are multa *spuma : spumose ape, spumosu saponu, spumosu vinu, spumos'a mare, spumosu callu, spumose frene, spumosa gura*; metaforice : *spumose versuri.*

SPUMUSIORA, s. f., (**spumula**); deminutivu d'in *spuma : si mândiulu cu spumusiora la gura.*

SPUNERE, *spunitoriu* = *spuitoriu, spusetu, spusu*, etc.; vedi : *sponere, sponitoriu. spositu, sposu*, etc.

SPURCARE, v., **spurcare, sordidare, polluere, contaminare, inquinare, fœdare, dedecorare, violare, infectare; capere, allicere, pellicere, assuefacere; errare, fallere, deviare; sævire**, etc. (it. **sporcare**, isp. **emporcar**); a face *spurcu.* 1. proprie, a sordí, a intiná, contaminá, etc. : *s'au spurcatu catusiele in vasele de fertu; mai multi trecutori au spurcatu parietii caseloru: cumu ti ai spurcatu asiá vestimentele? de ce intri la nunta cu vestimente asiá spurcate? copillulu a spurcatu léganulu si chiaru patulu, a spurcatu tote cu cofuriturele lui; passerile cerului se spurcau pre capulu lui; a spurcá apele cu mortecine*; 2. metaforice, *a)* a violá ce e santu, legitimu, covenitu, a si bate jocu de totu ce merita respectu, a contaminá, a dedecorá, etc., α) in genere : *a spurcá totu cu vorb'a sea; spurcati totu ce attingeti cu mân'a, cu penn'a vóstra; a spurcá tóta lumea cu injuraturele selle; ne au spurcatu cu obscenitatile loru; spurcara baserice, case, nu lassara nemica nespurcatu; a spurcá legea divina, a spurcá pre totu crestinulu; ce nu spurca mânule vostre impure? a spurcá patulu castitatei, castitatea ensasi; a spurcá nomele, onorea, candorea omeniloru probi*; β) in specie, *a spurcá* celle opprite de baserica, de religione, a calcá, a nu observá : *a*

www.dacoromanica.ro

spurcá mercurile si venerile, a spurcá ajunurile; a se spurcá in dille de ajunu cu dulce, cu carne; se spurca omulu si mancandu lucruri opprite de legea religiósa; dupo legea nostra e spurcatu cine mânca câni, pissici, serpi; spurcati su, dupo legea religiósa, câti mânca vite, ce n'au unghiele bifurcate; ne amu spurcatu cu oua, cu untu in acestu ajunu; b) a spurcá = a invetiá, a deprende, mai vertosu la ceva reu: *s'au spurcatu cânii la pulli de ratia; cându se spurca omulu la ceva, anevolia se desbara de acestu ceva; se nu spurci omulu cu bene, co nu mai pote sufferí reulu; s'a spurcatu callulu la ordiu; c) a spurcá*=a capetá grétia de ceva, si in genere, a se departá, si de ací, a aberrá, a devíá, a se abbate, etc. : *ati spurcatu cartea :* α) ati sorditu, β) apoi : ati urritu, lassatu, parassitu cartea; *amu spurcatu reu cu socii si cu amicii*= amu ruptu; *au spurcatu de acol'o unde se aflau forte bene; d)* in forma reflessiva : *a se spurcá*, si mai vertosu in form'a participiale *spurcatu*, afora de alte insemnari, parte indicate, va se dica si: *a se face reu, neomenosu, pagânu, impiu, barbaru, crudu*, etc. : *tyrannulu in locu se se imblandesca, s'a spurcatu mai reu; omu spurcatu*, (vedi si *spurcatu* in parte).

SPURCATIONE, s. f., **spurcandi actio, contaminatio, fœdatio, dedecoratio, violatio; impuritas, sordes, spurcitia, obscenitas, immanitas, sævitia, impietas; morbus malignus; quod non licet comedere**, etc.; actione si effectu allu actionei de *spurcare*, cumu si ceva *spurcatu*, in tote insemnarile varie si multiple alle verbului si participiului seu: *spurcationea vaseloru, vestimenteloru; spurcatione in dulce in dille de ajunu; spurcationi se dicu tote animalile ce nu se mânca; cu atâtu mai multu se dicu lupii spurcationi : spurcationile de lupi*, si absol. *spurcationile mi au morsicatu mai multe vite; spurcationi de omeni*, ómeni fora lege, impii, barbari, crudi si gretiosi, sordidi, etc. : *spurcationile de Turci; spurcationile ce essu d'in gur'a cuiva sunt espressioni gretiose, obscene; spélla Domne suffletulu omului de tóte spurcationile;*—in specie, *spurcatione*= morbu, buba mai vertosu de rea natura, si totu de una data puroniosa : *spurcationile se facu mai allessu in capu.*

SPURCATORE, s. f., vedi *spurcatoriu.*

SPURCATORIU,-*tória*, adj. s., (d'in *spurcare*); care *spurca;* in specie, s. f., reale, *spurcatória*=*spurcatóre*=vasu in care se punu si se stringu *spurcationi.*

SPURCATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *spurcare*), **inquinatus, contaminatus, pollutus, fœdus, violatus; immanis, sævus, impius, obscenus**, etc., 1. in genere : *vestimentu spurcatu, vestimente spurcate, vase spurcate, animali spurcate; apa spurcata, ómeni spurcati cu dulce in dille de seccu; câni spurcati la pulli de gallina; servitoriu spurcatu la furtu; tóte celle sâncte spurcate de voi; sufflete spurcate cu tote peccatele; peno cându mulierea e spurcata si nu si a facutu dillele de purificatione, nu pote calcá in baserica; vorbe, covente spurcate : cumu nu ti e grétia a pronuntiá covente asiá de spurcate;* 2. in specie, ca adj. fora de lege, fora Domnedieu, impiu, blastematu, depravatu, misellu, barbaru, crudu, etc. : *spurcatu tyrannu, spurcati ómeni, n'am vedutu omu mai spurcatu de câtu acestu-a; spurcate fapte, mai spurcate lucruri nu facu nici demonii; spurcatii de assupritori ai poporului.*

SPURCATURA, s. f., **contaminatio, pollutio, sordes, spurcitia**, etc.; actione si mai vertosu effectu allu actionei de *spurcare : spurcatur'a vestimenteloru, spurcaturele stylului;* vedi si *spurcatione.*

SPURCIA, s. f., vedi *spurcitia.*

SPURCIDICU,-*a*, adj., **spurcidicus**; care spune, vorbesce lucruri *spurce,*

SPURCIFICARE, v., (**spurcificare**); a face *spurcu;* vedi si *spurcificu.*

SPURCIFICU,-*u*, adj., **spurcificus**; care face fapte *spurce : omu crudu, impiu, spurcificu.*

SPURCILOCIU, pl.-*e*, **spurciloquium**; vorba sau vorbire *spurcata*, impura, obscena.

SPURCILOCU,-*a*, adj. s., **spurcilo-**

www.dacoromanica.ro

quus, (fr. spurciloque); care vorbesce lucruri *spurce*, obscene si gretiose.

SPURCITIA, sau *spurcétia*, s. f., spurcitia, spurcities; statu, calitate de *spurcu : spurcéti'a coventeloru, fapteloru, vestimenteloru.*

SPURCU,-*a*, adj. s., spurcus, (it. sporco); impuru, necuratu, sordidu, etc., 1. proprie : *vestimente spurce, buccata spurca si gretiosa, lucruri spurce de aspeçtu si de odore, vase spurce si pollute, tempu spurcu, locu forte spurcu, patu spurcu, stratu spurcu, mese forte spurce; animalile spurce nu se mânca; ce e mai spurcu ca porculu? ómenii spurci sunt nesufferiti; nopti spurce prin fapte spurce; cogete spurce date prin covente spurce; in aceste derimature jacu mulieri spurce;* 2. metaforice, sordidu, nesufferitu, vile, misellu, abiectu, mai vertosu : paganu, impiu, fora Domnedieu, crudu, barbaru, selbaticu, etc. : *spurci barbari, unu spurcu avaru, spurce fientie de ómeni, spurcii de Tatari;* 3. subst. m. reale, *spurcu-lu, a)* in genere, de impuritate, immunditia, ordore, etc. : *spurculu latrineloru; spurculu de pre mânule, faci'a, vestimentele vóslre;* metaforice : *spurculu depravationei, corruptionei; spurculu avaritiei; spurculu coventeloru obscene; b)* in specie, *spurcu-lu*=sordea feminei dupo facere : *mulierea inco cu spurcu nu pote intrá si calcá in baserica,* (vedi si *spurcatione*).

SPURCUIRE,-*escu*, v., forire, excrementa edere; 1. a coforí, a se coforí, in genere; 2. in specie, se applica la passeri : *gallinele se spurcuescu;*—de ací : *spurcuitu (de galline), spurcuitur'a (gallineloru)*=*spurcuitulu (gallineloru).*

SPURCUITU, *spurcuitura;* vedi *spurcuire.*

SPURIU,-*a*, adj., spurius, (affine cu σπόρος = 2 sporu, σπορά, etc.); proprie : nascuta afora d'in casatoría, illegitimu : *copillii spurii n'au derepturi la averile tatalui naturale;* absolutu : *unu spuriu, una spuria;* metaforice, neaddeveratu, falsu, mentionosu, etc. : *versuri spurie; multe locuri spurie in ultim'a editione a poetului; monete spurie; vorbe spurie in limb'a româna.*

SPUTAME, s. m., pl. *sputamine*, sputamen, si

SPUTAMENTU, pl.-*e*, sputamentum; actione de *sputare.* déro mai vertosu effectu allu acestei actione, *ce se sputa : necovientióse sputamente.*

SPUTALICIU,-*a*, adj., sputalicius; care se póte *sputare*, care e de *sputatu*, detestabile : *sputalicie calumniationi.*

SPUTARE, v., sputare; a scuipá; vedi form'a *scuipare*, nascuta d'in *sputare.*

SPUTATORIU,-*tória*, adj. s., sputator; care *sputa.*

SPUTU, s. m., sputum; scuipatu, scuipatura.

* STABILE, adj., stabilis, (fr. stable, d'in *stare*); unde se pote *stare*, care *sta*, care pote *stare :* solidu, nestramutatu, immutabile, constante, etc. : *case stabili, domiciliu stabile, staule stabili; punte stabile, lupta stabile fortuna stabile, positione stabile; amici firmi si stabili, amicitia stabile, regule stabili, legi stabili, guberniu stabile, stabili venituri; ecilibriu stabile allu corpuriloru.*

* STABILIMENTU, pl.-*e*, stabilimentum, institutio, institutum, officina, fabrica, (fr. établissement); 1. actu de *stabilire*, mai vortosu, mediu de *stabilire;* 2. ce se *stabilesce*, mai allessu, unde *se stabilesce* cinéva, ca se siéda sau se si essercite maiestri'a sea : *stabilimente. de beneficentia; stabilimente de educatione si instructione; unu stabilimentu de ospetare, stabilimente de negotiu, unu stabilimentu de machinaría, stabilimentu definitivu in unu locu, stabilimentulu casatoriei; stabilimentulu omului in unu locu.*

* STABILIRE,-*escu*, v., stabilire, (fr. établir); a face *stabile : a si stabilí domiciliulu, a stabilí pacea; a stabilí regnulu, succesionea la regnu; a stabilí orele de lucru, or'a de mancare; a stabilí venitulu; tempulu se stabilesce; se stabilira multi venitici in cetatea nóstra; temperatur'a se stabilesce;* metaforice, a regulá, ordiná, constituí, fundá, instituí : *a stabilí ospitie, scole, alte institute; a stabilí remunerationile functionariloru; a stabilí ordinea in statu; a stabilí matrimoniulu, legile, guberniulu, ordini-*

www.dacoromanica.ro

le, gradele, ierarchi'a: in specie, a aprobá, demonstrá : *a stabilí principiele pre cari jocu fundamentele societatei, a stabilí bene co omulu nu pote viue afora d'in societatea umana.*

* STABILISARE, v., (fr. **stabiliser**); a face *stabile : a stabilisá institutionile.*

* STABILISMU, s. m., (fr. **stabilisme**); doctrina a *stabilitatei immutabile.*

* STABILISTU, s. pers., (fr. **stabiliste**); aderente la doctrin'a *stabilismului.*

* STABILITATE, s. f., **stabilitas**, (fr. **stabilité**); statu, calitate de *stabile: stabilitatea locuentiei, stabilitatea tempului, stabilitatea institutioniloru, legiloru, administrationei, guberniului, stabilitatea amicitiei, stabilitatea pacei; stabilitatea ómeniloru in appucaturele loru; fora stabilitate nu e possibile desvoltarea vietiei sociale.*

* STABILITORIU,-*tória*, adj. s., **stabilitor**; care *stabilesce : stabilitorii pacei.*

* STABILITU,-*a*, adj. part. s., d'in *stabilire*, **stabilitus.**

STABULARE *(staulare)* v., **stabulari, stabulare**, (d'in *stabulu*); 1. a stá, a viue, pertrece in *stabulu*, pentru bestie, éro pentru omu numai in modu ironicu : *boii, callii, porcii stabula; stabula si passerile; pescii stabula in apa, serpii stabula in gaure; turme multe s' bula in monti;* 2. a duce la *stabulu*, a hide in *stabulu : a stabulá turm'a iern'a; pre mare geru. e bene, se se stabule pecorele.*

STABULARIU (*staulariu*),-*a*, adj., **stabularius**; relativu la *stabulu : materia stabularia*, mai vertosu ca subst. personale : *stabulariu, a)* servitoriu, argatu de *stabulu; b)* locatoriu de stabule; *c)* ospetariu de celli mai rei.

STABULU (*staulu*), pl.-*e*, **stabulum**, (it. **stabbio**, isp. **establo**, prov. **estable**, fr. **étable**, n. gr. σταῦλος, d'in *stare*); locu de *stare*, de sedere, de locuire, domiciliu, etc., 1. in genere : *stabulele fereloru sunt selbêle, stabululu serpelui e in gaurele pamentului;* 2. in specie, locu de locuitu pentru pecore, pentru vite : *stabulu de oui, de capre, de boi, de vacce, de bufali, stabule de câni, de galline;*— ómeni numai la celli in miser ia : *stabululu servitoriloru, cersitoriloru, stabululu misellíei si blastematieloru;*— mai vertosu : *stabulu* = casa de femine desfrenate.

STACOSIU, s. m., (ἀσταχός de unde fora α initiale : *stacòsiu*), **cammarus**; cammaru, cancru de mare; — de ací si adj. *stacosíu;-a* = purpuriu deschisu : *rochia stacosía.*

STACOSIU,-*a*, adj., vedi *stacosiu* subst.

* STACTA, s.f., **stacta**, (σταχτή); oliu de myrrha.

* STADIALE, adj., **stadialis**, de *unu stadiu : agru stadiale.*

* STADIATU,-*a*, adj. part. **stadiatus**; cu *stadiu* provedutu : *portice stadiate.*

* STADIODROMU, s. m., **stadiodromus**, (σταδιόδρομος, fr. **stadiodrome**, d'in στάδιον=stadiu, si δρόμος=cursu); intrecere la *cursu*, la allergatu, in *stadiu.*

* STADIU, pl.-*e*, **stadium**, (στάδιον, fr. **stade**); 1. distantia, longitudine, la antici, de 625 pedi, sau de 125 passi romani, approssimative octav'a parte a unui miliariu romanu; 2. in specie, *stadiu* =calle de unu *stadiu* pentru celli ce se intrecea la fuga pre diosu, cu petiorulu; 3. metaforice, *a) stadiu*=lupta de intrecere in genere, certame, contentione, cumu si : loculu *acestei lupte; b) stadiu* =nome de diverse mesure intinerarie : *stadiu olympicu, stadiu pythicu; c)* cu sensu mai estensu, α) *stadiu* = fia-care periodu de morbu, gradu de intensitate allu morbului; β) *stadiu* = periodu de viétia; γ) *stadiu* = sphera de actione; δ) *stadiu*=instrumentu cu care agrimensorii mesurau distantie mice; *d) stadiu* =*statione.*

STAFETTA, s. f., (it. **stafetta**, fr. **estafette**); scrissore espedita cu cea mai mare celeritate pre unu cursoriu pre diosu sau callare.

STAFIA, s. f., vedi *spectru.*

STAFIDA, s. f., (σταφίς, gen. σταφίδος, n. gr. σταφίδα), **uva passa**; uva oscata la sóre, struguru oscatu la sóre, in specie : buccata de assemine uva : *stafide menute, stafide mari, buccate cu stafide.*

STAFIDARE,-*edíu*, si *stafidire,-escu,*

www.dacoromanica.ro

v., a face *stafida*, a face *stafide*: *a stafidá uvele*; metaforice, de ómeni: *a se stafidí* a macrí si a se increti.

STAFIDATU,-*a*, adj. part. s. d'in *stafidare*.

STAFIDIRE, *stafiditu*; vedi *stafidare*, *stafidatu*.

STAGNANTE, adj. part. pres., (d'in *stagnare*), **stagnans**, (fr. **stagnant**); care *stagna : ape stagnanti*, *laculu acellu-a pare stagnante*.

* STAGNARE *(stamnare)*, v., **stagnare**, (fr. **stagner**, d'in *stagnu*); a formá *stagnu*, 1. a stá pre locu, a nu se miscá, a nu curre: *stagna apele versate d'in albi'a unui riu*; 2. a fi inundatu: *stagna câmpulu de sange*; 3. prin estensione, a incetá, a fi in deplenu repausu; 4. *stagnare*=**stannare**, (vedi acestu coventu).

* STAGNATILE, adj., **stagnatilis**, (comp. si fr. **stagnal**); relativu la *stagnu*, care sta, siéde, viue in sau pre *stagnu*: *pesci stagnatili*.

* STAGNATIONE, s. f., (**stagnatio**, fr. **stagnation**); statu de *stagnante*, 1. proprie: *stagnationea apeloru pre acelle-asi locuri formédia lacuri*, *paludi si alte masse de apa*; 2. metaforice, *a)* in specie: *stagnationea sângelui si altoru umori alle corpului*; *b)* in genere, incetare, repausu, suspensione a actioniloru: *stagnationea commerciului*; *industri'a e in statu de stagnatione*; *stagnationea intelligentiei*, *cogitarei*.

* STAGNATU,-*a*, adj. part. d'in *stagnare*.

* STAGNENSE, adj., **stagnensis**; relativu la *stagnu : passeri stagnensi*.

* STAGNICOLU,-*a*, adj., (**stagnicola**, fr. **stagnicole**); care sta, viue in *stagnu*: *animali stagnicole*.

* STAGNINU,-*a*, adj., **stagninus**; *de stagnu*: *colore stagnina*.

* STAGNIU,-*a*, adj., **stagneus**; 1. de *stagnu*; 2. *stagniu*=*stanniu*, de cussitoriu.

*STAGNOSU,-*a*, adj., **stagnosus**; plenu de *stagnu*, *de stagne* : *locuri stagnose*.

* STAGNU, pl.-*e*, **stagnum**, (fr. **étang**, d'in *stare*); massa de apa ce *sta*, nu curre, 1. apa statoria permanente sau numai la versare de fluvie si riuri, *balta*; 2. masse de ape in genere; 3. in specie, *stagnu*=*pescina*; 4. *stagnu*=*stannu*, cussitoriu.

* STAGONIA, s. f., **stagonias**, (σταγονίας, d'in σταγών = picatura, gutta); specia de vasu sacru.

* STALACTITICU,-*a*, adj., (fr. **stalactitique**); relativu la *stalactitu* : *concretioni stalactitice*.

* STALACTITU, s. m., (fr. **stalactite**, d'in σταλάζειν=picare, picurare); *concretione* calcaria: *stalactitele presenta forme forte curiose*; *a desea stalactitele se imbina cu stalagmitele*.

* STALAGMITICU,-*a*, adj., (fr. **stalagmitique**); relativu la *stalagmitu* : *concretioni stalagmitice*.

* STALAGMITU, s. m., (fr. **stalagmite**, d'in σταλαγμός=picatura); concretione formata ca una mamilla pre solulu petrosu allu spelunceloru; vedi si *stalactitu*.

* STALAGMIU, s. f., **stalagmium**, (σταλάγμιον d'in σταλάγειν=picurare); cercellu ce pare formatu d'in picature.

STAMBA, sau *stampa*, s. f., tessutura de bombacu cu infloriture: *rochia de stamba*.

* STAME, pl. *stamine*, **stamen**, (affine cu στήμον, fr. **étamine**); 1. firu de orditura, orditur'a ensasi, nomita asiá dupo machinele de tessutu ce *stau* in susu; de ací: 2. applicatu: *a)* la firu de tortu, de furca de torsu; *b)* la firu in genere, acia, funicella; *c)* in specie, si de regula in pl. *stamine*=fire incarcate de polline, care formédia organele *sessuali* alle planteloru *mascule*.

* STAMINALE, adj., (**staminalis**, fr. **staminal**); relativu la *stamine*, (vedi *stame*), mai vertosu la *staminele planteloru*.

* STAMINARIU,-*a*, adj., (fr. **staminaire**); relativu la *stamine*, (vedi *stame*); *flori staminarie*.

* STAMINATU,-*a*, adj. part., **staminatus**; provedutu cu *stamine*, (vedi *stame*), constandu d'in *stamine* : *plante staminate*.

* STAMINIFERU,-*a*, adj., (fr. **staminifère**); care porta, are *stamine* : *flore staminifera*=*flore mascula*.

* STAMINIU,-*a*, adj., **stamineus**; de *stamine* : *vene de lemnu staminie*.

* STAMINULA, s. f., (fr. **staminule**), deminutivu d'in *stame*.

www.dacoromanica.ro

STANGACE *(stangaciu,-a)*, adj. s., **laevus, qui semper laeva utitur manu, scævus, ineptus, incallidus;** 1. d'in *stang'a, de a stang'a*, care merge sau sta de *a stang'a : callulu stangace schiopeta; juganii stangaci su mai teneri; stangacele meu de la ospetiu se intemplasse se fia unu bonu amicu allu meu;* 2. care lucra, se serve, de regula, cu mân'a *stanga: omu stangace, muliere stangace;* 3. prin diverse metafore, *a) stangace* = neindemanaticu, ineptu : *unu omu pote fi stangace la tóte, pote inse fi stangace si numai la unu lucru : stangace la seceratu, la callaritu, la scrissu, la jocu, la cantatu; cine e stangace la tóte, e unu ineptu; nu numai ómenii, ci si animalile su stangaci; b) stangace* = schiopu, mutilu in genere, mancu de una parte a corpului : *stangace de unu petioru, stangace de una mâna*, etc.

STANGACIA, (pron. *stangacía*), s. f., **lævitas, industriæ inopia;** statu, calitate de *stangace : stangací'a te face se scrii cu stang'a ; stangací'a te face ineptu la tóte.*

STANGACIRE,-*escu*, v., **lævus esse; claudicare, deficere;** a fi *stangace*, 1. in genere : *a stangací in tóte prin abitudine d'in copillaría;* 2. in specie, a cespitá, schiopitá : *stangacescu callii de amendoue petiorele de inainte.*

STANGHIA, s. f., vedi *stangla.*

STANGINIRE,-*escu*, (vedi *stangu*), v., **retinere, detinere, retardare, officere, obstare, impedimento esse;** a fi pedica, a opprí de la lucru, a tiné pre locu cu vorba secca, si de ací : a *stá* contra, a vettemá, etc. : *me stanginiti de la lucru; nu me stanginí in callea mea; nu stanginí copillulu de la studiu.*

STANGLA, (cu *l* molliatu *stânghia* si *stinghia*), s. f., **transversum lignum, impages, tignum, pertica, asser, vectis;** buccata de lemnu sau de ferru tranversale la alte buccati, care serve a sustiné; in specie : *stanglele de paturi; cu doue stanghle nu tine patulu.*

STANGLARIRE, (cu *l* molliatu *stanghiarire, stinghiarire, stinghierire*),-*escu* v., **socio, pari privare, separare; mancum reddere; impedire, officere; obstare;** a face *stanglariu*, 1. proprie, a stricá *parechi'a*, a desparechiá : *a stanglarí toti armessarii, tote parechiele de armessari;* 2. a face *mancu, defectuosu : mi se stanglarira toti auctorii câti aveam completi; a stanglarí cetele de armati ;* 3. a impedicá, opprí de a face : *voi m'ati stanglaritu de a plecá prin vorb'a vostra; nu stanglariti lucratorii* de la *lucru.*

STANGLARIU, (cu *l* molliatu, *stanghiariu, stinghiariu, stíngheriu*); adj. s., **socio, pari privus; mancus;** fora sociu, fora parechia, disparechiatu : *a remasu callulu stanghiariu; mai multe parechie de armessari au remasu stanglarie;* 2. in genere, mancu, defectuosu : *voluminele acellui-asi opu sunt stanglarie; nu acceptu vacce stanglarie.*

STANGU,-*a*, adj. s., **lævus, scævus, sinister;** oppositu la *direptu* = *dreptu*, in locutioni ca : *mân'a dirépta si mân'a stânga; petioru direptu si petioru stângu; lature dirépta si lature stânga; oclu direptu si oclu stângu; mân'a stânga e mai pucinu abile de câtu mân'a dirépta la celli mai multi ómeni;* absol. *stângulu*, ca si : *direptulu* (subintell. *petioru*) : *trage stângulu mai inapoi;* déro mai vertosu femin. *stanga, stang'a*, ca si : *dirépta, dirépt'a* (subintellege *laturea*, si mai allessu *mân'a*) : proverb. *stang'a se nu scia ce face dirépt'a; despre stâng'a spre dirépt'a : a se intorce, a se inverte, a se miscá de la dirépt'a spre stâng'a; a appucá la stang'a, in locu se appuce la dirépt'a; in stâng'a stau eu, in dirépt'a sta frate teu; la stâng'a in pregiuru ! commanda la stâng'a, spre stang'a.*— (Mai tote limbele sorori au coventulu nostru mai multu sau mai pucinu mutatu in forma si in sensu : it. **stanco** = *fatigatu*, venet. **stanco** = *ammortitu*, isp. **estanco** si port. **estanque** = *astupatu. oppritu;* prov. **estanc** = *immobile*, si **stanco** = *stabile*, v. fr. **estanc** = *lentu, molle, lassu;* alb. **stanc** = *strâmbu, stangace, luscu*, apoi **stangerŭ;** asiá déro : *stângu,-a, stâncu,-a*, au essitu, forte probabile d'in acea-asi radice cu *stagnu* = stagnum = fr. étang, isp. port. **estanque**, etc., cu insemnarea de : *standu pre locu*, si de ací : *ammortitu, mortu, impetritu, inerte,*

www.dacoromanica.ro

inabile, mancu, etc., si de alta parte: *stabile. firmu, tare*, etc.). *M.*

* STANNARE, v., **stannare** si **stagnare**; a dá, a spolí cu *stannu*; a imbee cu *stannu*.

* STANNATIONE, s. f., **stannandi actio**, (fr. **stannage**); actione de *stannare: stannationea vaseloru de arame.*

* STANNATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *stannare*), **stannatus**,(compara si fr. **stannate**); 1. in genere: *vase stannate; stannu de stannatu vasele, stannatulu vaseloru;* 2. in specie, s. m., *stannatu-lu*, genu de sari formatu d'in combinationea acidului *stannicu* cu una base.

* STANNICU,-*a*, adj., (fr. **stannique**); de *stannu: acidu stannicu; sari stannice.*

* STANNIDE, adj. s., (fr. **stannide**); essitu d'in *stannu;* subst. pl. *stannidile*, familia de minerali ce coprendu in sene *stannu* sau combinationi de alle *stannului.*

* STANNIFERU,-*a*, adj., (fr. **stannifère**); care porta, are, contine *stannu.*

* STANNIU,-*a*, adj., **stannens**; de *stannu*, facutu d'in *stannu: vena de lemnu stannia, cuteía stannia, vasu stanniu.*

* STANNOSOPOTASSICU,-*a*, adj., (fr. **stannoso-potassique**): *sare stannosopotassica*, formata d'in combinationea unei *sare stannosa* cu una *sare potassica.*

* STANNOSU,-*a*, adj., (fr. **stannenx**); plenu de *stannu*, care contine *stannu*; in specie, in primulu gradu: *oxydu stannosu, sulfura stannosa, sari stannose.*

* STANNU, s. m., **stannum** si **stagnum**, (fr. **étain**); metallu albu, connoscutu si sub nomele de *cassiteru* (=*cussitoriu*): *vase de stannu; vasele se spoliescu cu stannu.*

STANTE, adj. part. pres., (d'in *stare*), **stans**, (it. **stante**); care *sta: stante pede.*

STANTIA, s. f., (it. **stanza**, fr. **stance**), **statio, status; conclave, stropha**; positione de *stante;* 1. in genere: *stanti'a in petiore, stanti'a pre locu a totoru cursoriloru; stantia de câteva momente*; 2. in specie, locu de *statu*, de repausu, de sedutu, etc., *a)* camera: *stantiele unei mare casa; stantie spatiose, stantie strîmte; b) stantia*=ospetaría; *c) stantia*=posta; *d) stantia*=*stropha* de versuri; *e) stantia* = buccata de poesia de unu certu, déro micu numeru de versuri; *f) stantia* = gradu de ierarchia; 3. in sensu mai appropriatu de cellu verbale, *stantia*=*persistentia, instantia: dupo stanti'a, dupo stantiele, la stantiele celloru interessati.*

STAPEDA si *stapia*, s. f., (**stapeda, stapia**, it. **staffa**, fr. **stapède, stapie**); scara de sélla pre care se pune petiorulu; unu ossutioru d'in urechie, care are form'a unei *stapede.*

STAPEDIANU,-*a*, adj., (fr. **stapedien**); relativu la *stapeda*; in specie, la *staped'a urechiei.: musculu stapedianu*; absol. *stapedianulu.*

STAPHIDE, s. f., **staphis**, (σταφίς); 1. vedi *stafida*; 2. specia de plante.

* STAPHYLE, s. f., (σταφυλή); 1. uva, struguru; 2. applicatu inse in specie la **uva**=*uusiorulu* sau *ouusiorulu* de la palatu.

* STAPHYLINIFORME, adj., (fr. **staphyliniforme**); care are form'a *staphylina*, ca a *staphylei* palatului gurei; forma ca a plantei *staphylinu.*

* STAPHYLINU,-*a*, adj. s., **staphylinus**, (σταφυλῖνος, fr. **staphylin**); relativu la *staphyle: musculu staphylinu*; s. m., *a)* specia de *pastinaca*; *b)* genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a *brevipenneloru*; *c)* genu de plante d'in famili'a *rhamnieloru.*

* STAPHYLINOPHARYNGIANU,-*a*, adj., (fr. **staphylinopharyngien**); relativu la *staphylea* gurei si la *pharynge: musculu staphylinopharyngianu.*

* STAPHYLOMATOSU,-*a*, adj., (fr. **staphylomatenx**); relativu la *staphyloma; corni'a staphylomatosa.*

* STAPHYLOMA, pl.-*mate*; **staphyloma**, (σταφύλωμα, fr. **staphylôme**,—d'in σταφυλή=staphyle=uva, bacca de uva); tumore la corni'a oclului sau si la alte parti alle oclului.

* STAPHYLORRHAPHIA, s. f., (fr. **staphylorrhaphie**, d'in σταφυλή = ousioru allu palatului, si ῥάπτειν=cósere); operatione chirurgica de a cóse *palatulu* (gurei), velulu acestui palatu.

www.dacoromanica.ro

* STAPHYLORRHAPHICU,-*a*, adj., (fr. **staphylorrhaphique**); relativu la *staphylorrhaphia : operatione staphylorrhaphica.*

* STAPHYLOTOMIA, s. f., (fr. **staphylotomie**, d'in σταφυλή=ousioru allu palatului, si τομή=taliatura); escisione a staphylei.

* STAPHYLOTOMICU,-*a*, adj., (fr. **staphylotomique**); relativu la *staphylotomia : operationi staphylotomice.*

* STAPHYLOTOMIU, s. m., reale (fr. **staphylotome**, vedi *staphylotomía*); instrumentu de escisu *staphylea.*

* STAPHYLOTOMU, s. person., (vedi *staphylotomía*); cellu versatu in *staphytomía.* care face *staphilotomíe.*

1 STARE, ind. pres., *stau, stai, sta, stàmu, stati, stau;* imperat. *sta, stati;* conj. *se stau, stai, stea* sau *stee*, perf. *steti* si *stetei*, supinu *statu*, v., **stare**, (it. **stare**, isp. port. **estar**, prov. **estar, istar, star**, v. fr. **ester, ster**, n. f. **être**, imperf. **étais**, etc.), déro neci classiculu **stare**, neci formele citate d'in celle alte limbe sorori nu accopèru pre deplenu intellessulu forte multiplu si variu ce a leuatu rom. *stare*, in gur'a poporului; de acea-a dàmu inco câte-va ecivalenti classice: **adstare, assistere, constare, consistere; desistere, cessare, quiescere, desidem esse; exstare, exsistere, esse, versari, vivere, habitare; insistere, instare, persistere, perseverare, laborare, operam dare, defatigare ; manere, permanere, morari, commorari, tardare**; etc.;—sensulu fundamentale, in oppos. cu *sedere*, in sensu strictu de *sedere diosu*, sau cu *mergere, amblare*, este: *a mané, remané, in susu, in petiore*, etc., care apoi se modifica in alte sensuri, 1. proprie, *a)* in genere: *vedeti cesti ómeni, cari stau longa principe, si neci unulu nu siéde; cine siéde, nu sta; cine sta, nu siéde; toti stetera, numai eu me pusei pre scaunu; nu stati afora, ci intrati in casa ; indelungu stetemu inaintea scaunului principelui, care sedea; a stá in locu cu gur'a cascata l celli cetrecu pre calle;* inse si in acestu sensu, pentru mai multa claritate, intra si *in petiore : a stá in petiore*, cumu: *de ce stati in petiore si nu ve puneti pre scamne;* déro: *a stá in petiore* insémna si altu ceva: *a stá in petiorele calliloru=a stá in peticrele callului, a stá in petiorele altui omu; lucruri de pretiu stau pre diosu in petiorele ómeniloru;* déro nu e mai addeveratu co *stare* insémna proprie si singuru: *a stá in susu*, si se applica cu acestu sensu nu numai, ca mai susu, ci si la animali: *cocorii stau intr'unu petioru;* prov. *a face standu intr'unu petioru=*a face liusioru sau cu precipitantia si reu; ba inco, prin formose metafore, si la lucruri inanimate: *stau columnele, stau statuele pre basile loru; stau spicele pre arature, stau perii pre capu; stau perii la porci, la apri; stau mai allessu pre spinarea multoru animali; stau spinii pre arici, stau si pre spinarea si costele certoru pesci; stau lanciele infipte; stau dentii albi si formosi; stau edificiele, sta una crésta pre verticele capului*, etc.;—in acestu sensu se attinge cu: *orrere, orrescere=***horrere, horrescere**;—*b)* in specie, a remané nestramutatu, a sedé si tiné cu vigore, cu peptulu, d'in tote poterile, a resiste, etc.: *stau scopellele firme facia cu turbarea undeloru ce se spargu in acelle-a; sta si resiste furiei veniturilloru unu mare si tufosu arbore ; stau ordinile de luptatatori contra undele de inimici, stau la lupta inversionata, stau cu peptulu si nu se misca d'in locu; cine sta in batalia, mai raru pere de câtu cellu ce cede si fuge; stetera in lupta de demaneti'a peno sér'a;* 2. metaforice, *a)* a remané pre locu, a nu se miscá, a sedé, locuí, etc.: *stati locului, stetera locului mai multe óre; de ce stati in locu? navile stau in portu, stau la ancore pre luciulu marei; la unii stau servitorii cu annii, de la altii fugu pre tóta diu'a; armele stau in cuniu si ruginescu; ce sta pre locu, rugine sce; se stàmu si se ne repausàmu la acésta ospetaría; stetera mai multu tempu la câmpu, la amici; am statu mai multi mesi in acea cetate ; a stá in calle, a stá la ballu, a stá pre a casa;*—in specie: α) a sedé, locuí: *unde stati? stàmu longa baseric'a Santului-Georgiu; am statu mai inainte in alta camera;* inse

www.dacoromanica.ro

stare pare co dice, in acestu sensu, mai pucinu de câtu *sedere*, si mai allessu: β) a sedé pentru câtu-va tempu, (vedi mai susu): *am statu in Londinu mai pucinu de câtu in Parisi*; γ) a sedé undeva mai multu de câtu se cade, a intardiá: *unde mi ai statu atâtu tempu? de ce ai statu pre acollo óre intrege? du-te, déro nu stá multu; perde tempulu, standu de vorba cu toti ómenii, standu in tote locurile se casce gur'a; b)* a incetá, a se opprí: *venturele stetera, a statu plouí'a; sta unu orologiu; sta sângele,* α) *sta d'in cursu pre nasu sau pre altu undeva;* β) *sta d'in circulationea sea;—de ce au statu? de ce ai statu d'in lucru, d'in narratione, d'in vorba, d'in cantu, d'in fuga?* mai de parte: *sta commerciulu, au statu de totu navigationea, au statu apele si nu mai curru;*—in specie a fi *otiosu*, a nu lucrá nemica, *a stá d'in lucru*: prov. *a stá cu manule in senu; ce stati fora lucru? stau si dormu; stau de se cocu la focu; c)* d'in contra, a persiste a insiste, a se adoperá, a se applicá, a fi diligente, laboriosu, a fi cu tragere de ânima la lucru: *a stá de lucru, a stá de invetiatura, a stá de negotiu, a stá de aratu, a stá de gradina, a stá se termine lucrulu, a stá cu peptulu pre lucru, a stá la lucru, a sta la batalia*; inse si: *a stá de seccature, de nemicuri, de ficcarie*, ca si: *a stá de vorba*; éro: *a stá la vorba* va se dica: α) *a stá de vorba*, a conversá, a perde tempulu cu vorb'a; β) déro si: a contradice, a avé ânima si taría de suffletu spre a responde; — apoi: *a stá de cineva, pre cineva, de capulu cuiva* =a nu-i dá pace, a sollicitá, etc.; *d)* a fatigá, a seccá, essaurí de poteri: *voi mi ati statu callii, asiá co nu mai potu face astadi nemica cu densii; callulu statu e mai reu de câtu boulu statu*, (vedi si *statutu*); si intrans.: *au statu de totu callii; mai incetu menati, ca se nu stea callulu; e)* a bilanciá, esitá, a se indouí: *ce stai in cumpana? nu stati la cogite; nu stá pre cogite; cine sta multu pre cogite, perde occasionile*; prov. *m'asiu duce, si mi sta callea cruce; ce stai a face*=ce cogeti a face: de ací: *a stá se*=a fi pre ací, aprope: *stám se cadu, stá se me bata, stetera se péra toti*: α') aprope se péra, β') inse si cu sensuri de mai susu: *avura constanti'a de a perí*, etc.; in acellu-asi sensu si cu prep. *pre*: *a stá pre duca, pre fuga, pre lassare a planului facutu; a stá pre plecare, pre culcare*, etc.; *f)* forte desu, a fi, a se aflá, a fi in unu modu, a essiste, viue, etc. *cumu sta morbosulu? sta mai bene; stai bene în tote, eu stau reu inmulte; cumu sta lucrulu? cumu stau lucrurile? sta bene commerciulu, stau bene scolele; stau pre spini, nu stau pre rose; stau toti tristi, stetera toti ilari; a stá cu oclii in pamentu; stàmu mancându, altii stau beêndu, multi stau jocându, petrecundu; ati statu taliandu caniloru frondia*, si asiá forte a dese cu gerundiulu sau cu allu verbu la acellu-asi tempu: *stám si cogitám, stetemu si plânsemu, stetera si prandira, stetera si se uitara; stàmu si ne vaitàmu;—multi si boni patrioti stetera pre acellu tempu; pucini au statu fericiti pre de plenu si in totu; pre candu noi stàmu in miseria, voi stati innotandu in lussuria;*— in specie: *a stá bonu pentru cineva*, α) a lu adjutá in ceva si cumuva, a i fi favorabile; β) inse mai vertosu: a responde pentru ellu, a garantá;—*a stá cu cineva*: α') a sedé cu cineva, a sedé impreuna sub acellu-asi coperimentu, sau a sedé pre calle de vorba, etc.; inse si: β') *a stá bonu pentru cineva*, a tiné cu densulu, a fi in acellu-asi partitu;—apoi, analoge frasei citata: *a stá mânule in senu*, suntu multe altele: *a stá cu gur'a cascata; a stá cu petiorele in susu; a stá cu oclii deschisi, cu oclii inchisi; a stá cu spatele la cineva, a stá cu faci'a la cineva, a stá cu pellea nuda, a sta cu capulu plecatu*, etc.; — in specie: *a stá bene*, pre longa celle indicate, are si sensulu: *a stá formosu*=a sedé bene, a sedé formosu, decere, in sensu atâtu materiale câtu intellectuale: *nu ti stau bene, nu ti stau formosu vestimentele; nu ve sta bene a vorbí obscenitati;—a stá strâmbu de capu, a stá plecatu de capu; a stá inclinatu in una parte*; si asiá cu tote adverbiele si adverbialiele: *stàmu aprope, departe, stati contra, stàmu inapoi cu cultur'a poporului, a stá in mesura; a*

www.dacoromanica.ro

stá in firi, a stá in tactu, etc.; prov. *a stá direptu si vorbí strâmbu, a stá strâmbu si vorbí dereptu; g)* a costá: *câtu ti sta callulu? mi a statu multu cas'a edificata; ne stau multu spesele inutili; h)* a spendurá, a redimá, a consiste, a se compune, etc.: *omulu sta d'in doue parti principali, sta d'in corpu si d'in suffletu; nu sta la mene se te scapu; sta la voi se fiti liberi si ferici; fericirea nu sta in avutie; in ce sta averea acestui omu? pre ce sta marirea unui statu? ne sta in mâna se facemu ce vremu;* in altu sensu: *a stá la indemâna; i)* a se referí, a fi in relatione, a avé proportione, etc.: *cinci stau cotra diece, cumu stau si diece cotra douedieci; cumu stai cu acesti omeni? k)* d'in nespusu de multele constructioni particulari, in cari intra *stare*, dàmu numai: α) *a stá pre peptu;* mai vertosu: *a stá pre ânima; mi sta pre ânima ceva* =**est mihi cordi, angor, est mihi curae**: *cui sta astadi benele publicu pre ânima?* β) *a stá in guttu*=**gestire**: *le sta in guttu se mérga la peramblare, nu mi sta in guttu se am sculle pretiose; nu ne sta in guttu se plecàmu;* γ) *a stá balta* = **negligi, deseri**: *stau balta tote alle mellè.*

2 STARE, s. f., **statio, status, fortuna, facultates, divitiae, opes; sors, conditio, locus**; d'in 1 *stare*, cu mai tóte insemnàrile acestui-a, si inco cu altele speciali, 1. in genere: *starea statuei pre basea sea; starea multa pre lọcu si in acéa-asi positione nu e sanitosa; starea in petiore, starea pre vene; starea ventului, plouiei; starile la tóte stabilimentele de mancatu si de beutu; multe si dese stari face carrutiariulu nostru; cantare in stari forte lunge; prefisse su starile cu scriniulu mortalui; pre starea administrationei, financieloru, scoleloru, instructionei; in tristu stare se afla cas'a nostra; in prospera stare e commerciulu; starea cea mai inalta, starea media; ómeni de stare bassa, de stare mediocre; nu am lassatu lucrurile in acésta stare; in atare stare erau carrutiele, candu vi le amu datu? starea lucruriloru; starea culturei, scientiei, moralei; starea patientelui se ammeliorà; remanu in acea asi stare de sufferentia; starea apeloru, sangelui;* 2. in specie, α) *stare*=avere, avutía, medie de viétia: *omu cu stare, a castigá stare, a face stare mare; a perde starea de mai multe ori, de câtu a recastigá alte stari mai mari; starile mari su rare, starile medie mai dese, starile mice forte multe; a stringe stare, a accumalá stare; cetatianii dau statului dàri dupo stare; b)* in sensu mai generale, *stare* = facultate, potentia, capacitate, aptitudine, etc.: *a pune pre paralyticu in stare de a amblá; a pune armat'a in stare de a resiste inimicului; te voliu pune in stare de a ti castigá singuru victulu si positionea; nu esti in stare a face nemica;* déro: *a pune in stare* insémna si a adduce in positione, conditione, necessitate: *me puni in stare grea, in stare delicata; m'ai addussu in stare de a perde veri-ce credentia in omu; c) stare in pregiuru* = *circumstantia: starile in pregiuru nu permittu a se appucá de ceva seriosu.*

STARICELLA, s. f., demin. d'in *stare*, mica *stare*, mica *avere.*

STARIRE,-*escu*, v., **ditare**; a face cu *stare*, cu *avere;* vedi si compositulu *instarire.*

STARISIORA, s. f., demin. d'in *stare*, *staricella.*

STARITU,-*a*, adj. part., (d'in verbulu *starire*), **ditatus.**

STARUENTIA, s. f., **persistentia, perseveratio, instantia, diligentia, studium, assiduitas**; calitate a cellui ce *staruesce*, (vedi v. *staruire*), cumu si actu, actione de a *staruire: fora staruentia nu scoti la bonu capitu nemica; cu staruenti'a invingemu greutatile si obstaclele; staruentia mare, obstinata; staruenti'a in acellu-asi lucru in acelle-asi opinioni, in acelle-asi càlli; staruenti'a longa patulu partientelui; dupo staruentiele totoru-a m'am induplecatu si eu; prin staruentiele telle am obtinutu ce dorieam.*

STARUIRE,-*escu*, v., **persistere, insistere instare; assidue, diligenter agere**; (d'in *stare*), *a stá* indelungu si cu mare incordare pre ceva, in ceva, a stá cu peptulu si cu patienti'a pre unu lu-

www.dacoromanica.ro

cru: *a insiste, persiste*, etc. *eu am staruitu cu d'inadensulu se se termine lucrulu currendu; staruiti in callea benelui; staruiti si invingeti ori-ce; a staruí in acelle-asi opinioni; de ce nu staruiti la unu bene ca la unu reu? am staruitu longa ellu si am fostu nelipsitu de longa ellu in totu spatiulu de tempu allu sufferentieloru; cine nu staruesce, nu adjunge la nemica; de ce staruesci asiá de multu pentru unu nemica?*

STARUITORIU,-*tória*, adj. s., **persistens, insistens, assiduus, diligens**; care *staruesce: omu staruitoriu in totu de ce se appuca; numai celli staruitori si adjungu, de regula, scopurile; scolari forte staruitori in studiele selle.*

STARUITU,-*a*, adj. part., (d'in *staruire*), **qui perstitit.**

* STASE, s. f., (fr. **stase**, στασις = statione); proprie: *stare*, incetare, opprire, etc., applicatu inse in specie la: *starea, opprirea sangelui si a umoriloru in certe parti alle corpului; stase inse nu presuppune, ca stagnatione, alteratione a licideloru corpului*; metaforice: *stase e in nationi, ca si in individue, stase de atonia.*

* STATANU,-*a*, adj., **statanus**, (d'in *statu*, de la 1 *stare*); care *sta*, care póte stá; in specie, s. m. pers., *statanu*=dieu ce adjutá *starea prunciloru in petiore.*

STATARIU,-*a*, adj., **statarius**, (d'in *statu*, de la *stare*); relativu la *stare*, care *sta*, sta nestramutatu, synonymu cu *stabile*, 1. in genere: *retelle, plesse de pesci statarie; ospeti statari*: 2. in specie: *comedia stataria*, in opp. cu *comedia motoria*; e comedi'a in care actorii au gesturi si miscari trancille; 3. *statariu*; dreptu *statariu*, sau judecata *stataria*= judecata si essecutione immediata, *stante pede.*

STATATORIU,-*tória*, adj. s., vedi *statitoriu.*

STATERA, s. f., **statera**; bilancia, cumpana cu sau fora lanci: *stater'a romana, statera de auru*; metaforice, *a)* lance a cumpanei; *b)* discu de buccate; *c)* pretiu, valore.

1. STATERE, s. m., **stater**, (στατήρ); 1. moneta de auru la Greci, de doue drachme; 2. moneta de argentu la Ebrei, ca de patru drachme.

2 STATERE, v., vedi *statuere.*

STATICA, s.f., (στατικός, στατική, fr. **statique**); partea mechanicei, care se occupa cu legile ecilibriului corpuriloru sau poteriloru ce au actioni si reactioni intre sene: *static'a are de obiectu principale studiulu poteriloru ce se combatu si se distrugu*, in oppos. cu *dynamic'a; static'a se divide in statica generale si statica speciale: acésta d'in urma e hydrostatica, aerostatica*, etc.

* STATICE, s. f., **statice**, (στατίκη, fr. **statice**); genu de plante de famili'a plumbaginieloru.

* STATICIU,-*a*, adj. s., care sémena cu una *statice*; s. f. pl., *staticiele*, familia de plante, nomita si *plumbaginie.*

STATICU,-*a*, adj., (στατικός): *momentu staticu*; vedi *statica.*

* STATICULA, s. f., **staticula** si **staticulum**; deminutivu d'in *statua*: mica statua, mica imagine; idolu, imagine de dieu.

* STATICULU, s.m., **staticulus**, (d'in *staticu*); saltu lenu si assediatu.

STATINU,-*a*, adj. s., vedi *statanu.*

STATIONE, s. f., **statio**, (fr. **station**, d'in *statu*, de la 1 *stare*); actione de *stare*, cumu si tempu si locu de *stare*, *a)* proprie si in genere: *statione secura; stationea periloru pre spinarea porcului; stationea naviloru in portu, stationea ordiniloru in linia de batalia in totu cursulu d.llei; stationea venturiloru; stationea stelleloru; stationea omului bipede; altele su stationile bestieloru: stationea ursului e, de regula, pre patru petiore; déro, in certe casuri, stationea ursului e in doue petiore; stationea apeloru, stationea sangelui d'in nasu*; (vedi si 2 *stare*); 2. in specie si metaforice: *a)* repausu, intardiare, sedere de scurta durata, etc.: *a face numai una staitone in lung'a sea calle; a face scurte stationi in callea sea; in callatoria scriemu, la fia-care statione, câte una scrissóre la parentii nostri*; *b)* cu sensu coucretu, locu unde *sta* cineva, α) in genere: *stationea nóstra e acumu la Parisi; a pune servi, servitori in statione; statio-*

www.dacoromanica.ro

nea vacceloru, vitelliloru, calliloru, ouiloru, gallineloru; la stationi audu omeni multe istorie; stationile apeloru sunt locurile depresse; β) in specie: α') iu limb'a militaria, *statione,*= postu, locu de custoditu: *a fi in statione, a redicá d'in statione;* si pentru ómenii pusi in unu postu: *a scambá stationile, statione cu statione se scâmba; a dispune stationile, a redicá stationile; stationi de pedestri, de callari;*—cu sensu estensu si metaforicu: *se nu deseremu stationea in care ne a pusu Domnedieu; cellu ce se occide singuru, e desertoriulu stationei ce i s'a incredentiatu;* β') in nautica, *statione*=portu, locu de ancorare, etc.: *statione de navi pre ripele fluvieloru, pre littorile marei; aflandu una statione claru intre situri periculose;* γ') la càlli ferrate; *statione*=loculu de opprire a tractului; δ') *statione*=posta; ε') *statione*=locu unde stau trassurele de allocatu; ζ') *statione*=locu de adunatu; η') *statione*=locu de certe officie publice; ϑ') *statione*=presediu; ι') *statione*=regione de desvoltare a unei specie de plante, etc.

STATIONALE, adj., **stationalis**; relativu la *statione: stelle stationali,* cari paru *a stá* pre locu; vedi si *stationariu.*

STATIONAMENTU, pl.-*e*, (**stationamentum**, fr. **stationnement**); actione de *stationare,* cumu si locu, mediu de *stationare; e oppritu stationamentulu trassureloru pre càllile publice.*

STATIONARE, v., (**stationare**, fr. **stationner**); a face *statione: a stationá unde nu e statione e oppritu.*

STATIONARIU,-*a*, adj., **stationarius**, (fr. **stationnaire**); relativu la *statione,* cu sensu mai precisu de câtu allu formei *stationale: stelle stationarie, morbi stationari, cultura stationaria, ómeni stationari, nemica inse in natura nu e proprie stationariu;* in specie: *militari stationari;* ca s. m. pers., *stationariu,* capitanu de posta, etc.

STATIONATU,-*a*, adj. part., d'in verbulu *stationare.*

STATISTICA, s. f., vedi *statisticu.*

STATISTICU,-*a*, adj., (fr. **statistique** d'in *statu*=*statu politicu* in specie); relativu la *statu,* la poterile lui materiali si morali, estimate in numeri: *date statistice, tabelle statistice, estimationi statistice, memorandu statisticu, descriptione statistica, connoscentie statistice, scienti'a statistica;* absol. s., *a)* pers. *statisticu*=persona versata in celle *statistice; b)* f. reale, *statistica*=scientia ce ne invétia a connosce unu *statu* politicu in respectulu estensionei, populationei, industriei, commerciului, etc.; de ací si: α) *statistica*=tractatu despre unu *statu* politicu; β) *statistica*=descriptione detaliata a unui *statu* politicu; γ) prin estensione si mai vertosu ironice: *statistic'a cafenelleloru, statistic'a strateloru.*

STATITORIU,-*tória*, adj. s., **stabilis, stagnans, immobilis; defatigans, exhauriens,** (d'in *statitu,* de la *statere,* sau d'in *statu* de la *stare,* ca *risitu* d'in *risu*); 1. intrans., care *sta* locului, nu se misca: *ape statitorie; podu statitoriu;* de ací, care siéde, nu se muta de la unu locu: *servitori statitori, omu statitoriu cu famili'a in acestu satu;* 2. trans., *a-tare menatu e statitoriu de callii cellí mai robusti.*

STATITURA, s. f., **status, standi modus**; ca si *statura,* inse in specie cu intellessulu de *modu de a stare: statitur'a capului, statiturele su diverse, statitur'a omului nu ca statitur'a altoru animali.*

STATIVU,-*a*, adj., **stativus**, (fr. **statif**, d'in *statu*); care *sta, sta* pre locu, *sta* nestramutatu, 1. in genere: *ape stative, ventu stativu, stagnele su ape stative, sânge stativu;* 2. in specie: *a) presediu stativu, castre stative,* si absol. *stative,* unde militarii stau in delungu; *b) stative de calli*=*stationi: la stativ'a la care adjungemu immediatu, se dejunàmu; c) serbatori stative; ferie, vacationi stative,* periodice si fisse; *d) stativa* si pl. *stative* = instrumentu sau machina de tessutu: *lipsesce unu sullu la stative; tota véra, terranele se occupa cu stativele.*

STATORIRE,-*escu*, v., **stabilire, statuere, instituere, constituere, figere, defigere, fundare**; a face *statoriu;* a stabilí, consolidá, fundá, constituí, etc.: *a statorí scamnulu domniei in Bucuresci;*

www.dacoromanica.ro

a se statorí in unu locu, in unu domiciliu, in unu statu; nomadii nu s'au statoritu inco la unu locu; asiá statorira consiliarii in unanimitate; a statorí onorariele functionariloru; vedi mai bene : *statuere, constituere, instituere, stabilire.*

STATORIU,-*tória*, adj. s., **stator, constans, stabilis, fidelis;** (d'in *statu* de la 1 *stare*), 1. intrans., care *sta* : *a)* in genere : *statorii in petiore, statorii in una commune; ape statorie, ponti statorie;* metaforice : *omu statoriu in vorb'a lui, mulieri nestatorie; b)* in specie : *statoriu=statoriu paratu* la ordine : servitoriu, servitoriu publicu; 2. transit., care face *se stea*, care stabilesce, *statoresce*, fundédia, institue, in specie : *a) Joue statoriu*, si absol. *statoriulu; b)* care face se stea nnu omu, una vita, α) se se oppresca pre locu : *statoriulu callului in fug'a mare;* β) se pérda tóte poterile : *statorii callíloru, greutate statória de cellu mai robustu callu,* (vedi si *statitoriu*).

STATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *stare*); **status, locus, conditio, ratio, institutum, ordo, respublica, civitas, regnum, imperium,** etc., (it. **stato**, isp. port. **estado**; prov. **estat** si **stat**, v. fr. **estat**, n. f., **état**; angl. **state**, germ. **staat**); 1. in genere : *muliere stata prin multe terre; callii stati de totu nu mai mergu, apele state, sângele statu in mai multe parti alle corpului; fa ceva de statu sângele de cursu pre nasu; statulu sângelui d'in cursu nu e facile; statulu multu in petióre; statulu carrului in locu,* etc.; 2. in specie, s. m. *statu, state,* (mai pucinu bene *staturi*): *a)* in sensu abstractu, appropiatu de allu supinului, si de allu s. verbale *stare*, positione, modu de stare, de tinere : *statulu, mersulu, gestulu, vultulu, oclii oratoriului se conserve covenienti'a; statu direptu si superbu, passu micu si raru; statu inclinatu, plecatu; statu umile, modestu; altulu e statulu cellui animosu, altulu statulu cellui tristu si afflictu; statulu cellui agitatu e nestemperatu; statulu unui militariu plenu de ânima; a turburá statulu cuiva, a turburá pre cineva in statulu seu;* si : *statulu unei statua, unei imagine depinsa; figurele tabellului au, fia-care, statulu cerutu de partea ce au in tabellu; statulu montelui, arborelui; b)* in sensu mai multu concretu, α) *statu*=statura, marime a corpului, talia, etc. : *omu de statu micu, de statu inaltu, de statu mediu; porci de statu forte lungu, plante de statu mai inaltu; statulu callului, taurului, cânelui; statulu lupului e aprópe ca si statulu cânelui;* β) modu de a fi, forma, conditione, positione, dispositione; locu, gradu, cu unu coventu, sensulu largu allu formei *stare* : α') in genere : *statu sociale, statu naturale allu omului; statulu sanitatei; statulu morbosului nu e neci mai reu, neci mai bonu, de câtu mai inainte; statulu lucruriloru de alta data e differitu de statulu lucruriloru actuali; care e statulu finantieloru? care e statulu administrationei? care e statulu instructionei? statulu terranului e forte reu; in acestu statu de lipse de argentu, care pote fi statulu commerciului? statu monarchicu; statu democraticu,* (vedi si mai diosu); *statu quo*=lat. **statu quo** : *a tiné lucrulu in statu quo; statu de pace, statu bellicu; cumu se adduci statulu de pace eterna intre celli ce se afla in statu de ostilitate, in statu de bellu eternu? statulu stelleloru pre ceru la una epoca data; statulu lunei côtra sore, statulu acellei-asi côtra pamentu; statulu planetiloru côtra sore; statu de miseria, statu de felicitate;* β') in specie, α) *statu civile : statulu civile allu barbatului, officiariulu statului civile;* β) *statu*=ordine, classe; γ) *statu*=professione : *statu de lucratoriu cu mânule;* δ) *statulu unei cause, unei controversia, unui litigiu;* ε) mai vertosu, *statu,* sau *statu politicu*=societate politica, regnu, imperiu : *statu republicanu, statu democraticu, statu aristocraticu, statu monarchicu; omu de statu, abili omeni de statu, consiliu de statu; interessi alle statului; salutea statului, benele statului; statu potente, statu mare, statu micu; a si suppune statele vecine; tote statele su in bellu; poterea statului, poterile unui statu.*

STATUA, s. f., **statua,** (fr. **statue**,— d'in *statuere*); imagine de marmore, de eboriu, si mai allessu de metallu : *sta-*

www.dacoromanica.ro

tuele ecestri alle eroiloru morti in batalie pentru apperarea terrei; statua de marmore, statua de bronzu; statuele imperatoriloru romani; — metaforice, ca espressione a immobilitatei, stupiditatei, etc. : *ce mi stai ca una statua? statua de omu, de muliere.*

STATUARIA, s. f., vedi *statuariu.*

STATUARIU,-*a*, adj. s., **statuarius,** (fr. **statuaire**); relativu la *statua*, la *statue : arte statuaria, materie statuarie;* ca subst., 1. pers. *statuariu*=sculptoriu de *statue*, artistu ce lucra *statue;* 2. reale, *statuaria*=arte a *statuariului.*

STATUERE *(statere), statui, statutu,* v., **statuere,** (fr. **statuer**;—d'in *statu* de la *stare*); a face se stea : a redicá, a pune in petiore, a assediá, a pune, a stabilí, a fundá, etc.; vedi si form'a *statuire.*

STATUIORA, s. f., **statuncula;** deminutivu d'in *statua : statuior'a unui copillu celebre.*

STATUIRE, v., **statuere;** a pune, a stabilí; a judecá, a decide.

STATULLECIU,-*tiu*, s. m., **minor status, respublica;** deminutivu d'in *statu* in insemnarile speciali de *statu* politicu, si de *statura.*

* STATUMARIA, s. f., **statumaria;** specia de planta.

* STATUME, pl. *statumine,* **statumen,** (d'in *statuere*); pre ce sta, se rédima cineva sau ceva : *statumine de muru, de pariete, de gardu, de buti.*

* STATUMINARE, v., **statuminare;** a pune *statume* : *a statuminá parietii fossei.*

* STATUMINATIONE, s. f., **statuminatio;** actione de *statuminare*, si effectu allu acellei actione.

* STATUMINATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *statuminare*), **statuminatus.**

* STATUNCULA, s. f., **statuncula;** deminutivu d'in *statua;* vedi si *statuiora.*

STATURA, s. f., **statura,** (fr. **stature**, de la *statu* d'in *stare*); 1. proprie si in genere cu acellu-asi sensu ce are si form'a *statitura* sau *statutura*, mai vertosu inse cu insemnarea cea mai originaria a verbului *stare;* adeco : *stare in susu, stare recta sau erecta;* 2. in specie, *a) statura*=marime, volume, amplitudine totale a unei persone sau unui lucru; *b)* déro mai allessu : *statura*=altitudine a unei persona, talia; altitudine si a unei bestia, sau a unui arbore, etc. : *statur'a suptire si svolta a formosei muliere; statura gigantica, omu de statura media; callarii allessi nu su de statur'a ceruta; amendoui poplii de una statura.*

* STATUTIONE, s. f., **statutio,** (d'in *statutu* de la *statuere*); actione de *statuere*, cumu si effectu allu acellei-asi : *statutionea trabiloru;* in specie : *statutionea callului* de fatigatione.

* STATUTORIU, *statutoria,* adj. s., vedi *statitoriu.*

STATUTU,-*a*, adj. part. s. (d'in *statuere*), **statutus, viribus exhaustus, lassus, ætate provectus, marcidus, rancidus, vetus, stagnans,** (compara si fr. **statut**), 1. in genere : *dispositionile statute, planu de mai inainte statutu de consiliulu bellicu; celle statute prin legi si regulamente, prin contracte si conventioni; asiá fu statutu dupo mature deliberationi;—carrale statute in drumu, callii statuti direptu in locu; columnele statute pre basile loru;* 2. in specie, *a)* adj. part. α) *statutu*=stórsu de poteri, ruptu de fatiga, seccatu, etc. : *callu statutu, boi statuti; cu callii statuti de totu nu potemu merge mai departe;* β) *statutu*= redicatu in susu, inaltu de *statu* sau de *statura;* γ) *statutu* = stagnante, ce sta pre locu, ammortesce si se strica : *ape statute;* δ) *statutu*=vechiu, de multu, si de ací : vesceditu sau ranceditu : *buccate statute, nu mancati buccate statute, carne statuta, vinu statutu*=simplu vechiu; *untu statutu, oliu statutu; fete statute,* trecute, camu betrâne; *b)* subst m. reale : *unu statutu,* pl. *statute,* ce se *statue*, ce se pune ca regula, lege, obligatione, conventione : α) ca lege, ordine, decretu : *statutulu emanatu de la capulu statului;* β) ca conventione, stipulatione, contractu : *acestu statutu se fece intre noi cu involirea totoru-a;* γ) ca base legale, ca lege fundamentale a unei societate : *statutele societatiloru de assecuratione, statutele societatei academice române.*

STATUTURA, s. f., vedi *statitura.*

www.dacoromanica.ro

STAULARE, *staulu*, etc.; vedi *stabulare, stabulu*, etc.

STAURARE, (indicat. pres. *stauru, stauri, staura*), v., **din spectare, cum stupore intueri**; proprie, *a stá* in locu si a se uitá, a stá cu gur'a cascata la ceva, a spectá indelungu si cu stupore.

† STAURO-, (grec. σταυρός=cruce), in composite ca; *stauroglyphu,-a*, adj. s., (fr. **stauroglyphe**, d'in γλύφειν=sculpere), in care e *sculpta una cruce; staurolatru,-a*; adj. s., (fr. **staurolâtre**, d'in λατρία=cultu), sectariu crestinu ce nu vré a adorá de câtu crucea; *staurolithu*, s. m., (fr. **staurolithe**, d'in λῖθος=pétra), specia de pétra; *staurophyllu,-a*, adj., (fr. **staurophylle**, d'in φύλλον=folia), care are *folie in cruce; stauropteru,-a*, adj., (fr. **stauroptère**, d'in πτερόν =aripa), care are *cruce* pre *aripa; stauroticu,-a*, adj., (fr. **staurotique**), care coprende *staurotide; staurotide*, s. f., (fr. **staurotide**), substantia minerale.

STEA, *stéua*, vedi *stella*.

* STEARATU, s. m., (fr. **stéarate**); nome genericu de sari formate d'in combinationea acidului *stearicu* cu una base chymica: *stearatu de ammoniacu, de potassa; bistearatu de potassa*; in farmacía, unu emplastru.

* STEARICU,-*a*, adj., (fr. **stéarique**); de *stearinu: acidu stearicu*.

* STEARINU,-*a*, adj. s., (fr. **stéarine**, d'in gr. στέαρ=grassime crassa), leuatu de regula ca subst. in intellessu de *principiu allu grassimei: stearin'a* sau *stearinulu; stearin'a e incolora si insipida*.

* STEAROCONOTU, s. m., (fr. **stéaroconote**;—vedi *stearinu*); un'a d'in materiele grasse alle cerebrului.

* STEARULATU,-*a*, adj. s., (fr. **stéarolé**), facutu cu *stearulu*; absol. *stearulatulu*, grassime de medicamente.

* STEARULITU, s. m., (fr. **stéarolite**; —vedi si *stearulatu*); unsore medicale.

* STEARULU, s. m., (fr. **stéarol**;—vedi *stearinu*); grassime de farmacia.

* STEARULURA, s. f., (fr. **stéarolure**; vedi si *stearinu*); medicamentu formatu d'in combinationea unui corpu *grassu* cu una substantia metallica.

* STEARONE, s. m., (fr. **stéarone**); substantia obtinuta d'in destillationea acidului *stearicu* cu calce.

* STEAROPTENA, s. f., (fr. **stéaroptène**, d'in στέαρ=grassime, si πτηνός= volatile); portione concreta si cristallina d'in oliulu *volatile*.

* STEARORICINATU, s. m., (fr. **stéaro-ricinate**); nome genericu de sari formate d'in combinationea acidului *stearoricinicu* cu una base chymica.

* STEARORICINICU,-*a*, adj., (fr. **stéaro-ricinique**); de *oliu de ricinu: acidu stearoricinicu*.

* STEATICU,-*a*, adj. s., (fr. **stéatique**, d'in στέαρ, gen. στεάτος=grassime crassa: seu, lardu, etc.); grassu, unsurosu; ca subst. f., *steatina*, substantia minerale, silicatu de magnesia: *calcionarii se servu cu steatina ca se faca se lunice petiorulu in calcionu*.

* STEATITE, s. f., **steatitis**, (fr. **stéatite**;—vedi *steaticu*); pétra saponosa la tactu.

* STEATITOSU,-*a*, adj., (fr. **stéatiteux**); plenu de *steatite*.

* STEATOMA, pl.-*mate*, **steatoma**, (στεάτωμα, fr. **stéatome**; — vedi si *steaticu*); tumore formata d'in accumulatione de materia ce are consistentia, si colore de seu.

* STEATOMATODE, adj., (fr. **stéatomatode**; —vedi si *steaticu*); care sémena cu seulu.

* STEATOMATOSU,-*a*, adj., (fr. **stéatomateux**); plenu de *steatomate*, (vedi *steatoma*).

* STEATOPYGU,-*a*, adj., (fr. **stéatopyge**, d'in πυγή=curu); care are basea codei formata d'in una massa de grassime.

STEGA, s. f., **stega**, (στέγη); coperimentu, in specie: coperimentu de nave; parte a coperimentului ce trece preste pariete; vedi si: *stégu, stegariu, tegere*.

* STEGANOGRAPHIA, s. f., (fr. **stéganographie**, d'in στεγανός = coperitu, secretu, si γράφειν=scriere); scriere secreta ce se pote lege numai de celli intellessi intre sene.

* STEGANOGRAPHICU,-*a*, adj., (fr. **stéganographique**); relativu la *steganographía*: *semne steganographice*.

www.dacoromanica.ro

* STEGANOPODE, adj. s., (fr. **stéganope** si **stéganopode**, d'in στεγανός= coperitu si ποῦς gen. ποδός = petioru); despre passeri, care au degitele petioreloru prense si coperite cu acea-asi membrana; subst. pl. *steganopodile*, familia de passeri notatorie.

* STEGANU,-*a*, adj. s., (fr. **stégane**, d'in στεγανός, de acea-asi radice cu *stega*); coperitu; in specie, despre petiorele passeriloru, alle caroru patru degite su coperite de acea-asi membrana.

STEGARESSA, s. f., vedi *stegariu*.

STEGARIU, s. m. pres., **vexillarius, aquilifer, signifer**; care porta, tine *stégu: stegariulu regimentului; stegariu de pedestri, de callari*; metaforice: *stegariulu unui partitu, unei secta, unei doctrina*; f., *stegaressa*=muliere a *stegariului*, sau muliere in capulu unei intrige, unui partitu pentru una doctrina.

STEGHIA (sau *stevia*), s. f., 1. specia de planta, **rumex acutus** *Linn.*; 2. genu de plante d'in famili'a fungiloru, (vedi fr. **stégie**).

STEGIARELLU, s. m., deminutivu d'in *stegiariu*.

STEGIARETU, s. m., **quercetum**; multi *stegiari*, padure de *stegiari*, locu plantatu cu *stegiari*.

STEGIARIA, s. f., synonymu cu *stegiaretu*, déro si lucrulu lemnului de *stegiariu*, cumu si multime de obiecte d'in lemnu de *stegiariu*.

STEGIARIU (sau *stejariu*), s.m., **quercus**; genu de arbori bene connoscutu: *betrani stegiari, tufosu stegiariu; lemnulu de stegiariu e fórte tare; d'in lemnulu de stegiariu se facu mobili forte eleganti; stegiariulu e symbolulu tarîei si poterei.* — (Etymologí'a coventului e dubia).

* STEGNOSE, s. f., (fr. **stegnose**; — vedi si *stegnu*); effectulu unei substantia astringente.

* STEGNOTICU,-*a*, adj., (fr. **stégnotique**); care produce *stegnose*.

* STEGNU,-*a*, adj., **stegnus**, (στεγνός); care stringe, contrage, condesa.

* STEGOPTERU,-*a*, adj., (fr. **stégoptère**, d'in στέγη = stega, si πτερόν = aripa); care are aripe in forma de coperimentu; subst. pl., *stegopterele*, familia de insecte nevroptere.

STEGU, pl.-*uri*, **vexillum, signum**; semnu, flammura, mai allessu semnu militariu, si de ací in genere, semnu de adunare pentru unu scopu: *stéguri de callari, stéguri de pedestri; a tiné, duce, apperá stégulu; stégulu unei corporationi, unui institutu; a redicá, lassá stégulu; a chiamá sub stégu; a redicá stégu de batalia, de pace; a inchiná stégulu, stégurile; inscriptionea stégului*; metaforice: *a tiné si duce stégulu acellui partitu; stégulu polemicei; a se pune sub stégulu miselliloru; sântu e stégulu sub care noi luptàmu*; (vedi si *stega*).

STEGULLECIU,-*tiu*, s. m., deminutivu d'in *stégu: copillii joca cu stegullecie.*

STEJARIU, etc., vedi *stegiariu* etc.

* STELA, s.f. si m., *stelu*, **stela**, (στήλη, fr. **stèle**); *a)* fuste, paru, cippu, etc., ce se infige in pamentu pentru diverse usuri, déro mai vertosu pentru inscriptione; *b)* specia de columna fora capitellu; *c) stelu*=fustellu de planta.

* STELECHITE, s. f., (fr. **stélechite**); incrustatione calcaria in giurulu unei radecina.

* STELIDE, s. f., **stelis**, (στελίς, fr. **stélide**); genu de plante d'in famili'a orchidieloru, (vedi si *stela*).

STELLA, (*stéua, stea*), s. f., pl. *stelle*, (dupo care se regulédia si gen. si dat. sing. articulatu, *stellei*), **stella**, (it. **stella**, isp. port. **estrella**, prov. **estela** si **stela**, fr. **étoile**); astru, corpu cerescu luminosu: *stellele luminédia pre ceru; stelle fisse si stelle vage; intre stelle lun'a e regina; stellele nu se vedu diu'a; stellele paru a se miscá de la resaritu spre appusu; sorele nostru e stell'a cea mai appropiata de noi; mai multe stelle appropiate pre ceru facu una constellatione*; — proverbiu: *tu esti cu stella in fronte; te credi cu stella in fronte; de stelle se crede ca au influentia asupr'a sortei omului; sub ce nefericita stella ne amu nascutu; stelle se dicu si formosii ocli ai unei persone*; — prin metafore: *a) stella* = imagine de *stella*, depinsa, sapata sau facuta d'in differite

www.dacoromanica.ro

materie : *cu stell'a âmbla copilli in dillele nascerei Domnului; cantice de stella, joculu stellei; b) stella*=semnu in forma de *stella* pre frontea unui animale; *c) stella* =fissa de jocu; *d) stella*=globulu de grassime pre faci'a apei in care ferbe ceva grassu : *supa fora stelle*, (vedi si *stellucia*); *e) stella*=taliatellu de farina pentru supe si alte buccate; (vedi si *stellucia, stellisiora*).

STELLANTE, adj. part. pres. (d'in *stellare*), **stellans.**

1 STELLARE, v., **stellare**, 1. intr., a fi cu *stelle*, a lucí ca *stellele*; metaforice : *cod'a stellante a pauonului*; 2. trans. a muní, semená cu *stelle : ceru stellatu, nópte stellata; Domnedieu a stellatu cerulu;* metaforice : *vestimente stellate cu argentu si cu auru; si a stellatu coron'a de capu cu multe nestimate; spata stellata;* vedi si compos. *instellare.*

2 STELLARE, adj., vedi *stellariu.*

STELLARIU,-*a*, adj., **stellaris**, (fr. **stellaire**); relativu la *stella*, la *stelle : lumina stellaria, splendori stellarie, astronomia stellaria, radiatione stellaria;* s. f. reale, *stellaria*=genu de plante.

STELLATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *stellare*), **stellatus.**

STELLIFERU,-*a*, adj., **stellifer**, (fr. **stellifère**); care porta *stelle; stelliferulu ceru;* metaforice : *substantie stellifere.*

STELLIFORME, (sau *stelliformu,-a*), adj., (fr. **stelliforme**); care are forma de *stella.*

STELLIGERU,-*a*, adj., **stelliger**, (fr. **stelligère**); care porta *stelle : callea stelligera a cerului;* metaforice : *corona stelligera, partile stelligere alle tabellului.*

* STELLIMICANTE, adj., **stellimicans**; care *mica*, lucuresce de *stelle.*

* STELLIONATU, s. m., **stellionatus**, (fr. **stellionat**,—d'in *stellione*), culpa de insellatione, ori-ce fraude si ammagire : *stellionatulu se punesce de lege.*

* STELLIONE, s. m., **stellio**, (fr. **stellion**); serpilla *stellata*, maculata pre pelle, *gusteru*, genu de reptili saurie ; metaforice : *stellione*=omu fraudulentu, insellatoriu, ammagitoriu, furace, etc.

* STELLIONIDE, adj. s., (fr. **stellionide**); care sémina cu unu *stellione*; subst. pl., *stellionidile*, familia de reptili saurie, care are de typu genulu *stellione*;—metaforice : *unu stellionide*, unu filiu, unu pulliu de insellatoriu.

* STELLIPORU,-*a*, adj., (fr. **stellipore**); care are *pori* in forma de *stelle*; subst. pl., *stelliporele*, familia de animalcule.

STELLIRE,-*escu*, v., **micare, radiare, scintillare, splendere, fulgere; oculos defigere, stupescere, obstupescere;** 1. a lucurí, a lucí, stralucí, scintellá ca *stellele : cumu stellescu oclii lupului, catusiei; stelliau gemmele coronei; de ce ti stellescu oclii*=*de ce stellesci oclii?* 2. a fissá oclii multu pre cineva sau ceva, si de ací, a inlemní, a remané impetritu, a stupesce : *cine âmbla cu oclii stelliti la ceru, periclita a cadé in grope; ce stellesci asiá la mene? am remasu stellitu, cându am auditu atari vorbe.*

STELLISIORA s. f., vedi *stellucia.*

STELLITU,-*a*, adj., part. (d'in *stellire*) in s. verbului.

STELLITURA, s. f., actione de *stellire*, déro mai vertosu, effectu, statu produssu prin acésta actione : *stellitur'a ocliloru.*

STELLOSU,-*a*, adj., **stellis abundans**; plenu de *stelle*, cu multe stelle : *acésta nopte e forte stellosa.*

STELLUCIA,-*tia*, s. f., **stellula**; deminutivu d'in *stella : stelluciele ce apparu prin grossulu nueru;* si metaforice : *stellucie de auru, de argentu, de adamante; stellucie de rore; stellucie de untu, de oliu, de untura; stelluciele de pre pellea stellionelui;* — cu acellu-asi sensu si alte forme, cumue : *stellisiora.*

STELLULA, s. f., **stellula** (fr. **stellule**); deminutivu d'in *stella*, ca si *stellucia, stellisiora*, applicatu inse mai in speciale la insemnari metaforice : *stellulele formate de foliele certoru plante.*

STELLULATU,-*a*, adj. part., (fr. **stellulé**); munitu cu *stellule : folie stellulate.*

STELLUTIA, s. f., vedi *stellucia*, si *stellula.*

STEMMA, pl. *stemmate*, **stemma**, (στέμμα); 1. in genere, corona; 2. in spe-

www.dacoromanica.ro

cie, *a)* corona regale, diadema; *b)* corona pusa la imaginea unui strabonu, si de ací: *c)* seria de boni si straboni, arbore genealogicu; *d)* nobilitate, valore, pretiu.

STEMPERAMENTU, pl.-*e*, **temperatio, temperamentum,** (it. isp. port. **temperamento,** prov. **temperamen,** fr. **tempérament**); actione de *stemperare*, déro mai vertosu: mediu de *stemperare*, statu produssu de *stemperare*: *stemperamentulu venturiloru violente; nu aflu stemperamentu la dorerea mea; micu stemperamentu se sente in caldur'a febriloru melle.*

STEMPERARE, v., **temperare, sibi temperare, moderari, sedare, mitigare, placare, lènire, tranquillare, domare, refrenare, continere; defervescere,** etc., (it. **temperare,** isp. **templar,** port. **temperar,** prov. **temprar,** si **trempar,** fr. **tempérer** si **tremper**); a temperá, moderá, allená, impacá, trancillisá, indulcí, imblandí, liusiorá, infrená, etc.: *stemperati cellu focu mare; prca ferbenti su beuturele si mancarile, cauta stemperate; déco nu mai stemperati tarí'a acestui acietu, nu lu mai potemu mancá; e prea caldu, se mai stemperàmu caldur'a; se stempera si frigulu, cumu se stempera caldur'a; cu unu surrisu Venerea stemperá undele interritate alle marei; cu una vorba stemperá divinulu invetiatoriu venturile infuriate, stemperá furorea indracitiloru, stemperá dorerile miseriloru; nu mi potu stemperá setea, famea; si mai cu greu se stempera setea de auru; a si stemperá menì'a, furi'a; cupiditatile; stemperati in voi instinctele brutali; cine mi va stemperá, pentru unu minutu cellu pucinu, dorerea? stemperati-ve si dormiti, stempera-te si nu mi turburá somnulu; nu ne potemu stemperá de celle ce ne ai spusu; cu anevolia se pote stemperá parentele de perderea fililoru sei; tóta lumea s'au stemperatu de pre strate: s'au stemperatu strepitulu si tumultulu de pre strate; armat'a nu va poté stemperá atâta populatione strinsa la unu locu; de ce nu ve stemperati si se ve culcati? stempera-ti mânule, stempera-ti petiorele; stemperati-ve si faceti tacere; nu te mai stemperi de politica si de intrige; me stemperassem de tóte, si érosi m'au attrassu in und'a lupteloru civili; stempera-te si ti cauta de alle telle; ce n'ai patitu si totu nu te stemperi de misellie; nu me potu stemperá de a nu responde; — nu si póte stemperá dorulu, focului ânimei, ansietatea, negrele cure ce i appésa peptulu.*

STEMPERATIONE, s. f., **temperatio, sedatio,** etc.; actione de *stemperare*: *stemperationea menìei; stemperationea copilliloru de allergature si strigature nebonesci; stemperationea setei de apa sau de avutía; stemperationea sângelui; bataliei de ânima.*

STEMPERATORIU,-*tória*, adj. s., **temperans, moderans, moderator, sedans, sedator, mitigans, refrenans,** etc.; care *stempera* sau serve *a stemperare*: *medicamente stemperatorie de caldur'a febrei, lenimentu stemperatoriu de usturimile vulneriloru; aure stemperatorie de arsur'a sorelui; stemperatori ai turburariloru, certeloru, tumulteloru si rebellioniloru.*

STEMPERATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *stemperare*), **temperatus, moderatus, sedatus, pacatus, tranquillus, quietus; silens, defervescens,** etc.: *menía stemperata, focu si doru stemperate; copilli stemperati, cându copillulu d'in natura e nestemperatu; apa rece de stemperatu ap'a ferbente; stemperatulu seu mi da prepusu, co furi'a lui are se erumpa mai veemente.*

STEMPERATURA, s. f., **temperatura, temperatio, sedatio, pacatio, tranquillitas, quies, silentium;** effectu allu actionei de *stemperare*: *stemperatur'a amarului cu dulcele; stemperatur'a caldurei prin recorire; stemperatur'a ómeniloru de pre strate; nu aveti stemperatura de jocu, de nebonie.*

STEMPERU, s. m., **temperatio, temperamentum, sedatio, pacatio, lenimentum, quies, tranquillitas, securitas;** causa, actione, actu, cumu si effectu, productu, statu allu actionei de *stemperare*: *stemperulu e oppositulu si chiaru contrariulu nestemperului; nu am unu*

www.dacoromanica.ro

momentu de stemperu la dorerea ce me tormenta; nu aflu stemperu de cându nu sciu ce mi s'a facutu copillulu; stemperulu inse e bonu in tote; cu stemperu si cu sânge rece se facu tote bene; in stemperu si tacere cogita omulu bene; nu aveti stemperu neci de fame neci de sete, ve defece mai vertosu stemperulu de setea libidiniloru si avutieloru; nu mai ai stemperu, tote turburi, tote strici. pre toti supperi; mie inse da-mi stemperu; co-ci frenulu e stemperulu callului focosu, éro batiulu stemperulu copillului nestemperatu.

STENA, s. f., (στενή), **stabulum ovile**, staulu de oui : *a duce ouile la stêna.*

STENDARIU, pl.-*ie*, (fr. **étendard**), **vexillum**; flammura, stégu.

STENDERE, *stensi* sau *stensei*, *stensu*, v., **extendere**; vedi *estendere*, si *intendere.*

† STENO-, (grec. στενός = strîmtu, scurtu, angustu, etc.), in composite mai vertosu scientifice : *stenocardia*, s. f., (franc. **sténocardie**, d'in καρδία = córde), angore de peptu; *stenocardiacu*,-*a*. adj., (fr. **sténocardiaque**), relativu la *stenocardia* : *remedie stenocardiace*, si absol., *unu stenocardiacu*; *stenocarpu*,-*a*, adj., (fr. **sténocarpe**, d'in καρπός=fructu), care are fructe forte anguste, ca subst. m., *stenocarpulu*, genu de plante; *stenochoria*, angore, ansietate, supperare; *stenocoriase*, s. f., **sténocoriasis**, (στενοκορίασις, d'in κόρη= pupilla a oclului), strîmtare, angustare a pupillei, mai vertosu la calli; *stenodidactylu*,-*a*, adj., (fr. **sténodidactyle**, d'in δίς=doue, si δάκτυλος=degitu), care are dóue degite mai anguste, fora membrana ! *passeri stenodidactyle*; *stenodonte*, adj., (fr. **sténodonte**, d'in ὀδούς gen. ὀδόντος=dente), care are denti angusti; *stenoglossu*,-*a*, adj., (fr. **sténoglose**, d'in γλῶσσα= limba), care are limb'a angusta, ca s. m., *stenoglossulu*, genu de plante monocotyledonie d'in famili'a orchidieloru; *stenogoniu*,-*a*, adj., (franc. **sténogone**, d'in γωνία=ânglu), care are *ângle anguste* : *calce carbonata stenogonia*; *stenographia*, s. f., (fr. **sténographie**, d'in γράφειν=scriere), arte de a scrie cu semne scurtate, asiá in câtu se se póta tiné de vorbitoriu, de ací : *stenographicu*,-*a*, adj., (fr. **sténographique**), relativu la *stenographia* sau la *stenographu* : *semne stenographice*; *stenographu*, s. pers., (fr. **sténographe**), cellu ce scie si practica *stenographi'a*; *stenographiare*, v., (fr. **sténographier**), a scrie *stenographice*, a reproduce prin *stenographia* vorbiri si discursuri câtu de lungi si câtu de currendu pronuntiate : *coventu stenographiatu*; *covente pronuntiate, stenographiate si typarite in acellu-asi tempu*; —*stenolobu*,-*a*, adj., (fr. **sténolobe**), care are *lobi angusti*; *stenonomu*,-*a*, adj., (fr. **sténonome**, d'in νόμος=lege, norma), care are *lege* sau *norma* de *angustare* : *pyroxeniulu e minerale stenonomu*. *stenopetalu*, adj., (fr. **sténopétale**, d'in πέταλον=petalu), care are *petale anguste*, aprope liniari, ca s. m. *stenopetalulu*, genu de plante dicotyledonie d'in famili'a cruciferelor; *stenophyllu*.-*a*, adj., (fr. **sténophylle**, d'in φύλλον=folia), care are *folie anguste*, aprope liniari; *stenopode*, adj., (fr. **sténopode**, d'in ποῦς gen. ποδός=petioru), care are petioru angustu sau suptire; *stenopteru*,-*a*, adj., (fr. **sténoptère**), d'in πτερόν=aripa), care are *aripe anguste*, ca subst. pl. *stenopterele*, familia de insecte coleoptere; *stenopyra*, s. f., (fr. **sténopyre**), febre inflammatoria; *stenorhizu*,-*a*, adj., (fr. **sténorhize**, d'in ῥίζα =radice), care are *radici anguste*, sau *gracili*; *stenorhynchu*, s. m., (fr. **sténorhynque**, d'in ῥυγχος=rostru) : *a)* genu de mammifere carnivore, amphibie; *foc'a stenorhyncha*; *b)* genu de insecte; —*stenose*, s. f., (fr. **sténose**), angustare a unei parti ore-care a corpului; *stenosomu*,-*a*, adj., (fr. **sténosome**), care are *corpu angustu*, micutellu, ca s. m., *stenosomulu*, genu de crustacie; *stenostachu*,-*a*, adj., (fr. **stenostachyé**, d'in στάχυς = spicu), care are flori in forma de *spice gracili*; *stenostegnose*, s. f., (fr. **sténostégnose**), angustare a canalelui *stenului*; *stenostomataspistu*,-*a*, adj., (fr. **sténostomataspiste**, d'in ἀτόμα=gura, si ἀσπίς=vîpera), care are gur'a angusta si corpulu scamosu, ca subst. pl., *stenostomataspi-*

www.dacoromanica.ro

stele, familia de reptili ophidiane; *stenostomu,-a*, adj., (fr. **sténostome**, d'in στόμα=gura), care are gur'a sau orificiulu angustu, ca s. m., *stenostomulu*, genu de insecte coleoptere heteromere; *stenotetradactylu,-a*, adj., (fr. **sténotétradactyle**, d'in τέτρα=patru, si δάκτυλος=degitu), care are patru degite anguste, fora membrane; ca subt. pl., *stenotetradactylele*, familia de passeri; *stenotridactylu,-a*, adj. (fr. **sténotridactyle**, d'in τρίς, si δάκτυλος=degitu), care are trei degite anguste, fora membrane, ca subst. pl., *stenotridactylele*, familia de passeri.

STENU, s. m., (fr. **sténe**); genu de insecte coleoptere pentamere.

STENSINU, (cu *s* aspru siueratu), s. m., pl.-*i*, (med. lat. **tesa** si **tesia**, it. **tesa**, fr. **toise**), **seni pedes**, **orgyia**, (ὄργυια si ὀργυιά); mesura de lungime de sésse petióre, luata dela *stensionea bracieloru : stensinu currente*, *stensinu patratu*, *stensinu cubicu; unu stensinu de lemne.* (Formele *stenginu*, *stenjinu* nu se potu approbá).

STENSIONE, s. f., **extensio**; actione de *stendere* si resultatu allu acellei-asi actione : *stensionea unui locu*, *stensionea unui morbu; bellulu a luatu mare stensione;* vedi *estensione*.

* STENTORE, s. m., **Stentor**, (Στέντωρ); nome propriu allu famosului *strigatoriu* in armat'a grecésca inaintea Troiei, applicatu inse si in espressioni communi, ca : *acestu omu, acestu cantatoriu are voce de Stentore;* de ací si adj., *stentoriu,-a* = *de Stentore : voce stentoria.*

* STENTORIU,-*a*, adj., vedi *Stentore*.

* STEPHANITE, sau *stefanite*, s. f., **stephanitis**, (στεφανῖτις, fr. **stéphanite**, —d'in στέφανος=corona); 1. genu de planta serpente, mai vertosu : vitia de vinia serpente; 2. jocu, saltu la Greci, analogu chorei romanesca.

* STEPHANOPHORU sau *stefanoforu*, s. m., (στεφανοφόρος, fr. **stéphanophore**); care porta corona, (vedi si *stephanite*); in specie, sacerdote grecu anticu, pontifice, etc., ce in officiulu loru stau cu corone pre capu.

* STEPHANOCARPU,-*a*, si *stephocarpu*, adj., (fr. **stéphocarpe**, d'in στέφανος, στέφος=corona, si καρπός=fructu); care are fructe rotunde de form'a coronei.

* STEPHANU sau *stefanu*, s. m., **stephanos**, (στέφανος); 1. corona, applicatu inse : 2. metaforice, *a)* la mai multe specie de plante, mai vertosu, plante *repenti* .si *serpenti*, (vedi si *stephanite*); *b)* ca nome propriu de omu forte commune la Români : *santulu Stephanu; nu te chiama Stephanu.*

.STERCEIU,-*a*, adj. s., **stercejus,-a**, (d'in *stercu*); care curetia *sterculu*, mai allessu *sterculu* prunciloru si copilliloru.

* STERCOLOGIA, s. f., (**stercologie**, d'in **stercus**, si λόγος=discursu); tractatu despre *stercu*.

* STERCOLOGICU,-*a*, adj., (fr. **stercologique**); relativu la *stercologia*.

* STERCORALE, adj., (**stercoralis**, fr. **stercoral**); relativu la *stercu*.

* STERCORARE, v., **stercorare**; 1. a se desertá de *stercu*, vorbindu in specie de bestie: *stercora vaccele*, *stercora ouile si caprele;* la omu : *stercora mai allessu pruncii;* 2. despre agri, térrine, gradine, etc., a presará, a asterne, cu *stercu*, spre a le ingrassiá si dá noue poteri : *ca mai bene se ingrassia agrii*, *stercorandu-se; a stercorá gradin'a*, *pamentulu*, *florari'a*, *araturele; a stercorá câtu de desu e bene.*

* STERCORARIU,-*a*, adj. s., **stercorarius**, (fr. **stercoraire**); relativu la *stercu : gropa stercoraria*, *vasu stercorariu; fungi stercorari*, cari resaru si crescu in *stercu; musce stercorarie; fistule stercorarie*, cari nu se vindica d'in caus'a materiei *stercoraria* ce trece pre elle; subst., *stercorariu*, *a)* pers., cellu ce curetia *sterculu* sau stringe si vende *stercu; b)* reale, α) multime de *stercu;* β) genu de passeri; γ) genu de insecte de celle mai sordide si spurce.

* STERCORATIONE, s. f., **stercoratio**, (fr. **stercoration**); actione de *stercorare*, si modu de *stercorare : stercorationea morbosiloru, stercorationea vacceloru si a epeloru;* in specie : *stercorationea agriloru, a gradineloru.*

www.dacoromanica.ro

* STERCORATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *stercorare*), **stercoratus**: *agri bene stercorati.*

* STERCORATURA, s. f., **stercoratio, stercus**; resultatu allu actionei de *stercorare* : *stercoratur'a pamentului, stercoratura de passeri.*

*STERCORINU,-*a*, adj., **stercorinus**, fr. **stercorin**); de *stercu* : *materie stercorine:* vedi si *stercoriu.*

* STERCORIU,-*a*, adj., **stercoreus**; de *stercu*, ca *sterculu* : *luptacii stercorii*, in batujocura; *fece stercoria, odori stercorie.*

* STERCOROSU,-*a*, adj., **stercorosus**; plenu de *stercu*, bene *stercoratu*, saturatu de *stercu* : *locu stercorosu*, si : *vacce stercorose; porci stercorosi.*

STERCU, pl.-*uri*, **stercus**, (it. **sterco**, isp. **estierco**, port. **esterco**); escrementu, mai allessu de bestia : balliga, balligariu, *gunoiu*, si prin estensione : sorde, spurcu, limu, etc.: *sterculu prunciloru, stercu de passeri, de pecore : stercu de callu; stercu de bou, de vacca; stercu de oue, de capra; stercu de gallina; cu stercu se ingrassia agrii; gradine ingrassiate cu stercu;* metaforice : *sterculu societatei, tu esti sterculu nationei; stercu de ferru, stercu de vinu*= fece; prov. *vedi sterculu d'in oclulu altui-a, si nu vedi trabea d'in oclulu teu; faceti se péra sterculu d'in oclulu vostru.*

* STERCULIA, s. f., (fr. **sterculie**, —d'in *stercu*); genu de plante.

* STERCULIACIU,-*a*, adj., (fr. **sterculiacé**); care sémina cu *sterculi'a*, subst. pl. *sterculiaciele*, familia de plante care are de typu genulu *sterculia.*

STERCULINIU, s. m., **sterculinium**, si **sterquilinium**, **stercilinium**; locu, gropa de *stercu;* unde se stringe *stercu;* multime de *stercu;* vedi si *stercorariu.*

* STERCULIU,-*a*, adj. s., **sterculius**; relativu la *stercu*, ca subst. *a) sterculia*, (vedi acestu coventu); *b)* m. *sterculiu*, dieu allu *stercorarei agriloru.*

* STERCUTIU,-*a*, adj. s., **stercutius**; 1. in acellu-asi sensu cu *sterculiu;* 2. deminutivu d'in *stercu.*

STEREGIA, *steria*, etc., vedi : *stirigia, stiria*, etc.

† STEREO-, (gr. στερεός=solidu, tare, duru), in composite scientifice : *stereobate*, si *stereobatu*, s. m., (στερεοβατης, fr. **stéréobate**, d'in βάτης, care are acea-asi radice cu βάσις=base), proptella de muru; *stereocaulu,-a*, adj. s., (fr. **stéréocaule**, d'in καυλός=caule), care are *caule solidu*, ca subst. m. *stereocaululu*, genu de plante; *stereoceru,-a*, adj., (fr. **stéréocère**, d'in κέρας=cornu), care are sau pare a avé *corne solide;* ca subst. pl. *stereocerele*, familia de insecte coleoptere; *stereodynamía*, s. f., (fr. **stéréodynamie**, d'in δύναμις=potere, fortia); parte a physicei ce se occupa cu poterea corpuriloru solide; *stereodynamicu,-a*, adj., (fr. **stéréodynamique**), relativu la *stereodynamía; stereographía*, s. f., (fr. **stéréographie**; d'in γράφειν=descriere, desemnare), arte de a desemná solide pre unu planu; *stereographicu,-a*, adj., (fr. **stéréographique**), relativu la *stereographía* sau la *sterographu : desemne stereographice; stereographu*, s. pers., (fr. **stéréographe**), cellu ce scie *stereographi'a; stereología*, s. f., (fr. **stéréologie**, d'in λόγος = discursu), tractatu de solide organice; *stereologicu,-a*, adj., (fr. **stéréologique**), relativu la *stereología; stereometría*, s. f., (fr. **stéréométrie**, d'in μέτρον = metru, mesura), scientia despre mesuratulu solideloru; *stereometricu,-a*, adj., (fr. **stéréométrique**), relativu la *stereometría; stereonomía*, s. f., (fr. **stéréonomie**, d'in νόμος=lege), scientia de a espreme legile fenomeneloru in formule, spre a deduce d'in aceste-a, prin calculu, tote veritatile ce continu; *stereonomicu,-a*, adj., (fr. **stéréonomique**), relativu la *stereonomía ; stereopode*, adj., (fr. **stéréope**, d'in ποῦς gen. ποδός=pede), care are petiorulu solidu sau plenu; *stereophyllu,-a*, adj., (fr. **stéréophylle**, d'in φύλλον=folia), care are folie solide, firme : *centauria stereophylla; stereorama*, pl. *stereoramate*, (fr. **stéréorama**, d'in ὅραμα=aspectu, conspectu), carta topographica in releviu d'in cartone; *stereostatica*, s. f., (fr. **stéréostatique**), statica a solideloru; partea staticei ce se occupa cu ecilibriulu corpuriloru solide, si in forma de adj. *stereostaticu,-a*

www.dacoromanica.ro

tractatu stereostaticu. veritati stereostatice; (vedi si *staticu,-a*), *stereothalamu,-a*, adj., (fr. **stéréothalame**, d'in θάλαμος= lectu, patu), care are *lectu solidu : licheni stereothalami; stereotomía*, s. f., (fr. **stéréotomie**, d'in τομή = taliare), arte de a taliá si lucrá lemnele si petrele; *stereotomicu,-a*, adj., (**stéréotomique**), relativu la *stereotomía : materia stereotomica;—stereotypare*, v., (fr. **stéréotyper**), a face *stereotypu*, a typarí prin *stereotypía;* — metaforice : *a stereotypá ideele, institutionile*, a nu le mai scambá; *stereotypatione*, s. f., (fr. **stéréotypage**), actione de *stereotypare : stereotypationea auctoriloru classici, stereotypationea legiloru si datineloru; stereotypatu,-a*, adj. part. s., (fr. **stéréotypé**) : *auctori stereotypati; stereotypía*, s. f., (fr. **stéreotypie**), arte de a *stereotypá*, si : carte, editione, sau essemplariu *stereotypate; stereotypu,-a*, adj. s., (fr. **stéréotype**), typaritu cu littere sau semne compacte, cari nu se misca : *càrti stereotype, auctori classici stereotypi; cu tempulu editionile stereotype devinu forte correcte;*—metaforice, ce nu se mai scâmba, ce remâne acellu-asi nescâmbatu, ce sémină că imitatu pre deplenu pentru altulu : *spunu vorbele stereotype alle Domnului; copilli toti stereotypi;* si că subst. m. reale : *unu stereotypu; acestu-a è unu stereotypu dupo Ovidiu; am stereotype dupo toti auctorii classici; acestu copillu e unu perfectu stereotypu allu tatalui; stereusinu,-a*, adj. s., (fr. **stéréusine**, d'in οὐσία=essentia), parte concreta, cristallina, *solida* a olieloru volatili.

STERGARIU,-*a*, adj. s., **tela vel pannus, quo aliquid abstergitur : mantile, mantilium, lacinia ad abstergendum, pannus;** ce serve la *stergere*, la *stersu*, in specie, buccata de pandia ce serve la *stersu*, si a nome : *stergariu de facia si de mâne, stergariu de mésa, stergarie numai de facia; stergariu de nasu; stergariu de vase, stergariu de mobili;* — *sunt insé si stergarie de ornamentu; eleganti mai allessu sunt stergariele de capu alle terraneloru române : legata la capu cu unu stergariu de metasse; a si pune stergariulu in capu*=a se marità: *familiele de terrani români dau ca dote filieloru selle, intre altele, si multe stergarie.*

STERGERE, (d'in *estergerè*), *stersi* si *stersei, stersu*, v., **tergere, exstergere, abstergere, detergere, delere, expungere, oblitterare, expurgare; auferre, subripere, furari; impingere, incutere, stringere, perstringere, attingere; rei colorem eluere, decolorare**, etc. (it. **tergere**, prov. **esterger** si **esterser**, isp. **absterger**, port. **abstergir**, fr. **absterger, déterger**); a face se dispara sordea, a curetiá, si de ací, a face se dispara in genere, 1. proprie : *a sterge de apa cu stergariulu faci'a, mânule spellate; ne stergemu pellea, cându essimu d'in bania; a si sufflá si sterge nasulu; a si sterge budiele si mustaciele, a si sterge sudorea de pre facia; de ce nu stergeti bene taliariele castronele, cutitele, furcullitiele de mésa? sterge-ti sângele de pre nasu; a sterge sângele cu buretele, a sterge butoniulu cu érba verde; a sterge de pulbere scamnele, paturile, mesele, tóte mobilile; a sterge de tina calcionii, frecându-i bene cu peri'a; frecati si stergeti de limu vestimentele; nu lassati nemica nestersu si necuretiatu; toti armatii si frecara si stersera spatele, puscelé, si alte arme; a sterge tunurile; dupo fia-care datura se sterge tunulu; stergeti prin casa cu metur'a, n'ati stersu bene multe camere; de ce nu ati stersu paianginii? de ce nu stergeti cea rugina de pre cutite si lingure? nu stergeti prea appesatu si indelungu tabellele, co se sterge nu numai pulberea si sordea de pre èlle, ci se stergu si colorile; de ce nu spellati si nu stergeti mai desu carrutiele? de ce stau frenele nesterse si neunse?* 2. metaforice, *a) a sterge*=a rade sau espunge ceva scrissu : *e de stersu multu in acésta scriere; sterge versulu acestu-a, sterge si emistichulu primu d'in cellu altu; professoriulu a stersu tóta compositionea tea;* cu sensu mai energicu de a abolí, distruge : *se stergemu d'in lege toti articlii attentatori libertatei nostre; stersera d'in catalogu mai multi elévi;* si de ací : *se stergemu de prè pamentu*

www.dacoromanica.ro

tóte urmele tyranniei; se stergemu castrele inimiciloru, cari su cuiburi de latroni incorrigibili; stersera tóte cetatile, stersera si spulberara in ventu tóte avutiele terrei; b) a sterge = rapí, furá : *mi au stersu orologiulu d'in senu; mi stersera pung'a din mâna; latronii cogita cumu se stérga si calli si carrutia si totu; c) a sterge*=a spellá, curetiá, absólve : *sterge Domne, tóta spurcationea peccatului; spélla si sterge fora de legile nóstre; pêno nu ti vei sterge de pre fronte macul'a acestei infamia, se nu dai ocli cu mene; a sterge*=a bate, a lovi : *a sterge una palma cuiva; vedeti se nu ve stergu spinarea; lassa-lu se lu sterga la spinare; e) a sterge*=a scóte d'in mente, a face se se uite, si se se pérda d'in memoria : *s'au stersu d'in ânima tóte rellele ce mi ati facutu; se sterge nomele peccatosului; nu s'au stersu inco memori'a si sentimentulu de acelle tempuri nefaste; f) a sterge*=a spellací colorea, a face se pérda lustrulu, splendorea, vivacitatea : *s'a stersu mai de totu rossiulu de pre tabellu; facia stersa; bannii stersi, monetele sterse au perdutu si lustrulu si semnele; h)* intrans. *a sterge*=a leuá la petioru, la fuga, a se stracorá de undeva pre nesentite, pre furisiu, etc. : *stersera mai toti de acollo; candu da de greu, sterge si se duce; stersera la fuga, stersera fug'a; nu siede bene a sterge d'in loculu unde esti pusu se stai; asiá de currendu stergeti de la noi; i) a sterge*=a attinge incetu, lusioru, a trece pre longa cineva sau ceva : *navile stergu termurile; carrale stersera parietele si rupsera d'in ellu mare parte; toti mi stergu largulu mantellu;* inse si : a attinge tare si cu violentia, (vedi mai susu : *a sterge palme*); *k)* in multe alte constructioni cu sensuri particularie, d'in care adducemu numai : *a se sterge pre budie, pre mâne,* α) proprie, (vedi la inceputu); β) metaforice, a perde : *ne amu stersu pre mâne de scullele nostre;* inse : *a si sterge budiele,* si *a si linge budiele,* insémna si : a avé mare appetitu de ceva; éro : *a si sterge mânule*=*a se spellá pre mâne,* a se escusá, a arruncá culp'a pre altii, a se lapidá de ceva sau de cineva.

STERGUTORIU,-*tória*, adj. s., **tergens, extergens, detergens, purgans; peniculum;** care *sterge : stergutorii de argentaria, unu bonu stergutoriu de vestimente;* in specie. ca subst. reale, *stergutoriu*, m. si f., *stergutória*=*stergutóre*, instrumentu de *stergere, de stersu : stergutoriu pentru tabl'a de calculu; se ceru mai multe stergutorie pentru classile lyceului.*

STERGURA, s. f., **peniculum, lania ad abstergendum;** instrumentu de *stergere* in sensulu cellu mai largu : *stergura de mâne*=*manustergura; stergura de mese, de mobili; stergur'a de vestimente e meturicea s'au peri'a; stergura de vulneri: spongi'a e bona stergura de vulneri; parati stergure pentru vulnerati.*

STERIA, s. f., vedi *stiria.*

* STERILE, adj., **sterilis,** (franc. **stérile**); 1. proprie, infructuosu, care nu da fructu, vorbindu de plante si de animali : *sterilii platani, sterili érbe, sterilea neghina, sterilea palude; a incende, la inceputulu primaverei, agrii sterili; sterili barbati, masculi; sterili femine, mulieri; sterili oua; sterile sementia, épe sterili, vacce sterili;* 2. metaforice, *a)* in genere, infructosu, infecundu, improductivu, sterpu : *pamentu sterile, labore sterile, pace sterile, cetati sterili, studie sterili, seclu sterile in virtuti, amori sterili, veghie sterili, occupatione sterile, annu sterile; spiritu sterile, mente sterile; poeti sterili; auctori, scriptori sterili; admiratione sterile, gloria sterile; misericordia, compassione sterile; epoca sterile in omeni de meritu; capite sterili; b)* in specie, cu sensu activu : care face infructuosu, cumu : *sterilea rugine, sterilea iérna, sterilile calori escessive.*

* STERILIRE,-*escu*, v., **sterilescere;** a fi, a remané *sterile : vaccele sterilescu de mai multi anni; sterilescu caprele de multa grassime.*

* STERILISARE, v., (fr. **stériliser**) a face *sterile : a sterilisá agrii, câmpurile, pomii, feminele.*

* STERILITATE, s. f., **sterilitas,** (fr. **stérilité**); calitate, statu de *sterile : sterilitatea pecoreloru, pomiloru, sementiei,*

www.dacoromanica.ro

agriloru, feminelcru; sterilitatea annului, climei, tempului; sterilitatea laborei, capitaliloru; sterilitatea spiriteloru si âmneloru; sterilitate de idee, de cogite, de gratia si de vivacitate.

* STERNACE, adj. s., **sternax**; applecatu a *sternere: sternace callu, sternaci omeni.*

* STERNALE, adj., (fr. **sternal**); relativu la *sternu: coste sternali.*

* STERNALGIA, s. f., (fr. **sternalgie**, d'in στέρνον=sternu, pectu, si ἄλγος =dorere); dorere de peptu.

* STERNALGICU,-*a*, adj., (fr. **sternalgique**); relativu la *sternalgía: remediu sternalgicu.*

STERNERE, *sternui, sternutu* si *stratu*, v., **sternere**; 1. a intende diosu, pre pamentu, pre patu si altele analoge, a *asterne: aceste tapete se sternu numai in dille de serbatória; sterneti pre diosu cu tapete purpurie; veti sterne lâna si bombacu pre solulu duru; sternura pellile boiloru occisi pre rip'a riului; carrarile gradinei se se sterna cu arena; defatigatii si sternu corpurile pre érba; de ce n'ati sternutu palie, fenu calliloru? a sterne callea triunfatoriului cu flori; se sternu focele pre littu la sore, se sternu lenosii cu pânticcle la sore; a sterne pre spate, pre pântice, pre una latura, pre cóste; a se sterne pre pamentu; a sterne la pamentu toti inimicii si reu volitorii; a sterne, in batalia, primele ordini alle inimicului; a sterne cu securea superbii arbori; a sterne curtea cu frondia;* —a *sterne patulu, mes'a, scamnele;* si: a *sterne pre patu, pre mésa, una scortia, una pandia;* 2. in specie si metaforice, *a)* a intende planu, a applaná, ecalá, netedí: *cumu se sterne luciulu marei, lacului, fluviului, candu nu mai e batutu de ventu; a sterne callea, a sterne càlli in tote directionile; elli sternura veneticiloru callea la inaltele demnitati alle terrei; b)* a allená, imblandí, etc.: *a sterne urrele, discordiele, furorile civili; c)* ca mai desu, *a sterne.* =a coperí, a pune ceva pre altu ceva: α) despre patu: *sterne patulu, sterne in patu, sterne si te culca; ti am sternutu, culca-te; a sterne cu pelli de ursu scandurele;* β) in genere: *a sterne càllile cu pétra; multa alga sterne littorile marei; a sterne solulu cu sagette; nuerii sternu cerulu; d) a sterne*=a dá diosu, la pamentu, a lungí: *in primulu impetu ai nostri sternura frontea ostei inimice: sternura cu securile una vasta selba; Domnulu sterne pre superbi si redica pre modesti si umili; spaim'a cotremurului sternù âmnele mortaliloru; e)* a sterne =a pune in scrissu, a espune: *a sterne ideele selle pre carte; a sterne pre carte celle audite; a sterne una petitione la camere; nu ti scii sterne celle cogitate; e mare arte a si sterne bene cogitationile.*

* STERNICORNU,-*a*, adj., (fr. **sternicorne**, d'in *sternu* si *cornu*); care are *sternulu* essitu ca unu *cornu.*

STERNIRE,-*escu*, v., **loco, latibulo, cubili, nido extrudere; excitare; consternare, pavore percellere et fugare**; ca si *scornire*, inse cu sensulu marginitu la *venatu*, a spariá, a face se éssa *venatulu d'in* ascunditorile selle: *a sterní liepuri, a sterní passeri, a sterní pescele*; in sensu mai generale: a escitá, interitá, turburá, etc. (Probabile d'in *sternere* ca si *consternare*). *M.*

STERNITORIU,-*tória*, adj. s., *care sternesce: sternitori de ursi. M.*

STERNITU,-*a*, adj. part. d'in *sternire.*

STERNITURA, s. f., actione si effectu allu actionei de *sternire: sternitura de lupi, de ursi de liepuri, de poturnicle. M.*

† STERNO-, (gr. στέρνον=**sternum**= sternu, parte anterióre a thoracelui sau peptului), in multe composite scientifice: *sternoclaviculare*, adj., (fr. **sterno-clavicnlaire**), relativu si la *sternu* si la *clavicula: legamente sternoclaviculari radiate; sternoclidomastoidiu,-a*, adj., (fr. **sterno-cleïdo-mastoïdien**, d'in κλεῖς, gen. κλειδός=clavicula, μαστός=mammilla), relativu in acellu-asi tempu si la *sternu*, si la *clavicula*, si la *apophysea mastoide: musculu sternoclidomastoidiu; sternocostale*, adj., (fr. **sterno-costal**), relativu si la *sternu* si la *coste: musculu sternocostale; sternocostoclavidoumerale*, adj., (fr. **sterno-costo-clavido-huméral**), relativu in acellu-asi tempu si la *sternu*, si

www.dacoromanica.ro

la *coste*, si la *clavicule*, si la *umeri*: *musculu sternocostoclavidoumerale*, care se intende de la capitulu anteriore allu claviculei de la faci'a anteriore a sternului si de la cartilaginile sestei si septimei costa pêno la canalele bicephalu allu umerului; —*sternodynia*, s. f., (fr. **sternodynie**, d'in ὀδύνη = dorere), dorere ce se sente pre *sternu*; *sternodynicu*,-*a*, adj., (fr. **sternodynique**), relativu la *sternodynia*; *sternoumerale*, adj., (fr. **sterno-humerale**), relativu *la sternu si la umeru* = *sternocostoclavidoumerale*; *sternohyoidiu*,-*a*, adj., (fr. **sterno-hyoïdien**), relativu si la *sternu* si ossulu *hyoide*: *musculului sternohyoidiu*, care se estende de la capitulu inferiore allu ossului hyoide pêno la capitulu superiore allu sternului; *sternomastoidiu*,-*a*, adj., (fr. **sterno-mastoïdien**), relativu si la *sternu* si la *apophysea mastoide*: *musculu sternomastoidiu*; *sternopagu*,-*a*, adj.s.(fr. **sternopage**, d'in παγεῖν = pangere, infigere, imbuccare), allepitu de *sternu*: *mostru sternopagu*, si absol. unu *sternopagu* = monstru cu doue corpuri unite lungulu *sternului*; de ací: *sternopagia*, s. f., (fr. **sternopagie**), monstruositate de *sternopagu*; *sternopagicu*,-*a*, adj., (fr. **sternopagique**), relativu la *sternopagia* sau la *unu sternopagu*; *sternoptychu*,-*a*, adj. s., (fr. **sternoptyge**, **sternoptyx**, d'in πτύξ gen. πτυχός = plicu, indoitura), care are unu plicu de fia-care parte a muchiei abdominale, ca subst. *a)* m., *sternoptychu-lu*, genu de pesci; *b)* m. pl., *sternoptychii*, ordine de pesci; *sternopubiu*,-*a*, adj., (fr. **sterno-pubien**), relativu la *sternu* si la *pube*: *musculu sternopubiu*; *sternothyroidiu*,-*a*, adj., (**sterno-thyroïdien**), relativu si la *sternu* si la *thyroide*: *musculu sternothyroidiu*; *sternoxu*,-*a*. adj., (fr. **sternoxe**, d'in ὀξύς acutu), care are *sternu prolungatu si acutu*, ca subst. pl., *sternoxele*, familia de insecte coleoptere.

* STERNU, pl.-*e*, (στέρνον, **sternum**, fr. **sternum**); parte anteriore a trunchiului corpului, a thoracelui sau peptului fora spate.

†† STERNUÈRE, *sternui*, *sternutu*, v., **sternuere**; forma primitiva a derivatului *sternutare*; vedi acestu coventu cu tóta famili'a sea.

* STERNUMENTU, pl.-*e*, **sternumentum**, (fr. **éternument**); actione, actu de *sternuere*: *sternumente continue*; *gutturaliulu casiona sternumente*, (vedi si *sternutamentu*).

STERNUTAMENTU, pl.-*e*, **sternutamentum**; actu de *sternutare*: *ce de sternutamente pre tene!*

STERNUTARE (pre a locuri *strenutare*), v., **sternuere**, **sternutare**, (it. **sternutare**, **starnutare** si **starnutire**, isp. **esternudar** si **estornudar**, prov. **estornudar**, **estrunidar** si **stornudar**, fr. **éternuer**, directu d'in *sternuere*); a emitte cu violentia si sunetu de voce respirationea: *sternutàmu de gutturaliu*; *puneti mân'a lu gura si la nasu, candu sternutati*; *sternuta omenii si fora a fi provocati se sternute, numai ca semnu de intellegere cu altii, cari respondu cu acellu-asi sternutatu prefacutu*; *sternuta omulu, aspirandu, tragundu tabacu pre nasu*; *inse celli ce s'au deprensu cu acestu invetiu, nu mai sternuta, de câte ori tragu tabacu pre nasu.*

STERNUTATIONE, s. f., **sternutatio**, (fr. **sternutation**); actione de *sternutare*: *ne appucasse una sternutatione, ce numai incetá*; *atâta sternutatione ne scote suffletulu, massellele, dentii, falcile.*

STERNUTATIVU,-*a*, adj., (fr. **sternutatif**); care face se *sternute* cineva: *érba sternutativa e tabaculu, sunt si alte multe substantie si odori sternutative*; vedi si *sternutatoriu.*

STERNUTATORIU,-*tória*, adj. s., **sternutans**, **ad sternutandum provocans**, (comp. fr. **sternutatoire**, isp. **esternutatorio** si **estrenutatorio**); care *sternuta*, suppusu la *sternutatu*, sau care provoca *sternutatulu*: *celli coprensi de guturaliu sunt sternutatori*; *érbe sternutatorie*; *tabaculu trassu pre nasu e sternutatoriu.*

STERNUTATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *sternutare*), **qui sternutavit**, **sternutatio**, **sternutamentum**: *celli ce au sternutatu si celli ce nu au sternutatu*; *nu mai potu de sternutatu*; *me dore capulu, me doru falcile de sternutatu*; *sternutatulu catusieloru*; *sternutatele predicu, dupo creden-*

www.dacoromanica.ro

tie populari, sternutatoriloru volia bona si buccuria ; ce atâte sternutate pre capulu vostru !

STERNUTATURA, s.f., **sternutatio, sternutamentum;** actu, effectu de *sternutare: de sternutaturele aceste-a me doru falcile; ce de stranutature dupo leuarea unui picu de tabacu pre nasu.*

STERNUTU,-*a*, 1. part. s., (d'in *sternere*), **stratus**: *tapete sternute pre parieti si pre scandure ; luptaci sternuti in batalia ; paliele sternute viteloru ; palie de sternutu pecoreloru, pétra de sternutu càllile cetatei, càllile sternute si celle nesternute, cu pétra; sternutulu callei cu pétra cadra costa:* in specie, concr. *sternutu-lu,* **stramentum, cubile, lectus,** ce *se sterne* pre patulu de dormitu: *a dormí pre scandure fora neci unu sternutu ; pamentulu e sternutulu petioreloru, cumu cerulu e coperimentulu capului creatoriului; scambati sternutulu de fênu allu calliloru pre fia-care dí; sternutu molle, sternutu duru, sternute de metasse, sternutu implutu cu fulgi de passeri; a se pune in sternutu, a se scollá d'in sternutu, a jacé in sternutu ; a stringe sternutulu,* etc.; 2. d'in *sternuere (sternutare),* leuatu de regula ca subst. **sternutatio, sternutamentum,** actu de *sternutare: sternutulu pissiciloru ; unu sternutu infricosiatu prensesse pre bietulu betrânu, prin acestu sternutu perdù si dentii ce mai avea.*

STERNUTURA, s, f., actione, déro mai vertosu, effectu allu actionei, 1. de *sternere,* **stratio, stratus;** *sternutura de palie, a dormí pre dura sternutura; sternutur'a pre patulu lui;* 2. de *sternuere (sternutare),* **sternumentum, sternutatio:** *sternuture multe si violente fece betrânulu, dupo ce trasse pre nasu una bona dose de tabacu.*

* STEROPE, s. f., **sterope,** (στερόπη, fr. **stérope**); 1. una stella d'in pleiadi; 2. unulu d'in callii sorelui; 3. genu de insecte coleoptere.

STERPIRE,-*escu,* v., **sterilem esse, fieri vel reddere; extirpare, eradicare, delere, exstinguere, destruere, siccare, exhaurire;** 1. a face *sterpu,-a,* a face se pérda fructulu, fecunditatea : *cu bataliele si spariaturele aveti se sterpiti bietele femine ingrecate; ati sterpitu de totu solulu; nu amputati reu pomii, co i sterpiti; au sterpitu mulierile cu batali'a; b)* in genere, a perde, nemicí, destruge, stinge, sterge, etc. : *a sterpí locustele, lupii, ursii, ciorele; a sterpí latronii si toti facutorii de relle; nu ati sterpitu inco reulu, nu ati sterpitu abusurile, nu ati sterpitu epizootiele si epidemiele; domitorii de popore sterpescu populationi integre; vreti a sterpí turburatorii si conspiratorii; a sterpí neghin'a d'in grânu; a sterpí cânii vagabundi pre stratele cetatei;* in specie, α) a seccá : *a sterpí lacurile miasmatice; a sterpí tote apele insalubre si vettematorie,* β) a desradiciná, a smulge : *a sterpí padurile, selbele; a sterpí celli mai boni pomi;* 2. a fi, devení *sterpu,* mai allessu sub form'a refl. *a se sterpí, a)* a incetá de a mai dá fructu, de a nasce : *au sterpitu ouile nostre celle mai multe; cine appetesce, sterpesce;* déro acésta forma se dice mai allessu *b)* in sensulu de : a lapidá, a abortí, a nasce reu : *se sterpira mai multe mulieri de frica si de spaima; a sterpí* in locu de *a se sterpí* intra mai allessu cu obiectu analogu : *vacc'a a sterpitu unu vitellu, a sterpitu mai multe vitelle; c)* in genere, a seccá, perí, etc. : *a sterpitu laptele d'in ugeru; au sterpitu pung'a; s'au sterpitu serpii, s'au sterpitu locustele.*

STERPITIONE, s. f., **sterilitas, ariditas, infecunditas;** actione de *sterpire,* déro mai vertosu : statu produssu de acésta actione : *sterpitione de selbe integre;* déro mai allessu : *sterpitionea unei vacce, unei epe, unei muliere ; sterpitionea unui pamentu, unui solu; sterpitionea spiritului, ânimei, volientiei; sterpitionea poesiei, filosofiei, systemateloru doctrinarie.*

STERPITIOSU,-*a,* adj., **abortui obnoxius, sterilis, infructuosus;** suppusu la *sterpire,* la *sterpitu,* si de ací : plenu de *sterpitione,* forte *sterpu.*

STERPITORIU,-*tória,* adj. s., **extirpans, delens, destructor;** care *sterpesce,* in sensu esclusivu activu : *passeri sterpitorie de serpi su ciconiele.*

www.dacoromanica.ro

STERPITU,-*a*, adj. part. s. (d'in *sterpire*), **abortus; extirpatus, destructus.**

STERPITURA, s. f., **abortus; exstirpatio, destructio**; actione de *sterpire*, si mai vertosu, effectu allu acestei actione: *sterpitur'a fereloru, sterpitur'a locusteloru*; in specie, **abortivus fetus, pusillus fetus, pusillus, nanus**; *sterpitura de copillu, de vitellu, sterpitura de omu; ce ati injugatu aceste sterpiture de boi?*

STERPU,-*a*, adj., **sterilis, infecundus, infructuosus, aridus**; sterile, neproductivu: *femine sterpe, una femina póte fi stérpa in tota viétia, sau remâne stérpa numai in unele epoce; solu sterpu, agri sterpi, arbori sterpi, oui sterpe*; metaforice: *labore stérpa, negotiu sterpu, scienția, stérpa, mente stérpa, spiritu sterpu, auctori sterpi, scripte sterpe, compassione stérpa, covente sterpe, promisse sterpe.*

STERSORIU,-*sória*, adj. s., **tergens**, care *sterge* sau serve la *stersu*; vedi si *stergutoriu.*

STERSU,-*a*, adj. part. s. (d'in *stergere*), **tersus, abstersus, deletus, decoloratus, subreptus**, etc., in t. s. verbului: *punga stérsa; nu e medilocu de stersu pung'a; stersulu se facú cu mare abilitate, stersulu prin casa, stersulu colorei.*

STERSURA, s. f., **tersio, abstersio, doletio; elutio, subreptio, decoloratio, expunctio**, etc.; actione de *stergere*, déro mai vertosu effectu produssu de acésta actione, in acestu d'in urma sensu se applica mai vertosu form'a *stersitura*: *atâte stersiture dau mare prepusu de negligentia in scriere; nu admittu inscrissu cu stersiture*; inse si form'a *stersura* cu acestu intellessu: *stersurele d'in testu s'au reprodussu si in copia*; apoi in alte sensuri: *stersur'a prin casa, stersur'a vestimenteloru, stersur'a coloriloru, stersur'a mâneloru si fației cu unu stergariu curatu.*

STERTERE, *stertui, stertutu*, v., **stertere**; a dormí fremendu d'in nasu, a dormí a fundu, si in nesentire: *stertu lenosii cu faci'a in susu.*

† STETHO-, (gr. στῆθος = peptu), in compositele scientifice: *stethometría*, s. f., (fr. **stéthométrie**), applicare a *stethometrului*; *sthetometricu,-a*, adj., (fr. **stéthométrique**), relativu la *stethometría*, sau la *stethometru*; *stethometru*, s. m., (fr. **stéthomètre**, d'in μέτρον=mesura), instrumentu de mesuratu diversele dimensioni sau diametre alle peptului; *stethoscopía*, s. f., (fr. **stéthoscopie**), applicarea *stethoscopiului*; *stethoscopicu,-a*, adj., (fr. **stéthoscopique**), relativu la *stethoscopía* si la *stethoscopiu*; *stethoscopiu*, pl.-*e*, (fr. **stéthoscope**, d'in σκοπεῖν=spectare, observare, essaminare), instrumentu acusticu de essaminatu statulu peptului cuiva.

STEVIA, s. f., (fr. **stévie**, vedi si *steghia*); genu de plante dicotyledonie d'in famili'a cruciferelor.

* STHENIA, s. f., (fr. **sthénie**; d'in σθένος=potere); escessu, essaltatione de poterile organice.

* STHENICU,-*a*, adj., (fr. **sthénique**); relativu la *sthenia.*

* STIBADIU, s. m., **stibadium**, (στιβάδιον, fr. **stibadion**); scamnu de érba semicerculariu.

* STIBIALE, adj. s., (fr. **stibiale**); de *stibiu*; s. f. reale, *stibiale-a*, substantia, unsore de *stibiu.*

* STIBIATU,-*a*, adj. part., (fr. **stibié**); facutu cu *stibiu*, care coprende *stibiu: unsore stibiata.*

* STIBINU,-*a*, adj., **stibinus**; de *stibiu*; s. m., *stibinu*, si f. *stibina*, unsore, dressu de *stibiu.*

* STIBIOSU,-*a*, adj., care contine *stibiu: acidu stibiosu.*

* STIBITU, s. m., (fr. **stibite**); sare formata d'in combinationea acidului *stibiosu* cu una base chymica.

* STIBIU, s. m., **stibium**, (στίβι); acea-asi substantia cu *antimoniulu*: *feminele si negrieá sprincenele cu stibiu pisatu; in medicina stibiulu se da ca unsore de ocli.*

* STIBIURA, s. f., (fr. **stibiure**); compositione de *stibiu* cu alta substantia.

STICHARIU, *sticha, stichiu, stichu*, etc.; vedi la finitulu articlului urmatoriu: *sticho.*

† STICHO-, (gr, στίχος=linia, ordine, versu), in composite si derivate mai

www.dacoromanica.ro

vertosu scientifice: *stichocarpu,-a*, adj., (fr. **stichocarpe**, d'in καρπός=fructu), care are *fructele ordinate in spirale; stichomante*, s. pers., (fr. **stichomancien**, d'in μάντις=divinatoriu), pretensu *divinatoriu dupo versuri* leuate d'in una poema, puse in una urna si trasse dupo intemplare; *stichomantía*, s. f., (fr. **stichomancie**), pretens'a arte a *stichomantelui; stichomanticu,-a*, adj., relativu la *stichomantía* sau la *stichomante; stichometria*, s. f., (fr. **stichométrie**, d'in μέτρον=mesura), divisione a unei opere in *versuri : Sântu-Jeronymu introdusse stichometri'a in biblia, spre a facilitá lectur'a si intellegerea acestei carte; — stichometricu,-a*, adj., (fr. **stichométrique**), relativu la *stichometria; stichostegu,-a*, adj., (fr. **stichostègue**, d'in στέγη coperimentu), care are casutiele inseriate capitu de capitu pre una singura asse, s. f. pl. *stichostegele*, familia d'in ordinea cephalopodiloru foraminifere; —*stichurgia;* s. f., arte de *stichurgu; stichurgicu,-a*, adj., relativu la *stichurgía* sau la *stichurgu; stichurgu*, s. pers. στιχουργός, d'in στίχος=stichu, versu, si ἔργον = lucru), care lucra, face *stichuri* sau *versuri, versificatoriu;* — de ací si derivate directe d'in *stichu*=versu linia, etc. (vedi la inceputu) : *sticha*, s. f., **sticha**, (στίχη), specia de vitia de vinia; *stichula*, s. f., **stichula**, deminutivu d'in *slicha*, applicatu inse la una *specia de uve;-stichariu*, (**alba, dalmatica**, fr. **aube**), vestimentu sacerdotale, mai allessu diaconescu : *diaconii erau in sticharie albe lucenti de auru;—stichiu*, pl. *stichie*, elementu, principiu : *stichiele cosmice; stichiele alfabetului sunt litterele.*

STICLA, s. f., **vitrum**; materia pellucida lucrata d'in pamentu, mai allessu d'in arena; obiectu, vasu, etc. d'in acésta materia : *sticle de vinu, de oliu, de spiritu*, etc.; vedi *vitru.*

STICLARIA, s. f., **vitraria**; arte de a lucrá *sticla*, negotiu de *sticla*, officina de fabricatu *sticle* si de vendutu *sticle;* multime de *sticle*, etc.; vedi *vitraría.*

STICLARIU, s. pers., **vitrarius**; cellu ce fabrica sâu vende *sticla;* fem. *sticlaressa*, muliere a *sticlarului*, sau fabricatória si venditória de *sticla;* vedi *vitrariu.*

STICLETE (*sticletiu, stiglete, stigletiu, stiglitia*), s. m., **carduelis, acanthis**; specia de passere; vedi *carduele.*

STICLIRE,-*escu*, v., **lucere, micare**; (d'in *sticla*), a lucí, a fi luciosu si fissu : *sticlescu oclii cuiva, sticlesce argentulu, sticlescu vasele de cristallu; a sticlí oclii la ceva neasteptatu.*

STICLOSU,-*a*, adj. **vitreus**; care sémina a *sticla*, luciosu ca *sticl'a.*

STICLUCIA,-*tia*, s. f., deminutivu d'in *sticla : sticlutie de essentie odorose.*

* STIGMA, pl.-*mate*, **stigma**, (στίγμα, fr. **stigmate**); impunsura, arsura, etc., si de ací : semnu de impunsura, de arsura, de vulnu: cicatrice; si in specie : *a)* semnu facutu serviloru cu ferrulu arsu si prin impunsure; *b)* semnu facutu viteloru; *c)* assemine semnu facutu celloru criminali si ignominosi; *d)* macula de infamia, de ignominia; infamia ignominia ensasi; *e)* taliatura facuta d'in stangacía, de essemplu : taliatura pre frontea cuiva, facuta de unu barbiariu stangace.

* STIGMARE, v., **stigmare**; a semná cu *stigma*, a impreme una *stigma : a stigmá pecorele*, si metaforice : *a stigmá nomele cuiva; a stigmá vitiele si pre vitiosi;* vedi si *stigmatisare.*

* STIGMATICU,-*a*, adj., (fr. **stigmatique**), relativu la *stigma.*

* STIGMATIFORME, adj., (fr. **stigmatiforme**); care are forma de *stigma : orificiu de respiratione stigmatiforme.*

* STIGMATIONE, s. f., (**stigmatio**, fr. **stimatisation**;—vedi si *stigmatisatione*); actione si effectu allu actionei de *stigmare : stigmationea viteloru, stigmationea vitieloru.*

* STIGMATIPHORU,-*a*, adj., (franc. **stigmatiphore**); care porta, are *stigmate : plante stigmatiphore.*

* STIGMATISARE, *stigmatisatione, stigmatisatu;* vedi *stigmare, stigmatione, stigmatu.*

* STIGMATOGRAPHIA, s. f., (fr. **stigmatographie**, d'in στίγμα=punctu, si γράφειν=scriere); arte de a scrie cu puncte.

* STIGMATOGRAPHICU,-*a*, adj.,

www.dacoromanica.ro

(fr. **stigmatographique**); relativu la *stigmatographia*.

* STIGMATOPHORU,-*a*, adj., (fr. **stigmatophore**); care porta sau are *stigmate*; vedi si *stigmatiphoru*.

* STIGMATOPNIU,-*a*, adj. s., (fr. **stigmatopné**, d'in πνέειν=spirare); care respira prin *stigmate*; subst. pl., *stigmatopniele*, familia de insecte polymere.

* STIGMATOSTEMONE, adj., (fr. **stigmatostémone**, d'in στίγμα=stigma, si στήμων=stame, stamine); care are *staminele* implantate in *stigmate*.

* STIGMATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *stigmare*), **stigmatus** : *vite stigmate, criminali stigmati, omu stigmatu de opinionea publica; stigmatulu ignominiosiloru*.

* STIGMITU, s. m., (fr. **stigmite**); specia de minerale.

* STIGMOSU,-*a*, adj., **stigmosus**; plenu de *stigmate*, (vedi *stigma*) : *fronte stigmosa*.

* STIGMULA, s.f., (**stigmula**, fr. **stigmule**); deminutivu d'in *stigma*, leuatu inse si cu sensulu speciale de : parte a *stigmei* unei plante.

* STILBA si *stilbe*, s.f., (fr. **stilbe** si **stilbé**; compara si gr. στίλβη=splendore); proprie, splendore, applicatu inse metaforice : 1. la unu genu de insecte, specia de vespe aurate; 2. la unu genu de plante.

* STILBINU si *stilbiniu*,-*a*, adj. s., (fr. **stilbiné**); care sémina a *stilba*; subst. pl. *stilbele*, familia de plante, care are de typu genulu *stilba*.

STILBIRE, (si pre a locuri *stilpire*),-*escu*, v., **lucere, splendere, micare, scintillare, oculos defigere**; a lucí, a lucurí, a splende : *stilbescu oclii pissiceloru, stilbescu oclii lupiloru in intunericu*; a spectá cu oclii fissi si lucitori : *ce stilbiti oclii? cumu stilbesce oclii diabolulu de copillu? celli morti au oclii stilbiti*. (Compara gr. στίλβειν=splendere; possibile ca si *sclipire*, de acellu-asi sensu cu *stilbire*, se fia transformatu d'in acestu-a, in loculu de *stilpire*=*stlibire*). *M*.

STILBITU, (pre a locuri : *stilpitu*), adj. part. s., (d'in *stilbire*, compara si fr. **stilbite**); 1. in genere : *sta lupulu cu oclii stilbiti la noi*; 2. in specie, cu respectu la *stilba* substantia minerale alle chi urme de spartura sunt lucenti, vitrose.

STILBITURA, (pre a locuri *stilpitura*), s. f., **splendor, micatio, vitreus splendor**; actione, déro mai vertosu effectu allu actionei de a *stilbire* : *stilbitur'a acestoru ocli de latrone si de occitoriu ne sparia*.

* STILBOIDE, adj., (fr. **stilboïde**), care sémina a *stilba*; subst. pl. *stilboidile*, ordine de plante.

* STILBOPORIU,-*a*, adj., (fr. **stilboporé**); care sémina a *stilboporu*; subst. pl. *stilboporiele*, familia de fungi, care are de typu genulu *stilboporu*;—*stilboporu*,-*a*, adj. s., (fr. **stilbopore**), care are *pori splendidi*, applicatu ca s. m., *stilboporulu*, genu de fungi forte menuti.

* STILBOPORU,-*a*, adj. s., vedi *stilboporiu*.

* STILIRE, *stilisare, stilisticu*, etc., vedi : *stulire*=*stylire, stylisare, stylisticu*, etc.

* STILLA, s. f., **stilla**; proprie deminutivu d'in *stiria*, picatura de apa sau de altu fluidu, inse cu differentia, in intellessu, de *picatura* si *gutta*, intru câtu *still'a e picatura compacta, glutinosa, viscosa, grassa*, etc.; *éro gutt'a sau picatur'a e interrepta, fluida si licida forte*.

* STILLANTE, adj. pres., (d'in *stillare*), **stillans**; care *stilla : mânule stillanti de sânge*.

* STILLARE, v., **stillare**; a lassá *stilla, stille*, 1. intrans., a picurá, a picá cu piculu, etc. : *puneti vasulu unde stilla apa, vinu, miere; serpii stilla d'in gura venenu; stilla unsorea de pre capulu loru; stilla róre d'in atmosphera; stilla arborii resinosi de resina; limpida apa stilla pre verdele muschiu*; metaforice : *orationea neci se stille, neci se curra*; 2. transit., a face se picure : *a stillá oliu in lampa; smyrn'a stillata d'in scorti'a arborellui; lacrimele stillate d'in ocli formosi au mare potere de farmicu*.

* STILLATICIU,-*a*, adj., **stillaticius**; care *stilla*, esse, curre in *stille* sau picature : *resina stillaticia*

* STILLATIONE, s. f., **stillatio**, (fr.

www.dacoromanica.ro

stillation); actione de *stillare : stillatiónea plouiei, a coperimentului casei; stalactitele se forma prin stillatione.*

* STILLATIVU,-*a*, adj., **stillativus**; aptu a *stillare;* care *stilla: stillativ'a miere; licori stilliastive.*

* STILLATORIU,-*tória*, adj. s., **stillans**, (compara si fr. **stillatoire**); care *stilla* sau *serve* la *stillatu ; stillatória e ploui'a, stillatórie su tote fluidele si licidele;* (vedi si *stillante*); in specie, s. m., reale; *stillatoriu*, pl.-*e*, si fem. *stillatória=stillatóre*, instrumentu de *stillare : stillatórie de miere=stillatori de miere.*

* STILLATURA, s. f., **stillatio, stillicidium**; actione, déro mai vertosu effectu allu actionei de *stillare : stillatur'a mierei nu e ca stillatur'a apei limpede.*

* STILLICIDIU, s. m., **stillicidium**, (d'in *stilla* si *cadere*); cadere in picature, in *gutte*, a unui fluidu sau licidu, 1. in genere : *stillicidiulu de apa gaurésce pétr'a ; stillicidiu de grandine, de arbori resinosi;* 2. in specie, caderea in picature a apei de plouia, mai allessu de pre accoperimentele caseloru : *de stillicidie se tracta in diversi articli de legi alle terriloru; vecinulu a capitatu dereptu de stillicidiu in curtile veciniloru sei.*

STILPIRE, *stilpitu*, *stilpitura;* vedi : *stilbire*, *stilbitu*, *stilbitura*.

STILU, s. m., vedi *stulu* si *stylu :*

STIMA, *stimabile*, *stimare*, *stimatione*, *stimatoriu*, *stimatu*, vedi: *estima*, *estimabile*, *estimare*, *estimatione*, *estimatu*.

STIMULA *(stemula, stemura*, si *stremura)*; s. f., **stimula, stimulus, aculeus**; proprie, fem. d'in *stimulu=stimuru*, (vedi acestu coventu), ce serve la impunsu, spre a attitiá, indemná la lucru, la actione : acu, *boldu*, pertica ascutita; vedi *stimulu* si *stimulare*.

STIMULANTE, adj. part. pres., **stimulans**, (fr. **stimulant**), care *stimula : covente stimulanti la pace si concordia;* absol. s. m., *unu stimulante,=medicamentu stimulante; unu bonu stimulante la studiu.*

1 STIMULARE (*stimurare, stemurare* si *stremurare*), adj., (**stimularis**), leuatu ca subst. **stimulus**, *stimula* sau *stimulu ; mêna callii cu stimularea, noi menàmu numai boii si bufalii cu stimularea; neci cu stimularea nu poti face pre acestu lenosu se lucre ceva;* prov. *cine mai adjunge acestoru-a chiaru cu stimularea la nasu ?*

2 STIMULARE *(stimurare, stemurare* si *stremurare)*, v., **stimulare**, (fr. **stimuler**); a da *stimulu*, a indemná si attitiá prin *stimulu*, 1. proprie : a *stimulá boii, callii, asinii; a stimulá cânii;* 2. metaforice, *a)* in genere, a indemná, provocá, attitiá, interritá, incordá, intetí, etc. : *a stimulá copillii cu premie la invetiatura si bona portare; amicii boni se stimula unii pre altii la perfectione morale; a stimulá appetitulu, stomaculu cu aromatice;* inse si : *a stimulá la relle : a stimulá la batalie, la crudelitati, la blastematíe, a stimulá cânii se se mance; b)* in specie, a impunge, a supperá, a vessá, a incommodá, etc. : *negre cure mi stimulá anim'a; nu me potu scapá de scrupululu, ce me stimula diu'a si nóptea; pareri si nalluci stimula pre furiosulu de nebonu; ve stimula cogetulu, conscienti'a de criminele vostre; tem'a de sanitatea copillului me turburá si stimulá.*

STIMULATIONE, s. f., **stimulatio**, (fr. **stimulation**); actione de *stimulare : stimulationile date callíloru; stimulationile mutuali alle amiciloru la virtute; stimulationile cogetului culpabile, stimulationea stomacului lângidu prin stimulanti; tote stimulationile administrate acestui stomacu nu lu scotu d'in langórea lui.*

STIMULATORIU,-*tória*, adj. s., **stimulator**, (fr. **stimulateur**); care *stimula* sau serve la *stimulatu : stimulatoriulu totoru-a la tóte; covente stimulatórie la escesse; buccate si beuture stimulatórie la appetitu.*

STIMULATU,-*a*, adj. part. subst., d'in 2 *stimulare*, **stimulatus**.

STIMULIU,-*a*, adj., **stimuleus**, de *stimulu*, cu *stimulu : stimulie supplicie.*

STIMULOSU,-*a*, adj., **stimulosus**, (fr. **stimuleux**); plenu de *stimulu, de stimule : stimulosii peri ai aprului.*

STIMULU *(stimuru, stemuru* si *stre-*

www.dacoromanica.ro

muru), s. m., **stimulus** si **stimulum**, (it. **stimolo**, isp. **estimolo**, dial. bolon. **stombel**, placent. **stombol**, veron. **stombio**, —affine cu gr. στίζειν=pungere, de unde si στίγμα = stigma); instrumentu de pusu, de impusu, 1. proprie, *a)* acu pusu in capitulu unei pertica, care serve a impunge si a face se se misce bestiele : *menatoriulu se suie pre capra si da impulsu callilloru cu ascutitulu stimulu; anticii se serviea de stimule si la servi; mai vertosu cu stimule se mêna boii, asinii; cu stimululu se potu menâ mai multe parechie de jumente inseriate;* 2. metaforice, totu ce serve a provocá, a indemná, sau a suppera, a face se dóra, etc. *a)* in sensu materiale : scutica, flagellu, boldu, etc.; *b)* déro mai vertosu in sensu morale : *cogitulu si conscienti'a sunt stimulii suffleteloru peccatose; stimulii dorerei; stimululu offensei, resbonarei; stimululu appetiteloru brutali; stimululu ambitionei, cupiditatei; la applicarea volientiei relle a acestui omu se adaugu si stimulii naturei depravate; stimululu urrei, amorei; stimululu premieloru promisse, stimululu castigului, stimulii libidinei si lussuriei; acuti si venenosi stimuli de dorere, de angore;* 3. *stimulu*=paru acutu sau armatu cu acume de ferru, ingropatu in pamentu, spre a opprí impetulu callariei inimice.

STIMURA, *stimurare*, *stimuru*, etc., vedi : *stimula*, *stimulare*, *stimulu*, etc.

STINGERE, *stinsi* si *stinsei*, *stinsu*, si *stinctu*, v., **exstinguere, delere, ruere, diruere, languere, labescere, deperire, occidere; sedare, lenire, pacare, opprimere**, etc., (it. **stinguere**, isp. port. **extinguir**, prov. **extenger, exstenher** si **extenjer**, fr. **éteindre**); a face se numai fia, a perde, si in sensu intransitivu, a cadé, a perí, 1. proprie, *a)* ca mai desu si in sensu strictu despre focu si caldur'a sau lumin'a ce da foculu : *stingeti foculu; stingeti luminarile si ve culcati; luminarea e aprope de a se stinge; se stingu, sau se voru stinge si stellele si alte lumini alle cerului;* in specie, ca in urmatorinlu numeru, a oppreme, a nemicí : *a stinge incendiulu, assemine incendiu nu se stinge pe-no nu consume totu; nu potura stinge foculu ce leuasse cas'a;* 2. metaforice, *a)* cu sensu appropiatu de cellu precedente : *a stinge setea cuiva, ne amu stinsu setea; a stinge dorulu, nu mi potu stinge cu neci unu modu foculu in care mi se consume snffletulu; medicii cu neci unu medicamentu nu potu stinge calorea febrile a patientelui;—se stinge totu ce are focu si viétia : se stingu oclii mai allessu, se stinge si pere viéti'a ensasi;* de ací : *b)* in genere, a perde, ruiná, nemicí, sterpí, etc. : *a stinge locustele d'in térra, a stinge reulu ce infesta térr'a; nu a potutu stinge latrociniele si latronii d'in tote partile; epidemiele si contagionile au stinsu ómeni si vite; tóta generationea june s'a stinsu de acestu morbu; —a stinge pre cineva, a stinge una casa,* a na ruiná : *s'au stinsu mai multe case de commerciu, s'a stinsu commerciulu ensusi;* inse : *s'au stinsu case, s'au stinsu familie, s'au stinsu popore*, etc., an si mai multa energia de câtu : *au peritu cu totulu; — passerile parasite stingu grânele, ciorele au stinsu porumbulu; unu âvidu, prodigu, stinge starea sea si a altoru-a; unu filiu prodigu stinge parentii, stinge pung'a parentiloru,* sensulu cellu mai energicu resare in frasi ammenitiatorie ca : *te stingu déco nu asculti; ve stingeti de pre faci'a pamentului; sum stinsu*=**perii, occidi;**— *a stinge setea de libidini; mi s'a stinsu totu foculu de lucru, ni s'au stinsu sperantiele.*

STINGHIA, *stinghiariu*, *stinghiarire*, etc.; vedi : *stangla*, *stanglarire*, etc.

STINGUTORIU,-*toria*, adj. s., **exstinguens**; care *stinge* sau serve la *stinsu : stingutorii de focu in acésta c tate;* s. m. reale, *unu stingutoriu*=instrumentu de *stinsu : parecclesiariulu basericei nu are unu bonu stingutoriu de facle.*

STINSITURA, s. f., vedi *stinsura*.

STINSU,-*a*, adj. part. s. (d'in *stingere*), **exstinctus** : *luminari stinse; forcipe de stinsu luminarile; pre la stinsulu luminariloru.*

STINSURA, s. f., **extinctio**; actione, déro mai vertosu effectu allu actionei de *stingere*, si camu in acellu-asi sensu

www.dacoromanica.ro

si form'a *stinsitur'a : stinsur'a incendiului in selba oscata e forte difficile.*

STIPA, s. f., **stipa,** (fr. **stipe,** it. **stipa**); proprie fem. d'in *stipu*, si d'in acea-asi radice cu *stipe, stipite*, etc., applicatu inse in speciale la : *a)* paliu, calamu de planta; *b)* trunchiu taliatu; *c)* sboratura, despicatura de lemnu pentru focu; *d)* massa, acervu; *e)* genu de plante d'in famili'a graminieloru.

STIPACIU,-*a*, adj. s., (fr. **stipacé**); care sémine cu *stip'a* planta, subst. pl. *stipaciele*, familia de graminie, cari au de typu genulu *stipa*.

STIPANTE, adj. part., **stipans**; care *stipa*.

STIPARE, v., **stipare**; (affine cu gr. στείβειν=calcare); a indesá, condensá, appesá, a preme, stringe, pressurá, etc., 1. proprie : *a stipá auru si argentu in arcele selle; ordinile de lupta se stipa intre sene forte tare; stipat'a phalange a Macedoniloru; in una camera stau bietii ómeni stipati ca pescii in putina; navile flotei stau stipate;* 2. metaforice, a implé forte, a astupá; a impressurá de aprope : *militarii de la sarcine stipasse callea si mai allessu pontea; stipatu de spectatori erá theatrulu; atriele palatiului erau stipate de invitati;—Catilina amblá stipatu de numerosi juni; stipatu de satellitii si sicarii sei; ce e mai formosu de câtu betraneti'a stipata de junetia.*

STIPATIONE, s. f., **stipatio**; actione de *stipare*, cumu si effectu allu acestei actione, mai allessu : multime ce *stipa* ceva sau pre cineva, comitatu, (fr. **suite**).

STIPATORIU,-*tória*, adj. s., **stipator**; care *stipa*, si in specie, care sta de aprópe longa una persona insemnata : comite, si in pl. *stipatori* = comitatu, curte, (fr. **suite**;—vedi si *stipatione*).

STIPATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *stipare*), **stipatus.**

* STIPE, s. f., **stips,** abl. **stipe**; mica moneta, bannu : *de la stipe s'a nomitu stipendiulu militariloru.*

* STIPELLA, s. f., (fr. **stipelle**); deminutivu d'in *stipa*, (vedi si *stipula*); in specie in foliele composite, *stipula* ce nasce d'in foliele pre petioli.

* STIPELLU, pl.-*e*, (d'in *stipu*, ca sí *stipella* d'in *stipa*); vedi *stipella.*

* STIPENDIALE, adj., **stipendialis**; relativu la *stipendiu : summele stipendiali.*

*STIPENDIARE, v., **stipendiari,** (fr. **stipendier**); a dá sau leuá *stipendiu*, 1. in genere : *a stipendiá juni pauperi pentru invetiatura, statulu nostru stipendiédia multime de veduve si pauperi;* 2. in specie, *a)* a impune *stipendiu* = *tributu : terre mice stipendiate de alte mari si potenti; b)* a stinge si prende omeni cu stipendiu=mercede : *a stipendiá multime de armati; particulari avuti stipendiédia si tinu la ordinile selle satelliti; vai de térr'a apperata cu stipendiati straini terrei ensasi; c)* inse : *la Romani, militarii, desi stipendiati, erau cetatiani ai republicei : acesti-a erau stipendiati, pre câtu se aflau in bellu, ca se se sustina pre sene si famili'a;* de ací : *stipendiare;* la anticii Romani, cu sensulu de : a serví in militia, a militá, a fi militariu, apperatoriu allu patriei : *Romanii antici erau toti, de la mare peno la micu, de la pauperu peno la avutu, obligati a stipendiá.*

* STIPENDIARIU,-*a*, adj. s., **stipendiarius,** (fr. **stipendiaire**); relativu la *stipendiu;* 1. in genere ; *stipendiari si stipendiarie alle statului; juni stipendiari pentru studie; veduve stipendiarie alle avutului vecinu;* 2. in specie, *a)* tributariu suppusu la dari, etc., mai allessu tributariu in moneta sonatória, nu in natura : *popore, nationi stipendiarie Romei; cetate stipendiaria altei cetate; stipendiarii sunt detori a sólve stipendiulu in argentu;* cu sensu mai estensu : *cetati libere stipendiarie altoru cetati, intru câtu acelle-a compera de la aceste-a productele loru, fora se dea in scâmbu alte producte;* asiá si : *térra stipendiaria altoru terre; b)* mercenariu, care serve, mai allessu in militia, numai pre mercede : *cete stipendiarie, turme de callari stipendiari, satelliti stipendiari; latroni stipendiari.*

*STIPENDIATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *stipendiare*): *armati stipendiati; pauperi stipendiati, veduve stipendiate; nu*

www.dacoromanica.ro

su medie sufficienti de stipendiatu toti pauperii.

* STIPENDISTU,-*a*, adj. s. pers., **stipendiarius**; carui-a se da adjutoriu in argentu, mai allessu pentru studie : *stipendisti si stipidiste alle statului la scole d'in strainitate.*

* STIPENDIU, pl.-*e*, **stipendium**, (contrassu d'in *stipipendiu*, de la *stipe* si *pendere*); proprie, *dare de stipe*, de banni, 1. in genere, adjutoriu facutu in argentu : *se dau stipendie studentiloru diligenti si pauperi; se dau stipendie mensuali, trimestrali si annuali; multe veduve si orfani accépta stipendie de la statu, sau de la ephorí'a ospitieloru, sau de la avutii particulari;* 2. in specie, *a) stipendiu*=tributu in argentu, nu in natura, datu de una térra suppusa altei terre, de unu poporu suppusu altui poporu : *a impune invinsiloru stipendie enormi si forte grelle; cu stipendiu se rescumperá si unu prensu, unu captivu; b) stipendiu*=dare côtra statu, contributione, impositu, etc. : *de ce se ceru stipendie si de la militarii gregari? greu stipendiu s'a impusu cetatianiloru de municipalitate; a adauge, a scadé stipendiele; a dá sau nu dá stipendiu;* cu sensu mai estensu si metaforicu : *cetatile fora industria solvu greu stipendiu celloru industriose; terrile improductive dau stipendie onerose celloru productive; in acestu sensu mai nu e térra, poporu, care se nu dea stipendiu altoru terre si popore; c)* in limb'a militare : α) *stipendiu*=salariu, mercede, recompensa : *centurionii abusau de stipendiele militariloru gregari; stipendiulu cetatianului militariu e inse mai sacru de câtu verice mercede;* β) *stipendiu*=servitiu militariu, mai allessu servitiu de unu annu, si de ací : *a meritá stipendie, a face multe stipendie;* γ) cu sensu mai estensu : α') *stipendiu*=mercede la armati straini terrei, cumu si acestu servitiu ensusi; β') in genere, *stipendiu*=mercede pentru ori-ce, si servitiu pre mercede : *stipendiulu satellitiloru, cu care se impilla poporulu; guvernulu pontificiu solvea stipediu latroniloru ca se nu despólie pre callatori,*

* STIPIFERU,-*a*, adj., (fr. **stipifère**): care porta, are *stipa* sau *stipe* : *plante stipifere.*

* STIPITARE, v., (fr. **stipiter**); a muní cu *stipite*, a face, a dá *stipite*, mai allessu in forma participiale : *plante stipitate. insecte stipitate.*

* STIPITATU,-*a*, adj. part. d'in *stipitare*; vedi verbulu.

* STIPITE si *stepite*, s. m., **stipes**, (vedi si *stipu*, *stupu*, etc.); trunchiu taliatu : bustianu, paru, buccata de lemnu : *cu stipiti se batura; pusera stipiti pre foculu mare:* metaforice : *a) stipite*=omu stupidu, stultu, bustianu; *stipite*=ceva grossolanu : *stipiti de petiore; stipite de capu; nepreceputu ca unu stipite; b)* arbore; *c)* massa, volume.

* STIPITOSU si *stepitosu*,-*a*, adj., **stipitosus**; plenu de *stipite*, de *stipiti*: *câmpu stipitosu; radici stipitose.*

* STIPTICU,-*a*, adj., (fr. **stiptique**), astringente, de *sapore* astringente : *vinu stipticu, erbe stiptice.*

* STIPU, s. m., (fr. **stipe**); in acelluasi sensu cu *stipa*=**stipa**, si de acea-asi origine cu *stipa*, *stipare*, *stupa*, *stupu*, etc. in specie, *stipu*=calamu, fustellu allu certoru plante monodicotyledonie arborescenti; vedi si *stipula* si *stipulu.*

* STIPULA, s. f., **stipula**, (fr. **stipule**); deminutivu d'in *stipa*, mai vertosu : *paliu, palie, fustellu, calamu*, etc. : *stipule de ordiu, de meliu; stipule de legumine; stipule taliate; ventulu violentu facú se sbore stipule; stipule de strate de vite; vase vitrie infasciorate cu stipula;*—prov. *focu de stipula*=*focu de palie*, care se stinge currendu; — in specie, *a)* folia suptire, folia supplementare si laminare; *b)* fulgu de penne de passeri, etc.

* STIPULACIU,-*a*, adj., (fr. **stipulacé**); care are *stipule* late si mari; pubescente; infascioratu cu fascicle, cu follicli, cu multe *stipule* superpuse, etc.

* STIPULANTE, adj. part. pres., **stipulans**, (fr. **stipulant**), care *stipula* : *stipulanti de diverse negotie; partile stipulanti.*

* STIPULARE, v., **stipulari**, (fr. **stipuler**); proprie : *a frange una stipula intre doui sau mai multi*, si de ací : *a se legá, oblegá, invoí*, a promitte *orale* mai

www.dacoromanica.ro

vertosu, a si dá coventulu, a face unu negotiu de argentu, a promitte, a regulá unu negotiu, etc., 1. proprie: *a stipulá cu mai multi acellu-asi negotiu; negotiatorii stipula intre sene; nu pote cineva stipulá in nomele altui-a fora auctoritate; a stipulá unu contractu, a stipulá seva cu cineva; a stipulá laborea, braciele;* 2. in speciale, *a)* a promitte, a se oblegá, a se legá, etc.: *fructu stipulatu, utilitate si favori stipulate; b)* a muní cu *stipula,* a fi munitu cu *stipula.*

* STIPULARIU,-*a*, adj. s., (**stipularius**, fr. **stipulaire**); relativu la *stipula,* la *stipule: plante stipularie; fab'a e stipularia;* s. f., *stipularia*=genu de plante d'in famili'a rubiacieloru.

* STIPULATIONE, s. f., **stipulatio**, (fr. **stipulation**); actione de *stipulare,* precumu si effectu si statu produssu prin *stipulare: stipulationile unui contractu, unei conventione, unui tractatu; stipulationi mutuali intre doue poteri;* in specie: *stipulationea planteloru graminie, stipulationile cerealiloru.*

* STIPULATIUNCULA, s. f., **stipulatiuncula**; deminutivu d'in *stipulatione, stipulatione* mica si de pucina insemnatate.

* STIPULATORIU,-*tória*, adj. s., **stipulator**; care *stipula: partile stipulatorie alle contractului, stipulatorii conventionei; stipulatori de diverse negotie;* vedi si *stipulante.*

* STIPULATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *stipulare*), **stipulatus**: *conditionile stipulate; nu e de stipulatu assemini conditioni; stipulatulu conditioniloru;* cumu si: *stipulatulu planteloru leguminose.*

* STIPULIFERU,-*a*, adj., (**stipulifer**, fr. **stipulifère**); care porta sau are *stipule: petiolu stipuliferu.*

* STIPULOSU,-*a*, adj., (fr. **stipuleux**); plenu de *stipule,* cu *stipule* multe si mari, late: *plante stipulose;* metaforice: *focu stipulosu.*

* STIPULU, *stipuru*, pl.-*e* si *i*, **stipulum**; in origine coventulu e adj., *stipulu,-a*=**stipulus,-a,-um**, desu, indesatu, accumulatu, strinsu, solidu, etc. de aceaasi origine cu: *stipare, stupa, stupu,* etc.

STIRBARE, (se conjuga: *stirbu, stirbi stirba, se stirbe*), si *stirbire,-escu*, v., **particulam decidere, desecare, mancum reddere; præstringere, aciem effringere; edentare;** a face sau devení *stirbu,* 1. in genere, a face mancu, a leuá una parte d'in ceva, a taliá, frânge, mutilá, rupe, stricá, deminuí, etc.: *a stirbá cu contactulu carrului unu ânglu de pariete; a stirbá pareclele de armessari; a stirbá mai allessu celle acute: a stirbá spatele, cutitele, securile; s'au stirbatu securile si nu mai talia; a stirbá parte d'in agru; a stirbá regimentele de armati; a stirbá ostea, callarimea; a stirbá machin'a, organismulu; a stirbá omulu ensusi,* a stricá integritatea lui corporale sau mentale; 2. in specie, a perde, seóte denti: *au stirbatu copillii, betrânii stirba; denti stirbati;* absol. *a stirbá: au stirbatu betrânele;* si: *a stirbá cornele tauriloru, a stirbá urechiele, a stirbá degitele,* (vedi si la 1).

STIRBATIONE, s. f., **particulæ desecatio; edentatio**, etc.; actione de *stirbare,* déro mai allessu, effectu, statu produssu prin acésta actione: *stirbationea betrâniloru si copilliloru; stirbationea ripeloru, spatei, securei.*

STIRBATU=*stirbitu,-a*, adj. part. s., d'in *stirbare* si *stirbire.*

STIRBATURA=*stirbitura*, s. f., **particulæ decisio, desecatio; mutilatio; edentatio**; resultatu allu actionei de *stirbare* sau *stirbire: stirbaturele facute in murii castreloru; stirbaturele facute d'in possessionile publice; stirbaturele securei, massell eloru.*

STIRBIRE, *stirbitu, sterbitura*; vedi: *stirbare, stirbatu, stirbitura.*

STIRBU,-*a*, adj. s., **effractus, desecatus, mancus, mutilus, edentatus, edentulus, defectivus, privus**; care are una parte frânta, rupta, smulsa, manca; privatu de parti insemnate: *corne stirbe, olla stirba, cutitu stirbu, secure stirba, spata stirba, pandia stirba de mai multe fire; muru stirbu, agru stirbu;* in specie, *stirbu de denti: betrâne stirbe, copilli stirbi, féta stirba; de si su teneri, inse stirbi; au remasu stirbi;*—metaforice: *omulu stupidu, lipsitu de unu sensu, e*

www.dacoromanica.ro

stirbu; càrti stirbe, auctori stirbi; summa stirba. — (Forte probabile de acea-asi radice cu *sterpu=sterile*). *M.*

* STIRIA si *steria*, s. f., **stiria**, (vedi si *stirigia, stilla*); picatura compacta, mai allessu inglaciata: *stiria de oliu, de miere, de untu; steri'a formata la marginea coperimenteloru de case.*

* STIRIACU,-*a*, adj., **stiriacus**; relativu la *stiria*, mai vertosu, inglaciatu: *gutte stiriace; superfaci'a apei riuriloru carra globutie stiriace.*

* STIRICIDIU, s. m., **stiricidium**, (d'in *stiria* si *cadere*); cadere de *stiria*, mai vertosu, cadere de picature, de flocci de neue.

STIRIGIA si *sterigia, steregia*, s. f. si m., *stirigiu, sterigiu*, (**stirigium**), **stiria, stilla, stiricidium, stillicidium**; picatura compecta: *stirigia de apa, de miere, de untura, de glacia: s'a prensu stirigia pre faci'a lacului, carra riulu stirigia; stirigia spendura de ramurile arboriloru;* in specie, **fuliginea stiria**, picatura, *stiria, stilla de fuligine: stirigia cade pre fornu in caldarile de pre focu, s'au implutu de stirigia vasele d'in focariu; meturati fornulu de stirigia.*

STIRIOSU,-*a*, adj., plenu de *stiria: ape stiriose;* vedi si *stiriacu.*

STIRPARE, v., vedi *stirpire.*

STIRPE, s. f., **stirps**, gen. **stirpis**; trunchiulu unei planta, unui arbore, inclusivu cu *radicea* sau radicin'a acelloruasi: trunchiu radicale, radice, etc., 1. proprie: *fora de stirpe si radice nu potu stá arborii; câte stau in pamentu cu stirpea si radicea su plante; stirpi de érbe, de arbori, de ulmi, de fagi, de peri si meri, de persici si de ceresi, de pini si de abieti;* 2. metaforice, *a)* in sensu ideale: *stirpea reului ací resiéde; d'in acésta stirpe essu si se nascu tyrannii; stirpea unei cestione; d'in aceste stirpi se redica arborele scientiei si culturei; b)* in sensu materiale, α) planta, tufa; β) blastariu: *stirpi de vitie de vinia, stirpi de pini, stirpi de pomi; a dá stirpi forte vivaci;* γ) *stirpe* = origine, nascere, genu, familia, vitia, etc. de ómení, de popore: *stirpea negra, stirpea alba, stirpea caucasica; stirpea latina, stirpea germana; stirpe de eroi; d'in stirpe nobile, eroii antici se credeau essiti d'in stirpi divine; filii ai stirpei sacerdotale; stirpea regale regnante in acésta térra;* δ) *stirpe*=progenia, posteritate, filiu, nepotu, stranepotu, seria de nasceri succesiva, etc.: *stirpea vóstra numera nepoti si stranepoti;* ε) *stirpe de limbe: stirpea indoceltica, nominata si arica sau ariana; stirpea semitica, tartarica;* ζ) *stirpe:* α') *stirpe de covente*, classe de covente essite d'in aceaasi radice; β') *stirpe*=radice de coventu: *pucine su stirpile unei limbe ce nu a fostu pertrunsa, ca a nostra, de elemente straine ei; stirpe*=genu de plante, d'in cari e connoscuta poporulu speci'a de *stirpea negra*=**artemisia vulgaris**, *Lin.; c)* in genere, *stirpe*=origine, principiu fundamentale, fundamentu, inceputu primordiale: *affunde su stirpile reului, miseriei, ignorantiei, stultetiei; bona e religionea, déro stirpile superstitionei sunt de desradecinatu; a desradeciná d'in stirpe auctoritatea in scientia; se cautàmu stirpea dereptului in natura; se va sterge, se va smulge nu numai pestea ce infesta republic'a, ci stirpea, germele si sementi'a.*

STIRPIRE,-*escu*, v., **extirpare**; a smulge d'in *stirpe*, a scóte d'in radecina, a desradaciná: *a sterpí plantele parasite; a sterpí reulu d'in societate.*

STIRU=*steru*, s. m., (probabile d'in *steru*,-*a*, de unde *sterile*), specia de plante=**amaranthus blitum** *Linn.* nomitu pre alte locuri si: *motiulu curcanului: stirulu cresce si prin gradine, se semina in adensu stirulu rossiu; a face si muncá zéma cu stiru. M.*

* STIVA, s. f., **stiva**, (fr. **stive**); 1. corne de aratru, manica de aratru; 2. instrumentu de tessutu, (vedi *stativa*).

* STIVARIU,-*a*, adj., (**stivarius**, fr. **stivaire**); relativu la *stiva;* subst. personale, *stivariu: a)* cellu ce tine de *stiv'a* aratrului; *b)* cellu ce fabrica *stive* de tessutu.

* STLATA, s. f., **stlata**, (fr. **stlate**); specia de nave, *lata* mai multu de câtu lunga, de unde probabile si nomele seu.

* STLATARIU,-*a*, adj., **stlatarius**;

www.dacoromanica.ro

(fr. **stlataire**); relativu la *stlata : batalia stlataria;* subst. pers. : *a)* marinariu de una *stlata; b)* capitanu de *stlata.*

* STLEMBU,-*a*, adj., **stlembus**; greoniu, tardu, pegru, etc.

* STLOPPU, s. m., **stloppus**; sonu naturale, prudussu prin ictu pre scandure si alte analoge; sonu de arama, de pusca, etc.

* STOECHIOGENIA, *stoechiometria, stoechiomantia,* etc.; vedi : *sticho-.*

STOFA, s. f., (it. **stoffa**, fr. **étoffe**), **pannus, tela, materies**; 1. *stofa*, tessutura pentru vestimente; mai allessu. tessutura pretiosa: *stofe de metasse, de lâna; stofe intretessute cu auru;* 2. in genere, d'in ce|se fabrica, se face ceva, in sensulu cellu mai largu, materia, natura: *omu de stofa vechia, de stofa bona; mulieri, copilli de stofa rea; stof'a d'in care se desvolta unu discursu;* vedi mai bene : *materia.*

STOGU, pl.-*uri*, **tectum, umbrarium; acervus, strues**, 1. coperimentu, in specie, coperimentu de cereali, de fenu, *sciatra;* 2. coprensu allu unui coperimentu ; acervu, in specie, de cereali : de ordiu, de grânu, etc. inco nebatute sau netreierate, déro si : acervu de fenu, de palie, etc. (Compara *stegu*, si grec. στέγειν=**tegere**, στόγος=**tectum**). *M.*

* STOICIDU, s. pers., **stoicida**, (d'in *stoicu* si *cedere*); proprie : *care occide pre stoici;* uome datu, in risu, unui *epicureu.* care vrea se para *stoicu.*

* STOICISMU, s. m., (fr. **stoïcisme**); 1. systema filosofica a *stoiciloru*, (vedi *stoicu*); 2. prin estensione, *stoicismu*= rigiditate forte mare, patientia neinvinsa: *sufferira si feminele cu stoicismu tortur̃ele tyrannului.*

* STOICITATE, s. f., (fr. **stoïcité**); calitate de *stoicu*, in sensulu de rigidu : *stoicitatea portarei, vietiei acestui barbatu.*

* STOICU, adj. s., **stoicus**, (στωϊκός, fr. **stoïque, stoïcien**); relativu la στοά sau στωά=*porticu*, si de ací in specie, 1. relativu la *Zenone*, auctoriulu si fundatoriulu doctrinei filosofice asiá nomita *stoicismului*, pentru co *Zenone* propunea priucipiele doctrinei selle discipliloru sei intru unu *porticu*, sau *peristylu*, d'in *Athena*, si de ací mai departe : *stoicu*= relativu nu numai la *Zenone, ci si la urmatorii, aderentii* doctrinei lui *Zenone : filosofi'a stoica, sect'a stoica, doctrin'a stoica, principiulu fundamentale allu moralei stoice fu co e numai unu bene, virtutea, si numai unu reu, vitiulu ; de ací paradossulu, co dorerea nu e unu reu ; doctrin'a stoica, d'intre tote doctrinele Greciloru, fu cea mai sympathica caracteriului severu si rigidu allu strabonìloru nostri : Catone de Utica fu stoicu rigidu, si chiaru matrone romane fura stoice rigide;* 2. metaforice, prin estensione, *stoicu*=rigidu, severu forte, firmu si constante, nestramutatu, chiaru in faci'a mortei, in principiele selle : *martyrii crestini fura stoici ; stoic'a sufferentia a mariloru barbati, stoic'a morte a'luptatoriloru pentru patria;*—in amendoue sensurile principali si absolutu : *unu stoicu, una stoica.*

* STOLA, s. f., **stola**, (στολή, fr. **stole**); vestimentu lungu care serví, 1. mai antaniu, la amendoue sessele : *stola de barbati, stola de mulieri;* 2. mai tardiu, numai la femine ca vestimentu propriu mulierescu, ca *rochi'a* vulgare : *fete in stola lunga, fete in stole scurte ; mulieriloru nu se cade a portá stole scurte ; stola lunga porta numai barbatii voluptosi, numai artistii : poetii. musicii*, etc.; 3. la barbati : *stol'a e vestimentulu principale allu sacerdotiloru; preutului acestei baserice are mai multe stole;* 4. in specie : ἐπιτραχήλιον, epitracheliu=*petracheriu, petrachiru.*

* STOLATU,-*a*, adj. part., **stolatus**; investitu cu *stola : stolatele matrone ; sacerdotii stolati.*

* STOLIDITATE, s. f., **stolliditas**, (fr. **stolidité**); calitate de *stolidu.*

* STOLIDOMANTE, s. pers., (fr. **stolidomancien**, d'in στολίς=vestimentu, si μάντις=divinatoriu); pretensu divinatoriu dupo portu.

* STOLIDOMANTIA, s. f., (fr. **stolidomancie**); pretensa arte a *stolidomantelui.*

* STOLIDU,-*a*, adj. s., **stolidus**, (d'in acea-asi fontana cu *stolone*, affine cu

www.dacoromanica.ro

stultu); lipsitu de mente, lipsitu de consiliu, fora ratione, nebonu: *unu june stolidu, una femina stolida, cellu mai stolidu d'in toti stolidii;* si despre lucruri: *nemica nu e mai solidu de câtu acésta-a; stolide barbe, stolidu capu, stolida cotediantia, stolide consilie, stolide fapte, stolida superbia.*

* STOLIFERU,-*a*, adj., (fr. **stolifère**); care pórta, are una *stola.*

* STOLONE, s. m., **stolo**, (fr. **stolon**); blastariu lussuriante, blastariu ce incoltesce si se redica la óre-care distantia de plant'a principale: *unu anticu Romanu capità cognomele de Stolone, pentru co cu mare diligentia sterpiea stolonii de pre longa pomi si alti arbori ai sei.*

STOLU, pl.-*uri*, (στόλος), **classis, turba, multitudo, grex**; 1. multime, céta, turma, legione, etc.: *stolu de passeri; stolu de ciconie, stolu de cocori, stoluri de pellicani, stoluri de corniei, stolu de lupi, de cerbi, de capriore; stoluri de formici; stolu de latroni;* 2. in specie, armata de espeditione, si mai vertosu, armata navale; flota, multime de navi; — chiaru si in primulu sensu de sub 1, *stolu* =turma, multime in miscare, pre calle, espeditione, etc.

* STOMACACE, s. f., **stomacace**, (στομακάκη, fr. **stomacacé**, d'in στόμα= gura, si κακή=reu); reu de gura, ulceratione fetida a gurei.

* STOMACHALE=*stomacale*, adj.; (fr. **stomachal**); relativu la *stomachu.*

STOMACHARE=*stomacare*, v., **stomachari**; de regula ca refless. *a se stomachá*, a se intorce *stomachulu*, a se ingretiosiá, a se revoltá, si de ací, a se supperá, meniá, infuriá, inveniná: *se stomacha liusioru si currendu betrânulu.*

STOMACHICU,-*a*, adj., (fr. **stomachique**); relativu la *stomachu: vene stomachice, beutura stomachica*, si absol. m., *unu stomachicu, unu bonu stomachicu.*

STOMACHOSU=*stomacosu*,-*a*, adj., **stomachosus**; plenu de *stomachu*, cu *stomachulu* mare, cu *stomachulu* aprope de gura; *co-ci cui stomachulu e aprope de gura, acellu-a currendu se ingretia, se revolta, se suppera, se invenina, se face focu, se mênia reu;* de ací déro metaforice, (ca si verbulu *stomachare*), adj., *stomachosu*=supperatu si supperatiosu, plenu de amaru si de venenu, meniosu, nemultiamitu, etc.

STOMACHU=*stomacu*, s. m., **stomachus**, (στόμαχος it. **stomaco**, isp. port. **estomago**, prov. **estomach** si **estomac**, fr. **estomac**, n. g. στομάχι); parte inferiore a inglutitorei: *stomachulu e follele ce recepe celle inglutite, stomachulu macina celle inglutite; macinatur'a stomachului e digestione; stomachulu bonu digere bene; stomachu reu, stricatu, ruinatu; ne dore stomachulu, sufferimu de stomachu; a bagá in stomachu; nu essiti afora cu stomachulu desertu; stomachu plenu, incarcatu; cu stomachulu incarcatu neci lucra, neci dorme cineva bene; a fi greu la stomachu, a cadé greu la stomachu: multe buccate cadu greu stomachului sau la stomachu;* — metaforice, *a) stomachu* = gustu, placere: *a fi dupo stomachulu celloru mai delicati; stomachulu*, ca si *panticele*, representa appetitele immoderate de mancare si beutura, representa *imbuibarea: ómeni dati, inclinati stomachului; stomachulu e idolulu unei mare parte de ómeni;* de alta parte, *stomachu* =siediu sau scamnu allu sentimentului de grétia, si de ací: *stomachu*=volia rea, urra, supperare, venenu, menía, etc. in frasi ca: *a nu avé pre cineva sau ceva la stomachu; a si versá venenulu stomachului pre altii si nu pre culpabili; nu sciu de ce ai cadutu acestui omu greu la stomachu: cu ce stomachu se sufferia si se inglutia cineva batujocurele vostre?*

STOMACOSU, *stomacu*, vedi: *stomachosu, stomachu.*

* STOMALGIA, s. f., (fr. **stomalgie**, d'in στόμα=gura, si ἄλγος=dorere); dorere de gura.

* STOMAPODE, adj., (fr. **stomapode**, d'in στόμα=gura, si ποῦς gen. ποδός= pede); care are petiorele la gura; subst. pl. *stomapodii*, ordine de crustacie.

* STOMAPODIFORME, adj., (fr. **stomapodiforme**,—vedi precedentele); care aré forma de petioru la gura: *larve stomapodiformi.*

www.dacoromanica.ro

* STOMATA, s. f., (fr. **stomate**); unu genu de conce.

* STOMATACIU,-*a*, adj., (fr. **stomatacé**); care sémena cu *stomat'a* sau *stomatulu*.

* STOMATATU, s. m., (fr. **stomatate**); genu de plante microscopice.

* STOMATIA, s. f., (fr. **stomatie**; — vedi *stomata* si *stomatatu*); genu de conce: *stomatie rossie*.

* STOMATICA=*stomatice*, s. f., **stomatice**, (στοματική); parte a medicinei ce se occupa cu morbii gurei.

* STOMATICU,-*a*, adj., (**stomaticus**, στοματικός, d'in στόμα=gura); relativu la gura : *morbi stomatici*, *medicamente stomatice*; s. f. reale, *stomatica*, vedi in parte.

* STOMATITE, s. f., (fr. **stomatite**), inflammatione mucosa a gurei.

† STOMATO-, (gr. στόμα gen. στόματος =gura), in composite scientifice : *stomatopterophoru*,-*a*, adj. s., (fr. **stomatoptérophore**, d'in πτερόν=aripióra, si φέρειν=portare), care porta, are aripióre, subst. pl., *stomatopterophorele*, classe de mollusce; *stomatoscopiu*, pl.-*e*, (fr. **stomatoscope**, d'in σκοπεῖν = spectare, essaminare), instrumentu de observatu sicercetatu gur'a : *stomatoscopiele cu differite forme se applica la gura pentru diverse usuri*; *stomoblepharu*,-*a*, adj. s., (fr. **stomoblépharе**, d'in βλέφαρον=palpebra), care are orificiulu buccale coperitu cu *cilie* sau cu *cirri*, subst. pl. *stomoblephare*, classe de microscopice; *stomogastricu*,-*a*, adj., (fr. **stomo-gastrique**, d'in γαστήρ=ventre); relativu si la stomachu si la ventre; *stomoxu*,-*a*, adj. s., (fr. **stomoxe**, d'in ὀξύς=acutu), care are gur'a sau rostrulu acutu, s. m., *stomoxu-lu*, genu de insecte diptere; de acì : *stomoxude*, adj. s., (fr. **stomoxydé**), care sémina cu *stomoxulu*, subst. pl. *stomoxudile*, familia de insecte diptere, care are de typu genulu *stomoxulu*.

* STORACE, s. m., **storax**, (fr. **storax**); specia de resina.

STORCERE, (d'in *estorcere*), *storsi* si *storsei*, *storsu* si *stortu*, v., **extorquere**, **exprimere**; **exhaurire**, **exsugere**, **exinanire**, (it. **storcere**, isp. **extorcer**, port. **extorquir**, prov. **estorser** si **estorcer**, fr. **extorquer**); a face se éssa ceva, a scote cu potere de *torcere*, de sucire, de stringere, de pressione, etc., 1. proprie si in specie despre licide : *storcemu strugurii cu mânule*, *cu calcatur'a petioreloru*, *cu torclariulu*; *se storceti mai multe lemônie in acésta lemonata*; prov. *se nu storci lemonia in nasu cuiva*, *co si tie apoi se storce*; *chirurgii si medicii storcu bubele si buboniele*: *a storce totu reulu d'in buba*; prov. *a storce lapte d'in pétra* : *strainii sciu storce lapte si d'in pétr'a terrei nostra*; *storcu vitellii ugerele vacciloru*, *storcu amnellii titicle ouiloru*, *storcu copillii titiele mammei sau nutricei*, mai energicu inse : *storcu mamm'a sau nutricea*;—*storce spellatoressa bene albiturele*; *se storcu camesiele*, *spre a se curetiá de sordi*; *se storcu vestimentele de ap'a de ploua*, *ce a intratu in elle*, sau : *se storce ap'a d'in vestimente*;—in specie, a seccá, a suge totu, a nu lassá picatura, unu picu : *a storsu cupele*, *buteliele si chiaru butoniele de vinulu ce contineau*, (vedi si mai susu : *au storsu ugerele*);—asiá si : *sérpele a storsu broscele*; *ursii au storsu de sânge tauriì occisi*; *cânii au storsu si medull'a osseloru*;—3. metaforice, *a) a storce*=a seccá de poteri, de averi, a essaurí; a despoiá : *perceptorii storcu pre bietii contribuitori*; *marii assupritori storcu totu*; *storcu sângele ensusi d'in bietii terrani*; *a si storce pung'a*, *a storce pung'a altui-a*; *sumu storsi si aprope morti de fatiga si de fame*; *libidinile storcu omulu de teneru*; *a storce si ingenuchiá biét'a térra*; *cine s'au aflatu se nu storca bietele terre romane? storceti*, *co nu veti avé ce mai storce*; *ne au storsu de argentu*, *ne au storsu de buccate*, *ne au storsu de poteri*, *ce mai remâne se storca? b) a storce* = a smulge, a rapi, a leuá cu violentia : *a storce spatele d'in mânule sceleratiloru*, *nu potura storce d'in mânule turbatului armele*; *ce appuca*, *nu i se mai storce*; *mai bene móre de câtu se lasse a i se storce ceva d'in mâna*; *c) a storce*=**distorquere**, a intortuchiá, deformá, strambá, etc., de si mai raru in acestu sensu; (vedi *restorcere*).

www.dacoromanica.ro

STORCUTORE, s. f., vedi : *storcutoriu.*

STORCUTORIU,-*tória*, adj., **exstorquens; exprimens, exhaurieus, spoliaus; torcular;** care *storce* sau serve *a storcere : storcutorii sângelui lucratoriului; storcutorii de vinu su calcatorii de lenu;* in specie, s. reale, m., *storcutoriu*, pl.-*e*, si f., *storcutória* = *storcutore;* instrumentu de *storcere*, de *storsu* in genere, éro in specie, lenu de *storsu struguri.*

* STORIA, s. f., **storea** si **storia,** (fr. **store**); stratu sau coperimentu implettitu d'in palie, funicelle, si mai allessu d'in papura; in specie, *a)* stratu de papura : *rogozina; b) perdella* de ferestra tessuta in fire grosse si rare forte.

STORSITURA, s. f., vedi *storsura.*

STORSORIU,-*sória*, adj. s., (d'in *storsu*, de la *storcere*); care *storce : storsorii sângelui omului*, s. reale : unu *storsoriu*, pl.-*e*, instrumentu de *storsu;* vedi si *storcutoriu.*

STORSU,-*a*, adj. part. s., (d'in *storcere*), **exstortus, exhaustus.**

STORSURA, s. f., **exstortus, exhaustus;** actione déro mai vertosu effectu allu actionei de *storcere;* in acestu sensu si *storsitura : storsiturele facute bietiloru crestini; storsitur'a plageloru.*

STORTU,-*a*, adj. part. d'in *storcere*, **distortus**=intortochiatu.

†† STRA, (contrassu d'in *estra*), **extra,** (compara it. **stra** si **estra,** isp. **extra,** prov. **estra,** fr. **extra**), in multe composite confunsu cu **traus,** precumu in : *strabatere, stracorare, straformare, stralucire, stramutare, strapungere, strabonu, stranepotu,* etc. In compositele adoptate in tempurile recentiori se conserva si *estra* intregu, precumu in : *estramurale, estraterritoriale, estraordinariu, estravagante,* etc.

STRABATERE, (se conjuga ca v. *batere*), v., **pertundere, perfodere, penetrare; peragrare, pervadere; evolvere, perscrutari;** 1. a bate, a face se merga, sau a merge, trece, de la una latura peno in alt'a, si de ací, a pertrunde, a gauri, etc. : *cuniele nu strabatu scandurele; unu cuniu numai strabatú murulu; spat'a strabatú d'in cost'a prin care fu infipta peno in cost'a oppusa; nu potura strabate in cetate;* ací ca si in urmatoriele cu respectu aprope numai la loculu, laturea unde e se adjunga ceva sau cineva : *nu poteti strabate in aceste paludi numai cu petiorulu; cu greu vei strebate peno la domnu; peno se strabateti la acellu locu, vi se mai ceru inco multe labori;* déro ca si mai susu : *oclii nu potu strabate prin muri; cine pote strabate in secretele ânimei unui omu; cu atâtu mai greu se pote strabate ânim'a unei mulieri;—a strabate ací'a prin urechi'a acului; nu ati strabatutu tote firele orditurei prin spata; vocea lui acuta strabate in tote urechiele, strabate in celle mai departate si mai surde; plou'a menuta si lena strabate mai tare vestimentele de câtu le ar strabate unu plouoniu violentu;* 2. metaforice, *a)* a percurre, a calcá unu locu, una térra in tote directionile : *a strabate terrile si marile; e unu omu ce a strabatutu noue terri si noue mari; cu ce se strabatemu immensele deserte ce ne stau inainte? amu strabatutu in lungu si in latu totu tinutulu acellu-a; dupo locuri amu strabatutu callea si pre diosu, si in carra; si in luntri;* de ací : *b)* a evolve, a scrutá, cercá, cercetá, precepe, etc. : *eruditii patienti strabatura cartile celloru mai mari biblioteci; cine pote strabate cu mentea sea de omu mysteriele divine? pêno acollo nu strabatusse industri'a omului; vast'a mente a sapientelui strabate profunditatile abyssului si altitudinile cerului,*|*c) a strabate*=*a bate tarê,* d'in tote poterile, a convinge, a intrece, a pertrece, etc. : *déco voi nu sciti bate si imblandi ferele, le scimu noi bate si chiaru strabate; cu arruncature de petre strabate celle mai mari inaltimi.*

STRABATUTORIU,-*tória*, adj., **pertundens, penetrans;** care *strabate* : *mente forte strabatutória, ocli forte strabatutori.*

STRABATUTU,-*a*, adj. part., (d'in *strabatere*), **perforatus, perfossus; peragratus.**

STRABISMU, s. m., **strabisme,** (d'in *strabu* = *strâmbu*), statu, defectu de *strabu : strabismulu e vindecabile.*

www.dacoromanica.ro

* STRABONE, s. m., **strabo**; proprie forma de augmentativu d'in *strabu*, 1. forte *strabu:* 2. si in acellu-asi sensu cu form'a primitiva: *strabu;* 3. congome de omu: *congomele de Strabone stralucí prin unu celebru geografu.*

STRABONESCU = *strabunescu,-a*, adj., **avitus**; de 2 *strabonu: datine strabonesci, portu strabonescu, appucatura strabonesca, térr'a strabonesca.*

1 STRABONU,-*a*, adj., **strabonus**; vedi *strabone.*

2 STRABONU=*strabunu,-a*, adj. s. pers., **proavus, abavus**, pl. **majores**; 1. tatalu *abonului*, secundulu *abonu;* 2. prin estensione, ori-ce antenatu: *strabonii nostri su Romanii.*

STRABU,-*a*, adj., **strabus**, (στραβός); acellu-asi in forma cu *strâmbu*, luatu in sensu speciale de: *strambu de ocli*, care nu cauta in acea-asi directione cu amendoui oclii, ci cu unulu in una parte, éro cu altulu in alta parte; metaforice: *strabu*=invidiosu; vedi si *strambu.*

STRACHINA (scurtatu d'in *ostrachina*, sau *ostraclina*, essitu d'in *ostracla, ostracula*, deminutivu d'in *ostraca, ostracu*, ὄστρακον), s. f., **catinus, patina, scutella, fictile vas, testa**; vasu de pamentu in care se punu buccate sau se spélla alte vase: *a mancá d'in strachina, a impartí strachine pentru repausati; strachinele se spargu currendu, ca si ollele.*

STRACHINARESSA, *strachinaria*, vedi *strachinariu.*

STRACHINARIU,-*a*, adj. s., **figulus, fictilis**; relativu la *strachina;* de regula ca subst. *a)* pers. *strachinariu*=cellu ce fabrica sau vende *strachine*,—f. *strachinaressa*, muliere a unui *strachinariu*, sau muliere ce fabrica sau vende *strachine; b)* realé abstr. *strachiniaría*, α) arte sau officina a *strachinariului*; β) multime de *strachine.*

STRACHINELLA si *strachinutia*, s. f., deminutivu d'in *strachina.*

STRACLINA, *straclinariu*, etc.; vedi *strachina, strachinariu*, etc.

STRACORARE, *stracurare*, v., **colare, transcolare, percolare; sensim, furtim ire, fugere, abire, evadere, praeterire**, etc.; a face se curra cu piculu, 1. proprie, de licide: *a stracorá laptele, sudorea se stracora prin porii pellei; stracorati bene sorbitur'a; ap'a plouiei se stracora in pamentu, se stracora apoi prin pamentu la reservatorie, la fontane, d'in fontane si d'in alte surgenti se stracora apoi in mare si in fluvie;* inse prin estensione si metafore si despre alte lucruri solide; *stracorati camelti'a si inghititi tintiariulu; nu lassati se se stracore neci unu stercu; nu stracorá si neghin'a, stracora si allege numai grânulu; se stracora prin gardu sorici, pulli de gallina; se stracora si omeni rei in casele celle mai bene inchise si custodite;* de ací: 2. metaforice si in specie, *a)* despre tempu, a trece, a se duce: *trece si se stracora viéti'a nostra, cumu s'a stracoratu diu'a de eri; se stracorasse de atunci mai bene de unu annu; b)* a se duce in genere, si in specie, a se duce, a intrá, vení etc. pre nesentite sau pre furisiu, pre ascunsu, etc.: *se stracorara si fugira toti; n'am sentitu candu se stracorasse in casa, si candu se strecorasse d'in casa; de unde s'au stracoratu atâti venetici intre noi? déro nu vedi co se stracora pre la frontariele nostre reu custodite? se stracora la oclii custodiloru toti inchisii;* si trans. *a stracorá sare si alte merci opprite de lege; a stracorá pre fugari si criminali in alte terri; a stracorá ceva sau pre cineva, a se stracorá singuru printre picature,* ca prov. *a stracurá si a se stracurá printre picature* = a liberá si a se liberá, a scapá si a se scapá cu greu d'in mare nevolia; de ací absol. si in genere: *a stracorá ceva, pre cineva*, sau: *a se stracorá de undeva, undeva*, etc., a trece prin mari difficultati si obstacle: *cine se pote stracorá prin acea multime;* si fora periclu: *se scie stracorá si aflá pretotindinea tote; cumu scie se se stracore in tote casele mari? cumu scie se se stracore in ânimele totoru-a?* de ací: *c)* a *stracorá* = a trece ca merce, nu ca mai susu pre furisiu, ci cu intellessu *de a vende*, pertrece: *cu greu stracuràmu mercea nostra; déco se stracora ,la pucini si pucina se stracora,*

www.dacoromanica.ro

STRACORATIONE = *stracuratione*, s. f., **transcolatio**; actione de *stracorare*, si effectu allu acellei-asi: *stracorationea vinului.*

STRACORATORE, s. f., vedi *stracoratoriu.*

STRACORATORIU = *stracuratoriu,-tória*, adj., **transcolaus, cribellum, transcolatorium**; care *stracora* sau serve la *stracoratu*; in specie, subst. reale f., *stracoratória* = *stracoratóre*, instrumentu de *stracoratu*: *stracoratori de buccatarìa.*

STRACORATU = *stracuratu,-a*, adj. part. s., (d'in *stracorare*), **colatus, percolatus.**

STRACORATURA = *stracuratura*, s. f., actione, déro mai vertosu effectu allu actionei de *a stracorare*: *mai multe stracurature facute apei turbida.*

STRACURARE, etc.; vedi *stracorare*, etc.

STRAGALIA, s. f., **rotula ferrea, vel pellicea**; rotilla de ferru sau de pelle, fissata la capitele roteloru unui carru sau unei carrutia.

STRAGANARE si *straganire*, v., **vexare, fatigare, exercere, affigere, molestare**; a vessá, a portá, tractá reu, a fatigá, fermentá, sfermá, supperá etc.: *bietii omeni fura straganiti dille intrege; ati straganatu terranii la lucru inutile; prea straganati ómenii pentru seccature; ne ai straganatu cu inchisori; ai straganatu tóta lumea.*

STAGANATU si *straganitu,-a*, adj. part., (d'in *straganare, straganire*), **vexatus, fatigatus, afflictus.**

STRAGANATURA si *straganitura*, s. f., **vexatio, afflictio**; actione si effectu de *straganare*: *straganatura pre la judicàti; straganatur'a bietiloru ómeni cu carrale si boii la distantie departe.*

STRAGANIRE, *straganitu, straganitura*; vedi: *straganare, straganatu, straganatura.*

STRAGE, s.f., **strages**, (d'in *sternere*); *sternere* diosu, la pamentu, culcare la pamentu, occidere, derimare, surpare, ruinare, etc., 1. proprie si in genere: *stragea de arme alle fugariloru in lungulu callei; strage a celloru mai bone si tenere selbe; strange de case si de ómeni fora distinctione de etate si de sessu; strage de ómeni si de pecore;* 2. in specie, macellu, ommoru, cede: *toti se temea de terribile strage; câte stragi in bellele civili! câte stragi de ómeni si de fere in amphitheatrulu anticu! ce stragi de crestini si de alti martyri ai libertatei!*

STRAGLU, (*straghiu, straliu, straiu*), pl.-*e*, **stragulus** si **stragulum**, (d'in *sternere*); ceva ce se *sterne*, se intende tapetu, asternutu, vestimentu, etc.; vedi *straiu.*

STRAINARE, *strainetate*, etc., vedi *straniare, stranietate*, etc.

STRAISIORA, *straisioru*; vedi *straitia* si *straiu.*

STRAITIA, s. f., **pera**; sacculletiu de pandia sau de pannura, in care se punu victuali, instrumente de lucru, si alte necessarie.

STRAIU, (d'in *straglu, straliu*), pl-*e*, **stragulum**; ce se *sterne*, se intende, asternutu, copertura de patu sau de callu, vestimentu, etc.: *tote straiele de pre callulu generelui su tessute, cosute si allesse de maressa; patulu imbraccatu in straie intretessute cu metasse si cu auru;* — *straiu de brosca* = *lâna de brosca;* — de ací deminutive: *straiutiu, straisioru: toti copillii vestiti in straisiore curate si eleganti.*

STALIU, s. m., vedi *straiu.*

STRALUCIRE, v., **splendere, resplendere, nitere; illustrare**; 1. intrans. *a lucí forte*, a dá *luce*, a radiá, a splende: *sorele straluce, aurulu straluce, lucéferulu straluce, stralucescu stellele; ce nu straluce, e opacu sau mai intunericosu; nu totu ce straluce, e auru; straluce la lumina adamantele;* asiá: *straluce rorea, stralucescu oclii viui, stralucescu luminele ocliloru;* 2. transit., de regula metaforice: *a si stralucí nomele, famili'a, nationea; multi s'au stralucitu in belle, multi in scientie; s'au stralucitu ca oratori, ca poeti, ca scriptori in verice genu;* de ací: part. *stralucitu* = **illustris**, applicatu forte desu ca titlu de onore: *straluciti scriptori, stralucite Domne, straluciti collegi, stralucite fapte bellice,*

www.dacoromanica.ro

stralucite calitati; stralucita viétia, stralucíti juni, stralucitu talentu, stralucita intelligentia.

STRALUCITORIU,-*tória*, adj. s., **splendens, resplendens, illustrans;** care *straluce : luna luminatoria si stelle stralucitórie; ocli stralucitori; barbati stralucitori ai nationei; stralucitori de nomele seu si allu familiei.*

STRALUCITU,-*a*, adj. part., (d'in *stralucire*), **clarus, illustris.**

STRAMA, s. f., vedi *stramare.*

STRAMARE, v., **filatim resolvere; dissolvere;** a desface firele tessute, a scote firu cu firu, si de ací, a dissolve, desmatiá, etc. : *a stramá parte mare de pandi'a tessuta;* fig. *juni stramati, muliere stramata;*—de ací si : *strama = scama de fire de pandia;* vedi si biscompositulu *distramare.*

STRAMATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *stramare*); vedi *distramatu.*

STRAMATURA, s. f., **per fila resolutio, dissolutio;** actione si effectu de *stramare : stramatur'a pandiei; stramatura de omu, stramature de mulieri;* in specie : *stramatura=lâna colorata in fire.*

STRAMBACE=*strambaciu*,-*a*, s.pers. **sannator, simulator,** (fr. **grimacier**), cellu ce are defectulu de *a se strambá* la altii.

STRAMBARE, v., **curvare, incurvavare, recurvare, flectere, inflectere; falsificare; torquere, distorquere, pervertere; inclinare, simulare;** a face *strambu,* 1. proprie : *a strambá batiulu, lini'a, callea; se strâmba si ferrulu sub acésta greutate; a strambá directionea; a strambá gur'a, a strambá oclii, a si strambá nasulu; a si strambá mânule, degitele; a strambá statu'a, a strambá pertic'a in pamentu; a strambá cursulu apei; a strambá capulu, a strambá statur'a; ce ti strâmbi asiá tali'a? a strambá ornatulu, a strambá més'a, a strambá luminarile;* 2. metaforice, *a)* in genere : *a strambá nasulu* sau : *a strambá d'in nasu,* a despretiá, a arretá gretia si dispretiu; *a strambá gur'a la cineva,* si absol. *a se strambá la cinuva,* a batujocurí, leuá in risu, a inganá etc. : *ce ve strambati asiá la bietulu omu; ce te strambi la mene; nu siéde bene se ve strambati; b)* a falsificá : *a strambá bilanciele si alte mesure; a strambá coventele, constructionile.*

STRAMBATIONE, s. f., **curvatio, incurvatio, distortio, foeda oris distortio;** actione de *strambare* si effectu allu acellei-asi : *strambationea liniei derepte; strambationile faciei si gurei.*

STRAMBATORIU,-*toria*, adj. s., **curvator, recurvator, inflexor; distortor, oris distortor;** care *strâmba* sau *se strâmba : strambatorii dereptatei;* in specie : *strambatorii de nasu.*

STRAMBATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *strambare*), **curvatus, recurvatus, flexus, inflexus, falsus, simulatus;** *celle derepte strambate; nu e bene de strambatu nasulu la celli mai mari si mai betrâni; strambatulu vostru la ómeni ve attrage urr'a si inimiceti'a omeniloru.*

STRAMBATURA, s. f., actione de *a strambare,* déro mai vertosu effectu, statu produssu de acésta actione, (vedi si *strambatione*), **curvatura, flexura, inflexura, foeda oris distortio, contortio** : *strambatur'a capului, strambatur'a ramuriloru; strambature de lemne : ati taliatu d'in padure numai strambature; cu strambaturele telle ti deformi gur'a si faci'a.*

STRAMBITATE=*strambetate*, s. f., **curvatura, flexura, inflexura; injustitia, iniquitas,** (it. **strambità**); statu, calitate de *strâmbu,* opposita la *dereptate : strambitatea trunchiloru d'in tota selb'a nu mi place;* si *ceva strambu : strambitati de lemne, de trabi;* in sensu *morale : nu se cade judicelui a face strambitate; fugi de strambitate; revoltanti strambitàti se facu pauperiloru; strambitatea a allungatu de pre totindinea dereptatea; cui se ne plangemu de strambitatile ce ni se facu?*

STRAMBITATIARE si *strambetatire*, v., **injuriam facere, vim inferre, laedere, fallere;** a face *strambitate,* a frustá, fraudá, spoliá, violá, etc.; *ne strambitatiati, déco nu ne dati ce e allu nostru; nu se cade judiciloru se strambitatesca, se strambitatiedie;*—mai raru

www.dacoromanica.ro

in sensu materiale : *a strambitatiá capulu, petiorele*, etc.

STRAMBITU=*strambetu*, pl.-*e*, **flexus, oris distortio;** actu de *strambare*, modu de *strambare : ce insemna aceste strambite d'in nasu si d'in gura? strambitulu teu te deforma; strambetulu in celle sacre e impiu;*—de ací si derivatu: *strambitura=strambatura*.

STRAMBITURA, s. f., vedi *strambitu*.

STRAMBU,-*a*, adj., **strabus, curvus, uncus, obliquus, inclinatus, flexus, distortus, inversus, conversus, perversus, depravatus; luscus, transversus, simulatus, falsus, improbus, injustus, iniquus,** (it. **strambo,** piem. **stramb,** prov. **estramp** si **stramp,** alb. **stremp,** gr. στραβός; vedi si : *strabu, strabone*); contrariu la *dereptu*, in tota intenderea de intellessu a acestui coventu ; care nu e *dereptu*, ci : curbu, flessu, incoveiatu, tortuosu, intorchiatu, inclinatu, plecatu, abbatutu, nedereptu, injustu, inicu, improbu, falsu, prefacutu, etc.; 1. in genere : *trunchiu strâmbu, ramuri strâmbe, linia strâmba, seria strâmba, lemne strâmbe, batiu cu amendoue capetele strâmbe; strâmbele ungle alle passeriloru rapaci; vergelle strâmbe, nasu strâmbu, petiore strâmbe; strâmbi de petiore, de ocli; nu appucati callea strâmba, amblati in calli strâmbe, pre calli strâmbe; a cautá, a se uitá strâmbu, a calcá strâmbu; a vorbí strâmbu :* prov. *a stá strâmbu si vorbí dereptu*, sau : *a stá dereptu si a vorbí strâmbu; e si cu gur'a strâmba si cu capulu strâmbu; ce vorbesci asiá, ca cumu ai fi cu gur'a strâmba;* déro metaforice, *gur'a strâmba nu e numai gur'a smentita d'in locu la una parte*, ci si : *gur'a strâmba e gur'a mentionosa*, si : *gur'a strâmba gur'a fallace*, si : *gur'a strâmba gura ce nu pronuntia dreptulu*, si : *gur'a strâmba e gur'a batujocoritoria, pagâna ce si ride, se strâmba chiaru de celle sâncte*, etc.; de acea-a, 2. se intràmu in óre-cari detalie, *a)* in sensu morale, α) *strâmbu=* nedereptu, injustu, mai multu de câtu atâtu, inicu : *judecata strâmba, nu sciti practicá numai judicata strâmba; multi judici sunt strâmbi cu celli pauperi;* β) *strâmbu =* falsu, neaddeveratu, neessactu, dissimulatu, prefacutu, mentionosu, fraudulentu, improbu, calumniatoriu, etc. : *cantariulu teu e strâmbu, su strâmbe bilanciele; strâmbu vendeti, strâmbu comperati; marturía strâmba, marturi strâmbi; strâmba ânima, strâmba limba; strâmbe sunt processele telle, si strâmba portarea tea côtra noi;* γ) *strâmbu =* smentitu, perversu, depravatu, pre dosu : *mente strâmba, judeciu strâmbu, cogitationi strâmbe; strâmbe capite, strâmbe pareri;* de ací si : *covente strâmbe, frasi strâmbe; versurile potu fi si strambe de petiore*, cumu : *e unu omu strâmbu de unu petioru sau de amendoue=schiopu; strâmbe, orbe arruncati coventele, vorbele, cumu ve vinu la gura; b)* in sensu materiale nu mai pucinu variu, α) *strâmbu=*in genere : *curbu*, si *curbu* de mai multe ori, in multe punte, tortuosu, etc., cumu e : *una linia strâmba, betie si bastone strâmbe, linie strâmbe in spirale; strâmbe su de regula ripele riuriloru si fluvieloru;* déro si : β) *strâmbu =* la una parte intorsu, plecatu, inclinatu, etc.: *unu arbóre, unu pomu óre-care e strambu, ca mai susu la* α), *déro potu fi strambi si in casulu in cestione; gur'a unui omu pote fi strâmba numai in una parte; capulu pote fi strâmbu, ca plecatu in una parte; pellaría strâmba pre una urechia;* γ) *strâmbu =* pedisiu, transversale : *cautatura strâmba côtra noi*, déro differitu : *strâmbu de ocli, de cautatura;* δ) *strâmbu=* redicatu sau lassatu in certe punte, scalciatu : *calcioni strambi; rochi'a tea e strâmba; muntellulu ti siéde strâmbu pre spate*, etc.

STRAMBUCIU,-*tiu*,-*a*, adj., deminutivu d'in *strâmbu : cu oclii camu strambuti, si cu gur'a strambutia; nu e strambutiu, ci, cumu se cade, strâmbu.*

* STRAME, pl. *stramine*, **stramen,** (d'in *sternere*); ce *se sterne* pre diosu, pre pamentu; in specie, palie sau fênu ce *se sterne* pentru bestie; de ací : *strame* =palie, fênu.

* STRAMENTARE, v., **strâmentari;** a aduná, a stringe *stramentu; la terra nii aratori mergeti de stramentati.*

www.dacoromanica.ro

* STRAMENTARIU,-*a*, adj., **stramentarius**; relativu la *stramentu*: *strate stramentarie.*

* STRAMENTICIU,-*tiu*,-*a*, adj., **stramenticius**,-**tius**; facutu d'in *stramentu*: *coperimentu de casa stramenticiu.*

* STRAMENTU, pl.-*e*, **stramentum**, (d'in *sternere*, si a nome d'in form'a *stra*; vedi *sternere*); ce serve la *stratu*, la *sternutu*, si a nome: 1. palie, fênu, mai vertosu pentru bestie.; *incensera fascicli de stramente si de smicelle; la terrani, casele su accoperite cu stramente; paliele su mai bonu stramentu de câtu fênulu*; metaforice: *sternutu de stramente; a dormí, ca câne le, in stramente, pre stramente.*

STRAMICIA,-*tia*, s. f. si m., *stramiciu*, (pre a locuri: *stramtia, strantia, sdrantia*, etc.; d'in *strama*), **segmen, segmentum, panuus, vestis dilabida**; buccata rupta d'in pandia, pannura, etc.: *stramicia de pandia, de pannura; camésia in stramicie*; metaforice, vestimentu ruptu si absolutu, invechitu forte: *camesiele lui su stramicie; a amblá in publicu, investitu cu stramicie; veti leuá stramiciele si veti perí d'in oclii mei;* — de ací si deminutive: *stramiciora* si *stramicisiora*; (pre a locuri: *stramtisiora, strantisiora*). *M.*

STRAMICISIORA=*stramitisiora*, s. f., vedi *stramicia*,-*tia*. *M.*

* STRAMINIU,-*a*, adj.; **stramineus**; de *strame*, de palie, etc.: *case straminie, asternutu straminiu.*

* STRAMONIA, s. f., (fr. **stramoine**); genu de plante d'in famili'a solaneloru.

STRAMOSIESCU,-*a*, adj., **avitus**; vedi *strabonescu.*

STRAMOSIU,-*a*, s. pers., **proavus, abavus**, pl. **majores**; vedi *strabonu.*

STRAMUTARE, v., **transmutare; transferre, permutare, immutare, vertere, convertere, transformare**; a *mutá*, d'in unu locu in altulu, si de ací, a *mutá* d'in una forma in alt'a, a transformá, si prin urmare, scurtu, a scambá cumuva: *a stramutá mesele d'in mediloculu casei longa parieti; a stramutá speclele d'in unu pariete in altulu; a stramutá multe d'in una camera in alt'a; cine are camere multe se stramuta d'in una in alt'a; a stramutá merci de la una cetate la alte cetati; mercile se stramuta cu carra, cu jumente, cu navi; a stramutá parte d'in populationea superabundante in alte terri; multi se stramuta d'in térra in térra, spre a si aflá mai bene subsistenti'a; a stramutá vitele d'in unu staulu in altulu; a si stramutá thesaurulu d'in locu; se stramuta si pomii, arborii si alte plante d'in loculu seu, spre a se plantá in altu locu; prin donationi, prin ereditati, mai allessu prin vendiare si comperare se stramuta continuu lucrurile de la unii la altii; actionea unei cause se stramuta la alte cause; actionea subiectului se stramuta la obiectu; in clinu de oclu cogitarea se stramuta de pre pamentu in ceru, se stramuta si mai currendu d'in Calcut'a in Parisi, d'in Londinu in Calcut'a; passerile sbóra, stramutandu-se d'in ramu in ramu, d'in arbore in arbore;—a stramutá d'in callu in asinu=a stramutá callulu in asinu; nu poteti stramutá aurulu in argentu, argentulu in auru; a stramutá datinele, legile, a stramutá faci'a terrei, faci'a lucruriloru; nu potemu inse stramutá una natura; sunt déro lucruri nestramutate: a remané acellu-asi nestramutatu; Domnedieu nu si stramuta si nu si pote stramutá decretele selle.*

STRAMUTATIONE, s. f., **transmutatio, translatio, immutatio, conversio**; actione de *stramutare*: *stramutationea mulloru-a d'in térr'a loru in térre straine; stramutationea callului in asinu ar fi minune; dese stramutationi d'in locu su damnóse; stramutationea d'in functione in functione inco se face cu damne pentru individue si pentru publicu; stramutaionea unui coventu la alte insemnari.*

STRAMUTATIOSU,-*a*, adj., **transmutabilis, mutabilis**; suppusu la *stramutare*, care *se streamuta* cu *facilitate.*

STRAMUTATORIU,-*tória*, adj., **transmutans, transferens, translativus**; care *stramuta* sau *se stramuta*: *stramutatori de lucruri cu spinarea; navi stramutatórie de persone si de merci; sensu stra-*

www.dacoromanica.ro

mutatoriu allu coventului de la unu sensu la alte sensuri.

STRAMUTATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *stramutare*), **transmutatus, translatus, conversus.**

STRAMUTATURA, s. f., **transmutatio, translatio, conversio;** actione de *stramutare*, déro mai vertosu, effectu allu acellei-asi : *inco una stramutatura ca acésta-a, si vomu perde totu din casa;* prov. *cu stramutature dese de la loculu seu nu prende pétr'a muschiu.*

STRANEPOTA, s. f., **proneptis, abneptis;** vedi *stranepotu.*

STRANEPOTU,-*a*, s. pers., **pronepos, abnepos;** (vedi fem. la precedentele), nome de consangenu, nepotu d'in *nepotu.*

STRANGARESCE, adj., **nebulonum more;** in modu *strangarescu.*

STRANGARESCU,-*a*, adj., **nequam, improbus, petulans, petulcus, audax, procax, libidinosus;** de *strangariu; fapte strangaresci; portare strangaresca.*

STRANGARIA, s. f., **nequitia, improbitas, petulantia, procacitas, libido, impudentia, scelus;** calitate, portare, fapta de *strangariu : aceste-a nu su strangarie de copillu, ci strangarie de omu maturu, care pentru elle ar meritá strangulu; permissa copilliloru strangarí'a, nu pote fi permissa omului maturu.*

STRANGARIRE,-*escu*, v., **nequam, nebulonem, improbum esse; petulanter, audacter, impudenter, sceleste, libidinose agere; errare, vagari, circumvagari;** a fi *strangariu*, a se portá ca *strangariu*, a face *strangarie*, etc. : *copilliloru nestemperati e datu a strangarí, déro tie, copillu cu mente, nu se cade se strangaresci; strangarescu inse si omeni in tota firea, si strangarescu cu damnulu cellu mai mare allu seu si allu appropelui; mulierea, mai vertosu, se degrada si avilesce, candu se da a strangarí.*

STRANGARITU,-*a*, adj. part. s. (d'in *strangarire*).

STRANGARIU,-*a*, adj. s., **furcifer, erro, vagabundus, nequam, nebulo, petulans, improbus, protervus, audax, impudens, lascivus, libidinosus, scelestus,** etc.; proprie : relativu la *strangu*, bonu si demnu de *strangu*, de spenduratóre, si de ací : nestemperatu, vagabundu, blastematu, nerosinatu, desfrenatu, sceleratu, etc. : *nu mai copillii camu nestemperati se dicu in jocu strangari; inse si copillii strangari se facu importuni si nesufferiti nu numai strainilorų, ci si parentiloru : copillulu strangariu nu asculta neci de parenti, neci de invetiatori; copillulu strangariu e insolente, nerosinatu si irreverentiosu côtra toti; copillulu strangariu nu lucra nemica, nu invétia nemica; copillulu strangariu se joca si âmbla pre strate tota diu'a, suppera toti omeni câti trecu, arruncandu cu petre in elli; nu mai dicu nemica de strangariulu micu.*

STRANGU, pl.-*uri*, (compara στραγγός, si v. **strangulare**), **funis, lorum;** fune, curella de legatu si trassu ceva : *stranguri de calli;* in specie, fune de spenduratu condemnatii la *spenduratóre.*

* STRANGULABILE, adj., **strangulabilis;** care merita a fi *strangulatu.*

* STRANGULARE, v., **strangulare,** (στραγγαλάειν, fr. **stranguler**); a stringe de guttu cu *strangu*, cu fune, cu curella, etc. a suggrumá, necá, oppreme : 1. proprie *: tyrannulu puse mân'a pre câti avea prepusu si i strangulà; celli grassi se strángula prin greutatea de respiratione; a si strangulá copillulu; multe nutrici strangula copillii;* 2. metaforice : *precumu éder'a si alte plante parasite strangula arborii, asiá si coventele straine unei limba, strangula acésta limba; buccele inflate strangula vocea;* in genere a afflige, vessá : *dorerea ne strangula si ne arde, aurulu strinsu cu mare cura strangula pre multi avari; ne strangula blestematîele vostre;* (comp. si fr. **étrangler, stranguler;** vedi si *strangu*).

* STRANGULATIONE, s. f., **strangulatio;** actione de *strangulare : strangulationea inchisiloru culpabili; strangulationile dorerei de ânima.*

* STRANGULATORIU,-*tória*, adj., **strangulator,** (fr. **strangulateur**); care

www.dacoromanica.ro

strangula: *strangulatorii fratiloru si amiciloru loru.*

* STRANGULATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *strangulare*), **strangulatus**: *virgini strangulate de barbarii latroni; funi de strangulatu strangarii; strangulatulu mai multoru innocenti.*

* STRANGURIA, s. f., **stranguria**, (στραγγουρία, fr. **strangurie**); dorere, dificultate nespusa de urina, de besic'a udului.

* STRANGURIOSU,-*a*, adj., **strangu-riosus**; plenu de *stranguria*, care pate de *stranguria*.

STRANIARE=*strainare*, v., **alienare, abalienare; delirare**, (compara si: it. **straniare** si **strauare**, isp. **estrauar**, port. prov. **estranhar**, v. fr. **estrangier**); a face *straniu*=*strainu*, cu multiple si varie nuantie de intellessu, si a nome: 1. *a straniá*=a dá, a trece altui-a allu seu: *a) a si straniá copillii; nu e bene a straniá de parenti copillii asiá de mici, junii asiá de tencri; b) a straniá avere; nu straniati lucruri, sculle strabonesci; se straniédia averi prin donationi si mai allessu prin lussuria si resipa;* 2. *a straniá*=a tramitte in térra *strania*: *se straniara multime de avuti d'in patria in alte terre; tyrannulu stranià de térr'a loru multi barbati insemnati si devotati acestei térra;* 3. *a straniá*, mai allessu refless. *a se straniá*=a departá unu amicu, unu familiare, a se departá, desface, recí de densulu: *vreti se me straniati de toti amicii, se straniati toti amicii de mene;* si metaforice: *ve adoperati se mi straniati tote ânimele castigate prin bonetatea mea; de ce te ai straniatu asiá de noi si de tote alle nostre?* 4. *a straniá*=a trade, prode *strainiloru*: *a straniá térr'a;* a face *strainu*: *a straniá limb'a;* 5. *a straniá*, ca intransitivu, a aliurá, a delirá, a estravagá: *mentea loru straniédia; toti acesti miseri straniédia de spariatu*, (vedi compositulu *instraniare*=*instrainare*).

STRANIATICU=*strainaticu*,-*a*, adj., **peregrinus**; veneticu, care nu e d'in locu d'in térra, etc.: *negotiatori straniatici in acésta cetate; straniaticii au in vasu commerciulu terrei.*

STRANIATIONE=*strainatione*, s. f., **alienatio, abalienatio; deliratio**; actione, actu de *straniare*: *straniationea fratiloru de frati; straniationea mentei.*

STRANIATORIU=*strainatoriu*,-*tória*, adj. s., **alienator, abalienator**; care *straniédia*: *straniatori de mosiele parentesci; straniatorii de amici, de ânimele amiciloru.*

STRANIATU=*strainatu*,-*a*, adj. part. s. (d'in *straniare*), **alienatus, abalienatus.**

STRANIATURA=*strainatura*, s. f., **alienatio**; actione de *straniare*, déro mai vertosu, effectu allu acellei-asi: *straniature in vestimente, straniature in datine si institutioni, straniature in limba*, (vedi si *strainismu*); *tote aceste straniature vinu d'in una straniomanía, de care sufferu inco multi.*

STRANIETATE=*strainetate*, s. f., **peregrinitas; solitudo, extravagatio, deliratio**; 1. statu calitate de *straniu*: *stranietatea merciloru, producteloru; stranietatea originei nationale; stranietatea ânimei amiciloru, a unoru parenti de filii; stranietatea unoru Români de Romani'a e recirea si departarea loru de dulcea Romania sau originea nationale; stranietatile cogitarei acestui omu su invederate; stranietatea mentei, portului, vorbei, datineloru;* etc.; 2. ca collectivu, *a) stranietate*=multime de *straini*, (vedi si *stranime*=*strainime*): *ce de stranietate se stracora si se incuiba in senulu terrei; se se calcule stranietatea numai d'in Buccuresci; b) stranietate*=térra *strania*, regione *strania*: *a se duce in stranietate; a nu avé permisionea de a essí d'in térra in stranietate; c) stranietate* = cultura, potere a terreloru *stranie*: *imitationea reu intellessa a stranietatei ne va face mare reu.*

STRANIME=*strainime*, s. f., **peregrinorum, advenarum multitudo, turba**; multime de *straini* in una térra, *strainii* d'in una térra.

* STRANIOMANE, adj. s., (fr. **strangéomane**); cellu coprensu de *straniomania.*

* STRANIOMANIA, s. f., (fr. **strangéomanie**; — d'in *straniu*=*strainu*, si

www.dacoromanica.ro

mania); mapía de *straini* si de alle *strainiloru*, administratione, imitatione, passione órba de *straini* si de alle *strainiloru*: *straniomani'a vecinului meu e mai multu de câtu ridicula.*

STRANISMU = *strainismu*, s. m., **propria peregrinorum locutio, consuetudo, habitus, mos**; modu particulariu unui *strainu* de térra, si in specie, *a)* locutione, coventu, etc., *strainu* de limb'a *nationale*; *b)* datina, usu, portu, etc. *straine* celloru *nationali.*

STRANIU=*strainu*,-*a*, adj. s., **extraneus**, (it. **estraneo, estranio, straneo, stranio, strano, straugio**; isp. **estranio, estranno, estraño**; port. **estranho, extraneo**, prov. **estrauh, estrain, straui**, fr. **étrange, étranger**), **externus, exoticus; peregrinus, hospes, alienus, alienigena, advena, adventicius; insolens, insolitus, inusitatus, inauditus, incognitus, mirus, novus; absonus, absurdus, delirus**, etc.; *de afora*, departe, ce nu tine de noi, de subiectu, nu tine de aprope, nu e legatu prin legature mai multu sau mai pucinu intime, materiali sau morali, etc., si a nome : 1. *straniu*=*afora de sene*, de *familia*, care nu e de casa, care nu e allu seu propriu : *a cui e acésta vita strania intre alle nostre? nu ammestecati ouile nóstre cu oui stranie; gallinele stranie se ammesteca cu alle nóstre; in casa strania nu poti pertrece ca in cas'a tea; a ospetá strani in cas'a sea; totu mai bene te involiesci cu ai tei de câtu cu stranii; vestimentele nu su alle lui, ci stranie; cumu se fii bene cu stranii, déco esti reu cu ai tei? allegeti totu ce e straniu intre alle nostre, allegeti cartile stranie, allegeti vasele stranie; vende merce strania, nu a sea; carrulu si boii stranii, strania carrutia si stranii calli; cu nomine stranie âmbla prin lume; ce e mai straniu de addeveru de câtu mention'a? cogite stranie mentei melle; planuri stranie de cogitarea nostra*; 2. *straniu*=*afora de térr'a propria*, de loculu propriu, si de ací : afora, departatu, despartitu de nationea propria, de classea, de societatea, de corporationea de care se tine ceva sau cineva : *terrele stranie; ómenii d'in terrele stranie ni su si stranii; stranii nu ne vreu benele; limba strania, a invetiá si scí bene mai multe limbe stranie; multi stranii se afla in térr'a nostra; stranii au occupatu tota industri'a si commerciulu nostru; ce devine una térra cu commerciulu si industri'a strania, in mâna strania, in arbitriulu straniiloru? a visitá terre stranie, si a connosce datinele stranie, legile stranie, viéti'a strania, cultur'a strania*; 3. *straniu*=departatu cu ânim'a, indifferente, rece, etc. : *multi, cumu su stranii filii vitrici de parenti, asiá si elli su stranii de mamm'a commune, de patria; ce straniu esti de tote ce me interessa; de sí consangini, sunt inse stranii de tota famili'a si de tote alle familiei*; 4. *straniu*=neconnoscutu, nevedutu, neauditu, insolitu, neusitatu, etc. : *ómeni cu totulu stranii noue, appucature stranie, portu straniu, vestimente stranie; stranii si ospiti in acestu locu*; 5. *straniu*=de mirare, neintellessu, estravagante; absurdu, deliru, etc. : *stranie fapte, straniu ornatu, strania portare, stranie gesturi; stranie pareri, strania idea, strania conclusione; stranie decrete; straniu ti se pare se vedi ridendu una data pre unulu ce n'a risu in tota viéti'a; si mai straniu e se vedemu avarii devenindu liberali si chiaru prodigi.*

STRAORDINARIU,-*a*, adj., vedi *estraordinariu.*

STRAPATIARE, v., (it. **strapazzare**, fr. **strapasser**), **vexare, male habere; contemnere**; a avé de *strapatiu*, a maletractá, despretiá, portá reu, vessá, straganá, fatigá, etc. : *ce mi strapatiati callulu, carruti'a? ce strapatiati asiá bietele vite ca si bietii ómeni? ne strapatia in totu modulu, in tote locurile.*

STRAPATIATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *strapatiare*), **vexatus, male tractatus.**

STRAPATIU, pl.-*e*, (it. **strapazzo**), **vexatio, contemptio, contumelia, fatigatio**, (d'in *stra-patire*); proprie : patire, sufferire de mari si de tote rellele si greutatile, si de ací : vessare, maletractare, straganire, fatiga, dispretiu, batujocura etc. : *callu de strapatiu, vestimente de strapatiu, ornatu de strapatiu; omu,*

www.dacoromanica.ro

servitoriu de strapatiu; ce strapatiu pre bietii omeni si pre bietele vite! noi suntemu strapatiu in tote si pentru toti; a avé de strapatiu; nu su de strapatiulu vostru.

STRAPUNGERE, (se conjuga ca v. *pungere*), v., **transpungere, transfigere; transfodere, perforare, penetrare**; a punge de la una latura peno la alt'a : a pertunde, gaurí, pertrece cu *pungerea*, si in genere : a *punge* reu, a face rea si periculosa *punsura : a strapunge peptulu cuiva cu spat'a; a strapunge palmele cu cunie de ferru; a strapunge lemnele, trabile cu terebr'a; a strapunge vestimentele cu cutitele; a strapunge butile, butoniele; a strapunge firulu prin urechia acului; a strapunge aci'a cu aculu prin pellea cuiva; a strapunge parietele in mai multe locuri; murulu e strapunsu in mai multe punte;—a strapunge ânimele cu dorere; ne strapungu ânim'a coventele aceste-a.*

STRAPUNCTU,-*a*, adj. part. s. (d'in *strapungere*), **transpunctus.**

STRAPUNSU,-*a*, adj. part. s. (d'in *strapungere*), **transpunctus.**

STRAPUNSURA, s. f., **transpunctio, transfossio, perforatio**; actione de *strapungere*, déro mai vertosu, effectu allu acestei actione : *strapunsurele facute muriloru, vestimenteloru; strapunsura afundu in pamentu cu una terebra mechanica.*

STRATA, s. f.. vedi *stratu.*

* STRATAGEMA, s. f., vedi *strategema*, care e de preferitu.

* STRATEGEMA, pl. *strategemate*, **strategema**, (στρατήγημα, **stratagéme**); fapta de *strategu* in genere; in specie, artificiu, artificiu bellicu, cursa spre a ammagí pre inimicu : *strategematele su licite dupo legea bellului;* metaforice, *strategema*=artificiu de portare sau de vorbire, suptilitate, captione, laciu, etc.: *strategematele unei pellice, unui sofistu, unui advocatu; a se servi de strategemate, vulpea face usu de strategemate, leulu de poteri pre facia.*

* STRATEGEMATICU,-*a*, adj., **strategematicus**, (στρατηγηματικός); relativu la *strategema*, fecundu in *strategemate*; s. f. reale, *strategematica* = scientia si arte, parte a *tacticei bellice*, in care se tracta si se invétia a combiná *strategemate.*

* STRATEGIA, s. f., **strategia**, (στρατηγία, fr. **stratégie**); scientia si arte a *strategului*, 1. in genere, *a)* scientia si arte a fia-carui gubernatoriu, capu de provincia, fia si civile; *b)* officiulu *strategului* in acestu intellessu; 2. in specie, scientia si arte a capitanului, generariului, commandantelui : *avemu capitani abili in strategía.*

* STRATEGICU,-*a*, adj., **strategicus**, **stratégique**); relativu la *strategía* si la *strategu : studie strategice, arte strategica*, si absol. *strategic'a.*

* STRATEGU, s. pers., **strategus**, (στρατηγός, fr. **stratège** si **stratègue**); 1. in specie si proprie : duce, capu de armata, capitanu, comandante, generariu; 2. prin estensione, gubernatoriu de provincia, capu allu unei mare administratione; metaforice : *strategu allu ospetiului, conviviului.*

STRATIFICARE, v., (fr. **stratifier**); a face *stratu*, a ordiná in *strate : a stratificá metalle, petre in facerea unui muru.*

STRATIFICATIONE, s. f., (fr. **stratification**); actione si effectu de *stratificare : stratificatione de petre in muru.*

STRATIFICATU,-*a*, adj. part. s., d'in *stratificare.*

STRATIFORME si *stratiformu,-a*, adj. (fr. **stratiforme**); care are *forma* de *stratu : metalle stratiforme.*

* STRATIOMA, s. f., (fr. **stratiome**); genu de insecte diptere, (vedi *stratiotu*).

* STRATIOMIDE, adj. s., (fr. **stratiomyde**); care sémina cu *stratiom'a;* subst. pl., *stratiomidile*, familia se tribu de insecte diptere, care au de typu genulu *stratioma.*

* STRATIOTIDE, s. f., (fr. **stratiotide**;—vedi *stratiotu*); nave de batalia, nave bellica.

* STRATIOTU, s. m., **stratiotes** si **stratiota**, (στρατιώτης, proprie : armatu, militariu); applicatu inse la una specia de plante; *aloe de apa*=**stratiotes aloides**; *Linn.*

www.dacoromanica.ro

† STRATO-, (στρατός = armata, oste, corpu de oste), in composite scientifice, ca : *stratoceryce*, s. m., (fr. **stratocéryce**, d'in κήρυξ = nuntiu, precone), nuntiu, officiariu, inferiore, ajunctu pre longa fia-care centuria sau *hecatontarchia*, spre a communicá ordinile capitanului ; *stratocratía*, s. f., **stratocratie**, d'in κράτος=potestate, imperiu, guberniu), imperiu, guberniu militarescu ; *stratocraticu,-a.* adj., (fr. **stratocratique**), relativu la *stratocratía ; stratographía*, s. f., (fr. **stratographie**, d'in γράφειν=descriere), descriptione a unei armata, a diverseloru ei miscari, arme, vestimente, etc.: *Vegetiu ni a lassatu stratographí'a anticiloru Romani ; stratographicu,-a*, adj., (fr. **stratographique**), relativu la *stratographía ; stratopedarchía* s. f., (fr. **stratopédarchie**, d'in στρατόπεδον = campu de oste, castre, si ἀρχή=potestate, imperiu, commandu), commandu, administratione a castreloru, mai allessu a merendeloru ostei in castre ; *stratopedarchicu.-a.* adj., (fr. **stratopédarchique**), relativu la *stratopedarchía*, sau la *stratopedarchu ; stratopedarchu.* s. m., (fr. **stratopédarque**), cellu insarcinatu cu officiulu de *stratopedarchia ; stratopedicu,-a.* adj, (fr. **stratopédique**), relativu la *stratopedu*=castre.

*STRATOIDE, adj., (fr. **stratoïde**) ; care sémina cu *stratu-lu*, e de form'a *stratului*, e compusu d'in *strate*.

STRATORIU,-*tória*, adj. s., **strator, stratorius**, (d'in *stratu*, de la *sternere*) ; care sterne, intende, pune *stratu* pre ceva ; in specie, cellu ce insélla unu callu, servitoriu de ornatu callulu ; in genere : *vesti stratorie ; stratorie de paturi, de parieti ;* in specie : *stratorie si ornatorie de calli.*

STRATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *sternere*) ; **stratus,-tum ; cubile, lectus, via strata**, etc. (it. **strato,-a**, si **strada**, isp. port. **estrado**, prov. **estrá**, fr. **estrade**, alb. **strat**), 1. in genere : *curte strata cu arena ; avemu de lipsa arena de stratu carrarile gradinei ; palie strate vacceloru ; stratulu cu palie sub vitele ce dormu ; calle strata cu petrisiu, cu pétra*, si de ací absol. *strata*, (reu *strada*), s. f. concretu, cu diverse sensuri : *a)* veri-ce calle *strata* cu pétra sau cu petrisiu, cu arena si celle assemini, chiaru cu scandure, cu lemne, *cumu su strati parietii, cumu su strate podellele, cumu su strate tavanele* etc. deci : *stratele nationali, strata principale, strate secundarie, strate vecinali, strata judeciana ; strate urbane ; b) strata*=calle de communicatione in *oppide si sate*, chiaru cându nu e *strata* cu ceva ; *a amblá tote stratele urbei ; a bate stratele ; a amblá strangariu pre strate, strata larga, strimpta ; strate derepte, strate cotite, strâmbe ; a fi pre strata, a remané pre strata*=a nu avé domiciliu, etc. ; *nu mai incape lumea pre strate ;* 2. in specie, s. m., concretu : *stratu*, pl. *strate*, (mai pucinu bene *straturi ;* compara, intre multe analoge, *sate* d'in *satu*, ca si *strate* d'in *stratu*), ce se *asterne*, ce e sau sta *asternutu*. intensu, ce copere, etc., *a)* pentru dormitu, *culcita*, mai raru la ómeni, mai desu la bestie : *stratu de palie pentru vite ; cânii dormu bene si pre stratu de fênu, déro mai buccurosi pre stratu de palie ; pauperii, miserii inco au strate de palie sau de fênu, ba inco si strate de aceste-a le lipsescu ; si avutii, pentru sanetate, preferu a desea strate de frondie, de palie, strateloru de fulgi ; scollandune d'in stratu de demanetia, indata se ne lauàmu si se ne vestimu ; numai langidii lenosi stau de jacu in stratulu loru pêno in amédia ; b)* pentru sedutu : scamnu, conopella, banca, patu cellu fia si de érba, etc. : *se ne asternemu pre acestu stratu de érba ; ce bene sedemu pre aceste strate de metasse implute cu fulgi ; c) stratu* = copertura, coperimentu de patu, de pariete, de callu, etc. : *la calli stratulu e nu numai ce se pune pre callu sub sélla, ci stratu e si totu ornatmentulu callului ; ba inco stratu e si totu ce se incarca pre jumentu : dati stratulu de pre callu, ca se mai resuffle si ellu ; stratu de metasse ; strate intessute cu auru coperu parietii palatieloru ; déro strate de palie, de fênu coperu casele pauperiloru ; strate de arena si de pétra coperu curtile si càllile ; strate de manucle de grânu, de ordiu se asternu pre aria pentru petiorele calliloru treieratori ; d) stratu*=

www.dacoromanica.ro

seria de constructione, de structura : *in crust'a terrei sunt multe si varie strate de pamentu : strate de argilla, strate de uma, strate de lutu, strate de arena, strate de pétra; strate de marna, de calce, de creta; sassele si rupile constau, de regula, d'in strate; unu stratu de caramidi nu face murulu, déro multe strate de caramidi si de petre, superposite, facu muri câtu de inalti; intre stratele de caramidi si de petra intra si strate de calce ammesticata cu arena; e) stratu*=spolitura liusiora, ungere, dare cu lutu, cu colore, etc. : *unu stratu de spolitura nu adjunge, se dati mai multe strate, ca se nu crepe currendu; unu stratu de argentu viuu se afla pre fundulu vitreloru de specle; f) stratu*=necessarie la callatori : *in stratulu de callatoría potu intrá si stratele de dormitu; eu am stratu multu, si am se me spatescu. solvendu-lu totu la callea de ferru; dati diosu celle strate d'in carru; puneti stratulu in carrutia; ce âmbli cu acellu stratu in spinare? nu poti plecá nicaire la térra fora a te incarcá cu nespusu de multu stratu.*

STRATURA, s. f., **stratura**, (d'in *stratu* de la *sternere*); actione de *sternere*, déro mai vertosu, effectu allu acestei actione : *stratur'a unei calle; strature de caramidi, de petre in parieti.*

STRAUNCHIU = *straunclu*, s. m., **propatruus, proavunculus**; frate allu *strabonului* sau allu *strabonei.*

STRAVECHIU = *straveclu,-a*, adj., **veterrimus, priscus**; forte *veclu*, obsoletu, cadutu in desuetudine.

STRAVEDERE, (se conjuga ca v. *vedere*), v., **perspicere; transparere, pellucere**; a vedé prin, a pertunde cu vederea; mai allessu in forma refless. *a se stravedé*=a se vedé prin, a transparé : *se stravede prin vitru, se stravedu tote prin acestu velu suptire si raru.*

STRAVEDITORIU,-*tória*, adj. s., **transparens; pellucidus**; care *stravedé*, déro mai allessu, prin care se *stravede : materiele suptiri si rare su straveditorie; velu streveditoriu;* ca s. f. reale, *straveditória*=*straveditóre*, velu prin care trece lumin'a si pare mai viua ca mai concentrata : *unu globu vitriu de lampa e una straveditóre.*

STRAVEDUTU,-*a*, adj. part. s., d'in *stravedere.*

STRECHIA = *strecla*, s. f., **œstrus** — (οἶστρος); musca mare, de a carei punsura vitele au spaima nespusa : *turme integre de vacce si de tauri se punu pre fuga orba, cându audu bombitulu unei strecla; morsicate de strecla, bietele vacce devenira furiose, si leuara orbesce fug'a in riu;* de ací metaforice : *a dá strecl'a*=*a leuá fug'a*, a *fugí*, in câtu se nu se mai pota opprí de nemine si de nemica; asiá si : *a leuá strecl'a;* éro : *a dá, a intrá strecl'a in cineva* = a fi coprensu de mare furia.

STRECHIARE = *streclare,-ediu*, v., **œstro stimulatus fugere; fugere, furere;** a fugí de *strecla : streclédia chiaru bouii injugati la aratru si fugu cu acestu-a cu totu preste câmpu;* metaforice: *a) a streclá*=a leuá fug'a, a fugí orb'a, in câtu se nu se mai póta opprí; *b) a streclá*= a se infuriá.

STRENA, s. f., **strena**, (fr. **étrenne**); daru de annulu nou : *am comperatu strene se dau copilliloru si amiciloru.*

STRENGARIA, *strengarire*, etc.; vedi *strangaría. strangarire*, etc.

* STRENUARE, v., **strenuare**; a fi *strenuu.*

* STRENUITATE, s. f., **strenuitas**; calitate si fapta de *strenuu :* alacritate : diligentia, promptitudine, activitate, etc., *strenuitatea anticiloru, strenuitatea terraniloru nostri.*

STRENUTARE, etc. vedi *sternutare*, etc.

* STRENUU,-*a*, adj., **strenuus**; paratu la lucru, la labore : alacre, activu, nefatigabile, nepregetatoriu, etc. : *barbatii strenui su mai utili terrei de câtu celli boni de gura; cine e bonu de gura si reu de lucru, nu e si nu pote fi strenuu; militarii celli mai strenui; celli strenui nu sciu de frica, cumu nu sciu de fatiga; mulierea strenua, nu dorme peno in prandiu; mulierile strenue su si caste; strenuu in lupte, strenui in pericle si nevolie;* si cu sensu reu : *strenuu*=turbulentu, nestemperatu : metaforice si despre lu-

www.dacoromanica.ro

cruri : *labore strenua, corpu strenuu, bracie strenue; strenua inertia, strenue miscari, fapte strenue.*

STREPEDIRE, etc., vedi *strepidire*, etc.

STREPERE, *strepui, streputu* si *strepitu*, v., **strepere**; a face scommotu mare, a tipá, strigá se iee ureclele cuiva, se l'assurdesca, a face mare larma, violentu tumultu : *strepeau in amendoue armatele; ce strepi ca una móra stricata? strepura buccinele si tubele; strepu torrentii inflati de apele nevei in dissolutione; strepe selb'a de unu murmuru confusu; strepu ureclele de clamori; strepe luciulu marei de milli de remi ai naviloru; strepeau montii de sonitulu flueriloru si tympaneloru;* metaforice : *strepe de gloria nomele lui. strepu de rumori stratele urbei.*

STREPIDIRE=*strepedire*, (pre a locuri *sterpedire*),-*escu*, v., (**dentes, aciem**) **retundere, obtundere, hebetare, obstupescere**; a ebetá, a ammortí, inlemní, lipsí de sentire, de potere, de miscare, etc., in specie : *a strepidi dentii, a se strepidi dentii : ne strepidimu dentii, mancându lucruri acre si acerbe; se strepidescu dentii mai vertosu de pome necopte si acerbe;—a strepedi dentii cuiva*=a i sfermá;—vedi *strepidu*.

STREPIDITU=*strepeditu*, (pre a locuri *sterpeditu*),-*a*, adj. part. s., (d'in *strepidire*), **hebetatus, obtusus.**

STREPIDITURA, (pre a locuri *sterpeditura*), s. f., **hebetatio, stupor (dentium)**; actione de *strepidire*, déro mai vertosu, effectu allu acellei-asi; in specie : *strepiditur'a dentiloru; de multu tine strepiditur'a tea, strepiditur'a callului.*

STREPIDU,-*a*, adj., **hebes, stupidus**; ebete, ammortitu, inlemnitu, etc., vorbindu in specie de denti : *denti strepidi; de ce ve negligeti si lassati dentii atâtu de indelungu strepidi?* si cu sensu transitivu, care face dentii se fia *strepidi : pome strepidi; vulpea disse co nu i placu strugurii strepidi;* in acestu sensu, *strepidu*=acerbu, astringente, ammortitoriu, etc.

STREPITARE, v., **strepitare**, (d'in *strepitu* de la *strepere*), a face *strepitu*, si prin urmare cu sensu intensivu pre longa *strepere : strepita ripele sub ictulu undeloru, strepita si undele sub violenti'a ventului; strepitá pamentulu sub unghiele armessariloru.*

STREPITU, pl.-*e*, **strepitus**, (de la *strepere*); scommotu mare, larma, clamore, resunetu, urletu, bubuitu, etc. : *fremitu, strepitu si clamore pre totindine; strepitulu morei e mare, dêro si mai mare e strepitulu morei frante, cumu si strepitulu carraloru frante si neunse; strepitulu portiloru neunse pre cardinile loru; strepitulu unghieloru callilloru unitu cu strepitulu tubeloru si armeloru; strepite de pantice;*—in sensu mai mitigatu : *strepitulu citarei a laturi cu strepitulu petioreloru de saltatori vivaci.*

† STREPSI-, si *strepto-*, (στρέψις = torcere, intorcere, si στρεπτός =torsu, intorsu, amendoue de la στρέφει =torcere, intorcere), in composite scientifice: *strepsiceru,-a*, adj. s., **strepsiceros**, (στρεψικέρως, fr. **strepsicère**, d'in κέρας =cornu), care are *corne torte*, tortochiate in spirale, ca subst. m., *strepsiceru* sau *strepsicerote*, genu de animali cu asséмini corne ; *strepsichrotu,-a*, adj. s., (fr. **strepsichrote**, d'in χρώς gen. χρωτός= pelle, corpu), care are *corpu tortu*, tortuosu, care si póte *tórce* corpulu si formá mai multi cercini, ca subst. pl., *sterpsichrotele*, ordine d'in classea reptililoru serpenti; *strepsipteru,-a*, adj. s., (fr. **strepsiptère**, d'in πτερόν = aripa), care are *aripe tortuose*, sau care si pote *torce* aripele, ca subst. pl.. *strepsipterele*, ordine d'in classea insecteloru; *streptaptodactylu,-a*, adj. s., (fr. **streptaptodactyle**, d'in ἅπτός=care prende, *aptu a prende*, si δάκτυλος = degitu), care are petiore cu *degite torte si apte a prende*, subst. pl., *streptaptodactylele*, familia de passeri rapaci; *streptocarpu,-a*, adj., (fr. **streptocarpe**, d'in καρπός=fructu), care are *fructe torte* in spirale; *streptopetalu,-a*, adj., (fr. **streptopétale**), care are *petale torte; streptophoru,-a*, adj., (fr. **streptophore**, d'in στρεπτός=collanu, si φέρειν=portare), care porta, are la guttu *collanu : papagalli streptophori; streptopode* si *streptopu,-a*, adj., (fr. **strep-**

www.dacoromanica.ro

tope, d'in πούς gen. ποδός=pede), care are petiorulu sau stipulu *tortu*, s. m. *streptopodele* si *streptopulu*, genu de plante monocotyledonie; *streptostachu,-a*, adj.s., (fr. **streptostachys**, d'in στάχυς=spicu), care are *spicu tortu*, s. m., *streptostachulu*, genu de plante monocotyledonie d'in famili'a graminieloru; *streptu,-a*, (στρεπτός=**streptos**; vedi la inceputu) : *uva strepta*=*uva torta*, si absolutu *strepta*, s. f., specia de *uva* de assémine forma.

STRIA, s. f., **stria**, (fr. **strie**); linia derepta aduncu trassa, canaliculu, crestatura, etc.; in specie : *a) strie de columne si de alte opere architectònice; b) strie de frondie, de folie, de scortie de arbori; c)* in genere : *striele palmeloru omului; striele de pre frontile betraniloru* = *cretiturele; striele unui vestimentu sunt sau vergele diversicolori sau plicurile, indouiturele*, (vedi si *striga*).

STRIARE, v., **striare**; a muní, semná, orná cu *strie*, (vedi *stria*), a trage linie aduncate, a aduncá : *a striá columnele cu douedieci de strie; crini striati, conce striate, fustellu striatu, scorti'a celloru mai multi arbori e striata.*

STRIATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *striare*); **striatus**, (fr. **strié**).

STRIATULA, s. f., (fr. **striatule**); 1. deminutivu d'in *stria*; 2. applicatu in specie si la unu genu de plante cryptogame d'in famili'a licheniloru.

STRIATULARE, v., a semná, muní cu *striatule*, (vedi *striatula*) : *colubre striatulate.*

STRIATULATU,-*a*, adj. part. (d'in *striatulare*; compara fr. **striatulé**).

STRIATURA, s. f., **striatura**, (d'in *striatu* de la *striare*); actione de *striare*, déro mai vertosu, effectu allu acestei actione : *striatur'a unei columne, striaturele palmeloru.*

*STRIBLIGINE, s. f., **stribligo**, (compara στρεβλός=strâmbu); strambatura, scalciatura, si in specie, scalciatura de limba : *solecismulu, barbarismulu, stranismulu in limba su atâte stribligini de limba.*

STRICA, s. f., vedi *stricare*.

STRICARE, v., (contrassu d'in *estricare* = **extricare**), cu intellessu forte largu si variu : 1. in genere cu intellessulu cellu mai largu de : **nocere, officere, lædere, violare, detrimentum inferre, vim inferre, in pejus mutare, turbare, perturbare, disturbare, vitiare, corrumpere**; a vettemá, a face mai reu, a deteriorá, a turburá, vitiá, etc. : *ce e prea multu sau prea pucinu strica; strica planteloru prea multa caldura si prea multa umiditate; nu strica se faci asiá, déro ce strica si altramente;* prov., *doue mancari nu strica, ci neci un'a strica; nemine nu strica omului mai multu ca omulu; prea multa mancare strica stomaculu sau stomacului; pomele necopte strica sanitatei sau sanitatea; brum'a, frigulu strica flori, pome, frugi*, si : *strica floriloru, pomeloru, frugeloru; a si stricá unu oclu, omu stricatu de unu oclu; prea multa lumina strica oclii sau ocliloru; a stricá ceva*, si : *a stricá cuiva; buccatariulu pucinu preceputu strica tote câte se adducu comperate se le prepare de mésa; s'au stricatu orologiele, s'au stricatu doue rote de la carru; cu instrumente stricate stricàmu si lucrulu la care le applicàmu; precumu vinulu bonu se strica cu dressuri reu intellesse, asiá si faciele se strica cu dressuri venenate; versatulu, bubatulu inco strica faci'a omului : omu stricatu de versatu, omeni stricati de unu oclu, altii stricati de amendoui oclii; sartoriulu ti a stricatu vestimentulu, ti a stricatu si materi'a de vestimentu;* in sensu ideale : *a stricá pacea, repausulu cuiva; a stricá bon'a intellegere intre omeni; a stricá amiciti'a;* prov., *a stricá brendi'a; a se stricá amicii : amici boni se strica pentru nemicuri; se strica joculu, se strica ospetiulu, se strica pertrecerea; a stricá planulu cuiva; a stricá pre cineva d'in calle, d'in lucru;—a stricá cas'a cuiva*, nu numai cu intellessulu generale d'in acestu paragrafu de : *a face cas'a mai rea*, sau de : *a construge cas'a cu defecte;* ci si cu sensuri particulari ce voru occurre mai la valle, cumu : *a) a stricá cas'a cuiva*, a surpá, derapiná : *au stricatu casele tote peno si baseric'a; b) a stricá cas'a cuiva*, a sparge, a predá : *latronii stricara si calcara casele mai*

www.dacoromanica.ro

multoru-a; c) a stricá cas'a cuiva, a despartí, a divortiá : *a dou'a dí dupo conunía stricara cas'a; d) a stricá cas'a cuiva*, a bagá zizania intre conjugi si alti membri ai familiei; *e) a stricá cas'a cuiva*, a seduce, demoralisá pre unulu sau pre amendoui conjugii : *nu numai maritii, ci si ussorile strica cas'a propria si casele altoru-a*, etc.; 2. in specie : *a)* **ruere, diruere, demolirl, destruere**, a derimá, surpá, destruge, etc. : *apele rodu si strica ripele; dentele tempului rode si strica tote; totu ce essiste se si strica; invasorii stricara tote castrele si cetatile; inimiculu incense si stricà tote grânele de pre câmpu; gâscele selbatice, locustele si alte animali strica buccatele; porcii si caprele strica mai vertosu viniele; totu ce au edificatu strabonii, s'au conjuratu strainii si veneticii a stricá : ni au stricatu datinele, ni au stricatu commerciulu, ni au stricatu industriele; b)* **vulnerare, cædere, occidere**, a vulnerá, taliá, occide, perde, etc. : *a stricá callulu la spinare, se strica bouii de jugu la cerbice;* prov., *a se stricá la céfa; sellele strica callii; barbarii stricara mare parte d'in populationea terrii; venatorii strica multe fere, déro si multe alte animali; a si stricá unu petioru cu securea; a si stricá mai multe cóste cu impunsure de cutitu; c)* **rumpere, laniare, lacerare, frangere, effringere**, a rupe, frânge, sparge, sfermá, sfasciá, spanticá, etc. : *s'au stricatu tote butile si butoniele, s'au stricatu tote óllele, s'au stricatu totu ce erá de vitru si de pamentu; a si stricá unu ossu, unu flueru de petioru; ne stricara tote navile; si au stricatu vestimentele si calciamentele,*—inse : *vestimentulu se strica, nu numai rupendu-se, ci se strica si rodendu-se, portandu-se*, etc., (vedi si mai diosu); *d)* **terere, conterere deterere, rodere, corrodere**, a róde, a vettemá prin frecare : *asiá se strica assile, se strica pannurele; se strica gutturile prin catene; se strica ripele, se strica costele collineloru, se strica monti gigantici; se strica ensesi obiectele de metalle : se strica monetele de argentu si de auru; e)* **uti et abuti, consumere, perdere, pessumdare, prodigere**, a consume, a usá, a portá si invechí, a resipí, a perde, etc. : *ca se faceti una mica ponte, ati stricatu una mare padure; cumu de stricati asiá currendu camesiele si calcionii? de ce buccatariulu strica atâtu untu cu modulu seu de preparatu buccatele? se strica multa charteía pentru scoterea correcta a unei colle de typariu; ce de charteía si ce de carti strica puschii de copilli; de ce stricati bannii pre seccature?—bannii, moneť'a se strica nu numai prin resipa, ci se strica si prin usu, se strica si prin ammesticu de metallu in proportioni illegitime, se strica mai vertosu prin adulterare, falsificare*, asiá co : *in respectulu banniloru, se strica*=se resipescu, se falsifica, etc.;—prov., *nu stricati orditulu pre gâsce; f)* **corrumpere, vitiare, dissolvere, putrefacere; rancescere, putrescere, perire, degenerare, vilescere**, a dissolve, a scadé, a debilitá, a perde, si mai allessu ca refl., *a se stricá* = a degenerá, a putredí, a se dissolve, a rancedí, a se imputí, etc. : *se strica carnea tinuta multu; se strica si ap'a, si aerulu; se strica laptele; se strica sementi'a de plante, se strica sementi'a de vite; ce ne puneti se mancàmu untu stricatu, venatu stricatu? arruncati incollo liepurele stricatu; buccatele stricate, si beuturele stricate sunt venene; corpurile morte incepu currendu se se strice; in pamentu se dissolvu si se strica cadaverele; g)* in sensu morale, civile si sociale, inco occurre *stricare* cu multe si varie sensuri : α) **rescindere, abolere, nullum facere**, a face nullu unu actu, una involire, conventione, obligatione, etc., a intorce, a nu mai vré ce a vrutu, a nu face ce a promissu : *se stricàmu vendiarea, comperatórea, scâmbulu de eri; a stricá contractulu; se strica pacea inchiaiata; se strica sponsaliele; nu se póte stricá regulamentulu; de ce vreti a stricá mercatulu?*—in sensu mai estensu : *a stricá amiceti'a, a stricá cu tota lumea, a se stricá cu toti*, etc., (vedi si susu la inceputu); β) *a stricá cu banni* = a corrumpe, a comperá pre cineva in favorea sea ; *a stricá judicii; a stricá*

www.dacoromanica.ro

pre unii d'in appretiatori; γ) **pellicere, decipere, depravare, pervertere, corrumpere, dissolvere, violare, dedecorare, stuprare,** a ammagí, a seduce, si de ací, a depravá, a perverte, etc. : *a stricá copillii prin essemple relle; copillii se strica si multu inco prin resfaciari; tu esti copillu stricatu; omeni stricati si perversi; a stricá si desonorá fete; societatea e putrida si stricata in tote stratele ei; cu stricatii si depravatii se nu te aduni.*

STRICATIOSU,-*a*, (d'in *stricatu*, de la *stricare*), **corruptibilis, destructibilis; mortalis, caducus; nocens, nocuus, noxius, perniciosus, destructor;** 1. cu sensu passivu : care se pote *stricá*, care se *strica* currendu si facile, peritoriu, moritoriu. etc. : *tote alle lumei su stricatiose; corpulu e stricatiosu: éro sufletulu nu e stricatiosu; florile su stricatiose, déro intre flori crinii sunt forte stricatiosi;* 2. cu sensu transitivu : care *strica, stricatoriu*, destructoriu, corruptoriu, damnosu, perniciosu, etc. : *dressurile cu venene su stricatiose faciei femineloru; pómele verdi si necopte su stricatiose stomacului; prea multa umiditate e stricatiosa planteloru.*

STRICATIONE, s. f., **corruptio, destructio, perturbatio, depravatio, dissolutio, putrefactio; nocentia, pravitas, corruptibilitas, noxa, detrimentum, damnum, jactura;** 1. actione de *a stricá*, si de *a se stricá : stricationea stomacului prin escesse de imbuibare; stricationea ripeloru prin batali'a undeloru; stricationea untului, carnei, sementiei; tote alle lumei su in continua stricatione, numai suffletele nostre nu su suppuse stricationei; stricationea datineloru;* 2. déro ca mai dessu, effectu, statu produssu prin actionea de *a stricá* si de *a se stricá : stricationile patite de navi in fortune; stricationea facuta de vite seminatureloru; ceremu a fi desdamnati de tote stricationile addusse noue in commerciulu nostru; nesufferite su stricationile soriceloru prin casele ómeniloru; latronii facu mari stricationi callatoriloru; mari stricationi facura in térra Tatarii şi Turcii; de mai multi anni, epizootiele facu stricationi in vite, éro locustele stricationi in grâne;—stricationea firei omenesci, stricationea si pravitatea d'in teneretia se incuiba in omu; appera-ne, Domne, de tota stricationea si spurcationea.*

STRICATORIU,-*tória*, adj. s., **destructor, corruptor, depravator; nocens, nocuus, maleficus, damnosus, perniciosus,** etc.; care *strica : pissica stricatoria, sorici si mai stricatori, déro nemica nu e mai stricatoriu omului de câtu ómenii stricatori; stricatori de case; stricatori de pace, de repausu; alimente stricatórie stomacului; imbuibarea e stricatória sanitatei; caldur'a prea mare e stricatória de plante.*

STRICATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *stricare*), **destructus, corruptus, perturbatus, læsus, violatus, fractus, dissolutus, putrefactus, malus, pravus,** etc. : *sementia stricata, buccate stricate, ómeni stricati si miselli; celli stricati sunt applecati la stricatu; stricatulu sponsalieloru.*

STRICATURA, s. f., **destructio, corruptio, perturbatio, fractio, læsio, noxa, damnum, detrimentum, jactura;** actione de *stricare*, déro mai vertosu, effectu de *stricare : stricaturele addusse caseloru nostre; stricatur'a selbeloru.*

* STRICTETIA, s. f., (it. **strettezza**), **angustia; diligentia, scrupulossitas;** calitate de *strictu : stricteti'a locului, vestimentului; stricteti'a peptului, frontei;* déro ca mai desu si de regula, in sensu morale de : diligentia, essactitate, scrupulositate, rigore, constantia, severitate, etc. : *a si implení cu strictetia detoriele, promissele, obligationile; a se tiné cu strictetia de ce a promissu.*

* STRICTIVU,-*a*, adj., **strictivus;** (d'in *strictu*, de la *stringere*), care *stringe*, aptu a *stringere.*

* STRICTORIU,-*tória*, adj. s., **strictor;** (d'in *strictu*, de la *stringere*), care *stringe*, storce : *strictoriu de olive, de uve.*

* STRICTU,-*a*, adj. part. (d'in *stringere*), **strictus,** (it. **stretto**, fr. **strict** si **étroit**), angustu, indesatu, desu, taro, etc. 1. proprie : *usia forte stricta, gaure stricte, calciamentu strictu; stricte margini, pantice strictu; aeru strictu,* care

www.dacoromanica.ro

stringe, rece; 2. mai allessu, in sensu metaforicu, *a)* in genere, neci mai multu, neci mai pucinu, câtu adjunge, cu cea mai mare parsimonia : *ne multiamimu cu strictulu necessariu, cu strictele necessarie; b)* in specie, α) despre coventu, scurtu, concisu : *stylulu strictu, frase stricta;* β) despre detoría, dereptu, etc., severu, rigorosu, scrupulosu, punctuale : *derepturi stricte, dereptulu strictu e a desea in contradictione cu ecitatea; a si face strict'a detoria, strict'a obligatione; strict'a implenire a promisseloru; stricta judicata, stricta logica.*

* STRICTURA, s. f., **strictura**, (d'in *strictu* de la *stringere*); actione de *stringere*, déro mai vertosu, effectu allu acestei actione, (vedi si *strinsura*) : *strictur'a besicei udului.*

* STRIDENTE, adj. part. pres. (d'in *stridere*), **stridens**, (fr. **strident**); care *stride : voce stridente, stridentile rote alle carraloru neunse.*

* STRIDERE, *stridui, stridutu*, v., **stridere**, (affine cu gr. τρίζειν); a emitte sonu acutu, pertunditoriu, de regula confusu : a siuerá, scartií, tinní, etc. : *sagettele stridu in aeru; stride ventulu in selbe, stridu si frondiele de ventu violentu; stride ferrulu arsu cofundatu in apa rece; stridu cardinile grelleloru porti de ferru; stride greierulu; stridu assile carraloru neunse; candu morbosulu stride d'in denti, e in braciele mortei; stridu armele in mânule luptatoriloru impatienti; stridu aripele vulturului si altoru passeri cu rapidu sboru.*

STRIDELLA, s. f., **ostrea**; proprie, deminutivu d'in *stridia;* leuatu inse si cu intellessu de *stridia* in genere.

STRIDIA, *(ostridia)*, s. f., **ostrea**, vedi *ostraca.*

* STRIDORE, s. f., **stridor**, (fr. **strideur**) ; impressione facuta prin actionea de *stridere :* sonu acutu, pertunditoriu, si de regula confusu, siueru, etc.: *stridorea sérpelui, elephantului, simiei, stellionelui, asinului; stridore de selbaticu, nu voce de omu cultu; stridorile procelleloru, funiloru; stridorile usieloru, portiloru, carraloru, mai allessu roteloru neunse; stridorea penneloru, vestimenteloru lunge pre pamentu; stridorile plebei; stridorile strigei; stridorile urecleloru.*

* STRIDULARE, v., (fr, **striduler**); a fi *stridulu : greierii stridula.*

* STRIDULATIONE, s. f., (fr. **stridulation**) ; actione de *stridulare : stridulationile fluerului, stridulationea cicadei, greierului.*

* STRIDULU,-*a*, adj., **stridulus**, (d'in *stridere*); care *stride;* in specie, càre e deprensu *a stridere : stridul'a cicade, stridulele sagette, stridul'a striga; suptire si stridula voce.*

STRIGA, s. f., **striga, strix**, (it. **strega**, isp. **estriga, estrige**, port. **estrige**, v. fr. **estrie**, alb. **striga**); 1. in acelluasi sensu cu form'a *stria;* in specie : *sulcu*, si mai allessu, linia de manucli secerati, sau linia de érba, de fênu cossitu; 2. *striga, a) cucuvella*, passere de reu auguriu; *b)* spectru, fastasma, larva; in specie, spectru infernale, (lat. **lemures**, fr. **revenant**; **vampire**, vedi si *strigoniu*), dupo credentiele populari, eredite se vede de la anticii straboni : *strig'a e unu omu mortu, ce nóptea esse d'in mormentu si merge se suga sungele celloru mai de aprope consangeni; c)* betrana fermecatoria, betrana indracita, cu draculu, cumu dice Românulu, (**striga**=**saga, maga**), care dupo credenti'a populare deochia copillii, ba le face si alte relle; *d)* specia de planta, **veratrum album, lycopodium**, *Linn.*

STRIGACE, si *strigaciu,-a*, adj. s., **clamator, clamosus, rabula**; applecatu *a strigá*, cui place *a strigá*, a sberá, a vorbí cu tonu mare si furiosu : *strigacii theatrului.*

1 STRIGARE, v., (**strigare**), **quiritare (exquiritare), clamare, acclamare, vociferari, invocare, per præconem pronuntiare**; a emitte sonu sau voce potente, câtu se pote de tare, sau spre a chiamá pre cineva, sau spre a invocá adjutoriu, sau spre a annuntiá pre multi, pre publicu despre una publicatione, despre una licitatione, etc., sau in fine spre a si espreme buccuri'a : *audiu strigandu pre strata; voce se audì strigandu d'in ceru; audira mortulu stri-*

www.dacoromanica.ro

gandu d'in mormentu: strigati celli ce poteti bene strigá pre socii ce ne au appucatu multu inainte: strigati omeni de diosu, strigati pre celli de susu, strigati pre celli d'in alte camere; se suira si strigara de pre coperimente; a strigá in gur'a mare, strigara câte le leuara gur'a; striga in gur'a mare, co voi l'ati furatu, au strigatu peno au raucitu, fora se i asculte nemine; striga cineva si bestie: striga cânii, striga bouii, striga callii, striga amnellii si ouile, striga gallinele, striga catusiele; nu strigati candu si trage omulu suffletulu; strigati si plangeti si ve vagetati, dupo ce a repausatu; ce strigati si nu vorbiti? ce strigi la mene, ca unu leu? nu strigá asiá la noi, co nu ni e frica de tene;—la tene, côtra tene, Domne, striga tota sufflarea de pre pamentu: strigavoru onagrii de sete, si se voru adapá; se strigàmu noi, omenii, dupo dereptate, si ni se va dá; strigu dupo tene, si neci te uiti la mene; striga custodii de nopte, se dea semne sau allarma; strigati omenii de pre calle la ospetiulu nostru lipsitu de amici, la ospetiu toti fura voliosi si strigara de buccuría: a strigá catalogulu, a strigá la catalogu. pre catalogu elevii, (vedi si mai diosu); *striga si ânimele de buccuría; striga sângele innocente versatu contr'a cellui ce l'a versatu; striga cogitulu, conscienti'a contra scelerile si infamiele, flagitiele commisse;—in multe platie se striga la licitatione mercile fallitiloru; pre tote stratele se striga decretele Domnului pentru liusiorarea poporului de dari si angarie;—strigare* se applica apoi si la vocea potente a certoru animali: *striga brosc'a in gur'a sérpelui; striga leulu si tigrulu infricosiatu; striga si asinulu, de rumpe ureclele celloru ce l'audu; striga pissicele in furiele loru; striga vacc'a taurulu, sau vitellulu, striga cânele cadutu in gropa sau batutu;* si de lucruri neinsuffletite: *striga cardinea portei, striga assile neunse.* (Pentru etymologia, compara it. **gridare** si **sgridare**, isp. port. **gritar**, v. isp. port. **cridar** si **gridar**, prov. **cridar** si **esgridar**, v. fr. **escrier**, n. fr. **crier**, refl. **s'écrier**).

2 STRIGARE, s. verbale, **quiritatio, clamatio, vociferatio, vocatio, acclamatio, lamentatio, lamentum, precatio, imprecatio, præconis pronuntiatio;** in t. s. verbului: *strigari de buccuría, strigari de intristare; doue strigari licitatorie, si au se se faca si alte strigari de licitatione; strigarile vitelliloru, amneliloru, dupo mammele loru; strigarea sângelui versatu, strigarea conscientiei mostratatorie de criminele commisse.*

STRIGATORIU,-*tória*, adj. s., **clamator, clamosus, præco;** care *striga: muliere strigatoria; audimu voci strigatorie, vocea strigatoriului in desertu;* in specie, cellu ce *striga* la licitatione, sau cellu ce annuntia prin *strigare* sciri publice: *doui strigatori mergea inaintea carrului de triunfu, proclamandu faptele eroice alle triunfatoriului.* (Compara si it. **gridatore** si **sgridatore**, isp. port., **gritador**, prov. **cridador** si **cridaire**, fr. **crieur, criard**).

STRIGATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *strigare*), **vocatus, clamatus; clamor, convicium,** 1. in genere: *strigati de mai multe ori nu responsera; lucrurile strigate la licitatione nu s'au adjudicatu; merce de pusu si de strigatu in licitatione; strigatulu de trei ori allu strigatoriului se fece in regula;* 2. in specie, *a) strígatu,* (cu *a* obscuru), e in locu de *strigĕtu, strigĭtu,* ca si *âmbletu,* sau *âmblitu,* pre longa *amblatu.* si insémna actulu si effectulu actionei de *strigare: unu strígatu ca de leu; strígatele* si *vágetele copilliloru attrassera la densii una lupa; ce su aceste strígate si sbérite? b) strigatu,-a*, adj. part., **strigatus;** dispusu in *strige,* striatu; (vedi *striga* sub 1).

STRIGATURA, s. f., **clamatio, vocatio, vociferatio, convicium, clamor; incantatio, veneficium;** actione de *strigare,* déro mai vertosu, actu si effectu, modu de *strigare: trageti una bona strigatura sociloru si câniloru de la oui; ce va se dica acésta strigatura a tea contr'a-mea,* in specie: *strigatura*=descanticu, farmecu, fapta de *striga;* (vedi *striga* cotra finitu).

STRIGETU, s. m., vedi *strígatu.*

STRIGE, s. f., **strix,** (στρίγξ, vedi si

www.dacoromanica.ro

striga); proprie, care emitte *strígate*, sau voci acute si pertunditorie applicatu inse in specie, 1. la una passere de reu auguriu : *cucuvella*; 2. la linia aduncu trassa : sulcu, canaliculu, dunga, gaura lunga, etc.

* STRIGICOLLU,-*a*, adj., (fr. **strigicolle**); care are *collulu cu strie sau striatu : insecte, musce strigicolle.*

* STRIGIDE, adj. s., (fr. **strigide**); care sémina cu *strig'a*=*strigea*; subst. pl., *strigidile*, familia de passeri d'in ordinea rapaciloru, cari au de typu genulu *striga*=*strige.*

* STRIGILE, s. f., **strigilis**, (fr. **strigile**); specia de raditore, de tessella, sau peria de cornu sau de metallu, servindu : *a)* la raderea pellei in bania; *b)* la raderea gladiatoriloru de oliulu de olive, cu care si ungeau pellea la incepútulu luptei, si care se ammestecá, in tempulu luptei, cu multa sudore si pulbere : *acésta ammestecatura trassa cu strigilea de pre pellile gladiatoriloru se clamá strigmentu si se vendea cu mare pretiu, co-ci strigmentulu strinsu asiá cu strigilea trecea de escellente remediu pentru multi morbi*; 2. metaforice, *a)* instrumentu chirurgicu, de form'a *strigilei*, cu care se stillá unu licidu in urecl'a morbosa; *b)* genu de plante d'in famili'a meliaciloru; *c)* genu de conchylie; *d)* genu de plante cryptogame d'in famili'a fungiloru.

* STRIGILIFORME, adj., (fr. **strigiliforme**); care are *forma de strigile*, care e forte aspru la tactu.

STRIGITU, pl.-*e*, vedi *strígătu.*

* STRIGMENTU, pl.-*e*, **strigmentum**, (d'in *stringere*); ce *se stringe* d'in raderea unui ce; in specie, sorde ce se rade de pre pelle, (vedi *strigile*).

* STRIGOCEPHALU,-*a*, adj. s., (fr. **strigocéphale**, d'in κεφαλή=capu); care are *capu* cu *strigi*=*strie*, *striatu*; s. f., *strigocephal'a*, specia de *conca fossile.*

* STRIGOIDE, adj., (fr. **strigoïde**); care sémina cu passerea *strige : passeri strigoidi.*

STRIGONIU, (cu *n* molliatu, *strigoiu*), s. m., **larva, lemures, spectrum; sagus, magus**; 1. in genere, spectru, fantasma, *stafia*, umbra, imaginea unui mortu, ce vine se sparie si se tormente pre viui; 2. in specie, *a)* mortu immormentatu, care, (dupo credentiele poporului), esse d'in mormentu nóptea si vine se suga sângele unui viuu; *b)* farmecatoriu; — si femin. *strigonia*, (cu *n* molliatu, *strigoia*); inse numai cu intellessu de : **saga, venefica**, betrâna farmecatoria; de ací, muliere urrita, rea si nesufferita; (vedi *strigosu*, *striga*, etc.)

* STRIGOPODE si *strigopu*,-*a*, adj., (fr. **strigope**, d'in ποῦς gen. ποδός=pede); care are *pedi* sau *stipi striati*, cu *pedi* sau *stipi* aspri la tactu.

STRIGOSU,-*a*, adj., **strigosus**, (fr. **strigueux**); 1. macru, suptire, debile, care n'are carne pre ellu, care a remasu numai cu pellea si ossele, etc.: *callu strigosu*, *boui strigosi*, *muliere strigosa*; metaforice, despre discursu : *oratione strigosa*, *scriptori strigosi*, seccu, aridu si fora ornamente; 2. plenu de *strige*= strie : *scortie de arbori strigose*, *fronte de betrânu strigosa.*

STRIMPTARE, *strimptorare*, *strimptu*, etc.; vedi *strinctare*, *strinctorare*, *strinctu*, etc.

STRINCTARE=*strimptare*, (redussu in *strimtare*),-*ediu*, v., **stringere, adstringere, arctare, coarctare, angustare; minuere**; a face *strinctu*=*strimptu*, *(strimtu) : a strinctá callea, a strinctá usiele, ferestrele, camerele, curtea, gradin'a; a strinctá vestimentele, calciamentele; a strinctá basea si a largí verticele nu e bene; a strinctá gaurele, gropele; a strinctá pandiele; a strinctá vasele, butile, butoniele, ollele.*

STRIMTATU = *strimptatu*, *(strimtatu)*,-*a*, adj. part. s., (d'in *strinctare*), **coarctatus, angustatus.**

STRINCTATURA = *strimptatura*, *(strimtatura)*, s. f., **angustatio, angustia**; actione de *strinctare*, déro mai vertosu, effectu, statu produssu prin acésta actione : *strinctatur'a prea mare a fereströloru.*

STRINCTORARE = *strimptorare*, *(strimtorare)*,-*ediu*, v., **constringere, cogere, urgere, inopia laborare**; a adduce, a pune, a appucá la *strinctore*, *in strinctore* = *strimptore*, *(strimtore) : a*

www.dacoromanica.ro

strinctorá pre adversariu; nevoli'a ne a strinctoratu a face asiá; a strinctorá pre creditati se si solva detoríele; a strinctorá pre cineva de tote pàrtile;—in specie, a pune in *strinctóre de argentu;* si refless. *a se strinctorá* = a nu avé d'in destullu, a fi in lipse: *me strictorediu singuru, ca se dau vóue; cu mare strinctorare d'in partea nóstra indestullàmu lipsile vostre; de unde se ve impromutu, cându si eu su strinctoratu forte?*

STRINCTORATIONE=*strimptoratione, (strimtoratione)*, s. f., **coactio, urgentia, inopia;** actione si mai vertosu effectu allu actionei de *strinctorare: in strintorationea, in care me aflu si eu, nu ve potu face neci unu adjutoriu.*

STRICTORATORIU = *strimptoratoriu, (strimtoratoriu),-a*, adj. s., **coactor, urgens;** care *strinctorédia.*

STRINCTORATU = *strimptoratu, (strimtoratu),-a*, adj. part. s., (d'in *strinctorare*), **constrictus, coactus, inopia laborans:** *strinctorati de inimici longa unu riu aduncu, eroicii luptaci se arruncara in apa si se innecara toti.*

STRINCTORATURA = *strimptoratura, (strimtoratura)*, s. f., **coactio, urgentia, inopia;** effectu allu actionei de *strinctorare: fugira si leuara lumea in capu de strinctoraturele multiloru creditori.*

STRINCTORE=*strimptore, (strimtore)*, s. f., **angustia, angustiæ, angor; urgentia, inopia, miseria; impedimentum, obstaculum; fretum;** (d'in *strinctu* =*strimptu, strimtu*, de la *stringere*); ceva ce *stringe* sau *se stringe, ceva strinctu*, si a nome, 1. concretu: *a)* locu strimptu, locu infundatu: *strinctóre de monte, prin strinctorile montiloru; pentru cellu ce fuge de inimicu, unu riu, unu muru, e una strinctore inaintea persecutoriului; b)* parte de mare *strimpta* intre doue alte mari vaste: *indicati, scolari, strinctorile màriloru Europei;* 2. abstr., *a)* in genere, angustime mare: *strinctórea unoru-a d'in strate impedica communicationile cetatianiloru:* *b)* in specie si metaforice, α) nevolia, incurcatura, periclu; β) lipse de victuali, mare lipse: *a fi in strinctore mare de argentu; strinctorea adduce pre omu la multe umilentie; cumu se scapàmu de nevolia si de strinctore?*

STRINCTORIU, *strimptoriu, (strimtoriu),-tória*, adj. s.; **stringens, arctans, strictor;** care *stringe;* s. f., *strinctória* =*strinctóre;* vedi *strinctóre.*

STRINCTU=*strimptu, (strimtu),-a*, adj. part. (d'in *stringere*), **strictus, adstrictus; arctus, angustus,** (it. stretto si strinto, ispan. estrecho si estricto, port. estretto si estricto, prov. estrech, estreg si estreit, fr. étroit, si strict); oppusu la *largu, amplu, vastu*, 1. proprie: *calle strincta, strata strincta; strate strincte, usie strincte, ferestre strincte; porta strincta; casa strincta, camere strincte; vestimentu strinctu, vestimente strincte; calcioni strincti; vasu strinctu, buti strincte; curte strincta, gradina strincta, patu strinctu; agru strinctu, cetate prea strincta pentru numerulu populationei; gropa strincta, gaura strincta, annellu strinctu, cercuri strincte: a face unu cercu de ómeni strinctu; camesie strincte pentru copillu; carrutia strincta, pentru atâti callatori; scola strincta, theatru strinctu, fronte strincta, peptu strnictu, palme strincte, gura strincta;* — 2. metaforice si in specie, *a)* despre mente, ânima, etc.: *mente strincta, idee large nu intra in menti strincte; cumu se incapa in spirite asiá de stricte conceptioni asiá de vaste? ânima strincta: ómeni strincti de ânima, ca strincti de mente; sunt si ómeni strincti de vcderi,* in sensu differitu de: *ómeni scurti de vedere; b)* despre intellessu, semnificatione a coventeloru: *sensu strinctu,* oppusu la *sensu largu: in insemnarea strincta a coventului; c)* despre stare, avere: *averea nostra e strincta; d) strinctu* =essactu, accuratu, justu, scrupulosu, rigurosu, etc.: *drepturi si detorie strincte,* (vedi *strictu*); 3. ca subst. reale, *strinctulu: a)* in genere: *strinctulu se oppune la largu; in strinctulu locului, in strinctulu callei,* etc.; *b)* in specie, prov., *tu esti in largulu teu, eu su in strinctulu meu; m'ai addussu, m'ai appucatu la strinctu; voliu se essu si eu d'in strinctu la largu.*

www.dacoromanica.ro

STRINCTURA=*strimptura, (strimtura)*, s. f., **adstrictio, arctatio; angustia, angustiæ,** (d'in *strinctu*, de la *stringere*); actione de a *stringe*, a face *strinctu*, déro mai vertosu, effectu, statu produssu prin acésta actione, aprope in acea-asi semnificatione cu a formei *strinctore: strinctur'a guttului, gurei; strinctur'a multimei in giurulu oratoriului; prin acea strinctura nu trecu carra, assémini strincture su pentru omeni cu petiorulu.*

STRINGA=*strunga*, s. f., **montium fauces, angustiæ, septum, ovile,** (d'in *stringere*); 1. in genere, locu *strinctu* si inchisu, cumu: passu de monte, *strinctore;* catinu de pesci viui, etc.; 2. in specie: *a)* locu inchisu cu gardu pentru vite; *b)* mai vertosu, locu inchisu cu gardu unde se mulgu ouile si stau in tempulu noptei.

STRINGERE, *strinsi* si *strinsei*, *strinsu, strinctu* si *strictu*, v., **stringere, adstringere, constringere, cogere, colligere, amplecti, amplexari, complecti, percepere, contrahere, coarctare, angustare, premere, opprimere, comprimere, urgere, condere, recondere, coercere, ligula adstringere, illigare, densare, spissare, acriter instare, constipare, involvere, plicare, complicare, vellicare, vincire, vinculis colligare; parare, comparare, congerere, acervare, coacervare,** etc., (it. **stringere** si **strignere,** isp. **estregnir** si **astringir,** prov. **estreignor,** fr. **étreindre**); oppussu la: *lassare, largire, dissipare, neglegere,* etc., *a stringe*, ca affine cu *strangulare*, (gr. στράγγειν), are sensulu fundamentale: *a preme cu potere, a appesá, pressá, pressurá, a contrage cu potere, a collegá, conjunge, college, reduce,* etc., sensu ce se traduce in urmatoriele: 1. in genere: *sérpele se incollacesce pre inimiculu seu, si lu stringe asiá, de nu mai pote resuffla; ce me stringi asiá de guttu, in câtu nu mai potu respirá? se strangula celli ce se stringu de guttu; stringemu mân'a cuiva,* differitu de: *stringemu de mâna pre cineva;* asiá si: *stringe cineva pre altu cineva de nasu,* sau *stringe nasulu; stringe de braciu, ca se lu dora sàu se lu oppresca de ceva, ca se i dea a intellege ceva,* etc.; *stringe inse in bracie cu amore si affectione; nutricea, mam'a stringe copillulu de nasu, ca se se descepte,* etc.; *inse acelle-asi stringu copillulu la peptu, la senu, la mamilla; stringu amicii in bracie, stringu pre ammenitiatoriu de bracie;—ne stringu calciamentele, ne stringu vestimentele, annellele stringu degitele; cingutorile, brânele si bracillele stringu tali'a; cercuri de ferru stringu rotele, stringu dogele butiloru si altoru vase; stringemu pome, ca se storcemu succulu loru; stringemu dentii de dorere sau ca se morsicàmu: a stringe d'in denti de frigu, de frica, de menía, de furia; a stringe d'in umeri, d'in spate, cu multe si diverse semnificationi; se stringu perii in code, in pepteni, in bette; se stringe si unu vulnu; se stringu bubele, ulcerile, plagele,* etc., (vedi si mai diosu); *stringemu si tragundu, intendendu: stringemu cingl'a callului; stringemu laciulu, nodulu, legatur'a; stringemu mân'a, cumu strinjemu gur'a, oclii, palpebrele: a stringe mân'a, a)* ca: *a stringe pumnulu; b)* ca: *a stringe cotulu;* de ací: *c)* a trage, retrage mân'a, si: *d)* metaforice: α) a fi economu, mai multu inco ca economu, a fi avaru: *mâna strinsa, omu cu mâna strinsa, omu strinsu de mâna;* β) a si stemperá mân'a, a nu amblá la ceva, a nu attinge cu mân'a ceva; in intellessu annalogu: *a si stringe petiorele, a si stringe nasulu;* —mai departe: *se stringu cordele unui instrumentu; se stringe mai allessu arculu; se stringu vaporile in caldarile ce ferbu infundate; nu stringe prea tare arculu, co se rupe; — stringu mulierile si unii barbati cingutorile, vestimentele; se stringu in cingutori, cumu se stringu passerile in lacie; se stringu usiele, portile, ferestrele,* etc.;—metaforice: *a stringe cu cineva legaturele de amicetia, de consangenitate, de bona intellegere, de pace,* (vedi mai diosu); 2. in specie si metaforice, *a)* despre frugi, fructe, grâne, nutretiu si analoge: a college, accumulá, coacervá, etc., α) despre campu: *s'au strinsu ordiele de pre campu, nu s'au strinsu inse grânele; e tempu de*

www.dacoromanica.ro

strinsu pere, mere, prune, cânepa, linu; e tempu de strinsu manuclii in mergiti, mergitii in acervi, acervii in stoguri; a stringe olivele, ceresiele; β) ca de vendiare in magazine : *e unu negotiatoriu ce stringe grâne de tota sementi'a; a stringe sementia de rapitia, de linu; nu essu in térra negotiatori cari se stringa buccate;* γ) ca provisione, si despre materiali de constructioni sau alte usuri : *a si stringe lemne pentru totu annulu; a stringe tote pentru constructionea unei fabrice, unei scole, unei baserice; nu ne amu strinsu de alle mâncarei pentru iérna; si formicele stringu pentru iérna si casuri de seccita;* mai allessu : *stringu provisioni de gura celli pauperi, stringu cersitorii cu bannulu, cu buccatellele de pâne; stringu inse si benevolitori zelosi elemosyne pentru pauperi, pentru baserice; stringu benefactori pentru benefaceri si adjutorie;* b) despre averi, a castigá, aduná, accumulá, economí, pastrá, etc. : *cu mari sudori au strinsu una mica summa de banni; nu stringe mari venituri dupo mosióra sea; a strinsu bietulu omu si vite si argentu; stringeti bannulu, co aveti nevolia de ellu; stringeti-lu de pretotindine cu onestate, cu labore, stringeti-lu apoi in diece legature, stringeti-lu mai allessu de lussu si de spese; cu bannulu stringi cumulu mare, cumu stringe formic'a cu grauntiulu; multi stringu averi mari, déro le resipescu fora computu; cine si a strinsu la teneretia, are la betranetia; cine stringe bannulu, nu vine in nevolia ca singuru se se stringa de guttu sau altii se lu stringa de guttu; stringeti de pre diosu si d'in stercu, d'in gunoniu lucrurile ce costa banni; stringeti pung'a, stringeti mân'a,* (vedi si mai susu : *a stringe mân'a, mâna strinsa*, etc.); c) despre dari, imposite, contributioni si analoge, a percepe, a aduná, a implení : *nu ati strinsu capitationea pre annulu trecutu, si vreti a stringe cea de pre annulu acestu-a; properati a stringe remasele de contributioni; contributorii se plangu, co stringeti mai multu;* — prin estensione: despre collecte, collectioni de animali, de petre si alte analoge in scopuri scientifice : *amu strinsu la museele nostre passeri, pesci si alte animali indigene;* — *s'au strinsu multe conchylie si petre; s'au strinsu serie insemnate de monete, de obiecte artistice, si se voru stringe inco spre completare; a stringe raritati si nouitati;* d) despre vite, a aduná si formá armente pentru macellu ; *se stringu indestulle vite de taliare; d'in celle strinse si moru multe;* prin estensione si de alte vite, a concentrá la unu locu : *a stringe gallinele si celle alte passeri si a le inchide pre nópte; a stringe ouile si caprele la staulu, la strunga; a stringe callii si bouii in acellu-asi staulu;* e) despre ómeni, a aduná, a uní la unu locu, a concentrá, etc. : *omu cu omu se stringe prin sympathia; se stringu ómeni la conversatione, la vorba; se stringu se pertreca, se lucre, se se adjute; se stringu pre platie pentru commerciu sau pentru spectacle; se stringu la theatru, la baserica, la cafenelle; se stringu in strate, in gradine; ati strinsu multi invitati la ospetiu, la ballu; multime de auditori se stringu la acelle conferentie, in giurulu oratoriului; vulgulu se stringe si se indésa la acellu canticu, la lectur'a acellei poesia;* in specie : *se stringu societatile de invetiati, de negotiatori, de artisti; se stringu consiliele de statu, de judecie; se stringu camerele, adunantiele legislative; in adunantiele deliberanti se stringu si voturi; se stringu collegiele de allegutori, si voturile date de elli se stringu in urna; se stringu militari, si formédia ostea,* inse : *si ostile disperse de inimicu inco se stringu; a se stringe sub flammure, a se stringe in castre; a se stringe tote corpurile de armata; se stringu si rebellii sub arme;* f) a retrage si pune la locu, a ordiná, regulá, etc.: *a stringe copillii de pre strate; a stringe totu ce e prin curte, pre afora; se stringu ómenii mai de tempuriu, éro nu dupo mediulu noptei, in casele selle; a stringe asternutulu, a stringe mesele, a stringe tote d'in casa; a stringe si pune tote in armarie; a stringe de pre diosu tote lucrurile din casa;* absol.: *n'amu*

www.dacoromanica.ro

strinsu inco prin casa, d'in casa: α) nu amu deretticatu; β) nu amu leuatu, redicatu; γ) in specie, nu amu stersu, furatu; δ) nu amu adunatu, etc.; *g)* a contrage, *strinctá*=*strimptá*, angustá, indesá, si de ací: a comprime, infrená, marginí, stemperá, etc.: *frigulu stringe si condesa licide; se stringu funile de cânepa molliate, plouate; se stringu tote de frigu si de frica;* absol., *frigulu stringe; a stringe spesele; a stringe in frêne: stringeti bene callulu in frêne, in curelle,* (vedi mai susu: *a stringe in cingla*); *a stringe marginile locului; a stringe stratele; a stringe aci'a; a stringe casiulu, brendi'a; a stringe farin'a in saccu, pescii in putina; a si stringe vestimentulu pre pelle; a si stringe manicele*: α) a le *strimptá;* β) a le *redicá;* γ) a le leuá de diosu, spre essemplu, si a le pune bene, etc.; metaforice: *a stringe frasile, periodele; a stringe materi'a de scrissu; fora a si stringe planulu si ideele, nu se potu stringe ideele;* inse: *a stringe idee*=a aduná, pará, inventá, recordá, etc.; *h)* a plicá, complicá, invólve, etc.: *a stringe una scrissore; stringeti velele, co vine fortun'a, stringeti si funile; rebellii strinsera flamur'a si se dispersera; stringeti pandiele stringeti in sullu pannur'a; stringeti in patru acésta stoffa; stringe foli'a in doue; calcati si stringeti bene albiturele; rochia bene calcata si bene strinsa, asiá se se stringa totu de a un'a;* metaforice, a increti: *ce stringeti d'in sprincene? de ce stringi d'in nasu? a stringe pellea, rochi'a; mi ati strinsu reu velulu de capu; i)* a constringe, a pune cuiva sull'a in cósta, a urge: *a stringe pre debitori se sólva la momentu detoriele; a stringe de guttu pre omu ca se l'impromute; nevoli'a ne stringe se facemu si ce nu vremu; déco nu vreu, se i stringeti in tote curellele; ai nostri strinsera pre inimici se se dea fora conditioni; a appucá si a stringe de scurtu; ne prensera si strinsera se ne cautàmu de lucru; l)* a attinge usioru, a piscá, a scariá, déro si: a attinge mai greu, a vettemá, a vulnerá, si metaforice: a afflige, amarí, supperá, invenină, implé de dorere, etc.: *aripele passerei abiá stringu facï'a apei; arm'a strinsesse numai pellea; navile stringu ripele; carrulu stringe murulu si rumpe d'in acestu-a una buccatella; rot'a stringe pilastrulu de longa calle;—dorerea ne stringe ânim'a; misericle vostre mi stringu peptulu;*— in specie despre morbu, dorere corporale, care appuca mai allessu copillii, pruncii: *prunculu e strinsu la peptu, la pantice, la guttu; ce liusioru se stringe copillulu acestu-a! nu suffere de strinsu, co-ci strinsulu trece cu trassulu.*

STRINGORE, s. f., **stringor,** actione de *stringere: stringórea frigului, stringórea fricei, stringorile lacieloru,* (vedi si *strinsore*).

STRINGUTORIU,-*tória*, adj. s., **strictor, adstringens; coactor, perceptor; strangulator,** etc.; care *stringe: stringutoriu de contributioni; stringutorii de guttu ai callatoriloru; stringutori de armente.*

STRINSITU = *strínsetu*, pl.-*e*, s. m., **adstrictio, coactio, perceptio, collectio,** etc., (d'in *strinsu* de la *stringere*); actione, actu si effectu de *a stringere: strínsitu de mâna, strínsite in bracie, strínsite de ocli; strínsite prin cersire; strínsitulu pruncului vine d'in aeru rece.*

STRINSÍTURA, s. f., **adstrictio, pressio, compressio, coactio, collectio, perceptio; vellicatio, vulneratio,** etc.: actione, déro mai vertosu, effectu allu actionei de *stringere: strinsitur'a pulliului de gallina in unglele corbului; strinsitura de culciamente la petiore; strinsitura de peptu a prunculuï; ce insémna aceste strinsiture de mâna? strinsitur'a vostra de pelle face se dea sânge.*

STRINSORE, s. f., **stringor, pressio, collectio, molestia; vellicatio, ventris tormina; lucrum, peculium, parsimonia,** (d'in *strinsu* de la *stringere*); actione de *stringere,* cumu si effectu, mediu de *stringere: strinsorea in bracie, strinsorea de mâna: strinsorile de calciamente; abiá mâncu d'in strinsorea mea, si nu mi adjunge se me si investu d'in ea;* in specie: *a) strinsóre*=avutu micu, facutu cu mare economia; *b)* taliature de pântice, de ventre: *strinsóre*

www.dacoromanica.ro

de ânima; déro si : *strinsóre de peptu, de spate*, mai allessu la prunci.

STRINSORIU,-*a*, adj. s. (d'in *strinsu* de la *stringere*), **stringens, astringens, premens**; care *stringe*; subst. f., *strinsória*=*strinsóre*, vedi *strinsóre*.

STRINSU,-*a*, adj. part. s. (d'in *stringere*), **strictus, adstrictus, coactus, constrictus, perceptus, collectus**, etc.; *vestimentu strinsu, noduri strinse, callu strinsu in frene si cingla; grâne strinse, vele strinse, intellessu strinsu, ómeni strinsi de mâna, contributioni strinse, spectatori strinsi la comedia; cercuri de strinsu rótele, cingla de strinsu sellele, furca de strinsu fênu; strinsulu fênului, strinsulu pomeloru, strinsulu buccateloru; strinsulu de pre mosía pre unu annu, modestulu strinsu d'in lucru allu laboratoriului*; in specie : *copillulu suffere de strinsu; e unu strinsu de deoclu; strinsulu ânimei, peptului*.

STRINSURA, s. f., **adstrictio, coactio, pressio, compressio, coarctatio, contractio, vellicatio, complicatio, collectio, perceptio, parsimonia, opes, peculium; turba, caterva**, etc., (d'in *strinsu* de la *stringere*); actione, déro mai vertosu, effectu allu acellei-asi actione : *strinsura de calciamente, strinsura de spice remase dupo seceratori; strinsura de adjutorie; strinsura de venitici d'in tote terrele; acésta multime nu e de câtu strinsura d'in celli mai miselli d'in stratele inferiori alle societatei; strinsur'a mânei de usi'a inchisa*; in specie : *a) strinsura*=avere *strinsa* cu piculu si cu mari sudori; *b) strinsura*=appucatura de dorere, mai vertosu la copilli mici : *strinsur'a de peptu, de ventre*; inse si : *strinsur'a de besic'a udului*.

STRIVIRE,-*escu*, v., **terere, conterere, obterere, contundere, sugillare**; a sfermá prin pressione, prin calcare; a vulnerá, stricá, vettemá prin contusione, etc.: *callii strivescu luptacii caduti in petiorele loru, dupo biblia mulierea va strivi capulu sérpelui; pomele prea copte se strivescu si addusse in carra; cu unu paru grossu strivira costele nefericitului callatoriu; cu peptulu strivitu de mai multe lovíture*;—(Probabile, d'in *esterere* = **exterere**, perf. **extrivi**; compara si gr. τρίβειν).

STRIVITORIU,-*a*, adj. s., **conterens, contundens; gravissimus, summus**; care *strivesce : armata strivitória prin numeru*; in specie, forte greu : *sciri strivitórie pentru voi; depositione strivitória pentru accusatu*.

STRIVITU,-*a*, adj. part. s. (d'in *strivire*), **contritus, contusus**.

STRIVITURA, s. f., **contritio, contusio**; actione de *strivire*, déro mai vertosu, effectu allu acellei-asi actione : *strivitur'a capului sérpelui; multe strivíture pre coste, pre spate si pre peptu*.

* STROBILACIU,-*a*, adj., (fr. **strobilacé**); care are forma de *strobilu* : *flori strobilacie*.

* STROBILANTHU,-*a*, adj. s., (fr. **strobilanthe**,—d'in ἄνθος=flore); care are *flore* assemine *strobilului*; s. m., *strobilanthulu*, genu de plante *dicotyledonie*.

* STROBILIFERU,-*a*, adj., (fr. **strobilifère**); care porta, are *strobili : plante strobilifere*.

* STROBILIFORME, adj., (fr. **strobiliforme**); care are forma de *strobilu : flori strobiliformi*.

* STROBILIPHAGU,-*a*, adj., (fr. **strobiliphage**, — d'in φαγεῖν=vorare); care *devora strobili*.

* STROBILINU,-*a*, adj., (fr. **strobilin**); de *strobilu*, cu forma de *strobilu : spongia strobilina, fungi strobilini*.

* STROBILU, s. m., **strobilus**, (στρόβιλος, fr. **strobile**); 1. in genere, turbine, fusu cu care se jóca copillii; 2. in specie, *a)* fructu de *pinu*, si *pinulu* ensusi ce da acestu fructu; *b)* fructu conicu allu arboriloru resinosi; *c)* in genere, totu ce la plante e conicu, sau globosu, sau spirale; vedi si *strobu*.

*STROBOSCOPICU,-*a*, adj., (fr. **stroboscopique**, d'in στρόβος=strobu, si σκοπέειν = spectare); care face se se védia d'in mai multe obiecte *unu turbine unicu*, adeco, unesce impressionile varieloru obiecte in una singura impressione : *table stroboscopice*.

* STROBU, s. m., **strobus**, (στρόβος) 1. proprie, turbine, vertice, cercinu, cercu; invertire, intorcere in giuru, rotare;

www.dacoromanica.ro

2. in specie, applicatu : *a)* la unu arborellu essoticu cu resina odorifera; *b)* altu nome datu *ladanului*, gumme de *ladanu*.

STROFA, s. f., vedi *stropha*.

STROMA, pl., *stromate*, **stroma**, (στρῶμα, fr. **strome**; vedi si *sternere*); 1. proprie, sternutu, stratu, tapetu, etc.; mai vertosu, tapetu, copertura de patu, de culcusiu; 2. metaforice, *a)* numai pl. *stromate*, titlu allu unei carte a lui Clemente de Alessandria, in care se coprende una forte mare varietate de fapte si speculationi istorice, filosofice si theologice; *b)* in botanica : α) in genere, *stroma*=parte a planteloru cryptogame, care coprende fructificationea; β) in specie, *stroma*=*thallu* la certi fungi.

† STROMBIFORME, (fr. **strombiforme**); care are *forma* de *strombu*.

* STROMBITU, s. m., (fr. **strombite**); *strombu fossile*.

* STROMBOIDE, adj., (fr. **stromboïde**); care sémina cu *strombu-lu*.

* STROMBU, s. m., (στρόμβος, fr. **strombe**); 1. in genere, turbine, vertice, fusu de jocu pentru copilli; veri-ce corpu, obiectu rotundu terminatu in unu acume : conu, obeliscu, fusu, conca, limace, etc.; 2. in specie : *a)* una specia de limace *b)* unu genu de mollusce.

* STROMBULIFERU,-*a*, adj., (fr. **strombulifère**); care are fructe spirali in forma de *strombulu*.

* STROMBULIFORME, adj., (fr. **strombuliforme**); care are *forma* de *strombulu*, forma spirale.

* STROMBULU, s. m., (fr. **strombule**); deminutivu d'in *strombu*.

*STRONGYLA, s. f., **strongyla**, (στρογγύλη); ornamentu (rotundu) de pectu.

* STRONGYLE, s. f., **strongyle**, (στρογγύλη); specia de alume.

* STRONGYLIU, s. m., **strongylium**, (στρογγύλιον); genu d'in famili'a fungiloru.

† STRONGYLO-, (gr. στρογγύλος = rotundu), in composite si derivate scientifice : *strongyloceru*,-*a*, adj., (fr. **strongylocère**, d'in κέρας = cornu), care are *corne rotunde*; *strongylocercu*,-*a*, adj. s., (fr. **strongylocerque**, d'in κέρκος = coda), care are *coda rotunda*, subst. pl., *strongylocercele*, grupa de *reptili ophidie*.

* STRONGYLU, s. m., (fr. **strongyle**); genu de insecte coleoptere. — (Pentru forma compara στρογγύλος = rotundu, cu *strunguru*=*struguru*).

* STRONTIANA, s. f., (d'in *strontiu*), vedi *strontianu*.

* STRONTIANICU,-*a*, adj., (fr. **strontianique**); de *strontianu* sau *strontiana* : *sasse strontianicc*.

* STRONTIANITE, s. f., (fr. **strontianite**); cārbonatu de *strontianu* sau *strontiana*.

* STRONTIANU,-*a*, adj. s., (fr. **strontiane**); de *strontiu* : *substantie strontiane*; s. m., *strontianu-lu*, si f. *strontian'a*, oxydu de metallu alcalicu, formatu d'in *oxygeniu* si d'in *strontiu* : *strontianulu e solidu*.

* STRONTICO-ARGENTICU,-*a*, adj., (fr. **strontico-argentique**); formatu d'in combinationea unei *sare strontica* cu una *sare argentica* : *sari strontico-argentice*.

* STRONTICU,-*a*, adj., (fr. **strontique**), de *strontiu*, care coprende *strontiu* : *oxydu stronticu*, *sulfura strontica*.

* STRONTITU, s. m., (fr. **strontite**); vedi *strontianu*,-*a*, ca subst.

* STRONTIU, s. m., (**strontium**, fr. **strontium**); metallu albu, splendidu si solidu, mai greu decâtu ap'a : *strontiulu combinatu cu oxygeniulu da strontianulu sau strontian'a; nomele strontiu vine de la unu locu Strontiu in Scotia*.

* STROPHA=*strofa*, s. f., **stropha**, (στροφή, fr. **strophe**, —d'in στρέφειν=intorcere, intornare); 1. in genere, *a)* proprie : intorsura, intorsitura, invertitura, cotitura, etc.; *b)* metaforice : desteritate, si de ací : astutia, calliditate, etc.; 2. in specie, in litteratura, *a)* la antici, parte a unui hymnu, mai allessu in dramatele Greciloru si Romaniloru, parte ce cantá chorurile, intorcundu-se spre derept'a in giurulu altariului : *strophele anticiloru erau urmate de antistrophe si epistrophe*; *b)* la recentiori, *stropha*=stantia a unei ode, unui hymnu, stantia urmata de alt'a sau de mai multe altele in acelle-asi forme de metru poeticu si

www.dacoromanica.ro

in acellu-asi numeru de versuri dispo-site in acea-asi ordine: *oda in trei stro-phe, hymnu in patru strophe.*

* STROPHADE = *strofade*, s. f., de regula pl., *strophadi*, **strophades**, (στροφάδες, fr. **strophades**); doue mice insule sau mai bene scopelle in faci'a littorelui messenicu, mai nainte nominate *Plote*=**Plotæ**, astadi *Strofadia* sau *Strivali*: *Strophadile su famose ca domiciliu allu Harpyieloru.*

* STROPHIARIA, s. f., vedi *strophiariu.*

* STROPHIARIU=*strofiariu,-a*, adj. s., **strophiarius**; relativu la *strophiu*; s. personale, *unu strophiariu*=cellu ce face sau vende *strophie.*

* STROPHIOLA, s.f., vedi *strophiolu.*

* STROPHIOLU si *strophioru*=*strofiolu* si *strofioru*, pl.-*e*, **strophiolum**, (fr. **strophiole**); 1. proprie, deminutivu d'in *strophiu: strophiore de collu;* 2. metaforice, *a)* salba, catena, corona de collu; *b) strophiolu:* α) macula ce se afla la certe sementie sau grauntie; β) appendice in giurulu buricului certoru grauntie;—in sensurile de sub2., si f. *strophiola*=*strophiora* si *strofiola*=*strofiora.*

* STROPHIU = *strofiu*, pl.-*e*, **strophium**, (στρόφιον, fr. **strophium,-on**); ornamentu muliebre de pusu pre capu, pre guttu, pre d'inainte: betta, cordella, etc., de metasse mai allessu.

* STROPHOMA=*strofoma*, pl.,-*mate*, **strophoma**, (στρόφωμα); dorere, taliatura de ventre, de pântice: *appucatura sau strinsura de ânima;* (vedi si *strophu*).

* STROPHOSU=*strofosu*, adj., **strophosus**; care suffere de *strophu.*

* STROPHOTU = *strofotu,-a*, adj., (fr. **strophote**); tortu, intortu, intortochiatu: *pctiore strophote;* in specie, subst. pl., *strophote-le*, classe de insecte cirripedi, cari au petiore *contorte.*

* STROPHU=*strofu*, s. m., **strophus**, (στρόφος); appucatura, strinsura, dorere de ventre, (vedi si *strophoma*).

* STROPHULU=*strofulu*, s. m., (fr. **strophulus**), inflammatione cutania désa la copillii de titia si in tempulu primei essire de denti: *strophululu consta in papule pruriginose, rossie sau albe, de marime variabile; papulele strophululuí apparu successive pre facia sau pre membre, disparendu si reparendu, terminandu-se in fine prin resolutione sau discamatione furfuria.*

STROPIRE,-*escu*, v., **spargere, adspergere, conspergere; stillare, guttare, rigare, irrigare; maculare**; a arruncá *stropi: a stropí cu apa, cu lutu, cu sânge; a stropí podellele cu apa*= *a stropí apa pre podelle; a stropí càllile, curtea, flórile.*

STROPITORE, s. f., vedi *stropitoriu.*

STROPITORIU,-*tória*, adj. s., **adspersor, irrigator; alveolus, adspergillum**; care *stropesce* sau serve a *stropire: stropitorii strateloru, gradineloru;* s. reale m., *stropitoriu*, pl., *stropitórie*, f., *stropitória*=*stropitóre*, vasu sau instrumentu de *stropire: stropitoriulu preutului, stropitorie de gradine.*

STROPITU,-*a*, adj. part. s. (d'in *stropire*); **adspersus, irrigatus, maculatus.**

STROPITURA, s. f., **adspersio, irrigatio; gutta**; actione de *stropire*, déro mai vertosu effectu allu actionei de *stropire: una stropitura de plouia, cumu se cade; stropiture de sânge se vedu pre vestimentulu lui.*

STROPPU=*struppu*, s. m., **stroppus, struppus**, (de acea-asi origine, cu *strophiu*): laciu, legatura, cintura, curella, fune, cordella, collanu, corona, etc.

STROPSIRE,-*escu*, v., **conterere, conculcare, conquassare, contundere; sugillare**; a turtí, a sfermá prin calcare, lovire, appesare, etc.: *a stropsí cânele in rótele carrului; epilepsi'a stropsesce omulu, candu l'appuca; a stropsí pomele; a stropsi costele cuiva;* (vedi *strussire*=*strupsire*, compara it. **strozzare**).

STROPSITU,-*a*, adj. part. s., (d'in *stropsire*), **contritus, contusus, sugillatus.**

STROPSITURA, s. f., **contritio, contusio, sugillatio**; actione si effectu de *stropsire: stropsitur'a cânelui in rótele carrului.*

STROPU, s. m., **gutta, stilla, hilum, mica; exiguum, paullulum**; picatura, picu pucinu de totu: *nu e stropu de apa; stropi de plóuia, stropi de scuipatu;*

www.dacoromanica.ro

n'avemu unu stropu de sare; n'are stropu de rosine, de precepere.

STROPUCIU, *stroputiu, stropusioru*, s. m., **guttula**; deminutive d'in *stropu*.

STRUCARE, v., **struere, sternere, tendere; collocare**; a asterne, intende, colcá, etc.; —vedi compositulu *astrucare*.

STRUCINARE, *sdrucinare*; vedi si *sdruncinare*.

* STRUCTILE, adj., **structilis**, (d'in *structu*, de la *strugere*); bonu de *strugere*, ce serve la *strugere : structili basi; cementu structile*.

* STRUCTIONE, s. f., **structio**; actione de *strugere*, si effectu allu acelleiasi actione : *structione de caramidi, de pétra; structione de venatu*, apparatu.

* STRUCTORIU, *-tória*, adj. s., **structor, structorius**; care *struge* sau serve la *strugere : abili structori de ponti; unu structoriu de bone vase; lucrari structorie, instrumente structorie, materia structoria*.

* STRUCTU, *-a*, adj. part. (d'in *strugere*), **structus**; *pontile structe; muri structi d'in pétra; strate de fenu structe in mare cumulu*.

* STRUCTURA, s. f., **structura**, (fr. **structure**; —d'in *structu* de la *strugere*); actione de *strugere*, déro mai vertosu, modu, regula, norma, cumu si effectu de *strugere*, 1. in genere ; *structur'a osseloru, membraneloru, carnei, musculiloru; structur'a machinei, organismului, planteloru, animaliloru;* 2. in specie : *structur'a unui palatiu, unei columna; cu cementu, nu cu calce, fu structur'a muriloru; structure de pétra, de caramidi; structur'a cu pétre rotunde nu e solida; structurele essecutate de currendu nu su asiá de solide ca structurele mai vechie; structure de fodine, structur'a salineloru*; 3. metaforice : *structur'a frasei, periodeloru, frasi fora neci una structura; structur'a unei poema lunga are multe difficultati; structur'a divina a totoru fientieloru e admirabile; structur'a omului, elefantului; structur'a petrei, plantei*.

*STRUE, *struere*, vedi *struia, strugere*.

*STRUFERTARIU, s. m., vedi *struia*.

STRUGELLA, s. f., **segmentum, frustum, offa**; buccata, codru, etc.; *strugella de pâne, de casiu*, etc.

* STRUGERE, *strussi* si *strusei*, *srussu* si *structu*, v., **struere**; a pune de a supra sau de a laturi, a superpune, a appune, a conjunge, a adaptá, allipí, uní, assediá, etc.; 1. in genere : *a struge stratu pre stratu de petre, de caramidi; gigantii strussera monte pre monte pêno la ceru; taliatorii de lemne strussera lemne taliate; a struge manucli de ordiu, de meliu; a struge paliele in mari grumure; strussera armele in mare grumuru; parte de albine strugu céra si miere, pre candu altele carra mierea si cér'a; a struge buccate pre mese*, a accumulá; 2. in specie, a face, a pará, punendu imperuna diverse buccàti sau pàrti, a edificá, *construe*, reddicá unu edificiu, etc. : *a struge case, baserice, monumente, muri; turnuri; cu petre, cu caramidi, cu calce strugemu mai vertosu;* cu ide'a accessoria de *ordine* predominante, a ordiná, a pune in ordine, a inseriá : *a struge ostile; armat'a fu in currendu bene strussa; pre mese se strussera celle necessarie;* 3. metaforice, *a)* in genere, a compune, dispune, collocá : *a struge coventele in frasi; a struge partile machinei; b)* in specie : α) a tesse, ordí unu reu cuiva, a pune, tende curse : *strugu unii altoru-a insidie;* β) a ordiná, collocá, pune la loculu seu : *asiá se compunu si se strugu coventele in perióde*.

STRUGURARIU, s. m., **uvarum venditor, qui nimium uvis gaudet, delectatur**; 1. cellu ce vende *struguri;* 2. cellu ce se bate cu *strugurii;* — fem. iu sensulu : *a)* de sub 1., *strugu raessa; b)* de sub 2., *siruguraria*.

STRUGURE, s. m., vedi *struguru*.

STRUGURELLU, s. m., **uvula**; deminutivu d'in *struguru*, applicatu insę si in specie la cea-a ce pre alte locuri se chiama *cócadia : strugurelli rosii; strugurelli negri*.

STRUGURU, s. m., **uva, botrus, racemus**; fructu de vitia de vinia; mai allessu, grumuru de bacce ce se formédia imperuna : *struguri copti, necopti, a college struguri; a rupe unu struguru; mai multi struguri; struguri negri. albi,*

www.dacoromanica.ro

rosii, acri, dulci; succulu strugurului da vinu; a storce strugurii si scote mustu. —(Coventulu e romanescu, etymologí'a incerta. Compara : *uva, uvula*=*ugura*, [ca *favu, favulu*=*faguru*]; gr. στρόγγυλος; apoi gr. τρύξ, τρύγος, τρύγη; compara si verbulu *strugere*).

STRUIA, s. f., (pre a locuri : *stroia, sdroia, droia*); **strues, acervus, cumulus; turma, grex, turba, multitudo,** (d'in *struere* = *strugere*); multime *strinsa*, pusa, assediata, etc. la unu locu; 1. in genere : *struia de petre, de caramidi, de manucli de nouelle; struia de lemne taliate; struia de ordiu, de meliu, de grânu, de farina; struia de fênu, de nutretiu, de pesce, de carne;* 2. in specie : *struia de lupi, struia de predatori; struia de cersitori, struia de copilli; bietulu omu are struia de copilli pre capulu seu; struia de formici, de locuste; struie de barbari inunda térr'a; struie de venitici n. coplessescu térr'a si tote alle terrei; — struia de placente, ce anticii Romani offeriá lui Joue mai allessu pentru purificationea arboriloru funestati prin detonite;* de ací si : *strufertariu,* subst. pers., **strufertarius,** (d'in **strues**=*struia* si **fertum**=*offertu*), cellu ce, pentru purificationea de arbori detonati, offere *struia de placente.*

STRUICE, s. f., **struix,** (de acea-asi origine cu *struia,* óre-cumu deminutivu d'in acésta forma) : *struice de formici, de sorici; struice de fênu, de nutretiu.*

STRUMA, s. f., **struma,** (fr. **strume**); tumore, buba inflata, care inse, de regula nu abscede si nu suppura, in specie, gusia : *in certe locuri facu ómenii strume d'in caus'a apei; strum'a gallinei, curcei;* metaforice : *a sparge si vindecá strumele republicei.*

STRUMELLA, s. f., **strumella,** (fr. **strumelle**); deminutivu d'in *struma : ce insémna acelle strumelle in frontea si la guttulu copillului? strumella de pulliu de gallina;* in specie : *strumelle de plante, mai vertosu leguminose; strumellele de peru, stramutandu-se in alte parti alle plantei; plante incarcate cu strumelle nenumerate.*

* STRUMIA, s. f., **strumea,** (fr. **strumée**); specia de planta, ce se crede, co e bon'a de vindicatu *strumele.*

* STRUMIFERU,-*a*, adj., (fr. **strumifère**); care porta, are *una struma : animali strumifere; planta strumifera.*

* STRUMOSITATE, s. f., (fr. **strumosité**); statu de *strumosu*, cumu si *strum'a* ensasi : *strumositatile de guttulu acestui omu.*

*STRUMOSU,-*a*, adj., **strumosus,** (fr. **strumeux**); care are *struma* sau *strume : ómeni strumosi, cucumeri strumosi.*

STRUMU, s. m., **strumus,** 1. cu intellessulu formei fem. *struma;* 2. specia de planta creduta ca bona de vindicatu *strum'a,* (vedi *strumia*).

STRUNGA, *strungariu;* etc.; vedi : *stringa, stringariu,* etc.

STRUPSIRE = *strussire,-escu*, v.; vedi *stropsire.*

* STRUTHIOCAMELINU=*strutiocamelinu,-a,* adj., **struthiocamelinus;** relativu la *struthiocamelu : penne struthiocameline.*

* STRUTHIOCAMELU = *strutiocamelu,* s. m., **struthiocamelus,** (στρουθιοκάμηλος); passerea cea mai mare intre passerile connoscute : *pennele struthiocamelului servu de ornamentu la pellariele femineloru.*

STRUTHIONE=*strutione,* si *strutiu,* s. m., **struthio;** passerea cea mai mare; vedi *struthiu*=*strutiu,* vedi si *struthiocamelu.*

* STRUTHIONIU=*strutioniu,-a,* adj. (fr. **struthioné**); relativu la *struthione,* care sémina cu *struthionele;* subst. *struthioniele,* familia de passeri, cari au de typu genulu *struthiu*=*strutiu.*

* STRUTHIOPHAGU = *strutiofagu,-a,* adj., (fr. **struthiophage,** d'in στρουθίον=struthiu, si φαγεῖν=vorare); care devora *locuste sau struthii.*

STRUTHIU=*strutiu,-a,* adj. s., **strutheus, struthius,** (στρούθιος); **struthiocamelus, struthion,** (στρούθιον); relativu la *struthu* = *strutu : penne struthic;* ca subst. m., *a) struthiu*=*strutiu, struthione* sau *struthiocamelu; b)* deminutivu d'in *struthu*=*strutu,* **passer,** mica passere care strica grânele, *vrabia; c) struthiu* =

www.dacoromanica.ro

strutiu, genu de plante, nominatu si *saponaria*=*saponare*.

* STRUTHOBALANU=*strutobalanu,-a*, adj., (fr. **struthobalane**, d'in στρουθός=struthu, si βάλανος=glande); nome allu unui poporu imaginariu, de care se vorbesce in Lucianu.

* STRUTHOPHAGU=*strutofagu,-a*, adj., (fr. **struthophage**, d'in στρουθός=struthu, si φαγεῖν=vorare); care *devora struthi*, applicatu in specie la genti d'in Ethiopia.

* STRUTHOPODE, adj., (fr. **struthopode**, d'in στρουθός=struthu, si ποῦς gen. ποδός = pede); care are *petiore ca alle struthului*, adeco forte mice : *mulieri struthopodi*.

STRUTHU=*strutu*, s. m., (στρουθός); 1. in genere, nome allu genului de passerelle, nominate lat. **passer** = *vrabia*; 2. in specie, *struthu*=*strutu*, in sensu de *struthiu*=*strutiu*=*struthione*, *struthiocamelu*.

* STRUTIOCAMELU, *strutiu*, etc., vedi *struthiocamelu*, *struthiu*, etc.

* STRYCHNATU, s. m., (fr. **strychnate**); sare formata d'in combinationea *acidului strychnicu cu basi chymice*.

* STRYCHNICU,-*a*, adj., (fr. **strychnique**); de *strychnu : acidu strychnicu; sari strychnice*.

* STRYCHNINU,-*a*, adj. s., (franc. **strychnine**); de *strychnu*; s. reale, m., *strychninu*, f., *strychnina*, substantia vegetale compusa d'in *hydrogeniu*, *oxygeniu si carboniu*.

* STRYCHNIU,-*a*, adj., (fr. **strychné**); care sémina cu *strychnu-lu*; subst. pl., *strychnie-le*, familia de plante ce au de typu genulu *strychnu*.

* STRYCHNOCHROMINU,-*a*, adj. s., (fr. **strychnochromine**); relativu la *strychnu* si *chromiu*; subst. reale, m., *strychnochrominu*, f., *strychnochromina*, substantia d'in *strychnu* si *chromiu*.

*STRYCHNU, s.m., **strychnos**, (στρύχνος, fr. **strychnos**); genu de plante d'in famili'a *strychnieloru*, cari coprendu specie forte venenose.

* STUDENTE, adj. part. pres. s. (d'in *studere*), **étudens**, (fr. **étudiant**); care *stude*, (vedi *studere*); *juni studenti; studenti de facultati; studente de medicina; studenti stipendiati de statu; viétia de studente, occupationi si oblectationi de studente; studente cu studente se aduna*.

* STUDERE, *studui*, *studutu* si *studitu*, v., **studere**, (affine cu gr. σπουδή, σπουδάζειν); proprie, a preperá, festiná, si de aci : a lucrá, cu zelu, cu focu, cu tragere de ânima, a se occupá de ceva seriosu, a se applicá d'in tóta ânim'a si d'in tote poterile; a dorí infocatu, etc., vedi derivatulu *studiare*.

*STUDIARE,-*ediu*, v., **studere**, (it. **studiare**, fr. **étudier**), **discere**, **exquirere**; a face *studiu*, a invetiá, a invetiá una scientia, una arte, a se occupá cu una scientia sau arte; a se dá, a se devotá scientiei, etc.

* STUDIATU,-*a*, part. (d'in *studiare*), **qui litteris studuit**, **qui didicit**; **doctus**, **eruditus**.

* STUDIOLU=*studioru*, pl.-*e*, **studiolum**; deminutivu d'in *studiu : copillii vostri facu bone studiole; studiolele melle poetice*.

* STUDIOSU,-*a*, adj., **studiosus**, (it. **studioso**, fr. **studieux**); plenu de *studiu* : zelosu, focosu, ardente, activu si nepregetatoriu, diligente, plenu de tragere de ânima, occupandu-se si adoperandu-se d'in tota ânim'a si poterile, etc., 1. in genere, *a)* cu *de : celli studiosi de venatu si de jocu cu pil'a; mulierile su studiose de flori, de ornamentu, de elegantia; toti sumu studiosi de musica; studiosi de sapientia, de elocentia, de pictura, de benele publicu, de onestate si de virtute; unu nemoderatu studiosu de jocuri aleatorie; b)* cu *a*, *la*, *spre*, *in : studiosi la invetiatura; studiosu a institui scole; c)* absol., *omu forte studiosu si diligente; ati inceputu cu ânime studiose si ardenti, de ce acumu seti reci si indifferenti?* 2. in specie, *a) studiosu* pentru cineva, devotatu, inclinatu, allipitu, plenu de favore, etc. : *toti studiosii si fautorii acellei victoria; cellu bonu are multi studiosi; studiosi ai altui partitu, ai senatului, ai plebei; mi pare bene co te vediu studiosu cotra mene si alle melle; connoscu câtu esti de studiosu de onorea si reputationea mea; b) studiosu*

www.dacoromanica.ro

=applecatu, inclinatu, datu, devotatu la scientia, etc. : *studiosu de littere, de scientie naturali; scolari forte studiosi, copillu diligente si studiosu; cine nu e studiosu, nu invétia si nu scie nemica.*

STUDIRE, v., vedi : *studere* si *studiare.*

STUDIU, pl.-*e*, **studium**, (it. **studio**, isp. **estudio**, fr. **étude**); actione, actu si effectu, mediu, processu, calle, obiectu, etc. de *studere*=diligentia, adoperatione, occupatione cu tragere de ânima, cu zelu, cu focu, cu amore, doru, placere, volia bona, etc., 1. in genere : *Ciceróne definesce studiulu, dicundu, co e applicationea mentei la ceva cu assiduitate si veementia, occupationea mentei cu tragere de ânima si volientia resoluta; studiulu, dice ellu, e applicationea, occupationea mentei si volientiei la filosofia, la poetica, la geometria, la littere si la alte scientie si arti; celi boni, onesti, probi si fideli cura cu cellu mai mare studiu si negotiele altui-a; nu poti retrage poetulu, pictoriulu addeveratu de la studiele selle, neci mathematiculu de la studiulu calculului, neci filosofulu de la studiulu causeloru si ullu sapientiei; in studiulu seu uita studiosulu si de fome si de sete; in studiulu seu de scientia Democritu si scosse oclii singuru; juni de bona sperantia, inchinati studiului litteréloru si scientieloru; cu mare studiu si labore, cu ardente studiu si cura, cu diligentia si veemente studiu; cofundati in studiulu naturei omului si a destinationei lui in viétia si dupo morte; nu toti lucrara, nu toti luptara cu acellu-asi studiu si ardore; incensi de studiu pentru benele publicu; sunt studie pentru mentile mature, sunt inse certe studie si pentru mentile crude, pentru poterile inco nedesvoltate alle copillaríei; se sciti co nu d'in studiu, ci d'in detoría, accusu pre unii d'in socii; mentile si volientile date la studiulu luptei; ardemu de studiulu de a ve vedé si vorbí cu voi; inflacuratu studiú de a intellege si a connosce; studiu de a scrie, de a coventá*; 2. in specie, *a) studiu* = zelu côtra cineva, devotamentu, favore, affectione, amore, etc. : *ti promittu si juru studiulu meu in veri-ce negotiu si officiu; ce studiu si fervore porta artistulu pentru arte; prin studiu si suffragiu se ve deschideti callea la benevolienti'a si adjutoriulu omeniloru; a lucrá d'in studiulu partitei si opinionei ce a imbraciatu; istoriculu e desbracatu de studiu si de urra; prea multu studiu pentru una causa, pote perde acésta causa; b) studiu*=labore pentru scientia, applecatione cu tragere de ânima la invetiatura si connoscentia, in plur. mai allessu : *studie-le*=scientiele, artile, connoscentiele, etc. : *studiulu e nutrimentulu mentei si allu ânimei; déco are studie, nemica mai placutu ca unu betranu; prin doctrina si studiu se facu multi sapienti; studiulu filosofiei, studiulu limbei propria, studiulu limbeloru stranie; mai bene studie tardíe de câtu neci unu studiu; fora studiu, fora studie nu pote omulu face ceva bonu si utile; a si urmá studiele regulatu in scole; a nu si intrerumpe studiele; a se pune pre studiu si pre studie; studiulu musicei, studie de musica, studiele musicali : studie de architectura, de ponti si strate,* etc.; *c)* prin metafore : α) *studiu* = locu de *studiu :* scola, cabinettu de lectura, do scriere, etc.; β) *studiu*=opu de *studiu*, scriptu, compositione de musica, de pictura, de desemnu, etc. : *unu formosu studiu de capite feminine; unu escellente studiu asupr'a limbei macedo-romane.*

STUFA, *stufisiu, stufu*, etc.; vedi : *tufa, tufisiu, tufu,* etc.

STULETE=*stuletu*, s. m., pl.-*i*, **scapulus, caulis, trunculus; sesami fructus, raphani radix, nux pinea, strobilus, caulis capitatus,** etc., (d'in *stulu*); 1. in genere : ori-ce se redica, merge de la unu capitu mai grossu la altu capitu mai suptire, ori-co tende a se terminá in acume: stelu, stilu sau stylu, fuste, fustellu, cuniu, paru, vergella, trunchisioru, etc.; 2. in specie : *a)* ca mai desu si mai estensu in usu, *stulete* = fructu de papusioniu sau de porumbu, de cucurudiu : *a rupe câti-va stuleti; déro stuletii nu au datu inco grauntie; a mancá stuleti de porumbu copti, ferti; inse numai graun-*

www.dacoromanica.ro

tiele de pre stuleti se mânca, stuletele ensusi nu se mânca: stuletii se ponu si ardu in focu; unu fustellu de papusoniu porta mai multi stuleti; a bate porumbulu e a bate stuletii; stulete=verice fructu, radecina de planta care sémina cu *stuletele papusionului: stulete de pinu, de abiete: stuleti de rafanu, de carota, de corechiu*, etc.

STULTESCE, adv., **stulte**; in modu *stultescu*.

STULTESCU,-*a*, adj., **stultus**; relativu la *stultu* ca subst.

* STULTILOCENTE, adj., **stultiloquens**; care vorbesce *stultu*, care spune seccature, (vedi si *stultilocu*).

* STULTILOCENTIA, s. f., **stultiloquentia**; calitate si fapta de *stultilocente*; flecaría.

* STULTILOCIU, pl.-*e*, **stultiloquium**; vorba, vorbire *stulta*; flecaría, limbutía *stulta*.

* STULTILOCU,-*a*, adj., **stultiloquus**; care *loce*=vorbesce *stultesce*; sau unu *stultu*, care flecaresce, spune nemicuri si seccaturi.

* STULTITIA sau *stultetia*, s. f., **stultitia**; calitate si fapta de *stultu*, simplicitate de mente, *nu stultitia, ci deliratione manifesta coventele acestui omu; stulteti'a e insulsa si nesuffcrita; liertati nescientiei si stultetiei acestoru bieti batuti de Domnedieu; stultitia e a nu leuá ce se offere, si a cere apoi ce ni s'a offeritu; stultiti'a unita cu superbia si arrogantia e cea mai rea stultitia; e propriulu stultitiei a vedé vitie in altii, si a nu sentí alle selle ensusi; stultiti'a nu are escusa; ni e gretia de stultitiele vostre.*

* STULTIVIDIA, s. f., (**stultividia**); calitate si fapta de *stultividu*; (compara fr. **bévue**).

* STULTIVIDU,-*a*, adj., **stultividus**; care *stultesce vede*, care d'in ignorantia sau d'in *stultitia* nu vede bene, dereptu, ci se insélla si committe errori, *stultitie: unu stultividu neci percepe, neci face bonu usu de oclii sei.*

* STULTU,-*a*, adj., **stultus**, (affine cu *stolidu*; compara si *stolone*); simplu, simplice de mente, de spiritu, neprecaputu, fora mente, deliru; *d'in stulti ómenii devinu neboni; celli mai rei stulti su stultii superbi si arroganti; stultii superbi si arroganti nu se credu, neci se sentu stulti; ti voliu probá co esti, nu stultu ca totu de a un'a, ci smentitu si nebonu; ce ai facutu, stulte? multi betrani devinu stulti; poporulu crede co copillii preceputi de mici se facu stulti, candu adjungu mari; ce pote dice saratu unu stultu? cellu mai stultu d'in stulti;* si despre lucruri sau fapte: *vorbe stulte, viétia stulta, consiliu stultu; ce e mai stultu de câtu a cogitá asiá?*

STULU, s. m. pl.-*i*; vedi *stylu*.

STUPA=*stuppa*, s.f., **stupa**=**stuppa**, si **stipa**, (στύπη si στύππη; it. **stoppa**, isp. port. **estopa**, prov. **estopa** si **stopa**, fr. **étoupe**, alb. **stoupi**=**stupi**, de ací si in alte limbe moderne); 1. in specie, parte grossa, grosolana de linu, cânepa, teliu, etc.: *stupa de cânepa, de linu, de scórtia de teliu; stupa de lâna, de palie, de fênu*; 2. in genere, totu ce serve la *stupatu, stipatu: stupa de pluta, stupe de butelie*, (vedi si *stupu*).

STUPARE, v., **stupâ munire, obstipare; obturare, obstruere**; a muní, inchide cu *stupa*, si in genere, a inchide, obstruge, etc.: *a stupá crepeturele luntrei; a stupá gaurele usiei, ferestrei; stupàmu gropele; multimea de carra si de ómeni stupa stratele si impedica communicationile; butelie bene stupate, bute stupata forte bene, ferestre stupate, usia condemnata si stupata*; metaforice: *urecle stupate la addeveru, mentile stupate nu percepu nemica; cumu se stupàmu cu asiá pucinu atâte si atâtu de large gaure alle lipsei si paupertatei?* (vedi si compositulu *astupare*).

STUPARESSA, *stuparia, stuparitu*, etc.; vedi *stupariu*.

STUPARIU,-*a*, adj. s., **stuparius; aplarius**; relativu: 1. la *stupa: stuponie stuparie, massa stuparia*; subst. m., *stupariu: a)* pers., *unu stupariu*, cellu ce vende *stupa*, cellu ce face negotiu de *stupa*; f. *stuparessa*; *b)* reale, *stupariu*, pl.-*e*, multime de *stupa*, massa de *stupa: astuponiu, astupusiu de stupa*, si in genere: veri-ce *astuponiu: stupariu de*

www.dacoromanica.ro

pluta; f. *stupariа*=multime de *stupa*; 2. relativu la *stupu*: *cura stupariа, negotiu stupariu*; subst. *a)* pers., *stupariu*=custode sau propagatoriu, immultitoriu de *stupi*; f. *stuparessa*: *unu stupariu si una stuparessa custodescu stupii vostri*; *b)* reale, f. *stupariа*, α) *apicultura*=arte de a propagá *stupi*; β) multime de *stupi*; γ) locu unde sta assediata multimea de *stupi*: *multe stupariе intempina cine va in acea selba de salci*; — de ací: *c)* derivate: *stuparire,-escu*, v., **apiarium esse, apiariam exercere, apes curare, colere, custodire**, a custodí sau cresce, a propagá *stupi*, a fi *stupariu*;— *stuparitu*, adj. part. s., d'in *stuparire*, α) in genere: *am stuparitu trei anni*, **tres annos custos vel cultor apium fui**; *stuparitulu vostru nu mi place*; β) in specie, *stuparitu*, **vectigal ex apibus coactum**, impositu pusu pre *stupi*.

STUPATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *stupare*), **obstructus, obstipatus**; vedi si compositulu *astupatu*.

STUPATURA, s. f., **obstructio, obstipatio**; actione de *stupare*, déro mai vertosu, effectu allu acellei-asi: *stupatur'a usiei, ferestrei, butelieloru*; *stupature de fosse, de lacuri*; vedi si compos. *astupatura*.

* STUPEFACERE, (se conjuga ca v. *facere*), v. **stupefacere**, a face se *stupesca*, (vedi *stupere, stupescere, stupire*): *a stupeface pre toti cu descoperirile selle; spaim'a publica stupefece luctulu privatu*.

* STUPEFACTIONE, s. f., **stupefactio**, (fr. **stupéfaction**); actione de *stupefacere* si statu produssu de acésta actione: *commoti de mare stupefactione*; *stupefactionea mammei la vederea uniculuі filiu intensu mortu*; *a cadé in stupefactione, a nu poté essí d'in stupefactione*; in specie: *stupefactionea unui greu morbosu sta in suspensionea completa de miscare si de sentire*.

* STUPEFACTU,-*a*, adj. part. (d'in *stupefacere*), **stupefactus**, (fr. **stupéfait**); vedi *stupefacere*.

* STUPEFICARE, v., (**stupeficare**, fr. **stupéfier**); vedi *stupefacere*.

* STUPENTE, adj. part. pres. (d'in *stupere*), **stupens**.

*STUPERE, *stupui*, v., **stupere**, (affine cu τυπεῖν, τύπτειν, στύφειν,—si cu *stupu*= στύπος, etc.); a lemni, marmurí, a stá fora miscare si fora sentire, a se uitá cu gur'a cascata, cu oclii cascati, a se mirá, etc.: *stupe stupidulu de ori-ce*; *inse stupu si celli mai animosi si mentosi*: *stupe omulu de mare spaima, stupe de ceva neasteptatu, stupe mai vertosu de reulu ce nu asteptá, stupe de mortea subitana a unei fientia chara*; *stupe inse si de ceva estraordinariu, miraculosu, nouu, ne mai auditu, ne mai vedutu*; *stupu bietii ómeni de magnificentia, de lussu mare*; si despre lucruri, obiecte abstracte: *stupe und'a, riulu*; *stupu rotele, stupu apele*; *stupente ventu, stupenti venturi, stupente sta luciulu marei*.

* STUPESCERE, v., **stupescere**; in acellu-asi sensu cu *stupere*: *stupescu toti de ce audu d'in gur'a ospitelui naratoriu*.

* STUPIDARE, v., **stupidare**; a face *stupidu*: *câte auditi, nu potu se nu ve stupide*; *ne stupida tote vorbele loru*.

* STUPIDITATE, s. f., **stupiditas**, (fr. **stupidité**); calitate si fapta de *stupidu*: *stupiditatea e mai mare gradu de stultitia*; *inespertii se perdu prin stupiditate*.

* STUPIDU,-*a*, adj., **stupidus**, (fr. **stupide**, d'in *stupere*); lemnitu, marmuritu; ammortitu de sentire, de mente: greu si grossu de capu, ebete, tempitu, nesentitoriu si neintellegutoriu, essitu d'in sentiri, smentitu, deliru, nebonu, etc.: *la acésta infaciosiare a spectrului stau toti stupidi*; *omu stupidu de nu si pote numerá celle cinci degite*; *stupidi de spariatura*; *stupidulu casca gur'a si oclii la tote, chiaru la nemicuri*; *si intelleptii inse remânu stupidi de ce vedu sau audu estraordinaria si neasteptatu*; *asinulu trece de cellu mai stupidu intre animali*; si despre lucruri: *stupidele petre, stupida tacere, stupidi ocli, stupide urecle, stupida fronte*.

STUPINA, s. f., **apiarium, alvearium**; *a)* certu numeru de *stupi*, câti pote custodí si curá unu *stupariu*; *b)* locu unde stau *atâti stupi*: *cellu ce se occupa seriosu de stupariа, are mai multe stu-*

www.dacoromanica.ro

pine; stupinele stupariloru d'in satu se afla in câmpu cu flori manose in miere.

STUPIRE,-*escu*, v., 1. **stupere, stupescere, stupefacere**; vedi déro : *stupere, stupescere, stupefacere*; 2. **spuere, conspuere, sputare**; vedi : *scuipare, scuipire*, etc.

STUPISIORU, s. m., vedi *stupuciu*.

STUPIU=*stuppiu*,-*a*, adj., **stupeus** si **stuppeus**; de *stupa*, relativu la *stupa : funda stupia, funi stupie, focu stupiu, flacure stupie*;—s. reale, *unu stupiu*, dopu de *stupa* si de alta materia : *stupiu de pluta. unu stupiu de bute e de lemnu.*

STUPONIU, (cu *n* molliatu, *stupoiu*), s. m., vedi *stupu*.

* STUPORARE, v., (**stuporare**), **stuporatus**; a inspirá *stupore*, a implé de *stupore*, mai allessu in form'a participiale : *stuporati de splendorile gloriei.*

* STUPARATU,-*a*, adj. part., (d'in *stuporare*), **stuporatus.**

* STUPORE, s. f., **stupor**, (fr. **stupeur**); impressione si statu produssu de actionea de *stupere* : lemnire, marmurire, ammortire, mirare, nesentire, smentire, ebetire, essire d'in menti si d'in sentire, etc. : *stupore coprense pre toti la vederea spectrului; in stupore stete multe dille, mamm'a ce si vedú uniculu filiu jacundu mortu; a fi in stupore, a fi coprensu de stupore, a cadé in stupore, a nu essí d'in stupore; stupore de ursi si de alte fere; stupore de splendorile avutieloru; stuporea de scirea neasteptata;—stupore, ca stupiditate, dice mai multu : stuparea de corbu se lassà de i leuà vulpea casiulu d'in gura; stupore de omu, de muliere; cu stuporile de ómeni nu faci nemica.*

STUPPA, *stuppiu*, etc.; vedi : *stupa, stupiu*, etc.

* STUPRARE, v., **stuprare**; 1. in genere, a face *stupru : cine pote sufferí unu omu ce nu face de câtu se se imbuibe si se stupre?* 2. in specie, a violá, desonorá castitatea, etc. : *a seduce si stuprá verginile celloru mai oneste familie.*

* STUPRATIONE, s. f., **stupratio**; actione de *stuprare*.

* STUPRATORIU,-*tória*, adj. s., **stuprator**; care *stupra : stupratoriu de vergini; stupratorii nu voru intrá in imperiulu cerului.*

* STUPRATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *stuprare*). **stupratus.**

* STUPROSU,-*a*, adj., **stuprosus**; plenu de *stupru*, maculatu de *stupru*, applecatu la *stupru : mulieri stuprose.*

* STUPRU, pl.-*e*, **stuprum**, (fr. **stupre**); desfrenare libidinosa, 1. in genere : *stuprulu e consideratu ca desfrenare flagitiósa*; 2. in specie, violare, desonorare, maculare a castitatei, etc. : *stuprulu cu violentia e crime care se punesce de legile civili.*

STUPU, s. m., pl.-*i*, **stipes, scapus, truncus; fustis, palus, sudes; lignum obturaculum; alveus, alvear**, (compara si στύπος; vedi si *stupa*); 1. proprie si in genere, trunchiu de lemnu taliatu si grossu : butucu, bustianu, paru, fuste, taliatoriu de taliatu lemne, etc.; 2. metaforice si in specie, *a)* ca mai desu, casa de albine facuta d'in trunchiu de lemnu, si de ací, casa de albine d'in ori-ce alta materia, co-ci sunt : *stupi nu numai de lemnu, ci si stupi de scórtia de arbori, stupi de nouelle implettite, stupi de papura implettita, stupi de scandure*; etc. *candu stupii sunt pleni de céra si miere, se talia faguri d'in stupii grassi, sau se batu acei-asi stupi la tempu, candu albinele potu érosi implé de miere stupii batuti; iérn'a stupii se baga si se includu in argelle; primaver'a stupii se scotu la flori*; — prin metafore noue : α) *stupu* =continutulu unui *stupu*, si a nome : α′) mierea si cér'a, fagurii : *unu stupu de miere, a mancá unu stupu integru de miere*; β′) albinele ce compunu coloni'a unui *stupu*; β) *stupu de miere e acestu omu*, plenu de bonitate si de scientia, cu cari attrage le sene; *b) stupu* =dopu, obturaclu de lemnu mai antâniu : *stupu de bute, de butoniu, de putina*; apoi si de alte materie : *stupu de scama, de pandia, de pannura*; prov. *a aflá stupu la ceva*=a aflá remediu; de ací : *c)* derivate : α) *stuponiu* (cu *n* molliatu *stupoiu*; vedi si compos. *astuponiu*), proprie forma augmentativa d'in *stupu* apoi dopu, obturaclu in genere; β) *stupuciu*,-*tiu*, deminutivu d'in *stupu*,

www.dacoromanica.ro

α') cu sensulu de *stupu* de *albine*; β') cu sensulu de *dopu*, mai allessu sub form'a de *stupusiu*; vedi si compos. *astupusiu*; allatura si cellu altu deminutivu *stupusioriu*.

STURDIU = *sturdu*, s. m., turnus, specia de passere selbatica, a carei carne e bona de mancare; — (compara it. isp. port. tordo, fr. tourd, tourde, tourdelle).

STURNINU,-*a*, adj., (fr. sturdiné); relativu la *sturnu*, care sémina cu *sturnulu*; subst. pl., *sturninele*; familia de passeri, cari au de typu genulu *sturnu*.

STURNU, s. m., sturnus, (fr. étourneau), sturnus vulgaris, *Linn.*; genu de passeri d'in famili'a *sturnineloru*; (vedi *sturninu*).

*STYGE, s. f., Styx, (Στύξ); nome propriu, 1. allu unui riurellu, unei fontana in *Arcadi'a*; 2. allu unui-a din celle patru finvie alle anticului infernu; de ací: *a) stygiale*, adj., stygialis, infernale, si metaforice: *reutate stygiale*; *b) stygiu*,-*a*, adj., stygius, infernale, in sensu si propriu si metaforicu: *stygiulu tyrannu*, *stygie consilie*.

*STYLARE=*stulare*, si *stilare*, *stelare*, v., stylare, (fr. styler); a face *stylu*, 1. despre plante: *sementiele incepu a stylá*, *se potu stramutá in altu locu*; 2. in genere: *a stylá bene murulu*; *a stylá cu desi styli tavanulu*; 3. despre vorba si scrissu: *a stylá bene si correctu tote actele judiciali*, (vedi si *stylisare*); 4. a formá, deprende, essercitá, etc.: *cancellaristu bene stylatu in alle cancellarici*; *increde lucrulu acestui omu*, *eo e bene stylatu in acestu negotiu*, etc.

STYLARIU=*stulariu*, si *stilariu*, *stelariu*,-*a*, adj., (fr. stylaire); relativu la *stylu*: *casutia stylaria ce se afla la stylulu certoru plante*.

STYLATU = *stulatu*,-*a*, etc., adj. part. s. (d'in *stylare*), stylatus=stilatus.

STYLETU = *stuletu*, si *stiletu*, *steletu*, pl.-*e*, (fr. stylet;—vedi si *stuletu* in parte); 1. proprie, deminutivu d'in *stylu*; 2. applicatu inse in specie si ca mai desu la una arma: *pugione*, *sica*, pugio, pugiunculus, sicula: *a capitá mai multe icte de styletu*; *styletulu are*, *de regula*, *lamina triangularia si asiá de tenue in câtu vulnulu ce facè*, *e aprope imperceptibile*; metaforice: *numai unu sufletu negru se serve cu precogitare de styletulu calomniei*; 3. in botanica, *styletu*=fia-care divisione a *stylului* plantei ce are *stylu multiplu*.

** STYLIDIU, s. f., vedi *stylidiu*.

* STYLIDE=*stulide*, s. f., genu de plante *dicotyledonie*.

* STYLIDIU=*stulidiu*,-*a*, adj. s., (fr. stylidie=stylidié); relativu la *stylide*; s. f., *a) stylidia*, *stulidia*, in acellu-asi sensu cu *stylide*; *b)* pl., *stylidiele*=*stulidiele*, familia si tribu de plante, cari au de typu genulu *stylide*=*stylidia*.

* STYLIFORME = *stuliforme*, etc., adj., (fr. styliforme); care are *forma de stylu*: *asse styliforme*.

*STYLINU=*stulinu*, *stilinu*, *stelinu*,-*a*, adj. s., (fr. stylin,-e); de *stylu*, ca *stylulu*, de form'a *stylului*; subst. reale: *a)* m., *stylinu-lu*, genu de plante dicotyledonie; *b)* f., *stylina*, genu de *polypi*.

* STYLISARE = *stulisare*, *stilisare*, etc., v., in sensulu speciale allu formei *stylare* de: a *stylá una idéa*, a dá unui actu, unui subiectu form'a *stylistica* covenita; a espreme cogitarile cu accuratetia si cu ore-care ambitione.

* STYLISCU=*stuliscu*, *stiliscu*, etc., s. m., (fr. stylisque,—στυλίσκος); deminutivu d'in *stylu*; applicatu si in specie la *stylulu* certoru plante.

*STYLISMU=*stulismu*, *stilismu*, etc., s. m., (fr. stylisme; — d'in *stylisare*); cura, sollicitudine escessiva si ambitiosa pentru rotundirea si cadentiarea frasiloru si periodeloru, nu numai poetice, ci chiaru si prosaice: *stylismulu e lucru escellente la loculu si tempulu seu*, *déro stylismulu fora locu si tempu e nesufferitu*.

* STILISTU=*stulistu*, *stilistu*, etc., s. pers., (fr. styliste); cellu ce e applicatu si datu la *stylismu*.

* STYLITU=*stulitu*, *stilitu*, etc., s. pers., (στυλίτης, fr. stylite;—d'in *stylu*); pusu, assediatu, fissatu, collegatu pre unu *stylu*=*columna*; in specie: *anachoretu stylitu*=anachoretu ce sta fissatu pre unu pilastru pentru penitentia:

www.dacoromanica.ro

cellu mai celebre d'in anachoretii styliti fu Simeone Stylitulu.

†STYLO-, sau *stulo-*, (στῦλος=*stylu, stulu, stilu, stelu*), in composite si derivate mai allessu scientifice : *stylobase*, adj. s., (fr. **stylobase**, d'in βάσις=base), care are de *base unu stylu*, s. f., *stylobase-a*=genu de plante d'in famili'a *terebintacieloru; stylobatu*, s. m., **stylobates** si **stylobata**, (στυλοβάτης, fr. **stylobate**), pedestallu, base de columna; *styloceratohyoidiu,-a*, adj., (fr. **stylo-cérato-hyoïdien**); relativu la *musclulu stylohyoide*, care se intende de la *apophysea styloide* pêno la marele *cornu* allu ossului *hyoide; stylocoru,-a*, adj. s., (fr. **stylocère**, d'in κέρας=cornu), care are *corne* in forma de *stylu*, s. m., *stylocerulu*, genu de plante d'in famili'a euphorbiacieloru : *stylochondrohyoidiu,-a*, adj., (fr. **stylo-chondro-hyoïdien**), relativu de una data si la *apophysea styloide*, si la *cartilagini*, si la *ossulu hyoide; stylocorina*, s. f., (fr. **stylocorine**), genu de plante d'in famili'a rubiacieloru; *stylode*, adj. s., (fr. **stylode**), care sémina cu *stylulu*, sau care e plenu de *styli*, (vedi si *stylosu*), s. f., *stylode-a*, genu de plante, care e typu la famili'a *stylodieloru; stylodiu,-a*, adj., (fr. **stylodé**), care sémina cu una *stylode; styloglossu,-a*, adj., (fr. **stylo-glosse**, d'in γλῶσσα=limba), relativu si la *apophysea styloide* si la *limba; stylohyoidiu,-a*, adj., (fr. **stylo-hyoïdien**), relativu la *apophysea si la ossulu hyoide : musculu styloyhoidiu*, si absol. *stylohyoidiulu; styloide*, adj., (fr. **styloïde**), care are *forma de stylu : apophyse styloide; styloidiu,-a*, adj., (fr. **styloïdé**), relativu la *styloide* sau la *stylu* ensusi : *conce styloidie, allongate in forma de stylu ; stylomastoidiu,-a*, adj., (fr. **stylomastoïdien**), relativu la *apophysile styloide si mastoide, arteria stylomastoidia; stylomassillariu,-a*, adj., (fr. **stylo-maxillaire**), relativu la *apophysea styloide si la massilla*=falca; *stylometria*, s. f., (fr. **stylométrie**), arte de a applicá *stylometru-lu; stylometricu,-a*, adj., (fr. **stylométrique**), relativu la *stylometria* si la *stylometru; stylometru*, s. m., (fr. **stylomètre**), instrumentu de mesuratu columnele; *stylopharyngiu,-a*, adj., (fr. **stylo-pharyngien**), relativu si la *apophysea styloide si la pharynge : musculu stylopharyngiu*, si ca subst. *stylopharyngiu-lu ; stylophoru,-a*, adj. s., (fr. **stylophore**, d'in φέρειν=portare), care *pórta, are stylu*, ca subst. m., *stylophoru-lu*, genu de plaute dicotyledonie d'in familia papaveracieloru; *stylopode*, s. m., (fr. **stylopode**, d'in πούς gen. ποδός=pede), *pede*, rédimu *allu stylului* planteloru ; *stylostegu,-a*, adj. s., (fr. **stylostège**, d'in στέγος=coperimentu), care *copere stylulu* unei plante, s. m., *stylostegu-lu*=*coperimentu de stylu* allu unei plante; *stylostemone*, adj., (fr. **stylostémone**, d'in στήμων = stame), planta care are *staminile* inserte in *pistillu; stylostemu,-a*, adj.,(fr.**stylostème**), care are *stylu* si *stemine* : *plante stylosteme.*

* STYLOSU=*stulosu, stilosu, stelosu,-a*, adj., (fr. **styleux**); plenu de *styli*, cu *styli multi;* sau cu unu *stylu lungu* forte : *plante stylose; concele stylose, limacii stylosi au corpulu lungu si forte gracile.*

STYLU=*stulu*, si *stilu, stelu*, s. m., **stylus** si **stilus**, (στῦλος, fr. **style** si **stile**); 1. in sensu materiale, *a) stylu*=columna, pilastru, paru, pertica, supportu, fulcru, fulcimentu, *stelpu*, etc. (compara : *peristylu* si alte composite cu *stylu*) : *stuli de lemnu sau de pétra pusi pre marginile callilloru principali; stulii de telegraphu su de lemnu; stuli de muru spre sustinerea si corroborarea murului principale; stuli de marmore la edificie pompose; b)* in specie, *α) stulu*=paru ascutitu, servindu mai allessu in batalie, si de acea-a si cu ascutitu de ferru : *stulii de castre; inimicii dedera in stulii ascunsi in désa érba, cari stuli facura multa stricatione si de ómeni si de calli; stulii de lemnu si de ferru ce formédia gardurile curtiloru; stulii altanului, ferestreloru;* β) *stulu*=tierusiu, radiu, etc., cu care se sapa si se scotu vermii de la radicinele plantei sau blastarii lussurianti, etc.;—metaforice : *lussuriele discursuriloru acestoru oratori au lipse de stylu, ca se curetie d'in elle superfluita-*

www.dacoromanica.ro

tile; γ) *stulu*, la plante; cu mai multe insemnari : α') *stulu*=fructu : *stulii sunt la alte plante, ca si stuletii la plant'a porumbului, (papusioniului, cucurudiului), ensisi stuletii acestei plante su stuli, co-ci stuletulu nu e de câtu deminutivu d'in stulu; stuli de pinu, de abiete; una specia de stuli su si glandile unoru cerci;* β') *stulu*=trunclu, ramu, etc., déro mai vertosu : petioru, pedunclu, coda a unei folia sau unui fructu, cumu si : fustellu, *cotoru, lugeru*, etc.; γ') mai vertosu, *stulu*=parte a *staminelor*, si in particulariu, a *pistillului*, parte ce consiste in una prolongatione a ovariului plantei, care sustine stigmatulu acellei-asi plante: *stululu plantei e unu firicellu forte gracile; acestu stulu contine vase forte suptiri; vasele stulului recepu, protegu si diregu molleculele prolefice cotra ovule; stululu variédia forte multu dupo forma, longitudine si consistentia; stululu e unicu, pentru acellu-asi pistillu, sau multiplu; stululu dispare cu actulu fecundationei; unele plante nu au stulu, in aceste-a stigmatulu face functionea de stulu;* δ) *stulu*, la obiecte artificiali, industriali : *stulu de luminariu, de polycandru, de pulpitu, de cuniariu de vestimente*, etc., ε) *stulu*=vergella sau acu, α') in genere : *stulu de cadrante; stululu cadrantelui indica, prin umbr'a sea, orele dillei;* β') mai vertosu : *stulu* sau *stylu, stilu*=acu de scrissu la antici, cu unu capitu acutu cu care scrieau pre table unse cu céra, éro cu cellu altu capitu latu stergeau si corregeau; la recentiori, in acestu sensu, *stulu* sau *stylu, stilu*=condeliu de ferru sau de pénna, condeliu in genere; de ací : 2. in sensu ideale, *stylu*=modu de a si espreme cogitationile si sentimentele, modu ce implica unu caracteriu individuale; in specie : *a) stylu*=modu particulariu de a si esprime ideele prin limba, prin scriere si vorbire : *stylu simplu, claru, limpidu, limatu, politu, correctu, elegante, gratiosu; stylu negligente, incorrectu, stylu inaltu, grave, sublime, splendidu, pomposu; stylu affectatu, ambitiosu; stylu bassu, triviale, vulgare; stylu diffusu si lassu, stylu strictu si concisu; stylu energicu, veemente, copiosu, infloritu, aridu, seccu, fora sange, fora nervu; stylu poeticu, prosaicu, oratoriu, istoricu, epistolariu; stylulu lui Omeru, lui Eschylu, lui Sophocle; stylulu lui Virgiliu, lui Oratiu, lui Ovidiu; stylulu lui Thucydidè, lui Tacitu, lui Titu Liviu; stylu de cancellaría, stylu cancellarescu : stylulu cancellarescu nu merita adesc nomele de stylu de câtu in sensulu de usu, invetiu, ce inco a leuatu coventulu stylu,* (vedi mai la vale); —*nu pote fi opu de valore fora stylu; stylulu da valore la ideele celle mai communi; de acea-a stylulu si differe in sensu de elocutione;* absolute : *stylu*=modu de a scrie sau vorbí cu nobilitate, energia, gratia, etc.: *acestu auctoriu nu are stylu, mulți scriptori n'au stylu, stylulu da lucruriloru lustru, valore, gratia; stylulu da viétia la tote;* —*b)* in artile formose, *stylu*=modu particulariu fia-carui artistu de a si traduce cogitationile prin colori, linie, constructioni, etc. : *stylulu pictoriloru, statuariloru, architectiloru; stylulu lui Raphaele, lui Michaele-Angelu; stylu de architectura byzantina; stylu romanu, stylu gothicu, stylu egyptiacu; stylulu unei columne, unui monumentu, unui palatiu; puritate de stylu in artile graphice si plastice; stylulu unui opu de arte plastica sau graphica pote fi elegante, correctu, severu, grave, gratiosu, formosu; sunt architecture fora stylu; cumu sunt poemate fora stylu;* —*c)* prin estensione metaforica, *stylu*=datina, abitudine, usu, forma, regula, processu, portu, etc. : α) in genere : *écco stylulu ce mi recomandai; cellaría de stylu vechiu; fa bene de ti scâmba stylulu;* β) in specie, *stylu* = modu de a indicá tempulu in scrissori, in contracte, in documente, *dupo stylulu nou sau dupo stylulu vechiu; in annulu 1875, 1 Novembre, dupo stylulu vechiu, e 13 Novembre dupo stylulu nou.*

* STYMA, pl.-*mate*, **styma**, (στόμα); 1. erectione, in specie, erectione a membrului virile; 2. planta, ce se credea bona de vindicatu erectionea partei sessuale.

* STYMMA, pl.-*mate*, **stymma**, (στόμ-

www.dacoromanica.ro

μα); ce astringe, unu stringente; (vedi si : *styphia, styphu, stypticu*, etc.).

* STYMOSE, s. f., (fr. **stymose**, affine cu *styma*); erectione, si in speciale, morbu allu uretrei cu hemorrhagía, insocita de *satyriase*.

* STYPHIA=*stifia, stufia*, s. f., calitate de *styphu*, (vedi *styphosia*).

* STYPHOSIA=*stifosía, stufosía*, s. f., (στυφότης), **adstringentia, acerbitas**; calitate de *styphosu : styphosi'a vinuriloru acellei vinia*.

* STYPHOSU = *stifosu, stufosu,-a*, adj., **per adstringens, per acerbus**; forte *styphu : vinuri styphose*.

* STYPHU=*stifu, stufu,-a*, adj., (στυφός), **adstringens, acerbus**; care stringe, in specie, care stringe fibrele gustului, acerbu, aspru, etc. : *vinu styphu, pome styphe*.

* STYPTERIA=*stupteria*, s. f., **stypteria**, (στυπτερία; — affine cu *stymma, styphu*, etc.); 1. in genere, substantia astringente, cumu : *caglu* sau *chiagu*, etc.; 2. in specie, alumine, pétra acra.

* STYPTICITATE=*stupticitate*, s. f., (fr. **styptícité**); statu, calitate de *stypticu : stypticitatea acestui vinu*.

*STYPTICU=*stupticu,-a*, adj., **stypticus**, (στυπτικός, fr. **stiptique**;—d'in acea-asi radice cu στυπ=στύφ, d'in care si : *stupare, astupare*, etc.); aptu a stringe, astringe, *astupá, obstipá*, etc. : *erbe, beuture styptice, vinu stypticu de gura; pome acerbe si styptice*.

* STYRACE=*sturace*, s. m., **styrax** si **storax**, (στύραξ, fr. **styrax**); 1. genu de arborelli; 2. nome de mai multe si diverse plante balsamice.

* STYRACIU, = *sturaciu,-a*, adj. s., (fr. **styracé**); care sémina cu *styrace-le*; subst. pl., *styraciele*, familia de plante cari au de typu genulu *styrace*.

1 SU, prep., **sub**; vedi *sub* si *suptu*.

2 SU, in locu de *suu*, pron. possess. la Macedoromâni, **suus**; vedi *seu*.

3 SU, v. indic. pres. pers. I sing. **sum**, si III pl. **sunt**; vedi 1 *fire*.

* SUADA, s. f., **suada**; vedi *suadu*.

* SUADELA, s. f., **suadela** (de la v. **suadere**); actione, potere si modu de *suadere*.

* SUADENTE, adj. part. pres. (d'in *suadere*), **suadens**; care *suade*.

* SUADERE, *suasi* si *suasei, suasu*, v., **suadere**, (fr. **suader**); a dá consilie, a vorbí cuiva pentru ceva, a face se créda ceva, a indemná la ceva : *forte bene suadeti, déro reu faceti; a suade la bene, a suade la reu; oratorii suasera pacea, si dissuasera bellulu*.

* SUADU,-*a*, adj. s., **suadus,-a,-um**; care *suade; suad'a facundia;* ca subst. f., *a)* person. *suad'a* = diu'a elocentiei; *b)* reale, potere de coventu, elocentia, etc.

SUARA, s. f., **ala, axilla**; vedi *subara, subala*.

* SUARIU,-*a*, adj. s., **suarius**; relativu la *sue*, porcariu : *negotiatoriu suariu, staulu suariu, turme suarie*; subst., *a)* pers. unu *suariu* = porcariu, si venditoriu de *sui* = porci; *b)* f. *suaria* = porcaria, negotiu cu *sui*, negotiulu *suariului*.

*SUASIONE, s. f., **suasio**, (fr. **suasion**; —d'in *suasu* de la *suadere*); actione de *suadere*, 1. in genere : *nu credu asiá de necessarie preceptionea, suasionea, essortationea, consolationea*, etc.; a *face usu de totu genulu de suasioni si admonitioni*; 2. in specie : *a) suasionea unei proponere de lege; b)* in retorica : *suasionea e una oratione de genu suasoriu*.

*SUASIVU,-*a*, adj., (fr. **suasif**,—d'in *suasu* de la *suadere*); aptu a *suadere : genu de scriere suasivu; covente suasive; d'in gur'a lui curre oratione suasiva*.

* SUASORIU,-*sória*, adj. s., **suasor, suasorius**; (fr. **suasoire**); care *suade, persuade*, sau serve *a suadere*, 1. in genere : *a pronuntiá covente suasorie; tonu suasoriu;* 2. in specie : *a) suasorii si dissuasorii proponerei de lege*; *b)* in retorica : *discursu deliberativu, dissu si suasoriu; in discursulu suasoriu se suadu sau se dissuadu propositioni de legi;* de ací ca subst. f. reale, *suasoria* (subintell. *oratione*), *oratione prin care se suade sau se dissuade ceva*.

* 1 SUASU,-*a*, adj. part. s., (d'in *suadere*), **suasus, suasum** : *lucru suasu de voi, lucruri suase de noi; nu e tempu de suasu, ci de adjutatu*.

www.dacoromanica.ro

* 2 SUASU, s. m., **suasum**; colore d'in seu sau alta untura si d'in *stillicidiu fumosu*, d'in fuligine, care serve a colorá negru diverse obiecte, déro mai allessu vase de plutitu.

* SUAVE, adj., **suavis**, (fr. **suave**;—in affinitate cu sanscr. **svadu**, si gr. ἡδύς= ἁδύς); placutu la gustu, la odoratu, si la alte sensuri : dulce, amabile, delectabile, etc.; 1. proprie, de sensuri : *ce e suave unoru-a, póte fi amaru altoru-a; numai tie pare suave acésta odore; suavile flori si suavile loru colori si odori; suave cantu, suavi tonuri de voce; ce suave e limb'a romanesca in gur'a acestei Domna! sapori nespusu de suavi;* 2. metaforice, despre spiritu, mente, suffletu : *omu doctu, fidele, facundu si suave in vorb'a si portulu seu; suavea candore a copillariei; suffletulu gusta placerile suavi alle pacei ce da innocenti'a; ce póte fi mai suave mentei de câtu a connósce addeverulu, dupo care insetosiédia; suave e pudorea, suavi su colorile pudorei pre una facia candida; sentimente suavi delecta anim'a parentelui la aspectulu unui bonu si intelleptu filiu.*

* SUAVEOLENTE, adj., **suaveolens**; care are *odore suave*, care resperge *odore suave : mere suaveolenti, suaveolente amaracu; suaveolente aura, suaveolentile flori.*

* SUAVEOLENTIA, s. f., **suaveolentia**; calitate de *suaveolente : suaveolenti'a albiloru faguri de miere.*

* SUAVIARE, v., **suaviari**; a dá *suaviu*, a sarutá; *a dá multe suavie pre frontea netida si serena a innocentelui copillu.*

* SUAVIATIONE, s. f., **suaviatio**; actione de *suaviare : suavi suaviationi; una suaviatione suave.*

* SUAVIDICU,-*a*, adj., **suavidicus**; care *dice*, spune, vorbesce lucruri *suavi : suavidice versuri, suavidica gura.*

* SUAVILLU, pl.-*e*, **suavillum**, (d'in *suave*); ceva dulce si placutu; in specie, placenta dulce : *placentele cu miere su suaville, cumu suaville su si placentele cu dulcetia de pome cu sacharu.*

* SUAVILOCENTE, adj. part. pres., **suaviloquens**; care vorbesce *suave*, placutu, amabile : *suavilocente gura, suavilocenti poemate*, (vedi si *suavilocu*).

* SUAVILOCENTIA, s. f., **suaviloquentia**; calitate si actu de *suavilocente : suavilocenti'a poetiloru.*

* SUAVILOCU,-*a*, adj., **suaviloquus**; care *loce*=vorbesce *suave*, dulce, amabile, etc.: *suavilocii poeti; ce versuri suaviloce!* (vedi si *suavilocente*).

* SUAVILUDIU,-*a*, adj., **suaviludius**; 1. care *lude*=joca *suave*; 2. care se delecta de *luduri*=jocuri.

* SUAVIOLU=*suavioru*, pl.-*e*, **suaviolum**; deminutivu d'in *suaviu : copillulu a datu mammei unu suaviolu.*

* SUAVITATE, s. f., **suavitas**, (fr. **suavité**); calitate si fapta de *suave*, 1. proprie, despre sensurile esterne : *suavitatea saporiloru, coloriloru, sonuriloru; suavitatea vociloru de cantori; suavitatile mesei, gustului, nasului, tactului, audiului; d'in tote tragemu suavitati; suavitatea floriloru, roseloru;* 2. despre sensulu internu : *suavitatea pacei, cogitului curatu; ce suavitate in vorb'a si in modulu de portare allu acestui omu! suavitatea spiritului, ânimei, cogitariloru si sentimenteloru.*

* SUAVITUDINE, s. m., **suavitudo**; calitate de *suave; suavitate* sensuale.

*SUAVIU, pl.-*e*, **suavium**,(d'in *suave*); ce e *suave*, placutu, incantatoriu, etc.; in specie inse, sarutatu : *milli de suavi dede parentele filiiloru sei.*

SUB, si *su*, prep., **sub**, (ὑπό, it. **sub, so**; isp. **sub, su, so, son, sa, za, cha**, port. **sub, sob, su, so**, prov. **so, se**; fr. **sous, sou, su, se**),—occurre ca prepositione separabile in concurentia cu *su* si cu *suptu, (subtu)*, **subter**, si ca prefissa in compositioni; 1. ca prepositione : *sub accoperimentulu aripeleloru telle; sub sóre, sub cerulu liberu, sub jugulu servitutei, sub mésa, sub carru, sub vestimentu, sub velu, sub juramentu, sub ascultare*, etc.; 2. ca prefissa in compositioni, prepositionea *sub* remâne nescambata : α) inainte de vocalile initiali : *subalbu, subiectu, subornare*, etc.; β) inainte de consonantile urmatórie: *b, d, j, n, s, t, v*, precumu : *subbatere, subducere,*

www.dacoromanica.ro

subjugare, sublevare, subnegru, subsistere, subtessere, subvertere; γ) se assimila, de regula inainte de initialile : *c, f, g, m, p, r; succurrere, succedere, sufferire, suffocare, suggrumare, suggerere, summittere, summutiare, suppunere, supportare, surripere, surrogare,* etc.; δ) devine *subs* ca si *abs* d'in *ab*, inainte de certe covente cu un'a d'in initialile : *c, p, t* : *suscepere, suspecere, suspectare, suscitare;* ε) inainte de *s* initiale, urmatu de alta consonante, *sub* se reduce la *su* : *suspinare*=**suspirare**=*suspirare, suspicare,* inse si : *substernere*=**substernere**, *substrugere*=*substruere,* etc.; vedi articlii urmatori.

SUBABSURDU,-*a*, adj., **subabsurdus**; camu, pucinu, ceva absurdu : *subabsurde consecentie.*

SUBACANIU = *subapaniu,-a*, adj., **subaquaneus**; care sta *sub apa*=*acaticu, apaticu.*

SUBACCUSARE, v., **subaccusare**, 1.a camu accusá, a accusá pucinu; 2. a accusá dupo altulu, a vení in adjutoriu cuiva care a accusatu mai inainte.

*SUBACELINU=*subacerinu,-a*, adj., **subaquilinus**; camu sau pucinu *acelinu.*

* SUBACELU = *subaceru,-a*, adj., **subaquilus**; camu *negru*, camu ca *acer'a.*

* SUBACIDU,-*a*, adj., **subacidus**; camu *acidu*; pucinu, ceva *acidu*, mai pucinu *acidu* ca altulu : *vinuri subacide.*

SUBACRU,-*a*, adj., **subacidus**; camu, ceva *acru : vinu subacru;* vedi si *subacidu.*

* SUBACTIONE, s. f., **subactio**, (d'in *subactu* de la *subegere*); actione de a *subegere*, 1. in genere : *subactionea rebelliloru;* metaforice : *subactionea passioniloru, appetiteloru brutali; subactionea de sene, de natur'a sea;* 2. in specie : *subactionea agrului, solului, ferrului si altoru metalle.*

* SUBACTORIU,-*tória*, adj. s., **subactor**, (d'in *subactu* de la *subegere*); care *subege*=suppune, domita, etc.

* SUBACTU,-*a*, adj. part. s., **subactus**, (d'in *subegere*): *solu subactu, subactulu solului.*

* SUBAGRESTE, adj., **subagrestis**; camu *agreste.*

SUBALA=*subara*=*suuara*=*suara*, s. f., (**subala**), **ala, axilla**; parte aduncata sub umeru, aduncatura de sub umeru : *omulu are doue suare;* vedi si *subsuara* si *suptu-suara.*

SUBALARE, adj., **subalaris**; de *subala*, care se afla *sub* sau *la suara : peri subalari, buboniu subalare, pugione subalare;* ca subst. f. reale, *subalare-a*= cinglu inferiore, sau cinglu pre la *suare.*

SUBALBICARE, v., **subalbicare**; *a albicá* ceva, a camu *albicá.*

SUBALBIDU,-*a*, adj., **subalbidus**; camu *albidu.*

SUBALBU,-*a*, adj., **subalbus**; camu *albu*, camu *albitiosu.*

SUBALPINU,-*a*, adj., **subalpinus**; care e aprope de monti : *regioni subalpini.*

SUBALTERNICU,-*a*, adj. s., **subalternicus,-a,-um**; relativu la *subalternu* ca subst. *positione subalternica;* s. m. reale, *subalterniculu*, specia de *electru rossiu.*

* SUBALTERNISARE, v., (fr. **subalterniser**); a face *subalternu : crestinismulu, ca se glorifice femin'a, a cautatu a subalternisá vechiulu ei dominatoriu.*

* SUBALTERNISATIONE, s. f., (fr. **subalternisation**); actione de *subalternisare : subalternisationea officieloru publice, jurisdictioniloru.*

* SUBALTERNISATU,-*a*, adj. part. d'in *subalternisare.*

SUBALTERNITATE, s. f., (fr. **subalternité**); calitate, statu de *subalternu* ca subst., *subalternitatea officiariloru publici.*

SUBALTERNU,-*a*, adj., (fr. **subalterne**); care e, sta *sub altru;* mai micu, inferiore, subordinatu, suppusu la ordinile altui-a, secundariu, mai diosu, etc. : *magistratu subalternu, officiari subalterni; officie, functioni subalterne; jurisdictione subalterna; persone de drama subalterne;* metaforice, mediocru, incapace de mari lucruri, marginitu, etc. : *talentu subalternu, spirite subalterne : mente subalterna;*—ca subst. pers., *unu subalternu, subalternii : subalternii unui presedente; mai bene te intellegi cu*

www.dacoromanica.ro

capii de câtu cu subalternii; tyranni'a subalterniloru e cea mai nesufferita d'in tyrannie.

SUBAMARU,-*a*, adj., **subamarus**; camu *amaru*, pucinu *amaru*.

SUBANALOGU,-*a*, adj., (fr. **subanalogue**); aprópe *analogu*, mai mai *analogu*.

SUBANGULOSU,-*a*, adj., (fr. **subanguleux**); care are *ângluri pucinu pronuntiate : figura subangulosa*.

* SUBANNELLIDARIU,-*a*, adj. s., (fr. **subannélidaire**); care camu sémina, aprope sémina cu una *annellide*; subst. pl., *subannellidariele*, subclasse de *parentomozoarie*.

* SUBAPTERU,-*a*, adj. s., (fr. **subaptère**); care se appropia pucinu de *aptere : insecte subaptere*; absol. subst. pl., *subapterele*, sectione de insecte *hymenoptere*.

SUBARARE, v., **subarare**; *a ará sub*, afundu in diosu, pre sub radecine.

SUBARATORIU,-*tória*, adj. s., **subarator**; 1. care *subara*; 2. care *ara sub altulu*, la altulu.

SUBARCATU,-*a*, adj., (fr. **subarqué**); camu, pucinu, ceva *arcatu*.

*SUBARE, v., **subare**, (d'in *sue*=*scrofa*, *porcu*); a fi in ardori venerie, vorbindu de porci.

* SUBARGUTU,-*a*, adj., **subargutus**, camu *argutu : acelli-asi d'in natura su limbuti si subarguti*.

* SUBARGUTULU,-*a*, adj., **subargutulus**; vedi *subargutu*, numai co *subargutulu* implica mai multa ironía.

SUBARMALE, adj. s., **subarmalis**, (fr. **subarmale**); 1. care sta *sub armu*=*sub armuru*; s. f., *subarmale*, vedi *subalare*; 2. care sta *sub arme : vestimentu subarmale*; si absol. s f., *subarmale-a*, vestimentu portatu sub *arme*.

* SUBARROGANTE, adj. adv., **subarrogans**, **subarroganter**; camu, pucinu, ceva *arrogante : me temu co esti subarrogante; a lucrá si vorbí subarrogante*.

*SUBARTICULATU,-*a*, adj., (fr. **subarticulé**); care e camu, aprope *articulatu : fustelle subarticulate, stulu subarticulatu*.

SUBASPRU,-*a*, adj., **subasper**; camu *aspru*.

*SUBASCENDENTE, adj., **subascendens**, (fr. **subascendant**); care camu *ascende*, se redica pucinu de diosu in susu.

* SUBASSARE, v., **subassare**, a *frige* pucinu; vedi si *subfrigere*.

*SUBASSENTIENTE, part. adj., **subassentiens**; care camu *assente*, care *assente pucinu*.

SUBASSILLARIU=*subaxillariu,-a*; adj., (fr. **subaxillaire**); care aprope sta in *assilla*=*suara*, fora se stea de totu in ea.

* SUBATIONE, s. f., **subatio**; actione de *subare : subationea scrofeloru*.

* SUBATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *subare*), **subatus**, in s. verbului *subare*.

SUBAUDIRE, v., **subaudire**; 1. *a audi* ceva sub altele, a subintellege, a completá celle neaudite, déro cari se prepunu ca disse; 2. *a audí* pucinu : *subaudindu d'in murmurulu de voci nocturne*.

SUBAUDITIONE, s. f., **subauditio**; actione de *subaudire : subauditionea unui coventu lassatu in pronuntiatione*.

SUBAURATU,-*a*, adj., **subauratus**; ceva, pucinu *auratu : annelle subaurate*.

SUBAURICULATU,-*a*, adj., (fr. **subauriculé**); 1. camu *auriculatu*; 2. provedutu de appendici de form'a *auriculei* =*urechiei*.

SUBAURIFORME, adj., (fr. **subauriforme**); care se camu appropia de form'a *urechiei*.

SUBAUSCULTARE = *subascultare*, v., **subausculture**; 1. a *ascultá* in ascunsu : *déco nu cutedi a audí omulu in facia, subausculta-lu; se sub auscultàmu ce dicu de noi*; 2. a *ascultá* pucinu, ceva numai, a nu *ascultá* totu.

SUBAUSTERU,-*a*, adj., **subausterus**; camu *austeru*, ceva camu *austeru : vinu austeru sau cellu pucinu subausteru*.

* SUBAXILLARIU,-*a*, adj., vedi *subassillariu*.

* SUBBACILLARIU,-*a*, adj., (fr. **subbacillaire**); care are *mice bacille : lamine de metallu subbacillarie*.

* SUBBALBU,-*a*, adj., **subbalbus**; camu *balbu*.

* SUBBASILICANU,-*a*, adj., **subba-**

www.dacoromanica.ro

silicanus; 1. care vaga, vagabunda pre *sub basilice : perde-véra, unu talia-câniloru-frondia*, care bate stratele, etc. : *odorea buccateloru trage multi subbasilicani pre longa acestu palatiu;* 2. sectariu secundariu allu *basilicaniloru* = sectari ai tagmei monachica fundata de *Santu-Basiliu*.

SUBBEERE=*subbeuere*, (se conjuga ca v. *beere*), **subbibere**; a *bee* pucinu, a gustá, libá d'in *beutura*.

* SUBBIARTICULATU,-*a*, adj., (fr. **subbiarticulé**); care e *aprope biarticulatu, aprope despartitu in doue articulationi*.

* SUBBIFLORU,-*a*, adj., (fr. **subbiflore**); care are *pedunclu cu doue flori*.

* SUBBILOBU=*subbilobatu*,-*a*, adj., (fr. **subbilobé**); despartitu in *doui lobi : frondie subbilobe*.

* SUBBIPINNATIFIDU,-*a*, adj., (fr. **subbipinnatifide**); care are *foliele in doue pinne despicate la pedunclu : plante subbipinnatifide*.

* SUBBIVALVU,-*a*, adj., (fr. **subbivalve**); care e *aprope bivalvu : conce subbivalve*.

* SUBBLANDIRE, v., **subblandiri**; a camu lingusí, a lingusí unu picu.

* SUBBREVE, adj., **subbrevis**; camu *breve=scurtu : subbrevi folie*.

* SUBCADRATU=*subcadru*,-*a*, adj., (fr. **subcarré**); camu *cadratu*.

SUBCALCARIU=*succalcariu*,-*a*, adj., (fr. **subcalcaire**); aprope *calcariu*.

* SUBCALLOSU=*succallosu*,-*a*, adj., (fr. **subcalleux**); camu *callosu*, aprope de natura *callosa*.

* SUBCAPILLARIU=*succapillariu*,-*a*, adj., (fr. **subcapillaire**); aprope *capillariu*, care are aprope subtiritatea unui *capillu*.

* SUBCARINATU'= *succarinatu*,-*a*. adj., (fr. **subcaréné**); care e formatu aprope ca *carin'a : plante subcarinate, animali subcarinate*.

* SUBCARTILAGINOSU=*succartilaginosu*,-*a*, (fr. **subcartilagineux**); camu, aprope *cartilaginosu*, care e mai de natur'a *cartilaginei*.

* SUBCENTRALE=*succentrale*, adj., (fr. **subcentral**); aprope, mai mai *centrale*.

* SUBCEPHALICU=*succephalicu*,-*a*, adj., (fr. **subcéphalique**, d'in κεφαλικός =capitale); care e aprope *cephalicu*, care mai sémina cu *capulu*.

* SUBCILIATU=*succiliatu*,-*a*, adj., (fr. **subcilié**); aprope *ciliatu*, mai mai munitu de giuru in pregiuru cu *cilie*.

* SUBCLAVIFORME=*succlaviforme*, adj., (fr. **subclaviforme**); care are *mai mai forma de maciuca*.

* SUBCAUDALE=*succaudale*, adj., vedi *subcodale*.

* SUBCOALESCENTE = *succoalescente*, adj., (fr. **subcoalescent**); care e mai mai *coalesce=se forma*, fora inse se fia *formatu* pre deplenu.

* SUBCODALE=*subcaudale=succodale*, etc., adj., (fr. **subcaudal**); care e, sta *sub coda : plume, fulgi subcodali*.

* SUBCOLEOPTERU = *succoleopteru*,-*a*, adj., (fr. **subcoléoptère**); care *mai mai sémina* cu insectele *coleoptere : musce subcoleoptere*.

* SUBCOMPACTU=*succompactu*,-*a*, adj., (fr. **subcompacte**); aprope, mai mai *compactu*; mai mai fora interstitie pre superfacia.

* SUBCOMPRESSU = *succompressu*,-*a*, adj. part., (fr. **subcomprimé**); care e pucinu, liusioru *compressu*.

* SUBCONCENTRICU=*succoncentricu*,-*a*, adj., (fr. **subconcentrique**); aprope, mai mai *concentricu*.

* SUBCONICU=*succonicu*,-*a*, adj., (fr. **subconique**); care e mai mai *conicu*, aprope *conicu*.

* SUBCONOIDE=*succonoide*, adj., (fr. **subconoïde**); care mai se appropia de unu *conoide*.

* SUBCONTIGUU=*succontiguu*,-*a*, adj., (fr. **subcontigu**); care e aprope, mai mai *contiguu : muru succontiguu cu altu muru*.

* SUBCONTINUTU=*succontinutu*,-*a*, adj. part., (fr. **subcontenu**); care e aprope, mai mai *continutu*.

* SUBCONTINUU=*succontinuu*,-*a*, adj. in acellu-asi sensu cu *subcontinutu*.

* SUBCORIACIU = *succoriaciu*,-*a*, adj., (fr. **subcoriace**); care e aprope, pucinu *coriaciu*, de natura pucinu *coriacia*.

* SUBCORTICALE = *succorticale*,

www.dacoromanica.ro

adj, (fr. **subcortical**); care sta, viue *sub cortice* = *scórtia*.

SUBCRUSTACIU = *succrustaciu,-a*, adj., (fr. **subcrustacé**); care e mai mai *crustacu*.

* SUBCYLINDRACIU = *succulindraciu,-a*, adj., (fr. **subcylindracé**); care e aprope *cylindraciu* are mai mai forma de *cylindru*.

* SUBCYLINDRICU = *succulindricu,-a*, adj., (fr. **subcylindrique**); care e aprope, mai mai *cylindricu : utriculi succulindrici*.

* SUBDEALBARE, v., **subdealbare**; a dealbá, a albí pucinu.

* SUBDEBILE, adj., **subdebilis**; camu, pucinu *debile : subdebili genucli, subdebile spinare*.

* SUBDEBILITARE, v, **subdebilitare**; a camu *debilitá*, a *debilitá* pucinu, ceva; mai allessu in form'a part. *subdebilitatu,-a*, a dese ca adj.: *juni subdebilitati*, si metaforice : *auctoritate subdebilitata*.

* SUBDEBILITATU,-*a*, adj. part., vedi *subdebilitare*.

* SUBDECURRENTE, adj. part. pres., **subdecurrens**, (fr. **subdécurrent**); care aprope, mai mai *decurre : plante subdecurrenti* = *plante cu folie subdecurrenti*.

* SUBDEFECERE, (se conjuga ca v. *defecere*=*deficere*), v., **subdefícere**; a *defece* pucinu, a camu *defece*, a perde ceva d'in poteri, etc.: *subdefecera si ccllimai animosi*.

* SUBDELEGARE, v., (**subdelegare**, fr. **subdéléguer**); a *delegá* altulu in loculu altui-a : *guberniulu, principele subdelegà una persona inalta a lucrá si tractá in nomele loru*.

* SUBDELEGATIONE, s. f., (fr. **subdélégation**); actione de *subdelegare*.

* SUBDELEGATU,-*a*, adj. part. d'in *subdelegare*, (fr. **subdélégué**).

* SUBDENTATU,-*a*, adj. part., (fr. **subdenté**); care e mai mai *dentatu*, aprope *dentatu : folie subdentate*.

* SUBDEPRESSU,-*a*, adj. part., (fr. **subdéprimé**); care e pucinu *depressu*.

* SUBDERE, *subdui*, si *subdedi, subdedei; subdutu* si *subditu, sudditu*, (compara pentru forma *perdere* si *vendere*), v., **subdere**; a dá, a pune sub, a pune de desuptu, in intru, a suppune, etc., 1. in genere : *a subde focu casei; a subde juncii jugului; a subde guttulu laciului*; 2. in specie, a suppune, subjugá, vince, domitá; 3. metaforice : *a subde materia si focu spiriteloru incense si irritate*; 4. a pune in loculu altui a, a substituí, *a)* in genere : *a subde noui officiari celloru vechi; b)* in specie, a pune ceva falsu in locu de addeveratu, fiendu mai allessu vorb'a de unu copillu, unu pruncu : *toti dicu subditu si nascutu d'in una pellice*.

* SUBDIACONATU, s. m., **subdiaconi officium**; officiu de *subdiaconu*.

* SUBDIACONESSA, s. f., vedi *subdiaconu*.

* SUBDIACONIA, s. f., vedi *subdiaconatu*.

* SUBDIACONIRE,-*escu*, v., **subdiaconi officio fungi**; a fí *subdiaconu*.

SUBDIACONU, s. m., **subdiaconus**, (fr. **sous-diacre**); *diaconu* inferiore in loculu seu ierarchicu; — fem. *subdiaconessa*.

* SUBDIALE, adj., **subdialis**; care sta sub *cerulu liberu : peramblari subdiali, somnu subdiale*; s. f. reale, *subdiale-a*=altanu, balconu.

* SUBDICHOTOMU,-*a*, adj., (fr. **subdichotome**); mai mai, aprope *dichotomu*.

* SUBDIFFICILE, adj., **subdifficilis**; camu difficile : *cestione subdifficile*.

* SUBDIFFIDERE, (se conjuga ca v. *fidere*), v., **subdiffidere**; a *camu diffide*, a nu se increde deplenu, a se indouí pucinu : *am inceputu a subdiffide*.

* SUBDIFFORME, adj., **subdiformis**, (fr. **subdiforme**); care e pucinu, camu *difforme : nasu si ocli subdifformi*.

* SUBDIGITATU,-*a*, adj., (fr. **subdigité**); care e aprope *degitatu*,=despartitu in *degite*.

* SUBDIMIDIU,-*a*, adj., **subdimidius**; care e mai micu, mai pucinu, mai diosu de *dimidiu : numerulu subdimidiu*.

* SUBDIPTERU,-*a*, adj., (fr. **subdiptère**); care e pucinu *dipteru : insectele subdiptere nu si accoperu bene aripele cu elytrele loru*.

* SUBDISCOIDE, adj., (fr. **subdiscoïde**);

www.dacoromanica.ro

care e aprope, mai mai *discoide*, care sémina aprope cu *disculu*.

* SUBDISJUNCTIVU,-*a*, adj., **subdisjunctivus**; nu deplenu *disjunctivu*; asiá co d'in amendoue e possibile se nu fia neci unulu : *propositioni subdisjunctive, conjunctioni subdisjunctive*.

* SUBDISTORTU,-*a*, adj., (fr. **subdistors**=**subdistortus**); care e camu *distortu*.

* SUBDITARE, v., **subditare**; intensivu d'in *subdere*, a applecá, a bagá, verí, etc.

* SUBDITICIU,-*tiu*,-*a*, adj., **subditicius**,-**tius**; suppositu, substitutu, pusu in loculu altui-a, mentionosu, neaddeveratu, falsu, prefacutu, etc. : *copillu subditiciu regi subditicii*.

* SUBDITIVU,-*a*, adj., **subditivus**; in acellu-asi sensu cu allu formei *subditiciu* : *filiu subditivu; a accusá fratii sei gemini ca subditivi*.

* SUBDITU, *(sudditu)*,-*a*, adj. part. (d'in *subdere*), **subditus** : *copillu subditu, merci suídite, vacce subdite*; in specie, *subditu* = *sudditu*, suppusu unui statu : *sudditii straini*.

* SUBDIUALE=*subdivale*, adj. s., **subdivalis**; vedi **subdialis**.

* SUBDIVIDERE, (se conjuga ca v. *dividere*), v., **subdividere**, (fr. **subdiviser**); a *mai divide* ceva dejá *divisu*, a impartí érosi celle impartite in alte parti mai mice : *septiman'a se subdivide in sépte dille; a divide unu discursu in trei parti principali, apoi a subdivide fiacare in doue alte parti: nu e bene a totu divide si subdivide acellu-asi lucru, de si lucrurile se potu divide si subdivide in indefinitu, déco nu in infinitu*.

* SUBDIVISIONE, s. f., **subdivisio**, (fr. **subdivision**); actione de *subdividere*: *divisionea unui corpu de armata in subdivisioni; multe divisioni si subdivisioni alle orationei incurca in locu de a elucidá*.

* SUBDIVISU,-*a*, adj. part. s. (d'in *subdividere*), **subdivisus**.

* SUBDOCERE, v., **subdocere**; a docé *sub altu doctoriu*, a fí adjutoriu altui invetiatoriu.

* SUBDOCTORIU,-*tória*, adj. s., **subdoctor**; invetiatoriu subordinatu, adjutoriu altui invetiatoriu; in specie, *subdoctoriu* = *submedicu*, medicu subordinatu altui medicu.

* SUBDOLU,-*a*, adj., **subdolus**; camu *dolosu*, camu insellatoriu, astutu, etc.: *omu subdolu si ascunsu: mulieri dissimulate si subdole;* si despre lucruri : *subdola limba; ânima audace, subdola si scambatiosa; subdola modestia, subdola pudore*.

* SUBDOMITARE, v., **subdomitare**; a suppune *domitându* imblandindu : *asiá se subdomita superbii si cerbicosii*.

* SUBDUBITARE, v., **subdubitare**; a camu *dubitá*, a se camu indoí, a se induoí pucinu, ceva: *scrissorea tea da pre facia, co ai subdubitatu de promissionile melle*.

SUBDUCERE, (se conjuga ca v. *ducere*), v., **subducere**; a duce sub, pre sub, pre desuptu, de desuptu, cu sau fora accessori'a idea de *rapere*, *surrepere* 1. a duce de diosu in susu, *a)* in genere : *a subduce sprincenele; si subducu vestimentulu peno aprope de ventre; b)* in specie : α) a trage pre oscatu sau la ripa, la littu, unu vasu de plutitu : *subdussera navile pucinu stricate: nu ati subdussu barcele la locu bonu; se subducemu luntrile si se repausàmu la nopte pre ripa;* β) a duce osti d'in unu locu in altulu : *d'in medilocu subduce callarii la unu cornu allu armatei; inainte de fronte subdusse officiarii; subdusse ostea currendu pre culmea collinei;* 2. cu accesori'a idea de *tragere, sustragere, rapere, leuare*, etc. *a)* in genere : *versati mustulu in caldari, subdeti focu, si, dupo ce ferbe vinulu, subduceti foculu; se nu sentia, co subducemu fundamentele acestoru institutioni; subdussera omeniloru portionea de muncare a dillei; a subduce pre cineva d'in mânule occiditoriloru; a subduce currendu velele navei; a se subduce unui mare periclu; b)* in specie, α) a *duce* pre sub ascunsu, a furá, rupe, surrepe, éro refless. *a se subduce*=a se *duce* pre furisiu, in ascunsu, a se furisiá, stracorá, etc. : *abili furi subdussera peramblatoriloru annelle, orologie, braciari si alte lucruri de pretiu; e tempu a ne sub-*

www.dacoromanica.ro

duce, cumu vomu poté, oclîloru acestui Argu; ap'a fontanei acuma curre, acumu se subduce si dispare; β) a sustrage, a scadé, si de ací, a calculá, computá; vedi si *deducere.*

* SUBDUCTARIU,-*a*, adj., **subductarius**, (d'in *subductu* de la *subducere*); relativu la *subducere*, la *ducere* in susu, la redicare: *funi subductarie.*

* SUBDUCTIONE, s. f., **subductio**; actione de *subducere: subductionea vaseloru d'in ape pre oscatu; subductionea unei summa d'in alta summa.*

* SUBDUCTU,-*a*, adj. part. s., (d'in *subducere*), **subductus**: *petre subducte cu funi; navea subducta pre termu, la termu; celle subducte de furi s'au aflatu.*

SUBDULCE, adj., **subdulcis**; camu *dulce*, pucinu, ceva *dulce: radicine subdulci, alimentu si beutura subdulce.*

SUBDUPLU,-*a*, adj., (fr. **subdouble, subduple**); 1. aprope *duplu*, mai mai *duplu*: 2. mai pucinu ca *duplu.*

SUBDURU,-*a*, adj., **subdurus**; camu *duru: stratu subduru, urecla subdura, voci subdure.*

SUBDUSSU,-*a*, adj. part. s., (d'in *subducere*), **subductus**: *nave subdussa la termu, funi de subdussu navea pre termu, subdussulu navei pre acestu littu camu inaltu e difficile.*

* SUBECILATERALE, adj., (fr. **subéquilatéral**); care e mai mai *ecilaterale: conce bivalve subecilaterali.*

* SUBECIVALVU,-*a*, adj., (fr. **subéquivalve**); care e aprope *ecivalvu: conchylie subecivalve.*

* SUBEGERE=*subigere*, *subessi* si *subessei*, *subessu* si *subactu*, (vedi *agere*), v., **subigere**; a suppune; a framentá, a sfermá.

* SUBELLIPTICU,-*a*, adj., (fr. **subelliptique**); pucinu *elliptic*, abiá pucinu *elliptic.*

1 SUBERATU,-*a*, adj. part., **subæratus**; *eratu* pre d'in intru, implutu cu *arame: auru suberatu, moncte de argentu suberate.*

2 SUBERATU, s. m., (fr. **subérate**, d'in *subere*); sare formata prin combinatione de *acidu subericu* cu *basi chymice.*

* SUBERE, s. f., **suber**; specia de arbore, **quercus suber** *Linn.*; pluta, lemnu de pluta.

* SUBERECTU,-*a*, adj. part. (d'in *suberegere*), **suberectus**: *capilli suberecti, spinu suberectu.*

* SUBEREDE, s. pers., **subheres**; *erede* secundu sau secundariu.

* SUBEREGERE (se conjuga ca v. *regere*), v., **suberigere**; de diosu a redicá in susu.

* SUBERERE=*suberire*, v., **subhærere**; a stá accatiatu, prensu sub ceva sau dupo ceva.

* SUBERESSU,-*a*, adj. part. s., (d'in *suberegere*), **suberectus.**

* SUBERIA, s. f., **suberies**; vedi *subere.*

* SUBERICU,-*a*, adj., (fr. **subérique**); de *subere: acidu subericu, stupu subericu, rotille suberice ce sustinu festille in candele.*

* SUBERINU,-*a*, adj., **suberinus**, (fr. **subérine**); de *subere: scórtia suberina, stupuri suberine*; ca subst. reale, m., *suberinu-lu*, si f., *suberin'a* = materia estracta d'in *subere.*

* SUBERIRE, v., vedi *suberere.*

* SUBERITU,-*a*, adj. part. s., (d'in *suberire=suberere*), **subhærens, subhæsus**;—s. m., *suberitu*, (fr. **subérite**)=*suberinu* sau *suberina*, ca subst. (vedi *suberinu*).

* SUBERIU,-*a*, adj., **subereus**; de *subere: scórtia suberia.*

* SUBEROSU,-*a*, adj., (fr. **subéreux**); plenu de *subere*, de natur'a sau consistenti'a *suberelui: scórtia de arbori suberosa, lemnu suberosu.*

* SUBERRARE, f., **suberrare**; a camu *érrá*, a *errá* pre sub ceva.

* SUBESPLICARE, v., **subexplicare**; a *esplicá* sub ceva, de desuptu: *repe ca unu sérpe, nu subesplicandu passii sei, ci pre pantice si pre peptu.*

* SUBESSIBERE, v., **subexhibere**; a *essibé* sub ceva, de desuptu: *se subessibu spectre la oclii turburati.*

* SUBFASCICULATU=*suffasciculatu*,-*a*, adj., (fr. **subfasciculé**); care e mai mai *fasciclulatu*, aprope formatu in *fascicli.*

www.dacoromanica.ro

* SUBFIBROSU=*suffibrosu,-a*, adj., (fr. **subfibreux**); care e apropo *fibrosu*: *minerali subfibrose.*

* SUBFILIFORME = *suffiliforme*, adj., (fr. **subfiliforme**); care e apropo *filiforme*, mai mai de *form'a* unui *firu.*

*SUBFOLIACIU=*suffoliaciu,-a*, adj., (fr. **subfoliacé**); care e mai mai *foliaciu.*

*SUBFRONDESCENTE=*suffrondescente*, adj. part. pres., (fr. **subfrondescent**); care e apropo *frondescente.*

* SUBFUSIFORME = *suffusiforme*, adj., (fr. **subfusiforme**); care e mai mai *fusiforme.*

* SUBGELATINOSU = *suggelatinosu,-a*, adj., (fr. **subgélatineux**); care e apropo *gelatinosu.*

*SUBGEMINATU=*suggeminatu,-a*, adj., (fr. **subgéminé**); care e apropo *geminatu* în părtile selle.

*SUBGEBBOSU=*suggebbosu,-a*, adj. (fr. **subgibbeux**); care e mai mai *gebbosu.*

* SUBGLABRU=*sugglabru,-a*, adj., (fr. **subglabre**); care e mai mai *glabru: folie subglabre.*

*SUBGLOBULOSU=*sugglobulosu,-a*, adj., (fr. **subglobuleux**); care e mai mai *globulosu.*

* SUBIECERE, v., **subjicere**; a *jace* =arruncá sub ceva, si de ací: a suppune, a propune, a pune inainte, a adduce inainte, etc., 1. proprie, *a)* in genere: *a subiece focu templeloru, caseloru; a subiece oua gallineloru; a subiece ceva ocliloru si sub ocli; b)* in specie, a interpune ceva falsu sau pre furisiu: *a subiece testamente, prunci, arame in locu de auru;* 2. metaforice, *a)* in genere: *câte su subiecte sensuriloru; ce sensu, ce intellessu e de a subiece acestoru covente? a subiece affirmatione la negatione; b)* in specie, *a)* a arruncá, a dá préda: *a subiece bonurile cetatianiloru la vocea preconelui; a se subiece victoriului fora conditioni; a se subiece casului, fortunei; a se subiece la tote capritiele si voliele acestui despotu; b)* a subordiná ceva particulariu unui ce generale; a adauge, coprende, etc.: *tote speciele su subiecte genului; ornatulu stylului se subiece convenientiei; c)* a adauge, a face se urmedie ceva in ordinea vorbirei sau scrierei: *candu faci atari affirmationi, subiece si rationile loru; d)* a adduce a mente, a representá, a suggere: *déco tineti mente celle ce s'au dissu, subiecetile si noue.*

* SUBIECTARE, v., **subiectare**; intensivu allu verbului *subiecere*, cu mare incordare de potere a arruncá sau pune sub ceva; a adauge, allipí la ceva.

* SUBIECTIONE, s. f., **subjectio**, (fr. **subjection**, si **sujétion**); actione de *subiecere*, cumu si statu produssu de acea-asi, 1. proprie si in genere: *subiectionea lucruriloru departate la oclii ascultatoriloru;* 2. in specie si metaforice: *subiectione de testamente, de prunci; la affirmatione se urmedie indata subiectionea rationei; in oratione la interrogatione urmédia subiectionea.*

* SUBIECTIVARE, v., (fr. **subjectiver**); a face *subjectivu*, a cogitá sau reputá ca atare: *idealismulu subiectiva obiectivulu.*

* SUBIECTIVITATE, s. f., (fr. **subjectivité**); calitate de ce e *subiectivu: subiectivitatea sensationiloru, affecteloru; subiectivitatea poetului, pictoriului.*

* SUBIECTIVU,-*a*, adj., (**subjectivus**, fr. **subjectif**); relativu la *subiectu: subiectulu* cogitarei, mentea, suffletulu; *subiectulu* propositionei, în oppositione cu *obiectivu: e subiectivu totu ce e si se pertrece in suffletulu nostru; éro totu ce e esternu, afora d'in noi, e obiectivu; opinioni si aspirationi subiective*; ca subst. m., *subiectivu-lu, a)* in genere: *subiectivulu e fundamentulu psychologiei; b)* în specie, α) *subiectivulu* = espressione a *subiectului* propositionei; β) *subiectivulu*=vitrulu unui oclianu la care se applica oclulu.

* SUBIECTORIU,-*toria*, adj. s., **subjector**; care *subiece: subiectori de testemente, de prunci.*

* SUBIECTU,-*a*, adj. part. s., (d'in *subiecere*), **subjectus**, (fr. **sujet**); 1. in genere: *campânia subiecta montiloru; omeni subiecti meniei, invidiei, casuriloru fortunei; parte de térra subiecta straniului; servitorii toti subiecti economului curtei;* si absol. *subiectii unui guber-*

www.dacoromanica.ro

niu;—subiectulu de testementa, de prunci; —2. in specie, s. m., concr. *unu subiectu, multe subiecte, a)* in genere, *subiectu*= ce se cogita sau de ce se vorbesce, se tracta, si de ací: materia, causa, motivu, ratione, auctoriu, etc.; *subiectulu conversationei, disputei, certei, controversiei, compositionei, scrissorei; unu subiectu poeticu, istoricu, filosoficu, descriptivu, narrativu: subiectu de vorba, de scrissu; subiectu de una lectione; subiecte de scientie, de litteratura; subiectulu unei drama, unui tabellu de pictura, unui plănu de construction; nu aveti subiecte de a ve plange; b)* in specie, α) *subiectu* =eulu cogitatoriu; β) *subiectu*=in oppositioue cu *predicatu*, despre ce se dice ceva in unu judeciu sau propositione: *subiectulu si predicatulu formédia materi'a unui judeciu;* γ) *subiectu*=in sensu mai latu, veri-ce *substratu* allu veri-carei calitate, veri-carui attributu, etc.: *attributele nu potu stá fora unu subiectu;* δ) *subiectu*=cadaveru ce se disseca de anatomisti; ε) *subiectu* = patiente, morbosu in cur'a mediciloru; ζ) *subiectu* =vegetale in care se pune unu surcellu, in care se insere alta vegetale.

* SUBIMPUDENTE, adj., **subimpudens**; camu *impudente.*

* SUBINANE, adj., **subinanis**; camu *inane.*

* SUBINECALE, adj., (fr. **subinégal**); camu *inecale*, ceva, pucinu *inecale.*

* SUBINECILATERALE, adj., (fr. **subinéquilatéral**); aprope *inecilaterale.*

* SUBINFERERE = *subinferire*, v., **subinferre**; a *infere* sub ceva sau la ceva.

* SUBINFERIORE, adj., (fr. **subinférieur**); camu *inferiore;* nu de totu *inferiore.*

* SUBIMFLAMMATIONE, s. f., (fr. **subinflammation**); *inflammatione* pucinu pronuntiata.

* SUBINFLAMMATORIU,-*tória*, adj., (fr. **subinflammatoire**); camu *inflammatoriu*, pucinu si liusioru *inflammatoriu.*

* SUBINFLATU,-*a*, adj. part., **subinflatus**; camu *inflatu: facia subinflata.*

* SUBINFLUERE, (se conjuga ca v. *fluere*), v., **subinfluere**; a *flue*, a curre pre de suptu: *unele ape subinfluu térr'a.*

* SUBINFUNDIBULIFORME, adj., (fr. **subinfundibuliforme**); care e camu, aprope de *form'a infundibulului.*

* SUBINSULSU,-*a*, adj., **subinsulsus**; camu *insulsu: multe vorbe subinsulse in acésta scrissore.*

* SUBINTEGRIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **subintégrifolié**); care are *folie* aprope *integre.*

SUBINTELLEGERE, (se conjuga ca v. *intellegere*), v., **subintelligere**, (fr. **sousentendre**); 1. a intellege sub celle disse celle ce s'au omissu d'in errore sau in adensu, sau prin *ellipse*, asiá de usitata in tote limbele: *tote adiectivele leuate absolutu lassa se se subintelléga unu substantivu; omenii fini lassa se se subintelléga mai multe de câtu spunu;* 2. a *intellege* ceva pucinu, a *camu intellege.* fora *se intelléga totulu.*

SUBINTELLESSU,-*a*, adj. s., (d'in *subintellegere*), **subintellectus.**

SUBINTRANTE, adj. part. pres., **subintrans**, (fr. **subintrant**); care *subintra:* in specie, despre accesse de *febre*, cari calca unele in altele, asiá co unu accessu inco nu se termina si incepe altulu: *febre subintrante. friguri subintranti.*

SUBINTRARE, v., **subintrare**; 1. a intrá pre furisiu, pre ascunsu, a se stracorá unde-va pre nesentite; 2. de ací. in specie, despre accessele de febre, cari nu se allegu unele de altele, ci unu accessu inco dura, pre candu altulu *irrepe*, intra *ore-cumu pre furisiu.*

SUBINTRODUCERE, (se conjunga ca v. *introducere*, si acestu-a ca *ducere*), v., **subintroducere**; 1. a *introducere pre sub mâna*, pre furisiu; 2. in sensu mai generale, a stracorá, bagá, adauge ceva la altele.

SUBINTRODUCTU,-*a*, adj. part., (d'in *subintroducere*), **subintroductus**; vedi si *subintrodussu.*

SUBINTRODUSSU,-*a*, adj. part. s., (d'in *subintroducere*), **subintroductus**: *ómeni subintrodussi in una societate; vorbe subintrodusse in unu discursu.*

SUBINVEDERE, v., **subinvidere**; a camu *invedé*, a *invedé* pucinu.

* SUBINVERSIBILE, adj., (fr. **subinversible**); care se pote pucinu *inver-*

www.dacoromanica.ro

tere, applecá pucinu facía in facia : *folie subinversibili.*

* SUBINVITARE, v., **subinvitare**; a *invitá*, provocá, attitiá pre sub mâna; pre ascunsu, pre furisiu.

* SUBIRATU,-*a*, adj. part., **subiratus**; camu *iratu*=camu *meniatu : au plecatu de la mene subirati.*

SUBIRE=*suire*, indic. pres., *subiu*=*suiu*, *subi*=*sui*, *sube*=*sue*, *subimu*=*suimu*, *subiti*=*suiti*, *subu*=*suu*; perf., *subii*=*suii*, etc.; part., *subitu*=*suitu*, (compara *perire* pentru form'a de conjugatione), **subire, ascendere, oriri, scandere, escendere; effere, tollere, sublevare, elevare,** (it. **subire**, fr. **subir**, [numai in sensulu de : *a cercá, sentí, patí, sufferí*], isp. port. **subir**, [in sensulu populare allu verbului : *a se subí*=*suí callare pre callu*=port. **subir a cavallo**]; acestu sensu are inse si classiculu **subire**); 1. in sensu generale classicu : *subire*=*subire*=*mergere sub. a)* proprie, a merge sub ceva, a se miscá in diosu, a merge in intru, a intrá, a merge spre, la locu sau in locu, a leuá loculu, etc., α) in genere : *fugarii subira in ascunditorile selbeloru vecine: in acellu locu periculosu, in acea strinctore nemine cu mente sanitosa nu ar fi subitu; tristi subira feretrulu eroului mortu ;* β) in specie, a merge, vení pre furisiu, a se stracorá pre nesentite : *servitóri'a subí in dormitoriulu domnei selle; b)* metaforice, α) in genere : *fugira pudore, addeveru si bona credentia, éro in locu subira fraudea si dolulu; fugu dille formose si ferici alle junetiei, si sube betraneti'a;* β) in specie, a vení in mente : *acelle triste si amare dille si nopti ne subu adesea in mente; c)* trans., proprie, α) in genere : *cumu ai subitu una data acésta casa, asiá ua subi si asta data; a subí apele, undele,* a se affundá; *sorele sube marea;* in specie, a merge pre ascunsu, a intrá pre furisiu : *multi, in nome de divi, subira thalamii pudiceloru matrone;* β) metaforice, a sentí, cercá, patí, sufferí : *a subí pen'a meritata; a subí mari damne, injurie, torture, amare doreri; a subí urrele, blastemele, invidi'a; d)* si ca *trans.* si c a *intrans.*, cu insemnare de : a merge, a se miscá de diosu in susu, si de ací, a resarí, a se nasce, a paré, a essí pre lume, *a suí, a se suí*, etc.: *impressuratorii subira murii,* **oppugnatores moenia subierunt;** *etatea de argentu subí dupo cea de auru,* **argentea aetas subiit;** — deci : 2. in sensu speciale de : *a merge de diosu in susu,* cumu si : *a face se merga de diosu in susu : a inaltiá, essaltá, marí,* etc., sensu ce are pretotendine cursu in gur'a poporului, inse esclusivu cu *su* in locu de *sub, a) intrans. : abiá suímu in monte cu mai multe parechie de boui injugati la carrutia; sorele resarisse si suisse tare susu pre ceru; suiti si voi, unde amu suitu si noi·* si refless., inse cu mai multa energía si in multe locutioni : *a suí callare, suiti callari,* si : *a se suí callari, suiti-ve callari,* α) cu sensulu : *a incallecá;* β) cu sensulu : *a se urcá susu pre calli;* asiá si : *a suí*=*a se suí in carru, in carrutia,* inse : *a suí*=*a se suí pre callu,* numai in sensu de : *a incallecá; — sangele ne sue in capu; de rossine se sue sangele in facia; unu vinu capitosu se sue in capu sau la capu; a se suí in capulu cuiva :* α')proprie, β') metaforice, a lu dominá; —*si se suí la ceru si siéde de a derept'a tatalui ; amu visatu, co ne suissemu in ceru;*—*a se suí pre scara, pre funi, pre arbori; a suí cu mare nevolia*=*a se suí cu mare nevolia pre una pertica netida si unsa, infipta perpendiculare in pamentu; a suí*=*a se suí pre muri,* differitu de : *a se suí in cetate, la cetate; nu e liusioru a suí sau a se suí cu luntrile pre riu in susu, precumu nu sue sau nu se sue cineva cu carruti'a in monte, pre monte;*—metaforice : *a se suí cu mentea in inalte regioni; nu se sue cogitarea omului pêno acollo;*—*b) trans., α) a suí montele, callulu, scar'a, murulu, pertic'a, gardulu;* prov., *a suí scarele altoru-a, a suí tote scarele; a suí collin'a, a suí magur'a; a suí tronulu, gradele tronului;* inse differitu : β) *a suí pre cineva pre tronu;* cumu si : *a suí pre cineva sau ceva in podu : a suí copillii cu braciele in carrutie; a suí cu spinarea saccii pleni de grânu in carra; a suí carrulu susu cu*

www.dacoromanica.ro

spatelé; a suí caramidi, gallette cu calce; a suí petre mari cu coclie; γ) metaforice : *a si suí mentea prea susu; a suí pretiulu lucruriloru mercabili; a suí unu omu la ceru cu laude pucinu meritate, a suí pre cineva in gradu mare de ierrarchía; se cade celloru de susu a suí la sene pre celli de diosu; cine nu se sue, cade. M.*

* SUBITANIETATE, s. f., (fr. **subitanéité**); calitate, statu de *subitaniu*.

* SUBITANIU = *subitanu,-a*, adj., **subitaneus**, (d'in *subitu*); neasteptatu : *plouia si fortuna subitanie, morte subitania sau subitana*; (compara fr. **soudain**).

* SUBITANU,-*a*, adj., vedi *subitaniu*.

* SUBITARIU,-*a*, adj., **subitarius**, (fr. **subitaire**, d'in *subitu*); care se face in currendu, forte cu mare precipitantia, la momentu óre-cumu : *armata subitaria, militari subitari, cari se dicu si tumultuari*.

SUBITIU = *subisiu, suisiu,-a*, adj. s., **ascendens, acclivus, clivus**; 1. adj., care *sue* sau *se sue*, se inaltia, mai allessu in directione, linia inclinata : *coste de collina liusioru suisie*; 2. s. m., *suisiu*, pl., *suisie*, (mai pucinu bene *suisiuri*), locu inaltu si plecatu, inclinatu : *unu suisiu liusioru inclinatu; suisiulu coperimentului casei e prea rapidu; mergemu incetu, pentru co dàmu totu in suisie; suisiele dese ne impedica mersulu rapidu.*

SUBITORIU = *suitoriu,-tória*, adj. s., **ascendens, acclivus, clivus**; care *sue, se sue*; 1. in genere : *suitorii pre monte; suitori de greutati in carra, in navi*; 2. in specie, despre lucruri : *coste de monte suitorie*; ca s. f. reale, *suitória* = *suitóre : a)* locu de *suitu*, locu inaltu si inclinatu, cumu si mediu de *suitu*; *b)* actione, modu de *suire : pre suitori bene facute se practica suitórea pre crescite de monti inalti.*

SUBITU,-*a*, adj. part. s. (d'in *subire* = *suire*), **subitus, ascensus, sublatus; elatus**; 1. in genere, cu tonulu regulatu pre *i : subitu* = *suitu, a)* cu *b* d'in *sub* conservatu : *pencle subite, suppliciulu subitu, damne subite, stricatione subita, fugari subiti in desi codri; omu callidu subitu in spiritulu unui simplu: fraudea subita in loculu bonei credentia; b)* si cu *b* d'in *sub* suppressu : *unii suiti pre monte, altii remasi diosu la radicea montelui; principe de currendu suitu pre tronu; capitani suiti in ceru cu laude pentru eroismulu loru; funi de suitu petronie; suitulu pre acésta collina cu carrulu incarcatu e forte difficile*; 2. in specie, *subitu,-a*, cu tonulu pre *su :* numai ca adj., cu sensulu de : neasteptatu, de care neci trece cuiva prin mente, care fora scire si fora prevedere, la momentu, de una data, vine, se intempla, etc. : *subita morte, subita venire; subite scambari, impregiurari, evenimente; plouia subita, subitu fortuna; subita tacere dupo subita clamore; subitu attacu, subita incursione; subite scambari de volie, de consilie; subitu clivu*, dereptu in susu; *subiti venira, subiti se dussera;* ca subst. m. reale, *subitu-lu* = ce nu se astépta, ce nu trece cuiva prin mente : *subitulu ne sparia, cu subitulu nu faci nemica cumu se cade*; de ací si adv.; *vinu si se ducu subitu; mergi si vino subitu; subitu la momentu!—subitu leuara fug'a; subitu cogita, subitu vorbesce, subitu lucra. M.*

SUBITURA = *suitura*, s. f., **ascensio, sublevatio, clivus**; actione de *subire*, cumu si effectu, statu produssu prin acésta actione : *suitura pre monte cu carrulu, mai multe suiture in culmea montiloru; suitur'a sacciloru in carru cu spinarea; suitura rapida, lena*; *cost'a collinei are suitura forte lena.*

* SUBJACENTE, adj. part. pres., **subjacens**, (fr. **subjacent**); care *subjace : campâniele subjacenti collineloru.*

*SUBJACERE, v., **subjacere**, 1. a jacé sub ceva : *una gradinutia subjace la ferestr'a acellei camere*; 2. a fi espusu, suppusu etc. : *viétia omului subjace multoru casuri*; 3. a fi situatu mai diosu.

* SUBJECTARE, *subjectu, subjecere*, etc., vedi : *subiectare, subiectu, subiecere*, etc.

* SUBJUGALE, adj., **subjgalis**; care sta, se afla *sub jugu : tauri subjugali, juncu subjugale.*

www.dacoromanica.ro

SUBJUGARE, v., **subjugare**, (fr. **subjuguer**); a pune *sub jugu*, a *injugá*, si de ací in genere, a suppune, vince, etc.: *jumentele se subjuga; popore subjugate cu poterea de altu poporu; ambitiosii tyranni vreu a subjugá omenimea.*

SUBJUGATIONE, s. f., **subjugatio**, (fr. **subjugation**); actione de *subjugare*, cumu si effectu, statu produssu prin acésta actione : *subjugatione a unei natione, ca si subjugationea unui omu, e contra natura; jumentele su destinate subjugationei.*

SUBJUGATORIU,-*tória*, adj. s., **subjugator**; care *subjuga : subjugatorii si impilatorii de nationi.*

SUBJUGATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *subjugare*), **subjugatus.**

SUBJUGIU,-*a*, adj., **subjugius**; care sta, se afla *sub jugu, la jugu : curelle subjugie*, (vedi si *subjugale, subjugu*).

SUBJUGU,-*a*, adj., **subjugus**; care sta, care e pusu *sub jugu, la jugu.*

* SUBJUNCTIONE, s. f., **subjunctio**, (fr. **subjonction**); actione de *subjungere*; in specie, *subjunctione*=modu de dispositione a armatei.

* SUBJUNCTIVU,-*a*, **subjunctivus**; relativu la *subjungere : curelle subjunctive la jugu, nodu subjunctivu;* in specie : *modu subjunctivu, conjunctioni subjunctive; modulu subjunctivu se dice si modu conjunctivu*, si absol., *subjunctivu-lu*, ca sí *conjunctivulu : multe su de dissu asupr'a subjunctivului, déro cauta se trecemu rapide asupr'a delicateloru nuantie alle formeloru subjunctivului.*

SUBJUNCTORIU,-*tória*, adj. s., care *subjunge*, **subjunctorius,-um.**

SUBJUNCTU,-*a*, adj. part. s., (d'in *subjungere*), **subjunctus** : *cete de armati subjuncte unui corpu de armata; professoriu subjunctu altui professoriu.*

SUBJUNGERE, (se conjuga ca v. *jungere*), v., **subjungere**; 1. *a junge*, legá sub ceva, in specie, a pune *sub jugu, la jugu*, a *injugá : a subjunge tauri, tigri; juncii se se subjunga la carru desertu pentru invetiatura;* 2. in genere, a legá cu ceva, la ceva, *a)* proprie : *a subjunge camera cu camera; b)* metaforice, *α)* a suppune, a subordiná; *β)* a suppune, subjugá, vince; *γ)* a interpune, adauge, intercalá; *δ)* a pune in locu, a substituí.

SUBJUNSU,-*a*, adj. part. s., (d'in *subjungere*), **subjunctus** : *vitie subjunse ulmiloru, curella de subjunsu junculu la jugu.*

* SUBLABERE, *sublapsi* si *sublapsei, sublapsu*, v., **sublabi**; 1. a *labe*, lunicá, cadé de desuptù, diosu, a se surpá, etc. : *edificie sublapse de vechime;* metaforice : *rupile ensesi sublabu sub dentele tempului;* 2. in specie, *α)* proprie : a se stracorá pre nesentite, a se introduce pre ascunsu, pre furisiu; *β)* metaforice : *sublabe memori'a betrâniloru.*

* SUBLABRARE, v., **sublabrare**; a bagá in *labre*=budie, a bagá in gura.

SUBLACRIMANTE, adj. part. pres., **sublacrimans**; care *lacrima* pucinu, camu *lacrima*, camu plange : *ocli sublacrimanti.*

* SUBLACUNOSU,-*a*, adj., (fr. **sublacuneux**); care e pucinu *lacunosu.*

* SUBLAMELLARIU,-*a*, adj., (fr. **sublamellaire**); care e pucinu *lamellariu : structura sublamellaria.*

* SUBLAMELLATU,-*a*, adj. part., (fr. **sublamellé**); care e aprope *lamellatu.*

* SUBLAMELLOSU,-*a*, adj., (fr. **sublamelleux**); camu in acellu-asi sensu cu allu formei : *sublamellatu.*

* SUBLAMINA, s. f., **sublamina**; *lamina de sub alta lamina.*

* SUBLATIONE, s. f., **sublatio**; actione si statu de ce e *sublatu :* inaltiare, inaltiatura, redicatura : *sublationea si positionea vocei;* metaforice, desfientiare, nemicire.

* SUBLATU,-*a*, adj. part., **sublatus**, 1. inaltiatu, suitu, redicatu, etc., 2. metaforice : desfientiatu, stricatu, destructu, nemicitu.

* SUBLAVARE, v., **sublavare**; a *lauá* spellá pre de de *suptu*, pre diosu, pre d'in intru.

* SUBLECTIONE, s. f., **sublectio**; actione de *sublegere.*

* SUBLECTU,-*a*, adj. part. (d'in *sublegere*), **sublectus** : *celli mai de currendu sublecti senatori.*

www.dacoromanica.ro

SUBLEGACLU, *sublegare*, etc., vedi *subligaclu, subligare*, etc.

* SUBLEGERE, (se conjuga ca v. *legere*), v., **sublegere**; 1. a *allege, college*, de sub ceva, de desuptu, de diosu: *bietii copillii flamundi sublegu ce se arrunca pre diosu de ospitii mesei;* 1. in specie *a)* a leuá pre furisiu, pre ascunsu: *a sublege copilli: a sublege vorb'a altoru-a: b)* a allege in loculu altui-a: *collegii allessi una data si celli sublessi in loculu acestoru-a morti; a sublege senatori in loculu celloru ce au implenitu patru anni de senatoria.*

* SUBLESSU,-*a*, adj. part. s. (d'in *sublegere*), **sublectus**: *senatorii sublessi, de sublessu.*

* SUBLESTU,-*a*, adj., **sublestus**; macru, strigosu, forte debile; metaforice, liusiorellu, seccu, frivolu, de neci una valore.

SUBLEUARE=*sublevare*, v., **sublevare**; a *levá*, leuá de diosu in susu, a redicá, urcá, suí, inaltiá, etc., 1. proprie: *nu se indorá a ne sublevá de diosu; a sublevá una flammura, unu velu de nave; a sublevá pre cellu cadutu, a sublevá prunculu in bracie; a sublevá undele; se sublevara multi assupriti d'in poporu; a sublevá capulu, mânule, petiorele; a sublevá pulberea;* 2. metaforice: a redicá, scollá, liusiorá, allená, manganiá, animá, adjutá, etc.: *a sublevá pre celli in nevolia, a sublevá pre miseri; a sublevá terranii in lipse si seccite; a sublevá dorerile, intristationile; vremu a sublevá si scapá cetatea de impressuratori.*

* SUBLEVATIONE, s. f., **sublevatio**; actione de *sublevare: sublevationile terrenului prin alluvioni; sublevatione facuta miseriei si paupertatei cu adjutorie liberali.*

* SUBLEVATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *sublevare*), **sublevatus**.

* SUBLEVATURA, s. f., **sublevatio** actione, déro mai vertosu, effectu allu' actionei de *sublevare*.

* SUBLICA, s. f., **sublica**; trabe, paru infiptu in pamentu, *taracu, popu*, proptella de lemnu, etc., inspecie: *sublicele pontiloru.*

SUBLICIRE,-*escu*, v., **sublicas** defigere; a bate *sublice;* in specie, a inchide unu stagnu, etc., in assemine modu, *a tarací.*

* SUBLICIU,-*a*, adj., **sublicius**; care e facutu, consta d'in *sublice*, (vedi *sublica*), d'in lemnu, in genere: *ponte sublicia; una ponte sublicia fu arruncata de Ancu Marciu preste Tibere.*

* SUBLIDERE, *sublisi* si *sublisei*, *sublisu*, v., **sublidere**; 1. a scóte prin lovire pre de desuptu; 2. in genere, a scóte, stórce, espreme cu fortia.

SUBLIGACLU=*sublegaclu, subligaculu, sublegaculu*, pl.-*e*, **subligaculum**; lucru, mai allessu buccata de stoffa, ce *se lega* de desuptulu peptului, mai diosu de peptu.

1 SUBLIGARE=*sublegare*, v., **subligare** 1. a *legá* de desuptu: *se sublega viti'a candu lega multe uve, se sublega mantellulu de collu, si spat'a de lature;* 2. a *legá* in susu, a suffecá: *a si sublegá tunic'a.*

2 SUBLIGARE = *sublegare*, s. f., **subligar**; camu in acellu-asi sensu cu allu formei *subligaclu: joca fetele in chora cu sublegari de metasse rossia.*

SUBLIGATIONE = *sublegatione*, s. f., **subligatio**; actione de *subligare: sublegationea uveloru.*

SUBLIGATU = *sublegatu,-a*, adj. part. s. (d'in *subligare*), **subligatus**.

SUBLIGATURA=*sublegatura*, s. f., **subligatio, subligaculum**; actione, déro mai allessu, effectu allu actionei de *subligare*, si in specie, in sensu concr. de *ceva* analogu in usu cu allu formei *subligaclu.*

* SUBLIMABILE, adj., (fr. **sublimable**); care se póte *sublimare: substantie sublimabili.*

* SUBLIMARE, v., **sublimare**, (fr. **sublimer, sublimiser**); a face *sublime*, a redicá, inaltiá in susu, proprie, *a)* in genere: *acer'a se sublima pêno in nueri; femine rapite si sublimate in aeru; b)* in specie: a face se se redice in susu, prin actionea calorei, una substantia volatile: *a sublimá mercuriu; e certu co aurulu se sublima;* 2. metaforice: *a sublimá eroismulu, virtutea, patriotismulu;*

www.dacoromanica.ro

Oratiu sublimà faptele celle mari alle Romaniloru; vedi si *sublimisare.*

* SUBLIMATIONE, s. f., (**sublimation**); actione de *sublimare*, mai vertosu in sensulu verbului *sublimare* de sub *b)*: *sublimatiunea mercuriului.*

* SUBLIMATORIU,-*tória*, adj. s., **sublimator**, (fr. **sublimatoire**); care *sublima* sau serve la *sublimatu*: *Domnulu e sublimatoriulu celloru modesti;* in specie, s. m. reale, *sublimatoriu*, pl.-*e*, vasu de *sublimatu*, substantie volatili.

* SUBLIMATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *sublimare*), **sublimatus**, (fr. **sublimé**), 1. in genere: *acere sublimate pêno in ceru, acer'a are aripe de sublimatu in ceru;* 2. in specie: *mercuriu sublimatu;* si absol. s. m. concr., *unu sublimatu*: *sublimatulu corrosivu*, si absol., *sublimatulu*=*deutochlorura de mercuriu.*

* SUBLIMATURA, s. f., actione, déro mai vertosu effectu allu actionei de *sublimare*: *sublimatur'a aurului, sublimatura de auru.*

* SUBLIME=*sublimu*,-*a*, adj., **sublimis** si **sublimus**, (fr. **sublime**); inaltu, inaltiatu, susu, etc., 1. proprie: *sublimile culmini alle Carpatiloru, sublimea culme a palatiului; sublimele arcu celeste; sublime e sorele, ca mai sublime la amédia; sublimi su si stellele; sublime sbóra acer'a; in sublime carru procede triunfatoriulu;* ca subst.: *in sublime se sue acer'a, d'in sublime se lassa rapide; sublimele sau sublimulu montelui, obeliscului;* 2. metaforice, in gradulu cellu mai inaltu, escellente, care ne inspira mirare, stupore si alte affecte veementi, nobili, rapitorie, etc., *a)* in genere: *sublime e mortea, sublime devotamentulu unui amicu pentru amiculu seu; sublime e cerulu stellatu, sublime tòtu ce ne rapesce prin formoseti'a, poterea sea; mai allessu poterea morale si intellectuale e sublime; sublime e candid'a innocentia;* ca s. m., *sublimele* sau *sublimulu*: *sublimulu fapteloru eroice; b)* in specie, despre cogitare si espressionea ei: *sublime e stylulu, sublime e conceptionea acestui poetu, sublimile capite de opera alle scriptoriloru, pictoriloru, statuariloru; sublimi sentimente, sublime idea, sublime suffletu;* si ca subst., *sublimulu poesiei omerice, sublimulu in architectura;*—déro: *necaliri, ca in operele priviligiate, essite d'in mân'a naturei, nu splende, in tota poterea sea, sublimulu.*

* SUBLIMISARE, v., (fr. **sublimiser**); a face *sublime*, mai allessu in sensulu metaforicu allu coventului: *a sublimisá virtutea:* vedi si *sublimare.*

* SUBLIMITATE, s. f., **sublimitas**, (fr. **sublimité**); calitate de *sublime*: *sublimitatea cerului stellatu, sublimitatea mortei de bona volia pentru altulu ce e charu.*

* SUBLIMU,-*a*, adj., vedi *sublime.*

* SUBLINIARE, v., (**souligner**); a trage pre de *suptu linia*: *a subliniá in una scriptura celle de observatu cu mare attentione.*

* SUBLINIARIU,-*a*, adj., (fr. **sublinéaire**); care e aprope *liniariu.*

* SUBLINGUALE, adj., (fr. **sublingual**); care sta sub *limba.*

* SUBLIVIDU,-*a*, adj., **sublividus**; camu *lividu*=venetu: *bube sublivide.*

* SUBLOBATU,-*a*, adj. part., (franc. **sublobé**); aprope *lobata.*

* SUBLUCANU,-*a*, adj., **sublucanus**; care e aprope de *luce*=lumina: *pre tempu sublucanu.*

* SUBLUCIDU,-*a*, adj., **sublucidus**; camu *lucidu*: *sublucida selba.*

* SUBLUGERE, v., **sublugere**; a *luge* pucinu.

SUBLUNARIU,-*a*, adj., (fr. **sublunaire**); care sta *sub luna*, intre *luna* si pamentu: *corpu sublunariu.*

* SUBLUSTRE, adj., **sublustris**; care e pucinu luminatu: *nopte sublustre.*

* SUBLUTIU,-*a*, adj., **subluteus**; camu *lutiu* ceva camu galbinu.

* SUBLUVIA, s. f., **subluvies**; limu, sorde lassata prin ape versate: tina, etc.; si s. m., *subluviu.*

* SUBLUVIU, s. m., vedi *subluvia.*

* SUBLYRATU,-*a*, adj., (fr. **sublyré**); care e aprope *lyratu*: *plante cu folie sublyrate.*

SUBMARGINALE=*summarginale*, adj., (fr. **submarginal**); care e mai *marginale*, aprope pre *margine.*

www.dacoromanica.ro

SUBMARGINARIU =*summarginariu,-a*, adj., vedi *submarginale.*

SUBMARINU=*summarinu,-a*, adj., (fr. **submarin**); care se face *sub mare : strate de terrenu submarine.*

SUBMENTALE=*summentale*, adj., (fr. **submental**); care sta *sub mentu*, sub barbía.

SUBMERGERE, etc., vedi *summergere*, etc.

* SUBMETALLOIDE.=*summetaloide*, adj., (fr. **submetalloïde**); care e mai mai *metalloide : splendore submetalloide.*

* SUBMICROSCOPICU=*summicroscopicu,-a*, adj., (fr. **submicroscopique**); care e aprope *microscopicu.*

* SUBMONILIFORME,= *summoniliforme*, adj., (fr. **submoniliforme**); care e mai mai *moniliforme.*

* SUBMONODACTYLU=*summonodactylu,-a*, adj., (fr. **submonodactyle**); care e mai mai *monodactylu.*

* SUBMULTIPLU=*summultiplu,-a*, adj., (fr. **submultiple**); care e continutu essactu in unu numeru, care e factoriu allu acestui numeru.

* SUBMUTICU=*summuticu,-a*, adj., (fr. **submutique**); care e mai mai *muticu.*

SUBNASCERE, (se conjuga ca v. *nascere*), v., **subnasci**; a *nasce* sub ceva, longa ceva : *subnascu bube longa bube.*

SUBNATARE, v., **subnatare**; *a natá* sau *notá* pre desuptu.

* SUBNECTERE, (se conjuga ca v. *nectere*), v., **subnectere**; *a necte*, a nodá sub ceva, a nodá desuptu, 1. proprie : *subnecteti antenneloru tote velele;* 2. metaforice, a adauge la celle disse.

* SUBNEGARE, v., **subnegare**; a camu negá.

* SUBNEGRU,-*a*, adj., **subniger**; camu *negru : cu ocli subnegri.*

* SUBNERVARE, v., **subnervare**; a taliá nervulu de desuptu, afundu; metaforice : *a subnervá calumniele.*

* SUBNESSU=*subnexu,-a*, adj. part. s., (d'in *subnectere*), **subnexus** : *legeti si testulu si notele subnesse.*

* SUBNITERE, (se conjuga ca v. *nitere*), v., **subniti**; *a nite, a se nite*, a se redimá de desuptu; metaforice, a se redimá, a se summetí pre ceva, a nu i pesá, a fi securu.

* SUBNISU=*subnixu,-a*, adj. part. s., (d'in *subnitere*), **subnisus** si **subnixus**: *betranu subnisu pre unu bastonu; superbulu subnisu pre poterea sea, pre creditulu seu si pre favorile curtei.*

* SUBNODOSU,-*a*, adj., (fr. **subnodeux**); care e aprope *nodosu.*

* SUBNOTARE, v., **subnotare**; a *notá* de desuptu; metaforice, a *notá* in ascunsu, pre furisiu, a speculá; in specie, a subscrie.

* SUBNOTATIONE, v., **subnotatio**; actione de *subnotare.*

* SUBNOTATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *subnotare*), **subnotatus.**

* SUBNUBILU,-*a*, adj., **subnubilus**; camu *nubilu*, camu nuerosu, turbidu.

* SUBOBSCENU,-*a*, adj., **subobscenus**; camu *obscenu : espressioni subobscene.*

* SUBOBSCURU,-*a*, adj., **subobscurus**, (fr. **subobscur**); camu *obscuru*, ceva camu *obscuru*; metaforice : *frasi subobscure.*

* SUBOCELLATU,-*a*, adj. part., (fr. **subocellé**); camu *ocellatu : insecte subocellate.*

* SUBOCULARE = *subocullariu,-a*, adj., **subocularis**, (fr. **suboculaire**); care e *sub oclu, sub ocli : antenne de insectu suboculari; vêna suboculare.*

* SUBODIOSU,-*a*, adj., **subodiosus**; camu *odiosu : vorbe subodiose.*

* SUBODORARE, v., (fr. **subodorer**); a *odorá* ageru, afundu, de departe; a *odorá* ca cânele, si numai dupo urme, a adulmecá; metaforice, a sentí, prepune, leuá ventu de ceva ascunsu.

* SUBOFFENDERE, (se conjuga ca v. *offendere*), v., **suboffendere**; a camu *offende*, a supperá pucinu.

* SUBOLERE, v., **subolere**; a olé, a vení ventu de ceva ascunsu ; *mi subole de ce voru se faca.*

* SUBOLE=*sobole*, s. f., **suboles** si **soboles**; blastare, blastariu, pulliu, fetu, progenie de animale sau de vegetale.

* SUBOLFACERE, (se conjuga ca v. *facere*), v., **subolfacere**; a descoperí sentí ceva orditu sau tessutu in ascunsu.

www.dacoromanica.ro

* SUBOPACU,-*a*, adj., (fr. **subopaque**); mai mai *opacu*.

* SUBORBICULARE, adj., (fr. **suborbiculaire**); mai mai *orbiculare*.

* SUBORDINARE, v., (fr. **subordonner**); *a ordiná* sub altulu, mai diosu de altulu, a spune, etc., 1. in genere: *a subordiná toti functionarii directoriului; directoriulu e subordinatu ministrului; a se subordiná legei, regulei; corpulu se subordina rationei; a subordiná ce e particulariu la ce e generale, ce e secundariu la ce e principale; a si subordiná volientiele volientiei altoru-a; pre dosu s'ar face a subordiná stultiloru sapientii, ignaviloru fortii; Domnedieu a subordinatu lucrurile, unele altoru-a; actionile vietiei su subordinate scopului acestei vietia*; 2. in specie, despre persone: *servulu e subordinatu domnului seu; intre militari gregariulu e subordinatu subofficiariului, subofficiariulu officiariului, officiarii inferiori su subordinati officiariloru superiori.*

* SUBORDINATIONE, s. f., (fr. **subordination**); actione si statu de *subordinare: subordinationea militariloru gregari la officiari.*

* SUBORIRE, v., **suboriri**; a *orí*, a se redicá de *sub ceva*, a resarí, a nasce, cresce, suí, etc.

* SUBORNARE, v., **subornare**, (fr. **suborner**); 1. cu conceptulu verbului predominante, a procurá, provedé, pune la dispositione *sub mâna*, etc.: *militia subornata cu de tote; a si suborná cas'a pentru iérna; a si suborná mentea pentru viétia; a si suborná necessariele la constructionea unui palatiu*; 2. cu conceptulu prepositionei predominante, a provocá in ascunsu, mai allessu cu mercede, a face unu reu, a corrumpe, seduce: *a suborná marturii, judicii, patronii, accusatorii, medicii; a suborná sicari, percussori; a suborná ânimele, spiritele, mentile; a se suborná, a si suborná conscienti'a pre nemica.*

* SUBORNATIONE, s. f., **subornatio**, (fr. **subornation**); actione de *subornare*.

* SUBORNATORIU,-*tória*, adj. s., **subornator**; care *suborna: subornatorii marturiloru mentionosi.*

* SUBORNATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *subornare*), **subornatus**.

* SUBORTU,-*a*, adj. part. s., (d'in *suborire*), **subortus**: *subortulu unei fontana d'in cóst'a unei collina.*

* SUBOSTENDERE, (se conjuga ca v. *ostendere* si *tendere*), v., **subostendere**; a *ostende* pre sub mâna, a dá se subintellega; a indicá in trécutu.

* SUBOSTENSU,-*a*, adj. part. s., (d'in *subostendere*), **subostensus**.

* SUBOSTRACIU,-*a*, adj. s., (fr. **subostracé**); care e mai mai *ostraciu*; subst. pl., *subostraciele*, familia de mollusce din ordinea *acephalophoriloru*.

* SUBOVALE, adj., (fr. **subovale**); mai mai *ovale*.

* SUBOVOIDE, adj., (fr. **subovoïde**); mai mai *ovoide*.

* SUBPAPILLARE = *suppapillàre*, adj., (fr. **subpapillaire**); care e aprope *papillare: superfecie suppapillari.*

* SUBPARALLELIPIPEDU = *supparallelipipedu,-a*, adj., (fr. **subparallélipipède**); care e mai mai *parallelipipedu*.

* SUBPECTINATU = *suppectinatu,-a*, adj., (fr. **subpectiné**); care e aprope *pectinatu*, aprope in forma de *peptine*.

* SUBPECTORALE = *suppectorale*, adj., (fr. **subpectoral**); care e aprope *pectorale*, mai mai se tine de *peptu*.

* SUBPEDICULATU = *suppediculatu,-a*, adj. part., (fr. **subpédiculé**); care e mai mai *pediculatu*.

* SUBPELLUCIDU = *suppellucidu,-a*, adj., (fr. **subpellucide**); mai mai *pellucidu*.

* SUBPENNATU = *suppennatu,-a*, adj. part., (fr. **subpenné**); mai mai *pennatu*, in forma a partei fulgosa a *pennei*.

* SUBPENTACHOTOMU = *suppentachotomu,-a*, adj., (fr. **subpentachotome**); mai mai *pentachotomu* = in cinci parti divisu.

* SUBPENTAGONU,-*a*, adj., (fr. **subpentagone**); mai mai *pentagoniu* = cu cinci ângluri.

* SUBPERFORATU = *supperforatu,-a*, adj. part., (fr. **subperforé**, **supperforatus**); mai mai *perforatu* = gauritu.

www.dacoromanica.ro

* SUBPERIPHERICU=*supperipheric-u -a*, adj., (fr. **subpériphérique**), mai mai *peripericu : embryone supperipheric-u.*

* SUBPERPENDICULARE = *supperpendiculare*, adj., (fr. **subperpendiculaire**), mai mai *perpendiculare.*

* SUBPETIOLIFORME=*suppetioliforme*, adj., (fr. **subpetioliforme**); mai mai *petioliforme.*

*SUBPHYTOIDE=*supphytoide*, adj., (fr. **subphytoïde**); mai mai *phytoide*, adeco : forte aprope de form'a unei *plante.*

* SUBPILIFERU = *suppiliferu,-a*, adj., (fr **subpilifère**); care porta, are *peri forte scurti.*

* SUBPIRIFORME = *suppiriforme*, adj., (fr. **subpyriforme**); mai mai *piriforme*, aprope in form'a de *péra.*

* SUBPLANU = *supplanu,-a*, adj., (fr. **subplan**); mai mai *planu.*

* SUBPROLIFERU=*supproliferu,-a*, adj., (fr. **subprolifère**); pucinu *proliferu.*

* SUBPYRAMIDATU=*suppyramidatu,-a*, adj. part., (fr. **subpyramidé**); mai mai *pyramidatu*, aprope in forma de *pyramide.*

* SUBRADIATU = *surradiatu,-a*, adj. part., (fr. **subradié**); mai mai *radiatu*, (vedi si *surradiare*).

* SUBRAMIFICATU,-*a*, adj. part., (fr. **subramifié**); prea *ramificatu* in multe si menute *ramuri.*

* SUBRAMOSU=*surramosu,-a*, adj., (fr. **subrameux**); pucinu *ramosu;* cu ramuri mici si pucinu pronuntiate.

*SUBREGULARIFLORU = *surregularifloru,-a*, adj., (fr. **subrégulariflore**); care are *flori* aprope *regularie.*

* SUBREGULARIFORME = *surregulariforme*, adj., (fr. **subrégulariforme**); mai mai *regulariforme : corolle subregulariformi.*

* SUBREGULARIU=*surregulariu,-a*, adj., (fr. **subrégulier**); aprope *regulariu.*

* SUBRENIFORME=*surreniforme*, adj., (fr. **subréniforme**); mai mai *reniforme*, care aprope are form'a unui *reniclu.*

* SUBSACCHAROIDE, adj., (fr. **subsaccharoïde**); mai mai *saccharoide;* care aprope are apparentia de *saccharu.*

* SUBSALSU,-*a*, adj., **subsalsus**, camu *salsu=saratu : erbe si ape subsalse.*

* SUBSCALPERE, v., **subscalpere;** *a scalpe* incetu si liusiorellu, pentru placere; in acellu-asi scopu, in speciale, *a sculpe incetisioru si pre furisiu, pre ascunsu.*

* SUBSCRIBERE=*subscriuere*, si *suscribere=suscriuere*, (se conjuga ca v. *scriuere, scriere*); v., **subscribere**, (fr. **souscrire**); a *scrie* de desuptu, d'in diosu; 1. in genere : *a susbcriue tabellului, statuei; unii subscrissera statueloru si parietiloru covente forte obscene; se nu subscrieti nemica mormenteloru nostre;* 2. in specie, *a)* a *scriue*, semná sub unu documentu óre-care nomele sau una formula de resolutione cu nomele seu : *toti subscrissera contractulu; n'ati subscrissu epistolele; judicii, in unanimitate subscrissera sententi'a data de densii; a subscriue multime de charteie de espeditu; fora subscrierea primariului nu e validu contractulu, nesubscrisse nu se admittu scrissori; b)* a semná nomele seu in una lista de adjutoriu, de contributione, de impromutu publicu; de formare a unei societate, etc. : *a subscriue summe mari la impromutulu statului; pentru edificarea unei scole nu subscrieti neci unu bannu, éro la lotarie subscriueti cu mâna larga; a se subscriue cu atâtu si cu atâtu pentru adjutoriulu celloru ce au arsu;* 3. metaforice, a consentí, a se involí, a se uní : *subscriuemu si noi la parerea, la propunerea vostra; a subscriue la grati'a sau la ur'a celloru potenti; a subscriue la tote dissele si faptele miselliloru; fia ca si fortun'a se subscriua la votulu vostru si allu nostru.*

SUBSCRIPTIONE = *suscriptione*, s. f., **subscriptio**, (fr. **souscription, suscription**); actione de *subscribere : subscriptionea unei statua, unui tabellu, unui monumentu; subscriptionea contractului de casatoria, a sententiei, decretului, epistolei, documentului; subscriptionea impromutului de statu nu-*

www.dacoromanica.ro

mai de indigeni; a face una subscriptione pentru adjutoriulu studentiloru diligenti si pauperi; subscriptionea unui manuscriptu consta in una nota, formula subscripta manuscriptului.

SUBSCRIPTORIU = *suscriptoriu,-tória*, adj. s., **subscriptor**, (fr. **souscripteur**); care *subscribe=subscriue : subscriptoriulu acelloru documente, subscriptorii petitionei, contractului; multi fura subscriptorii acellei contributioni de edificare de scole.*

SUBSCRIPTU = *suscriptu,-a*, adj. part. s. (d'in *subscribere*), **subscriptus** : *liniele subscripte monumentului su in parte sterse; subscriptulu petitionei de mai multi.*

SUBSCRIPTURA=*suscriptura*, s.f., **subscriptio, subscriptum**; actione de *subscribere*, déro mai vertosu effectu allu acestei actione : *subscriptur'a acestui monumentu e aprope de totu stersa.*

SUBSCRISSU = *suscrissu,-a*, adj. part. s. (d'in *subscribere=subscriuere*), **subscriptus.**

* SUBSCUDE si *subscudine*, s. f., **subscus**, pl. **subscudes si subscudines**, (d'in *sub-cudere*); ceva ce serve la collegatur'a partiloru *compacte* in unu totu: uncu, *scoba, carligu*, cuniu, penna, etc.: *neci una subscude nu imbucca si nu stringe compagea albieloru.*

* SUBSECARE, v., **subsecare**; a *secá*, taliá pre de desuptu : *a subsecá erbe, radicine, capite de maci.*

*SUBSECATU,-*a*, adj. part., (d'in *subsecare*), **subsectus.**

* SUBSECENTE, adj. part. pres. (d'in *subsecere*), **subsequens**, (fr. **subséquent**); care *subsece*, urmédia immediatu.

* SUBSECENTIA, s. f., (fr. **subséquence**); statu de *subsecente.*

* SUBSECERE, v., (se conjuga ca v. *secere*), **subsequi**; a *sece*, urmá immediatu; metaforice, a urmá cu mentea, a se applicá, a imitá.

* SUBSECIVU,-*a*, adj., **subsecivus**, (d'in *subsecare*), care remâne taliatu, mai allessu la mesuratore de agri : buccata de agru; si in genere : restu, remasu, ce remane ca accessoriu d'in ceva principale, accessoriu, secundariu, etc.: *pentru placerile nostre consecràmu momente subsecive; in ore subsecive potemu dá attentione si la lucruri frivole.*

* SUBSECTU,-*a*, adj. part. (d'in *subsecare*), **subsectus.**

* SUBSECUNDARIU,-*a*, adj., **subsecundarius**; care sta, vine in urma, care vine ca accessoriu.

* SUBSECUTIVU,-*a*, adj., **subsecutivus**, (fr. **subsécutif**); care vine in urma, posteriore.

* SUBSECUTU,-*a*, adj. part. (d'in *subsecere*), **subsecutus.**

*SUBSEDENTE = *subsidente*, adj. part. pres. (d'in *subsidere*), **subsidens**; care *subsiéde : fecea subsedente, candu se limpidesce vinulu.*

SUBSEDENTIA=*subsidentia*, s. f., **subsidentia**; statu de *subsedente*, si concr. ce *subsiéde*, se lassa pre fundu si se assiédia : *subsedenti'a apei turbura pre fundulu putinei*; (vedi si *reseduu=residuu*).

SUBSEDERE=*subsidere*, (se conjuga ca v. *sedere=siedere*), v., **subsidere**; a sedé de desuptu, a se pune diosu, a se lassá diosu, 1. in genere: *subsiedu vàllile, se redica montii; subsiedu apele, se inaltia si cresce uscatulu; parte de armati subsedeá in insidie; subsiedu venturile;* 2. in specie, *a)* a sedé firmu, a se opperí, a se assediá, stabilí, a remané, stá la unu locu; *unii pléca si se ducu, altii subsiedu in locu; dupo multe stramutationi acea familia subsiedù in capitalea terrei; navile subsedura in portu pre tempu de iérn'a; b)* a sedé, a se pune se specule, se *spionedie*; si trans., a speculá, spioná: *a subsedé ursulu, leulu, ostea inimicului; se pune a subsedé la locu opportunu; c)* metaforice, a scadé, a se micusiorá, incetá, a se opprí, moderá, allená.

SUBSEDIALE=*subsidiale*, adj., **subsidialis**; relativu la *subsediu : cete de armati subsidiali*; vedi si *subsediariu.*

SUBSEDIARE=*subsidiare*, v., **subsidiari**, (fr. **subsidier**); a dá, procurá *subsediu : a subsidiá pre amici; a subsidiá clerulu, basericele, scolele.*

SUBSEDIARIU=*subsidiariu,-a*, adj. **subsidiarius**, (fr. **subsidiaire**); relativu

www.dacoromanica.ro

la *subsediu : coorti subscdiarie, corpu de armata subsediariu; medie subsediarie, argumentu subsediariu; concluse subsediarie; hypotheca subsediaria.*

SUBSEDIU=*subsidiu*, pl.-*e*, **subsidium**, (fr. **subside**;—d'in *subsedere*); adjutoriu, protectione, 1. in genere : *subsidiu in buccate, in argentu; nu remâne altu subsidiu de câtu clementi'a victoriului; subsidie contra fortun'a adversa; subsidie facute cu liberalitate la pauperi, la studenti fora medie, la scole, la ospitie de invalidi;* 2. in specie, *a)* in spher'a militaria : armata de reserva, linia de reserva care vine in adjutoriu numai in casuri estreme; *b)* in spher'a civile : provisione, imposite pentru necessitàti publice.

*SUBSEDUU=*subsiduu,-a*, adj., **subsiduus**; care *subsiéde*, se lassa in diosu, la fundu : *subsedu'a fece;* si absol. s. m., *subseduulu vinului e fecea;* vedi si *residuu.*

*SUBSEGNANU=*subsignanu,-a*, adj., **subsignanus**; care se afla *sub segnulu* =*semnulu* sau stegulu de militia : *militari subsegnani*, si absol., *subsegnanii.*

SUBSEGNARE = *subsemnare, subsignare*, v., **subsignare**, (fr. **soussigner**); a *segná* sau *semná*, de desuptu, 1. in genere : *a subsegná locuri allesse d'in unu auctoriu;* 2. in specie si metaforice, a subscrie nomele in unu actu, a confirmá, ratificá, acceptá, etc. : *a subsegná contractulu.*

SUBSEGNATIONE=*subsemnatione, subsignatione*, s. f., **subsignatio**, actione de *subsegnare.*

SUBSEGNATORIU = *subsemnatoriu,-tória*, care *subsegna.*

SUBSEGNATU=*subsemnatu,-a*, adj. part. (d'in *subsegnare*), **subsignatus.**

SUBSELLIU, s. m., pl.-*e*, **subsellium** (d'in *sub-sella*); sella sau scamnu lungu si umile, *banca*, si de ací in genere, banca de *sedutu* diosu in casa, in theatru, in tribunale, etc.; in specie, *a) subselliu*=scamnulu judicelui; *b)* metaforice, *subselliu*=judeciu, tribunale.

SUBSEMNARE, etc., vedi *subsegnare.*

SUBSENTIRE, v., **subsentire**; a sentí, aflá, intellege pre sub mâna, pre ascunsu.

* SUBSERERE, v., 1. **subserere**; a seminá plante dupo altulu, a dou'a óra; 2. **subserere**; a bagá, verí sub altulu, si de ací, a adauge, dice dupo sau intre altele, (vedi 1 *serere* si 2 *serere*).

* SUBSERIALE, adj., (fr. **subsérial**); aprope, mai mai *seriale.*

* SUBSERTU,-*a*, adj. part. s. (d'in *subserere* sub **2.**), **subsertus.**

SUBSERVIRE, v., **subservire**; a *serví* sub altu *serviente*, a serví *servitiu* inferiore; metaforice : *a subservi espressionei.*

* SUBSESSA, s. f., vedi *subsessu.*

* SUBSESSILE, adj., (fr. **subsessile**); care e mai mai *sessile*, cu petiorele forte scurte : *flori subsessili.*

* SUBSESSORIU,-*a*, adj., **subsessor**; care *subsiéde*, siéde ascunsu spre a speculá, *spioná :* speculatoriu, spionu, etc.; in genere si metaforice : *subsessori si subsessorie alle caseloru altui-a;* vedi si *subsessu.*

* SUBSESSU,-*a*, adj. part. s., (d'in *subscdere*), **subsessus, subsessa** : *câmpu subsessu, planetie subsesse; speculatori subsessi in callea callatoriloru;* in specie, s. f. reale, *subscssa*, (subintell. *céta*), céta de ómeni pusa in *insedie, curse*, cumu si in genere : cursa, ascunditóre, pedica ascunsa, etc.

* SUBSETACIU,-*a*, adj., (fr. **subsétace**); mai mai *setaciu : peru subsetaciu, vestimente subsetacie.*

* SUBSIDENTE, *subsidere, subsidiariu, subsidiu*, etc.; vedi : *subscdente, subsedere subsediariu, subsediu*, etc.

* SUBSIGNANU, *subsignare*, etc.; vedi : *subsegnanu, subsegnare*, etc.

* SUBSIMILE, adj., **subsimilis**; camu *simile.* camu sémine.

*SUBSIMU,-*a*, adj., **subsimus**; camu *simu : nasu subsimu*, camu curbatu in susu; *subsimi tauri.*

* SUBSINUOSU,-*a*, adj., (fr. **subsinueux**); aprope *sinuosu* pre marginile selle : *riurelle subsinuose.*

* SUBSIPERE, v., **subsipere**, (d'in *sub-saperc*), a nu prea *sape*, a nu fi de totu in menti, a fi camu stultu.

* SUBSISTENTE, adj. part. pres. (d'in *subsistere*), **subsistens**, (fr. **subsi-**

www.dacoromanica.ro

stant); care *subsiste : pauperi subsistenti d'in adjutóriele altoru-a.*

* SUBSISTENTIA, s. f., (fr. **subsistance**), statu de *subsistente*, cumu si mediu de *subsistere : ephemer'a subsistentia a omului; trista si misera e tota subsistenti'a celloru mai multi; a procurá subsistenti'a cuiva; fora subsistenti'a de tota diu'a.*

* SUBSISTERE, (se conjuga ca v. *sistere*), v., **subsistere**, (fr. **subsister**); a *siste*, a *stá* in susu, a *stá* pre locu, a se opprí, a remané, sedé, a se tiné, durá, etc., 1. in genere : *amiculu substete pre locu, cofundatu in cogitáre; navile substetera in portu; subsistu apele, subsistu lacrimele, subsiste ventulu;* 2. in specie, *a)* a stá pre locu, a sedé, intardiá : *tota diu'a omulu nostru subsiste in casa; b)* a stá contra, a resiste, tiné peptu : *abiá poteau Romanii subsiste lui Annibale singuru, necumu se póta subsiste lui Annibale adjutatu si de Asdrubale;* 3. metaforice, *a)* in genere, a stá pre locu, a se opprí, a incetá, etc.: *subsistu clamorile; substete oratoriulu dupo câteva covente; multiamitu de onore marele barbatu substete in vechi'a paupertate; b)* in specie, α) a resiste, a tiné peptu: *a subsiste eroice pericleloru;* β) a assiste, a adjutá, sustiné; γ) mai vertosu, a stá in vigóre, a viue, a essiste, a continuá de a fire, etc.: *Rom'a substete inco; subsistu inco vechiele datine; nu subsistu neci urme d'in acelle animali; omulu nu subsiste numai d'in mancare, ci si d'in totu coventulu addeverului; nu poteti subsiste fora adjutoriulu altui-a; subsistu prepusuri gravi contr'a vóstra; cine pote subsiste in asiá misere conditioni?*—vedi si *substare.*

* SUBSITU,-*a*, adj. part., **subsitus**; pusu de desuptu, in diosu : *subsitele valli; subsit'a campânia.*

* SUBSOLANU,-*a*, adj., **subsolanus**; care sta *sub sole*=*sore*, sta sub sau spre resaritu, orientale : *monti subsolani;* absol. s. m., *subsolanu-lu*=ventulu despre resaritu, *resariteanu-lu : bate subsolanulu.*

SUBSONARE=*subsunare*, v., **subsonare**; a soná incetu, si de ací, a soná, a spune in secretu, pre ascunsu; a murmurá, susurrá.

SUBSORTIRE, v., **subsortiri**; a inlocuí, supplení cu *sorti : a subsortí judicii recusati de partile litiganti.*

SUBSORTITIONE, s. f., **subsortitio**; actione de *subsortire.*

SUBSPARGERE, (se conjuga ca v. *spargere*), v., **subspargere**; a *sparge*,= dissipá pre de desuptu.

* SUBSPATACIU,-*a*, adj., (fr. **subspatacé**); care e mai mai *spataciu*, munitu cu una *spata : plante subspatacie.*

*SUBSPATULIFORME, adj. (fr. **subspatuliforme**); care e mai mai *spatuliforme*, are aprope *forma de spatula.*

* SUBSPHERICU,-*a*, adj., (**subsphérique**); care e mai mai *sphericu : figure subspherice.*

* SUBSPHEROIDALE, adj., (fr. **subsphéroïdal**); vedi *subspheroide.*

SUBSPHEROIDE, adj., (fr. **subsphéroïde**); care e aprope *spheroide.*

* SUBSPIRALE, adj. (fr. **subspiral**); care e aprope *spirale.*

* SUBSTANTE, adj. part. pres. (d'in *substare*), **substans**; care substa : *strate substanti altoru strate.*

* SUBSTANTIA, s. f., **substantia**, (fr. **substance**); calitate, statu de *substante*, ceva ce *sta de sene;* fientia ce *subsiste*, nu pere, in oppositione cu *accidentia : substantia spirituale, corporale; substanti'a aerului, substantia aeriana; substantiele materiali; substanti'a focului; fienti'a identica a unui ce e substanti'a acellui ce ; acésta substantia nu pere, ci peru calitatile, proprietatile, formele substantiei ; substanti'a cerei, de essemplu, remane sub ori-ce forma s'ar dá cerei; — substantia organica, animale, vegetale, metallica;*—in specie, ce e ca mai bonu, ca mai succosu in ceva : *substanti'a carnei, vinului, pomeloru; alimente fora substantia; plantele si tragu substanti'a d'in pamentu;— substanti'a unui discursu, unei poema, unei carte ; substanti'a scripturelor, documenteloru; vorbe fora substantia; a se ingrassiá d'in substanti'a poporului ; voliu spune lucrulu, evenimentulu in*

www.dacoromanica.ro

substantia; medicamente in substantia; substantie astringenti.

* SUBSTANTIALE, adj., substantialis, (fr. substantiel); d'in *substantia*, relativu la *substantia : differentia substantiale intre aceste doue fientie; alimentu substantiale; narratione substantiale, a evenimentului; coventu substantiale.*

* SUBSTANTIFICARE, v., (fr. substantifier); a face *substante, substantivu, substantia* : 1. *a substantificá adiectivele, infinitivele;* 2. *a substantificá ideele unui filosofu.*

* SUBSTANTIVALE, adj., (substantivalis); de *substantivu*, relativu la *substantivu : forme substantivali.*

* SUBSTANTIVARE, v., (fr. substantiver); a face *substantivu : a substantivá unu adiectivu, unu verbu, unu adverbiu; orbulu e adiectivu substantivatu;* a *se substantivá* : se *substantiva tote partile de coventu;* vedi si *substantificare.*

* SUBSTANTIVU,-*a*, adj. s., substantivus, (fr. substantif); de *substante*, de *substantia*, aptu a fi sau espreme *substanti'a;* relativu la *substantia : lucru substantivu, corpuri substantive; verbulu substantivu e fire; coventele substantive espremu fientie;* absolutu s. m., *substantivu*, pl.-*e*, substantivum, *nome substantivu*, espressione a unei *substantia* sau *fientia : substantivulu espreme una fientia, una substantia; nominile de persone, de animali, de plante, de petre, de tote câte subsistu, su substantive; substantivu propriu, commune, genericu, speciale, abstractu, concretu, collectivu; substantivu verbale; substantivu articulatu; substantivulu pote fi subiectivu, predicativu, obiectivu*, etc.

SUBSTARE, v., substare; a *stá* sub ceva, a *stá* de desuptu; a *stá* pre locu, a se tiné, a tiné, durá, a nu cadé, a nu perí, etc.; vedi si *subsistere.*

SUBSTERNERE, (se conjuga ca v. *sternere*); v., substernere; a *sterne* de desuptu, pre diosu : *a substerne palie bouiloru; a substerne carrarile cu arena;* metaforice : a intende sub ocli, a offerí, a dá préda, etc.

* SUBSTILLU,-*a*, adj. s., substillus,-um, (d'in *sub-stillare*); care pucinu *stilla* = *picura, abiá picura;* s. m. reale, *substillu-lu*=tempu de picatura, picatura : *substillulu precede de regula plouiei.*

* SUBSTITUERE, (se conjuga ca v. *statuere*), v., substituere, (fr. substituer); 1. *a statue*, pune, assédiá *sub* sau dupo altulu, *a)* proprie : *plantei se substituu petre; b)* metaforice : *a substitue formei selle alta forma;* 2. a pune in locu, a inlocuí, *a)* in genere : *a substitue in officie Români strainiloru ; a substitue unui arbore betrânu altulu teneru si vigorosu; b)* in specie : *a substitue unu erede; a substitue copillului propriu copillu straniu.*

* SUBSTITUIRE, *substituitu*, etc., vedi *substituere, substitutu.*

* SUBSTITUTIONE, s. f., substitutio, (fr. substitution); actione de *substituere*, 1. in genere : *substitutione de persone in functioni, substitutionea de arbori betrani cu altii teneri;* 2. in specie : *substitutione de erede, substitutione essemplaria, substitutione directa, substitutioni reciproce;—substitutione cu titlu de functione la unu tribunale.*

* SUBSTITUTIVU,-*a*, adj., substitutivus, (fr. substitutif); aptu, propriu a *substituere : medicamente substitutive;* in specie : *propositione substitutiva, articlu de contractu substitutivu*, conditionale.

* SUBSTITUTU,-*a*, part. s. (d'in *substituere*), substitutus, (fr. substitué, substitut); 1. in genere : *merce rea substituta altei-a bona; officiari substituti reciproce;* 2. in specie, s. m. personale, *unu substitutu*=magistratu insarcinatu a supplení ministrulu publicu longa unu tribunale.

* SUBSTOMACHANTE=*substomacante*, adj. part. pres., substomachans; camu *stomachante*, camu supperatu.

* SUBSTRAME, pl. *substramine*, substrameu, (din *substernere*); ce se *substerne* : palie, fênu, tapetu, scortia, etc.; vedi si *substramentu.*

* SUBSTRAMENTU, pl.-*e*, substramentum; camu in acellu-asi sensu cu allu formei *substrame.*

www.dacoromanica.ro

SUBSTRATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *substernere*), **substratus**, (fr. **substratum**); 1. in genere : *tapete substrate sub sellele callilorŭ; scortie de substratu selleloru; substratulu curtei cu arena;* 2. in specie, s. m. reale, *substratu*=*substantia : attributele, calitatile, proprietatile fientieloru nu potu stá fora unu substratu; veri-ce accidentia presuppune unu substratu neperitoriu.*

* SUBSTREPENTE, adj. part. pres., **substrepens**; camu *strepente.*

* SUBSTRICTU,-*a* adj. part. (d'in *substringere*), **substrictus.**

* SUBSTRIDENTE, adj. part. pres., **substridens**, camu *stridente.*

SUBSTRINGERE=*sustringere*, (se conjuga ca v. *stringere*), v., **substringere**; a *stringe* de desuptu, si de ací, a contrage, scurtá, micusiorá, impuciná, etc.; 1. proprie : *a substringe perii cu unu nodu, a substringe capulu callului cu frênele, a substringe pânticele cu cingl'a;* 2. metaforice : *a substringe celle effuse in discursu.*

SUBSTRINSU,-*a*, adj. part. (d'in *substringere*), **substrictus.**

* SUBSTRUCTIONE, s. f., **substructio**, (fr. **substruction**); actione si effectu allu actionei de *substrugere*=*substruere : structione* inferiore, subterrania, fundamentu; in speciale, constructione vechia pre care se redica alt'a noua.

* SUBSTRUCTU,-*a*, adj. part. (d'in *substrugere*), **substructus.**

* SUBSTRUERE, si

* SUBSTRUGERE, (se conjuga ca v. *struere* = *strugere*), v., **substruere**; *a struge* de desuptu, d'in diosu, afundu, in pamentu; 1. proprie : *a substruge fundamentele casei;* 2. metaforice : *a substruge callile principali cu petrisiu;* 3. a surpá, derimá.

* SUBSTRUSSU,-*a*, adj. part. s. (d'in *substrugere*=*substruere*), **substructus.**

* SUBSULTANTE, adj. part. pres. (d'in *subsultare*), **subsultans**, (fr. **subsultant**); care *subsulta : monti subsultanti de cŏtremuru.*

* SUBSULTARE, v., **subsultare**, (d'in *sub-saltare*); a saltá, sarí in susu : *subsultau de buccuría, subsulta sênulu pamentului de cotremure;* metaforice : *stylulu concisu, frasile scurte subsulta órecumu.*

* SUBSURDITATE, s. f., (fr. **subsurdité**); statu de *subsurdu.*

* SUBSURDU,-*a*, adj., **subsurdus**; camu *surdu.*

* SUBSUTU,-*a*, adj. part. (d'in *subsuere*), **subsutus**; *cosutu* de desuptu.

* SUBTABIDU,-*a*, adj., **subtabidus**; camu *tabidu.*

* SUBTACITU,-*a*, adj., **subtacitus**; camu *tacitu*=*tacutu.*

* SUBTALU, s. m., vedi *subtelu.*

* SUBTANGENTE, adj. part. s. (d'in *subtangere*), (fr. **subtangent**); care *attinge* in unu puntu, si in specie, ca subst. f., *subtangentea* = parte a assei unei curbe.

* SUBTEGME, pl. *subtegmine*, **subtegmen**; vedi *subteme.*

* SUBTEGERE, (se conjuga ca v. *tegere*), v., **subtegere**; a *tege*, coperí de desuptu : *nuerii subtegu cerulu.*

* SUBTEGULANIU,-*a*, adj., **subtegulaneus**; care sta, se afla *sub tegle*, sub *tectu* sau coperimentu.

* SUBTELU, s. m., **subtel**; cofundatur'a *talului*, talpei petiorului.

* SUBTEME= *subtegme*, pl. *subtemine*, **subtemen** si **subtegmen**; batutura la pandia, in oppos. cu *stame* sau *orditura : stamele se secerne cu spat'a sau liciele, sau cu arundinea, éro subtemele se insere cu radi'a prin stame si se batè cu spat'a;* metaforice, veri-ce tortu, firu, tessutura : *subtemine purpurie; subteme de lâna, de linu, de cânepa.*

* SUBTENDERE, (se conjuga ca v. *tendere*), v., **subtendere**; *a tende* pre de desuptu : *cord'a subtende arculu unui cercu*; si : *cord'a e subtensa de arculu seu.*

* SUBTENSU,-*a*, adj. part. s. (d'in *subtendere*), **subtensus** si **subtentus.**

* SUBTENTACULATU,-*a*, adj. part., (fr. **subtentaculé**); mai mai aprope *tentaculatu : plante subtentaculate.*

* SUBTENUE, adj., **subtenuis**; camu *tenue*, camu suptire.

†† SUBTER, prep., **subter**, care occurre in acésta forma classica numai in

www.dacoromanica.ro

compositioni, precumu se vede in essemplele urmatórie.

* SUBTERCAVATU,-*a*, adj., **subtercavatus**; *cavatu* pre de desuptu: *rupi subtercavate, ripa subtercavata.*

* SUBTERCUTANIU,-*a*, adj., **subtercutaneus**; care e *sub cute : subtercutania umore, apa.*

* SUBTERDUCERE, (se conjuga ca v. *ducere*), v., **subterducere**; *a duce pre de desuptu:* in specie, *a duce pre sub mâna*, pre furisiu, a furá, sustrage.

* SUBTERFLUERE, v., **subterfluere**; *a flue*, curre pre de desuptu, pre diosu : *torrente infricosiatu subterfluente murulu casei.*

* SUBTERFUGERE = *subterfugire*, v., **subterfugere**; *a fugí pre sub ceva*; déro ca mai desu, a *fugí pre sub mâna*, pre ascunsu, pre nesentite; a sterge, a se stracurá, a tullí, scapá cu artificie, preteste, a elude, etc. : *a subterfugí d'in postulu, d'in stationea sea; a subterfugí militi'a, pen'a, detori'a de desfacutu; a subterfuge legea. ordinile, obligationile; a subterfuge inchisorea, custodi'a*, etc.

* SUBTERFUGIU, pl.-*e*, (fr. **subterfuge**); mediu de a *subterfugere : cauta subterfugie spre a essí d'in incurcatura, d'in laciulu in care e prensu; a usá in tote si pentru tote varie si multe subterfugie; esti prensu si nu e subterfugiu.*

* SUBTERFUNDARE, v., **subterfundare**; *a fundá* de desuptu.

* SUBTERIORE, adj., **subterior**; comparativu d'in *subter*, care in origine e adj., *subteru,-a* = de desuptu, de diosu, etc.

* SUBTERJACERE, v., **subterjacere**; a *jacé sub* ceva, si de ací, a fi pusu, a stá, a fi situatu *sub* sau aprope de ceva : *vastu sessu supterjace acellui monte.*

* SUBTERLABERE, (se conjuga ca v. *labere*), v., **subterlabi**; a *labe* pre de desuptu : *fluviulu subterlabe murii anticei urbe.*

* SUBTERLUERE, v., **subterluere**; *a lue*=a lauá, spellá, udá pre de desuptu : *und'a subterlue rupile.*

* SUBTERLUVIONE, s. f., **subterluvio**; actione de *a subterluere : mari masse d'in ripe cadu prin subterluvione.*

* SUBTERMINALE, adj., (fr. **subterminal**); aprope *terminale*, mai mai pre *terminu*. pre margine.

* SUBTERNATANTE, adj. part., **subternatans**; care *subternata.*

* SUBTERNATARE, v., **subternatare**; a *natá*=notá pre de desuptu, pre a fundu : *subternata pescii.*

* SUBTERNU,-*a*, adj., **subternus**; (d'in *subter*. ca *internu* d'in *inter*); care e de desuptu, de diosu, infernu, inferiore, etc.

* SUBTERRANIU,-*a*, adj., **subterraneus**; care e *sub térra* = pamentu : *subterrani sorici, subterranie avutie.*

* SUBTERRENU,-*a*, adj., **subterrenus**; vedi *subterraniu.*

* SUBTERTENUARE, v., **subtertenuare**; *a tenuare*=subtiriare pre de desuptu.

* SUBTERTERTIU,-*a*, adj., **subtertertius**; care espreme una relatione numerica in care unu numeru sta côtra una *tertia*, cu câtu e mai micu de câtu *tertiu : numeru subtertertiu.*

* SUBTERVACANTE, adj. part. pres. **subtervacans**; *vacante*=desertu pre de desuptu : *locu subtervacante.*

* SUBTERVOLARE, v., **subtervolare**; *a volá*=sborá pre de desuptu : *cu mare stridore subtervola nuerii.*

* SUBTESSERE, (se conjuga ca v. *tessere*), v., **subtexere**; a *tesse* sub ceva, a *tesse* in ceva, si metaforice, a adauge, subjunge : *a subtesse pandiei nomele seu; a subtesse multe la celle disse.*

* SUBTESSULARE, adj., (fr. **subtessulaire**); care e mai mai, aprope *tessulare*, aprope de form'a unei *tessula*, adeco unui parallelipipedu rectangulu.

* SUBTESSUTU si *subtestu,-a*, adj. part. s. (d'in *subtessere*), **subtextus**.

* SUBTETRACHOTOMU,-*a*, adj., (fr. **subtétrachotome**); care e mai mai *tetrachotomu*=taliatu, despartitu in divisioni imparechiate câte patru—patru.

* SUBTETRAGÔNU,-*a*, adj., (fr. **subtetragone**); care e mai mai *tetragonu* =cu patru ângluri.

SUBTILE=*subtire* si *suptire*, adj., **subtilis**, (it. **sottile**. isp. **sutil**, port. **subtil**, prov. **subtil**, **sobtil** si **sotil**, v. fr.

www.dacoromanica.ro

sutil, soutil; n. fr. subtil), tenuis, gracilis, exilis, delicatus, minutus, rarus, parcus; finu, tenue, strinsu, oppositu la *grossu*; 1. proprie, *a)* in genere : *firu subtire, vergélle subtiri, lemne subtiri, subtirea tela a araniei; subtire pandia, subtire materia, subtire ascutitu de spata, suptire arundine; subtiri degite, subtiri petiore, femina subtire de statura; juni inalti si subtiri; arbori inalti si subtiri, cerbulu are petiorele subtiri; metassaría subtire, pannura subtire, guttu forte subtire;* ca adverbiu : *investitu subtire; b)* in specie, α) pentru lichide, *subtire*=*raru*, nu indesatu : *sorbe subtire, lente ferta prea subtire; negretia de scrissu subtire;* β) *subtile*=penetrabile, pertunditoriu : *subtiri venene; bate ventu subtire, e geru subtire,* γ) despre voce : *vocea copillaresca e subtire; sonulu subtire allu cordei de susu allu viorei*, inse, in acestu casu si cu sensulu de pertunditoriu, ca mai susu la *b)* si mai diosu la urmatoriulu : 2. metaforice, *a)* in genere, *subtile*=penetrabile, pertunditoriu, ageru, delicatu, etc.: *subtire olfactu gustu si mai subtire; mente subtire, spirite subtili, esplicatione subtile, subtile interpretatione; capu subtire, urecla suptire; b)* in specie, α) *subtile*=accuratu, essactu, finu : *argumentatione subtile, cogitatione subtile, observatione subtile, cestione subtile, narratione si espositione subtile; descriptioni subtili, inventioni subtili;* β) *subtile*=prea finu, ce scapa mentei prin essagerata delicatetia : *ce spuni tu e subtile si greu de intellessu; assemini lucruri subtili nu incapu iu mentile totoru-a; advocati subtili, theologi si mai sustili;* γ) *subtile* = desteru, indemanaticu, abile, callidu, etc. : *jocatori de jocuri aliatorie forte subtili; vulpea e forte subtile, simiele su bestie subtili; ce subtile prestidegitatoriu; subtile furu; subtili artificie; furtu forte subtile:* δ) despre stylu si stylistu, *subtile*=simplu, politu, fora ornamentu, déro gratiosu : *genulu de stylu subtile e aptu la expositioni; scripte limate si subtili; stylulu subtile, de si nepectinatu, place forte; stylulu filosofiloru e de regula, subtile, seccu si spinosu; auctori subtili, déro pucinu veementi; fiti subtili in narratione si argumentatione; oratoriu subtile si elegante;* ε) *subtile*=delicatu, care se face sau se dice pre departe si accoperitu, asiá ca se nu offense : *cu appucature subtili capiti totu ce vrei; cu vorbe subtili poti spune cuiva totu addeverulu, fora a l'offende; cu processu subtile, cu passi subtili, prin mediloce subtili te poti insinuá veri-cui;* ζ) *subtile*=parcu, macru, debile de poteri si de stare, mai vertosu, *strigosu*, etc.; — 3. ca subst., *a)* person., *unu subtile in cogitarile sclle; b)* reale : *subtilele nu e liusioru intellessu.*

SUBTILIARE = *subtiriare*, *suptiriare, suptirare, (suptiiare)*, v., (it. **sottigliare**), **tenuare, attenuare, diluere, acuere, excolere,** a face *subtile*=*subtire*, *suptire;* 1. a micusioră in una sau mai multe dimensioni : *a subtiliá lemnulu, firulu, ascutitulu; a subtiliá pellea, corpulu* · 2. a rarí : *a subtiliá sorbea, lentea ferta, dulcéti'a de pome;* 3. a ascutí, si metaforice, a cultivá, a face cultu, delicatu : *omulu se subtilia prin invetiatura si cultura; a subtiliá punsur'a acului; a se subtiliá spre capitu; mentea se subtilia prin studie.*

SUBTILIATICU= *subtiriaticu, suptiriaticu (suptiiaticu),-a.* adj., **tenuis, gracilis, exilis;** camu *subtile* sau prea *subtile : petiore subtiliatice, fete subtiliatice, arbori subtiliatici.*

SUBTILIATIONE = *subtiriatione, suptiriatione, (suptiiatione*, etc.), s. f., **tenuatio, attenuatio, tenuitas, gracilitas; rarefactio; cultus;** actione de *a subtiliare*, cumu si statu produssu de aceaasi actione : *subtiliationea lemnului, subtiliationea mentei; mare e subtiliationea, la care adjunge omulu prin cultura.*

SUBTILIATORIU = *subtiriatoriu, suptiriatoriu, (suptiiatoriu),-tória*, adj. s., **tenuans, extenuans, diluens, acuens,** etc.; care *subtilia : invetiatura subtiliatoria de mente : ajunu subtiliatoriu de statura; artile subtiliatórie de omeni.*

SUBTILIATU=*subtiriatu, suptiriatu,*

www.dacoromanica.ro

(*suptiiatu*),-*a*, adj. part. s. (d'in *subtiliare*), **tenuatus, cultus, acutus.**

SUBTILIATURA=*subtiriatura, (suptiiatura)*, s. f., **attenuatio, tenuitas, gracilitas, rarefactio; cultus;** etc.; actione de *subtiliare*, déro mai vertosu, effectu, statu produssu prin acea-asi actione : *subtiliatur'a firului, pândiei : subtiliatur'a mentei, poporului prin cultura.*

* SUBTILIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **subtilifolié**); care are *folie subtili.*

* SUBTILILOCENTE, adj. part.pres., **subtililoquens**; care *loce*=vorbesce *subtile;* vedi si *subtililocu.*

* SUBTILILOCENTIA, s. f., **subtililoquentia**; vorbire *subtile.*

* SUBTILILOCU,-*a*, adj., **subtililoquens**; care *loce*=vorbesce *subtile.*

SUBTILIME=*subtirime, (suptiime)*, s. f., vedi *subtilitate.*

SUBTILIORU=*subtirioru, suptirioru, (subtiioru, suptiioru).*-*a*, adj., **tenuiusculus, exilis**; deminutivu d'in *subtile;* vedi si *subtirellu.*

SUBTILISARE, v., (fr. **subtiliser**); 1. cu acellu-asi sensu ce are si form'a *subtiliare*, care e de preferitu in acestu casu ; déro : 2. cu sensulu speciale de *a face subtilitati* de vorba si de cogitare : *cine subtilisa, adesea sofistica; a subtilisá, tende a ammagí.*

SUBTILISATIONE, s. f., (fr. **subtilisation**) ; actione de *subtilisare.*

SUBTILITATE=*subtiritate, (suptietate)*, s. f., **subtilitas**, (it. **sottilitate** si **sottilità**, isp. **sutilidad**, port.**subtilidade**, prov. **sutilitat** si **sotiledad**, fr. **subtilité**), **tenuitas, gracilites, exilitas, raritas, macies**, etc.; calitate, statu de *subtile*, proprie si in genere : *subtilitatea fireloru, fibreloru, periloru, atomiloru, pandieloru, stoffeloru, gazeloru, linieloru, smicelleloru; subtilitatea petioreloru, degiteloru; subtilitatea sorbei, aerului, vaporiloru, nueriloru, nutrimentului; subtilitatea arboriloru inalti si svolti; subtilitatea venenului, ventului, vocei;* 2. metaforice si speciale : *subtilitatea gustului, tactului, olfactului, mentei, cogitationiloru, argumentationiloru, cestioniloru, observationiloru; subtilitatea judeciului, spiritului; —subtilitatea furului, negotiatoriului, vulpei, simiei;—subtilitatea stylului oratoriului, narrationei : subtilitatea lui Demosthene si a lui Lysia; subtilitati sofistice, subtilitate captiosa ; subtilitatile nu su pentru poporu;—subtilitatea portului, portarei, sentimenteloru.*

SUBTINERE, v., **subtenere**; vedi *sustinere.*

SUBTINNIRE, v., **subtinnire**; a *tinní*=*tiui* incetu, a camu *tiui.*

SUBTIRARE, *subtire, subtiretate*, etc., vedi *subtiliare. subtile, subtilitate*, etc.

SUBTIRELLU,-*a*, adj., **paulo tenuior, gracilior, rarior, subtilior**; deminutivu d'in *subtire*=*subtile : ce subtirelle fete! ce subtirellu gazu de rochia! ce subtirelle mentionelle.*

* SUBTITUBARE, v., **subtitubare**; a camu *titubá*=a se camu leganá, a vacillá in una parte si alt'a; metaforice : *subtituba limb'a, dissele.*

SUBTRACTIONE=*sustractione*, s.f., **subtractio**, (fr.**soustraction**); actione de *subtragere : subtractione de argentu prin fraude;* in specie : *subtractione a unui numeru d'in altu numeru; subtractionea e una d'in operationile arithmetice.*

SUBTRACTU = *sustractu*,-*a*, adj. part.,(d'in *subtragere*), **subtractus**; *obiectele subtracte de furi, summ'a subtracta.*

SUBTRAGERE=*sustragere*, (se conjuga ca v.*tragere*),v., **subtrahere**, (fr.**soustraire**), a *trage* pre desuptu, in diosu; a *trage* pre furisiu, pre ascunsu pre sub mâna a furá; a leuá, rapí, despartí, departá, etc., 1. proprie : *a subtrage cerbicea de sub jugu; a subtrage altui-a buccat'a d'in gura; terrenulu se subtrage de sub petiorele nostre;* 2. metaforice : *déco subtragi ide'a, coventulu nu mai are rédimu pre nemica ; a subtrage menici turbata pre bietii innocenti ;* 3. in specie : *a subtrage summe d'in summe*, a scadé : *numerii se subtragu, se aduna, se multiplica.*

SUBTRASSU=*sustrassu*,-*a*, adj.part. s., (d'in *subtragere*), **subtractus.**

* SUBTRANSVERSU,-*a*, adj., (fr. **subtransverse**); camu *transversu.*

* SUBTRIANGULARIU,-*a*, adj., (fr. **subtriangulaire**); camu *triangulariu.*

* SUBTRICHOTOMU,-*a*, adj., (fr.

www.dacoromanica.ro

subtrichotome); aprope *trichotomu*=aprope divisu in trei parti ecali.

* SUBTRILOBATU,-*a*. adj., (fr. subtrilobé); aprope *trilobatu*=aprope divisu in trei *lobi*.

* SUBTRIPLU,-*a*, adj., (fr. subtriple); de trei ori mai micu ca altulu: *ratione subtripla, numerulu doui e subtriplu numerului sesse.*

* SUBTRISTU,-*a*, adj., subtristis; camu *tristu*.

SUBTU=*suptu*, prep. adv., subtus, (it. sotto, prov. subt, fr. sous), subter sub; in concurrentia cu *sub*=*su*, sta inse côtra acésta-a ca *intru* côtra *in*: *suptu aripa, suptu mésa, pre suptu aripa, pre suptu mésa, de suptu aripa, de suptu mésa*. Cu *de* reduplicatu devine substantivu masc.: *de desuptulu aripei, de desuptulu mesei, pre de desuptulu petioreloru*.

* SUBTUBERCULATU,-*a*, adj., (fr. subtuberculé); mai mai *tuberculatu*, aprope de form'a *tuberculului*.

* SUBTURBINATU,-*a*. adj., (fr. subturbiné); mai mai *turbinatu*, aprope in forma de *turbine*.

* SUBTURPE, adj., subturpis; camu *turpe*=rossinosu.

* SUBTURRICULATU,-*a*, adj., (fr. subturriculé); aprope *turriculatu*.

* SUBTUSSIRE,-*escu*, v., subtussire; a camu *tussí*.

* SUBTUSU,-*a*, adj. part., (d'in *subtundere*), subtusus; cu intellessulu speciale de: camu *tusu* sau *contusu*, *obtusu*.

* SUBUCULA, s. f., subucula, (fr. subucule); 1. vestimentu intimu, *camésia*; 2. genu de animali.

* SUBUCULARE, adj. s., (subucularis, fr. subuculaire); relativu la *subucula*: *clini subuculari*; ca s. f. reale, *subucularea*, genu de plante dicotyledonie d'in famili'a cruciferelor.

* SUBULA=*sulla*, s. f., subula; instrumentu acuminatu, cu care se impunge si se gauresce ceva pentru varie usuri; vedi *sulla*.

* SUBULATU,-*a*, adj. (fr. subulé), facutu, in forma de *subucula*=sulla, cumu si munitu cu *subucul'a* = sulla: *acele albineloru su subuculate*; *folia, foliora subuculata*.

* SUBULICORNU,-*a*, adj., (fr. subulicorne); care are *corne* = antenne ca *subul'a*.

* SUBULIFERU,-*a*, adj., (fr. subulifère); care are *folie subulate*.

* SUBULIFORME, adj., (fr. subuliforme); care are *forma de subula*.

* SUBULIPALPU,-*a*, adj., (fr. subulipalpe); care are *palpele subulate*; subst. pl., *subulipalpele*. sectione de insecte.

* SUBULIPÈDE, adj., (fr. subulipède); care are *pedele*=*stipulu subulatu*: *plante subulipedi*.

* SUBULIROSTRU,-*a*, adj., (subulirostre); care are *rostrulu subulatu*.

* SUBUNIDENTE, adj., (fr. subunidenté); care mai nu are de câtu *unu dente*.

* SUBUNIVALVU,-*a*, adj., (fr. subunivalve); care mai nu are de câtu *una valva*.

* SUBURBANITATE, s. f., suburbanitas; statu de *suburbanu*, si in specie: 1. locu vecinu de *urbe*; 2. locuitori d'in acestu locu.

* SUBURBANU,-*a*, adj., suburbanus, (fr. suburbain); care sta, se afla sub *una urbe*, aprópe de, lônga una *urbe*: *case suburbane, gymnasiu suburbanu, vinia suburbana, agri suburbani*; ca subst., *a)* pers. *unu suburbanu, suburbanii si suburbanele*, locuitori d'in vecinitatea unei *urbe*; *b)* reale, *unu suburbanu*, unu immobile, unu fundu, unu agru in vecinitatea *urbei*.

* SUBURBICARIU,-*a*, adj., suburbicarius, (fr. suburbicaire); camu in acellu-asi sensu cu allu formei: *suburbanu*, applicatu inse si in specie la provinciele ce dependu de *urbea capitale*: *pentru Rom'a vechia, Itali'a erá suburbicaria*: *provincia suburbicaria*=*provincia suburbana*, dependente de una *urbe capitale*.

* SUBURBIU, pl.-*e*, suburbium, (fr. suburbe=faubourg); parte laterale a unei *urbe*: *una urbe are mai multe suburbie; suburbiele Bucurescilor*.

* SUBURERE, (se conjuga ca v. *urere*), v., suburere; a camu *ure*=arde, a

www.dacoromanica.ro

arde ceva pucinu: *a si subure perulu; cu pellea subusta.*

* SUBURGERE, (se conjuga ca v. *urgere*), v., **suburgere**; *a urge sub*=*a urge* aprope, a properá.

* SUBUSTIONE, s. f., **subustio**; actione de *suburere.*

* SUBUSTU,-*a*, adj. part., (d'in *suburere*), **subustus**: *carne subusta*=carne camu arsa.

* SUBVADE, s. m., **subvas**, abl. **subvade**; *vade*=sponsoriu pentru *vade*, cellu ce responde de responditoriu.

* SUBVECTARE, v., **subvectare**, intensivu de la *subvegere.*

* SUBVECTIONE, s. f., **subvectio**; actione de *subvegere: subvectionile pre ape costa mai pucinu de câtu subvectionile pre oscatu.*

* SUBVECTORIU,-*tóriu*, adj. s., **subvector**; care *subvege* sau serve a *subvegere: vase subvectorie de grâne pre mare.*

* SUBVECTU,-*a*, adj. part. s., (d'in *subvegere*), **subvectus**: *grâne subvecte subvecte pre apa in navi subvectorie de buccate: subvectulu de grâne.*

* SUBVECTURA, s. f., (**subvectura**), **subvectio**; actione de *subvegere*, déro mai vertosu effectu allu acellei-asi, si in specie cantitate *subvecta* in una data cu unu carru sau nave: *subvecturele facute cu acésta nave in acestu annu.*

* SUBVEGERE, (se conjuga ca v. *vegere*); *a vege*=a carrá cu spinarea, cu carrulu, cu navea etc. ceva de diosu in susu, a transportá asiá in susulu apei, etc.: *pre riu subvessera armatei grâne si alte provisioni si munitioni.*

SUBVENIENTE, adj. part. pres. (d'in *subvenire*), **subveniens**; care *subvine: avutii subvenienti pauperiloru.*

SUBVENIRE, (se conjuga ca v. *venire*), v., **subvenire**, (fr. **subvenir**); *a vení* in adjutoriu cuiva, si prin estensione, a adduce remediu la unu reu: *avutii se subvina pauperiloru; prin economie se subvenimu deficiteloru thesaurului publicu; amicii subvinu amiciloru; a si subvení mutuale; asiá se covine fratiloru a si subvení unii altoru-a.*

* SUBVENTARE, v., **subventare**; intensivu de la *subvenire; a properá spre a subvení.*

* SUBVENTIONALE, adj., (fr. **subventionnel**); relativu la una *subventione: summa subventionale.*

* SUBVENTIONARE, v., (fr. **subventionner**); a dá, a face *subventione, a subvení* in modu regulatu: *a subventioná una baserica, unu institutu de educatione, una societate scientifica.*

* SUBVENTIONE, s. f., (**subventio**, fr. **subvention**); actione de *subvenire*, cumu si lucrulu cu ce *se subvine: subventionile pentru ospitie de invalidi; subventionea annuale a societatei scientifica e de unu centu de galbini.*

* SUBVENTORIU,-*tória*, adj. s., **subventor**; care *subvine: subventorii la miseri'a poporului in calamitatile de secite generale.*

* SUBVENTRILE, s. f., **subventrile**; parte inferiore a *ventrei.*

* SUBVENTU,-*a*, adj. part. s. (d'in *subvenire*), **subventus.**

* SUBVERDE, adj., **subvividis**; camu *verde*, aprope *verde: folie subverdi.*

* SUBVERERE, v., **subvereri**; a se camu teme.

* SUBVERMIFORME, adj., (fr. **subvermiforme**); mai mai *vermiforme*, aprope forte de *form'a unui verme.*

* SUBVERRUCOSU,-*a*, adj., (fr. **subverruqueux**); mai mai *verrucosu*=pleuu de *verruce*, (vedi *verruca*).

* SUBVERSARE, v., **subversare**; intensivu allu formei *subvertere*, a properá, a se adoperá a *subverte.*

* SUBVERSIONE, s. f., **subversio**, (fr. **subversion**); actione de *subvertere: subversionea statului, legiloru, institutelor, fundamenteloru societatei; subversionea lumei, universului.*

* SUBVERSIVU,-*a*, adj., (fr. **subversif**); aptu *a subvertere: doctrine subversive societatei.*

* SUBVERSORIU,-*sória*, adj. s., **subversor**; care *subverte* sau serve *a subvertere: acellu-asi auctoriu si subversoriu alle legiloru selle.*

* SUBVERSU,-*a*, adj. part. (d'in *subvertere*), **subversus**: *fundamentele societatei subverse.*

www.dacoromanica.ro

* SUBVERTERE, (se conjuga ca v. *vertere*), v., **subvertere**, (fr. **subvertir**); *a verte* cu diosulu in susu, a intorce pre dosu, a restorná, etc.; 1. proprie: *a subverte mesele. statuele, edificiele. monumentele, montii. marea*; 2. a restorná, nemicí, stricá, destruge, etc.: *a subverte basile societatei, legile, institutele, libertatile, prejudiciele. artile, scientiele, cultur'a, testamentulu.*

* SUBVERTICALE, adj., (fr. **suvertical**); care e mai mai *verticale.*

* SUBVERTICILLATU,-*a*, adj., (fr. **subverticillé**); care e mai mai *verticillatu.*

* SUBVESICULOSŬ,-*a*. adj., (fr. **subvésiculeux**); mai mai *vesiculosu*, care are aprope forma de *vesicula=besicula.*

* SUBVESPERTINU,-*a*, adj., **subvespertinus**; care e aprope *vespertinu*: *ventu subvespertinu*. ventu intre appusu si média-di; vedi *subvesperu.*

* SUBVESPERU, s. m., **subvesperus**; ventu d'intre appusu si média-di.

* SUBVESSU,-*a*, adj. part. s. (d'in *subvegere*), **subvexus** si **subvectus**; in specie, *subvessu*=care e dereptu, e abruptu in diosu: *costa de collina liusioru subvessa.*

* SUBVILLICŬ, s. m., **subvillicus**; *villicu* inferiore, subordinatu altui *villicu* superiore: *subeconomu.*

* SUBVITRIU,-*a*, adj., (fr. **subvitré**); mai mai *vitriu.*

* SUBVOLARE, v., **subvolare**; *a volá* =*sbòrá* de diosu in susu: *suffletulu subvola in celestile regioni.*

* SUBVOLVERE, (se conjuga ca v. *volvere*), v., **subvolvere**; *a volve* de desuptu inainte: *subvolvu rapide una bute.*

* SUBVULTURIU,-*a*, adj., **subvulturius**; mai mai *vulturiu*, aprope ca *vulturele: dissei co esti subvulturiu, candu eram se ti dicu subaceru.*

* SUCCANDIDU,-*a*, adj., **succandidus**; camu, pucinu *candidu.*

* SUCCAVU,-*a*, adj., **succavus**; *cavu* pre de desuptu: *locuri succave.*

* SUCCEDANIU,-*a*, adj., **succedaneus**; care *succede*, vine dupo altulu sau in loculu altui-a.

* SUCCEDERE, (se conjuga ca v. *cedere*), v., **succedere**, (fr. **succeder**); 1. *a cede*=merge sub ceva, in sau intru ceva, a intrá: *acer'a successe nueriloru; nu cotediam succede acellui palatiu sau acellu palatiu*; metaforice: *tote cauta se succeda penn'a scriptoriului*; 2. *a cède* =merge de diosu in susu, a suí, urcá, redicá, etc.: *suffletele succedu cerului sau cerulu: a succede murii cetatei, scar'a, arborele, montele*; 3. *a cede* = merge aprope, a se appropiá, *a)* despre armati: *a suceede la castrele inimiculu, la muri,* si: *a succede murulu, a succede murului; b) a cede*=merge dupo, a urmá, a vení in locu, *α)* proprie: *armati intregi si recenti succedu celloru defatigati; in loculu officiariloru vecli successera altii noui; unu vicariu succede titulariului; primogenitulu regelui succede tatalui mortu; lui Romulu successe la regnu Numa; se succedu unii altoru-a: β)* metaforice, a urmá, merge dupo tempu sau dupo demnitate: *etatea succede etatei; viorelleloru succedu rosele; γ)* pregnante: *ceva succede cuiva*= merge bene, esse la bonu capitu: *lucrulu succede, succedu negotiele nostre; nu mi succede, nu 've succede a invinge.*

* SUCCENDERE, v., **succendere**, (d'in *sub-candere*); 1. a apprende pre desuptu: *latronii succendu mai multe case; impressatorii succendu turnurile*; 2. a apprende, inflacurá, attitiá: *a sufflá si succende discordi'a intre civi, intre soci si frati.*

* SUCCENSERE, v., **succensere**, (d'in *succensu*); a se apprende, incende de menía, a se supperá, meniá, infuriá: *pre toti si tote succense betranulu iracundu; ellu succense pentru nemica; ce succenseti si voi pentru nemica?*

* SUCCENSIONE, s. f., **succensio**; 1. (d'in *succendere*), actione de a *succenderc*: apprendere, incendere; 2. (d'in *succensere*), actione de *a succensere*: supperare, meniare, infuriare.

* SUCCENSU,-*a*, adj. part. s. (d'in *succendere* si d'in *succensere*), **succensus**: *case succense; ânime succense de offense.*

* SUCCENTIVU,-*a*, adj., **succentivus**,

www.dacoromanica.ro

(d'in *succentu* de la *succinere*); aptu a *succinere*, care scie, pote accompaniá *cantulu : flaute succentive.*

* SUCCENTORIU,-*tória*, adj., **succentor**, (fr. **succenteur**); care *succine*=cânta cu altulu, accompaniédia la *cântu;* si *cantoriu secundariu : precentoriulu si succentorii acestui templu.*

* SUCCENTURIARE, v., **succenturiare**; 1. a supplení, a implení, completá una *centuria;* 2. prin estensione, a supplení, implení loculu sau lipsea, a pune in locu, a substitue, etc.

* SUCCENTURIONE, s. m., **succenturio**; *sub-centurione*=centurione subordinatu altui *centurione*, *subofficiariu.*

* SUCCENTU, s. m., (d'in *succinere*), **succentus**; cantulu unui-a cu care accompaniédia cântulu altui-a : *psaltu fora succentu.*

* SUCCERNERE, (se conjuga ca v. *cernere*), v., **succernere**; a *cerne* bene; metaforice: *succerneti conceptele vostre.*

* SUCCERULIU,-*a*, adj., **succeruleus**; camu *ceruliu : creta succerulia.*

* SUCCESSIBILE, adj., (fr. **succesible**); care póte, e capace, are dereptulu de a *succedere*, in specie de a *succedere* la *regnu*, la *ereditate*, etc.: *sunt mai multi successibili la acésta ereditate.*

* SUCCESSIBILITATE, s. f., (fr. **succesibilité**); statu, conditione, dereptu de *successibile: successibilitatea tronului.*

* SUCCESSIONE, s. f., **successio**, (fr. **succession**;—d'in *successu* de la *succedere*); actione de *succedere*, si in specie, *succedere*=urmare in loculu altui-a, in regnu, in imperiu, in demnitate, in avere, etc., cumu si loculu, lucrulu la care *se succede: successionea logica a ideeloru; successionea necessaria a consecentieloru, a evenimentului. tempuriloru, anniloru; successione de bone si relle;—successionea la tronu, la regnu; successione de guberniu dupo guberniu; fiacare guberniu lassa guberniului cellui altu succesione de mai mare incurcatura in finantie; suceessionea filiiloru la starea parentiloru; prin| mai multe succession acestu omu se inavutí forte; a nu college, a nu allege nemica d'in succesionea deschisa; successionea legitima, testamentaria; celli in dreptu si impartu successionea deschisa prin mortea cuiva d'in consângeni.*

* SUCCESSIVU,-*a*, adj., **successivus**, (fr. **successif**;—d'in *successu* de la *succedere*); care *succede* sau e aptu a *succedere : progenia successiva, progressu successivu, attacuri successive de apoplessía; calamitati successive;* in specie: *dreptu successivu; mai multi fili ai principelui successivi la tronulu terrei.*

* SUCCESSORIALE, adj., (fr. **successorial**); relativu la una *successione* legitima: *scadimentu successoriale;* vedi si *successoriu.*

*SUCCESSORIU,-*sória*, adj.s., **successor, successorius**, (fr. **successeur, successoral,-ial**;—vedi si precedentele); care *succede*, in specie care *succede* la regnu, la guberniu, la avere, ereditate, cumu si care serve la acésta *successione* legitima: *successorii parentiloru su filii respectivi, successoriulu tronului; in unele terri su si successórie la tronu; succesoriu lui Octavianu fu Tiberiu; mai multi successori la domnia; successorii masculi si femine voru impartí ereditatea parentesca in pàrti ecali; capacitate successoria, edictu successoriu, legi successorie*=*legi de successione;*—in genere: *evenimente successorie, pàrti successorie*=*evenimente, parti successive.*

*SUCCESSU,-*a*, adj. part. s. (d'in *succedere*), **successus**, (compara fr. **succedé** si **succès**), 1. in genere: *pretendentii successi la tronu; evenimentele successe in scurtu spatiu de tempu; nu aveti medie de successu in acestu negotiu; successulu tempuriloru annului; successulu de retrassu la nevolie*, locu de retrassu, refugiu, etc.; 2. in specie, s. m., *successu*, pl. *successe*, ce se intempla cuiva in bene sau in reu, ce face cineva bonu sau reu, déro mai vertosu in bene : essitu bonu, resultatu fericitu, evenimentu favorabile, etc.: *mari successe pre câmpulu de batalia; a face negotiu cu successu; a concurre cu successu la una catedra, la unu postu; a se felicitá de successele selle; successu bonu ve uràmu; reulu successu allu bataliei; fora successu e mai pucinu de câtu cu reu suc-*

www.dacoromanica.ro

cessu; imbetati de successu; unii intristati de successulu seu si de successulu altoru-a.

* SUCCIDIA, s. f., **succidia**, (d'in *succidere*); buccata taliata, in specie buccata de carne, si mai allessu de carne de porcu : spata de porcu, coste de porcu, buccata de petioru, de lardu, etc.; metaforice : macellu.

* SUCCIDERE, v., **succidere**; 1. (d'in **sub-cædere**), a taliá pre de desuptu, a fundu, a macellarí : *a succide nervii callului, trunchi arboriloru, petiorele porcului;* metaforice : *a succide libidinile, libidini succise;* 2. (d'in **sub-cadere**), a cadé de desuptu, *a)* proprie, α) in genere : *a succide in petiorele callíloru, sub rotele carrului;* β) in specie si pregnante, *a cadé sub sene*, a lessiná si cadé giosu : *de fome le succidu genuclii; de cotremuru succidu edificiele; b)* metaforice : *succumbu si succidu mentile, ânimele, caracteriele.*

* SUCCIDUU,-*a*, adj., **succiduus**, (d'in *succidere* sub 2.); pre calle de a *succidere*, espositu *succiderei : succiduu genuclu, succidui betrâni si succidue betrâne.*

* SUCCINCTORIU,-*tória*, adj. s., **succinctor**, **succinctorium** ; care *succinge* sau serve a *succingere;* in specie, s. m. reale, *unu succinctoriu*, pl. *succinctórie*, buccata de stoffa care se pune pre d'inainte, incepundu de la ventre si lassandu peno spre genucli si mai diosu de genucli.

* SUCCINCTULU,-*a*, adj., **succinctulus**; deminutivu d'in *succintu*, pucinu *incinsu* sau *succinctu*, camu *descinsu*, desmatiatu.

* SUCCINCTU,-*a*, adj. part. s., (d'in *succingere*), **succinctus** : *umeri succinti;* in specie, *a) succinctu*=paratu, dispositu; *b) succinctu*=scurtu, strinsu.

* SUCCINERARIU,-*a*, adj., **succinerarius**; care se face sub *cinere*=cenusia : *turte succinerarie*, copte sub cenusia.

* SUCCINERE, v., **succinere**, (d'in *sub-canere*=cantare); a cantá cu, pre lônga altulu, a accompaniá; metaforice, a consoná, a armonisá, a se uní, a consentí.

* SUCCINGERE, (se conjuga ca v. *cingere*), v., **succingere**; a *cinge* pre de desuptu, de diosu in susu : *a succinge, pantecele a succinge vestimentulu prea lungu;* metaforice, *a)* a scurtá, abbreviá, contrage, mai allessu, a redicá, sufflecá, etc.; *b)* a pará, prepará, armá, orná, muní, instruí.

*SUCCINGLU=*succingulu*, pl. -*e*, **succingulum**; cinglu inferiore, cingutoria pre pàrtile de diosu alle corpului; vedi si *succinctoriu.*

* SUCCINSU,-*a*, adj. part. s. (d'in *succingere*), **succinctus.**

* SUCCINU, etc., vedi *sucinu.*

* SUCCISIONE, s. f., **succisio**, (d'in *succidere sub 1.*); actioue de a *succidere.*

* SUCCISU,-*a*, adj. part. s. (d'in *succidere sub 1.*), **succisus.**

* SUCCLAMARE, v., **succlamare**; *a clamá la clamóre*, a respunde *cu clamore, la clamore.*

* SUCCLAMATIONE, s. f., **succlamatio**; actione de *succlamare.*

SUCCOCERE, (se conjuga ca v. *cocere*), v., **succoquere** ; 1. a *cóce* sub ceva; 2. a *cóce* pucinu, fora a *cóce* deplenu.

* SUCCORTICE, s. f., **succortex**; *cortice* de sub alta *cortice*, scórtia de sub alta scórtia.

SUCCOSU,-*a*, adj., **succosus**; plenu de *succu;* vedi *sucosu.*

SUCCRESCERE, (se conjuga ca v. *crescere*), v., **succrescere**; a *cresce* de desuptu, a cresce de diosu in susu, a se marí, inaltiá, redicá, etc.

* SUCCRISPU,-*a*, adj., **sucrispus**; camu *crispu*, camu cretiu : *succrisp'a coma a epei, peri succrispi, pelle succrispa.*

SUCCRUDU,-*a*, adj., **sucerudus**; camu *crudu : carne succruda.*

SUCCRUENTU,-*a*, ad.j, **sucruentus**; camu *cruentu* : *cu mânule succruente.*

SUCCU, s. m., **succus**; vedi *sucu.*

* SUCCUBARE, v., **succubare**; a cubá=stá culcatu de desuptu.

* SUCCUBONE, s. m., **succubo**, augmentativu d'in *succubu*, inse si cu intellessulu formei *succubu*, déro essaggeratu.

* SUCCUBU,-*a*, s. pers., **succuba**; care

www.dacoromanica.ro

succuba=se culca de desuptu; in specie, cu sensu obscenu.

* SUCCUMBERE, v., **succumbere**, (fr. **succomber**); a *cumbe*=a se culcá, a cadé sub ceva, a cadé diosu, a nu mai poté duce, sufferí, etc., 1. proprie : *oclii succumbu somnului, multe jumente succumbu sarcinei, incarcaturei nemesurata;* 2. metaforice : *a succumbe dorerei, laborei, fumei, rogationiloru, ammenitiariloru, tentationiloru.*

* SUCCURATORIU, s. pers., **succurator**; *curatoriu* subordinatu.

SUCCURRERE, (se conjuga ca v. *currere*), v., **succurere**; a *curre* sub ceva, a *curre* spre, la ceva, 1. in genere: *succursera sub muru, la muru;* 2. in specie, a *curre* in adjutoriu : *a succurre pauperiloru ; subsidiele succursera parteí de armata succumbente numerului inimiciloru;* 3. metaforice, *a)* in genere : *vomu succure la tote periclele, fora se perdemu ânima; b)* in specie, a vení in mente, a trece prin mente : *ce mi succurre, substernu pre carte, nu mi succure ce mi ar plăcé.*

* SUCCURSALE, adj. s., (fr. **succursale**); relativu la *succursu : banca succursale, scole succursali,* mai vertosu : *basserica succursale ;* absol. s. f., *una succursale : mai multe succursali de banca; succursale de scola; succursalea metropoliei, succursalile episcopieloru.*

* SUCCURSORIU,-*sória*, adj. s., **succursor**; care *succurre*, face *succursu*= adjutoriu : *succursorii invalidiloru; institute succursorie altoru institute mai mari; mai multe baserice su succursorie unei cathedrale;* (vedi si *succursale*).

* SUCCURSU,-*a*, adj. part. (d'in *succurrere*), **succursus**, (compara fr. **secours** si **secours**), 1. in genere : *subsidiele succurse societatei; nu su medie pecuniarie de succursu totoru scoleloru; succursulu la tempu;* 2. in specie, s. m., *succursu*, pl.-*e*, cu sensu de adjutoriu : subventione, subsidiu, etc. : *cu succursulu veciniloru ne adjutàmu multu; fora succursulu vostru nu ne va succede in nemica.*

* SUCCUSSARE, v., **succussare**, (d'in *succussu*, de la *succutere*); intensivu la *succutere*, a *succute* cu mare violentia : *asiá ne succussa callii, in câtu ne saru si dentii d'in gura.*

* SUCCUSSIONE, s. f., **succussio**, (fr. **succussion**, d'in *succussu* de la *succutere*); actione de *succutere : succussioni de cotremuru, de friguri, de spaima.*

* SUCCUSSORIU,-*sória*, adj. s., **succussor**; care *succute : callu succussoriu; succussoriu basiloru sociali.*

* SUCCUSSU,-*a*, adj. part. s. (d'in *succutere*), **succussus** : *casa reu succussa de cotremuru, callari tare succussi de calli; succussulu unei relle carrutia.*

* SUCCUTERE, (se conjuga ca v. *cutere*, comparatu cu *scutere*=*scótere*); v., **succutere**; a face se saria, se salte si : a saltá de diosu in susu : *a succute capulu, perii; carrulu succute personele; carrulu ensusi succute pre calle salebrosa; venturi violente succussera undele;* metaforice : *facia succussa, ânime succusse de spaima, turburate forte; mentea succussa e mente smentita aprope.*

* SUCERDA, s. f., **sucerda**; stercu de porcu.

* SUCIDU=*succidu*,-*a*, adj., **sucidus** si **succidus**; plenu de *succu : pome succide, agru succidu.*

* SUCINATU = *succinatu*, s. m., (fr. **succiné**); nome genericu de sari chymice formate d'in combinationea *acidului succinicu* cu una base chymica.

* SUCINICU=*succinicu*,-*a*, adj., (fr. **succinique**), de *sucinu*=*succinu : acidu succinicu ;* vedi si *sucinatu.*

* SUCININU=*succininu*,-*a*, adj. s., (**succininus**, fr. **succinéine**); de *succinu;* in specie, s. m., *succininu*, si f., *succinina*, resina de *succinu.*

* SUCINITU=*succinitu*, s. m., (fr. **succinite**); granitu cu facia ca a *succinului.*

* SUCINIU=*succiniu*,-*a*, adj., **sucineus**=**succineus**, (fr. **succiné**); de *succinu*, si in specie, de colorea *succinului : flori succinie.*

* SUCINONE=*succinone*, s. f., (fr. **succinone**); substantia oliosa, estrassa d'in acidu *succinicu.*

* SUCINU=*succinu*,-*a*, adj. s., **sucinus**,-**um** si **succinus**,-**um**, (fr. **succin**);

www.dacoromanica.ro

1. adj. de *sucu*=*succu*; déro mai vertosu : 2. s. m., *succinu*=electru, ambra.

SUCIRE=*succire*,-*escu*, v., **torquere, distorquere, contorquere, vertere, invertere, pervertere, circumagere; vexare, defatigare, flectere, deflectere**, etc.; a torce, intorce, si mai vertosu, a distorce, strambá, a bate, dislocá, difformá, etc. : *a sucí fire de lâna, de metasse, de bumbacu; a sucí tortulu; a sucí sullulu; a si sucí unu petioru, unu degitu; a sucí capulu cu faci'a la céfa; a sucí carrulu despre resaritu spre appusu;—a sucí unu omu forte multu : essaminatorii sucescu, cumu vreu, pre aspiranti; omu sucitu, cu mente sucita; —candu se vedu aprope prensi de câni, leporii sucescu in altu parte; de desa ce e lumea, n'ai incotrau te sucí; succiti la derept'a, la stang'a*, etc.,—(Probabile d'in *sub-cire*=*ciere*).

SUCITORIU=*succitoriu*,-*tória*, adj. s., **torquens, distorquens, flectens**, etc.; care *sucesce*.

SUCITU=*succitu*,-*a*, adj. part. (d'in *sucire*): *Românu sucitu; fusu de sucitu tortu, sucitulu tortului*.

SUCITURA=*succitura*, s. f., **torsio**, actione si mai vertosu effectu allu actionei de *sucire : sucitura in locu; sucitura de genuclu, de tendini, de vene, de capu*.

SUCIVORU=*succivoru*,-*a*, adj., (fr. **succivore**); care *vora, devora succulu : insecte succivore*, si absol. *succivorele*, familia de insecte; — metaforice : *succivorii poporului*.

SUCONE=*succone*, s. pers. **suco** si **succo**; care *suge forte*, totu *succulu*; in specie si metaforice : *succone* = camatariu, *succone* = rapitoriu, etc.: *succonii su addeverate lipitori alle poporului*. vedi si *sucivoru*.

SUCOSITATE=*succositate*, s. f., **succositas** si **succasitas**; statu de *succosu : succositatea pomeloru*.

SUCOSU=*succosu*,-*a*, adj., **sucosus** si **succosus**; plenu de *succu : pome succose, frasi cu mediu si succose, succose vorbe, succosa radicina, succosa carne, succosi struguri*, vedi si *succulentu*.

SUCTU=*suptu*,-*a*, adj. part. s. (d'in *sugere*), **suctus** : *una mammilla sucta, ali'a nesucta; copillulu bene suctu va dormí si bene; vaccele sucte de vitelli; brósca sucta de sérpe; poporulu suctu de assupritori; suctulu amnelliloru*.

SUCTURA = *suptura*, s. f., **suctus**; actione si effectu allu actionei de *sugere : una suctura nu adjunge pruncului; se ceru mai multe sucture*.

SUCU=*succu*, pl.-*uri*, **sucus** si **succus**, (it. **succo** si **sugo**, fr. **suc**, isp. **jugo**); proprie, licidu ce se *suge*, se stórce, se espreme d'in substantie animali si vegetali : *succu de carne, succu de erbe; succuri de póme, de radecine; succu de lemônia, de portugalle, de struguri, de pepeni, de pere mere, ceresie*, etc.; *succu d'in scórti'a arboriloru; la unii arbori succulu e resinosu; succu gastricu; succurile secretate in stomacu servu la digestione; si lân'a are succu, si succulu lânei se cura prin spellatulu ei; succulu sordidu allu casei pruncului*; in specie : *e succu medicale, succuri purgative*; metaforice, *a) succu*=potere, vigóre, etc., mai allessu despre vorba, espressione, cogitare : *vorbe cu mediu si cu succu, frasi fora neci unu succu, succulu sententieloru*.

* SUCULA, s. f., 1. **sucula**; deminutivu d'in *sue*=**sus**=scrofa, de unde si m. *suculu*;—metaforice : *sucula*=fusu, vertetiu, reschiatoriu, modioru, depenatore, etc.; 2. **sucula**, un'a d'in constellationi insemnata cu nome gr. *hyadi*, **hyades**, ὑάδες.

* SUCULU, s. m., vedi *sucula* sub 1.

* SUCUPA=*succupa*, s. f., (fr. **soucoupe**); discu ce se pune *sub cupa*.

* SUDABUNDU,-*a*, adj., **sudabundus**; care *suda* multu, tare *sudatu*.

SUDARE, v., **sudare**, (fr. **suer**); a scóte *sudore*, a transpirá umori pre pelle, 1. proprie : *tremuri si cu tote aceste-a vedu co sudi; pre caldura sudàmu; picura de sudore corpulu lucratoriului; spunu de imagini sânte, co aru fi sudatu*; prin estensione : *suda parietii, suda locurile umide, suda pamentulu in certe locuri*; cu obiectu analogu cu sensulu verbului : *a sudá sudori, a udá sânge, multi arbori suda balsamu;*

www.dacoromanica.ro

2. metaforice : *suda omulu pêno se cresca copillii; multi suda sudori de sânge pentru seccature ; se sudati scriendu câteva linie cumu se cade, nemine inse se nu sentia co ati sudatu;* — vedi si compositulu *assudare.*

SUDARIOLU=*sudarioru*, s. m., **sudariolum**; deminutivu d'in *sudariu : se stergu pre facie cu sudariole de metasse.*

SUDARIU,-*a*, adj. s., **sudarium**; relativu la *sudare*, la *sudore*; in specie, s. m. reale, *unu sudariu, mai multe sudarie*, battista de stersu *sudore* si alte de pre facia.

SUDATIONE, s. f., **sudatio**; actione de *sudare* cumu si effectu allu acestei actione : *sudationea parietiloru*; si concretu, *sudatione*=camera de sudatu la bania.

SUDATORIU,-*tória*, adj. s., **sudator** si **sudatorius,-um**; care *suda* sau serve la *sudatu : sudatorii dupo functioni, sudatoriulu dupo fortuna si avutia mare;* absol. s. reale m., *sudatoriu*, pl.-*e*, si f., *sudatória*=*sudatóre : a)* bania de *sudatu; b)* camera de banie pentru *sudatu*, etc.

SUDATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *sudare*) : *parieti sudati, pelle sudata; beutura de sudatu; sudatulu nu se face asiá rapide.*

SUDATURA, s., **sudatio, sudor**; actione de *sudare* déro mai vertosu effectu allu acellei-asi : *mai multe sudature nu ne scapara de friguri; sudatur'a pellei, sudatur'a unui periete.*

* SUDE, s. f., **sudis**, pl. **sudes**; paru grossu.

SUDORE, s. f., **sudor**, (it. **sudore**, isp. **sudor**, port. **suor**, prov. **suor**, fr. **sueur**,— d'in *sudare*); umore aposa, de odore mai multu sau mai pucinu tare, 1. proprie : *si sudorea si sângele esse d'in corpu; multe sudori au provocatu morbosului acestu medicamentu; sudore sta pre pariete;* si mai estensu : *sudóre de resina, de venenu, de lacu, de mare;* 1. metaforice, *sudore*=labore si fructu allu laborei : *d'in sudorile terranului viuemu toti celli alti; sudorile de facere a mulierei; aveti respectu de sudorea Românului si Crestinului; cu sudori de sânge plângu mammele mórtea filiiloru; cu sudori de sange e rescomperata de straboni char'a nostra térra; fora sudori nemica bonu nu se face; in acelle sudori de luctu si de terrore; comedi'a, ca si tragedi'a cere sudori multe; ce bene potefi fora sudore? cu sudorea laborei vrù Domnedieu a coroná nobilea fronte a omului;* — in certe locutioni, applicatu si la nomine de plânte : *a) sudorea callului*=**ononis spinosa**, *Linn.; b) sudorea laptelui* = **petasites officinalis**, *Linn.*

SUDORIFERU,-*a*, adj., (fr. **sudorifère**); care adduce, causa *sudore : potioni sudorifere.*

SUDORIFICU,-*a*, adj., (fr. **sudorifique**); camu in acellu-asi sensu cu *sudoriferu.*

SUDORU,-*a*, adj., **sudorus**; care picura de *sudore : corpu sudoru, planta sudora.*

*SUDU,-*a*, adj., **sudus**, (contrassu d'in *se* si *udu*); care nu e *udu* = *umidu : sude venturi, ventulu de média-di e sudu, sud'a primevéra, mai suda véra, tempu sudu, ceru sudu, clima suda, sud'a splendore a sorelui;* subst. m. reale, *sudulu, a)* tempu serenu, formosu; *b)* ventu de média-di, nominatu si *austru; c)* média-di, partea sau regionea, directione adespre média-di, (fr. **sud**).

* SUE, s. m. si f., **sus**; porcu, verru, scrofa.

* SUESCERE, v., **suescere**; a se deprende, a se invetiá, a se dedá, si : a leuá deprendere, invetiu, a fi deprensu, invetiatu, dedatu, frecatu, etc.; confere si compositele : *assuescere, consuescere, de suescere.*

* SUFETE=*suffete*, s. m., **sufes** si **suffes**; consule la Cartaginesi.

* SUFFARCINARE, v., **suffarcinare**; a *farciná* de diosu pêno susu, a implé, indopá : *parasiti suffarcinati la mesele altoru-a;* metaforice, a incarcá, cumulá, etc. : *muliere suffarcinata cu muneri si ornamente.*

*SUFFECTIONE, s.f., **suffectio**, (d'in *suffectu* de la *suffecere*); actione de *suffecere : suffectionea altui consule in loculu cellui mortu.*

www.dacoromanica.ro

* SUFFECERE=*sufficere*, (d'in *subfacere*, se conjuga ca v. *facere*), v., **sufficere**, (fr. **suffire**); 1. a *face*, a dá si pune sub mâna, a procurá, a provedé; 2. a pune in loculu altui-a : *a suffece consuli*; metaforice, in genere, a *substitui*, pune in locu : *suffeceti betran'a generatione cu alt'a mai tênera*; 3. in sensu neutru, a adjunge, a fi indestullu; *suffece intelleptului câtu de pucinu.*

* SUFFECIENTE=*sufficiente*, adj. part. pres. (d'in *suffecere*), **sufficiens**, (fr. **suffisant**); care *suffece*, 1. in genere : *avemu suffeciente provisione de lemne pentru iérna*; 2. in specie, α) *suffeciente* =capace; β) *suffeciente*=superbu vanu, presumptiosu : *stultii su suffecienti in tote affirmationile selle.*

* SUFFECIENTIA=*sufficientia*, s. f., **sufficientia**, (fr. **suffisance**); calitate si fapta de *suffeciente*, 1. in genere : *suffecientia de provisioni*; *suffecienti'a cu cea ce are cineva, e salutare*; 2. in specie, *a) suffecientia*=capacitate : *suffecienti'a clama omulu la onori si demnitati*; *b) suffecientia* = vana superbia, presumptione, arrogantia.

* SUFFECTU,-*a*, adj. part. s. (d'in *suffecere*), **suffectus** : *consulele suffectu cellui mortu*; *celli suffecti fugariloru.*

* SUFFECTURA, s. f., **suffectura**; actione si mai allessu statu produssu prin actionea de *suffecere.*

SUFFERBERE, v., **sufferbere**; a *ferbe* de desuptu.

SUFFERENTE, adj. part. pres., (**sufferens**), **tolerans, patiens, laborans**, (fr. **souffrant, patient**); care *suffere*; in specie, care *suffere de unu reu* : *nepotentiosi sufferenti de greu morbu.*

SUFFERENTIA, s. f., (**sufferentia**, fr. **souffrance**), **dolor, cruciatus**; calitate, statu, conditione de *sufferente*; in specie: dorere, tormentu, reu, nevolia, etc.: *amarele sufferentie alle vietiei nostre*; *sufferentie ca acelle-a nemine n'a patitu*; *sufferentia infernale, sufferentia ce nu potu neci cei mai peccatosi aflá in sufferentiele infernului*; *ce sufferentia pre bietulu omu! sufferentie morali, sufferentie physice, sufferentie preste sufferentie*; in sensu mai generale : *sufferentia cu ânima mare a offenseloru*; *sufferentia se avemu côtra cei ce nu sciu ce facu, candu ne facu reu*; *cu sufferentia patiente ne pastràmu pacea suffletului.*

SUFFERERE=*sufferire*; v., **sufferre**, (it. **sofferire** si **soffrire**, isp. **sufrir**, port. **soffrer**, prov. **suffrir** si **soffrir**, fr. **souffrir**), **tolerare, pati, cruciari, dolere**; 1. in sensu propriu ce occurre mai raru : a portá, duce ceva in bracie, in spinare, etc., a si pune umerii, spatele, mânule sub ceva : *voliu sufferí aceste-a in casa, la copilli si ussore*; 2. metaforice, a duce sau patí, cercá unu reu, una greutate, *a)* ceva materiale : *a sufferí morbi gravi, doreri de capu, greutati si taliature de stomacu, junghiuri de peptu, injunghiature la articulationi*; *a sufferí fame, sete, frigu*, si intrans. : *sufferu ómenii de petiore, sufferu de ocli, sufferu de capu, sufferu de podagra, sufferu de nevralgia*; *sufferu mai departe de paupertate, de lipse, de nevolie de totu genulu, de geru, de caldura*; — *sufferu si plantele de seccitate ca si de multa calore*; *sufferu tote de tote*; *b)* ceva ideale, α) in genere : *a sufferí mari doreri de ânima, mare intristationc*; *peccatosii sufferu mostrarile conscientiei, cumu si scelestii sufferu suppliciele si torturele, penele legei*; *ce amaru amu sufferitu in casatori'a nostra!* — *suffere omulu si ânim'a lui, si suffere cu amaru de proditionile celloru, caroru si a dedutu ânim'a*; *suffere de desertarea celloru ce l'impressurau cu onori lingusitórie, suffere de tote illusionile perdute*; β) in specie, α') a patí : *suffere rossine, suffere offense de la cine nu le astépta: suffere damne si perderi in averea si nomele seu*; déro : β') se arma cu patientia si generositate, si asiá : *suffere offensele cu nobilitate de ânima, suffere reutatea, stulteti'a, ignoranti'a, miselli'a altoru-a*; — *a sufferí in sene, in tacere, cu patientia, fora murmuru, credendu co omulu addeveratu bonu s'a nascutu se sufferia. se practice virtutea, sufferindu.*

SUFFERIRE, v., vedi *sufferere.*

SUFFERITU,-*a*, adj. part. (d'in *sufferire*), **passus.**

www.dacoromanica.ro

SUFFERMENTATU,-*a*, adj. part., **suffermentatus**; camu *fermentatu*.

* SUFFIBLU=*suffibulu*, s. m., **suffibulum**; unu velu albu si cadru ce punea pre capu sacerdotii si sacerdotessele anticiloru romani.

SUFFICIENTE, *sufficientia, sufficere*, vedi : *suffeciente, suffecientia, suffecere*.

SUFFICTU=*suffiptu*,-*a*, adj. part. s. (d'in *suffigere*), **suffixus**, (compara ital. **soffitto** si **soffitta**, isp. **sofito**, fr. **soffite**, n. gr. σοφῖτα), **laquear, lacunar**; 1. proprie : cunie stellate, *sufficte meseloru, tavaneloru, bolteloru de baserice*; 2. in specie, subst., *suffictu*, pl. *sufficte, (suffittu, soffittu), tavanu*, si in specie, *tavanu* de scandure depicte cu rosacie si alte infloriture.

* SUFFIGERE, (se conjuga ca v. *figere*), v., **suffigere**; 1. a *fige* de desuptu : *cu prevedere suffissera velele cellei mai de susu antenna*; 2. a *fige* inainte, sub ochi : *nu se suffigu annuntie parietiloru de case publice*; 3. a *fige* la unu capitu, si a nome, in oppositione cu *prefigere*, la capitulu ce se considera ca *subsecente, subordinatu* cellui altu : *asiá se prefigu prefisse verbeloru, déro se suffigu suffisse verbeloru si altoru covente*.

* SUFFIME, pl., *suffimine*, **suffimen**; vedi *suffimentu*.

* SUFFIMENTARE, v., **suffimentare**; a face *suffimentu*, a *affumá*, profumá : *boulu de junghiatu ca victima se se suffimente bene preste totu*.

* SUFFIMENTU, pl.-*e*, **suffimentum**, (d'in *suffire*); actu de *suffire*, déro mai vertosu, mediu de *suffire : se fia suffimente pentru tote victimele*.

* SUFFIRE, v., **suffire**, (d'in *subfire*, affine cu gr. θύειν); a affumá, a profumá : *a suffi si purgá cas'a tota; a suffi cu thymu tote camerele; suffiti victim'a cu suavi odori*.

* SUFFISCU, s. m., **suffiscus**, (d'in *sub-fiscu*); proprie : folle de la cóliele arietelui, care serve de punga; in genere, punga de ori-ce materia, déro mai allessu de pelle.

SUFFISSU,-*a*, adj. part. s. (d'in *suffigere*), **suffixus**, (fr. **suffixe**); 1. in genere : *stellele paru suffisse boltei ceresca*; 2. in specie, ca s. m., *suffissu*, pl., *suffisse*, syllaba sau simplu sonu ce se adauge la finitulu unui coventu, spre a modificá sensulu acestui-a : *d'in substantivulu carne cu suffissulu osu se face adiectivulu carnosu*.

* SUFFITIONE, s. f., **suffitio**, (fr. **suffition**); actione de *suffire : suffitionea casei*; in specie : *suffitione erá affumatione si purgatione a celloru ce pertrecusse funerile unui mortu*.

* SUFFITORIU,-*tória*, adj. s., **suffitor**; care *suffie : suffitoriulu dormitoriului domnului*.

* SUFFITU,-*a*, adj. part. s. (d'in *suffire*), **suffitus** : *camerele suffite, suffitulu camereloru*.

SUFFLABILE, adj., **sufflabilis**; care se pote *sufflare : aure sufflabili, odore sufflabile*.

SUFFLAME, pl., *sufflamine*, **sufflamen**; 1. ungla de lemnu, spre a impedicá rot'a unui carru; 2. calcioni de lemnu in genere; 3. actione de impedicare, si pedica, obstaclu; 4. tinere in locu, intardiare, ammauare, lentitudine : *cu mai multe sufflamine cauta a impedicá rotele carrului de triunfu allu adversariului seu*.

* SUFFLAMINARE, v., **sufflaminare**, (d'in *sufflame*); 1. a impedicá cu *sufflame : a sufflaminá doue rote alle carrului*; 2. metaforice, a moderá : *impetulu oratoriului e de sufflaminatu*.

SUFFLAMMARE, v., **sufflammare**; a *flammá*, a *inflammá* pre de desuptu, a attitiá.

SUFFLANTE, adj. part. pres. (d'in *sufflare*); **sufflans, anhelans**; care *suffla*, in specie, care *suffla greu* d'in caus'a fatigei : *callulu sufflante de fug'a rapida si lunga ce fece*.

1 SUFFLARE, v., **sufflare**, (it. **soffiare**, v. isp. **suflar** si **sollar**, n. isp. **soplar** si **chuplar**, port. **soprar**, fr. **souffler**), **flare, afflare, efflare, conflare**; **spirare, respirare, inspirare, vivere, halare, exhalare, anhelare**; **aurare, argentare**, etc.; **auferre, verrere**; 1. *a flá*, a spirá de desuptu, d'in intru, *a)* a spirá, ca functione de viétia, α) in genere : *omulu suffla, suffla tote animalile; fora*

www.dacoromanica.ro

sufflare nu e viétia; impedice-se se suffle una fientia viua, si more in currendu; β) in specie : *a sufflá bene, a sufflá reu, a sufflá liusioru sau greu, a sufflá tare sau incetu; cine suffla greu, nu e bene;* absolute : *a sufflá,* α′) a viue : *totu mai suffla inco copillulu ce si trage sufflarea; — a si trage sufflarea=a sufflá* regulatu : *nu ti poti trage sufflarea de multimea ce te impressura; nu me lassati se mi tragu sufflarea* = nu mi dati pace, repausu, etc.; déro si : *a si trage sufflarea* = a espirá, morí; — β′) *a sufflá=a sufflá greu,* a sufferí: *ce suffli asiá? au nu ti e bene? de ce suffla callulu, boulu? suffla, co le e greu ; suffla de te sparii,* si : *abiá mai suffla; b)* cu sensu mai estensu, pentru diverse usuri, α) in genere : *a si sufflá mânule sau in mâne, spre a se incaldi sau a le recorí; a sufflá in luminare=a sufflá luminarile, spre a le stingere;* déro : *a sufflá in focu ca se l'attitie,* si totu asiá : *a sufflá foculu, incendiulu;* si metaforice : *a sufflá urr'a, discordi'a, dissensionile, certele;—a sufflá pulberea de pre vestimente, de pre mobili,* si : *a sufflá bene pellari'a, battist'a, vasele ;* apoi : *a sufflá cuiva in guttu una pulbere salutare,* asiá si : *a sufflá in urecla,* diversu de : *a sufflá la urecla,* (vedi mai diosu); *a sufflá in oclu una bona pulbere;* si cu sensu reu : *a sufflá cuiva in ocli, in urecla, in gura;* — prov., *cine s'a friptu una data cu sorbe ferbente, suffla apoi si in lapte prensu; se lu suffli si se cada*=asiá e de macru, de debile, de strigosu, etc.; — *a sufflá in flueru, in flautu, in cornu, in buccinu,* si : *suffla bene cornulu, fluerulu; nu scii sufflá buccinulu; a sufflá in punga, in besica, pre gaura si in gaura,* etc., si cu sensuri metaforice forte diverse, de essemplu : *a sufflá pre gaura*=a nu avé claue de usia, si prin nrmare a nu poté intrá in casa ; *a sufflá in punga,* α′) a nu avé nemica in ea; β′) a ua desertá, etc., (vedi si mai diosu); β) in specie, α′) a *insufflá: ce suffli asiá buccele? nu sufflati buccele, co le sufflàmu si noi; a sufflá budiele; a sufflá in cimponiu=a sufflá cimponiulu, a sufflá besic'a; faci'a lui e ca si cumu ar fi sufflata cu tiév'a; déco nu suffli amnellulu junghiatu, nu poti leuá bene pellea;* β′) *a sufflá in focu cu follii; tu suffli numai cu unu folle, alti fauri suffla cu doui si cu mai multi folli;* si : *a sufflá foculu cu follele mai bene de câtu cu gur'a;* de ací, metaforice, *a sufflá* =a attitiá; provocá, escitá, incende, apprende, infuriá, etc. : *a sufflá discordiele civili, bellulu intre frati,* (vedi si mai susu); 2. *a sufflá*=a miscá in genere, *a)* despre ventu : *ventulu suffla; ventulu suffla fiorosu, lenu, aspru; de tote partile suffla venturi violente;* si trans. : *ventulu suffla foculu, incendiulu, si le attitia, luminarile, faclele, si le stinge; ventu violentu suffla pulberea, neuea, aren'a, si le spulbera;* metaforice : *ventulu suffla vóue, pentru voi, spre voi; mâne va sufflá altoru-a, pentru altii; ve plecati in cotrau suffla ventulu ; a se scambá dupo sufflarea ventului;—nu suffla firu de ventu, nu suffla ventulu in velele vostre; ventulu suffla si infla pandiele navei; b)* cu sensu mai ideale, α) *a sufflá=a insufflá,* a dice, inspirá, spune, adduce amente, si mai vertosu, a spune in parte, a dice in secretu, etc. : *la theatru suffla actoriloru unulu ascunsu bene; a sufflá cuiva la urecla; ce si suffla elli la urecla? nu e formosu a si sufflá la urecla cu mai multi de facia; nu sufflati essaminandului, co mai reu se confunde; cine ti a sufflatu se faci aceste-a? cine le suffla se se porte asiá?* mai vertosu negativu : *a nu sufflá*=a nu dice nemica, a tacé, a stá bene si in pace : *se nu suffli co te occidu; nu sufflara vorba la tote mostrarile si chiaru insultele lui; cine pote sufflá inaintea tyranului?* β) *a sufflá* =a leuá, rapí, sterge totu, a nu lassá nemica; a essaurí, etc. : *au sufflatu totu vinulu d'in bute, sufflara in tote cupele; latronii sufflara in tote pungile callatoriloru ; invasorii sufflara totu d'in térra; functionarii rapaci suffla si papa d'in pungele subditiloru;* déro si : *a sufflá mucii, a sufflá nasulu,* etc.; γ) despre metalle si alte analoge : *a sufflá cu auru, cu argentu, cu platinu; lingurele de argentu se suffla cu auru; caldàrile*

www.dacoromanica.ro

si alte vase se suffla cu stannu; in genere si metaforice : *se me suffli cu auru si cu gemmele d'in lume, nu me vendu tie; facia sufflata cu tote gratiele rosei si alle crinului;* de ací : *sufflatu*=superbu, mundru, delicatu, etc. : *june sufflatu ca prin annellu, vergini sufflate ca prin annelle.*

2 SUFFLARE, s. verbale, **flatus, spiritus, ventus, aura; animal, animans;** 1. in genere : *sufflarea morbosului nu e ca a sanitosului; sufflarea ventului, lene sufflari de ventu; sufflare cu auru; a veni intr'una suflare, a bee intr'una sufflare;* 2. in specie : *a) sufflare de viétia*=viétia, potere de viétia, principiu de viétia : *a si dá sufflarea in mânule amicului; a stá fora sufflare; esti fora sufflare in tene;* si metaforice : *frasi fora sufflare, poesia plena de sufflare, de sufflare divina si geniale; b)* fientia animata : *tota sufflarea se laude pre Domnulu; nu e sufflare in lume, care se nu si vrea benele seu; tote sufflarile, de la verme, pêno la omu, su creaturele Fientiei supreme, care e si sufflarea de viétia suprema.*

SUFFLATIONE, s. f., **suffiatio, spiratio, expolitio,** etc., actione de *sufflare : sufflatione difficile; sufflationea cupeloru cu auru; sufflationea in flueru, in buccinu.*

SUFFLATORIU,-*tória*, adj., **flans, conflans, sufflans, spirans, inspirans;** care *suffla* sau serve la *sufflatu*, (compara it. **soffiatore,** isp. **soplador**); 1. in genere : *morbosi greu sufflatori; sufflatoriu de annelle cu auru,* si : *sufflatoriu de annellele altoru-a;* 2. in specie : *sufflatoriu de theatru,* si in genere : *sufflatoriu de relle cogite;* 3. s. f., *sufflatória* = *sufflatóre*, **flabrum** = instrumentu de sufflatu : *sufflatore de focu, de folle,* etc.

SUFFLATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *sufflare*), **suffiatus, flatus, conflatus; spiritus, halitus** : *vestimente sufflate de ventu, sufflatulu ventului; de atare sufflatu allu copillului ne amu spariatu.*

SUFFLATURA, s. f., **flatus, halitus,** etc.; actione, déro mai vertosu effectu allu actionei de *sufflare : sufflatur'a callului defatigatu; aceste-a nu su sculle de auru, ci numai sufflature de auru; sufflatur'a unui violentu ventu; sufflatura indemanatica in flueru, in buccinu.*

*SUFFLAVU,-*a*, adj., **sufflavus;** camu *flavu : peri sufflavi.*

* SUFFLECARE= *supplecare*, (pre a locuri, *suffulcare, suvulcare*), v., (**supplicare**), **replicare, sursum distringere, vestem colligere;** *a plecá* de diosu in susu, a indouí de diosu in susu, *a summitte : a sufflecá mânicele, a sufflecá unu vestimentu lungu;* metaforice, **accingi,** a se dispune, a se prepará : *a si sufflecá mânicele; a se sufflecá ca se mânce, ca se intre in lupta.*

SUFFLECATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *sufflecare*), **replicatus, accinctus, succinctus.**

SUFFLECATURA, s. f., actione si effectu allu actionei de *sufflecare : sufflecatur'a mâniceloru, pulpaneloru.*

SUFFLETELLA, s. f. pl., *suffletelle,* specia de planta, **convallaria majalis,** *Linn.* sau **lilium convallium;**— proprie f. d'in *suffletellu.*

SUFFLETELLU, s. m., **animulus, animula;** deminutivu d'in *suffletu : asiá le fu coventellulu, pêno le essí suffletellulu; pentru suffletellulu meu me dore ânim'a mai multu de câtu pentru allu vostru;* in resfaciari : *tu esti suffletellulu meu; suffletellulu meu! suffletellulu mammei! suffletellele tatalui!*

SUFFLETESCE, adv., **religiose, pie; adoptive;** in modu *suffletescu : a dilege suffletesce, a curá suffletesce; a intellege si a se portá suffletesce, a viue suffletesce.*

SUFFLETESCU,-*a*, adj., **pius, sanctus, sacer; adoptivus; animalis, mentalis;** relativu la *suffletu : coventulu divinue nutrimentu suffletescu; facultati suffletesci, viétia suffletésca :* α) viéti'a *suffletului;* β) viétia morale, religiosa, conscientiosa, virtuosa, omenésca, crestinésca, etc.;—*invetiatura suffletésca; parente suffletescu; cellu ce e parente suffletescu, nu e parentele de cerne; fientie suffletesci su suffletele ómeniloru, déro*

www.dacoromanica.ro

mai allessu, suffletesci fientie su ângerii;—filiu suffletescu, frate suffletescu, sorori suffletesci;—càrti suffletesci.

SUFFLETIRE,-*escu*, v., **animare, animam vel animum, animos recolligere, recuperare; vivere, revivescere**; 1. a dá *suffletu*, a animá, a face fientia viua; 2. a leuá, reluá, recapitá, prende *suffletu, ânima : incepu si bietele vite mai morte a suffletí; cadutu in miseria mare, acestu omu éro suffletí; infricosiati, érosi au suffletitu ai nostri;* a viue, a fi viuu, a traí; (vedi si compositulu *insuffletire*).

SUFFLETITORIU,-*tória*, adj. s., **animans**, etc.; care *suffletesce.*

SUFFLETITU,-*a*, adj. part., (d'in *suffletire*), **animatus**, etc.

SUFFLETU=*sufflitu*, pl.-*e*, (d'in *sufflare*) **sufflatus, flatus, halitus, spiritus, anima, animus, mens, conscientia; pietas, humanitas, bonitas; manes, umbra, caput**, etc.; 1. proprie, *sufflare, sufflatu*, ventu, respiratione, alitu, etc.; mai allessu, *sufflare* de viétia, *a)* in genere : *suffletu de venturi aspru si veemente; unu suptire si lenu suffletu despre resaritu; a allergá intru unu suffletu, a vení intru unu suffletu; de sí departe, intru unu suffletu se dussera si se intorsera*, si : *intru unu suffletu se dussera, intru unu suffletu se si intorsera; plenu de suffletu :* α) plenu de *sufflare, sufflandu* tare si greu : *de ce callulu e plenu de suffletu?* β) plenu de viuétia, de vivacitate, de impetu, de veementia, de vigore, etc. : *copilli pleni de suffletu*, si metaforice : *oratione, poema plena de suffletu; b)* in specie, *sufflare* de viétia, viétia in genere : *a si trage suffletulu, a si recollege suffletulu, a si dá suffletulu, a perde suffletulu; a prende suffletu=a prende la suffletu :* α') a *resuffiá*, a incepe érosi a *resuffiá*; β') a prende *potere*; γ') a prende ânima; δ') a recuperá starea, averea, etc. (vedi si mai diosu); 2. metaforice, in oppositione cu *corpu, suffletu*=fientia interna omului, spiritu, in totulu si partile selle : capu si ânima, mente, sensu si volientia, si aceste-a cu ramificationile si proprietatile selle, etc., *a)* in genere : *omulu costa d'in corpu si suffletu; suffletulu e principiulu vietiei corporale, inse nu vietí'a ensasi; bestiele, vegetalile, cu atâtu mai multu petrele, nu se potu dice co aru avé suffletu; suffletulu e immortale; immortalitatea suffletului e dogma a totoru religioniloru; pentru suffletele repausatiloru se roga nu numai crestinulu, ci si barbarulu selbaticu; suffletulu sente si intellege, suffletulu cogita; suffletulu voliesce benele, suffletulu are conscientia de sene; prin sufletu e omulu fientí'a cea mai nobile; fora suffletu omulu nu e omu;* de ací vine, co *suffletu* se pune forte desu in locu de *fientia, fientia prin escellentia*, in frasi ca : *nu e suffletu de omu prin acellu desertu; nu e suffletu de animale prin acea silba; nu e suffletu de callu in térra; nu a remasu suffletu de copillu in acea commune; b)* in specie, de partea cea mai nobile, parte morale a *suffletului* : conscientia, bonitate, pietate, affectione, clementia, etc. : *omu fora suffletu=suffletu negru; d'in suffletu, d'in totu suffletulu; suffletu bonu de omu; sufflete bone de mulieri; suffletu mare, omu de suffletu mare, cu suffletu mare; suffletu micu, omu micu de suffletu, micu la suffletu;—c)* locutioni diverse : *a scóte suffletulu cuiva*=a molestá reu, a sollicitá forte; *a si pune suffletulu cu ceva; a leuá pre suffletulu seu; a si pune suffletulu pentru ceva; a si perde suffletulu : se nu ne perdemu si suffletele, dupo ce ne amu perdutu averile; se fia ceva pre suffletulu, in suffletulu lui; fia-ve in suffletulu vostru.*

SUFFLONE, *suffloniu*, (cu *n* molliatu *suffloiu*); s.m., **follis, follis fabrilis**; *folle, folli*=*foi*, mai allessu, *folle* sau *folli de fauru*, (compara it. **sofflone**, isp. **soplon**).

* SUFFOCANTE, adj. part. pres., (d'in *suffocare*), **suffocans** : *appesare suffocante; calori suffocanti.*

* SUFFOCARE, v., **suffocare**, (fr. **suffoquer**, d'in *sub-fauce*); a stringe cu fune, cu laciu de *fauce*=guttu, a strangulá, suggrumá; prin estensione, a necá, innecá : *ne suffoca vaporile, ne suffoca calorea; portarea si vorbirea vostra suffoca omulu; a suffocá plantele, a suffocá rebellionile.*

www.dacoromanica.ro

* SUFFOCATIONE, s. f., **suffocatio**, (fr. **suffocation**); actione de *suffocare*.

* SUFFOCATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *suffocare*), **suffocatus**.

* SUFFODERE, (se conjuga ca v. *fodere*), v., **suffodere**; *a fode*=sapá pre de desuptu, a sapá in diosu, a face gropa, ingropá: *argatii suffodu agrii*; *a suffode murii. parietii. montii, radicinele.*

* SUFFOSSIONE, s. f., **suffossio**; actione de *suffodere: suffossionea terreneloru cu vene metallice.*

* SUFFOSSU,-*a*, adj. part. s., (d'in *suffodere*), **suffossus**.

* SUFFRAGANTE, adj. part. pres., **suffragans**,(fr.**suffragant**); care *suffraga*, in specie: *a) professori suffraganti, essaminatori suffraganti; b) episcopu suffragante; c) suffragante allu unui archiepiscopu.*

* SUFFRAGARE, v., **suffragari**; a dá *suffragiu*, a dá votu, pentru cineva, a lu commendá pentru unu officiu: *toti suffragara acestui demnu barbatu*; metaforice si in genere, a favorá, a fi fautoriu, favoratoriu, etc.: *suffragati laudei si successului nostru; déco suffraga si fortun'a, totu va succede si prosperá.*

* SUFFRAGATIONE, s. f., **suffragatio**; actione de *suffragare: suffragationea totoru-a pentru allegerea tea.*

* SUFFRAGATORIU,-*tória*, adj. s., **suffragator,-torius**; care *suffraga* sau serve la *suffragatu: suffragatorii metropolitului; amicitia suffragatória, amici suffragatori.*

* SUFFRAGATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *suffragare*), **suffragatus**.

* SUFFRAGINE, s. f., **suffrago**, (d'in *sub-frangere*); junctura curba,curbatura, mallioru allu unui petioru posteriore de la unu cadrupede, in opposit. cu *armu, armuru*; metaforice, mallioru, coltiu, blastare, blastariu de vitia de vinia.

* SUFFRAGINOSU,-*a*, adj., **suffraginosus**; sufferente de *suffragine: epe suffraginóse*; in oppositione cu: *epe armurarie.*

* SUFFRAGIU, pl.-*e*, **suffragium**, (fr. **suffrage**,—d'in aceea-asi origine cu *suffragine*); 1.proprie: buccata de scandura, ce serve la votatu, de unde apoi: *suffragiu*=votu, cumu si: *votare, approbare: tote suffragiele fura pentru unulu singuru*; *celli alti capitara numai suffragiele majoritatei*; *cu suffragie se allegu mandatarii unui poporu, unui municipiu, unei societate*; *suffragiu universale*, (vedi la valle); 2. metaforice, *a)* dereptu de votare: *toti civii se buccura de suffragiu*; *suffragiulu e marginitu sau estensu la toti*; *b)* approbatione, judeciu favorabile, assentimentu, consensu, involire, favore, gratia, etc.: *nu venàmu suffragiele venturaticului vulgu, ci ambitionàmu suffragiele celloru judiciosi.*

SUFFRECARE, v., **suffricare**; *a frecá* pre de desuptu: *asuffrecá cu medicamente palpebrele.*

SUFFRENARE, v., **suffrenare**; a infrená pre de desuptu, a infrená bene si solidu.

SUFFRENATIONE, s. f., **suffrenatio**; actione de *suffrenare.*

SUFFRENDENTE, adj. part. pres., **suffrendens**; camu *frendente: câni suffrendenti, callu suffrendente.*

SUFFRIGIDU,-*a*, adj., **suffrigidus**; camu *frigidu: argumente suffrigide.*

SUFFRINGERE, (se conjuga ca v. *frangere*); v., **suffringere**; *a frânge* pre de desuptu, a rumpe pre de desuptu: *a suffringe fluerele petioreloru.*

SUFFUGERE=*suffugíre*, v., **suffugere**; *a fugí* pre sub mâna, a se furisiá si evade.

SUFFUGIU, pl.-*e*, **suffugium**, (d'in *suffugere*); 1. locu sub care fuge, se adapposta cineva de ploui'a si de altele; 2. metaforice, locu, mediu de scapare, de apperare.

SUFFULCARE, etc., vedi *suffiecare*, etc.

* SUFFULCIRE, v., **suffulcire**; *a fulcí* =redimá pre de desuptu; metaforice, a sustiné, adjutá, stabili, restabilí, consolidá.

* SUFFULTU,-*a*, adj. part., (d'in *suffulcire*), **suffultus**.

SUFFUMARE, v., **suffumare**; a *fumá*, *a affumá* pucinu, a dá pucinu *fumu* cuiva sau la ceva.

SUFFUMIGARE, v., **suffumigare**;

www.dacoromanica.ro

a *fumigá* pre de desuptu : *a suffumigá stupii, butile, putinele.*

SUFFUMIGATIONE, **suffumigatio**; (fr. **suffumigation**); actione de *suffumigare : suffumigationea curetia incaperile de miasmate.*

SUFFUNDATU,-*a*, adj. part., **suffundatus**; *fundatu* de desuptu, bene *fundatu.*

* SUFFUNDERE, (se conjuga ca v. *fundere*), v., **suffundere**; *a funde*=versá de desuptu, a affundá, a confundá, innecá, coperí, etc., 1. proprie : *a suffunde oclii cu lacrime*; 2. metaforice : *tote se suffundu de pallorea mortei*; *facia suffusa de pudore.*

*SUFFUNSU,-*a*, adj. part., (d'in *suffundere*), **suffusus.**

SUFFURARE, v., **suffurari**; *a furá* pre sub mâna, a *furá* cu desteritate, a sterge, a suflá.

* SUFFUSCU,-*a*, adj., **suffuscus**; camu *fuscu.*

* SUFFUSCULU,-*a*, adj., **suffusculus**; deminutivu d'in *suffuscu.*

* SUFFUSIONE, s. f., **suffusio**, (fr. **suffusion**); actione de *suffundere : suffusione de sânge in ocli, suffusione de fiere*; *suffusione a ruborei pre facia.*

* SUFFUSORIU,-*sória*, adj. s., **suffusor,-sorius**; care *suffunde*, cu care se *suffunde*; s.m.reale, *unu suffusoriu*, pl.-*e*, vasu de *suffusu.*

* SUFFUSU,-*a*, adj. part., (d'in *suffundere*), **suffusus.**

SUGACE, adj. s., (d'in *sugere*), **sugens, lacteus, bibax**; care *suge*; 1. proprie, despre prunci si micutelli de alte animali : *copillu sugace la peptulu mammei, edi sugaci, mandiu sugace*, si absol. *unu sugace : sugacii moru celli mai multi, pre cându sugu*; 2. prin estensione si metaforice : *carte sugace, omu sugace de vinu*; absol. *unu sugace, una sugace=betivu,-a.*

SUGACIA, s. f., **lactentium aetas; bibacitas**; etate, statu, calitate de *sugace : sugaci'a vitelliloru, a cartei*; vedi si *sugacitate.*

SUGACITATE, s. f., synonymu cu *sugacia.*

SUGARE=*sugale*, adj., (d'in *sugere*), **qui sugitur**; care *se suge, se mulge : oui sugari, vacca sugare*; si absol. *una sugare.*

SUGARIU,-*a*, adj. s., **sugens, lacteus**; care *suge*, leuatu ca mai desu ca subst. *unu sugariu : sugarii ouiloru, capreloru, epeloru su amnellui, edii, mandii*; *copillu mare si inco sugariu.*

SUGATORE, *sugatoriu, sugatura*, etc.; vedi : *sugutore, sugutoriu, sugutura.*

SUGELLU=*sugillu*, (si pre a locuri cu *ll* molliatu *sugiu*), s. m., **panaricium, paronychia, paronychium**, (παρωνυχία, fr. **panaris**); buba la ungl'a unui degitu : *sugellulu e buba forte rea*; *de sugillu cade ungl'a*; *de sugilli amu perdutu unglele de la mai multe degite*; *acietu cu pâne vindica sugellii.*

SUGERE, *suxi* si *suxei* = *supsi* si *supsei, suctu*=*suptu*, v., **sugere**, (it. **suggere** si **succiare, suzzare**, fr. **sucer**, care ca si it. **suzzare**, e derivatu d'in **suctiare** de la **suctu**, precumu : it. **succhiare** si **succiare**, prov. **sucar**, isp. port. **chupar**, d'in **sucus**=**succus**=*sucu*=*succu*), **bibere, ebibere, haurire, exhaurire; commiuisci, fugere**; a trage, sórbe, inglutí, esaurí unu licidu d'in ceva, 1. in genere : *serpii sugu broscele, sugu si sângele altoru animali*; *plantele sugu umore d'in pamentu, pre cumu sugu aeru d'in atmosfera, sugu lumina si calore de la sóre*; *cânii sugu ósse, albinele sugu miere si céra d'in flori*; *ursii sugu sângele ouiloru, vacceloru si altoru animali*; *muscele si alte insecte sugu sânge si alte licide*; *pamentulu, agrii sugu si absorbu apa*; 2. in specie, *a)* despre laptele d'in titie : *pruncii sugu mammillele mammeloru si nutriciloru*; *sugu edii, amnellii, mandii, toti fetii de mamifere sugu lapte de la mammele loru*; *se dau copilliloru, catelliloru si altoru-a, se suga lapte si d'in titie artificiali*; *b)* a bee spirituose, a fi betivu : *a suge vinu si vinarsu*; *elli sugu tote cupele*; *ar suge betiv'a buti, butonie, déco ar avé*; *e unulu d'in celli ce sugu bene*; *a suge cepulu, a suge la cepu*; *cându incepu a suge vinu, cure si amaruri nu mai vinu*;—in sensu mai estensu : *a suge póme, carne*; *a suge una portogalla, una lemônia*; 3. meta-

www.dacoromanica.ro

forice, *a)* a essaurí : *a suge poporulu; ca lipitorile, sugu rapitorii sângele poporului*; mai vertosu : *a se suge* = a macrì, a se debilitá, a deperí : *callu suctu, vacca forte sucta, pome sucte, spice sucte; b) a si suge unglele*=a nu mai avé ce se mânce, a fi lessinatu de fóme; déro : *a si suge d'in ungle, d'in degite*, α) cu sensu precedente, inse si β) cu sensulu, a scóte de unde nu se pote scóte, si de ací, a imaginá, fictioná : *d'in degitele, d'in unglele vostre se vede co sugeti aceste-a.*

* SUGGERENTE, adj. part. pres., (d'in *suggerere*), **suggerens**; care *suggere: blastemati suggerenti si altoru-a cogite relle.*

* SUGGERERE, (se conjuga ca v. *gerere*), v., **suggerere**, (fr. **suggérer**); a *gere* =portá, adduce pre sub mâna, pre de desuptu, a adduce, presentá, 1. proprie : *a suggere focu caldarei, cibu flamundiloru, arme luptatoriloru;* 2. metaforice : *sentimentele nu se suggeru, ci se inspira; se suggeru preteste, escuse; se suggeru argumente, probe, idee, covente, espressioni.*

* SUGGESTIONE, s. f., **suggestio**, (fr. **suggestion**, —d'in *suggestu* de la *suggerere*); actione de *suggerere : suggestione de alle mancarei; suggestioni perniciose; conscienti'a si mostràrile ei nu su simple suggestioni; suggestioni facute la urecla.*

* SUGGESTU, -*a*, adj. part. s., (d'in *suggerere*), **suggestus**, (fr. **suggeste**), 1. in genere : *consiliele perniciose suggeste tyrannului de bassi lingusitori;* 2. in specie, s. m., *suggestu*, pl.-*e*, ceva accumulatu, si de ací, altitudine, inaltime, *a)* proprie, α) in genere : *in suggestele insulei se afla arbori inalti; pre suggestu stau celli mai distinsi barbati; suggestele de pre capite stau in accumulationea perului si comei;* β) in specie, *suggestu* = tribuna, locu inaltiatu de unde se vorbesce unei adunantie, poporului, armatei, etc.: *d'in suggestu ducele essortá militarii; b)* metaforice, *suggestu* = inaltime : *se nu cadeti d'in suggestulu fortunei vostra; c)* cu sensu mai appropiatu de actionea verbului, α) *suggestu* = procuratione, apparatu : *suggestulu spectaclului, suggestulu de onori;* β) *suggestu*=presentare, dare, si in parte, dare pre sub mâna : *dupo suggestulu lingusitoriloru face asiá.*

SUGGLUTIARE = *sugghitiare*, v., **singultare, singultire**, (it. **singultare, singhiozzare si singozzare**, isp. **sollazar**, port. **soluzar**, prov. **sanglotar**, fr. **sanglioter**); a emitte *sufflate si voci* violente si interrupte : *sugglutia continuu; am sugglutiatu de trei ori;* — metaforice : **carere** = a duce doru : *ai se suggluti multu si indelungu dupo ce ai perdutu.*

SUGGLUTIATIONE=*sugghitiatione*, s. f., **singultus**; actione, actu de *sugglutiare;* vedi si *sugglutiatu, sugglutiu.* etc.

SUGGLUTIATORIU = *sugghitiatoriu,-tória*, adj. s., **singultans**; care *sugglutia.*

SUGGLUTIATU = *sugghitiatu*,-*a*, adj. part. s., (d'in *sugglutiare*), **singultus** : *sugglutiatulu lui nu e a bona; atâte sugglutiate nu sciu ce insémna; unu mare sugglutiatu.*

SUGGLUTIATURA=*sugghitiatura*, s. f., **singultus**; actione si effectu allu actionei de *sugglutiare : sugglutiature de fame, sugglutiatura amara de benele perdutu.*

SUGGLUTIRE=*sugghitire*, v., **sugglutire**; *a glutí* pucinu, *a inglutí* câte forte pucinu; si cu sensulu precedentelui *sugglutiare, a sugglutiá* pucinu.

SUGGLUTITORIU= *sugghititoriu,-tória*, adj. s., **sugglutiens**; care *sugglute.*

SUGGLUTITU=*sugghititu*,-*a*, adj. part. s. d'in *sugglutire.*

SUGGLUTIU=*sugghitiu*, s. m., pl.-*e*, **singultus**, (med.lat. **suggultium**, it. **singhiozzo si singozzo**, isp. **sollozo**, port. **solluzo**, prov. **singlot, sanglot**, fr. **sanglot**; vedi si *sugglutiare*); actu de *sugglutiare : unu violentu si seccu sugglutiu; ce atâte sugglutie pre tene? ce atâtu sugglutiu pre voi? copillulu tine de doue dille in unu sugglutiu.*

* SUGGREDERE, (se conjuga ca v. *gradere*), v., **suggredi**; *a grade*=passí

www.dacoromanica.ro

pre sub mâna côtra ceva, a prende fora asteptare ca inimicu, etc.

SUGGRUMARE, v., (probabile d'in *sub-gruma=gula=gura*, *guttu*, *gusia*; vedi si *suggusiare*); **strangulare, suffocare**; a stringe de guttu, a suffocá, strangulá : *scelerat'a si suggrumà copillii*; metaforice : *a suggrumá revoltele, reulu d'in radice; a suggrumá tóte doctrinele liberali si contrarie despotului*; prin estensione : *a suggrumá petiorele, mânule, degitele : annellele mi suggruma degitele, cumu braciarile mi suggruma braciele, si legatur'a de guttu mi suggruma guttulu.*

SUGGRUMATIONE, s. f., **suffocatio, strangulatio**; actione de *suggrumare.*

SUGGRUMATORIU,-*tória*, adj. s., **suffocans, strangulator**; care *suggruma* sau serve a *suggrumare : suggrumatoriulu innocentiloru*; s. f. reale, *suggrumatória=suggrumatóre*, instrumentu de *suggrumatu* : fune, laciu, etc.

SUGGRUMATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *suggrumare*), **suffocatus, strangulatus.**

SUGGRUMATURA, s. f., **suffocatio, strangulatio**; actione, déro mai vertosu effectu allu actionei de *suggrumare : suggrumature facute in masse; suggrumatur'a totoru libertatiloru.*

SUGGRUNDA, s. f., **suggrunda**, (d'in *sub-grunda*), parte proeminente a coperimentului, *strasina.*

SUGGRUNDARE, v., (**suggrundare**); a scote, face *suggrunda.*

SUGGRUNDARIU,-*a*, adj. s., **suggrundarius,-um**; relativu la *suggrunda*; ca subst. m., *suggrundariu, a)* in acellu-asi sensu cu *suggrunda*; *b)* la celli vechi, locu de mormentu allu copilliloru in *suggrunda* peno la patru dieci de dille.

SUGGRUNDATIONE, s. f., **suggrundatio**; actione de *suggrundare*; déro si effectu produssu prin *suggrundare*, asiá co : *suggrundatione=suggrunda.*

* SUGGRUNNIRE, v., **suggrunnire**; a camu *grunní*, a *grunní* pucinu : *suggrunnu porcii, suggrunnu porcellii.*

* SUGILLARE, v., **sugillare**; a face ca *sugillulu* la colore, a venetí, a face venetare sau venetari cuiva : *ocli sangenati si sugillati; a sugillá pellea cuiva*, metaforice : a maletractá, vettemá, batujocorí.

* SUGILLATIONE, s. f., **sugillatio**; actione de *sugillare*, déro mai vertosu, effectu allu acellei-asi : venetare, macula livida, veneta, produssa de ictu, de contusioni, etc.; metaforice : maletractare, batujocorire, insulta, etc.

* SUGGILLATU,-*a*, part. s., (d'in *sugillare*), **sugillatus** : *spate numai sugillate sugillatulu spateloru.*

SUGILLU = *sugíu*, s. m., vedi *sugellu.*

SUGITORE = *sugutore*, *sugitoriu=sugutoriu*, *sugitura = sugutura*, etc.; vedi *suctore=suptore*, *suctoriu=suptoriu*, *suctura=suptura*, etc.

SUICIDERE, v., (d'in **sui** si **cædere**) **sibi mortem conscire**, (fr. **suicider**); de regula refless. *a se suicide=a se occide ensusi.*

* SUICIDIU, pl.-*e*, (fr. **suicide**); actu de *suicidere : suicidiulu vine mai desu d'in essaltatione si smentire, sau d'in micía de suffletu.*

* SUICIDU,-*a*, adj. s. pres., (fr. **suicide**); care se *suicide.*

* SUILE, s. f., **suile**, (d'in *sue*=porcu); staulu de porci.

* SUILLU,-*a*, adj., **suillus**, (d'in *sue* =porcu); de porcu, relativu la porcu; s. f. *suilla*=carne de porcu.

SUIRE, *suisiu*, *suitu*, etc.; vedi *subire*, *subisiu*, *subitu*, etc.

* SULCARE, v., **sulcare**, (d'in *sulcu*); a trage, a face *sulcu*, a despicá, crepá, sapá, etc., 1. proprie, in aratura, agricultura : *a sulcá de mai multe ori agrii pre annu; vomu sulcá pamentu nouu cu aratru nouu*; 2. metaforice : *a sulcá fosse, canali; a sulcá undele cu luntri, cu navi.*

* SULCATORIU,-*tória*, adj. s., **sulcator**; care *sulca : sulcatoriu allu unui vastu agru*; metaforice : *sulcatorii riului, lacului cu barce si luntri.*

* SULCICOLLU,-*a*, adj., (fr. **sulcicole**); care are *sulci pre collu : animali sulcicolle.*

* SULCIDENTE, adj. (fr. **sulcidenté**); care are *sulci pre denti.*

www.dacoromanica.ro

*SULCIFERU,-*a*, adj., (fr. **sulcifère**); care *pórta*, are *sulci pre corpu: animali sulcifere, scórtia de arbori sulcifera.*

*SULCIFORME, adj. (fr. **sulciforme**); care are *forma* de *sulcu : denti sulciformi.*

* SULCIPENNU,-*a*, adj., (fr. **sulcipenne**); care are *sulci* pre *penne, aripe : passeri sulcipenne.*

* SULCIROSTRU,-*a*, adj., (fr. **sulcirostre**); care are *sulci* pre *rostru.*

* SULCU, s. m., pl.-*i*, **sulcus**, (affine cu gr. ὁλκός), aduncatura, taliatura ce se face in ceva, in solu mai allessu cu aratrulu, 1. proprie: *unu sulcu nu face una aratura; mai multi sulci se ceru pentru una aratura; anticii Romani tragea unu sulcu in giurulu locului, pre care fundau una urbe; gleb'a sulcului, cespitele sulcului; a trage, a face unu sulcu; n'amu trassu inco sulcu in acésta tomna; a incongiurá pastionea communei rurali cu unu sulcu;* 2. metaforice, despre obiecte cu form'a *sulcului, a) sulcu*=fossa, canaliculu, gropa, gaura, crepatura; *b) sulcu*=taliatura, despicatura, si in specie, in faci'a apeloru, urma, etc.: *sulculu luntrei pre riu, sulculu navei pre mare dispare fora urma, asiá dispare si sulculu passerei in aeru.*

* SULFANTIMONIATU, s. m., (fr. **sulfantimoniate**), nome genericu de sari formate d'in combinationea *sulfidului antimonicu cu sulfobasi.*

* SULFANTIMONITU, s. m., (fr. **sulfantimonite**), nome genericu de sari formate d'in combinationea unui *sulfidu antimoniosu cu sulfobasi.*

* SULFARSENITU, s. m., (fr. **sulfarsénite**); nome genericu de sari formate d'in combinationea *acidului arseniosu cu sulfobasi.*

* SULFATU, s. m., (fr. **sulfate**); nome genericu de sari formate d'in combinationea *acidului sulfuricu cu una base chymica.*

* SULFATATU,-*a*, adj. part., (fr. **sulfaté**); care e formatu in sare cu *acidu sulfuricu : base sulfatata.*

* SULFAURATU, s. m., (fr. **sulfaurate**); nome genericu de sari formate d'in combinationea unui *sulfidu auricu cu sulfobasi.*

* SULFHYDRATU, s. m., (fr. **sulfhydrate**); nome genericu de sari formate d'in combinationea unui *sulfidu hydricu cu sulfobasi.*

* SULFIDU, s. m., (fr. **sulfide**); gradu superiore de *sulfuratione* a metalleloru electro-negative.

SULFINA, s. f., specia de planta, acea-asi, pare, cu cea nomita pre a locuri *sulcina*, pre altele *sufulfu*, in locu de *sulfulu*, **melilotus officinalis**. *Linn.*

SULFINOSU, adj., plenu de *sulfina : locu sulfinosu.*

* SULFIRIDATU, s. m., (fr. **sulfiride**); nome genericu de sari formate d'in combinationea *sulfidului iridicu cu sulfobasi.*

* SULFITU, s. m, (fr. **sulfite**); nome genericu de sari formate d'in combinationea *acidului sulfurosu cu una base chymica.*

† SULFO-, (abbreviatu d'in *sulfure*), in multe composite scientifice, precumu: *sulfoadipatu*, s. m., (fr. **sulfoadipate**), nome genericu de sari formate d'in combinationea *acidului sulfoadipicu cu una base chymica; sulfoadipicu-a*, adj., (fr. **sulfoadipique**), care e formatu d'in *stearina*=*adipe* sau grassime, si d'in acidu *sulfuricu* concentratu : *acidu sulfoadipicu; sulfoarseniu-a*, s. f., (fr. **sulfoarséniure**), combinatione de *sulfura cu arseniura; sulfobase*, s. f., (fr. **sulfobase**), nome genericu de grade de *sulfuratione* a metalleloru electro-positive, corrispondenti *cu oxybasile*, si cari jóca ca *basi in sulfosari; sulfobasicu,-a*, adj., (fr. **sulfobasique**), relativu la *sulfobase; sulfoboratu*, s. m., (fr. **sulfoborate**), nome genericu de sari formate d'in combinationi de *sulfidu boricu cu sulfobasi; sulfocarbonatu*, s. m., (fr. **sulfocarbonate**), nome genericu de sari formate d'in combinationea de *sulfidu carbonicu cu sulfobasi; sulfocarbura*, s. f., (fr. **sulfocarbure**), combinatione de *sulfidu carbonicu cu una base chymica; sulfochlorura*, s. f., (fr. **sulfochlorure**), combinatione de *chlorura cu una sulfobase; sulfochromatu*, s. m., (fr. **sulfo-**

www.dacoromanica.ro

chromate), nome genericu de sari formate d'in combinationea *sulfidului chromicu cu basi chymice; sulfochyazicu,-a*, adj.,(fr. sulfochyazique)=*sulfocyanicu,-a; sulfocyanatu*, s. m., (fr. sulfocyanate), genu de *sulfosari* produsse de *hypersulfocyanogeniu*=*sulfidu cyanicu; sulfocyanhydratu*, s. m., (fr. sulfocyanhydrate), genu de *sulfosari* formate d'in combinationea *sulfidului cyanhydricu cu sulfobasi; sulfocyanidu,-a*, adj. s. m. f., (fr. sulfocyanide)=*sulfocyanura* ce joca ca *acidu* sau *sulfidu; sulfocyanicu,-a*, adj., (fr. sulfocyanique): *etheru sulfocyanicu*, consideratu ca combinatione d'in *sulfocyanogeniu* si d'in *carbura de hydrogeniu; sulfocyanitu*, s. m.,(fr. sulfocyanite), nome genericu de sari formate d'in combinationea *sulfocyanogeniului* consideratu ca *sulfidu cyanosu; sulfocyanogeniu*, s. m., (fr. sulfocyanogène), combinatione de *cyanogeniu cu sulfure; sulfocyanura*, s. f., (fr. sulfocyanure), combinatione de *sulfocyanogeniu cu unu metallu; sulfohydricu,-a*, adj., (fr. sulfohydrique) = *phosphura sulfohydrica; sulfohyparsenitu*, s. m., (fr. sulfohyparsénite), nome genericu de sari formate d'in combinationea *sulfidului hyparseniosu cu sulfosari; sulfoindigotatu*, s. m., (fr. sulfoindigotate), nome genericu de sari formate d'in combinationea *acidului sulfoindigoticu cu basi chymice; sulfoindigoticu,-a*, adj., (fr. sulfoindigotique), formatu d'in combinationea *albastrului indigu*=*indicu cu acidulu sulfuricu; sulfoiodura*, s. f., (fr. sulfoiodure), combinatione de una *sulfura cu una iodura; sulfomolybdatu*, s. m., (fr. sulfomolybdate), nome genericu de *sulfosari* formate d'in combinationea *sulfidului molybdicu cu basi chymice; sulfonapthalicu,-a*, adj., (fr. sulfonaphtalique), formatu d'in combinationea *naphtalinei cu acidu sulfuricu: acidu sulfonaphtalicu; sulfophosphatu*, s. m., (fr. sulfophosphate), nome genericu de *sulfosari* formate d'in combinationea *sulfidei phosphorosa cu sulfobasi; sulfoplatinatu*, s. m., (fr. sulfoplatinate), nome genericu de *sulfosari* formate d'in combinationea *sulfidului selenicu cu basi chymice; sulfosare*, s. f., (fr. sulfosel), combinatione de *sulfidi si de sulfure*, adeco : sari ce coprendu *sulfure* in amendoue principiele constituenti; *sulfosilicatu*, s. m., (fr. sulfosilicate), nome genericu de *sulfosari* formate din combinationea *acidului sulfosilicicu cu basi chymice; sulfosinapatu*, s. m., (fr. sulfosinapate), nome genericu de *sulfosari* formate d'in combinationea *acidului sulfosinapicu cu basi chymice; sulfosinapisinu,-a*, adj. s. m. f., (fr. sulfosinapisine), substantia cristallina, estracta d'in *sinape* si composita si cu *sulfure; sulfosmiatu*, s. m., (fr. sulfosmiate), nome genericu de sari formate d'in combinationea *sulfidului osmicu cu sulfobasi; sulfostannatu*, s. m., (fr. sulfostannate), nome genericu de *sulfosari* formate d'in combinationea *sulfidului stannicu cu sulfobasi; sulfostibiatu*, s. m., (fr. sulfostiablate) = *sulfantimoniatu; sulfostibitu*, s. m., (fr. sulfostibite) = *sulfantimonitu; sulfotantalatu*, s. m., (fr. sulfotantalate), genu de *sulfosari* formate d'in combinationea *sulfidului tantalicu cu sulfobasi; sulfotelluratu*, s. m., fr. sulfotellurate), nome genericu de *sulfosari* formate d'in combinationea *sulfidului telluricu cu sulfobasi; sulfotitaniatu*, s. m., (fr. sulfotitaniate), nome genericu de *sulfosari* formate d'in combinationea *sulfidului titanicu cu sulfobasi; sulfotungstatu*, s. m., (fr. sulfotungstate), nome genericu de *sari* formate d'in combinationea *sulfidului tungsticu cu sulfobasi; sulfovanadatu*, s. m., (fr. sulfovanadate), nome genericu de *sulfosari* formate d'in combinationea *sulfidului vanadicu cu sulfobasi; sulfovanaditu*, s. m., (fr. sulfovanadite), nome genericu de *sulfosari* formate d'in combinationea *sulfidului vanadosu cu sulfobasi; sulfovinicu,-a*, adj., (fr. sulfovinique), se dice despre unu acidu *hyposulfuricu* unitu cu una materia organica: *acidu sulfovinicu.*

SULFU, s. m., vedi *sylphu*; vedi si *sulfure.*

*SULFURA, s. f., (fr. sulfure); combinatione de *sulfure* cu unu corpu elementariu combustibile: *sulfura de zincu,*

www.dacoromanica.ro

de arsenicu, de antimoniu; si combinatione de *sulfure* cu metalle *electropositive.*

*SULFURANTE, adj. part. pres. (d'in *sulfurare*), **sulfurans**; care *sulfura*=are, contine si da *sulfure* sau odore de *sulfure : ape sulfuranti.*

*SULFURARE, v., **sulfurare**; 1. transitivu, a implé, combiná, compune, ammestecá, unge, colorá ceva cu *sulfure,* mai allessu in form'a participiale, *sulfuratu,-a : lana sulfurata, fonti sulfurati, ape sulfurate, locu sulfuratu, gazu hydrogeniu sulfuratu;* de ací substant. reale m., *sulfuratu* si f., *sulfurata,* firu *sulfuratu* de apprensu focu, luminari; *b)* lemnisioru *sulfuratu* pentru acellu-asi scopu; de unde si deminutivu *sulfuratellu,* pl.-*e,* leuatu inse totu cu sensulu formei *sulfuratu; c)* compositione, mistione cu *sulfure,* ca medicamentu; *d)* locu cu *sulfure,* vêna de *sulfure;* vedi si *sulfuraria;* 2. intrans., a avé, a dá odore de *sulfure.*

* SULFURARIA, s. f., vedi *sulfurariu.*

* SULFURARIU,-*a,* adj. s., **sulfurarius,-ia**; relativu la *sulfure : fodine sulfurarie;* mai allessu ca subst., 1. pers. m., *sulfurariu*= care lucra fodine de *sulfure,* sau vende *sulfure;* 2. reale, f., *sulfuraria*= fodina de *sulfure.*

* SULFURATELLU, s. m., vedi *sulfurare* sub 1.

* SULFURATU,-*a,* adj. part. (d'in *sulfurare*), **sulfuratus,** (compara si fr. **sulfuré**).

* SULFURE, s. m., si f., **sulfur** si **sulphur, sulpur,** (fr. **soufre**), unulu d'in corpurile elementari pêno acumu ca atari connoscute, pétra putiosa : *sulfurele nu e metallu; sulfure se afla, in natura, formandu masse sau pulbere; de celle mai multe ori sulfurele se afla, in natura, unitu sau combinatu cu metalle : lapte de sulfure, untu de sulfure, flore de sulfure;*—*sulfure,* in composite si derivate scientifice mai lunge, se abbrevia in *sulfu,* cu formele accessorie : *sulf-, sulfo-,* cumu : *sulfantimoniatu, sulfosare, sulfidu,* etc., vedi mai allessu art. *sulfo-.*

*SULFURICU,-*a,* adj. (fr. **sulfurique**); de *sulfure : acidu sulfuricu, acidulu sulfuricu e cellu mai potente d'in celle connoscute;* s. f. pl., *sulfuricele,* ordine de composite bivalve, in cari *sulfurele* e elementulu cellu mai electronegativu.

* SULFURIDE, adj. s., (fr. **sulfuride**); care sémiua a *sulfure;* s. pl. f., *a) sulfuridile,* familia de corpuri elementari ponderabili, cari au de typu genulu *sulfure; b) sulfuridile,* familia de minerali, cari au odore de *sulfure;* — si form'a *sulfuridu.*

* SULFURIFERU,-*a,* adj., (fr. **sulfurifère**); care *porta.* are *sulfure* in sene.

* SULFURIPEDE, adj., (fr. **sulfuripède**); care are *pedi*=*petiore de colorea sulfurei : passeri sulfuripedi.*

* SULFURIU,-*a,* adj., **sulfureus;** de *sulfure,* de colore de *sulfure : fornuri sulfurie, apa sulfuria, sulfuriu fulgeru, sulfuria odore, sulfuria lumina, sulfurie facie.*

* SULFUROSU,-*a,* adj., **sulfurosus,** (fr. **sulfureux**); care coprende *sulfure : fontana sulfurosa, banie sulfurose;* in specie : *acidu sulfurosu : acidulu sulfurosu e mai pucinu sulfuratu de câtu acidulu sulfuricu.*

SULLA=*subla,* s. f., **subula,** (it. **subbia,** isp. **subilla,** prov. **sovola,** — n. gr. σουβλί, σοῦβλα, σουβλια, σουγλί); instrumentu de impunsu gaure pentru cosutu : prov.: *a pune cuiva sull'a in costa : ne punu sull'a in costa pentru detoria,* (vedi si *subula*).

SULLACU, s. m., **penis**; proprie, adj. d'in *sulla,* care sémina *a sulla* sau *a sullu* ore-cumu, applicatu inse in specie si esclusivu la membrulu virile : *a esplorá sullaculu cuiva pentru vre-unu morbu de sullacu;* — coventulu e mai euphemisticu, mai pucinu obscenu ca altele ce inco espremu acea-si parte a corpului. *M.*

SULLARIA, s. f., vedi *sullariu.*

SULLARIU,-*a,*=*sublariu,* adj. s., **subularius**; relativu la *sulla;* mai allessu ca subst., *a)* pers. m., *sullariu,* care face, fabrica sau vende *sulle; b)* f. reale, *sullaría*=maiestría de *sullariu.*

SULLATICU=*sublaticu,*-*a,* adj., **subulæ similis**; care are forma de *sulla, acuminatu : bastone sullatice, pari de batalia sullatici.*

www.dacoromanica.ro

SULLICA=*sublica*, s. f., vedi *sullicia. M.*

SULLICIA=*sublicia,-tia*, s.f., **tenuior sublica, pilus, lancea**; deminutivu d'in *sulla*; applicatu inse si in specie, cu sensulu de: paru acuminatu, pertica acuminata mai allessu, cu acumine de ferru, serve mai vertosu ca arma: lancia etc.; —d'iu deminutivulu *sullicia* si alte deminutive: *sullicióra, sullisiora*; form'a deminutiva mai primitiva se aude: *sullica=sublica. M.*

SULLICIOLA=*subliciora*, s. f., vedi *sullicia. M.*

SULLIMANIRE=*sublimanire,-escu*, v., **fucare; vultum, mercem fuco mentiri, miniare, male pingere, pigmentis illinere, colorem parietibus inducere**; a dá, spolí, depinge cu *sullimanu*, si in genere a dá facia, a spolí, a derege faci'a, si de ací: a derege, a menti, falsificá, corrupe, stricá, etc., 1. proprie: *a si sullimani faci'a; mulierile si sullimanescu faciele, astadi se sullimanescu cu lucruri mai innocenti, alta data se sullimanieau cu nemica mai pucinu de câtu cu sullimanu*; 2. metaforice: *a sullimani parietii, cari se potu sullimaní bene, déro si reu: deci cându sullimanesce cineva, ceva, ca se lu faca mai formosu, si lu face mai urritu; sullimanitulu e nesufferitu; a sullimaní mercile; disgratiosa mai allessu e frasea sullimanita; totu ce e sullimanitu, displace. M.*

SULLIMANITU = *sublimanitu,-a*, adj. part. s., (d'in *sullimanire*), **fucatus, medicatus, mentitus, miniatus, purpurissatus.**

SULLIMANU=*sublimanu*, s. m., **fucus, pigmentum, purpurissum, cerussa**, etc.; forte probabile d'in *sublime*, de unde *sublimatu = subimatu corrosivu*, care intrá in *sullimanulu* de mai inainte, asiá co: *sullimanulu erá deressulu de facia cautatu forte de mulierile romane; candu inse intellessera sengure, d'in esperientia funesta, co sullimanulu nu numai le vescedieá si stricá cu totulu delicatele facie si gutturi, ci casioná si relle mari, inveninari grelle; atunci lassara la desertulu sullimanulu*; inse: *sullimanulu de facia a remasu si remane cu sensulu de deressu de facia*; apoi: *sullimanulu s'a generalisatu cu sensulu de ori-ce deressu*; inse, in specie: *sullimanulu totu nu trece, de regula, de deressu bonu*, ci: *sullimanulu* = deressu reu: mediu de falsificatione, de stricatione a adeveratei si bonei natura a lucrului, etc.; asiá nu e bonu: *sullimanulu vinului, sullimanulu merciloru de vendiare in totu; sullimanulu parietiloru, usieloru; si mai reu e sullimanulu coventeloru, vorbeloru; sullimanulu vultului, labreloru. M.*

SULLISIORA=*sublisiora, sullitiora =sublitiora*, s. f., vedi *sullicia=sublicia.*

SULLONE=*sulloniu=subloniu*, (si cu *n* molliatu *sulloiu*), s. m., **major subula, palanga, cylindrus, radius, volumen**; augmentativu d'in *sulla*, si d'in *sullu.*

SULLU=*sublu*, s. m., pl.-*e*, si *uri*, **palanga, cylindrus, radius, volumen**; proprie, forma masc. d'in *sulla=subla*, ori-ce cylindricu: *sullu de lemnu, sulle de ferru, sulle de pandia, sullu de pannura; sullu de carte; cu doue sulle se servu tessutorii la tessutu; sullu de sfermatu glebele; a face d'in vestimentu unu sullu; sulle de carru, de carrutia; sulle de casiu, de céra; unu sullu formédia fornulu.*

* SUME, s., pl. *sumine*, **sumen**, (contrassu d'in **sugmen** de la **sugere**); mediu de *sugere*; 1. titia, ugeru; 2. in specie, titia de scrofa: de aci: *a)* scrofa, porcu, carne de porcu; *b)* parte grassa, buccata grassa.

*SUMERE, *sumpsi* si *sumpsei, sumptu*, v., **sumere**; a leuá.—De ací compositele: *assumere, resumere, consumere*, cu derivatele loru.

SUMMA, s. f., **summa**, (it. **somma**, isp. **suma**, port. **summa**, prov. **somma, summa**, si **soma**, fr. **somme**); proprie, forma f. d'in adj. *summu,-a*, partea cea mai desusu, de ací: totu ce e mai insemnatu si mai distinsu in ceva, lucrulu principale, punctulu principale, coprensulu, totulu, totalitatea etc., in specie, *a)* in calculu, *summa*=numerulu totale, ce coprende toti numerii partiali: *faceti summ'a acestoru trei nu-*

www.dacoromanica.ro

meri; care e summ'a acestoru patru cantitati? la proba aflàmu co nu esse summ'a; summ'a dilleloru vietei tatalui si filiului; ca adv. *in summa*, α) in totu, preste totu; β) in scurtu, intru unu coventu: *in summa, lucrulu nu pote merge asiá;* si : *in tota summ'a, in summ'a* sau *la summ'a summeloru; b) summa*=totulu in oppos. cu partile, totalitate, coprensu: *summ'a armatei sta integra; partile facu mare si lunga summa; in mânule generariului sta summ'a administrationei bellului; summ'a lucruriloru* = *salutea statului, statulu, guberniulu*, etc.; *c) summa*=cantitate, numeru ore-care : *summa mare de argentu, fórte mica summa de grânu; summa de una mille de lei; summa de callatoria; spesele se ridica la summa essorbitante;* de ací : *d) summa*=mare cantitate, numeru mare, multime, caterva, etc.: *summa de sorici prin case, summa de argentu are in punga.*

* SUMMALE, adj., **summalis**; relativu la *summa;* totale : *averea summale, numerulu summale.*

* SUMMANANTE, adj. part., (d'in *summanare*), **summanans**; care *summana: ape summananti sub terra.*

* SUMMANARE, v., **summanare**; a *maná*=curre pre de desuptu.

SUMMANU, pl.-*e*, **sagum**; vestimentu de de asupra, in specie, vestimentu terranescu de pannura grossolana.—(Probabile, d'in *summu, summa*, ca vestimentulu, de ordinariu, cellu mai pre de asupra portatu.

* SUMMARE, v., **sumanam facere**; a face *summ'a*; vedi si compos. *insummare, resummare.*

* SUMMARIU,-*a*, adj. s., **summarius,-um**, (fr. **sommaire**); relativu la *summa*, in specie, scurtu, abbreviatu; datu, espusu in scurtu coprensu : *espositione summaria a ideeloru unui auctoriu, discursuri summarie, petitione summaria;* ca s. m. reale, *unu summariu*=estractu, prescurtare : *summariele din capitele cartiloru istoricului.*

* SUMMATE, s. m. f., **summas**, (d'in *summu,-a*); de inalta, distinsa nascere.

*SUMMATU, 1. d'in verbulu *summare*, adj. part. s.; 2. d'in *summu,-a*, s. m., *summatu-lu* = **summatus**, principatu, prima demnitate, primu locu.

SUMMEDIU = *submediu,-a*, adj., **summedius**; mai diosu de *mediu.*

SUMMERGERE, (se conjuga ca v. *mergere*), v., **summergere**; *a merge* de desuptu, a cofundá, a affundá, cumu si: a se cofundá, a se affundá : *a summerge navile inimicului;* metaforice : *a si summerge tota averea in libidini de totu genulu.*

SUMMERSIONE, s. f., **summersio**; actione de *summergere.*

SUMMERSU,-*a*, adj. part. s., (d'in *summergere*), **summersus.**

* SUMMERU = *submeru,-a*, adj., **summerus** = **submerus**; aprope *meru*, mai mai *meru : vinuri summere.*

SUMMETIA, s. f., **superbia, arrogantia**; calitate de *summetiu*, superbia, arrogantia.

SUMMETIRE,-*escu*, v. refl., **superbire**; a fí *semmetiu.*

SUMMETIU,-*a*, adj., **superbus, arrogans, audax, temerus, temerarius**; superbu, arrogante, audace, temerariu.

* SUMMINIA=*subminia*, s. f., **summinia**=**subminia**, (d'in *sub-miniu*); specia de vestimentu mulierescu, (vedi si *summanu*).

* SUMMINISTRARE, v., **sumministrare**; a *ministra*=dá, pune, serví *sub mâna*, a pune la indemâna : *a sumministrá arme pre sub ascunsu; a sumministrá argentu, adjutorie, subsidie;* metaforice : *acestei scientie sumministrà multe adjutorie acellu mare ingeniu.*

* SUMMINISTRATIONE, s. f., **sumministratio**; actione de *sumministrare;* in specie, administratione inferiore subordinata altei-a superiore.

* SUMMINISTRATORIU,-*tória*, adj. s., **sumministrator**; care *sumministra*, pune la indemâna, adjuta, etc.; in specie: *a)* administratoriu subordinatu; *b)* mai allessu f. *sumministratória*, care pre ascunsu procura mulieri barbatiloru : *collocitoria.*

* SUMMINISTRATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *sumministrare*), **sumministratus.**

SUMMISSIONE, s. f., **summissio, obedientia, vestis succinctio**, etc. (sou-

www.dacoromanica.ro

mission); 1. in genere : *summissionea vocei, mare summissione a locului; summisionea mâniceloru, a vestimentului; summisionea animaliloru selbatice; summissione la celli mai mari;* 2. in specie : *summisione, a)* declaratione co se obliga cineva a essecutá ce se cere sau judica a face; *b)* declaratione, prin care se insarcina cineva cu una lucrare sau approvisionare publica.

SUMMISSU=*summessu,-a*, adj.part. s., (d'in *summittere*=*summettere*), **summissus, succinctus**, 1. in genere : *vestimente summisse, betta de summissu vestimentulu, summissulu mâniceloru;* 2. in specie, ca part. adj., *summissu,-a : a)* lassatu in diosu, affundatu, pitulatu : *locuri summisse pre longa monte; b)* despre voce, vorba, pronuntia, etc., bassu, incetu, lenu, nu violentu : *lena si summissa voce, summisse murmure; coventare lena si summissa, actione oratoria summissa; c)* despre caracteriu, α)in reu, suppusu, prea suppussu, umile, abiectu : *nu e bene a fi neci superbu, neci summissu; summissa adulatione;* β) si in bene, umile, docile, blându, indulgente : *summissele nostre rogationi côtra Domnedieu; summissa portare cu celli inferiori.*

* SUMMITATE, s. f., **summitas**, (fr. **sommité**); 1. partea cea mai de susu : *summitatea montelui, culmei, palatiului, arborelui, fustelui;* 2. metaforice, *a)summitate*, parte mai insemnata : *summitatile unei poema; b) summitate*, despre persone, distinctione, cellu mai inaltu gradu de distinctione : *summitatile intre medici, intre artisti, intre litterati.*

SUMMITTERE = *summettere*, (se conjuga ca v. *mittere*=*mettere*), v., **summittere**, (it. **sommettere si sottomettere**, isp. **someter**; port. **sometter si sumetter**, fr. **soumettre**), **succingere, colligere, replicare**; 1. cu conceptulu prepositionei predominaute, *a) a mitte*=pune de desuptu, a suppune, a pune inainte, a proferí, etc., α) in genere : *a summette amnellulu altei-a la una oue; a summitte tauriloru vaccele, armessarilorn epele; a summitte vitieloru characi, ¿ arietiloru proptelle; pamentulu summitte érba, flori, pastioni; nu sunmisera ocliloru nostri altu monstru mai mare;* β) in specie, a pune, lassá de una parte, a oprí si pastrá, mai allessu pentru propagatione : *a summitte arieti, tauri, vacce; a summitte prate pentru fênu; b)* a lassá in diosu, a affundá, (vedi si *demittere*), α) proprie : *a si summitte capulu, costele in érba; a summitte genuclii la pamentu; a summitte oclii, faci'a, armele;* β) metaforice : *celli superiori se se summitta in amicitia; summitteti-ve acestoru nevolie, ca se nu fiti constrinsi a ve summitte la mai mari calamitati; se summittu filii parentiloru; a summitte sub petiore toti inimicii; se nu ne summittemu ânim'a passioniloru;* 2. cu conceptulu verbului predominante, *a)* a dá sub mâna, pre sub mâna, a trammitte pre ascunsu : *a summitte cete de armati, nuntii secreti, adjutoriu impressuratiloru; b)* forte desu si populariu, a *sufflecá*, a stringe si redicá unu vestimentu, a induoí, volve, etc. : *a summette mânicele; mânca si lucra cu mânicele summisse; dau fug'a cu vestimentele summisse.*

* SUMMOLESTU,-*a*, adj., **summolestus**; camu *molestu : covente summoleste.*

* SUMMONERE, v., **summonere**; *a moné* = consiliá pre sub mâna, in ascunsu.

*SUMMONSTRARE=*summostrare, summustrare*, v., **summonstrare, surreprehendere**; 1. *a monstrá*=arretá pre sub mâna : *a summonstrá responsele de datu;* 2. a camu *monstrá*=reprende, a *monstrá* pucinu si lenu; si : *a monstrá* repede, in secretu, la una parte, fora arbitri sau marturi

* SUMMOROSU,-*a*, adj., **summorosus**; camu *morosu*, camu supperatiosu.

*SUMMOTORIU,-*tória*, adj., **summotor**; care *summove* = departédia d'in locu; in specie, care da la una parte d'in calle, care face locu celloru ce vreu a trece inainte.

* SUMMOTU,-*a*, adj. part. s., (d'in *summovere*), **summotus**: *toti arbitrii summoti, in locuri sommote.*

* SUMMOVERE = *submovere*, v., **summovere**; a *mové* = miscá de una

www.dacoromanica.ro

parte, a dá la una parte, a departá, 1. proprie, *a)* in genere : *summove navile inimice d'in portu; a summové toti marturii; b)* in specie, despre celli pusi a face locu, mai allessu mariloru demnitari, a departá lumea d'in callea loru: *a summové multimea ce se indesa pre strate in callea processionei.*

* SUMMU,-*a*, adj. superl., **summus**; cellu mai inaltu; vedi *superu,-a.*

* SUMMULA, s. f.. **summula**; deminutivu d'in *summa*; asiá si : *summisióra, summullicia* sau *summullitia,*

* SUMMUNIANU,-*a*, adj., **summœnianus**; relativu la *summuniu : mulieri summuniane,* meretrici.

* SUMMUNIU, pl.-*e*, **summœnium**; parte posteriore *muniului*=*murului unei urbe.*

* SUMMURMURARE, v.; **summurmurare**; a camu *murmurá*, a *murmurá* in secretu, in ascunsu.

* SUMMURU, s. m., **summœnium**; vedi *summuniu.*

SUMMUTARE, v., **summutare**; a *mutá pre sub mâna*; a scambá in secretu, in ascunsu.

SUMMUTIARE, v., **excitare, incitare, provocare**; proprie, a *mutiá* sau *ammutiá pre sub mâna,* si apoi in genere, a *ammutiá*, a attitiá, provocá, etc.: *a summutiá cânii la cineva; ómenii rei summutia cânii de lingusitori ai sei in ómenii distinsi prin probitate si talente; nu summutiati callulu neinvetiatu inco bene si forte apricu*; in specie : *a summutiá risulu,* si mai vertosu pentru *prunci : summutia pruncului mamm'a, summutia tatalu, summutia fratii si sororile, summutia toti câti dilegu acésta candida creatura; nu scii summutiá copilliloru, invétia de la noi cumu se le summuti.*

SUMMUTIATIONE, s. f., **excitatio, provocatio**; actione, actu de *summutiare.*

SUMMUTIATORIU,-*tória*, adj. s., **excitator, provocator**; care *summutia : summutiatorii masseloru de poporu la tumulte.*

SUMMUTIATU,-*a*, adj. part. s., (d'in *summutiare*), **excitatus, provocatus**; *câni summutiati; de summutiatulu vostru s'au infuriatu callii.*

SUMMUTIATURA, s. f., **excitatio, provocatio, impulsus**; actione, déro mai vertosu, actu si effectu de *summutiare : summutiaturele invidiosiloru contra mene.*

* SUMPSIONE, s. f., **sumpsio**; vedi *sumptione.*

* SUMPSU,-*a*, adj. part. s., (d'in *sumere*), **sumptus**; vedi si *sumptu.*

* SUMPTIFACERE, (se conjuga ca v. *facere*), v., **sumptifacere**; a face *sumptu*, a se pune pre spese.

* SUMPTIONE = *sumpsione*, s. f., **sumptio**; actione de *sumere*, 1. proprie : *sumptione de mancare si beutura*; 2. metaforice : *sumptione*=premissa, postulatu logicu : *ti dàmu, ti concedemu aceste doue sumptioni.*

* SUMPTITARE, v., **sumptitare**, (d'in *sumptu* de la *sumere*); intensivu d'in *sumere, a sume* sau leuá in dose mare.

* SUMPTU,-*a*, adj. part. s., (d'in *sumere*), **sumptus**; leuatu; — subst. m., *sumptu*, pl.-*e*, si-*uri*, spese.

*SUMPTUARIU,-*a*, adj., **sumptuarius**, (fr. **somptuaire**); relativu la *sumptu*= spese : *legile sumptuarie, la anticii Romani, restringeá si marginieá sumptele lussuriose si fastuose.*

* SUMPTUOSITATE, s. f., **sumptuositas**, (fr. **somptuosité**); calitate, abitudine si fapta de *sumptuosu; sumptuositati*=spese munifice sau spese fastuose si lussuriose : *ce e, pentru celli mari si avuti, splendore, sumptuositate, magnificentia si munificentia, e nebonia, resipa si ineptia pentru celli pauperi si mici.*

* SUMPTUOSU,-*a*, adj., **sumptuosus**, (fr. **somptueux**); care costa sau face mari *sumpte* : costatoriu, fastuosu, lussuriosu, etc., 1. despre lucruri : *ospetie sumptuose, serbatóre sumptuosa, voluptati sumptuose; palatiu sumptuosu, case sumptuose, vestimente si ornamente sumptuose*; 2. despre persone, care face mare *sumptu*, multe *sumpte*, prodigu, resiptoriu, etc.: *principi sumptuosi; celli cu stari mice si sumptuosi se ruina; mulieri sumptuose si lussuriose.*

www.dacoromanica.ro

* SUMTIFACERE, *sumtione*, *sumtu*, etc., vedi: *sumptifacere*, *sumptione*, *sumptu*, etc.

SUNANTE, *sunare*, *sunatoriu*, etc.; vedi: *sonante*, *sonare*, *sonatoriu*, etc.

* SUOVETAURILIE, s. f. pl., **suovitaurilia**, (fr. **suovitaurilies**); sacrificiu de una *sue*=scrofa, una *ove*=oue, unu *tauru*, sacrificiu sollenne la lustrationi.

SUPA, s. f., (fr. **soupe**); sorbitura de carne ferta: *supa calda*, *supa rece*; *supa cu orezu*, *cu taliatelli*, *cu stellutie*, *cu legume*, *cu pâne*; *supa cu buccatelle de pâne se dice si paparia*; *supa se manca*, *de regula*, *la cena*.

1. SUPARE, v., (fr. **souper**); a mancá *supa*, si de ací, a cená.

2. SUPARE = *sipare*, si *sipire*, (pre a locuri *tipare* cu *t* sibilante), v., **supare**, **jacere**, **injicere**, **jactare**; **clamare**, **ejulare**, **vagitare**, **stridere**; 1. a arruncá, aieptá: *vedi co te supu pre feréstra*; *sipati aceste-a in podu*;—prin estensione, mai vertosu si de regula in composite: *dissipare*, *resipare* = *resipire*, etc., a disperge, etc.; 2. a strigá, sberá, a se vaitá, a arruncá sau emitte voce ascútita si pertunditoria: *ce sipati asiá*, *ca cumu ve ar talia cineva? de ce sipa copillulu? ne sipa de ne trece prin urechie*; *ellu arde pre altii cu curella pre spinare*, *si totu ellu sipa*; *sipa si porcellii*, *sipa multe passeri*; metaforice: *sipa rotele neunse*; *sipa portile*, *usiele*, *cardinile usieloru si portiloru*.

* SUPELLECTICARIU,-*a*, adj., **supellecticarius**; relativu la *supellectile*: *servi supellecticari*, preveglatori de *supellectile*.

* SUPELLECTILE, s. f., **supellex**, gen. **supellectilis**; mobile, totu ce serve la usulu unei case: *supellectile de buccataría*, *supellectili de dormitoriu*, *supellectili de incaperi de ospeti*.

* SUPER=*supre*, (scurtatu *spre*, de care vedi in parte), prep. adv., **super**, (affine cu gr. ὑπέρ, ca si *sub* cu ὑπό); asupra, pre de asupra, mai pre susu, spre, pre, *prestra*, mai multu de, afora de, etc., 1. cu form'a *supre*, *a)* ca adv., de asupra, susu, in susu, α) proprie: *acollo supre se punu trabi*; β) metaforice, α') despre numeri, ce dupo mesura sau cantitate escedu: *ti mai dau cinci supre diece*; *am ce mancá si supre*; *ne adjunge si supre*, *destullu si supre*; *sum in nevolia supre in mare amaru*; β') restu, remasu, escessu, ce remane, ce e de prisosu: *nu su buccate supre*; *ce sange*, *ce potere remane supre*; *supre mesura si supre natura*; *b)* ca prep. separata, α) locativa: *supre tumulu puse una columella*; *supre monte jace Transilvani'a*; *se arrunca supre capitele nostre*, *supre noi*; *supre nave stau multi callatori*; *puneti lemne supre focu*; β) temporale: *multi vorbescu de aceste-a supre cena*; *se scólla regulatu supre medianopte*; γ) relativu obiectivu, *de supre*= *de spre*, *in respectu*, etc.: *a coventá*, *a conversá supre diverse materie*; *legi supre usura*, *decretu supre conjugie*; 2. cu form'a *super*, ca particella in compositioni, pucine la numeru, nesufferindu neci una scambare in aceste compositioni, (afora de *supellectile*), cu sensu oppositu la *subter*, si a nome: *a) super*=asupra, mai presusu, cu ide'a accesoria de *contiguitate*: *superponere*, *superimponere*, *superfundere*, *superficia* =*superfacia*, facia de desupra, de susu; *b)* metaforice, cu insemnarile de: α) evidentia, la vedere; β) remasu, superfluitate, prisosu, si de ací: γ) remanere in urma, mai indelunga: *tatalu supervisse filiului*; δ) continuare si incetare: *supersedere*.

SUPERA, vedi: *superu* si *supra*.

SUPERABILE, adj., **superabilis**; care se póte *superare*, facile de *superatu*: *obstacle superabili*, *monte superabile*, *muri superabili chiaru cu mediocre scare*; *inimicu superabile cu poterea*; *morbi superabili cu adjutorie medicali*.

* SUPERABUNDANTE, adj. part. pres., **superabundans**, (fr. **surabondant**); care *superabunda*: *forme de covente superabundanti*.

* SUPERABUNDANTIA, s. f., **superabundantia**, (fr. **surabondance**); statu de *superabundante*: *superabundanti'a formeloru coventului*.

*SUPERABUNDARE, v., **superabundare**, (fr. **surabonder**); *a abundá* cu pri-

www.dacoromanica.ro

sosu: *déco peccatele abunda, grati'a superbunda.*

* SUPERACCOMMODARE, v., **superaccommodare**; *a accommodá supre*, pre ceva: *a asuperaccommodá spatedie pre ossulu fractu.*

* SUPERACERVARE, v., **superacervare**; a *acervá* unulu pre altulu.

SUPERADDERE, (se conjuga ca v. *addere*), v., **superaddere**; *a mai adde*, a mai adauge.

SUPERADDITIONE, s. f., (fr. **suraddition** si **supéradditon**); actione de *superaddere*, adaugere preste adaugere.

* SUPERADIECERE, v., **superadjicere**; *a mai a diece*, a mai adauge, a mai adjunge.

* SUPERADORNATU,-*a*, adj. part., **superadornatus**; mai *adornatu* inco pre de supra.

* SUPERADULTU,-*a*, adj. part., **superadultus**; forte *adultu*, maturu.

* SUPERAGGERARE, v., **superaggerare**; *a aggerá* de asupra.

SUPERAMBLARE, v., **superambulare**; *a amblá* pre de asupra.

SUPERAMENTU, pl.-*e*, **superamentum**; ce *supera*, ce trece preste; (compara isp. **sobramiento**).

SUPERARE, v., **superare**, (it. **superare**, si v. it. **soprare**, isp. port. prov. **sobrare**); a trece preste, a intrece; a remané: *a superá culmile montiloru; a superá tóte obstaclele, tóte pedicele; a superá ostile inimice.*

* SUPERASPERGERE, v., **superaspergere**; a *asperge* = presará pre de asupra: *superaspegeti farina sau pulbere de piperu.*

SUPERATIONE, s. f., **superatio**; actione de *superare.*

SUPERATORIU,-*tória*, adj. s., **superator**; care *supera*, intrece.

SUPERATU,-*a*, adj. part. (d'in *superare*), **superatus.**

* SUPERBATE = *hyperbate*, s. m., (ὑπερβάτης), superatoriu, care trece preste.

* SUPERBATICU = *hyperbaticu*,-*a*, adj., (ὑπερβατικός); relativu la *superbate* sau la *superbatu.*

* SUPERBATU = *hyperbatu*, s. m., **hyperbaton**; (ὑπέρβατον), transmutare de vorbe in constructione, figura de grammatica si de retorica.

SUPERBIA, s. f., **superbia**, (fr. **superbe**); calitate si fapta de *superbu: stulta superbia, desérta superbia; avuti'a si potenti'a inspira superbia; superbi'a inse siéde a desea bene avutului;* si despre lucruri: *superbi'a ornatului, ospetiului, palatiului;* si in bene: *aibi superbi'a meriteloru telle; omulu, fora certa superbia, nu se pote multu distinge.*

* SUPERBIFICU,-*a*, adj., **superbificus**; care *face superbu: superbific'a potere si avere.*

* SUPERBILOCENTE = *superbilocu*,-*a*, adj., **superbiloquens** = **superbiloqus**; care *loce* = vorbesce *superbu.*

* SUPERBILOCENTIA, s. f., **superbiloquentia**; calitate si fapta de *superbilocente.*

* SUPERBILOCU,-*a*, adj., vedi *superbilocente.*

* SUPERBIRE, v., **superbire**; a fi *superbu: a superbí de avere, de nobilitate, de potere; nu superbiti de faptele parentiloru; superbira militarii;* metaforice: *superbescu tapetele pre parietii palatiului; superbescu ornamentele superbului corpu.*

* SUPERBOLA = *hyperbola*, s. f., **hyperbole**, (ὑπερβολή); essageratione, in vorbe, figura de retorica; — una sectione conica in geometria.

* SUPERBOLICU = *hyperbolicu*,-*a*, adj., **hyperbolicus**, (ὑπερβολικός); relativu ca *hyperbola*, essaggeratu.

* SUPERBOLISARE = *hyperbolisare*, v., (fr. **hyperboliser**); a essagerá in vorbire.

* SUPERBOLISMU = *hyperbolismu*, s. m., (fr. **hyperbolisme**); abusu de *hyperbole.*

* SUPERBOLOIDE = *hyperboloide*, adj., (fr. **hyperboloïde**); care se appropia de *hyperbola.*

* SUPERBOREU = *hyporboreu*,-*a*, adj. s., **hyperboreus**, (ὑπερβόρειος); septentrionale, care locuesce in partile estreme spre média-nópte.

SUPERBU,-*a*, adj., **superbus**, (fr. **superbe**); care se crede mai pre susu de

www.dacoromanica.ro

altii: summetiu, arrogante, mundru, desertu, vanu etc.: *superbu tyrannu, superbi magnati, victoriu superbu; celli de la potere in térra au devenitu superbi si assupritori, ca superbii victori ai unui poporu strainu;* metaforice, *a)* despre lucruri, in acellu-asi sensu: *instincte superbe, portare superba si arrogante cu tota lumea; una singura religione pre lume ar fi superba, despotica si tyrannica; nu d'in superbulu seu otiu potu trage gloria principii si regii; superbi ocli, superba fronte, superbu nasu; superbe legi; superbe conditioni; b) superbu*=sumptuosu, magnificu, munificu, in bene ca si in reu: *ornatu superbu, superbe ornamente, superbu ospetiu, superbe vestimente;* inse: *c)* in bene, α) *superbu* = nobile, mare, grave, sublime: *poema superba, discursu superbu, dramate superbe, superba taría de caracteriu;* β) *superbu*=formosu, bene facutu: *superba architectura, arbori superbi, superbi armissari, femina superba, ocli superbi; d)* in anatomia, *muscululu superbu*=muscululu ce se misca candu oclulu vre a espreme *superbia; e)* despre pome de certe specia: *pere superbe, oliva superba.*

SUPERCALCARE, v., **supercalcare**; *a calcá supre*, a *calcá* pre ceva, pre de asupra.

* SUPERCARDIOTROPHIA = **hypercardiotrophia**, s.f., (fr. **hypercardiotrophie**); crescere prea mare a volumelui cordei (καρδία).

* SUPERCARDIOTROPHICU=*hypercardiotrophicu,-a*, adj., (fr. **hypercardiotrophique**); relativu la *hypercardiotrophia.*

* SUPERCARTU,-*a*, adj., **superquartus**; care coprende unu numeru si *cart'a parte* a acellui-asi pre de asupr'a: *numeru supercartu.*

* SUPERCATALECTICU=*hypercatalecticu,-a*, adj. **hypercatalecticus**, (ὑπερκαταλεκτικός), care are la finitu una sau doue syllabe mai multu de câtu se covine: *versu hypercatalecticu.*

* SUPERCATHARSIA = *hypercatharsia*, s.m., (ὑπερκάθαρσις), purgatione escessiva.

* SUPERCATHARTICU=*hypercatharticu,-a*, adj., care occasionédia una purgatione escessiva.

*SUPERCELESTE, adj., **supercœlestis**; mai pre susu de *celu*=ceru, *supercerescu.*

SUPERCERESCU,-*a*, adj., **supercœlestis**; vedi *superceleste.*

SUPERCERNERE, v., **supercernere**; *a cerne*=vedé pre de asupra.

* SUPERCHEMATICU = *hyperchematicu,-a*, adj., (fr. **hyperchématique**); prea jocosu.

*SUPERCHLORATU=*hyperchloratu*, s. m., (fr. **hyperchlorate**), sare produssa prin combinationea acidului *hyperchloricu* cu una base.

* SUPERCHLORICU= *hyperchloricu,-a*, adj., (fr. **hyperchlorique**), se dice despre unu oxacidu allu *chlorului.*

* SUPERCILIOSU,-*a*, adj., **superciliosus**; plenu de *supercilie;* si metaforice: seriosu, negurosu, severu, superbu, etc.

SUPERCILIU, pl.-*e*, **supercilium**; *sprincena*, 1. proprie: *mi se bate superciliulu*, ca bonu auguriu; 2. déro mai vertosu metaforice, *a) supercíliu*=parte resarita a unui ce: *supercíliu de monte, de magura, de columna, de nueri; b)* in sensu ideale, *supercíliu*=superbia, mundría, summetía, arrogantia, etc.; vedi si *sprincena.*

* SUPERCINESIA=*hypercinesia*, s. f.(fr. **hypercinésie**); irritabilitate nervósa escessiva.

* SUPERCINTU,-*a*, adj., **superquintus**; care coprende unu numeru si d'in ellu *cint'a parte* pre de asupra: *numeru supercintu.*

* SUPERCOMPONERE, (se conjuga ca v. *ponere*), v., **supercomponere**; a pune impreuna unii preste altii: *a supercompone pesci in butonie.*

* SUPERCONTEGERE, (se conjuga ca v. *tegere*), v., **supercontegere**; *a tege* =coperí pre de asupra.

* SUPERCREATU,-*a*, adj. part., **supercreatus**; *creatu supre* altulu, pre longa altulu.

SUPERCRESCERE, (se conjuga ca v. *crescere*), v., **supercrescere**; *a cresce*

www.dacoromanica.ro

pre de asupra : *carne carnei supercresce;* metaforice : *ce fortun'a va supercresce caritatei si liberalitatei.*

* SUPERCRINIA=*hypercrinia*, s. f., (fr. **hypercrinie**), secretione escessiva.

* SUPERCRISE=*hypercrise*, s. f., (fr. **hypercrise**), *crise* mai mare de câtu celle ce se observa de ordinariu.

* SUPERCRITICU=*hypercriticu,-a*, adj., (fr. **hypercritique**), relativu la *hypercrise;* criticu preste mesura.

* SUPERCUBARE, v., **supercubare;** *a cubá*, a stá colcatu de asupra.

SUPERCURRERE, (se conjuga ca v. *currere*), v., **supercurrere;** a *curre* pre de asupra, a trece, intrece : *supercurre agrulu venitulu speratu.*

* SUPERDIACRISIA=*hyperdiacrisía*, s. f. (fr. **hyperdiacrisie**), vedi *supercrinía.*

* SUPERDIAZEUXE = *hyperdiazeuxe*, s. f., (ὑπερδιάζευξις), prea mare incordare, terminu de musica.

SUPERDIMIDIU=*superdimediu,-a*, adj., **superdimidius;** care espreme relatione de trei cotra doue.

* SUPERDORICU=*hyperdoricu,-a*, adj., (ὑπερδώριος), mai multu de câtu *doricu.* terminu de musica.

* SUPERDRAMA=*hyperdrama*, s. f., (fr. **hyperdrame**), drama in care totu e essaggeratu.

* SUPERDRAMATICU=*hyperdramaticu,-a*, adj., relativu la *typerdrama.*

SUPERDUCERE, (se conjuga ca v. *ducere*), v., **superducere;** a duce, trage pre de asupra.

*SUPERDULIA=*hyperdùlia*, s.f.(fr. **hyperdulie**), cultu religiosu essaggeratu.

* SUPERDYNAMIA = *hyperdynamía*, s. f., (fr. **hyperdynamie**), superabundantia de potere.

* SUPERDYNAMICU=*hyperdynamicu,-a*, adj., (fr. **hyperdynamique**), relativu la *hyperdynamía.*

* SUPEREDIFICARE, v., **superædificare;** a *edíficá* de asupra.

* SUPEREFFLUERE, (se conjuga ca v. *fluere*), v., **supereffluere;** a *efflue* = curre, a se versá cu superabundantia.

*SUPERELEVARE, v., **superelevare;** a *elevá* pre de asupra.

*SUPEREMESIA=*hyperemesía*, s. f., (fr. **hypérémésie**), escessu de vomitu.

* SUPEREMETICU=*hyperemeticu,-a*, adj., (fr. **hypérémétique**), relativu la *hyperemesía.*

*SUPEREMICARE, v., **superemicare;** *a emicá* pre de asupra.

* SUPEREMINENTE, adj. part., **supereminens;** care *supereminе*, se inaltia mai pre susu.

* SUPEREMINENTIA, s. f., **supereminentia;** statu, calitate de *supereminente : supereminenti'a divinitatei.*

* SUPEREMINERE, v., **supereminere;** *a eminé* = a se inaltiá mai pre susu, a se distinge de toti : *umerii lui supereminu tote capitele; victoriulu superemine pre toti câti l'impressura; virtutea superemine totoru celloru umane.*

* SUPEREMORIRE, v., **superemori;** pre de asupra *a emorí*=a morí de morte lenta si dorerosa.

*SUPERENATARE, v., **superenatare;** *a enatá*= trece in *notu* pre de asupra : *a superenatá mai multe si late ape.*

*SUPERENCEPHALIA=*hyperencephalía*, s. f., (fr. **hypérencéphalie**), stare a crerului de asupr'a craniului.

*SUPERENCEPHALICU=*hyperencephalicu,-a*, adj., (fr. **hypérencéphalique**), relativu la *hyperencephalía.*

* SUPERENCEPHALU = *hyperencephalu*, s. m., (fr. **hypérencéphale**), monstru cu crerulu de asupr'a craniului.

* SUPERENDOSMOSE = *hyperendosmose*, s. f., (fr. **hypérendosmose**), *endosmose* escessiva.

*SUPERENTERITE=*hyperenterite*, s. f., (fr. **hypéreutérite**), inflammatione forte acuta a intestineloru.

*SUPERENTEROTROPHIA= *hyperenterotrophía*, s. f., (fr. **hypérentérotrophie**), crescere a volumelui intestineloru.

* SUPEREOLICU = *hypereolicu,-a*, adj., (fr. **hypéréolique**), mai multu de câtu eolicu, terminu de musica.

* SUPEREPHIDROSE = *hyperephidrose*, s. f., (fr. **hypéréphidrose**), sudore escesiva.

*SUPEREPIDOSE=*hyperepidose*, s. f., (fr. **hypérépidose**), crescere escessiva a unei parte a corpului.

www.dacoromanica.ro

* SUPERERECTU,-*a*, adj. part., **supererectus**; redicatu *dereptu* in susu de asupra.

* SUPEREROGARE, v., **supererogare**; a mai *erogá*. a mai dá, a mai spende.

* SUPERESCELLENTE, adj., **superexcellens**; forte *escellente*.

*SUPERESCRETIONE, s.f., (fr. **superexcrétion**); *escretione* superabundante.

* SUPERESCURRERE, (se conjuga ca v. *currere*), v., **superexcurrere**; *a escurre=percurre* pre de asupra.

*SUPERESIA=*hyperesia*, s. f., (ὑπηρεσία, (fr. **hypérésie**), functione a unui organu.

* SUPERESSACTIONE, s. f., **superexactio**; *essactione* pre de asupra, *essactione* mai mare.

* SUPERESSALTATU,-*a*, adj. part., **superexaltatus**; *essaltatu* forte : *dieu superessaltatu*.

* SUPERESSIGERE, (se conjuga ca v. *essigere*), v., **superexigere**; a *essigere* pre de asupra, a pretende mai multu de câtu se cade.

*SUPERESSIRE, v., **superexire**; a *essí* pre de asupra.

*SUPERESTHENIA=*hyperesthenía*, s. f., (fr. **hypérésthénie**), escessu de potere in contractilitate.

* SUPERESTHENICU=*hyperesthenicu,-a*, adj., (fr. **hypérésthénique**), relativu la *hyperesthenía*.

* SUPERESTHESIA=*hyperesthesía*, s. f., (fr. **hypérésthésie**), sensibilitate escessiva.

* SUPERESTHETICU=*hyperestheticu,-a*, adj., (fr. **hypérésthétique**), relativu la *hyperesthesía*, prea sensibile.

* SUPEREXOSMOSE = *hyperexosmose*, s. f., (fr. **hypérexosmose**), *exosmose* escessiva.

* SUPERFERERE = *superferire*, v., **superferre**; a duce, portá pre de asupra.

SUPERFETARE, v., **superfetare**; a mai *fetá* pre longa ce a fetatu, a fetá cu *superabundantia*.

SUPERFICIA = *superfacia*; s. f., **superficies**, (fr. **superficie**, si **surface**); *facia* de asupra a unui corpu solidu, *facia* considerata avendu numai longitudine si latitudine fora profunditate : *superfici'a terrei, marei, unei regione, unui monte, unei valle*, etc.

SUPERFICIALE, adj., **superficialis**, (fr. **superficiel**); de *superficia*, relativu la *superficia : vulnu superficiale, sapature superficiali, estensione superficiale; connoscentie superficiali; vene superficiali, pulsu superficiale*.

SUPERFICIALITATE, s. f., (fr. **superficialité**); calitate de *superficiale*, cumu si lucru *superficiale : superficialitatea connoscentieloru acestui omu, superficialitatea acestui pretensu doctu*.

SUPERFICIARIU,-*a*, adj., **superficiarius**, (fr. **superficiaire**); de *superficia*, inse cu sensu mai intimu de câtu allu formei *superficiale*; 1. in genere : *operationi de calculu superficiarie*; 2. in specie, *proprietariu superficiariu, edificie superficiarie*, ce stau pre fundu strainu, unde nu e concessa de câtu *superfici'a fundului*.

SUPERFINU,-*a*, adj., (fr. **superfin**); forte *finu*, câtu se pote *finu*.

SUPERFISSU,-*a*, adj. part., **superfixus**; *fissu=fictu=fiptu* de asupra.

* SUPERFLESSU,-*a*, adj. part., **superflexus**; *flessu* pre de asupra.

* SUPERFLORESCENTE, adj. part. pres., **superfloresceus**, care *floresce lussuriosu : superflorenti cucumeri*.

* SUPERFLORESCENTIA, s. f., **superflorescentia**; *florescentia lussuriante*, statu de *superflorescente*.

* SUPERFLUERE, (se conjuga ca v. *fluere*), v., **superfluere**; *a flue=*undá pre de asupra, a inundá, a abundá, a superabundá.

* SUPERFLUITATE, s. f., **superfluitas**, (fr. **superfluité**); statu de *superfluu*, cumu si concr. *ceva superfluu : superfluitàtile supera si incurca, in locu de a adjutá; desfaceti conceptele vostre de tote superfluitatile; superfluitate de mancari*.

* SUPERFLUU,-*a*, adj., **superfluus**, (fr. **superflu**); 1. proprie, care abunda, inunda, essunda, e copiosu : *fluvie superflue; pome superflue*; 2. déro ca mai desu, metaforice, *a)* de prisosu, care nu numai nu e necessariu, déro inco si incurcatoriu, vettematoriu : *mancarea su-*

www.dacoromanica.ro

perflua e vettematoria; totu ce e superfluu e insalubre; b) cu sensu mai mitigatu, *superfluu* = ce remâne, remasu, escedente : *de ce e superfluu buccurative voi;* — si ca s. m., *superfluulu : superfluulu adesea e onerosu omului.*

* SUPERFORANIU,-*a*, adj., **superforaneus**; care e afora d'in *foru*=mercatu; negotiu, care nu are a face cu acellu negotiu, si de ací : *superforaniu*= *supervacaniu*, de prisosu, inutile, de surda.

* SUPERFRUTICARE, v., **superfruticare**; a *fruticá*=blastarí de asupra.

SUPERFUGERE=*superfugire*, v., a *fugí* pre de asupra : *passerea superfuge undele marei.*

* SUPERFULGERE, (se conjuga ca v. *fulgere*), **superfulgere**; a *fulge*=splende desupra.

* SUPERFUNDERE, (se conjuga ca v. *fundere*), v., **superfundere**; a *funde*= versá de asupra, 1. proprie : *a superfunde oliu in lampe; a superfunde unsori, flori pre cineva*; si intr.: *riurile se superfundu ripeloru; fluviulu superfunsu, superfusu;* 2. metaforice, *a)* a innecá, accoperí : *case superfuse de derimatur'a montelui; b)* in sensu ideale : *mare letetia se superfunse pre tote faciele.*

* SUPERFUSIONE, s. f., **superfusio**; actione de a *superfundere : superfusione de ape celesti.*

* SUPERFUSU=*superfunsu*,-*a*, adj. part. s. (d'in *superfundere*), **superfusus.**

* SUPERGASTRONERVIA=*hypergastronervía*, s. f., (fr. **hypergastronervie**); escessu de lucrare nervosa a stomachului.

* SUPERGENESIA = *hypergenesía*, s. f., (fr. **hypergénèse**); monstruositate produssa prin unu escessu de potere formatrice.

* SUPERGESTU,-*a*, adj. part., **supergestus**, (d'in *supergerere*); carratu si arruncatu de asupra : *terrina supergesta cadaverului; orificie supergeste*, astupate.

*SUPERGEUSTIA=*hypergeustía*, s. f., (fr. **hypergeustie**); escessu de sensibilitate in organulu gustului.

* SUPERHEMIA=*hyperhemía*, s. f., (fr. **hyperhémie**); superabundantia de sange.

* SUPERHEMITE=*hyperhemite*, (fr. **hyperhémite**), inflammatione acuta a sangelui.

* SUPERHEXAPODE = *hyperhexapode*, adj. s., (fr. **hyperhexapode**), care are mai multe de câtu sésse petióre.

* SUPERHIDROSE = *hyperhidrose*, s. f., (fr. **hyperhidrose**); sudore prea abundante.

* SUPERHYPATE=*hyperhypate*, s. f., (fr. **hyperhypate**), corda adaussa la celle doue tetracorde, terminu de musica.

* SUPERIASTICU=*hyperiasticu*,-*a*, adj., (fr. **hypériastien**), cu unu cartu de asupr'a modului ionicu, term. de musica.

* SUPERICINU, *hypericinu*,-*a*, adj., (fr. **hypéricé si hypériciné**), care sémina cu *hypericulu.*

* SUPERICOIDE = *hypericoide*, adj. s., (fr. **hypericoïde**)=*hypericinu.*

* SUPERICU=*hypericu*, s. m., **hypericum**, (ὑπέρικον), una planta.

* SUPERGREDERE, (se conjuga ca v. *gradere*), v., **supergredi**; a *grade*= passí pre de asupra, a trece, intrece, sarí, etc.

* SUPERGRESSU,-*a*, adj. part. (d'in *supergredere*), **supergressus.**

SUPERIECERE, vedi *superjacere.*

SUPERILLEGARE, v., **superilligare**; a *illegá*=legá pre de asupra.

* SUPERILLINERE, (se conjuga ca v. *illinere*), v., **superillinere**; 1. a unge pre de asupra : *a superilline totu corpulu cu erbe pisate;* 2. a intende ceva unsurosu pre ceva : *a superilline pannurei una alifia de applicatu buboniului.*

* SUPERILLITU,-*a*, adj. part. (d'in *supperillinere*); **superillitus** : *unsore superillita pandiei.*

*SUPERIMMINENTE, adj. part. (d'in *superimminere*), **superimminens**; care *superimmine.*

* SUPERIMMINERE, v., **superimminere**; a *immine* pre de asupra, si de ací, a dominá prin attitudinea sa : *castellulu superimmine cetatei.*

* SUPERIMMITTERE, (se conjuga ca v. *immittere*, si acestu-a ca *mittere*),

www.dacoromanica.ro

v., **superimmittere**; a *immite*=arruncá in intru pre de asupra.

* SUPERIMPENDENTE, adj. part., **superimpendens**.

SUPERIMPENDERE, (se conjuga ca v. *impendere, pendere*), v., **superimpendere**; a *impende*=spendurá asupra, de susu.

SUPERIMPLERE, v., **superimplere**, a *implé* pre de asupra de mesura, a implé forte, cu corona, in câtu se si revérsa cu ce se imple : *se superimplura navile de apa.*

SUPERIMPONERE, (se conjuga ca v. *imponere, ponere*), v., **superimponere**; a *impone* de asupra : *mare pétra superimpusera mormentului; se superimponeti una cataplasma.*

SUPERIMPOSITU,-*a*, adj. part. s. (d'in *superimponere*), **superimpositus**.

* SUPERINCENDERE, v., **superincendere**; a *incende* forte, preste totu.

*SUPERINCIDENTE, adj. part. pres., **superincidens**; care cade de susu, de asupra.

* SUPERINCRESCERE, (se conjuga ca v. *increscere, crescere*), v., **superincrescere**); a *cresce* in ceva pre de asupra, a mai increscе.

* SUPERINCUBANTE, adj. part. pres. (d'in *superincubare*), **superincubans**; care *superincuba.*

* SUPERINCUBARE, v., **superincubare**; a *incubá* = a se culcá de asupra.

* SUPERINCUMBERE, (se conjuga ca v. *incumbere, cumbere*), v., **superincumbere**; a *incumbe* de asupra, a se lassá cu tota greutatea pre ceva sau cineva : *superincumbe voue grave detoría.*

SUPERINCURBATU,-*a*, adj. part., **superincurvatus**; *incurbatu* de asupra, pre de asupra.

*SUPERINDICTU,-*a*, adj. part. s. (d'in *superindicere*), **superindictus**; subst., **superindictum**; decretu pentru noua si estraordinaria impositione pecuniaria.

SUPERINDUCERE, (se conjuga ca v. *inducere, ducere*), v., **superinducere**; a *induce* de asupra, a trage de asupra : *a superinduce corpului pamentu*; metaforice : *superindusse cerului nueri, apoi sarenu si stelle.*

* SUPERINDUCTICIU,-*tiu*,-*a*, adj., **superinducticius**,-**tius**, (d'in *superinductu* de la *superinducere*) : *frati spurii superinducticii.*

SUPERINDUCTU,-*a*, adj. part. s. (d'in *superinducere*), **superinductus**.

*SUPERINDUERE, v., **superinduere**; a *investí* pre de asupra.

* SUPERINDUMENTU, pl.-*e*, **superindumentum**; vestimentu de desupra.

SUPERINDUSSU, adj. part. s. (d'in *superinducere*), **superinductus**.

* SUPERINDUTU,-*a*, adj. part. s. (d'in *superinduere*), **superindutus**.

SUPERINFUNDERE, (se conjuga ca v. *infundere, fundere*), v., **superinfundere**; a *infunde*=versá pre de asupra : *a superfunde apa, vinu, miere.*

* SUPERINFUNSU, si *superinfusu*,-*a*, adj. part. s. (d'in *superinfundere*), **superinfusus**.

* SUPERINGERERE, (se conjuga ca v. *ingerere, gerere*), v., **superingerere**; a *ingere*=accumulá pre de asupra.

* SUPERINGESTU,-*a*, adj. part. s. (d'in *superingerere*), **superingestus**.

* SUPERINIECERE, (se conjuga ca v. *iniecere, iecere*=*jacere*), v., **superinjicere**; a *iniece*=*inieptá* de asupra : *a superiniece carnei pucinu pamentu, stercu agriloru.*

* SUPERINIECTU,-*a*, adj. part. (d'in *superiniecere*), **superinjectus**.

* SUPERINSPECERE, (se conjuga ca v., *inspecere, specere*), v. **superinspicere**; a *inspece*=*inspectá* si veghiá de susu, de de asupra.

SUPERINSTERNERE, (se conjuga ca v. *insternere, sternere*), v., **superinsternere**; *a insterne*=*a asterne* pre de asupra, a accoperí : *a superinsterne meseloru pandie albe bene laute.*

* SUPERINSTILLARE, v., **superinstillare**; a *instillá*=picurá pre de asupra : *a superinstillá lampei destullu oliu.*

*SUPERINSTREPERE, v., **superinstrepere**; a *instrepe*=*strepe* de asupra, de susu in diosu : *carrulu superinstrepe osseloru fracte si contrite alle cellui cadutu in rotele carrului.*

* SUPERINSTRUCTU,-*a*, adj. part. (d'in *superinstrugere*), **superinstructus**.

www.dacoromanica.ro

SUPERINSTRUERE=*superinstruge-re*, (se conjuga ca v. *instruere*, *struere*=*strugere*), v., **superinstruere**; a *instruge* de asupra; a *instruge*=accumulá unulu pre altulu : *a superinstruge ordini de vase in altitudine.*

* SUPERINSULTANTE, adj. part., **superinsultans**; care *superinsulta.*

* SUPERINSULTARE, v., **superinsultare**; a *insultá* = *saltá* de asupra, a saltá si calcá ceva pretotindine.

* SUPERINTEGERE, (se conjuga ca v. *integere*, *tegere*), v., **superintegere**; a *intege*=accoperí pre de asupra.

* SUPERINTENDENTE, adj. part. pres. s., **superintendens**, (compara si fr. **surintendant**); care *superintende*, 1. in genere : *superintendenti de selbele unui judeciu;* 2. in specie, *a)* inspectoriu de finantie; *b)* episcopu lutheranu; *c) superintendente militariu.*

* SUPERINTENDENTIA, s. f., (fr. **surintendance**); calitate, officiu de *superintendente : superintendenti'a militiei*, *finantieloru*, *unei diocese lutherana.*

* SUPERINTENDERE, (se conjuga ca v. *intendere*, *tendere*), v., **superintendere**; *a intende (mentea) asupr'a unui ce*, *a inspectá*, preveghiá.

* SUPERINTENTORIU,-*tória*, adj. s., **superintentor**; care *superintende*= inspecta, preveghiédia; (vedi si *superintendente*).

*SUPERINU=*hyperinu*,-*a*, adj., (fr. **hypérin**), care sémina a *hyperia*, familia de crustacie amphipodi.

SUPERINUNDARE, v., **superinundare**; a *inundá* pre de asupra; metaforice: *acestu omu te superinunda cu vorbele selle.*

SUPERINUNGERE, (se conjuga ca v. *inungere*, *ungere*), v., **superinungere**; a *innuge* pre de asupra : *a superinunge oclii cu unu collyriu.*

*SUPERINVĔGERE, (se conjuga ca v. *invegere*, *vegere*), v., **superinvehere**; a *invege*=induce pre de asupra, a mai presentá inco ceva pre longa celle arretate.

*SUPERIODATU = *hyperiodatu*, s. m., (fr. **hypériodate**), sare produssa prin combinationea acidului *hyperiodicu*, cu una base salificabile.

* SUPERIODICU = *hyperiodicu*,-*a*, adj., (fr. **hypériodique**), se dice despre unu oxacidu allu *iodului.*

* SUPERIONICU = *hyperionicu*,-*a*, adj., (fr. **hypérionien**)=*hyperiasticu.*

* SUPERIORE, adj. s., **superior**, (fr. **supérieur**); comparativu d'in *superu*, mai presusu, care prevale : *térra superiore*, *parte superiore a corpului*, *crescetulu e superiore totoru partiloru corpului; gradu superiore*, *positione superiore; studenti superiori sociiloru sei; talentu superiore*, *intelligentia superiore; ómeni superiori fricei*, *passionei de argentu;* ca subst. *unu superiore*, *una superiore*, care e mai mare, care commanda si direge.

* SUPERIORITATE, s. f., (fr. **supériorité**); calitate, statu de *superiore : superioritatea rationei asupr'a celloru alte facultati alle omului; superioritate de talente*, *de poteri*, *de averi*, *de positione; superioritatea unei commune*, *unui monasteriu*, *unei administratione; superioritatea armeloru si armateloru nostre; superioritatile ce tragemu in negoticle nostre.*

* SUPERIRRITATIONE, s. f., (fr. **surirritation**); irritatione preste mesura, irritatione morbida.

1. SUPERJACERE, (cu tonulu pre *ce : superjacére*), v., **superjacere**; a *jacé* de asupra.

2. SUPERJACERE, (cu tonulu pre *ja : superjacere*); v., **superjacere**; *a jace* de asupra, a arruncá de asupra.

* SUPERJACTARE, v., **superjactare**; intensivu de la *2. superjacere*, *a jace*= aieptá de multe ori si cu potere, 1. in susu : *a suprajactá si jocá copillulu;* 2. de asupra : *a superjactá velentie ude pre foculu apprinsu.*

*SUPERJACTIONE=*superjectione*, *superiectione*, s. f., **superjectio**; actione de 2. *superjacere : superjactionea unui vestimentu pre umeri;* in specie, *superjectione* = *superiectione*, hyperbola, essaggerationea a lucrului prin vorbe : *superiectionile descépta adesea risulu.*

* SUPERJACTU=*superjectu*, *super-*

www.dacoromanica.ro

iectu,-a, adj. part. (d'in 2. *superjacere*), **superjactus**=**superjectus**; arruncatu de asupra, prestre celle alte.

* SUPERJUMENTARIU,-*a*, adj. s., **superjumentarius**; care e asupr'a *jumenteloru*, care preveghiédia *jumentele*.

* SUPERLACRIMARE, v., **superlacrimari**; a *lacrimá* asupr'a unui ce.

* SUPERLATIONE, s. f., **superlatio**; redicare in susu, inaltiare; in specie, *a)* essaggeratione retorica, *hyperbola*; *b)* gradu *superlativu* in formele de comparatione alle insemnarei adiectiveloru si adverbieloru; vedi si *superlativu*.

* SUPERLATIVU,-*a*, adj., **superlativus**, (fr. **superlatif**); care se ridica la gradulu cellu mai inaltu, care arréta gradulu cellu mai inaltu; in specie unu adj. subst. adv. care indica gradulu cellu mai inaltu : *forte bonu*, *forte bene su superlative*; de regula leuatu ca subst. masc., *unu superlativu*, pl.-*e* : *cellu mai reu si cellu mai bonu su doue superlative*; inse *superlativu* ca adj. in espressionea : *su doue adiective superlative;*—*superlativulu* e : *a) relativu*, ca in locutionile : *cellu mai diligente d'in studenti*, *cea mai formosa cetate*, *celli mai celeri d'in callii nostri*, etc.; de unde se vede co *superlativulu relativu*, in limb'a nostra, se formédia cu coventele particularie : *cellu*, demonstrativu, si : *mai*, adverbiu, pre candu in limb'a classica acellu-asi *superlativu* se face mai allessu cu terminationile **issimus** = **errimus** : **miser**=*miseru*, **miserrimus**=*cellu mai miseru*; **latus**=*latu*, **latissimus**=*cellu mai latu*; **prudens**=*prudente*, **prudentissimus**, etc.; éro *superlativulu nostru relativu* e analogu cu allu celloru alte sorori: *cellu mai mare*, fr. **le plus grand**, it. **il più grande**; pentru adverbie intra, la noi, *ca* totu cu *mai*, si in celle alte sorori totu coventele applicate la adiective : *ca mai largu*=**largissime**, fr. **le plus largement**, it. **il più largamente**;—incepu inse a se applicá si in limb'a vulgare forte desu superlative, ca: *illustrissimu*, *clarissimu*, *doctissimu*, *serenissimu*, etc., si de certu se voru applicá si ca adeverbie : *prudentissime*, etc.—*b) superlativu absolutu*, care are, in tote limbele susu comparate, modu de formatione analoga: *forte*, *prea mare*=**valde magnus**, **permagnus**, fr. **fort grand**, **très-grand**, **trop grand**, it. **troppo grande**.

* SUPERLATU,-*a*, adj. part. **superlatus**; elevatu, inaltiatu, redicatu forte susu.

* SUPERLIME, s. pl., *superlimine*, **superlimen**; *lime* de de supra, *lime superiore : fia-care usia are doue limine, intre cari cellu de susu e superlimele*; prov. *peno nu dai cu capulu de superlime, nu vedi limele*.

* SUPERLINERE, (se conjuga ca v. *linere*), v., **superlinere**; *a line*=unge pre de supra : *a superline nouelle cu viscu, ca se se prenda passerelle*.

* SUPERLITIONE, s. f., **superlitio**, (d'in *superlitu* de la *superlinere*); actione de *superlinere*.

*SUPERMANGANATU=*hypermanganatu*, s. m., (fr. **hypermangauate**), sare produssa prin combinationea acidului *hypermanganicu* cu una base salificabile.

* SUPERMANGANICU=*hypermanganicu*,-*a*, adj., (fr. **hypermanganique**), se dice despre unulu d'in acidele *manganesiului*.

* SUPERMEARE, v., **supermeare**; *a meá*=merge pre de asupra.

* SUPERMESA=*hypermesa*, s. f., (fr. **hypermèse**), una corda la instrumentele de musica antica.

* SUPERMETICU=*hypermeticu*,-*a*, adj., (fr. **hypermétique**)=*superemeticu*=*hyperemeticu*.

* SUPERMETRU=*hypermetru*, s. m., (ὑπέρμετρος)= *supercatalecticu*=*hypercatalecticu*.

* SUPERMITTERE, (se conjuga ca v. *mittere*), v., **supermittere**; *a mittere*, arruncá de asupra.

* SUPERMOLYBDICU = *hypermolybdicu*,-*a*, adj., (fr. **hypermolybdique**), se dice despre certe sari chymice cari au de base acidulu *molybdicu*.

SUPERMUNDIALE, adj., **supermundialis**; mai pre susu de *mundu*=lume, *supermundanu*.

* SUPERMUNIRE, v., **supermunire**; *a muní* de asupra, a accoperí.

* SUPERNATARE, v., **supernatare**;

www.dacoromanica.ro

a natá = *notá* pre de asupra : *plui'a supernata apei.*

* SUPERNATE, adj., **supernas**, (d'in *supernu*); relativu la partea, la loculu, la regionea *superna* sau *superiore*, de térra *superiore*, etc. : *vinuri supernati, ventu supernate.*

* SUPERNATU,-*a*, adj. part., **supernatus**; 1. *nascutu* pre de asupra, pre longa altulu : *ulceri supernate;* 2. *nascutu* de susu, d'in ceru, nascutu in modu miraculosu.

* SUPERNATURALE, adj., (fr. **surnaturel**); mai pre susu de *naturale*, care trece, transcende poterile *naturei*, si de ací : estraordinariu, singulariu : *cause supernaturali, effectu supernaturale, veritatile religionei su supernaturali; desteritate supernaturale.*

* SUPERNEPHELISTU = *hypernephelistu*, s. m., (**hypernéphéliste**), care se inaltia preste nueri; care se occupa cu lucruri celesti.

* SUPERNITATE, s. f., **supernitas**; statu de *supernu : supernitatea supernitatiloru.*

SUPERNOME, s. m., (**supernomen**, fr. **surnom**); nome pre lônga altu nome : *supernomele se da, de regula, dupo una calitate bona sau rea a omului supernominatu.*

SUPERNOMINARE, v., **supernominare**, (fr. **surnommere**); a mai dá unu *nome*, a dá cuiva unu *supernome.*

*SUPERNORMALE=*hypernormale*, adj., (fr. **hypernormale**), care trece preste *norma*=regul'a ordinaria.

* SUPERNU,-*a*, **supernus**, (d'in *super* =*supre*); care sta, se afla de asupra, susu, oppos. la *infernu : supernele parti alle corpului, capulu e supernu; in supern'a bolta a cerului;* si subst. *acerele se adventa in supernu, in superne.*

SUPERNUMERARE, v., (**supernumerare**); *a numerá* preste *numeru;* a fi *preste numeru.*

SUPRENUMERARIATU, s. m., (fr. **surnumérariat**); statu allu cellui *supernumerariu*, cumu si tempu câtu acellu-asi e *supernumerariu.*

SUPERNUMERARIU,-*a*, adj., **supernumerarius**, (fr. **surnuméraire**, v. fr. **supernuméraire**); preste *numeru*, afora d'in *numeru : stipendiari supernumerari, degitu supernumerariu, officiari supernumerari, óspete supernumerariu.*

SUPERNUTRIRE, v., (fr. **surnourrir**); *a nutrí* in modu copiosu.

*SUPEROBDUCTU,-*a*, adj. part. (d'in *superobducere*), **superobductus**; *obdussu* =*obductu pre* de asupra : *mantellu superobductu.*

* SUPEROBRUERE, v., **superobruere**; *a obrue*=derimá de asupra, a arruncá de asupra.

* SUPEROBRUTU,-*a*, adj. part. s., (d'in *superobruere*); **superobrutus.**

* SUPEROCCIDENTE, adj. part. pres., **superoccidens**; care appune in urma, appune mai apoi.

* SUPEROCHA = *hyperocha*, s. f., **hyperocha**, (ὑπεροχή), escedentele unei summe.

* SUPEROGENIU=*hyperogeniu*,-*a*, adj., (fr. **hypérogène**), se dice despre licheni alle caroru corpuri reproductórie sunt inchise mai multe impreuna in acellu-asi tuberclu.

* SUPERODE = *hyperode*, adj., (fr. **hyperoïde**)=saxifragu.

* SUPERODONTE=*hyperodonte*, s. m., (fr. **hypérodon**), genu de cetacie d'in marea glaciale cari au doui denti essiti inainte..

*SUPEROPHARYNGIU=*hyperopharyngiu*,-*a*, adj., (fr. **hyperopharyngien**) =*peristaphylopharyngiu.*

* SUPEROSTOSE=*hyperostose*, s. f., (fr. **hypérostose**), escrescentia pre unu ossu.

* SUPEROXALATU, s. m., (fr. **suroxalate**), *oxalatu* in care intra mai multu *acidu*, de trei sau patru ori atâtu acidu câtu in *oxalatulu* asiá nominatu.

* SUPEROXYDU, s. m., (fr. **suroxyde**); *oxydu* ce coprende mai multu *oxygeniu* de câtu se se pota *combiná* cu *acide.*

* SUPEROXYGENATIONE, s. f., (fr. **suroxygénatione**); cellu mai mare gradu de *oxygenatione.*

* SUPEROXYGENATU,-*a*, adj. part. (d'in *superoxygenare* = *a oxygená* in cellu mai inaltu gradu; fr. **suroxygené**);

www.dacoromanica.ro

care e in cellu mai inaltu gradu *oxygenatu.*

* SUPEROXYGENESE, s. f., (fr. **suroxygénèse**); morbu attribuitu unei superabundentia de *oxygeniu* in economi'a corpului.

* SUPEROXYMURIATU = *hyperoxymuriatu*, s. m., (fr. **hypéroxymuriate**) =chloratu.

* SUPERPARHYPATA=*hyperparhypata*, s. f., (fr. **hyperparhypate**), terti'a corda a lyrei, dedicata Venerei.

*SUPERPARTICULARE, adj., **superparticularis**; care coprende unu numeru si pre de asupra inco câteva parti alicote alle acellui-asi : *numeri superparticulari.*

* SUPERPARTIENTE, adj. part. pres., **superpartiens**; in acellu-asi sensu cu cellu precedente : *numeru superpartiente.*

SUPERPELLE, s. f., (fr. **surpeau**); in sensulu coventului gr. *epiderme.*

*SUPERPENDENTE, adj. part. pres., **superpendens**; care *superpende*=spendura de asupr'a : *rupi superpendenti capiteloru celloru ce trecu.*

* SUPERPHLOGOSE = *hyperphlogose*, s. f., (fr. **hyperphlogose**), inflammatione in cellu mai mare gradu.

* SUPERPHRYGICU = *hyperphrygicu,-a*, adj., (fr. **hyperphrygien**), cu unu cartu mai susu de modulu *phrygiu*, term. de musica antica.

*SUPERPHOSPHATU, s. m. (fr. **surphosphate**); *phosphatu*, in care intra mai multu *acidu*, a nome, cu una data si una tertia, una data si medietate, de doue ori mai multu de câtu in sarea neutra correspondente.

* SUPERPICTU,-*a*, adj. part. (d'in *superpingere*), **superpictus.**

* SUPERPINGERE, v., **superpingere**; a *pinge* pre de asupra, preste ce e *pinsu.*

* SUPERPLAUDERE, (se conjuga ca v. *plaudere*), v., **superplaudere**; *a plaude* de asupra, pre ceva.

* SUPERPOLLUERE, v., **superpolluere**; *a pollue* de asupra, a *pollue* totu : *a superpollue totu pamentulu, tóta lumea.*

* SUPERPONDIU, pl.-*e*, **superpondium**; *pondu* mai mare.

SUPERPONERE, (se conjuga ca v. *ponere* = *punere*), v., **superponere**; (fr. **superposer**); *a pune* de asupra, a *impune*, 1. in genere : *a superpune unu vestimentu vechiu vestimenteloru noue; a superpune strate pre strate, a superpune opinionile selle opinioniloru altoru-a*; 2. in specie, a *pune*, applicá unu medicamentu : *a superpune panticelui unu emplastru*; 3. metaforice, *a)* a *pune* in capulu unei administratione, a face mai mare : *a superpune unei provincia, unei armata, unei flotta, unui ministeriu pre cineva*; *b)* a preferí: *multi superpunu virtutei avutiele*; *c)* a *pune* dupo ceva, in urma, mai tardiu : *superpuneti placerei detori'a.*

* SUPERPOSITIONE, s. f., **superpositio**, (fr. **superposition**); actione de *superponere*, si effectu produssu prin acésta actione : *superpositionea strateloru de pamentu terreneloru.*

* SUPERPOSITU,-*a*, adj. part. (d'in *superponere*), **superpositus** : *strate superposite strateloru.*

* SUPERPRENDERE, (se conjuga ca v. *prendere*), v., (fr. **surprendre**), **deprendere**; *a prende* de desupra, de susu, si de ací, a prende, appucá pre ne asteptate, pre nesciute, pre nesentite, si asiá: a implé de mirare, a ammagí, etc.; vedi si *supprendere.*

SUPERRASU,-*a*, adj. part. (d'in *superradere*), **superrasus**; *rasu* de asupra, pre de asupra.

* SUPERRUERE, v., **superruere**; *a rue*=a arruncá, rapedí asupr'a cuiva.

* SUPERSAPERE, v., **supersapere**; *a sape*=a avé gustu forte bonu.

* SUPERSARE, s. f., (fr. **sursel**); nome genericu datu *oxysariloru* sau *sulfosariloru*, cari continu unu escessu de *acidu* sau de *sulfidu*, cumu si *sariloru haloidi* combinate cu *hydrocide* d'in corpulu *halogeniu* ce elle *continu.*

* SUPERSARCOSE = *hypersarcose*, s. f., (fr. **hypersarcose**), desvoltare escesiva a tessuturei cellularie in una parte a corpului.

www.dacoromanica.ro

SUPERSATURARE, v., (fr. **supersaturer**); *a saturá* prea tare, cu escessu, in modu escessivu, preste mesura.

* SUPERSCANDERE, v., **superscandere**; *a scande*=suí de asupra, a trece, intrece.

SUPERSCRIBERE = *superscriuere*, v., **superscribere**; *a scriue* de asupra: *in acestu manuscriptu multe su sterse, multe adausse, multe superscripte.*

SUPERSEDENTE, adj. part. pres., **supersedens**; care *supersiéde: processe supersedenti.*

* SUPERSEDENTIA, s. f., (fr. **sursséance**); statu de *supersedente*, cumu si tempulu câtu *supersiéde: supersedenti'a processului, ordinantia de supersedentia.*

SUPERSEDERE, v., **supersedere**, (fr. v. **superseder**, n. **surseoir**); *a sedé* de asupra, 1. proprie: *a supersedé callului, elefantului, asinului; a supersedé genucliloru sau genuclii cuiva;* 2. metaforice, *a)* a *sedé* mai susu, mai inainte, in capu, *a presedé; b)* mai allessu, a suspende, ammaná, lassá de una camu data pentru altu tempu, a intardiá, etc.: *a supersedé tote negotiele, una deliberatione, una sententia; a supersedé a vorbí de meritele reccommendatului;—a supersedé unei sententia, unei essecutione de sententia.*

* SUPERSELENIATU, s.m., (fr. **surséléniate**); *seleniatu*, in care intra *duplu acidu* pre longa *acidulu* ce intra in *sarea neutra correspondente.*

*SUPERSELENITU, s.f.,(fr.**supersélénite**); *selenitu*, in care intra de doue sau de patru ori atâtu *acidu*, câtu intra in acea-asi *sare neutra.*

SUPERSEMINARE, v., **superseminare**; *a seminá pre de asupra*, a *seminá* alta *sementia preste cea deja seminata.*

SUPERSEMINATORIU,-*tória*, adj. s., **superseminator.**

* SUPERSENSIBILE, adj., (fr.**supersensible**); care e mai pre susu de *sensuri*, care transcende *sensulu esternu: ce e supersensibile, se percepe cu rationea.*

SUPERSESSU,-*a*, adj. part. (d'in *supersedere*), **supersessus.**

* SUPERSILICATU,s. m., (fr.**sursilicate**); *silicatu*, in care *acidulu* e *multiplu* de cellu ce intra in acea-asi *sare neutra.*

* SUPERSISTERE, v., **supersistere**; *a siste*=*a se pune* de asupra: *a supersiste una scandura.*

* SUPERSOLIDU,-*a*, adj., (fr. **sursolide**); mai multu de câtu *solidu*, forte *solidu*; in specie: *potentia algebrica supersolida* = *cart'a potentia*, de care geometrii presuppunu co are una dimensione mai multu de câtu *solidulu reale.*

* SUPERSPERSU,-*a*, adj. part. (d'in *superspergere*), **superspersus**; *spersu*, pre de asupra: *gemme supersperse cu stelle purpurie.*

* SUPERSTAGNARE, v., **superstagnare**; *a stagná* pre de asupra, a se versá si stá pre de asupra: *apele fluviului superstagna pre locuri vallose de longa ripe.*

* SUPERSPLENALGIA=*hypersplenalgía*, s. f. (fr. **hypersplénalgie**); violenta nevralgia a splenei.

* SUPERSPLENOTROPHIA = *hypersplenotrophía*, s. f., (fr. **hypersplénotrophie**); crescere considerabile a volumelui splenei.

* SUPERSPLENOTROPHICU=*hypersplenotrophicu*,-*a*, adj. (fr. **hypersplénotrophique**), relativu la *hypersplenotrophía.*

*SUPERSTANNOSU=*hyperstannosu*,-*a*, adj., (fr. **hyperstanneux**), se dice despre una sulfura ce produce stannulu.

SUPERSTARE, v., **superstare**; a stá de asupra: *statue superstau columneloru; leulu superstá taurului occisu.*

* SUPERSTATUMINARE, v., **superstatuminare**; *a statuminá* de asupra.

* SUPERSTEARATU, s. m., (fr. **surstéarate**); *stearatu* cu escessu de *acidu.*

* SUPERSTENICU = *hyperstenicu*,-*a*, adj., (fr. **hypersténique**), care contine *hyperstenu.*

* SUPERSTENU = *hyperstenu*, s. m., (fr. **hyperstène**), substantia minerale.

SUPERSTERNERE, v., **supersternere**; *a sterne* de asupra, a accoperí: *a supersterne podelle cu musaice.*

* SUPERSTHENIA=*hypersthenía*,

www.dacoromanica.ro

s. f., (fr. **hypersthénie**) = *hyperesthenia.*

* SUPERSTHENICU = *hypersthenicu,-a*, adj., (fr. **hypersthénique**) = *hyperesthenicu.*

SUPERSTILLARE, v., **superstillare**; *a stillá* de asupra : *a superstillá lampei oliu.*

* SUPERSTITARE, v., **superstitare**; 1. trans., a face *superstite*, a lassá in viétia, a conservá : *spre a superstitá regnulu*; 2. in a fi *superstite*, à remané in genere : *se cade ca filiulu se superstite parentelui.*

* SUPERSTITE, adj. s., **superstes**, abl. **superstite**, (d'in *superstare*=*stare de asupra, si remanere in viétia* etc., 1. care sta de asupra, *presiéde*, e mai mare, e superiore; 2. care sta aprope, presente, de facia, in facia, si in specie, marturu; 3. ca mai desu, care, dupo mortea cuiva, remâne in viétia, *supervive*, remâne viuu : *parenti superstiti filiiloru; candu, d'in contra, s'ar cadé ca filii se fia si se remâna superstiti; cumu mai pote viue mamm'a superstite filiei? superstitii republicei* = *republicani superstiti republicei.*

* SUPERSTITIONE, s. f., **superstitio**, (d'in *superstare*=*a stá, remané in locu dupo ceva*, a remané longa ceva, *in stupore, angore, dorere*, etc., mai allessu, in ce se attinge de *morti* sau de ce e *divinu, religiosu*, si de ací) : 1. credentia desérta, téma desérta, credentia orba, etc., differite de : *tém'a religiosa, de religione*, de óra ce *superstitione*=*aberratione a mentei, a sentimentului religiosu : preutii antici, augurii propagá si mantineá superstitionile in poporu; superstitionea e inimica religionei; mentile debili si flacce su suppuse superstitionei*; metaforice, *a)* in sensu obiectivu, *superstitione* = obiectu de téma, de spaima; *b) superstitione*=actu, practica d'in *superstitione : superstitioni indiane; superstitioni popularie, superstitioni de caste, de classi sociali; c) superstitione*=auguriu, profetía, presagiu mentionosu : *a crede co treis prediece la una mésa casiona mortea unui-a in cursulu annului, e stupida superstitione; d) superstitione* = escessu de essactitate, de diligentia, scrupulu, minutia, etc. : *essactitatea correctionei frasei merge, la unii, peno la superstitione.*

* SUPERSTITIOSU,-*a*, adj., **superstitiosus**, (fr. **superstitieux**); plenu de *superstitione, de superstitioni : muliere superstitiosa, barbati si mai superstitiosi; altu cèva e superstitiosu, altu ceva religiosu; ignorantia superstitiosa, poporu superstitiosu; correctione si diligentia superstitiose.*

* SUPERSTOMICU = *hyperstomicu,-a*, adj., (fr. **hyperstomique**), se dice despre insertionea staminelor candu se afla de asupra orificiului tubului calicelui.

* SUPERSTRATEGU = *hyperstrategu*, s. m., (fr. **hyperstratège**), generalissimu la byzantini.

* SUPERSTRATU,-*a*, adj. part. (d'in *supersternere*), **superstratus.**

* SUPERSTRICTU,-*a*, adj. part. (d'in *superstringere*), **superstrictus.**

* SUPERSTRINGERE, v., **superstringere**; *a stringe* de asupra, in susu : *a superstringe laterile cu baltie.*

* SUPERSTRINSU,-*a*, adj. part. (d'in *superstringere*), **superstrictus.**

* SUPERSTRUCTU, -*a*, adj. part. (d'in *superstruere*=*superstrugere*), **superstructus.**

* SUPERSTRUCTURA, s. f., (fr. **superstructure**); *structura* pre de asupra, *structura superflua.*

* SUPERSTRUERE=*superstrugere*, v., **superstruere**; *a strue*=*struge* de *asupra*, pre de *asupra : ce superstrugeti, va cadé.*

* SUPERSTYLICU = *hyperstylicu,-a*, adj., (fr. **hyperstylique**), se dice despre insertionea staminiloru candu se afla pre contornulu ovariului de diosu.

* SUPERSUBSTANTIALE, adj., (fr. **supersubstantiel**); care e mai presusu de veri-ce *substantia : fientia supersubstantiale.*

* SUPERSULFARSENIATU, s. m., (fr. **sursulfarséniate**); *sulfarseniatu* cu escessu de *acidu de sulfidu arsenicu.*

* SUPERSULFARSENITU, s. m.,

www.dacoromanica.ro

(fr. **sursulfalsènite**); *sulfarsenitu* cu escessu de *sulfidu arseniosu*.

* SUPERSULFATU, s. m., (fr. **sursulfate**); *sulfatu*, in care intra de doue ori atâtu *acidu*, câtu intra in acea-asi *sare neutra*.

* SUPERSULFOMOLYBDATU, s. m., (fr. **sursulfomolybdate**); *sulfomolybdatu* cu escessu de *sulfidu*.

* SUPERSULFOTUNGSTATU, s. m., (fr. **sursulfotungstate**); *sulfotungstatu* cu escessu de *sulfidu*.

* SUPERTARTRATU, s. m., (fr. **supertartrate**); *tartratu* ce contine de doue ori atâtu *acidu*, câtu contine acea-asi *sare neutra*.

* SUPERTASSARE = *supertaxare*, v., (fr. **supertaxer**); *a tassá*=*taxá* pre de asupra, prea multu, prea susu : *ati supertassatu comestibilile ordinarie*.

* SUPERTECTU,-*a*, adj. part., (d'in *supertegere*), **supertectus**.

* SUPERTEGERE, v., **supertegere**; *a tege*=*coperí* pre de asupr'a altui coperimentu : *a supertege cas'a cu frondi*.

* SUPERTELLURATU, s. m., (fr. **supertelluré**); *telluratu* cu escessu de *acidu*.

* SUPERTERRENU,-*a*, adj., **superterrenus**; care sta, se afla mai susu de *terra*=pamentu.

* SUPERTERTIU,-*a*, adj., **supertertius**; care sta in relatione numerica de *patru cotra trei : numeru supertertiu*=4 : 3.

* SUPERTHYRIU = *hyperthyriu*, s. m., **hyperthyrium**, (ὑπερθύριον); partea superiore a unei porta, terminu de architectura.

* SUPERTIMU=*hypertimu*,-*a*, adj., (ὑπέρτιμος), superonoratu, titlu ce se da patriarchului.

* SUPERTITANATU, s. m., (fr. **surtitanate**); *titanatu* cu escessu de base.

* SUPERTONDERE=*supertundere*, v., **supertondere**, (fr. **surtondre**); *a tonde* pre de asupra, a *tonde* partea de susu a periloru, fireloru de pre pelle, etc.

* SUPERTONICU = *hypertonicu*,-*a*, adj., (ὑπέρτονος), prea incordatu.

SUPERTRAGERE, v., **supertrahere**; *a trage* pre de asupra : *a supertrage grape dentate pre aratura*.

* SUPERTRIPARTIENTECARTU,-*a*, adj., (fr. **surtripartientequarte**); care espreme relationea sau rationea cea mai pucinu ecale intre doui termini numerici, d'in cari unulu coprende d'in cellu altu *un'a si trei carte : numeru supertripartientecartu*.

* SUPERTROPHIA=*hypertrophia*, s. f., (fr. **hypertrophie**), crescere escensiva a tessuturei organeloru.

* SUPERTROPHICU=*hypertrophicu*,-*a*, adj., (fr. **hypertrophique**), care are caracteriulu de *hypertrophia*.

SUPERTUNGSTATU, s. m., (fr. **surtungstate**); *tungstatu* ce coprende de doue ori atâtu *acidu*, câtu essiste in acea-asi *sare neutra*.

SUPERU,-*a*, adj., **superus**=**super**, care sta, se afla susu, in susu, oppositu la *inferu*, 1. positivu, *a)* in genere : *divi superi si dive supere*, prov. *peno nu dai cu capulu de limele superu, nu vedi limele inferu allu usiei*; *b)* in specie, α) *superii* : α′) *divii superi, ai cerului*; β′) *divii* pamentului, omeni mari si potenti : *magnati, potentati*, etc., *superii su superbi, despoti, tyrannici*; β) *supĕru*, in oppos. cu *inferu*, care e d'in acésta lume, precumu *inferu*=d'in cea lume : *lumea supera, aurele supere, lucea supera; pre longa dorerile infere am uitatu indata dorerile si amaruri supere*; 2. comparativu cu forma classica, destullu de bene si desu usitatu in limb'a de astadi : *superiore*=**superior**, de mai susu, mai presusu, etc.; (vedi *superiore* la articl. in parte; asiá si subst. *superioritate*); 3. superlativu cu doue forme classice, destullu de bene intrate astadi si in limb'a vulgare, *a) supremu*,-*a* = **supremus**, (fr. **suprême**), cellu mai de susu, cellu mai inaltu, forte de susu, forte inaltu, si de ací : cellu mai d'in urma, ultimu, estremu, etc., α) proprie : *supremele culmine alle montiloru, suprem'a rupe, suprem'a bolta, supremulu sore, supremele stelle*; β) metaforice, α′) dupo tempu sau dupo successione, ultimu, estremu : *a′)* in genere : *appusulu sorelui e supremulu tempu allu dillei; a pune suprem'a mâna la opulu de poesia*; *b′)* in specie, ultimu, estremu in viétia :

www.dacoromanica.ro

diu'a suprem'a a omului e diu'a de morte; asiá si : *suprem'a óra,* déro si : *suprem'a óra a unei urbe, a unui imperiu; a unui regnu, cu suprema limba; supremu sarutatu, supreme datorie cotra repausatu; suprem'a volientia a testatoriului; supremele relicie alle mortului;* β') dupo gradu, dupo potere, valore ; cellu mai inaltu, cellu mai mare, mai potente, mai bonu, mai distinsu, etc.: *potestatea suprema, felicitatea suprema, benele supremu, capulu supremu allu statului, allu armatei; fientia suprema, virtuti supreme, voluptatea, formoseti'a in supremulu gradu;* — de ací si : *suprematia,* s. f., (fr. **suprématie**), gradu, statu de *supremu,* α) in genere : *supremati'a talentului, virtutei; supremati'a unei ordine, unei casta in statu: supremati'a avutiloru si avutiei,* β) in specie : *supremati'a unui statu asupr'a altoru state, supremati'a unui rege asupr'a altoru regi si principi; pretens'a suprematia a Turciei asupr'a Romaniei; supremati'a legitima e a suveranului unei terre independente si autonoma;* — totu *supremu,* si *supremitate,* s. f., **supremitas,** statu, gradu de *supremu,* in sensu mai largu de câtu allu formei *suprematí'a : sepultur'a e onorea supremitatei vietiei; supremitatea virtutei, supremitatea capului statului;* — *b)* **summu,-a, summus,** (d'in *sup-imu, sup-mu*), cellu mai de de asupra, cellu mai de susu, cellu mai inaltu, estremu, etc., α) proprie : *capitanulu, cu cét'a sea, occupà summ'a culme a montelui; a attacá summ'a positione a inimicului; summele creste alle Carpatiloru;* β) metaforice, α') dupo tempu si dupo successione, cellu d'in urma, ultimu, estremu : *vení summ'a nópte a Iliului, venira summele dille alle regnului, cadù pr3 noi summ'a calamitate;* β') dupo gradu, dupo demnitate, meritu, valore, etc., cellu mai inaltu, cellu mai distinsu, forte inaltu, forte mare, forte potente, forte distinsu, etc. : *summulu poetu, summii pictori, summulu cetatianu, summii barbati d'in ordinea callariloru; summa intelligentiu, summe talente, summe calitati, summi magistrati, summe matrone; summulu bene, summulu reu, summ'a dorere; summ'a protestate ;* de ací, ca subst. reale, *a)* m. *summu-lu* = crescetulu, estremitatea, partea cea mai de susu, (compara si fr. **sommet**) : *summulu montelui, arborelui, pilastrului, statuei, capului, benelui ; b)* fem., α) *summa* = **summa,** (vedi in parte : *summa* si derivate d'in acesta forma; vedi asseminea si : *summitate,* etc.)

* SUPERUMANU,-*a,* adj., (fr. **surhumain**); care e mai pre susu de *omu, de umanitate : principesse superumane si celesti; bonitate superumana, scientie si potentie superumane.*

* SUPERUMERALE, adj. s., **superhumeralis,-e,** (fr. **superhuméral**); care e sau sta asupr'a *umerului; vená superumerale;* ca subst. f. reale, *superumerale-a, a)* vestimentu de *umeri,* ce copere *umerii* si parti vecine cu *umerii ; b)* vestimentu sacerdotale pentru umerí : *omophoriu,* mai vertosu, allu sacerdotelui ebreescu.

* SUPERVACANIU-*a,* adj., **supervacaneus,** de prisosu, superfluu, cu totulu desertu si inutile : *supervacanie vase, vorbe; supervacaniu coventu.*

* SUPERVACARE, v., **supervacare;** a fi mai presusu de *vacuu,* a fi cu totulu desertu, inutile, de prisosu : *supervaca mai multe covente intre cinci alle acestei frase.*

* SUPERVACUU,-*a,* adj., **supervacuus;** mai pre susu de *vacuu,* cu totulu *vacuu,* cu totulu desertu, superfluu, inutile, etc. : *supervacue vorbe, supervacua labore, supervacuu vasu, supervacue temeri, supervacui passi, supervacue appucature.*

* SUPERVADERE, v., **supervadere,** *a vade* = *passí,* trece pre de asupra : *a supervade murii, obstaclele.*

* SUPERVAGANIU,-*a,* adj., **supervaganeus;** mai multu de câtu *vagu,* forte *vagu* : *spusete supervaganie, âmbletu supervaganiu; voce supervagania,* care nu canta, nu spune nemica.

* SUPERVAGARE, v., **supervagari;** *a vagá* preste mesura : *mentile vostre supervaga in tote; acésta vitia supervaga.*

* SUPERVANADATU, s. m., (fr.

www.dacoromanica.ro

survanadate); *vanadatu* cu escessu de base.

*SUPERVECTARE, v., **supervectari**, intensivu d'in *supervegere*; a carrá pre de asupra; pre jumentu, carru, etc., si a carrá cu diligentia; si refless. *a se supervectá*.

* SUPERVEGERE, v., **supervehere, supervehi**; *a vege*=duce, carrá de asupra, pre jumentu, pre carru, pre nave, etc.; si refless. *a se supervegé* = a se carrá, duce cu celeritate.

*SUPERVEGLARE=*superveghiare*, v., (**supervigilare**, fr. **surveiller**); *a veglá* asupra, a *veglá* cu mare attentione; in specie, a *veglá* ca mai mare pre inferiori, a *preveglá copilli*, etc.

SUPERVENIRE, v., **supervenire**, (fr. **survenir**); *a vení de asupra*; 1. a *vení* pre de asupra, a se adauge; 2. a *vení* de susu, a *vení* neasteptatu.

* SUPERVINOSITE=*hypervinosite*, s. m., (fr. **hypervinosite**); predominantia a systemei vinose in organismu.

* SUPERVIVERE=*superviuere*, v., **supervivere**, (fr. **survivre**); *a vive=viue* dupo cineva: *a supervive filiiloru sei*; in genere: *capitanulu supervisse acellei batalia trei dieci de anni; supervivu siesi celli ce si perdu sentirile si mentile.*

* SUPERVOLARE, v., **supervolare**; a *volá* = sborá pre de asupra: *passerea supervóla tota marea.*

* SUPERVOLITARE, v., **supervolitare**; iterativu d'in *supervolare*, a sborá continuu pre de asupra: *supervolita biét'a passere cuibulu pulliiloru sei rapiti.*

*SUPERVOLVERE, v., **supervolvere**; *a vólve* de asupra: *supervolvu petre preste petre.*

*SUPERZOODYNAMIA=*hyperzoodynamia*, s. f., (fr. **hyperzoodynamie**); crescere escessiva a activitatei vitale.

* SUPERZOODYNAMICU = *hyperzoodynamicu,-a*, adj., (fr. **hyperzoodynamique**), relativu la *hyperzoodynamia*.

* SUPIA, s. f., specia de *polypi*.

* SUPINALE, adj., **supinalis**; relativu la *supinu* ca subst.: *forme supinali, limb'a nostra are mai pentru tote verbele cellu pucinu doue forme supinali*; n speciale: *Joue supinale*, restornatoriu.

* SUPINARE, v., **supinare**; a face *supinu*, a restorná cu faci'a in susu: *intende mânule supinate; a supiná pre toti cu câti luptu; a supiná sulcii; a supiná nasulu dupo odore.*

* SUPINATIONE, s. f., **supinatio**, (fr. **supination**); actione de *supinare*: *supinationea mânuloru, stomacului; supinationea morbosului pre unu patu.*

* SUPINATORIU,-*tória*, adj. s., (**supinator**, fr. **supinateur**); care *supina*: *supinatoriulu adversariului*; in specie: *musculi supinatori*; si absol. *supinatoriulu majore, supinatoriulu minore.*

* SUPINATU,-*a*, adj. part. s. (din *supinare*), **supinatus**.

* SUPINITATE, s. f., **supinitas**; statu de *supinu: insul'a Planasi'a se chiamà asiá dupo supinitatea sea; supinitatea mânuloru.*

* SUPINU,-*a*, adj. s., **supinus** (d'in *sup* de la *super*; compara *summu=supmu*, si affinele gr. ὕπτιος d'in ὑπ de la ὑπέρ); intorsu in susu, plecatu, intorsu, pusu cu faci'a in susu, restornatu pre dosu, pre spate, 1. proprie, *a)* in genere: *a implorá cu mânule supine; superbii âmbla cu frontea, cu nasulu supinu; cu faci'a supina, cu capulu supinu; b)* in specie, α) *supinu*=care merge de a indosele, de a inderetele, care procede inderetu: *fluviele appucara cursu supinu*; β) *supinu*, despre locu, plecatu, inclinatu, intensu: *colline supine, cósta de monte supina, supina valle, supine vinie*; 2. metaforice, *a) supinu* = intensu a lene, jacundu pre spate, lenosu, inerte, langidu; *otiosi si supini scriptori, mente supina, lassia si supina ignorantia; b) supinu*=inclinatu de superbia: *cu capulu supinu; calca supini, mergu cu nasulu supinu; c)* ca s. m. reale, *supinulu* (subintellege *verbulu supinu*), care, in classic'a, nu e de cátu unu substantivu aprope indeclinabile, avendu numai doue flessioni, in sensu verbale, si trecutu si in limb'a nostra in amendoue sensurile: α) sensu activu: *essiti la venatu* = **exite venatum**; β) passivu: *lusioru de tonsu* = **levis tonsu**; γ) cauta inse se observàmu inco: α') *supinulu* are, in amendoue limbe, douele forme:

www.dacoromanica.ro

tum si sum, cumu : coctum si tonsum= *coctu* sau *coptu* si *tonsu* sau *tunsu*, de la verbele : coquere,=*cocere*, tondere= *tondere*; aceste-a inse, cumu s'a vedutu susu, au, in limb'a classica, form'a scambata pentru passivu : levis coctu, tonsu; éro la noi, in acestu casu, se punu *supinele* totu in form'a activa, si numai prep. *de* espreme sensulu passivu : *liusioru de coptu, de tonsu*, cari constructioni potu inse fi si active, cumu appare de una parte d'in frasile cu sensu passivu : *carne de friptu, oua de fertu*, si de alta parte cu sensu activu : *carboni de friptu carne, vasu de fertu oua*; β') in amendoue limbele fia-care *supinu* e unu substantivu, in classic'a declinatu in tote formele, éro in vulgarea cu prepositioni casuali sau cu articlu si casuri articulate : *auditu-lu*=auditus, *processu-lu* = processus, etc.; γ') totusi in limb'a vulgare *supinulu* are applicatione mai larga de câtu in cea classica : *arte de crescutu, de educatu copilli*, nu se pote traduce prin *supinulu* classicu, ci prin alte constructioni cu : liberorum educandorum ars; δ') in fine mai greu e de decisu, déco *supinele : laudatu* = laudatum, *aratu*=aratum, *ruptu* = ruptum, etc., in frasi ca : *eu am laudatu, voi nu ati laudatu*, etc., au se se considere ca *supine* in sensulu classicu, sau ca participie leuate invariabile; déro, desí inco su multe de dissu, cauta se ne marginimu.

*SUPOBASE=*hypobase*, s. f., hypobasis, (ὑπόβασις), postamentu pre care sta unu monumentu.

* SUPOBLASTU=*hypoblastu*, s. m., (fr. hypoblaste; din ὑπὸ si βλαστός), corpu carnosu continutu in foss'a perispermului gramineeloru.

* SUPOBOLE = *hypobole*, s. f., hypobole, (ὑποβολή), figura de retorica, nominata si *subiectione* sau *anticipatione*.

*SUPOBRANCHIU=*hypobranchiu*, -*a*, adj., (fr. hypobranche), care are *branchiele* sub corpu; si subst. pl. *supobranchiele*, familia de mullusce gasteropodi.

* SUPOCALICIA = *hypocalicia*, s. f., (fr. hypocalicie), stare a planteloru cu calicele sub ovariu.

* SUPOCALYPTU=*hypocalyptu*, s. m., (fr. hypocalypte), nomele unui arbustu care se afla la capulu Bonei-Sperantie.

* SUPOCARPU = *hypocarpu*, s. m., (fr. hypocarpe), parte a plantei pre care sta fructulu.

* SUPOCATHARSIA = *hypocatharsía*, s. f., (fr. hypocatharsie), purgatione insufficiente, terminu de medicina.

* SUPOCAUSTU = *hypocaustu*, s. m., hypocaustum, (ὑπόκαυστον), cuptoriu subterraniu care incaldesce camerele de susu, applicatu la therme.

* SUPOCHERIDE = *hypocheride*, s. f., (fr. hypochéride), una planta, genu de cicoracie.

* SUPOCHILU = *hipochilu*, s. m., (fr. hypochile, d'in χεῖλος=labru), partea inferiore a subligaclului orchidieloru.

* SUPOCHONDRIA=*hypochondria*, s. f., hypochondria,-orum, (ὑποχόνδρια), præcordia, partile laterali alle regionei superiore a pantecelui; — morbu, sufferentia ascunsa sub apparentia de sanetate; — de ací adj. *supochondriacu*=*hypochondriacu*, si *supochondriale* = *hypochondriale*.

* SUPOCHTHONIU=*hypochthoniu*, -*a*, adj. s., (ὑποχθόνιος), subterraniu, se dice despre divinitatile infernali alle anticiloru.

* SUPOCHYMA = *hypochyma*, pl. *mate*, hypochyma, (ὑπόχυμα), si *supochyse*=*hypochyse*, s. f., hypochysis, (ὑπόχυσις), suffusio oculorum, albétia la ocli.

* SUPOCISTA=*hypocista*, s. f., hypocisthis, (ὑπόκισθις si ὑπόκιστις), una planta parasita, asarum hypocistis, *Linn.*

*SUPOCOPHOSE=*hypocophose*, s. f., (fr. hypocophose, d'in ὑπόκωφος=camu surdu), surditate in unu gradu mai micu.

* SUPOCORIASE = *hypocoriase*, s. f., hypocoriasis, (ὑποκορίασις), unu morbu sub pupill'a oclului la vite.

* SUPOCORISMA = *hypocorisma*, pl.-*mate*, hypocorisma, (ὑποκόρισμα), deminutivum, term. de grammatica.

* SUPOCRANIU = *hypocraniu*, -*a*, adj., (fr. hypocrâne si hypocranien), care se afla sub *craniu*.

* SUPOCRASE = *hypocrase*, s. f., (fr. hypocras, d'in κρᾶσις = mistura),

www.dacoromanica.ro

specia de licore de vinu cu saccharu, cu scortisiora, etc.

* SUPOCRISIA = *hypocrisía*, s. f., **hypocrisis**, (ὑπόκρισις), simulatione, imitatione, mai allessu imitatione fortiata a virtutei, a pietatei; affectatione de virtute, de pietate, faciaría.

* SUPOCRITICU = *hypocriticu*, *-a*, adj., (ὑποκριτικός), relativu la *hypocrisía* si la *hypocritu*.

* SUPOCRITISMU = *hypocritismu*, s. m., (fr. **hypocritisme**), systema de *hypocrisía*.

* SUPOCRITU = *hypocritu*, s. m., **hypocrites**, (ὑποκριτής), simulatoriu, imitatoriu, mai allessu imitatoriu fortiatu care affecta virtute, pietate; faciariu.

* SUPOCYSTOTOMIA = *hypocystotomia*, s. f., (fr. **hypocystotomie**), taliatura perineale, term. de chirurgía.

* SUPODACTYLU = *hypodactylu*, s. m., (fr. **hypodactyle**), partea de sub degetele petiorului unei passere.

* SUPODERMU = *hypodermu*, *-a*, adj., (fr. **hypoderme**, da la δέρμα = pelle), care cresce sub epidermea planteloru.

* SUPODIACONU = *hypodinconu*, s. m., **hypodiaconus**, (ὑποδιάκονος), subdiaconu.

* SUPODIAZEUXE = *hypodiazeuxe*, s. f., (fr. **hypodiazeuxis**), intervallu de cinta intre primulu si tertiulu tetracordu, term. de musica antica.

* SUPODICARPIU = *hypodicarpiu*, *-a*, adj., (fr. **hypodicarpé**), care are doue ovarie infere, term. de botanica.

* SUPODIDASCALU = *hypodidascalu*, s. m., **hypodidascalus**, (ὑποδιδάσκαλος), subinvetiatoriu.

* SUPODORICU = *hypodoricu*, *-a*, adj., (ὑποδώριος), subdoricu, term. de musica antica.

* SUPODRYE = *hypodrye*, s. f., (fr. **hypodrys**, d'in δρῦς = cerru), specia de bureti comestebili care cresce pre longa cerri.

* SUPODYMA = *hypodyma*, pl. *-mate*, **hypodyma**, (ὑπόδυμα), involucrulu intestineloru d'in intrulu peptului.

* SUPOGASTRICU = *hypogastricu*, *-a*, adj., (ὑπογάστριος), relativu la *hypogastru*.

* SUPOGASTRU = *hypogastru*, s. m., (ὑπογάστριον, fr. **hypogastre**), partea inferiore a pantecelui.

* SUPOGESU = *hypogesu*, s. m., **hypogeson**, (ὑπόγειον, fr. **hypogèse**), specia de érba care cresce pre coperimentulu caseloru.

* SUPOGEU = *hypogeu*, s. m., **hypogaeum**, (ὑπόγαιον), locu subterraniu, bolta subterrania.

* SUPOGLOSSA = *hypoglossa*, s. f., **hypoglossa**, (ὑπόγλωσσον), unu micu arbustu, **ruscus hypoglossum**, *Linn.*

* SUPOGLOTTIA = *hypoglottía*, s. f., (fr. **hypoglottie**), glandula care cresce sub limba.

* SUPOGLOTTIDE, = **hypoglottide**, s. f., (ὑπογλωττίς), inflammatione a partei inferiore a limbei.

* SUPOGNATHIA = *hypognathía*, s. f., (fr. **hypognathie**), monstruositate de unu capu rudimentariu pre falc'a inferiore.

* SUPOGRAPHICU = *hypographicu*, *-a*, adj., (fr. **hypographique**), indicativu, summariu.

* SUPOGYNU = *hypogynu*, *-a*, adj., (fr. **hypogyne**), care se insere suptu ovariu.

* SUPOLAMPRU = *hypolampru*, *-a*, adj., (fr. **hypolampre**), care lucesce de desuptu.

* SUPOLEONE = *hypoleone*, s. m., (fr. **hypoléon**), genu de insecte diptere.

* SUPOLEPIDE = *hypolepide*, s. f., (fr. **hypolépide**), uua plauta care cresce la capulu Bonei-Sperantie.

* SUPOLEPSE = *hypolepse*, s. f., (fr. **hypolepsis**), una planta parasita care cresce la capulu Bonei-Sperantie.

* SUPOLEUCU = *hypoleucu*, *-a*, adj., (ὑπόλευκος, fr. **hypoleuque**), albu pre de desuptu.

* SUPOMNEMA = *hypomnema*, pl. *-mate*, **hypomnema**, (ὑπόμνημα), notitia, escerptu d'in unu auctoriu.

* SUPOMOCHLIU = *hypomochliu*, s. m., **hypomochlion**, (ὑπομόχλιον), sustinulu sau rédimulu unui vecte.

* SUPOMONE = *hypomone*, s. f., **hypomone**, (ὑπομονή), **sustentatio**, intardiarea cu ide'a principale in vorbire,

www.dacoromanica.ro

spre a supprende pre ăuditori, terminu de retorica.

* SUPOPHORA = *hypophora*, s. f., **hypophora**, (ὑποφορά), obiectione d'in partea adversariului, term. de retorica.

* SUPOPHTHALMIA=*hypophthalmía*, s. f., (fr. **hypophthalmie**), inflammatione a parței inferiore a oclului.

* SUPOPODIU = *hypopodiu*, s. m., **hypopodion**, (ὑποπόδιον), podu, podella, poditura.

* SUPOSTASE = *hypostase*, s. f., **hypostasis**, (ὑπόστασις), proprie substantia, déro si personalitate si persona.

* SUPOSTATICU = *hypostaticu*,-*a*, adj., (ὑποστατικός), relativu la substantia, la personalitate; relativu la unirea devinitatei cu natur'a umana.

* SUPOTAURIU = *hypotauriu*, s. m., **hypotaurium**, (ὑποταύριον), loculu d'intre collie si curu.

* SUPOTENUSA = *hypotenusa*, s. f., **hypotenusa**, (ὑποτείνουσα), laturea oppusa ânglului dreptu in unu triânglu rectânglu.

* SUPOTHECA = *hypotheca*, s. f., **hypotheca**, (ὑποθήκη), lucru pusu ca garantia pentru assecurarea unui dreptu, garantia reale.

* SUPOTHECARIU=*hypothecariu*,-*a*, adj., **hypothecarius**, relativu la *hypotheca : creditoriu hypothecariu.*

* SUPOTHESE = *hypothese*, s. f., (**hypothesis**, ὑπόθεσις), suppositione.

* SUPOTHETICU = *hypotheticu*,-*a*, adj., **hypotheticus**, (ὑποθετικός), suppositivu, conditionale.

* SUPOTRACHELIU = *hypotrachelíu*, s. m., **hypotrachelium**, (ὑποτραχήλιον), partea inferiore a collului; in architectura, partea columnei d'intre annellu si capitellu.

* SUPOTRIMMA.= *hypotrimma*, s. f., **hypotrimma**, (ὑπότριμμα), una supa compusa d'in diverse ingredientie cari ascutu gustulu.

* SUPOZEUGMA = *hypozeugma*, pl.-*mate*, **hypozeugma**, (ὑπόζευγμα), conjuctionea mai multoru subiecte cu unu predicatu care vine numai la finitulu propositionei, figura de retorica.

* SUPOZOICU = *hypozoicu*,-*a*, adj., (fr. **hypozoïque**), se dice despre terrene inferiori celloru ce coprendu reste de animali.

* SUPPACTU,-*a*, adj. part. (d'in *suppingere*), **suppactus**.

* SUPPEDAGOGU = *subpedagogu*, -*a*, s. pers., **suppaedagogus**; *pedagogu* suppusu altui *pedagogu*.

* SUPPALLIDU = *subpallidu*,-*a*, adj., **suppallidus**; camu *pallidu*.

* SUPPALPARE = *subpalpare*, v., **suppalpari**; a *palpá* incetisioru; a lingusí delicatu, pre departe : *a suppalpá cu dulci, cu jocarelle, cu ornamente.*

*SUPPARARE,v., **supparare**; 1. (d'in *suppare*), a face *suppare*, a mai ecalá, asseminá; 2. (d'in *sub-parare*), a *pará* sub ceva sau cineva, a accomodá, adaptá.

* SUPPARATURA, s. f., **supparatura**; actione si effectu de *a supparare sub 2.*

* SUPPARE, adj., **suppar**, (d'in *subpare*); mai *pare*, aprope *pare*, assémine : *suppari de etate.*

* SUPPARU, s. m., **supparum**; 1. vestimentu de linu, specia de camésia; 2. micu velu de nave ce se pune la catartulu de inainte.

* SUPPEDANIU,-*a*, adj. s., **suppedaneus**; ca s. m., *suppredaniulu* = scabellu, *scamnellu* ce se pune sub petiore,

* SUPPEDITARE, v., **suppeditare** : (probabile in locu de *suppetitare*, vedi *suppetere*), 1. a fí in destullu, a abundá : *fonti si fontane suppedita pre acollo; déco ne suppedita tempulu, vieti'a, vomu face tote ce doriti; mi suppedita a dice asiá;* si trans., a dá in destullu, a destullá, a dá câtu adjunge, a procurá in modu copiosu : *a suppeditá armatei grâne si lemne, fugariloru perfugiu, amiciloru ospetie si spectacle;* 2. metaforice, *a)* a abundá, a avé, a fi avutiosu : *de tote suppeditàmu, numai de volia bona nu suppeditàmu; b)* a essiste in destulla copia : *a si pará, procurá tote câte suppedita la victu si la cultu.*

* SUPPEDITATIONE, s. f., **suppeditatio**; actione si effectu de *suppeditare : suppeditatione de grâne armatei.*

* SUPPEDERE, v.. **suppedere**, (d'in

www.dacoromanica.ro

sub-pedere); *a pede* pre ascunsu, incetu, fora sonitu.

SUPPERARE, v., **offendere, laedere, irritare, vexare**; a face cuiva neplacere, a offensá, a vettemá cu vorb'a sau cu fapt'a, a irritá, a vessá pre cineva : *nu se covine a supperá pre ómeni; vecinulu me suppera cu vorb'a si cu fapt'a; acestu omu nu vorbesce cu nemine fôra a lu supperá; incetati de a ne mai supperá; amiculu se nu suppere, ci se appere pre amicu; copillii se nu suppere pre parenti; prea multa mancare suppera*, véttema; refl. *a se supperá*, a luá in nome de reu, a se meniá : *m'am supperatu fórte candu amu auditu acelle vorbe nedemne d'in gur'a lui; amiculu se suppera de cea mai mica attingere; se nu ve supperati déco ve spunu addeverulu.*

SUPPERATIONE, s. f., **offensio, vexatio, molestia, ægritudo, dolor, ira, iracundia**; actione de *supperare*, offensione, offensa, vessatione, vettemare, meniare, interritare : *supperationile ce ne provinu de la amici ne amarescu ânim'a; nu pucini potu sufferí supperationi fora a se interritá; tóte supperationile descépta sentimentulu de vindicta; pentru atari supperationi se decide omulu a face cea ce n'ar fi cogitatu in viéti'a sea.*

SUPPERATIOSU,-*a*, adj., **irritabilis, iracundus, aeger, acerbus, morosus**; suppusu *supperationei*, irritabile, iracundu, morosu : *mai toti betranii su supperatiosi; ellu e asiá de supperatiosu in câtu fórte cu greu poti conversá cu dênsulu.*

SUPPERATORIU,-*tória*, adj. s., **offendens, vexans, molestans, nocens, affligens, dolore afficiens**; care *suppera : omu supperatoriu, visite supperatorie; animali supperatórie, totu ce e mai supperatoriu in lume.*

SUPPERATU,-*a*, adj. part., **offensus, vexatus, molestatus, afflictus, dolore affectus, iratus, aeger**; offensu, offensatu, vessatu, molestatu, interritatu, meniatu, pertunsu de dorere : *omu supperatu de multele calamitàti ce auvenitu preste dênsulu; l'am afflatu supperatu si amaritu peno la morte; lassati pre omulu supperatu, nu lu mai interritati prin mustrari*; subst. *de supperatulu teu nu mai potiu.*

* SUPPERNATU,-*a*, adj. part., **suppernatus**, (d'in *sub-perna* = femore), vettematu, surpatu, stricatu la *perna : scrofe suppernate.*

* SUPPETERE=*suppetire*, v., **suppetere**, *a pete*=porní si vení sub mâna, la indemâna, a fi facia, presente in copiosa abundantia, a adjunge si remané la indemâna, 1. proprie : *vreu se mi remâna si suppeta provisione; aceste-a, de nu suppetu, adjuta; si pucinu suppete celloru modesti; suppete armatei copia de arme; de ne va suppete viétia mai lunga, vomu face si aceste-a*; 2. metaforice, a suffice, a fi in destullu, a fi aptu, capace, etc. : *nu e pauperu, cui suppetu necessariele; nu suppetu umerii vostri la atari greutati si difficultati.*

* SUPPETIA, in pl. *suppetie*, **suppetiæ**, (d'in *suppetere*); indestullare, adjutoriu, subsidiu, etc.

* SUPPETIARE, v., **suppetiari**, (d'in *suppetia*); a dá, a procurá *suppetie*, adjutorie.

SUPPILARE, v., **suppilare**; *a pilá*= smulge, rupe sterge pre sub mâna, pre furisiu : *a suppilá pung'a cuiva, a suppilá pre cineva.*

* SUPPINGERE, v., **suppingere**; 1. a *pinge* pre de suptu : *a si suppinge sprincenele*; 2. *a pange* = *impinge*, infige, bagá, bate pre de desuptu : *a suppinge calcioniloru cunie de ferru.*

* SUPPLANTARE, v., **supplantare**, (fr. **supplanter**); 1. in genere; *a plantá* in loculu altui-a : *a supplantá meriloru peri*; 2. in specie, *a)* a dá diosu pre cineva, punendu-i *plant'a* petiorului seu intre petiorele lui, *punendu*, cumu se dice, *pedica : a supplantá unu adversariu de lupta mai forte de câtu sene; b)* prin estensione si metafora, prin intrige sau alte medie dolose a ruiná, derimá d'in positione, d'in favore, etc. : *fugi de acestu astutu si reutatiosu, care te pote liusioru supplantá in bon'a tea positione.*

* SUPPLANTATIONE, s. f., **sup-**

www.dacoromanica.ro

plantatio, (fr. **supplantation**); actione de a *supplantare*.

* SUPPLANTATORIU,-*toria*, adj. s., **supplantator**; (fr. **supplantateur**); care *supplanta*.

* SUPPLANTATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *supplantare*), **supplantatus**.

* SUPPLAUDERE, etc.; vedi *supplodere*.

SUPPLEMENTARE = *spplementariu*,-*a*, adj.(fr. **supplémentaire**); relativu la *supplementu* : *articli de lege supplementari, jurati judici supplementari, oste supplementare, classe de invetiature supplementari, ânglu supplementariu*.

SUPPLEMENTU, pl.-*e*, **supplementum**, (fr. **supplément**); ce serve a *supplere*, a implenire, a face mai deplenu, a integrire : *supplementu de dote, de salariu, de remuneratione ; supplementu de coloni ; supplemente la capitule de budgetu, supplemente la una carte ; mai vertosu : supplementu la armata, supplemente de diverse parti alle armatei ; supplementu allu unei folia publica ; supplementulu unui ânglu; supplementulu unui periodu, unei frase*.

SUPPLENIRE,-*escu*, v., *supplenitoriu*, etc., vedi *supplere*, *supplente*, etc.

SUPPLENTE, adj. part. subst. (d'in *supplere*), **supplens**, (fr. **suppléant**), care *supple*, si in specie, *supple* loculu altui-a, tine loculu in unu officiu : *acesti-a su supplenti de judici, celli alti supplenti de professori*.

SUPPLENTIA, s. f., (fr. **suppléance**); statu, officiu de *supplente : supplentia de professura*.

SUPPLERE, *supplui*, *supplutu* si *suppletu*, (ca si *implere*, *implui*, *implutu*), v., **supplere**, (fr. **suppléer**); a implení, integrá ce lipsesce, a face *plenu* si *deplenu* prin adausse, 1. in genere : *a supplé una carte, una frase ; nu supplemu cu atâtu-a tote lipsile nostre ; candu se suppleti bibliotec'a? a supplé damnele incendieloru, desertele budgetului ; a supplé armat'a, regimentele, companiele*; si cu dativu : *a supplé lipsiloru de necessarie, a supplé neadjunsului vostru*; 2. in specie, a implení loculu unui officiariu, unui functionariu, etc. : *a supplé pre directoriu sau directoriului ; filiulu maturu supple pre parente sau parentelui in administratione a negotieloru domestice*.

SUPPLETARE, v., (fr. **suppléter**); intensivu d'in *supplere*, *a supplé* continuu si pre deplenu : *a suppletá lipsile scolelóru*.

SUPPLETIVU,-*a*, adj., (fr. **suppletif**); aptu a *supplere : covente suppletive de frasile mance*.

SUPPLETORIU,-*tória*, adj. s., **supplens**, (fr. **supplétoire**); care *supple* sau serve a *supplere : juramentu suppletoriu, summe suppletorie neadjunsului d'in budgetu*.

SUPPLETU,-*a*, adj. part. s. (d'in *supplere*), **suppletus** : *tote lipsile supplete cu adjutorie ; judicii, professorii suppleti*.

SUPPLICA, s. f., **supplex libellus, petitio, rogatio, supplicatio, preces, postulatio ; flexus, sinus, ruga**, (fr. **supplique**); 1. cerere, rogatione, petitione; 2. si cu sensulu de sub 1. de la *supplicare* ; strinsura, indouitura, *sufflecatura*, incretitura, senu, etc.

SUPPLICAMENTU, pl.-*e*, **supplicamentum**, (d'in *supplicare*); cerere plecata si respectuosa, rogatione ferbente, si, in specie, rogatione publica si sollenne : *pentru victoriele capitaniloru se facu supplicamente*.

* SUPPICANTE, adj. part. pres. (d'in *supplicare*), **supplicans**, (fr. **suppliant**), care *supplica : mulieri supplicanti in genucli unu crudu tyrannu*.

SUPPLICARE=*supplecare*, v., **supplicare, repplicare**, (fr. **supplier, replier**,—d'in *sub-plicare*=*plecare*), 1. *a plecá*, indouí, stringe de de suptu, a stringe si redicá de diosu in susu, de essemplu: *a supplicá mânicele, pulpanele rochiei* ; in acestu intellessu se aude *supplicare* ca transformatu in *sufflicare*=*sufflecare*, de care vedi in parte la loculu seu ; 2. éro in form'a originaria, cu sensulu de : *a supplicá* = *a si plecá sub sene genuclii*, sau : *a si plecá capulu ori statulu* ca se roge : a cere si a rogá cu respectu si umilentia, cu plangere si lacrime, a implorá, etc., 1. in genere : *te*

www.dacoromanica.ro

supplicàmu se lierti acestu innocente; se ne prosternemu si se supplicàmu misericordi'a devina; supplicu si obsecru toti amicii; a supplicá victoriului superbu; a supplicá poporului cu ânima infranta si umile; 2. in specie, a rogá divinitatea, a venerá, a adorá, a se incliná : *dupo victoria, ca si inainte de batalia, strabonii supplicau lui Domnedieu; celli pertunsi de pietate supplica in tota ser'a si demaneti'a lui Domnedieu.*

SUPPLICATIONE, s. f., **supplicatio,** (fr. **supplication**) ; actione, actu de *a supplicare* in sensulu de *sub 2.: ferbenti si umili supplicationi, a allergá la supplicationi, a face una supplicatione;* in specie, de regula in plur. *supplicationi* =rogationi publice si sollenni: *supplicationile se facu pentru evenimente mari, fia fericite sau nefericite; supplicationi pentru mare seccita.*

SUPPLICATORIU,-*tória*, adj. s., **supplicator,** care *supplica*=plecatu si umile se roga, implora.

SUPPLICATU,-*a*, adj. part. (d'in *supplicare*), **supplicatus, supplicitus.**

* SUPPLICE, adj., **supplex;** plecatu sub sene, plecatu diosu, spre pamentu, la pamentu, plecatu in genucli, si de ací, care se róga cu suppunere, cu umilentia, cu fervore, cu lacrime, etc.: *supplici se arruncara la petiórele regelui; cu lacrimi si supplici implorati indorarea Domnului;* si despre lucruri : *tendemu la tene mânule supplici; a se rogá cu supplici covente; responsu supplice.*

* SUPPLICIARE, v., (fr. **supplicier**), **supplicio afficere, cruciare;** a applicá *suppliciulu,* a suppune la pen'a de morte: *a suppliciá criminalii incorrigibili;* prin estensione, a cruciá, torturá, tormentá cu crudime, forte reu, etc. : *socii reu associati se supplicia intre sene.*

* SUPPLICIU, pl.-*e*, **supplicium,** (fr. **supplice**); 1. in sensu religiosu, rogatione umilita, inclinatione, veneratione, sacrificiu, etc. : *cu supplicie se impacàmu divii; tote altariele amu onoratu cu supplicie, cu sumptu, donuri si supplici inclinationi;* 2. afora de spher'a religiosa, *a)* umile rogatione, imploratione cerere cu plangere si lacrime : *cu supplicie imploràmu liertatione; b)* ingenuclare spre a fi suppusu penei : taliatu sau altu cumuva torturatu, martirisatu, α) in nomele legei : *suppliciulu decapitationei, rotei, spenduratorei, flagellului, crucei, arsurei; suppliciulu parricidiloru, infanticidiloru, matricidiloru; machine si instrumente de suppliciu; a condemná la ultimulu suppliciu,* la morte; *suppliciele eterne alle peccatosiloru in infernu; cu supplicie se repremu delictele si criminele;* β) in genere, tormentu, tortura, cruciatu, martyriu, sufferentia, chinu, dorere, etc. : *suppliciulu invidiei, ambitionei, avaritiei; suppliciele mostrarei de cogitu; suppliciulu unui barbatu ce viue cu muliere rea;* in sensu mai mitigatu : *e unu suppliciu se asculti compositionile unui reu scriptoriu, canticele unui reu cantoriu.*

* SUPPLODERE = *supplaudere,* (se conjuga ca v. *plaudere*), v., **supplodere** si **supplaudere;** *a plaude* de desuptu, a plaude cu petiorulu.

* SUPPLOSIONE, s. f., **supplosio;** actione de *supplodere : supplosionile petiorului.*

SUPPLUTU,-*a*, adj. part. (d'in *supplere*), **suppletus.**

1 SUPPONERE=*suppunere,* (se conjuga ca v. *ponere*=*punere*), v., **supponere,** (it. **supporre** si **sopporre,** isp. **suponer,** port. **suppôr,** prov. **supponer,** fr. **supposer**), **pro certo ponere, sumere, assumere; subjicere, subigere, domare, vincere; obedire, se dedere,** etc. : *a pune* de desuptu, 1. in genere si proprie : *suppunemu oua gallineloru si altoru passeri de curte; a suppune cerbicea jugului, cutitulu junghiaturei victimei; a suppune cadaverele tumuleloru; a suppune seceri spiceloru; a suppune ocliloru cadaverele sangenate; e bene a fi suppusi celli mici celloru mari;* 2. in specie si metaforice, *a)* a *pune* in loculu altui-a : *ti suppunemu unulu mai bonu ca tene; a se suppune amiciloru condemnati; a suppune aurului arama;* in speciale, a *pune* in locu ceva falsu : *copilli suppositi; a suppune testamentu falsu; b) a appune,* a adauge : *la aceste generi de discursuri suppuse si alte doue importanti; suppunu si alte*

www.dacoromanica.ro

rationi si argumente la celle spuse mai inainte; c) in sensu mai generale, a dá, cu respectu covenitu unui superiore, ceva in connoscentia, a face connoscutu in modu respectuosu : *a suppune la connoscenti'a principelui, sau principelui in connoscentia; a suppune domnului sanctionea unei lege, confirmationea unei sententia, unui decretu; a suppune approbarei domnesca nominationi in functioni; d)* a si *pune* in mente ceva ce nu e probatu, connoscutu, a admitte ca addeveratu ce pote fi sau nu asiá : *a allegá, a sume, assume, presuppune : suppunu co au venitu noui armati, noue poteri; nu ne potemu noi redimá pre câte suppuni tu; voi suppuneti ce nu ar trece neminui prin mente; e)* ca mai desu, α) a *pune* sub petiore, a vinge, a domitá, a imblandí : *a suppune terrile si poporele vecine; a suppune pre celli mai rebelli; omulu suppuse voliei si usului seu multe animali selbatice;* refless. *a se suppone* = a se dá, trade invingutoriului ; *suppusera térr'a si pre sene, se suppusera la discretione, la arbitriu, fora conditioni;* β) a subordiná, a *pune* sub ascultare, a face docile si ascultatoriu, a *pune* mai pre diosu, a *pospune*: *elli suppunu virtutea interessei, nu vomu suppune interessei nostra interessea si salutea patriei; filii se se suppuna parentiloru si magistriloru; a se suppune dictateloru mentei, volientiei divina, urgentei necessitate, detorieloru reconnoscute, legei civile si morale; a nu se suppune la nemica si lu nemine e a nu connósce principiele de auctoritate si de ordine,* etc.

2 SUPPONERE = *suppunere*, s. verbale; 1. **suppostio, subjectio, assumptio, obedientia, docilitas, modestia,** etc. : *suppuneri nefundate, suppunere orba se cere militariloru, fora suppunere nu e ordine, suppunerea lucrului la connoscenti'a superiorelui si la desbaterile celloru esperti; suppunere a virtutei la interesse e funesta si fatale societatei.*

SUPPONITORIU=*suppuitoriu,* adj. s., **subjector;** vedi *suppositoriu.*

SUPPORTABILE, adj., (fr. **supportable**); care se pote *supportare* : *conditioni supportabili, viétia supportabile, omu insupportabile.*

SUPPORTARE, v., **supportare,** (fr. **supporter**); 1. *a portá,* duce, carrá la indemâna, a procurá, pune la dispositione : *a supportá provisioni armatei; supportara tote necessariele fora pedice si pericle;* 2. a *portá* in spinare, a suferí: *a supportá mari greutati, mari calamitati, damne; a supportá dari grelle, labori mari; nu e de supportatu acésta viétia; nu su de supportatu acesti arroganti si insolenti; cine pote supportá unu betrânu asiá morosu? se nu dea Domnedieu omului câtu póte supportá; nu supporta atâtu callulu; nu supporta doue carra, ce ai pusu in unu carru; bufalii nu suppórta neci frigu mare neci caldura mare.*

SUPPORTU, pl.-*e,* (fr. **support**); 1. *ce suppórta :* rédimu, proptella, subsidiu, petioru, etc.: *supportulu candelabrului, supportele boltei templului;* metaforice : *tu esti supportulu nostru in tote nevoliele;* 2. *ce se suppórta,* sarcina, greutate, incarcatura : *supportulu a doui boi, a doue carra, a doui omini cu manule sau cu spinarea.*

* SUPPOSITICIU,-*tiu,*-*a,* adj., **suppositicius,-tius,** (d'in *suppositu* de la *supponere*); care e pusu in loculu altui-a : *servitori suppositicii;* in specie, falsu : *mamma suppositicia; apa acra suppositicia vinului; probe, argumente suppositicie,* fora fundamentu.

SUPPOSITIONE, s. f., **suppositio, subjectio, assumptio, obedientia, observantia,** etc., (fr. **supposition**); actione, actu si statu de 1 *supponere* : *suppositione de oua gallineloru, de testamente false, de interessi private interessiloru publice; suppositioni gratuite despre lucru cu totulu neconnoscutu; suppositionea filiiloru la parenti.*

SUPPOSITIVU,-*a,* adj., **suppositivus,** (fr. **suppositif**); aptu la *suppositione,* la *supponere,* in specie, la *presuppositione, hypothese : modu suppositivu* = *modu hypotheticu.*

SUPPOSITORIU, =*suppusitoriu,-tória,* adj. s., **suppositor,-torius,** (fr. **suppositoire,** — d'in *suppositu* de la *sup-*

www.dacoromanica.ro

ponere), care *suppone : suppositorii terrei, suppositoriulu rebelliloru;—spiritele suppositorie facu suppositioni = hypothesi;* subst. abs. *unu suppositoriu,* medicamentu solidu pentru rectu.

SUPPOSITU, = *suppusetu,-a,* adj. part. s. (de la *supponere*), **suppositus, subjectus, obnoxius, subditus, docilis, obediens, obedientia,** etc., (compara si fr. **suppôt**); 1. in genere : *ouale supposite gâsceloru, térra supposita altei terre, argumente supposite fora fundamentu;* 2. in specie, *a) unu suppositu,* pusu in loculu altui-a spre a lu supplení; *b)* falsu : *merci supposite, vitru suppositu adamantelui; c)* mai allessu, pusu si subornatu a adjutá unu reu : *suppositii occiditoriului omului de statu.*

SUPPOSTU,=*suppositu,-a,* adj. part. **suppostus.**

SUPPOSU, = *suppusu,-a,* adj. part. s. (d'in *supponere*), **suppositus, subjectus, subditus, deditus, obediens, docilis, domitus; assumtus;** etc., 1. in genere : *evenimentulu suppusu connoscentiei guberniului; oua suppuse curcei; medie de suppusu rebellii;* 2. in specie, invinsu, pusu sub dependentia, aflatu sub guberniulu si legile unei terre, etc. (vedi v. *supponere*), ascultatoriu, modestu, docile, etc. : *copillu forte suppusu; suppusii straini; callu bene invetiatu si suppusu la voliele callariului; celli nesuppusi magistratiloru se voru puní aspru.*

SUPPREMERE, (se conjuga ca v., *premere*), v., **supprimere,** (fr. **supprimer**); *a preme* de de suptu, 1. in genere : *a suppreme navile, luntrile, barcele si alte vase de plutitu;* 2. mai vertosu in specie si metaforice, *a)* a opprí in libertatea miscarei, a impedicá, opprí in locu : *a suppreme fug'a, cursulu apei, sângele, vocea, saltulu si cântulu; a suppreme diarrhei'a, fontanele; b)* a face se incetedie, a desfientiá : *a suppreme salariele, adjutoriele; a suppreme abusurile, desordinile; a suppreme circulationea monetei de carta; a suppreme una scola, mai multe carti; a suppreme littere in scriuere si legere; a suppreme una societate, una fama, una rumore; a suppreme testamentulu, mai multe catedre de filosofia, mai multe institute de beneficentia.*

SUPPRENDERE, v., **deprehendere, decipere, stupefacere;** (compara si fr. **surprendre**); *a prende* = appucá pre sub mâna, pre nesentite, neasteptate, si de ací : a pune in mirare, a stupeface, a spariá; in speciale, a *prende* in faptu, *cu mân'a in saccu.*

* SUPPRESSIONE, s. f., **suppressio,** (fr. **suppression**); actione de *suppremere : suppressionea vocei, syllabeloru d'in coventu; suppressionea vocei libertatei, cartiloru si scripteloru liberali; suppresionea rumoriloru, desordineloru, abusuriloru; suppressionea scoleloru elementari, a institutelorn de benefacere.*

* SUPPRESSIVU,-*a,* adj., (fr. **suppresif**); aptu a *suppremere,* care *suppreme.*

* SUPPRESSORIU, -*sória,* adj. s., **suppressor;** care *suppreme : suppressorii libertatei si luminei scientieloru.*

* SUPPRESSU,-*a,* adj, part. s. (d'in *suppremere*), **suppressus** : *sângele suppressu in circulatione; mediu de suppressu cursulu sângelui d'in nasu; suppressulu adventului libertatei.*

* SUPPRESSURA, s. f., **suppressio;** actione si effectu de *supprimere : suppressurele vocei libere, alle sângelui in vene.*

* SUPPROMU,-*a,* s. pers., **suppromus;** subcellariu, cellariu subordinatu altui cellariu.

* SUPPUDERE, v., **suppudere;** a se camu rossiná.

SUPPUNERE, etc., vedi *supponere,* etc.

* SUPPURANTE, adj. part. pres., **suppuraus,** (fr. **suppuraut**); care *suppura : vulneri, ulceri suppuranti, buba suppurante.*

* SUPPURARE, v., **suppurare,** (fr. **suppurer**); 1. a avé *puroniu* de desuptu; 2. a dá, a scote *puroniu : a inceputu a suppurá buboniulu spartu;* metaforice : *a inceputu a suppurá societatea de venenulu corruptionei.*

* SUPPURATIONE, s. f., **suppuratio,** (fr. **suppuration**); actione de *suppurare : suppurationea plageloru e fetida.*

www.dacoromanica.ro

* SUPPURATIVU,-*a*, adj., (fr. **suppuratif**); aptu a *suppurare* sau a face se *suppure : unsori suppurative.*

* SUPPURATORIU,-*tória*, adj. s., **suppuratorius**; care face *se suppure*, relativu la *suppuratu : medicamente suppuratorie*; subst. abs. *unu suppuratoriu* = medicamentu de *suppurare.*

* SUPPURATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *suppurare*), **suppuratus**, (fr. **suppuré**) : *plage suppurate.*

* SUPPUTANTE, adj. part. pres., **supputans**; care *supputa.*

* SUPPUTARE, v., **supputare**, (fr. **supputer**); *a putá* = taliá, crestá pre de de suptu, 1. proprie : *a supputá vitie de vinie, olivi, castani*; 2. metaforice, a taliá pre lemnu numerî, si de ací : a calculá, computá, numerá, etc. : *a supputá diecile si centele de caramidi descarcate; doue si cu doue bene supputate nu facu de câtu patru.*

* SUPPUTARIU,-*a*, adj., **supputarius**; relativu la *supputare* = calculare : *articlii degiteloru su boni supputari*; ca subs. m. reale, *unu supputariu* = tabla sau altu instrumentu de *supputatu*; inse si personale, *unu supputariu*, pusu a face *supputs.*

* SUPPUTATIONE, s. f., **supputatio**, (fr. **supputation**); actione si effectu allu actionei de *supputare*=calculare : *supputatione pre degite.*

* SUPPUTATORIU,-*tória*, adj. s., **supputator,-torius**; care *supputa* sau serve a *supputare* = calculare : *table supputatorie*; absol. *unu supputatoriu*, *a)* m. pers., cellu pusu *a supputá; b)* reale, m., *unu supputatoriu*, si f., una *supputatória*,=*supputatóre*,=tabla sau si altu instrumentu de *supputare*; vedi si *supputariu.*

* SUPPUTATU,-*a*, adj. part. s., **supputatus** : *olivi supputati; summe supputate, instrumentu de supputatu numeri.*

SUPRA, adv. prep., **supra**, (it. **sopra**, **sovra** si **sovro**, isp. port. prov. **sobre**, v. fr. **sovre**, **sore** si **seure**, n. f. **sur**); form'a *supra* e scurtata d'in *supera*, femin. d'in adj. *superu,-a*, si sta in usulu limbei populare mai multu in forme composite : *a supra* = *asupra* = *assupra* = *(ad-supra)*, *de a supra* = *de asupra* = *de assupra*, etc., occurrendu, in sensu de adverbiu ca si in cellu de prepositione, articulate : *asupr'a, de asupr'a*, etc. (vedi *asupra*), éro ca simpla si inarticulata, *supra*, se pote applicá cu sensulu de : *a supr'a, de asupr'a, de de asupr'a, pre de asupr'a*, espremendu adeco : *fire sau aflare de asupr'a unui ce*, etc., 1. ca adverbiu, *a)* proprie : *tote câte su supra, nu su suptu; vedu amicii colcati la pamentu si inimiculu standu supra; b)* mataforice : α) in tempu, inainte, mai inainte, mai susu : *cumu amu dissu supra, celle supra spuse; supra arretaramu acésta-a, supra mentionati*; β) dupo numeru si mesura, pre de *asupra*, mai multu : *la aceste-a supra adausse; ti am datu câtu ai cerutu si supra; nemica supra nu mai ceru*; 2. prepositione, *a)* proprie : *ati statu sub pamentu si nu ati essitu supra; supra mare navigàmu; écco supra capu unu vulturu*; in specie, despre situatione geografica, mai susu de, d'in collo de, preste : *spre resaritu sta locu lu supra lacu; b)* metaforice, α) in tempu : *cu pucinu supra acésta epoca, supra septedieci de anni*; β) dupo numeru si mesura, preste, mai multu de : *se occisera in batalia supra trei milli de ai nostri; se nu ve para lucru supra omu, supra potentia si supra mente de omu*; γ) despre officiulu in care se pune cineva : *omu ageru se puse supra compute*; 3. prepositionea *supra*, ca essita d'in acea-asi fontana cu *super supre*, pare a avé acellu-asi sensu cu acesta-a, inse differe : *a)* câtu pentru sensu, *supra* nu espreme, de necesse, ide'a de *contiguitate*, ce implica neapperatu *super : supre arcea Babylonei erau gradine pensili*, si d'in contra : *supra luna su tote eterne*; mai bene e : *locuitorii supre luna*, de câtu : *locuitorii supra luna; b)* apoi in compositione, ca prefissu, s'a vedutu peno aci importanti'a formei *super*, pre cându form'a *supra*, in pucinele essemple, ce occurcu chiaru in limb'a classica, e indouiosa; abiá in *suprascandere*, in poterea sensului, se pote leuá ca prefissu; in celle alte pucine, *supra* formedia, nu

www.dacoromanica.ro

compositione addeverata, ci numai *simpla* justapositione, si se pote scriue forte bene separatu: *supradissu* = *supradictu*=**supradictus**, inse mai bene: *supra dissu, supra dictu.*

* SUPRASCANDERE, v., **suprascandere**; *a scande* = suí supra, de asupra.

* SUPRALAPSARIU,-*a*, adj. s., (fr. **supralapsaire**); care d'in Calvinisti credea co Domnedieu inadensu a facutu necessariu *lapsulu*=caderea, lunicarea omului in peccatu, spre a si manifestá misericordi'a sea côtra genulu omenescu: *essistu inco supralapsari.*

* SUPRAMUNDANU,-*a*, adj., (fr. **supramondain**); care e *supra mundu: sufflete supramundane.*

*SUPRANATURALISMU, s. m., (fr. **supranaturalisme**); systema filosofica, dupo care se admittu principie ce stau de asupr'a lumei sensibile si cursului ordinariu allu lucruriloru: *tote religionile su pertunse de supranaturalismu.*

SUPRE, prep. adv., vedi *super.*

SUPREMATIA, *supremitate, supremu*; vedi 2 *superu.*

SUPTIRE, *suptirare*, etc.; vedi: *subtile* = *subtire, subtirare*, etc.

1 SUPTU, prep. adv., vedi *subtu.*

2 SUPTU, *suptura*, etc.; vedi: *suctu, suctura*, etc.

* SURA, s. f., **sura**; parte grassa a tibiei sau fluerului petiorului, pulpa, (fr. **mollet**); *sure inflate, sura rotunda si gratiosa*; in specie, ca terminu anatomicu, *sura* = ossulu minore allu femorelui.

SURATA=*sorata*, s. f., vedi *sorore.*

SURCELLA, s. f. pl., *surcelle*, **assula, astula, secamentum, fragmentum**; buccatella taliata, rupta, mai vertosu: suptire scandurella de lemnu, acea-asi ce se clama si *ascla*=*aschia*=**astula**: *a face, a apprende focu cu surcelle; lassa bietului cersitoriu se adune si ellu surcelle; — surcella* e proprie fem. d'in *surcellu*, care inco se dice si cu sensulu de *surcella*, si care e unu deminutivu d'in *surculu.*

SURCELLARE, v., **assulas secare, surculos rumpere, secare**; 1. d'in *surcella*: a face *surcelle*, a taliá in *surcelle: surcellati cellu trunclu pentru attitiatu foculu*; 2. cu sensu mai estensu d'in form'a *surcellu: a taliá surcelle de meri; spre a le altuí in peri.*

SURCELLOSU,-*a*, adj., **surculosus, assulosus**; 1. d'in *surcella*, plenu de *surcelle: loculu de lucru allu templariului e surcellosu*; 2. d'in *surcellu*, plenu de *surcellu*, de natur'a *surcellului*, lemnosu: *érb'a surcellosa se ossuca currêndu; radecina surcellosa.*

SURCELLU, s. m., pl.-*e*, **surculus, assula**; 1. deminutivu d'in *surculu*, leuatu inse si cu intellessulu formei *surculu* ensusi, *a) surcellu*=ramurellu, blastare, têneru blastariu; *b)* in specie, α) *surcellu* = blastariu de altuitu, de plantatu; β) *surcellu* = smicella cu care copillii, la annulu nouu, descanta si attingu, *surcula* omenii casei si pre altii; 2. *surcellu* = *surcella*, aschia, aschiora, scandurella, buccatella de lemnu taliatu; vedi si *surcella.*

* SURCU, s. m., forma primitiva a formeloru: *surculu, surcellu*, etc., probabile in locu de *surgu* de la *surgere*= *resarire.*

* SURCULACIU,-*a*, adj., **surculaceus**; de *surculu*, si in specie, lemnosu: *surculaci'a duretia a sementieloru.*

1 SURCULARE, adj., **surcularis**; vedi *surculariu.*

2 SURCULARE, v., **surculare**; 1. a taliá, amputá *surculi*; 2. a taliá *surculi* pentru altuitu si plantatu; 3. a bate, la annulu nouu, cu *surcululu.*

*SURCULIGERU,-*a*, adj., **surculiger**, (fr. **surculigère**); care *gere*=pórta *surculu* sau *surculi: plante surculigere.*

SURCULOSU,-*a*, adj., **surculosus**, (fr. **surculeux**); plenu de *surculi: arbori si arborelli surculosi*; in specie, *surculosu* = lemnosu: *érba surculosa.*

SURCULU, pl.-*i* si *e*, **surculus**, (d'in *surcu*=*surgu*); 1. teneru ramu, blastariu, coltiu; 2. unu blastariu taliatu, smulsu pentru altuitu sau plantatu; 3. smicella, nouella, cu care copillii *surcula* la annulu nouu.

SURDASTRU,-*a*, adj., **surdaster**, (fr. **surdâtre**); camu *surdu*; vedi si *surdillu.*

SURDATICU,-*a*, adj., **surdaster**;

www.dacoromanica.ro

camu *surdu : surdatice fete, surdatica urecla;* vedi : *surdastru si surdillu.*

SURDESCE, adv., **surde**; in modu *surdescu.*

SURDESCU,-*à*, **surdus**; *de surdu* ca subst. : *auditu surdescu.*

SURDIA, (cu *d* sibilante, *surdía*), s. f., **surditas**; statu de surdu; vedi si : *surdime* si *surditate.*

SURDILLA, s. f., vedi *surdillu.*

SURDILLU,-*a*, adj., **surdaster**, (fr. **sourdeau**, isp. **sordillo**); camu *surdu,* si in specie, cu differentia de celle alte forme pure, ca : *surdastru, surdaticu*, unindu si nuanti'a de unu *surdu* ce se face *surdu*, sau ce, d'in liusiorentia si ne leuare a mente, nu aude; de ací form'a fem. *surdilla* applicata cu ironía la persone de amendoue sessele : *unu surdilla de june, una surdilla de féta;* de ací *surdilla* applicatu inco : *a)* ca supernome de omu, de vita; *b)* la unu porumbellu sau columbellu, la unu pulliu de porumbu.

SURDIME, s. f., **surditas**; 1. proprie collectivu, *multime de surdi : tota surdimea se indésa in giurulu nostru;* 2. prin estensione si metafora, *surdime*=*surdía* si *surditate*, inse : *surdimea e mai grea de câtu surdí'a sau surditatea; surdimea de omu e adesea unu surdu ce nu vre a audí.*

SURDIMUTIA, si *surdimutitate*, s. f., (fr. **surdimutité**); statu de *surdimutu.*

SURDIMUTU,-*a*, adj. s., (fr. **sourd-muet**); care e *surdu*, pentru co e si *mutu : scola de surdimuti, institute de educatione pentru surdimuti.*

SURDINA, s. f., (fr. **surdine**); buccata de lemnu la instrumente de musica ce serve a *surdí*, micusiorá sonulu instrumentului.

SURDIRE,-*escu*, v., **surdescere, obsurdescere; surdum reddere**; a fi lipsitu de audiu, 1. a devení *surdu;* 2. a face *surdu : cu sbéritele vostre ne surditi; tarele sonu allu tunului pote surdí pre celli d'in vecinetate.*

SURDITATE, s. f., **surditas**, (fr. **surdité**); statu de *surdu;* vedi si *surdía*, si *surdime.*

SURDISIORU,-*a*, adj., vedi *surdillu.*

SURDITORIU,-*tória*, adj. s., care *surdesce* in sensu trans. : *sonite surditórie, voce surditória.*

SURDITU,-*a*, adj. part. s. din *surdire.*

SURDITURA, s. f., actione, déro mai vertosu, effectu, statu produssu de *surdire.*

SURDOMUTIA, *surdomutu*, vedi : *surdimutia, surdimutu.*

SURDU,-*a*, adj. s., **surdus**, (it. **sordo** isp. **sordo**, port. **surdo**, prov. **sord** si **sort**, fr. **sourd**); care nu aude, care a perdutu audiulu, 1. proprie : *audimu, nu ne bateti ca surdii; multi nascu surdi; surdii din nascere remanu si muti; fia ca sau tu se fii surdu, sau eu se fiu muta;* proverb. *nu vorbesci surdiloru, ba vorbescu surdului; nu tóca popa de noue ori pentru una baba surda; surdului spuni, narri, canti; nu e mai surdu ca surdulu ce se face, co nu aude;* in forma femina : *surda*, mai allessu articulatu : *surd'a*, cu sensu adverbiale : *surd'a vorbesci; surd'a veni, surd'a te duci, surd'a mi rupi nesce papuci; surd'a ti versi sudori cu densulu, co-ci surdului vorbesci si surdului faci ce faci; surd'a*, construitu si cu prep. *a : a surd'a*, la care mai intra si prep. *de : de a surdá; de a surd'a amu venitu pre aici; de a surd'a ve adoperati si vorbiti;—a fi surdu, a face surdu* = *a surdí pre cineva;* inse differitu : *a face pre surdulu, a se face surdu; a strigá in surdu, a se adoperá in surdu* = *a strigá surd'a*, etc., *a leuá, appucá fug'a surd'a*, si elliptice *a appucá la surd'a, a sterge la surd'a;* 2. metaforice, *a) surdu* contra ceva, care nu vré sau nu pote cumuva ascultá si audí : *pentru lecturele si canticele melle seti surdi; surdi su strainii pentru limb'a si litteratura nostra; surde urecle la plangerile nostre; surdi ómenii si surdi divii la pesurile si nevoliele nostre; b) surdu* de lucruri ce dau sonu reu, raucu, inchisu, obscuru, etc.: *surdu theatru, surde cymbale, surda vióra, surdu cornu, surde córde, surde mugite, surda voce, surdu accentu; se aude ceva surdu si barbaru in pronuntiationea loru; c) surdu*= ce nu se aude, mutu, tacutu, in sensu déro passivu : *surde buccine, surda lyrà, surdele mostrari alle cogitului, consci-*

www.dacoromanica.ro

entiei; d) surdu, despre celle alte sensuri afora de *audiu:* ebete, debile, mancu, stupidu, etc.: *surde colori, materia surda si ammortita, surde odorile floriloru, surde beuturele si mancările vostre.*

* SURENA, s. f., **surena**; 1. specia de pesce; 2. la Persi, cea mai inalta demnitate dupo rege.

* SURGERE, *sursí, surscí*, si *surressei, sursu, surressu, surrectu,* (ca provenitu d'in abbreviatulu : *surregere* = *sub-regere*), v., **surgere**, (it. **sorgere**, fr. **sourdre**); a se redicá de diosu in susu, a se scollá, a resarí, a essí la lumina, a se suí : *surgu stellele, surgu fontâne de apa d'in monti; surgu rumori; surge nóua generatione.*

* SURIRE, v., **surire**; a prurí, a fi in fervore de imperunare.

SURPARE, *surrupare*, v., **surruere** = **subruere, diruere, demoliri, destruere, subvertere, evertere; labi, collabi, corruere,** (compara it. **dirupare**, port. **derrubar**, isp. **derrumbar**); 1. proprie, *a rupe* = *rumpe*, rode, mancá, sapá pre de desuptu : *undele apeloru surpa ripele, termii si littorile; sapandu-se fundamentele celloru mai mari edificie, aceste-a se surpa si cadu in pulbere; arborii celli mai mari si vigorosi sapati sau rosi la radecine, se surpa si cadu la pamentu ; neinvinsulu dente, tempulu surpa tote;* 2. metaforice, *a)* prin estensione, *a surpá* = a derimá, derapiná, dá diosu, calcá la pamentu, a distruge, stricá, nemicí, etc. : *a surpá casele mai multoru omeni; casele vechie se surpa de sene; de cotremuru se surpara si mai multi monti; a surpá una cetate, a surpá munimentele, fossele ei; a surpá pamentu si immormentá cadaverele; a surpá tote d'in podu si d'in casa; ventulu violentu surpa arbori mari si tari; a surpá tote statuele si monumentele; voliu surpá templulu si currendu lu voliu reedificá; b)* metaforice : *a surpá basile societatei, instituteloru, legiloru, tronului; a surpá tronulu, tronurile,* cu differentia in sensu de : *a surpá pre cineva de pre tronu; societatile corrupte se surpa si peru cu sonitu; c)* in specie, despre organismulu animale : *a surpá unu callu,* α) a dá diosu, β) a vettemá prin incarcatura, γ) cu totulu in parte, a vettemá partile sessuale; asiá si de omu : *se surpa cuiva sau si surpa cineva sellele,* déro absolute *se surpa* = *se surpa ventrile.*

SURPATIONE = *surrupationé*, s. f., **destructio, subversio, evensio, labes, labefactatio, ruina**; actione de *surpare* si effectu allu acestei actione : *surpationile ripeloru, montiloru, fosseloru.*

SURPATORIU = *surrupatoriu, -tória*, adj. s., **destructor, subversor, eversor, demolitor**; care *surpa ; surpatorii monumenteloru, basiloru familiei si societatei; libidini surpatorie de corpu si de mente; doctrina surpatoria de tota moralea si virtutea.*

SURPATU = *surrupatu, -a*, adj. part. s. (d'in *surpare*), **subversus, eversus, dirutus, destructus, herniosus, ramicosus**; *ripe surpate; sape de surpatu foss'a; surpatulu ripeloru;* in specie : *omu surpatu* = vettematu la ventri; éro in genere : *omu surpatu d'in positionea sea, surpatu in starea sea; surpatu in poterile corpului si alle mentei.*

SURPATURA = *surrupatura*, s. f., **subversio, eversio, demolitio, destructio, labes; hernia, ramex**; actione, déro mai vertosu effectu allu actionei de a *surpare : surpatur'a, surpaturele ripeloru, fosseloru, edificieloru;* in specie : *surpatura* absol. = *surpatura de ventri.*

SURRADERE, (se conjuga ca v. *radere*), v., **surradere**; a rade de desuptu : *a surrade arborii.*

SURRADIARE, v., **surradiare**; a radiá de de suptu, d'in intru in afora, a manifestá.

SURRANCIDU, *-a*, adj., **surrancidus**; camu *rancidu : surrancida carne, surrancidu untu.*

SURRASU, *-a*, adj. part. s. (d'in *surradere*), **surrasus.**

SURRAUCU, *-a*, adj., **surraucus**; camu *raucu : surrauca voce.*

* SURRECTIONE, s. f., **surrectio**; actione de a *surgere : surrectionea mortiloru d'in mormente.*

* SURRECTITARE, v., **surrectitare**, intensivu si iterativu d'in *surgere, a surge* cu potere, a redicá si a se redicá

www.dacoromanica.ro

forte susu : *se surrecticara acerele in nueri.*

* SURRECTU,-*a*, adj. part. s. (d'in *surgere*), **surrectus**; radicatu, scollatu.

* SURREFECTU,-*a*, adj. part., **surrefectus**; pucinu *refectu*, recreatu : *morbosulu surrefectu de presenti'a amiciloru.*

* SURREGULU, s. m., **surregulus**; micu *regulu, principellu.*

* SURREMANERE, v., **surremanere**; a camu *remané* in deretru.

* SURREMIGARE, v., **surremigare**; *a remigá* sub altulu, a remigá cu altii, dupo altii; 1. proprie ; *fia-care surremiga la derept'a ;* 2. metaforice : *cumu se nu se innece si se nu se perda, candu are surremigante ca lussuri'a si libidinea?*

* SURRENALE, adj., **surrenalis**; care e sub *rene : morbu surrenale.*

* SURREPERE, *surrepui, surreputu* si *surreptu*, v., 1. **surrepere**, (d'in *sub-repere*), *a repe* = merge pre pantece, pre de desuptu, pre sub mâna, pre nesentite, etc.: *a surrepe sub mésa si a essí de una data; a surrepe murii cetatei;* 2. **surripere**, (d'in *sub-rapere* = *rapire*), *a rape* = leuá pre sub mâna, furisiu; a sterge, furá cu mare abilitate : *surrepura vaselo de pre mése d'in oclii custodiloru.*

* SURREPTICIU,-*tiu*,-*a*, adj., **surrepticius**,-**tius**, (d'in *surreptu* de la *surrepere* de sub *2*); castigatu prin *surreptione : copilli surrepticii; vergini surrepticie;* metaforice : *amori surrepticie*, pre ascunsu; *sarutare surrepticia.*

* SURREPTIONE, s. f., **surreptio**; (d'in *surreptu* de la *surrepere* de sub *2*); actione, actu de *surrepere : surreptioni d'in punge, surreptione de acte, de testamente;* metaforice : *surreptione de ânime.*

* SURREPTIVU,-*a*, adj., **surreptivus**, (d'in *surreptu* de la *surrepere*, de sub *2*); aptu *a surrepe* sau a fi *surreptu*, si, care e *surreptu : obiecte surreptive.*

* SURREPTU, - *a*, adj., part., **surreptus**; (1. de la *surrepere* de sub *1.*; 2. de la *surrepere* de sub *2*) : *obiecte surrepte, actu surreptu d'in arca; sorici surrepti in cellariu furu surreptu la cass'a de argentu.*

SURRIDENTE, adj. part. pres. (d'in *surridere*); **surridens**; care *surride.*

SURRÍDERE, (se conjuga ca v. *ridere*); v., **surridere**, (fr. **sourire**); a camu *ride, a ride* fora sonu, fora *cachinnare : surridemu celloru ce ne surridu;* metaforice : *fortun'a ne surride ; ne surride vinulu in cupe; surridu florile udate de salutare plouia, surride câmpulu, surride cerulu serenu; surride faci'a, frontea, oclii; surridenti seminature, surridenti prospecte.*

SURRIDICULU,-*a*, adj., **surridiculus**; camu *ridiculu.*

SURRINGERE = *surringire*, v., **surringi**; a camu *ringe* = *ringí*, a fi camu nevoliosu, a ride cu reutatione.

SURRISU, s. m., (d'in *surridere*), **surrisus** : *surrisulu labreloru; surrisulu mustacieloru, fortunei, cerului serenu, vinului in cupe cristalline.*

SURROGÁRE, v., **surrogare**; a pune ceva in loculu altui-a : *a surrogá magistratiloru ordinari alti magistrati interimali.*

SURROTATU,-*a*, adj. part., **surrotatus**; dussu de *rotele* de desuptu ; *arietele de attacu bene surrotatu.*

SURROTUNDU,-*a*, adj., **surrotundus**; camu *rotundu : capite surrotunde.*

* SURRUBICUNDU,-*a*, adj., **surrubicundus**; camu *rubicundu*, camu rossiaticu : *catelli surrubicundi, vitellu, mandiu surrubicundu.*

* SURRUBRU,-*a*, adj., **surruber**; camu *rubru*, camu rossiu : *facie surrubre, carne surrubra.*

* SURRUERE, v., **surruere**; *a rue* pre de suptu, a surpá, derimá, 1. proprie : *a surrue murii, statuele;* 2. metaforice : *se surruu fundamentele imperiului.*

* SURRUFU,-*a*, adj., **surrufus**; camu *rufu*, camu rossiaticu : *surrufi peri.*

SURRUMARE, v., **surrumare**; a pune sub *rume*, la titia, a pune se suga, a applecá.

SURRUMU,-*a*, adj., **surrumus**; care e inco sub rume, inco la senu, care inco : suge.

SURRUPARE, *surrupatu*, etc., vedi : *surpare, surpatu*, etc.

* SURRUSTICU,-*a*, adj., **surrusticus**;

www.dacoromanica.ro

camu *rusticu*, camu agreste, camu incultu : *situri surrustice si subagreste.*

* SURRUTILARE, v., **surrutilare**; *a rutilá* = rossí, luminá de desuptu, a scote, emitte luce : *unele gemme surrutila.*

* SURRUTILU,-*a*, adj., **surrutilus** ; camu *rutilu : surrutile flacure.*

* SURRUTU,-*a*, adj. part. (d'in *surruere*), **surrutus** : *monumente cu barbaria surrute.*

SURSU, cu suppressionea litterei *r*, *susu*, sau prin assimilatione, *sussu*, adv., **sursum, sursus, susum,** (it. **suso** si **su**, isp. port. **suso**, v. isp. port. fr. **sus**, n. fr. **sus**, si chiaru in classic'a **sus**, in composite si in locutionea : **susque deque**, *susu si diosu, de susu in diosu*); opositu la *diosu*, 1. singuru, fora se fia construitu cu alte particelle de relatione, arréta : *a)* cu miscare, loculu unde tende ceva sau cineva : *sariti susu pre casa, pre patu, prè scamnu; suiti susu, dati-ve diosu; suiti susu in arbore, in monte, in podu, pre coperimentulu casei, carrutiei; susu se redicàmu si se avemu ânimele; a merge susu*, proprie, déro si metaforice : *a merge susu cu vocea, susu cu mentea, susu cu narationea, susu cu esplicationea, susu cu pretensionile, susu cu ambitionile*, etc.; absol. ca esclamatione : *susu! susu, baiati! susu Romàne! susu, omule, cu capulu! susu* = scollati *susu*, sariti si saltati *susu*, allergati *susu*, aspirati *susu*, etc.; *b)* fora miscare, cu stare sau sedere locului : *eu siedu susu, copillii siedu diosu; a stá susu; a dormí susu in patu, pre casa; a stá susu, a fi susu pre monte*, déro si metaforice : *a stá susu, a fi susu*, in inalta positione, la mare gradu de potere, de avere, de scientia, de intelligentia; *c)* ca subst. cu articlulu m. *susu-lu* = parte *de susu, siperiore : susulu montelui, terrei, apei;* si cu prepositioni : *in susulu apei, in susulu terrei, d'in susulu terrei, d'in susulu riului;* fora art. vedi *in susu, de susu*, etc. mai la valle; 2. in constructione cu varie prepositioni in multiple si varie sensuri : *a)* cu *de*, α) in sensu locale : *vinu de susu, nu descendemu de susu;* β) in sensuri metaforice : *de susu vine totu darulu; de susu ai inceputu istori'a, de susu ati inceputu canticulu; de susu ati cadutu, reu e se cadi de susu; principii cadu de susu, nu de susu cadu miserii si pauperii;* γ) cu *de* si in sensu de adj., *de susu* = *superiore, supernu, superu : celli de susu si celli de diosu; spectati celle de susu, nu celle de diosu;* —[inse in locutioni : *a nu dá de susulu nasului;* etc.; repetitu cu *de* are sensulu appesatu : *de de susu*, oppositu la *de de suptu, de diosu;* asiá si : *desu de susu*, oppos. *desu de diosu; b)* cu *d'in*, in usu precisu si marginitu : *ap'a curre d'in susu, nu d'in diosu;* si chiaru in locutioni ca : *celli d'in susu, cellu d'in susu*, inco resare sensulu precisu si speciale; *c)* cu *in : in susu*, (ca subst. *in susulu*, vedi mai *susu*), de regula cu miscare : *a se suí, a suí in susu; a suí pre cineva sau ceva in susu; a si leuá ventu in susu : besic'a leuasse ventu in susu; nu in susu tende, ci in diosu te uita; a tiné capulu in susu, nasulu in susu, mânule in susu, petiorele in susu, panticele in susu, flammur'a in susu*, etc., differite in sensu de : α) *a tiné nasulu susu, capulu susu;* β) si de : *a tiné capulu pre susu, nasulu pre susu, oclii pre susu;* apoi cu *pre* inco : *a ducè pre susu, a portá pre susu, a se portá pre susu, a se uitá si observá pre susu, a sedé pre susu; de pre susu, de pre in susu* = *de prin susu*, si alte locutioni d'in ce in ce mai precise in sensu; 3. in comparativu : *mai susu*, si superlativu : *cellu mai susu*, intra in diversele lui acceptioni, atâtu singuru câtu si unitu cu prepositioni : *mai pre susu, mai de susu, mai in susu, cellu mai pre susu, celli mai d'in susu;* — afora de aceste-a occurru summa de locutioni cu *susu* insociatu de diverse prepositioni si mai allessu de prep. *de* pospusa, precumu : *susu de mene, mai susu de voi; vreti se ve redicati sau se stati mai pre susu de toti; ceva mai susu de capitale, multu mai in susu de acestu situ se afla altulu mai formosu; apele mai pre susu de ceruri; nu e lucrulu mai pre susu de mentea omului*, etc., differite forte in sensu de celle citate cu ar-

www.dacoromanica.ro

ticlu : *mai in susulu riului, mai in susulu montelui*, etc.

SURU,-*a*, adj., **canus, fuscus, subniger**; care e de colore intre albu si negru, mesticatu cu albu si negru, in doui peri : *callu suru, una parecla de epe sure; omu suru, barba sura.* (Probabile d'in acea-asi origine cu *seru, seriu*, etc.).

SURU, s. m., pl.-*i*, **surus**, blastare, blastariu, *surculu*, tênera nouella, smicella, ramurellu; vedi si : *surcu, surculu surcella.*

* SUSCEPERE, *suscepui, susceputu* si *susceptu*, v., **suscipere**, (d'in *sub* = *subs* = *sus*, si *capere*); *a cape* = leuá in susu, leuá asuprasi, a incepe, sustiné, etc. : *assistentii suscepu sângele victimei in patere; a suscepe alumni de educatu; a suscepe sarcin'a altui-a; ellu suscepú mari inimicitie apperându causele omeniloru persecutati; a suscepe copilli*, a capetá, face, avé si cresce copilli.

* SUSCEPTARE, v., **susceptare**; intensivu de la *suscepere, a suscepe* cu energia si volia bona.

* SUSCEPTIBILE, adj., (fr. **susceptible**); care facile *suscepe, accepe* impressioni, care e forte sentitoriu, flessibile, docile : *materi'a e susceptibile de veri-ce forma; copillulu micu e susceptibile de formatu ca cér'a molle; acésta frase, acestu periodu, aceste proponeri su susceptibili de modificationi; popore susceptibili de cultura; nu l'offensati, co e forte susceptibile; nu supperati betrânii, cari su forte susceptibili.*

* SUSCEPTIBILITATE, s. f., (fr. **susceptibilité**); calitate, *statu de susceptibile.*

* SUSCEPTIONE, s. f., **susceptio**, (fr. **susception**); actione de *suscepere, susceptionea causeloru celloru assupriti; susceptionea unei sarcine, precumu e a sacerdotiloru.*

* SUSCEPTORIU,-*tória*, adj. s., **susceptor**, (fr. **susceptеur**); care *suscepe : susceptoriulu causeloru direpte*; in specie ca subst. pers. *unu susceptoriu, a) intreprenditoriu*, care liea asuprasi negotie alle altui-a mai allessu negotie publice alle statului : *susceptorii mai multoru càlli strate si ferrate, b)* cellu ce stringe imposite ascunse si negate, incassatoriu, cassariu; *c)* ospite de jucatori la jocuri aleatorie, de furi, etc.

* SUSCEPTU,-*a*, adj. part. s. (d'in *suscepere*), **susceptus** : *causele suscepte, sarcin'a suscepta.*

* SUSCHROMICU,-*a*, adj., (fr. **suschromique**, d'in *sub* = *subs* = *sus*, si *chromicu*); care are secundulu gradu de *oxydatione a chromiului : chlorura suschromica.*

* SUSCITABILE, adj., (**suscitabilis**); care facile se póte *suscitare : focu suscitabile; calli veementi si suscitabili.*

* SUSCITABLU si *suscitabulu*, pl.-*e*, **suscitabulum**; mediu de *suscitare : suscitable de attitiatu appetite brutali.*

* SUSCITAMENTU, pl.-*e*, (**suscitamentum**, fr. **suscitement**), **incitamentum**; mediu de *suscitare:* vedi si *suscitablu.*

* SUSCITANTE, adj. part. pres., **suscitans**; care *suscita : beuture suscitanti.*

* SUSCITARE, v., **suscitare**, (fr. **susciter**, d'in *sub* = *subs* = *sus*, si *citare*); *a citá* = attitiá, provocá, miscá *in susu*, a redicá; 1. proprie : *a suscitá apele, undele, venatulu, leporii, lupii, ursii*; 2. metaforice si speciale, *a)* a redicá, inaltiá, edificá, face se appara, se nasca : *Domnedieu suscità in poporu, barbati mari si eroi; suscitara monumente, statue, tropee, basilice, palatie; a suscita cuiva difficultati si incurcature; b)* a desceptá ceva ce dorme si e trancillu, a interritá, attitiá, inversioná, etc. : *a suscitá omulu d'in dulce si molle somnu; vedi se nu se suscite copillulu; a suscitá pre celli apprensi de menia la arme si ultione; a suscitá appetitele brutali alle omului; a suscitá foculu, tetionii, carbonii; a suscitá discordi'a si dissensionile civili; a suscitá sensurile, nervii, passionile.*

* SUSCITATIONE, s. f., **suscitatio**, (fr. **suscitation**); actione de *suscitare : suscitatione d'in morti; suscitatione a instincteloru relle, a appetiteloru sensuali; suscitatione de difficultati si incurcature.*

* SUSCITATORIU,-*tória*, adj., **suscitator**; care *suscita : suscitatoriu d'in morti; suscitatorii masseloru; suscitatori si suscitatórie la desfrenu si libidine.*

www.dacoromanica.ro

* SUSCITATU,-*a*, adj. part. s., **suscitatus**.

SUSCRIUERE, etc., vedi *subscriuere, subscribere*, etc.

* SUSOSMICU,-*a*, adj., (fr. **susosmique**); care e de cartulu gradu de *sulfuratione a osmiului : chlorura susosmica*.

* SUSOSMIOSU,-*a*, adj., (fr. **susosmieux**); care e de secundulu gradu de *oxydatione si sulfuratione a osmiului : chlorura susosmiosa*.

* SUSPECERE, *suspessi* si *suspessei, suspessu* si *suspectu*, v., **suspicere** (d'in *sub* = *subs* = *sus*, si *specere*); 1. *a spece* = *spectá* de diosu in susu, a se uitá susu cu mirare si incantare, a contemplá si observá plenu de respectu, etc.: *se suspecemu cerulu si se contemplàmu celle celesti;* metaforice, *a)* a se inaltiá, adventá cu mentea la ceva: *nemica mare, nemica inaltu, sublime si divinu nu potu suspcce celli ce si defigu cogitationile la lucruri asiá de umili si desérte; b)* a cautá la cineva d'in respectu si mare estima si consideratione: a onorá, estimá, considerá, admirá, etc. : *atari barbati suspecemu si essaltiàmu cu laude; suspecemu si admiràmu natur'a, virtutile eroice alle mariloru barbati;* 2. a se uitá, cautá, observá in ascunsu, in secretu, si de ací, a prepune, a avé prepusu, a se teme, a nu se increde : *unulu pre altulu se suspeceau; mulierea suspece maritulu, si acestu-a suspece mulierea.*

* SUSPECTARE, v., **suspectare**, (fr. **suspecter**); intensivu de la *suspecere* = *a suspece* cu incordare si attentione incordata; 1. in genere : *trecutorii suspecta tabellele picte esposite;* 2. in specie, a prepune forte, a avé mare prepusu pre ceva sau cineva: *a suspectá pêno si ussorea si filiele selle; a suspectá tota lumea si chiaru tota umbr'a.*

* SUSPECTATIONE, s. f., **suspectatio**; actione de *suspectare* : *suspectatione de amicii celli mai intimi.*

* SUSPECTATORIU,-*tória*, adj., **suspectans**; care *suspecta, suspectante : suspectatori de motulu stelleloru si totu de una data suspectatori de celli mai devotati loru.*

* SUSPECTATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *suspectare*), **suspectatus**.

* SUSPECTIONE, s. f., **suspectio**; actione de *suspecere;* 1. in genere : *suspectionea boltei stellata si a totu ce e sublime in natura;* 2. in specie, in sensu ce are de regula form'a : *suspecione* = *suspicione.*

* SUSPECTORIU,-*tória*, adj. s., **suspector**; care *suspece : suspectorii miracleloru naturei; in specie : suspectoriu si allu umbrei selle.*

* SUSPECTU,-*a*, adj. part. (d'in *suspecere*), **suspectus**; care nu e bene vedutu, de care se teme cineva, cui nu se increde, *a)* de persone : *omu suspectu, omeni forte suspecti; barbatu suspectu mulierei, mulieri suspecte barbatiloru; servitori suspecti; individi suspecti politici, suspecti privatiloru si guberniului, ministeriului publicu;* si cu *de*, in sensu differitu forte delicatu : *persona suspecta de toti, unu veniticu suspectu de unii ca speculatoriu, ca spionu; b)* de lucruri si obiecte abstracte : *merce suspecta, monete suspecte; credentia forte suspecta, scientia si mai suspecta, promisse suspecte, vorbe suspecte, espressioni si colori suspecte, auru suspectu, ânima suspecta, cogite suspecte, amicitie forte suspecte, negotiu forte suspectu.*

* SUSPENDERE, *suspensi* si *suspensei, suspensu*, v., **suspendere**, (fr. **suspendre**, d'in *sub* = *subs* = *sus*, si *pendere*); *a pende* = *spendurá susu*, a accatiá, a artaná sau atarná : *a suspende vestimentele in cuniele parietelui; a suspende carnea la fumu;* metaforice : a interrupe pentru câtuva timpu : *a suspende una sedentia, a suspende una essecutione; a suspende una representatione theatrale; a suspende unu functionariu de la servitiulu seu; a suspende salariulu unui functionariu; a suspende unu diariu pre unu tempu óre-care sau pentru totu de a un'a.*

* SUSPENSIONE, s. f., **suspensio**, (fr. **suspension**); actione si effectu de *suspendere : suspensionea lampeloru de tavanu; suspensionea unui desperatu de una salce; suspensionile mai multoru prefecti; suspensionea unui diariu; sus-*

www.dacoromanica.ro

pensionea vocei, periodului, frasei musicale; suspensionea respirationei, circulationei sângelui.

* SUSPENSIVU,-*a*, adj., (fr. **suspensif**); care indica *suspensione: punte suspensive in scriptura.*

* SUSPENSORIU,-*sória*, adj. s., (**suspensor,- sorius,** fr. **suspenseur, suspensoir,-e**); care *suspende* sau serve la *suspensu: suspensorii celloru condemnati la suppliciu; legamentu suspensoriu de ficatu, musculu suspensoriu de testicle;* si absol. s. m., *suspensoriu,* pl.-*e*, si f. *suspensória* = *suspensóre,* ce serve la *suspensu: suspensoriulu unui polycandelu.*

* SUSPENSU,-*a*, adj. part. s. (d'in *suspendere*), **suspensus**: *carne suspensa la fumu, arme suspense in cunie;* metaforice, fluctuante, indecisu, dubiu: *la audiulu acelloru vorbe toti remasera suspensi; spirite suspense, menti suspense, ânime suspense.*

* SUSPENSURA, s. f., **suspensura**; actione de *suspensu,* de *suspendere,* déro mai vertosu, effectulu acestei actioni: *suspensur'a unei spata cu unu firu de pèru nu pote nu fi forte periculosa.*

* SUSPICABILE, adj., **suspicabilis**; care facile se pote *suspicare;* suppusu a *suspicare.*

* SUSPICACE, adj., **suspicax**; applecatu a *suspicare: mente suspicace, celli miseri su forte suspicaci;* si care inspira *suspicione: silentiu suspicace, passi suspicaci.*

* SUSPICANTE, adj. part., **suspicans.**

* SUSPICARE, v., **suspicari**, (d'in *suspecere*=*suspicere,* cu intellessulu speciale de): a se teme, a nu se increde, 1. proprie: *ce suspicamu, a fostu si e reale; mamm'a nu suspica nemica reu de copillulu seu; maritulu suspicà cellu mai mare peccatu in soci'a sea; pre voi si servii vostri suspica toti; de la inceputu amu suspicatu, co aceste-a erau causele de fuga si dossire;* 2. metaforice si in genere, a presuppone, admitte, crede, imaginá, escogitá, etc.: *abiá cu coniecture potemu suspicá lucrulu· suspicàmu mai multu de câtu potemu espreme; nemine nu si suspica, câtu de immensu e mundulu; s'a intemplatu cea ce neci n'asiu fi suspicatu.*

* SUSPICATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *suspicare*), **suspicatus.**

* SUSPICERE, v., **suspicere**; vedi *suspecere.*

* SUSPICIONE, s. f., **suspicio.** (fr. **soupçon**); prepusu, téma, neincredere, diffidentia, etc.: *a avé suspicione de cineva, pre cineva: a se aflá sub grea suspicione,* differitu in sensu de: *a se aflá in grea suspicione; a avé suspicione de ai familiei, suspicione de amicii intimi, suspicione de umbr'a sea, suspicione de sene ensusi;* metaforice, *suspicione* = suppositione, hypothese, parere, idea, etc.

* SUSPICIOSU,-*a*, adj., **suspiciosus**; 1. plenu de *suspicione,* de *suspicioni,* care are *suspicioni: celli amariti su si suspiciosi; omu suspiciosu si de umbr'a sea, candu a adjunsu se fia suspiciosu si de filii sci;* 2. care inspira *suspicione: venetici suspiciosi indigeniloru; suspiciose merci, suspiciosa moneta;* vedi si *suspectu.*

SUSPINARE, *suspinu,* etc., vedi: *suspirare, suspiriu,* etc.

SUSPIRARE, (*suspinare*), v., **suspirare,** (it. **sospirare,** isp. port. **suspirar,** prov. **sospirar,** fr. **soupirer**), **gemere, flere, singultire; ardenter desiderare, aspirare**; a *spirá* d'in fundulu peptului, a *spirá* greu, a geme, a plânge, a se innecá de plansu, etc.: *toti suspirau in tacere, apoi erupsera a suspirá cu gemete si vaiete; nu aflàmu fientia, care se suspire cu noi in secretu; suspiru diu'a si noptea, si nemica nu me allena; Domnedieu se asculte cumu suspira de amaru creaturele lui;*—in specie, a *aspirá*= a dorí cu ardóre: *copillulu suspira dupo mamma, dupo titia, dupo jocarelle; junele suspira dupo amorile si foculu seu; barbatii suspira dupo avere, dupo onori, dupo libertate, dupo gloria; suspiràmu toti dupo fericire, déro suspiràmu mai toti in desertu; suspira si animalile dupo apa si nutretiu* — despre lucruri: *suspira ventulu prin frondi, frondile suspira de aure; suspira u id'a cu dulce murmuru; suspira cordele lyrei, cumu*

www.dacoromanica.ro

suspira si cordele ânimei;—cu obiectu directu: *a suspirá amore, urra, pace, fericitate, bonitate, reutate.*

SUSPIRATIONE, *(suspinatione)*, s. f., **suspiratio, gemitus; aspiratio;** actione, actu de *suspirare : suspirationile copillului, junelui amante, verginei adulte, suspirationile dupo fericitate alle celloru mai multi su deserte; cu suspirationile ne allenàmu pucinu amarulu ânimei.*

SUSPIRATORIU, *(suspinatoriu),-tória*, adj. s., **suspirans,** (it. **sospiratore,** isp. **suspirador,** fr. **soupireur**); care *suspira : suspiratóriele turturelle remase veduve.*

SUSPIRATU, *(suspinatu)*, *-a*, adj. part., **suspiratus, gemitus, fletus :** *dorulu suspiratu pre budiele verginei; nu e tempu de suspiratu, ci de lucratu.*

SUSPIRATURA, *(suspinatura)*, s. f., **suspirium, fletus, gemitus;** actu potente de *suspirare : suspiraturele ânimei nostra sangerata.*

SUSPIRIOSU, *(suspinosu)*, *-a*, adj., **suspiriosus;** pleuu de *suspriu*, de *suspirie;* iu specie, care si trage greu *respirarea : callu suspiriosu, betrani suspiriosi*, si chiaru: *respiratione suspiriosa;* (compara si fr. **suspirieux**).

SUSPIRITU, *(suspinetu)*, pl.-*e*, **suspiritus;** suspiriu forte greu, trassu d'iu baierele âuimei cu mare greutate *: suspiritele moribundului.*

SUSPIRIU, *(suspinu)*, pl.-*e*, **suspirium,** (it. **sospiro,** isp. port. **suspiro,** prov. **sospir** si **sospire,** v. f. **sospir,** u. fr. **soupir**), **gemitus, singultus;** actu de *suspirare : cine connosce suspiriele melle? suspiriu trassu d'in fundulu ânimei, ca suspiriulu moribundului; suspirie amare; suspirie dulci si doliose; ce su suspiriele aceste-a pre bietulu copillu?* — si despre lucruri : *suspiriele frondei, aureloru, turturellei, cordeloru lyrei, citarei, ultimele suspirie alle cânticului doliosu in ureclele nostre.*

* SUSPLATINOSU,-*a*, adj., (fr. **susplatineux**); care copreude secuudulu gradu de *oxydatione allu platinei.*

* SUSPUBIU,-*a*, adj., (fr. **sus-pubien**); care e mai susu de *pube : nervu suspubiu.*

* SUSPUBIOFEMORALE, adj., (fr. **sus-pubio-fémoral**); relativu la partea superiore si *a pubei* si *a femorelui.*

SUSSALIU = *sussaiu*, s. m., specie de planta = **sonchus oleraceus,** *Linn.* (Probabile d'in *sussu=suptu* de la *sugere*).

SUSSU=*susu*, adv., vedi *sursu.*

* SUSTENTACLU, si *sustentaculu*, pl.-*e*, **sustentaculum;** ce serve la *sustentare :* rédimu, proptella, etc.; metaforice : mediu de *sustentare=nutrire.*

* SUSTENTARE, v., **sustentare,** (fr. **sustenter**); iuteusivu de la *sustinere, a sustiné* d'iu tote poterile, cu tota iucordarea; 1. proprie : *cine pote sustentá numai cu umerii sei administrationea unei vasta terra?* 2. metaforice si speciale, a tiné, mantiné pre petiore, a conservá, etc.; *a)* iu geuere : *statulu se pote sustentá numai cu umeri robusti; a sustentá starea sanitatei, a sustentá pre sene si pre ai sei; conscienti'a nostra ne sustenta in aceste gravi casuri; nu voliu lipsí a sustentá pre amici; b)* iu specie : α) a tiné cu nutrimeutu, a nutrí : *a si sustentá famili'a si toti consangenii, a sustentá si orfani si pauperi si veduve;* β) a sufferí, supportá, rabdá : *a sustentá impetulu fortunei, invidi'a si urr'a celloru improbi si ingrati; a sustentá dorerile, mórbii, lipsea si angusti'a;* γ) a tiné iu locu, a opprí si ammauá peuo la tempu opportuuu.

* SUSTENTATIONE, s. f., **sustentatio;** actione de *sustentare : sustentationea familieloru scapetate.*

* SUSTENTATU,-*a*, adj. part. s. (d'iu *sustentare*), **sustentatus.**

SUSTINERE, *sustinui, sustinutu* si *sustentu*, v., **sustinere,** (fr. **soutenir**,-d'iu *sub=subs=sus*, si *tinere*); *a tiné* de desuptu, de diosu iu susu, *a tiné* iu petiore, *a tiné* susu, a redimá, adjutá, conservá, etc., 1. proprie, *a)* iu geuere : *se mi fii domnu, nu asiu sustiné ce sustinu in spinare; Milone de la Crotone sustinea, diu'a integra, unu tauru pre umeri; a si sustiné abiá betranetiele cu unu batiu, ne cumu se sustina armele; a sustiné pontea cu mai dese proptelle; unu petioru nu sustine bene unu omu; b)* iu

www.dacoromanica.ro

specie, a *tiné* in locu, a opprí, impedicá : *a sustiné callulu d'in fuga, carrulu d'in mersu; Orpheu sustinea riurile cu cantulu lyrei selle; a sustiné ostile in fuga de spaima; a se sustiné in ascensulu si discursulu seu;* 2. metaforice, *a)* in genere, a *tiné* in statulu presente, a conservá, etc. : *a sustiné integritatea terrei, legile, onorea si demnitatea nationei; a sustiné partile, ideele, principiele, spiritulu, ordinea republicei; b)* in specie, α) a nutrí, tiné, adjutá, etc. : *a sustiné mai multi orfani se invetie; a sustiné penuri'a tempului; a strinctorá pre sene, spre a sustiné pre celli in lipse;* β) a sufferí, supportá, tolerá : *nu scii câte greutati sustinemu, câte labori sustinemu; nu poti sustiné superbi'a si arroganti'a tyranniloru;* γ) a affirmá : *sustinu ce dicu, se vedemu de poteti sustiné parerile vostre;* δ) a oppri loculni : *a sustiné impetulu armatei inemica.*

SUSTINU, s. m., (fr. **soutien**); care sustine, supportu, rédimu, postamentu.

SUSTINUTU,-*a*, adj. part. s. (d'in *sustinere*), **sustentus.**

* SUSTONICU,-*a*, adj., (fr. **sustonique**); care e mai *susu de tonicu : nota sustonica.*

SUSU, adv., vedi *sursu.*

* SUSURRAME, pl. *susurramine*, **susurramen;** effectu de *susurrare;* vedi si *susurramentu.*

* SUSURRAMENTU, pl.-*e*, cu acelluasi intellessu ce are si form'a *susurrame : susurramentulu riurellului de prin verdétia; susurramentele albineloru;* (compara fr. **susurrement**).

* SUSURRANTE, adj. part. pres., **susurrans : *riurelle susurranti la ferestrele vostre.***

* SUSURRARE, v., **susurrare,** (fr. **susurrer**); d'in imitationea sonului, a soná incetu, a emitte sonu dulce, de si surdu si confusu : *susurra riurellele lenu currenti, susurra frondi'a liusioru agitata de bori; susurra columbele, susurra albinele si alte insecte; susurra copillii; susurra in secretu si ómenii mari; taceti nu mai susurrati, co mi assurditi ureclele;*—asiá su si multe onomatopeie populari, intre cari : *siusiuire* = *siosioire* = *susuire*, analogu lui *susurrare;* (compara si fr. **chuchoter**).

* SUSURRATIONE, s. f., **susurratio,** (fr. **susurration**); actione de *susurrare : susurrationea turturelleloru.*

* SUSURRATORIU,-*tória*, adj. s., **susurrator;** care *susurra : susurratorii despre victori'a reportata eri.*

* SUSURRATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *susurrare*), **susurratus.**

* SUSURRONE, s. m., **susurro;** care totu *susurra*, care nu mai tace de ureclele altoru-a, care la toti si la tote numai *susurra*, are mani'a de *a susurrare : susurronele, dupo tote alte, e si gura rea.*

* SUSURRU, 1. s. m., pl.-*e*, **susurrus,** (fr. **susurre**); murmuru, sonu dulce si lenu, incetu, de si surdu si confusu : *susurrulu frondei, unui riurellu; susurrulu personeloru ce si vorbescu in secretu,* 2. adj., *susurru,-a,* = **susurrus,-a,-um,** care *susurra, susurrante,* murmurante : *susurrele albine.*

SUTA, s. f., **centum;** de diece ori diece; vedi *centu.*

* SUTELA, s. f., **sutela,** (d'in *suere*, de unde *sutu*=compositu *co-sutu*), 1. proprie, cosutura; 2. metaforice, incurcatura, laciu artificiosu, carpitura, insellatoría, captione, etc.

* SUTILE, adj., **sutilis,** (fr. **sutile,** d'in *sutu*); in oppos. cu *testile, sutile*= aptu la *cosutu*, care se *cose :* materia *sutile, baltiu sutile, mânice mulieresci sutili; casa sutile, nave sutile,* d'in scortia sau d'in pelli.

*SUTORICIU,-*tiu*,-*a*, adj., **sutoricius,-tius;** relativu la *sutoriu* ca opifice : *atramentu sutoriciu, sulla sutoricia ;* ca subst. pers. *unu sutoriciu,*=reu *sutoriu.*

SUTORIU,-*sutória*, adj. s., **sutor,** (d'in *sutu* de la *suere*=cósere); proprie, care cóse, in speciale inse cellu ce *cóse,* face calciamente : calcionariu, pantofariu, etc.;—si ce serve la unu *sutoriu* = **sutorius** : *sulle sutorie, negretia sutoria, officina sutoria, firu sutoriu, instrumente sutorie.*

* SUTRINU,-*a*, adj., **sutrinus;** de *sutoriu*, relativu la *sutoriu : abitudini sutrine;* ca subst. reale f., *sutrina : a)* of-

www.dacoromanica.ro

ficina a *sutoriului; b)* arte, maiestria a *sutoriului.*

* SUTU,-*a*, adj. part. s. (d'in *suere*), **sutus**; cosutu.

* SUTURA, s. f., **sutura**, (fr. **suture**); actione si effectu de *cosere*, (vedi *sutela*): *sutur'a vestimentului e osiá de rcu facuta, in câtu se vede si bate la ocli d'in departare;* prin metafore : *a) sutur'a calvaria*, care conjunge ossele *craniului si facici; b) sutura chirurgica*, prin care se cosu marginile unei plaga; *c) suturele la una planta, la una conca*, etc., *paru sub forma de linie pucinu proeminenti; d) suturele nu su bone in lucruri de litteratura si de arte; suturele su, in acestu casu, carpiture.*

* SUTURALE, adj., (fr. **sutural**); relativu la *sutura : cascature suturali in plante si fructele loru.*

* SUTURATU,-*a*, adj. part. (trassu d'in *sutura*, fr. **suturé**), care are *sutura sau mai multe suture : insecte suturate.*

* SUTUROSU,-*a*, adj., (fr. **sutureux**); plenu de *suture.*

SUVEICA, s. f., **radius textorius**; (de la **subvehere?**).

SUVELLA, s. f., vedi *suveica.*

SVAPAIARE = *svapaliare,-ediu*, v., **flagrare, flammigerare, exardescere, vehementer et inconsiderate agere, invehi**; a dá, scóte, emitte *v apalia :* a flacurá, a arde cu flacura : *svapaliédia focului, svapaliédia coptoriele; prea svapaliédia coptoriulu; prea svapaliédia focului, de nu te poti appropiá de ellu;* cu sensu mai energicu in forma refles. *a se svapaliá : incendiulu se svapaliédia de sufflarea ventului;* metaforice, totu ca refless. de regula, *a se svapaliá*=a lucrá cu apprendere, precipitantia si fora cogetare, fora consideratione : *ce ve svapaliati asiá in lucruri, cari ceru sânge rcce si maturitate de cogitare; cu omeni svapaliati nu te poti intellege la nemica, co-ci se svapaliedia de ori-ce si la ori-cc; unu svapaliatu de june, nesce svapaliate de mulieri; cu tonu si gestu svapaliatu; cu vorbe svapaliate.* M.

SVAPALIATU,-*a*, adj. part. d'in *svapaiare*=*svapaliare.*

SVENTARE, *(sventare)*, v., **eventilare, véntilare; vento exponere, exsiccare, exhaurire, auferre, absumere;** a pune afora la *ventu*, a espune la *ventu*, si in specie, 1. a espune la *ventu* spre a ossucá, si in genere, a ossucá : *poneti albiturele se se svente pre gardu; intendeti pre frimbia vestimentele udate, ca se se svente pucinu, se se svente bene, déco se pote; sventàmu inse si la focu cellc ud ite;* 2. d'in contra, a pune la *ventu;* spre a recorí, spre a aerá : *scote vestimentele mai desu, se se svente; déco nu se svenla desu scullele, voru fi préda insecteloru;* 3. despre *ventu* ensusi : *ventulu nu sventa numai umiditatea, ci sventa totu ce afla in calle : sventa pulberea, sventu néuea, sventa manuclii de pre arature, sventa adesea coperimentele de palie alle bictului terranu, sventa vestimentele de pre umerii callatoriului;* 4. metaforice, a leuá si nu lassá nemica, a sterge : *a sventá pung'a cuiva, a)* a surrepe, sterge; *b)* a desertá, seccá, essaurí : *ne au sventatu pungile; au se svente totu de pre mésa, au se svente vinulu d'in cupe si carafe, au se svente si butile; predatorii sventa callatorii, sventa ce au, precumu raptorii si mancatorii publici sventa si cenusi'a omului d'in focariu;* 5. **evanescere, rancescere, corrumpi,** mai vertosu in forma refless. *a se sventá* = a perí, a se corrumpe, rancedí, etc. : *se sventa vinulu, se sventa untulu, se sventa odorile tote si essentiele.*

SVENTATU,-*a*, adj. part. s. d'in *sventare.*

SVENTATURA, s. f., actione si effectu de *sventare : sventatur'a pamentului de multa umeditate; sventatur'a beuturcloru de pre mese.*

SVENTURARE, *sventuraticu*, etc., vedi : *venturare, venturaticu*, etc.

SVOLARE, v., **volare;** vedi *sborare* cu derivatele selle.

* SYAGRU, s. m., **syagrus**, (σύαγρος, fr. **syagre**); 1. specia de fenicu; 2. specia de planta americana.

* SYBARE, s. f., **Sybaris**, (Σύβαρις, fr. **Sybaris**); cetate greca in Itali'a de media-di, famosa, intre alte, prin lussuri'a, mollitionea si desfrenulu cetatia-

www.dacoromanica.ro

niloru sei; de ací derivate, ce espremu nu numai rellele celloru d'in *Sybare*, ci si aceste vitie in genere: 1. *sybaritu,-a*, s. pers., **sybarita, sybaritis**, (fr. **sybarite**), *a)* locuitoriu d'in *Sybare; b)* omu molle, effeminatu, lussuriosu si libidinosu; 2. *sybariticu,-a*, adj., **sybariticus**, (fr. **sybaritique**), *a)* relativu la unu *sybaritu, b)* relativu la cellu ce sémina cu unu *sybaritu : fabule si istoriore sybaritice*, obscene si turpi; 3. *sybaritide*, adj. s., **sybaris**, (fr. **sybaritide**), *a)* muliere voluptosa, desfrenata si corrupta; *c)* ca adj., *istoriorele sybaridi nu su mai oneste ca celle sybaritice;* 4. *sybarismu* si *sybaritismu*, s. m., (fr. **sybarisme** si **sybaritisme**), *a)* modu de viétia allu *sybaritiloru ensisi; b)* in genere, modu libidinosu si fora neci unu respectu de demnitatea omului.

* SYBARITICU, *sybaritide*, etc., vedi : *Sybare*.

* SYCAMINU, s. m., **sycaminus**, (συκάμινος); arborellulu ce da *mure*, rugulu: *fructulu sycaminului se dice sycamina; sycaminele su mure;* vedi si : *sycomoru, sycomora*.

* SYCE, s. f., **syce**, (συκῆ), proprie, *ficu, fica*, applicatu in specie la : *a)* una planta; *b)* una buba de la oclu care suppura.

* SYCEPHALIA, s. f., (fr. **sycéphalie**, d'in σύν = cu, si κεφαλή = capu); mostruositate de fientia cu doue capite; de ací si : *sycephalicu,-a*, adj., (fr. **sycéphalique**) relativu la *sycephalia* si la *sycephalu; sycephalu*, s. m., (fr. **sycéphale**), monstru ce are doue *capite*.

* SYCEPHALICU, etc.; vedi *sycephalia*.

* SYCITE, s. f. **sycitis**, (σικῖτις); specia de pétra pretiosa de colorea *ficei*; (vedi *syce*).

* SYCITU, s. m., **sycites**, (σηκίτης); beutura, vinu de *fice*, (vedi *syce*).

* SYCOMANTE, s. m., (fr. **sycomancien**, d'in συκῆ = ficu, si μάντις = divinatoriu); la Greci, pretensu *divinu* dupo frondi'a *de ficu*.

* SYCOMANTIA, s. f., (fr. **sycomancie**); pretensa arte *a sycomantelui*.

* SYCOMORU, s. m., (fr. **sycomore**, συκόμορος, συκομορέα, d'in συκῆ = ficu, si μορέα = muru); specia de *muru* de genulu *ficului*.

* SYCOPHAGU,-*a*, adj., (fr. **sycophage**, d'in σῦκον = fica, si φαγεῖν = mancare); care manca *fice*, care se nutrescu cu *fice*.

* SYCOPHANTARE, v., **sycophantari**; a fi *sycophante*, a professá si practicá *sycophanti'a*.

* SYCOPHANTE, s. pers., **sycophanta**, (συκοφάντης, fr. **sycophante**, d'in σῦκον, si φανεῖν = arretare, denuntiare); 1. proprie, cellu ce, la Greci, denuntiá pre celli ce esportau *fice*, a caroru esportatione erá opprita prin lege si gravi pene; de ací : 2. in usulu de astadi commune, *a)* calumniatoriu : *infamii sycophanti ai virtutei innocente; unu sycophante de messeria, feriti-ve de acestu sycophante; b)* cavillatoriu, ammagitoriu, insellatoriu; *c)* lingusitoriu, parasitu, scurra inepta.

* SYCOPHANTIA, s. f., **sycophantia**, (συκοφαντία); professione si fapta de *sycophante : sycophantiele acestui negru sycophante au negritu si perdutu multe reputationi*.

* SYCOPHANTIOSU,-*a*, adj., **sycophantiosus**; plenu de *sycophantie*, calumniosu si calumniatoriu, reu de gura si de mâna, sau mai bene : *bonu si de mâna si de gura*.

* SYCOPHYLLU, s. m., **sycophyllum**, (συκόφυλλον); specia de planta, *malva selbatica* = **malva silvestris**.

* SYCOSE, s. f., (fr. **sycose**, d'in σῦκον fica); tumore ca una *fica*.

* SYCOTICU,-*a*, adj., (fr. **sycotique**); relativu la *sycose : tumori sycotice*.

* SYENE, s. f., **Syene**, (Συήνη, fr. **Syène**); celebre cetate a Egyptului vechiu, astadi **Said** sau **Assuan**, d'in care espressioni usuali in derivate: 1. *syene*, s. f., **syene**, granitu admirabile, ce se afla in vecinetatea cetatei mentionate; 2. *syenitu,-a*. **syenites**, (fr. **syénite**), *a)* pers., locuitoriu d'in *Syene; b)* s. reale, granitu de *Syene*, si prin estensione, genu de granitu asseminea; *c) syeniticu,-a*, adj., (fr. **syénitique**), care contine *syenitu* = granitu.

* SYENITU, ect., vedi *Syene*.

www.dacoromanica.ro

* SYLLABA, s. f., **syllaba**, (συλλαβή, fr. **syllabe**); emissione de una data a vocei : *una syllaba póte fi una vocale, déro syllab'a póte coprende si una vocale unita cu mai multe consonanti; syllabele se formedia dupo legile fonetice alle limbei; numerati si despartiti syllabele unui coventu; versurile se mesura, in limba nostra, dupo numerulu syllabeloru; cellu mai lungu versu e de séssesprediece syllabe; dupo numerulu syllabeloru, coventele su monosyllabe, disyllabe, trisyllabe, polysyllabe; nu scie inco formá syllabele; a nu dice syllaba in conversatione.*

* SYLLABARE = *syllabire*, v., **syllabas formare, discere et pronuntiare**, (fr. **syllaber, syllabiser**, si épeler); a formá si dice *syllabe : nu sciti inco bene syllabá; persisteti, magistri, a face pre inceputori se dica bene si correctu fiacare syllaba; metodulu de a invetiá a lege si scrie prin syllabare e condemnatu astadi;* — metaforice : *nu scie descurcá primele syllabe alle vietiei.*

* SYLLABARIU,-*a*, adj. s., (fr. **syllabaire**); relativu la *sy'laba*, la *syllabe : formele syllabarie scrisse, metodu syllabariu de lectura;* ca subst., *a)* person., *unu syllabariu* = care invétia si essercita *syllabele*, unu inceputoriu; *b)* reale, *unu syllabariu* = carte de *syllabatu*, de invetiatu rudimentele de lectura; — vedi si *syllabicu.*

* SYLLABICU,-*a*, adj., (fr. **syllabique**); de *syllaba*, relativu la *syllabe : versuri syllabice, metodu de lectura syllabica, scriptura syllabica, coventulu e unu totu syllabicu.*

* SYLLABIRE,-*escu*, v., vedi *syllabare.*

* SYLLABISARE, v., (fr. **syllabiser**); vedi *syllabare.*

* SYLLABISMU, s. m., systema de a invetiá a *syllabisare : syllabismulu se proscriue astadi d'in scolele elementarie ca funestu desvoltarei naturale a mentei copillaresca.*

* SYLLABISTU, s. m., care *syllabisa.*

* SYLLABU, s. m., **syllabus**, (σύλλαβος); catalogu, lista, registru, indice, conspectu, etc. : *syllabulu Vaticanului; syllabulu statului finantiale allu imperiului.*

* SYLLEPSE, s. f., **syllepsis**, (σύλληψις, fr. **syllepse**, d'in σύν = cu, si λῆψις = prendere); proprie, coprendere, coprensu, applicatu in speciale : 1. *syllepse*, prin care unu coventu, d'in frase, concorda, dupo intellessu, sau coprensu, nu cu coventulu la care se refere, ci cu unu altulu, fia numai in mente sau si in frase : *syllepse de numeru, de genu, de casu;* 2. *syllepse*, prin care acellu-asi conventu se applica in acellu-asi discursu cu doue sensuri differite.

* SYLLEPTICU,-*a*, adj., (fr. **sylleptique**); relativu la *syllepse : construction sylleptica. congruentie sylleptice.*

* SYLLOGISARE, v., (fr. **syllogiser**; vedi *syllogismu*); a face *syllogismu, syllogismi*, a trage consecentie d'in premisse, a argumentá : *terranulu cellu mai simplu syllogisa cu bonulu seu sensu.*

* SYLLOGISMATICU,-*a*, adj., **syllogismaticus**, (συλλογισματικός); relativu la *syllogismu : tractatu syllogismaticu.*

* SYLLOGISMU, s. m., **syllogismus**, (συλλογισμός, fr. **syllogisme**,—d'in σύν = cu, si λογίζεσθαι = cogitare, computare); forma, processu logicu, prin care cogitarea deduce d'in doue judecie unu tertiu judeciu : *celle trei judecie alle syllogismului porta si nominele de propositioni alle syllogismului; propositionile syllogismului assumpte ca addeverate se dicu premisse, amendoue, éro in parte, premiss'a cea mai generale se clama majore, si cea alta minore; propositionea dedussa d'in premisse, se clama consecentia sau conclusione.*

* SYLLOGISTICARE, v., (fr. **syllogistiquer**); a argumentá in form'a logica sau *syllogistica.*

* SYLLOGISTICU,-*a*, adj., **syllogisticus**, (συλλογιστικός, fr. **syllogistique**); relativu la *syllogismu : forme syllogistice; caten'a syllogistica se dice sorite.*

* SYLPHIDE, s. f., (fr. **sylphide**); femininu d'in *sylphu.*

* SYLPHU, s. m., (fr. **sylphe**); nome datu, in evulu mediu, geniiloru de amendoue sessele : *sylphii, genii elementari, populau aerulu in evulu mediu.*

www.dacoromanica.ro

SYLVA, *sylvaticu*, *sylvestru*, etc. vedi : *silva*, *silvaticu*, *silvestru*.

* SYMBIU,-*a*, adj., (franc. **symbie**,— d'in σόν = cu, si βίος = viétia); care *viue imperuna*; subst. pl. *symbiele*, familia de insecte din ordinea *elminthoprocteloru cystice*, cari in *cystea* loru coprendu mai multe animali.

* SYMBLEPHAROSE, s. f., (fr. **symblépharose**, d'in σὺν = cu, si βλέφαρον = **palpebra**); aderentia, lipire a *palpebreloru*. mai allessu a *palpebrei* superiore, de globulu oclului.

* SYMBOLA, s. f., **symbola**, (συμβολή); forma femin. d'in *symbolu*, se applica cu sensulu speciale de : parte de argenti ce *contribue* unu convivu la unu ospetiu facutu in commune, collecta de ospetiu commune : *contributorii symboleloru pentru ospetiulu de poi-mâne*; metaforice, *a)* batalia : *fora sumptulu nostru ne stau parate symbole*, (compara populerea dissa : *a mancá batalia*); *b)* vorbe de la finitulu mesei : *atari erau symbolele filosofului de la finitulu ospetiului*.

* SYMBOLICA, s. f., vedi *symbolicu*.

* SYMBOLICE, adv., **symbolice**; in modu *symbolicu* : *a se espreme symbolice*.

* SYMBOLICU,-*a*, adj. s., **symbolicus**, (συμβολικός); relativu la *symbolu*, ce serve de *symbolu* : *limba symbolica*, *carti symbolice*; ca subst. f. reale, **symbolica**, *symbolic'a* : *a)* scienti'a, artea *symboleloru*; *b)* totu allu *symboleloru* unei religione.

* SYMBOLISARE, v., (fr. **symboliser**); a traduce in *symbole* sau prin *symbole* : *a symbolisá cogitationile selle*.

* SYMBOLISMU, s. m., (fr. **symbolisme**); systema de *symbole*; in specie : *a) symbolismu* = statu primitivu allu filosofiei; *symbolismulu filosoficu primitivu espremea dogmatele selle prin symbole, imagini poetice; b) symbolismulu naturale e allu mai totoru religioniloru*; iuse : *c) symbolismulu religiosu allu Greciloru fu anthropomorphicu*.

* SYMBOLU, pl.-*e*, **symbolus**,-**um**, (σύμβολος,-ον, fr. **symbole**, — d'in σὺν = cu, si βάλλειν = aieptare, punere); semnu, imagine, figura, coventu, etc., prin care se da a se intellege ceva in modu indirectu : *leonele e symbolulu poterei, precumu cânele e symbolulu fidelitatei; sérpele e symbolulu intellectionei; sérpele e inse mai vertosu symbolulu ingratitudinei; colórea alba e symbolulu innocentiei; symbole se vedu affissiate la celle mai multe officine; pre sigille, pre monete, pre arme se impremu symbole; prin symbole se intellegu omenii, cându nu se potu intellege prin vorba sau scriptura; totusi si pre longa scriptura, vorba, pictura si alte moduri de espressione mai clara, symbolele au jocatu si voru jocá inco mare parte in espressionea cogitariloru omului*;—in specie : *symbolu sacru*; *symbole sacre*, si absolute : *symbole alle religionei crestiniloru su sacramentele : eucharisti'a, de essemplu, e data sub symbolulu pânei si vinului*; *déro symbolulu symboleloru unui crestinu e crediulu in unulu Domnedieu in trei persone*.

* SYMELIA, s. f., (fr. **symélie**), statu de *symelu*.

* SYMELICU,-*a*, adj., (fr. **symélique**); care are caracterie de *symelu*.

* SYMELU,-*a*, adj. s., (fr. **symèle**, — d'in σὺν = cu, si μέλος = membru); cellu care are, in sene, membrele sessuali alle unei parecla fuse imperuna : *symelii su déro monstri*.

* SYMMETRIA, s. f., **symmetria**, (συμμετρία, fr. **symmétrie**,- d'in σύν=cu, si μέτρον=mesura); statu de *symmetru*, proportione si armonía a partiloru unui totu : *symmetria formosa, placuta; symmetri'a corpului umanu, scrupulos'a symmetria a ornamenteloru architectonice; symetri'a e unu elementu in formosulu totoru artiloru*; — despre ori-ce ordinatu in certe proportioni : *symmetri'a discursului, frasiloru, periodeloru; symmetri'a stylului poeticu si prosaicu; symmetria musicale*.

* SYMMETRICU,-*a*, adj., (fr. **symmétrique**); care are *symmetria* : *ordine symmetrica*, *compositione symmetrica*, *periodu symmetricu, edificie symmetrice; polyedru symmetricu, figure geometrice symmetrice, corpuri cristalline symmetrice*.

www.dacoromanica.ro

* SYMMETRISARE, v., (fr. **symmétriser**); a face *symmetricu*, a dispune in *symmetria : a symmetrisá frasile*, si intransitivu : *frasile symmetrisa, aceste parti nu symmetrisa.*

* SYMMETROCARPU,-*a*, adj., (fr. **symmétrocarpe**, d'in σύμμετρος, si καρπός = pericarpu); allu carui *pericarpu* se pote despartí in doue medietàti perfectu pari *symmetrice.*

* SYMMETRU,-*a*, adj., **symmetrus**, (σύμμετρος, d'in σύν = cu, si μέτρον = mesura); ammesuratu, adaptatu, adecatu, accomodatu, proportionatu, etc. : *calitati symmetre fientiei, parti symmetre partiloru, capu symmetru corpului, petiore symmetre staturei.*

* SYMMYSTU,-*a*, s. pers., **symmysta**, (συμμύστης, d'in σύν = cu, si μύστης= initiatu); cellu initiatu imperuna cu altulu, cosacerdote, sacerdote collegu.

* SYMPASMA, pl.-*mate*, **sympasma**, (σύμπασμα); pulbere de presaratu, in specie, pulbere medicale.

* SYMPATHIA, s. f., **sympathia**, (συμπάθεια, = d'in σύν = cu, si πάθος = affectu, passione); relatione de statu, de sensu, etc., ce essiste intre unu ce si altu ce : *anticii credea co prin sympathía se uniea aurulu cu mercuriulu, co sympathía erá intre ferru si magnete, co una sympathía universale legá, collegá partile universului, si mantinea ordinea lui; in loculu sympathiei punu recentii affinitatea, attractionea, gravitationea;* in specie : *fora sympathía nu se lega bonu conjugiu intre unu barbatu si muliere; fora sympathía intre doui nu se inclaga amicitia; sentimu sympathía de dorerile si placerile altui-a; prin sympathía ridemu cu celli ce ridu, prin sympathía plangemu si lacrimàmu cu celli ce plangu si lacrima; e una simpathía intre organele celle mai departe alle corpului; prin simpathía dorerea petiorului se sente si in capu; prin simpathía si colorile se adjuta si placu mai multu oclului.*

* SYMPATHICU,-*a*, adj., (fr. **sympathique**); relativu la *sympathia : calitàti sympathice, miscare sympathica, nervi sympathici; a fi sympathicu unui omu, unei muliere, unei partita; a fi sympathici junimei studiose, professoriloru, armatei.*

* SYMPATHISARE, v., (fr. **sympathiser**); a avé *sympathía : a sympathisá cu celli assupriti, cu celli devotati virtutei; amórea si paupertatea nu sympathisa.*

* SYMPATHISTU, s. m. pers. (fr. **sympathiste**); care pretende si sustine co uniculu fonte de amore si de odiu, sau si de indifferentia, sta in effluviele, emanationile unei persona côtra alta.

* SYMPERASMA, pl.-*mate*, (συμπέρασμα, d'in σύν=cu, si περαίνειν=terminare); specia de *syllogismu* cu conclusione immediata, fora premisse complete.

* SYMPERIANTHIU,-*a*, adj., (fr. **sympérianthé**); care are corolla si calice unite in unu singuru tubu staminiferu.

* SYMPETALICU,-*a*, adj., (fr. **sympétalique**); care da apparentia de corolla *monopetala.*

* SYMPHASE, s. f., (σύμφασις=comparitione, fr. **symphase**); emersione, apparitione simultana de mai multe astre.

* SYMPHONIA, s. f., **symphonia**, (συμφωνία, fr. **symphonie**, d'in σύν = cu, si φωνή = voce); 1. consonantia, si in specie, consonantia octava; 2. concertu, armonía musicale; verice buccata musicale destinata a fi cantata cu mai multe instrumente cu corde; mai allessu, mare compositione de musica, destinata a fi cantata de multe si varie instrumente; adesea, prin abusu : orchestr'a in opositione cu vocile; 3. melodía, canticu melodicu; 4. instrumentu musicale, munitu cu pucine corde; — 5. genu de plante d'in famili'a guttifereloru.

* SYMPHONIACU,-*a*, adj., **symphoniacus**, (συμφωνιακός); relativu la *symphonía* = musica, armonia, etc. : *barbati si mulieri symphoniaci, organe symphoniace.*

* SYMPHORICARPU,-*a*, adj. s., (fr. **symphoricarpe**); care pórta fructe strinse in glomu; s. m., *symphoricarpulu*, genu de plante d'in famlli'a caprifoliacieloru; de ací si : *symphorina*, s. f., (fr. **symphorine**); genu de plante americane.

www.dacoromanica.ro

*SYMPHYONEMA, s.f., (fr. **symphyonème**); unu genu de plante dicotyledonie d'in famili'a proteacieloru, cari crescu in locurile limóse d'in Nou'a-Ollanda.

* SYMPHYOSTEMONIU, -*a*, adj., (fr. **symphyostémone**); care are *stamine* concrescute : *plante*, *flori symphyostemonie*.

*SYMPHYSANDRIA, s. f., (**symphysandrie**); classe de plante cu *staminele* concrescute prin anthere.

* SYMPHYSE, s. f., (σύμφυσις=concretione, fr. **symphyse**); concrescere a legamenteloru osseloru cu articulationile; in specie pentru certe articulationi : *symphysea pubei symphysea sacroiliaca*.

* SYMPHYSEOTOMIA, s. f., (fr. **symphyséotomie**); operatione chirurgica la *symphyse*.

* SYMPHYSEOTOMICU, -*a* adj., (fr. **symphyséotomique**); relativu la *symphyseotomía*.

* SYMPHYSIA, s. f., (fr. **symphysie**), confusione a partiloru sessuali de una parecla in acellua-asi individuu, confusione de *nature*.

* SYMPHYSISTATU, -*a*, adj. s., (fr. **symphysisté**); care are tessutur'a cellularia continua si in intru si in afora, nefiendu interrupta prin diaphragmate transversali; subst. pl. *symphysistatele*, sectione de plante d'in famili'a thalassiophysiloru.

* SYMPHYSIU, -*a*, adj., (fr. **symphysien**); de *symphyse*, relativu la *symphyse*.

† SYMPHYSO-, (gr. σύμφυσις=concretione); in composite scientifice, ca : *symphysodactyli'a*, s. f., (fr. **symphysodactylie**), statu allu cellui *symphysodactylu*; *symphysodactylicu*, -*a*, adj., (fr. **symphysodactylique**), relativu la *symphysodactylia* sau la *symphysodactylu*; *symphysodactylu*, -*a*, s. person., (fr. **symphysodactyle**, d'in δάκτυλος = degitu), care are degitele unite intr'unulu; *symphysopsia*, s. f., (fr. **symphysopsie**, d'in ὤψ = oclu), confusione a celloru doui ocli in unulu; *symphysopticu*, -*a*, adj., (fr. **symphysoptique**), relativu *symphysopsía*; *symphysoscelia*. s. f. (fr. **symphysoscélie**, d'in σκελίς=crure, femore), concretione a celloru doue vase pelvian e intru unulu; *symphysoscelicu*, -*a*, adj., (fr. **symphysoscélique**), relativu la *symphysoscelia*.

† SYMPHYT-, si *symphyto-*, (gr. σύμφυτος = concretu sau concrescutu), in composite scientifice, ca : *symphytantheriu*, -*a*, adj., (fr. **symphytanthéré**), care are staminele concrescute cu *antheriele*; *symphytogyniu* -*a*; adj., (fr. **symphytogyne**, d'in γυνή = femina), care are ovariulu concrescutu cu calicele; *symphytotelu*, -*a*, adj., (fr. **symphytotèle**, d'in θήλη = mammilla), care are ovariulu aderente, concrescutu.

* SYMPHYTU, -*a*, adj. part. s. **symphyton**, (σύμφυτον, fr. **symphytum**); unu genu de plante.

* SYMPIEZOMETRU, s. m., (fr. **sympiézomètre**, d'in συμπιέζειν=compremere, si μέτρον=mesura); instrumentu destinatu a supplení *barometrulu nauticu*.

*SYMPLEGMA, pl.-*mate* **symplegma**, (σύμπλεγμα); imbraciare, complessu.

* SYMPLOCE, s. f., **symploce**, (συμπλόκη, fr. **symploqne**); complessione, in specie : 1. figura de retorica, prin care acellu-asi coventu se repetesce de mai multe ori; 2. genu de plante d'in famili'a styracieloru.

* SYMPLOCIU, pl.-*e*, (fr. **symplocion**); annellu, prin care se tinu capsulele fericeloru, term. de botanica.

* SYMPODE adj., (σύμπους, fr. **sympode**); care are *petiorele* posteriori *unite* in aripiore : *pesci sympodi*.

* SYMPOSIACU, -*a*, adj., **symposiacus**, (συμποσιακός, fr. **symposiaque**); relativu la *symposiu* : *cestioni*, *orationi symposiace*; s. absol. *a)* m. *unu symposiacu* = discursu la *symposiu*; *b)* pl. f. *symposiace-le* = scriptele lui Plutarchu intitulate *symposiu*.

*SYMPOSIARCHU, s. m., (συμποσιάρχης, fr. **symposiarque**); magistrulu unui conviviu, la antici.

* SYMPOSIASTU, s. pers., (συμποσιαστής, fr. **symposiaste**); cellu ce liea parte la unu *symposiu*, la unu *convivium*.

*SYMPOSIU, pl.-*e*, **symposium**, (συμπόσιον); *a)* conviviu, ospetiu de pertrecere la dille insemnate si festive; *b)* mai vertosu, conviviu de invetiati, intellepti,

www.dacoromanica.ro

filosofi, etc., in cursulu carui-a fia-care convivu pronuntiá unu discursu : *conoscutu e celloru culti admirabilele dialogu allu lui Platone, intitulatu symposiulu, la care aru fi leuatu parte Socrate, Alcibiadc, Aristophane si alti illustri docti Greci ai acellui tempu.*

* SYMPSALMA, pl.-*mate*, **sympsalma**, (σύμψαλμα), cantare de mai multi impreuna, mai allessu cantare basericesca.

* SYMPTOMA, pl.,-*mate* (σύμπτωμα, fr. **symptôme**); in geuere: casu, accidentia, evenimentu, evenimentu reu in parte; —appllicatu in specie cu sensulu de: veri-ce scambare in unu morbu, veri-ce semnu ce pronuntia morbu: *symptomate forte gravi de febre typhoide;* prin estensione, *symptoma* = semnu, presagiu, etc. : *symptomate de tempuri relle, de calamitati, de decadentia,* etc.

* SYMPTOMATICU,-*a*, adj., (fr. **symptomatique**); de *symptoma*, care e *symptoma : batalia de pulsu symptomatica; semne symptomatice de stricarea si rumperea pacei.*

* SYMPTOMATISARE, v., (fr. **symptomatiser**); a observá *symptomatele;* a trage si conclude ce e de conclusu d'in acelle *symptomate;* metaforice, a presagí, predice, prognosticá.

* SYMPTOMATISMU, s. m., (fr. **symptomatisme**); 1. systema, doctrina de a observá si appretiá *symptomatele;* 2. in specie, systema de medicina, in care *symptomatele* se tracta separate si independenti unele de altele.

* SYMPTOMATISTU, s. pers., (fr. **symptomatiste**); fautoriu allu *symptomatismului,* in sensulu de sub 2.

* SYMPTOMATOLOGIA, s. f., (fr. **symptomatologie**, d'in σύμπτωμα = symptoma, si λόγος = discursu); ramu allu pathologiei medicinale, care are de obiectu connoscenti'a *symptomateloru.*

* SYMPTOMATOLOGICU,-*a*, adj., (fr. **symptomatologique**); relativu la *symptomatología,* si la *symptomatologu.*

* SYMPTOMATOLOGISTU, s. pers., (fr. **symptomatologiste**); cu acellu-asi sensu ce are si form'a *symptomatologu,* care e de preferitu.

* SYMPTOMATOLOGU, s. pers., (fr. **symptomatologue**); auctoriu, professoriu, medicu versatu in *symptomatologia.*

* SYMPTOSE, s. f., (σύμπτωσις = cadere, cadere rea, decadere, fr. **symptose**); de perire, macrire, langedire, atrophía, scadere a totoru poteriloru corpului sau numai a unei parte d'in elle.

††SYN, (σύν), prepositione gréca, care occurre in summa mare de composite, synonyma cu lat. **cum, com, con,** precumu se póte vedé d'in numerosele essemple. Pronunti'a româna ar fi *sun.*

* SYNAGOGA, s. f., **synagoga**, (συναγωγή, fr. **synagogue**); congregatione, adunare; in specie congregatione a ebreiloru, si locu, casa unde se aduna.

* SYNALEPHE, s. f., **synalephe**, (συναλοιφή); junctione a doue covente in unulu, cumu : *neci-unu, neci-una, vericine.*

* SYNALLAGMA, pl.-*mate*, **synallagma**, συνάλλαγμα); vedi *synallagmaticu.*

* SYNALLAGMATICU,-*a*, adj., (**synallagmaticus**, συναλλαγματικός, d'in συνάλλαγμα = *synallagma* = transactione, obligatione mutuale, de la συναλλάττειν = a scambá unulu cu altulu, a transige); relativu la *synallagma,* care coprende una obligatione reciproca : *contractu synallagmaticu, actele synallagmatice se facu duple cellu pucinu; constitutionile su addeverate contracte synallagmatice intre principi si popore.*

* SYNANCHE, s. f., **synanche**, (συνάγχη, fr. **synancie**, d'in ἄγχειν = stringere, strangulare); apprendere si stringere a guttului, *angina.*

* SYNANCHICU,-*a*, adj., **synanchicus**, (συναγχικός); relativu la *synanche : doreri synanchice.*

* SYNANTHERIA, s. f., vedi *synantheriu.*

* SYNANTHERICU,-*a*, adj., (fr. **synanthérique**); care are *antherele conjuncte* una cu alta in unu tubu ce trece prin stylu.

* SYNANTHERIU,-*a*, adj., (fr. **synanthéré**, d'in συνανθεῖν = a inflorí imperuna); care are staminele *conjuncte prin anthere : flore synantheria, plante*

www.dacoromanica.ro

synantherie; subst. f., *a)* sing. *synantheria*, (fr. **synanthérie**), classe de plante ce coprende plantele cu *staminele conjuncte prin anthere; b)* plur. *synantherie-le*, (fr. **synanthérées**), nome sub care se coprendu familiele de plante alle cicoracieloru, corymbifereloru si cinarocephaleloru, cari au tote ca caracteriu distinctivu commune *staminele conjucte prin anthere.*

* SYNANTHEROGRAPHIA, s. f.,(fr. **synanthérographie**); parte a *synantherologiei*, care coprende *descriptionea* totoru generiloru si specieloru de ordinea *synanthorieloru.*

*SYNANTHEROGRAPHICU,-*a*,adj., (fr. **synanthérographique**); relalivu la *synantherographia* si la *synanterographu.*

* SYNANTHEROGRAPHU, s. pres. (fr. **synanthérographe**); auctoriu, profesoriu, versatu in *synanterographia.*

* SYNANTHEROLOGIA, s. f., (fr. **synanthérologie**); scientia a *synantherieloru : synantherologi'a presenta si unu conspectu, dupo ordinea chronologica, de analyse critica a totoru botanistiloru, ce s'au occupatu cu synantheriele.*

* SYNANTHEROLOGICU,-*a*, adj., (fr. **synanthérologique**); relativu la *synantherologia : investigationi synantherologice, glossologia synantherologica, geographia synantherologica.*

* SYNANTHEROLOGU, s. pers., (fr. **synanthérologue**); versatu in *synantherologia.*

*SYNANTHERONOMIA, s. f. (**synanthéronomie**); parte a *synantherologiei*, care are de obiectu connoscenti'a : *a)* caracterieloru organisationei si functioniloru, ce au in communi tote plantele ordinei *synantherieloru; b)* modificationiloru, ce aceste caracterie, organisationi si functioni presenta in fia-care tribu naturale, fiendu aceste-a communi celloru mai multe plante alle tribului.

* SYNANTHERONOMICU,-*a*, adj., (fr. **synanthéronomique**); relativu la *synantheronomia : caracterie synantheronomice.*

* SYNANTHEROTECHNIA, s. f.,(fr. **synanthérotechnie**); arte, metodu de a studiá *synantheriele.*

*SYNANTHEROTECHNICU,-*a*,adj., (fr. **synanthérotechnique**); relativu la *synantherotechnia : legi si regule synantherotechnice.*

* SYNAPHE, s. f., (**synaphe**, συναφή = conjunctione, fr. **synaphe**); conjunctione de *tetracorde.*

* SYNARMOPHYTU, pl.-*e*, (fr. **synarmophite**, d'in συναρμόζειν = a face unu totu, si φυτόν = planta); planta *gynandra.*

* SYNARTHROSE, s. f., (fr. **synarthrose**, d'in σύν, si ἄρθρωσις = articulatione); articulatione fissa, immobile.

* SYNARTHROSIALE, adj., (fr. **synarthrosial**); relativu la *synarthrose : articulationi synarthrosiali.*

* SYNARTHRU,-*a*, adj. s., (fr. **synarthre**, d'in σύν, si ἄρθρον = articlu); care e formatu d'in articulationi forte strinse; s. m., *synarthru*, genu de plante d'in ordinea *synantherieloru.*

* SYNATHROISMU, s. m., (συναθροισμός); figura retorica, prin care se accumula mai multe covente in una frase, mai multe propositioni in unu periodu, etc., a caroru semnificatione e correlativa.

* SYNATHROPHYTU, adj. s., (fr. **synathrophyte**, d'in συναθροίζειν = accumulare, si φυτόν = planta), care are fructulu *accumulatu* d'in mai multe carpe; si absol. s. m., genu de plante cu assemine caracteriu.

*SYNAULIA, s. f., (συναυλία, fr. **synaulie**); armonia, concertu de *flaute* ce se correspondu.

* SYNAXARIU, pl.-*e*, (συναξάριον, fr. **synaxaire**, d'in σύναξις = collegere); collectione abreviata d'in *vietiele sântiloru : synaxariulu d'in diu'a sântiloru Apostoli Petru si Paulu; synaxariulu sântului Joanne baptezatoriulu.*

* SYNAXE, s. f., (σύναξις, fr. **synaxe**, d'in συνάγειν = adunare, stringere); adunare, si in specie, adunare de crestini la inceputulu crestinismului pentru celebrarea *santei cena.*

* SYNCARPU, s. m., (fr. **syncarpe**, d'in σύν, si καρπός = fructu); fructu

www.dacoromanica.ro

compositu, provenitu d'in mai multe ovarie, cari au devenitu carnose: adunatura de fructe d'in folliculii floriloru devenite carnose.

* SYNCARPHU, s. m., (fr. **syncarphe**, d'in σύν, si κάρφός = paliu), genu de plante d'in famili'a synantherieloru.

* SYNCELLU, s. m., (fr. **syncelle**, d'in σύν si κέλλα=cella); proprie, sociu de *cella*, applicatu in specie la unu monachu pusu pre longa episcopu sau patriarchu : *primulu d'intre syncelli se clama protosyncellu.*

* SYNCEPHALU,-*a*, adj., (fr. **syncephale**, d'in σύν, si κεφαλή = capu); care are *capulu unitu* cu corpulu : *crustacie syncephale.*

* SYNCERASTU, adj. part. s., **syncerastum**, (συγκεραστόν); buccata, beutura d'in ammesticulu de differite ingredientie.

* SYNCHONDROSE, s. f., συγχόνδρωσις, d'in σύν, si χόνδρος = cartilagine); articulatione de doue osse prin *cartilagine.*

* SYNCHONDROTOMIA, s. f., (fr. **synchondrotomie**), sectione a *symphysei palatului.*

* SYNCHONDROTOMICU,-*a*, adj., (fr. **synchondrotomique**); relativu la *synchondrotomia : operatione synchondrotomica.*

* SYNCHRESE, s. f., (σύγχρησις, fr. **synchrèse**); unione a doue vocali in unu diftongu.

* SYNCHRISMA, pl.-*mate*, **synchrisma**, (σύγχρισμα); unsura, ungere; in specie : ungere cu *sântu miru.*

* SYNCHRONICU,-*a*, adj., (σύγχρονος, fr. **synchronique**), care e, se pertrece in acellu-asi tempu, in acea-asi epoça cu alte evenimente, de si in differite locuri; *evenimente synchronice, metodulu de narratione synchronica; tabellele synchronice presenta in unu conspectu faptele acellei-asi epoce.*

* SYNCHRONISMU, s. f., (συγχρονισμός, fr. **synchronisme**); identitate, simultaneitate a unoru evenimente cu altele, de si póte intercede differentia de locu : *synchronismulu oscillationiloru a doue pendule.*

* SYNCHRONISTICU,-*a*, adj., (fr. **synchronistique**); relativu la *synchronismu, tabelle synchronistice.*

* SYNCHRONISTU,-*a*, adj., (fr. **synchroniste**); in acellu-asi sensu cu allu formei : *synchronu*, care e de preferitu.

* SYNCHRONIU,-*a*, adj. si

* SYNCHRONU,-*a*, a dj., (σύγχρονος, fr. **synchrone**, d'in σύν, si χρόνος = tempu); care se pertrece in acellu-asi *tempu*, in acellu-asi intervallu : *oscillationi synchrone, vibrationi synchrone, curba synchrona sau synchronia.*

* SYNCHRONOLOGIA, s. f., (fr. **synchronologie**); tractatu de celle *synchrone*. de *synchronismu.*

* SYNCHYSE, s. f., (σύγχυσις=confusione, fr. **synchyse**, d'in συγχέειν = confundere); confusione, perturbatione, disordine, in specie : confusione a frasei prin transpositioni fortiate.

* SYNCOPALE, adj., (fr. **syncopal**); de *syncope* cu *syncopi : fibre syncopale.*

* SYNCOPARE, v., **syncopare**, (fr. *syncoper*); 1. a cadé in *syncope*, a face *syncope;* a lessiná; 2. a produce asséminue *syncope;* 3. a suppreme una littera, una syllaba d'in unu coventu : *a syncopá finalea vorbei; covente syncopate.*

* SYNCOPE, s. f., **syncope**, (συγκοπή, fr. **syncope**, d'in σύν, si κόπτειν = taliare); 1. suspensione subitania a actionei *cordei*=ânimei, insocita de incetarea respirationei, sensationiloru si motioniloru voluntarie : lessinu, cadere in lessinu, lessinare, etc.; 2. *syncope* =suppressione a unei littera sau syllaba in mediloculu unui coventu; 3. *syncope musicale* = prolongarea unei nota discordante spre a produce una dissonantia inainte de una cadentia musicale.

* SYNCOTYLEDONATU,-*a*, adj., (fr. **syncotylédoné**, d'in σύν, si κοτυλεδών = cotyledone); care are celli doui *cotyledoni uniti si confusi in una massa.*

* SYNCRANIU,-*a*, adj., (fr. **syncranien**); care tine strinsu de *craniu.*

* SYNCRASE, s. f., **syncrasis**, (σύγκρασις, fr. **syncrase**); mistione, commistione, fusione, mesticatura.

* SYNDACTYLU,-*a*, adj., (fr. **syn-**

www.dacoromanica.ro

dactyle); care are *degitele conjuncte* cu una strimta membrana; subst. pl., *syndactylele*, familia de passeri.

* SYNDESMOGRAPHIA, s. f., (fr. **syndesmographie**, d'in σύνδεσμος = legatura, si γράφειν = descriuere); parte a anatomiei ce are de obiectu *descriptionea legamenteloru*, legatureloru.

* SYNDESMOGRAPHICU,-*a*, adj., (fr. **syndesmographique**); relativu la *syndesmographia*.

* SYNDESMOGRAPHU, s. pers., (fr. **syndesmographe**); auctoriu de *syndesmographia*.

* SYNDESMOLOGIA, s. f., (fr. **syndesmologie**, d'in σύνδεσμος = legatura, si λόγος = discursu); parte a anatomiei ce are de obiectu usulu, applicarea legatureloru.

* SYNDESMOLOGICU,-*a*, adj., (fr. **syndesmologique**); relativu la *syndesmologia*.

* SYNDESMOLOGISTU, s. pers., (fr. **syndesmologiste**); in acellu-asi sensu cu *syndesmologu*, care e de preferitu.

* SYNDESMOLOGU, s. pers., (fr. **syndesmologue**); occupatu sau versatu in *syndesmologia*.

* SYNDESMOTOMIA, s. f., (fr. **syndesmotomie**, d'in σύνδεσμος = legatura, si τομή = sectione); dissectione a *legamenteloru*.

* SYNDESMOTOMICU,-*a*, adj., (fr. **syndesmotomique**); relativu la *syndesmotomia*.

* SYNDICALE, adj., (fr. **syndical**); de *syndicu*, relativu la *syndicu : functioni syndicali*, *auctoritate syndicale*, *camera syndicale*.

* SYNDICARE, v., (fr. **syndiquer**); 1. a fi *syndicu*, a functioná ca *syndicu*; 2. prin estensione, a observá, criticá, censurá, mustrá.

* SYNDICATU, s. m., (**syndicat**); officiu de *syndicu*, si corpulu *syndiciloru*.

* SYNDICU, s. m. pers., **syndicus**, (συνδικός, fr. **syndic** si **syndique**); 1. patronu, advocatu, procuratoriu in genere, éro in specie : procuratoriu, mandatariu, notariu allu unei commune, unei societate, unei unione de omeni; *syndicii communiloru rurali*; *syndiculu camerei*, *corpului de notari*; 2. mai vertosu, in cestioni de fallimente, *syndicu* =cellu insarcinatu a representá mass'a creditoriloru; 3. in parte, *a) syndicu* = primu magistratu allu *Genuei*; *b) syndicu* =individuu insarcinatu a esercitá patronatulu cotra marinarii si familiele loru *departati* de centrele de populatione marina.

* SYNDROME, s. f., (συνδρομή = concursu, fr. **syndrome**); complessulu *symptomateloru* unui morbu : *syndrome plethorica*.

* SYNECDOCHE, s. f., **synecdoche**, (συνεκδοχή, fr. **synecdoche** si **synecdoque**); proprie, *concceptione*, *comprensione*, inse in parte, figura retorica, tropu, prin care unu coventu se applica in sensu nouu, augmentandu-se sau deminuendu-se comprensionea lui, asiá co *parta se pune pentru totu si viceversa*; asiá si : *caus'a pentru effectu si effectulu pentru causa*, *unu nome propriu pentru unulu appellativu*, etc. : *synecdochile vinu forte desu sub penn'a scriptoriloru*.

* SYNECDOCHICE, adv., **synecdochice**; in *synecdoche*, in *synecdochi : synecdochice se intellege totulu d'in parte*.

* SYNECDOCHICU,-*a*, adj., **synecdochicus**; de *synecdoche*, espressu in *synecdoche : tropi synecdochici*.

* SYNECHIA, s. f., (συνέχεια = coerentia, aderentia, fr. **synéchie**, d'in σύν si ἔχειν=avere, tinere); in genere, continuitate, aderentia, coerentia; inse in specie, aderenti'a *iridei oclului la corni'a acestui-a*.

* SYNECPHONESE, s. f., συνέκφώνυσις, d'in σύν-ἐκ-φωνεῖν); scoterea unei syllabe prin *collisione : elisionea unei syllabe*.

* SYNEDRELLA, s. f., (fr. **synedrelle**, vedi si *synedru*); genu de plante d'in ordinea synantherieloru ; vedi si *synedrellatu*.

* SYNEDRELLATU,-*a*, adj., (fr. **synédrellé**); formatu ca una *synedrella*; subst. pl. *synedrellate-le*, divisione de plante d'in sectionea helianthieloru, cari au de typu genulu *synedrella*.

* SYNEDRIU, pl.-*e* (συνέδριον); consessu, consiliu, senatu; in specie : *syne-*

www.dacoromanica.ro

driulu ebreiloru : membrii syncdriului delibera asupr'a cestioniloru de legi divine si umane.

* SYNEDRU ,-*a*, adj. s., **synedrus**, (σύνεδρος, d'in σύν, si ἕδρα = siede, scamnu); cellu ce siéde cu altii impreuna, in specie, membru de consiliu.

* SYNEMATICU,-*a*, adj., (fr. **synématique**); relativu la *synema : substantia synematica.*

* SYNEMA, pl.-*mate*, (fr. **synème**, d'in σύν, si νῆμα=firu); firele staminelor de certoru plante; totu corpulu formatu prin unionea douoru sau mai multoru stamine.

* SYNEMMENU, s. m., **synemmenon**, (συνημμένον, fr. **synemménon**); proprie, ceva *collegatu, conjunctu;* inse in specie, genu de tonu musicale anticu, cantatu pre *tertiulu tetracordu.*

* SYNERESE, s. f., (συναίρεσις, fr. **synérèse**); contractione a doue vocali, fora inse se péra prin acesta-a veri-una vocale, impreunandu-se in unu *diftongu.*

* SYNERGIA, s. f., (συνέργεια=collucrare, fr. **synergie**); concursu allu lucrarei mai multoru organe in economi'a physiologica.

* SYNERGICU ,-*a*, adj., (fr. **synergique**); relativu la *synergía.*

* SYNESE, s. f., **synesis**, (σύνεσις, fr. **synèse**); 1. comprensione, intelligentia; 2. complessu regulatu de covente; 3. unulu d'in *eonii* gnosticiloru.

* SYNEVROSE, s. f., (fr. **synévrose**); 1. parte alba a corpului : nervi, tendini, legamente, etc.; 2. articulatione prensa prin legamente.

* SYNGENESIA, s. f., (fr. **syngénésie**, vedi *syngenesiu*, d'in care *syngenesia* femin.); classe a systemei lui *Linneu*, in care plantele au staminele concrescute, allipite prin anthere.

* SYNGENESIACU si *syngenesicu*,-*a*, adj., (fr. **syngénésique**); relativu la *syngenesia : plante, generi de plante syngenesiace sau syngenesice.*

* SYNGENESIU,-*a*, adj., (fr. **syngénèse**, d'in συγγένεσις = generatione); care are staminele *concrescute, allipite prin anthere;* vedi si *syngenesía*, care nu e de câtu fem. sing. sau neutru pl. d'in *syngenesiu*.

* SYNGNATHU,-*a*, adj. s., (fr. **syngnathe**, d'in σύν, si γνάθος=falca, bucca); care are *falci, bucce* aprope *aderenti;* s. m., *syngnatu-lu*, genu de pesci ce are mai bene de patrudieci de specie.

* SYNGRAPHA, s. f., **syngrapha**, (συγγραφή); scrissu, inscrissu de detoría.

* SYNGRAPHU, s. m., **syngraphus**, (σύγγραφος, fr. **syngraphe**); 1. contractu in scrissu; 2. actu in scrissu duplu intre creditoriu si debitoriu; 3. scrissu de trecere libera, *passaportu.*

* SYNIZESE, s. f., **synizesis**, (συνίζεσις, fr. **synizèse**); contractione de doue vocali; vedi si *syncrese.*

* SYNNERVOSU,-*a*, adj., (fr. **synnerveux**); care are *nervi, fibre,* ce convergu cotra capitulu foliei.

* SYNOCHITIDE si *synochite*, s. f., **synochitis**, (συνοχῖτις, fr. **synochite** si **synochide**); pétra, cu care farmecatorii greci pretendea a *tiné pre locu* umbrele mortiloru evocati.

* SYNODALE, adj., **synodalis**, (fr. **synodal**); relativu la *synodu : adunantia synodale, constitutioni si regulamente synodali, marturi synodali; scamnu synodale.*

*SYNODICU,-*a*, adj., **synodicus**, (συνοδικός, fr. **synodique**) ; relativu la *synodu*, 1. in sensulu de sub 1. : *decisioni synodice, epistole synodice. condemnatione si escommunicatione synodica ;* 2. in sensulu de sub 2. : *luna synodica, revolutionea synodica a lunei si terrei;* —absol. m. *synodicu-lu*, sau f. *synodic'a*=collectione de decissioni *synodice.*

* SYNODITU, s. pers., **synodita**, (συνοδίτης, fr. **synodite**) ; 1. membru allu *synodului;* 2. monachu, mai allessu monachi ce viuu in commune, si prin urmare in communitati.

* SYNODONTE, s. m., (συνόδους, fr. **synodonte**) ; genu de pesci cu *dentii* strinsu combinati.

* SYNODONTITE, s. f., **synodontitis**, (συνοδοντῖτις); 1. unu pesce d'in fluviulu Nilu; 2. una pétra pretiosa care s'ar aflá in creerii pescelui *synodonte.*

* SYNODU, s. m., **synodus**, (σύνοδος, fr. **synode**) ; 1. adunantia, congressu, conciliu : *synodulu de la Nicea si de la*

www.dacoromanica.ro

Carthaginea; acelle doue synode si alte cinci fura synode universali; inse se tinu si synode particulari : synodu generale allu unei terre, allu unui poporu; synodu provinciale, synodu eparchiale; 2. in altu sensu, *a) synodu* = conjunctioni de astre; *b) synodu*=genu de pesci; vedi *synodonte.*

* SYNONYMIA, s. f., **synonymia**, (συνωνυμία, fr. **synonymie**); statu de *synonymu : synonymía de nomine proprie, de nomine appelative; synonymi'a coventeloru diverse in forma, déro unite prin sensu, e fundamentale;* acésta *synonymía merita mare attentione de la vorbitoriulu sau scriptoriulu unei limba.*

* SYNONYMICU,-*a*, adj., (fr. **synonymique**); relativu la *synonymía*, la *unu synonymu : covente synonymice;* s. f., reale, *synonymica* = arte sau scientia de a distinge *synonymele,* de a connósce si applicá *synonymi'a;* in acestu intellessu si form'a *synonymía* ensasi.

* SYNONYMISARE, v., (fr. **synonymiser**); 1. a face *synonymu;* 2. a fi *synonymu;* 3. a cercetá *synonymi'a,* a face cercetari *synonymice.*

* SYNONYMISTU, s. pers., versatu in *synonymica,* occupatu cu *synonymi'a.*

* SYNONYMU,-*a*, adj. s., (συνώνυμος, fr. **synonyme**, d'in σύν si ὄνυμα=ὄνομα= nome); nu care are acellu-asi *nome* si care e numai *homonymu,* ci care are *aprope* acellu-asi *sensu : synonyme su coventele, de regula, numai prin sensu; potu inse fi mai multu sau mai pucinu synomyme intre sene prin relationile de sensu;* ca subst. m. *unu synonymu,* pl. *synonyme,* ceva *synonymu,* coventu *synonymu.*

* SYNOPHITU, s. m., **synophites**, (συνοφίτης); pétra pretiosa nominata si *galactica.*

* SYNOPSE, s. f., **synopsis**, (σύνοψις, fr. **synopsis**); conspectu, prospectu, indice scurtu, arruncatura de oclu asupr'a unei scientia : *synopsea florei unei provincia, unui districtu, unui judeciu; a espune tota scienti'a in una synopse.*

* SYNOPTERU,-*a*, adj., (fr. **synoptère**, d'in σύν, si πτερόν = aripa); care are *aripiorele pelviane unite* sau lepite la margine; subst. pl. *synopterele,* familia de pesci gnathodonti heterodermi.

* SYNOPTICU,-*a*, adj., (fr. **synoptique**); de *synopse,* aptu la conspectu, a se imbraciá in totu cu una arruncatura de oclu : *tabelle synoptice, memoriu alfabeticu si synopticu.*

* SYNORIDE, s. f., **synoris**, (συνωρίς); jugu de jumente, parechia.

* SYNORHIZU,-*a*, adj.,(fr. **synorhize**, d'in σύν, si ῥίζα = radice); care are *radice pucinu lipita cu perisperm'a la capitu.*

* SYNOSTEOGRAPHIA, s. f., (fr. **synostéographie**); parte a anatomiei ce descriue articulationile.

* SYNOSTEOGRAPHICU,-*a*, adj., (**synostéographique**); relativu la *synosteographia.*

* SYNOSTEOLOGIA, s. f., (fr. **synostéologie**); tractatu despre articulationi.

* SYNOSTEOLOGICU,-*a*, adj., (fr. **synostéologique**); relativu la *synosteologia.*

* SYNOSTEOTOMIA, s. f., (**synostéotomie**); dissectione, preparatione anatomica a articulationiloru.

* SYNOSTEOTOMICU,-*a*, adj., (fr. **synostéotomique**); relativu la *synosteotomia.*

* SYNOTIA, s. f., (fr. **synotie**); statu monstruosu de *synotu.*

* SYNOTICU,-*a*, adj., (fr. **synotique**); relativu la *synotía* sau la *synotu.*

* SYNOTU,-*a*, adj. s., (fr. **synote**, d'in σύν, si οὖς, ὠτός = urecla); 1. care are *ureclele conjuncte;* absolute s. m., *synotu-lu,* liliaculu, vespertellulu; 2. care are una facia cu patru urecle.

* SYNTACTICU,-*a*, adj., (συνταχτικός, fr. **syntactique**); relativu la *syntaxe, principie syntactice; parte syntactica a grammaticei :* vedi si *syntaxicu;* s. f., *syntactica*=*syntaxe,* arte de a dispune regulatu coventele unei limbe in frasi si peiriode, (vedi *syntaxe.*)

* SYNTAGMA, pl.-*mate*, (σύνταγμα, fr. **syntagme**, d'in σύν, si τάττειν=ordinare); ordine, lucru pusu in ordine; in specie, tractatu metodicu, systema: *syntagm'a filosofiei lui Epicuru.*

www.dacoromanica.ro

* SYNTAXARE=*syntassare*, v., (fr. **syntaxer**), a face *syntaxe*, a construge regulatu.

* SYNTAXE = *syntasse*, s. f., (**syntaxis**, σύνταξις, fr. **syntaxe**, d'in σύν, si τάττειν=ordinare); punere si assediare in ordine, éro in specie, constructione grammaticale a coventeloru in frasi si periode : *a observá, a neglege syntaxea limbei; frasi fora syntaxe; — syntaxe*= totulu reguleloru *syntactice*, cumu si : carte ce coprende aceste regule.

* SYNTAXICU=*syntassicu,-a*, adj., (fr. **syntaxique**); in acellu-asi sensu cu allu formei *syntacticu*.

* SYNTECOPYRA, s. f., (fr. **syntecopyre**, d'in σύν, τήκειν=topire, si πῦρ =focu); febre collicativa, tabitoria.

* SYNTECTICU,-*a*, adj., **syntecticus**, (συντηκτικός, d'in σύν, si τήκειν=topire; vedi si *syntexe*); coprensu de *syntexe*, cui deperu poterile, care tabesce d'in petiore.

* SYNTEXE, s. f., **syntexis**, (σύντηξις, fr. **syntexie**, d'in σύν, si τήκειν); deperire, seccare si tabire a poteriloru, tabire d'in petiore.

* SYNTHEMA, pl.-*mate*, **synthema**, (σύνθημα, fr. **synthème**); 1. involire, si mai allessu, semnu de involire; 2. in specie, *a)* in armata : α) coventu de ordine, de intellegere; β) ordine de dí a legioniloru; *b)* indice de callatoría; charta de callatoritu.

* SYNTHESINU,-*a*, adj., **synthesinus**, (συνθέσινος); relativu la *synthese* = vestimentu de nopte : *veste synthesina*.

* SYNTHESE, s. f., **synthesis**, (σύνθεσις, fr. **synthèse**), in genere, compositione; in specie : 1. in sensu materiale, *a) synthese* = mistione, mistura medicale; *b) synthese* = operatione chymica de a combiná, compune corpuri elementarie; *c) synthese* = operatione chirurgica, prin care se reconjungu partile divise si se reappropia celle departate si cascate; *d) synthese* unione de mai multe vase, unu totu de vase, *unu servitiu; e) synthese*=totu de vestimente, impareclare de mai multe vestimente de portatu imperuna; *f) synthese*=vestimentu ce se pune in casa, mai vertosu la mésa si nóptea candu dorme cineva; 2. in sensu ideale, *a) synthese*=metodu de a investigá si espune addeverulu, scienti'a, connoscintiele, metodu oppositu la cellu de *analyse : prin synthese si analyse procedemu in tote investigationile si proponimentele nostre; inse synthesea si analysea cauta, de regula, se se unésca strinsu, si se se adjute reciproce : synthesea espune dogmatice ce s'a aflatu prin analyse; b) synthese*=processu de demonstratione mathematica a propositioniloru succesive numai prin comparationea si compositionea propositioniloru mai inainte probate si demonstrate.

* SYNTHETICU,-*a*, adj., (συνθετικός, fr. **synthétique**); relativu la *synthese*, in intellesulu de sub 2. : *metodulu syntheticu se oppune la cellu analyticu; e condemnatu metodulu syntheticu pentru mentea copillarésca; acésta condemnatione a metodului syntheticu nu se pote admitte in modu absolutu; judeciu syntheticu, espositione synthetica si dogmatica;* inse si : *parte synthetica si analytica a chymiei*.

* SYNTHETISMU, s. m., (fr. **synthétisme**); Systema, processu *syntheticu : synthetismulu duce la dogmatismu; — synthetismulu fracturcloru chirurgice*.

* SYNTONICU,-*a*, adj., (fr. **syntonique**); relativu la *syntonu*.

* SYNTONU, s. m., **syntonum**, (σύντονον); proprie, ceva armoniosu; in specie, instrumentu musicale.

* SYNTROPHICU,-*a*, adj., (fr. **syntrophique**); care se nutresce impreuna, parasitu, inse parasitu falsu, de óra ce, fora se viua cu damnulu vegetalei, pre care cresce, are acea-asi sorte ca acésta-a.

* SYNTROPHIU,-*a*, adj. s., **syntrophius,-um**, (συντρόφιος,-ον); 1. ca adj. in acellua-si sensu cu *syntrophicu*; 2. ca subst. m. *syntrophiu-lu* = arborellu ce da mure, rugu.

* SYNTROPHU,-*a*, adj., **syntrophus**, (σύντροφος;—vedi si *syntrophicu, syntrophiu*); nutritu imperuna cu altulu, crescutu imperuna; s. pers. *syntrophulu meu*.

*SYNZOECIPHYTU, s. m., (fr. **synzoecipliy te**, d'in σύν, ζάειν = viuere, οἶκος =

www.dacoromanica.ro

= casa, φυτόν = planta); animale ce viue in una casa assemine unei plante.

* SYNZYGIA, s. f., (fr. **synzygie**, d'in σόν, si ζυγόν=jugu); puntu de junctione a celloru *doui cotyledoni* pre radicula, candu su oppositi.

* SYPHILE, s. f., **syphilis**, (fr. **syphilis**); affectione morbosa, multiforme si complessa, déro avendu de causa prima si unica actionea unui viru, ce se transmitte de cellu infectatu cellui sanetosu prin contactu immediatu, mai allessu prin coitu : *originea syphilei nu e inco connoscuta; invasionea syphilei, victimele syphilei; syphilea e mare flagellu allu populationei; pare a fi syphili ereditarie d'in tata si d'in mamma in filii.*

* SYPHILIDE, s. f., (fr. **syphilide**); nome genericu de diverse affectioni cutanie, de natura veneria, coincidendu cu symptomate syphilitice.

* SYPHILIMANU, s. m., (fr. **syphilimane**); cellu ce are manía de a vedé *syphile* pretotindene, *syphile in tóte bubele, syphile in tote buboniele si bubusiorele, syphile in tote tumorile, syphile in ori-ce scariatura mai grea de vindicatu.*

* SYPHILISARE, v., (fr. **syphiliser**); a communicá, a dá *syphile;* a implé *de syphile.*

* SYPHILITICU,-*a*, adj., (fr. **syphilitique**); relativu la *syphile : cancru syphiliticu, pustule syphilitice, doreri syphilitice, cura syphilitica.*

* SYPHILOMANIA, s. f., (fr. **syphilomanie**); passione a *syphilomanului.*

* SYPHILOMANU,-*a*, s. pers., vedi *syphilimanu.*

* SYRGASTRU, s. m., (σύργαστρος si συργάστωρ); care si trage pantecele pre pamentu.

* SYRINGATU,-*a*, adj., **syringatus**; facutu ca *syringea* = arundinea secca.

* SYRINGE, s. f., **syrinx**, (σύριγξ, fr. **syringe**); 1. flueru, flueru cu multe tieve : *syringea lui Pane, syringile pastoriloru;* 2. veri-ce corpu lungu si seccu : tubu, canale, vena, fistula, tocu, téca, casutia de albina, etc.; 3. genu de plante d'in famili'a myrtiloru.

* SYRINGIA, s. f., **syringias**, (συριγγίας); arundine bona de flere.

* SYRINGITE, s. f., **syringitis**, (συριγγῖτις, fr. **syringite**); specia de pétra fossile in forma cylindrica.

* SYRINGODENDRU, s. m., (fr. **syringodendre**, d'in σύριγξ = syringe, si δένδρον=arbore); cucurbita fossile.

* SYRINGOIDE, adj., (fr. **syringoïde**); care are forma de *syringe* = arundine, fasciclu de arundini : *petre syringoidi.*

* SYRINGOTOMIA, s. f., (fr. **syringotomie**); operatione chirurgica a unei fistula.

* SYRINGOTOMICU,-*a*, adj., (fr. **syringotomique**); relativu la *syringotomia.*

* SYRINGOTOMIU, pl.-*e*, **syringotomium**, (fr. **syringotome**); instrumentu de operatu si taliatu fistule; (vedi *syringotomia*).

* SYRITU, s. m., **syrites**, (συρίτης, fr. **syrite**); pétra pretiosa, ce s'ar nasce in follele lupului.

* SYRMA, pl.-*mate*, **syrma**, (σύρμα, fr. **syrme**); vestimentu lungu, ce se trage pre pamentu; metaforice : α) vestimentu de actoriu tragicu; β) tragedia, drama tragica; γ) coda lunga, ce se trage pre pamentu; metaforice, *atare coda de rochia.*

* SYRMATICU,-*a*, adj., **syrmaticus**, (συρματικός); care repe, se trage pre pamentu; metaforice, care se impedica, cespita, schiopita : *armissariu syrmaticu.*

* SYRMATOPHORU,-*a*, adj. s., (συρματοφόρος, fr. **syrmatophore**); care porta coda lunga de se trage pre pamentu; metaforice : *rochie syrmatophore; juni mollatici si syrmatophori.*

* SYSOMA, pl.-*mate*, (fr. **sysome**, d'in σύν, si σῶμα = corpu); monstru ce are *doue corpuri.*

* SYSOMATICU,-*a*, adj., (fr. **sysomatique**); relativu la *sysoma : figura sysomatica, forme sysomatice.*

* SYSOMIA, s. f., (franc. **sysomie**); statu, forma de *sysoma.*

* SYSSARCOSE, s. f., (συσσάρκωσις= concarnatione, incarnatione, fr. **syssarcose**); unione carnale, inse in specie : unionea osseloru prin musculi.

* SYSSITIU, de regula in pl. *sissitie*, (σύσσίτιον,-α, fr. **syssitie**); óspetiu commune, la Greci, unde mai multe perso-

www.dacoromanica.ro

ne mancá imperuna; in specie, ospetiele communi alle Spartiatiloru.

* SYSTALTICU,-*a*, adj., **systalticus**, (συσταλτικός, fr. **systaltique**); care se contrage, aptu a se intende si stringe: *cordea e systaltica, arteriele nu su mai pucinu systaltice.*

* SYSTEMA, s. f., **systema**, (σύστημα, fr. **système**, — d'in σύν, si ἱστάναι = ponere, assediare); 1. proprie si in genere, unu totu compositu d'in mai multe parti; in specie si metaforice, *a) systema* = totu de principie, de propositioni addeverate sau false, puse in certa ordine si sollegate intre sene prin coordinatione si subordinatione, etc.: *system'a lumei a lui Ptoleme, a lui Copernicu; systemate filosofice, systemate politice; b) systema in* istori'a naturale = distributione si classificatione a fientieloru, prin care se facilita studiulu acestoru-a; *c) systema de numeratione*, care, la noi are de principiu numerulu *diece*; *d) systema finantiaria* = planulu de finantie; *e)* in sensu mai estensu, *systema* = totu de pàrti, cari, pre câtu se pote connosce, aru poté essiste independenti: *system'a universului; system'a planetaria, solare; system'a muscularia*; *e)* in limb'a commune, cu sensu si bonu: *omu cu systema, negotiatori fora systema*; si reu: *omu de systema: omenii de systema tinu cu dentii la ce au appucatu sau si au pusu in capu; oppositionea de systema sau d'in systema nu e totu atâtu câtu si una oppositione cu systema; oppositionea de systema merge orbesce, oppositionea cu systema procede cu planu si cu scopu de indereptare a guberniului.*

* SYSTEMATICU,-*a*, adj., (συστηματικός fr. **systématique**); relativu la *systema: processu systematicu, portare systematica, taliare de selbe systematica, lucrari publice systematice, saline systematice, spiritulu systematicu e bonu, déro adese devine pertinace in errorile selle.*

* SYSTEMATISARE, v., (fr. **systématiser**); a pune in *systema.*

* SYSTEMATISATIONE, s. f., (fr. **systématisation**); actione de *systematisare: systematisationea connoscentieloru castigate.*

* SYSTEMATISATU,-*a*, adj. part. d'in *systematisare.*

* SYSTEMATISMU, s. m., (fr. **systématisme**); systematisatione erratica.

* SYSTEMATISTU, s. pers., (fr. **systematiste**); factoriu de *systematismu*, systematisatoriu cu ori-ce pretiu.

* SYSTOLE, s. f., **systole**, (συστολή, fr. **systole**, d'in συστέλλειν = contragere, stringere); in genere, stringere, contragere; in specie: contragere a cordei si arterieloru, in oppositione cu *diastole: diastolea si systolea cordei si arterieloru producu pulsulu; pulsulu e regulatu, candu si systolea si diastolea su deplenu regulate.*

* SYSTROPHOGASTRU,-*a*, adj. s., (fr. **systrophogastre**); care si pote intórce abdominele, asiá in câtu si involve cu ellu capulu; subst. pl. *systrophogastrele*, familia de insecte d'in ordinea hymenopthereloru.

* SYSTYLU,-*a*, adj., **systilus**, (σύστυλος, fr. **systyle**); alle cui columne su asiá ordinate, in câtu intervallulu d'intre columne are estensionea câtu grossimea a doue columne: *templu systylu*; si absol. s. m., *systylulu* = ordinatione *systyla*; prin metafore: *a)* genu de plante cryptogame d'in famili'a *licheniloru*; *b)* minerale prismaticu, de colore albastra.

* SYZETESE, (συζήτησις fr. **syzétèse**, d'in σύν, si ζητέειν = cercetare); figura retorica, prin care se incepe si stabilesce una discussione.

* SYZETETU, s. pers., (συζητητής, fr. **syzétète**); cercetatoriu; in specie, doctoriu judanu care cerca si scruta sensurile allegorice alle bibliei, testamentului veclu.

* SYZYGIA, s. f., **syzygia**, (συζυγία, fr. **syzygie**); conjunctione, conjugatione; in specie: *a) syzygi'a astreloru: lun'a si sorele su in syzygia*, intellegundu-se prin *syzygia nu numai conjunctionea, ci si oppositionea; b) syzygia* = *conjugatione, flessione a verbului.*

www.dacoromanica.ro

T.

T, a douedicea littera in alfabetulu romanu. I. conserva sonulu seu genuinu: 1. inaintea vocaliloru : *a, o, u, e,* atâtu in inceputulu câtu si in mediulu vorbeloru, precumu in: *tauru, tata, totu, turturelle, temere, tortu, mortu, cântu, capite, potemu; mutàmu,* etc.; 2. assémine inaintea vocalei *i* scurta, in mediu, precumu in : *lunaticu, selbaticu, veraticu, annótinu, pectine, pectinare, vectima, vectimare, pantice, spanticare,* etc., unde acésta vocale de commune se confunde cu *e;* 3. in vorbele de formatione mai noua in genere, precumu in : *lectica, retina, activu, repentinu, continuu,* etc.; 4. inaintea litterei *r,* atâtu in inceputulu câtu si in mediulu vorbeloru, precumu in : *tragu, tristu, stringu, patru, putredu, nutritu, nostru, vostru, altru,* etc. II. trece in siueratória lina=*ts:* 1. inaintea vocalei *i* clara si plenisuna, precumu in : *tinu, tinere, patire, patitu, patimu, sentire, sentitu, sentimu, suptire, betivu, capetina, petire, petitu, petindu, multime,* etc.; 2. inaintea vocalei *i* semisuna finale, sau insocita de alta vocale, cu care formédia unu diftongu impropriu, precumu in : *multi, toti, sorti, poti, muti, denti, credentia, potentia, scientia, sentiu, invetiu, matiu, vitiu, vitia, viétia, titia, attitiu, attitia, attitiàmu, attitiatu, titina,* etc.; 3. *α)* in aintea syllabeloru : *ess, esc, est, err, ell,* precumu in : *tessu, petescu, testu, térra, catellu, vitellu, fratellu, intellegu, ammortescu,* etc.; β) in gerundiulu *tramittendu,* si in subst. *tegla,* casuri in cari siueratur'a pare a fi prevenitu d'in caus'a diftongului *ie.* III. trece in siuratória aspra=*tsi*=*ci,* inaintea syllabeloru: *ios, ior, iol, ion,* precumu in : *putiosu, potentiosu, credentiosu, petioru, fetioru, tetione, rogatione, plecatione, inclinatione, intellectione, mentiona, mentionosu.* — In syllab'a *sti* se inaspresce *s,* éro *t* conserva sonulu genuinu, precumu in : *gusti, tristi, crestinu* si *crestianu;* in *pastione, ustia, ustiariu, vestimentu,* nu se aude *t;* in *urtica* se aude *urdica,* ca *d* sibilante; in *rotilla, fetire,* si altele de formatione recentiore, *t* nu trece in siueratória.

TA, (pronuntîa *tá*), in locu de *tea,* possess. f., tua; vedi *teu.*

TABACARE=*tabacire,* v., 1. a trage *tabacu,* a fumá *tabacu;* si a trage *tabacu pisatu* pre nasu; 2. a prepará pellile in licidu de *tabacu,* a *argassí.*

TABACARESSA, s. f., muliere a *tabacariului;* muliere care cultiva sau vende *tabacu.*

TABACARIA, (cu *i* lungu), s. f., 1. cultura de *tabacu;* 2. negotiu, magazinu de *tabacu;* 3. opificiu de *tabacariu* = care *tabacesce* pelli.

TABACARIU,-*a,* adj., relativu la *tabacu;* subst., 1. care trage sau fuma *tabacu;* 2. care cultiva sau vende *tabacu;* 3. care prepara pelli in licidu de *tabacu,* care *tabacesce*=*argasesce* pelli.

TABACHIERA, s. f., (it. tabacchiera, fr. tabatière), mica cuteía de pusu *tabacu.*

TABACIA, s. f., opificiu de *tabacariu:* (vedi *tabacaría* sub 3.).

TABACIRE,-*escu,* v., (vedi *tabacare* sub 2.).

TABACITORIU,-*tória,* adj. s., care *tabacesce.*

TABACITURA, s. f., actione si ef-

www.dacoromanica.ro

fectu allu actionei de *tabacire*, *argusitura*.

TABACU, s. m., 1. (**tabacum**, it. **tabacco**, fr. **tabac**, isp. **tabaco**,—de la *Tabaco* sau *Tabago*, insula d'intre Antillele Americei); genu de plante d'in familí'a solanieloru: *folie de tabacu, tabacu pisatu; unii tragu tabacu (pisatu) pre nasu, altii fuma tabacu pre gura, altii beu tabacu in pectu si lu emittu pre gura*; 2. s. pers., care prepara pellile in licidu de tabacu, — mai bene *tabacariu* sau *tabacitoriu*.

TABANU=*tavanu*=*tauanu*=*taunu*, s. m., **tabanus**, (it. **tafano**, isp. **tabano**, v. fr. **tavan**, n. fr. **taon**); specia de musca mare, *strechia*.

* TABE, s. f., **tabes**, (d'in v. **tabere**); morbu prin care depere, putredesce, se nemicesce una fientia organica.

* TABEFACERE, (se conjuga ca v. *facere*), v., **tabefacere**; a face se depéra, se putredésca, se se topésca, se se nemicésca.

* TABEFACTU,-*a*, adj. part., **tabefactus**; topitu, putreditu, nemicitu.

TABELLA, s. f., **tabella**; deminutivu d'in *tabula*=*tabla*: *tabelle de lemnu, de pétra, de ferru, de arame; tabelle de scrissu, de calculatu*; metaf. registru: *tabelle de veniturile statului, tabelle de contributione; tabelle chronologice, synchronistice; tabelle de toti cetatianii activi; tabella de coprensulu unei carte.*

TABELLARIU,-*a*, adj. s., **tabellarius**, relativu la *tabella*: *conspectu tabellariu, acte tabellarie*; subst., *unu tabellariu*: α) care face *tabelle* de lemnu, de pétra, de metallu, etc.; β) care scrie *tabelle*; γ) care adduce epistole sau scrissori.

*TABELLIONE, s. m., **tabellio**; scriptoriu de *tabelle*, notariu.

TABELLU, pl.-*e*, (fr. **tableau**); forma masculina d'in *tabella*; tabla de pictura; si prin metafora: conspectu, catalogu, registru, etc.: *tabellele artistiloru nostri merita a fi date la espositione.*

*TABERE, *tabescere*, *tabire*,-*escu*, v., **tabere**, **tabescere**; a se topí, a putredí, a deperí, a se nimicí.

* TABERNA, s. f., **taberna**, (it. **taberna**, fr. **taverne** si **taberne**); 1. casa mica, formata d'in table=scandure: *tabernele pauperiloru*; 2. officina mica, *taberna de póme, de casiu si de lapte*; 3. mica ospetaría, caupona, unde mânca si beu ómenii pauperi: *ómenii bene educati nu frecenta tabernele*; 4. genu de plante dicotyledonie d'in famili'a apodynieloru.

* TABERNACLARIU sau *tabernaculariu*, s. m., **tabernaclarius** si **tabernacularius**; care face *tabernacle*, corturariu.

* TABERNACLU sau *tabernaculu*, pl.-*e*, **tabernaculum**, (it. **tabernacolo**, fr. **tabernacle**,—d'in **taberna**); cortu in genere, cortu militariu; metaforice, abitaclu;— la ebrei, templu portativu in forma de cortu; — la catholici, arca de marmure sau de lemnu in care se conserva eucharisti'a.

* TABERNARIU,-*a*, adj. s., **tabernarius**; demnu de *taberne*, cumu se face, cumu se lucra in *taberne: comedie tabernarie*; s. m., unu *tabernariu*, care tine una *taberna*, cauponariu, ospetariu care vende mancari si beuture la plebe.

* TABERNIONE, s. m., **tabernio**; care frecenta *tabernele*, care âmbla d'in *taberna* in *taberna*.

* TABERNULA, s. f., **tabernula**; deminutivu d'in *taberna*, mica *taberna*.

* TABESCERE, v., **tabescere**; vedi *tabere* si *tabire*.

* TABIDOSU,-*a*, adj., **tabidosus**, forma incarcata d'in *tabidu*, identica cu *tabiosu*.

* TABIDU,-*a*, adj., **tabidus**; topitu, putredu, si care se topesce, putredesce: *corpu tabidu, juni tabidi*; metaf., *mente tabida*, si trans. *morbu tabidu*.

* TABIDULU,-*a*, adj., **tabidulus**; deminutivu d'in *tabidu*.

* TABIFICU,-*a*, adj., **tabificus**; care face, produce *tabe*, care topesce, corrumpe, consume: *aeru tabificu, venenu tabificu, passioni tabifice*.

* TABIFLUU,-*a*, adj., **tabifluus**; care cade in putreditione, care pere putredindu.

* TABIOSU,-*a*, adj., **tabiosus**; plenu de *tabe*, putrediosu.

* TABIRE,-*escu*, v., **tabescere**; a se

www.dacoromanica.ro

topi, a se consume, a se nemicí cu incetulu.

* TABITUDINE, s. f., **tabitudo**: langóre, consumptione, deperitione.

TABLA, s. f., **tabula**; corpu planu, latu si pucinu grossu, scandura : *tabla de lemnu, tabla de ferru, tabla de arame, tabla de argentu; pre tabla scriemu cu cret'a, pre tabla facemu figure geometrice, pre table calculàmu; accoperimu casele cu table de ferru; munimu ferestrele cu table de vitru si de cristallu, si le inchidemu d'in afora cu table de lemnu; decemvirii romani scrissera legile pre dóuesprediece table; legile celloru dóuesprediece table erá fundamentulu dreptului civile si criminale la Romani; Romanii scrieá contractele si alte documente pre table cerate; la Alburnu in Daci'a centrale s'au aflatu mai multe table cerate; copillii români in seclele trecute si chiaru in decenniele d'in urma si scrieá lectionile loru pre table de lemnu, de ací espressionile : a si invetiá tabl'a, a si recitá tabl'a; tabla de jocu; in Daci'a superiore tribunariulu se nomiá tabla (judecatorésca), curtea appellativa se diceá tabla regésca.*

TABLARE, v., **tabulare**; a forma *table*; a asterne cu *table : a tablá casele, camerele.*

TABLARIU,-*a*, adj. s., **(tabularius)**; care face *table*; care asterne cu *table.*

TABLATU,-*a*, adj. part., **tabulatus**, asternutu cu *table*; s., **tabulatum**, planu formatu de *table*; in specie, suffictu, *tavanu.*

TABLINU, pl.-*e*, **tablinum**; 1. altanu, locu *tablatu* sub cerulu liberu; 2. salla de *tabelle* picte, salla de picture; 3. tabulariu, archivu.

TABLISSARE, v., **tablissare**, (ταβλίζειν); a jocá pre *table*, a jocá cubu.

TABLISTU, s. m., **tablista**; care jóca pre *table*, care jóca cubu, jocatoriu de cubu.

*TABU, s. m., **tabum**, (**tabes**); 1. morbu contagiosu, peste, pestilentia, veninu; 2. umiditate putreda, putreditione, puroniu.

TABULA=*tabla*, s. f., **tabula**; vedi *tabla.*

TABULAMENTU, pl.-*e*, **tabulamentum**; lucru, constructione de *table* = scandure : *tabulamentulu casei, tabulamentulu turnului, tabulamentulu navei.*

TABULARE=*tablare*, v., **tabulare**; vedi *tablare.*

TABULARIU,-*a*, adj., 1. **tabularis**; relativu la *tabla*; 2. **tabularius**; relativu la *table scrisse*=documente; s. m., *tabulariu* = archivariu, registratoriu, protonotariu; 3. **tabularium**, archivu, scriniu in care se conserva documentele, si casa cu assemine destinatione.

TABULATIONE, s. f., **tabulatio**; constructione de *table*=scandure; lucru facutu d'in scandure.

TABULATU=*tablatu*,-*a*, adj. part., **tabulatus**; asternutu cu *table*; s., **tabulatum**, planu formatu de *table*, podu, catu : *casele inalte au mai multe tabulate, primulu tabulatu, secundulu tabulatu, tertiulu tabulatu; tabulatulu de susu, tabulatulu de medilocu.*

TABULATURA, s. f., **tabulatio**; constructura de *table* = scandure; vedi si *tabulatione.*

1 TACERE, *tacui, tacutu* si *tacitu*, v., **tacere, silere**; a nu dice, a nu vorbí, a nu spune : *noi vorbimu, ellitacu; ellu nu pote tacé; spune-i se taca, co ni a assurditu ureclele cu multele lui vorbe; a tacé d'in gura; taceti, nu ve mai plangeti; multi nu sciu tacé cându nu ę tempulu de vorbitu; déco taceai, remaneai filosofu; mutii nu vorbescu, elli tacu totu de a un'a; mulierile cu greu tacu cându sciu ceva.*

2 TACERE, s. verbale, **silentium**; oppositulu vorbirei : *tacerea intellepturlui; a fi in tacere; tacerea noptei; profunda tacere.*

† TACHY-, (gr. ταχός=rapidu), in diverse compositioni, precumu : *tachydromu,-a*, adj., (ταχυδρόμος, fr. **tachydrome**), care curre rapide, se dice despre mai multe animali; subst. pl., *tachidromele*, passeri cu petiorele lungi; *tachygraphía*, s. f., (fr. **tachygraphie**), artea de a scrie rapide, synonyma cu *stenographi'a; tachygraphicu,-a*, adj. relativu la *tachygraphía* si la *tachygraphu; tachygraphu*, s. m., (ταχυγράφος, fr. **tachy-**

www.dacoromanica.ro

graphe), care scrie rapide, s. m., *unu tachygraphu*; *tachymetria*, s. f., artea de a mesurá rapide; *tachymetru*, s.m., (fr. tachymètre, d'in μέτρον=mesura), instrumentu cu care se mesura miscarea unei machine; *tachypetu*, -*a*, adj., (fr. tachypète, d'in πέτεσθαι=sborare), care sbóra rapide; *tachyphonu*, -*a*, adj., (fr. tachyphone, d'in φωνή=voce), cu voce rapida, subst. pl. *tachyphonele*, genu de passeri selbatice d'in famili'a pericalleloru; *tachyploteru*, -*a*, adj., (fr. tachyplotère, d'in πλωτήρ=notatoriu), care nóta rapide; *tachypode*, adj., (ταχύπους, fr. tachype), rapidu la petióre, subst. pl., *tachypodii*, genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a creophagiloru; *tachysauru*, s.m., (fr. tachysaure, d'in σαῦρος=serpilla), genu de reptili d'in ordinea sauriloru; *tachysuru*. s. m., (fr. tachysure, d'in οὐρά=códa), genu de pesci ossosi holobranchi d'in famili'a oplophoriloru.

TACIBUNDU, -*a*, adj., tacibundus; care scie tacé, care tace de ordinariu, synonymu cu *taciturnu*.

TACITE, adv., tacite; in modu *tacitu*: *tacite se ascultàmu*; *tacite se intellege*.

TACITU, -*a*, adj. part. (d'in *tacere*), tacitus; tacutu; care nu vorbesce.

TACITURNITATE, s. f., taciturnitas; calitate si statu de *taciturnu*, dispositione la tacere si tristetia: *taciturnitatea acestui omu e estraordinaria*; *ellu stete in una taciturnitate absoluta*; *in fine rupse silentiulu si essí d'in taciturnitate*.

TACITURNU, -*a*, adj., taciturnus; care *tace* ca unu mutu, care nu vorbesce, applecatu la tacere: *omu taciturnu, mai taciturnu de câtu una statua*; *ómenii tristi su in genere taciturni*.

* TACTICA, s. f., (ταχτική, fr. tactique); artea de a pune armate, navi, in ordine de batalia; artea de a face evolutioni militarie, artea bellica, etc.: *tactica militaria*, *tactica navale*; *tactic'a anticiloru*, *tactic'a*, *moderniloru*; *a connósce tactic'a*; *a scambá tactic'a*; *Annibale prin tanctic'a sea invingea pre Romani*.

* TACTICOGRAPHIA, s. f., (fr. tacticographie); deliniatione a manopereloru militarie, representatione *graphica* a evolutioniloru bellice; tractatu asupr'a *tacticei*.

* TACTICOGRAPHICU, -*a*, adj. (fr. tacticographique); relativu la *tacticographia*.

* TACTICOGPAPHU, s. m., (fr. tacticographe); autoriu de *tacticographia*, autoriu de unu tractatu de tactica.

* TACTICU, -*a*, adj., (ταχτικός); relativu la tactic'a militaria; subst. *unu tacticu*, care scie artea bellica: *Napoleone a fostu cellu mai mare tacticu d'in seclulu nostru*.

* TACTILE, adj., tactilis; care se póte attinge, tangibile, palpabile: *lucru tactile*, *materia tactile*.

* TACTILITATE, s. f., (fr. tactilité); calitate de *tactile*: *facultate de tactilitate*, facultate cerebrale destinata a percepe si a judecá sensationile tactului.

* TACTIONE, s. f., tactio; actione de *tangere*=*attingere*, palpare.

* TACTU, -*a*, adj. part. (d'in *tangere*), tactus; attinsu; subst. m., *tactu*=tactus, 1. actione, actu, facultate de *tangere*, *attingere*, palpatu: *tactulu e facultatea de a sentí prin attingere immediata*, *perceptionea tactului e in tóta superfici'a corpului nostru*, *inse se manifesta mai tare in verticii degeteloru nostre*; 2. in specie, in musica, intervallu de tempu, care se indica de ordinariu sau prin mâni sau prin petiore: *a dá tactulu*, *a bate tactulu*; *a observá tactulu*; 3. *tactu*, pl. -*e*, (fr. touche), fia-care d'in partile unui organu de musica, care se attingu cu degetele spre a face se resune instrumentulu: *tactele organului*, *tactele clavariului* = *fortepianului*.

TACUNDU, ger. (d'in *tacere*), tacendo.

TACUTU, -*a*, adj. part. (d'in *tacere*), tacitus: *celle spuse si celle tacute*; *omu tacutu*, omu care scie tacé, omu care nu vorbesce multu, omu discretu; *pre tacute*, locutione adv. tacite.

* TAGACE, adj., tagax; furace, care fura veri-ce attinge, pre veri-ce pune mân'a.

* TAGACITATE, s. f., calitate de *tagace*, furacitate.

* TAGENIA, s. f., tagenia, -orum, (ταγηνίαι); una specia de pesci.

www.dacoromanica.ro

TAGMA, pl.-*mate*, (τάγμα); ordine, legione ; mai allessu ordine sacerdotale, monachale : *tagm'a preutésca*, *tagm'a calugerésca*.

TAGMATICU,-*a*, adj., (ταγματικός); relativu la *tagma*.

* TALARIU,-*a*, adj., 1. **talaris**; relativu la *talu* : *tunica talaria*, *vestimente talarie*, cari descendu pêno la talu, de ací si subst. f. *talari'a*, pl. *talariele*; 2. **talaria,-ium**, *talariele lui Mercuriu*, calciamente cu aripe; 3. **talarius,-a,-um**, relativu la *talu*=astragalu : *jocu talariu*, jocu de cubu; *lege talaria*, lege despre joculu de cubu.

* TALE, adj. **talis**; vedi *tare* si *atare*.

TALENTARIU,-*a*, adj., (**talentarius**); relativu la *talentu*, de unu *talentu* : *balista talentaria*, cu care se póte arruncá una pétra de greutatea unui *talentu*.

TALENTOSU,-*a*, adj., **ingeniosus**; cu *talentu*, ingeniosu : *june talentosu*.

TALENTU, pl.-*e*, **talentum**, (τάλαντον); pondu in genere, in specie pondu de 60 mine : *talentu atticu*, pondu de 60 mine attice sau de 80 libre romane ; *talentu de argentu*=6000 *drachme*; metaforice, capacitate, ingeniu : *omu cu talentu*, *mare talentu*; *talentulu se póte desvoltá si augmentá prin invetiatura*; *Domnedieu a datu omeniloru diverse talente*; *omulu se nu si ingrópe talentulu seu*.

TALIA, s.f., (**talea**, it.**taglia**, isp.**taja**, port. **talha**, fr. **taille**); taliatura, in specie, 1. taliatura cu sabi'a sau cu altu instrumentu; 2. forma de taliatura a unui vestimentu; 3. statura, marime a corpului : *talia inalta*, *talia mediocre*, *talia mica* : *acestu vestimentu nu e de tali'a lui*.

TALIARE, (cu *l* molliatu, *taiare*, se conjuga cu forme simple : *taliu*; *talii*, *talia*, *taliàmu*, *taliati*, *talia*, *taliându*, *taliatu*), v., (lat.rust. **taleare**, it. **tagliare**, isp. **tajar**, port. **talhar**, fr. **tailler**), **caedere**, **secare**, **putare**, **deputare**, **scindere**; a despartí cu violentia unu corpu prin unu instrumentu ascutitu : *a taliá lemne cu securea*, *a taliá animali*, *a taliá cu cutitulu*, *a taliá cu sabi'a*; *a taliá pre inimici in batalia*; *multi s'au taliatu si au cadutu in acea batalia sangerósa*; *Romanii taliá capetele condemnatiloru cu securea*, *modernii talia cu sabi'a*; *in seclele trecute taliá cu rót'a*, *francesii taliara in revolutione cu ghilotin'a*; *petrarii talia petre*, *sculptorii talia figure in lemnu*, *in pétra*, *si in metalle*; *macellarii talia carne*, *elli talia boi*, *vitelli*, *oui*, *amnelli*, *porci*, *porcelli*; *buccatarii talia galline*, *gâsce*, *curce si alte passeri*; *cosutoressele talia cu forfecile pandia*, *pannura si alte tessuture*, *si facu vestimente*; *talia-mi una buccata de pâne*; *talia casiulu in buccatelle si da fia-carui copillu câte un'a*; *se nu te appropii de mene*, *co te taliu*; *a taliá cuiva nasulu*; *a si taliá unglele*, *a si taliá batuturele de la petióre*; *orationea e prea incarcata*, *mai talia d'in frasile superflue*; *a taliá vini'a*, *a taliá ramurile arboriloru superflue*.

TALIARIU, pl.-*e*, **catinus**, **catinum**, **catillus**, **catillum**, **discus**; discu de lemnu, de argilla, de metallu, pre care *talia* ómenii buccatele ce manca : *puneti pentru fia-care ospete câte unu taliariu*; *a mancá de pre taliariu*; *fia-care se si liea pre taliariulu seu câtu crede co i e necessariu*; *a scambá taliariele*, *si a adduce altele curate*.

TALIATIONE, s. f., **caesio**, **sectio**, **putatio**, **amputatio**; actione de *taliare*.

TALIATORIU,-*tória* adj. s., **caesor**, **sector**, **putator**; care *talia* : *taliatoriu de lemne*; *taliatoriu de vinia*; s.reale, *unu taliatoriu*, pl.-*e*, lemnu pe care se punu alte lemne cându se talia.

TALIATU,-*a*, adj.'part., **caesus**, **sectus**, **putatus**, **scissus** : *lemne taliate*, *vite taliate*, *ómeni taliati in batalia*; *capulu plecatu nu e de sabia taliatu*; *arbori taliati*, *vitia taliata*, *porumbu taliatu pre câmpu*; sup., *lemne de taliatu*, *vite de taliatu*; subst.m., *taliatulu vinieloru*, *taliatulu viteloru pentru macellaria*.

TALIATURA, s. f., **caesura**, **sectio**, **putatio**, **amputatio**; effectu allu actionei de *taliare* : *taliatur'a arboriloru*, *taliatur'a petrei*; *taliatura facuta in carne*, *in ossu*; metaforice : *m'au appucatu nesce taliature la stomachu*.

* TALIONE, s.f., **talio**; pena assémine

www.dacoromanica.ro

si ecale reului facutu : *dreptulu de talione; a subi pen'a talionei.*

TALISIU, (cu *l* molliatu), s. m., **acies;** partea unui instrumentu care *talia : talisiulu sabiei* = *ascutitulu sabiei; talisiulu cutitului*, etc.

* TALITRU, s. m., **talitrum;** dare preste nasu.

* TALLA, s. f., **talla;** pellea cea suptire a cepei.

TALPA, s. f., 1. **talpa;** genu de mammifere carnivore, care sapa sub pamentu gallarie forte intense, si inaltia *musinóie;* 2. **planta pedis,** platulu petiorului pre care calcàmu, cu probabilitate transformatu d'in *plata*, in *palta*, si prin transpositione in *talpa.*

TALPINU,-*a*, adj., **talpinus;** relativu la *talpa* ca animale, de *talpa : animale talpinu.*

* TALPONA, s. f., **talpona;** specia de vitia de vinia, care face struguri negri.

* TALU, s. m., **talus;** 1. astragalu la petiorele unoru animali; 2. ossu de la astragalu, articlu; de ací unu cubu cu care se jóca ómenii pre tabla; 3. calcâniu la petiorele omului : *vestimentu lungu peno la talu; a stá dreptu pre talulu seu;* 4. muru plecątu in afora spre a sustiné altu muru sau pamentulu cu care e impluta partea oppusa.

* TAMARICA, *tamarice*, s. f., *tamaricu* si *tamăriscu*, s. m., **tamarice, tamarix, tamaricum, tamaricium, tamariscus,** (fr. **tamaris, tamarix, tamarisc**); genu de plante dicotyledonie, polypetale d'in famili'a portulacieloru.

* TAMATIA, s. f., (fr. **tamatia**); una passere d'in America.

TAME, conj., **tamen;** totusi, cu tote aceste-a : *de sí mi a promissu, tame n'a facutu nemica; cu tote co avea destulla invetiatura si esperientia, tame facú acestu passu imprudente de care se mira lumea.*

* TAMIA, s. f., (fr. **tamia**); genu de mammifere roditórie, assemine scurioliloru.

* TAMIACU,-*a*, adj., **tamiacus,** (ταμιακός); fiscale : *proprietati tamiace, servi tamiaci;* subst. *tamiacii.*

* TAMINIA, s. f., **taminia;** una specia de uve selbatice.

* TAMINARE, v., **taminare;** a spurcá; vedi *contaminare.*

* TANGENTE, adj. part. pres., **tangens;** care *tange* = attinge; subst. f. *tangente,* linia drépta, care attinge una curba in unu punctu : *tangentea unui cercu, tangentea unei ellipse; tangentea ânglului α; tangentea ânglului dreptu e infinita; tangente positiva, tangente negativa.*

* TANGENTIA, s. f., calitate de *tangente*, attingere.

TANGERE, v., **tangere;** attingere; vedi *attingere.*

* TANGIBILE, adj., **tangibilis;** care se póte *tange* = attinge, palpabile : *lucruri tangibili; calitati tangibili alle lucruriloru.*

*TANGIBILITATE, s. f., (fr. **tangibilité**); stare, calltate a cellui *tangibile : tangibilitatea materiei.*

TANCA, adv., **tanquam** si **tamquam;** ca, ca sí, ca sí cumu : *glori'a tancá umbr'a urmédia virtutea; se pórta tancá unu stultu; faceti tancá nu ati sci ce faceti.*

*TANTALATU, s. m., (fr. **tantalate**); genu de sari ce resulta d'in combinationea acidului *tantalicu* cu basi salificabili.

† TANTALICO-, (d'in *tantalicu*), in composite scientifice : *tantalico-ammoniacu, tantalico-calcicu, tantalico-hydricu, tantalico-magnesicu, tantalico-potassicu, tantalico-sodicu,* produssu prin combinationea unei sare *tantalice* cu una sare *ammoniaca*, etc. etc.

* TANTALICU,-*a*, adj., (fr. **tantalique**), se dice despre primulu gradu de oxydatione a *tantalului.*

*TANTALIDE, adj. s., (fr. **tantalide**); generatu sau formatu d'in *tantalu;* s. m. reale, unu *tantalide*, familia de corpuri minerali cari coprendu in sene *tantalu.*

* TANTALINA, s. f., (fr. **tantaline**); minerale care are analogia cu oxydulu de *tantalu*, inse in realitate e numai silice.

*TANTALISARE, v., (fr. **tantaliser**); a tractá pre cineva ca pre *Tantalu*, a i inspirá dorentie si a nu i le satisface.

www.dacoromanica.ro

* TANTALITU, s. m., (fr. **tantalite**); sare formata prin combinatiunea oxydului *tantalicu* cu basi salficabili.

* TANTALOSU,-*a*, adj., (fr. **tantaleux**); relativu la *tantalu* : *acidu tantalosu*.

* TANTALU, s. m., **Tantalus**, (Τάνταλος); persona mythologica, patrele lui Pelope;—de ací apoi in chymica, nome datu unui metallu descoperitu in anulu 1801.

* TANTILLU,-*a*, adj., **tantillus**; puciuellu, puciutellu, micutellu.

* TANTU,-*a*, adj., **tantus**; *atântu*, contrassu *atâtu*; vedi *atâtu*.

† TANY-, (gr. τανύειν=estendere), in composite scientifice, ca : *tanyglossu*, s. m., (**tanyglosse**, d'in γλῶσσα=limba), genu de insecte diptere d'in famili'a sclerostomiloru; *tanyrhynchide*, adj. s., (fr. **tanyrhynchide**), care sémina a *tanyrhynchu*; *tanyrhynchu*, s. m., (fr. **tanyrhynque**, d'in ῥύγχος=rostru), genu de insecte coleoptere cu rostrulu forte prolongatu; *tanysphyru*, s. m., (fr. **tanysphyre**, d'in σφυρόν = malliolu), genu de insecte coleoptere cu petiórele munite cu unu nucu potente de laturea d'in intru; *tanystomu*,-*a*, adj., (fr. **tanystome**, d'in στόμα = gura), cu gur'a intensa; subst. pl., *tanystomii*, insecte diptere cari au proboscidea lunga.

TAPETARE, v., (it. **tapezzare**, fr. **tapisser**); a orná cu *tapete* : *a tapetá sallele, camerele*; *a tapetá casele, stratele pentru trecerea unei processione*.

TAPETIARE, v., (it. **tappezzare**, fr. **tapisser**); vedi *tapetare*.

TAPETIARESSA, s. f., mulierea *tapetiariului*, sau care ensasi essercita artea *tapetiaria*, sau vende *tapete*.

TAPETIARIA, s. f., (it. **tappezzería**, fr. **tapisserie**); artea de a face *tapete*; multime de *tapete*.

TAPETIARIU,-*a*, adj. s., (it. **tappezziere**, fr. **tappissier**); relativu la *tapete* : *maiestru tapetiariu, arte tapetiaria*; s. m., care face *tapete*, si care adorna cu *tapete* : *tapetiariulu meu e unu addeveratu artistu, care mi a adornatu casele cu gustu si intelligentia*.

TAPETU, pl.-*e*, **tapes**, **tapete**, **tapetum**, (τάπης, it. **tappeto**, fr. **tapis**); tessutura de lâna colorata, sau de metasse de diverse colori, cu care se adorna sallele, camerele : *tapete de Persi'a, de Turci'a; tapete de lâna, tapete de metasse, tapete de velutu; a adorná camerele cu tapete picturate*.

* TAPINOMA, pl.-*mate*, **tapinoma**, (ταπείνωμα); umilitate, debilitate de espressione, espressione umile.

* TAPINOPHRONESE, s. f., **tapinophronesis**, (ταπεινοφρόνησις); umilitate de âuima, de sentimente.

* TAPINOSE, s. f., **tapinosis**, (ταπείνωσις); umilitate. synonymu cu *tapinoma*.

* TAPIRIU,-*a*, adj., (fr. **tapirien**); care sémina cu *tapirulu*.

* TAPIROTHERIU, s. m., (fr. **tapirothère**); mammiferu fossile, numitu si *lephiodonte*.

* TAPIRU, s. m., (fr. **tapir**); genu de mammifere d'in ordinea pachydermeloru care se compune d'in done specie : *tapirulu d'in Indi'a*, si *tapirulu d'in Americ'a* sau *commune*, numinatu si *callu marinu* : *tapirulu la vedere are óre-care analogía cu porculu, e inse mai mare*.

* TARANDU, s. m., **tarandus**; animale d'in genulu *cerbu*, (fr. **renne**).

* TARCHONANTHIU,-*a*, adj., (fr. **tarchonanthé**); care sémina a *tarchonanthu*; subst. pl., *tarchonanthiele*, familia de plante synantherie care are de typu genulu *tarchonanthu*.

* TARCHONANTHU, s. m., (fr. **tarchonanthe**, d'in *tarchon*, si ἄνθος=flore), genu de plante d'in ordinea synantherieloru, tribulu naturale allu vernonieloru, care coprende mai multe specie, tóte de la capulu Bonei-Sperantie.

TARCHONE sau *tarchonu*, s. m., (fr. **tarchon**, **tarcon**, **tarçon** = **estragon**); planta aromatica d'in genulu absinthiu, vivace, cu flore compusa, flosculosa, originaria d'in Siberi'a, care se pune de ordinariu in salata si in sorbiture : *buccate cu tarchonu*.

TARDARE, v., **tardare**, a intardiá; vedi *tardiare* si compositulu *intardiare*.

TARDATU,-*a*, adj. part., **tardatus**; intardiatu; vedi *intardiatu*.

www.dacoromanica.ro

TARDIARE, v., **tardare**; vedi compositulu *intardiare*.

TARDIATU,-*a*, adj, part., **tardatus**; vedi compositulu *intardiatu*.

TARDIETATE, s. f., **tarditas**; calitate de *tardíu*; lucrare *tardía*, venire *tardía*.

TARDIFLORU,-*a*, adj., (fr. **tardiflore**); care *infloresce tardíu*: *plante tardiflore*.

TARDIGRADU,-*a*, adj., **tardigradus**; care merge incetu: *animali tardigrade*; subst. pl., *tardigradele*, 1. familia de mammifere, 2. genu de animalcule infusorie.

TARDILIMBU,-*a*, adj., **tardilinguis**; *tardu* la *limba*, care vorbesce difficile.

TARDILOCU,-*a*, adj., **tardiloquus**; care vorbesce incetu.

TARDIORU,-*a*, adj. adv., **tardiusculus, tardiuscule**; camu *tardíu*: *e tardioru*; *ai venitu tardioru*; *te desceti d'in somnu tardioru*.

TARDIPEDE, adj., **tardipes**; care passesce sau merge incetu; epithetu allu lui Vulcanu.

TARDITATE, s. f., **tarditas**; calitate de *tardu*, lucrare *tarda*=incéta, mersu *tardu* = incetu: *tarditatea unui omu*; *tarditatea venenului*; *tarditatea mentei*, *ingeniului*, *cogitarei*.

TARDIU = *tardivu*,-*a*, adj., **tardus**, (it. **tardivo**, fr. **tardif**); care trece preste tempulu covenitu, care vine in tempulu de pre urma: *lucru tardíu*, *venire tardía*, *prandiu tardíu*, *cena tardía*; adv., *acumu e tardíu*; *tardíu veniti*, *tardíu cenati*, *tardíu ve colcati*, *tardíu ve scollati*; *e prea tardíu*, *de ce n'ati venitu mai temporíu?*

TARDORE, s. f., **tardor**; tarditate, lucrare lenta.

TARDU,-*a*, adj., **tardus**; lentu, incetu, lenosu, indolente, tardíu: *omu tardu la lucrare*, *tardu la cogitare*; *pecore tarde*; *tempuri tarde*, cari curru *tardu*.

TARE, adj., **fortis, validus, firmus**; forte, cu multa potere: *omu tare*, *braciu tare*, *vita tare*; *leulu e mai mare si mai tare de câtu cânele*; *lemnu tare*, *pétra tare*, *ferrulu e mai tare de câtu plumbulu*; *cllu e asiá de tare in câtu nu se teme a se luá cu doui la lupta*; *vinu tare*, *acietu tare*, *apa tare*, **aqua regia**; *ânima tare*, *suffletu tare*, *caracteriu tare*; adv., *a se meniá tare*; *me dóre tare la ânima*; si ca forma de superlativu: *ellu e tare supperatu*=*forte supperatu*.

TARIA, s. f., **fortitudo, firmitas, validitas, robur**; calitate de *tare*: *tarí'a omului in sufferentia e minunatu de mare*; *cu tóta tarí'a corpului si a suffletului*; *ellu n'are destulla taría de caracteriu*; *se increde in tarí'a braciului seu*; *in vechi'a biblia firmamentulu se nomesce taría*.

* TARIFA, s. f., (it. **tariffa**, fr. **tarif**); tabella care arréta pretiulu certoru lucruri; tabella de tasse ce sunt a se solve pentru diverse obiecte de vendiare: *a fissá tarifele cerealiloru*; *tarifele de importu si de esportu*.

* TARIFARE, v., (fr. **tarifer**); a applicá *tarif'a*; a fissá prin *tarifa* tassele de solutu pentru certe obiecte de commerciu.

*TARIFU, pl.-*e*, (fr. **tarif**); acellu-asi cu *tarifa*.

TARIME, s. f., **fortitudo, firmitas**; summa de poteri: *tarimea leului*, *tarimea ferrului*, *tarimea iernei*, *tarimea fortunei*; (compara *taría*).

TARIRE,-*escu*, v., **vires addere, firmare, roborare, fortificare, munire**; vedi *intarire*.

TARISIORU,-*a*, adj., **fortiusculus, forticulus**; camu *tare*, destullu de *tare*: *june tarisioru*, *mâni tarisióre*; adv., *a procede tarisioru*, *a se miscá tarisioru*.

TARITU,-*a*, adj. part., **munitus, firmatus, fortificatus**; vedi *intaritu*.

TARITURA, s. f., **munitio, munimentum, fortificatio**; vedi *intaritura*.

* TARMETE, s. m., **tarmes**; verme care róde lemnulu; verme care róde carnea.

* TARSOPHALANGIU,-*a*, adj., (fr. **tarsophalangien**); *musclu tarsophalangiu*, care flecte degetulu cellu mare allu petiorului.

* TARSOSUPHALANGIU,-*a*, adj., (fr. **tarsosousphalangien**); *muscli tarsosuphalangii*, cari misca degitele celle mici alle petiorului.

www.dacoromanica.ro

* TARSU, s. f., (**tarsus**, ταρσός, fr. **tarse**); parte posteriore a petiorului compusa d'in sépte osse inclavate unele in altele.

*TARTARICU,-*a*, adj., 1. **tartareus**; relativu la *tartaru*, de *tartaru*=infernu; 2. (fr. **tartarique**=**tartrique**), relativu la *tartaru*=*tartru*=pétra de vinu; vedi *tartricu*.

* TARTARINU,-*a*, adj., 1. **tartarinus**; infernale; 2. (fr. **tartarin**), una specia de simie d'in genulu cynocephaliloru.

*TARTARISARE, v., (fr. **tartariser**); a purificá prin sare de *tartaru*=*tartru*: *a tartarisá spiritulu de vinu*.

* TARTARIU,-*a*, adj., **tartareus**; infernale, orribile. Compara *tartariu* si *tartarinu* sub 1.

* TARTAROSU,-*a*, adj., (fr. **tartareux**); de natur'a *tartarului*=*tartrului*: *sedimentu tartarosu; pàrtile tartarose alle unei licóre; acidu tartarosu*=*acidu tartricu*.

* TARTARU, s. m., **tartarus**, (τάρταρος); infernulu, loculu condemnatiloru dupo mórte: *intunereculu tartarului; penele tartarului; d'in tartaru nu mai scapa nemine;*—*tartaru*=*tartru*, cremore de *tartaru*, pétra de vinu; vedi *tartru*.

* TARTRATU, s. m., (fr. **tartrate**); nome genericu allu sariloru formate prin combinationea acidului tartaricu cu basi.

*TARTRICU,-*a*, adj., (fr. **tartrique**); se dice despre acidulu care essiste in *tartrulu* vinului: *acidu tartricu*, si *acidu tartaricu*.

* TARTRIMETRU, s. m., (fr. **tartrimètre**); instrumentu cu care se mesura valorea commerciale a *tartratului*, acidulu de potassa, sau a *cremorei de tartru*.

* TARTRITU, s. m., (fr. **tartrite**); vedi *tartratu*.

* TARTROBORATU, s. m., (fr. **tartroborate**); compositione de *tartratu* duplu in care intra acidu boricu.

*TARTRU, s. m., (fr. **tartre**); depositu terrosu si sarinu ce formédia vinulu pre parietii vaseloru in cari ferbe, si in butile si buteliele in cari se invechesce; de ací: *cremóre de tartru*=**cremor tartari**, sare care se formédia in tempulu evaporationei dissolutionei *tartrului ordinariu* sau *brutu*, si care e de mare usu in arti, in chymica se nomesce: *tartratu de potassa* sau *bitrartratu de potassa*.

* TARTUFU, s. f., (fr. **tartufe**, d'in it. **tartúfo**, **tartúfolo**, d'in care póte co a essitu form'a *cartofu*); hypocritu, devotu falsu, impostoriu.

*TARU, s. m., **tarum**; lemnu de aloe.

* TASCONIU, s. m., **tasconium**; una specia de pamentu albu d'in care se facu ólle.

* TASE, s. f., **tasis**, (τάσις), **intentio**; incordare; in specie, incordarea vocei.

* 1 TASSA, s. f., (fr. **tasse**, it. **tazza**, isp. **taza**, arab. **thas**); specia de micu vasu cu care se servescu ómenii spre a bee: *tassa de argentu, tassa de cristallu, tassa de portiolana; d'in tasse bemu thea, caféa, ciocolata*.

* 2 TASSA = *taxa*, s. f., (**taxa**, fr. **taxe**, it. **tassa**); 1. estimatione a lucruriloru de vendiare stabilita prin autoritate publica; 2. impositu pre lucrurile de vendiare: *noi solvemu tasse onerose pe vinu*; 3. impositu pre acte judiciarie: *a solve tote tassele processului*.

* TASSARE=**taxare**, v., **taxare**, (fr. **taxer**, it. **tassare**); a estimá valórea lucruriloru, a fissá pretiulu; si a impune una summa de solutu in favorea statului sau a communei; figuratu, a accusá, si a injurá.

* TASSATIONE=*taxatione*, s. f., **taxatio**, (fr. **taxation**, it. **tassazione** si **tassagione**); actione de *tassare*, estimatione, impositione: *tassationea buccateloru, tassationea unei epistole date la posta, tessationea speseloru unui processu*.

* TASSATORIU = *taxatoriu,-tória*, adj. s., **taxator**; care *tassa*, fig. care accusa, care injura.

* TASSATU = *taxatu,-a*, adj. part., **taxatus**, (fr. **taxé**, it. **tassato**); estimatu, appretiatu, impusu.

TATA, s. m., **tata**, (it. **tata**, **tato**), **pater**; patre, parente: *tatalu nostru care esti in ceruri! gloria tatalui si filiului si sântului spiritu; tatalu e detoriu a provedé de filii sei; filii se asculte de tata seu; a remasu orfanu, n'are neci tata neci mama*.

www.dacoromanica.ro

TATU = *tâtu,-a*, adj., **tantus**; vedi *atâtu*.

TATUTIU, s. m., **tatula, paterculus**; deminutivu d'in *tata*.

TAU, **tau**, (ταῦ); nomele litterei grece τ.

TAULA, *taulare taulariu, taulatu*, etc. vedi: *tabla, tablare, tablariu, tablatu*, si *tabula, tabulare, tabulariu, tabulatu*, etc.

TAURA, s. f., **taura**; vacca sterile.

TAURARIU, s. m., **taurarius**; care se bate in circu cu unu *tauru*, vedi si *taurocentu*.

TAURELLU, s. m., **taurulus**; deminutivu d'in *tauru*, micu *tauru*, *tauru* têneru.

TAURICORNE si *tauricornu,-a*, adj., **tauricornis**; care are córne de *tauru*.

TAURIFERU,-*a*, adj., **taurifer**; care produce sau nutresce *tauri*: *campu tauriferu, térra taurifera*.

TAURIFORME sau *tauriformu,-a*, adj., **tauriformis**; care are forma de *tauru*.

TAURIGENU,-*a*, adj., **taurigenus**, (ταυρογενής); nascutu d'in tauru, de *tauru*.

TAURILE, pl. *taurilie*, **taurilia**; sacrificie de *tauru*, in compositionea *suovetaurilie*=**suovetaurilia**.

TAURINU,-*a*, adj., **taurinus**, (ταυρινός); de *tauru*: *spinare taurina, sânge taurinu, pelle taurina, pulsu taurinu* pre tympanulu facutu d'in pelle *taurina*.

TAURIU,-*a*, adj., **taureus** si **taurius**; de *tauru*.

*TAUROBOLIARE, v., **tauroboliari**; a face unu *tauroboliu*.

*TAUROBOLICU,-*a*, adj., **taurobolicus**; relativu la *tauroboliu*.

*TAUROBOLINU,-*a*, adj., **taurobolinus**; care a facutu unu *tauroboliu*.

*TAUROBOLIU, pl.-*e*, **taurobolium**, (ταυροβόλιον); sacrificiu de unu *tauru* in onórea Cybelei.

* TAUROBOLU, s. m., **taurobolus**, (ταυροβόλος); sacerdote care sacrifica unu *tauru* in onórea Cybelei.

* TAUROCENTU, s. m., **taurocenta**, (d'in ταῦρος si κεντέειν=pungere); care se lupta (in circu) cu unnu *tauru*.

* TAUROCEPHALU,-*a*, adj., (ταυροκέφαλος); cu capulu *taurinu*.

* TAUROCOLLA, s. f., (ταυρόκολλα); glutinu fertu d'in tendini si cartilagini de *tauru*.

*TAUROMACHIA, s. f., (ταυτομαχία); lupta cu *taurulu*.

* TAUROPHTHALMU, s. m., **taurophthalmon**; (ταυρόφθαλμον); una specia de rosmarinu, *oclulu boului*.

TAURU, s. m., **taurus**, (ταῦρος); bou necastratu: *taurulu intre vacce; taurulu muge, taurulu e feroce; anticii sacrificau tauri divinitatiloru, mai allessu Cybelei; cu taurulu se luptau in circu; in Ispani'a se lupta si astadi cu taurulu; pelle de tauru, corne de tauru, vêna de tauru*;—*in astronomia se nomesce tauru una constellatione d'in zodiacu, prin care trece sórele (in apparentia) in lun'a lui Maiu dupo calendariulu Julianu*.

* TAUTOCHRONISMU, s. m., (fr. **tautochronisme**); ecalitate de tempu in care se producu certe effecte: *tautochronismulu oscillationiloru unui pendulu*.

* TAUTOCHRONU,-*a*, adj., (fr. **tautochrone**, d'in ταὐτό=acellu-asi, si χρόνος=tempu); care se intempla in acelluasi tempu: *curba tautochrona pre care unu corpu lassatu liberu se misca in tempu ecale; cycloidea e curb'a tautochrona in spatiulu desertu*.

* TAUTOGRAMMU sau *tautogrammaticu,-a*, adj., (fr. **tautogramme** si **tautogrammatique**, d'in ταὐτό=acellu-asi, si γράμμα=littera); se dice despre versurile unei poema cari incepu tote cu acea-asi littera.

* TAUTOLOGIA, s. f., **tautologia**, (ταυτολογία); repetitione inutile a acelleiasi idee prin diverse vorbe, terminu de retorica.

* TAUTOLOGICU,-*a*, adj., (fr. **tautologique**); relativu la *tautología*.

* TAUTOLOGU,-*a*, adj. s., (ταυτολόγος); care dice acellu-asi lucru, repetindu celle disse.

* TAUTOMETRIA, s. f., (fr. **tautométrie**); repetitione a acellei-asi mesure, repetitione a acellui-asi metru in versuri.

www.dacoromanica.ro

* TAUTOMETRICU,-*a*, adj., (fr. **tautométrique**); relativu la *tautometria*.

TAVA, s. f., **tabula**; tabla de metallu cu care se servescu la adducerea commestibililoru si a beutureloru.

TAVANU, pl., **tabulatum, laquear, lacunar**; tablatulu de supr'a allu unei camere, suffittulu sau suffictulu, (fr. **plafond**).

* TAXA, *taxare, taxatione, taxatoriu, taxatu*; vedi 2 *tassa, tassare, tassatione, tassatoriu, tassatu*.

* TAXIA, s. f., **taxea**; lardu.

* TAXIARCHIA, s. f., (ταξιαρχία); functionea commandantelui unei coorti.

* TAXIARCHU, s. m., (ταξιάρχης si ταξίαρχος); commandante allu unei coorti.

* TAXICOLU,-*a*, adj., (fr. **taxicole**); care cresce pre trunculu unui *taxu*.

* TAXICORNU,-*a*, adj., (**taxicorne**); care are antennele perforate ca si cumu aru fi taliate in *taxu*.

* TAXIDERMIA, s. f., (fr. **taxidermie**, d'in τάξις=ordine, si δέρμα=pelle); arte de a prepará animalile mórte asiá ca se si conserve form'a, caracteriele generice si specifice.

* TAXIDERMICU,-*a*, adj., (fr. **taxidermique**); relativu la *taxidermia*.

* TAXICU,-*a*, adj., **taxicus**; de *taxu*.

* TAXILLU, s. m., **taxillus**; bustiauu micu.

* TAXIU,-*a*, adj., **taxeus**; ca si *taxicu*, de *taxu*.

* TAXOLOGIA, s. f., (fr. **taxologie**, d'in τάξις=ordine, si λόγος=discursu); scientia a classificationiloru.

* TAXOLOGICU,-*a*, adj., (fr. **taxologique**); relativu la *taxologia*.

* TAXOLOGU, s. m., (fr. **taxologue**); care se occupa cu *taxologi'a*, autoriu allu unei classificatione.

* TAXONOMIA, s. f., (fr. **taxonomie**, d'iu τάξις=ordine, si νόμος=lege); theoria asupr'a classificationiloru.

* TAXONOMICU,-*a*, adj., (fr. **taxonomique**); relativu la *taxonomia*.

* TAXOZOARIU,-*a*, adj., (fr. **taxozoaire**, d'in τάξις = ordine, si ζῶον = animale); se dice despre animalile la cari partile primitive alle columnei vertebrali, munite cu petióre numeróse, se desvolta in oppositione directa; subst. pl. *taxozoariele*, classe de animali cari presenta acésta dispositione.

* TAXU, s. m., **taxus**; genu de arbore d'in famili'a conifereloru, originariu d'in Chin'a, care e totu de un'a verde, cu foliele anguste, cu flori amentacie, si produce unu fructu rosiu si rotundu.

TE, pronome conjunctu pers. II. acc. **te**: *eu te intellegu, tu te miri, ellu te lauda*; compara accusativele pronomineloru personali: *me, te, se, ne, ve, se*; — form'a absoluta e *tene*, ca si *mene, sene*.

* TEATRU, pl.-*e*, **theatrum**, vedi *theatru*.

* TEBA, s. f., **teba**; radioru de pamentu, collina.

TECA, *tecariu, tecutia*; vedi *theca, thecariu, thecutia*.

TECHNA, s. f., **techna**, (τέχνη); proprie, arte; metaforice, astutia, intriga, machinatione, insellatoría.

TECHNICU,-*a*, adj., **technicus**, (τεχνικός); relativu la arte, care invétia una arte: *scientie technice, scóle technice; desteritati technice*; subst. m., *unu technicu*.

* TECHNOGRAPHIA, s. f., (fr. **technographie**); scriptura asupr'a unei arte sau asupr'a artiloru.

* TECHNOGRAPHICU,-*a*, adj., (τεχνογραφικός); relativu la *technographia* si la *technographu*.

* TECHNOGRAPHU, s. m., (τεχνογράφος); care scrie unu tractatu despre una arte; autoriu allu unei carte despre arti.

* TECHNOLOGIA, s. f., (τεχνολογία, fr. **technologie**); tractatu despre arti in genere, mai allessu, tractatu despre artile industriali: *technologi'a e órecumu theori'a industriei practice; campulu technologiei e immensu; — technologia se nomesce si esplicationea terminiloru proprii diverseloru arti*.

* TECHNOLOGICU,-*a*, adj., (fr. **technologique**); relativu la *technologia*, la arti iu genere: *nomenclatura technologica, dictionariu technologicu, scientia technologica, operationi technologice*.

* TECHNOLOGU, s. m., (τεχνολόγος); care se occupa cu artile in modu scientificu, care invétia una arte in modu

www.dacoromanica.ro

scientificu, autoriu allu unui tractatu despre arti.

* TECHNOPEGNIU, pl.-*e*, **technopægnion**, (τεχνοπαίγνιον); jocu cu artea, jocu cu difficultati, copillaría.

* TECOLITHU, s. m., **tecolithus**, (τηκόλιθος); pétra care se credea co are virtutea de a topí calculii d'in besica.

* TECTONICU,-*a*, adj., **tectonicus**, (τεκτονικός); relativu la architectura, architectonicu.

* TECTORIU,-*a*, adj. s., **tector, tectorius**, (d'in *tegere*); proprie, coperitoriu; inse luatu in specie, coperitoriu de parieti, tinctoriu, spolitoriu, stucatoriu.

* TECTU,-*a*, adj. part., **tectus**, (d'in **tegere**); coperitu; subst., **tectum**, coperimentu; de ací in genere, casa, locuentia, abitaclu.

* TECTURA, s. f., **tectura**; proprie coperitura; inse in specie luatu, tinctura, spolitura, stucatura.

* TEDA, s. f., **tæda** si **teda**, (affine cu δαΐς sau δᾷς, acc. δαΐδα sau δᾴδα); lemnu de pinu, facla de pinu; de ací facla in genere.

* TEDACIU,-*a*, adj., **tædaceus**; de pinu, de lemnu resinosu, de facla.

* TEDERE, v. impers., **tædere**; a i se urrí, a se desgustá; vedi *tediare*.

* TEDIARE, v., **taediare**, (d'in *tediu*); a sentí *tediu*=urritu, desgustu, grétia.

* TEDIFERU,-*a*, adj., **tædifer**; care duce una *teda*=facla; epithetu datu Cererei, care rupse si apprense una *teda* d'in montele Etn'a, si cautà pre filia sea rapita.

* TEDIOSU,-*a*, adj., **tædiosus**; plenu de *tediu*, urritiosu, fastidiosu, desgustosu, gretiosu.

* TEDITUDINE, s. f., **tæditudo**; stare in care cineva suffere de *tediu*, fastidiu, nrritu.

* TEDIU, s. m., **tædium**; urritu, fastidiu, desgustu, grétia : *m'a coprensu tediulu de viétia; a fi cuiva spre tediu; a causá tediu.*

* TEGERE, *tessi* si *tessei*, *tessu* si *tectu*, v., **tegere**, (στέγειν); a coperí, a accoperí. Radecin'a derivateloru : *tegme, tegmentu*, si *tegume, tegumentu, tegla, tegula, teglariu, tegulariu, tegete, tegetariu, tegiclu, tegillu, tectu, tectoriu, tectura*, si a compositeloru : *protegere, contegere, detegere, integere, retegere*, cu derivatele loru.

* TEGETARIU, s. m., **tegetarius**; care face *tegeti*, sau care vende *tegeti*.

* TEGETE, s. f., **teges**, gen. **tegetis**, (d'in *tegere*); copertura de juncu, nassa, *rogojina*.

* TEGICLU, s. m., **tegiculum**; coperimentu, nassa, scórtia.

* TEGILE, s. m., **tegile**; care *tege*= copere, vestimentu.

* TEGILLU, s. m., **tegillum**; deminutivu d'in *tegiclu*, micu coperimentu.

* TEGIME= *tegme*, pl. *tegmine*, **tegimen**=**tegmen**; si

*TEGIMENTU=*tegmentu*, pl.-*e*, **tegmentum**; totu ce *tege* = copere, coperimentu, copertura, invelitória.

* TEGLA, s. f., (cu *t* sibilante, *tiegla*), **tegula**; tabla de lutu arsu cu care se coperu casele : *a coperí casele cu tegle, tegle late, tegle ânguste*; prin estensione, *tegle de ardesia*.

* TEGLARIU, s. m., (cu *t* sibilaute), **tegularius**; care face *teglè*, si care vende *tegle*.

* TEGULA, *tegulariu*; vedi *tegla, teglariu*.

* TEGULICIU,-*a*, adj., **tegulicius**; coperitu cu *tegule*=*tegle*.

* TEGUME, pl., *tegumine*, **tegumen**, si

* TFGUMENTU, pl.-*e*, **tegumentum**; totu ce *tege* = copere, coperimentu; acellu-asi cu *tegmentu*.

* TELA, s. f., **tela**, (d'in **texere** = tessere); materia tessuta, tessutura, pandia : *tela de cânepa, tela de linu, tela de arania*.

* TELARIU,-*a*, adj., (**telarius**); relativu la *tela*; subst., care face *tela*, si care vende *tela*, pandiariu.

* TELEGRAMMA, pl.-*mate*, (fr. **télégramme**, d'in τῆλε=departe, si γράμμα =scriptu); scire, epistola communicata prin *telegraphu*.

* TELEGRAPHARE, v., (fr. **télégraphier**, d'in τῆλε= departe, si γράφειν= scriere); a scrie de departe, a communicá prin *telegraphu*.

* TELEGRAPHIA, s. f., (fr. **télégra-**

www.dacoromanica.ro

phie); arte de a construge si de a aplicá *telegraphe.*

* TELEGRAPHICU,-*a*, adj., (fr. télégraphique); relativu la *telegraphu: semne telegraphice, linia telegraphica, communicatione telegraphica.*

* TELEGRAPHISTU, s. m., care se occupa cu artea *telegraphica.*

* TELEGRAPHU, s. m., (fr. télégraphe); instrumentu care serve a tramitte fórte departe si in pucinu tempu ideele selle scrisse: *telegraphu electricu, telegraphu summarinu; prin telegrafulu summarinu communicàmu in unu minutu cu Americ'a.*

* TELEOLOGIA, s. f., (fr. téléologie, d'in τέλος = fine, scopu, si λόγος = discursu); tractatu despre *scopu*, parte a scientiei naturale care cauta a descoperí *scopulu* in tota ordinea naturei.

* TELEOLOGICU,-*a*, adj., (fr. téléologique); relativu la *teleología: tractatu teleologicu; argumentu teleologicu pentru essistenti'a lui Domnedieu.*

* TELEOLOGU, s. m., (téléologue); care se occupa cu *teleologí'a*, auctoriu de *teleología.*

* TELEOPODE, adj., (fr. téléopode, d'in τέλειος = completu, si ποῦς, gen. ποδός = pede); care are petiórele complete, subst. pl., *teleopodile*, familia de passeri notatórie cari au petiórele complete, adeco munite cu unu pollicariu.

*TELEOSAURU, s. m., (fr. téléosaure, d'in τέλειος = completu, si σαῦρος = serpilla); specia de crocodilu fossile.

* TELEPHIU, s. m., telephion, (τηλέφιον); specia de planta, sedum telephion, *Linn.*

* TELEPHONIA, s. f., (fr. téléphonie, d'in τῆλε = departe, si φωνή = voce); artea de a face se se auda *vocea* in mare distantia.

* TELEPHONICU,-*a*, adj., (fr. téléphonique); relativu la *telephonía.*

* TELEPHORU,-*a*, adj., (fr. téléphore, d'in τῆλε = departe, si φέρειν = ducere); genu de insecte coleoptere pentamere, d'in famili'a mollipenneloru.

* TELESCOPIU, pl.-*e*, (fr. téléscope, d'in τῆλε = departe, si σκοπέειν = vedere, observare); instrumentu opticu prin care se vedu obiectele in distantie forte mari: *astronomii se servescu cu telescopiulu; cu adjutoriulu telescopiului s'au descoperitu in seclulu nostru fórte multe corpuri celesti cari erau neconnoscute mai inainte.*

* TELESCOPICU,-*a*, adj., (fr. téléscopique); relativu la *telescopiu* si la *telescopu: observationi telescopice; planete telescopice*, cari se potu vedé numai prin *telescopiu.*

* TELESCOPU, s. m., (τηλεσκόπος); care vede in mare distantia; unii nu distingu intre *telescopu* si *telescopiu.*

* TELESTINU,-*a*, adj., telestinus, (τελεστής); initiatu in mysterie.

* TELETA, s. f., teleta si telete, (τελετή); initiatione in mysterie, consecratione religiosa.

*TELETU,-*a*, adj. s., teletus, (τελετός); perfectu, deplenitu; unulu d'in *eonii* gnosticiloru.

* TELICARDIU, s. m., telicardios, (d'in τέλειος = completu, si καρδία = corde); specia de pétra pretiósa.

* TELIFERU si *teligeru,-a*, adj., telifer si teliger; care pórta arme, in specie, care pórta sagette.

* TELINU, s. m., telinum, (τήλινον); profumu care are de base fenugreculu (fœnum græcum).

* TELIRRHIZA, s. f., telirrhizos, (d'in τέλειος = completu, si ῥίζα = radice); specia de pétra pretiósa.

TELIOSU,-*a*, (it. tiglioso), tiliaceus, tiliagineus, tiliaris; de *teliu*; care sémina cu scórti'a *teliului: lemnu teliosu, carne teliósa.*

TELISIU, s. m., tiliarum silva; selba de *teliu*, padure de *teliu.*

TELIU, (cu *l* molliatu, *teiu*), s. m., tilia, (it. tiglio, fr. tilleul); genu de plante dicotyledonie, polypetale, cu scorti'a forte fibrosa, d'in care se facu funi; si scorti'a ensasi se nomesce *teliu: funi de teliu, legàmu viti'a cu teliu; frundia de teliu; florile de teliu sunt bone pentru thea.*

TELLINA, (cu *t* sibilante), s. f., (d'in tellus?), cæspes; pamentu crescutu cu radecini de érba si de alte plante, care se talia si se ara cu greu.

www.dacoromanica.ro

TELLINOSU,-*a*, adj., **incultus**; plenu de *tellina : pamentu, agru tellinosu.*

* TELLURATU, s. m., (fr. **tellurate**); sare produssa prin combinationea acidului *telluricu* cu una base.

* TELLURAURATU, s. m., (fr. **telluraurate**); genu de sari produse prin combinationea telluridelui auricu cu tellurure.

* TELLURE, s. f., **tellus**, gen. **telluris**; terra, pamentu.

* TELLURICU,-*a*, adj., (fr. **tellurique**); produssu de *telluriu : oxydu telluricu, sulfidu telluricu, sari tellurice.*

* TELLURICYANURA, s. f., (fr. **telluricyanure**); compositu de *telluriu* si de una *cyanura.*

* TELLURIDE, s. m., (fr. **telluride**); combinatione de *telluriu* si de uuu corpu simplu.

*TELLURISARE, s. f., (fr. **tellurisel**); sare produssa prin combinationea unui *telluride* si a unei *tellurure*, adeco allu carui acidu si base coprendu amendoue *telluriu.*

* TELLURIU, s. m., (**tellurium**, formatu d'in **tellus**, fr. **tellure**); metallu solidu de colóre albastra, descoperitu in 1797 in minerele de auru in Transilvania, forte raru.

* TELLURURA, s. f., (fr. **tellurure**); combinatione de telluriu si de unu corpu simplu.

* TELLUSTRE, adj., **tellustris**; synonymu cu *terrestre* sau *terrestru.*

* TELONE si *telonu*, s. m., (τελώνης); publicanu, perceptoriu de *teloniu*; vedi si *teloniariu.*

* TELONIARIU, s. m., **telonearius** sau **teloniarius**; perceptoriu de *teloniu*= portoriu.

* TELONICU,-*a*, adj., (τελωνικός); relativu la *telone* sau la *teloniu : affaceri telonice, castigu telonicu.*

* TELONIU, pl.-*e*, **teloneum** sau **telonium**, (τελώνιον); portoriu; casa in care siéde *teloniariulu.*

* TELU, pl.-*e*, **telum**; arma in genere, apoi jaclu, sagetta in specie.

1 TEMA, s. f., **timor**, (d'in *temere*); frica : *a nu avè tèma de nemica; mi e tèma se nu pèra; nu i e tèma neci de omeni, neci de Domnedieu; fia-ti tèma de Domnedieu, dèco nu ti e tèma de òmeni! tèm'a de peccatu me oppresce de a face acestu passu.*

2 TEMA, pl.-*mate*, **thema**, (θέμα), **pensum**; vedi *thema.*

TEMATICU,-*a*, adj., (θεματικός); vedi *thematicu.*

TEMATISMU, s. m., (θεματισμός); vedi *thematismu.*

TEMELIARE,-*ediu*, v., (θεμελιόειν); vedi *themeliare* si *intemeliare.*

TEMELIATU,-*a*, adj. part.; vedi *themeliatu*, si *intemeliatu.*

TEMELIU, s. m., (θεμέλιον), **fundamentum**; fundamentu, base. fig. ratione; vedi si *themeliu.*

*TEMERARE, v., **temerare**; a profaná, a violá, a spurcá : *a temerà tote celle sacre; a temerà ureclele cu vorbe inceste; a temerà una matrona*, a ua corrumpe, seduce.

* TEMERARIU,-*a*, adj., **temerarius**; care incepe ceva fora a cogitá si deliberá bene mai inainte; care se arrunca in pericle fora prudentia, fora judecata, fora consideratione : *june temerariu; fapte temerarie*; subst., *unu temerariu.*

* TEMERATIONE, s. f., (**temeratio**); actione de *temerare*, profanatione, violatione, spurcatione.

* TEMERATORIU,-*a*, adj. s., **temerator**; care *temera*, profanatoriu, spurcatoriu, violatoriu, corruptoriu, seductoriu.

* TEMERATU,-*a*, adj., **temeratus**; profanatu, spurcatu, violatu, corruptu, sedussu.

1 TEMERE, *temui, temutu*, v., **timere, vereri**; a se sentì appesatu de ide'a unui reu possibile si probabile, a nu avé coragiulu de a face ceva, a avé frica, a i fi frica; 1. refless. *a se teme : eu me temu de acellu omu reu; tu nu te temi de nimica; ellu nu se teme de Domnedieu; ea se teme si de umbr'a sea; noi ne tememu de tyranni; voi nu ve temeti de casurile sinistre; elli se temu se nu le se intemple cea ce s'a intemplatu si altoru-a; òmenii se tempu de revolutione, de bellu, de pestilentia; plecà fora se se tema de inimiculu ce lu asteptà in calle;*

www.dacoromanica.ro

teme-te de Domnedieu! temeti-ve de mân'a lui Domnediu! cine nu se teme de peccatu, facile committe fapte relle; me temeam se nu me appuce frigurile; mergi inainte si nu te teme; temendu-me de a nu ratecí, n'am cotediatu a intrá in padure; 2 transit. cu intellessulu suppletoriu *de infidelitate,* prin urmare a *fí gelosu : ellu si teme mulierea, ea si teme barbatulu; pentru ce me temi, co nu ti am commissu neci-una infidelitate? te temu ca se nu te seduca veri-unu ammagitoriu.*

2 TEMERE, s. verbale, **timor**; frica: *temere de Domnedieu, temere de peccatu, temere de erróre, temere de tóte rellele possibili.*

* TEMERITATE, s. f., **temeritas**; calitate de *temerariu,* lucrare fora judecata matura, fora prudentia; audacia órba : *temeritatea e semnu de imprudentia si de lipsa de esperientia.*

* TEMERITUDINE, s. f., **temeritudo**; synonymu cu *temeritate,* irreflessione.

* TEMERU,-*a*, adj., (**temerus**), adv., **temere**; vedi *temerariu.*

* TEMETU, s. m., **temetum**; vinu.

TEMIA, s. f., (θύμιον), **thus, incensum**; resina odorifera, care se arde la sacrificie si se produce unu fumu placutu la odoratu : *a arde temía, a face fumu de temía; a duce temía la baserica; a dá temía la toti sântii; anticii credeau co cu temía se castiga grati'a dieiloru;* vedi si *thymia.*

TEMIARE,-*ediu,* v., (θυμιάζειν, θυμιάειν), **suffire**; a face fumu de *temía : a temiá altariulu; a temiá pre toti sântii; lassati, nu mai temiati, co destultu ati temiatu;* vedi si *thymiare.*

TEMIATORIU,-*tória,* adj. s., (θυμιατήρ), **suffitor**; care fuma cu *temía,* care *temiédia;* si reale m., *temiatoriu.* pl.-*e,* f. *temiatória*=*temiatóre,* (θυμιατήριον), **thuribulum,** vasu in care se pune temía si se fuma la ceremonie; vedi si *thymiatoriu.*

TEMIATU,-*a*, adj. part., **suffitus**; fumatu cu *temía : altaria temiatu, baserica temiata;* s. m., *temiatulu baserieei.*

* TEMNERE, v., **temnere**; vedi compositulu *contemnere.*

* TEMNIBILE, adj., **temnibilis**; vedi compositulu *contemnibile.*

* TEMONARIU,-*a*, adj. s., **temonarius**; relativu la 2 *temone;* s. m., perceptoriu de 2 *temone;* — s'ar pote dice si despre cellu ce face 1 *temoni,* si despre cellu ce guverna cu *temonele.*

* 1 TEMONE, s. m., **temo**; pertica perpendicularia pre assea unui carru, la care se injuga boii, sau se incama callii, si care serve prin urmare a intórce carrulu in drépt'a sau in stâng'a : *temonele e gubernaclulu carrului.*

* 2 TEMONE, s. m., **temo**; una summa care se cerea pre tempulu imperiului pentru darea de tironi la militia.

TEMPERACLU=*temperaculu,* pl.-*e,* **temperaculum**; *temperatura*=preparatione, mai allessu a ferrului in focu.

TEMPERAMENTU, pl.-*e,* **temperamentum**; 1. proprie, mestecatura in certe proportioni, de ací, mestecatura de sucuri in corpulu omului : *temperamentu sanginiu, temperamentu cholericu, temperamentu melancholicu, temperamentu phlegmaticu; ellu e de unu temperamentu veemente, ea e de unu temperamentu lenu si blandu :* 2. mesura, moderatione, temperantia : *a observá si tiné in tóte temperamentulu.*

TEMPERANTE, adj. part.pres., **temperans**; care *tempera,* care tine mesur'a covenita : *omu temperante in tóte.*

TEMPERANTIA, s. f., **temperantia**; calitate de temperante, virtute de a tiné mesur'a, moderatione : *temperanti'a e dereptatea côtra sene ensusi; ellu observa temperanti'a; ea nu calca neci-una data regulele temperantiei; temperanti'a e scienti'a de a si moderá appetitele si de a si dominá passionile, prin temperantia omulu se inaltia mai pre susu de a nimali.*

TEMPERARE, v., **temperare**; 1. proprie a mestecá in proportioni covenite : *a tempará acietulu cu miere;* 2. a reduce la mesur'a covenita, a regulá, a infrená : *a si temperá affectele si passionile; a se temperá pre sene;* vedi si compositulu *stemperare.*

TEMPERATIONE, s. f., **temperatio**; actione de *temperare.*

www.dacoromanica.ro

TEMPERATIVU,-*a*, adj., **temperativus**; aptu a *temperá*, care *tempera* = *stempera* : *remediu temperativu.*

TEMPERATORIU, -*tória*, adj. s., **temperator**; care *tempera*, reguledia, moderedia : *temperatoriulu voluptatei, temperatoriulu affecteloru selle.*

TEMPERATU,-*a*, adj., **temperatus**; regulatu, moderatu, infrenatu : *vinu temperatu; omu intelleptu si temperatu.*

TEMPERATURA, s. f., **temperatura**; effectu allu actionei de *temperare*, de ací, mestecatura, apoi constitutione physica; in specie, gradu de caldura : *temperatura calda, moderata, rece; pentru mesur'a temperaturei ne servimu cu thermometrulu; temperatur'a corpului omenescu;—temperatur'a ferrului.*

* TEMPERIA, s. f., **temperies**; stare *temperata.*

* TEMPESTATE, s. f., **tempestas**; stare a *tempului;* in specie, miscare violenta a aerului, de ordinariu insociata de plóuia, grandine, fulgere si tunete; tempu fortunosu, fortuna, procella : *tempestate terribile, tempestatea pre mare e periculosa pentru navigatori; elli fura coprensi de una tempestate inspaimentatória; au scapatu cu mari difficultàti de tempestate; neci-unu omu cu mente nu doresce tempestatea.*

* TEMPESTIVITATE, s. f., **tempestivitas**; stare de *tempestivu*, calitate de *tempestivu : tempestivitatea acellei lucràri.*

* TEMPESTIVU,-*a*, adj., **tempestivus**; care vine la tempu, care se face la tempulu seu : *venirea lui nu erá tempestiva; lucrare tempestiva; omu tempestivu*, care face tóte la *tempulu* seu.

* TEMPESTOSU,-*a*, adj., **tempestuosus**; plenu de *tempestate*, fortunosu, procellosu.

* TEMPESTU,-*a*, adj., **tempestus**; synonymu cu *tempestivu.*

TEMPINARE, v., **convenire, occurrere**; vedi compositulu *intempinare.*

TEMPIRE,-*escu*, v., **obtundere, hebetare**; proprie, a taliá ascutitulu, a ebetá; fig. a stinge sensulu, mentea; refl. *a se tempí*, a perde facultatea de a sentí si de a cogitá.

TEMPITU,-*a*, adj. part., **obtusus, hebes** : *cutitu tempitu, secure tempita; omu tempitu la mente.*

1 TEMPLA, s. f., **templum, sanctuarium**; templu, sanctuariu; in specie, faciat'a sanctuariului pre care stau iconele, (εἰκονόστασις) : *templa aurita si ornata cu celle mai formose imagini.*

2 TEMPLA, pl.-*e*, **tempus, tempora**; partile laterali alle capului : *omulu are dóue temple, templ'a drépta si templ'a stânga; a se culcá pre templ'a drépta si apoi a se intórce pre cea stânga; a si incinge templele cu myrtu; pusera conuna de flori pre templele lui.*

TEMPLARE, v. refl., **accidere, evenire**; vedi compositulu *intemplare.*

TEMPLARIU, s. m., (**templaris, templarius**); 1. **faber lignarius, intestinarius**; care face 1. *temple*, care lucra lemnulu cu arte, care face mese, scrinie, armarie, scaune si alte mobili, mesariu; 2. (fr. **templier**, it. **templiere**), callariu crestinu devotatu a custodí templulu de la Jerusalemu.

TEMPLU, pl.-*e*, **templum**; propie, spatiu deschisu, de tóte partile; spatiu consecratu de auguri; in specie, sanctuariu, baserica : *templulu lui Joue capitolinulu; templulu Vestei; crestinii inchisera templele anticiloru, si se adunara in basilice pentru essercitiulu cultului loru religiosu; cu tóte aceste-a dedera sanctuariului form'a de templu, in care intrau numai clericii, pre càndu laicii stau in basilica; la noi faciat'a sanctuariului se nomesce templa, éro sanctuuriulu, care e addeveratulu templu, se dice altariu;* figuratu : *mundulu e templulu lui Domnedieu; capulu e templulu mentei; senatulu la Romani se dicea templulu libertatei.*

* TEMPORALE, adj., **temporalis**; 1. relativu *la tempu : bonuri temporali; potestate temporale* in opposition *cu potestatea spirituale si eterna;* 2. relativu la 2 *templa : ossu temporale, arteria temporale.*

* TEMPORALITATE, s. f., **temporalitas**; calitate de *temporale*, durata limitata in *tempu.*

* TEMPORANIU,-*a*, adj., **tempora-**

www.dacoromanica.ro

neus; care vine sau se face la *tempu*: *plouia temporania, caldu temporaniu.*

* TEMPORARIU,-*a*, adj., **temporarius**; care dura numai unu tempu: *miscare temporaria, amicitia temporaria, theatru temporariu.*

* TEMPORISARE, v., (fr. **temporiser**), **cunctari**; a asteptá *tempulu* opportunu, a intardiá, a differí, a ammaná: *e mai bene a temporisá de câtu a se precipitá in braciele neconnoscutului.*

* TEMPORISATIONE, s. f., (fr. **temporisation**); actione de *temporisare*, cunctatione, dilatione, intardiare, ammanare.

* TEMPORISATORIU,-*tória*, adj. s., (fr. **temporiseur**); care *temporisa*, cunctatoriu, dilatoriu, intardiatoriu.

* TEMPORISATU,-*a*, adj. part., (fr. **temporisé**); intardiatu, ammanatu.

TEMPORIU = *temporivu*,-*a*, adj., **tempestivus, maturus**; care vine, se intempla, se face precisu la tempulu seu, nu mai tardíu; adv., *de temporiu*, in oppositione cu *tardíu*: *a vení de temporiu, a incanutí de tempuriu; aceste pome se cocu de temporiu, acelle-a mai tardíu.*

TEMPU, pl.-*uri*, **tempus**, (it. **tempo**, fr. **temps**, angl. **time**); successione a momenteloru: *tempulu e infinitu, tempulu n'are inceputu neci finitu; noi mesuràmu tempulu prin miscarea apparente a sorelui; tempu determinatu; momentele tempului sunt mesurele celle mai mici alle tempului; minutele, órele, dillele, lunele, annii, seclele su mesure de tempu; mesur'a tempului se dice si spatiu de tempu; tempulu presente, tempulu trecutu si tempulu venitoriu; in tempulu nostru se intempla multe lucruri neasteptate; pre tempulu parentiloru nostri nu erau atâti latroni, tóte se scâmba cu tempulu; spatiulu si tempulu sunt dóue forme de intuitione;—tempu* se dice si starea atmospherei, dispositionea aerului: *tempu formosu, tempu urritu; tempu caldu, tempu rece; tempu nuerosu, tempu plouente, tempu fortunosu; tempu rece si umedu, tempu abominabile.*

* TEMULENTIA, s. f., **temulentia**; stare de *temulentu*, stare de ammetitu, betía.

* TEMULENTU,-*a*, adj., **temulentus**; béetu, ammetitu.

TEMUTORIU,-*tória*, adj. s., **timens**; care *se teme: omu temutoriu de Domnedieu, temutorii nu su totu de a un'a fricosi.*

TEMUTU,-*a*, adj. part., (it. **temuto**); de care se *temu omenii: omu temutu de toti cei ce lu connoscu;—muliere temuta*, de a carei infidelitate se *teme* barbatulu.

* TENACE, adj., **tenax**; care se tine tare de ceva, care nu mai lassa ce a appucatu: *omu tenace in tote alle selle; memoria fidele si tenace; amicitia tenace; morbu tenace; callu tenace*, care nu va se se misce d'in locu.

* TENACIA, s. f., **tenacia**; caracteriu de *tenace*, in specie: *tenaci'a callului.*

* TENACITATE, s. f., **tenacitas**; calitate de *tenace*, potere de a tiné ce a appucatu: *tenacitatea morbului, tenacitatea lutului lepitu de calciamente.*

*TENACLU=*tenaculu*, pl.-*e*, **tenaculum**; legatura, mediu prin care se tine ceva.

TENDA, s. f., **vestibulum**; antecamera, vestiblu. (Compara it. **tenda**, fr. **tente**, tentoriu, cortu).

TENDECLA, s. f., **tendicula**; pertica care serve la *intendere.*

TENDENTE, adj. part. pres., **tendens**, (it. **tendente**); care *tende*, care are unu scopu in vedere.

TENDENTIA, s. f., (it. **tendenza**, fr. **tendance**); actione de *tendere*, applecare de a se miscá spre ceva, directione spre unu scopu: *tendenti'a corpuriloru de a se miscá spre centrulu pamentului; tendenti'a omului spre egoismu; tendenti'a seriósa a Românilor de a essí d'in barbaría; tendenti'a unui auctoriu de a propagá idee false e condemnabile; tendenti'a de a adjunge la connoscenti'a adeverului e laudabile.*

* TENDENTIOSU,-*a*, adj., care are una *tendentia*, in specie, una *tendentia* ascunsa: *scripte tendentiose.*

TENDERE, *tensi* si *tensei*, *tensu* si *tentu*, v., **tendere**, (τείνειν); 1. a procede spre ceva, spre unu scopu: *tendemu spre benele supremu; tendu ómenii spre fericire; cu greu veti adjunge la ce*

www.dacoromanica.ro

tendeti; 2. a *intende* : *tende-mi mân'a; tendeti petiórele;* vedi *intendere.*

TENDINE, s. f., (it. **tendine**, fr. **tendon**); córda fibrosa care léga musclii de osse : *tendinile transmittu miscarile muscliloru; tendinea lui Achille léga fluerulu petiorului cu calcâniulu.*

TENDINOSU,-*a*, adj., (it. **tendinoso**, fr. **tendineux**); plenu de *tendini* : *centru tendinosu, membrana tendinósa*

TENDITORIU,-*tória*, adj. s., (it. **tenditore**); care *tende*, care *intende, intenditoriu.*

TENDORE, s. f., **tendor**; actione de *tendere.*

TENE, pron. pers. II, sing. acc. **te.**

*TENEBRARE, v., **tenebrare**, a intunericá; vedi *tenebricare* si *intunericare.*

* TENEBRATIONE, s. f., **tenebratio**; actione de *tenebrare*, intunerecatione.

* TENEBRATU,-*a*, adj. part., **tenebratus**; intunericatu.

* TENEBRE, s. f. pl., **tenebræ**; *intunericu.*

* TENEBRICARE, v., **tenebricare**; a intunericá.

* TENEBRICOSITATE, s. f., **tenebricositas**; stare de *tenebricosu.*

* TENEBRICOSU,-*a*, adj., **tenebricosus**; intunericosu, intunecosu, obscuru.

* TENEBRICU,-*a*, adj., **tenebricus**; intunericosu, intunecosu; subst., intunericu.

* TENEBROSITATE, s. f., **tenebrositas**; stare de *tenebrosu*, intunericu.

* TENEBROSU,-*a*, adj., **tenebrosus**; intunericosu, intunecosu, obscuru.

TENELLU,-*a*, adj., **tenellus**; tenerellu.

TENENTE, adj. part., **tenens**; care *tine*, in specie, care *tine* loculu altui-a.

TENENTIA, s. f., (fr. **détention**); *tinere* la inchisóre, de ací, arrestu, inchisore, carcere.

TENENTIARIU, s. m., carcerariu.

TENERE, (cu *t* sibilante), v., **tenere**; vedi *tinere.*

TENERELLU,-*a*, adj., **tenerulus, tenellus** si **tenellulus**; deminutivu d'in *têneru*; si subst. m., *unu tenerellu, una tenerella.*

TENERETIA, s. f., 1. (it. **tenerezza**, fr. **tendresse**), **teneritas, teneritudo**; calitate de *têneru* = molle, delicatu; 2. **juventus**, junetia, prim'a etate in care organele unei fientia n'au adjunsu inca la robusteti'a loru; in acestu sensu occure mai allessu in pl. : *teneretiele melle; in teneretie nu connosceamu atâte reutati alle lumei acestei-a; d'in teneretie pêno in betranetie; aceste-a su placerile teneretiei.*

TENERIME, s. f., (**teneritudo**), **juventus**; collectivu d'in *têneri*, multi *têneri* : *tóta tenerimea invétia carte; tenerimea se essercita cu armele; lassati tenerimei aceste jocuri.*

TENERIRE,-*escu*, v., **tenerescere, tenerascere**; vedi *intenerire.*

TENERITATE, s. f., **teneritas**; calitate de *têneru*=molle, delicatu.

TENERITUDINE, s. f., **teneritudo**; synonymu cu *teneritate.* (D'in *teneritudine* a essitu vulgariulu nostru *tenerime*).

TENERU,-*a*, adj., **tener**; 1. molle, delicatu, care inco nu e deplenu formatu : *plante têncre, fientie têncre, etate têncra, mâne têncre, facia têncra, vorbe têncre, amóre têncra;* 2. care inco nu e adultu, ci june : *copillu têneru, féta têncra*; si subst., *unu têneru, una têncra, têncrii : eram forte têneru candu am inceputu a merge la scóla; lassati têncrii se se desfetedie cu lucruri de etatea loru; am connoscutu unu têneru care avea multe connoscentie pentru etatea lui; de têneru se inveti junculu la jugu; tineriloru se cade se asculte de ómenii cu esperientia; voi tinerii inco nu sciti cum se face pânea.*

* TENESMU, s. m., **tenesmus**, (τεινεσμός; si τηνεσμός); propensione dorerósa de a essí afora.

* TENIA, s. f., **tænia**, (ταινία); 1. legatura angusta, betta; 2. unu verme lungu, **tænia solium** si **tænia vulgaris**, *Linn.*; 3. ornamentu de architectura in forma de betta.

* TENORE, s. f., **tenor**, (d'in **tenere**, it. **tenore**, fr. **teneur**); 1. la antici, *tinerea* unei miscari, miscare continua, cursu continuu; 2. continutu, coprensu allu unui scriptu; 3. (it. **tenore**, fr. **tenor**), altitudine media de voce la cantare, intre **soprano** si **basso.**

www.dacoromanica.ro

* TENORISTU, s. m., (it. **tenorista**); care canta *tenore.*

* TENSA, s. f., **tensa** si **thensa**; carru sacru in care se duceá obiectele sacre.

* TENSARIU, s. m., **tensarius**; care duce *tens'a*, si de ací, care incama callii.

* TENSIBILE, adj., **tensibilis**; care se póte *tende*=intende.

* TENSIONE, s. f., **tensio**; actione de *tendere*, incordare'; — *tensione* de nervi, unu morbu.

* TENSU,-a, adj. part., **tensus**; intensu, incordatu.

*TENSURA, s. f., **tensura**; intensura; *tensur'a* corpului, unu morbu.

* TENTAME, pl., *tentamine*, **tentamen**; si

* TENTAMENTU, pl.-*e*, **tentamentum**; actu de *tentare*, cercare, incercare, proba, esperimentu, essagiu, tractatu asupr'a unei materia fora pretensione de a presentá una scientia in tóta rigorea coventului : *tentame asupr'a spiritului umanu; tentame criticu asupr'a limbei române; tentaminele su necessarie, pentru co neci una scientia n'a essitu completa ca Minerva d'in capulu lui Joue.*

* TENTARE, v., **tentare**; a cercá, a incercá, a probá, a essaminá, a face una proba, a face unu esperimentu : *a tentá pulsulu unui morbosu; a tentá patienti'a unui omu; a tentá parerea unui espertu; dupo parerile theologiloru Domnedieu tenta pre omu, déro mai vertosu diavolulu tenta pre crestini; fugi diavole, nu me tentá! me tenta frigurile; ua tenta una idea spurcata.*

* TENTATIONE, s. f., **tentatio**; actione de *tentare : tentationi de friguri; nu potu scapá de tentationile diavolului; tentationile carnei; dómne nu ne duce in tentatione!*

*TENTATIVU,-*a*, adj., (it. **tentativo**, fr. **tentatif**); prin care se *tenta*, se cérca : *metodu tentativu, vorbe tentative, scripte tentative, publicatione tentativa;* si s. m., *unu tentativu*, si f., *una tentativa*, (fr. **tentative**), proba, cercare, esperimentu : *a face unu tentativu* sau *una tentativa; tentativa de evasione, tentativa fora resultatu; mulierea cu greu resiste la tóte tentativele.*

* TENTATORIU,-*tória*, adj. s., **tentator**; care *tenta : tentatorii femineloru oneste; cellu mai mare tentatoriu se crede a fi diavolulu, care nu se fatiga de a tentá pre toti omenii.*

*TENTATRICE, s. f., (it. **tentatrice**); femina care *tenta, tentatória : miserulu omu sufferí multe de la acea tentatrice astuta.*

* TENTATU,-*a*, adj. part., **tentatus**; cercatu, incercatu, probatu, suppusu probei.

* TENTIGINE, s. f., **tentigo**; priapismu, ardóre erotica.

*TENTIPELLIU, pl.-*e*, **tentipellium**, (d'in *tendere* si *pelle*); instrumentu allu calcionariloru cu care intendu pellea; — cosmeticu in contr'a rugeloru, cu care feminele trecute si intendu pellea vultului.

* TENTORIU,-*tória*, adj. s., **tentor**, **tentorius**; care *tende* = intende, intenditoriu; subst. reale : *tentoriu*, pl.-*e*, **tentorium**, cortu, de ací si demin. *tentoriolu*, **tentoriolum**.

*TENUABILE, adj., **tenuabilis**; care suptía.

* TENUARE, v., **tenuare**; a suptiá, a micusiorá, a angustá, a debilitá

* TENUATIONE, s. f.. **tenuatio**; actione de *tenuare.*

* TENUATU,-*a*, adj. part., **tenuatus**; suptiatu, angustatu, debiliatu.

* TENUE, adj., **tenuis**; suptire, finu, delicatu, micu; occure si in composite scientifice, precumu in : *tenuicornu*,-*a*, adj., (fr. **ténuicorne**), cu cornele suptiri; *tenuicostu*,-*a*, adj., (fr. **ténuicosté**), cu costele suptiri; *tenuifloru*,-*a*, adj., (fr. **ténuiflore**), cu flori mici; *tenuifoliu*,-*a*, adj., (fr. **ténuifolié**), cu folie mici; *tenuipede*, adj., (fr. **ténuipède**), cu petiorele suptiri; *tenuipennu*,-*a*, adj., (fr. **tenuipenne**), cu penne mici; *tenuirostru*,-*a*, adj., (fr. **ténuirostre**), cu rostrulu micu; *tenuisilicu*,-*a*, adj., (fr. **ténuisiliqué**), cu silice mici si suptiri; *tenuistriu* sau *tenuistriatu*,-*a*, adj., (fr. **ténuistrié**), cu strie suptiri.

*TENUIRE,-*escu*, (**tenuescere**), **tenuare**; a face *tenue*, a suptiá, micí, micusiorá, debilitá.

www.dacoromanica.ro

* TENUITATE, s. f., **tenuitas**; stare de *tenue*, suptietate, delicatetia, micime, pucinetate: *tenuitatea fluereloru; tenuitatea unei linia; tenuitatea lucruriloru si a vorbeloru; tenuitatea thesaurului publicu.*

* TENUITU,-*a*, adj., **tenuatus**; suptiatu, debilitate.

TENUTU,-*a*, adj. part., (d'in **tenere**), **tentus**; si subst. m., *tenutu*, pl. *tenuturi*, **territorium**; vedi *tinutu*.

* TEPEFACERE, (se conjuga ca v. *facere*), v., **tepefacere**; a face *tepidu*, a incaldí pucinu: *sórele tepeface pamentulu.*

* TEPERE=*tepire*, v., **tepere**, **tepescere**; a se incaldí pucinu, a fí caldisioru, tepidu.

* TEPHRIA, s. f., **tephrias**, (τεφρίας); marmore de colóre cenusía.

* TEPHRITE sau *tephritide*, s. f., **tephritis**, (τεφρῖτις); una pétra pretiósa de colore cenusía.

TEPIDARE, v., **tepidare**; a face *tepidu*, a incaldí.

TEPIDARIU,-*a*, adj., **tepidarius**; relativu la ap'a *tepida*; subst. *tepidariu*, pl.-*e*, **tepidarium**, bania cu apa *tepida*, camera de scaldatu cu apa *tepida*.

TEPIDU,-*a*, adj., **tepidus**; pucinu caldu, caldisioru: *apa tepida, ap'a tepida. nu e neci calda neci rece; tempu tepidu. iérna tepida, dille tepide.*

TEPORE, s. f., **tepor**; stare de *tepidu*, caldura mica, caldura dulce: *tepórea apei; tepórea tempului.*

TEPORU,-*a* adj., **teporus**; care are in sene una caldura mica, tepidu.

* TERATOLOGÍA, s. f., (fr. **teratologie**, d'in τέρας, gen. τέρατος=monstru); parte a physiologiei generale care tractedia despre diverse anomalie si monstruositati alle organisationei animale.

* TERATOLOGICU,-*a*, adj., (fr. **tératologique**); relativu la *teratología*.

* TERATOLOGU, s. m., (fr. **tératologue** si **tératologiste**); care se occupa cu *teratologí'a*.

* TERATOSCOPIA, s. f., (τερατοσκοπία); observatione si interpretatione a fenomeneloru miraculose: *teratoscopí'a erá una scientia pretensa la antici.*

* TERATOSCOPICU,-*a*, adj., relativu la *teratoscopía*.

* TERATOSCOPU, s. m., (τερατοσκόπος); care observa si interpreta fenomenele miraculose.

* TERATURGÍA, s. f., (τερατουργία); facere de minuni, prestigiatione.

* TERATURGU, s. m., (τερατουργός); facutoriu de minuni, prestigiatoriu.

* TERBENTINU, adj. s., **terbentinus**; vedi *terebinthinu* si *terebinthu*.

* TEREBELLA, s. f., **terebella**; deminutivu d'in *terebra*. mica *terebra*.

* TEREBINTHINU,-*a*, adj., **terebinthinus**; de *terebinthu*, de *terpentinu*: *resina terebinthina*; subst. m., *terebinthinu*, f. *terebinthina*.

* TEREBINTHU, s. m., **terebinthus**, (τερέβινθος); unu arbore resinosu, *terpenthinu*.

* TEREBRA, s. f., **terebra**, (d'in **terere**); instrumentu de gauritu, gauritoriu.

* TEREBRARE, v., **terebrare**; a gaurí intorcundu instrumentulu *terebra: a terebrá lemnulu; se terebra pamentulu si pétr'a spre a se face putiuri artesiane; se terebra osselle; se potu terebrá si metallele; terebr'a e unu instrumentu de ferru care se termina in una spirale ascutita, si prin a carei intórcere se talia obiectulu de terebratu.*

* TEREBRATIONE, s. f., **terebratio**; actione de *terebrare*, gaurire cu *terebr'a*: *terebrationea osseloru unui morbosu.*

* TEREBRATORIU,-*tória*, adj. s., **terebrator**; care *terebra*, gauritoriu cu *terebr'a*.

* TEREBRATU,-*a*, adj. part., **terebratus**; gauritu cu *terebr'a*; subst. m., **terebratus**, actulu de *terebrare: terebratulu unui putiu artesianu.*

* TEREBRU, pl.-*e*, **terebrum**; acelluasi instrumentu care se dice *terebra*.

* TEREDINE, s. f., **teredo**, (τερηδών); unu verme care róde, *a)* in lemnu, *b)* in vestimente, *c)* in carne: *teredinile facu mare stricatione in arbori; in gradinele nóstre teredinile rodu mai vertosu, merii, perii, gutonii si alti pomi; elle rodu si lemnulu uscatu.*

* TERERE, v., **terere**, (τέρειν); a pisá,

www.dacoromanica.ro

meruntá, striví. Radecin'a compositeloru: *atterere, conterere, deterere, esterere,* si a derivateloru acestoru-a. D'in **exterere,** perf. **extrivi** se pare a fi essitu verbulu populariu *strivire.*

* TERETE, adj., **teres,** gen. **teretis,** (d'in *terere*); rotundu, rotunditu: *pari tereti, petiore tereti, pulpe tereti;* metaf., *versuri tereti, frasi tereti.*

* TERGEMINU,-*a*, adj., **tergeminus;** trigéminu: *filii tergemini;*—triplu: *tergéminulu Geryone; tergémine onori.*

* TERGENU,-*a*, adj., **tergenus;** de trei genuri.

* TERGERE, *tersi* si *tersei, tersu,* v., **tergere;** a *sterge;* vedi compositulu *stergere*=*estergere.*

* TERGILLA, s. f., **tergilla,** (deminutivu d'in **tergus**); pellea cea grössa a porcului care se póte mâncá.

* TERGINU, pl.-*e*, **terginum;** corella, flagellu.

* TERGIVERSARE, v., **tergiversari,** (d'in **tergum** si **vertere**); a intórce spatele, a se oppune, a cautá supterfugie, a intardiá, a nu face ceva buccurosu: *de ce tergiversati a merge cu noi? promitteti, déro tergiversati a face; mai bene nu promittu de câtu se fiu constrinsu a tergiversá cându s'ar presentá casulu de a intrá in actione; cându plecaramu, ellu tergiversà de a vení cu noi.*

* TERGIVERSATIONE, s. f., **tergiversatio;** actione de *tergiversare: lassati tergiversationea si procedeti cu noi.*

* TERGIVERSATORIU,-*tória*, adj. s., **tergiversator;** care *tergiversa,* care cauta supterfugie: *tergiversatorii perdu increderea amiciloru.*

* TERGU, pl.-*uri*, **tergum,** si **tergus,-oris;** dosu, spate, spinare; de ací apoi, pelle de pre spinare, si pelle in genere.

* TERMINABILE, adj., **terminabilis;** care se pote terminá, se póte marginí.

* TERMINALE, adj., **terminalis;** relativu la *terminu: pétra terminale;* pl. *terminalie*=**terminalía;** serbatóre in onórea dieului *Terminu.*

* TERMINARE, v., **terminare;** a pune *terminu,* a marginí, a limitá, a delimitá: *a terminá unu agru;* de ací apoi, a inchiauá, a finí: *a terminá uuu lucru, una opera; am inceputu de multu, déro inco n'am terminatu, in scurtu voiu terminá cu adjutoriulu lui Domnedieu; lessati-me se terminu, si apoi vorbiti câtu ve va placé;* refl., *lucrarea inceputa s'a terminatu; tote vorbele române se termina in vocali, afora de prepositionea in si compositele d'in, prin.*

* TERMINATIONE, s. f., **terminatio;** actione de *terminare* si effectu, resultatu allu acestei actione: *terminationea agriloru s'a essecutatu prin agrimensori; la terminationea rapida a acestei opere contribuira multu adjutóriele amiciloru; terminationile verbeloru si alle substantiveloru in limb'a româna.*

* TERMINATIVU,-*a*, adj., (it. **terminativo,** fr. **terminatif**); care formédia *terminationea.*

*TERMINATORIU,-*tória*, adj. s., **terminator;** care *termina,* in t. s. verbului.

* TERMINATRICE, s. f., (it. **terminatrice**); femina care *termina.*

* TERMINATU,-*a*, adj. part., **terminatus;** marginitu, limitatu, finitu: *agru terminatu, lucru terminatu, processu terminatu.*

* TERMINATU, s. m., **terminatus,-us;** actulu de *terminare,* si *terminu,* limite, margine.

* TERMINISMU, s. m., (fr. **terminisme**); doctrina a *terministiloru.*

* TERMINISTICU,-*a*, adj., (fr. **terministique**); relativu la *terminismu: controversia terministica.*

* TERMINISTU, s. m., (fr. **terministe**); care crede co Domnedieu a pusu unu *terminu* in viéti'a fia-carui omu, preste care nu i mai concede neci unu mediu de penitentia sau de salute, de si esistenti'a lui s'ar prolungá pre pamentu.

* TERMINOLOGIA, s. f., (fr. **terminologie**); scienti'a de *terminii technici* sau de ideele ce represinta acelli *termini: terminología botanica; terminología chymica, terminología rigorosa; cu desvoltarea scientieloru se desvólta si terminologi'a.*

*TERMINOLOGICU,-*a*, adj., (fr. **terminologique**); relativu la *terminología: indice terminologicu, vocabulariu terminologicu.*

www.dacoromanica.ro

* TERMINU, s. m., **terminus**, (d'in *terere*); margine, limite, fine, finitu, petra marginaria, meta : *anticii facura d'in terminu unu dieu care provedea la limite;* punctu de templu determinatu : *ellu e obligatu in terminu de trei septemâni a solvé detori'a;* fig. espressione, vorba prin care se determina una idea: *mi a vorbitu in acesti termini;* de ací, *terminu technicu : terminii technici ai unei scientie, ai unei arte; terminii technici precisa ideele si facilita invetiatur'a unei scientie; a se familiarisá bene cu terminii technici ai scientiei ce doresce a invetiá.*

TERMU, s. m. si *termure*, s. f., pl. *termuri*, (cu *t* sibilante, *tiermu*, *tiermure*, *tiermuri*); **ripa, littus**; marginea unui riu, fluviu, a unei màri,—ripa, littore, cósta : *termurile riului, termurile fluviului; de pre inaltulu termu vedú navile luptându-se cu vallurile mării.*

TERMURIRE,-*escu*, v., **terminare**, a *terminá*, a pune *terminu*, a murginí, a inchide in margini.

* TERNARIU,-*a*, adj., **ternarius**; d'in *trei*, triplu : *numerulu ternariu se dice si ternione; combinatione ternaria; in chymica mare parte de combinationi sunt ternarie.*

* TERNATA, s. f., (fr. **ternate**); genu de plante dicotyledonie, cu flori complete, papilionacie, d'in famili'a leguminóseloru.

* TERNI,-*e*, pl., **terni**; câte trei, in numeru de trei.

* TERNIFLORU,-*a*, adj., (fr. **terniflore**); cu câte trei flori : *plante terniflore.*

* TERNIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **ternifolié**), cu câte trei folie : *plante ternifolie.*

* TERNIONE, s. m., **ternio**; numerulu *trei;* arruncatura de trei, la joculu de cubu.

* TERNITATE, s. f., **ternitas**; compositione d'in trei, synonymu cu *trinitate.*

* TERNU,-*a*, adj., **ternus**; care coprende in sene *trei*, triplu.

* TERPENTHINU = *terpentinu,-a;* adj. s., **terebinthinus, terebinthus** : *oliu de terpenthinu;* vedi *terbentinu*, *terebinthinu* si *terebinthu.*

TERRA, (cu *t* sibilante, *tiérra*), s. f.; **terra**, (it. **terra**, fr. **terre**, isp. **tierra**); pamentulu pre care calcàmu, uscatulu, in oppositione cu marea; in specie, regione : *térr'a Romanésca; térr'a Oltului, térr'a Moldaviei; térr'a Unguresca; térr'a Turcésca; térr'a nóstra, térr'a vóstra; tóta térr'a d'in Carpati pêno in Dunaria; a callatoritu preste sépte terri si sépte màri; a amblatu diece anni d'in térra in térra; cu greu se deprende omulu a trai in térra straina; térra se dice si universalitatea locuitoriloru unei terri : tóta térr'a e in contr'a acestui guvernu; a consultá térr'a, vocea terrei; noi tinemu cu térr'a, voi tineti cu strainii; ellu n'are misericordia de térra, despolia térr'a ca unu tyrannu;— térra se dice si in oppositione cu cetatatea : a petrece vér'a la térra; numai eri am venitu de la térra, si mâne cogitu se plecu éro la térra; — in sensulu cosmographicu, térr'a e globulu pamentului.*

TERRANESCE, adv., **rustice**; in modu *terranescu* ca *terranii : a se portá terranesce.*

TERRANESCU,-*a*, adj., **rustice, rusticanus, agrestis**; relativu la *terranu : portu terranescu; vestimente terranesci.*

TERRANU,-*a*, adj. s., **rusticus, colonus, ruricola**; care lucrédia *térr'a* =pamentulu, care siéde la *térra*=campânia : *terranii ara, sémina, secera si treiera; terranii sunt basea terrei; terranii ducu una viétia simpla, inse laboriósa; terranii nostri sunt de una frugalitate rara, elli mânca mai numai cereali, legumine si pome, lapte, casiu si oua, forte raru mânca carne, si cu tóte aceste-a su mai sanetosi de câtu urbanii.*

* TERRATIA, s. f., (it. **terrazzo**, fr. **terrasse**); inaltiatura de pamentu, redicatura artificiale de pamentu.

* TERRATIAMENTU, pl.-*e*, (fr. **terrassement**); actione de *terratiare*, de transportare de pamentu.

* TERRATIARE, v., (fr. **terrasser**);

www.dacoromanica.ro

a stringe pamentu d'in deretrulu unui muru spre a lu fortificá; fig. a arruncá la pamentu.

* TERRATICU, s. m., (it. **terratico**, fr. **terrage**); contributione pusa pre pamentu, in dreptulu feudale.

* TERRENU,-*a*, adj. s., **terrenus**; de pamentu: *vase terrene, bestie terrene, viéta terrena*; subst. m., *terrenu*, **terrenum**, (it. **terreno**, fr. **terrain**), 1. spatiu de pamentu: *a essaminá terrenulu pre care are se se intendia óstea; noi stàmu pre unu terrenu securu; pre acestu terrenu nu me temu de a fi invinsu; pre acellu terrenu nu voiu a me luptá cu densulu*; 2. specia de pamentu: *bonu terrenu, reu terrenu; terrenu grassu, terrenu molle, terrenu sterile*; 3. in geologia se nomescu *terrene* diversele strate de pamentu cari compunu globulu terrestre: *terrenu primariu, secundariu, tertiariu; terrenu diluvionale, terrenu alluvionale*, etc.

* TERRERE, *terrui, terrutu* si *territu*, v., **terrere**; a spariá, a spaimentá, a infricá, a face se tremure de frica; vedi compositulu *terrificare*.

* TERRESTRE, sau *terrestru*,-*a*, adj., **terrester** si **terrestris**; relativu la *terra: globulu terrestre; fenomene terrestri; viétia nostra terrestre*, in opositione cu *celeste; armata terrestre*, in oppositione cu *marina*.

* TERRIBILE, adj., **terribilis**, (d'in *terrere*); care inspira *terrore*, infricosiatu: *batalia terribile; sonu terribile, fapte terribile*.

* TERRIBILITATE, s. f., (fr. **terribilité**); calitate de *terribile*.

* TERRICOLU,-*a*, adj. s., **terricola**; locuitoriu allu *terrei*=pamentului.

* TERRICREPU,-*a*, adj., **terricrepus**, (d'in *terrere* si *crepare*=strigare); care sparia prin strigarea sea.

* TERRICLU, *terriculu, tericulamentu*, pl.-*e*, **terriculum, terriculamentum**; lucru inspaimentatoriu.

* TERRIFICARE, v., **terrificare**; a spariá, a spaimentá, a bagá frica, a face se tremure: *a terrificá lumea cu faptele selle; a terrificá ferele d'in padure prin clamori ne mai audite*.

* TERRIFICATIONE, s. f., **terrificatio**; actione de *terrificare*, spariare, spaimentare, infricare.

* TERRIFICATORIU,-*tória*, adj. s., **terrificans**; care *terifica: terificatoriulu ómeniloru onesti si modesti*.

* TERRIFICATU,-*a*, adj. part. s., **terrificatus**; spariatu, inspaimentatu; —actu de *terrificare*.

* TERRIFICU,-*a*, adj., **terrificus**; care face *terrore*, care inspira *terróre*, inspaimentatoriu, infricosiatu, *terribile: vultu terrificu, gesturi terrifice, vorbe terrifice, profetie terrifice*.

* TERRIGENU,-*a*, adj. s., **terrigenus** si **terigena**, (d'in *terra* si *genere*); nascutu d'in *terra*=*pamentu*, filiu allu *terrei*; de ací subst. *terrigenii*=titanii, si primii ómenii.

* TERRILOCU,-*a*, adj., **terriloquus**, (d'in *terrere* si *locere*); care vorbesce *terribile*, care sparia prin vorbele selle: *profetu terrilocu*.

TERRINA (d'in *térra*, cu *t* sibilante); s. f., 1. *terrína*, **arena**; pamentu meruntu, pulbere mai gróssa: *pamentulu aratu prin caldur'a sorelui si lucrarea aerului se straforma in terrína; copillii se jóca in terrína; passeriloru place a se scaldá in terrína; omulu mortu se preface in terrína; terrína si pulbere e omulu; fia-i terrín'a usiora*; 2. *térrina*, **terra arabilis, ager, arvum**; agru, aratura, câmpu: *aveam si eu una mica térrina; comperara térrin'a ollariului*.

TERRINOSU,-*a*, adj., **terrosus**; plenu de *terrína*, ca *terrín'a: agru terrínosu; gustu terrinosu, apa terrinósa*.

TERRISIÓRA, s. f., **terrula**; demin. d'in *térra*, mica *térra: terrisiór'a mea e pentru mene mai bona de câtu imperiulu vostru*.

* TERRISONU,-*a*, adj., **terrisonus**, (d'in *terrere* si *sonare*); care suna *terribile*, care face unu sunetu infricosiatu.

* TERRITARE, v., **territare**; intensivu d'in *terrere*, a *terrificá*, a bagá *terróre: a territá passerile arruncandu cu petricelle; a territá cetatile cu fame false; ellu sciea territá ânimele ómeniloru celloru mai providi; incetati de a mai territá copillii!*

www.dacoromanica.ro

* TERRITATIONE, s. f., (**territatio**); actione de *territare*.

*TERRITATORIU,-*tória*, adj. s., **territans**; care *territa*.

* TERRITATU,-*a*, adj. part., **territus**; spariatu, spaimentatu.

* TERRITORIALE, adj., **territorialis**; relativu la *territoriu*: *termini territoriali, armata territoriale, politia territoriale.*

* TERRITORIU, pl.-*e*, **territorium**; campulu, tinutulu unei urbe, unui oppidu, unui satu, déro si allu unui statu: *territoriulu cetatei, territoriulu satului, territoriulu colóniei; territoriulu unui statu e térr'a acellui-a; territoriulu românescu, territoriulu russescu; a si apperá territoriulu; unu cetatianu nascutu pre territoriu strainu nu incetédia de a fí cetatianu allu statului parentiloru sei; acellu omu reu fu constrinsu a lassá territoriulu pre care se nascusse.*

*TERRIVOMU,-*a*, adj.,(fr. **terrevome**, d'in *terra* si *vomere*); care vome limu, lutu: *unu vulcanu terrivomu.*

* TERRORE, s. f., **terror**, (it. **terrore**, fr. **terreur**); emotione profunda causata prin presenti'a sau chiaru numai prin annuntiulu unui reu, spaima cotremuratória, pertunsione de frica mare: *terrorea bellului turcescu; Tatarii respandira terróre in térra; numele lui Annibale producea terróre intre Romani; ellu bagà terrórea in ânimele omeniloru; terrórea vocei si a vorbeloru lui asterne pre ómeni la pamentu; multi ómeni flacci de ânima moru de terróre.*

*TERRORISARE, v., (fr. **terroriser**); a inspirá *terróre*, a respandí *terróre*; a preface *terrórea* in systema de guvernu: *despotii terrorisa pre ómeni spre a i poté asservi; Ungurii terrorisara pre Românі in totu cursulu domnirei loru, inse Românii interritati le respunsera cu acelleasi mesure.*

* TERRORISATU,-*a*, adj. part., (fr. **terrorisé**); appesatu de *terróre*: *ómenii terrorisati de barbari, parte morira, parte fugira, parte se suppusera.*

* TERRORISMU, s. m., (fr. **terrorisme**); systema de a inspirá *terrore*: *Ungurii au domnitu prin terrorismu asupr'a Românіloru si altoru genti collocuitórie; terrorismulu e system'a tyranniloru; terrorismulu domní in Franci'a durandu una parte a revolutionei cellei mari.*

* TERRORISTICU,-*a*, adj., relativu la *terrorismu*: *mesure terroristice alle guvernului ungurescu.*

* TERRORÍSTU, s. m., (fr. **terroriste**); care essercita *terrorismulu*, care crede co *terrorismulu* e bonu mediu de *guvernare*: *Ungurii sunt in genere terroristi; in annulu 1848 terroristii Unguri apprendeau satele românesci, taliau betrâni, copilli si femine.*

TERROSU,-*a*, adj., **terrosus**; mestecatu cu *terra* = terrína: *minerale terrosu; gustu terrosu; odóre terrósa.*

TERRULA, s. f., **terrula**; demin. d'in *térra*; vedi *terrisióra, si terrutia.*

* TERRULENTU,-*a*, adj., **terrulentus**; de *térra*=pamentu, d'in pamentu, de pre pamentu.

TERRUTIA, s. f., **terrula**; deminut. d'in *térra*, mica *térra*, synonymu cu *terrisióra.*

* TERSORIU,-*sória*, adj. s., **tersor**, (d'in *tergere*); care *sterge*, stergutoriu; subst. m. reale, *tersoriu*, pl.-*e*, **tersorium**; stergariu, spongia care serve a *sterge.*

* TERSU,-*a*, adj. part., **tersus**, (d'in *tergere*); stersu; metaf. nétidu, serenu, curatu, correctu: *dí tersa*=serena; *auctoriu tersu* = correctu; *gustu tersu, judecata tersa*=curata.

*TERTIANU,-*a*, adj., **tertianus**; care vine totu la trei dille: *febre tertiana*:— in tertiulu annu: *vitellu tertianu, ariete tertianu, scolariu tertianu, studente tertianu*; si subst. *unu tertianu.*

* TERTIARE, v., **tertiare**; a lucrá de a *terti'a óra*: *a tertiá agrulu aratu de doue ori; cându tertiàmu, sí seminàmu.*

* TERTIARIU,-*a*, adj., **tertiarius**; care contine *terti'a* parte a unui numeru, a unei cantitate: *numeru tertiariu; stannu tertiariu*, plumbu mestecatu cu unu tertiu de stannu.

* TERTIATIONE, s. f., **tertiatio**; actione de *tertiare*: *tertiationea agrului*; in

www.dacoromanica.ro

specie, terti'a pressura a olivei : *prin tertiatione se stórce totu oliulu d'in olive.*

* TERTIATORIU,-*toria*, adj. s., **tertiarius**; care *tertia*; care lucrédia de *terti'a* óra.

* TERTIATU,-*a*, adj. part., **tertiatus**; lucratu de *terti'a* óra : *câmpu tertiatu; castre tertiate*, cari au longitudinea cu *terti'a* parte mai mare de câtu latitudinea.

* TERTIOCERIU, s. m., **tertiocerius**, (d'in *tertiu* si *céra*); care e *tertiu* in gradu : *primiceriulu, secundiceriulu si tertioceriulu in cancellari'a romana.*

* TERTIU,-*a*, adj. ord., **tertius**; allu treile : *annu tertiu*, (pronuntia *tiertiu*), allu treile annu in trecutu; simplu *tertiu*, ariete care a intratu in allu *treile* annu; (compara *tertianu*); *intre dóue prepositioni contradictórie nu e tertiu*, **nihil est tertium.**

* TERUNCIU, s. m., **teruncius**, (d'in **ter** si **uncia**); moneta de *trei uncie* de arame : *libella*, moneta de argentu care represintá una libra de arame, *sembella*, care representá una semilibra, si *terunciu*, care representá cart'a parte de libra, cea mai mica moneta romana, de ací: *unu terunciu*=valóre minima = nemica;—la divisionea ereditatei : *erede de terunciu*, **heres ex teruncio**, de cart'a parte.

TESSELLA, s. f., **tessella**, (dem. d'in **tessera**), 1. micu corpu cubicu, *a)* petricella de musaica; *b)* cubu de jocu; 2. vulgare : peria de feru cu care se pectina=*tessella* vitele, callii, boii, etc.

TESSELLARE, v., **tessellare**; 1. a sterne cu *tesselle*, a lucrá in musaica; 2. a pectiná cu *tessell'a* in sensulu 2. : *a tessellá vitele.*

TESSELLARIU,-*a*, adj., **tessellarius**; 1. care lucra in musaica: *artefice tessellariu*, si subst., *unu tessellariu*; 2. care face *tesselle* in sensulu 2.

TESSELLATIONE, s. f., (**tessellatio**); actione de *tessellare*, in t. s. verbului.

TESSELLATORIU,-*tória*, adj. s., **tessellator**; care *tessella* in t. s. verbului.

TESSELLATU,-*a*, adj. part., **tessellatus**; 1. sternutu cu *tesselle*, lucratu in musaica ; *pavimentu tessellatu*; 2. pectinatu cu *tessell'a : vite tesselate; calli bene tessellati*; subst. m., *tesselatulu viteloru.*

* TESSERA, s. f., **tessera**, (d'in τέσσαρες=patru); corpu patratu, de lemnu, de pétra, etc., 1. spre a sterne pavimentulu; 2. figura patrata; 3. cubu pentru jocu; 4. tabella cu inscriptione ca semnu; de ací : *a)* semnu de ordine la militari, secretu; *b)* marca la a carei arretare se accepea buccate sau si banni; *c) tessera ospitale*, semnu care si dau óspetii spre a se connósce.

* TESSERARIU,-*a*, adj., **tesserarius**; relativu la *tessera*, in t. s. vorbei; subst., *tesserariu*, *a)* care face *tessere*; *b)* care se joca cu *tesser'a*=cubulu; *c)* care accepe *tesser'a* militaria de la capitanu, si ua da mai departe.

TESSERE, (cu *t* sibilante), *tessui, tessutu* si *testu*, v., **texere**; a intrelaciá fire si a face pândia : *a tesse pândia, a tesse pannura; a tesse si a destesse, cumu se dice co facea Penelope consortea lui Ulysse; a tesse in dóue licie, a tesse in patru licie; tesse si pentru mene unu vallu de pândia; consortea mea a orditu si a inceputu se téssa, va avé ce se téssa totu tempulu paresimeloru; se tessu pandie de cânepa, stofe de bumbacu si de metasse, pannure de lâna; araniele au invetiatu de la natura a tesse;* fig., *a tesse intrige.*

TESSUTORÉSSA, s. f., **textrix**; fémina *téssutória*; vedi *tessutoriu.*

TESSUTORIU,-*tória*, adj. s., **textor**; care *tesse : insectu tessutoriu; arania tessutória*; subst., *unu tessutoriu de pannura; una tessutória de pândia*; subst. reale, *tessutoriulu*, pl. *tessutóriele*, machina cu care se *tesse*, stativele.

TESSUTU,-*a*, adj. part. s., **textus** : *lucru tessutu, materia tessuta, pândia tessuta, pannura tessuta si fullonata; fire de tessutu; a purcede la tessutu; tessutulu pândiei e greu.*

TESSUTURA, s. f., **textura**; actione de *tessere*, si effectu allu acestei actione; modu de *tessere*; lucrulu *tessutu : tessutur'a unei materie póte fi désa sau rara; acésta tessutura nu e cu gustu; tessutur'a de la unu capetu pêno la altulu este ecale.*

www.dacoromanica.ro

TESTA, (cu *t* sibilante), s. f., **testa**; vasu de lutu, mai allessu vasu in forma concava; de ací, 1. *testu* allu unoru animali, (ὄστρακον); 2. capetina : *tést'u capului*, (it. **testa**, fr. tête).

* TESTABILE, adj., **testabilis**, (d'in *testare*, de la 1 *teste*); care are dereptulu de a *testá*=dá marturía formale : opositu, *intestabile*.

* TESTACEIFORME, adj., (fr. **testacéiforme**); care are form'a unei *testacia*.

* TESTACELLA, s. f., (fr. **testacelle**); genu de mollusce d'in famili'a limacinieloru, ordinea pulmonarieloru.

* TESTACEOGRAPHIA, s. f., (fr. **testacéographie**); descriptione a testacieloru; de ací : *testaceographicu,-a*, adj., (fr. **testacéographique**), relativu la *testaceographía*; *testaceographu*, s. m., (fr. **testacéographe**), auctoriu de una *testaceographia*.

* TESTACEOLOGIA, s. f., (fr. **testacéologie**); tractatu asupr'a *testacieloru*, istoria a *testacieloru*; de ací : *testaceologicu,-a*, adj., (fr. **testacéologique**), relativu la *testaceología*; *testaceologu*, s. m., (fr. **testacéologue**), auctoriu de una istoria a *testacieloru*.

* TESTACIU,-*a*, adj., **testacius**, si **testaceus**; de *tésta* sau de *testu* : *structura testacia, lucru testaciu; pavimentu testaciu, monumentu testaciu*; subst. pl., *testaciele*, **testacia**, (les **testacés**), classe de mollusce allu caroru corpu e accoperitu cu una *testa* sau *testu*, precumu su ostridiele, limacii, si altele.

* TESTAMENTARE, v., (it. **testamentare**, fr. **testamenter**); a face *testamentu*, a dispune prin *testamentu*.

* TESTAMENTARIU,-*a*, adj., **testamentarius**; relativu la *testamentu*, dispusu prin *testamentu* : *actu testamentariu, dispositioni testamentarie; ereditate testamentaria, adoptione testamentaria; essecutoriu testamentariu*; care scrie *testamente*; si in sensu reu, care compune *testamente false*, diversu de *falsariu*, care *falsifica testamente*.

TESTAMENTU, pl.-*e*, **testamentum**, (d'in *testare* de la 1 *teste*); volienti'a de pre urma a unui omu, dispositione libera care se aiba potere de lege dupo mórtea testatoriului : *a face testamentu, a dispune prin testamentu despre averea sea; testamentu olographu, testamentu authenticu, testamentu mysticu; a lassá prin testamentu tóta averea sea instituteloru publice; dupo mórte se deschide testamentulu; testamentulu facutu in contr'a legiloru se annulla*; —in baserica se dice *nouulu testamentu*, complessulu cartiloru sacre compuse dupo Christu, si *vechiulu testamentu*, complessulu càrtiloru sacre compuse inainte de Christu : *bibli'a intréga coprende vechiulu si nouulu testamentu; vechiulu testamentu incepe cu creationea lumei, si nouulu testamentu finesce cu judecat'a de pre urma*.

* TESTARE, v., **testari**, (d'in 1 **testis**); 1. a *attestá*, a marturí, a declará ca marture; 2. a face *testamentu*, a lassá prin *testamentu*.

* TESTATIONE, s. f., **testatio**; actione de *testare*, in t. s. verbului.

* TESTATORIU,-*tória*, adj. s., **testator**; 1. care *attesta*; 2. care a facutu *testamentu*, care a lassatu prin *testamentu* : *testatoriulu peno cându e in viétia póte revocá, modificá si annullá testamentulu seu*.

* TESTATRICE, s. f., **testatrix**; femina *testatória*, care a dispusu prin *testamentu*.

* TESTATU,-*a*, adj. part., **testatus**; 1. *attestatu*, marturitu, confirmatu prin marturi; 2. lassatu prin *testamentu*.

* 1 TESTE, s. m., **testis**; care *attesta*, marturu.

* 2 TESTE, s. m., **testis**; colliu; vedi *testiclu*.

* TESTICLU=*testiculu*, s. m., **testiculus**; demin. d'in 2 *teste*=colliu.

* TESTICULATU,-*a*, adj. part., **testiculatus**; provedutu cu *testicle*, colliatu; subst. f., *testiculata*, una planta nomita si **orchion**.

* TESTIFICARE, v., **testificari**; a attestá, a certificá, a declará, a marturí, a dá marturía.

* TESTIFICATIONE, s. f., **testificatio**; actione de *testificare*; marturire, depositione verbale sau serissa, declaratione, proba.

* TESTIFICATORIU,-*tória*, adj. s.,

www.dacoromanica.ro

testificans; care *testifica*, marturesce, da marturía.

* TESTIFICATU,-*a*, adj. part., **testificatus**; attestatu, marturitu, probatu.

* TESTILE, adj., **textilis**, (d'in texere=*tessere*); in forma de *tessutura*, *tessutu : lucru testile, straglu testile.*

* TESTILITATE, s. f., (fr. **textilité**); calitate de *testile.*

* TESTIMONIALE, adj., **testimonialis**; relativu la *testimoniu : actu testimoniale, littere testimoniali*; subst., *unu testimoniale*, care da *testimoniu*, care *attesta.*

* TESTIMONIARE, v., (it. **testimoniare**); a dá *testimoniu*, a *attestá.*

* TESTIMONIU, pl.-*e*, **testimonium**, (d'in 1 *teste*); v., marturía, attestatu, attestatione, addeverentia, depositione : *testimoniulu cellu mai bonu si lu da ensusi omulu prin portarea sea; testimoniu de moralitate, testimoniu de paupertate; a avé bone testimonie de studiele facute; testimoniu de maturitate pentru studiele universitarie.*

TESTORIU,-*a*, adj., **textor, textorius**; care *tesse, tessutoriu.*

TESTOSU, (cu *t* sibilante, *tiestosu*),-*a*, adj., **testudineus, testacius**; accoperitu cu *testu : brósca testosa*, si simplu *una testosa*=**testudo.**

*TESTRICE, s. f., **textrix**, femina care *tesse, tessutória*; figuratu, parcele.

* TESTRINU,-*a*, adj., **textrinus**, (d'in **texere** = *tessere*); relativu la *tessutu : lucru testrinu, opera testrina, arte testrina*; subst. f., *testrina*=**textrina**, officin'a testoriului; m., *testrinu*=**textrinum**, artea testoriului.

1 TESTU, (cu *t* sibilante, *tiestu*), pl.-*uri*, **testu, testum**; coperclu de lutu coptu, si apoi coperclu in genere: *testu de lutu, testu de pamentu; mulierile române cocu pânea sub testu; testulu bene arsu cóce pânea currendu;—brosca cu testu=testósa=testudine.*

2 TESTU, pl.-*e*, **textus**, (d'in **texere** =*tessere*); tessutu, tessutura; in specie, scriptu continuu fora note si comentarie : *testu originale, testulu unui auctoriu; testulu unei lege; vorbele, frasile aceste-a nu se afla in testu, ci pre margini; am lessu totu testulu in originale, eu me tinu de testu, si nu admittu commentariele vostre.*

* TESTUACIU, pl.-*e*, **testuacium**; pâne cópta sub *testu.*

* TESTUALE, adj., (fr. **textuel**, d'in 2 *testu*=**textuss**); asiá cumu e in 2 *testu : recitatione testuale.*

* TESTUALITATE, s. f., calitate, stare *testuale.*

*TESTUARIU,-*a*, adj., (fr. **textuaire**, d'in 2 *testu*=**textus**); relativu la 2 *testu: observationi testuarie.*

* TESTUDINE, s. f., **testudo**; 1. brosca *testósa*; 2. *testu* de veri-ce animale; 3. bolta in genere; 4. machina bellica la antici in forma de bolta dussa pre róte; 5. mai multi militari ordinati unii longa altii accoperiti de scuturi cari formau una specia de *testudine.*

* TESTUDINIATU,-*a*, adj., **testudineatus**; formatu in bolta.

*TESTUDINIU,-*a*, adj., **testudineus**, si

* TESTUDINOSU,-*a*, adj., de *testudine*, testosu.

* TESTURA, s. f., **textura**, (d'in *tessere*=**texere**); tessutura.

* TETANICU,-*a*, adj., **tetanicus**, (τετανικός), attacatu de *tetanu.*

*TETANIFORME sau *tetaniformu*,-*a*, adj., (fr. **tétaniforme**); care are apparentia de *tetanu.*

* TETANOCERU,-*a*, adj., (fr. **tétanocère**, d'in τέτανος= intensu, si κέρας =cornu); genu de insecte diptere d'in famili'a laterisetelor.

*TETANOTHRU, s. m., **tetanothrum**, (τετάνωθρον); specia de cosmeticu care se credea aptu a face se dispara rugele= cretiturele.

*TETANU, s.m., **tetanus**, (τέτανος); contractione de nervi, spasmu.

TETIONE, s. m., **titio**; vedi *titione.*

† TETRA-, (gr. τέτταρες, τέτταρα= patru), in composite scientifice, precumu in : *tetrabranchiu*,-*a*, adj., (fr. **tétrabranche**, d'in βράγχιον = branchin), cu patru branchie; subst. pl., *tetrabranchiele*, ordine de cephalopodi cari au patru branchie; *tetracameru*,-*a*, adj., (fr. **tétracamère**), care e formatu d'in patru camere ; *tetracanthu*,-*a*, adj., (fr. **tétra-**

www.dacoromanica.ro

canthe d'in ἄκανθα=spinu), care are patru spini; *tetracarpu,-a*, adj., (fr. **tétracarpe**, d'in καρπός=fructu), care produce patru fructe; *tetraceru,-a*, adj., (fr. **tetracère**, d'in κέρας=cornu), care are patru antenne sau tentacle; *tetraceru*, s. m., (fr. **tétracère**), genu de plante dicotyledonie, cu flori complete, polypetale, d'in famili'a dilleniaciloru; *tetrachena*, s. m., (fr. **tétrachaine**, d'in χαίνειν=deschidere), nome datu unui fructu simplu formatu de unu ovariu care aderesce cu calicele seu, si care, la maturitate se desparte in patru celle; *tetrachiru,-a*, adj., (fr. **tétrachire**, d'in χείρ = mâna), cu patru mâni; subst. pl., *tetrachirele* familia de mammifere cu patru mâni, ca simiele; *tetracolu*, s. m., (fr. **tétracole**), genu de fungi d'in ordinea hypomycetiloru; *tetracordu*, s.m., **tetrachordos**, (τετράχορδος), instrumentu musicale cu patru córde; succesione diatonica de patru sonuri; *tetradactylu,-a*, adj., (τετραδάκτυλος, fr. **tétradactyle**), cu patru degete; *tetrade*, s. f., **tetras**, (τετράς, fr. **tétrade**), numerulu patru; *tetradeniu,-a*, adj., (**tétradène**, d'in ἀδήν =glande), care pórta, are patru glandi; *tetradicu,-a*, adj., (fr. **tétradique**), relativu la numerulu patru; *tetradrachmu*, s. m., **tetradrachmum**, (τετράδραχμον), moneta de patru *drachme*: *tetradynamía*, s. f., (fr. **tétradynamie**, d'in δύναμις =potere), classe a systemei sessuale care coprende plantele cu sésse stamine, d'intre cari patru su mai lungi de câtu celle alte; *tetradynamicu,-a*, adj., (fr. **tétradynamique**), relativu la *tetradynamía*; *tetraedricu,-a*, adj.(fr.**tétraédrique**), relativu la *tetraedru*; *tetraedru*, s. m., (τετράεδρον, fr. **tétraédre**, d'in ἕδρα = base), solidu formatu de patru planuri triangularie, ecali; *tetraeteride*, s. f., (τετραετερίς, fr. **tétraétéride**, d'in ἔτος = annu), periodu de patru anni; *tetrafoliu,-a*, adj., (fr. **tétrafolié**), care are foliele ordinate câte patru patru; *tetragnathiu*, s. m., **tetragnathion**, (τετράγνάθιον), specia de arania d'in famili'a orbiteleloru; *tetragonu*, s. m., **tetragonum**, (τετράγωνον), figura cu patru ângluri san cu patru laturi; *tetragrammu,-a*, adj., (τετράγραμμος si τετραγράμματος), compusu d'in patru littere, si care are patru linie colorate; *tetragynia*, s. f., (fr. **tétragynie**, d'in γυνή=femina), nome datu mai multoru ordini de plante, cari au patru pistille; *tetragynicu,-a*, adj., (fr. **tétragynique**), relativu la *tetragynia*; *tetragynu,-a*, adj., (fr. **tétragyne**), care are patru pistille; *tetrahydricu,-a*, adj., (fr. **tetrahydrique**), care coprende *hydrogeniu* in proportione patrupla; *tetralepide*, adj., (fr. **tétralepide**, d'in λεπίς =scama, soldiu), formatu d'in patru scame sau soldi; *tetralice*, s. f., **tetralix**, (τετράλιξ), 1. una planta nomita si *erice*; 2. nome specificu allu unei specie de galline selbatice; *tetralogía*, s. f., **tetralogia**, τετραλογία), numeru de patru dramate compuse de acellu-asi auctoriu, d'intre cari celle trei prime erau tragedie, a patr'a satyrica, si cu cari se presentau poetii la concursulu litterariu in anticitate; *tetralogicu,-a*, adj., (fr. **tétralogique**), relativu la *tetralogía*; *tetrameria*, s. f., (fr. **tetramérie**, d'in μέρος = parte), corpu chymicu compusu d'in doue combinationi binarie; *tetrameriu*, s. m., (fr. **tétramérion**), genu de plante dicotyledonie, cu flori complete, monopetale, regulario, d'in famili'a rubiacieloru; *tetrameru,-a*, adj., (τετραμερής, fr. **tétramère**, d'in μέρος=parte), compusu d'in patru pàrti; care are patru articli la tarsi; subst. pl., *tetramerele*, sectione de insecte d'in ordinea coleoptereloru cu patru articli la toti tarsii; *tetrametricu,-a*, adj., (fr. **tétramétrique**), se dice despre substantiele alle caroru cristalle se repórta la system'a de patru axi; *tetrametru,-a*, adj. s., **tetrametrus**, (τετράμετρος). compusu d'in patru petióre metrice: *versuri tetrametre*; *tetrandria*, s. f., (fr. **tétrandrie**), nome datu, in system'a sessuale, unei classe de plante cu patru stamine; *tetrandricu,-a*, adj., (fr.**tetrandrique**), relativu la *tetrandria*; *tetrandru,-a*, adj. s., (fr. **tétrandre**; d'in ἀνήρ barbatu), se dice despre plantele cari au patru stamine; *tetranemu,-a*, adj., (fr. **tetranème**, d'in νῆμα=firu), care are patru filamente sau tentacle; *tetranthu*, s. m., (fr. **tétranthe**, d'in ἄνθος=flore),

www.dacoromanica.ro

genu de plante d'in famili'a compositeloru, distinse prin patru flori flosculóse, tubiforme; *tetraodiu*, s. m., (τετραώδιον, fr. **tétraodion**), nome datu, in baseric'a gréca, unui hymnu in patru pàrti, care se cânta la venerea mare; *tetraone*, s. m., **tetraon**, (τετράων), gallina selbatica, gallina de monte; *tetraonide*, adj., (fr. **tétraonide**), care sémina cu unu *tetraone*; *tetraope*, s. m., (fr. **tétraope**), genu de insecte care coprende mai multe specie de lamie; *tetraoria*, s. f., (τετραορία, fr. **tétraorie**), carrutia cu patru calli, cadriga; *tetrapetalu,-a*, adj., (fr. **tétrapétale**, d'in πέταλον=folia), care are coroll'a compusa d'in patru petale; *tetrapharmacu*, s. m., **tetrapharmacum**, (τετραφάρμακον), emplastru compusu d'in patru ingredientie; metaf. buccate compuse d'in patru specie de carne; *tetraphoru*, s. m., **tetraphoros**, (τετραφόρος), ductori in numeru de patru, cari ducu una sarcina câte patru ensi: *falangari tetraphori*; *tetraphyllu,-a*, adj., (fr. **tétraphylle**, d'in φύλλον=folia), compusu d'in patru folie; *tetraplare*, v., **tetraplare**, a patruplicá; *tetraplasiu,-a*, adj., **tetraplasius**, (τετραπλάσιος), patruplu; *tetrapode*, adj., (τετραποδής, fr. **tétrapode**), patrupede; *tetrapteru,-a*, adj., (τετράπτερος, fr. **tétraptère**), cu patru arepiore, subst. pl., *tetrapterele*, classe de insecte cu patru arepióre; *tetraptotu,-a*, adj., **tetraptotos**, (τετράπτωτος), care are numai patru casuri in declinatione: *nome tetraptotu*; *tetrapylu*, s. m., **tetrapylum**, (τετράπυλον), transitu cu patru porti; *tetrarchatu,-a*, s. m., (**tetrarchatus**, fr. **tétrarchat**), demnitate de *tetrarchu*, durat'a domniei lui; *tetrarchia*, s. f., **tetrarchia**, (τετραρχία), térr'a, territoriulu unui *tetrarchu*; *tetrarchu*, s. m., **tetrarches**, (τετράρχης), principe care domnesce preste a patr'a parte a unei terre; *tetrarhynchu*, s. m., (fr. **tétrarhynque**, d'in ῥόγχος=rostru), genu de vermi intestinali; *tetrarhythmu,-a*, adj. s., **tetrarhythmus**, (τετράρρυθμος), compusu d'in patru petiore metrice; *tetrarrhena*, s. f., (fr. **tétrarrhène**), genu de plante monocotyledonie, cu flori glumacie, d'in famili'a graminieloru; *tetrasemu,-a*, adj., **tetrasemus**, (τετράσημος), cu patru semne, sau cu patru syllabe; *tetrasepalu,-a*, adj., (fr. **tétrasèpale**), care are patru divisioni la calice; *tetraspastu*, s. m., (fr. **tétraspaste**, d'in σπάειν=tragere), polyspastu compusu d'in patru scripeti; *tetraspermu,-a*, adj., (fr. **tétrasperme**, d'in σπέρμα=sementia), care coprende patru grauntie; *tetraspora*, s. f., (**tétraspore**, d'in σπορά=sementia), genu de ulve in care sporele sau sementiele sunt dispuse câte patru patru in grossimea fundei; *tetrastachyu,-a*, adj., (fr. **tétrastachyé**, d'in στάχυς=spicu), alle carui flori sunt in spice caterne; *tetrastateru*, s. m., (τετραστάτηρος, fr. **tétrastatère**), moneta de patru sfatere; *tetrastemoniu,-a*, adj., (fr. **tétrastémone**, d'in στήμων = stame), care are patru stamine; *tetrastigmatu,-a*, adj., (fr. **tétrastigmaté**, d'in στίγμα=stigma), care are una stigma patrufida; *tetrastichu,-a*, adj. s., **tetrastichos**, (τετράστιχος), care are patru serie de columne: *porticu tetrastichu*; care e compusu in patru serie: *ordiu tetrastichu*; care e compusu d'in patru versuri: *epigramma tetrasticha*, si s. m., *unu tetrastichu*; *tetrastomu,-a*, adj., (fr. **tétrastome**, d'in στόμα=gura), care are patru gure sau sugutórie; *tetrastrophu,-a*, adj. s., (fr. **tétrastrophe**, d'in στροφή=stropha), care se compune d'in patru strophe: *oda tetrastropha*; *tetrastylu,-a*, adj. s., **tetrastylos**, (τετράστυλος), cu patru columne; subst., unu *tetrastylu*, **tetrastylon**; *tetrasyllabicu,-a*, adj., (fr. **tétrasyllabique**), cu patru *syllabe*: *vorba tetrasyllabica*; *tetrasyllabu,-a*, adj., **tetrasyllabus**, (τετρασύλλαβος), de patru *syllabe*, si subst. m., unu *tetrasyllabu*; *tetratheca*, s. f., (fr. **tétrathèque** d'in θήκη=théca), genu de plante dicotyledonie, cu flori complete, polypetale, d'in famili'a polygaleloru; *tetratomu*, s. m., (fr. **tétratome**, d'in τομή = taliatura), genu de insecte coleoptere, heteromere, d'in famili'a fungivoreloru; *tetratonu*, s. m., (τετράτονος), intervallu de patru tonuri in music'a antica.

* TETRACE, s. m., **tetrax**, (τέτραξ); gallina de monte; vedi *tetraone*.

www.dacoromanica.ro

* TETRARE, v., **tetrare**; a face *tetru*, a infectá, a spurcá.

* TETRICITATE, s. f., **tetricitas**; calitate, stare de *tetricu*, facia severa, intunecata.

* TETRICU,-*a*, adj., **tetricus**; intunecatu, tristu, severu, duru, crudele, funestu, ammenintiatoriu : *vultu tetricu, facia tetrica, muliere tetrica; disciplina tetrica; tuba tetrica*, care cânta la batalia.

* TETRINNIRE, v., **tetrinnire**; a strigá ca ratiele.

* TETRITATE si *tetritudine*, s. f., **tetritas** si **tetritudo**; calitate de *tetru*.

* TETRU,-*a*, adj., **teter** (sau **tæter**), **tetra**, **tetrum**; urritu, negru, spurcatu, abominabile, infioratoriu, 1. pentru sensulu esternu : *colóre tetra, sapóre tetra, odóre tetra, cruóre tetra, spiritu tetru, spectaclu tetru, nópte tetra, iérna tetra;* 2. pentru sensulu internu : *omu tetru, fapta tetra, lupta tetra, batalia tetra, cupiditate tetra, inimicu tetru, sententia tetra.*

* TETTIGOMETRA, s. f., **tettigometra**, (τεττιγομήτρα); larva de cicada.

* TETTIGONIA, s. f., **tettigonia**, (τεττιγονία); una specia mai mica de cicada.

* TETTIGONIDE, adj., (fr. **tettigonide**); care sémina cu una *tettigonia*; subst. pl., *tettigonidile*, familia de insecte hemiptere.

TEU,-*a*, pronome possessivu de la pers. II sing. **tuus**; compara : *meu, teu, seu*, f. *mea, tea, sea*, pl. m. *mei, tei, sei*, f. *melle, telle, selle*, unde *ll* au intratu numai spre impedecarea iatulu, in locu de : *mee, tee, see : tata meu, frate teu, filiu seu, mama mea, soru tea, filia sea, parentii mei, fratii tei, comnatii sei; sororile melle, amicele telle, vestimentele selle; vorbele tata meu, faptele frate teu, portarea filiu seu; reulu venitu asupr'a capului meu, pretiulu lucrului teu, formoseti'a callului seu.* Candu pronomele possessivu sta singuru fora substantivu (absolute), cere articlu inaintea sea ; *allu meu, allu teu, allu seu, (alli) ai mei, (alli) ai tei, (alli) ai sei; a mea, a tea, a sea; alle melle, alle telle, alle selle;* asiá si candu possessivulu se pune inaintea substantivului seu : *allu meu copillu, allu teu frate, allu seu catellu, a mea carte, a tea facia, a sea mâna.*— Intre Dacoromâni possessivele n'au flessioni de casuri, éro intre Macedoromâni se declina ca si celle alte pronomine.

* TEUCHITA, s. f., **teuchites**, (τευχίτης); una specia de juncu (papura) odoriferante.

* TEUCRIA, s. f., **teucria**; una planta neconnoscuta.

*TEUCRIU, s. m., **teucrion**, (τεύκριον), una planta, probabile acea-asi cu *teucria*; (**teucrium flavum**, *Linn.*).

* TEXTILE=*testile*, adj. s., **textilis**; vedi *testile*.

* TEXTORIU=*testoriu,-tória*, adj. s., **textor**, **textorius**; vedi *testoriu*.

* TEXTRICE=*testrice*, s. f., **textrix**; vedi *testrice*.

* TEXTRINU=*testrinu,-a*, adj., **textrinus**, **textrina**, **textrinum**; vedi *testrinu*.

* TEXTU=*testu*, s. m., **textus**, **textum**; vedi 2 *testu*.

* TEXTUALE = *testuale*, adj., (fr. **textuel**); vedi *testuale*.

* TEXTUARIU = *testuariu,-a*, adj., (fr. **textuaire**); vedi *testuariu*.

* TEXTURA=*testura*, s. f., **textura**; vedi *testura*.

* THALAMU=*talamu*, s. m., **thalamus**, (θάλαμος); camera de dormitu, camera nuptiale; lectu, patu, asternutu; lectu nuptiale; fig. casatoría, matrimoniu.

* THALASSA = *talassa*, s. f., **thalassa**, (θάλασσα), marea.

* THALASSICU=*talassicu,-a*, adj., **thalassicus**, (θαλασσικός); relativu la *thalassa* = mare, de mare : *colore thalassica*, de mare; *ornatu thalassicu*, ca allu marinariloru.

* THALASSINU=*talassinu,-a*, **thalassinus**, (θαλάσσινος); de colorea marei : *vestimentu talassinu*.

*THALASITE, s. m., **thalasites**, (θαλασσίτης); vinu care in vasu se cofundá in mare spre a se invechí.

*THALASSOCRATE, s. m., (θαλασσοκράτωρ); dominatoriu de mare, care domnesce pre mare.

www.dacoromanica.ro

* THALASSOCRATIA, s. f., (θαλασσοκρατία); dominatione pre mare.

* THALASSOCRATÍCU,-*a*, adj., (fr. **thalassocratique**), relativu la *thalassocratía.*

THALASSOMELE, s. f., **thalassomeli**, (θαλασσόμελι); apa de mare mestecata cu miere (pentru beutura).

* THALASSOMETRICU,-*a*, adj., (fr. **thalassométrique**), relativu la *thalassometru.*

* THALOSSOMETRU, s. m., (fr. **thalassomètre**, d'in μέτρον = mesura); instrumentu, fune cu plumbu, prin care se mesura profunditatea marei.

*THALASSU=*talassu*, s. m.,(d'in θάλασσα=mare); unda, fluctu, vallu de apa.

* THALICTRU, s. m., (θάλικτρον); speciă de renunculacia; de ací : *thalictroide*, (fr. **thalictroïde**), care sémina cu *thalictrulu.*

* THALLU, s. m., **thallus**, (θαλλός); fustellulu unei plante cu foliele selle.

* THAPSIA, s. f., **thapsia**; una planta, ferula.

* THASSA, s. f., (fr. **tasse**, it. **tazza**, arab. **thas**); vedi *tassa.*

* THAUMATURGIA, s. f., (θαυματουργία); facere de minuni.

*THAUMATURGICU,-*a* adj.,(fr. **thaumaturgique**); relativu la *thaumaturgía.*

* THAUMATURGU, s. m., (θαυματουργός); facutoriu de minuni : *sânctu thaumaturgu.*

* THEA=*theia*, s. f., (fr. **thé**); genu de plante dicotyledonie, cu flori complete, polypetale, d'in famili'a *theacieloru*, care coprende mai multi arborelli cultivati in Chin'a si in Japoni'a; folie de acésta planta uscate, cari dau una infusione forte placuta la gustu; licóre nascuta d'in infusionea calda a acestoru folie;—prin estensione, diverse infusioni de folie de plante, cari servescu de medicamente : *sedemu sér'a si beemu câte una tassa de theia; ve invitàmu de séra la una tassa de theia; morbosulu recitu a beutu una cupa de theia de flori de teiu, a assudatu bene, si s'a facutu sanetosu; thei'a de mintha e bona pentru stomachu.*

* THEACIU,-*a*, adj., (fr. **théacé**); care sémina a *thea*; subst. pl., *theaciele*, familia de plante, care are de typu genulu *thea*

* THEANDRIA, s. f., (θεανδρία); calitate, stare, natura de *theandru*, synonymu cu *theanthropi'a.*

*THEANDRICU,-*a*, adj., (θεανδρικός, fr. **théandrique**), relativu la *theandría.*

* THEANDRU, s. m., (θέανδρος); dieu omu; synonymu cu *theanthropu*, epithetu datu lui Christu.

* THEANTHROPIA, s. f., (θεανθρωπία); natur'a divina unita cu natur'a umana.

* THEANTHROPICU,-*a*, adj., (θεάνθρωπος); relativu la *theanthropía.*

* THEANTHROPU, s. m., (θεάνθρωπος; fr. **théanthrope**); dieu omu, epithetu datu lui Christu.

* THEATRALE, adj., **theatralis**; de *theatru*, relativu la *theatru : actione theatrale, gesturi theatrali, musica theatrale; jocuri theatrali, divertimente theatrali; omu theatrale.* si in sensu reu.

* THEATRARIU, s. m., care âmbla de ordinariu la *theatru;* care face parte d'in personele de la *theatru.*

* THEATRICU,-*a*, adj., **theatricus**, (θεατρικός); de *theatru;* vedi *theatrale.*

* THEATRIDIU, pl.-*e*, **theatridium**, (θεατρίδιον); micu *theatru.*

* THEATROMANE, adj. s., (θεατρομανής); care are manî'a de a frecentá *theatrele.*

* THEATROMANÍA, s. f., (θεατρομανία); passione pentru *theatru.*

*THEATRU=*teatru*, pl.-*e*, **theatrum**, (θέατρον); locu, edificiu, unde se reprosenta opere dramatice : *theatru mare si formosu; theatru de marmure; theatru romanescu, theatru italianu; a frecentá theatrulu a merge la theatru; theatrulu e una scóla pentru poporu.*

THECA=*téca*, s. f., **theca**, (θήκη); vagina : *baga sabi'a in théca; tine-ti sabi'a in théca; trage sabi'a d'in théca; Românii pórta cutitele in théca; elli pórta théc'ı cu cutitele la brânu, assémine pórta calamariele cu tóte celle necessarie la scrissu; théca de ochellari; silicele de faseola si de alte legumine inco se nomescu théce.*

www.dacoromanica.ro

THECARIU = *tecariu*, s. m., care face *thece*.

THECATU = *tecatu,-a*, adj., **thecatus**; pusu, bagatu in *théca*.

* THEMA, pl.-*mate*, **thema**, (θέμα); propositione, subiectu, these, pensu datu spre a fí tractatu in scrissu: *themate de tradussu in limb'a românésca; spune-mi care e them'a de tractatu; thema in grammatica se chiama si form'a primitiva a unui verbu.*

* THEMATICU,-*a*, adj., (θεματικός); relativu la *thema*.

* THEMATISMU, s. m., (θεματισμός); positionea unei theme, unei forme primitive, in grammatica.

THEMELIA = *temelia*, s. f., (θεμέλιον), **fundamentum**; fundamentu, base.

THEMELIARE=*temeliare,-ediu*, v., (θεμελιόειν); a fundá, a pune fundamentu; vedi *intemeliare=inthemeliare*.

THEMELIATU = *temeliatu,-a*, adj. part., fundatu; vedi *intemeliatu=inthemeliatu*.

THEMELICU=*temelicu,-a*, adj., (θεμέλιος); cu temeliu, cu fundamentu, stabile, positivu: *argumente themelice*.

THEMELIU, s. m., (θεμέλιον), **fundamentum**; fundamentu; ratione.

THEOLOGIA, s. f., **theologia**, (θεολογία); doctrin'a despre dieu: *theologi'a e scienti'a cea mai inalta; theología rationale, theología positiva; theología dogmatica, theología morale, theología pastorale; doctore de theología; omu versatu in theología*.

THEOLOGICU,-*a*, adj., **theologicus**, (θεολογικός); relativu la *theología*, de *theología: tractatu theologicu; facultate theologica; thesi theologice, dispute theologice, argumente theologice*.

THEOLOGU, s. m., **theologus**, (θεολόγος); care se occupa cu *theologi'a*, care scrie despre *theología: unu mare theologu; disputele theologiloru au causatu multe versàri de sânge*.

* THEOREMA, pl.-*mate*, **theorema**, (θεώρημα); propositione theoretica, a carei veritate e de demonstratu: *theoremate geometrice; a demonstrá una theorema; a deduce d'in una theorema demonstrata tote corollariele*.

* THEOREMATICU,-*a*, adj., (θεωρηματικός); relativu la *theorema*.

* THEOREMATIU,-*a*, pl.-*e*, **theorematium**, (θεωρημάτιον), demin. d'in *theorema*, mica *theorema*.

* THEORETICU,-*a*, adj., **theoreticus**, (θεωρητικός); speculativu, in oppos. cu *practicu*, sau operativu: *fia-care scientia are una parte theoretica si alt'a practica; medicina theoretica si medicina practica*.

* THEORIA, s. f., **theoria**, (θεωρία); speculatione, scientia generale, scientia a priori: *theorí'a unei scientie e partea filosofica a scientiei*.

* THEORICU,-*a*, adj., (θεωρικός, fr. **théorique**); relativu la *theoría*, synonymu cu *theoreticu*.

* THEOSEBIA, s. f., (θεοσέβεια); venerationea cotra Domnedieu, fric'a de Domnedieu.

* THEOSOPHIA, s. f., (θεοσοφία); intelleptionea divina, connoscenti'a lucruriloru divine; filosofía mai pre susu de mentea umana.

* THEOSOPHICU,-*a*, adj., (fr. **théosophique**); relativu la *theosophia*.

* THEOSOPHISMU, s. m., (fr. **théosophisme**); systema *theosophica*, care admitte co omulu ar poté possede *theosophí'a*.

* THEOSOPHU, s. m., (θεόσοφος); care se occupa cu *theosophí'a* ca scientia: *multi d'intre theologi se credu a fi theosophi*.

* THEOSTASE, s. f., **theostasis**, (d'in θεός si στάσις); locu, cella in care se afla una divinitate.

* THEOTROPHIA, s. f., (θεοτροφία); nutrimentu divinu.

* THEOTYPIA, s. f., (θεοτυπία); asseminare cu Domnedieu.

* THERAPEUTICA, s. f., **therapeutica,-orum**, (θεραπευτικά); parte a medicinei care se occupa in specie cu vindecarea morbiloru, medicina practica.

* THERAPEUTICU,-*a*, adj., (θεραπευτικός); relativu la *therapía*.

* THERAPEUTU, s. m., (θεραπευτής, fr. **thérapeutiste**); care se occupa in specie cu *therapí'a*, medicu practicu; —una specia de asceti.

www.dacoromanica.ro

* THERAPIA, s. f., (θεραπεία); scientia de a tractá si curá pre morbosi, cura practica; vedi si *therapeutica*.

* THERIACA, s. f., **theriaca** si **theriace**, (θηριακή); medicamentu specificu in contr'a muscatureloru veninóse.

* THERIACU,-*a*, adj., **theriacus**, (θηριακός); care are proprietàti specifice in contr'a muscatureloru veninose.

* THERIONARCA, s. f., **therionarca**; (θηριονάρκη); specia de planta care addorme si uccide serpii.

* THERIOTOMIA, s. f., (fr. **thériotomie**, d'in θήριον=féra, si τομή=taliatura), anatomi'a fereloru, zootomia.

* THERIOTOMICU,-*a*, adj., (fr. **thériotomique**); relativu la *theriotomia*.

* THERISTRU, pl.-*e*, **theristrum**, (θέριστρον); vestimentu de véra; fig. velu: *theristrulu pudorei*, velulu pudórei.

* THERMA, pl. *therme*, **thermae**, (d'in θερμός=caldu); 1. fontâna de apa calda; 2. banie calde: *thermele romane erau vaste edificie in cari se aflau banie, gymnasie, bibliotece, gradine*, etc.

* THERMALE, adj., (fr. **thermal**); de *therme : ape thermali*.

* THERMALITATE, s. f., (fr. **thermalité**); calitate, natura de ape *thermali*.

* THERMANTICU,-*a*, adj., **thermanticus**, (θερμαντικός); care incaldesce : *medicamentu thermanticu*; subst. *thermanticulu*, elementu incaldîtoriu, care produce caldura, materia hypothetica ca si *phlogisticulu*.

* THERMARIU,-*a*, adj. s., **thermarius**; relativu la *therme*; care servesce la *therme*; portariu allu *thermeloru*.

† THERMO-, (gr. θερμός = caldu), in composite scientifice, precumu în : *thermobarometricu,-a*, (fr. **thermobarométrique**), relativu la *thermobarometru*; *thermobarometru*, s. m., (fr. **thermobaromètre**), instrumentu de physica care unesce proprietàtile *barometrului* cu alle *thermometrului*; *thermoelectricitate*, s. f., (fr. **thermoélectricité**), *electricitate* desvoltata prin caldura; *thermoelectricu,-a*, adj., (fr. **thermoélectrique**), relativu la *thermoelectricitate*; *thermogenu,-a*, adj., (fr. **thermogène**), nascutu d'in caldura; *thermolampa*, s. f., (**thermolampe**), apparatu care da totu de una data si gasulu pentru lumina si caldur'a pentru incalditulu caseloru; *thermologia*, s. f., (fr. **thermologie**), tractatu despre caldura; *thermologicu,-a*, adj., (fr. **thermologique**), relativu la *thermologia*, *thermologu*, s. m., care se occupa cu *thermologi'a*; *thermomagneticu,-a*, adj., (fr. **thermomagnétique**), relativu la *thermomagnestismu*; *thermomagnetismu*, s. m., (fr. **thermomagnétisme**), *magnetismu* desvoltatu prin caldura; *thermometria*, s. f., (fr. **thermométrie**), arte de a mesurá caldur'a; *thermometricu,-a*, adj., (fr. **thermométrique**), relativu la *themometria*, sau la *thermometru*; *thermometru*, s. m., (fr. **thermomètre**); instrumentu care servesce a mesurá gradele de temperatura alle atmospherei sau alle substantieloru cu cari se pune in contactu; *thermophilu,-a*, adj., (fr. **thermophile**), care viue in terri calde; *thermopoliu*, s. m., **thermopolium**, (θερμοπώλιον), caupona in care se vendu beuture calde; *thermopolu*, s. m., (fr. **thermopole**), care vende beuture calde; *thermopotare*, v., **thermopotare**, a udá cu una beutura calda; *thermoscopia*, s. f., (fr. **thermoscopie**), arte de a mesurá caldur'a cu *thermoscopiulu*; *thermoscopicu,-a*, adj., (fr. **thermoscopique**), relativu la *thermoscopia*; *thermoscopiu*, pl.-*e*, (fr. **thermoscope**), instrumentu destinatu a descoperí scambarile cari se intempla in temperatura, prin dilatationea aerului seccu inchisu in dóue besice, separate un'a de alta prin unu tubu cotitu de dóue ori; *thermoscopu*, s. m., (fr. **thermoscope**), care se occupa cu *thermoscopi'a* si observa cu *thermoscopiulu*; *thermospodiu*, s. m., **thermospodium**, (θερμοσπόδιον), vasu implutu cu spudia calda; *thermostatu*, s. m., (fr. **thermostat**), nome datu unei specie de *thermoscopiu*.

* THESAURARIATU=*tesaurariatu*, s. m., (fr. **thesaurariatus**); 1. officiu, demnitate de *thesaurariu*; 2. corpulu officiariloru insarcinati cu lucrarile relative la *thesaurulu* terrei.

* THESAURARIU=*tesaurariu*, s. m., **thesaurarius**; s. m., prepositulu *thesaurului*, care custodesce *thesaurulu*, care

www.dacoromanica.ro

administra *thesaurulu : thesaurariulu terrei; marele thesăurariu e incongiuratu de consiliari si de mai multi alti officiari cari i dau adjutoriulu necessariu la administrarea thesaurului in care intra tóte veniturile terrei.*

* THESAURIZARE=*tesaurisare*, v., **thesaurizare**, (θησαυρίζειν); a aduná, a stringe *thesaure;* a accumulá averi.

* THESAURIZATIONE=*tesaurisatione*, s. f., **thesaurizatio**; actione de *thesaurizare* = adunare de averi, accumulare de averi.

* THESAURIZATORIU=*tesaurisatoriu,-tória*, adj. s., **thesaurizans**; care aduna, stringe *thesaure*, accumulatoriu de averi.

* THESAURIZATU=*tesaurisatu,-a*, adj.part., **thesaurizatus**; adunatu, strinsu in *thesauru : auru si argentu thesaurizatu; averi thesaurizate pentru altii.*

* THESAURU = *tesauru*, pl.-*e*, **thesaurus**; (θησαυρός); depositu, magasinu, provisione, mai vertosu de lucruri pretiose, erariu: *thesaurulu statului, thesaurulu publicu; thesaurele regiloru; thesauru plenu de auru si de argentu; thesaurulu nostru e desertu; ministrulu da bonuri de thesauru; bonurile de thesauru representa detorí'a fluctuante a thesaurului publicu.*

* THESE=*tese*, s. f., **thesis**; (θέσις); positione, prepositione, cestione de filosofia sau de alta scientia, problema: *fiacare licentiatu e obligatu a perlucrá una these si a ua apperá in publicu.*

* THESIU, s. m., **thesium**, (θήσειον); specia de érba amara, **thesium linophyllum**, *Linn.*

* THESMOPHORIE, s. f. pl., **thesmophoria,-orum**, (θεσμοφόρια); serbatori in onorea Cererei.

* THESMOPHORIU, s. m., (θεσμοφόριον); templu inchinatu Cererei.

* THESMOPHORU,-*a*, adj., (θεσμοφόρος); legislatoriu; epithetu datu Cererei ca fundatrice a societatei civile.

* THESSALICU,-*a*, adj., **thessalicus**, (θεσσαλικός); proprie, relativu la *Thessalia;* figuratu, magicu, fermecatu : *artile thessalice*, fermecaturele; *colórea thessalica*, colórea purpura.

* THESSALU,-*a*, adj. s., **thessalus**; (θεσσαλός); proprie, care locuesce in *Thessali'a*, d'in *Thessali'a;* fig. mai allessu f. *thessala*=fermecatória.

* THETA, s. f., **theta**, (θῆτα); litter'a gréca θ, littera care indicá condemnationea la morte (θάνατος) pre tabell'a judecatoriului; — semnu criticu pusu pre unu manuscriptu desapprobatu.

* THETICU=*teticu,-a*, adj.,(θετικός); positivu, affirmativu, in oppositione cu *antitheticu : modu theticu, propositione thetica.*

* THEURGIA, s. f., **theurgia**, (θεουργία); proprie, lucrare divina; inse in specie, commerciu magicu cu divinitatea; arte de a evocá pre diei.

* THEURGICU,-*a*, adj., **theurgicus**, (θεουργικός); relativu la *theurgía*, magicu.

* THEURGU, s. m., **theurgus**; (θεουργός); magu, fermecatoriu care evóca pre diei.

* THIASU, s. m., **thiasus**, (θίασος); unu saltu in onorea lui Bacchu.

* THOLU, s. m., **tholus**, (θόλος); bolta rotunda, cupola; de ací apoi, edificiu cu una cupola.

* THOMICE=*tomice*, s. f., **thomex** si **thomix**, (θῶμιξ); fune de papura.

* THORACATU = *toracatu-a*, adj., **thoracatus**; coperitu cu unu *thorace*, loricatu, coriaciatu.

* THORACE=*torace*, s. m., **thorax**, (θώραξ); proprie, pectu=peptu; de aci apoi, pectariu, vestimentu care copere pectulu, lorica, coriacia.

* THORACICU = *toracicu,-a*, adj., (θωρακικός, fr. **thoracique**); relativu la thorace sau la pectu : *regione thoracica, arterie thoracice, viscere thoracice;* subst. pl., *thoracicele*, ordine d'in classea pescioru ossosi cari au pinnele ventrali puse suptu celle pectorali.

* THORACIU=*toraciu*, pl.-*e*, **thoracium**, (θωράκιον); demin. d'in *thorace;* in sensulu de *lorica, coriacia*, mica lorica, mica coriacia.

† THORACO-, (gr. θώραξ = pectu), in composite scientifice, precumu : *thoracodynia*, s. f., (fr. **thoracodynie**, d'in ὀδύνη=dorere), dorere de pectu; *thora-*

www.dacoromanica.ro

cofaciale, adj., (fr. **thoracofacial**), *musclu thoracofaciale*, care se dice si *thoracomassillifaciale*; *thoracoscopia*, s. f., (fr. **thoracoscopie**, d'in σκοπεῖν=observare), esploratione a pectului; *thoracoscopicu*,-*a*, adj., (fr. **thoracoscopique**), relativu la *thoracoscopia*; *thoracozoariu*,-*a*, adj., (fr. **thoracozoaire**, d'in ζώον =animale), se dice despre animalile la cari organele respiratórie au luatu una mare desvoltare.

* THRENU=*trenu*, s. m., **threnus**, (θρῆνος); cântu funebre, cântu intru laud'a mortului; lamentatione.

* THREPSIOLOGIA, s. f., (**threpsiologie**, d'in θρέψις=nutritione, si λόγος=discursu); tractatu despre nutritionea animaliloru.

* THREPSIOLOGICU,-*a*, adj., (fr. **threpsiologique**), relativu la *threpsiologia*.

* THREPTICU,-*a*, adj., (θρεπτικός); nutritoriu: *materie treptice*; *facultatea treptica*, (τόθρεπτικόν), facultatea infima a suffletului, care servesce spre a nutrí si a propagá genulu.

*THRIDACE, s. f., **thridax**, (θρίδαξ), una specia de lactuca; succu de acésta lactuca.

* THRIPOPHAGU, s. m., (θριποφάγος, fr. **thripophage**); care manca mici vermi si insecte.

* THRONU=*tronu*, pl.-*uri*, **thronus**, (θρόνος); scamnu inaltu, scamnu regale: *regele siéde pre thronu*; *principele se suí pre thronu*; *domnulu vorbí de pre thronu*; *a descende de pre thronu*, *adulatorii vorbescu numai despre thronulu principelui*; *elli incongiura thronulu si dicu co appera thronulu*; *cerulu e thronulu lui Domnedieu*.

* THUNNARIU,-*a*, adj., **thunnarius** si **thynnarius**; de *thunnu*.

* THUNNINA, s. f., (it. **tonnina**, fr. **thonine**), carne de *thunnu* sarata.

* THUNNU, s. m., **thunnus** si **thynnus**, (θόννος, it. **tonno**, fr. **thon**); unu pesce marinu care trage pêno la una mille de libre si mai bene, se prende in marea mediterrania, si e forte bonnu de mancatu: *thunnu prospetu*, *thunnu marinatu*; *salata de thunnu*.

* THYADE, s. f., **thyas** si **thylas**, pl. **thyades**, (θυάς si θυιάς); una bacchante.

* THYMALLU, s. m., **thymallus**; una specia de pesci.

* THYMBRA, s. f., **thymbra**, (θύμβρα); genu de plante dicotyledonie, monopetale, d'in famili'a labiateloru, cari crescu in Europ'a meridionale; **satureia hortensis**, *Linn*.

* THYMBREU, s. m., **thymbræum**; planta, mintha cu folie spinose.

* THYMELE, s. f., **thymele** si **thymela**, (θυμέλη); scena, theatru.

* THYMELICU,-*a*, adj., **thymelicus**, (θυμελικός); relativu la theatru; subst., *unu thymelicu*, unu actoriu; *una thymelica*, una actrice.

* THYMIA, s. f., (θύμιον), **thus**, **incensum**; vedi *temía*.

* THYMIAMA, pl.-*mate*, **thymiama**, (θυμίαμα); profumu; actu de *thymiare*; vedi *temiare*.

THYMIANU, s. m., **thymus** sau **thymum**, (θύμον); una planta, una érba cu odore aromatica.

THYMIARE,-*ediu*, v., (θυμιάζειν, θυμιάειν), **suffire**; vedi *temiare*.

THYMIATIONE, s. f., (θυμίασις), **suffitio**; vedi *temiatione*.

THYMIATORIU,-*tória*, adj. s., (θυμιατήρ), **suffitor**; care *thymiédia*; subst. reale m., *thymiatoriu*, pl. *thymiatórie*; si f., *thymiatória*=*thymiatóre*, **thymiatorium**, (θυμιατήριον), vasu in care se arde *thymía*; vedi *temiatoriu*.

THYMIATU,-*a*, adj. part., **suffitus**; vedi *temiatu*.

* THYMINU,-*a*, adj., **thyminus**, (θυμινός); de *thymu*.

* THYMITE, s. m., **thymites**, (θυμίτης), vinu de *thymu*.

* THYMOSU,-*a*, adj., **thymosus**; de *thymu*, facutu cu *thymu*.

* THYMU, s. m., **thymus** si **thymum**; (θύμος si θύμον); *thymianu*.

† THYRO-, (gr. θυρεός = scutu), in composite scientifice, precumu: *thyroarytenoidiu*,-*a*, (fr. **thyro-aryténoïdien**), relativu la cartilaginea *thyroide* si la cartilaginea *arytenoide*; *thyrocele*, s. m., (fr. **thyrocèle**), tumore a glandulei *thyroide*, gusia; *thyroepiglotticu*,-*a*, adj., (fr.

www.dacoromanica.ro

thyro-épiglottique), relativu la cartilaginea *thyroide*, si la *epiglotte*; *thyrohyoidiu,-a*, adj., (fr. **thyro-hyoïdien**), relativu la cartilaginea *thyroide* si la *hyoide*; *thyroide*, adj., (fr. **thyroïde**), cartilaginea *thyroide*, nomita si cartilagine *scutiforme*, care occupa partea anteriore si superiore a laryngei; *thyroidiu,-a*, adj., (fr. **thyroïdien**), relativu la cartilaginea si la glandul'a *thyroide*; *thyroidite*, s. f., (fr. **thyroïdite**), inflammatione a glandulei *thyroide*; *thyropharyngiu,-a*, adj., (fr. **thyropharyngien**), relativu la cartilaginea *thyroide* si la *pharynge*; *thyrostaphylinu,-a*, adj., (fr. **thyrostaphylin**), se dice despre musculu *thyrostaphylinu*.

* THYRSICU,-*a*, adj., **thyrsicus**; de *thyrsu*.

* THYRSIGERU,-*a*, adj., **thyrsiger**; care porta unu *thyrsu*.

* THYRSU, s. m., **thyrsus**, (θύρσος); fustu de plante; lancia coperita cu pampinu, ce portá Bacchu si bacchantile; fig. inspiratione poetica.

* THYSANU, s. m., (fr. **thysane**, d'in (θύσανος=fimbria); genu de plante dicotyledonie, cu flori complete, polypetale, regularie, d'in famili'a terebinthacieloru.

* THYSANOTU, s. m., (fr. **thysanote**); genu de plante monocotyledonie, cu flori incomplete, d'in famili'a asphodelieloru.

TI, pron. conj. pers. II sing. dat. contrassu d'in *tie*, **tibi**; compara pronominele personali conjuncte : *mi*, *ti*, *si*, *i*, *ni*, *vi*, *le* : *mi adducu a mente*, *ti adduci a mente*, *si adduce a mente*, *ni aducemu a mente*, *vi adduceti a mente*, *si adducu a mente*; *mi se cade*, *ti se cade*, *i se cade*, *ni se cade*, *vi se cade*, *le se cade*; *spunendu-mi*, *spunendu-ti*, *spunendu-i*, *spunendu-ne*, *spunendu-ve*; *spunendu-le*; *nu ti mai dau*, *ti am datu destullu*; *nu ti e frica de Domnedieu*; *déco ti e fame*, *mânca*; *déco ti e frigu*, *imbracca-te*; vedi si compara *mi*.

* TIARA, s. f., **tiara**, (τιάρα); coperimentu de capu la Persi si la Phrygi, specia de *turbanu*.

* TIARATU,-*a*, adj., **tiaratus**; coperitu pre capu cu *tiar'a*.

* TIARELLA, s. f., (fr. **tiarelle**); genu de plante dicotyledonie, cu flori complete, regularie, d'in famili'a saxifrageloru.

* TIARIDIU, s. m., (fr. **tiaridion**); genu de plante dycotyledonie, cu flori complete, monopetale, d'in famili'a borraginieloru.

* TIBIA, s. f., **tibia**; flueru, si a nume, atâtu fluerulu petiorului, câtu si instrumentului cu care fluera omenii : *a cantá cu tibi'a*; *anticii la theatru cantau de ordinariu cu dóue tibie*. (D'in *tibia* se pare a se fi nascutu vulgariulu *tiéva* = tubu).

* TIBIALE, adj., **tibialis**; relativu la *tibia*, in t.'s. substantivului.

* TIBIARIU, s. m., **tibiarius**; care face *tibie*=fluere.

* TIBICINA, s. f., **tibicina**; fémina care canta cu *tibi'a*.

* TIBICINARE, v., **tibicinare**, a cantá cu *tibi'a*; fig. a sustiné.

* TIBICINATORIU, s.m., **tibicinator**; care cânta cu *tibi'a*, flueratoriu.

* TIBICINE, s. m., **tibicen**, (d'in **tibia** si **canere**); care cânta cu *tibi'a*, flueratoriu : *a si prepará tibicinii la funeralie*, a se considerá ca mortu; fig. pilastru care sustine unu edificiu.

* TIBICINIU, pl.-*e*, **tibicinium**; cantarea cu *tibi'a*, artea de a cantá cu *tibi'a* : *a invetiá tibiciniulu*, *éro nu latrociniulu*.

† TIBIO-, (d'in *tibia*=fluerulu petiorului), in composite anatomice, precumu in : *tibiocalcaniu,-a*, adj., (fr. **tibio-calcanien**), relativu la *tibia* si la *calcâniu* : *musclu tibiocalcaniu*; *tibiomalliolariu,-a*, adj., (fr. **tibio-malléolaire**), relativu la *tibia* si la *mallioru*; *tibioperoneocalcaniu,-a*, adj., (fr. **tibio-péronéo-calcanien**), se dice despre unulu d'intre musclii femurelui; *tibioperoneotarsiu,-a*, adj., (fr. **tibio-péronéo-tarsien**), se dice despre unulu d'in musclii crurelui; *tibiosuphalangetiu,-a*, adj., (fr. **tibio-sous-phalangittien**), se dice despre musclii petiorului; *tibiosubtarsiu,-a*, adj., (fr. **tibio-sous-tarsien**), se dice despre unulu d'intre musclii posteriori ai crurelui; *tibiosustarsiu,-a*, adj., (fr. **tibio-sustarsien**), se dice despre unulu d'intre musclii ante-

www.dacoromanica.ro

riori ai crurelui; *tibiotarsiu,-a*, adj., (fr. **tibio-tarsien**), relativu la *tibia* si la *tarsu : musclu tibiotarsiu, articulatione tibiotarsia.*

* TIBULU, s. m., **tibulus**; una specia de pinu.

* TIBURTINU,-*a*. adj., **tiburtinus**, (d'in **Tibur**); de la *Tibure*; s. m., specia de pétra addussa de la *Tibure*, nomita acumu *travertinu.*

TICALLA, s. f., **miseria**; lucru miseru, lucru de nemica.

TICALLOSIA, s. f., **miseria**; stare miserabile, miseria; si fapta miserabile : *a fi in ticallosia; a facutu una ticallosia pentru care nu se póte escusá; petrece cu ticallosiele; nu se mai lassa de ticallosie; ticallosi'a tempului a addussu tote aceste-a.*

TICALLOSIRE,-*escu*, v., **miserum reddere**; a reduce in stare *ticallósa*; si refl., *a se ticallosí*, **miser fieri** : *administrationea cea rea a ticallositu pre toti ómenii; acellu june imprudente s'a ticallositu cu totulu.*

TICALLOSITU,-*a*, adj. part., **miser factus**; redussu in stare *ticallósa.*

TICALLOSU,-*a*, adj., **miser**; miseru, miserabile : *omu ticallosu, fapte ticallose; n'ai ce sperá de la unu ticallosu.*

* TICHOBATE, s. m., **tichobates**, (τειχοβάτης), care âmbla pre *muru*, (τεῖχος).

* TICHODROMU, s. m., (fr. **tichodrome**); passere care se sue pre *muru*, (τεῖχος).

* TICHORHINU,-*a*, adj., (fr. **tichorhin**); se dice despre animalile a caroru bolta nasale e sustinuta de unu pariete verticale.

TIE, pronome pers. II sing. dativu, **tibi**; compara dativele pronomineloru personali absolute : *mie, tie, sie, lui, lei, nóue, vóue, loru : tie se covine lauda Dómne; tie me inchinu; nu tie, ci lui voiu lassá averea mea; atâtu-a mie, atâtu-a tie; cui dici tu aceste-a? tie.*

TIÉPA, s. f., **aculeus, veru, hasta, hastile**; **vallus acutissimus**; lucru ascutitu care servesce a infige, a *intiepá : tiépa de ferru, tiépa de lemnu; a pune in tiépa; a trage in tiépa.*

TIEPARE, v., **pungere, infigere, transfigere**; a *intiepá*; vedi compositulu *intiepare.*

TIEPATU,-*a*, adj. part., **punctus, infixus, transfixus.**

TIEVA, s. f., **tubus**; tubu, canale de mica dimensione : *tiéva de lemnu, tiéva de arundine, tiéva de ferru, tiéva de pusca; tievele unei machine prin cari se emittu vaporile.* (Cu probabilitate d'in *tibia*).

TIGANIA (cu *n* molliatu), s. f., (τήγανον), **sartago**; vasu de lutu sau de metallu in care se frigu buccatele la focu.

* TIGILLU, pl.-*e*, **tigillum**, (d'in **tignum**); demin. d'in *tignu=tegnu=temnu.*

TIGLA, (cu *t* sibilante), s. f., **tegula**; vedi *tegla.*

TIGLARIU, s. m., **tegularius**; vedi *teglariu.*

* TIGNARIU=*tegnariu,=temnariu*, -*a*, adj. s., **tignarius**; relativu la *tignu*; subst., care lucra la *tigne*, lemnariu, carpentariu.

* TIGNU=*tegnu=temnu*, pl.-*e*, **tignum**, (d'in **tegere**); lemnu grossu si lungu, care se applica la coperirea caseloru si altoru edificie. (Pentru forma compara : **lignum**, *lignu*, *legnu*, *lemnu*, si **tignum**, *tignu*, *tegnu*, *temnu*).

TIGRE, s. f., **tigris**, (τίγρις); féra selbatica d'in genulu felineloru, de tali'a leului, déro mai mica, forte feroce, si de una taría prodigiósa, care se afla in Asi'a meridionale si in Afric'a.

* TIGRIFERU,-*a*, adj., **tigrifer**; care produce *tigri : térra tigrifera.*

* TIGRINU,-*a*, adj., **tigrinus**; care sémina cu pellea *tigrei.*

TIGRU, s. m., **tigris**, (τίγρις); forma masculina a ferei *tigre*, care place unoru-a, dupo analogi'a formei *leu.*

* TILIA, s. f., **tilia**; vedi *teliu.*

* TILIACIU,-*a*, adj., **tiliaceus**; vedi *teliaciu.*

* TIMBRARE, v., (fr. **timbrer**); a impreme cu *timbru : a timbrá documentele, actele, charteiele.*

* TIMBRATU,-*a*, adj. part., (fr. **timbré**); munitu cu *timbru : charteía timbrata, documente timbrate.*

* TIMBRU, s. m., (fr. **timbre**); semnu impressu pre charteía, cerutu de lege,

www.dacoromanica.ro

pentru actele cu cari se póte omulu serví inaintea justitiei : *tasse de timbru, impositu de timbru; timbru fissu.*

TIMERE, v., **timere**; vedi *temere.*

TIMIDITATE, s. f., **timiditas**; calitate de *timidu*, fricosía; vedi *temiditate.*

TIMÍDU,-*a*, adj., **timidus**; care se *teme*, fricosu; vedi *temidu.*

* TIMOCRATIA, s. f., (τιμοκρατία); guvernu in care functionile se dau dupo censu, (τιμή), prin urmare synonymu cu *plutocratía.*

* TIMOCRATICU,-*a*, adj., (τιμοκρατικός); relativu la *timocratía : guvernu timocraticu; principie timocratice.*

* TIMOCRATU, s. m., (τιμοκράτης); care are principie *timocratice.*

* TIMORE, s. f., **timor**; affectu de *temere*, frica : *coprensu de timóre; a fí in mare timóre; de timóre nu potù se produca una vorba; timórea de Domnedieu e inceputulu pietatei; timórea de punitione face pre multi se nu committa fapte relle.*

* TIMOROSU,-*a*, adj., (it. **timoroso**); plenu de *timóre*, fricosu : *a plecatu timorosu si s'a intorsu fora neci unu resultatu.*

TINA=*tena*, s. f., **cœnum**; pamentu molle, care se lipesce de petióre, lutu, limu : *pre calle e tina, nu potemu merge prin tina, ne amu implutu de tina; a arruncá cu tina asupr'a cuiva.*

TINARE=*tenare*, v., **inquinare**; a implé de *tina*; vedi compositulu *intinare.*

TINATU=*tenatu*,-*a*, adj. part., **inquinatus**; vedi *intinatu.*

* TINCA, s. f., **tinca**; unu pesce.

* TINCTA, s. f., **tincta**,-**orum**, (d'in **tingere**); colóre; in specie, colóre négra cu care scriemu : *intinge-ti pénn'a in tincta, si scrie ce ti spunu; a insemná rufele cu tincta sympathica.*

* TINCTILE, adj. s., **tinctilis**; care serve a *tinge*, a *intinge.*

* TINCTIONE, s. f., **tinctio**; actione de *tingere.*

* TINCTORIU,-*tória*, adj. s., **tinctor**, **tinctorius**; care *tinge, vapsitoriu*; subst. abst. *tinctoria*, (it. **tintoria**), arte de a *tinge.*

* TINCTU,-*a*, adj. part., **tinctus**, (d'in **tingere**); intinsu, immolliatu in ceva; coloratu, *vapsitu.*

* TINCTURA, s. f., **tinctura**; productu allu actionei de *tingere*; licore preparata spre a *tinge : a dá tinctura unei stofe; tessutura de bona tinctura*; fig. *ellu are numai una tinctura de connoscentie; in urm'a unei bone educatione remâne cellu pucinu una tinctura de virtute; cine a petrecutu intre ómeni corrupti, se allege totu de a un'a cu una tinctura de vitiu.*

* TINCTURARIU,-*a*, adj. s., (fr. **teinturier**); care se occupa cu artea de a *tinge, tinctoriu*; care da *tinctura* stofeloru.

1 TINERE, (cu *t* sibilante), conjuga : indic. pres. *tinu, tiniu, tiiu; tini, tii; tine; tinemu, tineti, tinu*; conj. pres. *se tinu, tiniu, tiiu; se tini, tii; se tina, tinia, tiia; se tinemu, se tineti, se tina, tinia, tiia*; imperat. *tine, tineti*; perf. *tinui*, sup. *tinutu*, ger. *tinendu, tiendu*; (assémine se conjuga si tote compositele : *abstinere, attinere continere, detinere, intertinere, pertinere, retinere, sustinere*, etc.), v., **tenere**; acestu verbu fecundu coprende sensulu mai totoru compositeloru selle : 1. sensulu radicei **tenere** : *a tiné ceva in mâna, a tiné ceva cu mân'a; tineti-lu bene, si nu lu lassati se fuga; tine tare se nu ti scape d'in mâna; a tiné mente; tiniu mente de cându eram copillu*; 2. **retinere** : *a tiné in locu si a nu lassá se merga mai de parte; óll'a tine odorea si gustulu capetatu de la lucrurile cu cari a fostu impluta candu erá noua; pannur'a tine colórea data ei la inceputu; mai toti omenii tinu appucaturele loru d'in copillaría*; 3. **sustinere**, **alere**, **nutrire** : *unchiulu meu tine vite si pecore; frate meu tine juni la invetiatura; negotiatoriulu tine multi discipli; mie nu mi place a tiné multi servitori; ellu tine casa mare*; 4. **possidere** : *a tiné mosíe in arrenda; ellu tine salinele statului*; 5. **servare**, **observare** : *a tiné legile si institutionile; a tiné serbatorile celle mari; a tiné paresimele si ajunurile*; 6. **conservare** : *Domnedieu se te tina sanetosu; tine Dómne pre principele nostru!* 7. **stare**

www.dacoromanica.ro

ab aliquo: *a tiné cu cineva; voi tineti cu domnii, noi tinemu cu patri'a; nu potemu tiné cu ómeni fora caracteriu;* 8. **stare promissis**: *a si tiné coventulu, a si tiné vorb'a;* 9. **morari**: *a tine pre cineva cu vorb'a,* diversu de: *a tiné de vorba;* 10. **inhærere alicui rei**: *a se tiné de ceva; eu me tiniu de ce am inceputu;* 11. **interesse**: *a tiné la ceva; ellu tine multu la acea persona; nu tine la mancare câtu tine la beutura;* 12. **durare, perdurare**: *tine frigulu de cinci dille; colorea acésta-a nu tine; tempulu formosu nu tine multu; multu a tinutu pacea, acumu a inceputu bellulu, si mi e frica se nu tina anni intregi; candu te appuca, multu te tine? dorerea tine inca;* 13. in diverse locutioni cu varie nuantie de sensu allu verbului *tinere: tine-te baiate!* **macte puer!** *a si tiné gur'a,* a tacé, a nu vorbí, a nu divulgá unu lucru; *tine-ti gur'a, infrena-ti limb'a; a si tiné cas'a, parentii, fratii, copillii,* a i sustentá: *a se tiné de cine-va,* diversu de: *a se tiné dupo cine-va; a se tiné de ceva, ellu se tine de beutura, ea se tine de mentioni,* nu se lassa, nu incetedia a bee, a mentí; *ce tini tu despre lucrulu acestu-a? ellu se tine invetiatu, se* crede; *câtu te tine callatorî'a la Rom'a? câtu te tinù sederea la Parisi?* câtu costa; *ellu se tine bene,* e sanetosu si tare; —*a se tiné cu una muliere,* a avé relationi amoróse.

2 TINERE, s. verbale, **tenendi actio**; in t. s. verbului: *tinerea in mâna, tinerea de mente; tinerea unui lucru in stare bona; tinerea copilliloru la scóla; tinerea unei mosie mare.*

TINGERE, *tinsi* si *tinsei*, *tinsu* si *tinctu*, v., **tingere**; 1. a *intinge: a tinge cu pâne in séma; a tinge cordele arcului in sânge; a tinge sagettele in veninu;* vedi compos. *intingere;* 2. a *intinge* in licidu *coloratu,* a vapsí, a colorá: *a tinge lân'a rosiu*=*a tinge cu colóre rosia; a tinge stof'a albastru*=*a tinge cu colore albastra; a tinge tote in negru.*

* TINIA, s. f., **tenea**; 1. verme care rode vestimentele, cartile, lemnulu etc.; 2. (it. **tigna**, fr. **teigne**), morbu de pellea çapului, care se manifesta prin eruptionea de besicutie cu umore fetida, rode glandule cutanie, si adduce cu tempulu una alteratione generale a organismului.

* TINIARIU,-*a*, adj., **tiniarius**; relativu la *tinia*, sub 1 *érba tiniaria*, **herba tiniaria, tenerium polium**, *Linn.*

* TINIOLA=*tinióra*, s. f., **tineola**; mica *tinia* sub 1.

* TINIOSU,-*a*, adj., **tineosus**; plenu de *tinie* sub 1.

TINITORIU=*tiitoriu,-tória*, adj. s., **tenens**; care *tine*, in t. s. verbului: *tatalu totu-tinitoriu; capitanu locu-tinitoriu,* care tine loculu unui officiariu; f., *una tinitória*=*tiitore*, una concubina, cu care se *tine* cine-va.

* TINNIMENTU, pl.-*e*, **tinnimentum**; actu de *tinnire* = sunare; sunetu suptire.

* TINNIRE, v., **tinnire**; 1. a suná, a sunâ suptire, a *tiui: nu incéta a mi tinní ureclele;* 2. a cantá dulce; a cantá ca passerile: *primavér'a incepu passerile a tinní.* Compara vulgariulu *tiuire.*

* TINNITARE, v., **tinnitare**; intensivu d'in *tinnire*, a cantá: *a tinnitá in publicu;* fig. *a se tinnitá in foru,* a si cantá laudele selle.

* TINNITU, s. m., **tinnitus**; actu de *tinnire,* sunetu suptire, sonu: *tinnitulu cordeloru, tinnitulu urecleloru, tinnitulu passeriloru.*

* TINNUNCLU, s. m., **tinnunculus**; una passere d'in genulu falconiloru.

TINOSU,-*a*, adj., **cœnosus**; plenu de *tena,* limosu: *locu tinosu, calle tinosa, apa tinosa.*

* TINTINNABLU, pl.-*e*, **tintinnabulum**; instrumentu cu care se *tintinna,* campanella, *clopotellu.*

* TINTINNABULATU,-*a*, adj., **tintinnabulatus**; care pórta unu *tintinnablu: arieti tintinnabulati, oui tintinnabulate.*

* TINTINNACLU,-*a*, adj. s., **tintinnaculus**; care adorna cu *tintinnable*, fig.: *barbati tintinnacli*, carnefici cari punu tintinnable malefactoriloru.

* TINTINNARE, v., **tintinnare**; a face *tintinnu,* a *tinní,* a suná suptire.

* TINTINNIRE, v., **tintinnire**; a face *tintinnu,* a *tintinná,* a *tinní.*

www.dacoromanica.ro

*TINTINNU, s. m., **tintinnus**; 1. *tinnitu*, sunetu suptire; 2. *tintinnablu*, campanella.

TINSU,-*a*, adj. part., (d'in *tingere*), **tinctus**; vedi *intinsu*, (d'in *intingere*).

TINUTU,-*a*, adj. part., (d'in *tinere*), **tentus** : *luminàri tinute in mâna; vite bene tinute, servitori reu tinuti;* subst. f., *tinuta*, (fr. **tenue**), modu de a se tiné, de a se portá : *tinuta militare;* modu de a se orná : *se presentara toti in mare tinuta;* subst. m., *tinutu*, (it. **tenitoro**), territoriu, regione, districtu : *totu tinutulu d'intre Carpati si Dunaria; in aceste tinuturi nu cresce vinu.*

* TIPHE=*tifa*, s. f., **tiphe**, (τίφη); specia de orezu care cresce in Greci'a.

*TIPHYNU=*tifunu*, s.m., **tiphynum**, (τίφυνος); specia de collyriu facutu cu lilie.

* TIPPULLA, s. f., **tippulla**; arania de apa.

TIRALIRE, (cu *l* molliatu),-*escu*, v., **trahere**, (fr. **traîner**); intens. d'in *tirire.*

TIRIRE,-*escu*, v., **trahere**, (fr. **traîner**); a trage pre pamentu; refl. *a se tirî*, **repere, serpere**; a se trage pre pamentu. *Achille tirí pre Hectore in giurulu muriloru Troiei; serpii se tirescu pre pamentu; omului nu se covine se se tirésca; lingusitorii bassi se tirescu inaintea celloru mari.*

TIRITORIU,-*tória*, adj. s., **trahens**; **repens, serpens**; care *tirésce*, si care se *tirésce.*

TIRITU,-*a*, adj. part. (d'in *tirire*), **tractus**, (fr. **traîné**).

TIRITURA, s. f., **tractio**; actione si effectu allu actionei de *tirire : tiritur'a adulatoriloru e gretiósa;* si personale : *una tiritura de omu.*

* TIROCINIU, pl.-*e*, **tirocinium**; noviciatu in artea militare : *a si face tirociniulu, a si terminá tirociniulu;* de ací, noviciatu in genere : *tirociniulu unui aratoriu;* de alta parte, lipse de esperientia.

* TIRONATU, s. m., **tironatus**; noviciatu, in specie, noviciatu militariu.

* TIRONE, s. m., **tiro**; inceputoriu, noviciu, *recrutu : a deprende tironii la arme; tironi se numescu si scolarii.*

* TIRUNCLA, s. f., **tirunc**ula; una inceputória, una novicia; una tênera scolaria.

* TIRUNCLU, s. m., **tirunculus**, deminutivu d'in *tirone*, unu inceputoriu, unu noviciu, unu *recrutu;* unu têneru scolariu.

* TITANE, s. m., **titan**, (τιτάν); nome mythologicu datu filiiloru lui Uranu; in specie, sorele.

* TITANIATU, s. m., (fr. **titaniate** si **titanate**); sare produssa prin combinationea acidului *titanicu* cu una base salificabile.

† TITANICO-, (d'in *titanicu*), in compositioni chymice, precumu in : *titanico-ammonicu, titanico-calcicu, titanico-cupricu. titanico-ferricu, titanico-hydricu, titanico-magnesicu, titanico-plumbicu, titanico-potassico, titanico-sodicu;* se dice despre una sare *titanica* combinata cu una sare *ammoniaca*, etc., etc.

* TITANICU,-*a*, adj. s., 1. **titanius**, (τιτανικός); relativu la *titane;* 2. (fr. **titanique**); relativu la *titaniu*=corpu chymicu : *oxydu titanicu, acidu titanicu, sare titanica.*

* TITANIDE, adj. s., (fr. **titanide**); familia de substantie minerali care se compune d'in *titaniu* si d'in combinationile selle.

* TITANIFERU,-*a*, adj., (fr. **titanifère**); care contine d'in intemplare *titaniu : arena titanifera.*

* TITANIU, adj., **titanius**; relativu la *titani*, de *titani;* in specie, relativu la sore;—subst. m., *titaniu*, (fr. **titane**); nome datu unui corpu chymicu, care se afla in natura in stare de oxydu, cu colóre rosia, galbinastra, si e unulu d'in metallele celle mai infusibili.

* TITANOCRATORE, s. m., (τιτανοκράτωρ); victoriu de *titani*, epithetu datu lui Joue.

* TITANOGRAPHIA, s.f., (τιτανογραφία); descriptione, istoria a *titaniloru.*

* TITANOMACHIA, s. f., (τιτανομαχία); lupta cu *titanii : multi nu distingu intre titanomachia si gigantomachia.*

* TITANOXYDU, s. m., (fr. **titanoxyde**); oxydu de *titaniu.*

* TITHONIA, s. f., (fr. **tithonie**);

www.dacoromanica.ro

genu de plante d'in ordinea synantherieloru, tribulu helianthiloru.

* TITHYMALIDE, s. f., **tithymalis**, (τιθυμαλίς); una planta care infloresce desu de demanétia.

* TITHYMALLU, s. m., **tithymallus** si **tithymalon**, (τιθύμαλλος si τιθύμαλον); una planta cu mustu laptosu, **euphorbia**, *Linn.*

TITIA, s. f., (τίτθη), it. **tetta, zitta, zezzolo, cizza**, isp. **teta**, pr. **teta**, fr. **tette, téton**); **mamma, mamilla**; mamilla la pectulu femineloru d'in care sugu fetii lacte dupo nascerea loru : *tote mammiferele au titie; mulierile au dóue titie la pectu; vaccele, ouile, caprele au patru titie, scrofele au mai multe titie; copillii sugu titia; a dá titia copillului; sunt si femine cari n'au lacte, si se dice co n'au titia.*

* TITILLAMENTU, pl.-*e*, **titillamentum**; actu de *titillare.*

* TITILLARE, v., **titillare**; a attinge desu si usiorellu una parte a corpului si a produce unu risu involuntariu in cineva : *nu e sanetosu a titillá copillii, si nu e neci covientiosu a titillá fetele; sunt unii ómeni pre cari nu i poti attinge cu mân'a fora ca se se titille si se rida numai de câtu;* fig. a adulá, a lingusí : *a titillá vanitatea cuiva.*

* TITILLATIONE, s. f., **titillatio**; actione de *titillare*, in t. s. verbului.

* TITILLATORIU,-*tória*, adj. s., **titillans**; care *titilla*, in t. s. verbului.

* TITILLATU,-*a*, adj. part., **titillatus**; in t. s. verbului; subst. m. *titillatulu*=**titillatus.**

* TITILLOSU,-*a*, adj., **titillosus**; suppusu *titillatului : omu titillosu, muliere titillosa.*

* TITILLU, pl.-*e*, **titillus**; actu de *titillare, titillatu, titillamentu : ellu nu pote sufferí titillulu.*

TITIONARE=*tetionare*,-*ediu*, v., (fr. **tisonner**); a apprende cu *tetionele*, a arde cu *tetionele*, a bate cu *tetionele.*

TITIONATU=*tetionatu*,-*a*, adj.part., (fr. **tisonné**); batutu cu *tetionele.*

TITIONE = *tetione*, s. m., **titio**, (it. **tizzone**, fr. **tison**); restulu unei buccàti de lemnu d'in care una parte a arsu : *tetione stinsu, tetione apprensu; ellu luà tetionele in mâna si lu arruncà pre cas'a vecinului; in revolutioni s'au vedutu omenii batendu-se cu tetioni in locu de arme;— tetione se dice si unu morbu de granu, de porumbu, si de alte cereali,* **rubigo, uredo.**

TITIONOSU=*tetionosu*,-*a*, adj., **rubiginosus**; plenu de *tetione*, in sensulu de morbu la cereali.

* TITIVILLITIU, pl.-*e*, **titivillitium** si **titivillicium**; lucru de neci-una valóre, nemica, bagatella.

TITLU si *titru*, s. m., **titulus**; vedi *titulu.*

* TITUBANTE, adj. part. pres., **tituBans**; care *tituba.*

* TITUBANTIA, s. f., **titubantia**; calitate de *titubante : titubanti'a petioreloru, titubanti'a limbei.*

* TITUBARE, v., **titubare**; a nu stá dreptu pre petiore ci a se miscá in drept'a si in stang'a; a nu merge securu, ci a vacill'a; a esitá; a balbutí : *ómenii beeti tituba de ordinariu; limb'a loru tituba; tituba adversarii nostri si nu sciu ce se faca.*

* TITUBATIONE, s. f., **titubatio**; actione de *titubare : titubationea petioreloru, titubationea limbei.*

* TITUBATU,-*a*, adj. part., **titubatus**; redussu la starea de a *titubá.*

* TITULARE, v., **titulare**; a dá unu *titulu;* vedi compositulu *intitulare.*

* TITULARIÀTU, s. m., (fr. **titulariat**); functionea care da unu titulu cellui ce ua implenesce.

* TITULARIU,-*a*, adj. s., (fr. **titulaire**); care are *titululu* si dreptulu unei demnitati fora a ua implení : *patronu titulariu, canonicu titulariu;* subst. pers. *titulariulu* care pórta *titululu;* reale, carte in care se coprendu *titulele* personeloru inalte.

* TITULATU,-*a*, adj. part., **titulatus**; provedutu cu unu *titulu;* vedi comp. *intitulatu.*

* TITULATURA, s. f., complessu de tote *titulele* unei persone.

* TITULU=*tituru*, pl.-*e*, **titulus**; inscriptione, indicatione; in specie, gradu de demnitate allu unei persone; docu-

www.dacoromanica.ro

mentu prin care se attesta unu dreptu; *care e titululu acestui omu? ellu porta titululu de principe; june fora neci unu titulu; fia-care aspirante la acésta functione se se presente cu titulele selle; nu mi place a me serví cu titule vane; ellu fu decoratu cu titululu de tribunu; ducele da sociloru sei titlulu de comiti; imperatorii romani dá militariloru titululu de fortissimi.*

TIUIRE, v., **tiuire**; vedi *tinnire.*

TIUITU, s. f., **tiuitus**; vedi *tinnitu.*

* TMESE, s. f., **tmesis**, (τμῆσις), figura de grammatica, cându unu coventu se talia in dóue pàrti si intre elle se pune altulu, p. e. la latini: **quod judicium cumque**, in locu de: **quodcumque judicium.**

TOCA, s. f., **asser pulsatorius**; scandura suspensa pre care batu ómenii cu malliulu si prin sunetulu ce facu clama ómenii la lucru sau la rogatione: *tóca de lemnu, tóca de ferru; a bate tóc'a.*

TOCANA, s. f., **caro condita**; carne taliata in buccati mici si fripta in tigania: *tocana de pulli de gallina*, **pulli gallinacei conditi.**

TOCARE, v., (compara it. **toccare**); 1. **pulsare**; a bate *tóc'a: acumu tóca la baserica de tempuriu*; 2. **percutere, ferire, cædere**, a lovi tare: *a tocá pre cineva in capu*; 3. **concidere**; a taliá in buccati menute: *a tocá carne de vita.*

TOCATORIU,-*tória*, adj. s., care *tóca* in t. s. verbului; subst. reale, *unu tocatoriu*, lemnu pre care buccatarii *tóca* carne.

TOCATU,-*a*, adj. part. (d'in **tocare**), in t. s. verbului; subst. m., *tocatulu la baserica; tocatulu carnei.*

TOCATURA, s. f., actione de *tocare*, si effectu allu acellei-asi actione.

TOCILLA, s. f., **mola ferramentis acuendis destinate**; móra sau róta de pétra pre care se ascutu instrumentele de ferru taliatórie:

TOCILLARIU, s. m., proprietariu de *tocilla*; care ascute pre *tocilla.*

TOCIRE,-*escu*, v., **hebetare**; a tempí ascutitulu unui instrumentu taliatoriu: *ferrele aratrului s'au tocitu.*

TOCITORIU,-*tória*, adj. s., care *tocesce*; subst. f., *tocitória*=*tocitóre*, vasu, putina de vérdi'a.

TOCITU,-*a*, adj., part., (d'in *tocire*), **hebes, obtusus.**

TOCITURA, s. f., effectu allu actionei de *tocire.*

*TOCITE, s. m., **tocites**, (τοκίτης); una specia de plantà.

TOCU, pl.-*uri*, 1. **pharetra, theca, vagina, loculamentum**; theca in care se punu si se tinu diverse lucruri; 2. **talus**; calcâniu la calciamente, parte mai grossa si mai redicata a calciamenteloru sub calcânie.

* TOCULIONE, s. m., **toculio** si **tocullio**, (d'in τόκος=usura); usurariu.

* TOFANA, s. f., (fr. **toffana**), specia de tossicu inventatu in Itali'a, si nomitu asiá de la *Tofania*, **aqua tofana.**

* TOFICIU si *tofinu*,-*a*. adj., **tofícius, tofacius, tofaceus** si **tofinus**; de *tofu* sau *tufu.*

* TOFOSU,-*a*, adj., **tofosus**; spongiosu ca *tofulu.*

* TOFU sau *tufu*, s. m., **tofus**; pétra spongiósa.

* TOGA, s. m., **toga**, (d'in **tegere**); in genere, copertura, velu de coperitu; in specie, mantellu largu fora mânice: *tog'a erá propria cetatianiloru romani; toga alba, toga virile, toga pretesta; a imbraccá tog'a, a desbraccá tog'a, in toga =in pace; cetatianii a desea scambau tog'a cu sagulu*, se inarmau.

* TOGATARIU, s. m., **togatarius**; actoriu ornatu cu *toga*, care representá pre scena caracterie romane.

* TOGATU,-*a*, adj., **togatus**; vestitu in *toga*, care pórta *toga: nationea romana se nomiá gente togata; comedia togata se diceá drama care coprendeá materia romana, in oppositione cu comedi'a palliata care coprendeá materia gréca.*

* TOGULA sau *togura*, s. f., **togula**; deminut. d'in *toga*, mica *toga.*

*TOLERABILE, adj. **tolerabilis**; care se póte *tolerá*, de *toleratu*, de sufferitu: *viétia tolerabile; lucru tolerabile, representatione theatrale tolerabile; vinu tolerabile; poetu tolerabile, oratoriu tolerabile.*

www.dacoromanica.ro

* TOLERABILITATE, s. f., **tolerabilitas**; calitate de *tolerabile : tolerabilitatea vietiei solitarie; tolerabilitatea unui discursu.*

* TOLERANTE, adj. part. pres., **tolerans**; care *tolera*, supporta, suffere : *omu tolerante; suffletu tolerante; se covine se fimu toleranti côtra celli ce sunt de alte pareri religiose.*

* TOLERANTIA, s. f., **tolerantia**; actione de *tolerare*, constantia, sufferentia, patientia : *toleranti'a dorerei, toleranti'a nebonieloru omenèsci; toleranti'a in diversele pareri religiose; toleranti'a cotra celli ce sunt de alte pareri e una virtute sociale; decretu de tolerantia in lucrurile ecclesiastice.*

* TOLERANTISMU, s. m., (fr. **tolérantisme**); systema de *tolerantia* cotra parerile religiose, doctrina care sustine *toleranti'a* in baserica.

* TOLERANTISTU, s. m., (fr. **tolérantiste**); cellu ce sustine *toleranti'a* in baserica, cellu ce appera *tolerantismulu.*

* TOLERARE, v., **tolerare**; a supportá, a sufferi, a rabdá : *a tolerá dorerea, a tolerá famea si setea; a tolerá egestatea; a tolerá neboniele omeniloru; a tolerá tormentele celle mai terribili; ellu nu póte tolerá insultele; totu omulu e detoriu a se portá bene cotra altii, inse nemine nu e detoriu a tolerá injuriele; filiulu intelleptu tolera nepotentiele parentiloru; in societate sumu detori a tolerá parerile altoru-a, se toleràmu micile defecte alle amiciloru, co-ci nemine nu se nasce fora defecte, cellu mai bonu e cellu ce are mai pucine; destullu am toleratu, acumu nu mai potiu tolerá; tolera, déco nu poti face altramente.*

* TOLERATIONE, s. f., **toleratio**; actione de *tolerare*, synonymu cu *tolerantia.*

* TOLERATORIU,-*tória*, adj. s., **tolerans**; care *tolera, tolerante.*

* TOLERATU,-*a*, adj. part., **toleratus**; supportatu, sufferitu : *doreri tolerate, offense tolerate; omu toleratu, straini tolerati in térra; negotiu toleratu inse neapprobatu.*

* TOLLA, pl. *tolle*, **tollæ**, **tolles** si **toles**; inflammatione la gûttu, gusia.

* TOLLENONE, s. m., **tolleno**; vecte spre a redicá sarcine, redicatoriu, cumpena la putiu.

* TOLLENTE, part. pres., **tollens**; care redica; care néga, in logica : *modulu tolente*, in oppositione cu *modulu ponente.*

* TOLLERE, v., **tollere**; a redicá, a leuá; a desfientiá; vedi *tollire.*

TOLLIRE = *tullire*,-*escu*, v., (d'in *tollere*); **auferi, anfugere, in fugam se dare**; a luá fug'a, a fugí, de ordinariu cu accusativulu pron. *ua : a ua tollí*, si : *a ua tollí la fuga; pucinu a statu la vorba, si apoi a tollitu-a.*

* TOLLONE, s. m., **tollo**; vedi *tollenone.*

* TOLUTARIU,-*a*, adj. s., **tolutarius**; care merge in passu : *callu tolutariu.*

* TOLUTILE, adj., **tolutilis**; relativu la passulu *tolutu.*

* TOLUTILOCENTIA, s. f., **tolutiloquentia**; volubilitate in vorbire, volubilitate de limba, vorbire rapida.

* TOLUTU,-*a*, adj. adv., **tolutim**, adv. (d'in **tollere**); cu petiorulu redicatu si rapidu, se dice despre mersulu ómeniloru, si mai vertosu allu calliloru, *in tropu.*

* TOMACINA, s. f., **tomacina**; s. f., carnaciu.

* TOMACLU, s. m., **tomaclum** si **tomaculum**; carnaciu; vedi *tomacina.*

* TOMENTIGERU,-*a*, adj., (fr. **tomentigère**); care are lâna désa, pèru desu; se dice despre unele insecte.

* TOMENTOSU,-*a*, adj., (fr. **tomenteux**); plenu de *tomentu*, coperitu cu pèru scurtu si desu; se dice despre unele plante si despre unele insecte.

* TOMENTU, pl.-*e*, **tomentum**; implutura de pèru, de lâna, de penne; in istori'a naturale : pèru menutu si desu, villutu, cumu se vede pre unele plante si pre unele insecte.

* TOMICE, s. f., **tomix**; (θῶμιξ); firu, acia, funicella de cânepa sau de papura.

* TOMICLA, s. f., **tomicla**; deminutivu d'in **tomice**, in acellu-asi sensu.

TOMNA, s. f., **auctumnus** si **autumnus**; tempulu d'intre véra si iérna, la noi lunile septembre, octobre si nouem-

www.dacoromanica.ro

bre : *tómn'a la noi e tempulu cellu mai formosu; tómn'a se collegu viniele; am petrecutu tóta tómn'a la satu; dille de tómna; asta tómna*, tómn'a trecuta; *tómn'a acésta-a*, tómn'a presente; *la tómna*, in tómn'a venitória; *de cu tómna*, durante tómn'a; vedi si *autómna*.

TOMNALE, adj., **autumnalis**; de *tómna*, relativu la *tomna;* vedi *autumnale* si *tomnaticu*.

TOMNATICU,-*a*, adj., **autumnalis**; de *tómna : pere tomnatice, flori tomnatice*.

* TOMOGYNIA, s. f., (**tomogynia**, fr. **tomogynie**); classe de plante allu caroru ovariu e profundu despartitu in patru lobi distincti.

* TOMOTOCIA, s. f., (fr. **tomotocie**; d'in τομή=taliatura, si τόκος=nascere), nascere cu ajutoriulu unei incisione, operatione cesariana.

* TOMOTOCICU,-*a*, adj., (fr. **tomotocique**); relativu la *tomotocía*.

* TOMU, pl.-*uri*, **tomus**, (τόμος); in genere, taliatura, buccata; in specie, volume; si a nome, volume de una carte : *carte in trei tomuri; tomulu primu, tomulu secundu, tomulu tertiu; am legatu tóte operele acestui auctoriu in unu singuru tomu*.

TONANTE, adj. part. pres., **tonans**; care *tona*, epithetu datu lui Joue : *Joue tonante*.

TONARE=*tunare*, v., **tonare**; a produce *tonitu : tona si fulgera; tóta nóptea a tonatu si a fulgeratu; tonà una data de ne assurdí ureclele; se dea Domnedieu se nu mai tone asiá*.

TONARIU, s. m., (fr. **artilleur**); care servesce la *tonu=tunu*, canonariu : *tonarii tragu cu tonurile*.

TONATORIU=*tunatoriu,-tória*, adj. s., **tonans**; care *tona*.

TONDERE = *tundere, tonsi, tonsei, tonsu*, v., **tondere**; a taliá pèrulu, lân'a : *a tonde perulu copilliloru, a tonde lân'a ouiloru; ellu nu scie tonde, te a tonsu urritu; primavér'a se tondu ouile; se tondu si arborii, se tonde si vini'a*; fig. *m'a tonsu si m'a rasu*.

TONDITORIU = *tunditoriu,-tória*, adj. s., **tondens, tonsor, tonsorius**; care *tonde=tunde*.

TONICU,-*a*, adj., (it. **tonico**, fr. **tonique**); care are *tonu*, in grammatica : *vocale tonica;* in medicina : *miscare tonica, remediu tonicu*.

TONITU=*tunetu*, pl.-*e*, **tonitru, tonitrus** si **tonitruum**; actulu de *tonare : tonitulu a spariatu lumea; plóua cu tonite si fulgere; mai antâniu se vede fulgerulu, apoi se aude tonitulu*.

* TONOTICU,-*a*, adj., **tonoticus**, (τονωτικός); care da *tonu* in sensulu medicale.

TONNA, s. f., (fr. **tonne**); proprie bute; inse la marina insémna greutate de 1000 chilogramme sau de 2000 pundi de commerciu : *navea mea póte duce dóue milli de tone*.

* TONSA, s. f., **tonsa**, pl. **tonsæ**; remu cu care se mâna navea.

* TONSICLA, s. f., **tonsicula**; deminutivu d'in *tonsa*.

* TONSILLA, s. f., **tonsilla**; paru pre littore, de care se léga navile.

* TONSILLE, s. f. pl., **tonsillæ**; glandule la gûttu.

TONSIONE=*tunsione*, s. f., **tonsio**; actione de *tondere=tundere : tonsionea ouiloru*.

TONSORIU=*tunsoriu,-sória*, adj. s., **tonsor, tonsorius**; care *tonde = tunde*, in t. s. verbului.

TONSTRICE=*tunstrice*, s. f., **tonstrix**; femina care *tonde* si *rade*.

TONSTRINA=*tunstrina*, s. f., **tonstrina**; officin'a *tonsoriului*.

TONSU=*tunsu,-a*, adj. part., **tonsus**; cu perulu taliatu, cu lân'a taliata : *omeni tonsi; copilli tonsi, fete tonse; mulieriloru tonse nu siéde formosu; ouile tonse pathemescu de frigu; arbori tonsi, vitia tonsa*.

TONSURA=*tunsura*, s. f., **tonsura**; actione de *tondere* si effectu allu acellei-asi actione : *tonsur'a perului; tonsur'a ouiloru; tonsur'a arboriloru;*—in baserica : *tonsur'a clericiloru, a diaconiloru*.

TONSURARE, v., (it. **tonsurare**, fr. **tonsurer**); a face *tonsura* clericiloru.

TONSURATU,-*a*, adj. part., (it. **tonsurato**, fr. **tonsuré**); care a luatu *tonsur'a* in baserica.

www.dacoromanica.ro

TONU, pl.-*uri*, **tonus**, (τόνος); proprie *tensione*, iutendere; in specie: 1. accentu pre una syllaba: *vorb'a acésta-a are tonulu pre prim'a syllaba;* 2. in musica, intervallu intre dóue sonuri sau dóue note; 3. in medicina, stare de elasticitate naturale diverseloru organe alle corpului sanetosu; 4. in pictura, colóre naturale fia-carei figure puse iutre lumina si umbra; 5. in artea militare, *tunu* canone, pusca mare, care la descarcare *tona* ca unu *tunetu;* de ací si frasea: *ellu e tunu; a inglaciatu tunu.*

* TOPARCHIA, s. f., **toparchia**, (τοπαρχία); districtu; guvernulu unui districtu.

* TOPARCHU, s. m., **toparches**, (τοπάρχης); guvernatoriulu unui districtu.

* TOPAZIACU,-*a*, adj., **topaziacus**; de *topazu: lapilli topaziaci*=*petricelle topaziace.*

* TOPAZIU,-*a*, adj., **topazius**, (τοπάζιος); de *topazu*, ca sí *topaziacu.*

* TOPAZU, s. m., **topazos**, (τόπαζος); una pétra pretiosa la antici, chrysolithu, sau varietate de iaspide sau de achatu verdastru.

* TOPIARIU,-*a*, adj. s., **topiarius**, (d'in τόπος = locu); relativu la pictur'a de situationi, de campi, monti, selbe, gradine; subst. m., *unu topiariu*, gradinariu cu arte; f., *topiaria*, artea unui atare gradinariu; cu *i* lungu, *topiaría*, pictur'a de situationi.

* TOPICU,-*a*, adj., (τοπικός); relativu la locu (τόπος); in specie, subst. pl. *topicele lui Cicerone, lucrate dupo topicele lui Aristotele tractédia despre locurile communi in retorica.*

TOPIRE,-*escu*, v., **fundere, liquefacere**; a face ca unu ce solidu prin caldura se tréca in stare fluida: *a topí ferrulu, a topí plumbulu, a topí glaci'a, a topí seulu;* refl. *a se topí: prin caldura se topescu tóte metallele;* fig. *ellu se topí de frica.* (Pentru etymología confere: gr. τήκειν, lat. **tepere**, si **tabere**).

TOPITORIU,-*tória*, adj. s., **fundens, fusor, liquefaciens**; care *topesce;* subst. f., *topitória*= *topitóre*, locu unde se topesce canepa.

TOPITU,-*a*, adj. part., **fusus, liquefactus**; redussu in stare fluida; fig. peritu.

* TOPOGRAPHIA, s. f., **topographia**, (τοπογραφία); descriptionea unui locu, descriptionea unui satu sau oppidu cu territoriulu seu; in comparatione cu *chorographi'a*, descriptionea unei terre, si cu *geographi'a*, descriptionea pamentului sau a unei mare parte de pamentu.

* TOPOGRAPHICU,-*a*, adj., (τοπογραφικός); relativu la *topographia: desemnu topographicu; charta topographica.*

* TOPOGRAPHU, s.m., (τοπογράφος); care se occupa cu *topographi'a*, auctoriu de *topographie: topographu escellente.*

* TOPORAMA, pl.-*mate*, (fr. **toporame**, d'in τόπος= locu, si ὅραμα =vedere); panorama a unui locu particulariu.

* TOPOTHESIA, s. f., (τοποθεσία, fr. **topothésie**); descriptionea unui locu suppositu, figura de retorica.

* TOPOTHESICU,-*a*, adj., (fr. **topothésique**); relativu la *topothesía.*

* TOPU, pl.-*uri*, **topos** sau **topus**, (τόπος); locu; — *topu de charteía*, numeru de 480 cólle de charteía.

* TORALE, s. m., **toral** si **torale**, pl. **toralia**; copertura de *toru*=patu, lectu, asternutu; tapetu.

* TORCATU,-*a*, adj., **torquatus**; adornatu cu *torce*=collariu.

* TORCE, s. m., **torques**; collariu, cercu la collu, de metallu sau de alta materia, cercu massivu, sau compusu d'in annelle; cercu de margelle, catena de margelle.

TORCERE, *torsi* si *torsei*, *torsu* si *tortu*, v., **torquere**, in specie **nere**; a formá fire intorcundu lân'a, cânep'a, linulu, bumbaculu, etc. cu fusulu: *feminele nóstre torcu lâna, torcu cânepa, torcu linu; fetele se stringu iérn'a la seditória si torcu pêno tardíu nóptea imperuna; parcele torcu firulu vietiei si lu talia cu fórfecile; una muliere diligente tórce pre fia-care dí unu caieru de lâna; la fabrice torcu cu machinele;* fig. *pissic'a tórce.*

TORCLARE=*torchiare*, v., **torculare**; vedi *torculare.*

TORCLARIU=*torchiariu*, pl.-*e*, **torcular**, (d'in **torquere**=*torcere*); machina

www.dacoromanica.ro

compusa d'in unu sullu crestatu in forma de spirale, care intorcundu-se in giurulu assei selle trece cu spiralea sea prin unu planu fissu crestatu perpendiculariu pre sullu, si essercita una pressione asupra altui planu mobile: *cu torclariulu se storcu mai allessu strugurii de succulu loru, si dau mustu; cu torclariulu se storcu olivele si dau oliu; si merele si perele se storcu cu torclariulu; torclariulu se applica si la typographia pentru impremerea littereloru pre charteia, torclariulu e una machina de mare utilitate in viéti'a practica;*—si subst. pers. *torclariu*, **torcularius**, care conduce *torclulu;* vedi *torculatoriu*=*torchiatoriu*.

*TORCLU=*torchiu*, pl.-*e*, **torculum**, (it. **torchio**); *torclariu*.

* TORCULARE, v., **torculare**; a *stórce* cu *torclariulu*.

* TORCULATORIU,-*tória*, adj. s., **torculator**, **torcularius**; care *torcula*, care conduce *torclariulu*, care *storce* cu *torclariulu*.

* TORCULATU,-*a*, adj. part., **torculatus**; storsu cu *torclariulu*.

TORCUTORIU,-*tória*, adj. s., **torquens**; **nens**; care *tórce;* in specie, s. f., *torcutória*, **netrix**, femina care *torce*.

* TOREUMA, pl.-*mate*, **toreuma**, (τόρευμα); lucru cu figure relevate; in specie, vasu de auru sau de argentu cu figure relevate.

*TOREUMATU,-*a*, adj., **toreumatus**; lucratu cu figure relevate.

* TOREUTICU,-*a*, adj., (τορευτικός); relativu la artea *toreutica*= **toreutice**, (τορευτική), care se liéa si ca subst. f.

* TOREUTU, s. m., **toreuta**, (τορευτής); artefice care face figure relevate.

* TORME, pl. *tormine*, **tormen**; vedi *tormentu* si *tormine*.

* TORMENTARE, v., (it. **tormentare**, fr. **tourmenter**); a suppune la *tormente*, a face pre cineva se sufferia *tormente: a tormentá vitele; in tempurile barbare se tormentáu si ómenii;* fig. *me tormenta una idea; ellu me tormenta neincetatu cu vorbele lui celle absurde.*

* TORMENTATIONE, s. f., actione de *tormentare*, in t. s. verbului.

* TORMENTATORIU,-*tória*, adj. s., (it. **tormentatore**, fr. **tourmenteur**); care *tormenta*.

* TORMENTATRICE, s. f., (it. **tormentatrice**); femina care *tormenta*, *tormentatória*.

* TORMENTATU,-*a*, adj. part., (it. **tormentato**, fr. **tourmenté**); suppusu la *tormente*, care a sufferitu *tormente: omu tormentatu; mente tormentata de idee estravaganti; ânima tormentata de passioni; vite tormentate de omeni crudi si fora misericordia.*

* TORMENTILLA, s. f., (it. **tormentilla**, fr. **tormentille**); genu de plante d'in famili'a rosacieloru, care cresce in selbe si in locurile umbróse, bona pentru allenarea dorerei in dentii cavosi.

* TORMENTOSU,-*a*, adj., (**tormentuosus**); aptu a produce dorere.

* TORMENTU, pl., **tormentum**, (d'in **torquere**, ca sí **tormen**); 1. machina cu care anticii arruncau sagette, petre si altele; 2. machina de *tortura;* de ací: *a)* tortura, dorere physica; *b)* tortura, dorere morale, sufferentia: *tormentele passioniloru, tormentele infernului; a sufferí tormente infernali.*

* TORMINALE, adj., **torminalis**; relativu la *tormine: medicamentu torminale*, care vindeca de *tormine*.

* TORMINE, pl., de la *torme*, **tormina**; doreri, taliature de matie, **intestinorum tormina**; si doreri, sufferentie in genere, ca sí *tormente*.

* TORMINOSU,-*a*, adj., **torminosus**; care are *tormine* = doreri, taliature de matie.

TORNARE, v., **tornare**, (it. **tornare**, fr. **tourner**); 1. a intórce impregiuru, a lucrá cu *tornulu*, a rotundí; 2. a intórce inapoi, a *intorná;* 3. a versá: *a torná apa in unu vasu; a torná vinu in pocariu; a torná ferru.*

TORNARIU, s. m., **tornator**, (fr. **tourneur**, it. **torniere** si **tornitore**); care lucra cu tornulu, *strugariu*.

*TORNATILE, adj., **tornatilis**; facutu cu *tornulu*, rotundu, rotunditu.

TORNATORIU,-*tória;* adj. s., **tornator**; 1. (fr. **tourneur**, it. **tornitore**), care lucra cu *tornulu*, care face lucruri rotunde, care rotundesce, *strugariu;*

www.dacoromanica.ro

2. care intórce, *intorna*, si care se intorce, *se intorna*, *intornatoriu*; 3. care vérsa, versatoriu : *tornatoriu de apa*, *tornatoriu de vinu*; *tornatoriu de ferru*.

TORNATU,-*a*, adj. part., **tornatus**, (it. **tornato**, fr. **tourné**); 1. lucratu cu *tornulu*, rotunditu; 2. intorsu inapoi, *intornatu*; 3. versatu : *apa tornata*, *vinu tornatu*, *ferru tornatu*.

TORNATURA, s. f., **tornatura**; actione si effectu allu actionei *de tornare*, in t. s. verbului.

TORNU, pl.-*uri*, **tornus**, (τόρνος, it. **torno**, fr. **tour**); 1. instrumentu cu care lucra *tornariulu*, si da forma rotunda lucruriloru, *strugu*; 2. intórcere, intornare; 3. versare in forme : *tornulu ferrului in forme*.

TOROSU,-*a*, adj., **torosus**, (d'in **torus**); musculosu, carnosu.

* TORPEDINE, s. f., **torpedo**, (d'in **torpere**);torpóre, paralysia,stare privata de viétia, inlemnire, immarmorire.

* TORPEFACERE, (se conjuga ca v. *facere*), v., **torpefacere**; a face se *torpésca*, a face *torpidu*.

* TORPERE, v., **torpere**; a fí fora viétia, fora sentire si miscare.

* TORPIDU,-*a*, adj., **torpidus**; privatu de viétia, fora sentire si fora miscare, inlemnitu, inmarmoritu.

* TORPIRE,-*escu*, v., **torpescere**; a perde tóta sentirea, a inlemní, a inmarmorí.

* TORPORARE, v., **torporare**; a produce *torpóre*, a face *torpidu*.

* TORPORE, s. f., **torpor**; paralysia, immobilitate, stare privata de sentire si de miscare, atâtu in sensulu physicu câtu si in sensulu psychicu.

* TORREFACERE, (se conjuga ca v. *facere*), v., **torrefacere**; a uscá, a frige.

* TORREFACTIONE, s. f., (fr. **torréfaction**); actione de *torrefacere*.

* TORREFACTU,-*a*, adj. part., **torrefactus**; uscatu, friptu.

* TORRENTE, s. m., **torrens**; cursu violentu de apa : *acestu-a nu e unu riu, ci unu torrente*; *a innotá in contr'a torrentelui*; fig. *unu torrente de vorbe*; *torrentele revolutionei ne a rapitu cu sene*.

* TORRENTIALE, adj., (fr. **torrentiel**); relativu la *torrente*, produssu prin torrente : *plouie torrentiali*.

* TORRENTOSU sau *torrentiosu*,-*a*, adj., (fr. **torrentueux**); care curge cu impetuositate : *riu torrentiosu*.

* TORRERE, v., **torrere**; a uscá, a seccá, a frige, a arde : *a torre caramid'a la sóre*, *a torre vasele de lutu in focu*.

* TORRIDU,-*a*, adj., **torridus**; seccu, uscatu, friptu, arsu; *zon'a torrida a pamentului*; *campu torridu de secceta*, *fontana torrida*, seccata.

* TORSIONE, s. f., **torsio**; actione de *torcere*=sucire; figuratu, talliatura de matie, colica.

* TORSU,-*a*, adj. part. (d'in *torcere*), **torsus**, **tortus**; in specie, **netus** : *lâna torsa*, *cânepa torsa*, *linu torsu*, *bombacu torsu*; subst. m., *torsulu*, actulu de *tórcere* : *torsulu lânei*; *nu mi place torsulu teu*.

TORSURA si *torsitura*, s. f., actione si effectu allu actionei de *tórcere*.

1 TORTA= *turta*, s. f., **torta**; buccata de farina fina facuta cu miere, *turta dulce*.

2 TORTA= *tórta*, s. f., **ansa torta**; menusia retorta a unui vasu : *a appucá oll'a de tórta*.

TORTIA, s. f., (fr. **torche**, it. **torcia**), **fax**; facla de fire torse unse cu resina.

* TORTILE, adj., **tortilis**; in forma *tórsa* : *auru tortile*, **aurum tortile**, formatu in collariu.

* TORTIONARE, v., **tortionare**; a *torturá*.

* TORTIONE, s. f., **tortio**; 1. *torsione*; 2. *tortura*.

TORTIRE = *turtire*,-*escu*, **comprimere**, (fr. **aplâtir**); v., a face *torta* = *turta*, a face planu, a compreme, a striví.

TORTITU,-*a*, adj. part., **compressus**, (fr. **aplati**), compressu, strivitu.

TORTITURA, s. f., **compressio**, (fr. **aplatissement**).

* TORTIVU,-*a*, adj., **tortivus**; d'in stórcere : *mustu tortivu*, **mustum tortivum**.

TORTOCARE si *tortoclare*, v., (fr. **tortiller**); a intórce mai de multe orí, a incurcá; vedi *intortoclare*.

TORTOCATU si *tortoclatu*,-*a*, adj.

www.dacoromanica.ro

part., (fr. tortillé); torsu si intorsu, incurcatu.

* TORTORIU,-*tória*, adj. s., **tortor**; care *torturédia*.

TORTU,-*a*, adj. part., **tortus**, (d'in **torquere**); de ací subst. m., *tortu*, cantitate de fire *tórse*, si f., *torta*, vedi mai susu 1 si 2.

TORTULA, s. f., **tortula**; deminutivu d'in 1 *torta*.

TORTUOSITATE, s. f., **tortuositas**; calitate si stare de *tortuosu*: *tortuositatea callei, tortuositatea coventeloru lui.*

TORTUOSU,-*a*, adj., **tortuosus**; plenu de *torsiture*, sinuosu, incurcatu: *riu tortuosu, calle tortuosa, oratione tortuosa, disputatoriu tortuosu.*

TORTURA, s. f., **tortura**, (d'in **tortus**, de la **torquere**); curbatura; inse in specie, torsionea violenta a membreloru spre a produce dorere, care se applicá de antici asupr'a accusatiloru spre a stórce d'in gur'a loru veritatea; de ací, tormentu, plaga, sufferentia, dorere violenta: *a suppune pre unu criminale la tortura; a storce confessionea crimelui prin tortura; nu mai potu sufferí torturele aceste-a; a avé torture de ventre.*

TORTURARE, v., (it. **torturare**, fr. **torturer**); a applicá *tortur'a*: *a torturá pre latronii cari au torturatu pre callatorii prensi; nu se covine a torturá pre nemine, neci chiaru pre criminali; mi am torturatu mentea spre a intellege acellu testu incurcatu.*

*TORTURATU,-*a*, adj. part., (it. **torturato**, fr. **torturé**); suppusu la *tortura*, care a sufferitu *tortur'a*: *callatori torturati de latroni; barbati torturati de mulierile loru celle lussuose; mente torturata prin lectur'a autoriloru tenebricosi.*

* TORU, s. m., **torus**, (τόρος); in genere, veri-ce lucru rotundu, cercu rotundu, fune rotunda, musclu rotundu, coma de pèru infascioratu; saccu implutu cu lâna sau penne; de ací, lectu, lectica, patu, asternutu, si in specie, patu conjugale: *a sedé pre toru, a asterne torulu, a prepará torulu; consortea torului, a si vende torulu, a donâ torulu seu altui-a.*

* TORVIDU,-*a*, adj., **torvidus**; selbaticu la vedere, infioratoriu.

* TORVITATE, s. f., **torvitas**; calitate si stare de *torvu*: *torvitatea ocilloru, torvitatea vultului; torvitatea lui spaimenta pre omeni.*

* TORVU,-*a*, adj., **torvus**; selbaticu, aspru, infioratoriu, terribile: *vultu torvu, facia torva, ocli torvi, tauru torvu, apru torvu, leu torvu, voce torva, batalia torva.*

* TOSSICARE, v., (it. **tossicare**); a inveniná, a uccide prin veninu.

* TOSSICATIONE, s. f., (fr. **toxication**); actione de *tossicare*.

* TOSSICATU,-*a*, adj., **toxicatus**, (it. **tossicato**); inveninatu.

*TOSSICOGRAPHIA, *tossicología*, etc., vedi *toxicographia, toxicologia*, etc.

* TOSSICU, s. m., **toxicum**, (τοξικόν); veninu; vedi si *toxicu*.

* TOSTU,-*a*, adj. part., **tostus**, (d'in **torrere**); secatu, uscatu, arsu de caldura: *térra tosta, pane tosta, carne tosta.*

* TOTALE, adj., (it. **totale**, fr. **total**); relativu la *totu*, de *totu*, intregu, completu: *summa totale, numeru totale, perdere totale, eclipse totale*, in opposition cu *partiale*.

* TOTALITATE, s. f., (it. **totalità**, fr. **totalité**); calitate si stare de *totale*: *totalitatea succesionei; totalitatea meritului, totalitatea culpei; totalitatea lucruriloru d'in acésta lume.*

TOTINDINE, (d'in *totu-índe-ne*), adv., **ubique**; in locutionea *pretotindinea*: *Dumnedieu e pretotindine; asiá se face; pre totindine*, vedi *totu* la finitu.

TOTU,-*a*, adj., **totus, omnis, integer**; acestu adiectivu nu suffere articlulu dupo sene, ci lu reiepta dupo substantivulu urmatoriu: *totu omulu, tóta lumea, toti ómenii, tóte mulierile; totu omulu scie distinge benele de reu; tóta lumea se plange; toti ómenii su moritori; tóte mulierile su vanitóse*;—genit. si dat. in pl. face *totoru*, (si inco chiaru si reduplicatu, *totororu*=*tuturoru*): *numerulu totoru cetatianiloru se sue la cinci millioni; spuneti totoru fratiloru se ne astepte la finitulu annului; ellu plecà si se dusse in contr'a volientiei totoru sociloru sei*; assemine facea si genit. si dat. sing. *totui*,

www.dacoromanica.ro

totei, inse acumu a disparutu d'in usu, si ar fí de doritu ca se se reintroduca; —pusu ca subst. *totu*, in tempurile moderne se trăctédia ca veri-ce altu substantivu, prin urmare se insociesce cu articlulu : *totulu e perdutu, totulu e mai mare de câtu partea;* assemine admitte articlulu candu e insociatu cu prep. *cu: s'a stinsu cu totulu, se mergemu ši se morimu cu totii;*—cu numerii *trei, patru, cinci,* etc., pentru formarea distributiveloru, se unesce cu *si : toti si trei, tóte si trei, toti si patru, tote si patru,*(contrasse : *tustrei, tuspatru*), etc.;—*totu unulu,* insémna *acellu-asi, totu un'a=acea-asi; totu ellu=ellu ensusi, totu ea=ea ensasi, totu elli=elli ensisi, totu elle=elle ensesi;* in asemene sensu : *totu noi vomu sufferí pentru neboniele vóstre; totu barbatulu trage rosinea pentru escessele sociei;—remâne lucrulu totu cumu am dissu eu;*—locutioni adverbiali : *totu intr'un'a*, **contiuuo**; *totu de a un'a*, **semper**; *pretotindine,* **ubique.**

TOTUSI, adv., **tamen**; tame : *de si nu asculti de consiliele melle, totusi nu te voiu lassá pâno ce nu te vei indreptá.*

* TOXICARE, *toxicatione; toxicatu, toxicu;* vedi *tossicare, tossicatione, tossicatu, tossicu.*

* TOXICODENDRU, s. m., (fr. **toxicodendron**, d'in τοξικόν=veninu, si δένδρον=arbore); specia de arbore veninosu care produce bubonie pre pelle cându omulu attinge foliele lui.

* TOXICOGRAPHIA, s. f., (fr. **toxicographie**), descriptione de venine; de ací : *toxicographicu,-a,* adj., (fr. **toxicographique**), relativu la *toxicographia; toxicographu,* s. m., (fr. **toxicographe**), auctoriu de *toxicographía.*

* TOXICOLOGIA, s. f., (fr. **toxicologie**); tractatu despre venine; de ací : *toxicologicu,-a,* adj., (fr. **toxicologique**), relativu la *toxicologia; toxicologu,* s. m., (fr. **toxicologue**), auctoriu de *toxicología,* care se occupa cu *toxicologí'a.*

* TOXICOMETRU, s. m., (fr. **toxicomètre**); instrumentu cu care se póte mesurá intensitatea venineloru.

*TOXICOPHORU, s. m., (fr. **toxicophore**); care porta sau coprende in sene veninu.

* TOXICU, s. m., **toxicum,** (τοξικόν); venenu; vèdi *tossicu.*

*TRABALE, adj., **trabalis,** (d'in **trabe**); relativu la *trabe : cuniu trabale,* cuniu cu care se infigu *trabile,* cuniu grossu.

* TRABANA, s. f., **trabana**; luntre facuta d'in una *trabe.*

* TRABARIU,-*a*, adj. s., (**trabarius**), de *trabe,* subst. f., *trabaria = trabana,* **trabaria**; m., *unu trabariu,* care se occupa cu lucrarea trabiloru.

* TRABE, s. f., **trabs**, abl. **trabe**; lemnu taliatu de cérta lungime si grossime, si câtu se póte de dreptu, mai vertosu lemnu taliatu care se pune perpendiculariu pre parietii casei si care sustine scandurile si coperimentulu; lemnu de constructione pentru ponti si navi, *grânde, grînda, grinda.*

* TRABIA, s. f., **trabea**; vestimentu pomposu albu ornatu cu fascie de purpura, cu care se investiáu regii, consulii, augurii, si callarii la solennitàti.

* TRABIALE, adj., **trabealis**; relativu la *trabia.*

*TRABIATU,-*a*, adj. part., **trabeatus**; investitu cu *trabi'a : colonu trabiatu,* terranu care a adjunsu consule; *casa trabiata,* onorata cu consulatulu; *cete trabiate,* de callari; *comedia trabiata,* in care se representau persone d'in ordinea callariloru.

* TRABICLA si *trabecla,* s. f., **trabecula** si **trabicula**; demin. d'in *trabe*, mica *trabe, grandisiora.*

* TRACHALA, s. f., **trachala,** (τραχαλᾶς); care are collulu grossu, nome de batujocura datu lui Constantinu cellu mare.

*TRACHALU, si *trachelu,* s. m., **trachalus** si **trachelus**; (τράχηλος); 1. collu, si in specie, collulu catapultei; 2. genu de insecte hymenoptere.

* TRACHEIA, s. f., **trachia,** (τραχεῖα =**aspera**); arteri'a care communica cu gur'a si cu polmonii si serve la aspiratione si la espiratione.

* TRACHELIA, s. f., (fr. **trachélie**); 1. genu de plante campanulate; 2. genu de animalcule infusorie.

* TRACHELICU,-*a*, adj., (fr. **trachélique**); 1. relativu la *trachelu;* 2. care

www.dacoromanica.ro

are membrele posteriori sub collu; subst. pl., *trachelicii*, ordine de pesci gnathodonti.

* TRACHELIDE, adj., (fr. **trachélide**); care sémina cu insectulu *trachelu*.

† TRACHELO-, (gr. τράχηλος = collu), in diverse composite scientifice, precumu in : *trachelo-angusti-scapulariu,-a*, adj., (fr. **trachélo-angusti-scapulaire**), se dice despre unu musclu allu collului care se intende de la omoplata la vertebrele trachelice; *trachelo-atloido-occipitale*, adj., (fr. **trachélo-atloïdo-occipital**), se dice despre unu musclu allu collului care se intende de la atlante la lini'a occipitale superiore; *trachelo-basilariu,-a*, adj., (fr. **trachélo-basilaire**), se dice despre unu musclu allu collului care coprende musclii (mare si micu dreptu) anteriori ai capului; *trachelo-branchiu,-a*, adj., (fr. **trachélo-branche**), care are *branchie* la collu; subst. pl., *trachelobranchiele*, ordine d'in classea mollusceloru gastropodi; *trachelocele*, s. f., (fr. **trachélocèle**), tumóre pre *trachelu*; *trachelo-cerbicale*, adj., (fr. **trachélo-cervical**); relativu la collu si la cerbice; *trachelo-costale*, adj., (fr. **trachélo-costal**), se dice despre unu musclu allu collului care coprende scalenulu anteriore si posteriore; *trachelocystu,-a*, adj., (fr. **trachélocyste**), care are collulu vesiculosu; *trachelo-diaphragmaticu,-a*, adj., (fr. **trachélo-diaphragmatique**); care se intende de la collu la diaphragma; *trachelo-dorsale*, adj., (fr. **trachélo-dorsal**), care se intende de la collu la dosu =spinare; *trachelogastricu,-a*, adj., (fr. **trachélogastrique**), se dice despre infusoriele rotatórie fora organe de masticatione; *trachelo-mastoidiu,-a*, adj., (fr. **trachélo-mastoïdien**), se dice despre unu musclu allu collului, care se intende de la vertebrele cerbicali la apophysea mastoide; *trachelo-occipitale*, adj., (fr. **trachélo-occipital**), care se léga cu vertebrele cerbicali si cu ossulu occipitale; *trachelophyma*, s. f., (fr. **trachélophyme**), tumore a collului sau gusiei; *trachelo-scapulariu,-a*, adj., (fr. **trachéloscapulaire**), care se intende de la apophysile transverse alle collului la ânglulu superiore si posteriore allu omoplatei; *trachelosubcutaniu,-a*, adj., (fr. **trachélo-sous-cutané**), care se afla sub pellea collului; *trachelosuboccipitale*, adj., (fr. **trachélo-sous-occipital**), se dice despre unu musclu allu collului care coprende musclii (mare si micu dreptu) anteriori ai capului.

† TRACHEO-, (gr. τραχεῖα=aspera), in diverse composite, precumu in : *tracheocele*, s. f., (fr. **trachéocèle**), se dicea despre una tumore ce se presuppunea co essiste pre arteri'a tracheia; *tracheo-laryngotomia*, s. f., **tracheo-laryngotomie**), incisione a partei inferiore a laryngei si a tertiului superiore allu tracheiei; *trachéorrhagía*, s. f., (fr. **trachéorrhagie**), curgere de sange prin arteri'a *tracheia*; *tracheorrhagicu-a*, adj., (fr. **trachéorrhagique**), relativu la *tracheorrhagía*; *tracheostenose*, s. f., (fr. **trachéostenose**), strinctorare a arteriei *tracheia*; *tracheotide*, s. f., (fr. **trachéotide**), epithetu datu unei parte a Ciliciei, accoperita de monti; *tracheotomía*, s. f., (fr. **trachéotomie**), operatione la partea cervicale a arteriei *tracheia*: *tracheotomicu,-a*, adj., (fr. **trachéotomique**), relativu la *tracheotomía*.

* TRACHIA, s. f., **trachia**: (τραχεῖα =aspera); vedi *tracheia*.

* TRACHIALE, adj., (fr. **trachéal**); relativu la *tracheia* : *musclu trachiale*, *vêna trachiale*.

* TRACHINA, s. f., (fr. **trachine**); genu de pesci cu una specia de spini veninosi.

* TRACHINIDE, adj. s., (fr. **trachinide**); care sémina cu *trachin'a*; subst. pl. *trachinidii*, familia de pesci acanthopterigii, care are de typu genulu *trachina*.

* TRACHINOTU, s. m., (fr. **trachinote**); genu de pesci thoratici d'in famili'a scomberoidiloru.

* TRACHODE, s. m., (fr. **trachode**, τραχώδης, d'in τραχύς=aspru); genu de insecte coleoptere.

* TRACHOMA, pl.-*mate*, (τράχωμα); asperitate, ruditate.

* TRACHOMATICU,-*a*, adj., **trachomatious**, (τραχωματικός); 1. relativu la

www.dacoromanica.ro

trachoma; 2. care lucrédia in contra *trachomei*, care face se dispara rugositatea.

* TRACHOMATIU, s. m., (fr. **trachomation**); deminut. d'in *trachoma*, una specia de collyriu.

† TRACHY-, (gr. τραχύς=aspru), in composite scientifice, precumu in : *trachycarpu,-a*, adj., (fr. **trachycarpe**), care are fructele aspre la tactu; *trachycyclu*, s. m., (fr. **trachycycle**), genu de reptili saurice; *trachyde*, s. m., (fr. **trachyde**), genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a sternoxeloru; *trachydermu*, s. m., (fr. **trachyderme**), genu de insecte coleoptere; *trachyderu*, s. m., (fr. **trachydère**), genu de insecte coleoptere d'in famili'a longicorneloru; *trachylia*, s. f., (fr. **trachylie**), genu de licheni; *trachyloma*, s. f., (fr. **trachylome**), genu de muscu; *trachymenu*, s. m., (fr. **trachymène**), genu de plante d'in Olland'anóua, care pertine la famili'a umbelliferelor; *trachymitriu*, s. m., (fr. **trachymitrion**), genu de muscu, care cresce pre lemnu putredu; *trachynotia*, s. f., (fr. **trachynotie**); genu de plante graminie; *trachynotu*, s. m., (fr. **trachynote**), genu de insecte coleoptere; *trachyphyllu*, *-a*, adj., (fr. **trachyphylle**), care are foliele aspre; *trachypode*, s. m., (fr. **trachypode**), genu de muscu; *trachypteru*, *-a*, adj., (fr. **trachyptère**), care are aripele spinose; subst. m., *trachypterulu*, genu de pesci ossosi d'in famili'a petalosomiloru; *trachyrrhynchu,-a*, adj., (fr. **trachyrrhynche**), care are rostrulu spinosu; *trachyscelu*, s. m., (fr. **trachyscèle**), genu de insecte coleoptere d'in famili'a taxicorneloru; *trachyspermu,-a*, adj., (fr. **trachysperme**), care are fructele spinóse; *trachystachyu,-a*, adj., (fr. **trachystachyé**), care are spicele aspre si spinose; *trachytella*, s. f., (fr. **trachytelle**), genu de plante d'in Chin'a, d'in famili'a dilleniacieloru; *trachyticu,-a*, adj., (fr. **trachytique**), care are caracteriulu *trachytului : terrenu trachyticu*; *trachytophytu*, s. m., (fr. **trachytophyte**), planta cu foliele aspre la tactu; *trachytu*, s. m., (fr. **trachyte**), pétra aspra la tactu.

* TRACTA, s. f., 1. **tracta**; una specia de pasta formata d'in mai multe folie sau strate superpuse; 2. (it. **trattamento**), ospetiu datu de unu amicu, care *tractedia* pre amicii sei cu tóte celle necessarie la mésa; 3. (it. **tratta**, fr. **traite**), littera de scâmbu in poterea carei-a se potu primí banni.

* TRACTABILE, adj., **tractabilis**, care se pote tractá, in t. s. verbului : *omu tractabile, persona tractabile, materia tractabile.*

* TRACTABILITATE, s. f., **tractabilitas**; calitate de *tractabile.*

* TRACTAMENTU, pl.-*e*, (it. **trattamento**, fr. **traitement**); actu de *tractare*, si modu de *tractare : tractamentu bonu, tractamentu reu, tractamentu severu, tractamentu barbaru; tractamentulu unui morbu; tractamentu se dice si salariulu unui functionariu.*

* TRACTARE,-*ediu*, v., **tractare**, (d'in **trahere**); a administrá, a practicá; a se occupá cu ceva, a curá pre cineva; a se portá cotra cineva; a desvoltá ceva, a negotiá cu cineva : *a tractá affacerile publice, a tractá armele, a tractá causele amiciloru, a tractá filosofi'a; acésta opera tractédia despre benele supremu; pucini au tractatu acésta materia cu rigorea necessaria; acestu medicu tractédia pre patienti cu multa assiduitate, inse nu se prende a tractá toti morbii; amiculu nostru ne-a tractatu magnifice; i place a tractá cu vinu pre amici; nu ne tractati ca pre nesce straini; eu nu potu tractá cu toti ómenii; ministrii nostri tractédia cu guvernele straine pentru assecurarea commerciului.*

* TRACTATIONE, s. f., **tractatio**; actione de *tractare*, in t. s. verbului : *tractatione bona sau rea; tractationea armeloru, tractationea littereloru; tractationea cu statele vecine.*

* TRACTATIVU,-*a*, adj., **tractans**; care se occupa cu una materia : *carte tractativa despre immultirea averei*; subst. f., *una tractativa*, (it. **trattativa**), negotiatione.

* TRACTATORIU,-*tória*, adj. s., **tractator**; care *tractédia : tractatoriulu unei affacere importante*; subst. reale, *tractatoriu*, pl.-*e*, **tractatorium**, locu

www.dacoromanica.ro

unde *se tractédia* affacerile, judeciu, tribunariu, etc.

* TRACTATRICE, s. f., **tractatrix**; femina cara *tractédia*.

1 TRACTATU,-*a*, adj. part., **tractatus**; in t. s. verbului : *materia tractata cu cea mai mare diligentia; amici bene tractati; copilli aspru tractati de parentii loru; adversari reu tractati.*

* 2 TRACTATU, pl.-*e*, **tractatus**; 1. actu de *tractare*, modu de *tractare*, opera in care se *tractédia* una materia : *unu tractatu doctu despre causele miseriei umane; tractatu scurtu si precisu;* 2. contractu, conventione, legamentu intre dóue sau mai multe state : *tractatu de pace, tractatu defensivu si offensivu; tractatu de commerciu; in poterea tractateloru ce avemu cu vecinii nostri; tractatele intre popore sunt legi positive pentru densele; dreptulu internationale se rédima pe tractate.*

* TRACTICIU = *tractitiu*,-*a*, adj., **tracticius** si **tractitius**, (d'in **trahere**); de trassu, care se trage.

* TRACTIONE, s. f., **tractio**, (d'in **trahere**); actione de *tragere*.

* TRACTOGALATU,-*a*, adj., **tractogalatus**, (d'in **tractum**, si γάλα=lacte); facutu d'in alluatu suptire conditu cu lacte.

* TRACTOMELITU,-*a*, adj., **tractomelitus**, (d'in **tractum**, si μέλι=miere), facutu d'in alluatu suptire si conditu cu miere.

* TRACTORIU,-*tória*, adj. s., **tractorius**; care trage.

* 1 TRACTU,-*a*, adj. part., **tractus**, (d'in **trahere**); trassu.

* 2 TRACTU, pl.-*e*, **tractus**,-**us**, 1. actu de *tragere*; 2. coprensu, tinutu, territoriu, districtu.

* 3 TRACTU, s. m., **tractum**; acellu-asi cu *tracta* sub 1.

* TRACTUOSU,-*a*, adj., **tractuosus**; glutinosu.

* TRACTURA, s. f., **tractura**; actione si effectu allu actionei de *tragere*.

* TRADERE, *tradedi* si *tradedei*, *tradutu* si *traditu*, v., **tradere**; a dá in mâna, a presentá; a prode; a spune; a invetiá : *a trade armele altui-a; a trade pre cineva in custodia; a trade penatii parentesci, a trade patri'a; a trade memoriei; istori'a trade multe; ellu trade regulele retoricei; unii tradu despre miscarea corpuriloru ceresci, altii despre morii animaliloru, si altii despre institutele omeniloru.*

*TRADITIONALE, adj., (fr. **traditionnel**); fundatu pre *traditione : legi traditionali, opinioni traditionali, credentie traditionali, autoritate traditionale.*

* TRADITIONARIU, s. m., (fr. **traditionnaire**); judanu care esplica scriptur'a dupo *traditione.*

* TRADITIONE, s. f., **traditio**; actione de *tradere*, in t. s. verbului : *traditionea cetatiloru, traditionea lui Jugurtha; traditionea unei invetiature; traditione divina; a crede in traditione ca si in scriptura; traditionea a dese ori esplica scriptur'a, inse ea ua pote si falsificá.*

* TRADITORIU,-*tória*, adj. s., **traditor**; care trade in t. s. verbului : *traditoriulu armeloru; traditoriulu patriei* =proditoriu; *traditoriulu unei scientie* =invetiatoriu.

* TRADITU,-*a*, adj. part., **traditus**; in t. s. verbului : *arme tradite, patria tradita, invetiatura tradita celloru initiati.*

TRADUCE, s. m., **tradux**; care duce de la unulu la altulu, intermediariu; una vitia de vinia care se intende, se straplanta si asiá se propaga mai departe, propagine.

TRADUCERE, *tradussi* si *tradussei*, *tradussu* si *traductu*, v., **traducere**; 1. proprie, *a duce* d'incollo; 2. a produce pre scena, a espune risului; 3. a chiamá in judecata : *a traduce pre cineva in justitia;* 4. a esplicá, a verte in alta limba : *a traduce una carte latina in limb'a româna; ellu tradusse operile lui Sallustiu romanesce; ea traduce bene d'in românesce in francesce; e difficile de a traduce operele classice antice in limbele moderne; ca se traduca cineva d'in una limba in alt'a cauta se scia bene amendóue limbele; a traduce d'in vorba in vorba e bene candu se pote.*

TRADUCTICIU=*traductitiu*,-*a*, adj.,

www.dacoromanica.ro

traductícius si **traductítius**; derivatu : *vorbe traducticie.*

TRADUCTIONE, s. f., **traductio**; actione de *traducere*, in specie, versione d'in una limba in alt'a : *traductione românésca, traductione francésa; traductione fidele, traductione libera, traductione d'in vorba in vorba; traductionile bone merita lauda.*

TRADUCTIVU,-*a*, adj., **traductivus**; 1. la antici, derivatu ca sí *traducticiu*; 2. la moderni, prin care se *traduce* : *modu traductivu, espressioni traductive.*

TRADUCTORIU,-*tória*, adj. s., **traductor**; care *traduce* : *traductorii vechiului testamentu; unu bonu traductoriu merita respectu; traductorii se numescu si interpreti.*

TRADUCTU,-*a*, adj. part., **traductus**; in t. s. verbului, déro mai allessu in sensulu verbului *vertere* : *opere litterarie traducte in alte limbi*; vedi *tradussu.*

TRADUCUTORIU,-*tória*, adj. s., **traductor**; care *traduce*; vedi *traductoriu.*

TRADUSSU,-*a*, adj., **traductus**; esplicatu in alta limba : *una carte bene tradussa; compositioni straine tradusse in limb'a nostra.*

* TRAFICANTE, adj. part. pres. s., (it. **trafficante**, fr. **trafiquant**); care *trafica*, negotiatoriu, mercatoriu.

* TRAFICARE, v., (it. **trafficare**, fr. **trafiquer**); a face negotiu : *a traficá cu metasse; a traficá pre mare, pre uscatu; nu e permissu a traficá cu tote lucrurile; nu se covine unei mulieri se trafice cu graticle selle.*

* TRAFICATORIU,-*tória*, adj. s., (it. **trafficatore**); care *trafica*, negotiatoriu, mercatoriu.

* TRAFICATU,-*a*, adj. part., (it. **trafficato**).

* TRAFICU, s. m., (it. **traffico**, fr. **trafic**); negotiu, commerciu, mercatura.

TRAFIGERE, *trafissi* si *trafissei*, *trafissu* si *trafictu*, *(trafiptu)*, v., (it **trafiggere**), **transfigere**; a strapunge, in sensu propriu : *a trafige cu sagetí'a sau cu lanci'a*; fig. *a trafige ânim'a de dorere*; vedi si *transfigere.*

TRAFORARE, v., (ital. **traforare**), **transforare**; a gaurí peno d'incollo : *a traforá unu lemnu, a traforá una pétra, a traforá unu monte.*

TRAFORATU,-*a*, adj. part., (it. **traforato**); gauritu peno dincollo : *muru traforatu, pétra traforata, monte traforatu.*

TRAFORU, s. m., (it. **traforo**); lucru *traforatu*; gaura care pertunde peno d'incollo.

TRAFUGIRE, v., **transfugere**; a *fugí* d'incollo, a fugí la inimicu; vedi *transfugire.*

TRAFUGU, s. m., **transfuga**; care a fugitu dè la ai sei la altii, care a fugitu la inimici; vedi *transfugu.*

TRAGA, s. f., **traha**; 1. *grapa*, care se trage preste loculu aratu; 2. *sania*, care se trage iérn'a pre néue.

* TRAGACANTHA, s. f., **tragacantha**, (τραγάκανθα); nome datu mai multoru arbusti d'in genulu astragalu, care dau una gumma.

TRAGANARE, v., (d'in *tragere*, compara fr. **traîner**), **differre**; a trage in lungu, a ammaná : *a traganá cu una affacere; a traganá pre cineva d'in una dí in alt'a, d'in una septemâna in alt'a; terminati una data acésta affacere si nu me mai traganati.*

TRAGANATORIU,-*tória*, adj. s., **dilator**; care *tragana.*

TRAGANATU,-*a*, adj. part.(d'in *traganare*), **dilatus**;

TRAGANATURA, s. f., **dilatio**; actione si effectu allu actionei de *traganare.*

* TRAGANTHE, s. f., **traganthes**; una planta, specia de *artemisia.*

* TRAGANU, s. m., **traganus**, (d'in τράγος); porcu micu care sémina a capru.

* TRAGEDIA, s. f., **tragœdia**, (τραγῳδία); drama *tragica* : *tragedi'a e seriosa, tonulu ei inaltu; a scrie tragedie; a representá una tragedia in theatru; de la trei mari poeti greci ni au pervenitu tragedie addeverate classice.*

* TRAGEDIOGRAPHU, s. m., **tragœdiographus**, (τραγῳδιογράφος), **scriptor tragœdiarum**; scriptoriu de tragedie, auctoriu de *tragedie*, poetu *tragicu.*

* TRAGEDU, s. m., **tragœdus**, (τραγῳδός); auctoriu *tragicu.*

* TRAGELAPHU, s. m., **tragelaphus**,

www.dacoromanica.ro

(τραγέλαφος); specia de cerbu care sémina cu caprulu.

* TRAGEMA, pl. *tragemate*, **tragemata,-tum,** (τράγημα); pome cari se mauca la mésa dupo celle alte buccate.

* TRAGEMATIU, pl.-*e*, **tragematium,** (τραγημάτιον); demin. d'in *tagema*.

TRAGERE, *trassi* si *trassei*, *trassu* si *tractu*, v., **trahere;** a miscá spre sene sau dupo sene, 1. proprie: *a trage més'a mai incóce sau mai incollo; a ua trage spre drépt'a sau spre stang'a; a trage una sarcina cu mân'a sau cu machin'a in susu sau in diosu; trage-ti petiorèle mai incollo; boii tragu aratrulu, callii tragu carrulu; boii tragu la aratru, callii tragu la carrutia; a trage navea cu funea;* 2. a *trage* prin aspirare: *a trage vinulu d'in bute cu tubulu sau cu cucurbet'a; a trage fumu d'in pipa, a trage tutunu, a trage in pectu; a trage tabacu pre nasu;* prov.: *a trage la masella=a bee;* 3. a respirá greu: *a si trage sufletulu; a trage de mórte*, a fi in agonía; 4. mai multu sau mai pucinu figuratu, inse totu cu nuanti'a sensului fundamentale: *a trage una linia pre tabla; ellu trasse cu buretele preste ce erá scrissu; a trage cuiva una palma; a i trage una injuratura; a trage pre cineva la judecata;* prov. *a trage totu foculu la oll'a sea; a trage tóta spudi'a pre turt'a sea; a trage de pre cineva dóue pelli; a si trage sém'a cu cineva; a trage sperantia, a trage amaru; a trage cu oclulu; a trage cu urechi'a; nu me trage ânim'a la nemica;* 5. *tragundu* a face se sune: *a trage campan'a, a trage campanell'a, trage la baserica, trage de liturgía, trage de morte;* 6. a ponderá: *câtu trage carnea acésta-a? pune-ua in cantariu se vedemu câtu trage;* 7. a abbate carrulu, trassur'a sau callulu si a descende undeva: *a trage la veclulu amicu; de câte ori treceti pre aici, trageti la noi; eu am trassu la alta ospetaría; ellu trasse cu luntrea la mallu;* 8. refl. a se trage; *a)* a repe: *a se trage pre ventre, pre pantece, pre folle; b)* a curge cu incetulu: *ap'a essundata se trage in albia; c)* a si deduce originea, a descende: *noi toti ne tragemu de la Adamu; ellu se trage d'in cotare familia; d)* a fi tenace: *acestu vinu se trage, móri'a inco se trage; e)* a se macrí: *ellu s'a trassu la facia;* si multe alte frasi cu acestu verbu fecundu; vedi si compositele lui; *attragere, contragere, retragere.*

* TRAGICE, adv., **tragice;** in modu *tragicu.*

* TRAGICOMEDIA, s. f., **tragicomœdia;** drama mista, parte tragica si parte comica.

* TRAGICU,-*a*, **tragicus,** (τραγικός); relativu la *tragedia: drama tragica; actoriu tragicu; spiritu tragicu, genu tragicu;* subst. m., *unu tragicu*, poetu, auctoriu *tragicu.*

* TRAGOPANE, s. m., **tragopan;** una passere d'in Indi'a, fasianu cornutu.

* TRAGOPOGONE, s. m., **tragopogon,** (τραγοπώγων); barb'a caprului, una planta.

* TRAGORIGANU, s. m., **tragoriganus** si **tragoriganum,** (τραγορίγανον); origanu falsu, una planta.

* TRAGU, s. m., **tragos,** (τράγος); 1. specia de papura marina; 2. specia de spongia dura.

* TRAGULA, s. f., **tragula;** 1. specia de jaculu la Galli si la Ispani; 2. specia de retella.

* TRAGULARIU, s. m., **tragularius;** care se bate sau se lupta cu *tragul'a.*

TRAGUTORIU,-*tória*, adj. s., **trahens,** care *trage*, in t. s. verbului.

TRAIECERE = *trecere, trecui, trecutu* si *trectu*, v., **trajicere, transire;** vedi *trecere.*

TRAIECTARE, v., **trajectare;** intensivu d'in *traiecere.*

TRAIECTICIU,-*a*, adj., **trajecticius;** de trecutu preste mare: *contractu traiecticiu*, prin care se obliga unu debitoriu a trametto preste mare detori'a sea, inse cu risiculu si periclulu creditoriului.

TRAIECTIONE, s. f., **trajectio;** actione de *traiecere=trecere.*

TRAIECTORIU,-*tória*, adj. s., **trajector;** care *traiece;* vedi *trecutoriu.*

TRAIECTU,-*a*, adj., **trajectus;** trecutu; s. m., *traiectulu*, actulu de *trecere*, loculu de *trecere.*

www.dacoromanica.ro

TRAIECTURA, s. f., **trajectura**; trecutória.

TRAIRE, (se conjuga pres. indicat.: *traiescu, traiesci, traiesce, traímu, traiti, traiescu;* conj. *se traiesca;* perf. *traii,* sup. *traitu*), v., **vivere**; a petrece tempulu vietiei: *a traí multu, a traí pucinu; a traí bene, a traí reu; a traí fericitu; noi traimu cumu potemu, nu cumu vremu; ellu traí nouedieci de anni; animalile si plantele se nascu, traiescu si moru; se dea Domnedieu se traiesci multi anni fericiti.*

TRAITORIU,-*tória*, adj. s., **vivens**; care *traiesce*, care dura multu.

TRAITU,-*a*, adj. part. (d'in *traire*), **actus**; petrecutu in viétia: *anni traiti in miseria.*

TRAIU, pl.-*uri*, **vita, victus**; viétia, modu de viétia: *traiu bonu, traiu reu;* prov. *si a traitu traiulu si si a mancatu mellaiulu.*

TRALUCIRE,-*escu*, v., **tralucere** si **translucere**; vedi *stralucire.*

TRAMA, s. f., **trama**; batutur'a la pândia: *trama de cânepa, trama de bumbacu, trama de metasse;* fig. intriga, insellatione.

TRAMANDARE, v., (it. **tramandare**), **differre, tergiversari**; a intardiá cu una lucrare, a ua ammaná: *ellu nu face nemica, ci totu tramanda.*

TRAMANDATORIU,-*tória*, adj. s., care *tramanda.*

TRAMANDATU,-*a*, adj. part. d'in *tramandare.*

TRAMARE, v., (it. **tramare**), a bate pandi'a, a tesse; fig. a intrigá, a tesse intrige, insellationi, insidie, curse.

TRAMISSIONE, s. f., **transmissio, missio**; actione de *tramittere.*

TRAMISSU,-*a*, adj. part. (d'in *tramittere*), **tramissus** si **transmissus, missus**: *omu tramissu de Domnedieu, lucruri tramisse in donu, epistola tramissa pre posta;* subst. pers. *tramissulu principelui, tramissulu regelui; tramissulu vostru mi a spusu se ve asteptu aici; tramissii stateloru europeane se adunara in congressu.*

* TRAMITE, s. m., **trames**; carraria, calle angusta.

TRAMITTERE, *tramisi* si *tramisei, tramissu*, v., **transmittere** si **tramittere, mittere**; a ordiná cuiva se mérga intr'unu locu spre a duce una scire sau a face altu ceva, si a dispune ca unu lucru se fia transportatu in unu locu: *a tramitte copillii sei la scóla ca se invetie carte; ellu tramisse pre secretariulu seu se me invite la mésa; ea mi tramise una scrissóre prin posta; acumu se tramittu mercile pre callea ferrata la loculu destinatu, se tramittu si pre navile de vapori; imperatoriulu tramise armat'a in Oriente, ellu tramise pre toti generarii la armata; dupo inclauarea pacei tramise pre militari a casa; amiculu ne tramitte donuri de dille mari; te rogu se tramitti scire indata ce vei accepe litter'a mea; tramitte pre filiu teu la mene; mi a tramissu una summa de argentu ca se ua impartu pauperiloru.*

* TRAMOSERICU,-*a*, adj., **tramosericus**, (d'in **trama** si **sericus**), cu urditura de linu si cu trama=batutura de sericu=metasse.

* TRANARE, v., **tranare**, (d'in **transnare**); a trece cu innotulu, a trece innotandu, a *transnotá.*

* TRANATARE, v., **tranatare**; intensivu d'in *tranare.*

* TRANATIONE si *tranatatione*, s. f., actione de *tranare* si de *tranatare.*

* TRANATORIU si *tranatatoriu*,-*tória*, adj. s., care *tranata.*

*TRANATU si *tranatatu*,-*a*, adj.part., **tranatus** si **tranatatus**; care a trecutu cu innotulu.

* TRANCILLARE, v., **tranquillare**; a face *trancillu*, a allená, a stemperá: *a tranellá ânimele ómeniloru; Joue trancilla marea, ellu trancilla tempestatile; eu n'am pututu trancillá furi'a omeniloru revoltati.*

* TRANCILLATU,-*a*, adj.part., **tranquillatus**; redussu in stare *trancilla*, allenatu, stemperatu.

* TRANCILLISARE, v., (fr. **tranquilliser**); vedi *trancillare.*

* TRANCILLISATU,-*a*, adj. part., (fr. **tranquillisé**); vedi *trancillatu.*

* TRANCILLITATE, s. f., **tranquillitas**; calitate si stare de *trancillu: tran-*

www.dacoromanica.ro

cillitatea marei; serenitatea cerului annuntiá mare trancillitate.

* TRANCILLU,-*a*, adj., **tranquillus**, (d'in **trans**, si **quies**); lenu, neturburatu, assediatu, stemperatu : *omu trancillu, fronte serena si trancilla; mare trancilla; nópte trancilla, ânima trancilla, viétia trancilla.*

TRANDAFIRU, (*trantaphyllu*), s.m., (gr. mod. τραντάφυλλον=cu trei-dieci de folie), **rosa**; una flóre, rosa.

†† TRANS, prep., **trans**; occurre in limb'a romána numai in compositione; inaintea vorbeloru cari incepu cu *j, l, m, n, r*, se scurtédia in *tra*, precumu s'a vedutu in essemplele de mai susu : *traiecere, tramittere;* déro mai allessu se stramuta in *stra*, precumu in : *stramutare, straformare, straplantare, stracorare, strapungere;* in vorbele adoptate mai tardíu si tine intrega form'a latina *trans*, cumu se va vedé in essemplele ce urmédia.

* TRANSACTIONE, s. f., **transactio**, (d'in **transigere**); 1.terminatione, finitione; 2. involire, conventione, concordatu.

* TRANSACTORIU,-*tória*, adj. s., **transactor**; intermediariu, care prepara una *transactione.*

* TRANSACTU,-*a*, adj. part., **transactus**, (d'in **transigere**); terminatu, finitu, trecutu.

* TRANSALPINU,-*a*, adj., **transalpinus**; care e sau se intempla d'incollo de Alpi=monti, in oppositione cu *cisalpinu: Daci'a cisalpina si Daci'a transalpina; nationile transalpine;* si subst. *transalpinii.*

* TRANSAUSTRINU,-*a*, adj., **transaustrinus**; care e sau se intempla d'in collo de *austru.*

* TRANSCENDENTALE, adj., (fr. **transcendental**); relativu la originea connoscentiei mai inainte de esperientia: *idealismu transcendentale, filosofia transcendentale.*

* TRANSCENDENTALISMU, s. m., (fr. **transcendentalisme**); doctrina despre possibilitatea, conditionile si fundamentele connoscentiei umane inainte de esperientia; idealismu transcendentale.

* TRANSCENDENTALISTU, s. m., (fr. **transcendentaliste**), care professa *transcendentalismulu.*

* TRANSCENDENTE, adj. part.pres., **transcendens**; care *transcende*, care trece, si in specie, care trece preste marginile esperientiei : *mentea nóstra devine transcendente candu se occupa cu idee cari nu se mai potu verificá prin esperientia; mathematicii nomescu una curba transcendente care nu se pote determiná prin una ecatione ordinaria.*

* TRANSCENDENTIA, s. f., **transcendentia**; stare si actione de *transcendente: transcendenti'a mentei nóstre; transcendenti'a ne póte delectá, déro nu ne póte luminá.*

* TRANSCENDERE, *transcensi* si *transcensei, transcensu*, v., **transcendere**, (d'in **trans** si **scandere**); proprie, a ascende preste, a trece preste; apoi a trece d'incollo, si a transgrede : *a transcende montii, a transcende in Itali'a; a transcende de la asini la boi; a transcende Dunari'a; mentea pote transcende marginile esperientiei, déro acollo nu e connoscentia pentru dens'a, ci numai campu pentru nutrirea fantasiei; nu e permissu omului a transcende marginile dreptatei; cine transcende legea, committe unu delictu.*

* TRANSCENSIONE, s. f., **transcensio**; actione de *transcendere :* in gramatica figura nomita *hyperbatu;* **hyperbaton.**

*TRANSCENSU,-*a*, adj. part., **transcensus**, (d'in **transcendere**); trecutu preste; si subst. m., *transcensulu*, **transcensus,-us**, actione si effectu allu actionei de *transcendere.*

* TRANSCIDERE, *transcisi* si *transcisei, transcisu*, v., **transcidere**, (d'in **trans** si **cædere**); a taliá cu securea peno de cea alta parte.

* TRANSCINDERE, *transcinsi* si *transcinsei, transcissu*, v., **transcindere**, (d'in **trans** si **scindere**); a taliá cu forficele de la unu capetu peno la altulu.

* TRANSCOLARE, v., **transcolare**; a stracorá, vedi *stracorare.*

TRANSCRIBERE = *trascriuere* = *trascriere, trascrissi* si *trascrissei, trascrissu* si *trascriptu*, v., **transcribere**;

www.dacoromanica.ro

1. a scrie de pre una carte pre alt'a, a copiá; 2. a scrie una avere pre nomele altui-a : *a trascrie unu documentu d'in vorba in vorba; a trascrie operele unui auctoriu; ellu trascrisse poematele defunctului poetu si le publicà sub nomele seu; te rogu se trascrii acestu conceptu; voliu trascrie tote actele processului si le voliu publicá; tribunariulu fu invitatu a trascrie casele si agrii pre nomele comperatoriului; a cere ca tóta averea debitoriului se se trascria pre nomele creditioriului.*

TRANSCRIPTICIU = *trascripticiu,-a*, adj., **transcripticius**; relativu la *trascriptione :* detoria *transcripticia*, care e de a se trascrie pre nomele altui-a.

TRANSCRIPTIONE = *trascriptione*, s. f., **transcriptio**; actione de *trascriere* in t. s. verbului; fig. justificatione, sau actione de a arruncá culp'a pre altulu.

TRANSCRIPTORIU=*trascriptoriu,-tória*, adj. s., care *trascrie : trascriptorii acteloru publice, trascriptorii unei cancellaría se nomescu copisti.*

TRANSCRIPTU=*trascriptu,-a*, adj. part., **transcriptus**; 1. trascrissu, copiatu; 2. cessu, alienatu, vendutu; subst. *transcriptu*, pl.-*e*, copia.

TRANSCRISSU=*trascrissu,-a*, adj. part., **transcriptus**; vedi *transcriptu.*

TRANSCURRERE=*trascurrere, trascursi* si *trascursei, trascursu*, v., **transcurrere**; 1. intr. a *curre* d'in unu locu in altulu, a trece d'in una stare in alt'a : *a trascurre in alte castre; ellu trascurse de la virtute la vitiu; tempulu trascurre rapide*, trece rapide; 2. transit. a percurre : *a trascurre cursulu seu; a trascurre unu manuscriptu.*

TRANSCURSIONE = *trascursione*, s. f., **transcursio**; actione de *trascurrere.*

TRANSCURSORIU = *trascursoriu,-soria*, adj. s., **transcursorius**; care *trascurre*, care trece rapide.

TRANSCURSU = *trascursu,-a*, adj. part., **transcursus**; trecutu; subst. m., *trascursu*, **transcursus,-us**, actulu de *trascurrere*, trecere; fig. espositione rapida.

* TRANSEGERE=*transigere, transessi* si *transessei, transessu* si *transactu*, v., **transigere**; 1. a strapunge, a pertunde cu una arma; 2. a petrece tempulu; 3. a terminá, a finí una affacere; 4. a terminá prin involire, prin bona intellegere

* TRANSENNA= *trassenna* = *trasenna*, s. f., **transenna** = **trassenna**=**trasenna**; 1. rete, retella de funicelle; 2. laciu; 3. gardu sau gradelle sau cratelle la ferestra, fenestra ingardita.

* TRANSFERERE = *transferire*, v., **transferre,(traferre)**;a duce d'in unu locu in altulu, a transportá; a stramutá; a traduce : *a transferí castrele in altu locu; a transferí unu officiariu d'in unu regimentu in altulu; ellu transferí culp'a asupr'a altui-a.*

* TRANSFERITU,-*a*,adj.part., **translatus**; transportatu, stramutatu, tradussu.

* TRANSFIGERE, (se conjuga ca v. *figere*), v., **transfigere**; vedi **trafigere.**

* TRANSFIGURABILE, adj., **transfigurabilis**; care se póte *transfigurare.*

* TRANSFIGURARE, v., **transfigurare**; a scambá figur'a, a transformá, a metamorphosá : *a tranfigurá copillulu in muliere; multe insecte se transfigura; Christu se transfigurà in presenti'a apostoliloru.*

*TRANSFIGURATIONE, s.f., **transfiguratio**; scambare la figura, transformatione, metamorphose : *transfigurationea insecteloru; transfigurationea lui Christu se serbédia in sésse Augustu.*

* TRANSFIGURATORIU,-*tória*, adj. s., **transfigurator**; care *transfigura*, transformatoriu, metamorphosatoriu.

* TRASFIGURATU,-*a*, adj. part., **transfiguratus**; scambatu la figura, transformatu, metamorphosatu: *insecte transfigurate; facia transfigurata.*

* TRANSFODERE, (se conjuga ca v. *fodere*), v., **transfodere**; a strapunge.

* TRANSFORARE= *trasforare*, v., **transforare**; a gaurí peno de cea alta parte; vedi *traforare.*

* TRANSFORATIONE, s. f., **transforatio**; actione de *transforare*, si effectu allu acellei actione.

* TRANSFORATU,-*a*, adj. part.,

www.dacoromanica.ro

transforatus; gauritu peno de cea alta parte; vedi *traforatu.*

* TRANSFORMARE = *trasformare* = *straformare*, v., **transformare**; a scambá in alta forma, a metamorphosá: *a transformá omenii in bestie; a transformá unu polygonu in unu triânglu sau in unu patratu; elli transformara republic'a in monarchia.*

* TRANSFORMATIONE, s. f., **transformatio**; actione de *transformare*, metamorphose: *transformationile lui Ovidiu se nomescu metamorphosi; transformationea figureloru geometrice.*

* TRANSFORMATORIU,-*tória*, adj. s., care *transforma*: *ellu nu fu numai mare reformatoriu, ci unu addeveratu transformatoriu allu statului.*

* TRANSFORMATU,-*a*, adj. part., **transformatus**; scambatu in alta forma, metamorphosatu: *noi aflaramu tote lucrurile transformate.*

* TRANSFOSSU,-*a*, adj. part., **transfossus**, (d'in **transfodere**); strapunsu.

* TRANSFRETANU,-*a*, adj., **transfretanus**; de d'incollo de *fretu*=mare, transmarinu.

* TRANSFRETARE, v., **transfretare**, (d'in **trans-fretum**); a trece *fretulu*, a trece marea, a trece preste mare; fig. a petrece viéti'a.

* TRANSFRETATIONE, s. f., **transfretatio**; actione de *transfretare*, trecere preste mare.

* TRANSFUGIRE, v., **transfugere**; a fugí d'incollo, a fugí la inimicu: *numai ómenii desperati transfugu; maletractatu de concetatianii sei transfugí la inimicu.*

* TRANSFUGIU, pl.-*e*, **transfugium**; trecere cu *fug'a* in alta parte, mai allessu trecere la inimicu.

* TRANSFUGU, s. m., **transfuga**; care trece cu *fug'a* in alta parte, mai allessu care trece la inimicu, fugariu: *se inclauà pace cu conditionea ca toti transfugii se se dea in mânele commandantiloru; nu se aflà nici-unu transfugu in viétia.*

* TRANSFUMARE=*strafumare*, v., **transfumare**; a strabate cu fumu, a face se pertunda fumulu unu lucru.

* TRANSFUMATU=*strafumatu*,-*a*, adj. part., **transfumatus**; strabatutu de fumu, pertunsu de fumu: *vestimente transfumate.*

* TRANSFUNDERE, (se conjuga ca v. *fundere*), v., **transfundere**; d'in unu vasu a versá in altu vasu: *a transfunde ap'a in alte vase; a transfunde sangele in vêna*; fig. *Persii transfunsera datinele loru in Macedoni.*

* TRANSFUNSU,-*a*, adj. part., **transfusus**; vedi *transfusu.*

* TRANSFUSIONE, s. f., **transfusio**; actione de *transfundere: transfusionea sangelui in arterie.*

* TRANSFUSU,-*a*, adj. part., **transfusus**, (d'in **transfundere**); d'in unu vasu versatu in altulu.

* TRANSGREDERE, *transgressi* si *transgressei*, *transgressu*, v., **transgredi**; a trece cu passulu preste ceva, a trece d'incollo: *a transgrede riulu; a transgrede marginile*; fig. *a transgrede una lege.*

* TRANSGRESSIONE, s. f., **transgressio**; actione de *transgredere*, de trecere; in retorica *transgressione*, transitione; in gramm. *transgressione*, hyperbatu; in morale, *transgressione*, calcare a legei, violatione, infractione.

* TRANSGRESSIVU,-*a*, adj., **transgressivus**; in gramm. *verbe transgressive*, **transgressiva verba**, cari trecu in forma passiva, ca **audeo, ausus sum; gaudeo, gavisus sum.**

* TRANSGRESSORIU,-*sória*, adj. s., **transgressor**; care *transgrede*, care calca legea.

* TRANSGRESSU,-*a*, adj. part., **transgressus**; 1. care a trecutu; 2. subst. m., *transgressulu*, **transgressus,-us**, actulu de trecere.

* TRANSIGERE, v., **transigere**; vedi *transegere.*

* TRANSILIRE, v., **transilire**, (d'in **trans** si **salire**); a sarí d'incollo, a trece sarindu preste ceva: *in desertu se incercà a transilí murulu.*

TRANSILVANU = *trasilvanu*,-*a*, adj. s., **transsilvanus**; care e sau locuesce d'incollo de selba = padure; in specie, locuitoriu allu Daciei centrale;—de ací

www.dacoromanica.ro

subst. f., *Transilvania* = *Trasilvania*, Daci'a centrale.

* TRANSIRE, (pentru forma compara *essire, perire*), v., **transire**; a trece d'incollo, a trece la, si in genere, a trece.

* TRANSITARE, v., **transitare**; intensivu d'in *transire*, a trece rapide.

* TRANSITIONE, s. f., **transitio**; actione de *transire*, trecere: *transitionea d'in acestu mundu in altulu mai bonu; transitione de la unu obiectu la altulu; a face una transitione rapida.*

* TRANSITIVU,-*a*, adj., **transitivus**, care pote trece; in gramm. *verbe transitive*, **verba transitiva**, verbe a caroru lucrare trece asupr'a obiectului, si cari ensesi potu trece in forma passiva.

* TRANSITORIU,-*tória*, adj. s., **transitor**, **transitorius**; care trece, trecutoriu.

* TRANSITU,-*a*, adj. part., **transitus**; trecutu;—subst. m., *transitulu*, **transitus,-us**, trecere: *transitulu unui riu; transitulu prin una térra; transitulu in alta figura; transitulu omului la immortalitate.*

*TRANSLATICIU=*tralaticiu,-a*, adj., **translaticius**=**tralaticius**, (d'in **translatus** de la **transferre**); 1. in sensulu translatu, metaforicu; 2. traditionale, ordinariu.

*TRANSLATIONE=*tralatione*, s. f., **translatio**=**tralatio**; actione de *transferire*, in t. s. verbului; in gramm. *translatione*, metafora.

*TRANSLATIVU=*tralativu,-a*, adj., **translativus** = **tralativus**; relativu la *translatione*, in specie, declinatoriu: *causa translativa*, cestione de incompetentia.

* TRANSLATORIU = *tralatoriu,-tória*, adj. s., **translator**; care *transfere*, si in specie, care traduce, traductoriu.

* TRANSLATU = *tralatu,-a*, adj., **translatus**=**tralatus**, (d'in **transferre**); trecutu in alta parte, trecutu in altu sensu; tradussu in alta limba.

* TRANSLUCERE = *stralucire*, v., **translucere**=**tralucere**; a *lucí* prin ceva, a fi transparente: *transluce imaginea in speclu; transluce lumin'a prin cristalle.*

* TRANSLUCIDU = *stralucidu,-a*, adj., **translucidus** = **tralucidus**; transparente: *cristallu tralucidu.*

* TRANSMARINU,-*a*, adj., **transmarinus**; care se afla d'incollo de mare: *lucruri transmarine, merci transmarine, callatoria transmarina, legationi transmarine.*

*TRANSMEABILE=*trameabile*, adj., **transmeabilis**; care se póte trece: *spatiu transmeabile.*

* TRANSMEARE = *trameare*, v., **transmeare** = **trameare**; a trece d'incollo, a trece preste, a trece prin.

*TRANSMEATORIU=*trameatoriu,-tória*, adj. s., **transmeatorius**; care trece.

*TRANSMIGRARE, v., **transmigrare**; a *migrá* in altu locu, in alta casa, sau in alta térra: *amu transmigratu de la satu in cetate; vomu remané aicí si nu vomu transmigrá in alta térra.*

* TRANSMIGRATIONE, **transmigratio**; actione de *transmigrare: transmigrationea Judaniloru d'in Poloni'a in Daci'a.*

* TRANSMIGRATORIU,-*tória*, adj. s., **transmigrans**; care *transmigra.*

* TRASMIGRATU,-*a*, adj. part., **transmigratus**; care a essitu d'in loculu seu si a trecutu in alta térra.

* TRANSMISSIBILE=*tramissibile*, adj., (fr. **transmissible**); care se póte *transmitte: dreptu transmissibile, privilegie transmissibili.*

* TRANSMISSIONE=*tramissione*, s. f., **transmissio**; actione de *transmittere; transmissionea unui dreptu; dreptu de transmissione; transmissionea virtutiloru parentesci la filii; transmissionea vitieloru e mai ordinaria de câtu transmissionea virtutiloru; transmissionea calduréi si a electricitatei.*

* TRANSMISSU=*tramissu,-a*, adj. part., **transmissus**=**tramissus**; trecutu d'incollo, trecutu la altulu, communicatu prin *transmissione*; vedi si *tramissu.*

*TRANSMITTERE=*tramittere, tramisi* si *tramisei*, *tramissu*, v., **transmittere**; a *mitte*=trece unu lucru d'in unu locu in altulu, de la una persona la alt'a, a trade, a communicá altui-a: *Asi'a transmise vitiele cu averile selle*

www.dacoromanica.ro

la Rom'a; morbii ereditari se transmittu prin nascere; actionea luminei se transmitte prin vitru; donatoriulu transmitte donatariului proprietatea lucruriloru donate; vedi si *tramittere.*

*TRANSMONTANU=*tramontanu,-a*, adj., **transmontanus**; care e sau locuece d'incollo de monti, ultramontanu.

* TRANSMOTIONE, s. f., **transmotio**, (d'in **transmovere**); declinationea unei culpe si strapunerea ei asupr'a circunstantieloru.

* TRANSMOTORIU,-*tória*, adj. s., care *transmove*=stramuta=strapune.

* TRANSMOTU,-*a*, adj. part., **transmotus**, (d'in **transmovere**); stramutatu, strapusu, arruncatu asupr'a altui-a.

* TRANSMOVERE=*tramovere*, v., **transmovere**; a stramutá, a strapune.

TRANSMUTABILE = *stramutabile*, adj., (**transmutabilis**); care se póte *transmutá=stramutá*, care pote trece in altu locu, sub alta forma; care se póte scambá.

* TRANSMUTARE=*stramutare*, v., **transmutare**; a *mutá* d'incollo, a *permutá*, a scambá loculu: *a stramutá terminii unei terre; ellu stramutà toti parii d'in gradina; ea se stramutà d'in acésta viétia terrestre.*

TRANSMUTATIONE=*stramutatione*, s. f., **transmutatio**; actione de *transmutare = stramutare: stramutationea litthereloru; stramutationea averei.*

TRANSMUTATORIU = *stramutatoriu,-a*, adj. s., **transmutans**; care *stramuta* in t. s. verbului.

TRANSMUTATU = *stramutatu,-a*, adj.part., **transmutatus**; *mutatu* d'incollo, *mutatu* in altu locu, *permutatu: arbori stramutati, lucruri stramutate.*

* TRANSNAVIGARE, v., **transnavigare**; a *navigá* d'incollo, a trece cu *navea* preste unu riu sau preste una mare: *amu transnavigatu in Greci'a.*

* TRANSNAVIGATIONE, s. f., actione de *transnavigare: transnavigationea nóstra nu fù turburata de fortuna.*

* TRANSNAVIGATORIU, -*tória*, adj. s., **transnavigans**; care *transnaviga*, care trece cu *navea* preste una apa.

* TRANSNAVIGATU,-*a*, adj. part., **transnavigatus**; trecutu cu *navea.*

* TRANSNOMINARE, v., **transnominare**; a scambá *nomele*, a *nŏmină* cu altu *nome: Septembre fu transnominatu Germanicu, si Octobre Domitianu.*

*TRANSNOMINATIONE, s. f., **transnominatio**; actione de *transnominare*; in gramm. metonymía.

* TRANSNOMINATU,-*a*, adj. part., **transnominatus**; *nominatu* cu altu *nome.*

* TRANSNUMERARE, v., **transnumerare**; a *numerá* una summa de argentu si a ua dá altui-a.

* TRANSNUMERATIONE, s. f., (**transnumeratio**); actione de *transnumerare.*

* TRANSNUMERATU,-*a*, adj. part., **transnumeratus**; *numeratu* si datu in mânele altui-a.

* TRANSPADANU,-*a*, adj., **transpadanus**; care è sau locuesce d'incollo de *Padu: Itali'a transpadana*; subst. m., *unu transpadanu*, pl. *transpadanii.*

* TRANSPARENTE, adj. part. pres., (it. **trasparente**, fr. **transparent**); care *transpare*, prin care se potu vedé obiectele, diaphanu: *ap'a e transparente; unu velu finu si transparente*; subst. m., unu *transparente*, papiru pre care su trasse linie negre, si care se pune sub cart'a de scrissu pentru ca scriptoriulu se póta tiné lini'a drépta in scriere.

* TRANSPARENTIA, s. f., (it. **trasparenza**, fr. **transparence**); calitate si stare de *transparente: transparenti'a apei, transparenti'a vitrului si a cristallului; transparenti'a si neteditatea sunt calitatile naturali si essentiali alle adamantelui.*

TRANSPARERE, *transparui, transparutu*, v., (it. **trasparere**, fr. **transparaître**); a *paré* prin unu velu: *figur'a ei cea formósa transpare prin velulu cellu suptire.*

* TRANSPECERE = *traspecere*, (se conjuga ca v. *specere*), v., **transpicere si traspicere**; a vedé prin: *prin organulu oclului mentea transpece obiectele esterne.*

* TRANSPECTIONE=*traspectione*, s. f., actione de *transpecere*, vederea prin ceva.

www.dacoromanica.ro

* TRANSPECTU=*traspectu,-a*, adj. part., **transpectus**; vedutu prin : subst. m., *transpectulu*, **transpectus,-us**; actulu de *transpecere*.

* TRANSPIRABILE, adj., (it. **traspirabile**, fr. **transpirable**); care póte *transpirá*, póte essí prin *transpiratione*.

* TRANSPIRARE, v., (it. **traspirare**, fr. **transpirer**); a essí d'in corpu prin pori in unu modu imperceptibile, a assudá : *umorile transpira prin pelle*; se dice si despre corpu : *acestu omu transpira tare; acellu animale transpira pucinu*; fig. *transpira unu secretu; a transpiratu in publicu co ministrii voru se si dea demissionea.*

* TRANSPIRATIONE, s. f., (it. **traspirazione**, fr. **transpiration**); actione de *transpirare*, in t. s. verbului : *transpirationea unui corpu, transpiratione sensibile, transpiratione insensibile; e periculosu de a oppri, de a suspende transpirationea; transpirationea unui secretu.*

* TRANSPIRATORIU,-*tória*, adj. s., care *transpira : corpu transpiratoriu.*

* TRANSPIRATU,-*a*, adj. part., (it. **traspirato**); essitu prin *transpirare : umore transpirata*; fig. *secretu transpiratu.*

* TRANSPLANTARE = *trasplantare*=*straplantare*, v., **transplantare**; a stramutá una planta in altu locu : *a transplantá arbori, flori, legumine*; fig. *a transplantá artile si scientile in una térra; a se transplantá ensusi in alta térra sau cetate.*

*TRANSPLANTATIONE=*trasplantatione*=*straplantatione*, s. f., (fr. **transplantation**) ; actione de *transplantare : transplantationea arboriloru.*

* TRANSPLANTATU = *trasplantatu*=*straplantatu*, adj. part., **transplantatus**; *plantatu* in altu locu : *arbori trasplantati*; fig. *coloni romani trasplantati in Daci'a.*

TRANSPONERE=*trasponere*=*straponere*= *strapunere*, (se conjuga ca v. *ponere* = *punere*), v., **transponere**; a *pune* d'incollo, a *pune* in altu locu, a stramutá, a straportá, a straplantá : *a transpune sarcinele; ellu transpuse tote documentele la archivu; in unele vorbe se transpunu litterele.*

* TRANSPORTABILE, adj., (franc. **transportable**); care se póte *transportá : morbu transportabile.*

* TRANSPORTARE = *trasportare*, v., **transportare**; a duce d'in unu locu in altu locu : *a transportá merci, sarcine, militari; dupo ce luà cetatea cu assaltu, transportà pre locuitori in alte terri; Constantinu transportà scamnulu imperiului romanu la Constantinopoli*; fig. *a se transportá in regionile ceresci; a se transportá de buccuría; ellu se transportà de menía.*

* TRANSPORTATIONE = *trasportatione*, s. f., **transportatio**; actione de *transportare : transportationea merciloru; transportationea unui poporu in alta térra; transportationea criminaliloru in insula.*

* TRANSPORTATORIU = *trasportatoriu,-tória*, adj. s., **transportans**; care *transporta : transportatorii merciloru.*

* TRANSPORTATU = *trasportatu, -a*, adj. part., **transportatus**; in t. s. verbului: *lucru transportatu, persona transportata*; fig. *transportatu de placere, de buccuría.*

* TRANSPORTU, s. m., (it. **trasporto**, fr. **transport**); actulu de *transportare : transportulu merciloru; nave de transportu; facilitatea transportului*; fig. *transportulu passioniloru.*

*TRANSPOSITIONE, s. f., (it. **transposizione**, fr. **transposition**); actione si resultatu allu actionei de *transponere : transpositionea vorbeloru in construction; transpositionea terminiloru unei ecatione algebrice.*

* TRANSPOSITIVU,-*a*, adj., **transpositivus**; relativu la *transpositione*, care admitte *transpositione : limbele transpositive admittu transpunerea vorbeloru in construction*; subst. f., *transpositiva*, **transpositiva**, metalepse, fig. de retorica.

* TRANSPOSITORIU,-*tória*, adj. s., (fr. **transpositeur**); care *transpune : instrumentu transpositoriu*, instrumentu de musica care face *transpositionile* de unu tonu in altulu.

www.dacoromanica.ro

* TRANSPOSTU = *transposu* = *transpusu,-a*, adj. part., (d'in *transponere*), **transpositus.**

TRANSPUNGERE= *traspungere*= *strapungere*, (se conjuga ca v. *pungere*), **transpungere;** a *punge* pêno de cea alta parte : *a traspunge cu aculu, cu gladiulu, cu lancea.*

TRANSPUNSU=*traspunsu*=*strapunsu,-a*, adj. part., (**transpunctus**); *punsu* pêno de cea alta parte : *mâne strapunse cu cunie de ferru; pectu strapunsu cu gladiulu.*

TRANSPUSU=*traspusu*=*strapusu, -a*, adj. part., **transpositus.**

* TRANSTIBERINU,-*a*, adj., **transtiberinus**, care e sau locuesce d'incollo de Tibere; subst. m., *unu transtiberinu, transtiberinii.*

* TRANSTILLU, pl.-*e*, **transtillum**, deminut. d'in *transtru.*

*TRANSTRU, pl.-*e*, **transtrum**; trabe *transversale* in una constructione; in specie, trabe pre care siedu remigii la navigatione.

* TRANSUBSTANTIA, s, f., *substantia* trecuta in alta *substantia.*

* TRANSUBSTANTIARE, v., (it. **transubstanziare**, fr. **transsubstantier**); a transformá una *substantia* in alt'a, in specie in ecclesia : *a transubstantiá pânea si vinulu in corpulu si sangele lui Jesu Christu.*

* TRANSUBSTANTIATIONE, s. f., (it. **transubstanziazione**, fr. **transsubstantiation**); transformationea unei *substantie* in alta *substantia;* in specie : *transubstantiationea pânei si a vinului in corpulu si sangele lui Jesu Christu; transubstantiationea a causatu mari dispute intre theologii crestini.*

*TRANSUBSTANTIATORIU,-*tória*, adj. s., (fr. **transsubstantiateur**); nome ce reformatii au datu catholiciloru cari credu in *transubstantiatione.*

* TRANSUBSTANTIATU,-*a*, adj. part., (it. **transubstanziato**, fr. **transsubstantié**); transformatu in alta *substantia : pane transubstantiata, vinu transubstantiatu.*

TRANSUDARE, v., (it. **trasudare**, fr. **transsuder**); a *sudá* sau *assudá tare : ap'a transuda prin unele corpuri prin cari nu pote penetrá aerulu.*

TRANSUDATIONE, s. f., (fr. **transsudation**); actione de *transudare : transsudationea apei si a vinului prin porii unoru vase.*

TRANSUDATU,-*a*, adj. part., (it. **trasudato**, fr. **transsudé**); assudatu tare.

* TRANSULTARE, v., **transultare**, (d'in **trans** si **saltare**); a sarí de pre unu callu pre altulu.

*TRANSUMERE, *transumpsi* si *transumpsei, transumptu*, v., **transumere** si **transsumere**; a luá sau impromutá de la altulu.

* TRANSUMPTIONE, s. f., **transumptio**; actione de **transumere**; in specie, metalepse, fig. de retorica.

* TRANSUMPTIVU,-*a*, adj., **transumptivus**; prin care se *transumé*, in specie, subst. f., *transumptiva*, **transumptiva**, metalepse, fig. de retorica, synonyma cu *translativa* si *transpositiva :* (μετάληψις), **quam nos, varie translativam, transsumptivam, transpositivam vocamus.** *Quint.*

* TRANSUMPTORIU,-*tória*, adj. s., care *transume*, carè liea sau impromuta de la altulu.

* TRANSUMPU,-*a*, adj. part., **transumptus**; luatu sau impromutatu de la altulu, transportatu in altulu: *documente transumpte in alte documente.*

* TRANSVADARE, v., **transvadare**; a trece vadulu : *a transvadá unu riu, unu torrente.*

* TRANSVADATU,-*a*, adj. part., **transvadatus**; trecutu prin vadu.

* TRANSVARICARE, v., **transvaricare**: a merge cu petiorele cracite.

* TRANSVASARE, v., (fr. **transvaser**, it. **trasvasare** si **travasare**); a versá una licóre d'in unu *vasu* in altulu : *a transvasá vinulu; sangele in circulationea sea in corpulu animale, se transvasa continuu.*

* TRANSVASATIONE, s. f., actione de *transvasare : transvasationea vinului se face prima-vér'a.*

*TRANSVASATORIU,-*tória*, adj. s., (it. **travasatore**); care *transvasa : transvasatorii vinului.*

www.dacoromanica.ro

* TRANSVASATU,-*a*, adj. part., (it. **travasato**, fr. **transvasé**); d'in unu *vasu* versatu in altulu : *vinu transvasatu.*

* TRANSVECTARE, v., **transvectare**; intensivu d'in *transvegere;* a transportá cu carrulu sau cu navea, sau callare.

* TRANSVECTIONE = *travectione*, s. f., **transvectio** si **travectio**; actione de *transvegere*, trecere, transportu; — trecere de callari pre d'inaintea censoriului.

* TRANSVECTORIU,-*tória*, adj. s., care *transvege*, transporta.

* TRANSVECTU=*travectu*,-*a*, adj. part., **transvectus**; transportatu; trecutu; trecutu callare; — dussu in triunfu.

* TRANSVEGERE = *travegere*, (se conjuga ca v. *vegere*), v., **transvehere** si **travehere**; a transportá d'incollo, a trece in carru sau pre nave; a duce in triunfu : *Cesare transvesse armat'a in Britanni'a; dispuse a se transvege armele si spoliele in carra; in prim'a dí se transvessera statuele si tabellele, in secund'a armele si thesaurele.*

* TRANSVESSU=*travessu*,-*a*, adj. part., **transvectus** si **travectus**; transportatu, trecutu.

TRANSVENDERE=*travendere*, (se conjuga ca v., *vendere*), v., **transvendere**; a *vende* mai departe.

TRANSVENIRE=*travenire*, (se conjuga ca v. *venire*), v., a *vení* d'incóce, a *vení* d'in unu locu straiu la noi aici.

* TRANSVERSALE, adj., (fr. **transversal**), pusu crucisiu preste altele.

* TRANSVERSARE, v., **transversare**; a trage crucisiu preste ceva; a merge, a trece prestě ceva sau prin ceva; vedi si *traversare.*

* TRANSVERSARIU,-*a*, adj., **transversarius**; pusu crucisiu preste altele : *lati transversari; trabi transversarie; linie transversarie.*

* TRANSVERSU,-*a*, adj., **transversus**, (d'in **transvertere**); abbatutu de la callea directa, in drépt'a sau in stang'a, oblicu, crucisiu : *una linia transvérsa trassa preste dóue linie parallel'; vedi si traversu.*

* TRANSVERTERE=*travertere*, (se conjuga ca v. *vertere*), **transvertere**; a intórce in alta parte; a transformá; a abbate de la callea directa.

* TRANSVOLARE = *trasvolare*, v., **transvolare**; a sborá d'incollo; a se duce in sboru; a trece rapide de la unu punctu la altulu.

* TRANSVOLVERE = *trasvolvere*, (se conjuga ca v. *volvere*), v., **transvolvere**; a desvolbe, a desvalluí, a rotocollí.

* TRANSVORARE, v., **transvorare**; a inglittí; a devorá, a mancá: *a transvorá averea mulierii.*

* TRANSVORATIONE, s. f., **transvoratio**; actione si effectu allu actionei de *transvorare*, inglittiulu.

* TRANSVORATU,-*u*, adj. part., **transvoratus**; inglittitu; devoratu.

* TRAPETU, pl.-*e*, **trapetum**, **trapetus**, (τράπης); torclariu de olive.

* TRAPEZA, s. f., (τράπεζα, probabile scurtatu d'in τετράπεζα); mésa; in specie, mésa a monachiloru in monasterie.

* TRAPEZARIA, s. f., (d'in τράπεζα); refectoriulu monachiloru in monasterie.

TRAPEZARIU, s. m., (d'in τράπεζα); proprie, mesariu; inse in specie, monachu care in monasterie provede de *trapeza.*

* TRAPEZIFOLIU,-*a*, adj., (fr. **trapézifolié**); alle carui folie au form'a unui *trapezu.*

* TRAPEZIFORME sau *trapeziformu*,-*a*, adj., (fr. **trapéziforme**); care are figur'a unui *trapezu.*

* TRAPEZITU, s. m., **trapezita**, (τραπεζίτης); proprie, mesariu, **mensarius**; inse in specie, bancariu, finantiariu, scambatoriu de banni.

* TRAPEZIU, pl.-*e*, **trapezium**, (τράπέζιον); figura cu patru ângluri si cu lateri inecali, d'intre cari doue su parallele.

* TRAPEZOEDRU, s. m., (fr. **trapézoèdre**, d'in τράπεζα, si ἕδρα=base); solidu alle carui facie sunt trapezoidali; solidu compusu d'in dóue-deci si patru facie patrulatere symmetrice.

* TRAPEZOIDALE, adj., (fr. **trapézoïdal**); care sémina cu unu *trapezoide.*

www.dacoromanica.ro

* TRAPEZOIDE, s. m., (fr. **trapézoïde**, d'in τράπεζα, si εἶδος = forma); patrulateru planu, alle carui lateri sunt tóte oblice intre elle.

* TRAPEZOIDIFORME, adj., (fr. **trapézoïdiforme**); care are form'a unui trapezoide, sau care se appropia de form'a rhomboidale.

* TRAPEZOPHORU, s. m., **trapezophorum**, (τραπεζοφόρον); petioru de *trapeza*.

* TRAPEZU, s. m., **trapezium**, (τραπέζιον); figura cu patru lateri inecali, d'intre cari doue su parallele; vedi *trapeziu*.

1 TRASARIRE, (se conjuga ca v. *sarire*), v., **transilire**, (fr. **tressaillir**); a sentí una miscare subita involuntaria: *a trasarí in somnu, in visu; ellu trasarí de frica; multi ómeni candu se sparia, trasaru; unii trasaru si de buccuría.*

2 TRASARIRE, s. verbale, (fr. **tressaillement**); miscare subita involuntaria.

TRASARITU,-*a*, adj. part., care a sentitu una *trasarire*, subst. m., *trasaritulu*, (fr. **tressaillement**).

TRASSU,-*a*, adj. part. (d'in *tragere*), **tractus**; in s. verbului: *trassu de mâna, trassu de petioru; trassu in susu, trassu in diosu; linia trassa pre tabla, pre carta; sulcu trassu pre agru; ellu fu trassu la judecata.*

TRASSURA, s. f., **tractus,-us**; actione si effectu allu actionei de *tragere*; metaf. 1. **linea, lineamentum**, caracteriu; 2. **vectura, vehiculum**, carru, carrutia; in specie carrutia elegante: *a se peramblá in trassura; a essí la visite cu trassur'a; trassura cu patru armessari; trassura domnésca; multime mare de trassure mergea spre metropolía.*

*TRAUMA, pl.-*mate*, (τραῦμα); plaga, vulnu, lesione esteriore a corpului; — (fr. **traumate**), specia de pétra, connoscuta in mineralogía sub nomele de **grauwacke**, vedi mai diosu *traumatu*.

* TRAUMATICU,-*a*, adj., (τραυματικός); relativu la *trauma*=plaga, vulnu: *morbi traumatici sau vulnerari; hemorrhagía traumatica.*

* TRAUMATOLOGIA, s.f., (fr. **traumatologie**, d'in τραῦμα = plaga, vulnu, si λόγος=discursu); tractatu scientificu despre plage.

* TRAUMATOLOGICU,-*a*, adj., (fr. **traumatologique**), relativu la *traumatología*.

* TRAUMATOLOGU, s. m., care se occupa cu *traumatologí'a*, auctoriu de *traumatología*.

* TRAUMATOSU,-*a*, adj., (fr. **traumateux**); care coprende in sene *traumatu*.

* TRAUMATU, s. m., (fr. **traumate**); specia de pétra nomita *grauwake* in mineralogía.

* TRAVE, s. f., **trabs**, (it. **trave**); lemnu de constructione; vedi *trabe*.

* TRAVERSABILE, adj., (fr. **traversable**); care se póte *traversá*.

* TRAVERSARE, v., (it. **traversare**, fr. **traverser**); a trece crucisiu, a percurre: *a traversá una térra; a traversá una selba; a traversá unu riu cu innotulu; lumin'a sórelui traversa atmospher'a spre a adjunge la pamentu.*

* TRAVERSATU,-*a*, adj. part., (it. **traversato**, fr. **traversé**); percursu.

* TRAVERSU,-*a*, adj., (it. **traverso**, fr. **travers**); pusu crucisiu; subt. f., *traversa*, (it. **traversa**, fr. **traverse**), buccata de lemnu pusa crucisiu in una constructione: *traversele unei mese, traversele unei usie; traversele càlliloru ferrate sunt buccàti de lemnu puse perpendiculariu pre directionea callei, si pre cari se assiédia scinele de ferru.*

* TRAVESTIRE, v., (it. **travestire**, fr. **travestir**); a imbraccá in vestimente straine: *a travestí unu barbatu in vestimente feminine; ellu se travestí in pecurariu; ea se travestí in servitória;* — fig. *a travestí unu auctoriu sau una opera*, a traduce liberu spre a i dá unu sensu ridiculu.

* TRAVESTITU,-*a*, adj., (it. **travestito**, fr. **travesti**); imbraccatu in vestimente straine: *omu travestitu, femina travestita; auctoriu travestitu, opera seriosa travestita in comica.*

* TRAVIARE, v., **traviare**, (it. **traviare**); proprie, a trece callea; in specie, a se abbate de la callea drépta, a erratecí, a cadé in peccatu.

www.dacoromanica.ro

* TRAVIATU,-*a*, v., (it. **traviato**); abbatutu de la callea drépta, erratecitu, cadutu in peccatu, peccatosu; mai vertosu, f., *una traviata*, una peccatosa.

* TREBACE, adj., **trebax**, (τριβαχός); astutu, versutu, callidu, practicu in intrige.

* TREBACITATE, s. f., calitate si stare de *trebace : trebacitatea betranului*.

* TRECENARIU,-*a*, adj., **trecenarius**; de trei cente : *vinia trecenaria*, care da trei cente de mesure pre unu jugu de pamentu; subst. *unu trecenariu*, militariu care are unu salariu de trei cente de sestertii.

* TRECENI,-*e*, adj. pl., **treceni**; cari sunt in numeru de treĭ cente.

* TRECENTENARIU,-*a*, adj., **trecentenarius**; care are trei cente.

* TRECENTENI,-*e*, adj. pl., **trecenteni**; synonymu cu *treceni*, in forma desvoltata.

* TRECENTESIMU,-*a*, adj. num. ordinale, **trecentesimus**; care urmédia dupo 299.

* TRECENTI,-*e*, adj. pl., **trecenti**; trei cente.

TRECERE, *trecui*, *trecutu*, v., **trajicere, transire**; vedi *traiecere*.

TRECUTORIU,-*tória*, adj. s., **trajiciens, trajector, transiens, transitor**; care *trece*; vedi *traiccutoriu*.

TREÇUTU,-*a*, adj., **trajectus, transitus, praeteritus**; vedi *traiecutu*.

TREI, adj. num. pl., **tres, tria**; numerulu de 2+1=3 : *trei ómeni, trei mulieri, trei copilli, trei calli, trei lei trei denari; treispredìece, trei-dieci, trei cente, trei milli, treispredìece milli, treidieci de milli, trei cente de milli.*

TREIERARE, v., **triturare**; a bate sau calcá speciele de grânu sau de alte cereali spre a desface granuntiele : *dupo seceratu se ossuca manunchii de grânu apoi se treiera; unii treiera cu boii, altii cu callii, si altii cu machinele; treieràmu de dóue septemâne si inca n'amu terminatu cu treiratulu; treierati pre tempu oscatu.*

TREIERATIONE, s. f., **trituratio**; actione de *treierare : treierationea grânului si a secarei ; amu intardiatu forte cu treierationea.*

TREIERATORIU,-*tória*, adj. s., **triturans**; care *treiera : ómeni treieratori, boii treieratori; se nu legi gur'a boului treieratoriu.*

TREIERATU,-*a*, adj. part., **triturat**; batutu sau calcatu asiá in câtu s'au allessu granuntiele: *grânu treieratu, secare treierata*; subst. m., *treieratulu cerealiloru.*

TREIERATURA, s. f., **tritura**; effectu allu actionei de *treierare.*

TREIME, s. f., **trinitas, trias**, (τριάς); numeru de trei, trinitate, triade: *sânt'a treime.*

TREIMU,-*a*, adj. num. ord., **tertius**; care urmédia dupo 2, allu treilé : *treim'a parte*, si s. f., *una treima, doue treime.*

* TREMA, pl.-*mate*, (fr. **tréma**, gr. τρῆμα=gaura); se applica la semnulu de dóue puncte ce se pune pre una vocale, ca se arrete co ea nu face unu diftongu cu vocalea precedente, precumu la latini **poëta, poëma, poësis**, la francesi **naïf, Saül**; in limb'a româna nu occurre necessitatea applicarei acestui semnu.

* TREMADOTU, s. m., (fr. **trémadote**); genu de vermi intestinali intre cari se numera cei ce au sugutórie.

* TREMATOBRANCHIU,-*a*, adj., (fr. **trématrobranche**); alle caroru branchie communica in afora prin gaure.

* TREMATODE, adj., (τρηματόεις, si τρηματώδης, fr. **trématode**); care e pertunsu cu gaure; subst. pl., *trematodii*, ordine sau familia de vermi intestinali.

* TREMATODONTE, s. f., (fr. **trématodon**); genu de muscu.

* TREMATOIDE, adj., (fr. **trématoïde**); synonymu cu *trematode.*

* TREMATOPHORU,-*a*, adj., (fr. **trématophore**); care pórta gaure; subst. pl., *trematophorii*, ordine de insecte d'in classea cephalopodiloru.

* TREMEBUNDU,-*a*, adj., **tremebundus**; care tremura : *mâna tremebunda, membre tremebunde.*

* TREMEFACERE, (se conjuga ca v. *facere*), v., **tremefacere**; a face se *tre-*

www.dacoromanica.ro

mure, a spariá, a infricá: *prin fictioni tremefece tota adunarea.*

* TREMEFACTU,-*a*, adj. part., **tremefactus**; facutu se *tremure*, spariatu, infricatu.

* TREMENDU,-*a*, adj., **tremendus**; de care *tremura* omulu, terribile, infricosiatu: *tremend'a potestate a lui Domnedieu; tremendii tyranni.*

* TREMERE, *tremui, tremutu*, v., **tremere**; a *tremurá*; vedi *tremurare*.

* TREMISSE, s. f., **tremissis**, (d'in **tres** si **as, assis**, dupo analogi'a compositului **semissis**=*semisse*); terti'a parte a solidului de auru, valore approssimativa de cinci franci.

* TREMORE, s. f., **tremor**; tremuratura, cotremuru: *m'a coprensu tremórea; ellu nu póte vorbí de tremóre.*

TREMULARE, v., (it. **tremolare**, fr. **trembler**); vedi *tremurare*, cu tóte derivatele selle.

1 TREMURARE, v., (it. **tremolare**, fr. **trembler**); a fi agitatu, miscatu, scuturatu prin dese succussioni: *foliele arboriloru tremura de cellu mai micu ventu; frigurile lu facu se tremure; capulu, mânele, petiorele i tremura, totu corpulu i tremura; ellu tremura de frigu, ea tremura de spaima, tremura de frica; tremura de la petióre pêno la capu; i tremura limb'a, i tremura budiele, i tremura dentii d'in gura; cându audí aceste vorbe, ellu incepù a tremurá; se tremure ty rannii inaintea judeciului lui Domnedieu; la esplosionea tonului tremurà tóta cas'a; tremura pamentulu sub petiorele nostre.*

2 TREMURARE, s. v., **tremor**; in s. verbului: *tremurarea frundieloru la sufflarea ventului; tremurarea omului de fric'a leului.*

TREMURATIONE, s. f., **tremor**; actione de *tremurare*.

TREMURATORIU,-*tória*, adj. s., **tremens; tremulus**; care *tremura*: *voce tremuratória; mâne tremuratórie; tremuratorii mostrati de conscientia.*

TREMURATU,-*a*, adj., (fr. **tremblé**); produssu prin actionea de *tremurare*; subst. *tremuratulu*, actulu de *tremurare*: *tremuratulu mânei la scriere; tremuratulu petioreloru impedeca pre omu de a merge.*

TREMURATURA, s. f., **tremor**; effectulu actionei de *tremurare*: *tremuratura causata prin prenderea friguriloru.*

TREMURU, s. m., (fr. **tremblement**); actione si effectu allu actionei de *tremurare*: *l'appucà unu tremuru in totu corpulu*; vedi compositulu *cotremuru*.

* TREPANARE, v., (it. **trepanare**, fr. **trépaner**); a operá cu *trepanulu*, a terebrá unu ossu viuu.

* TREPANATIONE, s. f., (fr. **trépanation**); operatione chirurgica facuta cu *trepanulu*, terebratione a unui ossu viuu.

* TREPANATU,-*a*, adj., (it. **trepanato**, fr. **trépané**); operatu cu *trepanulu*, terebratu.

* TREPANU, s. m., (fr. **trépan**, τρύπανον); instrumentu de chirurgia, in forma de terebra, cu care se gauresc ossele viue, in specie alle craniului, spre a scote corpurile straine cari aru póte se vétteme creerii, sau spre a dá essire libera sângelui sau puroniului d'in intrulu craniului.

TREPIDARE, v., **trepidare**; 1. a se miscá in desordine, a se turburá, a allergá in tóte partile fora regula; a tremurá de frica: *tóta cetatea trepidà la audiulu co vine inimiculu; trepida ómenii candu su ammenintiati de unu periclu neprevedutu; incetati de a trepidá si ascultati vorbele melle*; 2. a amblá dupo ceva, a se adoperá spre a adjunge la ceva.

TREPIDATIONE, s. f., **trepidatio**; actione si effectu allu actionei de *trepidare*, agitatione, desordine, turburare; tremuratione morbosa.

TREPIDATU, s. m., **trepidatio**; actulu de *trepidare*: *trepidatulu cetatianiloru spariati de appropiarea inimicului.*

* TREPIDU,-*a*, adj., **trepidus**; care se agita, se turbura, se misca de cura sau de frica: *viétia trepida; vene trepide; circunstantie trepide*, critice, periculóse.

TRÉPTA, s. f., (de la *trecere*, d'in *trectu*, contrassu d'in *traiectu*), **gradus**;

www.dacoromanica.ro

locu puciuu redicatu pre care puui petiorulu ca se te inalti : *treptele casei, scar'a se compune d'in mai multe trepte; trepte de pétra, trepte de lemnu, trepte late, trepte anguste, trepte inalte, trepte basse; a se sui pre trepte, a descende pre trepte; eu am numai trei trepte d'inaintea usiei melle; e greu a te sui pre treptele altui-a; d'in trépta in trépta;* vedi *gradu.*

TREPTATU, adv., **gradatim**; d'iu *trépta* iu *trépta*, gradatu : *a mérge treptatu, a procede treptatu; a se inaltiá treptatu.*

* TRESSE, s. f., **tressis**, (d'iu **tres** si **as, assis**); proprie trei assi, de ací, valóre approape nulla, nemica.

* TRIADE, s. f., **trias**, (τριάς); numeru de trei; triuitate : *triadea divina.*

* TRIADICU,-*a*. adj., (fr. **triadique**); relativu la *triade : hymnulu triadicu in baserica.*

* TRIANDRIA, s. f., (fr. **triandrie**, τρεῖς = trei, si ἀνήρ gen. ἀνδρός = barbatu); classe de plante iu system'a lui Liuneu, care copreude plantele alle caroru flori au trei stamine.

* TRIANDRICU,-*a*, adj., (fr. **triandrique**); relativu la *triandria.*

* TRIANDRU,-*a*, adj., (fr. **triandre**); planta a carei flore are trei stamine.

* TRIANGLU = *triânghiu,-uri*, **triangulum**, figura cu trei ângluri, si priu urmare si cu trei lateri : *triânglu rectanglu; triânglu planu, triânglu sfericu; a desemná unu triânglu, a deslegá unu triânglu; summ'a ângluriloru unui triânglu planu e ecale cu dóue ângluri drepte.*

* TRIANGULARE, v., a mesurá cu *triânglulu*, a face operatiouile trigonometrice necessarie pentru luarea planului unui terreuu : *a triangulá una térra cu tóta essactitatea geometrica, ne amu propusu se triangulàmu tóta Daci'a.*

* TRIANGULARIU,-*a*, adj., **triangularis**; care are *trei ângluri : figura triangularia; musclu triangulariu.*

* TRIANGULATIONE, s. f., (fr. **triangulation**); actiune de *triangulare*, de facere tote operatiouile trigonometrice necessarie pentru luarea planului unui terreuu; resultatulu acestei actiune; combiuatiouea acestoru triângluri.

* TRIANGULATU,-*a*, adj. part., mesuratu cu *triânglulu : térra triangulata, terrenu triangulatu.*

* TRIANGULU,-*a*, adj., **triangulus**; *triangulariu*; si s. m., *unu triangulu = triânglu = triânghiu.*

* TRIARIU, pl. *triarii*, **triarius**, pl. **triarii**, (d'iu **tres** = *trei*); corpu de veteraui cari formau a *trei'a* liuia de batalia iu armat'a romaua.

* TRIBACCA, s. f., **tribacca margarita**; cercellu de urechia formatu d'iu trei margelle.

* TRIBONE, s. m., **tribon**, (τρίβων); palliu vechiu, palliu rasu, cumu portau filosofii.

* TRIBRACHU, s. m., **tribarchus** si **tribrachys**, (τρίβραχυς), **tribrevis**; petioru metricu compusu d'iu trei syllabe scurte.

* TRIBU, pl.-*uri*, **tribus,-us**; uu'a diutre celle trei divisioni primitive alle poporului romauu; mai iu urma uu'a d'iutre celle 35 divisioni iu cari fu impartitu poporulu romauu dupo Serviu Tulliu; iu fiue, veri-ce divisione de poporu organisata : *poporulu romanu fu impartitu de Romulu in trei triburi, Serviu Tulliu impartí poporulu in patru triburi urbane si in treidieci si unu de triburi rustice; poporulu ebreu erá impartitu in douespredece triburi; Arabii si astadi traiescu impartiti si organisati in triburi; nomele de tribu se applicà in urma si la subdivisionea familieloru de animali.*

* TRIBUARIU,-*a*, adj., **tribuarius**; relativu la *tribu : lucru tribuariu, affacere tribuaria; crime tribuaria*, accusatione de a fi volitu a comperá suffragiele triburiloru.

* TRIBUERE, *tribui, tributu*, v., **tribuere**; a dá, a accordá, a impartí. Radeciu'a compositeloru : *attribuere, contribuere, distribuere, retribuere*, si a derivateloru loru.

* TRIBULARE, v., **tribulare**; proprie, a treierá, a calcá cu sullulu treieratoriu; fig. a tormentá, a afflige, a persecutá.

* TRIBULATIONE, s. f., **tribulatio**;

www.dacoromanica.ro

actione de *tribulare;* in specie, tormentu, afflictione, mortificatione.

* TRIBULATORIU,-*tória*, adj. s., **tribulatus;** care *tribula*, in specie, care afflige, tormenta, mortifica.

* TRIBULATU,-*a*, adj. part., **tribulatus;** proprie treieratu, calcatu cu sullulu treieratoriu; fig. tormentatu, mortificatu.

* TRIBULE, adj. s., **tribulis;** care e d'in acellu-asi *tribu*, sociu de *tribu;* fig. pauperu, miseru.

* TRIBULOSU,-*a*, adj., **tribulosus;** spinosu; fig. difficile.

* TRIBULU, s. m., 1. **tribulum;** una specia de sullu munitu cu cunie de ferru, care se tragea de vite preste spicele de grânu, spre a le treierá, sullu treieratoriu; 2. **tribulus,** (τρίβολος), una specia de cunie cu trei coltiuri spinose cari se arruncau in callea callilloru inimiciloru spre a calcá pre elle si a se impedecá in cursulu loru; 3. una planta spinosa, palamida, **tribulus terrestris,** *Linn.: spini si tribuli voru cresce pre pamentulu teu.*

* TRIBUNA, s. f., (it. **tribuna,** fr. **tribune**), **tribunal;** 1. locu redicatu de pre care vorbescu oratorii in adunàri: *a se suí la tribuna sau pre tribuna, a vorbí de la tribuna sau de pre tribuna;* 2. locu redicatu in adunàri destinatu personeloru distincte: *tribun'a autoritàtiloru publice; tribun'a corpului diplomaticu; tribun'a domneloru, tribun'a diaristiloru.*

* TRIBUNALE, s. m., **tribunal;** 1. locu inaltu in foru, in câmpu, sau in una salla, unde la inceputu stau tribunii, dupo acea-a si alti magistrati; 2. in specie, locu unde siéde judecatoriulu; de ací: 3. judeciu, judecatoría.

* TRIBUNARIU, pl.-*e*, (forma vulgarisata d'in *tribunale*), **tribunal;** judeciu, judecatoría: *tribunariu civile, tribunariu correctionale, tribunariu commerciale; ellu fu citatu inaintea tribunariului, se judecà la tribunariu, fu condemnatu de tribunariu; am appellatu de la tribunariu la curtea de appellu.*

* TRIBUNATU, pl.-*e*, **tribunatus;** 1. demnitate de *tribunu;* 2. districtu preste care se intende jurisdictionea unui *tribunu.*

* TRIBUNICIU=*tribunitiu,-a*, adj., **tribunicius,-tius;** relativu la *tribunu*, de *tribunu: potestatea tribunicia*, dreptulu si officiulu *tribunului; collegiulu tribuniciu*, collegiulu *tribuniloru; comitiele tribunicie*, comitiele in cari se allegeau *tribunii, legile tribunicie*, legile cari proveniau de la *tribuni; candidatu tribuniciu*, candidatu la officiulu de *tribunu;* — subst., *unu tribuniciu*, unu fostu *tribunu.*

* TRIBUNU, s. m., **tribunus;** capulu unui *tribu*, in specie, 1. *tribunii plebei*, apperatorii drepturiloru poporului; 2. *tribunii militari*, commandantii militariloru: *in unu tempu tribunii militariloru fura investiti cu potestatea consularia la Rom'a;* 3. *tribunii erarii*, functionari subordinati cestoriului, cari distribueau stipendiulu militariloru in tempulu espeditionei: *tribunii erarii adjunsera mai tardiu judecatori.*

* TRIBUTARIU,-*a*, adj., **tributarius;** care solve unu *tributu;* care concerne unu *tributu: necessitate tributaria; pamentu tributariu, cetate tributaria, térra tributaria;* subst. *unu tributariu, tributarii.*

* TRIBUTIONE, s. f., **tributio,** (d'in **tribuere**); 1. divisione, impartitione, repartitione, distributione; 2. contributione, tributu.

* TRIBUTORIU,-*tória*, adj. s., **tributor,** (d'in **tribuere**); impartitoriu, distributoriu.

* TRIBUTU,-*a;* adj. part., **tributus,** (d'in **tribuere**); 1. datu, accordatu, impartitu, distributu; 2. compusu d'in triburi: *comitiele tribute*, in cari poporulu votá dupo *triburi;* 3. subst. *tributu*, pl.-*e*, **tributum,** dare impusa, impositu, contributione: *a impune tributu; a stringe tributulu; a solve tributulu*, fig. *a solve tributulu naturei*, a morí.

* TRICA, pl., *trice*, **tricæ,-arum;** incurcatura, intriga. De ací verbele: *estricare=stricare*, si *intricare = intrigare*, cu derivatele loru.

* TRICAMERATU,-*a*, adj., **tricameratus;** cu *trei camere* sau bolte: *base-*

www.dacoromanica.ro

rica tricamerata; subst. *unu tricameratu*, pl.-*e*, **tricameratum**, unu locu cu *trei camere*.

* TRICARE, v., **tricare** si **tricari**; a le incurcá, a cautá subterfugie, a se pronuntiá intunecatu, a amblá cu insellationi.

* TRICATU,-*a*, adj. part., (**tricatus**); incurcatu.

* TRICE, pl. f., **tricæ**; vedi *trica*.

* TRICENARIU,-*a*, adj., **tricenarius**, (d'in **triceni**); de treidieci : *ceremonie tricenarie*, cari dura treidieci de dille; *copillu, filiu tricenariu*, de treidieci de anni; *ductoriu tricenariu*, care commanda treidieci de militari.

* TRICENI,-*e*, adj. num. distr., **triceni**; in numeru de treidieci, câte treidieci : *militari triceni*.

* TRICENNALE, adj., **tricennalis**; de treidieci de anni, care dura treidieci de anni; *tricennalie-le*, **tricennalia**; serbatori cari se celebrédia totu la treidieci de anni.

* TRICENNIU, pl.-*e*, **tricennium**, (d'in **tricies** si **annus**); spatiu de treidieci de anni : *in ultimulu tricenniu s'au intemplatu lucruri mari in térr'a nóstra; celli mai multi istorici cari numera dupo generationi se servescu cu tricenuiulu ca terminu mediu*.

* TRICENTI si *tricenteni*,-*e*, **tricenti**, **tricenteni**; vedi *trecenti* si *trecenteni*.

* TRICERBERU, s. m.. **tricerberus**; *Cerberulu* cu *trei* capete.

* TRICESIMA, s. f., **tricesima**; proprie, a *treidieci'a*; in specie, tassa, portoriu care se solve pentru mercea straina la intrarea in unele terri, si care consiste in *tricesim'a* parte a pretiului mercei.

* TRICESIMANU, s. m., **tricesimanus**; militariu d'in legionea *tricesima : tricesimanii mersera in fronte*.

* TRICESIMARE, v., (**tricesimare**); a percepe, *tricesim'a* parte a pretiului unei merce la intrarea ei in térra : *a tricesimá mercile*.

* TRICESIMATORIU, s. m., (**tricesimator**); publicanu care percepe *tricesim'a* la transitulu merciloru.

* TRICESIMATU,-*a*, adj. part., (**tricesimatus**); care a sufferitu perceptionea *tricesimei : merce tricesimata*.

* TRICESIMU,-*a*, adj. ord., **tricesimus**; allu treidiecile; subst. f., *tricesim'a* subint. parte : *tricesim'a lucruriloru de vendiare se solve statului*.

* TRICESSE, s. f., **tricessis**, moneta in valóre de treidieci de assi.

* TRICHIA, s. f., (fr. **trichie**); 1. genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a lamellicorneloru; 2. genu de fungi cari crescu pre arborii morti.

*TRICHIACIU,-*a*, adj., (fr. **trichiacé**), care sémina cu una *trichia*, sub 2.

* TRICHIASE, s. f., **trichiasis**, (τριχίασις); morbu la genele oclului.

* TRICHIDIU, s. m., (τριχίδιον, fr. **trichidion**); complessu de peri sau de filamente, cari retinu corpusclele reproductórie alle fungiloru angiocarpii.

* TRICHILA, s. f., **trichila**; umbrariu de arundine sau de ramuri cu frundia, frundiariu, folisioru, papilione.

* TRICHINU,-*a*, adj., **trichinus**, (τρίχινος); suptire, macru, miseru, pauperu : *castigu trichinu*; — subst. f., *trichina*; genu de vermi intestinali, de currendu observati in musclii omului.

* TRICHISMU, s. m., (τριχισμός, fr. **trichisme**); fractura capillaria in ossulu craniului.

* TRICHITE, s. f., (fr. **trichite**); genu de conchylie fossili alle caroru fibre sémina cu pèrulu.

* TRICHIURU, s. m., (fr. **trichiure**), genu de pesci, a caroru códa se termina in una specia de pèru, si cari, ca si torpill'a, au facultatea de a dá una commotione mânei ce i attinge.

† TRICHO-, (gr. θρίξ, gen. τριχός = pèru), in composite scientifice, precumu in: *trichocaliciu*,-*a*, adj., (fr. **trichocalycé**), se dice despre florile cari au calicele villutu; *trichocarpu*,-*a*, adj., (fr. **trichocarpe**), care are fructele villute; *trichocaulu*,-*a*, adj., (fr. **trichocaule**), care are caululu villutu; *trichocephalu*,-*a*, adj., (fr. **trichocéphale**), care are florile unite in capitule si munite cu pèru; subst. m., *trichocephalulu*, genu de vermi intestinali cari se afla de multe ori in corpulu omului; *trichocercu*, s. m., (fr. **tricho-**

www.dacoromanica.ro

cerque), genu de animalcule infusorie; *trichoceru*, s. m., (fr. **trichocère**), genu de insecte diptere d'in famili'a hydromyeloru; *trichochina*, s. f., (fr. **trichochine**), genu de plante synantherie; *trichochloe*, s. f., (fr. **trichochloé**), genu de plante graminie; *trichoclade*, adj., (fr. **trichoclade**), care are ramuri villute; *trichoclina*, s. f., (fr. **trichocline**), genu de plante cu flori composite, insemnate prin formos'a calathide a floriloru cu unu involucru villosu albu; *trichode*, adj., (τριχώδης, fr. **trichode**), care sémina a pèru; subst. f., 1. genu de animalcule infusorie, 2. genu de insecte coleoptere; 3. genu de plante d'in famili'a gramineloru; *trichodermaciu,-a*, adj.. (fr. **tricodermacé**), care sémina a *trichodermu*; *trichodermu*, s. m., (fr. **trichoderme**), genu de fungi cari crescu pre ramurile si trunchiurile arboriloru; *trichodesmu*, s. m., (fr. **trichodesme**), genu de plante borraginie; *trichodiu*, s. m., (fr. **trichodion**), genu de plante graminie; *trichodonte*, adj., (fr. **trichodonte**), care are dentii forte lungi si assémine pèrului de porcu; *trichogamilu*, s. m., (fr. **trichogamile**), genu de plante d'in famili'a aurantiacieloru; *trichogastru*, s. m., (fr. **trichogastre**), genu de pesci; *trichoglossu*, s. m., (fr. **trichoglosse**), genu de passeri d'in Java; *trichoglottu*, s. m., (fr. **trichoglotte**), genu de plante d'in Java; *trichognathu*, s. m., (fr. **trichognathe**), genu de insecte coleoptere, pentamere, d'in famili'a carnivoreloru, d'in Brasili'a; *trichogonu*, s. m., (fr. **trichogone**), genu de plante d'in famili'a algeloru; *trichoide*, adj., (τριχοειδής, fr. **trichoïde**), care sémina a pèru; *trichoma*, pl.-*mate*, (τρίχωμα), capellatura; fig. unu morbu; *trichomane*, s. m., **trichomanes**, (τριχομανές), genu de ferice, care coprende la unu centu si cincidieci de specie, inse numai trei sau patru crescu in Europ'a; *trichomanoide*, adj., (fr. **trichomanoïde**), care sémina a *trichomane*; *trichomaticu,-a*, adj., (fr. **trichomatique**), relativu la morbulu *trichoma*; *trichomatu-a*, adj., (fr. **trichomate**), care are apparentia filamentósa; subst. pl., *trichomatele*, sectione d'in famili'a algeloru; *trichomyce*, adj. s., (fr. **trichomyce**), specia de fungi filamentosi; *trichondylu*, s. m., (fr. **trychondyle**), genu de plante; *trichonepu*; s. m., (fr. **trichonème**), genu de plante cari au filamentele stamineloru villute; *trichonotu,-a*, adj. s., (**trichonote**), care are spinarea villuta; *trichoon*, s. m., (fr. **trichoon**), genu de plante graminie cu care Indianii si accoperu casele; *trichophoru*, s. m., (fr. **trichophore**), 1. genu de plante cyperacie; 2. genu de plante d'in famili'a algeloru; 3. genu de oscillatórie; 4. base filamentósa a fungiloru, candu filamentele prin agglutinatione formédia una specia de membrana; *trichophyllu,-a*, (fr. **trichophylle**), se dice despre una planta alle carei folie sau frondie su capillarie, sau se termina prin unu pèru; *trichopode*, adj., (fr. **trichopode**), care are petiorele sau pedunclii villuti; s. m., genu de pesci thoracici; *trichopteru,-a*, adj., (fr. **trichoptère**), care are aripele sau pinnele villute; subst., 1. genu de insecte d'in famili'a hydromyeloru; 2. specia de pesci trichopodi alle caroru pinne pectorali su prolongate in filamente lungi; *trichopygu,-a*, adj., (fr. **trichopyge**), care are curulu villutu; *trichosanthu*, s. m., (fr. **trichosanthe**), genu de plante d'in ambe Indiele; *trichosepalu,-a*, adj., (fr. **trichosépale**), care are sepalele villute; *trichose*, s. f., (τρίχωσις), capillatura, vedi si *trichiase*; *trichosomu,-a*, adj., (fr. **trichosome**), care are corpulu ca unu firu; subst. m., *trichosomulu*, genu de vermi infusorii d'in famili'a ascaridiiloru, cari viuu in canalele intestinale allu passeriloru; *trichospermu,-a*, adj., (fr. **trichosperme**), care are granuntiele villute; subst. m., *trichospermulu*, genu de corymbifere; *trichospira*, s. f., (fr. **trichospire**), genu de plante d'in famili'a flosculoseloru; *trichosporiu*, s. m., (fr. **trichosporion**), genu de fungi d'in famili'a byssoidiloru, cari crescu pre petre, pre muri, si pre trunchiurile arboriloru; *trichosporu*, s. m., (fr. **trichospore**), genu de plante d'in famili'a bignonieloru, care cresce in padurile celle mari alle Javei si Sumatrei; *tricho-*

www.dacoromanica.ro

stemma, s. f., (fr. **trichostemme**), genu de plante labiate; *trichostemoniu,-a*, adj., (fr. **trichostémone**), care are staminele villute; *trichostomu,-a*, (fr. **trichostome**), care are gur'a incongiurata de pèru; subst. pl. *trichostomii*, ordine de polypi; subst. m., *trichostomulu*, genu de muscu, *trichosuru,-a*, adj., (fr. **trichosure**), care are cód'a villuta.

* TRICHORDU = *tricordu,-a*, adj., **trichordis**, (τρίχορδος); care are trei córde, munitu cu trei córde.

* TRICHORU,-*a*, adj., **trichorus**, (τρίχωρος); impartitu in trei locuri; subst. m., casa impartita in trei corpuri de locuentie.

* TRICHOTHECU, s. m., (fr. **trichothèque**); genu de fungi cu *trei thece*; de ací : *trichoteciu,-a*, adj., (fr. **trichothécien**), care sémina cu unu *trichothecu*; subt. pl. *trichotheciele*, familia de fungi care are de typu genulu *trichothecu*.

* TRICHOTOMIA, s. f., (fr. **trichotomie**, d'in τρίχα=**trifariam**, si τομή= taliatura); divisione in trei pàrti; de ací : *trichotomicu,-a*, adj., (fr. **trichotomique**), relativu la *trichotomia : classificatione trichotomica; trichotomu,-a*, adj., (fr. **trichotome**), care se imparte si se subimparte prin *trei*.

* TRICHROISMU, s. m., (franc. **trichroïsme**); fenomenu produssu prin unu corpu care offere *trei colori*.

*TRICHROITU,-*a*,adj.,(fr.**trichroïte**); care offere fenomenulu *trichroismului*.

* TRICHROU,-*a*, adj., **trichrus**, (τρίχρους); cu *trei colori*; subst. m. *trichrou*, specia de pétra pretiósa cu *trei colori*.

* TRICINIU, pl.-*e*, **tricinium**, (d'in **tri** si **canere**); cantare cu trei voci.

* TRICIPITE, adj., **triceps**; care are *trei capete*; de ací subst., *tricipitinu*, cognome allu gentei romane *Lucretia : Lucretiu Tricipitinu*.

* TRICLA=*triclia*, s. f., **tricla**, **triclea** si **triclia**; vedi *trichila*.

* TRICLINARIU,-*a*, adj., **triclinaris** si **triclinarius**; vedi *tricliniariu*.

* TRICLINIARCHU, s. m., **triclinarchus** si **triclinarches**, (τρικλινιάρχης); curatoriulu tricliniului, ospetariulu.

* TRICLINIARIU,-*a*, adj., **triclinaris** si **triclinarius**; relativu la *tricliniu : vestimente tricliniarie, mappa tricliniaria; lectu tricliniariu*; subst. m., *tricliniariulu*, servulu *tricliniului*; pl. *tricliniarii*, membrii unei corporationi cari manca imperuna.

* TRICLINIU, pl.-*e*, **triclinium**, (τρικλίνιον); salla de mancare cu trei lecte =κλίναι impregiurulu mesei : *a sterne tricliniulu; a essorná tricliniulu; a pune tricliniulu; a se ospetá cu amicii in tricliniu*.

* TRICOCCU, s. m., **tricoccum**; una planta, specia de heliotropu.

* TRICOLORE sau *tricoloru,-a*, adj., **tricolor**; care are *trei colori*.

* TRICOLU, pl.-*e*, **tricolum**, (τρίκωλον); periodu cu trei membre.

* TRICONE, s. m., **trico**, (d'in **tricæ**); care cauta subterfugie spre a si solve detorí'a, debitoriu de rea credentia, insellatoriu.

* TRICORNE, adj., **tricornis**; care are *trei córne*.

* TRICORNIGERU,-*a*, adj., **tricorniger**; care presenta trei corne; subst., furca cu *trei corne*.

*TRICORPORE, adj., **tricorpor**; care are *trei corpuri : tricorporele Geryone*.

* TRICOSU,-*a*, adj., **tricosus**; plenu de *trice*, intricante, insellatoriu, astutu, versutu.

* TRICUSPIDE, adj., **tricuspis**; care are trei vertici ascutiti : *furca tricuspide catridentele lui Neptunu*.

* TRIDACNA, s. f., **tridacna**,-**orum**; (d'in τρί si δάκνειν=muscare); specia de ostridie mari.

* TRIDENTE, adj., **tridens**; care are *trei denti*; subst. m., *tridente*, **tridens**; furca cu *trei denti*, cumu erá furc'a *pescariloru* cu care strapungeau pescii cei mari, furc'a *retiariului* cu care se serviá la lupta, furc'a lui Neptunu : *tridentele e sceptrulu lui Neptunu*.

* TRIDENTIFERU,-*a*, adj., **tridentifer**; care pórta unu *tridente*, epithetulu lui Neptunu.

* TRIDENTIGERU,-*a*, adj., **tridentiger**; synonymu cu *tridentiferu*.

* TRIDENTIPOTENTE, adj., **tridentipotens**; care are potere preste *tridente*,

www.dacoromanica.ro

care domnesce cu *tridentele*, epithetulu lui Neptunu.

*TRIDUANU,-*a*, adj., **triduanus**; care dura *trei dille*; care revine totu la *trei dille : febre triduana.*

* TRIDUU, s. m., **triduum**; spatiu de *trei dille.*

*TRIENNALE, adj., **triennalis**, (it. **triennale**, fr. **triennal**); de *trei anni*, care dura *trei anni : guvernu triennale, parlamentu triennale; planta triennale*, care produce fructu numai in allu treile annu dupo ce a fostu seminata.

* TRIENNE, adj., **triennis**, (d'in **tri**, si **annus**); de *trei anni : vacca trienne, capra trienne.*

* TRIENNIU, pl.-*e*, **triennium**, (d'in **tri**, si **annus**); spatiu de *trei anni : ellu petrecú in Galli'a unu trienniu; in acestu trienniu amu vedutu multe; cându veti implení trienniulu se ve intórceti in patria; i s'a datu terminu de unu trienniu spre a si sólve detoriele.*

* TRIENTALE, adj., **trientalis**, (d'in *triente*); inaltu de unu *triente* de petioru sau de patru pollicari, fiendu co petiorulu erá impartitu in patru pollicari.

* TRIENTARIU,-*a*, adj., **trientarius**, (d'in *triente*); relativu la *triente : usura trientaria*, adeco de patru procente, fiendu co legea permittea dóuespredìece procente pre annu.

* TRIENTE, s. m., **triens**; terti'a parte d'in unu totu. Romanii se serviau cu mesur'a duodecimale; assele (consideratu ca unu totu) se impartiá in 12 uncie; *trientele* ca terti'a parte de *asse* representá 4 uncie, sau 4 uncie constitueau unu *triente*; acestu metodu se applicá la veri-ce divisione, si se dicea : *unu triente* de moneta de arame, *unu triente* de moneta de auru, *unu triente* de sestariu, *unu triente* de petioru, *unu triente* de degitu, *unu triente* de jugeru, *unu triente* de creditate, *unu triente* de procente, *unu triente* de annu, etc.

*TRIERARCHU, s. m., **trierarchus**, (τριήραρχος); capitanulu unei *trieri* = *triereme.*

* TRIERE, s. f., **trieris**, (τριήρης); trireme, nave cu trei serie de remi.

*TRIETERICU,-*a*, adj., **trietericus**, (τριετηρικός); care se face totu la *trei anni : ceremonie trieterice*, si simplu *trieterícele*, serbatori in onórea lui Bacchu, cari se celebrau la Thebe.

* TRIETERIDE, s. f., **trieteris**, (τριετηρίς); spatiu de *trei anni, trienniu*, serbatóre care se celebrá la trei anni.

* TRIFARIU,-*a*, adj., **trifarius**, (analogu gr. τριφάσιος); in trei pàrti, triplu : *divisione trifaria.*

* TRIFACE, adj., **trifax**; triangulariu; subst. f., una specia de arme lungi de trei coti, cari se arruncáu cu catapult'a.

* TRIFAUCE, adj., **trifaux**; cu trei fauci, cu trei guri : *latratulu trifauce allu canelui Cerberu.*

* TRIFERU,-*a*, adj., **trifer**; care produce fructe de trei ori pre annu : *vitia trifera. ficu triferu.*

* TRIFIDU,-*a*, adj., **trifidus**, (d'in **tri**, si **findere**); despicatu in trei : *trifid'a limba a sérpelui; calle trifida*, care se imparte in trei (τρίοδος).

* TRIFILU = *trifiru,-a*, adj., **trifilis**, (d'in **tri**, si **filum** = firu); care are *trei fire* de pèru.

* TRIFINIU,-*a*, adj., **trifinius**, (d'in **tri**, si **finis**); unde confina trei margini : *terminu trifiniu*, si simplu *trifiniulu*; **trifinium**, punctu unde confina trei proprietàti, *triplu confiniu.*

* TRIFISSILE, adj., **trifissilis**; care se pote despicá in trei; vedi *trifidu.*

TRIFOLIU, s. m., **trifolium**, (d'in **tri**, si **folium**); èrba bene connoscuta care cresce regulatu in *trei folie : gradin'a nóstra e plena de trifoliu; am seminatu trifoliu pentru vite; vitele se ingrassia de trifoliu.*

TRIFORME si *triformu,-a*, adj., **triformis**, (d'in **tri**, si **forma**); care are *trei forme, trei figure : div'a triforme*, Diana pre pamentu, lun'a in ceru, si Ecate in infernu; *mundulu triforme*, aerulu, marea si infernulu.

TRIFURCARE, v., a impartí in trei fire; de ací : *trifurcatu,-a*, adj. part., impartitu in trei fire, sau in trei cursuri.

*TRIFURCIFERU, s. m., **trifurcifer**, (d'in **tri**, si **furcifer**); misellu care me-

www.dacoromanica.ro

rita se fia de trei ori pusu iu furci, misellu imperiale.

* TRIFURCIU, s. m., **trifurcium**; furcouiu cu trei deuti.

* TRIFURCU,-*a*, adj., **trifurcus**, (d'iu **tri**, si **furca**); care are trei colti.

* TRIFURU, s. m., **trifur**, (d'iu **tri**, si **fur**); *furu* iutreitu, *furu* care face câtu trei *furi*: *furu* imperiale.

* TRIGA, s. f., **triga**, (contrassu d'iu **trijuga**); carrutia cu trei calli incamati unulu louga altulu; fig. unu complessu de trei lucruri, si trei persone associate.

* TRIGAMIA, s. f., **trigamia**, (τριγαμία); statulu omului care s'a casatoritu de trei ori, care a avutu trei mulieri.

* TRIGAMU, s. m., **trigamus**, (τρίγαμος); omu care s'a iusoratu de trei ori.

* TRIGARIU,-*a*, adj., **trigarius**, (d'iu **triga**); relativu la *triga*, subt. pers. *trigariu*, **trigarius**, conductoriulu unei *trige*; reale, *trigariu*, pl.-*e*, **trigarium**, locu unde se essercita *trigele*, si iu genere, locu unde se essercita callii la cursu.

* TRIGEMINARE, v., **trigeminare**, (d'in **trigeminus**); a triplicá, a iutreí.

* TRIGEMINU,-*a*, adj., **trigeminus**, (si **tergeminus**); 1. gémiuu iu uumeru de trei: *filii trigemini*, *frati trigemini*; 2. intreitu: *onori trigemine*, *victoria trigemina*, *mugitu trigeminu*.

* TRIGEMME, adj., **trigemmis**, (d'iu **tri**, si **gemma**); care are trei ocli sau muguri: *malliolu trigemme*.

* TRIGESIMU,-*a*, adj. ord., **trigesimus**; vedi *tricesimu*.

†† TRIGINTA, num. card., **triginta**; treidieci.

* TRIGLYPHU, s. m., **triglyphus**, (τρίγλυφος); ornamentu architectouicu care reseuta capitele trabiloru assediate pre architrabe, si suut separate uuele de altele priu metope: *triglyphulu se vede mai allessu in architectur'a dorica*.

* TRIGONALE, adj., **trigonalis**, (d'iu τρίγωνον); triaugulariu: *jocu trigonale* la care jocatorii cu pil'a formau unu triânglu.

* TRIGONARIU,-*a*, adj., **trigonarius**; relativu la *trigone*.

* TRIGONE, s. m., **trigon**, (τριγών); pila cu care se jocáu trei eusi assediati iu unu triânglu sau iu unu spatiu triângulariu.

* TRIGONICU,-*a*, adj., **trigonicus**, (τριγωνικός); triaugulariu.

* TRIGONOMETRIA, s. f., (it. **trigonometria**, fr. **trigonométrie**, d'iu τρίγωνον = triânglu, si μετρεῖν = mesurare); arte de a mesurá triânglurile, parte a geometriei: *trigonometria plana*, *trigonometria sferica*; *unu triânglu are trei ângluri si trei lateri*, *cându sunt date trei d'in aceste sésse elemente*, *intre cari debe se fia minimu una látere*, *trigonometri'a ne invétia a calculá celle alte elemente*; *cunnoscenti'a trigonometriei sferice e absolutu necessaria astronomiloru*.

* TRIGONOMETRICU,-*a*, adj., (it. **trigonometrico**, fr. **trigonométrique**); relativu la *trigonometria*: *operatione trigonometrica*, *calculu trigonometricu*; *solutione trigonometrica a unui triânglu*; si adv. *trigonometrice*.

* TRIGONU, s. m., **trigonum**, (τρίγωνον); triânglu, figura cu trei ângluri si cu trei lateri;—**trigonus**, (τρίγωνος); specia de thuunu, pesce.

* TRIJUGU,-*a*, adj., **trijugus**, (d'iu **tri**, si **jugum**); cu *trei juguri*, incamatu cu trei calli; fig. triplu.

* TRILATERU,-*a*, adj., **trilaterus**; cu trei lateri: *figura trilatera*.

* TRILIBRE, adj., **trilibris**, (d'iu **tri**, si **libra**); de trei libre.

* TRILICE, adj., **trilix**, (d'iu **tri**, si **licium**); iu *trei licie*, iu *trei fire*.

* TRILIMBU,-*a*, adj., **trilinguis**, (d'iu **tri**, si **lingua**); cu *trei limbe*;—care vorbesce *trei limbe*: *Sicilianii trilimbi*, *cari vorbiau grecesce*, *latine si punice*.

* TRILOBU,-*a*, adj., (τρίλοβος); cu *trei lobi*; impartitu iu *trei lobi*.

* TRILOGIA, s f., (τριλογία); complessu de trei dramate, cu cari poetii autici se preseutau la coucursu.

* TRILOGICU,-*a*, adj., (fr. **trilogique**); relativu la *trilogía*.

* TRILOGU, s. m., (fr. **trilogue**); dialogu iutre trei persone, sau iu care figurédia trei interlocutori.

www.dacoromanica.ro

* TRILONGU,-*a*, adj., **trilongus**; compusu d'in *trei syllabe longe*.

* TRILORE sau *triloru*,-*a*, adj., **triloris**, (d'in **tri**, si **lorum**); care are *trei corelle*.

* TRIMANU,-*a*, adj., **trimanus**; care are *trei mâni*.

* TRIMATU, s. m., **trimatus**, (d'in **trimus**); etate de trei anni.

* TRIMEMBRE sau *trimembru*,-*a*, adj., **trimembris**; cu *trei membre*, cu *trei corpuri*.

* TRIMESE, adj., **trimensis**, (d'in **tri**, si **mensis**); de *trei mesi*=luni; care cresce in *trei mesi*=luni : *grânu trimese*.

* TRIMESTRE, adj., **trimestris**, (d'in **tri**, si **mensis**); de *trei mesi*=luni; care dura *trei mesi*; subst. *unu trimestru*, spatiu de *trei mesi*.

* TRIMETALLU, s. m., **trimetallum**; legatura de *trei metalle*.

* TRIMETRIA, s. f., **trimetria**; compositione de *trimetri*.

* TRIMETRICU,-*a*, adj., **trimetrus**; d'in *trei metri dupli* : *versu trimetricu*= *trimetru*.

* TRIMETRU, s. m., **trimeter**, **trimetrus**, **trimetros**, (τρίμετρος); versu compusu d'in *trei metri dupli* sau d'in sésse petiore iambice.

* TRIMODIU, s. m., **trimodium**, si **trimodia**, f., (d'in **tri**, si **modius**); mesura de *trei modie*, prin urmare *patrantariu*, **quadrantal**.

* TRIMODU,-*a*, adj., **trimodus**, (d'in **tri**, si **modus**); de *trei moduri*, in *trei moduri*, triplu.

* TRIMU,-*a*, adj., **trimus**, (d'in **tres**); de *trei anni* : *filiu trimu*, *filia trima*, *capra trima* : *arbore trimu*.

* TRIMULU sau *trimuru*,-*a*, adj., **trimulus**; demin. d'in *trimu*.

* TRINARIU,-*a*, adj., **trinarius**, (d'in **trini**); compusu d'in *trei* : *numeru trinariu*; vedi *ternariu*.

* TRINEPOTU,-*a*, s., **trinepos**, m., **trineptis**, f., nepotu de stranepotu, descendente in allu cincile gradu : *filiu*, *nepotu*, *pronepotu* (*stranepotu*), *abnepotu*, *adnepotu*, *trinepotu*.

* TRINERVU,-*a*, adj., (**trinervé**); care offere trei nervature longitudinali plecandu de la base, ca foliele *linului trinervu*.

* TRINI,-*e*, adj., **trini**, (d'in **tres**); trei ensi, câte trei.

* TRINIONE, s. m., **trinio**; numerulu *trei* la joculu de cubu.

* TRINITARIU,-*a*, adj. s., (fr. **trinitaire**); se dice despre celli ce credu in *trinitate*, in oppositione cu *unitariu*.

* TRINITATE, s. f., **trinitas**, (d'in **trini**); treime; in baserica, divinitatea in trei persone, patrele, filiulu si spiritulu sânctu : *sânct'a trinitate*, *unitatea in trinitate*.

* TRINOCTIALE, adj., **trinoctialis**, (d'in **trinoctium**); de *trei nopti*.

* TRINOCTIU, pl.-*e*, **trinoctium**, (d'in **tri**, si **nox**, **noctis**); spatiu de *trei nopti*.

* TRINODE si *trinodu*,-*a*, adj., **trinodis**, (d'in **tri**, si **nodus**); cu *trei noduri*; fig. d'in trei syllabe.

* TRINOMIU,-*a*, adj., **trinomius**, si **trinominis**, (d'in **tri**, si **nomen**); care are *trei nomine*.

* TRINUNDINU,-*a*, adj., **trinundinus**, (d'in **tri**, si **nundinae**); relativu la *trei nundine*, *de trei nundine*; subst. *unu trinundinu*, **trinundium**; spatiu de tempu in care se celebrédia *trei nundine*, prin urmare 17 dille.

* TRINU,-*a*, adj., **trinus**, (d'in **tres**); de *trei*, in *trei*, câte *trei* : *Dieu unulu si trinu*; vedi *trini*.

* TRIOBOLU, s., **triobolus**, (τριόβολος); moneta de arame in valore de *trei oboli*; fig. valore de nemica.

* TRIODICU,-*a*, adj., (fr. **triodique**); 1. (d'in τρίοδος=**trivium**), care merge pre trei càlli differite; 2. (d'in τριῴδιον), relativu la *triodiu*.

* TRIODIU, s. m., (τριῴδιον); proprie, care coprende *trei ode*; inse in specie, carte ecclesiastica in baserica anatolica care coprende cantàrile de la dominic'a publicanului peno la pasci : *inceputulu triodiului coincide cu septuagesim'a*.

* TRIOECIA, s. m., (fr. **trioecie**, d'in τρεῖς=trei, si οἰκία=casa); classe de plante care coprende trei specie de flori diverse la sexu, flori hermaphrodite, flori mascule si flori femelle, pre totu atâte individue diverse.

www.dacoromanica.ro

* TRIOECICU, adj., (fr. **triœcique**); relativu la *trioecia*.

* TRIONE, s. m., **trio**, (contrassu d'in **terio**, de la **terere**); bou treieratoriu; applicatu la constellationea ursei cu celle sépte stelle luminóse, *septemtrionii*, si sing. *septemtrionele*.

* TRIONYMU,-*a*, adj., **trionymus**, (τριώνυμος); cu *trei nomine*, ca sí *trinomiu*.

* TRIOPHTHALMU, s. m., **triophthalmos**, (τριόφθαλμος); una pétra pretiósa care representa *trei ocli*.

* TRIORCHE, s. f., **triorchis**, (τριορχίς); 1. una specia de falconi; 2. una specia de centauria.

* TRIPALE sau *tripalu*,-*a*, adj., **tripalis**, (d'in **tri**, si **palus**); care are *trei pari*; sustinutu de *trei pari*.

* TRIPARCU,-*a*, adj., **triparcus**, (d'in **tri**, si **parcus**); forte parstatoriu, forte economu, avaru.

* TRIPARTIRE, v., (**tripartire**); a impartí in *trei pàrti*.

* TRIPARTITIONE, s. m., **tripartitio**; actione de *tripartire*, divisione in *trei pàrti*.

* TRIPARTITU,-*a*, adj. part., **tripartitus**; impartitu in *trei pàrti* : *discursu tripartitu*; *tractatu tripartitu*; *armata tripartita*.

* TRIPATINA, s. f., **tripatina**, (d'in **tri**, si **patina**); buccate compuse d'in trei ingredientie.

* TRIPATINIU, s. m., **tripatinium**, (d'in **tri**, si **patina**); buccate puse pre mésa in *trei patine*.

* TRIPECCIA, s. f., **tripeccia**; unu scamnu cu trei petióre.

* TRIPECTORU,-*a*, adj., **tripectorus**, (d'in **tri**, si **pectus**); cu *trei pecturi* : *tripectorulu Geryone*.

* TRIPEDALE, adj., **tripedalis**, (d'in **tri**, si **pedalis**); de *trei pedi*, ca mesura : *latitudine tripedale*, *altitudine tripedale*, *crassitudine tripedale*.

* TRIPEDANIU,-*a*, adj., **tripedaneus**, (d'in **tri**, si **pedaneus**); de *trei pedi* : *vitia de vinia tripedania*.

* TRIPEDE, adj., **tripes**, (d'in **tri**, si **pes**, **pedis**); cu *trei petióre* : *mésa tripede*, *scamnu tripede*, *lectu tripede*; fig. *mulu tripede*, *callu tripede*, adeco schiopu de unu petioru.

* TRIPETALOIDE, adj., (fr. **tripétaloïde**); care sémina a avé numai *trei petale*.

* TRIPETALU,-*a*, adj., (fr. **tripétale**); care are coroll'a cu *trei petale*.

* TRIPETIA, s. f., **tripetia**; scamnu cu trei petiore; vedi *tripeccia*.

* TRIPETIOLU = *tripetioru*, s. m., **tripetia**; scamnu cu trei petióre.

* TRIPICTU,-*a*, adj., **tripictus**, (d'in **tri**, si **pictus**); 1. scrissu de trei ori; — 2. scrissu in trei limbe.

* TRIPLARE, v., **triplare**, (d'in **triplus**); a face *triplu*, a intreí; vedi *triplicare*.

* TRIPLARIU,-*a*, adj., **triplaris**, **triplarius** si **triplicarius**, (d'in **triplus**); triplu; vedi si *triplicariu*.

* TRIPLASIU,-*a*, adj., **triplasius**, (τριπλάσιος); triplu.

* TRIPLICA, s. f., (fr. **triplique**); replica dupo duplica, in jurisprudenti'a practica : *supplica*, *replica*, *duplica*, *triplica*.

* TRIPLICABILE, adj., **triplicabilis**, care se póte *triplicá*; triplu.

* TRIPLICARE, v., **triplicare**, (d'in **triplex**); a *intreí*, a multiplicá cu *trei* : *ellu duplicà*, *si apoi triplicà stipendiulu militariloru*.

* TRIPLICARIU,-*a*, adj., **triplicarius**, (d'in **triplex**); care percepe salariu triplu ca recompensa pentru valenti'a sea.

* TRIPLICATIONE, s. f., **triplicatio**; actione de *triplicare*; multiplicatione prin trei; in jurisprudenti'a practica, *triplica*.

* TRIPLICATORIU,-*tória*, adj. s., care *triplica*, care multiplica prin trei, care face intreitu; — care respunde la *duplica*.

* TRIPLICATU,-*a*, adj. part., **triplicatus**; intreitu, multiplicatu prin trei : *salariu triplicatu*.

* TRIPLICE, adj., **triplex**, (d'in **tri**, si **plicare**); compusu d'in *trei*, intreitu, triplu.

* TRIPLICITATE, s. f., **triplicitas**, (d'in **triplex**); calitate si stare de triplu,

www.dacoromanica.ro

compositione d'in trei : *triplicitatea salariului unui militariu.*

* TRIPLINTHIU,-*a*, adj., **triplinthius**, (d'in **tri**, si **plinthus**=caramida); grossu de trei *plinthe*=caramidi : *pariete triplinthiu.*

* TRIPLOCENTRU, s. m., (fr. **triplocentre**); genu de plante cu flori composite.

* TRIPLOEDRICU,-*a*, adj., (fr. **triploédrique**); a carui superfacia presenta trei ordini de facie.

* TRIPLOEDRU, s. m., (fr. **triploèdre**); forma cristallina produssa prin combinationea de trei rhomboedri.

* TRIPLOHECTOEDRICU,-*a*, adj., (fr. **triplohectoédrique**); se dice despre unu cristallu care offere una *hectoedria* tripla.

* TRIPLOIDE, s. m., (fr. **triploïde**); specia de elevatoriu applicatu la operationea trepanului.

* TRIPLOPTERU,-*a*, adj., (fr. **triploptère**); care are aripele sau pinnele divise in trei.

* TRIPLOSTEMONIU,-*a*, adj., (fr. **triplostémone**); alle carui stamine sunt de trei ori mai numerose de câtu divisionile corollei.

* TRIPLU,-*a*, adj., **triplus**, (τριπλοῦς); intreitu, de trei ori atâtu : *salariu triplu, ratione tripla.*

* TRIPODA, s. f., **tripoda**; scamnulu cu trei petiore allu Pythiei; vedi *tripode.*

* TRIPODARE, v., **tripodare**, **tripudiare**; a saltá in trei passi.

* TRIPODATIONE, s. f., **tripodatio**; actione de *tripodare*; saltatione religiosa essecutata de fratii arvali in giurulu altariului.

* TRIPODE, s. m., **tripus**, gen. **tripodis**, (τρίπους); 1. scamnu cu trei petiore, in specie scamnulu Pythiei; 2. vasu cu trei petióre.

* TRIPOLIU, s. m., **tripolion**, (τριπόλιον); una planta care cresce pre scopelli.

* TRIPONDIU, s. m., **tripondius**; moneta care representá *trei pondi*=assi.

* TRIPONTIU, s. m., **tripontium**; locu unde sunt *trei ponti.*

* TRIPORTENTU, s. m., **triportentum**; portentu intreitu; fig. lucru forte estraordinariu.

* TRIPTICU,-*a*, adj., **tripticus**, (τριπτικός); frecatu : *unctione triptica*, applicata prin frecare.

* TRIPTOTU,-*a*, adj., **triptotos**, (τρίπτωτος); care are numai trei casuri : *nome triptotu*, subst. *unu triptotu.*

* TRIPUDIARE, v., **tripudiare**, (d'in **tripudium**); a saltá in trei passi; vedi si form'a *tripodare.*

* TRIPUDIATIONE, s. f., **tripudiatio**; actione de *tripudiare*; vedi si *tripodatione.*

* TRIPUDIU, pl.-*e*, **tripudium**, (d'in **tri**, si **pes, pedis**); 1. saltu militariu in trei passi, saltu de buccuria, saltu religiosu; 2. auspiciu favorabile, candu pullii sacri mancau cu atâtu appetitu, in câtu le cadeá nutretiulu d'in gur'a.

* TRIREME, s. f., **triremis**, (d'in **tri**, si **remus**); nave cu trei scrie de *remi*, nave bellica.

* TRISACRAMENTARIU, s. m., (fr. **trisacramentaire**); care nu recunnósce mai multe de trei sacramente sau mysterie in baserica : *Anglicanii su trisacramentari, pentru co admittu numai baptesmulu, eucharisti'a si chirotoni'a.*

* TRISAGIU, s. m., (τρισάγιον); hymnu sacru in care se repete coventulu ἅγιος= sânctu, de trei ori : *sâncte Dommnedieu, sâncte tare, sâncte fora de morte!*

* TRISANTHU, s. m., (fr. **trisanthe**); genu de plante d'in Chin'a alle carei folie se manca, si se applica in medicina.

* TRISARCHIA, s. f., (fr. **trisarchie**, d'in τρεῖς = trei, si ἀρχή = guvernu); guvernu compusu d'in trei persone; — térra guvernata de trei principi.

* TRISCELU, s. m., **triscelum**, (τρισκελής); figura cu trei lateri, triânglu.

* TRISCHENU,-*a*, adj., **trischoenus**, (τρίσχοινος); care coprende *trei scheni.*

* TRISECTORIU,-*tória*, adj. s., (fr. **trisecteur**) care talia in *trei pàrti : trisectoriulu unui ânglu.*

* TRISECTIONE, s. f., (fr. **trisection**); divisione a unui lucru in trei pàrti ecali; in specie : *trisectionea unui ânglu in trei ângluri ecali.*

www.dacoromanica.ro

* TRISPASTU, s. m., **trispastos**, (τρίσπαστος); machina cu trei scripeti.

* TRISPITHAMU,-*a*, adj., **trispithamus**, (τριςπίθαμος); mare de trei schiope.

TRISTARE, v., **tristificare**; si refl. *a* se *tristá*, **tristari**; vedi *intristare*.

TRISTATIONE, s. f., actione de *tristare*; vedi *intristatione*.

TRISTATORIU,-*tória*, adj. s., **tristificus**; vedi *intristatoriu*.

TRISTATU,-*a*, adj. part., **tristis**; vedi *intristatu*.

* TRISTEGU,-*a*, adj., **tristegus**, (τρίστεγος); care are trei planuri de casa, cu trei *caturi*; subst. *unu tristegu*, pl. *tristegele*, **tristega,-orum**, (τρίστεγα), edificiu cu trei planuri.

TRISTETIA, s. f., **tristities** si **tristitia**, (d'in **tristis**); calitate si stare de *tristu*, in oppositione cu *letetia*: *m'a coprensu tristeti'a*; *a se dá tristetiei*, *a se lassá tristetiei*; *ellu se consume de tristetia*; *nuntiulu despre mórtea parentiloru sei l'a precipitatu in una tristetia*, *d'in care nu se mai póte redicá*.

* TRISTIFICARE, v., **tristificare**; a face *tristu*, a causá *tristetia*, a *intristá*.

* TRISTIFICU,-*a*, adj., **tristificus**; care face *tristu*, care terrifica, care inspaimenta.

TRISTITATE, s. f., **tristitas**; stare *trista*.

TRISTITIA, s. f., **tristitia**; dispositione *trista*, affectu *intristatoriu*, *intristare*, *intristatione*; vedi *tristetia*.

TRISTITUDINE, s. f., **tristitudo**, intristatione; vedi *tristitia* si *tristetia*.

TRISTU,-*a*, adj., **tristis**; turburatu de dorere interna psychica: *omu tristu*, *facia trista*, *ocli tristi*, *ellu e tristu de mórtea parentelui seu*, *asiá de tristu de nu póte vorbí*; *de ce esti asiá de tristu? l'am vedutu tristu si desperatu*; *triste dille am adjunsu*; *trista sórte am avutu*; *tristu servitiu amu facutu amiculuí*; *locu tristu unde au moritu fratii sei*;— figuratu: *tempu tristu*, obscuru si plouiosu.

TRISULCU,-*a*, adj., **trisulcus**, (d'in **tri** si **sulcus**); cu *trei sulci*, cu *trei colti*, cu *trei ramuri*: *trisulc'a limba a sérpelui*; *trisulculu fulgeru allu lui Joue*.

* TRISYLLABU,-*a*, adj., **trisyllabus**, (τρισύλλαβος); de *trei syllabe*, care are *trei syllabe*: *vorba trisyllaba*, *coventu trisyllabu*; si subst. *unu trisyllabu*, **trisyllabum**,

* TRITAVIA, s. f., **tritavia**; strabon'a strabonei; ascendente in allu séssele gradu.

* TRITAVU, s. m., **tritavus**; strabonulu strabonului; ascendente m. in allu séssele gradu.

*TRITHEISMU, s. m., (fr. **trithéisme**, d'in τρεῖς=trei, si θεός=dieu); doctrina religiósa care admitte trei diei: *crestinii fura inculpati de tritheismu*.

*TRITHEISTU, s. m., (fr. **trithéiste**); care admitte trei diei.

* TRITHEITU, s. m., **tritheita**, (τριθεΐτης); vedi *tritheistu*.

* TRITICARIU,-*a*, adj., **triticarius**, (d'in **triticum**); relativu la *triticu* = grânu; subst. m., *triticariulu*, **triticarius**, care approvisionédia cu *triticu*, granariu.

* TRITICIU,-*a*, adj., **triticeus**, (d'in **triticum**); de *triticu*, de grânu: *farina triticia*, farina de grânu.

* TRITICIARIU,-*a*, adj., **triticiarius**, (d'in **triticum**); relativu la *triticu*.

* TRITICINU,-*a*, adj., **triticinus**, (d'in **triticum**); de *triticu*: *amylu triticinu*, **amylum triticinum**.

* TRITICU, s. m., **trticum**, (d'in **tritus**); grânu, frumentu.

* TRITONE, s. m., **triton**, (τρίτων); 1. unu semidieu marinu; 2. unu pesce de mare; 3. unu omu care nutresce pesci.

* TRITONIACU,-*a*, adj., **tritoniacus**; relativu la *tritone*.

* TRITORIU,-*tória*, adj. s., **tritor**, (d'in **terere**); frecatoriu: *tritoriu de colori*, frecatoriu de colori; fig. *tritoriu de férre*, servu care fréca férrele portandule multu in petiore.

* TRITU,-*a*, adj. part., **tritus**, (d'in **terere**); frecatu, rosu, pisatu, macinatu, calcatu, batutu, treieratu; fig. usatu, usitatu, connoscutu.

* TRITURA, s. f., **tritura**, (d'in **terrere**); frecatura, pisatura, treieratura.

* TRITURARE, v., **triturare**, (d'in **tritura**); vedi *treierare*.

www.dacoromanica.ro

* TRITURATIONE, s. f., **trituratio**; actione de *triturare*; vedi *treieratione*.

* TRITURATORIU,-*tória*, adj. s., **triturans**; care *tritura*; vedi *treieratoriu*.

* TRITURATU,-*a*, adj. part., **tritu-ratus**; vedi *treieratu*.

* TRIUMPHALE, *triumphare; triumphatoriu, triumphatu, triumphu*; vedi *triunfale, triunfare, triunfatoriu, triunfatu, triunfu*.

* TRIUMVIRALE, adj., **triumviralis**, relativu la *triumviri*, dictatu de *triumviri : suppliciu triumvirale*, essecutatu de *triumvirii capitali; proscriptione triumvirale*, dictata si essecutata de *triumvirii* Octavianu, Antoniu si Lepidu.

* TRIUMVIRATU, s. m., **triumviratus**; magistratura essercitata de trei barbati, commissione compusa d'in trei membri : *triumviratulu lui Octavianu, Antoniu si Lepidu se insarcinasse cu organisationea republicei, inse finí cu nemicirea ei.*

* TRIUMVIRU, pl. *triumviri*, **triumvir**, pl. **triumviri**; membru unei commissione de trei persone : *la Romani verice commissione compusa d'in trei barbati se nomiá triumviri, asiá : triumviri pentru ducerea unei colonie; triumviri capitali insarcinati cu perveglarea asupr'a securitatei publice, asupr'a carceriloru, si a essecutioniloru capitali; triumviri mensarii insarcinati cu regularea banniloru; triumviri monetali insarcinati cu baterea monetei; triumviri nocturni, insarcinati cu perveglarea asupr'a periclului de focu in tempulu noctei; inse mai presusu de tóte aceste collegie, se facura celebri triumvirii Octavianu, Antoniu si Lepidu, cari se insarcinassera cu reorgauisarea republicei; in municipie triumvirii erau autoritatea suprema.*

* TRIUNCE, adj., **triuncis**, (d'in **tri** si **uncia**); de *trei uncie*.

* TRIUNFALE, adj., **triumphalis**; relativu la *triunfu*, de *triunfu : ornamente triunfali erau coron'a de auru, tog'a picta, tunic'a palmata si scipionele eburniu.*

* TRIUNFARE, v., **triumphare**; a celebrá *triunfu* dupo una mare victoria, de ací, a reportá victoria : *generarii romani triunfau cu mare pompa asupr'a inimiciloru invinsi, inse numai cu approbarea senatului*; fig. a *triunfá de tóte difficultàtile.*

* TRIUNFATORIU,-*tória*, adj. s., **triumphator, triumphatorius**; care *triunfa*; epithetu datu lui Joue, lui Ercule, si imperatoriloru romani.

* TRIUNFATU,-*a*, adj., **triumphatus**; portatu in *triunfu*;—suppusu cu armele.

*TRIUNFU, pl.-*uri*, **triumphus**, (compara θρίαμβος); intrare solennale a unui generariu invingutoriu in Roma : *a celebrá triunfu*; fig. victoria : *a reportá triunfu asupr'a inimiciloru; a reportá triunfu asupra dorerei.*

* TRIVIALE, adj., **trivialis**, (d'in **trivium**); vulgariu, commune, bassu : *vorbe triviali, frasi triviali, appucature triviali.*

* TRIVIALITATE, s, f., (fr. **trivialité**); calitate de *triviale; lucru triviale : amatoriu de trivialitàti.*

* TRIVIU, pl.-*e*, **trivium**, (d'in **tri**, si **via**), locu unde se unescu trei càlli; de ací, strata publica;—in evulu mediu grammatic'a, dialectic'a si retoric'a constituau *triviulu.*

TROCA, s. f., (**trua**), **alveus**; 1. albia in care se adapa vitele la putiu; 2. albia in care se da de mancare porciloru : *troca de porci*, albia d'in care mânca porcii, inse si fig. omu batujocoritu.

TROCARIU, s. m., **alveorum opifex**; care face *tróce*; si care vende *tróce.*

TROCUTIA, s. f., **alveolus**, deminut. d'in *tróca*, mica *tróca.*

* TROCHAICU,-*a*, adj., **trochaicus**, (τροχαϊκός); compusu d'in *trocheí : versu trochaicu, petioru trochaicu.*

*TROCHEIDE, adj., **trochæides**, (τροχαιειδής); care sémina a *trocheu.*

* TROCHEU, s. m., **trochæus**, (τροχαῖος); petioru metricu compusu d'in una syllaba lunga si una scurta.

* TROCHILU, s. m., **trochilus**, (τρόχιλος); 1. una passerella; 2. terminu de architectura, angustare la columne.

* TROCHISCU, s. m., **trochiscus**, (τροχίσκος), terminu de medicina, pastillu, pillula.

www.dacoromanica.ro

* TROCHLIA, s. f., **trochlea**, (τροχαλία); una machina destinata spre a redicá in altime sarcine, scripete.

* TROCHU, s. m., **trochus**, (τροχός); cercu de metallu, cu care se joca copillii, batendu-lu cu una vergella de ferru.

* TROGLODYTICU,-*a*, adj., **troglodyticus**, (τρωγλοδυτικός); relativu la *troglodyti : viétia troglodytica; locuentie troglodytice.*

*TROGLODYTU, s. m., **troglodytes**, (τρωγλοδύτης); care abita in caverne : *Ptolemeu nomesce pre locuitorii de la gurele Dunarii troglodyti.*

*TROIA, s. m., **Troja**, (Τροία si Τροΐα); nome propriu allu unei famose cetate d'in Asi'a minore, care dupo una impressurare de diece anni fu derimata de Greci; de ací : *troianu,-a*, adj., **trojanus** : *bellulu troianu;* subst. unu *troianu. troianii, troianele ; troicu,-a*, adj., **troicus**, relativu la *Troia; troiugenu*, s. m., **trojugena**, nascutu d'in *troiani*, descendente *troianu : patricii romani se diceau troiugeni.*

TROMBITIA, s. f., (it. **trombetta**; fr. **tompette**, compara gr. θριαμβος), **tuba, buccina**; tuba, buccina, buccinu, instrumentu musicale.

TROMBITIARE, v., (it. **trombare, trombeggiare, trombettare**, fr. **trompeter**, compara gr. θριαμβεύειν), **tubâ canere, buccinare**; a cantá cu *trombiti'a*, a bucciná.

TROMBITIARIU, s. m., (it. **trombettiere**), **tubicen, tubicinator**; care cânta cu *trombiti'a*, buccinatoriu.

TRONARE, v., (fr. **trôner**), **in solio sedere, regnare, dominari**; a sedé pre *tronu*. fig. a domni.

TRONU, pl.-*uri*, **thronus, solium, regnum, imperium**; scamnu, in specie, scamnu domnescu; de aci fig. domnía, regnu, imperiu; vedi si *thronu* cu derivatele selle.

* TROPA, s. f., **tropa**, (τροπή); solistitiu, adjungerea sórelui la punctulu cellu mai inaltu si la cellu mai bassu, de la care érosi se *intórce* in apoi.

* TROPARIU, pl.-*e*, (τροπάριον), hymnu sacru scrissu in prosa : *a cantá unu tropariu ; cânta tropariele.*

* TROPE, s. f., **tropis**, (τρόπις)); fundulu buteliei, fece.

* TROPEE, s. f. pl., (τροπαίαι), **tropæi,-orum**; venturi de uscatu cari se intorcu de pre mare unde au batutu.

* TROPEOPHORU, s. m., **tropæophorus**, (τροπαιοφόρος); care pórta unu *tropeu* victoriu, epithetu datu lui Joue care a invinsu pre giganti.

* TROPEU si *trofeu*, pl.-*e*, **tropæum**, (τρόπαιον); monumentu allu unei victorie redicatu in câmpulu de batalia; fig. monumentu in genere.

* TROPHOLOGIA, s. f., (fr. **trophologie**, d'in τροφή=nutretiu, si λόγος= discursu); tractatu despre nutritione.

* TROPHOLOGICU,-*a*, adj., (fr. **trophologique**); relativu la *trophología : tractatu trophologicu, indicationi trophologice.*

* TROPICALE, adj., (fr. **tropical**); vedi *tropicu* sub 2.

* TROPICE, adv., **tropice**, (τροπικῶς); in modu tropicu, in sensu metaforicu : *a vorbi, a scrie tropice ; noi credemu co vorbimu positive, si mai totu de a un'a vorbimu tropice.*

* TROPICU,-*a*, adj., **tropicus**, (τροπικός); 1. relativu la *tropu*, (τρόπος), in *tropi*, figuratu, metaforicu : *espressione tropica, modu de vorbire tropicu ;* 2. relativu la *trope*, (τροπαί): *cercurile tropice*, cercuri parallele cu ecatoriulu cari trecu unulu prin punctulu cellu mai inaltu, si altulu prin punctulu cellu mai bassu, la care adjunge sórele in cursulu sen apparente, cercuri trasse de astronomi atâtu pre sfer'a celeste câtu si pre globulu terrestre, si intre cari (pre pamentu) e zon'a torrida, de aci : *caldure tropice.*

* TROPIDE, s. f., **tropis**, (τρόπις) ; fece ; vedi *trope.*

* TROPIDO-, (gr. τρόπις = carina), in composite scientifice, precumu in : *tropidogastru*, s. m., (fr. **tropidogastre**), genu de reptili saurice; *tropidoleptide*, s. m., (fr. **tropidoleptide**), genu de reptili saurice; *tropidonotu*, s.m., (fr. **tropidonote**), genu de sérpi; *tropidorhynchu*, s. m., (fr. **tropidorhynque**), genu de passeri d'in Olland'a nóua; *tropidosauru*,

www.dacoromanica.ro

s. m., (fr. **tropidosaure**), genu de reptili saurice.

* TROPOLOGIA, s. f., **tropologia**, (τροπολογία); vorbire in *tropi*, vorbire *tropica*, vorbire figurata.

* TROPOLOGICU,-*a*, adj., **tropologicus**; figuratu, metaforicu; si adv. *tropologice*, **tropologice**; figurate, metaforice.

* 1 TROPU, s. m., **tropus**, (τρόπος); proprie, modu; in specie, 1. modu de vorbire figuratu, terminu de retorica; 2. allegoria; 3. melodia.

2 TROPU, adv., **tolutim**, (fr. **au trot**); *in tropu*, se dice despre calli: *a merge in tropu, a passí in tropu; a face tropu*, a face strepitu cu petiorele; — de ací si v. *a troponí* sau *a tropaní*.

TROSCANIRE,-*escu*, v., **fragorem edere**; a dá unu sunetu cumu facu lemnele candu se frangu cu violentia, sau cumu face aerulu cându se despica prin flagellu.

TROSNIRE,-*escu*, v., **tonare, intonare**; a toná: *fulgera si trosnesce*.

TROSNITU, pl.-*e*, **tonitru, fragor, fulmen**; fulgeru si tonetu.

* TRUA, s. f., **trua**; 1. *tróca* sau *albia* de spellatu; 2. *truella* sau *trulla* cu care se servescu muratorii la luarea si darea cu cementu; 3. lingura mare cu care se mesteca buccatele sau si alte lucruri in unu vasu.

* TRUBLIDU=*blidu*, pl.-*e*, **trublium** si **tryblium**, (τρυβλίον); patina, *blidu*.

* TRUCE, adj., **trux**, (τρόξ); feroce, selbaticu, furiosu, incruntatu, terribile: *vultu truce*, *facia truce*, *aspectu truce*, *ocli truci*, *voce truce*.

* TRUCIDARE, v., **trucidare**; a uccide, a macellarí, proprie si figuratu: *barbarii trucidara barbati, femine, betrani si copilli; multi trucida cu armele, ellu trucida plebea prin usura; violentulu oratoriu trucidà cu vorb'a pre adversariulu seu*.

* TRUCIDATIONE, s. f., **trucidatio**; actione de *trucidare*, uccidere, macellu, macellaría: *trucidationea e barbara nu numai in ómeni, ci si in vite, si chiaru in férele selbatice; am vedutu inse trucidationea cetatianiloru celloru mai innocenti; trucidationea plebei prin usura judanésca*.

* TRUCIDATORIU,-*tória*, adj. s., **trucidator**; care *trucida*, care uccide, ucciditoriu: *trucidatorii crestiniloru innocenti*.

* TRUCIDATU,-*a*, adj. part., **trucidatus**; uccisu, taliatu, macellaritu: *vite trucidate de macellari; cetatiani pacifici trucidati de barbari*; subst. m., *trucidatulu*, actulu de *trucidare*.

* TRUCTA, s. f., **tructa** si **tructus**, (τρώκτης); trutta, specia de pesci fluviatili, boni de mancatu.

* TRUCULENTIA, s. f., **truculentia**; ferocitate, violentia, portare barbara: *truculenti'a tyrannului*, fig. asprime: *truculenti'a climei*.

* TRUCULENTU,-*a*, adj., **truculentus**, (d'in **trux, trucis**); feroce, cruntu, barbaru, aspru, violentu: *omu truculentu, gente truculenta, fapta truculenta*; fig. *truculent'a mare*.

* TRUDE, s. f., **trudis**, (d'in **trudere**): fuste, pertica destinata spre a impinge cu dens'a.

* TRUDERE, *trusi* si *trusei*, *trusu*, v., **trudere**; 1. a impinge: *a trude pre inimicii in paludi; a trude aprii in plage*; 2. a dá a scóte (despre arbori): *arborii trudu gemme, muguri*.

TRUFIA, s. f., (τρυφή), **superbia, arrogantia, fastus**; superbia, arrogantia, portare arrogante, caracteriu arrogante: *trufi'a e unu vitiu nascutu d'in ide'a prea mare ce are omulu de sene; cându trufi'a e unita cu despectulu altoru-a, ea incetédia de a fi una nebonia, si devine unu vitiu propriu tyranniloru*.

TRUFIOSU,-*a*, adj., **superbus; arrogans, fastuosus**; superbu, summetiu, fastuosu.

* TRULLA, s. f., **trulla**, (contrassu d'in **truella**, demin. d'in **trua**); 1. cupa, scafa; 2. lingura de mestecatu; 3. scutella cu care se servescu muratorii; 4. ólla de nopte.

* TRULLISSARE, v., **trullissare**; a arruncá cimentu cu trull'a pre unu muru: *a trullissá unu muru de currendu inaltiatu*.

* TRULLISATIONE, s. f., **trullissa-**

www.dacoromanica.ro

tio; **actione** de *trullissare*, si effectu allu acellei-asi act'one : *trullissationea unui muru.*

*TRULLIU, pl.-*e*, **trullium, trulleum, trulleus** si **trullio**; tróca, pelve, vasu de spellatu.

TRUNCARE, v., **truncare**, (d'in **truncus**); a taliá unu corpu lungu asiá ca se remâna scurt . a amputá; a mutilá : *a truncá arbori, a truncá columne, a truncá statue, a truncá capetele ómeniloru*; de ací apoi : a uccide, a macellarí : *a truncá cerbi si alte animali.*

TRUNCATIONE, s. f., **truncatio**; actione si effectu allu actionei de *truncare*; amputatione.

TRUNCATORIU,-*tória*, adj. s., **truncans**; care *trunca*, talia, amputa, mutila, amputatoriu.

TRUNCATU,-*a*, adj. part., **truncatus**; taliatu scurtu, amputatu, mutilatu : *arbore truncatu, corpu truncatu, statua truncata, columna truncata, pyramide truncata, conu truncatu, versuri truncate.*

TRUNCLARE sau *trunchiare*, v., **truncare**; vedi *truncare.*

TRUNCLATU sau *trunchiatu,-a*, adj. part., **truncatus**; vedi *truncatu.*

TRUNCLU sau *trunchiu*, s. m., **truncu lu.**, **truncus**; vedi *truncu.*

1 TRUNCU,-*a*, adj. **truncus**; scurtatu, retediatu, mutilatu, privatu de una parte sau de mai multe pàrti; vedi *truncatu.*

2 TRUNCU, s. m., **truncus**; 1. corpulu unui arbore fora ramuri, fustulu : *trunculu arborelui*; in sensu analogu : *trunculu unei columne, trunculu unei pyramide, trunculu unui conu*; 2. corpulu omului fora capu, mâni si petióre : *trunculu omului*; in sensu analogu : *trunculu unei statue*; 3. bustianu, in sensu propriu si figuratu, prin urmare, omu stupidu.

* TRUONE, s. m., **truo**; pellicanu, passere nomita si **onocrotalus.**

TRUPA, s. f., (fr. **troupe**), **turba, caterva**; turma de ómeni sau de animali.

TRUPINA, s. f., **stipes, caudex**; truncu de arbore impreuna cu radecinele lui; vedi si form'a *tulpina.*

TRUPU, (straformatu d'in *crupu*, si acestu-a d'in *corpu*), pl.-*uri* **corpus**; de unde apoi adj. *trupescu*, si adv. *trupesce*; vedi *corpu* cu derivatele lui.

* TRUSARE, v., **trusare**; intensivu d'in *trudere*; a impinge tare.

* TRUSATILE, adj., **trusatilis**, (d'in **trusare**); care se pote impinge : *móra trusatile*, móra de mâna.

* TRUSU,-*a*, adj. part., **trusus**, (d'in **trudere**); impinsu.

* TRUTINA, s. f., **trutina**, (τροτάνη); proprie, limb'a bilanciei; apoi bilancia, cumpena in genere : *a pensitá, a ponderá cu acea-asi trutina; a pune in acea-asi trutina.*

* TRUTINARE, v., **trutinare**, si **trutinari**; a pensitá, a ponderá, a cántari; fig. a essaminá, a appretiá; a considerá, a judecá, a criticá.

* TRUTINATORIU,-*tória*, adj. s., **trutinator**; care *trutina*, appretiatorîu, judecatoriu, criticu.

* TRUTINATU,-*a*, adj. part., **trutinatus**; pensitatu, ponderatu; essaminatu, appretiatu.

* TRUTTA, s. f., (it. **trota**, fr. **truite**); unu pesce; vedi *tructa.*

* TRYBLIDU = *blidu*, pl.-*e*, **tryblium**, (τρηβλίον); patina, *blidu*; vedi si form'a *tri blidu*, d'in care a essitu scurtatu vulgariulu *blidu.*

* TRYGE, s. f., **tryx**, gen. **trygos**, (τρύξ); mustu de vinu nefertu inco, cu fecea imperuna.

* TRYGINU, s. m., **tryginon**, (τρύγινον); colóre negra facuta d'in fecea vinului.

* TRYGODE, s. m., (τρυγῶδες); specia de collyriu.

* TRYGONE, s. m., **trygon**, (τρυγών); unu pesce, **raja pastinaca**, *Linn.*

TU, pron. pers. II. sing. nom. **tu**; dat. *tie*, scurtatu *ti*, acc. *tene*, scurtatu *te*, possessivulu *teu, tca*, la Macedoromâni *tuu, tua, (ta)*; pl. *voi*, dat. *voue*, scurtatu *ve* si *vi*; acc. *voi*, scurtatu *ve*; possessivulu *vostru*, *vóstra.* Pronomele *tu*, ca si tóte celle alte pronomine personali, se pune espressu numai prin enfase, sau prin oppositione cu celle alte persone, éro de ordinariu se subintellege d'in form'a verbului, precumu : *tu scii co mie nu mi placu aceste lucruri;*

www.dacoromanica.ro

se pare co nu me intellegi, unde ai fostu? ce ai facutu? cumu te afli? venivei mâne la mene? se scii co nu mai facu causa commune cu tene. D'in respectu côtra person'a II, in loculu pronomelui personale *tu*, se pune titululu : *Domni'a tea, Marí'a tea, Maiestatea tea*, inse verbulu urmédia totu in person'a II.: *Domní'a tea esti maiestrulu nostru, Marí'a tea nomesci minitri, Maiestatea tea commandi armat'a; se me ierti Marí'a tea; se benevoliesci Maiestatea tea a confirmá acésta sententia; Domní'a tea nu mi vei intentá processu;* incercarea de a pune verbulu dupo atari titule in person'a III, s'a respinsu de geniulu limbei române, care nu permitte assemine violentia; —neci formele : *Domní'a vóstra, Marí'a vóstra, Maiestatea vostra*, n'au aflatu intrare, pentru allocutionea unei persone, déro : *Domniele vóstre, Mariele vóstre, Maiestàtile vostre* trecu pentru allocutionea mai multoru persone, si atunci verbulu urmédia in persona II plurale.

* TUBA, s. f., **tuba**; instrumentu musicale de arame care resuna prin sufflare, trombitia, buccina : *a cantá cu tub'a, a dá semnulu de batalia cu tub'a; rauculu sonu allu tubei; cantulu tubei abiá se audi; sufflati in tube, inflati tubele.*

* TUBARIU, s. m., **tubarius**; fabricatoriu de *tube*.

* TUBERACIU,-*a*, adj., (fr. **tubéracé**); care sémina a *tubere*, ca specia de fungi.

* TUBERARE, v., **tuberare, tuberascere**; a se inflá.

* TUBERARIA, s. f., (fr. **tubéraire**); una planta medicinale.

* TUBERASTRU, s. m., (fr. **tubérastre**); fungu care cresce pre tufulu vulcanicu, si care se mânca in Itali'a.

* TUBERATU,-*a*, adj. part., **tuberatus**; inflatu, redicatu, crescutu in fórma de *tubere:* gibbosu.

* TUBERCLU, pl.-*e*, **tuberculum**, demin. d'in *tubere*, micu *tubere*, mica inflatura; —radecine globóse de plante, cumu su cartofii si altele aseminea.

* TUBERCULARIA, s. f., (fr. **tuberculaire**); genu de fungi cari crescu in particulariu pre scorti'a si lemnulu arboriloru, formandu mici *tubercle* rosie cu varie nuantie.

* TUBERCULARINU,-*a*, adj., (fr. **tuberculariné**); care sémina a una *tubercularia*.

* TUBERCULATU,-*a*, adj., (fr. **tuberculé**); munitu cu *tubercle*.

† TUBERCULI-, (d'in **tuberculum**= tuberclu), in compositioni scientifice, precumu in : *tuberculicollu,-a*, adj., (fr. **tuberculicolle**); care are collulu munitu cu *tubercle; tuberculiferu,-a*, adj., (fr. **tuberculifère**), care porta *tubercle; tuberculiforme*, adj., (fr. **tuberculiforme**), care are form'a unui *tuberclu*.

* TUBERCULISATIONE, s. f., (fr. **tuberculisation**); conversione in *tubercule*.

* TUBERCULOSU,-*a*, adj., (**tuberculosus**, fr. **tuberculeux**); plenu de *tubercule*, care e de natur'a *tuberclului;* in botanica : *radecina tuberculósa; fructificatione tuberculósa;* in mineralogia : *calce carbonata tuberculósa;* in pathología : *pulmone tuberculosu, ficatu tuberculosu; materia tuberculosa; phthisia tuberculosa.*

* TUBERCULU, pl.-*e*, **tuberculum**, deminut. d'in *tubere;* vedi *tuberclu*.

* TUBERE, s. m., **tuber**, (d'in **tumere**); 1. tumóre, inflatura, gibba, buba, buboniu; fig. vitiu, defectu, imperfectione; 2. radeciue rotunde globose de plante; 3. nodu in arbori; 4. una specia de fungi sau bureti mici; 5. una specia de persice si arborele care produce atari fructe.

† TUBERI-, (d'in **tuber**=tubere), in composite scientifice, precumu in : *tuberiferu,-a*, adj., (fr. **tubérifère**), care porta *tuberi; tuberiforme*, adj., (fr. **tuberiforme**), care are form'a unui *tubere*, ca specia de fungu; *tuberivoru,-a*, adj., (fr. **tubérivore**), care devora *tuberi*, fungi.

* TUBEROIDE, adj., (fr. **tubéroïde**), care sémina cu unu *tuberclu;* subst. m., *tuberoide*, planta parasita care cresce pre safranu.

* TUBEROSITATE, s. f., (fr. **tubérosité**); 1. eminentia mai multu sau mai pucinu voluminósa cu superficia inecale care se afla pre unu ossu, unde se lega

www.dacoromanica.ro

muscli; 2. escrescentia carnosa, mai totu de a un'a in contr'a naturei, ce presenta une ori vegetalile; 3. in pathología, inflatura, tumóre, gibbositate.

* TUBEROSU,-*a*, adj., **tuberosus**, plenu de *tuberi* sau de *tumori*: *fronte tuberosa; radecine tuberóse; bulbu tuberosu*; subst. f., *tuberosa*, (fr. **tubéreuse**), genu de plante d'in famili'a asphodelieloru originarie d'in Messicu, si introdusse in Europ'a in seclulu XVI, munite cu folie lanceolate, si terminate prin multime de flori albe.

*TUBICINARE, v., (**tubicinare**, d'in **tuba**, si **canere**); a cantá cu *tub'a*, a bucciná.

* TUBICINATORIU, s. m., **tubicinator**; care cânta cu *tub'a*, buccinatoriu.

* TUBICINE, s. m., **tubicen**, (d'in **tuba**, si **canere**); care canta cu *tub'a*, buccinatoriu.

† TUBI-, (d'in **tubus**=tubu), in composite scientifice, precumu in: *tubicolariu,-a*, adj., (fr. **tubicolaire**), care locuesce in unu *tubu*, ca nereidea *tubicularia*; subst. f., *tubicularia*, genu de polypi ciliati, cari viuu in unu *tubu* conicu, deschisu la amendóue capetele; *tubicolu,-a*, adj. (fr. **tubicole**), care viue in unu *tubu*, se dice 1. despre unele conchylie bivalve coprense in unu *tubu* de acea-asi natura ca si valvele; 2. despre unele insecte; *tubicornu,-a*, adj., (fr. **tubicorne**), care are *cornele* cavose; subst. *tubicornele*, familia d'in ordinea mammifereloru rumigatórie; *tubiferu,-a*, adj., (fr. **tubifère**), care porta *tubi*; subst. *tubifer'a*, genu de plante d'in famili'a fungiloru; *tubifloru,-a*, adj., (fr. **tubiflore**); care are *tubulu* corollei selle forte lungu, ca *oxyanthulu tubifloru*; subst. *tubiflor'a*, genu de plante d'in famili'a elytrarieloru; *tubiforme*, adj., (fr. **tubiforme**), care are form'a unui *tubu*; *tubilumbricu*, s. m., (fr. **tubilombric**), genu de insecte, cari viuu in unu *tubu*, si sémina a lumbrici; *tubilustriu*, pl.-*e*, **tubilustrium**, pl. **tubilustria**, serbatori la anticii Romani pentru benedicerea *tubeloru* cu cari cantáu la sacrificie; *tubinariu,-a*, adj., (fr. **tubinaire**), care are nàrile in thece *tubulariе*; subst. pl., *tubinariele* familia de passeri d'in ordinea notatórieloru.

* TUBOCANTIU, s. m., **tubocantius**; vedi *tubicine* si *tubicinatoriu*.

* TUBU, s. m., **tubus**; cylindru cavu, *tiéva*: *tubu de metallu, de vitru, de lemnu, de arundine; tubulu unui barometru; tubulu thermometrului e inchisu hermetice; tubu capillariu; tubu electricu; tubu acusticu, tubu telescopicu*.

* TUBULARE, v., (**tubulare**); a dá forma de *tubu*, a muní cu *tubi*.

* TUBULARIU,-*a*, adj., (fr. **tubulaire**); care are form'a unui *tubu* sau *tubulu*, subst. f., *tubularia*, genu de zoophyte.

* TUBULATIONE, s. f., **tubulatio**; actione de *tubulare*; cavatione in forma de *tubu*.

* TUBULATU,-*a*, adj., **tubulatus**; cavu ca unu *tubu*; munitu cu *tubi*.

† TUBULI-, (d'in **tubulus**=tubulu), in composite scientifice, precumu in *tubulibranchiu,-a*, adj., (fr. **tubulibranche**); care are *branchiele* puse in unu *tubu*; *tubulicolu,-a*, adj., (fr. **tubulicole**), care locuesce in unu *tubu*; *tubuliferu,-a*, adj., (fr. **tubulifère**), care are pre superfici'a sea multime de *tubuli*, ca spongi'a *tubulifera*; *tubulifloru,-a*, adj., (fr. **tubuliflore**), se dice despre calathidea, despre disculu si coron'a synantherieloru, cându su compuse de flori cu corolle *tubulose*; *tubuliforme*, adj., (fr. **tubuliforme**), care are form'a unui *tubulu*; *tubulina*, s. f., (fr. **tubuline**), genu de fungi cari crescu pre lemnu mortu si putridu; *tubulipalliu,-a*, adj., (fr. **tubulipalle**), care are *palliulu*= mantellulu *tubulosu*; *tubuliporu,-a*, adj., (fr. **tubuliporé**), care sémina cu *tubuliporulu*, (fr. **tubulipore**), genu de polypari d'in marea mediterrania; *tubulithu*, s. m., (fr. **tubulithe**), 1. asteria fossile strinsa in massa solida; 2. nome ce s'a datu la diverse zoophyte coralligene fossili cari au form'a *tubularia*.

* TUBULOSU,-*a*, adj., (fr. **tubuleux**); care e lungu si cavosu d'in intru ca unu *tubu* sau unu *tubulu*.

* TUBULU, s. m., **tubulus**; demin. d'in *tubu*, micu *tubu*=*tiéva*.

* TUDE, s. f., **tudis**, (d'in **tudere** = **tundere**); malliu.

TUDICLA sau *tudecla*, s. f., **tudicula**;

www.dacoromanica.ro

deminut. d'in *tude*, mica *tude*; specia de móra spre a sfermá olivele;—lingura de mestecatu.

* TUDICLARE, v., **tudiculare**; a mestecá cu lingur'a.

* TUDITARE, v., **tuditare**, (d'in **tudere**=**tundere**); a bate, impinge, mená inainte.

* TUDITE, s. f., **tudes**; vedi *tude*.

TUFA, s. f., 1. **tufa**; motiu, crésta de pèru sau de penne pre coifu; 2. **dumus, frutex**; arbore micu, inse cu multe ramuri.

TUFANU, s. m., specia de cerru care inco n'a adjunsu la deplin'a sea desvoltare.

TUFARIU, s. m., **dumetum, frutectum, fruticetum**; locu crescutu cu *tufa*.

TUFOSU,-*a*, adj., **dumosus, fructicosus, frutectosus**; plenu de *tufa* sau de *tufe*; *locu tufosu, selba tufosa*; fig. *pèru tufosu, barba tufosa, planta tufosa, flóre tufósa*; (compara fr. **touffu**).

* TUGURIOLU sau *tugurioru*, s. m., **tugurìolum**; demin. d'in *tuguriu*, micu *tuguriu*.

* TUGURIU, pl.-*e*, **tugurium**, (d'in **tegere**); mica casa terranesca sau pastorésca, coperita cu palie sau arundine, allu carei coperimentu adjunge pêno la pamentu, *bordeiu*.

1 TUIRE,-*escu*, v., (fr. **tutoyer**); a nomí *tu* pre cineva in allocutione; vedi si *tutuire*.

2 TUIRE,-*escu*, v., **tueri**; occurre numai in compositulu *mantuire*, a salvá.

TUITARE, *(uitare)*, v., **tueri, intueri**; numai in forma refl. *a se tuitá la ceva sau la cineva*, a si indreptá vederea la ceva sau la cineva, a considerá a contemplá : *me tuitai la densulu si lu vedui plenu de sange; pentru ce te tuiti asiá de cruntu la mene? tuita-te in susu, tuitati-ve in diosu; la ce ve tuitati cu atâta curiositate? a se tuitá la ceva ca la unu damnu; a se tuitá la unu jocu, la unu spectaclu*; vedi 2 *uitare* cu derivationile selle.

* TUITIONE, s. f., **tuitio**, (d'in **tueri**); conservatione, apperare.

* TUITORIU,-*tória* adj. s., **tuitor**, (d'in **tueri**); apperatoriu.

*TUITU,-*a*, adj. part., **tuitus** si **tutus**. De ací verbulu *tuitare*; vedi mai susu.

* TULPINA, s. f., **stipes, caudex**; vedi *trupina*.

* TUMBA, s.f., **tumba**, (τύμβος); mormentu, sepulcru.

* TUMEFACERE, (se conjuga ca v. *facere*), v., **tumefacere**; a face se se infle ceva, a inflá; a ingonfá.

* TUMEFACTU,-*a*, adj. part., **tumefactus**; inflatu; ingonfatu.

* TUMENTIA, s. f., **tumentia**, (d'in **tumere**); inflatura : *tumenti'a capului*.

* TUMERE, v., **tumere**; a se inflá, in sensu propriu si figuratu.

* TUMESCERE, v., **tumescere**; a incepe a se inflá.

* TUMIDITATE, s. f., **tumiditas**; stare *tumida*, inflatura.

* TUMIDOSU,-*a*, adj., **tumidosus**; plenu de *tumiditate, tumidu*.

* TUMIDU,-*a*, adj., **tumidus**, (d'in **tumere**); inflatu, in sensu naturale si metaforicu : *membru tumidu, ocli tumidi, papille tumide; marea tumida, sérpele tumidu; vorbe tumide; ânima tumida de menía; omu tumidu de successu*.

*TUMORE, s. f., **tumor**, (d'in **tumere**), inflatura, in sensu propriu si figuratu : *tumóre dura, tumóre molle; tumórea la genuclu; tumórea ocliloru; tumórea marei; tumórea ânimei de menía; tumórea unui superbu; tumórea stylului, tumórea vorbeloru; spiritele sunt in tumóre*.

* TUMULARE, v., **tumulare**, (d'in **tumulus**); a immormentá, a ingropá.

* TUMULATU,-*a*, adj. part., **tumulatus**; immormentatu, ingropatu.

* TUMULOSU,-*a*, adj., **tumulosus**, (d'in **tumulus**); plenu de *tumuli* : *locu tumulosu, térra tumulósa*.

* TUMULTU, pl.-*e*, **tumultus,-us**, (d'in **tumere**); turburare, scommotu, strepitu, incurcatura, perturbatione, revolutione : *a face tumultu, a produce tumultu; in tumultulu luptei, a marí tumultulu; tóta cetatea se incurcà in acellu tumultu; a compreme tumultulu a stemperá tumultulu; in acellu tumultu nu mi potei distinge nemica* fig. *t multulu cerul i, ama tulu a i u ultulu p ntic u*.

www.dacoromanica.ro

* TUMULTUARE, v., **tumultuare** si **tumultuari**; a face *tumultu*, a produce *tumultu* : *tumultua poporulu pre strate; tumultuara militarii in castre.*

* TUMULTUARIU,-*a*, adj., **tumultuarius**; precipitatu si fora regula, in modu incurcatu : *lupta tumultuaria; adunare tumultuaria.*

*TUMULTUATIONE, s.f., **tumultuatio**; actione si effectu allu actionei de *tumultuare*, turburare, incurcatura, desordine.

* TUMULTUATORIU,-*tória*, adj. s., **tumultuator**; care face *tumultu*, incurcatoriu, intrigante, ambitiosu.

*TUMULTUATU,-*a*, adj. part., facutu in *tumultu.*

* TUMULTUOSU,-*a*, adj., **tumultuosus**, (d'in **tumultus**); plenu de *tumultu* : *adunare tumultuosa, viétia tumultuosa; mare tumultuosa, somnu tumultuosu; vorbe tumultuose, spiritu tumultuosu.*

* TUMULU, s. m., **tumulus**, (d'in **tumere**); redicatura de pamentu naturale sau facuta de mâni omenesci, collina : *pre sessurile terrei Romanesci se vedu multi tumuli;* in specie, mormentu : *a face unu tumulu, a redicá unu tumulu pre corpulu amicului ingropatu; tumululu lui Achille.*

TUNARE, v., **tonare**; vedi *tonare.*

TUNATU,-*a*, adj. part. d'in *tunare;* vedi *tonatu.*

TUNARIU, s. m., (fr. **artilleur**); vedi *tonariu.*

TUNCI, adv., **tunc**; vedi *atunci.*

TUNDERE, *tunsi* si *tunsei, tunsu*, v., **tondere**; vedi *tondere.*

TUNDITORIU,-*tória*, adj. s., **tonsor**; care *tunde* = *tonde;* vedi *tonditoriu* si *tonsoriu.*

TUNECARE=*tunericare*, (d'in *tenebricare*), v., **tenebricare** si **tenebrare, obscurare**; vedi *intunecare=intunericare.*

TUNECATU = *tunericatu,-a*, adj. part., **tenebricus, obscurus, obscuratus**; vedi *intunecatu=intunericatu.*

TUNECOSU=*tunericosu,-a*, adj., **tenebricosus, tenebrosus**; vedi *intunecosu =intunericosu.*

TUNERICU, pl.-*e*, (**tenebricum**), **tenebræ**; tempu intunecatu, tempu obscuru; locu unde nu se vede lumina, locu neluminatu : *tunericulu noptei, tunericulu mormentului;* vedi si *intunericu.*

TUNETU, pl.-*e*, **tonitru, tonitrus, tonitruum**; vedi *tonitu=tonetu.*

TUNICA, s. f., **tunica**; vestimentu ce portau Romanii sub toga, si Romanele sub stola sau palla : *tunica cu mânice scurte, tunica cu mânice lungi, tunica talaria; tunica palmata; a investí tunic'a, a mutá tunic'a, a scambá tunic'a pre fia-care óra;* prov. *tunic'a e mai aprope de câtu palliulu;* metaf. *tunic'a cicadei, tunicele legumineloru.*

TUNICARE, v., **tunicare**; a investí cu *tunic'a.*

TUNICATU,-*a*, adj. part., **tunicatus**; investitu cu *tunic'a;* in specie : *poporulu tunicatu*, poporulu de diosu care nu pórta toga, ci numai *tunica*, fig. despre fructe : *tunicata cépa.*

TUNICLA=*tunicula*, s. f., **tunicula**; demin. d'in *tunica*, mica *tunica;* fig. *tunicl'a ocliloru.*

TUNSETU, pl.-*e*, **tonsio**; actu de *tondere*, si modu de *tondere;* vedi *tonsione* si *tonsura.*

TUNSETURA, s. f., **tonsura**, vedi *tonsura.*

TUNSU,-*a*, adj. part., **tonsus**; vedi *tonsu.*

TUNSURA, s. f., **tonsura**; vedi *tonsura.*

TUNU, pl.-*uri*, (fr. **canon**); vedi *tonu.*

* TURALE, adj., **turalis**, (d'in **tus, turis**); relativu la *ture*=thymía, de *ture : arca turale.*

* TURARIU,-*a*, adj., **turarius**, (d'in **tus, turis**); relativu la *ture* = thymía : *sacrificie turarie, tibie turarie*, d'in cari se canta la *sacrificiele turarie;* subst. m., *turariu*, negotiatoriu de *ture*=thymía.

* TURARE, v., **turare**, (primitivulu verb. **obturare, returare**); a astupá.

* TURATU,-*a*, adj. part., (**turatus**), **obturatus**; astupatu.

TURBA, s. f., **turba**, (τόρβη); 1. turburare, tumultu, confusione, perturbatione; 2. scommotu, larma, cérta, disputa, altercatione; 3. desordine morale; 4. multime de ómeni, multime de ani-

www.dacoromanica.ro

mali, turma; multime de lucruri : *turba de ómeni, turba de câni, turba de passeri, turba de vorbe desérte.*

TURBAMENTU, pl.-*e*, **turbamentum**; 1. mediu de perturbare : *turbamentulu vulgului;* 2. perturbatione, confusione : *turbamentele republicei.*

1 TURBARE, v., 1. **turbare**; a turburá, a incurcá, a mestecá, in sensu propriu si figuratu; 2. **rabire, in rabiem agi**; a si perde mentea, a devení furiosu : *turba câniì, turba multe vite, turba si ómenii; copillulu muscatu de unu câne turbatu, in pucine dille a turbatu si ellu.*

2 TURBARE, s. verbale, 1. **turbatio**; turburare, incurcatura, mestecatura; 2. **rabies**; morbu furiosu : *turbarea câniloru; coprensu de turbare morí in câteva dille;* 3. **cantharis**; una musca veninosa.

TURBATIONE, s. f., 1. **turbatio**; actione si effectu allu actionei de *turbare*, perturbatione, confusione, tumultu, desordine; 2. **rabies**; trecere in stare *turbata : turbationea câniloru si a altoru animali.*

TURBATORIU,-*tória*, adj. s., 1. **turbator**; care turbura, turburatoriu; 2. care produce rabia.

TURBATRICE, s. f., **turbatrix**; femina care turbura.

TURBATU,-*a*. adj. part., 1. **turbatus**; turburatu; 2. **rabidus, rabiosus**; rabidu, rabiosu, furiosu : *câne turbatu, omu turbatu de menía; cânele turbatu musca si prin muscatura communica si altoru-a turbarea; lupii turbati facu mari stricationi in ómeni si in animali, si communica morbulu loru la turme intregi.*

TURBELLA, s. f., **turbellæ,-arum**; demin. d'in *turbula*, turburare : *a face turbelle.*

TURBIDARE, v., **turbidare**; a face *turbidu*, a turburá : *a turbidá ap'a;* fig. *a turbidá serenitatea ânimei.*

TURBIDATU,-*a*, adj. part, **turbidatus**; turburatu.

TURBIDU,-*a*, adj., **turbidus**; turburu, turburatu, in sensu propriu si figuratu : *apa turbida, riu turbidu, mare turbida de venturi, ceru turbidu, tempestate turbida;* fig. *pectu mai turbidu de câtu marea; ocli turbidi; ingeniu turbidu.*

* TURBINARE, v., **turbinare**, (d'in **turbine**); a face *turbine*, a dá forma conica unui lucru.

* TURBINARIU,-*a*, adj., (fr. **turbinaire**); care are form'a unui *turbine.*

* TURBINATIONE, s. f., **turbinatio**; actione si effectu allu actionei de *turbinare*, ascutire in forma de conu : *turbinationea arboriloru.*

* TURBINATU,-*a*, adj. part., **turbinatus**; formatu in conu, de forma conica : *figura turbinata, pétra turbinata, arbori turbinati.*

* TURBINE, s. m., **turbo**, gen. **turbinis**; totu ce se intórce in unu cercu, vertegiu, volbura, voltóre, conu.

* TURBINELLA, s. f., (fr. **turbinelle**); genu de conchylie univalve cari se afla in màrile Indiane.

* TURBINIFLORU,-*a*, adj., (fr. **turbinifl·re**); care are florile dispuse in unu *turbine*, ca *proté'a turbiniflora.*

* TURBINIFORME, adj., (fr. **turbiniforme**); care are form'a unui *turbine.*

* TURBINITE, s. f., (fr. **turbinite**); conchyliu fossile in spirale.

* TURBINIU,-*a*, adj., **turbineus**, (d'in **turbo, turbinis**); ca unu *turbine*, ca unu conu.

*TURBINOIDE, adj., (fr. **turbinoïde**); care sémina cu unu *turbine.*

* TURBINOLIA, s. f., (fr. **turbinolie**); genu de polypari lamelliformi.

* TURBINOLOPSU, s. m., (fr. **turbinolopse**); genu de polypari fossili.

* TURBINULINA, s. f., (fr. **turbinuline**); genu de conchylie univalve.

* TURBISTU, s. m., **turbistum**, si **turbystum**; unu mediu de a facilitá acceptarea colorei.

TURBÓRE, s. f., **turbor**; turburare in economí'a animale, perturbatione, desordine.

TURBULA = *turbura*, s. f., **turbula**, d'in **turba**); demin. d'in *turba*, turburare, tumultu; — multime óre-care de ómeni.

TURBULARE = *turburare*, v., **turbare**; a face *turbidu : a turburá ap'a, s'a turburatu riulu, se turbura cerulu;*

www.dacoromanica.ro

prin nedreptàtile administratoriloru se turbura poporulu; nouii ministri turburara tote ramurile de administratione, turburara scolele si tóte institutele publice; se suppera si se turbura omulu candu vede nedreptatea.

TURBULATIONE=*turburatione*, s. f., **turbatio**; actione de *turburare*.

TURBULATORIU,-*tória*, adj. s., **turbator**; care *turbura : turburatoriulu apei, turburatorii societatei; s'au immultitu turburatorii; despotii nomescu turburatori pre cetatianii cari cutédia a le spune addeverulu.*

TURBULATU = *turburatu*,-*a*, adj., **turbatus**,**turbidus**; redussu in stare *turbida : apa turburata, riu turburatu, ceru turburatu; poporulu e turburatu si póte se erumpa in revolutione; omu turburatu la mente, femina turburata de menía.*

TURBULENTIA, s. f., **turbulentia**; turburare, perturbatione, incurcatura, confusione.

TURBULENTU,-*a* adj., **turbulentus**, (d'in **turbula**, d'in **turba**); turburu, turburatu, turbidu; si activu, turburatoriu: *tempestate turbulenta, ânima turbulenta, spiritu turbulentu, adunare turbulenta, omu d'in natura turbulentu si nestemperatu.*

TURBULU=*turburu*,-*a*, adj., **turbidus**,**turbulentus** : *apa turbura vinu turburu; cerulu e turburu, si ammenitia cu tempestate.*

TURBURARE, *turburatione, turburatoriu, turburatu, turburu;* vedi *turbulare*, etc.

TURCESCE, adj., (**turcice**); in modu *turcescu : a vorbí turcesce, a se portá turcesce, a domní si guverná turcesce.*

TURCESCU,-*a*, adj., (**turcicus**); relativu la *turcu* si la *turci*, de *turcu : imperiu turcescu, viétia turcésca, portu turcescu, vestimente turcesci, limba turcésca, istoria turcésca, legi turcesci, moneta turcésca.*

TURCICU,-*a*, adj.,(**turcicus**, adv.**turcice**); vedi *turcescu* si *turcesce*.

TURCIRE,-*escu*, v., a face *turcu : a turcí pre crestini*, refl. *a se turcí*, a se face *turcu : multi crestini de fric'a pagâniloru s'au turcitu.*

TURCISMU, s. m., (fr. **turcisme**); religione turcésca, machomedanismu, islamismu.

TURCITU,-*a*, adj. part., care a trecutu la legea turcésca : *crestinu turcitu, bulgaru turcitu.*

TURCOMANE, s. m., (fr. **turcomane**); admiratoriu de *turci*.

TURCOMANIA, s. f., (fr. **turcomanie**); admiratione pentru totu ce e *turcescu*.

TURCOPHILIA, *(philoturcia)*; s. f., amicitia côtra *turci*.

TURCOPHILU, *(philoturcu)*, s. m., (fr. **turcophile**); amicu allu *turciloru*.

TURDARIU, pl.-*e*, **turdarium**; locu unde se ingrassia *turdii*.

TURDU, s. m., *turda*, f., **turdus**, m. **turda**, f.; 1. una passere mica bona de mancatu, *sturdiu, sturdia;* 2. unu pesce de mare, *sturdiu* marinu.

* TURE, s. f., **tus** si **thus**, gen. **turis**, **thuris**; *thymía*.

* TURGERE, v., **turgere**, **turgescere**; a se inflá, a se ingonfá; a se ingrossiá.

* TURGIDU,-*a*, adj., **turgidus**, (d'in **turgere**); inflatu, ingonfatu, ingrossiatu : *membre turgide, vele turgide de vêntu, riuri turgide de neuea topita*; fig. *stylu turgidu, oratoriu turgidu.*

* TURIBLU, pl.-*e*, **turibulum** si **thuribulum**; vasu in care se arde *thymía, thymiatoriu* sau *thymiatória;*—una constellatione aprópe de scorpiu, nomita si *ara* sau *altariu*.

* TURICREMU,-*a*, adj., **turicremus** si **thuricremus**; care arde *thymía*.

* TURIFERU,-*a*, adj., **turifer** si **thurifer**; care produce *thymía;* — si care offere dieiloru *thymía*.

* TURIFICARE, v., **turificare**; a *thymiá* pre diei, a adduce dieiloru *thymía*.

* TURIFICATORIU, s. m., **turificator**; care *thymiédia*, care offere *thymía* dieiloru.

* TURIFICATU,-*a*, adj., **turificatus**, care a *thymiatu* pre diei, care a sacrificatu dieiloru *thymía*.

* TURILEGU,-*a*, adj., **turilegus** si **thurilegus**; care college *thymía*.

* TURIONE, s. m., **turio**, surcellu tênueru, ramurellu.

* TURIU,-*a*, adj., **tureus** si **thureus**;

www.dacoromanica.ro

de *ture*=*thymía*, relativu la *ture* : *altarie turie*, pre cari arde *ture*=*thymía*.

TURMA, s. f., **turma**, (affine cu **turba**); multime de animali : *turma de oui, turma de capre, turma de boi; pastoriulu si turm'a sea; a custodí turm'a; a apperá turm'a in contr'a lupiloru;*— la anticii Romani : *turma de callari*, compania de treidieci de callari, mai in urma de treidieci si doui, diecim'a parte a unei *ale*=aripe.

TURMALE, adj., **turmalis**; relativu la *turma*, d'in *turma*.

TURMARIU, s. m., **turmarius**; care are una turma, care custodesce turm'a; —la antici, care stringe militari pentru *turme de callari*.

TURMATU, adv., **turmatim**; cu turm'a, câte una turma.

TURNARE, v., **tornare**; **fundere**; **vertere**; vedi *tornare*.

TURNATU,-*a*, adj., **tornatus**; **fusus**; **versus**; vedi *tornatu*.

TURNISIORU, s. m., **turricula**; deminutivu d'in *turnu*, micu *turnu*.

TURNU, pl.-*uri*, **turris**; edificiu cu multu mai inaltu de câtu largu : *turnurile cetatei, turnulu basericei, turnu astronomicu d'in care se observa stellele; turnu de focu d'in care se observa incendiulu ca se se annuntie indata ce errumpe, turnu de lemnu, turnu de caramida, turnu de pétra, turnu de marmore, turnu de ferru; turnulu sânctului Stefanu d'in Vienn'a; a se suí in turnu; a pertrece in turnu; a edificá unu turnu câtu unu monte de inaltu.*

* TURPARE, v., **turpare**, (d'in **turpis**); a face *turpe*, a deformá; a spurcá, a maculá : *cicatricile turpara frontea junelui; multi si au turpatu demnitatea prin fapte immorali.*

* TURPATU,-*a*, adj. part., **turpatus**; deformatu, spurcatu, maculatu.

* TURPE, adj., **turpis**; urritu, in sensu physicu si morale, rosinosu, desonestu, immorale : *aspectu turpe, facia turpe, membre turpi, muliere turpe; fapta turpe, viétiu turpe, vorbe turpi.*

* TURPIFICARE, v., (**turpificare**); a face *turpe*, mai allessu in sensu morale : *a si turpificá corpulu si sufletulu.*

* TURPIFICATU,-*a*, adj. part., **turpificatus**; spurcatu, degradatu, demoralisatu : *sufletu turpificatu.*

* TURPIFICU,-*a*, adj., (**turpificus**); care *turpifica*, spurca, degrada : *vorbe turpifice.*

* TURPILOCIU, pl.-*e*, **turpiloquium**; vorbire *turpe*=rosinósa, obscena.

* TURPILOCU,-*a*, adj., (**turpiloquus**); care vorbesce *turpe*.

* TURPILUCRU,-*a*, adj., **turpilucrus**; care cauta castigu rosinosu.

* TURPITUDINE, s. f., **turpitudo**, (d'in **turpis**); urritione, in sensu physicu si morale, rosine, immoralitate, vitiu : *turpitudinea fapteloru revólta pre ómenii cu sentimentu morale; turpitudinea se lupta cu onestatea; omulu onestu mai currendu móre de câtu se committa turpitudini.*

* TURRE, s. f., **turris**, (τόρρις si τόρσις); turnu. (D'in derrivatulu *turrinu* a essitu *turnulu* nostru).

* TURRICLA, s. f., **turricula**, (d'in **turris**); deminutivu d'in *turre*, turnisioru.

* TURRIGERU,-*a*, adj., **turriger**; care porta una *turre* : *cetate turrigera, nave turrigera, elefantu turrigeru; diéa turrigera*, Cybele, care erá representata cu una corrona *turrita; corona turrigera*=*corona turrita.*

* TURRITU,-*a*, **turritus**, (d'in **turris**); munitu cu *turri*= turnuri : *cetate turrita, muri turriti; corona turrita; diéa turrita*=*turrigera.*

TURTA, s. f., **torta**, **torta panis**; vedi *torta* sub 1.

TURTARIU, s. m., care face *turte*, si care vende *turte*.

TURTIRE (cu *t* duru),-*escu*, v., **comprimere**, (fr. **aplatir**); a compreme ceva si prin acésta-a, a i dá una forma lata; de ací, a striví.

TURTITU (cu *t* duru),-*a*, adj., (**compressus**, (fr. **aplati**); compressu, latitu; strivitu.

TURTURE, s. m., **turtur**; una passere selbatica, care sémina cu porumbulu, bona de mancatu.

TURTURELLA, s. f., **turturella** si **turturilla** (d'in **turtur**); demin. d'in *tur-*

www.dacoromanica.ro

ture, mai usitatu de câtu *turture : dóue turturelle grasse si formoselle.*

* TURUNDA, s. f., **turunda**, (probabile d'in **terenda**); 1. specia de macaroni sau de taliatelii grossi cu care se indópa gâscele; compara si vulgariulu nostru *turta*. atâtu pentru forma câtu si pentru sensu; 2. scama pentru plage.

* TURUNDARE, v., **turundare**, (d'in **turunda**); a face *turunde.*

* TURUNDULA, s. f., **turundula**, (d'in **turunda**); demin. d'in *turunda*, mica *turunda.*

* TUSCANICU, *tuscanu* si *toscanu*,-*a*, adj., **tuscanicus** si **tuscanus**; relativu la *Tusci*, in specie, ca terminu de arte : *stylu tuscanu*, *architectura tuscana ; vase tuscanice*, *statue tuscanice.*

*TUSCU,-*a*, adj. s., **Tuscus**; anticu poporu italicu, *toscanu*, de la care partea aceea a Italiei se nomesce si astadi *Toscan'a.*

TUSSE, s. f., **tussis** ; espiratione cu strepitu, mai multu sau mai pucinu violenta, repetita de mai multe ori si insocita de una miscare convulsiva a laryngei si a tracheiei : *tusse violenta*, *tusse continua; tussea nu e unu morbu, ci numai una symptoma de morbu; tussea e un'a d'intre symptomatele principali alle catarrhului pulmonariu; m'a appucatu una tusse grea; tussea me inneca; nu mai potiu de tusse.*

TUSSEDINE, s. f., **tussedo**, (d'in **tussis**); tusse, tussire, tussitu.

TUSSICU,-*a*, adj., **tussicus**, (d'in **tussis**) ; applecatu la *tusse*, suppusu *tussei.*

TUSSICULA, s. f., (**tussicula**); demin. d'in *tusse*. mica *tusse.*

TUSSICULARIU,-*a*, adj., (**tussicularis**); care lucra in contr'a *tussei : medicamentu tussicullariu.*

TUSSICULOSU,-*a*, adj., (**tussiculosus**); suppusu *tussei : betranetiele su tussiculose.*

* TUSSILAGINE, s. f., **tussilago**; una planta d'in famili'a synantherieloru, alle carei fiori dau unu decoctu bonu pentru usiorarea doreriloru de pectu.

1 TUSSIRE,-*escu*, v.,- **tussire**, (d'in **tussis**); a espirá cu *tusse : a tussí diu'a si nóptea; ellu tussesce si scuipa; sufferu de dorere de pectu si tuss scu tare; ea nu mai incetédia de a tussí; copillulu tussesce de se essaurésce.*

2 TUSSIRE, s. verbale, **tussedo**; espiratione cu *tusse : tussirea tormenta pre omu; de multa tussire nu potiu dormí tóta nóptea.*

TUSSITORIU,-*tória*, adj. s., **tussiens**; care *tussesce*, si care suffere de *tusse.*

TUSSITU, s. m., **tussis**, **tussedo**; actulu de *tussire : de tussitulu cellu multu me dóre pectulu.*

* TUTAME, pl. *tutamine*, **tutamen**, si

* TUTAMENTU, pl.-*e*, **tutamentum**; mediu de *tutare* = apperare, asylu; securitate.

* TUTARE, v., **tutari**, (d'in **tutus**, de la **tueri**); a apperá, a protege.

* TUTATIONE, s. f., **tutatio**; actione de *tutare*=apperare, protectione.

* TUTATORIU,-*tória*, adj. s., **tutator**; care *tuta*=appera, apperatoriu, protectoriu.

* TUTATU,-*a*, adj. part., **tutatus**; apperatu, protessu, protectu; subst. m., *tutatulu*, actulu de apperare.

* TUTELA, s. f., **tutela**, (d'in **tutus**, de la **tueri**), actionea si officiulu *tutoriului;* cura si protectione, *epitropía.*

TUTELARIU,-*a*, adj., **tutelaris**; relativu la *tutela : causa tutelaria*, *pretoriu tutelariu*, care nomesce pre tutoriu; *anni tutelari*, in cari unu pupillu sta sub *tutela; diei tutelari*, cari protegu, appera unu locu; subst. *unu tutelariu*, **tutelarius**; custode allu unui templu; unulu care are dereptulu a nomí pre *tutoriu = pretoriu tutelariu.*

* TUTELATORIU, s. m., **tutelator**; apperatoriu, protectoriu; geniu apperatoriu.

* TUTORE, si *tutoriu*,-*tória*, adj. s., **tutor**, **tutorius**; apperatoriu, protectoriu, in specie, curatoriu si apperatoriu allu unui pupillu, *epitropu : tutoriulu e detoriu dupo lege a face pentru pupillulu seu totu ce face dupo natura unu bonu parente pentru filiu seu; tutoriulu administra averea pupillului in interessea pupillului, inse nu póte instrainá nemica d'intr'ênsa; pupillulu depende de tutoriu si acestu-a e detoriu a apperá drepturile pupillului.*

www.dacoromanica.ro

* TUTRICE, s. f., **tutrix**, (d'in **tutor**); apperatói ia, protectrice : *mam'a e tutricea naturale a copilliloru.*

* TUTU,-*a*, adj., **tutus**, (d'in **tueri**); apperatu, securu. De ací : *tutore, tutrice, tutela tutare* si derivatele loru.

TUTUIRE,-*escu*, v., (fr. **tutoyer**); a dice cuiva *tu* in allocutione.

* TUTULATU,-*a*, adj., **tutulatus**; munitu cu unu *tutulu* in capu.

* TUTULU, s. m., motiu de pèru pre capu, ce portau flaminii si consortile loru, la anticii Romani; specia de cuciulla conica.

TUTUNARIA, s. f., 1. fabrica de *tutunu*; 2. officina de *tutunu*; 3. commerciu, negotiu de *tutunu*.

TUTUNARIU, s. m., care cultiva *tutunu*; care face commerciu cu *tutunu*.

TUU, *tua* sau *ta*, pronome poss. pers. II sing., la Macedoromâni, **tuus**; vedi *teu*.

* TYMPANIOLU sau *tympanioru*, s. m., **tympaniolum**; deminut. d'in *tympanu*, micu *tympanu*.

* TYMPANISSARE, si *tympanizare*, v., **tympanissare** si **tympanizare**; a jocá cu *tympanulu*.

* TYMPANISTRIA, s. f., **tympanistria**, (τυμπανίστρια); femina care jóca cu *tympanulu*.

* TYMPANISTU, s. m., **tympanista**, (τυμπανιστής); omu care jóca cu *tympanulu*.

* TYMPANITE, s. m., **tympanites**, (τυμπανίτης); inflatura de pântice, hydropica; — cellu ce suffere de assemine morbu.

* TYMPANITICU,-*a*, adj., **tympaniticus** si **tympanicus**; (τυμπανικός); care suffere de *tympanite*.

* TYMPANIU, s. m., **tympanium**, (τυμπάνιον); una margella, care pre una latura e plana, pre alt'a convessa, in forma de *tympanu*.

* TYMPANOTRIBU, s. m., **tympanotriba**, (τυμπανοτρίβης), care bate tympanulu.

* TYMPANU, s. m., **tympanum**, (τύμπανον); 1. specia de *toba* cu care cantau anticii la ceremoniele Cybelei; 2. una róta massiva; 3. in architectura, campulu triangulariu in frontea unui edificiu; 4. unu castronu pentru buccate.

* TYPANU, s. m., **typanum**, (τύπανον); vedi *tympanu*. (Acésta forma ascunde sub sene affinitatea cu vulgariulu nostru *toba*).

TYPARIRE, (d'in *typariu*),-*escu*, v., **imprimére**; a impreme cu *typariulu : a typarí càrti; noi typarimu annuntie; elli typarescu diarie; pucine càrti s'au typaritu in annulu acestu-a.*

TYPARITORIU,-*tória*, adj. s., **impressor**; care *typaresce : typaritoriu bonu, typaritoriu reu; typaritoriu de càrti, typaritoriu de diarie, typaritorii de satyre sunt espusi casului de a fi trassi la respundere.*

TYPARITU,-*a*, adj., **impressus**; impressu cu *typariulu : carte typarita, diarie typarite; am collessu tóte operele typarite in annulu trecutu.*

TYPARITURA, s. f., lucru typaritu : *pentru acésta typaritura aveti se mi respundeti pretiulu in argentu; typariturele societatei academice se potu avé cu pretiuri forte moderate; typaritura correcta si curata.*

TYPARIU, pl.-*e*, (gr. mod. τυπάριον; d'in τύπος), **prelum**; 1. machina cu care se servescu *typographii*, pressa; 2. modu, forma, aspectu ce presenta lucrulu *typaritu*; 3. artea de a *typarí* si productulu acestei arte : *typariulu e cea mai furmósa si mai utile inventione, prin typariu se propaga connoscentiele cu una facilitate admirabile; typariulu ne a luminatu si ne a civilisatu in scurtu tempu; cine accusa typariulu e inimicu allu culturei; cine nu se folosesce de typariu, arréta lumei co inco n'a essitu d'in barbaría.*

* TYPHA, s. f., **tiphe**, (τύφη) una specia de planta apatica (care cresce in apa).

* TYPHOIDE, adj., (fr. **typhoïde**); care sémina cu thyphulu : *affectioni typhoidi.*

* TYPHONE, s. m., **typhon**, (τυφών); turbine, ventu impetuosu care provine d'in nueri, de multe ori insociatu de fulgere, si care in furi'a sea rapesce totu.

* TYPHONICU,-*a*, adj., **typhonicus**, (d'in **typhon**); de natur'a *typhonelui : ventu typhonicu*, ventu impetuosu.

www.dacoromanica.ro

* TYPHU, s. m., **thyphus**, (τῦφος); 1. (la antici), inflatura; fig. ingonfatura, arrogantia; 2. (la moderni), morbu epidemicu, si in certe conditioni contagiosu, causatu prin introducerea unui agente toxicu care turbura functionile vitali, si pre care poterile conservatórie tendu a lu espulsá d'in organismu.

* TYPICE, adv., **tipice**, (τυπικῶς); in modu *typicu*, in modu symbolicu.

* TYPICU,-*a*, adj., **typicus**, (τυπικός); 1. figuratu, figurativu, symbolicu; 2. in pathologia, care revine regulatu, precumu su accessionile de friguri; de ací: *typicii*, cari au friguri intermittenti; 3. in ritulu ecclesiasticu, subst. m., *typicu*, ordine in cantàri si lectioni la ceremonie; de aci: *typicariu*, functionariu ecclesiasticu insarcinatu cu indicarea si observarea *typicului*.

* TYPOGRAPHIA, s. m., (fr. **typographie**, d'in τόπος = *typu*, figura, caracteriu, littera, si γράφειν = scriere); 1. artea de a *typarí*, sau de a impreme cu *typi*=littere firme, una carte in câte essemplarie doresce cineva; 2. stabilimentu cu tóte celle necessarie pentru essercitiulu acestei arte.

*TYPOGRAPHICU,-*a*, adj.,(fr. **typographique**); relativu la *typographía*: *institutu typographycu, arte typographica, instrumente typographice.*

*TYPOGRAPHU, s. m., (fr. **typographe**); care se occupa cu *typographí'a*, care *typaresce* carti, diarie, folie publice, etc.

* TYPOMANE, s. m., (fr. **typomane**); care are manía de a *typarí*, de a dá la *typariu*, de a publicá prin *typariu*.

* TYPOMANÍA, s. f., (fr. **typomanie**, d'in τόπος=typu, si μανία=manía); manía=passione de a *typarí*, de a dá la *typariu*, de a publicá prin *typariu*.

* TYPOMANICU,-*a*, adj., (fr. **typomanique**); relativu la *typomanía*.

* TYPU, s. m., **typus**, (τόπος); 1. figura, imagine, representatione; 2. in pathología, caracteriu, phase, mersu allu unui morbu; 3. in typographía, littera taliata sau sapata.

* TYRANNIA, s. f., **tyrannis**, (τυραννίς); proprie, domnía absoluta; inse apoi, domnía usurpata, domnía arbitraria, domnía barbara insocita de crudelitate: *tyrannía órba; tyranní'a e nesufferita, cu tóte aceste-a fórte multe popore viuu sub jugulu tyranniei.*

* TYRANNICE, adv., **tyrannice**, (τυραννικῶς); in modu *tyrannicu*: *a lucrá, si a se portá tyrannice.*

* TYRANNICIDIU, s. f., **tyrannicidium**, (d'in **tyrannus**, si cædere); occiderea *tyrannului*: *tyrannicidiulu se premiá de antici, ca unu actu de mare patriotismu.*

* TYRANNICIDU, s. m., **tyrannicida**, (d'in **tyrannus**, si cædere); care occide pre *tyrannu*, occisoriu de *tyrannu*: *tirannicidii fura premiati ca liberatori ai patriei de sub jugulu tyrannului.*

* TYRANNICU,-*a*, adj., **tyrannicus**, (τυραννικός); relativu la *tyrannu*, de *tyrannu*; de ací, crudu, crudele, brutale, violentu, barbaru: *fapte tyrannice, mesure tyrannice, legi tyrannice dictate nu de ratione, ci de volienti'a cea brutale a tyrannului.*

* TYRANNIDE, s. f., **tyrannis**, (τυραννίς); vedi *tyrannía*.

* TYRANNIRE,-*escu*, v., (fr. **tyranniser**); a tractá ca unu *tyrannu*: *a si tyranní copillii; a si tyranní tóta famili'a; a tyranní poporulu.*

* TYRANNISARE, v., (fr. **tyranniser**); synonymu cu *tyrannire*.

* TYRANNISMU, s. m., **tyrannis**, (τυραννίς); systema de guvernare *tyrannica*.

* TYRANNISTU, s. m., (fr. **tyranniste**); care e de system'a *tyrannismului*, care sustine *tyranni'a*.

* TYRANNOCTONIA, s. f., (τυραννοκτονία), **tyrannicidium**; vedi *tyrannicidiu*.

* TYRANNOCTONICU,-*a*, adj., (τυραννοκτονικός); relativu la *tyrannoctonia* si la *tyrannoctonu*.

* TYRANNOCTONU, s. m., **tyrannoctonus**, (τυραννοκτονος), **tyrannicida**; vedi *tyrannicidu*.

* TYRANNOMANE, s. m., (fr. **tyrannomane**); care doresce a devení *tyrannu*; care are manía=passionea de a *tyran-*

www.dacoromanica.ro

nisá, de a tractá *tyrannice* pre cei ce dependu de densulu.

* TYRANNOMANÍA, s. f., (fr. **tyrannomanie**, d'in τύραννος=tyrannu, si μανία=manía); manía = passione de a devení *tyrannu*; passione de a se portá ca unu *tyrannu*, de a tyrannisá pre cei ce dependu de densulu.

* TYRANNOMANICU,-*a*, adj., relativu la *tyrannomanía*.

* TYRANNOPOLITU, s. m., **tyrannopolita**, (τυραννοπολίτης); suppusu allu unui *tyrannu*.

* TYRANNU,-*a*, adj. s., **tyrannus**, (ὁ τύραννος), **tyranna**, (ἡ τύραννος); proprie, domnu sau domnitoriu absolutu; inse apoi, principe care a usurpatu domní'a, usurpatoriu; principe care nu reconnosce alte legi afora de volienti'a sea; principe care essercita domní'a sea cu violentia, principe barbaru: *tyrannii nu conducu, ci uccidu popórele; tyrannu orbu; tyrannu furiosu care nu se mai satura de versarea de sânge; tyrannii au facutu multu reu umanitàtii; toti monarchii aspira la despotismu, si toti despotii se distingu numai prin accidentia de tyranni.*

* TYRIANTHINU,-*a*, adj., **tyrianthinus**, (τυριάνθινος); de colore purpura violeta: *vestimente tyrianthine.*

* TYRIANU,-*a*, adj. s., **tyrius**, (τύριος); de la *Tyru*, d'in cetatea *Tyru*, Carthaginese, Thebanu: *colore tyriana*, de purpura; vedi si *tyriu.*

TYRIRE,-*escu*, v., (σύρειν); a trage pre pamentu dupo sene; refl. *a se tyrî*, a se trage pre pamentu ca sérpele; vedi *tirîre*, si derivatele. (Compara formele: *tyrire* si σύρειν, identice in intellessu).

* TYRIU,-*a*, adj., **tyrus**, (τύριος); de la *Tyru*; purpuriu: *colore tyria*, de purpura.

* TYROPATINA, s. f., **tyropatina**, (d'in τυρός=casiu, si **patina**); specia de placenta compusa d'in lapte, óua si miere.

*TYROPHAGÍA, s.f. (d'in τυροφάγος); mancare de casiu; ultim'a sèptemâna d'in dulcele nascerii Domnului, in care nu se manca carne, ci numai lapte, casiu si óua.

* TYROPHAGU,-*a*, adj. s., (τυροφάγος); care mânca casiu: *ómenii cari nu mânca carne, ci numai casiu, se numescu tyrophagi.*

www.dacoromanica.ro

U.

U, a douedieci si un'a littera in alfabetulu romanu, si a cinci'a intre vocali. Pronunti'a vocalei *u* e sau *plenisona* sau *semisona*. I. plenisona e: 1. in syllabele intonate, precumu in: *multa, pruna, luna, fuga, duce, fune, numera, umeri, umbra*, etc., 2. in mediulu vorbeloru in syllabele neintonate, precumu in: *mutare, mugire, fugire, mascuri, tremura, scandura, papura*, etc.; II. semisona e in syllabele neintonate la finitulu vorbeloru, precumu in: *lucru, aspru, nostru, vostru, somnu, vescu, cântu, vaccariu, lunaticu, selbaticu*, etc. In mediulu vorbeloru intre doue vocali sau se suppreme, sau face unu diftongu impropriu cu vocalea urmatória, precumu in: *boui, oui, óue, óua, doui, dóue, nóue, vóue, plóua, p'óuia, leuare, leuatu, viuu, viuétia, viuetate, scriuere*, etc.

1 UA, contrassu d'in *va*, **vult**, verbu aussiliariu pers. III sing.: *ua fi=va fi; ua fi dormindu=va fi dormindu;* ca impersonale se pune cu conjunctivulu: *ua se facu=va se facu, ua se faci = va se faci, ua se faca = va se faca, ua se facemu = va se facemu, ua se faceti = va se faceti, ua se faca=va se faca;* vedi *va*.

2 UA, straformatu d'in *ella*, **illam**, pronome, pers. III. f. sing. accusativu: *ua connoscu, ua vedi, ua dóre, ua scimu cine este, ua laudati, ua critica multi;* cându urmédia dupo unu verbu terminatu in *u*, se reduce in *a*, precumu: *connoscu-a, vediu-a, scimu-a, amu connoscutu-a;* vedi *ellu*.

3 UA, contrassu d'in *una*, **uua**, adj. f. d'in *unu*, **unus**, candu sta inaintea unui nome fora articlu: *ua muliere = una muliere, ua casa = una casa, ua regula=una regula;* vedi *unu*.

* UBERARE, v., **uberare**, (d'in **uber**); a fí *ubere* = fertile; si a face *ubere*, a fertilisá a fecundá; vedi compositulu *essuberare*.

* UBERATU,-*a*, adj. part., **uberatus**; incarcatu de: *ramuri uberate de gemme*.

* UBERE, adj., **uber**; fertile, fecundu, abundante: *pamentu ubere, térra ubere, riu ubere de pesci; véra ubere de póme*.

* UBERTATE, s. f., **ubertas**, (d'in **uber**); fertilitate, fecunditate, abundantia: *ubertatea agriloru, ubertatea riuriloru, ubertatea acellui annu;* fig., *ubertatea ingeniului, ubertatea virtutii; ubertatea vorbeloru, mare ubertate de micelli*.

* UBERTU,-*a*, adi., **ubertus**, (d'in **uberatus**); plenu, copiosu, abundante: *genu de vorbire ubertu*.

UBERU=*ugeru*, s. m., **uber**; complessulu titieloru la animalile mammifere; vedi *ugeru*.

UCCIDERE, *ucciditoriu, uccisione; uccisoriu, uccisu;* vedi *occidere, occiditoriu, occesione, occisoriu, occisu*.

UDARE, v., **udare**; a face *udu*, a dá apa, a versá apa preste unu ce uscatu: *a plouatu de a udatu bene pamentulu; candu nu plóua, udàmu florile cu apa ca se se nutresca si se cresca; udàmu gradin'a, multi uda curtea, uda si callea ca se se assédie pulberea*.

UDATIONE, s. f., actione de *udare: udatione d'in ceru, udatione cu apa d'in riu sau d'in putiu*.

UDATORIU,-*a*, adj. s., **udaus**; care *uda: amu doui udatori cari uda gradin'a in tóte serile candu nu plóua;*

www.dacoromanica.ro

subst. *udatoriu*, pl.-*e*, si fem. *udotória*= *udatóre*, canna cu care se servescu ómenii la *udare*.

UDATU,-*a*, adj. part., **udatus**; impregnatu cu apa: *pamentu udatu, flori udate, gradina bene udata; vestimente udate de plóuia; pre calle ne a appucatu plóui'a, si amu adjunsu a casa udati peno in pelle.*

UDATURA, s. f., actione si effectu allu actionei de *udare: udatur'a floriloru; dati floriloru pre fia-care dí una bona udatura.*

* UDONE, s. m., **udo**; una specia de calciamente de peru de capra.

* UDORE, s. f., **udor**; actione de *udare*, udatione, plóuia.

UDU,-*a*, adj., **udus**, (contrassu d'in **uvidus**); forte umedu: *pamentu udu, vestimente ude; funile ude se stringu si se scurtédia; lemnele ude nu ardu bene; nu poneti calciamentele ude, co reciti la petióre; ellu adjunse a casa udu pêno in pelle.*

UGEROSU,-*a*, adj., (**uberosus**); dotatu cu unu mare *ugeru: oui ugerósc, vacci ugerosc.*

UGERU, pl.-*e*, **uber**; organu glandulosu la animalile mammifere in care se aduna lactele, si d'in care se suge de feti prin titie, complessulu titieloru: *ugeru plenu de lacte, ugerele vacciloru, ugerele ouiloru si capreloru; vitellii se appleca la ugerele vacciloru, amnellii la alle ouiloru, edii la alle capreloru; ugerele acestoru animali nutrescu si multi ómeni cu lactele loru.*

1 UITARE, (d'in *oblitare*), v., **oblivisci**; a perde d'in memoria, a nu si mai adduce a mente: *am uitatu totu ce am invetiatu in copillaría; ellu uita forte facile; nu uitá neci una data beneficiele ce ai acceputu; du-te cu Domnedieu, déro te rogu nu me uitá; nu mi uitu de amicii mei; tu ti uiti de toti câti disparu d'in oclii tei; si a uitatu co astadi pléca post'a la cinci; si a uitatu se vina la adunare.*

2 UITARE, (d'in *tuitare*), v. refl., **intueri**; a si indereptá vederea la ceva spre a lu coprende mai bene: *me uitu la unu lucru ca se lu vediu mai bene; me uitu cu curiositate si me miru de ce vediu; differenti'a intru vedere si uitare e acea-asi care e intre audire si ascultare; la ce te uiti? uita-te la mene; ellu se uita la mene ca la unu lupu; ne uitàmu la faptele ómeniloru si divinàmu cogetele loru; pentru ce ve uitati cu atâta nepesare la sufferentiele ómeniloru?* vedi *tuitare.*

UITATORIU,-*a*, adj., 1. **oblivisceus**; care 1. *uita*, nu tine mente; 2. **intueus**; care 2. *se uita* la ceva.

UITATU,-*a*, adj. part., 1. **oblivioni traditus**; care a disparutu d'in memoria: *lucruri de multu uitate; uitatu de tóta lumea;* 2. **intuitus,-us**, actulu de *uitare: uitatulu lui me infiorà.*

UITATURA, s. f., **intuitus,-us**; cautatura cu oclii: *uitatura trista, uitatura ostile, uitatur'a cea selbatica a tyrannului spaimentà pre toti ómenii.*

ULCELLA, (contrassu d'in *ollicella*), s. f., **ollula**; vedi *ollicella.*

ULCELLUTIA, s. f., vedi *ollicella, ollicellutia.*

* ULCERARE, v., **ulcerare**; a produce *ulcere*=bube, a plagí, a vulnerá: *ferrale i ulcerara petiórele; vorbele celle aspre, inse nemeritate ulcerara ânim'a omului innocente.*

* ULCERARIA, s. f., **ulceraria**; una érba care produce *ulcere.*

* ULCERATIONE, s. f., **ulceratio**; actione si effectu allu actionei de *ulcerare.*

* ULCERATORIU,-*tória*, adj. s., **ulcerans**; care *ulcera*, care produce *ulcere.*

* ULCERATU,-*a*, adj. part., **ulceratus**; plagitu, vulneratu.

* ULCERE, s. m., **ulcus**, gen. **ulceris**, (ἕλκος); buba, plaga, vulnu; vedi si form'a *ulcu.*

* ULCEROSU,-*a*, adj., **ulcerosus**, (d'in **ulcus**); plenu de *ulcere*=bube, plagitu, vulneratu: *vultu ulcerosu, facia ulcerósa; — arbore ulcerosu*, plenu de escrescentie; —*ânima ulcerósa* = ulcerata de amóre.

ULCIORU, s. m., **hordeolus, crithe, ægylops**; mica inflatura pre palpebrele ocliloru; vedi si *urcioru*, si *ordioru.*

www.dacoromanica.ro

* ULCIRE,-*escu*, v., **ulcisci**; a puní, a intórce cu acea-asi mesura reulu facutu, a *resboná*.

* ULCU, pl. *ulcere* sau *ulceri*, **ulcus**, gen. **ulceris**, (ἕλκος); buba, plaga, vulnu; la arbori, escrescentia, care sémina cu bub'a.

* ULICE, s. m., **ulex**; unu arbustu care sémina cu *rosmarinulu*.

* ULIGINE, s. f., **uligo**, (contrassu d'in **uviligo**); umiditate naturale a pamentului; locu limosu, *baltosu*; in pathologia, specia de *petigine*.

* ULIGINOSU,-*a*, adj., **uliginosus**; plenu de *uligine*, umedu : *pamentu uliginosu, térra uliginósa*; fig. hydropicu.

1 ULMARE, (d'in **olere**, confere si ὀσμή), v., **olfacere, odorari**; a percepe prin nasu, a odorá, a myrosá : *ulmàmu cu nasulu; ulma nu numai ómenii, ci si animalile; cânii ulma venatulu.*

2 ULMARE, s. verbale, **olfactus, odoratus**; myrosu.

ULMARIU, pl.-*e*, **ulmarium**; locu plantatu cu *ulmi*, selba de *ulmi, ulmetu*.

ULMATORIU,-*tória*, adj., **olfaciens, odorans**; care *ulma : nasu ulmatoriu, câne ulmatoriu.*

ULMATU,-*a*, adj. part., **olfactus**; sentitu prin *ulmare*; subst. m., *ulmatutu*, actulu de *ulmare*.

ULMETU, pl.-*e*, **ulmetum**; multime de *ulmi*, selba de *ulmi*; vedi si *ulmariu*.

ULMICARE sau *ulmecare*, v., **sagire, vestigare, vestigia sequi**; a cautá pre cineva *ulmându : cânii ulmica venatulu.*

ULMICATORIU,-*tória*, adj. s., **sagiens, vestigia sequens**; care *ulmica*.

ULMICATU,-*a*, adj. part., **sagitus, vestigatus**; cautatu cu ajutoriulu odoratului : *ursi ulmicati de cânii si de venatorii nostri*; subst. m., *ulmicatulu*, actulu de *ulmicare*.

ULMIU,-*a*, adj., **ulmeus**, (d'in **ulmus**); de *ulmu*, de lemnu de *ulmu*; prov. *cena ulmia*, mancare de batalia.

ULMU, s. m., **ulmus**; unu arbore selbaticu, bene connoscutu Românilor : *nouelle de ulmu, vergelle de ulmu, pari de ulmu; ulmii crescu la sessu si la monte.*

* ULNA, s. f., **ulna**, (ὠλένη); 1. mân'a de la cotu pêno la verticele dégiteloru; 2. braciulu intregu; 3. mesura de lungime=cotu.

* ULPICU, s. m., **ulpicum**; una specia de alliu cu capetina grósa.

* ULTERIORE, adj., **ulterior**, (comparativu d'in **ulter**); mai de parte, mai de d'incollo, cellu de d'incollo : *partea ulteriore; rip'a ulteriore a Dunarii; provinci'a ulteriore.*

* ULTIMARE, v., **ultimare**; 1. intr. a se appropiá de finitu; 2. trans. a face incercarea de pre urma.

* ULTIMATU, s. m., (fr. **ultimatum**); *ultimele* conditioni cari se punu unui tractatu de pace, si d'in cari proponitorii nu mai lassa nemica : *cându se respinge unu ultimatu, se rumpu negotiationile, si nu mai remâne altu ceva de câtu de a reluá armele.*

* ULTIMU,-*a*, adj., **ultimus**; cellu mai departatu, cellu d'in urma : *ultimele terri, ultimele stelle; ultimele dille alle annului espiratu; ultimele vorbe ce amu avutu cu densulu: in ultim'a dí a lunei lui Maiu; ultim'a dí a vietiei; in acea lupta tu erai primulu si eu ultimulu; ultim'a volientia a unui omu.*

*ULTIONE, s. f., **ultio**, (d'in **ulcisci**); punitione, vindicta, actu de *resbonare*.

* ULTORIU,-*tória*, adj. s., **ultor, ultorius**; punitoriu, vindicatoriu, *resbonatoriu : Marte fu onoratu cu titululu de ultoriu, fiendu co, a adjutatu pre Octavianu a resboná mortea lui Juliu Cesare.*

† ULTRA, propos. **ultra**; d'incollo de; occurre in compositioni, precumu in : *ultraliberale*, (fr. **ultralibéral**), mai *liberale* de câtu se covine; *ultraliberalismu*, s. m., (fr. **ultralibéralisme**), *liberalismu* essaggeratu; *ultramontanu,-a*, adj., (fr. **ultramontain**), care e de d'incollo de monti in reportu cu vorbitoriulu; in baserica, *unu ultramontanu*, care pretende co ponteficele romanu e superiore conciliului generale; de ací si : *ultramontanismu*, (fr. **ultramontanisme**), systema care sustine atari pretensioni; *ultramundanu,-a*, adj., **ultramundanus**, care e de d'incollo de mundu : *vise ultramundane, ultraregale*, (fr. **ultraroyal**), mai *regale* de câtu se covine; de ací, *ultraregalismu*, (fr. **ultraroyalisme**), systema

www.dacoromanica.ro

a *ultraregalistiloru*, (fr. **ultraroyaliste**), cari sustinu potestatea absoluta a regiloru; *ultrarevolutionariu,-a*, adj., (fr. **ultrarévolutionnaire**), care e mai *revolutionariu* de câtu se covine.

* ULTRARE, v., (fr. **outrer**); a duce lucrurile mai departe de câtu permitte derept'a ratione, a essaggerá : *a ultrá massimele, a ultrá una idea, unu sentimentu; a ultrá una moda.*

* ULTRATU,-*a*, adj. part., (fr. **outré**); dussu mai departe de câtu se covine, essaggeratu : *massime ultrate, sentimente ultrate, laude ultrate.*

* ULTRICE, s. f., **ultrix**; femina care punesce, femina care *resbona, resbonatória.*

* ULTU,-*a*, adj. part., **ultus**, (d'in **ulcisci**); punitu, vindicatu, *resbonatu.*

* ULVA, s. f., **ulva**; érba care cresce in locuri limose : *a se ascunde in ulva.*

* ULVOSU,-*a*, adj., **ulvosus**; plenu de *ulva*, coperitu cu *ulva : locuri ulvóse.*

UMA, s. f., **humus**; pamentu molle; in specie, pamentu de lipitu.

* UMANIORE, adj., **humanior**, (comparativu d'in **humanus**); care contribue la una cultura mai inalta a omului : *scientie umaniori, litterele umaniori*, litterele formose; *classi umaniori*, in cari se invétia *scientiele si litterele umaniori.*

* UMANITATE, s. f., **humanitas**; natura *umana*, spiritu *umanu*, bonetate *umana*, cultura *umana*, urbanitate : *ómenii peru, umanitatea remâne; a se portá cu umanitate; a apperá drepturile umanitàtii; studiele umanitàtii; a intrece pre toti cu umanitatea; se lucràmu cumu ne dictédia umanitatea; prin umanitate ne distingemu nu numai de animalile irrationali, ci si de omenii barbari.*

* UMANU,-*a*, adj., **humanus**; de *omu*, precumu se covine *omului*, cu ânima de *omu*, cultivatu, civilisatu : *genulu umanu; poteri umane, lucru umanu, spiritu umanu, ânima umana, portare umana; cultura umana; ellu se arretà forte umanu; e detoría a unui omu cultu de a se arretá umanu chiaru côtra cei invinsi; fiti umani côtra toti, si veti fi stimati si amati de toti.*

*UMARE, v., **humare**; a accoperí cu *umu*, a *ingropá*, a immormentá : *a umá mortii.*

* UMATIONE, s. f., **humatio**; actione de *umare, ingropatione.*

* UMATORIU,-*tória*, adj. s., **humator**; care *uma*, care *ingropa; ingropatoriu*, immormentatoriu.

* UMATU,-*a*, adj. part., **humatus**; *ingropatu*, immormentatu : *ellu se afla umatu longa parentii sei; corpuri umate.*

* UMBELLA, s. f., **umbella**, (d'in **umbra**); 1. *umbrella*, cortu portativu, *umbrariu*; 2. (fr. **ombelle**); complessu de flori ai caroru peduncli de una lungime aprope ecale, se nascu d'in acellu-asi punctu, ca radiele cari sustinu una *umbrella.*

* UMBELLATU,-*a*, adj., (fr. **ombellé**); dispusu in forma de *umbella.*

* UMBELLIFERU,-*a*, adj., (fr. **ombellifère**); care pórta una *umbella : plante umbellifere.*

* UMBELLIFLORU,-*a*, adj., (fr. **ombelliflore**); care are florile dispuse in forma de *umbella.*

* UMBELLIFORME, adj., (fr. **ombelliforme**); care are form'a unei *umbelle* sau aprope de a unei *umbelle.*

UMBILICARIU,-*a*, adj., **umbilicaris**, relativu la *umbilicu* = buricu : *nervu umbilicariu.*

UMBILICATU,-*a*, adj., **umbilicatus**; in forma de *umbilicu*=buricu, buricatu.

UMBILICU, pl.-*e*, **umbilicus**, (d'in ὀμφαλός, prolongatu); buricu; vedi *buricu.*

UMBLARE, *umblatu, umbletu*, etc.; vedi *amblare, amblatu, ambletu*, etc.

* UMBONE, s. m., **umbo**, (affine cu ἄμβων); conulu sau buriculu unui scutu; metaf. cotulu omului;—promontoriu.

UMBRA, s. f., **umbra**; obscuritate produssa prin unu corpu opacu care intercepe radiele luminóse : *umbr'a terrei causédia eclipsea lunei; umbr'a indicelui pre orologiu solariu arréta órele dillei; umbrele lucruriloru de pre pamentu sunt mai scurte la média-dí, si mai lungi demanéti'a si sér'a; a sedé la umbr'a arboriloru; a lucrá in umbra*; fig. *a face cuiva umbra*, a i obscurá glori'a; *a se teme de umbra*, de nemica; *n'am neci umbra de sperantia; nu e neci umbra de*

www.dacoromanica.ro

dubiu; glori'a lumei trece ca umbr'a;— umbr'a omului dupo mórte=suffletulu.

UMBRACLU, pl.-*e*, **umbraculum**; umbrariu, obiectu care da *umbra*.

UMBRARE,-*ediu*, v., **umbrare**; a dá *umbra*, a causá *umbra* : *acesti arbori umbrédia bene*.

UMBRARIU, pl.-*e*, **umbraculum**; 1. cortu facutu d'in ramuri de arbori cu frundia : *umbrariu de ramuri verdi; umbrariu de vitia de vinia; a sedé sub umbrariu;* 2. cortu portativu spre a se apperá omulu in contr'a sorelui sau in contr'a plouiei : *sociulu meu luà umbrariulu si se dusse la peramblare; eu nu cotediu a essí d'in casa fora umbrariu; cu umbrariulu me apperu de sóre si de plouia*.

UMBRATICU,-*a*, adj., **umbraticus**; care se afla in *umbra : omu umbraticu*, carui-a place a sedé in *umbra; invetiatoriu umbraticu*, care invétia in casa, la *umbra*, nu in publicu; *littere umbratice*, scrisse in scóla ca essercitie; fig. timidu, spariaticu, suspiciosu, (compara it. **ombratico**) : *callu umbraticu*.

* UMBRATILE, adj., **umbratilis**; care petrece *in umbra* sau *la umbra*, otiosu : *viétia umbratile*, viétia contemplativa, in oppositione cu *operativa*; fig. imaginariu, fictu, falsu (compara it. **ombratile**).

UMBRATIONE, s. f., **umbratio**; actione si effectu allu actionei de *umbrare : umbrationea nuceriloru ne apperá in contr'a caldurei*.

UMBRATORIU,-*tória*, adj. s., **umbraus**; care *umbrédia : arbori umbratori, rupe umbratória*.

UMBRATU,-*a*, adj. part., **umbratus**; apperatu prin *umbra : umbratu de arborele cellu mare dormii unu somnu dulce; viéti'a umbrata place mulieriloru in oriente*.

UMBRELLA, s. f., **umbella, umbraculum**; 1. demin. d'in *umbra*, mica *umbra*; 2. (it. **ombrella**), *umbrariu*, cortu portativu, spre a se apperá omulu in contr'a sórelui, sau si in contr'a plouiei : *umbrella de pândia, umbrella de metasse; umbrella mica pentru femine; umbrella mare pentru barbati*.

UMBRELLARIU, s. m., (it. **ombrellajo**, si **ombrelliere**); care face *umbrelle*, si care vende *umbrelle*.

UMBRIFERU,-*a*, adj., **umbrifer**; 1. care da *umbra*, umbrosu; 2. care duce *umbrele* mortiloru.

UMBRIRE,-*escu*, v., **umbrare**, vedi *umbrare*.

UMBRITU,-*a*, adj. part., **umbratus**; vedi *umbratu*.

UMBROSITATE, s. f., (it. **ombrosità, ombrositate**, si **ombrositade**); calitate de *umbrosu*.

UMBROSU,-*a*, adj., **umbrosus**; plenu de *umbra;* care da sau face *umbra : arbori umbrosi, rupe umbrósa, valle umbrósa;* fig. intunecosu;—timidu, suspiciosu.

* UMECTARE, v., **humectare**; a umedí; vedi *umedire*.

* UMECTATIONE, s. f., **humectatio**; actione de *umectare;* umiditate.

* UMECTATU,-*a*, adj. part., **humectatus**; umeditu.

UMEDIRE,-*escu*, v., **humefacere**; a face *umedu : a umedí pamentulu*.

UMEDITATE, s. f., **humiditas**; calitate de *umedu : umeditatea pamentului*.

UMEDITU,-*a*, adj., **humefactus**.

UMEDU,-*a*, adj., **humidus**; care nu e seccu, ci are pucina apa in sene : *pamentu umedu; érba umeda; tempu umedu, dille umede, nopti umede;* fig. *vorbe umede*, vorbe futili.

* UMEFACERE, (se conjuga ca v. *facere*), v., **humefacere**; a face *umedu*, a *umedí*.

* UMEFACTU,-*a*, adj. part., **humefactus**; umeditu.

UMERALE, adj., (**humeralis**); de *umeru;* subst. m., *umerale*, **humerale**; mantellu militariu, care se pórta pre *umeru;* — in temporile moderne, ornamente ce pórta officiarii pre umeri, (**épaulettes**).

UMEROSU,-*a*, adj., (**humerosus**); care are *umeri* mari : *barbatu umerosu*.

UMERU, s. m., **humerus**, (ὦμος); partea corpului d'intre collu si braciu (la omu si la animali) : *a duce una sarcina pre umeri, a portá pre umeri; fia-care se se essamine ce potu duce umerii sei; omu tare la umeri, flaccu la umeru; pusc'a la umeru! susu pre umeru!*

www.dacoromanica.ro

UMERUTIU, s. m., **humerulus**; deminutivu d'in *umeru*, micu *umeru*; *umerutiulu copillului*.

UMIDIRE,-*escu*, v., **humefacere**, vedi *umedire*.

UMIDITATE, s. f., **humiditas**; vedi *umeditate*.

UMIDITU,-*a*, adj. part., **humefactus**; vedi *umeditu*.

UMIDU,-*a*, adj., **humidus**; vedi *umedu*.

UMIFERU,-*a*, adj., **humifer**; care aduce *umóre*, umedu : *succu umiferu*.

UMIFICARE, v., **humificare**; a face umedu, a umectá, a umedí.

UMIFICU,-*a*, adj., **humificus**; care face umedu, care umecta, care umedesce : *spiritu umificu, sufflare umifica*.

UMILE, adj., **humilis** (d'in **humus**); care e la pamentu, care e diosu, nu inaltu, ci bassu; de ací, plecatu, in sensu physicu si morale; suppusu : *plante umili, stare umile, conditione umile; portare umile; voce umile, vorbe umili*.

UMILENTIA, s. f., **humilitas**; vedi *umilintia* si *umilitate*.

UMILIARE, v., **humiliare**; a face *umile*, a *umilí : a umiliá pre inimici*; refl. *a se umiliá : toti se umiliara inaintea nóstra*.

UMILIATIONE, s. f., **humiliatio**; actione si effectu allu actionei de *umiliare : umiliationea inimiciloru a firmatu pacea; umiliatione falsa; umiliationea nostra inaintea lui Domnedieu*.

UMILIATU,-*a*, adj. part., **humiliatus**; umilitu.

UMILINTIA, s. f., **humilitas**; vedi *umilitate*.

UMILIRE,-*escu*, v., **humiliare**; a face *umile*, a *umiliá : a umilí pre superbi; a a se umilí inaintea lui Domnedieu; se umilescu ómenii inaintea celloru mai mari si mai potenti de câtu densii*; vedi *umiliare*.

UMILITATE, s. f., **humilitas**; calitate de *umile*, stare *umile : umilitatea serviloru cari se temu de domnii loru; umilitatea omului inaintea lui Domnedieu; umilitatea vocei, umilitatea vorbeloru; spuri'a umilitate a celloru ce se arréta mai umili de câtu se covine fientieloru dotate cu demnitate umana*.

UMILITU,-*a*, adj., **humiliatus**; plecatu, suppusu : *servu umilitu, superbi umiliti*.

UMORE, s. f., **humor**, 1. substantia fluida, si mai allessu fluidu care se afla in unu corpu organicu : *umóre suptire, umore gróssa, umore viscósa; circulationea umoriloru in unu corpu; acésta-a pune umorile in miscare; alterationea umoriloru produce morbi; reulu nu e in sangc, ci in umori*; 2. fig. (fr. **humeur**), *umore se nomesce certa dispositione de temperamentu si de spiritu, fia naturale, fia accidentale : umore négra, umore atrabilaria, umore melancholica; ellu e de bona umore, de rea umore; ea e de una umore blanda si dulce; ellu are umori*, dispositioni capritiose; 3. fig. (angl. **humour**), *umore se nomesce si una fericita dispositione de spiritu, ilaritate fina, spirituale si ceva camu satyrica; scriptorii anglesi au multa umore; umorea e unu donu naturale ca si talentulu poeticu*.

UMORISTICU,-*a*, adj., (fr. **humoristique**); de *umoristu : stylu umoristicu, scripte umoristice*.

UMORISTU,-*a*, adj. s., (fr. **humoriste**); care are *umori* in sensulu de sub 2.; — si care are *umore* in sensulu de sub 3. : *scriptoriu umoristu*, care tractédia in tonu jocosu una materia seriósa; si subst. *unu umoristu, umoristii*.

UMOSU,-*a*, adj., plenu de *umu*, de natur'a *umului : pamentu umosu*.

UMPLERE, *umplutu*, *umplutura*; vedi *implere, implutu, implutura*.

UMU, s. m., **humus**, (fr. **humus**); pamentu vegetale : *umulu e de ordinariu in mai mare cantetate in vàlli de câtu in locurile redicate, de unde apele nu incetédia de a spellá si duce molecule*.

UNA, adj. f. d'in *unu*, **unus**; vedi *unu*.

* UNANIMITATE, s. f., **unanimitas**; conformitate de sentimente, concordia, armonía, bona intellegere : *a decide una cestione in unanimitate; a obtiné unanimitatea suffragieloru in una allegere*.

* UNANIMU,-*a*, adj., **unanimus**, si **unanimis**, (d'in **unus** si **animus**); care se unesce in sentimente, care viue in bona intellegere : *frati unanimi; sorori*

www.dacoromanica.ro

unanime; consentimentu unanimu; parere unanima.

UNARIU,-*a*, **unarius**; care e de una singura specia, care e unicu.

* UNCATIONE, s. f., **uncatio**; curbatione, curbatura : *uncationea ungheloru.*

* UNCATU,-*a*, adj., **uncatus**; care are forma de *uncu*, curbatu, recurbatu.

UNCHIASTRU, *unchiu*; vedi *unclastru, unclu.*

* UNCIA, s. f., **uncia**; a douespredecea parte a unui asse; si de ací, in genere, a douespredecea parte a unui totu : *una uncia de libra romana trage 27 gramme francesci.*

* UNCIALE, adj., **uncialis**, (d'in **uncia**); de una *uncia*, de a douespredecea parte a unui totu : *littere unciali*, littere mari de unu pollicariu, (pentru co pollicariulu e a douespredecea parte a unui pede).

* UNCIARIU,-*a*, adj., **unciarius**, (d'in **uncia**); 1. de pondulu unei *uncie*; 2. de a douespredecea parte a unui totu : *erede unciariu*, de a douespredecea parte; *usura unciaria*, de unu procentu pre luna, si de douespredece pre annu.

* UNCIFORME sau *unciformu*,-*a*, adj., (fr. **unciforme**); care are form'a unui *uncu : ossu unciforme.*

* UNCINARIU, s. m., (fr. **uncinaire**); genu de vermi intestinali, asiá nomiti fiendu co corpulu loru e flessu, in câtu formédia óre-cumu unu *uncu.*

* UNCINATU,-*a*, adj., **uncinatus**; curbatu in forma de *uncu.*

* UNCINU, s. m., **uncinus**, (d'in **uncus**); demin. d'in *uncu*, micu *uncu*, *unglitia*=**hamus uncinus.**

* UNCIOLA sau *uncióra*, s. f., **unciola**, (d'in **uncia**); demin. d'in *uncia*, mica *uncia*, abiá a douespredecea parte d'in unu intregu; fig. fórte mica parte, aprope de nemica.

UNCLASTRU sau *unchiastru*, s. m., peiorativu d'in *unclu*=*unchiu*, omu betrânu ca unu *unchiu.*

UNCLU sau *unchiu*, s. m., **avunculus, patruus**, (fr. **oncle**); fratele tatalui sau allu mammei : *unchiu betrânu, unchiu despre tata, unchiu despre mamma; unchiulu a lassatu erede pre nepotu; toti unchii mei au moritu, si neci-unulu nu mi a lassatu nemica.*

UNCTIONE, s. f., **unctio**; actione si effectu allu actionei de *ungere : unctionea immóllia corpulu; medicii prescriu a dese ori unctioni; in ecclesi'a crestina unctionea estremea e unu sacramentu.*

UNCTORIU,-*a*, adj. s., **unctor**; 1. personale, care *unge : Romanii in thermele loru aveau unctori speciali, cari ungeau cu oliu dupo bania*; 2. reale, *unctoriu*, **unctorium**, camera la therme, in care se ungeau celli ce s'au scaldatu.

UNCTRICE, s. f., **untrix**; femina care *unge.*

UNCTRINU, pl.-*e*, **unctrinum**; camera in care se ungeau scaldatorii; vedi *unctoriu* sub 2.

UNCTU,-*a*, adj., **unctus**, (d'in **ungere**); 1. *unsu*; 2. la antici, grassu, splendidu : *prandiu unctu, cena uncta*;—vedi si *untu* si *unsu*, mai diosu.

UNCTURA, s. f., **unctura**; actione si mai allessu effectu allu actionei de *ungere*;—vedi si *untura.*

1 UNCU, s. m., **uncus**, (ὄγκος); instrumentu de ferru formatu d'in una pertica ascutita curba : *uncu de ferru, a appucá cu unculu, a trage cu unculu.*

2 UNCU,-*a*, adj., **uncus**; curbatu in forma de *uncu*, uncatu.

UNDA, s. f., **unda**; 1. apa agitata, fluctu, vallu : *undele marei*; fig. *unde de aeru, unda de fumu, unda de peru, unda de cóma; undele poporului; undele civili, undele si tempestatile politice*; 2. apa: *unda curata, unda de fontana, unda de putiu, unda fluente; a cadutu in unda, s'a innecatu in unda; l'accoperí und'a; jace sub unde.*

UNDARE, v., **undare**, (d'in **unda**); a face *unde : tómn'a si primevér'a marea unda mai tare; unda sangele d'in corpulu strapunsu; unda selbele candu bate ventulu tare.*

UNDATIONE, s. f., **undatio**; actione si effectu allu actionei de *undare : undationea marei.*

UNDATU,-*a*, adj. part., **undatus**; agitatu, undulatu; undulosu.

UNDE, adv., (d'in **unde**), **ubi**; in ce

www.dacoromanica.ro

locu : *unde e frate teu? unde cresce vinulu? unde nu e nimica, nu se face neci-una lucrare; unde nu e focu, nu esse fumu; nu se scie, unde jace liepurele; de unde vini si unde mergi? unde vomu aflá pace si repausu? de unde ai inceputu? unde vrei se adjungi? totu omulu scie unde lu strînge calcionulu; pre unde ai venitu? pre unde de duci?*

UNDEVA, adv., **alicubi**; in óre-care locu : *va fi undeva mai bene de câtu aici; l'am vedutu undeva, déro nu mi adducu a mente in ce locu.*

* UNDICOLU,-*a*, adj., **undicola**, (d'in **unda** si **colere**); care abita in *unda*, in apa : *pescii undicoli, nymphele undicole.*

* UNDIFLUU,-*a*, adj., **undifluus**, (d'in **unda** si **fluere**); care vérsa apa.

* UNDIFRAGU,-*a*, adj., **undifragus**, (d'in **unda** si **frangere**); care frange *undele.*

* UNDISECU,-*a*, adj., **undiseca**, (d'in **unda** si **secare**); care talia *undele.*

* UNDISONU,-*a*, adj., **undisonus**, (d'in **unda** si **sonare**); care resona de ictulu *undeloru;* care face *undele* se resone.

* UNDIVAGU,-*a*, adj., **undivagus**, (d'in **unda** si **vagari**); care *vaga* pre *undé;* care erra in *unde;*—alle carui *unde* su *vage.*

* UNDOSU,-*a*, adj., **undosus**; plenu de *unde*, care face *unde*, de *unda*=apa : *undos'a mare, undosele riuri; flucte undóse, tinuturi undóse.*

UNDULA = *undura*, s. f., **undula**, (d'in **unda**); deminutivu d'in *unda*, mica *unda.*

UNDULARE, v., (fr. **onduler**; d'in **undula**); a face *undule*, a se miscá si formá *undule : ventulu facea se undule ap'a lacului.*

UNDULATIONE, s. f., (fr. **ondulation**); actione si effectu allu actionei de *undulare : una pétra arruncata in apa, produce undulationi circularie; undutionile unui câmpu seminatu cu grânu; physicii admittu undulationea sonului, undulationea luminei, undulationea calorei; pictorii representa prin colori undulationile vestimenteloru.*

UNDULATORIU,-*tória*, s. f., (fr. **ondulatoire**); care *undula*, care se face prin *undulationi : miscarea undulatória a aerului e caus'a sonului; cóma undulatória, pèru undulatoriu.*

UNDULATU,-*a*, adj., **undulatus**; produssu prin *undulare : superfaci'a apei undulata prin sufflarea ventului;* fig. *vestimentu undulatu*, **moiré.**

UNFLARE, *unflatu, unflatura;* vedi *inflare, inflatu, inflatura*, etc.

UNGEDINE, s. f., **unguedo**; unsóre; myru; oliu odoriferu, profumu.

UNGELLA, s. f., **unguella** si **ungella**, (d'in **ungula**); demin. d'in *ungla*, mica *ungla;* in specie, petioru de porcu fertu.

UNGENTARE, v., **unguentare**, (d'in **unguentum**); a *unge* si frecá cu *ungentu* =profumu; — a balsamá.

UNGENTARIU,-*a*, adj. s., **unguentarius**, (d'in **unguentum**); de *ungentu*, relativu la *ungentu : taberna ungentaria, arte ungentaria;* subst.pers., *ungentariu*, **unguentarius**, negotiatoriu de *ungente, ungentaria*, **unguentaria**, femina care face negotiu cu *ungente;* si s. reale, *ungentaria*, **unguentaria**, artea *ungentaria; ungentariulu*, **unguentarium**, argentu destinatu spre a comperá *ungente.*

UNGENTATU,-*a*, adj. part., **unguentatus**, unsu si frecatu cu *ungentu*, profumatu;—balsamatu.

UNGENTU, pl.-*e*, **unguentum**, (d'in **ungere**); myru, oliu preparatu cu essentie odorifere, profumu : *anticii se serviáu cu ungentu pentru corpu si pentru vestimente, dupo banie se frecáu cu ungentu, inainte de mésa, la ospetie, se trageau cu ungentu; cu ungentu trageau si frecau si corpurile mortiloru; ungentulu in certe casuri póte se fia unu medicamentu folositoriu, in celle mai multe casuri e unu articlu de lussu pentru ómenii effeminati.*

UNGERE, *unsi* si *unsei, unsu* si *unctu*, v., **ungere** si **unguere**; a trage si frecá cu una substantia grassa : *a unge corpulu cu oliu, a si unge pèrulu cu pomata, a si unge membrele morbide cu medicamente; ungeti bene corellele cu untura ca se se mai immollie; feriti-ve de a ve unge vestimentele cu colori olióse; pecorarii si ungu camesiele cu pecura; co-*

www.dacoromanica.ro

micii si ungu vultulu cu diverse materie; ungeti mai bene rótele carrului, co scartia prea tare; nu treceti pre lônga mene, co me ungeti;—in baserica se ungu copillii dupo baptesmu cu myru; se ungu principii la incoronare, se ungu morbosii cu oliu benedissu la estrem'a unctione.

UNGHIA, *unghitia*; vedi *ungla, unglitia.*

UNGINE, s. f., **unguen**, (d'in **ungere** =**unguere**); materia care *unge, ungedine, ungentu, unsura, untura.*

UNGLA, s. f., **unguis**, dem. **ungula**; lama dura, cornia, semitransparente, care imbracca estremitatile dorsali alle degiteloru de la mâni si de la petióre: *nu numai ómenii, ci si animalili mammifere si passerile au ungle la degite; unglele ómeniloru aru cresce lunge ca alle câniloru, déco nu le aru taliá; bouii, ouile, caprele au ungle bifide la petiore; callii, mulii, asinii au ungle compacte; mulierea cea rea a scossu oclii barbatului cu unglele.*

UNGLATU,-*a*, adj., **ungulatus**; care are *ungle*, provedutu cu *ungle.*

UNGLITIA, s. f., **hamus**, (**hamus uncus** si **hamus uncluus**); acu curbatu, sulla curbata cu care se servescu ómenii spre a prende pesci: *unglitia de ferru, a prende pesci cu ungliti'a.*

UNGURESCE, adj., (**hungarice**); in modu *ungurescu: a vorbí ungurește, a se portá ungurește, a se investí ungurește.*

UNGURESCU,-*a*, adj., (**hungaricus**); relativu la *Unguri*, de *Unguru: portu ungurescu, limba ungurésca; superbia, arrogantía ungurésca; natura ungurésca, barbaría ungurésca; térra ungurésca, constitutione ungurésca, guvernu ungurescu; guvernulu ungurescu, care se nomesce constitutionale, nu se distinge in practica de despotismulu turcescu; cultura ungurésca nu essiste.*

UNGURIA, s. f., (**Hungaria**); térra *ungurésca*, poporu *ungurescu.*

UNGURIANU,-*a*, adj. s., (angl. **hungarian**); relativu la *Unguria* sau terr'a *ungurésca*, d'in térr'a *ungurésca: Românu ungurianu; ungurianulu nu e unguru, ci numai nascutu in térr'a care se nomesce Unguria sau Ungaria.*

UNGURIME, s. m., multime de *Unguri*, poporu *ungurescu*, gente *ungurésca: ungurimea e barbara si arrogante, inse scie de frica.*

UNGURIRE,-*escu*, v., a face *unguru*, a straformá in *unguru: Ungurii voru se ungurésca tótepoporele cari locuescu imperuna cu elli; multi Români s'au unguritu in millenniulu trecutu.*

UNGURISARE, v., vedi *ungurire.*

UNGURISATU,-*a*, adj. part., vedi *unguritu.*

UNGURISMU, s. m., 1. caracteriu *ungurescu*, natura *ungurésca*; 2. systema de dominatione *a Unguriloru*; 3. systema de a *ungurisá* pre collocuitorii cari nu su de origine *ungurésca: ungurismulu adjutatu de germanismu face progresse in apparentia, in realitate inse descépta numai urr'a celloru alte popore.*

UNGURISTU, s. f., care e de system'a *ungurismului.*

UNGURITU,-*a*, adj. part., straformatu in *Unguru: Romanu unguritu; sate ungurite.*

UNGURU,-*a*, adj. s., (**hungarus**); poporu barbaru venitu d'in Asi'a septentrionale cótra finitulu seclului IX, stabilitu la Donari'a media si la Tiss'a: *Ungurii in mediulu Europei de una mille de anni n'au perdutu nemica d'in caracteriulu loru barbaru; Ungurii essercita una oppressione mai grea de câtu cea turcésca asupr'a Românilor si a celloru alte popore de origine straina in térr'a nomita de densii Unguria; Ungurii n'au invetiatu si n'au uitatu nemica in cursu de unu millenniu; in capulu Ungurului nu póte intrá ide'a de ecalilate; Ungurii, ca incorrigibili, mergu orbesce spre perire; Românii au sufferitu de la Unguri mai multu de câtu de la Turci, si astadi elli dau lectioni Unguriloru, inse nu i potu convertí.*

UNGUTORIU,-*tória*, adj. s., **unctor, unctorius**; care *unge: mâna ungutória; balsama ungutoriu; ungutorii cu balsamu; ungutóriele d'in banie ungu si tragu pre femine, cându aceste-a se scalda.*

* UNIANGULARIU,-*a*, adj., (fr. **uniangulaire**); care are numai unu *ânglu.*

* UNIANNULARIU,-*a*, adj., (fr. **u-**

www.dacoromanica.ro

niannulaire); care are numai unu *annellu : cupru sulfuratu uniannulariu.*

* UNIARTICULATU,-*a*, adj., (fr. **uniarticulé**); care are numai una *articulatione.*

* UNIBIBINARIU,-*a*, adj., (fr. **unibibinaire**); se dice despre unu minerale, a carui forma deriva d'in doue decrescimente prin doue ordini, si d'in unu decrescimentu prin una singura ordine : *calce carbonatata unibibinaria.*

* UNIBINARIU,-*a*, adj., (fr. **unibinaire**); se dice despre unu minerale, a carui forma deriva d'in doue decrescimente, unulu prin una ordine, si cellu altu prin doue : *calce fosfatata unibinaria.*

* UNIBINOTERNARIU,-*a*, adj., (fr. **unibinoternaire**); se dice despre unu minerale, a carui forma deriva d'in trei decrescimente prin una, dóue si trei ordini : *calce carbonatata unibinoternaria.*

* UNIBRACTEATU,-*a*, adj., (fr. **unibractéate**); se dice despre plante, cari au *bractee* solitarie.

* UNICALAMU,-*a*, adj., **unicalamus**; care are numai unu *calamu*=paliu : *grânulu e unicalamu.*

* UNICAPSULARIU,-*a*, adj., (fr. **unicapsulaire**); se dice despre plante, allu caroru fructu consiste in una singura *capsula.*

* UNICARINATU,-*a*, adj., (fr. **unicaréné**); care are numai una *carina.*

* UNICAULE sau *unicaulu*,-*a*, adj., **unicaulis**, (fr. **unicaule**); care are numai unu *caule*=fustellu.

* UNICELLULARIU,-*a*, adj., (fr. **unicellulaire**) ; care e formatu d'in una singura *cellula.*

* UNICHROITU,-*a*, adj., (fr. **unichroïte**); se dice despre substantiele, cari puse intre oclu si lumina, presenta numai una singura colóre.

* UNICOLIU,-*a*, adj., **unicoleus**; care are numai unu singuru *coliu.*

* UNICOLORU,-*a*, adj., **unicolorus** si **unicoloris**, (fr. **unicolore**); care are numai una *colóre;*—care e pinsu cu una singura *colore.*

* UNICONCHU,-*a*, adj., (fr. **uniconque**); care are numai una *concha*=scoica, fora tubu : *conchylie uniconche.*

* UNICORNE sau *unicornu*,-*a*, adj., **unicornis**, (fr. **unicorne**); care are numai unu *cornu;* subst. m., *unicornulu*, animale fabulosu cu unu singuru cornu in fronte.

* UNICORPORIU,-*a*, adj., **unicorporeus**; care are numai unu corpu.

UNICU,-*a*, adj., **unicus**, (d'in **unus**); care e numai unulu singuru, care nu mai are parecla; raru, distinsu, escellente : *uniculu meu filiu, unic'a mea filia ; ellu e unicu in genulu seu ; ella e unica intre mulieri ; essemplariu unicu, poetu unicu, oratoriu unicu, actoriu unicu, pictoriu unicu.*

* UNICUBA, s. f., **unicuba**; femina care a avutu numai unu barbatu.

* UNICULTORIU,-*tória*, adj. s., **unicultor** ; care *cole* = adora unu singuru Domnedieu.

* UNICUSPIDATU,-*a*, adj., (fr. **unicuspidé**); care are numai una *cuspide*= vertice ascutitu.

* UNIDENTATU,-*a*, adj., (fr. **unidenté**); care are numai unu *dente.*

* UNIEMBRYU,-*a*, adj., (fr. **uniembryonné**); se dice despre sementi'a planteloru, care coprende numai unu *embryu*, cumu e in cellu mai mare numeru de plante.

* UNIFASCIU,-*a*, adj., (fr. **unifascié**); care e insemnatu cu una singura *fascia*, in botanica.

* UNIFICARE, v., (it. **unificare**, fr. **unifier**); a face *unulu* d'in mai multe, a reduce la *unitate.*

* UNIFICATIONE, s. f., (fr. **unification**); actione de *unificare ;* reductione la unitate : *unificationea finitului cu infinitulu.*

* UNIFICATU,-*a*, adj. part., (it. **unificato**, fr. **unifié**); facutu *unulu;* redussu la *unitate.*

* UNIFOLIU, adj., (fr. **unifeuillé**); care n'are mai multe de câtu una *fólia.*

* UNIFLORE sau *unifloru*,-*a*, adj., (fr. **uniflore**); care n'are mai multe de câtu una *flóre.*

* UNIFLORIGERU,-*a*, adj., (fr. **uniflorigère**); care pórta sau are numai una *flore*, synonymu cu *uniflore.*

* UNIFORMARE, v., (it. **uniformare**,

www.dacoromanica.ro

fr. **uniformer**); a face *uniforme*; a iuvestí in acellu-asi modu, cu vestimente *uniformi*.

* UNIFORMATU,-*a*, adj. part., (fr. **uniformé**); redussu la acea-asi *forma*; investitu in *uniforma : militari uniformati*.

* UNIFORME sau *uniformu,-a*, adj., **uniformis**; care are acea-asi *forma*, care e de acea-si specia, omogeniu; care nu presenta inecalitàti; care e constante : *sessu planu uniforme, campânia uniforme; architectura uniforme; viétia uniforme, portare uniforme, doctrina uniforme; stylu uniforme, miscare uniforme; vestimente uniformi*; subst. f., *uniforma*, vestimentu prescrissu prin regulamentu pentru militari, officiari si alti functionari publici : *uniforma militaria, uniforma de officiariu, uniforma de generariu, uniforma de prefectu; a se investí in uniforma; a se presentá in uniforma; a desvestí uniform'a*.

* UNIFORMITATE, s. f., **uniformitas**; calitate de *uniforme*, asseminare a partiloru intre densele : *uniformitatea unei gradine; uniformitatea unei vietie trancille; uniformitate de limba, de doctrina, de stylu; uniformitatea edificieloru unei platie publice; uniformitatea opinioniloru*.

* UNIFORU,-*a*, adj., (fr. **unifore**); care are numai unu *forame*=gaura.

* UNIGENITU,-*a*, **unigenitus**; siuguru *nascutu : filiu unigenitu; unigenitulu filiu allu lui Domnedieu;—bull'a unigenitulu*, bulla a lui Clemente XI, d'in annulu 1713, care incepe cu **unigenitus**.

* UNIGENU,-*a*, adj., **unigenus**; synonymu cu *unigenitu*.

* UNIJUGU,-*a*, adj., **unijugus**; care are numai unu *jugu*, sustinutu numai de unu latiu traversale: *vinia unijuga*; — fig. care s'a casatoritu numai una data.

* UNILATERALE, adj., (fr. **unilatéral**); care e pusu numai de una latere : *spicu unilaterale, fólia unilaterale*; — *omu unilaterale*, marginitu in unu singuru cercu de idee;—*contractu unilaterale*, care contine detorie numai pentru una parte.

* UNILOBU,-*a*, adj., (fr. **unilobé**); care are numai unu lobu : *antheria uniloba*.

* UNILOCALE, adj., (fr. **unilocal**); care e locale pre unu singuru punctu allu organismului.

* UNILOCULARIU,-*a*, adj., (fr. **uniloculaire**); care are numai unu *loculu*= camerutia, sau a carui cavitate nu e impartita prin neci una pariete : *ovariu unilocullariu; capsula unilocularia*.

* UNIMAMMA, s. f., **unimamma**; amazone.

* UNIMAMMIA, s. f., **unimammia**; térr'a *unimammeloru*.

* UNIMANU,-*a*, adj., **unimanus**; care are numai una *mâna*.

UNIME, s. f., **unitas**; unitate; opositu, *multime*; vedi *unitate*, si *unione* sub 1.

* UNIMEMBRE sau *unimembru,-a*, adj., **unimembris**; care are numai unu *membru*.

* UNIMODU,-*a*, adj., **unimodus**; care e numai in unu *modu*; uniforme.

* UNINERVU,-*a*, adj., (fr. **uninerve**); care are numai una *nervatura : fólia uninerva*.

* UNINODU,-*a*, adj., (fr. **uninoueux**); care are numai unu *nodu : plante uninode*.

* UNINOMIU,-*a*, adj., **uninomius**, (δμώνυμος); cu acellu-asi *nome*.

* UNIOLA sau *uniória*, s. f., **uniola**; una érba neconnoscuta moderniloru.

* UNIONE, s. f., **unio**; 1. unitate, uumerulu *unulu*; 2. unire, unitione, associatioue, confederatione : *unionea americana e unu actu de cea mai mare intellectione umana; umanitatea debe se tenda la unionea totoru poporeloru de pre pamentu; e tristu lucru co nu se póte stabilí una unione neci intre poporele civilisate; unionea totoru stateloru ne ar scapá de belle sangerose; unionea basericoloru crestine s'a incercatu mai de multe ori, déro peno acumu n'a datu resultatulu doritu*; 3. *unione*, s. m., una margella mare; 4. *unione*, una cépa (singura fôra cepe secundarie); compara fr. **oignon** si **ognon**.

* UNIONISTU, s. m., (fr. **unioniste**);

www.dacoromanica.ro

partisanu allu *unionei* = unirei douoru sau mai multoru terri.

* UNIOVULU,-*a*, adj., (fr. **uniovulé**); se dice despre unu *loculu* allu ovariului care coprende numai unu *ovulu*, ca in labiate.

* UNIPALIOLU,-*a*, adj., (fr. **unipaléolé**); care e formatu numai de unu *palioru*.

* UNIPEDE, adj., **unipes**; care are numai unu *pede* = petioru; *mésa unipede*.

* UNIPENNE sau *unipennu*,-*a*, adj., (fr. **unipenne**); care are numai una *penna* sau *pinna* : *pesci unipenni*.

* UNIPERSONALE, adj., (fr. **unipersonnel**); care are numai una persona : *verbu unipersonale*.

* UNIPETALU,-*a*, adj., (fr. **unipétale**); care are numai unu *petalu* : *corolla unipetala*.

* UNIPETIU,-*a*, adj., **unipetius**; care are numai unu *petioru*.

* UNIPOLARITATE, s. f., (fr. **unipolarité**); calitate si stare a unui corpu *unipolariu*.

* UNIPOLARIU,-*a*, adj., (fr. **unipolaire**); care are numai unu *polu* : *conductoriu de electricitate unipolariu*.

* UNIPUPILLU,-*a*, adj., (fr. **unipupillé**); care are numai una *pupilla* : *pesce unipupillu*; subst. pl. *unipupillii*, tribu de pesci d'in famili'a cyprinidiloru, cari au numai una pupilla la fia-care oclu.

* UNIPUSTULU,-*a*, adj., (fr. **unipustulé**); care are numai una *pustula*.

1 UNIRE,-*escu*, v., **unire**; a imperuná, a legá imperuna, a pune unulu lônga altulu, a copulá, a associá : *a uní mai multe lucruri*; *a uní dóue persóne de sexu diversu in casatoría*; *a uní dóue terri spre a formá unu singuru statu*; *a uní tote basericele crestine*; refl. *a se uní cu cineva in una societate*; *a se uní cu cineva in idee*; *eu nu me unescu cu voi*; *nu me potiu uní cu toti ómenii*; *cându barbatulu nu se unesce cu mulierea in idee, nu póte tiné casa*; *amicii se unescu in tóte*; *s'au unitu tóte fractionile oppositionei in contr'a ministeriului*; *ómenii capritiosi cu greu se unescu*; *neci filosofii nu se unescu in tóte punctele*; *ar fi de doritu ca se se unésca toti ómenii in dogmatele principali alle religionei si alle moralei*.

2 UNIRE, s. verbale, **unio**; unione in sensulu de sub 2 : *unirea intre omenii onesti e lucrulu cellu mai formosu*; *unirea credentiei in baseric'a crestina se doresce de toti*; *unirea face potere*; *unde nu e unire, nu e neci fericire*; *in unire cu noi veti triunfá de multe difficultàti, cu cari ve luctati acumu pre viétia si pre mórte*.

* UNISENARIU,-*a*, adj., (fr. **unisénaire**); se dice despre minerali, a caroru forma resulta d'in unu decrescimentu prin una ordine, si d'in altulu prin sesse ordini : *plumbu sulfuratu unisenariu*.

* UNISERIU,-*a*, adj., (fr. **unisérié**); care formédia numai una *seria* : *flori uniserie*.

* UNISESSU sau *unisexu*,-*a*, adj., (fr. **unisexé**); care are numai unu *sexu* : *plante unisexe, flori unisexe*.

* UNISILICU,-*a*, adj., (fr. **unisiliqué**); care are numai una *silica*, **siliqua**.

UNISONU,-*a*, adj., (fr. **unisson**); care da numai unu *sonu*.

* UNISPERMU,-*a*, adj., (fr. **unisperme**); care are numai una sementia : *plante unisperme*.

* UNISPIRU,-*a*, adj., (fr. **unispiré**); care are numai una *spira* sau *spirale* : *conchylie unispire*.

* UNISTIRPE, adj., **unistirpis**; care are numai una *stirpe* : *plante unistirpi*.

* UNISTRIU,-*a*, adj., (fr. **unistrié**); care are numai una *stria*.

* UNITARIANISMU, s. m., (fr. **unitariaulsme**); doctrina a *unitariloru* sau *unitarianiloru*.

* UNITARIANU,-*a*, adj. s., (fr. **unitarien**); care crede numai in unu singuru Domnedieu; vedi si *unitariu*.

* UNITARIU,-*a*, adj. s., (fr. **unitaire**); 1. care tende la *unitate* : *politica unitarie*, *geniu unitariu*, *filosofu unitariu*; 2. care admitte numai unu principiu; in physica care admitte numai una potere; 3. care admitte numai una persona in divinitate : *crestinu unitariu*, *secta unitaria*; *arianii de astadi se nomescu unitari*.

www.dacoromanica.ro

UNITATE, s. f., **unitas**; calitate si stare de *unulu, unime : unitatea e principiulu numerului; mai multe unitati facu unu numeru; numerulu e compusu d'in unitàti; in system'a nostra numeraria unitatile occupa loculu primu incependu a numerá de a drépt'a spre stang'a; unitatea de mesura e arbitraria; unitate de poteri; unitatea de lucruri, unitate in varietate; unitate in divinitate; elli se adopera a reduce tóte la unitate; multi filosofi se jóca cu unitatea, facu abusu de ide'a unitatei.*

* UNITERNARIU,-*a*, adj., (fr. **uniternaire**); se dice despre minerali, a caroru forma resulta d'in unu decrescimentu prin una ordine, si d'in altulu prin trei ordini: *calce carbonatata uniternaria.*

* UNITESTACIU,-*a*, adj., (fr. **unitestacé**); care are numai una *tésta* san *testu*: *conchylie unitestace.*

* UNITESTE, adj., **unitestis**; care are numai unu *testiclu* = coliu; vedi si *unicoliu.*

UNITIONE, s.f., actione si effectu allu actionei de *unire*; conjunctione, combinatione; concordia : *unitionea personeloru prin conunía; unitionea cimentului cu caramid'a; unitionea corpuriloru prin affinitate chymica; unitionea fratiloru si a consangeniloru.*

* UNITIVU,-*a*, adj., (fr. **unitif**); care *unesce*, aptu a *uní* : *sentimente unitive, attractione unitiva.*

UNITORIU,-*tória*, adj. s., care *unesce*; care procura *unire* : *unitorii ómeniloru in societatea civile merita reconoscenti'a nóstra; consilie unitorie; propositioni unitórie de pareri divergenti.*

UNITU,-*a*, adj. part., **unitus**, (d'in **unire**); legatu in *unulu*, impernnatu : *persone unite prin casatoría; ómeni uniti in societatea civile; cetatiani uniti in pareri, uniti in dogmate; Români uniti cu baseric'a catholica*; subst. *unitii*, cari an consentitu la *unione.*

* UNITRIBINARIU,-*a*, adj., (fr. **unitribinaire**); se dice despre minerali, a caroru forma resulta d'in unn decrescimentu prin nna ordine, si d'in trei decrescimente prin dóue ordini : *calce carbonatata unitribinaria.*

* UNIVERSALE, adj., **universalis**; relativu la *universu* ca subst.; generale : *istoria universale; judecie universali; idee universali; credentia universale; limba universale.*

* UNIVERSALISARE, v., (fr. **universaliser**); a face *universale : a universalisá una limba; multe ânime nobili se adopera a universalisá instructionea; ar fi de doritu a se universalisá armoni'a, averea si fericirea pre pamentu; déro noi nu potemu universalisá neci mesurele de lungime, de volume, de greutate, de tempu, de moneta.*

* UNIVERSALISATIONE, s. f., (fr. **universalisation**); actione de *universalisare : universalisationea fericitatii intre ómeni e una idea formósa, déro difficile de realisatu.*

* UNIVERSALISATU,-*a*, adj. part., (fr. **universalisé**); generalisatu.

* UNIVERSALISMU, s. m., (fr. **universalisme**); opinione a celloru ce nu reconnoscn alta autoritate afora de assentimentulu *universale.*

* UNIVERSALISTU, s. m., (fr. **universaliste**); partisann allu *universalismului.*

* UNIVERSALITATE, s. f., **universalitas**; generalitate : *universalitatea fientieloru, universalitatea scientiloru; universalitatea artiloru; universalitatea unui judeciu; universalitatea in judeciele nóstre nu póte se provina d'in esperientia, ea provine de necesse d'in mentea nóstra, care dispune de dreptulu de a judecá a priori; neci unu judeciu d'in esperientia nu presenta caracteriulu necessitatei si allu universalitatei.*

* UNIVERSE, adv., **universe, universim**; in *universu*, in genere, preste totu.

* UNIVERSITARIU,-*a*, adj., (fr. **universitaire**); relativu la *universitate : corpu universitariu; regime universitariu, retributione universitaria, studie universitarie.*

* UNIVERSITATE, s. f., **universitas**; 1. totalitate, generalitate : *universitatea lucruriloru d'in lume; universitatea genului umanu; universitatea nationei române; universitatea averiloru unui*

www.dacoromanica.ro

mortu, 2. scola inalta in care se invétia mai tóte scientiele necessarie omului : *universitatea e centrulu lumineloru; de la lyceu trecu studentii la universitate; universitatea se imparte in mai multe facultàti; professorii de universitate, consiliulu universitatei, rectoriulu universitatei; Românii au dóue universitàti.*

*UNIVERSU,-*a*, adj., **universus**; totu, intregu; de ací, subst. m., *universulu*, **universus mundus, universum**, pl. **universa**, totu mundulu, cerulu si pamentulu; totalitatea lucruriloru : *Domnedieu a creatu, conserva si guverna universulu; poporulu nomesce universulu lume, de la lumin'a, care ni face lucrurile visibili; universulu e infinitu, in universu tóte se facu dupo legi eterne; noi nu connóscemu de câtu una mica parte d'in acestu universu; cine póte imbraciá universulu?*

* UNIVIRA, s. f., **univera**, (d'in **unus**, si **vir**); muliere care a avutu numai unu barbatu, care numai una data s'a maritatu.

* UNIVIRATU, s. m., **univiratus**, (d'in **univira**); stare a unei muliere care a avutu numai unu barbatu : *univiratulu se recommenda de parentii ecclesiastici, ca una virtute crestina.*

* UNIVOCU,-*a*, adj., **univocus**, (d'in **unus** si **vocare**); 1. care are numai una *voce*, unu *tonu*; 2. care are numai unu nome, déro mai multe sensuri.

* UNOCLU,-*a*, adj., **unoculus**, (d'in **unus**, si **oculus**); care are numai *unu oclu*; subst. *unu unoclu.*

UNSORE, (d'in *unsu*, de la *ungere*), s. f., 1. **unguentum**; materia de *unsu* : *unsóre de capu; unsóre de plage, de vulnere; a se unge cu unsori prescrisse de medicu*; 2. **pinguedo**; materia grassa : *unsóre de porcu, unsóre de gâsca; buccatariulu pune prea multa unsóre in buccate; nu mi placu buccatele cu unsóre.*

UNSOROSU,-*a*, adj., **unctus, pinguis**; plenu de *unsóre*, care are multa *unsóre* : *buccate unsoróse; vestimente unsoróse; animali unsorose.*

UNSPREDIECE, adj. num. card., **undecim**; numerulu 1+10=11; *unspredíece ómeni, unspredíece mulieri; de unspredíece ori; allu unspredíecele, a unspredíecea.*

UNSPREDIECIMU,-*a*, adj. num. ord., **undecimus**; allu unspredíecele.

UNSU,-*a*, adj. part. (d'in *ungere*), **unctus** : *pèru unsu, corelle unse, pelle unsa, corpu unsu cu balsamu; rege unsu de pontefice;* subst. *unsulu domnului.*

UNSURA, s. f., 1. **unctura**; effectulu actionei de *ungere*; 2. **pinguedo**, grassime : *unsura de bou, unsura de oue, unsura de porcu, unsura de gâsca.*

UNSUROSU,-*a*, adj., vedi *unsorosu.*

UNTOSU,-*a*, adj., plenu de *untu*, care da multu *untu* : *lapte untosu; casiu untosu.*

UNTU, (contrassu d'in *unctu*), s. m., 1. **unctum**; substantia grassa, care *unge*; 2. **butyrum**; estractu grassu d'in lapte : *untu de vacca, untu prospetu, untu rancidu; buccatele cu untu su mai gustóse de câtu celle cu unsura;* 3. **oleum**; oliu, *untu de lemnu*, numai in acésta compositione; vedi *oliu.*

UNTURA, (d'in *untu*, de la *ungere*), s. f., (**unctura**), **adeps, arvina**; tessutura grassa in corpulu animaliloru, mai allessu in allu porciloru : *untura de porcu.*

UNTUROSU,-*a*, adj., (d'in *untura*); care are multa *untura.*

UNU, *una*, adj., **unus**; 1. inaintea substantiveloru spre a indicá : *a)* numerulu : *unu omu, una muliere, unu callu, una épa, unu lupu, una óue, unu galbinu, unu pundu, unu carru de fenu, una bute de vinu; b)* starea indeterminata : *mi a spusu unu omu; am prensu unu liepore, am vedutu unu leu; una femina estraordinaria, una formosétia rara; am scrissu una epistola, ellu a compusu una poema; ea ni a cantatu una opera;* in casurile aceste-a se declina, sing. nom. si acc., *unu, una*, genit. si dat. *unui, unei*; pl. nom. si acc. *uni, une*, genit. si dat. *unoru* : *poterile unui omu su marginite; gratiele unei mulieri trecu cu tempulu; uni omeni nu intellegu ce potere are virtutea; unoru ómeni se paru aceste-a lucruri usióre;* 2. candu sta sin-

www.dacoromanica.ro

guru, admitte articlulu in nom. si acc.; éro in genit. si dat. suffissulu *a* : sing. *unulu, un'a, unui-a, unei-a;* pl. *unii, unele, unoru-a* : *unulu me trage in drépt'a, altulu in stang'a; un'a me ama, alt'a me urresce; unui-a se covine, altui-a nu se covine; unei-a placu florile, altei-a pómele; unii scriu formosu, altii forte urritu; unele salta, altele siedu; faptele unoru-a punu pre ómeni in mirare; unoru-a merse bene, altoru-a reu; succesce unoru-a, inse nu totoru-a;* — cu articlu occurre si in frasile: *unulu Domnedieu, unulu nascutu filiulu lui Domnedieu;* in vorbirea ordinaria, se admitte articlulu de câte ori se pune plurariulu: *unii ómeni, unele vorbe.*

* UPUPA, s. f., **upupa**, (ἔποψ); una passere, *pupadia.*

URA, *urire, uritione, uritiosu, uritu;* vedi: *urra, urrire, urritione, urritiosu, urritu;* si: *orrore, orrire,* etc.

* URANATU, s. m., (fr. **uranate**); sare produsa prin combinationea oxydului *uranicu* cu una base.

† URANICO-, (d'in *uranicu*), in composite scientifice, precumu in: *uranico-calcicu, uranico-cupricu, uranico-potassicu,* produssu prin combinationea unei sari *uranice* cu una sare *calcica, cuprica, potassica.*

* URANICU,-*a*, adj., 1. relativu la *Uranu*, ca dieu mythologicu; 2. relativu la *uranu*, ca planeta; 3. relativu la *uraniu*, ca corpu chymicu, in sensulu acestu-a se dice despre secundulu oxydu allu *uraniului*, si despre sarile ce produce.

* URANIDE, adj., (fr. **uranide**); care sémina a *uraniu;* subst. pl. *uranidii*, familia de minerali care coprende *uraniu* si combinationile lui.

* URANIU, s. m., (fr. **uranium**, si **urane**); metallu descoperitu in 1789.

* URANOGRAPHIA, s. f., (fr. **uranographie**, d'in οὐρανός=ceru, si γράφειν=scriere); descriptione a cerului.

* URANOGRAPHICU,-*a*, adj., (fr. **uranographique**); relativu la *uranographía; carta uranographica.*

* URANOGRAPHU, s. m., (fr. **uranographe**); care se occupa cu *uranographí'a*, auctoriu allu unei *uranographie.*

* URANOLOGIA, s. f., (fr. **uranologie**, d'in οὐρανός=ceru, si λόγος=discursu); tractatu despre starea *cerului* in diversele epoche ale etatei *terrei.*

* URANOLOGICU,-*a*, adj., (fr. **uranologique**); relativu la *uranología.*

* URANOLOGU, s. m., (fr. **uranologue**); care se occupa cu *uranologi'a*, auctoriu allu unei *uranología.*

* URANOMETRIA, s. f., (fr. **uranométrie**, d'in οὐρανός=ceru, si μετρεῖν=mesurare); scientia si arte de a mesurá astrele.

* URANOMETRICU,-*a*, adj., (fr. **uranométrique**); relativu la *uranometru* si la *uranometria.*

* URANOMETRU, s. m., (fr. **uranomètre**); instrumentu propriu a mesurá astrele si miscarile celesti.

* URANOSCOPIA, s. f., (fr. **uranoscopie**); proprie, observatione a cerului; in specie, astrologia.

* URANOSCOPU, s. m., **uranoscopus**, (οὐρανοσκόπος); nomele unui pesce care are oclii indereptati spre ceru, *cyprinulu uranoscopu.*

* URANOSU,-*a*, adj., (fr. **uraneux**); se dice despre primulu oxydu allu *uraniului* si despre sarile selle.

URARE, (contrassu d'in **augurare**), v., (it. **augurare**), **gratulari**; a gratulá a felicitá, a rogá pre Domnedieu ca se dea cuiva totu benele: *a urá anni multi si fericiti parentiloru, amiciloru si benefactoriloru sei; amu uratu officiariului la mai mari;* vedi si *orare* si *augurare.*

* URBANITATE, s. f., **urbanitas**, (d'in **urbanus**); calitate si stare de *urbanu*, cultura, politetia, civilitate: *urbanitatea distinge pre omulu cu bona educatione de cella alta multime; ne a intempinatu cu multa urbanitate, a datu probe de urbanitate; regulele urbanitatei nu permittu omului cultu a se arretá morosu.*

* URBANU,-*a*, s. f., **urbanus**, (d'in **urbs**); 1. relativu la *urbe* = cetate, de *urbe*, d'in *urbe: viéti'a urbana, poporulu urbanu, multimea urbana, triburi urbane, armata urbana, pretoriulu urbanu;* subst. *urbanii*, locuitorii *urbei*, cetatianii; 2. cultu, cultivatu, civilisatu, in

www.dacoromanica.ro

opposit. cu *rusticu: omu urbanu, tonu urbanu, limba urbana, portare si tractare urbana; a fi urbanu, a se arretá urbanu; elli se adopera a se arretá urbani, inse le se vede rusticitatea.*

* URBARIU, s. m., lege feudale care regulá relationile intre proprietariulu directu si intre colonu : *urbariulu d'in Daci'a superiore fu sfermatu la annulu 1848, cu feudalitatea d'imperuna.*

* URBE, s. f., **urbs**, gen. **urbis**, (affine cu **orbis**); cetate : *urbe mare si formósa, urbe antica, urbe munita cu muri inalti; a fundá una urbe, a edificá urbi si oppide; a pertrece in urbe; a trece d'in urbe la térra; a luá una urbe cu assaltu; a derimá una urbe; a sedé pre ruinele urbei.*

* URBICAPU, s. m., **urbicapus**, (d'in **urbs**, si **capere**); luatoriu de *urbi*=cetàti, terminu comicu formatu de Plautu.

* URBICARIU,-*a*, adj., **urbicarius**; relativu la *urbe* (la Roma) : *regione urbicaria, prefectura urbicaria.*

* URBICREMU,-*a*, adj., **urbicremus**, (d'in **urbs**, si **cremere** = ardere); care arde *urbea*=cetatea : *nueri urbicremi.*

* URBICU,-*a*, adj., **urbicus**, (d'in **urbs**); relativu la *urbe*=cetate, de cetate : *lucruri urbice, negotiatoriu urbicu, annona urbica, prefectura urbica.*

* URBICULA, s. f., **urbicula**, (d'in **urbs**); deminut. d'in *urbe*, mica *urbe*, cetatella.

URCARE, v., **ascendere, conscendere**; a suí; si refl. *a se urcá*, a se suí; vedi *orcare.*

URCATORIU,-*tória*, adj. s., **ascendens**; care *urca* sau *se urca*; vedi *orcatoriu.*

URCATU,-*a*, adj. part. s. d'in *urcare*; vedi *orcatu.*

URCATURA, s. f., **ascensio, ascensus**; actione si resultatu allu actionei de *urcare*; vedi *orcatura.*

* URCEOLARIU,-*a*, adj., **urceolaris**, (d'in **urceolus**); relativu la *urcioru*; subst. f., *urceolaria*, una planta, **parietaria officinalis**, *Linn.*

URCEOLU=*urcioru*, s. m., **urceolus**; (d'in **urceus**); vedi *urcioru.*

URCEU, s. m., **urceus**, (affine cu **orca**); vedi *urcioru.*

1 URCIORU, pl.-*e*, **urceus, urceolus** si **urciolus**; vasu panticosu de lutu sau de vitru : *unu urcioru de apa; unu urcioru de vitru; pune urciorulu cu apa pre mésa*; prov. *urciorulu merge la apa pêno cându se sparge.*

2 URCIORU, pl.-*e*, **hordeolus, crithe, aegylops**; tumóre inflammatoria ce se face pre palpebre; vedi si *ordioru.*

URDA, s. f., **caseus secundarius**; casiu secundariu, care se stringe d'in sèrulu fertu : *urda dulce; copilliloru place urd'a; nu mancati multa urd'a, co ve stricati stomachulu.*

URDICA, s. f., **urtica**; vedi *urtica.*

URDICARE, v., **urticâ urere**; vedi *urticare.*

URDICATORIU,-*tória*, adj. s., **urens**; vedi *urticatoriu.*

URDICATU,-*a*, adj. part. s., **ustus**; vedi *urticatu.*

URDIRE,-*escu*, v., **ordiri**; vedi *ordire.*

URDITORIU,-*tória*, adj. s., **ordiens** vedi *orditoriu.*

URDITU,-*a*, adj. part. s., **orsus**; vedi *orditu.*

URDITURA, s. f., **orsus,-us**; vedi *orditura.*

URDORE, s. f., **gramia, lippitudo; sordes**, (fr. **ordure**, it. **ordura**); vedi *ordore.*

URDOROSU,-*a*, adj., **gramiosus, lippus; sordidus**; vedi *ordorosu.*

URECLA sau *urechia*, s. f., **auris, auricula**; organulu prin care audu ómenii si animalile : *noi audimu cu ureclele precumu vedemu cu oclii; urecl'a drépta, urécl'a stanga; ellu e surdu de una urécla; ea e surda de amendóue ureclele; a spune cuiva ceva la urécla; a appucá pre cineva de urécla; asinii au urecle lungi; animalile triste lassa ureclele in diosu*; metaf. *urécl'a acului.*

URECLATU sau *urechiatu,-a*, adj., **auritus**; 1. provedutu cu *urecle*; 2. care a auditu cu *ureclele.*

URECLOSU sau *urechiosu,-a*, adj., **auritus**; care are *urecle* mari.

* UREDINE, s. f., **uredo**, (d'in **urere**); carbone, morbu allu planteloru.

* URERE, *ussi* si *ussei*, *ustu*, v., **u-**

www.dacoromanica.ro

rere; a arde. Radecin'a verbului *ustulare*=*usturare*, a subst. *urtica* sau *urdica*, *uredine*, si compositeloru: *amburere*, *comburere*, *essurere*.

* URETICU,-*a*, adj., **ureticus**, (οὐρητικός); urinariŭ.

* URETRA, s. f., (οὐρήθρα, it. **uretra**, fr. **urètre**); canale prin care esse *urin'a*, la barbati si la femelle.

* URETRALE, adj., (fr. **urétral**); relativu la *uretra*: *blennorrheia uretrale*.

* URETRALGIA, s. f., (fr. **urétralgie**, d'in οὐρήθρα = uretra, si ἄλγος= dorore); *dorere* in *uretra*, fora fenomene inflammatórie.

* URETRALGICU,-*a*, adj., (fr. **urétralgique**); relativu la *uretralgía*.

* URETRITE, s. f., (fr. **urétrite**); inflammatione acuta sau chronica a *uretrei*.

† URETRO-, (d'in οὐρήθρα=uretra), in compositioni scientifice, precumu in: *uretrobulbariu*,-*a*, adj., (fr. **urétrobulbaire**), relativu la *bulbulu uretrei*; *uretrohymenode*, adj., (fr. **urétrohyménode**); se dice despre occlusionea uretrei prin una membrana; *uretrolithicu*,-*a*, adj., (fr. **urétrolithique**); produssu prin una pétra care s'a oppritu in *uretra*; *uretromamillariu*,-*a*, adj., (fr. **urétromamillaire**); relativu si la *mamella* si la *uretra*; *uretrophracticu*,-*a*, adj., (fr. **urétrophractique**); relativu la *uretrophraxía*; *uretrophraxía*, s. f., (fr. **urétrophraxie**), obstructione a *uretrei*; *uretropyicu*,-*a*, adj., (fr. **urétropyique**), produssu prin accumulationea *puroniului* in *uretra*; *uretrorrhagía*, s. f., (fr. **urétrorrhagie**), scursura de sânge prin *uretra*; *uretrorrhagicu*,-*a*, adj., (fr. **urétrorrhagique**), relativu la *uretrorrhagía*; *uretrorrheia*, s. f., (fr. **urétrorrhée**), scursura prin *uretra*; *uretrorrheicu*,-*a*, adj., (fr. **urétrorrhéique**), relativu la *uretrorrheia*; *uretroscopu*, s. m., (fr. **urétroscope**), instrumentu cu care se servescu chirurgii spre a essaminá *uretr'a*; *uretrospasmu*, s. m., (fr. **urétrospasme**), *spasmu* allu *uretrei*; *uretrospaticu*,-*a*, adj., (fr, **urétrospatique**), relativu la *utrospasmu*; *uretrostenose*, s. f., (fr. **urétrosténose**), *strinctare* a *uretrei*; *uretrostenoticu*,-*a*, adj., (fr. **urétrosténotique**), relativu la *uretrostenose*; *uretrotomía*, s. f., (fr. **urétrotomie**), incinsione a *uretrei*; *uretrotomicu*,-*a*, adj., (fr. **urétrotomique**), relativu la *uretrotomía*; *uretrotomu*, s. m., (fr. **urétrotome**), instrumentu cu care se servescu chirurgii la incisionea *uretrei*; *uretrovesicale*, adj., (fr. **urétrovésical**), relativu la *uretra* si la *besica*.

* URGENTE, adj. part. pres., **urgens**; care *urge*, impinge, mêna, stimula, pressura, nu lassa in pace: *neccesitate urgente*, *periclu urgente*.

* URGENTIA, s. f., (fr. **urgence**, it. **urgenza**); necessitate *urgente*: *urgenti'a unei resolutione*, *urgenti'a unei affacere*; *casu de urgentia*; *a declará urgenti'a*; *a face ceva de urgentia*, *a tractá una propositione de urgentia*; *urgenti'a nu permitte ammanare*.

* URGERE, *ursi* si *ursei*, *ursu*, v., **urgere**; a impinge, a mená, a stimulá, a pressurá, a nu dá pace, a constringe, a necessitá: *urge inimiculu*, *urge necessitatea*, *urge fatulu*; *ce te urge? pentru ce urgi atâtu-a? urgemu acésta affacere ca se ux terminàmu mai currendu*.

URGIA, s. f., (d'in ὀργή), 1. **ira**, **furor**, **indignatio**; menía mare: *urgi'a lui Domnedieu a venitu preste noi*; 2. **odium**; **detestatio**; **aversatio**; urra, urra mare: *urgi'a lumei*, *urgi'a poporului*; 3. **calamitas**; calamitate: *urgía mare ne a cercatu in annii acesti-a*; 4. concretu: *urgía de omu*, *urgía de muliere*; vedi si 1 *orgía*.

URGISSIRE,-*escu*, v., **aversari**, **detestari**, **aspernari**; a urrí tare; vedi *orgisire* si *orginare*.

URGISSITU,-*a*, adj. part., (d'in *urgissire*); urritu cu totulu: *filiu urgisitu de parentii sei pentru portarea lui cea rea*.

* URIGINE, s. f., **urigo**, (d'in **urere**), pruritu, mancarime.

* URINA, s. f., **urina**, (affine cu οὖρον); pissiatu: *a face urina*, *a implé pre cineva de urina*; *a se frecá cu urina pre unu membru inflatu*; *urina de omu*, *urina de callu*, *urina de boui si de oui*.

* URINALE, adj., **urinalis**, relativu

www.dacoromanica.ro

la *urina*, de *urina*: *fistula urinale, medicamente urinali.*

* URINARE, v., **urinare** si **urinari**; 1. a face *urina*, a pissiá; 2. a se cofundá sub apa, a lucrá sub apa.

* URINARIU,-*a*, adj., (it. **urinario**, fr. **urinaire**), de *urina*;—subst. reale *urinariulu*, **urinal**, ólla de *urina*, ólla de nópte.

* URINATIVU,-*a*, adj., (it. **urinativo**); care serve spre a facilitá *urinarea*: *medicamentu urinativu.*

* URINATORIU,-*tória*, adj. s., **urinator**; 1. care da *urina*, pissiatoriu; 2. care se cofunda sub apa, care lucra sub apa: *urinatorii se servescu cu una mare campana de metallu cându se lassa pre fundulu marei.*

* URINATU,-*a*, adj. part. s. (d'in *urinare*); pissiatu.

URIRE, *uritione, uritiosu, uritu*; vedi *urrire, urritione, urritiosu, urritu.*

* 1 URLARE, v., 1. **ululare**, (it. **urlare**, fr. **hurler**); se dice despre câni si lupi candu acesti-a sbiéra: *urla cânii, urla lupii; nu mai potiu audí cânii urlandu; tóta nóptea au urlatu lupii; ce totu urli, ca unu câne? incetédia de a mai urlá;* fig. *urla ventulu; une ori urla matiele;* 2. **diruere**; a surpá; mai allessu refless. *a se urlá*, **corruere, ruere**; a se surpá, a se derimá: *cas'a vecla s'a urlatu; une ori se urla dealluri si chiaru monti;* 3. **hernia laborare**, a sufferí de hernia: *se urla omenii, se urla si mulierile; s'a urlatu copillulu.*

2 URLARE, s. verbale, 1. **ululatio**, (it. **urlo, urlamento**, franc. **hurlement**); sbierare: *urlarea câniloru si a lupiloru;* 2. **dirutio, destructio; ruina**; surpare, ruinare, ruina.

URLATU, 1. s. m., **ululatus**; actulu de *urlare*: *urlatulu câniloru si allu lupiloru;* 2. adj. part. s., **prorutus**; surpatu, cadutu in ruine: *deallu urlatu, case urlate;* 3. adj., **herniosus, ramicosus**; care suffere de hernia: *miserulu omu e urlatu; am vedutu si copilli urlati.*

URLATURA, s. f., 1. **ululatio, ululatus**; actione si effectu allu actionei de *urlare*: *urlatur'a lupiloru a spariatu satele;* 2. **ruina**; ruina, surpatura; *urlatura de monti, de case*, etc.

URLETU, pl.-*e*, **ululatus**, (it. **urlo**, fr. **hurlement**); sbieretulu câniloru si allu lupiloru: *tóta nóptea s'au auditu urlete de câni.*

URLONIU, (cu *n* molliatu, *urloiu*), pl.-*e*, **furnus, caminus**; caminu, furnu, prin care esse fumulu: *urloniu de pétra, urloniu de caramida, urloniu de ferru, urloniu de nouelle; tóte casele au urlonie, mai allessu fabricele au mari urlonie; furulu a scapatu d'in inchisóre prin urloniu.*

URMA, s. f., (it. **orma**, compara venet. **usma**, v. fr. **osme**, gr. ὀσμή=olmu), **vestigium**; loculu calcatu cu petiorulu de omu sau si de animale, ba chiaru de carru sau de altu lucru trassu: *in pulbere si in pamentulu mólle se impremu urmele ómeniloru si alle animaliloru; vulpea observà co tóte urmele animaliloru ducu spre leu si neci un'a nu duce inapoi; canii ulmeca urmele fereloru si curru dupo densele; urma se dice si in locu de pede=petioru, ca mesura de lungime: stensinulu are sésse urme sau optu palme;* —locut. *a merge pre urmele cuiva*, **vestigia sequi**; *a vení in urma*, a vení dupo altii, a vení mai tardiu de câtu altii; *pre urma*, in fine: *cellu d'in urma, cellu de pre urma, si cellu mai de pre urma*, ultimulu: *paragrafulu d'in urma; volientí'a de pre urm'a a unui omu; in urm'a resolutionei luate de ministri amu plecatu la posturile nostre; in urm'a urmeloru ne-amu allessu cu atâtu-a;* prov. *urm'a va allege.*

1 URMARE,-*ediu*, v., (it. **ormare**), 1. **vestigia sequi, imitari**; a merge pre urmele cuiva, a se luá dupo cineva, a imitá: *urmediu pre invetiatorii mei, collegulu meu urmédia pre Platone, altulu urmédia pre Aristotele; urmati pre cine voliti, numai nu perdeti tempulu in desidia; urmàmu consiliele* sau *consilieloru vóstre; urmàm preceptele* sau *precepteloru evangeliului;* 2. **frequentare**; a merge a dese ori: *ellu urmédia la scóla; ea urmédia la musica, noi urmàmu la filosofía;* 3. **prosequi, continuare**, a continuá: *urmati inainte! pen-*

www.dacoromanica.ro

tru ce nu mai urmati cu publicarea foliei periodice? 4. **sequi**, a vení *in urma: au trecutu callarii, acumu urmédia pedestrii;* 5. **succedere**, a vení in loculu cuiva : *fillii urmédia parentiloru in ereditate; lui Cesare Augustu urmà Tiberiu in imperiulu romanu;* 6. **deduci, sequi, consequi**, a essí de necesse, a curge : *ce urmédia d'in celle disse? d'in tóte aceste-a urmédia, co omulu nu póte face totu ce voliesce.*

2 URMARE, s. verbale, **imitatio, secutio, prosecutio, consecutio, successio, frequentatio;** in t. s. verbului : *urmarea ómeniloru illustri adduce lauda celloru ce i urmédia; urmarea la filosofia face onóre juniloru; am vedutu inceputulu articlului publicatu de tene in foli'a periodica, acumu asteptu urmarea; urmarea pedestriloru dupo callari fu preste asteptate; la urmarea filiului pre tronulu parentelui asteptau toti se védia reforme mari; urmarea fu in stricta legatura cu premissele; prin urmare secerati ce ati seminatu; in urmarea mesureloru ce s'au luatu ne amu intorsu a casa si ni amu cautatu de lucru; aceste-a su urmarile portarei telle.*

URMARIRE,-*escu*, v., **persequi;** a merge pre *urm'a* cuiva, a se tiné de *urm'a* cuiva; si prin urmare, a persecutá, mai allessu pre callea legii.

URMARITU,-*a*, adj. part. (d'in *urmarire*) : *omu urmaritu de politia; cetatianu urmaritu in justitia.*

URMATORIU,-*tória*, adj. s., (it. **ormatore**); care *urmédia*, in t. s. verbului : *urmatorii lui Aristotele se marginira la esplicarea doctrineloru maiestrului fora a face alte progresse; amu intell ssu consiliele telle, si vomu fi urmatori; urmatoriulu pre tronu, imità numai errorile predecessoriului seu; in lectionile urmatórie vomu desvoltá aceste idee mai pre largu; in acestu articlu se coprende totu, celli urmatori sunt fora importantia.*

URMATU,-*a*, adj. part. (d'in *urmare*) : *invetiatoriu urmatu de scolarii sei; domnulu urmatu de adjutantii sei se dusse la venatóre.*

URNA, s. f., **urna;** 1. vasu destinatu a scóte apa, *galleta;* 2. vasu pentru apa sau alte licide; 3. vasu pentru argentu; 4. vasu in care se conservá cenusi'a sau ossele mortiloru; 5. vasu in care se punu nominile sau numerii cari se tragu la sorti; 6. mesura pentru licide, medietate de amphora, *vèdra : urna de vinu, urna de acietu, urna de lacte; urn'a nóstra de 40 litre, e identica cu urn'a romana antica.*

* URNALE, adj., **urnalis;** de una *urna*, care contine una *urna.*

* URNARIU, 1. adj., **urnalis;** care contine una *urna;* 2. subst. m. pers., care face *urne;* 3. subst. m. reale, **urnarium;** mésa pre care stau *urnele.*

* URNIGERU,-*a*, adj., **urniger,** (d'in **urna** si **gerere**); care pórta sau duce una *urna : copillulu urnigeru,* **urniger puer,** versatoriulu, constellatione in zodiacu, prin care trece sórele in apparentia in cursulu lunei lui Februariu calendariulu Julianu.

URNIRE, *urnitu;* vedi *ornire, ornitu.*

* URNULA, s. f., **urnula,** (d'in **urna**); deminutivu d'in *urna*, mica *urna.*

† URO-, (parte d'in οὐρά=códa, parte d'in οὖρον=urina), in composite scientifice, precumu in : *urobranchiu,-a*, adj., (fr. **urobranche**), care are branchie la códa : *conchylie urobranchie; urocele*, s. f., (fr. **urocèle**), infiltratione de urina in tumori; *uroceratu-a*, adj., (fr. **urocérate**), care sémina a *uroceru; uroceru*, s. m., (fr. **urocère**), genu de insecte hymenoptere (cu corne la códa); *urochezía*, s. f., (fr. **urochézie**), diarrheia urinósa; *urochloe*, s. f., (fr. **urochloé**), genu de plante graminie; *urocrisía*, s. f., (fr. **urocrisie**), judecata pronuntiata asupr'a unui morbu dupo aspectulu urinei; *urocriticu,-a*, adj., (fr. **urocritique**), se dice despre semnele dedusse d'in essaminarea urinei; *urodelu,-a*, adj., (fr. **urodèle**), care are cód'a visibile; *urodialyse*, s. f., (fr. **urodialyse**), suppressionea urinei; *urodialiticu,-a*, adj., (fr. **urodialytique**). relativu la *urodialyse; urodiatu,-a*, adj., (fr. **urodié**), care are cód'a bifurcata; *urodiu,-a*, adj., (fr. **urodé**), care e munitu cu una códa; *urodonte*, s. m., (fr. **urodonte**), genu de insecte coleoptere

www.dacoromanica.ro

tetramere; *urodrimya*, s. f., (fr. **urodrimye**), acrime de urina; *urodynía*, s. f., (fr. **urodynie**), dorere ce se sente la urinare; *urodynicu,-a*, adj., (fr. **urodynique**), relativu la *urodynía*; *urogastru*, s. m., (fr. **urogastre**), postabdominele crustacieloru decapodi, sau cód'a acestoru animali, cumu se dice; *urolithicu,-a*, adj., (fr. **urolithique**), acidu uricu care se afla in multe petre urinarie; *uromante*, s. m., (fr. **uromante** si **uromancien**), care se occupa *cu uromanti'a*; *uromantía*, s. f., (fr. **uromancie**), pretensa arte de a connósce morbii dupo inspectionea urinei; *uromastige*, s. m., (fr. **uromastix**), genu de reptili saurice; *uromele* sau *uromelu*, s. m., (fr. **uromèle**), monstru alle carui membre abdominali sunt confunse si terminate in unu singuru petioru; *uromelia*, s. f., (fr. **uromélie**), fusione a celloru dóue membre d'in apoi in unu singuru membru, terminatu in unu singuru petioru; *uromelicu,-a*, adj., (fr. **uromélique** si **uromélien**), care offere caracteriulu *uromeliei*; *uromolgu,-a*, adj., (fr. **uromolge**, d'in μόλγος = salamandra), se dice despre *salamandrele* munite cu una códa; *uromyce*, s. m., (fr. **uromyce**), genu de fungi nascuti sub epidermea planteloru, care se destruge currendu spre a le face lumina; *uronectu,-a*, adj., (fr. **uronecte**, d'in νηκτής = innotatoriu), care innóta cu adjutoriulu *códei : reptili saurice uronecte*; *uropeltaciu,-a*, adj., (fr. **urepeltacé**), care sémina cu unu *uropelte*; *uropelte*, s. m., (fr. **uropeltis**), genu de serpi neveninosi d'in insulele Filippine; *uropetalu*, s. m., (fr. **uropétale**), planta de la capulu Bonei-Sperantie; *urophyllu,-a*, adj., (fr. **urophylle**), a carui folia se prolonga in una specia de *códa*; *uroplanía*, s. f., (fr. **uroplanie**), deviatione a *urinei*; *uroplatu*, s. m., (fr. **uroplate**), genu de serpille; *uropode*, adj., (fr. **uropode**), care merge cu adjutoriulu *códei : passeri uropodi*; *uroprestu*, s. m., (fr. **uropreste**, d'in πρήθειν = inflammare), insectu hymenopteru; *uropristu,-a*, adj. (fr. **uropriste**, d'in πρίστις = sérra), allu carui abdomine se termina in una forma de sérra cu care talia scórti'a arboriloru : *insecte uropriste*; *urosophu*, s. m., (fr. **urosophe**), genu de serpi; *uropteru, -a*, adj., (fr. **uroptère**); a carui *códa* se termina in *pinne*; *uropygiu*, s. m., **uropygium**, (fr. **uropyge**), curulu passeriloru; *urorrhagia*, s. f., (fr. **urorrhagie**), flussu mare de urina, diabete; *urorrhagicu,-a*, adj., (fr. **urorrhagique**), relativu la *urorrhagía*; *urorrheia*, s. f., (fr. **urorrhée**), flussu de urina; *urorrheicu* si *urorrhoicu, -a*, adj., relativu la *urorrheia*; *uroschesía*, s. f., (fr. **uroschésie**), suppressione a *urinei*; *uroscheticu,-a*, adj., (fr. **uroschétique**), relativu la *uroschesía*; *uroscopía*, s. f., (fr. **uroscopie**), essaminare a *urinei*; *uroscopicu,-a*, adj., (fr. **uroscopique**), relativu la *uroscopía*; *uroscopu*, s. m., (fr. **uroscope**), medicu care essamina *urin'a* spre a deduce coniecture probabili asupr'a starei morbului si a stabilí diagnosea; *uròse*, s. f., (fr. **urose**), nome genericu allu morbiloru càlliloru urinarie; *urospermiu,-a*, adj., (fr. **urospermé**), care sémina cu *urospermulu*; *urospermu*, s. m., (fr. **urosperme**), 1. genu de plante d'in tribulu lactucieloru; 2. genu de umbellifere.

URRA, *urrire*, *urritione*, *urritiosu urritu*, *urrore*; vedi : *orra*, *orrire*, *orritione*, *orritiosu*, *orritu*, *orrore*.

URSA, s. m., **ursa**; forma feminina de la *ursu* : *ursa cu pulli*; *ursele si appera pullii orbesce*; — doue constellationi aprope de polulu arcticu : *urs'a mare* si *urs'a mica*.

URSARIU, s. m., (de la *ursu*), care nutresce *ursi* si i invétia a jocá la musicá : *tigani ursari*; *ursarii âmbla cu ursulu d'in satu in satu si lu facu se jóce la musica*.

* URSIDE, adj., (fr. **urside**); care sémina cu *ursulu*.

*URSINELLA, s. f., (fr. **ursinelle**); genu de plante cryptogame microscopice, cari se observa pre parietii interiori ai vaseloru in cari au statu mai multu tempu apa dulce, fructe si legumine.

* URSINIA, s. f., (fr. **ursinie**); genu de plante d'in famili'a corymbifereloru.

* URSINU,-a, adj., **ursinus**; de *ursu* : *petioru ursinu*, *carne ursina*; *alliu ursinu*, **ursinum allium**, alliu selbaticu.

www.dacoromanica.ro

URSIRE, *ursitoriu, ursitu*; vedi: *orsire, orsitoriu, orsitu*, si *ordire, orditoriu, orditu*.

URSU, s. m., **ursus**; genu de mammifere carnivore, d'intre celle mai perfecte cari a produssu natur'a, si care se afla si in montii nostri: *ursu suru, ursu albu; tiganii prendu pullii de ursu si i invétia a jocá la musica; jóca ursulu de frica si sbiéra; ursii la monte facu mare stricatione in oui.*

URTICA, (*urdica*, cu *d* sibilante), s. f., **urtica**, (it. **ortica**, fr. **ortie**); genu de plante dicotyledonie, apetale, cari crescu selbatice si in gradinele nostre, si se distingu prin una impressione arditóre si dorerósa ce causédia la attingere: *urticele têñere se prepara si se mânca primavér'a; fóliele de urtice preparate cu farina dau porciloru bona nutritura; d'in pellea urticei se póte prepará folioru ca d'in cânepa si d'in linu; funile de urtica sunt asiá de tari ca si celle de cânepa.*

URTICARE, *(urdicare)*, v., **urticâ urere**; a produce impressione arditória ca *urtic'a*: *nu te attinge de plantele acelle-a co te urtica; m'am urticatu pre mâni; copilii s'au urticatu pre petiore.*

URTICATORIU, (*urdicatoriu*),-*tória*, adj. s., **urens**; care arde ca *urtic'a*: *plante urticatórie.*

URTICATU, (*urdicatu*),-*a*, adj. part. s., **ustus**; arsu de *urtica*: *am remasu cu mânile urticate*; subst. m., *urticatulu produce dorere.*

URTICOSU, (*urdicosu*),-*a*, adj., 1. plenu de *urtice*; 2. care sémina cu *urtic'a*; 3. care arde ca *urtic'a*.

* URU, s. m., **urus**; bouru, tauru selbaticu.

* USANTIA, s. f., (it. **usanza**), **usus, mos, consuetudo**; modu de lucrare stabilitu prin multulu *usu*, consuetudine, datina: *usantiele devinu typuri de lucrare.*

* USARE, v., **uti**; 1. a face *usu* de unu lucru: *a usá medicina; a usá de tóte celle ce ni a datu Domnedieu fóra a abusá*; 2. a frecá si stricá prin multu *usu*: *am usatu aceste vestimente peno s'au rosu cu totulu.*

* USATU,-*a*, adj. part., **usu tritus**; frecatu, rosu, stricatu prin multulu *usu*: *vestimente usate, instrumente usate, ómeni usati.*

USCARE, (d'in *ossicare, ossucare*), se conjuga cu forme simple: *uscu, usci, usca, uscàmu, uscati, usca*; si cu forme prolongate: *ussucu, ussuci, ussuca, uscàmu, uscati, ussuca*, v., **exsiccare, siccare, arefacere**; a scóte udórea, umórea, umiditatea d'in ceva, d'in udu a face seccu, d'in molle a face vertosu: *a uscá vestimentele ude la sóre; a uscá póme si legumine; de caldura mare se usca pamentulu; lassa érb'a taliata se se usce bene, apoi ua stringe in copitie; s'au uscatu tóte florile; ellu se usca d'in petióre.*

USCATIONE, (*ossicatione*), s. f., **1. siccatio**; actione de *uscare*: *uscationea pamentului, uscationea floriloru*; 2. **ariditas, aridum**; effectu allu actionei de *uscare*, lucru *uscatu*: *n'a plouatu de multu, si e mare uscatione; aduna uscationile si le arrunca in focu.*

USCATIOSU, (*ossicatiosu*),-*a*, adj., **exsiccabilis, siccus, aridus, macer**; care se *usca* currendu, suppusu *uscationei*, aprope *uscatu*: *lemne uscatióse, legumine uscatióse, omu uscatiosu.*

USCATU, *(ossicatu)*,-*a*, adj. part., **exsiccatus, siccus, aridus, macer**: *lemne uscate, vestimente uscate, prune uscate, pamentu uscatu, pariete uscatu, scandure uscate*; subst. m., *uscatulu*, **siccum, aridum, terra, terra firma**; pamentulu uscatu, in oppositione cu ap'a, marea: *a se peramblá pre mare si pre uscatu; a strabate totu uscatulu; a se apperá de pre uscatu.*

USCATURA, *(ossicatura)*, s. f., **ariditas, aridum**; effectulu actionei de uscare; stare *uscata*, lucru *uscatu*: *curetia arborii de uscature; uscaturele sunt boñe de focu.*

USIA, *(ustia)*, s. f., **ostium**, (it. **uscio**, fr. **huis**), **janua**; porta mica: *usia mare si formósa, usia mica si strincta; a deschide usi'a, a inchide usi'a; nu lassá usi'a deschisa co intra cânii; cine bate la usia? intra pre usia, nu pre fenéstra, ca furii; camerele celle mari au mai multe usie; usi'a d'in facia, usi'a d'in dosu.*

USIARIU, *(ustiariu)*, s. m., **ostiarius**, (it. **usciere**, fr. **huissier**, v. isp. **uxier**),

www.dacoromanica.ro

janitor; care custodesce *usi'a*, care sta la *usia* spre a ua deschide si a ua inchide la intrarea si la essirea ómeniloru: *numai casele celle mari au usiari; usiarii tribunarieloru; usiarii curtii de cassatione.*

USIORARE, *(liusiorare)*, v., **levare, alleviare, exonerare, lenire, mitigare; leviorem reddere, faciliorem reddere**; a face *usioru : a usiorá sarcin'a, a usiorá pre cineva de sarcin'a cea grea; am usioratu câtu am potutu starea omului; medicii potu usiorá dorerile morbosiloru; usiorati-mi lucrulu acestu-a; mulierea grea s'a usioratu eri; am sufferitu multu, éro acumu m'am mai usioratu.*

USIORATU, *(liusioratu)*,-*a*, adj.part. **levatus, alleviatus, exoneratus, lenitus, mitigatus, levior factus, facilior redditus**; facutu *usioru : sarcine usiorate, dorere usiorata, starea sanetatei nu e mai usiorata; femina usiorata prin facere; lucru usioratu prin multa practica.*

USIORELLU, *(liusiorellu)*,-*a*, adj., **leviusculus, facilis**; deminutivu d'in *usioru*. camu *usioru : lucru usiorellu, sarcina usiorella, penne usiorelle; omu usiorellu.*

USIORIME, *(liusiorime)*, s. f., **levitas, facilitas**; calitate de *usioru : usiorimea unei sarcine, usiorimea unei lucràri; mi se pare co a lucratu cu multa usiorime.*

USIORITATE, *(liusioritate)*, s f., **levitas, facilitas**; calitate si stare de *usioru : usioritatea sacciloru impluti cu penne; usioritatea cu care se portà côtra noi, ne a constrinsu a ne scambá opinionea ce aveamu despre densulu.*

USIORU, *(liusioru)*,-*a* adj., 1. **levis**; care nu trage multu in bilancia, care nu appésa tare : *corpu usioru, sarcina usiora, vestimente usiore*; 2. **facilis**; care se pote face cu pucina incordare de poteri, cu pucina adoperatione : *lucru usioru de facutu, memoria usióra, essercitiu usioru, ellu are una mâna usiora la scrissu*; 3. adv. **leviter, facile**: *a se portá usioru, a scrie usioru; usioru se intellege.* Ar fi de doritu a se deprende ómenii a face distinctione intre *usioru* si *facile*, precumu si intre *greu* si *difficile : grea sau usióra e materi'a, facile sau difficile e lucrarea.*

* USITARE, v., **usitari**; intensivu d'in *usare*, a *usá* a dese ori : *usitàmu de bonitatea vóstra; voi usitati vorbe si frasi neusitate de altii.*

* USITATU,-*a*, adj. part., **usitatus**; admissu prin *usu*, *usatu* de multe ori, ordinariu : *tactica usitata, vorbe si frasi usitate; celle peno acumu usitate au castigatu dreptu de cetate; appucaturele usitate de densulu nu mai trecu astadi.*

USSORARE, (straformatu *insorare*), v., 1. trans. **usorem dare**; a casatorí pre unu barbatu, a i dá *ussore : am ussoratu pre filiu meu*; 2. refl. **uxorem ducere**; a se casatorí, a luá *ussóre : filiu meu se ussóra; frate meu va se se ussore; comnatulu meu inco nu s'a ussoratu; in annulu trecutu multi juni s'au ussoratu*; vedi *insorare.*

USSORATELLU, s. m., **qui nuper uxorem duxit**; care de currendu s'a *ussoratu : ussoratellii su scutiti de contributione; ussoratelliloru de la térra se da pamentu d'in agrulu publicu*; vedi *insoratellu.*

USSORATU, adj. part., **martimonio junctus**; se dice despre unu barbatu casatoritu : *june ussoratu; toti fratii mei su ussorati; celli ussorati nu su totu de a un'a celli mai fericiti*; vedi *insoratu.*

USSÓRE, s. f., **uxor**; muliere legitima, conjunge, socia in casatoría : *si a luatu ussórea si copillii si a plecutu la térra; ellu nu se desparte de ussórea sea; ellu face tóte pre voli'a ussorei selle.*

USSORICIDU, s. m., (it. **ussoricida**, fr. **uxoricide**); care si uccide *ussorea.*

USSORIOSU, adj., **uxoriosus**; care ama forte pre *ussórea* sea si face tóte pre voli'a ei : *barbatii ussoriosi facu a dese ori fapte cari i ducu la ruina.*

USSORIU,-*a*, adj., **uxorius**; 1. relativu la *ussóre*, de *ussore*; 2. care ama fórte pre *ussorea* sea, si face tóte pre voli'a ei; vedi *ussoriosu.*

USTÍA, s. f., **ostium, janua**; vedi *usia.*

USTIARIU, s. m., **ostiarius, janitor**; vedi *usiariu.*

www.dacoromanica.ro

* USTILAGINE, s. f., **ustilago**; una planta, nomita si **chamaeleon**.

* USTIONE, s. m., **ustio**, (d'in **ustus** de la **urere**); ardere, arsura.

USTIORU, s. f., (d'in *ustia* = *usia*), **postis**; margine massiva care imbracca parietii si in care su infipte cardinile *usiei*.

* USTORIU, s. m., **ustor**, (d'in **ustus** de la **urere**); care arde corpuri morte.

* USTRINA, s. f., **ustrina**, (d'in **ustus** de la **urere**); 1. locu unde se arde unu corpu; 2. fabrica unde se tórna ferru sau si alte metalle; 3. combustione.

* USTRINU, pl.-*e*. **ustrinum**; locu unde se arde unu corpu.

* USTU,-*a*, adj. part., **ustus**, (d'in **urere**); arsu.

USTULARE=*usturare*, v., **ustulare**, (d'in **ustus** de la **urere**); a sentí dorere in urm'a arderei, urticarei sau taliarei unui organu : *m'am arsu la unu degitu si me ustura fórte; m'am attinsu cu mân'a de urtice si me ustura de me trecu lacrimele; m'am scariatu la petioru si ustura terribile; am mancatu ardeiu si me ustura in gura.*

USTULATÍCIU=*usturaticiu*,-*a*, adj., **ustulaticius**; care provine d'in *ustulare=usturare*.

USTULATIONE=*usturatione*, s. f., **ustulatio**; actione. si effectu allu actionei de *ustulare=usturare : usturationea la mâna me face se versu lacrime; nu mai potiu sufferí de usturatione.*

USTULATORIU=*usturatoriu*,-*tória*, adj. s., **ustulans**; care *ustura*.

USTULATU=*usturatu*,-*a*, adj. part., **ustulatus**; subst. m., *ustulatulu=usturatulu*, effectulu actionei de *ustulare*.

USTULATURA = *usturatura*, s. f., **ustulatio**; effectu allu actionei de *usturare, usturime*.

USTURA, s. f., **ustura**, (d'in **ustus** de la **urere**); arsura.

USTURARE, *usturatione, usturatu*; vedi : *ustulare, ustulatione, ustulatu*.

USTURIME, s. f., **ustulatio**; dorere care *ustura : de candu m'am urticatu nu mai incéta usturimea.*

USTURONIU, (cu *n* molliatu, *usturoiu*), s. m., **allium**; alliu : *usturoniulu ustura pucinu, inse pute tare*; prov., *neci usturoniu n'a mancatu, neci gur'a nu i pute.*

* USU, pl.-*uri*, **usus**, (d'in **uti**), actione de a se serví, applicatione, modu de lucrare, consuetudine, datina, practica, servitiu, folosu: *usulu armeloru; prin desulu usu allu vorbeloru straine ne familiarisàmu cu densele; usulu si consuetudinea facilita multe lucràri; a dese ori usulu trece in natura; nu e in usurile nóstre a cogetá unele si a spune altele; lucrurile ce mi ai datu, nu mi sunt de nici unu usu; spre ce usu faceti aceste-a? usulu te va invetiá mai multe.*

* USUALE, adj., **usualis**; 1. care serve spre *usulu* nostru : *scientie usuali, connoscentie usuali*; 2. care e in *usu*, ordinariu, commune : *limba usuale, portu usuale.*

* USUARIU,-*a*, adj., **usuarius**; 1. care serve spre *usulu* nostru, ca si *usuale*; 2. de care avemu dreptulu de a ne serví; *lucruri usuarie, vite usuarie*; 3. usufructuariu : *usuariulu are dreptu de a se bucurá de fructulu unui lucru, inse nu e proprietariu allu acellui lucru.*

* USUCAPERE, (se conjuga ca v. *capere*), v., **usucapere**; prin lungulu *usu* si sub certe conditioni a luá unu lucru sub domní'a sea, a se face proprietariu preste densulu.

* USUCAPIONE, s. f., **usucapio**; modu de a castigá proprietatea unui lucru prin lungulu *usu* si sub certe conditioni, prescriptione.

* USUCAPTU,-*a*, adj. part., **usucaptus**; castigatu prin *usu*, prescriptu : *lucruri usucapte.*

* USUFACERE, (se conjuga ca v. *facere*), v., **usufacere**; a face unu lucru *allu seu* prin lungulu *usu*, synonymu cu *usucapere*.

* USUFACTU,-*a*, adj. part., **usufactus**; castigatu prin *usu*, prescriptu.

* USUFRUCTU, pl.-*e*, **usus fructus**; folosulu de unu lucru care nu e proprietate a nóstra : *arrendariulu are numai usufructulu unei proprietàti, inse nu e proprietariu.*

* USUFRUCTUARIU,-*a*, adj., **usufructuarius**; care are dreptulu numai la

www.dacoromanica.ro

fructulu unui lucru, nu inse la lucrulu ensusi : *arrendariulu e usufructuariu, inse nu e proprietariu.*

USURA, s. f., **usura**; proprie, *usulu* = folosulu unui lucru; inse in specie, procentele ce se solvu pentru folosulu unui capitale, *camet'a : usur'a absorbe capitalele; usura grea, usura judanésca; ellu a adjunsu la sapa de lemnu solvendu usura.*

USURARIU,-*a*, adj., **usurarius**; proprie, relativu la *usura;* subst. m., care da argentu pre *usura*, care percepe *usura;* si in specie, care uccide pre debitori prin *grea usura : usurarii nu voru intrá in imperiulu cerului; judanii sunt terribili usurari.*

* USURECEPERE, (se conjuga ca v. *recepere*), v., **usurecipere**; a recastigá prin lungulu usu, prin prescriptione.

* USURECEPTIONE, s. f., **usureceptio**; recastigare prin lungulu usu, prin prescriptione.

* USURECEPTU,-*a*, adj. part., **usureceptus**; introdussu prin *usu*, usitatu : *vorbe usurecepte, terminu usureceptu.*

* USURPABILE, adj., **usurpabilis**; care se póte *usurpá*, espusu la *usurpatione : fundu usurpabile; lucruri usurpabili.*

* USURPARE, v., **usurpare**, (contrassu d'in **usu si rapere**=ἁρπάζειν); a face *usu*, a se serví si a se bucurá de ceva; a se face domnu preste ceva; a si arrogá unu dreptu; a si appropriá ceva prin medie illegali : *a usurpá nomele virtutei; a usurpá una ereditate; ellu usurpà nomele de invetiatu; multi usurpara imperiulu prin medie illegali; celli ce usurpau potestatea suprema in statu la Grecì se nomiáu tyrranni.*

* USURPATIONE, s. f., **usurpatio**; actione de *usurpare : usurpationea nomelui de onestu; ellu adjunse la possessionea fundului prin usurpatione; usurpationea principatului prin violentia.*

* USURPATIVU,-*a*, adj., **usurpativus**; prin care se *usurpa : medie usurpative;*—in gramm. *forma usurpativa a verbeloru*, gerundiulu sau supinulu.

* USURPATORIU,-*tória*, adj. s., **usurpator, usurpatorius**; care *usurpa : usurpatoriulu ereditatei; usurpatoriulu tronului; usurpatorii la Greci se nomiáu tyranni.*

* USURPATRICE, s. f., **usurpatrix**; femina care *usurpa, usurpatória.*

* USURPATU,-*a*, adj. part., **usurpatus**; luatu prin *usu*, appropriatu, arrogatu : *agru usurpatu, renome usurpatu, potestate usurpata, tronu usurpatu.*

* UTENSILE, adj., **utensilis**, (d'in **uteus** de la **uti**); necessariu la *usurile* nostre; in specie, subst. pl. *utensilile*, lucrurile necessarie pentru economi'a casei, instrumente, vase, etc.

* UTENSILITATE, s. f., **utensilitas**; calitate de *utensile;* collectivitate de *utensili.*

* UTERINU,-*a*, adj., **uterinus**, (d'in **uterus**); nascutu d'in acellu-asi *uteru*, d'in acea-asi mama : *frati uterini, sorori uterine.*

* UTEROTOMIA, s. f., (fr. **utérotomie**); incisione a collului *uterului* spre a facilitá essirea copillului la nascere.

* UTEROTOMICU,-*a*, adj., (fr. **utérotomique**); relativu la *uterotomía.*

* UTEROTOMU, s. m., (fr. **utérotome**); instrumentu taliatoriu cu dóue lame pentru sectionea *uterului.*

* UTERU, s. m., **uterus**, (οὖθαρ); pântece; mai allessu pântece de femina, pântece de mama : *uterulu matrei, sarcin'a uterului· matrea pórta fetulu in uteru; essiti d'in acellu-asi uteru; filii nascuti d'in acellu-asi uteru se nomescu uterini.*

* UTILE, adj., **utilis**, (d'in **uti**); folositoriu : *lucru utile; lucruri utili si salutari; nu numai utile, ci si necessariu; nemica nu e mai utile omului de câtu sanetatea corpului si a suffletului; nu totu ce e utile, e si onestu; cându se lupta utilele cu onestulu, se cade se invinga onestulu;—dominiu utile*, de care avemu dereptu a ne folosí, fora se fia absolutu allu nostru.

* UTILISARE, v., (fr. **utiliser**); a folosí, a trage folosu : *a utilisá materiele; a utilisá talentele omeniloru.*

* UTILISATIONE, s. f., (fr. **utilisation**); actione de *utilisare : utilisationea poteriloru cari lucra in natura.*

www.dacoromanica.ro

* UTILISATORIU,-*tória*, adj. s., care utilisa, care trage folosu d'in ceva.

* UTILISATU,-*a*, adj., (fr. **utilisé**); folositu.

* UTILITARIANISMU, s. m., (fr. **utilitairianisme**); systema a *utilitariloru*.

* UTILITARIANU,-*a*, adj. s., (fr. **utilitairien**); care profesa system'a *utilitariloru*.

* UTILITARIU,-*a*, adj. s., (fr. **utilitaire**); care tende la *utilitate;* in specie, care professa doctrin'a, co *utilitatea generale* debe se fia principiulu supremu allu moralei.

* UTILITATE, s. f., **utilitas**; calitate de *utile;* folosu, interesse : *utilitatea lucruriloru; mare utilitate; utilitate generale, utilitate publica, utilitate particularia; a nu fi de neci una utilitate.*

* UTRARIU, s. m., **utrarius**; care duce apa in *utre.*

* UTRE, s. m., **uter**, gen. **utris**; 1. folle de pelle preparata spre a duce licide : *utre de apa, utre de vinu, utre de oliu;* 2. folle de pelle inflatu cu aeru spre a trece cu densulu preste riuri; 3. fig. omu ingonfatu, ca unu *utre.*

* UTRICIDU, s. m., **utricida**, (d'in **uter, utris**, si **cædere**); care *uccide utri*, terminu comicu.

* UTRICLARIU si *utriculariu*, s. m., **utriclarius** si **utricularius**; 1. care face *utri* sau *utricle;* 2. care transporta preste riuri cu adjutoriulu *utriloru;* 3. care cânta cu cimponiele.

* UTRICLU si *utriculu*, s. m., **utriculus**; 1. demin. d'in *utre*, micu *utre*, follicellu; 2. demin. d'in *uteru*, micu *uteru*, pantecellu.

* UTRICULOSU,-*a*, adj., (fr. **utriculeux**); in forma de *utriclu.*

* UVA=*uua*, s. f., **uva**; bacca de struguru, fructulu viniei, struguru.— Macedoromanii dicu *aúa* sau *aúua.*

* UVIDU,-*a*, adj., **uvidus**=**udus**; udu, umedu; udatu; fig. care si a udatu gûttulu, beetu.

* UVIFERU,-*a*, adj., **uvifer**; care produce *uva : pamentu uviferu, térra uvifera.*

* UVORE, s. f., **uvor**; udóre, umóre, umiditate.

* UVULA, s. f., (**uvula**, it. **uvola, ugola**, fr. **uvule**); ousioru, omusioru, appendice conoide pendente in fundulu gurei care are aprope form'a unei *uve.*

* UVULARIU,-*a*, adj., (fr. **uvulaire**); relativu la *uvula : glandule uvularie;* subst. f., *uvularia*, (fr. **uvulaire**), genu de plante d'in Canada, cari pertinu la famili'a liliacieloru : *uvularia perfoliata, uvularia pubescente, uvularia galbina. uvularia cu flori mari.*

* UVULIFORME sau *uvuliformu*,-*a*, adj., (fr. **uvuliforme**); care are form'a *uvulei*, care sémina cu *uvul'a.*

* UVULITE, s. f., (fr. **uvulite**); inflammatione a *uvulei.*

* UXORE, s. f., **uxor**; vedi *ussore* cu tote derivatele.

www.dacoromanica.ro

V.

V, a douedieci si dóu'a littera in alfabetulu romanu, consona nascuta d'in vocalea *u*, d'in care causa la antici nu se distingea in forma de acésta-a, si a remasu pêno in dillele nóstre in mare affinitate, pre de una parte cu vocalea *u*, pre de alt'a cu conson'a *b*. La inceputulu vorbeloru inaintea vocaliloru : *a, o, u, e,* conson'a *v* si a conservatu pronunti'a originaria, precumu in : *vacca, vasu, valle, vostru, voliu, votu, vulpe, vulture, vulnu, vede, vende, veninu,* etc.; numai inaintea vocalei *i*, si *e* cu assimilatione de *i*, se aude in unele locuri ca *j* germanicu, precumu in : *vinu, visu, vitia, verme, verru;* inse si acésta nuantia dispare d'in dí in dí, si in genere se restabilesce pronunti'a genuina a litterei *v*. In mediulu vorbeloru dupo licidele *r* si *l*, trece in souulu affinei selle *b*, precumu in : *corvu* = *corbu cervu* = *cerbu, servu* = *serbu, cervice* = *cerbice, curvu* = *curbu, servare* = *serbare*, *pulvere* = *pulbere, calvu* = *calbu*, *selvaticu* = *selbaticu, alvina* = *albina, salvia* = *salbia, fervere* = *ferbere*, etc. Assemine trece in *b*, in urmatóriele : *veteranu* = *betrânu, vervece* = *berbece, vesica* = *besica, vesina* = *besína, svolare* = *sborare*. Intre dóue vocali sau se suppreme (se tace), sau trece in *u* si formédia unu diftongu impropriu cu vocalea urmatória, precumu in : *viua, nóua, neue, naue, nóue, vóue, plóua, plóuia, scriuere, leuare, chiaue*, etc. Assémine tendentia se vede si in verbulu *volire*, mai allessu in person'a III contrassa : *va* = *ua*.

VA, verbu aussiliariu pusu cu infinitivulu pentru formarea futurului pers. III sing. contrassu d'in *vole*, **vult** : *va fi, va vení, va plouá, va vedé, va allege, va dormí, va fi dormindu;* ca impersonale se pune cu conjunctivulu : *va se facu, va se faci, va se faca, va se facemu, va se faceti, va se faca;* vedi si *ua*.—Particell'a *va* occure si ca suffissa cu pronominele : *cine, ce, care*, si cu adverbiele de locu, tempu si modu : *unde, incotrau, cându, cumu*, spre indicarea starei indeterminate, precumu in : *cineva, ceva, careva, undeva, incotrauva, cânduva, cumuva*.

* VACANTE, adj. part. pres., **vacans;** desertu, neoccupatu : *locu vacante, officiu vacante, functione vacante, beneficiu vacante*.

* VACANTIA, s. f., (it. **vacanza** si **vacanzia,** fr. **vacance**); 1. stare *vacante*, tempu câtu unu officiu sau una functione nu e implenita : *vacanti'a scamnului apostolicu; vacanti'a unei episcopie; in ministeriulu justitiei nu e neci una vacantia;* 2. tempu candu scolele sau tribunariele nu functionédia : *vacanti'a de pasci, vacanti'a de véra, vacanti'a cea mare, scólele au vacantia de dóue luni de dille; a fi in vacantia; a pertrece vacanti'a la térra*.

* VACANTIVU,-*a*, adj., **vacantivus;** supernumerariu.

* VACARE, v., **vacare;** 1. a fi desertu, a nu fi occupatu : *vaca loculu* = e *vacante;* 2. a se occupá cu ceva : *a vacá scientieloru, a vacá filosofiei*.

* VACATIONE, s. f., **vacatio**; 1. scutire : *vacatione de dorere, vacatione de servitiulu militariu;* 2. vacantia : *tempulu vacationiloru scolastice;* 3. occupatione, professione : *vacationea cea mai onorabile e de a servi publiculu; vaca-*

www.dacoromanica.ro

tionile espertiloru cu verificareu scripturelorn; espertii se remunera pentru vacationile loru.

VACCA=*vaca*, s. f. pl., *vacce* si *vacci*, **vacca**; bou de genulu femininu : *taurulu si vaccile; vaccile féta vitelli; noi ne nutrimu cu lacte de vacca; untu de vacca; vacce grasse, vacce macre; vacca de fetatu.*

VACCARESSA=*vacaréssa*, s. f., mulierea *vaccariului*, sau si muliere care custodesce *vaccile*; vedi *vaccariu.*

VACCARIRE,-*escu*, v., **vaccas pascere**; a custodí *vaccile*, a pasce *vaccile*, a fi pastoriu de *vacce*, a fi *vaccariu.*

VACCARITU, s. m., tassa impusa pre *vacce* pentru pastione.

VACCARIU=*vacariu*, s. m., **vaccarum pastor, bubulcus**; care custodesce *vaccile*, pastoriu de *vacci : vaccariulu e dctoriu a custodí si a pasce vaccile;* prov. *s'a supperatu vaccarinlu pre satu.*

* VACCINA, s. f., (it. **vaccina**, fr. **vaccine**); morbu pustulosu si contagiosu particulariu *vacceloru*, si care se inocula omului spre a lu preservá de variolu=versatu=bubatu;—vedi *vaccinu.*

VACCINARE, v., (it. **vaccinare**, fr. **vacciner**); a inoculá virulu *vaccinu : a vacciná copilli; medicii vaccina copillii la braciulu superiore; spre a vacciná bene se cere óre-care desteritate.*

* VACCINATORIU,-*tória*, adj. s., (fr. **vaccinateur**); care *vaccina : medicu vaccinatoriu; licóre vaccinatória, viru vaccinatoriu;* subst. *unu bonu vaccinatoriu; abile vaccinatoriu.*

* VACCINATIONE, s. f., (it. **vaccinazione**, fr. **vaccination**); actione de *vaccinare : prim'a vaccinatione, secund'a vaccinatione; successulu, resultatulu vaccinationei.*

* VACCINATU,-*a*, adj. part., (it. **vaccinato**, fr. **vacciné**); inoculatu cu virulu *vaccinu : copillu vaccinatu, fete vaccinate;* subst. m., *vaccinatulu*, actulu de *vaccinare.*

* VACCINIU, s. m., **vaccinium**, (ὑάκινθος). **hyacinthus**; hyacinthu.

* VACCINU,-*a*, 1. adj., **vaccinus**, (d'in **vacca**); de *vacca : lacte vaccinu, casiu vaccinu, carne vaccina;* 2. subst. m., *vaccinu*, (fr. **vaccin**), viru particulariu, licidu transparente, incoloru, viscosu, inodoru, de una sapore acra si sarata, estrassu d'in certe pustule, cari se facu une ori pre titiele *vacciloru : vaccinulu e dotatu cu proprietate antivariolica.*

VACCUTIA=*vacutia*, s. f., **vaccula**; demin. d'in *vacca*, mica *vacca : vaccutiele melle pascu in campu si vinu sér'a a casa cu ugerulu plenu de lacte.*

* VACERRA, s. f., **vacerra**; paru implantatu; fig. capu seccu, omu stupidu.

* VACERROSU,-*a*, adj., **vacerrosus**; nebonu, smentitu.

* VACILLARE, v., **vacillare**; a se agitá, a nu stá firmu pre petióre, a se plecá in derépt'a si in stâng'a, a tremurá : *omulu béetu vacilla, vacilla arborii, vacilla tóte casele; vacilla omulu care nu e tare in credentia; vacilla armat'a care nu cotédia a intrá in lupta cu inimiculu; vacilla chiaru justiti'a incredentiata ómeniloru fora firmitate de caracteriu.*

* VACILLATIONE, s. f., **vacillatio**; actione de *vacillare : vacillationea ómeniloru béeti; vacillationea sociiloru in momentele critice; vacillationea arboriloru batuti de ventulu violentu.*

* VACILLATORIU,-*tória*, adj. s., **vacillator**; care *vacilla;* fig. insellatoriu, impostoriu.

* VACIVITATE, s. f., **vacivitas**; lipse, defectu, privatione, desertatione.

* VACIVU,-*a*, adj., **vacivus**, (d'in **vacare**); lipsitu, privatu, desertu : *vacivu de poteri; case vacive; urecle vacive, tempu vacivu de lucru.*

* VACUARE, v., **vacuare**; a face *vacuu*, a desertá : *a vacuá casele, a vacuá gradinele; s'au vacuatu membrele de sânge; ellu vacuà una cupa de vinu.*

* VACUATU,-*a*, adj. part., **vacuatus**; desertatu, despoliatu : *cupe de vinu vacuate; locu vacuatu; betrânu vacuatu de sânge; penati vacuati prin spesele bellului.*

* VACUEFACERE, (se conjuga ca v. *facere*), v., **vacuefacere**; a face *vacuu*, a desertá : *omulu violentu vacueface cas'a sea.*

*VACUEFACTU,-*a*, adj.part., **vacue-**

www.dacoromanica.ro

factus; desertatu : *casa vacuefacta prin violenti'a patrelui de familia.*

* VACUITATE, s. f., **vacuitas**, (d'in **vacuus**); locu *vacuu*, spatiu *vacuu*, vacantia : *vacuitatea consulatului; vacuitatea de tóte dorerile*, lipsea de doreri.

* VACUU,-*a*, adj., **vacuus**; desertu, despoliatu, privatu, essemptu, scutitu : *locu vacuu, casa vacua; castre vacue; gura vacua de denti; locu plenu de ómeni, vacuu de amici; oppidu vacuu de apperatori; agru aridu si vacuu de fructe; suffletu vacuu de cure si de molestie, vacuu de totu genulu de occupationi.*

1 VADARE, v., **vadare**, (d'in **vadum**); a trece prin *vadu*, a trece *vadulu* cu petiorulu: *a vadá unu riu; ap'a nu e profunda, potemu vadá.*

2 VADARE, v., **vadari**, (d'in **vas, vadis**); a trage pre cineva la judecata facundu-lu se dea cautione co va vení.

* VADATU,-*a*, adj. part., **vadatus**; trassu in judecata; obligatu.

* VADE, s. m., **vas**, gen. **vadis**; garante cu cautione pentru venirea essacta inaintea justitiei.

* VADERE, *vasi* si *vasei*, *vasu*, v., **vadere**; a merge, a procede, a inaintá : *a vade la batalia; vade prin mediloculu inimiciloru.*

* VADIMONIU, pl.-*e*, **vadimonium**, (d'in **vas, vadis**); promissione sau obligatione de a comparé la judecata in cotare dí : *a impune cuiva vadimoniu; a face vadimoniu; a differí vadimoniulu.*

VADOSU,-*a*, adj., **vadosus**, (d'in **vadum**); plenu de *vaduri*, pucinu profundu: *mare vadosa, riu vadosu, ape vadóse; pre marea vadósa cu greu poti navigá.*

VADU, pl.-*uri*, **vadum**; apa pucinu profunda, apa prin care poti trece cu petiorulu : *a trece riulu prin vadu; amu trecutu cu carrulu prin vadulu Seretului; ellu trecù vadulu callare; vadulu marei e periculosu pentru navi; marinarii prudenti evita vadurile.*

* VAFRAMENTU, pl.-*e*, **vaframentum**; fapta de omu *vafru*, stratagema.

* VAFRITIA, s. f., **vafritia**; calitate de *vrafu*, astutia, suptilitate, desteritate.

* VAFRU,-*a*, adj , **vafer**; astutu, abile, destru, ingeniosu, suptile : *omu vafru, advocatu vafru, vafru in disputatione; muliere vafra; appucature vafre.*

* VAGABUNDU,-*a*, adj., **vagabundus**; care âmbla d'in locu in locu; care nu mai are repausu : *omu vagabundu, juni vagabundi; flamma vagabunda.*

* VAGARE, v., **vagari**; a amblá d'in locu in locu; a erratecí : *a vagá prin cetate, a vagá pre campu; Germanii vagau prin locurile celle mai departate; ce mai vagati, de ce nu ve assediati la unu locu; vaga fam'a, vaga rumori diverse.*

* VAGATIONE, s. f., **vagatio**; actione si effectu allu actionei de *vagare*; viétia *vagabunda.*

* VAGATU,-*a*, adj. part., **vagatus**; amblatu.

* VAGINA, s. f., **vagina**; theca, si in specie, *a)* théca in care se baga sabi'a, sau cutitele, etc.; *b)* in anatomia, canale cylindricu care communica la unu capetu cu vulv'a, la altulu cu matricea; *c)* in botanica, involucrulu spicului inca ascunsu; *d)* gaurele in cari animalile feline si retragu unglele; *e)* genu de conchylie bivalve cari au óre-care asseminare cu *vagin'a=théc'a.*

* VAGINACIU,-*a*, adj., (fr. **vaginacé**); care are form'a unei *vagine.*

* VAGINALE, adj., (fr. **vaginal**); relativu la *vagina* sub *b) : cavitate vaginale, membrana vaginale mucósa, arteria vaginale, muscli vaginali, orificiu vaginale.*

* VAGINARIU,-*a*, adj,, relativu la *vagina*, ca si *vaginale*; subst. f., *vaginaria*, (fr. **vaginaire**); 1. genu de animalcule infusorie; 2. genu de plante monocotyledonie cu flori glumacie, d'in famili'a cyperacieloru;—subst. m., *vaginariu*. thecariu, care face *vagine* sub *a)*; vedi si *vaginatoriu.*

* VAGINATORIU, s. m., (fr. **vaginateur**); care fabrica *vagine* sub *a)*, *vaginariu*, thecariu.

* VAGINATU,-*a*, adj., (fr. **vaginé**), imbraccatu in una *vagina* = theca; se dice despre plante, despre insecte, si despre polypi.

* VAGINELLA, s. f., (fr. **vaginelle**); deminut. d'in *vagina*, *a)* in botanica:

www.dacoromanica.ro

thecutia membranósa care imbracia basea fascioleloru folieloru la pini; *b)* genu de mici conchylie univalve.

* VAGINERVU,-*a*, adj., (fr. **vaginerve**); care are nervatura fora ordine si fora regularitate : *folie vaginerve.*

* VAGINICOLU,-*a*, adj., (fr. **vaginicole**); care locuesce in una *vagina.*

* VAGINIFERU,-*a*, adj., (fr. **vaginifère**); care are una sau mai multe *vagine.*

* VAGINIFORME sau *vaginiformu*,-*a*, adj., (fr. **vaginiforme**); care are form'a unei *vagine: polypari vaginiformi.*

* VAGINITE, s. f., (fr. **vaginite**); inflammatione a *vaginei* sub *b).*

* VAGINOIDE, adj., (fr. **vaginoïde**); care sémina a *vagina.*

* VAGINOPORU, s. m., (fr. **vaginopore**); genu de polypari.

* VAGINULA, s. f., **vaginula**; demin. d'in *vagina*, mica *vagina*, in botanica.

* VAGINULATU,-*a*, adj., (fr. **vaginulé**); munitu cu una sau mai multe *vaginule.*

* VAGINULIFERU,-*a*, adj., (fr. **vaginulifère**); care are una sau mai multe *vaginule.*

* VAGINULINA, s. f., (fr. **vaginuline**); genu de conchylie univalve.

VAGIOCLU=*vagiochiu*,-*a* adj., (**vagis oculis intuens**), **strabo, paetus**; care se uita cu ochii crucisiu : *copillu vagioclu, féta vagiocla.*

* VAGIRE, v., **vagire**; a se vaietá ca copillii cei mici.

* VAGITU, pl.-*e*, **vagitus**; vaietu ca allu copilliloru celloru mici.

* VAGU,-*a*, adj., **vagus**; 1. care âmbla incóce si incollo, vagabundu, erraticu; 2. incertu, indeterminatu : *vorbe vage, fama vaga.*

VAI, interj. **vae**; prin care se espreme dorere : *vai mie! vai nóue! vai vóue! vai de mene! vai de tene! vai de ellu! vai de elle! vai de elli! vai câtu amu sufferitu! vai ce nedreptate!*

VAIERARE, v., (**vagulare**); 1. trans. **deflere, deplorare, lugere**; a deplânge : *me vaiera tóta lumea; nu me vaierati!* 2. refl. **lamentari**; a se plânge : *miserulu omu se vaiera continuu, si nemine n'are misericordia de densulu; ce ve totu vaierati? ne vaieràmu, co amu perdutu parentii.*

VAIERATU, s. m., **vagulatio**; actulu de *vaierare : vaieratulu mulieriloru; vaieratulu orfaniloru.*

VAIERATURA, s. f., **vagulatio**; actione si actu de *vaierare : vaieraturele miseriloru.*

VAIETARE, v., (**vagitare**), **flere, lugere, lamentari**; a si espreme dorerea cu voce lugubre : *plange si se vaieta; me vaietu de ingratitudinea ómeniloru; n'ai causa de a te vaietá, lassa se se vaiete altii, cari su mai nefericiti de câtu tene.*

VAIETATU, s. m., *vaietatura*, s. f., *vaietu*, pl.-*e*, **vagitus, lamentum, lamentatio, planctus, ploratus**; actulu de *vaietare : vaietatulu teu mi rupe ânim'a; vaietaturele acestoru femine nefericite nu au finitu; vaietulu orfaniloru descépta misericordia in ânimile sentitórie.*

* VALDE, adv., **valde**, (contrassu d'in **valide**); fórte : *valde multu, valde bene, valde formosu; valde me buccuru.*

* VALEDICERE, (se conjuga ca v., *dicere*), v., **valedicere**; a dice *ramâni sanetosu!* a si luá diu'a bona de la cineva.

* VALENTE, adj. part. pres., **valens**; tare, fórte, robustu, vigorosu; animosu, coragiosu : *omu valente, militariu valente, valente in arme, valente in bellu.*

* VALENTIA, s. f., **valentia**; calitate de *valente*, taría, fortia, vigore, coragiu : *valenti'a e virtutea omului cu ânima mare; valenti'a, infronta periclele; Romanii se distinsera prin valenti'a loru si devenira domnii lumei.*

* VALERE, *valui, valutu*, v., **valere**; a fi tare; a fi sanetosu; a póte multu; —a avé pretiu.

* VALERIA, s. f., **valeria, valeria aquila**; acera négra.

* VALERIANA, s. f., **valeriana officinalis**, *Linn.*; una planta.

* VALETUDINARIU,-*a*, adj., **valetudinarius**; morbosu : *omu valetudinariu, vite valetudinarie; casa valetudinaria*, **valetudinarium**, casa pentru *valetudinari*; subst. m., *unu valetudinariu, valetudinarii.*

www.dacoromanica.ro

* VALETUDINE, s. f., **valetudo** (d'in **valere**); stare a sanetatei : *bona valetudine, infirma valetudine; a si cautá de valetudine; ellu nu e contentu de valitudinea sea; valetudinea lui ne inspira cura; se lupta cu valetudinea.*

* VALGU,-*a*, adj., **valgus**; care are petiorele strâmbe in afora.

* VALIDARE, v., (fr. **valider**); a face *validu : a validá unu contractu.*

* VALIDATIONE, s. f., (fr. **validation**); actione de *validare : validationea unui contractu.*

* VALIDATU,-*a*, adj. part., (fr. **validé**); intaritu, investitu cu auctoritate.

* VALIDITATE, s. f., **validitas**; calitate de *validu*, taría, firmitate : *validitatea corpului, validitatea suffletului; validitatea unui judeciu; validitate unui rationamentu.*

* VALIDU,-*a*, adj., **validus**, (d'in **valere**); tare, potente, robustu, vigorosu, sanetosu : *validu la corpu si la mente; validu in lupta; ellu veni cu una armata valida; ventu validu, torrente validu.*

VALLARIU,-*a*, adj., **vallaris**, (d'in **vallus** sau **vallum**); relativu la *vallu : corona vallaria*, care se dá acellui-a care a intratu mai antaniu in *vallulu* inimiciloru.

VALLARE, v., **vallare**, (d'in **vallus** sau **vallum**); a muní cu *vallu*, a impressurá cu *vallu*, a fortificá, a apperá : *a vallá castrele; a se vallá in térra straina; a vallá armat'a cu carrele;* fig. *a se vallá cu argumente tari;* vedi si *circumvallare.*

VALLATIONE, s.f., **vallatio**; actione si effectu allu actionei de **vallare.**

VALLATORIU,-*tória*, adj. s., (**vallator**); care *valla*, care face *vallu*, care impressura.

VALLATU,-*a*, adj., **vallatus**; munitu cu *vallu*, intaritu, fortificatu, impressuratu : *castre vallate, oppidu vallatu; capitanu vallatu cu sicari; sorele vallatu cu radie.*

VALLE, s. f., **valles** si **vallis**; spatiu intre doui sau mai multi monti, specia de sulcu mare intre monti : *valle larga si lunga; valle strincta, valle angusta; valle umbrósa, pre valle curgu riurile; Carpatii nostri presenta vàlli formóse; a se suí d'in valle la monte; a merge la valle; pre valle in susu, pre valle in diosu; sessulu sau planulu vallei; laturile vallei su costele montiloru.*

VALLICELLA, (contrassu *valcella*); s. f., **vallicula**; demin. d'in *valle*, mica *valle : vallicelle umbrose prin cari curgu riuri limpedi ca cristallulu.*

VALLOSU,-*a*, adj., (it. **vallicoso**); cu multe vàlli, plenu de vàlli : *locuri vallóse, terrenu vallosu.*

VALLU, pl.-*uri*, 1. **vallum**; redicatura de pamentu sau si de pétra facuta intr'adensu in pregiurulu unui locu, mai allessu in pregiurulu castreloru pentru apperarea loru in contr'a inimiciloru : *foss'a se sapa de laturea d'in afora a castreloru, vallulu se redica de laturea d'in intru; vallulu castreloru romane formá unu patratu; cu vallu si cu fossa se incingu si oppidele; montii formédia unu vallu naturale;* 2. **vallus**; paru grossu, poste, implantatu pre frontea fossei ca se oppresca pamentulu cellu redicatu de a cadé in fossa : *vallii sustinu vallulu; Romanii nomiau valli si characii de vinie, si dentii pectenelui;* 3. **volumen**; lucrulu ce se invólbe si formédia unu sullu sau cylindru : *vallu de pândia, vallu de pannura;* 4. **fluctus, unda**; redicatura de apa in form'a *vallului : vallurile marei; riurile celle mari inca facu valluri;* 5. **tempestas, difficultas, molestia, incommodum, malum**; tempestate, fortuna, difficultate, contrarietate : *cu multe valluri ne luptàmu; nu voliu se ti facu vallu.*

* VALÓRE, s. f., (**valor**, it. **valore**, fr. **valeur**); potere, taría;—pretiu, lucru care are pretiu : *a si arretá valórea, ellu facú prodigie de valore; valorea unui contractu, lucruri de mare valóre; aceste-a n'au neci una valóre; vorbele unui omu onestu au totu de a un'a multa valore.*

* VALOROSU,-*a*, adj., (it. **valoroso**, fr. **valeureux**); plenu de valóre; coragiosu : *valorosii apperatori de patria; valorosele lupte alle patriotiloru.*

* VALUTA, s. f., (it. **valuta**, fr. **va-**

www.dacoromanica.ro

lue); pretiu fissatu prin lege : *valluta austriaca, valuta viennese.*

* VALUTARE, v., (it. **valutare**); a tassá, a estimá, a appretiá.

* VALUTATIONE, s. f., (it. **valutazione**); actione de *valutare*; tassatione, estimatione.

* VALUTATU,-*a*, adj. part., (it. **valutato**); tassatu, estimatu, appretiatu.

* VALVA, s. f., **valvae,-arum**; usia cu doue aripe, arepele usiei : *valvele casei, valvele templului; si valvele portei, si valvele fenestrei.*

* VALVARIU, s. m., **valvarius**, (d'in **valvae**); care face *valve*, templariu care face usie cu *valve*.

* VALVATU,-*a*, adj., **valvatus**, (d'in **valvae**); munitu cu *valve*.

* VALVULA, s. f., **valvulae,-arum**, (d'in **valvae**); silica, pastaria : *valvulele fabei, valvulele lentei*;—in anatomia : *valvulele intestineloru.*

VAMA, s. f., (βᾶμα, βῆμα?), **portorium, telonium**; tassa ce se sólve pentru transitu; loculu unde se sólve assemine tassa.

VAMARIU, s. m., **portitor, telonarius, publicanus**; care percepe *vam'a.*

VAMUIRE,-*escu*, v., **portorium percipere**; a luá tass'a de transitu.

* VANADATU, s. m., (fr. **vanadate**); genu de sari cari resulta d'in combinationea acidului vanadicu cu basi salificabili.

* VANADICU,-*a*, adj., (fr. **vanadique**); relativu la *vanadiu : acidu vanadicu, oxydu vanadicu; sari vanadice.*

* VANADITE, s. m., (fr. **vanadite**); genu de sari cari resulta d'in combinationea oxydului vanadicu cu óre-cari basi.

* VANADIU, s. m., (fr. **vanadium**); metallu de currendu descoperitu in Sued'ia, de colore alba care se appropia de a argentului sau a molybdenului.

* VANADOSU,-*a*, adj., (fr. **vanadeux**); care contine *vanadiu : sulfidu vanadosu*, primulu gradu de sulfuratione allu vanadiului.

* VANESCERE, v., **vanescere**, (d'in **vanus**); a se perde, a perí : *vanescu nuerii; vanesce furia, vanesce meni'a.*

* VANGA, s. f., **vanga**; sapa, saponiu.

* VANIDICU,-*a*, adj., **vanidicus**, (d'in **vanus**, si **dicere**); care spune mentioni, mentionosu.

* VANILOCENTIA, s. f., **vaniloquentia**; vorbire desérta, mentire, jactantia, fanfaronata.

* VANILOCIU, s. m., **vaniloquium**; vorba desérta; ca si *vanilocentia.*

* VANILOCU,-*a*, adj., **vaniloquus**, (d'in **vanus**, si **loqui**); care spune mentioni, mentionosu; care se lauda cu calitàti ce n'are, fanfarone.

* VANIRE,-*escu*, v., **vanescere**; a se perde, a perí : *tóte vanescu cu tempulu.*

* VANITATE, s. f., **vanitas**, (d'in **vanus**); calitate de *vanu*, desertatione, futilitate, mentiona : *vanitatea opinioniloru; vanitatea rorbeloru; nu mi place a me occupá cu vanitàti; vanitatea lucruriloru d'in acestu mundu; vanitàtile magiloru; nemic'a nu e mai urrîtu de câtu vanitatea.*

* VANITOSU,-*a*, adj., (it. **vanitoso**, fr. **vaniteux**); plenu de *vanitate : omu vanitosu, muliere vanitósa*; subst. *vanitosii su ridiculi.*

* VANITUDINE, s. f., **vanitudo**; vanitate, desertatione, mentiona : *prin vanitudinea sea si a perdutu totu creditulu inaintea ómeniloru cu derépta judecata.*

* VANNU, s. m., **vannus**; venturatórea.

* VANU, adj., **vanus**; desertu : *sperantia vana, fama vana, vorbe vane; vana imagine; vana gloria; in vanu te adoperi; in vanu ti perdi tempulu.*

VAPALIA, s. f., (**vapor**), **flamma**; fiamma, flacara : *vapali'a focului, arde focului cu mare vapalia; a se arruncá in vapalia.*

VAPALIOSU,-*a*, adj., (**vaporosus**), **flagrans**; plenu de *vapalia*, care arde cu mare *vapalia.*

* VAPIDU,-*a*, adj., **vapidus**; 1. in stare de *vapóre : corpuri vapide, vapide ca nuerii si ca fumulu*; 2. stricatu, corruptu, in specie, despre vinulu care s'a stricatu si a luatu unu gustu reu, a facutu flóre : *vinu vapidu.*

www.dacoromanica.ro

* VAPORALE, adj., **vaporalis**; assemine *vapórei, vapidu: in forma vaporale.*

* VAPORANTE, adj. part. pres., (fr. **vaporant**); care essala *vapori* odorifere.

* VAPORARE, v., **vaporare**; a implé de *vapóre*, de fumu: *a vaporá templulu cu thymía*; refl. *a se vaporá*, a se straformá in *vapóre*; si a se incaldí.

* VAPORARIU, pl.-*e*, **vaporarium**; tubu caloriferu, tubu prin care se conduce caldura in camere.

* VAPORATIONE, s. f., **vaporatio**; actione si effectu allu actionei de *vaporare: vaporationea apeloru; vaporationea bànieloru.*

* VAPORATU-*a*, adj. part., **vaporatus**; straformatu in *vapóre*, vaporosu; formatu de *vapori* calde; incalditu.

VAPORE, s. f., **vapor**; fluidu elasticu care la una temperatura bassa trece in stare de licidu: *tóte corpurile licide la una temperatura mai inalte se straforma in vapori; ap'a la una temperatura de 100 grade dupo thermometrulu lu Celsiu se straforma in vapóre; vaporile recite se straforma érosi in licide; nuerii nu sunt de câtu vapori forte suptiri de apa, si in data ce se recescu cadu in forma de plóuia; vaporile se applica cu mare successu la miscarea machineloru; astadi avemu navi condusse de vapori; navigàmu cu vaporile; avemu carra condusse de vapori; machin'a care se misca prin lucrarea vaporei, si conduce seri'a de carra pre càllile ferrate, se chiama locomotiva;—se facu si banie de vapóre; —in pathologia inco se vorbesce de vapori cari, s'aru fi formandu in corpulu omului si aru produce diverse specie de morbi;—la antici vapore se dicea si in locu de caldura.*

* VAPORIFERU,-*a*, adj., **vaporifer**; care produce *vapori.*

* VAPORISARE, v., (fr. **vaporiser**); a straformá in *vapóre;* a face ca una substantia licida se tréca in stare de *vapóre* prin actionea caldurei: *a vaporisá ap'a; licidele vaporisandu-se absorbu caldura.*

* VAPORISATIONE, s. f., (fr. **vaporisation**); actione si effectu allu actionei de *vaporisare*, straformatione a unui licidu in fluidu elasticu: *vaporisationea apei incepe la 100 grade dupo thermometrulu lui Celsiu sub pressionea media a atmosferi.*

* VAPORISATU,-*a*, adj. part., (fr. **vaporisé**); straformatu in *vapore: apa vaporisata.*

* VAPOROSU,-*a*, adj., **vaporosus**; plenu de *vapori: ceru vaporosu; lumina vaporósa.*

* VAPORU,-*a*, adj., **vaporus**; care da vapóre;—caldu, inflammatu;—subst. m., *vaporu=vapóre.*

* VAPPA, s.f., **vappa**; vinu stricatu, vinu cu flóre; — fig. omu stricatu, omu de nimica, resipitoriu.

* VAPSE, s. f., (βάφις, βαφή); **color**; colóre; si

VAPSELLA, s.f., dupo forma, demin. d'in *vapse*, inse cu acellu-asi sensu, mai usitatu de câtu in form'a primitiva.

VAPSIRE,-*escu*, v., (βάπτειν), **tingere, colorare**; a tinge, a colorá: *vapsimu pândia, vapsiti pannura, vapsescu pelli, vapsescu casele, armariele, carrutiele si alte lucruri.*

VAPSITORIU,-*tória*, adj. s., **tinctor, pictor, colorator**; care *vapsesce: vapsitoriu de pelli; vapsitoriu de case.*

VAPSITU,-*a*, adj. part., (βαπτός), **tinctus, pictus, coloratus, infectus**; tinctu, coloratu: *pelli vapsite, case formosu vapsite; vestimente vapsite cu colori straine.*

* VAPULARE, v., **vapulare**; a mancá batalia.

* VARA, s, f., **vara**; lemnu care servesce de base, si preste care se punu alte lemne sau scanduri;—pertica in forma de furca pre care se intendu retelle.

* VARARE, v., **varare**; a mesurá unu riu sau alte locuri inaccessibili.

* VARATIONE, s. f., **varatio**; actione de *varare;* mesurarea unui rîu sau altoru locuri inaccessibili.

* VARATU,-*a*, adj. part., **varatus**; mesuratu prin *varatione.*

* VARGU, s. m., **vargus**; vagabundu, omu fora patria; latrone fora patria: *unde nu e politia se immultescu vargii.*

www.dacoromanica.ro

* VARIA, s. f., **varia**; 1. panthera; 2. una passere, specia de pîca.

* VARIABILE, adj., **variabilis**; care póte *variá*, suppusu *variationei*, scambatiosu : *tempu variabile; omu variabile ca tempulu;* in gramm. *vorbe variabili*, cari se declina sau se conjuga; in math. *cantitate variabile*, in opposit. cu *cantitate constante.*

* VARIABILITATE, s. f., (it. **variabilità**, fr. **variabilité**); calitate de *variabile*, stare *variabile : variabilitatea tempului; variabilitatea fortunei.*

* VARIANTE, adj. part. pres., **varians**; care *varia*, se scâmba : *spiritu variante, umóre variante; omu variante in resolutionile selle; lectione variante in diversele manuscripte alle acellui-asi testu;* si subst. *variantile bibliei; variantile unui auctoriu classicu; a typarí testulu cu tóte variantile.*

* VARIANTIA, s. f., **varíantia**; varietate; differentia; variatione : *variantí'a opinioniloru unui omu d'in una dí intr'altí'a.*

* VARIARE, pres. *variu* si *variediu*, v., **variare**; 1. trans. a scambá : *a variá buccatele, a variá ornamentele, a variá espressionile, a variá frasile, a variá stylulu, a variá placerile si occupationile selle;* 2. intr. a se scambá : *tempulu variédia continuu; ventulu a variatu mai de multe ori; umórea lui, carcateriulu lui variédia in fia-care momentu; acestu omu variédia neincetatu in opinionile selle; acusatulu varià in respunsurele selle; modele variédia pre fia-care luna; usantiele si consuetudinile ómeniloru variédia dupo térra; acului magneticu varia de la directionea sea normale spre médiа-nopte.*

* VARIATIONE, s. f., **variatio**; actione si effectu allu actionei de *variare : variationea tempului, variationea venturiloru, variationea barometrului; variationea marturiloru; amu observatu multe variationi in portarea si sentimentele sociului meu; ânim'a omului e suppusa variationiloru ca si faci'a lui; intrigile curtiloru sémina cu variationile atmosferei;—variationile lunei in miscarea ei; variationile acului magneticu; —se facu variationi si in musica, cari dau acellei-asi thema una apparentia noua, fora a alterá fondulu;* in gramm. *variationile coventeloru prin declinatione si conjugatione;* in math. *calculu de variationi.*

* VARIATORIU,-*tória*, adj. s., **varians, variator**; care *varia : variatorii nostri de stylu ne presenta luni intregi acea-asi thema sub diverse forme.*

* VARIATU,-*a*, adj. part., **variatus**; scambatu; diversu : *lucruri variate, opinioni variate; miscare variata; traditione variata.*

* VARICARE, v., **varicare**; a *crací* tare petiórele : *ellu varica mergundu.*

* VARICATIONE, s. f., **varicatio**; actione si effectu allu actionei de *varicare, cracitura : varicationile sunt ridicule.*

* VARICATORIU,-*tória*, adj. s., **varicator**; care *varica*, care merge cu petiórele *cracite : varicatorii suppera oclii spectatoriloru.*

* VARICATU,-*a*, adj. part., **varicatus**; *cracitu : passu varicatu, mersu varicatu.*

* VARICE, s. f., **varix**, (it. **varice**, fr. **varice**); besica sau tumore molle, rotunda, mobile, fora scambare de colóre pre pelle, fora producere de dorere, formata prin dilatationea parietiloru unei pàrti a unei vene : *varicile veneloru capului; varicile veneloru jugularie; varicile veneloru thoracelui; varicile femineloru insarcinate; vindecare spontania a variciloru; incisionea variciloru; cauterisationea variciloru; estirpationea variciloru.*

* VARICELLA, s. f., (fr. **varicelle**); morbu caracterisatu prin una eruptione de mici pustule disseminate pre tota superfaci'a corpului, si cari au óre-care analogía cu pustulele variolei;—versatu meruntu.

* VARICOCELE, s. f., (fr. **varicocèle**, d'in **varice**, si κήλη = tumóre); mica tumóre formata prin dilatationea unei vene, si a nome pre scrotu.

* VARICOMPHALU, s. m., (fr. **varicomphale**, d'in **varice**, si ὀμφαλός = **umbilicus** = buricu); dilatatione varicósa

www.dacoromanica.ro

a vaseloru buricului, cându acestu-a e sediulu unei hernie sau allu altei alterationi, unde a luatu desvoltare.

* VARICOSPERMATOCELE, s. f., (fr. **varicospermatocèle**); complicatione a *varicocelei* si a *spermatocelei*.

* VARICOSU,-*a*, adj., **varicosus**; affectatu de *varici*, de natur'a *variciloru*: *tumóre varicósa, ulcere varicóse, flussu varicosu; vase varicóse; vene varicóse; membrana varicósa; dilatatione varicósa*.

* VARICU,-*a*, adj., **varicus**; care *varica* petiórele: *omu varicu, copillu varicu*.

* VARICULA, s. f., **varicula**, (d'in **varix**); demin. d'in *varice*, mica *varice*.

* VARIEGARE, v., **variegare**, (d'in **varium agere**); a *variá*, a face *variu*, a dá *varie* forme, si a luá *varie* forme. Compara si populariulu *vergare*.

* VARIEGATU,-*a*, adj. part., **variegatus**; variatu; care a luatu *varie* forme.

* VARIETATE, s. f., **varietas**, (d'in **varius**); calitate de *variu*: *varietatea coloriloru, varietatea ideeloru, varietatea connoscentieloru omenesci; a cautá unitatea in varietate; d'in marea varietate de lucruri formóse nu sciu ce se alléga; varietatea delectédia; varietatea caracteriului destruge caracteriulu*.

* VARIOLA, s. f., (it. **vajole**, pl. fr. **variole**); morbu cutaniu, care se manifesta prin una febre ce precede una eruptione de pustule cutanie circularie, mai multu sau mai pucinu elevate, cari se rotundescu in hemisphere, si in cari se formédia una materia purulenta ce se inclaga si cade in soldi, — in limb'a popularia *variola* se chiama *bubatu* sau *versatu mare*: *variol'a e unu reu d'intre celle mai orribili cari affligu genulu omenescu; neci unu omu nu póte scapá de variola, déro de ordinariu morbulu acestu-a appuca pre omu numai una data in viéti'a sea; in tempulu modernu medicii inoculédia variol'a spre a scapá pre omu de eruptionea violenta si generale; in multe casuri inoculationea variolei a folositu, in altele inse a eruptu morbulu si dupo inoculatione*.

* VARIOLARINA, s. f., (fr. **variolarine**); materia chymica care se estrage d'in licheni.

* VARIOLARIA, s. f., (fr. **variolaire**); genu d'in famili'a fungiloru cari crescu pre scórti'a arboriloru morti sau lângedi; — genu d'in famili'a licheniloru.

* VARIOLARIU,-*a*, adj., (fr. **variolaire**); se dice despre una pétra care offere noduri rotundite de alta colóre, diversa de colorea fundului.

* VARIOLATU,-*a*, adj., (fr. **variolé**); insemnatu de *variola*; subst. *unu variolatu*, omu care a avutu *variol'a*.

* VARIOLICU,-*a*, adj., (fr. **variolique**); relativu la *variola*: *pustula variolica, eruptione variolica, infectione variolica, materia variolica, viru variolicu*.

* VARIOLINA, s. f., (fr. **variolline**); nome datu basei variolitei, in mineralogía.

* VARIOLITE, s. f., (fr. **variolite**); unulu d'in nominele spilitei, pétra cenusi'a, verde sau négra, cu macule albe sau rosie.

* VARIOLOIDE, s. f., (fr. **varioloïde**); se dice despre toti morbii cari se potu produce prin infectionea *variolica*.

* VARIOLÓSU,-*a*, adj., (fr. **varioleux**); relativu la *variola*: *epidemía variolósa, febre variolósa*; subst. *unu variolosu*, omu coprensu de *variola*.

* VARIOSPERMU,-*a*, adj., (fr. **variosperme**, d'in **varius**, si σπέρμα=granuntiu); care are granuntie de diversa marime: *plante variosperme*.

* VARIU,-*a*, adj., **varius**; 1. diversu, differente: *lucruri varie, colori varie; ingeniu variu si copiosu*; 2. scambatiosu, mobile, mutabile, inconstante, liusioru: *omu variu si inconstante; femina varia si mutabile; suffletu variu; dispositioni varie*.

* VARONE, sau *varrone*, s. m., **varo** sau **varro**; omu grossu la capu, fora cultura si fora talentu.

VAROSU,-*a*, adj., **calcem continens**; care contine *3 varu*: *pétra varósa, monte varosu*.

1 VARU,-*a*, adj., **varus**; 1. divergente; 2. recurbatu in afora, *cracitu*.

2 VARU, s. m., **varus**; macula morbida pre facia; mica buba pre pelle.

www.dacoromanica.ro

3 VARU, s. m., **calx**; calce, pétra care arsa se straforma in farina calcaria, si acésta-a saturata cu apa ammestecata cu arena da unu bonu legamentu pentru caramida.

VARUIRE,-*escu*, v., **calce de albare**; a tinge cu *calce* murulu sau parietele.

VARUITORIU,-*tória*, adj. s., **dealbator**; care *varuesce*, tinge cu *calce* murulu.

VARUITU,-*a*, adj. part., **calce dealbatus**; tinctu cu *calce: parieti varuiti.*

VASARE, v., (**vasare**); a provedé cu *vasele* si *mobilile* necessarie.

VASARIU,-*a*, 1. adj. s., **vasarius**; relativu la *vase;* care servesce pentru *vase: mésa vasaria;* 2. subst. pers. care face *vase*, si care vende *vase;* 3. subst. reale, **vasarium**: *a)* summa de argentu ce se dá magistratiloru cându plecá in provincie, spre a si comperá *vase* si a si provedé cas'a; *b)* pretiu ce se solvea torclariului pentru stórcerea oliului; *c)* mobiliariulu banieloru; *d)* archivu.

VASATU,-*a*, adj. part., **vasatus**; provedutu cu *vasele* si *mobilile* necessarie; fig. dotatu cu unu mare membru virile.

* VASCA, s. f., **vasca tibia**; una specia de flueru.

* VASCELLU, pl.-*e*, **vascellum**, (d'in **vas, vasis**); demin. d'in *vasu*, micu *vasu, vascioru;* mica urna.

VASCIORU, pl.-*e*, **vasculum** si **vascellum**; demin. d'in *vasu*, micu *vasu: are cas'a plena de totu genulu de vascióre.*

* VASCLARIU, s. m., **vasclarius** si **vascularius**, (d'in **vasculum**); care face *vase* de auru si de argentu, fabricante de *vase* pretióse.

* VASCULOSU,-*a*, adj., (it. **vascoloso** fr. **vasculeux**); care are form'a unui micu *vasu*, in anatomia.

* VASCULU, pl.-*e*, **vasculum**, (d'in **vas, vasis**); demin. d'in *vasu*, micu *vasu;* in specie, *a)* albinariu, casutia de albine; *b)* capsula care coprende sementi'a certoru fructe.

* VASSALLATU, s. m., (it. **vassallaggio**, fr. **vasselage**); stare de *vassallu*, in feudalitate.

* VASSALLITATE, s. f., (fr. **vassalité**); conditione de *vassallu*, in feudalitate.

* VASSALLU,-*a*, adj. s., (it. **vassallo,-a**, fr. **vassal,-e**); care dependea de unu domnu superiore de la care obtinusse unu *feudu*, pentru care ellu erá obligatu a face certe servitie.

* VASTARE, v., **vastare**, (d'in **vastus**); a devastá, a despoliá, a predá, a ruiná: *a vastá térr'a, a vastá tóte cu focu si cu ferru; barbarii vastara de nenumerate ori terrile române;* fig. *conscienti'a desceptata vastá mentea omului maculatu cu fora-de-legi;*—vedi compositulu *devastare.*

* VASTATIONE, s. f., **vastatio**; actione si effectu allu actionei de *vastare: vastationea terrei; vastationea caseloru; ellu perdú totu in acea vastatione generale;* vedi si comp. *devastatione.*

* VASTATORIU,-*tória*, adj. s., **vastator, vastatorius**; care *vasta*, care *devasta; devastatoriu: vastatorii terrei; vastatorii selbeloru; vastatorii gentiloru; vastatorii terriloru se decóra cu nomele de conceritori.*

* VASTATRICE, s. f., **vastatrix**; femina care *vasta, vastatória: lussuri'a e vastatricea terriloru si a màriloru.*

* VASTATU,-*a*, adj. part., **vastatus**; devastatu, despoliatu, predatu, ruinatu: *terri vastate prin lungile belle; tinuturi vastate de locuste; state vastate de epidemía.*

* VASTIFICU,-*a*, adj., **vastificus**; (d'in **vastus**, si **facere**); care *devasta; belua vastifica*, monstruosa.

* VASTISIORU,-*a*, adj., **vastulus**, (d'in **vastus**); demin. d'in *vastu*, destullu de *vastu*=mare: *curte vastisiora.*

* VASTITATE, s. f., **vastitas**, (d'in **vastus**); 1. desertu, solitudine: *barbarii cari trecura prin terrile nostre lassara numai vastitate in urm'a loru;* 2. mare estensione: *vastitatea campului scientieloru si artiloru; in acésta mare vastitate nu su de adjunsu mânile totoru Românilor.*

* VASTITUDINE, s. f., **vastitudo**, (d'in **vastus**); 1. devastatione; 2. marime terribile; 3. figura infricosiata.

* VASTU,-*a*, adj., **vastus**; 1. vacuu, desertu, devastatu, desolatu: *térra vasta si desérta; agri vasti si deserti; ce-*

www.dacoromanica.ro

tate vasta si desérta; 2. mare, intensu, spatiosu : *are unu campu vastu pentru activitatea sea; scientia vasta, connoscentie vaste, memoria vasta si stupenda;* 3. deforme : *omu vastu si urritu: omeni vasti si rustici, vorbire vasta si inculta.*

* VASTULU,-*a*, adj., **vastulus**, (d'in **vastus**); demin. d'in *vastu*, destullu de *vastu*=mare, largu : *curte vastula, gradine vastule.*

* VASTUOSU,-*a*, adj., **vastuosus**, (d'in **vastus**); desertu, desertatu, depopulatu.

VASU, pl.-*e*, **vas**, gen. **vasis**; **vasum**; lucru cavu destinatu a coprende ceva in sene, mai allessu licide : *vase de lutu, vase de argilla, vase de arame, vase de argentu, vase de auru, vase de vitru, vase de cristallu, vase de lemnu; óllele su vase, cupele su vase, urciorele su vase, caldariele su vase de arame; butile su vase de lemnu; luntrile si navile su vase de plutitu pre apa; vase mari, vase mice, vase de buccataría; se strica multe vase; vase curate, vase spurcate; stringeti vasele; incarcati vasele; impleți vasele cu vinu; Romanii nomiáu vase tóte instrumentele de agricultura; assémine nomiáu vase tóte sarcinele unei armate.*

VASUTIU, pl.-*e*, **vasculum**; demin. d'in *vasu*, micu *vasu*.

* VATE, s. m., **vates**, (affine cu φάτης); profetu; poetu : *vatii antici; celli mai mari vati; de multu cantara vatii cea-a ce se intempla astadi.*

* VATICINARE, v., **vaticinari**, (d'in **vates**, si **canere**); a predice, a profetá, a profetisá : *in anticitate vaticináu multi ómeni cari se credeau inspirati, acumu vaticina mai pucini.*

* VATICINATIONE, s. f., **vaticinatio**; actione si effectu allu actionei de *vaticinare*, oraclu, predictione, profetía : *vaticinationile sibyllei; terrificele vaticinationi alle profetului.*

* VATICINATORIU,-*tória*, adj. s., **vaticinator**; care *vaticina*, profetu : *vaticinatoriu tristu; vaticinatori falsi.*

* VATICINATRICE, s. f., **vaticinatrix**; femina care *vaticina, vaticinatória*, profetéssa : *vaticinatricile abusa de credulitatea vulgului.*

* VATICINATU,-*a*, adj. part. (d'in *vaticinare*); predissu, profetatu, profetisatu : *casuri triste de multi vaticinate.*

* VATICINIU, pl.-*e*, **vaticinium**; predictione, profetía, oraclu : *vaticiniele ómeniloru inspirati aflara credentia in tóte tempurile, de sí elle fura trasse la indouentia de côtra spiritele libere de superstitione; predicerile urmariloru d'in causele dejá date, nu su vaticinie, ci connoscentie alle intempláriloru venitórie*

* VATICINU,-*a*, adj., **vaticinus**, (d'in **vates**, si **canere**); profeticu : *spiritu vaticinu, mente vaticina.*

* VATIU,-*a*, adj., **vatius**; recurbatu in intru : *petióre vatie, omu vatiu, copilli vatii.*

* VATRACE, si *vatricosu,-a*, adj., **vatrax**, si **vatricosus**; strambu la petióre.

1 VE, pronome conj. pers. II, pl. dat. scurtatu d'in *vóue*, **vobis**, si acc. scurtatu d'in *voi*, **vos**; dativu : *ve spuniu ce am auditu; ve pare bene, ve pare reu; nu ve mai dicu nemica; ve dàmu ce avemu;* accusativu : *ve rogu se me ascultati; ve dóre, ve róde la ânima; deprendeti-ve la lupta.* Inaintea vocaliloru de ordinariu se elide *e* : *v'am spusu, v'adducu a mente; v'am rogatu, v'addórme cu canticele selle.* Dativulu *ve* inaintea pron. conjuncte : *se, lu, ua, i, le*, si verbeloru : *e* si *su*, trece in *vi* : *vi se cade, vi lu recommendu, vi ua declaru, vi i ceru, vi le laudu; vi e frigu, vi su connoscuti.*

†† 2 VE, particla care intra in compositioni, si insémna augmentatione sau deminutione vitiósa, precumu in : *vexallidu, vecorde, vesanu.*

VECHIME, *vechire, vechitu, vechitura, vechiu;* vedi : *veclime, veclire, veclitu, veclitura, veclu.*

VECINALE, *vecinare, vecinariu, vecinatu, vecinetate, vecinia, vecinu;* vedi : *vicinale, vicinare, vicinariu, vicinatu, vicinitate, vicinia, viciniu.*

VECLIME=*vechime*, s. f., **vetustas, antiquitas**; calitate de *veclu*, stare *vecla*, tempu *veclu*, vetustate, anticitate : *ve-*

www.dacoromanica.ro

climea vestimentăloru, *veclimea caseloru*, *veclimea unui orologiu*, *in veclime nu se portáu ómenii asiá*; *d'in veclime ne amu deprensu a face asiá*; *d'in inal-t'a veclime se plangu ómenii despre corruptione.*

VECLIRE = *vechire*,-*escu*, v., (d'in *veclu*=*vechiu*); **veterare**; a face *veclu*; si refl. *a se veclí*, **veterascere**; vedi *inveclire*=*invechire*.

VECLITU = *vechitu*,-*a*, adj. part., (d'in *veclire*), **veteratus, obsoletus**; vedi *inveclitu*=*invechitu*.

VECLITURA=*vechitura*, s. f., **vetus res et usu detrita**; lucru *veclu : arruncati vecliturele aceste-a, co nu mai sunt bone de nemica; a strinsu tóte vecliturele d'in satu; cu vecliturele nu te mai poti impenná.*

VECLU=*vechiu*,-*a*, adj., (d'in **vetlus**, contrassu d'in **vetulus**, it. **vecchio** si **veglio**, isp. **viejo**, port. **velho**, prov. **vielh**; fr. **vieil** si **vieux**), **vetus, vetustus, antiquus**; se dice despre lucruri cari nu mai sunt nóue : *lucru veclu*, *case vecle*, *vestimente vecle*, *vinu veclu*, *moda vecla*; *veclulu testamentu*, *vecl'a constitutione*, *veclele institutioni*, *legile vecle*, *consuetudinile vecle*; despre animali si ómeni se dice numai figuratu, in locu de *betrânu.*

* VECORDE, adj., **vecors**, (d'in 2 **ve** si **cor, cordis**); reu, furiosu, nebonu, stultu, stupidu : *spiritu vecorde*, *mente vecorde*, si subst. *unu vecorde*, *una vecorde.*

* VECORDIA, s. f., **vecordia**, (d'in **vecors**); reutate, furore, nebonía, deliriu, stultetia, stupiditate.

* VECTABILE, adj., **vectabilis**; care se póte *vectá*, transportá, transportabile : *lucruri vectabili.*

* VECTABLU, pl.-*e*, **vectabulum**, si

* VECTACLU, pl.-*e*, **vectaculum**; machina de transportu, carru, trassura.

* VECTARE, v., **vectare**, (d'in **vehere**); intensivu d'in *vegere*; a duce, a transportá pre umeri, in carru, cu navea : *a vectá productele de la térra la portu*; *elli vectara lemne de constructione*; refl. *a se vectá in trassura prin cetate*; *a se vectá callare.*

* VECTARIU,-*a*, adj., **vectarius**, (d'in **vehere**); aptu a duce, destinatu a trage : *callu vectariu*, callu care trage la carrutia.

* VECTATIONE, s. f., **vectatio**; actione de *vectare*, peramblare in trassura, in lectica sau callare : *callatorí'a si vectationea recreédia suffletulu.*

* VECTATORIU,-*tória*, adj. s., **vectator**; care *vecta*, si care *se vecta.*

* VECTATU,-*a*, adj. part., **vectatus**; dussu, transportatu : *vectatu in trassura*, *vectatu pre umeri*, *vectatu callare.*

* VECTE, s. m., **vectis**, (d'in **vehere**); pertica cu care se redica sarcine : *in mechanica vectele e machin'a cea mai simpla ; vectele se rédima pre unu supportu si la capitele lui se punu sarcine; sarcinele puse pre vecte stau in reportu inversu cotra braciele vectelui sau distantiele loru de la supportu; vectele se applica la cumpena si la cantariu; cu vectele se servescu ómenii la scóterea apei d'in putiu;—vecte se nomesce si pertic'a cu care se occludu portile.*

* VECTIARIU, s. m., **vectiarius**, (d'in **vectis**); care pune una machina in miscare cu unu *vecte.*

* VECTICULARIU,-*a*, adj., **vecticularius**; (d'in **vectis**); care frange usiele, fenestrele. etc. cu unu *vecte*, care sparge casele : *viétia vecticularia*, viétia de furu.

* VECTIGALE, 1. adj., **vectigalis**, (d'in **vectus** de la **vehere**); relativu la veniturile publice sau private; *a)* care provine d'in impositele publice : *argentu vectigale*; *b)* care e suppusu contributionei : *poporu vectigale*, *agri vectigali*; 2. s. **vectigal**, pl. **vectigalia**, venituri publice sau private; contributione, impositu : *a impune vectigale*, *a solve vectigale*, *a adduce vectigale*, *a liusiorá sau liberá de vectigale*; prov. *parsimoni'a e mare vectigale.*

* VECTIGALIARIU, s. m., **vectigaliarius**, (d'in **vectigal**); perceptoriu de contributione.

* VECTIGARIU,-*a*, adj. s., **vectigalis**; forma vulgarisata d'in *vectigale*; vedi *vectigale.*

VECTIMA=*vettema*, s. f., **victima**, (it. **vittima**); animale taliatu sau de ta-

www.dacoromanica.ro

liatu pentru sacrificiu. Radecin'a verbului *vectimare*, si a derivateloru acestui-a: *vectimatione*, *vectimatoriu*, *vectimatu*, *vectimatura*.

1 VECTIMARE=*vettemare*, v., 1. **victimare**; a taliá pentru sacrificiu, a sacrificá; 2. **laedere, vulnerare**, a plagí, a vulnerá: *a vectimá pre cineva cu ferulu*; 3. **laedere, offendere**; a supperá, a offensá: *a vectimá pre cineva cu coventulu*; 4. **ramices rumpere**; a se surpá: *a se vectimá la pulmoni; ea se vectimà la pantice: ellu se vectimà la colie.*

2 VECTIMARE = *vettemare*; s. verbale, **laesio, vulneratio; offensio, offensa**; vedi *vectimatione*.

VECTIMARIU, s. m., **victimarius**, (d'in **victima**); 1. care vende *vectime*: *negotiatoriu vectimariu*; 2. care talia *vectimele* la sacrificiu: *ministru vectimariu*.

VECTIMATIONE=*vettematione*, s. f., 1. (**victimatio**); actione de *vectimare*= *vettemare*; sacrificatione; 2. **laesio. vulneratio**; *vectimare* cu unu instrumentu; 3. **laesio, offensio, offensa**; *vectimare* cu coventulu; 4. **hernia, ramex**; *vectimare* la veri-una parte a corpului prin surpare.

VECTIMATORIU=*vettematoriu,-tória*, adj. s., 1. **victimator**; sacrificatoriu; 2. **laedens, vulneraus**; care *vectima* cu unu instrumentu; 3. **offendens, offensor**; care *vectima* cu coventulu, supperatoriu: *vorbe vectimatórie de demnitatea unui omu*; *vectimatorii su detori a face reparatione onorabile.*

VECTIMATU = *vettematu,-a*, adj. part., 1. (**victimatus**); sacrificatu; 2. **laesus, vulneratus**; plagitu, vulneratu prin unu instrumentu; 3. **laesus offensus**; supperatu, offensatu; 4. **herniosus, ramicosus**; surpatu la veri-una parte a corpului.

VECTIMATURA=*vettematura*, s. f., **hernia, ramex, pendigo**; resultatu allu actionei de *vectimare* sub 4., surpatura, *hernia: vectimatura la pulmoni, vectimatura la pantece, la matrice, la scrotu.*

* VECTIONE, s. f., **vectio**, (d'in **vehere**); actione de *vegere*, tragere, ducere, transportare.

* VECTITARE, v., **vectitare**, (d'in **vectare**); intensivu d'in *vectare*: *a vectitá ómeni in trassura; elli se vectita in tóte dillelè.*

* VECTORIU,-*tória*, adj. s., **vector, vectorius**, (d'in **vehere**); 1. care *vege*, care transporta in spinare, cu carrulu sau cu navea; 2. callatoriu pre una nave; 3. in mathem. *radiulu vectoriu*, radiulu trassu d'in foculu uneí sectióni conice la curb'a acellei-a: *radiulu vectoriu allu orbitei terrei.*

* VECTRICE, s. f., **vectrix**; forma feminina pentru *vectoriu*, care transporta: *épa vectrice, nave vectrice.*

* VECTU,-*a*, adj.part., **vectus**, (d'in **vehere**); trassu, dussu, carratu, transportatu.

* VECTURA, s. f., **vectura**, (d'in **vehere**); actione si effectu allu actionei de *vegere*, trassura, carratura, transportu: *calli boni de vectura*; *a solve pentru vectura*; *vectur'a frumentului, vectur'a merciloru.*

* VECTURARIU,-*a*, adj. s., **vecturarius**; care serve la *vectura*; subst. *unu vecturariu*, carratoriu.

1 VEDERE, índic. pres., *vedu* si *vediu*, *vedi, vede, vedemu, vedeti, vedu*, conj. pres., *se vedu* si *vediu*, *se vedi, se véda* si *védia*; imperat. *vedi, vedeti*, perf. *vedui* (cu *d* sibilante, *vediui*), sup. *vedutu* (cu *d* sibilante, *vediutu*), si *vestu*, v., **videre**, (it. **vedere**, isp. **ver**, prov. **vezer**, v. fr. **veeir, veoir**, n. f., **voir**); a percepe imaginile obiecteloru prin organulù ocliloru: *vedemu cu oclii si audimu cu ureclele*; *me doru oclii, si nu vediu bene*; *vedi ce faci? vedeti ce reu ati facutu? tu ai facutu, tu vei vedé ce vei pati*; *vedi-ti de affacerile telle*; *vedi se nu pati cumu a patitu ellu*; *spune frate teu, co asiu dorí se lu vediu*; *ce am vedutu eu, nu potiu spune*; *ellu a vedutu pre draculu*; *vedi cui te incredi*; *veniti si vedeti*; *ocli au si nu vedu, urecle au si nu audu*; *spune totu ce ai vedutu*; *lassa-me se vediu ce ai facutu*; *nu se vede a fi lucru mare*; *pre cumu se vede, nu are se plóue*; *vedi bene, co ellu nu are se se opprésca ací*; *vedi bene, asiá este.*

2 VEDERE, s. verbale, **visio, visus, conspectus**; in t. s. verbului: *vederea*

www.dacoromanica.ro

ocliloru; sensulu vederei; peno unde adjunge vederea; a perde pre cineva d'in vedere; a avé ceva in vedere; bonu la vedere; formosu la vedere.

* VEDETTA, s. f., (it. **vedetta**, fr. **védette**); proprie, *veghia*, de unde se pare a fi provenitu, (**veghietta**); inse in specie, *veghia* de cavallaría; —mica cabina pre murii unei cetate, in care se retragu *veghiele*; —la marina, mica nave bellica pusa pentru momentu in observatione; —pre epistole, loculu unde se scrie titlulu personei la care ne addresamu.

VEDIA, s. f., **auctoritas, dignitas**; auctoritate, demnitate: *omu cu mare védia; ellu are multa védia in acea cetate; a facutu una mica erróre, si a perdutu tóta védi'a.*

VEDITORIU,-*tória*, adj. s., **videns**; care *vede: oclu veditoriu si pertunditoriu, mente descépta si multu veditória.*

VEDIU, s. m., **visus**; sensulu *vederei: vediulu si audiulu sunt sensurile celle mai nobili: fóra vediu n'amu avé connoscentia de colori, precumu fóra audiu n'amu avé connoscentia de tonuri.*

VEDRA, s. f., (ὑδρία), **urna**; mesura de capacitate pentru licide, urna: *una védra de apa, doue vedre de vinu. trei vedre de oliu; védr'a nostra are patrudieci de litre sau libre.*

VEDUA, s. f., **vidua**; muliere care a remasu fóra barbatu, sau prin mórtea lui, sau prin despartire: *vecin'a mea a remasu vedua cu trei copilli orfani; e mare crime a assupri pre orfani si pre vedue.*

VEDUIA, s. f., **veduitas, viduvium, viduatus**; stare de *veduu* sau de *vedua*, veduitate: *veduí'a e stare tristá si plena de pericle; miser'a femina a sufferitu multe in veduí'a sea.*

VEDUIRE,-*escu*, v., **viduum vel viduam esse, viduitatem transigere**; a fí *veduu*, a trai in *veduía*: *elle veduescu de mai multi anni; vecinulu a veduitu trei anni, inse acumu s'a ussoratu d'in nouu.*

VEDUITATE, s. f., **viduitas**; stare de *veduu* sau de *vedua*; vedi *veduía*.

VEDUU, s. m., **viduus**; barbatu care a remasu fóra socia, sau prin mórtea ei, sau prin despartire: *frate meu a remasu veduu la betranetie; multi vedui nu se mai ussóra dupo mórtea primeloru socie.*

VEDUVA, *veduvía, veduvire, veduvu*; vedi: *vedua, veduía, veduire, veduu.*

* VEEMENTE sau *vemente*, adj., **vehemens**; impetuosu, violentu, passionatu, furiosu, meniosu. rapidu, arditoriu, muscatoriu, causticu, energicu: *omu veemente si feroce d'in natura; discursu veemente; ventu veemente; medicamentu veemente.*

* VEEMENTIA sau *vementia*. s. f., **vehementia**; calitate si stare de *veemente: veementi'a passioniloru; veementi'a ventului; veementi'a discursului; in veementi'a sea nu se potú temperá de a nu dice vorbe cari degradu pre omu.*

* 1 VEGERE. *vessi* si *vessei, vessu* si *vectu*, v., **vehere**; a duce, a trage, a carrá, a duce callare, a duce in carru, a duce pre nave. Radecin'a derivateloru: *vectu, vectoriu, vectione, vectura, vectare* etc.

* 2 VEGERE, *vegui, vegutu*. v., **vegere**, (affine cu **vigere**), a fí viuu, a fí desceptu; vedi si *vigere*. Radecin'a derivateloru; *vegetu. vegetare, vegetale* etc.

* VEGETABILE, adj., **vegetabilis**; care póte *vegetá*, si care *vegeta: corpuri vegetabili*; inse *aeru vegetabile*, aeru care da viétia.

* VEGETABILITATE, s. f., (fr. **végétabilité**); calitate de *vegetabile*; vedi si *vegetalitate.*

* VEGETALE, adj. s., (it. **vegetale**, fr. **végétal**); care *vegeta*, care are viétia ca a planteloru, relativu la viéti'a planteloru: *physiología vegetale, regnu vegetale, materia vegetale, substantia vegetale; pamentu vegetale.* in care crescu plantele; subst. *vegetalile*=plantele.

* VEGETALIFORME sau *vegetaliformu,-a*, adj., (fr. **végétaliforme**); care are form'a unei *vegetale.*

* VEGETALISARE, v., (fr. **végétaliser**); a face *vegetale: poterea vegetale vegetalisa apele si aerulu.*

* VEGETALISATIONE, s. f., (fr. **végétalisation**); actione de *vegetalisare.*

* VEGETALISATU,-*a*, adj. part., (fr. **végétalisé**); straformatu in stare *vegetale.*

* VEGETALITATE, s. f., (fr. **végé-**

www.dacoromanica.ro

talité); calitate sau stare de *vegetale*, natura *a vegetaliloru* sau a planteloru: *vegetalitatea si animalitatea sunt doue forme in cari se manifesta viéti'a pre pamentu.*

* VEGETAME, pl. *vegetamine*; **vegetamen**; principiu de viétia, potere vitale.

* 1 VEGETARE, v., **vegetare**; 1. trans. a dá viétia, a vivificá, a desceptá; 2. intr. a viue viétia de plante, a cresce fôra a sentí si a se miscá: *plantele vegeta; multi arbori vegeta secle de anni*; fig. *unu omu vegeta candu viue in inactivitate, sau candu a perdutu usulu facultatiloru intellectuali.*

* 2 VEGETARE, s. verbale, **vegetatio**; vedi *vegetatione.*

* VEGETARIU,-*a*, adj. s., (it. **vegetale**, fr. **végétal**); care *vegeta, vegetale*, planta.

* VEGETATIONE, s. f., **vegetatio**; actione si effectu allu actionei de *vegetare: vegetatione tare, activa, copiosa, rapida; vegetatione flacca, misera, tardía; in acésta insula vegetationea e magnifica.*

* VEGETATIVU,-*a*, adj., (it. **vegetativo**, fr. **végétatif**); care face a vegetá; care e in stare de vegetatione: *principiu vegetativu; suffletu vegetativu; viétia vegetativa.*

*VEGETATORIU,-*tória*, adj. s., (**vegetator**); care *vegeta* si care produce *vegetatione: fientia vegetatória; spiritu vegetatoriu.*

† VEGETO-, (d'in **vegetus**=vegetu), in compositioni scientifice, precumu in: *vegeto-animale*, adj., (fr. **végéto-animal**), care tine de natur'a *vegetale* si de cea *animale*; subst. pl., *vegeto-animalile; vegeto-minerale*, adj., (fr. **végéto-minéral**), care tine de natur'a *vegetale* si de cea *minerale*, subst. pl., *vegeto-mineralile; vegeto-sulfuricu,-a*, adj., (fr. **végéto-sulfurique**), se dice despre unu acidu particulariu, care se produce cându acidulu *sulfuricu* lucrédia asupr'a serratureloru de lemnu sau a pândiei.

* VEGETU,-*a*, adj., **vegetus**, (d'in **vegere**); plenu de viétia, verde, tare, vigorosu: *omu vegetu, facia vegeta, aspectu vegetu, spiritu vegetu, ingeniu vegetu; colóre vegeta, gustu vegetu, libertate vegeta.*

VEGHIA, *veghiare, veghiatione, veghiatoriu*, etc.; vedi: *vegla, veglare, veglatione, veglatoriu*, etc.

* VEGICLU, *vegiculu, vegiculariu, vegiculatione*; vedi: *veiclu, veiculu, veiculariu, veiculatione.*

VEGLA=*veghia*, s. f., **vigilia**, (it. **veglia** si **vegghia**, isp. **vela** si **vigia**, prov. **velha**; fr. **veille**); 1. stare desépta, nedormire, custodia; 2. persona care *veglédia, veglatoriu*; 3. tempu câtu *veglédia* unu militariu: *Romanii impartiáu nóptea in patru vegle, prim'a vegla, secund'a vegla, terti'a vegla, cart'a vegla; tóte veglele stau cu armele in mâna; acestu-a e fructulu vegleloru melle.*

VEGLANTE=*veghiante*, adj. part. pres., **vigilans**, (it. **vegliante** si **vegghiante**, fr. **veillant**); care *veglédia*; care nu dórme, ci e desceptu.

VEGLANTIA=*veghiantia*, s. f., **vigilantia**, (it. **vegghianza**, fr. **veillance**); stare de *veglante*; actione de *veglare*; attentione, diligentia.

VEGLARE=*veghiare,-ediu*, v., **vigilare**, (it. **vegliare** si **vegghiare**, fr. **veiller**); a fi desceptu, a nu dormí, a custodí: *veglati, co nu sciti cându vine furulu; cându nu potemu dormí, veglàmu de necesse; veglédia militarii destinati a custodí unu locu; veglédia ómenii religiosi si facu rogationi.*

VEGLATIONE=*veghiatione*, s. f., **vigilatio**; actione de *veglare* in t. s. verbului.

VEGLATORIU=*veghiatoriu,-a*, adj., **vigil, vigilans**, (it. **vegliatore** si **vegghiatore**, fr. **veilleur**); care *veglédia*, care custodesce, custode: *veglatorii cetatii, veglatorii castreloru, veglatorii câmpului, veglatorii vinieloru; a dá instructioni veglatoriloru; a pune veglatori in tote stratele publice; veglatorii su respunditori pentru securitatea publica.*

VEGLATU=*veghiatu,-a*, adj., **vigilatus**, (it. **vegliato** si **vegghiato**, franc. **veillé**); petrecutu in *vegla: nopti veglate; —lucrare veglata*, lucrare manifesta.

www.dacoromanica.ro

* VEGRANDE, adj., **vegrandis**; 1. nu prea mare, micu, macru : *passu vegrande*; 2. forte mare : *viétia vegrande, macrime vegrande.*

VEI, verbu aussiliariu pusu cu infinitivulu pentru formarea futurului pers. II sing. contrassu d'in *voli*, **vis** : *vei face, nu vei dice, vei sedé a casa;* vedi verbulu *volire.*

* VEICLU, pl.-*e*, **vehiculum**; vedi *veiculu.*

* VEICULARIU,-*a*, adj., **vehicularius** si **vehicularis**; relativu la *veiculu*, de *veiculu : functione veicularia; cursu veicularia*, in carrutia de posta; subst. m., *veicularia-lu*, carrutiariulu.

* VEICULATIONE, s. f., **vehiculatio**; servitiu de posta cu carruti'a.

* VEICULU sau *veiclu*, pl.-*e*, **vehiculum**, (d'in **vehere**); mediu de transportu, trassura, carru, carrutia; pre apa, nave.

* VELAME, pl. *velamine*, **velamen**, (d'in **velare** de la **velum**); velu, copertura, vestimentu.

* VELAMENTU, pl.-*e*, **velamentum**, (d'in **velare** de la **velum**); velu, invelitóre, tunica : *ellu cautà unu velamentu cu care se si accoperia libidinile celle rosinóse; velamentulu copillului in panticele matrei.*

* VELARE, v., **velare**, (d'in **velum**); 1. a coperí, a invelí : *a si velá capulu cu vestimentulu;* 2. a incinge : *a si velá templele cu myrtu*; 3. a orná : *a velá palatiulu cu conuni de flori, a velá basilicele cu frundia verde*; 4. a accoperí, a ascunde : *a si velá urr'a sub vorbe blande.*

* VELARIU,-*a*, adj., **velaris**, (d'in **velum**); relativu la *velele* unei navi; subst. m., personale, *velariu*, **velarius**, care redica si lassa *velele* in palatie, sau la marina pre navi; subst. reale, *velariu*, pl. *velarie*, **velarium**, velu mare care se intendeá de asupr'a theatrului spre a apperá pre spectatori de plóuia sau de sóre.

* VELATIONE, s. f., **velatio**, (d'in **velare**); actione de *velare;* in specie, luarea *velului* in unu monasteriu : *velationea religioseloru.*

* VELATORIU,-*tória*, adj. s., **velans**; care copere, invelesce, ascunde : *velatorii fapteloru illicite; velatorii templeloru cu frundia; vellatorii addeverului nu voru poté uccide addeverulu.*

* VELATRU, pl.-*e*, **velatrum**; velariu intensu deasupr'a theatrului.

* VELATU,-*a*, adj., **velatus**; coperitu, invelitu, ornatu, ascunsu : *a merge cu capulu velatu; temple velate cu myrtu; basilice velate cu frundia; passioni relle velate sub vorbe oneste.*

* VELIFERU,-*a*, adj., **velifer**, (d'in **velum** si **ferre**), care pórta *vele;* care merge cu adjutoriulu *veleloru : navi velifere.*

* VELIFICARE, v., **velificare**, (d'in **velum** si **facere**); a desfasciorá *velele;* a navigá cu adjutoriulu *veleloru : a velificá pre apa, pre lacu, pre mare.*

* VELIFICATIONE, s. f., **velificatio**; actione de *velificare : a scambá velificationea.*

* VELIFICATORIU,-*tória*, adj. s., **velificans**; care *velifica*, care desfasciora *velele*, care naviga cu adjutoriulu *veleloru.*

* VELIFICATU,-*a*, adj. part., **velificatus**; dussu cu adjutoriulu *veleloru.*

* VELIFICIU, pl.-*e*, **velificium**; 1. artea de a face *vele;* 2. velificatione.

* VELIFICU,-*a*, adj., **velificus**, (d'in **velum** si **facere**); care se *face* cu adjutoriulu *velelora : cursulu velificu allu navei.*

* VELIGERU,-*a*, adj., **veliger**, (d'in **velum** si **gerere**); care pórta *vele*, accoperitu cu *vele : marea veligera=marea navigera.*

* VELITARE, v., **velitare** si **velitari**, (d'in **veles**, **velitis**); a se luptá ca *velitii*, a incepe batali'a; apoi, a se luptá in genere; a se certá : *destullu ati velitatu, acumu bateti-ve, sau ve stemperati.*

* VELITARIU,-*a*, adj., **velitaris**, (d'in **veles**, **velitis**); relativu la *veliti*, de *veliti : lupte velitarie, arme velitarie.*

* VELITATIONE, s. f., **velitatio**; actione de *velitare;* vessatione; infestatione; cérta, injuratura.

* VELITATU,-*a*, adj. part., **velitatus**; care si a facutu *velitationea.*

* VELITE, s. m., **veles**, gen. **velitis**,

www.dacoromanica.ro

mai allessu in pl. **velites**; una specia de juni militari usioru inarmati, cari infestau si provocau pre inimicu prin attacuri repede, afora d'in liniele de batalia, si apoi éro se retrageau; fig. provocatoriu insolente : *velitii incepu lupt'a; velitii vessédia pre inimicu; velitii se retragu, si incepe batali'a sériósa.*

* VELIVOLU,-*a*, adj., **velivolus**, (d'in **velum** si **volare**); 1. care *vóla=sbóra*, cu adjutoriulu *veleloru: velivolele navi;* 2. pre care *sbóra* navile cu *velele : marea velivola.*

VELLENTIA, s. f., **tapes, tapetum, textile, peristroma; stragulum;** straglu de lâna vergatu : *terranele nóstre facu vellentie formóse; a si orná cas'a cu vellentie.*

VELLENTIARIU, s. m., **stragulorum artifex vel mercator;** care face *vellentie*, care vende *vellentie.*

* VELLERE, *velsi, volsi, vulsi;* si *velsei, volsei, vulsei; velsu, volsu, vulsu*, v., **vellere;** a smulge : *a si velle pèrulu d'in barba, a velle lân'a ouiloru; a velle pennele passeriloru; in furi'a sea vulse mulierei pèrulu d'in capu.*

* VELLERIU,-*a*, adj., **vellereus**, (d'in **vellus**); de *vellu*, de lâna.

* VELLICARE, v., **vellicare;** intensivu d'in *vellere*, a piscá; a stimulá, a vessá : *acellu omu are reulu invetiu de vellica pre copilli; multi vellica pre addormiti ca se i descépte; altii vellica cu vorbe muscatórie.*

* VELLICATIONE, s. f., **vellicatio;** actione si effectu allu actionei de *vellicare : vellicationile ómeniloru insolenti.*

* VELLICATORIU,-*tória*, adj. s., **vellicans;** care *vellica : vellicatoriu insolente.*

* VELLICATU,-*a*. adj. part., **vellicatus;** piscatu; stimulatu; vessatu : *vellicatu de unu purice sarí in susu si sbierà ca si cumu ar fi fostu muscatu de unu sérpe.*

* VELLIGERU,-*a*, adj., **veiliger**, (d'in **vellus** si **gerere**); care pórta *vellu=* lâna : *arietele velligeru; pecorele velligere.*

* 1 VELLU, pl. *velleri;* **vellus**, gen. **velleris**; 1. lâna tunsa de currendu care se tine inca imperuna : *vellerile ouiloru;* prin metaf. ouile ensesi; 2. pelle imperuna cu lân'a, in specie : *vellulu de auru allu arietelui mythicu;* 3. pelle de animale in genere : *vellerile ferine*, **vellera ferrina;** 4. obiecte facute d'in lâna, *vellerile parnasiane;* 5. obiecte cari sémina cu lân'a; de ací fig. nueri.

* 2 VELLU, s. m., **villus;** pèru floccosu, floccu de pèru; vedi *villu.*

* VELLUTU,-*a*, adj., (it. **velluto**; fr. **velu**); floccosu, cu pèru menutu; subst. m., *vellutu*, (it. **velluto**, fr. **velours**); tessutura de metasse cu pèru scurtu si desu, *catifĕa:* vedi *villutu.*

* VELOCE, adj., **velox;** iute, rapidu, celere; promptu; energicu, violentu : *miscare veloce, cursu veloce, navigatione veloce; velocile óre; veninu veloce; ingeniu veloce.*

* VELOCIFERU,-*a*, adj. s., (fr. **vélocifère**); care duce cu mare *velocitate;* subst. m., *velociferulu*, carru nomitu si *diligentia : acumu s'ar nomí cu mai multa ratione carrulu de vapori cu pretensulu nome de velociferu;—velocifere se nomescu si nesce passeri d'in Afric'a a caroru carne e fórte bona de mancatu.*

* VELOCIPEDE, adj. s., (it. **velocipede**, fr. **vélocipède**); 1. *veloce* la *petióre : cursoriu velocipede*, si s. *unu velocipede;* — 2. specia de callu de lemnu assediatu pre dóue róte, pre care omulu se pune in ecilibriu, si i da una miscare de impulsione cu petiorele inainte : *pentru velocipede se cere una calle bona si plana.*

* VELOCITARE, v., (it. **velocitare**); a face *veloce*, a marí *velocitatea*, a accelerá : *a velocitá cursulu apei.*

* VELOCITATIONE, s. f., (it. **velocitazione**); actione de *velocitare;* crescerea apei in *velocitate.*

* VELOCITATE, s. f., **velocitas**, (d'in **velox**); calitate de *veloce*, celeritate, rapiditate : *velocitatea cu care se misca corpurile e forte diversa; ellu vení cu cea mai mare velocitate; — velocitatea cogitationiloru; velocitatea stylului.*

* VELOSU,-*a*, adj., **velosus**, (d'in **velum**); provedutu cu *vele.*

* VELU, pl.-*e*, **velum**, (d'in **vehere**,

www.dacoromanica.ro

ca si **prelum** d'in **premere**); 1. pândia de nave : *a intende velele, a dá velele; a indreptá velele spre unu locu: a stringe velele;* 2. pândia lata, invelitóre, mantellu, vestimentu, cortina : *a pune velulu in capu; a se accoperí cu velulu; a se invelí cu velulu; a intende velulu preste una aria; a lassá velulu, a ridicá velulu de la usia.*

* VEMENTE, adj., **vehemens**, contrassu **vemens**; vedi *veemente.*

* VEMENTIA, s. f., **vehementia**, vedi *veementia.*

VENA, s. f., **vena**; vasu organicu prin care circula sângele in corpulu animaliloru: *anatomii distingu intre vene si arterie, venele reducu la corde sângele care a fostu distribuitu organeloru prin arterie; a taliá ven'a si a lassá sânge unui omu; a deschide venele ca se curga totu sângele; ellu nu are una picatura de sânge parentescu in venele selle;* fig. *a sapatu in pamentu peno a datu de una grôssa vena de apa; vena de auru, vena de argentu, vena de metallu; vena poetica.*

* VENABLU, sau *venabulu*, pl.-*e*, **venabulum**, (d'in **venari**); lancia de *venatu : a strapunge bestiele cu venablulu.*

* VENALE, adj., **venalis**, (d'in **venus**); de *vendiare : lucru venale, merce venale; omu venale*, care se vende pre sene, care si vende servitiele selle, care si vende conscienti'a sea.

* VENALICIARIU,-*a*, adj., **venaliciarius**, (d'in **venalicius**); relativu la negotiulu cu servi: *viétia venaliciaria;* subst. m., *unu venaliciariu*, unu negotiatoriu cu servi.

* VENALICIU,-*a*, adj., **vanalicius**, (d'in **venalis**); relativu la *vendiare*, de *vendiare : vite venalicie, funi venalicie, servi venalicii.*

* VENALITATE, s.f., **venalitas**, (d'in **venalis**); calitate de *venale*, stare *venale : venalitatea unui omu fora conscientia; venalitatea judicatoriloru merita punitione.*

VENARE,-*ediu*, v., **venari**; a persecutá fere selbatice peno a le prende sau a le uccide : *venàmu liepori si caprióre, voi venati ursi si apri; amu allergatu tóta diu'a si n'amu venatu nemica;* fig. *a venâ favórea vulgului; a venâ lauda; elli venédia officie inalte, venédia magistrate.*

VENATICU,-*a*, adj., **venaticus**, (d'in **venatus**); de *venatu : câne venaticu; parasitii sunt câni venatici.*

VENATIONE, s.f., **venatio**, (d'in **venari**); actione si effectu allu actionei de *venare : a se occupá cu venationea; la monte se facu mari venationi; Romanii nomiáu venationi luptele cu ferele selbatice in circu si in amphitheatru.*

VENATIVU,-*a*, adj., **venativus**; care âmbla *venandu*, in sensu propriu si figuratu; vedi *venatoriu.*

VENATÓRE=*venatória*, s. f., **venatio**; venatione, occupatione cu *venatulu : a merge la venatóre; amu facutu una mare venatóre; ellu si perde tempulu cu venatórea; vecinulu s'a plagitu la venatóre.*

VENATORIU,-*a*. adj. s., **venator, venatorius**; care *venédia : câne venatoriu, callu venatoriu; venatoriu de liepori, venatoriu de caprióre; venatorii de ursi spunu multe mentioni; ellu erá mare venatoriu de grylli;* f., *venatória* = *venatorice; venatória*=*venatóre*=*venatione*, vedi *venatóre.*

VENATRICE, s. f., **venatrix**; femina *venatória : Diana erá respresentata de antici ca una venatrice; — venatrice nu de fere, ci de placeri.*

VENATU,-*a*, adj. part., (d'in **venari**); persecutatu, cautatu cu ardóre: *fere venate, fora se fia prense de venatori; lauda venata cu mare ardóre; suffragie venate prin corruptione;*—subst. *venatulu*, actulu de *venare*, lucrulu *venatu*, si animali *de venatu : ellu si perde tempulu cu venatulu; a vení de la venatu; pucini traiescu d'in venatu in térr'a nóstra; s'a impucinatu venatulu in padurile nóstre.*

VENATURA, s. f., **venatura**; actione si effectu allu actionei de *venare, venatóre : a face mare venatura;* fig. *a face venatura cu oclii*, **venaturam facere oculis.** *Plaut.*

VENDACE, adj., **vendax**, (d'in **vendere**); care are mani'a de a vende : *omu vendace.*

www.dacoromanica.ro

VENDERE, *vendui, vendutu*, v., **vendere**, (d'in **venum dare**); a cede altui-a proprietatea unui lucru pentru unu pretiu : *a vende buccate; ellu vende grânu; noi adducemu merci d'in Indi'a si le vendemu in térr'a nóstra; voi vendeti lemne; elle vendu pome; negotiatorii se plângu, co n'au potutu vende nemica in mercatulu acestu-a; nu vendeti casele parentesci; vendeti-mi callulu acestui-a; numai misellii si vendu conscienti'a; vai de acea muliere care si vende onórea;*—fig. *s'au vedutu ómeni corrupti cari si au vendutu patri'a, amicii, fratii, parentii; fórte m'am insellatu in acellu omu, pentru care eram paratu a sacrificá viéti'a, ellu inse m'a vendutu misellesce; Juda a vendutu pre Christu archiereiloru si fariseiloru pentru treidieci de argenti.*

VENDIARE, s. verbale, **vendito**; actione de *vendere*, actu de *vendere : vendiarea caseloru n'a datu unu pretiu destullu de mare; negotiatorii se plangu, co nu e vendiare; a scóte mercea la vendiare; lucruri de vendiare; aceste case su de vendiare.*

VENDIBILE, adj., **vendibilis**; care se póte *vende*, care e de *vendutu : merce vendibile : ómeni corrupti si vendibili.*

VENDICARE, v., **vendicare**; vedi *vindicare.*

VENDITARE, v., **venditare**, (d'in **venditus** de la **vendere**); intensivu d'in *vendere*, 1. a scóte la *vendiare*; 2. a *vende*, ce nu e permissu dupo lege; 3. a ostentá, a recommendá prin vorbe mari : *a si venditá ingeniulu, a se venditá inaintea cetatianiloru.*

*VENDITARIU,-*a*, adj., **venditarius**, (d'in **venditus** de la **vendere**); de *vendiare : limbu venditaria.*

* VENDITATIONE, s. f., **veditatio**; actione de *venditare : venditationea si ostentationea ómeniloru vanitosi mai multu descépta desgustu, de câtu produce recommendatione.*

* VENDITATORIU,-*tória*, adj. s., **venditator**; care se *vendita*, care se lauda cu calitati mari, ostentatoriu.

* VENDITATU,-*a*, adj. part., **venditatus**; datu in *vendiare*, vendutu.

VENDITIONE, s. f., **venditio**, (d'in **vendere**); actione de *vendere : venditione libera; venditione fortiata; venditione conditionata; conditionile venditionei.*

VENDITORIU,-*tória*, adj. s., **venditor**; care *vende : venditoriulu si a aflatu comperatoriulu; venditoriu de buccate; venditoriu de celle sacre; venditoriu de patria; totu omulu urresce pre venditorii de patria.*

VENDITRICE, s. f., **venditrix**; femina care *vende, venditória.*

VENDITU,-*a*, adj. part., **venditus**, (d'in **vendere**); *vendutu*; subst. *venditulu*, **venditum**, actulu de *vendere* sau *vendiare*; vedi *vendutu.*

VENDITURA, s. f., **venditio**; actione si resultatu allu actionei de *vendere : venditur'a caseloru.*

VENDUTU,-*a*, adj. part., **venditus**; cessu altui-a pentru unu pretiu : *lucrulu vendutu nu mai e allu venditoriului, ci allu comperatoriului; omu vendutu*, care a *vendutu* totu, in câtu nu mai are nemica; si care s'a *vendutu* pre sene.

* VENEFICA, s. f., **venefica**; vedi *veneficu.*

* VENEFICIU, pl.-*e*, **veneficium**, (d'in **veneficus**); 1. proprie *facere* de *venenu* sau *veninu*=beutura occiditória; de ací apoi, adapare cu *veninu*, *inveninare*; 2. preparatione de beuture *farmecatórie, farmecatoria, farmecatura, farmecu.*

* VENEFICU,-*a*, adj., **veneficus**, (d'in **venenum si facere**); 1. care *face venene* sau *venine* = beuture occiditórie; care occide prin *veninu*; 2. care prepara beuture *farmecatórie*, care face *farmece*; subst. m., *unu veneficu*, preparatoriu de *venene, farmecatoriu*; f., *una venefica*, preparatória de *venene, farmecatória.*

VENENARE,-*ediu*, v., **venenare**, (d'in **venenum**); 1. a *invenená*; mai mitigatu, a vettemá, a stricá; 2. a tinge, a colorá, a *argassí*;—vedi *inveninare.*

VENENARIU,-*a*, adj., **venenarius**, (d'in **venenum**); relativu la *venenu*, de *venenu*; subst. *unu venenariu*, unu preparatoriu de *venenu*, unu *veneficu.*

VENENATU,-*a*, adj. part., **venenatus**; 1. *invenenatu*, infectatu de *venenu*; plenu de *venenu, venenosu*; farmecatu; 2. tinctu, coloratu;—vedi *invenenatu.*

www.dacoromanica.ro

* VENENIFERU,-*a*, adj., **venenifer**, (d'in **venenum** si **ferre**); care coprende *venenu* sau *veninu*, *veninosu*.

VENENOSU sau *veninosu*,-*a*, adj., **venenosus**, (d'in **venenum**); plenu de *venenu* sau *veninu* : *sérpe venenosu*, *érba venenósa*.

VENENU sau *veninu*, pl.-*e*, **venenum**; 1. la antici, veri-ce medicamentu, φάρμακον, prin urmare si beutura farmecatória; 2. la moderni, sucu occiditoriu, beutura mortale : *a bee veninu*, *a adapá pre cineva cu veninu*; *a morí de veninu*; 3. in limb'a populare se dice *veninu* in locu de *bile* : *a versá veninu*.

* VENERABILE, adj., **venerabilis**, (d'in **venerari**); demnu de *veneratione*, demnu de respectu, respectabile : *omu venerabile*, *persona venerabile*, *lucru venerabile*, *donu venerabile*.

* VENERABILITATE, s. f., **venerabilitas**; calitate de *venerabile*; mai allessu ca titulu : *venerabilitatea tea*.

* VENERANDU,-*a*, adj., **venerandus**, (d'in **venerari**); care merita *veneratione*, care merita respectu, demnu de *veneratione*, mai multu de câtu *venerabile* : *parente venerandu*, *betrânu venerandu*.

* VENERARE, v., **venerare** si **venerari**; a onorá cu mare respectu, a respectá cu religiositate : *a venerá pre Domnedieu*; *a venerá pre sâncti*; *a venerá betrânii*; *a venerá amicii*; *veneràmu pre omenii virtuosi*; *veneràmu lucrurile sacre*; *veneràmu memori'a ómeniloru cari s'au sacrificatu pentru patria*; *venerati memori'a parentiloru si benefactoriloru vostri*.

* VENERARIU,-*a*, adj., **venerarius**, (d'in **Venus**, **Veneris**); relativu la *Venere*=amóre, libidine : *lucruri venerarie*; *fapte venerarie*; subst. *venerarii*, ómeni dediti placeriloru sensuali, libidinosi.

* VENERATIONE, s. f., **veneratio**, (d'in **venerari**); onóre plena de respectu, respectu religiosu, adoratione : *omulu onestu merita veneratione*; *vultulu acestui betrânu inspira veneratione*; *veneratione'a sórelui la poporele antice se esplica facile d'in aspectulu cellu maiestosu allu acestui fenomenu si d'in influenti'a lui cea benefica*; *eu am avutu totu de a un'a mare veneratione pentru ómenii virtuosi*.

* VENERATIVU,-*a*, adj., **veneративus**, (d'in **venerari**); plenu de *veneratione*, oppositu la *vituperativu*.

* VENERATORIU,-*tória*, adj. s., **venerator**, (d'in **venerari**); care *venera* : *veneratorii de idoli*; *veneratorii crucei*; *veneratorii casei vóstre*; *ellu e mare veneratoriu allu anticitatei classice*.

* VENERATU,-*a*, adj. part., **veneratus**; onoratu cu mare respectu, respectatu cu religiositate, adoratu : *betrâni venerati*, *persone venerate*; *lucruri sacre venerate de toti crestinii addeverati*.

VENERE, s. f., **Venus**, gen. **Veneris**; divinitate la antici, formoseti'a si amórea personificata; de ací, 1. formosetia admirabile : *acésta femina e una Venere*; *ea e mai formósa de câtu Venerea*; 2. amóre, mai allessu, amóre sensuale : *omu deditu Venerei*; *placerile Venerei*; 3. planet'a cea mai formósa, care se misca in giurulu sórelui intre Mercuriu si Térr'a : *Venerea candu se arréta ainte de resaritulu sórelui se nomesce Lucéferu, cându se arréta dupo appusulu sórelui se dice Vesperu*; 4. a séssea dí d'in septemâna, sub form'a *Vineri*, nascuta d'in genetivulu latinu **Veneris** : *eri a fostu Joui*, *astadi e Veneri*, *mâne va fi Sâmbata*; *Veneri demanéti'a*. *Veneri sér'a*; *mulierile nu lucrédi'a Veneri'a*; 5. una sâncta : *sânct'a Venere*, *baseric'a sânctei Venere*, *serbatórea sânctei Venere*.

* VENERIU,-*a*, adj., **venerius** si **venereus**, (d'in **Venus**, **Veneris**); relativu la *Venere* : *placeri venerie*; *pertreceri venerie*, *escesse venerie*; *morbu veneriu*, siphiliticu.

* VENERIVAGU,-*a*, adj., **venerivagus**; care allerga dupo mulieri, desfrenatu, libidinosu.

* VENEROSU,-*a*, adj., **venerosus**; deditu *Venerii*, suppusu placeriloru sensuali.

VENETARE sau *venetaria*, s. f., **livor**, **vibex**, **sugillatio**; urma *veneta* formata pre pelle dupo una lovitura; *pel-*

www.dacoromanica.ro

lea lui e plena de venetàri, se vede co a mancatu una mare batalia; venetàrile nu disparu asiá currendu.

VENETELLA, s. f., **centaurea cyanus**, *Linn.*; flore *veneta* care cresce printre semenatur'a de grânu: *copillii aduna venetelle.*

VENETIRE,-*escu*, v., 1. trans., **lividare, caeruleum reddere**; a face *venetu*, a colorá *venetu*; 2. intr. **livere, livescere**; a se face *venetu*: *la vorbele aceste-a omulu venetí, si nu sciú ce se mai respundia.*

VENETITU,-*a*, adj. part., **lividus, caeruleus redditus**; facutu *venetu*: *venetitu se despartí de noi, si disparú pentru totu de a un'a.*

VENETIUU, sau *venetivu,-a*, adj., **subcaeruleus**; camu *venetu*: *facia venetíua.*

VENETU,-*a*, adj., **venetus**; albastru inchisu: *colóre vêneta, vestimentu vênetu; factionile circului se distingeau dupo colorile concurrentiloru, si eráu patru la numeru: factionea albata, factionea russata, factionea vêneta, si factionea prasina; vênetulu are mai multe nuantie, albastru, cerulíu, indicu, violaciu sau violettu.*

* VENIA, s. f., **venia**; concessione, indulgentia, remissione, liertatione: *a cere venia, a dá venia, a impetrá venia pentru tóte peccatele commisse.*

* VENIALE, adj., **venialis**, (d'in **venia**); care póte obtiné *venia*, care se póte liertá: *peccate veniali, delictu veniale.*

VENINARE, *veninatu, veninosu, veninu*, etc.; vedi: *venenare, venenatu, venenosu, venenu.*

1 VENIRE, pres. indic., *vinu, viniu, viu; vini, vii; vine; venimu, veniti, vinu*; conj. *se vinu, viniu, viu; se vini, vii; se vina, vinia, viia; se venimu, se veniti, se vina, vinia, viia*; imperat. *vino, veniti*; perf. *venii*, sup. *venitu*, v., **venire**; a se miscá de la unu locu spre cellu ce vorbesce, sau spre acellu-a cu care vorbesce: *de séra eu vinu la tene; ellu vine de la monte; elle vinu de la baserica; veniti cu noi; veniti la noi mai currendu si nu ne faceti se ve asteptàmu; a venitu cu frate seu; asteptàmu se vina si socii nostri: va vení tempulu si nu mai e departe, cându toti cei ce se desfetédia acumu, voru plânge si voru suspiná; ce ti a venitu in mente? mi vine se me rapediu la ellu, si se i tragu una batalia; nu i vine bene cându i spuni errorile ce a commissu.*

2 VENIRE, s. verbale, **ventio, adventus**; in t. s. verbului: *venirea amiculuí mi a causatu mare buccuría; cu venirea acestui omu s'a scambatu tóte planurile: la venirea nóstra au disparutu toti intrigantii.*

VENITICU,-*ă*, adj. s., **advena**; venitu d'in strainetate, strainu, care nu e nascutu in acellu locu: *unu veniticu, una venitica; veniticii inspira neincredere.*

VENITORIU=*viitoriu,-tória*. adj. s., 1. **ventor, veniens**; care *vine*; 2. **venturus, futurus**; care va vení, care va fí: *tempulu venitoriu, septemân'a venitória, lun'a venitória, iern'a venitória, annulu venitoriu*; si subst. m., *venitoriulu*, **futurum**: *venitoriulu va allege; in venitoriu vomu vedé ce e de facutu; pentru venitoriu nu me dóre capulu; venitoriulu vostru e plenu de rose.*

1 VENITU,-*a*, adj. part., **ventus** (d'in **venire**): *omu de currendu venitu in térr'a nóstra: actrice de eri venita; cantatrice de multu venita; amicu bene venitu; ospeti bene veniti: se fii bene venitu in cas'a nóstra!* — subst. m., *venitulu*, actulu de venire: *cu dussulu si cu venitulu si a perdutu totu tempulu.*

2 VENITU, pl.-*uri*, **proventus, reditus**; avere ce provine d'in funduri sau intreprenderi: *venitulu curatu, venitulu brutu; venitulu intrece spesele; veniturile statului nu adjungu spre accoperirea totoru speseloru; ministrii cauta se creedie nóue venituri; cu veniturile fictive nu se accoperu spesele; ce venituri are acésta societate? veniturile nóstre crescu pre totu annulu.*

VENITURA, s. f., 1. **ventio, adventus**; actione si effectu allu actionei de *venire*; 2. **advena**; strainu venitu la noi, ca terminu de batujocura.

VENOSITATE, s. f., calitate de *venosu*, stare *venósa*: *venositatea unui*

www.dacoromanica.ro

corpu; venositatea unei petre de marmore.

VENOSU,-*a*, adj., **venosus**, (d'in **vena**); plenu de *vene*, care are *vene : corpu venosu, mâna venosa; system'a venósa; arteri'a venosa*, arteria pulmonaria; *marmorea cea mai cautata e si cea mai venósa.*

* VENTIGENU,-*a*, adj., **ventigenus**; care produce ventu.

* VENTILABRU, pl.-*e*, **ventilabrum**; (d'in **ventilare**); venturatóre, instrumentu cu care se ventura grânulu si alte cereali.

* VENTILARE, v., **ventilare**, (d'in **ventulus**); proprie, a *venturá*, a agitá, in *ventu*; a espune *ventului*, si a face *ventu*; fig. a desbate, a discute : *a ventilá una cestione*;—vedi *venturare.*

* VENTILATIONE, s. f., **ventilatio**; actione de *ventilare*, in t. s. verbului.

* VENTILATORIU,-*tória*, adj. s., **ventilator**; care *ventila, venturatoriu*; in physica, instrumentu propriu a reinnouí aerulu in una localitate;—fig. prestigiatoriu.

* VENTILATU,-*a*, adj. part., **ventilatus**; agitatu in *ventu, venturatu*; espusu *ventului*; fig. desbatutu, cercetatu cu de a menutulu;—vedi *venturatu.*

* VENTIONE, s. f., **ventio**; (d'in **venire**); actione de *venire*; vedi 2 *venire.*

* VENTITARE, v., **ventitare**, (d'in **venire**); intensivu d'in *venire*, a vení a dese ori, a vení de ordinariu : *junii ventita la lectionile de litteratura; matronele ventita la theatru.*

VENTOSA, s. f., **ventosa**, (fr. **ventouse**); micu vasu de vitru sau de metallu, care se applica de medici pre pelle, spre a ua redicá, sau spre a determiná una irretatione locale : *mediicii applicá ventosele rarindu intr'ensele aerulu prin incaldire; ventosele producu pre pelle besice, d'in bube purulente tragu puroniulu.*

VENTOSITATE, s. f., **ventositas**, (d'in **ventosus**); calitate de *ventosu*, productione de *ventu : ventositatea tempului, ventositatea stomachului*; fig. vanitate, fanfaronata, ingonfatura.

VENTOSU, adj., **ventosus**, (d'in **ventus**); 1. plenu de *ventu : tempu ventosu, tómna ventósa, regione ventósa, folli ventosi*; 2. rapidu ca *ventulu : aripe ventose, calli ventosi*; 3. scambatiosu ca *ventulu : omu ventosu, plebe ventósa, ingeniu ventosu*; 4. fig. vanu, desertu, ingonfatu, care e numai ventu : *limba ventósa, natione ventósa ca cea ungurésca.*

* VENTRALE, adj., **ventralis**, (d'in **venter**); relativu la *ventre*, de *ventre : umóre ventrale; mammelle ventrali.*

VENTRE, s. m., **venter**, (ἔντερον); partea corpului animale cea d'in diosu de pectu, care coprende stomachulu cu matiele; abdominele, panticele, fóllele : *a si saturá ventrele; a servi ventrelui; ómeni, allu caroru dieu e ventrele*;—dorere de *ventre*, diarrheia : *ellu suffere de ventre*; (in acestu sensu se aude si in genulu femininu).

VENTRICELLU, s. m., **ventriculus**; demin. d'in *ventre*, micu *ventre : ventricellulu amnellului, ventricellulu passérei.*

* VENTRICOLU,-*a*, adj., **ventricola**, (d'in **venter** si **colere**); adoratoriu allu *ventrelui* seu, care face unu dieu d'in *ventrele* seu : *ventricolii nu su ómeni, ci brute.*

VENTRICOSU,-*a*, adj., **ventriosus**; cu mare *ventre*, panticosu; vedi si *ventriosu, ventrosu.*

* VENTRICULARIU,-*a*, adj., (it. **ventricolare**, fr. **ventriculaire**); relativu la *ventriculele* cordei.

* VENTRICULATIONE, s. f., **ventriculatio**; dorere de stomachu, colica.

* VENTRICULOSU,-*a*, adj., **ventriculosus**, (d'in **ventriculus**); relativu la *ventre*, de *ventre*;—care suffere de *ventre.*

* VENTRICULU sau *ventriclu*, pl.-*e*, **ventriculus**; demin. d'in *ventre, ventricellu*; in specie : cavitate care are asseminare cu ventrele : *ventriculele cordei, ventriculele cerebrului.*

* VENTRIFLUU,-*a*, adj., **ventrifluus**, (d'in **venter** si **fluere**); care face se curga *ventrele*, lassativu, purgativu : *medicamente ventriflue.*

* VENTRIGARE, v., **ventrigare**, (d'in **venter**, si **agere**); a allergá la amblatóre,

www.dacoromanica.ro

a avé ventrele liberu spre a dá afora escrementele.

* VENTRILOCU, s. m., **ventriloquus**, (d'in **venter**, si **loqui**), care vorbesce d'in *ventre*.

VENTRIOSU si *ventrosu*,-*a*, adj., **ventriosus**, (d'in **venter**); care are mare *ventre*, *ventricosu*, *panticosu*.

VENTROSITATE, s. f., (fr. **ventrosité**); desvoltare escessiva a *ventrelui*.

VENTROSU=*ventriosu*, *ventricosu*, -*a*, adj., **ventriosus**; panticosu.

VENTU, pl.-*uri*, **ventus**; miscare mai multu sau mai pucinu rapida a aerului: *vêntu lenu*, *vêntu dulce*, *vêntu tare*, *vêntu violentu*; *vêntu de mèdia-dí*, *vêntu de média nópte*; *bate vêntulu de la resaritu*, *bate vêntulu de la appusu*, *se redica vêntulu de la média-dí*; *suffla vêntulu*; *vêntu favorabile navigatoriloru*; *vêntu contrariu*; *a sborá pre aripele vêntului*; *anticii personificara vênturile si le dedere unu rege care se le guverne*; *vênturile producu procella*; fig. *a trage cu pusc'a in vêntu*; *a vorbí in vêntu*, fora ratione; *ellu e numai vêntu*, desertu.

VENTULARE=*venturare*, v., **ventilare**; a agitá in *ventu*, a arruncá in *ventu* ca se se alléga pàrtile grelle de celle liusióre: *grânulu dupo ce se treiera*, *se ventura ca se se alléga d'in palióre*.

VENTULATORIU = *venturatoriu*,-*tória*, adj. s., **ventilator**; care *ventula*=*ventura*: *venturatorii au terminatu lucrarea loru*, subst. reale f., *ventulatória* =*venturatóre*, **ventilabrum**, **vannus**, instrumentu cu care se servescu *venturatorii* la operationea loru.

VENTULATU = *venturatu*,-*a*, adj. part., **ventilatus**; agitatu in *ventu*, curetiatu prin lucrarea *ventului*: *granu venturatu*; *secare venturata*, *cereali venturate*.

VENTULATURA = *venturatura*, s. f., **ventilatio**; actione si effectu allu actionei de *venturare*: *venturatur'a cerealiloru se face in unu locu liberu unde póte sufflá ventulu*.

VENTULU=*venturu*, s. m., **ventulus**, (d'in **ventus**); deminut. d'in *ventu*, micu *ventu*. De ací verb. *ventulare*, *ventilare*, *venturare*.

VENTURARE, *venturatoriu*, *venturatória*, *venturatu*, *venturatura*; vedi: *ventulare*, *ventulatoriu*, *ventulatu*, *ventulatura*; compara si: *ventilare*, *ventilatoriu*, *ventilatu*, *ventilabru*.

VENTUTIU, s. m., **ventulus**; deminutivu populariu de *vêntu*, micu *vêntu*: *suffla unu ventutiu recoritoriu*.

* VENUSTARE, v., **venustare**, (d'in **venustus**); a face *venustu*, a informosetiá: *Domnedieu nu numai a creatu pre omu*, *cí l'a si venustatu*.

* VENUSTATE, s. f., **venustas**, (d'in **venustus**); formosetia, gratia, elegantia: *venustatea corpului*, *venustatea ocliloru*; *venustate incantatória*, *venustate essímia*, *venustate rara*; *venustatea vorbirei*, *venustatea scrierei*, *venustatea purtarei*; *dí plena de venustate*.

* VENUSTU,-*a*, adj., **venustus**, (d'in **Venus**, **Veneris**); formosu, gratiosu, elegante: *venust'a facia a verginei*; *venustulu gestu allu matronei*; *vorbe venuste*, *sententie venuste*.

VENUTIA, s. f., **venula**, (d'in **vena**); demin. d'in *vêna*, mica *vêna*: *are si ellu una venutia d'in sângele parentescu*.

* VEPALLIDU,-*a*, adj., **vepallidus**; forte *pallidu*: *facia vepallida*; *aspectu vepallidu*.

* VEPRATICU,-*a*, adj., **vepraticus**, (d'in **vepres**); relativu la *vepre*, de *vepre*: *spini vepratici*.

* VEPRE, s. m., **vepres**, de ordinariu in pl. **vepres**; spinu, arbustu spinosu.

* VEPRECLA = *veprecula*, s. f., **veprecula**, (d'in **vepres**); demin. d'in *vepre*, micu *vepre*, spinutiu.

* VEPRETU, pl.-*e*, **vepretum**, (d'in **vepres**); locu plenu de *vepri*, spinetu.

1 VÉRA, s. f., (d'in **ver**, gen. **veris**), æstas; tempulu cellu mai caldu allu annului, la noi lunile Juniu, Juliu, Augustu: *dupo primavéra vine vér'a*; *vér'a se cocu grânele si pómele*; *la véra vomu merge la monte spre a ne apperá de caldurele escessive*; *asta véra a plouatu forte multu*; *in tempulu verei ne scaldàmu in riuri*; *tóta véra ne amu occu-*

www.dacoromanica.ro

patu cu agricultur'a; dillele de vèra sunt mai lunge de câtu celle de ièrna.

2 VÉRA, s. f., **sobrina, consobrina, amitina**; vedi form'a m. *veru.*

* VERACE, adj., **verax**, (d'in **verus**); veridicu, care dice addeverulu, care nu mente, sinceru, fidele: *omu veracc, oraclu verace, vorbe veraci.*

* VERACITATE, s. f., (it. **veracità, veracitate, veracitade**, fr. **véracité**); calitate de *verace*, veridicentia, sinceritate: *veracitatea marturiei unui omu; veracitatea unei narrationi; carte scrissa cu tòta veracitatea; nu me potu indoui despre veracitatea spuseloru lui; Tacitu e unu istoricu de una mare veracitate.*

1 VERARE,-*ediu*, v., (d'in 1 *vèra*), **aestivare**; a pertrece *vèr'a: noi veràmu la tèrra vecinulu meu verèdia cu vitele la monte; unde au veratu ouile?*

2 VERARE, v., **verare**, (d'in **verus**); a spune *addeverulu, a addeverà.*

VERATICU,-*a*, adj., **aestivus, aestivalis**; relativu la *vèra*, de *vèra: pòme veratice, flori veratice, plouia veratica, caldura veratica; castre veratice.*

* VERATRICU,-*a*, adj., (fr. **veratrique**); se dice despre sàrile cu base de *veratrina: sàri veratrice.*

* VERATRINA, s. f., (fr. **vératrine**); substantia alcalina vegetale descoperita in sementi'a *veratrului.*

* VERATRINU, s. m., (fr. **vératrin**); substantia resinósa particularia, care insociesce *veratrin'a.*

* VERATRU, s. m., **veratrum**, (it. **veratro**, fr. **vératre**); genu de plante monocotyledonie d'in famili'a colchinacieloru, elleboru: *veratru albu sau officinale, veratru negru.*

VERBA, straformatu in *vorba*, s. f., **verbum, vox, vocabulum**; vedi *vorba.*

VERBALE, adj., **verbalis**, (d'in **verbum**); 1. de *vorbe*, prin *vorbe: declaratione verbale, processu verbale, intellegere verbale, ordine verbale*; 2. in gramm. derivatu d'in unu *verbu: substantivu verbale, adiectivu verbale, forme verbali.*

* VERBASCU, s. m., **verbascum**; una planta.

VERBENA, s. f., **verbena**; 1. ramu sacru de lauru, de myrtu, de olivu; si frondia de acesti arbori; 2. una planta, **verbena officinalis**, *Linn.*

* VERBENACA, s. f., **verbenaca**, (d'in **verbena**), una planta; **verbena officinalis**, *Linn.*

* VERBENACIU,-*a*, adj., **verbenaceus**, (d'in **verbenaca**); de *verbenaca.*

* VERBENARIU, s. m., **verbenarius**, (d'in **verbena**); care duce unu ramu sacru *(verbena)*, fetiale.

* VERBENATU,-*a*, adj., **verbenatus**, (d'in **verbena**); inconunatu cu ramuri sacre *(verbene).*

* VERBERABILE, adj., **verberabilis**, care merita a fí *verberatu*, de *verberatu: misellu verberabile.*

* VERBERARE, v., **verberare**, (d'in **verber**, pl. **verbera**); a bate: *a verberá aerulu cu aripele; a verberà cu vorbele; a verberà pre culpabili cu vergelle; nu se covine a verberà pre òmeni cu flagellulu.*

* VERBERATIONE, s. f., **verberatio**; actione si effectu allu actionei de *ververare*; correctione, punitione.

* VERBERATORIU,-*tòria*, adj. s., **verberator**; care *verbera*, care bate, batutoriu: *acestu-a e verberatoriu, nu invetiatoriu de copilli.*

* VERBERATU,-*a*, adj. part., **verberatus**; batutu: *vinie verberate de grândine*; subst. m., *verberatulu*, **verberatus**, actulu de *verberare.*

* VERBERE, s. f., **verber**, pl. **verbera**; 1. batalia, colpu, colpitura, lovitura; 2. instrumentulu de batalia, vérga, vergella, flagru, flagellu.

* VERBERIU,-*a*, adj., **verbereus**, (d'in **verber**); facutu pentru *verbere*, care merita *verbere: misellu verberiu.*

* VERBERONE, s. m., **verbero**, (d'in **verber**); care merita *verbere*, demnu de *verbere, misellu bonu de batalia*, terminu de batujocura.

* VERBESINA, s. f., (fr. **verbesine**); genu de plante dicotyledonie, d'in ordinea radiateloru, famili'a compositeloru, alle carui specie crescu in Indi'a: *verbesin'a comestibile e bona de mancatu.*

* VERBIFICARE, v., (**verbificare**); a face *vorba*, a *vorbi: le place a verificá despre secature.*

www.dacoromanica.ro

* VERBIFICATIONE, s. f., (**verbificatio**); actione de *verbificare, vorbire : verbificationea de amórea mea; prea multa verbificatione despre una secatura.*

* VERBIFICATORIU,-*tória*, adj. s., (**verbificator**); *vorbitoriu : verbificatoriu urritiosu.*

* VERBIGENU, s. m., **verbigena**, (d'in **verbum**, si **gignere**); nascutu prin *verbu*=vorba; epithetu datu lui Christu.

* VERBIGERARE, v., **verbigerare**, (d'in **verbum**, si **gerere**); a vorbí, a discurre, a se certá : *ati verbigeratu tóta diu'a si nu v'ati mai saturatu.*

* VERBILOCIU, pl.-*e*, **verbiloquium**, (d'in **verbum**, si **loqui**); vorbire, discursu.

VERBIRE,-*escu*, v., **verba facere, loqui**; a pronuntiá *vorbe* spre a se intellege cu alti ómeni, a discurre : *noi verbimu românesce; elle verbescu francesce; cu cine verbesce frate teu? am verbitu dóue óre la tribunariu; mi place cumu verbesci; verbesce cu multa ratione; pentru ce nu verbesci cu ministrulu, se propere cu substernerea acestei cestione? verbesce tu cu densulu, co mai currendu te va ascultá;* vedi si *vorbire.*

VERBITORIU,-*a*, adj. s., **verba faciens, loquens, locutor, orator**; care *verbesce : verbitoriu cu mente, verbitorii cari au luatu parte la discussione, se si asterna ideele pre scurtu in scrissu;* vedi si *vorbitoriu.*

* VERBOSITATE, s. f., **verbositas**, (d'in **verbosus**); abundantia de *vorbe, vorba* multa; discursu *verbosu*, lungu sau diffusu : *verbositatea acestui omu me face se essu d'in adunare; puneti margine verbositàtii inutile.*

* VERBOSU,-*a*, adj., **verbosus**, (d'in **verbum**); plenu de *vorbe*, copiosu in *vorbe*, care face *vorba* multa : *oratoriu verbosu; muliere verbósa; candu incepu verbosii, nu mai connoscu margine; cu verbosii se nu disputi cu vorbe; verbosii uccidu cu vorbele.*

* VERBU, pl.-*e*, **verbum**; *vorba*, coventu, in genere; in specie inse : *a)* in baserica, *verbulu divinu*, coventulu lui Domnedieu care s'a incarnatu, Christu; *b)* in grammatica, *verbulu*=ῥῆμα, parte a coventului, care serve spre a indicá lucrarea sau starea fientieloru, cu relatione côtra tempu si persone : *verbulu se conjuga prin moduri, tempuri numeri si persone; pentru conjugarea verbeloru avemu in limb'a nóstra patru conjugationi, cari se distingu prin vocalile domnitórie; aceste vocali se arréta mai allessu in formele infinitivului intregu sau si scurtatu, are, ére, ére,* si *ire; avemu verbe active, passive si neutre, verbe transitive, intransitive, reflessive sau recipoce, verbe personali si impersonali sau unipersonali.*

VERDASTRU,-*a*, adj., (it. **verdastro**, fr. **verdâtre**), **subviridis**; camu *verde*, care bate in *verde : ocli verdastri, verdastr'a apa a marei.*

VERDE, adj., **viridis**, (it. **verde**, isp. **verde**, fr. **vert**); de colorea erbei : *colore verde, érba verde, frondia verde, póme verdi, totu campulu e verde; velu verde; acésta colore bate in verde;*—fig. *omu verde, betránu verde*, in tóta vigorea; *ti spunu verde*, fora ambagi; subst. *verdele nu suppera oclii.*

VERDETIA, s. f., **viriditas**, (it. **verdezza**, fr. **verdure**); calitate de *verde*, colore *verde* a vegetaliloru; multime de lucruri *verdi : verdéti'a gradineloru, verdéti'a câmpului, verdeti'a selbeloru; ce verdetia formósa! câmpulu offere una verdetia desfetatória.*

VERDIA, s. f., (it. **verza**, isp. **berza**, port. **verça**,—d'in **viridia** pl.), **brassica**; curechiu : *capetina de vérdia; vérdia acra, vérdia dulce; vérdia férta; buccate cu vérdia.*

VERDIARIA, (cu *i* lungu, *verdiaría*), s. f., 1. **viridarium** si **viridiarium**; gradina de *verdie*, gradina de legumine; 2. totu genulu de legumine *verdi;* 3. cellariu de *védia* acra.

VERDIARIU, s. m., (d'in *vérdia*); 1. gradinariu care cultiva *vérdi'a;* negotiatoriu care vende *vérdia;* 2. pâne impluta cu legumine *verdi.*

VERDIME, s. f., (it. **verdume**), **viriditas**; vedi *verdetia.*

VERDIRE,-*escu*, v., 1. trans. **viridare**; a face *verde : verdescu parietele, verdimu vestimentele;* 2. intraus. **virere, virescere**; a se face verde : *verdesce*

www.dacoromanica.ro

câmpulu, verdescu arborii, verdesce érb'a; vedi *inverdire.*

VERDISIORU,-*a*, adj., **viridans**; demin. din *verde;* subst. m. *verdisiorii*, callari cu vestimente *verdi.*

VERDITU,-*a*, adj. part., **viridatus**, **qui viruit**; facutu *verde: pariete verditu, pandia verdita, campu verditu;* vedi *inverditu.*

VERDIU=*verdivu,-a*, adj., **subviridis**; camu *verde*, pucinu *verde*, care bate in *verde: acésta colóre nu e verde, ci numai verdia; muliere cu ocli verdii.*

* VERECUNDIA, s. f. **verecundia**, (d'in **verecundus**); calitate de *verecundu:* temere de a face ce nu se covine, pudore, rosine de a committe fapte immorali: *verecundi'a e una virtute; verecundi'a ne oppresce de a face fapte cari véttema demnitatea omenésca;* 2. respectu, reverentia, modestia *: verecundi'a cotra parente, verecundi'a cotra rege; verecundi'a legiloru, verecundi'a detoriei; a se portá cu verecundia in societate; omu lipsitu de verecundia.*

* VERECUNDU,-*a*, adj., **verecundus**, (d'in **vereri**); care se teme de a face fapte necovientióse, rosinosu, pudicu, modestu : *june verecundu, portare verecunda, vorbe ver ecunde.*

* VEREDARIU, s. m., **veredarius**, (d'in **veredus**); cursoriu, cursoriu publicu, postariu; nuntiu.

* VEREDU, s. m., **veredus**, (d'in **vehere** si **reda**); callu de posta; callu de drumu; callu de venatória.

* VERENDU,-*a*, adj., **verendus**, (d'in **vereri**); 1. reverendu, venerabile, respectabile : *verendii parenti, verend'a maiestate;* 2. de temutu, terribile : *verendii bellatori, verendele valluri alle marei interritate;* 3. de rosine, rosinosu: *verendele pàrti alle corpului*, si subst. *verendele*, **verenda**, pl.

†† VERERE, v., **vereri**; a se teme, a avé respectu, a avé rosine; a nu cotediá, a avé frica. Radecin'a derivateloru : *verecundu, verecundia, verendu, veretru*, si a compositeloru : *reverere, reverendu, reverentia.*

* VERETRU, pl.-*e*, **veretrum**, (d'in **vereri**); pàrtile rosinóse, *verendele.*

VÉRGA, pl., *verge* si *vergi*, **virga**; ramu suptire, *vergella : rupse una vérga d'in arbore si attinse cu dêns'a pre copillu; lictorii la Romani mergeau inarmati cu verge si securi; multu se vorbesce in istoriele popularie despre vérg'a magica;* prin analogía : *vérga de ferru;*—fig. linia colorata, mai angusta sau mai lata : *verge de diverse colori trasse pre una stofa: tessutura cu verge formose; verge parallele si perpendicularie; materia lucrata in verge.*

VERGARE, v., (it. **vergare**), **virgis distinguere, striare**; a face *verge*=linie colorate pre una materia : *a vergá lentiolele, a vergá tapetele;* fig. *a vergá spatele unui omu.*

VERGARIU, s. m., **virgarius**, (d'in **virga**); care duce *vergele*, lictoriu.

VERGATORIU,-*tória*, adj. s., **virgator**; care trage *verge* pre una materia;—fig. care bate cu *vergele.*

VERGATU,-*a*, adj., (it. **vergato**), **virgatus**; **virgulatus**; distinsu cu *verge* = linie colorate : *materia vergata; tessuture formosu vergate; parieti vergati.*

VERGELLA, s. f., **virgula**, (it. **vergella**); deminutivu d'in *vérga*, mica *vérga : vergelle de allunu, vergelle de ferru la ferestre; a rupe pre spatele cuiva mai multe vergelle; una legatura de vergelle; gardu de vergelle.*

* VERGENTE, adj. part. pres., **vergens**, care *verge*, tende spre ceva; indereptatu spre ceva, plecatu : *dí vergente spre séra: etate vergente*, inaintata.

* VERGENTIA, s. f., (it. **vergenza**, d'in *vergente*); tendentia, directione, propensione: *vergenti'a etatei unui omu; vergenti'a unui statu spre cadere.*

* VERGERE, *versi* si *versei, versu*, v., **vergere**; a tende, a se indereptá spre ceva; a se plecá; a incliná : *tote corpurile vergu spre centrulu pamentului; Bassarabi'a verge spre resaritu, Crisian'a verge spre appusu; diu'a verge spre séra; etatea lui verge spre appusu; morbulu verge spre lethargía; acésta colóre verge in rosiu.*

VERGETU, pl.-*e*, **virgetum**, (d'in **virga**); locu plantatu cu *verge* sau *vergelle*, selba de rachite : *ellu talià totu*

www.dacoromanica.ro

vergetulu si vendú vergellele cu unu pretiu de nemica.

VERGILIE, s. f. pl., **vergiliae si virgiliae**, (d'in **virga**); una constellatione d'in spinarea taurului, pleiadile, connoscuta poporului sub nomele de *gallin'a cu pullii.*

VERGINALE, *verginare, verginariu, vergine, verginitate, verginiu,* etc.; vedi: *virginale, virginare, virginariu, virgine, virginitate, virginiu,* etc.

VERGIU,-*a*, adj., **virgeus**, (d'in **virga**); de *verge*, de *vergelle.*

VERGOSU,-*a*, adj., **virgosus**, (d'in **virga**); plenu de *verge* sau de *vergelle.*

VERGULA=*vergura*, s. f., (straformatu d'in *vergine*), **virgo**; vedi *virgine.*

VERI=*ueri*=*ori*, conj., **vel**; 1. separata, sau: *veri unulu veri altulu; veri albu veri negru; veri cu noi veri cu adversarii nostri;* 2. in compositioni indica starea generale indeterminata: *veri-cine, veri-ce, veri-care, veri-unu, veri-una, veri-cându, veri-unde, veri-cumu: vericine ar incepe acésta lucrare, nu crediu co ua ar pote terminá in unu annu; veri-ce vei face, nu scapi de mórte; vericare d'intre voi s'ar incommitte a me supperá, nu va remané nepunitu; da-ua veri-cui ua vei dá, co mie nu mi e necessaria; póte co vine veri-unu omu d'in acelle pàrti; veri-cându va vení, pucinu mi pésa; veri-unde va fi, persecutorii lu voru aflá; veri-cumu te vei portá, elli nu te voru admitte in societatea loru; da-mi veri-dóue trei mere; da-mi veridóue lemne, se mi facu focu; au venitu veri-trei milli de ómeni inarmati, si au coprensu cetatea.*

* VERICLU sau *vericulu*, pl.-*e*, **vericulum**, (d'in **vera**); frigare mica, *frigarutia, lancióra.*

* VERICULATU,-*a*, adj., (**vericulatus**); armatu cu unu *vericlu*: *militari vericulati.*

* VERIDICENTIA, s. f., **veridicentia**, (d'in **veridicus**); calitate de *veridicu*, veracitate: *veridicenti'a parceloru; veridicenti'a marturiloru jurati.*

* VERIDICITATE, s. f., (it. **veridicità**, fr. **véridicité**); calitate de *veridicu*, veracitate: *veridicitatea acestui discursu nu se pote contestá.*

* VERIDICTU=*verdictu*, pl.-*e*, (fr. **verdict**, d'in **verum** si **dictum**); declarationea juratiloru inaintea curtii, respunsulu ce dau acesti-a la cestionile curtii: *verdictulu juratiloru fu favorabile accusatului; juratii au datu unu verdictu de culpabilitate.*

* VERIDICU,-*a*, adj., **veridicus**, (d'in **verum**, si **dicere**); care *dice addeverulu: vorba veridica, gura veridica, marturu veridicu; profetu veridicu; veridicele sorori*, parcele.

* VERIFICARE, v., (fr. **vérifier**, d'in **verum**, si **facere**); 1. a face se se véda addeverulu, essactitatea in unu lucru: *a verificá una allegatione prin marturi;* 2. a cercetá spre a vedé déco unu lucru e addeveratu, sau asiá cumu debe se fia, asiá cumu s'a declaratu a fí: *a verificá unu calculu, unu computu; a verificá citationile unui auctoriu; senatulu a inceputu a verificá actele de allegere, espertii verifica scripturele, semnaturele: artea de a verificá datele istorice.*

* VERIFICATIONE, s. f., (fr. **verification**); actione de *verificare: verificationea unui computu; verificationea unui faptu; deputatii se occupa cu verificationea tituleloru; verificationea scriptureloru si a semnatureloru; citationile nu se potu admitte fora verificatione.*

* VERIFICATORIU,-*tória*, adj. s., (fr. **vérificateur**); care *verifica: verificatorii computeloru; lucrarile s'au terminatu, acumu se astépta verificatorii, cari se constate, déco sunt conforme cu planurile si conditionile insarcinarii; verificatorii pórta cea mai mare responsabilitate.*

* VERIFICATU,-*a*, adj. part., (fr. **vérifié**); 1. demonstratu, documentatu: *allegatione verificata prin marturi;* 2. cercetatu, essaminatu: *compute verificate; fapte istorice de multi narrate, inse de nemine verificate.*

VERIGA, *verigariu*; vedi: *verriga, verrigariu.*

* VERILOCIU, pl.-*e*, **veriloquium**; (d'in **veriloquus**); proprie, vorbire ad-

www.dacoromanica.ro

deverata; inse in specie, etymología, (traductione latina a gr. ἐτυμολογία).

*VERILOCU,-*a*, adj., **veriloquus**, (d'in **verum**, si **loqui**); care vorbesce addeverulu : *barbati culti si veriloci.*

VERIRE = *virire,-escu*, v., **ingerere, inserere, intrudere**; a bagá printre altele : *a verí unu paru de salce intre parii de fagu; a si verí man'a in sacculu altui-a;* refless. *a se verí = virí*, **irrepere, se ingerere, se intrudere** : *a se verí in societate straina; ellu se veresce unde nu e chiamatu; nu te verí unde nu ti ferbe oll'a.*

*VERISIMILE, adj., **verisimilis**, (d'in **verum**, si **similis**); assémine addeverului; probabile : *propositione verisimile; nu e verisimile, co ellu ar fi potutu face acésta-a.*

* VERISIMILITUDINE, s. f., **verisimilitudo**, (d'in **verisimilis**); asseminare cu addeverulu, probabilitate : *verisimilitudinea argumenteloru unui advocatu; verisimilitudinea unui faptu sau a unui evenimentu.*

VERISIORA, s. f., **consobrina, sobrina, amitina**; demin. d'in 2 *véra*, mai usitatu de câtu primitivulu : *verisióra mea; verisióra tea; verisiórele nostre; am trei verisiore formóse ca nesce dine.*

VERISIORU, s. m., **patruelis, matruelis, consobrinus, sobrinus**; demin. d'in 2 *veru*, usitatu numai in sensu deminutivu; vedi primitivulu 2 *veru*.

* VERITATE, s. f., **veritas**, (d'in **verus**); addeveru : *veritatea ideeloru nostre; veritatea unei propos'tione; scopulu scientiei e aflarea veritatii; veritatea nu sta ascunsa in càrti; toti ómeni ama veritatea; numai despotiloru nu placè se audia veritatea fapteloru selle; spuse domnului mari veritàti; in veritate asiá e; pentru ce te temi de veritate? nu ascunde veritatea; veritatea e lumin'a omului.*

VERITU = *viritu,-a* adj. part., **insertus, instrusus**; bagatu, intratu intre altii sau altele : *pulliu de gallina veritu intre lemne; omu veritu in una societate straina nechiamatu de nemine; mâna verita in pung'a altui-a.*

VERME, s. m., **vermis**; nome datu animaliloru repenti, de forma prolungata, fora vertebre si fora membre articulate, cu corpulu molle, contractile, divisu ca in anuelle, si cu capulu nedistinsu : *vermii viuu in pamentu, in apa, in fructe, in lemnu, in corpulu omului si allu altoru animali, in carne, in casiu, in materie tessute; vermi rotundi, vermi lati, vermi terrestri, vermi apatici; vermi cu sânge rosiu, vermi cu sânge albu; casiulu face vermi; vermii strica arborii; vermii de metasse sunt de mare folosu.*

VERMICELLU, s. m., (it. **vermicello**, fr. **vermicelle**); deminut. d'in *verme*, micu verme : *amu descoperitu in carnea taliata si stetuta multime de vermicelli;* — fig. taliatelli.

* VERMICULARE, v., **vermiculari**, (d'in **vermiculus**); a avé *vermi*, a fi *verminosu;* a fi muscatu de *vermi*.

* VERMICULATIONE, s. f., **vermiculatio**, (d'in **vermiculari**); stare de *verminosu* : *vermiculationea planteloru, plante suppuse vermiculationei.*

*VERMICULATU,-*a*, adj. part., **vermiculatus**; 1. facutu in forma de *vermi*, vermiforme; 2. lucratu in musaica : *table vermiculate; lucru vermiculatu.*

* VERMICULOSU,-*a*, adj., **vermiculosus**, (d'in **vermiculus**); muscatu de *vermi; verminosu.*

* VERMICULU, sau *vermiclu*, s. m., **vermiculus**, (d'in **vermis**); demin. d'in *verme*, micu *verme*, vermicellu, vermisioru, vermutiu; fig. musaicu.

* VERMIFLUU,-*a*, adj., **vermifluus**, (d'in **vermis**, si **fluere**); care formica de *vermi*, plenu de *vermi* : *plaga vermiflua.*

* VERMIFORME sau *vermiformu,-a*, adj., (fr. **vermiforme**); care are *forma* de verme : *eminenti'a vermiforme a cerebellului.*

* VERMIFUGU,-*a*, adj., (fr. **vermifuge**); care face se *fuga vermii*, care destruge *vermii* : *remedie vermifuge; pulbere vermifuga.*

* VERMILARVA, s. f., (fr. **vermilarve**); nome datu larvei nympheloru oviforme.

*VERMINARE, v., **verminare**, si **verminari**, (d'in **verminu** sau d'in **vermis**);

www.dacoromanica.ro

1. a avé *vermi*, a sufferí de *vermi*; 2. a sentí piscature, mancarime: *mi vermina urecl'a*; 3. a fí plenu de *vermi*, *a vermuí*: *vermina in casiu*;—4. la antici se dicea despre femine cându au doreri de facere.

* VERMINATIONE, s. f., **verminatio**, (d'in **verminare**); actione de *verminare*; morbu de *vermi* la animali; dorere piscatória; dorere acuta.

* VERMINATU,-*a*, adj. part., **verminatus**; rosu de vermi; piscatu.

* VERMINE, pl., **vermina,-um**, (d'in **vertere**); doreri de pântice; apoi in genere, doreri sfasciatórie, doreri furiali.

VERMINOSU,-*a*, adj., **verminosus**, (d'in **vermis**); plenu de *vermi*: *mere verminóse, ceresie verminose, carne verminosa, casiu verminosu, arbore verminosu, lemnu verminosu.*

VERMISIORU, s. m., **vermiculus**; deminutivu d'in *verme*, micu *verme*: *vermisiori suptiri ca pèrulu.*

VERMUIRE,-*escu*, v., (**verminare**); a fi plenu de *vermi*: *vermuescu vermii in acestu casiu.*

VERMULLETIU, s. m., **vermiculus**; demin. d'in *verme*, si

VERMUTIU, s. m., **vermiculus**; deminutivu d'in *verme*; compara: *vermicellu, vermisioru, vermulletiu, vermutiu.*

*VERNACLU, sau *vernaculu,-a*, adj., **vernaculus**, (d'in **verna**=servu nascutu in cas'a domnului); domesticu, d'in casa, d'in familia: *limba vernacula*, invetiata in familia, in oppositione cu *straina*; *lucruri vernacule*, lucruri facute in casa sau in patria; *artifici vernaculi*; *militari vernaculi*; *legione vernacula*, d'in indigeni.

* VERNALE, adj., **vernalis**, (d'in **vernus**); relativu la *primavéra*, *de primavéra*: *flori vernali.*

* VERNARE,-*ediu*, v., **vernare**, (d'in **vernus**); a se primaverá, a se renouí de primavéra, a intenerí, a inflorí: *tempulu a inceputu a verná*; *vernédia serpii*; *vernédia passerile*; *vernédia totu campulu.*

* VERNATILE, adj., **vernatilis**, (d'in **vernare**); synonymu cu *vernale.*

* VERNATIONE, s. f., **vernatio**; (din **vernere**); actione de *vernare*: *vernationea sérpelui*, scambarea pellei in tempulu primaverei, si pellea depusa de sérpe.

* VERNICE, s. f., (it. **vernice**, fr. **vernis**); solutione de certe substantie resinóse in alcoolu sau in olie, cu care se servescu opificii spre a dá lucruriloru unu lustru formosu, si spre a le preservá in contr'a actionei aerului, a umiditàtii sau a pulberei: *vernice formósa, vernice fina, vernice transparente*; *a dá cu vernice preste tabelle*; *a pune unu stratu de vernice pre lemnu, pre ferru*; *aceste picture, aceste mobili au necessitate de una vernice*; *vernice de spiritu de vinu*; *vernice cu essentia*; *vernice grassa*; fig. *modestí'a e una vernice care da lustru talenteloru*; *a si accoperí vitiele cu una vernice de elegantia, de politetia.*

* VERNICOMU,-*a*, adj., **vernicomus**, (d'in **vernus**, si **coma**); proprie, ornatu cu *cóma* de *primevéra*, se dice despre arbori: *olivu vernicomu.*

* VERNIFERU,-*a*, adj., **vernifer**, (d'in **vernus**, si **ferre**); care pórta frondia verde, de primavéra: *conune vernifere*; *decorationi vernifere.*

* VERNILAGINE, s. f., **vernilago**; una planta nomita si **cardnus silvaticus.**

* VERNILE, adj., **vernilis**, (d'in **verna**=servu nascutu in cas'a domnului); servile, bassu, triviale, insolente, petulante.

* VERNILITATE, s. f., **vernilitas**, (d'in **vernilis**); calitate de *vernile*; urbanitate affectata, bassetia, trivialitate.

* VERNIRE,-*escu*, sau *vernicare*, v., (it. **vernicare**, fr. **vernir**); a dá cu *vernice*, a induce cu *vernice*: *a verní una tabella*; *ellu vernesce mobilile*; *noi vernimu vasele de potiolana*; fig. *acestu omu scie a si verní si celle mai mici fapte.*

* VERNU,-*a*, adj., **vernus**, (d'in **ver** = primavéra); relativu la *primavéra*, de *primavéra*: *ecinoctiulu vernu, intemperi'a verna, plouiele verne, venturile verne.*

VERO = *éro*, conj., **vero, verum**; **etiam, iterum, denuo**; vedi *éro.*

* VERONE, s. m., **vero** = **veru**; jaculu, lancea liusiora.

VERONICA, s. f., (it. **veronica**, fr. **véronique**); genu de plante dicotyledonie, monopetale, d'in famili'a scrofularieloru.

* VERPA, s. f., **verpa**; membru virile, veretru.

www.dacoromanica.ro

* VERPU, adj. m., **verpus**, (d'in **verpa**); cu membrulu pellitu, circuncisu.

* VERRERE, *versi* si *versei*, *versu*, v., **verrere**; a tirí pre pamentu, a meturá; fig. *a verre apele*, a navigá; metaf. a sterge, a furá.

VERRIGA, s. f., **annulus**; annellu : *verriga de ferru; ellu legà assile carrului cu verrige de ferru; stultii pórta verrige in degite.*

VERRIGARIU, s. m., 1. **annularius**; care face *verrige*, si care vende *verrige*; 2. **rhamnus catharticus**, *Linn.* una planta, specia de spinu.

VERRIGUTIA, s., **annellus**; demin. d'in *verriga*, mica *verriga*.

VERRINU,-*a*, adj., **verrinus**, (d'in **verres**) ; de *verru : carne verrina, untura verrina, ficatu verrinu.*

VERRU, s. m., **verres**; porcu, mascuru necastratu : *unu verru adjunge pentru una turma de scrofe; verrulu se lupta in contr'a lupului si lu invinge*; fig. unu omu desfrenatu : *acestu verru strica casele ómeniloru; nu introduce verrulu in cas'a tea.*

* VERRUCA, s. f., **verruca**; 1. negu, negellu; fig. micu defectu, micu vitiu; 2. collina; 3. una pétra pretiósa.

* VERRUCARIA, s. f., **verrucaria herba**; florea sorelui, despre care se credea co vindica de *verruce*.

† VERRUCI-, (d'in **verruca**), in composite scientifice, precumu in : *verruciferu,-a*, adj., (fr. **verrucifère**), care are *verruce; verruciforme* sau *verruciformu,-a*, adj., (fr. **verruciforme**), care are *forma* de *verruca; verrucipennu,-a*, adj., (fr. **verrucipenne**), care are *pennele* incarcate de *verruce; verrucivoru,-a*, adj., (fr. **verrucivore**), care róde sau se crede co róde *verruce*.

* VERRUCLA, sau *verrucula*, s. f., **verrucula**, (d'in **verruca**); deminut. d'in *verruca*, mica *verruca*; fig. mica collina.

* VERRUCOSU,-*a*, adj., **verrucosus**, (d'in **verruca**); plenu de *verruce : omu verrucosu, muliere verrucósa*; subt. *unu verrucosu, una verrucósa, verrucosii*; fig. despre stylu : *stylu verrucosu, drama verrucósa.*

* VERRUCULOSU,-*a*, adj., (fr. **verruculeux**); plenu de *verrucle* sau *verrucule.*

* VERRUNCARE, v., **verruncare**, (d'in **verrere**); in limb'a sacra, a se intorce spre bene; contrariu *averruncare*, de unde vulgariulu nostru *arruncare.*

* VERSABILE, adj., **versabilis**, (d'in **versare**); care se póte *versá*, care se *vérsa* facile; vedi si *versatile.*

VERSAMENTU, pl.-*e*, (it. **versamento**, fr. **versement**) ; actione de *versare*; in specie, de *versare* de numi in una cassa : *antaniulu versamentu, ultimulu versamentu allu summei subscrisse.*

VERSARE, v., 1. la antici, **versare**, (d'in **vertere**); frec. d'in *vertere*, a intorce de multe ori, cu diversele nuantie alle primitivului *vertere*; 2. la moderni, (it. **versare**, pr. **versar**, fr. **verser**), **fundere, effundere, infundere**; a torná si face se curga : *a versá apa d'in unu vasu; nu versá vinulu d'in cupa; pentru ce ai versatu acietulu ? versati afora loturele; ellu vérsa lacrime de dorere; femínele vérsa lacrime de buccuria; tyranníi vérsa sânge de omu; elli nu se temu a versá sângele innocentiloru; plóua de vérsa; cându ploua multu, apele se vérsa preste ripele riuriloru; s'a versatu Dunari'a si a inundatu tote pratele de prin pregiuru*; prin analogía, a vome : *a versá veninu=bile*; de ací fig. *a si versá meni'a, a si versá foculu; candu e meniosu ellu si vérsa foculu pre mene* ; la finantie : *a versá in cassa una summa de numi.*

* VERSATILE, adj., **versatilis**, (d'in **versare**); care se *verte* = intórce facile, mobile, inconstante : *ingeniu versatile, spiritu versatile, omu versatile*, care se intórce dupo ventu, care se accommoda circunstantieloru.

* VERSATILITATE, s. f., (fr. **versatilité**); calitate de *versatile : versatilitatea unui omu denuntia lipsea lui de caracteriu.*

VERSATIONE, s. f., **versatio**, (d'in **versare**); actione de *versare*, in t. s. verbului.

VERSATORIU,-*tória*, adj. s., (it. **versatore**); care *vérsa*, in sensulu de sub 2.; subst. reale m. *versatoriu*, pl.-*e*, si f. *versatória* = *versatóre*, vasu de versatu

www.dacoromanica.ro

apa; subst. personale m. *versatoriulu*, una constellatione d'in zodiacu, nomita si *amphora*.

1 VERSATU,-*a*, adj. part., **versatus**, (d'in **versare**); cu diversele nuantie de intellessu alle verbului *versare*, 1. intorsu, amblatu, essercitatu, deprensu, care s'a occupatu cu una affacere si a castigatu connoscentie theoretice si practice : *omu versatu in scientiele politice; versatu in istoria; versatu in jurisprudentia; versatu in studiulu anticitàtii classice; comitele erá asiá de tare versatu in scienti'a diplomatica, in câtu candu punea limb'a pre pellea de câne, diviná d'in ce seclu este*; 2. (it. **versato**, fr. **versé**), **fusus, effusus**, tornatu si cursu : *apa versata d'in vase pre pamentu uscatu; vinu versatu d'in bute; lacrime in desertu versate; sânge versatu pentru patria; summa de numi versata in thesaurulu publicu*,

2 VERSATU, s. m., (d'in **versare**); 1. actulu de *versare*, in sensulu de sub 2., *versatura*, si *versamentu*; 2. variola : *versatu mare, versatu menutu; copillii jacu de versatu*.

VERSATURA, s. f., (d'in *versare*); actione si effectu allu actionei de *versare*, in sensulu de sub 2. : *versatur'a apeloru a stricatu semînatureloru; m'a appucatu una versatura de veninu* = *bile*.

*VERSICOLORU,-*a*, adj., **versicolor, versicolorus** si **versicolorius**; de *diverse colori*, cu *diverse colori : penne versicolore; passeri versicolore; vestimentu versicoloru; discursu versicoloru*.

* VERSICULU sau *versiclu*, s. m., **versiculus**, (d'in **versus**); deminut. d'in *versu*, micu *versu*; in pl. pucine *versuri*, pucine *linie*.

* VERSIFICARE, v., **versificare**, si **versificari**, (d'in **versus**, si **facere**); a face *versuri*, a scrie in *versuri : junii nostri versifica cu una facilitate admirabile, versifica chiaru si celli ce n'au invetiatu carte; pre sate versifica fetiorii in jocu*.

*VERSIFICATIONE, s. f., (**versificatio**); actione de *versificare*, compositione in *versuri : versificationea ammagesce pre multi juni, cari se lassa de studiele necessarie, si si perdu tempulu versificandu*.

* VERSIFICATORIU,-*tória*, adj. s., **versificator**; care face *versuri : versificatoriu fericitu; nu toti versificatorii su poeti*.

* VERSIFICATU,-*a*, adj. part., **versificatus**; pusu in *versuri : prosa versificata; secature versificate*.

*VERSIFICU,-*a*, adj., **versificus**, (d'in **versus**, si **facere**); in *versuri*, poeticu : *ordine versifica*; subst. *unu versificu* = *unu versificatoriu*.

* VERSIFORME sau *versiformu,-a*, adj., **versiformis**, (d'in **vertere**, si **forma**); care si scâmba *form'a*, variabile.

* VERSILOCU,-*a*, adj., **versiloquus**, (d'in **vertere**, si **loqui**); care intórce vorbele, insellatoriu, impostoriu.

VERSIONARE, v., refl. a se turburá de menía; vedi *inversionare*.

VERSIONATU,-*a*, adj. part., turburatu de menía; vedi *inversionatu*.

* VERSIONE, s. f., (**versio**, it. **versione**, fr. **version**); actione de *vertere* = intórcere; in specie; 1. traductione : *versionea bibliei in limb'a româna; scolarii facu versioni latine si versioni grece; versione fidele, versione verbale, versione libera*; 2. modu de a narrá, de a presentá unu faptu : *acésta versione nu e fidele; sunt mai multe versioni asupr'a acestui evenimentu*.

* VERSIPALMU,-*a*, adj., (fr. **versipalme**); cu *palmele* inclinate in diverse directioni.

*VERSIPELLE, adj., **versipellis**, (d'in **vertere**, si **pellis**); proprie, care si scâmba *pellea*; de ací : care si scâmba *figur'a*, versutu, insellatoriu : *omu versipelle, femina versipelle*.

* VERSIPORU,-*a*, adj., (fr. **versipore**); cu *pori* de diversa *forma*.

* VERSORIU,-*sória*, adj. s., (d'in **vertere**); care *verte*, care intórce; de ací : *versoria, a face versória*, **versoriam capere**, a intórce velele, fig. a luá alta directione in portarea sea; — (it. **versorio**, subintell. **ago**), aculu magneticu; — care traduce, traductoriu : *versorii bibliei in limbele moderne*.

www.dacoromanica.ro

* 1 VERSU,-*a*, adj. part., **versus**, (d'in **vertere**); intorsu; tradussu : *opere classice verse in limb'a romanesca.*

2 VERSU, pl.-*uri*, **versus,-us**, (d'in **vertere**); compositione de vorbe mesurate dupo regulele metrice : *versuri regulate, versuri cadentiate; noi avemu diverse specie de versuri, versuri scurte si versuri lungi; nu toti poetii nostri sciu face versuri fora errori; ellu scrisse amiculŭi seu una epistola in versuri; versuri satyrice, versuri erotice, versuri elegiace, versuri eroice; junele e amoratu de versurile selle; ellu si espreme passionile selle in versuri; cartile biblice su impartite in capite, capitele in versuri, inse aceste versuri n'au neci metru neci cadentie; addeveratele versuri su destinate a fi cântate;* metaf. modulatione, voce : *ea are unu versu formosu, unu versu care incânta pre auditoriu; versulŭ ei mi a rapitu mentea.*

* 3 VERSU, prep., **versus** si **versum**; spre, côtra : *versu oriente, versu occidente.*

* VERSURA, s. f., **versura**, (d'in **versus** de la **vertere**); proprie, intorsura : *versur'a folieloru, versur'a aratrului de la capulu locului;* in limb'a finantiaria, impromutu : *a face versura,* **versuram facere**, a face unu impromutu.

* VERSUTIA, s. f., **versutia**, (d'in **versutus**); calitate de *versutu*, insellatoría : *versuti'a femineloru.*

* VERSUTILOCU,-*a*, adj., **versutiloquus**, (d'in **versutus**, si **loqui**), care vorbesce *versutu : servu versutilocu.*

* VERSUTU,-*a*, adj., **versutus**, (d'in **versus**); proprie care se intórce facile : *tu esti mai versutu de câtu rót'a ollariului;* fig. care scie facile se se stórca d'in una positione difficile, ageru la mente, aptu a insellá lumea : *servu versutu, serva versuta; spiritu acutu si versutu; versutii sacrifica sinceritatea; feminele versute si batu jocu de barbati; nu te scieam co esti asiá de versutu; cu ómenii versuti nu voliu se am de a face.*

* VERTAGU si *vertragu*, s. m., **vertagus**, si **vertragus**, (vorba celtica); câne de venatu.

* VERTEBRA, s. f., **vertebra**, (d'in **vertere**); proprie, articulatione prin allu carei adjutoriu se misca membrele; in specie, ossu allu spinarei : *vertebrele formedia column'a vertebrale sau seri'a spinarei, cumu se dice in limb'a populariа; vertebrele sunt in numeru de douedieci si patru, divise in trei serie : sépte vertebre cervicali, sau alle collului; douespredиece dorsali, sau alle dosului; cinci vertebre lumbarie, sau alle lumbiloru; vertebrele sunt ósse scurte, angulóse, si in mediulocu perforate.*

*VERTEBRALE, adj.,(it. **vertebrale**, fr. **vertébral**); relativu la *vertebra*, de *vertebra : columna vertebrale; arterie vertebrali; medulla vertebrale; legamente vertebrali.*

* VERTEBRARIU,-*a*, adj., (it. **vertebrale**); forma vulgaria pentru *vertebrale.*

* VERTEBRATU,-*a*, adj., **vertebratus**, (d'in **vertebra**); facutu in forma de *vertebra : osse vertebrate.*

* VERTEBRU, s. m., **vertebrum** = ἰσχίον; ossulu pelvei, terminu anatomicu.

VERTEGIU, pl.-*e*, (d'in **vertere**), **turbo**; lucru care se *inverte*, de ací apoi in specie : *vertegiu de ventu, vertegiu de apa,* **vortex.**

VERTENTIA, s. f., (d'in **vertere**, compara it. **vertenza**); proprie, actione de *vertere*, de ací, punctu in giurulu carui-a se *inverte* ceva; in specie, instrumentu pre care feminele intendu firele torse, **girgillus**, (fr. **dévidoir**).

* VERTERE, *versi* si *versei*, *versu*, v., **vertere**; intórcere; vedi compositele : *invertere* si *invertire.*

* VERTICALE, adj., **verticalis**, (it. **verticale**, fr. **vertical**); indereptatu spre *vertice*, perpendiculariu pre planulu orisontale : *linia verticale, planu verticale, punctu verticale.*

* VERTICALITATE, s. f., (fr. **verticalité**); calitate de *verticale*, stare *verticale : verticalitatea unui corpu pusu in linia verticale.*

VERTICE, s. m., **vertex**, (d'in **vertere**); proprie, totu ce se *inverte;* de ací, punctulu capului unde se *inverte* perulu, crescetulu : *verticele capului;* si apoi punctulu cellu mai inaltu : *verti-*

www.dacoromanica.ro

cele unui conu, verticele unei pyramide, verticele unui monte, verticele unui turnu; verticele gloriei; — dupo analogi'a *verticelui conului : verticele acului, verticele dégitului.*

VERTICELLU, s. m., **verticulus**,(d'in **vertex**); demin. d'in *vertice*, micu *vertice; si*

* VERTICILLU, s. m., **verticillus**, (d'in **verticulus**); verticellulu fusului.

* VERTICORDIA, s. f., **verticordia**, (d'in **vertere**, si **cor, cordis**); care *verte cordile* = *ânimele*, epithelu datu *Venerei*, care intorce = retine ânimele feteloru de la immoralitate.

* VERTICOSU,-*a*, adj., **verticosus** si **vorticosus**, (d'in **vertex** sau **vortex**); plenu de *vortici : mare verticósa;* vedi si *vorticosu.*

* VERTIGINARE, v., **vertiginare**, (d'in **vertigo**); a se intórce impregiuru.

* VERTIGINE, s. f., **vertigo**, (d'in **vertere**); intórcere in pregiuru, rotatione, revolutione, vicissitudine; — ammetire : *cându sufferimu de vertigine ni se pare co lucrurile se invertescu in giurulu nostru; ellu are dese vertigini.*

* VERTIGINOSU,-*a*, adj., **vertiginosus**, (d'in **vertigo**); care are *vertigine*, care suffere de *vertigine;* subst. *unu vertiginosu.*

* VERTILAGINE, s. f., **vertilago**; una planta neconnoscuta.

* VERTIPEDIU, s. m., **vertipedium**, una plauta nomita si **hierobotane.**

VERTIRE,-*escu*, v., **vertere**; vedi compositulu *invertire.*

VERTOSIARE, v., (d'in *vertosu*); **durare**; vedi *invertosiare.*

VERTOSU,-*a*, adj., (d'in *vertute*), **durus**; tare, duru, oppositu la *mólle : pamentu vertosu, pétra vertósa, pâne vertósa*; vedi si *virtosu.*

* VERTUMNALIE, pl. f., **vertumnalia,-um**; serbatóre in onorea lui *Vertumnu.*

* VERTUMNU, s. m., **Vertumnus**, (d'in **vertere**); dieu italicu care presedea la scambarea naturei in diversele tempuri alle annului; apoi in genere, dieu allu scambarei.

VERTUTE, s. f., **virtus**, (it. **vertù, vertute, vertude**, fr. **vertu**; d'in **vir**); tarîá, in sensu physicu si morale : *omu plenu de vertute; se increde in vertutea bracieloru; scriptur'a dice, se amàmu pre domnedieu d'in tóte vertutea nóstra;* vedi si *virtutea.*

1 VERU,-*a*, adj., **verus**; addeveratu.

2 VERU, s. m., **patruelis, matruelis, consobrinus, sobrinus**; filiu de unclu sau de matusia : *vèru primariu, vèru secundariu; veri d'in frati, veri d'in sorori;* — femininulu e *véra;* demin. *verisioru, verisiora*, acestu d'in urma se applica mai a dese ori spre a evitá confusionea *véra* = consobrina, si *véra* = estate.

3 VERU, s. m., **veru**, ‖si **verum**; frigare, lancióra, jaclu, vedi *verutu.*

* VERUCLU sau *veruculu*, s. m., **veruculum**, (d'in **veru**), demin. d'in 3 *veru*, micu *veru.* mica frigare, lancióra.

* VERUCULATU,-*a*, adj., **veruculatus**, (d'in **veruculum**); munitu cu unu *veruclu:* — in forma de *veruclu.*

* VERUINA, s. f., **verutina**, (d'in **veru**); lancia suptire.

* VERUTINA, s. f., (fr. **vérutine**); genu de plante synantherie, d'in tribulu naturale allu centaurieloru.

* 1 VERUTU,-*a*, adj., **verutus**, (d'in **veru**); munitu cu 3 *veru;* — care are form'a unui 3 *veru.*

* 2 VERUTU, pl.-*e*, **verutum**, si **verrutum**, (d'in **veru**); lancióra, jaclu, arma liusióra de impunsu.

* VERVA, s. f., (fr. **verve**); fervóre de imaginatione care animédia pre poeti, oratori, artisti, cându compunu : *verva poetica, verva musicale*, etc.

* VERVACTORIU, s. m., **vervactor**, (d'in **vervagere**); care *vervage* = rupe antâniu pamentulu cu aratrulu; — dieu italicu care presedea la antâni'a aratura a pamentului.

* VERVACTU, s. m., **vervactum**, (d'in **vervagere**); pamentu aratu lassatu in repausu, agru nesemìnatu.

* VERVAGERE, v., **vervagere**; a rupe antâniu pamentulu cu aratrulu dupo ce a statu in repausu.

* VERVECE = *berbece*, s. m., **vervex, verbex** si **berbex**; vedi *berbece,*

* VERVECINU = *berbecinu*,-*a*, adj.,

www.dacoromanica.ro

vervecinus, (d'in **vervex**); de *berbece : carne verevcina, pelle vervecina;* vedi *berbecinu.*

* VERVECIU=*berbeciu,-a*, adj., **verveceus** si **vervecius**, (d'in **vervex**); care are figura de *berbece*, epithetu datu lui Joue Ammone, care se representá sub figura de *berbece.*

* VESANIA, s. f., **vesania**, (d'in **vesanus**); stare de *vesanu*, dementia, deliriu, estravagantia, nebonía.

* VESANIRE,-*escu*, v., **vesanire**, (d'in **vesanus**); a delirá, a fí nebonu, a fí turbatu.

* VESANU,-*a*, adj., **vesanus**, (d'in **ve** si **sanus**); fora mente; nebonu, furiosu, turbatu, violentu : *omu vesanu, poetu vesanu, facia vesana; ventu vesanu, mare vesana.*

VESCEDIRE,-*escu*, v., (d'in *vescedu*) **viescere, marcescere, flaccescere**; a devení *vescedu : plantele taliate vescedescu; vescedescu florile neudate;* si refl. *a se vescedí : a inceputu frundi'a in arbori a se vescedí;* fig. *acestu june se vescedesce in petióre.*

VESCEDITU,-*a*, adj. part., (d'in *vescedire*), (**vescus**), **vietus, marcidus, flaccidus**; devenitu *vescedu : plante vescedite, flori vescedite;* fig. *fete vescedite.*

VESCEDITURA, s. f., actione si effectu alu actionei de *vescedire;* lucruri *vescedite.*

VESCEDU=*vescidu,-a*, adj., (**vescus**), **vietus, marcidus, flaccidus**; care si a perdutu vigórea, a inceputu a se uscá : *plante vescede, frundia vesceda, conuna fesceda, flori vescede;* fig. *juni vescedi, fete vescede.*

* VESCERE, *vescui, vescutu*, v., **vescere**, si **vesci**; a mancá, a se nutrì cu ceva.

VESCIDU, *vescidire, vesciditu, vesciditura;* vedi : *vescedu, vescedire, vesceditu, vescediturа.*

1 VESCU,-*a*, adj., **vescus**; vescedu, flaccu, macru, gracile; vedi *vescedu.*

2 VESCU, s. m., **viscum** si **viscus**; planta parasita care cresce pre arbori : *vescu verde in tempu de iérna;* — glutine facutu d'in baccele de *vescu;* vedi si *viscu.*

VESCULU,-*a*, adj., **vesculus**, (d'in **vescus**); demin. d'in *vescu*, forte gracile.

VESICA, *vesicare, vesicariu, vesicatione, vesicatoria, vesicatoriu, vesicatu, vesicatura, vesicutia;* vedi : *besíca, besicare, besicariu, besicatione, besicatória; besicatoriu, besicatu, besicatura, besicutia.*

VESICATORIA = *besicatória*, s. f., (fr. **vésicatoire**); medicamentu care produce *besice* pre pelle; emplastru *besicatoriu : mediculu mi a applicatu cinci vesicatórie.*

VESICULA=*besícura*, s. f., **vesicula**, (d'in **vesica**); demin. d'in *vesica, besicutia : vesicule seminali.*

* VESICULIFERU,-*a*, adj., (fr. **vésiculifère**); care contine *vesicule.*

* VESICULIFORME sau *vesiculiformu,-a*, adj., (fr. **vésiculiforme**); care are form'a unei *vesicule.*

VESICULOSU = *besicurosu,-a*, adj., **vesiculosus**, (d'in **vesicula**); plenu de *vesicule.*

VESINA, *vesinosu, vesire;* vedi : *besína, besinosu, besire,*

VESPA, s. f., **vespa**; albina selbatica care face una miere rea, si impunge amaru cu aculu seu : *vespele viuu in societate ca si albinele; vespele causédia mari inflature prin impunsur'a loru; nu e fapta prudente a interritá vespele; feriti-ve de vespe, co ve musca urritu.*

VESPARIU, pl.-*e*, (it. **vespajo**, fr. **guêpier**); cuibu de *vespe : nu e prudente a pune mân'a in vespariu.*

VESPERA, s. f., **vespera**, (ἑσπέρα); séra : *a appusu sórele, incepe vesper'a;* rogationile de sér'a : *a merge la vespere; a cantá vesperele;* ca regione, loculu unde appune sórele.

* VESPERALE, adj., **vesperalis**, (d'in **vespera**); relativu la *vespera : plag'a vesperale*, regionea occidentale.

VESPERARE, v., **vesperascere**, (d'in **vespera**); a inserá : *a inceputu a vesperá; a vesperatu, se procedemu a casa.*

VESPERATU, s. m., actulu de *vesperare : vesperatulu dillei, amu lucratu de demaneti'a pêno in vesperatu.*

VESPERELLU, s. m., **vespertilio**;

www.dacoromanica.ro

sórece care sbóra sér'a; vedi si *vespertilione*.

VESPERNA, s. f., **vesperna**, (d'in **vesper**); mancare de sér'a.

* VESPERTILIONE, s. m., **vespertilio**, (d'in **vesper**); *vesperellu*, specia de sórice cu aripe de pelle, care sbóra sér'a si nóptea, éro diu'a siéde ascunsu in ruine; passere de nópte.

* VESPERTINU,-*a*, adj., **vespertinus**, (d'in **vesper**); relativu la *vespera*=séra: *tempulu vespertinu, órele vespertine;* si relativu la loculu unde appune sórele: *regionea vespertina.*

* VESPERU, s. m., **vesper**, si **vesperus**, (ἕσπερος); lucéferulu de sér'a, stell'a Venerii cându se arréta sér'a dupo appusulu sórelui; de ací: tempulu de séra, *vesper'a*, si regionea unde appune sórele, occidente.

* VESPILLONE, s. m., **vespillo**, (d'in **vesper**); ingropatoriu de morti pauperi, cari la antici se scotea si se ducea sér'a la mormentu.

* VESSABILE, adj., **vexabilis**, (d'in **vexare**); care *vessa*, suppera, tormenta; si care e espusu supperariloru, tormenteloru.

* VESSAME, pl.-*mine*, **vexamen**, (d'in **vexare**); actulu de *vessare*, scuturare, scuturatura.

* VESSARE, v., **vexare**, (d'in **vehere**); a miscá tare, a scutură, a supperá, a maletractá, a tormentá: *venturile vessa montii; inimicii ne vessara tóta nóptea; i place a vessá pre omeni in societate; reii administratori vessa pre poporu in locu de a lu apperá in contr'a malefactoriloru.*

* VESSATIONE, s. f., **vexatio**, (d'in **vexare**); actione de *vessare*, supperare, maletractare, tormentare: *nu mai potemu sufferí vessationile acestui guvernu despoliatoriu; tote vessationile s'au facutu cu scopu de a despoliá si intimidá pre poporu; Românii au sufferitu multe vessationi de la Unguri si de la Turci.*

* VESSATIVU,-*a*, adj., **vexativus**, (d'in **vexare**); aptu a *vessá*, maletractá, tormentá: *mesure vessative, dispositioni vessative.*

* VESSATORIU,-*tória*, adj. s., **vexator**, (d'in **vexare**); care *vessa*, tormenta; tormentatoriu: *acesti-a nu su guvernatori, ci vessatori si predatori ai terrei; diavolii sunt inimici si vessatori ai ómeniloru; dómne, custodesce-ne de totu genulu de vessatori.*

* VESSATRICE, s. f., **vexatrix**; femina care *vessa, vessatoria: furia vessatrice.*

* VESSATU,-*a*, adj. part., **vexatus**, (d'in **vexare**); scuturatu, supperatu, maletractatu, tormentatu: *navi vessate de tempestate; cetatiani pacifici si onesti vessati de administratorii despoliatori; vessatu de politia allergu la ministeriu, si lu rogu se puna una data finitu acestoru vessationi.*

* VESSILLARIU, s. m., **vexillarius**, (d'in **vexillum**); 1. care duce *vessillulu, vessiliferu*, stegariu; 2. capitanu de latroni; 3. pl. *vessillarii*, militari despartiti d'in unu corpu mai mare si pusi sub unu *vessillu* cu destinatione particularia; 4. pl. *vessillarii*, veterani cari si au facutu servitiulu militariu, si se mai retinu sub *vessillu* pêno la dimissionea loru definitiva; — 5. *vessillariu*, care face *vessille.*

* VESSILLATIONE, s. f., **vexillatio**, (d'in **vexillum**); despartitura de militari pusi sub unu *vessillu* cu destinatione particularia.

* VESSILLIFERU, s. m., **vexillifer**, (d'in **vexillum**, si **ferre**); care duce *vessilulu, vessillariu*, stegariu.

* VESSILLU, pl.-*e*, **vexillum**, (d'in **velum**, de la **vehere**); stendariu, stégu: *a inaltiá vessillulu, a duce vessillulu, a dá semnu cu vessillulu;*—de ací: despartitura de militari pusi sub unu *vessillu: vessillulu tironiloru; vessillele allessiloru.*

VESTA, s. f., **Vesta**, (ἑστία); divinitate a focului d'in *vétra*, de ací apoi, diéa a vietiei domestice si a benedictionei domestice: *templulu Vestei, altariulu Vestei, cultulu Vestei, sacerdotessele Vestei;* metonymice se dice *Vesta* in locu de *templulu Vestei*, si in locu de *focariu*, si de *focu.*

*VESTALE, adj. **vestalis**, (d'in **Vesta**); relativu la *Vesta: virgine vestale;*

www.dacoromanica.ro

subst. f., *una vestale*, sacerdotéssa a *Vestei : virginile vestali se allegeau d'in familiele celle mai nobili intre annii sésse si diece, si debeau se servesca treidieci de anni, mai allessu se custodesca foculu sacru.*

VESTE, s. f., **vestis**, (ἐσθής, in origine ἑσθής); vestimentu, in tote acceptionile acestui coventu; vedi *vestimentu.*

VESTIARIU,-*a*, adj., **vestiarius**, (d'in **vestis**); relativu la *veste* = *vestimentu : scriniu vestiariu; negotiatoriu vestiariu; arca vestiaria;* subst. pers. m., *vestiariu*, care custodesce *vestile* in unu palatiu; de ací : care custodesce *scullele* pretióse; si in fine *thesaurariu;* fem. acestei forme e *vestiarésса;* subst. m. reale, *vestiariu*, pl.-*e*, **vestiarium**, thesauru : *vestiariulu bonetatiloru;* in tempurile posteriori pentru distinctione mai precisa, in acestu intellessu, se formà *vestiaría* = thesauru : *vestiarí'a statului e desérta; au administratu vestiarí'a cu mare regularitate.*

* VESTIBLU, sau *vestíbulu*, pl.-*e*, **vestibulum**; proprie, spatiulu d'intre usi'a unei case si strat'a publica; apoi, spatiulu d'intre usia si celle alte camere alle casei, *tenda;* si in genere, intrata; fig. inceputu.

* VESTICLA sau *vesticula*, s. f., **vesticula**, (d'in **vestis**); demin. d'in *veste*, mica *veste.*

* VESTIFICE, s. m., **vestifex**, (d'in **vestis**, si **facere**); care face *vesti*, vestimentariu.

* VESTIFICINA, s. f., **vestificina**, (d'in **vestis**, si **facere**); artea de a face *vesti;* si officin'a in care se facu si se vendu *vesti.*

* VESTIFICIU, pl.-*e*, **vestificium**; facerea de *vestimente*, artea de a face *vestimente.*

* VESTIFICU,-*a*, s. m., si f., **vestificus**, **vestifica**, (d'in **vestis**, si **facere**); care face *vesti : unu vestificu cu gustu; una vestifica intelligente.*

* VESTIFLUU,-*a*, adj., **vestifluus**, (d'in **vestis**, si **fluere**); care pórta *vestimente* largi si lungi.

* VESTIGABILE, adj., **vestigabilis**, (d'in **vestigare**); care se póte vestigá, care se póte scrutá, scrutabile; vedi *investigabile.*

* VESTIGARE, v., **vestigare**, (d'in **vestigium**); proprie, a merge pre urma, a urmecá; apoi, a cercetá cu de a menutulu, a cercetá cu diligentia si pretotindine; vedi compositulu *investigare.*

* VESTIGATIÓNE, s. f., **vestigatio**, (d'in **vestigare**); actione de *vestigare*, cercetare : *vestigationea furiloru;* vedi *investigatione.*

* VESTIGATORIU, s. m., **vestigator**, (d'in **vestigare**); care *vestiga;* urmeca, urmecatoriu; care cercetédia, cercetatoriu; care specula, speculatoriu, spione, delatoriu; vedi *investigatoriu.*

* VESTIGIU, pl.-*e*, **vestigium**; urma : *vestigiu de omu, vestigie de animali; ellu nu merge pre vestigiele parentelui seu; se vedu vestigiele de batalia pre corpulu lui.*

VESTIMENTARIU, s. m., (d'in *vestimentu*), **vestifex**, **vestificus**, **vestiarius**, **sartor**, (fr. **tailleur**); care face *vestimente;* care vende *vestimente*, si care custodesce *vestimentele.*

VESTIMENTU, pl.-*e*, **vestimentum**, (d'in **vestire**); materia apta a coperí corpulu : *vestimente de cânepa, vestimente de linu, vestimente de metasse, vestimente de lâna, vestimente de pelle; vestimente de véra, vestimente de iérna; vestimente de serbatori, vestimente de ballu, vestimente de galla; vestimente pretióse; vestimente albe; vestimente de purpura; vestimente commode; vestimente strincte; in terrele calde ómenii pórta pucine vestimente si suptiri, in terrele reci pórta mai multe vestimente si mai grósse; vestimentele se scâmba dupo moda; feminele se intrecu cu vestimentele de moda.*

VESTINA, s. f., **vestis**, **tunica**; vestimentu ordinariu ce pórta ómenii preste camésia.

* VESTIPLICU,-*a*, s. m., si f., **vestiplicus**, si **vestiplex**, **vestiplica**, (d'in **vestis**, si **plicare**); care *plica vestimentele;* servitoriu sau servitória insarcinata cu cur'a *vestimenteloru.*

* VESTIRE, v., **vestire**, (d'in **vestis**); a coperí cu *vestimente*, a accommodá

www.dacoromanica.ro

vestimentele pre corpu, a imbraccá, in sensu propriu si figuratu; vedi compositulu *investire*.

* VESTISPICU,-*a*, s. m., si f., **vestispicus** si **vestispex**, **vestispica**, (d'in **vestis**, si **specere**); care are inspectionea asupr'a *vestimenteloru*.

VESTITORIU,-*tória*, adj. s., **vestitor**, (d'in **vestire**); 1. care *investesce* = imbracca, *investitoriu*; 2. care face *vesti*= *vestimente*, *vestimentariu*.

VESTITU,-*a*, adj. part. **vestitus**; coperitu cu *vestimente*, imbraccatu, in sensu propriu si figuratu; vedi *investitu*.

VESTITURA, s. f., **vestitura**, (d'in **vestire**), actione si effectu allu actionei de *vestire*; vedi si *investitura*.

* VESTU, s. m., (angl. **west**), **vesper**, **occidens**; regionea unde appune sórele tómn'a si primavér'a; appusu, occidente, terminu geograficu;—de ací si adj. *vesticu*,-*a*, vespertinu, occidentale.

* VETARE, v., **vetare**; a nu lassá se se faca, a opprí, a impedicá; a se oppune cu potere legale ca se nu se faca ceva; — de ací form'a **veto** (lat. prim'a persona) in limbile moderne : *avemu dereptulu de veto, a si oppune veto-lu seu; anticii tribuni romani oppriáu essecutarea sententieloru prin coventulu veto.*

* VETERAMENTARIU, s. m., **veteramentarius**; care derege calciamente *vechie*.

* VETERAMENTU, pl.-*e*, (**veteramentum**); vechitura.

* VETERANU,-*a*, adj., **veteranus**, (d'in **vetus**); betrânu; applicatu in tempurile moderne numai la militarii *betrâni*, cari si au facutu annii de servitiu : *legione de veterani, institutu pentru intertinerea veteraniloru*; prin analogía se applica si la fonctionari, professori, medici, advocati etc.; *unu veteranu, veteranii nostri*.

* VETERARE, v., **veterare**, (d'in **vetus**, **veteris**); a invechí.

* VETERASCERE, v., **veterascere**, (d'in **vetus**, **veteris**); a se invechí.

* VETERATORIU,-*tória*, adj. s., **veterator**, (d'in **veterare**); care a imbetranitu in ceva : *veteratoriu in littere, in cause, in processe*; in specie, care a imbetranitu in relle, omu astutu, vulpe betrâna.

* VETERATRICE, s. f., **veteratrix**; forma feminina la *veteratoriu*, *veterató-ria*, femina astuta.

* VETERATU,-*a*, adj. part., **veteratus**, (d'in **veterare**), invechitu.

* VETERETU, pl.-*e*, **veteretum**, (d'in **vetus**, **veteris**); pamentu lassatu nearratu.

* VETERINARIU,-*a*, **veterinarius**, (d'in **veterinus**); relativu la vite : *medicu veterinariu, medicina veterinaria*; subst. *veterinariu*, (medicu), *veterinaria* (medicina).

* VETERINU,-*a*, adj., **vererinus**, (póte fi contrassu d'in **vehiterinus**); relativu la vite : *bestia veterina, specia veterina*; subst. *veterinele*, **veterinae**; vitele de trassura sau sarcinarie.

* VETERNOSITATE, s. f., **veternositas**, (d'in **veternosus**); calitate de *veternosu*, somnulentia, lethargia.

* VETERNOSU,-*a*, adj., **veternosus**, (d'in **veternus**); somnorosu, lethargicu; langedu, addormitu, enervatu : *omu veternosu; stylu veternosu*.

* 1 VETERNU,-*a*, adj., **veternus**, (d'in **vetus**, **veteris**), vechiu, betrânu, inactivu, lângedu.

* 2 VETERNU, s. m., **veternus**, (d'in **vetus**, **veteris**); 1. vechime, vetustate; 2. loture vechie; 3. somnulentia, lethargía; somnu lungu; langóre, apathia.

VETI, verbu aussiliaru pusu cu infinitivulu pentru formarea futurului pers. II pl. contrassu d'in *voliti*, **vultis** : *veti fi, veti face, veti cantá, veti vedé, veti spune, veti audí*; vedi verbulu *volire*.

VETRA, s. f., **focus**; loculu unde arde foculu, focariu; metaf. casa, locuentia : *me ducu la vétr'a mea*; loculu pre care e stabilitu satulu, oppidulu, urbea : *vétr'a satului*, etc.

VETRANETIA, s. f., (d'in *vetranu*), **senectus**; vedi *betranetia*.

VETRANU,-*a*, adj. s., (d'in *veteranu*) **senex**; vedi *betranu*.

VETRARIU, pl.-*e*, **batillum**; pala de ferru cu care se servescu ómenii cându voru se duca focu.

VETTEMA, *vettemare*; *vettemátione*, *vettematoriu*, *vettematu*, *vettematura*;

www.dacoromanica.ro

vedi *vectima*, *vectimare*, *vectimatione*; *vectimatoriu*, *vectimatu*, *vectimatura*.

* VETUSTATE, s. f., **vetustas**, (d'in **vetustus**); vechime : *vetustatea ţenului omenescu; vetustatea familieloru, vetustatea limbei; vetustatea unei possessioni; multe lucruri a inglititu vetustatea; d'in inalt'a vetustate se vorbesce despre diluviu; vetustatea nu va mai poté consume tóte productele mentii omenesci.*

* VETUSTIRE, v., **vetustescere**, (d'in **vetustus**); a se invechí : *vetustesce vinulu.*

* VETUSTU,-*a*, adj., **vetustus**, (d'in **vetus**), care dura de multu; vechiu déro nestricatu : *monumente vetuste, oppide vetuste, vinu vetustu; vetust'a disciplina a Sabiniloru; vetust'a familia a Valeriiloru.*

* VEXABILE, *vexame*, *vexare*, *vexatione*, *vexativu*, *vexatoriu*, *vexatrice*, *vexatu*, etc.; vedi : *vessabile*, *vessame*, *vessare*, *vessatione*, *vessativu*, *vessatoriu*, *vessatrice*, *vessatu*, etc.

VEXILLARIU; *vexillatione*, *vexilliferu*, *vexillu*; vedi : *vessillariu*, *vessillatione*, *vessilliferu*, *vessillu*.

VI, pronome conjunctu pers. II pl. dat. contrassu d'in *vóue*, **vobis** : *vi se covine, vi lu dau, vi ua recommendu, vi i promittu, vi le impromutu; vi e necessariu, vi su connoscute*; vedi *ve*.

* VIA, s. f., **via**; calle, strata. Essitu d'in usu d'in caus'a confusionei cu subst. *vinia*=*viia*=*via*, si cu adj. *viua*=*via*, inse de doritu a se reabilitá dupo stabilirea orthographiei.

* VIADUCTU, pl.-*e*, (fr. **viaduc**, d'in **via**, si **ducere**); ponte pre arcuri construssu preste una valle sau unu rîu, pentru trecerea callei ferrate : *in tempurile nóstre se facu viaducte collosali preste vàlli; viaductele sémina cu apeductele.*

* VIARE, v., **viare**, (d'in **via**); a callatorí. Radecin'a compositeloru : *conviare*, (it. **conviare**, fr. **convoyer**); *deviare*, a se abbate de la calle; *inviare*, a pune pre calle, a indereptá, si a derivateloru acestoru-a.

* VIARIU,-*a*, adj., **viarius**, (d'in **via**); relativu la *calle : lege viaria, regulamentu viariu*, care regulédia reparationea calliloru.

* VIATICATU,-*a*, adj., **viaticatus**, (d'in **viaticum**); provedutu cu *viaticu*.

* VIATICU,-*a*, adj., **viaticus**, (d'in **via**); relativu la *calle, la callatoría : cena viatica*, cena de plecare in callatoría; subst. *viaticu*, pl.-*e*, **viaticum**, provisione de callatoria, totu ce e necessariu la callatoría : *si a luatu viaticulu si a plecatu in Indi'a; fora viaticu nu e lucru intelleptu a interprende una callatoría lunga; functionariloru tramissi in missioni se da viaticu d'in thesaurulu publicu*; fig. in baserica, *viaticu* = *sacr'a eucharistia data moribundului.*

* VIATORIU,-*tória*, adj. s., **viator**, **viatorius**, (d'in **viare**); callatoriu; la antici : nuntiu, apparitoriu, ustiariu.

* VIATRICE, s. f., **viatrix**; femina *callatória*.

* VIBIA, s. f., **vibia**; una trabe care jace pre alta trabe *(vara)* crucisiu.

* VIBICE, s. f., **vibex** si **vibix**; venetaria pre pelle, urma veneta de batalia.

* VIBRABILE, adj., **vibrabilis**, (d'in **vibrare**); care se póte *vibrá*; fig. scanteliatoriu.

* VIBRAME, pl. *vibramine*, **vibramen**, (d'in **vibrare**); actu de *vibrare*, *vibratione*.

* VIBRARE,-*ediu*, v., **vibrare**; a pune in miscare tremuratória, a scuturá, a adieptá, a arruncá : *sérpele vibrédia limb'a sea; luptatoriulu vibrédia jaclulu seu si lu rapede asupr'a inimicului*; intrans. a produce una miscare tremuratória : *vibrédia cordele lyrei*; fig. *vibrédia de amore fibrele ânimiei.*

* VIBRATIONE, s. f., **vibratio**, (d'in **vibrare**); actione de *vibrare*, miscare rapida tremuratória : *vibrationile unei corde sonore; vibrationea aerului face de se propaga sonulu.*

* VIBRATORIU,-*tória*, adj. s., (fr. **vibratoire**); care *vibrédia : miscare vibratória; vibratorii armeloru pungutórie.*

* VIBRATU,-*a*, adj. part., **vibratus**; pusu in miscare tremuratória; — scanteliatoriu, fulgeratoriu.

* VIBRISSE, pl. f., **vibrissæ**,-**arum**; pèrulu d'in nasu,

www.dacoromanica.ro

* VIBURNU, s. m., **viburnum**, (fr. **viorne**); genu de plante d'in famili'a caprifoliacieloru, care au de typu unu arborellu cu flori albe si cu folie villute, alle carui ramuri su forte flessibili, si care produce bacce negrisióre unite in fascicle : *se connoscu mai bene de cincidieci de specie de viburnu.*

* VICANU,-*a*, adj. s., **vicanus**, (d'in **vicus**); de satu, d'in satu, sateanu : *aruspici vicani*, cari âmbla d'in satu in satu; *vicanii su mai simpli de câtu urbanii, déro si mai onesti de câtu acesti-a.*

* VICARIA, s. f., **vicaria**; demnitatea, potestatea, functionea unui *vicariu;* vedi *vicariu.*

* VICARIALE, adj., (fr. **vicarial**); relativu la *vicariatu : potestate vicariale, functioni vicariali, detorie vicariali.*

* VICARIANU,-*a*, adj., **vicarianus**, (d'in **vicarius**); relativu la *vicariu*, care concerne pre *vicariu : demnitate vicariana, gradu vicarianu in ierarchía.*

* VICARIATU, pl.-*e*, (it. **vicariato**); 1. functione de *vicariu;* 2. tempulu câtu a functionatu unu *vicariu;* 3. territoriulu preste care se intende jurisdictionea unui *vicariu;* 4. cas'a, palatiulu unui vicariu.

* VICARIU,-*a*, adj. s., **vicarius**, (d'in **vicis**), care tine loculu altui-a, care implenesce functionea altui-a : *la Romani servii ordinari aveáu servi vicari; pre tempulu imperiului prefectii pretoriului aveau vicarii loru; in tempurile moderne numai episcopii si metropolitii au vicari; inse in baseric'a anglicana si parochii au vicari; starea vicariloru in Angli'a e una addeverata meseria care contrasta fórte cu starea parochiloru.*

VICATU, adv., **vicatim**, (d'in **vicus**); 1. d'in *vicu* in *vicu;* 2. in forma de *vicu;* vedi *vicu.*

† VICE-, (d'in lat. abl. **vice**, in locu de, pentru), in diverse composite, precumu in : *vice-amirale*, s. m., (it. **vice-ammiraglio**, fr. **vice-amiral**), officiariu de marina care commanda una armata navale in absenti'a amiralelui, si servesce sub ordinile lui cându acestu-a e presente; *vice-camerariu*, s. m., (fr. **vice-camérier**), locotenente allu *camerariului; vice-cancellariu*, s. m., (it. **vice-cancelliere**, fr. **vice-chancelier**), care implenesce functionea *cancellariului* in absenti'a lui; *vice-capitanu*, s. m., (it. **vice-capitano**), care implenesce functionea unui *capitanu; vice-centurione*, s. m., care tine loculu unui *centurione; vice-cestoriu*, s. m., care tine loculu unui *cestoriu; vice-cestura*, s. f., **vice-quaestura**, officiulu *vice-cestoriului; vice-comite*, s. m., (fr. **vicomte**), care implenesce functionea unui *comite; vice-comitessa*, s. f., (fr. **vicomtesse**), soci'a unui *vice-comite; vice-consulatu*, s. m., (fr. **vice-consulat**), officiulu *vice-consulelui; vice-consule*, s. m., (fr. **vice-consul**), care supplenesce pre *consule* in absenti'a lui, si care face functionile de *consule* in locurile unde nu e *consule; vice-decurione*, s. m., care tine loculu unui *decurione; vice-gerente*, s. m., (it. **vice-gerente**, fr. **vice-gérant**), care supplenesce pre unu functionariu in absenti'a lui, care tine loculu unui superiore; *vice-gerentia*, s. f., (it. **vice-gerenza**), officiulu unui *vice-gerente; vice-guvernatoriu*, s. m., (it. **vice-governatore**), care tine loculu unui *guvernatoriu; vice-legatione*, s. f., (it. **vice-legazione**, fr. **vice-légation**), officiulu unui *vice-legatu; vice-legatu*, s. m., (it. **vice-legato**, fr. **vice-légat**), care implenesce functionile unui *legatu; vice-magistru*, s. m., care tine loculu unui *magistru; vice-matre*, s. f., (it. **vicemadre**), care tine locu de *matre*=mama; *vice-notariu*, s. m., care tine loculu unui notariu; *vice-patre*, s. m., (it. **vicepadre**), care tine locu de *patre*=tata; *vice-patriarchu*, s. m., (it. **vice-patriarca**), care tine loculu de *patriarchu; vice prefectu*, s. m., **vice-praefectus**, (fr. **vice-préfet**), care tine loculu unui *prefectu;* care administra unu cercu mai micu sub ordinile prefectului; *vice-prefectura*, s. f., officiulu *vice-prefectului; vice-presedente*, s. m., (fr. **vice-président**), care tine loculu de *presedente; vice-presedentia*, s. f., (fr. **vice-présidence**), officiulu, fonctionea, demnitatea unui *vice-presedente; vice-pretoriu*, s. m., (it. **vice-pretore**), care tine loculu de *pretoriu; propretoriu, vice-pretura*, s. f., officiulu, demnitatea, jurisdictionea unui *vice-pretoriu; vice-procuratoriu*, s.

www.dacoromanica.ro

m., (fr. **vice-procureur**), care tine loculu de *procuratoriu; vice-rectoriu*, s. m., (it. **vicerettore**), care tine loculu unui *rectoriu; vice-rege*, s. m., (it. **viceré**, fr. **vice-roi**), care tine loculu de *rege*, care guverna una provincia in nomele *regelui* de la care a obtinutu titlulu de *vice-rege; vice-regente*, s. m., (it. **vice-regente**), care tine loculu unui *regente; vice-regina*, s. f., (it. **viceregina**, fr. **vice-reine**), soci'a unui *vice-rege*, principessa care guverna cu autoritatea de *vice-rege; vice-secretariatu*, s. m., (it. **vicesegretariato**), officiulu unui *vice-secretariu; vice-secretariu*, s. m., (it. **vicesegretario**), care tine loculu unui secretariu, care lucrédia sub ordinile unui *secretariu* superiore; *vice-tribunatu*, s. m., officiulu, jurisdictionea unui *vice-tribunu; vice-tribunu*, s. m., care tine loculu unui *tribunu, protribunu; vice-versa*, adv. **vice-versa**, (fr. **vice-versá**), in ordine intorsa : *nescienti'a tine pre omu in miseria, si vice-versa.*

* VICENARIU,-*a*, adj., **vicenarius**, (d'in **viceni**); de *douedieci*, care coprende in sene *douedieci : numerulu vicenariu*, numerulu 20; *circunferentia vicenaria*, de 20 de degete; subst. m., *unu vicenariu*, omu de 20 de anni; ca moneta, *unu vicenariu austriacu*, moneta de 20 cruciari.

* VICENI,-*e*, pl. adj., **viceni,-ae,-a**, (d'in **viginti**); câte douedieci : *viceni juni, vicene pàrti, vicene dille.*

* VICENNALE, adj., **vicennalis**, (d'in **vicennium**); de douedieci de *anni;* care se intempla la douedieci de *anni : scrbatori vicennali*, dupo douedieci de *anni* de domnía a unui principe.

* VICENNIU, pl.-*e*, **vicennium**, (d'in **vicies** si **annus**); spatiu de douedieci de *anni : multe si mari lucruri s'au intemplatu in acestu vicenniu.*

* VICESIMA, s. f. **vicesima**, f. (d'in **vicesimus**); tassa de a douediecea parte d'in pretiu la esportu si la importu, la manumissionea unui servu, la acceperea unei ereditate.

* VICESIMANU, pl. *vicesimani*, adj., **vicesimani**, (d'in **vicesimus**); militariu d'in *vicesim'a legione : vessillarii vicesimani; vicesimanii s'au revoltatu d'in causa co nu li s'a respunsu stipendiulu.*

* VICESIMARE, v., (d'in **vicesimus**), 1. a luá tass'a *vicesima;* 2. a puní cu mórtea pre unulu d'in douedieci, allu carui nome esse la sorti : *a vicesimá una legione.*

* VICESIMARIU,-*a*, adj., **vicesimarius**, (d'in **vicesimus**); care provine d'in *vicesima : auru vicesimariu;* subst. *vicesimariulu*, perceptoriulu *vicesimei.*

* VICESIMATIONE, s. f. **vicesimatio**, (d'in **vicesimare**); actione de *vicesimare;* 1. de percepere a tassei *vicesima;* 2. de punire cu mórtea pre unulu d'in douedieci, allu carui nome esse la sorti.

* VICESIMATORIU, s. m., care *vicesima*, 1. care percepe *vicesim'a, vicesimariu;* 2. care punesce cu mórtea pre unulu d'in douedieci, allu carui nome esse la sorti.

* VICESIMATU,-*a*, adj., (d'in *vicesimare*); 1. d'in care s'a perceputu tass'a vicesima; 2. care s'a punitu cu mortea dupo essirea la sorti a unui'a d'in douedieci : *legione vicesimata, militari vicesimati.*

* VICESIMU,-*a*, adj., **vicesimus**, si **vigesimus**, (d'in **viginti**), allu *douedieci le : annulu vicesimu, partea vicesima;* subst. f. *vicesima*, **vicesima** (sc. **pars**), vedi mai susu *vicesima.*

* VICESSARIU, *vicussariu, icussariu*, s. m., moneta de 20 assari : *unu vicussariu turcescu de argentu e a cincea parte d'in unu centussariu de auru constantinopolitanu.*

* VICESSE, s. f., **vicessis**, (d'in **viginti** si **as, assis**); douedieci de *assi;* — vedi si *vicessariu.*

* VICIA, s. f., **vicia**; una planta leguminósa, *mazericla : vici'a commune are una sementia rotunda, negra si farinosa; animalile domestice mânca vici'a cu placere candu e ammestecata cu alte granuntie.*

* VICIARIU,-*a*, adj., **viciarius**, (d'in **vicia**); relativu la *vicia : ciuru viciariu*, cu care se cerne *vici'a.*

* VICINALE=*vicinale*, adj., **vicinalis**, (d'in **vicinus**); relativu la *vecini*, de

www.dacoromanica.ro

vecini, pentru *vecini : pentru usulu vicinale, calle vicinale, cérta vicinale, bellu vicinale.*

VICINARE = *vecinare,-ediu*, v., **vicinari**, (d'in **vicinus**); refl. *a se viciná*, a fí *vecinu*; vedi *invecinare.*

VICINARIU = *vecinariu,-a*, adj., **vicinarius**, (d'in **vicinus**); relativu la *vicini : communicatione vicinaria, via vicinaria.*

VICINATU = *vecinatu,-a*, adj. part., (d'in *vicinare*); vedi *invecinatu.*

VICINIA = *vecinia*, s. f. **vicinia**, (d'in **vicinus**); vecinetate, appropiare; collectivu in locu de *vecini*; fig. asseminare, affinitate : *vicini'a virtutiloru intre sene; vicini'a vitieloru.*

VICINITATE = *vecinetate*, s. f., **vicinitas**, (d'in **vicinus**); stare de *vicinu*, appropiare, prossimitate : *ellu siéde in vicinitatea nóstra; casele d'in vicinitate, statele d'in vicinitate; nu e putiu in vicinitate;* — collectivu in locu de *vicini : avemu una bona vicinitate; ne potemu laudá cu vicinitatea nóstra; s'a strinsu tóta vicinitatea si s'a consultatu asupr'a interessiloru communei; aceste locuri eráu connoscute vecinitàtiloru;* — analogía, asseminare, affinitate : *e óre-care vicinitate si intre virtuti si intre vitie.*

VICINU = *vecinu,-a*, adj. s., **vicinus**, (d'in **vicus**); care e approape, care nu e departe, care e lônga cineva sau ceva : *casele vecine, cetàtile vecine, ómenii vicini*; in specie subst. *vicinii nostri, vicinele nóstre; toti vicinii s'au spariatu; vicinele se adjuta unele pre altele; ómenii cu mente nu se cérta cu vicinii sei; cându arde cas'a vicinului toti sumu detori a allergá si a stinge foculu; vicinii potu se ne faca mai multu bene chiaru si de câtu fratii nostri.*

* VICISSITATE, s. f., **vicissitas**, (d'in **vicis**), si

* VICISSITUDINE, s. f., **vicissitudo**, (d'in **vicis**); scâmbu, scambatione, alternativa, successione : *vicissitudinea lucruriloru; vicissitudinea tempuriloru annului; viéti'a e una vicissitudine continua de repausu si de lucru, de placeri si de doreri, de intelleptione si de nebonía; omulu intelleptu se inarmédia in contr'a totoru vicissitudiniloru.*

* VICOMAIESTRU, s. m., **vicomagister**; inspetoriulu strateloru.

* VICTIMA = *vectema* = *vettema*, s. f., **victima**; animale taliatu sau de taliatu pentru sacrificiu, propriu si figuratu : *victima innocente; ellu cadú victima bonelòru selle intentioni.*

* VICTIMARE, = *vectimare* = *vettemare*, v., **victimare**, (d'in **victima**); a sacrificá; vedi si *vectimare* = *vettemare* cu diversele sensuri.

* VICTIMARIU = *vectimariu*, s. m., **victimarius**, (d'in **victima**); 1. care vende *victime*; 2. care talia *victime.*

* VICTIMATIONE = *vectimatione* = *vettematione*, s. f., actione de *victimare*; vedi *vectimatione.*

VICTIMATORIU = *vectimatoriu* = *vettematoriu,-tória*, adj. s., **victimator**, (d'in *victimare*); sacrificatoriu; vedi si *vectimatoriu* cu diversele selle sensusi.

VICTIMATU = *vectimatu* — *vettematu,-a*, adj part. (d'in *victimare*); vedi *vectimatu.*

VICTIMATURA = *vectimatura* = *vettematura*, s. f.; vedi *vectimatura.*

* VICTITARE = *viptitare*, v., **victitare**, (d'in **victus**, de la **vivere**); intensivu d'in *vivere*, a traí d'in ceva, a se nutrí cu ceva : *a victitá bene, a victitá cu placere; a victitá d'in pome si d'in radecine; a victitá cu economia.*

* VICTORIA, s. f., **victoria**, (d'in **victor**); actione si effectu allu actionei de *vincere : mare victoria, victoria stralucita, victoria cruenta, victoria sangerósa; amu reportatu una victoria completa; ellu cautà se si marésca victori'a prin generositate si clementia côtra invinsi; nu e formosu a si maculá victori'a prin crudelitate; ducii romani dupo una mare victoria intráu in triunfu in cetate; triunfulu se considerá ca recompensa a victoriei reportate; Romanii divinisara victori'a representandu-a ca una virgine munita cu aripe si cu una conuna de lauru, sau cu unu ramu de palmaria in mâna.*

* VICTORIALE, adj., **victorialis**,

www.dacoromanica.ro

(din **victoria**); de *victoria*, relativu la *victoria : dí victoriale.*

*VICTORIATU,-*a*, adj., **victoriatus**, (d'in **victoria**); insemnatu cu imaginea dieei *Victoria : numu victoriatu*, si subst. *unu victoriatu*, numu de argentu in valore de cinci assi, *cinariu*, sau de una medietate de *denariu*;—pondu medicinale de greutatea unui atare numu.

*VICTORIOLA sau *victorióra*, s. f., **victoriola**, (d'in **victoria**); mica statua a dieei *Victoria.*

*VICTORIOSU,-*a*, adj., **victoriosus**; (d'in **victoria**); plenu de *victoria*, incorunatu de *victoria : principe victoriosu; ellu essí victoriosu d'in tóte luptele; victoriosii nostri domni ne conservara acésta patria formosa, care ua sfaciati voi prin estorsionile si crudelitàtile vostre.*

*VICTORIU,-*a*, adj. s., **victor**, (d'in **vincere**); care a *invinsu, invingutoriu : poporu victoriu; victoriu in tóte luptele; victoriu in disputele filosofice; victorii gentiloru barbare; victorii proprieloru passioni nu sunt mai pre diosu de câtu victorii inimiciloru esterni; grecii premiáu cu ramuri de palmaria pre victorii jocuriloru olympice*; fem. *victoria* vedi mai susu.

*VICTRICE, s. f., **victrix**, (d'in **victor**); femina care a *invinsu : Roma victrice a Asiei si a Europei*; si adj. *mâna victrice, armata victrice, arme victrici.*

1 VICTU,-*a*, adj. part., **victus**, (d'in **vincere**); invinsu, intrecutu.

2 VICTU=*viptu*, s. m., **victus**, (d'in **vivere**); viétia, modu de viétia; nutrimentu, alimentu, celle necesarie pentru *viétia : victulu ómeniloru, victulu animaliloru; a si procurá victulu in sudórea faciei selle; ellu serve pentru victu si amictu.*

*VICTUALE, adj., **victualis**, (d'in **victus**); relativu la 2 *victu*, subst. pl. f. *victualile*, **victualia**, alimentele : *a dá militariloru si calliloru tote victualile necessarie; armat'a remanendu fora victuali fu necessitata a se retrage.*

*VICTUARIU,-*a*, adj., **victuarius**, (d'in **victus**); care se occupa cu 2 *victulu*: *procuratione victuaria.*

*VICU, s. m., **vicus**, (οἶκος = casa); complessu de case, satu; — la antici si calle sau strata în cetate. Radecin'a adj. s. *vicanu, vicinu* adv. *vicatu*, si deminut. *viculu.*

*VICULU, s. m., **viculus**, (d'in **vicus**); demin. d'in *vicu*, micu *vicu*, saticellu.

VIDERE, v., **videre**; vedi *vedere*, cu tóte derivatele lui.

*VIDIMARE, v., (it. **vidimare**, fr. **vidimer**, d'in lat. **vidimus** = amu vedutu); a collationá copi'a unui actu cu originalele, si a certificá co e conforme : *a vidimá unu actu; nu potemu vidimá copiele fora se avemu inaintea ocliloru originalile.*

*VIDIMATU,-*a*, adj. part., (it. **vidimato**, fr. **vidimé**); collationatu si certificatu : *actu vidimatu, espeditione vidimata.*

VIDRA, s. f., **fiber**, **castor**; castore, animale anfibiu.

* VIDUA, s. f., **vidua**; vedi *vedua.*

* VIDUALE, adj., **vidualis**, (d'in **vidua**); relativu la *vedua*, de *vedua : depositu viduale; pudicitia viduale; anni viduali; miseria viduale.*

* VIDUARE, v., **viduare**, (d'in **viduus**); a desertá, a despoliá, a privá : *a viduá una cetate; a viduá una casa; — a viduá unu vasu, a viduá una cupa de vinu;*—fig. *a viduá una affacere*, a terminá, a espedí una affacere.

* VIDUARIU,-*a*, adj., **vidualis**; de *vedua*, relativu la *vedua*, in acellu-asi sensu ca si *viduale.*

* VIDUATIONE, s. f., (d'in **viduare**); actione si effectu allu actionei de *viduare : viduationea caseloru; viduationea unui vasu;—viduationea affaceriloru.*

* VIDUATU,-*a*, adj. part., **viduatus**, (d'in **viduare**); desertatu, despoliatu; — espeditu : *cetate viduata de cetatiani; vasu viduatu; — affaceri viduate*, subst. m. reale, *viduatu*, **viduatus,-us**, veduía =veduvía.

* VIDUERTATE, s. f., **viduertas**, (d'in **viduu**); lipse de fructe in térra, calamitate.

* VIDUITATE, s. f., **viduitas**, vedi *veduitate* si *veduía*=*veduvía.*

* VIDULU, s. m., **vidulus**; saccu de pelle=*vitellu*, pentru callatoría.

www.dacoromanica.ro

* VIDUU,-*a*, adj. s., **viduus**; desertu, dispoliatu de ceva; de acĭ apoi subst. m. *viduu* = *veduu* = *veduvu*; f. *vidua*=*vedua* = *veduva*; barbatu *veduu*, muliere *vedua*; vedi *veduu* si *vedua*.

* VIDUVIU, pl.-*e*, **viduvium**, (d'in **viduus**); stare de *veduu* sau de *vedua*, *veduia*=*veduvia*, veduitate.

* VIERE, v., **viere**; a legá cu *vimini*, a implettí. Radicea compositului nostru *coveiare* si *incoveiare*.

* VIESCERE, v., **viescere**; a se vescedi : *viescu pomele*, *viescu plantele*.

VIETATE, s. f., (d'in *viuu*), **quidquid vivit**; totu ce e *viuu* : *tòta vietatea de pre pamentu*; *tòte vietătile pamentului*; vedi si *viuetate*.

VIÈTIA, s. f., (d'in *viuu*), **vita**; essistentia *viua* : *viĕti'a omului e scurta*; *a intrá in viĕtia*; *a essi d'in viĕtia*; *câtu sumu in viĕtia ne luptàmu cu tòte nevoiele*; *dupo ce essimu d'in viĕtia nu ne mai pĕsa de acĕsta lume*; *calamitatile vietiei sunt multe*; *noi credemu in viĕti'a eterna*; *si animalile au viĕtia*, *pentru co si elle sentu si se misca d'in locu*; *plantele au viĕtia vegetativa*; *cursulu vietiei*; *in tòta viĕti'a sea n'a facutu neci una fapta insemnata*; *junii se bùccura de viĕtia*; *òmenii cu suffletulu mare si sacrifica viĕti'a pentru scopuri mai inalte*; *multi eroi si au datu viĕti'a pentru patria*; *cine pretiĕdia viĕti'a mai pre susu de tòte*, *nu e demnu de viĕtia*.

VIETIUIRE,-*escu*, v., (d'in *viĕtia*), **vivere**; a viue, a fí viuu : *vietiuimu in miseria*; *vietiuescu òmenii cumu potu*; *scimu co nu vomu vietiui câtu e lumea*.

VIETIUITORIU,-*tòria*, adj. s., **vivens**, **vigens**; care *vietiuesce* : *fientia vietiuitòria*; *animali vietiuitorie in apa*; *toti vietiuitorii voru mori*.

VIETORIU,-*tòria*, adj. s., **vietor**, (d'in **viere**); care léga, care implettesce cu *vimini*.

* VIETRICE, s. f., **vietrix**; femina care léga sau implettesce : *vietrice de conuni*, **vietrix coronarum**, *Plin*.

* VIETU,-*a*, adj. part., **vietus**, (d'in **viescere**); vescidu, flaccidu, lângidu; miseru;—vedi *bietu*.

VIFERARE = *viforare*,-*ĕdia*, v. impers., **violenter turbari**, **violentis ventis agitari**; se dice despre plouia si ninsóre insociata de ventu mare : *viforĕdia infricosiatu*, *cumu n'a mai viforatu de mulţ' anni*.

VIFERIRE=*viforire*,-*escu*, v.impers., vedi *viferare*.

VIFEROSU = *viforosu*,-*a*, adj., **tempestuosus**; tempestosu, procellosu, plenu de *viforu* : *tempu viforosu*, *iĕrna viforòsa*, *plouie viforòse*.

VIFERU = *viforu*, s. m., **tempestas**, **procella**, **tempestas procellòsa**; ventu vĭolentu, plouia si ninsore insociata de ventu mare, procella, tempestate : *viforu infricosiatu*, *peru òmenii si vitele de viforu*.

* VIGERE, *vigui*, *vigutu*, v., **vigere**; a fi viuu, a fí tare, in tota puterea, a fí verde, a fí in flore. Compara si 2 *vegere*.

* VIGILANTE, *vigilantia*, *vigilare*, *vigilatione vigilatoriu*, *vigilatu*, *vigile*, *vigiliariu*; vedi : *vegla*, *veglante*, *vĕglantia*, *veglare*, *veglatione*, *veglatoriu*, *veglatu*, *vegliariu*.

* VIGILE, adj. s., **vigil**, (d'in **vigere**); care veglédia; vedi *veglatoriu*. Radecin'a familiei : *vigilante*, *vigilantia*, *vigilare*, etc.

† VIGINTI, adj. num., **viginti**; doue-dieci, in composite ca : *vigintiviratu*, s. m., **vigintiviratus**, demnitate de *vigintiviru*; *vigintiviru*, pl. *vigintiviri*, **vigintivir**, pl. **vigintiviri**, commisione de doue-dieci de membri : *vigintivirii instituiti de Cesare pentru impartirea agriloru*; *vigintivirii unui municipiu*.

* VIGORARE, v., **vigorare**, (d'in **vigor**); a dá *vigòre*, a intarí, a dá viétia, a desceptá, a incoragiá, a insuffleti.

* VIGORATU,-*a*, adj. part., **vigoratus**, intaritu, incoragiatu, insuffletitu.

* VIGORE, s. f., **vigor**, (d'in **vigere**); vertute, taria, energia, taria de viétia; *vigòrea corpului si a suffletului*; *omu plenu de vigòre*, *in tòta vigòrea sea*; *dotatu de natura cu una vigòre estraordinaria*; *candu incepe langòrea*, *se stinge vigòrea*.

* VIGOROSU,-*a*, adj., (it. **vigoroso**, fr. **vigoureux**); plenu de *vigòre*, tare, energicu, coragiosu, desceptu : *omu vigo-*

www.dacoromanica.ro

rosu, de una sanetate vigorosa; betrânu inca vigorosu; vigoros'a junetia; armata totu atâtu de vigorosa câtu si de disciplinata.

* VILE, adj., **vilis**; evtinu, de micu pretiu, fora pretiu, de mica valóre, fora valóre : *lucru vile, ómeni vili, viétia vile, merce vile;* fig. *sânge vile.*

* VILISCERE, v., **vilescere**, (d'in **vilis**); a devení *vile*, a si perde pretiulu, a se evtiní.

* VILIFICARE, v., **vilificare**, (d'in **vilis**, si **facere**); a *avilí*, a despretiá : *a vilificá una muliere.*

* VILIPENDERE, (se conjuga ca v. *pendere*), v., **vilipendere**, (d'in **vilis**, si **pendere**); a despretiá, a computá intru nemica.

* VILITARE, v., **vilitare**, (d'in **vilis**); a *avilí*; a tractá ca una merce *vile.*

* VILITATE, s. f., **vilitas**, (d'in **vilis**); calitate de *vile*, stare de *vile*, evtinitate, micu pretiu, mica valóre : *câudu abundanti'a e mare, se presenta vilitatea; vilitatea sta in oppositione cu caritatea;* fig. *vilitatea cogiteloru, vilitatea portarei, vilitatea vorbeloru.*

* VILLA, s. f., **villa**; casa la térra, casa la câmpu : *villa rustica, villa urbana, villa magnifica; villa fructuaria, unde se depunu si se conserva fructele strinse de pre agru; villa incongiurata de gradine in mediulu unui câmpu cultivatu, apta a coprende tote celle necessarie la economi'a rurale; noi petrecemu vér'a la vill'a nóstra, si ne occupàmu cu economi'a; villele celloru mari su provedute cu tóte celle necessarie pentru commoditatea loru; imperatoriulu Domitianu avea una villa magnifica in montele Albanu; vill'a imperatoriului Adrianu in vecinitatea Tiburelui erá mare câtu una cetate.*

* VILLANU,-*a*, adj. s., (it. **villano**), **rusticus**; rusticu, sateanu.

* VILLARE, adj., **villaris**, (d'in **villa**); relativu la *villa;* si

* VILLARIU,-*a*, adj., **villaris**; de *villa*, de la *villa;* crescutu in *villa*, sau la *villa : galline villarie, gâsce villarie.*

* VILLATICU,-*a*, adj., **villaticus**; (d'in **villa**); care se afla in *villa* sau la *villa : câne villaticu, passeri villatice, educatione villatica.* D'in *villaticu* au facutu Italianii **villaggio**, si Francesi **village**, satu.

* VILLICA, s. f., **villica**; mulierea *villicului;* vedi *villicu.*

* VILLICARE, v., **villicare** si **villicari**, (d'in **villicus**); a conduce, a guverná, a administrá una *villa;* a se portá ca unu *villicu : ministrii audaci si avidi credu co potu villicá in statu ca in proprietatea loru.*

* VILLICATIONE, s. f., **villicatio**, (d'in **villicare**); actione de *villicare;* administrationea unei *ville : villicatione intellepta si parca.*

* VILLICONE, s. m., **villico**, (d'in **villa**); administratoriu allu unei *ville;* vedi *villicu.*

* VILLICU,-*a*, adj. s., **villicus**, (d'in **villa**); de *villa*, rusticu; subst. m., *villicu-lu*, **villicus**, administratoriulu *vellei*, guvernatoriulu unei proprietàti rurale, economulu; subst. f. *villic'a*, **villica**, mulierea *villicului*, econom'a, care cauta de celle necessarie la una *villa* si pertinentiele ei : *villiculu administra vill'a in interessea domnului seu, si e respunditoriu pentru administrationea sea; villic'a, care de ordinariu e soci'a villicului, inca liéa parte la administrationea villei; — in multe cetàti villiculu procura magistratiloru, si mai allessu ospetiloru veniti in missione publica, tóte celle necessarie pentru subsistenti'a loru,*

* VILLIFERU,-*a*, adj., (fr. **villifère**, d'in **villus**, si **ferre**); care pórta pèru, care are pèru lungu : *folie villifere, ramuri villifere.*

* VILLOSU,-*a*, adj., **villosus**, (d'in **villus**); plenu de *pèru, perosu : pecore villóse, animali villose; lieporele e cellu mai villosu d'intre animali; villosulu leu; plante villóse, arbori villosi, radecine villóse.*

* VILLU, s. m., **villus**; pèru, floccu de pèru, motiu de pèru, pèru floccosu, pèru menutu si desu; fig. muscu de pre arbori; vedi si 2 *vellu.*

* VILLUTU,-*a*, adj., (it. **velluto**, fr. **velu**); *villosu*, cu pèru desu si menutu; subst. m. *villutu*, (it. **velluto**, fr. **velours**),

www.dacoromanica.ro

tessutura de metasse cu pèru scurtu si desu, *catifea*.

* VIME, pl. *vimine*, **vimen**, (d'in **viere**); vergella flessibile cu care se póte lega ceva, *rachita*, etc. : *a impletti cu vimine; corbelle implettite d'in vimine; nassa de vimine*.

* VIMENTU, pl.-*e*, **vimentum**, (d'in **viere**); lucru implettitu d'in *vimine*; multime de *vimine*.

* VIMINALE, adj., **viminalis**, (d'in **vimen**); de *vimine: salce viminale; selba viminale; collina viminale*, un'a d'in celle sépte colline alle Romei, nomita si *monte viminale*, si simplu *Viminale*.

* VIMINARIU, s. m., **viminarius**, (d'in **vimen**); care face lucruri de *vimine*, corbelle de *vimine*, nasse de *vimine*, etc.

* VIMINETU, pl.-*e*, **viminetum**, (d'in **vimen**); locu plantatu cu *vimine*, selba de *vimine*.

* VIMINIU,-*a*, adj., **vimineus**, (d'in **vimen**); facutu d'in *vimine*, de *vimine : nasse viminie, corbelle viminie*.

* VINACIU,-*a*, adj., **vinaceus**, (d'in **vinum**); de *vinu*.

* VINALE, adj., **vinalis**, (d'in **vinum**); relativu la *vinu*, de *vinu : taria vinale*; subst. pl. *vinale*, **vinalia,-ium**, serbatori la cari se gustá *vinulu nouu*, si se sacrificá lui Joue.

VINARIRE,-*escu*, v., (d'in *vinariu* de la *vinu*); 1. a face negotiu cu *vinulu*; 2. a pune tassa pre *vinu*.

VINARITU, s. m., tassa pusa pre *vinu*, impositu pre vinu : *vinaritulu, ouaritulu si vaccaritulu au attrassu blastemulu poporului*.

VINARIU, s. m., **vinarius**, (d'in **vinum**); negotiatoriu de *vinu : vinariulu connosce vinulu; cellariulu vinariului e plenu de vinu vechiu; vinariulu vende vinulu numai cu butea; la vinariulu nostru se afla vinu de tóta calitatea*.

* VINCAPERVINCA, si simplu *pervinca*, s. f., **vincapervinca**, si **pervinca**; una planta.

VINCERE, *vinsi* si *vinsei*, *vinsu* si *victu*, v., **vincere**; a invinge; vedi compositulu *invincere*=*invingere*.

* VINCIBILE, adj., **vincibilis**, (d'in **vincere**); care se póte *vince*=*invinge : causa vincibile*; si cu sensu activu, care pote *vince* = *invinge : argumente vincibili*.

* VINCIRE, v., **vincire**; a legá : *a vincí rótele cu ferru; a si vincí templele cu flori; a vincí mânele captiviloru cu catene*.

* VINCLU, sau *vinculu*, pl.-*e*, **vinclum** si **vinculum**, (d'in **vincire**); legatura, acia, fune, laciu, catena : *vinclele tuniceloru, a stringe vinclele, a relassá vinclele; a arruncá in vincle; vinclele petioreloru*; fig. *vinclulu amicitiei, vinclele sângelui, vinclele amorii, vinclulu conjugale*.

* VINCTIONE, s. f., **vinctio**, (d'in **vincire**); actione si effectu allu actionei de *vincire*; legatura : *vinctionea roteloru cu cercuri de ferru*.

* VINCTORIU,-*tória*, adj. s., **vinctor**, (d'in **vincire**); legatoriu : *vinctoriulu rotéloru*.

* VINCTU,-*a*, adj., **vinctus**, (d'in **vincire**); legatu : *bute vincta cu cercuri de ferru*.

* VINCTURA, s. f., **vinctura**, (d'in **vinctus** de la **vincire**); legatura : *vinctur'a mâneloru si a petioreloru*.

* VINCULARE, v., **vinculare**, (d'in **vinculum**); a legá, a innodá : *a vinculá pre cineva cu catene de auru*.

* VINCULATU,-*a*, adj. part., **vinculatus**, (d'in **vinculare**); legatu, innodatu : *lumbrici vinculati*.

* VINCULU = *vinclu*, pl.-*e*, **vinculum**; vedi *vinclu*.

* VINDEMIA, s. f., **vindemia**, (d'in **vinum**, si **demere**); collessulu vinieloru : *se appropia vindemi'a; feriele vindemieloru; in tempulu vindemieloru nu ne occupàmu cu studiulu; ne ducemu la vindemie, petrecemu la vindemie, ne intorcemu de la vindemie; amu avutu vindemie formóse*.

* VINDEMIARE, v., **vindemiare**, (d'in **vindemia**); a college vini'a, a stringe strugurii : *vindemiàmu cu placere; amu vindemiatu multu si bonu vinu; nu e liertatu a vindemiá in vinia straina*.

* VINDEMIATORIU,-*tória*, adj. s., **vindemiator, vindemiatorius**, (d'in **vindemiare**); care *vindemia*, care college

www.dacoromanica.ro

vini'a, collegatoriu de vinia: *vindemiatorii cânta si lucra; am datu una mésa vindemiatoriloru.*

* VINDEMIATRICE, s. f., (**vindemiatrix**); femina care *vindemia;* — una stella luminósa in constellationea Virginei.

* VINDEMIATU,-*a*, adj. part., **vindemiatus**; collessu; subst. m., *vindemiatulu*, collessulu.

* VINDEMIOLA=*vindemióra*, s. f., **vindemiola**, (d'in **vindemia**); demin. d'in *vindemia*, mica *vindemia;* fig. mici venituri: *mi reservu tóte vindemiolele melle*, **omnes meas vindemiolas reservo**, *Cic.*

* VINDEMITORIU, s. m., **vindemitor**; vedi *vindemiatoriu.*

VINDERE, *vindiare, vinditione, vinditoriu, vinditrice, vindutu*, etc., vedi: *vendere, vendiare, venditione, venditoriu, venditrice, vendutu*, etc.

VINDICARE, v., **vindicare**, (d'in **vindicere**); 1. a pretende ceva in poterea dereptului, a reclamá, a si arrogá; 2. a apperá, a liberá, a salvá, a preservá; 3. a puní, a resboná: *a vindicá injuriele cu mân'a sea; a vindicá mortea fratelui seu;* 4. d'in confusionea cu verbulu *medicare*, se pune in sensulu acestui-a: *a vindicá unu morbu, a vindicá plagele capetate in batália; sufferiu de trei luni si nu me potiu vindicá; m'a vindicatu cu nesce medicamente forte simple; plag'a e deschisa, puroniédia si nu se vindica.* Inse in acestu sensu, pentru evitarea confusionei ar fí mai bene a ne serví cu v. *medicare.*

VINDICATIONE, s. f., **vindicatio**, (d'in **vindicare**); actione si effectu allu actionei de *vindicare*, in t. s. verbului, prin urmare si in sensulu de *medicatione*, unde ar fí de preferitu form'a propria *medicatione.*

VINDICATORIU,-*tória*, adj. s., **vindicator**, (d'in **vindicare**); care *vindica*, in t. s. verbului, prin urmare si in sensulu de *medicatoriu=medicu*, unde ar fí de peferitu form'a propria *medicatoriu = medicu.*

VINDICATU,-*a*, adj. part., **vindicatus**, (d'in **vindicare**); in t. s. verbului, prin urmare si in sensulu de *medicatu*, unde ar fí de preferitu form'a propria *medicatu.*

* VINDICE, s. m. si f., **vindex**, (d'in **vindicare**); care reclama ceva in poterea dereptului, care liéa ceva sub apperarea sea, apperatoriu, garante; liberatoriu, salvatoriu; in specie, punitoriu, resbonatoriu: *Domnedieu e vindicele crimineloru secrete.*

* VINDICIA, s. f., **vindicia**, (d in **vindex**, de la **vindicare**); reclamatione inaintea justitiei: *vindicie pentru libertate*, ponere in libertate provisoria peno se va judecá caus'a; *vindicie pentru servitute* ponere in servitute provisoria peno se va judecá caus'a.

* VINDICIU, pl.-*e* **vindicium**, (d'in **vindex**); *vindicatione*, apperare a dereptului.

* VINDICTA, s. f., **vindicta**, (d'in **vim-dicere**); 1. vergella cu care lictoriulu attingea pre serva pêno candu pretoriulu pronuntiá formul'a manumissionei; *servu liberatu prin vindicta.* 2. apperare, protectione, liberatione: *vindict'a libertàtii, mórtea e sing'ra vindicta a vietei acestei-a;* 3. punitione puntru reulu commissu: *vindict'a divina astépta pre toti malefactorii. la popórele selbatice vindict'a de sânge pentru sângele versatu, se crede a fí detoria sacra; legile nostre pennali nu permitu vindict'a privata.*

VINERE, *vineri*, etc.; vedi *Venere.*

VINETARE, *vin tella, vin tire, vinetitu, vinetiuu, vinetu;* vedi: *venetare, venetella, venetire, venetitu, venetiuu, venetu.*

VINETU, pl.-*e*. **vinetum**, (d'in **vinum**); locu plantatu cu vitia de *vin-a, vinia: a plantá vinete;* prov. *a si tiá vinetele selle*, a si face reu siesi.

VINGERE, *vinsi* si *vinsei, vinsu* si *victu*, v., **vincere**; vedi compositulu *invingere = invincere.*

VINGUTORIU,-*tória*, adj. s., **victor**; vedi compositulu *invingutoriu.*

VINIA, (cu *n* molliatu, *viia*), s. f., **vinea**, (d'iu **vinum**); 1. locu plantatu cu vitia vinifera: *a plantá una vinia; a si cultivá vini'a; in Térr'a romanesca sunt multe si bone vinie; viniele nostre pro-*

www.dacoromanica.ro

ducu vinu escellente; candu s'au coptu strugurii, se collegu viniele; multi terrani se occupa numai cu cultur'a vinieloru; bascric'a se nomesce vini'a Domnului; 2. casutia, umbrariu sau folisioru coperitu cu vitia de *vinia*; de ací la antici, una constructione de lemnu facuta in form'a unui atare folisioru, cu care se apperáu impressuratorii in contr'a arruncatureloru inimiciloru.

VINIALE, adj., **vinealis**, (d'in **vinea**); relativu la *vinia*, de *vinia: pamentu viniale.*

VINIARIU,-*a*, adj., **vinearius**, (d'in **vinea**); relativu la *vinia*, de *vinia;* subst. m. *viniariu*, **vinitor**, lucratoriu si custode de *vinia: am la vini'a mea unu viniariu preceputu, diligente si onestu; viniariulu n'are dereptu se se departedie de la vinia; vér'a viniariulu cultiva si custodesce vini'a, iérn'a custodesce casele de la vinia, si mai allessu cellariele cu vinu, cari se afla la vinia; mulierea viniariului se nomesce viniaressa.*

VINIATICU,-*a*, adj., **vineaticus**, (d'in **vinea**); relativu la *vinia: cultura viniatica, instrumente viniatice.*

VINICULTORIU,-*a*, adj. s., care *cultiva viniele*, care se occupa cu *cultur'a vinieloru.*

VINICULTURA, s. f., (fr. **viniculture**); *cultura* de *vinie: vinicultur'a cere mai multu lucru de câtu agricultur'a, si este mai espusa eventualitàtiloru de câtu acésta-a.*

VINIFERU,-*a* adj., **vinifer**, (d'in **vinum**, si **ferre**); care produce vinu: *solu viniferu; vitia vinifera*; subst. pl. *viniferele*, (fr. **vinifères**), plantele cari producu *vinu* sau unu succu analogu *vinului.*

VINIFICARE, v., (d'in *vinu* si *facere*); a face *vinu;* a prepará *vinu.*

VINIFICATORIU,-*tória*, adj. s., (fr. **vinificateur**); care face, prepara *vinu*; si care serve spre a preparà *vinu: apparatu vinificatoriu.*

VINIFICATIONE, s. f., (fr. **vinification**); artea de a face *vinu*, de a lu conservá, de a lu curetiá.

VINIFICIU, pl.-*e*, (it. **vinificio**); arte de a prepará vinu.

VINIMETRIA, s. f., (d'in **vinum** = vinu, si μετρεῖν = mesurare); arte de a mesurá calitatea vinului.

VINIMETRICU,-*a*, adj., (fr. **vinimétrique**); relativu la *vinimetría* si la *vinimetru: cercàri vinimetrice.*

VINIMETRU, s. m., (fr. **vinimètre**); instrumentu cu care se servescu ómenii spre a connósce calitatea vinului: *comperatorii de vinu cérca vinulu cu vinimetrulu.*

VINIOLA = *vinióra*, s. f., **vineola**, (d'in **vinea**); deminutivu d'in *vinia*, mica *vinia: mi place a me occupá cu viniór'a mea: Domnulu mi a benedissu viniór'a.*

VINITORIU,-*tória*, adj. s., **vinitor**, **vinitorius**, (d'in **vinum**); *viniariu*, cultivatoriu de *vinia: vinitoriulu amputa, sapa, léga, curetia, college si ingrópa vini'a.*

VINIU,-*a*, adj., **vineus**; (d'in **vinum**); de *vinu: succu viniu, mustu viniu.*

VINOLENTIA, s. f., **vinolentia**, (d'in **vinolentus**); stare de *vinolentu*, betía; *ómenii cu mente se temu de violentia, ridu inse de vinolenti; vinolenti'a face pre ómeni stupidi.*

VINOLENTU,-*a*, adj., **vinolentus**, (d'in **vinum**); impregnatu cu vinu: *medicamente vinolente;* in specie inse, béetu si betivu: *omu vinolentu, betrânu vinolentu, betrâna vinolenta;* subst. *vinolentii nu su amicii mei.*

VINOSITATE, s. f., **vinositas**, (d'in **vinosus**); calitate de *vinosu;* sucu *vinosu*, gustu *vinosu: vinositatea unei substantie licide.*

VINOSU,-*a*, adj., **vinosus**, (d'in **vinum**); 1. plenu de *vinu*; de ací, béetu, imbetatu, si applecatu la vinu: *poetu vinosu, betrânu vinosu; ospetiu vinosu*, la care se bee multu vinu; 2. care sémina cu *vinulu*, care are ceva d'in natur'a vinului: *sapóre vinósa, odóre vinósa, sucu vinosu.*

VINSU,-*a*, adj. part., (d'in *vincere* = *vingere*), **victus**; invinsu; vedi compositulu *invinsu.*

VINU, pl.-*uri*, **vinum**, (οἶνος); licóre bona de beutu stórsa d'in uva (struguru) si trecuta prin primulu gradu de fermentatione: *vinu albu, vinu rosiu, vinu nouu, vinu veclu, vinu tare, vinu*

www.dacoromanica.ro

flaccu, vinu dulce, vinu aspru, vinu amaru; vinu curatu, vinu artefactu; vinulu cu câtu e mai vechiu, cu atâtu e mai pretiosu; la mésa beemu câte unu pocariu de vinu; in vinulu tare tornámu una bona portione de apa; vinulu multu imbéta, si mai allessu cându e si tare; vinulu ilara ânim'a omului; vinulu e lapte pentru betrâni, inse stricatiosu pentru copilli; la Romani in primele-tempuri alle republicei erá aspru interdissu femincloru de a bee vinu, si cine descoperiá pre soci'a sea beendu vinu, putea se ua repudiedie; omului beetu se deslega limb'a si ellu spune totu ce are la ânima, de ací proverbiulu, co in vinu e veritate; machomedaniloru nu e permissu de lege a bee vinu, inse cei mari aſla modu de a trece pre longa lege.

VIOLA=*vióra*, s. f., **viola**, (demin. d'in gr. ἴον); 1. genu de plante d'in famili'a *violacieloru*, care au de typu una planta de primavéra cu odóre placuta, si cu colóre mestecata de rosiu si venetu inchisu; 2. instrumentu musicale cu patru córde intense pre unu pantice de lemnu cavu, pre cari se trage cu arculu cându se cânta : *a cantá sau jocá pre vióra, music'a d'in vióra e cea mai viua si mai placuta; viór'a e instrumentulu principale la concertele nóstre.*

* VIOLABILE, adj., **violabilis**, (d'in **violare**); care se pote *violá;* contrariu *inviolabile : ânima violabile; fientia violabile; partea corpului cea mai violabile.*

* VIOLACIU,-*a*, adj. **violaceus**, (d'in **viola**); de colórea *vióreloru* de primavéra, violettu, venetu; subst. pl., *violaciele*, (fr. **violacées**), familia de plante cari au de typu viór'a de primavéra.

* VIOLARE, v., **violare** (d'in **vis**), a vattemá, a calcá, a maletractá, a stricá; a desonorá, a stuprá : *nu se covine a violá pre nemine neci cu fapt'a neci cu vorb'a; ómenii rei si fora fric'a lui Domnedieu violédia case, temple si altarie; corruptii violédia virgini si matrone.*

* VIOLARIU,-*a*, adj., **violaris**, (d'in **viola**); relativu la *viola;* subst. pers. *violariulu*, **violarius**, tinctoriu in colóre *violacia* sau *violetta;* subst. reale, *violariu*. pl.-*e*, **violarium**, stratu de *vióle*=*vióre.*

* VIOLATIONE, s. f., **violatio**, (d'in **violare**); actione de *violare : violationea credentiei, violationea religionei; violationea templeloru commissa de barbari revoltà ânimele totoru crestiniloru; legile punescu aspru violationea femineloru, virginiloru si a prunciloru.*

* VIOLATORIU,-*tória*, adj. s., **violator**, (d'in **violare**); care *violédia*, in t. s. verbului : *violatorii derepturiloru umanitàtii; ânimele oneste urrescu pre violatorii lucruriloru sacre; violatorii constitutionei se punescu cu suppliciulu estremu.*

* VIOLATRICE, s. f., **violatrix**; femina care *violédia, violatória : natura violatrice.*

* VIOLATU,-*a*, adj., **violatus**, (d'in **violare**); vettematu, calcatu, maletractatu, stricatu; desonoratu, spurcatu, stupratu : *credentia violata, legamentu violatu, constitutione violata, legi violate, case violate; temple sacre violate de impii; mulieri oneste violate de barbari; virgini caste violate de ómeni corrupti; nemica n'a remasu neviolatu de ministrii celli rei, cari usurpassera potestatea suprema in statu.*

* VIOLENTARE,-*ediu*, v., (fr. **violenter**), a applicá *violentia*, a constringe : *omulu moderatu nu violentédia pre nemine.*

* VIOLENTATU,-*a*, adj. part., (fr. **violenté**); constrinsu, redussu a face ceva in contr'a volientiei selle.

* VIOLENTIA, s. f., **violentia**, (din **violentus**); calitate de *violentu*, caracteriu *violentu*, impetuositate, mare gradu de energía, rigóre, ferocitate : *violenti'a ventului, violenti'a frigului, violenti'a caldurei; inimicii ne attacara cu violentia; lassati violenti'a, si ascultati de ratione; violentiei se oppune violentia; in violenti'a meniei facú fapte cari nu se potu escusá; violenti'a e calitatea leului, dolulu a vulpei.*

* VIOLENTU,-*a*, adj., **violentus**, (d'in **vis** = βία); impetuosu, tare, energicu, furiosu : *ventu violentu, dorere violenta, omu violentu, impetu violentu, fapte violente insociate l vorbe violente; cu ómeni violenti se nu te liéi la vorba; mâncle vio-*

www.dacoromanica.ro

lente facile se incrunta in sânge; acestu omu violentu nu suffere ca se i contradica cineva; violente su ferele selbatice, omului se covine se si tempere violenti'a.

* VIOLETTU,-*a*, adj., (it. **violetto**, fr. **violet**); violaciu, vênetu : *violettulu e una colóre modesta; violettulu e ultim'a colóre d'in prism'a solaria; place uncru ómeni a se imbracca in violettu.*

* VIOLINA, s. f., (it. **violino**, fr. **violon**); instrumentu de musica cu corde; vedi *viola=vióra* sub 2.

* VIOLINISTU, s. m., (it. **violinista**); care cânta cu *violin'a* sau *viol'a=vior'a.*

* VIOLONCELLISTU, s. m., (fr. **violoncelliste**); care cânta cu *violoncellulu.*

* VIOLONCELLU, pl.-*e*, (it. **violoncello**, fr. **violoncelle**); instrumentu de musica cu córde, ca si *violin'a* sau *viol'a = vióra.* inse de una dimensione cu multu mai mare.

* VIOLONE, s. m., (it. **violone**); augmentativu d'in *viola = vióra;* vióra cu tonu bassu.

* VIOLONISTU, s. m., (fr. **violoniste**) care canta pre vióra cu unu talentu raru.

VIORA, s. f., **viola**; 1. flore de primavéra; 2. instrumentu de musica cu patru córde; vedi *viola.*

VIORELLA, s. f., **viola**; deminutivu d'in *viora*, floricella de primavéra.

VIOSIA, s. f., (d'in *viosu*); **vivacitas**; vedi *viuosia.*

VIOSU,-*a*, adj., (d'in *viuu*), **vivax**; vedi *viuosu.*

* VIPERA, s. f., **vipera**, (d'in **vivipara**?); specia de sérpe : *vipera veninosa; m'a muscatu una vipera;* prov. *a nutri viper'a in senu; viper'a uccide cu veninu pre bencfactoriulu seu.*

* VIPERALE, adj., **viperalis**, (d'in **vipera**); relativu la *vipera : érba viperale*, bona in contr'a muscaturei de *vipera.*

* VIPERARIU,-*a*, adj., **viperalis**, forma vulgarisata synonyma cu *viperale.*

* VIPERINU,-*a*, adj., **viperinus**, (d'in **vipera**); de *vipere* sau *serpi : muscatura viperina, veninu vip rinu; érba viperina=viperale*, bona in contr'a muscaturei de *vipera.*

* VIPERIU,-*a*, adj., **vipereus**, (d'in **vipera**); de *vipera* sau de *sérpe : sufflatu viperiu, denti viperii, penne viperie, pérulu viperiu allu discordiei; sororile viperie*, furiele cu serpi pre capu; *cânele viperiu*, cerberulu.

* VIRA, s. f., **vira**, (d'in **vir**); muliere, femina.

* VIRAGINE, s. f., **virago**, (contrassu **virgo**); virgine robusta, eroina, amazone : *viraginea Juturna, viraginea Minerva, viraginea Diana.*

* 1 VIRATU,-*a*, adj., **viratus**, (d'in **vir**); barbatu, cu ânima de barbatu : *femina virata.*

* 2 VIRATU, s. m., **viratus**, (d'in **vir**); portare barbatesca, cumu se covine unui barbatu.

* VIRERE, si *virescere* v., **virere, virescere**; a fí *verde*, a *verdi*, a *inverdi.* Radecin'a adiectivului *verde* si a subst. *viretu.*

VIRETU, pl.-*e*, **viretum** si **virectum**, (d'in **virere**); locu *verde*; locu cu érba *verde, verdétia*, colore *verde.*

VIRGA, *virgare, virgariu, virgatoriu, virgatu, virgetu, virgiu, virgosu;* vedi : *verga, vergare, vergariu; vergatoriu, vergatu, vergetu, vergiu, vergosu.*

VIRGILIE, s. f. pl., vedi *vergilie.*

* VIRGINALE, adj., **virginalis**, (d'in **virgo, virginis**); de *virgine*, cumu se covine unei *virgine : portu virginale, modestia virginale, verecundia virginale, pudicitia virginale, plansu virginale.*

* VIRGINARE, v., **virginari**, (d'in **virgo, virginis**); a pertrece virgine, a fetiori, a se portá ca *virgine : aceste mulieri au virginatu douedieci de anni, acumu s'au maritatu.*

* VIRGINARIU,-*a*, adj., **virginarius**, (d'in **virgo, virginis**); relativu la *virgine*, de *virgine : catone virginariu, cata virginaria*, care fura *virgini.*

* VIRGINE, s. f., **virgo**, (contrassu d'in **virago**), fetióra, féta curata, vergura : *virginile din natura sunt pudice; virginile se aduna si canta versuri sacre; formosétí'a virginiloru descépta admirationea spectatoriloru; castitatea virginiloru se pinge pre faci'a loru, pudiceti'a virginiloru e cellu mai formosu ornamentu allu loru; virginile vestali erau*

www.dacoromanica.ro

consecrate cultului Vestei; aceste virgini se allegeau dintre fetele celle mai nobili in etate de sésse peno la diece anni, si serviau treidieci de anni, in primulu decenniu invetiau cultulu, in secundulu decenniu lu practicau si in tertiulu decenniu doceau pre novitie, dupo acestu terminu poteáu essi din templu si se poteáu marità; crestinii glorifica pre virginea Maria care a nascutu pre Christu, si a remasu virgine si dupo nascere; fig. térra, pamentu, virgine, nelucratu; *selba, padure virgine*, neattensa de secure.

* VIRGINITATE, s. f., **virginitas**, (d'in **virgo; virginis**); calitate de *virgine*, stare de *virgine: virgintatea e una flóre care se vescedesce la attengere; e peccatu a violá virginitatea; juni, respectati virginitatea feteloru; virginile sacre si au pastratu virginitatea pêno in mormentu.*

* VIRGINIU,-*a*, adj., **virgineus**, (d'in **virgo, virginis**); relativu la *virgine*, de *virgine: figura virginia, fronte virginia, pèru virginiu, cóma virginia· vestimentu virginiu; portu virginiu, pudóre virginia, altariu virginiu*, allu Vestei; *sagétta virginia*, a Dianei, care a remasu pururе *virgine.*

* VIRGOSU,-*a*, adj., **virgosus**, (d'in **virga**); vedi *vergosu.*

* VIRGULA = *virgura* = *vergura*, s. f., **virgula**, (d'in **virga**); deminut. d'in *virga* = *vérga, vergella;* in gramm. micu semnu de interpunctione, prin care se separa membrele unei frasi, *comma; punctu si virgula* = *semicolu.*

* VIRGULARE, v., (it. **virgolare**, fr. **virguler**); a insemnà cu *virgule*, a separá membrele frasei prin *virgule.*

* VIRGULARIU,-*a*, adj., (fr. **virgulaire**); relativu la *virgula*, care sémina cu una *virgula: semne virgularie, separatione virgularia;* subst. f. *virgularia*, (fr. **virgulaire**); 1. genu de plante d'in Americ'a; 2. genu de polyparie.

* VIRGULATU,-*a*, adj., **virgulatus**, (d'in **virgula**); 1. vergatu; 2 insemnatu cu *virgule: discursu virgulatu, frase virgulata;* fig. *omu punctatu si virgulatu*, care cu essactitudinea merge peno la escessu.

* VIRGULTOSU,-*a*, adj., **virgultosus**, (d'in **virgultum**), plenu de *virgulte: locu virgultosu, campu virgultosu, planta virgultósa* = *virgultu.*

* VIRGULTU, pl. **virgultum**, (in locu de **virguletum**, d'in **virgula**); planta care da numai *vergelle*, si nu cresce, sau n'a crescutu inca, ca arbore inaltu; tufa.

* VIRGUNCLA sau *virguncula*, s. f., **virguncula**, (d'in **virgo**); deminut. d'in *virgine, virgine* mica, féta, *vergura.*

* VIRIA, s. f., **viria**, pl. **viriæ**; specia de braciaria pentru barbati; vedi si *viriola;* — compara si populariulu nostru *verriga.*

* VIRIATU,-*a*, adj., **viriatus**, (d'in **viria**); munitu cu *virie* = braciarie.

* VIRICLE sau *viricule*, pl. f. **viriculæ**, (din **vires**); mica potere, mica avere.

* VIRIDARE, v., **viridare**, (d'in **viridis**); a *verdí*, a *inverdí*, cu sensu si transit. si intrans.; vedi *verdire*, si compositulu *inverdire.*

* VIRIDARIU, pl.-*e*, **viridarium**, (d'in **viridis**); *verdiariu*, locu cu *verdetie*, gradina; vegetali, plante, arbori verdi; vedi si *viridiariu* si *verdiariu* si *verdietu.*

* VIRIDE = *verde*, adj., **viridis**, (d'in **virere**); vedi *verde.*

* VIRIDESCERE, v., **viridescere**, (d'in **viridis**); vedi *verdire* si compositulu *inverdire.*

* VIRIDIA = *verdia*, s. f., (d'in pl. **viridia, -ium**); vedi *vérdia.*

* VIRIDIARIU, pl.-*e*, **viridiarium**, (d'in **viridis**); locu cu plante *verdi, verdietu:* vedi *verdiariu* si *verdietu.*

† VIRIDI-, (d'in **viridis** = verde), in composite scientifice, precumu in: *viridifloru,-a*, adj., (fr. **viridiflore**), care are *flori verdi: narcissu viridifloru; viridifoliu,-a*, adj., (fr. **viridifolié**), care are *folie verdi; viridipede*, adj., (fr. **viridipède**), care are *petiorele verdi; viridipennu,-a*, adj., (fr. **viridipenne**), care are *aripiórele verdi: insecte viridipenne.*

* VIRIDINA, s. f., (fr. **viridine**), materia colorante *verde* a planteloru.

* VIRIDITATE, s. f. **viriditas**, (d'in **viridis**); calitate de *verde*, colore *verde, verdeti'a, verdime: viriditatea prateloru,*

www.dacoromanica.ro

viriditatea màrii; fig. vigore, taría : *betranetiele rapescu viriditatea.*

* VIRILE, adj., **virilis**, (d'in **vir**); barbatescu, de barbatu, 1. relativu la sexu : *sexu virile, stirpe virile, facia virile, vultu virile, parte virile, membru virile*; 2. relativu la etate : *etate virile, toga virile, porture virile*; 3. in sensu juristicu, câtu vine la unu omu, la una persona, la unu individuu ; *portione virile, Domnedieu dede mente fia-carui omu in portione virile*; 4. fig. câtu si cumu se covine unui barbatu : *ânima virile, oratione virile, ingeniu virile, dorere sufferita cu taría virile; fapta virile.*

* VIRILISARE, v., (fr. **viriliser**); a face *virile : educatoriulu póte virilisá pre unu têneru, si effeminá pre altulu; acestu scriptoriu scie virilisá stylulu*, a lu face vigorosu.

* VIRILISATU,-*a*, adj. part., (fr. **virilisé**); energicu, vigorosu : *stylu virilisatu.*

* VIRILITATE, s. f., **virilitas**, (d'in **virilis**) ; calitate de *virile*, stare de *virile*, caracteriu *virile*, etate *virile : a adjunge la virilitate; a fi in virilitate; a dá semne de virilitate; a privá pre cineva de virilitate*, a lu castrá.

* VIRIOLA, sau *virióra*, s. f., **viriola**, pl. **viriolæ**, (d'in **virin**) ; specia de braciaria pentru barbati. Compara populariulu nostru *verriga.*

* VIRIOSU,-*a*, adj., **viriosus**, (d'in **vires**); plenu de potere, vigorosu, tare, energicu : *medicamente viriose.*

* VIRIPOTENTE, adj., **viripotens**, 1. (din **vires**, si **potens**), tare in potere, munitu cu mare potere, epithetu datu lui Joue : *dieulu viripotente*; 2. (d'in **vir**, si **potens**), care pote tiné unu barbatu, care e in etatea de maritatu, nubile : *féta viripotente.*

* VIRITANU,-*a*, adj., **viritanus**, (d'in **viritim**) ; distribuitu pre capete : *agru viritanu*, **ager viritanus**, *Fest.*

* VIRITE, adv., **viritim**, (d'in **vir**), pre capete, la fia-care persona : *a distribuí unu agru virite; a imparti virite una summa de argentu.*

* VIRÓRE, s. f., **viror**, (d'in **virere**); *verdétia ; virórea prateloru, virórea orzului, virórea semenatureloru de primavéra.*

* 1 VIROSU,-*a*, adj., **virosus**, (d'in **vir**) ; care âmbla dupo barbati : *muliere virósa, precumu su si barbati mulierosi.*

* 2 VIROSU,-*a*, adj., **virosus**, (d'in **virus**); plenu de 2 *viru*, in t. s. acestui subst. *a)* plenu de umore, de *succu*, de zéma : *locuri viróse, pesci virosi; b)* care myrosa tare, putorosu, fetidu : *odore virósa, remediu virosu; c)* venenosu : *materia virosa, impunsetura virósa.*

* VIRTUALE, adj., (it. **virtuale**, fr. **virtuel**); care e numai in potentia si fora effectu actuale ; *caldura virtuale, intentione virtuale; noi toti avemu facultatea virtuale de a fi boni, si prin urmare fericiti; in mechanica se vorbesce de momente virtuali alle poteriloru.*

* VIRTUALITATE, s. f., (it. **virtualità**, fr. **virtualité**), calitate de *virtuale*, in oppositione cu *actualitatea.*

* VIRTUOSU,-*a*, adj., **virtuosus**, (d'in **virtus**); plenu de *virtute*, 1. in sensu morale : *omu virtuosu, muliere virtuosa; fapte virtuose, viétia virtuósa*; 2. in sensu artisticu, *escellente*, mai allessu in musica : *unu virtuosu in vióra, una virtuósa in piano-forte*; 3. *virtuosu* = *vertosu, tare; duru*; vedi *vertosu.*

VIRTUTE, s. f., **virtus**, (d'in **vir**), 1. proprie, barbatía, taría, potere, vigóre, energía, calitate inalta, escellentia : *virtutea bracieloru, virtutea bellica, virtutea militaria ; virtutile memoriei, ellu erá dotatu cu tote virtutile oratorie; virtutile corpului si alle sufletului; medicii connoscu virtutile erbeloru ; virtutea leului, virtutea callului*; 2. in specie, bonetate morale, onestate, integritate : *stoicii diceau co virtutea e singurulu bonu pre lume; anticii numerau patru virtuti principali, intelleptionea, marimea de ânima, temperanti'a si dcreptatea; virtutea se oppune vitiului, omulu numai prin virtute se inaltia la addeverat'a sea demnitate; bon'a volientia urmata de adoperationea de a si implení detorí'a constitue addeverat'a virtute; virtutea principale a unei femine e castitatea*; 3. figuratu se dice : *in virtutea unei legi, in virtutea unui dreptu*, si :

www.dacoromanica.ro

in poterea unei legi, in poterea unui dreptu, fiendu co cotare lege ne permitte sau ne impune, fiendu co avemu cotare dreptu. Vedi si form'a *vertute*.

1 * VIRU, s. m., **vir**; barbatu, in oppositione cu *femina*. Radecin'a derivateloru : *viratu, virtute* = *vertute, virile, virite*.

2 * VIRU, s. m., **virus**; 1. umóre naturale, sucu, zéma de plante sau de animali, sementia de animali; 2. mirosu tare, putore, fetore; sapóre amara, repumnante, gretiosa; 3. venenu : *viru ucciditoriu, viru de plante, viru de sérpe, viru rapidu; vipera plena de viru, viru siphiliticu, viru variolicu, viru de rabia;* fig. *acésta femina e numai viru; ea si vérsa virulu meniei asupr'a mea.*

* VIRULENTIA, s. f., **virulentia**, (d'in **virulentus**); calitate de *virulentu*, stare de *virulentu : virulenti'a unei umori;* fig. *virulenti'a unui discursu.*

* VIRULENTU,-*a*, adj., **virulentus**, (d'in **virus**); venenosu : *serpi virulenti, muscatura virulenta;* fig. *discursu virulentu, satyra virulenta, stylu virulentu.*

VISARE,-*ediu*, v., **somniare**; a avé *vise*, a fantasiá dormindu : *ómenii visédia, déro visédia si animalile; am visatu tóta nóptea; de multe ori am visatu lucruri absurde la cari n'am cogetatu neci in una data; visám co callatoriám pre mare; spune-mi ce ai visatu asta nópte; s'a intemplatu cea ce n'ai visatu; morbosii visédia lucruri fora capu si fora códa; flamendulu visédia pâne alba si carne grassa; avarii visédia monti de auru; unii ómeni visédia veglându.*

VISATORIU,-*tória*, adj. s., **somnians**; care *visédia : visatorii nu si adducu totu de a un'a a mente de celle ce au visatu; visatorii descepti sunt frati boni cu mentecaptii.*

VISATU,-*a*, adj., **somniatus**; apparutu in *visu : persone visate, lucruri visate, intemplàri visate.*

* VISCARAGINE, s. f., **viscarago**, (d'in **viscum**); una planta, carlina.

* VISCARE, v., **viscare**, (d'in **viscum**); a unge cu una substantia *viscosa* = glutinosa.

* VISCATU,-*a*, adj., **viscatus**, (d'in **viscare**); unsu cu *viscu* = glutinu : *vergelle viscate; mâni viscate*, de cari se lipesce lucrulu attensu.

* VISCERARE, v., (**viscerare**); a distribuí poporului carne taliata.

* VISCERATIONE, s. f., **visceratio**, (d'in **viscera**); distributione de carne, facuta poporului.

* VISCERE, pl. *visceri*, **viscus**, mai allessu in pl. **viscera**; pàrtile interiori alle corpului animale, intestinele, menutaliele, atâtu celle nobili : córdea, ficatulu, pulmonii, renîcli, etc., câtu si celle ignobili : stomachulu, matiele, etc.; metaf. carnea; si prin estensione : carnea si sangele, in sensu propriu si figuratu : *viscerile matrei*, copillulu; *viscerile statului, viscerile cetatei; viscerile montelui.*

* VISCERIU,-*a*, adj., **viscereus**, (d'in **viscus, visceris**); d'in *visceri*, de *visceri*.

* VISCIDU,-*a*, adj., **viscidus**, (d'in **viscum**); de natur'a *viscului* = glutinului, viscosu, glutinosu.

* VISCINA, s. f., (fr. **viscine**); substantia chymica care se afla in *viscu* = glutinu : *viscin'a e mai liusióra de câtu ap'a, se immóllia de caldura, se topesce si se infla.*

* VISCIVORU,-*a*, adj., (fr. **viscivore**); care *devóra* = manca *vescu* : *passeri viscivore.*

* VISCOIDE, adj., (fr. **viscoïde**); care sémina cu *vesculu;* subst. pl. *viscoidile*, familia de plante cari au de typu genulu *viscu* = vescu.

* VISCOSITATE, s. f., (it. **viscositate, viscositade, viscosità**, fr. **viscosité**); calitate de *viscosu* = glutinosu, tenacitate, proprietate care consiste in una certa adesione a moleculeloru corpuriloru intre sene si cu corpurile vecine, care face ca elle se resista multu unei separatione totale, si se se suppuna violentiei facute loru mai multu estendendu-se de câtu separandu-se.

* VISCOSU,-*a*, adj., **viscosus**, (d'in **viscum**); glutinosu; tenace : *materia viscósa, carne viscósa, licóre viscósa, umóre viscósa.*

VISCU = *vescu*, s. m., **viscum**, (ἰξός); 1. planta parasita care cresce pre ar-

www.dacoromanica.ro

bori; — in acestu sensu mai multu sub form'a *vescu*, (vedi 2 *vescu*); 2. glutinu facutu d'in baccele de *viscu*,—in acestu sensu mai multu sub form'a *viscu*: *passerile mici se prendu cu viscu.*

VISIBILE, adj., **visibilis**, (d'in **videre**); care se póte *vedé*, de *vedutu*: *Domnedieu e creatoriulu totoru lucruriloru visibili si invisibili; se appropia de noi una cometa, care e visibile numai cu oclii armati; écco unu omu care nu e visibile una data pre septemâna.*

VISIBILITATE, s. f., **visibilitas**, (d'in **visibilis**); calitate de *visibile*, possibilitate de a fi *vedutu*: *visibilitatea unei comete cresce cu appropiarea ei de pamentulu nostru.*

* VISIFICU,-*a*, adj., **visificus**, (d'in **visus**, si **facere**); care face ca se potemu vedé.

VISINA, s. f., (it. **visciola**), **cerasum acidum**; fructulu *visinului*: *visinele su mai acre de câtu cerésicle; visinele su recoritórie; mulierile facu dulcétia de visine, destillatorii facu rachiu de visine; visinele stracópte facu vermi.*

VISINIUU = *visinívu*,-*a*, adj., care are colórea *visinei*: *facia visiníua, tinctura visiníua.*

VISINU, s. m., (it. **visciolo**), **cerasus apronіana**, *Linn.* arbore care produce *visine*, specia de ceresiu: *visinu selbaticu, visinu altuitu; gradina de visini.*

* VISIONARIU,-*a*, adj., (it. **visionario**, fr. **visionnaire**); care crede co vede fantasmate, co are revelationi de fientie mai inalte; fig. care are idee estravaganti, planuri chimerice; subst. *unu visionariu, una visionaria.*

* VISIONE, s. f., **visio**, (d'in **visum**, de la **videre**); actione si effectu allu actionei de *vedere*: *visione directa, visione reflessa, visione refracta; mechanismulu visionei, fenomenulu visionei, theori'a visionei; visione naturale, visione artificiale; theologii vorbescu de una visione beatifica prin care fericitii vedu pre Domnedieu; acésta pretensa visione se nomesce si visione intuitiva;—visioni se nomescu si visele, si mai allessu visele ce visédia unii ómeni cu oclii deschisi; atari visioni sunt producte alle unei imaginationi morbóse; am conoscutu unu omu care pretendea co are visioni.*

VISITA, s. f., (it. **visita**, fr. **visite**), **visitatio**; actione si effectu allu actionei de *visitare*: *visita ordinaria, visita de ceremonia, visita de annulu nouu; a face visite, a recepe visite; a merge in visita, a fi in visita; a fi detoriu cuiva una vivita; a uitá de a face una visita; carta de visita; medicii facu visite morbosiloru; cine chiama pre medicu, e detoriu a solve visitele lui; visitele commissariloru de politia pentru descoperirea furiloru; episcopii facu visite pastorali in diecesile loru; visit'a ospitieloru, visit'a pauperiloru morbosi, visit'a captiviloru sunt opere de caritate si de misericordia; se facu visite instituteloru, stabilimenteloru publice si private, spre a se vedé in ce stare sunt, si a se leuá mesure de ammeliorare in casu de necessitate.*

VISITARE, v., **visitare**, (d'in **visere**, de la **videre**); proprie *a vedé* adese ori; inse in specie: 1. a merge spre a vedé pre cineva la cas'a lui: *a visitá amicii, a visitá connoscutii;* 2. a face *visite* de ceremonia: *a visitá pre superiori, a visitá pre patroni, a visitá pre judecători;* 3. a merge spre a vedé d'in caritate sau devotione: *a visitá pre pauperi, a visitá pre morbosi, pre captivi; a visitá basericele, a visitá locurile sânete;* 4. a merge spre a vedé déco lucrurile sunt in ordinea si starea cumu se cere se fia: *a visitá casarmele, a visitá arsenariele; episcopulu visita diecesea sea; a visitá parochiele;* 5. a cercetá unu lucru, cu diligentia spre a poté leuá una connoscentia sau trage una coniectura: *medicului visita una plaga, visita corpulu unui morbosu; inspectorii finantiari visita mercile venite d'in strainetate, politi'a visita casele si tóte ânglurile caseloru suspecte, visita charteiele si correspondentiele personeloru suspecte;* 6. a suppune unei probe: *Domnedieu visita pre ómeni prin benefaceri si prin punitioni.*

VISITATIONE, s. f., **visitatio**, (d'in **visitare**); actione si effectu allu actionei de *visitare*, in t. s. verbului; vedi si *visita.*

www.dacoromanica.ro

VISITATORIU,-*a*, adj. s., **visitator**, (d'in **visitare**); care *visita* : *visitatorii locuriloru sacre, visitatorii basericeloru si ai instituteloru de caritate; visitatorii caseloru de prostitutione.*

VISITATRICE, s. f., (fr. **visitatrice**); femina care *visita*, in specie, *visitatrice religiósa*, insarcinata d'in partea superiorei a *visitá* stabilimentele dependenti de autoritatea monasteriului principale.

VISITATU,-*a*, adj. part., **visitatus**, (d'in **visitare**); in t. s. verbului *visitare* : *amici visitati de noi; casa visitata; locuri publice visitate de multi; stabilimente visitate de esperti.*

* VISORIU,-*a*, adj. s., (**visor**); care vede; subst. reale *visoriu*, pl.-*e*, **visorium**; theatru.

VISU, pl.-*e*, si-*uri*, (**visum**), **somnium**; joculu fantasiei in somnu, cându omului addormitu se pare co vede obiectele acellui jocu, fenomenu forte connoscutu, inse difficile de esplicatu : *vise placute, vise incantatórie, vise de auru; vise neplacute, vise tormentatorie, vise terribili; multi credu co visele su previsioni alle evenimenteloru future; superstitiosii se occupa cu esplicarea viseloru, si credu co mai allessu visele de deminéit'a se realisa; celli ce credu in vise, devinu visionari, si unii mergu in superstitionea loru pene a crede co visele loru sunt revelationi divine; inse visele spurcate se califica cu nomele de vise diabolice.*

* VISUALE, adj., **visualis**, (d'in **visus**); relativu la *vedere* : *radiu visuale*, linia luminósa care vine de la obiectulu vederei directu la organulu vederei; *punctu visuale*, punctu in care se unescu *radiele visuali; nervu visuale*, nervulu opticu, asiá nomitu pentru co serve actionei vederei.

* VISUALITATE, s. f., **visualitas**, (d'in **visualis**); calitate de *visuale*; potérea de a *vedé, vediulu.*

VITA, s. f., **pecus**; animale domesticu, in specie: bou, óue, capra; in sensu si mai restrinsu : bou, vacca, vitellu : *a custodí vitele, a pasce vitele; fora vite nu poti essercitá agricultur'a; cultur'a viteloru e unita cu cultur'a câmpului; proprietariulu are vite multe si formóse; ellu ingrassia si vende vite; carnea de vita e cea mai bona si mai sanetósa pentru omu; omu stupidu ca una vita; vite cu còrne = vite cornute; vite de lucru; vite de propagatione.*

* VITABILE, adj., **vitabilis**, (d'in **vitare**); care merita a fí *vitatu=evitatu;* de care se te feresci : *omu vitabile, bestia vitabile.*

VITALE, adj., **vitalis**, (d'in **vita**); relativu la *viétia*, care conserva *viéti'a*, care are potere de *viétia*, care da *viétia : principiu vitale, spiritu vitale, organe vitali, functioni vitali, nutrimente vitali, statu vitale, constitutione vitale.*

* VITALISARE, v., (fr. **vitaliser**); a face *vitale*, a dá spiritu *vitale.*

* VITALISATU,-*a*, adj. part., (fr. **vitalisé**); impregnatu cu spiritu *vitale.*

* VITALISMU, s. m., (fr. **vitalisme**); systema physiologica despre proprietatile vitali.

* VITALISTU, s. m., (fr. **vitaliste**); medicu care pune sub dependenti'a principiului *vitale* tóte actionile organice.

* VITALITATE, s. f., **vitalitas**, (d'in **vitalis**); potere de *viétia : vitalitatea unui corpu organicu, vitalitatea unui statu politicu; despre statulu turcescu se dice co n'are vitalitate; nationea româna si a probatu vitalitatea prin multele lupte si lungele sufferentie.*

* VITARE, v., **vitare**; a evitá, a se ferí de, a fugí de : *a vitá periculu, se vitàmu locurile relle si societàtile ómeniloru corrupti; vitati stulleti'a, vitati lussuri'a.*

* VITATIONE, s. f., **vitatio**, (d'in **vitare**); actione si effectu allu actionei de *vitare : vitationea periculuí, vitationea locuriloru cu reu nome.*

* VITATORIU,-*tória* adj. s., **vitator**, (d'in **vitare**); care *vita*, se feresce, fuge de cineva sau de ceva : *vitatorii societàtiloru corrupte, vitatorii urbei.*

* VITATU,-*a*, adj. part., **vitatus**; evitatu : *locuri vitate de ómenii intellepti si onesti.*

VITE, s. f., **vitis**; radecin'a derivatului *vitia*, prin urmare : 1. *vitia* de *vinia*, *vitia* de veri-ce planta care are óre-care similitudine cu *viti'a* de *vinia*; 2. **stirps**,

www.dacoromanica.ro

stirpe, d'in care resaru surcelli; metaforice, stirpe de animali, stirpe de ómeni; 3. **cochlea**, (it. **vite**, fr. **vis**), cylindru pre care e sapata una spirale, care sémina in *carcellii* de *vitia* de *vinia* : *vitea se baga in una gaura pre ai carei parieti e sapata spiralea in sensu inversu, si care se nomesce matrea vitei; la intórcerea vitei, partea protuberante a spiralei intra in sapatur'a matrei, si vice-versa, in acestu modu vitea ridica sarcini mari, sau face una pressione tare asupr'a obiectului pre care appésa; torclariulu nu e altu ceva de câtu una vite cu matrea fissa.*

VITELLA, s. f., (**vitella**), **vitula**; vacca tenera, mai mica de unu annu : *vacc'a mea a fetatu una vitella; vitellele mai mari de unu annu se nomescu junce sau junince; vitellele nu se talia la macellu, ci se lassa se cresca, si se se faca vacci;* vedi si *vitellu.*

VITELLARIU, s. m., **vitulorum pastor**; pastoriu de *vitelli*, care pasce si custodesce *vitelli* : *vitellariulu a scossu vitellii la câmpu; spuneti vitellariului se nu lasse vitellii la vacci.*

VITELLINA, s. f., **vitellina**, (d'in **vitellus**); carne de *vitellu.*

VITELLINU,-*a*, adj., **vitulinus**, (d'in **vitulus**); de *vitellu* : *petióre vitelline, urecle vitelline.*

VITELLU, s. m., **vitellus, vitulus**; fetu de vacca, bou têneru mai micu de unu annu : *vaccile féta vitelli si vitelle; vitellii si vitellele sugu lapte de la vacci; vitellii de la unu annu inainte se intérca; vitellii mei sunt asiá de mari ca juncii tei; vitellulu crescundu adjunge bou;* prov. *cându popii n'au de lucru, baptéza vitelli;* — fig. 1. **vitellum**, galbinulu ouului; 2. **vidulus**; saccu de pelle de *vitellu* cu pèrulu in afora, in care si punu militarii effectele loru cându mergu in espeditione.

* VITELLUTIU,-*a*, s. m. si f., **vitulus, vitellus**; deminut. d'in *vitellu*, micu *vitellu* de currendu nascutu; applicatu mai multu ca terminu de resfaciare : *vitellutiulu meu, vitelluti'a mea.*

VITIA, s. f., **vitis**. Form'a popularia *vitia* e nascuta d'in adj. lat. **viteus,-a,-um**, si ar fi de doritu a se restabilí primitiv'a *vete*, (vedi mai susu *vite*) : *vitia de vinia; vitia tenera; viti'a lunga se nomesce córda; dupo similitudinea cu sviti'a de vinia se dice si vitia de cucurbeta, vitia de cucumeri, vitia de cormeliu;* — *vitia se pune si in locu de stirpe : vitia nobile, vitia antica; vitia alba, vitia négra, vitia galbina de ómeni; de ce vitia su acesti ómeni? de vitia latina, de vitia germana; callii mei su de vitia arabésca; gallinele lui su de vitia chinese.*

* VITIABILE, adj., **vitiabilis**, (d'in **vitium**); care se póte *vitiá* = violá, violabile.

* VITIARE, v., **vitiare**, (d'in **vitium**); a stricá, a corrumpe, a alterá, a falsificá; a violá, a desonorá; a spurcá : *a vitiá aerulu prin arruncarea mortecineloru; in vasulu necuratu se vitia vinulu; se pote vitiá chiaru si vasulu; e mare peccatu a vitiá virgini; e crime a vitiá mulierea altui-a.*

VITIARIU, pl.-*e*, **vitiarium**, (din **vitis**); seminariu de *vitia* de vinia.

* VITIATIONE, s. f., **vitiatio**, (d'in **vitiare**); actione si effectu allu actionei de *vitiare*, violatione, coruptione, seductione.

* VITIATORIU,-*tória*, adj. s., **vitiator**, (d'in **vitiare**); care *vitia*, violatoriu, corruptoriu, seductoriu : *vitiatorii femineloru celloru mai nobili.*

* VITIATU,-*a*, adj. part., **vitiatus**, (d'in **vitiare**); stricatu, corruptu, violatu, desonoratu, sedussu : *aeru vitiatu, apa vitiata, vinu vitiatu, sânge vitiatu, vasu vitiatu; femine vitiate, virgini vitiate.*

* VITICARPIFERU,-*a*, adj., **viticarpifer**, (d'in **vitis, carpere** si **ferre**); care serve spre a taliá *viti'a* : *forfeci viticarpifere.*

* VITICE, s. f., **vitex**, (affine cu οἶσος); unu arbore care face nesce bacce cari sémina cu granutiele de piperiu, nomitu de *Linneu* : **vitex agnus castus.**

* VITICELLA, s. f., **viticella**, (d'in **viticula**); specia de *vitia* selbatica.

* VITICOLU,-*a*, adj. s., 1. **viticola**, (d'in **vitis**, si **colere**); care cultiva *viti'a* de *vini'a*; — 2. (fr. **viticole**); care locuesce in *vitia* : *insecte viticole.*

www.dacoromanica.ro

*VITICOMU,-*a*, adj., **viticomus**, (d'in **vitis**, si **coma**); inconunatu cu *vitia* de *vinia : ulmi viticomi*,

*VITICULA=*viticla=vitecla*, s. f., **viticula** si **vitecula**, (d'in **vitis**); demin. d'in *vite=vitia*, mica *vitia* de *vinia* sau de alta planta.

*VITICULTORIU,-*tória*, adj. s., **viticola**; care cultiva *viti'a* de *vinia*, care se occupa cu *viticultur'a*; viniariu : *agricultorii si viticultorii sunt celli mai de fronte productori ai terrei nóstre.*

*VITICULTURA, s. f., (fr. **viticulture**); *cultur'a vinieloru : agricultur'a; si viticultur'a se adjuta un'a pre alt'a; frate meu a trecutu de la agricultura la viticultura.*

*VITIFERU,-*a*, adj., **vitifer**, (d'in **vitis**, si **ferre**); care produce *vitia* de *vinia : colline vitifere, monti vitiferi, térra vitiféra, pamenta vitiferu; arbori vitiferi*, cari pórta vitia pre ramurile loru.

*VITIFLORA, s. f., (fr. **vitiflore**); nome datu unui arbore alle carui flori essala una odóre de vinu.

*VITIFOLIA, s. f., (fr. **vitifeuille**); una planta, specia de delphinellu.

*VITIGENU,-*a*, adj., **vitigenus**, (din **vitis**, si **gignere**); de *vitia* de *vinia : licore vitigena, mustu vitigenu.*

*VITIGINIU,-*a*, adj., **vitigineus**, (d'in **vitis**); de *vitia* de *vinia : lemnu vitiginiu, surcellu vitiginiu; fólia vitiginia.*

*VITILE, adj., **vitilis**, (d'in **viere**); implettitu d'in *vitie* molli : *albinarie vitili.*

*VITILIGINE, s. f., **vitiligo**, (d'in **vitium**); macula alba pre pelle, petingine; lepra; fig. incorrectione in vorbire sau scriere.

*VITILIGINOSU,-*a*, adj., **vitiliginosus**, (d'in **vitiligo**), plenu de *vitiligine.*

*VITILITIGARE, v., **vitilitigare**, (d'in **vitium**, si **litigare**); a criticá fora ratione sufficiente, a aflá defecte in tóte lucrurile, a cautá si aflá nodu in papura.

*VITILITIGATORIU,-*tória*, adj. s., **vitilitigator**, (d'in **vitilitigare**); care *vitilitiga*, care cauta si afla defecte in veri-ce lucru; care cauta cérta.

*VITIOSITATE, s. f.; **vitiositas**, (d'in **vitiosus**); calitate de *vitiosu*, stare *vitiósa*, dispositione *vitiósa*, defectuositate, stricatione in sensu physicu : *vitiositatea umoriloru*; reutate morale : *vitiositatea omeniloru cu applecàri relle.*

VITIOSU,-*a*, adj., **vitiosus**, (d'in **vitium**); plenu de *vitie*, defectuosu, illegale : *processura vitiósa, allegere vitiósa;*—déro mai allessu : immoralé, corruptu, depravatu, stricatu, incarcatu cu *vitie : fapte vitióse, omu vitiosu; copillii sunt mai vitiosi de câtu parentii loru; feminele vitiose sunt totu de una data si urritióse; vitiosii nu se associédia cu virtuosii; vitiosii cu greu se mai indereptédia.*

*VITIPARRA, s. f., **vitiparra**, una passerella, (it. **pendelino**).

*VITISATORIU,-*tória*, adj. s., **vitisator**, (d'in **vitis**, si **sator**); plantatoriu de *vitia* de *vinia*, viticultoriu.

*VITIU, pl.-*e*, si-*uri*, **vitium**; defectu, stricatione, corruptione, reu, mai allessu reu morale, lucrare rea procéssa d'in intentione rea : *vitiulu si virtutea sunt doue contrarie opposite; vitiulu e ensasi corruptionea morale a omului; e virtute a fugí de vitiu; vitiulu inradecinatu cu greu se desradecinédia; cine committe unu peccatu, se póte correge, cine a cadutu in vitiu cu greu se mai redica; vitiele, ca si virtutile, se impartu in mai multe specie; avariti'a e unu vitiu, déro rapirea e si mai mare vitiu; omulu d'in natura e egoistu, pucini se potu liberá de acestu vitiu; tyranni'a e vitiulu cellu mai terribile.* Fric'a de a confunde pl. *vitie* de la *vitiu*, cu pl. *vitie* de la *vitia*, a constrinsu pre multi a dice si a scrie pl. *vitiuri*. Confusionea s'ar poté evitá prin restaurarea sing. *vite*, pl. *viti*; inse *vitia* s'a intemeliatu asiá de tare, in câtu cu greu si va cede loculu.

*VITORIU,-*tória*, adj. s., **vitor**, (d'in **viere**, ca si **vimen**); implettitoriu de corbelle.

*VITRARIU,-*a*, s. m. si f., **vitrarius**, **vitrearius** si **vitriarius**, (d'in **vitrum**); 1. care face *vitru*, fabricatoriu de *vitru*; 2. care vende obiecte de *vitru*, negotiatoriu de *vitriamine*; f. *vitraria*

www.dacoromanica.ro

1. femina care face sau vende *vitru*; mai bene inse *vitraressa*; 2. *vitraría*; *a)* artea de a face *vitru*, *b)* fabrica de *vitru*, *c)* collectivu de obiecte de *vitru*, *vitriame*.

* VITRIAME, pl. *vitriamine*, **vitreamen**, mai multu in pl. **vitreamina**, (d'in **vitrum**), lucruri de vitru, mai allessu vase de *vitru*, *vitraría*.

* VITRIARIU,-*a*, s. m. si f., **vitriarius**, **vitrearius** si **vitrarius**, (d'in **vitrum**); vedi *vitrariu*.

VITRICU=*vitrigu*=*vitregu*,-*a*, adj., (d'in **vitricus**), se dice: *patre vitricu*, **vitricus**, care e maritulu matrei melle, inse nu e addeveratulu meu patre, ci *patrastru*; *matre vitrica*, **noverca**, care e mulierea patrelui meu, inse nu e addeverat'a mea matre, ci *matrastra*;—*filiu vitricu*=*filiastru*, **privignus**, *filia vitrica*=*filiastra*, **privigna**, care nu e nascutu sau nascuta d'in mene, ci d'in conjugea mea sau d'in conjugele meu: *una muliere maritata cu unu barbatu care are filii de la alta muliere, nomesce pre acesti-a vitrici sau filiastri; assémine si unu barbatu ussoratu cu una muliere care are filii de la altu barbatu nomesce pre acesti-a vitrici sau filiastri; — frate vitricu, soru vitrica*, cari nu su frati si d'in acellu-asi patre si d'in acella-asi matre, ci: sau numai d'in acellu-asi patre, si d'in diverse matri, atunci se dicu frati sau sorori *germani*; sau numai d'in acella-asi matre, si d'in diversi patri, atunci se dicu frati sau sorori *uterini*; prin abusu se nomescu *frati vitrici* si filii unui barbatu nascuti d'in alta muliere, cu filii unei mulieri nascuti d'in altu barbatu, dupo casatori'a acestoru parenti *vitrici*.

* VITRIFICABILE, adj., (fr. **vitrifiable**); care se póte *vitrificá*, care se póte straformá in *vitru*: *pamentu vitrificabile*.

* VITRIFICARE, v., (fr. **vitrifier**, (d'in **vitrum**, si **facere**); a straformá in *vitru*: *foculu vitrifica aren'a mestecata cu alcali; acésta materia se vitrifica curendu*.

* VITRIFICATIONE, s. f., (fr. **vitrification**); actione si effectu allu actionei de *vitrificare*: *vitrificationea arenei si a oxydului de plumbu e facile de operatu*.

* VITRIFICATIVU,-*a* adj., (fr. **vitrificatif**); .ptu a *vitrificá*, prin care se *vitrifica*: *mediu vitrificativu*, *processu vitrificativu*.

* VITRIFICATORIU,-*tória*, adj. s., (fr. **vitrificateur**); care *vitrifica*: *elementu vitrificatoriu e foculu*.

* VITRIFICATRICE, s. f., (fr. **vitrificatrice**); femina care *vitrifica*.

* VITRIFICATU,-*a*, adj., (fr. **vitrifié**); straformatu in *vitru*: *arena vitrificata*, *materie vitrificate*.

*VITRINA, s. f., (fr **vitrine**), genu de conchylie univalve.

* VITRINU,-*a*, adj., (fr. **vitrin**); care are apparenti'a si calitàtile *vitrului*; *vitriu*, de *vitru*.

* VITRIOLATU,-*a*, adj., (fr. **vitriolé**); impregnatu cu *vitriolu*: *apa vitriolata*.

* VITRIOLICU,-*a*, adj., (fr. **vitriolique**); de *vitriolu*, de natur'a *vitriolului*: *acidu vitriolicu*, *etheru vitriolicu*, *apa vitriolica*.

* VITRIOLISARE, v., (fr. **vitrioliser**); a reduce in *vitriolu*; a face *vitriolu* cu sulfate metallice.

* VITRIOLISATIONE, s. f., (fr. **vitriolisation**); actione de *vitriolisare*, de reducere in *vitriolu*.

* VITRIOLISATU,-*a*, adj. part., (fr. **vitriolisé**); redussu in *vitriolu*: *substantia vitriolisata*.

VITRIOLU,-*a*, adj., **vitreolus**, (d'in **vitreus**); vitriu finu; de colórea vitrului;—inse mai usitatu subst. m. *vitriolu*, (it. **vitriuolo**, fr. **vitriole**); sulfatu: *vitriolu albu*, sulfatu de zincu; *vitriolu vênetu*, sulfatu de cupru; *vitriolu verde* si *vitriolu martiale*, sulfatu de ferru; *vitriolu ammoniacale*, sulfatu de ammoniacu; *vitriolu calcariu*, sulfatu de calce; *vitriolu de alumina* si *vitriolu de argilla*, alume, pétra acra; *vitriolu de antimoniu*, *vitriolu de argentu*, etc., sulfatu de antimoniu, de argentu, etc., *vitriolu magnesianu*, sulfatu de magnesiu; *oliu de vitriolu*, acidu sulfuricu concentratu.

* VITRIU,-*a*, adj., **vitreus** si **vitrius**, (d'in **vitrum**); de *vitru*, si care sémina cu *vitrulu*: *vase vitrie*, *artea vitria*, *co-*

www.dacoromanica.ro

lóre vitria, verde ca marea; fig. *fortun'a e vitria, atunci candu straluce se frânge; — umóre vitria = umore cristallina*, un'a din umorile oclului.

* VITRU, pl.-*e*, **vitrum**; corpu transparente si fragile, care se obtine espunendu actionei unui focu violentu una ammestecatura de arena si de alcaliu sau de calce, la care se adauge unu oxydu metallicu : *vitru claru, vitru suptire, vitru grossu; tabla de vitru, oclu de vitru pentru fenestre, pocariu de vitru, butelia de vitru, urcioru de vitru, vase de vitru; vitru coloratu, vitru tornatu*, lucratu cu tornulu; *vitrulu e fragile*; fig. *fortun'a are petiorele de vitru.*

* VITTA, s. f., **vitta**; betta, legatura lunga si angusta; vedi *betta.*

* VITTATU,-*a*, adj., **vittatus**, (d'in **vitta**); legatu cu una *vitta=betta.*

* VITULU, *vitula, vitulinu*; vedi : *vitellu, vitella, vitellinu.*

* VITUPERABILE, adj., **vituperabilis**, (d'in **vituperare**); care merita a fi vituperatu : *omu vituperabile; actione vituperabile; doctrina vituperabile; portare vituperabile.*

*VITUPERARE, v., **vituperare**, (d'in **vitium**, si **parare**); a criticá si desapprobá, a defamá : *vituperàmu faptele relle si laudàmu celle bone; nu vituperati fora ratione; unii lu lauda, altii lu vitupera; multoru ómeni place a criticá si vituperá tote, unii vitupera chiaru cerulu; cinè vitupera tote, da semne co are ânima négra.*

* VITUPERATIONE, s. f., **vituperatio**, (d'in **vituperare**); actione si effectu allu actionei de *vituperare*, defamatione : *se ne ferimu se nu cademu in vituperationea ómeniloru intellepti si onesti; vituperatione meritata, vituperatione nascuta numai d'in invidia.*

* VITUPERATIVU,-*a*, **vituperativus**, (d'in **vituperare**); prin care se *vitupera* ceva : *genu de vorbire vituperativu*, opositu *laudativu.*

* VITUPERATORIU,-*tória*; adj. s., **vituperator**, (d'in **vituperare**); care *vitupera*, care defama, defamatoriu: *vituperatoriu passionatu; vituperatoriulu scientiei documentédia co n'are idea de dens' a; vituperatorii omeniloru onesti merita dispretiulu societatei.*

* VITUPERATU,-*a*, adj. part., **vituperatus**, (d'in **vituperare**); defamatu : *lucrare laudata de unii si vituperata de altii; ellu a facutu fapte vituperate de tóta lnmea.*

* VITUPERIU, pl.-*e*, (**vituperium**, it. **vituperio**, fr. **vitupère**); actu de *vituperare*, defamare, fapta care merita a fi *vituperata : viétia fora vituperiu; ellu nu merita vituperiulu teu; prin imprudenti'a sea si a attrassu vituperiulu totoru concetatieniloru sei; ce a facutu fratele nostru e unu vituperiu pentru noi toti; omu plenu de vituperiu.*

* VITUPERONE, s. m., **vitupero**, (d'in **vituperare**); care *vitupera, vituperatoriu : vituperonii sunt odiosi; unu vituperone de professione.*

VIU,-*a*, adj., **vivus**, vedi *viuu.*

VIUARE, v., (d'in **viuu**), **vivere**; si

VIUERE, *vissi* si *vissei, vissu* si *victu, (viptu)*; a fi in viétia, a duce viétia, a trai : *viuemu cumu potemu; viuu omenii, viuu animalile, viuu si plantele; se viueti multi anni fericiti! viue, ba vine si in senatu.*

VIUETATE. s. f., (d'in *viuu*), **quidquid vivit**; totu ce e *viuu*; vedi *vietate.*

VIUETIA, s. f., (d'in *viuu*), **vita**; essistentia *viua*; vedi *viétia.*

VIUONIU, (cu *n* moliatu, *viuoiu*),-*a*, adj., **vivax**; plenu de *viétia*; vedi *viuosu* si *vivace.*

VIUOSIA, s. f., (d'in *viuosu*, de la *viuu*), **vivacitas**; calitate de *viuosu*, vivacitate : *viuosi'a floriloru, viuosi'a fereloru, viuosi'a spiritului, viuosi'a ingeniului; viuosi'a acestui betrânu e rara.*

VIUOSU,-*a*, adj., (d'in *viuu*), **vivax**; plenu de *viétia : omu viuosu, copilli viuosi, calli viuosi, etate inaintata, déro inco viuósa; i am aflatu viuosi si voliosi.*

VIUU,-*a*, adj., **vivus**; care e in *viétia*, care are *viétia*, care *viue*; opositu *mortu: a fi prensu viuu sau mortu; pêno candu esti viuu dispune de tóte pentru casulu de mórte; miserulu omu fu ingropatu de viuu; a prensu pescii si ni i a addusu in cetate inco viui; morindu mamm'a s'a despenticatu si s'a aflatu copillulu inco*

www.dacoromanica.ro

viuu in panticele ei; viuii plângu pre morti, éro mortii nu se mai interessédia de celli viui; a taliá in carne viua; focu viuu, erysipellate; *argentu viuu,* mercuriu.

VIVACE, adj., **vivax**; (d'in **vivus**); plenu de *viétia,* desceptu, promptu, rapidu : *copillu vivace, juni vivaci, animali vivaci, plante vivaci, flori vivaci, focu vivace, colori vivaci; recordatione vivace, imaginatione vivace, spiritu vivace.*

VIVACITATE, s. f., **vivacitas,** (d'in **vivax**); calitate de *vivace,* potere de *viétia,* taria de *viétia, viétia* lunga : *vivacitatea juniloru; ne miràmu de vivacitatea unoru betrâni; vivacitatea spiritului produce opere plene de viétia; vivacitatea memoriei acestui omu e admirabile; pictura fora vivacitate.*

* VIVARIU,-*a,* adj., 1. **vivarius,** (d'in **vivus**); relativu la animalile *viue : navi vivarie,* in cari se adducu pesci *viui;* 2. subst., *vivariu,* pl.-*e,* **vivarium,** locu unde se tinu animali viue, *a)* gradina de animili : *vivariu de apri; b)* locu de pesci : *vivariu de murene; c)* figugatu, locu de ingrassiare : *a pune pre betrâni in vivarie.*

* VIVAT, lat. **vivat,** pers. III s. in conj. la urâri=*traiésca* sau *se traiésca.*

* VIVATU,-*a,* adj., **vivatus,** (d'in **vivus**); vivificatu. Acestu participiu presuppune unu verbu : **vivare**; de unde populariulu nostru *viuare* si compositulu *inviuare,* cu partic. seu *inviuatu.*

* VIVENDA, mai allessu in pl. *vivende,* (it. **vivanda,** compara si fr. **viande**), **victualia, victus**; nutrimentu, alimente, buccate victuali, mai allessu, pentru armata.

* VIVENDARIU,-*a,* adj. s., (it. **vivandiere,** fr. **vivandier**); negotiatoriu care merge dupo una armata cu buccate si beuture pentru militari.

* VIVENTE, adj. part. pres., **vivens**; care *viue;* vedi *viuu.*

* VIVERE, *vissi* si *vissei, vissu* si *victu (viptu),* v., **vivere,** vedi *viuere.*

* VIVERRA, s. f., **viverra**; una specia de mustella, **mustella furo,** *Linn.*

* VIVERRARIU, pl.-*e,* **viverrarium,** (d'in **veverra**); locu unde se nutrescu *viverre.*

* VIVETATE. s. f., (d'in *vivu*), **quidquid viviti**; vedi *viuetate* si *vietate.*

VIVETIA, s. f., (d'in *vivu*), **vita**; vedi *viuétia* si *viétia.*

* VIVICOMBURIU, pl.-*e,* **vivicomburium,** (d'in **vivus,** si **comburere**); arderea unui omu *viuu.*

* VIVIDARE, v., **vividare,** (d'in **vividus**); a dá viétia, a vivificá : *pamentulu vivida productele selle.*

* VIVIDITATE, s. f., (**vividitas,** d'in **vividus**); calitate de *vividu,* stare *vivida.*

* VIVIDU,-*a,* adj., **vividus,** (d'in **vivus**); care arréta viétia : *pamentu vividu;* care se pare a fi viuu : *imagini vivide, statue vivide;* mai allessu plenu de viétia, plenu de potere si de spiritu, vigorosu, energicu, infocatu : *câne vividu, spiritu vividu, ingeniu vividu, elocentia vivida, urra vivida.*

* VIVIFICARE, v., **vivificare**; a face *viuu:* a dá viétia, a dotá cu viétia, a inviuá, a intertiné viéti'a : *riurile vivifica campulu; unu omu cu spiritu vivifica ospetiulu; unu copillu desceptu vivifica una casa intréga.*

* VIVIFICATIONE, s. f., **vivificatio,** (d'in **vivificare**); actione si effectu allu actionei de *vivificare.*

* VIVIFICATORIU, -*tória,* adj. s., **vivificator, vivificatorius,** (d'in **vivificare**); care *vivifica : spiritu vivificatoriu, potere vivificatória, vivificatoriulu universului.*

* VIVIFICATRICE, adj. si s. f., **vivificatrix** : *potere vivificatrice.*

* VIVIFICATU,-*a,* adj. part., **vivificatus,** (d'in **vivificare**); dotatu cu viétia, inviuatu : *terrenu vivificatu prin plouia si caldura; societate vivificata prin conversationea unui barbatu facetu.*

* VIVIFICU,-*a,* adj., **vivificus,** (d'in **vivus,** si **facere**); care face *viuu,* care da *viétia : principiu vivificu, potere vivifica; oratoriu vivificu, pictoriu vivificu.*

* VIVIPARISMU, s. m., (fr. **viviparisme**); conditione a animalelui care produce pulli *viui : e lucru constatatu co mai bene de optudieci de specie de diptere se afla in casulu de viviparismu.*

www.dacoromanica.ro

* VIVIPARITATE, s. f., (fr. **vivipa-rité**); vedi *viviparismu*.

* VIVIPARU,-*a*, adj., **viviparus**, (d'in **vivus**, si **parere** = nascere); care nasce pulli *viui*: *animali vivipare*; *mamiferele su vivipare*; subst. pl. *viviparele*.

* VIVIRADICE, s. f., **viviradix**, (d'in **vivus**, si **radix**); planta cu *radecina viua*; surcellu de vitia de vinia care are *radecin'a* in sene, si pusu in pamentu se prende.

VIVU=*viuu*,-*a*, adj., **vivus**; vedi *viuu*.

VOCABLU, sau *vocabulu*, pl.-*e*, **vocabulum**, (d'in **vocare**); espressione prin care se insémna unu lucru, coventu, vorba, nome, in specie nome substantivu : *scolarii d'in classile elementarie invétia vocable latine; rogu-te, esplica-mi acestu vocablu; totu discursulu se compune d'in vocable*.

* VOCABULARIU, pl.-*e*, (**vocabularium**, it. **vocabulario**, fr. **vocabulaire**); dictionariu, in care se afla tote coventele unei limbe, classificate in ordine alfabetica, insociate de una esplicatione succincta : *vocabulariulu limbei românesci; vocabulariu românu si latinu; vocabulariu latinu si românu; vocabulariulu francesco-românescu; vocabulariulu poporului nu e forte intensu; sunt vocabularie de arti si de scientie; vocabilariu de physica, de chymica, de medicina; vocabulariu de vorbele celle mai usitate in viéti'a commune; anglesii cari nu connoscu bene limb'a francésca, callatoriscu prin Franci'a cu vocabulariulu anglo-francescu in mâna*.

* VOCABULISTU, s. m., (fr. **vocabuliste**), mai bene : *vocabularistu*, s. m., (it. **vocabolarista**); amatoriu de *vocabulariu*.

* VOCABULU, pl.-*e*, **vocabulum**; vedi *vocablu*.

* VOCALE, adj., **vocalis**, (d'in **vox**); relativu la *voce*, de *voce*, cu *voce*, sonante : *rogatione vocale; oratione vocale*, in oppositione cu *oratione mentale; musica vocale*, in oppositione cu *instrumentale*; subst. f., *una vocale*, **vocalis** (subintellege **littera**), littera care singura pronuntiata da una *voce* : *litterele se impartu in vocali si consonanti, vocali sunt cinci : a, e, i, o, u, unii mai adaugu si y, care in limb'a nóstra e numai unu semnu, nu inse una vocale diversa; tóte celle alte littere sunt consone sau consonanti. Românii au multe vorbe compuse numai d'in vocali*.

* VOCALISARE, v., (fr. **vocaliser**, it. **vocalizzare**); 1. a cantá pre una *vocale*; 2. a adauge *vocali* la consonanti.

* VOCALISATIONE, s. f., (fr. **vocalisation**); actione de *vocalisare* : *vocalisationea e una preparatione la cântu*.

*VOCALISATORIU,-*tória*, adj. s., (fr. **vocalisateur**); care *vocalisa* cu gratia si cu facilitate.

* VOCALISATRICE, s. f., (fr. **vocalisatrice**); femina care *vocalisa* cu gratia si cu facilitate.

* VOCALISATU,-*a*, adj. part., (fr. **vocalisé**, it. **vocalizzato**); 1. cantatu pre una *vocale*; 2. implutu cu *vocali*.

* VOCALISMU, s. m., (lat. scol. **vocalismus**); modu de a pune *vocalile* in una limba : *vocalismulu latinu, vocalismulu românu*.

* VOCALISTU, s. m., (fr. **vocaliste**); vocalisatoriu.

* VOCALITATE, s. f., **vocalitas**, (d'in **vocalis**); calitate de *vocale*; euphonía.

* VOCAME, pl. *vocamine*, **vocamen**, (d'in **vocare**); nome : *vocaminele lucruriloru*.

* VOCARE, v., **vocare**, (d'in **vox**, gen. **vocis**); a chiamá, a strigá, a nomí; a convocá, a invocá, a provocá, a appellá, a nominá : *a vocá la consiliu; la senatu; la libertate; a vocá pre cineva la judecata; a vocá lucrurile dupo proprietatile loru*.

* VOCATIONE, s. f., **vocatio**, (d'in **vocare**); actione si effectu allu actionei de *vocare* : *vocatione la judecata; vocationea ce sente unu omu la unu officiu, la una arte sau la una scientia; vocationea omului la salutea eterna*.

* VOCATIVU,-*a*, adj., **vocativus**, (d'in **vocare**); prin care se *vóca*, chiama, striga; in specie : *casulu vocativu*, si subst. m. *vocativulu* : *in limb'a româna, vocativulu e assemine nominativului, afora de nominele in u, cari facu vocativulu in e : bone dómne!*

* VOCATORIU,-*tória*, adj. s., **voca-**

www.dacoromanica.ro

tor, vocatorius, (d'in **vocare**); care *vóca*, chiama, striga : *vocatoriulu ospetiloru la mésa; Paulu fu vocatoriulu gentiloru la regnulu lui Domnedieu.*

* VOCATU,-*a*, adj. part., **vocatus,** (d'in **vocare**); chiamatu, strigatu, nomitu, convocatu, invocatu, provocatu, appellatu, nominatu : *toti celli vocati la ospetiu venira la ór'a destinata; vocatu in justitia nu merse, ci se lassà a fi condemnatu in absentia;* subst. m., *vocatulu,* **vocatus,-us,** actulu de *vocare : inainte de vocatulu adunarii; dupo vocatulu la prândiu.*

* VOCE, s. f., **vox,** gen. **vocis;** sonu ce se aude d'in gur'a omului, prin estensione si d'in gur'a altoru animali : *voce dura, voce dulce, voce suptire, voce sonora, voce tare, voce formósa; vocea preconelui; vocea cellui ce predica in desertu; acestu actoriu n'are voce musicale; music'a ecclesiastica se imparte in optu voci; a strigá cu voce inalta; a vorbí cu voce bassa; compreme-ti vocea.* D'in *voce* provine populariulu *boce,* cu verbulu *bocire.*

* VOCIFERARE, v., **vociferari si vociferare,** (d'in **vox,** si **ferre**); a strigá tare, a sbierá : *omulu turbatu de menia incepú a vociferá; vorbiti mai incetu, ce vociferati ca nesce indraciti? nu se covine omului cultu a vociferá ca unu rusticanu.*

* VOCIFERATIONE, s. f., **vociferatio,** (d'in **vociferari**); actione si effectu allu actionei de *vociferare : vociferationea mulieriloru desperate; la acea vociferatione ne mai audita allergà totu satulu se véda ce este.*

* VOCIFERATORIU,-*tória,* adj. s., **vociferator,** (d'in **vociferari**); care *vocifera,* care striga, sbiéra : *vociferatoriu estraordinariu; vociferatorii sparia lumea cu vociferatulu loru.*

* VOCIFERATU,-*a,* adj. part., **vociferatus,** (d'in **vociferare**); strigatu, sbieratu : *cantice vociferate, nu cantate; vorbe necovientiose vociferate de gure grossolane;* subst. m., *vociferatulu,* **vociferatus,-us** : *cu vociferatulu vostru mi ati assurditu ureclele.*

* VOCIFICARE, v., **vocificare,** (d'in **vox,** si **facere**); 1. a emitte unu sonitu assemine vacei : *vocifica micele albine;* 2. a notificá, a publicá prin voce viua : *preconele vocificà, co s'a inchiauatu pacea.*

* VOCIFICATU,-*a,* adj. part., (d'in **vocificare**); publicatu prin voce viue.

VOCIRE,-*escu,* v. refl., *a se vocí* = *bocí;* vedi *bocire.*

* VOCITARE, v., **vocitare,** (d'in **vocare**); intensivu d'in *vocare,* a chiamá, a nomí de ordinariu : *anticii vocitáu tyranni pre regii cari nu erau allessi de poporu.*

* VOCITATU,-*a,* adj. part.; **vocitatus,** (d'in **vocitare**); nomitu de ordinariu : *rîulu Tibere in anticitate fu vocitatu Albula.*

* VOCULA, sau *vocura,* s. f., **vocula,** (d'in **vox** gen. **vocis**); deminut. d'in *voce,* mica *voce;* peiorativu, vorbe relle.

* VOCULATIONE, s. f., **voculatio,** (d'in **vocula,** prin unu verbu **voculare,** inusitatu); accentatione, accentu.

VOI, pron. pers. II. pl. nom. **vos;** dativu *voue,* contrassu conjunctu *ve* si *vi,* **vobis,** acc. *voi,* contrassu conjunctu *ve,* **vos,** cu prepositioni *voi : pre voi, prin voi, cu voi, in voi, de voi, d'in voi, la voi, longa voi, fora voi, spre voi, despre voi, côtra voi, sub voi;* possessivu sing. *vostru, vóstra,* pl. *vostri, vostre : voi nu sciti ce faceti, cui diceti voi aceste-a? vóue; pre cine intellegeti cându diceti latroni? pre voi; cu cine ve certati? cu voi; de cine vorbiti? de voi; nu ve dàmu nemica, pentru co neci voi nu ni ati datu, candu aveati; nu ve invitàmu la ospetiu, fiendu co neci voi nu ne ati invitatu candu v'ati ospetatu cu amicii vostri; despre voi si socii vostri se vorbescu multe intre ómeni; societatea vóstra nu ne place; faptele vostre merita vituperatione; asupr'a vóstre s'a interritatu poporulu; in currendu se va scollá in contr'a vóstra; va essí inaintea vóstra; n'aveti pre nemine inderetrulu vostru.*

VOIA, *voiente, voientia, voiosu, voire, voitione;* vedi : *volia, voliente, volientia, voliosu, volire, volitione.*

VOIU, verbu aussiliariu pusu cu in-

www.dacoromanica.ro

finitivulu pentru formarea futurului pers. I sing. contrassu d'in *voliu*, **volo**, vedi *volire*.

* VOLA, s. f., **vola**; palma, palm'a manei, cavulu mânei; si plant'a petiorului, cavulu plantei petiorului.

* VOLABILE, adj., **volabile**, (d'in **volare**); sboratoriu. D'in forma acésta-a se pare co au essitu multe nomine de passeri, in diverse moduri scalciate in gur'a poporului.

* VOLANTE, adj. part. pres., **volans**, (it. **volante**, fr. **volant**); care sbóra, se misca rapide : *corpu volante*, corpu de armati cari se misca rapide si liéa diverse positioni spre a impedicá pre inimicu; *sedia volante*, carrutia liusióra cu dóue róte; *róta volante*, si simplu *volante*, róta la una machina care serve numai pentru continuarea miscarei uniforme date prin impulsu; *sigillu volante*, sigillu neinchisu; *besica volante*, care se sue si se tine câtu-va tempu in aeru.

* VOLARE, v., **volare**, a sborá; vedi *sborare*.

* VOLARIA, s. f., **volaria ferula**; ferula cu care dascalii vechi bateau pre scolari in palma.

* VOLATICU,-*a*, adj., **volaticus**, (d'in **volare**); sboraticu, care sbóra rapide incóce si incollo; de ací, inconstante : *omu volaticu si liusioru*, *persona volatica*; *artea volatica*, farmecatoría; subst. *una volatica*,, una farmecatória.

* VOLATILE, adj., **volatilis**, (din **volare**); sboratoriu, care sbóra, care trece rapide : *animali volatili*; *ferru volatile*, *sagetta volatile*; fig. in chymica, care se resolve in vapóre sau in gasu, si sbóra =dispare in aeru : *sare volatile*, *licidu volatile*.

* VOLATILISABILE, adj., (fr. **volatilisable**); care se póte *volatilisá : materia volatilisabile*.

* VOLATILISARE, v., (fr. **volatiliser**, it. **volatilizzare**); a face *volatile*, a resolve in vapóre sau gasu : *a volatilisá unu corpu*; refl., *a se volatilisá : sulfurele*, *arseniculu*, *mercuriulu se volatilisa la una temperatura inalta*.

* VOLATILISATIONE, s. f., (fr. **volatilisation**, it. **volatilizzazione**); actione si effectu allu actionei de *volatilisare*; operatione chymica prin care se reducu in vapore sau in gazu materiele susceptibili de a se *volatilisá : volatilisationea mercuriului*; *corpurile in addeveru volatili nu sufferu descompositione prin activnea volatilisationei*.

* VOLATILISATU,-*a*, adj. part., (fr. **volatilisé**, it. **volatilizzato**); resolutu in vapóre sau gasu : *sare volatilisata*, *corpuri chymice volatilisate*.

* VOLATILITATE, s. f., (it. **volatilità**, **volatilitate si volatilitade**, fr. **volatilité**); calitate de *volatile*; facultate ce au unele corpuri solide de a se transformá in gasu, candu sunt espuse la una cérta temperautra : *volatilitatea mercuriului*; *volatilitatea pulberii*; *volatilitatea passeriloru*; fig. *volatilitatea unui june fora firmitate de caracteriu*.

* VOLATU,-*a*, adj. part., **volatus**, (d'in **volare**); sboratu; subst. m., *volatulu* = sboratulu, **volatus**,-**us**, actulu de sborare : *volatulu passeriloru*; vedi *sboratu*.

* VOLATURA, s. f., **volatura**, (d'in **volare**); vedi *sboratura*.

VOLBARE, v., **volutare**; vedi *involbare*.

VOLBERE, v., **volvere**; vedi *volvere*.

VOLBURA = *volvula*, s. f., 1. *volbura de ventu*, **turbo**, **vortex**; 2. una planta, **convolvulus** : *volbura mare*, **convolvulus sepium**, *Linn.*; *volbura mica*, **convolvulus arvensis**, *Linn.*; *volbur'a se involbe in giurulu altoru plante si se intende forte departe*.

* VOLCANU = *vulcanu*, s. m., **Volcanus** si **Vulcanus**; dieulu focului, si foculu ensusi; vedi *vulcanu*.

* VOLEMA, s. f., **volemum pirum**; una specia de pere mari, cari implu mân'a (**vola**).

VOLENTARIU,-*a*, adj., **voluntarius**; vedi *voluntariu*.

* VOLENTE=*voliente*, (cu *l* molliatu, *voiente*), adj. part. pres., **volens**; care *voliesce*, de bona *volia* : *volente nolente se suppuse si impleni ordinile celloru mai mari*.

VOLENTIA = *volientia*, (cu *l* molliatu, *voientia*), s. f., **volentia**, **voluntas**; facultatea de a volí, actione de *volire*;

www.dacoromanica.ro

consentimentu, desideriu, dorentia : *volienti'a omului e libera, actionea inse e marginita prin diverse conditioni; principe constitutionale d'in grati'a lui Domnedieu si d'in volienti'a nationei; volienti'a mea erá se luàmu armele si se opprimu pre inimicu de a intrá in térra; cu volienti'a lui Domnedieu mâne vomu incepe a seminá; acésta fapta s'a facutu d'in rea volientia; écco unu omu care n'are volientia; cu cea mai bona volientia nu poti face totu benele ce doresci; ellu plecà in strainetate fora volienti'a parentiloru sei; ministriloru nu e permissu a lucrá in contr'a volientiei maioritatii representantiloru nationali.*

VOLERE, = *vorere* = *vrere*, v., **velle**; vedi *volire* si *vrere*.

VOLIA, (cu *l* molliatu, *voia*), s. f., (it. **voglia**), **voluntas; appetitus, desiderium; concessio, venia;** 1. volientia, actione de *volire*, actu de volientia : *cu volia fora volia se dusse unde lu chiamara celli mai mari; lassati-lu in voli'a lui; va merge de bona volia, déco nu, va merge de nevolia;* 2. dorentia, placere : *ellu face tote pre voli'a mulierii, se liéa dupo voli'a si capritiele ei; mi vine volia se cântu si se saltu; l'am vedutu fora volia in acea adunare, ba chiaru tristru;* de ací : *volia bona*, letetia; *volia rea*, tristetia; 3. concessione, permissione, venia : *dati-mi volia se dicu si eu unu coventu; ellu se ussorà fora voli'a parentiloru sei; n'are volia de la parenti a plecá d'in térra; am cerutu volia de la ministru se me potu absentá doue septemâni.* (In acestu d'in urma intellessu, s'ar poté se fia si una confusione d'in *vênia, vêia*, corruptu *voia*).

VOLIENTE, *volientia;* vedi *volente, volentia.*

VOLIOSU, (cu *l* molliatu, *voiosu*),-*a*, adj., (it. **voglioso**), **volens, cupidus; laetus;** plenu de *volia*, cu *volia bona : cându ne vedú, allergá voliosu la noi; se arretà voliosu côtra toti; ce voliosi sunt copillii cându capeta ce dorescu!*

VOLIRE, (cu *l* molliatu, *voire*), 1. ca verbu absolutu se conjuga in indic. pres. cu forme simple : *voliu, voli, vole, volimu, voliti, volu;* si cu forme incarcate : *voliescu, voliesci, voliese, volimu, voliti, voliescu;* in conj. *se voliescu, se voliesci, se voliesca, se volimu, etc.* in imperat. *voliesce, voliti*, perf. *volii*, sup. *volitu, v.*, **velle; a nu voli, nolle, a volí mai bene, malle;** verbulu dependente de *volire* se pune sau in infinitivu, mai inainte absolutu, acumu numai insociatu de preposit. *a*, sau in conjuctivu insociatu de conjuctionea *se : volimu a face, voiti a merge, volu a studiá,* sau : *volimu se facemu, voliti se mergeti, volu se studiedie; nu volu se intelléga; volimu mai bene se sedemu a casa; ellu voliá se plece cu fratii sei; n'amu volitu se lu lassàmu singuru;* cu sensulu de *desiderare, cupire : a volí bene, a volí reu cuiva,* si : *a volí benele a volí reulu cui-va; nu voliu reulu nemenui; nu voliu damnulu vecinului meu; nu voliu averile lui Cresu;* 2. ca verbu aussiliariu pusu cu infinitivulu absolutu pentru formarea futurului se conjuga : *voliu, vei, va, vomu, veti, voru : voliu face, vei face, va face, vomu face, veti face, voru face; voliu vedé, vei audí, va intellege, vomu cautá, veti lucrá, voru morí in miseria; va dá Domnedieu tempuri mai bone;* postposițe : *vedé-voliu, audí-vei, intellege-va, rogá-vomu, laudá-veti, perí-voru celli rei de pre faci'a pamentului;* — formele contrasse person'a III, sing. *va*, si pl. *voru*, se punu si in loculu celloru intrege, cu sensulu de *volire : ce va se dica acésta-a? ellu nu va se vina cu noi, elli nu voru se scia de nemica; ellu nu ti va benele, elle ne voru reulu; va = ua = o* ca impersonale pusu cu conjuctivulu personale espreme ceva futuru : *va = ua = o se facu, va = ua = o se faci; va = ua = o se faca, va = ua = o se facemu, va = ua = o se faceti;* — Particell'a *va* occurre si va suffissa cu pronominele : *cine, ce, care,* si cu adverbiele de locu, tempu si modu : *unde, incotràu, candu, cumu,* spre indicarea starei indeterminate, precumu in : *cineva, ceva, careva, undeva, incotràuva, canduva, cumuva.*

* VOLITARE, v., **volitare,** (d'in **volare**) ; intensivu d'in *volare* = sborare, a sborá incóce si incolo, a allergá in derept'a si in stâng'a : *volita passerile in*

www.dacoromanica.ro

aeru spre a se recreá; nomele marelui barbatu volita in tote gurele; conjuratii volitara cu sabiele scósse si spariara poporulu care nu se asteptá la assemine scena.

* VOLITATIONE, s. f., **volitatio**, (d'in **volitare**); actione si effectu allu actionei de *volitare; volitationea passeriloru in aeru; volitationea servului care cauta pre patronulu seu.*

* VOLITATU, s. m., **volitatus**, (d'in **volitare**); actulu de *volitare*, sboratulu.

VOLITIONE, (cu *l* molliatu, *voitione*), s. f., (lat. scol. **volitio**, fr. **volition**); actione si effectu allu actionei de *volire: volitionea e ensasi resolutionea sufletului de a face ceva; tote volitionile nóstre se fia in conformitate cu ide'a moralitàtii.*

VOLITIOSU, (cu *l* molliatu, *voitiosu*),-*a*, adj., **volens, propensus**; cu *volitione*, care *voliesce*, care e applecatu a face ceva : *la rogationea mea s'a arretatu forte volitiosu.*

VOLITORIU, (*cu l* molliatu, *voitoriu*),-*a*, adj. s., **volens**; care *voliesce : volitoriu de bene, volitoriu de reu; péra toti volitorii de reu!*

VOLITU, (cu *l* molliatu, *voitu*),-*a*, adj. part., (d'in *volire*) : *lucrulu volitu, fapt'a volita*; subst. m., *volitulu*, actulu de *volire : volitulu meu inco nu obliga pre altulu.*

VOLONE, s., **volo**, pl. **volones**, (d'in **velle**); militariu voluntariu, in specie, servu care de bona voli'a sea a intratu in militia : *volonii servira in armat'a romana dupo batali'a de la Canne.*

* VOLSELLA, pl. *volselle*, **volsella**, pl. **volsellæ**, (d'in **vellere**); specia de forcipi mici pentru chirurgi si alti opifici : *effeminatii si smulgu pèrulu de pre corpu cu volsellele.*

* VOLSU,-*a*, adj. part., **volsus** si **vulsus**, (d'in **vellere**); smulsu; vedi *vulsu.*

VOLTA, *voltire, voltitu, voltitura, voltosu*, vedi : *bolta, boltire, boltitu, boltitura, boltosu.*

* VOLTAICU,-*a*, adj., (fr. **voltaïque**, de la *Volta*, physicu italianu, mortu in 1826) : *columna sau pila voltaica* pentru desvoltarea electricitatei, inventata de physiculu *Volta.*

* VOLTAISMU, s. m., (fr. **voltaïsme**); electricitate desvoltata prin contactulu substantieloru eterogene; vedi si *galvanismu.*

* VOLTARE, v., (it. **voltare**, d'in **volvere**); intensivu d'in *volvere.* Radecin'a compositeloru *involtare* si *desvoltare.*

VOLTÓRE, s. f., (d'in *voltu*, de la *volvere*), **vortex, turbo**; locu unde se intórce ap'a, vortice; — móra sau piua de apa in care se condésa tessuturele de lâna sau pannurele.

1 VOLTU,-*a*, adj. part., (d'in **volvere**), **volutus**; intorsu; involtu; vedi *involtu.*

2 VOLTU, s. m., **voltus**, si **vultus**; vedi *vultu.*

* VOLUBILE, adj., **volubilis**, (d'in **volvere**); care se intórce facile, care se póte *involbe*; rotundu, mobile, variabile care curge, se precipita, rapidu : *cerulu volubile, cercu volubile, annelle volubili ca alle sérpelui, nidu volubile ca allu vermelui de metasse; miscare volubile ca a limbei; cursu volubile ca allu rîului.*

* VOLUBILITATE, s. f., **volubilitas**, (d'in **volubilis**); calitate de *volubile*, rotatione, miscare circularia, rotunditate, mobilitate : *volubilitatea cerului; volubilitatea anniloru; volubilitatea fortunei; volubilitatea limbei; mare volubilitate de vorbe*, facilitate, abundentia de vorbe.

* VOLUCRA, s. f., **volucra**, (d'in **volvere**); eruca care se invelue in foliele de vinia.

* VOLUCRE, adj., **volucer**, (d'in **volare**); 1. sboratoriu : *volucrea sagétta, volucrele ferru; animali volucri*=passeri; si simplu subst. *una volucre, volucrile cerului*; 2. rapidu, liusioru, trecutoriu, fugitivu, ephemeru : *miscare volucre, rîu volucre, fama volucre, bucuría volucre.*

* VOLUCRIPEDE, adj., **volucripes**, (d'in **volucer**, si **pes**, gen. **pedis**); rapidu, liusioru la petiore : *versu volucripede*, care curge repede.

* VOLUME, pl. *volumine*, **volumen**, (d'in **volvere**); totu ce se invólbe, volbura, vallu; in specie, vallu de materia scrissa, carte, tomu : *ellu scrisse mai multe volumine de epistole; istoria pu-*

www.dacoromanica.ro

blicata in trei volumine grosse; primulu volume a essitu de sub typariu; biblioteca de sésse milli de volumine in foliu; dictionariulu limbei române s'a publicatu in doue volumine de câte unu centu de cólle.

* VOLUMINOSU,-*a*, adj., **voluminosus**, (d'in **volumen**); care formédia *vòlumine : carte voluminosa; scripte voluminóse; nu me asceptám ca tractatulu se éssa asiá de voluminosu.*

* VOLUNTARIOSU,-*a*, adj., (it. **volontarioso**, fr. **volontarieux**); plenu de *voluntate*, desideriosu, curagiosu, resolutu.

* VOLUNTARIU,-*a*, adj., **voluntarius** (d'in **voluntas**); care procede d'in volia libera : *fapta voluntaria, suppunere voluntaria essiliu voluntariu; morte voluntaria; militari voluntari*, si simplu subst. *unu voluntariu, mai multi voluntari, legione de voluntari; tribunulu fu insarcinatu a stringe câtu mai multi voluntari; s'a destinatu unu millione de denari pentru stipendiulu voluntariloru.*

*VOLUNTATE, s. f., **voluntas**, (d'in **velle**); volia, volientia, volitione, actu de volientia, consentimentu, intentione : *vòluntatea omului e libera; d'in voluntatea patrelui; cu voluntatea mea; voluntate firma; omu fora voluntate; ultim'a voluntate a defunctului.*

* VOLUNTATIVU,-*a*, adj., **voluntativus**, (d'in **voluntas**); care espreme *volire : verbe voluntative*, **verba voluntativa**, ca : *volire, cupire, dorire, studere.*

* VOLUPTARIU,-*a*, adj., **voluptarius**, (d'in **voluptas**); relativu la *voluptate*, care procura *voluptate : locuri voluptarie, gradina voluptaria, a pertrece una viétia voluptaria; omu voluptariu*, care âmbla dupo *voluptàti*, si simplu subst. *unu voluptariu, voluptarii nu connoscu altu scopu mai inaltu de câtu voluptàtile vietiei.*

* VOLUPTATE, s. f., **voluptas**, (d'in arch. **volupe**, de la **velle**); placere sensuale si spirituale : *am ascultatu acea lectura cu multa voluptate; voluptàtile corpului si alle suffletului; nu voluptatea e scopulu vietiei, ci virtutea; voluptatea ce provine d'in virtute e cea mai curata; omulu se nu se lasse a fi prensu de voluptate.*

* VOLUPTIFICU,-*a*, adj., **voluptificus**, (d'in **voluptas** si **facere**), care face *voluptate : vòluptific'a potestate a Venerii.*

* VOLUPTUARIU,-*a*, adj., **voluptarius**, (d'in **voluptas**); vedi *voluptariu*, si *voluptuosu.*

* VOLUPTUOSU,-*a*, adj., **voluptuosus**, (d'in **voluptas**); plenu de *voluptate*, deliciosu; care âmbla dupo voluptàti : *omu voluptuosu; betrânii voluptuosi sunt detestabili.*

* VOLUTA, s. f., **voluta**, (d'in **volvere**); ornamentu la capitellele columneloru : *volutele columneloru ionice.*

* VOLUTABRU, pl.-*e*, **volutabrum**, (d'in **volutare**); apa mestecata cu lutu, *neroniu*, in care se *voluta* porcii.

* VOLUTARE, v., **volutare**, (d'in **volvere**); intensivu d'in *volvere*, a rotocollí, *a travelí*; mai allesu refless. *a se volutá : miserii se voluta la petiorele celloru mari : callii se voluta in pulbere; porcii se voluta in neroniu*; fig. a meditá : *a volutá diverse idee in mentea sea; a volutá mari planuri in ânim'a sea; a volutá in sene* sau *cu sene tote casurile possibili.*

* VOLUTATIONE, s. f., **volutatio**, d'in **volutare**); actione si effectu allu actionei de *volutare : volutationile porciloru in lutu; volutationile desfrenatiloru in libidini*; fig., *voluntationile lucruriloru umane.*

* VOLUTATU,-*a*, adj. part., **volutatus**, (d'in **volutare**); rotocollitu, travelitu : *omu volutatu in studie, féra volutata in pulbere, porcu volutatu in lutu*; subst. m. *volutatulu*, **volutatus,-us**, actulu de *volutare : in volutatulu seu pre pamentu se implû de pulbere.*

* VOLUTU,-*a*, adj. part., **volutus**, (din **volvere**); rotocollitu; vedi *volvere.*

* VOLVERE, sau *volbere, volsi* si *volsei, volsu* si *voltu*; si *volui, volutu*, v., **volvere**; a intórce, a rotocollí, a invertí, in sensu propriu si figuratu : *a volve unu sullu pre pamentu; a volve firulu pre fusu; se volve fusulu in man'a torcutórii; ellu volve sirevolve foliele càrtii; se volvu stellele pre ceru; se volvu vallurile màrii agi-*

www.dacoromanica.ro

tate de venturi; riulu se volve in cursulu seu; unu omu supperatu volve in sufletulu seu multe si diverse idee; omulu reu volve planuri infernali; omulu béetu spune totu ce volve in ânim'a sea; vedi si compositele *involvere* si *revolvere.*

VOLVÓRE = *volbóre,* s. f., (d'in *volvere*), æstus; agitatione violenta a flaccurei de focu; agitatione violenta a apei calde, a marei, fig. a passionei: *volvórea flaccurei, volvórea apei ferbente; volvorea marei, volvorea meniei, volvorea passioniloru desfrenate; ellu perí in volvórea focului; ea nu potú resiste volvorei passionei.*

VOLVULA=*volbura,* s. f., vedi *volbura.*

* 1 VOMERE, s. m., **vomer,** si **vomis,-eris,** ferrulu aratrului: *a taliá pamentulu cu vormerele; aratrulu fora vomere e unu instrumentu inutile.*

2 * VOMERE, *vomui, vomutu,* (*vomitu*), v., **vomere;** a versá pre gura: *vomu animalile si vérsa alimente cari nu le suffere stomachulu; uni ómeni vomu veninu = bile; altii vomu sânge; betivii vomu ce au beutu si mancatu prea-multu;* fig. *unu omu maledicu vome injurature; unu omu spurcatu si vome sufletulu si móre ca unu câne.*

* VOMICA, s. f., **vomica;** inflatura, buba, abscessu, apostema; puroniu, plaga, pestilentia: *a spartu vomic'a; terribile vomica a venitu preste térra; Domne, adjuta-ne a scapá si de acésta vomica.*

* VOMICOSU,-*a,* adj., **vomicosus,** (d'in **vomica**); plenu de *vermice*=bube, *omu vomicosu; rôniosu si vomicosu.*

* VOMIFICU,-*a,* adj., **vomificus,** (d'in **vomere,** si **facere**); care produce *vomitu,* vomitivu, emeticu: *medicamente vomifice.*

* VOMIFLUU,-*a,* adj., **vomifluus,** (d'in **vomica,** si **fluere**); care curge cu *vomica* = puroniu, abscessu purulentu: *morbu vomifluu.*

* VOMITARE, v., **vomitare,** (d'in **vomere**); intensivu d'in *vomere,* a vome multu si a dese ori: *vitele cari si au strícatu stomachulu vomita; vomita betivii; ellu manca si vomita ca unu porcu.*

* VOMITATIONE, s. f., (d'in **vomitare**); actione de *vomitare: vomitationea porciloru si a betiviloru.*

* VOMITATU,-*a,* adj. part., (d'in *vomitare*); versatu prin gura.

* VOMITIONE, s. f., **vomitio,** (d'in **vomere**); actione de *vomere,* si *vomitura: cânii sciu se si curetie stomachulu prin vomitione; vomitionea de multe ori scapa pre omu de morbi grei; vomitionea materieloru stricatiose.*

* VOMITIVU,-*a,* adj., (it. **vomitivo,** fr. **vomitif**); care face a *vome,* care produce *vomitu: remediu vomitivu,* si simplu subst. m., *unu vomitivu: medicii prescriu de multe ori vomitive morbosiloru; a luá unu vomitivu; cu unu vomitivu se curetià de bile.*

* VOMITORIU,-*tória,* adj. s., **vomitor, vomitorius,** (d'in **vomere**); care *vome,* si care produce *vomitu: betivu vomitoriu; vomitoriu de injurature; bulbu vomitoriu, narcissu vomitoriu; Romanii nomiáu vomitorie* (**vomitoria**) *locurile deserte d'in theatru prin cari treceau spectatorii la scaunele loru.*

* VOMITU, pl.-*e,* **vomitus,** (d'in **vomere**); actulu de *vomere: vomitulu copilliloru; a flaccitu de vomitu; dupo vomitu se liusiorédia morbosulu.*

* VOMITURA, s. f., **vomitio,** (d'in **vomere**); effectulu actionei de *vomere;* lucrurile *vomute: cânele linge vomiturele; vomiturele melediciloru.*

VOMU, verbu aussiliariu pusu cu infinitivulu pentru formarea futurului pers. I. pl. contrassu d'in *volimu,* **volumus**: *vomu face, vomu vedé, vomu laudá pre Domnulu, vomu fugí de peccatu, ne vomu ferí de pericle;* vedi *volire.*

* VOMUTU,-*a,* adj. part., **vomitus,** (d'in **vomere**); versatu prin gura: *buccate vomute; vorbe spurcate vomute d'in gur'a corruptului.*

* VOPISCU = *vopescu,-a,* adj., **vopiscus;** unulu d'intre gemini care vine pre lume dupo ce s'a nascutu cellu altu prea de temporíu, sau dupo ce a moritu.

* VORACE, adj., **vorax,** (d'in **vorare**); mancatiosu, flamendu, avidu, lacumu la mancare, care inglite cu facilitate, care nu se mai póte saturá: *omu*

www.dacoromanica.ro

vorace si betivu; lupi rabiosi si voraci; ventre vorace; fig. *usura vorace, focu vorace, spese voraci*, cari mânca tóta starea omului; subst. *unu vorace, una vorace, voracii sémina mai multu a bestie, de câtu a ómeni.*

* VORACITATE, s. f., **voracitas**, (d'in **vorax**); calitate de *vorace*, aviditate, fame mare: *voracitatea unui omu; voracitatea unui asinu; voracitatea foculuí.*

* VORAGINE, s. f., **vorago**, (d'in **vorare**); inglitiu, abyssu, gaura in pamentu in care se vérsa ap'a si nu mai esse: *mare voragine, profunda voragine; cine cade in una voragine, se innéca*; fig. *voragine de vitie.*

* VORAGINOSU,-*a*, adj., **voraginosus**, (d'in **vorago**), plenu de *voragini: pamentu voraginosu; rîu voraginosu.*

* VORARE, v., **vorare**, (affine cu βορά de la βιβρώσκειν); a mancá, a mancá cu aviditate, a inglití, proprie si fig.: *unele animali sugu, altele vóra, altele mânca; cânii vóra carne cruda; lupii vóra oui, boui, calli si multe alte animali; prodigii vóra averea sea si a altoru-a; foculu vóra totu ce intempina; marea vóra carine; amórea vóra medull'a in osse; studiosulu vorà litteratur'a;* vedi si compositulu *devorare.*

* VORATIONE, s. f., (**voratio**); actione de *vorare: vorationea avida a fereloru, vorationea averei parentesci; vorationea passioniloru.*

* VORATORIU,-*tória*, adj. s., **vorator**, (d'in **vorare**); care *vóra: vecinulu e mare voratoriu, déro si mai mare potatoriu; voratorii de averi strinse de altii.*

* VORATRINA, s. f., **voratrina**, (d'in **vorare**); locu unde se *vóra*=mânca; ospetaría, taberna, popina; — voragine, abyssu.

* VORATU,-*a*, adj. part., **voratus**, (d'in **vorare**); mancatu, inglititu: *vite vorate de lupi; avere vorata de prodigu; ânima vorata de amóre; littere vorate de studiosi.*

VORBA, s. f., **verbum, vocabulum, vox, sermo, oratio**; espressione prin sonuri articulate, coventu: *vorba romanésca, vorba de omu onestu; n'am auditu de la ellu una vorba bona; de ce e vorb'a? ce vorbe-su aceste-a? acestea su vorbe desérte; a intrá cu cineva in vorba; n'am scambatu cu densulu dóue vorbe; mi a scapatu vorb'a din gur'a; câte vorbe, totu atâte mentioni; vorb'a multa miseri'a omului; vorbele se compunu d'in syllabe, mai multe vorbe facu una frase, si mai multe frasi facu una oratione; a recitá ceva d'in vorba in vorba; nu te poti luá dupo vorbele totoru ómeniloru; ellu are se vina la vorb'a mea; ori te porta cumu ti e vorb'a, ori vorbesce cumu ti e portulu.*

VORBIRE,-*escu*, **verba facere, loqui, sermocinari, orare**; a se espreme prin vorbe, a coventá: *eu vorbescu romanesce, tu vorbesci francesce, ellu vorbesce germanesce, noi vorbimu cumu ne percepemu, voi vorbiti claru si desvoltu; elli vorbescu de toti ómenii reu; elle vorbescu curatu si formosu; omulu cu mente vorbesce intelleptesce; frate-meu a vorbitu una óra intréga in adunare; cu cine vorbieái tu? ce se vorbesce in cetate? ce ai vorbitu de mene in cas'a presedentelui? cu cine credi tu có vorbesci? nu mai vorbiti secature! vorbindu cu dênsulu am intellessu co nu e de acésta opinione; se lassàmu acésta cestione, vomu vorbí despra dêns'a de alta data; in societate se covine a lassá si pre altii se vorbésca; vorbesce peno in finitu, si spune totu ce ai la ânima; dupo ce vei vorbí, am se ti respundu in fórte pucine vorbe; candu furiosulu incepú se vorbésca, essira toti d'in casa; la mésa nu se vorbesce cu passione, neci nu se tractédia cestioni serióse; s'a vorbitu multu in adunare fora a se luá una conclusione; au vorbitu si s'au intellessu intre sene.*

VORBITORIU,-*tória*, adj. s., **verba faciens, loquens, locutor, orator**; care *vorbesce: vorbitoriu intelleptu si modestu; vorbitoriulu cu mente, nu se servesce cu espressioni supperatióse; mulierile in genere su fórte vorbitórie; vorbitoriu de bene, vorbitoriu de reu.*

VORBITU,-*a*, adj. part., (d'in *vorbire*), **dictus**; espressu prin vorbe: *lucruri vorbite, vorbe vorbite;* subst. m., *vorbi-*

www.dacoromanica.ro

tulu, **locutio**; actulu de *vorbire : vorbitulu multu strica la pectu.*

VORERE, *vorui, vorutu*, (cu *o* mutu : *vrere, vrui, vrutu*,—d'in : *volere, volui, volutu*), v., **velle**; vedi *vrere*, vedi si form'a *volire.*

* VORTICE, s. m., **vortex**, (d'in **vortere** = **vertere**); care invertesce; vertegiu de apa, de ventu; abyssu : *vorticele rapesce totu ce appuca si cofunda in abyssu; vorticele de ventu se nomesce turbine, vorticele de focu se dice fulgeru;* fig. *vorticele detorieiloru côtra societate.*

* VORTICOSU, -*a*, adj., **vorticosus**, (d'in **vortex**); plenu de *vortici : apa vorticósa, riu vorticosu.*

VORU, verbu aussiliariu pusu cu infinitivulu pentru formarea futurului pers. III pl. corruptu d'in *volu*, **volunt**: *voru vení, voru vedé, voru college ce au educatu, voru secerá ce au seminatu;* vedi *volire.*

VOSTRU, -*a*, pronome possessivu pers. II pl. **vester** (vechiu **voster**); 1. dupo subst. *loculu vostru e despartitu de allu nostru; térr'a vóstra e vecina cu a nóstra; fratii vostri nu se pórta cumu se covine; sororile vostre se distingu prin modestia; parenti vostri v'au datu bona educatione, voi inse ati degeneratu;* 2. candu possessivulu *vostru* sta singuru, fora substantivu, sau candu se pune inaintea substantivului, atunci cere articlulu inaintea sea : *allu vostru, a vóstra, ai vostri, alle vóstre; allu cui e loculu acestu-a? allu vostru*; *a cui e culp'a cò s'a stricatu vinulu? a vóstra; ai carui parenti au muritu intristati? ai vostri; alle cui case au arsu? alle vostre; allu vostru capitanu a peritu in batalia; a vóstra fapta ni se imputa nóue; ai vostri au plecatu la térra; alle vostre s'au dussu la theatru; alle vostre su aceste fapte; ai vostri su amnellii cari au remasu orfani.*

* VOTANTE, adj. part. pres., (it. **votante**, fr. **votant**); care *votédia*, care are dereptulu de a *votá : membri votanti;* subst. *unu votante, toti votantii.*

* VOTARE, v., (it. **votare**, fr. **voter**), **suffragium ferre, sententiam dicere**; a si dá *votulu* sau suffragiulu : *votàmu pentru propositione; votàmu in contr'a propositionei : nu voliu votá acésta lege; am votatu cu voi, credendu co seti luminati.*

* VOTATIONE, s. f., (fr. **votation**); actione de *votare : votatione libera, votationea unei legi, votationea unui re-regulamentu.*

* VOTATORIU,-*tória*, adj. s., **suffragator**; care *votédia : votatoriu allesu, votatoriu libera, votatoriu consc.entiosu.*

* VOTATU,-*a*, adj., (fr. **voté**); trecutu prin *votatione : lege votata, budgetu votatu, propositioni votate.*

* VOTISARE, *votisatione, votisatoriu, votisatu*, vedi : *votare, votatione, votatoriu, votatu.*

* VOTIVITATE, s. f., **votivitas**, (d'in **votivus**); obligatione contractata prin unu *votu.*

* VOTIVU,-*a*, adj. **votivus**, (d'in **votum**), 1. promissu prin unu votu, consecratu, dedicatu, offeritu : *tabla votiva; victima votiva; legatione votiva*, insarcinata cu implenirea voturiloru; *nopte votiva*, consecrata cultului divinu; 2. conforme dorentiei, dupo dorentia, doritu, bene venitu : *aspectu votivu, mórte votiva.*

* VOTU, pl.-*uri*, **votum**, (d'in **vovere**); 1. promissione facuta divinitàtii : *a face unu votu, a suscepe unu votu; a fi detoriu dupo votu; a si implení detorí'a susceputa prin votu;* 2. rogationi, ceremonie religióse : *facemu voturi pentru salutea publica, copillii facu voturi pentru sanetatea parentiloru; celebrati impreuna cu noi voturile annuali;* 3. dorentia : *voturile melle sunt modeste; voturile vostre se voru implení; multe voturi alle ómeniloru facu mai bene déco nu se impleneséeu;* 4. suffragiu, sententia : *judecatorii sunt chiamati a si dá votulu; cestionea s'a desbatutu, acumu se trecemu la votu, votu pre facia, votu secretu; se numera voturile pentru, si voturile contra; maioritatea voturiloru decide; nu toti deputatii au luatu parte la votu; multi s'au abstinutu de la votu.*

VOUE, pronome absolutu pers. II pl. dativu, **vobis** : *voue se covine; cui diceti aceste-a? voue; nu nóue, ci vóue se cade a fi mai antâniu aici;*—conjunctulu con-

www.dacoromanica.ro

trassu e *ve*, si *vi* (inainte de particellele : *se, lu, ua, i, le, e, su*) : *ve spuniu curatu; ve dau totu ce potiu; ve recommendu temperanti'a intru tote; vi se cade atâtu; vi lu facu connoscutu; vi le numescu; vediu co vi e frica; sciu co vi su bene connoscute; nu voue v'am promissu, ci fratiloru vostri;* vedi *ve* si *vi*.

†† VOVERE, v., **vovere**; a promitte, mai allesu a promitte ceva divinitàtii; a inchiná, a dedicá, a consecrá; a se rogá; a desiderá. Radecin'a derivatului *vctu*, si a celloru formate d'in acestu-a, precumu si a compositului *devovere*.

VRE, contrassu d'in *veri*, in compositele : *vre-unu, vre-una*, in locu de *veri-unu, veri-una;* vedi *veri*.

VRERE, (contrassu d'in *volere*=*vorere*), se conjnga pres. indic. *vreu, vrei, vrea* sau *vree* sau *vré, vremu, vreti, vreu* sau *voru;* in conjunct. pers. III sing. si pl. *se vrea;* imperf. *vream*, perf. *vrui*, sup. *vrutu*, v., **velle**; vedi *volire* sub 1.—la Macedoromani se applica in locu de *amare*.

VUETU, pl.-*e*, **strepitus, clamor, tumultus**; sonitu confusu, strepetu, larma, tumultu : *copillii strinsi in unu locu facu mare vuetu; amu auditu unu vuetu in departare; vuetulu armeloru a spariatu totu poporulu; de vuetu mare nu te mai poteai intellege cu nemine.*

* VULCANALE, adj., **vulcanalis**, (d'in **vulcanus**); relativu la *vulcanu : flamine vulcanale; serbatori vulcanali*, si absol. *vulcanalie*, **vulcanalia**; — *vulcanale* = *vulcanariu*, **vulcanal**, una aria la Roma, dedicata lui *Vulcanu*.

*VULCANICU,-*a*, adj., (it. **volcanico**, fr. **volcanique**); ralativu la *vulcanu : monte vulcanicu, eruptione vulcanica, petre vulcanice, terrene vulcanice; fenomene vulcanice;* fig. *imaginatione vulcanica, capu vulcanicu*.

* VULCANISARE, v., (fr. **volcaniser**); a straformá in *vulcanu;* fig. a essaltá.

* VULCANISATU,-*a*, adj. part., (fr. **volcanisé**); straformatu in *vulcanu*, care contine resturi *vulcanice : terrenu vulcanisatu, monte vulcanisatu*.

* VULCANISMU, s. m., (**vulcanisme**) hypothese care attribue focului formatiopea crustei globului terrestre.

* VULCANISTU, s. m., (fr. **vulcaniste**); care professa *vulcanismulu*.

* VULCANIU,-*a*, adj., **vulcanius**, (d'in **Vulcanus**); de *Vulcanu : arme vulcanie*, arme bone, ca celle fabricate de *Vulcanu; furia vulcania*, furia de focu.

* VULCANU, s. m., **Vulcanus**; 1. dieulu focului; 2. foculu; 3. monte care vérsa focu : *anticii credeau co Vulcanu si are officin'a sea in montele Etna, care vérsa focu; a proruptu Vulcanu in casele vecine si a lassatu mare strage in urm'a sea; Vesuviulu e unu vulcanu care arde si vérsa lava mai in toti annii; se vedu multi vulcani stinsi pre suprafaci'a pamentului*.

* VULGA, s. f., **vulga** si **bulga**; saccu de pelle, punga; fig. matrice.

* 1 VULGARE, adj., **vulgaris**, (d'in **vulgus**); relativu la *vulgu*, de *vulgu*, d'in *vulgu*, populariu, ordinariu, commune : *espressione vulgare, vorbe vulgari, portare vulgare, usu vulgare, omu vulgare, muliere vulgare;* vedi si forma *vulgariu*.

* 2 VULGARE, v., **vulgare** si **volgare**, (d'in **vulgus**); a scóte in *vulgu*, a adduce la connoscenti'a *vulgului*, a divulgá, a publicá, a communicá : *a vulgá secretele familiei; a vulgá rumori false; a si vulgá dorerea prin vorbe; a vulgá una carte prin typariu; a si vulgá corpulu pre numi*.

* VULGARISARE, v., (fr. **vulgariser**, it. **volgarizzare**); a face *vulgare*, a adduce la connoscenti'a *vulgului* profanu, a respandí intre *vulgu : a vulgarisá scientiele; a vulgarisá scriptur'a; multe vorbe pucinu usitate s'au vulgarisatu in dillele nóstre; se ne adoperàmu a vulgarisá totu dictionariulu limbei scientifice*.

* VULGARISATIONE, s. f., actione si effectu allu actionei de *vulgarisare : vulgarisationea scientieloru*.

* VULGARISATORIU,-*tória*, adj. s., (fr. **vulgarisateur**); care *vulgarisa* unu lucru : *vulgarisatorii terminiloru de scientie, vulgarisatorii scripturei*.

* VULGARISATU,-*a*, adj. part., (fr. **vulgarisé**, it. **volgarizzato**); facutu *vulgare*, addussu la connoscienti'a *vulgului*, respanditu intre *vulgu : idee vulgari-*

www.dacoromanica.ro

sate, termini vulgarisati, scriptura vulgarisate.

* VULGARISMU, s. m., (fr. **vulgarisme**); lucru *vulgariu*, espressione *vulgaria.*

* VULGARISTU, s. m., care se occupa cu *vulgarisarea*; carui placu terminii *vulgari.*

* VULGARITATE, s. f., **vulgaritas**, (it. **volgarità**, fr. **vulgarité**); calitate de *vulgare : vulgaritatea appucatureloru, vulgaritatea sentimenteloru si a manifestării acelloru-a.*

* VULGARIU, *-a*, adj., **vulgarius**, (d'in **vulgus**); forma *vulgaria* a adiectivului *vulgare*, usitata dejá de antici, in acellu-asi sensu : *limba vulgaria, terminu vulgariu, appucature vulgarie.*

* VULGATORIU, *-tória*, adj. s., **vulgator**, (d'in **vulgare**); care *vulga* sau *divulga : vulgatorii secreteloru, vulgatorii càrtiloru sibylline.*

* VULGATU, *-a*, adj. part., **vulgatus**; (d'in **vulgare**); scossu in *vulgu*, addussu la connoscenti'a *vulgului*, publicatu, *divulgatu : secrete vulgate, càrti vulgate prin typariu; bibli'a vulgata se nomesce prin escellentia vulgat'a; vulgat'a e una traductione latina a sântei scripture care e in usu in baseric'a catholica; vulgat'a reconnoscuta de conciliulu tridentinu se nomesce nóu'a vulgata, spre distinctione de vechi'a vulgata sau vulgat'a italica; s'au facutu mai multe traductioni in limbele moderne dupo vulgat'a.*

* VULGIVAGU, *-a*, adj., **vulgivagus**, (d'in **vulgus**, si **vagus**); care âmbla eratecindu in *vulgu*, in specie despre persone, cari nu contracta casatoría legitima, ci se imperuna ca ferele selbatice numai pentru momentu, cu veri-cine : *Venere vulgivaga; amóre vulgivaga.*

* VULGU, s. m., **vulgus** si **volgus**, (ὄχλος); multimea, poporulu, mai allessu poporulu de diosu, plebea; massa mare de ómeni, publicu : *se strinse vulgulu si incepú a vociferá; a communicá cu vulgulu; s'a latitu vorb'a in vulgu; asiá intellege vulgulu; ce lucru rationale poti asteptá de la vulgu ? s'a interritatu vulgulu.*

* VULNERABILE, adj., **vulnerabilis**, (d'in **vulnerare**); 1. care se póte *vulnerá : parte vulnerabile, latura vulnerabile; se dicea despre Achille co numai la calcâniu erá vulnerābile;* 2. la antici se dicea sicu sensulu activu, care *vulnera*, véttema, róde, strica.

* VULNERARE, v., **vulnerare**, (d'in **vulnus**); a produce *vulneri*, a plagí, a face reu physicu sau morale; de ací, a offensá, a supperá : *a vulnerá pre cineva cu armele; l'a vulneratu cu sabi'a la braciu; s'au batutu tóta diu'a fora a se vulnerá unulu pre altulu; m'a vulneratu cu sagétt'a la umeru; te a vulneratu cu lanci'a la petioru; s'a vulneratu cu secerea la degitu; nu attacá si nu vulnerá pre nemine; se vulnera ómenii si prin vorbe; ne vulnerà ureclele prin espressionile selle reu allesse.*

* VULNERARIU, *-a*, adj., **vulnerarius**, (d'in **vulnus**); relativu la *vulneri*, pentru *vulneri : emplastru vulnerariu*; si subst. m., *unu vulnerariu*, **vulnerarius**, chirurgu, operatoriu.

* VULNERATIONE, s. f., **vulneratio**, (d'in **vulnerare**); actione si effectu allu actionei de *vulnerare*, in sensu physicu si morale : *vulnerationea braciului; vulneratione mortifera; vulnerationea reputationei e de multe ori mai mare de câtu vulnerationea vietiei.*

* VULNERATORIU, *-tória*, adj. s., **vulnerator**, (d'in **vulnerare**); care *vulnera* in sensu physicu si morale : *vulneratoriulu corpului meu debe se péria; vulneratoriulu sufletului e diabolulu.*

* VULNERATU, *-a*, adj. part., **vulneratus**, (d'in **vulnerare**); plagitu in sensu physicu si morale : *corpu vulneratu, membre vulnerate, omu vulneratu in ânim'a sea, muliere vulnerata in ambitionea sea;* subst. *vulneratii s'au transportatu la ospitale; cur'a vulneratiloru e incredentiata mediciloru celloru mai distinsi.*

* VULNERE, s. f., **vulnus**, si **volnus**; plaga, stricatione causata prin colpitura in unu corpu viuu : *vulnere grea, vulnere liusiora; a causá vulneri; corpulu lui e numai vulneri; vulneri in pectu; vulneri in ânima, vulneri de a-*

www.dacoromanica.ro

more; vulneri mortifere; ellu morí de vulneri.

* VULNIFERU,-*a*, adj., **vulnifer**, si **vulniferus**, (d'in **vulnus**, si **ferre**); care produce *vulneri : arme vulnifere;* fig. *vorbe vulnifere.*

* VULNIFICU,-*a*, adj., **vulnificus**, (d'in **vulnus**, si **facere**); care face *vulneri*, care *vulnera : arma vulnifica; feru vulnificu; sagette vulnifice;* compara si *vulniferu.*

* VULNU, pl.-*ere*, sau -*eri*, **vulnus** si **volnus**; vedi *vulnere.*

VULPE, s. f., **vulpes** si **vulpis**, (ἀλώπηξ); féra selbatica d'in genulu câniloru, cu cod'a lunga si tufósa, forte connoscuta poporului românu : *pelle de vulpe, pèru de vulpe; vulpea mânca galline si alte passeri; vulpea e astuta, vulpea a insellatu pre lupu; vulpea scâmba pèrulu, nu natur'a; vulpea se ascunde in gaura; vulpea esse nóptea la venatu; — vulpea marina e unu pesce pre care Linneu l'a nomitu* **squalus alopecia**; *unu omu astutu inco se nomesce vulpe.*

VULPECLA sau *vulpecula*, s. f., **vulpecula**; deminut. d'in *vulpe*, mica *vulpe, vulpisióra; vulpe* astupa;—una sofisma.

VULPINARE, v., **vulpinari**, (d'in **vulpinus**); a se portá ca una *vulpe*, a face astutie, a insellá.

VULPINU,-*a*, adj., **vulpinus**, (d'in **vulpes**); de *vulpe : limba vulpina; ficatu vulpinu; catelli vulpini; specia vulpina.*

VULPIONE, s. m., **vulpio**, (d'in **vulpes**); proprie augmentativu d'in *vulpe, vulponiu;* omu astutu ca una *vulpe : e difficile a prende pre vulpioni.*

VULPISIORA, s. f., **vulpecula**, (d'in **vulpes**); demin. d'in *vulpe*, mica *vulpe; vulpe* amabile : *vulpisiór'a mea.*

VULPONIU, (cu *n* moliatu, *vulpoiu*), s. m., **vulpio**; augmentativu d'in *vulpe*, mare *vulpe;* se pune inse si pentru mascululu *vulpei*, cumu *liepuronia* (augmentativu d'in *liepure*) se pune pentru femell'a *liepurelui : acésta-a nu e vulpe, ci vulponiu; am prinsu unu vulponiu mare ca unu lupu.*

* VULSELLA, s. f., **vulsella**; vedi *volsella.*

* VULSIONE, s. f. **vulsio**, (d'in **vellere**); actione de smulgere; ruptura cu vulsellele, ca terminu de medicina.

*VULSU,-*a*, adj. part., **vulsus**, (si **volsus**, (d'in **vellere**); smulsu : *lâna vulsa, penne vulse; sagetti vulse d'in pectu;* — care are spasmu, care suffere de spasmu, spasticu.

* VULSURA, s. f., **vulsura**, si **volsura**, (d'in **vellere**); actione si effectu allu actionei de *vellere* = smulgere : *vulsur'a lânei*, in oppositione cu *tonsur'a lânei.*

* VULTICELLU, s. m., **vulticulus**, (d'in **vultus**); demin. d'in *vultu*, micu *vultu, vultu* macru.

VULTÓRE, s. f., **vortex; turbo**; locu unde se vólbe ap'a; vedi *voltóre.*

* VULTU, s. m., **vultus**, si **voltus**; facia, espressionea faciei : *vultulu e imaginea suffletului; vultu serenu, vultu tristu, vultu intunecatu; d'in vultulu omului poti diviná ce sente; incetédia de a me spariá cu vultulu!*

*VULTUOSU,-*a*, adj., **vultuosus**, (d'in **vultus**); cu *vultúlu* severu, prea seriosu, prea severu; affectatu : *oratoriu vultuosu; pronuntiatione vultuosa.*

VULTURE sau *vulturu*, s. m., **vultur**; genu de passeri predatórie, de marimea acereloru, cu capulu mai despoliatu de penne : *vulturii se nutrescu cu mortecine; corpulu vulturiloru e massivu, robustu; sborulu loru e greoniu; vulturii sunt fricosi, voraci si infecti; — in limb'a popularia se dice adese ori vulture in locu de acera; vulture cu doue capite; — unu omu avidu si rapace inco se nomesce vulture.*

VULTURIDE, adj., (fr. **vulturide**); care sémina a *vulture;* subst. pl. *vulturidii*, familia de passeri care au de typu genulu *vulture.*

VULTURINU,-*a*, adj., **vulturinus**, (d'in **vultur**); de *vulture : collu vulturinu, sânge vulturinu, carne vulturina, specia vulturina.*

VULTURIU, s. m., **vulturius**, (d'in **vultur**); vulture; mai allessu in sensulu figuratu, spoliatoriu : *vulturii togati*, **togati vulturii**, advocatii.

VULTURNU, s. m., **vulturnus**, (de la montele **Vultur**); ventu care bate d'in-

www.dacoromanica.ro

tre resaritu si média-dí : *suffla aspru vulturnulu.*

* VULVA, s. f., **vulva** si **volva**, (d'in **volvere**); 1. pelliti'a pomeloru; pellea buretiloru; 2. matricea femineloru; — panticele scrofei.

* VULVARIU,-*a*, adj, (fr. **vulvaire**); relativu la *vulva* : *arterie vulvarie; crepatura vulvaria;* subst. f. *vulvaria*, specia de anserina, una planta cu odore fórte fetida, care are óre-care asseminare cu odorea *vulvei.*

* VULVULA, s. f., **vulvula** si **volvula**, (d'in **vulva** sau **volva**); deminut. d'in *vulva*, mica *vulva*, mica matrice de animale.

X.

X, littera compusa, care nu occurre in coventele românesci, ci in loculu ei, la inceputu, si in mediu dupo una consona, se scrie *s* simplu; éro in mediu intre dóue vocali, *ss* duplu; se conserva in terminii de scientia, pentru evitarea confusionei, pêno cându Românii se voru familiarisá cu densii. Ca numeru X insémna diece.

†XANTHO-, (d'in ξανθός=galbinu), in composite scientifice, precumu in : *xanthocarpu,-a*, adj., (fr. **xanthocarpe**, d'in καρπός = fructu), care are fructe galbine : *xanthocephalu,-a*, adj., (fr. **xanthocephale**, d'in κεφαλή = capu), care are capulu galbinu; *xanthoceru,-a*, adj., (fr. **xanthocère**, d'iu κέρας = cornu), care are antennele galbine; *xanthochymu*, s. m., (fr. **xanthochyme**, d'in χυμός=sucu), genu de plante d'in Indi'a, apte pentru tinctura; *xanthocoma*, s. f., (fr. **xanthocome**, d'in κομή = coma), genu de radiate, plante d'in Messicu; *xanthocomu,-a*, adj., (fr. **xanthocome**), care are pèrulu galbinu, epithetu datu Venerei si lui Apollo; *xantodonte*, adj., (fr. **xanthodonte**, d'in ὀδούς = dente), care are dentii galbini; *xonthogastru,-a*, adj., (fr. **xonthogastre**, d'in γαστήρ=ventre), care are ventrele galbinu; *xanthognathu,-a*, adj., (fr. **xanthognathe**, d'in γνάθος= falca), care are falcile galbine; *xanthogrammu,-a*, adj., (fr. **xanthogramme**, d'in γράμμα = linia), care e insemnatu cu linie galbine; *xanthographu,-a*, adj., (fr. **xanthographe**, d'in γράφειν = scriere), care are trassure galbine; *xantholinu*, s. m., (fr. **xantholin**), genu de insecte coleoptere; *xanthonotu,-a*, adj., (fr. **xanthonote**, d'in νῶτος = spinare), care are spinarea galbina; *xanthophyllu*, s. m., (fr. **xanthophylle**, d'in φύλλον = folia), genu de plante d'in Indi'a, d'in famili'a capparidieloru; *xanthophytu*, s. m., (fr. **xanthophyte**, d'in φυτόν=planta), genu d'in famili'a rubiacieloru, stabilitu pentru unn arbustu d'in Java; *xanthopicrina*, s. f., (fr. **xanthopicrine**, d'in πικρός = acerbu), substantia cristallina care s'a descoperitu in scórti'a xanthoxylului; *xanthopode*, adj., (fr. **xanthope**, d'in ποῦς, ποδός = petioru), care are petiorele galbine; *xanthopteru,-a*, adj., (fr. **xanthoptère**, d'in πτέρον =aripa), care are aripele galbine; *xanthoriza*, s. f., (fr. **xanthorize**, d'in ῥίζα = radice), genu d'in famili'a renunculacieloru; *xanthorizu,-a*, adj., (fr. **xanthorize**), care are radicile galbine; *xanthorrhcia*, s. f., (fr. **xanthorrhée**, d'in ῥέειν= fluere), una planta d'in Olland'a nóua; *xanthosia*, s. f., (fr. **xanthosie**), genu de umbellifere stabilitu pentru unu arborellu d'in Olland'a nóua; *xan-*

www.dacoromanica.ro

thospermu,-a, adj., (fr. **xanthosperme**, d'in σπέρμα = sementia), care are grauntiele galbine; *xanthospilu,-a*, adj., (fr. **xanthospile**, d'in σπῖλος = macula), care are macule galbine; *xanthoxylu,-a*, adj., (fr. **xanthoxyle**, d'in ξύλον = lemnu), care are lemnulu galbinu; *xanthuru,-a*, adj., (fr. **xanthure**, d'in οὐρά = códa), care are cód'a galbina.

* XENIOLU, pl.-*e*, **xeniolum**, (d'in **xenium**); micu donu ce se face óspetiloru.

* XENIU, pl.-*e*, **xenium**, (ξένιον); donu ce se face óspetiloru; onorariu ce se da advocatiloru.

† XENO-, (d'in ξένος = strainu), in diverse composite, precumu in: *xenocarpu*, s. m., (fr. **xénocarpe**, d'in καρπός = fructu), genu de synantherie, stabilitu pentru una planta de la capulu Bonei Sperantie; *xenochloa*, s. f., (fr. **xénochloa**), genu de plante d'in famili'a graminieloru; *xenodochiu*, pl.-*e*, **xenodochium**, (ξενοδοχεῖον), casa pentru straini, pentru óspeti, ospitale; *xenodochu*, s. m., **xendochus**, (ξενοδόχος), ospetariu; *xenographía*, s. f., (**xénographie**, d'in γράφειν = scriere), connoscentia a limbeloru straine, si a modului cumu se scriu acelle-a; *xenographicu,-a*, adj., (fr. **xénographique**), relativu la *xenographia*; *xenographu*, s. m., (fr. **xénographe**), care se occupa cu *xenographi'a*; *xenomane*, adj. s., (fr. **xénomane**, d'in μανία = manía), care ama prea multu pre straini si lucrurile straine; *xenomanía*, s. f., (fr. **xénomanie**), manía pentru straini; *xenoparochu*, s. m., **xenoparochus**, (ξενοπάροχος), care recepe pre straini si le da tóte celle necessarie.

* XENONE, s. m., **xenon**, (ξενών); casa pentru straini, pentru ospeti, ospetaría.

* XERAMPELINU,-*a*, adj., **xerampelinus**, (ξηραμπέλινος); care are colórea frundiei de vitia uscata: *vestimentu xerampelinu*.

* XERANTHEMA, s. f., (fr. **xéranthème**, d'in ξηρός = flore); genu de plante cu flori compuse, cari conserva formoseti'a loru multu tempu inco, dupo ce s'au uscatu.

* XERANTHEMOIDE, s.m., (fr. **xéranthémoïde**), specia de *xeranthema*..

* XERANTICU,-*a*, adj., **xeranticus**, (ξηραντικός); desiccativu.

† XERO-, (d'in ξηρός = secu, uscatu), in diverse composite, precumu in: *xerocollyriu*, pl.-*e*, **xerocollyrium**, (ξηροκολλύριον), collyriu solidu; *xeroloma*, pl.-*mate*, (fr. **xérolome**, d'in λῶμα = limbu), genu de plante cu flori composite; *xeromyru*, s. m., **xeromyron**, (ξηρόμυρον), specia de ungentu desiccativu, compusu d'in mai multe aromate; *xeropetalu*, s. m., (fr. **xéropétale**), unu arborellu d'in Ethiopi'a; *xerofagia*, s. f., **xerophagia**, (ξηροφαγία), mancare de buccate seci sau uscate; *xerophagu*, s. m., (fr. **xérophage**), care manca buccate seci; *xerophthalmía*, s. f., **xerophthalmia**, (ξηροφθαλμία), dorere de ocli séca; *xerophyllu*, s. m., (fr. **xérophylle**, d'in φύλλον = folia), una planta d'in Americ'a; *xerophytu*, s. m., (fr. **xérophyte**, d'in φυτόν = planta), unu arbustu d'in Madagascaru; *xerornithe*, adj., (fr. **xérornithe**, d'in ὄρνις = passere), passeri cari viuu in locuri sece; *xerotu*, s. m., (fr. **xérote**), genu de fungi; *xerotribia*, s. f., (fr. **xérotribie**, d'in τρίβειν = frecare), frictione séca cu mân'a sau cu altu ceva pre una parte morbida spre a desceptá caldur'a s'au miscarea; *xerotribicu,-a*, adj., (fr. **xérotribique**), relativu la *xerotribia*.

* XIPHIA, s. f., **xiphias**, (ξιφίας); 1. unu pesce marinu, nomitu asiá de la asseminarea cu unu gladiu anticu, **xiphias gladius**, *Linn.*; 2. una specia de comete in form'a *gladiului*.

* XIPHIU, pl.-*e*, **xiphium**, (ξιφίον); gladiolu, **gladiolus**, specia de lilie in form'a gladiului.

* XIPHU, s. m., (ξίφος); gladiu, sabia antica in forma de cutitu mare cu punctura ascutita, aptu a infige si strafige.

* XYLINU,-*a*, adj., **xylinus**, (ξύλινος); proprie de lemnu; inse se dice despre bumbacu: *linu xylinu*, pl. **lina xylina**; bumbacu.

† XYLO-, (d'in ξύλον = lemnu), in diverse composite scientifice, precumu in: *xylobalsamu*, s. m., **xylobalsamum**, (ξυλοβάλσαμον), lemnu de balsamu, balsamariu; *xylocasia* sau *xylocassia*, s. f.,

www.dacoromanica.ro

xylocassia, (ξυλοκασσία), lemnu de cassia, cassiariu; *xylocinnamu*, s. m., **xylocinnamum**, si **xylocinnamomum**, (ξυλοκιννάμωμον), lemnu de cinnamu, cannellariu; *xyloglyphía*, s. f., (fr., **xyloglyphie**), arte de a sapá figure in lemnu; *xyloglyphicu*, -*a*, adj., (fr. **xyloglyphique**), relativu la *xyloglyphía* sau la *xyloglyphu*; *xyloglyphu*, s. m., (ξυλογλύφος), care sapa figure in lemnu; *xylographía*, s. f., (fr. **xylographie**, d'in γράφειν = scriere), arte de a scrie pre lemnu, arte de a typarí figure sapate pre lemnu; *xylographicu*,-*a*, adj., (fr. **xylograhpique**), relativu la *xylographia*; *xylographu*, s. m., (fr. **xylographe**), care scrie pre lemnu, care typaresce figure sapate in lemnu; *xylología*, s. f., (fr. **xylologie**), tractatu despre lemne; *xylologicu*,-*a*, adj., (fr. **xylologique**), relativu la *xylología*; *xylologu*, s. m., (fr. **xylologue**), care se occupa cu *xylologi'a*; *xylophagía*, s. f., (fr. **xylophagie**), mancare de lemnu, roditura de lemnu; *xylophagu*, s. m., (ξυλοφάγος), care róde lemnu; *xylophilu*,-*a*, adj., (fr. **xylophile**, d'in φιλεῖν=amare), care viue pre lemnu : *insecte xylophile*; *xylophoru*, s. m., (ξυλοφόρος), care duce lemne; *xylophylla*, s. f., (fr. **xylophylle**, d'in φυλλον=fólia), genu de plante d'in famili'a euphorbiacieloru; *xylophytu*, s. m., **xylophyton**, (ξυλόφυτον), consolida, una planta; *xylotomu*-*a*, adj., (ξυλοτόμος), care talia lemnu : *insecte xylotome*; *xylotrogu*,-*a*, adj., (fr. **xylotroge**, d'in τρώγειν=vorare), care gauresce lemnu : *insecte xylotroge*.

* XYLU, s. m., **xylon**, (ξύλον); in genere, lemnu; in specie, lemnu care produce bumbacu.

* XYSTARCHU, s. m., **xystarcha**, si **xystarches**, (ξυστάρχης); directoriulu unui *xystu* sau *gallería* pentru essercitiele gymnastice.

* XYSTICU,-*a*, adj., **xysticus**, (ξυστικός); relativu la *xystu*; de *xystu*; subst. m., *unu xysticu*, atletu care se essercita in *xystu*.

* XYSTU, pl.-*e*, **xystum** si **xystus**, (ξυστός), porticu, gallería; in specie, gallería in care se essercitau atletii in tempu de plouia sau de ninsore.

Y

Y, vocale gréca, care nu occurre in coventele romanesci, ci in loculu ei se scrie si se aude *u*, precumu in : *fuga*=**fuga**=φυγή, *trufía*=τρυφή, *jugu*=**jugum**=ζυγόν, *marturía*=μαρτυρία, etc.; in unele chiaru *o*, precumu in : *móra*=**mola**=μύλη, *ancora*=**ancora**=ἄγκυρα; in temporile moderne se pronuntia *i*, si se conserva in terminii de scientia pentru evitarea confusionei, peno cându Românii se voru familiarisá cu dênsii.

La inceputulu coventeloru nu occurre *y* lenu, ci *hy* aspiratu, precumu : *hyena*=**hyaena**=ὕαινα, nu *yena*; *hymnu*=**hymnus**=ὕμνος, nu *ymnu*, si consecente : *hymnicu*, *hymnificare*, *hymnificatu*; *hypogeu*=**hypogaeum**=ὑπόγαιον, nu *ypogeu*; *hyssopu*=**hyssopum**=ὕσσωπος, nu *yssopu*; etc. Numai in nominele proprie moderne, in suedésc'a *yttria*, cu derivatele ei, in peruvian'a *yucca*, si in brasilian'a *yvira*, se scrie fora aspiratione.,

* YTTRIA, s. f., (fr. **yttria**); oxydu de *yttriu*, terminu chymicu.

* YTTRICO-*ammonicu*,-*a* adj., (fr. **yttrico-ammonique**); se dice despre una sare *yttrica* combinata cu una sare *ammonica*.

www.dacoromanica.ro

* YTTRICO-*potassicu,-a*, adj., (fr. **yttrico-potassique**); se dice despre una sare *yttrica* combinata cu una sare *potassica*.

* YTTRICU,-*a*, (fr. **yttrique**); se dice despre oxydulu *yttriului*; apoi si despre sarile produsse prin acestu oxydu.

YTTRIFERU,-*a*, adj., (fr. **yttrifère**); care coprende d'in intemplare *yttria*.

* YTTRIO-*columbite*, s. f., (fr. **yttriocolumbite**); acellu-asi lucru ca si *yttriotantalite*.

* YTTRIO-*tantalite*, s. f., (fr. **yttriotantalite**); pétra care coprende *yttria* si *tantalu*.

* YTTRIU, s. m., (fr. **yttrium**); metallu descoperitu in seclulu nostru, déro inca pucinu connoscutu; unii chymici credu co essiste cu totulu formatu in *yttria*; vedi mai susu *yttria*.

* YTTROCERITE, s. f., (fr. **yttrocérite**), fluatu de *yttria* si de *ceriu* naturale.

* YTTROTANTALITE, s. f., (fr. **yttrotantalite**); oxydu de *tantalu* combinatu cu *yttria*.

* YUCCA, s. f., (fr. **yucca**); genu de arbore d'in Peruviu, d'in famili'a liliacieloru, care produce formóse flori albe.

* YUCCEU, sau *yucciu,-a*, adj., (fr. **yuccé**); care sémina cu *yucc'a*; subst. pl. *yucccele*, grupu d'in famili'a liliacieloru cari au de typu genulu *yucca*.

* YVIRA, s. f., (fr. **yvire**); planta d'in Brasili'a, a carei scortia serve, ca si scórti'a teliului, spre a face funi.

Z.

Z, littera gréca, care suna ca *di* sibilante, si occurre numai in covente de origine straina.

* ZAMIA, s. f., **zamia**, (ζημία, ζαμία); perdere, dauna sau damnu.

ZARU, s. m., corruptu d'in *sera*, (compara it. **serrame**, fr. **serrure**); brósca la usia.

* ZELARE, v., **zelare** si **zelari**, (ζηλόειν); 1. a avé *zelu*, a lucrá cu placere si tragere de ânima; 2. a fi *zelosu*=*gelosu*.

* ZELATORIU,-*tória*, adj. s., **zelator**; 1. care are *zelu*, care lucra cu placere si tragere de ânima; 2. care e *zelosu* = *gelosu*.

* ZELIVIRA, s. f., **zelivira**, (d'in **zelus**, si **vir**); muliere *gelósa* de barbatulu seu.

* ZELOSIA, s. f., (d'in *zelosu*), **zelus**; calitate de *zelosu*, mare *zelu*, ardóre, amóre pentru ceva; vedi si *gelosía*.

* ZELOSU,-*a*, adj., **zelans**; plenu de *zelu*, care lucra cu *zelu* : *lucratori zelosi*, *preuti zelosi*, *professori si scolari zelosi*; vedi si *gelosu*.

* ZELOTE, s. m., **zelotes**, (ζηλωτής); gelosu, care nu suffere ca altulu se fia amatu mai multu de câtu ellu.

• * ZELOTICU,-*a*, adj., **zeloticus**, (ζηλωτικός); gelosu, invidiosu.

* ZELOTYPIA, s. f., **zelotypia**, (ζηλοτυπία); gelosía, invidia.

* ZELOTYPU,-*a*, adj. s., **zelotypus**, (ζηλότυπος); gelosu, invidiosu : *unu zelotypu*, *una zelotypa*, *zelotypii*, *zelotypele*.

* ZELU, s. m., **zelus**, (ζῆλος); 1. ardóre, amóre, placere, tragere de ânima pentru ceva : *a lucrá cu zelu*; *omu plenu de zelu pentru missionea sea*; 2. gelosía, invidia.

ZÉMA, s. f., (**zema**, ζέμα); succu, supa, sorbitura.

www.dacoromanica.ro

ZEMOSU,-*a*, adj., **succulentus, succosus**; plenu de *zéma : pepine zemosu*, si subst. *unu zemosu*.

* ZEPHYRU, s. m., **zephyrus**, (ζέφυρος); ventu lenu, ventu placutu, ventu de la appusu.

ZERA, s. f., (d'in *sèru*=*zèru*); lapte *serosu* incalditu; vedi *seru*.

ZEROSU,-*a*, adj., **serosus**, (d'in **serum**); plenu do *sèru* = *zèru* : *lapte zerosu*; vedi *serosu*.

1 ZERU, s. m., (d'in *sèru*), **serum**; lapte care remane dupo ce se stringe casiulu; vedi *sèru*.

2 ZERU, sau *zero*, s. m., (it. isp. fr. **zero**); vorba de origine arabica, prin care se insémna null'a = *0*, in system'a numerica decimale.

* ZETA, s. f., **zeta**, (ζῆτα); nomele litterei grece *z*.

*ZEUGMA, pl.-*mate*, **zeugma**, (ζεῦγμα); figura de gramm., dupo care unu predicatu se construe cu mai multe subiecte, déro care in addeveru se refere numai la unulu, curatu latine se dice **ligatio** sau **annexio**.

† ZINCICO-, (d'in *zincu*), in compositioni chymice, precumu : *zincico-aluminicu, zincico-ammonicu, zinciconicolicu, zincico-potassicu,-a*, adj., se dice despre una sare *zincica* combinata cu una sare *aluminica*, etc.

* ZINCICU,-*a*, adj., (fr. **zincique**); se dice despre oxydele de *zincu*, precumu si despre sarile ce formédia acestu oxydu : *sulfura zincica*.

* ZINCIDE, adj., (fr. **zincide**); care sémina cu zinculu; subst. pl. *zincidele*, familia de minerali cari coprende *zincu* si combinationi de *zincu*.

* ZINCIFERU,-*a*, adj., (fr. **zincifère**); care coprende d'in intemplare *zincu* : *minerali zincifere*.

* ZINCOGRAPHIA, s. f., (fr. **zincographie**, d'in *zincu*, si γράφειν = scriere); arte de a scrie pre table de *zincu*, si de a typarí de pre aceste table; de ací : v., *zincographiare*, part. *zincographiatu*; subst. *zincographu*, care essercita *zincographi'a*.

* ZINCU, s. m., (**zincum**, it. **zinco**, fr. **zinc**, germ. **zink**); metallu de una colóre alba care bate in venetu, care arde si se sublima facile, si care unitu cu arame in pondu de trei ori câtu trage ellu, da aramea galbina.

* ZINGIBERIU, s. m., **zingiber** sau **zingiberi** si **zinziber,-is**, (ζιγγίβερις); gingiberiu, una planta.

* ZIZANIA, s. f., **zizania,-orum**, (ζιζάνια); planta care cresce printre grânu, si strica granulu; fig. discordia.

* ZODIACU, s. m., **zodiacus**, (ζωδιακός); brânulu de pre ceru prin care se pare co trece sórele in cursulu seu annuale, si in care se afla celle douespredíece constellationi, nomite *zodie*.

* ZODIU, pl.-*e*, **zodium** (ζώδιον); proprie animale, inse in specie, constellatione d'in *zodiacu*.

ZOGRAPHIA = *zugrafia*, s. f., (ζωγραφία); pictura.

ZOGRAFICU = *zugraficu*, -*a*, adj., (ζωγραφικός); relativu la *zografia* si la *zografu* : *stylu zograficu*, *artea zografica*.

ZOGRAPHIRE = *zugrafire*,-*escu*, v., (ζωγραφεῖν); a pinge : *a zografí ómeni*, *a zografí batalie*; *ellu zografí una scena istorica fórte formósa*.

ZORAPHITU=*zugrafitu*,-*a*, adj. part. (d'in *zografire*); pinsu, depinsu.

ZOGRAPHITURA=*zugrafitura* s. f., (ζωγράφημα); pictura, lucru *zografitu*.

ZOGRAPHU=*zugrafu*, s. m.,(ζωγράφος); pictoriu.

* ZOILU, s. m., **Zoilus**, (ζώϊλος); nome propriu allu unui detractoriu allu lui Omeru; de ací apoi, detractoriu in genere, omu invidiosu.

* ZONA, s. f., **zona**, (ζώνη); cingla, brânu; serpariu, veri-ce fascia lata : *superfaci'a pamentului se imparte in cinci zone*, *una zona calda in giurulu ecatoriului*, *doue zone reci in giurulu poliloru*, *si alte dóue zone temperate intre zon'a calda si zonele reci*.

* ZONALE, adj., **zonalis**, (d'in **zona**); relativu la *zona*, de *zona*.

* ZONARIU,-*a*, adj., **zonarius**, d'in **zona**); 1. care face *zone*=brâne=serparie; 2. care talia *zon'a*=serpariulu; furu.

* ZONULA, s. f., **zonula**, (d'in **zona**);

www.dacoromanica.ro

deminutivu d'in *zona*, mica *zona*, mica cingla.

† ZOO-, (d'in ζῷον=animale), in diverse composite scientifice, precumu in : *zoobiología*, s. f., (fr. **zoobiologie**, d'in βίος=viétia, si λόγος=discursu), scientia despre viéti'a animale; *zoobiu,-a*, adj., (fr. **zoobie**, d'in βίος = viétia), care viue in corpulu animaliloru; *zoocarpiu,-a*, adj., (fr. **zoocarpé**, din καρπός = fructu), se dice despre fientie cari peno la unu tempu allu essistentiei loru se compórta ca vegetali, si cari apoi producu animalcule in locu de gemme : *zoocarpu*, s. m., (fr. **zoocarpe**,) animalculu produssu prin una fientia *zoocarpia*; **zoochresía**, s. f., (fr. **zoochrésie** din χρῆσις = usu), scientia de a educá animali si de a trage folosu de la densele; *zoochresticu,-a*, adj., (fr. **zoochrestique**), relativu la *zoochresía*; *zoococcina*, (fr. **zoococcine**), substantia animale care se afla in *coccin'a* vegetale; *zoochymia*, s. f., (fr. **zoochimie**), chymia animale; *zoochymicu,-a*, adj., (fr. **zoochimique**), relativu la *zoochymía*; *zooethica*, s. f., (fr. **zooéthique**), scientia despre abitudinile animaliloru; *zoogena*, s. f., (fr. **zoogéne**), materia viscosa azotata care se afla in apele thermali; *zooglyphite*, s. f., (fr. **zooglyphite**, d'in γλύφειν = sculpere), pétra care representa impressioni de animali; *zoogonía*, s. f., (fr. **zoogonie**), connoscentia despre generationea animaliloru; *zoogonicu,-a*, adj., (fr. **zoogonique**), relativu la *zoogonía*; *zoogonología*, s. f., vedi *zoogonía*; *zoogonologicu,-a*, adj., vedi *zoogonicu*; *zoographía*, s. f., (**zoographie**, d'in γράφειν = scriere), descriptione a animaliloru; pictura de animali, si pictura in genere; *zoographicu,-a*, adj., (fr. **zoographique**), relativu la *zoographía*; *zoographu*, s. m., (fr. **zoographe**), care se occupa cu *zoographi'a*; *zoohematina*, s. f., (fr. **zoohématine**, d'in αἷμα= sânge), principiu colorante allu sângelui; *zooiatría*, s. f., (fr. **zooïatrie**, d'in ἰατρεία =medicina), medicina veterinaria; *zooiatricu,-a*, adj., (fr. **zooïatrique**), relativu la *zooiatría*; *zooiatru*, s. m., medicu veterinariu; *zooiatrología*, s. f., (fr. **zooïatrologie**), scientia medicale veterinaria; *zooiatrologicu,-a*, adj., (fr. **zooïatrologique**), relativu la *zooiatrología*; *zooide*, adj., (ζῳοειδής, fr. **zooïde**), care sémina a animale; *zoolatría*, s. f., (fr. **zoolâtrie**, d'in λατρεία = cultu), adoratione de animali; *zoolatricu,-a*, adj., (fr. **zoolâtrique**), relativu la *zoolatría*; *zoolatru*, s. m., (fr. **zoolâtre**), adoratoriu de animali; *zoolicu,-a*, adj., (fr. **zoolique**), miscatu de ómeni sau de animali : *machina zoolica*, si subst. m., *unu zoolicu*, specia de nave menata de calli; *zoolithicu,-a*, adj., (fr. **zoolithique**), care coprinde in sene *zoolithe*; *zoolithiferu,-a*, adj., (fr. **zoolithifère**), care contine reste fossili de animali; *zoolithu*, pl.-*e*, (fr. **zoolithe**, d'in λίθος = pétra), parte de animale care s'a scambatu in pétra; *zoología*, s. f., (fr. **zoologie**), parte d'in istori'a naturale care are de obiectu animalile, tractatu despre animali; *zoologicu,-a*, adj., (fr. **zoologique**), relativu la *zoología*; *zoologistu*, s. m., (fr. **zoologiste**), si *zoologu*, s. m., (fr. **zoologue**), care se occupa cu *zoologi'a*; *zoologographía*, s. f., (fr. **zoologographie**), parte d'in istori'a naturale care descrie animalile; *zoologographicu,-a*, adj., (fr. **zoologographique**), relativu la *zoologographia*; *zoologographu*, s. m., (fr. **zoologographe**), care scrie despre *zoología*; *zoomagneticu,-a*, adj., (fr. **zoomagnétique**), relativu la magnetismululu animale; *zoomagnetismu*, s. m., (fr. **zoomagnétisme**), magnetismu animale; *zoominerale*, s. m., (fr. pl. **zoominéraux**), substantie minerali cari sémina a animali, ca testaciele; *zoomorphía*, s. f., (fr. **zoomorphie**, d'in μορφή = forma), representatione de animali viue cari locuescu in conchylie; *zoomorphite*, s. m., (fr. **zoomorphite**), subtsantia minerale care a impromutatu form'a de animale; *zoomorphose*, s. f., (fr. **zoomorphose**), istoria a animaliloru continute in conchylie; *zoomorphu,-a*, adj., (ζῳόμορφος), care are form'a de animale; *zoomyia*, s. f., (fr. **zoomye**, d'in μυῖα = musca), care sémina a musca; *zoonatu*, s. m., (fr. **zoonate**), sare formata prin combinationea acidului *zoonicu* cu una

www.dacoromanica.ro

base; *zoonicu,-a*, adj., (fr. **zoonique**), se dice despre acidulu hydrocyanicu; *zoonite*, s. m., (fr. **zoonite**), fia-care d'in fientiele partiali cari tote imperuna constituu unu animale compusu; *zoonomia*, s. f., (fr. **zoonomie**, d'in νόμος = lege), complessulu legiloru cari presiedu ,la viéti'a animale; *zoonomicu,-a*, adj., (fr. **zoonomique**), relativu la *zoonomia; zoonosologia*, s. f., (fr. **zoonosologie**, d'in νόσος=morbu, si λόγος=discursu), connoscentia despre morbii animaliloru; *zoonosologicu,-a*, adj., (fr. **zoonosologique**), relativu la *zoonosologia; zoopathologia*, s. f., (fr. **zoopathologie**, d'in πάθος = pathema), connoscentia despre pethematele animaliloru; *zoopathologicu,-a*, adj., (fr. **zoopathologique**), relativu la *zoopathologia; zoophagia*, s. f., (ζφοφαγία, fr. **zoophagie**, d'in φαγεῖν = mancare), voracitate a animaliloru, care le face se si mânce préd'a viua; *zoophagicu,-a*, adj., (fr. **zoophagique**), relativu la *zoophagia; zoophagu,-a*, adj., (ζφοφάγος, fr. **zoophage**), care mânca animali viue; *zoophoricu,-a*, adj., (fr. **zoophorique**), care are figura de animale; *zoophoru*, s. m., **zoophorum**, (ζφοφόρον, fr. **zoophore**), terminu de architectura, frigi'a dorica, pentru co erá incarcata de figure de animali; *zoophthalmu*, s. m., **zoophthalmos**, (ζφόφθαλμος), una planta, oclulu boului; *zoophytariu,-a*, adj., (fr. **zoophytaire**), care sémina cu zoophytele; *zoophyticu,-a*, adj., (fr. **zoophytique**), care contine *zoophyte* fossili; *zoophytographia*, s. f., (fr. **zoophytographie**), descriptione a *zoophyteloru; zoophytograficu,-a*, adj., (fr. **zoophytographique**), relativu la *zoophytographia; zoophytographu*, s. m., (fr. **zoophytographe**), care se occupa cu *zoophytographi'a; zoophytolithu*, s. m., (fr. **zoophytolithe**), zoophytu fossile; *zoophytologia*, s. f., (fr. **zoophytologie**), istoria a *zoophyteloru; zoophytologicu,-a*, adj., (fr. **zoophytologique**), relativu la *zoophytologia; zoophytologistu*, s. m., (fr. **zoophytologiste**) si *zoophytologu*, s. m., (fr. **zoophytologue**), auctoriu de *zoophytologia; zoophytu*, s. m., (ζφόφυτον, fr. **zoophyte**), animale care are ceva d'in form'a si organisationea planteloru, si care pare a formá transitionea de la regnulu animale la regnulu vegetale; *zooponicu,-a*, adj., (fr. **zoopounique**, d'in πόνος = lucru), ramu allu zoologiei care se occupa cu observationile si descriptionile lucrariloru animaliloru; *zoористica*, s. f., (fr. **zooristique**; contrassu d'in ζφον, si ἀριθμός=numeru), scientia care se occupa cu calcularea folosului ce se póte trage d'in speculationea cu animali; *zooristicu,-a*, adj., (fr. **zooristique**), relativu la *zooristica; zooscopia*, s. f., (fr. **zooscopie**, d'in σκοπεῖν = observare), observatione asupra animaliloru, fia cu vederea simpla, fia cu oclii armati; *zooscopicu,-a*, adj., (fr. **zooscopique**), relativu la *zooscopia; zoospermu*, s. m., (fr. **zoosperme**, d'in σπέρμα = sementia), genu de animalcule cari se afla in sperm'a animaliloru in numeru incalculabile si forte mice; *zoospheru,-a*, adj., (fr. **zoosphère**, d'in σφαῖρα = spera), se dice despre unu animale care are form'a spherica; *zootaxia*, s. f., (fr. **zootaxie**, d'in τάξις= ordine), dispositione, organisatione metodica a animaleloru; *zootaxicu,-a*, adj., (fr. **zootaxique**), relativu la *zootaxia; zootechnia*, s. f., (fr. **zootechnie**, d'in τέχνη =arte) connoscenti'a animaliloru applicate la necessitàtile omului; *zootechnicu,-a*, adj., (fr. **zootechnique**), relativu la *zootechnia; zootheca*, s. f., (fr. **zoothèque**, d'in θήκη=depositoriu), locu unde se tineau animalile destinate la sacrificiu; *zootherapia*, s. f., (fr. **zoothérapie**, d'in θεραπεία=cura), arte de a curá morbii animaliloru; *zootherapicu,-a*, adj., (fr. **zoothérapique**), relativu la *zootherapia; zooticu,-a*, adj., (fr. **zootique**), se dice despre unu terrenu care contine corpuri organisate; *zootomia*, s. f., (fr. **zootomie**, d'in τομή = taliatura), anatomia a animaliloru; *zootomicu,-a*, adj., (fr. **zootomique**), relativu la *zootomia; zootomistu*, s. m., (fr. **zootomiste**), si *zootomu*, s. m., care se occupa cu *zootomi'a; zootocu*, s. m., (fr. **zootoque**), genu de reptili saurice; *zootypolithu*, s. m., (fr. **zootypolithe**, d'in τύπος = forma, si λίθος = pétra), pétra care pórta impressionea unui animale fossile; *zoophose*,

www.dacoromanica.ro

s. f., (fr. **zoophose**), genu de insecte coleoptere heteromere d'in famili'a melastomeloru.

* ZOTHECA, s. f., **zotheca**, (ζωθήκη); camera de studiu, si camera de repausu in tempulu dillei.

* ZOTHECULA, s. f., **zothecula**, (d'in **zotheca**); mica camera de repausu sau de studiu.

ZUGRAFIA sau *zuggraphía, zugraficu* sau *zugraphicu, zugrafire* sau *zugraphire, zugrafitu* sau *zugraphitu, zugrafitura* sau *zugraphitura, zugrafu* sau *zugraphu*, vedi : *zographía, zographicu, zographire, zographitu, zographitura, zographu.*

* ZYGIA sau *zugia*, s. f., **zygia**, (ζυγία); proprie relativu la jugu, de ací : 1. unu arbore, carpinu; 2. *tibia zygia*, **zygia tibia**, instrumentu musicale cu care anticii cantáu la nunta; 3. *diéa zygia*, **zygia dea**, Junone care presedea la conunía

* ZYGOSTASIU sau *zugostasiu*, pl.-*e*, **zygostasium**, (ζυγόστασις); verificatione a ponduriloru.

* ZYGOSTATE sau *zugostatu*, s. m., **zygostata**, sau **zygostates**, (ζυγοστάτης); verificatoriu de ponduri.

* ZYTHU sau *zuthu*, s. m., **zythum**, (ζῦθος); una specia de beutura de ordiu la veclii Egyptiani.

www.dacoromanica.ro